

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

Ἐκδόται: Ἀναγνωστόπουλος - Πετράκος

Ἀθήναι. — Ἀριστείδου 7

ΛΙΘ. ΤΗΣ Β. ΑΥΛΗΣ
Γ. ΣΤΑΓΓΕΛ & Σ^α ΑΘΗΝΑΙ

ΗΛ. Ι. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΟΥ
ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ
ΠΟΛΕΜΟΥ

ΕΙΣ ΔΥΟ ΟΓΚΩΔΕΙΣ ΤΟΜΟΥΣ

ΓΡΑΦΕΙΣΑ ΕΠΙ ΤΗΣ ΒΑΣΕΙ

μόνον τῶν ἐπισήμων «Ἀνακοινωθέντων» [τῶν Στρατιωτικῶν καὶ διοικητικῶν Ἀρχῶν, συμπληρωθεῖσα δὲ διὰ τῆς περιγραφῆς τῶν καταληφθεισῶν χωρῶν, τῶν ἀμεροληπτοτέρων κρίσεων τοῦ *Εὐρωπαϊκοῦ τύπου*, τῶν γνωστῶν ἐπισήμων ἐγγράφων καὶ τῶν εἰδικῶν «ἐκθέσεων» ἢ «ἀνακοινώσεων» τῶν κατὰ τόπους Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν ἀρχῶν.

ΜΕΤΑ ΠΛΕΙΣΤΩΝ ΑΥΘΕΝΤΙΚΩΝ ΕΙΚΟΝΩΝ

καὶ πολλῶν ΣΧΕΔΙΑΓΡΑΜΜΑΤΩΝ καὶ ὁδοιπορικῶν ΧΑΡΤΩΝ σχεδιασθέντων ὑπὸ τοῦ συγγραφέως.

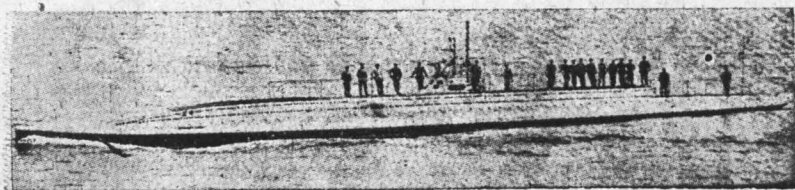
ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΟΝ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑ
ΑΝΑΓΝΩΣΤΟΠΟΥΛΟΥ ΚΑΙ ΠΕΤΡΑΚΟΥ

7 - ΟΔΟΣ ΑΡΙΣΤΕΙΔΟΥ - 7

ΣΤΗΝ ΑΤΙΜΗΤΗ ΑΝΔΡΕΙΑ
ΤΩΝ ΠΟΛΕΜΙΣΤΩΝ ΜΑΣ,
ΣΤΑ ΔΕΛΦΙΝΙΑ ΤΟΥ ΣΤΟΛΟΥ ΜΑΣ

ΑΦΙΕΡΟΥΤΑΙ

211043

ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΚΑΤΑΔΥΟΜΕΝΟΝ „ΔΕΛΦΙΝ“

ΠΡΟΤΟΥ ΠΡΟΒΩΜΕΝ

“Ο παγκοσμίως γνωστός,

περίφημος δὲ πλέον διὰ τὰ φιλελληνικά του ἄρθρα μισέλληρ,—ὁ βαθύς Νεοφιλόσοφος **ΜΑΞ ΝΟΡΝΤΑΟΥ**,—εἰς τὰ «**Κοινωνιολογικά**» του «**ΠΑΡΑΔΟΣΑ**»,—καταβάλλει ὅλην τὴν ἀτίθασον δύναμιν τοῦ πνεύματός του ὅπως πείσῃ τὸν κόσμον ὅτι «μόνη ἡ Ἀγγλοσαξονικὴ φυλὴ προὐρίσται νὰ κυριαρχήσῃ τῆς Εὐρώπης», τῶν λοιπῶν «**μικρῶν φυλῶν**, ἐν αἷς καὶ ἡ Ἑλληνική», μελλουσῶν ν' ἀπορροφηθῶσι παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ κολοσσοῦ... Εἰς τὴν μετάφρασίν μου ἐκείνην τοῦ ἐξήγησα ἐν ὑποσημειώσεϊ ν' ἀναμνησθῆ τῶν προαιωνίων διωγμῶν καὶ κατακτῆσεων τῆς πατρίου γῆς τῆς φυλῆς ταύτης, αἵτινες δὲν κατώρθωσαν οὔτε νὰ τὴν ἐξάλειψωσιν, οὔτε νὰ τὴν ἀπορροφήσουσιν ἐξ ἐναντίας δὲ αὐτῇ ἀπερρόφησε τοὺς δυνάστας τῆς καὶ πλειστακίς ἀνεξωγονήθη ἐκ τῆς τέφρας τῆς, πάντοτε ζῶσα, πάντοτε νέα, ἄκμια, σφριγῶσα, καὶ τῇ ὑπέδειξε ὅτι δὲν σφάλεται βέβαια ὁ Γάλλος συνάδελφός του ὁ λέγων που: «**Ἡ Μεγαλοφυΐα κάποτε χρησιμεύει εἰς τὸ διαπράττειν μετὰ μείζονος τόλμης... ἀνοησίας!**»

Εἰς τὴν παρεῦσαν περίστασιν τοῦ ἀπαντῶ διὰ τῆς ἐπικλήσεως τοῦ Πνεύματος τοῦ Κολοκοτρώνη, ὃν ἐρωτῶ :

— Ποιὸς εἶν' ὁ βόγγος ὁ βαρὺς π' ἀκούω πέρα ὡς πέρα
ν' ἀφίγουν στήθη ἄσαρκα νεκροῦ ;

ἢ Ποιὰ εἶνε ἡ φλόγα ἡ ἀπλοση ὅπου σ' ἀνάστησε, πατέρα,
σὴ σκυτενιά τοῦ τάφου τοῦ πικροῦ ;

Και τὸ Πνεῦμα τοῦ Γίγαντος τοῦ 21 μὸς ἀπαντᾷ :

— Χρόνια ἀλησμόνητα, παιδί μου, κι' ἂν ἐπέρασαν,
θυμᾶρι κι' ἂν ἐσκέπασε τὴ γῆ,
Τὸ Γίγαντα-Πατέρα τὰ χρόνια δὲν τὸν γέρασαν,
δὲν τοῦσπειρε τὸ θάνατο ἢ βαθειὰ πληγὴ . . .

•Κ' ἔτοι ἦρθε ἡμέρα, ποῦ ὁ κόσμος μὲ λαχτάρα
εἶδε τὸν ΤΑΦΟ νὰ γεννᾷ ΖΩΗ·
κ' εἶδε νὰ φεύγῃ ὁ ἐχθρὸς μὲ τρομάρα,
ἔμπροστὰ τοῦ . . . Πεθαμένου τὴν πνοή! . . .

Τῆς βαθυσκότεινης σκλαβιάς τὴν ἄφωτη μανθίλα
ἐσοχίζει μὲ τὸ δόρυ τῆς νέας Παλλᾶς·
καὶ μὲ τὴ φλογερὴ τῆς ἀστραπῆς του ἀνατριχίλα
ξαναχαράζει τὸνομα ποῦχε σβυστή : ΕΛΛΑΣ . . .

Ἄρχει, νομίζω, ἡ ἀπάντησις αὐτῇ, ἢ ἐπαληθεύσασα κατὰ γράμμα
καὶ σταματῶ, διὰ νὰ συνεχίσω ἐπὶ τοῦ κυρίου μου θέματος, ζητῶν ἅμα
συγγνώμην διὰ τὴν παρέκδοσιν ἀπὸ τοῦ ἀναγνώστᾳ μου.

«Εἰς οἰωνὸς ἄριστος»
ἀμύνεσθαι περὶ Πατρὸς.»

ΔΙΑ ΤΗΣ ΛΟΓΧΗΣ

ΠΕΝΤΑΚΟΣΙΑ περίπου ἔτη παρήλθον ἀφ' ἧς ἀποφράδος ἡμέρας ἐπάτησαν αἱ αἰμοχαρεῖς ὄρδαὶ τῶν ἀγρίων ἐχθρῶν τὸν πόδα των ἐπὶ *εὐρωπαϊκοῦ* καὶ διη ἐπὶ *Ἑλληνικοῦ* ἐδάφους.

Ἡ ἐπιδρομὴ των, ὅπως πᾶσα ἐπιδρομὴ βαρβάρων, ἔφερε μαζί της τὸν ὀλεθρον, τὴν καταστροφὴν, τὸ αἱματοκύλισμα.

Κατὰ μυριάδας ἔκτοτε ἠριθμῆθησαν τὰ ἀθῶα θύματα τῆς ἀνηκούστου θηριωδίας των, ἧτις ὑπερέβη πᾶσαν προηγουμένην τοιαύτην.

Εἶνε τόσον ἀπίστευτον τοῦτο, ὅσον καὶ ἀληθές.

Καὶ οἱ Πέρσαι ἦσαν βάρβαροι, καὶ αὐτοὶ ὑπῆρξαν ἐπιδρομεῖς. Ὀυδέποτε ὅμως ἐξέσχισαν κοιλίας μητέρων καὶ σπλάγγνα νηπίων καὶ στέρνα γερόντων...

Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀγριότης, τὴν ὁποῖαν νὰ μὴ μετεχειρίσθησαν πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς ἀτίμου κυριαρχίας των ἐπὶ τῶν ξένων χωρῶν, τὰς ὁποίας κατεπάτησαν μόνις ἐξορμήσαντα τῶν ἀγρίων φωλεῶν των τὰ θηρία αὐτά.

Ἄλλ' ἢ βία, ἢ ἀτιμία, ἢ θηριωδία εἶνε προμήτορες τῆς Ἐκδικήσεως... Καί, ἀφ' ἧς ἡμέρας ἡ Μεγάλῃ Εὐρώπῃ ἐσώθη ἀπὸ τοῦς ὄνυχάς των, ἐγκαταλείψασα εἰς τὸ ἔλεος μιᾶς φυλῆς τεράτων τὴν Μικρὰν Εὐρώπην, τὴν Ἀνατολήν, ἢ Μικρὰ Εὐρώπη κατέστη τὸ φυτόριον, ὅπου ἐγεννῶντο καὶ ἠνδροῦντο οἱ μέλλοντες ἐκδικηταί...

Ἄλλὰ τί παράδοξον!

Ἡ φυλὴ αὐτὴ ἦτο ἀγρία βεβαίως καὶ ἐνεφορεῖτο ἀπὸ αἰσθήματα θηριώδη.

Ἀναμφισβήτητον τοῦτο. Ἱστορικῶς ἀναμφισβήτητον.

Ἄλλὰ ποῖος θὰ δυνηθῆ νὰ δώσῃ μίαν λογικὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ ἐθνολογικὸν τοῦτο ἐρώτημα, μίαν λύσιν εἰς τὸ λαογραφικὸν τοῦτο πρόβλημα;

— Ἀφοῦ τόσαι καὶ τόσαι φυλαί, ἐξ ἀγρίων καὶ βαρβάρων κατα-
γόμεναι, ἐξηνθροπίσθησαν καὶ ἐξανθροπίζονται καθ' ἑκάστην διὰ
μόνης τῆς ἐπαφῆς πρὸς ἀνθρώπους πεπολιτισμένους—πρὸς ἀπλοῦς
Ἱεραποστόλους ἐνίοτε,—πῶς αὐτοί, ἐπὶ πεντακόσια ἔτη ζῶντες εἰς
τὸ κέντρον τοῦ πολιτισμοῦ, εὐρισκόμενοι εἰς διαρκῆ ἐπικοινωνίαν
μετὰ λαῶν φιλελευθέρων, διαρκῶς ἀναπνέοντες τὴν ἀκαταπαύστως
πυκνουμένην ἀτμόσφαιραν τῆς φιλαλληλίας, πῶς αὐτοὶ κατώρθωσαν
ὄχι μόνον νὰ μὴ ἐκπολιτισθῶσιν, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ μεταβληθῶσιν
ἀπὸ ἀγρίων εἰς βαρβάρους τοῦλάχιστον ;

Τί πρόοδος, Θεέ μου ! Τί πρόοδος !

Εἰς ἐποχὴν δόξης διὰ τὴν ἀνθρωπότητα ὑπὸ πάσας τὰς ἐπόψεις,
εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν ἐπετεύχθη ὁ τιθασειμὸς αὐτῶν τῶν θηρίων, ὥστε ν'
ἀναστρέφονται ἀκίνδυνα μετὰ τῶν ἀνθρώπων, μόνοι οἱ ἐχθροὶ αὐτοὶ
παρέμειναν ὅποιοι ἀρχικῶς ἦσαν : Θρασεῖς, ἄγριοι, δολοφόνοι, σφαγεῖς
πρὸ τῶν ἀδυνάτων,—ποταποὶ, δειλοὶ, δοῦλοι πρὸ τῶν ἰσχυρῶν !...

Ἄλλόκοτος φάσις τῆς ἀνθρωπίνης ἐξελίξεως ! Ἐνῶ ἐξημεροῦνται
τὰ θηρία, ν' ἀποθηριοῦνται οἱ ἄνθρωποι !

Ἄλλὰ πρέπει ἀρὰ γε νὰ κατατάσσονται μετὰ τῶν ἀνθρώπων
καὶ οἱ ἐκ Μογγολίας σφαγεῖς καὶ λησταί ;

Τοὺς τοιοῦτους, ἐν σμικρῷ, αἱ πεπολιτισμέναι κοινωαὶ τοὺς
ἐπικηρύττου καὶ θέτουσιν ἀμοιβὴν δι' ἑκάστην αὐτῶν κεφαλὴν—
Ὅταν ὅμως ἀθροίζονται εἰς ομάδας, εἰς ὄρδὰς ἐπιδρομέων, εἰς σώ-
ματα πυρπολητῶν καὶ σφαγέων, καὶ ὅταν ἐπιτυγχάνουν τέλος νὰ
συσσωματοῦνται καὶ ν' ἀρπάζουν Κράτη, δι' ἐνὸς καὶ μόνον ἐνὸς
μέσου δύναται πλέον νὰ ἐπιτευχθῆ ἢ ἐξόντωσις των : **ΔΙΑ ΤΗΣ
ΛΟΓΧΗΣ !...**

Ἐπιπροσέτι, ὡς ἔειπα, ἡ ἀεροπλάνου ἐφευρεθῆ πρὸ πεντακο-
σίων ἐτῶν, ὅτι ἀεροπορῶ δι' ἐνὸς τοιοῦτου καὶ παρακολουθῶ ἀπὸ
τῶν αἰθέρων τὸ αἵματοπότισμα τῆς γῆς ταύτης. Τί βλέπω ;

Τοὺς ἐχθροὺς καίοντας, διαρπάζοντας καὶ ἐρημοῦντας τὰς χώρας,
ἀπὸ τῶν ὁποίων διέρχονται...

Τοὺς ἐχθροὺς κρεουργοῦντας γέροντας, ἀτιμάζοντας παρθένοὺς καὶ
νεοὺς, σκίζοντας διὰ τοῦ φασιγάνου τῆς ἀτίμου θηριωδίας των πλά-
σματα νήπια...

Τοὺς ἐχθροὺς καίοντας ἢ σφάζοντας τοὺς αἰχμαλώτους ἐκείνων, οἵτινες τολμοῦν νὰ τοὺς ἀναγκασθοῦν κατὰ τὴν μανιώδη θύελλαν τῆς ἐπιδρομῆς των . . .

Τοὺς ἐχθροὺς ἐπι μᾶλλον ἀποθηριουμένους, ὅταν θύματά των ἀθῶα τοὺς ἰκετεύουν διὰ λυγμῶν καὶ δακρύων νὰ φεισθοῦν τῆς ζωῆς των, ἡ ὁποία δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ τοῖς ἀνακόψῃ τὸν δρόμον των.

Φοίττω καὶ συσπειροῦμαι ἐπὶ τοῦ ἀεροπόρου μου σκάφους.

Πληθυσμοὶ ὀλόκληροὶ Σερβικῶν οἰκισμῶν, πληθυσμοὶ **ἀμαχοὶ**, καίονται, σφάζονται, ἀτιμάζονται, ἐξαφανίζονται ἀπὸ τοῦ προσώπου τῆς Γῆς, διότι οἱ ἐκ τῆς φυλῆς των ἀτίθασοι ἐτόλμησαν νὰ ἀντιστοῦν κατὰ τῶν ἀρπακτικῶν των διαθέσεων εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον.

Ὁ Δούναβις μεταβάλλεται εἰς λεκάνην ἀθῶου αἵματος, — αἵματος οὐχὶ πολεμιστῶν, ἀλλ' ἀμάχων, — πρὸς καταπτώσιν καὶ ὑποταγὴν τῶν ἐκατέρωθεν φυλῶν . . .

Ἐνας ἀρχηγὸς θρησκείας ἀπαγχονίζεται, σύρεται εἰς τοὺς δρόμους καὶ σφενδονίζεται εἰς τὴν ὠραιότεραν θάλασσαν τοῦ κόσμου, εἰς τὸν Βόσπορον.

Οἱ Ἀρμένιοι πληρώνουν μὲ χειμάρρους αἱμάτων ὄχι τὰς ἀνταρσίας των, ἀλλὰ τὰς ἐλαχίστας των διαμαρτυρίας . . .

Ἐνα θηρίον ἐξαποστέλλεται εἰς τὰ Ἰωάννινα διὰ νὰ μετατρέψῃ εἰς σωρείας τέφρας τὰ χωρία, εἰς σφάγια τὰ γυναικόπαιδα καὶ τοὺς γέροντας, καὶ εἰς μυθικοὺς ἥρωας τοὺς ἄνδρας ποὺ δύνανται νὰ ὑψώσουν, ἔστω καὶ αἱματοβρέκτον, τὴν πυγμὴν πρὸς τὸν τύραννον . . .

Οἱ Βενετοὶ, οἱ πατέρες τῶν σημερινῶν Ἰταλῶν, ἔρχονται ἐπανειλημμένως εἰς χεῖρας μετὰ τοῦ Κτήνους, καὶ ὅταν λύουν τὰς διαφοράς των, τὸ Κτήνος ἐδικαίεται διὰ τῆς σφαγῆς ἀθῶων, μηδέποτε ἐγειράντων χεῖρα ἐναντίον του.

Ἐνας ἀποτρόπαιος ἀρχηγὸς των, ἓνας Βασιλεὺς αἱμοβόρος, σβύνει διὰ μιᾶς μονοκονδυλιᾶς ἀπὸ τὸν χάρτην τῶν ὑπὸ τὸν ζῦγόν του χωρῶν τὴν μόλις διακρινομένην νησίδα τῶν Ψαρῶν καὶ διατάσσει τὸν ναύαρχόν του νὰ τὴν ἐξαλείψῃ ἀπὸ τῆς γῆς. — Καὶ τὰ Ψαρά . . . ὀλοκαυτοῦνται !

Αἱ φλόγες καὶ ὁ καπνὸς τῆς γενικῆς καταστροφῆς φθάνουν μέχρις ἐμοῦ, μὲ ἀποπνίγουν καὶ μὲ ἀναγκάζουν νὰ στρέψω πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν τὸ ἀεροπόρον μου σκάφος . . .

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α', ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

Παντοῦ ὅμως μυρίζει αἷμα, ἀναπέμπονται στεναγμοί, ἀνάμικτοι
 με κραυγὰς λύσεως πρὸς τὸν κωφὸν οὐρανόν, ἐν τῷ ὁποίῳ πλανῶμαι.

Ἄλλ' εἶπον ἤδη : ἡ Βία, ἡ Ἀτιμία, ἡ Θηριώδεια εἶνε προμήτο-
 ρες τῆς Ἐκδικήσεως.

Αἱ καρδίαι ταράσσονται ἐκ τοῦ ἄλγους, τὰ μάτια θολοῦνται ἀπὸ

Ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος
ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

τὰ δάκρυα, ἄλλ' αἱ χεῖρες καθίστανται χαλύβδιναί.

Ἡ βία τοῦ λοιποῦ μόνον πρὸ τῆς βίας θὰ ὑποχωρήσῃ. Ἡ ἀτιμία καὶ ἡ θηριωδία εἶνε περιτταὶ εἰς τοὺς ἐντίμους παλαιστὰς τοῦ Σταυροῦ.

Καὶ βλέπω τώρα :

Ἀπλοῦς ἔμποροναῦτας μετατρεπομένους εἰς ἀηττήτους ναυάρχους καὶ τὰ πλοιάριά των, πυρπολοῦντα καταστρέφοντα καὶ τρέποντα εἰς ἄτιμον φυγὴν τρομεροῦς τοῦ τυράννου στόλους.

Κάμνω τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ! . . .

Βλέπω γυναῖκας μετατρεπομένας εἰς πολεμιστὰς ἀπτοήτους· βλέπω μίαν ἐξ αὐτῶν μεταβολομένην εἰς . . . ναύαρχον!*

Βλέπω τὴν πάλην τοῦ Μεσολογγίου καὶ κρατῶ τὸ σάφος μου μετέωρον, ὑπὸ τὸ θάμβος τοῦ θεάματος τὸ ὁποῖον παρακολουθῶ . . .

Οἱ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι εἶνε νήστες, τρώγουν δέρματα, καὶ ὅμως ἀντέχουν, καὶ ὅμως δὲν ὑποτάσσονται.

Αἴφνης μία βροντὴ ἀκούεται. Ἐνόμισα ὅτι μυριοὶ ὁμοῦ κεραυνοὶ εἶχον προσβάλλει τὰς ἀκοὰς μου.

Ἡ πόλις τῶν Τιτάνων ἀνατινάσσεται καὶ κατεπίπτει εἰς ἐρείπια, ἀμορφα, μεμιγμένα μὲ σάρκας περισσότερον ἀμόρφους... Ἄλλὰ καμὶα συνάμα λεγῶν ἡρωϊκῶν ἀνδρῶν, γυναικῶν καὶ παιδίων ἐξορμῆ ἐκ τῶν τειχῶν, πλήττουσα δὲ καὶ πληττομένη πανταχόθεν, διασπᾶ τὰς γραμμὰς τοῦ πολιορκητοῦ τυράννου καὶ φεύγει σωζομένη ἀνὰ τὰ ὄρη . . .

Ἀνέρχομαί τότε ὑψηλὰ, εἰς τοὺς αἰωνίους αἰθέρας, δοξάζω τὸν Ὑψιστον καὶ ἀναφωνῶ:— «**Ὁ κόσμος ἐσώθη!**»

Πόσον ἐπλανώμην!

Τὰ ἀθῶα θύματα προώριστο ν᾽ ἀριθμηθῶν εἰς μυριάδας ἀκόμη,—εἰς μυριάδων μυριάδας.

Ἐπεμβαίνει ἡ, ἐν τῷ μεταξὺ τοῦ δρόμου μου, ἰσχυροποιηθεῖσα Εὐρώπη,—**χάριν τοῦ ἰδίου της συμφέροντος**,—ἐλευθερώνει, ἀλλὰ περιορίζει τοὺς Γίγαντας εἰς ὄφελος τῶν τέως τυράννων των, εἰς ὄφελος τῶν ἰδίων της ἀδικαιολογητῶν βλέψεων καὶ ὁ ἄγων παύει διὰ τὴν ἐξακολουθήσασαν ἀγριώτερον ὑπεβράζουσα ἢ κατ' ἐπιφασίν κοπάσουσα θύελλα.

Ὁ ἄγριος ἐχθρὸς παραμένει τοιοῦτος. Καὶ σφαγιάζει ἀκόμη.

Παρέρχεται αἰὼν χωρὶς νὰ μεταβληθῇ τὸ παράπαν, χωρὶς νὰ τιθασευθῇ τὸ θηρίον.

Ἐξαγριούμεθα μίαν στιγμὴν καὶ ζητοῦμεν ἐκδίκησιν νέαν δι' ἀνοσιουργήματα νέα.

Οἱ τώρα Ἰσχυροὶ ἐπεμβαίνουν ὅμως καὶ πάλιν. Οἱ **Προστάται**

μεταμορφοῦνται εἰς **Δημίους** καὶ μᾶς ἀναγκάζουν εἰς πόλεμον «συμβατικόν» ἵνα μᾶς ἐξεντελίσουν, μᾶς ταπεινώσουν καὶ μᾶς καταστήσουν ἀνισχύρους διὰ τὸ μέλλον.

Κατέρχομαι τότε τοῦ ἀεροπλάνου μου καὶ βολιδοσκοπῶ τὰ πνεύματα μετὰ τὴν ἀδικον καταστροφὴν, ἣν ὑπέστημεν σχεδὸν ἐν ἀγνοίᾳ μας.

Δὲν παρατηρῶ ὅμως τὴν παραμικρὰν ταπείνωσιν, τὴν παραμικρὰν ἀποθάρρυνσιν. Διακρίνω τοῦναντίον εἰς τὰ ὄμματα πάντων, διαβλέπω εἰς τὰς σκέψεις των ἐν νῆ ἀπικρατῆ αἴσθημα, μία νῆ κυριαρχῆ ἰδέα, εἰς πόθος σταθερός: τὸ αἶσθημα, ἡ ἰδέα καὶ ὁ πόθος τῆς **Ἐκδικήσεως**, τῆς **Ἀνταποδόσεως**, τῆς **Νίκης** καὶ τῆς ἀποπομπῆς τοῦ Θερίου ἀπὸ τῆς γῆς, ὅπου ἐγεννήθη ὁ Πολιτισμός, τὸ Πνεῦμα, τὸ **Κάλλος** καὶ ὁ **Ἡρωϊσμός**.

Καὶ παρατηρῶ ὅτι πάντες μίαν ἔχουν σκέψιν: ὅτι ἡ ἐπιτυχία αὐτὴ θὰ συντελεσθῆ μόνον **διὰ τῆς λόγῃς**.

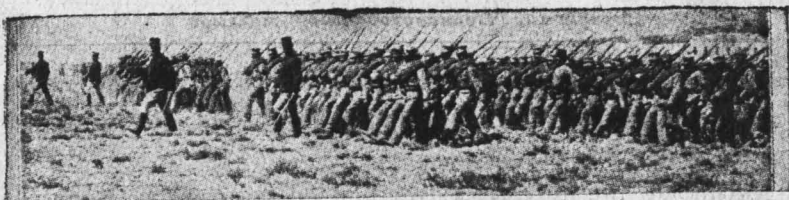
Ἄναξῶ τότε, ἀναθαρρύνομαι καὶ ἀρχίζω νᾶ σεμνύνωμαι διότι ἐγεννήθην Ἕλλην...

Καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς ἐκδικήσεως καὶ τῆς ἀποπομπῆς τοῦ ἐχθροῦ εἶνε τόσον ὀρμητικὴ, ὥστε μόλις παρέρχεται δεκαπενταετία, μόλις ἐξαλείφονται καὶ ἐξουδετεροῦνται αἱ μεταξὺ τῶν λαῶν τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου παρεξηγήσεις, τέσσαρα Κράτη εὐρίσκονται ἀπροσδοκῆτως ἔτοιμα οἰκονομικῶς καὶ ἠθικῶς, καὶ πάνοπλα στρατιωτικῶς καὶ ναυτικῶς, ἵνα ἐκδικήσουν τὰ προαιώνια μαρτύριά των, ἵνα ἀδιαφορήσουν πρὸς τὰς νοθεσίας ἢ τὰς ἀπειλὰς τῶν ἰσχυρῶν καὶ θέσουν εἰς ἐφαρμογὴν τὸ σχέδιον τῆς ἐξοντώσεως τοῦ ἐπὶ ἑκατονταετηρίδας βεβηλοῦντος τὰς χώρας των ἐχθροῦ.

Τὰ κατόπιν γεγονότα θὰ πείσουν τοὺς πάντας ὅτι καλῶς ἐνεπνεύσθη ὅτι ἔπρεπε νᾶ γεννηθῶ πρὸ πέντε αἰώνων καὶ ἐπὶ ὄλον αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα νᾶ περιέλθω ἀφ' ὑψηλοῦ τὴν γῆν τῶν αἱμάτων καὶ τῶν κρεουργιῶν.

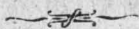
Ἴδου ὅτι τὰ θύματα ἐκδικοῦνται σήμερον μὲ ὀρμὴν καὶ τόλμην ἀπροσδοκῆτως ἀπτόητον διὰ τοὺς μὴ μιμηθέντας με εἰς τὴν πεντακοσιετῆ ἀνίχνυσίν μου.

ΗΛΙΑΣ Ι. ΟΙΚΟΝΟΜΟΠΟΥΛΟΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΟΣ ΣΤΡΑΤΟΣ ΒΑΔΙΖΩΝ ΠΡΟΣ ΜΑΧΗΝ

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΝΑΡΞΕΩΣ ΤΩΝ ΕΧΘΡΟΠΡΑΞΙΩΝ

I.

«Κοσμοϊστορικὸν γεγονός».

Αἱ Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, καὶ ἰδιαιτέρως αἱ Κυβερνήσεις τῆς Ἑλλάδος, δὲν μᾶς εἶχον μέχρι τοῦδε συνηθίσει εἰς ἀπροόπια, ἐκτὸς ἂν πρέπη νὰ ὀνομάσωμεν τοιοῦτο τὸν ἔξω πάσης λογικῆς καὶ παντὸς ὑπολογισμοῦ καὶ πάσης διπλωματικῆς διορθικότητος Πόλεμον τοῦ 1897.

Ψυχραίμως, συνεπῶς, κρίνοντες τὰ πράγματα, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι μόνον κατὰ τὴν σύγχρονον περίστασιν εὐρέθημεν ἐνώπιον εὐτυχοῦς ἀπροόπτου. Καὶ δὴ ἀπροόπτου πρὸ πολλοῦ προπαρασκευασθέντος μὲ ὄλην τὴν στερρὰν ἀπόφασιν τοῦ Ἔθνους ὅπως ἀναδιώσῃ, μὲ ὄλην τὴν ἀκράδαντον θέλησιν καὶ πεποίθησιν ἐκείνων,

οἵτινες ἀνέλαβον νὰ πραγματοποιήσουν τὴν θέλησιν ταύτην τοῦ Ἐθνους, — καθ' ἑσόν, ἐμιλοῦντες ἰδιαιτέρως περὶ Ἑλλήνων, δέον νὰ τονίσωμεν, ὅτι, κατὰ τὴν περίπτωσιν ταύτην, δὲν ἐπρόκειτο πλέον περὶ ἐπιστρατεύσεως καὶ δράσεως τοῦ ἐλευθέρου ἀπλῶς βασιλείου, ἀλλὰ περὶ γενικοῦ τοῦ Ἑλληνισμοῦ συναγερμοῦ πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν ἐσχάτων τοῦ Ἐθνους κινδύνων καὶ ἀποκατάστασιν αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν θὰ ἔπρεπεν ἴσως καὶ θὰ ἦτο πιθανῶς κατορθώσιμον πρὸ καιροῦ πολλοῦ νὰ εἶχεν ἀποκαταστή: — Διὰ τοῦτο δέον νὰ ὀνομασθῆ ἔχι μόνον «εὐτυχές», ἀλλὰ καὶ «σωτήριον» τὸ ἀπρόοπτον τοῦτο τοῦ 1912.

Ἀπὸ τοῦδε ἡ Ἱστορία τῆς Φυλῆς μας κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους θὰ ἔχη ν' ἀναγράψῃ δύο ἐποχὰς ἀναγεννήσεως, — ἐποχὰς, καθ' ἅς, κατὰ περιεργοτάτην σύμπτωσιν, τὰ ἀριθμητικὰ ψηφία εἶνε τὰ αὐτά: **21, 12.**

Ὁ Ἱστορικὸς δὲν εἶνε Δημοσιογράφος. Ἐχει καὶ καιρὸν καὶ καθήκον νὰ βασανίσῃ τὰ πράγματα ἀμερολήπτως καὶ νὰ ἐκφέρῃ ρητὴν τὴν κρίσιν τῆς ἀληθείας, ἣν ἀπαιτεῖ παρ' αὐτοῦ τόσον ἡ Ἐπιστήμη ὅσον καὶ ἡ Κοινὴ Γνώμη· ὁ Ἱστορικὸς δὲν πρέπει νὰ ἔχη καὶ δὲν ἔχει οὔτε ἐχθροὺς οὔτε φίλους μεταξὺ τῶν πρωτεργατῶν ἑνὸς μεγάλου γεγονότος. Κρίνει τὰ πράγματα ἐξ ἀπόπτου καὶ ἀνεπηρεάστως καὶ εἶνε ἅπαντες ἴσοι ἐνώπιόν του.

Ὡς ἐκ τοῦ ἐπιδημικοῦ τούτου καθήκοντος, πρέπει νὰ ἐμολογηθῆ, ὅτι ἀφορμὴ κυρία καὶ ἀφετηρία καὶ γενεσιουργὸς δύναμις ἔλων τῶν ὄσα βλέπομεν σήμερον συντετελεσμένα ὑπῆρξεν ἡ **Στρατιωτικὴ ἐπανάστασις τῆς 15 Αὐγούστου τοῦ 1909.**

Ὁφειλόμεν ν' ἀπονεύωμεν αὐτὴν τὴν δικαιοσύνην εἰς τὸν Στρατόν μας τὸν εὐγενῆ, ὅστις πρῶτος ἐσκέφθη νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ μέγα ὄνειρον τοῦ Ἑλληνισμοῦ, διὰ τῆς προπαρασκευῆς τοῦ Κράτους πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν τόσον ραγδαίως ἐπερχομένων γεγονότων.

Ἄν πρὸ δέκα ἐτῶν ὠμίλει κάποιος περὶ ἐθνικῆς ἀναγεννήσεως, θὰ εὗρίσκετο ἀμέσως ὁ ἀντιφρονῶν καὶ θὰ ἔλεγε:

«— Δὲν βαρεῖσαι! Γίνονται αὐτὰ εἰς τὸ Ρωμαϊκόν! Εἴμεθα ἔτσι σίπιοι!»

Καὶ ἂν ὠμίλει δριμύτερον κατὰ τῶν κρατούντων, δὲν θὰ ἐβράδυνε νὰ λάθῃ μικρὰν συνέντευξιν μὲ τὸν κ. Εἰσαγγελέα.

Καὶ ὅμως τὰ πράγματα ἤλλαξαν ἀποτόμως, ἀστραπιαίως, ἀνελπίζτως.

Ἡ Ἐναντιοταξιακὴ ἐνεκχυμαίνετο εἰς τὰ στήθη ἔλων μας, χωρὶς οὔτε ἡμεῖς αὐτοὶ νὰ τὸ ἐννοοῦμεν.

Ὅχι μόνον δὲν εἴμεθα σάπιοι, ὄχι μόνον δὲν εἶχομεν ἐκφυλισθῆναι, ὅπως προτεπάρθουν νὰ μᾶς πείσουν οἱ διάφοροι σκώληκες οἱ τρεφόμενοι ἀπὸ τὸν βόρβορον, τὸν ὁποῖον εἶχον δημιουργήσῃ περίξ ἡμῶν, ἀλλ' ἀπεδείξαμεν αἰφνης ὅτι γνωρίζομεν νὰ διοργανοῦμεν ἐπαναστάσεις σωτηρίους μεταξὺ ἐνὸς ποτηρίου ρετσίνας καὶ μιᾶς εἰρωνεΐας πρὸς τὴν «Κυρίαν τοῦ Μαξίμ», ὅτι γελῶντες ἀνατρέπομεν ἐκεῖνα πού εἶδομεν δημιουργούμενα κλαίοντες. . .

Ἄ! ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης πρέπει νὰ σεμνυνώμεθα διότι εἴμεθα Ἕλληνες.

Εἶνε ψεῦδος ὅτι τὴν 15 Αὐγούστου 1909 ἀνετράπη ἡ Παλαιὰ Ἑλλάς διὰ νὰ δημιουργηθῇ ἡ Νέα. Ἀπὸ τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἀνεγεννήθη **Παλαιά**, ἡ μεγαλοπρεπής, ἡ ἀλγισμώντης, ἡ μὴ ὑποκειμένη εἰς ἐκφυλισμὸν καὶ θάνατον Ἑλλάς!

Αὕτῃ εἶνε ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια, ἡ ὁποία πρέπει νὰ βροντοφωνηθῇ ἀπὸ τῶν σελίδων τούτων τῆς ἡμερολογησίας. Ἄν ἡ Στρατιωτικὴ ἐκείνη Ἐπανάστασις δὲν ἐγένετο ἢ ἀπεσοβεῖτο, δὲν θὰ εἶχομεν σήμερον καὶ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ἐδείχθησαν ἱκανὰ νὰ φέρουν εἰς πέρας τὸ ὄνειροποληθὲν τότε μεγαλόρημα. Δὲν θὰ ἐγένετο ἡ διπλῆ Ἐθνοσυνέλευσις καὶ δὲν θὰ μετεκαλεῖτο ἐκ Κρήτης ὁ μόνος καταδειχθεὶς κατάλληλος διὰ τὴν σοβαρότητα τῆς ἐκτοτε δημιουργηθείσης καταστάσεως Πρωθυπουργὸς **Ἐλευθέριος Βενιζέλος**, ὅστις ἔσχε τὴν εὐτυχῆ ἔμπνευσιν νὰ λησμονήσῃ τὰς παλαιὰς μας ἐριδας πρὸς τὰ Κράτη τοῦ Αἵμου, — τὰς ἐντελῶς ἄλλως τε ἀδικαιολογήτους, ὡς θὰ καταδείξωμεν ἐν τοῖς μετέπειτα, — καὶ νὰ δώσῃ τὴν χεῖρά της δι' αὐτοῦ ἢ Ἑλλάς πρὸς τοὺς μέχρι τῆς χθὲς ἐκ πλάνης μωρὰς θεωρουμένους ἐχθροὺς μας.

Ἀπὸ τῆς μεγάλης ἐκείνης στιγμῆς κατεδείχθη ποία πρέπει νὰ εἶνε καὶ ποία πράγματι εἶνε ἡ θετικὴ καὶ ἀδιάφυστος ψυχολογία τῶν λαῶν.

Ὅπως, ὅσον καὶ ἂν ἀναζητήσῃ κανεὶς, δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ εὔρη δύο φύλλα ἐντελῶς ὅμοια ἐνὸς ὀλοκλήρου δάσους, ὁμοίως δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ εὔρη καὶ δύο λαοὺς ἀπαραλλάκτους.

Ἐπάρχουν λαοὶ μήποτε κατανόησαντες τὴν ὡς ἐθνικότητα ὑπόστασιν των.—τοιούτοι δὲ κυρίως οἱ νομάδες, τὰ «παράσιτα» οὕτως εἶπεν τῆς ἀνθρωπότητος, τὸ ἐξάρτημα τοῦ συνόλου τῶν φυλῶν.

Ἐπάρχουν ἄλλοι μὴ ποτε ἐπιζητήσαντες ἄλλην δόξαν πλὴν τῆς ἐντὸς τῶν τοίχων τῆς φωλεᾶς των ἀμύνης τῶν ἰδίων δικαίων,—τοιούτοι δὲ κυρίως οἱ οἰονεὶ «μιγάδες», οἱ μὴ διστάζοντες νὰ κηρύσσωνται «οὐδέτεροι» ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ροπῆς πρὸς ἐπικράτησιν: παράδειγμα οἱ Ἑλβετοί.

Ἐπάρχουν τρίτοι λαοὶ μήποτε παύσαντες ν' ἀποβλέπουν εἰς κατακτήσεις πρὸς ἐπαύξεισιν τῶν ἰδίων τῶν ὀρίων εἰς βᾶρος τῶν γειτόνων των,—τοιούτοι δὲ οἱ κατακτητικοί, οἱ πολεμοχαρεῖς λαοί, οἱ στρατοκρατικοί, ὡς οἱ Τούρκοι.

Ἐπάρχουν τέταρτοι ἀνάλογοι πρὸς τοὺς τρίτους, ἀλλὰ διὰ τῶν κατακτήσεων ἀποβλέποντες εἰς πλουτισμὸν ὑλικόν, εἰς ἐνίσχυσιν πρὸς ἐπιβολὴν ἐπὶ τῶν ἄλλων, εἰς δόξαν ἀμίλλης πρὸς τοὺς λοιπούς,—τοιούτοι δὲ αἱ «ἀποικιακαὶ» Δυνάμεις, αἱ ἀπὸ τῶν ἀσθενῶν κυρίως ἀφαιροῦσαι ἐκτάσεις ἢ καιροφυλακτοῦσαι ὥπως ἀρκάσουν ἐκτάσεις ἰσχυρῶν ἐξασθενησάντων: παράδειγμα ὁ διαμελισμὸς τῆς Πολωνίας καὶ ἡ αἰωνία ἐχθρα τῆς Ρωσσίας πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Ἐπάρχουν ὅμως καὶ πέμπτοι λαοὶ οὐδέποτε σκαφθέντες νὰ ὑποτάξουν ἄλλους, οὐδέποτε ἀμελήσαντες ν' ἀμυνθοῦν ὑπὲρ ἑαυτῶν, καὶ μόνον ἐλατήριον δράσεως ἔχοντες τὴν εὐγενῆ ἰδέαν τοῦ φωτισμοῦ τοῦ κόσμου διὰ τῶν ἰδίων τῶν φώτων, τοῦ ἐκπολιτισμοῦ τῆς οἰκουμένης διὰ τοῦ ἰδίου των πολιτισμοῦ, τοῦ ἐξευγενισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος διὰ τῆς ἰδίας των εὐγενείας,—μοναδικῶν τῶν τοιούτων λαῶν παράδειγμα ἡ φυλὴ ἢ Ἑλληνική. Ἡ ἔνωσις τῶν Ἀφρικτινῶν τὸ ἀποδεικνύει, ἢ κατὰ τῶν Περσῶν ἄμυνα τὸ ἐπιμαρτυρεῖ, ἢ ἐκπολιτιστικὴ στρατεία τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου τὸ βροντοφωνεῖ.

Ἄλλ' οἱ τελευταῖοι οὗτοι λαοὶ εἶνε οἱ λαοὶ οἱ μᾶλλον δυστυχεῖς. Καὶ εἶνε δυστυχεῖς οἱ λαοὶ τοῦ Φωτός, διότι ἔχουν ἐχθροὺς ὄλους τοὺς ἄλλους, τοὺς μὴ ἀνεληθόντας εἰς τὴν ὑψηλὴν βαθμίδα τῆς ἐθνικῆς ἀρετῆς ἣν κατέχουν οὗτοι, τοὺς μὴ ἀνεχομένους τὴν ὑπεροχὴν τῆς ἠθικῆς καὶ τοῦ πνεύματος.

Καὶ εἶνε ἀκόμη δυστυχεῖς διότι, ἐν τῇ ἀενάῳ των πάλλῃ πρὸς συντήρησιν ἑαυτῶν καὶ φωτισμὸν τῶν ἄλλων ἔχουν περιόδους ἐξαν-

Η Α.Υ. Ο ΠΡΙΓΙΝΨ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

Η Α.Υ. Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Η Α.Υ. Ο ΠΡΙΓΙΝΨ ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Η Α.Υ. Ο ΕΠΙΔΟΣΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ
ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Η Α.Υ. Ο ΠΡΙΓΙΝΨ ΑΝΔΡΕΑΣ

Η Α.Υ. Ο ΠΡΙΓΙΝΨ ΧΡΗΣΤΟΦΡΟΣ

τλήσεως. Νερκοῦνται τότε, φαίνονται ἀνίκανοι ν' ἀφυπνισθεῖν, εἰ ἐχθροὶ των ἐπιχαίρουσιν ἐκ φθόνου καὶ οἱ ἀμάντῃται οἱ γεννώμενοι ἐκ τῆς νάρκης αὐτῆς ἐκχύνουσι τὸ δηλητήριόν των εἰς τὰ σπλάγχνα των μεγάλων θυμάτων.

Ἄλλ' ἔχουσιν καὶ τὸ προνόμιον οἱ λαοὶ τοῦ Φωτός οὐδέποτε νὰ θνήσκουσιν πραγματικῶς. Μετὰ καταπιέσεις, ἐξευτελισμούς, ἐξάντλησιν καί, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ πάντες, — καὶ αὐτοὶ ἴσως οἱ ἴδιοι, — τοὺς θεωροῦσιν νεκροὺς, ἀνανήφουσιν αἴφνης ἐξ ἀπροόπτου, γίγαντες ὅπως

Ο.ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ

καὶ πρὶν, ἀπτόητοι ἔπως πάντοτε, ἀναλλοίωτοι ὡς οἱ αἰῶνες, ἀπρό-
 σιτοι ἔσονται ἢ ζωογονοῦσιν αὐτοῦς ἰδέα. Κεὶ μεγαλουργοῦν πάντοτε
 καὶ ἐπιβάλλονται καὶ ἀναζοῦν, ἔμοιαι πρὸς τὴν φλόγα, ἣν ἀναρριπί-
 ζει νέον ἔλαιον.

Τοιαύτη ἡ ψυχολογία τῶν αἰφνιδίων, τῶν ἀπροσδοκῆτων ἐξεγέρ-
 ῃστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

σεων τῶν «*Λαῶν τοῦ Φωτός*», εἰς τὰς ὁποίας οὐδεὶς πιστεύει προτοῦ γίνουσι, καὶ τρίθουν οἱ πάντες τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅταν συντελεσθῶσι.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν γεγονότων.

Μεταξὺ τῆς 1ης καὶ 8ης Σεπτεμβρίου 1912 ἡ Ἑλλάς ἐδείκνυτο φιλειργηνική, καὶ ὅλως ἀνάλογοι πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦτο ὑπῆρξαν αἱ τότε γινόμεναι δηλώσεις τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἑλληγρος πρεσβευτοῦ Γρυπάρη πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας.

«—Ναί», ἐδήλου ὁ Γρυπάρης, «ἐπιθυμοῦμεν καὶ ἡμεῖς τὴν εἰρήνην, τώρα μάλιστα ὅτε καταγινόμεθα εἰς τὴν ἐσωτερικὴν τοῦ Κράτους ἀνασύνταξιν. Δὲν δυνάμεθα ὅμως καὶ ν' ἀνεχώμεθα τὰ διαρκῶς γινόμενα ἔκτροπα...»

Τοιαῦται περίπου ὑπῆρξαν αἱ δηλώσεις τοῦ Γρυπάρη. Ὑπενόει δὲ δι' αὐτῶν τοὺς διαρκῶς διαπραττομένους φόνους καὶ διωγμοὺς Ἑλλήνων εἰς πλείστα σημεῖα τῆς Τουρκικῆς ἐπικρατείας, τῇ ἀνοχῇ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ ἐνίοτε τῇ ὑποδείξει αὐτῶν.

Κατὰ τὰς αὐτὰς περίπου ἡμέρας κατηρτίζετο ἐν Βελιγραδίῳ νέον Ὑπουργικὸν Συμβούλιον κατάλληλον ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὰς κρίσιμους αὐτὰς περιστάσεις. Ἀπετελεῖτο δὲ ἐκ τῶν ἐξῆς προσώπων:

Ν. Πάσις ὡς προϋπουργοῦ καὶ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν.

Πάσις τῶν Οἰκονομικῶν.

Πούντις τῶν Στρατιωτικῶν.

Πίσις τῶν Ἐσωτερικῶν.

Πολίσεβιτς τῆς Δικαιοσύνης.

Π. Γιobάκοβιτς τῆς Παιδείας.

Ι. Γιobάκοβιτς τῶν Δημοσίων Ἔργων.

Κ. Στοιγιάννοβιτς τοῦ Ἐμπορίου καὶ τῆς Βιομηχανίας.

Τὸ νέον Ὑπουργεῖον ἐπρόκειτο νὰ τηρήσῃ ἀπέναντι τῆς Τουρκίας πολιτικὴν παρεμφερῆ πρὸς τὴν τῆς Βουλγαρίας.

Ποῖαν ὅμως πολιτικὴν ἠδύνατο ν' ἀκολουθήσουν ἀμφοτέρω τὰ κράτη ταῦτα, ὅταν, κατὰ τὰς αὐτὰς ἐκεῖνας ἡμέρας, ἐπανελαμβάνοντο αἱ καὶ πρότερον συχναὶ εἰς τὰ τουρκοβουλγαρικὰ σύνορα συρράξεις, συμπλοκαὶ καὶ πολλάκις ἀληθεῖς μάχαι;

Καὶ μάλιστα ἀφροῦ ταυτοχρόνως ἀνγγεγέλλοντο καὶ ἐξ Ἠπείρου νέαι ληστεῖαι, φόνου καὶ διωγμοί;

Εἰς τὴν Πλησίβισταν, τὴν ἡρωϊκὴν αὐτὴν κωμόπολιν τῆς Ἠπείρου, Ἄλβανικαὶ ὄρδοι ὑπὸ τὸν αἰμοχαρῆ λήσταρχον Μουχαρέμ Ρεσὴτ κατεδυνάστευον ἤδη οἰκτρῶς τοὺς κατοίκους.

Τὸ χωρίον ἀπεκλείετο καὶ οἱ Ἄλβανοὶ ἐλλοχεύοντες ἐφρόνουν ἀπανθρώπως.

Εἰς τὴν Ὀδζίναν πάλιν καὶ τὸ Βλαχοχώριον τῆς Παραμυθίας εἰς μουλιαζίμης (ἀνθυπολοχαγός), μεταβάς ἐπὶ κεφαλῆς ἀποσπάσματος, παρέλαθεν ἐκεῖθεν δεκάδας χωρικῶν, τοὺς ὁποίους κατετσάκιζεν εἰς τὸ ξύλον ἔξω ἀπὸ τὰ χωρία.

Εἰς τὸ Πρεμέτι ὁ Ἄχμετ ἐφένδης ἐτραυματίζεν ἀναίτιως δι' ἀμφιστόμου μαχαίρας ἓνα καρεπώλην ἐνώπιον ἀξιωματικῶν καὶ ἀρχῶν, αἱ ὅποιοι ἐθεῶντο ἀπαθῶς τὴν σκηνὴν.

Ἡ ἀσφάλεια εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μετσόβου, εὐρίσκειτο ἐπίσης εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν.

Ἐν πολυπαθῆς караβάνιον ἀπὸ ἀγωγεῖς καὶ ἐπιβάτας ἐνέπιπτε μεταξὺ Μετσόβου καὶ Γρεβενῶν εἰς ἐνέδραν πολυαρίθμου Ἀλβανικῆς συμμορίας.

Ἐπυγκλούθει δὲ συμπλοκή, καθ' ἣν ἐφρονεύοντο δύο ἐπιβάται καὶ ἐτραυματίζοντο 25 ἐκ τοῦ караβανίου.

Δύο χωρικοὶ ἐκ Μέγγουλας τοῦ Ἀργυροκάστρου ἐφρονεύοντο ὑπὸ Ἀλβανῶν ληστῶν μεταξὺ τῶν χωρίων Δομελὸ καὶ Τεριάχι πρὸς ἐκδίκησιν, διότι προηγουμένως δύο ἐκ τῆς συμμορίας εἶχον ἀφοπλισθῆ καὶ ἐκδιωχθῆ ἀπὸ τὴν Μέγγουλαν.

Τέλος ἐντὸς τῆς πόλεως Ἰωαννίνων ἐφρονεύετο διὰ μαχαίρας εἰς ἐκ Παραμυθίας ὑπὸ τινος Μωαμεθανόπαιδος.

Ἐπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἤρχιζον τῶρα καὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς ἀποσόθῃσιν τοῦ ἐπικειμένου πολέμου προτάσεις τῶν Καγκελλαρίων ὡς ἢ τοῦ Αὐστριακοῦ Μπέρχτολδ, προτάσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν ἐφαρμογὴν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπεκτεινομένων καὶ εἰς ἄλλας τουρκικὰς χώρας, ἀλλὰ κατεστρωμένων, ἐννοεῖται, ἐπὶ τῶν συμφερόντων τῶν Δυνάμεων μᾶλλον παρὰ τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων Κρατῶν τοῦ Αἴμου.

Ἄλλὰ καὶ ταύτας ἀκόμη ἀπέκρουεν ἡ Πύλη, ἢ προσεποιεῖτο τοῦλάχιστον ὅτι ἀπέκρουε, διατεινομένη, ὅτι ἐπεθύμει νὰ μείνη κυρία εἰς τὰς περὶ τῶν ἰδίων τῆς κτήσεων ἀποφάσεις τῆς.

Τοιοῦτο δὲ ἦτο καὶ τὸ πνεῦμα, ὅπερ διέπνεε ταυτοχρόνως καὶ τὸν ὑπὸ τῆς Πύλης ἐμπνεόμενον τουρκικὸν τύπον.

Τὴν 1 Σεπτεμβρίου ἐδημοσιεύοντο εἰς τὸν «Νεότουρκον» δηλώσεις τῆς Κυβερνήσεως, καθ' ἃς πρὸς τὸ παρὸν καὶ διὰ πολλὸν ἀκόμη χρόνον ἐβεβαιούτο ὅτι οὐδαὶς κίνδυνος ὑπῆρχεν ἀπειλῶν τὴν Τουρκίαν ἀπὸ μέρους τῆς Βουλγαρίας ἢ ἄλλης τινὸς Βαλκανικῆς Δυναμείας. Ὁ αὐτὸς ὑπουργὸς ἐβεβαίοντο συντάκτην τοῦ «Νεοτούρκου» ὅτι οὐδεμία ὑφ' οἷονδ' ἕποτε τύπον ἐπέμβασις θὰ ἐγένετο δεκτὴ ὑπὸ τὴν κρατούσαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν.

— «Ἀπεκρούσαμεν», εἶπε, «τὴν πρότασιν Μπέρχτολδ, διότι τὴν ἐθεωρήσαμεν περιττὴν καὶ διότι ἡμεῖς ἤδη εἴμεθα ἀπασχολημένοι ἐπὶ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἐκπονουμένων εἰσκακτέων μεταρρυθμίσεων. Ὅτι παρεχωρήσαμεν εἰς τοὺς Ἀλβανούς, ἐφροντίσαμεν νὰ εἶνε τοιοῦτον, ὥστε οὐδὲ κἂν τὴν ἐπιφάνειαν προνομίῳ νὰ ἔχη, ἀλλὰ μόνον πᾶν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ παραχωρήσωμεν ἐν ἀνάγκῃ καὶ εἰς τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας τοῦ Κράτους.

Ἄλλ' ἤδη ἀνεγνωρίσαμεν τὴν ἀνάγκην νὰ εἰσπαγάωμεν καὶ εἰς αὐτὰς ἀπὸ τοῦδε τὰς αὐτὰς μεταρρυθμίσεις, ἰδίως δὲ ἐν Μακεδονίᾳ, τροποποιουντες ταύτας συμφώνως πρὸς τὰ ἦθη καὶ ἔθιμα καὶ τὰς τοπικὰς ἀνάγκας τῶν κατοίκων τῶν ἐπαρχιῶν τῆς. Ὡς ἀρχὴν δὲ τῶν τοιούτων μεταρρυθμίσεων ἔχομεν τὴν ἐξῆς: Ἰσότητα μεταξὺ ὄλων τῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Κράτους καὶ ἀναγνώρισιν τῶν ἰδιαιτέρων ἀναγκῶν τῶν.

Ἄλλ' ἂν παρ' ὅλα ταῦτα παρουσιασθῇ τάσις πρὸς ἐπέμβασιν, θὰ ἀντιστώμεν. Καὶ ἂν ἀκόμη ὀλόκληρος ἡ Εὐρώπη, προσέθετεν ἀγερώχως ὁ Τούρκος διπλωμάτης, «συνασπισθῇ πρὸς τοῦτο, ὅπερ ἀπίστευτον, θὰ προτάξωμεν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν, προτιμώντες τὴν ἐξόντωσιν τῆς Αὐτοκρατορίας, παρὰ τὴν ἐπαίσχυντον ὑπαρξὴν συγκαλυμμένης ἐξαρτήσεως καὶ υποδουλώσεως.»

ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα καὶ ὁ Ἀρμένιος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Γαβριήλ ἐφέντης Νουραδουγκιὰν ἔλεγε τὰ ἐξῆς εἰς ἀνταποκριτὴν τῆς «Δαίλυ-Ἐξπρές»:

— «Δὲν δίδομεν τὸ δικαίωμα εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν νὰ ἀναμειγνύωνται εἰς τὴν ἡμετέραν ἐν Μακεδονίᾳ ἐργασίαν, ἥτις ἀποτελεῖ ἐσωτερικὴν ὑπόθεσιν τῆς Τουρκίας. Οὐδέποτε θὰ ἐπι-

τρέψωμεν τοιαύτην ἀνάμιξι. Παρασκευάζομεν ἤδη, διὰ τὰς ἐπαρχίας τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας μεταρρυθμιστικόν τι σχέδιον, τὸ ὁποῖον στηρίζεται ἐπὶ τῆς πλήρους εὐθυδικίας καὶ ἐσότητος καὶ τοῦ σεβασμοῦ τῶν δικαίων τῶν κατοίκων.

Ἀλλὰ ταυτοχρόνως ἡ Βουλγαρία ἀπηύθυνε πρὸς τὰς Δυνάμεις «σημείωμα» διασαφηνίζον τὰς ἀπαιτήσεις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν.

Τὸ σημείωμα τοῦτο περιεῖχε σχέδιον μεταρρυθμίσεων συντεταγμένων ἐκλεκτικῶς ἐξ ἐρανησμάτων παλαιῶν προτάσεων γενομένων ὑπὸ τῆς Εὐρώπης κατὰ διαφόρους περιστάσεις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Βερολινίου συνθήκης μέχρι τῶν ἐν Ρεδάλ μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας ληφθεισῶν ἀποφάσεων.

Τὰ σπουδαιότερα σημεῖα τοῦ σχεδίου ἦσαν:

1) Ἡ Μακεδονία νὰ περιλαμβάνη τὸ ἔδαφος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἐπρόκειτο νὰ ἐφαρμοσθῶσιν αἱ ἐν Μυρστέγγη ἀποφασισθεῖσαι μεταρρυθμίσεις. Ἡ Μακεδονία νὰ ἐχῆ ἐπαρχιακὴν συνέλευσιν καὶ ἐθνοφρουράν.

2) Ἡ ἐπαρχία αὕτη νὰ διοικῆται ὑπὸ γενικοῦ διοικητοῦ διοριζομένου τῇ συνεννοήσει τῶν Δυνάμεων.

Ἄν τὸ σχέδιον τοῦτο τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, ἀνταποκρινόμενον, ὡς ἐφαίνετο, εἰς τοὺς πόθους τοῦ Βουλγαρικοῦ ἔθνους, ᾗθελε τύχη εὐμενοῦς ὑποδοχῆς παρὰ ταῖς Δυνάμεις, ἡ κρίσις ἴσως θὰ ἔληγεν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, κατὰ τὰς πεποιθήσεις τῶν Εὐρωπαϊῶν διπλωματῶν, οἵτινες ἠγνόουν τὰς λεπτομερείας τῆς Τετραπλῆς Βαλκανικῆς συνεννοήσεως. Ἀλλὰ μήπως καὶ αἱ προτάσεις αὗται ἦτο δυνατόν νὰ γείνωσιν ἀσπασταὶ ἐκ μέρους τῆς παρακαιοῦσης τουρκικῆς διπλωματίας;

Τὸ τοιοῦτον ἦτο φανερόν εἰς τοὺς ἐν Σόφια, καὶ διὰ τοῦτο, τὴν 4ην Σεπτεμβρίου ἢ ἑφημερίδα «Μίρ», διερμηνεύουσα τὰς σκέψεις τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως, ἀπήντα εἰς ἀπειλὰς τὰς ὁποίας εἶχε δημοσιεύσει ὁ Παρισινὸς «Χρόνος», διὰ τῶν ἐξῆς σαφῶν δηλώσεων:

«Ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» περιπίπτει εἰς μέγα σφάλμα ἀντιλήψεως, καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἀμοιβαίας σχέσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Τὰ Κράτη ταῦτα ἐθεωροῦντο μέχρι τοῦδε ὡς ἀμεσώτερον ὑπεύθυνα διὰ τὴν ὀλεθρίαν κατάστασιν τῆς Βαλκανικῆς λόγῳ τῶν ἀντιζηλιῶν των καὶ τοῦ ἀμοιβαίου αὐτῶν μίσους, τώρα δέ, ὅποτε τὰ Κράτη ταῦτα δὲν διατηροῦν πλέον ἄσπονδον μίσος μεταξὺ των, αἱ δὲ ἐν ταῖς

τουρκικαῖς ἐπαρχίαις ὁμοσθηεῖς των ἔπαυσαν νὰ ἀλληλοφρονεύωνται, ἀντὶ νὰ λάβουν ἠθικὴν ἐγκαρδίωσιν διὰ τὴν σύσφιγξιν τῶν νέων δεσμῶν των. νῦν συμβαίνει τὸ ἐναντίον. Πανταχόθεν ἐκδηλοῦνται ραδιοσυργίαι πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταπνίξεως τῆς πίστεως τῶν Βαλκανικῶν λαῶν ἐπὶ μίαν διαρκῆ συνεννόησιν.

« Αἱ ἀπειλαὶ τοῦ «Χρόνου» ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ πίεσις θὰ ἐξηγάγαζε τὴν Σερβίαν, τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ Μαυροβούνιον ὅπως ἐγκαταλείψουν τὴν Βουλγαρίαν ἐν ἀπομονώσει, πιθανὸν ν' ἀποτελοῦν εὐτεβεῖς πόθους διὰ τοὺς ἰσχυροὺς ἐνδιαφερομένους, ἀλλ' ἀτυχῶς δι' αὐτοὺς δὲν δύναται νὰ συμβῆ τοῦτο, διότι ἡ συνεννόησις εἶνε τελείως εἰλικρινής . . . »

Καὶ ἐνῶ συνεζυγοῦντο ἤδη οἱ ὅροι, καθ' οὓς θὰ ἐκλείετο ἡ εἰρήνη μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἰταλίας, μὲ χειμαρρῶδη ταχύτητα ἐπῆρχοντο τὰ διάφορα ἄλλα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἐπεδείκνυν τὴν κατάστασιν καὶ κατεδῆλουν ἀναπότρεπτον τὴν ρῆξιν.

Τὴν 4ην Σεπτεμβρίου εἰς τὸ Νόβι-Παζάρ ἐξερρήγγοντο ἐπαναστάσεις, προκαλοῦσα ζωηρὰς ἀνησυχίας εἰς τοὺς πολιτικοὺς καὶ διπλωματικοὺς κύκλους. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας μαρκήσιος Παλαβιτσίνι προέβαιεν εἰς ἐντονωτάτας παραστάσεις παρὰ τῇ Πύλῃ, συνιστῶν τὴν λήψιν συντόνων καὶ ριζικῶν μέτρων πρὸς κατευνασμὸν τῆς ἀναρχικῆς καταστάσεως. Ὁ Παλαβιτσίνι ἐτόνιζεν ἰδίως ὅτι μόνον μεταρρυθμίσεις ριζικαὶ ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς προτάσεως τοῦ κόμητος Μπέρχτολδ ἦτο δυνατόν νὰ θεραπεύσῃ τὴν κατάστασιν καὶ νὰ προλάβουν ἀναποφεύκτους σοβαρὰς ἐπιπλοκάς.

Ἡ κατάστασις εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἐνέπνεε συγχρόνως ζωηροτάτας ἀνησυχίας. Ἡ Μιρδιτία καὶ ἡ Μαλεσία διετέλουν ἀνάφλεκτοι. Οἱ ἐπαναστάται ἐκυριάρχουν πανταχοῦ. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ κατελύοντο. Ἐν Κωνσταντινουπόλει δὲ ἀπέφασίζετο ν' ἀποσταλῆ εἰς Σκόδραν καὶ Δυρράχιον μεγάλη δύναμις στρατοῦ πρὸς βιαίαν καταστολὴν τῆς ἐπαναστάσεως. Ἡ τοιαύτῃ ἐνέργεια τῆς Πύλης προὐκάλει ἀνησυχίας εἰς τὴν διεθνή διπλωματίαν, ἐκφραζομένων φόβων περὶ αἰφνιδίως Αὐστριακῆς ἐπεμβάσεως.

Εἰς τὴν Ἡπειρὸν ὁ νέος Βαλῆς Ἰωαννίνων ἐνεθρονίζετο εἰς τὴν θέσιν του, οὐδεμίαν ἔμως βελτίωσιν ἐπῆρχετο ἀπ' ἐναντίας οἱ λησται ἐτρομοκράτου τὴν ὑπαιθρον χώραν, αὐτὸς δὲ ὁ ἀνεψιὸς τοῦ ἐκ Λε-

σκοδικίου Διοικητοῦ ἐπὶ κεφαλῆς Ἀλβανικοῦ σώματος ἐνέσπειρε τὸν πανικὸν εἰς τοὺς κατοίκους, ὑπερθεματίζων εἰς δηώσεις καὶ βασιανιστήρια.

Ἄλλοι δὲ Ἀλβανοὶ λησται παρὰ τὸ χωρίον Ἀρτσίστικν τοῦ Ζιγορζίου ἐλήστευον ἐλευθέρως τοὺς ὁδοιπόρους, χωρὶς αἱ ἀρχαὶ νὰ λαμβάνουν τὸ παραμικρὸν μέτρον.

Αἱ ἀρχαὶ τούναντιον ἠσυχολοῦντο εἰς συλλήψεις καὶ κλοποιήσεις τῶν ἐγκρίτων ὁμογενῶν τῶν διαφόρων οἰκισμῶν τῆς Ἠπείρου.

Ἐν αὐτῇ τῇ Θεσσαλονίκῃ ἐγένετο ἐπανειλημμένως χρῆσις βομβῶν, οἱ δὲ Μαλισσόροι τῆς Ἀλβανίας ἔφθανον μέχρι τοῦ τολμήματος νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς Σκόδρας, καί, ἀποκρουσθέντες, νὰ παραμείνουν εἰς μικρὰν ἀπ' αὐτῆς ἀπόστασιν πολιορκοῦντες τὸ κέντρον τοῦτο τῆς τουρκικῆς ἐπιβολῆς ἐν τῇ πατρίδι των.

Τὴν 7 Σεπτεμβρίου αἱ Δυνάμεις ὑπεδείκνυσαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὅτι ἔπρεπε πάσῃ θυσίᾳ νὰ καταπνίξῃ τὸν πολεμικὸν ὄργανισμὸν τῆς χώρας, τονίζουσαι συνάμα καὶ ὅτι «ἐὰν ἐκραγῇ ὁ πόλεμος, οὐδὲν ὠφέλημα θὰ δυνηθῇ νὰ καρπωθῇ ἡ Βουλγαρία, διότι αἱ Δυνάμεις δὲν εἶνε διατεθειμέναι νὰ ἐπιτρέψουν τὴν παραβίασιν τοῦ πολιτικοῦ καὶ ἔδαφικοῦ καθεστώτος ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Καὶ ἂν νικήσῃ ὁ Βουλγαρικὸς στρατός, ἡ Βουλγαρία οὐδὲν θὰ ὠφελῆθῃ, διότι οὔτε ἔδαφικὴ αὐξήσις θὰ ἐπιτραπῇ εἰς αὐτήν, οὔτε παροχὴ αὐτονομίας εἰς τὴν Μακεδονίαν ...»

Περὶ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν, Ἕλληγν δημοσιογράφος ἐλάμβανε συνέντευξιν ἐν Κωνσταντινουπόλει μετὰ τοῦ Βουλγάρου Ἐξάρχου Ἰωσήφ, ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἄρσιν τοῦ Σχίσματος καὶ τὴν σύμπραξιν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων μετὰ τῶν Τούρκων πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ὁ Βούλγαρος Ἐξάρχος, μετὰ πολλῶν ἐννοεῖται ἐπιφυλάξεων, ἀνέπτυσσε διὰ μακρῶν τὴν σχέσιν τῶν ὑπὸ τὴν Τουρκίαν χριστιανικῶν λαῶν πρὸς τὴν ἄρχουσαν φυλὴν καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖον ἐπεκράτησε παρὰ τοῖς κρατοῦσιν ὡς πρὸς τὴν σχέσιν ταύτην, ἐπιδείξας βαθυτάτην γνῶσιν τῶν τουρκικῶν πραγμάτων.

— «Βεβαίως», εἶπε περίπου, «ἐὰν κρίνῃ τις ἐκ τοῦ παρελθόντος, γεννῶνται πολλὰ ἀμφιβολία: ὡς πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς τοιαύτης

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ ΠΕΤΡΟΣ

συμπράξεως, ἢ ἂν θέλετε, ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν μιᾶς τοιαύτης συμπράξεως.

»Οἱ λόγοι, δι' οὓς οἱ Τούρκοι ἀπέκρουσαν μέχρι τοῦδε τὴν σύμπραξιν, ἦσαν ἰδία των ἀντίληψις τῶν πραγμάτων σχετικῆ ὡς πρὸς τὸ συμφέρον των. Πιθανὸν γὰρ εἶχον δίκαιον, πιθανὸν γὰρ εἶχον ἄδικον.

»Ἐὰν εἰς τὸ μέλλον αἱ σκέψεις αὐταὶ μεταβληθῶν, ἂν οἱ κρατούντες πιστεύσουν, ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ Κράτους δὲν θὰ παραβλαφθῆ ἐκ τῆς ἐν λόγῳ συμπράξεως, ὅτι ἀπ' ἐναντίας αὕτη θὰ εἶνε ἐπωφελής, τότε μόνον δύναται τις γὰρ ἐλπίσῃ εἰς ἐπιτυχίαν.

»Ταῦτα ὅμως δὲν ἀποκλείουν πᾶσαν ἀπόπειραν κατὰ τὴν διεύθυνσιν ταύτην, οὔτε πρέπει γὰρ συντελέσωμεν εἰς τὴν ἀποθάρρυνσιν τῶν αἰσιοδόξων.

»Οἷαδὴποτε σύμπραξις, ὅσον μικρὰ καὶ ὅσον περιωρισμένη καὶ ἂν εἶνε, πάντοτε θὰ ἰσχύει.

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

»Μαχόμεθα σήμερον ὑπὲρ τῶν προνομίων μας, ζητοῦμεν νὰ βελτιώσωμεν τὴν κατάστασιν τῶν ὁμοφύλων μας. Σημειώσατε δὲ ὅτι ἡ νέα κατάστασις ἐπολλαπλασίασε τὰ σημεῖα τῆς ἐπικφῆς καὶ τῶν παρεξηγήσεων καὶ τῶν ὑπερβασίων. Καὶ συνεπῶς καὶ τὴν ἐργασίαν μας.

»Ἄλλ' ἀφ' ἐτέρου αἱ ἐνέργειαι ὑπὲρ τῆς συμπράξεως Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων βαίνουν ὡς ἄριστα. Καὶ ἀπὸ τῆς παρελθούσης Βουλγῆς ἡ σύμπραξις Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων εἶνε πληρεστάτη καὶ εὐλικρινεστάτη.

»Ἦδη μάλιστα ἐπὶ τῇ προβλέψει τῶν προσεχῶν ἐκλογῶν καθωρίσθη καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν βουλευτῶν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ὠρίσθησαν 8, νομίζω.

»Καὶ βεβαίωτα ἡ τοιαύτη σύμπραξις δύναται νὰ εἶνε καὶ θὰ εἶνε διερπνὴς πρὸς ὠφέλειαν ἀμφοτέρων τῶν ἔθνων.

»Τί μᾶς χωρίζει;

» Δὲν εἶνε περισσότεροι ἀπὸ 100,000 οἱ ὑπὸ τὰ Πατριαρχεῖα βουλγαροφώνοι.

» Ἐξ αὐτῶν αἱ 70,000 ἀναγκάτως θὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς ἡμᾶς, αἱ 30,000 πιθανῶς θὰ παραμείνωσιν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα. Αἱ ζῶναι μας εἶνε σαφῶς καθωρισμέναι· οὐδὲν πλέον δύναται νὰ μᾶς χωρίσῃ ἐν τῇ ἀγῶνι ὑπὲρ τῆς προόδου τῶν δύο ἔθνων.

» Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐπιβάλλεται ἡ ἄρσις τοῦ Σχίσματος, τὸ ὅποσον οὐδένα πλέον θὰ ἔχῃ λόγον ὑπάρξεως.

» Δι' ἐμὲ θὰ εἶνε ἡ ὑπερτάτη εὐτυχία τοῦ βίου μου, ἂν τὸ ἴδω αἰρόμενον».

Τὴν 10^{ην} Σεπτεμβρίου νέα ἐπηκολούθουν γεγονότα.

Ὁ ἐν Κωνσταντινῶν Πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας ἐπέδιδε διαμαρτύρησιν πρὸς τὸν Ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, διότι εἶχε κατακρατηθῆ ἐν Σκοπίοις τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν ὀθωμανικῶν ἀρχῶν μεγάλη ἀποστολή πολεμικοῦ προωρισμένων διὰ τὴν Σερβίαν.

Ἄλλ' ἡ Πύλη οὐδεμίαν ἔδωσε καὶ εἰς τὴν διαμαρτυρίαν ταύτην προσοχὴν καὶ ἐξηκολούθησε κατακρατοῦσα τὰ σερβικὰ πολεμικοφόνια.

Ἐνῶ δὲ τὴν ἐπιούσαν (11 Σεπτεμβρίου) ἐκηρύσσεται ἡ ἐναρξὶς τῶν ἐργασιῶν τῶν Αὐστροουγγρικῶν Ἐπιτροπειῶν καὶ ὁ κόμης Μπέρχτολδ ἐκθέτων τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐξέφραξε τὴν ἐλπίδα ὅτι αἱ δυσχέρειαι πρὸς σύναψιν τῆς Ἱταλοτουρκικῆς εἰρήνης ἦσαν παροδικαὶ καὶ ἐξῆρην ἰδιαιτέρως τὰς ὑπὲρ τῆς εἰρήνης προσπάθειάς τῆς Ρωσίας καὶ τὴν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων ὁμόφωνον ἐπιδοκιμασίαν τῆς Αὐστροουγγρικῆς προτάσεως, ἀνέφερε δ' εἶτα τὰ γεγονότα, τὰ ὅποια προεκάλεσαν τὰς ἐν τοῖς τουρκομαυροβουνιωτικαῖς συνόροις συμπλοκάς, τὴν βουλγαρικὴν ἐξέγερσιν διὰ τὰς σφαγὰς τῶν Κοτσάνων καὶ τὰς ἑλληνοαλβανικὰς συγκρούσεις ἐν Ἠπειρῷ, καταλήγων ὁ Αὐστροουγγρὸς καγκελλάριος ἐξέφραξε τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Πύλη θὰ ἀνταποκρίθῃ πρὸς τὰς προσδοκίας τῶν Δυνάμεων ἐπιζητουσῶν τὴν τήρησιν τοῦ καθεστῶτος ἀνομολογήσας τὴν εἰλικρίνειαν τῶν κυβερνήσεων τῶν Βαλκανικῶν πρὸς τήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ συνεπλήρου τὰς δηλώσεις του διὰ τῆς χαρακτηριστικῆς φράσεως: **ἀπατώμεθα νομίζοντες παρελθόντα τὸν κίνδυνον**,— νέαι συγ-

κρούσεις εἰς τὰ Μαυροβουνιωτικά σύνορα ἐπεδείκνουν τὰς σχέσεις μεταξύ Μαυροβουνίου καὶ Τουρκίας.

Συγχρόνως δὲ οἱ Ἄλβανοὶ Μαλισσόροι ἐπέμενον παρὰ τῇ Πύλῃ, εἰς τὴν ἀνάκλησιν τῶν Βασιθευζούκων ἐξ Ἀλβανίας, ἀπειλοῦντες ἐν ἐναντία περιπτώσει ὅτι θὰ ἐπεκαλοῦντο τὴν ἐπέμβασιν τῶν Μαυροβουνίων καὶ τὴν ἀπὸ κοινοῦ δράσιν εἰς τὰ ἀπρόσβατα ὄρη τῆς βορείου Ἀλβανίας.

Ἡ κατάστασις αὕτη ἐπέφερον ἤδη, ὡς πρωτίστην ἀναγκάσαν συνέπειαν, τὴν ἐναρξιν τῆς κινητοποιήσεως τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν.

Πράγματι, ἐνῶ πρὸ ὀλίγων ἔτι ἡμερῶν ἡ κατάστασις εἰς τὸν Αἴμον ἦτο τοιαύτη, ὥστε νὰ παρέχῃ ἐλπίδας ἀποφυγῆς πάσης συρράξεως, ἐσημειοῦντο ἤδη γεγονότα, τὰ ὅποια εὐλογον ἦτο νὰ ἐμβάλλουν πάντας εἰς ἀνησυχίας.

Παρ' ὅλας δὲ τὰς δηλώσεις τὰς φιλειρηνικὰς τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας, τὰ πράγματα ἐφέροντο πρὸς πόλεμον πλέον.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Μ. Δυνάμεων τόσον ἐν Σόφια ὅσον καὶ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐνήργουν δραστηρίως πρὸς πρόληψιν ἐνδεχομένης ρήξεως, ἀλλ' ἡ ἰδέα τοῦ πολέμου ἤρχιζε νὰ ὀριμάζῃ, αἱ δὲ κινήσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ τουρκικὰ σύνορα δὲν ἦσαν βεβαίως τεκμήρια ἡρέμου ἐξελιζέως τῶν πραγμάτων.

Ὑπῆρχον δὲ καὶ ἄλλοι ἀκόμη λόγοι, διπλωματικῆς φύσεως, οἱ ὅποιοι ἐγένων φόβους περὶ ἐπισπεύσεως τῶν πολεμικῶν παράσκευῶν τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου πρὸς σκοπὸν ἐπιθέσεως κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἡ Ἑλλάς, χωρὶς νὰ παραμελήσῃ τὰ καθήκοντα τῆς ἐπιβαλλομένης προετοιμασίας, εἶχεν ἐστραμμένην ὀλόκληρον τὴν προσοχὴν τῆς εἰς τὰ ἐν Σόφια ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν λαμβανόμενα μέτρα καὶ εἰς περίπτωσιν κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ πολεμικὸς ὄργασμὸς αὐτόθι ἤθελεν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κινητοποίησιν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, θὰ εἶχε λόγους νὰ προβῇ καὶ αὕτη εἰς ἄμεσον ἐπιστράτευσιν.

Καὶ πράγματι, ἀπὸ τῆς 10ης ἤδη Σεπτεμβρίου ἤρχιζε, κατὰ μικρὸν, ἡ ἐνίσχυσις τῶν βουλγαρικῶν συνόρων διὰ τῆς ἐκείσε ἀποσπά-

σεως ἰσχυρῶν δυνάμεων μετὰ μυδραλισθῶν ἐκ τοῦ τότε ἐκτελοῦν-
τος γενικῆς γυμνάσια Βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Σύγχρονον γεγονός χαρακτηριστικόν τοῦ τουρκικοῦ φανατισμοῦ
παρείχετο ἤδη καί ἡ ἐν Σάμῳ προσβολή τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας, διὰ
τῆς ἐνόπλου προσβολῆς τοῦ ἀτμοπλοίου «Ρούμελι» τῆς ἐταιρείας
Πανταλέοντος, ἄνευ οὐδεμιᾶς δεδικαιολογημένης αἰτίας, καί μάλιστα
ἐν γνώσει ὅτι ἐπ' αὐτοῦ ἐπέβαιναν ὁ ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Γενικός Πρόξε-
νος τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Σάμον ἡ ἐπανάστασις εἶχε γενικευθῆ πρό ὀλίγων ἡμε-
ρῶν καί ἡ τουρκικὴ φρουρὰ φεύγουσα προτροπάδην ἐξ ὄλων τῶν ση-
μείων, τὰ ὅποια κατεῖχεν ἐν τῇ νήσῳ, εὔρεθη εἰς τὸ Βαθύ. Ἐὰν δὲν
ἤσθάνετο λιποφυγίαν, θὰ συνεκρούετο πρὸς τοὺς ἐπαναστάτας. Ἀντι-
τούτου ἕμως ἐπρωτίμῃσε νὰ καταपुरοβολήσῃ ἐκ τοῦ ἀσφαλούς ἐν
ἐλληνικὸν ἀτμοπλοῖον, νὰ ἐπεκτείνῃ δὲ τὸ πῦρ καί ἐναντίον τῆς λέμ-
βου, ἥτις ἔφερε τὸν Ἑλληνα πρόξενον, σωθέντα ὡς ἐκ θαύματος.

Ταυτόχρονοι ἦσαν ἤδη αἱ συνεχέσταται συγκρούσεις εἰς τὰ τουρ-
κοβουλγαρικὰ σύνορα, ὅτε ἡ Ἑλλάς, ζητήσασα ἐπισήμως ἰκανοποίη-
σιν διὰ τὴν ἐν Σάμῳ προσβολὴν τῆς σημαίας τῆς, ἐλάμβανε τὴν ἀφελῆ
ἀπάντησιν ὅτι «θὰ ἐνηργοῦντο ἀνακρίσεις».

Καί ἐνῷ αἱ Δυνάμεις ἐδεβαίουσαν ἤδη τὴν Πύλῃν ὅτι δὲν θὰ ἐπέ-
τρεπον κατ' οὐδένα λόγον τὴν διατάραξιν τοῦ καθεστώτος ἐν Ἀνα-
τολίῃ, τουρκικὸς στρατὸς ἀπεθιβάζετο ἀνενοχλήτως εἰς τὴν Σάμον, —
παρὰ τὰς ἰταλικὰς περιπολίαις, — καί ἐκρηξίς βομβῶν ἀνταπήντα εἰς
τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Θεσσαλονίκης - Κωνσταντινουπόλεως.
Συγχρόνως δὲ ἡ Βουλγαρία ἐζήτηει ἐξηγήσεις διὰ τὴν ὑπὸ τὸ πρό-
σχημα μεγάλων γυμνασίων συγκέντρωσιν ἰσχυρῶν τουρκικῶν δυνά-
μεων εἰς τὰ σύνορά τῆς, Μαυροβουνιωτικὸν δὲ σῶμα ἐπετίθετο κατὰ
τῶν πρὸς τὴν λίμνην τῆς Σκόδρας τουρκικῶν σταθμῶν.

Μεθ' ὅλα ταῦτα ἡ Τουρκία ἐδήλου ὅτι ἦτο διατεθειμένη νὰ ἐφαρ-
μόσῃ τὸ 23ον ἄρθρον τῆς Βερολινίου Συνθήκης, καθ' ἣ ἐξεπονήθη
τὸ 1880 ὑπὸ τῆς Διεθνoῦς Ἐπιτροπῆς, ἥτις εἶχε συντάξει καί τὸν
ὀργανικὸν νόμον τῆς Ἀνατολικῆς Ρωμυλίας, καί καθ' ὃ οὐδεμίᾳ τρο-
ποποίησις θὰ ἐγίνετο εἰς τὰ ὑπάρχοντα ὄρια τῶν Βιλαετίων.

Ἄλλ' ἡ Βουλγαρία διεφώνει καί δι' ἀνακρινώσεώς της πρὸς τὰς
Δυνάμεις ἐδήλου ὅτι:

Ἐκτός τῆς ἐπαρχιακῆς ἐθνοσυνελεύσεως, — περί ἧς προνοεῖ τὸ ἔθρον ἄρθρον τῆς Βερολινίου Συνθήκης, — «ἔθρον ἢ αὐτόνομος ἐπαρχία νὰ τεθῆ ὑπὸ τὴν ἄμεσον διοίκησιν Χριστιανοῦ Γενικοῦ Διοικητοῦ, νὰ καταρτισθῆ δὲ καὶ ἐθνοφρουρὰ πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τῆς ἡσυχίας τῆς αὐτονόμου ἐπαρχίας.»

Ἐκ τῶν κατωτέρω παρατιθεμένων ἐν περιλήψει συνεντεύξεων, ἃς ἔδωκεν ὁ ἐν Πετρούπολει πρεσβευτῆς τῆς Βουλγαρίας εἰς τὴν «Νοβόγιε Βρέμια» καὶ τὴν «Πέρς», καταφαίνεται σαφέστατα ἡ στάσις τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως.

— Σήμερον ἡ ἐν Τουρκίᾳ κατάστασις, εἶπεν ὁ στρατηγὸς Παπρικῶφ, «εἶνε τοιαύτη, ὥστε αἱ ἀπλᾶ ὑποσχέσεις τῆς Ὑψηλῆς Πύλης δὲν δύνανται νὰ τὴν θεραπεύσουν. Ἀπαραίτητον ἀποβαίνει ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία νὰ ἐπέμβῃ δραστηρίως ἐν Κωνσταντινουπόλει πρὸς ἐφαρμογὴν προγράμματος, ἰσοδυναμοῦντος πρὸς αὐτονομίαν.»

Ἡ τοιαύτη φάσις τοῦ ζητήματος ἐπτόει ἤδη τὴν ἐνδιαφερομένην διπλωματίαν, κηδομένην τῆς ἀκραιότητος τῆς Τουρκίας, καὶ μὴ ἐπιθυμοῦσαν τὴν κατάλυσιν τοῦ καθεστώτος ἀνὰ τὸν ΑἼμον. Ἀλλὰ διὰ τῆς αὐτονομίας ὑπὸ Γενικὸν Διοικητὴν οὐδὲν πλήγμα κατεφέρετο εἰς τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Τουρκίας ἀπ' ἐναντίας, θὰ ἐπήρχετο ἀπαραίτητος ἡσυχία ἀνὰ τὰ Βιλαέτια καὶ θὰ ἐξησφαλίζοντο τὰ δίκαια τῶν Χριστιανῶν. Μόνον ὑπὸ τοὺς ἔρους τούτους θὰ ἡσφαλίζετο καὶ ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἡ Κυβέρνησις τῆς Σόφιας, — ἐξηκολούθησεν ὁ Πρεσβευτῆς, — «ἐδέιχθη καθ' ὅλην τὴν κρίσιν φιλειρηνική, ἀλλὰ δὲν δύνανται νὰ ἀντιστη εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, ἥτις ζητεῖ πραγματικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος καὶ οὐχὶ ἐμβαλώματα καὶ ἡμίμετρα.»

Εἰς τὴν ἐρώτησιν, ἐὰν θὰ ἐκτραγῆ πόλεμος, ὁ πρεσβευτῆς ἀπέφυγε νὰ ἀπαντήσῃ, εἰπὼν μόνον, ὅτι ἐν Βουλγαρίᾳ «ἀνυπομόνως ἀναμένουν τὴν λήξιν τῶν διαπραγματεύσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς μεταρρυθμίσεις.»

Περὶ δὲ τῆς προτάσεως τοῦ Μπέρχτολδ ὁ στρατηγὸς Παπρικῶφ ἐξέφρασε γνώμην, ὅτι «θ' ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς περιστάσεις, ἐὰν ἐδίδοτο εἰς αὐτὴν ἡ προσήκουσα εὐρύτης. Ἐὰν ὁμοῦς πρόκειται νὰ γίνωνται καὶ διὰ τὴν Μακεδονίαν παραχωρήσεις, οἷας ἔστειρξεν ἡ Τουρκία διὰ τοὺς Ἀλβανούς, τότε ἡ πρότασις τοῦ κόμητος δὲν θὰ ἐπιτύχῃ

τοῦ σκοποῦ τῆς. Ἡ Βουλγαρία ζητεῖ διὰ τὴν Μακεδονίαν ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ρουμανίαν, ἡ κατάστασις τῆς Μακεδονίας δὲν τὴν θίγει τόσοσ ὅσον τὴν Βουλγαρίαν. Ἡ Ρουμανία ἐπιθυμεῖ τὴν διατήρησιν τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστώτος, ἀλλὰ καὶ ἡ Βουλγαρία δὲν ἐπιθυμεῖ τοῦτο ὀλιγώτερον εἰλικρινῶς.

»Οἱ ἐν Βουκουρεστίῳ φοβοῦνται ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῆς Βουλγαρίας εἰς βάρος τῆς Τουρκίας, ἀλλ' ἡ Βουλγαρία δὲν ἀποβλέπει εἰς τοῦτο· ἐπιδιώκει ἀπλῶς τὴν δημιουργίαν ἔρων τοιαύτων ἐν Μακεδονίᾳ, οἱ ὅποιοι νὰ ἐπιτρέπωσι καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν νὰ ἀφιερωθῇ ἡσύχως καὶ ἀνέτως εἰς τὰ ἔργα αὐτῆς ... »

Παρ' ὅλας, ἐν τούτοις, τὰς σκέψεις καὶ τὰς δηλώσεις ταύτας ἡ ἐπιδείνωσις τῆς καταστάσεως εἰς τὸν ΑἼμον ἦτο γεγονός ἀναμφισβήτητον. Τὰ διαμειφθέντα μεταξὺ τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει Πρέσβευος τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ αὐτόθι ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπῆρξαν τοιαῦτα ἀναφορικῶς πρὸς τὰ ἐτοιμαζόμενα Τουρκικὰ γυμνάσια, ὥστε νὰ γεννηθῶσι ζοφερώταται προβλέψεις περὶ τῆς ἐξελιξέως τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πολεμικὸς ὄργανισμὸς ἦτο μέγιστος. Ἀξιωματικοὶ τοῦ Τουρκικοῦ ἐπιτελείου μετέβαινον ἤδη εἰς τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, αἱ δὲ πολεμικαὶ παρασκευαὶ διενηργουνο πυρετωδῶς, ἐξ οὗ προέκυπτε τὸ συμπέρασμα ὅτι τὰ παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν ἐτοιμαζόμενα γυμνάσια ἦσαν ἀληθῆς προετοιμασία τῶν Τούρκων πρὸς ἀντιμετώπισιν τῶν ἐνδεχομένων ἀπροόπτων.

Εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπανειλημμένα συνεκροτοῦντο ὑπουργικὰ συμβούλια καὶ ἀδιάκοπος ἐξηκολούθει ἡ πολεμικὴ παρασκευή, τῶν Εὐρωπαϊκῶν συστάσεων μὴ λαμβανομένων πλέον ὑπ' ὄψει, λόγῳ τοῦ ὅτι τὰ γεγονότα ἐπροχώρουν κατὰ τρόπον τὸν ὅποιον δὲν θὰ ἤδύνατο πλέον νὰ προλάβῃ ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία.

Ἡ μεταξὺ τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου ἀλληλεγγύη εἴπερ ποτὲ ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ἀδιάρρηκτος, δὲν ἦτο δὲ μυστικὸν πλέον ὅτι ἡ κινητοποίησις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ἥτις ἤδύνατο νὰ θεωρηθῇ ἐπιχειμένη, θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κινητοποίησιν τῶν στρατῶν ὄλων τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου.

Ἡ ἀφίξις δὲ τοῦ Ἑλλήνου Διαδόχου ἐκ Κερκύρας ἐσχετίζετο.

πρὸς τὴν κρατοῦσαν ἀνώμαλον κατάστασιν. Ἐὰν τὰ πράγματα προῦ-
χώρουν ἔτι πλέον, ἢ ἐπάνοδος καὶ τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν ἐλληνικὴν
πρωτεύουσαν ἐθεωρεῖτο βεβαία.

Τὴν 13ην Σεπτεμβρίου ὁ ἐν Κων]πόλει πρεσβευτὴς τῆς Βουλγα-
ρίας ἐπεσκέπτετο καὶ πάλιν τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Νουρα-
δουγκιαν ἐφένδην καὶ προέβαινεν εἰς ἔντονα διαδήμματα διὰ τὴν συγ-
κέντρωσιν στρατευμάτων εἰς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα μὲ τὴν πρόφασιν
πῆς δῆθεν τελέσεως μεγάλων γυμνασίων.

Ἐν ᾧ δὲ αἱ ἔρδαι τῶν τουρκικῶν καὶ ἀλβανικῶν συμμοριῶν ἐν
Ἠπειρῷ ἐξηκολούθουν τὴν ἐξολοθρευτικὴν των ὁρᾶσιν, διαρπάζουσαι
ἤδη καὶ τὰ ταχυδρομεία καὶ ἀπηλευθέρουν εἰς τὰ Σκόπια τῆς Μακε-
δονίας τοὺς Τούρκους φυλακισμένους, καθίστατο ἐμφανὴς πλέον ἡ
σκέψις τῆς Πύλης ὅπως ἀπομονώσῃ τὴν Βουλγαρίαν, διὰ τῆς προσπα-
θείας πρὸς ἀπόσπασιν τῆς Ἑλλάδος κυρίως ἀπὸ τῆς Βαλκανικῆς
συνεννοήσεως, ἣν, ὡς φαίνεται, ἐθεώρει εὐκολον κατὰ τὴν ἐποχὴν
ἐκείνην.

Διὰ τοῦτο καὶ εἶχε παύσει πλέον νὰ δίδῃ προσοχὴν εἰς τὰς εὐ-
ρωπαϊκὰς συστάσεις καὶ ἐξηκολούθει συγκεντροῦσα τὰς δυνάμεις τῆς
πρὸς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα, ὥστε ἡ Τουρκία πλέον καὶ οὐχὶ ὁ λαϊκὸς
ἐρεθισμὸς τῶν Βαλκανίων ἦτο ἡ προκαλοῦσα τὴν σύρραξιν.

Ἡ ἐν γένει κατάστασις οὐδεμίαν σχεδὸν ἄλλην μεταβολὴν πε-
ρυσίαζεν ὁσημέραι, πλην τοῦ ὅτι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐμφανέ-
στερα ἐγίνοντο τὰ τουρκικὰ σχέδια περὶ πολεμικῆς κινητοποιήσεως
ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ πρὸς ὅλας σχεδὸν τὰς διευθύνσεις τῶν
τουρκικῶν συνόρων.

Πράγματι, κατ' ἀριθμοὺς μὴ ἐπιδεχομένους ἀμφισβήτησιν, ἡ τουρ-
κικὴ πρόφασις περὶ τελέσεως γυμνασίων τῶν ἐπεδρειῶν καὶ κατανο-
μῆς αὐτῶν εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν δὲν ἀπέδλεπεν εἰς τίποτε
ἄλλο, παρὰ νὰ θέσῃ ἐπὶ ποδὸς πολέμου 300 χιλιάδας στρατοῦ προ-
χείρου διὰ τὴν ἔναρξιν συγχρόνου πολεμικῆς ἐνεργείας κατὰ τῶν
ἐκατέρωθεν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Ἐπειδὴ δὲ πρᾶξις ἐσχάτης ἀσυνε-
σίας ἀπὸ μέρους τῶν Κρατῶν τούτων θὰ ἦτο ν' ἀναμένουν ἐν ἡρεμίᾳ
τὰ ἀποτελέσματα τῶν ἐνεργειῶν τῶν Δυνάμεων πρὸς ματαίωσιν τῶν
τουρκικῶν σχεδίων καὶ ν' ἀφήσουν εἰς τὴν Τουρκίαν πάντα τὸν ἀπαι-
τούμενον εἰς αὐτὴν καιρὸν νὰ παρασκευάσῃ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν κατα-

Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ
ΕΠΙ ΚΕΦΑΛΗΣ ΕΛΛΗΝΩΝ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΩΝ.

Καὶ ἐνεῖχε βαθυτάτην σημασίαν ἢ ἀπὸ μέρους τῆς Αὐστρίας, τῆ συγκαταθέσει τῆς Ρωσίας, εἰδοποίησις πρὸς τὴν Βουλγαρικὴν Κυβέρνησιν ὅτι θὰ ἀφεθῆ μόνη ὅπως ὑποστῆ ὅλας τὰς συνεπειὰς τοῦ πολέμου. Ἡ διαβεβαίωσις αὕτη, ἐφ' ὅσον ἐγένετο τῆ συγκαταθέσει τῆς Ρωσίας, ἐνεῖχε πρὸ παντὸς τὴν ἐννοιαν ὅτι οὔτε καὶ ἐχθρικὴν ἀπὸ μέρους τρίτου (τῆς Ρουμανίας) παρέμβασιν ἔπρεπε νὰ φοβῆται ἡ Βουλγαρία ἐν στιγμῇ πολέμου. Ὁ φόβος δὲ αὐτὸς διὰ τοὺς γνωρί-

ζοντας τὰ πράγματα ἦτο μέχρι τότε ὁ συγκρατῶν ἐν ἐφεκτικότητι τὴν Κυβέρνησιν τῆς Σόφιας ἀπέναντι τῆς ἀκρατήτου πλέον ὀρμῆς τῆς Κοινῆς Γνώμης.

Ἡ θέσις αὕτη τῶν πραγμάτων μᾶς ὑπενθυμίζει κάποιον «προφητικόν», οὕτως εἶπειν, ἄρθρον τοῦ Ρενὲ Πινόν, δημοσιευθὲν εἰς τὴν γαλλικὴν «Ἐπιθεώρησιν τῶν Δύο Κόσμων» τῆς 15ης Ἰουνίου 1910 ὑπὸ τὸν τίτλον :

” ΜΙΑ ΒΑΛΚΑΝΙΚΗ ΟΜΟΣΠΟΝΔΙΑ ΕΙΝΕ ΔΥΝΑΤΗ; ..

Ἴδου τί ἀκριβῶς ἔγραφεν ὁ προφητικὸς κάλαμος τοῦ Πινόν :

«Ἡ ἰδέα τῆς ἐνώσεως τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου εἰς δέσμην μίαν εἶνε ἀρχαιότερα καὶ τῆς ἐμφανίσεως τῶν Τούρκων ἐν Εὐρώπῃ, ὑπὸ τῆς ἰδέας δὲ ταύτης ἐνεπνέετο καὶ ἡ πολιτικὴ τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων, οἵτινες ἐζήτουν ν' ἀναγκαιώσωσι τὴν πλημμυρίδα τῶν νέων ἔθνων, ἐκπολιτίζοντες ταῦτα καὶ συμμαχοῦντες εἰτα μετ' αὐτῶν. Μετὰ τὴν κατάλυσιν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους υἰοθετοῦσι τὸ πρόγραμμα τοῦτο οἱ Τσάροι τῶν Σλαύων. Ὁ Στέφανος Δουσάν, ἐπιχειρῶν νὰ διοργανώσῃ ὁμοσπονδίαν τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου, ζητεῖ παρὰ τοῦ Πάπα τὸν τίτλον τοῦ «ὀπλαρχηγοῦ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τῶν ἐπιδρομῶν καὶ τῶν ἀπίστων», ὡς τινὰ βεβαίως ἠθικὴν βάσιν τῆς ἐπιχειρήσεως.

» Μετὰ τὴν τουρκικὴν κατάκτησιν, μόλις κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς 19^{ης} ἑκατονταετηρίδος ἡ ἰδέα τῆς Βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας ἀρχεταὶ προσλαμβάνουσα μορφήν σαφεστέραν, στρεφομένην πάντοτε κατὰ τῶν τυράννων, ὧν ἐπιζητεῖ τὴν ἐξ Εὐρώπης ἔξωσιν, καὶ τὴν ἰδέαν ταύτην εἶχον πάντες οἱ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους κήρυκες τῆς ἐλευθερίας, Ἕλληνες καὶ Σλαῦοι, ὁ Ρήγγας καὶ ὁ Ὑψηλάντης, ὁ Καραγεώργεβιτς καὶ ὁ Μιλός.

» Πρῶτην δ' ὅμως ἀπόπειραν πραγματικῆς ὁμοσπονδικῆς ὀργανώσεως ἀναλαμβάνει ὁ διαπρεπὴς πολιτικὸς τῆς Σερβίας Ἡλίας Γαρασανίν, πιστεύων αὐτὸς ὅτι τὰ τουρκικὸν κράτος ἔμελλε μετ' οὐ πολὺ νὰ ὑποστῇ διαμελισμὸν ἢ καταστροφὴν. Ἔχων δ' ὁ Γαρασανίν τῆς ἐπιθυμίας του ταύτης ἐνθερμον συναντιλήπτορα τὸν βασιλέα τῆς Σερβίας Μιχαήλ Ὀδρένοβιτς (1860—1868), προβαίνει εἰς σχετικὰ διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ ἐν Βουκουρεστίῳ Κομιτάτου τῆς Ἐθνικῆς Προπαγάνδας τῶν Βουλγάρων καὶ μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, διὰ-

κοπέισας αἰφνης ἕνεκα τῆς δολοφονίας τοῦ Ὀρβένοβιτς τῇ 18ῃ Ἰουνίου 1868. Οὗδ' ἔπαυσε καὶ κατόπιν φερομένη ἡ ἰδέα τῆς Βαλκανικῆς Ὀμοσπονδίας, ἰδίως ἀπὸ τοῦ 1877 καὶ τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου, ἕτε ἡ μὲν ἔθνικοφροσύνη τῶν μικρῶν ἀναπτεροῦται ἐκ τῆς ἤττης τῶν Τούρκων, ἡ δὲ Ρωσία καὶ ἡ Αὐστρία ζητοῦσι τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἰδίων σκοπῶν ἐν τῇ Βαλκανικῇ δι' ἐμμέσων ἐλιγμῶν.

Καὶ ἐκρήγνυται αἰφνης ἡ Τουρκικὴ ἐπανάστασις τοῦ 1908, ἀνακηρύττουσα τὸ Σύνταγμα ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἐπαγγελιομένη τὴν ἀνακαίνισιν καὶ διοργάνωσιν τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας εἰς νέαν Τουρκίαν εὐνομίας καὶ πολιτισμοῦ. Μεγάλαι καὶ μικραὶ Δυνάμεις ἴστανται σιωπηλαί, ἀνακείμεναι τὴν ἀποπεράτωσιν τοῦ Τουρκικοῦ πειράματος, καὶ ἡ ἰδέα τῆς Βαλκανικῆς Ὀμοσπονδίας ἢ σιωπᾷ ἢ προβάλλεται ὑπὸ μορφῇ νέαν, συμπεριλαμβάνουσαν ὡς ἐνεργὸν μέλος καὶ τὴν Νέαν Τουρκίαν....

Ἐτὸ πρόγραμμα «Ἡ Βαλκανικὴ εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς», ἀκριδέστερον ἐξεταζόμενον καὶ μάλιστα ἀπὸ Εὐρωπαϊκῆς ἀπόψεως, εἶνε ἐλκυστικόν. Θὰ ἀφήρει πάσας ὁμοῦ τὰς δυσκολίας τοῦ Ἀνατολικοῦ προβλήματος. Θὰ καθίστα ἡπιωτέρας τὰς παλαιὰς ἀντιζηλίας, αἵτινες ἐκτραχύνονται μόνον ὅταν ἐπέρχονται ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἔρῳντα τὰ συμφέροντα καὶ αἱ φιλοδοξίαι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Ἡ Εὐρώπη ἄνευ Ἀνατολικοῦ ζητήματος! Οἷος ἀργόμισθος ἡ διπλωματία! Πόσον δ' εὐχερῆς φαίνεται μακρόθεν ἡ πραγματοποιήσις τοῦ ἰδεώδους τούτου! Θὰ ἤρκει μόνον ἡ θέλησις τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἄλλ' ὀρώμενον τὸ ζήτημα ἀπὸ μέρους οἰουδήποτε Βαλκανικοῦ Κράτους, παρουσιάζει λύσιν δυσκολωτάτην. Οἱ λαοὶ οὗτοι ἔχουσι λόγους ἰσχυροτάτους, βαθυτάτην ἐμποιοῦντας αἴσθησιν, ὅπως μὴ θελήσωσι συνεννόησιν τινα ἢ τοῦλάχιστον τὴν ἐπὶ μακρὸν χρόνον δέσμευσιν τῶν χειρῶν των. Οὐδεμίαν μεταξὺ αὐτῶν ταυτότης συμπερόντων ἢ πόθων καὶ φιλοδοξιῶν καὶ πολιτισμοῦ.

Ποῖον τὸ κοινὸν ἰδεώδες περὶ τὸ ὅποσον ὡς περὶ κοινὴν σημαίαν θὰ ἠδύναντο νὰ συνενωθῶσιν; Εἰς μόνον συνασπισμὸς, ὁ πρὸς ἐκδίωξιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης, αὐτὸς μόνον θὰ ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ θαῦμα τοῦτο. Ἀλλὰ ταύτην ἀκριβῶς τὴν ἐσχάτην λύσιν ἔχει ἀπόφασιν ἡ Εὐρώπη ν' ἀποφύγῃ...

Καὶ εἶνε μὲν ἀληθῶς εὐχρῆς, ἔργον ἡ Βαλκανικὴ Ὀμοσπονδία.

ἀλλ' ἐν τῇ παρούσῃ καταστάσει τῶν πραγμάτων τῆς Χερσονήσου δὲν φαίνεται καὶ δυνάμενον νὰ πραγματοποιηθῆ ἐν τῷ παρόντι: ἢ ἐν προσεχεῖ μέλλοντι. Ὅτι ἀναμένουσιν οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ δὲν εἶνε συνέδριόν τι καθηγητῶν ἢ νομομαθῶν καὶ διπλωματῶν, ἕπερ ν' ἀπονεύμῃ ἐκάστῳ τὸ ἀναλογοῦν μερίδιον καὶ νὰ καταστρώσῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου ὁμοσπονδίαν εἰδουλλιακὴν. Ὅτι ἐλπίζουσιν ἅμα καὶ φοβοῦνται: εἶνε ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὅστις θὰ κρημνίσῃ τὰ ἐκκρεμῆ, ὁ ἀνὴρ ὅστις θὰ τολμήσῃ νὰ τολμήσῃ!»

Αὐτὰ ἔγραφε πρὸ διετίας ὁ Πινόν.

Ἄλλ' ὁ ἀνὴρ ποῦ ζητεῖ εἰς τὴν προφητικὴν του ἀρθρογραφίαν φαίνεται ὅτι εὐρέθη πολὺ ταχύτερον ἀφ' ὅσον ἐφαντάζετο.

Ὁ ἀνὴρ τῆς τόλμης καὶ τῆς ἀποφασιστικότητος εὐρέθη, εἰς τὰ ἀπρόσιτα ὄρη τῆς Κρήτης καὶ ἡ Ἐπανάστασις τῆς 15 Αὐγούστου 1909 τὸν μετεκάλεσεν εἰς Ἀθήνας.

Καὶ τὰ μὲν γεγονότα ἐπῆλθον ραγδαίωτερα ἀφ' ὅσον ἀνεμένοντο, ἀλλὰ ὅμως ἐπεκράτου σκέψεις ἀκόμη παρὰ τοῖς μεγαλητέροις τῶν διπλωματῶν τῆς Τουρκίας. Ἐνα καθρέπτῃ τῶν τοιούτων σκέψεων τῶν μᾶς δίδει ἐπίκαιρος συνέντευξις γνωστοῦ Ἀθηναίου δημοσιογράφου μετὰ τοῦ πολλοῦ *Κιαμὴλ πασσᾶ*.

«Ὁ ὑπερογδοηκονταῦτης οὗτος ἀνὴρ εἶνε ὁ πραγματικὸς κύριος τῆς καταστάσεως ἐν Κων)πόλει καὶ ἡ ἐξουσία αὐτοῦ εὐρίσκεται ὑπεράνω πάσης ἄλλης ἐξουσίας.

» Ἀπλοῦς πρόεδρος τοῦ Συμβουλίου τοῦ Κράτους, παρακαθήμενος εἰς τὰ ὑπουργικὰ Συμβούλια, ἀλλὰ χωρὶς νὰ ἔχῃ χαρτοφυλάκιον, εἶνε ὁ δεσμεύων καὶ λύων τὰ πάντα, ὁ διευθύνων τὴν ἐξωτερικὴν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν, ὁ ἄνθρωπος μὲ μίαν λέξιν τοῦ παρόντος, ὅπως ὁ πρίγκηψ Σαμπαχεδὶν εἶνε ὁ τοῦ μέλλοντος ἄνθρωπος.

» Εἶνε δ' ἀληθῶς ἐκπληκτικὸν τὸ φαινόμενον τοῦτο δι' ἄνθρωπον τοιαύτης ἡλικίας, ἡ ἐξέχουσα θέσις τοῦ ὁποίου ἀπαιτεῖ οὐ μόνον ἔκτακτον νοῦ διαύγειαν, ἀλλὰ καὶ ἐργατικότητα ὑπὲρ τὴν συνήθη.

» Ὁ *Κιαμὴλ πασσᾶς* θεωρεῖται φιλαγγλος. Κάποιοι μάλιστα, θέλων νὰ μὲ πείσῃ περὶ τούτου, μοι ἐπέδειξε μίαν περιέργον φωτογραφίαν. Ἐν αὐτῇ παρίσταται καθήμενος ὁ *Κιαμὴλ* δίπλα εἰς τὴν Βασί-

λισσαν τῆς Ἀγγλίας Ἀλεξάνδραν. ὀπισθεν δ' αὐτῶν ἴστανται ἄρθοι ὁ Βασιλεὺς Ἐδουάρδος καὶ ὁ Χεδίβης.

»Ἐπίσης μοῦ ἐδηλώθη, ὅτι οἱ ἀνατρέψαντες τοὺς Νεοτούρκους ὧν γνωσταὶ ἦσαν αἱ μετὰ τῶν Γερμανῶν σχέσεις, ἠθέλησαν ἐπίτηδες νὰ ὑποστηρίξωσι τὸν Κιαμήλ διὰ νὰ κολακεύσωσι τὴν Ἀγγλίαν.

»Τὸ γεγονός εἶνε, ὅτι ὁ Κιαμήλ πασσαῶς εἶνε φίλαγγλος ἀπὸ παιθήσεως, ὅτι ἀπ' ἀρχῆς τοῦ μακροῦ του σταδίου ὑπῆρξε φίλος τῶν Ἀγγλων, ὡς οἱ πλείστοι τῶν ἐκτιμώντων τὰ πραγματικὰ Τουρκικὰ συμφέροντα.

»Ἐπίσης πρὸς τιμὴν τοῦ θέν νὰ λεχθῆ ὅτι ἐκ τῶν συμβούλων τοῦ Σουλτάνου Χαμίτ, ὁ μόνος ὅστις ἐζήτησεν εἰς πλείστας περιστάσεις νὰ τὸν συγκρατήσῃ καὶ νὰ τοῦ ὑποδείξῃ τὰς ἀναγκαίαις μεταρρυθμίσεις, ὑπῆρξεν ὁ Κιαμήλ πασσαῶς.

»Γνωστὸν δ' εἶνε καὶ τὸ εὐρεθὲν ὑπόμνημά του πρὸς τὸν Σουλτάνον Χαμίτ καὶ τὸ ὅποιον οἱ Νεότουρκοι ἠλιθίως ἠθέλησαν νὰ τὸ ἐκμεταλλευθῶσι κατ' αὐτοῦ.

»Ἄμα εὐρεθεὶς ἐν τῷ μεγάρῳ εἰσήχθην παρὰ μαύρου εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς ἀναμονῆς, ἐν ᾗ μεταξὺ ἄλλων εὐρίσκετο καὶ ὁ ἔγγονος τοῦ Κιαμήλ πασσαῶ Σερκέτ μπέης.

»Ἀμέσως δ' ἐκείθεν εἰσήχθην παρὰ τῷ Κιαμήλ πασσαῶ.

— »Ὑψηλότατε, σὰς εὐχαριστῶ διὰ τὴν τιμὴν ποῦ μοῦ κάμνετε καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ μοι ἐπιτρέψετε νὰ σὰς συγχαρῶ διότι ἀπὸ 22 ἐτῶν οὐδὲν μετεβλήθητε. Γενικὴ γνώμη εἶνε ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ σὰς ἔχωμεν καὶ πάλιν Μέγαν Βεζύργον.

—»Τὸ πρᾶγμα εἶνε πιθανόν. Ἀφοσιώσας ὅλον μου τὸν βίον εἰς τὴν Πατρίδα μου δὲν δύναμαι παρὰ νὰ τὴν ὑπηρετήσω, ἅμα ἐκ νέου κληθῶ.

»Γνωρίζων, ὅτι ὁ Κιαμήλ πασσαῶς εὐρίσκεται ἐν πλήρει μετὰ τοῦ πρίγκηπος Σαμπαχεδὶν συμφωνίᾳ γνώμων καὶ συνεπῶς ὅτι εἶνε ὑπὲρ τῆς ἀποκεντρώσεως, τῷ ὑπέβαλον τὴν ἐρώτησιν

—»Ἡ Ὑμετέρα Ὑψηλότης εἶνε ὑπὲρ τῆς ἀποκεντρώσεως;

—»Ἀποκέντρωσιν ἔχομεν ἐν Τουρκίᾳ. Μήπως ἡ Ἀραβία δὲν ἔχει πλήρη ἀποκέντρωσιν, μήπως οἱ Κοῦρδοι δὲν ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ κάμνουν χρῆσιν τοῦ ἰδιώματός των πρὸ τῶν δικαστηρίων; Μήπως ὁ Ἰμάμης Γιαχιᾶ δὲν ἔλαβε πρὸ διετίας τὴν πλήρη, πνευματικὴν καὶ ἔθνικὴν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς μιᾶς τῶν δύο ἱερῶν μας πόλεων;

»—Ἀλλά, ὑψηλότετε, ζητεῖται κάτι τι γενικώτερον, μία ἐπέκτασιν προνομίων καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων διαμερισμάτων τοῦ Κράτους. . . Τοιαῦτα προνόμια. . .

»Εἰς τὴν λέξιν προνόμια, ὁ Κιαμὴλ πασσᾶς ἐφάνη σοβαρευθεὶς ἐτι μᾶλλον καὶ ὁ σπασμὸς τοῦ κάτω χεῖλους του γέμνησε.

»—Ὅχι, ὄχι προνόμια. Τί θὰ εἶπῃ προνόμια; Αὐτὰ ὑπῆρχον εἰς τὸν μεσαίωνα. Αὐτὴ ἡ ἰδέα τοῦ νεωτέρου Κράτους ἀποκλείει τὰ προνόμια. Ἡ Αὐτοκρατορία μας θὰ εἶνε μία καὶ ἐνιαία. Θὰ ὑπάρξῃ πλήρης ἰσοπολιτεία. Τὰ προνόμια ἀντιμάχονται πρὸς τὴν ἰσοπολιτείαν ἀπήντησε μὲ αὐστηρὰν φωνὴν ὁ Κιαμὴλ πασσᾶς.

»—Ἀλλὰ τὰ ἰδικά μας προνόμια, τὰ ὅποια ἔδωκεν εἰς τὸ Γένος μας ὁ Ποοθητής :

»—Αὐτὰ θὰ παρκαμίνου, διότι εἶνε ἱερά. Ἄλλα ὅμως ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ δώσωμεν προνόμια, διότι ἀντιτίθεται τοῦτο, ὡς σᾶς εἶπον εἰς αὐτὴν τὴν ἰδέαν τῆς ἰσοπολιτείας.

»—Ὑψηλότετε, διέκρινα μίαν ζύμωσιν, ἣτις γίνεται διὰ τὴν κοινοπραξίαν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων. Τὴν θεωρεῖτε δυνατὴν :

»—Δυνατωτάτην καὶ λίαν ἐπιθυμητήν. Ἐγὼ πάντοτε ὑπεστήριξα ὅτι τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων πρέπει νὰ συμπράξῃ ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ μεθ' ἡμῶν. Καὶ πολυπληθὲς εἶνε καὶ ἱκανόν.

»—Καὶ θὰ ἠμπορέσῃ γὰρ συμμετάσχη εἰς τὴν διοίκησιν ;

»—Διατί ὄχι ; Μέχρι τοῦδε μήπως δὲν συνέπραξε ; Δώσατέ μου ἱκανοὺς ὑπαλλήλους, καὶ θὰ ἰδῆτε πῶς θὰ ἐπωφεληθῶμεν αὐτῶν.

»—Τὴν ἐπιθυμῆ τὴν σύμπραξιν ἢ ὑμετέρα Ὑψηλότης ;

»—Βεβαιότατα . . . Μία συνεννόησις τῶν δύο Κρατῶν θὰ ἦτο λίαν ὠφέλιμος.

»—Τὴν θεωρεῖ εὐκόλον ;

»—Μόλις ἄρθωσι μερικαὶ παρανοήσεις καὶ μερικὰ μικροζητήματα. Ἐγὼ φθάνω καὶ μέχρι . . . .

»Καὶ ὁ Κιαμὴλ πασσᾶς δὲν συνεπλήρωσε τὴν φράσιν του καὶ ἐγὼ ἐθεώρησα περιττὸν νὰ ἐπιμείνω, διότι αὕτη συνεπληροῦτο καταδῆλως διὰ τῆς λέξεως : **Συμμαχίας**.

»—Ἀλλὰ τὸ Κρητικὸν ζήτημα ; . . .

»—Τὸ Κρητικὸν ζήτημα δὲν θὰ μᾶς ἐμποδίσῃ. Ὑπάρχει **ἰδιαιτερον σχέδιον δι' αὐτό**.

—Ναί! ἤκουσα ὅτι ἔχετε ἰδιαίτερον σχέδιον. τὸ ὁποῖον σκοπεύετε νὰ ἐφαρμόσετε μάλιστα ἀναλάβετε τὴν Μεγάλην Βεζυρεία. Ἡ ὑμετέρα Ὑψηλότης ἔμπορεῖ . . .

—Ὁ Κιαμὺλ πασσᾶς μὲ διέκοψε καὶ μὲ πολλὴν διπλωματίαν μου ἀπῆντησεν :

—Ὅταν γίνω Μέγας Βεζύρης, θὰ τὸ μάθετε.

—Ὑψηλότατε, εἰς ποῖον σημεῖον εὐρίσκονταί αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν εἰρήνην;

—**Θὰ διακοποῦν!**

—Καὶ ὁ πόλεμος;

—**Θὰ ἐξακολουθήσῃ . . . . .** . . . . .

Τὴν 16ην ὁ ὀρίζων τῶν Βαλκανίων ἤρχισε νὰ σκυθρωπάζῃ ἀπειλητικώτερον. Θετικαὶ πλέον πληροφορίαι διακοίνουν πανταχοῦ ὅτι ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Σερβία εἶχον ἤδη ἐπιστρατευθῆ. Ἡ ἐπίσημος τῶν πληροφοριῶν τούτων διαπίστωσις θὰ εἶχεν ὡς ἐπακολούθημα τὴν ἄμεσον ἐπιστράτευσιν καὶ τῆς Ἑλλάδος, πρὸς ἣν πᾶσα ἡ προπαρασκευαστικὴ ἐργασία εἶχεν ἤδη συντελεσθῆ καὶ ἀπῆρτετο μόνον ἐν ὄρισμένον σύνθημα.

Τὰ Βαλκανικὰ κράτη ἤρχιζόν νὰ παρουσιάζωνται ἀδελφικῶς συνηνωμένα, ἐνώπιον κοινῶν δεινοπαθημάτων καὶ κινδύνων κοινῶν. Παρουσιάζοντο ἕμως συνάμα σθεναρὰ καὶ ἀκμαῖα, οὐχὶ ἐξαιτούμενα τὴν εὐσπλαγγνίαν τῶν ἰσχυρῶν, ἀλλὰ μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀμυνθῶσι μὲ τὰς ἰδικὰς τῶν δυνάμεις ὑπὲρ τῆς ὑπάρξεως καὶ τῶν δικαιωμάτων των. Εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἠγοῖετο τοῦ λοιποῦ νέα σελίς, νέα περίοδος, τῆς ὁποίας αἱ περιπετειώδεις ἐξελίξεις ταχέως θὰ καθίσταντο γνωσταί. Καὶ ἡ περίοδος αὕτη πάντως θὰ ἔκλειε μὲ τὴν λύσιν τοῦ μεγάλου καὶ τραγικοῦ προβλήματος: Ὑπάρχει καὶ διὰ τὰ μικρὰ Βαλκανικὰ κράτη ζωὴ; Λύονται νὰ ἔχουν θέλησιν, δικαιώματα, συμφέροντα, ἢ τὸ μόνον τὸ ὁποῖον ἐπιτρέπεται νὰ ἔχουν εἶνε, ἀπλῶς, τὸ νὰ φυτοζωοῦν;

Ἡ στάσις τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου ἀπε-

(1) Ὁ Κιαμὺλ πασσᾶς ἄνωσι ἐνταῦθα τὸν Ἱταλοτουρκικὸν πόλεμον, αἱ διὰ τὸν ὁποῖον διαπραγματεύσεις, ἀρξάμεναι κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐν Οὐσσί τῆς Ἑλβετίας, εἶχον κίφνης διακοπῆ μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν δύο ἀντιπάλων.

καλύπτετο πλέον δολία καὶ προκλητικωτάτη. Ἦρχισεν ἤδη νὰ κινητοποιῆται καὶ νὰ συγκεντρώῃ στρατὸν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Ἡ Βουλγαρία, εὐρισκομένη πρὸ κινδύνου ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, φυσικὸν ἦτο νὰ ἐπιστρατευθῆ πρὸς ἄμυναν.

ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΔΑΓΚΛΗΣ
Ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλλ. Ἐπιτελείου.

Ἐὰν ἡ Τουρκία δὲν ἐπιστρατεύετο, οὔτε ἴσως τὰ Βαλκανικὰ θὰ προητοιμάζοντο πρὸς ἐνέργειαν. Ἄλλ' ἡ Τουρκία δὲν ἐφαίνετο πλέον θέλουσα τὴν εἰρήνην, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἡ Βουλγαρία, τὴν ὁποίαν ἤθελεν ἡ Ἑλλάς. Ἄλλ' ὅταν τὸ χειρόκτιον ρίπτεται κατὰ πρόσωπον καὶ κατὰ τρόπον ὕβριστικόν, τοῦ Κράτους ἡ φιλοτιμία ἀντέχει εἰς τὸ ράπισμα καὶ ποῖα εἶνε ἡ χεὶρ ἐκείνη, ἥτις δὲν θὰ ὀρμήσῃ μὲ ἄλλην τὴν δύναμιν τοῦ κοχλάζοντος αἵματος νὰ τὸ ἀναλάβῃ;

Ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς, ὅστις τοσαύτην ἔτρεφεν ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας, ἦτο καιρὸς νὰ προσηλώσῃ ὁλόκληρον τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ ἐπίσημον Κράτος. Τὰ πράγματα ἴσως ἠνάγκαζον καὶ τὴν Ἑλλάδα νὰ θέσῃ τὴν χεῖρα ἐπὶ τῆς λαβῆς τοῦ ξίφους, ἀμυνομένη ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν αὐτῆς δικαίων, τὰ ὁποῖα θὰ ἔθετεν ἐν ἀσφαλεῖ κινδύνῳ μία οἰαδῆποτε μεμονωμένη σύρραξις ἐν Ἀνατολῇ.

II.

Παμβαλκανικὴ ἐπιστράτευσις.

Εἶνε δεδομένον ὅτι τὴν ἐπιστράτευσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν προὐκάλεσεν ἡ Τουρκία διὰ τῆς αἰφνιδίας ἐπιστρατεύσεώς της καὶ τῆς ἀπροόπτου μετακινήσεως μεγάλων [της μονάδων πρὸς τὰ σύνορα τῶν συμμάχων κρατῶν.

Ὅτω, τὴν 16 Σεπτεμβρίου ἤρχοντο βροχηδὸν πανταχόθεν αἱ

ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ
 Ὑποναύαρχος
 Λοχηγὸς τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου

πληροφορία ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς κατὰ ἰσχυρὰς ομάδας ἐβάδιζε πρὸς τὰς ὀραθητικὰς γραμμὰς διαρκῶς ἐνισχυόμενος.

Πράγματι δὲ ἐγένετο ἴρδη ἐπίσημος γνωστὸν ὅτι ἡ Τουρκία ἐκινητοποίει ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ ὅλας τὰς ἐφεδρείας τῆς, αἱ ὁποῖαι ἐξαπεστέλλοντο εἰς τὰ σύνορα τῶν διαφόρων Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Αἱ φρουραὶ τῆς Σμύρνης, Θεσσαλονίκης καὶ Δαρδανελλίων, αἱ ὁποῖαι ἦσαν συγκεντρωμέναι εἰς τὰ τρία αὐτὰ σημεῖα λόγῳ τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου, διετάσσοντο νὰ μετασταθμεύσουν εἰς Μακε-

δονίαν καὶ Θράκη, ἐκεῖθεν δὲ νὰ κατανεμηθοῦν εἰς τὰ σύνορα Βουλγαρίας, Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

Ἡ κατάστασις ἐν τῇ Βαλκανικῇ εἶχε φθάσει εἰς τὸ ὀξύτερον αὐτῆς σημεῖον λόγῳ τῆς προκλητικῆς ταύτης στάσεως τῆς Τουρκίας· ἦτις ἠνάγκαζε τὴν Βουλγαρίαν, Σερβίαν, Μαυροβούνιον καὶ Ἑλλάδα νὰ ἐπιστρατευθοῦν ἐπίσης.

Ἡ ἐπιστράτευσις λοιπὸν τῶν τεσσάρων Κρατῶν ἀπεφασίζετο νὰ κηρυχθῆ ταυτοχρόνως, διότι τὰ Βαλκανικὰ κράτη ἦσαν ἐντελῶς ἤδη συνεννοημένα διὰ τὸν κοινὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὅποιον ἀπεδύοντο ὑπὲρ τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Κατὰ τοὺς καλλιτέρους δὲ ὑπολογισμοὺς τὰ Βαλκανικὰ κράτη, θὰ ἠδύνατο νὰ παρατάξουν 550—600 χιλ. στρατοῦ τελείως ἐκγυμνασμένου.

Ἐν περιπτώσει ἐπιστρατεύσεως ἢ Ἑλλάδος, ὡς εἶχε δηλώσει ἡδη ἡ Κυβέρνησις, θὰ ἐδέχτο ὀρισμένον ἀριθμὸν ἐθελοντῶν ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ.

Ἐξ Ἑλασσῶνος δὲ ἠγγέλλετο ὅτι οἱ Τούρκοι ἐνήργουν πολεμικὰς παρασκευάς. Τὴν 14ην εἶχον μεταφέρει ἐκ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Σόροβιτς εἰς Ἑλασσῶνα τέσσαρα μυδραλιοβόλα.

Ἐπίσης ἐνισχύοντο καθημερινῶς καὶ ὄλοι οἱ μεθοριακοὶ τῶν σταθμοί.

Ἦτο δὲ πλέον γνωστὸν ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ ἐπιστρατεύετο. μόλις ἐλαμβάνοντο ἐπίσημοι ἐκ Σόφιας εἰδήσεις ὅτι ἡ Βουλγαρία εἶχε κηρύξει ἐπιστράτευσιν.

Καὶ αἱ πληροφορίες αὗται δὲν ἐδράδυναν.

Ἐφθάσαν αὐθημερὸν (τὴν 16ην Σεπτεμβρίου).

Καὶ αὐθημερὸν ἡ Ἑλλάς προέβη εἰς τὰ ἀναγκαῖα μέτρα.

Τὴν 6ην μ. μ. συνεκροτήθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργικὸν Συμβούλιον, τὸ ὅποιον διήρκεσε μέχρι τῆς 7ης ὥρας. Οἱ ὑπουργοὶ ἔλαβον γνῶσιν τῶν τηλεγραφημάτων τῶν ἐν Σόφια καὶ Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν περὶ τῆς ἐκεῖ καταστάσεως, καὶ ἐπειδὴ ταῦτα δὲν παρείχον ἀκόμη ἐπαρκεῖς πληροφορίας ὅπως καὶ ἡ Ἑλλάς κηρύξῃ τὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν, συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαρχούσας συνεννοήσεις, ἀνέβαλε τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασιν μέχρι νέων πληροφοριῶν.

Τὴν 9ην ὥραν ἐλήφθη νέον τηλεγράφημα τοῦ Πανᾶ, ἀντιπροσώ-

που τῆς Ἑλλάδος παρὰ τῆ Βουλγαρικῆ κυβερνήσει, τὸ ὅποσον ἀνήγγειλε τὴν κινήσει τῶν ἐφεδρειῶν τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Σερβίας. Κατόπιν τούτου ὁ Πρωθυπουργὸς ἐκάλεσεν εἰς Συμβούλιον τοὺς ὑπουργούς, τὸ ὅποσον διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 11ης ὥρας μέχρι τοῦ μεσονυκτίου.

Ἐξῶθι τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν, διαρκούντος τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, εἶχε συγκεντρωθῆ πλῆθος πολὺ, ἀναμένον τὴν ἐκδοσιν αὐτοῦ.

Ὀλίγον μετὰ τὸ μεσονύκτιον ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος καλέσας εἰς τὸ γραφεῖόν του τοὺς δημοσιογράφους, παρόντων καὶ τῶν ὑπουργῶν, προέδωκε εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐπὶ λέξει ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν :

Κύριοι,

« Διὰ Β. Διαταγμάτων ὑπὸ σημερινὴν χρονολογίαν δημοσιευθέντων ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως διατάχθη γενικὴ ἐπιστράτευσις.

» Ἡ ἀπόφασις τῆς γείτονος αὐτοκρατορίας περὶ ἐπιστρατεύσεως πάντων τῶν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ στρατιωτικῶν αὐτῆς σωμάτων ἐπέβλεπεν εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐν ἐπιγνώσει τοῦ **ἀπειλοῦντος αὐτὰ κοινοῦ κινδύνου** καὶ ἐν πλήρει συναισθήσει τῆς **ἀλληλεγγύης** αὐτῶν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐπιστρατευθῶσιν **ἐκ συμφώνου**, ὅπως ἀντιμετωπίσουν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ δι' αὐτὰ ἡ ἀπειλητικὴ αὐτῆ συγκέντρωσις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς γείτονος χώρας καὶ ἡ ἐξαιρετικῶς ἀνώμαλος ἐσωτερικὴ αὐτῆς κατάστασις, ἥτις ἠδύνατο νὰ ὠθήσῃ αὐτήν, ὅπως ζητήσῃ εἰς ἐξωτερικὸν πόλεμον διέξοδον ἀπὸ τῶν ἐσωτερικῶν δυσχερειῶν ».

Ὁ Πρωθυπουργὸς μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην ἐδήλωσεν ὅτι τὰ Διατάγματα ταῦτα ἦσαν ἔτοιμα εἰς τὸ Ἐθνικὸν Τυπογραφεῖον, ὅποθεν ἠδύνατο ὁ Τύπος νὰ τὰ παραλάβῃ, συστήσας ἀποχὴν εἰς τὴν ἀναγραφὴν εἰδήσεων ἀνακριδῶν καὶ προσθέσας ὅτι περὶ ὧν θὰ ἐκδίδη ἡ Κυβέρνησις **εἰδικὰ ἀνακοινωθέντα**.

Ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς ὑπεδέχθη τὴν δῆλωσιν ταύτην μὲ ἐξαλλοὺς ἐνθουσιασμόν καὶ οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

Ἔδει ὁμως εἰς τὰς ἐκτάκτους αὐτὰς περιστάσεις νὰ ἐλθῇ συνεπίκουρος καὶ ἡ Βουλὴ, ἣτις εἶχε μὲν συγκληθῆ ἤδη, ἀλλὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη ὀρισθῆ καὶ ἡ ἡμέρα τῆς πρώτης συνεδριάσεως.

Διὸ δ' Ἑλληὴν Πρωθυπουργὸς ἀπέστειλλεν ἤδη εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς τὸ ἀκόλουθον ἔγγραφον :

«Κηροχθείσης τῆς ἐπιστρατεύσεως, ὀφείλει νὰ συγκληθῆ ἀμέσως ἡ Βουλὴ κατὰ τὸ Σύνταγμα. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ Βουλὴ εἶνε ἤδη συγκαλημένη, δὲν δυνάμεθα νὰ ἐκδώσωμεν διάταγμα συγκλήσεώς της. Νομίζομεν συνεπῶς ὅτι συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τοῦ Συντάγματος ὀφείλετε νὰ καλέσητε τὸ ταχύτερον τὴν βουλὴν εἰς συνεδρίασιν τοσοῦτω μᾶλλον, καθ' ὅσον ἡ Κυβέρνησις ἐπείγεται νὰ παρουσιάσῃ πρὸ αὐτῆς σπουδαιότατην καὶ σχετικὴν πρὸς τὰ κρισίμους σιγμὰς νομοθετικὴν ἐργασίαν».

Ἄλλ' ἤδη ἠγγείρευτο τὸ ζήτημα τῆς ἀποδοχῆς ἢ μὴ τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον.

Καὶ αὐτὸ ὁμως δὲν ἐδράδυνε νὰ διακανονισθῆ.

Δεδομένου ὅτι εὐρισκόμεθα ἐν ἐμπολέμῳ σχεδὸν πλέον καταστάσει πρὸς τὴν Τουρκίαν, δὲν εἶχομεν τοῦ λοιποῦ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς τήρησεως τῶν προτέρων προσχημάτων.

Ἦδυνάμεθα συνεπῶς νὰ δεχθῶμεν τοὺς Κρητὰς βουλευτὰς, δεχόμενοι συνάμα τὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος διὰ συναφοῦς πλαγιοδρομίας.

Τὰς λεπτομερείας τοῦ συνδυασμοῦ τούτου θὰ τὰς ἴδωμεν κατωτέρω.

Ἡ θέσις, συνεπῶς, τῶν πραγμάτων διὰ τὰ Βαλκάνια ἐν γένει, καὶ ἰδιαίτερος διὰ τὴν Ἑλλάδα, τὴν 17ην Σεπτεμβρίου ἦτο τοιαύτη περίπου :

Εἶχομεν ἀφ' ἑνὸς σχεδὸν ὁμοφώνως δεδηλωμένην ἐπιθυμίαν τῶν Μ. Δυνάμεων, ὅπως προλάβωσι τὴν ἀπειλούμενην διατάραξιν τῆς εἰρήνης ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Κατὰ πόσον ὁμως ἡ μία ἢ ἡ ἄλλη Δύναμις εἶχε ζωηροτέραν τὴν ἐπιθυμίαν ταύτην καὶ μέχρι τίνος σημείου ἐσκέπτετο νὰ ἐξωθήσῃ τὴν εἰρηνευτικὴν παρέμβασίν της, οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ γνωρίζῃ, ὅπως ἄγνωστον ἦτο κατὰ πόσον καὶ μέχρι ποίου σημείου θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ ἀπαραίτητος ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων ὡς πρὸς τὴν ἔκτασιν τῶν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης κοινῶν μέτρων τῶν καὶ ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῶν μέτρων τούτων.

Ἄφ' ἑτέρου ὁ κύριος καὶ πρῶτιστος παράγων τῆς ἀνησυχίας τῶν Βαλκανίων, ἡ στάσις τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως δηλαδὴ, δὲν ἐφαινετο διατεθειμένος γὰρ ὑποχωρήσῃ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Δυνάμεων.

Ἄπ' ἐναντίας ἡ ἐπιμονὴ εἰς τὴν σύγκλησιν τῶν ἐφεδρειῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἡ ὑπὸ μορφὴν ὑποχωρήσεως κατανομή τῶν Τουρκικῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων πρὸς τὰ σύνορα πάντων τῶν γειτονικῶν κρατῶν καὶ ἡ ἔναρξις ἀκόμη τῆς ἐπιστρατεύσεως ταύτης τῆς Τουρκίας, ἀπετέλουν σοβαρωτάτην ἀπόδειξιν τῶν πολεμικῶν σκοπῶν αὐτῆς.

Καὶ ἀπέναντι τῶν διαθέσεων τούτων κατεδγλοῦτο ἐπισήμως ὁ συνασπισμὸς τῶν τεσσάρων ἀμέσως ἐνδιαφερομένων Βαλκανικῶν Κρατῶν, συνασπισμὸς ἀμύνης χωρὶς ἐπιθετικὰς προθέσεις, ἀλλὰ πάντοτε ἀπαιτῶν ἀπὸ μέρους τῶν συνασπισθέντων Κρατῶν τὴν ἄμεσον κινητοποίησιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν δυνάμεων καὶ τὴν πλήρη πρὸς πόλεμον ἔγερσιν.

Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη εὐρίσκοντο λοιπὸν ἤδη ἐν ἐπιστρατεύσει, ἀναγκασθέντ' ἂν ἀμυνθοῦν διὰ τῶν ἰδίων δυνάμεων κατὰ τοῦ συγχρόνως ἀπειλοῦντος αὐτὰ ἐχθροῦ.

Περὶ τῆς τελικῆς ἐκβάσεως τῆς καταστάσεως ταύτης, περὶ τοῦ ἂν δηλαδὴ αὕτη εἰς εἰρήνην ἢ πόλεμον θὰ ἔφερον, οὐδεὶς ἠδύνατο ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην νὰ κρίνῃ. Καὶ ἂν ὑπῆρχεν ἔτι ὁ δυνάμενος νὰ κανονίσῃ τὴν πορείαν τῶν πραγμάτων, αὐτὸς βεβαίως πρὸς τὴν Τουρκίαν ἔπρεπε νὰ στραφῇ ἀποκλειστικῶς καὶ οὐχὶ πρὸς τοὺς ἐξ ὑψίστου καθήκοντος ἀμύνης παρατασσομένους κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ βαλκανικοὺς λαοὺς.

Τὴν 17ην λοιπὸν Σεπτεμβρίου ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκετο ἐν γενικῇ πολεμικῇ συναγερμῷ. Ἡ Γενικὴ ἀρχηγία τοῦ κατὰ ξηρὰν στρατοῦ ἀνέτίθετο εἰς τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου Κωνσταντῖνον, ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου διορίζετο ὁ ὑποστράτηγος Δαγκλῆς καὶ ἀρχηγὸς τοῦ μεμονωμένου ἐν Ἠπείρῳ στρατοῦ ὁ ὑποστράτηγος Σαπουντζάκης.

Ταυτοχρόνως καὶ ὁ Βασιλεὺς Πέτρος Καραγεώργεβιτς τῆς Σερβίας διέτασσε τὴν γενικὴν κινητοποίησιν τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, ὡς καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος, ἡ δὲ Σερβικὴ Σκουφίνα (Βουλὴ) συνεκαλεῖτο διὰ τὴν 21ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, ἐν ᾗ αἱ Δυνάμεις συνίστων ἤδη εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν ἄμεσον εἰσα-

γωγῆν μεταρρυθμίσεων βίξικων εἰς ὅλας ἀνεξαιρέτως τὰς ἐπαρχίας τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἄλλ' αἱ συστάσεις αὗται ἐγίνοντο ὑπὸ τόνον φιλικὸν καὶ συμβουλευτικόν. Συνεπῶς, ἡ Τουρκία ὑπεκρίνετο ὅτι οὐτε τὰς ἤκουσε καὶν.

Ἀνάγκη ἐνταῦθα νὰ τεθῆ μία παρένθεσις.

Ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος Γενικός Ἀρχηγός τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.

Τοῦτο διὰ τὸν Ἑλληνικὸν Λαὸν ἀπετέλεσε γεγονός, τοῦ ὁποίου ὅμοιον δὲν παρουσιάζετο εἰς τὰ λοιπὰ Βαλκανικὰ κράτη, ὑπὸ μορφῆν καὶ περιστάσεις τόσοσ ἐξαιρετικὰς.

Ὁ ἀνὴρ, ὁ στρατιώτης, ὁ μέλλων Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ὁ τόσοσ τροφείσ τὴν ψυχὴν μετὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 97, — ἐνεργείαισ τῶν μὴ ἀνεχομένων αὐτὸν εἰς τὸ Στράτευμα καὶ τῆ ἐπινεύσει τοῦ λαοῦ, τοῦ μὴ δυναμένου νὰ γνωρίζῃ κατὰ βάθος τὰ πράγματα, — εἶχε πρὸ πολλοῦ τεθῆ ἐκτὸς ἐνεργοῦ ὑπηρεσίας, ὀνομασθεῖσ τέλος «Γενικός Ἐπιθεωρητής τοῦ Στρατοῦ». Τίτλοσ ἀληθῶσ πρωτότυποσ καὶ περιβεβλημένος μὲ καθήκοντα καὶ δικαιώματα ἀνύπαρκτα σχεδόν. Μία σκια στρατηλάτου μὴ δυναμένου νὰ ἡγήθῃ τῶν στρατιῶν, τὰς ὁποίας τῷ ἐπεβάλλετο νὰ . . . ἐπιθεωρῇ.

Καὶ ὅμωσ τώρα, ὅτε καὶ πάλιν ἀνεκλήρυσσετο ἀρχιστρατήγοσ, ὄχι μόνον δὲν διαμαρτυρήθη κανεῖσ, ὄχι μόνον ὁ στρατὸσ ἐδέχθη μετ' εὐφροσύνησ τὸ ἀγγέλμα, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληροσ ὁ Ἑλληνικὸσ Λαὸσ μὲ φρενίτιδα ἐνθουσιασμοῦ ἀνέγνωσε τὸ σχετικὸν Διάταγμα.

Πῶσ ἐπῆλθε τόσοσ ἀπότομοσ ἢ μεταλλαγῆ αὐτῆ τῶν σκέψεων καὶ τῶν πεποιθήσεων ;

Ἀπλοῦστατα: διὰ τῆσ ἀφυπνίσεωσ τῆσ κοινῆσ συνειδήσεωσ. Ὁ Ἑλλησ ἐξοστρακίζει πολλακίσ κούφωσ καὶ ἐπιπολαίωσ, χωρὶσ ὅμωσ κατὰ βάθος ν' ἀρνήται καὶ τὴν ἀξίαν τῶν ἐξοστρακισομένων, καὶ ἐγείρει κατόπιν ἀνδριάντασ εἰς τὰ θύματά του . . .

Αἱ παρεξηγήσεισ εἶχον ἀρθῆ πλέον. Τὰ πράγματα εἶχον διαφωτισθῆ τελείωσ καὶ ἡ ὀρθῆ κρίσισ τοῦ εὐφροεστέρου τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ εὐκολώτεροσ συνάμα παρασυρομένου, εἶχεσ ἀνακτῆσει τὴν ἐπιδολήν τῆσ.

Ὁ Διάδοχοσ, ἀνὴρ πλήρησ σθένουσ καὶ ψυχραιμίας, ἀλλὰ σοβα-

ρός, βαρὺς καὶ αὐστηρότατος εἰς τὸ καθήκον του. ὡς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ μέλλοντος Λαοῦ του, εἶχε παρεξηγηθῆ.

Ἐνομιίσθη ὅτι ἦτο ἐχθρὸς τοῦ στρατεύματος καὶ ἐπιτιθείως εἶχον δημιουργηθῆ κατ' αὐτοῦ ἀντιπάθειαι, διαδιδόμενου ἐπιμόνως ὅτι ἐφέρετο τραχέως πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς.... Ὁ Ἕλληγν σπεύδει πάντοτε εἰς τὰς κρίσεις του καὶ χαρακτηρίζει ἑξαφνα τραχύτητα τὴν ἀπαραίτητον διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ τὴν συνοχήν ἐνὸς στρατεύματος αὐστηρότητα.

Οὕτω, ὀλίγον κατ' ὀλίγον, ἤρχιζον μερικοί, ἐπιπολαιότεροι τῶν ἄλλων, ν' ἀρνῶνται καὶ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ ὡς στρατιώτου.

Εὐτυχῶς, ὡς εἶπομεν, ἡ ὀρθὴ κρίσις ἀνέκτησε τέλος τὴν ἐπιβολήν της, τὰ πράγματα ἐπανῆλθον εἰς τὴν θέσιν ἔπρεπε νὰ ἐπανέλθουν καὶ ἰδοῦ αὐθις ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος Γενικὸς Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ μας, ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους, ὅπερ ἐπικαιρότατα εὐτυχῶς ἀνεγνώρισεν ἐν τῇ ἐπιβλητικῇ του μορφῇ τὸν μόνον ἱκανὸν νὰ ἐνθουσιάσῃ τὰ στρατεύματα καὶ νὰ ὀδηγήσῃ αὐτὰ εἰς ἀσφαλή νίκην.

Ταυτόχροτως ἤδη ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει Σέρβος Πρεσβευτῆς Νενάδοβιτς ἐπέδιδεν εἰς τὴν Πύλην διακοίνωσιν ἐπέχουσιν θέσιν τηλεσιγράφου, δι' οὗ ἔτασσε προθεσίαν 48 ὥρων, ὅπως ἀφεθῶσιν ἐλεύθερα τὰ σερβικὰ πολεμφοδία, ἅτινα κατεκρατοῦντο ἐν Μακεδονίᾳ, ἢ ἐπιστραφῶσι ταῦτα εἰς Μασσαλίαν, ὀπόθεν προήρχοντο, καὶ ὁ Νουραδουγκιὰν ἐφένδης ὑπέσχετο ὅτι θὰ ἡσχολεῖτο ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἄτε ἐπιθυμῶν «νὰ τηρήσῃ ἀγαθὰς σχέσεις μετὰ τῆς Σερβίας».

Ἀλλὰ συγχρόνως ἐξηκολούθουν ἐκατέρωθεν αἱ κινητοποιήσεις μεγάλων μονάδων στρατοῦ καὶ ἡ ἀποστολὴ ἀθρόων πολεμφοδίων εἰς τὰ Βουλγαροτουρκικὰ σύνορα.

Οἱ Τούρκοι, ἦτο κατάφωρον πλεόν, ἐξηκολούθουν νὰ τρέψωσι τὴν ἐλπίδα ὅτι θ' ἀπεσῶθουν διὰ παντὸς μέσου τὴν ταυτόχρονον κήρυξιν τοῦ πολέμου ἐκ μέρους καὶ τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ ὅτι θ' ἀπεμόνουν τὴν Βουλγαρίαν, ἵνα τὴν κτυπήσουν μόνοι πρὸς μόνην.

Ἄλλ' αἱ Τούρκοι ὑπελόγιζον χωρὶς τὸν ξενοδόχον, καὶ ξενοδόχος εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ἦσαν αἱ μυστικαὶ ὑποχρεώσεις τὰς ὀποίας

εἶχον ἀναλάβει πρὸς ἄλληλα διὰ τῆς συνθήκης των τὰ Βαλκανικὰ Κράτη.

Ἐννοεῖται ὅμως, ὅτι καὶ παρὰ τὴν διασκεδαστικὴν των ταύτην

Ὁ Φερδινάνδος ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ του.

ἀντίληψιν οἱ Τούρκοι δὲν ἔπαυον, διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον, ἐνισχύοντες καὶ τὰ ἐν Μακεδονίᾳ στρατεύματά των, ὧν ἡ δύναμις κατὰ τὸ πρῶτον δεκαπενθήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου εἶχεν ἀνέλθει εἰς 180 περίπου χιλιάδας ἀν-

δρας μετ' ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀφθόνων πολεμοφοδίων.

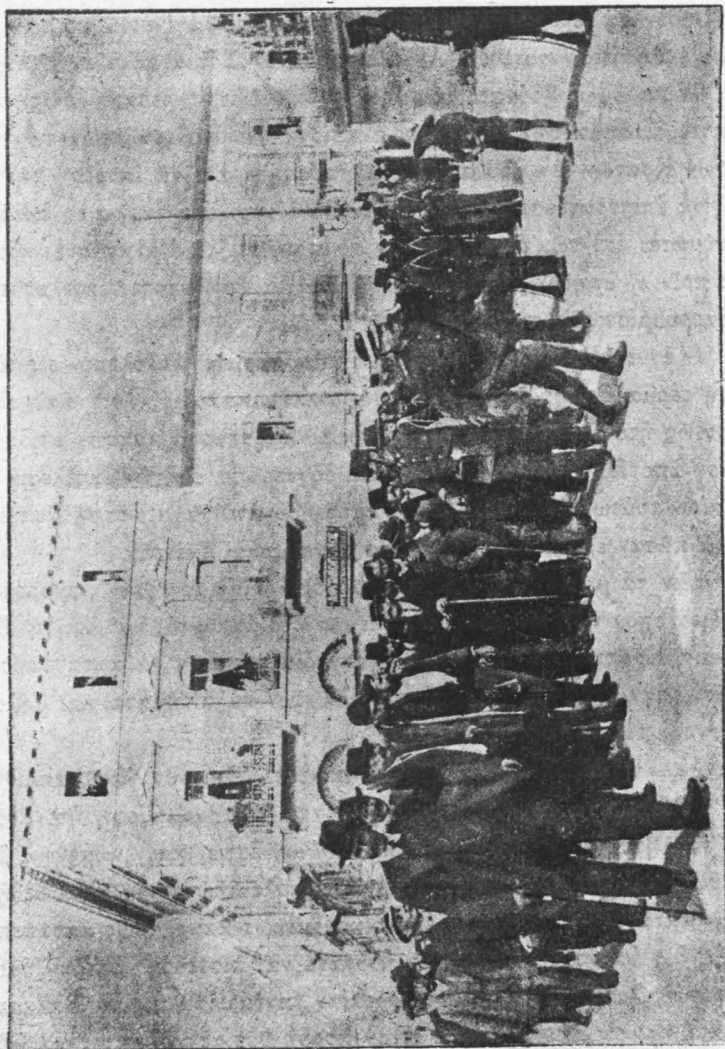
Ἡ κατάστασις μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἑξῆς:

Εἰς τὰ τέσσαρα ἀλληλεγγύως σύμμαχα Βαλκανικὰ κράτη ἐξηκο-

Βουλγαρικὸς στρατὸς ὁδεύων πρὸς τὰ ὄρη.

λούθει πυρετωδῶς ἢ ἐπιστράτευσις, συνοδευομένη ὑπὸ τῶν συνήθων πολεμικῶν παρασκευῶν, ἐνῶ καὶ ἡ Τουρκία ἐξ ἄλλου, ἥτις οὐδὲως

Οἱ ἐνόμοιοι δεκτοὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν
Κρητὲς βουλενταί.

ἀνέμενε τὴν ταυτόχρονον ἐπιστράτευσιν τῶν τεσσάρων κρατῶν, ἐσυνέχιζε τὴν ἰδικήν της ἐπιστράτευσιν, ἀλλ' ὑπὸ ἔννοιαν καθαρῶς ἀμυντικὴν, καὶ οὐχὶ πλέον ἐπιθετικὴν, ὡς αὕτη ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ μέχρι πρὸ μικροῦ.

Οὐδὲν ἄφ' ἐτέρου διάδημα πρὸς ἐπέμβασιν ἐγένετο ὑπὸ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων οὔτε ἐν Ἀθήναις, οὔτε ἐν Σόφια, οὔτε ἐν Βελιγραδίου. Τοῦτο ἔμως ἠδύνατο τοῦ λοιποῦ νὰ θεωρηθῆ βέβαιον: "Ὅτι οἷον-δήποτε διάδημα τῶν Δυνάμεων πλησίον τῶν Κυβερνήσεων τῶν τεσσάρων Κρατῶν δὲν ἠδύνατο νὰ τελεσφορήσῃ καὶ νὰ ἐπιφέρῃ τὴν λύσιν τῆς ἐπιστρατεύσεως, πρὶν ἢ διεκκανονίζοντο ὅλα ἐκεῖνα τὰ ἐκκρεμῆ ζήτηματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εἶχον συμφωνήσει τὰ Βαλκανικὰ κράτη, καὶ πρὶν ἢ ἐφηρμόζοντο ἐμπραγμάτως αἱ μηδέποτε ἐκτελεσθεῖσαι μεταρρυθμίσεις ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ.

Ὁ ἐν τῇ Βαλκανικῇ πάνοπλος συναγερμὸς ἀπέδλεπεν εἰς τὸ νὰ θέσῃ τέρμα ὀριστικῶς εἰς τὴν Τουρκικὴν κακοδιοίκησιν, καὶ τοῦτο ἀκριβῶς ἦτο τὸ διὰ τῆς συμπράξεως τῶν τεσσάρων κρατῶν ἐπιδιωκόμενον ἀποτέλεσμα. Ἐὰν ἡ Τουρκία ἐδυστρέψει εἰς τὴν ἐκτέλεσιν τῶν δικαίων τούτων ἀξιώσεων, ὁ πόλεμος ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἄφευκτος παρὰ πᾶσαν εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν, ὅπως καὶ ἐγένετο.

Ἐὰν τὰ μάτια τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας ἦσαν ἰσχυρότερα, θὰ διέδλεπον ἤδη πλέον ὅτι ὁ πόλεμος ἦτο ἄφευκτος καὶ ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη τότε μόνον θὰ ἦσαν διατεθειμένα νὰ καταθέσωσι τὰ ὅπλα, ὅταν ἐγίνοντο εἰσακουστὰ ὅλα τῶν τὰ αἰτήματα, καὶ μάλιστα μετὰ τὴν τελείαν ἐφαρμογὴν αὐτῶν.

Ἄλλ' ἡ Εὐρώπη, διατηροῦσα πάντοτε ἔμμονον τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ Μέγας Τοῦρκος, ὅπως συνήθιζον νὰ τὸν ὀνομάζουσιν, ἦτο ἀδύνατον νὰ ἠττηθῆ ὑπὸ τεσσάρων κρατιδίων, ἔστω καὶ ἠνωμένων, διότι ἐκεῖνος μὲν ἀπετέλει μεγάλην Δύναμιν πολεμικωτάτην, αὐτὰ δὲ ἦσαν ἀσύντακτα ὅλας, ἐξησθενημένα ὀικονομικῶς καὶ ἠθικῶς καταπεπτωκότα, δὲν ἐφαινόταν καὶ δὲν ἠδύνατο νὰ πιστεῦσῃ ὁποῖα ζύμωσις εἶχε συντελεσθῆ κατὰ τὴν τελευταίαν πενταετίαν εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ εἰς ὁποίας ταῦτα εἶχον προβῆ θυσίας χρήματος καὶ δραστηριότητος, ὥστε νὰ εὐρεθῶσιν ἔτοιμα καὶ ἄριστα συντεταγμένα εἰς τὴν πρώτην στιγμὴν τοῦ κινδύνου τοῦ κοινοῦ.

Ἀπὸ τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματικὴν ἀντίληψιν ἦτο ἀδύνατον νὰ πιστευθῆ ὅτι τὸ μικροσκοπικὸν Μαυροβούνιον ἦτο εἰς θέσιν νὰ παρατάξῃ 40,000 ἄνδρας, ὅτι ἡ Σερβία θὰ κατώρθωνε νὰ ἐνεργήσῃ πανστρατιανὴ λαμπρῶς ὀργανωμένην ἐκ 200,000 ἀνδρῶν καὶ πλέον, ὅτι ἡ Βουλγαρία ἐν δεδομένῃ στιγμῇ θὰ παρέτασσε 300,000 στρατοῦ ἐκ

τῶν ἐπιλεκτοτέρων μαχητῶν, ἔτι τέλος ἡ Ἑλλάς ἢ «παράλυτος», κατὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν πεποιθῆσιν, εἶχε τόσον ἀνδρωθῆ καὶ ἐπιρρωσθῆ ἐν διαστήματι 3 ἢ 4 μόλις ἐτῶν, ὥστε νὰ διπλασιάσῃ τὸν στόλον της, νὰ ἔχῃ τὰ ταμεία της πλήρη χρημάτων, τὰς ἀποθήκας της πλήρεις ὕλικου πολέμου καὶ στρατιὰν συντεταγμένην ἐξ 150—200 χιλιάδων ἀνδρῶν, ἐν ἀνάγκῃ, μὲ ἠθικὸν καὶ ὅπλισμὸν ἀσυγκρίτως ἀνώτερον τοῦ Τουρκικοῦ. . . .

Θὰ ἔτριβε δὲ βεβαίως τὰ μάτια της ἡ Διπλωματία, ἔτε αἰφνης τὴν 19ην Σεπτεμβρίου ἀνηγγέλλετο ἐπισήμως ἔτι ὁ ἤδη ἀσυγκρίτως ἰσχυρότερος τοῦ Τουρκικοῦ στόλος μας ἐνισχύετο, χωρὶς στενοχωρίαν τῶν οἰκονομικῶν ἡμῶν, μὲ 4 νέα μεγάλα ἀντιτορπιλικὰ ἀνοικτῆς θαλάσσης, μετὰ τῶν ὁποίων ἀπέκτα τὴν *ὑπεροσλίαν*, ὅπως λέγεται εἰς θαλασσινὴν διάλεκτον ἢ ὑπέρβασις τοῦ ἀνωτάτου ἔρου τῶν μονάδων, αἵτινες ἀπαιτοῦνται πρὸς σχηματισμὸν μιᾶς πλήρους ναυτικῆς μοίρας.

Τὰ 4 ταῦτα σκάφη εἶχον ἀγορασθῆ ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά ναυπηγεῖα Κάμμελ-Λαιρντ καὶ Σία, ἔπου εἶχον ναυπηγηθῆ διὰ λογαριασμὸν τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας, ἢ ὁποῖα προθύμως προσεφέρθη νὰ τὰ πωλήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰς κρίσιμους αὐτὰς περιστάσεις.

Τὸ μήκος ἐκάστου τῶν ἀγορασθέντων νέων ἀντιτορπιλικῶν ἦτο 293 ποδῶν, τὸ πλάτος 28, τὸ βάθος 17, ἡ ταχύτης 37 μιλίων, ἡ δύναμις τῶν μηχανῶν 23 χιλ. ἵππων καὶ τὸ ἐκτόπισμα 1055 τόννων ἕκαστον.

Ἐκαστον ἐξ αὐτῶν εἶχε πέντε λέβητας, ἐξ ὧν οἱ τέσσαρες ἔκαιον γαιάνθρακα.

Ἐκαστον ἔφερε τέσσαρα ταχυδόλα καὶ 4 τορπιλλοβλητικούς σωλήνας μὲ τορπίλλας ᾧ3 ἑκατοστῶν διαμέτρου.

Ἦσαν προσθέτως ἐφωδιασμένα μὲ ἀσύρματον τηλέγραφον μὲ δύναμιν νὰ λειτουργῆ μέχρις ἀποστάσεως 250 χιλιομέτρων μὲ καὶ πλείστας ἄλλας τελειοποιήσεις, αἵτινες καθίστων ταῦτα σκάφη λίαν ἀξιόμαχα. Γενικῶς δὲ τὰ ἀγορασθέντα ἀντιτορπιλικὰ ἦσαν τὰ μεγαλείτερα τοῦ εἴδους των καθ' ἑλλην τὴν Μεσόγειον θάλασσαν.

Ἡ ἀξία τῶν ἀγορασθέντων νέων ἀντιτορπιλικῶν ἀνήρχετο εἰς 149 χιλ. λίρ. δι' ἕκαστον, ἤτοι εἰς 14 ἑκατομμύρια 200 χιλ. δραχμὰς ἐν ἑλωφ.

Τὰ ἀντιτορπιλικὰ ταῦτα εἶχον, ὡς εἶπομεν, παραγγεληθῆ ὑπὸ τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας.

Τὰ τρία εἶχον παραληφθῆ ὑπὸ τεσσαρακονταμελοῦς ἐπιτροπῆς ἀξιωματικῶν τῆς Δημοκρατίας, τὸ δὲ 4ον παρελαμβάνετο τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐφθάνεν εἰς Λονδῖνον ἡ ἐξ Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ πλωτάρχου Τυπάλδου, τοῦ ἐπιναυπηγοῦ Λεοντοπούλου καὶ τοῦ ὑποπλοιάρχου Πάτση.

Εἰς τὰ νέα ἀντιτορπιλικὰ ἐδόθησαν τὰ ἐξῆς ὀνόματα: «Λέων», «Πάνθηρ», «Ἄετός» καὶ «Ἰέραξ».

Δύο λοιπὸν σημαντικώτατα μεταξὺ τῶν σημαντικῶν εἶχε τοῦ λοιποῦ νὰ φοδῆται ἡ Τουρκία: τὸ ἀκαταμάχητον τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἰδίως, ὅστις ἠδύνατο νὰ τῆς διακόψῃ τὰς συγκοινωνίας, νὰ τῆς ἀπειλήσῃ τὰ παράλια, νὰ διευκολύνῃ ἐνδεχομένως ἀποβάσεις καὶ νὰ αἰχμαλωτίσῃ ἢ νὰ βυθίσῃ τὸν στόλον τῆς, ἂν ἐτόλμα νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων,—καὶ τὸν ἰσχυρότατον, ἄριστα ἐφοδιασμένον καὶ δῆ εἰς τὰ πρόθυρα εὐρισκόμενον τῆς Κων]σταντινουπόλεως Βουλγαρικὸν στρατόν.

Ἠράγματι, κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὁ Βουλγαρικὸς στρατός, κατ' ἀριθμὸν, ἦτο ὁ ἰσχυρότατος πάντων.

Ἐπίκαιρον ἐνταῦθα νὰ ἐξετάσωμεν ὅποιος ὁ Βουλγαρικὸς στρατός. Εὐτυχῶς δὲ τὰς σχετικὰς πληροφορίας μᾶς παρέχει λίαν ἐμπειριστατωμένη μελέτη τοῦ βουλευτοῦ Λακωνίας Θ. Κουτούπη, ἐκ τῆς ὁποίας ἀποσπῶμεν τὰς κάτωθι περιχοπὰς:

«... Ἡ Βουλγαρία ἀρχίσασα ἀπὸ τοῦ 1887 νὰ δαπανᾷ 18.207.000 ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ τῆς, ἐφθασε νὰ δαπανᾷ σήμερον διὰ τὸν στρατόν τῆς καὶ τὸ ὀλίγον ναυτικόν τῆς 40.500.527, ὡς ἀναγράφει ὁ προϋπολογισμὸς τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν τοῦ 1912.

Ἐκατὰ τὸ ἔτος 1903 ἤρχισε νέα ἐπέκτασις τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων ἐν Βουλγαρίᾳ διὰ τοῦ σχηματισμοῦ 12 ἐφεδρικών συνταγμάτων μὲ δύο τάγματα ἑκαστον, διὰ τῶν ὁποίων κατέστη δυνατὴ ἡ αὐξήσις διὰ τριῶν νέων μεραρχιῶν πεζικοῦ, τῆς 7ης, 8ης καὶ 9ης, ἡ ὁποία αὐξήσις εἶχεν ὡς συνέπειαν τὸν σχηματισμὸν τριῶν νέων πυροβολικῶν συνταγμάτων, ἑνὸς δι' ἑκάστην μεραρχίαν πεζικοῦ καὶ τριῶν ἀκόμη ταγμάτων μηχανικοῦ, ἑκάστου μὲ δύο λόχους σκαπάνέων καὶ δύο διμοιρίας τεχνιτῶν. Ὁ σιδηροδρομικὸς λόχος ἀνεπτύχθη εἰς τάγμα μὲ δύο λόχους καὶ ἕνα πρόσθετον γεφυροποιῶν. Ἐπὶ πλέον ἐσχηματίσθη καὶ τὸ τμήμα τῶν ἀεροπύρων. Σχετικῶς πρὸς τὸ ὄρεινόν

πυροβολικόν, ἐγένοντο σηµαντικαὶ μεταβολαί, καὶ μεταξὺ τῶν ἄλλων αἱ τρεῖς ὑπάρχουσαι πυροβολαρχίαι μετὰ τριῶν νεοσυσταθειῶν ἀπετέλεσαν μίαν ταξιαρχίαν ὀρεινοῦ πυροβολικοῦ.

»Καὶ ἐνῶ ἐνηργούντο αἱ μεταβολαὶ καὶ αἱ αὐξήσεις αὗται εἰς τὸν σχηματισµὸν τῶν στελεχῶν διὰ τοῦ νέου ὀργανισµοῦ, ἐλαµβάνετο πρὸς τούτοις πρόνοια πρὸς ἐφοδισµὸν τοῦ πυροβολικοῦ διὰ ταχυθόλων πυροβόλων. Ὡς τοιαῦτα ἐξελέγησαν τὰ τῶν 15 χιλιοστῶν τοῦ Κραιζῶ, µὲ τὰ ὁποῖα ἐφωδιάσθησαν μέχρι τοῦ 1907 ὅλα τὰ πεδινὰ καὶ ὀρειθιακὰ συντάγματα· ἐπίσης ἐγένετο καὶ προμήθεια βάρους πυροβολικοῦ τῶν 12 χιλιοστῶν. Κατὰ τὸ αὐτὸ δὲ ἔτος ἐγένοντο σηµαντικώταται συμπληρώσεις διὰ τοῦ σχηματισµοῦ 36 μοιρῶν µὲ µυδραλλιοβόλα Μάξιμ καὶ 7 νέων συνταγμάτων πεζικοῦ.

»Διὰ τῶν νέων τούτων προσθηκῶν, πραγµατοποιηθειῶν ἕκτοτε, ὁ σημερινὸς Βουλγαρικὸς στρατὸς εὐρίσκειται συγκεκροτηµένος ὡς ἑξῆς:

»**α') Πεζικόν.**

—36 συντάγματα, ἕκαστον ἐκ δύο ταγμάτων καὶ μιᾶς μοίρας µυδραλλιοβόλων.

»**β') Ἴππικόν.**

—11 συντάγματα, ἕκαστον τῶν ὁποίων ἔχει μίαν μοῖραν µυδραλλιοβόλων.

»**γ') Πυροβολικόν.**

—9 συντάγματα πεδικοῦ, ἕκαστον µὲ τρεῖς μοίρας, ἀποτελουµένης ἐκάστης τούτων ὑπὸ δύο πυροβολαρχιῶν πεδινῶν καὶ μιᾶς βάρους πυροβολικοῦ.

—3 συντάγματα ὀρειθιατικοῦ, ἕκαστον ἐκ δύο μοιρῶν, ἐκάστην τῶν ὁποίων ἀποτελοῦν δύο πυροβολαρχίαι.

—3 τάγματα φρουριακοῦ πυροβολικοῦ.

»**δ') Τεχνικὰ Σώματα.**

»—9 τάγματα σκαπανέων.

»—1 τάγμα σιδηροδρομικόν µὲ τμήματα ἀεροπλοίων, αὐτοκινήτων καὶ ἠλεκτρικῶν προβολέων.

»—1 τάγμα τηλεγραφητῶν.

»—1 τάγμα γεφυροποιῶν.

»Τὰ ἀνωτέρω σώματα τῶν διαφόρων ὅπλων σχηματίζονται εἰς ἀνωτέρας μονάδας ὡς ἑξῆς·

- »—9 μεραρχίαι πεζικοῦ, ἐκάστη ἐκ δύο ταξιαρχιῶν ἀποτελουμένων ἐκ δύο συνταγμάτων πεζικοῦ καὶ ἑνὸς συντάγματος πυροβολικοῦ ἐκάστης.
- »—Ἄνὰ τρεῖς μεραρχίαι πεζικοῦ ὑπάγονται ὑπὸ ἓνα ἐπιθεωρητὴν στρατοῦ.
- »—3 ταξιαρχίαι ἵππικοῦ, αἱ δύο ἐκ τεσσάρων καὶ ἡ μία ἐκ τριῶν συνταγμάτων.
- »—Διοικήσεις ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ—3 συντάγματα.
- »—Διοικήσεις φρουρικοῦ πυροβολικοῦ—3 τάγματα. . . .

* *

Συγχρόνως ἕμως ἤρχιζε νὰ προσλαμβάνη τραχυτάτην τροπὴν καὶ τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης. Ἐπεκράτει ἤδη βαθυτάτη συγκίνησις καθ' ὅλην τὴν νῆσον, ἔνεκεν τῆς καταπληκτικῆς εἰδήσεως ὅτι αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσισαν νὰ ἀνακαταλάβωσιν αὐτήν, τῇ προτάσει, ὡς ἔλεγον τῆς Ἀγγλίας, μεθ' ἧς συνεφώνουν καὶ αἱ ἄλλαι Δυνάμεις, κατόπιν ἀνταλλαγείων πρὸς τοῦτο σκέψεων.

Ἡ ἀπόφασις τῆς ἀνακαταλήψεως τῆς νήσου ληφθεῖσα ἔνεκεν τῆς ἐπιχειμένης ἐνάρξεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπρόκειτο νὰ εἰσέλθουν οἱ Κρήτες βουλευταί, δὲν ἀπέχε τῆς πραγματοποιήσεως, ἐφ' ὅσον ἐξηγρᾶτο ἐκ τοῦ ἀνωτέρω λόγου καὶ τῆς ἐπισπευδομένης ἐπιστρατεύσεως τῆς Ἑλλάδος.

Καθ' ἃ εἶχε γνωσθῆ, ἡ πρότασις τῆς ἀνακατοχῆς, ὀφειλομένη εἰς τὴν Ἀγγλίαν, εἶχεν ἀνακοινωθῆ πρὸ πολλῶν ἡμερῶν καὶ εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, αἵτινες, διστακτικαί οὖσαι κατ' ἀρχὴν, ἠναγκάσθησαν κατόπιν νὰ συμφωνήσουν καὶ συγκατατεθοῦν εἰς τὸ μέτρον τῆς ἀνακατοχῆς.

Οἱ Γενικοὶ πρόξενοι τῶν Μεγάλων Δυνάμεων προεκάλεσαν τότε ἐξηγήσεις τῆς Κρητικῆς κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὴν ἐπιστρατεύσειν τῆς πολιτοφυλακῆς, τὰς ὁποίας παρέσχεν αὐτῇ ἐτηλεγραφηθήσαν δὲ αὐταὶ πρὸς τὰς κυβερνήσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Αἱ ἐξηγήσεις ἐν τούτοις εἶχον ζητηθῆ ὅπως ληφθοῦν ἴσως μέτρα ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀποστολὴν τῆς ἐπιστρατευθείσης πολιτοφυλακῆς εἰς Ἑλλάδα.

Γενικῶς ἕμως καθ' ὅλην τὴν Κρήτην ἐπεκράτει ἡδὴ μεγάλη συγ-

κίνησις καὶ ἐρεθισμὸς ἔνεκα τῆς εἰδήσεως περὶ ἀνακατοχῆς, ἣτις πραγματοποιουμένη ἦτο βέβαιον ὅτι θὰ προεκάλει ἀναστάτῳσιν τοῦ Κρητικοῦ λαοῦ.

Ἀμέσως τότε συνεκροτήθη ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐν τῷ ὑπουργείῳ τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὅποσον κυρίως ἠσχολήθη ἐπὶ προεχόντων καὶ ἐπειγόντων ζητημάτων σχετικῶν πρὸς τὴν ἐπιστάτῳσιν τῆς χώρας.

Οἱ ὑπουργοὶ ἐρωτηθέντες περὶ τῶν ληφθειῶν ἀποφάσεων εἰς οὐδεμίαν προέδῳσαν ἀνακοίνωσιν ἀπαντήσαντες ἀπλῶς ὅτι ἠσχολήθησαν ἐπὶ ὑπηρεσιακῶν ζητημάτων.

Ἐν τούτοις ἐπιστεύετο ὅτι τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἠσχολήθη καὶ ἐπὶ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος κατόπιν τῶν ἀνησυχητικῶν εἰδήσεων ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐμελέτων, ἂν μὴ ἀπεφάσιζον ἤδη, τὴν ἀνακατάληψιν τῆς Κρήτης.

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, πρὸς τὸ παρὸν τοῦλάχιστον, παρέμενε μυστήριον δύσλυτον καὶ ἀνεμένετο ἐναγωνίως ἡ πρώτη συνεδρίασις τῆς Βουλῆς, ἵνα ἴδωμεν τί θὰ συνέβαινεν, ἅτε τῶν ἐν Ἀθήναις ἀπὸ πολλοῦ εὐρισκομένων Κρητῶν βουλευτῶν ἐχόντων στερρὰν ἀπόφασιν, κατόπιν ἐντολῆς τῆς ἐπαναστατικῆς τῶν Κυβερνήσεως, νὰ εἰσέλθουν πάσῃ θυσίᾳ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον.

Ἄφ' ἑτέρου δὲ ἤρχοντο ἤδη ἐπικαίρως ἐπικουρικαὶ αἱ σφαεῖς δηλώσεις τοῦ πρώην πρωθυπουργοῦ τῆς Βουλγαρίας Α. Μαλίνωφ, προλέγουσαι ἀπεριφράστως τὸ ἀναπόφευκτον τοῦ πολέμου.

«—Ἡ ἐν τῇ Βαλκανικῇ κατάστασις», ἀνεκρίνου ὁ Μαλίνωφ πρὸς ἀνταποκριτὴν τῆς ἡμεπισήμου «Μπιρζέβια Βεδμόστη» τῆς Πετροπόλεως, «οὐδέποτε ὑπῆρξε τόσον σοβαρὰ ἔσον σήμερον, μὴ ἐξαιρουμένης μηδὲ αὐτῆς τῆς πηγῆς τῆς ἀνακηρύξεως τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βουλγαρίας. Οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι ἡ Βουλγαρία δὲν πρέπει νὰ ἀποβάλῃ τὰς ἐλπίδας τῆς. Αἱ ἐνδιαφερόμεναι εἰς τὰ Βαλκανικὰ πράγματα Δυνάμεις θὰ ἐξεύρουν διέξοδον κατάλληλον τῆς δημιουργηθείσης ἀνωμάλου ἐν τῇ Βαλκανικῇ καταστάσεως.

«—Τί ἐννοεῖτε μὲ τὴν λέξιν «κατάλληλος διέξοδος»; ἠρώτησεν ὁ ἀνταποκριτής.

«—Τὸ κατώτερον ὅριον τῶν ἡμετέρων ἐπιθυμιῶν, ἀπῆγγησεν ὁ Μαλίνωφ, τὴν ἐφαρμογὴν δηλαδὴ τῶν αὐτῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Μα-

κεδονία, ὧν ἀπήλασε πρὸ τῆς ἐνώσεώς της μετὰ τῆς Βουλγαρίας ἡ Ἀνατολικὴ Ρωμυλία· δηλαδὴ χριστιανὸν γενικὸν διοικητὴν μὲ ἐπιτόπιον δίαιταν, μετὰ μόνης τῆς διαφορᾶς ἔτι ὁ διορισμὸς καὶ ἡ παῦσις τοῦ γενικοῦ διοικητοῦ θὰ ἐξαρτᾶται ἀποκλειστικῶς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Θὰ διεπραττεν ἡ Βουλγαρία σφάλμα ἀνεπανόρθωτον, ἐὰν κατὰ τὴν παρούσαν περίστασιν δὲν προέβαιεν, ἔστω καὶ διὰ πολέμου, εἰς τὴν ἐπίτευξιν τοῦ σκοποῦ τούτου. Εἶμιαι ὅμως πεπεισμένος ὅτι ἡ μεταβολὴ τῆς καταστάσεως δι' εἰρηνικῆς ὁδοῦ εἶνε ἀδύνατος καὶ διὰ τοῦτο μετὰ λύπης θεωρῶ ὡς ἀναπόφευκτον διέξοδον τὸν πόλεμον.»

Εἰς ἐπέμβασιν τῆς Ρουμανίας ἐν περιπτώσει πολέμου, ὁ Μακλίνωφ δὲν ἐπίστευε, διότι αὕτη θὰ προεκάλει τὴν ἄμεσον κατ' αὐτῆς ἐπίθεσιν μιᾶς τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἣτις ἴσταται εἰς τὰ νῦτα αὐτῆς (τῆς Ρωσίας). Ἄλλως τε ἡ τοιαύτη ἐπέμβασις θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ προκαλέσῃ γενικὸν εὐρωπαϊκὸν πόλεμον.

Καὶ ταῦτα μὲν ἄνευ τῆς παραμικρᾶς ἐπιφυλάξεως ἐδήλου ὁ Μακλίνωφ, ἐν ᾧ χρόνῳ ἤρχιζον οἱ πανελλήνιοι ἔρανοι πρὸς διευκόλυνσιν τῶν πολεμικῶν ἀναγκῶν καὶ προστασίαν τῶν ἀπόρων οἰκογενειῶν τῶν ἐφ' ἐδῶρων· ἄλλα ὅμως τώρα γεγονότα ἤρχοντο νὰ ἐπιταχύνουν τὴν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν ἀναμενομένην ἐκρηγξιν τοῦ πρὸ πολλοῦ ὑποβράζοντος ἠφαιστείου.

Τὴν θρουαλλίδα τὴν ἐκράτει καὶ πάλιν ἡ ἡρωϊκὴ Κρήτη.

Ἄμα ὡς ἤρχισεν ἐνσαρκουμένη ἡ πεποιθήσις ἔτι αἱ Δυνάμεις θὰ ἐπενέβαινον διὰ νέας κατοχῆς τῆς νήσου των, οἱ Κρήτες ἐξανέστησαν καὶ ἐδήλουν τῶρα φανερώς τὴν στερρὰν ἀπόφασίν των ἕπως ἀποκρούσωσιν ἐνόπλιως πᾶσαν ἀπόπειραν ἀποβάσεως εὐρωπαϊκῶν ἀγχημάτων, ἀμυνομένοι μέχρις ἐσχάτων καὶ κατ' αὐτῶν τῶν Προσιατικῶν Δυνάμεων.

Συγχρόνως δὲ ἀπεστέλλετο εἰς τὴν Ἑλλάδα στρατὸς ἐκ Κρήτης καὶ ἐξ Ἀμερικῆς, ἔπου πρὸ καιροῦ εἶχον σχηματισθῆ ἀρκετὰ τάγματα ἐκ Μεταναστῶν, τελείως γεγυμνασμένα καὶ ἔτοιμα εἰς πρώτην στιγμὴν ἀνάγκης, προπαρασκευασθέντα δὲ καταλλήλως ὑπὸ τοῦ ἐκείσε ἀντιπροσώπου τῆς Ἑλλην. Κυβερνήσεως ὡς Προέδρου, οὕτως εἶπεν, τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων τῆς Ἀμερικῆς Κ. Παπαμιχαλοπούλου.

Καὶ ἡ Τουρκία δ' ἀφ' ἐτέρου, ἐνῶ ἐπεζήτει παντὶ σθένει ν' ἀποσάσῃ τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τῆς Παμβαλκανικῆς Ἐνώσεως, ἐν τῷ φάνα-

τισμῷ τῆς δὲν ἔπαυε δίδουσα διαρκῶς ἀποδείξεις τῶν κατὰ βάθος ἐχθρικῶν τῆς πρὸς ἡμᾶς διαθέσεων, κατακρατοῦσα τώρα ἀδικαιολογήτως, καὶ δὴ κατὰ παράβασιν κατάφωρον τῶν διεθνῶν νομίμων, πλεῖστα ἑλληνικὰ ἐμπορικὰ ἀτμόπλοια πλήρη φορτίων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἦδη καθίστατο γνωστὸν ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτεθοῦν ταυτοχρόνως κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, διὸ καὶ ἐπετάχονον διαρκῶς τὰς πολεμικὰς τῶν προπαρασκευαίας.

Ἐν Ἑλλάδι ἤρχιζεν ἤδη ἡ ἀθρόα ἐπίταξις κτηρῶν, ἀμαξῶν καὶ αὐτοκινήτων, οἱ δὲ κατὰ τόπους ἡμέτεροι Πρόξενοι προσεκάλουν τὰ εἰς τοὺς οὐκίους λιμένας εὐρισκόμενα ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια νὰ σταματήσουν ἔπως λάβουν διαταγὰς παρ' αὐτῶν ποῦ ἔπρεπε νὰ πλεύσουν διὰ νὰ τεθοῦν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Τοιοιτοτρόπως ἡ κατάστασις ἤρχισε νὰ προσλαμβάνη πολεμικώτερον χαρακτῆρα.

Τὴν 18ην Σεπτεμβρίου ἡ Σερβία προέβαιεν εἰς προκλητικώτατον διάβημα: ἐκήρυτε δηλαδὴ τὴν αὐτονομίαν τῆς Παλαιᾶς Σερβίας, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ Σαντζακίου τοῦ Νόδι-Παζάρ καὶ τοῦ βιλαετίου τοῦ Σκουτάρεως (Σκόδρας) μέχρι τῶν παραλίων τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης.

ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας ἡ Τουρκία ἐκήρυσσεν ἤδη καὶ αὐτὴ γενικὴν ἐπιστράτευσιν μέχρι τοῦ 40οῦ ἔτους, ὑπολογίζουσα ὅτι τοιοιτοτρόπως θὰ κατώρθου νὰ συγκεντρώσῃ περὶ τὰς 700-800 χιλιάδας ἀνδρῶν ἵνα ἀντιμετωπίσῃ συγχρόνως τὸν τετραπλοῦν κίνδυνον.

Ἐγγοεῖται ὅτι ὑπὸ τὸν τρομερὸν αὐτὸν συναγερμὸν ἦτο ἀδύνατον νὰ κατασταλῇ ὁ πολεμικὸς ὄργασμὸς καὶ ἐπανειλημμένοι ἤδη ἠγγέλλοντο ἐκ τῶν τουρκοβουλγαρικῶν κυρίως συνόρων αἱματηρόταται συμπλοκαί.

Ἐν Εὐρώπῃ δὲ συνεζήτοῦντο μετὰ τινος καταφύρου ἐκπλήξεως τὰ αἰτήματα τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, τὰ ὅποια συνωψίζοντο τώρα εἰς τὰ ἀκόλουθα:

1. Εἰς πλήρη ἐγγύησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

2. Συμμετοχὴν αὐτῶν κατ' ἀναλογίαν πληθυσμοῦ εἰς τὰς διοικήσεις.

3. Πλήρη ἰσότητα τῶν χριστιανῶν πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους.

4. Παροχὴν πλήρους αὐτοδιοικήσεως εἰς τὰ διαμερίσματα ἔνθα ἐπεκράτει χριστιανικὴ τῆς φυλῆς.

5. Ἐφαρμογὴν πιστῆν τῶν διαφόρων προνομίων τῶν ἐθνοτήτων.

6. Εἰς ὀριστικὴν ἐπίλυσιν συμφώνως πρὸς τοὺς πανελληνίους πόθους τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος.

Τὰ αἰτήματα δὲ ταῦτα θὰ ἐζητοῦντο ἀπὸ τὴν Πύλην καὶ τὰς Δυνάμεις διὰ κοινῆς διακοινώσεως τῶν συνησπισμένων Κρατῶν.

Ἄφ' ἑτέρου εἰς τὴν Κρήτην τὰ πράγματα ὤξυνοντο ἐπιφόβως.

Τὴν 18 Σεπτεμβρίου οἱ Πρόξενοι τῶν προστατῆδων Δυνάμεων καλέσαντες τὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν ἠρώτησαν αὐτὴν ἂν ἀληθεύει ἢ εἰδῆσιν ὅτι ἡ Κρήτη θὰ ἀκολουθήσῃ τὸ κίνημα τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Κρητικὴ Κυβέρνησις ἀπήντησε κατηγορηματικῶς πρὸς τοὺς Προξένους, ὅτι ἡ Κρήτη ὁμοφώνως καὶ ἀδαιριέτως εἶνε ἀποφασισμένη νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν Ἑλλάδα ἐπισήμως καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, συνταυτίζουσα τὴν τύχην τῆς μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἡ ἀπροκάλυπτος αὕτη δήλωσις τῆς Κρητικῆς Κυβερνήσεως προεκάλεε εἰς μὲν τοὺς προξένους κατάπληξιν, εἰς δὲ τοὺς Κρήτας ἀληθῆ ἐνθουσιασμόν.

Ἐνῶ δὲ ἡ Τουρκία, διὰ νὰ μὴ λησμονήσῃ τὴν πατροπαράδοτον φαίνεται τακτικὴν τῆς, ἐξηκολούθει ἐν Ἠπείρῳ κυρίως διὰ τῶν τουρκαλβανικῶν ὄρδων, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀφήσει ἐλευθέρας, τὰς σφαγὰς, τὰς δολοφονίας καὶ τοὺς καταδιωγμούς, τρομοκρατοῦσα τὴν χώραν ὀλόκληρον, ἡ Ἑλλὰς ἀπήντα διὰ τῆς ὑπὸ τὰ ὅπλα προσκλήσεως νέων ἡλικιωῶν καὶ τῆς ἀγορᾶς τεσσάρων νέων στρατιωτικῶν ἀεροπλάνων. Καὶ ἡ Κρήτη, διὰ τοῦ προεδρεύοντος τῆς Ἐπαναστατικῆς τῆς Συνελεύσεως Γ. Παπαδοπέτρου, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Κρητικὸν λαὸν τὴν ἀκόλουθον ἀνδρικοτάτην προκήρυξιν·

« Ἦπὲρ τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος.

»Κρήτες!

»Ἡ μήτηρ Ἑλλὰς ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ὅπλα 16 ἐν ὄλῳ ἡλικίας, δηλαδὴ ὅλας τὰς ἐφεδρείας καὶ τὰς ἐθνοφρουράς τῆς, ἀφοῦ ἡ Τουρ-

κία ἀπεφάσισε νὰ παρατάξῃ πρὸς τὰ ἑλληνικά σύνορα περὶ τὰς 120 χιλιάδας στρατοῦ. Ὁ δὲ τηλεγράφος μᾶς μετέδωκε τὴν σοβαρωτάτην καὶ εὐχάριστον ἐπίσης εἶδησιν, ὅτι συγχρόνως ἐπιστράτευσιν γενικὴν ἔκαμαν ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Καὶ δὲν θὰ βραδύνωμεν ἴσως νὰ ἴδωμεν τὸν σταυρὸν συγκρουόμενον μετὰ τὴν ἡμισέληνον καὶ τὴν πρόοδον καὶ τὸν πολιτισμὸν ἀγωνιζομένους κατὰ τῆς στασιμότητος καὶ βαρβαρότητος. Διὰ τοῦτο ἀπὸ τῆς σήμερον ἡ προσοχὴ ὄλων τῶν ἀπανταχοῦ Ἑλλήνων πρέπει νὰ εἶνε ἐστρατιμένη πρὸς τῆς πατρίδος τὴν σωτηρίαν.

»Κρήτες!

»Ὁ ἀγὼν θὰ εἶνε ὑπὲρ τῶν ὄλων. Ἀπεδείχθη ὅτι ὁ Τούρκος δὲν ἀλλάσσει οὐδὲ ὑπὸ φιλελεύθερον καὶ συνταγματικὸν πολίτευμα. Ἡ Νεοτουρκικὴ θηριωδία διέπραξε περισσότερα ἀνοσιουργήματα, ἔσφαξε χριστιανούς καὶ σφάζει περισσότερους ἀπὸ τὸν δολοφόνον καὶ σφαγέα Σουλτὰν Χαμίτ. Ἐὰν καὶ πάλιν τὸ Ἔθνος μας πάθῃ συμφοράν, ἡ τύχη τῶν δούλων ἀδελφῶν μας ὡς καὶ τῶν ἡμιελευθέρων Ἑλλήνων θὰ τεθῇ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀγρίων ἐνστικτῶν τῆς τουρκικῆς φυλῆς. Θὰ ἴδωμεν καὶ πάλιν ἀρχιερεῖς σφαζομένους, τὸν κληρὸν μας βασανιζόμενον καὶ τὴν θρησκείαν μας περιυβριζομένην, ἀπ' ἐδῶ ἀποκλεισμὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων, ἀπ' ἐκεῖ καταδιώξεις καὶ φυλακίσεις παρανόμους, ἀδικίας δὲ πρωτοφανεῖς, ληστείας, σφαγὰς, ἔξανδραποδισμοὺς καὶ ἀτιμώσεις γυναικοπαίδων, βιαίας ἐξισλαμίσεις καὶ μύρια ἄλλα πού ἐφευρίσκει ἡ τουρκικὴ βαρβαρότης.

»Ἄς ἐτοιμασθῶμεν λοιπὸν νὰ ὑπερασπισθῶμεν, εἰς παρουσιασθῆ ἀνάγκη, τὸ Ἔθνος μας, τὴν Ἑλληνικὴν μας σημαίαν, τὴν πίστιν μας, τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς μας: ἄς λάβωμεν τὰ ὄπλα καὶ ἄς πράξωμεν ὅ,τι ἡ φωνὴ τῆς πατρίδος καὶ τὸ ἐθνικὸν συμφέρον μᾶς ἐπιβάλλουσι, καὶ ὅ,τι ἡ φωνὴ τῶν Μαρτύρων τοῦ γέγονος θὰ μᾶς ὑπαγορεύσῃ. Ἡ νίκη στεφανώνει τοὺς τολμηροὺς, εἰς τοὺς ὁποίους καὶ ὁ Θεὸς εἶνε βοηθός.

»Ὁ ἀγὼν μᾶς θὰ εἶνε ἱερὸς ὑπὲρ τῆς πίστεως καὶ τῆς μεγάλης μας πατρίδος, καὶ θαλάφορῶν τὴν δόξαν καὶ τὸ μεγαλεῖον τοῦ Ἔθνους καὶ τὴν μέλλουσαν ἀσφάλειαν καὶ ἡσυχίαν δέκα ἑκατομμυρίων Ἑλλήνων, καταδιωκομένων πανταχόθεν. Εἶνε διὰ τοῦτο Ἐθνικὴ ἀνάγκη

ΓΕΝΙΚΟΣ ΧΑΡΤΗΣ ΤΟΥ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ΤΟΥ 1912

νὰ θυσιάσωμεν καὶ τὴν τελευταίαν ρανίδα τοῦ αἵματός μας, καὶ νὰ ἀποδυσώμεν μὲ ὄλον μας τὸν ἐνθουσιασμόν εἰς τὸν δικαιοτάτον καὶ ἱερώτατον τοῦτον ἀγῶνα τοῦ Ἔθνους μας.

»Οἱ Κρητες πρέπει καὶ πάλιν νὰ δείξωσι πόσον γνωρίζουσι νὰ τιμῶσι τὰ ὄπλα, ὅταν τὰ μεταχειρίζονται ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Ὁπλισμένοι λοιπὸν ἅπαντες μὲ γενναιότητα καὶ μεγάλην προθυμίαν, ἐτοιμασθῆτε, καὶ ὅταν θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή, ἡ πατρίς θὰ σᾶς καλέσῃ. Τελευτῶν μίαν σύστασιν ἀναγκαίαν κρίνω νὰ σᾶς ὑποβάλω. Τὴν ζωὴν, τιμὴν καὶ περιουσίαν τῶν συμπατριωτῶν μας Ὀθωμανῶν νὰ σέβησθε διὰ παντός τρόπου.

• Ἐν Χανίοις τῇ 19 Σεπτεμβρίου 1912.

• Ὁ Προεδρεύων τῆς Ἐπαναστατικῆς τῶν Ἑλλήνων Συνελεύσεως

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Ι. ΠΑΠΑΔΟΠΕΤΡΟΣ.

III.

Τὸ Μαυροβούνιον μάχεται.

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐκ μέρους τοῦ Μαυροβουνίου κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 25ης Σεπτεμβρίου, ὁ Πλαμενάς, ἐπιτετραμμένος τοῦ Μαυροβουνίου παρὰ τῇ Πύλῃ, ἐπέδιδε πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας διακοίνωσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδήλου ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεώς του ἔτι: «Δεδομένου ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἠθέλησε νὰ ἐκτελέσῃ τὰς προτάσεις τοῦ Μαυροβουνίου, σχετικῶς μὲ τὸν διακανονισμόν τῶν μεταξὺ τῶν δύο γειτονικῶν Κρατῶν ἐκκρεμῶν ζητημάτων, τὸ Μαυροβούνιον περιέρχεται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ζητήσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ δικαιοσύνην διὰ τῶν δπλων. Τὰ διαπιστευτήρια θὰ ἐπιστραφῶσιν αὐθημερὸν εἰς τὸν ἐν Κετίγγῃ ἐπιτετραμμένον τῆς Τουρκίας».

Ἡ Μαυροβουνιωτικὴ διακοίνωσις προσέθετεν εἰδικώτερον, ὅτι ἡ Πύλη δὲν ἠθέλησε νὰ διακανονίσῃ τὸ ζήτημα τῆς μεθορίου, κατέληγε δὲ ὡς ἑξῆς:

«Ἡ Μαυροβουνιωτικὴ Κυβέρνησις βλέπουσα ὅτι ἄπειροι παρεξηγήσεις καὶ διενέξεις συνεχῶς ἀνανεοῦμεναι δὲν διεκανονίσθησαν,

διακόπτει τὰς μετὰ τῆς Πύλης σχέσεις της καὶ ἐπαφίεται τὴν ἄμυναν τῶν δικαιωμάτων της εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων».

Μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῆς διακοινώσεως ὁ Πλαμενάς καὶ τὸ προσωπικὸν τῆς πρεσβείας ἀπῆλθον ἐκ Κων]σταντινῶν, ἐπιστρέφοντες εἰς Κεττίγγην. Ὁ θυρεὸς τῆς πρεσβείας κατεδιβάσθη.

«Λυποῦμαι, προσέθετεν ἐν ὑστερογράφῳ ὁ Μαυροβούνιος πρεσβευτῆς, ὅτι ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις τοῦ Μαυροβουνίου ἐξήντησεν εἰς μάτην πάντα τὰ φιλικὰ μέσα διὰ νὰ κανονίσῃ φιλικῶς τὰς πολυαριθθμοὺς παρεξηγήσεις καὶ διενέξεις, αἱ ὁποῖαι διαρκῶς ἀνανεοῦνται μετὰ τὴν Τουρκίαν. Συμφώνως πρὸς τὴν ἐξουσιοδότησιν τοῦ Βασιλέως τοῦ σεπτοῦ μου κυριάρχου, ἔχω τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω τὴν ὑμετέραν Ἐξουχότητα ὅτι ἀπὸ σήμερον ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις τοῦ Μαυροβουνίου παύει πᾶσαν σχέσιν μετὰ τὴν Τουρκίαν, ἐπαφίνοσα εἰς τὴν τύχην τῶν ὅπλων τὴν ἀναγνώρισιν τῶν δικαίων της καὶ τῶν παραγνωρισθέντων ἀπὸ αἰώνων δικαίων τῶν ἐν Τουρκίᾳ ἀδελφῶν της. Ἐγκαταλείπω τὴν Κωνσταντινούπολιν . . . . .»

Ἡ Πύλη ἔδωκε τότε εἰς τὸν ἐν Μαυροβουνίῳ ἐπιτετραμμένον της τὴν διαταγὴν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Κεττίγγην παραδίδων τὰ ἀρχεῖα εἰς τὴν Γερμανικὴν πρεσβείαν.

Τὸ Μαυροβούνιον ἐνεπιστεύθη εἰς τὴν Ρωσίαν τὴν προστασίαν τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὑπηκόων του κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.

Αἱ προηγηθεῖσαι λεπτομέρειαι τῆς διακοπῆς τῶν σχέσεων μεταξὺ Τουρκίας καὶ Μαυροβουνίου ἔχουσιν ὡς ἀπολόυθως:

Ὅταν ὁ πρεσβευτῆς τοῦ Μαυροβουνίου Πλαμενάς ἀνῆλθεν εἰς τὴν Πύλην φέρων τὴν διακοίνωσιν, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Νουραδουγκιὰν ἐφένδης ἐξῆλθε τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου πρὸς ὑποδοχὴν του καὶ τὸν ἠρώτησε:

—Φέρετε καλὰς εἰδήσεις;

—Ὅχι καὶ τόσο καλὰς, ἀπήντησεν ὁ πρεσβευτῆς.

—Καλὰ-καλὰ, εἶπε τότε ὁ Νουραδουγκιὰν. Εἰς τί δύναμαι νὰ σὰς φανῶ χρήσιμος;

Καὶ ἐπὶ τῇ ἀπαντήσῃ τοῦ Πλαμενάς, ὁ Νουραδουγκιὰν ἐφένδης ὑπεσχέθη νὰ ἐνεργήσῃ τὰ δεόντα πρὸς ἄνετον ἀναχώρησίν του.

Ὁ ἐπιτετραμμένος τοῦ Μαυροβουνίου Πλαμενάς, δταν ἔλαβε τὸ τηλεγράφημα τοῦ προῖσταμένου του Γκρέγκοιτις, ὑπουργοῦ τῶν Ἐξω-

τερικῶν τοῦ Μαυροβουνίου, ὅπως διαβιβάσῃ εἰς τὴν Ὑψ. Πύλῃν τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου, εὔρε τὸ κείμενον αὐτῆς εἰς τινὰ σημεῖα πολὺ παρατόλμως ἀγέρωχον, καὶ ἐσκέψθη ἂν ὤφειλεν ὁ ἴδιος νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σταμπούλ, ἢ ἄλλο τι μέλος τῆς Μαυροβουνιωτικῆς πρεσβείας, ἵνα ἐπιδώσῃ τὸν φάκελλον εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ἐπὶ τέλους ἀποφασίζεται νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Σταμπούλ ὁ καβάσης τῆς πρεσβείας καὶ ἐπιδώσῃ τὸν φάκελλον τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου εἰς τὸν διευθυντὴν τοῦ ἰδιαίτερου γραφείου τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξω-

ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ ΠΑΝΑΣ
Ο ΕΝ ΣΟΦΙΑΙ ΠΡΕΣΒΕΥΤΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ.

τερικῶν Ἐδχέμ βέην. Ὅταν ὁ Μαυροβούνιος καβάσης παρουσιάσθῃ ἐνώπιον τοῦ Ἐδχέμ βέην, ἦτο τόσοσ προκλητικὸς, ὥστε εὐθὺς ὁ Τούρκος διπλωμάτης ἐνόησε περὶ τίνος πρόκειται καὶ ἠρνήθη νὰ δεχθῇ τὸν φάκελλον, εἰπὼν :

— Νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος ἐπιτετραμμένος νὰ μοῦ δώσῃ αὐτόν.

Ὁ καβάσης ἐπέμεινε νὰ δεχθῇ ὁ Ἐδχέμ βέης τὸν φάκελλον, ἀλλ' οὗτος ἐντόνως τοῦ λέγει :

— Εἰπέτε, ἐπαναλαμβάνω, νὰ ἔλθῃ ὁ ἴδιος, ὁ κ. Πλαμενάτς, καὶ νὰ ἴδῃ τὸν ὑπουργὸν καὶ νὰ τοῦ ἐπιδώσῃ τὸν φάκελλον. Ἐὰν ἐπιμείνετε, θὰ σὰς παρακαλέσω νὰ φύγετε.

Ὁ καβάσης ἀπήλθε χωρὶς νὰ παρακληθῇ καὶ τὴν 11ην καὶ 12 τῆς αὐτῆς ἡμέρας αὐτοπροσώπως ὁ Πλαμενάτς ἐπέδιδε τὴν διακοίνωσιν περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου. Ὅταν ἐξῆλθε τῆς Ὑψ. Πύλης, εἰς Βιενναῖον δημοσιογράφον, ζητήσαντα σχετικὰς πληροφορίας, ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

— Ἦδη τὸν λόγον ἔχουσιν αἱ λόγχοι.

Πρὸ εἴκοσι τεσσάρων ὅμως ὥρων πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου τὰ τηλεβόλα ὠμίλουσιν εἰς τὴν Βεράναν.

Ὁ ἀνακληθεὶς οὕτω ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐπιτετραμμένος τοῦ Μαυροβουνίου Πλαμενάτς ἐν ἑτέρῳ συνεντεύξει του πρὸς Βιενναῖαν

Ὁ βασιλόπαις τοῦ Μαυροβούνιου Πέτρος ἐπὶ παρουσία τοῦ βασιλέως πατρὸς του Νικολάου ρίπτει τὴν πρώτην βολὴν πυροβόλου.

Ἐφημερίδα ἐδήλου ὅτι τὸ Μαυροβούνιον προειδοποίησε τὰ σύμμαχα Κράτη νὰ προλάβουν τὴν Αὐστρορρωτικὴν γόταν, κηρύσσοντα καὶ αὐτὰ τὸν πόλεμον.

«Ἄλλά», προσθέτει ὁ Πλαμενάς, «τὰ σύμμαχα Κράτη ἔφεραν

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

ἀντιρρήσεις καὶ τοῦτο μᾶς ἐξέπληξεν. Ἐλπίζομεν ἐν τούτοις ὅτι θὰ τηρήσουν τὰς ὑποσχέσεις των. . . .

Τὰς δ' ἀπειλὰς τῆς Εὐρώπης ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέπεται εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἐδαφικὴ ἐπέκτασις, ὁ Μαυροβούνιος διπλωμάτης ἐθεώρει καὶ ἐχαρακτήριζεν ὡς ἐντελῶς κωμικὰς.

«—Πᾶν ὅ,τι καταλάβωμεν, εἶπεν, οὐδεὶς θὰ δυνηθῆ νὰ μᾶς τὸ ἀφαιρέσῃ! . . . .»

Ἄλλ' εἶπομεν, τὸ πυροβόλον ἐκρότε: ἦδη, ἀπὸ ἡμερῶν εἰς τὰ Τουρκομαυροβουνιωτικὰ σύνορα.

Ἀπὸ τῆς 20ῆς Σεπτεμβρίου, πράγματι, οἱ σύμμαχοι τῶν Μαυροβουνίων Ἀλβανοὶ Μαλισσόροι μετ' ἐθελοντῶν Μαυροβουνίων καὶ τινων ἀξιωματικῶν ἀπέκλειον τὰς κωμοπόλεις Τοῦζι καὶ Δέτσιτς. Τρία δὲ τάγματα Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ διέβαινον τὰ σύνορα διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὸν Τουρκικὸν στρατὸν νὰ φέρῃ ἐπικουρίαν εἰς τὰ ἀποκλεισθέντα μέρη.

Σημειωτέον δ' ὅτι οἱ Χριστιανοὶ στρατιῶται οἱ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἐδραπέτευσον ἄθροσι. Τοιαῦται λιποταξίαι Χριστιανῶν στρατιωτῶν παρατηροῦντο ἦδη καὶ εἰς τὰς ἄλλας Τουρκικὰς φρουράς.

Συγχρόνως τῶρα μία ταξιαρχία Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ διέβαινε τὸν ποταμὸν Τάραν εἰσβαλοῦσα εἰς τὸ Νόδι Παζάρ. Εὐθὺς ἄμα τῇ εἰσβολῇ μέγα μέρος τῆς ἐν λόγῳ ταξιαρχίας ἐπετίθετο κατὰ τοῦ στρατοπεδεύοντος ἐκεῖ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐπηρεοῦσθε δὲ φονικωτάτη μάχη, καθ' ἣν οἱ Μαυροβούνιοι στρατιῶται κυκλωθέντες σχεδὸν ὑπὸ ἰσχυρᾶς δυνάμεως Τουρκικοῦ στρατοῦ προσδραμοῦσης ἐκ τῶν πέριξ ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσιν ἀμυνόμενοι εἰς τὰ Μαυροβουνιωτικὰ σύνορα. Ἐκατὸν Μαυροβούνιοι στρατιῶται ἐφρονεύθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην.

Ἡ Μαυροβουνιωτικὴ Κυβέρνησις ἀνεκάλεσεν ἀμέσως τὸν ἀρχηγὸν τῆς ταξιαρχίας, διότι εἶχεν ἐνεργήσει τὴν εἰσβολὴν εἰς τὸ Νόδι Παζάρ αὐτοβούλως.

Ἄλλ' ἢ τοιαύτη μορφή τῆς καταστάσεως ὑπῆρξεν ὅπως παροδική καί, εὐθὺς κατόπιν, τὰ μαυροβουνιωτικὰ ὅπλα ἐκρότησαν νικηφόρα καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς τουρκικῆς ἀμύνης.

Τὴν 26ην Σεπτεμβρίου ἡ ταξιαρχία Κουτίνσκη ἐπεθεωρήθη ἐπι-

σήμεως ὑπὸ τοῦ βασιλέως Νικολάου εἰς τὰ σύνορα, ἐν ᾗ ὁ Διάδοχος τοῦ θρόνου Δανίλος καὶ ὁ πρίγκιψ Πέτρος ἀπήρχοντο ἐκ Ποδγορίτσας.

Μεγάλαι συγχρόνως διαδηλώσεις ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἐπανελήφθησαν ἐν Κεττίγγη τὴν αὐτὴν ἑσπέραν. Ἀφ' οὗ ἐπευφήμησεν τὸν Βασιλέα καὶ τὸν Διάδοχον οἱ διαδηλωταὶ διήλθον πρὸ τῶν πρεσβειῶν τῆς Σερβίας, τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ζητωκραυγάζοντες.

Μέγας ἀριθμὸς ἐθελοντῶν προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας των εἰς τὸ Μαυροβούνιον. Κατηρτίζετο δὲ ἤδη σῶμα ἰδιαίτερον ἐθελοντῶν.

Ὁ στρατὸς τῆς μεραρχίας Κουτίνσκη μεταβαίνων εἰς τὰ σύνορα παρήλασε πρὸ τοῦ Βασιλέως, ὅστις ἐφιππος ἐχαιρέτα τοὺς στρατιώτας.

Ὁ Μαρτίνοβιτς ἀνεχώρησεν ἐπίσης δι' Ἀντίδαρι, συναπέρχεται δὲ καὶ ὁ Νικήτας εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ποδγορίτσας, ἐνῶ ὁ ἐπιτετραμμένος τῆς Τουρκίας ἐν Κεττίγγη Χαλήλ βέης ἐλάμβανε τὰ διαβατήριά του καὶ ἀπέρχεται ἐκ Μαυροβουνίου μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τῆς Πρεσβείας.

Ἡ τελευταία αὕτη ἀναχώρησις ἦτο ἀσφαλὲς πλέον προμήνυμα τῆς ἐπικειμένης συρράξεως. Καὶ πράγματι αἱ περὶ τὸ Ἀλβανικὸν Τοῦζι συγχρούσεις ἤρχιζον ἤδη σφοδρυνόμεναι. Ἐννέα τάγματα τουρκικοῦ στρατοῦ διετάσσοντο νὰ προελάσουν ἐκ Σκόδρας εἰς Τοῦζι· μόλις ὅμως φθάσαντα πρὸ τῆς θέσεως ταύτης προσεδάλλοντο μετὰ σφοδρότητος ὑπὸ τῶν Μαλισόρων, διότι αἱ πρῶται αὗται συρράξεις διεξήγοντο κατὰ τῶν Τούρκων ἐκ μέρους τῆς ἀλβανικῆς ταύτης φυλῆς καὶ ἀνταρτικῶν μαυροβουνιωτικῶν σωμάτων.

Συγχρόνως οἱ Μαυροβούνιοι προσήλανον ἤδη ἐναντίον τῆς Κολάδας καὶ προσεδάλλον τὴν Βεράναν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Νόβι Παζάρ, ἐνῶ ἡ Σερβικὴ μεθόριος περὶ τὸ ὄρος Γιαθὸρ καθίστατο θέατρον τῶν πρώτων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀψιμαχιῶν, ἀνευ τινὸς ἀποτελέσματος ὑπὲρ οὐδενός.

Ἡ Πύλη τώρα, κατόπιν πολεμικοῦ συμβουλίου, εἰς τὸ ἐλάμβανε μέρος καὶ ὁ τέως ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν περιδόητος Μουχτάρ Σεφκὲτ πασσάς, ἐδημοσίευσεν, ὑπὸ μορφὴν «ἀνακοινωθέντος», ἐπίσημον διχαμρτυρίαν, δι' ἧς ἐδήλου ὅτι: «ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ

Μαυροβουνίου ἀντιτίθετο πρὸς τὰς διατάξεις τῆς Συμβάσεως τῆς Χάγης, ἀφοῦ τὸ Μαυροβούνιον δὲν ἔκκλειεν ἑκκλίειν πρὸς μεσολάβησιν τρίτων προτοῦ καταφύγη εἰς τὰ ὅπλα... Ἐξ ἄλλου ἡ δήλωσις ὁμιλεῖ καὶ περὶ παρεξηγήσεων! ὑποδηλοῦσα ὅτι δὲν ὑφίσταντο λόγοι πραγματικῶς σοβαροὶ δικαιολογοῦντες τὴν αἰφνιδίαν σύρραξιν μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν.

Καὶ αἱ μὲν μάχαι πρὸς τὴν Βεράνχιν ἐσφοδρύνοντο διαρκῶς, τῆς πόλεως ταύτης ἀποκλειομένης ἤδη ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων παρ' ὅλας τὰς ἐνισχύσεις τῶν Τούρκων ὑπὸ τε τακτικοῦ στρατοῦ καὶ Ἄρναουτῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες ἔτασσαν τὰ ἀτακτα στίφη των εἰς τὴν ὑπερρυσίαν τῆς Τουρκίας, ἤτις ἀπέστειλεν ἤδη πρὸς τὰς Δυνάμεις ἐγκύκλιον δηλοῦσα ὅτι: «παρὰ τὴν φιλειρηνικὴν τῆς Μτάσι, εὐρεθεῖσα πρὸ πολέμου ἐκ μέρους τοῦ Μαυροβουνίου, θὰ ὑπερησπίζετο τὰ δικαιώματά της μὲ πάντα τὰ μέσθ. ἐπιρρίπτουσα τὴν ἠθικὴν καὶ ὀλικὴν εὐθύνην εἰς τὸν ἐπιτεθέντα ἐχθρόν...»

Χαρακτηριστικὸν τῆς πεποιθήσεως τῶν Μαυροβουνίων ἐπὶ τὴν τελικὴν νίκην τῆ βοήθεια τοῦ Θεοῦ εἶνε, ὅτι, κατὰ τὴν πρώτην σύρραξιν εἰς τὰ σύνορα ὁ πρίγκηψ Πέτρος ἔρριπτε τὴν πρώτην βολὴν κατὰ τῶν Τούρκων, ἐν ᾧ ὁ βασιλεὺς Νικόλαος ἠγεῖρετο ὄρθιος καὶ ἐποίηε τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ... Ὀλίγον δὲ κατόπιν ἤρχαντο πρὸς αὐτὸν πολυπληθῆ τὰ τηλεγραφικὰ συγχαρητήρια ἐκ Σόφιας μὲ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν εὐχὴν:

« Καλὴν ἐντάμωσιν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν! »

Ὁ πόλεμος, συνεπῶς, εἶχεν ἤδη κατ' οὐσίαν ἐκραγῆ, παρὰ τὰς κάπως ἠπίαις δηλώσεις τοῦ Γκέσωφ καὶ τοῦ Βενιζέλου, ἰδίως λόγῳ τῆς ἐμμένου ἀποφάσεως τῆς Ἀγγλίας νὰ μὴ παραβῆ εἰς οὐδεμίαν παρὰ τῆ Πύλῃ πίστιν πρὸς ὑποχώρησιν εἰς τὰς ἀξιώσεις τῶν Βαλκανικῶν.

Ἐν Τουρκίᾳ ἡ κατάστασις ἀπέδαινε ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον θλιβερά. Τὸ ἀπάραισκευον πρὸς πόλεμον, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸν διαρκῶς ἐντεινόμενον ἐρεθισμὸν τοῦ πλήθους ἐν Κων]πόλει, ἔφερε τὰ πράγματα εἰς κρίσιμον σημεῖον. Καὶ αὐτὴ δὲ ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ Μαυροβουνίου ἔφερεν εἰς ἀνησυχίαν τὴν Πύλῃν, ἤτις ἤρχισε σπασμωδικὰς ἐτοιμασίας γενικῆς κινητοποιήσεως, προέδαινε εἰς ἐπιστράτευσιν τῶν σιδηροδρόμων καὶ ἐσχεδιάζε «πανστρατιάν», τὴν γε-

νικηὴν δηλαδὴ ἔγερσιν πάντων τῶν δυναμένων νὰ φέρωσιν ὅπλα, κατὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως.

Ἡ τουρκικὴ ἀστυνομία ἤρχισε νὰ συλλαμβάνῃ καὶ ν' ἀπελαύνῃ, ὡς ὑπόπτους τοὺς ὑπηκόους τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, καὶ ἰδίως τοὺς Ἕλληνας, οὐδεὶς δὲ ἰδύνατο νὰ προβλέψῃ μέχρι ποίου σημείου θὰ ἔφθανεν ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ ὄχλου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου διὰ μυρίων δυσκολιῶν ἡ ἀστυνομία ἐπροστάτευσε τὸν ἀναχωροῦντα ἐπιττραμμένον τοῦ Μαυροβουνίου.

Ἐν Βουλγαρίᾳ, καθὼς καὶ εἰς τὰ λοιπὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἡ κινητοποίησις προὔχρει ταχυτάτῃ καὶ ἐν πάσῃ τάξει. Πᾶσα δὲ ἄλλη κίνησις ἔπαυεν ἐν Σόφίᾳ ἐξ αἰτίας τῆς κινητοποιήσεως.

Ἦδη τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐμελέτων ἐκ νέου τὴν ἀναβληθεῖσαν διακοίνωσίν των πρὸς τὴν Πύλῃν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκρίθη καλὸν νὰ γίνῃ καὶ μνεῖα τοῦ διαδήματος τῶν προσθευτῶν Αἰστριᾶς καὶ Ρωσίας εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανικῶν.

Τὸ ὑπόμνημα περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων, τὰς ὁποίας ἤξιουν παρὰ τῆς Τουρκίας τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἀπέβλεπεν, ὡς εἶδομεν, εἰς εὐρυτάτας μεταρρυθμίσεις, ὑπὸ τὸ πνεῦμα μὲν τοῦ 23ου ἄρθρου τῆς Βερολινίου Συνθήκης, ἐπὶ ὀργανισμοῦ ὅμως νεωτέρου καὶ καλλίτερου ἀνταποκρινομένου πρὸς τὰς νέας ἀνάγκας τῶν Χριστιανικῶν λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῆς ἐν γένει καταστάσεως, ἀντικρύζουσα πλέον θετικὰ γεγονότα, ἤρχισε νὰ εἶνε ὁποῖα ἀνεμένετό. Ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος σχεδὸν ὁμοφώνως ἀνεγνώριζεν εἰς τὸ ἀναπόφευκτον πλέον τοῦ πολέμου τὴν πλήρη χρεωκοπίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας καὶ μίαν μόνον διετήρει ἀκόμη ἐλπίδα καὶ εὐχὴν: νὰ περιορισθῇ ὁ πόλεμος ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

Ἡ ἐκρηγῆς τοῦ πολέμου μεταξὺ Μαυροβουνίου καὶ Τουρκίας ἀνεγνωρίζετο ὡς μοιραία συνέπεια τῆς καταστάσεως καὶ προὔχλει τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀποφασιστικότητα τοῦ γενναίου μικροῦ λαοῦ.

Καὶ ἤρχοντο τώρα νὰ ἐπιρρώσουν τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τὸ ἀφευκτον τῆς γενικῆς συρράξεως, αἱ πρῶται ἐπιτυχφαί τῶν μαυροβουνοτικῶν ὅπλων.

Περὶ τὴν Βεράναν ὁ Ἐσπὰς πασσαῶς, μὴ δυνάμενος ν' ἀντιστῆ εἰς

τὴν ὀρμητικότητα τῶν πολεμιστῶν τῆς Τσέρνα-Γόρας. ἠναγκάζετο νὰ ζητήσῃ ἐπανειλημμένως ἐνισχύσεις.

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου τὸ ἰσχυρὸν ὄρεινόν φρούριον Δέτσιτς ἐδομ-
 βαρδίζετο καὶ κατελαμβάνετο ὑπὸ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ,
 ὅστις ἀνεπετάννυεν ἐπ' αὐτοῦ τὴν νικηφόρον του σημαίαν. ἀφοῦ ἠχημα-
 λώτιζε τὴν φρουρὰν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Τούρκου διοικητοῦ καὶ τῶν ἀξιω-
 ματικῶν του. Μετὰ μεσημέριαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας συνεκροτεῖτο νέα
 αἱματηροτάτη μάχη εἰς τὰ μεταξὺ Δέτσιτς καὶ Τοῦζι ὄχρωμάτα καὶ
 ἔμμενεν ἀμφίροπος, ἣ δὲ ἀνατολικὴ τῶν Μαυροβουνίων στρατιὰ ἀπε-
 μόνου ταῦτοχρόνως ὀκτὼ τουρκικὰ τάγματα συγκεντρωμένα ἐπὶ τῆς
 ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Λίμ, τέσσαρα δὲ πυροβόλα περιήρχοντο
 εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν.

Τὸ Μαυροβουνιωτικὸν σχέδιον ἦτο, ὅπως δύο μὲν αὐτῶν φάλαγγες
 προελάσουν νοτιανατολικῶς καὶ νοτιοδυτικῶς, διὰ τῶν ὑπὲρ τὴν λί-
 μνην τῆς Σκόδρας ἀπροσβάτων βουνοσειρῶν καὶ διὰ τῆς δυτικῆς ταύ-
 τῆς ἐκτεινόμενης παράλιας χώρας, πρὸς κοινὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς
 ἀλβανικῆς ταύτης πρωτεύουσας, τρίτη δὲ φάλαγγς διαβαίνουσα τὰ σύν-
 ορα ἐξ ἀνατολῶν καταλάβῃ τὴν Βεράναν καὶ ἐνωθῆ ἐκεῖθεν μετὰ τῶν
 Σέρβων δι' ἐκατέρωθεν προελάσεως ἐπὶ τοῦ ἐδάφους τοῦ Νόδι-Παζάρ.

Καὶ τὸ σχέδιον τοῦτο κατεφωράθη λίαν στρατηγηκὸν εὐθὺς ἀπὸ
 τῶν πρώτων ἐπιχειρήσεων, διότι πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς ἡμέρας εἰς ἣν
 εὐρισκόμεθα, οἱ Μαυροβούνιοι κατελάμβανον ἐξ ἐφόδου τὸ φρούριον
 Σιψάνκ, ὑψόμενον μεταξὺ τοῦ Δέτσιτς καὶ τῆς κομποπόλεως Τοῦζι,
 τῆς ὁποίας ἐδέσποζον πλέον ἐντελῶς. Τὴν νύκτα ἡ πεδιάς τῆς Ποδ-
 γορίτσῆς ὑπεδέχετο ὄλους τοὺς Τούρκους καὶ Ἀλβανοὺς αἱμαλώτους
 τῶν πρώτων ἀγώνων.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, αἱ πρώται νικαὶ τῶν Μαυροβουνίων, αἵτινες
 θά ἐτόνουν τὸ ἠθικόν τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατοῦ, καὶ ἡ σύμπραξις τῶν κα-
 θολικῶν Μαλισσόρων, ἐξησφάλιζον νικηφόρον τὴν προέλασιν τῶν
 Μαυροβουνίων.

Ἡ περίφημος διακρίνωσις τῶν Δυνάμεων πρὸς τὴν Πύλην ἐπεδί-
 δετο ἤδη. Αἱ Δυνάμεις ἀπλούστατα ἀνεκοίνου, ὅτι ἔλαβον γνῶσιν
 τῆς ἀποφάσεως, ἣν ἐπροθυματοῖθήη νὰ λάβῃ ἡ Πύλη πρὸς εἰσαγω-
 γὴν μεταρρυθμίσεων, καὶ ἐπεφυλάσσοντο νὰ συζητήσουν μετ' αὐτῆς
 περὶ τοῦ τρόπου τῆς ἐφαρμογῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τούτοις ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐν Εὐρώπῃ ἤρχιζεν ἀπροκαλύπτως ν' ἀποδοκιμάζει τὴν χρεωκοπίαν τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας καὶ νὰ καταδικάζῃ τὴν τακτικὴν τῶν Δυνάμεων ἀπέναντι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Ἐν Ρωσίᾳ ἐπίσης ἀκράτητος ἐπεκράτει ἐνθουσιασμός ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὸν ὅποιον ἐπρόκειτο ν' ἀποδοθῶν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἐν Λονδίῳ δὲ διοργανοῦτο συλλαλητήριον ὑπὲρ τῆς εἰσαγωγῆς πλήρους αὐτονομίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν.

Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως ἡ διπλωματία ἐτίθει ἐφεκτικὴν στάσιν ἀρκουμένη νὰ δίδῃ διαβεβαιώσεις περὶ προστασίας τῶν ἐμπορικῶν συμφερόντων καὶ δὴ ἐν Λονδίῳ, Βερολίῳ καὶ Βιέννῃ, ἐν ᾗ αἱ Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανικῶν, ἐξακολούθουσαι μετὰ δραστηριότητος τὴν κινητοποίησιν τῶν στρατευμάτων των, ἀπεφάσιζον κατὰ δευτέραν γνώμην ν' ἀπαντήσουν εἰς τὸ φιλειρηνικὸν διάδημα τῶν Μ. Δυνάμεων συνδυάζουσαι τὴν ἀπάντησίν των κατὰ τρόπον, ὥστε νὰ θεωρηθῇ συνέχεια ταύτης τὸ ὑπάλλημα περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων, τὰς ὁποίας ἐζητοῦν καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἀνεκοινοῦται καὶ πρὸς αὐτάς.

Ἄλλ' ὁ Σουλτᾶνος ἀπηύθυνε κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας προκήρυξιν πρὸς τὸν στρατὸν του, διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλου σαφῶς ὅτι «ἡ Τουρκία δὲν ἠγνῶσει νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀνάμειξιν ξένων εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῆς πράγματα καὶ ὅτι θὰ ἀπεδύετο εἰς τὸν πόλεμον, ὃν ἐπεζητοῦν τὰ γείτονα κράτη». Ἀλλὰ κυρίως αἱ τουρκικαὶ κινητοποιήσεις ἐστρέφοντο πρὸς τὰ βουλγαρικὰ σύνορα.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Μαυροβούνιοι διέβαινον τὸν ποταμὸν Μπογιάναν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐκχέονται τὰ νερὰ τῆς λίμνης τῆς Σκόδρας εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ἐν ᾗ ἕτερον αὐτῶν τμήμα στρατοῦ ἐπολιόρκει τὴν Διάκοβαν καὶ κατελάμβανεν ἐξ ἐφόδου τὸ ἰσχυρὸν ὄχυρωμα Ρογκᾶν κατόπον μάχης πεισματωδεστάτης, παραταθείσης δὲ καὶ μετὰ τὴν ἄλωσιν τοῦ φρουρίου, ὅτε μέγα σῶμα καθολικῶν Μαλισσόρων, προσβαλὸν ἐκ τῶν νώτων τοὺς ἐν ὑποχωρήσει μαχομένους Τούρκους ἐνέβαλλεν εἰς αὐτοὺς τὸν πανικόν.

Τὸν συλληφθέντα αἰχμάλωτον ὑπὸ τῶν Μαυροβούνιων Τούρκων διοικητὴν τοῦ φρουρίου Δέτσιτς ἐπεσκέπτετο ἤδη τραυματίαν ἔντα εἰς τὸ νοσοκομεῖον ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος. Εἰς τὸν Βασιλέα δὲ ὁ Τούρκος διοικητὴς παρέδιδε τὸ ξίφος του.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης, ὁ γηραιὸς Βασιλεὺς ἐφίλησεν ἑνῶς ἀπὸ τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τραυματίας τοῦ γενναίου στρατοῦ του εἰς προσφώνησιν δὲ τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς τραυματίας ἔλεγεν ὅτι τοὺς ζηλεῖ διὰ τὴν τύχην των.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, καὶ παρὰ τὰς μεγάλας ἀπωλείας ἃς

*Ἐθελοντικὸς ἑλλ. λόχος τῆς Ἄμερικῆς γυμναζόμενος.

ὀφίστατο ὁ εὐάριθμος στρατὸς των, οἱ Μαυροβούνιοι ἐξηκολούθουν πεισματωδῶς μαχόμενοι καὶ ὄλονεν προελαύνοντες.

Τὴν 27ην Σεπτεμβρίου κατελάμβανον τοιοῦτοτρόπως, κατόπιν μικρᾶς ἀντιστάσεως, τὴν Βιελόπολιε τοῦ Νόβι-Παζάρ, ἐνῶ τὰ παρὰ τὸν Μπογιάναν ποταμὸν χωρὶα ἐπυρπολοῦντο ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸς παρακώλυσιν τῆς προελάσεως τῶν Μαυροβουνίων πρὸς τὴν Σκόδραν.

Ἡ κατάληψις ἰδίᾳ τῆς ἐν Παλαιᾷ Σερβίᾳ Βιελόπολιε εἶχεν ἐξαιρετικὴν σημασίαν διὰ τὸν ὅλον ἀγῶνα τῶν Μαυροβουνίων. Ἐκεῖ ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς ἠναγκάσθη νὰ παρατείνῃ τὴν ὄχι σφοδρὰν μάχην ἐπὶ ὀλόκληρον ἡμέραν ἵνα ἐκκαθάρῃ ἐντελῶς τὴν περίχωρον ἀπὸ τὰ τουρκοαλβανικὰ στρατεύματα. Μετὰ φρενήρους δὲ ἐνθουσιασμοῦ ἐγένετο δεκτὸς ὁ ἐλευθερωτὴς στρατηγὸς ἐν τῇ πόλει, ὅπου καὶ ἐγκαθίστατο ἀμέσως προσωρινὴ μαυροβουνιωτικὴ διοίκησις.

Ταυτοχρόνως ὁ κάτω τοῦ Ρογκάν εὐρισκόμενος ὑπὸ τὸν πρίγκιπα Μίρκον στρατὸς ἐβομβάρδιζε τὸ ὄχυρωμένον ὄρος Βράνο, ὕπερ ὕψο-

Τὰ τουρκομαροβουνιωτικά δύνωρα πρὸς τε τὴν Ἀλβανίαν καὶ Νόβι-Παζάρ.

ται ἀποτόμως ἐντὸς τῆς πεδιάδος τῆς Ζέτας, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἐπιχειρήσαντες ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ νοτίου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρτινόβιτς στρατοῦ ἀπεκρούοντο μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν.

Ἦδη τὰ νοσοκομεῖα τῆς Ποδγορίτσης ἦσαν ὑπερπλήρη τραυματιῶν, τὴν δὲ ἐν γένει νοσοκομειακὴν ὑπηρεσίαν διηύθυνεν ἡ πριγκίπισσα Εὐνία. Τὸ πλῆθος δὲ τῶν αἰχμαλώτων ἠνάγκασε τὴν κυβέρνησιν νὰ μεταφέρῃ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ τῆς Ποδγορίτσης εἰς τὸ Νίξιτς.

Ὁ στρατὸς τοῦ Νότου κατελάμβανεν ἐν τῷ μεταξύ τὰς παρὰ τὸ Τούζι ὀχυρὰς θέσεις Ἀβασσί, Μολᾶ-Κασί καὶ Ρογκοῦς καὶ ὁ στρατηγὸς Μαρτινόβιτς προὐχώρει πρὸς τὴν δεσπόζουσαν τῆς Σκόδρας ὀχυρωματικὴν ζώνην τοῦ Ταραμπός.

Ἀφ' ἐτέρου εἰς 70 χιλιάδας ἄνδρας ὑπελογίζετο ἤδη ὁ Σερβικὸς στρατὸς ὁ τιθέμενος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βουλγαρικοῦ στραταρχείου. Ἀπετέλει δὲ τὸ τοιοῦτον ὑποχρέωσιν διὰ τοὺς Σέρβους, πηγάζουσαν ἐξ ὕφισταμένης ἰδίας στρατιωτικῆς συνθήκης μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν.

Πολυάριθμοι ἐξ ἄλλου Βουλγαρικοὶ καὶ Σερβικοὶ συμμαχοὶ ἤρχιζον νὰ δρῶσιν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Μοναστηρίου, εἰς τὸ Νόβι-Παζάρ, εἰς τὸ Γενιτζέ, εἰς τὸ Βαρδάρ καὶ εἰς Τζουμάι-μπάλαν, ἐξεγείρουσαι τοὺς χωρικοὺς ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Παρὰ τὰ Σκόπια οἱ Βούλγαροι ἀνετίνασσαν διὰ βομβῶν δύο γεφύρας μεταξὺ Ἰστίπ καὶ Κοτσάνων.

Ὁ συγκεντρωθεὶς ἤδη πρὸς ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Σκόδρας Μαυροβουνιωτικὸς στρατὸς ἀνήρχετο εἰς 23,000 ἄνδρας, ἐξ ὧν πεντάκις χιλιοὶ Μαλισσόροι, διηρημένους ὦν εἰς δύο σώματα, ἐνῶ τὸ ἀνατολικὸν (τρίτον) σῶμα προὐχώρει ὅπως ἐνωθῆ μετὰ τῶν Σέρβων ἐντὸς τῆς Παλαιᾶς Σερβίας, ἀνατολικῶς τῆς Βεράνας.

Ὁ τουρκικὸς δὲ στρατὸς, ὁ προωρισμένος ν' ἀμυνθῆ ἐν Σκόδρα, περιελάμβανεν 25,000 ἄνδρας τακτικοῦ στρατοῦ καὶ 5,000 βασιβουζοῦκος.

IV.

Ἡ Βουλγαρικὴ Βουλὴ. — Προπαρασκευαὶ Σερβοβουλγαρικαί.

Ἐπικειμένης ἤδη τῆς συρράξεως μεταξὺ Τούρκων καὶ Βουλγάρων, δὲν περιττεῖ νὰ συγκρίνωμεν ἐνταῦθα τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας

ἑκαστος τῶν ἀντιπάλων θὰ ἦτο εἰς θέσιν νὰ παρατάξῃ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν, αἵτινες ἠδύναντο ἐκ τῶν προτέρων νὰ κριθῶσιν ὡς αἱ πεισματωδέστεραι καὶ πολυνεκρότεραι πασῶν, ὅσαι θὰ ἐλάμβανον χώραν ἀνὰ τὸ παρβαλκανικὸν θέατρον τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὰς ἀνακοινώσεις τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατιωτικῶν κύκλων αἱ δυνάμεις αὗται τῶν δύο γειτονικωτέρων ἀντιπάλων θὰ ἠδύναντο νὰ ὑπολογισθῶσιν ὡς ἀκολούθως.

Α'.—Αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις :

Ἡ Τουρκία διέθετε κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας 427 τάγματα πεζικοῦ, 42 πυροβολαρχίας μυδραλλιοβόλους, 203 Ἴλας ἵππικοῦ, 296 πυροβολαρχίας πεδινὰς καὶ ὄρεινὰς, 15 πυροβολαρχίας ὀδιδοβόλους καὶ δώδεκα πυροβολαρχίας ἐρίππους. Κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν τὰ στρατεύματα ταῦτα, τῶν ὁποίων ἢ ἐν εἰρήνῃ δύναμις σύγκειται ἐκ 230,000 ἀνδρῶν καὶ 20,000 ἀξιωματικῶν, ἐσχημάτιζον 14 μεραρχίας ἐκ τριῶν ταξιαρχιῶν ἑκάστην.

Ὅπισθεν τοῦ στρατοῦ τούτου τῆς πρώτης γραμμῆς ἦ τῶν Νιζάμηδων, ὅστις ἠδύνατο νὰ παρουσιάσῃ ἐν ἐπιστρατεύσει ἑπτακοσίας μέχρι ὀκτακοσίων χιλιάδων ἀνδρῶν, ἢ Τουρκία ἠδύνατο νὰ παρατάξῃ 58 ταξιαρχίας ἔθνοφρουρῶν γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα ρεδίφηδων, καὶ τῶν ὁποίων τὰ στελέχη ὑπῆρχον συνεστημένα ἀπὸ τῆς εἰρήνης.

Εἶνε ἀληθές ὅτι μέγα μέρος πασῶν τούτων τῶν δυνάμεων τῶν ἐν ἐνεργείᾳ, ἐφεδρεῖα καὶ ἔθνοφρουρᾷ, ἦτο κατανεμημένον ἐκτὸς τῆς Εὐρώπης καὶ ἢ συγκέντρωσις του περὶ τὰ εὐρωπαϊκὰ σύνορα τῆς Τουρκίας καὶ χρόνον θ' ἀπῆτει καὶ δυσχερῆς ἦτο, ἐξ ἄλλου δὲ πάντως ἢ Τουρκία ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ διατηρήσῃ σπουδαίας δυνάμεις τῆς εἰς τὰς ἄσιατικὰς ἐπαρχίας καὶ διὰ ν' ἀμυνθῇ κατὰ ἐνδεχομένης ἐξωτερικῆς ἐπιθέσεως καὶ διὰ νὰ τηρήσῃ εἰς τάξιν καὶ ὑπακοὴν τοὺς πληθυσμοὺς τῆς Ἀσίας, τῶν ὁποίων ἢ πιστότης ὑπῆρξεν ἀείποτε ἀμφίβολος.

Β'.—Αἱ Βουλγαρικαὶ δυνάμεις :

Ὡς πρὸς τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν, ἦτο βέβαιον ὅτι ἀπὸ τῆς σερβικῆς ἐκστρατείας του, πρὸ εἰκοσιν ἐπτὰ δηλαδὴ ἐτῶν, ἔδειξε στρατιωτικὰς ἀρετὰς πρώτης γραμμῆς, τὰς ὁποίας ἔκτοτε ἐβελτίωσεν.

Ἐν καιρῷ εἰρήνης οὗτος περιλαμβάνει 72 τάγματα πεζικοῦ, 37 Ἴλας ἵππικοῦ καὶ 90 πυροβολαρχίας, ἀποτελοῦσας δύναμιν κατ' ἐλά-

χιστον 3,000 ἀξιωματικῶν καὶ 60,000 ἀνδρῶν καὶ διηρημέναις εἰς 9 ταξιαρχίας.

Οἱ ἐφεδρῶν ὅμως καλοῦνται εἰς συχνοτάτας περιόδους ἐκπαιδεύσεως καὶ ἡ ἐπιστράτευσις ἔχει ἀριστα μελετηθῆ εἰς τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ Βουλγαρία, ἡ ὁποία εἶνε χώρα ἐξόχως μικροτέρα τῆς Τουρκίας, δύναται νὰ παρατάξῃ εἰς περίπτωσιν πολέμου 232,000 πεζοὺς, 6,000 ἵππους καὶ 700 στόμια τηλεβόλων, χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν 43,000 νεοσυλλέκτους.

Ὅλος οὗτος ὁ στρατὸς εἶνε ἀριστα γυμνασμένος καὶ μὲ πλῆρη τὰ στελέχη του.

Τὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν εἶνε μετὰ πολλῆς φροντίδος συγκροτημένον εἰς τὴν Βουλγαρίαν. Ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ προέρχονται ἀπὸ τὴν Στρατιωτικὴν Σχολὴν τῆς Σόφιας, ἀλλὰ προάγονται οὐχὶ κατ' ἀρχαιότητα ἀπὸ τοῦ βαθμοῦ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου καὶ ἄνω, ἀλλὰ κατ' ἐκλογὴν.

Ὡς πρὸς τὸ ὕλικόν, ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἦτο ἐντελῶς νεότερος. Τὸ πυροβολικόν του ἦτο γαλλικόν συγκείμενον ἐκ ταχυβόλων τῶν 75.

Διαρκουσῶν δὲ τώρα τῶν συνεδριάσεων τῆς Σαβράνις (Βουλῆς), ἡ Κυβέρνησις ὑπέβαλε τὴν 23ην Σεπτεμβρίου νομοσχέδιον περὶ ἐγκρίσεως ἐκτάκτου πιστώσεως 50 ἑκατομ. χάριν τῶν στρατιωτικῶν ἀναγκῶν, ἐτέρας πιστώσεως εἰς 22,266,000 δι' ἐκτάκτους δαπάναις, ἀναπληρωματικὰς πιστώσεις 5 ἑκατομμυρίων εἰς τὸν ἕκτακτον προϋπολογισμὸν τοῦ 1912 καὶ ἄλλας ἀναπληρωματικὰς πιστώσεις 3,371,000 εἰς τὸν τακτικὸν προϋπολογισμὸν τοῦ 1912. Αἱ πιστώσεις αὗται θὰ διατίθεντο χωρὶς ν' ἀπαιτῆται προηγουμένως θεώρησις τοῦ Ἐλεγκτικοῦ Συνεδρίου καὶ τοῦ ὑπουργείου τῶν Οἰκονομικῶν, τὸ ὅποσον θὰ ἐβεβαίωνε μόνον τὸ κανονικὸν τῶν πληρωμῶν.

Δι' ἐτέρου νομοσχεδίου ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν ἐξουσιοδοτεῖτο νὰ περιστείλῃ τὰς προβλεφθείσας ἐν τῇ προϋπολογισμῷ τοῦ 1912 δαπάναις καὶ νὰ προβῇ εἰς κρατήσεις ἐπὶ τῶν μισθῶν τῶν δημοσίων ὑπαλλήλων, αὐξήσῃ δὲ τὰ καθωρισμένα στρατιωτικὰ ἀντισηκώματα.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν κατέθετε νομοσχέδιον, συμπληροῦν τὸν στρατιωτικὸν Ποινικὸν νόμον, συμφώνως πρὸς τὸ ἀρθρον 28

τῆς συμβάσεως τῆς Γενεύης (1907) διὰ τοῦ καθορισμοῦ ποινῶν ἐναντίον τῶν κακοποιούντων τραυματίας καὶ ποιουμένων παρανόμως χρήσιν τῶν διασήμων τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.

Ἰδίως ὁμως ἀπεδίδετο μεγίστη σημασία εἰς τὴν προσοχὴν τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ὅσοι κυρίως ἐπρόκειτο νὰ διοικήσουν μονάδας, μεγάλας ἢ μικράς κατὰ τὸν ἐπικείμενον πόλεμον. Καί, εὐτυχῶς, ἡ Βουλγαρία δὲν εὗρέθη πρὸ λειψανδρίας ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην.

Καὶ δὴ, προβαίνουσα ἔτι πέραν ἡ βουλγαρικὴ Κυβέρνησις, ἐσκέπτετο νὰ χρησιμοποιήσῃ κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν καὶ στρατιωτικοὺς ἀνδρας ἐγνωσμένης ἀξίας, ἀλλ' εὕρισκομένους ἤδη ἐκτὸς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας.

Εἰς ἐκ τῶν ἀνδρῶν τούτων ἦτο καὶ ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀγιούρας, μία ἀπὸ τὰς δαφνοστεφεῖς κορυφὰς τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ὅστις πολλάκις ἤδη πολεμήσας, εἶχεν ἐπιδείξει πανταχοῦ γενναϊότητα ἀληθοῦς ἥρωος καὶ συγχρόνως ὑπέροχον ἰδιοφυῆν στρατηγικὴν. Ἦδη ὁ Ἀγιούρας ἦτο γέρον. Ἀλλ' ἡ πατρίς του θὰ τὸν ἐχρησιμοποίησεν ἄλλοτε κατὰ τὸν ὑπέρτατον τοῦτον ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου.

Ὁ ἀρχιστράτηγος Ἀγιούρας εἶχε πάντοτε ἐργασθῆ ὑπὲρ τῆς προσεγγίσεως τῶν χριστιανικῶν Κρατῶν τῆς Ἑλληνικῆς Χερσονήσου. Εἰς στιγμὰς δὲ τραγικῶν ἐχθροτήτων ὑπῆρξεν ἐκ τῶν εἰλικρινεστέρων καὶ τῶν μᾶλλον πεφωτισμένων φίλων τῆς Ἑλλάδος.

Τέλος, τὴν 24ην Σεπτεμβρίου ἡ Σοβράνιε εἶχε ψηφίσει ὀριστικῶς πάντα τὰ κατὰ τὴν νομοσχέδια. Ἐνέκρινε δ' ἔπειτα δι' ἐπευφημιῶν τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸν λόγον τοῦ Θρόνου.

Ἡ ἀπάντησις εἶχεν ὡς ἑξῆς ἐν περιλήψει:

«Οἱ βουλευταί, ἐκτιμῶντες τὰ σοβαρὰ γεγονότα, τὰ ὅποια ἐπροκάλεσαν τὴν γενικὴν κινητοποίησιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τοῦ Βασιλείου καὶ κατὰ λογικὴν συνέπειαν τὴν κήρυξιν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου, θὰ παράσχουν ὅλην αὐτῶν τὴν ὑποστήριξιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν κατὰ τὰς κοισίμους ταύτας στιγμὰς τῆς Πατρίδος.

» Ἡ ἐθνικὴ ἀντιπροσωπεία θὰ μελετήσῃ καὶ θὰ ἐξετάσῃ ὅλας τὰς προτάσεις καὶ τὰ μέτρα τῆς Κυβερνήσεως καὶ δηλοῖ ὅτι προκειμένου περὶ τῆς ἀμύνης, τῆς ἀξιοπρεπείας καὶ τῶν ὑπᾶτων συμφερόν-

των τῆς Βουλγαρίας, ἀπαξάπαν τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων του συσσωματοῦται πέριξ τοῦ Θρόνου, προβαῖνον πρὸ τοῦ βωμοῦ τῆς Πατρίδος εἰς πάσας τὰς ἀπαραιτήτους θυσίας.»

Ὁ πρωθυπουργὸς Γκέσωφ ἐκήρυττεν ἀκολούθως τὴν λήξιν τῆς Συνόδου διὰ τῶν ἐξῆς :

« Ἡ ἔθνικὴ ἀντιπροσωπεῖα ἐψήφισεν ὅλα τὰ νομοθετικὰ μέτρα, τὰ ὁποῖα ἡ Κυβέρνησις εἶχεν ὑποβάλει, καὶ εἶνε τὰ μέτρα ταῦτα ὄχι πολλὰ τὸν ἀριθμὸν, ἀλλὰ σπουδαιότατα διὰ τὴν τύχην τοῦ τόπου. Ἐλπίζομεν ὅτι τελικῶς ἡ χώρα θὰ ἐξασφαλίσῃ εἰρήνην καὶ πλήρη εὐημερίαν.

» Ὁ βασιλεὺς, κυρώσας ὅλας τὰς ἀποφάσεις τῆς Βουλῆς, με ἐξουσιοδότησε νὰ κηρύξω ἐπ' ὀνόματί του τὴν λήξιν τῆς ἐκτάκτου Συνόδου τῆς ἔθνικῆς ἀντιπροσωπεῖας.»

Ἐπευφημίαι καὶ ζητωκραυγαὶ παρατεταμέναι ἐκάλυψαν τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ πρωθυπουργοῦ. Πλείστοι δὲ τῶν βουλευτῶν ἔψαλλον τὸν ἔθνικὸν ὕμνον.

Οἱ βουλευταὶ τέλος παρητήθησαν τῆς ἀποζημιώσεώς των ὑπὲρ ἀγορᾶς στρατιωτικῶν ἀεροπλάνων.

Ἀμέσως δ' ἀπηυθύνθησαν τηλεγραφήματα πρὸς τὰς Βουλὰς Ἀθηνῶν, Βελιγραδίου καὶ Κεττίγγης, δι' ὧν ἐτονίζοντο αἱ ἱστορικαὶ στιγμαὶ ἃς διετρέχομεν κατὰ τὴν περίοδον ἐκείνην καὶ ἐξεφράζετο ἡ ἐλπίς ὅτι τὰ Χριστιανικὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἀρρήκτως συνδεδεμένα ἐν τῷ κοινῷ ἀγῶνι κατὰ τῆς ἀναρχίας καὶ τυραννίας, αἱ ὁποῖαι ἐπέεζον τοὺς ὁμοεθνεῖς των ὑπηκόους τῆς Τουρκίας, θὰ ἐπέφερον τὸν θρίαμβον τῆς τάξεως, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Τὸ κείμενον τοῦ ὑπὸ τοῦ προέδρου τῆς Βουλγαρικῆς Βουλῆς Δάνεφ ἀποσταλέντος πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν χαιρετισμοῦ ἐπὶ τῇ ἐνάρξει τῶν ἐργασιῶν αὐτῆς εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«*Κύριον Πρόεδρον Βουλῆς*

Ἀθήνας.

» Τὰ μέλη τῆς Σοβράνιε συνελθόντα εἰς ἑκτακτον συνεδρίασιν, γενομένην ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἱστορικῶν περιστάσεων τὰς ὁποίας διερχόμεθα, ἀποστέλλουν εἰς τοὺς συναδέλφους τῶν Ἀθηνῶν τοὺς ἀδελφικοὺς χαιρετισμούς των καὶ ἐλπίζουν ὅτι τὰ χριστιανικὰ κράτη τοῦ

Αἴμου ἡνωμένα ἀδιαρρήκτως εἰς τὸν ἀγῶνα ἐναντίον τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς τυραννίας, ὑπὸ τὰς ὁποίας στενάζουσιν αἱ ἐθνότητες αὐτῶν ἐν Τουρκίᾳ, θὰ κατορθώσουν νὰ θριαμβεύσῃ ἡ δικαιοσύνη καὶ ἡ ἐλευθερία.

»Σόφια, 24 Σεπτεμβρίου 1912.

»Ὁ πρόεδρος

Δάνεφ.»

Εἰς ἀπάντησιν ὁ πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς Παπαϊωάννου ἀπέστειλε τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων.

«Κύριον Πρόεδρον τῆς Βουλγαρικῆς Βουλῆς

Σόφιαν.

»Σπεύδω ν' ἀπαντήσω εἰς τοὺς ἀδελφικοὺς χαιρετισμοὺς, τοὺς ὁποίους εὐχρηστέγητε νὰ μᾶς διαβιδάσγητε ἐξ ὀνόματος τῶν μελῶν τῆς Σοβράνιε.

»Ἄμα τῇ ἐπαναλήψει τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς θὰ ἐκτελέσω τὸ καθήκον νὰ ἀνακοινώσω τὸν ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν τῆς Βουλγαρικῆς εἰς τὰ μέλη τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι ἡ Βουλὴ θὰ μὲ ἐπιφορτίσῃ νὰ σᾶς διαβιδάσω τὰ πλέον ἐνθερμα αὐτῆς εὐχαριστήρια καὶ νὰ διερμηνεύσω τὴν εὐχὴν νὰ ἴδῃ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἀδιαρρήκτως ἡνωμένα εἰς τὸν εὐγενῆ ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

»Ἀθῆναι, 24 Σεπτεμβρίου 1912.

»Ὁ πρόεδρος τῆς Βουλῆς

»**Θ. Παπαϊωάννου.**»

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ τί συνέβαινεν ἐν Κωνσταντινουπόλει; Ὅποια ἦτο ἡ ἐξέλιξις τῶν ἐκεῖ πνευμάτων; Τί ἠπέλει ὁ φανατικὸς πολεμικὸς ὄργανισμὸς τοῦ τυφλωμένου ἀπὸ τὸ μῖσος κατὰ παντὸς χριστιανικοῦ ὀθωμανικοῦ ὄχλου;

Μία ἐκεῖθεν δημοσιογραφικὴ ἀνάκρισις μᾶς δίδει σαφῆ τὴν εἰκόνα τῆς καταστάσεως τοῦ τόπου καὶ τῆς νεοτουρκικῆς συνάμα στενοκαρπαλιᾶς :

«Ὁ Ναζὶμ πασσάς, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, διορισθεὶς ἀρχιστράτηγος τῆς κατὰ τῶν Βαλκανικῶν λαῶν ἐκστρατείας, ἔλεγε πρὸς Εὐρωπαίους δημοσιογράφους :

»—Μόνον ἡ λέξις πόλεμος ἀρκεῖ νὰ δώσῃ ζωὴν εἰς ἓνα νεκρὸν Μουσουλμᾶνον.

»Ὁ δὲ Ἀδδουλάχ πασσᾶς ἠκούσθη ἀναφωνῶν:

»—Ἐντὸς 48 ὥρων 200,000 Μουσουλμᾶνοι λέοντες θὰ εἶνε εἰς Φιλίππουπολιν.

»Ὅταν δὲ διπλωμάτης Εὐρωπαῖος, πολὺ μειλιχίως, εἶπεν εἰς τὸν Γαζή Μουχτάρ πασσάν ν' ἀρκεσθῆ εἰς τὰς δάφνας, ἃς ἀπεκόμισεν ἐκ Πλεύνας καὶ νὰ δεῖξῃ ἢ Τουρκία γεννικιοτέραν πολιτικὴν, ὁ Μέγας Βεζύρης ἀπεκρίθη:

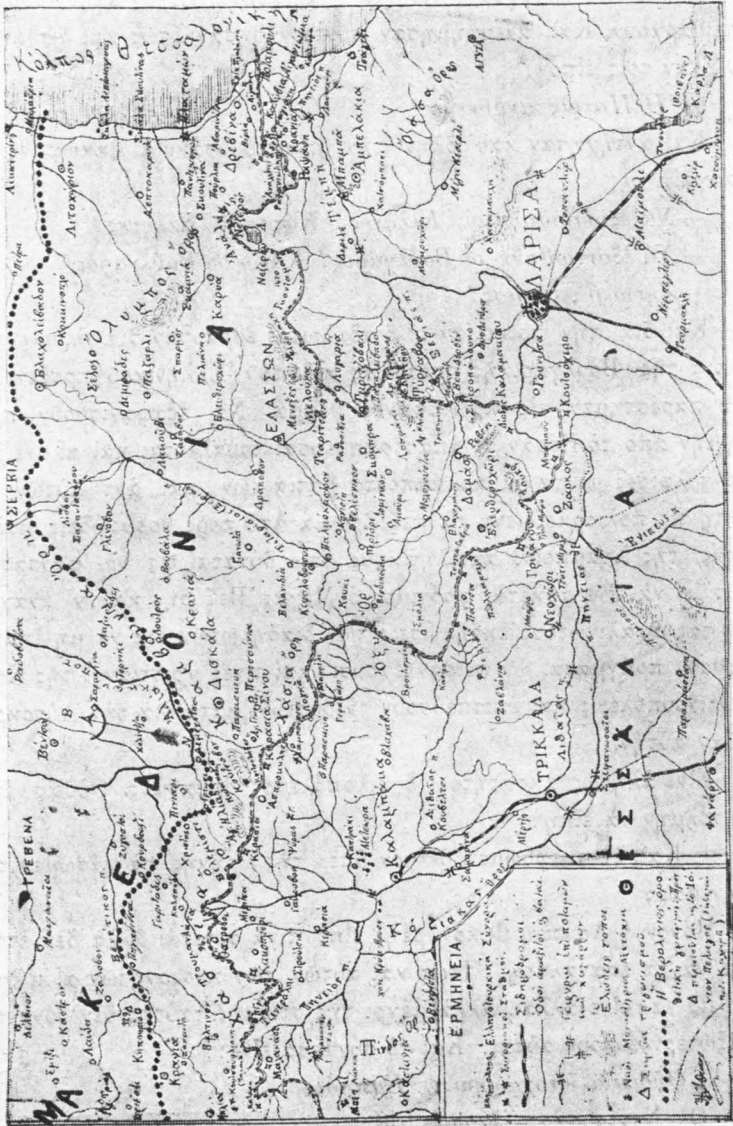
»—Εἶνε ἄδικον νὰ χάσωμεν ἀκόμη τέσσαρας Πλεύνας.

»Ὁ Γαζή Μουχτάρ πασσᾶς εἶνε ἀκόμη στρατιώτης μὲ τὰ σφρίγγι τῆς εἰκοσαετοῦς ἀνθήσεως. Εἶνε ὅμως καὶ Κυβερνήτης. Ὅπωςδὴποτε ἀπαξ ἔτι ἐξεδηλώθη ἡ ἐξῆς μεγάλη ἀλήθεια, ἣν πάντοτε ἐπεκύρωσεν ἡ ἱστορία:

»Ὅτι ὁ Τοῦρκος εἶνε στρατιώτης, πάντοτε στρατιώτης καὶ μόνον στρατιώτης. Δὲν ὑπῆρξέ ποτε Κυβερνήτης, δὲν ὑπῆρξέ ποτε ποιητής, δὲν ὑπῆρξέ ποτε ρήτωρ, δὲν ὑπῆρξέ ποτε ὀργανωτής. Διέσχισε τοὺς αἰῶνας διὰ τοῦ ξίφους. Δὲν ἠθέλησε νὰ προσατενίσῃ πρὸς τὸ φῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν. Κατέκτησε διὰ τοῦ πυρὸς καὶ μόνον δι' αὐτοῦ. Καὶ δι' αὐτὸ ὅλον τὸ οἰκοδόμημα, τὸ ὅποσον παραπαλεῖ ἀπὸ αἰῶνων, ἀπειλεῖ σήμερον πῶσιν καὶ σώζεται ἐκ τῆς συντηρητικότητος τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἄλλ' ὁ σημερινὸς συναγερμὸς ἀπέδειξε μίαν ἔτι φορὰν τοὺς χαρακτῆρας τῶν ἐθνῶν. Ἐνῶ ἄλλοῦ ἔλαμψεν αὐθόρμητος ἡ ἐθνικὴ ζωὴ, ἐδῶ ἡ λαϊκὴ ἐξέγερσις ἐγένετο ὑποδειξίς τῶν ἰθυόντων. Ἐφ' ὅσον δὲν ὠμίλει ἡ Κυβέρνησις, ὁ λαὸς ἐσίγα. Εἶπον οἱ κυβερνῶντες: «Ἐμπρός! Πόλεμος» καὶ τὰ πλήθη ἠλάλαξαν: «Ἐξερνωθήτωσαν οἱ ἐχθροὶ μας».

«Ἡ ἐπιστράτευσις ἐν Σόφια ἐγένετο τὴν Δευτέραν περὶ τὴν ὄγμωραν, αὐθημερὸν δὲ καὶ τὴν αὐτὴν ὥραν σχεδὸν ἠγγέλθη ἡ ἐπιστράτευσις εἰς τὰς λοιπὰς τῶν Βαλκανίων πρωτευούσας. Δὲν παρήλθον δύο ὥραι καὶ ἐνόμισέ τις ὅτι βαθεῖα ἔνεσις πατριωτικῆς φρενίτιδος εἶχε γίνεαι εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς. Ἐδῶ μάλιστα τὴν Πέμπτην εἶχεν ἀρχίσει ὁ ἀναδρασμὸς. Διότι ἀνεμένετο τὸ σύνθημα. Καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ἐξεδηλώθη ὅλη ἡ δύναμις τοῦ μοιρολατρικοῦ αἰσθήματος. Τὰς δύο πρώτας ἡμέρας, ὅτε οἱ γειτονικοὶ

Χάρτης τῶν πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἐλληνικῶν δυνάμεων.

λαοὶ ἠθύνοντο μόνους τοὺς παλμοὺς τῆς νέας ἡμετέρας καὶ ἀπήχον πκιάνες κάποις ὠρῆας ἀνατολῆς, οἱ ἐν Σταμπούλ δὲν ἐκινούνητο καὶ ἀνέμενον τὰ πεπρωμένα. Χωρὶς νὰ σκεφθεῖν ἂν τὰ πεπρωμένα αὐτὰ

δυνατὸν νὰ εἶνε ἀνθοφόρα, πένθιμα ἢ αἰμακτηρά. Εἶχον ἐμπιστοσύνην. Ἐπειθάρχουν. Καὶ ἀνυφήμεσαν, συνεκινήθησαν ἴσως καὶ ἤσθάνθησαν ὅταν τοῖς εἶπον :

» — Ἡ Πατρις κινδυνεύει!

» Καὶ ἀντήχησαν καθ' ἑλγὴν τὴν πρωτεύουσαν αἱ ἐκκωφαντικαὶ κραυγαί :

» — *Νὰ ἐξοντωθοῦν οἱ Ἕλληνες! Κάτω οἱ Ἕλληνες!*

» — *Νὰ ἐξοντωθοῦν οἱ Βούλγαροι! Κάτω οἱ Βούλγαροι!*

» — *Ζήτω ὁ πόλεμος!*

» Καὶ διὰ τὴν ποικιλίαν οἱ διαδηλωταὶ ἔθραυσαν διὰ λίθων τὰς ὑάλους τῆς Βουλγαρικῆς πρεσβείας καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ προξενείου. Καὶ παρέστημεν εἰς πρωτοφανὲς θέαμα. Νὰ ἐξαφανισθοῦν πρὸς στιγμὴν ἀπὸ τὸ Πέραν αἱ ἀπαστρέπτουσαι τουαλέτται καὶ αἱ ὄνειρῶδεις σιελίδες μὲ τὰ γλυκολάμποντα μάτια των καὶ ἀντ' αὐτῶν νὰ βλέπη τις πολιορκούμενα τὰ πεζοδρόμια ἀπὸ τοὺς θορυβώδεις διαδηλωτὰς τῆς Σταμπούλ, ἀπειλητικοὺς ὅσῳ δύναται τις νὰ φαντασθῇ. Ἐλπίζω νὰ εἶνε ἀρκετὰ φρόνιμος ὁ Μέγας Βεζύργης καὶ ν' ἀναχαιτίσῃ τὰς ἀχαλινώτους ἐκδηλώσεις τῶν διαδηλωτῶν διὰ νὰ μὴ ἐπαναληφθοῦν πράγματα, ὧν πείραν ἔχουσι καὶ τινες χριστιανοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐπιστεύσουν τὰ δυστυχήματα διὰ τὴν Αὐτοκρατορίαν αὐτήν.

» Εἶνε ἀληθῶς ἀκράτητος ὁ φιλοπόλεμος ὀργασμὸς. Οὐδεὶς ἔχει τὴν τόλμην νὰ εἶπῃ :

» — Καὶ ἂν σκεφθῶμεν ὀλίγον ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, θὰ χάσωμεν τὴν τιμὴν μας ;

» Μόνον ὁ Λαυτφῆ Φικρῆ βέης εἶπε τινὰ συνετὰ, ἀλλὰ δὲν ἐτόλμησε νὰ τὰ ἐπαναλάβῃ. Ἴσως καὶ αὐτῶν τῶν κυβερνητῶν αἱ μύχαι σκέψεις νὰ εἶνε ἄλλαι, ἀλλὰ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης δὲν δύνανται νὰ ἐξωτερικεύσουν αὐτάς. Καὶ τὸ σύνθημα εἶνε :

» — *Οὐδεμία ὑποχώρησις. Ἐμπρός.*

» Ὁ «Νεότουρκος» ἔγραψε χθές :

» Ὁ φιλοπόλεμος ὀργασμὸς ἡμῶν πρέπει νὰ πείσῃ καὶ τοὺς μάλλον ἀμφιδάλλοντας ὅτι κατὶ μετεβλήθη εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅτι ἡ Παλαιὰ Τουρκία ἀπέθανεν, ὅτι ἡ Νέα Τουρκία ἀπόφασιν ἔχει νὰ ζήσῃ καὶ ὅτι ἂν δὲν ὑπάρξῃ πλέον ὀθωμανισμὸς ἐπὶ τῆς γῆς, θὰ χυθῇ αἷμα

ἄφθονον καὶ ἡ Εὐρώπη θὰ ὑποστῇ τοιοῦτον ἀντίκτυπον, ὥστε θὰ κατατρομάξῃ πρὸς τὸ ἐπιτελεσθὲν ἔργον.»

Ὁ δὲ ἀρχισυντάκτης τῆς «Σαμπάχ», ὁμιλῶν πρὸς τὰ πλήθη, εἶπε σὺν ἄλλοις:

— «Πρὸς τὰ γείτονα Κράτη· ἐδείξαμεν ὑπερτάτην ὑπομονήν. Τὰ χόματα τῆς πρωτεύουσας συνεζυμώθησαν ἐπὶ πέντε αἰῶνας δι' ὀθωμανικῶν αἱμάτων. Τὸ Βελιγράδιον ἐποτίσθη διὰ τοῦ ἱεροῦ αἵματος 20,000 μαρτύρων Ὀθωμανῶν καὶ αἱ Ἀθηναὶ αἱ κατακτηθεῖσαι διὰ μεγίστων θυσιῶν διετέλεσαν ἐπὶ τρεῖς αἰῶνας ἡ ἔδρα τῶν Γενιτσάρων. Ἡ Κεττίγγη τετράκις ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Ὀθωμανῶν. Συμπατριῶται! Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ αἱ τόσον αὐθάδεις οὐδὲν ἀπέκτησαν διὰ τοῦ ξίφους. Τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς ἡ πολιτικὴ, ἡ ἀδικία, ἡ μεροληψία, ἡ ἄτιμος πολιτικὴ. Νικηταὶ ἢ μάστιγες!»

Ἐν γένει τὰ δημοσιεύμενα ἄρθρα, αἱ ἀπαγγελλόμενοι λόγοι εἶνε ἀκρατήτως ἐνθουσιώδεις, πυριφλεγεῖς. Ἦρχισαν καὶ ἐν τῇ Σταμπούλ νὰ γνωρίζουν νὰ κραυγάζουν, νὰ ἀνευφημοῦν καὶ νὰ γιουχαῖζουν. Ἐν τῷ μεταξύ κατὰ τὸ διάστημα πέντε ἡμερῶν ἀνέπτυξαν μεγάλην προσπάθειαν διὰ τὴν πολεμικὴν παρασκευήν. «Εἰργάσθησαν ὡς Ἰάπωνες», ἔλεγε στρατιωτικὸς ἀκόλουθος. Ἄλλ' ἂν βλέπω τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς στρατηγούς, δὲν βλέπω τοὺς κυβερνήτας καὶ τοὺς τροβαδούρους ποιητάς. Τὸν λόγον σήμερον ἐδῶ ἔχουν τὰ πλήθη, ὧν ἕμως τὸ φρόνημα εὐθὺς αὔριον εἶνε δυνατὸν νὰ μεταβληθῇ...»

Ἀσφαλῶς τὸ μεγαλειότερον δίκαιον τὸ εἶχεν ἐνταῦθα ὁ «Νεότουρκος».

Πράγματι, ἡ Παλαιὰ Τουρκία, ἡ ὁποία ἐγνώριζε νὰ παρέλκη ἔλα τὰ ζητήματα καὶ νὰ γλυστρά ἀμείωτος ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς ἀπὸ κάθε δύσκολον ὑπόθεσιν, ἡ Παλαιὰ αὕτη Τουρκία εἶχε πραγματικῶς ἀποθάνει πλέον, διὰ νὰ τὴν διαδεχθῇ ἡ τραγελαφικὴ Νέα Τουρκία, ἣτις προώριστο νὰ ὀδηγήσῃ τὸν Ἄγριον Κατακτητὴν... εἰς θετικωτέραν καταστροφήν.

*
* *

Καὶ αὐτὰ μὲν ἐλάμβανον χώραν ἐν Βουλγαρίᾳ, διὰ ν' ἀπηχοῦν εἰς τόσον νευρικὸν καὶ ἄσκεπτον ἀντίλαλον ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἐν Βελιγραδίῳ δὲ τὴν 22αν Σεπτεμβρίου συνήρχητο εἰς ἕκτα-

κτον σύνοδον ἢ Σερβικῆ Σκουψίνα, ἀρχίζουσα τὰς ἐργασίας τῆς διὰ βασιλικοῦ λόγου.

Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Θρόνου ἐδήλου ὅτι ἡ Σκουψίνα συνεκλήθη εἰς ἕκτακτον Σύνοδον λόγῳ τῶν ἐκτάκτων γεγονότων, τὰ ὁποῖα ἐλάμβανον χώραν πλησίον των.

— «Καίτοι ἐφρονίσασαμεν πάντοτε», προσέθετεν ὁ βασιλεὺς Πέτρος, «περὶ τῆς ἀνυποφόρου καταστάσεως τῶν ἐν Τουρκίᾳ ὁμοειθῶν μας, εἴμεθα ἐν τούτοις ὑποχρεωμένοι νὰ πνίγωμεν τὰ ὁμόφωνα αἰσθητάματα τοῦ Ἔθνους ἐν τῷ συμφέροντι τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. Ἄλλ' ἀντὶ μεταρρυθμίσεων αἱ ὁποῖαι ὑπέσχοντο εἰς τοὺς ὁμοειθεῖς μας τὴν ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς των καὶ τὴν εἰρηρικὴν αὐτῶν ἀνάπτυξιν, ἐδρεθήμεν πρὸ κινήτοποιήσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς τὰ σύνορά μας.

«Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀπηύθυναν πρὸς τὴν Τουρκίαν, τὸ βεβαίῳ μετ' εὐχαριστίας καὶ εὐγνωμοσύνης, φιλικὰς συμβουλὰς. Ἄλλ' αἱ συμβουλαι ἐγένοντο εἰς μάτην, καθόσον ἡ Τουρκία ἀπήντησε διὰ τῆς κινήτοποιήσεως. Ἐν εἴχομεν λοιπὸν νὰ κάμωμεν, τὸ ἐξῆς: Νὰ κινήτοποιήσωμεν τὸν σερβικὸν στρατόν. Ἡ θέσις μας εἶνε ἀκριβῆς καὶ σαφής.

»Ἐχομεν καθῆκον νὰ λάβωμεν μέτρα διὰ τὴν ἡμετέραν ἀσφάλειαν καὶ νὰ προβῶμεν εἰς συμφωνίαν μετὰ τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν χριστιανικῶν Κρατῶν, κάμνοντες πᾶν ὅ,τι ἐξαρτᾶται ἐξ ἡμῶν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πραγματικῆς εἰρήνης ἐν τῇ Βαλκανικῇ...»

Ὁ λόγος οὗτος τοῦ Θρόνου ἐγένετο δεκτὸς διὰ ζητωκραυγῶν.

— Ζήτω ὁ Βασιλεὺς!

— Ζήτω ἡ Βαλκανικὴ συμμαχία!

Ὁλόκληρον τὸ διπλωματικὸν σῶμα τοῦ Βελιγραδίου παρίστατο εἰς τὴν ἱστορικὴν ταύτην συνεδρίασιν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ βασιλεὺς τῆς Σερβίας Πέτρος, δεχθεὶς ἀνταποκριτὴν γερμανικῆς ἐφημερίδος εἰς ἀκρόασιν, προέδκινεν εἰς δηλώσεις ἐξόχως ἐνδιαφερούσας, ἐν σχέσει πρὸς τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα:

— «Ὁ συνασπισμός», εἶπεν ὁ βασιλεὺς Πέτρος, «τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ὁ ἐπιτευχθεὶς τελευταῖον, ἐγένετο ἵνα καταδειχθῇ ἡ ὑφισταμένη ἀλληλεγγύη μετὰ τῶν Λαῶν τῶν μικρῶν τοῦ Αἴμου Κρατῶν.

— «Ἐχομεν πεποίθησιν», ἐξηκολούθησε λέγων ὁ βασιλεὺς Πέτρος, «ὅτι αἱ ἀξιώσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν θὰ ἐπιβληθοῦν μέχρι τέλους, χάρις εἰς τὴν εἰλικρίνειαν τῆς συνεννοήσεως καὶ τὴν σταθερότητα τῆς συμφωνίας τῆς κλεισθείσης μεταξύ των, ἀλλὰ καὶ διότι αἱ ἀξιώσεις αὗται στηρίζονται ἐπὶ τοῦ δικαίου.

» Ἐξακολουθῶν προσέθηκεν ὁ Σέρβος Βασιλεὺς, ὅτι ὅπωςδήποτε καὶ ἂν δὲν γίνῃ πόλεμος, καὶ ἂν ἀκόμη δεχθῶμεν ὅτι δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν αἱ ἀξιώσεις τόσοσιν τῆς Σερβίας, ὅσον καὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, ἐν τούτοις ἐκ τῆς ταύτοχρόνου ἐπιστρατεύσεως καὶ ἐν ἀλληλεγγύῃ ἐνεργείας τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν θὰ προκύψῃ μέγα ἀγαθόν.

» Διότι ἀρκεῖ καὶ μόνον τὸ γεγονός τοῦτο, τὸ καταπλήξῃν ἀληθῶς τὰς Δυνάμεις, διὰ νὰ πείσῃ ὅτι οἱ Χριστιανικοὶ Λαοὶ τοῦ Αἴμου δὲν θὰ εἶνε δυνατὸν ἐπὶ πλέον νὰ γίνωνται ὄργανα ἐκμεταλλεύσεως πρὸς τὸ συμφέρον τῶν ἰσχυρῶν.

» Οἱ ἰσχυροί, οἵτινες ἐκανόνισαν τὰς τύχας των, θὰ ἐννοήσουν ἤδη ὅτι δὲν θὰ δύνανται τὸ αὐτὸ νὰ πράττουν καὶ εἰς τὸ μέλλον.»

Αἱ δηλώσεις δὲ αὗται τοῦ βασιλέως Πέτρου ἐνεποίουν ἤδη, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ζωηροτάτην ἐντύπωσιν.

Ταύτοχρόνως ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἀνέθετεν εἰς τὸν πρίγκιπα Ἀρσένιον τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας τοῦ ἵππικοῦ καὶ εἰς τὸν πρίγκιπα Γεώργιον τὴν τοῦ 18ου πεζικοῦ συντάγματος.

V.

Τὰ ἐν Ἑλλάδι. — Μέχρι τῆς συγκλήσεως τῆς Βουλῆς.

Εἰς τὴν γνωστὴν μας ἤδη διαμαρτυρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν Πύλγν, τὴν ἀφορῶσαν τὴν κατακράτησιν ἐβδομήκοντα καὶ πλέον ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων ἐν Κωνσταντινουπόλει, πρὸ πάσης ῥήξεως ἡμῶν καὶ τῶν Τούρκων, καὶ ἥτις διαμαρτυρία εἶχεν ἐπιδοθῆ παρὰ τοῦ πρεσβευτοῦ μας Γρυπάρη κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς πρὸς τὸ Μαυροβούνιον ῥήξεως, ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Τουρκὸς ὑπουργὸς Νουραδουγκιὰν ἐφένδης περιωρίσθη ν' ἀπαντήσῃ διὰ τῶν ἀκολούθων ἐσχάτης ἀφελείας φράσεων:

«Κρατοῦμεν τὰ ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια μέχρι τέλους τῆς κινητοποιή-

σεως. Θὰ μᾶς χορηγεύσουσιν πρὸς μεταφορὰν στρατευμάτων. Ἔχομεν ἔπ' ὄφει μασ νὰ ἀποζημιώσωμεν τοὺς ἰδιοκτῆτας!...»

Δηλαδή ἀπαθέστατα : Ἄφου δὲν ἔχομεν ἰδικὰ μας, κρατοῦμεν τὰ ἰδικὰ σας πλεῖστα διὰ νὰ μεταφέρουν τὰ στρατεύματα ποὺ θὰ βαδίσουν ἐναντίον σας!

Μὰ τὴν ἀλήθειαν Τούρκος μόνον ὑπουργός, καὶ μάλιστα Ἀρμένιος, θὰ ἠδύνατο νὰ χρησιμοποίησῃ τόνον τόσον θρασύν, ὅσον καὶ παιδαριώδη εἰς μίαν διπλωματικὴν ἀπάντησιν εὐνόητον δὲ ὅτι ἡ τοιαύτη του συμπεριφορὰ, ὡς ἦτο ἐπίσης ἐπόμενον, ἐθεωρήθη ὡς πρόκλησις παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ ὡς νέον ράπισμα κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅστις δὲν ἐβλεπε τώρα τὴν στιγμὴν ν' ἀπαντήσῃ τὸ ταχύτερον διὰ σπαθισμοῦ εἰς τὸ ράπισμα ἐνδὸς «ἀδεσπότου» Ἀρμενίου.

Τὴν φορὰν ἦν εἶχον λάβει ἤδη τὰ πράγματα, μόνη τῆς Ρωσίας ἡ στάσις ἐπρόκειτο νὰ κατευθύνῃ. Διὰ τοῦτο καὶ παντὸς τοῦ κόσμου ἡ προσοχὴ ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργόν τῆς ἀγαστοῦς αὐτοκρατορίας κόμητα Σαζόνωφ.

Θὰ ἐτήρει ἄρᾳ γε οὐδετερότητα ἡ Ρωσία ;

Θὰ ὑπεστήριζε τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἢ θὰ συνετάσσετο μετὰ τῶν ἄλλων, ἐχθρικῶς πρὸς αὐτὰ διακειμένων, Δυνάμεων ;

Καὶ ἦτο σημαντικώτατον τοῦτο, διότι ἐκ τῆς στάσεως τῆς Ρωσίας θὰ διεκάνονίζετο καὶ τῆς Ρουμανίας ἡ στάσις. Αὕτη ἐκαραδόκει τὴν εὐθετον στιγμὴν ὅπως ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Βουλγαρίας, βοηθοῦσα τοιοῦτοτρόπως τὸν ἀγῶνα τῶν φίλων τῆς Τούρκων. Ἄν λοιπὸν ἡ Ρωσία ἤθελε ταχθῆ μετὰ τὸ μέρος τῶν συμμάχων, ἡ Ρουμανία δὲν θὰ ἐτόλμα οὔτε κἄν νὰ κινηθῆ.

Ἴσως δὲ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ἀσαφοῦς ἀκόμη στάσεως τῆς Ρωσίας δύνανται νὰ θεωρηθεῖν καὶ αἱ ἐπανεληγμέναι ἤδη προκλητικαὶ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἐνέργειαι τῶν Τούρκων. Ὡς τοιαύτη δὲ δύναται νὰ χαρακτηρισθῆ καὶ ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ κρᾶτησις τοῦ ἑλληνικοῦ ἀτμοπλοίου «Καλυψὼ», γενομένη καὶ ἀποτραπέισα ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις :

Ἡ «Καλυψὼ» εἶχεν ἀποπλεύσει ἐκ Θεσσαλονίκης διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὕδατα. Ἄλλ' εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μιλίων συνηγνῆθη μετὰ ἑν τουρκικὸν ρυμουλκόν, ὅπερ τὴν διέταξε νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὸν λιμένα.

Θεσσαλονίκης καὶ νὰ ἀγκυροβολήσῃ. Ὁ πλοίαρχος ὑπέκρουσεν εἰς τὴν διαταγὴν τοῦ Τούρκου κυβερνήτου καὶ ἐπιστρέψας ἠγκυροβόλησεν ὀλίγον μακρὰν τοῦ λιμένος.

Μετὰ τὴν ἀγκυροβολίαν ὁ πλοίαρχος ἐξεληθὼν μετέβη εἰς τὸ ἐλληνικὸν Προξενεῖον καὶ διημαρτυρήθη πρὸς τὸν πρόξενον διὰ τὴν παράνομον κατακράτησιν τοῦ πλοίου του ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ ρυμουλκοῦ. Ὁ Ἕλληγν πρόξενος προέβη εἰς ἐντόνους παραστάσεις παρὰ τῷ Ὄθωμανῷ λιμενάρχῃ τῆς Θεσσαλονίκης, ζητήσας τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ σκάφους. Πράγματι δέ, τὴν ἐπομένην, ἀφοῦ ἐζητήθησαν τηλεγραφικῶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁδηγίαι ὑπὸ τοῦ λιμενάρχου, ἡ «Καλυψὼ» ἀφέθη ἐλευθέρα καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν της διὰ Πειραιᾶ.

Τὸ ἀκανθωδέστερον ὅμως κατὰ τὴν περίοδον ταύτην διὰ τὴν Ἑλλάδα ζήτημα ἦτο καὶ πάλιν τὸ Κρητικόν.

Ἄν οἱ Κρήτες Βουλευταὶ ἐγίνοντο δεκτοὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν, ἡ Τουρκία θὰ ἐθεώρει τοῦτο ὡς αἰτίαν πολέμου· ἀφ' ἑτέρου δὲ αἱ προστάτιδες τῆς νήσου Δυνάμεις ἐδείκνυον τάσεις πρὸς ἀνακατοχὴν αὐτῆς διὰ διεθνῶν στρατευμάτων ἕνα ἐκ νέου ἀποτρέψωσι τὴν ἑνωσὴν της μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τούτοις, φαινόμενά τινα ἤρχιζαν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας νὰ καθιστῶσιν αἰθριώτερον ὅπως οὖν τὸν ὀρίζοντα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης.

Οὕτω, τὴν 20ὴν Σεπτεμβρίου, ὁ ἐν Ἀθήναις Ἄγγλος Πρεσβευτῆς Ἑλλιοτ ἐδήλου ἐπισήμως ὅτι ἡ κυβέρνησις του οὐδόλως ὑπεστήριξε τὴν διεθνή ἀνακατοχὴν τῆς Κρήτης, ἀφοῦ ἡ ἐπιστράτευσις τῶν συνησπισμένων κρατῶν μετέβαλεν ἐντελῶς τὰ ἐν τῷ Αἴμῳ πράγματα. Καὶ ὀπισθεν τῆς δηλώσεως ταύτης καὶ τῶν ἄλλων διπλωματικῶν ἀνακοινώσεων ὑφίστατο τὸ ὠρισμένον γεγονός, ὅτι αἱ Δυνάμεις ἔπαυον πλέον ἢ ἐπεμβαίνουσι ἐν Κρήτῃ, ἀφίνουσαι τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Τουρκίαν νὰ κανονίσωσι μόναι τὴν διαφορὰν των. Τοῦτο καὶ ἡ Ἑλλάς ἐπεζήτηται. Τὸ ἐναντίον, ἡ ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων, θὰ ἀπετέλει ἀύστολον καταπάτησιν παντὸς δικαίου, θὰ ἐδέσμευε δὲ τὰς χεῖρας τῆς Ἑλλάδος. Οὕτω διὰ τῆς οὐδετέρας στάσεως τῶν Δυνάμεων, θὰ ἠδυναμέθα πλέον μετὰ πεποιθήσεως νὰ ἀτενίζωμεν εἰς ἐλευθέραν ἐνέργειαν. Ἀπὸ τῶν ἰδίων ἡμῶν δυνάμεων θὰ ἐξηρτάτο τοῦ λοιποῦ ἡ ἐκπλήρωσις τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ὀνείρου. Καὶ εὐτυχῶς εἶχομεν ἤδη

τὴν ἰσχὺν, ὅπως ἐπιβάλωμεν τὰ δίκαια ἡμῶν. Συνεπῶς, ἡ Κρήτη θὰ καθίστατο Ἑλληνικὴ καὶ κατὰ τύπους καὶ κατ' οὐσίαν. Αὕτη ἦτο ἡ ἀπόφασις τοῦ ἐνόπλου ἔθνους!

Ἄλλ' ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐπεβάλλετο ἐν τῇ ἐξελίξει τῆς ὑψίστης αὐτῆς ἐθνικῆς ὑποθέσεως, ὡς καὶ ἐν ταῖς ἄλλαις, πλήρης πειθαρχία καὶ ὑποταγὴ εἰς τὰς ἀποφάσεις τοῦ ἐν Ἀθήναις κέντρου. Ἡ Κυβέρνησις κατὰ τὴν κρίσιν ἔτι καὶ τῶν ἐχθίστων προσωπικῶν πολεμίων αὐτῆς διεχειρίζετο τὰ ἐθνικὰ ζητήματα μεθ' ὑπερόχου δεξιότητος.

Εὐτυχῶς δὲ πάντες εἶχον ἀντιληφθῆ τὴν ἀνάγκην ταύτην, καὶ οὐδαμῶθεν προεβλήθη πρόσκομμά τι εἰς τὴν ἐλευθεράν διαχείρισιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλου.

Ἐνισχύσεις ἤδη οἰκονομικαί, πολεμικαὶ καὶ ἠθικαὶ κατέφθανον πανταχόθεν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τῆς χώρας, ἐνῶ ὁ στόλος μας ἀπέκτα καὶ ἑτέραν σημαντικὴν μονάδα: τὸ πρῶτον ἑλληνικὸν καταδυσόμενον (ὑποβρύχιον), εἰς ὃ εἶχε δοθῆ τὸ ὄνομα «Δελφίν».

Συγχρόνως ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Διομήδης προέβαιεν εἰς ἐνδικεφερούσας ἀνακινώσεις περὶ τῶν οἰκονομικῶν τῆς χώρας.

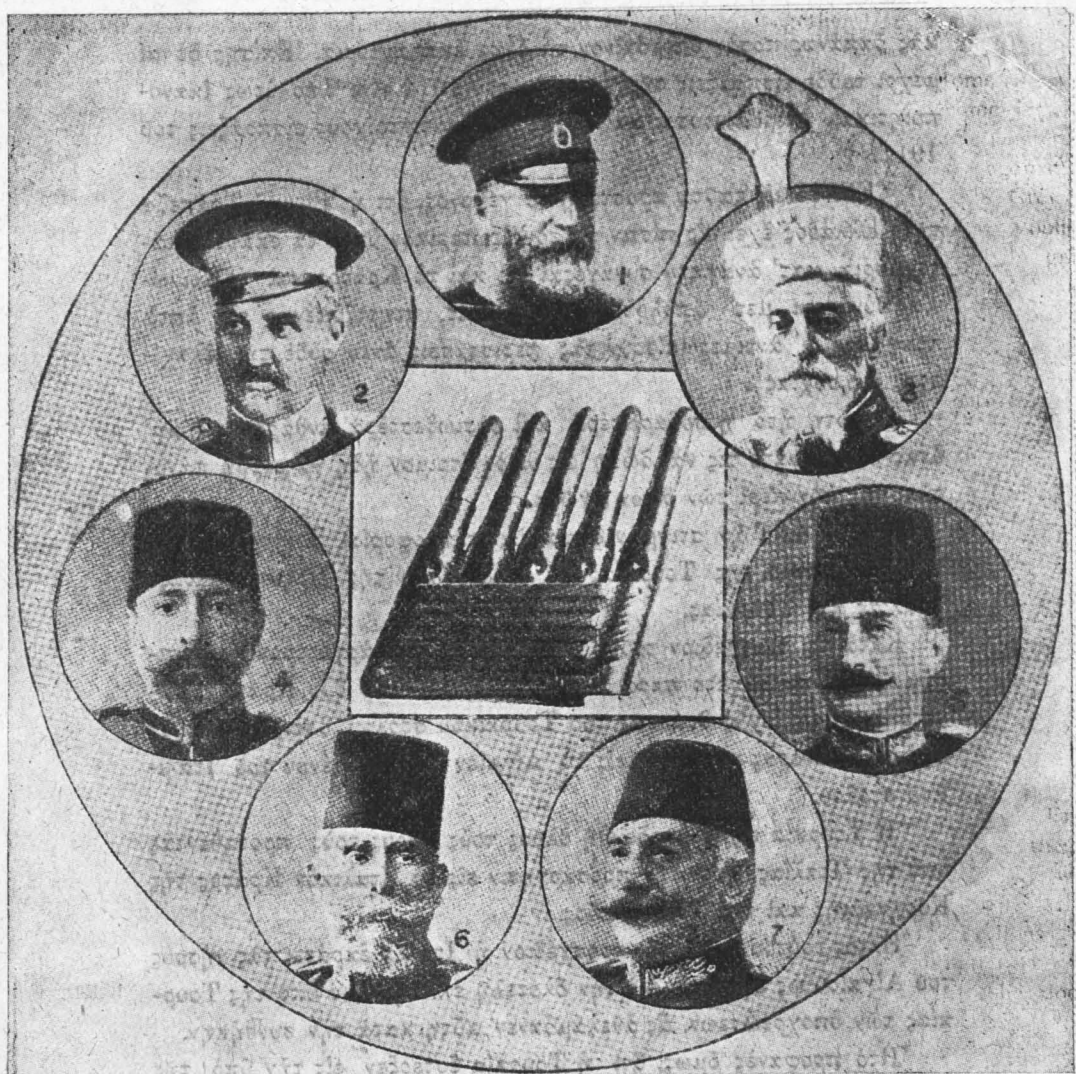
«Ἡ κητάστασις», ἔλεγε, «τοῦ Δημοσίου Ταμείου εἶνε ἀπολύτως ἀνθηρὰ. Δύναται δὲ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἐκτάκτους ἀνάγκας, τὰς δημιουργηθείσας ἐκ τῶν ἐξαιρετικῶν σημερινῶν περιστάσεων, ἄνευ οἰασδήποτε προσφυγῆς εἰς τὴν πίστιν αὐτοῦ καὶ διὰ τὸ ἐλάχιστον.

»Προκύπτει δὲ τὸ τοιοῦτον ἀριθίλως καὶ ἐκ τῆς καταστάσεως τοῦ μηνὸς Σεπτεμβρίου, τῆς δημοσιευθείσης ἐν τῇ Ἐφημερίδι τῆς Κυβερνήσεως τῆς 17ης Σεπτεμβρίου ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ διευθυντοῦ τοῦ Γεν. Λογιστηρίου Ζαπελόνη.

»Κατὰ τὴν κατάστασιν ταύτην, αἱ καταθέσεις τοῦ Δημοσίου παρὰ ταῖς διαφοροῖς ἐν Εὐρώπῃ Τραπεζίαις ἀνέρχονται εἰς 58,153,312 δρχ. Σημειωτέον δὲ ὅτι, πλὴν τούτων, ἐδαπανήθησαν ἤδη εἰς ἔκτακτα ἔξοδα, ἀναφερόμενα—πλὴν ἐλαχίστων—εἰς στρατιωτικὰς καὶ ναυτικὰς δαπάνας δρχ. 20,777,573.

»Εὐρίσκομαι δὲ προσθέτως εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν—ἐξηκολούθησεν ὁ Διομήδης—να βεβαιώσω ἔτι, κατὰ τὴν προσωρινὴν κατάστασιν τὴν ὀσονούπω δημοσιευομένην, ὁ ἀπολογισμὸς τοῦ 1911 καταλείπει καθαρὸν πλεόνασμα τῶν τακτικῶν ἐσόδων ὑπὲρ τὰς τακτι-

1. Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Σερβίας στρατηγὸς Πούτιν. — 2. Ὁ στρατηγὸς Ζιόγκοβιτς, διοικητὴς τῆς δευτέρας σερβικῆς στρατιάς. — 3. Ὁ στρατηγὸς Μποζι Γιαγκοβιτς, διοικητὴς τῆς τρίτης σερβικῆς στρατιάς. — 4. Ἀλῆ Ριζά πασάς, διοικητὴς τῆς Δυνακῆς τουρκικῆς στρατιάς. — 5. Ἀβδουλᾶ πασάς, διοικητὴς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως. — 6. Μεχμέτ Σεφκέτ πασάς, διοικητὴς τῆς κατὰ τῆς Σερβίας τουρκικῆς στρατιάς. — 7. Ναζίμ πασάς, ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας.

κὰς δαπάνης ποσὸν ὑπερβαίνον τὰ δέκα ἑκατομμύρια. Ἐπίσης δὲ αἱ μέχρι τοῦδε εἰσπράξεις τῆς χρήσεως τοῦ 1912 εἶνε ἀπολύτως ἱκανοποιητικαί, ὑπερβαίνουσι καὶ αὐτὰς τὰς ἀντιστοίχους εἰσπράξεις τοῦ 1911.

Ἐὰν δὲ εἰς ταῦτα προστεθῇ τὸ γεγονός, ὅτι ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα τῆς Ἑλλάδος ἔχει εἰς πίστιν εἰς τὸ Ἐξωτερικὸν ὑπὲρ τὰ ἑκατὸν ἑκατομμύρια, κατ' ἀνάγκην συνάγεται ὅτι καὶ τὸ Κράτος καὶ ἡ Κοινωνία δύναται μετ' ἀπολύτου ψυχραιμίας, στηριζομένης εἰς ἀπτά πράγματα, ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς περιστάσεις ἄνευ οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης ἀνισυχίας».

Τοιαύτη ἦτο ἡ σοβαρωτέρα καὶ οὐσιωδεστέρα ἐνθάρρυνσις ἀφ' ὅσας θὰ ἠδύνατό τις νὰ δώτῃ εἰς λαὸν ἔτοιμον ἦδη νὰ ριφθῇ πάνοπλος εἰς τὸν περὶ τῶν ὅλων ἀγῶνα.

Καὶ δὴ, καθ' ἣν στιγμήν ἀσφαλεῖς πληροφορίαι ἀνήγγελλον ὅτι ὑπεγράφη παρὰ τῆς Τουρκίας τὸ προσχέδιον τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Τουρκίας.

Κατὰ τὸ προσχέδιον τοῦτο τῆς εἰρήνης, ἦτις ἀργότερον καὶ ἐπισημῶς θὰ ὑπεγράφετο παρὰ τῶν κυβερνήσεων τῶν δύο Κρατῶν, ἐδίδοτο ὀριστικὴ ἰσχύς ὁράσεως τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ὅστις ἀπὸ τοῦδε ἀφίετο ἐλεύθερος νὰ βράτῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον ἀποσυρομένου τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου.

Ἡ Τουρκία εἶχεν ἀποδεχθῆ ὅλους τοὺς ἔθρους τοὺς προταθέντας ὑπὸ τῆς Ἰταλίας, ἦτοι τὴν προσάρτησιν εἰς τὸ Ἰταλικὸν Κράτος τῆς Κυρηναϊκῆς καὶ τῆς Τριπολίτιδος.

Ἐκτὸς τούτου κατὰ τὸ προσχέδιον ἡ Ἰταλία ἐκράτει τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου ὡς ἐγγύησιν διὰ τὴν ὀλοτελῆ ἐκπλήρωσιν ὑπὸ τῆς Τουρκίας τῶν ὑποχρεώσεων, ἃς ἀνελάμβανεν αὐτὴ κατὰ τὴν συνθήκην.

Ἦτο προφανὲς ὅμως, ὅτι ἡ Τουρκία ἔστερξεν εἰς τὴν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κράτησιν τῶν νήσων οὐ μόνον διὰ τὸν ἄνω λόγον, ἀλλὰ κυριώτερον διὰ τὴν φόβον μὴ καταλάβῃ ταύτας ἡ Ἑλλὰς ἐν περιπτώσει πολέμου.

Καὶ ὅμως ἡ Τουρκία δὲν ἐπικυεν, ἐν τῷ μεταξῷ, οὔτε τὰς προκλητικὰς τῆς ἐνεργείας οὔτε τοὺς βαρβάρους βανδαλισμούς της.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 22ας Σεπτεμβρίου οἱ Τούρκοι ἐξεστρέποντο εἰς νέους τοιοῦτους κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Κωνσταντινουπό-

λεως, πρὸ τοῦ ὁποίου ἐξετυλίσσοντο ἔκτροποι σκηναί. Διχῶν ἄλλως διερχομένη πρὸ τοῦ Προξενείου μας ἐν τῇ μεγάλῃ ὁδῷ τοῦ Πέραν ἤρχισε νὰ ὑβρίζει τὴν Ἑλλάδα καὶ πᾶν τὸ Ἑλληνικόν. ἐξεκάρφωσα τὰ περάθουρα καὶ ἔθραυσε διὰ λίθων βλους τοὺς ἀπὸ προηγουμένων ἐπιθέσεων ἀπομείναντας ὑαλοπίνακας. Δέκα δὲ ἀστυνομικὰ ὄργανα ἐθεώρουν ἀπαθῶς τὰ γινόμενα ἔκ τινος παρόδου.

Ὁ ὄχλος διηυθύνετο κατόπιν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν πρεσβείαν εὐρισκομένην ἐν τῇ αὐτῇ ὁδῷ καὶ ἔθραυσε καὶ αὐτῆς τοὺς ὑαλοπίνακας.

Αὐθημερὸν δὲ τὸ Κεντρικὸν Κομιτάτον «Ἐνωσις-Ἠρόδος» μετὰ μακρὰν συνεδρίασιν ἐπὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν κινδύνων τοὺς ὁποίους διέτρεχεν ἡ Τουρκία ἐκ τοῦ ἀπειλουμένου πολέμου ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἀπεφάσιζε νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Κυβέρνησιν. Ἀκαλούθως συνετάσσετο καὶ ἐδημοσιεύετο προκήρυξις, διὰ τῆς ὁποίας τὸ Κομιτάτον ἐδήλου ἔτι: «πρὸ τῆς ἀπειλῆς τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου θέτει κατὰ μέρος πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ ἀντιπολίτευσιν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, παρέχει δὲ ἀμέριστον τὴν συνδρομὴν του καὶ τὴν ἐπιστήριξιν αὐτοῦ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν ἐν τῷ συμφέροντι τῆς πατρίδος».

Καὶ ὁ Τουρκικὸς δὲ Τύπος ἔγραψε πολεμικὰ ἄρθρα καὶ συνίστα πλήρη ὁμόνοιαν μεταξὺ τῶν διαφόρων ομάδων εἰς τὴν Τουρκίαν.

Τὴν ἐπιούσαν ἠγγέλλετο ἔτι ἡ Γαλλία εἶχεν ὑποβάλλει νέαν πρότασιν περὶ «προσωρινῆς λύσεως» τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος.

Ἡ ὑπὸ τῆς Γαλλίας προτεινομένη λύσις ἦτο ἡ ἄμεσος ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν τριῶν προστατίδων τῆς νήσου Δυνάμεων Ἀγγλίας, Γαλλίας καὶ Ρωσίας, τῆς Ἰταλίας θεωρουμένης οὐδετέρου, ἐφ' ὅσον ἐξηκολούθει ὁ πρὸς τὴν Τουρκίαν πόλεμος, Ἰσάτου Διοικητοῦ τῆς Κρήτης. Ὁ προσωρινὸς Διοικητὴς τῆς νήσου ἐκλεγόμενος ὑπὸ τῶν Δυνάμεων θὰ διορίζετο τῇ ὑποδείξει καὶ τῆς Α.Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου.

Ἡ γαλλικὴ δηλαδή πρότασις, καίτοι παρουσιαζομένη ὡς νέα, ἦτο πράγματι πολὺ παλαιά.

Ἐπρόκειτο, ἀπλούστατα, περὶ ἐπαναφορᾶς τοῦ εἰκτρῶς ἀποτυχόντος πρὸ 16 ἐτῶν ἀρμοσטיακοῦ καθεστώτος.

Οἱ Κρήτες, ἄλλως τε, εἶχον δηλώσει ἤδη σαφῶς καὶ ἀπεριφράστως ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἦσαν ποτε διατρεθειμένοι νὰ δεχθῶσιν ὑπὸ οἰανδήποτε μορφήν τὴν ἐπαναφορὰν τῆς Ἀρμοστείας, καὶ τώρα πάλιν ἐδήλουν στερεῶς ὅτι τὴν φορὰν ταύτην ἦσαν τελείως ἀπαφασί-

σμένοι νὰ ἐπιμείνωσι μέχρις ἐσχάτων εἰς τὴν πραγματοποίησιν τῆς ἐνώσεως, «ἀντιτάσσοντες καὶ βίαν ἀκόμη κατὰ τῆς βίας» καὶ «προσφέροντες ἐκυτοὺς ἐλοκαύτωμα, ἐν ἀνάγκῃ, εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἐλευθερίας».

Συνάμα τώρα καὶ ἡ Γερμανικὴ Κυβέρνησις δι' ἡμιεπιτήμου ἀνακωιδέντος ὡς ἔξῃς καθώριξε τὴν στάσιν τῆς ἐν τῷ ζητήματι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν:

«Πρὸς τὸ παρόν», ἔλεγε, «δὲν διεψεύσθη ἡ ἐπαγγελία τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, τὸ ὅτι δηλαδὴ ἡ κινήσασιν αὐτῶν δὲν ἀποβλέπει εἰς ἄμμεσον πόλεμον. Ἐν τούτοις δὲν δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ἡ Τουρκία ἔχει σάφῃ τεκμήρια ὅτι θ' ἀποφύγη τὸν πόλεμον. Μετὰ τὴν ἐναρξῆν τῶν σοβαρῶν διαπραγματεύσεων, αἵτινες διεξάγονται μεταξὺ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων πρὸς ἐντοπισμὸν τοῦ πολέμου, ἡ Γερμανία ἐνδιαφέρεται μόνον ἐμμέσως εἰς τὸ ζήτημα καὶ δύναται ἡρέμωσ ν' ἀναμένῃ τὰς ἀποφάσεις τῶν ἀμμεσώτερον ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων, δηλαδὴ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Αὐστρίας.»

Ἡ Αὐστρία ἐν τούτοις ἐσκέπτετο διαφορετικῶς.

Ὁ ἐν Παρισίαις πρεσβευτὴς αὐτῆς, ἐπισκεφθεὶς τὸν Πουανκαρὲ καὶ τὸν Σαζόνωφ, ἐζήτησε κατ' ἐντολήν τῆς Κυβερνήσεώς του τὴν διευκρίνησιν τῆς ὑπ' αὐτῶν διατυπωθείσης διακοινώσεως, ἡ ὁποία ἐπρόκειτο νὰ ἐπιδοθῆ εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ὅσον ἀφεώρα τὸ ζήτημα τῆς ἀκεραιότητος τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὁ Αὐστριακὸς πρεσβευτὴς ἀνεκοίνωσεν εἰς τοὺς Πουανκαρὲ καὶ Σαζόνωφ ὅτι ἡ Κυβέρνησις του εἶχε τὴν γνώμην ὅτι ἐν τῇ διακοινώσει δέον νὰ γίνῃ ἡ προσθήκη ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἀναλαμβάνουν τὴν ὑποχρέωσιν νὰ καταστήσουν σεβαστὴν τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, προσέθετε δὲ ὅτι ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις ζητεῖ ὅπως ἡ ἐν λόγῳ προσθήκη γίνῃ δεκτὴ ἀμέσως.

Καὶ ἡ αὐστριακὴ αὕτη πρότασις ἐγένετο εὐμενῶς δεκτὴ παρὰ τῶν λοιπῶν Δυνάμεων, αἵτινες ἀπὸ κοινῆς τὴν 28ην Σεπτεμβρίου ἐπέδιδον εἰς Σόφιαν, Βελιγράδιον καὶ Ἀθήνας κοινὴν διακοίνωσιν περὶ τῶν ἔρων ὑφ' οὗς ἐνόουν νὰ διεξαχθοῦν καὶ μετὰ τῆς Τουρκίας συνεννοήσεις τῶν Βαλκανίων ὡς πρὸς τὰς ὑποχρεωτικὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὰ εὐρωπαϊκὰ βελατία τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Πρὸς τὸ ἐσπέρας πράγματι τῆς ἡμέρας ταύτης οἱ ἐν Ἀθήναις

πρεσβευταὶ Ρωσίας καὶ Αὐστρουγγαρίας, ἐπισκεφθέντες τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως καὶ τὸν ὑπουργὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐπέδιδαν αὐταῖς ταῦτόσημον διακοίνωσιν ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεων τῶν ὡς ἐντολοδόχων καὶ τῶν λοιπῶν Μεγάλων Δυνάμεων, σχετικῶς μετὰ τὴν σύμπραξιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν κατὰ τῆς Τουρκίας.

Διὰ τῆς διακοινώσεως ταύτης, ἣτις ἐπεδίδετο ταῦτοχρόνως καὶ εἰς τὰς Κυβερνήσεις τῶν λοιπῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου, αἱ Δυνάμεις ἐδήλουν ῥητῶς ὅτι:

«Ἀναλαμβάνουν τὴν πραγματοποίησιν μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἀρθροῦ 23 τῆς Βερολινίου Συνθήκης. Τὰς μεταρρυθμίσεις ἕως ταύτας ἀναλαμβάνουν νὰ πραγματοποιήσουν ὑπὸ τὸν ῥητὸν ἐπίσης ὅρον ὅτι δὲν θὰ θιγῇ οὐδόλως ἡ ἀκεραιότης τῆς Τουρκίας...»

Αἱ Δυνάμεις στρεφόμεναι πρὸς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐδήλουν ἐπιπροσθέτως «ὅτι ἀπεδοκίμαζον πᾶσαν βιαίαν ὁράσιν· ἐὰν δὲ τυχόν ταῦτα περιπλακοῦν εἰς πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, παρὰ τὰς συμβουλὰς τῶν, καθιστοῦν γνωστὸν ὅτι οὐδεμίαν μεταβολὴν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ θὰ ἐπιτρέψουν ὡς συνέπειαν τοῦ πολέμου...»

Ἐκτὸς ἕως τῆς ἀνωτέρω ταῦτόσημου διακοινώσεως, ὁ ἐν Ἀθῆναις πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας, ἐπισκεφθεὶς καὶ ἰδιαιτέρως τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον καὶ τὸν Κερμεηλᾶν, ἐπέδωκεν αὐτοῖς ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τοῦ προφορικῆν καινοποίησιν ἐπέχουσιν τύπον παραινέσεως μᾶλλον ἢ διπλωματικῆς διακοινώσεως.

Διὰ τῆς καινοποιήσεως ταύτης ἡ Ρωσία ἐγνωστοποιεῖ εἰς τὰ Κράτη τοῦ Αἴμου «ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἔμειναν σύμφωνοι εἰς τὴν πραγματοποίησιν σοβαρῶν μεταρρυθμίσεων ἐν Μακεδονίᾳ. Καὶ τούτου δοθέντος, πᾶσα ὁράσις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν θὰ ἦτο εἰς ἄκρον ἀσύνητος, καθ' ὅσον τυγχάνει ἀναμφισβήτητον ὅτι, ἐνῶ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἀπεκδυόμενα εἰς ἀγῶνα θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς πολλὰς θυσίας καὶ θὰ ἐξετίθεντο εἰς πολλοὺς κινδύνους, ἐν τούτοις δὲν θὰ ἐπετύγγανον κατ' οὐδένα λόγον, χάριν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν, πλείονα τῶν ὅσα αἱ Δυνάμεις δύνανται νὰ ἐπαύχουν παρὰ τῆς Πύλης...»

Μετὰ τὴν ἐπίδοσιν τῶν ἀνωτέρω ἀνακοινώσεων, ἡ Ἑλλήν. Κυβέρνησις συνήλθε τὴν 10ην νυκτερινὴν ὥραν εἰς μακρὸν ὑπουργικὸν Συμβούλιον. Κατὰ τὸ Συμβούλιον τοῦτο, ἕπερ παρετάθη πέραν τοῦ μεσονυ-

κτίου, συνεζητήθησαν ἐπισταμένως αἱ διαθέσεις καὶ αἱ συστάσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, συμφώνως πρὸς τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ κανο-
μισθῇ ἡ πορεία τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ τῆς Ἑλλάδος.

Τὸ περιεχόμενον τῶν διακοινώσεων, γνωσθὲν εἰς τὸν λαόν, προδ-
κάλεσε βαθυτάτην αἰσθησιν, ὡς ἦτο φυσικόν, καὶ ἰδίως διὰ τὰ τόσον
φιλοτουρκικὰ αἰσθήματα τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

Αὕτη αὕτη ἢ διακοινώσις ἄλλως τε τῶν Δυνάμεων ἔστειρετο ἠθι-
κῆς βάσεως, καθ' ἣσον ὑπεγράφετο παρὰ Κρατῶν, τὰ ὅποια ἀκριβῶς
εἶχον τοσάκις παραβιάσει, ἐξαιρέσει τῆς Γερμανίας, τὸ δόγμα τῆς
ἀκραιότητος τῆς Τουρκίας καὶ ἐν τῶν ὁποίων κατὰ τὰς αὐτὰς ἐκεί-
νας ἡμέρας προέβαιναν ἀκριβῶς εἰς τὸν ἀκρωτηριασμόν τῆς Ὀθωμα-
νικῆς Αὐτοκρατορίας διὰ τῆς ἀποσπάσεως τῆς Τριπολιτιδος καὶ τῆς
Κυρναϊκῆς καὶ διὰ τῆς κατακρατήσεως τῶν νήσων.

Καὶ ἦτο δικαιοτάτη ἡ ἀγανάκτησις αὕτη, διότι εἶχον γνωσθῇ
πλέον αἱ λεπτομέρειαι τῆς πρὸς ὑπογραφὴν Ἰταλοτουρκικῆς εἰρήνης.

Τὰ κύρια σημεῖα τῆς ἐν Οὐσού τῆς Ἑλβετίας ὑπὸ σύναψιν Ἰτα-
λοτουρκικῆς εἰρήνης εἶχον ὡς ἑξῆς.

«1ον) Ἡ Ἰταλία διατηρεῖ τὴν πλήρη κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Λιβύης
καὶ συνεπῶς ἀποκροῦει οἰονδήποτε εἶδος κυριαρχίας εἴτε φανερᾶς
εἴτε κρυφίας, εἴτε τυπικῆς εἴτε πραγματικῆς, εἴτε μερικῆς εἴτε ὀλικῆς
ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας. Ἐξ ἴσου ἀποκλείεται οἰονδήποτε εἶδος ἐδα-
φικῆς παραχώρησεως πρὸς τὴν Τουρκίαν.

«2ον) Ἡ Τουρκία συμφώνως πρὸς τὰ προηγούμενα δὲν ἀναγνω-
ρίζει οὔτε ἀποκροῦει τὴν Ἰταλικὴν κυριαρχίαν, ἀλλὰ τὸ ἐφ' ἑαυτῇ
τὴν ἀγνοεῖ καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀποφεύγει νὰ πλήξῃ τὸ γράμμα
τοῦ Κορανίου, τὸ ἀπαγορευθὲν τὴν παραχώρησιν ἐδάφους τοῦ Καλίφου
εἰς τοὺς ἀπίστους.

«3ον) Ἡ Τουρκία ὑποχρεοῦται ν' ἀποσύρῃ ἐκ τῆς Λιβύης ὅλους
τοὺς ἀξιωματικούς της καὶ τοὺς στρατιώτας, ἐκκενοῦσα τελείως τὸ
ἐδαφος καὶ ἀποφεύγουσα νὰ τροφοδοτήσῃ διὰ χρημάτων ἢ λαθρεμ-
πορίου τὴν Ἀραβικὴν ἀντίστασιν. Συνεπεία τούτου ἡ Ἰταλία παρέχει
πλήρη συγγνώμην εἰς τοὺς Ἀραβας, οἱ ὅποιοι θὰ ὑποταχθῶν, ἀλλὰ
θὰ μεταχειρισθῇ σκληρῶς ὡς ἀντάρτας ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ ἐξακο-
λουθήσουν νὰ πολεμοῦν.

«4ον) Ἡ Ἰταλία ὑποχρεοῦται νὰ ἀποδώσῃ εἰς τὸ Ὀθωμανικόν

Κράτος τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου τὰς κατεχομένας ὑπὸ Ἰταλικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τοὺς ἀκολουθούσας ὅρους:

»α') Ὅτι θὰ παραχωρηθῆ εὐρυτάτη ἀμνηστία εἰς τοὺς πληθυσμούς.

»β') Ὅτι θὰ γίνουιν σεβασταὶ ἔλαι αἱ ἐπιτόπιοι αὐτονομίαι.

»γ') Ὅτι θὰ ἐξασφαλισθοῦν αἱ δημόσιαι ἐλευθερίαι.

»δ) Ἡ Ἰταλία ἐπιφυλάσσει νὰ δράσῃ ἐναντι τῆς Τουρκίας, ἐὰν αὕτη παραβιάσῃ τὰς συμφωνίας. Πλὴν τούτου ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἀποδώσῃ τὰς νήσους εἰμὴ ἔταν ὅλοι οἱ ὅροι τῶν συμφωνιῶν ἐφαρμοσθῶσιν εὐθέως καὶ ἀκεραίως.

»ε) Ἡ Ἰταλία δέχεται διὰ τὴν ἐνάσκησιν τῆς θρησκευτικῆς ἐξουσίας τοῦ Καλίφου τὸν σχετικὸν ὅρον, ὁ ὁποῖος περιέχεται καὶ εἰς τὴν Αὐστρουογγρικὴν συνθήκην διὰ τὴν Βοσνίαν καὶ Ἐρζεγοβίνην.

»ς) Οὐδεμίαν πολεμικὴ ἀποζημίωσις θὰ πληρωθῆ εἴτε ἀπὸ τὸ ἐν εἴτε ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος. Ἡ μόνη ὑποχρέωσις οικονομικῆς φύσεως διὰ τὴν Ἰταλίαν εἶνε ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν πληρωμὴν τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ Δημοσίου Ὀθωμανικοῦ χρέους, τὸ ὁποῖον εἶνε ἠγγυημένον διὰ τῶν προσόδων τῆς Λιβύης. ...»

Ἐπικαίρως ἤδη ἐπέστρεφεν εἰς Ἀθήνας ἐκ Βιέννης καὶ ὁ ἐπειγόντως παρακληθεὶς νὰ ἐπιστρέψῃ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων.

Ἡ ὑποδοχή του, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ὑπῆρξεν ἀποθεωτικὴ.

Τὴν 9,30' τῆς νυκτὸς ἡ ἀπειροπληθὴς συνοδεία τῆς ὑποδοχῆς ἐφθάνεν εἰς τὰ ἀνάκτορα.

Ἐν λεπτομερείαις, τὰ γεγονότα τῆς ἐπισήμου ἐκείνης ἡμέρας εἶχον ὡς ἑξῆς:

Ὀλόκληρος ἡ πρὸ τῶν Ἀνακτόρων πλατεῖα κατεκλύσθη ἀπὸ τὰς χιλιάδας τοῦ ἀκολουθοῦντος λαοῦ, ὅστις ἤρχιτο διὰ παρατεταμένων χειροκροτημάτων καὶ ζητωκραυγῶν νὰ καλῆ τὸν Ἀνακτα ὅπως ὀμιλήσῃ.

Ἐπὶ τέλους ἐν μέσῳ τῶν ἐπευφημιῶν ἀνεφάνῃ ὁ Βασιλεὺς εἰς τὸν κεντρικὸν ἐξώστην τῶν Ἀνακτόρων, περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τοὺς ὑπουργοὺς του, τοὺς ὑπασπιστὰς καὶ τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, καὶ ἔχαιρέτισε.

Τὸ ἀναμένον κάτωθι πλῆθος, μόλις συγκρατούμενον πρὸ τῶν προ-

πυλαίων τῶν Ἀνακτόρων ὑπὸ τῆς ζώνης τῶν χωροφυλάκων, ἐξέσπασεν εἰς νέας ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ πολέμου καὶ χειροκροτήματα ὑπὲρ τοῦ Ἀνακτος.

Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐπευφημιῶν κατορθωθείσης ποιάς τινος ἡσυχίας, ὁ Βασιλεὺς ὑπὸ τὰ φῶς κηρίου, τὸ ὅποιον ἐκράτει πλησίον του ὁ πρίγκιψ Χριστόφορος, εἶπεν, ἀναγινώσκων ἐκ χειρογράφου, τὰ ἑξῆς:

«Εὐχαριστῶ ἐγκαρδίως τὸν ἀγαπητόν μου Λαὸν διὰ τὴν ἐγκάρδιον καὶ λαμπρὰν ὑποδοχὴν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἔκαμεν. Εἶνε αὕτη νέον δείγμα τῶν πρὸς ἐμὲ αἰσθημάτων του. Εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς, ταῦ ὁποῖον τὸν πατριωτισμὸν ἐξετίμησα κατὰ τὸν μακρὸν χρόνον τῆς βασιλείας μου, θὰ ἐπιτελέσῃ πάντοτε τὸ καθήκον του.»

«Ἡ δὲ ψυχραιμία καὶ ἀνδρική στάσις του εἶνε ἡ μόνη ἀρμόζουσα εἰς τὸν εὐγενῆ Ἑλληνικὸν Λαὸν κατὰ τὰς παρούσας σοβαρὰς περιστάσεις. Ἐχω δὲ πλήρη πεποίθησιν εἰς τὴν Κυβέρνησίν μου, ἥτις πολλάκις ἔδωκε τόσα δείγματα τῆς πατριωτικῆς μερίμνης της. Ὁ Παντοδύναμος Θεὸς σκέπει τὴν φιλτάτην Πατρίδα.

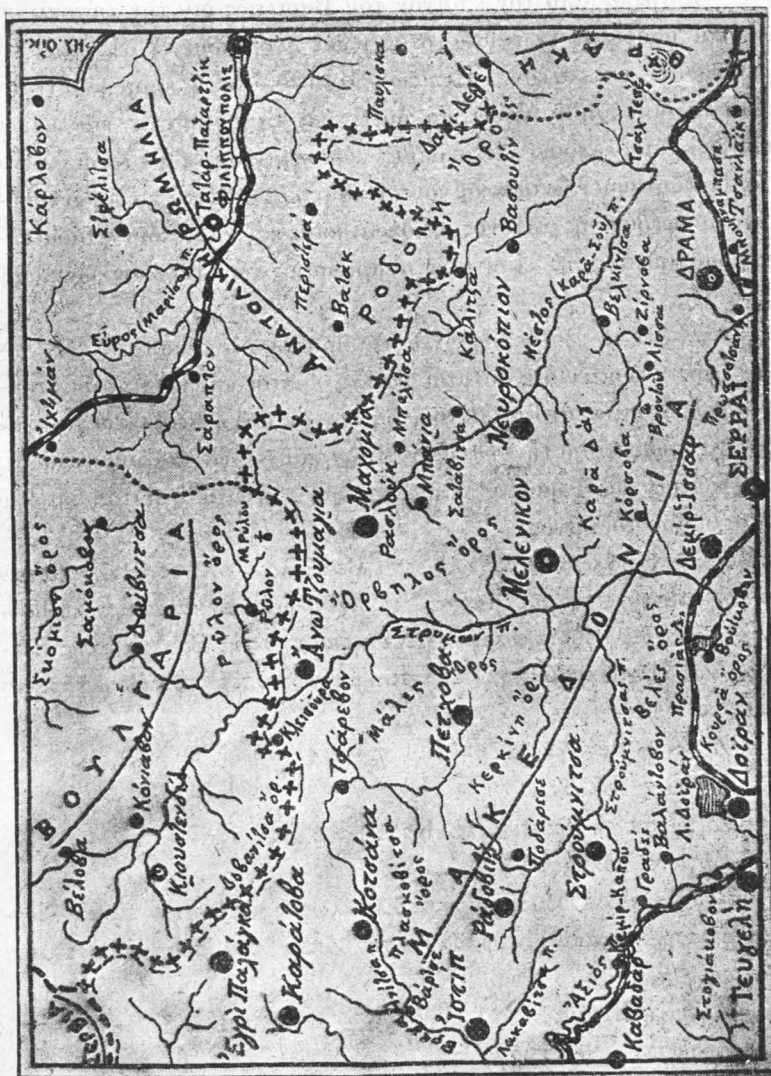
»Ζήτω ἡ Ἑλλάς!...»

Τὸν λόγον τῆς Α. Μεγαλειότητος ἐπέστεψαν ἐνθουσιώδεις καὶ παρατεταμέναι ζητωκραυγαὶ τοῦ Λαοῦ ὑπὲρ τοῦ πολέμου καὶ χειροκροτήματα.

Πολλοὶ ζητωκραυγάζοντες ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου ἐπιμένουν ὅπως ὁμιλήσῃ καὶ ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης. Τοῦτο ὅμως δὲν ἐγένετο, τῶν μελῶν τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας καὶ τῶν λοιπῶν ἐπισήμων ἀποσυρθέντων τοῦ ἐξώστου.

Μετὰ τὸν λόγον τοῦ Βασιλέως, αἱ χιλιάδες τοῦ λαοῦ ζητωκραυγάζουσαι ὑπὲρ Αὐτοῦ καὶ τῆς Κυβερνήσεως, ἀπεχώρησαν ἐκ τῶν Ἀνακτόρων καὶ κατηρθύθησαν εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου.

Βουλγαρομακεδονικά όννορα.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἡ ἀμαξα ἡ φέρουσα τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως ἐκ τῶν Ἀνακτόρων πρὸς τὴν οἰκίαν του παρηκολουθήθη ὑπὸ μεγάλου μέρους τοῦ πλήθους μέχρις ἐκεῖ.

Ὁ Πρωθυπουργὸς ἐξεληθὼν εἰς τὸν ἐξώστην, εἶπε τὰ ἑξῆς :

Ίστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

«—Υστερον ἀπὸ τὸν ἔπαινον τοῦ Βασιλέως διὰ τὴν ψύχραιμον ἀλλὰ καὶ ἀνδρικήν ἐν ταῦτῳ στάσιν σας δὲν ἀπομένει εἰς ἐμὲ νὰ προσθέσω τι ἐπὶ πλέον. Ἐλπίζω πάντοτε ὅτι ἡ εἰρήνη δύναται ἀκόμη νὰ διατηρηθῆ, ἀφοῦ καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ σύμμαχοι καὶ φίλοι ἡμῶν δὲν ἀποβλέπομεν εἰς σκοποὺς κατακτητικοὺς καὶ ἀφοῦ ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα ζητοῦμεν ἀνταποκρίνονται καὶ πρὸς αὐτὸ τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς γείτονος αὐτοκρατορίας καὶ ἀποτελοῦν ἀπαραίτητον προϋπόθεσιν τῆς εἰρηνικῆς συμβιώσεως τῶν Βαλκανικῶν λαῶν μετ' αὐτῆς.

»Ἄλλ' ἐὰν αἱ ἐλπίδες ἡμῶν αὗται ἤθελον διαψευθῆ, ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς γνωρίζει ὅτι δύναται νὰ ἔχη ἐμπιστοσύνην εἰς τὸν στρατὸν αὐτοῦ καὶ τὸν στόλον αὐτοῦ, ὡς ἱκανὸν ἂν ἡ περίστασις τὸ καλέσῃ, νὰ προασπίσῃ τὴν ἐθνικὴν τιμὴν καὶ τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα. Ἐπὶ τούτοις καλῶ ἡμᾶς ν' ἀναφωνήσητε «ζήτω ὁ στρατός, ζήτω ὁ στόλος, ζήτω τὸ ἔθνος!» . . . .

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους τοῦ Βενιζέλου, οἱ σὺντες ἐκαλύφθησαν ὑπὸ ραγδαίων χειροκροτημάτων, οἱ διαδηλωταὶ ἐν ἀκρατήτῳ ἐνθουσιασμῷ ἄδοντες θούρια ἄσματα μετέβησαν πρὸ τῆς Βουλγαρικῆς πρεσβείας καὶ ἐζητωκραύγασαν ἐπανειλημμένως ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρικοῦ λαοῦ.

—Ζήτω ἡ Βουλγαρία!

—Ζήτω ἡ Ἑλλάς!

—Ζήτησαν τὰ χριστιανικὰ Κράτη τοῦ Αἴμου!

—Ζήτω ὁ πόλεμος!

Μὲ τὸν αὐτὸν ἐνθουσιασμὸν οἱ διαδηλωταὶ μετέβησαν εἰς τὴν Σερβικὴν πρεσβείαν καὶ ἐζητωκραύγασαν ὑπὲρ τοῦ συμμάχου τούτου Κράτους.

—Ζήτω ἡ Σερβία!

—Ζήτησαν οἱ χριστιανοί!

—Πόλεμος! πόλεμος εἰς τοὺς ἀπίστους!

Οἱ διαδηλωταὶ ἐζητωκραύγασαν κατόπιν καὶ ὑπὲρ τοῦ Μαυροβουνίου, τῶν ἡρωϊκῶν κατοίκων του καὶ τοῦ βασιλέως Νικολάου, μεθ' ὃ διεσπάρησαν εἰς τὰς ὁδοὺς χειροκροτοῦντες καὶ φάλλοντες τὸν ἐθνικὸν μας ὕμνον.

Μὲ τὸν αὐτὸν ἐξαλλοὺς ἐνθουσιασμὸν ἐπρόκειτο μετ' ὀλίγας ἡμέ-

ρας νὰ συρρεύσῃ, ὁ ἑλληνικὸς λαὸς εἰς τὰ σύνορα ἕνα παλαιὸν τὸν ὑψίστον ἀγῶνα ὑπὲρ τῶν προπατορικῶν του δικαίων.

Νέαι τῶρα ἀξιώσεις, ἐγερθεῖσαι ὑπὸ τῆς Ἰταλίας καὶ ἀποκρουσθεῖσαι ὑπὸ τῆς Πύλης, ἐπέφερον διακοπὴν τῶν περὶ εἰρήνης διαπραγματεύσεων ἐν Οὐσσὺ τῆς Ἑλβετίας, καὶ συνεπῶς ἡ πρώτη μοῖρα τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου, ἡ διοικουμένη ὑπὸ τοῦ ναυάρχου Βιάλε καὶ εὐρισκόμενη τότε εἰς τὰ Ἰταλικά ὕδατα, διετάσσετο νὰ εἶνε ἐτοίμη, πρὸς ἀναχώρησιν εἰς τὸ Αἰγαῖον. Παρὰ τοῖς Ἰταλικῶσι δὲ πολιτικοῖς κύκλοις ἐπεκράτει πεποίθησις ὅτι ἡ ἐπανάληψις τῆς Ἰταλικῆς δράσεως θὰ ἦτο κεραυνοδόλος.

Χαρακτηριστικώτατον διὰ τὴν κατάστασιν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην εἶνε τὸ ἀκόλουθον ἀπόσπασμα κυρίου ἄρθρου τοῦ Παρισικοῦ «Χρόνου», δημοσιευθὲν εἰς τὸ ὑπὸ ἡμερομηνίαν 20)3 8)δρίου 1912 :

«... Καὶ ὁμως ἡ Ἐυρώπη ἔχει βαρυντάις εὐθύνας. Ὅχι μόνον διότι ἐπανελημμένως ἐπέδειξεν ἔλλειψιν Ἐυρωπαϊκοῦ πατριωτισμοῦ, ἀλλὰ καὶ διότι δὲν ἐκράτησεν — ἰδίως αὐτὸ — τὰς ὑποσχέσεις τῆς ἀπέναντι τῶν Χριστιανικῶν Κρατῶν.

»Χοιιάζονται ἀρὰ γε παραδείγματα :

»Εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1908 ὑπεσχέθησαν οἱ ἐν Παρισίοις τὴν προσοφίτησιν τῆς Κρήτης ὡς ἑπαθλον τῆς ἀπόγονο αὐτῆς στάσεως, καὶ ἐν Λονδίῳ ὑπεσχέθησαν τὴν ἀπὸ μέρους τῆς Ἑλλάδος διοικήσιν τῆς μεγαλονήσου, ἣτις ἔκτοτε μένει εἰς ὃ σημεῖον ἦτο.

»Εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἐπέβαλον τὴν καθησυχασίην τῆς διὰ τοῦ σχεδίου τῶν δικαστικῶν ἐν Μακεδονίᾳ μεταρρυθμίσεων τοῦ 1907, σχεδίου ἐγκαταλειφθέντος ἀνεπιστορεπτι κατὰ τὸ 1908.

»Εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούμιον οὐδεμίαν ὑπεσχέθη ἀπὸ μέρους τῆς Ἐυρώπης ὑποστήριξις κατὰ τὸ στάδιον τῶν διαφορῶν, τὰς ὁποίας εἶχον τὰ Κράτη ταῦτα μετὰ τῆς Τουρκίας.

»Ἡ Ἐυρώπη, διὰ τῆς τοιαύτης αὐτῆς στάσεως, ἐπέισε τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ὅτι δὲν ἔχουν πλέον τίποτε νὰ περιμένουν ἀπὸ αὐτῆν, ἐφ' ὅσον πολιτεύονται γαληνιαίως.

»Ἡ βία ἀξίζει περισσότερον». Ἴδου τὸ ἀξίωμα τῆς ἡμέρας.

»Καὶ αἱ Δυνάμεις εἶνε ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι σήμερον δίδουν μεγαλύτεραν ἀκόμη ἠθικὴν δύναμιν εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦτο.»

Παρά τὰς παρατηρήσεις ὅμως ταύτας, τὰς ἐξαιρετικῶς ὀρμείας, τοῦ Τύπου τοῦ διερμηνεύοντος τὰς κρατούσας παρὰ τοῖς ἐλευθεροῖς λαοῖς σκέψεις, ὅλως ἄλλοίαι ἦσαν αἱ τῶν εὐρωπαϊκῶν κυβερνήσεων.

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ἰδίᾳ ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας Σαζόνωφ, διελθὼν ἐκ Βερολίνου, ἐδήλου τὰ ἐξῆς εἰς τὸν «Ἀγγελιαφόρον» τῆς Γερμανικῆς πρωτεύουσας :

«... Αἱ Δυνάμεις εἶνε ἀποφασισμέναι νὰ ἐντοπίσουν τὸν πόλεμον δι' ὅλων τῶν πολιτικῶν μέσων καὶ ἐν ἀνάγκῃ καὶ διὰ στρατιωτικῶν τοιούτων.

»Δύναται ἡ Εὐρώπη νὰ ἀτενίσῃ ψυχραίμως τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Βαλκανικῇ. Ὁ πόλεμος ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν θὰ ἀποβῇ Εὐρωπαϊκός.

»Ἐντὸς ὀλίγων ἐβδομάδων ἀπὸ τῆς κηρύξεώς του, ἐὰν δὲν ἀποσοβηθῇ, ὅλα θὰ εἶνε εἰς τὴν θέσιν των ὅπως πρότερον. Ὁ χάριτης τῆς ἐγγὺς Ἀνατολῆς θὰ διατηρήσῃ τὴν ὄψιν του καὶ οὐδεμίᾳ ἐδαφικῇ μεταβολῇ θὰ ἐπέλθῃ εἰς τὴν Ἀνατολήν.»

Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ὁ πολὺς Σαζόνωφ ὑπῆρξεν ἀμελικτος μέχρι τῶν πρώτων πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν τῶν συμμάχων, μόλις δὲ μετ' αὐτὰς ἐπετεύχθη νὰ μετριασθῇ ἡ ὀρμητικότης τῶν διπλωματικῶν του προβλέψεων, καὶ νὰ πεισθῇ ὁ ἴδιος, ὑποθέτομεν, ὅτι αἱ «προαισθήσεις» τότε μόνον ἔχουν ποιάν τινα βάσιν ἐπαληθεύσεως, ἔταν προέρχωνται ἐκ λόγων καθαρῶς... παθολογικῶν.

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐν τούτοις, τὰ πράγματα εἶχον ὅλως διχοφορετικὴν ὄψιν. Οἱ Τούρκοι, ἐπίσημοι καὶ μὴ, Κυβερνῆται, στρατιῶται καὶ ὄχλος εἶχον ἐσχηματισμένην τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὁ ἐπιχειρῶμενος πόλεμος θ' ἀπέβαινε ἀσφαλῶς νικηφόρος δι' αὐτούς.

Ἐνεκα τῆς πεποιθήσεως ταύτης καθ' ἑκάστην ἐν Κωνσταντινουπόλει διωργανοῦντο συλλαλητήρια ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

Εἰς τὴν φιλοπόλεμον κίνησιν σπουδαῖον μέρος ἔπαιζε τὸ Κομιτᾶτον «Ἐνωσις-Πρόοδος», τὸ ὁποῖον ἀνεφάνη ἐπὶ τῆς σκηπῆς με πολλὰς ἐνδείξεις ὅτι ἀνέκτησεν ἐπιβολὴν τινα.

Πρὸ ὅλην ὅμως τὴν φιλοπόλεμον κίνησιν ἐφαίνετο ὅτι ὁ κυρίως διευθύνων τὰ πράγματα τῆς Τουρκίας Κιαμὴλ πασσᾶς δὲν ἐνέδιδε καὶ δὲν παρεσύρετο ἀπὸ φιλοπόλεμον ρεῦμα, καίτοι ὁ ὑπουργὸς τῶν Νεωτικῶν Μουχτάρ πασσᾶς ἦτο εἰς ἄκρον φιλοπόλεμος.

Προφανῶς ἐπρόκειτο περὶ διαφωνίας διὰ τὸν πόλεμον, τὸν ὁποῖον εὑρίσκεν ἢ μὴ φιλοπόλεμος μερὶς καταστρεπτικὸν διὰ τὴν Τουρκίαν. ἀνεξαρτήτως τῆς ἐκδάσεως αὐτοῦ.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ διαφωνία αὕτη ἐὰν ἐξηκολούθει, θὰ εἶχεν ὡς ἀποτέλεσμα κυβερνητικὴν μεταβολήν, τοῦ Κικιμήλ πασσᾶ ἀναλαμβάνοντος τὴν Μ. Βεζυρεϊαν, ἐὰν ἤθελεν ἐπικρατήσει ἢ γνώμῃ αὐτοῦ.

Ἐν τούτοις, τὰ φιλοπόλεμα συλλαλητήρια ἐξηκολούθουν, πρωτοστατούντων εἰς αὐτὰ τῶν φοιτητῶν.

Οἱ ρήτορες τῶν συλλαλητηρίων τούτων ἀπήγγελλον πυρίνους λόγους ὑπὲρ τοῦ πολέμου.

Εἷς ἐν ἐξ ἐκείνων, τὰ ὁποῖα διοργάνου ὁ «Σύνδεσμος τῆς Ἐλευθέρας Συνεννοήσεως», ὁ ἀρχισυντάκτης τῆς «Σαμπάχ» ἔλεγε μεταξὺ ἄλλων:

«Τὰ φυσικὰ ὄρια τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους εἶνε ἡ γραμμὴ τοῦ Δουνάδεως. Ἰδέτε τὴν καταπληκτικὴν μεγαλοπρέπειαν, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει εἰς τὰ βλέμματά μας εἰς τὴν ὑψηλὴν ταύτην θέσιν ἐν ἣ συνήχθημεν. Ἰδέτε τὴν ἀγίαν Σοφίαν, τὸν ὀβελίσκον, τὸ τέμενος Σουλτάν Ἀχμέτ. Θεέ μου, Θεέ μου, ὅπόσον ὑψηλὴν σελίδα ἀναπολοῦν τὰ ἐθνικά μας αὐτὰ καυχήματα! Ἄλλ' ἡ δύναμις ἦτις ἐκόσμησε διὰ τῆς ἡμισελήνου τὰς κορυφὰς τῶν ἐνταῦθα κληροδοτημάτων τῆς Βυζαντινῆς αυτοκρατορίας, ἦτις κατέρρευσε ἐνεκα ἀνηθικότητος καὶ διαφθορᾶς, ὑπῆρξεν ἡ ἔμφυτος ἀνδρεία τῶν μεγάλων προγόνων μας, ἡ ἀγνότης τῶν ἡθῶν καὶ ἡ φιλοπατρία.

»Πρὸς τὰ γείτονα κράτη ἐδείξαμεν ὑστάτην ὑπομονήν. Τὰ χῶματὰ τῆς πρωτεύουσῆς συνεζυμώθησαν ἐπὶ ὃ αἰῶνας δι' ὀθωμανικῶν αἱμάτων. Τὸ Βελιγράδιον ἐποτίσθη διὰ τοῦ ἱεροῦ αἵματος 20,000 μαρτύρων Ὄθωμανῶν καὶ αἱ Ἀθήναι, αἱ κατακτηθεῖσαι διὰ μεγίστων θύσιων διετέλεσαν ἐπὶ 3 αἰῶνας ἔδρα τῶν γενναίων Γενιτσάρων. Ἡ Κεττίγην τετρακίς ἐπεσεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν ἀνδρείων Ὄθωμανῶν.

»Σήμερον τί ζητοῦσι; νὰ ἔλθωσιν εἰς Ἀδριανούπολιν, Θεσσαλονίκην, Σκόπια, Σκόδραν, Ἰωάννινά, Πρέβεζαν; Δὲν δύνανται νὰ ἔλθουν, οὔτε κατῴρθωσαν ποτέ τι μόναι, ἀφ' ὅτου οἱ Ὄθωμανοὶ ἐφάνησαν εἰς τὴν Εὐρώπην.

»Συμπατριῶται! Οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ τόσο ἀυθάδεις, οὐδὲν ἀπέκτησαν διὰ τοῦ ξίφους. Τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα ἔδωκαν εἰς αὐτοὺς ἡ πολιτικὴ, ἡ ἀδικία, ἡ μεροληψία. ἡ αἴτιμος πολιτικὴ. . . .» κτλ.

Μετὰ τοὺς λόγους τούτους ἡ διαδήλωσις διηρθύθη πρὸς τὸ Γιλδίξ διὰ τὴν ἐκδηλώσιν αἰσθημάτων ἀφοσιώσεως πρὸς τὸν Σουλτᾶνον.

Κατὰ τὴν μετάβασιν ὁ Δερβίς Χίμα πάντοτε ἐπὶ κεφαλῆς ὦν τῆς διαδήλωσεως ἐπωφελήθη συγμικαίας σταθμεύσεως καὶ εἶπε:

«Ἡ Βουλγαρία, ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλὰς μᾶς κáμνουν τὸν πόλεμον, ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες καὶ Βούλγαροι Ὀθωμανοὶ εἶνε ἀδελφοὶ μας ὡς πρέπει νὰ προστατεύσωμεν...»

Πρὸ τῆς Ἰταλικῆς πρεσβείας οἱ διαδηλωταὶ ἐκράυγαζον «κάτω ἡ Ἰταλία». Πρὸ τῆς Ἀγγλικῆς προέβησαν εἰς ζωνηρὰς ἐπευφημίας.

Ἐνώπιον τῆς οἰκίας τοῦ Νουραδουγκιᾶν ἐφένθη οἱ διαδηλωταὶ ἐκράυγασαν «κάτω ἡ συνδιάσκεψις, ζήτω ὁ πόλεμος».

Ὁ Νουραδουγκιᾶν, παρουσιασθεὶς ἀπὸ τινος τῶν παραθύρων, εἶπεν:

— «Ἡ Κυβέρνησις ἔλαβεν ἕλα τὰ μέτρα διὰ τὴν ἀντιμετωπίσιν τῆν κατάστασιν. Ὁ Θεὸς εἶνε μεθ' ἡμῶν.»

Ζωνηραὶ ἐπευφημίαι ὑπὲρ τοῦ πολέμου ἐκάλυψαν τὰς ἐπισήμους αὐτὰς φράσεις τοῦ ἀμφιβίου Ἀρμενοτούρκου ὑπουργοῦ.

Καὶ ἡ φιλοπόλεμος παρέλασις διελύετο μὲ ἐρρωμενεστέραν ἤδη τὴν πεποιθήσιν ἐπὶ τὸ βέβαιον τοῦ πολέμου καὶ ἐπὶ τὸ ἐπιτυχὲς αὐτοῦ διὰ τὰ ὄνειρά των καὶ τὰς βλέψεις των.

Ἐνῶ δὲ αἱ πολεμικαὶ προετοιμασίαι ἐξηκολούθουν πυρετωδῶς πανταχοῦ τοῦ Αἴμου, ὁ Σουλτᾶνος, ὅπως ἐνισχύσῃ τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ του, ἐξέδιδε τὴν 29ην Σεπτεμβρίου τὴν ἐξῆς προκήρυξιν, ἥτις διενέμετο ἀμέσως πρὸς τὸν στρατὸν καὶ τὸν λαόν:

«Σύμπας ὁ κόσμος γνωρίζει καλῶς τὴν ἀγάπην τῆς Τουρκίας πρὸς τὴν εἰρήνην. Οἱ Ὀθωμανοὶ σέβονται τὰ δίκαια ὄλων τῶν ἔθνων, ἐπιθυμοῦν ὅμως ὅπως καὶ ὅλοι οἱ ἄλλοι σέβωνται τὰ δικαιώματα αὐτῶν.

»Οἱ Ὀθωμανοὶ οὐδεμίαν ὀπισθοβουλίαν τρέφουν ἐναντίον οἰουδήποτε κράτους, καὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα ν' ἀξιώσουν, ὅπως καὶ τὰ ἄλλα κράτη φέρωνται πρὸς τὴν Τουρκίαν κατὰ τὸν αὐτὸν εἰλικρινῆ τρόπον.

»Οἱ Ὀθωμανοὶ, μὴ ἐπιθυμοῦντες νὰ διαταράξουν τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν πρόοδον οὐδενὸς λαοῦ, ἀπαιτοῦν ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι λαοὶ μὴ διαταράττουν τὴν εὐημερίαν καὶ τὴν πρόοδον αὐτῶν.

»Παρὰ τὰς μεγάλας δυσχερείας, εἰς τὰς ὁποίας εὐρίσκειται ἔκτε-

θημένη ἀναμφιβόλως ἡ χώρα μας, θὰ μελετήσωμεν κατὰ τὸ δυνατόν τὰς μεταρρυθμίσεις, τῶν ὁποίων αὕτη ἔχει ἀνάγκη.

»Οἱ μικροὶ μας γείτονες, ἐποφθαλμιῶντες τὸ ἔδαφός μας καὶ βλέποντες ὅτι αἱ προόδοί μας θὰ παρακολούσουν τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἐκνόμων σκοπῶν των, ἐπιθυμοῦν νὰ δυσχεράνουν τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ τὰς προόδους μας.

»Αἱ δυσχεραῖά μας ἐπέφερον τὴν συμφωνίαν μεταξὺ τῶν γειτόνων μας ὅπως προσβάλουν τὰ σύνορά μας.»

Ἡ προκήρυξις ἐτόνιζεν ὅτι «αἱ οὐτοποῦσαι Βουλγαρία, Σερβία, Ἑλλάς καὶ Μαυροβούνιον, λησμονοῦσαι τὰ ἥρωϊκὰ κατορθώματα, μὲ τὰ ὅποια οἱ Ὀθωμανοὶ ἐγέμισαν εἰς τὸ παρελθὸν τὰς τέσσαρας ταύτας χώρας, προσέτι δὲ καὶ τὰς ἀνδραγαθίας τῶν Ὀθωμανῶν ἐν Τριπολίτιδι, ἀπέστειλαν εἰς τὰ ὀθωμανικὰ σύνορα τὰ στρατεύματά των Ἐἴμεθα κατὰ συνέπειαν ὑποχρεωμένοι νὰ κινητοποιηθῶμεν καὶ ἡμεῖς. Καὶ πράγματι διετάξαμεν γενικὴν κινητοποίησιν τῶν ἐφεδρειῶν ἐν τῇ χώρᾳ μας».

Ἡ προκήρυξις κατέληγεν ἐκφράζουσα πλήρη τὴν πεποίθησιν τῆς Μεγαλειότητός του, ὅτι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα θὰ ἐφαίνοντο ἀντάξια τῶν προγόνων των καὶ θὰ ὑπερήσπιζον τὸ ἱερὸν ἔδαφος τῆς πατρίδος κατὰ τῶν ἐχθρῶν, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ ἀποσπάσουν παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν τὴν πατρικὴν των κληρονομίαν καὶ νὰ καταστρέψουν τὴν εὐτυχίαν τῶν τέκνων των.

Εἰς τὴν προκήρυξιν ἐτονίζετο ἐν τέλει, ὅτι τὰ στρατεύματα θὰ ἐφαίνοντο ἀντάξια τῶν ἀδελφῶν των ἀγωνιστῶν ἐν Τριπολίτιδι καὶ θὰ προσέθετον νέας δάφνας εἰς τὰς παλαιὰς νίκας τῶν προγόνων των! ...

Ἐπηύχετο δὲ τὴν νίκην εἰς τὰ Ὀθωμανικὰ δπλα.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ Αὐστριακὸς Καγκελλάριος κόμης Μπέρχτολδ ἐδήλου ἐπισήμως ὅτι ἡ Αὐστρία «δὲν εἶχε κατακτητικὰς βλέψεις ἐπὶ τῶν χωρῶν τοῦ Αἴμου, ἀλλ' εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν ζωτικώτατον αὐτῆς συμφέρον τῇ ἐπέβαλλε νὰ περιφρουρήσῃ μέχρι ἐσχάτων τὴν εἰρήνην»,—χωρὶς καὶ νὰ ἐξηγήῃ ὅποιον ἀρὰ γε ἦτο αὐτὸ τὸ ζωτικώτατον συμφέρον.

Ἡ Ἰταλία ἔτασεν ἤδη νέαν εἰκοσιτετράωρον προθεσμίαν εἰς τὴν Πύλην, ὅπως δηλώσῃ ὀριστικῶς ἂν παρεδέχετο ἢ ὄχι τοὺς ἰταλικοὺς ὁρους πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης.

Εἰς τὴν ἀπόφασιν ταύτην προέβη ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις καθ' ὅσον ἀπεδείχθη ὅτι ἡ μὴ ἔγκαιρος ὀριστικὴ ἀπάντησις τῆς Τουρκίας εἰς τὰς ἰταλικὰς προτάσεις ὀφείλετο εἰς τηλεγραφικὰς δυσχερείας πρὸς συνεννόησιν τῶν ἐν Οὐσσὺ Τούρκων πληρεξουσίων μετὰ τῆς Κυβερνήσεώς των.

ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, ὁ ἐν Τριπολίτιδι ἀρχηγὸς τῶν τουρκικῶν δυνάμεων Ἐνδὲρ βέγης ἐδοκίμασεν ἐπιστολὴν εἰς τὸν «Ἀγγε-
λιαφόρον», διὰ τῆς ὁποίας ἐδήλου ρητῶς ὅτι:

«Ἡ παρούσα κατάστασις ὀφείλεται εἰς τὴν Ἰταλίαν περισσότερον ἀπὸ 20 ἐκ τῶν περιφήμων νικῶν τῆς.

»Πρὸς τὸ παρὸν δὲν δύναται παρὰ νὰ σφίξῃ τοὺς γρόνθους. Ἐὰν ὅμως κατορθωθῇ καὶ διευθετηθοῦν τὰ πράγματα μετὰ τιμῆς, τότε θὰ τρέξῃ εἰς τὰ Βαλκάνια.

»Ἐὰν τοῦναντίον ἀναγκασθῶμεν νὰ δεχθῶμεν ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν ἐπαισχύντους ὄρους, δὲν μοι μένει ἄλλο παρὰ νὰ μείνω εἰς Τριπολί-
τιδα διὰ νὰ πολεμῶ τοὺς Ἰταλοὺς ἐν ὅσῳ ζῶ...

Ἐπανελαμβάνοντο ἤδη τὰ πρὸς τὴν Πύλῃν διαδήματα τῶν Δυνά-
μεων κατὰ τοῦ παρανόμου καὶ ἀδικαιολογήτου τῆς κρατήσεως
τῶν ἐλληνικῶν ἀτμοπλοίων ἐν Κωνσταντινουπόλει, καὶ ταῖς ἐδίδοτο
ἡ ἀπάντησις ὅτι θ' ἀπελύοντο μόνον τὰ φέροντα ξένα ἐμπορεύματα
σκάφη, —ἐμπορεύματα δηλαδὴ ἀνήκοντα εἰς ἀγορὰς ἄλλας πλὴν τῶν
ἐλληνικῶν.

Ἡ δὲ Μαυροβουνιωτικὴ Κυβέρνησις, ἡ διερρήξασα, ὡς εἶδομεν,
ἤδη τὰς πρὸς τὴν Τουρκίαν σχέσεις τῆς, ἀπαντῶσα ἀμέσως εἰς τοὺς
ἐπιδιώσαντας αὐτῇ τὴν γνωστὴν «κοινὴν διακοίνωσιν» τῶν Δυνάμεων
πρὸς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, πρεσβευτὰς Αὐστρίας καὶ Ρωσίας, ὑπῆρξε
λακωνικωτάτη ὅσον καὶ χαρακτηριστικῆ τῆς ἀποφασιστικότητός τῆς
πρὸς πόλεμον :

«Τὸ διάβημα τῶν Δυνάμεων ἐγένετο ἀτυχῶς πολὺ ἀργά!»

Οὐτε λέξιν ἐπὶ πλέον.

Καὶ αἱ ἐχθροπραξίαι ἐσυνεχίζοντο ἄνευ διακοπῆς.

Ἐν Ἑλλάδι ἀφ' ἑτέρου ἐπεκράτει ἀληθὴς φρενίτις πατριωτισμοῦ
καὶ πολεμικοῦ μένους.

Ἐίχομεν δὲ τοιαύτας ἐνδείξεις τοῦ τοιοῦτου, ὥστε μᾶς ἐφέροντο

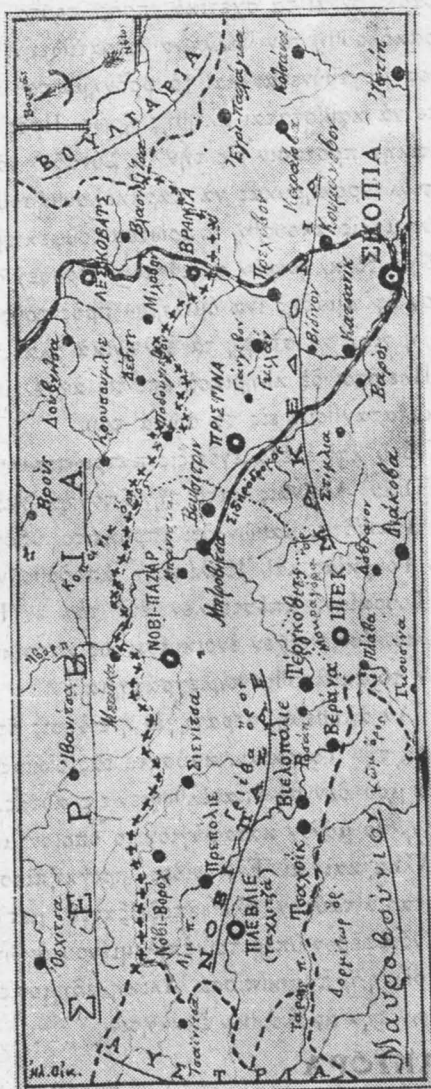

πολλάκις εἰς τὴν μνήμην χρόνοι πρὸ πολλοῦ παρελθόντες, καθ' οὓς ὁ Ἑλληνικὸς ἡρωϊσμός καὶ ἡ αὐταπάρνησις εἶχον ἐπιτελέσει θαύματα κοσμοῦντα ἕκαστε ὡς ἀδαμάντινα πλαίσια τὰς ἀλληλομονήτους σελίδας τῆς ἱστορίας ἡμῶν.

Πρῶτος εἶδιδε τώρα τὸ παράδειγμα καὶ ἐφανερώνατο λάτρης μιᾶς εὐγενεστάτης ἰδέας ὁ Σεβασμιώτατος Ἐπίσκοπος Τρικκάλων Ἄνθιμος Παντελάκης. Ἀφῆκε τὴν ποιμενικὴν ράβδον ὁ πατριώτης ἐπίσκοπος διὰ νὰ λάβῃ τὸ ὄπλον.

«Ἡ πατρίς», ἔλεγεν, «ἔχει ἀνάγκην κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις χειρῶν δυναμένων νὰ κρατοῦν ὄπλα.

»Δὲν βλέπω τὸν λόγον, ὅστις ἐμποδίζει τὸν κληρὸν ν' ἀφήσῃ πρὸς στιγμὴν τὸ εἰρηνικὸν του ἔργον. Ἄλλως τε γνωρίζομεν τάχα ἂν αὔριον ἐνῶ καθήμεθα κλεισμένοι ἐδῶ θὰ εἴμεθα ἐν τῇ ζωῇ; Ἐγὼ ἤδη ἠγόρασα τὴν πολεμικὴν μου πανοπλίαν καὶ εἶμαι ἕτοιμος μὲ τὴν πρώτην βολήν, ἤτις θὰ ριφθῇ εἰς τὰ σύνορα, νὰ προστρέξω ἐκεῖ μὲ τὸ σῶμα τὸ κληρικόν, ὅπερ θὰ σχηματίσω. Ἐκάλεσα ὅλους τοὺς καλογήρους τοὺς δυναμένους νὰ φέρουν ὄπλα καὶ τοὺς ἱερεῖς τοὺς νέους

Χάρτης τῶν Σερβοτουρκικῶν ὁρίων πρὸς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὸ Νότιον-Παζαύ.

καὶ μὴ ἔχοντας οἰκογενειακὰς ὑποχρεώσεις, αἵτινες ἀνέρχονται περὶ τοὺς 20 καὶ οἱ ὅποιοι προθυμότερα ἐδέχθησαν τὴν πρότασίν μου. Ἦδη καταρτίζονται τὰ σχετικὰ πρὸς τοῦτο. Εἶνε ἀνάγκη ὁ κληρὸς νὰ παρακολουθῇ τὸν Ἑλληνα στρατιώτην, διότι τότε τὸ πολεμικόν του μένος μεγαθύνεται καὶ τὸ φρόνημά του ἀναπτεροῦται ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε νὰ καθίσταται ἀληθὴς ἥρωα. Πρὸς τοῦτο μάλιστα θὰ κάμω καὶ σχετικὴν πρότασιν εἰς τὴν Ἱ. Σύνοδον νὰ διατάξῃ τοὺς νέους τουλάχιστον ἱεροκλήρυκας νὰ παρακολουθήσουν τὸν στρατόν. Τὸ ἐπ' ἐμοὶ εὐθὺς μὲν ἄκουσθῆ ὁ πρῶτος τουφεκισμὸς εἰς τὰ σύνορα, θὰ τρέξω ἐκεῖ μὲ τὸ κληρικὸν σῶμά μου. Προσεχῶς θὰ μεταβῶ εἰς τὸ στρατόπεδον ἐφ' ἑμάξης ἵνα ὁμιλήσω πρὸς τοὺς στρατιώτας. Ἄς εὐχρηθῶμεν ἤδη ἢ νίκη νὰ στέψῃ τὰ ἑλληνικὰ ἔθλα».

Πλείστοι δὲ κληρικοί, ἐπὶ τῷ ἀγγέλματι τούτῳ, ἔσπευδον ἀμέσως νὰ καταταχθοῦν εἰς τὸ σῶμά του.

Ἴδου καὶ ἑτέρα ἐνδειξις πατριωτισμοῦ :

Ὁ ἐν Ἀθήναις κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην διατρίβων Ρόδιος προῦχων Δρακίδης, μαθὼν ὅτι ἐπρόκειτο, ὑπογραφομένης τῆς εἰρήνης μεταξὺ Τουρκίας καὶ Ἰταλίας, ν' ἀποδοθοῦν αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀπέστειλεν εἰς τὸν ἐν Ρόδῳ διαμένοντα στρατηγὸν Ἀμέλιο, ὅστις εἶχεν ἐνοικιάσει ὡς κατοικίαν τρεῖς οἰκίας του εἰς τὴν νῆσον τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

« Ἄν ἀληθεύῃ, στρατηγέ, ἢ εἰδησις ὅτι θὰ ἐπιστρέψετε τὴν νῆσόν μας εἰς τὴν Τουρκίαν, καύσατε τὰς οἰκίας μου, διότι ἐγὼ καὶ ἡ οἰκογένειά μου δὲν θὰ ἐπανέλθωμεν εἰς αὐτάς, ἀλλὰ θὰ καταφύγωμεν εἰς τὰ ὄρη, τὸ μόνον καταφύγιον τὸ ὅποιον μᾶς ἀπομένει ».

Ἀλλὰ καὶ αἱ Ἑλληνίδες πριγκίπισσαι δὲν ὑπέστησαν κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ἀλλ' ἐπεδείξαντο μετ' ἐπαινετοῦ ζήλου τὸ ἄκρον τῶν ἐνδιαφέρον ὑπὲρ τοῦ ἐπικειμένου ἀγώνος.

Πρώτη ἡ πριγκίπισσα Ἀλίκη ἐδημοσίευσεν διὰ τῶν ἀθηναϊκῶν ἐφημερίδων τὴν ἀκόλουθον ἐκκλήσιν :

ΑΝΑΚΤΟΡΑ

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 24 Σεπτεμβρίου 1912.

Διὰ τοὺς στρατιώτας τῆς Πατρίδος μας.

« Ἐκαστον στρατιώτην, τὸν ὅποιον ἡ Πατρίς ἐκάλεσεν ὑπὸ τὰ ἔθλα εἰς αὐτάς τὰς κοισίμους περιστάσεις τοῦ Ἔθνους, θὰ ἐπεθύ-

μουν νὰ ἐφοδιάσω τὸ ταχύτερον διὰ τῶν ἀπαραιτήτων ἐνδυμάτων κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν τοῦ ἔτους.

»Ὅπως τοῦτο κατορθωθῆ, ἐπικαλοῦμαι τὸν πατριωτισμὸν ἐκάστου Ἑλλήνος ἵνα εὐαρεστηθῆ νὰ μὲ συνδρομή διὰ τοῦ ὄβολου του.

»Εὐγνωμόνως θὰ δεχθῶ τὴν δεκάραν τοῦ πιωχοῦ, ὅπως καὶ τὴν προσφορὰν τοῦ πλουσίου.

»Πᾶσα Ἑλληνίς, ἥτις ἠθελεν ἔχει τὴν εὐχαρίστησιν νὰ μὲ βοηθήσῃ εἰς τὴν ραφὴν τῶν ἐνδυμάτων τούτων, θέλει μὲ εὔρει προθύμον εἰς τὸ νὰ τῇ παρῴσω τὰ ἔλικα καὶ τὴν παρακαλῶ ν' ἀπευθύνεται εἰς τὸ ἐν τοῖς Ἀνακτόροις γραφεῖον τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλείουσης ἀπὸ τῆς 26ης τρέχοντος καθ' ἐκάστην ἀπὸ τῆς 3-5 μ.μ.

»Εἶμαι βεβαία ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξῃ Ἑλλην ἢ Ἑλληνίς, οἷτινες θὰ ἀρηθηθῶν τὴν συνδρομὴν ἣν ζητῶ διὰ τὰ τέκνα τῆς φιλιότητος μας Πατρίδος.

ΑΛΙΚΗ»

Μετὰ τὴν περιγίπισσαν Ἀλίκην, τὸν λόγον ἔχει ἡ μέλλουσα Βασίλισσα περιγίπισσα Σοφία, ἥτις ἰδρύουσα νοσοκομεῖα ἐξ ἰδίων τῆς, ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν τὴν ἑξῆς ἐκκλησίαν :

«Ἡ μητρικὴ στοργὴ καὶ περίθαλψις τῶν τραυματιῶν μαχητῶν τῶν ὑπὲρ Πατρίδος ἀγωνιζομένων εἶνε τὸ εὐγενέστερον τῶν καθηκόντων, ἀντάξιον πρὸς ἐκεῖνο τοῦ ὑπὲρ Αὐτῆς θνήσκοντος.

»Ἐπανελημμένως καὶ πάντοτε μοῦ ἐδόθη ἀφορμὴ νὰ ἐκτιμήσω τὰ πατριωτικὰ καὶ γενναῖα αἰσθήματα τῶν τέκνων τῆς Πατρίδος μας, καὶ σήμερον ἰδρύουσα Νοσοκομεῖα ἐν Ἀθήναις ὑπὸ τὴν ἐμὴν μέριμναν καὶ ἐπίβλεψιν διὰ τοὺς τραυματίας τοῦ πολέμου, ἀδιαφόρως βαθμοῦ, ἀποτείνομαι καὶ πάλιν πρὸς τοὺς ἀπανταχοῦ Ἑλληνας καὶ τὰς Ἑλληνίδας, ἐπικαλουμένη τὴν φιλάνθρωπον καὶ εὐγενῆ αὐτῶν συνδρομὴν.

ΣΟΦΙΑ»

»Αἱ προσφοραὶ δεχταὶ εἰς εἶδη καὶ εἰς χρήματα, ὀλίγα ἢ πολλά. Ἀποστέλλονται πρὸς τὴν δεσποινίδα ἐπὶ τῶν τιμῶν Κοντοσταύλου, Ἀνάκτορα Διαδόχου».

Κατὰ προτίμησιν καὶ κυρίως παρεκάλει διὰ φανέλλαν μαλλίνην, ἄκοπον εἰς τόπια, προσκέφαλα ἀπὸ καουτσούκ, τραπεζάκια καφερείων σιδηρᾶ λευκά, κάλτσες ἐγχώριες μάλλινες κ. τ. λ.

Τρίτη ἔπεται τώρα ἡ ἐκκλησις τῆς περιγληπίσσης Ἑλένης, ἣτις εἶχεν οὕτω :

« Ἀναλαβοῦσα τὴν διοργάνωσιν φρονητοῦ σιδηροδρομικοῦ Νοσοκομείου πρὸς μεταφορὰν ἐκ Λαοισῆς εἰς Ἀθήνας καὶ ἐνδιαμέσους πόλεις τραυματιῶν τοῦ πολέμου, ἐπικαλοῦμαι τὴν συνδρομὴν πάντων, ἐκάστου ἐν τῷ μέτρῳ τῶν δυνάμεων αὐτοῦ, πρὸς καταρτισμὸν, ἐφοδιασμὸν καὶ λειτουργίαν τούτου, ἵνα ἀνταποκριθῆ ὅσον τὸ δυνατόν ἐντελέστερον εἰς τὴν ἰεράν αὐτοῦ ἀποστολὴν πρὸς περιθάλψιν τῶν μαχομένων τέκνων τῆς φιλιότητος Πατριδος μας.

ΕΛΕΝΗ»

Ἀθήναι, 28 Σεπτεμβρίου 1912

(ΑΝΑΚΤΟΡΟΝ ΠΡΙΓΚΙΠΟΣ ΝΙΚΟΛΑΟΥ)

Ἦγγέλλετο συνάμα τώρα ὅτι καὶ ὁ Γαριβάλδης, ὁ πάντοτε φίλος τῶν ὑπὲρ ἐλευθερίας μαχομένων, ἐπρόκειτο νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὅπως συμπολεμήσῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ μας.

Ὁ Ἀλέξανδρος Ρώμας, ὁ ὑπαρχηγὸς τῶν Ἐρυθροχιτώνων Γαριβαλδινῶν κατὰ τὸ 1897, ἀπέστειλε πρὸς τὸν Γαριβάλδην τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

« Ριτσιώτην Γαριβάλδην

Ρώμην Ριορέδον

Ἐν περιπτώσει πολέμου, οἱ Ἕλληνες Γαριβαλδῖνοι ἐλπίζουσι νὰ σᾶς ἴδουσι ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν, ἵνα μᾶς ὀδηγήσῃτε ὅπως ὀρέψομεν νέας δάφνας.

Ἀδελφικούς ἀσπασμούς

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΡΩΜΑΣ»

Εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ὁ ἐνδοξὸς στρατηγὸς ἀπήντα ὡς ἐξῆς :

« Ἀλέξανδρον Ρώμαν

Ἀθήνας

Προσέφερον τὰς ὑπηρεσίας μου εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

ΡΙΤΣΙΩΤΗΣ ΓΑΡΙΒΑΛΔΗΣ»

Ἦνοιγε δὲ ἀμέσως κατάλογος, εἰς τὸν ὁποῖον ἐνεγράφαντο οἱ μέλλοντες νὰ ἀποτελέσουν τὴν φάλαγγα τῶν Ἐρυθροχιτώνων.

Τὴν 29 τέλος Σεπτεμβρίου ἡ Α. Γ. ὁ Διάδοχος τοῦ Θρόνου ἀπῆρχετο εἰς τὰ Σύνορα, ὑπὸ τὰς οὐρανομίμεις ἐπευφημίαις καὶ τὰς

ἐνθουσιώδεις εὐχὰς ὀλοκλήρου τοῦ Ἔθνους, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἀρχιστρατηγίαν τῆς μελλούσης νὰ ἀντιταχθῇ κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ ἐλληνικῆς στρατιᾶς.

Ἐτι δὲ μᾶλλον ἀνεπτέρουν τὸ φρόνημα τῶν μαχητῶν μας αἱ ἐξῆς δηλώσεις τοῦ Ἀγγλοῦ Ναυάρχου Τῶφνελ, ἀρχηγοῦ τῆς ἀγγλικῆς διοργανωτικῆς τοῦ στόλου μας ἀποστολῆς :

— «Τὸ ἐλληνικὸν ναυτικόν», ἔλεγεν ὁ Τῶφνελ, «ἔχει δύο ἀκαταμάχητα προσόντα. Πρώτης τάξεως ναύτας καὶ ἀρίστους πυροβολητάς. Ἀμφότερα δ' αὐτὰ βαρύνουν πάρα πολὺ εἰς τὴν ἔκβασιν μιᾶς ναυμαχίας.»

Ἡ 30ῆ Σεπτεμβρίου ἦτο ἡ ὠρισμένη ἡμέρα τῆς ἐπιδόσεως τῆς «ταυτοσήμου διακοινώσεως» τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν εἰς τοὺς ἑκασταχοῦ πρεσβευτάς τῆς Τουρκίας. Ἀλλ' ὁ ἐν Ἀθήναις τοιοῦτος ἐπρόκειτο νὰ μᾶς ἐπιφυλάξῃ ἐκπλήξεις βαρυνούσας οὐχὶ τόσον τὴν ἀδατημοσύνην αὐτοῦ, ὅσον τὴν ἀξιοπρέπειάν του.

Ἀλλ' ἄς ὀμιλήσουν κάλλιον τὰ γεγονότα.

Τὸ ἑσπέρας τῆς 30ῆς Σεπτεμβρίου, μεταξύ τῆς 7ης καὶ 8ης ἐπεδόθη εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Τουρκίας ἡ ταυτοσημὸς διακοίνωσις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Ταυτοχρόνως ἡ ἰδία διακοίνωσις ἐπεδίδετο εἰς τοὺς ἐν Βελιγραδίῳ καὶ Σόφια πρεσβευτάς τῆς Τουρκίας ὑπὸ τῶν οἰκείων ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν.

Ὁ ἕλλην ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν προέβαινε σχετικῶς πρὸς τοῦτο εἰς τὰς κάτωθι ἀνακοινώσεις :

«Κατόπιν συνεννοήσεως μεταξύ τῶν Κυβερνήσεων τῶν τριῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἐπειδὴ τὸ Μαυροβούνιον διέρρηξεν ἤδη τὰς σχέσεις του μετὰ τὴν Τουρκίαν, ἐπεδόθη σήμερον μεταξύ τῆς 7ης καὶ 8ης ἑσπερινῆς ὥρας ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν ἡ ταυτοσημὸς διακοίνωσις πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις, Σόφια καὶ Βελιγραδίῳ Τούρκους πρεσβευτάς. Εἰς τὸ Βελιγράδιον ἐπεδόθη ὀλίγον ἐνωρίτερον, ὑπάρχει μάλιστα καὶ πληροφορία ὅτι ὁ ἐκεῖ Τούρκος πρεσβευτὴς ἐδέχθη τὴν διακοίνωσιν καὶ τὴν ἐτηλεγράφησεν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του. Εἰς τὴν Σόφιαν ἐπεδόθη συγχρόνως ὡς ἐδῶ, δὲν ὑπάρχει ὅμως πληροφορία ἂν τὴν ἐδέχθη ὁ ἐκεῖ πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας καὶ ἂν τὴν διεδίδασεν εἰς τὴν Κυβέρνησίν του. Ἐνταῦθα ἐπεδόθη ὑπὸ τοῦ ἰδιαίτερου γραμ-

ματέως μου κ. Καρατζῆ πρὸς τὸν Τούρκον πρεσβευτὴν, ὁ ὁποῖος τὴν ἐδέχθη, παρεκάλεισε δὲ μάλιστα νὰ συστηθῆ εἰς τὸ τηλεγραφεῖον νὰ προτιμηθῆ ἢ διαδιβάσῃς τοῦ τηλεγραφήματός του πρὸς τὴν Κυβέρνησιν του παντὸς ἄλλου τηλεγραφήματος, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐγκαίρως ἐγένετο.

»Ὁ Τούρκος πρεσβευτὴς ὅμως, ἀφοῦ τὴν ἐδέχθη καὶ τὴν ἐκράτησεν ἐπὶ τρεῖς ὥρας, μού τὴν ἐπέστρεψεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον διὰ τοῦ γραμματέως τῆς Πρεσβείας, προφανοῦς ὅτι μελετήσας αὐτὴν καὶ ἰδὼν ὅτι δὲν εἶνε δυνατόν νὰ τὴν διαδιβάσῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν του, μὲ παρακαλεῖ νὰ τὴν διαδιβάσω ἐγὼ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

»Ὡς ἦτο ἐπόμενον, δὲν ἐδέχθην ἐγὼ νὰ κρατήσω τὴν διακοίνωσιν, ἣτις εἶχεν ἤδη γίνει, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἰς πρέσβυς δὲν δύναται νὰ ἔχη δύο λόγους καὶ ἀπαξ τὴν ἀπεδέχθη κατ' ἀρχὴν καὶ μὲ παρεκάλεισε μάλιστα νὰ συστήσω εἰς τὸ τηλεγραφεῖον νὰ προτιμηθῆ τὸ τηλεγράφημά του, δὲν ἠδυνάμην νὰ τὴν ἀποδεχθῶ ἐπιστρεφομένην.

»Ἡ πρὸς τὴν Τουρκίαν διακοίνωσις ἀναφέρει ὅτι ἡ κατάστασις εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἔχει ἀνάγκην ριζικῶν πλέον μεταρρυθμίσεων διὰ νὰ βελτιωθῆ. Ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αἱ ὀριζόμεναι ὑπὸ τοῦ 23 ἄρθρου τῆς Βερολινίου συνθήκης εἶνε ἀνεπαρκεῖς, διότι ἔκτοτε παρήλθον 34 ἔτη, κατὰ τὸ διάστημα τῶν ὁποίων ἡ κατάστασις ἐχειροτέρευσεν, ἐπομένως παρίσταται ἀνάγκη ριζικωτέρων μέτρων. Ὅτι ἡ λήψις τῶν μέτρων τούτων συνάδει καὶ πρὸς τὸ καλῶς ἐννοούμενον συμφέρον τῆς Αὐτοκρατορίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ συμφέρον τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, τῶν ὁποίων οἱ ὁμογενεῖς ὑφίστανται τὰς συνεπεῖας τῆς καταστάσεως. Προσκαλοῦμεν δὲ τὴν Τουρκίαν χωρὶς νὰ ὀρίζωμεν χρόνον διὰ νὰ ἀπαντήσῃ, ὅπως ἐντὸς ἑξ μηνῶν ἐφαρμόσῃ τὰς μεταρρυθμίσεις ταύτας καὶ ἀφοπλισθῆ, διότι ὁ ἐξοπλισμὸς τῶν Βαλκανικῶν ἦτο ἀποτέλεσμα τοῦ ἰδιοῦ της ἐξοπλισμοῦ, ἐπομένως τὰ Βαλκανικὰ κράτη δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀποστρατευθοῦν πρὶν ὄσῃ τὸ σύνθημα ἢ Τουρκία.

»Μετὰ τῆς διακοινώσεως, ὑπεβλήθη καὶ συμπληρωματικὸν σημείωμα περὶ τῶν εἰσακτέων μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν. Αἱ ὑποδεικνυόμεναι μεταρρυθμίσεις θὰ εἶνε τοιαῦται, ὥστε νὰ ἐξασφαλίζεταί πλήρης διοικητικὴ αὐτονομία, διότι μόνον κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρχῃ ἀσφάλεια ζωῆς, τιμῆς

καὶ περιουσίας τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν. Ζητοῦμεν ἐπομένως τὸν διορισμὸν βαλκάνων χριστιανῶν ὑποδεικνυομένων ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων, τὴν σύστασιν αἰρετῶν κατὰ ἐκλογικὰ διαμερίσματα Συμβουλίων, εἰς τὰ ὅποια νὰ ἀντιπροσωπεύονται ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ ἕκαστῶν αἰθνοτήτες, ὡς καὶ τὴν ἀντιπροσώπευσιν τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν ἐν τῇ Βουλῇ ἐν ἀναλογία πρὸς τὸν πληθυσμὸν ἐκάστου διαμερίσματος. Ζητοῦμεν ἐπίσης τὴν ἔδρυσιν ἀνωτάτου Συμβουλίου Ἐλέγχου ἐδρεύοντος εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν καὶ ἀποτελουμένου ἐκ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν.

«Αὐτὴ εἶναι ἐν περιλήψει ἡ πρὸς τὴν Τουρκίαν νότα τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν.

Ἐπίσης ἀπόψε ἐπεδόθη ταυτόσημος ἀπάντησις τόσον ἐνταῦθα ὡσον ἐν Βελιγραδίῳ καὶ Σόφειᾳ πρὸς τὰς τελευταίας δηλώσεις τῶν δύο ἐντολοδόχων Δυνάμεων Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας.

Εἰς τὴν ἀπάντησιν ἐν ἀρχῇ εὐχαριστοῦμεν τὰς Μεγάλας Δυνάμεις διὰ τὴν φιλικὴν αὐτῶν παρέμβασιν, δηλοῦμεν ὅμως ὅτι ἡ κατάστασις εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν συνετεία τῆς ἀθαιρέτου καὶ προκλητικῆς στάσεως τῆς ἐπισήμου Τουρκίας ἐφθασεν εἰς δυσάρεστον σημεῖον διὰ τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς, ὥστε ἡ βελτιώσις τῆς ν' ἀπαιτήσῃ ριζικὰς μεταρρυθμίσεις. Καὶ ἐπαναλαμβάνομεν ὅσα εἰς τὴν τουρκικὴν διακοίνωσιν ἀναφέρομεν, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αἱ ὑπισχνούμεναι ὑπὸ τοῦ 23ου ἄρθρου τῆς Βερολινίου συνθήκης εἶνε σήμερον ἀνεπαρκεῖς ὅπως ἐπιφέρουν θεραπείαν εἰς τὴν ἔκτοτε ἐπὶ τῷ χεῖρω λαβοῦσαν τροπὴν ἐσωτερικὴν ἐν Τουρκίᾳ κατάστασιν.

Ἰδοὺ καὶ μερικαὶ χαρακτηριστικαὶ λεπτομέρειαι ἐν σχέσει πρὸς τὸ πρωτάκουστον τοῦτο ἐπεισόδιον.

Ὁ γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Καρατζᾶς μεταβάς εἰς τὴν Τουρκικὴν πρεσβεῖαν ἐπέδωκεν εἰς τὸν Τούρκον πρεσβευτὴν Μουχτάρ πασσᾶν τὴν διακοίνωσιν ταύτην. Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Τουρκίας ἐδήλωσεν εἰς τὸν Καρατζᾶν ὅτι θὰ μεταβιδάσῃ αὐτὴν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, παρακαλέσας συγχρόνως ὅπως κρατηθῇ ἐλευθέρῳ τηλεγραφικῇ τις γραμμῇ ἵνα δυναθῇ αὐθημερὸν ν' ἀποστείλῃ ταύτην εἰς τὴν Κυβέρνησίν του.

Τὴν αὐτὴν ὥραν αἱ ὑπουργοὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βουλγαρίας

καὶ τῆς Σερβίας ἐπέδιδαν εἰς τοὺς ἐν Σόφια καὶ Βελιγραδίῳ πρεσβευ-
τὰς τῆς Τουρκίας τὴν αὐτὴν διακοίνωσιν. μάλιστα δὲ ἐν Βελιγραδίῳ
εἰδίδετο κατὰ τι ἐνωρίτερον.

Οἱ ἐκεῖ Τούρκοι πρέσβεις ἀπέδέχθησαν καὶ ἀπέστειλαν τὴν δια-
κοίνωσιν ταύτην εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐνῷ ταῦτα ἐγίνοντο, ἐνταῦθα περὶ τὸ μεσονύκτιον ὁ γραμμα-
τεὺς τῆς Τουρκικῆς πρεσβείας μετέβαινεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξω-
τερικῶν καὶ ἀνεκοίνου εἰς τὸν Κορομηλᾶν ὅτι προτιμᾷ νὰ μὴ στείλῃ
αὐτὸς τὴν διακοίνωσιν εἰς τὴν Πύλην, ἀλλὰ νὰ σταλῇ αὕτη παρὰ
τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, διότι οὕτω θὰ σταλῇ ἀσφαλέστε-
ρον καὶ ταχύτερον. Ὁ Κορομηλᾶς ἀπήντησέν εἰς τὸν γραμματέα τῆς
Τουρκικῆς πρεσβείας ὅτι ἀπορεῖ πῶς συμβαίνει ὁ πρέσβυς νὰ ἔχῃ
δύο λόγους καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἀποσὶ ἐδέχθη ἤδη τὴν διακοίνωσιν, δὲν
δύναται τῶρα νὰ τὴν ἐπιστρέψῃ. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἶπεν ὁ
Κορομηλᾶς, «ὡς κάμῃ ὅ,τι θέλει ὁ πρέσβυς», δηλώσας ὅτι δὲν ἐν-
νοεῖ νὰ δεχθῇ ὀπίσω τὴν νόταν.

Ἡ διακοίνωσις αὐτὴ τῶν τριῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἴται Ἑλ-
λάδος, Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, τοῦ Μαυροβουνίου μὴ μετασχόντος,
ἔνεκα τῆς ἐμπολέμου καταστάσεως, εἰς τὴν ὁποίαν ἔνεκεν ἐπειγόντων
λόγων εὐρίσκετο μὲ τὴν Τουρκίαν, ἡτο συντεταγμένη εἰς ὕψος πλέον
ἔντονον, διότι δι' αὐτῆς προσεκαλεῖτο ἡ Πύλη νὰ ἐφαρμόσῃ ριζικω-
τάτας μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὰς λοιπὰς ἐπαρχίας
τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἵνα ἀσφαλισθῇ ἡ τάξις, ἡ ἡσυχία καὶ ἡ
τιμὴ τῶν ἐν Τουρκίᾳ βιούντων χριστιανικῶν πληθυσμῶν, εὐρισκομέ-
νων ἐπὶ 34 ἐτῆ εἰς φρικώδη καὶ ἀπελθυστικὴν κατὰστασιν, χωρὶς ἡ
Πύλη κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ὑποσχεθείσας καὶ
διὰ τῆς Βερολινίου συνθήκης ἐγγυηθείσας ὑπὸ τῶν Δυνάμεων με-
ταρρυθμίσεις.

Ἰσοῦ τῶρα ποῖον ἐπὶ λέξει ἴτο τὸ ἐπίσημον κείμενον τῆς ταυτο-
σήμεου ταύτης διακοινώσεως :

«Ὁ ὑπογεγραμμένος ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἔχει τὴν τιμὴν
νὰ παρακαλέσῃ τὸν (Μουχτάρ βέην) νὰ εὐαρεστηθῇ νὰ διαβιβάσῃ τῇ
Ὄθωμανικῇ Αὐτοκρατορικῇ Κυβερνήσει τὴν ἐπομένην διακοίνωσιν
ὡς καὶ τὸ συνημμένον σημεῖωμα :

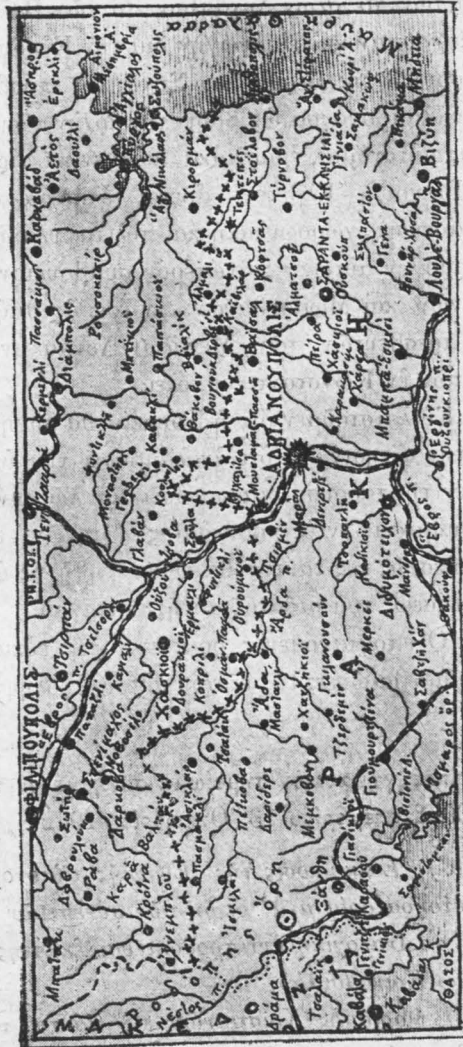
«Παρὰ τὸ διάβημα, εἰς ὃ, τῇ μεσολαβήσει τῶν Κυβερνήσεων

Αὐστρουγγαρίας καὶ Ρωσίας, αἱ ἕξ Μεγάλοι Δυνάμεις προέβησαν παρὰ τοῖς Βαλκανικοῖς Κράτεσι, εἰς διάβημα δι' οὗ ὑπισχοῦνται νὰ ἀναλάβωσι (prendre en mains) τὴν πραγματοποιήσιν μεταρρυθμί-

σεων ἐν τῇ διοικήσει τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, αἱ Κυβερνήσεις τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας θεωροῦσιν οὐχ ἥττον καθήκον αὐτῶν νὰ ἀπευθυνθῶσιν ἀπ' εὐθείας τῇ Αὐτοκρατορικῇ Κυβερνήσει τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου, ὅπως τῇ δηλώσωσιν ὅτι μόνον ριζικαὶ μεταρρυθμίσεις εἰλικρινῶς καὶ ἀκεραίως ἐφαρμοσθησόμεναι δύνανται πράγματι νὰ βελτιώσωσι τὴν ἀθλίαν κατάστασιν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῶν βιλαετιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας, νὰ ἐγγυηθῶσι τὴν τάξιν καὶ τὴν ἡσυχίαν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, ὡς καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσιν ἐδραίαν τὴν εἰρήνην μεταξὺ τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, πρὸς τὰ ὁποῖα ἡ Ὑψηλὴ Πύλῃ ἔλαβε στάσιν αὐθαίρετον καὶ προκλητικὴν.

»Αἱ Κυβερνήσεις τῆς Βουλγαρίας, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερ-

Ἡ πρὸς τὴν Θράκην Βουλγαρικὰ δύνουρα.

βίας, λυπούμενα ὅτι ἡ Μαυροβουνιωτικὴ Κυβέρνησις δὲν δύναται ὡς ἐκ τῶν ἐπελεθόντων συμβεβηκότων νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸ διάβημα, προσκαλοῦσι τὴν Υ. Πύλιν νὰ προβῇ ἀμέσως ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν εἰς τὴν ἐπεξεργασίαν καὶ εἰσαγωγὴν διὰ τὴν Εὐρώπ. Τουρκίαν τῶν ὑπὸ τοῦ ἀρθροῦ 23 τῆς Βερολινίου Συνθήκης προβλεπομένων μεταρρυθμίσεων, λαμβάνουσα ὡς βάσιν τὴν ἀρχὴν τῶν Ἐθν. αὐτονομῶν (διοικήσις αὐτόνομος, ἐπαρχιακὰ καὶ γενικὰ αἰρετὰ συμβούλια, ὁργανωταὶ Βέλγοι ἢ Ἑλβετοί, αἰρετὰ ἐπαρχιακὰ συνελεύσεις, ἐλευθέραι ἐκπαίδευσις, χωροφυλακὴ καὶ πολιτοφυλακὴ) καὶ ἐμπιστευομένη τὴν ἐφαρμογὴν αὐτῶν εἰς ἀνώτερον συμβούλιον, ἀποτελούμενον ἐκ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν, ἐν ἴσῳ ἀριθμῷ, ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν δὲ τῶν πρεσβευτῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων καὶ τῶν 4 Βαλκανικῶν Κρατῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

»Εὐέλπιστοῦμεν ὅτι ἡ Τουρκία θὰ δυνηθῇ νὰ δηλώσῃ ὅτι δέχεται τὴν αἴτησιν καὶ ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἐφαρμόσῃ τὰς ἐν τῇ παρούσῃ διακοινώσει καὶ τῷ συνημμένῳ σημειώματι μεταρρυθμίσεις ἐντὸς προθεσμίας ἑξ μηνῶν· εἰς ἀπόδειξιν δὲ τῆς συγκатаθέσεώς της ταύτης θὰ εὐαρεστηθῇ νὰ ἀνακαλέσῃ τὸ περικινητοποιήσεως τοῦ στρατοῦ αὐτῆς διάταγμα.

»Ὁ ὑποφαινόμενος δράττεται τῆς εὐκαιρίας ὅπως ἐπαναλάβῃ τὰς διαβεβαιώσεις τῆς ἐξόχου αὐτοῦ ὑπολήψεως.

(Ἐπιγραφὴ)

Ἐπεξηγηματικὸν σημείωμα συνημμένον τῇ ρηματικῇ διακοινώσει τῆς 30 Σεπτεμβρίου 13 Ὀκτωβρίου 1912 :

α') Ἐπικύρωσις τῆς Ἐθνικῆς αὐτονομίας τῶν ἐθνοτήτων ἐν τῇ Ἀυτοκρατορίᾳ μεθ' ὅλων τῶν συνεπειῶν αὐτῆς.

β') Ἀναλογικὴ ἀντιπροσώπενσις ἐκάστης ἐθνότητος ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κοινοβουλίῳ.

γ') Διορθισμὸς Χριστιανῶν εἰς πάντα τὰ δημόσια ἀξιώματα ἐν ταῖς ἐπαρχίαις ταῖς οἰκουμέναις ὑπὸ Χριστιανῶν.

δ') Ἀναγνώρισις ὡς ἰσοβάθμων πρὸς τὰ Ὀθωμανικὰ σχολεῖα οἰουδήποτε βαθμοῦ τῶν σχολείων τῶν Χριστιανικῶν κοινοτήτων.

ε') Ἐποχρέωσις τῆς Πύλης νὰ μὴ προσπαθῆσῃ νὰ μεταβάλλῃ

τὸν ἐθνολογικὸν χαρακτῆρα τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας διὰ τοῦ ἐποικισμοῦ Μωαμεθανικῶν πληθυσμῶν.

ζ') Τοπικὴ στρατιολογία τῶν Χριστιανῶν πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς στρατιωτικῆς ὑπηρεσίας μετὰ στελεχῶν χορσιανικῶν. Μέχρι τοῦ σχηματισμοῦ τῶν στελεχῶν τούτων ἀναστολὴ στρατιολογίας.

ζ') Ἀναδιοργάνωσις τῆς χωροφυλακῆς ἀνὰ τὰ βιλαέτια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ὑπὸ τὴν πραγματικὴν ἀρχηγίαν διοργανωτοῦ Ἑλλετοῦ ἢ Βέλγων.

η') Ἰσορισμὸς ἐν τοῖς κατοικουμένοις ὑπὸ Χριστιανῶν βιλαετίοις βαλίδων Ἑλλετῶν ἢ Βέλγων, τῇ ἐγκρίσει τῶν Δυνάμεων, καὶ παρ' αὐτοῖς συμβουλίων γενικῶν ἐκλεγομένων ὑπὸ τῶν ἐκλογικῶν διαμερισμάτων.

θ') Ἰδρυσις παρὰ τῇ Μ. Βεζυρία ἀνωτέρου συμβουλίου, ἀπαρτιζομένου ἀπὸ Χριστιανῶν καὶ Μωαμεθανῶν ἐν ἴσῳ ἀριθμῷ, πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων ἢ λειτουργία καὶ ἐργασία τοῦ εἰρημένου συμβουλίου θὰ παρακολουθῆται ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.»

Τὰ κατόπιν τῆς ἐπιδόσεως καὶ τῆς ἐπιστροφῆς τῆς διακοινώσεως πᾶντες ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως :

Ὁ Μουχτάρ βέης φαίνεται δτι εἶχεν ἐνεργήσει αὐτοβούλως, χωρὶς νὰ λάβῃ ὁδηγίας ἐκ Κων)πόλεως.

Ὁ Κορομηλάς, εὐρεθεὶς πρὸ ταιχύτης διπλωματικῆς ἀσυνεπείας, ἠναγκάσθη νὰ προβῆ μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἰς διάβημα ἀσυνηθέστατον μὲν, ἀλλ' ἐπιβεβλημένον ἐν τῇ περιστάσει. Ἀπέστειλε δηλαδὴ ἀνοικτὸν τηλεγράφημα πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸν τῆς Τουρκίας, ἐν τῷ ἐπιπέῳ, ἀφηγούμενος τὰ τοῦ ἐπεισοδίου, ἐξέφραζε τὴν κατάπληξίν του διὰ τὴν ταιχύτην συμπεριφορὰν τοῦ διπλωματικοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Τουρκίας καὶ κατέληγεν, ὅτι «Ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνησις ἠδύνατο, ἀν ἤθελε, νὰ ζητήσῃ τηλεγραφικῶς ἀπὸ τὸν ἐν Ἀθήναις ἀντιπρόσωπόν της τὸ περιεχόμενον τῆς διακοινώσεως, οὕτως βεβαίως θὰ ἔχη οὗτος γνῶσιν, ἀφοῦ ἐκράτησε τὸ κείμενον ἐπὶ πετράωρον παρ' αὐτῷ».

VI.

Ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ.—Οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Κρήτης.

Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου συνήρχετο τέλος εἰς τὴν πρώτην αὐτῆς συνεδρίαν ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, σκοπὸν ἔχουσα κυρίως νὰ ἐπικυρώσῃ τὰ ληφθέντα παρὰ τῆς Κυβερνήσεως πολεμικὰ μέτρα καὶ νὰ ψηφίσῃ τὰ ἀναλόγως τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων ἀπαραίτητα νομοθετήματα.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Κων]πόλει Ἑλληγν πρεσβευτῆς Γρυπάρης ἐλάμβανεν ἐντολὴν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως ἐπιδώσῃ εἰς τὴν Ὑψ. Πύλην καὶ ἐτέραν διακοίνωσιν ἀφορώσαν τὴν κατάσχεσιν τῶν ἐμπορικῶν Ἑλληνικῶν ἀτμοπλοίων, ἀπαιτῶν τὴν ἀπελευθέρωσιν αὐτῶν καὶ τὴν ἀποζημίωσιν τῶν ἰδιοκτητῶν ἐντὸς προθεσμίας 24 ὡρῶν. Τῆς προθεσμίας ἀπράκτου παρερχομένης ἡ Κυβέρνησις τῶν Ἀθηνῶν θὰ ἐθεώρει τὴν κατακράτησιν τῶν ἀτμοπλοίων καὶ τὴν ἀρνήσιν τῆς Πύλης νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν εἰς τὴν αἰτησίαν τῆς ὡς πρᾶξιν ἐχθρικήν, ἐναντίον τῆς ὁποίας θὰ κατέφευγεν εἰς τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα τῆς ἐπέδωκεν ἀφ' ἐνὸς μὲν ἢ ἀξιοπρέπειά τῆς καὶ ἀφ' ἑτέρου ἢ ὑπεράσπισις τῶν συμφερόντων τῆς.

Καὶ ἡ 24ωρος αὕτη προθεσμία ἔληγεν ἀκριβῶς τὴν 4ην μ. μ. τῆς ἐπιούσης τῆς πρώτης συνεδριάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, τῆς ὁποίας παρέχομεν ἐνταῦθα πλήρη εἰκόνα, ἐκ τῶν συγχρόνων τότε περιγραφῶν ἀρυόμενοι τὰ κατὰ τὴν ὄντως ἐκτάκτως ἱστορικὴν ἐκείνην ἡμέραν τῶν ὑψίστων συγκινήσεων καὶ ἀδημονιῶν.

* *

Ἐκ τῆς 2ας μ. μ. τῆς 1ης Ὀκτωβρίου ἡ δόξ. Σταδίου, ἡ ἀγούσα πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Βουλευτήριον, εἶχεν ὑπερπληρωθῆ ἡ κόσμου σπεύδοντος νὰ παραστῇ εἰς τὴν συνεδρίαν τῆς Βουλῆς, ἥτις ἐπράκειτο νὰ καθορίσῃ ἤδη τὴν ἀληθῆ τῶν πραγμάτων κατάστασιν, τὴν ὅπως ἀγνωστον τοῖς πολλοῖς.

3 καὶ 1)2 μ. μ. ἀκριβῶς :

Δὲν εἶχον καὶ ἔχι ὑπερπληρωθῆ, ὡς ἀνεμένετο λόγῳ τοῦ ἐκτάκτου τῆς συνεδριάσεως, ἀλλ' ὅτε πληρωθῆ καὶ τὰ λαϊκὰ θεωρεῖται.

ἔτε ἀνηγγέθη ὅτι ἀνέρχονται τὴν ὁδὸν Σταδίου ἐν σώματι οἱ Κρήτες βουλευταί. Εἰς τὴν αἴθουσαν πλανῶνται πολὺ ὀλίγοι βουλευταί καὶ κάθηγνται ὀλιγώτεροι. Ἀπαρτία δύναται νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι ἔχει γίνεαι μόνον εἰς τὰ θεωρεῖα τῶν κυριῶν, αἱ ὁποῖοι παρεβίασαν καὶ κατέλαβον καὶ τὸ θεωρεῖον τῶν διπλωματῶν, καθὼς καὶ τὸ ἕτερον τῶν στρατιωτικῶν θεωρεῖων. Μία ἀκόμη ἀπόδειξις τοῦ πλεονασμοῦ τῆς περιουσίας παρὰ τῷ γυναικείῳ φύλῳ . . .

Εἰς μίαν στιγμὴν ἕνας ἀόριστος θόρυβος φθάνει μέχρι τῆς αἴθουσης. Οἱ κλητῆρες ἐξέρχονται τῆς αἴθουσης τρέχοντες διὰ νὰ ἐπανέλθουν εὐθὺς ἀμέσως καὶ νὰ ἀναγγείλουν ὅτι οἱ Κρήτες βουλευταὶ ἀνέρχονται εἰς τὰ προπόλαια.

Ἄλλ' ἡ ἀναγγελία εἶχε γίνεαι προηγουμένως μὲ ζητωκραυγὰς.

— Ζήτω ἡ Ἐνωσις !

— Ζήτω ἡ Κρήτη !

— Ζήτω ἡ Ἑλλάς !

Ἀκουσθεῖσαι αὐταὶ εὐκρινῶς εἰς τὴν αἴθουσαν, ἀνήγγελλον τὴν εἴσοδον τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὸν περίβολον τῆς Βουλῆς.

Δὲν περιγράφεται ἡ συγκίνησις ἡ ὁποία κατέλαβε τὴν στιγμὴν ἐκείνην τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν αἴθουσαν. Ἀντήλασσον μεταξύ των ἕνα παρατεταμένον ἡμίδακρυ βλέμμα, εἰς τὸ ὁποῖον περιεκλείετο ὅλη ἡ μυχιαιότης ψυχικῆ των συγκίνησις. Πολλὰ κυρίαί θεῶνται ἐξάγουσαι τὰ μανδύλιά των.

Δὲν θὰ ἦτο κανεὶς συνεπὴς πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐάν, ἀναλαβὼν νὰ περιγράψῃ τὸ ἱερὸν γεγονός τῆς εἰσόδου τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Βουλευτήριον, δὲν ἔγραφεν ὅτι τοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγράψῃ τὴν στιγμὴν τῆς εἰσόδου των. Ἡ συγκίνησις ἐπνιγε τὴν στιγμὴν ἐκείνην πᾶν ἄλλο αἶσθημα καὶ πᾶσαν ἄλλην σκέψιν. Δὲν ἦδύνατό τις νὰ σκεφθῇ εἰμὴ μόνον ὅτι ἔπρεπε νὰ φωνάξῃ:

— Ζήτω ἡ Ἐνωσις !

— Ζήτω ἡ Κρήτη !

Καὶ πράγματι εἰς μίαν φωνήν, εἰς ἕνα τόνον, εἰς ἕνα παλμὸν ἀντήχησαν αἱ ζητωκραυγαὶ αὐταὶ μυριόστομοι ἐντὸς τῆς αἴθουσης.

Καταπυγκεινημένοι οἱ Κρήτες βουλευταὶ προσανατολίζονται εἰς τὴν αἴθουσαν τῶν ὀνειρῶν των εὐχαριστοῦντες τοὺς ζητωκραυγάζοντας. Δὲν θὰ ἐχρειάζετο νὰ τὸ προσέξῃ πολὺ κανεὶς διὰ νὰ τὸ ἀντιλη-

φθῆ, ὅτι ἓνας βαθὺς μεγάλος μύχιος στεγαγμὸς ἀνακουφίσεως ἐξήλθε· τὴν στιγμήν ἐκείνην ἀπὸ τὰ στήθη τῶν Κρητῶν βουλευτῶν, ἓνας στεναγμὸς, ὁ ὅποιος ἐφώλευεν ἐπὶ δεκάδας ἐτῶν εἰς τὴν καρδίαν των· καὶ τὴν κατέτρωγεν.

Οἱ Κρητες βουλευταὶ καταλαμβάνουν τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἀπὸ τῆς δευτέρας σειρᾶς τῶν ἐδωλίων καὶ ἄνω. Πρῶτος εἰς τὴν δευτέραν σειρὰν κάθηται ὁ Πυλογεώργης. Μερικοὶ Κρητες μὴ ἐπαρκέσαντες τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐδρῶν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος κάθηται εἰς τὴν κεντρικὴν.

Εἰκοσι μόνον ἐξ αὐτῶν (ἐξήκοντα ἐν ὅλῳ περίπτῳ) φέρουν τὴν γραφικὴν Κρητικὴν ἐνδυμασίαν μὲ τὸ βαθὺ ἐθνικὸν χρῶμα.

Ἄραιοι, ἄραιοι καταφθάνουν καὶ ἄλλοι Ἕλληνες βουλευταί. Χαίρετον μὲ συγκίνησιν καὶ μὲ σεβασμὸν τοὺς Κρητας βουλευτάς, οἱ ὅποιοι ἐγείρονται σύσσωμοι καὶ ἀνταποδίδουν τοὺς χαιρετισμούς. Χωρὶς λέξιν συνεννοοῦνται μὲ τὰ βλέμματα ὡς ἂν νὰ ἀνταλλάσσουν ἀμοibaία συγχαρητήρια.

Τὰ θεωρεῖα πληροῦμενα στιγμήν πρὸς στιγμήν ἐκχειρίζουν ἀπὸ σιγὴν καὶ προσοχὴν, τὴν ὁποίαν συγκεντροῦν βεβαίως οἱ Κρητες βουλευταί. Αἱ κυρίαι αἱ ὅποιαι κατέλαβον τὸ θεωρεῖον τῶν διπλωματῶν ἀναγκάζονται νὰ τὸ ἐκκενώσουν. Ὑπάλληλοι τῆς βουλῆς τὰς ὁδηγοῦν εἰς τὸ θεωρεῖον τοῦ κλήρου.

Ἐν τῇ μεταξὺ ἀρχίζου νὰ προσέρχονται οἱ τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου βουλευταί.

Ἐκ τῶν πρώτων καταφθάνουν οἱ Σπ. Σίμος βουλευτῆς Ἄρτης, Χρυσοχοῖδης καὶ Χατζηγιάννης Λαρίσης, Λαγοπάτης Ἀττικοβοιωτίας κτλ. καὶ καταλαμβάνουν τὸ κέντρον προσερχομένων καὶ ἄλλων κυβερνητικῶν βουλευτῶν.

Ὁ πολιτευτῆς Ἄλ. Ζαΐμης προσέρχεται μόνος του καὶ κάθηται εἰς τὴν 3ην σειρὰν τῶν ἐδωλίων τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς, συνομιλῶν δι' ὀλίγων μετὰ τοῦ πρῶτον ὑπουργοῦ Ἀλεξαδρῆ. Ἐπειτα προσέρχεται καὶ κάθηται παρ' αὐτῷ ὁ ἐκ τῶν ὀπαδῶν του Γ. Ράλλης, βουλευτῆς Πυλίας.

Οἱ προσερχόμενοι βουλευταὶ ἀνταλλάσσουν χειραφίαια μετὰ τῶν Κρητῶν τσιούτων.

Τὴν 4ῶ μ. μ. προσέρχεται ὁ πολιτευτῆς Κερκίρας Γ. Θεοτό-

κης, ἀκολουθοῦμενος ὑπὸ τῶν ὁπαδῶν του Κ. Λομβάρδου βουλευτοῦ Ζακύνθου, Κ. Κουμουνδούρου Μερσηνίας, Κρακιᾶ Κορινθίας, Σοκόλη Κερκύρας καὶ Ν. Κανάρη Ψαρῶν. Οὗτοι καταλαμβάνουν τὰ ἐδώλια τῆς πρώτης σειρᾶς τῆς δεξιάς πτέρυγας ἔχαντες τὴν Θεοτόκην εἰς τὸ μέσον.

Εἰς τὰς 4.5' εἰσέρχεται εἰς τὴν αἴθουσαν τῆς συνεδριάσεως ὁ πολιτευτὴς Ἀρκαδίας Δ. Ράλλης, ἀκολουθοῦμενος ὑπὸ τῶν φίλων του Λεωνίδα, Σακελλαριάδου, Τσακοπούλου, Μπακοπούλου καὶ Ἀλεξάνη.

Οὗτοι κάθονται εἰς τὰ πρῶτα ἐδώλια τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος.

Ἐν τῇ μεταξὺ προσέρχεται ὁ πολιτευτὴς Πατρῶν Δ. Γούναρης καὶ κάθεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος. Παρὰ τὸν Γούναρην κάθεται ὁ βουλευτὴς Κορινθίας Τσαλδάρης καὶ τινες ἄλλοι.

Ἐπειτα προσέρχεται μόνος του ὁ Κυρ. Μαυρομιχάλης καὶ διευθύνεται πρὸς τοὺς Κρήτας βουλευτάς.

Καταφθάνει ἐν τῇ μεταξὺ μόνος ὁ πρόην ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης Ν. Δημητρακόπουλος καὶ διευθύνεται εἰς τὰ τελευταῖα ἐδώλια τῆς κεντρικῆς πτέρυγος.

Ἢδη ἡ αἴθουσα τῆς Βουλῆς εἶνε πλήρης βουλευτῶν ἐνθυμίζουσα τὴν Διπλὴν Βουλὴν, λόγῳ τῆς παρουσίας τῶν ὑπερεξήκοντα Κρητῶν βουλευτῶν.

Ὅλα τὰ θεωρεῖα στένουν ὑπὸ τὸ βάρος τῶν θεατῶν. Εἰς τὸ θεωρεῖον τῶν πρεσβευτῶν διακρίνονται ὁ πρότασις τοῦ διπλωματικοῦ σώματος σὲρ Ἑλλιοτ ὀρθίας, περιεργαζόμενος τοὺς Κρήτας βουλευτάς, ὁ τῆς Γερμανίας βαρῶνος Ἰπνύ, ὁ τῆς Ἰταλίας μαρκήσιος Καρλότι ντὶ Ριπαρμπέλλα, ὅστις εἶνε Ἑλληνομαθέστατος.

Παρατηρήθη μάλιστα ἔτι κατὰ τὴν ὄραν τῆς ἀγορεύσεως τοῦ Πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου μετέφραζεν εἰς τοὺς παραπλεύρως συναδέλφους του τοὺς λόγους τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Παρίστανται ἐπίσης ὁ πρεσβευτὴς τῆς Βουλγαρίας Χατζημητοσεφ, ὁ τῆς Σερβίας καὶ ὁ ἐπιτετραμμένος τοῦ Μαυροβουνίου.

Ἐπίσης πολλοὶ ἀκόλουθοι καὶ γραμματεῖς τῶν ξένων πρεσβειῶν, ὡς καὶ πολλοὶ ἐκ τῶν κυριῶν τῶν.

Εἰς τὸ αὐτὸ θεωρεῖον ἦτα καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἀγγλικῆς Ἀποστολῆς ναύαρχος Τάινελ.

Τὴν 4. 15' ἀκριβῶς εἰσέρχεται διὰ τῆς ἀριστερᾶς εἰσόδου εἰς τὴν

αἰθουσαν τῶν συνεδριάσεων ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν Κορομηλά, Ρακτιδάν, Τσιριμώκου, Στράτου, Διομήδους καὶ Ρέπουλη.

Χειροκροτήματα ἐξ ὅλης τῆς αἰθούσης καὶ τῶν θεωρείων ὑπεδέχθησαν τὴν εἴσοδον τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον καταλαμβάνει τὰς θέσεις του εἰς τὰ πρῶτα ἐδῶλια τοῦ κέντρου, ἔχον ἐν τῷ μέσῳ τὸν Βενιζέλον.

Ὁ προεδρεύων τῆς Βουλῆς Παπαϊωάννου, βουλευτῆς Φθιωτιδοφωκίδος, κηρύσσει τὴν ἔναρξιν τῆς συνεδριάσεως τῆς Βουλῆς εὐρισκομένης ἐν ἀπαρτίᾳ, ἐντελλόμενος τὸ ἀνοιγμα τῶν λαϊκῶν θεωρείων.

Ἀνακοινῶν κατόπιν τὴν μεταρρύθμισιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, τὰ Διατάγματα τῆς ἐπιστρατεύσεως τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης καὶ τὰ τηλεγραφήματα τῆς Βουλγαρικῆς Σοβράνιε πρὸς τὴν ἡμετέραν Βουλήν καὶ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου πρὸς τὴν Σοβράνιε.

Τὴν ἀνάγνωσιν τοῦ ἀμοιβαίου χαιρετισμοῦ τῶν δύο Βουλῶν τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν κρατῶν ὑποδέχονται πάντες οἱ βουλευταὶ διὰ παταγωδῶν χειροκροτημάτων, πρωτοστατούντων τῶν Κρητῶν βουλευτῶν.

Ὁ Βενιζέλος θεᾶται χειροκροτῶν ζωηρῶς ὡς καὶ οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ καὶ οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἄλλων πολιτικῶν κομμάτων.

Χειροκροτοῦν ἐπίσης ἐνθουσιωδῶς καὶ ὅλοι οἱ θεαταὶ ἐκ τῶν θεωρείων καὶ τινες ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ τοιοῦτου.

Ὁ Παπαϊωάννου δίδει τὸν λόγον εἰς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ὅστις ἀνερχόμενος εἰς τὸ βῆμα ἐν μέσῳ νεκρικῆς σιγῆς λέγει τὰ ἑξῆς :

Ὁ βαρυσήμαντος λόγος.

«Λαμβάνω τὴν τιμὴν, ἄρχεται λέγων ὁ Ἕλλην πρωθυπουργός, ν' ἀνακοινώσω καὶ προφορικῶς εἰς τὴν Βουλήν, ὅτι διὰ Β. Διαταγμάτων τῆς 17ης Σεπτεμβρίου ἐκηρύχθη γενικὴ ἐπιστρατεύσει τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Εἰς τὸ μέτρον τοῦτο προέβημεν ἐκ συμφώνου μετὰ τῆς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας, εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀρξαμένης κινητοποιήσεως τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων τῆς Ἑθροπαϊκῆς Τουρκίας, κινητοποιήσεως, τὴν ὁποίαν τὰ Κράτη τὰ

Χριστιανικά τῆς Εὐρωπαϊκῆς Ἀνατολῆς ἔκριναν ὡς ἐπικίνδυνον διὰ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῶν. Ἄλλ' ἅπαξ ἐπιστρατευθέντα τὰ Χριστιανικά Κράτη ἐνόμισαν, ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὰ νὰ μὴ ἀποστρατευθῶσι πρὶν ἢ ἐπιτύχῃσι τὴν ἐπιβολὴν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ μεταρρυθμίσεων οὐσιαστικῶν, πραγματικῶν, ἡγγυημένων, δυναμένων ν' ἀσφαλίσωσι βίον καλύτερον καὶ νὰ βελτιώσωσι τὴν ἀθλίαν ἄλλως τύχην τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς. Πρὶν ἢ τὰ σύμμαχα καὶ φίλα Κράτη συνεννοηθῶσι περὶ τῆς διατυπώσεως τῶν μεταρρυθμίσεων, ἃς ἐπρόκειτο νὰ ζητήσωσιν, αἱ ἑξ Μεγάλαι Δυνάμεις διὰ τῶν ἐν ταῖς πρωτευούσαις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἀντιπροσώπων τῆς Αὐστροίας καὶ τῆς Ρωσικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐνεργουσῶν ὡς ἐντολοδόχων, ἐδήλωσαν ὅτι ἐνεργῶς ἀποδοκιμάζουσι πᾶν μέτρον δυνάμενον νὰ ἀγάγῃ εἰς διατάραξιν τῆς εἰρήνης, στήριζόμεναι δὲ εἰς τὸ ἄρθρον 23 τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου θὰ ἀναλάβωσιν εἰς χεῖράς των ἐν τῷ συμφέροντι τῶν πληθυσμῶν τὴν πραγματικὴν μεταρρυθμίσιν ἐν τῇ διοικήσει τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐννοουμένου καλῶς, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις αὐταὶ δὲν θὰ θίξωσι τὴν κυριαρχίαν τῆς Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου καὶ τὴν ἐδαφικὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους.

» Ἀτυχῶς, μετὰ τόσας ὑποσχέσεις, τόσον ἐπανελημμένως δοθείσας, ἀλλὰ καὶ τόσον ἐπανελημμένως παραβιασθείσας ὑπὸ τῆς Ὀθω-

Ο ΣΤΡΑΤΗΓΟΣ ΜΑΡΤΙΝΟΒΙΤΣ
Ὁ Μανροβούνιος ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν
Στρατιωτικῶν

καὶ Ἀρχηγὸς τοῦ Νότου

μανικῆς Αὐτοκρατορίας, μετὰ ὑποσχέσεις αἱ ὁποῖαι ἦσαν κατοχυρωμέναι διὰ διεθνῶν πράξεων, τὰ Χριστιανικά Κράτη τῆς Χερσονήσου τοῦ Αἴμου δὲν ἐνόμισαν ὅτι ἠδύνατο ν' ἀρκεσθῶσι καὶ πάλιν εἰς τὴν ὑπόσχεσιν μεταρροθμίσεων, οὔτε ἐνόμιζον ὅτι τὸ σχέδιον τὸ ἐκπονηθὲν πρὸ τριάκοντα ὄλων ἐτῶν μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου ἠδύνατο σήμερον νὰ ἀνταποκρίνηται πρὸς τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων, τὴν δημιουργηθεῖσαν μετὰ τὰ αὐτὰ ἔτη.

Ἐκροῦσαν δὲ ὡς ἐκ τούτου ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὰ, ἀφοῦ ἐκφράσασαι τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις διὰ τὸ ἐπίδειχθῆναι καὶ πάλιν ἐνδιαφέροντων ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς, ν' ἀπευθυνθῶσιν ἐν τούτοις αὐτὰ ταῦτα πλέον τὰ Χριστιανικά Κράτη τοῦ Αἴμου πρὸς τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν ἀμέσως, διὰ νὰ διατυπώσωσι πρὸς αὐτὴν τὰς ἀρχὰς ἐπὶ τῶν ὁποίων νομίζουσιν ὅτι ἔπρεπε νὰ βασισθῶσιν αἱ εἰσακτέαι μεταρροθμίσεις, τῶν ὁποίων θεωροῦσιν ἀναγκαίαν τὴν εἰσαγωγὴν διὰ τῆς εἰλικρινοῦς αὐτῶν ἐφαρμογῆς. Αἱ μεταρροθμίσεις αὗται, αἵτινες διὰ διακωνώσεως τῶν συμμάχων Κρατῶν ἐζητήθησαν χθὲς παρὰ τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, εἶνε αἱ ἐπόμεναι :

1) Ἐπιβεβαίωσις τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας τῶν ἐθνοτήτων τῆς Αὐτοκρατορίας μεθ' ὄλων τῶν συνεπειῶν αὐτῆς.

2) Ἀναλογικὴ ἀντιπροσώπευσις ἐκάστης ἐθνότητος ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ Κοινοβουλίῳ.

3) Παραδοχὴ τῶν Χριστιανῶν εἰς πάντα τὰ δημόσια ἀξιώματα.

4) Ἀναγνώρισις ὡς ἰσοβάθμων πρὸς τὰ Ὀθωμανικά σχολεῖα οἰουδῆποτε βαθμοῦ τῶν σχολείων τῶν χριστιανικῶν κοινοτήτων.

5) Ὑποχρέωσις τῆς Πύλης νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ ἀλλοίωσιν τοῦ ἐθνολογικοῦ χαρακτῆρος τῶν ἐπαρχιῶν τῆς Αὐτοκρατορίας διὰ τοῦ ἐποικισμοῦ Μωαμεθανικῶν πληθυσμῶν.

6) Πολιτοφυλακὴ μετὰ περιοχικῆς στρατολογίας τῶν Χριστιανῶν μετὰ Χριστιανικῶν ἀτελεχῶν.

Μέχρι σχηματισμοῦ τῶν ἀτελεχῶν τούτων ἀναστολὴ τῆς στρατολογίας τῶν Χριστιανῶν.

7) Ἀναδιοργάνωσις τῆς Χωροφυλακῆς κατὰ βιλαετία τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τυρκίας ὑπὸ τὴν διοίκησιν ὀργανωτῶν Ἑλβετῶν ἢ Βέλγων.

8) Διορισμὸς ἐν τοῖς κατοικουμένοις ὑπὸ Χριστιανῶν βιλαετίοις βαλῆδων Ἑλβετῶν ἢ Βέλγων, τῇ ἐγκρίσει τῶν Δυνάμεων, μετὰ διοικητικῆς αὐτονομίας καὶ αἰρετῶν συμβουλίων.

9) Ἰδρυσις παρὰ τῇ Μ. Βεζυρία ἀνωτάτου Συμβουλίου, ἀπαρτιζομένου ἀπὸ Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων ἐν ἴσῳ ἀριθμῷ πρὸς ἐπίβλεψιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρροθμίσεων. Ἡ λειτουργία καὶ τὰ ἔργα τοῦ Συμ-

βουλίου τούτου θὰ παρακολουθῶνται ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ τῶν 4 Βαλκανικῶν Κρατῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει.

« Ἄλλὰ καθ' ἣν στιγμήν ἀπεφασίζετο ἡ ἐπιδιώξις τῶν ριζικῶν μεταρρυθμίσεων, αἵτινες κυριότατα ἐπέσφραξαν τὴν προσοχὴν ἡμῶν, ἦτο φανερόν ὅτι δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ἀφήσωμεν ἄνευ ἰδιαίτερας μερίμνης τὸ ἀπασχολοῦν ἡμᾶς Κορητικὸν ζήτημα.

« Καίτοι δὲ ἐν τῇ ἐπιδιώξει καὶ τῆς ριζικῆς ἀκόμῃ λύσεως τοῦ Κορητικοῦ ζητήματος τῆς συμφώνου πρὸς τοὺς ἀναλλοιώτους πόθους τῶν Κορητῶν, ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ ἐδρίσκετο μόνῃ ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὰς περιπετείας, αἵτινες ἠδύναντο νὰ παρουσιασθῶσιν ἐκ τῆς εἰς τοῦτο τεινούσης ἐνεργείας αὐτῶν, ἐκρίναμεν ἐν τούτοις ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς ἡμᾶς ὅπως παράσχωμεν πρόσθετον δεῖγμα τῆς σταθερᾶς ἡμῶν ἐπιθυμίας νὰ μὴ δημιουργήσωμεν τὸ καθ' ἑαυτοὺς νέας δυσχερείας εἰς τὰς κοινὰς προσπάθειάς πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης, ἔστω καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ταύτην ὥραν, ἐκρίναμεν, λέγω, ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς ἡμᾶς νὰ ἀρκεσθῶμεν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι τὰ πράγματα δὲν θὰ ἔφθανον μέχρι πολέμου, εἰς νέαν τινὰ μεταβατικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος τούτου, λύσιν κατὰ τὴν ὁποίαν, ἐνῶ τὸ διεθνὲς καθεστῶς τῆς νήσου θὰ διετηρεῖτο κατὰ τὰ λοιπὰ ἀμείωτον, ὡς διεπλάσθη ἐπ' αὐτῶν τῶν προστατίδων Δυνάμεων μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐκκενώσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν διεθνῶν στρατευμάτων, κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ νήσος θὰ διαφκεῖτο οὐσιαστικῶς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ ἀντιπροσωποὶ αὐτῆς θὰ ἐδικαιοῦντο νὰ συνεδρεύουν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐν τῷ ἐθνικῷ ταύτῃ Βουλευτηρίῳ. Διὰ τοῦτο χαιρετίζων σήμερον ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς ἀδελφῆς νήσου καὶ ζητῆν ποιούμενος τὴν δήλωσιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀποδέχεται ὅπως τοῦ λοιποῦ ἐν ἰσάρχῃ καιρῶν Κοινοβούλιον καὶ διὰ τὸ ἐλεύθερον Βασίλειον καὶ διὰ τὴν νήσον Κρήτην (χειροκροτήματα παταγῶδη καὶ ζητωκραυγαὶ παρατεταμέναι ἐν τῇ αἰθούσῃ καὶ παρὰ τῷ ἀκροατηρίῳ), καλῶ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Κρήτης ὅπως ἐπανέλθουν εἰς τὴν νήσον ἵνα φέρουν πρὸς τοὺς συμπολίτας των τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ ἀσχοληθῶσιν τὸ ταχύτερον εἰς τὴν διεξαγωγὴν κανονικῶν ἐκλογῶν, ἵνα λάβουν τὸ ἔνδυμα γάμου, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς τὴν εἰσοδὸν ἐν τῷ περιβόλῳ ταύτῃ.

«Μιότι, ὅσον καὶ ἂν εἶμαι διατεθειμένος εἰς τόσον μεγάλας περιπτώσεις νὰ μὴ προσκόψω ἐνώπιον τυπικῶν κωλυμάτων, δυστυχῶς ἡ γενομένη ἐκλογή ἀντιπροσώπων ἐν Κορίθῃ ἀφίσταται τόσον ριζικῶς ἀπὸ πάσης ἀρχῆς τοῦ Καταστατικοῦ ἡμῶν Χάρτου, ὥστε θὰ ἦτο ἀδύνατον ἄνευ ἀληθοῦς ἀναιροπῆς τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων, νὰ γείνουν δεκτοὶ οἱ κατὰ τοιοῦτον ἐκλεχθέντες τρόπον νὰ συνειδηθῶσιν μετ' ἡμῶν πρὸς ψήφισιν νόμων ἐγκύρων.

«Ἐἶνε περιττὸν νὰ προσθέσω, ὅτι εἰς τὴν μέσῃ ταύτῃ λύσειν ἀρκοῦμεθα, ὡς εἶπον, ἵνα μὴ ἐλαττώσωμεν τὰς καὶ ἄλλως ἰσχυρὰς ἐλπίδας περὶ διατηρήσεως περαιτέρω τῆς εἰρήνης, ὅτι δὲ καὶ ἂν ἐξερορήγγυτο ὁ πόλεμος, οὔτε ἡ ἐν Ἑλλάδι οὔτε ἡ ἐν Κορίθῃ Κοινὴ Γνώμη θὰ ἦσαν διατεθειμέναι ν' ἀρκεσθῶσιν εἰς μέσῃ λύσειν, τὴν ὀριστικὴν δὲ λύσειν τοῦ Κορητικοῦ ζητήματος θὰ καθώριζε τότε ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου.

«Κύριοι ! Γνωρίζετε πόσον εἰλικρινῶς καὶ ὁ Λαὸς ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ἡ παροῦσα Κυβέρνησις ἦσαν ἀφωσιωμένοι εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης καὶ πόσον ἐπεθυμοῦμεν πάντες, ὅπως ἡ περίοδος αὕτη τῆς εἰρήνης εἶνε μακρά, ἵνα συντελέσωμεν ἐντὸς αὐτῆς τὴν ἐσωτερικὴν ἡμῶν ἀνάπλασιν.

«Οὔτε παραγνωρίζομεν, κύριοι, καὶ ἡμεῖς καὶ οἱ σύμμαχοι καὶ φίλοι ἡμῶν τὰς δυσχερείας καὶ τοὺς κινδύνους, τοὺς ὁποίους δυνάμεθα νὰ συναντήσωμεν ἐν τῇ ἐπιδιώξει τοῦ κοινοῦ ἡμῶν προγράμματος. Ἄλλ' ἡ κατάστασις εἶχεν ἀποβῆ ἀληθῶς ἀφόρητος, ἀφόρητος ὄχι μόνον διὰ τοὺς ὁμογενεῖς ἡμῶν ἐν Τουρκίᾳ, τῶν παθημάτων τῶν ὁποίων καὶ ἀντανάκλασιν ὑφιστάμεθα καὶ ἡμεῖς τὸν ἀντίκτυπον, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἀφόρητος καὶ ἔνεκα τῆς πρὸς τὸ ἐλεύθερον τοῦτο βασίλειον συμπεριφορᾶς τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Δὲν ὑπῆρξε παραβίασις τοῦ διεθνοῦς δικαίου, τὴν ὁποίαν νὰ μὴ μετήλθε καθ' ἡμῶν τὸ γείτον Κράτος. Δὲν ἔχω ἀνάγκην νὰ ὑπομνήσω πρὸς ὑμᾶς τὸν ἐμπορικὸν ἀποκλεισμόν, τὸν παραταθέντα ἐπὶ 1 1)2 ἔτος, τὴν διηνεκῆ προσβολὴν τῶν ὑπὸ τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ τῶν μετ' αὐτῆς συμβάσεων ἠσφαλισμένων δικαίων τῶν ὑπηκόων ἡμῶν, τὰ χθεσινὰ γεγονότα τοῦ ἐν Σάμῳ στρατοῦ, πυροβολοῦντος πλοῖον ἐμπορικόν, φέρον καὶ ἀνώτατον ὑπάλληλον τοῦ Κράτους, τὴν κατάσχεσιν ἀκόμη χθὲς τῶν πλοίων ἡμῶν. Ἄλλ' ἐὰν ἐμνημόνευσα ταῦτα,

τὸ ἔπραξα ἀκριβῶς διὰ τὰ εἶπω πρὸς ὑμᾶς ὅτι ἐν τῇ ἀπελπισίᾳ, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησεν ἡ ἀφόρητος αὕτη κατάστασις, ἐφθάσαμεν μέ-
χοι τῶν μέτρων, εἰς τὰ ὁποῖα ἐφθάσαμεν, καὶ τὰ ὁποῖα εἰνόητον
εἶνε ὅτι δύνανται αὐριοι ν' ἀγάθουν ἡμᾶς εἰς τὸν πόλεμον. Ὑπε-
λογίσασμεν, κύριοι, ψυχρῶς τὰ πράγματα. Εἰς τὴν ἀντιμετώπισιν
ἄλων τῶν δυσχερειῶν καὶ τῶν κινδύνων, τοὺς ὁποίους δὲν παρα-
γνωρίζομεν, ἔχομεν ν' ἀντιτάξωμεν τὴν ἔνωσιν τὴν στενὴν τῶν
Χριστιανικῶν λαῶν τῆς Ἰλλυρικῆς Χερσονήσου, ἔνωσιν ἡ ὁποία
εἶνε ἀληθῶς **κοσμοῖστορικὸν γεγονός**.

«Καὶ δικαιοῦμεθα τὰ πιστεύσωμεν, ὅτι ἂν ἡ διαίρεσις τῶν κα-
τοικούντων τὴν Εὐρωπαϊκὴν Ἀνατολὴν λαῶν δὲν κατώρθωσε τὰ
προλάβη τὴν ὑποταγὴν αὐτῶν ὑπὸ τὸν ξένον ζυγόν. πρὸ πέντε αἰώ-
νων, ἡ εἰλικρινὴς ἔνωσις αὐτῶν σήμερον παρέχει στερεὸν ἔδαφος.
ὅπως ἐπιδιωχθῆ διὰ τῶν ἰδίων αὐτῶν δυνάμεων ἡ ἀνάπλασις τῆς
Εὐρωπαϊκῆς Ἀνατολῆς.

»**Κύριοι,**

«Καὶ κατὰ τὴν ὑσάτην ταύτην ὥραν θὰ ἤμεθα εὐτυχεῖς, ἐὰν ἡ
γείτων Ἀυτοκρατορία ἤθελε τὰ συμπράξῃ μεθ' ἡμῶν εἰς τὸ ἔργον
τοῦτο τῆς ἀναπλάσεως, παρέχουσα τὰς ἀναγκαίας ἐξηγήσεις περὶ τῆς
εἰλικρινείας τῆς ἐργασίας αὐτῆς. Θὰ ἀπεφεύγοντο δὲ οὕτω θυσίαι καὶ
καταστροφαί. τὰς ὁποίας εἶνε ἀδύνατον τὰ μὴ συνεπαγάγῃ μεθ' ἑαν-
τοῦ εἰς πόλεμος, ὁ ὁποῖος θὰ εἶνε βεβαίως δεινός. Ἀλλὰ καὶ ἐὰν τὸ
γείτων κράτος ἀρνηθῆ τὴν τοιαύτην σύμπραξιν, ἡ ἠθικὴ, ἀλλὰ καὶ ἡ
ὄλικὴ δύναμις τοῦ συνασπισμοῦ τῶν Χριστιανικῶν Κρατῶν τῆς
Ἀνατολῆς εἶνε ἀρκετὴ ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν νίκην.

«Θὰ ἦτο παράλειψις ἐκ μέρους μου, κύριοι, ἂν κατὰ τὴν στιγμήν
ταύτην δὲν ἀνεκοίνουν πρὸς ὑμᾶς ὅλην τὴν χαρὰν τὴν ὁποίαν πάντες
ἠσθάνθημεν, διότι ἡ ἐπιστρατεύσις τοῦ στρατοῦ ἡμῶν συνετελέσθη
μετὰ τοσαύτης ἐπιτυχίας, ὥστε ὄχι μόνον ἡ δύναμις, ἦν ἄλλοτε ἀνε-
κοίνωσα εἰς τὴν Βουλὴν ὡς παρατάξιμον ἐν ἀνάγκῃ, τὰ εὐρίσκειται
ὑπὸ τὰς σημαίας ἀπὸ τῆς ἑκτῆς ἡμέρας τῆς ἐπιστρατεύσεως, ἀλλὰ
καὶ ἡ συγκέντρωσις αὐτῆς τὰ εἶνε ἠσφαλισμένη δύο ἡμέρας ἐνωρίτε-
ρον ἐκείνης, τὴν ὁποίαν πάντες ὑπελογίζομεν.

«Ἀλλὰ καὶ ὁ στρατός τῆς θαλάσσης ἡμῶν εἶνε ἔτοιμος, δὲν εἶνε
δὲ μόνον ἔτοιμος ὡς πρὸς τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα εἶχε τέως, ἀλλ' ἐνι-

σχύθη ὁ ἀντιτορπιλικὸς ἡμῶν στολίσκος ὄχι μόνον διὰ τῆς καταπλεύσεως τοῦ καταδυομένου, ἀλλὰ καὶ διὰ τῆς ἀποκτίσεως δύο ἀντιτορπιλικῶν, τῶν παραγγελλθέντων ἐσχάτως εἰς τὰ ναυπηγεῖα Βουλκάν, πρὸς τὰ ὁποῖα αἰσθάνομαι τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀπευθύνω καὶ ἐντέθην ἐπισήμους εὐχαριστίας, διότι παρέδωκαν τὰ πλοῖα ἕνα μῆνα ἐνωρίτερον τῆς συμπεφωνημένης προθεσμίας, ἔτι δὲ καὶ διὰ τῆς ἀγορᾶς ἱεσοῶρον νεωτάτων μεγάλων ἀντιτορπιλικῶν τοῦ ὠκεανοῦ, πλοίων τὰ ὁποῖα ἐν τῷ τύπῳ αὐτῶν εἶνε τὰ ἰσχυρότερα τῶν πλεόντων ἐν τῇ Μεσογείῳ.

»Διὰ τῶν πλοίων τούτων ἡ δύναμις τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ ἡμῶν στολίσκου ἐτριπλασιάσθη. Ἀλλὰ πλὴν τῆς δυνάμεως ταύτης τῆς στρατιωτικῆς, ἐπὶ τῆς ὁποίας σιηοῖζεται κατὰ πρῶτον λόγον ἡ Ἑλλάς, ἡ ἠθικὴ ἐνότης, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ὁ Ἑλληνικὸς Λαὸς καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίοδον τοῦ ἐθνικοῦ βίου, εἶνε ἐν πρόσθετον στοιχεῖον δυνάμεως διὰ τὴν διέπουσαν σήμερον τὰ πράγματα Κυβέρνησιν.

»Ὁ ἀγὼν, κύριοι, ἐὰν πρόκειται νὰ μὴ λυθῇ εἰρηρικῶς, ὁ ἀγὼν ἂν πρόκειται νὰ ἐποδουθῇ πολεμικὴν μορφήν, θὰ εἶνε βεβαίως ἀγὼν περὶ τῶν ὅλων, ἀγὼν δεινός. Ἀλλὰ μὲ τὰ στοιχεῖα ταῦτα, τὰ ὁποῖα ἀπηροῦθμα πρὸς ὑμᾶς, μὲ τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Στρατοῦ καὶ τοῦ Στόλου ἡμῶν, μὲ τὴν ἐνότητα τὴν ἐθνικὴν, μὲ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην περίστασιν, καὶ τὸν συνασπισμὸν πρὸς τοὺς συμμάχους ἡμῶν, πιστεύω ὅτι ἡ Ἑλλάς καὶ τὸ Ἔθνος ὀλόκληρον δύναται μετ' ἐμπιστοσύνης νὰ ἀπεβλέπη εἰς τὴν ἔκβασιν τῆς σημερινῆς κρίσεως».

Τοὺς τελευταίους ὑπερόχους ἀληθῶς λόγους τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἐχαιρέτισε σύμπασα ἡ Βουλὴ διὰ ζωηρῶν χειροκροτημάτων. Τὰ θεωρεῖα χειροκροτοῦν ἐπὶ πολὺ.

Ἀποκατασταθεῖσης τῆς ἡσυχίας, ὁ λόγος δίδεται εἰς τὸν Μαυρομιχάλην, ἀλλ' ὁ Πρωθυπουργὸς παρεμβαίνων ζητεῖ ὅπως γίνῃ πρῶτον μικρὰ διακοπὴ καὶ κατόπιν ἡ Βουλὴ νὰ προβῇ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ προέδρου, μεθ' ἧς νὰ συνεχισθῇ ἡ συζήτησις.

Μετὰ τὴν διακοπὴν τῆς συνεδριάσεως ὁ πρόεδρος Παπαϊωάννου, συνεννοηθεὶς μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἐκάλεσε τοὺς Κρήτας ἀντι

προσώπου, καὶ ἐδήλωσεν εἰς αὐτοὺς ὅτι μετὰ τὰς δηλώσεις τοῦ Πρωθυπουργοῦ τὸ ζήτημα ἐτέθη εἰς τὴν θέσιν του καὶ ὅτι εὐχταῖον ἦτο ν' ἀποχωρήσουν διὰ ν' ἀφήσουν τὴν Βουλὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ τὰ τόσον ἐπιβίοντα ἔργα κτλ. ἀφοῦ ἄλλως τε ἡ ἀποστολὴ αὐτῶν ὡς πληρεξουσίων ἐληξεν.

Ὁ Πρόεδρος προσέθεσεν ὅτι συμφωνεῖ πρὸς τὰς δηλώσεις τοῦ Πρωθυπουργοῦ, τὰς ὁποίας σύμπασα ἡ Βουλὴ ἐνέκρινεν. «Οἱ Κρήτες βουλευταὶ θὰ ἐγίνοντο δεκτοὶ νὰ συμπαραδρῶσουν εἰς τὸ Σῶμα εὐθὺς ὡς ἐξελέγοντο συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τῆς Ἑλληνικῆς πολιτείας.»

Οἱ Κρήτες εἰς τὰς συστάσεις ταύτας ἀπήντησαν ὅτι ἡ ἀποστολὴ των δὲν εἶχε λήξει, ἀφοῦ οὐδαμοῦ τῶν δηλώσεων τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἐγένετο λόγος περὶ ἐνώσεως, ἥτις ἀπετέλει τὴν μόνην λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, καὶ προσέθηκάν ὅτι «θὰ ἐξακολουθήσουν παρακαθήμενοι εἰς τὴν Βουλὴν, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ὅσον ἐθεώρουν ὅτι νομίμως καὶ καλῶς ἐξελέγησαν.»

Τὴν ἀπάντησιν ὁμοῦς ταύτην ἔδωκε μόνον μία ὁμὰς Κρητῶν πληρεξουσίων, καθόσον οἱ περισσότεροι ἐφάνησαν διατεθειμένοι νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰς συστάσεις τῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν ἀπάντησιν τῶν Κρητῶν ἀνεκοίνωσεν ὁ Πρόεδρος πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν ὅστις ἀνέθηκεν αὐτῷ νὰ βολιδοσκοπήσῃ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν κομμάτων ἂν ἐδέχοντο νὰ διακοπῇ ἡ συνεδρίασις κατόπιν τῆς στάσεως ταύτης τῶν Κρητῶν.

Οἱ ἀρχηγοὶ ἐδήλωσαν ὅτι εὑρισκόν τὰς δηλώσεις τῆς Κυβερνήσεως ἐπαρκεῖς καὶ ἀπεδέχοντο τὴν ἀναβολὴν τῆς συνεδριάσεως, μὴ ἐπιθυμοῦντες ἄλλως νὰ παρεμβάλλουν ἐμπόδια εἰς τὴν Κυβέρνησιν.

Μετὰ τοῦτο, κατόπιν νέας ἀρνήσεως τῶν Κρητῶν ὅπως συμμορφωθοῦν πρὸς τὰς συστάσεις τῆς Κυβερνήσεως, ὁ πρόεδρος ἐκάλεσε τὴν Βουλὴν εἰς ἐπανάληψιν τῆς συνεδριάσεως τὴν πέμπτην ὥραν καὶ ἡμίσειαν καὶ ἐδήλωσεν ὅτι, ἐπειδὴ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον συνήλθεν ὅπως ἀσχοληθῇ ἐπὶ σοβαρωτάτου ζητήματος, λύει τὴν συνεδρίασιν τῆς 1ης Ὀκτωβρίου.

Ἡ νύξ ἐν τούτοις ἐπῆλθεν, ὡς πάντοτε, καλὴ σύμφορος καὶ χρησιμὸς ὁρθότερων σκέψεων, καὶ οἱ Κρήτες πληρεξουσιοὶ δὲν ἐπηνήλθον εἰς τὴν Ἑλλην. Βουλὴν.

VII.

Προπαρασκευαὶ τῶν συμμάχων.—Πονηρίαὶ τῶν Τούρκων.—Ἡ Ἰταλοτουρκικὴ εἰρήνη.

Μετὰ τὰς πανταχόθεν ραγδαίως ἐπερχομένας περιπλοκάς, αἵτινες πᾶσαι ὠδήγγουν ἀσφαλῶς πλέον πρὸς πόλεμον, ἀναγκαῖον νὰ γνωρίσωμεν τίνες ἦσαν αἱ σκέψεις τῶν Τούρκων στρατηλατῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰ πολεμικὰ μέτρα καὶ σχέδια, τὰ ὁποῖα ἐσκόπουν νὰ ἐφαρμόσωσιν ἐναντίον τῶν ἀποφασιστικῶν ἀντιπάλων των.

Καὶ μᾶς ἐδίδοτο εὐκαιρία καὶ ἐλευθερία νὰ γνωρίζωμεν τὰ σχέδια ταῦτα, λόγῳ τῆς τυφλῆς πεποιθήσεως ἣν εἶχον οἱ Ὄθωμανοὶ στρατηλάται, ἣτις τοὺς ἤνοιγε τὸ στόμα καὶ τοὺς παρέφερε νὰ ὀμιλοῦσι φανερὰ περὶ τῶν φοβερῶν των πολεμικῶν συνδυασμῶν.

Ἰσοῦ ποῖον ἦτο τὸ ἀρχικὸν πολεμικὸν σχέδιόν των :

«Μετὰ τὰς πρώτας ἀψιμαχίας καὶ τὰς μικρὰς μάχας θὰ ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν, ἥς τὰ περίεξ ἐφρόντιζον νὰ ὀχυρώσουν καλῶς. Ἐκεῖ θὰ ἐγκαθίστων ἰσχυρὸν σῶμα καὶ θὰ ἡμύνοντο ὡς εἰς νέαν Πλεδναν, ἀπασχολοῦντες σπουδαῖον σῶμα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Μὲ τὴν ἐπίλοιπον δὲ στρατιάν των θὰ ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Τσακάλτζαν καὶ τὰς Μέτρας (εἰς ἀπόστασιν δηλαδὴ 8—10 ὥρων ἀπὸ τῆς πρωτευούσης), ὅπου αἱ θέσεις ἦσαν ὀχυρωμέναι ἄριστα πρὸ πολλοῦ. Ἐκεῖ θὰ περιέμενον τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὁποῖοι ἂν ἐτόλμων νὰ ἐκπορθήσουν τὸ μέρος θὰ ἀπεδεκατίζοντο. Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ θὰ προσήρχοντο καθ' ἐκάστην κατὰ χιλιάδας ἐπικουραὶ εἰς τοὺς Τούρκους ἐξ Ἀσίας καὶ τῆς πρωτευούσης καὶ θὰ ἐδιπλασιάζετο ὁ στρατός των, ἐὰν διήρκει ὁ πόλεμος 25—30 ἡμέρας, ἐνῷ ὁ τῶν Βουλγάρων θὰ ἐδεκατίζετο καὶ δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ αὐξάνῃ ἀπὸ περισσευούσας ἐφεδρείας, ἕνεκα τοῦ μικροῦ πληθυσμοῦ τοῦ κράτους των, καὶ τότε, ἔλεγον οἱ Τούρκοι, θὰ ἀνεστρέφοντο ἐντελῶς οἱ ὄροι καὶ θὰ ἤρχιζεν ἡ πορεία πρὸς τὴν Σόφειαν.

» Ὅσον διὰ τὴν Ἑλλάδα δὲν μᾶς μέλλει, ἔλεγον. Ἐκεῖ εἰς ἄμναν θὰ περιορισθῶμεν, καὶ ἂν δὲ οἱ Ἕλληνες νικήσουν καὶ προχωρήσουν, δι' αὐτὸ δὲν ἀνησυχῶμεν. Διότι, ἀφοῦ ἐκμηδενίσωμεν τοὺς

Βουλγάρους ἀμέσως διὰ τοῦ ὄλου ὄγκου μας, ὕστερον θὰ ἐπιπέσωμεν κατὰ τῆς Ἑλλάδος, ὡς καὶ τῆς Σερβίας ἐπίσης, ἀπέναντι τῆς ὁποίας ὡσαύτως θὰ τηρήσωμεν ἀμυντικὴν στάσιν πρὸς τὸ παρόν . . . .»

Αὐτὰ ἐλέγοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει. Μόλα ταῦτα ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις πολλὰς ἐνδείξεις παρεῖχεν ὅτι δὲν ἐπεθύμει αὐτὸν τὸν πόλεμον.

Ἡ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΟΛΓΑ

Ἐν τούτοις εἰς τὴν ἀπάντησίν της εἰς τὸ διάβημα τῶν Δυνάμεων

διὰ τὰς μεταρρυθμίσεις, ἥτις ἐπεδίδεδετο τὴν 1ην Ὀκτωβρίου εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴν τῆς Αὐστροουγγαρίας, γηῦχαρίσκει μὲν ἡ Πύλη τὰς Δυνάμεις διὰ τὸ φιλειρηνικὸν τὸν διάβημα, ἀλλὰ συνάμα ἐδήλου ἀπεριφράστως ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ ὀϊανδήποτε ξενικὴν ἐπέμβασιν».

Δι' ἄλλου δὲ παρεμπύπτοντος ἀνακοινωθέντος τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἐδηλοῦτο ὅτι «μεταρρυθμίσεις δὲν γίνονται κατόπιν πίεσεως, ὅτι δὲ λαμβάνεται μόνον ὑπ' ὄψιν τὸ σχέδιον τοῦ 1880.» Ἄλλως δὲν πρό-

Ἡ ΜΕΛΛΟΥΣΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ ΣΟΦΙΑ

κειται περὶ αὐτονομίας, οὔτε περὶ διορισμοῦ γενικῶν διοικητῶν Χριστιανῶν . . . . .»

Ἐκ τῶν ἐπισήμων τούτων ἀνακοινώσεων ἐγένοντο κατάδηλοι αἱ προθέσεις τῆς Τουρκίας, ἐννοούσης νὰ παραχωρήσῃ σκιώδεις καὶ ἀναξίως λόγου μεταρρυθμίσεις διὰ νὰ ἐξοικονομήσῃ τὰς περιστάσεις καὶ νὰ ἀποφύγῃ τὴν ἐπερχομένην καταίγιδα. Ἐκτὸς δὲ τούτου οὐδεὶς λόγος ἐγένετο περὶ τῶν προνομίων τῶν Πατριαρχείων, ἐπὶ τῶν ὁποίων οὐδεμίᾳ ὑποχώρησις ἦτο δυνατὴ ἐκ μέρους τῶν συμμάχων.

Μόλις δὲ τώρα καθίστατο γνωστὸν εἰς τὴν Πύλην ὅτι οἱ Κρήτες βουλευταὶ εἶχον γίνοι δεκτοὶ εἰς τὴν Βουλὴν τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι τὸ πνεῦμα τῶν πρωθυπουργικῶν δηλώσεων, ἐνεῖχε τὴν ἀπόφασιν τῆς ἀμέσου ἐξαρθήσεως τῆς Κρήτης ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἂν ὄχι τῆς προσοτήσεως αὐτῆς, ἢ Πύλη, εὐρεθεῖσα πρὸ τῆς νέας ταύτης ἀπροσδοκίτου τροπῆς τῶν πραγμάτων, ἐσκέπτετο ἂν ἔπρεπε νὰ διαμαρτυρηθῇ πρὸς τὰς Δυνάμεις ἢ νὰ διακόψῃ ἀμέσως τὰς πρὸς τὴν Ἑλλάδα σχέσεις της καὶ νὰ κάμῃ αὐτὴ ἐναρξίν τῶν ἐπικειμένων ὅπως ὅποτε ἐχθροπραξιῶν.

Καὶ ἢ πρὸς τὰς Δυνάμεις διαμαρτυρία αὕτη τῆς Πύλης ἐγένετο ἤδη, ἂν καὶ ὀλίγον κατόπιν διεψεύδετο ἐπιτηδείως, ἵνα συγκαλυφθῇ ἢ κακῇ ἐντύπωσις παρὰ τῷ κοινῷ ἐκ τῆς μὴ εἰς αὐτὴν ἀπάντησεως τῶν Δυνάμεων.

Ἴδου δέ, ἐν λεπτομερεῖ ἐκθέσει, ὅποια τις ἦτο ἢ ἀπάντησις τῆς Πύλης εἰς τὴν διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων :

Ἐξωτερικῶν ἐδήλου ἐξ ὀνόματος τῆς ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, «ὅτι ἢ Πύλη, ὡς καὶ οἱ πρέσβεις ἤδυνήθησαν νὰ πεισθῶσιν, ἀνεγνώριζε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων, τὰς ὁποίας ἐπιτρέπει ἢ διοίκησις τῆς Αὐτοκρατορίας, ὅπως ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐτυχίαν, τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας. Πιστεύει ὅτι ἢ ξεγική ἐπέμβασις δὲν θὰ ἦτο ὠφέλιμος εἰς τοῦτο. Ἐὰν αἱ προσπάθειαι τῶν μεταρρυθμίσεων αἱ γηγόμεναι μέχρι τοῦδε δὲν ἐπέτυχον, τοῦτο δέον νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὰς ταραχὰς τὰς δημιουργουμένας ἐκ τῶν διαπραττομένων δολοφονικῶν ἀποπειρῶν τῇ ὑποκινήσει τῶν γνωστῶν ἀρχηγῶν . . .» Ἐξωτερικῶν ἐδήλου ὅτι ἢ Πύλη «θὰ ἐνώσῃ τὰς προσπάθειάς της πρὸς τὰς προσπάθειάς τῶν Δυνάμεων, ὅπως προλάθῃ

τάς συρράξεις, τῶν ὁποίων αἱ συνέπειαι θὰ εἶνε μεγάλαί καταστροφαι, ὧν τὸ μέγεθος οὐδεὶς δύναται νὰ προῖδῃ . . .»

Ὁμιλῶν δὲ περὶ τοῦ ἀρθροῦ 23 τῆς συνθήκης τοῦ Βερολίνου ὁ ὑπουργὸς ἠμφισβήτητι τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, βεβαιῶν ἅμα «ὅτι ἡ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ ἐφαρμόσῃ τὸν νόμον τοῦ 1880 ἐν ἔλθῃ του τῆ ἱστορικῆ ἐκτάσει καὶ νὰ εἰσαγάγῃ σχετικὸν νομοσχέδιον ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς Βουλῆς. Ἡ σημερινὴ κυβέρνησις δὲν δύναται νὰ θεωρηθῆ ὑπεύθυνος διὰ τὰς ὑπεκφυγὰς τοῦ παρελθόντος καὶ εἶνε ἀποφασισμένη νὰ καταργήσῃ τὰς συνθηλας τοῦ παρελθόντος. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ θὰ διαταχθῶσι νὰ ἐφαρμόσουν ταχέως τὸν νόμον τοῦ 1880».

Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως, αἱ τουρκικαὶ αὐταὶ μικροπονηρίαι δὲν ἴσχυον ὅπως ἀνακόψωσι τὰς πυρετώδεις προπαρασκευὰς τῶν συμμάχων καὶ τὴν ὁσημέραι ἐκτράχυνον τῶν πραγμάτων.

Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου συνήρχοντο ἐν Ἀθήναις εἰς ἕκτακτον κοινὴν συνεδρίασιν αἱ Ἐκτελεστικαὶ Ἐπιτροπαὶ τῶν «Ἐργατικῶν Κέντρων» Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς καὶ τῆς «Πανελληνίου Ὁμοσπονδίας» καὶ ἀπεφάσιζον νὰ ἀποταθοῦν πρὸς τὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις, τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα καὶ τὸν τύπον τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς καὶ νὰ ζητήσουν τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ Βαλκανικοῦ ἀγῶνος, ὡς ἀγῶνος ὑπὲρ τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ.

Πρὸς τοῦτο ἐψηφίζετο τὸ κατωτέρω ῥαῖον ψήφισμα, τὸ ὁποῖον ἀπεστέλλετο εἰς 200 ἀντίτυπα γαλλιστὶ πρὸς ὅλας τὰς Ἐργατικὰς Ὁμοσπονδίας καὶ τοὺς κορυφαίους τῶν σοσιαλιστικῶν κομμάτων καὶ τὸν τύπον τῆς Εὐρώπης καὶ Ἀμερικῆς.

Τὸ ἐργατικὸν τοῦτο ψήφισμα εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«Ἡ Πανελληνίος Ἐργατικὴ Ὁμοσπονδία καὶ τὰ Ἐργατικὰ Κέντρα Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς, ἐκπροσωποῦντα τὰς ὀργανωμένας ἐργατικὰς τάξεις τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ Ἑλληνισμοῦ, νομίζουσι καθήκον ἀλληλεγγύης, εἰς τὰς ἐξαιρετικὰς ταύτας περιστάσεις πού εὐρίσκονται οἱ Βαλκανικοὶ λαοί, ν' ἀπευθυνθοῦν πρὸς τὰς ἀδελφὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις, εἰς τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα καὶ τὸν σοσιαλιστικὸν τύπον τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ ἐπισύρουν τὸ ἐνδιαφέρον των διὰ τὰ γεγονότα, πού ἐκτυλίσσονται εἰς τὴν Ἀνατολήν.

»Τὰ τέσσαρα μικρὰ Βαλκανικὰ Κράτη, οἱ προλετάριοι τῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης, ἕως χθὲς διηρημένα καὶ ἀδύνατα, ἀφίνοντο εἰς τὴν ἐκμετάλλευσιν καὶ διαβουκόλησιν τῶν ἀστικῶν κυβερνήσεων τῶν μεγάλων Δυνάμεων, ὀργάνων τῆς εὐρωπαϊκῆς πλουτοκρατίας.

»Σήμερον οἱ προλετάριοι ὠργανώθησαν εἰς σύνδεσμον καὶ ὁμοσπονδίαν. Τὰ τέσσαρα μικρὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἠνωμένα εἰς τὰ ἰδιαιτέρως τῆς Δικαιοσύνης καὶ τοῦ Ἀνθρωπισμοῦ, ὑψώνουν τὸ ἀνάστημά των ἐναντίον καὶ τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητος καὶ τῶν ἐγωϊστικῶν καὶ συμφεροντολογικῶν βλέψεων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Διπλωματίας, καὶ ζητοῦν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν ἰσότητα τῶν λαῶν ποὺ δουλεύουν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

»Λαβόντα ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἀγὼν ποὺ ἀναλαμβάνουν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, εἶνε ἀγὼν τοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τῆς βαρβαρότητος, τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς τυραννίας, τῶν ἀδυνάτων κατὰ τῶν ἐκμεταλλεῶν των.

»Λαβόντα ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἐπικείμενος πόλεμος δὲν εἶνε πόλεμος κατακτητικὸς πρὸς ὑποδούλωσιν ἄλλων λαῶν ἐλευθέρων, ἀπὸ ἐκείνους εἰς τοὺς ὁποίους αἱ κυβερνήσεις τῶν πεπολιτισμένων κρατῶν ὀδηγοῦν τοὺς μισθωτοὺς τῶν χωρῶν των, διὰ νὰ εὐρύνουν τὰ πεδία τῆς οἰκονομικῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν κεφαλαιοκρατῶν, ἀλλ' ἀγὼν ὑπὲρ τῆς πολιτικῆς ἐλευθερίας δούλων.

»Λαβόντα ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ ἀγὼν αὐτὸς στηρίζεται εἰς τὰς ἰδίους βάσεις μὲ τὸν διεθνή ἐργατικὸν ἀγῶνα καὶ πρέπει νὰ ἐνδιαφέρῃ ζωντὰ τὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις καὶ τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα καὶ τὸν σοσιαλιστικὸν τύπον.

»Λαβόντα ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ συμφέρον τοῦ ὠργανωμένου διεθνοῦς ἐργατικοῦ ἀγῶνος εἶνε οἱ μισθωτοί, ποὺ ζοῦν εἰς ὅλα τὰ Βαλκανικὰ βιλαέτια καὶ διαμερίσματα τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ν' ἀποκτήσουν στοιχειώδεις πολιτικὰς καὶ διοικητικὰς ἐλευθερίας, ὡς μέσον καὶ ἔδαφος πρὸς διανοητικὴν ἀνύψωσιν καὶ οἰκονομικὴν ὀργάνωσιν των.

Ἡ φέζουν

»Ποιοῦνται ἐκκλησίαι ἐν ὀνόματι τῆς ἀλληλεγγύης καὶ τῆς ἐνότητος τοῦ ἀγῶνος τῆς μισθωτῆς τάξεως πρὸς τὰς ἐργατικὰς ὀργανώσεις, τὰ σοσιαλιστικὰ κόμματα καὶ τὸν σοσιαλιστικὸν τύπον τῆς Εὐ-

ρώτης καὶ τῆς Ἀμερικῆς καὶ ζητοῦν τὴν ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, εἰς τὸν ὁποῖον μὲ ἐνθουσιασμόν μετέχουν αἱ ἐργατικαὶ τάξεις τῶν Κρατῶν τούτων.

»Διαμαρτύρονται κατὰ τῆς στάσεως καὶ τῶν ἐμμέσων ἀπειλῶν τῶν Κυβερνήσεων τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ἐναντίον τῶν συνησπισμένων Βαλκανικῶν Κρατῶν, ποὺ διεκδικοῦν τὰ δίκαια τῶν δούλων ὁμοφύλων των.

»Παρακαλοῦν νὰ διεγερθῇ καταλλήλως διὰ ψηφισμάτων, διαδηλώσεων, συνελεύσεων, καὶ δημοσιευμάτων τὸ ἐνδιαφέρον τῆς παγκοσμίου κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος τούτου καὶ κατὰ τῆς πολιτικῆς τῶν Κυβερνήσεων τῆς Εὐρώπης.

»Ἐπικαλοῦνται ἐν γένει τὴν φωνὴν τῶν ἀδελφῶν ὅλων ὑπὲρ τῆς δικαιοσύνης, τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τοῦ ἀνθρωπισμοῦ...»

*
* *

Εἰς τὴν συνεδρίασιν τῆς 2ας Ὀκτωβρίου τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς, καθ' ἣν, ὡς ἐμνήσθημεν, δὲν προσήλθον πλέον οἱ Κρήτες πληρεξούσιοι, ὑπεβάλλετο νομοσχέδιον, διὰ τοῦ ὁποῖου ἐπετρέπετο εἰς τὴν Κυβέρνησιν δυνάμει τοῦ Συντάγματος νὰ κηρύξῃ διὰ Βασιλικοῦ Διατάγματος τὸν στρατιωτικὸν νόμον, ἐν μέρει εἴτε ἐν ὅλῳ, ὅπου καὶ ὁπότεν ἐνόμιζε τοῦτο ἀναγκαῖον. Διὰ τοῦ νομοσχεδίου τούτου ἀνεστέλλοντο ταυτοχρόνως αἱ ἐλευθερίαι τοῦ Τύπου, ἐγκαθισταμένης λογοκρισίας προληπτικῆς ἐπὶ παντὸς δημοσιεύματος τῶν ἐφημερίδων, ὅπερ ἤθελε κριθῆ παραβλάπτον τὰ συμφέροντα τῆς χώρας, διὸ θὰ κατέσχοντο αἱ ἐφημερίδες καὶ θὰ ἐφυλακίζοντο οἱ παραβάται τοῦ νόμου.

Ἄνεστέλλοντο ὡσαύτως προσωρινῶς αἱ ἐλευθερίαι τοῦ πολίτου, αἱ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος χορηγηθεῖσαι. Ἡ πολιτικὴ δικαιοσύνη διὰ τὰ εἰδικὰ ὑπὸ τοῦ νόμου τούτου προβλεπόμενα ἀδικήματα ἀντικαθίστατο ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς ἢ ὑπὸ τοιαύτης ἐνασκουμένης ὑπὸ στρατιωτικῶν.

Τὸν στρατιωτικὸν νόμον ἡ Κυβέρνησις ἐδικαιοῦτο νὰ ἐφαρμόσῃ πανταχοῦ. Ἡ πρώτη ἐφαρμογὴ θὰ ἐγίνετο ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἀθήναις, ἐκδιδομένου πρὸς τοῦτο εἰδικοῦ διατάγματος.

Ἴδου τὸ κείμενον τοῦ νομοσχεδίου :

«*Περὶ καταστάσεως πολιτορίας*».

* Ἄρθρον 1.— Ὑπὸ τοὺς ὄρους καὶ τὰς ἐγγυήσεις τοῦ ἄρθρου 91 τοῦ Συντάγ-

ματος, ἐν περιπτώσει ἐμπολέμου καταστάσεως ἢ γενικῆς ἔνεκεν ἐξωτερικῶν κινήσεων ἐπιστρατεύσεως δύναται νὰ κηρυχθῆ εἰς κατάστασιν πολιορκίας ὅλη ἢ Ἐπικράτεια ἢ μέρος αὐτῆς καὶ ν' ἀνασταλῆ προσκαίρως ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἢ ἰσχύος τῶν διατάξεων τῶν ἄρθρων 5, 6, 10, 11, 12, 14, 20 καὶ 95 τοῦ Συντάγματος.

Ἄρθρον 2.—Ἡ κατάστασις πολιορκίας κηρύσσεται διὰ Β. Διατάγματος ἀδείξ τῆς Βουλῆς ἐκδιδομένου, ἢ ἐν ἀπουσίᾳ τῆς Βουλῆς προσυπογραφομένου ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, συγκαλουμένης ἅμα τῆς Βουλῆς κατὰ τὰ ἐν ἄρθρῳ 91 τοῦ Συντάγματος ὀριζόμενα.

Ἐν τῷ αὐτῷ Β. Διατάγματι ἢ ἐτέρῳ κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκδιδομένη διατάσσεται καὶ ἡ προσωρινὴ ἐν ὅλῳ ἢ ἐν μέρει ἀναστολὴ τῆς ἰσχύος τῶν ἐν ἄρθρῳ 1 ἀναφερομένων ἄρθρων τοῦ Συντάγματος.

Ἄρθρον 3.—Τὸ Βασιλικὸν Διάταγμα καθορίζει τὸ μέρος τῆς χώρας, ὅπερ κηρύσσεται εἰς κατάστασιν πολιορκίας καὶ ἐν ᾧ διατάσσεται ἢ ὡς ἄνω ἀναστολῆ, ὡς καὶ τὴν διάρκειαν τῶν μέτρων τούτων ἐντὸς τῶν ὀρίων τοῦ ἄρθρ. 91 τοῦ Συντάγματος. Παρελθόντος τοῦ ὀρισμένου τούτου χρόνου, ἡ κατάστασις τῆς πολιορκίας καὶ ἡ ἀναστολὴ αἴρεται αὐτοδικαίως, πλὴν ἐὰν ἤθελεν ἀνανεωθῆ κατὰ τὸν αὐτὸν ὡς ἄνω τρόπον.

Ἄρθρον 4.—Ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ περὶ κηρύξεως εἰς κατάστασιν πολιορκίας Β. Διατάγματος πᾶσαι αἱ ἐξουσίαι τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν, αἱ ἀναγόμεναι εἰς τὴν τήρησιν τῆς τάξεως καὶ τὴν ἀστυνομίαν, μεταβαίνουσιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀρχήν.

Αἱ πολιτικαὶ ἀρχαὶ ἐξακολουθοῦσιν ἐν τούτοις τὴν ἀσκήσιν τῶν ἐξουσιῶν ἐκείνων, αἵτινες δὲν ἀπεσπάρθησαν ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς, ἐν αἷς καὶ τῆς δικαστικῆς ἀστυνομίας, ἐπὶ τῶν μὴ ὑπαχθέντων εἰς τὴν στρατιωτικὴν δικαιοδοσίαν ἀδικημάτων.

Ἄρθρον 5.—Τὰ στρατιωτικὰ δικαστήρια ἐπιλαμβάνονται ἐπίσης τῆς καταδίωξεως πάντων τῶν κατὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ Κράτους, τοῦ πολιτεύματος καὶ τῆς δημοσίας τάξεως καὶ εἰρήνης ἀδικημάτων, οἳαδήποτε καὶ ἂν εἴνε ἢ ἰδιότης τῶν αὐτουργῶν ἢ συνεργῶν.

Μεταβιβάζονται δὲ εἰς αὐτὰ καὶ αἱ ἐγκριμεῖς τοιαῦτα δίκαι, ἐὰν μὴ ἤθελε διαταχθῆ ἄλλως ἐν τῷ περὶ κηρύξεως τῆς καταστάσεως πολιορκίας Β. Διατάγματι.

Εἰς τὰς διατάξεις ταύτας ὑπάγονται καὶ τὰ κατὰ προσώπων ἢ περιουσιῶν ἀπευθυνόμενα κοινὰ ἀδικήματα, ὁσάκις κατὰ τὴν κρίσιν τῆς στρατιωτικῆς δικαστικῆς ἀρχῆς ἐκτίθεται δι' αὐτῶν εἰς κίνδυνον ἢ ἀσφάλεια τοῦ ἐν καταστάσει πολιορκίας τόπου ἢ διασαλεύεται ἢ αὐτῷ δημοσία τάξις, ὡς καὶ τὰ δημοσιεύματα τοῦ Τύπου τὰ ἐξερεθίζοντα πρὸς τοιαύτας πράξεις.

Ἄρθρον 6.—Ἐὰν δὲν ὑπάρχωσι στρατιωτικὰ δικαστήρια ἐν τῷ εἰς κατάστασιν πολιορκίας κηρυσσομένῳ τόπῳ, ἡ Κυβέρνησις ἢ ἐν ἀνάγκῃ ὁ ἀνώτερος στρατιωτικὸς ἀρχηγὸς συνιστᾷ ἐν ἐκάστῳ τοιούτῳ τόπῳ ἀνὰ δύο ἑκτακτα στρατοδικεῖα καὶ ἐν ἀναθεωρητικόν κατὰ τὰς διατάξεις τῆς στρατιωτικῆς ποινικῆς νομοθεσίας καὶ ὑπὸ τὰς ἐξῆς τροποποιήσεις :

Ἐπί στρατοῦ ἐν ἐκστρατεία ἐντός ἢ ἐκτός τοῦ Κράτους τὰ εἰρημένα στρατιωτικὰ δικαστήρια συνιστῶνται ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Στρατοῦ ἢ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ μεμονωμένως ἢ ἀνεξαρτήτως ἐνεργοῦντος σώματος στρατοῦ κατὰ τὰς διατάξεις τὰς διαπούσας τὴν συγκρότησιν τοιούτων δικαστηρίων ἐν περιπτώσεσι ἀποκλεισμοῦ ἢ πολιορκίας ἐφαρμοζομένης ἀνκλόγως (ἄρθρ. 34—37 Στρατ. Ποιν. Νομοθ.). Γραμματεῖς τῶν εἰρημένων δικαστηρίων διορίζονται ὡς ἄνω στρατιωτικοὶ ἢ πολῖται, ἐρκιζόμενοι κατὰ τὸ ἄρθρον 23 τῆς Στρατ. ποιν. νομοθεσίας.

Ἄρθρον 7.—Ἐπί τε τῶν δικαστηρίων τούτων τοῦ ἐν ἐκστρατεία ἐντός ἢ ἐκτός τοῦ Κράτους στρατοῦ καὶ τῶν ἐν τόπῳ κηρυχθέντι εἰς κατάστασιν πολιορκίας λειτουργούντων στρατιωτικῶν δικαστηρίων ἐν γένει, ἐφαρμόζονται ὡς πρὸς τὴν διαδικασίαν αἱ διατάξεις τῶν ἄρθρων 144—150 τῆς Στρατ. Ποιν. Νομοθεσίας.

Μετὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ἢ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν δύνανται διὰ Β. Διατάγματος νὰ καταργηθῶσι τὰ ἐνδικο μέρη τῆς ἀναθεωρήσεως καὶ ἀναιρέσεως διὰ τὰ ἐντός τῆς στρατιωτικῆς ζώνης διαπραττόμενα ἀδικήματα.

Ἄρθρον 8.—Αἱ ἀποφάσεις τῶν Στρατοδικείων τελεσίδικοι καταστάσῃ, ἢ κατὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ δευτέρου ἐδαφίου τοῦ προηγουμένου ἄρθρου τελεσίδικοι ἐν τῇ ἐκδόσει αὐτῶν οὖσαι, ἐκτελοῦνται δυνάμει διαταγῆς τῶν ἐν ἄρθροις 146 καὶ 148 τῆς Στρατ. Ποιν. Νομοθες. ἀναφερομένων ἀρχηγῶν ἄνευ ἄλλης τινὸς διατυπώσεως.

Διὰ τὴν ἐκτέλεσιν ὅμως θανατικῆς ποινῆς δεόν ἐν πάσῃ περιπτώσει νὰ παρέλθωσιν εἰκοσιτέσσαρες τουλάχιστον ὥραι ἀπὸ τῆς ἀπαγγελίας τῆς ἀποφάσεως.

Ἄρθρον 9.—Ἡ στρατιωτικὴ ἀρχὴ ἔχει τὸ δικαίωμα ἰδίως:

α) Νὰ ἐνεργῇ κατ' οἶκον ἐρεῦνας ἡμέρας τε καὶ νυκτός.

β) Ν' ἀπομακρύνῃ τοὺς ὑποστάντας καταδικην ἐπὶ κκουργήματι ἢ πλημμελήματι: ἐκ τῶν τοῦ ἄρθρου 22 τοῦ Ποιν. Νόμου, καὶ τοὺς μὴ ἔχοντας κατοικίαν ἐν τῷ ὑπὸ κατάστασιν πολιορκίας τόπῳ.

γ) Νὰ διατάσῃ τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων καὶ ἐφοδίων καὶ νὰ προβαίη εἰς ἀναζήτησιν καὶ ἀφαίρεσιν αὐτῶν.

δ) Νὰ ἐνεργῇ πᾶσαν πρᾶξιν σκοποῦσαν τὴν ἄμυναν καὶ ἀσφάλειαν τῆς χώρας, ἐπὶ τούτῳ δὲ προβαίνει εἰς συλλήψεις καὶ ἄνευ τῶν διατυπώσεων τοῦ ἄρθρου 5 τοῦ Συντάγματος.

ε) Ν' ἀπαγορεύῃ καὶ διαλύῃ οἰανδήποτε συνάθροισιν καὶ πάντα συνεταιρισμόν.

ς) Ν' ἀπαγορεύῃ τὴν ἀνακοίνωσιν ἢ δημοσίευσιν πληροφοριῶν καθ' οἰονδήποτε τρόπον, καὶ διὰ τοῦ τύπου, καὶ νὰ προβαίη εἰς κατάσχεσιν ἐφημερίδων καὶ ἄλλων ἐντύπων διατριβῶν, εἴτε πρὸ τῆς δημοσίευσως αὐτῶν, εἴτε καὶ μετ' αὐτήν.

Ἄρθρον 10.—Ἡ ἀπάθεια εἰς τὰς διαταγὰς τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς κατὰ τὰς περιπτώσεις τοῦ προηγουμένου ἄρθρου, ὡς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην διαταγὴν ἐντός τῆς κατὰ τ' ἀνωτέρω ἀρμοδιότητος αὐτῆς ἐκδιδομένην, ἐὰν δὲν φέρῃ τὰ στοιχεῖα βαρυτέρας ἀξιοπολίου πράξεως, τιμωρεῖται διὰ φυλακίσεως ἐπιβαλλομένης ὑπὸ τῶν στρατιωτικῶν δικαστηρίων.

Ἄρθρον 11.—Οἱ πολῖται. διαρκούσης τῆς καταστάσεως πολιορκίας, ἐξακολου-

θοῦσι ν' ἀσκήσω πάντα τὰ ὑπὸ τοῦ Συντάγματος ἀσφαλιζόμενα δικαιώματα, ὧν ἡ ἀπόλαυσις δὲν ἀνεστάλη ρητῶς δυνάμει τῶν ἀνωτέρω διατάξεων.

Ἄρθρον 12.— Ἡ κατάστασις πολιορκίας αἰρεται, πλήν τῆς τοῦ ἄρθρου 3 περιπτώσεως διὰ Β. Διατάγματος.

Μετὰ τὴν ἄρσιν τὰ στρατοδικεῖα διατηροῦσι τὴν ἐκδίκασιν τῶν ἐνώπιον αὐτῶν εὑρισκομένων ἐκκρεμῶν ὑποθέσεων, πλήν ἂν ἤθελεν ὀρισθῆ ἄλλως ὑπὸ τοῦ περιᾶσεως Β. Διατάγματος.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 1 Ὀκτωβρίου 1912.

Οἱ Ὑπουργοί.

Ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς.

Ὁ Πρόεδρος ἀνακονοῖ χαιρετισμὸν τῆς Κρητικῆς Συνελεύσεως πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν.

Τὸ σῶμα χειροκροτεῖ σύσσωμον.

Ὁ Πρόεδρος παρακαλεῖ τὴν Βουλὴν νὰ προβῆ εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου.

Ὁ Κ. Μαυρομιχάλης λέγει: «Προτοῦ προβῶμεν εἰς τὴν ἐκλογὴν τοῦ Προέδρου, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκην νὰ προβῶ εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις δὲν ὑπάρχει Συμπολίτευσις καὶ Ἀντιπολίτευσις καὶ ἐπομένως ἐγὼ μετὰ τῶν φίλων μου θὰ ψηφίσωμεν πάντα τὰ μέτρα τῆς Κυβερνήσεως ὡς καὶ τὸν ὑποψήφιον αὐτῆς Πρόεδρον.»

Πρόεδρος ἐκλέγεται ὁ βουλευτὴς Κερκύρας Ζαβιτσᾶνος, ὅστις, καταλαβὼν τὴν ἔδραν, προσφωνεῖ ὡς ἑξῆς τὴν Βουλὴν:

«— Ἀπείρω εὐχαριστῶν ἐπὶ τῇ τιμῇ τὴν ὁποίαν ἀπένευμεν εἰς ἐμὲ ἡ ὑμετέρα ψῆφος, ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω εὐθύς ἀμέσως ὅτι, ἀναλογιζόμενος τὴν ἀποστολὴν τῆς παρούσης Βουλῆς, συναισθάνομαι ἔτι μᾶλλον τὸ μέγεθος τῆς ἀπονειμηθείσης μοι τιμῆς. Εἶνε ὄντως προφανεῖς αἱ ὅλως κρίσιμοι περιστάσεις, ἃς διατρέχει τὸ ἡμέτερον Ἔθνος, καὶ τὸ ἐκ τούτων συναγόμενον συμπέρασμα, ὅτι διαρκούσης τῆς κοινοβουλευτικῆς ταύτης περιόδου πιθανώτατα θέλει κριθῆ καὶ κανονισθῆ τὸ μέλλον τῆς ἡμετέρας Φυλῆς, ὥστε καθίσταται ἔτι ὑψηλότερος ὁ προορισμὸς τῆς Βουλῆς ταύτης. Ἔχω, κύριοι, τὴν ἐλπίδα ὅτι μεγίστην ἐνθάρρυνσιν, ἀληθῆς στήριγμα διὰ τὰς συνειδήσεις ἡμῶν, αἰτινες θὰ διέλθουν τὴν δοκιμασίαν τῶν μεγάλων ἀποφάσεων, θ' ἀποτελέσῃ ἡ συναίσθησις τῆς ἀρρήκτου ἀλληλεγγύης, ἣτις συνέχει τὰς

σκέψεις, τοὺς παλμούς, τὸν νοῦν καὶ τὴν καρδίαν ἑπάντων τῶν Χριστιανικῶν καὶ πεπολιτισμένων λαῶν τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης. Ἀνομολογῶ δὲ ὅτι ὑπὸ τὰς τοιαύτας περιστάσεις, αἵτινες περιβάλλουν νῦν τὸ ἔργον τοῦ ἡμετέρου Συνεδρίου, δὲν θὰ ἤρκει βεβαίως διὰ νὰ ἀποδεχθῶ τὸ ἀπονεμηθὲν μοι ἀξίωμα ἢ καλὴ θέλησις ἀπὸ τῆς ὁποίας διαπνέομαι, ἐφ' ὅσον δὲν ἤθελον ἔχει τυφλὴν τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τῆς εὐμενείας τῶν κ. κ. βουλευτῶν. Ἐπὶ ταύτης στηριζόμενος,] ἐπικαλοῦμαι ἀμέριστον τὴν συνδρομὴν ὑμῶν ἵνα

Ἡ ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ΕΛΕΝΗ

Ἡ ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ΜΑΡΙΑ

ἀπροσκόπτως διεξαχθῆ καὶ εὐοδωθῆ τῆς Βουλῆς τὸ ἔργον.

«Ἐπιτρέψατέ μοι δὲ νὰ τονίσω ἰδιαιτέρως ὅτι ἡ ἐπίκλησις αὐτῆ δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τοὺς ἀποτελοῦντας τὴν πλειονοψηφίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς ὁλόκληρον τὴν Βουλὴν, ἀνεξαρτήτως τῆς κομματικῆς αὐτῆς συνθέσεως. Δὲν ὑπερβάλλω δὲ οὐδὲ ὀλίως τὰ πράγματα καὶ ἀντλῶ τὸ δικαίωμα ἐκ τῶν διδαγμάτων τοῦ παρελθόντος νὰ εἶπω ὅτι ἐν τῇ Βουλῇ τῇ Ἑλληνικῇ ἀνέκαθεν ὑπὸ τὸ κράτος τοιούτων περιστάσεων

ἡ ἔννοια τῆς κομμικτικῆς συνθέσεως ὑπὸ τὴν φιλοπατρίδα στοργὴν τῶν πολιτικῶν ἀρχηγῶν τελείως ἐξηφανίσθη. Ἦδη διαβλέπω εἰς τὸ βῆθος τῆς συνειδήσεως πάντων ὁμῶν ἀρτίαν τὴν ἐπίγνωσιν ὅτι οὐδέποτε ἀπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀποκαταστάσεως ἡ Πατρίς καὶ τὸ Γένος ἡμῶν ὁμοίως διήλθον περιστάσεις καὶ αἰσθάνομαι ὅτι σὺν τῇ μεμελετημένῃ πρακτικῇ προνοίᾳ ἕπως ἀνταποκριθῶμεν εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας, αἰτινες σάφως διεγράφησαν διὰ τῶν ἀπὸ τῆς χθῆς ἀνεξιτήλων ἐν ταῖς καρδίαις πάντων ἡμῶν λόγων τοῦ ἀξιότιμου κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, κυριαρχει ἐν ἡμῖν ζῶσα ἡ ἐλπίς, ἀπέραντος δὲ ἡ πίστις ὅτι διαιροῦσῆς τῆς κοινοβουλευτικῆς ταύτης περιόδου θὰ πραγματοποιηθῶσι τὰ προαιώνια ἰδεώδη τῆς ἡμετέρας Φυλῆς καὶ θὰ ἐπακολουθήσωσι γεγονότα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελέσωσι σταθμὸν ἐν τῇ ἱστορίᾳ τοῦ πολιτισμοῦ.»

Ἐπὶ τῶν δηλώσεων ἤδη τοῦ Πρωθυπουργοῦ λαμβάνει τὸν λόγον ὁ Μαυρομιχάλης:

Δηλώσεις τῶν ἀρχηγῶν τῶν ἄλλων κομμάτων.

— Τοῦ κ. Μαυρομιχάλη :

— Ἡ ἀπόφασίς, ἣν ἔλαβεν ἡ Κυβέρνησις, ἕπως ἐπιστρατεύσῃ τὴν χώραν, εἶνε τοσοῦτον σημαντικὴ, ὑπέχει δὲ τοσαύτας εὐθύναις, ὥστε δὲν ἀμφιβάλλομεν ὅτι ὁ κ. Πρωθυπουργὸς ἀνεμέτρησε καλῶς τὰ πράγματα καὶ ἐστάθμισεν ὡς εἶδει τὰς περιστάσεις. Ὡς ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι ἐν ταῖς συζητήσεσι καὶ συνηνοήσεσιν αὐτοῦ μετὰ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἐμερίμνησε καὶ ἐπρόντισεν ἕπως μὴ παρορθοῦν τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν δίκαια, καὶ ἴδια μὴ λησμονηθοῦν οἱ ἥρωικοί τῆς Κρήτης ἀγῶνες, τῆς Κρήτης τῆς ὁποίας τὴν ἐπίσημον, οὕτως εἰπεῖν, ἐμπάνισιν εὐφροσύνας ἐχαιρετίσαμεν ἐν τῇ αἰθούρῃ ταύτῃ, μετὰ τὴν γλυκυτάτην ἐλπίδα ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις καὶ ἡ Εὐρώπη, αἰτινες κατ' ἀρχὰς μὲν ἐφάνησαν τοσοῦτον εὐμενεῖς εἰς τὴν Κρητικὴν ὑπόθεσιν, κατόπιν δὲ τοσοῦτον δυσμενεῖς, θέλουσι σπεύσειν ν' ἀποδώσουν δικαιοσύνην εἰς Λαόν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ αἰῶνων ἀγωνίζεται ὑπερανθρώπως ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως.

Ἀληθῶς, κύριε, ὡς πολὺ ὀρθῶς παρετήρησε χθὲς ὁ κ. Πρωθυπουργός, τὸ μέτρον τῶν ὀνειδισμῶν καὶ τῶν ταπεινώσεων εἶχεν ὑπερπληρωθῆ.

«Ἐάν δὲ οἱ πάντες ὀφείλουσαν ἐν τῇ κρίσει ταύτῃ στιγμή, νὰ συντρέξουσιν καὶ νὰ ἐνισχύουσιν τὴν Κυβέρνησιν, ὀφείλομεν πρωτίστως ἡμεῖς νὰ πράξωμεν τοῦτο, ἡμεῖς οὔτινες ἐσχάτως ἐσχόμεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ συστήσωμεν καὶ συμβουλευσωμεν τὴν ἀφύπνισιν τοῦ πατριωτικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν ἀμυναν ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν δικαίων.

«Κόμματα λοιπὸν σήμερον, κύριοι, δὲν ὑπάρχουν, ὡς εἶπον πρὸ μικροῦ. Ὑπάρχει μόνον ἡ ἐθνικὴ σημαία, περίξ τῆς ὁποίας ὀφείλομεν πάντες ν' ἀφιερωθῶμεν. Καθόσον δὲν πρέπει ποτὲ νὰ λησμονῶμεν ὅτι ἡ ἐλευθέρω Ἑλλάς, ἣτις γυτύχησε νὰ ἐκπροσωπῇ τὴν φαεινότεραν ἱστορίαν τῆς ἀνθρωπότητος, ὀφείλει πάντοτε νὰ εἶνε τὸ ὀρμητήριον καὶ ὄχι τὸ κοιμητήριον τοῦ Ἑλληνισμοῦ! »

—**Τοῦ Γ. Θεοτόκη :**

«—Εἰς ὃ σημεῖον τὰ πράγματα περιήλθον, πρέπει, κύριοι, νὰ ταχθῶμεν παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Κυβερνήσεως, παρέχοντες αὐτῇ πρόθυμον τὴν συνδρομὴν πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου τοῦ βαρυτάτου, ὅπερ αὕτη ἀνέλαθεν, εὐχόμεθα δὲ ἐκ μέσης καρδίας ὅπως τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα θριαμβεύουσιν καὶ ἐπιτευχθοῦν ἀποτελέσματα ἀντάξια τῶν μεγάλων θυσιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ Λαοῦ.»

—**Τοῦ Ν. Δημητρακοπούλου :**

«—Θὰ ἦτο ἴσως δυσχερές, κ. Βουλευταί, νὰ διαγνώσῃ τις ὅτι αἰχθεσιν αὐτῶν δηλώσεις τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, παρὰ πᾶσαν τὴν γενικότητα αὐτῶν, ἐσχον ὁμοίαν ἀπήχησιν εἰς τὴν ψυχὴν ὁλοκλήρου τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιπροσωπείας. Πολλοὶ ἐξ ἡμῶν θὰ ἠσθάνοντο βεβαίως τὴν ἀνάγκην περισσοτέρων πληροφοριῶν, πλειόνων ἐξηγήσεων ἐπὶ τῶν δηλώσεων τούτων, ἵνα ἐπὶ τῇ βάσει τούτων σχηματίσῃ ἀσφαλῆ γνώμην περὶ τῆς κατάστασεως καὶ ἐπὶ τῇ βάσει αὐτῆς νὰ κανονίσῃ τὴν πορείαν αὐτῶν καὶ τὴν ψῆφον ὡς μελῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Συνεδρίου, προκειμένου μάλιστα περὶ ζητήματος ἀκροτάτης ἐθνικῆς σπουδαιότητος.

«Οὐδεὶς ἕμωσ ὁ μὴ ἀναγνωρίζων ὅτι εἰς περιστάσεις τοιαύτας τὰ ὅρια τῶν ἀνακοινώσεων κανονίζει ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κράτους καὶ ὅτι οὐδὲν δύναται νὰ ζητήσῃ ἡ Βουλὴ πέραν ἐκείνων, τὰ ὁποῖα ἡ Κυβέρνησις νομίζει ἀνακοινωτέα. Διότι, ἐάν κατὰ πᾶσαν περίστασιν ἡ φύσις τῶν τοιούτων ζητημάτων ἐπιβάλλῃ περιορισμούς τινας ἀγράφους εἰς τὰ δικαιώματα τῆς Βουλῆς ἀπέναντι τῆς ἐκτελεστικῆς ἐξου-

σίας, εἶνε εὐκολον νὰ κατανοήσῃ τις ὅτι εἰς περιστάσεις οὕτως ἐκτάκτους, οὕτω κρισίμους, οὕτως ἐξαιρετικὰς, οἶαι αἱ σημεριναί, αἱ μεγάλαι κοινοβουλευτικαὶ προνομίαι, διὰ τῶν ὁποίων κυρίως ἐξασφαλίζεται ἡ ἐλευθερία καὶ ἡ τύχη τῶν ἐλευθέρως κυβερνωμένων λαῶν, καθεύδουν καὶ δύναται τις μάλιστα νὰ προσθέσῃ ὅτι ἡ ἐξουσία τοῦ Κοινοβουλίου, ὡς Σώματος πολιτικοῦ, ἀπορροφᾶται προσωρινῶς ὑπὸ τῆς ὑπευθύνου Κυβερνήσεως.

«Ἐχομεν ἐν τούτοις πάντοτε ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐθνικὴ πολιτικὴ καὶ ὑπάρχει, ἀλλὰ καὶ πάντοτε ὑπῆρξεν οὐχὶ τῆς Α ἢ τῆς Β Κυβερνήσεως, ἀλλ' αὐτοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ. Καὶ νομίζομεν ὅτι ὑπὸ ταύτην τὴν ἔποψιν οἱ λόγοι καὶ αἱ δηλώσεις τοῦ κ. Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ τύχουν καθολικῆς ἐπιδοκιμασίας, ἐφ' ὅσον οὐδαμῶθεν ὑπεδηλώθη ἡ μεταβολὴ τῆς σταθερᾶς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τοῦ Κράτους. Πέραν τούτου ἔμως γνώμην ὑπεύθυνον ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων καὶ τῆς πορείας τῆς Κυβερνήσεως τὸ ἐφ' ἡμῖν δὲν δυνάμεθα νὰ διατυπώσωμεν, ἐφ' ὅσον δὲν κατέχομεν, οὔτε εἶνε δυνατόν νὰ τεθοῦν ὑπ' ὄψιν ἡμῶν τὰ στοιχεῖα ἐκεῖνα, τὰ ὁποῖα ὑπ' ὄψιν αὐτῆς ἔχει ἡ Κυβέρνησις τοῦ Κράτους καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ὁποίων ἤχθη καὶ καθοδηγεῖται εἰς τὰς μέχρι τοῦδε καὶ εἰς τὰς μελλούσας ἀποφάσεις καὶ ἐνεργείας αὐτῆς. Καθῆκον ἐπομένως ἡμῶν ὑπολαμβάνομεν κατὰ τὰς παρούσας στιγμὰς νὰ ἐκφράσωμεν τὴν ἐμπιστοσύνην ἡμῶν πρὸς τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Κράτους καὶ νὰ παράσχωμεν εἰς αὐτὴν πᾶσαν τὴν ἐλευθερίαν καὶ πάντα τὰ μέσα, τὰ ὁποῖα αὕτη ἤθελε κρίνει ἀναγκαῖα πρὸς διεξαγωγὴν τοῦ ἔργου αὐτῆς, ἐν τῇ πεποιθῆσῃ ὅτι πρὸς ἐξυπηρέτησιν τῆς ἐθνικῆς πολιτικῆς κατευθύνει τὴν δρᾶσίν της καὶ ὅτι ὁ δεδηλωμένος ὑπ' αὐτῆς σκοπὸς ἐξασφαλίζει τὴν πολιτικὴν ἐκείνην καὶ εἶνε ἀνάλογος τῶν δυσυπολογίστων θυσιῶν καὶ τοῦ υπερτάτου ἀληθῶς ἀγῶνος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀποδύεται τὸ ἐλεύθερον Κράτος καὶ ὀλόκληρος ὁ ἀλύτρωτος καὶ ἐν διασπορᾷ Ἑλληνισμός.»

—**Τοῦ Ν. Ἀραβαντινοῦ :**

«—Αἰσθάνομαι, κύριοι Βουλευταί, τὴν στιγμὴν ταύτην τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως ἐξ ὀνόματος τῆς εὐαρίθμου ὀμάδος, τὴν ὁποῖαν συνδέει τὸ κοινωτιστικὸν πρόγραμμα, διαδηλώσω ὅτι ἡ ὀμάς ἡμῶν ἐπιδοκιμαρίζει τὰς χθεσινὰς δηλώσεις τοῦ κ. Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμ-

βουλίου καὶ τὰς ἐξαγγελθείσας ἐνεργείας τῆς Κυβερνήσεως. Οὐδεὶς θὰ δυνήθη νὰ κατηγορήσῃ ποτὲ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ τὴν Κυβέρνησιν αὐτοῦ ὅτι δὲν ἐξεκένωσε μέχρι τρυγὸς τὸ ποτήριον τῆς ὑπομονῆς ἀπέναντι τῆς ἀφορήτου καταστάσεως τῆς ἐν τῇ γείτονι Ἐπικρατεῖα, ἀφορήτου ὄχι μόνον διὰ τὰς ἀμέσους προσβολὰς κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους καὶ τῶν ὑπηκόων αὐτοῦ, ἀλλ' ἀφορήτου καὶ διὰ τὴν ἄρνησιν παντός, καὶ τοῦ στοιχειωδেষτέρου δικαιοῦματος εἰς πληθυσμοὺς περὶ τῶν ὁποίων εἶχομεν ὑποχρέωσιν, ὄχι μόνον διότι εἶνε ὁμοεθνεῖς, ἀλλ' εἶχομεν τὴν ὑποχρέωσιν καὶ ὡς ἄνθρωποι νὰ συμπάσχωμεν μετ' αὐτῶν καὶ νὰ ἐργαζώμεθα ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως τῆς τύχης αὐτῶν.

«Οἱ κοινωνισταί, ἔχοντες ἀναγεγραμμένην ἐν τῇ σημαίᾳ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν τῆς οἰκονομικῆς ἀπελευθερώσεως τῶν κοινωνικῶν τάξεων, δὲν δύνανται παρὰ νὰ ταχθῶσι παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν Κυβερνήσεων τῶν συμμάχων Κρατῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπιδιώκουσι διὰ λαοὺς δυναστευομένους τὴν ἐξασφάλισιν τῆς πολιτικῆς αὐτῶν ἀπελευθερώσεως· οἱ κοινωνισταὶ οἱ ὁποῖοι ἔχουν ἀναγεγραμμένην ἐν τῇ σημαίᾳ αὐτῶν τὴν κατάρριψιν τοῦ Φεουδαλικοῦ καθεστῶτος καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν ἀτόμων καὶ τῶν τάξεων ἐν τῇ οἰκονομικῇ πεδίῳ, δὲν εἶνε δυνατόν παρὰ νὰ χαιρετίσωσιν εὐφροσύνως τὴν ἀρχὴν τῶν προσπαθειῶν πρὸς κατάρριψιν τοῦ Φεουδαλικοῦ καθεστῶτος ἐν τῇ γείτονι Ἐπικρατεῖα καὶ ἐγκαθίδρυσιν πραγματικῆς ἰσοπολιτείας· οἱ κοινωνισταί, οἵτινες διακηρύττουσιν ὅτι ἐν τῇ κοινωνικῇ διαπάλῃ οἱ μικροὶ ὀφείλουσιν νὰ συνενῶνται εἰς συνασπισμοὺς ὅπως ἀμύνονται καὶ ἀντεπεξέρχονται κατὰ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τῶν δυνατῶν, δὲν δύνανται εἰμὴ ἐκ βάθους ψυχῆς νὰ συγχαίρωσι διὰ τὸ πρῶτον βῆμα τὸ ὁποῖον συντελέσθη ὅπως τὰ προλετάρια κράτη τοῦ Αἴμου συνασπισθῶσιν ἀμυνόμενα ὑπὲρ ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων ἐναντίον τῆς παντοδαπῆς ἐκμεταλλεύσεως τῆς συντελουμένης εἰς βάρος τῶν Βαλκανικῶν λαῶν. Ἰδιαιτέρως δὲ οἱ κοινωνισταί, οἱ ἔχοντες ἀναγεγραμμένην ἐν τῇ σημαίᾳ αὐτῶν τὴν ἀρχὴν ὅτι πρέπει οἱ λαοὶ νὰ προσδιορίσωσιν τὸ δημόσιον αὐτῶν δίκαιον, συγχαίρουσι κατὰ τὴν στιγμήν ταύτην, διότι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δέχεται νὰ συμπράξῃ, τὸ καθ' ἑαυτήν, ὅπως ὁ Κρητικὸς λαὸς ἀποκτήσῃ τὸ δημόσιον ἐκεῖνο δίκαιον, ὑπὲρ τοῦ ὁποῖου πανηγυρικῶν ἐξέφρασε γνώμην.

»Φρίττομεν καὶ ἡμεῖς πρὸ τῶν δεινῶν τοῦ πολέμου καὶ τῶν ἀνηκούστων συμφορῶν, αἵτινες θέλουσιν ἐπακολουθήσει, καὶ θὰ τῆχόμεθα ἐκ ψυχῆς τὴν εἰρηνικὴν ἐπίλυσιν τῆς κρίσεως, ἀλλ' ὁ καιρὸς παρήλθεν ἢ δωδεκάτῃ ὥρᾳ ἐσήμανεν.

»Υπάρχουν ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ Εὐρώπῃ, υπάρχουν ἐν τῷ Νέῳ Κόσμῳ κόμματα ἰσχυρὰ ἐμπνεόμενα ὑπὸ τῶν αὐτῶν ἀρχῶν, ὑπὸ τῶν ὁποίων καὶ ἡ εὐαριθμὸς ὁμάς εἰς τὴν ὁποίαν ἔχω τὴν τιμὴν καὶ ἐγὼ ν' ἀνήκω εἰς τοὺς ὁμόφρονας ἡμῶν ἐν τῇ πεπολιτισμένῃ Εὐρώπῃ καὶ τῷ Νέῳ Κόσμῳ ἐμπιστευόμεθα ἡμεῖς οἱ σύντροφοι αὐτῶν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὅπως διὰ τῆς ὀρθῆς αὐτῶν ἀντιλήψεως, ὅπως διὰ τοῦ θερμοῦ αὐτῶν αἰσθήματος, ὅπως διὰ τῆς ἰσχυρᾶς αὐτῶν φωνῆς ὑποστηρίξουν ἕνα ἐκ τῶν ἀγνοτέρων ἀγώνων τοὺς ὁποίους εἶδεν ἡ ἀνθρωπότης. . . .»

Κατόπιν, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Ν. Στράτος ὑποβάλλει διάφορα ναυτικὰ νομοσχέδια, ὧν ἐν περὶ αὐξήσεως τῶν ναυάρχων εἰς τρεῖς. Ἀηλοῖ δὲ ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ προτείνῃ πρὸς προαγωγὴν ἐπὶ τοῦ παρόντος μόνον τὸν Κουντουριώτην, εἰς ὃν ἀνετέθη ἡ ἀρχηγία τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου. Αἱ ἄλλαι θέσεις θὰ καταληφθοῦν ὑπ' ἐκείνων, οἵτινες θ' ἀναδειχθοῦν ἱκανοὶ εἰς τὸν μέλλοντα ἀγῶνα.

«Ἡμεθα βέβαιαι», ἐξακολουθεῖ, «ὅτι ὁ στόλος τοῦ θωρηκτοῦ «Ἀβέρωφ», τῶν τριῶν παλαιῶν θωρηκτῶν, τῶν ὀκτῶ ἀντιτορπιλικῶν, τῶν πέντε τορπιλοδόλων καὶ τοῦ καταδυομένου ἤτο ἱκανὸς νὰ ἀντιπαραταχθῇ ἐναντίον τοῦ πιθανοῦ ἐχθροῦ. Οὐχ ἤττον ἡ Κυβέρνησις εὐρεθεῖσα ἐνώπιον πιθανῆς συρράξεως δὲν ἠθέλησε νὰ στηριχθῇ εἰς τὴν ὑπεροπλίαν, περὶ ἧς εἶχεν ἐνδόμυχον πεποιθήσιν, ἐπεξήτησε νὰ ἐξασφαλίσῃ ὑπεροπλίαν, κατὰ τὴν κοινὴν πεποιθήσιν ἀναγνωριζομένην. Διὰ τοῦτο ἡ Κυβέρνησις προσέβη εἰς τὴν ἀγορὰν τεσσάρων νέων ἀντιτορπιλικῶν μετὰ τῶν πυρομαχικῶν αὐτῶν. Ἐὰ πλοῖα ταῦτα εἶνε ἀντιτορπιλικά ὠκεανοῦ, δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω τὴν Βουλὴν ὅτι πλοῖα τοιοῦτου μεγέθους δὲν διαθέτει οὐδεμία ναυτικὴ δύναμις ἐν τῇ Μεσογείῳ Θαλάσσει. Διὰ τῆς προσθήκης δὲ τῶν σκαφῶν τούτων ὡς καὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Νέας Γενεᾶς» καὶ «Κεραυνοῦ» ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔχει ἀκαταμάχητον τὴν ὑπεροχὴν ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου ἐλαφροῦ στόλου, ὡς ἔχει ταύτην ἐπὶ τοῦ ἀντιπάλου θωρηκτοῦ στόλου διὰ τῆς θωρηκτικῆς αὐτοῦ μοίρας, τῆς ἀποτελουμένης ἐκ τῶν 3 θωρη-

κτῶν καὶ τοῦ «Ἀβέρωφ». Ἐκτὸς τῆς τοιαύτης ὑπερπλίας, ὑπάρχει ἀναμφισβητήτως ὑπεροχὴ ναυτικῆς ἰδιοφυΐας καὶ συγχρόνως ὑπεροχὴ ἐκπαιδεύσεως. Δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω τὴν Βουλὴν ὅτι ἀπὸ διετίας διεξήχθη ἐργασία ἐκπαιδεύσεως ἐν τῷ Β. Ναυτικῷ ἀθορόβως οὐχὶ ὀλιγώτερον οὐσιαστικῆ τῶν ἐργασιῶν αἴτινες ἐπροκάλουν ἄλλοτε θεωρητικῶς ἐπαίνους. Ἡ ἐργασία αὕτη συντέλεσε σήμερον, ὥστε οὐ μόνον ἡ ταχυβολία τοῦ «Ἀβέρωφ» νὰ ἀσφαλισθῆ διὰ τῆς καλῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν πληρωμάτων, ἀλλὰ καὶ ἡ ταχυβολία τῶν παλαιῶν θεωρητικῶν νὰ πενταπλασιασθῆ. Ἐφ' ὅσον τὰ ἐπιτελεῖα καὶ τὰ πληρώματα δὲν ἦσαν ἠσκημένα περὶ τὴν βολὴν, ἡ ταχυβολία τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἦτο ἐντελῶς θεωρητικῆ. Ἡ ἀσκήσις καὶ ἡ ἐκπαίδευσις κατέστησαν ἴδιαι ταύτην πραγματικῆν. Ἡ ἀσκήσις δὲ καὶ ἡ ἐκπαίδευσις κατέστησαν ταχυβολία σχεδὸν τὰ πυροβόλα τῶν θεωρητικῶν τύπου «Ἰδρας», ἅτινα ἔβαλον κατὰ τὰς ἀσκήσεις τοῦ παρελθόντος θέρους μίαν βολὴν κατὰ δύο λεπτὰ ἀπέναντι τῆς μιᾶς βολῆς κατὰ δέκα λεπτὰ, ἦν ἑξαλλον πρότερον.

Ἡ τοιαύτης συστηματικῆς ἐργασίας ἠγγίθη ἡ Ἀγγλικὴ ναυτικὴ ἀποστολή, πρὸς τὰ μέλη τῆς ὁποίας ἀπονέμω δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μου διὰ τε τὴν διηγετικὴν ἐπιμέλειάν των καὶ διὰ τὸ ζῶντρον ἐνδιαφέρον, ὑπερ ἐπέδειξαν ὑπὲρ τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ κατὰ τὰς τελευταίας περιστάσεις.

Ἡ Δύναμαι νὰ βεβαιώσω προσέτι τὴν Βουλὴν, ὅτι τὸ φρόνημα τῶν ἐπιτελείων τοῦ Ναυτικοῦ καὶ τῶν πληρωμάτων τοῦ ἐνεργοῦ Ναυτικοῦ, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐφεδρικοῦν πληρωμάτων εἶνε ἀκμαῖον, δύναμαι δὲ νὰ βεβαιώσω τὴν Βουλὴν, ὅτι ἅπαν τὸ Β. Ναυτικὸν ἀπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς μοίρας τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου μέχρι τοῦ τελευταίου ναύτου διαπνέεται ὑπὸ τῆς ἀποφάσεως νὰ πᾶσι μαχόμενον ὑπὲρ τῆς σημαίας αὐτοῦ καὶ νὰ τιμήσῃ ἅπαξ ἔτι τὴν ἐνδοξον ναυτικὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος.»

*
*

Πρὸς τὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν εἶχεν ἴδιαι ἀπὸ τῆς 1ης Ὀκτωβρίου ἀποσταλῆ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἡ ἀκόλουθος τηλεγραφικὴ ἀνακοίνωσις:

Πρὸς τὴν Κρητικὴν Κυβέρνησιν, ΧΑΝΙΑ

«Ἐχομεν τὴν τιμὴν νὰ φέσωμεν εἰς γνῶσιν ὑμῶν, ὅτι καθ' ἡμᾶς

πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἐδήλωσε σήμερον πρὸς τὴν Βουλὴν, ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις καθ' ἣν στιγμήν ἀπεφασίζετο ἡ ἐπιδιώξις ὀριζικῶν μεταρρυθμίσεων ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ, δὲν ἠδύνατο νὰ ἀφήσῃ ἄνευ ἰδιαιτέρας μερίμνης τὸ ἀπασχολοῦν αὐτὴν Κορητικὸν ζήτημα. Καίτοι δὲ ἐν τῇ ἐπιδιώξει καὶ τῆς ὀριζικῆς ἀκόμῃ λύσεως τοῦ Κορητικοῦ ζητήματος, τῆς συμφώνου πρὸς τοὺς ἀναλλοιώτους πόθους τῶν Κορητῶν, ἡ Ἑλλὰς δὲν θὰ εὐρίσκετο μόνη ὅπως ἀντι-

Η ΠΡΙΓΚΙΠΙΣΣΑ ΑΛΙΚΗ

μετωπίσῃ τὰς περιπετείας, αἵτινες ἠδύνατο νὰ παρουσιασθῶσιν ἐκ τῆς εἰς τοῦτο τεινούσης ἐνεργείας αὐτῆς, ἔκρινεν ἐν τούτοις ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὴν ὅπως παράσχωι πρόσθετον δεῖγμα τῆς σταθερᾶς αὐτῆς ἐπιθυμίας, νὰ μὴ δημιουργήσῃ νέας δυσχερείας εἰς τὰς κοινὰς προσπάθειάς πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης, ἔστω καὶ κατὰ τὴν ὑστάτην ταύτην ὥραν, ἔκρινεν ὅτι ἐπεβάλλετο εἰς αὐτὴν νὰ ἀρκεσθῇ, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι τὰ πράγματα δὲν θὰ ἔφθανον μέχρι πολέμου, εἰς νέαν τινὰ μεταβατικὴν λύσιν, κατὰ τὴν ὁποίαν, ἐνῶ τὸ διεθνὲς καθεστὼς τῆς νήσου θὰ διετηρεῖτο κατὰ τὰ λοιπὰ ἀμείωτον, οἷον διεπλάσθη ἰπ' αὐτῶν τῶν προστατίδων Δυνάμεων, μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς ἐκκενώσεως τῆς νήσου ὑπὸ τῶν Δι-

θνῶν στρατευμάτων, κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ νῆσος θὰ διαρκεῖτο οὐσιαστικῶς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, οἱ δὲ ἀντιπρόσωποι αὐτῆς θὰ ἐδικαιοῦντο νὰ συνεδρῶσιν μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου ἐν τῷ ἐθνικῷ τούτῳ Βουλευτηρίῳ.

»Διὰ τοῦτο χαιρετίζουσα ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς ἀδελφῆς νήσου καὶ ρητὴν ποιουμένη τὴν δήλωσιν ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἀποδέχεται ὅπως τοῦ λοιποῦ ἐν ἐπάσχωι κοινὸν κοινο-

Ἐπίθεσις τῶν Μαυροβουνίων κατὰ τοῦ Τοῦζι.

βούλιον καὶ διὰ τὸ ἐλεύθερον Βασίλειον καὶ διὰ τὴν νῆσον Κρήτην, καλεῖ τοὺς ἀπεσταλμένους τῆς Κρήτης ὅπως ἐπαέλθουν εἰς τὴν νῆσον ἵνα φέρουν πρὸς τοὺς συμπολίτας τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν τῆς ἐθνικῆς ἀντιπροσωπείας καὶ ἀσχοληθῶσι τὸ ταχύτερον εἰς τὴν διεξαγωγὴν κανονικῶν ἐκλογῶν, ἵνα λάβωσι τὸ ἔνδυμα τοῦ γάμου, τὸ

ὅποιον θὰ ἐπιτρέψη εἰς αὐτοὺς τὴν ἐν τῷ Ἑλληνικῷ Κοινοβουλίῳ εἴσοδον.

»Διότι ὅσον καὶ ἂν εἶνε διατεθειμένη εἰς τόσον μεγάλας περιστάσεις νὰ μὴ προσκόψη ἐνώπιον τυπικῶν κωλυμάτων, δυστυχῶς ἢ γενομένη ἐκλογή ἀντιπροσώπων ἐν Κρήτῃ ἀφίσταται τόσον ριζικῶς ἀπὸ πάσης ἀρχῆς τοῦ καταστατικοῦ ἡμῶν χάριτος, ὥστε θὰ ἦτο ἀδύνατον ἄνευ ἀληθοῦς ἀνατροπῆς τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων νὰ γίνοντι δεκτοὶ οἱ κατὰ τοιοῦτον ἀφιχθέντες τρόπον νὰ συνεδρεύσουν πρὸς ψήφισιν νόμων ἐγκύρων.

»Φέροντες ταῦτα εἰς γνώσιν ὑμῶν, παρακαλοῦμεν νὰ ἐξακολουθήσητε ἐπὶ τοῦ παρόντος ἀσχοῦντες τὴν διοίκησιν καὶ παρασκευάζοντες τὰ τῆς διεξαγωγῆς κανονικῶν ἐκλογῶν πρὸς ἀποστολὴν νομίμων βουλευτῶν τῆς νήσου εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Κοινοβούλιον, μεριμνῶντες μάλιστα πάντων ὑπὲρ τῆς τηρήσεως τῆς τάξεως καὶ τῆς λυσιτελοῦς προστασίας τοῦ Μουσουλμανικοῦ πληθυσμοῦ...»

Καὶ διεμαρτύρετο μὲν ἐπὶ τούτοις ἡ Τουρκικὴ ἐν Ἀθήναις Πρεσβεία, αὐδεμίαν ὅμως ἔκαμνον πλέον ἐντύπωσιν αἱ τουρκικαὶ διαμαρτυρίαι καὶ οὐδεμίαν ἔτυχεν ἀπαντήσεως ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς Πύλης.

Σαφῶς δὲ τὴν ἐδηλοῦτο ὑπὸ τοῦ Κορομηλᾶ πρὸς τοὺς ἐν Ἀθήναις ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν περὶ Κρήτης δηλώσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ Πρωθυπουργοῦ, ὅτι: «ἡ μέση λύσις τῆν ὅποιαν ἀνέπτυξεν ὁ Πρωθυπουργὸς ἦτο ἡ τελευταία θυσία τῆν ὅποιαν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἠδύνατο νὰ κάμη ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος τῆς Κρήτης εἰς τὰς σημερινὰς λίαν κρίσιμους περιστάσεις».

Ὁ Ἑλλήν ὑπουργὸς ἐξέφραζεν ἅμα τὴν πεποίθησιν ὅτι τὴν λύσιν ταύτην θὰ ἀπεδέχοντο καὶ θὰ ἐνέχρινον αἱ Δυνάμεις, ἐφ' ὅσον ἐννοεῖται ἦτο δυνατὸν νὰ ἐπιτευχθῇ εἰρηνικὴ λύσις διὰ τὴν ἑλλην Βαλκανικὴν κρίσιν. Διότι, ἐὰν δὲν ἀπεσοβεῖτο ὁ πόλεμος, τότε ἡ τύχη τῶν ὅπλων θὰ ἐκἀνόμιζε μετὰ τῶν ἄλλων ζητημάτων καὶ τὸ Κρητικὸν ζήτημα ὀριστικῶς.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐλάμβανον χώραν, ἐν ᾧ χρόνῳ ὁ «Νέος Ἐλευθερος Τύπος» τῆς Βιέννης ἐδημοσίευε συνέντευξιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνταποκριτοῦ του μὲ τὸν Τοῦρκον διάδοχον Γιουσούφ Ἰτζεδίν. Ὁ Τοῦρκος διάδοχος ἐν τῇ συνεντεύξει ταύτῃ ἐδήλου, ὅτι «ἡ

Τουρκία δὲν δύναται νὰ δεχθῆ τὰς αξιώσεις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, διότι αἱ ζητηθεῖσαι παρ' αὐτῶν μεταρρυθμίσεις διὰ τῆς ἐπιδοθείσης διακονώσεως προσέβαλλον τὰ ὀθωμανικὰ συμφέροντα.»

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, καὶ δὴ τὴν 6ην μ. μ. τῆς 2ας Ὀκτωβρίου ὑπεγράφετο ἐν Οὐσσὺ τῆς Ἑλβετίας ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων Ἰταλίας καὶ Τουρκίας ἡ προκαταρκτικὴ συμφωνία διὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς Ἰταλοτουρκικῆς εἰρήνης.

Τὴν ὑπογραφεῖσαν ταύτην συμφωνίαν διεδέχετο μετ' ὀλίγον ἐπὶ τῆ βάσει τῶν διατάξεων αὐτῆς ἡ ὑποχρέωσις τῆς Πύλης ὅπως ἐκδώσῃ Σουλτανικὸν φερμάνιον, διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ Σουλτάνος θὰ ἐδῆλου εἰς τοὺς Ἀραβας ὅτι παραχωρεῖ εὐρυτάτην αὐτονομίαν καὶ ὅτι εἰς τὸ μέλλον θὰ διοικῶνται ὑπὸ ἄλλων νόμων. Ὡς ἀντιπρόσωπόν του διώριζεν εἰς τὴν Λιβύην τὸν ὑπουργὸν τοῦ Ἐφκαρίου, ἐξ οὗ ἐφαίνετο ὅτι μόνον τὰ θρησκευτικὰ δικαιώματα τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τῆς Τριπολιτίδος ἀνεγνωρίζοντο. Ἰταλικὸν διάταγμα ἐκανόνιζε κατόπιν τὰ τῆς δικαιοδοσίας τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Ἐφκαρίου.

Ἐπίσης διὰ τῆς συμφωνίας ὑπεχρεοῦτο ἡ Πύλη νὰ ἐκδώσῃ ἔτερον Ἰραδέν, διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ ἐξησφαλίζοντο μεταρρυθμίσεις εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου καὶ θὰ παρείχετο γενικὴ ἀμνηστία εἰς τοὺς κατόικους.

Ἡ ὀριστικὴ ὑπογραφή τῆς εἰρήνης θὰ ἐγίνετο ἀφοῦ ἐξεδίδοντο τὰ διατάγματα ταῦτα καὶ ἐκ μέρους τῆς Πύλης καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας, ἥτις ὑπεχρεοῦτο κατόπιν νὰ καταβάλῃ τὸ ἀναλογοῦν ποσὸν Δημοσίου χρέους τῆς Τουρκίας διὰ τὴν Λιβύην, ὡς εἶδος ἀποζημιώσεως διὰ τὴν κατάληψιν αὐτῆς.

Ταῦτα ἐπηκολούθει ἡ ὑπογραφή τῆς ὀριστικῆς εἰρήνης, τῆς Ἰταλίας κρατοῦσης ὑπὸ τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῆς τὰς καταληφθεισας κατὰ τὸ διάστημα τοῦ πολέμου Μικρασιατικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, «ὡς ἐγγύησιν διὰ τὴν παρὰ τῆς Τουρκίας πλήρη ἐφαρμογὴν τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης.»

Συνεπῶς ἤδη, χάρις εἰς τὸ ἐσπευσμένον ἐνδιαφέρον τῆς Ἰταλίας, ἡ Τουρκία ἀφίετο ἐλευθέρως νὰ παλαίσῃ κατὰ τῶν συμμάχων, διαθέτουσα καὶ τὰ ἐν Ἀσίᾳ στρατεύματά τῆς ἐνγνῆτιον αὐτῶν, ὡς καὶ τὸν στόλον τῆς, ἂν ποτε ἀπεφάσιζε νὰ τὸν διατάξῃ νὰ ἐκπλεύσῃ τῶν

Δαρδανελλίων: πρᾶγμα, ὅπως οὖν, ἀρκετὰ παράτολμον, ἀφοῦ τὸν Ἰταλικὸν στόλον διεδέχετο ἤδη ὁ Ἑλληνικὸς.

VIII.

Προέλασις Μαυροβουνίων.—Σερβικαὶ ἐνέργειαι.

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ἐκ μέρους τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Μόλις ἐκoinολογήθη τὸ κήρυγμα τοῦ πολέμου οἱ ἐν Κεττίγγῃ ἀντιπρόσωποι τῶν Δυνάμεων μετέβησαν εἰς τὰ Ἀνάκτορα. Ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος ἦτο ἔτοιμος νὰ ἐξέλθῃ καὶ κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς προσελεύσεώς των εὕρισκετο εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν Ἀνακτόρων, ὅπου ἀνέμενον τρία αὐτοκίνητα.

Τοῦ ἀνηγγέλη πρώτη ἢ ἐπίσκεψις τῶν πρεσβευτῶν τῆς Αὐστρίας καὶ Ρωσίας, ἐνῶ ἀπεχαιρέτα τὴν Βασιλισσαν Μιλέναν.

Οἱ δύο πρεσβευταὶ ἐγνωστοποίησαν εἰς τὴν Α. Μ. ὅτι ἦσαν ἐπιφορτισμένοι ὑπὸ τῶν κυβερνήσεών των ὅπως ἐκφράσωσι τὴν ζωντανὴν ἐπιθυμίαν νὰ ὑπομείνῃ ἐπὶ τινα ἔτι καιρὸν τὸ Μαυροβούνιον πρὶν προσφύγῃ εἰς τὰ ὄπλα. «Ὅπως αἱ τρεῖς ἄλλαι σύμμαχοι δυνάμεις ἐδέχθησαν, φαίνεται, τὴν συμβουλὴν νὰ ἐπιβραδύνωσι τὰς ἐχθροπραξίας, οὕτω καὶ τὸ Μαυροβούνιον, ἄνευ ζημίας τῶν συμφερόντων του, ἠδύνατο νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὴν πρότασιν ταύτην, ἀποβλέπουσαν εἰς ὑποβοήθησιν μᾶλλον τῶν ἀξιώσεων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν».

Ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος ἠὲχαρίστησε τοὺς πρεσβευτὰς διὰ τὴν κλωσύνην των, ἀλλ' ἀπήντησε κατηγορηματικῶς, ὅτι τότε πλέον ἦτο ἀργά.

—«Πρὸ δύο μηνῶν», εἶπεν ὁ Βασιλεὺς, «ἐζήτησα τὴν παρέμβασιν τῶν Δυνάμεων, διὰ νὰ λύσωσι σοβαρῶς τὰ ζητήματα, τὰ ὁποῖα ὑπέβαλον εἰς αὐτὰς καὶ τὰ ὁποῖα ὑφίσταται ἀπὸ πολλῶν δεκάδων ἐτῶν. Δὲν ἠκούσθην, καὶ ὁμως ἀτέμεινα ἀκόμη, διότι εἶχον τὴν πρόθεσιν νὰ μὴ προσφύγω εἰς τὰ ὄπλα διὰ νὰ μὴ ἀνάψῃ ἡ πυρκαϊά, ἡ ὁποία ἀπὸ μακροῦ ὑποβόσκει εἰς τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὰ πέριξ. Τώρα ἡ ἀπόφασίς μου εἶνε ὀριστικῆ. Οἱ Μαυροβούνιοι γνωρίζουν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ καθήκον των».

Οὕτω ἀπήντησεν ὁ Βασιλεὺς, ὅστις ἀμέσως ἐξῆλθε τῶν Ἀνακτόρων καὶ ἐπέβη αὐτοκινήτου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου του. Τὸ αὐτοκίνητον ἐφυγε πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐξηφανίσθη ὀπισθεν τῶν βουνῶν, τὰ ὁποῖα περικλείουν ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου τὴν πρωτεύουσαν. Ἐτηρήθη μυστικόν, ποῦ κατηυθύνετο, ἀλλ' ἦτο γνωστόν, ὅτι ἐμελλε νὰ παραστῇ εἰς τὴν πρώτην μάχην, τὴν ὁποίαν θὰ ἤρχιζαν οἱ Μαυροβούνιοι.

Τὸ κήρυγμα τοῦ πολέμου ἤκουσεν ὁ στρατὸς τοῦ Μαυροβουνίου μὲ ἀναφωνήσεις χαρᾶς. Ὅλαι αἱ πυροβολαρχίαι ἐκανονιοδόλησαν καὶ αἱ βολαὶ τῶν ἦσαν ὁ χαιρετισμὸς πρὸς τὸν ἐχθρόν.

Τὴν πρώτην βολὴν ἔρριπεν ἀπὸ μιᾶς θέσεως ἔξω τῆς Ποδγορίτσας ὁ πρίγκηψ Πέτρος. Ὁ βασιλεὺς Νικόλαος ἠγέρθη ἐκείνην τὴν στιγμήν καὶ ἐσταυροκοπήθη.

Τὸ βλήμα ἐξερράγη εἰς τὸ κέντρον τῶν κατοικίῶν τοῦ Τοῦζι, ὅπου εἶχον μείνει ὀλίγοι κάτοικοι, οἵτινες ἐθεάθησαν φεύγοντες μακράν.

Τὸ δεῦτερον βλήμα ἐκτύπησε τὸ τουρκικὸν ὄχυρῶμα τοῦ Ντίτσιτς εἰς ἓν τῶν δύο ὑψωμάτων μεταξὺ τῶν ὁποίων εὐρίσκεται τὸ Τοῦζι.

Ἐπειτα ἐπηκολούθησαν ἄλλαι δόξιδες, αἱ ὁποῖαι διέτρησαν τὰ τεῖχη τοῦ ὄχυρώματος.

Οἱ Τούρκοι δὲν ἀπήντησαν. Ἡ σιγὴ τῶν ἐφάνη ἀνεξήγητος. Ἐγεννήθη ἡ ὑπόνοια ὅτι εἶχον ἐγκαταλείψει σχεδὸν ὄλοσχερῶς τὸ φρούριον ἀφήσαντες μόνον ἑκατοντάδα ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι προφανῶς δὲν ἔκριναν ὀρθὸν νὰ ἀπαντήσουν εἰς τὴν πρόκλησιν.

Ἀλλὰ τοῦτο ἐφάνη παράλογον, διότι ἡ ἐγκατάλειψις μιᾶς θέσεως τόσον σημαντικῆς διὰ τοὺς Τούρκους θὰ ἐσήμαινε παράδοσιν αὐτῆς εἰς τοὺς Μαυροβούλους.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰ κατόπιν γεγονότα :

Τὴν 1ην Ὀκτωβρίου, μετὰ μάχην καθ' ὑπερβολὴν σφοδράν, διαρκέσασαν δὲ ἀπὸ τῆς χαραυγῆς τῆς ἡμέρας ταύτης μέχρι τῆς 4ης μ. μ., ἡ Μαυροβουνιωτικὴ φάλαγξ τοῦ Βορρά, τὴν ὁποίαν διῦκει ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς, εἰς ἓκ τῶν μᾶλλον διακεκριμένων ἀρχηγῶν τοῦ μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ, κατέλαβε τὴν πόλιν τοῦ Νόδι-Παζάρ Βιελοπόλιε.

Ἡ φάλαγξ αὕτη εἶχεν εἰσβάλει ἐκ τῶν νοτιοανατολικῶν συνόρων τοῦ Μαυροβουνίου εἰς τὸ αὐστροτουρκικὸν ἔδαφος τοῦ Νόδι-Παζάρ,

προελάσασα δὲ ταχύτατα πρὸς τὰ βόρεια, κατώρθωσεν εἰς βραχύτατον διάστημα νὰ εἰσέλθῃ νικηφόρος εἰς τὴν μνησθεῖσαν πόλιν· τῆς ὁποίας ὁ κατὰ τὸ πλεῖστον Σερβικὸς πληθυσμὸς ἐχαιρέτα· ἤδη μετ' ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ τοὺς Μαυροβουνίους πολεμιστάς, ἄνθ' εἰς τοὺς ναοὺς τῆς ἐψάλλοντο δοξολογίαι ὑπὲρ τῆς υἱεῖας τοῦ βασιλέως Νικολάου.

Ἡ κατάληψις αὕτη συνετάραξεν, ὡς ἤτο ἐπόμενον, τοὺς πολιτικούς κύκλους τῆς Βιέννης, ἃν καὶ ἐσχηματίζετο ἐκεῖσε ἀμέσως ἢ πεποίθησις, ὅτι δὲν θὰ ἐπηρέαζεν αὕτη τὴν Αὐστριακὴν οὐδετερότητα, διότι, ὡς ἐπιστεύετο, μετὰ τὸ πέρασ τοῦ πολέμου οἱ Μαυροβούνιοι θὰ ἐξεκένουν τὸ Βιελοπόλιε.

Τὴν προηγουμένην τῆς ἐπιτυχίας ταύτης ἡμέραν, ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς εἶχε καταλάβει ἐξ ἐφόδου τὸ φύσει ὄχυρόν Ὑψωμα Βιζιτῶρ παρὰ τὴν Γκουσινίτσαν καὶ εἶχεν ἐκτοπίσει τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὰ κύκλω τούτου ὄχυρώματά των.

Οἱ Τούρκοι εἶχον ὑποστῆ σημαντικὰς ἀπωλείας, ἀλλὰ καὶ ὁ μικρὸς στρατὸς τοῦ Μαυροβουνίου δὲν εἶχε πάθει μικράς.

Αἰ μέχρι τῆς 1ης Ὀκτωβρίου μαυροβουνιωτικαὶ ἀπώλειαι εἶχον ἀνέλθει εἰς 256 νεκροὺς καὶ 800 τραυματίας.

Ταῦτοχρόνως τὸ Τοῦζι περιεκυκλώθη πανταχόθεν καὶ ἡ συγκοινωνία μὲ τὴν Σκόδραν ἀπεκόπη τελείως.

Αἱ μάχαι τῶν Μαυροβουνίων ἀπὸ τῆς ἐκάρξεως ἤδη τῶν ἐχθροπραξιῶν των ἐξηκολούθουν ἀδιαλείπτως. Αἱ προφυλακαὶ των προῦχώρων ἀκαταπαύστως εὐρισκόμεναι ἤδη ἐγγὺς τῆς πόλεως τῆς Σκόδρας. Ἐξ χωρία τουρκικὰ παρὰ τὰ νότια τουρκομαυροβουνιωτικὰ σύνορα ἐπυρπολήθησαν. (Ὅρα τὸν Χάρτην, Σελ. 73).

Οἱ Μαυροβούνιοι ἐφώρμησαν τρεῖς φορές πεισματῶδως ὥπως καταλάβουν τὸ ὄχυρόν φρούριον Τοῦζι, ἀλλ' ἀπεκρούσθησαν μέχρι τῆς 2ας Ὀκτωβρίου. Αἱ προφυλακαὶ τῶν Μαυροβουνίων μετὰ τῶν Μαλισόρων εἰσῆλθον εἰς τὴν Μαλισίαν. Ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλε πρὸς τοὺς Μαλισόρους τὸν καθολικὸν ἀρχιεπίσκοπον, δύο ἐπισκόπους καὶ τρεῖς Ὀθωμανοὺς Μπέηδες, ὥπως πείσωσιν αὐτοὺς ν' ἀντιστώσι κατὰ τῶν Μαυροβουνίων, ὑποσχομένη ὅτι ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει θὰ παρεχῶρει ἔλα τὰ αἰτήματά των. Πρὸς δ' εὐχερέστερον ὀφειλομένον ἢ Πύλη ἀπέστειλε καὶ μέγα χρηματικὸν ποσόν. Οἱ Μαλισόροι ἔμως, μυριάκις

ἑξαπατηθέντες διὰ παρομοίων μεθόδων, ἀπέκρουσαν ταρακαστικῶς τὰς προτάσεις τῆς Πύλης.

Τὴν 2 Ὀκτωβρίου τέλος, οἱ Μαυροβούνιοι ἔσχον ἐπανειλημμένας καὶ περιφανεῖς ἐπιτυχίας. Ὁ στρατὸς τοῦ Μαυροβουνίου εἶχε καταλάβει τὸ Γκούσινιε, καίτοι οἱ Τούρκοι παρεμβόρουν τὴν ἀλήθειαν, διατεινόμενοι ὅτι «τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα τῆς περιφερείας Γκούσινιε λαβόντα ἐνισχύσεις ἐπετέθησαν καὶ ἀπέκρουσαν τοὺς Μαυροβουνίους πέραν τῶν συνόρων !...»

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐπετυγχάνετο καὶ ἡ ἄλωσις τοῦ Τοῦζι. Ἡ ἀιχμαλωτισθεῖσα φρουρὰ του ὠδηγεῖτο εἰς Ποδγορίτσαν.

Οἱ Μαυροβούνιοι εἰσῆλθον εἴτα θριαμβευτικῶς εἰς τὸ Τοῦζι.

Μεταξὺ δὲ τῶν λαφύρων περιελαμβάνοντο 5 τηλεβόλα, 8 μυδραλιοβόλα, 7,000 ἔπλα καὶ πολυάριθμοι ἵπποι.

Ἡ πόλις Τοῦζι μετὰ τῶν φρουρίων τῆς καὶ τῆς φρουρᾶς τῆς ἀνερχομένης εἰς 3,500 ἄνδρας παρεδόθη εἰς αὐτοὺς κατόπιν αἱματηροτάτης ἀντιστάσεως.

Τὸ ὀχυρὸν φρούριον ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν κατόπιν ἀσφυκτικῆς πολιορκίας καὶ δὴ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βράνιας ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Μίρκου, θέσεως ἀπὸ τῆς ὁποίας τὸ μαυροβουνιωτικὸν πυροβολικὸν ἐδέσποσε τῶν τουρκικῶν θέσεων. Ὁ στρατὸς τῶν πολιορκητῶν εἰσῆλθε νικηφόρος εἰς τὸ φρούριον, ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς τὸν διάδοχον τοῦ μαυροβουνιωτικοῦ θρόνου Δανῆλον. Εἰς αὐτὸν δὲ τὸν πρίγκηπα Δανῆλον παρεδόθη ἡ τε τουρκικὴ φρουρὰ καὶ τὰ πλουσιώτατα λάφυρα.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὑπῆρξαν μέγισται· ἐξακόσιοι πεντήκοντα Τούρκοι ἐφρονεύθησαν, πλείστοι ἐπληγώθησαν καὶ 3.500 ἡχμαλωτίσθησαν, οἷτινες καὶ ἀπεστάλησαν εἰς Ποδγορίτσαν.

Οἱ ἐν τῇ μάχῃ ταύτῃ πληγῶθέντες Μαυροβούνιοι στρατιῶται ἔφερον φοβερὰ τραύματα, διότι οἱ Τούρκοι εἶχον πληρώσει τὰ ἔπλα τῶν μετ' αὐτοὺς καὶ τεμάχια ὑάλων !... Τὸ ἀπαίσιον δ' αὐτὸ γεγονός προκάλει τῶρα τὴν φρίκην τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου.

Τὴν 3 Ὀκτωβρίου οἱ Μαυροβούνιοι ἐκυρίευσαν καὶ τὸ φρούριον Χοῦμ παρὰ τὸ Τοῦζι, ἀιχμαλωτίζοντες τὴν τουρκικὴν φρουρὰν ὡς καὶ 60 ἀξιωματικούς.

Ἡ πρωτοπορεία τοῦ νοτίου μαυροβουνιωτικοῦ σώματος ἐδάδιζε πρὸ ἡμερῶν κατὰ τῆς Σκόδρας.

Ἡ πόλις ἤδη περιεκυκλοῦτο στενωῶς.

Πρὸ τῆς ὁρμῆς ταύτης τῶν Μαυροβουνίων καὶ τῶν ραγδαίων ἐπιτυχιῶν των, οἱ Τούρκοι μετέφερον τὸ ἀρχηγεῖον τῆς μεραρχίας τῆς Μητροβίτσης εἰς Πριστίναν, διότι αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις παρὰ τὰ μαυροβουνιωτικὰ καὶ τὰ σερβικὰ σύνορα ἦσαν ἐλάχισται.

Ἡ προσοχὴ τῶν Τούρκων εἶχε κυρίως στραφῆ πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς τὰ ἐκεῖ σύνορα εἶχον συγκεντρώσει τὰ τρία τέταρτα σχεδὸν τῶν δυνάμεών των.

Αἱ εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες ὑπελόγιζον τὸν κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ στρατὸν εἰς 300 χιλιάδας ἀνδρῶν. Ἄλλ' ἐντὸς ὀλίγου ἡ στρατιὰ αὕτη ἐδιπλασιάζετο καὶ ὁ μακεδονικὸς στρατὸς ἐνισχύετο σημαντικώτατα.

Διὰ τὴν θέσιν τῶν μαυροβουνιωτικῶν δυνάμεων ἢ ἄλωσις τοῦ Τοῦζι καὶ τοῦ Χοῦμ ἀπετέλει ἐπιτυχίαν σπουδαιωτάτην, διότι τὸ Χοῦμ κεῖται τέσσαρα χιλιόμετρα πρὸς νότον τοῦ Τοῦζι καὶ εἶνε τὸ τελευταῖον σημαντικὸν προπύργιον τῆς Σκόδρας, πρὸς πολιορκίαν τῆς ὁποίας ὤδευον ἤδη ἐλευθέρως οἱ Μαυροβούνιοι.

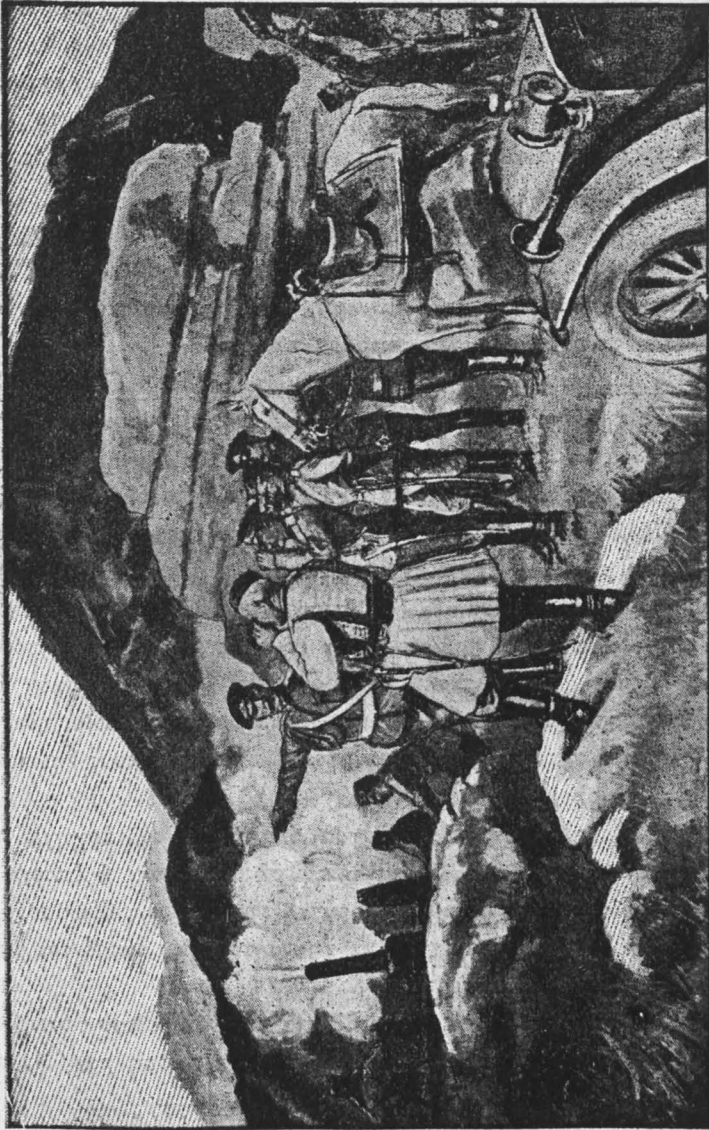
Τὴν ἐπιούσαν (4ην Ὀκτωβρίου) οἱ Μαυροβούνιοι ἐφθانون πρὸ τοῦ Ταμπάρως, ὃ δὲ Τούρκος διοικητὴς Σαδεδὶν βέης ἐφονεύετο ἐν Σιρόκα, ἅμα τῇ πρώτῃ ἐπιθέσει τῶν μαχητῶν τοῦ Νικολάου.

Μεγάλαι τουρκικαὶ ἐνισχύσεις ἀπεστέλλοντο εἰς Σκόδραν. Αἱ ἀποπειραι τῶν Μαυροβουνίων κατὰ τῆς Σκόδρας ἐπανελαμβάνοντο μετὰ μείζονος ἐκάστοτε σφοδρότητος, ἀλλ' ἡ ἀντίστασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε καθίστατο δῆλον, ὅτι ἡ πτώσις τῆς ὀχυρᾶς πρωτεύουσας τῆς Ἀλβανίας δὲν θὰ ἐπετυγχάνετο πολὺ ταχέως.

Εἰς τὴν ἀντίθετον ὁμῶς διεύθυνσιν, εἰς τὰ ΝΑ τοῦ Μαυροβουνίου, αἱ νίκαι ἐξηκολούθουν καὶ ἡ Βεράνα περιήρχετο εἰς χεῖράς των με 700 Τούρκους αἰχμαλώτους.

Ὁ στρατηγὸς Μαρτίνοβιτς, ὃ ὁποῖος διόφκει τὸ κύριον σῶμα τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ, ἦτο πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου Πρόεδρος τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν συγχρόνως. Ἀπερχόμενος δέ, ἀνέθεσε τὴν προσωρινὴν διεύθυνσιν ἔλων τῶν ὑπουργημάτων του εἰς

Ὁ Βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου ἐν τῇ πρὸ τῆς Σκόδρας μάχης.
τὸν Βούκοβιτς, ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅστις τοιοιτοτρόπως
ἀπετέλει ἤδη ἐλόκληρον τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Μαυροβουνίου.

Ἡ ὁρμὴ τῶν Μαυροβουνίων ἦτο ἀπὸ τὰς σπανίας διὰ κάθε
Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

στρατόν. Τὸ φρούριον τοῦ Ραγκάμ ἀπησχόλει ἐπὶ πολλὰς ὥρας τὸ ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Δαυήλον σύνταγμα μὲ μονομαχίαν πυροβολικοῦ ἤτις ἠπάλαξ νὰ παραταθῇ ἐπὶ πολὺ. Οἱ Μαυροβούνιοι ἔχασαν τὴν ὑπομονὴν των. Μὲ ἐρ' ἔπλου λόγχην ὤρμησαν πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ βουνοῦ τοῦ Ραγκάμ καὶ ἔπρὸ τὸ πῦρ τῶν τηλεβόλων ἐντὸς ἡμισείας ὥρας ἐγέναν κύριοι τοῦ φρουρίου . . .

Ἡ ταχύτης τῶν ἐφόδων τῶν Μαυροβούνιων παρέλευε πανταχοῦ τὴν ἀντίστασιν τῶν Τούρκων, καταλαμβανομένων ὑπὸ καταπλήξεως, ἤτις μετετρέπετο τάχιστα εἰς πανικόν. Διὸ καὶ πανταχοῦ μετεχειρίζοντο δόλους καὶ τεχνάσματα βάρβαρα καὶ αἴτια.

Οἱ Μαυροβούνιοι καθήγγελλον ἐπισίμως ἤδη ὅτι οἱ Ἄλβανοι, ἐνθ' ὕψωνον λευκὴν σημαίαν, μόλις προσήγγιζον οἱ Μαυροβούνιοι, ἐπετίθεντο κατ' αὐτῶν . . .

Τὴν 24ην Σεπτεμβρίου τὰ ἐν Σκόδρα εἶχον ὡς ἐξῆς : Εἰς τὸ Δημαρχεῖον τῆς Σκόδρας ἔλαβε χώραν γενικὴ συνέλευσις τῶν προκρίτων Μωαμεθανῶν καὶ Χριστιανῶν. Σκοπὸς τῆς ἐκτάκτου ταύτης συνουσίας ὑπῆρξεν ἡ ἀντακούσις ἐπιστολῆς ἣν πρόκριτοι Μουσουλμάνοι τῆς Σκόδρας εἶχον λάβει παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μιρδιτῶν Μάρκου Γκιώνη. Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἰς ἐντόνως ἀπειλητικὸν ὕφος ἀπερῦθνετο πρὸς τοὺς Μωαμεθανοὺς τῆς Σκόδρας, οἱ ὅποιοι ἠδιαφύρησαν νὰ ἀπαντήσουν εἰς μίαν προσηγουμένην πρὸς αὐτοὺς ἐπιστολῇν τοῦ αὐτοῦ Μάρκου Γκιώνη.

Εἰς τὴν δευτέραν περὶ τῆς ὁ λόγος ἐπιστολῆν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Μιρδιτῶν ἐτονίζετο ὅτι οἱ Μωαμεθανοὶ τῆς Σκόδρας ἢ ἔπρεπε νὰ συμμορφωθῶν καὶ ταυτίσουν τὴν τύχην των με τοὺς Μαλισσόρους καὶ καθολικοὺς, ἢ ἔπρεπε ρητῶς νὰ ἀπαντήσουν ὅτι τάσσονται με τὸ μέρος τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως.

Οὐδεμίαν ὁμῶς ἀπόφασιν ἐλήφθη, κατὰ τὴν συνέλευσιν ταύτην καὶ παρέμεινεν ἄγνωστον τί ἰδιωτικῶς ἀπήντησαν πρὸς τὸν Μάρκον Γκιώνη.

Τὴν 20ην Σεπτεμβρίου εἶχε φθάσει ἐκ Τυράνων, ὀδηγῶν τρία τάγματα Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐφεδρικά, ὁ Ἔσσατ Πασσᾶς, διορισθεὶς ἀρχηγὸς τῶν ἐφεδρειῶν τοῦ Σαντζακίου τοῦ Δυρραχίου.

Εἰς τὸ Μπρέγκον Μάτιτ εὗρε μεγάλην ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν καθολικῶν Μιρδιτῶν καὶ ἔλαβε χώραν πεισματώδης μάχης διαρκέσασα

τέσσαρας ὥρας. Οἱ Καθολικοὶ εὐρέθησαν μεταξύ δύο πυρῶν, καθότι διαταχθέν ἐξήλθεν εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ Ἐρσάτ πασσαῖ τὸ τάγμα τοῦ Ἀλεσσίου μετὰ πυροβόλων καὶ μυδραλλιοβόλων. Ἐκατέρωθεν συνεπῶς ἐφρονεύθησαν πολλοί.

Μέρος τῶν ἐφεδρικοῶν ταγμάτων τότε παρέμεινεν εἰς Μπρέγκον Μάτιτ, ὅπου ἐξηκολούθησαν αἱ μάχαι μεταξύ αὐτῶν καὶ τῶν Μαλισσόρων.

Ἐκτὸς τούτων κατέφθονον εἰς Σκόδραν ἐννέα ἀκόμη Τουρκικὰ τάγματα ἐκ Μοναστηρίου καὶ Ἰωαννίνων, ὅπως ὑποτάξουν μὲν τοὺς Μαλισσόρους, καταπολεμήσουν δὲ τοὺς Μαυροβουνίους εἰς τὰ Ἀλβανομαυροβουνιωτικὰ σύνορα.

Ἄλλ' ἀπὸ τῆς 26ης Σεπτεμβρίου τὸ τηλεβόλον ἐκράτει εἰς τὰ Μαυροβουνιωτικὰ σύνορα καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Αἱ προφυλακαὶ τῶν Μαυροβουνίων εὐρίσκοντο ὀλίγας μόνον ὥρας μακρὰν τῆς Σκόδρας.

Εἰς τὰ νότια σύνορα ἐκαίοντο ἔξ Τουρκικὰ χωρία. Ἐνας δὲ Τουρκὸς ἀρχηγὸς καὶ πολλοὶ στρατιῶται συναλαμβάνοντο αἰχμάλωτοι.

Εἰς τὴν Μαλεσίαν εἰσήρχοντο ἤδη αἱ προφυλακαὶ τῶν Μαυροβουνίων, οἵτινες εἶχον μεθ' ἑαυτῶν τοὺς Μαλισσόρους τοὺς συνορεύοντας μετ' αὐτῶν.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας κατέφθανεν εἰς Σκόδραν καὶ ὁ Μασχάρ μπέης Τυρράνων καὶ ἐλάμβανε μακρὰν συνέντευξιν μετὸν Ἀρχιεπίσκοπον τῶν Καθολικῶν Δὸν Ζὰν Σερέγκι.

Σκοπὸς τῆς ἐκεῖ μεταβάσεώς του ἦτο νὰ κατορθώσῃ νὰ ἐπέλθῃ συμφιλίωσις μέσῳ τοῦ ἀρχιεπισκόπου μεταξύ καθολικῶν Μαλεσίας καὶ Μιρδιτίας καὶ τῶν Μουσουλμάνων πρὸς καινὴν κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου ἐνέργειαν.

Ἄλλως οἱ Μπέηδες τῶν Τυρράνων καὶ μάλιστα ὁ Μασχάρ δὲν ἠδύναντο νὰ ζήσουν εἰς τὰ κτήματά των, ἂν δὲν τὰ εἶχον καλὰ μετὰ τοὺς γεωργοὺς τῶν καθολικῶν, οἵτινες ἐκυριάρχουν τῆς υπαίθρου χώρας.

Τέλος τὸ ζήτημα περιστρέφετο εἰς τὴν εὐρεσιν τρόπου διαλλακτικοῦ, μετὰ τὴν μεσολάθεισιν τοῦ ἀρχιεπισκόπου πρὸς συμφιλίωσιν τῶν παντάχθεν ἐπτοημένων Μωαμεθανῶν πρὸς τὸ Καθολικὸν στοιχεῖον, τὸ ὅποιον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον διετέλει εἰς δικαίαν ἐξέγερσιν κατὰ τῆς Τουρκικῆς κυβερνήσεως, δηλώσαν μάλιστα ἤδη ἀρροδίως

δι, ἂν δὲν παρεχωρεῖτο πράγματι καὶ ὄχι μὲ ψευδεῖς ὅπως εἰς τὸ Κόσσοβον ὑποσχέσεις αὐτονομία ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων, θὰ προσεκολλῶντο πάντες πρὸς τὸ Μαυροβούνιον, πρὸς τὸν βασιλέα μάλιστα τοῦ ὁποίου εἶχον ἤδη ὑποβάλει τοιαύτην αἴτησιν.

Παρόμοια διαδήματα διαλλακτικὰ ἐγένοντο καὶ πρὸς τοὺς Μαλιτσόρους, τῆς διεξαγωγῆς τῆς ἐντολῆς ἀναθεθείσης ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν Καθολικὸν ἀρχιεπίσκοπον Σκόδρας, δύο ἀκόμη καθολικοὺς ἐπισκόπους καὶ τρεῖς Ὀθωμανοὺς μπέδες, ματαίως προσπαθήσαντας νὰ μεταπείσουν τοὺς Μαλισσόρους νὰ παύσουν συμπράττοντες μετὰ τῶν Μαυροβουνίων κατὰ τῶν Τούρκων, καίπερ ὑποσχομένης τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἀποδεχθῇ ὅλα τὰ αἰτήματά των.

Κατὰ τὴν προέλασιν τῶν Μαυροβουνίων μέχρι τῶν περιχώρων τῆς Σκόδρας ἡ φρουρά τῆς πόλεως ταύτης ἀπετελεῖτο ἀπὸ 10 τάγματα τῆς 24ης μεραρχίας, 6 τάγματα τῆς 18ης καὶ 4 τάγματα ρεδίφηδων τοῦ Ἑλδασάν. Ἡ ὀλικὴ δύναμις τῆς φρουρᾶς ὑπελογίζετο εἰς 17,000 ἄνδρας. Εἰς τὴν Σκόδραν ὑπῆρχεν ἐπίσης καὶ ἰσχυρὸν πυροβολικόν, ἀλλὰ παλαιόν.

Εἰς τὸν ἀντίθετον τομέα, τὴν 3ην καὶ 4ην Ὀκτωβρίου τρεῖς μάχαι συνήπτοντο μετὰ τῶν Τούρκων καὶ Μαυροβουνίων ἐπὶ τοῦ Τάρα, παραποτάμου τοῦ Δρίνου, πλησίον τῆς λίμνης τῆς Πλάβας, ἄνευ ὅμως ὀριστικοῦ ἀποτελέσματος, ἀλλὰ μὲ ἀπλῆν ὑπερίσχυσιν τῶν μαυροβουνιωτικῶν ὄπλων.

Τὴν ἰδίαν δὲ ἡμέραν εἰς τὴν λίμνην τῆς Σκόδρας (τὴν Λαβεάτιδα) συνήπτετο ναυμαχία μετὰ τῶν Τουρκικῶν καὶ Μαυροβουνιωτικῶν κανονιοφόρων καὶ τὰ τουρκικὰ πλοῖα ἠναγκάζοντο νὰ καταφύγουν εἰς Σκόδραν . . . Εἰς πᾶν σημεῖον οἱ Τούρκοι εἶνε προωρισμένοι ν' ἀναδεικνύωνται πάντοτε μεγάλοι ναυτικοί! . . .

Κατὰ τὴν μάχην τῆς Βελίκας εἶχε φονευθῆ ὁ ἄλθανὸς ἀρχηγὸς Ἀλῆ βέης καὶ οἱ συμπατριῶταί του ὠρκίζοντο νὰ ἐκδικήσωσι τὸν θάνατόν του, πρὸς τοῦτο δὲ κατετάσσοντο εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν.

Συγχρόνως ὅμως ὁ Ἰσᾶ Μπολετινατζὺ μὲ 1000 Ἀλθανοὺς συνηνοῦτο μετὰ τὸν Σερβικὸν στρατόν.

Οἱ Μαυροβούνιοι, προκειμένου νὰ ἀρχίσουν τὴν πολιορκίαν τῆς Σκόδρας τὴν 6ην Ὀκτωβρίου, προβαίνουν εἰς τὴν ἐξομάλυνσιν τοῦ

ἐδάφους διὰ νὰ μεταφέρουν βάρεια πυροβόλα, καθόσον οἱ Τούρκοι ἀνερχόμενοι εἰς 17,000 περίπου, ὡς προελέχθη, ἦσαν καλῶς ὠχυρωμένοι καὶ ἀποφασισμένοι ν' ἀμυνθοῦν μέχρι θανάτου, παραδίδοντες τὴν πόλιν εἰς τὰς φλόγας παρὰ νὰ παραδώσουν ταύτην εἰς τοὺς Μαυροβουνίους.

ΙΧ

Σέρβοι καὶ Βούλγαροι ἐπὶ ποδὸς πολέμου.

Τὴν 3 Ὀκτωβρίου ἤρχιζον αἱ πρῶται συγκρούσεις μεταξύ τῶν ἀντιπάλων στρατῶν ἐπὶ τῶν Τουρκοσερβικῶν συνόρων παρὰ τὸ Κράγεβον. Οἱ Σέρβοι ἤνοιγον τὸ πῦρ διὰ τοῦ πυροβολικοῦ των κατὰ τῶν Τουρκικῶν μεθοριακῶν σταθμῶν. Τὸ πῦρ μεταξύ τῶν σταθμῶν ἐξετείνετο μέχρι τοῦ Τράγεβιτς τῆς περιφερείας Βελεσσιῶν.

Ἦρχιζον δὲ ταυτοχρόνως αἱ ἐχθροπραξίαι εἰς τὰ Σερβικὰ καὶ τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα.

Τὴν δὲ 4τὴν τοῦ αὐτοῦ μηνὸς ἡ Πύλη ἐπέδιδε πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τῆς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας Νενάδοβιτς καὶ Σαράφωφ τὰ διαβατήριά των.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Σέρβοι προσέβαλλον τὸν σταθμὸν Πρέσοβας. Πεισματώδης μάχη συνήπιετο καὶ οἱ Τούρκοι ἐξετοπίζοντο, ἐν ᾧ ἐν Παρισίοις ὁ πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας ἐπληροφόρει τὸν Πουανκαρὲ περὶ ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀπὸ μέρους τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἡ μάχη τοῦ Ρίστοβιτς, ὅπου οἱ Τούρκοι εἶχον ἐπιτεθῆ ἀπροόπτως τὴν 2αν Ὀκτωβρίου, διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. 3,500 Τούρκοι κατέλαβον τὸ σερβικὸν ἔδαφος εἰς ἑκτασὶν τεσσάρων χιλιομέτρων.

Οἱ Σέρβοι ὁμως ἀνεχαίτισαν τοὺς Τούρκους διὰ τοῦ πυροβολικοῦ των, σχόντες 24 νεκροὺς καὶ 74 τραυματίας. Τὴν δὲ ἐπιούσαν τοὺς ἐξετόπισαν τελείως καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν μακρὰν τῆς μεθορίου.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ὁ τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ὑπερβῆ τὰ σύνορα μεταξύ Ρίστοβας καὶ Γορνὶ Βιτογκός.

Οἱ Τούρκοι, ἐν τῷ μεταξύ, μὴ λησμονοῦντες τὰ ἄγρια ἐνστικτὰ των, τὴν 3 Ὀκτωβρίου ἔσφαζον εἰς Μοκρίνειαν, εἰς τὴν περιφέρειαν Βελλῶν. Ἰερεῖς Σέρβοι φρικαλέως ἠκρωτηριάζοντο, 10 χωρικοὶ ἐφο-

νεύοντο καὶ πᾶν ἄριθμοι ἐβραυματίζοντο, ἰδίᾳ δὲ γυναῖκες καὶ παιδία. τῶν ἀνδρῶν ἀποუსιζόντων εἰς τὰς ἀγροτικὰς τῶν ἐργασίας. Ἐπίσης σφαγαὶ καὶ πυροβολισμοὶ κατ' ἀόπλων χωρικῶν ἐλάβανον χώραν εἰς Ροδοῦνκν, Βράντσην καὶ Ροτόνκ, εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦ Νόδι-Βαρός.

Ἐπτοημένοι δὲ οἱ πληθυσμοὶ τῆς Παλαιᾶς Σερβίας κατέφευγον εἰς τὴν Σερβίαν, ὅπως σωθοῦν ἀπὸ τῆς διαπραττομένης ἀγριότητος ὑπὸ συμμοριῶν βασιβουζούκων καὶ ἀπελευθερωθέντων καταδίκων, τοὺς ὁποίους ἐξώπλισεν ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις κατὰ τῶν ἀόπλων κατοίκων. Ἐκατόντάδες Τούρκων στρατιωτῶν προσέβαλλον χωρικοὺς ἀόπλους τὴν 26 Σεπτεμβρίου εἰς τὸ χωρίον Γραδίνα καὶ ἐφόνεον τέσσαρας χωρικοὺς καὶ δύο ἱερεῖς, τῶν ὁποίων ἀπέκοπτον τὰς ρίνας καὶ τὰς σιαγόνας!

Πέντε χωρικοὶ ἐφονεύοντο εἰς τὸ χωρίον Δρούντιτς. Δύο χιλιάδες χωρικῶν κατέφευγον εἰς τὴν Βράνιαν καὶ 833 εἰς τὴν Ράσκαν. (Ὁρα τὸν Χάρτην Σελ. 105).

Ἐν Σόφια, τὴν 6ην Ὀκτωβρίου ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἀπήρ-
θυσεν πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος τὸ ἐξῆς διάγγελμα:

Βούλγαροι,

«Διαρκούσης τῆς εἰκοσιπενταετοῦς βασιλείας μου ἐπεδίωξα πάν-
τοτε τὴν εὐδαιμονίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς Βουλγαρίας ἐν τῇ ἐργασίᾳ,
τῷ πολιτισμῷ καὶ τῇ προόδῳ. Καὶ πρὸς τοιαύτην κατεύθυνσιν ἐπε-
θύμουν νὰ βλέπω πάντοτε βαδίζον τὸ Βουλγαρικὸν ἔθνος. Εἰς τὴν
Πρόνοιαν ὅμως ἄλλως ἔδοξεν. Ἦλθεν ἡ στιγμή καθ' ἣν ἡ βουλγα-
ρικὴ φυλὴ καλεῖται νὰ ἐγκαταλίπη τὰ ἀγαθὰ τῆς εἰρήνης καὶ νὰ
προσφύγῃ εἰς τὰ ὄπλα διὰ τὴν λύσιν μεγάλου προβλήματος.

» Πέραν τοῦ Ρίλου καὶ τῆς Ροδόπης οἱ ὁμαίμονες καὶ ὁμόθη-
σκοι ἀδελφοί μας δὲν κατώρθωσαν μέχρι σήμερον, τριακότα ὅλα
ἔτη ἀπὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Βουλγαρίας, νὰ ἐξασφαλίσουν ἀν-
θρωπίνην καὶ ἀνεκτὴν ζωὴν.

» Πᾶσα μέχρι τοῦδε καταβληθεῖσα προσπάθεια ἐπὶ τῷ σκοπῷ
τούτῳ τόσον παρὰ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ὅσον καὶ παρὰ τῶν
ἐκάστοτε βουλγαρικῶν Κυβερνήσεων, δὲν ἐστάθη δυνατὸν νὰ δι-
μουργήσῃ συνθήκας ἐπιτρεπούσας εἰς τοὺς Χριστιανοὺς τούτους νὰ
μετάσχουν τῆς ἐλευθερίας.

»Οἱ στεναγμοὶ ἑκατομμυρίων χριστιανῶν δὲν ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ συγκινήσουν τὰς καρδίας τῶν ὁμαιμόνων καὶ ὁμοθρήσκων, οὔτινες ὀφείλομεν τὴν ἐλευθερίαν μας καὶ τὴν εἰρηνικὴν διαβίωσίν μας εἰς μίαν μεγάλην χριστιανικὴν Ἐλευθερώτριαν.

»Τὸ Βουλγαρικὸν Ἔθνος ἀναμνήσκειται τῶν προφητικῶν λόγων τοῦ Τσάρου τοῦ Ἐλευθερωτοῦ: «Οἱ εὐλογημένοι ἀγῶνες πρέπει νὰ τελειοῦνται».

»Ἡ ἀγάπη μας πρὸς τὴν εἰρήνην ἐξηντλήθη. Ὅπως ἔλθωμεν εἰς βοήθειαν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Τουρκίας, δὲν μᾶς μένει ἄλλο μέσον ἀπὸ τὴν προσφυγὴν εἰς τὰ ὄπλα. Μόνον δι' αὐτῶν βλέπομεν ὅτι εἶνε δυνατόν νὰ τοῖς ἐξασφαλίσωμεν προστασίαν ζωῆς καὶ περιουσίας.

»Ἡ ἀναρχία ἄλλως τε τῶν τουρκικῶν ἐπαρχιῶν ἐξέθεσεν εἰς κινδύνους καὶ αὐτὴν ἀκόμη τὴν ἐθνικὴν μας ζωὴν. Μετὰ τὰς σφαγὰς τοῦ Ἰστιπ καὶ τῶν Κοτσάνων, ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις ἀντὶ νὰ ἀπονεῖμη δικαιοσύνην καὶ ικανοποίησιν εἰς τοὺς σκληρῶς δοκιμασθέντας πληθυσμούς, ὅπως ἤξιώσαμεν, διέταξεν ἀντιθέτως τὴν κινητοποίησιν τῶν στρατιωτικῶν αὐτῆς δυνάμεων. Καὶ οὕτω ἡ μακρὰ μας ὑπομονὴ ἐξηντλήθη πλέον τελείως.

»Αἰσθήματα ἀνθρωπισμοῦ, αἰσθήματα Χριστιανισμοῦ, αἰσθήματα καθήκοντος ἱεροῦ ὅπως συνδράμωμεν τοὺς ἀπειλούμενους μὲ ἐξόντωσιν ἀδελφούς μας, ἀλλὰ καὶ ἡ τιμὴ αὐτὴ καὶ ἀξιοπρέπεια τῆς Βουλγαρίας μοὶ ἐπέβαλλον ἐπιβλητικὸν τὸ καθῆκον νὰ καλέσω ὑπὸ τὰς σημαίας τὰ τέκνα μας τὰ παρεσκευασμένα διὰ τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος.

»Ὁ ἀγὼν μας εἶνε δίκαιος, μέγας καὶ ἱερός καὶ ἀποδυσόμεθα εἰς αὐτὸν πλήρεις πίστεως εἰς τὴν προστασίαν καὶ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Παντοδυνάμου. Ὁ Ὑψίστος δὲ γνωρίζει, ὅτι τὸ Βουλγαρικὸν Ἔθνος δὲν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον παρὰ πρὸς προστασίαν τῶν ἀνθρωπίνων δικαίων τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας.

»Προστάσω τὸν γενναῖον Βουλγαρικὸν στρατὸν νὰ προελάσῃ ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους. Μεθ' ἡμῶν καὶ παρὰ τὸ πλευρόν μας θὰ ἀγωνισθοῦν ἐπὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ αἱ στρατιαὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν τῶν συμμάχων τῆς Βουλγαρίας, οἱ στρατοὶ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου. Οὐδ'

ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον τοῦ Σταυροῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου, τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς τυραννίας, θὰ ἔχωμεν μεθ' ἡμῶν τὰς συμπαθείας καὶ ὄλων ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἀγαποῦν τὴν δικαιοσύνην καὶ τὴν πρόοδον.

» Ἐνίσχυμένοι ἀπὸ τὰς συμπαθείας ταύτας ὁ γενναῖος Βούλγαρος στρατιώτης μὲ τὴν κληρονομίαν τῶν ἥρωικῶν πράξεων τῶν πατέρων καὶ τῶν προγόνων του ὡς καὶ τῶν Ρώσων ἐλευθερωτῶν αὐτοῦ ἄς πετάξῃ ἀπὸ νίκης εἰς νίκην.

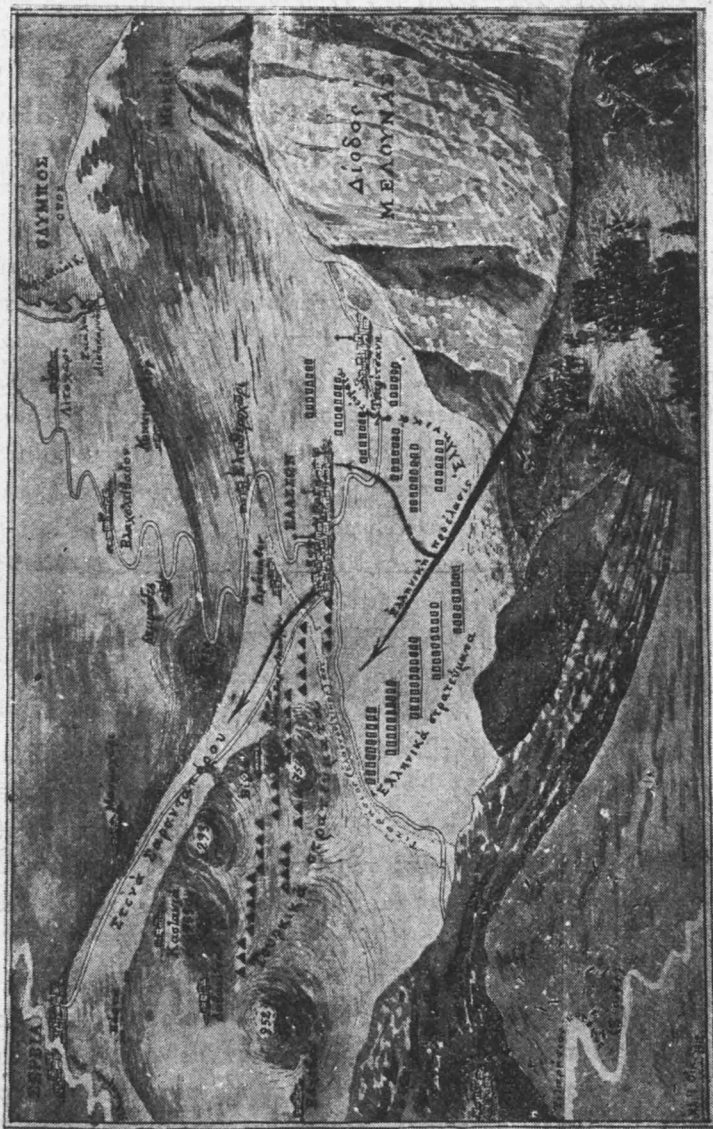
» Ἐμπρός ! Ὁ Θεὸς μαζί μας ! »

Τὴν προηγουμένην δὲ ἡμέραν, ὁ Βούλγαρος πρωθυπουργὸς Γκέσωφ, προέβη εἰς τὴν ἐξῆς δηλώσιν, ἕσον ἀφεῶρα τὴν ἐγκύκλιον τῆς Πόλης περὶ τῆς διακοινώσεως τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν :

« Μὲ ὑπερηφάνειαν, ἣ ὅποια οὐδόλως συνάδει μὲ τὴν θέσιν τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν συναυλίαν, ἐρχεται νὰ δηλώσῃ ἡ Τουρκία, ὅτι ἡ ταυτόσημος διακοίνωσις τῶν τριῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν δὲν ἀξίζει ἀπαντήσεως. Ἄρκει νὰ ἀναμνησθῇ τις τὸν ὄρισμόν τῆς καταστάσεως ταύτης, τὸν ὅποιον ἔδωσεν ὁ λόρδος Σαλισβουρῆ εἰς τὸ Συνέδριον τοῦ Βερολίνου, διὰ νὰ νοήσῃ τὸν κωμικὸν χαρακτῆρα τῆς δηλώσεως ταύτης. Ὁ λόρδος Σαλισβουρῆ ἔλεγεν ὅτι « αἱ γενόμεναι στρατιωτικαὶ θυσίαι ὑπὸ δύο δυτικῶν Δυνάμεων κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας πρὸς διάσωσιν τῆς Τουρκίας ἐκ τῆς καταστροφῆς καὶ τὸ παρὸν συνέδριον πρὸς ἀποσόδησιν ἀναλόγου κινδύνου θὰ ἦσαν περιττὴ ἐπέμβασις, ἂν ἡ Τουρκία ἦτο Δύναμις, τῆς ὁποίας δὲν ἐξηρτάτο ἡ ὑπαρξίς ἐκ τῆς προστασίας τῶν ἄλλων Δυνάμεων. Τὸ Κράτος τοῦτο, τοῦ ὁποιοῦ ἡ ὑπαρξίς ἐξαρτᾶται ἐκ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, εὐρίσκει ὅτι μίᾳ διακοίνωσις, ὑποβληθεῖσα ὑπὸ τριῶν ἀνεξαρτήτων Κρατῶν, δὲν ἀξίζει ἀπαντήσεως. Ἐκτὸς τούτου ἡ Τουρκία κατηγορεῖ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ὅτι δὲν ἔδειξαν σεβασμὸν πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις. Εἶπε γελοῖον νὰ βλέπῃ κανεὶς μίαν Κυβέρνησιν, ἣ ὅποια ἀπὸ τὸν πόλεμον τῆς Κριμαίας δὲν κάμνει τίποτε ἄλλο παρὰ νὰ ποδοπατῇ τὰς ὑποχρεώσεις πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις, ἐκ τῆς προστασίας τῶν ὁποίων ἐξαρτᾶται, νὰ μᾶς κατηγορῇ δι' ἑλλειψιν σεβασμοῦ πρὸς τὰς προστατρίδας τῆς ! . . . »

Ὅπως δὲ τὸ Διάγγελμα τοῦ Φερδινάνδου, τὸ ὅποιον, ὑπὸ μορφήν προκηρῦξεως πρὸς τὸν Βουλγαρικὸν λαόν, ἐξῆρε τὸ ἔργον τὸ μέγα,

Πανοραμική άποψις τῆς πεδιάδος τῆς Ἐλασσῶνος ληφθεῖσα ἀπὸ τῆς διόδου τῆς Μελοῦνας κατὰ τὴν ὥραν τῆς προελάσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Τοπογραφικὴ παράστασις τοῦ ἐδάφους κατὰ σχετικὴν σμικρῶν 1 : 80,000 ὡς ἔγγιστα.

Μελοῦνα—Μενεξέε—Σκόμπα—Ἐλασσῶν—Σαραντάπορον—
Σέρβια - Ὀλυμπος - Θεσσαλῖκος.

ἱερὸν καὶ δίκαιον, ἀναγγέλλον τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ὑπὲρ τοῦ δικαίου τῶν Χριστιανῶν καὶ διατάσσον τὸν στρατὸν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος, ὁμοίως καὶ ἡ ἀγέρωχος αὐτῆ ἀπάντησις τοῦ Γκέσωφ ἀπεκάλυπτον σαφέστατα τὴν πεποίθησιν, ἣν εἶχον ἀκραδάντως σχηματίσει πάντες οἱ σύμμαχοι ἐπὶ τὴν ἀσφαλῆ νίκην.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ Τούρκοι ναυτικοὶ ἔσχον μίαν θαυμαστὴν ἐπιτυχίαν ἰ Τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Μετζηδιέ» ἐξερχόμενον εἰς τὴν Μαύρην θάλασσαν διὰ νὰ συνοδεύσῃ δύο μεταγωγικὰ πλήρη τουρκικοῦ στρατοῦ, προσήρασεν εἰς τινὰ βραχώδη ἀκτὴν, ἣ δὲ ἀνέλκυσις του καθίστατο ἀδύνατος...

Οἱ Βούλγαροι, ἐν τῷ μεταξύ, ἐξησφάλιζον τὰς παραλίας των πόλεις Πύργον καὶ Βάρναν ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως τοῦ τουρκικοῦ στόλου διὰ τῆς συγκεντρώσεως εἰς αὐτὰς μεγάλου ἀριθμοῦ Μουστουλμάνων, ἐκ τῶν κατοικούντων εἰς τὴν Βουλγαρίαν.

Συγχρόνως τὸ «Βουλγαρικὸν Πρακτορεῖον» ἐξέδιδε τὸ κάτωθι ἀνακοινωθέν :

«Οἱ ἐνδιαφερόμενοι κύκλοι ἐξακολουθοῦν νὰ διαδίδουν πλαστὰς εἰδήσεις περὶ τῆς οἰκονομικῆς καταστάσεως τῆς Βουλγαρίας.

Ἐξουσιοδοτήθημεν νὰ δηλώσωμεν ὅτι τὸ χρεωλύσιον τῶν τριῶν μηνῶν τὸ ψηφισθὲν ὑπὸ τῆς Σοβράνις ἀφορᾷ ἀποκλειστικῶς τὰς ἐξαιρετικὰς πληρωμὰς καὶ οὐχὶ τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ Δημοσίου ταμείου, τὸ ὅποσον πληρῶναι κανονικῶς. Ἡ ὑπηρεσία δὲ τοῦ Δημοσίου χρέους εἶνε τελειῶς ἐξησφαλισμένη ἀπὸ σήμερον μέχρι Μαΐου τοῦ 1913 διὰ τῶν εἰσπραττομένων ἐσόδων καὶ τῶν κατατεθειμένων ποσῶν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν ὑπὸ τῆς Ἐθνικῆς Βουλγαρικῆς Τραπεζίης.»

Δὲν εἶχον δ' ἀκόμη ἀρχίσει ἐπιστήμως αἱ ἐχθροπραξίαι, ὅτε τὴν βην ἀπογευματινὴν ὥραν τῆς 30ῆς Σεπτεμβρίου περὶ τοῦς 500 Τούρκοι στρατιῶται προσέβαλλον ἓνα βουλγαρικὸν μεθοριακὸν σταθμὸν, κείμενον δυτικῶς τοῦ Τσόυγιούρκιοῦ ἐν τῇ περιφερείᾳ τοῦ Τίμπριτς.

Οἱ δὲ Βούλγαροι στρατιῶται τοῦ σταθμοῦ τούτου, συμμορφωθέντες πρὸς τὰς ὁδηγίας τὰς ὁποίας εἶχον, ὅπως ἀποφεύγουν πᾶν ἐπεισόδιον, ἀπεσύρθησαν ἄνευ ἀπωλειῶν.

X

Ὁ Πανελλήνιος συναγερμός.

Ἐν Ἑλλάδι τὸ ἀναμενόμενον τέρμα τῆς καταστάσεως ἐπήρχετο τέλος. Βασίμως πλέον τώρα ἀνεμένετο ἡ διακοπή τῶν σχέσεων μεταξύ τῶν τριῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ τῆς Τουρκίας καὶ ἡ ἔναρξις τῶν ἐχθροπραξιῶν. Ἡ Τουρκία, βλέπουσα τὸ ἀναπόφευκτον πλέον τοῦ πολέμου, εἶχε λάβει τὴν ἀπόφασίν της καὶ ἀνεκάλει τοὺς πρέσβεις της. Καὶ ἔχουσα ὑπ' ὄψιν τὸ ἀπαράσκευόν της στρατιωτικῶς ἔπως ἀντιμετωπίσῃ καὶ τοὺς τέσσαρας ἀντιπάλους, συνεχέντρωνε τὰς περισσοτέρας πολεμικὰς αὐτῆς δυνάμεις περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἔπως ἀντιμετωπίσῃ πρῶτον τὸν σοβαρώτερον ἐχθρόν. Ἐν τούτοις οὔτε μετὰ τὴν συγκέντρωσιν αὐτῆν ἡ Τουρκία ἦτο εἰς θέσιν ν' ἀντιμετωπίσῃ ἰσοπάλως τοὺς Βουλγάρους, ὧν ἡ δύναμις ὑπελογίζετο ἤδη εἰς 282 χιλιάδας στρατοῦ, 5 χιλιάδας ἵππικῆς καὶ 500 τηλεδόλα. Διὰ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ὡς πιθανώτερον, ὅτι ἡ Τουρκία, ἀρκουμένη εἰς παθητικὴν ἐν Ἀδριανουπόλει ἀντίστασιν, θὰ προσεπάθει νὰ κερδίσῃ, καιρὸν συγκεντρούσα τὸν στρατὸν της εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐνισχύουσα αὐτόν, οὕτως ὥστε νὰ δυνηθῇ βραδύτερον ν' ἀναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν.

Παθητικὴ ἐπίσης ἄμυνα ἀνεμένετο καὶ καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τῶν Ἑλληνικῶν συνόρων, ὅπου αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις ἀσθενέσταται οὔσαι ὑπετίθετο ὅτι θὰ προσεπάθουν νὰ κρατηθῶσιν εἰς μερικὰ ὄχυρά σημεία. Ἐπίσης πρὸς τὸ μέρος τῆς Σερβίας, ὅπου ἡ προέλασις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ θὰ ἐγένετο ἐκ τριῶν συγχρόνως σημείων, ἡ Τουρκία δὲν ἐφαίνετο διατεθειμένη ν' ἀντιτάξῃ σοβαρὰν ἀντίστασιν. Ἡ τύχη τῶν ἑπλῶν κατὰ μέγα μέρος θὰ ἐκρίνετο συνεπῶς ἐντεῦθεν τῶν Τουρκοβουλγαρικῶν συνόρων καὶ ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς κατὰ θάλασσαν πολεμικὰς ἐνεργείας, ἡ ὑπογραφή τῆς ὀριστικῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης μεταξύ Ἰταλίας καὶ Τουρκίας ἔθετεν ἀντιμέτωπους πλέον ἀνευ οὐδενὸς περιορισμοῦ τὸν Ἑλληνικὸν καὶ τὸν Τουρκικὸν στόλον. Ἀπέκειτο μόνον τώρα λοιπὸν νὰ βεβαιωθῇ κατὰ πόσον ὁ περίφημος Τουρκικὸς στόλος θὰ ἔκρινε πρόνυμον νὰ ἐξέλθῃ τῆς κρύπτῃς του καὶ νὰ ἐπιζητήσῃ τὴν μάχην, διὰ τὴν ὁποῖαν τὸν ἀνέμενον ἔτοιμα τὰ Ἑλληνικὰ πολεμικά. Ἐν πάσῃ

ὅμως περιπτώσει τὸ πιθανώτερον ἦτο ὅτι ἡ κατάστασις ἐν τῷ Αἰγαίῳ δὲν θὰ μετεβάλλετο, τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου ἀναλαμβάνοντος τὸν ρόλον, ὃν μέχρι τότε εἶχεν ὁ Ἰταλικός, με ἀπόλυτον τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης.

Ἡ Γαλλία συνάμα ἀνελάμβανε τὴν προστασίαν τῶν Ἑλληνικῶν συμφερόντων ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἡ Ρωσία τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Τὰ τουρκικὰ συμφέροντα θὰ ἐπροστατεύοντο κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου εἰς τὰς πρωτεύουσας τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν ὑπὸ τῶν διπλωματικῶν ἀντιπροσώπων τῆς Γερμανίας.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, ὁ ἐν Παρισίοις Ἑλληγ Πρεσβευτῆς Α. Ρωμᾶνος, ἐρωτηθεὶς παρὰ τοῦ «Χρόνου», ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐπεδοκίμασε τὸ πνεῦμα τῆς μετριοπαθείας καὶ συνέσεως, τὸ ὅποσον διέπνεε τὰς δηλώσεις τοῦ Βενιζέλου, μὴ παρεκκλίναντος τῶν ἀποφάσεων τῶν Μ. Δυνάμεων.

Ἐν Βιέννῃ δὲ ἐχαρακτηρίζετο ὁ τύπος ὁ δοθεὶς εἰς τὴν πολιτικὴν ἔνωσιν τῆς Κρήτης ὡς ἐξόχως τεχνικός καὶ ἀντάξιος τῆς φήμης, τὴν ὅποιαν εἶχε δημιουργήσει ὑπὲρ ἑαυτοῦ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ «Ἡμερήσιος Τηλέγραφος», ἐπανορθῶν τὸ γραφὲν παρ' αὐτοῦ ὅτι τὸ κήρυγμα τῆς ἐνώσεως ἐστρέφετο κατὰ τῶν Προστατῶν, ἐξέφραζεν ὅλην αὐτοῦ τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸν Ἑλληνα πρωθυπουργόν, «τὸν περιεσκεμμένον καὶ σῶφρονα πολιτικὸν ἄνδρα, ὅστις εὐρέθη εἰς τὴν ἐπίζηλον θέσιν νὰ κηρύξῃ ἀπὸ τοῦ βήματος τῆς Βουλῆς ἔστω καὶ τὴν πολιτικὴν μόνον ἔνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος».

Ἡ Κρητικὴ Κυβέρνησις, κατόπιν ὁδηγιῶν τῆς Ἑλληνικῆς ἔπως παραμείνῃ προσωρινῶς κυβερνώσα τὴν νήσον ὡς διοικητικὴ ἐπιτροπή, συνεσκέπτετο ἤδη ἔπως κανονίσῃ τὰς λεπτομερεῖάς καὶ προκηρύξῃ τὰς διαταχθείσας ἐξ Ἀθηνῶν διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν ἐκλογάς.

Ἡ Ἐπαναστατικὴ Συνέλευσις, κυρία τῆς καταστάσεως μέχρι χθὲς ἐν τῇ νήσῳ, ἐθεωρεῖτο ἐφεξῆς πλέον σιωπηρῶς κατηργημένη.

Ἡ Τουρκία, ἀφ' ἑτέρου, ἀπορρίψασα τὴν διακοίνωσιν τῶν Βαλκανικῶν καὶ χαρακτηρίσασα αὐτὴν ὡς ἐπέμβασιν εἰς τὰ ἑσωτερικά της, ἀπεφάσιζε νὰ διακόψῃ τὰς μετὰ τῶν γειτόνων τῆς σχέσεις.

Καὶ πράγματι τὴν 3ην Ὀκτωβρίου ὁ ἐν Σόφια Τούρκος ἐπιτετραμμένος ἐζήτει παρὰ τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως τὰ διαβατήρια τοῦ. Ὁ Τούρκος ἐπιτετραμμένος ἐγκατέλειπε τὴν ἐπιούσαν τὸ Βουλγαρικὸν ἔδαφος.

Ἡ Τουρκία ἐπέδιδε ταυτοχρόνως πρὸς τὰς Δυνάμεις διακοίνωσιν, ζητοῦσα ἐντὸς 24 ὥρων ἱκανοποίησιν διὰ τὴν «προοπετῆ διακοίνωσιν τῶν Βαλκανίων», ἣτις ἔθιγε τὴν φιλοτιμίαν αὐτῆς».

Ἦτο δὲ βέβαιον ὅτι μετὰ τὴν πάροδον τοῦ 24ῶρου μὴ λαμβάνουσα ἀπάντησιν θὰ ἐκήρυττε τὸν πόλεμον κατὰ τῶν Βαλκανικῶν.

Ἡ προκλητικὴ αὕτη στάσις τῆς Τουρκίας ὠφείλετο εἰς τὸ γεγονός ὅτι ἀφέθη, ὡς ἐνόμιζεν, ἐλευθέρᾳ, ὑπογραφείσης τῆς Ἱταλοτουρκικῆς εἰρήνης, ὑπολογίζουσα, ὡς φαίνεται, χωρὶς τὰς φιλικὰς διαθέσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου.

Ἡ δὲ περιφημος ἐπὶ ἰταμότητι τουρκικῆ διακοίνωσις, ἣτις ἀπηυθύνθη πρὸς τοὺς Τούρκους πρεσβευτὰς ἐν Εὐρώπῃ, εἶχεν ὡς ἑξῆς:

«Ἀπαξιῶντες ν' ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν σερβοβουλγαρικὴν διακοίνωσιν τὴν ἀφορῶσαν τὰ βιλαέτια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, διετάξαμεν τοὺς ἐν Σόφια καὶ Βελιγραδίῳ ἀντιπροσώπους μας νὰ παύσουν πᾶσαν σχέσιν μὲ τὰς τοπικὰς ἀρχὰς καὶ νὰ ἐπιστρέψουν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

»Φρονοῦμεν ὅτι αἱ προσπάθειά μας πρὸς διατήρησιν τῆς εἰρήνης θὰ ἀναγνωρισθοῦν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, πρὸς τὰς ὁποίας τὰ μικρὰ Κράτη ἐπέδειξαν ἀδιαφορίαν, ἀποκρούσαντα τὴν μεσολάθησιν των καὶ στραφέντα ἐναντίον μας, χωρὶς νὰ λάβουν ὑπ' ὄψιν τὴν ὑπαρξίν τῆς Εὐρώπης».

Δὲν ἐλησμόνει ὁμως ἡ τουρκικὴ θηριωδία καὶ τὰ εἰδικὰ καθήκοντά της, καὶ δὴ ἐν Ἠπείρῳ, τὴν ὁποίαν εἶχεν, ὡς φαίνεται, ἀπφρασίσει νὰ ἐρημώσῃ τελείως, προτοῦ ἐξαναγκασθῆ νὰ τὴν ἐγκαταλείψῃ.

Οἱ καθημερινῶς κρυφίως καταφεύγοντες εἰς Κέρκυραν Ἠπειρώται ἀξιοθρήνητον καὶ ἀφόρητον παρίστων τὴν ἀσφάλειαν καὶ κατάστασιν ἐν γένει τῆς Ἠπείρου, τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου κηρυχθέντος μόνον διὰ τοὺς Χριστιανούς.

Οἱ Τουρκαλβανοί, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ αἰμοδόρου Ναζίφη Τζερού, ἐπιτεθέντες κατὰ τοῦ χωρίου Γκραβά, πλησίον τοῦ Δελβίνου,

ἀπῆγον δύο παῖδας Χριστιανούς, οὓς καὶ κατέσφαζον, καίτοι οἱ κάτοικοι προσέφερον αὐτοῖς 250 λίρας, ὅπως τοὺς ἀπολυτρώσουν.

Ὡσαύτως ὁ Τουρκαλβανὸς Σελήμ, ἡγούμενος πολυαριθμοῦ συμμορίας, μετέβαινεν εἰς τὰ χωρία Δρόδιανην καὶ Λεσινίτσαν, φορολογῶν τοὺς κατοίκους μὲ 60 λίρας, διότι ἤρνεοντο νὰ προμηθεύσουν αὐτοῖς ἔπλα.

Οἱ κάτοικοι παραπονεθέντες εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ Δελβίνου διὰ τὰς πιέσεις καὶ τοὺς ἐκδικισμοὺς τοῦ Σελήμ, ἐλάμβανον τὴν ἀπάντησιν ὅτι οἱ Τούρκοι εὐρίσκοντο ἐν τῷ δικαίῳ, ἐκδικούμενοι διὰ τοὺς φόνους . . . τοὺς γινομένους ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν!

Εἰς τὸ Δελβίνον συνηθροίζοντο 3,000 Τουρκαλβανοί, ἀπειλοῦντες πῦρ καὶ σιδηρὸν κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἅμα κηρυσσομένου τοῦ πολέμου.

Οἱ Χριστιανοὶ ἀφ' ἐτέρου ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Κρεμμύδαν, ἐκδικούμενοι τὸν ἐμπρησμὸν καὶ τὴν καταστροφὴν τοῦ χωρίου Πόποβον, ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Τούρκων, φονεύοντες 36. Ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς Λιόλιος ἐκ Κρανιάς τοῦ Δελβίνου, ἐν αἰματηροτάτῃ ὁμηρικῇ συμπλοκῇ, εἶχε κατορθώσει νὰ ἐξοντώσῃ τὴν συμμορίαν τοῦ Μουχαρέμ Ρουσίτη καὶ νὰ φονεύσῃ, ὡς ἐλέγετο, καὶ τὸν αἰμοδόραν αὐτὸν λησταντάρτην.

Εἰς τὴν Πρέβεζαν μετέβαινον 200 Λιάπηδες, οἵτινες ἐν περιπτώσει πολέμου ἦσαν προωρισμένοι νὰ προβοῦν εἰς ἀρπαγὰς καὶ ἐμπρησμοὺς κατὰ τῶν Χριστιανῶν.

Τὰ πράγματα διηυκρινίζοντο ἤδη ἐπὶ τὸ σαφέστερον. Οὐσιαστικῶς αἱ σχέσεις μετὰ τῆς Τουρκίας εἶχαν διακοπῆ ἀφ' ἧς στιγμῆς ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴς ἐπέστρεφεν, ὡς εἶδομεν, τὴν ταυτόσημον διακρίνωσιν τὴν ἐπιδοθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Τὴν διακοπὴν τῶν σχέσεων, προεκάλει λοιπὸν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις, ἣτις ἀποφασίσασα νὰ μὴ ἀπαντήσῃ εἰς τὴν ταυτόσημον διακρίνωσιν τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου, ἐλάμβανε συγχρόνως καὶ τὴν ἀπόφασιν νὰ ἀνακαλέσῃ ἀμέσως τοὺς ἐν Ἀθήναις, Σόφια καὶ Βελιγραδίῳ πρεσβευτὰς αὐτῆς. Ἡ Τουρκικὴ δὲ Κυβέρνησις ὄχι μόνον προέβαινεν εἰς τὸ διάθημα τοῦτο, ἀλλὰ καὶ διέτασσε τοὺς πρεσβευτὰς τῆς νὰ ἀναχωρήσουν χωρὶς κἄν νὰ ζητήσουν ἀνακλητήρια καὶ εἰδοποιήσουν τὰς Κυβερνήσεις, παρ' αἷς ἦσαν διαπεπιστευμένοι, ἐπὶ τῷ λόγῳ ὅτι τὰ

Κράτη ταῦτα δὲν ἔδειξαν τὴν ἀπαιτουμένην ἀβρότητα ἀπέναντι τῆς Τουρκίας! Ἐπιπροσθέτως δὲ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων ἀπὸ μέρους τῆς Τουρκίας ἔφερε καὶ ὡς λόγον τὴν παραδοχὴν τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὴν Βουλὴν καὶ τὰς σχετικὰς ἀνακοινώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου.

Ἄλλὰ πάντα ταῦτα ἦσαν τύποι ἀσήμαντοι καὶ προσχήματα ἀνάξια σοβαρᾶς προσοχῆς. Ἡ διακοπὴ τῶν σχέσεων, ἀπὸ ἡμερῶν καταστάσα οὐσιαστικῆ, παρείχεν εἰς τὰ ἐνδιαφερόμενα μέρη τὴν ἀφορμὴν τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καθ' ἣν ἡμέραν ἤθελε θεωρηθῆῖ κατάλληλον ἀπὸ μέρους οἰουδ' ἕποτε τῶν ἐμπολέμων.

Τὴν ἐπιούσαν κατέλειπε τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ Ἕλλην Πρεσβευτὴς Γρυπάρης καὶ οὐδεμία πλέον διατύπωσις ὑπελείπετο πρὸς κήρυξιν τοῦ πολέμου. Ἐπρόκειτο ἀπλῶς πλέον περὶ ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ἡ σειρὰ τῶν προηγηθέντων τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου γεγονότων ἔχει ὡς ἑξῆς:

Τὴν 5 καὶ 10' μ. μ. τῆς 3 Ὀκτωβρίου ὁ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῆς τῆς Τουρκίας Μουχτάρ βέης ἐλάμβανε τηλεγράφημα τῆς Κυβερνήσεώς του, διὰ τοῦ ὁποίου παρηγγέλλετο ὅπως ἐγκαταλείψῃ τὰς Ἀθήνας μὲ πρῶτην εὐκαιρίαν.

Πραγματικῶς εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν λήψιν τοῦ τηλεγραφήματος τούτου ὁ πρεσβευτῆς τῆς Τουρκίας ἔστειλε πρὸς τὸ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργεῖον κατώτερον ὑπάλληλον τῆς πρεσβείας κομίζοντα ἔγγραφον, διὰ τοῦ ὁποίου ἐζητεῖτο ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον ἡ ἐπίδοσις τῶν ἀνακλητηρίων του, ἀλλ' ὁ Ὑπουργὸς Κορομηλάς δὲν ἀπεδέχθη τὸ ἔγγραφον τοῦτο τῆς Τουρκικῆς Πρεσβείας.

Ὁ ὑπάλληλος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Πρεσβείαν καὶ ἐπανῆλθε πάλιν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον μετ' ὀλίγον κομιστῆς τοῦ ἰδίου ἐγγράφου, τὸ ὁποῖον καὶ τὴν φορὰν ταύτην δὲν ἐγένετο δεκτόν.

Τέλος, ὀλίγον ἀργότερα ἐφθάνεν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ὁ ἴδιος γραμματεὺς τῆς πρεσβείας, ἀλλ' ὁ γραμματεὺς Καρατζᾶς σταματήσας αὐτὸν εἰς τὴν κλίμακα τοῦ Ὑπουργείου τὸν ἐπληροφόρησεν ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς ἀδυνατεῖ νὰ δεχθῆῖ τὸ ἔγγραφον τοῦ Τούρκου Πρεσβευτοῦ.

Ἡ στάσις αὕτη τοῦ Κορομηλά ἐδικαιολογεῖτο πληρέστατα ἐκ τῆς στάσεως τοῦ Μουχτάρ βέη, ὁ ὁποῖος, ἀφ' οὗ ἐδέχθη τὴν διακοίνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, τὴν εἶχεν ἐπιστρέψει δις.

Ἐννοεῖται ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις εἶχε γνῶσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ ἐγγράφου ἐξ ἄλλης πηγῆς, διότι οἱ ἐν Βελιγραδίῳ καὶ Σόφια Τούρκοι Πρεσβευταὶ εἶχον ἤδη ἀνακληθῆ παρα τῆς Πύλης, ἀπαντησάσης διὰ τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἀντιπροσώπων τῆς εἰς τὴν ταυτόσημον διακοίνωσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἡ ὁποία ὑπὸ τῶν ἐν Σόφια καὶ Βελιγραδίῳ Τούρκων πρεσβευτῶν ἐγένετο ἀποδεκτὴ καὶ διεδιδάσθη μάλιστα πρὸς τὴν Πύλην.

Ὁ λόγος τῆς ἀνακλήσεως τοῦ ἐν Ἀθήναις Τούρκου πρεσβευτοῦ, ἀφ' ὅσον οὗτος δὲν ἐδέχθη τὴν διακοίνωσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐφέρετο λοιπὸν ὅτι ἦτο ἡ συμμετοχὴ τῶν Κρητῶν βουλευτῶν εἰς τὴν πρώτην συνεδρίασιν τῆς Βουλῆς.

Διὰ τοῦτο καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως Βενιζέλος ἐδήλου ἐπιεικῶς ἤδη τὰ ἑξῆς :

— « Ἡ Ἑλλὰς δὲν ἐκήρυξεν ἀκόμη τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἡ Πύλη ἀνεκάλεσε τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς, ἀναχωρεῖ δὲ οὗτος αὔριον (3 Ὀκτωβρίου) ἐντεῦθεν κατόπιν τούτου βεβαίως ἢ ἀνακληθῆ καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος Γρουπάρης. Ἡ διακοπὴ ὅμως τῶν σχέσεων δὲν συνεπάγεται καὶ τὴν ἄμεσον κήρυξιν τοῦ πολέμου. »

Ταυτοχρόνως ἀνεχώρουν καὶ οἱ Τούρκοι Πρεσβευταὶ ἐκ Σόφιας καὶ Βελιγραδίου.

Ὁ δὲ Κιαμὴλ πασσᾶς εἰς συνέντευξιν τὴν ὁποίαν ἔδιδε πρὸς Εὐρωπαϊὸν δημοσιογράφον ὡμολόγει ὅτι « ἡ εἰρήνη, πρὸς τὴν Ἰταλίαν ἦτο ἀνωφελὲς διὰ τὴν Τουρκίαν, διότι καὶ ἂν ἀπεσύρετο ὁ Ἰταλικὸς στόλος ἐκ τοῦ Αἰγαίου, θὰ τὸν διεδέχετο εἰς τὴν ὄρασιν ὁ Ἑλληνικὸς καὶ ἐπομένως ἡ ἔξοδος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐκ τῶν στενῶν θὰ παρέμενεν ἂν ὄχι καὶ πάλιν ἀδύνατος, πάντως ὅμως προβληματικὴ ».

Προχωρῶν ὁ Κιαμὴλ πασσᾶς ἐδήλου ὅτι ὁ ἐν ἐκρήξει Βαλκανικὸς πόλεμος ἠμπόδιζε τὴν λύσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος, ἡ ὁποία παρεσκευάζετο δι' ἀπ' εὐθείας συνεννόησεως Τουρκίας καὶ Ἑλλάδος.

« Μάλιστα », προσέθετεν, « ἡμεῖς ἀπετρέψαμεν τὸν Βενιζέλον νὰ συνεννοηθῆ μὲ τὴν Βουλγαρίαν, διότι τὸ πραγματικὸν συμφέρον τῆς

Ὁ Ἀγθακικὸς κόλπος καὶ τὰ ὄτινά τῆς Ἠρεβέζης.

«Ἑλλάδος δὲν ἐγκείται εἰς τὴν συνενόησιν καὶ προσέγγισιν ταύτην.»

Σχετικῶς πρὸς τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων ὁ Κιαμὴλ πασσάς εἶπεν ὅτι «ἡ Ἀγγλία μόνον ἐπὶ τῆς Ἑλλάδος ἠδύνατο νὰ ἐξασκήσῃ ἐπιρροὴν καὶ τὴν ἐμποδίσῃ ἀπὸ κίνημα ἐναντίον τῆς Τουρκίας.»

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

Περαίων τὴν συνέντευξίν του ὁ Κιαμήλ πασᾶς ἐδήλωνεν ἀπεριφράστως ὅτι ἡ Τουρκία ἦτο εἴπερ ποτὲ φίλαγγλος.

Πολυάριθμα πολεμικὰ σκάφη, συνοδεύοντα μέγαν ἀριθμὸν μεταγωγικῶν, συνεκεντροῦντο ἤδη εἰς τὸν λιμένα Κωνσταντινουπόλεως. Ἐπὶ τῶν μεταγωγικῶν ἐπεβιδάζετο πυρετωδῶς ἀποδακτικὸς στρατός.

Ἀπὸ τῆς 2ας Ὀκτωβρίου ἡ Τουρκικὴ κινητοποίησις ἐσυνεχίζετο μετὰ πυρετώδους τάχυτητος.

Ὁ στρατός, ὅστις θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῶν Βουλγάρων, συνεκεντροῦτο εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας,

Τὰ Σκόπια ὠρίζοντο ὡς γενικὸν στρατόπεδον τοῦ στρατοῦ, ὅστις θὰ προσέβαλλε τοὺς Σέρβους.

Τρίτη στρατιὰ συνεκεντροῦτο ἐν Μοναστηρίῳ, ἕπως ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ταῦτα μὲν παρεσκευάζεν ἡ Τουρκία. Ἐν Αἰρίσῃ δέ, τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Ἕλλην Ἀρχιστράτηγος καὶ Διάδοχος τοῦ θρόνου ἐξέδιδε διάγγελμα ἀπευθυνόμενον πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας. Τὸ διάγγελμα διεπνέετο ὑπὸ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ αὐτοπεποιθήσεως, κατέληγε δὲ ὡς ἐξῆς ἐπὶ λέξει: «Ἐμμεῖναιτε μέχοι τέλους εἰς τὴν ἰδέαν, ὅτι διὰ τῶν ὄπλων σας θὰ ἐπιβάλετε ὅταν διαταχθῆτε τὴν θέλησιν τοῦ Κράτους». Ὁ στρατός ἐνθουσιώδης ἐπὶ τῇ διαγγέλματι, ἀνέμενεν ἀγωνιωδῶς τὴν ὥραν τῆς δράσεως.

Ἐν Κρήτῃ δέ, κατόπιν τῆς ἀνακοινώσεως τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως περὶ τῆς πολιτικῆς ἐνώσεως τῆς Κρήτης μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἡ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ τῆς νήσου ἐδήλου ὅτι ἔπαυσεν ὑφιστάμενον πλέον τὸ καθεστώς, δηλ. ἡ ἐπαναστατικὴ κατάστασις. Συνεπῶς ὅτι κατηργήθησαν ταυτοχρόνως μετ' αὐτῆς ἡ Συνέλευσις καὶ ἡ ὀγδοηκονταμελὴς ἐπιτροπεία, ἡ δὲ Διοικητικὴ Ἐπιτροπὴ θὰ ἐδέχετο ἐφεξῆς ἐντολάς, ὡς ἐδήλωνε, μόνον πρὸς τῆς ἐλληνικῆς κυβερνήσεως· παρὰ τῆς ὁποίας θ' ἀνέμενεν ἤδη καὶ ὀδηγίας σχετικὰς μετὰ τὴν ἐνέργειαν βουλευτικῶν διὰ τὴν ἀθηναϊκὴν Βουλὴν ἐκλογῶν, εἰς ἃς θὰ προσέβαινον ἐντὸς ὀλίγου ἐν τῇ Νήσῳ.

Ἐν τῷ μεταξύ ἀθρόοι ἀνεχώρουν ἐκ Κρήτης οἱ ἐθελονταὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα.

Εἰς δὲ τὴν Σοῦδαν κατέπλεον τὴν 3 Ὀκτωβρίου καὶ ἄλλα τρία, ἀγγλικὰ πολεμικὰ, συμποσωθέντα ἤδη εἰς ὅκτω ἐν ἔλῳ θωρηκτὰ κα-

ταδρομικά, εἰς τὰ ὅποια, ὡς ἐλέγετο, θὰ προσετίθετο συντόμως καὶ ἡ ἀντιτορπιλικὴ μοῖρα τοῦ στόλου τῆς Μεσογείου. Ὁ κατάπλους τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου εἰς Κρήτην χαρακτηριζόμενος ὡς προωρισμένος νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Τουρκικὴν αὐθαιρέσιαν, προυκάλει ζωηρὰν δυσφορίαν διὰ τὴν φιλοτουρκικὴν πολιτικὴν τῆς Ἀγγλίας.

Τὴν 4ην ἀφικνεῖτο εἰς Ἀθήνας τὸ τάγμα τοῦ Ἡρακλείου, ἀποτελούμενον ἐκ 1500 ἀνδρῶν φερόντων τὸ ἐνδυμα τοῦ στρατοῦ μας καὶ πλήρη τὸν ὅπλισμόν των.

Τὴν ἐσπέραν δὲ τῆς αὐτῆς ἡμέρας, καπέπλεεν εἰς Πειραιᾶ ἀτμύπλαιον, διὰ τοῦ ὁποίου ἀφικνεῖτο ἐν τάγμα τῆς πολιτοφυλακῆς Χανίων, περιλαμβάνον 800 ἄνδρας.

Ἦδη ὑπελείποντο ἐν Κρήτῃ πέντε ἀκόμη τάγματα, τὰ ὅποια ἤρχοντο μετ' ὀλίγας ἡμέρας διαδοχικῶς. Οἱ Κρήτες πολιτοφύλακες φέροντες τὴν στολὴν τοῦ στρατιώτου καὶ ὀπλισμένοι δι' ὄπλων Μάνλιχερ εἶχον θαυμάσιον τὸ παράστημα.

Ἐπίσης δὲ καὶ ἐξ Ἀμερικῆς τάγμα 800 Ἑλλήνων ἐθελοντῶν ἀνεχώρει διὰ τὴν Ἑλλάδα.

XI

Ἐχθροπραξία πρὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Κατόρθωμα δεξιότητος καὶ ἐπιτηδειότητος, ἀλλὰ καὶ τόλμης συγχρόνως ὁ εἰσπλους τῶν δύο κανονιοφόρων μας εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ὁ κίνδυνος ὡς ἐκ τῆς στενότητος τῆς εἰσόδου καὶ τῆς θέσεως τῶν Τουρκικῶν φρουρῶν ἦτο τοιοῦτος, ὥστε καὶ ὁ Ἰταλικὸς στόλος, καταδιώκων τὰ Τουρκικὰ ἀντιτορπιλικά, δὲν ἀπετόλμησε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν Ἀμβρακικόν.

Πρὸ παντὸς ὅμως ἡ χρησιμότης τῆς παρουσίας τῶν δύο Ἑλληνικῶν πολεμικῶν ἐντὸς τοῦ κόλπου ἦτο μεγίστη ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως. Τὸ ἐναπομένον ἐκεῖ Τουρκικὸν τορπιλικὸν ἠδύνατο σοβαρῶς νὰ παρενοχλῇ τὴν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους μας μεταφορὰν στρατοῦ καὶ πολεμοφοδίων. Ἀφ' ἑτέρου δὲ τῇ ὑποστηρίξει τῶν δύο κανονιοφόρων αἱ πολεμικαὶ κατὰ ξηρὰν ἐνέργειαι μεγάλως θὰ διηκολούνοντο.

Διὰ τοῦτο ὁ εἰσπλους τῶν δύο πολεμικῶν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν δικάως ἐχαιρετίσθη ὡς τὸ πρῶτον εὐτυχὲς ἐγγεῖρημα τοῦ πολέμου καὶ ὡς ἄριστος οἰωνὸς διὰ τὴν περαιτέρω διεξαγωγὴν του.

Ὁ εἰσπλους ἐγένετο ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας :

Πρὸς τὰ ἐξημερώματα τῆς 3ης Ὀκτωβρίου, τῆς παραμονῆς οὕτως εἰπεῖν τῶν ἐχθροπραξιῶν, δύο μονάδες τοῦ στολίσκου τοῦ Ἰονίου, δύο δηλαδὴ κανονιοφόροι, κατώρθουν νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν χωρὶς νὰ γίνουσι ἀντιληπταὶ ὑπὸ τῶν ἐγγηγορούντων εἰς τὰ πυροβολεῖά των Τούρκων.

Τὸ ἐγγεῖρημα τοῦτο ἦτο ἔχι βέβαια μικρᾶς ναυτικῆς σπουδαϊότητος.

Ἐντὸς τοῦ κολπίσκου τῆς Πρεβέζης ἐνκυλόγει ἐν ἀπομεινάρι τῶν περυσινῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Ἰταλῶν, ἢ «Ἀττάλεια», τορπιλλικὸν 17—18 μιλίων ταχύτητος, ἐν καλῇ ὀπωσθήποτε καταστάσει, καὶ μὲ δύο πυροβόλα τῶν 37 χιλιοστομέτρων. Τὸ τορπιλλικὸν τοῦτο εἶχεν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του καὶ δύο βενζινακάτους νεοτεύκτους, ἐπὶ τῶν ὁποίων οἱ Τούρκοι εἶχον τοποθετήσει ἀνὰ ἐν μυδραλλιοβόλον γενόμενοι οὕτω κύριοι τοῦ κόλπου.

Ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ἦσαν ἀποκλεισμένα εἰς τοὺς λιμένας Κοπραίνης καὶ Μενιδίου (ἐπιναίων τῆς Ἄρτης) ὡς καὶ τῆς Ἀμφιλοχίας (Καρθασσαρᾶ) τέσσαρα ἕως πέντε ἀτμόπλοια ἐμπορικὰ χρησιμεύοντα διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τοῦ στρατοῦ. Τὰ πλοῖα ταῦτα εἶχον ἀποκλεισθῆ συνεπεῖα τῆς διαταγῆς τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως περὶ κατασχέσεως τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἣν διέφυγον μὴ ἐξεληθόντα τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ὁπότε κατ' ἀνάγκην θὰ προσήγγιζον εἰς Πρέβεζαν.

Ἐπομένως τὰ πλοῖα ταῦτα κηρυσσομένου τοῦ πολέμου ἦτο δυνατόν νὰ καταστοῦν λεία τοῦ Τουρκικοῦ τορπιλλικοῦ «Ἀττάλεια», δυναμένου νὰ ἐνοχλῆ καὶ τὰς ἐφοδιοπομπὰς τῆς ἀμειλιτῆς ὁδοῦ μεταξὺ Ἄρτης καὶ Ἀμφιλοχίας δι' εἰσπλου εἰς τὸν Ἀμβρακικόν.

Ἐκτὸς τούτου, εἰς τὸν κολπίσκον τῆς Πρεβέζης ὑπῆρχε καὶ ἕτερον Τουρκικὸν ἀντιτορπιλλικὸν «Τοκάτ» ἡμιβυθισθὲν ὑπὸ τοῦ δουκὸς τῶν Ἀδρουζίων τὸ προηγούμενον ἔτος, ἀνελευσθὲν δ' εἶτα, χωρὶς ὅμως νὰ εἶνε δυνατὴ οἰαδήποτε χρησιμοποίησις του.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἐκρίθη σκόπιμον ὅπως δύο κανονιοφόροι ὑπὸ κυβερνήτας τοὺς ὑποπλοιάρχους Νικ. Μάκκων καὶ Κ. Μπούμπουλην καὶ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ι. Δαμιανοῦ, μοιράρχου τῆς Δυτ. Μοίρας, διαταχθῶσι νὰ διέλθουν τὰ στενὰ καὶ νὰ εἰσπλεύσωσιν εἰς τὸν κόλπον.

Πρὸς τοῦτο ἐφωδιάσθησαν ἐκάστη μὲ ἐν ταχυβόλον τῶν 10 ἑκατοσταμέτρων βάλλον ἄνω τῶν 20 βολῶν κατὰ λεπτόν.

Ἦτο γνωστὸν ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἐγχειρήματος δυσχεροῦς καὶ ἐπικινδύνου καὶ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἐστάλησαν δύο κανονιοφόροι, ὅπως, βυθιζομένης τυχὸν τῆς μιᾶς, κατορθωθῆ νὰ εἰσέλθῃ ἡ ἑτέρα.

Τὰ μικρὰ πολεμικά μας εἶχον νὰ διέλθουν κατὰ πρῶτον τὰ ἀβαθῆ πρὸ τοῦ στομίου ὕδατα, ἔχοντα πλεύσιμον δίοδον διακοσίων μόλις μέτρων καὶ αὐτὴν εἰς ἀπόστασιν 500 μέτρων ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν πυροβολείων. Ἐπειτα ἔπρεπε νὰ διέλθουν τὸ στενὸν μεταξὺ Ἀκτίου καὶ τοῦ προμαχώνος Παντοκράτορος εἰς ἀπόστασιν μόλις 240 μέτρων ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν Πυροβολείων καὶ κατόπιν δεύτερον στενὸν μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἀκτίου καὶ τοῦ νέου φρουρίου τῆς Πρεβέζης πρὶν ἢ κάμψουν καὶ ἐξέλθουν τῆς ἐπικινδύνου ζώνης, προχωροῦντα οὕτω εἰς τὸν κόλπον τῆς Ἄρτης καὶ ἀγκυροβολοῦντα εἰς Βόνιτσαν, ὅπως εἶχον διαταγῆν.

Ἐπετεύχθη δὲ αὐτὸ τὸ δύσκολον κατόρθωμα ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ζημίας ὑπὸ τῶν δύο κανονιοφόρων μεταξὺ τῶν πρωινῶν ὥρῶν καὶ ὑπὸ τοὺς περιεργότερους τῶν ὅρων.

Ἐφ' ὀλοκλήρου τῆς σειρᾶς τῶν παροχθίων Τουρκικῶν φρουρίων Χαμηδιέ, Παντοκράτορος, Ἀγίου Γεωργίου, Παληοσάραγα, τῆς πόλεως Πρεβέζης καὶ τῆς Βρυσοῦλας, ἠγγρύπνουν ἐπὶ τῶν πυροβόλων οἱ Τούρκοι πυροβολοῦνται ἐνεδρεύοντες ἀπὸ τῆς προηγουμένης νυκτός. Οἱ Τούρκοι ἐξετέλουν μάλιστα ὑπὸ ἄπλετον φῶς καὶ διάφορα συμπληρωματικὰ ἔργα ἀποβλέποντα ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν ἀκοπωτέραν παρεμπόδισιν καὶ καταθύβισιν τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ τὰ ἀντιληφθοῦν, διελθόντα τὴν ὥραν ἀκριβῶς, καθ' ἣν εἰργάζοντο πυρετωδῶς ὅπως τὰ παρεμποδίσουν!...

Ὅσοι ἐταξείδευσαν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν καὶ γνωρίζουν τὰς τεποθεσίας, εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐκτιμήσουν τὸ τόλμημα τῶν πολεμικῶν μας δεδομένου ὅτι τὰ παράκτια πυροβολεῖα τῶν Τούρκων δεσπόζουν πανταχόθεν ὀλοκλήρου τοῦ Στενοῦ.

Ἐπὶ τῆς ἀντιπέραν ἰδικῆς μας ἀκτῆς ἦσαν τεταγμένοι κατὰ μήκος μέχρι τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἀκτίου φρουροὶ παρακολουθοῦντες

μετ' ἀγωνίας τὸν τολμηρὸν εἰσπλουν τῶν Ἑλληνικῶν κανονιοφόρων ὅπως τηλεγραφήσουν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἐξ Ἀκτίου.

Ὁ διάπλους τῆς ἐπικινδύου ζώνης ὑπὸ τῶν κανονιοφόρων «Α» καὶ «Δ» ἐξετελέσθη ἐντὸς μιᾶς ὥρας καὶ ὀλίγων λεπτῶν ἐν πλήρει ταχύτητι καὶ μὲ ἐσθρασμένους φανούς.

Μόλις δὲ τὴν τρίτην πρωϊνὴν ὥραν τὰ πολεμικά μας ἐξήλθον τῆς ἐπικινδύου ζώνης, τὰ τηλεγραφήματα ἤρχισαν νὰ καταφθάνουν ἀλλεπάλληλα εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν.

Χαρακτηριστικώτερον ἦτο τὸ τοῦ τηλεγραφετοῦ Λευκάδος ἀναγγελλαντος :

«Κανονιοφόροι διήλθον ἀβλαβεῖς. Τοῦρκοι κοιμοῦνται γλυκὰ γλυκὰ».

Οἱ δυστυχεῖς ὅμως ὄχι μόνον δὲν ἐκοιμῶντο, ἀλλὰ καὶ εἰργάζοντο ἀγωνιωδῶς διὰ νὰ ἐμποδίσουν τὴν διάβασιν...

Ἦδη τὰ Ἑλληνικά πολεμικά ἐκυριάρχουν τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Ἡ δὲ «Ἀττάλεια» προσωρμίσθη μετὰ τῶν βενζινακᾶτων τῆς εἰς τὸν ἀσφαλτῆ παρὰ τὴν Βρυσοῦλαν ὀρμίσκον τῆς διὰ ν' ἀναμείνῃ ἐκεῖ μὲ ἀνατολικὴν νωχέλειαν τὴν ἐπιφυλασσομένην αὐτῇ τύχην.

Ἐπὶ τοῦ τολμήματος τούτου, ὅπερ τιμᾷ μεγάλως τοὺς κυβερνήτας καὶ τοὺς ναύτας τῶν δύο ἡρωϊκῶν μικρομονάδων τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν τὰς ἀκολούθους λεπτομερείας :

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν τὴν 3ην Ὀκτωβρίου ἐδίδε πρὸς δημοσίευσιν τὸ ἀκόλουθον «ἀνακοινωθέν» :

«Διαταγὴ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν αἱ κανονιοφόροι «Α» καὶ «Δ» τῆς Μοίρας τοῦ Ἀμβρακικοῦ κυβερνώμεναι ὑπὸ τῶν ὑπολοιστῶν Ν. Μακκά καὶ Κ. Μπούμπουλη διέπλευσαν τὰ στενὰ Προβέζης - Ἀκτίου τῇ 2 ὥρᾳ 30' π. μ. καὶ κατέπλευσαν εἰς Βόνιτσαν τῇ 4ῃ καὶ 30' π. μ. Ὁ διάπλους ἐξετελέσθη κατὰ τὴν νόκτα ὑπὸ τὰς δύσχερεστέραις ναυτικᾶς περιστάσεις ἐνώπιον τῶν συνεχομένων πυροβολείων τῆς Τουρκικῆς ἀκτῆς, ἐν οἷς ἀγροπνοῦντες πυροβοληταὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀντιληφθῶσι τὰ Ἑλληνικά πλοῖα διερχόμενα.»

Ὁ δὲ τηλεγραφετῆς Βόνιτσας ἀπέστειλε πρὸς τὸ ἐν Ἀθήναις τηλεγραφεῖον, ἵνα διαβιβασθῇ εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν Στράτον τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

«Ἀναγγεῖλατε Ἐξ. Κυριῶ Ὑπουργῶ ὅτι κανονιοφόροι ἐφθασαν

Βόνιτσαν αἰσίως. Σᾶς πληροφορῶ ὅτι Κορ Μακκᾶς ἀφίκετο ἐνδόξως καὶ αἰσίως εἰς Βόνιτσαν. Οἱ Τούρκοι πυροβοληταὶ ἦσαν ὅλοι ἔτοιμοι εἰς τὰ πυροβόλα των μὲ φῶτα πάμπολλα, ὥστε τοὺς ἐθάμβωσαν τὰ φῶτα καὶ διήλθον ἀπαρτήρητοι.

Τηλεγραφετῆς Βονίτισης.»

Ὁ εἰσπλους ἐπετεύχθη τοιοιτοτρόπως χωρὶς νὰ ὑποστῶσιν οὕτε τὴν ἐλαφροτέραν βλάβην αἱ Ἑλληνικαὶ κανονιοφόροι.

* * *

Ἐν Θεσσαλίᾳ εἶχομεν ἤδη τὰ ἐξῆς προκαταρκτικὰ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου :

Τὴν 2αν Ὀκτωβρίου τὴν 3ην μ. μ. ὦραν οἱ Τούρκοι, παρὰ τὴν Γούνιτσαν, ἠθέλησαν νὰ καταστρέψωσι, κατόπιν τῆς ἐκ τῶν συνόρων ἀπομακρύνσεώς των, τὴν ἐπὶ τοῦ Πηγειοῦ ποταμοῦ κειμένην γέφυραν παρὰ τὴν Γούνιτσαν καὶ ἐπὶ Τουρκικοῦ ἐδάφους εὐρισκομένην. Πρὸς τοῦτο ἤρχισαν σφοδρὸν κανονιοβολισμὸν κατὰ τῆς γεφύρας των.

Ἄλλ' εἰς ταχεῖαν ἐπέμβασιν τῶν πυροβόλων τοῦ ἑλληνικοῦ ὀχυρώματος Τουμπρούζι ἠναγκάσθησαν νὰ σιγήσωσι τὰ Τουρκικὰ τηλεβόλα, καὶ οὕτω δὲν ἀνετινάχθη ἡ γέφυρα.

Ἡ γέφυρα αὕτη κεῖται ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους, διὰ τοῦ ὁποίου διέρχεται ὁ Πηγεῖος ποταμὸς.

Ἐκτίσθη δὲ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐπερατώθη ἡ κατασκευὴ τῆς.

Δι' αὐτῆς ἐσκόπευον οἱ Τούρκοι, ἐν περιπτώσει εἰσβολῆς εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος, νὰ διέλθωσιν. Ἀλλὰ κατόπιν τοῦ γενικοῦ φόβου, ὅστις τοὺς κατέλαθεν, ἀπεσύρθησαν καὶ ἐπειδὴ ἂν ἔμενε σῶα θὰ ἐχρησίμευεν εἰς τὴν διάδασιν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων δι' ἐκείνου τοῦ μέρους, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν ἀνατινάξωσιν, ἀλλ' ἀπέτυχον.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ καὶ τοῦτο ἀκόμη, ὅτι ἡ γέφυρα κατεσκευάσθη ὑπὸ τοῦ Σειφουλᾶχ πασᾶ, ὅστις ὅμως βραδύτερον ἠτυοκτόνησεν ἕνεκεν αὐτῆς, διότι τῷ ἀπεδόθη ἡ κατηγορία ὅτι κατεχράσθη χρήματα, συμβληθεὶς ἀθεμίτως μετὰ τῶν ἐργολάβων.

Τὴν 3 Ὀκτωβρίου συνεκροτεῖτο ἐν Ἀθήναις Ἰπουργικὸν Συμβούλιον ἀσχοληθὲν εἰς τὴν λήψιν ἀποφάσεων περὶ κινήσεων τοῦ ἐλ-

ληγικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου, ἀμέσως δὲ ἀπεστάλησαν τηλεγραφήματα εἰς διαφόρους διευθύνσεις.

Μετὰ τὸ τέλος τῆς συνεργασίας ταύτης ἀνεκοινοῦτο πλέον ἐπισήμως ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν ἡ κήρυξις τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου.

Κατὰ τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν πρὸς τὸν τύπον, ἡ Ἑλλάς ἂν καὶ ἠδύνατο νὰ μὴ κηρύξῃ ἀμέσως τὸν πόλεμον, καθ' ὅσον δὲν εἶχον ἐπιδοθῆ εἰς τὸν ἐν Κων)πόλει πρεσβευτὴν της τὰ διαβατήριά του, ἐν τούτοις θέλουσα νὰ πιστοποιήσῃ ὅτι ἡ ἔνωσις ἡ Βαλκανικὴ, εἰς τῆς ὁποίας τὴν σύναψιν ἐπρωτοστάτησε, παρέμενε εἴπερ ποτὲ ἰσχυρά, ἐμιμήθη καὶ αὐτὴ τὸ παράδειγμα τῶν λοιπῶν συμμάχων της κηρύξασα τὸν πόλεμον κατὰ τῆς ὁμόρου Ἐπικρατείας.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον μετὰ τὴν ἀπόφασιν ἣν ἔλαβε περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου, τῇ προηγουμένη συγκυριαθῆσε τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, ἀπέστειλε τηλεγράφημα πρὸς τὰς Κυβερνήσεις τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν Κρατῶν, διὰ τοῦ ὁποίου ἐξέφραξε πρὸς αὐτὰς τὸν ἀδελφικὸν ἀσπασμὸν καὶ γύχετο ἐξ ὄλης ψυχῆς τὴν νίκην καὶ τὸν θρίαμβον εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα, τὸν ὅποτον ἀνελάμβανον πρὸς ἀπελευθέρωσιν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν.

Ἀργὰ δὲ τὴν νύκτα τῆς αὐτῆς ἡμέρας κατέφθανον εἰς Ἀθήνας ἐπείγοντα τηλεγραφήματα ἐκ Σόφιας, Βελιγραδίου καὶ Μαυροβουνίου, διὰ τῶν ὁποίων αἱ Κυβερνήσεις τῶν συμμάχων Κρατῶν ἀνταπέδιδον μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ συγκινήσεως τὸν ἀσπασμὸν καὶ ἐξέφραζον τὴν πίστιν καὶ τὴν πεποίθησιν ἐπὶ τὴν νίκην τῇ βοήθειᾳ τοῦ Θεοῦ τῶν Χριστιανῶν.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν ἐν Σόφια, Βελιγραδίῳ καὶ Ἀθήναις πρεσβευτῶν τῆς Τουρκίας, ἥτις ἀπετέλει τὸν τύπον τῆς διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, τὴν 4ην Ὀκτωβρίου οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρέσβεις τῶν τριῶν συμμάχων Κρατῶν ἐπέδωκαν πρὸς τὴν Πύλιν δηλώσιν περὶ κηρύξεως τοῦ πολέμου καὶ ἀνεχώρησαν ἐπανερχόμενοι εἰς τὰς πρωτεύουσας των. Ἐν τῇ δηλώσει ἀνεφέρετο ἀπλῶς, ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, μὴ λαβόντα ἱκανοποιητικὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν ταυτόσημον διακοίνωσιν αὐτῶν πρὸς τὴν Πύλιν, ἠναγκάζοντο νὰ ζητήσουν διὰ τῶν ὅπλων τὴν πραγματοποίησιν τῶν δικαίων ἀξιώσεών των.

Τοπογραφικὴ ἀπόψεις τῆς Σκόδρας μετὰ τῶν ὄρουσίων τῆς.

Τὴν νύκτα τῆς 3ης πρὸς τὴν 4ην Ὀκτωβρίου ἡ Τουρκία ἀπήρ-
 θυνε διακοίνωσιν πρὸς τὰς Δυνάμεις, ἀναγγέλλουσα τὴν ἀπόφασιν
 τῆς Κυβερνήσεως νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλληνικῶν
 ἀτμοπλοίων τῶν εὑρισκομένων ἐν τῇ Μ. Θαλάσῃ, ἐν Κωνσταντινου-
 πόλει καὶ ἐν Δαρδανελλίοις, ἐφ' ὅσον ταῦτα ἔφερον φορτία ξένα.

Ἄλλὰ ποία ἦτο ἡ κατά τὰς ἡμέρας ταύτας στρατιωτικὴ θέσις τῶν ἀντιπάλων;

Ὁ στρατιωτικὸς συνεργάτης τοῦ Παρισινοῦ «Χρόνου» γράφων περὶ τῆς συρράξεως ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἐφρόνει ὅτι ὁ κυριώτερος ἀγὼν θὰ διεξήγετο μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Μαρτίσας, ὅπου οἱ δύο ἀντίπαλοι εἶχον συγκεντρώσει τὰς πλείστας τῶν δυνάμεών των.

Οἱ Βούλγαροι, κατὰ τὰς πληροφορίας τοῦ αὐτοῦ ἀρθρογράφου, εἶχον συγκεντρώσει μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης 200 τάγματα, οἱ δὲ Τούρκοι μὲν 140. Ἐκ τούτου συνεπεραίνετο ὅτι ἡ Τουρκία πρὸς καιρὸν θὰ ἐτήρει στάσιν ἀμυντικὴν μέχρις ἔτου συνεχέντρου καὶ ἄλλον στρατὸν ἐξ Ἀσίας.

Οἱ Βούλγαροι εἶχον καὶ δύο ἄλλα σημεῖα, ἐκ τῶν ὁποίων ἠδύναντο νὰ ἐπιτεθοῦν: τὰ στενὸν τοῦ Κιουστενδὶλ, τὸ ὁποῖον ἀγεί πρὸς τὸ Κουμάνοβον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ τὸ τῆς Δοϊράνης, τὸ ὁποῖον ἀγεί πρὸς τὰς Σέρρας.

Δὲν ἐθεωρεῖτο δὲ ἀπίθανον οἱ Βούλγαροι διὰ νὰ ἐξασθενίσουν τὰς Τουρκικὰς δυνάμεις ἐπεκτείνοντες τὰς ἐνέργειάς των νὰ ἐπετίθεντο καὶ ἐκ τῶν σημείων τούτων. «Οἱ Τούρκοι», ἐπέλεγεν ὁ γάλλος στρατιωτικὸς, «φαίνεται, προβλέπουν τοιαύτην ἐνέργειαν καὶ ἔχουν συγκεντρώσει εἰς τὰς Σέρρας μεγάλας δυνάμεις μὲ ἰδιαίτην ἀρχιγέτον...»

Ὁ πόλεμος εἰς τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἀλβανίαν ἐκρίνετο ὑπὸ τῶν Εὐρωπαίων εἰδικῶν ὡς δευτερευούσης ὄλως σημασίας.

Γὰ κύρια σημεῖα, τὰ ὁποῖα θ' ἀπησχόλουν τοὺς στρατοὺς τῶν ἀντιπάλων, θὰ ἦσαν τὰ Σκόπια, τὸ Μοναστήριον, τὰ Ἰωάννινα καὶ ἡ Θεσσαλονίκη.

Διὰ τὴν προάσπισιν τῶν σημείων τούτων ἡ Τουρκία διέθετε τὸ βον στρατιωτικὸν σῶμα τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ ὁποῖου ἡ δύναμις ὑπελογίζετο οὐχὶ μεγαλειτέρα τῶν 200 χιλιάδων ἀνδρῶν...

Τὴν πρωτὴν τῆς 4ης Ὀκτωβρίου, ὡς προελέχθη, ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἐπέδωκεν εἰς τοὺς πρεσβευτὰς Βουλγαρίας καὶ Σερβίας τὰ διαβατήριά των, διακόψασα ἐπισημῶς οὕτω τὰς σχέσεις μετὰ τῶν δύο Κρατῶν.

Μετὰ τὸ διάδημα τοῦτο τῆς Τουρκίας, ἡ Σερβία ἀνήγγελλε δι'

Ἐγγράφου της πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ὅτι κηρύσσει τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ὀλίγας ὥρας μετὰ ταῦτα τὸ παράδειγμα τῆς Σερβίας ἐμμείτο καὶ ἡ Βουλγαρία, κηρύξασα ἐπίσης τὸν πόλεμον.

Παραδόξως ἡ Πύλη δὲν ἠκολούθησε τὸ αὐτὸ μέτρον προκειμένου περὶ τῆς Ἑλλάδος, εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς ὁποίας δὲν ἔδωκε τὰ διαβατήρια, ὡς ἔπραξε διὰ τοὺς ἄλλους. Εἰς τὸ διάδημα τοῦτο προφανῶς ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις προέβη μετὰ τὴν πρόθεσιν ὅπως δημιουργήσῃ, ἔστω καὶ κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν, διαίρεσιν μεταξὺ τῶν τριῶν συμμάχων Κρατῶν. Ἄλλ' ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, συνεπῆς πρὸς ἑαυτὴν καὶ ἐν ἐπιγνώσει τῆς εὐθύνης καὶ τῆς ἐργασίας, τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρὸς σύμπηξιν τῆς συμμαχίας τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου, ἔσπευσε ἀφ' ἑαυτῆς νὰ συνταύτισῃ τὴν τύχην της μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῆς καὶ ἀνήγγειλεν εἰς τὴν Ὑ. Πύλην ὅτι κηρύττει καὶ αὐτὴ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας, μολονότι εἰς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιπρόσωπον αὐτῆς δὲν ἐδόθησαν τὰ διαβατήριά του.

Κατὰ ταῦτα, ἡ Ἑλλάς ἐκήρυττε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας χωρὶς κατὰ τύπους (καθόσον τοῦτο εἶχε γείνει κατ' οὐσίαν ἀπὸ ἡμερῶν) νὰ διακοποῦν αἱ μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν σχέσεις.

Ταυτοχρόνως ἤδη τὸ Γενικὸν Συμβούλιον τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς ἐνέκρινε τὰς ἐπομένους εἰσφορὰς ὡς ἐκ τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων τοῦ ἔθνους.

Ὑπὲρ τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ.....	Δρ.	20,000.—
Ὑπὲρ τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς ἐράνων διὰ τὰς οἰκογενείας τῶν ἀπόρων ἐφέδρων.....	»	10,000.—
Ὑπὲρ τῶν ἐπαρχιακῶν Ἐπιτροπῶν διὰ τὰς οἰκογενείας τῶν ἀπόρων ἐφέδρων.....	»	9,000.—
Ὑπὲρ τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Νοσοκομείων τῆ πρωτοβουλία τῆς Α. Β. Ἰ. τῆς πριγκηπίσσης Σοφίας.....	»	2,000.—
Ὑπὲρ τῆς Ἐπιτροπῆς κινήτων νοσοκομείων, συσταθείσης τῆ πρωτοβουλία τῆς πριγκηπίσσης Ἑλένης.....	»	2,000.—
Ὑπὲρ τῆς Ἐπιτροπῆς περὶ συμπληρώσεως ἱματισμοῦ, συσταθείσης τῆ πρωτοβουλία τῆς πριγκηπίσσης Ἀλίκης.....	»	2,000.—
Ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἑλληνίδων, διὰ φανέλλας τοῦ Στρατοῦ.....	»	1,000.—

Ἐν ὅλῳ Δρ. 46,000.—

Ἀκολούθως ὁ Βαλαωρίτης, Διοικητὴς τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος, ἐξήρε τὴν οἰκονομικὴν κατάστασιν τῆς Τραπεζῆς καὶ τὴν ἐπάρκειαν αὐτῆς ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς ἀγορᾶς.

—«Οὐδείς, εἶπεν, ὑφίσταται κίνδυνος ὑπερτιμῆσεως τοῦ συναλλάγματος, ἡ δὲ Ἐθνικὴ Τράπεζα χάρις εἰς τὰ μέτρα τὰ μέχρι τοῦδε ληφθέντα οὐδεμίαν ἔχει ἀνάγκην χρηματικῆς ἐνισχύσεως ἢ ἐξαιρετικῶν διατάξεων τοῦ νόμου—διότι θέλει ἐξακολουθήσῃ ἀκεραίως καὶ ἄνευ τοῦ ἐλαχίστου περιορισμοῦ ἢ ἀναβολῆς ἐκπληραῦσα τὰς ὑποχρεώσεις αὐτῆς καὶ ἐν γένει λειτουργοῦσα καθ' ὅλους αὐτῆς τοὺς κλάδους ὡς καὶ πρότερον—ἀλλὰ πέποιθεν ὅτι θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ συνδράμῃ ἐνεργῶς τὸν τε τραπεζιτικὸν καὶ ἐμπορικὸν κόσμον».

Ἄλλ' ἡ φιλοτιμία καὶ ἡ φιλοπατρία ἅμα ἡ ἐγνωσμένη τοῦ Ἑλληνοῦ, κατεδείχθη καὶ ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ ὑπέροχος. Πανταχόθεν ἤρχισαν ἤδη ἀθροαὶ αἱ εἰσφοραὶ εἰς χρῆμα καὶ εἰς εἶδη· ἰδοὺ δὲ ὁ πρῶτος, κατ' ἐφικτὴν προσέγγισιν, Πίναξ αὐτῶν:

Ἔργα καὶ Δαίκα ἐισφοραὶ ἐν Ἑλλάδι μέχρι τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν (5 Ὀκτωβρίου 1912).

1.—Διὰ τὴν φανέλλαν τοῦ στρατιώτου.....	Δρ.	9,402.85
2.—Διὰ τὰ Νοσοκομεῖα τῆς Πριγκιπίσης Σοφίας	»	54,042.75
3.—Διὰ τὸ πλωτὸν Νοσοκ. τῆς Πριγκιπίσ. Μαρίας	»	2,085.—
4.—Διὰ τὸ σιδηροδρ. » » » Ἑλένης	»	69,930.—
5.—Διὰ τὰς περιθάλψ. » » » Ἀλίκης	»	27,654.—
6.—Διὰ περίθαλψιν τῶν ἀπόρων οἰκογενειῶν τῶν Ἐφέδρων	»	89,601.50
7.—Διὰ τὸν «Ἐρυθρὸν Σταυρὸν»	»	25,491.—
8.—Διὰ τὸν «Κυανοῦν Σταυρὸν»	»	870.—
9.—Διὰ τὴν Κεντρικὴν Ἐπιτροπὴν τῆς πατριωτικῆς περιθάλψεως	»	6,000.—
10.—Διὰ τὸν «Σύντροφον τοῦ Στρατιώτου»	»	72,800.—
11.—Διὰ τὰς ἐν γένει ἀνάγκας τοῦ πολέμου.....	»	159,145.—
12.—Διὰ τὰς οἰκογενεῖας τῶν Νεκρῶν τοῦ πολέμου	»	600.—
13.—Διὰ τὰς οἰκογενεῖας τῶν θυμάτων τῆς Ἡπείρου	»	10.—
Ἐν ὄλῳ εἰς χρῆμα	Δρ.	517,632.10
Μετὰ τῶν ἄνω τῆς Ἐθν. Τραπεζῆς	»	46,000.—
		<u>563,632.10</u>

Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰς **χρῆμα** εἰσφορῶν τούτων προσεφέρθησαν μέ-
χρι τῆς αὐτῆς ἡμέρας καὶ τὰ ἐπόμενα εἶδη:

Πανὶ ἀλευκαστον.....	τόπια 100	Κουβέρταις.....	100
Πανὶ ἐπιδέσμων.....	" 10	Φανέλλαι βαμβακρεαί....	27
Πακέττα σοκολάτας.....	520	Φανέλλαι μάλλιναί.....	412
Κιθώτια σταφίδος.....	2	Κάλτος μάλλινες ζεύγη	1.000
Πακέττα καπνοῦ.....	1572	Κολᾶ (οἶνου) φιάλαι.....	50
Ζῶναι μάλλιναί.....	36	Κυτῖα μέντες.....	19
Ζαχάρεως ὀκιάδες.....	18	Κακάου πακέττα.....	2,000
Καφέ.....	10	Καὶ διάφορα ἄλλα εἶδη, ἀξίας ἐν ὅλῳ,	
Φιάλαι κονιάκ.....	180	ὡς ἔγγιστα Δραχμῶν 8,000.	
Φανέλλας τόπια.....	12		

XII

Πρῶται Ἑλληνοτουρκικαὶ συγκρούσεις.

Ἦκονίζοντο ἤδη τὰ ξίφη, τὰ στόμια τῶν πυροβόλων μας ἔχαινον ἀπειλητικῶς ἐστραμμένα πρὸς τὴν γῆν τῆς ἐκδικήσεως καὶ οἱ πολεμισταὶ μας μετ' ἀσυγκαλύπτου ἀνυπομονησίης ἀνέμενον τὴν στιγμήν τῆς συρράξεως, ὅτε ἐκoinοποιεῖτο τὸ ἀκόλουθον «Διάγγελμα» τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων:

ΤΟ ΔΙΑΓΓΕΛΜΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΛΑΟΝ

«Πρὸς τὸν Λαόν μου!

«Αἱ ἱερὰ ὑποχρεώσεις πρὸς τὴν φιλιτάτην Πατρίδα, πρὸς τοὺς ὑποδούλους ἀδελφούς μας καὶ πρὸς τὴν ἀνθρωπότητα ἐπιβάλλουσιν εἰς τὸ Κράτος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῶν εἰρηνικῶν προσπαθειῶν του πρὸς ἐπίτευξιν τῆς ἐξασφαλίσεως τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν Χριστιανῶν, ὅπως διὰ τῶν ὀπλων θέσῃ τέρμα εἰς τὴν δυστυχίαν, τὴν ὁποίαν οὗτοι ὑφίστανται ἀπὸ τόσων αἰῶνων.

Ἡ Ἑλλὰς πάμπολος μετὰ τῶν συμμάχων αὐτῆς, ἐμπνεομένων ὑπὸ τῶν αὐτῶν αἰσθημάτων καὶ συνδεομένων διὰ κοινῶν ὑποχρεώσεων, ἀναλαμβάνει τὸν ἱερὸν Ἀγῶνα τοῦ Δικαίου καὶ τῆς Ἐλευθερίας τῶν καταδυναστευομένων λαῶν τῆς Ἀνατολῆς.

Ὁ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν στρατὸς ἡμῶν, ἐν πλήρει συναισθήσει τοῦ καθήκοντος αὐτοῦ πρὸς τὸ Ἔθνος καὶ τὴν

Χριστιανοσύνην, μνήμων τῶν Ἑθνικῶν αὐτοῦ παραδόσεων· καὶ ὑπερήφανος διὰ τὴν ἠθικὴν αὐτοῦ ὑπεροχὴν καὶ ἀξίαν ἀποδύεται μετὰ πίστεως εἰς τὸν Ἄγωνα, ὅπως διὰ τοῦ τιμίου αὐτοῦ αἵματος ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς τοὺς τυραννομένους.

» Ἡ Ἑλλὰς μετὰ τῶν ἀδελφῶν συμμάχων Κρατῶν θὰ ἐπιδώσῃ πάσῃ θυσίᾳ τὸν ἱερόν αὐτὸν σκοπόν. Ἐπικαλούμενοι δὲ τὴν ἀρωγὴν τοῦ Ὑψίστου ἐν τῷ δικαιοτάτῳ ἀγῶνι τοῦ πολιτισμοῦ ἀνακράζομεν :

» Ζήτω ἡ Ἑλλάς !

» Ζήτω τὸ Ἑθνος !

» Ἀθῆναι, 5 Ὀκτωβρίου 1912.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον

ΕΛ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ
ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ
ΡΕΠΟΥΛΗΣ
ΤΣΙΡΙΜΩΚΟΣ

ΜΙΧΑΛΑΚΟΠΟΥΛΟΣ
ΡΑΚΤΙΒΑΝ
ΔΙΟΜΗΔΗΣ
ΣΤΡΑΤΟΣ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (5 Ὀκτωβρίου) ἐπανελαμβάνετο ἡ συνεδρίασις τῆς Βουλῆς καὶ ἦτο ἡμέρα ἐθνικῆς υπερηφανείας ἡ 5ῃ Ὀκτωβρίου. Ἀπὸ τοῦ ἐπισήμου βήματος τῆς Βουλῆς ἀνεκοινώθη ἡ ἐναρχίς τοῦ μεγάλου ἀγῶνος, ἀνηγγέλθη ἡ ἀπολύτρωσις μέρους τῆς ἕως προχθὲς δούλης ἐλληνικῆς γῆς ἀπὸ τὸν προελαύνοντα στρατόν μας καὶ ἐξεδηλώθη ἡ πεποίθησις τοῦ Κράτους ἐπὶ τὸν βέβαιον θρίαμβον τοῦ στόλου μας καὶ ἡ ἀκλόνητος πίστις, ὅτι ἡ Τιμὴ καὶ ἡ Δόξα θὰ ἐστεφάνουν τελικῶς τὰ ἐλληνικὰ ὅπλα.

Ἡ συνεδρίασις ἤρχισε τὴν 5 1)2 ἀκριβῶς μ. μ., εὐθὺς δὲ ἀμέσως ἀνελθὼν ἐπὶ τὸ βῆμα ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Κορομηλάς εἶπε τὰ ἑξῆς :

« Τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος ἐκ συμφώνου πρὸς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Σερβίαν, τοῦ Μαυροβουνίου προηγηθέντος, ἐκήρυξε χθὲς τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας..

» Τὸ κείμενον τῆς πρὸς τὴν Ὑψηλὴν Πύλιν δηλώσεως, ὅπερ ὁ ἐν Κων)πόλει πρεσβευτὴς ἡμῶν ἐνετάλη νὰ ἀνακοινώσῃ ἔχει οὕτω :

« Τῆς Ὑψηλῆς Πύλης μὴ δούσης ἀπάντησιν εἰς τὴν ταυτόσημον διακοίνωσιν, ἣν αἱ Κυβερνήσεις Βουλγαρίας, Ἑλλάδος καὶ Σερβίας :

ἔσχον τὴν τιμὴν νὰ ἀπευθύνωσιν ἀπὸ τῆς 30 Σεπτεμβρίου ἐπὶ τῆς καταστάσεως, ἣτις ἦτο λίαν σοβαρὰ ἕνεκα τῆς παρὰ τὸ διεθνὲς δίκαιον κατασχέσεως τῶν σερβικῶν πολεμεφοδίων καὶ τῆς κατασχέσεως τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ἀποβάσης ἔτι μᾶλλον ἀπειλητικῆς ἐκ τῶν ἐν τοῖς συνόροις ἐπιθέσεων τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων κατὰ τῶν σερβικῶν καὶ βουλγαρικῶν προφυλακῶν ὡς ἐκ τῆς διακοπῆς τῶν διπλωματικῶν σχέσεων, εἰς ἣν παρὰ τὰ διεθνή νόμιμα προέβη ἡ Τουρκία, ἢ Κυβερνηοὶς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων ἀναγκάζεται, πρὸς μερίστην αὐτῆς λύπην, νὰ προστρέξῃ εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὀπλῶν ἐπιτροπίτουσα τὴν ἐπὶ τούτῳ εὐθύνην εἰς τὴν Ὀθωμανικὴν Κυβέρνησιν.

» Ἐχὼ τὴν τιμὴν ν' ἀνακινώσω ὅτι ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ Ἑλλὰς εὐρίσκειται εἰς ἐμπόλεμον κατὰστασιν πρὸς τὴν Τουρκίαν καὶ κοίνων τὴν ἐντολήν μου λήξασαν ἀπέροχομαι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.»

« Τὸ τηλεγράφημα », ἐξακολουθεῖ ὁ Κορομηλάς, « ἐστάλη χθὲς τὴν νύκτα. Μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ Τουρκία ἤλπισεν ὅτι θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ κλονήσῃ τὸν συνασπισμὸν τῶν τοῦ Αἴμου Κρατῶν, δὲν ἐφείσθη δὲ διαδημάτων, οὔτε ὑποσχέσεων, ἵνα ἀπομακρύνῃ τὴν Ἑλλάδα τῶν συμμάχων αὐτῆς. Δὲν ἀντελήφθη ἡ Τουρκία, ὅτι ἡ Ἑλλὰς ἔχουσα ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ πλείονας ὁμαίμονας ἐν τῷ ὀθωμανικῷ Κράτει, οὐχὶ ὀλιγωτέρους, ἀλλὰ περισσοτέρους τῶν λοιπῶν Κρατῶν, θὰ ἠσθάνετο τὸν ἀντίκτυπον τῆς ἀθλίας καταστάσεως καὶ τῆς δυστυχίας, εἰς ἣν περιέπεσαν οἱ χριστιανικοὶ πληθυσμοὶ τῆς ὁμοῦρου Ἐπικρατείας καὶ οὐχὶ ὀλιγώτερον τῶν λοιπῶν Κρατῶν θὰ ἠγνόει, ὅτι μόνον ἡ ἔνοπλος ὑποστήριξις τῶν περὶ μεταρρυθμίσεων αἰτημάτων θὰ ἠδύνατο νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν ἀδελφῶν ἡμῶν.

» Ἡ ἀπροσδόκητος ταχύτης τῆς συμπράξεως τῶν τοῦ Αἴμου Κρατῶν, ἣτις τόσον ἐξέπληξε τὴν Εὐρώπην καὶ τὴν Τουρκίαν, προῆλθεν ἐκ τῆς πλήρους ἀντιλήψεως τῶν κοινῶν κινδύνων, οἵτινες ἠπειλοῦν πάντας ἐκ τῆς πολιτείας τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Κυβερνήσεως καὶ τῆς διαρκῶς ἐπιτεινομένης ἐν πᾶσι τοῖς βίλαετίοις ἐνόπλου ἀναρχίας.

» Σπανίως εὐγενέστερος καὶ ὑψηλότερος σκοπὸς συνήνωσε τὰς Κυβερνήσεις Κρατῶν πρὸς κοινὴν ἐνέργειαν, καὶ δικαίως ἐξήρθη ὡς μέγα ἐν τῇ συγχρόνῳ ἱστορίᾳ τὸ γεγονός τοῦτο. Ἡ σταυροφορία τῶν τοῦ Αἴμου Ὀρθοδόξων Κρατῶν εἶνε ἡ σταυροφορία τῆς προόδου,

τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἐλευθερίας κατὰ τῆς Ἀσιατικῆς κατακτι-
σεως, ἥτις, ἀφοῦ ἠπειλήσῃ τὴν Εὐρώπην μέχρι Βιέννης ἄλλοτε, ἐπι-
κάθηται ἀκόμη ἐπὶ Λαῶν πολὺ μᾶλλον τοῦ κατακτητοῦ προηγημένῳ
καταστρέφουσα καὶ καταπνίγουσα τὴν ἐλευθέραν αὐτῶν ζωὴν.

» Ἡ ἠθικὴ δύναμις, ἥτις συνοδεύει τὰ τέσσαρα Κράτη, διπλασιάζει
τὴν ὕλικήν αὐτῶν δύναμιν, ἥτις ἐντὸς δεκαπέντε ἡμερῶν ἔθεσεν ἐπὶ
ποδὸς 600,000 στρατοῦ καὶ ἠῤῥησεν ἐντὸς δύο ἐβδομάδων τὴν ναυτι-
κὴν τῆς Ἑλλάδος δύναμιν.

» Δὲν ἔχομεν ἀμφιβολίαν, ὅτι πάντες οἱ πεπολιτισμένοι λαοὶ θὰ
εἶνε ὀλοφύχως ὑπὲρ τῶν Κρατῶν καὶ τῶν Λαῶν τοῦ Αἴμου, τῶν
Κρατῶν τοῦ Αἴμου δεικνυόντων νῦν ὅτι ἠγνῶρόθησαν ἀρκούντως καὶ
πολιτικῶς καὶ στρατιωτικῶς, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ὑπερασπίζωσιν ἐν
τῇ Ἠπείρῳ τῆς Εὐρώπης τὰ δίκαια τοῦ πληθυσμοῦ καὶ τὴν ἰδίαν
αὐτῶν ἀσφάλειαν.

» Αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις ἤρξαντο ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς σήμε-
ρον. Ἐχομεν τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἡ νίκη θὰ στῆσῃ τὰ ὄπλα τῆς Ἑλ-
λάδος καὶ τῶν συμμάχων αὐτῆς καὶ ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέ-
μου θὰ εἶνε ἀντάξια τοῦ χυθησομένου τιμίου καὶ εὐγενοῦς αἵματος
τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ναυτικοῦ ἡμῶν.»

Ἀνέρχεται ἀκολούθως τὸ βῆμα ὁ Πρωθυπουργός, ὅστις λέγει τὰ
ἑξῆς :

— «Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὴν Βουλὴν τὸ Διάγ-
γελμα, ὅπερ ἀπευθύνει ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς πρὸς τὸν Λαόν.»

Καὶ ὁ Πρωθυπουργός ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιγῆς ἀναγινώσκει τὸ
ἀνωτέρω Βασιλικὸν Διάγγελμα καὶ καταλήγει :

— «Καὶ τώρα ἄς μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ ἀναφωνήσω μεθ' ὑμῶν :

— «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς !»

Οἱ βουλευταὶ ὄρθιοι ὑποδέχονται μὲ ἐνθουσιώδεις ζήτωκραυγὰς,
ἀνευφημίας καὶ χειροκροτήματα τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ Πρω-
θυπουργοῦ, ὅστις συνεχίζων λέγει :

— «Ἦδη λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὴν Βουλὴν τη-
λεγράφημα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας
ἀναγγέλλοντος τὴν προέλασιν τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων εἰς τὸ
ἐχθρικὸν ἔδαφος.

» Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ληφθὲν τὴν 3 μ. μ. ἔχει ὡς ἑξῆς :

Νυκτερινὴ ἐπίθεσις Μαυροβουνίων κατὰ τῶν ὄρουσίων τῆς Σκόδρας.

«Πέντε μεραρχίαι διήλθον σήμερον ἀπὸ πρωΐας τὰ Σύνορα,
εἰσβαλοῦσαι ἄνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος.

»Πρώτη μεραρχία ἔφθασε μέχρι τριῶν χιλιομέτρων βορείως

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

Τσαρτσάνης, δευτέρα μέχρι Σκόμπας, τρίτη μέχρι Δομενίκου, τετάρτη διὰ μέσου Ἐλευθεροχωρίου μέχρι Βλαχογιάννη, ἡ πέμπτη δὲ ἐν δευτέρῃ γραμμῇ μέχρι Ρεβενίου.

Ἀρχηγὸς Ἐπιτελείου
Ἐποστράτηγος ΔΑΓΚΛΗΣ.

Ἡ ἀνάγνωσις αὐτῆ τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Δαγκλῆ, προκαλεῖ θύελλαν ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὴν αἴθουσαν καὶ τὰ θεωρεῖα.

Μία κραυγὴ δονεῖ τὴν αἴθουσαν :

— «Ζήτω ὁ Στρατός !»

— «Ζήτω τὸ Ἔθνος !»

Οἱ βουλευταὶ σείουν τοὺς πῆλους των, ὁ λαὸς ζητωκραυγάζει καὶ χειροκροτεῖ, αἱ κυραὶ ἐπίσης χειροκροτοῦν καὶ ἄλλαι σείουν ἐνθουσιωδῶς τὰ μανδύλιά των.

Ἡ συγκίνησις τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἶνε ἀπερίγραπτος.

Ἀνέρχεται εἰτα ἐπὶ τὸ βῆμα ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στράτος ἔστις λέγει τὰ ἑξῆς :

— «Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀνακοινώσω εἰς τὴν Βουλὴν, ἔτι οἱ στόλοι τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου ἐκηρύχθησαν ἀπὸ τῆς πρώτης τῆς σήμερον εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν καὶ ἔτι ἤδη εὐρίσκονται ἐν πλῶ ἔπως ἐκτελέσουν τὸ καθήκον των. Κοινὴ εὐχὴ τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν πληρωμάτων καὶ τῶν δύο στόλων εἶνε νὰ ἐξέλθῃ ὁ τουρκικὸς στόλος τῶν ἀμυντηρίων του !»

Βροντώδεις ζητωκραυγαὶ καὶ χειροκροτήματα ὑποδέχονται τοὺς τελευταίους λόγους τοῦ Στράτου.

Κατόπιν ὁ Πρόεδρος ἀπὸ τῆς θέσεώς του προσθέτει :

— «Μετὰ τὰς γενομένας δηλώσεις νομίζω, ἔτι ἱκανοποιῶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Βουλῆς, ζητῶν τὴν ἀδειαν ἔπως ἐξ ὀνόματος αὐτῆς ἀπευθύνω πρὸς τὰς Βουλὰς τῶν συμμάχων Κρατῶν τὸν ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν τῆς διὰ τηλεγραφήματος, ἔχοντος οὕτω :

Πρὸς τὰς Βουλὰς Σερβίας, Βουλγαρίας.

«Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, βουλευόμενοι ὑπὸ τὴν ἡγῶ τῶν κοιοῦντων τηλεβόλων, στρέφουν ἤδη ὅλας αὐτῶν τὰς σκέψεις καὶ ἀφιερώνουν ὁλόκληρον τὴν καρδίαν των πρὸς τὰς τύχας τῶν συμμαχικῶν ὄπλων καὶ πρὸς τὸν μέγαν ἀγῶνα, εἰς τὸ τέρας

τοῦ ὁποίου ἀνατέλλουν τὰ σύμβολα τῆς Ἐλευθερίας καὶ τοῦ Χριστοῦ.

»Μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Μεγάλου Θεοῦ ἰσχυροὶ καὶ ἠδελφωμένοι ὡς διέλθωμεν μέχρι τελευταίας σπιθαμῆς πάσαν τὴν γῆν, τὴν ὁποίαν ἐπὶ αἰῶνας ἐπότιζε τὸ αἷμα τῶν θυμάτων τῆς τυραννίας καὶ τοῦ δεσποτισμοῦ.»

Τὴν παραμονὴν τῆς ἡμέρας ταύτης συνελαμβάνετο ὡς πρώτη λεία πολέμου μέγα τουρκικὸν ὀπλιταγωγόν, καὶ παρεδίδετο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Ναυτικοῦ Ἐπιτελείου, ἐν ᾧ ὁ ἐν Φαλήρῳ συγκεντρωμένος στόλος διατάσσετο ν' ἀποπλεύσῃ διὰ τὰ ὀθωμανικὰ ὕδατα πρὸς ἐκτελέσειν τοῦ υπερτάτου καθήκοντός του, ἀπετέλεσε δὲ τοῦτο μίαν ἀπὸ τὰς ἔλωσ ἀσυνήθεις καὶ ἐνθουσιωδεστέρας ἅμα ἐθνικὰς τελετάς, ἐλάμβανε δὲ χώραν εἰς τὰ Φαληρικὰ ὕδατα, ἔπου ἐναυλόχει ὁ στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ τῆν νευαρχίδα «Ἀδέρωφ», τὰ θωρηκτὰ «Ἰδρα», «Σπέτσαι» καὶ «Ψαρά», τὰ ἀντιτορπιλικὰ «Λόγγη» καὶ «Βέλος» καὶ τὰ ὑπ' ἀριθ. «11» καὶ «14» Γερμανικὰ τορπιλλοβόλα.

Τὴν Φαληρικὴν πλατείαν καὶ τὴν ἐξέδραν εἶχον καταλάβει ἀσφυκτικῶς ἀπὸ πρωΐας πλήθη κόσμου ἐξ ἔλων τῶν κοινωνικῶν τάξεων τῶν δύο πόλεων, ἔπως παρακολουθήσουν τὴν ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως ἐπιθεώρησιν τοῦ Στόλου.

Περὶ τὴν 10.40' πρὸ μεσημβρίας κατήλθεν εἰς Φάληρον ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος, συναντηθεὶς ἐπὶ τῆς ἐξέδρας μετὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, τοῦ ναυάρχου Τῶφνελ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Ματθαιοπούλου, μετὰ τῶν ὁποίων δι' ἀτμακάτων διεπεραιώθησαν ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ «Ἀδέρωφ», ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα καὶ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους.

Ἐπὶ τοῦ «Ἀδέρωφ» εἶχον συγκεντρωθῆ τὰ ἐπιτελεῖα καὶ τῶν τριῶν ἄλλων θωρηκτῶν, καθὼς καὶ διμοιρίαι ναυτῶν ἐξ αὐτῶν.

Ἄμα τῇ ἀνάσῃ του ἐπὶ τοῦ «Ἀδέρωφ» ὁ Πρωθυπουργὸς ἐχαιρέτισε διαδοχικῶς διὰ χειραψίας πάντας τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ διηυθύνθη εἰς τὴν πρύμνην, ἔπου πρὸ τοῦ παρατεταχμένου πληρώματος ὁ ἀρχιμανδρὴτης τοῦ Στόλου ἔφαλε δέησιν καὶ ἀπηύθυνε σύντομον προσλαλιὰν πρὸς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ναύτας.

Μετὰ τοῦτο ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στράτος ἀπηύθυνεν ὀλίγας ἐνθουσιώδεις λέξεις πρὸς τὰ πληρώματα καὶ πλησιάσας τὸν ἀρχηγὸν Κουντουριώτην, ἐνεχείρισεν εἰς αὐτὸν τὸ Β. Διάταγμα τῆς προαγω-

γῆς του εἰς ὑποναύαρχον, ἐνῶ ἡ μουσικὴ ἀνέκρουε τὸν Ἐθνικὸν Ἕμνον.

Τὴν 11.35' π. μ. ἀνήλθεν ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς χαιρετιζόμενος ὑπὸ τῶν πυροβόλων βλῶν τῶν θωρηκτικῶν καὶ γενόμενος δεκτὸς εἰς τὴν κλίμακκα ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν.

Ὁ Βασιλεὺς συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Στόλου διηρθύθη πρὸς τὴν πρύμνην, ἔπου προσεφώνησε τὰ πληρώματα ὡς ἑξῆς:

— «Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται.

» Ἦλθον νὰ σᾶς ἀποχαιρετίσω καὶ νὰ σᾶς εὐχηθῶ. Ἔχω πεποίθησιν διὰ πάντες, ἀπὸ τοῦ πρώτου μέχρι τοῦ τελευταίου, θέλετε ἐκπληρώσει τὸ πρὸς τὴν πατρίδα καθήκον μετὰ προθυμίας καὶ ἀφοσιώσεως.

» Αἱ παραδόσεις τοῦ ἡμετέρου Ναυτικοῦ εἶνε ἱεραὶ καὶ ἔνδοξοι. Σεῖς θὰ ἔχετε τὴν τιμὴν νὰ προσθέσητε καὶ ἑτέρας σελίδας δόξης εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ Ναυτικοῦ μας.

» Αἱ εὐχαὶ ὀλοκλήρου τοῦ ἔθνους καὶ αἱ ἰδικαί μου σᾶς συνοδεύουν.

» Ὁ Θεὸς νὰ εἶνε μαζί σας.

— » Ζήτω τὸ Ἑλληνικὸν Ναυτικόν!

— » Ζήτω τὸ ἔθνος!

Ἀφροῦ δὲ ἡ μουσικὴ ἔψαλε τὸν Ἐθνικὸν Ἕμνον, ὁ Βασιλεὺς ἀνεφώνησε τρίς:

» Ζήτω ἡ Ἑλλάς.»

— Ζήτω ὁ Βασιλεὺς, ἀπήντησαν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ναῦται.

— Ζήτω τὸ ἔθνος!

— Ζήτω τὸ Ἑλληνικὸν Ναυτικόν!

Μετὰ τὸν Βασιλέα ὠμίλησεν ὁ Πρωθυπουργός, ἔστις, ἀπευθυνόμενος πρὸς τὸν ἀρχηγόν, πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ναύτας εἶπε περίπου τὰ ἑξῆς:

— «Υπάρχουν σιγμὰ εἰς τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων, κατὰ τὰς ὁποίας μετανοοῦν διὰ τὸ στάδιον, τὸ ὁποῖον ἠκολούθησαν καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἐπεδόθησαν· πρέπει δὲ νὰ ὁμολογήσω, διτι τὴν σιγμὴν αὐτὴν ἐδύοσκομαι καὶ ἐγὼ εἰς τοιαύτην κατάστασιν.

» Μετανοῶ, διότι εἰς τοιαύτην σιγμὴν τὸ στάδιόν μου μ' ἔφερε

νὰ εἶμαι ὁ ἀρχηγὸς τῆς Πολιτείας, ἀντὶ νὰ εἶμαι εἰς ἐξ ὑμῶν ὅ,τι δῆ-
ποτε, εἴτε ἀξιωματικὸς, εἴτε ὑπαξιωματικὸς ἢ καὶ ναύτης ἀπλοῦς
ἀκόμη.

»Ναί, σὰς βεβαιῶ, ὅτι ζηλεύω ὄλων σας τὴν θέσιν, καὶ τῶν
ἀπλῶν ἀκόμη ναυτῶν, διότι εἰς σὰς ὄλους ἐμπιστεύεται σήμερον μὲ
πᾶσαν αἰσιοδοξίαν ἢ παιρὶς τὰς τύχας αὐτῆς.

»Κατερχόμεθα εἰς τὸν ἀγῶνα πλήρεις ἐμπιστοσύνης κατὰ ξηρὰν
ὡς ἐκ τῶν συμμαχιῶν μας, ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν ἰδίαν πεποίθησιν κατὰ
θάλασσαν, τῆς ὁποίας τὸν ἀγῶνα ἢ συμμαχία ἐμπιστεύεται εἰς ἡμᾶς.
Εἴμεθα οἱ πάντες πλήρεις αἰσιοδοξίας ὅχι μόνον διὰ τὸ ἄριστον ὑλι-
κόν, ἀλλὰ πρὸ παντὸς διὰ τὸ γενναῖον φρόνημα ὄλων ὑμῶν.

»Ἡ παιρὶς ἀξιοῖ ἀπὸ ὑμᾶς ὅχι ἀπλῶς ν' ἀποθάνετε ὑπὲρ αὐ-
τῆς αὐτὸ θὰ ἦτο τὸ ὀλιγώτερον. Ἐξιοῖ νὰ νικήσετε καὶ διὰ τοῦτο
ἕκαστος ἐξ ὑμῶν καὶ θνησκῶν ἀκόμη μίαν μόνον σκέψιν προέπει νὰ
ἔχη· πῶς νὰ ἐντείνῃ τὰς δυνάμεις του μέχρι τῆς τελευταίας προῆς
ὅπως οἱ ἐναπομείναντες νικήσωσι.

»Καὶ θὰ νικήσετε—εἶμαι ὑπερβέβαιος! . . .»

Οἱ τελευταῖοι λόγιοι τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἐκαλύφθησαν ὑπὸ ζη-
τωκραυγῶν καὶ χειροκροτημάτων.

Ἐν τέλει ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στρατός, ὁ
ὁποῖος εἶπε τὰ ἑξῆς :

«Ἀρχηγέ, ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί καὶ ναῦται·

»Τέσσαρα ὀρθόδοξα Κράτη, μικρὰ καθ' ἕκαστον λόγῳ πληθυσμοῦ,
μεγάλα ἐν τῇ ἐνώσει των καὶ ἐν τῷ ἱερῷ ἀγῶνι ὃν ἀνέλαβον, χωροῦσι
σήμερον κατὰ τοῦ ἀλλοδόξου κατακτητοῦ ὡς σημαιοφόροι τῆς ἐλευ-
θερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

»Ὁ κατὰ τὰ σύνορα κρατεταγμένος Ἑλληνικὸς στρατὸς προ-
δχίνων ἐλευθερωτῆς χριστιανῶν καὶ ὁμοφύλων ἔχει συναγωνιστὰς τὰς
κραταιὰς κατὰ ξηρὰν δυνάμεις τῆς Βουλγαρίας, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ
Μαυροβουνίου.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καλεῖται ὅπως ἀντεπεξέλθῃ μόνος καὶ ἀνευ
συναγωνιστῶν καὶ καταπολεμήσῃ τὸν κοινὸν ἐχθρόν. Τὸ ἔργον εἶνε
βαρύν, ἀλλ' ἢ πατρίς ἐμπιστεύεται τοῦτο ὑπερήφανος εἰς τοὺς ἀρχι-
γούς, τὰ ἐπιτελεῖ καὶ τὰ πληρώματα τοῦ στόλου τῆς.

» Καλεῖσθε νὰ ἐπιβάλητε ἀνὰ τὸ Αἶγατον τὴν κυριαρχίαν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας.

» Καλεῖσθε νὰ ἐξασφαλίσγητε τὸν ἐφοδισμὸν τοῦ κατὰ ξηρὰν Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

» Καλεῖσθε νὰ παρακωλύσγητε τὸν ἐφοδισμὸν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ παραλύσγητε τὴν συμπλήρωσιν τῆς κινήτοποίησέως του, ἀσφαλίζοντας οὕτω τὴν ὀριστικὴν νίκην ἡμῶν καὶ τῶν συμμάχων καὶ φίλων στρατιωτικῶν δυνάμεων.

» Θὰ ἐπιτεθῆτε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, διότι μόνη ἡ ἐπίθεσις ὀξύνει τὸν νοῦν καὶ χαλυβδοὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν.

» Θὰ νικήσγητε, διότι ὁ Ἕλληγν ναύτης οὐδέποτε ἠττήθη . . .

» Θὰ ἀγωνισθῆτε ἐν τῷ πελάγει, ὅπερ ἀπήγει τοὺς νικητῆριους παιᾶνας τῶν Ἑλληνικῶν στόλων καὶ τὰς αἰμωγὰς τῶν συντριβέντων ἐπιδρομέων.

» Ὁ Θεὸς εὐλογεῖ τοὺς ἀγῶνας ὑμῶν.

» Ἡ πατρις ἐμπιστεύεται εἰς τὸν στόλον τῆς τὴν τιμὴν τῆς σημαίας, τὴν ἀσφάλειαν τῆς ὀριστικῆς νίκης τῆς, τὴν τελικὴν πλήρωσιν τῶν ἀπ' αἰῶνων ὀνειρών τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

» Ζήτω τὸ Ἔθνος! Ζήτω ὁ Βασιλεὺς! Ζήτω τὸ Ἑλληνικὸν Ναυτικόν! »

Μετὰ τὴν τελετὴν, ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου ὑποναυάρχου Π. Κουντουριώτου ἐπέβησαν καὶ πάλιν τῆς ἀτμικάτου τῆς ναυαρχίδος, ἐνῶ ἡ Βασιλικὴ σημαία ὑπεστέλλετο ἐκ τοῦ πρυμναίου ἴστου τοῦ θωρηκτοῦ.

Διὰ τῆς ἀτμικάτου ὁ Ἄναξ περιήλθεν ἅπαντα τὰ ἐν τῷ Φαλήρικῳ κόλπῳ νυκλοχοῦντα σκάφη, τῶν ὁποίων τὰ πληρώματα παρατεταγμένα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἐζητωκραύγαζον ἐνθουσιωδῶς.

Μετ' ὀλίγον ἡ ἀτμικάτος προσήγγισεν εἰς τὴν κλίμακα τῆς ἐξέδρας, κατειλημμένης ἀπὸ χιλιάδας κόσμου.

Ἐκεῖ ἀποδιβασθεὶς πρῶτος ὁ Βασιλεὺς ὑπὸ τὰ χειροκροτήματα καὶ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους ἀνῆλθε τὴν κλίμακα ἀκολουθοῦντος τοῦ Κουντουριώτη καὶ τῶν δύο ὑπασπιστῶν του.

Ἀκολουθῶς πεζῆ ἐκ τῆς ἐξέδρας ἡ Α. Μ. ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸ ἐνθουσιῶν πλήθος, διηυθύνθη εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ τροχιοδρόμου ὅπου ἀνέμενε τὸ Β. αὐτοκίνητον. Ἐκεῖ ὁ Βασιλεὺς ἀπεχαιρέτισε τὸν

Ἄρχηγόν τοῦ στόλου Κουντουριώτην σφίγγας καί με τὰς δύο χεῖράς Του τὴν δεξιάν του καί εἶπεν εἰς αὐτόν

— «Στὸ καλὸ, ναύαρχέ μου. Νὰ γυρίσῃς νικητὴς καί τροπαιοῦχος.

— «Θὰ πράξω ὅτι ἐπιβάλλει τὸ καθήκόν μου, Μεγαλειότατε!» ἀπήντησεν ὁ στόλαρχος.

Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Βασιλέως ὁ ἀρχηγὸς Κουντουριώτης ἐπροχώρησε διὰ μέσου τοῦ πλήθους, τὸ ὅποιον τὸν ἐξητρωκραύγαζε διερχόμενον μετ' ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ.

— Ζήτω ὁ ναύαρχος!

— Ὁ Θεὸς μαζί σου!

— Στὸ καλὸ!

Ὁ Κουντουριώτης ἐπέστρεψεν εἰς τὴν ναυαρχίδα διὰ τῆς ἀτμικάτου τῆς, ὅπου ἔδωκε διὰ σήματος τὰς σχετικὰς διαταγὰς διὰ τὴν προετοιμασίαν τῆς ἀπάρσεως τοῦ στόλου. Ἀμέσως δὲ κατόπιν ἐξήλθον ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος καί ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στράτος μετὰ τοῦ Ἄγγλου ναυάρχου Τῶφνελ, οἱ ὅποιοι ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τοῦ πλήθους με φρενιτιώδεις ζητωκραυγὰς, καί δι' αὐτοκινήτου ἀνήλθον εἰς Ἀθήνας.

Μετὰ τὰς σχετικὰς προπαρασκευὰς τῆς ἀπάρσεως, διὰ σήματος ὑψωθέντος ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος «Ἀδέρων», ἔλα τὰ σκάφη, πλὴν τῶν δύο τορπιλικῶν, ἐτέθησαν εἰς κίνησιν. Καί κατόπιν, ἡγουμένης τῆς ναυαρχίδος καί ἀκολουθούντων τῶν τριῶν ἄλλων θωρηκτῶν καί τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Λόγγι», ἀπέπλευσαν ὀλοταχῶς τὴν 2αν μ. μ. ὥραν καί ἐξηφανίσθησαν εἰς τὸν Σαρωνικόν. Τὰ δὲ ἐναπομείναντα εἰς τὸν Φαληρικὸν ὄρμον μικρὰ σκάφη ἀπέπλευσαν τὴν νύκτα, λαβόντα ἐνσφαχίστους διαταγὰς.

Πρὸ τοῦ ἀπόπλου τοῦ Στόλου, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στράτος εἶχεν ἐκδώσει τὴν ἐξῆς ἡμερησίαν διαταγὴν:

Πρὸς τοὺς ἀρχηγούς, τὰ ἐπιτελεῖα καί τὰ πληρώματα τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου καί τῆς μοίρας τοῦ Ἀμβρακικοῦ.

«Ἄρχηγέ, ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοὶ καὶ ναῦται.

«Ἐκρηύθη ὁ πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ Πατρίς καλεῖ ὑμᾶς εἰς τὸ καθῆκον.

Ὁ ἑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν
Ν. Στράτος».

Ἡ ἡμέρα αὕτη τῆς προελάσεως πέραν τῶν Ἑλληνικῶν ὄριων τοῦ νικηφόρου στρατοῦ μας ὑπῆρξεν ἡμέρα ἐθνικῆς ἀγαλλιάσεως διὰ πάντα Ἕλληνα.

Τὸ μέγα γεγονός τῶν γενικῶν ἐχθροπραξιῶν ἐκράτει ἐν ἐξάλλῃ ἐνθουσιασμῷ τοὺς Πανελλήνους.

Καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ὁ στρατός μας προήλαυε πρὸς τὰ Μακεδονικὰ πεδία, οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν πάσης πόλεως καὶ χωρίου τῆς Ἑλλάδος ἐκάλουν τοὺς πολίτας εἰς πάνδημον δέησιν, εἰς δοξολογίαν ὑπὲρ ἐπικρατήσεως καὶ θριάμβου τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων.

Κατόπιν ἀποφάσεως τῆς Ἱ. Συνόδου περὶ τὴν μεσημβρίαν οἱ κώδωνες ἔλυν τῶν Ἐκκλησιῶν Ἀθηνῶν καὶ Πειραιῶς ἐκάλουν ἅπαντας εἰς τοὺς ναοὺς διακλαοῦντες τὸ εὐφρόσυνον γεγονός.

Ὡς ἐκ συμφώνου δὲ αἱ χιλιάδες τῶν καταστημάτων τῆς πρωτευούσης ἐκλείσαν τὴν μεσημβρίαν καὶ μία ἀτελειωτος μαῦρη σειρὰ ἀνθρώπων ἀμφοτέρων τῶν φύλων καὶ πάσης τάξεως διηυθύνετο πρὸς τοὺς ναοὺς.

Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία προηγεῖτο καὶ τώρα ὅπως πάντοτε πάντοτε Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος βαδίζουσα παραπλεύρως πάσης μεγάλης ἐθνικῆς προσπάθειας, δώσαντος τοῦ μεγάλου Ἱεράρχου Γρηγορίου καὶ μετέπειτα τοῦ Γερμανοῦ κατὰ τὴν ἐποποιίαν τοῦ 21 τὸ σύνθημα.

Ἄλλως τε αὐτὴν τὴν φορὰν ἐπρόκειτο περὶ ἀληθοῦς σταυροφορίας τῆς Ὀρθοδοξίας κατὰ τῆς Ἡμισελήνου καὶ τῶν πρεσβευόντων ταύτην.

«Νίκας κατὰ βαρβάρων» ἐζήτησε διὰ μέσου τῶν αἰῶνων καὶ ζητεῖ τώρα ἡ Ἑλληνικὴ ἐκκλησία ἀπὸ τῶν Ὑψιστῶν.

Ἀπάντων αἱ σκέψεις τώρα συνέπιπτον εἰς τοῦτο καὶ μόνον :

«Οὐδεμίαν θέσιν ἔχουν οἱ Τούρκοι κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα εἰς τὴν Εὐρώπῃν. Πέραν ἐκεῖ πρὸς τὸ Ἰκόνιον, ὁπόθεν ὠρμήθη, θὰ ἐπαναστρέψῃ πανικόδμητος ἡ φυλὴ τοῦ Ἰσλάμ!...»

Ἡ ἡμέρα αὕτη ἀνήκει τοῦ λοιποῦ εἰς τὴν Ἱστορίαν. Εἶνε ἡ πρώτη ἡμέρα τοῦ πολέμου τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολῆς κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ καὶ τυράννου. Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη συγχρόνως καὶ παρὰ τῶν τριῶν συμμάχων Κρατῶν, καίτοι ἡ Τουρκία ἠγωνίσθη μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ὑ' ἀποσπᾶσθ τὴν Ἑλλάδα τῆς συμπράξεως τῶν Βαλκανικῶν ἢ τοῦλάχιστον νὰ παραστήσῃ αὐτὴν ὑστεροῦσαν εἰς προ-

Χάρτης τοῦ στενοῦ τῶν Δαρδανελλίων.

θυμίαν. Ἡ κοινὴ ἕμως αἰτία τοῦ πολέμου, οἱ κοινοὶ λόγοι καὶ οἱ κοινοὶ πόθοι τῶν συμμάχων Κρατῶν ἐξεδηλώθησαν διὰ τῆς κοινῆς καὶ συγχρόνου ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἀπὸ πρωίας.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Θεσσαλίας ὑποστράτηγος Δαγκλιῆς

ἀπέστειλεν ἤδη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα. (Ἴδε τοῦτο ἐν σελίδι 185 καὶ 186).

Ἐπίσης ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου ἀπέστειλε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα.

«Οὐδὲν συμβᾶν σήμερον».

Ἀρχηγὸς Ἠπείρου
Ἀντιστράτηγος ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ».

Ἐνθουσιώδη τώρα συγχαρητήρια κατέφθανον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν ἐκ τῶν διαφόρων πόλεων τοῦ ἐξω Ἑλληνισμοῦ διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου.

Ἐπίσης πολλοὶ φιλέλληγες ἐτηλεγράφουν ἐκφραζόμενοι ἐνθουσιωδέστατα διὰ τὴν ἀνδρικὴν στάσιν τῆς Ἑλλάδος.

Οὕτως ὁ Ἴταλὸς φιλέλληγ ἠεροστογράφος Τζούλιο Τζορντάνο, πολεμήσας καὶ κατὰ τὸ 1897 εἰς τὴν μάχην τῶν Πέντε Πηγασίων, ἐτηλεγράφει συγχαίρων τὴν Κυβέρνησιν καὶ χαιρετίζων τὴν ἑνωσιν τῆς Κρήτης μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος.

Ἐπίσης ὁ πρόεδρος τοῦ ἐν Τουρίνῳ Φιλελληνικοῦ Συλλόγου καθηγητῆς Μιχαὴλ Ἄγγελος Μπίλλια συνέχαιρε τηλεγραφικῶς τὴν Κυβέρνησιν ἐπὶ τῇ ἀνδρικῇ στάσει αὐτῆς δηλῶν, ὅτι ὁ Ἴταλικὸς λαὸς ἦτο μετ' ἀγάπης ἐστραμμένος πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ ἤυχετο ὀλοφύχως ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Ἐπίσης ὁ παλαιὸς Βούλγαρος ἀγωνιστῆς Ἰβάν Ντζάκωφ διὰ τηλεγραφήματός του πρὸς τὸν πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως συνέχαιρεν αὐτὸν ἐπὶ τῇ κατορθώσει συνενώσει τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ ἐξέφραζε θερμὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς τελικῆς νίκης τῶν ἀδελφωθέντων λαῶν.

Ταυτοχρόνως ἀνηγγέλλετο ἐξ Ἠπείρου ὅτι ἡ Πρέβεζα καὶ αἱ πλησιόχωροι ἀκταὶ ἀπεκλείσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ὁ ναυτικὸς ὄμιος ἀποκλεισμοῦ δὲν ἐπεξετείνετο ἀκόμη καὶ εἰς τὰς ἄλλας ἀκτὰς τῆς νοτίου Ἠπείρου, καὶ τοῦτο ἵνα μὴ ὁ ὁμογενὴς πληθυσμὸς αὐτῆς ἀποθάνῃ ἀπὸ λιμόν.

Κατὰ τὰς κρίσιμους αὐτὰς ἡμέρας ἀποκαλυπτικώτατον πολιτικὸν φυλλάδιον ἐδημοσιεύετο εἰς τὴν Γερμανίαν ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ Μέλλον τῆς Μακεδονίας» ὑπὸ τινος Χ. Φ. Βλονίκ.

Τὸ φυλλάδιον ἦτο πολὺ καλογραμμένον καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανό-

τιτητα ἐμπνευσμένον ἐξ ἐπισήμου πηγῆς. Ὁ συγγραφεὺς ἐφαίνεται διαθέσας ὕλικὸν ἀπὸ ἐκεῖνο ποῦ διαθέτουν τὰ κυβερνητικὰ γραφεῖα μόνον.

Ἦτο δὲ φιλοτουρκικώτατον, τουτέστι φιλογερμανικώτατον. Διότι πρὸ πολλοῦ οἱ Γερμανοὶ θεωροῦν τὴν Τουρκίαν ἰδικήν των ἐμπορικὴν ἀγελάδα, τὴν ὁποῖαν ἀλμέγουν.

Ὁ συγγραφεὺς ἔλεγε καθαρὰ : «*Ἔως τὴν ὥρην αἱ Δυτικαὶ Δυνάμεις ἐξεμεταλλεύοντο τὴν Τουρκίαν. Εἰς τὰ Βαλκάνια ἐπικρατοῦσι τὸ ναπολεόνειον καὶ ἡ στερολίνα. Ἀλλ' αὐτὴν τὴν ἐπικράτησιν ἡμεῖς οἱ Γερμανοὶ δὲν ἐννοοῦμεν νὰ τὴν ἀνεχθῶμεν πλέον. Ἀκριβῶς αἱ παροῦσαι πολιτικαὶ περιστάσεις μᾶς ἀναγκάζουν νὰ ἀναλάβωμεν τὸν ἀγῶνα μὲ νέα ἰσχυρὰ μέσα καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν ἐννοοῦμεν νὰ κατακτήσωμεν τὴν οἰκονομικὴν μας ἐπικράτησιν εἰς τὴν εὐέλπιδαν Βαλκανικὴν Χερσόνησον.*

Τὴν 4 Ὀκτωβρίου Ἑλληνικὸν ἀνταρτικὸν σῶμα προσέβαλλε καὶ ἐκυρίευσεν πλησίον τῶν Φιλιατῶν εἰς τὸ βιλαέτιον Ἰωαννίνων μίαν Τουρκικὴν ἐφοδιοπομπήν.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας δὲ τῆς 5ης Ὀκτωβρίου ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Κορομηλάς ἀπέστειλε πρὸς τοὺς διπλωματικοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων Κρατῶν τὸ ἐπόμενον ἔγγραφον διὰ τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Ἠπειρωτικῶν παραλίων.

«*Τὸ Βασιλικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν λαμβάνει τὴν τιμὴν νὰ κοινοποιήσῃ ὑμῖν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τοῦ Ἰονίου Πελάγους ἐκήρυξε σήμερον διὰ τῶν ναυτικῶν δυνάμεων τῶν εὐρίσκειν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὸν ἀποκλεισμόν τῆς παραλίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας τῆς ἐκτεινομένης ἀπὸ τοῦ λιμένος τῆς Γουμενίτσας (Ρεσαδιέ) μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ κόλπου τῆς Ἄρτης μετὰ τῶν λιμένων, κόλπων καὶ ὄρμων.*

»*Προθεσμίᾳ 24 ὡρῶν ἐδόθη ἀπὸ τῆς σήμερον εἰς τὰ οὐδέτερα πλοῖα διὰ νὰ ἐξέλθουν ἐλευθέρως ἀπὸ τῶν ἀποκλεισθέντων μερῶν.*

»*Τὸ μέρος τῆς παραλίας τὸ περιλαμβανόμενον ἐν τῷ ἀποκλεισμῷ τούτῳ εὐρίσκεται μεταξὺ τῶν παραλλήλων 31ο, 32' καὶ 38ο, 56' Βορ. Πλάτους, καὶ τῶν Μεσημβρινῶν 20ο, 5' καὶ 20ο, 47' Ἀνατολικῶν μῆκους ἀπὸ Γκρίνουιτς.*

»*Θὰ καταδιωχθῇ πᾶν πλοῖον ἀποπειρώμενον νὰ ἐκδιᾶσῃ τὸν ἀποκλεισμόν συμφώνως πρὸς τοὺς κανονισμοὺς τοῦ Διεθνoῦς Δι-*

καίου καὶ τὰς ἰσχυρούσας συνθήκας μετὰ τῶν οὐδετέρων Δυνάμεων.

»Τὸ Β. ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν θὰ ὀφείλῃ χάριτας πρὸς τὴν Υ. Ε. ὅπως γνωστοποιήσῃ τὰς ἄνω ἐηλώσεις πρὸς τὴν Κυβέρνησίν του.»

Ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν Ὑπουργὸς τῆς Ἑλλάδος
Λ. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ.

XIII.

Διπλωματικὴ θέσις τῆς καταστάσεως κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ἀναγκαῖα ἐνταῦθα μία ἐξέτασις τῶν διπλωματικῶν σκέψεων τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἀνακτοβουλιῶν καὶ Κυβερνήσεων, ὡς καὶ τοῦ ἐπισημοτέρου εὐρωπαϊκοῦ Τύπου, σχετικῶς πρὸς τὰς ἐπικειμένους πρώτας μεγάλας στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις ἐν Ἀνατολῇ, κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τῆς γενικῆς ἀγωνίας.

Ὁ γηραιὸς καὶ βαθὺς τῶν πραγμάτων γνώστης Σέρβος διπλωμάτης Γεώργεβιτς ἀνέλυεν ἤδη ὡς ἔπεται τὴν ἱστορίαν τῆς συγκροτήσεως τοῦ «Παμβαλκανικοῦ Συνδέσμου» κατὰ τῆς Τουρκίας, εἰς τὸν «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» τῆς Βιέννης:

«Ὁ Βασιλικὸς λόγος, μὲ τὸν ὁποῖον ὁ Βασιλεὺς μας ἤνοιξε τὴν ἔκτακτον σύνοδον τῆς Βουλῆς μας, ἐχαιρετίσθη καὶ ὑπὸ τῶν βουλευτῶν μὲ ἔκτακτον ἐνθουσιασμόν.

Παρὰ τὰς συνήθεις ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, ἀντήχησεν ἡ βροντώδης φωνή:

— «Ζήτω ὁ Βαλκανικὸς Σύνδεσμος!»

«Ὅσον σπουδαῖον καὶ ἀν ἦτο· τὸ χωρίον εἰς τὸν βασιλικὸν λόγον, εἰς τὸν ὁποῖον διεβεβαιώθη ὅτι ἡ Σερβία ἐκίνητοποίησεν ὀλόκληρον τὸν στρατὸν τῆς ὅπως ἐξασφαλίσῃ μαζί με τὰ ἄλλα Χριστιανικὰ Βαλκανικὰ Κράτη τὴν διαρκῆ ἡσυχίαν καὶ τάξιν ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου, τόσον ἀκόμη σπουδαιότερον εἶνε τὸ φαινόμενον ὅτι ἐπιστοποιήθη εἰς ἐπισήμους Σερβικοὺς κύκλους ὅτι ὑφίσταται ἤδη ὁ Βαλκανικὸς Σύνδεσμος.

Ἡ ἰδέα ἥτις πρό τιμῶν ἡμερῶν ἐχαρακτήρισθη ὡς οὐτοπία, ὡς ὀνειροπόλημα μερικῶν πολιτικῶν τῆς Βαλκανικῆς, ὡς πρᾶγμα ἀδύ-

νατον, νὰ ἐχῆ τώρα πραγματοποιηθῆ, νὰ εἶνε γεγονός, τὸ ὅποιον δύναται νὰ ἀνευφημηθῆ εἰς μίαν τόσο ἐπίσημον εὐκαιρίαν.

«Ἡ διαιτηθεῖσα ὑπὸ τῶν τεσσάρων Χριστιανικῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν συγχρόνως, σχεδὸν τὴν αὐτὴν ὥραν, κινήτοποιήσας τῶν στρατῶν των, ἀποτελεῖ πραγματικὴν συνομολόγησιν τοῦ τόσο πολὺ ἀπαγορευθέντος Βαλκανικοῦ Συνδέσμου ἢ πρόκειται ἀκόμη περὶ ἐνὸς Βαλκανικοῦ Συνδέσμου ad hoc;

«Διὰ νὰ δυναθῶμεν γ' ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην ὀφείλομεν νὰ ἀναθεωρήσωμεν τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν αὐτῆς τῆς ἰδέας.

»Πρὸ εἰκοσαετίας συνεζήτησα διὰ πρώτην φοράν δημοσίως καὶ εἶπα τὰ ἐξῆς εἰς τὸ 112 μηνιαῖον τεύχος τοῦ Σερβικοῦ περιοδικοῦ μου «Ὁταδζβίνα» τόμος 28, σελίς 618—620.

»Τὸ Μωσασικὸν αὐτὸ ἐκ μεγαλειτέρων καὶ μικροτέρων ἔθνων ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου οὐδέποτε δύναται νὰ γείνη ὁμογενὲς ἐθνικὸν κράτος. Οἱ λαοὶ αὐτοὶ εἶνε τόσο διάφοροι μεταξύ των, συμφώνως μὲ τὸ παρελθόν των πρὸς τὴν θρησκείαν των καὶ τὴν φυλὴν, ἐπολέμησαν μεταξύ των τόσο αἱματηρῶς καὶ μισοῦνται διὰ τοῦτο τόσο ἰσχυρῶς, ὥστε θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ ἀλληλομάχωνται, ἂν καὶ τὰ οἰκονομικὰ καὶ θρησκευτικὰ συμφέροντά των εἶνε ὁμοιότατα, συχνὰ μάλιστα ταυτόσημα.

»Καὶ ὄχι μόνον διότι ὑφίσταται τοιοῦτον μῖσος μεταξύ Σέρβων καὶ Βουλγάρων, μεταξύ Σλαβῶν καὶ Ἑλλήνων, μεταξύ χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, ἀλλὰ καὶ διότι εἰς τοὺς κόλπους ἰδιαίτερος τῶν ἔθνων τούτων ἀναβράζουσι ἀξιοπαρατήρητος μανία ἀποχωρισμοῦ, μία πάλῃ τάξις, ἀκατάληπτον θρησκευτικὸν μῖσος, δυναστικά συμφέροντα καὶ ἕνας τόσο ἰσχυρὸς τρελλὸς ἀγὼν τῶν πολιτικῶν κομμάτων, ὥστε δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ριζωθῆ βαθέως εἰς ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἔθνη μία ἰδέα Κράτους, οὔτε καὶ εἰς στενὸν πλαίσιον μικροῦ ἐθνικοῦ κράτους. Τὰ πολυάριθμα αὐτὰ ἀντίστροφα συμφέροντα δὲν ἀφίνουν εἰς ἡσυχίαν τὴν Βαλκανικὴν Χερσονήσον ἐπὶ δύο ὀλοκλήρους χιλιετηρίδας.

»Οὔτε ἡ πανίσχυρος Ρώμη, οὔτε τὸ πονηρὸν Βυζάντιον, οὔτε οἱ Βούλγαροι Συμεῶνες, οὔτε οἱ Σέρβοι Δουσσάνοι ἦσαν εἰς θέσιν νὰ διαπλάσουν ἓνα ὀργανικὸν σύνολον, ἓνα κράτος ἐκ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Ἀπέμεινε διὰ μέσου τῶν εἰκοσι τούτων αἰῶνων ἐπιθυμητὴ λεία διὰ τοὺς διαφόρους Εὐρωπαίους καὶ Ἀσιάτας κατακτητάς;

οἱ ὅποιοι κατέκλυσαν μὲ τοὺς στρατοὺς των ἀλληλοδιαδόχως τὴν ὥραιαν καὶ μὲ ὄλα τὰ πλούτη εὐλογημένην χώραν ἢ Χερσόνησος· καὶ σήμερον εἶνε ἀκόμη ὅ,τι ἦτο καὶ κατὰ τὴν διάρκειαν ὄλων αὐτῶν τῶν αἰῶνων, ἢ ὥραια Ἑλένη, διὰ τὴν ὅποιαν δύναται ἢ ἀνάφη κάθε στιγμὴν νέος φρικῶδης Τρωϊκὸς πόλεμος. Τόσαι πολλαὶ Μεγάλαι Δυνάμεις διαπληκτίζονται ἀκόμη σήμερον δι' αὐτήν, ἀλλὰ καὶ ἀκόμη ἂν κατώρθωναν μετὰ δύο αἰῶνων παζάρευμα νὰ διαμοιράσουν μεταξὺ των τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, δὲν θὰ εἶχον ἐξ αὐτοῦ σταθερὰν ὠφέλειαν. Ἄφθονοὺν αἱ περὶ τούτου ἀποδείξεις. Ἡ ποτὲ ἰσχυρὰ Τουρκία, ὁ παντοδύναμος κυρίαρχος ἐπὶ τῶν τριῶν ἡπείρων, ἐμάσησεν ἐπὶ πεντακόσια ἔτη τοὺς Βαλκανίους, καὶ ἕμως δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ τοὺς καταπύῃ, πολὺ δὲ περισσώτερον νὰ τοὺς χωνεύσῃ. Ἡ Αὐστρία ἐκυρίευσεν ὑπὸ τὸν Κάρολον τὸν Γ' ὀλόκληρον τὴν Σερβίαν, τὴν ἐκράτησε μερικὰς δεκαετηρίδας, ἀλλ' ἐδέησε νὰ τὴν ἀποδώσῃ. Εἰς τὴν ἐποχὴν μὲς ἐφάνη ὅτι ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Αὐστρία εἶνε σύμφωνοι νὰ διαμοιρασθοῦν βαθμηδὸν τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Τιμάκος (ποταμὸς Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, παραπόταμος τοῦ Δουνάβεως) καὶ ὁ Βαρδάρ (ὁ ἀρχαῖος Ἀξιὸς) νὰ ἐγίνοντο οἱ παραμεθόριοι ποταμοὶ των. Ἡ Ρωσσία θὰ ἐγκαθίστατο εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν, ἢ δὲ Αὐστρία εἰς τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίνην. Ἡ Ρωσσία διεξήγαγε πρὸς τοῦτο μεγάλον αἱματηρὸν πόλεμον καὶ κατέστη ὁ πραγματικὸς κύριος τῆς νεοδημιουργηθείσης Βουλγαρίας. Εἰς τὴν Αὐστρίαν προσεφέρθη πρὸς διοίκησιν διὰ τὴν οὐδετερότητά της κατὰ τὸν τελευταῖον Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ἢ Βοσνία καὶ ἡ Ἑρζεγοβίνη ἐπὶ τοῦ Βερολινάου δίσκου. Ἀλλὰ τὸ γιγαντιαῖον Ρωσικὸν κράτος ἐξ 140 ἑκατομμυρίων δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ χωνέψῃ τὰ ὀλίγα ἑκατομμύρια καταποθέντων Βουλγάρων καὶ ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν Βουλγαρίαν. Τὲ τί θὰ συμβῆ εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς μὲ τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην, αὐτὸ θὰ τὸ ἴδωμεν.

»(Πρὸ εἴκοσιν ἐτῶν ὅτε ἐγράφησαν ταῦτα, κανεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ σκεφθῆ ὅτι ὁ Ἰάπων Δαυτδ θὰ νικήσῃ τὸν Ρῶσον Γολιάθ, κανεὶς δὲν ἠδύνατο νὰ ὑποψιασθῆ ὅτι ἡ Τουρκικὴ ἐπανάστασις θὰ καθίστα τὴν Τουρκίαν κοινοβουλευτικὸν κράτος, ἐπομένως καὶ κανεὶς δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προβλέψῃ τὴν Νεοτουρκοαυστριακὴν «ἐμπορίαν», ἢ ὅποιαν

ἐμελλε νὰ μεταβάλῃ τὴν κατοχὴν τῆς Βοσνίας εἰς προσάρτησιν).

» Καὶ τώρα ;

» Δὲν ὑπάρχει κανὲν μέσον πρὸς βοήθειαν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ; Δὲν ὑπάρχει καμμία ἐλπίς ὅτι ἡδύνατο ποτὲ αὐτὴ νὰ ζήσῃ ἀνεξάρτητος καὶ ἐλευθέρα, κυριαρχοῦσα τῶν τριῶν θαλασσῶν καὶ τῶν ἀπέιρων ὀρυκτῶν θησαυρῶν εἰς τὸ ἐσωτερικόν της ; Μάλιστα, ὑπάρχει ἓν ἀσφαλὲς μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἔλοι οἱ Βαλκάνιοι νὰ γείνουν ἀνεξάρτητοι, εὐημεροῦντες καὶ εὐτυχεῖς. Ὀλόκληρος ἡ Χερσονήσος δύναιτο νὰ γείνη ἓν ἰσχυρὸν κράτος, ἀλλ' ὑπὸ ἓνα ὄρον : Ἡ πρωτεύουσα αὐτοῦ τοῦ κράτους πρέπει νὰ εἴνε ἡ Κωνσταντινούπολις.

» Ἡ μόνη δυνατὴ, λογικὴ, ριζικὴ καὶ πρακτικὴ λύσις τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος εἴνε μία ὁμοσπονδία αὐτονόμων, ἔθνικῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, μὲ τὴν Τουρκίαν ἐπὶ κεφαλῆς.

» Ναι, ναι, πρέπει νὰ ζητωκραυγᾶσωμεν ὑπὲρ τοῦ Πατισάχ ! ...

» Αὐτὴ εἴνε ἡ σωτηρία μας ! Δυνατὸν τὰ ὑφιστάμενα Βαλκανικὰ κράτη νὰ ὀργανώσουν καὶ διευθύνουν κατ' ἀρέσκειαν τὰς ἐσωτερικὰς υποθέσεις των. Δυνατὸν νὰ διευθετήσουν ὅπως θέλουν τὰ τῆς θρησκείας των, τοῦ πολιτισμοῦ των, ἀλλὰ προκειμένου περὶ τῶν στρατιωτικῶν καὶ τῶν οικονομικῶν ζητημάτων ὀφείλουν νὰ συνομολογήσουν μεταξύ των ὅσον τὸ δυνατὸν τὸ ταχύτερον στρατιωτικὴν σύμβασιν καὶ τελωνιακὴν ἔνωσιν.

» Δύνανται αἱ Ἀντιπροσωπεῖαι ἑλῶν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν νὰ διευθύνουν κάπου εἰς τὸ κέντρον τῆς Χερσονήσου τὴν γενικὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἀλλ' ἂν αὕτη ἔπρεπε νὰ ὀρίσῃ τὴν ἀνάγκην τῆς λήψεως τῶν ὅπλων πρὸς ἄμυναν τῆς πολιτικῆς καὶ οικονομικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βαλκανικῆς, τότε θὰ ἔπρεπε ν' ἀναλάβῃ ὁ Σουλτᾶνος τὴν ἀρχηγίαν ἑλῶν τῶν στρατῶν τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου, ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος θὰ ἡδύνατο νὰ διαθέσῃ 1 1)2 ἑκατομμύριον μπαγιονέττας, τρισχιλία πυρὸβόλα καὶ ἓνα στόλον ἐπὶ τῶν τριῶν θαλασσῶν. Τί ; Ὁ Τούρκος Σουλτᾶνος νὰ διοικῇ χριστιανικοὺς στρατούς ; Ναι, ἔνεκα τῆς «ὀλίγης» ἐφεδρείας ἐκ τῆς Ἀσίας, καὶ ἔνεκα τῆς «ὀλίγης» Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης . . . Ὅταν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ὁ Βαλκανικὸς αὐτὸς Σύνδεσμος, τότε θὰ ἡδυνάμεθα νὰ ἐκκαθαρίσωμεν ταχέως τοὺς ἐσωτερικοὺς λογαριασμοὺς μας, διότι ἡδύνατο

νὰ ἦτο συμφερότατον εἰς ἡμᾶς καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους καὶ εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἂν εἰσῆρχετο εἰς τὸ μέλλον τοῦ Συνδέσμου ἰσοπολιτευτικὸν τὸ μῆλον τῆς ἐριδός μας, ἡ Μακεδονία. Εὐθὺς ὡς ἐξησφαλίζομεν τὴν ἀνεξαρτησίαν μας κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, ἡδυνάμεθα ν' ἀφήσωμεν ἡσύχως εἰς τὴν κοινὴν ἐργασίαν νὰ δεῖξῃ ποία φυλὴ μεταξύ μας εἶνε ἡ ἰσχυροτέρα ἐκπολιτιστικῶς.»

»Ταῦτα ἐγράφησαν τὸ 1891. Ἄλλὰ ταῦτα ἦσαν μία πρότασις διὰ μίαν τόσο φυσικὴν, τόσο ἀπλὴν λύσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος, ὥστε ἡδύνατο νὰ ληφθῇ ὑπ' ὄψιν ὑπὸ τῶν τότε διοικούντων πολιτικῶν.

»Τότε ἦτο ἀκόμη ἐπὶ τοῦ τάπητος τῶν Βαλκανικῶν πολιτικῶν ὁ καθορισμὸς τῶν ὁρίων τῶν ἐθνικῶν σφαιρῶν εἰς τὸ κέντρον τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου καὶ ἀπεστάλην ὑπὸ τῆς Σερβικῆς ἀντιβασιλείας ὡς πρέσβυς εἰς τὰς Ἀθήνας.

»Ἐκεῖ εὗρον τρομερὰν εἰκόνα τῆς ἐρημώσεως, τὴν ὁποίαν δύναται νὰ προξενήσῃ ἡ Βουλευτοκρατία εἰς νεαρόν, πατριαρχικὸν ἀκόμη Κράτος. Ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, τῶν οἰκονομικῶν, τῆς διοικήσεως καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἡ ὁποία ὠργιάζεν ἕνεκα τῆς μανιώδους κομματικῆς συναλλαγῆς, ἐπιτεινομένης ἐκ τῶν συχῶν ἀλλαγῶν Ὑπουργείων, δὲν ἄφιναν καιρὸν καὶ τὸ ἐνδεχόμενον τῶν διαπραγματεύσεων περὶ τινος σπουδαιότερου ζητήματος τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς. Αἱ μεμονωμέναι ἀπόπειραι ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου μὲ ἐπείσαν ταχέως ὅτι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ γίνῃ σοβαρὸς λόγος ἀκόμη μὲ ἓνα Δηλιγιάννην καὶ μὲ ἓνα Τρικούπην. Καὶ αὐτοὶ ἐπίσης οἱ σπουδαῖοι πολιτικοὶ δὲν ἔδλεπον πρὸ κάποιων κομματικῶν συμφερόντων τὸ μέλλον τῆς χώρας των. Ἀκόμη ἔταν ἡναγκάσθη ὁ Τρικούπης νὰ ἀναγγείλῃ εἰς τὴν Βουλὴν τὴν χρεωκοπίαν τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὅταν ἐξηναγκάσθη τὸ Βασίλειον νὰ δεχθῇ τὸν Εὐρωπαϊκὸν ἔλεγχον ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν του, οὔτε τότε δὲν ἔπαυσεν ὁ φρενοδραχῆς κομματικὸς ἀγὼν. Ἡ κατάστασις τὴν ὁποίαν παρετήρησα εἰς τὴν Ἑλλάδα τρία ὀλόκληρα ἔτη, μὲ ἐπίεισεν ἐκ νέου ὅτι ὁ μοχλὸς τῆς σωτηρίας διὰ τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον ἔπρεπε τὰ τεθῆ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

»Εὐθὺς ὡς μετετέθην εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἦλθεν ἐκεῖ καὶ ὁ Βασιλεὺς τῆς Σερβίας Ἀλέξανδρος διὰ νὰ ἐπισκεφθῇ τὸν Σουλτάνον Ἀβδὸὺλ Χαμίτ καί, κατὰ πρότασίν μου, ἐβολιδοσκόπησεν εἰς τὸ Γιλδίξ

τί σκέπτεται ὁ Καλίφης περὶ ἐνὸς στρατιωτικοῦ συνδέσμου καὶ τελωνιακῆς ἐνώσεως ὄλων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν μὲ τὴν Τουρκίαν ἐπὶ κεφαλῆς. Ἡ ἀπάντησις τοῦ Σουλτάνου ἦτο οὐσιωδῶς ὅτι «ἡ ἰδέα εἶνε πολὺ καλὴ», ἀλλὰ «δὲν πιστεύει ὡς πιθανὸν νὰ θελήσουν τὸν σύνδεσμον ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη».

» Ἄν ἀπλῶς post hoc ἢ propter hoc, δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ γεγονὸς εἶνε, ὅτι ὁ Βούλγαρος πολιτικὸς Στέφανος Σταμπούλωφ εἶχε καταλήξει καὶ αὐτὸς εἰς τὴν πεποιθήσιν ὅτι μίᾳ συμμαχίᾳ μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Βουλγαρίας θὰ ἦτο τὸ μόνον μέσον νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πατρίδα του ἐκ τοῦ ἐλευθερωτοῦ καὶ διεπραγματεύθη περὶ αὐτοῦ ἀπ' εὐθείας μὲ τὸν Ἀβδοῦλ Χαμίτ. Ἄν ὁ Σουλτάνος προσεχώρησε περισσότερο εἰς τὴν ἰδέαν νὰ προβῇ εἰς συμμαχίαν μὲ ἐν Βαλκανικὸν Κράτος παρ' ὅ,τι εἶχε προσχωρήσει εἰς τὸ μέγαλον σχέδιον τοῦ γενικοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου καὶ κατὰ πόσον ἠδουκίμησαν αὐτὰίῃ διαπραγματεύσεις, δὲν ἐγνώσθη μέχρι σήμερον δημοσίως. Εἶνε γνωστὸν μόνον ὅτι ὁ Σταμπούλωφ πολὺ ἀμέσως μετὰ τὰς διαπραγματεύσεις ταύτας ἐδολοφονήθη φρικτὰ ἡμέρα μεσομέρι εἰς τὴν Σόφειαν, καίτοι δὲ οἱ δολοφόνου τοῦ εἶνε πασίγνωστοι, δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ συλληφθοῦν μέχρι σήμερον καὶ νὰ τιμωρηθοῦν δι' αὐτὴν τὴν δολοφονίαν. Ἀργότερα λέγεται ὅτι ἠμείφθησαν λαμπρὰ δι' ἐπιχορηγήσεως ἕκ μέρους μιᾶς Μεγάλης Δυνάμεως.

» Ὁ ταχέως ἐπακολουθήσας Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος ἐφάνη ὅτι ἐδικαιολόγησε τὸν Σουλτάνον Χαμίτ, ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ προσχωρήσῃ ὅλα τὰ Βαλκανικὰ κράτη εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου. Ἀκριβῶς πρὸ τῆς ἐκρήξεως αὐτοῦ τοῦ πολέμου ἠρώτησεν ὁ Σουλτάνος Ἀβδοῦλ Χαμίτ εἰς τὸ Βελιγράδιον, ἂν ἡ Σερβία ἦτο διατεθειμένη πρὸς ἰδιαίτεραν συμμαχίαν μετὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ἐπ' αὐτοῦ ἀπάντησις ἦτο τὸ ταξείδιον τοῦ βασιλέως τῆς Σερβίας εἰς τὴν Σόφειαν, ὅπου ὑπὸ τὴν προστασίαν καὶ τὴν ὁδηγίαν τῆς Ρωσσοικῆς κυβερνήσεως συνήφθη Βουλγαροσερβικὴ φιλία...

» Μετὰ τὸν ἀτυχῆ διὰ τὴν Ἑλλάδα πόλεμον, ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς Δ. Ράλλης μετέβη εἰς τὴν Κων)πολιν, διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἐπιθυμίαν πρὸς τὸν Σουλτάνον, ὅτι ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Τουρκία ὡς γειτονικαὶ χῶροι μὲ τὰ ἴδια συμφέροντα θὰ ἠδύνατο νὰ συνεβάδιζον πάντοτε. Ἀλλὰ τὴν ἡμέραν μετὰ τὸν πόλεμον τῆς Λαρίσης εἶχεν ἀνανήψει

σταθερῶς ἢ συναίσθησις τῆς ἰδίας δυνάμεως εἰς τοὺς Τούρκους, εἰς τρόπον ὥστε ὁ Ράλλης κατὰ πᾶσαν πιθανότητα νὰ μὴ ἔλαβεν ὡς ἀπάντησιν, ἐκτὸς ἐνὸς μεγάλου παρασήμου, παρὰ ὥραϊα λόγια.

»Κατὰ τὸ τέλος τοῦ ἰδίου ἔτους (1897) ἔγινα Πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας καὶ Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν. Μετέβην πάραυτα εἰς τὴν Κων)πολιν, κατὰ τύπους, διὰ νὰ ἐπιδώσω τ' ἀνακλητήριά μου, ἀλλὰ κυρίως διὰ νὰ ἐνεργήσω μὲ μεγαλειτέραν αὐθεντίαν διὰ τὰ θρησκευτικὰ συμφέροντα τῶν Σέρβων εἰς τὴν Τουργίαν, διὰ νὰ παρακινήσω τὴν Πύλιν ὑπὲρ τῆς ἰδέας ἐνὸς σιδηροδρόμου Δουνάβεως - Σάν Τζιζοβάννι ντι Μέδουα, τὴν ὁποίαν εἶχα προτείνει προηγουμένως πρὸ δέκα ἐτῶν καὶ ἂν ἦτο δυνατόν νὰ συνωμολόγουν στρατιωτικὴν συνθήκην καὶ τελωνιακὴν ἔνωσιν μεταξὺ Τουρκίας καὶ Σερβίας, μὲ τὴν κρυφὴν ἐλπίδα ὅτι βραδύτερον ἴσως θὰ ἠναγκάζοντο ἐκ τῆς καταστάσεως νὰ εἰσχωρήσουν εἰς τὴν συμμαχίαν ταύτην ἀλληλοδιαδόχως ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη.

»Παραθέτω τὴν κατὰ λέξιν ἀπάντησιν τοῦ Σουλτάνου σχετικῶς μὲ τὴν στρατιωτικὴν συνθήκην (τὸ λοιπὸν μέρος δὲν ἀφορᾷ τὸ θέμα μας).

«Μὲ μεγάλον ἐνδιαφέρον ἤκουσα τὴν ἐκθεσίαν του (τῆς ταπεινότητός μου) ἐπὶ τῶν σχέσεών μας κατὰ τοὺς τελευταίους πέντε αἰῶνας. Τὸ ὅτι κατὰ τὸ μακρὸν αὐτὸ χρονικὸν διάστημα περιήλθομεν μεταξὺ μας καὶ εἰς αἱματηροὺς πολέμους, δὲν θίγει διόλου τὴν διδασκαλίαν τὴν ὁποίαν ἀπεκόμισεν οὗτος ἐκ τῶν σχέσεων τούτων. Διότι καὶ ἡ Αὔστρια λ. γ. διεξήγαγεν αἱματηροτάτους πολέμους μετὰ τῆς Γερμανίας καὶ τῆς Ἰταλίας· ἀλλ' αὐτοὶ οἱ πόλεμοι δὲν ἠμπόδισαν τὰ αὐτὰ τρία Κράτη νὰ γίνουν σήμερον πολλὴ καλοὶ σύμμαχοι. Εἶχα εἰπῆ ἤδη τότε, ὅταν ὁ Βασιλεὺς μὲ ἐπεσκέφθη καὶ ὑπέβαλε τὴν ἰδέαν μῆς συμμαχίας ὅλων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν μὲ τὴν Αὐτοκρατορίαν μου—καὶ τοῦτο δύναται νὰ τὸ ἐνθυμηθῆ, διότι οὗτος (ἡ ταπεινότης μου) παρευρίσκειτο εἰς αὐτὴν τὴν συνομιλίαν—ὅτι δὲν πιστεύω κατορθωτὸν νὰ προσχωρήσουν ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη εἰς αὐτὴν τὴν συμμαχίαν. Τὰ τελευταῖα συμβάντα ἀπέδειξαν τὴν ἀκρίβειαν τῆς τότε ἀμφιβολίας μου. Χαίρω πολλὴν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐξήγαγεν ἐκ τῶν γεγονότων τούτων ὑγιὲς καὶ λίαν σκόπιμον συμπέρασμα ἐκ τῶν συμβάντων τούτων. Εὐαρέστως ἀποδέχομαι τὴν ἰδέαν του περὶ μῆς συμ-

μαχίας μεταξὺ ἡμῶν καὶ συγγαίρω τὸν Βασιλέα διὰ τὴν ἰδέαν ταύτην».

»Κατὰ τὴν διάρκειαν ἀκόμη τῆς διαμονῆς μου εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατηρτίσθη τὸ σχέδιον τῆς Σερβοτουρκικῆς στρατιωτικῆς συνθήκης. Ὁ Σουλτάνος ἐζήτησεν ἀπὸ τὸν τότε μέγαν δραγομάνον τοῦ διβανίου, τὸν Μουνιρ πασσάν, ἄνδρα πολὺ ἐκτιμώμενον εἰς τὴν Ρωσσίαν, τὴν γαλλικὴν μετάφρασιν τοῦ Τουρκικοῦ κειμένου αὐτῆς τῆς στρατιωτικῆς συνθήκης καὶ ἔπειτα ἐπρόκειτο νὰ κομίσῃ τὸ ἔγγραφο εἰς τὸ Βελιγράδιον ἕνας ὑπασπιστὴς τοῦ Σουλτάνου. Ἐπὶ χιλίας καὶ μίαν ἡμέρας, ὅσον διήρκεσεν ἡ Κυβέρνησις μου, ἀνέμενα τὸν ὑπασπιστὴν αὐτὸν τοῦ Σουλτάνου. Δὲν ἦλθε. Διὰ τί; Τὴν ἀπάντησιν ἐπὶ τοῦ ἐρωτήματος τούτου θὰ ἔπρεπε νὰ εὔρουν οἱ μεταγενέστεροι ἱστορικοὶ εἰς τὸ Ρωσικὸν ἀρχεῖον τοῦ Κράτους.

»Ἄλλ' ὅ,τι ἦδη εἶνε φανερὸν καὶ ἀποδεδειγμένον εἶνε ὅτι ἡ πτώσις τῆς κυβερνήσεώς μου καὶ ἐνὸς ὑγιοῦς πολιτικοῦ συστήματος εἰς τὴν Σερβίαν, ἡ πτώσις τῆς Δυναστείας τῶν Ὀθρένοβιτς, ἔχει σχέσιν μὲ τὴν ἀρχὴν αὐτὴν ἐνὸς Βαλκανικοῦ Συνδέσμου μὲ τὴν Τουρκίαν ἐπὶ κεφαλῆς.

»Ἡ ἐπίσημος Ρωσσία δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῇ τὴν Δυναστείαν τῶν Ὀθρένοβιτς ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς της, διότι ἐτόλμησε, χωρὶς τὴν ἄδειαν τῆς Ρωσσίας, ἐξ ἐνὸς ὑποτελοῦς πριγκηπάτου νὰ γείνη κληρονομικὸν πριγκηπάτον, ἀλλ' ὅταν ἐγείνεν ὄχι μόνον Βασίλειον, ἀλλ' ἔφθασε μέχρι τοῦ νὰ γείνη ἡ βᾶσις ἐνὸς Βαλκανικοῦ Συνδέσμου μὲ τὴν Τουρκίαν ἐπὶ κεφαλῆς, τότε ἐπεσφραγίσθη ἡ τύχη τῆς Δυναστείας ταύτης. Ὄφειλε νὰ ἐκλείψῃ. (Εἰς τὸ βιβλίον μου «Τὸ Τέλος τῶν Ὀθρένοβιτς» (Λειψία Σ. Ἰρστελ; 1905) δύναται νὰ πληρυσφορῆθῃ καὶ εἰς λεπτομερῶς περὶ αὐτοῦ):

»Ἀκόμη μίαν φορὰν ἀνέλαμψεν ἡ ἰδέα μιᾶς Βαλκανικῆς συμμαχίας μὲ τὴν Τουρκίαν. Αὐτὴν τὴν φορὰν ἐκ τουρκικῆς προελεύσεως. Ὅταν μετὰ τὴν τουρκικὴν ἐπανάστασιν μετέβησαν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἀθροαὶ ἀντιπροσωπεῖαι Ἑλλήνων, Βουλγάρων καὶ Σέρβων, διὰ νὰ χαιρετίσουν τὴν «νέαν ἐλευθερίαν», ἐγένοντο δεκτοὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὁ Δήμαρχος τῆς Θεσσαλονικῆς Ἀδὶλ βέης ἀπήντησεν εἰς τὰς προσφωνήσεις των μὲ τὴν ὑπόδειξιν τῆς ἀνάγκης μιᾶς συμμαχίας τῆς Τουρκίας μὲ ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη. Δυστυχῶς οἱ Νεότουρκοι ἀπέρριψαν τὴν ἰδέαν ταύτην, καθὼς δλόκληρον

τὸ πολιτικὸν πρόγραμμά των, τὸ ὁποῖον τοὺς ἐδοθήθησε νὰ νικήσουν, εἰσήγαγον εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τὴν ἐλευθερίαν τῆς καταστάσεως πολιτορίας καὶ τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου καὶ ἐπεδίωξαν τὸν Βαλκανικὸν Σύνδεσμον μὲ τὸν ἐκτουρκισμὸν ὅλων τῶν ἐθνικοτήτων εἰς τὴν Τουρκίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὠδήγησεν εἰς τὸ σημερινὸν χάος.

» Ἡ ἰδέα τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου μὲ τὴν Τουρκίαν ἐπὶ κεφαλῆς ἐγκυάγησεν εἰς τὴν ἀντίστασιν ἐκείνων, κατὰ τῶν ὁποίων ὄφειλεν ὁ Σύνδεσμος νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν Βαλκανικὴν καὶ εἰς τὴν ἐπιπολιότητα τῶν Νεοτούρκων.

» Ἐὰ πολιτικὰ γεγονότα ἐπέρχονται μὲ ὀρμητικὴν ταχύτητα.

» Ἡ Αὐστρουγγαρία ἐπωφελήθη τῆς σχετικῆς ἐξαντλήσεως τῆς Ρωσσίας μετὰ τὸ Μουκδεν καὶ τὴν Τσουσίμαν καὶ τῆς χαώδους καταστάσεως εἰς τὴν Τουρκίαν, διὰ νὰ μεταβάλῃ τὴν κατόχην τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης εἰς προσάρτησιν. Τὸ νέον σύστημα εἰς τὴν Σερβίαν ἀπώλεσε περιπλέον τὴν ἀρχηγίαν, ἣ ὁποία ὠδήγει πρὸς τὴν ἀντιπέραν ὁδὸν καὶ αὐτὴ παρεκίνει πρὸς ἰδέαν ἀπογνώσεως, ἐνὸς ἀγῶνος τοῦ μικροῦ Βασιλείου κατὰ τῆς Μ. Δυνάμεως Αὐστρουγγαρίας. Ἡ Κυβέρνησις μας φαίνεται νὰ εἶχε μερικὰς ἐλπίδας καὶ ἐνθαρρύνσεις («τὸ allez y» τοῦ Ἰσδόλσκυ), αἱ ὁποῖαι τὴν ἔκαμνον νὰ πιστεύῃ, ὅτι ἡ Σερβία εἰς ἓν τοιοῦτον τρελλὸν ἐπιχειρήμα δὲν δύναται νὰ ἐγκαταλειφθῇ ὑπὸ τῆς Ρωσσίας καὶ ἠτοιμάζετο διὰ τὸ τελευταῖον πῆδημά της. Ἐγνώριζα τὰς ἐπὶ διακόσια ἔτη σχέσεις μας μετὰ τῆς Ρωσσίας τόσο ἀκριβῶς, ὥστε νὰ στηριχθῶ ἐπὶ τῆς ἐπισήμου Ρωσσίας. Μέρος τοῦ λαοῦ μας, οἱ Μαυροβούνιοι, ἐπὶ διακόσια ἔτη ἔλαβον μέρος μὲ τὰ ἴδια μέσα εἰς κάθε πόλεμον τῆς Ρωσσίας κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Γαλλίας καὶ πάντοτε κατὰ τὸν δέκατον ὄγδοον αἰῶνα μετὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης παρεδόθησαν εἰς τὴν εὐνοίαν καὶ τὴν ἀμνησίαν τῶν Τούρκων, ἀλλὰ κατὰ τὸν δέκατον ἕνατον αἰῶνα ἐξηναγκάσθησαν ὑπὸ τῆς Ρωσσίας νὰ παραχωρήσουν εἰς τὴν Αὐστρίαν τὸν μὲ αἷμα κατακτηθέντα κόλπον τοῦ Κατάρου, καὶ ὅταν διὰ δευτέραν φορὰν ἐφθασαν μέχρι τῆς θαλάσσης, ἐξηναγκάσθησαν νὰ ἐπιτρέψουν διὰ τὸν ἑαυτὸν των τὴν Αὐστριακὴν θαλασσίαν ἀστυνομίαν.

» Καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν Σερβίαν; Ἐγκαταλειφθέντες ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, ὑπηκούσαμεν δουλικῶς εἰς πᾶσαν διαταγὴν τῆς Ρωσσίας,

ἤμεθα πάντοτε ἐν πολέμῳ καὶ εἰρήνῃ ρωσικοὶ βοηθοὶ εἰς τὸ γέμισμα τῶν κανονιῶν τῆς, δὲν ἠθελήσαμεν νὰ δεχθῶμεν τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίην ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, δὲν ἠθέλομεν νὰ ὑποσχεθῶμεν οὔτε τὴν οὐδετερότητα, ἐν περιπτώσει πολέμου μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ρωσσίας, καὶ ἡ ἀνταμοιβὴ δι' αὐτὸ κατὰ πρότερον ἦτο ἡ συνομολόγησις τοῦ Βουκουρεστίου καὶ κατόπιν τὸ Βερολίμιον Συνέδριον. Τότε ἡ Ρωσσία μᾶς ἐξηνάγκασε νὰ γίνωμεν φιλαυστριακοί, καὶ ἔταν ἐγίναμεν, μᾶς μετεχειρίσθησαν ὡς ἐχθροὺς καὶ προδότας τῆς σλαβικῆς ιδέας. Δι' ἐμὲ ἦτο διατυχῆς, ὅτι καὶ ἀπὸ τὸν Ἰσθόλσκυ δὲν εἶχομεν νὰ περιμένωμεν τίποτε τὸ καλλίτερον καὶ ὅτι εἰς ἓνα ἀγῶνα μὲ τὴν Αὐστρίαν θὰ ἐμέναμεν μόνοι, διότι ἡ Ρωσσία εἶχεν ἤδη πρὸ καιροῦ παραδώσει τὴν Βοσνίαν καὶ Ἑρζεγοβίην εἰς τὴν Αὐστρίαν. Οἱ διοικοῦντες εἰς τὸ Βελιγράδιον ὑπελόγιζον μὲ τὴν ὑποστήριξιν τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως. Ἄλλ' ἐγνώριζα τὸν ἱερὸν σεβασμὸν, τὸν ὅποιον ἔχει ὅλη ἡ Εὐρώπη πρὸ παντὸς τετελεσμένου γεγονότος καὶ ἤξευρα ὅτι καὶ ἡ Δύσις δὲν θὰ κινήσῃ τὸ δακτυλάκι τῆς διὰ νὰ μᾶς βοηθήσῃ, καὶ ἡ Αὐστρία θὰ σχίσῃ μὲ τὴν ἀκριβῶς ἐπιτυχίαν τὴν Βερολίμιον συνθήκην, ὅπως εἶχον κάμει οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Φιλιππούπολιν. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ ὑπολογίσῃ κανεὶς μὲ τὸ νέον αὐτὸ τετελεσμένον γεγονὸς καὶ ἔπρεπε νὰ ἐπιχειρήσῃ μὴ τυχὸν ἠμποροῦσε νὰ ἐπιτύχῃ ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου ἐν ὄφελος διὰ τὸν λαὸν μας, καὶ τὴν ὅλην Βαλκανικὴν χερσονήσον. Ἐπειδὴ λοιπὸν ὡς ἀντιπρόσωπος τῆς «μύριος ἀντιδράσεως» δὲν εἶχα διόλου καμμίαν συνάφειαν μὲ τοὺς ριζοσπάστας δημοκράτας, οἱ ὅποιοι εἶχον εἰς χεῖρας τῶν τὴν τύχην τῆς Σερβίας, ἀπεφάτισα νὰ ἐνεργήσω ὡς ἰδιώτης καὶ μετέβην εἰς τὴν Βιέννην καὶ τὸ Βερολίμιον, διὰ νὰ δράσω εἰς τὰς ἐφημερίδας μὲ συνεντεύξεις, μὲ δημοσίας διαλέξεις καὶ φυλλάδια διὰ τὸ μέλλον τοῦ ἔθνους μας καὶ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου. Τὸ κῆμα τῶν ἰδεῶν ἦτο τὸ ἑξῆς :

» Ἡ Αὐστρία θὰ ἐνώσῃ τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίην. Τοιοῦτοτρόπως θὰ καταστῇ τὸ κράτος τοῦτο συγχρόνως βαλκανικὸν κράτος καὶ μάλιστα τὸ ἰσχυρότερον μεταξὺ αὐτῶν. Ἐπομένως δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ γίνῃ σκέψις περὶ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου μὲ τὴν Αὐστρίαν ἐπὶ κεφαλῆς ; Περὶ τῆς Τουρκίας δὲν δύναται νὰ σκεφθῇ κανεὶς πλέον τῶρα εἶνε ἀνίσχυρος νὰ ἐπιχειρήσῃ τὸσον μέγαλον ἔργον.

Ἡμεῖς οἱ Βαλκάνιοι εἰργάσθημεν ἐπὶ ἑκατὸν ἔτη ν' ἀποκρυσταλλώσωμεν μίαν σταθερὰν ἔνωσιν διὰ μίαν Βαλκανικὴν δύναμιν ἐκ τῆς Σερβίας, τῆς Ἑλλάδος, τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας. Δὲν τὸ κατορθώσαμεν. Δι' αὐτὸ ἐν μέρει εἴμεθα ἡμεῖς ἔνοχοι—διὰ τῆς πρώρου μας μιμήσεως τοῦ δυτικοῦ κοινοβουλευτισμοῦ—ἐν μέρει ἠμποδίσθημεν ἔξωθεν εἰς τοῦτο. Καλά. Ἀλλὰ οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ὅμως δὲν δύνανται νὰ παραιτηθοῦν τῆς ἐθνικῆς ἐκπληρώσεώς των, ὀφείλουν νὰ ἐξακολουθήσουν ἐργαζόμενοι διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῶν ἐθνικῶν κρατῶν των. Εἰδικῶς ἡμεῖς οἱ Σέρβοι τί ὀφείλομεν νὰ κάμωμεν; Διὰ τῆς προσαρτήσεως τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἑρζεγοβίνης θὰ εὐρίσκονται ὑπὸ τὸ σκῆπτρον τῶν Ἀψδούργων τὰ δύο τρίτα τοῦ σερβοκρατικοῦ ἔθνους. Ἡ φυσικὴ ἔλιξι, τὴν ὁποίαν ἠθελήσαμεν νὰ ἐξασκήσωμεν ἐπὶ τῶν Σερβοκρατῶν τῆς Αὐστρουγγαρίας, ἐξασκεῖται ἤδη ἐφ' ἡμῶν ὑπὸ τῆς Αὐστρίας, τόσον περισσότερον, καθ' ὅσον οἱ ὁμοεθνεῖς μας εἰς τὴν μοναρχίαν εὐρίσκονται ἐπὶ ἀνωτέρας βαθμίδος πολιτισμοῦ.

» Ἄν οἱ πολιτικοὶ τῆς Αὐστρίας εἶνε ἄξιοι τῆς ἀποστολῆς των, τότε θὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς προσαρτήσεως διὰ ν' ἀποτελέσουν ἐκ τῶν χωρῶν τούτων καὶ τοῦ λεγομένου τρισυποστάτου Βασιλείου ἓνα Σερβοκρατικὸν Κράτος, τότε θὰ μεταβοῦν ἀπὸ τὸν δυϊσμόν εἰς τὸν τριαδισμόν, τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον τὰ γεγονότα κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἔδειξαν ἀρκετά, ὅτι αἱ ἐθνότητες εἰς τὴν Μοναρχίαν μόνον καὶ μόνον διὰ τῆς ὁμοσπονδίας δύνανται νὰ καθησυχάσουν. Ἀφοῦ εἶνε ἐντελῶς ἀδύνατος ἡ σκέψις πρὸς ἐπάνοδον εἰς τὴν ἀπολυταρχίαν καὶ τὴν συγκεντρωτικὴν διοίκησιν, τότε ὁ τριαδισμὸς θὰ ἦτο ἡ φυσικὴ μετάδοσις τῶν ἐθνικῶς συγκεροτημένων καὶ αὐτονόμων Βασιλείων καὶ χωρῶν πρὸς τὸ ὁμόσπονδον κράτος. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ Αὐστρία θὰ ἐξήσκει κολοσιαιαν ἐγκυστερικὴν δύναμιν ἐφ' ὅλων τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν· τοῦλάχιστον διὰ τὴν Σερβίαν νομίζω, ὅτι πολὺ προθύμως θὰ προσεχώρει εἰς τὸ Σερβοκρατικὸν κράτος τῆς Αὐστρίας. Ὁ λαὸς μας καὶ ἡ ἐθνικὴ μας δυναστεία θὰ ἤρχοντο πολὺ εὐχαρίστως εἰς μίαν θέσιν εἰς τὴν Αὐστρίαν, τὴν ὁποίαν κατέχουν σήμερον τὰ Βασίλεια Βαυαρίας καὶ Σαξονίας εἰς τὸ γερμανικὸν ὁμόσπονδον κράτος. Εἰμι πεπεισμένοι, ὅτι ἡ Σερβία θὰ ἐδέχετο δι' ἀμέσου δημοψηφίσματος τοιαύτην ἔνωσιν ὁλοκλήρου τοῦ Σερβοκρατικοῦ ἔθνους, ὅπως δυνηθῶμεν τέλος ν' ἀφοσιωθῶμεν μετ' ἠνωμέναις δυνάμεις εἰς τὴν

ἐκπολιτιστικὴν ἐργασίαν. Εἶνε λίαν πιθανόν, ὅτι τὰ λοιπὰ Βαλκανικὰ κράτη θὰ κατέληγον βαθμηδόν εἰς τὴν πεποιθήσιν, ὅτι καὶ δι' αὐτὰ θὰ ἦτο πολὺ ὠφέλιμον ν' ἀνήκουν εἰς τὸν ἰσχυρὸν αὐτὸν σύνδεσμον κρατῶν, ὁ ὁποῖος τοιοῦτοτρόπως θὰ καθίστατο ἐν ἀληθῆς ἀνατολικὸν κράτος. Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὴν προπαγάνδαν μου δι' ἐν Βαλκανικὸν κράτος ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Αὐστρίας δὲν περιορίσθην μόνον εἰς τὴν δημοσιογραφικὴν δρᾶσιν, ἀλλ' ἐζήτησα καὶ κατώρθωσα νὰ ἐπικοινωνήσω μὲ τὸν τότε διοικοῦντα πολιτικὸν τῆς Αὐστρίας. Ἐσκέφθην ὁ ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος δι' ἓνα Αὐστριακὸν πολιτικὸν ἐδειξε ἐνα τόσον ἀσύνηθες μέτρον πρωτοβουλίας, ν' ἀψηφίσῃ ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην διὰ νὰ μεταβάλῃ μὲ μίαν μονοκονδυλιὰν τὴν κατοχὴν τῆς Βοσνίας καὶ τῆς Ἐρζεγοβίνης εἰς προσάρτησιν, αὐτὸς ὁ ἀνὴρ θὰ εἶνε ἱκανὸς νὰ συλλάβῃ τὴν περισσότερον μεγαλειτέραν ἰδέαν, ἣ ὅποια θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἰσχύϊν τῆς Αὐστρίας μέχρι τοῦ Αἰγαίου πελάγους.

» De mortuis nil nisi bene... Ἠπατήθη εἰς τὴν προσδοκίαν μου.

» Εἶδα φανερά, ὅτι πᾶσα περαιτέρω προπαγάνδα τῆς ἰδέας ἐνὸς Βαλκανικοῦ Συνδέσμου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Αὐστρίας δὲν εἶχε καμμίαν ἐλπίδα καὶ παρητήθη.

« Ἄλλ' ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος ἠγνόησε ποῖον μεγάλον ὄφελος εἶχε νὰ προσπορισθῇ ἐξ ἐνὸς βαλκανικοῦ συνδέσμου, ἦτο ἡ ρωσικὴ διπλωματία. Δὲν ἐχρειάζετο παρὰ νὰ γυρίσῃ τὸ νόμισμα ἀπὸ τὴν ἄλλην ὄψιν του. Ἀντὶ ἐνὸς συνδέσμου μὲ τὴν Τουρκίαν ἐπὶ κεφαλῆς διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Βαλκανικῆς, ἔπρεπε νὰ ἐργασθῇ κανεὶς δι' ἓνα βαλκανικὸν σύνδεσμον μὲ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Ρωσίας, ὅπως σφυρηλατήσῃ ἰσχυρὸν ὄπλον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ κατὰ τῆς Αὐστρίας, ἂν ἡ τελευταία μετὰ τὸ ἐγκαταλειφθὲν σαντζάκιον τοῦ Νοβιπαζάρ κατελαμβάνετο ἀπὸ μεγάλον καὶ μόνον. Καὶ ἡ ρωσικὴ διπλωματία ἐρρίφθη μὲ ὄλην τὴν δύναμιν τοῦ γιγαντιαίου κράτους εἰς τὴν ἐργασίαν ταύτην. Ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου διωρίσθη ἀρχιστράτηγος τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ καὶ ὅταν μετέβῃ εἰς τὴν Πετρούπολιν ὅπως κάμῃ τὴν εἰσοδὸν του ὡς ἀνακηρυχθεὶς βασιλεὺς καὶ εὐχαριστήσῃ διὰ τὴν ἀρχιστρατηγίαν, τότε ἐδήλωσεν ὁ ἴδιος πρὸ τῶν δημοσιογράφων: « Ἄν ὁ κυρίαρχός

μας καὶ αὐτοκράτωρ διατάξῃ, ἀπαντῶ μὲ μίαν μόνον λέξιν: «Διατάξατε!» Ὁ ρώσσοσ πρεσβευτῆς εἰς τὸ Βελιγράδιον ἠδυνήθη νὰ δηλώσῃ ταχύτατα: «Ἡ Σερβία δὲν θὰ ἐπιχειρήσῃ τίποτε χωρὶς τὴν συμβουλήν τῆς Ρωσσίας.» Αὐτὸς ὁ ἰσχυρισμὸς δὲν διεφεύσθη μέχρι σήμερον οὔτε ἐκ ρωσικοῦ, οὔτε ἐκ σερβικοῦ μέρους, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ἂν διεφεύδετο, ἡμεῖς εἰς τὴν Σερβίαν γνωρίζομεν ὅτι ὁ ἰσχυρισμὸς αὐτὸς διὰ τὰ τελευταῖα δώδεκα ἔτη εἶνε πληρέστατα δεδικαιολογημένος. Εἰς τὴν Βουλγαρίαν τὸ ἔργον ἦτο κάπως δυσκολώτερον. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν εἶνε ἀραβούργημα εἰς τὸ βουλγαρικὸν οἰκοδόμημα τοῦ κράτους, ἀλλὰ κυρίαρχος, ὁ ὅποιος γνωρίζει ἀκριβῶς τὸ τί θέλει εἰς τὴν πολιτικὴν. Οἱ ὑπουργοὶ του δὲν λησμονοῦν τόσον εὐκόλα τὰ ρωσικὰ εὐεργετήματα μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν ἐκ τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' ἡ ρωσικὴ διπλωματία εἶνε γερὸ ἀτοῦ εἰς τὰ χέρια. Τὴν Μακεδονίαν: Τώρα ἢ ποτέ! Τὰ μαγικὰ λόγια ἠδύναντο νὰ κάμουν τοὺς Βουλγάρους καὶ τοὺς Σέρβους νὰ λησμονήσουν καὶ αὐτὴν τὴν Σλιβνίτσαν (ἔπου οἱ Βούλγαροι ἐνίκησαν τοὺς Σέρβους κατὰ τὸν τελευταῖον σερβοβουλγαρικὸν πόλεμον). Τὰ δύο κράτη ἐκερδήθησαν διὰ τὸν σύνδεσμον.

» Ἐμενε πλέον ἢ Ἑλλάς. Εἰς αὐτὴν ἐχρειάζετο νὰ δειχθῇ μόνον ἢ Κρήτη καὶ νὰ λεχθῇ: «Ὀλόκληρα πενήντα χρόνια διαρκεῖ τὸ μάρτυριὸν τῆς Κρήτης. Ἡμποδίσατε τὴν εἰσοδὸν τῶν βουλευτῶν τῆς εἰς τὴν Βουλὴν σας μὲ ἔνοπλον βίαν, ἀπλῶς διὰ νὰ δεῖξετε τὴν πειθαρχίαν σας πρὸς τὴν Εὐρώπην. Τί σᾶς ὠφέλησεν αὐτὴ ἢ αὐτοθυσία; Ἐπιστήμως δὲν δυνάμεθα νὰ σᾶς βοηθήσωμεν, ἀλλ' ἂν μαζί μὲ τοὺς ἄλλους βαλκανίους ἐνωθῇ ἢ Κρήτη μαζί σας καὶ ἂν ἴσως πάρετε τὴν Ἠπειρον, ὅλη ἢ Εὐρώπη δὲν δύναται νὰ κάμῃ τίποτε». Αὐτὸ ἐπέδρασε.

» Ναι, ἀλήθεια, μένει ἢ Ρουμανία ἀκόμη, μὲ μέγαλον γερμανικῶς ὀργανωμένον στρατόν. Αὐτὴ εὐρίσκειται εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Τριπλῆς συμμαχίας. Θὰ ἠδύναντο νὰ ἐγίνετο ὀλεθρία εἰς τὸν νέον βαλκανικὸν σύνδεσμον. Πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἠμπορεῖ νὰ γίνῃ λόγος εἰσόδου τῆς Ρουμανίας εἰς τὸν βαλκανικὸν σύνδεσμον. Ἡ βεσσαραβικὴ πληγὴ ποιεῖ ἀκόμη πολὺ. (Κατὰ τὴν συνθήκην τοῦ τελευταίου ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου ἢ Ρουμανία ἔχασε τὴν Βεσσαραβίαν). «Ἄλλ' ἂν ἠδύναντο τοῦλάχιστον ν' ἀποκτήσουν τὴν οὐδετερότητα τῆς Ρουμανίας!»

Μάχη ἐκ τοῦ δυοτάδην μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων
περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν.

Τότε ἐνεθυμήθη ἡ Ρωσία τὴν μεγάλην ὑπηρεσίαν, τὴν ὁποίαν τῆς
πρόσέφερον ἡ Ρουμανία παρὰ τὴν Πλευραν, ἐνεθυμήθη ὅτι ὁ βασιλεὺς

Κάρολος τότε δὲν ὠδήγησεν εἰς τὴν νίκην μόνον τὸν ρουμανικόν, ἀλλὰ καὶ τὸν-ρωσικὸν στρατὸν καὶ τὸν διώρισε τώρα μόλις στρατηγὸν τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ...

»Τοῦτο πρέπει ἀναντιρρήτως νὰ συγκινή μίαν γνησίαν καρδίαν γενναίου στρατιώτου. Ἐνας ρώσος στρατηγὸς καὶ ὁ βασιλεὺς ἑνὸς ὀρθοδόξου λαοῦ δὲν θὰ κηρύξη τόσο εὐκολα τὸν πόλεμον κατὰ ὀρθοδόξων χριστιανικῶν στρατῶν, καὶ ἂν παρὰ πᾶσαν πιθανότητα διὰ πρώτην φοράν κατὰ τὴν πεντηκονταετῆ κυβέρνησίν του ἤθελε νὰ ἦτο περισσότερον γερμανὸς πρίγκηψ ἀπὸ ρουμῆνος βασιλεὺς—μερικὰ ρωσικὰ στρατιωτικὰ σώματα εἰς τὰ σύνορα θὰ τοῦ ἀποδείξουν ὅτι σκοπιμώτερον εἶνε νὰ μείνῃ οὐδέτερος...

»Οὕτω θὰ συνέβησαν τὰ πράγματα καὶ οὕτως ἔγινε γεγονός τῆ «χίμαιρα» ἑνὸς Βαλκανικοῦ Συνδέσμου.

»Καθ' ἣν στιγμὴν γράφω τὰς γραμμὰς ταύτας (Τρίτη 25 Σεπτεμβρίου— 8 Ὀκτωβρίου) φωνάζουν οἱ ἑφημεριδοπῶλαι κάτω ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ οἴκου μου :

—«Νέα τηλεγραφήματα! Τὸ Μαυροβούνιον ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ταξιαρχία τοῦ Κατίνσκη ὑπερέβη ἤδη τὰ ἡμέτερα σύνορα!»

»Ἀγοράζω ἓν πράρτημα :—«Ἡ πρώτη μάχη εἰς τὰ σύνορα ἐστοίχισεν εἰς τοὺς Τούρκους 80 νεκροὺς, εἰς τοὺς Μαυροβουνίους 2 νεκροὺς καὶ 12 τραυματίας.»

»Τί; Χωρὶς ὑπόμνημα, χωρὶς τελεσίγραφον, ἐνῶ ἀκόμη ἀμφοτέροι οἱ ἐπιτετραμμένοι δὲν ἔλαβον τὰ διαβατήριά των; Αὐτὸ εἶνε ὀλίγον Μαυροβουνιωτικόν... Ἀλλὰ μίαν πρηγορία: Τὸ μέτωπον τοῦ λευκοῦ Βασιλέως μας, τὸ ὅποιον κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ἦτο πολὺ σκυθρωπὸν, ἐφωτίσθη κομμάτι, ὅταν ὁ Βασιλεὺς μετέβη εἰς τὸν στρατόν.

»Τυμπανοκρουσία! Οἱ στρατιῶται τῆς τρίτης μας ἡλικίας τοῦ ἐβδόμου συντάγματος ὤρμουσαν ἐκ τοῦ κτιρίου τοῦ δευτέρου Γυμνασίου τοῦ Βελιγραδίου, ἔπου εἶχαν στρατωνισθῆ ἕνεκα τοῦ διαρκοῦς βροχεροῦ καιροῦ, εἰς τὸν δρόμον. Ἀπὸ ἄλλον δρόμον ἔρχεται ἄλλα πλῆθος στρατιωτῶν.

»Τὴν ἰδίαν στιγμὴν καταφθάνει ἀσθμαίων εἰς τὸ δωμάτιόν μου ἓνας φίλος.

—» Ἐρχομαι ἀπὸ τὸ ὑπουργεῖον. Πρὸ ὀλίγου εἰς τὰς 4 οἱ πρεσβευταὶ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ρωσίας ἐπέδωκαν εἰς τὴν κυβέρνησίν μας διακοίνωσιν, εἰς τὴν ὁποῖαν δηλοῦται, ὅτι αἱ μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Τουρκίαν θὰ ἐφαρμοσθοῦν ὑπὸ τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ὅτι θὰ ἐμποδίσουν πᾶσαν δρᾶσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ὅτι δὲν θὰ ἐπιτρέψουν καμμίαν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν κτλ.

—» Δὲν ἐδήλωσε πρὸς αὐτοὺς ὁ Πάσιτς (ὁ ἤδη Πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας), ὅτι ἑκατὸν χρόνια τώρα αἱ Μ. Δυνάμεις ὑπόσχονται πανηγυρικῶς τὰς μεταρρυθμίσεις εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅτι ἡμεῖς οἱ Βαλκάνιοι...

—» Ὅχι. Ὁ Πάσιτς εἶπε μόνον πρὸς τοὺς δύο πρεσβευτάς, ὅτι λαμβάνει γνῶσιν τῆς ἀνακοινώσεώς των, ὑπεκλίθη πρὸ αὐτῶν καὶ ἀφῆκε τὴν αἴθουσαν.

—» Κρίμα πὸς δὲν ἠμπόρεσε κανεὶς νὰ ἰδῇ τὸ βλέμμα, τὸ ὅποιον ἀντήλλαξεν ὁ Πάσιτς μὲ τὴν Ἐξοχότητά του τὸν Ἄρτβιγ εἰς αὐτὴν τὴν ἱστορικὴν στιγμήν...

—» Θέλεις νὰ εἰπῆς διὰ τὸ γεμᾶτον ἔννοιαν μετῴμιαν τῶν αἰωνοσκόπων;

—» Δὲν ἠξεύρω. Ὑστερα ἀπὸ εἰς τὰ ὅποια πρέπει νὰ συνέδησαν, δυνατὸν ὁ Πρωθυπουργὸς μας νὰ ἔρριψε πρὸς τὸν Ρῶσον πρεσβευτὴν ἓν πολὺ ἐξηγρημένον βλέμμα. Τὸ κύριον δὲν θὰ ἀποφασισθῇ διὰ τῶν διπλωματικῶν διακοινώσεων, ἀλλὰ δι' αὐτῶν ἐκεῖ...

» Καὶ εἶδειξά τὰ σχηματισμένα στρατεύματα, τὰ ὅποια παρ' ἑλὴν τὴν ὀρμητικὴν βροχὴν ἐβάδιζον μὲ σταθερὸν βῆμα ἀπὸ τὸ Γυμνάσιον πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν...

Ἄς ἴδωμεν τώρα ποῖα κατὰ τὰς κρίσιμωτάτας ταύτας στιγμὰς ὑπῆρξεν ἡ στάσις τῶν ἀμεσώτερον εἰς τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων, αἵτινες εἶχον καὶ ἔχουσι ζωτικώτερα τῶν λοιπῶν συμφέροντα εἰς τὴν ἐγγύς Ἀνατολήν.

Α'. — ΟΙ ΡΩΣΟΙ.

Εἰς τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον τῆς 8ης Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Πετρούπολιν ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ προέβη εἰς εὐρείας ἀνακοινώσεις περὶ τῆς εὐρωπαϊκῆς καταστάσεως. Κατὰ τὴν ρωσικὴν

ἐφημερίδα «Ρέτς» ὁ ὑπουργὸς εἶπε περίπου τὰ ἑξῆς :

«—Κατὰ τὴν ἑναρξιν τῶν περιπλοκῶν εἰς τὴν πλησίον Ἀνατολήν προέκυψαν φόβοι περὶ τῆς διατηρήσεως τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. Οἱ φόβοι αὗτοι προήρχοντο πρὸ παντός ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἡ Αὐστρουγγαρία, τῆς ὁποίας λόγῳ τῶν φυσικῶν καταστάσεων θὰ θιγοῦν ἀμεσώτατα συμφέροντα ἐκ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, δύναται νὰ προσελάσῃ ἐπιθετικῶς.

»Διὰ τοῦτο πρὸ πολλοῦ ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ἤρχισαν διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ πάραυτα ἐφάνη ὅτι αἱ Δυνάμεις εἶνε ὁμοθυμῶς ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ ἠθέλησαν νὰ λάβουν ὅλα τὰ μέτρα πρὸς διευθέτησιν τῶν βαλκανικῶν ταραχῶν. Ὅταν λοιπὸν ἐβεβαιώθη ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ βασισθοῦν εἰς τὰ βαλκανικὰ κράτη πρὸς προφύλαξιν τῆς εἰρήνης, ἀπεφάσισαν αἱ Μ. Δυνάμεις νὰ λάβουν ὅλα τὰ μέτρα πρὸς ἐντοπισμὸν τοῦ πολέμου. Ἰδιαιτέρως ἐγιναν ἐπίμονοι διαπραγματεύσεις μὲ τὴν Αὐστρουγγαρίαν, τὴν μᾶλλον ἐνδιαφερομένην Δύναμιν, διότι θὰ ἀντέδρων αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις διὰ μίαν ἐνδεχομένην ἐνεργητικὴν προέλασιν τῆς Αὐστρουγγαρίας.

»Διὰ διαπραγματεύσεων κατωρθώθη νὰ καθορισθῇ ἀμετακλήτως ὅτι ἡ Αὐστρουγγαρία πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχει διόλου ἐπιθετικὰς προθέσεις. Ἐπὶ τῇ βάσει ἐγγράφων δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ αὐτοῦ ὡς γεγονότος, τὸ ὁποῖον ἐγίνε δεκτὸν συμπαθῶς ὑφ' ὅλων τῶν Δυνάμεων.

»Μερικὰ μέτρα προετοιμασίας, τὰ ὁποῖα ἐλήφθησαν ὄχι μόνον ὑπὸ τῆς Αὐστρουγγαρίας, ἀλλὰ καὶ ὑπ' ἄλλων Δυνάμεων, συνορευουσῶν πρὸς τὰ ἐμπόλεμα κράτη, παρέχουν τὴν ἐντύπωσιν ὡς πολεμικαὶ προετοιμασίαι, ἀλλ' ὅμως δύναται νὰ λεχθῆ ὅτι ὅλα αὐτὰ τὰ μέτρα ἀποβλέπουν μόνον εἰς τὴν ἀσφάλειαν τῶν ἰδίων συνόρων.

»Οἱ ἀνώτεροι κύκλοι τῆς Ρωσίας εἶνε πληρέστατα εὐχαριστημένοι ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν διπλωματικῶν διαπραγματεύσεων, τὸ ὁποῖον ἀναταποκρίνεται ἐν γένει πρὸς τὴν σημερινὴν τάσιν πρὸς διατήρησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης . . .»

Ἐπὶ τῇ βάσει ὅλων αὐτῶν τῶν τεκμηρίων ἠδυνήθη ὁ Σαζόνωφ νὰ δηλώσῃ ὅτι ἐξησφαλισθῆ ἡ εὐρωπαϊκὴ εἰρήνη καὶ ἡ Ρωσία δὲν θὰ συμμετάσχῃ εἰς τὸν πόλεμον. Τοῦτο ἐνισχύετο καὶ ἀπὸ τῶν σταθε-

ρῶν σχέσεων τῆς Ρωσίας πρὸς τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν καὶ ὑπὸ τῆς γενικῆς διαθέσεως τῶν Μ. Δυνάμεων.

Ὁ δὲ «Νέος Ἐλευθερος Τύπος» σχολιάζων ἤδη τὰς δηλώσεις ταύτας ἀπέδιδεν εἰς αὐτὰς ὑψίστην σημασίαν, λέγων : «Τονίζομεν εὐθὺς ἀμέσως τὸ σπουδαιότατον. Ἐνυπάρχει εἰς τὴν δήλωσιν ὅτι ἡ Ρωσία δὲν θὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον. Ἡ διαβεβαίωσις αὐτῆ τῆς ἐγκρατείας τῆς Ρωσίας καὶ ἡ ἐπιρροή της νὰ μὴ ἐπεμβῆ εἰς τὸν πόλεμον αἰτιολογεῖται ἀπὸ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν γενομένων διαπραγματεύσεων μετὰ τῆς Αὐστρουγγαρίας. Ὅταν αἱ Δυνάμεις δὲν ἠδυνήθησαν ν' ἀναχαιτίσουν τὸν πόλεμον, ἐφρόντισαν νὰ τὸν ἐντοπίσουν. Προκειμένου περὶ τῶν ὅσα λέγει περὶ τῆς Αὐστρίας, ἐπέισθη ὁ Ρῶσος Ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι αὐτῆ, καθὼς λέγει, πρὸς τὸ παρὸν δὲν ἔχει ἐπιθετικὰς διαθέσεις. Τὴν ἰδέαν ταύτην ἠντλησεν ἐκ διπλωματικῶν ἀποδείξεων. Διὰ τοῦτο θεωρεῖ ἐξησφαλισμένην τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ Ρωσία δὲν θὰ συμμετάσχη εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ Τσάρος ἐνέκρινε τὴν πολιτικὴν ταύτην.

»Πράγματι ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ Ρώσου Ὑπουργοῦ προκύπτουν μερικὰ σημεῖα, τὰ ὁποῖα, ἀδιάφορον ἂν χρωματίζωνται ῥωσικῶς, εἶνε ἱκανοποιητικά. Πληροφορούμεθα ἐκ Πετροπόλεως, ὅτι ἡ Ρωσία δὲν θὰ συμμετάσχη εἰς τὸν πόλεμον. Ἀκούομεν πάλιν ἐκ Πετροπόλεως ὅτι πᾶσα ἐνεργητικὴ προέλασις τῆς Αὐστρουγγρικῆς Μοναρχίας, ἢ ὁποῖα ὀνομάζεται ὑπὸ τοῦ κ. Σαζόνωφ ἢ μᾶλλον ἐνδιαφερομένη Δύναμις, θὰ ἔφερε πάραυτα εἰς τὴν ἔκρηξιν ἐνὸς Εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Περαιτέρω ἀκούομεν ἐκ Πετροπόλεως ὅτι περὶ αὐτοῦ ἔγεινε ζωηροτάτη διαπραγματεύσις μετὰ τῆς Αὐστρουγγαρίας καὶ ὅτι ἡ Ρωσία ἔχει τὴν δι' ἐγγράφων ἀπόδειξιν ὅτι εἰς τὴν Βιέννην, καθὼς λέγει, πρὸς τὸ παρὸν, δὲν σχεδιάζονται ἐπιθετικαὶ ἐπιχειρήσεις. Ἐκ τούτων συμπεραίνομεν· αἱ τόσον συχνὰ διαμφισθητηθεῖσαι διαπραγματεύσεις, περὶ τῶν ὁποίων ἐπληροφορήθημεν ἐκ Παρισίων, ἔγιναν πράγματι, ἀδιάφορον ἂν ἡ μορφή ἦτο τοιαύτη ἢ τοιαύτη. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε ὅτι οὔτε ἡ Αὐστρουγγαρία οὔτε ἡ Ρωσία ἀναμιγνύονται εἰς τὸν πόλεμον. Ὁ χρωματισμὸς τοῦ γεγονότος τούτου φυσικὰ εἶνε ῥωσικός. Ἡ Αὐστρουγγαρία δὲν εἶχεν ἐπιθετικὴν πολιτικὴν καὶ ἐκ τοῦ ἀναμφισθητήτου τούτου γεγονότος προκύπτει ὅτι ἡ ἐγκράτειά της προϋπήρχεν ἤδη ἀπὸ τὴν Ρωσικὴν ἐγκράτειαν καὶ ἀσφαλῶς δὲν

προσῆλθεν ἐκ ταύτης ἢ ἐξηναγκάσθη ἐμμέσως. Ἀκόμη προκύπτει ἐκ τῆς ἐκθέσεως τοῦ κ. Σαζόνωφ ὅτι ἡ τάξις εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἀκόμη καὶ εἰς τὸ μέλλον, δύναται νὰ ἐπιτευχθῇ μόνον διὰ μιᾶς συνεννόησεως μετὰ τῆς Ρωσίας, ἀκριβῶς ὅπως ὑπάρχει συμφωνία γνωμῶν καὶ διὰ τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ πολέμου. Ἐπειδὴ δὲ ἡμεῖς, ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν Ρωσικὴν μαρτυρίαν, εἴμεθα ἢ πλεον ἐνδιαφερομένη Δύναμις καὶ ἐπειδὴ ἡ Ρωσία ὅπως οὖν εἶνε μεγάλως ἐνδιαφερομένη Δύναμις, δύναται ὄχι μόνον νὰ προέλθῃ, ἀλλὰ καὶ δὲν πρέπει ν' ἀποσοδηθῇ μία διαυγῆς ἀνταλλαγὴ γνωμῶν εἰς τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν τὰ ὑπὸ τοῦ πολέμου δημιουργηθέντα γεγονότα πρόκεινται καθαρῶς...

Β'.—ΟΙ ΑΓΓΛΟΙ.

Ἐνῶ ὁ Μαυροβουνιωτικὸς στρατὸς προὐχώρει ἤδη νικηφόρος εἰς τὴν Βόρειον Ἀλβανίαν, ὁ Τύπος καὶ οἱ πολιτικοὶ κύκλοι τῆς Ἀγγλικῆς Μητροπόλεως ἐχαρακτίζον τὸ εἰς ὧρας μετρούμενον χρονικὸν διάστημα ὡς «περίοδον ἀναμονῆς». Ἐξεφράζετο δ' ἐλπίς ὅτι τὴν τελευταίαν στιγμὴν θὰ ἐξευρίσκετο τρόπος λύσεως τοῦ δυσεπιλύτου προβλήματος — τῆς εὐρέσεως δηλαδὴ τύπου τινὸς ἱκανοποιούντος ἀφ' ἑνὸς τὰ ἐν ἐπιστρατεία εὕρισκόμενα ὁμόσπονδα Βαλκανικὰ Κράτη, καὶ ἀφ' ἑτέρου μὴ θίγοντος τὴν φιλοτιμίαν τῆς Πύλης.

Ὀλίγιστα, ἐντούτοις, παρηλθόν ἡμέραι καὶ οἱ ἀρθρογράφοι ἔμεινον σύμφωνοι ὅτι αἱ τοιαῦται ἐλπίδες ἡδύναντο νὰ θεωρηθῶν πλεον ὡς μάταιαι.

Ἡ διπλωματικὴ ἤδη κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐξετίθετο μὲ πολλὴν σαφήνειαν καὶ παρρησίαν εἰς τὰ «Ἡμερήσια Νέα» ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς πολιτικογράφου Σάρολδ Σπένδερ, ἐνὸς τῶν μάλλον διακεκριμένων φιλελευθέρων δημοσιολόγων. Καὶ διὰ νὰ κατανοηθῇ τὸ κῦρος μὲ τὸ ὅποσον ἔγραψεν ὁ Σπένδερ, ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς αὐτὸν ὀφείλεται ἡ ἀποκάλυψις — προτοῦ εἰσέτι ὁμιλήσῃ σχετικῶς εἰς τὴν Βουλὴν ὁ Γρέυ — ὅτι ὄχι ἡ Ἀγγλία, ἀλλ' ἡ Αὐστρία ἐπέφερον ἐπιβράδυνσιν εἰς τὴν ἐνέργειαν τῶν Δυνάμεων, προτείνουσα τροποποιήσεις εἰς τὰς προτάσεις τοῦ Πουανκαρέ· ἡ Ἀγγλία, κατὰ τὸν Σπένδερ, ἐπρότεινε ἀπλῶς νὰ γίνουσι συστάσεις πρὸς τὴν Πύλην οὐχὶ ταυτώσημοι (collectives), ἀλλ' ὅμοιοι μὲν, χωριστὰ δὲ ὑπὸ ἐκάστης Δυνάμεως. Ἄλλ' ἡ αἰτήσις αὐτὴ ἀπεκρούσθη ὑπὸ τῶν λοιπῶν Δυνά-

μειων καὶ ἡ Ἀγγλία, χωρὶς ἐπιβράδυνσιν καμμίαν, ἐδέχθη τὰς ὑπὸ τῶν ἄλλων Δυνάμεων καὶ δὴ τῆς Αὐστρίας ἐπενεχθεῖσας τροποποιήσεις εἰς τὸν τόνον τῆς πρὸς τὴν Πύλην Νότας.

Ὁ Σπένδερ ὁμολογεῖ ὅτι ἡ διὰ πολλῶν μόχθων ἐπιτευχθεῖσα ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων ἦτο ἀρνητικὴ καὶ λίαν περιορισμένης εὐρύτητος. Ἡ δὲ ὁμοφωνία αὐτὴ ἦτο μακρὰν πάσης συμπαθείας πρὸς τὰ Μικρὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ἀπέκλινε δὲ ὑπὲρ τῆς Τουρκίας. Διότι ἐπιθυμία τῶν Δυνάμεων ἦτο ὄχι νὰ βοηθήσουν τινὰ τῶν ἐμπολέμων, ἀλλὰ νὰ προλάβουν τὴν Πανευρωπαϊκὴν ἀνάφλεξιν. Πρὸ τοῦ φάσματος τοῦ Πανευρωπαϊκοῦ πολέμου αἱ Δυνάμεις εὕρισκοντο ὑποχρεωμένοι νὰ εἶνε, ἔστω καὶ θεωρητικῶς, μὲ τὸ μέρος τῆς Τουρκίας. Χωρὶς ὅμως νὰ εἶναι καὶ τελείως βέβαιαι ὅτι μία τοιαύτη στάσις θ' ἀπεσοῦσε τὸν Μέγαν Πόλεμον, ὅστις δυνατὸν νὰ προσέκυπτε καὶ ἀπὸ νίκην τῶν Βαλκανικῶν, δυνατὸν ὅμως καὶ ἀπὸ ἧτταν αὐτῶν καὶ δυνατὸν προσέτι νὰ ἐξερρήγγυτο χωρὶς κανὲν προμήνυμα ἀπὸ κάποιον Καγκελλάριον τῆς Εὐρώπης.

«Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη», ἔγραφεν ὁ Σπένδερ, «μολονότι μέχρι στιγμῆς συγκρατοῦνται μὲ ὑστάτην τινὰ ἐλπίδα ὑπὲρ τῆς εἰρήνης, εἶνε πεπρωμένον νὰ πολεμήσουν. Διότι πόλεμον σημαίνει ἡ ἀμετάτρεπτος ἀπόφασίς των νὰ ἐπιμείνουν εἰς μεταρρυθμίσεις ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Δυνάμεων καὶ τὴν ἐπίδρασιν αὐτῶν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Ἄλλ' οὐδεμίᾳ Δύναμιν τολμᾷ νὰ ὑποβοηθήσῃ τὴν ἀπαίτησιν τῶν Βαλκανικῶν, διότι τοιοῦτόν τι θὰ ἐσήμαινεν ἀποχώρησιν ἐκ τῆς ὁμοφωνίας καὶ πόλεμον. Καὶ οὕτω πως ἔλαι αἱ Δυνάμεις συγκρατοῦνται εἰς ἀρνητικὴν τινὰ ὁμοφωνίαν ἐπὶ τοῦ παρόντος, τρέμουσαι πρὸ τοῦ φάσματος γενικοῦ πολέμου, ὃν εἶνε ἀνίκανοι νὰ προλάβουν διὰ θετικῆς τινος ἐνεργείας...»

Ὁ Σπένδερ ἀφιέρωνε κατόπιν εἰδικὴν παράγραφον διὰ τὴν Ἑλλάδα, περὶ ἧς ἔγραφεν ὅτι ὑπὸ πολλὰς ἐπόψεις εὕρισκεται τεταραγμένη. Ἐν πρώτοις ἡ παρανομιωτάτη, ἀλλὰ τελείως φυσικὴ κράτησις τῶν πλοίων τῆς ὑπὸ τῆς Τουρκίας ἀποτελεῖ πλῆγμα σοβαρώτατον διὰ τὸν μέγιστον τῶν πλουτοπαραγωγικῶν πόρων τῆς Ἑλλάδος, τὴν ναυτιλίαν. Ἐπειτα ἡ Ἑλλὰς ἀπεγοητεύθη τὰ μέγιστα ἐκ τῆς διαψεύσεως τῆς ὑπερτάτης τῶν ἐλπίδων τῆς ἐκ τοῦ πολέμου. «Αἱ τρεῖς οὐδέτεραι Δυνάμεις ἀπηγόρευσαν εἰς αὐτὴν νὰ θίξῃ τὴν Κρήτην, ἣν

εἶχεν ἐλπίζει εἶτι θὰ κατελάμβανεν ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου. Καὶ τὸ τοιοῦτο τὴν ἀποστερεῖ τοῦ μόνου καρποῦ τοῦ πολέμου, ὅστις θὰ τὴν ὠφέλει σπουδαίως εἰς τὰς πρῶσας δυσχερείας. Δυνατὸν νὰ καταλάβῃ νήσους τινὰς τοῦ Αἰγαίου καὶ ἴσως νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὴν Ἥπειρον, ἀλλ' ἡ καρδιά της εἶνε προσκολλημένη εἰς τὴν Κρήτην καὶ ἡ καρδιά της Κρήτης εἶνε προσκολλημένη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ νὰ εὐρεθῇ ἡ «ἔνωσις αὐτῆ δύο εἰλικρινῶν καρδιῶν» εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀποκλεισμένη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ἀποτελεῖ παγερωτάτην ψυχρολουσίαν διὰ τὸν πολεμικὸν ὄργανισμὸν ἐν Ἑλλάδι.»

Ἐν τῇ μεταξὺ ἑμῶς ἄλλοι διορατικοὶ ἀρθρογράφοι Ἕλληλοι ἐξέφραζον μὲ περιέργον τρόπον τὴν συμπάθειάν των πρὸς τὴν Ἑλλάδα. «Τί θέλει αὐτὴ, ἔλεγον, «νὰ συμπράξῃ μὲ τὰ Βαλκανικά; Ποῦ εὐρέθη κοινότης συμφερόντων μεταξὺ των; Αὐτὴ κινδυνεύει τὰ μέγιστα ἐξ εἰσβολῆς τῶν Τούρκων, ἐκ πυρπολήσεως τῶν παραλίων της ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου!» Ἡ ἡμιεπίσημος «Ἐφημερίς τοῦ Ὀφειστίνστερ» εἶδιδε τὸ σύνθημα εἰς τὴν ἔκφρασιν τοιοῦτου εἶδους συμπαθείας, ταύτην δὲ ἠκολούθησεν ὁ ἀρθρογράφος τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» καὶ ἄλλων τινῶν φύλλων. Καὶ ὁ πολεμικὸς δὲ συντάκτης τῶν «Τάμις» παρεσύρετό εἰς βαθμὸν ὥστε ν' ἀναιρέσῃ ἑαυτὸν καὶ νὰ γράψῃ ὅτι «ἄγνωστος ἔσται ἡ ἔκδοσις θαλασσίας τινὸς ρήξεως Ἑλληνοτουρκικῆς, ἐν περιπτώσει συνάψεως τῆς εἰρήνης μετὰ τῆς Ἰταλίας καὶ ἔκπλου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου». Καὶ ταῦτα ἐνῶ ὁ ἴδιος ἔγραφε πρὸ ὀλίγων ἔτι ἡμερῶν ὅτι «ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἶνε ὑπέρτερος τοῦ Τουρκικοῦ καὶ εἶτι οὐδέποτε οἱ Τούρκοι ἀπεδείχθησαν ἐπιφόβοι κατὰ θάλασσαν, οὐδ' ἀκόμη εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεγίστης ἀκμῆς των...»

Γ'.—ΟΙ ΑΥΣΤΡΙΑΚΟΙ.

Ὁ θεωρούμενος ὡς βαθὺς γνώστης τῶν Βαλκανικῶν ζητημάτων καὶ ἐμβριθὴς διπλωμάτης Αὐστριακὸς πολιτευτὴς Ε. Τσέγκερ, ἔγραφε ν' ἦδη τὰ ἐπόμενα εἰς τὴν Βερολιναίαν «Τάγκεμπλάτ»:

«Εἰς τὴν φύσιν τῆς παρούσης στιγμῆς ἔγκειται νὰ συζητῇ ἡ ἐκτάκτως συγκεκινημένη δημοσία γνώμη τῆς Εὐρώπης ὅλας τὰς πιθανότητας τῆς ρήξεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ νὰ θέλῃ νὰ διεισδύσῃ εἰς τὸ μέγαλον σκότος, τὸ ὅποσον ἀποτελεῖ τὸ μέλλον. Ἄλλ' ἔγκειται ἐπίσης εἰς τὴν φύσιν καὶ τρόπον τινὰ ἀκόμη εἰς τὰ καθήκοντα τοῦ

Τοπογραφικὴ ἄποψις Μουσταφὰ παδῶ, Ἀδριανουπόλεως, Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

κύκλου τῆς διπλωματίας νὰ θέλῃ μὲ ἀνησυχίαν νὰ προφυλάξῃ αὐτὸ τὸ σκότος, εἴτε διὰ νὰ ἀφήσῃ νὰ «ἴδουν τὰ χαρτιά της», εἴτε διὰ νὰ

μὴ μεταβάλῃ εἰς πανικὸν τὴν γενικὴν συγκίνησιν. Ὁ διπλωμάτης ὀφείλει νὰ ἔχη καὶ αὐτὸς τὴν γνώμην τοῦ ἱατροῦ *dum spirat, spero*. Κοινωνικαὶ ἐξελίξεις, καὶ εἰς αὐτὰς ἀνήκει ὁ πόλεμος, δὲν εἶνε δυνατόν νὰ προλεχθοῦν ὡς ἓν κοσμικὸν γεγονός. Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ὑφίσταται ἐπίσης καθήκον, τὸ ὁποῖον μᾶς ἐπιβάλλει νὰ καταστήσωμεν προσεκτικὴν τὴν μεγάλην δημοσιότητα ἐπὶ πιθανῶν κινδύνων κατ' ὑπάρχον γεγονότα, τῶν ὁποίων ἢ ἐμφάνισις—ἐπίσης καὶ εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν τοῦ Κράτους—ἀναγκαιῶς ὀφείλει νὰ ἐπακολουθηθῇ ὑπὸ ὀρισμένων συνεπῶν φαινομένων. Μέχρι τινὸς ὀρίου δύναται νὰ προλεχθῇ μὲ μεγάλην πιθανότητα ἢ ἐνέργεια τῶν εἰς τὰ Βαλκανικὰ γεγονότα ἀμέσως συμμετεχόντων Κρατῶν. Καὶ τὸ ἐγγύτατα συμμετέχον Κράτος εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην εἶνε ἀναμφισβητήτως ἡ Αὐστρουγγρικὴ μοναρχία. Δὲν θὰ ἐξετάσω ἐδῶ ἂν ἡ πολιτικὴ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ἡ μοναρχία μας ἀπὸ τῆς Βερολινίου συνθήκης, ἦτο ἀκριβὴς καὶ καλὴ· αὐτὸ δὲν ἀφορᾷ τὸ παρὸν Ἄρκετὰ ἦδη ὀλόκληρος ἡ ἐσωτερικὴ πολιτικὴ ἀνάπτυξις μας καὶ ἐπίσης ἡ πολιτικὴ σχέσις τοῦ πλῆθους προσηρμόσθη πρὸς τὴν Βαλκανικὴν ταύτην πολιτικὴν ἀπὸ μιᾶς γενεᾶς, ἀρκετὰ ὅτι ἐθυσιάσαμεν εἰς αὐτὴν τὴν πολιτικὴν δισπατομμύρια λαϊκῆς περιουσίας καὶ ὅτι κατὰ τοὺς νόμους, τοὺς ὁποίους ἀκολουθοῦν τὰ κοινωνικὰ σώματα, ἀποκλείεται τὸ δυνατόν τῆς ἀποστροφῆς τῆς Αὐστρουγγαρίας ἀπὸ τὴν πολιτικὴν ταύτην κατὰ τὴν παραμονὴν τῶν μεγάλων ἀποφάσεων. Βέβαια ὑπάρχουν μεταξύ μας ριψοκίνδυναι, οἱ ὁποῖοι ἀμέσως σήμερον θέλουσιν ν' ἀναμιχθοῦν εἰς τὴν μεγάλην Βαλκανικὴν ἀναστάτωσησιν. Οἱ φρεουδάροχοι καὶ οἱ κληρικοὶ πολιτικοὶ τῆς καταστροφῆς, δύναται νὰ περιμένουν τὸν πόλεμον.

» Ἄλλ' ἔσον εὐμενὴς καὶ πρόθυμος καὶ ἂν εἶνε κανεὶς πρὸς τοὺς κύκλους τούτους εἰς τὰ ἐσωτερικὰ ζητήματα, δὲν δύναται ν' ἀναλάβῃ πρὸς χάριν των τὴν εὐθύνην ἐνὸς παγκοσμίου πολέμου.

» Δύο εἶνε κυρίως αἱ περιστάσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἡ Αὐστρία θὰ ἐξηναγκάζετο ἢ θὰ ἐφαντάζετο ὅτι θὰ ἦτο ἠναγκασμένη νὰ ἐπέμβῃ ἐνόπλιως εἰς τὰ Βαλκανικὰ γεγονότα.

» Διακρίνω ἐπακριδῶς μίαν ἀντικειμενικὴν, τρόπον τινὰ μηχανικὴν ἀνάγκην, ἀπὸ μίαν ὑποκειμενικὴν, τῆς ὁποίας σκέπτονται μόνον τὴν ἐμφάνισιν».

Ὁ Αὐστριακὸς διπλωμάτης ἄφρινεν ἐνταῦθα νὰ ὑπονοηθῆ ὅτι ἡ «ἀντικειμενικὴ» ἀνάγκη ἐνέκειτο εἰς τὰ ἐμπορικὰ συμφέροντα τῆς διδύμου Αὐτοκρατορίας, χάριν τῶν ὁποίων ἀπέβλεπεν εἰς τὴν πρόσκητιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἢ δὲ «ὑποκειμενικὴ» ἀνάγκη, ὅτι ἦτο ἡ συμβίωσις μετὰ τῶν λοιπῶν λαῶν τῆς Αὐτοκρατορίας πολλῶν ἑκατομμυρίων Σλαβῶν, Σέρβων, Σλαβοῦνων, Ρουμανοβλάχων, Κροατῶν κτλ.

Καὶ προσέθετεν ἐπὶ τούτοις:

»Οἱ Σερβοκράται εἶνε κατατετμημένοι εἰς τρία Κράτη, εἰς τὴν Αὐστρίαν (Δαλματία), εἰς τὴν Οὐγγαρίαν (Κροατία καὶ Σλαβωνία) καὶ εἰς τὴν Βοσνίαν. Καὶ δὲν εἶνε ἀρκετὸν μόνον, ὅτι ὁ λαὸς αὐτὸς εἶνε τόσον κατατετμημένος καὶ φαίνεται καταδεδικασμένος εἰς ἐθνικὴν ἀδυναμίαν, ἀλλ' ἔχει κάθε λόγον νὰ παραπονῆται πικρῶς διὰ πᾶσαν ἰδιαιτέραν τάσιν ἀπὸ τὰς πολιτικάς του βλέψεις. Ἡ συνταγματικὴ καταπάτησις εἰς τὴν Κροατίαν καὶ ἡ τρομοκρατία ἐκεῖ ἔγειναν δυστυχῶς περίφημοι εἰς τὴν Εὐρώπην. Οἱ Δαλμάται δὲν γνωρίζουν καλὰ ποῦ ἀνήκουν, διότι καὶ μὲν de facto εἶνε εἰς τὴν Αὐστρίαν, ἀλλὰ de jure—μετὰ τὴν συμφωνίαν τοῦ 1868—ἀνήκουν ἀκόμη εἰς τὴν Κροατίαν, λοιπὸν εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Τοῦτο φυσικὰ εἶχε τὴν συνέπειαν ὥστε καὶ ἡ Αὐστρία νὰ μὴ ἔχη σχεδὸν τίποτε ἐπὶ δεκαετηρίδας δι' αὐτὴν τὴν ὥραιαν καὶ σημερινὴν, ἀλλὰ πτωχοτάτην χώραν. Ἡ Βοσνία ἔχει βέβαια σύνταγμα, ἀλλὰ καμμίαν πραγματικὴν αὐτονομίαν· εἶνε μᾶλλον μία ἀπολύτως κυβερνωμένη χώρα καὶ ἕως τὴν ὥραν δὲν κατωρθώθη νὰ ἀρχίσῃ τὴν θρᾶσίν της ἡ Βοσνιακὴ Βουλὴ. Αὐτοὶ οἱ Νοτιοσλαῦοι δὲν κλίνουν πρὸς τὸ Βελιγράδιον. Ὅλοι αἱ πολλαὶ δίκαι ἐσχάτης προδοσίας, τὰς ὁποίας τοὺς ἔκαμαν, ἀπέδειξαν διαρκῶς ἐκ νέου, ὅτι ὁ λεγόμενος «μεγαλοσερβικὸς» κίνδυνος εὐρίσκειται μόνον εἰς τὰ μυκτὰ κυβερνήσεων, ποῦ ἔχουν πάθει μυωπίαν. Αὐτοὶ οἱ Νοτιοσλαῦοι θέλουν νὰ ἐπιτύχουν τὸν σκοπὸν τῶν ἐντὸς τῆς μοναρχίας ὑπὸ τὴν μορφήν τριγενοῦς συνθέσεως τῆς μοναρχίας μας. Ἀλλὰ δικαίως σήμερον εἶνε δυσηρεστημένοι. Τοὺς μετεχειρίσθησαν κατὰ τὰ τελευταῖα τέσσαρα ἔτη ὅπως τοὺς Ἰταλοὺς τῆς Λομβαρδο-Βενετίας ὑπὸ τὸν Ραδέτσκου καὶ τὸν Γκυουλᾶῦ. Συχνὰ καὶ ἐπειγόντως ἐνουθετήσαμεν ὅσον ἀφορᾷ τὴν πολιτικὴν ταύτην εἰς ἐποχὴν εἰρήνης, ἀλλ' ἔχοντες ὑπ' ὄψιν μας πολεμικὰς πιθανότητας. Εἰς μάτην· καὶ τώρα αὐτοὶ οἱ Νοτιοσλαῦοι πρέπει ν' ἀποτελέσουν τείχη, τὰ ὁποῖα

θὰ μᾶς προφυλάξουν ἀπὸ τὴν Βαλκανικὴν θύελλαν! Φυσικὰ εἶνε πολὺ δυσχερὲς δι' ἓνα Αὐστριακὸν νὰ σκέπτεται καὶ νὰ ἐκφράζεται, μάλιστα εἰς τὴν ἀλλοδαπήν, ἕλας τὰς πιθανότητας, αἱ ὁποῖαι δύνανται νὰ προκύψουν ἀπὸ μίαν μωυπάζουσαν πολιτικὴν. Ἄλλὰ θὰ ἐννοήσῃ κανεὶς, ὅτι ἐν περιπτώσει μιᾶς νικηφόρου προελάσεως τῶν Βαλκανοσλαύων θὰ ἤδύνατο νὰ δεῖξῃ ἀντανακλαστικὰ φαινόμενα καὶ πέραν τοῦ Δουνάβηος καὶ τοῦ Σάββα, τὰ ὁποῖα θὰ ἐπέβαλλον τὴν ἐπέμβασιν τῆς χώρας μας εἰς μίαν τυφλὴν ἀνάγκην, διότι θὰ καθίστατο ζήτημα ζωῆς. Ἐπ' αὐτὸ τὸ φῶς βλεπόμενον τὸ ζήτημα τοῦ σαντζακίου προσλαμβάνει καὶ αὐτὸ μίαν κάπως διάφορον ἔννοιαν. Ἡ κατάκτησις τοῦ σαντζακίου ὑπὸ τῆς Σερβίας ἢ τοῦ Μαυροβουνίου θὰ ἐσήμκινε μίαν ἀπὸ τὰς περιπτώσεις ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἦσαν κατάλληλοι νὰ διαλύσουν ἀνυπόμικτα φαινόμενα ἀντιδράσεως ἐντὸς τῶν συνόρων τοῦ κράτους μας καὶ διὰ τοῦτο θὰ ἤδύνατο νὰ ἐφαίνετο ἀναγκαῖον εἰς τοὺς ὑπερπροσεκτικοὺς νὰ κρατήσουν τὸ σαντζάκιον μὲ σιδηρᾶν χεῖρα, πρὶν ἢ προήρχετο ἐξ αὐτοῦ ὁ μεγάλος κίνδυνος. Τὸ μάλιστα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ ἤδύνατο νὰ ἐξηγηθῇ τὸ «ζήτημα τοῦ σαντζακίου», ἂν ὄχι νὰ ἐπιδοκιμασθῇ. Ὅπωςδήποτε κατὰ βάθος εἶνε καταδικαστέα ἢ παράδοσις ἐκ μέρους μας αὐτῆς τῆς θέσεως τὸ 1908...

Καὶ αὐτὰ μὲν ἐσχέπτοντο οἱ δεινοὶ διπλωμάται τῆς Δύσεως καὶ τῆς Ἀνατολῆς ὡς καὶ ὁ παρὰ τῶν ἰδίων, κατὰ τὸ πλεῖστον, ἐμπνεόμενος εὐρωπαϊκὸς Τύπος. Ὁ Γάλλος ὅμως κριτικὸς διπλωματικὸς ἀρθρογράφος τοῦ «Χρόνου» τῶν Παρισίων Δε-Φονταίν, ἄλλως ἔκρινεν ἤδη τὰ πράγματα, βλέπων αὐτὰ ἀπὸ τῆς τραγικῆς τῶν πλέον ὕσον καὶ πραγματικῆς ἀπόψεως.

«Εἶνε λυπηρότατον ἀληθῶς», ἔγραφε τὴν 28ην Σεπτεμβρίου, «νὰ ἐγλώσῃ κανεὶς, ὅτι, ἂν ὁ πόλεμος ἐξερράγη σήμερον μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, τὸ λάθος εἶνε τῆς Εὐρώπης.

» Ἄν ἡ Εὐρώπη ἐνήργει μετὰ μεγαλειτέρας πειθοῦς, μετὰ μεγαλειτέρας συνοχῆς γνωμῶν, θὰ ἠμπόδιζε τὴν κινητοποίησιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

» Ἡ διεύθυνσις τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς ἀπὸ καιροῦ ἔχει τὴν ἔδραν τῆς ἐν Παρισίοις. Ἄλλ' ὅμως δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς σφάλμα τῆς Γαλλίας τὸ ὅτι αἱ προσπάθειαι τῆς Εὐρώπης παρὰ τοῖς Ἀνακτο-

δουλοῖς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Σόφιας ἐναυάγησαν.

» Ὁ κ. Πουανκαρὲ ἐξετέθη εἰς τὰς βολὰς τῆς διπλωματίας, εἰς τὴν μανίαν τῶν καγκελλάρων, ὑποκινουμένων ὑπὸ τούτων ἢ ἐκείνων τῶν προσωπικῶν συμφερόντων ἐκάστης τῶν Δυνάμεων. Ἡ μόνη Κυβέρνησις, μετὰ τῆς ὁποίας εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἐκλείσθησαν ὀριστικαί συμφωνίαι, ὑπῆρξεν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Βερολίνου. Ὁ Κίντερπλεν Βαίχτερ καὶ ὁ κ. Πουανκαρὲ κατέβαλον ζωνηροτάτας ἐνεργείας παρὰ ταῖς συμφυμάχοις αὐτῶν Κυβερνήσεις.

» Κατὰ δὲ τὴν ἐν Παρισίοις διαμονὴν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας καταρθώθη, ἐπίσης ὁ ταχύτατος διακανονισμὸς ὑπὸ ἄρους εὐνοϊκοῦς τοῦ ζητήματος.

» Δὲν γνωρίζω ποία θὰ εἶνε ἡ ἐξέλιξις τῆς καταστάσεως μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ἡ ἐπιστολή μου αὐτὴ θὰ δημοσιευθῆ. Φρονῶ ἐν τούτοις, ὅτι τίποτε δὲν θὰ ἰσχύσῃ εἰς τὸ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ἐκρηξιν τοῦ πολέμου. Τὴν γνώμην δὲ αὐτὴν παραδέχονται ἐνταῦθα ὄχι ὀλίγοι ἐκ τῶν διπλωματῶν καὶ τῶν δημοσιογράφων, ὅσοι παρακολουθοῦν τὰ ζητήματα τῆς Ἐγγύς Ἀνατολῆς.

» Τελειῶνων τὴν ἐπιστολήν μου αὐτὴν, μίαν σύστασιν καὶ μίαν εὐχὴν ἔχω νὰ κάμω εἰς τὴν ἀγαπητὴν μου Ἑλλάδα.

» Νὰ ἀποφύγῃ εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν—ὁμοίαν τῆς ὁποίας ἀμφιδάλλω ἂν θὰ εὖρη ποτὲ εἰς τὸ μέλλον—πᾶσαν ἐπίδοσιν ξένης πολιτικῆς καὶ νὰ ἐπιτύχῃ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ποθεῖ . . .

«Τὸ εὐχομαι μὲ ὄλην μου τὴν καρδίαν ! . . .»

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν.

Ποία ἡ κατάστασις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς κοινῆς ἀδημονίας καὶ τῶν τόσον ἀντιπρατικῶν γνωμῶν καὶ ἰδεῶν τῆς συγκεχυμένης διπλωματίας.

Λήγοντος ἤδη τοῦ Σεπτεμβρίου, ἡ Τουρκία εὐρίσκετο εἰς πλήρη ἐπιστράτευσιν, ἔπρεπε δὲ νὰ ἐπήρχετο ἡ ἐπιστράτευσις αὐτὴ διὰ νὰ καταδειχθῇ ἡ γυμνότης τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ καταπέσωσιν αἱ μεγαλομανίαι τῶν Νεοτούρκων περὶ τῆς στρατιωτικῆς τῆς Τουρκίας συντάξεως, ἣν παρέβαλλον πρὸς τὴν τοῦ Γερμανικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐπιμελητέα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀπεδεικνύετο τῶρα ἐλλιπεστάτη· δύο δὲ τάγματα πεζικοῦ ἕμενον ἐν μέσῃ Θεσσαλονίκῃ ἄνευ ἄρτου ἐπὶ δύο ἡμέρας, διότι τὸ στρατιωτικὸν ἀρτοποιεῖον δὲν ἐπήρκει πρὸς πα-

ραγωγίην ἄρτου ἀρκετοῦ, ἀφοῦ συνεκεντρώθησαν ἐκεῖ ἐξ τάγματα.

Αἱ ἀποθήκαι δὲν εἶχον ἐπαρκεῖς στολάς, πολλοὶ δὲ ἐφεδρῶν ἐθε-
ῶντο περιφερόμενοι μὲ ἀμπέχονον στρατιωτικὸν καὶ πολιτικὴν περι-
σκελίδα, μανδύαν δ' οἱ περισσότεροὶ δὲν ἐλάμβανον, μολοῦσι δὲ καιρὸς
εἶχεν ἀρχίσει νὰ εἶνε ἀρκετὰ ψυχρὸς καὶ νὰ βρέχη. Ὑποδήματα ὡς
ἐπὶ τὸ πολὺ δὲν εἶχον δοθῆ εἰς τοὺς ἐφεδρῶν, οἷτινες ὡς ἐκ τούτου,
παρουσίαζον μεγάλην ποικιλίαν ὑποδήσεως. Τὰ μεταγωγικὰ μέσα
ἦσαν ἀτελέστατα, τῶρα δὲ ἤρπαζον ἀπὸ τὰ χωρῖα διάφορα ζῆλα, ἔπ-
πους, ἡμίονους, βόδια καὶ βουβάλους ἀκόμη, ἅτινα θὰ μετεχειρίζοντο
διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ.

Ὁ ὑγειονομικὸς κλάδος ἐπίσης ἐλλειπέστατος, μολοῦσι εἰς τὸ
χαρτὶ ἔλα ἦσαν ἐν τάξει καὶ ὑπῆρχε μεγάλη ἀφθονία τοῦ ἀναγκαι-
οῦντος διὰ τὰ νοσοκομεῖα ὕλικοῦ, ἐν τούτοις οἱ ἰατροὶ παρετήρουν ὅτι
οὐδὲν πράγματι ὑφίστατο καὶ ἔτι θὰ εὐρίσκοντο ἐν καιρῷ πολέμου εἰς
μεγίστην δυσχέρειαν, στερούμενοι τῶν ἀναγκαίων πρὸς περίθαλψιν
τῶν τραυματιῶν φαρμάκων. Κατὰ τὸν νέον κανονισμόν, ἕκαστος στρα-
τιώτης ὄφειλε νὰ φέρῃ μαζί του μικρὸν δεματάκι μὲ τὰ ἀπολύτως
χρειώδη διὰ προσωρινὸν ἐπίδεσμον· μολοῦσι δὲ τὸ ἀπαιτούμενον
πρὸς τοῦτο χρηματικὸν ποσὸν εἶχεν ἐγκριθῆ, ἐφαίνετο ὅτι ἐν τῇ ἐφαρ-
μογῇ εἶχε μεταδιδασθῆ εἰς τὰ θυλάκια τῶν ἀρμοδίων, τοιοῦτοτρόπως
ὅ' οἱ στρατιῶται ἐστεροῦντο τῶν πάντων, τὰ δὲ νοσοκομεῖα δὲν θὰ
ἠδύναντο νὰ ἀνταποκριθῶσιν εἰς τὸν προορισμὸν των.

Ὡς πρὸς τὸν ὅπλισμόν, οἱ Τούρκοι εἰς πολλοὺς ἐφεδρῶν ἔδωκαν
ὄπλα συστήματος Μαρτίνι ἀντὶ Μάουζερ ἐπαναληπτικῶν, τῶν ὁποίων
ἐστεροῦντο αἱ ἀποθήκαι. Τὸ σπουδαιότερον ὅμως πάντων ἦτο ἡ ἔλλει-
ψις χρημάτων. Οἱ στρατιωτικοὶ προμηθευταὶ ἤρχιζον ἀρνούμενοι τὴν
περαιτέρω προμήθειαν ἄρτου καὶ κρέατος, διότι δὲν ἐπληθύνοντο, εἰς
τὰς παρατηρήσεις δὲ τῶν ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ὅτι ὄφειλον νὰ ὑπο-
βοηθήσωσι σήμερον τὸ Κράτος, παρέχοντες αὐτῷ μεγαλειτέρας πι-
στώσεις, οἱ προμηθευταὶ ἀπήντων, ὅτι θὰ ἐπραττον τοῦτο εὐχαρίστως,
δυστυχῶς ὅμως ἡ ἀγορὰ δὲν τοὺς ἐπίστωνε καὶ κατὰ συνέπειαν ἠδύ-
νατον νὰ ἐξακολουθήσουν προμηθεύοντες τὰ ἀναγκαῖα εἰς τὸν στρα-
τὸν τρόφιμα.

Χαρακτηριστικώτατον ἦτο ὅτι εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ πέμπτου στρα-
τιωτικοῦ σώματος, καθ' ἣν ἡμέραν ἐφευγε τὸ σῶμα τοῦτο διὰ Βε-

λεσά, ὑπῆρχον μόνον 550 λίραι Τουρκ., καὶ τοῦτο, ἐνῶ δὲ μὴν εἶχεν 27 καὶ ἔπρεπε κατὰ συνέπειαν νὰ γείνη μισθοδοσία εἰς τὸ τέλος τοῦ μηνός.

Οἱ Τούρκοι συνεχέντρον ἤδη τὰς ἡμίσεις αὐτῶν δυνάμεις κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἰδίᾳ ἐν Ἀδριανουπόλει καὶ Μουσταφᾶ πασσᾶ, φοβούμενοι μήπως, κηρυστομένου τοῦ πολέμου, δισπάσωσιν οἱ Βούλγαροι τὴν Τουρκικὴν γραμμὴν καὶ βαδίσωσι κατ' εὐθείαν ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν Μακεδονίᾳ, αἱ μεγαλειτεραι συγκεντρώσεις ἐγένοντο ἐν Δεμίρ-Ἰσσάρ, Βελεσσοῖς, Κουμανόβω καὶ Σκοπίοις.

Πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα ἀπεστέλλοντο ὀλίγα στρατεύματα, περὶ τὰς 40,000 ἀνδρῶν, διότι δὲν εἶχον διαθέσιμα τοιαῦτα· ἐπεστρατεύοντο ὅμως, πρὸς συμπλήρωσιν τῆς ἀναγκασίας δυνάμεως, πολυάριθμα σώματα Τουρκαλθανῶν. Τὸ πέμπτον στρατιωτικὸν σῶμα, οὐτινος ἔδρα ἦτο ἡ Θεσσαλονίκη, μετεφέρθη ἐλόκληρον εἰς Βελεσά, ἔπου συνεκτροῦντο περὶ τὰς 40 χιλιάδας στρατοῦ ἐναντίον τῶν Βουλγαρικῶν συνόρων. Τὰ τουρκικὰ τάγματα ἦσαν ἑλλιπῆ ἐπίσης. Τὸ ἐν Θεσσαλονίκη ἔδρευον σύνταγμα τοῦ ἵππικοῦ, ἔπερ ἐχρησίμευεν ὡς σχολὴ καὶ εἶχε Γερμανοὺς ἀξιωματικοὺς ὡς προγυμναστιάς, ἀνεχώρει ἐπίσης εἰς Βελεσά ἀριθμοὺν ἐν συνόλῳ 240 μαχίμους ἄνδρας. Οἱ σιδηρόδρομοι εἰργάζοντο ἀποκλειστικῶς διὰ μεταφορὰν στρατοῦ καὶ ὕλικου πολέμου, ἔπαισε δὲ πᾶσα μεταφορὰ ἐπιδατῶν καὶ ἐμπορευμάτων. Αἱ ἀμαξοστοιχίαι ἔδαινον ἀπὸ Θεσσαλονίκης τῶρα μέχρι τοῦ σταθμοῦ Βαγιανόδοτσας, ἔπου ἐσταμάτων.

Οἱ Τούρκοι ἄμα τῆ κηρύξει τοῦ πολέμου ὑπὸ τοῦ Μαυροδουνίου εἶχον σπεύσει νὰ διοργανώσωσι διαδήλωσιν, ἧς συμμετέσχον μεγάλοι συρφετοὶ Τούρκων.

Ὁ ἐνθουσιασμός ὅμως πρήρηχτο ταχέως, παρητηρεῖτο δὲ ὅτι ἐξ 680, οἵτινες ἐξηγόραζαν ἐν τῇ μακεδονικῇ πρωτεύουσῃ τὴν στρατιωτικὴν των ὑπηρεσίαν ἀντὶ 40 λιρῶν, οἱ 540 ἦσαν Μωχμεθανοί, τούτου δ' ἔνεκεν ἀπηγορεύετο τοῦ λοιποῦ εἰς τοὺς Μωχμεθανοὺς νὰ ἐξαγοράζωσι τὴν στρατιωτικὴν των ὑπηρεσίαν διαρκούσης τῆς ἐπιστρατεύσεως.

Ἐκ τῶν ὀλίγων τούτων πληροφοριῶν εἶνε κατάφωρον εἰς ποίας δυσχερείας εὐρίσκατο ἡ Τουρκία ὅπως συγκεντρώσῃ στρατεύματα πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ τετραπλοῦ κινδύνου, καὶ ἰδίως ὅπως ἐφοδιάσῃ αὐτὰ κατὰ τρόπον ἀνάλογον πρὸς τὸ ἐκτάκτως δι' αὐτὴν κρίσιμον τῶν περιστάσεων.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟΝ

ΑΙ ΠΡΩΤΑΙ ΜΕΓΑΛΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΙΣ

XIV

Οι Μαυροβούνιοι και ο Νικήτας.

Είσερχόμεθα ἤδη εἰς τὴν πρώτην σημαντικὴν περίοδον τῆς παρούσης, βραχείας μὲν τὸ διάστημα, ἀλλὰ γονιμοτάτης εἰς γεγονότα ἀπροσδόκητα Ἱστορίας, περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν κατεδείχθη εἰς τὴν ἐπίτηδες τυφλώττουσαν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν κατὰ πόσον ἠπατάτο νομίζουσα παράλυτα τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ μέγαν τὸν «ἄλλοτε μέγαν» Τούρκον. Καὶ δὴ, κατὰ πόσον κυρίως ἠπατήθη ἀεῖποτε ὁ κόσμος χαρακτηρίζων τοὺς Τούρκους ὡς λαὸν πολεμικόν, ἐνῶ ἐν τῇ ἀληθείᾳ θὰ εὕρισκετο ἄν τὸν ἐχαρακτήριζεν ὡς σουφετὸν πολεμοχαρῆ.

Ἀρχομένου τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1912 ὁ ἐν Ποδγορίτση τοῦ Μαυροβουνίου ἀνταποκριτὴς τοῦ Βερολιναιῶ «Τάγκεμπλατ» ἐτηλεγράφη πρὸς τὴν ἐφημερίδα του, ὅτι ἐγένετο δεκτὸς εἰς τὸ στραταρχεῖον τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ Βασιλέως Νικολάου.

Ὁ Βασιλεὺς εἶπε·

«—Καθὼς βλέπετε καὶ ἀκούετε, ὁ πόλεμος ἔχει γενικευθῆ ἤδη εἰς τὰ Μαυροβουνιωτουρκικὰ σύνορα εἰς μῆκος περίπου 600 χιλιομέτρων. Ἀκούεται ἡ βροντὴ τῶν τηλεβόλων καὶ τὸ πῦρ τῶν δόλων. Ἡ καρδιά μου συνεχινῆθη περισσότερον τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ὅταν εἰς τὰς 8 τῆς πρωῆς, μετὰ τὸν πρῶτον κανονισμὸν, ἀνηγγέλθη

Λοιζέ-Βουργάς—Ραιδεστός—Βιζύν—Στραντζα.

πλησίον τῆς Ποδηγορίτσας, ἐτι ἤρχισεν αἱματηρὸς ἀγὼν μεταξὺ ἐνὸς μικροῦ κράτους κατὰ μίαν ἰσχυρὰς Αὐτοκρατορίας.

»Αὐτὴ εἶνε ἡ τρίτη ἐκοίκατρία κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Κυβερνή-

σεῶς μου, ἡ ὁποία μοῦ ἐπεδλήθη. Αἱ τρομερότητες τοῦ πολέμου εἶνε γνωσταὶ καὶ λυποῦμαι βαθύτατα διὰ τὴν αἱματοχυσίαν. Τί εὐτυχῆς θὰ ἦμην, ἂν ἠδύναντο νὰ λύωνται αἱ διαφοραὶ μεταξὺ τῶν κρατῶν καὶ τῶν λαῶν ἄνευ τοῦ ξίφους." Ἀλλὰ δυστυχῶς ἀπέχομεν πολὺ ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἡμέρας ἀκόμη καὶ εἰς τὰ μεγάλα πόλιτισμένα κράτη. Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐλπίζῃ κανεὶς ὅτι εἰς ζητήματα ἐρίδων μὲ μίαν Αὐτοκρατορίαν, τῆς ὁποίας ἡ διοίκησις ἐπροτίμησε πάντοτε τὴν κτηνώδη βίαν ἀπὸ τὸ δίκαιον καὶ τὸν ἀνθρωπισμὸν, δύναται νὰ μὴ κυριαρχήσῃ τὸ δίκαιον τῆς βίαις ;

» Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βερολινίου Συνεδρίου ὑποφέρει τὸ κράτος μου ἀπὸ τὰς ἀκαταστασίας καὶ διαταράξεις τῆς τάξεως εἰς τὰ ἀνατολικά σύνορά του. Κατὰ τὰ τελευταῖα δύο ἔτη ἡ ὑπομονή μας ἐδοκίμασθη τὰ μέγιστα. Αἱ ἐπαναστάσεις εἰς τὴν Ἑλλάδα, αἱ παραβιάσεις τῶν συνόρων, ἡ ἀναβολὴ εἰρηνικῶν λύσεων τῶν διαφορῶν—ὅλα ταῦτα κατεξηρέθισαν τὸν λαόν μου. Τὸ Μαυροβούνιον παρεπονέθη πρὸς τὰς Μεγάλαις Δυνάμεις. Γνωρίζω νὰ ἐκτιμῶ τὰς συμπαθείας τῶν Μεγάλων Δυνάμεων διὰ τὴν εὐημερίαν τοῦ γενναίου λαοῦ μου· μὲ ὑπομονὴν ἀνέμενα μίαν ἀπάντησιν μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἐπεμβάσεώς των καὶ θὰ ἐπερίμενα ἀκόμη περισσότερον, ἂν δὲν εἶχον νὰ κάμω μὲ τὴν ψυχικὴν διάθεσιν τοῦ λαοῦ μου. Τὴν τελευταίαν στιγμὴν, ἀφοῦ ἐξήντησα ὅλα τὰ εἰρηνικά μου μέσα, ἀφοῦ εἰδοποίησα δύο μῆνας προηγουμένως τὰς Μεγάλαις Δυνάμεις περὶ τῆς ἀπελπιστικῆς καταστάσεώς μου, ἠκολούθησα τὴν φωνὴν τῆς καρδίας τοῦ λαοῦ μου καὶ κατέφυγα εἰς τὸ τελευταῖον μέσον, διὰ τὸ ὁποῖον ἐτρόμαζον. Ἐν τούτοις ἀποκρούω ἀπὸ τὸν ἐαυτόν μου καὶ τὸν λαόν μου πᾶσαν εὐθύνην.

» Ἐδρέθητι πρὸ τῆς ἐκλογῆς μεταξὺ τῆς ἀγάπης πρὸς τὴν εἰρήνην, περὶ τῆς ὁποίας παρέσχον πολυαριθμοὺς ἀποδείξεις ἀπὸ τοῦ Βερολινίου Συνεδρίου, καὶ τῆς ὑποστηρίξεως τοῦ δικαίου τοῦ λαοῦ καὶ τοῦ κράτους μου διὰ τῆς χρησιμοποιήσεως τοῦ ξίφους. Ἀπεράσισα τὸ δεύτερον καὶ ἰσχυρὰ τὰ αἰσθημάτά μου πρὸ τῶν συμφερόντων τοῦ λαοῦ μου, τοῦ ὁποίου ἡ τύχη μοῦ εἶνε ἐμπεπιστευμένη.

» Ὁ λαός μου, ὁ ὁποῖος ἐφάνέρωσεν ἰκανότητα εἰς τὸν συναγωνισμὸν πρὸς τὸν πολιτισμὸν, ἔχει αἱματηρὸν παρελθόν. Ἐχει ἀποκτήσει πικρὰν πείραν, ὅτι χωρὶς μεγάλας θυσίας δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ κχιμὴ ὑπαρξίς, κανὲν δίκαιον. Αὐτὸ τοῦ τὸ ἐγνώρισεν ὁ ἐξ Ἀνατο-

λῶν γείτων του, μὲ τὸν ὁποῖον ζῆ εἰς διαρκῆ ἀγῶνα ἀπὸ πέντε αἰῶνων. Λυποῦμαι, ὅτι τὸ διάδημα τοῦτο τοῦ Μαυροβουνίου θὰ θίξῃ δυσαρέστως τὰ συμφέροντα τῶν ἀντιπροσώπων τῶν εἰς τὴν Τουρκίαν διατεθειμένων εὐρωπαϊκῶν κεφαλαίων· ἀλλὰ πᾶς ἀγαπῶν τὸ δίκαιον ἄνθρωπος θὰ ἐννοήσῃ, ὅτι μᾶς εἶνε ἀναγκαιότερα ἢ ὑπαρξίς ἐνὸς ἱκανοῦ πρὸς πολιτισμὸν μικροῦ κράτους καὶ ἢ περαιτέρω ὑπαρξίς πολλῶν χριστιανῶν, τῶν ὁποίων ἡ καταστροφὴ θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος ὑπὸ τὴν Τουρκίαν...»

Ταῦτοχρόνως δὲ περίπου τὰ Γαλλικὰ φύλλα ἐφιλοξένουν τὴν ἀκόλουθον, περιεργωτάτην πράγματι, ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Βασιλέα τοῦ Μαυροβουνίου, ἐπιστολὴν «ἀνοικτὴν» ὀφειλομένην εἰς τὸν Πρόεδρον τοῦ «Διεθνoῦς Κοινοβουλευτικοῦ Συνδέσμου τῆς Εἰρήνης» Δεσπορινὴ Δὲ Κωνσταντῖν :

«Μεγαλειότατε,

»Μετὰ παρέλευσιν 30 ἐτῶν ἀπὸ τῆς Βερολινίου Συνθήκης ἡ ἐπὶ τοῦ καθορισμοῦ τῶν μεθοριῶν τοῦ Μαυροβουνίου Εὐρωπαϊκὴ ἐπιτροπὴ, ἣς διετέλεσα γραμματεὺς, θὰ μὲ ἀπήλλαξε τῆς διπλωματικῆς ἐχεμυθίας, ἐὰν δὲν ἠναγκάζετε πάντας τοὺς τιμίους ἀνθρώπους νὰ διαμαρτυρηθῶσι κατὰ τῆς ὑφ' ὑμῶν κηρύξεως τοῦ ἐναντίου τῆς Τουρκίας πολέμου. Ἐπικαλοῦμαι τὴν μαρτυρίαν τῶν ἐν τῇ ἐπιτροπῇ συναδέλφων μου, σχόντων μετ' ἐμοῦ τὴν ὀχληρὰν ἀποστολὴν ν' ἀπογυμνώσωσι τὴν Ἀλβανίαν χωρῶν ἕως δὲν εἴχετε κυριεύσει.

»Ἐπικαλοῦμαι προσέτι τὴν μαρτυρίαν τοῦ ζῶντος εἰσέτι Ἄγγλου συναδέλφου μου σὲρ Βενσὸν Καριάρ, μεθ' οὗ εἶχομεν παραστῆ μάρτυρες τῶν ἀξιοθηρητῶν ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα εἶχον σωρεῦσαι ἐκεῖ οἱ ἐμπροσθεοὶ σας. Ἐνοήσαμεν ὅτι ὁ πόλεμος τὸν ὁποῖον προκαλεῖτε δὲν εἶνε πρὸς κορεσμὸν τῆς φιλοδοξίας, ἀλλ' εἶνε αὐτὸ τὸ ἔργον σας.

»Ἐπαναρχίζετε καὶ ἀπειλεῖτε ἐκ νέου ὅτι θὰ μεταδώσετε τὸ πῦρ εἰς τὸν Κόσμον, διὰ νὰ ψήσετε τὸ αὐγὸ σας. Εἰς τὸ ἀκατοίκητον Μαυροβούνιον σας δὲν ἔχετε, ὅπως πολιτεύεσθε, κανένα νὰ σᾶς ἀντιτείνῃ. Εἶνε πολὺ λυπηρὸν διότι ἀνυπερθέτως θὰ ἐτιμωρεῖσθε ἀνταξίως διὰ τῆς ἐτυμηγορίας, ἣν σᾶς ἐπιφυλάσσει ὁ πεπολιτισμένος κόσμος»....

Εἰς τὴν ἐπιστολὴν ταύτην ἀπήντησεν ὁ ἐν Κεττίγγη Γεν. Πρόξενος τῆς Γαλλίας κ. Λουὶ Μπρουρνέ, διὰ τῆς ἐξῆς ἐπιστολῆς.

« Ἀνέγνωσα τὴν πρὸς τὴν Α. Μεγαλειότητα τὸν Βασιλέα τοῦ Μαυροβουνίου ἀνοικτὴν σας ἐπιστολήν. Ἐν τῇ ιδιότητί μου ὡς Γάλλου, ἐπιτρέπατέ μοι νὰ σᾶς ἐκφράσω εὐπαρορησιάτως τὴν ὀδυνηροτάτην μου ἐκπλήξιν ὅτι εὐρίσκω ὑπὸ τὴν γραφίδα ἀνδρὸς θεωρουμένου ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του ὡς μετερχομένου ὕψος γενναίου φρον καταφώρως ἀντιβαίνον πρὸς τὰ ὑπ' αὐτοῦ πρεσβευόμενα αἰσθητάματα.

» Διὰ τῶν κατηγοριῶν σας εὐτυχῶς οὔτε τὸ γόητρον τοῦ βασιλέως τοῦ Μαυροβουνίου, οὔτε τὸ κλέος τῆς γενναίας ταύτης χώρας θίγονται.

» Ἡ Ἱστορία ἀρκοῦντως καθιέρωσε τὴν νομιμότητα τῶν πράξεών των. Πῶς νὰ ἐρμηνευθῇ μετὰ τριακονταετῆ σιγήν μία τόσο ἐχθρική ἀφύπνισις τῶν φιλανθρωπικῶν σας αἰσθημάτων, ὡς καὶ ἡ ἀλλόκοτος περιφρόνησις πρὸς διπλωματικὸν ἀπόρητον, ὅπερ ὁμῶς ἐγὼ ἐνόμιζον ἀπαράγραπτον; Ἡ ὁμόφωνος ἐκδήλωσις τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῶν Βαλκανίων, ἡ ἐκπλήσσοσα συμφωνία τῶν, μετὰ τόσα δεινοπαθήματα καὶ εἰρηνικὴν πάλην αἰσθημάτων των, ἀποτελοῦσι σημαντικὸν ἱστορικὸν γεγονός.

» Ὁ Βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου δὲν εἶνε εἰς τὴν περίστασιν ταύτην ὁ ἐρμηνεὺς τῶν Μαυροβουνιωτικῶν πόθων, ἀλλ' ὁ ἐξ ὄλων τῶν σήμερον προθυμοποιουμένων ὅπως ἀγωνισθῇ ὑπὲρ ἀγῶνος τῆς φιλανθρωπίας, παρ' ὅσα καὶ ἦν σείσφρονῆτε. Εἶνε καὶ ἐξ ἄλλου τόσο φανερόν ὅτι οἱ Μαυροβούνιοι ἐπόισαν διὰ τοῦ αἵματός των πάσας τὰς κτήσεις των, ὅσον καὶ ἡ περιορισμένη ἔκτασις τῆς χώρας των ἀποδεικνύει ὅτι αἱ Μ. Δυνάμεις δὲν τὴν συνεπλήρῳσαν.

» Ἀντιθέτως πρὸς τὰς ὕβρεις, ὀλόκληρον τὸ Μαυροβούνιον συναισθάνεται διατὶ ἐπολέμησε, διατὶ πολεμεῖ, καὶ τοῦτο ἀρεῖ.

ΛΟΥΪ ΜΠΟΥΡΝΝΕ

Γεν. Πρόξενος ἐν Μαυροβουνίῳ
Βουλευτὴς Παρισίων».

Τὴν 8ην Ὀκτωβρίου τὰ ἀκόλουθα πολεμικὰ γεγονότα εἶχον συντελεσθῆ εἰς τὰ μαυροβουνιωτικὰ πεδία τῆς πολυνέκρου πάλης:

Ὁ Μαυροβουνιωτικὸς στρατὸς ἦτο διηρημένος εἰς τρία σώματα. Τὸ ἐν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βούκοβιτς εἶχεν ἤδη διέλθει τὰ πρὸς Βορρᾶν σύνορα καὶ καταλάβει, ὡς εἶδομεν, τὴν Ἀκοβαν (Βιελοπόλιε).

Τὸ δευτέρον εἶχε τὴν ἔδραν του εἰς Ποδγορίτσαν καὶ ἦτο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ στρατηγοῦ Λάζοβιτς. Τὸ τρίτον, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρτίνοβιτς, ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν, ἀνεχώρει ἐξ Ἀντιβάρεως καὶ προὐχώρει μεταξὺ τῆς λίμνης τῆς Σκόδρας καὶ τῆς θαλάσσης. Τὴν ἀρχιστρατηγίαν εἶχεν ὁ Διάδοχος Δανίλος.

Στόχος προελάσεως τοῦ δευτέρου καὶ τρίτου σώματος ἦτο ἡ Σκόδρα. Τὸ τρίτον σῶμα θὰ ἐπιτίθετο ἐκ τοῦ νότου, τὸ δὲ δευτέρον ἐκ τοῦ βορρᾶ. Τὸ τελευταῖον σῶμα, ἀποτελούμενον ἐκ 18 περίπου ταγματῶν, θὰ προσεπάθει νὰ καταλάβῃ τὰ Τουρκικὰ φρούρια τὰ εὑρισκόμενα ἐπὶ τῶν λόφων τῶν ἐκτεινομένων ἀνατολικῶς τῆς πεδιάδος εἰς τὴν ὁδὸν ἐκ Ποδγορίτσας εἰς Σκόδραν.

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον ἔργον εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν στρατηγὸν Μαρτίνοβιτς, τοῦ ὁποῦ ἡ δύναμις ὑπελογίζετο εἰς 20 τάγματα. Ἡ δύναμις αὐτὴ ἦτο διηρημένη εἰς δύο μέρη. Τὸ βόρειον μέρος τὸ καὶ ἰσχυρότερον θὰ προσεπάθει νὰ καταλάβῃ τὸ Ταραμπός, ὅπερ εὑρίσκειται εἰς ὕψος 1000 ποδῶν, δεσπόζει τῆς Σκόδρας ΔΝΔ, καὶ ἦτο ὠχυρωμένον κατὰ τὸ νεώτατον σύστημα. Τὸ νότιον εἶχε διέλθει ἤδη τὸν Βογιάναν ποταμόν, καὶ ἐνισχυόμενον ὑπὸ τῶν Μαλισσόρων ἐδάδιζεν ἐπίσης κατὰ τῆς Σκόδρας.

Ἡ ὀλίγη Τουρκικὴ δύναμις, ἡ ὁποία ἀντεμετώπιζε τὴν Μαυροβουνιωτικὴν προέλασιν εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην, ὑπελογίζετο εἰς 16 τάγματα, ἐκτὸς ἐννοεῖται τῶν ὠχυρωμάτων τῆς Σκόδρας, τὰ ὅποια ἦσαν ἰσχυρότατα, περιλαμβάνοντα 80 καὶ πλέον πυροβόλα, προαπικιζόμενα ὑπὸ 17-18,000 ἀνδρῶν.

Ἐνίσχυσις τῆς φρουρᾶς τῆς Σκόδρας ἐκ Σκοπίων δὲν ἐφαίνετο πιθανή, καθότι ὁ ἐκεῖ στρατὸς ἦτο προωρισμένος νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν ταυτοχρόνως τότε ἀρξαμένην εἰσβολὴν τῶν Σέρβων καὶ Βουλγάρων ἐκ Δέρνας καὶ Κιουστενδῆλ.

Ἀπὸ τὸ ἐν Κρούγεβατς Μαυροβουνιωτικὸν στρατηγεῖον ἠγγέλλετο ἤδη ὅτι ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς κατέλαβε τὴν Πλάδαν· οἱ Τούρκοι μετ' ἄσθενη ἀντίστασιν ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν Γκουσίγγιε, ἀφοῦ ὅμως συνεντρίβη σχεδὸν τελείως ἡ δύναμις των.

Οἱ Μαυροβούνιοι, χωρὶς νὰ δώσουν καιρὸν ἀνασυντάξεως εἰς τοὺς ἀντιπάλους των, προήλασαν τότε ἀπωτέρω, ἐξεδίωξαν αὐτοὺς ἀπὸ τὰ

ὀχυρώματά των διὰ τῆς λόγχης, φονεύοντες καὶ πίπτοντες ἅμα πολυάριθμοι.

Γῆν αὐτὴν λοιπὸν ἐσπέρην εὐρέθησαν γιγαντομαχοῦντες, ἐνώπιον τῶν πρώτων ὀχυρῶν περιβολῶν τῆς Ὁρέσγας, ἐκυρίευσαν δὲ καὶ διέσπων αὐτὰς καὶ προσέβαινον εἰς στενὴν πολιορκίαν τῆς στρατηγικωτάτης αὐτῆς θέσεως.

Εἰς τὴν Πλάβαν συνέλαβον 280 αἰχμαλώτους, τοὺς φυγάδας ἐξαναγκάσαντες νὰ ἐγκαταλείψουν τοὺς νεκροὺς καὶ τοὺς τραυματίας των εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ, αὐτῶν φευγόντων ἀτάκτως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Διάκοδας.

Ἦσαν δὲ τόσοι μέχρι τοῦδε οἱ αἰχμαλῶτοι οἱ περιελθόντες εἰς χεῖρας τῶν Μαυροβουνίων, ὥστε ὁ ἡρωϊκὸς Βασιλεὺς δὲν ἐγνώριζε τί νὰ τοὺς κάμῃ.

Διὰ νὰ ἐξέλθῃ τῆς δυσχεροῦς αὐτῆς θέσεως ὁ Βασιλεὺς, ἀπετάθη πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ ἐζήτηε παρ' αὐτῆς νὰ σταλῇ ἐν ἀτμόπλοιον, τὸ ὁποῖον νὰ παραλάβῃ τοὺς αἰχμαλώτους τούτους καὶ νὰ τοὺς μεταφέρῃ εἰς μίαν νῆσον Ἑλληνικὴν, ὅπου καὶ νὰ φρουρῶνται μέχρι τέλους τοῦ πολέμου.

Τὸ Μαυροβούνιον προσεφέρετο νὰ καταβάλῃ πᾶσαν δαπάνην σχετικὴν πρὸς τὴν συντήρησιν τῶν αἰχμαλώτων τούτων.

Καὶ ἡ σύμμαχος Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐκώφευσεν εἰς τὴν παράκλησιν τοῦ ὀμηρικοῦ ἀνακτοῦ τῆς Τσέρνα-Γόργας.

Ἐσπευσε νὰ ἐξαποστείλῃ τὸ ζητηθὲν ἀτμόπλοιον, νὰ παραλάβῃ δὲ τοὺς αἰχμαλώτους καὶ νὰ κλείσῃ αὐτοὺς εἰς τὰ φρούρια τῆς Κερκύρας.

Οἱ ἐν Πλάβαν πεσόντες Τούρκοι ἀνίρχοντό εἰς 1300 περίπου, εὐθὺς δὲ κατόπιν ὁ στρατηγὸς Μαρτίνοβιτς, διὰ ταχυτάτης πορείας, προσέβαλλε μετὰ σφοδρότητος καὶ ἐκυρίευσεν καὶ τὴν Γκουζίνιε κατόπιν πεισματώδους ἀμύνης, ἣτις ὑπῆρξε δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιμαχομένους πολύνεκρος, νέαι δὲ αἰχμαλῶται ἐξώγκωναν καὶ αὐτὸς τὸν ἀριθμὸν αὐτῶν ἐν Ποδγορίστῃ.

Ἄλλ' ἀναγκαστὴ ἐνταῦθα μικρά, συμπληρωματικὴ, ἀνακεφαλαίωσις τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Μαυροβουνίων, ζωηρῶς χαρακτηρίζουσα τὸ μένος αὐτῶν τὸ ἀρχαῖζον καὶ τοῦ ἀνακτοῦ των τὸ ἀφελές ὅσον καὶ ἀγέρωγον μεγαλεῖον.

Μία ἀπὸ τὰς μεγαλειτέρας μάχας τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ περὶ τὴν Βεράναν μάχη, ἣτις ἐδόξασε τὰ Μαυροβουνιωτικὰ ὄπλα διὰ τῆς πτώσεως τοῦ ἰσχυρωτάτου φρουρίου Τίβρα.

Ἐκ τῶν 5,000 τακτικῶν Τούρκων στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι ὑπερήσπιζον τὴν ἰσχυρὰν αὐτὴν θέσιν, οἱ 700 ἠχμαλωτίσθησαν. Οἱ ἄλλοι ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ ἵππικοῦ.

Ἡ ὑποδοχὴ τῆς ὁποίας ἔτυχον τὰ Μαυροβουνιωτικὰ στρατεύματα εἰς τὴν πόλιν ἦτο πλέον ἢ ἐνθουσιώδης.

Οἱ Σερβικοὶ καὶ Ἀλβανικοὶ πληθυσμοὶ ἐπευφήμησαν ἐνθουσιωδῶς τὰ στρατεύματα τοῦ στρατηγοῦ Βούκοβιτς ἐορτάζοντες τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

«Ζήτωσαν οἱ ἐλευθερωταὶ ἀδελφοί μας!» ἐκραύγαζον.

Ὅλην τὴν νύκτα ἡ πόλις ἠγρύπνησε μέσα εἰς ἓνα θόρυβον χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ.

Ἐν τούτοις δὲν ἐλησμόνησαν καὶ τὰς τιμὰς τὰς ὁποίας ὤφειλον εἰς τὴν Μητέρα Ἐκκλησίαν καὶ ἡ πρώτη φροντίς των ἦτο νὰ εὐχαριστήσουν τὴν Θεῖαν Πρόνοιαν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Χριστιανικῶν ὄπλων καὶ νὰ δεηθῶσιν ὑπὲρ τοῦ ἡρωϊκοῦ Βασιλέως των Νικολάου.

Ὁ Μητροπολίτης ἠλόγησε τοὺς γενναίους στρατιώτας προσευχόμενος ὑπὲρ τῶν πεσόντων.

Εἰς τὴν Βεράναν οἱ Μαυροβούνιοι εὔρον τέσσαρα ταχυδόλα, πλείστα δὲ μυδραλιοδόλα καὶ Μάνλιχερ.

Ἐκτὸς δὲ τούτου ἐξησφάλισαν διατροφὴν τριῶν μηνῶν μὲ τὰς τουρκικὰς ζωτροφίας.

Τί μεγαλόψυχοι ἄνθρωποι, τέλος πάντων, αὐτοὶ οἱ Τούρκοι!

Καὶ ὅλα αὐτὰ οἱ Μαυροβούνιοι ἐπλήρωσαν μὲ δέκα νεκροὺς καὶ τριάντα περίπου τραυματίας.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων παρέμειναν ἄγνωστοι.

Ὁ βασιλεὺς Νικόλαος ὀμιλῶν εἰς κύκλον Ἰταλῶν ἀνταποκριτῶν, εἶπεν ὅτι αὐτὸς δὲν ἐπεθύμει οὔτε ἐπεζῆται διόλου τὸν πόλεμον, ἀλλ' ὅτι τὴν φορὰν αὐτὴν τὸν ἠθέλησεν ὁ λαός.

Τώρα εἶνε πολὺ εὐτυχὴς διὰ τὴν λαϊκὴν αὐτὴν θέλησιν, εἰς τὴν τὸ Μαυροβούνιον τοιοῦτοτρόπως θὰ ὑπερασπίσῃ μόνον του τὰ συμφέροντά του.

Ὁ πρίγκηψ Δανίλος δὲν ἠὺχαριστήθη διόλου ἀπὸ τὴν ἄδειαν τοῦ Γενικοῦ ἐπιτελείου, ἣ ὅποια ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς πολεμικοὺς ἀνταποκριτὰς νὰ παρακολουθοῦν ἀπὸ κοντὰ τὸν πόλεμον. Ὁ πατέρας του ὅμως τὸν καθήσυχασε—λέγων μὲ χαμόγελο εἰς τὰ χεῖλη—εἰς τοὺς ἀνταποκριτὰς:

«—Αὐτὴν τὴν φορὰν θ' ἰδῆτε τῆ φωτιὰ μαζί μου.»

Συγκινητικωτάτη καὶ μοναδικὴ διὰ τὴν ἐποχὴν μας ἦτο ἡ σκητὴ τῆς παρασημοφορίας τοῦ πρίγκηπος Δανίλου ἀπὸ τὸν ἡρωϊκὸν πατέρα του.

Οἱ παριστάμενοι ἐχειροκρότησαν κατενθουσιασμένοι τὴν ἐπικήν αὐτὴν σκητὴν, ἐπευφημήσαντες συνάμα τὴν οἰκογένειαν τῶν Πέτροβιτς—Ντεγκάση.

Ὁ «Φιγαρώ» τῶν Παρισίων ἐδημοσίευσεν ἤδη τὴν μεταξὺ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἰταλίας Βίκτωρος Ἐμμανουὴλ καὶ τοῦ Βασιλέως τῆς Μαυροβουνίου Νικήτα διαμειφθεῖσαν πρωτοφανῆ ἀλληλογραφίαν σχετικῶς πρὸς τὴν πολεμικὴν στάσιν αὐτοῦ. Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας—γαμβρός, ὡς γνωστόν, τοῦ Μαυροβουνίου—συνίστα εἰς τὸν Βασιλέα Νικήταν φρόνησιν καὶ ἐφεκτικότητα. Καὶ ὁ Βασιλεὺς τοῦ μικροῦ πλὴν ἡρωϊκοῦ Μαυροβουνίου ἔβλεπε τὴν ἐξῆς χαρακτηριστικὴν ἀπάντησιν:

«Σὺ ἀπέστειλες 100,000 ἀνδρῶν εἰς Λιβύην πρὸς κατάκτησιν χώρας, ἣτις δὲν σοῦ ἀνήκει, καὶ θὰ θελήσης νὰ ἐμποδίσῃς νὰ ζητήσω ἐγὼ ἀπὸ τὴν Τουρκίαν ὅ,τι ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Βερολινίου Συνθήκης μοὶ χρεωστεῖ αὕτη πρὸ 34 ἐτῶν;...»

Ἡ ἀπάντησις αὕτη ἐνέσκηψεν ὡς διαμαρτυρία δικαίου ὑπὸ ἐνὸς ἀδυνατοῦ ἐν μέσῳ τῆς διπλωματικῆς συμφεροντολογίας. Καὶ εἶνε ζήτημα ἂν ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἰταλίας κατώρθωσεν νὰ σιωπήσῃ ἢ ἂν ἠναγκάσθη νὰ κλαύσῃ...

Ἀλλὰ, πλὴν τούτων, τὰ πρωτότυπα ἐπεισόδια τῆς Τουρκομαυροβουνιωτικῆς συρράξεως εἶνε ἄπειρα.

Παρενείρομεν ἐνταῦθα μερικὰ ἐκ τῶν χαρακτηριστικωτάτων τοιούτων, τὰ ὅποια περισυλλέγον ἐδημοσίευσεν ἐπικαίρως τώρα τὰ «Βήμα» τῆς Ρώμης.

Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ντέτσιτς εἰς νέος Μαυροβούνιος ἀπώλεσε τὴν δεξιὰν κνήμην. Θραύσμα ὀπίδος τουρκικῆς τοῦ τὴν ἀπέκοψεν. Οἱ

Μάχη Βουλγάρων καὶ Τούρκων εἰς Λουλιέ-Βουργάς.

νοσοκόμοι τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ τὸν ἀνεβίβασαν ἐπὶ ἵππου καὶ τὸν ὠδήγησαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ὁ πληγωμένος δὲν εἶχε χάσει διόλου τὴν γενναιότητά του. Καθ' ὁδὸν γυναῖκες τοῦ ἀπηύθυναν ἐγκαρδιωτικὰ λόγια καὶ ἐκεῖνος ἀπήντα ἀταράχως, σχεδὸν εὐθύμως·

«—Μπα... Εἶμαι ἀληθινὰ πολὺ εὐχαριστημένος πὺ ἐκοψα τὰ κεφάλια τεσσάρων Τούρκων. Ἐνα πόδι γὰρ τέσσαρα κεφάλια δὲν ἐπῆγε χαμένο...»

Ἐνας γέρος Μαυροβούνιος, ἕως ἑβδομήντα ἐτῶν, ἐπληγώθη εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα.

Δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ πολεμήσῃ καὶ παρέδωσε τὸ ὄπλον καὶ τὰ φυσιγγιά του εἰς ἓνα ἄοπλον.

—«Πάρ' τὰ τὰ ἱερὰ ὄπλα μου»—εἶπε—«καὶ τρέξε νὰ μ' ἐκδικήθῃς. Κύτταξε νὰ κόψῃς πολλοὺς Τούρκους, ἄλλως τὸ αἷμά μου θὰ σὲ καταρασθῇ».

Καὶ ὁ ἄλλος ἀπήντησε·

—«Μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Θεοῦ θὰ φανῶ ἄξιος τῆς μεγάλης τιμῆς πὺ μου ἔχκαμες».

* *

Ἐ Βασιλεὺς Νικόλαος καὶ ὁ πρίγκηψ Μίρκος ἐπεσκέφθησαν τοὺς τραυματίας τοῦ πολέμου, ὅσοι μετεφέρθησαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Ποδγορίτσας.

Ἐ Βασιλεὺς τοὺς ἠὲχαρίστει, καὶ τοὺς ἐνεκαρδίωνε διὰ τὰς θυσίας των. Ἐσπάζετο τὸ πρόσωπον ὄλων τῶν πληγωμένων καιρίως. Καὶ ἐφίλησε δύο, οἱ ὅποιοι ἐξέπνευσαν εἰς τὰς χεῖράς του.

Τὸ θέαμα ἦτο συγκινητικώτατον.

Ἐ πρίγκηψ Μίρκος συνήνητησεν ἓνα τραυματίαν μεταφερόμενον εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Ἐμέσως τὸν ἐπῆρεν ἐπὶ τῶν ὤμων του καὶ τὸν ἔφερεν εἰς τὴν χειρουργικὴν αἰθουσαν.

Τὸ πλῆθος ἔξω ἐξερράγη εἰς ζητωκραυγὰς.

* *

Ἐ βασιλεὺς Νικόλαος περιέτρεχεν ἀδικόπως ἀπὸ τὸ ἓν εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῶν μαχομένων στρατιωτῶν του.

Εἰς ἓνα τάγμα εἶπε·

—«Παιδιά, ὑπομονή. Μὴν ἐκτίθεσθε πολὺ. Ἐφίνετε τὰ κανόνια νὰ κάμνουν τὴν δουλειάν των. Μὴ λυπεῖσθε τὰ πυρομαχικά, ἀλλ' ἀνάγκη, νὰ φυλάττεσθε, διότι ἡ ζωὴ τῶν στρατιωτῶν μας εἶνε πολύτιμος...»

* *

Μία σκηνή, ἡ ὅποια εἶχε μείνει ἄγνωστος εἰς τοὺς ξένους, ἦτο ἡ ἐξῆς·

Καθ' ἣν στιγμήν ἐπρόκειτο νὰ ἐκκινήσῃ ἡ πρώτη ταξιαρχία ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Βούκοβιτς ἐκ Κεττίγγης καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐφιππος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ἐπεθεώρει τὰ συντάγματα, προσήλθεν ἐξαίφνης ἓνας γέρος ἐβδομήντα ἐτῶν καὶ ἰκέτευσε τὸν Βασιλέα νὰ τὸν ἀχροασθῇ.

Ὁ Βασιλεὺς τοῦ ἀπήντησε·

— «Λέγε!»

Ὁ γέρος τότε εἶπεν ὅτι εἶχε δικαίωμα νὰ κρατῇ τὴν σημαίαν ἐν ὄρῳ πολέμου. Τὸ δικαίωμα αὐτὸ τὸ εἶχεν ἐκ κληρονομίας ἀπὸ τοῦς προγόνους του.

— «Δὲν μοῦ τὸ ἤρνήθησαν ποτὲ» — εἶπε σχεδὸν κλαίων — «αὐτὸ τὸ δικαίωμα. Εἰς ὅλους τοὺς πολέμους μας ἐκρατοῦσα πάντοτε τὴν σημαίαν, πάντοτε ἐμπρὸς εἰς τὸ τάγμα μου. Τώρα δὲν θέλουν νὰ μοῦ τὸ ἀναγνωρίσουν τὸ δικαίωμά μου καὶ εἶμαι ἀπελπισμένος. Ἀλλὰ ἡ Μεγαλειότης Σας θὰ μὲ δικαιοῦσῃ...»

Ὁ βασιλεὺς συγκινηθεὶς ἐκ τῶν λόγων τοῦ γέροντος, ὅστις ἔτρεμεν ἀπὸ τὴν ψυχικὴν του δδύνην, διέταξε τὸν ταγματάρχην νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν γέροντα νὰ κρατῇ τὴν σημαίαν μαζὺ μὲ τὸν νεώτερον σημαιοφόρον.

Ἡ χαρὰ τοῦ γέροντος ὄρεινοῦ ἐξέσπασε τότε εἰς τρελλὸν χορὸν καὶ τραγούδια. Ἐπῆρθε οὖν ὅλον παιδί, δὲν ἤξευρε πῶς νὰ ἐκδηλώσῃ τὴν ἀγαλλίασίν του. Ἐπειτα ἐπῆρε τὴν σημαίαν καὶ τὴν ἔφερεν ἀνὰ μέσον τοῦ κόσμου διὰ νὰ δείξῃ εἰς τὰ πλῆθη τὴν τιμὴν ποῦ τοῦ ἔκαμεν ὁ Βασιλεὺς.

* *

Ἡ εἰδησις τῆς καταλήψεως τῆς Βεράνας ἀνεκοινώθη εἰς τὸν βασιλέα Νικόλαον ὑπὸ τοῦ πρίγκιπος Δανίλου, ὁ ὅποιος ἐπίσης εἶχε πολεμήσει ἡρωικῶς εἰς τὰς τελευταίας μάχας καὶ ἰδίᾳ εἰς Βιελσπόλιε.

Ὁ Βασιλεὺς εὐρίσκειτο ἐκείνην τὴν στιγμήν εἰς τὸ Στρατηγεῖον, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου. Συνεκινήθη ἐκ τῶν λόγων τοῦ υἱοῦ του καὶ δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ μίαν ὁρμὴν ἐνθουσιασμοῦ. Ἐφίλησε τὸν Δανίλον καὶ στραφεὶς πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς εἶπε :

— «Τὸ Μαυροβούνιον εἶνε ἐνδοξον διὰ τὸν πρίγκηπά του καὶ διὰ τοὺς στρατιώτας του. Ἄν ὑπάρχουν ἐδῶ ξένοι πολεμικοὶ ἀνταποκρι-

ταί, ἄς μάθουν καὶ ἄς γνωστοποιήσουν εἰς ὅλον τὸν κόσμον πόσον εἶνε μεγάλη ἡ φιλοπατρία τῶν Μαυροβουνίων καὶ πόσον εἶνε δυνατὸς ὁ ἥρωισμὸς των! ».

* * *
Ἄλλ' ἤδη ὁ Βασιλεὺς ὁ Νικόλαος εἶχεν ἠμιλήσει· αὐτοπροσώπως πρὸς τοὺς ξένους δημοσιογράφους παρουσιασθέντας ἐνώπιόν του. Τοὺς ἠὺχαρίστησε διότι ἠκολούθησαν τοὺς Μαυροβουνίους στρ. ιώτας εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνά των.

— «Πόσον θὰ ἴμουν εὐτυχῆς—ἐξηκολούθησεν ὁ Βασιλεὺς—ἂν αἱ διενέξεις μεταξὺ τῶν ἔθνων ἠδύναντο νὰ κανονισθοῦν χωρὶς νὰ ἐξαχθῆ τὸ ξίφος ἐκ τῆς θήκης του!... Ἡ Τουρκία δὲν ἠθέλησε νὰ ζήσῃ ποτὲ ἐν εἰρήνῃ μαζί μας. Ἡ παραδίασις τῶν συνόρων μετὰ τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου, ἡ ἐπανάστασις εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἡ ἐξόντωσις τῶν ἀδελφῶν μας τῆς Παλαιᾶς Σερβίας, ἔθεσαν εἰς σκληρὰν δοκιμασίαν τὸ Μαυροβούνιον κατὰ τὰ δύο τελευταῖα ἔτη. Εἶνε περίλυπος ἡ καρδία μου διὰ τὸ χυνόμενον αἷμα, ἀλλ' ἐλπίζω ὅτι δι' αὐτοῦ θ' ἀνταίλη νὰ ἐποχῆ ἐλευθερίας καὶ πολιτισμοῦ. »

XV.

Σέρβοι καὶ Σερβοβούλγαροι ἐν Μακεδονίᾳ.

(5—11 Ὀκτωβρίου 1912).

Ἡ γενικὴ θέσις τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν συμμάχων ἐν Μακεδονίᾳ, κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἦτο ἡ ἑξής, ὡς ἔγγιστα :

Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε προσέλασεως τῶν στρατῶν τῶν συμμάχων ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, καὶ ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀριθμητικῶν δεδομένων ἑνὸς ἐκάστου τῶν στρατῶν τούτων, συνάγεται σαφέστατα ἡ μέχρι τῆς 6ης Ὀκτωβρίου θέσις τῶν ἐμπολέμων καὶ αἱ γενικαὶ γραμμαὶ τοῦ συνόλου τοῦ πολεμικοῦ σχεδίου. Εἶνε δὲ ἀναγκαῖα κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην μία ἐξήγησις τοῦ συνόλου τῶν στρατιωτικῶν κινήσεων τῶν τεσσάρων συμμαχικῶν στρατῶν διὰ νὰ ἐννοηθῆ καλλίτερον ἢ περαιτέρω ἐνέργειαι αὐτῶν καὶ ὁ ἀπώτερος σκοπός, πρὸς τὸν ὅποιον ἀπὸ κοινοῦ ἔτεινον αἱ συνδεδυασμέναι πολεμικαὶ ἐνέργειαι κατὰ τῆς Τουρκίας.

Ἡ σοβαρωτέρα, ἀναμφισβητήτως, πολεμικὴ ἐνέργεια ἐγένετο

κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐπὶ τῶν Βουλγαροτουρκικῶν συνόρων μετέσσαρα διάφορα σημεῖα συγχρόνου καὶ ἐξ ἴσου ὀρμητικῆς προελάσεως.

Δύο μεγάλα σώματα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ὑπολογιζόμενα ἐν συνόλῳ εἰς 250 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἐνήργουν παραλλήλως κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ καὶ ὀπισθεν τῆς ὁποίας συνεκεντρώτο ἡ κυρία ἀντίστασις τῶν Τούρκων.

Τὸ ἐν τῶν σωμάτων τούτων, τὸ σχετικῶς μικρότερον, ἦτο τὸ προχωροῦν κατὰ κατεύθυνσιν ἀνατολικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως πρὸς τὰς 40 Ἐκκλησίας, ὅπου εἶχον ἀρχίσει ἤδη αἱ ἀψιμαχίαι κατόπιν μεγάλης μάχης πρὸς τοὺς ὑποχωρήσαντας μέχρις ἐκεῖ ἐκ Κογιέδου καὶ Μ. Τυρνόδου Τούρκους.

Τὸ ἕτερον τῶν σωμάτων, τὸ κύριον δηλαδὴ σῶμα τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, προελάσαν ὀρμητικῶς κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν (ΝΑ), εἶχεν ἤδη καταλάβει τὸ Μουσταφᾶ πασᾶ, πρῶτον ὄχυρόν σταθμὸν τῶν Τούρκων παρὰ τὴν μεθόριον, καὶ εὗρίσκετο πρὸ τῶν ἐξωτερικῶν ὄχυρωμάτων τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἰς θέσεις ἀπεχούσας 1—2 ὥρας ἀπὸ τῆς πόλεως.

Ἀμφότερα τὰ σώματα ταῦτα εἶχον κοινὴν τὴν κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ὡς σκοπὸν, μετὰ τὴν ἐκπολιόρκησιν ταύτης, τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ κυρίως Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις, ἀποσυρόμενος πρὸς τὴν Τσατάλτσαν, ἐνισχύετο καθημερινῶς διὰ στρατοῦ ἐξ Ἀσίας καὶ ἠτοιμάζετο διὰ τὴν ἀπελπιστικὴν πλέον πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἄμυναν. Τὸ σύνολον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἀντεμετώπιζε τῶρα τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς προελάσεως, δὲν ὑπερέβαινε τὰς 160 χιλιάδας ἀνδρῶν. Αἱ καθημεριναὶ δὲ ἐνισχύσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἦτο δυνατόν νὰ λαμβάνη, κανονικῶς ἐχόντων τῶν πραγμάτων—δηλαδὴ μὲ πλήρη ἐπιμελητείαν καὶ μέσα μεταφορᾶς—ἐκ Ραιδεστοῦ διὰ Προποντιδὸς καὶ διὰ τῆς πρὸς τὸν Εὐξείνιον ἀκτῆς δὲν ἠδύναντο νὰ ὑπερβῶν τὰς 8,000 ἀνδρῶν. Ἐπρόκειτο, ἄλλως τε, περὶ χρονικῆς προθεσμίας, ἣτις, μὲ τὴν ὀρμὴν τῆς προελάσεως καὶ τὸν πανικὸν τὸν ἐκδηλωθέντα εἰς τὰς τάξεις τῶν Τούρκων, δὲν ἐφαίνετο δυνατόν νὰ εἶνε ἐπαρκῆς.

Τρίτον σῶμα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, καταλαβὸν τὴν ὄγην Ὀκτωβρίου τὴν Τζουμαγιάν καὶ τὴν ἐπιούσαν τὴν Γιοκοροῦντα, προὐχώρει

ἤδη διὰ Μελενίκου—Νευροκοπίου πρὸς τὰς Σέρρας, ἐπὶθεν ἢ κατεύθυνσις του θὰ ἐκानονίζετο ἀναλόγως τῶν κινήσεων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς νοτιανατολικῆς Μακεδονίας.

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς, μεθ' οὗ συνέπραττον καὶ 4 μεραρχίαι Σέρβων, πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο δὲν ὑπερέβαινε τὰς 70 χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ ἐνήργει πάντοτε ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὰς ἐκατέρωθεν πολεμικὰς κινήσεις.

Ὁ ἠνωμένος Σερβοβουλγαρικὸς στρατὸς, ὁ ἐνεργῶν εἰς τὸ σημεῖον συναντήσεως τῶν Σερβοβουλγαρικῶν συνόρων μετ' ἀφετηρίαν τὸ Κιουστανδῆλ καὶ προχωρήσας πρὸς τὸ Κουμάνοβον, εἶχε κατεύθυνσιν πρὸς τὰ Σκόπια, πρὸς τὰ ὁποῖα ἀπώθει τὸν διαρκῶς ὑποχωροῦντα Τουρκικὸν στρατόν. Ἡ στρατιά αὕτη εἶχε δύναμιν 70 περίπου χιλιάδων ἀνδρῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον Σέρβων, ἐπίτηδες κινήσονται πρὸς τὰ ἐκεῖ διὰ τὴν κοινὴν δρᾶσιν.

Ὁ δὲ κυρίως Σερβικὸς στρατὸς, ὑπολογιζόμενος εἰς 100 περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, προὔχωρει ἤδη μετὰ τινὰς συμπλοκάς πρὸς τὰ περὶχωρα τῆς Πριστίνης, τὴν ὁποῖαν καὶ ἐπολιόρκει.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Πριστίνης εἰκάζετο ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος θὰ κατηυθύνετο ἐν μέρει μὲν πρὸς τὰ Σκόπια πρὸς σύμπραξιν μετὰ τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ ἐν μέρει πρὸς τὴν Ἀλβανίαν, ἂν μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης παρίστατο ἀνάγκη πρὸς τοῦτο.

Πρὸς τὸ μέρος τέλος τῶν Ἑλληνοτουρκικῶν συνόρων ἢ θέσις τῶν πρῶτων ἦτο τοιούτη, ὡς θέλομεν ἰδεῖ ἐν λεπτομερείαις περαιτέρω: Ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλίας, ὑπολογιζόμενος εἰς 90—100 χιλιάδας ἀνδρῶν, προὔχωρει, καταλαβὼν τὴν Ἐλασσῶνα, πρὸς τὰ Σέρβια καὶ τὴν Βέρροικαν. Ἀνεξαρτήτως δὲ τῆς ἀντιστάσεως, ἣν θ' ἀντέταττεν ἐν τῷ μεταξύ ὁ ὑποχωρῶν Τουρκικὸς στρατὸς, ἕτις ὑπελογίζετο εἰς 40—50 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἀπὸ τῆς Βερροίκας καὶ πέραν ἢ διεύθυνσις, ἦν θὰ ἠκολούθει προφανῶς ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἐξηρτάτο ἐκ τῶν κινήσεων τοῦ ἀντιπάλου. Ἐν πάσῃ περιπτώσει, τῶν Τούρκων στρεφομένων πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἐσυνέχιζε τὴν προέλασίν του πρὸς τὰ ἐκεῖ, συντόμως καταδιώκων. Ἄν ὅμως οἱ Τούρκοι ἤθελον ἀκολουθήσει τὴν διεύθυνσιν τῶν Σκοπίων ὅπως ἐνωθεῖν μετὰ τῶν ἄλλων ὑποχωρούντων σωμάτων, τότε, ἀνεξαρτήτως τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προελάσεως, μέρος τοῦ στρατοῦ

θὰ ἐξηκολούθει ἀναγκάσιως τὴν καταδίωξιν πρὸς τὰ Σκόπια.

Ὁ στρατὸς τῆς Ἠπείρου προχωρῶν ἤδη πρὸς τὰ Ἰωάννινα μετὰ συνετῆς βραδύτητος, ἄτε τελείως ἀνεπαρκῆς πρὸς ὀρμητικὴν δρᾶσιν, θὰ ἐξήρτα μεγάλως τὴν ἔκθασιν τῆς ἀποστολῆς του ἐκ τῆς προελάσεως τοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλίας. Διότι προχωρῶντος ταχέως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Βέρροϊαν, ὁ ἐν Ἠπείρῳ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπεμονεῦτο καὶ θὰ ἐστερεῖτο πάσης συγκοινωνίας μετὰ τῆς λοιπῆς Αὐτοκρατορίας, πλὴν ἂν ἄλλη ἐδίδετο, ἐν τῷ μεταξύ, τυχαία τροπὴ εἰς τὰ πράγματα.

Ἀπέναντι τῆς πολεμικῆς ταύτης δράσεως τῶν τεσσάρων συμμάχων Κρατῶν ἢ Τουρκία κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀντέτασεν :

Ἀπέναντι τῆς Βουλγαρίας στρατὸν κατανεμημένον εἰς διάφορα σημεῖα, ἐξ ὧν 50—60 χιλιάδας ἐντὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἐν συνόλῳ 160 χιλιάδας ἀνδρῶν.

Εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα 35—40 χιλιάδας στρατοῦ, ἐν Μακεδονίᾳ 80—90 χιλιάδας καὶ 15—20 χιλιάδας ἐν Ἠπείρῳ.

Εἰς τὰ Σερβικὰ σύνορα ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπελογίζετο εἰς 65 χιλιάδας καὶ ὁ περὶ τὴν Σκόδραν καὶ τὰ Μαυροβουινωτικὰ σύνορα εἰς 25 χιλιάδας.

ὑπὸ τοιοῦτους ἔρους ἢ τύχῃ τοῦ πολέμου δὲν ἐπεδέχετο ἀμφιβολίαν. Ἰδίως ἐκ τῶν συνδεδεασμένων προελάσεων ἐν Μακεδονίᾳ δλόκληρος ὁ ἐκ 220—240 χιλιάδων ἀνδρῶν Τουρκικὸς στρατὸς τῶν Ἑλληνικῶν, Σερβικῶν καὶ Μαυροβουινωτικῶν συνόρων ἐκινδύνευε νὰ εὑρεθῆ ἄνευ γραμμῆς ὑποχωρήσεως μετὰ τὴν προέλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Βέρροϊαν καὶ τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ πρὸς τὰς Σέρρας, ἀποκλειόμενος ἐν μέσῳ τῶν ἐχθρικῶν στρατιῶν.

Ἐκ τῆς σχετικῆς θέσεως ταύτης τῶν πραγμάτων ἐξήγετο φανερῶς ὅτι ἐπεβάλλετο κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἢ ταχύτητος τῶν κινήσεων. Ἐκ τῆς ταχύτητος τῆς προελάσεως ἐξηρτάτο ἡ τύχη τοῦ ὅλου πολέμου. Καὶ τὴν ταχύτητα τῆς προελάσεως ἐβοήθει ἤδη εἰς ὅλα τὰ σημεῖα ἡ ὀρμὴ καὶ τὸ ἀκμαῖον φρόνημα τῶν συμμάχων Κρατῶν καὶ ὁ πανικὸς ὑπὸ τοῦ ὁποῦο ἐφαίνοντο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς καταληφθέντες ἀπανταχοῦ οἱ Τούρκοι.

Τὴν ἐσπέραν τῆς 6ης Ὀκτωβρίου ἐβεβαιούτο ἡ ἐπιτυχὴς προέλασις τῶν συμμάχων εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος.

Οἱ Τούρκοι ἐπιτεθέντες κατὰ τοῦ Προπολάτς, ἀπεκρούοντο πέραν τῶν συνόρων, ἐν ᾗ ὁ Σερβικὸς στρατὸς διελθὼν ἀπὸ τῆς 3 μ. μ. τῆς 5ης τὰ σύνορα, προήλθαι ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους, μὴ συναντήσας οὐδαμῶς σοβαρὰν ἀντίστασιν ἀπὸ μέρους τῶν Τούρκων.

Μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Σερβικὸς στρατὸς εἶχε προχωρήσει εἰς διάστημα 30 περίπου χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς ὀρθογωνικῆς γραμμῆς βαδίζων πρὸς τὴν Πριστίναν, ἣν καὶ κατελάμβανε κατόπιν λυσσώδους μάχης, δι' ἐφόδου, στοιχιστάσης ἀδρότατα εἰς ἀμφότερους τοὺς ἀντιπάλους.

Ταυτοχρόνως δὲ σχεδόν, ὡς εἶδομεν, ὁ Σερβοβουλγαρικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας κατελάμβανε τὴν Ἄνω Τζουμαγιάν, κατόπιν ἐπανειλημμένων αἱματηρῶν μαχῶν, μετ' ἀμοιβαίου πείσματος διεξαχθεισῶν καὶ κατόπιν τῆς ἐπιτυχοῦς ἐκβάσεως τῶν ὀπίσθων διὰ τοὺς συμμάχους ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀναγκασθεὶς εἰς βιαίαν ὑποχώρησιν, εἶχε τραπῆ πρὸς τὰ νότια καὶ ὠχυροῦτο ἤδη εἰς Ὀσένοβαν, ὅπου θὰ ἐδοκίμαζε νέαν πεισματώδη ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἀμέσως προελασάντων συμμάχων.

Εἰς τὸν δυτικὸν τομέα, ὁ ἐκ Βράνιαις (ἀφρητῆρας τῶν Σερβικῶν κινήσεων) ἐκκινήσας Σερβικὸς στρατὸς εἶχε διέλθει τὰ σύνορα καὶ κατέλαβε καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν τοὺς τουρκικοὺς σταθμοὺς ἄνευ ἀντιστάσεως. Ἀπώθησε δὲ τὸν τουρκικὸν στρατὸν νοτιανατολικῶς τοῦ Πρίστοβατς ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Μόρβα.

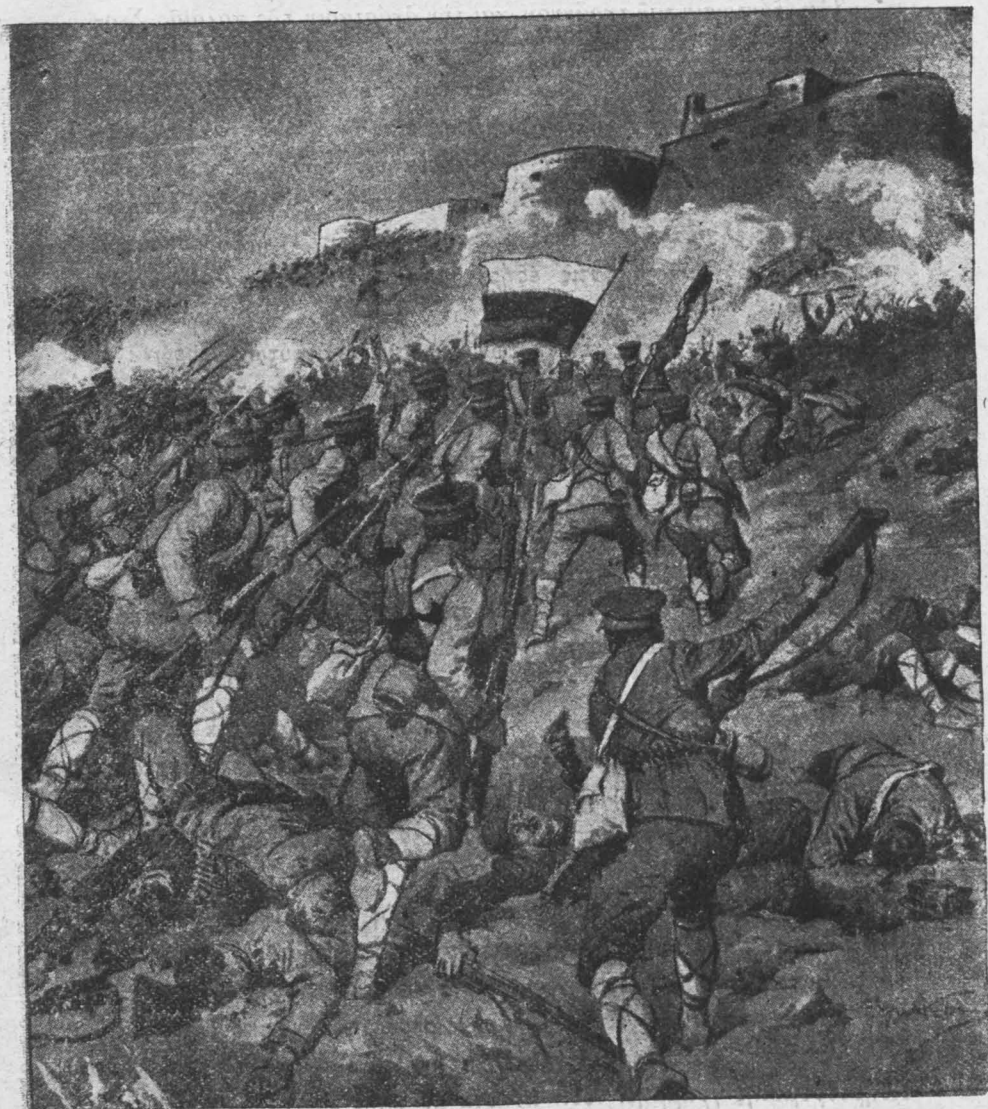
Ὁ στρατὸς οὗτος κατελάμβανε τὴν Ἰην Ὀκτωβρίου τὸ Παδούγεβον μετὰ πολλῶν πολεμεφοδίων. Εἰς τὸ κατακτηθὲν τουρκικὸν ἔδαφος ἐγκατεστάθησαν ἀμέσως Σερβικαὶ πολιτικαὶ ἀρχαί, τῆς περιοχῆς αὐτῶν ἀποτελεσάσης τὸ διοικητικὸν διαμέρισμα τοῦ Σάμπ.

Ἐνθουσιασμὸς μέγας παρετηρεῖτο ἤδη ἐν Σερβίᾳ. Ὅτι ὅμως ἐξαρχατήριξε τὸν Σερβικὸν στρατὸν ἦτο ἡ ἀνομοιότης τῆς ἐνδυμασίας τῶν στρατιωτῶν. Ἐνεκεν τῆς πληθῶρας τῶν ἐθελοντῶν, αἱ ὑπάρχουσαι στρατιωτικαὶ στολαὶ εἶχον ἐξαντληθῆ πολὺ ταχέως καὶ οἱ προσερχόμενοι ἔμενον μὲ τὰς καθημερινὰς ἐνδυμασίας των.

Ὁ πρίγκηψ Ἀλέξιος Καραγεώργεβιτς ὑπηρέτει τὴν πατρίδα του ὡς ἀπλοῦς στρατιώτης.

Συγκινητικαὶ δὲ σκηναὶ ἐλάμβανον χώραν κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν στρατευμάτων. Χιλιάδες γερόντων καὶ γυναικοπαίδων, —διότι μό-

Μάχη Σέρβων καὶ Τούρκων εἰς Κουμάνοβον.

νον αὐτοὶ ἀπέμενον—συνώδευον ἐν ἀκρατήτῃ ἐνθουσιασμῷ τοὺς συγγενεῖς των. Ὁλόκληρος ἡ Σερβία ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ἐζονεῖτο τώρα ἀπὸ ἓνα πόθου :

τὴν ἐξόντωσιν τοῦ τυράννου καὶ τὴν ἀνάστασιν τῆς παλαιᾶς Σερβίας.

Ἄλλ' οἱ Σέρβοι εἶχον καὶ μίαν ἔτι δυσχέρειαν νὰ ὑπερβοῦν. Ἀπέκειτο εἰς αὐτούς, μετὰ τῆς ἐλαχίστης βοήθειας ἦν ἡδύνατο νὰ τοῖς παράσχη τὸ Μαυροβούνιον, καὶ ἡ καταπολέμησις τῶν φίλα φρονουσῶν τοῖς Τούρκοις Ἀλβανικῶν φυλῶν, εἰς τὰς ὁποίας οἱ Τούρκοι ἐστήριζον μεγάλας ἐλπίδας· ἐπίκαιρος δ' ἀπόδειξις τούτου ἡ ἀρθρογραφία τοῦ Τουρκικοῦ Τύπου, ὅστις ἐξῆρε τώρα τὴν . . . φιλοπατριᾶν τῶν Ἀλβανῶν.

Ἴδού, ἐκ περιεργείας, ἐν ἑκ τῶν ἐνθουσιωδῶν τούτων ἀρθρῶν :

«Οἱ Ἀλβανοὶ εἶνε πιστοὶ καὶ ἀφωσιωμένοι φρουροὶ τοῦ Κράτους ἐν Ἑυρώπῃ. Δι' αὐτὸ δὲν εἶνε ὀρθὸν νὰ ἀποστερῶνται ἀπὸ προνόμια, τὰ ὁποῖα παρέχονται εἰς τοὺς Ἑλληνας, Σέρβους καὶ Βουλγάρους.

»Ὅλοι οἱ εἰς τοὺς νομοὺς Ἰωαννίνων καὶ Μοναστηρίου χριστιανοὶ Ἀλβανοὶ ὑπάγονται εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐκκλησίαν στενάζοντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πατριαρχείου (!!).

»Τὸ Πατριαρχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναστατώνει τὸν κόσμον, εἴταν ἀσπάζεται εἰς Ἑλλῆν τὸν Ἰσλαμισμὸν, ἐργάζεται ὅπως ἐξελληνίσῃ βαθμιαίως τοὺς Ἀλβανούς.

»Ἡ κυβέρνησις παρέχουσα καὶ εἰς τοὺς Ἀλβανούς τὰ εἰς τοὺς Βλάχους, Σέρβους καὶ Βουλγάρους παραχωρηθέντα ἐκκλησιαστικὰ προνόμια, θὰ σώσῃ τὸν νομὸν Ἰωαννίνων ἀπὸ τὰς προπαγάνδας τῆς Ἑλλάδος καὶ θὰ τὸν καταστήσῃ ἀπόρθητον φρούριον κατὰ τῶν ἐπιθέσεων τῶν ἐχθρῶν.»

Κατόπιν ὁ Σερβικὸς στρατὸς κατέλαβε τοὺς Τουρκικὰς σταθμοὺς τῶν συνόρων παρὰ τὸ Ριστοβατς καὶ ἠσχολεῖτο ἤδη μὲ τὴν κατάληψιν τῶν ὑψωμάτων τοῦ Πούζεν, τὰ ὁποῖα κεινται 15 χιλιόμετρα νοτίως τῶν συνόρων καὶ εἶχον μεγάλην στρατηγικὴν σπουδαιότητα· ἐν ᾧ ὁ στρατὸς τῆς Βράνιας κατελάμβανε τὸ Μπουγιαντζι ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, θέσιν ἀρκετὰ μεγάλης ἐπίσης στρατηγικῆς ἀξίας. Ἡ κατάληψις ἐγένετο κατόπιν πεισματώδους μάχης, τὴν ὁποίαν διηύθυνεν αὐτὸς ὁ πρίγκηψ Διάδοχος τοῦ Σερβικοῦ θρόνου. Ὁ δὲ ἀνατολικώτερον ἐνεργῶν ἠνωμένος Σερβοβουλγαρικὸς στρατὸς κατελάμβανε τὴν Ἑγρὶ Παλάγκαν καὶ τὸ Κουμάνοβον καὶ ἤδη ἦσαν ἔτοιμοι νὰ βαδίσουν κατὰ τῶν Σκοπίων.

Ἄλλ' οἱ φίλοι τῶν Τούρκων Ἄλβανοὶ ἀνελάμβανον ἤδη τὰ ἰδιαιτέρα καθήκοντά των, καί, καταλαβόντες ἀπροόπτως σῶμα Σέρβων ἀνταρτῶν, κατέσφαζον ἀγρίως ἐβδομήκοντα ἐξ αὐτῶν, τὰ ἡκρωτηριασμένα πτώματα τῶν ὁποίων δισκόρπιζον εἰς τὰ αἱματόδρεκτα δάση τῆς ἀγρίας περιοχῆς τῆς θηριώδους των δράσεως.

Τὸ δεύτερον Σερβικὸν στρατιωτικὸν σῶμα κατελάμβανε τὴν 9ην Ὀκτωβρίου τὸ Τσαρέβο καὶ τὴν ὄχυρὰν τοποθεσίαν Σουλτάν-τεπέ ἐπὶ τοῦ ὄρους Ὅσογόβου, ἐβάδιζε δὲ πρὸς τὴν Ἐγρί Παλάγκαν, ἣν κατελάμβανεν ἐπίσης, ὡς εἶδομεν.

Τὸ δὲ πρῶτον καὶ τρίτον στρατιωτικὸν σῶμα προὐχώρου ἐπιτυχῶς πρὸς τὸ Κουμάνοβον, τὴν Πριστίναν καὶ τὸ Νόδι-Παζάρ. Τὰ σῶματα ταῦτα ἐξετόπιζαν τοὺς Τούρκους εἰς Μπογιὰν καὶ Σαταράτς. Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρου πρὸς τὴν Ταμπανόφτσε καὶ τὸ Κουμάνοβον.

Εἰς τὸ Ποδούγεβον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον οἱ Τούρκοι δισπάρησαν νύκτωρ φεύγοντες πρὸς τὰ νότια, οἱ Σέρβοι, πλὴν ἄλλων, εὗρήκαν καὶ 80 σκηνάς.

Οἱ τὴν περίχωρον ταύτην οἰκοῦντες Ἄλβανοὶ μὲ τὰς οἰκογενεῖας των ἐγκατελίμπανον ἤδη τὰ χωρία, ἀφίνοντες τὰ τρόφιμά των καὶ τὰ κτήνη.

Αἱ ἀπώλειαι τῆς μάχης ταύτης ἀνῆλθον εἰς 200 Σέρβους νεκροὺς καὶ 600 τραυματίας, εἰς διπλασίους δὲ σχεδὸν Τούρκους.

Μετὰ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας οἱ Σέρβοι ἐξηκολούθησαν τὰς προελάσεις των καὶ συνήπτον ἤδη πεισματωδεστάτας μάχας κατὰ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων εἰς τὰ πέριξ τῶν παραμεθορίων πόλεων Νοκόφσκη καὶ Οὐμούρτζα, αἵτινες ἐστοίχισαν εἰς ἀμφοτέρους πολὺ ἀκριβά, χωρὶς ὅμως ν' ἀνακόψουν τὴν ὀρμητικωτάτην τῶν Σέρβων προέλασιν κατὰ τοῦ Κουμανόβου.

Ταυτοχρόνως ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐξηκολούθει προελαύνων πρὸς τὸ Νόδι-Παζάρ, τὸ ὁποῖον σχεδὸν εἶχε καταλάβει κατὰ τὸ τρίτον ἐγκαταστήσας μάλιστα πολλαχοῦ καὶ ἀρχῆς Σερβικῆς. Ἄλλα δὲ σῶματα στρατοῦ διελάσαντα μέσῳ τοῦ Νόδι-Παζάρ κατήρχοντο πρὸς τὸ Κουμάνοβον καὶ Πριστίναν ἔπου ἔριστικαὶ θά ἐδίδοτο μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ μάχαι, συγκεντρουμένου μετὰ πλείστων Ἄλβανῶν περὶ τὰς πόλεις ταύτας.

Ἄλλ' ἡ σερβικὴ αὕτη κατάληψις τόσων τμημάτων τοῦ Νόδι-Πα-

ζάρ διήγειρεν ἤδη ἀνησυχίας ἐν Βιέννῃ, καὶ οἱ πολιτικοὶ αὐστριακοὶ κύκλοι ἤρχιζον δριμύως νὰ ψέγουν τὴν ἀδιαφορίαν, τὴν ὅποιαν ἐδείκνυεν ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις διὰ τὴν παρὰ τῆς Σερβίας τοιαύτην ἐνέργειαν, μετὰ τὴν ὅποιαν ἐκλείετο ἢ πρὸς νότον κάθοδος τῆς Αὐστρίας, ἐπίστευον δὲ ὅτι ἡ Σερβία θὰ ἐσέθετο τὰς δηλώσεις τῆς καὶ δὲν θὰ ἐξεδήλωνε κατακτητικὰς βλέψεις ἐπὶ τοῦ Νόδι-Παζάρ, ἄλλως ἢ Αὐστρία θὰ εὑρίσκετο εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν νὰ μετέλθῃ ἄλλην ἀπέναντι αὐτῆς πολιτικὴν.

Ἄδιαφοροῦντες ἐντούτοις οἱ Σέρβοι διὰ τοὺς εὐσεβεῖς τούτους πόθους τῶν Αὐστριακῶν ἐξηκολούθουν τὸ ἔργον των.

Τὸ πρῶτον Σερβικὸν στρατιωτικὸν σῶμα κατέλαθεν ἅπαντα τὰ φρούρια ἀπὸ τοῦ Καπηλιὰκ μέχρι τοῦ Ἁγίου Ἡλιοῦ πρὸς τὴν ἄλβανικὴν μεθόριον, καταδιώκον τὰς Ἀλβανικὰς συμμορίας καὶ τοὺς νιζάμηδες.

Ἐπίσης ἡ αὐτὴ στρατιὰ κατελάμβανε τὸ φρούριον Ριγὴν κατεχόμενον ὑπὸ τεσσάρων ταγμάτων νιζάμηδων καὶ ἰσχυροῦ ἄλβανικοῦ σώματος. Τὸ φρούριον ἐκυριεύετο ἐξ ἐφόδου. Ἡ φρουρὰ ἀπεδεκατίζετο, οἱ δὲ ὑπολειφθέντες ἐκ τῶν Τούρκων ἐτρέποντο εἰς φυγὴν.

Τὴν πρῶτην τῆς 9ης Ὀκτωβρίου ἡ τρίτη στρατιὰ ἐπετίθετο ἔρρωμένως κατὰ τοῦ Προπολάτς, ἀπέκρουε δὲ τὸν ἐχθρὸν προελάσασα μέχρι τοῦ Μικροῦ Κοσόδου.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Σέρβων ἐν ταῖς μάχασι ταύταις ἦσαν ἀρκεταί. ἔτι μεγαλειότεραι ὅμως τῶν Τούρκων.

Τὸ σερβικὸν πυροβολικὸν διεκρίθη σαρωσάν κυριολεκτικῶς τὸν ἐχθρὸν. Οἱ Σέρβοι ἐκυριεύσαν πολυαρίθμους σημαίας, μεγάλην ποσότητα στολῶν καὶ πυρομαχικῶν, σκηνάς, δέκα χιλιάδας κοιλὰ διπυρίτου καὶ πλείστα ζῆα καὶ ἐφοδιοπομπάς.

Τώρα λοιπὸν τὸ μὲν πρῶτον σῶμα τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ εὑρίσκετο πρὸ τοῦ Κοιμανόδου, τὸ δὲ τρίτον πρὸ τῆς Πριστίνης, ἀφ' οὗ κατέλαθε τὴν Κοτσάναν καὶ τὸ Κράτοβον. Ἀλλὰ κατὰ τὰς μάχας ἐπὶ τῶν συνόρων εἰς Τεκινζέ, οἱ Σέρβοι ἔσχον μεγάλας ἀπωλείας, πολλῶν ἀξιωματικῶν φονευθέντων. Παρ' ἑλα ὅμως ταῦτα ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐξηκολούθει νὰ προχωρῇ πρὸς τὰ Σκόπια συγκεντρούμενος ἐξωθεν αὐτῶν ὅπως ἐπιχειρήσῃ ἐφόδον, τοῦ σχεδίου τῆς πολιορκίας ἐγκαταλειφθέντος, καθ' ὅσον καὶ χρόνον μακρὸν θὰ ἀπῆται καὶ θὰ ἐδί-

δετο εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν καιρὸς ὅπως ἀνασυνταχθῆ. Σερβικὰ δὲ ἀνταρτικὰ σώματα ἐξ ἀρκετῶν μελῶν ἐπετίθεντο ἐκ τῶν νώτων κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποδεκατίζοντα αὐτόν. Πλείστοι Τούρκοι στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ εἶχον ἐξ ἄλλου συλληφθῆ αἰχμάλωτοι.

Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου ὁ ἐν Βελιγραδίῳ εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τῶν «Τάϊμς» ἐτηλεγράφη ἐτι ἡ προέλασις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθει. Αἱ προφυλακαὶ εἶχον φθάσει ἤδη εἰς τὸ Κουμάνοβον.

Ὁ βασιλεὺς Πέτρος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του ἐπισκέπτετο δι' αὐτοκινήτου τὴν Πιλζάμπχαν, ὅπου ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του, τὸν ὅποιον ἐπεθεώρει.

Τὴν 7ην Ὀκτωβρίου οἱ Σέρβοι τοῦ 3ου στρατιωτικοῦ σώματος εἶχον ἀπωθήσει τοὺς Τούρκους ἐντὸς τοῦ σαντζακίου τοῦ Νόδι-Παζάρ καὶ καταλάβει τὸ Ἰμπάρ. Συνήπτον δὲ μάχην πεισματώδη εἰς τὰ περὶχωρα τοῦ Νόδι Παζάρ ἐναντίον 40 χιλιάδων περίπου Ἀλβανῶν, πλὴν τοῦ ἄλλου τακτικοῦ στρατοῦ.

Μετὰ δὲ τὴν ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ κατελάμβανον πλείστους μεθοριακοὺς ὠχυρωμένους σταθμούς.

Ἡνωμένον ἄλλο σῶμα σερβοβουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐπολιόρκει τώρα, ὡς προείπομεν, τὸ Κουμάνοβον.

Ταυτοχρόνως δὲ ὁ στρατὸς τοῦ Ἰβάν ὠδεύει ἐναντίον τῆς Σβίνικας. Ὅλοι δὲ οἱ μεθοριακοὶ σταθμοὶ τοῦ Γιαθάρ εἶχον καταληφθῆ.

XVI.

Συγκρούσεις καὶ μάχαι πρὸς τὰ Βουλγαροθρακικὰ σύνορα.

Κατὰ τὴν 6ην Ὀκτωβρίου ἡ Βουλγαρικὴ Μεραρχία τῆς Μακεδονίας εἶχε διαβῆ τὰ σύνορα καὶ κατέλαβε κατόπιν μάχης μετὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τὰς τοποθεσίας Τσαρεβοσέλο, Γκρόρναν καὶ Δζουμαγιάν. Ἡ μεραρχία τῆς Ροδόπης διέβαινει ἐπίσης τὰ σύνορα καὶ προήλαυεν εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος. Τὸ Μουσταφᾶ Πασσᾶ κατελαμβάνετο ἀποκρουσθέντων τῶν Τούρκων καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος, μετὰ τῶν πριγκίπων καὶ τοῦ στρατηγοῦ Σαβώφ, μετέβαινον δι' αὐτοκινήτου ἐκ Σταραζαγόρας εἰς τὸ χωρίον Βελίτζ, κείμενον ἐπὶ τῶν συνόρων. Ὁ Βασιλεὺς καὶ οἱ Πρίγκιπες ἀνῆρχοντο εἰς ἓν τῶν ὕψωμάτων καὶ παρηκολούθουν τὴν ἀνάπτυξιν

τῆς ταξιαρχίας, ἣτις μετ' ὀλίγον κατελάμβανε τὸ Μουσταφᾶ Πασσᾶ.

Ἡ πρώτη βουλγαρική προέλασις εἶχε γέινει ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις :

Ἡ πρώτη γραμμὴ δλόκληρος προελάσασα πέραν τῶν συνόρων ἤρchiσεν ἀπὸ πρωίας τῆς 6ης Ὀκτωβρίου τὰς ἐχθροπραξίας.

Τὸ Μουσταφᾶ πασσᾶ (ὁ πρῶτος τουρκικὸς σταθμὸς ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς) ἐγκαταλειφθεὶς κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι προελαύνοντες κατέλαβον καὶ τὸ Κιούρτ-κιοϊ Καλέ. ἀπέχον ἐπτὰ χιλιόμετρα νοτιοδυτικῶς τοῦ Μουσταφᾶ πασσᾶ.

Εἰς τὸ διαμέρισμα τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν συνήπτετο αὐθημερὸν πεισματωδεστάτη μάχη μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Τούρκων, παραταθεῖσα δλόκληρον τὴν ἡμέραν. Αἱ δ' ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἐκατέρωθεν μεγάλαι.

Τὸ σύνολον τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ τοῦ εὑρισκομένου ἤδη εἰς τὰ σύνορα καὶ προωρισμένου ν' ἀντιμετωπίσῃ τὰς μελλούσας περιπετείας τοῦ ἀγρίου ἀγῶνος ἀνῆρχετο εἰς 300,000 ἀνδρῶν, εἰς οὓς συμπεριλαμβάνοντο καὶ 70—80 χιλιάδες Σέρβοι, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ταχθέντες ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Βουλγαρικοῦ Στραταρχείου.

Ἡ στρατιὰ αὕτη ἦτο καταφανῶς ἐπαρκεστάτη διὰ τὸν προορισμόν της, ἐνισχύετο δὲ καὶ ἐνεθαρρύνετο ἀπαύστως ὑπὸ τοῦ μεγίστου ἐνδιαφέροντος, ἕπερ ἐξεδήλου πρὸς αὐτὴν ὁ βουλγαρικὸς λαός. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ Βουλγαρίδες ἐφάνησαν ἀντάξιαι τῶν ἱστορικῶν αὐτῶν στιγμῶν, τὰς ὁποίας διέτρεχον τὰ Χριστιανικὰ Κράτη. Χιλιάδες χειρῶν εἰργάζοντο προθύμως, ράπτουσαι ἐσώρρουχα διὰ τοὺς στρατιώτας. Ἐκτὸς τούτου γυναῖκες ὄλων τῶν τάξεων ἐπλημμύριζον τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς προσφέρουσαι ἄνθη εἰς τοὺς διὰ τὰ σύνορα ἀπερχομένους στρατιώτας.

Χαρακτηριστικὸν τῆς μεγαλοφυχίας τῶν Βουλγαρίδων εἶνε καὶ τὸ ἐξῆς ἐπεισόδιον.

Εἰς ἓν καφενεῖον τῆς Σίστοβας, ἐκλαίεν ἡ μόνη ἀπομείνας σύζυγος τοῦ ἰδιοκτῆτου, ἣτις εἶχε τέσσαρα παιδιὰ εἰς τὰ σύνορα καὶ τὸν σύζυγον ἐθελοντὴν.

— Κλαίετε ; τὴν ἠρώτησαν.

— Ὅχι, ἀπήνητησεν ἡ ὑπερήφανος γραῖα—αἱ Βουλγαρίδες κλαίουσιν ἐπὶ τὰ σπῖτια τους, ὅταν δὲν τὰς βλέπη κανεὶς ! . . .

Ἡ κίνησις εἶχε σταματήσει σχεδὸν εἰς τὰς ἀγοράς. Τὰ περισσό-
τερα καταστήματα ἦσαν κλειστά. Ἡ ἐρημία καὶ ἡ ἐγκατάλειψις ἐδα-
σίλευον εἰς τοὺς πρόην πολυσυχνάστους δρόμους τῆς βουλγαρικῆς
πρωτεύουσας.

Ἡ προθυμία μετὰ τῆς ὁποίας ἔσπευδον οἱ Βούλγαροι ἐπίστρατοι
εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος ἦτο ἢ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἀνωτέρα πάσης
περιγραφῆς.

Οἱ ὁδηγοὶ τῶν τράμ, ὅταν ἔμαθον τὴν εἰδησιν τῆς ἐπιστρατεύσεως,
ἀφῆκαν τὰς θέσεις των καὶ ἔσπευσαν εἰς τοὺς στρατῶνας. Ἐάν δὲ δὲν
ὑπῆρχον ἀρκετοὶ Τούρκοι ὑπάλληλοι καὶ χειροτέχνηται, αἱ δημόσιαι
ὑπηρεσίαι θὰ ἔπαυαν λειτουργοῦσαι. Τούρκοι κARRΑΓΩΓΕΙΣ μετέφερον
εἰς τοὺς σταθμοὺς Βουλγάρους στρατιώτας καὶ πολεμεφόδια. Αἱ Βουλ-
γαρίδες ἐργάτριαι κατασκευάζον κογκάρδας διὰ τοὺς στρατιώτας.

Ἀπερίγραπτος ἦτο ὁ ἐνθουσιασμός τῶν γυναικῶν. Μία γυναίκα
τοῦ λαοῦ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν στρατιωτῶν, ἐφώνησεν εἰς τοὺς
Ἰταλοὺς ἀνταποκριτὰς : « Ἐσεῖς ἀρχίσατε κ' ἡμεῖς θὰ τελειώσουμε ! »

Ἡ Τουρκία τῶρα, ἀποκρῦψασα σωφρόνως τὸν στόλον τῆς ἀπὸ
πάντα κίνδυνον ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ, ἀπεφάσιζε νὰ ἐπιδείξῃ
τὴν κατὰ θάλασσαν ὑπεροχὴν τῆς ἐναντίον τῶν ἀστόλων Βουλγάρων.

Μία λοιπὸν μοῖρα τοῦ Ὄθωμανικοῦ στόλου ἐσομβρόδιζε τὴν πρωΐαν
τῆς 1ης Ὀκτωβρίου ἐν τῶν Βουλγαρικῶν τορπιλλοβόλων, εὐρισκόμε-
νον ἐξωθεν τοῦ λιμένος τῆς Βάρνης ἀνευ ἀποτελέσματος. Ἡ Τουρκικὴ
αὕτη μοῖρα παρέμενεν ἤδη ἐκτὸς βολῆς τῶν τηλεβόλων τοῦ φρουρίου.
Διεδίδετο δὲ ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρηθῇ κατόπιν βομβαρδισμός τῆς
πόλεως καὶ ὡς ἐκ τούτου οἱ κάτοικοι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ πανικοῦ.

Τὴν ἰδίαν, ἐν τούτοις, ἡμέραν, καθ' ἣν ὁ τουρκικὸς στόλος ἠνδρα-
γάθει τοιουτοτρόπως εἰς τὰς ἀνοχυρώτους ἀκτὰς τοῦ βουλγαρικοῦ
Εὐξείνου, τὸ κύριον σῶμα τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐβάδιζε, μετὰ τῶν
Σέρβων, νικηφόρον κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς κατελάμβανε τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποτα-
μοῦ Μαρίτσα (Ἐβρου) πλησίον τοῦ Μουσταφᾶ-πασᾶ.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἀπώθει τοὺς Τούρκους
μέχρι τῶν πρώτων φρουρίων τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἑκατὸν Τούρ-
κοι αἰχμάλωτοι περιέπιπτον εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων.

Αἱ πρῶται γραμμαὶ τῆς ἀμύνης τῶν Τούρκων καταλαμβάνοντο οὕτω δι' ἐφόδου μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην.

Εἰς τὰς καταληφθείσας ὑπὸ τοῦ Βουλγαροσερβικοῦ στρατοῦ Τουρκικὰς πόλεις οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἐγκατέλιπον πλείστα λάφυρα, σημαίας, ὄπλα, πυρομχικὰ καὶ τροφάς, ἅτινα περιήρχοντο εἰς χεῖρας ἐδῶ μὲν τῶν Σέρβων, ἐκεῖ δὲ τῶν Βουλγάρων.

Ἡ προέλασις ἐγένετο κατὰ πυκνὰς πολυαριθμούς ομάδας, σχεδὸν εἰπεῖν διὰ πανστρατιᾶς. Τὰ ὑψώματα καταλαμβάνοντο διὰ μαχῶν ἐκ τοῦ συστάδην. Οἱ δὲ Τούρκοι ὑποχωροῦντες ἐσφάζον καὶ διήρπαζον πᾶσαν ἐγκαταλειπομένην παρ' αὐτῶν περιοχὴν, κατὰ τὴν πατροπαράδοτον τακτικὴν των: «ἐρήμωνε καὶ πέονα»!

Ὁ παρακολουθῶν τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν πολεμικὸς ἀνταποκριτῆς τῶν «Τάϊμς» ἐτηλεγράφει ἤδη ἐκ Σταραζαγόρας ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθουν προελαύνοντες ὀρμητικῶς καὶ τρέποντες εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν.

Οἱ ἄγριοι Πομάκοι τῆς Ροδόπης, οἱ αἰωνίως ἀτίθασοι αὐτοὶ πολεμοχαρεῖς ὄρειοί, ἤρχιζον ἤδη νὰ φέρωνται φιλικῶς πρὸς τοὺς ἐπελαύνοντας, εἰς τοὺς ὁποίους παρέδιδον μάλιστα καὶ τὰ ὄπλα των.

Ἐπεθεβαιοῦτο δὲ ἐπισήμως ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως ἡ κατάληψις τοῦ Μαχόνιε, Τόδλεν καὶ Κιδρελῆ, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ αἰχμαλωσίη διακοσίων Τούρκων, τριῶν ταχυβόλων καὶ πλείστων ἄλλων ἐφοδίων.

Ταυτοχρόνως τὰ Βουλγαρομακεδονικὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἐπολεμοκράτουν τὸ Ραζλόγκ. Οἱ ἀντάρται προσέβαλλον αἰφνιδίως τὸν ἐκ δύο χιλιάδων ἀνδρῶν εὐρισκόμενον ἐκεῖσε τουρκικὸν στρατὸν καὶ τὸν διεσκόρπιζον μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν, χωρὶς αὐτὰ νὰ ὑποστῶσι σημαντικὰς ζημίας.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς 9 Ὀκτωβρίου αἱ Βουλγαρικαὶ προφυλακαὶ εὐρίσκοντο εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐξωτερικῶν ὄχρωμάτων τῆς Ἀδριανουπόλεως. Παρὰ τὰς Σαράντας Ἐκκλησίας ἤρχιζαν ἤδη αἱ ἀψιμαχίαι τῆς ἐπικειμένης μεγάλης μάχης.

Παρὰ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ τῆς Ροδόπης ἀνγγιγγέλλετο ἤδη ἡ κατόπιν πεισματώδους συμπλοκῆς κατάληψις τῆς Γοκορούντας, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ πρὸς τὸ Νευροκόπιον.

Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα καταληφθέντα πανταχοῦ ὑπὸ πανικοῦ.

ὕπεχώρου ἀτάκτως, ἐγκαταλείποντα τὰ ὅπλα των, τὰ βλητοφόρα, τὰ πολεμεφόδια καὶ τὰς ζωοτροφίας των.

Οἱ τουρκικοὶ πληθυσμοὶ ἐγκατέλειπον ἐπίσης τὰς ἐστίας των.

Εἰς τίνα χωρία παῖδια πλανώμενα καὶ ἐγκαταλελειμμένα παρὰ τῶν γονέων των περισυνελέγοντο παρὰ τῶν Βουλγάρων στρατιωτῶν.

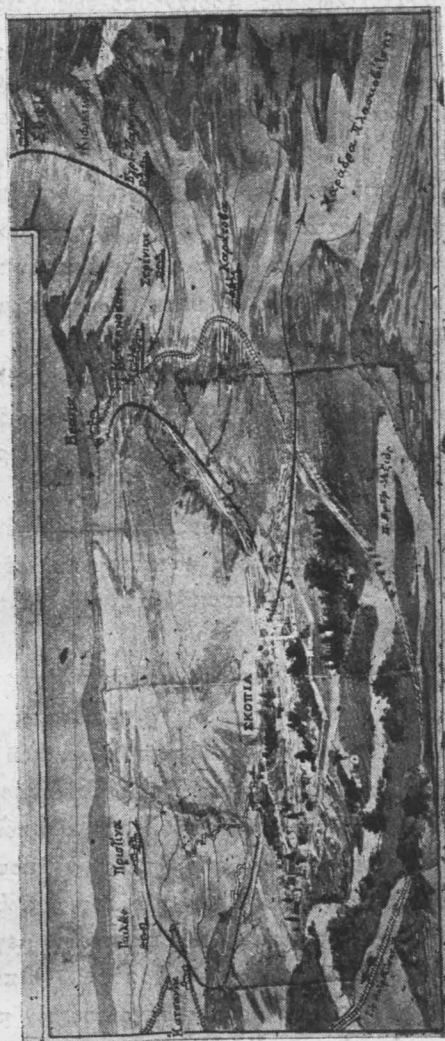
Εἰς τὸ Μουσταφᾶ πασσᾶ οἱ βούλγαροι κατέσχον 100,000 κοιλὰ σίτου.

Κατὰ ταῦτα ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς διαίρεθεις εἰς τρία μεγάλα σώματα ἐπετίθετο ταυτοχρόνως κατὰ τῶν Τούρκων.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ σταθμοῦ Μουσταφᾶ πασσᾶ, βορειοδυτικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως,

προελαύνον κατὰ μῆκος τῶν ὄχθων τοῦ Ἑβρου, ἀπώθει διὰ τῆς ξιφολόγῃης, κατόπιν πεισματώδους ἀντιστάσεως, ὡς προελέχθη, τοὺς Τούρκους μέχρι τῶν πρώτων ὀχυρωμάτων τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ἄτερον σῶμα στρατοῦ προχωρήσαν ἀνατολικώτερον, κατέλαμ-

Πανοραμική τοπογραφία Σκοπίων-Κοιμανόβου. (Τὰ μέλη δεικνύουν τὰς γραμμὰς τῆς προελάσεως τοῦ ἠνωμένου σερβοβουλγαρικοῦ στρατοῦ, τὸ δὲ φερόμενον βέλος τῶν πρὸς τὴν Χαράδραν τῆς Πλακαβίτσας (Μαύρα) τὴν γραμμὴν τῆς υποχωρήσεως τῶν Τούρκων.)

θανε, κατόπιν πεισματώδους μάχης, τὸ μικρὸν Τύρνοβον καὶ ἤδη ἀνεμένετο ἢ συγκρότησις μεγάλης μάχης παρὰ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας ἀνατολικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἧτις τοιοῦτοτρόπως ἤθελεν εὐρεθῆ ἔν μέσῳ δύο στρατῶν.

Ὁλόκληρον τὸ μικρὸν διαιρέσιμα τοῦ Τιμρός, τὸ εἰσχωροῦν ἐν μέσῳ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐδάφους, ἀπεκλείετο τῆς λοιπῆς Τουρκίας περιελθὼν εἰς τοὺς Βουλγάρους σχεδὸν ἀμχαγίτι.

Τὴν 8ην πρὸς τὴν 9ην τοῦ μηνὸς ὁ Βουλγαρικός στρατός ἐπετίθετο ὀρμητικῶς κατὰ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ κατελάμβανε δύο ἀπομεμακρυσμένα ὀχυρώματα τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Τοιαύτη περίπτωσις ἦτο ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἐν τῇ πολεμικῇ ζώνῃ Ἀδριανουπόλεως-40 Ἐκκλησιῶν, ὅτε ἡ Ὄθωμανικὴ Κυβέρνησις καθίστα γνωστὸν πρὸς τὴν Γαλλικὴν, παρακαλοῦσα νὰ εἰδοποιηθοῦν αἱ ἐνδιαφερόμεναι ἀτμοπλοῖκαί ἐταιρεῖται, ὅτι διέταξε τὸν Τουρκικὸν στόλον νὰ βυμβαρδίσῃ τὴν Βάρναν καὶ τὸν Πύργον καὶ ν' ἀποκλείσῃ τοὺς δύο τούτους λιμένας.

Ἡ Τουρκικὸς στόλος ὁ εὐρισκόμενος ἤδη ἐν τῷ Εὐξείνῳ, περιελάμβανε ἐν θωρηκτόν, δύο καταδρομικά, τέσσαρα τεθωρακισμένα εὐδρομα καὶ πολλὰ ἀντιτορπιλικὰ καὶ τορπιλλοβόλα, ἐν ἧσιν 18 σκάφη.

Ἄλλ' ἐπιχαίρων ἡ Ρωσικὴ κυβέρνησις χάριν τῶν Βουλγάρων, οἵτινες πράγματι ἐκινδύνεον ἐν τῇ περιστάσει ταύτῃ, λόγῳ τῆς ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς ἐνεργείας ἐνταῦθα τοῦ τουρκικοῦ στόλου, προέβη εἰς ἐντόνους ἐνεργείας ἐπὶ τῷ σκοπῷ, ὅπως δλόκληρος ἡ θάλασσα τοῦ Εὐξείνου κηρυχθῆ αὐδετέρα καὶ ἀποκλεισθῆ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

Καὶ ταῦτα μὲν ἀπεφάσιζεν ἡ ἡγεῖται ν' ἀποφασίσῃ ἡ Τουρκία, ἐνῶ εἰς τὸ Βασιλικὸν παρεκκλήσιον τῆς Σόφιας ἐγένετο (τὴν 8ην Ὀκτωβρίου) παρισταμένων πάντων τῶν ἐπισήμων, μεγάλη δέησις ὑπὲρ τῶν ὅπλων τῶν τεσσάρων συμμάχων Κρατῶν. Οἱ παριστάμενοι Ἕλληνες ἐζητωκραγόαζον, ἕξ εὐγενοῦς καθήκοντος, τὸν πρωθυπουργὸν Γκέσωφ καὶ τὸν πρεσβευτὴν τῆς Σερβίας.

Ὁ Βούλγαρος Πρωθυπουργὸς διέθετεν ἐκ τῆς ἰδίας του περιουσίας 100,000 φράγκων ὑπὲρ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀπόρων ἐπιστρατῶν.

Ἡ κανονικὴ Σύνοδος τῆς Σοβράνιε, ἧτις ἐπρόκειτο ν' ἀρχίσῃ τὴν 15ην Ὀκτωβρίου, ἀνεβάλλετο διὰ τὸν Δεκέμβριον, λόγῳ τοῦ πολέμου.

Ἀλλὰ καὶ τρία συνάμα τορπιλλοβόλα Βουλγαρικὰ ἐπιτεθέντα κατὰ τῆς Τουρκικῆς μαίρας, ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν, προσδληθέντα ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου διὰ σφοδροῦ πυρός, ἀνευ ἄλλων ζημιῶν.

Ἐπίσης ὁ Τουρκικὸς Στόλος ἐβομβάρδιζε τοὺς στρατώνας καὶ τὸ φρούριον Εὐξείνουγράφου.

Τὸ προξενικὸν σῶμα Βάρνης εἰδοποιεῖτο παρὰ τοῦ Γερμανικοῦ Προξενείου ὅτι ὁ λιμὴν θὰ ἀπεκλειετο ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου καὶ ὅτι ἐπέκειτο βομβαρδισμὸς τῶν φρουρίων.

Ἐνεκα δὲ τῶν λόγων τούτων ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν ξένων Κρατῶν τὴν κάτωθι διαμαρτυρίαν :

«Τουρκικὰ τινὰ πλοῖα ἀνευ οὐδεμιᾶς προειδοποιήσεως εἰς τὰς ἐντοπίους ἀρχάς, ἐβομβάρδισαν σήμερον τὸν Βουλγαρικὸν λιμὴνα τῆς Καθάρνης, ὅστις εἶνε ἀποκλειστικῶς ἐμπορικὸς καὶ οὐδόλως ὠχυρωμένος. Κατέστρεψεν τὸ τελωνεῖον, πλείστα καταστήματα καὶ ἰδιωτικὰς κατοικίας. Ἡ Βασιλικὴ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις διαμαρτύρεται κατὰ τῆς ἐπιθέσεως ταύτης, ἣτις εἶνε παραβίασις τῶν ἀρχῶν τοῦ διεθνοῦς δικαίου, αἵτινες ἐτέθησαν ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου τῆς Χάγης, σχετικῶς μὲ τὸν κανονισμὸν ὑπὸ τῶν διεθνῶν ἐθίμων ὄλων τῶν πολιτισμένων Κρατῶν. Πράξις ἀπάνθρωπος ἐναντίον τῶν πλέον στοιχειωδῶν κανόνων τοῦ πολέμου, ὅστις εἶνε πάλῃ μεταξὺ τῶν διαμαχόμενων στρατῶν, καὶ ὅχι βία ἐναντίον εἰρηγικῶν πληθυσμῶν.»

Ἐπίσης δὲ διαμαρτύρετο διὰ τὸν βομβαρδισμὸν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, ἀφ' ἑνὸς διότι τὸ γεγονός τοῦτο ἀπετέλει παράβασις τοῦ διεθνοῦς δικαίου καὶ ἀφ' ἑτέρου διότι τὰ βουλγαρικὰ ταῦτα παράλια κατοικοῦνται ἀποκλειστικῶς σχεδὸν ἀπὸ Ἑλλήνων, ἡ δὲ Καθάρνα ἀπὸ Τουρκοφόνους τοιούτους, τοὺς ὀνομαζομένους κοινῶς Καραγκούληδες, οἱ ὅποιοι κατατάσσονται συνήθως ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν Ναυτικόν.

XVII.

Εἰσβολὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ ἐκ Θεσσαλίας.

Ἐκρότουν ἤδη αἱ πρῶται βρονταὶ τοῦ τηλεβόλου εἰς τὰ Ἑλληνοτουρκικὰ σύνορα τῆς Θεσσαλίας, ὅτε ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἀπέ-

στελλε πρὸς τοὺς συμμάχους βασιλεῖς τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

Πρὸς τὰς Α. Α. Μ. Μ. τοὺς Βασιλεῖς τῆς Βουλγαρίας, Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου.

Σόφιαν, Βελιγράδιον, Κεττίγγην.

«Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ὑπὸ τὴν ἄρχηγίαν τοῦ Διαδόχου ὁ στρατός Μου διέρχεται τὰ σύνορα, ὁ λογισμὸς Μου στρέφεται πρὸς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα καὶ χαιρετίζω ἐν Αὐτῇ τὸν φίλον καὶ σύμμαχον. Οἱ ὀρθόδοξοι λαοὶ Μας ἐξεγερθέντες ἐν τῇ αὐτῇ ὁρμῇ ἐνοῦνται ἐν κοινῇ συμποίᾳ καὶ διὰ δεσμῶν ἀδιαρρήκτων ἀδελφότητος καὶ ἀφοσιώσεως, αἱ δὲ δεήσεις τῶν τεσσάρων Ἐθνῶν, οὕτω στενῶς συναδελφωμένων, ἀνέρχονται πρὸς τὸν Παντοδύναμον ἐν εὐσεβεῖ καὶ θεομῇ κατανύξει, ἐπικαλούμεναι τὴν εὐλογίαν του ἐπὶ τῆς νέας ταύτης σταυροφορίας. Εἶθε ὁ Ὑψιστος ἐν τῇ ἀπειρῷ εὐσπλαγγνίᾳ του νὰ στέψῃ τὴν ταυτόχρονον προσπάθειαν τῶν στρατῶν μας καὶ νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τῆς Ὁρθοδοξίας διὰ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν καταθλιβομένων ἀδελφῶν μας. Ὁ λαὸς Μου, ὁ στρατός Μου καὶ Ἐγὼ ἀπευθύνομεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν, Μεγαλειότητα, πρὸς τὸ Ὑμέτερον Ἔθνος καὶ τὸν γενναῖον στρατὸν του ἀσπασμὸν ἀδελφικῆς ἀγάπης, καὶ τὰ βλέμματα ἔχοντες προσηλωμένα πρὸς τὸ σῆμα τοῦ Τιμίου Σταυροῦ ἃς ἔχωμεν ὡς σύμβολον:

« Ἐν τούτῳ νίκα » .

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Εἰς τὸ θερμὸν τοῦτο τηλεγράφημα τοῦ ὕμετέρου ἀνακτος οἱ ἡγεμόνες τῶν τριῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἀπήντων ὡς ἑξῆς :

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΟΥ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΥ

«Μετ' ἀπεριγράπτου χαρᾶς ἐγώ, ὁ λαὸς μου καὶ ὁ στρατός μου ἐμάθομεν παρὰ τῆς Ὑμετέρας Μεγαλειότητος τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατός ὑπὸ τὴν Ἄρχηγίαν τοῦ Διαδόχου διέβη ἤδη τὴν μεθόριον γραμμὴν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὴν τόσον σπουδαίαν καὶ τόσον ὑψίστην διὰ τὴν τύχην τῶν κρατῶν μας καὶ τῶν καταθλιβομένων ἀδελφῶν μας. Ὁ Λαὸς μου, οἱ στρατιῶταί μου καὶ ἐγώ, συνηνωμένοι ἀδιαρρήκτως διὰ τῶν δεσμῶν τῆς ἀδελφότητος καὶ τῆς συμμαχίας, ἀπευθύνομεν πρὸς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα, τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν καὶ τὸν τόσον γενναῖον στρατὸν ἕνα ἐγκάρδιον ἀσπασμὸν μετὰ τῶν

πλέον ελλικρινῶν εὐχῶν ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν ἀνταξίων ἀπογόνων τοῦ Θεμιστοκλέους καὶ τοῦ Μιλτιάδου. Εἶθε ὁ ὕψιστος νὰ συντελέσῃ εἰς τὸν θρίαμβον τῶν προσπαθειῶν μας διὰ τὴν ἐπίτευξιν τοῦ ἱεροῦ τούτου σκοποῦ.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ»

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΣΕΡΒΙΑΣ

«Ἐνῶ δίδω διαταγὰς εἰς τὰ στρατεύματά μου νὰ διέλθουν τὴν μεθόριον γραμμὴν βαδίζοντα πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν μας, ἡ σκέψις μου φέρεται πρὸς τὴν Ὑμετ. Μεγαλειότητα τὸν κραταιὸν μου φίλον καὶ σύμμαχον, εἰς τὸν ὁποῖον κατὰ μέγα μέρος ἀφείλεται ἡ εὐγενὴς αὕτη προσπάθεια.

»Ἐλπίζω εἰς τὸν Ὑψιστον ὅτι αἱ δυνάμεις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν συνηγόμεναι διὰ τῶν ἀρρήκτων δεσμῶν τῆς θρησκείας, ὀδηγούμεναι ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ πατροπαράδοτου αἰσθήματος τῶν λαῶν των θά θριαμβεύσουν εἰς τὸ γενναῖον αὐτῶν ἔργον.

»Προσβλέπω μετ' ἐμπιστοσύνης τὸν ἀρξέζομενον κοινὸν ἀγῶνα εὐχόμενος πλήρη ἐπιτυχίαν εἰς τὸν γενναῖον Ἑλληνικὸν στρατὸν. Σπεύδω νὰ μεταδιβάσω εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα, εἰς τὸν Διάδοχον, ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ, ἐπίσης καὶ εἰς τὸ Ἔθνος τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδος, τοὺς χαιρετισμούς μου τοὺς πλέον συμπαιθεῖς καὶ τὰς καλλιτέρας εὐχὰς ὑπὲρ εὐδωσέως τοῦ ἱεροῦ σκοποῦ τοῦ πολέμου τούτου.

ΠΕΤΡΟΣ»

Ο ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΗΣ ΒΟΥΛΓΑΡΙΑΣ

«Βαθῶς συγκινημένος ἀπὸ τοὺς ὠραίους καὶ συγκινητικούς λόγους τοὺς ὁποῖους ἡ Ὑμετέρα Μεγαλειότης ἀπηύθυνεν, ἐκφράζω ἐκ βάθους καρδίας εἰς τὸν κραταιὸν μου φίλον καὶ σύμμαχον τὴν πλέον ζωηρὰν καὶ ελλικρινῆ εὐγνωμοσύνην. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ λαοὶ μας εἶνε ἡνωμένοι εἰς ἓν αἰσθημα ὕψιστης ἀφοσιώσεως καὶ ἐμπιστοσύνης ἀμοιβαίας, ζητῶ ἀπὸ τὸν Παντοδύναμον ὑπερασπιστὴν τῶν δικαίων τῶν ἀσθενῶν, προστάτην τῶν καταδυναστευομένων, νὰ ἐπακούσῃ τῶν δεήσεων τὰς ὁποίας ἀναπέμπουσιν εἰς τὸν θρόνον του τὰ τέσσαρα σύμμαχα Ἔθνη καὶ νὰ εὐδοκήσῃ νὰ στέψῃ δι' ἐπιτυχίας τὴν κοινὴν προσπάθειαν τῶν στρατῶν μας ὑπὲρ τοῦ θριαμβοῦ τοῦ διττῶς ἱεροῦ τούτου σκοποῦ, πίστεως καὶ Ἐλευθερίας.

Κατεχόμενοι ὑπὸ τοῦ αἰσθήματος τούτου, τὸ Βουλγαρικὸν Ἔθνος, ὁ στρατὸς του καὶ ὁ ἀρχηγὸς του, ἀπευθύνομεν εἰς τὴν Ἑμετέραν Μεγαλειότητα, τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος καὶ τὸν γενναῖον στρατὸν του, τὰς πλέον θερμὰς εὐχαριστίας, λαμβάνομεν δὲ ἔπως ἐκεῖνοι διὰ σημαίαν καὶ δι' ὄδηγόν εἰς τὴν νέαν ταύτην σταυροφορίαν τὸ ἱερὸν σύμβολον τῆς Ἀπολυτρώσεως.

ΦΕΡΔΙΝΑΝΔΟΣ»

Πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα ἀπεστέλλετο ἅμα καὶ ἐκ Ρώμης τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«Χαιρετίζω τὸν Μεγαλόψυχον Βασιλέα, ψάλλον τὸν ὕμνον τοῦ Ρήγα : «*Δεῦτε παῖδες Ἑλλήνων*».

ΡΟΒΕΡΤΟΣ ΓΚΑΛΛΙ»

Ἐκ Κεττίγγης ὁ παλὺς Μαρτίνοβιτς ἀπέστειλε τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν Βουλὴν :

Πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς.

«Ἡ ἔνθεος προσευχή, ἣτις ὑπὸ τὸν κρότον τοῦ τηλεβόλου τοῦ ἐλευθερωτοῦ ἀφικνεῖται εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐξηυγενισμένων καὶ ἐνδόξων ἀκτῶν τῆς Ἑμετέρας χώρας, εἰσέδυσεν εἰς τὴν καρδίαν παντὸς Μαυροβουνίου καὶ ἀντήχησεν ἀνὰ πάσας τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεών μας.

»Εὐλογημένη, ἔστω ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱεροῦ συμβόλου τῆς υπερτάτης πίστεως ἡμῶν τῆς ἐπιστεγαζούσης πάντας τοὺς προαιωνίους πόθους τῆς φυλῆς μας, οἱ ἀδελφοὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῶν υπερτάτων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα οἱ μὲν ἡμέτεροὶ πρόγονοι εἶχον ἀπολέσει ἐπὶ τῆς κατακτήσεως τῶν ἀσπλάχων βαρβάρων, ἡμεῖς δὲ τὰ τέκνα ὀρμεμφύτως καὶ διὰ τῆς τελείας ἐνώσεως τῶν καρδιῶν μας καὶ τῶν βραχιόνων μας ἀνευρίσκομεν διὰ τοὺς ἀδελφούς μας ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς σημαίας τοῦ Χριστοῦ.

Διὰ τὸν Πρόεδρον τῆς Σκουψίνας

Ἵ ἀντιπρόεδρος

E. MARTINOBITZ

Ὁ δὲ Πρωθυπουργὸς τῆς Βουλγαρίας ἐτηλεγράφη πρὸς τὸν Ἑλληνα Πρωθυπουργὸν τὰ χαρακτηριστικώτατα ταῦτα :

Αὐτοῦ Ἐξοχότητα Κύριον Βενιζέλον, Πρόεδρον τοῦ Ἑπουρτικοῦ Συμβουλίου τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

Ἀθήνας.

«*Λοξολογία ἐφάλη σήμερον ἐν τῷ καθεδρικῷ ναῷ ὑπὲρ τῆς νί-*

κης κατὰ τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Βασιλείσης, τῶν πρέσβεων τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας, τῶν Ἀρχῶν καὶ μεγάλης συρροῆς πολιτῶν.

» Ὁ Μητροπολίτης Σόφιας ἀπηύθυνεν εἰς τὸν Παντοδύναμον θεομᾶς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς υγείας τῶν τεσσάρων συμμάχων Ἡγεμόνων καὶ τοῦ Ἀυτοκράτορος τῆς Ρωσίας Νικολάου Β', προστάτου τῶν ὀρθοδόξων λαῶν, ὡς καὶ ὑπὲρ τῆς ἐπιτυχίας τῶν τεσσάρων συμμάχων στρατῶν καὶ Ἐθνῶν.

» Εὐτυχῆς διότι δύναμαι νὰ ἀναγγείλω τὴν συγκινοῦσαν ταύτην τελετὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία ἠδύλογησε γεγονός, ὅπερ πρώτην ταύτην φορὰν ἐδόθη εἰς τὴν Ἱστορίαν νὰ ἀναγράψῃ ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ, παρακαλῶ νὰ δεχθῆτε ὅλα τὰ συγχαρητήρια καὶ τὰς εὐχαιρῆς εὐχὰς μου, ὅπως ἀγαθὸν καὶ εὐτυχὲς τέλος ἐπιστέψῃ τὸ ἔργον, τοῦ ὁποίου ἡ ἀρχικὴ πρωτοβουλία ὀφείλεται κατὰ μέγα μέρος εἰς τὴν Ἑμετέραν Ἐξοχότητα καὶ εἰς τὴν Κυβέρνησιν, ἧς προέσταθε.

» Ἰκετεύω τὸν Παντοδύναμον ὅπως οἱ σύμμαχοι στρατοὶ ἐξέλθουν νικηταὶ ἐκ τῆς πάλης, τὴν ὁποίαν ἀνελάβομεν δι' ὑπόθεσιν ἢ ὁποία δὲν ἴμπορεῖ παρὰ νὰ εἶνε εὐγενὴς καὶ ὑψηλή, ἀφοῦ ἡδυνήθη νὰ συνενώσῃ τέσσαρας πεφωτισμένους Ἡγεμόνας καὶ τέσσαρας ἐργατικούς καὶ φίλους τῆς προόδου λαούς.

» Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου

» ΓΚΕΣΩΦ. »

Ὁ πρωθυπουργὸς μάλιστα τῆς Βουλγαρίας ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις πρεσβευτὴν τῆς Βουλγαρίας Χατζημητήσεφ καὶ τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα, ὅπερ ἀνεκοινώθη πρὸς τὸν Ἑλληνα ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν :

« Ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος μοῦ ἀνήγγειλε σήμερον τὸ κείμενον τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος, διὰ τοῦ ὁποίου τοῦ γνωστοποιεῖ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου καὶ τὸν παρακαλεῖ νὰ μοῦ διαιδάσῃ τοὺς ἀδελφικοὺς ἀσπασμοὺς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

» Εὐχαριστήθητε, παρακαλῶ, νὰ εὐχαριστήσητε ἐκ μέρους μου τὴν Α. Ε. τὸν ὑπουργὸν κ. Κορομηλᾶν καὶ νὰ τοῦ εἴπητε πόσον εὐτυ-

χεῖς θεωρούμεθα, ὅτι εἰμεθα καὶ ἡμεῖς συνεργάται· εἰς ἔργον, οὐτινος τόσον ὑψηλῶς καὶ εὐγενῆς ὁ σκοπός.

» Ἀπευθύνω ταυτοχρόνως τηλεγράφημα πρὸς τὴν Α. Ε. τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον διὰ νὰ τοῦ καταστήσω γνωστὴν τὴν δοξολογίαν, ἣτις ἐτελέσθη σήμερον καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἐδεήθημεν εἰς τὸν Ὑψιστον ὑπ' ῥ Βασιλέων, στρατῶν καὶ λαῶν τῶν συμμάχων.

» ΓΚΕΣΩΦ.»

Κατὰ τὰς πρώτας ταύτας ἡμέρας τῶν ἐχθροπραξιῶν (5—6 Ὀκτωβρίου), οἱ Τούρκοι ἐπεδείκνυσαν ὅλως ἀσυνήθη εἰς τὴν φυσικὴν τῶν νωχέλειαν δραστηριότητα περὶ τὴν πυρετώδη παρασκευὴν τῆς ἀμύνης τῶν.

Τὴν πρῶταν μάλιστα τῆς 5ης Ὀκτωβρίου ἐσημειοῦτο καὶ τὸ πρῶτον ναυτικὸν κατόρθωμά των.

Ἐν τορπιλλοβόλον Γαλλικῆς κατασκευῆς, ἀνήκον εἰς τὴν συγκεντρωμένην εἰς τὸν Βόσπορον Τουρκικὴν μοῖραν, προκειμένου νὰ ἀναχθῆ εἰς τὸν Εὐξείνιον ἐπέπιπτε κατὰ τῆς προκουμαίας τοῦ Μπουγιούκ-δερέ. Ἡ πρῶρα τοῦ τορπιλλοβόλου ὑψίστου σοβαρὰς βλάβας, ὡσπύτως καὶ τὰ εὐαίσθητα μηχανήματα. Τὸ τετραυματισμένον τορπιλλοβόλον ἔρρουμουλεῖτο εἰς τὸν Κεράτιον.

Αἱ μαχημώτεραι μονάδες τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου ἐπρόκειτο νὰ ἐνεργήσουν εἰς τὰ Βουλγαρικὰ παράλια τοῦ Εὐξείνου. Ἀπετελοῦντο δὲ ἐκ τῶν δύο γερμανικῶν θωρηκτῶν, τῶν δύο εὐδρόμων καὶ μοῖρας ἀντιτορπιλικῶν καὶ τορπιλλοβόλων.

Ὄτῳ ἐν Δαρδανελλίοις ἔμενον ἤδη τὰ δύο παλαιὰ ἐπεσκευασμένα θωρηκτὰ «Μεσουδιέ» καὶ «Ἀσσάρι Τεφῆ» μετὰ τινῶν τορπιλλοβόλων.

Ἄλλὰ καὶ ἐν τῷ Ναυστάθμῳ εὕρισκοντο πρὸς ἐπισκευὴν τὸ μοναδικὸν σκάουτ «Πέικ Σεφκέτ», δύο ἀντιτορπιλικά, δύο τορπιλλοβόλα ἀνοικτοῦ πελάγους καὶ τὸ ἄνω τορπιλλοβόλον.

Αἱ μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης συγκεντρωμένοι εἰς ὅλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν Τουρκικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις δὲν ὑπερέβαινον τὰς 450 χιλιάδας ἀνδρας. Αἱ μείζονες σχετικῶς δυνάμεις ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὰ ἐν Θράκῃ Τουρκοβουλγαρικὰ σύνορα. Ἡ πρώτη

Οἱ εὐζωνοὶ μὲ ἀπαράμιλλον ταχύτητα καὶ γενναϊότητα ἵσοῦσιν ἀκάθεκτοι κατὰ τῶν τουρκικῶν πυροβόλων.

γραμμῇ Ἀδριανουπόλεως—Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπετελεῖτο ἀπὸ 150 χιλιάδας ἀνδρας, παρατεταγμένους κλιμακῆδὸν ἀπὸ Τυρολόης.

Τὴν δευτέραν γραμμὴν ἀπετέλουν τὰ ὀχυρώματα τῆς Τσατάλτσας, πρὸς τὰ ὁποῖα θὰ κατέφευγεν ἐν περιπτώσει ἤττης ὁ τουρκικὸς στρα-

τός, καὶ μὲ τὰς ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑπολοίπους ἐπικουρίας θὰ ἠγωνίζετο διὰ τὴν τύχην τῆς πρωτεύουσας.

Ἐἶνε ἀληθές ὅτι ἡ ὑπὸ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἀφεθεῖσα ἀχρησιμοποίητος τελευταία πρὸ τοῦ πολέμου ἑβδομάς εἶχε συντελέσει εἰς τὴν ἰσχυροποίησιν τῶν Τούρκων.

Ἄλλ' αἱ ἰσχυροποιήσεις αὗται ἦσαν προωρισμένα· ὅπως ἀποσυνθέσωσι μὲ τὰς πρώτας μάχας τὸν Τουρκικὸν στρατόν, διότι πλέον εἶχε καταστῆ συρφετός ἀτακτος, καὶ ἐπομένως ἡ πολεμικὴ ἀξία του ἠλαττοῦτο κατὰ πολὺ.

Ἐννοεῖται ὅτι εἰς τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἐλαχίστη ἀπεδίδετο ἀξία ὑπὸ τῶν εἰδημόνων, ὡς τοῦτο εἶχε καταδειχθῆ κατὰ τὰ γενικὰ γυμνάσια τῆς Τσατάλτσας (1911). Εἶχον ἐκεῖ παραταχθῆ 70,000 ἄνδρες καὶ θὰ κατασυνετριβοντο ἂν εὐρίσκοντο ἐνώπιον μιᾶς μόνης μερραρχίας Γαλλικοῦ στρατεύματος, ὡς ἐγνωμάτευσαν τότε οἱ αὐτόπται στρατιωτικοὶ ἀκόλουθοι τῶν ξένων Δυνάμεων.

Ἄλλὰ κύριως ἡ δρᾶσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τὸν ἀρξάμενον πόλεμον ἐπτόει τοὺς Τούρκους. Ὁ στόλος των ἐκρίνετο ἀνίκανος ὅπως προστατεύσῃ τὰ παράλια τοῦ Αἰγαίου καὶ τοῦ Ἰονίου. Ἐξ ἄλλου σκοπὸς τῶν Τούρκων ἦτο ὅπως καὶ κατὰ θάλασσαν προσβάλωσι τὴν Βουλγαρίαν. Συνεπῶς ἡ ἰσχυροτέρα τουρκικὴ μοῖρα ὤφειλε νὰ προστατεύσῃ ὀλόκληρον μετὰγωγικὸν στόλον μεταφέροντα τριάκοντα ἕως τεσσαράκοντα χιλιάδας ἀνδρῶν τῆς 3ης περιφερείας τοῦ Ἐρζερουμ πρὸς ἀπόδασιν αὐτῶν εἰς Πύργον, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ἄλλοτε ὀργανωτοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Ὄφμαν πασσᾶ.

Ἄλλ' ἡ Πύλη ἐνόμιζεν ὅτι θὰ κατῶρθωνε νὰ ἐξουδετερώσῃ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Κατερραδιοῦργει λοιπὸν ἐν Βιέννῃ ὅπως ἐξεγερῇ τὰς ἀντιζηλίας τῶν Αὐστριακῶν, ἵνα παρεμποδισθῇ ἡ δρᾶσις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὰ παράλια τῆς Ἡπείρου καὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου. Αἱ δὲ τουρκικαὶ ἐφημερίδες διεισείνοντο ὅτι ὁ Μπέρχτολδ εἶχεν ἤδη προβῆ εἰς τὰς δεούσας συστάσεις πρὸς τὸν ἐν Βιέννῃ Ἑλληνα πρεσβευτὴν Γ. Στρέιτ.

Τέλος αἱ ἐχθροπραξίαι ἤρχισαν καὶ ἐπὶ τῶν Ἑλληνομακεδονικῶν συνόρων.

Τὴν 4ην Ὀκτωβρίου τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γιαννακίτσαν Βον Πεζικὸν Σύνταγμα ἐλάμβανε διαταγὴν ἵνα προελάσῃ τοῦ Ἑλλη-

νικοῦ ἐδάφους καὶ εἰσβάλη εἰς τὸ τουρκικὸν καταλαμβάνον τοὺς τουρκικοὺς σταθμοὺς καὶ ἐκείθεν διὰ τοῦ Λαμασίου νὰ καταλάβῃ τὴν Σκούμπαν, θέσιν ἀπέχουσαν 30 περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς θέσεως τοῦ καταυλισμοῦ τοῦ Συντάγματος. Ὁ συνταγματάρχης Γιαννακίτσας ὀλίγον πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του καὶ ἀφοῦ ἔλαβεν ὅλα τὰ μέτρα τῆς ἀσφαλείας ἐξέδιδε τὴν κάτωθι διαταγὴν.

«Ἐπέστη ἡ στιγμή καθ' ἣν καλούμεθα ὑπὸ τῆς φιλάτης Πατρίδος ὅπως συμφώνως πρὸς τὰς διαταγὰς τοῦ γενικοῦ στρατηγοῦ τῶν στρατευμάτων αὐτῆς ἐπιτελέσωμεν τὸ καθήκον ἡμῶν καὶ ἀποδείξωμεν διὰ τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς αὐταπαρνήσεως ἡμῶν ὅτι εἴμεθα ἄξια τέκνα τῶν ἐνδόξων προγόνων τῆς μεγάλης ἡμῶν φυλῆς.

»Ἐπέστη ἡ στιγμή καθ' ἣν θέλομεν πείσει διὰ τῶν πολεμικῶν ἡμῶν πράξεων ὅτι ἡ εὐγένης Ἑλληνικὴ φυλὴ κατέχει πλήρεις τὰς στρατιωτικὰς ἀρετὰς, αἵτινες διέκριναν ταύτην κατὰ τὸ παρελθὸν καὶ ἐγγυῶνται χάρις εἰς τὰ φιλότιμα αὐτῆς τέκνα ἔντιμον τὸ μέλλον τῆς καὶ δεδοξασμένον.

»Ἐπέστη ἡ στιγμή καθ' ἣν τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα εἰσελαύνοντα εἰς τὸ κατεχόμενον ὑπὸ τῶν ἀσπόνδων ἐχθρῶν καὶ τυράννων τῆς φυλῆς μας ἔδαφος θέλουν διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν ἀπελευθερώσει τοὺς δούλους καὶ στενάζοντας ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγὸν ἀδελφούς, ἐπιβάλλει δὲ διὰ τῆς φωνῆς καὶ ἰσχύος τῶν ὅπλων αὐτῶν τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν ἀποτίναξιν τῆς τυραννίας ὑφ' ἣν βιοῦσιν ἀπ' αἰῶνων.

»Οἱ Ἕλληγες στρατιῶται κληρονόμοι ἱστορίας δεδοξασμένης καὶ αἵματοδρέκτου ἔθνους, πλήρη συναίσθησιν πέποιθα ὅτι ἔχουσι τῆς ὑψίστης ἐντολῆς, ἣν ἡ Πατρίς εἰς χεῖρας ἡμῶν σήμερον ἐμπιστεύεται.

»Τὴν ἐντολὴν ταύτην ὡς Διοικητῆς σας μεταβιβάξω πρὸς ὑμᾶς σήμερον καὶ ἀξιῶ ὅπως ἕκαστος, τοῦ ὕψους τῆς μεγίστης καὶ ἱεράς ἀποστολῆς συναισθανόμενος, ἐπιτελέσῃ τὸ ἑαυτοῦ καθήκον μετ' αὐταπαρνήσεως, ἥτις ἐμπρέπει εἰς ἄνδρας φιλοτίμους καλουμένους νὰ προσφέρωσι τὴν ὑψίστην τῶν θυσιῶν χάριν τῆς Μεγάλης ἰδέας τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

»Πιστεύω ἀκραδάντως ὅτι τὸ Σύνταγμα εἰς ὃ ἀνήκετε καὶ ὅπερ ἔχω τὴν τιμὴν νὰ διοικῶ, νικηφόρον καὶ μὲ τὸ μέτωπον ὑπερήφανον θέλει ἀντιμετωπίσει πανταχοῦ τὸν ἐχθρὸν, διδάξει δὲ τούτον ὅτι οἱ

Ἕλληνες γνωρίζουν νὰ θυσιάζωνται ὑπὲρ τῶν ἰδεῶν τοῦ γένους καὶ τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν.

»Δάφνας πανταχοῦ θέλετε συναντήσῃ· πέπεισμαι ὅτι διὰ τῆς δράσεώς σας θέλετε μοὶ παράσχη τὴν μεγίστην εὐχαρίστησιν ὅπως διὰ τούτων πλέξω στεφάνους καὶ στεφανώσω τὴν γαλανὴν ἡμῶν σημαίαν, τὰ μέτωπα τῶν παλληκαριῶν μου.

»Ὁ Θεὸς εἶη μεθ' ἡμῶν, τὸ δὲ σύνθημα νίκη ἢ ἐνδοξὸς θάνατος .

Ἰδωμεν τώρα πῶς ἐνήργησε τὸ σῶμα τοῦτο :

Τὴν βῆν πρωϊνὴν ὥραν τῆς Παρασκευῆς (ἡ Ὀκτωβρίου) ὁ Γιαννακίτσας τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὑπ' αὐτὸν συντάγματος ἐξεκίνησε καθ' ἑλοῦς τοὺς τύπους τῆς ἐκστρατείας εἰσερχόμενος εἰς τὸ μεθοριακὸν ἔδαφος καὶ κατόπιν διὰ τῆς πρὸς τὸ Δαμάσι ἀγούσης ἀμαξιτῆς ὁδοῦ εἰσέβαλεν εἰς τὸ τουρκικὸν καταλαβὼν πάντα τὰ ὑψώματα τῶν διαφόρων λοφοσειρῶν. Εἰς τὸ Δαμάσι εὐρίσκοντο πολλοὶ τοῦρκοι στρατιῶται, οἵτινες εὐθὺς ὡς εἶδον ἀπὸ μακρόθεν τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν εἰσβάλλοντα ὀρμητικῶς ἐτράπησαν εἰς φυγὴν λαβόντες τὴν πρὸς τὰ ὄρη ἀγούσαν. Οἱ στρατιῶται ἐξαλλοὶ ἐξ ἐνθουσιασμοῦ ἐξητωκραύγασον κατ' ἐπανάληψιν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ βου συντάγματος.

Τὴν βῆν περίπου ἀπογευματινὴν ὥραν περίπολος τουρκικὴ ἰσχυρὰ κρυπτομένη ἔπισθεν τῆς λοφοσειρᾶς τῆς Σκούμπας, εὐθὺς ὡς εἶδε τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τοῦ Συντάγματος, ἤρχισε βάλλουσα διὰ σφοδροῦ πυρὸς κατὰ τῶν ἡμετέρων. Οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται διαταχθέντες ἐνήργησαν ἔφοδον καὶ τότε συνήφθη αἱματηρὰ συμπλοκή, ἣτις διήρκεσε μίαν περίπου ὥραν. Οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται καταδιώξαντες τοὺς ἐχθροὺς ἔφθασαν εἰς ἀπόστασιν ὥρας ἀπὸ τῆς Σκούμπας, ὅτε οὗτοι ἐξηφανίσθησαν ἀνὰ τὰς πρὸς Ἐλασσῶνα ἀγούσας χαράδρας. Ἡ καταδίωξις τῶν Τούρκων διήρκεσε μέχρι βαθείας νυκτός, ὅτε διαταγῇ τοῦ Γιαννακίτσα ἔπαυσε τὸ πῦρ καὶ οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται ἐπανήλθον εἰς τὰς θέσεις των.

Κατὰ τὴν γενομένην συμπλοκὴν συνελήφθησαν 6 τοῦρκοι αἰχμάλωτοι καὶ δύο εὐρέθησαν φονευμένοι. Ἦσαν ὅμως πολὺ περισσότεροι οἱ νεκροὶ των, ἀλλὰ λόγῳ τοῦ σκότους ἦτο δύσκολος ἡ ἀνεύρεσις αὐτῶν.

Αἱ ἡμέτεραι ἀπώλειαι ὑπῆρξαν ἀσήμαντοι. Μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης ὁ Γιαννακίτσας παρηκολούθει ἐφιππος αὐτήν. ἐκάλεσε δὲ τοὺς

ἄνδρας τοῦ ὑπ' αὐτὸν συντάγματος καὶ τοὺς συνεχάρη διὰ τὴν ἥρωικὴν στάσιν ἣν ἐτήρησαν κατὰ τὴν μάχην εἰπὼν τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικά :

Μεγάλη τιμὴ καὶ δι' ἐμὲ καὶ διὰ τὸ σύνταγμα μου, διότι πρῶτοι ἡμεῖς εἴχομεν τὴν εὐτυχίαν νὰ συμπλακῶμεν μετὰ τῶν Τούρκων».

Συμπληρωτικαὶ λεπτομέρειαι περὶ τῆς προελάσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων μέχρι Σκούμπας εἶνε κί ἐξῆς:

ΜΕΧΡΙΣ ΕΛΑΣΣΩΝΟΣ

Λοσφάκι, Μελοῦνα, Τσαρίτσανη, Σκούμπα, Ἐλασσών.

Κατὰ τὰς πρῶτας ἀψιμαχίας τῶν συνόρων τὰ ἡμέτερα στρατεύματα ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ ἐν Λοσφακίῳ τουρκικοῦ σταθμοῦ. Τὸν σταθμὸν ὑπεστήριζεν ἐν τουρκικὸν τάγμα μετὰ δύο τηλεδύλων. Μετὰ δῖωρον μάχην οἱ Τούρκοι μὴ δυνηθέντες νὰ ἀποκρούσουν τὰς λυσσαλέας ἐπιθέσεις τοῦ στρατοῦ μας ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ὑποχωρήσαντες εἰς Ἐλασσῶνα. Ἐντὸς ὅμως τοῦ σταθμοῦ ἔμειναν ὀκτὼ Τούρκοι στρατιῶται καὶ εἰς ἀξιωματικός, οἱ ὅποιοι δὲν ἐνόουν νὰ φύγουν ἀποφασίσαντες νὰ ἀποθάνουν. Εἰς τὰς ἐπανειλημμένας προσκλήσεις τῶν ἡμετέρων ὅπως παραδοθῶν ὄχι μόνον ἠρνήθησαν νὰ πράξουν τοῦτο, ἀλλ' ἤρχισαν πυροβολοῦντες κατὰ τῶν ἡμετέρων. Τότε ὁ στρατός μας διαταχθεὶς ἐπετέθη μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην πρὸς κατάληψιν τοῦ σταθμοῦ. Οἱ Τούρκοι ἡμύνοντο κρατερῶς, ἐφόνευσαν δὲ πυροβολοῦντες ἀπὸ τὰ παράθυρα τοῦ σταθμοῦ τινὰς ἐκ τῶν στρατιωτῶν μας. Τέλος τὸ Λοσφάκι κατελήφθη, οἱ δὲ στρατιῶταί μας ἐκδικούμενοι τὸν θάνατον τῶν συναδέλφων τῶν ἐπυρπόλησαν τὸν τουρκικὸν σταθμὸν καύσαντες καὶ τοὺς ἐν αὐτῷ εὐρισκομένους Τούρκους, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδεὶς ἐσώθη. Σήμερον ἐκ τοῦ σταθμοῦ αὐτοῦ μόνα τὰ ἐρείπια καὶ τὰ ἀπηνθρακωμένα πτώματα τῶν ἐννέα τούρκων στρατιωτῶν ἀπέμειναν.

Τὴν 9 1)2 ὁ ἀεροπόρος ὑπολοχαγὸς Καμπέρος ἐπὶ τοῦ διπλάνου του διασχίζει μὲ ἱλιγιῶδη ταχύτητα τὸν ἀέρα, ἐρχόμενος ἀπὸ τῆς Λαρίσης

Διέρχεται τὸ Μπουγάζι τοῦ Τυρνάβου, εἰσέρχεται εἰς τὸ τουρκικόν, ἐπιδίδει τὰ πάντα, διέρχεται ὀλόκληρον τὴν προελαύνουσαν γραμμὴν καὶ αἰφνῆς ὑψοῦται εἰς μέγα ὕψος.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν προσγειοῦται πρὸ τοῦ Στρατηγείου.

—Διατί ἀνεβήκατε αἰφνης τόσοσ ὑψηλά, ὑψηλότερα καί ἀπὸ τὴν Ὅσσαν; ἐρωτᾶται.

—Διότι μὲ ἐπυροβόλησαν ἀπὸ τὸν σταθμὸν τοῦ Λοσφακίου.

Εἶνε ἐνδεκάτη καὶ δίδεται ἡ διαταγὴ εἰς τὰς Μοίρας τοῦ πυροβολικοῦ τῆς Β' Μεραρχίας νὰ προελάσουν διὰ τοῦ Μπουγαζίου τοῦ Τυρνάβου. (Ἰδε χάρτην ἐν σελ. 161).

Ἡ ὀρμητικὴ προέλασις τῶν Ἑλληνικῶν μεραρχιῶν ἐντὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἐδάφους συνήντησε τὴν πρώτην ἀντίστασιν εἰς τὴν Ἑλασσῶνα. Οἱ Τούρκοι ἐγκαταλείψαντες μετὰ πανικοῦ τοὺς μεθοριακοὺς σταθμοὺς ἀνασυνετάχθησαν πρὸ τῆς μικρᾶς πόλεως, ἣτις ἐδάφη ἀπὸ τὸ αἶμα τῶν προπομπῶν τοῦ ἐλευθερωτοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἀπὸ τὴν Τσαρίτσανην ἣτις εἶχεν ἤδη καταληφθῆ, διετάχθησαν δύο Μεραρχίαι ἡ πρώτη ὑπὸ τὸν Μανουσιογιαννάκη καὶ ἡ δευτέρα ὑπὸ τὸν Καλλάρην νὰ προελάσουν πρὸς κατάληψιν τῆς Ἑλασσῶνος. Αἱ δύο αὗται μεραρχίαι ἀπετέλουν τὴν πρωτοπορείαν τῆς ὅλης ἑλληνικῆς στρατιᾶς τῆς μελλούσης νὰ προελάσῃ κατὰ τῆς Μακεδονίας. Ἡ ἐκκίνησις τῶν προελαυνουσῶν Μεραρχιῶν ἐγένεν εἰς τὰς 7 τὸ πρωτὸ τῆς 6ης Ὀκτωβρίου, τῶν τμημάτων τοῦ στρατοῦ προχωροῦντων ἐν τάξει μάχης.

Ὁ ὑπερασπιζόμενος τὴν πόλιν Τουρκικὸς στρατὸς εἶχε καταλάβει τοὺς πρὸ αὐτῆς ὠχυρωμένους βουνολόφους, οἱ ὅποιοι ἀρχίζοντες ἀπὸ τὴν θέσιν Μοναστήρι Παναγιᾶς καταλήγουν πρὸς τὴν δημοσίαν ὁδὸν Τσαριτσάνης—Ἑλασσῶνος. Ἀκριβῶς δ' ἐπὶ τῆς ὁδοῦ αὐτῆς ἐβάδιζεν ὁ στρατὸς μας ἔχων μᾶλλον πλαγίως τοὺς ὠχυρωμένους Τούρκους. Ἡ δύναμις τοῦ ἀμυνομένου ἐχθρικοῦ στρατοῦ δὲν ὑπερέβαινε τὰς 3,000 πεζικοῦ μὲ 10 τηλεβόλα τοπομαχικὰ τῶν 10 καὶ 5 παλαιὰ καὶ ὑλικοῦ σχεδὸν ἀχρήστου, ὅπως ἀπεδείχθη κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δράσεως.

Ἐκ τῶν ἰδικῶν μας Μεραρχιῶν μετέσχον πράγματι τῆς μάχης τὰ πεζικὰ συντάγματα δευτέρου καὶ πέμπτου, τὰ προπορευόμενα δύο εὐζωνικὰ τάγματα καὶ δύο πεδινὰ πυροβολαρχίαι τοῦ 1ου πυροβολικοῦ Συντάγματος. Τοῦ προελαύνοντος στρατοῦ μας προηγεῖτο πρὸς ἀναγνώρισιν εἰς οὐλαμὸς τοῦ δευτέρου Ἴππικοῦ Συντάγματος ὑπὸ τὸν ὑπίαρχον Βασιλείον Βασιλόπουλον.

Ὁ σὺλαμὸς τοῦ ἵππικοῦ καλπάζων ἐδέχθη τὸ πρῶτον πῦρ τῶν τουρκικῶν τηλεβόλων, τὰ ὁποῖα ἐβάλον ἐξ ἀποστάσεως τεσσάρων περὶ τοῦ χιλιομέτρων.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἤνοιξεν ἡ μονομαχία τῶν δύο πυροβολαρχιῶν μας πρὸς τὰ Τουρκικὰ τοπομαχικά, ἐνῶ οἱ εὐζῶνοι μετὰ τμημάτων τῶν πεζικῶν συνταγμάτων ἐπεχειροῦν κυκλωτικὴν κίνησιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ Σνάϊδερ Καννὲ ἀπέδειξαν δικαίαν τὴν ἐμπιστοσύνην τοῦ Ἔθνους πρὸς τὸ πυροβολικόν μας. Θαυμασίως ἐνεργοῦντα λόγῳ ταχυβολίας καὶ εὐθείας βολῆς, ἐπέτυχον μετὰ δρᾶσιν 4 περίπου ὥρων νὰ σιγήσουν πυροβόλα μεγάλης ὀγκῆς καὶ εὐστόχως βάλλοντα, ἔχοντα ὅμως τὸ μειονέκτημα τῆς παλαιότητος τῶν ὀβίδων, πολλὰ τῶν ὁποίων δὲν ἐξεργήγουντο. Ταῦτοχρόνως σχεδὸν μὲ τὴν σιγὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ ὑπῆρξε καὶ ἡ συμπλήρωσις τῆς κυκλωτικῆς κινήσεως τοῦ πεζικοῦ μας. Τὸ ἐχθρικὸν πεζικὸν ἐνήργησε κατὰ τοῦ ἰδικοῦ μας ἐξ ἀποστάσεως 1500—1800 μέτρων καὶ κατὰ τὸ πλεῖστον διὰ μυδραλλιοβόλων. Ἐνέργεια ἐξ ἐγγυτέρας ἀποστάσεως δὲν ἔγινε, διότι οἱ Τούρκοι φοβηθέντες πλήρη κύκλωσιν ὑπεχώρησαν ταχέως καὶ ἀτάκτως.

Ἡ ἐκκίνησις τῶν δύο μεραρχιῶν ὑπῆρξε σχεδὸν ταυτόχρονος. Ἡ Α' μεραρχία ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μανουσογιαννάκην ἐβάδιζε διὰ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ τῆς Μελοῦνας πρὸς τὴν ἐξοδὸν τῆς στενωποῦ εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος. Τὸ φρόνημα τῶν ἀνδρῶν ἦτο ἀκμαιότατον μὲ τὰ στήθη ἀναπαλλόμενα ἐκ χαρᾶς ἐβάδιζον τὸν ἐλικοειδῆ, ἀνώμαλον δρόμον, ἀνυπομονοῦντες πότε νὰ ἐξέλθουν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος, ὅπου ὑπετίθετο ὅτι ἀνέμενεν ὁ ἐχθρὸς. Ἡ μεραρχία αὕτη ἐδαίνε μὲ διεύθυνσιν δεξιᾶ τῆς Ἐλασσῶνος.

Κατὰ τῶν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς Ἐλασσῶνος ὄψωμάτων ἐβάδιζε κατὰ τὴν αὐτὴν στιγμὴν ἡ Β' μεραρχία ὑπὸ τὸν Καλάρην, ἣτις εἶχεν ἀναχωρήσει ἐκ Σκούμπας, ἐνῶ ταῦτοχρόνως τὸ 4ον τάγμα τῶν εὐζῶνων διαταχθὲν νὰ προελάσῃ ἐν πάσῃ ταχύτητι ἐπροχώρησεν ἀριστερόθεν ὀπισθεν τῆς Τσαριτσάνης, ὅπως ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου θὰ ἐπετίθεντο κατὰ μέτωπον αἱ δύο μεραρχίαι.

Πλῆρες σχέδιον ὑπερφαλαγγίσεως τῶν Τούρκων εἶχε οὕτω καταρ-

τισθῆ. Τὸ τάγμα τῶν εὐζώνων, σπεύδον ταχέως πρὸς τὰ ἔμπρός, ἔμελλε νὰ καταλάβῃ τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν νώτων κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν τῆς μάχης. Ἄν τοῦτο συνέβαινε, οἱ Τούρκοι εὐρισκόμενοι μεταξὺ δύο πυρῶν, θὰ ἐκυκλοῦντο πανταχόθεν καὶ ἦ θὰ ἐξωλοθρεύοντο τελείως, ἢ θὰ συνελαμβάνοντο ἅπαντες αἰχμάλωτοι. Ἀλλὰ τὸ μένος τοῦ στρατοῦ μας, ἡ λύσσα τῆς ἐκδικήσεως κατὰ τοῦ ἀπαισίου Τούρκου, τοῦ ἀπὸ τόσων ἐτῶν ποτίσαντος τὸ ἔθνος διὰ τοιοῦτων πικριῶν καὶ ἐξευτελισμῶν, ὑπῆρξαν τόσον ἀκράτητα, ὥστε τὸ σχέδιον ἐματαιώθη. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται δὲν ἐζήτησαν ἄλλο τι ἢ νὰ προχωρήσουν, νὰ εὑρεθοῦν μίαν ὥραν ἀρχίτερον ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος ἐπρόβαλαν ταυτοχρόνως τμήματα τοῦ 2ου πεζικοῦ συντάγματος τῆς Α' Μεραρχίας καὶ τὸ 4ον πεζικὸν τῆς Β' Μεραρχίας. Τὸ θέαμα ἦτο ἐξόχως γραφικόν. Προηγούντο οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ γυμνὰ τὰ ξίφη, ἐνθαρρύνοντες διὰ τοῦ παραδείγματος τοὺς ἀνδρας εἰς τὴν προέλασιν.

Οἱ ἐπὶ τῶν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Ἐλασσῶνος ὑψωμάτων Τούρκοι ὑπεδέχθησαν τὰ πρῶτα ταῦτα σώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ διὰ συνεχοῦς πυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ των. Ἐξ πυροβόλα ταχυβόλα ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων ἐκείνων ἤρχισαν νὰ ἐξερεύγωνται πυκνὸν πῦρ κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

Ἡ στιγμή ὑπῆρξε κρίσιμος, διότι ἦτο τὸ πρῶτον βάπτισμα τοῦ πυρός, τὸ ὁποῖον ἐλάμβανεν ὁ ἡμέτερος στρατός. Ἄλλ' οὐδεὶς δισταγμὸς παρετηρήθη. Οὐδεὶς συγκλονισμὸς. Οἱ στρατιῶταί μας οὐδόλως ἐκάμφθησαν. Ἐξηκολούθουν προχωροῦντες μετὰ θάρρους, ὑπὸ τὸ πυκνὸν πῦρ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, μὲ τοὺς ἀξιωματικοὺς βαδίζοντας πάντοτε ἐπὶ κεφαλῆς. Τὸ πυροβολικὸν μας δὲν εἶχεν ἀρχίσει ἀκόμη νὰ βάλλῃ ὅπως ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἀνδρας, οἵτινες ἔμενον ἐκτεθειμένοι, ἀδοήθητοι, εἰς τὰς ὀπίσθας τῶν τηλεβόλων. Ἄλλ' οὐδὲν ἠδύνατο πλέον νὰ τοὺς σταματήσῃ καὶ ἡ τρομερὰ ἐκείνη ἀποφασιστικότης ἐνεποίησε κατάπληξιν εἰς τὸν ἀμυνόμενον ἐχθρόν. Οἱ Τούρκοι ἐβαλλον ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων ὠχυρωμένων θέσεών των, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι ἀκάλυπτοι ἐπροχώρουσαν κατ' αὐτῶν διὰ τῆς ἀνοιχτῆς πεδιάδος. Ὑπέροχον ἦτο τὸ θέαμα τῆς ψυχραιμίας καὶ τῆς γενναιότητος τῶν δύο μεράρχων Μανουσογιαννάκη καὶ Καλάρη, οἵτινες ἐφιπποί, συνοδευόμενοι ὑπὸ τῶν ὑπασπιστῶν των Τσόντου καὶ Σούτσου, διέτρεχον τὴν

Πρόστι εἰς τὸν στρατὸν ὁμιλοῦν καὶ προτὶ εἰς αὐτὰς τούρκικαὺν ἀναμύει τὰν πορφεραν

Ἡ Μάχη τῆς Ἐλασσόνας τῆ 6 Ὀκτωβρίου 1912

γραμμῆν τοῦ πυρός, ἐνθαρρύνοντες τοὺς ἄνδρας καὶ παρορμῶντες αὐτοὺς εἰς τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω προέλασιν.

Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἦτο πλέον ἀκράτητος. Οὐδὲν ἠδύνατο νὰ ἀναχαιτίσῃ τὴν ὀρμὴν του. Ὀλίγον ἀκόμη καὶ οἱ διὰ Ἰσαριτσάνης ἀποσταλέντες εὐζωνοὶ ὅπως ἀποκόψουν τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων θὰ κατέφθανον πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ σκοποῦ των. Ἄλλ' ἡ σφοδρότης τῆς κατὰ μέτωπον ἐπιθέσεως ἐσάρωσε κυριολεκτικῶς τοὺς Τούρκους. Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται δὲν ἐπροχώρουν πλέον πρὸς συ-

νάνησιν τῶν Τούρκων. Ἐτρεχον, ἐπήδων. Ἦτο ἐφοδος θυέλλης, τῆς ὁποίας τὴν ὄρμην καὶ τὸ μένος οὐδὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς παρεσύρθη ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ χειμάρρου, πρωτοῦ οἱ εὐζῶνοι προφθάσουν νὰ καταλάβουν αὐτὸν ἐκ τῶν νώτων. Πανικὸς καὶ φυγὴ ἐπηκολούθησεν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Ἦρχισαν ὑποχωροῦντες ἀτάκτως πρὸς Σαραντάπορον, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν πυρῶν τοῦ πεζικοῦ.

Ἡ Ἐλασσὼν εἶχεν ἐκκενώθη. Τὴν 1ην μ. μ. τμήματα τοῦ 2ου καὶ τοῦ 3ου πεζικοῦ συντάγματος κατέλαβον τὴν κομόπολιν ταύτην. Συνελήφθησαν 57 αἰχμάλωτοι, ἐξ ὧν 8 ἀξιωματικοί.

Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ οἱ ἡμέτεροι εἰσῆλθον εἰς τὴν Ἐλασσῶνα τὴν 1 καὶ 15' μ. μ. Τοῦ στρατοῦ πραγμαίτη ἢ στρατονομικὴ ὑπηρεσία τῆς χωροφυλακῆς. Ἡ πόλις ἦτο ὀλοσχερῶς κενὴ καὶ μόνον ἀπὸ ἐνὸς μιναρῆ Τουρκικοῦ τζαμιοῦ ἀλλεπάλληλοι πυροβολισμοὶ ἐσήμαιναν ὅτι ὁ τελευταῖος Τούρκος ὑπερήσπιζε τὴν Ἐλασσῶνα. Ἦτο εἰς χόντζας, ὅστις μεθ' ἐνὸς ἀξιωματικοῦ καὶ ὁ στρατιωτῶν ἐπυροβόλει κατὰ τῆς στρατονομικῆς ομάδος, φονεύσας δύο χωροφύλακας καὶ τραυματίσας ἓνα λοχίαν. Ὁ φανατικὸς ἱερωμένος ἔμεινεν ἐγκλειστος μέχρι τῆς μεσημβρίας τῆς ἐπιούσης εἰς τὸν μιναρὲν του. Τέλος τὸ τζαμί ἀνετινάχθη ταφέντων ὄλων ὑπὸ τὰ ἐρείπιά του.

Ἄς ἀκούσωμεν τώρα καὶ τὰς ξένας κρίσεις περὶ τῶν πρώτων μας τούτων πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἐν Μακεδονίᾳ.

Διὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος ὁ πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ Λονδινίου «Νταίλυ Μαίηλ» ἐτηλεγράφει ἐκ Λαρίσης τὰ ἑξῆς πρὸς τὴν ἐφημερίδα του.

«Ἐπέστρεψα μόλις ἐξ Ἐλασσῶνος, ὅπου παρηκολούθησα τὴν πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ μάχην τοῦ Σαββάτου.

»Τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν ἐξετέλεσεν ἡ πρώτη μεραρχία, ἐνῶ τὸ τέταρτον τάγμα τῶν εὐζῶνων ἐστάλη ἀριστερόθεν ὀπισθεν τῆς Τσαριτσάνης, ὅπως ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν.

»Ἀτυχῶς ἡ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσις ὑπῆρξε τοιαύτης ὀρηγτικότητος καὶ μετὸς διεξήχθη ταχύτητα, ὥστε δὲν ἔδωκε καιρὸν εἰς τοὺς

εὐζώνους παρὰ πᾶσαν τὴν ὠκυποδίαν των νὰ φθάσουν ἐγκαίρως εἰς τὴν διαταχθεῖσαν θέσιν. Ἀλλέως τρεῖς χιλιάδες τουρκικοῦ στρατοῦ, αἵτινες εἶχον μείνει εἰς τὴν Ἐλασσῶνα καὶ ἔσπευσαν ἐγκαίρως νὰ τραποῦν εἰς ἄτακτον φυγὴν, θὰ ἠχμαλωτίζοντο μέχρις ἐνός.

»Οἱ Τούρκοι ἀφήκαν εἰς τὴν Ἐλασσῶνα λάφυρα διὰ τοὺς Ἑλληνας κανόνια, ὅπλα καὶ μέγα πλῆθος ἐφοδίων.

»Ἡ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσις ὑπῆρξεν ὑποδειγματικὴ εἰς τὴν τελειότητα αὐτῆς. Ὁμοιάζειν ἀπαράλλακτα παρέλασιν ἐν ἐπισήμῳ ἐορτῇ μὲ τοὺς ἀξιοματικούς ἐπὶ κεφαλῆς. Τὸ μόνον αὐτῆς λάθος ὑπῆρξεν ἡ μεγάλη ὀρμητικότης ἡ ἀποσοδήσασα τὴν αἰχμαλωσίαν τῶν Τούρκων.

»Καὶ τὸ ἐλληνικὸν πυροβολικὸν ἐπίσης εἰς τὴν πρᾶξιν ἀπεδείχθη ἐξαιρετικόν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὸ τουρκικόν, τοῦ ὁποίου αἱ σφαῖραι ὑπῆρξαν ἀτελεσφόρητοι ὡς μὴ ἐκρηγνύμεναι.

»Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων ὑπῆρξαν ἐλάχισται. Νεκροὶ ἔπεσαν δύο ἀξιοματικοὶ καὶ εἰς στρατιώτης· οἱ δὲ τραυματαῖαι ἀνέρχονται εἰς ἐξήκοντα. Ἐκ τῶν Τούρκων ἠχμαλωτίσθησαν τεσσαράκοντα.

»Κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἐλασσῶνα εἰς χόντζας ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ μιναρῆ ἐπεκαλεῖτο τὴν κατάραν τοῦ προφήτου κατὰ τῶν Ἑλλήνων· ὡς νὰ ἐφοβεῖτο ὅμως ὅτι ἡ ἐξ ὕψους κατάρα δὲν θὰ ἐτελεσφόρει, ἐσημάδευσε μὲ ἐν ὄπλῳ Μάουζερ κατὰ τοῦ στρατοῦ καὶ ἤρχισε πυροβολῶν.

»Τὸ τοιοῦτον, ὡς ἦτο ἐπόμενον, ἠνάγκασε τοὺς Ἕλληνας νὰ βάλωσιν ἀκουσίως των κατὰ τοῦ χόντζα καὶ νὰ τὸν ἀφήσουν ἄπνουν.

»Αὐτόπτης μάρτυς μετασχὼν τῆς μάχης πρὸς ἐκπόρθησιν τοῦ τουρκικοῦ σταθμοῦ Μενεξέ, μοὶ παρέχει τὰς ἀκολούθους πληροφορίας.

»Ἡ ἐκπόρθησις τοῦ Μενεξέ ἀποτελεῖ ἐν σημεῖον ὑψίστου ἡρωϊσμοῦ καὶ αὐτοθυσίας τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ, πρὸ πάντων δὲ τῶν εὐζώνων.

»Τὴν ἐπομένην τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἐνῶ τὸ πῦρ ἐμαίνετο εἰς τὴν Μελοῦναν καὶ τοὺς ἄλλους σταθμούς, οἱ δὲ Ἕλληνες πανταχοῦ ἐφαίνοντο κατισχύοντες, δύο λόχοι τοῦ πρώτου εὐζωνικοῦ τάγματος διετάχθησαν νὰ ἐνεργήσουν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ σταθμοῦ Μενεξέ καὶ νὰ καταλάβουν τοῦτον.

» Ἡ ἐπίθεσις ὑπῆρξε ταχυτάτη, ἀλλ' ἀνευ ἀποτελέσματος. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὠχυρωμένος εἰς τὸν σταθμὸν καὶ τὰ περίεξ ὑψώματα ἀντέστη ἐρρωμένως καὶ τὰ πυρὰ αὐτοῦ ἠνάγκασαν τοὺς εὐζώνους νὰ ἀνακόψουν τὴν ὁρμὴν των.

» Προγενεστέρως εἶχε γίναι κατόπτευσις τῶν περίεξ τοῦ Μενεξέ ἀπὸ τὰ ὕψη δι' ἀεροπλάνου, ἀλλ' ὁ Μενεξὲς ἦτο ἀληθῆς φρούριον προσπιζόμενον ὑπὸ πυροβολικοῦ, ἐναντίον τοῦ ὁποίου δὲν ἦτο εὐκολὸν νὰ δράσῃ πεζικόν. ἐὰν δὲν ὑπεστηρίζετο ὑπὸ πυροβολικοῦ.

» Ἐκρίθη τότε ἀναγκασιὸν ἕπως ὀλόκληρον τὸ τάγμα τῶν εὐζώνων ἐνεργήσῃ δευτέραν ἐπίθεσιν.

» Συντελεσθῆ τότε ὑπέροχος σκηνὴ ἀνδρείας καὶ ἡρωϊσμοῦ ἐκ μέρους τῶν εὐζώνων. Ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ ταχὺ καὶ εὐστοχὸν πῦρ τοῦ ὠχυρωμένου ἐχθροῦ καὶ ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν διοικητὴν των ξιφῆρην μάχονται διεκδικοῦντες τὴν γῆν σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν. Προχωροῦν καὶ ἐκτελοῦν ἐφόδους, ἴστανται καὶ μάχονται μετὰ λύσσης καὶ πείσματος, ἀλλὰ ματαίως καὶ τὴν φορὰν ταύτην χύνουν τὸ τίμιον αἷμά των, διότι ὁ ἐχθρὸς φαίνεται ὅτι δὲν ἐκτοπίζεται εὐκόλως. Οἱ τραυματῖαι εἶνε ἀρκετοί, ἀλλ' οἱ εὐζῶνοι δὲν δειλιοῦν. Ἀπεγνωσμένην τότε καταβάλλον προσπάθειαν νὰ ἐκπορθήσουν τὸν Μενεξὲν διὰ τῆς λόγχης. Ὁ σταθμὸς ὅμως ἀμύνεται καὶ ἡ ὁρμὴ τῶν γενναίων εὐζώνων ἀνακόπτεται ἐκ δευτέρου.

» Γίνεται διακοπὴ τῆς ἐπιθέσεως ἵνα οἱ ἄνδρες ἀναλάβουν δυνάμεις διὰ νέαν ἐπίθεσιν. Πράγματι μετ' ὀλίγον διατάσσεται νέα ἐφοδὸς διὰ τῆς λόγχης. Οἱ Τούρκοι μάχονται ἀποφασιστικῶς καὶ ἐκείνοι. Τὸ πυροβολικὸν των μαίνεται εἰς τὴν προάσπισιν τοῦ ἐδάφους.

» Ἡ τρίτη ἐκείνη ἐπίθεσις ἦτο ἀληθῶς ἀπαράμιλλος εἰς ἡρωϊσμόν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ὁ ἀγὼν εἶνε ἀνισος καὶ ἡ τρίτη ἐπίθεσις ἔσχε τὴν τύχην τῶν προηγουμένων. Αἰφνης ἀνώτερος ἀξιωματικὸς πίπτει βαρέως τραυματισμένος.

» Πᾶς ἄλλος στρατὸς θὰ ὑφίστατο τὰς συνεπείας τῆς ἀπωλείας ἐνὸς ἀνωτέρου διὰ τῆς ἀπωλείας καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡθικοῦ του ἀκόμη ἀλλ' οἱ εὐζῶνοι ἀντιθέτως καταλαμβάνονται ὑπὸ φρενιτίδος καὶ ζητοῦν νὰ ἐκδικήσουν αὐτὴν τὴν ἀπώλειαν.

» Διὰ τῆς λόγχης ἐκτελοῦν νέας ἐφόδους καὶ πλησιάζουν. Ἀλλὰ πῶς θὰ ἀνέλθουν εἰς τὸ ὕψος ἐκεῖνο τοῦ Μενεξέ ἀπὸ τοῦ ὁποίου βάλ,

λει πυροβολικὸν καὶ ἀπὸ τοῦ ὁποίου καὶ λίθοι ἀκόμῃ ἐκσφενδονίζον-
ται πρὸς τὰ κάτω ;

» Ἄλλ' αἶφνης τὰ πράγματα λαμβάνουν διαφορετικὴν ὄψιν.

» Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Κωνσταντῖνος Διάδοχος πληροφορηθεὶς ὅτι ἡ ἐπιθεσις ὡς καὶ αἱ κατόπιν ἐπιθέσεις ἐγένοντο ἄνευ τῆς βοήθειαις πυροβολικοῦ, τὸ ὅποιον δὲν εἶχε προφθάσει νὰ σπεύσῃ, σπεύδει νὰ διατάξῃ σύντονον τὴν ἐπικουρίαν τῶν πυροβόλων. Διέταξε μάλιστα ὅπως ἡ ἐπιθεσις ἐκτελεσθῇ διὰ μόνου τοῦ πυροβολικοῦ, ὅπως δυναθῇ τοῦτο καὶ ἐξουδετερώσῃ τὴν δύναμιν τῶν ἀντιπάλων...

Τότε πράγματι τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν ἤρξατο νὰ βάλλῃ κατὰ τοῦ σταθμοῦ τοῦ ὡς φρούριον ὠχυρωμένου ταχέως καὶ μὲ μοναδικὴν ἐπιτυχίαν.

Ὁ Διάδοχος παρακολουθεὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μονομαχίας. Καὶ εἰς μίαν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν αἱ ὀβίδες τοῦ πυροβολικοῦ μας εἶχον ἐπιφέρει σύγχυσιν εἰς τὰς τάξεις τῶν Τούρκων, ὁ δὲ σταθμὸς εἶχεν ὑποστῆ σοβαρὰ ρήγματα καὶ ὡς ἐκ τῶν ἐκρήξεων τῶν ὀβίδων ἐξεσφενδονίζοντο εἰς τὰ ὕψη ἀνθρώπινα πτώματα καὶ ἄλλα ἀντικείμενα. τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ Διάδοχος διατάσσει ἐφοδον διὰ τῆς λόγχης.

Οἱ εὐζωνοὶ μὲ ἀπαράμυλλον ταχύτητα καὶ γενναϊότητα ἐφορ-
μοῦν ἀκάθεκτοι πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ σταθμοῦ, τοῦ ὁποίου ἤδη ἀρ-
χίζει τὸ πυροβολικὸν νὰ σιγᾷ.

Ἡ ἐφοδος ὑπῆρξεν ἀποτελεσματικὴ. Οἱ εὐζωνοὶ ἀνῆλθον τὰ ὑψώ-
ματα καὶ ἐπέπεσαν διὰ τῆς λόγχης. Οἱ Τούρκοι πρὸ τοῦ εὐστόχου
πυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῆς ὀρμητικότητος τῆς ἐφόδου ἐτράπη-
σαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλείψαντες ἀρκετὰ λάφυρα.

*
* *

Ἐπικαίρως ἤδη καὶ αἱ ἰταλικαὶ ἐφημερίδες δημοσιεύουσαι τὰς νί-
κας ταύτας τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξεφράζοντο ἐνθουσιωδῶς ὑπὲρ
αὐτοῦ, ἐπαινοῦσαι τὴν γενναϊότητα τῶν στρατιωτῶν καὶ τὴν ἐπιστι-
μονικὴν μὀρφωσιν τῶν ἀξιωματικῶν, ὡς καὶ τὸ ὅλον σχέδιον τῆς ἐπι-
θέσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὸ ὅποιον καταρτισθὲν παρ' ἀξιω-
ματικῶν τοῦ ἑλληνικοῦ ἐπιτελείου ἔτυχε τῆς ἐγκρίσεως καὶ τοῦ θαυ-
μασμοῦ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς. ἐκ δὲ τῆς ἐφαρ-
μογῆς του κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον ἀπεδείχθη τέλειον ἀπὸ στρατιω-
τικῆς ἀπόψεως. Καὶ ἰδίως ἐθαυμάζετο ἡ στρατηγικὴ ἰκανότης τοῦ

Διαδόχου, ὅστις κατώρθωνε νὰ ἐξαναγκάξῃ τὸν ἀντίπαλον στρατὸν νὰ ἐνεργῇ κινήσεις, τὰς ὁποίας τὸ σχέδιον τοῦ ἐπιτελείου προέβλεψεν.

«Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐκδιωχθεὶς ἐκ τῶν ὄχυρωτάτων καὶ ἀπορθητῶν θεωρουμένων θέσεων Μενεξὲ καὶ Μελοῦνας ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὴν Ἐλασσῶνα, ὅπου ἀνασυνετάχθη καὶ ἀνέμενε τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν ὅπως δώσῃ ἀποφασιστικὴν μάχην.

»Ἡ ὑποχώρησις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν συνόρων καὶ ἰδίως πέραν τῶν ὄχυρῶν τοποθεσιῶν μέχρις Ἐλασσῶνος θεωρεῖται σφάλμα ἀσύγγνωστον τοῦ τουρκικοῦ Ἐπιτελείου. Ὑπῆρχον τοποθεσίαι ὄχυραί, εἰς τὰς ὁποίας ἠδύνατο παραμένειν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς νὰ ἀμυνθῇ.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἀφῆκεν εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καιρὸν νὰ συνταχθῇ πρὸς ἄμυναν. Κατεδίωξεν αὐτὸν κατὰ πόδας καὶ τὴν ἐπομένην ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ εἰς Ἐλασσῶνα.

»Συγχρόνως ὁμοῦς ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς τοῦ νομοῦ Τρικκάλων προήλαυε τρέψας εἰς φυγὴν τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ καταλαμβάνων τὴν Δεσκάτην, ὁπόθεν προχωρῶν ἠπειλεῖ ἐκ τῶν πλευρῶν καὶ νώτων τὸν ἐν Ἐλασσῶνι Τουρκικὸν στρατὸν.

»Ἡ μάχη Ἐλασσῶνος παρουσίαζε κατ' ἀριθμὸν ἐν ἰσότητι σχεδὸν τὸν ἑλληνικὸν καὶ τουρκικὸν στρατὸν. Οἱ Τούρκοι ἀμυντικοὶ εἶχον πολλὰ ὑπὲρ αὐτῶν πλεονεκτήματα. Ἄλλ' εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης καταφαίνεται ἢ κατὰ πολὺ ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ.

»Τὰ ἀεροπλάνα ἐπίσης τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ χρησιμοποιοῦνται καὶ ρίπτουν βόμβας κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ἠθικὸν τοῦ ὁποίου μὴ εὐρισκόμενον ἀκέραιον κλονίζεται ἤδη σοβαρῶς.

»Ἡ προέλασις μάλιστα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Δεσκάτης καὶ ὁ φόβος ἀποβάσεως στρατοῦ ἐκ τῶν παραλίῶν θέτουν τὸν τουρκικὸν στρατὸν εἰς κίνδυνον κυκλώσεως καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον διατάσσει ὑποχωρῆσιν πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας.

»Ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἤδη καταδιώκει διὰ τοῦ ἵππικοῦ τὸν φεύγοντα καὶ ὑποχωροῦντα τουρκικὸν στρατὸν. . . »

Καὶ τώρα, πρὸς συμπλήρωσιν τῶν λεπτομερειῶν τούτων καὶ τῶν ὠραίων ἀφηγήσεων τῶν ξένων αὐτοπτῶν τῶν πρώτων τούτων μαχῶν, παρενείρομεν ἐνταῦθα ἐπιστολὴν ἐφέδρου πολεμιστοῦ πρὸς τὸν πατέρα

του, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατοπτρίζεται ἐκφραστικώτατα τὸ ἀπτόητον ἠθικὸν τῆς στρατιᾶς μας.

«Ἐν Ἐλασσῶνι, Κυριακῆς πρωΐα, 7 Ὀκτωβρίου.

» Ἀγαπητέ μου πατέρα,

Ποτὲ δὲν ἐφρανταζόμην ὅτι θὰ λάβω τὴν χαρὰν νὰ σὰς γράψω ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν Ἐλασσῶνα. Εἶμαι σῶος καὶ ἀβλαβῆς κατόπιν ἐξαώρου λυσσαλέας μάχης. Αἱ συγκινήσεις, ἅς ὑπέστημεν κατ' αὐτάς, δὲν περιγράφονται.

» Ἀπὸ προχθὲς συνεκεντρώθημεν παρὰ τὸν Τύρναχον — μᾶς ἐξῆ-
πνησαν εἰς τὰς 2 τὸ μεσονύκτιον καὶ μᾶς ἀνεκοίνωσαν ὅτι πρόκειται
νὰ εἰσβάλωμεν εἰς τὴν Μακεδονίαν. — Ἡ πορεία κατὰ τὰς νυκτερινὰς
ῥάρας ἦτο κατὰ τι συγκινητικὸν — ἐδάδιζεν ὁ στρατὸς ἐν ἀπολύτῃ
σιγῇ. — Ὅλοι σιωπηλοί, ἀγωνιῶντες ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους. Τόση
ἦτο ἡ ἀγωνία, ὥστε, μάλις ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος, ὡς ἀπὸ συνθήματος
ἠκούσθη πέρα ὡς πέρα «ζήτησ», ὡς χαιρετισμὸς πρὸς τὴν ἀνατέλ-
λουσαν ἡμέραν.

» Ἐσταθμεύσαμεν ὀλίγον πρὸ τοῦ Τυρνάχου. Ἐν σύνταγμα ἦδη
εἶχε διαβῆ τοὺς τουρκικοὺς σταθμοὺς καὶ ἠκούοντο ἀραιοὶ πυροβολι-
σμοί. Τότε παρέστημεν πρὸ μεγαλοπρεποῦς θεάματος.

» Οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἔκαιον τοὺς σταθμοὺς των καὶ ἐδoléπαμεν
εἰς τὰς γύρω κορυφὰς παμμεγέθεις πυρκαϊὰς, ἐνῷ συγχρόνως αἱ
ἀραιοὶ κανονισβολισμοὶ καὶ αἱ ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγαὶ τῶν εἰσβαλ-
λόντων τμημάτων τοῦ στρατοῦ μᾶς ἔδειδον ἰδέαν τῆς μεγάλης ἡμέρας.

» Ἐδαδίσαμεν συνεχῶς ἐπὶ 14 ῥάρας· ἐκοιμήθημεν εἰς τὰ ἔλατα
τῶν βουνῶν τῆς Μακεδονίας καὶ χθὲς τὸ πρωὶ ἐξεκινήσαμεν διὰ τὴν
Ἐλασσῶνα.

» Συνεκεντρώθημεν περὶ τὰς 5,000 στρατοῦ ὀπισθεν ἑνὸς ὑψώμα-
τος τῆς πεδιάδος τῆς Ἐλασσῶνος διηρέθημεν εἰς μικρὰ τμήματα καὶ
ἤρχισαμεν νὰ βαδίζωμεν πρὸς τὴν πεδιάδα. Ἀπὸ 10,000 μέτρων ἤρ-
χισε νὰ μᾶς βάλῃ τὸ πυροβολικόν μετ' ὀλίγην δὲ ῥάραν καὶ ἐνῷ ὁ
στρατὸς ἐπροχωροῦσε καθ' ὁμάδας ἐπὶ μετώπου 5,000 μέτρων, ἤρχι-
σαν τὰ τηλεβόλα νὰ μινώνται κυριολεκτικῶς. Ὁ καθείς ἐνόμιζεν ὅτι
ἦλθεν ἡ τελευταία του στιγμὴ· ὅλοι ὅμως ἀποφανισμένοι ἐδαδίσαμεν
μὲ βῆμα κανονικὸν καὶ ὀρθοί, ἐνῷ ἄνωθεν καὶ πέριξ αἱ ὀδοὶ ἐξη-
κολούθουν τὴν μουσικὴν των. Μετὰ 1 1/2 ῥάραν τὸ πυροβολικόν μας

κατέστρεψε τὰ πυροβολεῖα τῶν Τούρκων καὶ ἤρχισε κατόπιν τὸ πυρόν πυρ τῶν ἰδικῶν μας τηλεβόλων καὶ τῶν ὄπλων.

«Ὁ στρατὸς μας βαδίζει ἤδη μὲ θαυμαστὴν ψυχραιμίαν πυροβολῶν ελάχιστα, καθ' ὅσον οἱ Τούρκοι ἦσαν ταμπουρωμένοι. Ἐπὶ τέσσαρας ὥρας διήρκεσεν ἡ μάχη καὶ ὁ στρατὸς ἤδη εἶχε φθάσει πρὸ τῆς πόλεως. Εἰς τὸν λόχον μας καὶ εἰς τὸν θοὸν λόχον ἔτυχεν ἡ διαταγὴ νὰ κάμῃ κυκλικὴν κίνησιν. Ἦδη οἱ πυροβολισμοὶ τῶν Τούρκων ἦσαν ἀραιότεροι καὶ ὁ στρατὸς μας εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν· οἱ Τούρκοι ἐπῆραν τὰ βουνά.

«Αἱ σάλπιγγες ἐσήμαναν παύσατε πῦρ. Μία ζητωκραυγὴ μεγαλειτέρα τοῦ θορύβου τῶν ὄπλων ἐδόνησε τὴν πεδιάδα. Ἄλλὰ κανεὶς δὲν ἠδυνήθη νὰ κρατήσῃ τὰ δάκρυα, ὅταν ἕνας παπᾶς ἀνέβη εἰς μίαν ἐκκλησίαν καὶ ἤρχισε νὰ κτυπᾷ τῆς καμπάνης. Εἰσῆλθομεν εἰς τὴν πόλιν· οἱ κάτοικοι, ὡχροὶ ὡς φαντάσματα, ἐξήρχοντο ἀπὸ τὰς κρύπτας των καὶ μᾶς ἐφιλοῦσαν καὶ μᾶς ἀγκάλιαζαν, μᾶς ἀνοίγαν τὰ σπίτια των καὶ μᾶς ἐδίδαν ἕ,τι εἶχον καὶ δὲν εἶχον. Συγκινητικωτέρας σκηναὶς δὲν ἐφαντάσθη κανεὶς. Πολλοὶ Τούρκοι ἐφρονεύθησαν καὶ ἤχημαλωτίσθησαν. Ἐκ τῶν ἰδικῶν μας φαίνεται ὅτι εἶνε ἀρκετοὶ πληγωμένοι, περὶ τοὺς ἐξήκοντα. Αὐτὰ εἶνε τὰ νέα μου. Εἶμαι καλά, σῶος καὶ ἀβλαβῆς ἀπὸ τὰς σφαίρας καὶ σὰς φιλῶ τὸ χέρι.

B.....

Ἄλλ' ἡ πραγματικῶς αὐθεντικωτέρα πηγὴ πληροφοριῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς λεπτομερεῖας τῆς Ἑλληνοτουρκικῆς συρράξεως εἶνε ἀντιτιρρήτως ἡ εἰς τὸν «Ἑσθινὸν Ταχυδρόμον» δημοσιευθεῖσα ὑπὸ τοῦ πολεμικοῦ τοῦ ἀνταποκριτοῦ, τοῦ παρακολουθήσαντος ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τὴν δρᾶσιν τοῦ στρατοῦ μας, μακρὰ σχετικὴ μελέτη, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα ὅλα τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν καθημέραν ἐξέλιξιν τοῦ ἀγῶνος ἡμῶν.

Ἴδου τί γράφει ὁ εἰδήμων ὅσον καὶ εἰλικρινῆς ἀνὴρ περὶ τῶν πρώτων τούτων ἐλληνικῶν ἐπιχειρήσεων:

«Χαρακτηριστικὸν τοῦ προσφάτου Βαλκανικοῦ πολέμου ὑπῆρξεν ἡ ἔλλειψις αὐθεντικῶν ἀφηγήσεων τῶν συμβάντων ἀπὸ τὴν σκηνὴν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Εἰς λόγος τῆς ἐλλείψεως ταύτης εἶνε τὸ γεγονός, ὅτι οἱ ἀρχηγοὶ τῶν στρατευμάτων πανταχοῦ ἐδείχθησαν ἀποφασισμένοι νὰ τηρήσωσι τὰς νεωτέρας πολεμικὰς μεθόδους, ὅπως

ἀπομακρύνωσιν ὅσον τὸ δυνατόν τοὺς πολεμικοὺς ἀνταποκριτὰς ἀπὸ τὰ μέρη τῶν κινήσεων τῶν στρατευμάτων των. Ἐτερος λόγος εἶνε ὅτι ἡ ἀνώμαλος φύσις τῆς χώρας καὶ ἡ ἔλλειψις μέσων συγκοινωνίας καθίστων ἀδύνατον τὴν ὑπὸ τῶν πολεμικῶν ἀνταποκριτῶν διαδίδασιν οἰκισθῆποτε εἰδήσεως, τῆς ὁποίας θὰ ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ἡ δημοσίευσις. Εἰς οὐδὲν ἄλλο μέρος τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου ἡ δυσκολία αὕτη τῶν πολεμικῶν ἀνταποκριτῶν ὑπῆρξε μεγαλειτέρα ἀπὸ τὸν ἑλληνοτουρκικὸν πόλεμον.

Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν Τουρκικὰ στρατεύματα 50 χιλιάδων περίπου ἀνδρῶν ἀντετάχθησαν ἐναντίον τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων. Ἐξ αὐτῶν 40,000 κατεῖχον τὰ Μακεδονικὰ σύνορα καὶ αἱ ὑπόλοιποι 10,000 εὕρισκοντο ἐν Ἠπείρῳ. Ἐπειδὴ ἡ δύναμις αὕτη δὲν ἐκρίθη ἐπαρκῆς ὅπως συνάψῃ ἀποφασιστικὴν μάχην μετὰ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὰ σύνορα, συνεκεντρώθη κυρίως εἰς ἰσχυρότατον στρατηγικὸν σημεῖον, τὰ στενὰ τοῦ Σκρανταπόρου, ὅπου καὶ ἡ πρώτη σπουδαία μάχη συνήφθη.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνῆρχετο περίπου εἰς 110,000 ἀνδρας ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαδόχου, ἔχοντας ὡς ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιτελείου τὸν στρατηγὸν Π. Δαγκλίη.

Ἐκτὸς τῆς δυνάμεως ταύτης μία μεραρχία ἐκ 10,000 ἀνδρῶν περίπου ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκη συνεκεντρώθη, εἰς τὴν Ἠπειρὸν.

Τὴν 5)18 Ὀκτωβρίου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔλαβε διαταγὴν νὰ προελάσῃ. Περὶ τὴν πρώτην τῆς ἰδίας ἡμέρας διήλθε τὰ σύνορα. Ἐπτὰ μεραρχίαι ἐν ὅλῳ ἐξεκίνησαν, τέσσαρες ἐξ αὐτῶν ἀπατέλουν τὴν πρώτην γραμμὴν, δύο ἐκρατήθησαν ὡς ἐφεδρεία καὶ μία ἐπέστρεφεν εἰς Λάρισα. Ὁ δρόμος τὸν ὁποῖον ἐκάστη τῶν μεραρχιῶν τούτων ἠκολούθησεν ἦτο ὁ ἑξῆς: Ἡ πρώτη ἐβάδιζεν ἐπὶ τῆς ἡμαξίτης ὁδοῦ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Ἐλασσῶνος διελευσάσα τὰ στενὰ τῆς Μελοῦνας, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα εἰσέβαλον εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὸ 1897. Ἡ δευτέρα μεραρχία ἐνεργοῦσα εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς πρώτης διήλθε τὰ σύνορα ἀπὸ τὸν Ἰύρναθον βαδίζουσα ἐπὶ μονοπατίου ἡμιονικοῦ, διὰ μέσου τῶν στενῶν τοῦ Προφίτου Ἡλίας κινουμένη πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Σκόμπαε.

Ἡ τρίτη ἀπὸ τὰ στενὰ τοῦ Κουτσογέρου πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Λαμασίου καὶ τῆς Μαλαγούστας καὶ ἡ τετάρτη ἀπὸ τὸ Γκριζάνον

καὶ τὸ Ἐλευθεροχωρι πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ χωρίου Βλαχογιάννη. Δύο ἀποσπάσματα εὐζώνων, ἕκαστον ἀποτελούμενον ἀπὸ δύο τάγματα, ἐτάχθησαν ὡς πλευρική φρουρά εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ εἰς τὸ δεξιὸν τοῦ στρατοῦ. Ἀνεξάρτητος ταξιαρχία ἵππικου ἐκ 1,200 ἵππέων, ὅταν ὁ στρατὸς διήλθε τὰ σύνορα, ἠκολούθησε τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα· ἀλλ' ὅταν αὕτη διήλθε τὰς ὄρεινὰς ἀτραπούς, ἐβάδισεν ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς.

Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἀντέταξαν ἀντίστασιν μόνον εἰς δύο σημεῖα τῶν συνόρων, εἰς τὰ στενὰ τῆς Μελούνας καὶ εἰς Λουσαφάκι, ἔπου δρᾶξ τούρκων στρατιωτῶν ὠχυρώθη εἰς πρόχωμα καὶ ἀδροφρόνως ἀπέρριψεν ὕλας τὰς προκλήσεις πρὸς παράδοσιν καὶ ὑπερήσπισε τὸν στάθμὸν μέχρι τοῦ τελευταίου ἀνδρός. Ἡ πρώτη ἑλληνικὴ μεραρχία ἦλθε κατὰ πρῶτον εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ. Περίπου 5 χιλιάδες ἄνδρες κατεῖχον τελευταίον τὰς ὑπωρεῖας μετὰ τῆς Τσαριτζάνης καὶ τῆς Ἐλασσῶνος, καὶ εἶχον ἐπίσης 12 τηλεβόλα τοποθετημένα εἰς τὰ περίεξ ὑψώματα. Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μεραρχία, αἵτινες προήλθον κατὰ μῆκος τῆς ἀνοικτῆς πεδιάδος, ἦσαν πολὺ ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ. Τὰ τουρκικὰ τηλεβόλα ἐν τούτοις ἠναγκάστησαν νὰ σιγήσωσιν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ, ἔπερ κατέλαβε καλὴν θέσιν πρὸς νότον τῆς Τσαρίτσανης καὶ κατόπιν ἐτοποθετήθη εἰς ἀπόστασιν 5 χιλιάδων περίπου μέτρων ἐνοχλοῦν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν θέσιν, τὴν ὁποίαν κατεῖχεν ὁ ἐχθρὸς. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 10ης πρωϊνῆς ὥρας μέχρι τῆς 2ας μεταμεσημβρινῆς, καθ' ἣν ἡ προσέγγισις τῆς δευτέρας ἑλληνικῆς μεραρχίας ἀπὸ τὴν Σκόμπαν ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσωσιν ἐσπευσμένως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σαρανταπόρου.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην αἱ Ἑλληνικαὶ ἀπώλειαι ἀνήλθον εἰς 150 νεκροὺς καὶ τραυματίας. Αἱ Τουρκικαὶ ἀπώλειαι ἦσαν κατὰ πολὺ ὑπέρτεραι, ἀλλὰ δὲν ἐξηκριβώθησαν. Ἐναντίον τοῦ εἰσβαλόντος εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Ἐλασσῶνος στρατοῦ, ὁ Τουρκικὸς πλῆθυσμὸς ἀντέταξεν ἀντίστασιν ἀνευ ἀποτελέσματος, ἥτις ἐπέφερε βλάβας μόνον εἰς τὰ κτήματα. Ἐξέχουσα φυσιογνωμία τῆς ἀντιδράσεως ταύτης-ἦτο Τούρκος χόντζας, ὅστις ὠπλισμένος μετὰ καρβίνου ἀνήρχετο εἰς τὸν μιναρὲν ἐνὸς τζαμίου καὶ ἐπυροβόλει ἐναντίον παντὸς Ἑλλήνου, ὅστις ἤρχετο ἐντὸς βολῆς.

Τὴν ἐπομένῃν ἡμέραν, δηλαδὴ τὴν 7)20 Ὀκτωβρίου, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς συμπτύσσων τὴν προέλασίν του, συνηθροίσθη ἄνευ πραγματικῆς ἀντιστάσεως πρὸ τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, ἔπου ἀνεπτύχθη. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ εὕρισκοντο ὠχυρωμένοι εἰς τὰ μεγάλα φυσικὰ στενὰ αἱ κυριώτεραι Τουρκικαὶ δυνάμεις καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ συνήφθη ἡ πρώτη σπουδαία μάχη μεταξὺ Ἑλληνικῶν καὶ Τουρκικῶν δυνάμεων κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον. Ὁ σχηματισμὸς τοῦ ἐδάφους ἦτο πολὺ εὐνοϊκὸς εἰς τὸν ἐχθρὸν καὶ διὰ τοῦτο ἡ διόδος αὕτη ἔθεωρεῖτο ἀπόρητος. Ἐκατέρωθεν τῆς στενῆς εισόδου τῆς διόδου δύο ἀπόκρημνοι κλιτύες ὀρέων, εἰς τὸ μέσον δὲ λόφος ἀρκετοῦ ὕψους κατείχετο ὑπὸ Τούρκων εἰς τοὺς πρόποδάς του, κλειομένου οὕτω τοῦ στομίου τῶν στενῶν ὡς ὑπὸ πραγματικῆς πύλης . . .»

Ἄλλαι λεπτομέρειαι.—Οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦν ἀτάκτως.

Λεπτομερείας χαρακτηριστικὰς καὶ τῆς ἀξίας καὶ τῆς τόλμης τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ κατὰ τὴν πρώτην ταύτην προέλασίν του εἰς τὸ ὀθωμανικὸν ἔδαφος ἐραυζόμεθα τὰς ἑξῆς :

Λέσβιος πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς γράφει εἰς ἐγχώριον τῆς πατρίδος του ἐφημερίδα τὰ ἀκόλουθα :

«...Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται παντὸς ὅπλου ἔχουν ἀπόλυτον πεποίθησιν εἰς τὸ πυροβολικόν μας, τοῦ ὁποίου ἡ πρώτη θριαμβευτικὴ ἐπιτυχία ἐσημειώθη εἰς τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος. Ἡ διεξαχθεῖσα μονομαχία μεταξὺ ἑλληνικοῦ καὶ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ σχολιάζεται ἀκόμη ἐκ μέρους ἄλλων τῶν ἀξιωματικῶν. Τὰ ἀποτελέσματά της εἶνε πειστικωτάτη ἀπόδειξις τῆς ἀσυγκρίτου ὑπεροχῆς μας.

»Ἀξίζει νὰ σὰς ἀφηγηθῶ ἐν σχετικῇ λεπτομερείᾳ τὸν πρῶτον θρίαμβον τοῦ πυροβολικοῦ μας.

»Ἡ μάχη τῆς Ἐλασσῶνος ἤρχισε περὶ τὴν 10ην. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν, κρυμμένον ἀνάμεσα εἰς τοὺς βλαϊῶνας καὶ ὀπισθεν ἐνὸς ὑψηλοῦ λόφου, ἐβαλλεν ἐναντίον τοῦ ἐπιτιθεμένου πεζικοῦ μας.

»Τὸ ἰδικόν μας πυροβολικὸν ἐτοποθετήθη εἰς δύο μέρη ἐντελῶς γυμνά· δὲν ἤρρησε δὲ νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ λάβῃ θέσιν μέσα εἰς τὸν κάμπον, διακρινόμενον πανταχόθεν.

»Διοικητῆς τῶν τεσσάρων πυροβολαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον εἰς τὸ 1ον σύνταγμα τῆς 1ης μεραρχίας, ἦτο ὁ συνταγματάρχης Βαρού-

χας. Διοικητὴς τῆς 1ης μοίρας ἦτο ὁ ταγματάρχης Τριανταφυλλᾶκος, τῆς δὲ δευτέρας μοίρας διοικητὴς ἦτο ὁ ταγματάρχης Γεωργακόπουλος. Τὴν πρώτην πυροβολαρχίαν διηύθυνεν ὁ λοχαγὸς Βλαχάδας, τὴν δευτέραν ὁ λοχαγὸς Μπουκλάκος, τὴν τρίτην ὁ λοχαγὸς Λύτσικας καὶ τὴν τετάρτην ὁ λοχαγὸς Παξιμάδης. Καὶ αἱ τέσσαρες πυροβολαρχίαι ἐτοίποθηθήθησαν εἰς ἀπόστασιν 4,000 μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ.

Ἐν τῷ πῦρ διήρκεσεν ἡμίσειαν περίπου ὥραν.

Ἀἱ ἐχθρικοὶ ὀπίσθου διερχόντο ἐπάνωθεν ἡμῶν ἀπὸ τὰς πρώτας τῶν βολᾶς. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἀλλάσσει ἀμέσως θέσιν. Αἱ ἐχθρικοὶ ὀπίσθου διερχόντο καὶ πάλιν ἐπάνω ἀπὸ τὰς κεφαλὰς τῶν πυροβολητῶν μας, χαιρετιζομένης ἐκάστης ὑπὸ ζητωκραυγῶν. Τὸ σύνθημα τῶν ζητωκραυγῶν μετὰ τὴν εἰρηνικὴν διέλευσιν ἐκάστης ὀπίσθου δίδει ὁ λοχίας τῆς 4ης πυροβολαρχίας Πέτρος Σωτήριος. Αἱ ζητωκραυγαὶ δὲν ἀργοῦν νὰ μεταδοθοῦν καὶ εἰς τὸ πεζικόν, τὸ ὁποῖον προχωρεῖ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ἀλαλάζον ἐξ ἐνθουσιασμοῦ. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν, καταπυροβολούμενον καὶ εἰς τὴν νέαν του θέσιν, ἐτοιμάζεται νὰ φύγῃ. Ἡ τετάρτη πυροβολαρχία βάλλει καθ' ἣν στιγμὴν δέοντα τὰ ἄλλα εἰς ἓνα ἐχθρικὸν πυροβόλον. Ἡ βόμβα πίπτει ἀνὰ μέσον ἵππων, τηλεβόλου καὶ Τούρκων πυροβολητῶν. Αἱ βολαὶ τῆς πυροβολαρχίας αὐτῆς συνοδεύονται ἀμέσως ἀπὸ τὰς βολὰς τῶν τριῶν ἄλλων πυροβολαρχιῶν. Εἴκοσι τέσσαρες βόμβαι πίπτουν ὅλοι μαζί εἰς τὸ ἴδιον σημεῖον. Μία φρενιτιώδης ζητωκραυγὴ ἀκούεται ἐκ μέρους τῶν ἰδικῶν μας, οἱ ὅποιοι βλέπουν τὸν ἐχθρὸν πυρπολούμενον. Τὸ πυροβολικὸν τῶν Τούρκων σιγᾶ διὰ παντός. Μετὰ τὴν μάχην εὐρίσκονται δύο τουρκικὰ πυροβόλα κατεστραμμένα ἀπὸ τὰς ἰδικὰς μας βόμβας, καὶ ἄλλα τέσσαρα ἐγκαταλελειμμένα καὶ θαυμάσια εἰς τὴν ὑγείαν των. Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἐπρόφθασε νὰ τὰ πάρῃ μαζί του...»

* *

Τὸ πρῶτον λακωνικώτατον τηλεγράφημα τοῦ ἐπιτελάρχου Δαγκλῆ εἶχεν ὡς ἑξῆς :

«Τμημα ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἐκ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, ἠττηθὲν καὶ ἐκδιωχθὲν ἐκ τῶν παρὰ τὴν Ἐλασσῶνα θέσεων αὐτοῦ, ἐπεχώρησε πρὸς τὰ Στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου (δίωρον ἀπὸ τῶν Σερβίων), ἐνθα αἱ ἐχθρικοὶ δυνάμεις φαίνονται συγκεντροῦμεναι.

«Στρατεύματα ἡμῶν κατέλαβον τὴν γραμμὴν καὶ τὰ ἐνώματα βορρῆως Ἐλασσῶνος.»

Π. ΔΑΓΚΑΗΣ.»

Ἡ τετράωρος μάχη, πρὸ τῆς Ἐλασσῶνος κατὰ τοῦ ὠχυρωμένου τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξε λυσσώδης, ἐκρίθη, δὲ δικαίως καὶ εἰδικῶς σπουδαιότατη διὰ τὴν γενναϊότητα τοῦ πεζικοῦ, τὸ ὅποιον ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τιμηδῶλων καίτοι σφοδρῶς κανονισθολούμενον καὶ πυροβολούμενον προήλασε καὶ μὲ ἐφ' ὅπλου λόγχην ἐξετόπισε τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν θέσεών των.

Ὅταν τὸ πεζικὸν ἐφθασεν εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν ἐκ τῶν τουρκικῶν ὀχυρωμάτων, ἔλαβε διαταγὴν νὰ ὀρμήσῃ καὶ μὲ θαυμαστὴν ὀρμὴν καὶ γενναϊότητα ἐξετόπισε τὸν ἐχθρὸν, ὅστις κατέλιπε τὰ πυροβόλα του, ἀφαιρέσας ἐξ αὐτῶν τὰ κλειστρα.

Ὁ ἑλληνικὸς ὄμιος στρατὸς δὲν περιωρίσθη ἀπλῶς εἰς τὴν κατάληψιν τῶν πρὸ τῆς Ἐλασσῶνος θέσεων τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἐξηκολούθησε τὴν καταδίωξιν τῶν Τούρκων ἀναγκάσας αὐτοὺς νὰ ἐπιταχύνωσι τὴν φυγὴν των.

Ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος ἔχων τὸ γενικὸν πρόσταγμα τῆς μάχης παρέσχε δείγματα σοδαρᾶς στρατηγικῆς τέχνης, διευθύνων τὴν ἄλλην ἐπίθεσιν κατὰ τῶν Τούρκων πρὸς κατάληψιν τῆς Ἐλασσῶνος.

Ἐναγκάσθη μάλιστα νὰ ἐκτεθῆ πέραν τοῦ δέοντος εἰς τὴν διέυθυνσιν τῆς μάχης, τῆς ὁποίας τὸ ἀποτέλεσμα ἐπῆλθε ταχύτερον παρ' ὅ,τι προσεδοκᾶτο.

Ἡ εὐθυσολία τοῦ πυροβολικοῦ μας ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος, τοῦτο δὲ παρετηρήθη κυρίως ὅταν ὁ στρατὸς κατέλαβε τοὺς λόφους, ἐφ' ὧν εἶχον τὰ πυροβολεῖά των οἱ Τούρκοι, τὰ πλείεστα τῶν ὁποίων εἶχον καταστραφῆ, εἰς δὲ λόφος, ἐφ' οὗ ὑψοῦτο μικρὸν Μοναστήριον, ἀνεσκάφη ἐκ τῶν βολῶν.

Ὁ Ἀρχηγὸς Διάδοχος δι' ἡμερησίας διαταγῆς του συνεχάρη πάντα τὰ στρατιωτικὰ σώματα τὰ μετασχόντα τῆς μάχης τῆς Ἐλασσῶνος, ἰδιαιτέρως δὲ τὸν κ. Γιαννακίτσαν διοικητὴν τοῦ βου πεζικοῦ συντάγματος τῆς Χαλκίδος, τὸ ὅποιον προηγήθη εἰς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ἀλωθείσης πόλεως.

Ἐν γένει ὁ Διάδοχος συνεχάρη ὅλους τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ τοὺς

ἄνδρας τοῦ στρατεύματος διὰ τὸν ἡρωϊσμόν καὶ τὴν ψυχραιμίαν, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην.

Ὁ στρατὸς μας εἰσῆλθεν εἰς Ἐλασσῶνα, ἀφοῦ ἀπὸ τῆς προηγουμένης, ὡς εἶδομεν, ἐγένετο ὑπὸ πεζῶν καὶ ἱππέων ἢ δέουσα ἀνίχνευσις. Ὄταν δὲ προῦχώρει πρὸς τὴν Ἐλασσῶνα, ἀνεφάνη σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ 5 χιλιάδων ἀνδρῶν, ταυτοχρόνως δὲ 7 τουρκικὰ πυροβόλα ἤρξαντο βάλλοντα κατὰ τοῦ ἡμετέρου πεζικοῦ ἀπὸ τῆς θέσεως Παναγία.

Συνήφθη τότε μονομαχία πυροβολικοῦ διαρκέσασα περὶ τὰς τέσσαρας ὥρας, ἔπειτα δὲ διετάχθη ἡ ἔφοδος, δι' ἧς ὁ Στρατὸς μας ἐκτοπίσας τοὺς Γούρκους κατέλαβεν ὅλα τὰ ὀχυρώματά των.

Οἱ Τούρκοι διεσκορπίσθησαν περιγῆλθον δὲ εἰς τοὺς ἡμετέρους τὰ ἑπτὰ ἐκεῖνα πυροβόλα των, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἀνωτέρω, καὶ πλήθος πυρομαχικῶν.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀναπαυθεὶς ὀλίγον εἰς Ἐλασσῶνα ἐπανελάθεν ἀπὸ πρωῆς τῆς ἐπιούσης τὴν προέλασιν, ἀκολουθῶν κατὰ πόδας τοὺς Τούρκους, ἵνα μὴ δώσῃ καιρὸν εἰς αὐτοὺς ν' ἀνασυνταχθοῦν εἰς τὰ στενά τῆς Πόρτα—Πέτρας. Τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ ἡμπόδιζεν ἐν τούτοις ὁ βροχερὸς καιρὸς καὶ ἰδίως τὴν τοῦ πυροβολικοῦ.

*
*
*

Εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγίου Γεωργίου ἐν Ἐλασσῶνι ἐτελέσθη κατόπιν δοξολογία ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν ἑλληνικῶν ὀπλων, κατὰ τὴν ὁποίαν παρέστη ὁ Διάδοχος μετὰ τοῦ ἐπιδόξου Διαδόχου καὶ πλείστοι ἀξιωματικοί. Ὁ ἐγγύριος πληθυσμὸς δακρύων ἔξ ἐνθουσιασμοῦ διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν του προσῆλθε σύσσωμος εἰς τὴν λειτουργίαν. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς δεήσεως τῶν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος πεσόντων ὁ Διάδοχος ἐδάκρυσεν.

Ὁμοίως λειτουργίαι ἐτελέσθησαν εἰς πάσας τὰς ἐκκλησίας τῶν χωρίων, τὰ ὁποῖα κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἐξαιρετικῶς συγκινητικαὶ ὑπῆρξαν αἱ σκηναί, αἱ ὁποῖαι ἐγένοντο μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν μας καὶ τῶν χωρικῶν τῆς Μακεδονίας. Δακρύνοντες οἱ χωρικοὶ ἐφίλουν τοὺς στρατιώτας, πολλαχοῦ δὲ ἐξῆλθον τῶν χωρίων των μὲ τοὺς ἱερεῖς φέροντας τὰ ἄμφια καὶ τὴν Ἁγίαν Μετάληψιν διὰ νὰ ὑποδεχθοῦν τὸν ἑλληνικὸν στρατόν.

Εἰς τὴν Ἐλασσῶνα οἱ ὁμογενεῖς ἐρβλου τὰς χεῖρας τοῦ Διαδόχου κλαίοντες.

Ἄλλων χωρίων οἱ κάτοικοι ἐξήρχοντο με ἑλληνικάς σημαίας ζητωκραυγάζοντες καὶ χειροκροτοῦντες καὶ ψάλλοντες ἔθνικα ᾠσματα ὑποδεχόμενοι ἐνθουσιῶδῶς τοὺς ἐλευθερωτάς τῶν.

Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Ἀροτσιόα, ὄλοι, Τοῦρκοι, ἐξήλθον με λευκάς σημαίας δγλώτταντες ὑποταγῆν.

* *

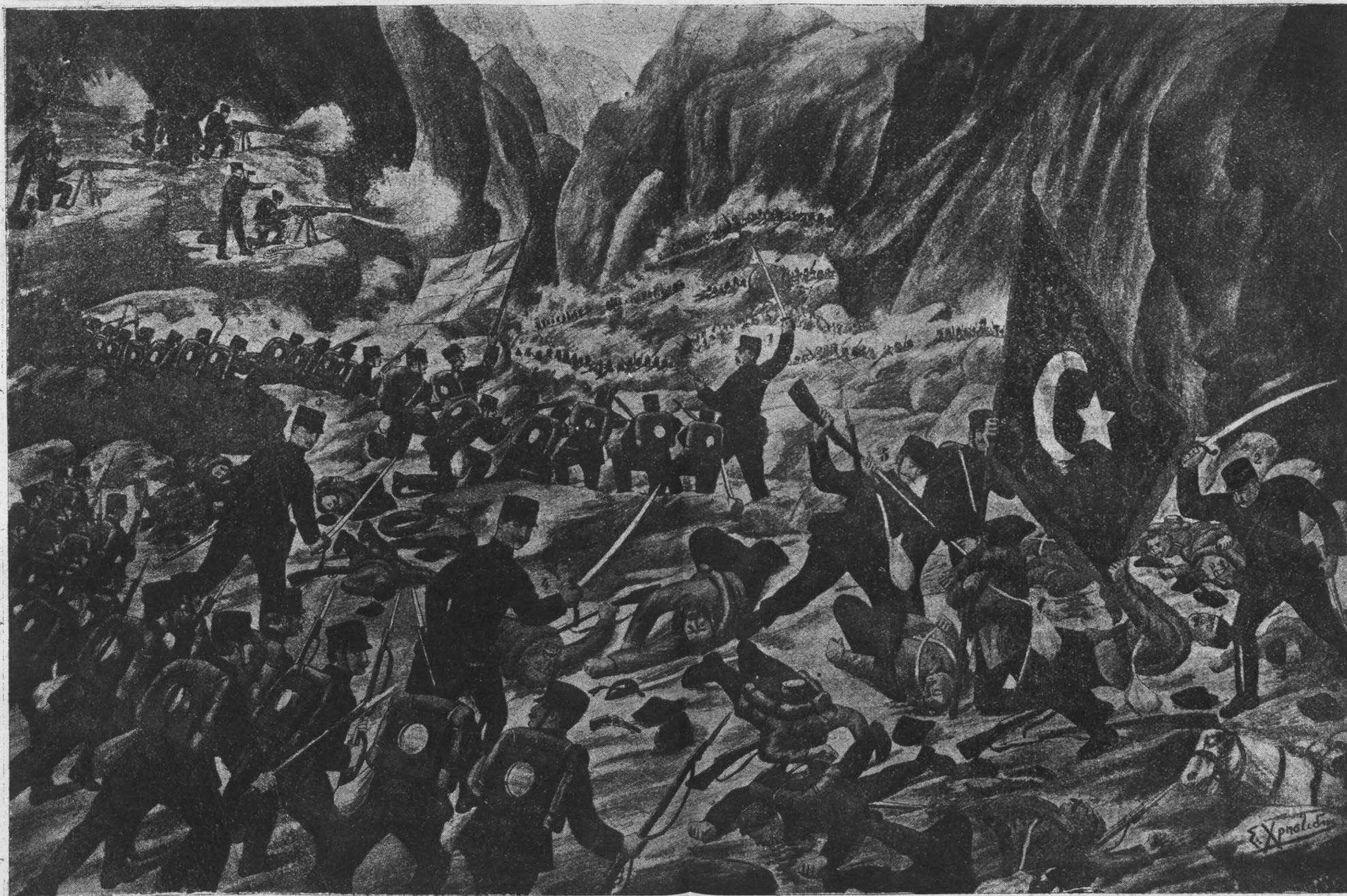
Οἱ Τοῦρκοι ὑπεχώρουν ἐκ τῆς μεθορίου, ἐνῶ ἡ πρώτη Μερχρία ὑπὸ τὸν Μανουσογιαννάκην διηθύνετο πρὸς τὴν πόλιν τῆς Ἐλασσῶνας.

Οἱ Τοῦρκοι ἐγκάταλείψαντες, κατὰ τρόπον πρωτοφανῶς παράδοξον, ὄλας τὰς ἰσχυροτάτας θέσεις των ἐπὶ τῆς μεθορικῆς γραμμῆς, ἀπὸ τὰς ὁποίας με μικρὰν δύναμιν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀμυνθῶσιν ἐπ' ἀρκετὸν ἴσως, συνέκεντρώθησαν εἰς τὴν Ἐλασσῶνα, ὅπου εἶχον ἀποφασίσει νὰ δεχθῶν τὴν πρώτην μάχην.

Κρούμενοι εἰς τοὺς ἀμπελώνας καὶ τὰς στρῆτωνας, ὑπερασπιζόμενοι δὲ ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ των ἀντέστησαν κατ' ἀρχάς. Μετ' ὀλίγον ὁμως ἀγρία μονομαχία ἤρχισε μεταξύ ἑλληνικοῦ καὶ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ ἰδικαὶ μας πυροβολαρχίαι εἶχον τοποθετηθῆ κατ' ἄνωθεν ἀκριβῶς τοῦ κατελημμένου τουρκικοῦ σταθμοῦ τῆς Μελοῦνας, εἰς τὰς ὑπορείας βραχύδους λοφίσκου. Σειρὰ βολῶν, αἱ ὁποῖαι ἐρρίφθησαν ὑπὸ τοῦ δευτέρου μίαν πυροβολαρχίαν Παξιμάδη, ἔσχον καταπολεμικὰ ἀποτελέσματα. Αἱ τουρκικαὶ βολαὶ, πίπτουσαι γύρω τοῦ λόφου, δὲν κατάρθωναν νὰ ἐπιφέρουν οὐδεμίαν βλάβην. Οὐδεὶς θάνατος ἢ τραυματισμὸς ἐσημειώθη.

Μετὰ τὴν πρώτην ἐπιτυχίαν, ἤρχισε πλέον πῦρ ὁμαδῶν ἐναντίον τῆς τουρκικῆς πυροβολαρχίας. Οἱ Τοῦρκοι, καταπυροβολούμενοι, ἤρχισαν νὰ ἀραιώνουν τὰ πυρὰ των. Μετ' ὀλίγον δὲ τὸ πυροβολικὸν των ἐσίγα. Ἀπειλούμενης δὲ τελείας καταστροφῆς ὑπὸ τῶν ἑλληνικῶν ὀβιδῶν, ἔσπευσαν ν' ἀπέλθουν καὶ ἐξηφανίσθησαν διὰ μέσου τοῦ ἐλαιῶνος.

Ἡ ἥττα τοῦ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ ἔσχεν ἄμεσα ἀποτελέσματα ἐπὶ τοῦ πεζικοῦ. Οἱ Τοῦρκοι, στερηθέντες τῆς προστασίας τοῦ πυροβολικοῦ των, ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἠθικὸν των καὶ νὰ ὑποχωροῦν.

Ἡ μεγάλη μάχη εἰς τὰ Στενά Πόρτας τῶν Σερβίων (10 Ὀκτωβρίου 1912).

Μία σφοδρατάτη ἐπίθεσις ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων ἐξηνάγκασεν ἤδη αὐτοὺς νὰ ἐγκαταλείψουν τοὺς ἀμπελώνας καὶ νὰ τραποῦν πρὸς τοὺς στρατώνας τῆς πόλεως.

Ἄλλ' ἐξ ἄλλου, βλέποντες ὅτι δεξιόθεν καὶ ἀριστερόθεν ἠπειλοῦντο νὰ ὑπερφαλαγγισθοῦν καὶ φοβοῦμεναι κατάληψιν τῆς ὀπισθίας γραμμῆς, διὰ τῆς ὁποίας ἠδύναντο νὰ ἐκτελέσουν τὴν ὑποχώρησίν των, ἤρχισαν νὰ σπεύδουν.

Ἐὰν δὲν ἐπρόφθαναν νὰ ἐξέλθουν τῆς Ἐλασσῶνος ἀκολουθώντας τὴν ὁδόν, ἣ ὁποία φέρει πρὸς τὰ Σέρβια, θὰ συνελαμβάνοντο πάντες αἰχμάλωτοι. Ἡ κύκλωσις καὶ ὁ ἀποκλεισμός των θὰ ἦτο ἀναπόφευκτος καὶ ζήτημα ὀλίγων μόνον ὥρῶν.

XVIII.

Νέαι προελάσεις.—Ἡ μάχη τῆς Δεσκάτης.— Μέχρι Σαρανταπόρου.

Τὴν 3ην μ. μ. τῆς 8ης Ὀκτωβρίου ὁ ἀρχιστράτηγος Διάδοχος, ὁ ἐπίδοχος Διάδοχος καὶ τὸ ἐπιτελεῖον ἀνεχώρησαν πάλιν ἐκ Λαρίσης, ἔνθα εἶχαν ἐπιστρέφει δι' ὀλίγον μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος μεταβαίνοντες εἰς Τσαρίτσανην. Ἡ προπομπή των δὲν δύναται νὰ ἀποδοθῇ δι' οὐδεμιᾶς περιγραφῆς. Ὁ λαός, ἄνδρες, γυναῖκες, γέροντες καὶ παιδιὰ ἐφαίνοντο παραφρονησαντες ἐξ ἐνθουσιασμοῦ.

Αἱ ὕψηλότητές των καὶ οἱ ἀξιοματικοὶ τοῦ ἐπιτελείου βαδίζουσι εἰς τὴν ἀμώδη ὁδὸν τῆς καίτης Ξηροποτάμου. Οἱ παρακολουθοῦντες παρίστανται πρὸ ἀλησιμονήτων εἰκότων.

Καθ' ὄλην τὴν μακρὰν ὁδὸν διὰ μέσου τῶν δένδρων καὶ τῶν ἀμπελῶν ἐμφανίζονται ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιὰ σείοντες μανδήλια, κυμαίνοντες κυανολεύκους, γουνοπετοῦντες, ἀσπαζόμενοι τὸν ἵππον του, κλαίοντες. Καὶ οἱ ἐπίσημοι... δακρύουσι... Εἶνε στιγμὰ καθ' ἃς καὶ ἡ ἀλυσιδετος ἐπισιμότης παραλύει καὶ ἰσοπεδοῦται μετὰ τὴν ἐπιβεβλημένην ἀνάγκην τῆς φυσικῆς συγκινήσεως.

Πρὸ τῆς Τσαριτσάνης ἀναμένον ἔλοι οἱ μέχρι χθὲς δούλοι κἀτοιχοὶ. Τί ἐγεινεν ἐκεῖ, εἶνε ἀπερίγραφτον. Εἶδον οἱ παρεστῶτες ἀνθρώπους ἐκβάλλοντας λυγμοὺς χαρᾶς καὶ ἀσπαζομένους τοὺς πόδας τοῦ Διαδόχου, ἔσχιζοντας ἄλλοφρόνως τὰ φέσια τῶν.

Τὸν Διάδοχον προσφωνεῖ ὁ Μητροπολίτης Νεόφυτος, νεώτατος τὴν ἡλικίαν. Ἡ προσφωνήσις του ἐξαγγέλλει τὸν θρίαμβον τοῦ σταυροῦ. Ὁ Διάδοχος ἀπαντᾷ διὰ συγκινητικῶν φράσεων, καλεῖ δὲ τὸν Μητροπολίτην εἰς τὴν οἰκίαν, ἧτις θὰ ὀρίζετο ὡς ἀνάκτορον.

Ὁ Διάδοχος ἐν φρενίτιδι ὀδηγεῖται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ προκρίτου Ναούμ, ἧτις ὀρίσθη, ὡς ἀνάκτορον.

* Ἄλλη οἰκία ὀρίζεται διὰ τὸ ἐπιτελεῖον.

Οἱ κάταικοι προσφέρουν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς στρατιώτας πᾶν ὄ,τι ἔχουν. Ἡ διαγωγὴ τῶν στρατιωτῶν ἀπαράμιλλος. Ἡ τάξις καταπληκτικὴ.

Τὸν καταυλισθέντα στρατὸν παρὰ τὴν Βρῦσιν ἀποτελοῦν ἄνδρες ἀκμαῖοι καὶ ἐνθουσιώδεις.

Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ στρατοῦ εἶνε μοναδικός. Οἱ στρατιῶται χορεύουν, τραγουδοῦν, χωρὶς κανένα δεῖγμα κόπου.

Ὁ ὑπίλαρχος Βασιλόπουλος εἶνε νεκρός. Καὶ εἰς τοὺς εὐλαβεῖς ἐπισχέπτας του, οἱ στρατιῶται λέγουν :

— Τέτοιον θάνατον νὰ βροῦμε καὶ μεῖς γιὰ τὴν Πατρίδα!

Τὸ φρόνημα πάντων εἶνε ἀκμαιότατον. Οὐδαμῶ ἀκούεται παράπονον. Τὸ ὄνομα τοῦ Διαδόχου προσφέρεται ἀπὸ τὰ στόματα πάντων, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ Ἁγίου. Ὁ ἐπίδοξος Διάδοχος ἀποτελεῖ τὸ γενικὸν σημεῖον τῶν ἐνθουσιαστικῶν ἐκδηλώσεων. Ὅλοι τὸν φωνάζουν «λεβεντόπαιδο». Γύρω του ὁ ἐνθουσιασμὸς φθάνει εἰς τὸ κατακρόρυφον.

Δὲν πρόκειται περὶ συνήθους, κατόπιν νίκης, ἐνθουσιασμοῦ. Πρόκειται περὶ παραφροσύνης. Ἡ νίκη, ἐν ἀρχῇ, ἦτο ἀδηλος. Ἡ παραφροσύνη εἶνε ἀληθής. Ἐκεῖνο ποῦ ἐπατεύθη, διὰ τὴν ἀντίληψιν τῶν πολλῶν ὑπῆρξεν ἀληθές μὲν ἀλλ' ἀπίστευτον.

Ἀφήσωμεν ὅμως κατὰ μέρος τὴν ψυχολογίαν, καὶ ἄς ἔλθωμεν εἰς τὴν πραγματικότητα.

Αἱ πέντε προελαύνουσαι μεραρχίαι Θεσσαλίας κατηυλίσθησαν τὴν νύκτα εἰς διάφορα σημεῖα περὶ τῆς Ἐλασσῶνος. Ὁ στρατὸς διήνυσε ἐξάωρον περίπου ἐμπόλεμον πορείαν καὶ ἀνεπαύθη, διὰ νὰ εἶνε ἕτοιμος πρὸς ἐκκίνησιν ἀπὸ τῆς ὄης πρωῒνης ὥρας.

Ἡ πρώτη μεραρχία ἦτο ὑποχρεωμένη, νὰ κάμψῃ, τὸ χωρίον Βελένσικον, ἀπέχον μικρὸν ἀπὸ τῶν «τυριτιδαποθηκῶν» τῆς Ἐλασσῶνος,

τὴν ὁποῖαν ἐπρόκειτο νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου. ἂν ἀπεφάσιζε φεύγων ὁ ἐχθρὸς νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ.

Ἡ δευτέρα Μεραρχία καταυλισθεῖσα ἀκριβῶς εἰς τὴν Σκόμπαν, εἶχε κατεῦθυσιν πρὸς τὴν Μαγοῦλαν ἐνεργοῦσα κυκλωτικῶς καὶ ἔχουσα εἰς τὸ δεξιὸν αὐτῆς τὴν προελαύνουσαν πρώτην Μεραρχίαν καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς της τὴν ἐπίσης ἐπιθετικῶς ἐνεργοῦσαν τρίτην Μεραρχίαν, τὴν κατέχουσαν τὸ Δομένικον. Τὰ στρατεύματα τῶν δύο Μεραρχιῶν θὰ ἐπετίθεντο κατὰ τῆς Ἐλασσῶνος, εἰάν ἐπρόκειτο νὰ τὴν ὑπερασπίσῃ ὁ ὑποχωρῶν τουρκικὸς στρατός.

Ἡ τετάρτη μεραρχία ἐβάδιζεν ἀπὸ τὸ Βλαχογιάννη πρὸς τὸ Παλαιόκαστρον. Αἱ δύο ἄλλαι μεραρχίαι τοῦ μετόπισθεν στρατοῦ εἶχον λάβει διαταγὰς νὰ προελάσουν πέραν τοῦ Ρεθενίου.

Ἴδου τόρα τὸ ἐπίσημον ἀνακοινωθέν :

«Ὁ στρατὸς προελαίνει. Καθ' ὁδὸν συναντᾷ ἐγκαταλελειμμένον ὄλικὸν ἐκ σκηπῶν, ἐνδυμάτων, κλισοσκεπασμάτων καὶ σκαλιστικῶν ἐργαλείων. Ἐπίσης οἱ Τοῦρκοι φεύγοντες ἐγκατέλιπον δύο βλητοφόρα καθ' ὁδόν.

» Ἐν Ἐλασσῶνι εὐρέθησαν περὶ τὸ ἐν. ἑκατομμύριον φουσίγια Μάουζερ.

» Κατὰ τὰς πρὸς διάβασιν τῶν στρατευμάτων μας συμπλοκάς, καὶ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος ἐφρονεύθησαν δύο ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πεζικοῦ, οἱ Μπούκης καὶ Μαυροδημος, καὶ 15 ὁπλίται, ἐπληρώθησαν δὲ περὶ τοὺς 65.

» Κατὰ τὴν πρὸς κατάληψιν τῆς Δεοκάτης συμπλοκῆν τῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γεννάδην ἐφρονεύθησαν ὁ λοχαγὸς Δημ. Μανουσάκης καὶ εἰς δεκανεὺς, ἐπληρώθησαν δὲ περὶ τοὺς 10 ὁπλίται.

» Κατὰ τὰς συμπλοκάς τῆς ταξιαρχίας τοῦ ἵππικοῦ ἐφρονεύθησαν 4 ὁπλίται καὶ ἐπληρώθησαν δύο.

» Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου

ΔΑΓΚΛΗΣ»

» Ἐν Ἐλασσῶνι ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω εὐρέθησαν καὶ οἱ χάριται τοῦ τουρκικοῦ ἐπιτελείου.»

Ἄλλ' ἡ ἡμέρα τῆς 8ης Ὀκτωβρίου ἀνέδειξε κυρίως τὰ εὐζωνικά τάγματα τοῦ προελαύνοντος εἰς Μακεδονίαν Θεσσαλικοῦ στρατοῦ.

Ἡ δρᾶσις των ἔσχεν ἀποτελέσματα λαμπρά, ὥστε ἡ νίκη τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὀφείλεται, κατὰ τὸ πλεῖστον, εἰς τὰ δύο εὐζωνικά τάγματα 1ον καὶ 4ον. Ταῦτα, ἐπιχειρήσαντα πλευρικήν κίνησιν ἵλαν ἐπιτυχῆ, ἠνάγκασαν διὰ πυκνοῦ καὶ εὐστόχου πυρὸς τὸν τουρκικὸν στρατὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς ὀχυρὰς αὐτοῦ θέσεις εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Βουνάσα, ὅπου κεῖται ἡ κωμόπολις Δεσκάτη, καὶ νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς τὰ Σέρβια.

Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου ὑποστράτηγος Δαγκλῆς, ἀναγγέλλων τὰ ἀποτελέσματα τῆς πολεμικῆς ταύτης ἐνεργείας τοῦ στρατοῦ, ἐτηλεγράφει τὰ ἑξῆς:

«*Τσαρίτσανη*, 12 καὶ 45' μ. μ.—Σήμερον τὴν 2.20' πρωϊνὴν δύο τάγματα εὐζώνων, τὸ 1ον καὶ 4ον, ἐπιχειρήσαντα πλευρικήν κίνησιν, ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τοῦ ὀχυρωμένου εἰς τὴν Δεσκάτην, τὸν ὁποῖον καὶ ἐξετόπισαν μεθ' ἱκανὴν ἀντίστασιν.

»Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ Σέρβια.

»Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων εἶνε ἐλάχισται.»

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου
ΔΑΓΚΛΗΣ.

Ταῦτα λακωνικώτατα ἐτηλεγράφει πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ὁ Δαγκλῆς διὰ τὰ ἀποτελέσματα τῆς μάχης.

Ἄλλ' ἐὰν ληφθῇ ὑπ' ὄψιν τὸ ὀχυρὸν τῶν θέσεων τὰς ὁποίας κατεῖχεν ὁ τουρκικὸς στρατός, δύναται νὰ ἐκτιμηθῇ κάλλιον ἡ νίκη τῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων, τὰ ὁποῖα διὰ τῶν πλευρικῶν κινήσεων των ἐξετόπισαν τὸν ἔχθρον.

Καὶ λέγομεν ταῦτο διότι ἐνταῦθα δὲν ἐπρόκειτο περὶ ἐπιθέσεως ἰσχυρῶν μαζ μονάδων ἐναντίον ἀσθενεστέρου ἔχθρου, ἀλλὰ περιθράσεως ἀκριβῶς ὀλιγαριθμῶν σωμάτων κατὰ δυνάμειν ὀχυρωμένην καὶ πολυπληθεστέρας τῶν ἐπιτεθέντων, ἀλλὰ σωμάτων ἐχόντων καὶ ἐντολήν καὶ ἀπόφασιν νὰ... νικήσουν!

Καὶ ἤρχετο τώρα ὁ ἰταλικὸς τύπος νὰ πλέξῃ ἐγκώμιον περὶ τῶν μεμονωμένων τούτων ἐνεργειῶν, ἰδίως ἐνδιατρίβων εἰς τὴν δρᾶσιν τῶν ἀεροπλάνων μας.

Ὅπως, ἡ «Τριμπούνα» τῆς 9ης Ὀκτωβρίου, σχολιάζουσα ἐν ἄρθρῳ τοῦ στρατιωτικοῦ ἀνταποκριτοῦ τῆς τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἀε-

ροπλάνων κατὰ τὸν πόλεμον τῶν Βαλκανικῶν κατὰ τῆς Τουρκίας, ἔγραφεν ὅτι μόνῃ ἢ Ἑλλάς εἶχε τελείως εἰς τὴν ἀεροπλοῖαν ἐξησκημένους ἀξιωματικούς, οἵτινες ἔρριψαν μάλιστα καὶ βόμβας ἐξ ἀεροπλάνου κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. αἵτινες μεγάλας εἰς αὐτὸν ἐπέφερον καταστροφάς!

Ἀλλὰ χωρὶς νὰ εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀσχοληθῶμεν ἐπὶ πολὺ εἰς τὰς εὐμενεῖς αὐτὰς κρίσεις τῶν Ἰταλῶν, μᾶς ἀρκεῖ ἡ ἐν σελ. 284 τηλεγραφικὴ ἔκθεσις τοῦ Ἐπιτελάρχου Λαγκλῆ, ἢ χρονολογουμένη ἀπὸ τῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Πράγματι δὲ τὸ ἀπόγευμα τῆς 8ης Ὀκτωβρίου ἀνεκοινοῦτο πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν στρατιωτικῶν διὰ τηλεγραφήματος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου Λαγκλῆ, ὅτι τὴν 2.20 πρωϊνὴν ὥραν δύο τάγματα εὐζώνων, τὸ 1ον καὶ 4ον ἐπιχειρήσαντα πλευρικὴν κίνησιν εἶχον ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τοῦ ὠχυρωμένου εἰς τὴν Δεσκάτην, τὸν ὅποιον ἐξετόπισαν μεθ' ἰκανὴν ἀντίστασιν.

Οἱ τουρκοὶ ὑπεχώρησαν πρὸς τὰ Σέρβια.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων ἦσαν ἐλάχισται. . . .

Αἱ λεπτομέρειαι ἐπὶ τῆς πολεμικῆς ταύτης ἐνεργείας ἔχουν ὡς ἑξῆς:

Τὴν πρωτὰν τῆς ἡμέρας ἐκείνης ὁ ἀντισυνταγματάρχης Γεννάδης ἄγων δύναμιν ἐκ δύο ταγμάτων εὐζώνων καὶ βοηθούμενος καὶ ὑπὸ ἀνταρτικοῦ σώματος, κατὰ τὸ πρόγραμμα τῆς πορείας του, ἐγκατέλιπε τὸ ἡμέτερον ἔδαφος καὶ εἰσῆλασεν εἰς τὸ τουρκικόν.

Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Καλαμπάκας καὶ παρὰ τὴν ὀροθετικὴν γραμμὴν ὑπάρχει τὸ χωρίον Τσοῦκα καὶ ἐπὶ τῆς ὀροθετικῆς γραμμῆς ὁ σταθμὸς Τσοῦκας, ὁ πρῶτος τὸν ὅποιον συνήντα τὸ ὑπὸ τὸν Γεννάδην σῶμα.

Εἰς τὸν σταθμὸν τῆς Τσοῦκας εὐρίσκοντο εὐάριθμοι Τουρκοὶ στρατιῶται, οἵτινες ἤρχισαν πυροβολοῦντες κατὰ τῶν ἡμετέρων μόλις ἀνεφάνησαν διὰ σφοδροῦ πυρός. Μερικοὶ πυροβολισμοὶ ὅμως τῶν εὐζώνων ἤρκεσαν νὰ ἐξαναγκάσουν τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψωσι τὸν σταθμὸν καὶ νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν.

Ἐκείθεν ἀνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως, βαδίζοντες πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς Δεσκάτης, περὶ τὴν μεσημβρίαν ἔφθασαν πλησίον ταύτης, εἰς ἀποστασιν μίᾳς περίπου ὥρας.

Ἡ στρατιωτικὴ δύναμις τῶν Τούρκων, ὑπερτεροῦσα κατὰ πολὺ τῶν ἡμετέρων ἀριθμητικῶς, εἶχεν ὀχυρωθῆ ἡρὸς τῆς Δεσκάτης εἰς ὑψώματα δεσπόζοντα τῶν κάτωθι, καὶ ἐκεῖθεν ἤρξαντο βάλλοντες κατὰ τῶν ἡμετέρων.

Κατόπιν τούτου ἤρξατο πεισματώδης μάχη, καθόσον καὶ οἱ Τούρκοι ἀπεγνωσμένως ἐμάχοντο ἐντὸς τῶν ὀχυρωμάτων των, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐπετίθεντο μετὰ μανίας.

Ὅτε δὲ αἱ ἐχθρικαὶ σφαῖραι εὔρον τινὰς ἐκ τῶν εὐζώνων, τότε πλέον ἢ μάχη ἐσυνεχίσθη μετὰ μεγαλειτέρας λύσσης.

Ἡ ὄρα παρήρηχτο καὶ οἱ Τούρκοι δὲν ἐννόουν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς θέσεις των.

Τότε ὁ Γεννάδης διατάσσει ἐφ' ὄπλου λόγχην καὶ ἐκτελεῖ θαυμάσιον πλευροκόπημα.

Βλέποντες οἱ Τούρκοι ἔτι ἐκινδύνεουν νὰ εὑρεθῶσι μεταξὺ δύο πυρῶν, ἀφοῦ ὅσον ἤδυνήθησαν ἀντέστησαν ἀκόμη, ἤρξαντο ὑποχωροῦντες πρὸς τὴν Δεσκάτην.

Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐφόδου, σφαῖρα ἐχθρική εὑρίσκει τὸν λοχαγὸν Μανουσάκην, ὅστις ἐμάχετο ὡς ὀπλίτης σχεδὸν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν παροτρύνων τοὺς ἀνδρείους τοῦ στρατιώτας, καὶ τὸν ἀφήνει ἄπουν. Μόλις οἱ ἄνδρες εἶδον τὸν λοχαγὸν των πίπτοντα, κατελήφθησαν ὑπὸ λύσσης καὶ τότε ἡ ἐφοδὸς των, ὡς σημεῖοι αὐτόπτης μάρτυς, μετετρέπη εἰς σφοδρὰν καταιγιδα ἐπερχομένην κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐξηκολούθουν ὑποχωροῦντες.

Ὅτε ὁμως ἡ ὄρμη τῶν ἡμετέρων ἐφθασεν εἰς τὸ ζηνίθ, τότε οἱ Τούρκοι ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν, καταδιωκόμενοι κατὰ πόδας.

Ἐγκαταλείπουν ἤδη τρέχοντες τὴν Δεσκάτην καὶ ἀνέρχονται εἰς τὰ ὑπερθεν ταύτης ὑψώματα. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ εὐζωνικὴ μανία τοὺς καταδιώκει ἀκόμη. Ἀφοῦ δὲ πλέον ἐτρέπησαν μακρὰν τῆς Δεσκάτης, ἐπανακάμφαντες οἱ ἡμέτεροι, κατέλαβον τὴν κωμόπολιν.

Οἱ κάτοικοι μὲ δακρυσιμένους ὀφθαλμοὺς ὑπεδέχοντο τοὺς ἐλευθερωτὰς των ἀσπαζόμενοι τοὺς στρατιώτας.

Μετ' ὀλίγην ὁμως ὄραν ἐθεάθησαν πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς Δεσκάτης καὶ ἐπὶ τινος ὑψώματος εὐάριθμοι Τούρκοι στρατιῶται, οἵτινες ἤρχισαν τοὺς πυροβολισμοὺς.

Ἀλλὰ καὶ οὗτοι δὲν ἐβράδυναν νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν ἐπὶ τῇ θέα

μερικῶν εὐζώνων μας. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἡ Δεσκάτη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, φονευθέντων τοῦ λοχαγοῦ Μανουσάκη ἑνὸς λοχίου καὶ ἑνὸς εὐζώνου, τραυματισθέντων δὲ ἀκινδύνως ἕξ. Ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν 54, ἐν οἷς 14 ὑπαξιωματικοί, ἐτραυματίσθησαν περισσότεροι τῶν τριάκοντα καὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι 8.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπιούσης ἐγένετο ἡ κηδεία τοῦ τετιμημένου λοχαγοῦ Μανουσάκη, ὡς καὶ τῶν ἄλλων φονευθέντων, μετὰ πάσης μεγαλοπρεπειᾶς καὶ ἐπιβλητικότητος.

Ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως κρινομένη ἡ Δεσκάτη εἶνε σημαντικωτάτη, καθόσον δεσπάζει τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Σέρβια, ὡς καὶ τῶν ἄλλων παρόδων τῆς βορείως αὐτῆς σχηματιζομένης μεγάλης καμπῆς τοῦ ποταμοῦ Ἀλιάκμονος.

Ἄλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς Ἐλασσῶνος ἠδύνατο κατὰ πολὺ νὰ συμβάλῃ, τοῦ στρατοῦ μας δυναμένου ἐκεῖθεν νὰ προσβάλῃ ἐκ τῶν ὀπισθεν τοὺς ὑπερασπίζοντας τὴν Ἐλασσῶνα.

Ὑπάρχουσι συνεπῶς βᾶσιμοι λόγοι ὅτι οἱ Τούρκοι ἔσπευσαν νὰ ὑποχωρήσουν ἐκ τῆς Ἐλασσῶνος, πληροφορηθέντες τὴν κατάληψιν τῆς Δεσκάτης.

Ὅμοιως κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν συνετελέσθη καὶ ἡ κατάληψις τοῦ Βελεμιστίου, ὑπὸ τὰς ἀκολουθοῦσας συνθήκας:

Μετὰ τὴν πρώτην συμπλοκὴν, ἣτις ἔλαβε χώραν εἰς τοὺς σταθμοὺς τοῦ Βελεμιστίου, καθ' ἣν οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον τὸν Τουρκικὸν σταθμὸν, οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ἐνισχύουν τοὺς πλησίον σταθμοὺς των.

Ὅλιγας ἡμέρας πρὸ τῆς ἐπισήμου ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν τριάκοντα περίπου Ἕλληνες, διατελοῦντες ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ λοχίου Γραβάνη, ἐδέχθησαν ἐπίθεσιν τῶν συγκεντρωθέντων Τούρκων ἀνερχομένων εἰς ἀριθμὸν κατὰ πολὺ ὑπέρτερον τῶν εὐζώνων.

Ἀντέστησαν ἐπ' ἀρκετὸν οἱ εὐζῶνοι φονεύσαντες ἀρκετοὺς, ἰδίως Γκέκηδες—διότι πολλοὶ τῶν ἐπιτεθέντων ἦσαν Ἀλβανοὶ Γκέκηδες—πᾶσα ὅμως ἀντίστασις ἦτο φανερώς ἀνωφελής, καθόσον ὡς μόνον ἀποτέλεσμα θὰ εἶχε τὸν φόνον μέρους τῶν εὐζώνων.

Ἐνεκα τούτου ἤρχισαν ὑποχωροῦντες κανονικῶς καὶ ἐξαικολουθοῦντες μαχόμενοι.

Μετ' ὀλίγον δὲ κατέφθασαν πολλοὶ ἐνοπλοὶ χωρικοὶ ἐκ τῶν Χασίων καὶ περὶ τοὺς εἰκοσιν ἀντάρται. οἵτινες ἐνωθέντες μετὰ τοὺς ἀνα-

Ἐκ τῆς Ἀρζις εἰς τὴν πεδιάδα Ἰωαννίνων διὰ Φιλιππιάδος καὶ Πέντε Πηγαῖων.

Θαρρήσαντας εὐζώνους, ἀπώθησαν τοὺς Τούρκους. Ἐντεῦθεν τὰ πράγματα ἔμεινον ἐν ἡρεμίᾳ μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν, ἀλωθείσης τῆς Δεσκάτης, ἐπετυγχάνετο καὶ ἡ ἐκ Βελεμιστίου ἐκδίωξις τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐντεῦθεν ἐτράπησαν πρὸς τὰ Γρεβενά.

Πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν Σερβίων εἶχομεν ἤδη νέα ἀπρόοπτα γεγονότα. Ἄμα τῇ ἐγκαταλείψει τῆς Ἐλασσῶνος, ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπετίθετο, ὡς ἦτο φυσικόν, ὅτι θὰ ἐσταμάτα καὶ θὰ ὠχυροῦτο εἰς τὴν εἰσόδον τῆς χαραδρῶδους καὶ ὀχυρωτάτης διόδου τοῦ Σαρανταπόρου, καὶ ὅτι θ' ἀντέτασεν ἐκεῖ ἀπεγνωσμένην ἄμυναν. Παραδόξως ἕμως δὲν συνέβη τοῦτο· οἱ Τούρκοι, ἅπαξ τραπέντες ἐν πανικῷ ἀπὸ τῆς Ἐλασσῶνος, διήλθον ἐν σπουδῇ καὶ τὴν εἰσόδον τῆς ὀχυρωτάτης ταύτης στενοπορείας, προτιθέμενοι προφανῶς νὰ ὀχυρωθῶσι προσωτέρω πρὸς τὰ Σέρβια, ἤτοι πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πόρτας.

Τὰ ἡμέτερα λοιπὸν στρατεύματα, ἀφοῦ κατέλαβον τὴν εἰσόδον τοῦ Σαρανταπόρου ἐβάδιζον ἤδη πρὸς τὰ στενὰ τῆς Πόρτας καταδιώκοντα κατὰ πόδας καὶ ἀτάκτως ὑποχωροῦντα Τουρκικὰ στρατεύματα.

Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου διὰ λακωνικοῦ αὐτοῦ τηλεγραφήματος ἀνήγγελλεν ἤδη ἐπισήμως ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρει ἀτάκτως πρὸς τὰ Σέρβια ἐγκαταλείψας ἀφθονὰ πολεμοφόδια εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων, καθὼς καὶ τοὺς χάρτας τοῦ Τουρκικοῦ Ἐπιτελείου.

Ἡ φυγὴ τῶν Τούρκων προεκλήθη κυρίως, ὡς εἶπομεν, κατόπιν τῆς ἀλώσεως τῆς Δεσκάτης, διότι, ἐὰν ἔμενον ἐκεῖ ὁ ἐχθρὸς, ὑπῆρχε μέγας κίνδυνος ὑπερφαλαγγίσεως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ἴδου καὶ τὸ ἐπίσημον περὶ τῆς θέσεως τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων ἀνακοινωθὲν τῆς Κυβερνήσεως :

«*Λάρισα*, 8 Ὀκτωβρίου.— Ὁ στρατὸς διχρῶς προελαύνει. Καθ' ὁδὸν συναντᾷ ἐγκαταλελειμμένον ὕλικόν ἐκ σκηνῶν, ἐνδυμάτων, κλινοσκεπασμάτων καὶ σκαλιστικῶν ἐργαλείων προωρισμένων προφανῶς διὰ τὴν κατασκευὴν χαρακωμάτων.

«*Ἐπίσης* οἱ Τούρκοι φεύγοντες κατέλειπον δύο βλητοφόρα καθ' ὁδόν, εἰς Ἐλασσῶνα δὲ περὶ τὸ ἐν ἑκατομμύριον φυσιγγίων Μάουζερ.

«*Κατὰ* τὰς συμπλοκάς πρὸς διάβασιν τῆς μεθορίου καὶ κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος ἐφρονεύθησαν οἱ ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πεζικοῦ Μπούκης καὶ Μαυροδῆμος καθὼς καὶ 15 ὀπλίται, ἐπληρώθησαν δὲ περὶ τοὺς 65.

«*Κατὰ* τὴν πρὸς κατάληψιν τῆς Δεσκάτης συμπλοκῆν τῶν δύο εὐζωνικῶν ταγμάτων ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γεννάδη ἐφρονεύθησαν ὁ λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Μανουσάκης καὶ εἰς δεκαπέντε, ἐπληρώθησαν δὲ περὶ τοὺς 10 ὀπλίται.

«Κατὰ τὰς συμπλοκάς τῆς ταξιαρχίας ἵππικοῦ ἐφρονεύθησαν τέσσαρες ὀπλίται καὶ ἐπληρώθησαν δύο.

ἜΟ ἀρχηγὸς τοῦ γεν. ἐπιτελείου τοῦ στρατοῦ
ΔΑΓΚΑΗΣ»

Ἐνῶ δὲ τώρα ἐλόκληρος ὁ Ἀγγλικὸς τύπος, ἐμπνεόμενος ἀπὸ τοὺς στρατιωτικούς του συνεργάτας, διεπίστωνεν ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς δὲν θὰ δυνηθῇ ν' ἀντιστῇ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν εἰσβολὴν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐθεώρει ὡς ἀσύγγνωστον σφάλμα τοῦ Τουρκικοῦ ἐπιτελείου τὴν ἀπόφασιν ὅπως δῶσῃ περὶ τὰ Σέρβια τὴν ὀριστικὴν μάχην πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, ὅστις ἐνθουσιώδης ἐκ τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν ἀσφαλῶς θὰ ἐξετόπιζε τοὺς Τούρκους ἐκεῖθεν, τὴν δὲ ταυτὴν ἀπόφασιν τοῦ Τουρκικοῦ ἐπιτελείου ἀπέδιδον μᾶλλον εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς ἀριθμοῦ ἀνδρῶν, ἕνεκα τῆς κατανομῆς τοῦ ὑπάρχοντος στρατοῦ εἰς τὰ σύνορα καὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων,—οἱ Τούρκοι ἐρρόγγαζον ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχοῦμενοι εἰς τὸ μεταδίδειν ψευδεῖς εἰδήσεις περὶ ἐπικρατήσεως τῶν ὀθωμανικῶν ὅπλων πανταχοῦ, πρὸς ἰδίαν των φαίνεται καθησύχασιν. Ἴδού μερικαὶ ἐκ τῶν ἀστειοτάτων αὐτῶν ἀνακοινώσεών των:

Ἔ6 Ὀκτωβρίου.—Οἱ Τούρκοι κατέχουν τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς Βουλγαρικῆς ἀμύνης εἰς Τίμρακ. Θὰ βαδίσουν πρὸς τὴν Φιλιππούπολιν... Ἡ μάχη, ἐξακολουθεῖ πλησίον τοῦ Ὀρτάκιοῦ καὶ Μχανάκλι, ἄνευ ἀποτελεσμάτων...

Οἱ Τούρκοι εἰσέβαλον εἰς τὴν Σερβίαν εἰς τὸ Πρέλοπατς καὶ ἤχημαλώτισαν 80. Οἱ Σέρβοι ἀπεκρούσθησαν μετ' ἀπωλειῶν. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐπιτίθενται λυσσωδῶς κατὰ τῶν Σέρβων.

Οἱ Τούρκοι ἀπέκρουσαν τοὺς Μαυροβουνίους καὶ κατέλαβον τὴν Βεϊκά. Ἄλλο σῶμα προχωρεῖ πρὸς τὴν Ἀνδγεβίκαν...

ἘΤηλεγράφημα ἐκ Σερφιδῆς (Σέρβια) ἀγγέλλει, ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤρρισε τὸ πῦρ πρὸς τὸ μέρος τῆς Μελοῦνας... Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ ἀμφίροπος!

XIX.

Αἱ πρῶται ἐχθροπραξίαι ἐν Ἡπειρῷ.

Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις τῶν πραγμάτων ἐν τοῖς Βαλκανίοις, ὅτε μεταξὺ τῶν διπλωματικῶν κύκλων τῆς Εὐρώπης ἐπανελαμβάνετο

ὅτι ὁ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς τῆς Ρωσίας Σαζόνωφ ἐπέμενε εἰς τὴν μετὰ τῆς Αὐστρίας συνεννόησιν περὶ εἰρηνεύσεως τῶν Βαλκανικῶν καὶ τῆς Τουρκίας . . . Ἐπέμενε δηλαδὴ ὁ δεινὸς ρώσος διπλωμάτης εἰς τὸ νὰ πείσῃ τὸν κόσμον ὅτι προέβλεπε ἀδύνατα.

Καὶ τὰ πράγματα ἠκολούθησαν τὴν φυσικὴν τῶν ἐξέλιξιν.

Τὴν 6ην Ὀκτωβρίου προκειμένου νὰ γίνῃ ἡ εὐλογία τῶν σημαίων τῶν νέων ἐφεδρικῶν μας συνταγμάτων, ἡ Α. Π. ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν προσεφώνει τὸν Ἄνακτα Γεώργιον ὡς ἐξῆς:

«Μεγαλειότατε,

«Τὰς σημαίας ταύτας, τὰ ἱερὰ Σύμβολα τῆς ἀδιαρρήκτου ἐνότητος τῆς ἀγίας ἡμῶν Πίστεως καὶ τῆς φιλάτης ἡμῶν Πατρίδος, ὑπὸ τὰς ὁποίας ἠγωνίσθησαν οἱ πατέρες ἡμῶν τῷ 1821 καὶ ἤδη ἱερὸν ἀγωνίζεται ἀγῶνα κατὰ ξηρὰν τε καὶ θάλασσαν ὁ φιλόχριστος ἡμῶν στρατός, ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην ἀρχιστρατηγίαν τῆς Α. Γ. τοῦ Διαδόχου ὑμῶν Κωνσταντίνου, εὐλογεῖτω ἄνωθεν ὁ Παντοκράτωρ Θεός.

«Καθαγιάσασα δ' ἄρτι ἡ ἀγία ἡμῶν Ἐκκλησία ἐγχειρίζει τῇ Ὑμετέρᾳ Μεγαλειότητι, ὅπως παραδώσῃ αὐτὰς εἰς τοὺς εὐέλπιδας τῆς Πατρίδος στρατιώτας καὶ εὐχεται ἵνα ὑπὸ τὰς σημαίας ταύτας νέα κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν στηθῶσι τρόπαια νίκης λαμπρὰ πρὸς συμπλήρωσιν τοῦ ἔργου τῶν πατέρων ἡμῶν τοῦ 1821.

»—Ζήτω ὁ Βασιλεὺς!

»—Ζήτω τὸ Ἔθνος!

»—Ζήτω ὁ Στρατός!

»—Ζήτω τὰ Σύμμαχα ἡμῶν Κράτη! . . .»

Τὸ πέρας τῆς προσφωνήσεως ἐκάλυψαν βροντώδεις ζητωκραυγαὶ τοῦ παρισταμένου πλήθους, τὸ ὅποιον καὶ ἔμεινε μέχρι τέλους τῆς θαξολογίας διὰ τὴν χαιρετίσιν μετ' ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγὰς τὴν ἐξοδὸν τοῦ Βασιλέως, τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Πρεσβευτῶν ἐκ τῆς Μητροπόλεως.

Ἄς ἔλθωμεν ἤδη εἰς τὸ κύριον θέμα τοῦ παρόντος κεφαλαίου. Εἰς τὰς πρώτας μας δηλαδὴ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις ἐν Ἠπείρῳ.

Ἐκεῖ, ὡς πρόελεχθη, ἐνήργει μεμονωμένη Μεραρχία ὑπὸ τὸν διαπρεπῆ ἀντιστράτηγον Κ. Σαπουντζάκη, ἔδραν ἔχοντα τὴν Ἄρταν.

Εὐρισκόμεθα εἰς τὰς 6 Ὀκτωβρίου, καὶ δὲν ἀνεμένοντο ἀκόμη,

σπουδαία πολεμικά γεγονότα ἐν Ἠπείρῳ, ὅτε αἰφνης, μέσα εἰς τὴν πυρετώδη κίνησιν τοῦ στρατοῦ μας ὅπως ἀπροόπτως ἐκυκλοφόρει ἡ εἰδησις τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, τηλεγραφηθεῖσα εἰς Ἄρταν τὴν 12ην ὥραν π. μ. τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, καὶ παραγαγούσα ἀκράτητον, ὅπως πανταχοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ, ἐνθουσιασμόν.

Δύο ὥρας πρὸ τῆς κηρύξεως αὐτοῦ ἀφικνεῖτο ἐκεῖ καὶ ὁ ἐν Ἰωαννίνοις πρόξενος τῆς Ἑλλάδος Φορέστης.

Τὸν πρόξενον συνώδευον μέχρι τῆς Γεφύρας Ἄρτης Τούρκοι στρατιῶται πρὸς μεῖζονα ἀσφάλειαν.

Μόλις ὅμως ὁ Φορέστης εἶχε φθάσει εἰς τὴν Γεφυραν—δὲν εἶχε δὲ κηρυχθῆ ἀκόμη ὁ πόλεμος—ὁ Τουρκικὸς σκοπὸς αὐτῆς καὶ τινες ἄλλοι στρατιῶται πρηνεῖς ἐπειρῶντο νὰ πυροβολήσουν τὸν ἀπέναντι Ἑλληνα σκοπὸν, ὅστις ἐν τῇ μεταξὺ ἐννοήσας τὸν δόλον εἶχεν ὀχυρωθῆ πρὸς ἄμυναν.

Ταῦτα ἰδὼν ὁ Φορέστης ἠρώτησε τὸν Τούρκον ἀξιωματικὸν τί συμβαίνει, ἐκεῖνος δὲ τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ἐξετελοῦντο γυμνάσια, διατάξας συγχρόνως τοὺς στρατιώτας νὰ ἐγερωθῶσι.

Τοιοῦτοτρόπως προελήφθη αἰματηρὰ σύρραξις, ἣτις ἀναποτρέπτως θὰ ἐδίδεν ἀφορμὴν νὰ γενικευθῆ τὸ πῦρ πρὸ τῆς ἐπισήμου διακοπῆς τῶν σχέσεων.

Ἡ προτεραία (27η Ὀκτωβρίου) διήρχετο ἐν ἀπραξίᾳ. Αἱ ἐχθροπραξίαι δὲν εἶχον ἀκόμη ἀρχίσει.

Ὁὗχ ἦντον ὁ στρατὸς εἶχε διαταχθῆ νὰ εἶνε ἑτοιμος καὶ ἐν ἐπιφυλακῇ.

Τὸ ἀρχηγεῖον εἶχε διαταχθῆ ἵνα ὁ ἐν Ἠπείρῳ στρατὸς μὴ ποιήσῃται ἐναρξιν τοῦ πυρός, ἀναμένων ἐπὶ τινὰ χρόνον, δι' ἀνωτέρους λόγους, ἀδρανῆς, ἐκτὸς ἐὰν οἱ Τούρκοι ἤθελον προκαλέσει τοῦτο ῥιπτοντες ἔστω καὶ ἓνα πυροβολισμόν.

Ὅπως εἶχον τὰ πράγματα, ὅτε παρὰ τὴν θέσιν «Πουρνάρι» ἐπυροβολήθη πληγρῆς θανασίμως ὑπὸ Τούρκων στρατιωτῶν εἰς Ἑλλην τοιοῦτος.

Κατὰ τὴν ἀνωτέρω διαταγὴν αἱ ἐχθροπραξίαι ἔπρεπε νὰ ἀρχίσουν.

Καίτοι δὲ ἀπὸ πρῶτας ραγδαϊοτάτη βροχὴ ἤρχισε νὰ πίπτῃ, ἐν τούτοις ἡ ἐναρξίς τῆς δράσεως εἶχεν ὀρισθῆ διὰ τὴν 2αν ἀπογευματινὴν.

Ὁλος ὁ στρατὸς ἦτο ἑτοιμος.

Μετακινήσεις πυρετωδῶς ἐλάμβανον ἤδη χώραν, ἐνῷ ὅλος ὁ κόσμος εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν ἀγορὰν χειροκροτῶν, ζητωκραυγῶν καὶ ἐπευφημῶν κάθε σῶμα τὸ ὅποσον διήρχετο.

Οἱ στρατιῶται ἐνθουσιασμένοι, κρατοῦντες τὸ ἠθικόν των ὑψηλά. ἀπύρχοντο ἄδοντες πρὸς τὸ ἄγνωστον ἀνταποδίδοντες ἐγκάρδιον χαιρετισμὸν εἰς τὸ ἐπευφημοῦν πλῆθος.

Τὴν 1ην καὶ 1)2 τὰ πλεῖστα κακαστήμματα τῆς πόλεως εἶχον κλείσει, πλῆθος δὲ κόσμου μετέβη εἰς τὴν πλατεῖαν «Σκουφᾶ» παρατηροῦν καὶ ἀναμένον ἐναγωνίως τὴν ἔκρξιν τῆς δράσεως.

Τὴν 2αν ἀπογευματινὴν ἤρχισαν τὰ πυροβόλα τοῦ ἀμυντικοῦ στρατῶνος βάλλοντα κατὰ τοῦ ἀντικρῦ τῆς Ἄρτης ὑψουμένου καὶ γνωστοῦ ἀπὸ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 τουρκικοῦ προμαχῶνος Ἴμαρὲτ καὶ τῆς Γεφύρας.

Δὲν εἶχον ὅμως ἀνταλλαγὴν πλέον τῶν 10 κανονιοβολισμῶν καὶ οἱ Τούρκοι ἐπάυσαν ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὸ πῦρ.

Ἀγγελικφόρος ἵππεὺς μετ' ὀλίγον μετέδιδεν εἰς τὸ ἀρχηγεῖον τὴν εἰδήσιν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ Κωνσταντόπουλον, Θεσσαλονικιόν, Κλεωνᾶκον καὶ Δημολίτσαν εἰσήλθε διὰ τοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν Γεφύραν.

Ἐκεῖ συνεπλάκη μετὰ τῶν 50 περίπου φρουρῶν αὐτῆς, αἵτινες καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν μὴ δυνηθέντες νὰ συγκρατήσωσι τὴν ἀκατάσχετον ὀρμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὅλιγον πρότερον ἄλλο τμήμα στρατοῦ εἶχεν εἰσβάλει ἀπὸ Μπάνι νικηφόρως εἰς τὸ ἀντίκρυ Τουρκικὸν ἔδαφος.

Αἱ εἰδήσεις αὗται διαδοθεῖσαι ἐπέφερον φρενιτιδα ἐνθουσιασμοῦ ἐν Ἄρτη.

Ἄπας ὁ λαὸς τῆς πόλεως εἶχε συρρεύσει εἰς τὴν Γεφύραν.

Ἐκεῖ εἶδε τὸ ὄνειρόν του ἐκπληρούμενον.

Τὸ πεζικὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν διὰ τεχνητῶν γεφυρῶν—ἕνα μὴ ἐκ τοῦ μεγάλου βάρους θραυσθῆ ἢ μεγάλη καὶ ἱστορικὴ γέφυρα τῆς Ἄρτης—ἀκωλύτως πλέον μετεβιδάζετο εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς, τὸν ὅποιον ἠκολούθει ἔφιππος καὶ ὁ ἱεροκλήρυξ Λευκάδος Παρασκευόπουλος, καταλαβὼν τὸ Ἴμαρὲτ ἐβάδιεν ἀμέσως κατὰ τῆς Φιλιππιάδος.

Παρὰ τὴν Στρεβίαν ὅμως οἱ Τούρκοι ἀντέταξαν ἀντίδροσίν τινα,

τὴν ἐποίαν ὅμως δὲν ἐβράδυνε νὰ συντρίψῃ ὁ Ἑλληνικὸς στρατός.

Μία πυροβολαρχία Τουρκικὴ εὐρισκομένη ἐν Φιλιππιάδι καὶ μαθούσα τὴν εἰσβολὴν τῶν ἡμετέρων ἐτρέπετο εἰς φυγὴν.

Καθ' ὁδὸν ὅμως συναντήσασα Ἑλληνικὸν ἀνταρτικὸν σῶμα ὑπέστη γενναῖον δεκτικισμόν.

Ὀλίγοι ἐσώθησαν διὰ τῆς φυγῆς. Τὰ πυροβόλα καὶ τὰ ἐξαρτήματα τῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ αἱ ἀποσκευαὶ τῶν ἀφ' ἑτέρου ἐγκατελείφθησαν ἔρμαια τῆς τύχης.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καθ' ὁδόν, μεταξὺ τῆς Γεφύρας καὶ τοῦ Ἰμαρέτ, συνήντησε καὶ μερικοὺς Τούρκους κεκρυμμένους ὀπισθεν τῶν ἐκεῖ δένδρων καὶ καλαμώνων, συνέλαβε δὲ πάντας τούτους αἰχμαλώτους, πλὴν ἑνὸς φονευθέντος διότι ἀντέστη.

Ἐκ τῶν πρώτων τούτων φαινομένων καθίστατο καταφανὲς ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς δὲν θὰ κατώρθου ν' ἀντιτάξῃ σοβαρὰν ἀντίστασιν ἐντεῦθεν τῆς ὀχυρᾶς διόδου τῶν ἀπὸ τοῦ 1897 περιβοήτων Πέντε Πηγυαδίων, τὰ ὁποῖα ἀποτελοῦσιν, ὡς γνωστόν, τὴν κλεῖδα τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ καὶ τὸ κύριον ἔρεισμα τῆς πρώτης πρὸ τῆς Ἡπειρωτικῆς πρωτεύουσος ἰσχυρᾶς ἀμύνης τῶν Τούρκων.

Προελάσας οὕτως ὁ στρατός, κατέλαβεν ἐντὸς ὀλίγου τὰ κύρια ὑψώματα τοῦ Γριμπόδου, ἀναγκαιοτάτου ὡς ἔρεισμα τῆς περαιτέρω προελάσεώς μας. Διὰ τοῦ ἀκολούθου δὲ τηλεγραφημάτων τοῦ ὀρχηγῆδος ἀνήγγειλεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὰς πρώτας ταύτας ἐπιτυχίας του :

« Ἄρτα, 6 Ὀκτωβρίου. — Ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἀπωθηθῇ ἡ πρὸ τοῦ Ἀράχθου δύναμις καὶ νὰ καταληφθῇ ἡ ἀμυντικὴ γραμμὴ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Γριμπόδου.

» Σήμερον τὴν 2 μ. μ. δύο τάγματα ὑποστηριζόμενα ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, διήλθον τὴν γέφυραν τῆς Ἄρτης, σχεδὸν ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως.

» Τὰ τάγματα ταῦτα μετὰ δύο ὀρειβατικῶν πυροβολαρχιῶν κατέχουσιν ἤδη τὰ ὑψώματα τοῦ Γριμπόδου.

Ἄρχηγός Στρατοῦ Ἡπείρου

Κ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ

Ἀντιστράτηγος.»

Τὰ καταληφθέντα ὑψώματα τοῦ Γριμπόδου εἶγον μεγάλην πράγ-

ματι πολεμικὴν ἀξίαν. Τὰ ὑψώματα ταῦτα, κατέχοντες κατὰ τὸ 1897 οἱ Τούρκοι, ἀπεδεκάτισαν τὸ ὑπὸ τὸν ἀείμνηστον Μπαϊρακτάρην σῶμα κατόπιν ἡρωϊκωτάτης ἐναντίον τῶν ἐπιθέσεως τοῦ ἀτυχοῦς μας στρατοῦ. Ἦδη διὰ τῆς καταλήψεως τῶν ὑψωμάτων τούτων ἀφίετο ἐλευθέρα ἡ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἡπείρου διέλασις εἰς τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Τὴν ἐπιούσαν, 7ην Ὀκτωβρίου, κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ ἀρχηγοῦ Σηπουντζάκη, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤρχισε νὰ συγκεντρωταὶ ἐπὶ τῆς γραμμῆς Γρίμπόδου—Κωστάνης καταλαμβάνων τὰ πλησίον ὑψώματα,

«*Ἄρτα*, 7 Ὀκτωβρίου. — Ἡ σημερινὴ ἡμέρα ὑπῆρξεν ἄγονος», ἐτηλεγράφει ὁ ἀντιστράτηγος. «Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐγκαθιδρύεται εἰς τὴν γραμμὴν Γρίμποδο—Κωστάνη, οἱ δὲ ἐχθροὶ συγκεντρῶνται καὶ ὀχυροῦνται περὶ τὴν Στρεβίαν.

Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ
ΣΗΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.

Οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦντες συνεκεντρώοντο οὕτω εἰς Στρεβίαν, ὅπου καὶ προχείρως ὀχυροῦντο. Ἡ Στρεβίνα εἶνε χωρίον ἐπὶ ὑψώματος ἀπέχοντος ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τὸ Γρίμποδον καὶ μίαν περίπου ὥραν ἀπὸ τὴν Φιλιπιάδα.

Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τὸ πυροβολικὸν μας, βῆλλον μετὰ εὐστοχίας, εἶχε κατορθώσει ἐντὸς ὀλίγου νὰ σιγήσῃ τὸ φρούριον Ἰμαρέτ.

Οἱ Τούρκοι τῆς Ἡπείρου μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν καὶ ἄσκοπον ταύτην προέλασιν τοῦ ἑλληνικοῦ Στρατοῦ εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ πανικοῦ.

Αἱ φρουραὶ ἐγκατέλειπον τὰς θέσεις τῶν τρεπόμεναι πρὸς τὸ ἐσωτερικόν.

Εἰς τὴν Φιλιπιάδα καὶ τὴν Πρέβεζαν μικρὰ μόλις ἀπέμενε δύναμις.

Εἰς τὴν Φιλιπιάδα μάλιστα οἱ ὀλίγοι στρατιῶται κατέλειπον τὴν πόλιν, ἐπανερχόμενοι τὴν νύκτα. Εἶχον ἐπίσης ἐκκενώσει ἤδη τὸ Ἰμαρέτ, τὴν Γέφυραν τῆς Ἄρτης, τὸν σταθμὸν Κύρ-Νικολοῦ, τὸ Νεοχώριον, τὸν σταθμὸν τῆς Κουκουναριάς καὶ τὴν Πρένσταν. Ἡ ὀχύρωσις τῶν Τούρκων ἦτο πολὺ πλημμελής· μόνον εἰς τὰ Πέντε Πηγᾶδια εἶχον καλὴν ὀχύρωσιν.

Εἰς τὰ Ἰωάννινα ἦτο συγκεντρωμένη δύναμις ἐκ 12,000 ἀνδρῶν, ὡς ἔγγιστα.

Περὶ τὴν δύσιν τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἅπαντα τὰ σημαντικὰ ὑψώματα ἀπὸ Γριμπόβου μέχρι τῆς στενοπορείας τῶν Κουμουτσάδων, ὡς ἀνήγγελλεν ὁ ἀρχηγὸς διὰ τοῦ ἐξῆς τηλεγραφήματός του :

« Ὑπερκείμενα ὑψώματα τοῦ Γριμπόβου πρὸς στενὸν Κουμου-

Οἱ ἀθάνατοι εὐζώνοι μας ἔτοιμοι πρὸς μάχην.

τσάδων κατελήφθησαν ὑπὸ ἡμετέρων τμημάτων. Ἔτερα ὑψώματα Ξηροβουνίου κατελήφθησαν ὑπὸ λόχου εὐζώνων διὰ γεφύρας Πλάκας. Τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν βάλλει συνεχῶς κατὰ τῶν ἡμετέρων θέσεων καὶ ὑψωμάτων, ἀλλ' ἀνεπιτυχῶς.

Ἀρχηγὸς
ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ».

Εἰς τὸν ΝΔ. τομέα περὶ τὴν ἐννάτην νυκτερινὴν ὥραν τῆς 8ης Ὀκτωβρίου τὰ φρούρια τῆς Πρεβέζης ἐκανονιοθόλου διὰ πολλῶν βο-
λῶν τοὺς στρατώνας καὶ τὰ προχώματα τοῦ Ἀκτίου.

Τὰ ἀποτελέσματά των ὅμως ὑπῆρξαν ἔλως ἀσήμαντα, δεδομένου

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

ἔτι οἱ ἡμέτεροι εὐρίσκοντο εἰς καλὰς θέσεις. Τὸ αὐτὸ εἶχε συμβῆ καὶ κατὰ τὸ 1897, τῶν πυροβολείων μας μεινάντων ἀθίκτων καὶ τότε.

Ἄφ' ἑτέρου ὁ ἐξ Ἄρτης καὶ τῶν λοιπῶν συνοριακῶν σημείων προσελάσας στρατὸς μας, οὐδαμοῦ μέχρι τῆς Φιλιππιάδος εἶχε συναντήσει σοβαρὰν ἀντίστασιν.

Τὴν 7ην Ὀκτωβρίου ὁ στρατὸς μας προήλαυεν εὐτῶ πρὸς τὴν Φιλιππιάδα, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι ὑπεστήριζον λυσσῶδῶς διὰ τεσσάρων τοπομαχικῶν. Τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν ἔβαλλε κατ' αὐτῶν ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Γριμπόδου ἀπὸ πρωῒας μέχρι μεσημβρίας. Ἡ νίκη ὑπῆρξε πλήρης. Τὰ τέσσαρα Τουρκικὰ τοπομαχικὰ κατεστράφησαν. Κατόπιν τούτου οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν ἀτάκτως. Οἱ ἡμέτεροι εἰσῆλθον εἰς Φιλιππιάδα θριαμβευτικῶς. Οὐδεὶς ἔπαθεν. Ἐρονεύθη μόνον εἰς ἡμίονος.

Οἱ νυκτερινοὶ ἀφ' ἑτέρου κανονισμοὶ τοῦ φρουρίου τῆς Πρεβέζης κατὰ τοῦ Ἄκτιου εἶχον προκληθῆ ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος. Οἱ Τούρκοι τοῦ σταθμοῦ Κορακονησιῶν πλησίον τῆς Σαλαῶρας, μαθόντες τὴν προέλασιν τῶν ἡμετέρων εἰς τὴν Ἠπίερον καὶ φοβηθέντες, εἰσῆλθον εἰς λέμβους ὅπως μεταβοῦν εἰς Πρέβεζαν. Ἡ φρουρὰ τοῦ Ἄκτιου ἀντιληφθεῖσα τὰς λέμβους τὰς ἐπυροδόλησε μὲ ὀμοβροντίας Μάνλιχερ. Οἱ Τούρκοι τῆς Πρεβέζης προασπίζοντες τὰς λέμβους ἐκανονισθῶσαν τὸν σταθμὸν τοῦ Ἄκτιου, ρίψαντες ὀκτῶ βολὰς ἀνευ ὅμως ἀποτελέσματος, ὡς εἶδομεν.

Τὴν ἐπιούσαν, 9ην Ὀκτωβρίου, ὁ στρατὸς περιωρίσθη εἰς ἀνιχνευτικὰς κατὰ τμήματα προελάσεις, ὡς ἀνήγγειλε τηλεγραφικῶς ὁ Ἀρχηγὸς διὰ τῶν ἀκολούθων λέξεων:

«Σήμερον ἐγένετο ἀναγνώρισις ἐκ τοῦ χωρίου Χαλκιάδων πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Καλογήρου ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου τοῦ πυροβολικοῦ Γκιταράκου, τοῦ λοχαγοῦ Μπάκα, τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Χοϊδᾶ καὶ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Ἀντωνιάδου.

» Ὁ ἐχθρὸς ἔβαλλε κατὰ τῶν ἀνωτέρω, πλησιάζοντων εἰς ἀπόστασιν 1,000 περίπου μέτρων, διὰ μυδραλλιοδῶλων καὶ ταχυδῶλων πυροδῶλων. Ἐπληρώθησαν κατὰ τὴν ἀναγνώρισιν ταύτην ἐλαφρότατα μὲν ὁ ἐφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς Χοϊδᾶς, βαρέως δὲ ὁ στρατιώτης τοῦ 15ου Συντάγματος τοῦ βου λόχου Κολαίτης.

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

Ἀρχίσασα, ἐν τούτοις, ν' ἀπελπίζεται ἡ Τουρκία ἐκ τοῦ δυνατοῦ τῆς εὐχεροῦς καὶ ἱκανοποιητικῆς δι' αὐτὴν διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου. ἐλάμβανεν ἤδη σπασμωδικὰ τινα μέτρα πρὸς δαμνασμὸν τῆς ὀργῆς τῶν βαλκανικῶν λαῶν, μεταξὺ δὲ τῶν μέτρων τούτων καὶ κατὰ τὸ ἔλως τερατώδες καὶ ἀπολύτως ἀπίστευτον.

Ἠγγέλλετο δηλαδὴ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐπισήμως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι θ' ἀνεχώρει ἐκεῖθεν καταευθυνομένη εἰς Ἰωάννινα ἐπιτροπὴ ἱατρῶν φέρουσα μεθ' ἑαυτῆς μικρόβια τύφου καὶ χολέρας πρὸς καλλιέργειαν.

Ἵπετίθετο δ' οὖν ὁ καταχθόνιος σκοπὸς τῆς ἐπιστημονικῆς αὐτῆς... ἐκδρομῆς ἤτοι νὰ μολύνουν μὲ τὰ μικρόβια αὐτὰ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, ὥστε νὰ θερίσουν, ἐν περιπτώσει προελάσεως, τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν!

Ἐπρόκειτο, ὡς εἶνε εὐνόητον, περὶ φήμης βασιμίου μὲν, ἀλλ' ὅπως δὴποτε χρηζούσης ἐξακριδώσεως καὶ ἐπιστημοποιήσεως, ἦν θὰ μᾶς παρεῖχε τὸ μετ' ὀλίγον μέλλον.

Ταῦτοχρόνως ἀφ' ἑτέρου αἰ ἐξ Ἀσίας καθημερινὰ ἐνισχύσεις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθουν ἀκατάπαυστως. Αὗται ὅμως δὲν ἠδύνατο νὰ θεωρηθῶσι καὶ σημαντικαί, ἀφ' ἐνὸς ἕνεκα τοῦ ποταποῦ ποιοτικοῦ των, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι μόνις ἢ ἀμαξοστοιχίαι δύνανται νὰ καταφθάνωσι καθ' ἑκάστην εἰς Κων(η)πολιν κατ' ἀνώτερον ὅρον. ἐξ ὧν αἱ δύο δέον νὰ ὑπολογισθῶσιν ὡς μεταφέρουσαι τὸ ὕλικόν των ἐκάστοτε κινητοποιουμένων δυνάμεων.

Πᾶσαι, ἐν τούτοις, αἱ ἐνέργειαι αὗται παρέμενον ἄγνωστοι διὰ τοὺς ἐν Κων(η)πόλει, ὡς καὶ τὰ ἐν τῇ μεταξὺ λαμβάνοντα χώραν πολεμικὰ γεγονότα, διότι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἐφρόντιζεν ἐπιμελῶς ν' ἀποκρύπτῃ ἀπὸ τὸν κόσμον τὰ μὴ συμφέροντα εἰς αὐτήν. Συνεπῶς τοῦτο μόνον εἶχε γνωσθῆ: ὅτι ὁ ἀγὼν ἐκατέρωθεν ἦτο λυσσώδης καὶ ὅτι χεῖμαρροι αἱμάτων ἐπότιζον τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Ἰδιαιτέρως δὲ βαθυτάτην εἶχεν ἐμποιήσει ἐντύπωσιν τόσον εἰς τὴν Σταμποῦλ ὅσον καὶ εἰς τινὰς διπλωματικούς κύκλους τοῦ Πέραν τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῇ δικηγέλατι τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου ἐπανειλημμένως ἐγένετο λόγος περὶ τῆς Ρωσίας καὶ τῶν ἐλπίδων, ἃς ἔτρεφεν ὁ Βουλγαρικὸς λαὸς ἐπὶ τῶν συμπαθειῶν τῆς Μεγάλῃς Αὐτοκρατορίας τοῦ Τσάρου τοῦ Ἐλευθερωτοῦ.

Ἐπίσης βαθυτάτην αἰσθησιν προὔξενῃσεν εἰς τοὺς ἰδίους κυρίους τὸ γεγονός ὅτι ἐν τῷ διαγγέλματι τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου ἀπροκαλύπτως ἐτονίζετο ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τῆς κρισίμου καὶ μεγάλης πάλης τοῦ Σταυροῦ κατὰ τῆς Ἡμισελήνου. Τὸ διάγγελμα προσέτι τοῦ Βασιλέως Φερδινάνδου ἐνεῖχε καὶ τοῦτο. Ἦθελε νὰ κολακεύσῃ ὀλίγον καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐκρυστάλλου δὲ εἰς τὰς πρώτας γραμμὰς του καὶ κάποιαν πολιτικὴν, οὕτως εἶπεν, φιλοσοφίαν, ἣτις ἐφαίνετο ἴδιον μοναρχῶν, ἐξερχομένων τῆς πεζῆς ἀντιλήψεως τῶν Βασιλικῶν Μανιφέστων. Διεπιστοῦτο δὲ καὶ τὸ ἀνησυχητικὸν διὰ τὴν Τουρκίαν ἔτι, ἐνῶ αἱ Κυβερνήσεις τῶν συμμάχων Κρατῶν εἰς τὰς πρὸς τὰς Δυνάμεις καὶ τὴν Ὑψηλὴν Πύλῃν διακοινώσεις των εἶχον προσυμφωνήσει τὰ πάντα καὶ τὰ κείμενα ἦσαν πχνόμοια, εἰς τὰ Βασιλικά διαγγέλματα ἀφίετο πλήρης ἐλευθερία συντάξεως. Μόνον τὸ πνεῦμα ἦτο περίπου τὸ αὐτὸ καὶ ἐγένετο λόγος περὶ δυναστευομένων «Χριστιανῶν» ἀντὶ τῆς λέξεως ὁμοεθνῶν. Ἐν τῷ Ἑλληνικῷ ὅμως διαγγέλματι οὐδεὶς λόγος περὶ Ρωσίας καὶ τοῦ Τσάρου πασῶν τῶν Ρωσιῶν. Ἐν γένει τὸ διάγγελμα τοῦ βασιλέως Φερδινάνδου ἔδιδεν ἀφορμὴν εἰς χίλια δύο ἰδιαίτερα σχόλια. Ὁ τύπος ἔγραφεν ὅτι περὶ οὐδενὸς ἄλλου πρόκειται ἢ περὶ Τουρκοσλαυτικοῦ πολέμου, ἐφρόνει δὲ ὅτι τὸ πᾶν ἐμηχανεῦθη ἢ Ρωσία εἰς τὰς περιστάσεις αὐτάς πρὸς ἐπίλυσιν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. «Δὲν εἶνε πόλεμος, ἔγραφεν ὁ «Νεότουρκος», τοῦ Σλαυτικοῦ κόσμου ἐναντίον τοῦ Ἰσλάμ, ἀλλ' ἀγὼν τῆς Σλαυτικῆς φυλῆς ἐναντίον τῶν μὴ Σλαύων». Καὶ ἠπόρει ἡ Νεοτουρκικὴ ἡμέρις πῶς ὁ Βενιζέλος ἐνέπεσεν εἰς τὴν παγίδα. Ἀτυχῶς αἱ τρυφερότητες αὐταὶ ἐφθάνον, ὡς φαίνεται, πολὺ ἀργὰ διὰ τὴν Ἑλλάδα. Σφοδρότατος ἐπίσης εἰς τὰ σχόλιά του κατὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ διαγγέλλματος ἦτο καὶ ὁ «Ὁσμάνισερ Λόυδ», ὄργανον τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει Γερμανικῆς Πρεσβείας. «Ἡ λυρικὴ φρασσιολογία τοῦ Βουλγαρικοῦ διαγγέλλματος», ἔγραφε σὺν ἄλλοις, «ὑπενθυμίζει τὴν γλῶσσαν τῶν ταραχοποιῶν πανσλαυιστῶν τὴν εἰλημμένην ἐκ τοῦ λεξιλογίου τοῦ Μακεδονικοῦ Κομιτάτου. Τὸ εἶδωλον τῶν πανσλαυιστῶν καὶ τῶν ἐθνικοφρόνων Βουλγάρων εἶνε ὁ «Τσάρος ἐλευθερωτῆς», οὗ τὸ μνημεῖον ἐν Σόφια ἀποτελεῖ τὸ κέντρον, ἔπου συγκεντροῦνται ὅλα τὰ μέλη τῶν Μακεδονικῶν ἐπαναστατικῶν ὀργανώσεων.

» Ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐν τῷ ὑπομνήματι αὐτοῦ ὑπέμνησε καὶ

τὴν προφητικὴν φράσιν τοῦ Αὐτοκράτορος Ἀλεξάνδρου τοῦ Β', εἰπόντος ὅτι δέον νὰ τεθῆ τέρμα εἰς τὸν ἱερὸν ἀγῶνα ἀπαξ διὰ παντός. Οὕτως ὁ Βούλγαρος Μονάρχης χωρεῖ ἐπάνω εἰς τὰ ἰχνη τοῦ παλαιοῦ πανσλαβισμού, ἀναβιοῦντος καὶ υἱοθετεῖ τὰς ἰδέας τῶν Ἀκτακῶφ καὶ τῶν Ἰγνάτιεφ, οἵτινες ὠμίλουν μόνον περὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, στενόντων ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν «ἀπίστων».

Ταῦτα δὲ γράφων ὁ διευθυντὴς τοῦ Γερμανικοῦ ὄργανου εὗρισκεν ὑπερβαλλόντως δικαιολογημένην τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Μουσουλμανικοῦ φανατισμοῦ. «Εἶνε δυσχερές», ἔλεγε, «νὰ ἐννοήσῃ τις πῶς αἱ ἰδέαι αὗται τοῦ μεσαίωνος διατυποῦνται ἐν διαγγέλματι τοῦ 20οῦ αἰῶνος, ἐν τῷ ὁποίῳ γίνεται λόγος περὶ προόδου καὶ πολιτισμοῦ!» Ἐν γένει τὸ ἀπροκαλύπτως τονισθὲν—χωρὶς νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι τόσα ἐκτομύρια χριστιανῶν ἔζων ἀκόμῃ ἐν τῇ Αὐτοκρατορίᾳ—ὅτι ὁ ἀγὼν ἦτο μεταξὺ Σταυροῦ καὶ Ἡμισελήνου ἐτροφοδοτεῖ ἤδη στήλας ὁλοκλήρους. Εἰς τὴν «Τασβίρι Ἐφκιάρ» ὁ Ἀχμέτ Ἀγκαέφ ἔγραφεν ὀρμητικώτατα ὅτι: ὁ «Βασιλεὺς Φερδινάνδος μετὰ 900 ἔτη ἐπαναλαμβάνει τὸ κήρυγμα Ριχάρδων τῶν λεοντοκάρδων, Λουδοβίκων τῶν Ἀγίων καὶ Πέτρου τοῦ Ἐρημίτου ὑπὲρ σταυροφορίας τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης κατὰ τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Ὡστε οἱ Μωαμεθανοὶ καὶ Ὀθωμανοὶ μὴ ἀμφιδάλλητε κοσῶς ὅτι ὁ παρὼν πόλεμος εἶνε θρησκευτικὸς καὶ φυλετικὸς, ὁ ἕστατος τρομερὸς ἀγὼν τῆς Ἡμισελήνου καὶ τοῦ Ἰσλαμισμού. Καὶ ἂν πάθῃ ἔκλειψιν ἡ Ἡμισελήνος, ἔστε πεπεισμένοι ὅτι θὰ καταρρεῦσῃ καὶ ὁ Ἰσλαμισμὸς. Ὡστε ἂν δεήσῃ καὶ αἱ γυναῖκες θὰ πολεμησῶσι!» . . . Ἐν τούτοις ὁ σεμνὸς δόκτωρ Ριζᾶ Τεφῆκ Βέης ἔγραφε πρὸς κατευνασμὸν τῶν πνευμάτων, «ὅτι δὲν πρόκειται περὶ ἱεροῦ πολέμου, ἀλλὰ περὶ πολιτικοῦ τοιούτου».

Ἄλλὰ καὶ ἡ Κυβέρνησις διὰ τῶν μέτρων τὰ ὁποῖα ἐλάμβανε καὶ τῶν ἐγκυκλίων τὰς ὁποίας διεβίβαζε προσεπάθει νὰ κατευνάσῃ τὰ πνεύματα, ἀποκρούουσα τὸν ἰσχυρισμὸν ὅτι πρόκειται περὶ ἱεροῦ πολέμου. Οἱ σωφρονούντες Μουσουλμᾶνοι ἔλεγον ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἔπρεπε νὰ δοθῆ ἀφορμὴ εἰς Ρωσικὴν ἐπέμβασιν, ἥτις εἰς οὐδένα συμφέρει οὔτε εἰς αὐτὰ τὰ Βαλκανικὰ κράτη, διότι οὕτω παρεδιάζετο τὸ δόγμα τῶν:

«Τὰ Βαλκανικὰ εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς».

Παρ' ἔλα ὅμως ταῦτα οὔτε ὁ φανατισμὸς τῶν Τούρκων κατη-

νάζετο, οὔτε καὶ ἡ τυφλή των πεποίθησις ἐπὶ τὴν νίκην ἐχαλαροῦτε. Ὑπάρχουν δὲ κωμικώταται τοῦ κρατοῦντος τούτου πνεύματος ἐνδείξεις. Ἰδοὺ μία :

Ἡδση ἦτο ἡ μωροπιστία τῶν Τούρκων περὶ τῆς προελάσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Θεσσαλικὴν πεδιάδα ἀποδεικνύει τὸ κατωτέρω ἐπεισόδιον, τὸ ὅποιον συνέβη εἰς τὴν Λάρισαν.

Ὁ Δήμαρχος Λαρίσης ἐν τῇ μερίμνῃ του πρὸς ἐξεύρεσιν καταλλήλων οἰκημάτων, ὅπως χρησιμοποιηθοῦν διὰ νοσοκομεία, ἐπεσκέφθη καὶ τὴν οἰκίαν ἐνὸς εὐπόρου Ἀγα, ὅπου ἀνεκάλυψε μεγάλην εἰκόνα τοῦ Σουλτάνου, τὴν ὁποίαν προϋτίθετο ν' ἀναρτήσῃ κατὰ τὴν εἴσοδον τῶν Τούρκων εἰς τὴν Λάρισαν !

Μὲ αὐτὰ τὰ ὠραῖα ὄνειρα ἐτρέφοντο γενικῶς οἱ Τούρκοι, ἐνῶ ἔλως διαφορετικὰ ἔκρινον περὶ τῶν ἀντιπάλων των οἱ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται, κριτικοὶ καὶ ἐπιφανεῖς δημοσιογράφοι.

Οὕτω, μεταξὺ ἄλλων, ὁ ἐν Ἀθήναις ἀπεσταλμένος τοῦ «Βερολιναίου Τάγερπλάτ» Ἄνς Μπάρτ ἐτηλεγράφηε πρὸς τὴν ἐφημερίδα του τὰ ἑξῆς :

«Εἶχα τὴν εὐκαιρίαν ν' ἀκούσω τὴν γνώμην διαφόρων μελῶν τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, ἀκριβῶν γνωστῶν τῶν ἐλληνικῶν πραγμάτων. Οἱ συνομιληταὶ μου ὠμίλησαν ἐπιδοκιμαστικῶς διὰ τὰς προόδους καὶ τὴν μόρφωσιν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἀνεπιφύλακτος ἐνθουσιασμὸς τῶν διπλωματῶν προέρχεται ἐκ τῆς ἐκπληκτικῆς ὁμαλῆς καὶ ταχείας κινητοποιήσεως, καίτοι ἓνας μόνος σιδηρόδρομος ἄγει εἰς τὴν Λάρισαν καὶ ὅλα τὰ ἐκ τῆς Πελοποννήσου εἰς Ἀθήνας προερχόμενα πολεμικὰ ὕλικὰ ἐδέχθη νὰ ἐπιβιθασθοῦν τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Λαρίσης, ὅπερ ἐν γένει πρεῖχε δυσκολίας. Ἐνα κύριον προσὸν τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ ὑπάρχει εἰς τὴν διακεκριμένην ἰκανότητά του εἰς πορείας, καθὼς καὶ εἰς τὴν μεγάλην λιτότητά του. Ἐπίσης τὸ πνεῦμα τοῦ στρατοῦ ἔχει στραφῆ εἰς τὸ νὰ ἐπανορθώσῃ τὸ σφάλμα τοῦ 1897 καὶ νὰ μὴ ἐπαναλάβῃ τὰς πλάνας τῆς ἐκστρατείας ἐκείνης. Ἀνυποκρίτως ἐπαινεῖται ἡ διοίκησις τοῦ στρατοῦ. Ὅλα, μὰ ὅλα, καθὼς μὲ διαβεβαιῶ δὲ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος Μεγάλης Δυνάμεως, εἶχαν προετοιμασθῆ. Ὀπλοστάσια καὶ ἀποθήκαι ἦσαν πλήρεις. Δὲν ἔλειπε καμμία στολή, κανὲν ὅπλον. Ἦταν ἀκριβῶς τὸ ἀντίθετον τοῦ 1897. Τώρα πρόκειται νὰ δειχθῆ ἂν καὶ τὸ σῶμα τῶν ἀξιωματικῶν εἶνε τέλειον.

Ἐξ αὐτοῦ ἐξαρτᾶται τὸ πᾶν. Ὁ στόλος εἶνε ἐντελῶς νεωτεριστικός, τὰ πληρώματα εἶνε καλῶς γυμνασμένα καὶ εἶνε ἀπὸ γεννητῆς θαλασσινοί, γεμάτοι ἀπὸ ἔμφυτον τόλμην, καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ εἶνε ρωμαλέοι καὶ ριψοκίνδουνοι...»

XX.

Πρῶται ἐνέργειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.—Κατάληψις τῆς νήσου Δήμου.

Ἐρχόμεθα ἤδη εἰς τὰς πρώτας ναυτικὰς ἐπιχειρήσεις καὶ τὴν πρώτην εὐοίωνον δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ Αἰγαίῳ, τοῦ ὁποίου θὰ ἐκυριάρχει ἀπολύτως, ὡς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς εἶχε καταδειχθῆ.

Τὴν 7ην Ὀκτωβρίου Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλικὰ περιπολοῦντα εἰς τὸ Αἰγαῖον συνέλαβον τὰ ἀτμόπλοια «Παλάσκο», οὗτινος ἐπέβαινε καὶ ὁ ἐκ Κων/πόλεως ἐπιστρέφων Ἑλληὴν πρεσβευτῆς Γρυπάρης, Σταμπούλ, «Σεγκαλιέν» καὶ τὸ Ἑλληνικὸν «Ἅγιος Ἰωάννης», ἐφ' ὧν ἐνήργουν νηοψίαν, ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης ὑπῆρξεν ἡ σύλληψις διαφόρων ὑπόπτων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἀξιωματικοὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, Τιγὰρ-Φουάτ, Ἄλβανὸς ταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ, Σκιδὴν Ἀσῆμ, Μόρχου Νάιε, Ραζῆμ Βεοντζῆ, Μουσαῖ Κιζῆμ, ἀξιωματικός, Χουσεῖν Χεδζῆ, Μεμέτ Ἐμίν, Χασὰν Φιχμῆ, Τζιδδέτ, Τζαμίρ Μεϊτέν, Ἰσμαήλ Μαμνέτ, Ἰσμῆτ Σουλεϊμάν, Βεσκή Μουσταφᾶς, Μουσταφᾶς Μπαμίν Χασὰν, Τζὼν Μαρκίς.

Ἐπὶ τοῦ πρώτου ἀνευρέθη καὶ εἰς τοπογραφικὸς χάρτης τῶν συνόρων πλήρης καὶ τινες σημειώσεις στρατιωτικαί.

Ἄπαντες οἱ συλληφθέντες ἀπεστέλλοντο ἤδη εἰς Ἀθήνας ὑπὸ συνοδείαν καὶ ἐκλείοντο εἰς τὰς Κεντρικὰς Ἐνωμοτίας.

Μεταξὺ τῶν συλληφθέντων ὑπόπτων ἦτο καὶ εἰς ὀνόματι Βουσίη Μουσταφᾶ, περὶ τοῦ ὁποίου ὑπῆρχον πολλαὶ πληροφορίαι ὅτι ὑπῆρξεν εἰς ἓκ τῶν ἀπαισιῶν δολοφόνων τοῦ ἀειμνήστου ἔθνομάρτυρος Μητροπολίτου Γρεβενῶν.

Ἐπίσης ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἀτμοπλοίου κατέσχοντο τρεῖς στολαὶ ἀξιωματικῶν Τούρκων, τὰς ὁποίας κάποιος Ἄλβανὸς ἐκόμιζεν ἐξ Ἠπείρου διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Ἅγιος Ἰωάννης», καὶ ὅπλα καὶ περίστροφα μὲ φυσίγγια ἀνάλογα.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας (6—9 Ὀκτωβρίου) αἱ Ἰταλικαὶ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσον ἐκτενεῖς ἀνταποκρίσεις ἐξ Ἀθηνῶν, δι' ὧν ἐξήρουντο αἱ πρῶται Ἑλληνικαὶ ἐπιτυχίαι. Μεταξὺ τοῦ Ἰταλικοῦ κοινοῦ ἐπεκράτει κάποια στενοχωρία καὶ κρυφὴ δυσαρέσκεια διὰ τὴν Ἰταλοτουρκικὴν εἰρήνην, ἣ ὁποία συνήφθη τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ χριστιανικοὶ λαοὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ἤρχιζον τὸν πόλεμον ἐναντίον τοῦ τυράννου των. Αὐτὸς ὁ Βόλπι, εἰς ἓκ τῶν Ἰταλῶν πληρεξουσίων, ὡς γνωστὸν, ἐξέφραξε τὴν λύπην του, διότι ἡ Ἰταλοτουρκικὴ εἰρήνη συνήφθη τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Προσέθετεν ὁμως ὅτι ἡ Ἰταλία, ἥτις πρὸ παντὸς ἄλλου ὤφειλε νὰ φροντίσῃ διὰ τὰ ζωτικά της συμφέροντα, δὲν ἠδύνατο νὰ αἰσθάνεται τύψεις, διότι δὲν ἐπωφελήθη τῆς Βαλκανικῆς συρράξεως οὔτε καὶ ἐνεθάρρυνε ταύτην.

Ὅλοι αἱ ἐφημερίδες ἐτόνιζον ἤδη τὴν σύμπτωσιν τῆς συγχρόνου ἀναχωρήσεως ἐκ Λωζάνης τῶν Ἑλλήνων φοιτητῶν τῶν μεταδαινόντων εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου καὶ τῶν Ἰταλῶν καὶ Τούρκων πληρεξουσίων, οἵτινες εἶχον ἤδη ὑπογράψει τὸ σχέδιον τῆς προκαταρκτικῆς εἰρήνης.

Πλήθος ἄπειρον εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τῆς Λωζάνης, ἀλλ' ἀπὸ ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλήθος κανεὶς δὲν ἐπρόσεχεν εἰς τοὺς πληρεξουσίους.

Αἱ ἐπευφημίαι καὶ αἱ μεγαλοφώνως ἐκφραζόμεναι εὐχαὶ ἀπηυθύνοντο εἰς ἕμιλον νεαρῶν καὶ ἀλκίμων Ἑλλήνων, οἵτινες ἀνεχώρουν διὰ τὴν πατρίδα των ὅπως καταταχθῶσιν ὡς ἐθελονταί.

Κάτωθεν τοῦ ὑποστέγου τοῦ σταθμοῦ ἐψάλλοντο πολεμικὰ θούρια, ἀκριβῶς ὅπως συνέβαινε πρὸ ἔτους περίπου εἰς τοὺς σιδηροδρομικοὺς σταθμοὺς τῶν Ἰταλικῶν πόλεων, ἐναντίον τοῦ ἰδίου ἐχθροῦ.

Ἀπὸ τὰ παράθυρα τῶν βαγονίων οἱ φοιτηταὶ ἐκίνουν μικροσκοπικὰς σημαίας μὲ τὰ ἑλληνικὰ χρώματα. Εἶχον δὲ λάβει θέσιν εἰς τὸ ὄχημα τὸ ἀμέσως κατόπιν ἐκείνου, εἰς τὸ ὁποῖόν εἶχον εἰσέλθει οἱ πληρεξούσιοι τῆς εἰρήνης διπλωμάται . . .

Ἴδου καὶ ἐν χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον:

Μικρὸν θυγάτριον τοῦ Βόλπι ἐκράτει εἰς τὸ ἕνα του χεράκι μικρὰν τουρκικὴν σημαίαν καὶ εἰς τὸ ἄλλο ἐτέραν Ἰταλικὴν καὶ ἐκίνει ἀμφότερας. Ὅταν εἶδε νὰ κινουῦνται ἀπὸ τὸ παράθυρον τοῦ βαγονίου αἱ ἑλληνικαὶ σημαῖαι καὶ ἤκουσε τὰς ζητωκραυγὰς τῶν Ἑλλήνων φοι-

Ἡ κεντρικὴ καὶ βορειοδυτικὴ μερὴς τοῦ ἡμετέρου Ἰονίου πελάγους ὑπερέχεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Τουρκικῆς ἡγεμονίας. Ἡ κεντρικὴ μερὴς τοῦ ἡμετέρου Ἰονίου πελάγους ὑπερέχεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Τουρκικῆς ἡγεμονίας. Ἡ κεντρικὴ μερὴς τοῦ ἡμετέρου Ἰονίου πελάγους ὑπερέχεται ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου καὶ τῆς Τουρκικῆς ἡγεμονίας.

στιγμὴν ἐκείνην θ' ἀπετέλει προσβολὴν πρὸς τοὺς Ἑλληνας φοιτητάς.

Κάποια ἀγωνιώδης θλιψίς ἐπεκράτει ἀκόμη καὶ μεταξὺ ἐκείνων, αἵτινες εἶχον ὑπογράψει τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης εἰς τὴν Λωζάνην. Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συνάψεως τῆς ἰταλοτουρκικῆς εἰρήνης, τὴν παραμονὴν ἐνὸς ἱεροῦ πολέμου, ἡ σημαία τῆς ἡμισελήνου νὰ κυματίσῃ εἰς τὸ Beau rivage Hôtel, παραπλεύρως τῆς ἰταλικῆς, παραπλεύρως των δὲ ἡ ἑλβετικὴ, συμβολίζουσα ἀσυναισθήτως τὴν ἀρξαμένην πάλιν τοῦ Σταυροῦ, ὃν ἔφερον αὐται, κατὰ τῆς ἡμισελήνου, ἣτις ἐκόσμηε ἐκείνην! Ἦτο κάτι βεβαίως τὸ ἀντίξοον...

Τὸ συμφέρον ἔμως τῶν λαῶν ἀκολουθεῖ κανόνας, τοὺς ὁποίους εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ τὸ αἶσθημα. Ἡ Ἰταλία συνεπάθει τοὺς μικροσκοπικοὺς Ἰάπωνας ἀγωνιζομένους ἐναντίον τοῦ ρωσικοῦ κολοσσοῦ. Τὸ συμφέρον τῆς ὁμοῦ τὴν ἔφερε πρὸς τὸ μέρος τοῦ κολοσσοῦ, ὅστις σήμερον πρῶτος ἀνεγνώριζε πλήρη καὶ ἀκεραίαν τὴν κυριαρχίαν τῆς ἐν Λιβύῃ.

Ἡ Ἰταλία ἤδη—ὡς δὲν ἔπαυον ἐπαναλαμβάνουσαι πᾶσαι αἱ πολιτικαὶ τῆς προσωπικότητες—ᾔφειλε νὰ ἐπιδιώξῃ τὴν ταχείαν ἀνάκτησιν τῆς διπλωματικῆς τῆς ἐλευθερίας διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ λάβῃ θέσιν κριτοῦ καὶ ὄχι κρινομένου εἰς ἐνδεχομένην διεθνή συνδιάσκεψιν διὰ τὸ βαλκανικὸν ζήτημα.

Φθάνει ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ Μιλᾶνον ἡ ἀμαξοστοιχία ἡ ἐκκινήσασα ἐκ Λωζάνης. Σημαῖαι, ὑψηλὰ καπέλλα, χειροκροτήματα, φιλοφρονήσεις...

—Ζήτω! Ζήτω ἡ εἰρήνη—φωνάζει τὸ ἰταλικὸν πλῆθος.

—Ζήτω! Ζήτω ὁ πόλεμος! ἀπαντοῦν οἱ Ἑλληνες φοιτηταί.

Καὶ κατόπιν, ἐντελῶς αὐθορμητῶς, προσθέτουν μὲ τὴν χαρακτηριστικὴν εὐγένειαν τῆς φυλῆς μας :

—Ζήτω ἡ Ἰταλία!

Ἄφ' ἑτέρου ἡ στρατιωτικὴ ἑφημερίς «Προπαρασκευὴ» τῆς Ρώμης ἐδημοσίευσεν κύριον ἄρθρον σπουδαιότατον, γραφὸν ἀπὸ τὸν πλοῖ-αρχον τοῦ Ἰταλικοῦ ναυτικοῦ Λέμμο, μίαν διακεκριμένην προσωπικότητα τοῦ Ἰταλικοῦ ναυτικοῦ. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἐπεγράφετο : «Ὁ Ἑλληνο-Τουρκικὸς ναυτικὸς πόλεμος».

Παραθέτομεν δλόκληρον τὸ ἄρθρον λόγῳ τῆς μεγάλης αὐτοῦ σπουδαιότητος. Ἴδου αὐτό :

«Πρὸ παντὸς ἐν ταχὺ βλέμμα εἰς τοὺς ναυτικούς κύκλους. Καὶ ἄλλοτε ἤδη ἕκαμα νύξιν περὶ τῶν Τουρκικῶν κατὰ θάλασσαν δυνάμεων.

«Τὰ δύο παλαιὰ θωρητὰ τὰ ἀγορασθέντα ἐν Γερμανίᾳ εἰς τιμὴν σχετικῶς μεγάλην, ἀξίζουσιν πραγματικῶς πολὺ ὀλιγώτερον ἀπὸ ὅ,τι ἀφίνουσιν νὰ ὑποτεθῆ αἱ διαστάσεις των.

»Πράγματι τόσον τὸ «Τουργούτ Ρεῖς» ὅσον καὶ ὁ «Βαρβαρόσας» ἔχουσιν χονδροῦς θώρακας 40 ἑκατοστομέτρων, ἀλλ' εἶνε πεπαλαιωμένης κατασκευῆς καὶ ἐπομένως ἐλάχιστα ἀντέχουσιν εἰς τὰ νεώτερα βλήματα, καλύπτουν δὲ τὸ ἕμισυ σχεδὸν τοῦ μήκους τοῦ σκάφους.

»Ἐπίσης καὶ τὰ ἐξ τηλεβόλα των τῶν 280 εἶνε τύπου πεπαλαιωμένου, βραδέα εἰς πυροβολισμόν καὶ μὲ μηχανήματα σκαπεύσεως ἀπηργαιωμένα.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ταχύτητα τῶν δύο πλοίων, καθορισθεῖσαν εἰς 17 μίλια τὴν ὥραν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς κατασκευῆς των, πρέπει νὰ ἀφαιρέσωμεν τὴν φυσικὴν ἐλάττωσιν κατὰ τὴν περίοδον εἰκοσαετοῦς ἡλικίας καὶ ἀκόμη περισσότερον, διότι εἶνε ἐμπειπιστευμένα εἰς Τουρκικὰς χεῖρας.

»Θὰ εἶνε πολὺ νὰ ὑπολογίσωμεν τὴν ταχύτητά των εἰς 12 μίλια τῶρα.

»Τὸ γηραιότατον «Μεσουδιέ», ἀνακαινισθὲν εἰς τὸν Ἰταλικὸν ναύσταθμον τοῦ Ἀνσάλδο, δύναται νὰ διανύσῃ μερικὰ μίλια περισσότερον τὴν ὥραν, ἀλλὰ τὰ δύο τηλεβόλα του τῶν 234 καὶ τὰ δύο δὲκα τῶν 152 δὲν ἀποτελοῦν βεβαίως ἐπαρκῆ ἐξοπλισμὸν πυροβολικοῦ.

»Πλὴν τῶν πλοίων τούτων ἡ Τουρκία κατέχει δύο μικρὰ καταδρομικὰ τορπιλικὰ 3,500 περίπου τόννων, τὰ ὁποῖα πρὸ ἑκταετίας διήγγυνον 22 κόμβους καὶ ἴσως σήμερον μόλις 16. Ἄλλ' ὁ ὄπλισμός των ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο μόνον τηλεβόλα τῶν 152, ἀνίκανα ὅπως ἐπιφέρουσιν μεγάλην ζημίαν εἰς τὸν ἐχθρόν.

»Μένει ὁ τορπιλικὸς στολίσκος, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ καὶ τι τὸ ἀγνωστον. Μερικὰ κατεδυθίσασμεν ἡμεῖς, τὰ λοιπὰ ἐτρέψωσαν φρονίμως εἰς τὰ Δαρδανέλλια. Οὐδὲ δύναμεθα νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι ἔλαβον τὴν ἀπόφασιν ταύτην ἀπὸ ἀκράτητον... φρόνησιν (ἃς μεταχειρισθῶμεν τὴν ἱπποτικὴν αὐτὴν φράσιν πρὸς τὸν χθεσινὸν ἀντίπαλόν μας) ἢ ἔνεκα τῆς καταστρεπτικῶς ἀνεπαρκοῦς καταστάσεως εἰς τὴν ὁποίαν εὕρισκοντο.

» Ἄν οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν αὐτόχρημα ἀνεπίδεκτοι πάσης ναυτικῆς ἱκανότητος, τοῦλάχιστον μία δωδεκάς ἀντιτορπιλικῶν θὰ ἠδύναντο νὰ εἶνε ἔτοιμα καὶ εἰς καλὴν κατάστασιν.

« Περὶ τῶν κανονιοφόρων δὲν δυνάμεθα νὰ ὁμιλήσωμεν μετὰ τὴν ἐκατόμβην τῆς Κομφρούδας καὶ τὸν ἀφοπλισμὸν ὑφ' ἡμῶν ἐν Σουεζ τῶν ἄλλων.

« Ὀλίγον ὑλικὸν λοιπὸν καὶ εἰς κακὴν κατάστασιν, ἀν κρίνη τις ἀπὸ τὴν σῶφρονα τοῦλάχιστον ἀποχὴν τὴν ὁποῖαν ἐπέβαλεν εἰς ἑαυτὸν ὁ Τουρκικὸς στόλος κατὰ τὸν μετὰ τῆς Ἰταλίας πόλεμον.

« Λέγεται τῶρα ὅτι, ἐπειδὴ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶνε ὡς ὁ Ἰταλικὸς, διὰ τοῦτο ἡ Τουρκία ἀπέναντι τοῦ νέου ἀντιπάλου τῆς εὐρίσκεται εἰς μεγάλην ναυτικὴν ὑπεροχὴν.

» Τὸ γεγονός εἶνε ὅτι ἡ Ἑλλὰς δύναιτο νὰ ἀντιτάξῃ εἰς τὰ τρία πεπαλαιωμένα Τουρκικὰ θωρηκτὰ τρία θωρακισμένα καταδρομικὰ εἰκοσαετῆ τύπου «Υδρας» ἐξ ἴσου ἢ καὶ περισσότερον βραδυκίνητα, ὀπλισμένα μὲ τρία μόνον τηλεβόλα τῶν 270.

» Ἡ ὁμὰς τῶν τριῶν τούτων εἶνε βεβαίως κατωτέρα τοῦ ἀντιστοίχου Τουρκικοῦ, ἀλλ' εἰς ἀντιστάθμισμα ἡ Ἑλλὰς ἀντιτάσσει τὸ θωρακισμένον καταδρομικὸν «Ἀβέρωφ» ἀγορασθὲν ἐσχάτως ἀπὸ τὰ ναυπηγεῖα Ὀρλάνδο καὶ τύπου ὁμοίου μὲ τὸ ἰδικὸν μας «Πίζα».

» Εἶνε πλοῖον διανθον πλέον τῶν 22 μιλίων καὶ ἔχει τὸν σεβαστὸν ἐξοπλισμὸν τεσσάρων ταχυβόλων τῶν 254 καὶ ὀκτώ τῶν 190, τοποθετημένων ἐπὶ κλιβάντων νεωτάτων καὶ μὲ τὰ τελειότερα συστήματα σκοπεύσεως, ἐπιτρέποντα βολὴν ταχεῖαν καὶ ἀκριβῆ.

» Κατὰ τὴν ταπεινὴν μου γνώμην ἐν τοιοῦτον πλοῖον καὶ μόνον εἰς ἀντεμετώπιζε τὴν ὁμὰδα τῶν τριῶν ἀντιπάλων πλοίων, δὲν θὰ εὐρίσκητο εἰς θέσιν δυσχερῆ ὅταν κυβερνήτης καὶ πλήρωμα εἶνε ἀνθρώποι τολμηροὶ καὶ φύχραμοι καὶ οἱ σκοπευταὶ ἱκανοὶ καὶ γυμνασμένοι.

» Ἀπὸ ἀπόστασιν ὀκτῶ ἢ δέκα χιλιομέτρων (τοῦθ' ὅπερ ἢ πολὺ μεγαλειτέρα τῶν ἄλλων ταχύτης τοῦ ἐπιτρέπει νὰ διατηρῆ) τὰ δώδεκα νεώτατα αὐτοῦ ταχυβόλα δὲν θὰ εἶνε κατώτερα ἀπὸ τὰ δέκα τέσσαρα βαρῆα τηλεβόλα τοῦ ἀντιπάλου στόλου, τὰ ὁποῖα εἶνε βραδύτερα καὶ πεπαλαιωμένα καὶ θὰ ἠδύναντο ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι νὰ καταστήσουν εἰς κακὰ χάλια τὴν Τουρκικὴν μαῖραν τοῦ στόλου,

ὅποια εἶνε περισσότερο ἐκτεθειμένη εἰς πυρπόλησιν ἀπὸ τὸν «Ἀβέρωφ» ἔνεκα ἐλαττωματικῆς κατασκευῆς καὶ πληθώρας εὐφλέκτου ὕλικου ἐπὶ τοῦ καταστρώματος.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὸν τορπιλικὸν στόλον μὲ τὰς νέας ἀποκτήσεις τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἡ Ἑλλάς ἔχει 14 σκάφη, ἐξ ὧν τὰ 7 εἶνε πρᾶγματι ἔξοχα.

»Ἄν ἡ Τουρκία ἠδύνατο νὰ βασισθῇ ἐπὶ τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης, αἱ πολεμικαὶ αὐτῆς συνθήκαι θὰ ἦσαν πολὺ εὐνοϊκώτεραι, διότι ἀρκεῖ νὰ ρίψῃ κανεὶς ἐν βλέμα ἐπὶ τοῦ χάρτου ἕπως ἴδῃ ὅτι ἡ Τουρκία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιτελέσῃ πολὺ ταχύτερον τὴν κινήσειόν τῶν ἐν Ἀσίᾳ στρατευμάτων τῆς, ἢ ὅποια καταστᾶ σήμερον λίαν βραδεία καὶ κοπιώδης γινομένη διὰ ξηρᾶς.

»Ἐπὶ τοῦ προκειμένου δὲν περιττεύει νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ὁ ἡμέτερος μετὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος προσέφερε μεγίστην ὑπηρεσίαν εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, διότι ἠμπόδισε μέχρι τοῦδε τὴν διὰ θαλάσσης μεταφορὰν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων.

»Ἄν ἡμεῖς ἐκλείομεν τὴν εἰρήνην πρὸ ἑνὸς μηνός, ἢ κήρυξις τοῦ πολέμου τῶν συμμάχων θὰ εὔρισκεν ἴσως εἰς τὰ Βαλκάνια ἑκατὸν καὶ διακοσίας χιλιάδας Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπὶ πλέον. Καὶ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι οὐχὶ πάντοτε χρησιμοποιεῖται ἐπιωφελῶς ἡ ἀναδλητικὴ Ὀθωμανικὴ πονηρία.

»Ὅποσδήποτε ἡ Τουρκία θὰ ζητήσῃ ἕπως ἀποκτήσῃ τὴν κυριαρχίαν ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὀφείλει νὰ τὴν ἐμποδίσῃ ἀντὶ πάσης θυσίας.

»Λογικῶς τὴν ἐπίθεσιν κατὰ θάλασσαν ἔδει νὰ ἀρχίσῃ ὁ Τουρκικὸς στόλος, ἀλλὰ περὶ τούτου ἄς μᾶς ἐπιτραπῇ νὰ ἀμφιβάλλωμεν ἀποδλέποντες εἰς τὸν χαρακτήρα τῶν δύο ἀντιπάλων ἢ τοῦλάχιστον εἰς ἐκεῖνον τοῦ ἐπιδεικνύοντος τὰς μεγαλειτέρας ἐπιφυλάξεις.

»Ἀνεξαρτήτως τῆς δράσεως τοῦ ἀντιπάλου του, φρονῶ ἐν τούτοις ὅτι τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν ἔχει ἕνα προορισμὸν ἄμεσον — νὰ κόψῃ τὸν σιδηρόδρομον, ὁ ὁποῖος ἐνώνει τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἐκεῖθεν διχάζεται διὰ Μοναστήριον καὶ Μητροβίτσαν. Ὑπάρχει σημεῖον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς, εἰς τὸ Δεδεαγάτς, ἔπου ὁ σιδηρόδρομος αὐτὸς εἶνε τόσον προσιτὸς εἰς στρατιωτικὸν ἀποδατικὸν σῶμα, ὥστε ἐπὶ ἀρκετοῦς μῆνας οἱ ἀτυχεῖς κάτοικοι τοῦ μέρους ἐκείνου ἔζη-

σαν ὑπὸ τὸν ἐπιάλτην τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου, τὸν ὅποιον ἐφραντάζοντο ἐμφανιζόμενον ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς εἰς ἄλλην ἕνα βομβαρδιστῆ τὰς οἰκίας των καὶ ἀνατινάξῃ τὰς σιδηροδρομικὰς γραμμὰς καὶ τὰ τεχνικὰ ἐκεῖ ἔργα.

» Ἡμεῖς ἀπέσχομεν μιᾶς τοιαύτης ἐνεργείας διὰ λόγους πολιτικούς, ἀλλὰ οἱ λόγοι αὐτοὶ δὲν ὑφίστανται διὰ τὴν Ἑλλάδα, ἣ ὅποια ὑπερασπίζεται αὐτόχρημα τὴν χώραν τῆς κατὰ τῆς Ὀθωμανικῆς εἰσβολῆς.

» Οὐδ' ἀφ' ἑτέρου ἢ ἐνέργεια αὕτη εἶχε δι' ἡμᾶς τὴν μεγίστην σημασίαν, τὴν ὅποιαν προσλαμβάνει δι' ἅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἀνεξαιρέτως, διότι, ἂν ἀληθεύῃ ὅτι κύριος αὐτῶν σκοπὸς εἶνε ἡ Ἀδριανούπολις, τὸ σχέδιόν των τοῦτο δικαιολογεῖται τὰ μέγιστα μετὰ τὴν ἐξασθένησιν τῶν Τουρκικῶν στρατιωτικῶν σωμάτων, ἅτινα ὄρωσι πρὸς δυσμάς, κατὰ μῆκος τῶν Ἑλληνικῶν, Σερβικῶν καὶ Μαυροβουνιωτικῶν συνόρων.

» Ἄν ὁ Τουρκικὸς στόλος δὲν ἐξέλθῃ πρὸς μάχην, συμφέρει εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον νὰ δράσῃ ἐναντίον τῆς Σμύρνης ἢ τῆς Θεσσαλονίκης; Δὲν νομίζω ὀρθὸν νὰ διακινδυνεύσῃ μετὰ τὰ τηλεβόλα τῶν φρουρίων ἐκεῖνων καὶ πολὺ ὀλιγώτερον μετὰ τὰ τῶν Δαρδανελλίων.

» Εἶνε τόσον ὀλίγα τὰ πλοῖα των, ὥστε καταντοῦν πραγματικῶς πολυτιμώτατα διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τοὺς συμμάχους τῆς.

» Πᾶσα ἀφαίμαξις ναυτικῆς δυνάμεως δύνάται νὰ καταστῇ ἀνεπανόρθωτος ζημία, ὅταν εἰς τὴν ἀπώλειαν αὐτὴν δὲν ἀναποκρίνεται ἀμέσως ὁμοία ἢ μεγαλειτέρα ἀφαίρεσις γινομένη εἰς βάρος τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

» Δὲν πρέπει ὅμως νὰ λησμονῶμεν, ὅτι μέχρις ὅτου τὸ Αἰγαῖον διασχίζεται ὑπὸ πλοίων καὶ τορπιλλοβόλων Ἑλληνικῶν, μεγάλῃ συνοδείᾳ Τουρκικῶν μεταγωγικῶν δὲν θὰ δύναται νὰ τὸ διέλθῃ χωρὶς κίνδυνον νὰ ὑποστῇ ἀληθῆ ἐκατόμβην.

» Δὲν γνωρίζομεν πόσον ἀξίζουσιν τεχνικῶς οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν θαλαμίσκον τῆς βολῆς μύδρων, πρὸ νεωτέρου τηλεμέτρου ἢ εἰς τὸν θωρακισμένον πύργον τοῦ «Ἀβέρωφ», ἀλλ' ὅτι εἶνε ἄνδρες τῆς θαλάσσης μετὰ τόλμην Κουροσφουροῦ καὶ μετὰ ἀντοχὴν σκυλόψαρου, οὐδεὶς ὅστις τοὺς ἐγνώρισε δύναται νὰ ἀμφιβάλλῃ...

» Σήμερον ἢ εἰμαρμένη καλεῖ μίαν δράκκα τῶν ναυτικῶν αὐτῶν.

Ἐπὼς παράσχη μεγίστην ὑπηρεσίαν, ὄχι μόνον εἰς τὴν χώραν των. ἀλλ' εἰς ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ τὰ βλέμματα τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου εἶνε καρφωμένα ἐπ' αὐτῶν.

Ἐπρόκειται νὰ μάθωμεν ἂν ἡ γενεὰ τῶν Κανάρηδων ἐξέλειπεν ἢ ὄχι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. . . .»

Αὐτὰ ἔγραφεν ὁ διαπρεπὴς Ἰταλὸς ναυτικός, καὶ εὐτυχῶς τὰ εὐθὺς ἀμέσως ἐπακολούθησαντα γεγονότα δὲν ὑπῆρξαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ διαψεύσωσι τὰς ἐλπίδας τοῦ, οὐδὲ κατὰ κερασίαν.

Μέχρι τῆς ἑσπέρας τῆς 8ης Ὀκτωβρίου, οὐδεμία νεωτέρα πολεμικὴ ἐπιχείρησις εἶχε γίνει, πλὴν τοῦ ὅτι ἐδίδοντο διαταγαὶ πρὸς τὸν ἐν Ἠπείρῳ στρατόν, ἔπως συνεχίσῃ τὴν προέλασίν του πέραν τοῦ Γριμπόδου καὶ ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Μακεδονίας ἐξηκολούθει τὰς ἐπὶ τὰ πρόσω κινήσεις του πρὸς τὰς νοτίως τῶν Σερβίων ὠχυρωμένας ὑπὸ τῶν Τούρκων ὄρεινὰς διόδους.

Ἄφ' ἑτέρου ὅμως σημαντικωτάτη ἦτο ἡ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπιτευχθεῖσα κατάληψις ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου δι' ἀποβατικῶν ἀγημάτων τῆς νήσου Λήμνου. Ἡ Λήμνος, ἡ μεγαλειτέρα ἐκ τῶν νήσων τοῦ Θρακικοῦ πελάγους, θεωρεῖται καὶ εἶνε χάρις εἰς τὸν ἀσφαλέστατον αὐτῆς λιμένα καὶ χάρις εἰς τὴν θέσιν αὐτῆς, ἀντικρὺ ἀκριβῶς τοῦ στομίου τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων, τὸ καλλίτερον ὄρμητήριον ναυτικῆς δράσεως στόλου ἔχοντος τὴν ἀποστολήν, ἣν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἶχεν ἐν τῷ Αἰγαίῳ. Ἀκριβῶς δὲ τὸν προορισμόν, ὃν εἶχεν ἡ κατάληψις τῆς Ἀστυκαλαίας διὰ τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ δρᾶσιν τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου, ἠδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ ἀσφαλέστερον ἀκόμη καὶ εὐρύτερον ἢ Λήμνος ὡς σταθμὸς τῶν Ἑλληνικῶν ναυτικῶν δυνάμεων. Τοιοῦτοτρόπως μὲ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου ἐτίθετο ἡ βᾶσις τῆς κατὰ θάλασσαν πολεμικῆς ἡμῶν ἐνεργείας καὶ ἐγκαθίστατο ἀσφαλῆς σκοπιὰ πρὸ τῶν περιφρήμων στενῶν διὰ τὴν εὐκταίαν περίπτωσιν, καθ' ἣν ὁ Τουρκικὸς στόλος θὰ ἀπεφάσιζε νὰ ἐξέλθῃ τοῦ κρησφυγέτου του. Κυρίως δὲ διότι ἡ μελετωμένη ἤδη κήρυξις τοῦ Εὐξείνου Πόντου ὡς οὐδετέρας θαλάσσης ἀφήρει ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ τὴν τελευταίαν πρόφασιν τῆς μὴ ἐξόδου τοῦ στόλου των πρὸς τὸ Αἶγαλον.

Τὸ Ἑλλην. ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀνεχοῖνου συνεπῶς, τὴν 8ην, τὰ ἐξῆς σχετικῶς πρὸς τὰς ἐνεργείας τοῦ στόλου :

«Ὁ στόλος τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ὑπναυάρχου Π. Κουντουριώτου καταπλεύσας χθὲς πρὸ τῆς πρωτευούσης τῆς νήσου Λήμνου (Κάστρο) προσεκάλεσε τὰς ἀρχὰς εἰς παράδοσιν, μεθ' ἧς ἠγγυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα Μούδρου. Σήμερον ἀπεβιάσθη ὁ ἀποβατικὸς στρατός, ὅστις προέβη εἰς κατάληψιν τοῦ λιμένος καὶ προσελάνει πρὸς κατάληψιν τῆς πόλεως. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἐκήρυξεν εἰς πραγματικὸν ἀποκλεισμὸν ἀπὸ σήμερον τὸν λιμένα τῆς νήσου, χορηγῆσας προθεσίαν 24 ὥρων εἰς τὰ συδέτερα πλοῖα ὅπως ἐξέλθωσι τῶν λιμένων καὶ ἔρμων αὐτῆς.

«Ἡ μείρα τοῦ Ἀμβρακικοῦ τηρεῖ ἐν ἀποκλεισμῷ τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου ἀπὸ Πρεβέζης μέχρι Γουμενίτσας».

Ἡ κατάληψις τῆς νήσου Λήμνου ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀποβατικῶν ἀγχημάτων ἐκρίνετο εἰς τοὺς ναυτικούς κύκλους ὡς ἡ θεμελιώδης ἐνέργεια τῆς μελλούσης κατὰ θάλασσαν πολεμικῆς δράσεως τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἀσφάλεια τοῦ λιμένος τῆς Λήμνου, ἐνὸς τῶν μεγαλειτέρων τοῦ Αἰγαίου, καὶ ἡ θέσις τῆς νήσου ἀκριδῶς ἀντικρὺ τῶν Δαρδανελλίων καὶ παρὰ τὴν Θρακικὴν ἀκτὴν καθίστα ταύτην τὸ ἐπικαιρότερον σημεῖον τοῦ βορείου Αἰγαίου πελάγους ὄχι μόνον διὰ ναυτικὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ καὶ διὰ στρατιωτικὴν ἀκόμη.

Ἡ ἐν τῇ νήσῳ Τουρκικὴ φρουρὰ μὴ ὑπερβαίνουσα τοὺς 150 ἀνδρας ὑπελογίζετο ὅτι θὰ ἐσπευδε νὰ συνθηκολογήσῃ. Εὐθὺς δὲ μετὰ τὴν παράδοσίν τῆς θὰ ἐγίνετο σύντομος ἐργασία διὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἐκεῖ πάντων τῶν ἀπαιτουμένων ὅπως ὁ λιμὴν τῆς Λήμνου μεταβληθῇ εἰς ναυτικὴν βάσιν ἐφοδισμοῦ τοῦ στόλου καὶ ὀρμητήριον τῶν ἀνὰ τὸ Αἶγαίον κινήσεων του. Δὲν ἀπεκλείετο δὲ καὶ ἡ πιθανότης τῆς χρησιμοποίησεως τῆς νήσου πρὸς εὐρυτέραν δράσιν ἐφ' ὅσον αἱ περιστάσεις ἤθελον τὸ ἀπαιτήσῃ.

Ἡ νήσος ΛΗΜΝΟΣ κείται ἀκριδῶς μεταξὺ τοῦ ἀκρωτηρίου τοῦ Ἁγίου Ὄρους (Ἀκράθω) καὶ τοῦ στεμίου τῶν Δαρδανελλίων, καὶ διὰ εἰς ἴσην σχεδὸν ἀπ' ἀμφοτέρων ἀπόστασιν.

Ἡ Λήμνος εἶνε νήσος γενικῶς βουνώδης, ἀν καὶ αἱ κορυφαὶ τῆς δὲν παρουσιάζουν ὕψος μεῖζον τῶν 360 μέτρων· ἀλλ' εἶνε συνάμα ἡφαιστειώδης, ὡς ἀπασαὶ ἄλλως τε αἱ νῆσαι τοῦ Αἰγαίου, καὶ ὡς ἐκ τούτου γόνιμος εἰς φυτικὸν πλοῦτον καὶ κατάφυτος.

Ἡ ἔκτασίς τῆς εἶνε 488 □ χιλιόμετρα, οἱ δὲ κάτοικοί τῆς, ἀπαν-

Μάχη ἐν Μεζούργι.

τες σχεδὸν ἑλληγες, δὲν ὑπερβαίνουν τὰς 18.000 ψυχῶν, καίτοι τὸ ἔδαφος αὐτῆς σὺν τῇ ναυτιλίᾳ καὶ ἀλιείᾳ θὰ ἠδύνατο νὰ διατρέφῃ διπλασίους. Ἡ τουρκικὴ ὁμῶς κακοδιοίκησις καὶ ἡ ἀρπακτικότης τῶν κατὰ τόπους ὀθωμανῶν ἀπολυτάρχων διοικητῶν ἠρήμωσε καὶ ταύτην, ὅπως ἔχει ἐρημώσῃ πλεῖστα ἄλλα μέρη τῆς τέως τουρκικῆς κυρίαρχίας.

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Λήμνου, Κάστρο ἢ Χώρα ὀνομαζομένη σήμερον, — ὅπως αἰ πλεῖστοι τῶν νησιωτικῶν πρωτευουσῶν τοῦ αἰγιατοπελαγίτικοῦ ἀρχιπελάγους, — κείται εἰς τὸ μέσον περίπου τῆς δυσμικῆς παραλίας τῆς νήσου προασπιζομένη ἀπὸ μικρὸν πεταλωμένον φρούριον, εἶνε δὲ ἡ ἀρχαία ΛΗΜΝΟΣ ἢ ΜΥΡΡΙΝΑ καὶ ἐνέχει σήμερον περὶ τὰς 4.000 κατοίκων.

Ἐπακριβῶς ἡ νήσος αὕτη ἀπέχει τῶν μὲν Δαρδανελλίων (Α) χιλιομέτρα 60, τῆς δὲ Χαλκιδικῆς χερσονήσου τοῦ Ἄθω (Δ) χιλιομέτρα 57.

Ἴδού τῶρα τί περιλαμβάνει ἡ λεπτομερὴς ἐπίσημος ἔκθεσις περὶ τοῦ τρόπου τῆς καταλήψεως αὐτῆς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου:

«Ἡ ἀποβίβασις τοῦ ἐκ 500 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κονταράτον ἀγῆματος ἐγένετο εἰς τὸν λιμένα τοῦ Μούδρου τὴν 8ην πρωινήν ὥραν καὶ ἐτελείωσε τὴν 11ην. Ἀμέσως τὸ ἀγῆμα διηυθύνθη πρὸς τὴν πόλιν Κάστρον διὰ τῆς στενωποῦ Βαθύ.

«Περὶ τὴν 2 μ. μ. ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπληροφορήθη ὅτι εἰς τὸ χωρίον Ἐρρα εὕρισκοντο περὶ τοὺς 300—400 Τούρκοι στρατιῶται μετὰ 300 ἐνόπλων χωρικῶν. Γενομένης συμπλοκῆς οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν τῶν πρώτων πυροβολισμῶν ὕψωσαν λευκὴν σημαίαν καὶ ἐζήτησαν νὰ παραδοθῶν. Πράγματι παρεδόθησαν 3 ἀξιωματικοὶ καὶ 41 ὅπλαται, ἐξ οὗ φαίνεται ὅτι ἡ πληροφορία εἶχε μεταδοθῆ ἐξωγαυμένη. Ὑπῆρχον μὲν χωρικοὶ ὀπλισμένοι, ἀλλ' εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ στρατοῦ διεσχορπίσθησαν.

«Ἦδη ἡ ὥρα ἦτο 5 μ. μ. Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τῆς πόλεως ἦτο τρίωρος. Οἱ Ἕλληνες ἀπεφάσισαν νὰ καταυλισθοῦν, σχηματίζαντες μάλιστα καὶ τετράγωνον διὰ νὰ συμπεριλάβωσιν τοὺς ἀιχμαλώτους, ὅτε εἰδοποιήθησαν ὅτι ὁ Μουτεσαρίφης τῆς νήσου εἶχε συγκεντρώσει περὶ τοὺς πεντακοσίους Τούρκους ὅπως τοὺς ὀπλίση. Ἀμέσως ἔθεν ἐλήφθη ἡ ἀπόφασις, μολοντί οἱ ἄνδρες ἦσαν καταπεποννημένοι, νὰ βαδίσῃ

τὸ ἄγγιμα πρὸς τὴν πόλιν καὶ νὰ τὴν καταλάβῃ νύκτωρ. τοῦτο δὲ ὅπως παραλυθῇ ἢ ἐνέργεια τῶν Τούρκων.

Ὡς οὕτως τὸ στράτευμα τεθὲν ἀμέσως εἰς πορείαν, ἔφθασε χωρὶς οὐδεὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῇ, ἔξω τῆς πόλεως. Οἱ ἀιχμάλωτοι ἐποποθετήθησαν ἐν τινι οἰκίᾳ, ἀπεκλείσθη ἢ Τουρκικῇ συνοικίᾳ καταληφθεισῶν πασῶν τῶν διόδων αὐτῆς καὶ τέλος σπεύσας μετὰ 100 ἀνδρῶν ὁ λοχαγὸς Κονταράτος συνέλαβε τὸν Μουτσαρλίφη μετὰ τῶν λοιπῶν ὑπαλλήλων, τῆς νήσου.

Κληθεὶς ὁ ταμίας διετάχθη νὰ ἀνοίξῃ τὸ χρηματοκιβώτιόν του. ἐν τῷ ὀπίῳ εὑρέθησαν 46 Τουρκικαὶ λίραι καὶ 18 Ἀγγλικά. Ὡς δικαιολογία προσβλήθη ὅτι διανεμήθησαν εἰς τοὺς ὑπαλλήλους μισθοὶ πολλῶν μηνῶν. Ἐκτοτε ὅμως εὑρέθη εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ Μουτσαρλίφη ποσὸν 40 χιλ. φράγκων . . .»

Καὶ ταῦτα μὲν τὰ ἐπισήμως ἀγγελθέντα. Οἱ ἀναγκῶσταί μας ὅμως δύνανται νὰ κρίνωσι περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς καταλήψεως ἐκ τῶν κάτωθι πληροφοριῶν, ὀφειλομένων εἰς ἀνθρωπὸν παραστάντα κατὰ τὴν κατάληψιν, οὐδαμῶς δὲ ἀφισταμένων τῆς ἐπισήμου ἀνακοινώσεως.

Ἐτὴν πρώτῃν τῆς 7ης Ὀκτωβρίου ἐνεφανίσθησαν ὡς σικαὶ μακρὰν εἰς τὸ πέλαγος αἱ σιλουέτται τῶν θωρηκτῶν μας.

Εἶχε φθάσει καὶ μέχρι τῶν Λημνίων ἢ χαρμόσυνος εἰδῆσις ὅτι ἢ Ἑλλὰς ἐκήρυξε τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἀμέσως ἅμα τῇ ἐμφανίσει τῶν ἀορίστων ἐκεῖνων σικιῶν, τοῖς ἐγεννήθη ἢ ἐλπίς ὅτι ἴσως νὰ ἐπρόκειτο περὶ Ἑλληνικῶν θωρηκτῶν. Ἡ πεποίθησις των ὅμως ἀπέκλινε μᾶλλον ὑπὲρ τῆς γνώμης ὅτι τὰ ἀνοικτοπλοῦντα θωρηκτὰ ἦσαν Ἰταλικά.

Ἐχρειάσθη νὰ παρέλθῃ ἢ μεσημέρῳ διὰ νὰ λυθῇ ἢ ἀγωνιώδης ἀπορία των καὶ νὰ μεταβληθῇ εἰς ἄρρητον ἀγαλλίασιν ἢ ἐλπίς των ὅτι ἐπρόκειτο περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Τὴν 11) ἀκριβῶς μ. μ. ἠγκυροβόλησεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Κίσστρου ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ μεγαλοπρεπέστερον θέαμα ὄχι μόνον ἐκεῖνου τὸ ὅποιον παρουσίαζεν ὁ στολοκρατούμενος λιμὴν, ἀλλ' οὔτε ἐκεῖνου τὸ ὅποιον παρουσίαζεν ἢ προκυμαία, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον συρρεῦσῃ χιλιάδες λαοῦ κατασυγκεινημένον καὶ μόλις καὶ μετὰ βίας συγκρατοῦντος τὰ δάκρυα.

Ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγκυροβολίαν ἀπεσπάρθη ἀπὸ τῆς Ναυαρχίδος δωδεκάκωπος λέμβος, ἣ ὅποια προσήγγισεν εἰς τὴν προκουμαίαν καὶ ἀπεδίβασεν ἓνα σηκαιοφόρον, ὃ ὅποιος ἐξήτησε κατ' ἐντολὴν τοῦ Ναυάρχου τὸν Μητροπολίτην καὶ τὸν Διοικητὴν.

Τὴν 3ην μ. μ. ἀνῆλθον ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ὁ διοικητὴς Μιρχάν Ὀσμπαζιάν, Ἀρμένιος τὴν καταγωγὴν, καὶ εἰς ἀντιπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτου, ἐπειδὴ ὁ Μητροπολίτης ἀπουσίαζεν ἀνά τὰ χωρῖα τῆς νήσου.

Εἰς τούτους ὁ Ναύαρχος ἐδήλωσεν ὅτι ἔχει ἐντολὴν νὰ καταλάβῃ τὴν νήσον ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, προσεκάλεσε δὲ τὸν Τοῦρκον διοικητὴν νὰ τὴν παραδώσῃ οἰκιοθελῶς πρὸς ἀποφυγὴν συγκρούσεων. Ὁ Τοῦρκος διοικητὴς ἐξήτησε τεσσαρακοντακτάρων προθεσμίαν ὥπως ἀπαντήσῃ ὁ Κουντουριώτης ὅμως παρέσχεν εἰς αὐτὸν προθεσμίαν μίᾳς μόνον ὥρας.

Τὴν 3.20' ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Μητροπολίτου καὶ ὁ διοικητὴς κατήλθον ἀπὸ τὴν ναυαρχίδα. Τὸ πλῆθος πληροφορηθέν τὰ διαμειψθέντα ἐπὶ τῆς ναυαρχίδος ἀνέμενεν ἐναγωνίως τὴν παρέλευσιν τῆς ταχθείσης προθεσμίας, μετὰ τὴν ὅποιαν ἐθεωρεῖτο βέβαιον ὅτι θὰ ἐπήρχετο ἡ ἐπωσθήποτε κατάληψις τῆς νήσου.

Τὴν 4.40' ὁ Τοῦρκος διοικητὴς ἀπήντησεν εἰς τὸν Ναύαρχον Κουντουριώτην ὅτι ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου ἀδυνατεῖ νὰ παραδώσῃ τὴν νήσον καὶ δύναται ὁ Ναύαρχος νὰ δοκιμάσῃ ἐνοπλοῦν βίαν!

Ὁ Ἀθηναϊκὸς λαὸς μετὰ τὴν διαδίβασιν τῆς ἀπαντήσεως μετ' ἀγωνίας ἀνέμενεν ἀποδίβασιν ἀγγελμάτων καὶ ὅλοι εἶχον ἐτοιμοὺς εἰς τὰ χεῖλη ζητωκραυγὰς καὶ εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς δάκρυα, μετὰ τὰ ὅποια θὰ ἀντίκρουζον τὴν ἱερὰν δι' αὐτοὺς στιγμὴν. Παρήλθον ὅμως στιγμὰι φρικτῆς ἀγωνίας, κατὰ τὰς ὁποίας οὐδεμία κίνησις παρετηρεῖτο εἰς τὸν στόλον καὶ στιγμὰι ἔτι φρικτοτέρας ἀπογνώσεως, κατὰ τὰς ὁποίας εἶδον τὸν στόλον ἀποπλέοντα ἄνευ ἀλλῆς τινὸς οἰασθήποτε δράσεως.

Δὲν ἤθελον νὰ πιστεύσουν ὅτι ἐγκατελείφθησαν καὶ πάλιν εἰς τὸ σκότος τῆς δουλείας ἢ τελεία ὅμως ἐξαφάνισις πέραν εἰς τὸ πέλαγος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐνέβαλεν αὐτοὺς εἰς ἀπαισιοδόξους σκέψεις καὶ εἰς θλίψιν ἄφατον.

Διήλθον δὲ νύκτα ἀγρυπνίας φοβερὰν καὶ ἀγωνιώδη.

Συγκινητικῶς κατανοκτικῆ καὶ ἐπιδητικῆ ἐξαιρετικῶς ἦτο ἡ θεία λειτουργία κατὰ τὴν ἐπομένῃν ἡμέραν, ἡ ὁποία συνέπεσε νὰ εἶνε Κυριακῆ. Ὅλοι οἱ κάτοικοι συνέρρευσαν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔπου μὲ χαρκτηριστικὴν κατάνυξιν ἠὺχθήσαν μὲσω γενικῆς σιγῆς εἰς τὸν Ὑψιστον ὅπως ἀνατελεῖ ταχέως, ὅσον ἤλπισαν, ἡ ἡμέρα τῆς ἐλευθερίας. Ἐτελείωσεν ἡ θεία λειτουργία καὶ ἐξῆλθον ἐκ τῆς ἐκκλησίας ἀνακουφισμένοι πως, δι' ὅλης δὲ τῆς πρωΐας ἠκόντιζον ἀγωνιώδη ἐρευνητικὰ βλέμματα εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος ἀναζητοῦντες εἰς μάτην τὸν Ἑλληνικὸν στόλον.

Οἱ Τούρκοι ἐξέφραζον μετὰ χαρᾶς τὴν πεποιθήσιν ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τὴν Αἴμνον, διὰ τὸν λόγον ὅτι δὲν ἐπέτρεπον αἱ Δυνάμεις τοῦτο, θέλουσαι νὰ προλάβουν τὸ κλείσιμον τῶν Δαρδανελλίων!

Τὸ ἀπόγευμα ὅμως τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐνεφανίσθη εἰς τὸν λιμένα ἐν Ἑλληνικὸν ἀντιτορπιλικόν, ὁ Κυβερνήτης τοῦ ὁποίου ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τῆς δυνάμεως τῆς ἐν τῇ νήσῳ Τουρκικῆς φρουρᾶς καὶ ἀπέπλευσεν ἀμέσως.

Ἡ ἐμφάνισις του ἐνίσχυσεν ἐπωσδῆποτε τὰς ἐλπίδας τῶν Αἰμνίων. δὲν ἐξήλειψεν ὅμως ὀλοσχερῶς τοὺς φόβους των περὶ ἐπαληθεύσεως τῶν λόγων τῶν Τούρκων! Διῆλθον καὶ πάλιν ταραχώδη νύκτα, ἡ ὁποία ἐκ συμπτώσεως ἦτο ἀγρία καὶ τρικυμιώδης τόσον, ὥστε ν' ἀνησυχῆσουν καὶ διὰ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος ὅμως, ὡς ἐγκαίρως ἐπληροφορήθησαν, εἶχε προσορμισθῆ εἰς τοὺς ἀσφαλεστάτους ὁρμους τοῦ Μούδρου καὶ τοῦ Κουντιᾶ.

Τὴν πρωΐαν τῆς Δευτέρας ἐγνώσθη ὅτι τὴν νύκτα ὁ Γιούσμπασης (ἐκατόνταρχος) εἶχε προσκαλέσει ὑπὸ τὰ ὄπλα ἑλοῦς τοὺς Τούρκους τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ 20οῦ μέχρι τοῦ 45οῦ ἔτους! Εἰς τὴν πρόσκλησίν του προσετίθετο καὶ ἡ ὁδηγία νὰ παραλάβουν οἱ καλούμενοι ἕκαστος τὸ ἔπλον του καὶ νὰ σπεύσουν νὰ ἐνωθῶν μὲ τὴν ὀχυρωθεῖσαν εἰς ὑψηλὴν τινα θέσιν ἐν τῇ ἐσωτερικῇ τῆς νήσου Τουρκικῆν φρουράν, ἀποτελουμένην ἀπὸ 45 μόλις χωροφύλακας καὶ 3 ἐν ὄλῳ ἀξιωματικούς.

Εὐτυχῶς οὐδεὶς ἐκ τῶν Τούρκων τῆς Αἴμνου συνεμορφώθη πρὸς τὴν πρόσκλησιν ταύτην τοῦ ἐκατοντάρχου, διότι εἶχον ὅλοι τὴν σω-

φροσύνην ἢ ἀναγνωρίσουν εἰ πᾶσα ἀντίστασις κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου θὰ ἦτο ἀνωφελής.

Τοιουτοτρόπως ἡ ὀλιγάριθμος τουρκικὴ φρουρὰ ἐγκατελείφθη μόνη.

Τὴν 10 π. μ. τῆς Δευτέρας ἀνηγγέλθη εἰς τὴν πόλιν ἡ εὐχάριστος εἰδήσις εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἀποδατικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Κονταράτον εἶχεν ἀποβιβάσθῃ εἰς ἐρημικὴν τινα ἀκτὴν τοῦ κόλπου Μούδρου καὶ ᾤδευε πρὸς συνάντησιν τῶν Τούρκων.

Τὸ ἀποδατικὸν σῶμα ἀπετελεῖτο ἀπὸ 480 ἀνδρας πεζικοῦ, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον μάλιστα Κεφαλλῆνας, συνωδεύετο δὲ καὶ ἀπὸ δύο πυροβόλα. Μόλις ἀπεβιβάσθη, ἐπληροφορήθη παρὰ τῶν ἐντυχόντων ποία ἡ θέσις τῶν Τούρκων καὶ διαιρεθὲν εἰς τρία μέρη προὔχωρῃσεν ἐναντίον των. Οἱ Τούρκοι ὑπεδέχθησαν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀποδατικοῦ σώματος μὲ ἀραιοὺς πυροβολισμοὺς, οἱ ὅποιοι δὲν ἦσαν ἄνω τῶν δέκα ἐγ' ἔλω! Εἰς τοὺς πυροβολισμοὺς τούτους οἱ ἡμέτεροι ἀπήντησαν διὰ μιᾶς ὁμοφροντίας, ἡ ὁποία ἤρκεσε νὰ τρέψῃ τοὺς Τούρκους εἰς φυγὴν! ...

Καταδιωχθέντες ἀκολούθως οἱ Τούρκοι κατὰ πόδας ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν ἔλοι μέχρι ἑνός.

Μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς τὸ Ἑλληνικὸν σῶμα ᾤδευσεν ἀκωλύτως πρὸς τὴν πόλιν, τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου καὶ ὕψωσε τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν.

Ἡ ὑποδοχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν πόλιν ὑπήρξε πάνδημος καὶ θερμοτάτη.

Ὀνομασθεὶς ὁ Κονταράτος Διοικητῆς τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, προσεκάλεσε τότε τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς νὰ παραδοθῶν ἐντὸς τῆς ἐσπέρας. Πράγματι δὲ προσήλθον καὶ παρεδόθησαν ἀμέσως ὁ διοικητῆς τῆς νήσου Μιρχάν, ὁ πρόεδρος τοῦ π.ο.ν. δικαστηρίου, ὁ εἰσαγγελεὺς, ὁ τελώνης καὶ οἱ λοιποὶ κατώτεροι ὑπάλληλοι.

Εἰς τὸ ταμεῖον τοῦ Διοικητηρίου ἀνευρέθησαν μόνον 46 λίραι Τουρκικαὶ καὶ 20 ναπολεόνια. Ἐρεῦνης ἕως γενομένης εἰς τὰ ἰδιαίτερα διαμερίσματα τοῦ διοικητοῦ ἀνευρέθησαν ἐντὸς ἀπλύτων ἐνδυμάτων καὶ ἄλλων σκευῶν 2 χιλ. λίραι Τουρκικαὶ καὶ 4 σάκκοι Τουρκικοῦ χαρτοσίμου.

Ἐτέρας χιλιάς Τουρκικὰς λίρας παρέδωκεν ἐξαναγκασθεὶς ὁ

Δημόσιος εἰσπράκτωρ. Εἰς τὸν στρατῶνα ἀνευρέθησαν 275 Μάουζερ καὶ πολλὰ πολεμεφόνδια.

Ἡ φρουρά τῆς νήσου, ὁ διοικητής, ὁ πρόεδρος τοῦ ποινικοῦ καὶ ὁ εἰσαγγελεὺς ἀπεστάλησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Ὁ τελωνὴς παρέμεινεν ὡς βοηθὸς εἰς τὴν λιμενικὴν ὑπηρεσίαν.

Δὲν περιγράφονται αἱ δοξολογίαι καὶ αἱ τελεταί, αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν καθ' ἑλλην τὴν νήσον ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς.

Ὁραϊότατον λόγον ἐξεφώνησεν εἰς τὴν γενομένην ἐν τῇ Μητροπόλει τῆς πρωτευούσης δοξολογίαν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης, ὁ ὁποῖος χαιρετῶν ἐκ μέρους τῶν Ἀθηνίων τὸ Ἑλληνικὸν ἀποδατικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ἀπηλευθέρωσε τὴν νήσον, γυχίθη ὑπὲρ τῆς γενικῆς ἐπικρατήσεως τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν συμμαχικῶν ἔπλων.

Ἐκτὸς δὲ τῆς δοξολογίας ταύτης, ὠραῖαι τελεταί ἐγένοντο εἰς τὸ Διοικητήριον, εἰς τὰ σχολεῖα, εἰς τὸν στρατῶνα.

Ἡ Ἀῆμος εἶνε κυρίως νήσος κτηνοτροφικὴ. Πενήντα ἕως ἑξήκοντα χιλιάδες γιδοπροβάτων βόσκουν εἰς τὴν σχετικῶς περιωρισμένην ἔκτασίν τῆς. Ἄλλὰ καὶ ἡ γεωργία τῆς εἶνε ἀρκετὰ προηγμένη. Εἰς ἔτη εὐφορίας εἶνε αὐτάρκης ὡς πρὸς τὸν σίτον. Παράγει ὅμως περισσοτέρους δημητριακοὺς καρποὺς καὶ πολὺ περισσότερα σουσάμια, πέντε ἕως ἑξ ἑκατομμύρια σάκκους. Ἐπίσης παράγει ἐκλεκτοὺς καὶ ἀρκετοὺς οἴνους.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ κατέπλεον εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς τὰ, ὡς προεμνήσθημεν, νεοαγορασθέντα τέσσαρα ἀντιτορπιλικὰ ἀνοικτοῦ πελάγους παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Ἀργεντινῆς Δημοκρατίας καὶ ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Ν. Στράτος ἐπεθεώρει ταῦτα ἐν τῷ Ναυστάθμῳ συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Ματθαίου, τοῦ ἀρχιναυπηγοῦ Παυλίδου καὶ δύο ἄλλων ἀξιωματικῶν τοῦ Π. Ναυτικοῦ.

Ὁ ὑπουργὸς, ἀμα ἐπιστρέψας ἐκ τῆς ἐπιθεωρήσεως, προέβη εἰς τὰς ἐξῆς ἀνακοινώσεις σχετικῶς πρὸς τὰ νέα ἀντιτορπιλικὰ.

— «Ἐνεκα λάθους τοῦ τηλεγραφικοῦ τῆς διώρυγος, ὅστις μᾶς εἰδοποίησεν, ὅτι διήλθον τὰ ἀντιτορπιλικὰ, συνήντησα ταῦτα ἐρχόμενα παρὰ τὴν θέσιν «Κώχη». Ἐβράδυναν νὰ καταπλεύσωσιν οὐχὶ λόγῳ τῆς τρικυμίας, διότι δὲν τὰ ἐπηρέαζει, ἀλλὰ διότι, κατὰ τὴν

διαταγὴν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν, τὴν ὁποίαν εἶχον διαβιβάσει τηλεγραφικῶς, διήλθον τὴν διώρυγα ρουμουλκούμενα τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου ὑπὸ τοῦ ρουμουλκοῦ τῆς Ἐταιρείας τοῦ Ἴσθμοῦ.

»Πρῶτον διήλθεν ὁ «Λέων», δεῦτερον ὁ «Πάνθηρ», τρίτον ὁ «Ἰέραξ», καὶ τελευταῖον ὁ «Ἄετός». Τὸ πρῶτον ἀντιτορπιλικὸν κτεπέλευσεν εἰς Νάυσταθμον τὴν 8ην νυκτερινὴν ὥραν, ὀλίγον δὲ κατόπιν ἀλληλοδιαδόχως τὰ λοιπὰ τρία.

»Εὐθὺς ὡς ταῦτα ἤγκυροβόλησαν, ἀνῆλθον ἐπ' αὐτῶν καὶ ἔδωσα τὰς σχετικὰς διαταγὰς, δηλαδὴ νὰ ἀνθρακεύσωσιν εὐθὺς καὶ νὰ ἀποπλεύσωσιν ἕλα τὰ ἐν τῷ Ναυστάθμῳ ναυλοχοῦντα πολεμικὰ σκάφη διὰ τὴν Ἀἴμνον, ὅπως συναντήσωσι τὰ ἐκεῖ εὐρισκόμενα πλοιά μας.»

Οὕτως ἐπήρχετο, λίαν ἐπικαίρως ἤδη, σημαντικωτάτη ἐνίσχυσις τοῦ στόλου μας.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (8ην Ὀκτωβρίου) συνήρχετο εἰς τελευταίαν συνεδρίασιν ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ, καθ' ἣν ὁ πρόεδρος αὐτῆς ἀναγίνωσκε τηλεγράφημα τοῦ προέδρου τῆς Σερβικῆς Σκουφίνας εἰς ἀπάντησιν τοῦ ἀποσταλέντου ὑπὸ τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων χαιρετιστηρίου τηλεγραφήματος, ἔχον ὅτω :

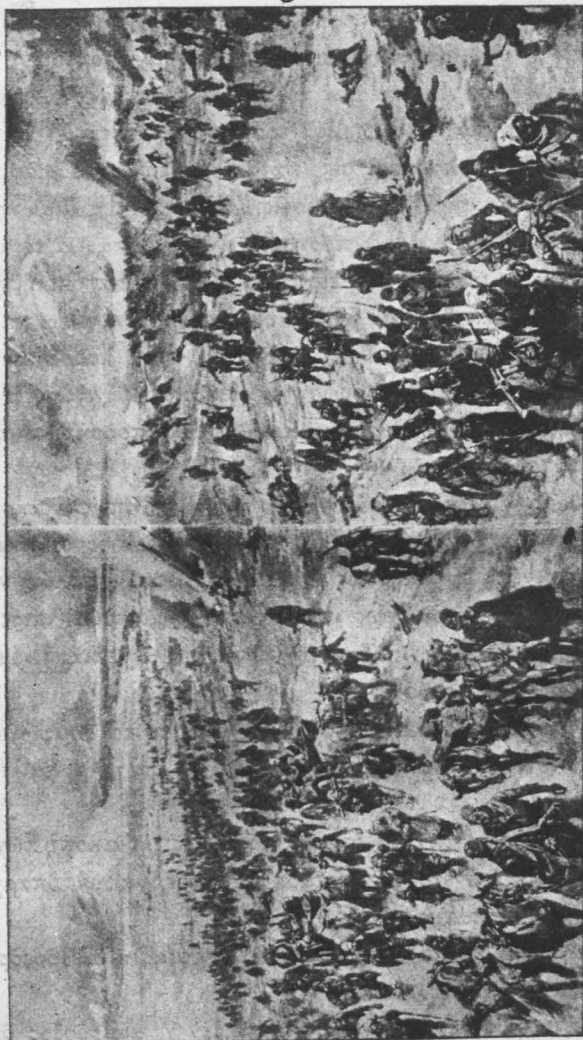
Πρόεδρος Βουλῆς Ἑλλήνων

Ἀθήνας.

«Ἡ ἐνθεος προσευχὴ, ἣτις ὑπὸ τὸν κράτον τοῦ τηλεβόλου τοῦ ἐλευθερωτοῦ ἀφικνεῖται εἰς ἡμᾶς ἐκ τῶν ἐξημεγετισμένων καὶ ἐνδόξων ἀκτῶν τῆς ὑμετέρας χώρας, εἰσέδυσεν εἰς τὴν καρδίαν παντὸς Σέρβου καὶ ἀντήχησεν ἀνὰ πάσας τὰς κορυφὰς τῶν ὀρέων μας. Εὐλογημένη ἔστω ἡ ἡμέρα, καθ' ἣν ὑπὸ τὸ ὄνομα τοῦ ἱεροῦ συμβόλου τῆς υπερτάτης πίστεως ἡμῶν τῆς ἐπιστεγαζούσης πάντας τοὺς προαιωνίους πόθους τῆς φυλῆς μας, οἱ ἀδελφοὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν ἀδελφῶν πρὸς ἀνάκτησιν τῶν υπερτάτων ἀγαθῶν, τὰ ὁποῖα οἱ μὲν ἡμέτεροι πρόγονοι εἶχον ἀπολέσει ἐπὶ τῆς κατακτίσεως τῶν ἀσπλάγχων βαρβάρων, ἡμεῖς δὲ τὰ τέκνα ὀρμεμφύτως καὶ διὰ τῆς τελείας ἐνώσεως τῶν καρδιῶν μας καὶ τῶν βραχιόνων μας ἀνευρίσκομεν διὰ τοῦ ἀδελφούς μας ὑπὸ τὰς πτυχὰς τῆς σημαίας τοῦ Χριστοῦ.

Σ. MARTINOVIC

Ἀντιπρόεδρος τῆς Σκουφίνας.»

Πανικός τῶν Τούρκων.

Συζητεῖται ἀκολούθως κατ' ἄρθρον τὸ νομοσχέδιον περὶ προσθέτου πληρωμῆς τοῦ ἀντισηκώματος τῶν ἀπαλλαγέντων καὶ τῶν βοηθητικῶν, διερρυθμισμένον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς, εἰς τὴν ὁποίαν παρεπέμφθη.

Οἱ Καλαμενόπουλος καὶ Σπυρίδης προτείνουν νὰ ἐπανέλθῃ ἡ Βουλὴ εἰς τὴν ψήφισιν τοῦ νομοσχεδίου ὡς ἐν ἀρχῇ ὑπεβλήθη, καὶ τοῦτο

διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ συζητήσῃ τόσον ἐπειγόντως νομοσχέδιον τοιαύτης σόδαρότητος.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως ἀνερχόμενος ἀκολούθως εἰς τὸ βήμα λέγει ὅτι διὰ τὸ νομοσχέδιον τοῦτο ὑπῆρχον πολλαὶ ἀντιρρήσεις εὐθὺς ὡς ὑπεβλήθη καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο τὸ παρέπεμψεν εἰς ἐπιτροπὴν, ἐπὶ τῇ ἐλπίδι νὰ παρουσιασθῇ κατὰ τὴν νέαν συνεδρίασιν τοιαύτον, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχουν ἀντιρρήσεις. Ἐπειδὴ ὁμοῦ καὶ κατὰ τὴν νέαν ὑποβολὴν τοῦ ὑπάρχον ἀντιρρήσεις, ἀναγκάζεται νὰ τὸ ἀποσύρῃ μὲ τὴν δήλωσιν ὅτι θὰ φροντίσῃ εἰς τὸ μέλλον νὰ τακτοποιήσῃ τὴν ἐν λόγῳ ἀνισότητά, διότι θὰ ἦτο ἀδικον εἰ μὲν νὰ στρατεύωνται καὶ νὰ θυσιάζουσι τὸ αἷμά των, εἰ δὲ ἄλλοι νὰ μένουσι. Καὶ προσέθεσεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις ἔχει σκοπὸν νὰ διορθώσῃ τὴν ἐν λόγῳ ἀνισότητα εἴτε δι' ἀναλόγου φορολογίας τῶν ἀπαλλαγέντων, εἴτε διὰ προσκλήσεως αὐτῶν εἰς τὰς τάξεις τοῦ στρατοῦ.

Ἀκολούθως ὁ Πρόεδρος κάμνει τὴν πρότασιν ὅπως διακοποῦν αἱ ἐργασίαι τῆς Βουλῆς καὶ ἀφεθῇ εἰς τὸν Πρόεδρον τὸ δικαίωμα τοῦ κανονισμοῦ τῆς νέας συγκλήσεώς της. Καὶ τοῦτο, λέγει, διὰ νὰ ἔχωμεν τὸ δικαίωμα τῆς λήψεως τῶν ἀναπληρωματικῶν πιστώσεων, πράγμα τὸ ὅποιον δὲν θὰ ἦτο δυνατόν κατὰ τὸν λογιστικὸν νόμον, εἰάν ἡ Βουλὴ ἐθεωρεῖτο παρούσα.»

Ὁ Δημητρακόπουλος λέγει ὅτι διὰ νὰ γείνῃ τοῦτο, συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ συντάγματος, εἶνε ἀνάγκη νὰ προηγηθῇ καὶ τώρα Β. Διάταγμα.

Ὁ Πρωθυπουργὸς ἀπαντᾷ ὅτι καὶ πρό τινος ἢ διακοπῆ τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς ἐγένετο τοιοῦτατρόπως, ὥστε νὰ μὴ ὑπάρχῃ καὶ τώρα ἀνάγκη Β. Διατάγματος.

Μεθ' οὗ, τῆς Βουλῆς παραδεχθείσης τὴν πρότασιν, ὁ Πρόεδρος διέκοψε τὰς ἐργασίας αὐτῆς.

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἦτο ἤδη πλέον ἢ αἰσιόδοξος διὰ τὴν ἔκβασιν τοῦ ἀρξαμένου καὶ ὑπὸ τόσον αἰσίους αἰωνοῦς διεξαγομένου ἀγῶνος.

Ὁ Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος προέβαιεν εἰς σπουδαιότητας δηλώσεις σχετικῶς πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, ἣν ἐχαρρακτήριζεν ὡς ἐξόχως εὐχάριστον.

— «Ἐχομεν πεποιθήσιν», ἔλεγεν ὁ Πρωθυπουργός, «ὅτι τὰ ζητή-

ματα, τὴν λύσιν τῶν ὁποίων ἐπιδιώκουν καὶ θὰ ἐπιδιώξουν μέχρι τέλους τὰ Βαλκανικὰ συνησπισμένα καὶ ὁμοσούντα, θὰ διευθετηθῶσι συμφώνως πρὸς τοὺς ἐθνικοὺς πόθους, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς θυσίας τὰς ὁποίας ὑπέστησαν ταῦτα ἐν ἀναλογία.

» Ὅσον ἀφορᾷ τὰς διεξαγομένας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, εἶμαι αἰσιοδοξότατος καὶ ἔχω τὴν πεποίθησιν στηριζόμενος ἐπὶ τῶν πραγμάτων, ὅτι ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν ὁ στρατός μας θὰ εὑρίσκεται πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

» Περὶ τούτου δὲν ἔχω καμμίαν ἀμφιβολίαν, διότι γνωρίζω πολὺ καλὰ τὸν στρατόν μας.

» Ἡ πρόδος τῶν ἀπασχολούντων ἡμᾶς καὶ τὰ σύμμαχα καὶ φίλα Χριστιανικὰ Κράτη τοῦ Αἴμου ζητημάτων εἶνε τόσο ἀπροσδοκῆτως ραγδαία, ὥστε εἴμεθα πλέον πεπεισμένοι ἀκραδάντως ὅτι τὰ Χριστούγεννα θὰ δυνηθῶν οὐ μόνον νὰ τὰ ἐορτάσουν ὅλοι εἰς τὰς οἰκίας των, ἀλλὰ καὶ νὰ συνεορτάσουν μετὰ τῶν προστετησομένων νέων ἐλευθέρων ἀδελφῶν ἡμῶν...»

Οἱ σπουδαιότατοι οὗτοι λόγοι τοῦ Ἑλληνος Πρωθυπουργοῦ γνωσθέντες ἐνεποίησαν ζωηροτάτην ἐντύπωσιν καὶ προεκάλεσαν εὐμενέστατα σχόλια παρὰ τῷ κοινῷ, καθ' ὅσοι δι' αὐτῶν καθωρίζοντο σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς αἱ ἀποφάσεις τῆς Βαλκανικῆς Δυνάμεως, ἥτις ἐν τῷ καταπλήξαντι τοὺς πάντας συνασπισμῷ τῆς ἐφαίνετο ἀδύνατον νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ οἰασδῆποτε παρεμβάσεως ἢ πιέσεως τρίτων.

XXI.

Μέχρι τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου.

Ἀπὸ τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐκ τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων ἐπιδράσεως ἐπὶ τῆς ψυχολογικῆς καταστάσεως τῶν Ἑλλήνων εἶνε καὶ τὰ ἐπόμενα :

Ἐφεδρος μετασχὼν εἰς τὴν συμπλοκὴν τῆς Ἐλασσῶνος ἔγραφεν ἐκεῖθεν πρὸς τὴν οἰκογένειάν του τὴν ἀκόλουθον ἐνθουσιώδη ἐπιστολήν :

« Ἐλασσών, Κυριακὴ πρωτὶ 7 Ὀκτωβρίου. — Ἀπὸ χθὲς τὸ ἀπόγευμα εὑρισκόμεθα εἰς τὴν Ἐλασσῶνα. Τὴν ἐκυριεύσαμεν κατόπιν

ἀγρίας μάχης, ἣ ὅποια διήρκεσε μόνον 4 ὥρας. Ἀπὸ τοὺς ἰδιοκούς μας δὲν ἐκτυπήθησαν περισσότεροι ἀπὸ δέκα.

»Οἱ Τούρκοι τὸ ἔκοψαν λάσπη καὶ τοὺς ἐπήραμε καὶ ἐξ κανόνια.

»Εἶπε ἀδύνατον νὰ φαντασθῆτε τὴν μεγαλοπρέπειαν μιᾶς μάχης.

»Αἱ δόξαι σφυρίζουν ἀπ' ἐδῶ καὶ ἀπ' ἐκεῖ, ἐνῶ αἱ σφαῖραι πέφτουν βροχή. Ἀλλὰ κανεὶς δὲν τὰς βλέπει, διότι φεύγουν μακριά. Νομίζει κανεὶς ὅτι οἱ Τούρκοι ἐθάλθησαν νὰ σκοτώσουν τὸν ἀέρα!

»Ὁ ἐνθουσιασμός μας εἰς κάθε βῆμα πού κάμνομεν παρκαμέσα εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος δὲν περιγράφεται. Εἴμιαι εὐτυχῆς τώρα. Ζήτω ἡ Ἑλλάς!...»

Καὶ ἕτερον ἐπίσημον, ὑπερ ἀπομνημονεύει ἡ «Ἀκρόπολις» τῆς 12ης Ὀκτωβρίου :

»Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος μόνος εἰς τὰ δωμάτιά του τὴν νύκτα τῆς Τετάρτης ἀνέμενον εἰδήσεις τοῦ πολέμου ἤλθε τὸ τηλεγράφημα τοῦ ἀρχιστρατήγου υἱοῦ του τὸ ἀναγγέλλον τὴν εἰδησιν τῆς κατατροπώσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

«Ὅταν ἡ Μεγαλειότης του ἀνέγνωσε τὰς λακωνικὰς πληροφορίας τοῦ Διαδόχου, δὲν κατώρθωσε ν' ἀνθέξῃ εἰς τὴν συγκίνησιν πού φέρουν τὰ χαρμόσυνα γεγονότα καὶ τὸν ἐπίασαν δάκρυα. Τὰ δάκρυα τῆς νίκης.

«Ἐνστίκτως ἐζήτησε τότε κάποιον διὰ νὰ μοιρασθῇ τὴν χαρὰν. Εἶχε λησμονήσει ὅτι εἶνε μόνος. Αἰφνης ἤνοιξεν ἡ πόρτα καὶ ἐμπήκεν ὁ αὐλικὸς ὑπηρέτης διὰ κάποιαν ὑπηρεσίαν.

»—Ἐλα, ἔλα λοιπὸν νὰ μάθης καὶ σύ! εἶπεν ὁ βασιλεὺς. Ἐχομεν νίκη! Ἐσκορπίσαμεν τὸν ἐχθρόν! Ἐνικήσαμεν!

«Ὁ ὑπηρέτης ἐστάθη ἐνός πρὸς τῆς μεγαλοδωρίας τοῦ Ἄνακτος, μὴ γνωρίζων τί νὰ κάμῃ, κρατῶν τὴν χαρὰν του καὶ μὴ τολμῶν νὰ τὴν συμμαρτυρῇ μὲ μίαν Μεγαλειότητα. Καὶ ὅμως ὁ Βασιλεὺς τὴν ἰδικὴν του τὴν ἐμοιράσθη μὲ τὸν ὑπηρέτην του. Ὡς Ἕλληνας πρὸς Ἕλληνας. Τάτοιαι ἰσοπεδώσεις φέρνουν τὰ μεγάλα διὰ τὸ Ἔθνος γεγονότα. Ἐπεισόδιον ἀληθινὰ συγκινητικὸν καὶ τιμὴ γιὰ τὸν θεράποντα ἔσον καὶ γιὰ τὸν Κύριον...»

Καὶ εἶχε μέγα δίκαιον ὁ Ἕλληνας βασιλεὺς νὰ ὑποστῇ τοιαύτην συγκίνησιν.

Νίκασι τῷ ἀνηγγέλλοντο κατόπιν τόσων πολυετῶν ἀπογοητεύσεων,

καὶ τῷ ἀνηγγέλλοντο μάλιστα παρὰ τοῦ υἱοῦ του στρατηλάτου.

Τοῦ υἱοῦ του Κωνσταντίνου, ὅστις, κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶ-
νος, καλέσας πλησίον του τὸν υἱὸν αὐτοῦ καὶ ἐπίδοξον διάδοχον, καὶ
ἐπιδείξας εἰς αὐτὸν τὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀκαθέκτως ἤδη ἐφορμῶντα
ἐλληνικὸν στρατόν, τοῦ εἶχεν εἶπεῖ :

—« Ἐμπρός, ὀπολοχαγέ ! »

Ὁ νεαρὸς ὀπολοχαγός, ὁ μέλλων Βασιλεὺς τῆς Ἑλλάδος, ἀπε-
στέλλετο διὰ τῆς ἀπλῆς ταύτης φράσεως εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πρώτου
πυρός... Μετ' ὀλίγον δὲ ἡ νίκη ἔστεφε θριαμβευτικῶς τὰ Ἑλληνικά
ὄπλα . . .

Τοιαῦται στιγμὰὶ καὶ ἐπεισόδια τοιαύτης αὐταπαρνήσεως καταρ-
γοῦν ὅλα τὰ προσχήματα καὶ ἀνακαλοῦν εἰς τὸ ἐμφυτώτερον καθήκον
τῆς τὴν ἀπογρανιτομένην καρτερικότητα.

Ἴδωμεν τώρα τί ἐτεκταίνεται ἐν τοῖς διπλωματικοῖς παρασκηναίσις
τῆς Εὐρώπης, καὶ δὴ ποῖα ἦσαν τὰ μυστικά ἐλατήρια τῆς πάλης
μεταξὺ Σαζόνων καὶ Πανσλαυιστῶν, μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Ρωσίας,
τῆς μὲν ἐξωθούσης τὰ πράγματα πρὸς πόλεμον, τῆς δὲ προσπαθοῦσης
διὰ συμβουλῶν ἅμα καὶ ἀπειλῶν νὰ διατηρήσῃ τὴν εἰρήνην ἢ νὰ πε-
ριορίσῃ τὸν πόλεμον.

Τὰς πληροφορίας ταύτας τὰς παρέχει ἡμῖν, ἐκ πηγῶν ἐπισήμων,
ὁ Παρισινὸς «Χρόνος», ἐκ τοῦ ὁποῦ ἀποσπῶμεν ἐνταυθὰ τὰ ἑξῆς :

«Τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα ἔχει ἐξοβελισθῆ ἐκ τῆς συμμαχίας μεταξὺ
Ρωσίας καὶ Γαλλίας. Καὶ ὑπενθυμίζεται πρὸς τὴν Ρωσίαν ὅτι ἐνδοτι-
κότης πρὸς τὴν πανσλαυϊτικὴν πολεμικὴν ἡδύνατο νὰ προκα-
λέσῃ πλήρη ἀπομόνωσιν. Τὸ ἄρθρον τοῦ γαλλικοῦ φύλλου ἔχει τὸν
σκοπὸν νὰ ὑποστηρίξῃ ζωηρότατα τὴν εἰρηνικὴν πολιτικὴν καὶ νὰ
τονίσῃ πρὸς τὸν Τσάρον τὴν σημασίαν τῆς. Ἄν τὰ πανσλαυϊτικὰ
ρεύματα δὲν ἦσαν τόσο ισχυρὰ καὶ ἡ Γαλλία δὲν ἀνησύχῃ νὰ παρα-
συσθῆ εἰς πολιτικὴν καταστροφῆς, δὲν θὰ ἀνεκοίνωνε δημοσίως ὅτι ἡ
συνθήκη τῆς συμμαχίας δὲν ἐπεκτείνεται ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ ζητή-
ματος. Τὸ 1887, ὅταν εἶχαν ἐνταθῆ ἐπικινδύνως αἱ σχέσεις μεταξὺ
Ρωσίας καὶ Αὐστροουγγαρίας καὶ ἡ εἰρήνη εἶχεν ἀπειληθῆ μεγάλως,
ἀπεφάσιον ἡ Γερμανία καὶ ἡ Αὐστροουγγαρία νὰ δημοσιεύσουν τὸ
κείμενον τῆς συμμαχίας διὰ νὰ καταστήσουν παγκοίνως γνωστὸν ὅτι

εἰς ἐνδεχομένην ρωσικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας θὰ ἤρχιζεν ἀμέσως τὸ συμμαχικὸν καθήκον. Αἱ ἀνακοινώσεις, αἱ ὁποῖαι ἐγίναν τώρα εἰς τὸ Παρίσι περὶ τοῦ περιεχομένου τῆς συμμαχίας μετὰ τῆς Ρωσίας, ἔχουν ἀρκετὴν ὁμοιότητα μετὰ τὸ συμβᾶν κατὰ τὸ ἔτος 1887. Ἡ διαφορὰ ἐγκείται μόνον εἰς τοῦτο : ὅτι τότε ἐλέχθη πρὸς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς πότε ὀφείλουν νὰ βοηθήσουν ἀλλήλους τὰ σύμμαχα κράτη καὶ τώρα γίνεται ἡ σπουδαία ἀνακοίνωσις πότε δὲν δύνανται νὰ βοηθήσουν ἀλλήλους.

» Ἡ Γαλλία δὲν ἔχει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ συμμετάχῃ εἰς τὸν πόλεμον διὰ βαλκανικὰς ἀναστατώσεις.

» Ἐκ τῆς ἀποκαλύψεως ταύτης προσλαμβάνει μεγάλην σημασίαν ἡ τελευταία ἀκρόασις τοῦ Ρώσου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ παρὰ τῷ Τσάρῳ καθὼς καὶ αἱ δηλώσεις τούτου πρὸς τὴν ἐφημερίδα «Ρέτς». Συγχρόνως δεικνύει ἡ ἀποκάλυψις ὅτι ἡ γαλλικὴ δημοσία γνώμη ἀποκρούει πᾶσαν ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας εἰς τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας. Τὰ σχέδια τῶν πανσλαυιστῶν, τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν γινώμαι εἰς τινὰς εὐρωπαϊκὰς πρωτευούσας, κατ' ἐξοχὴν λ. χ. εἰς τὴν Βιέννην, ὅτι ἐχάλκευσαν τὴν σημερινὴν κατάστασιν, προσκρούουν πρὸς μίαν τόσοσιν ζωηρὰν ἄρνησιν, ἡ ὁποία φθάνει μέχρι τοῦ νὰ ὀμιλῇ ὅτι ἡ ἐμμονὴ ἐπὶ τῶν πανσλαυιστικῶν σχεδίων θὰ ἔφερε μέχρι τοῦ κινδύνου τῆς διαταράξεως τῆς Τριπλῆς Συνεννόσεως (Γαλλίας, Ρωσίας καὶ Ἀγγλίας). Ἡ Γαλλία δὲν θέλει δι' οὐδένα λόγον νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ἀκόμη καὶ μὲ κίνδυνον νὰ περιέλθῃ εἰς κρίσιν ἢ Τριπλῆ Συνεννόησις. Ἀπειλεῖ μάλιστα ἀρκετὰ ἐνδεικτικῶς μετὰ τὴν ἄρνησιν διαθέσεως οἰκονομικῶν πόρων πρὸς ὑποστήριξιν μιᾶς τοιαύτης πολιτικῆς. Ἡ Γαλλία εἶνε σήμερον ἐν ἀπὸ τὰ κυριώτερα στηρίγματα τῆς εἰρήνης.

» Ἐξ ἄλλου ὀλόκληρος ἡ κοινὴ γνώμη εἰς τὴν Αὐστρίαν εἶνε ὑπὲρ τῆς εἰρήνης. Καὶ λέγουν οἱ ἐν Βιέννῃ ὅτι πολὺ παραξενωτέρα εἶνε ἡ ἐντύπωσις ἐκ τοῦ ὅτι εἰς τὴν Ρωσίαν παρίσταται κατὰ τοιοῦτον τρόπον διὰ τῆς διαστροφῆς τῶν πραγμάτων ἡ Αὐστροουγγρική πολιτικὴ ὡσὰν νὰ μὴν ἦτο ἐκούσια ἀπόφασις αὐτῆ ἡ εἰρηνικὴ πολιτικὴ τῆς, ἀλλ' ὅτι προήλθεν εἴτε δι' ὑποσχέσεων, εἴτε διὰ βίας ἄλλων Δυνάμεων. Καὶ δηλοῦν οἱ ἐν Βιέννῃ, ὅτι ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν ὑπεσχέθη τίποτε περισσότερον ἀπὸ τὰς ἄλλας Δυνάμεις καὶ ἀκριβῶς ὅπως αὐταὶ

ἐδήλωσε τὴν πολιτικὴν τῆς εἰρήνης καὶ ἐγκρατείας εἰς τὴν ἐπιδοκιμασίαν τοῦ τύπου τῆς προτάσεως τοῦ Πουανκαρέ. Καὶ προσθέτουσιν οἱ Πανσλαβισταὶ ἐξερεθισταί, οἱ ὅποιοι ἔχουσι ἰσχυρὰν ἐπιρροήν, θέλουσι νὰ παραστήσουσι τὴν Αὐστρουγγαρίαν ὡς ἐξηναγκασμένην μὲ ἀλύσεις εἰς τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια νὰ ἐμμείνῃ εἰς τὴν εἰρήνην. Ἄλλ' ἢ Ἐυρώπῃ δὲν ἀπατάται καὶ ἡ πολεμικὴ κατὰ τῶν Πανσλαβιστῶν εἰς τὸ Παρίσι δεικνύει ποῦ εὕρισκετο ἡ μόνη αἰτία τοῦ κινδύνου τοῦ πολέμου καὶ κατὰ ποίων στοιχείων στρέφεται ἡ δυσπιστία. Περιμένουσιν λοιπὸν οἱ ἐν Βιέννῃ νὰ δειχθῇ καταφανέστερον ἐκ τῆς τελευταίας ἀκροάσεως τοῦ Σαζζόνωφ παρὰ τῷ Τσάρῳ εἰς τὴν Σπάλαν, ἂν ὁ Τσάρος ὄχι μόνον ἐπιδοκιμάσῃ τὴν εἰρηνικὴν πολιτικὴν τοῦ ὑπουργοῦ του, ἀλλὰ καὶ θέλῃ νὰ τὴν ὑποστηρίξῃ μὲ δλόκληρον τὴν ὑπόληψίν του. Ἡ ἀπόφασις τοῦ Ρώσου Αὐτοκράτορος θ' ἀφήσῃ νὰ ἐννοηθῇ, δηλοῦν ρητῶς οἱ τῆς Βιέννης, ἂν ἡ εἰρηνικὴ πολιτικὴ τοῦ κ. Σαζζόνωφ θὰ ἐπιβληθῇ ἀκόμη ἐπὶ μακρόν . . .» *Ματαιολογίαι!*

Ἦδη λοιπὸν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τῆς Θεσσαλίας, ἀπαλλαγείς τῶν Τούρκων τῆς Ἐλασσῶνος, τραπέντων πρὸς τὸ Σαραντάπορον καὶ τὰ Σέρβια, προήλαυσε ταχέως κατὰ τῶν ὀχυρουμένων ἐκεῖ φυγάδων, προκειμένου νὰ δώσῃ τὴν πρώτην σημαντικὴν μάχην εἰς τὰ σχεδὸν ἀπρόσδοκα βραχόβουνα τὰ χωρίζοντα τὴν πεδιάδα τῆς Ἐλασσῶνος ἀπὸ τὸ νότιον ὕδατοπέδιον τοῦ Ἀλιάκμονος ποταμοῦ.

Ἄλλ' ὅποια τις ἡ διάπλασις τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου ;

Πεφωτισμένην τούτων περιγραφὴν δανειζόμεθα ἐνταῦθα ἀπὸ τὸν μόνον εἰδικὸν εἰς τὰ Μακεδονικὰ κάλαμον τοῦ γηραιοῦ χαρτογράφου κ. Μιχ. Χρυσόχου.

Ἴσού τί ἔγραφεν ἐπικαίρως ἤδη πρὸς διαφωτισμὸν τοῦ ζητήματος :

«Πρὸ δέκα ἡμερῶν ἢ προσοχῇ ὄλου τοῦ ἐλευθέρου καὶ δούλου ἑλληνικοῦ Γένους ἦτο ἐστραμμένη μετ' ἀγωνίας πρὸς τὸ μέρος αὐτὸ τῆς πατρῴας Μακεδονικῆς γῆς καὶ εἰς τὰ χεῖλη ὄλων μὲ τρόμον ἐφέροντο αἱ λέξεις «Τὰ Στενά τοῦ Σαρανταπόρου». Σήμερον τὰ τρομερά, τὰ ἀπόρητα θεωρούμενα Στενά ἀποτελοῦσι τὴν περιφανέστεραν δόξαν τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων. Πρὸ δέκα ἡμερῶν πᾶς Ἕλληγν ἔτρεμεν, ὅταν ἐσκέπτετο τὰ Στενά ταῦτα, σήμερον ὁμως ὁμιλεῖ περὶ αὐτῶν ὑπερήφανος. Καὶ εἶνε δικαία ἡ ὑπερηφάνεια αὕτη τοῦ Ἔθνους. Διὰ νὰ

ἐννοηθῆ πόσον μέγας ὑπῆρξεν ὁ θρίαμβος τοῦ γενναίου ἐλληνικοῦ στρατοῦ, ἐκπερβήσαντος τὰ Στενά τοῦ Σαρανταπόρου, εἶνε ἀνάγκη νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα σύντομον, ἀλλὰ σαφεῖ περιγραφὴν αὐτῶν.

» Ἡ διάδοσις τῶν στενῶν τούτων φέρεται ἀμέσως ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Μακεδονίαν τὴν ἄνω παρὰ τὴν μέσθην κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος, ἅμ' ὡς διέλθῃ τις τὰς Σιδηρᾶς πύλας.

» Μία τῶν κορυφῶν τῆς Πίνδου, ὁ Λάκμος (Κατάρρα), πέμπει πρὸς ἀνατολὰς ὄρεινὴν δειράδα, τὰ Καμβούνια ὄρη (τὰ Χάσια).

» Ἀπὸ τῶν κατωτέρων κορυφῶν τοῦ ὄρους Ὀλύμπου πέμπει ὡσαύτως πρὸς δυσμὰς τὸ Τιτάριον ὄρος (Σιάπικαν). Ἐν τῷ μέσῳ δὲ αὐτῶν τῶν Καμβουνίων καὶ τοῦ Τιταρίου κείται τὸ Ἀμάρβεος ὄρος ἢ Ἀμάρβεις (ὁ ἀρχαῖος Κύφος) καὶ φαίνεται μία γραμμὴ ἐνοῦσα τὰ ἄνω ὄρη Πίνδου καὶ Ὀλύμπου.

» Μεταξὺ λοιπῶν τῶν Καμβουνίων ὄρων καὶ τοῦ Ἀμάρβεως σχηματίζονται στενὰ εἰς ἀρκετὴν ἑκτασίαν, τὰ ὅποια, ἐκ τῆς παρακειμένης κωμοπόλεως Δεσκάτης, Στενὰ τῆς Δεσκάτης ὀνομάζονται.

» Μεταξὺ δὲ τοῦ Ἀμάρβεως ὄρους καὶ τοῦ Τιταρίου σχηματίζεται διάσελον, εἰς τὸ βάθος τοῦ ὁποίου εἶνε ἡ διόδος ἢ φέρουσα ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ ἀποτελοῦσα οὕτω τὰ Στενά τοῦ Σαρανταπόρου, τῆς Βολουστόνας κατὰ Αἰθίον, ὅπως ἐκάλουσαν αὐτὰ οἱ ἀρχαῖοι (τὸ Κελτ-δερεβέν). Ἀπέχουσι δὲ τὰ Στενὰ ταῦτα τῶν τῆς Δεσκάτης 35 καὶ πλέον χιλιόμετρα.

» Πρὸς ἀνατολὰς τῶν Στενῶν τῶν Σερβίων εἰς ἀπόστασιν 25 χιλιομέτρων μεταξὺ τοῦ Τιταρίου ὄρους καὶ τοῦ ἄνω Ὀλύμπου εἶνε τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας. Πρὸς νότον τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας μεταξὺ τῶν μεσημβρινῶν ἀκρωρείων τοῦ ἄνω Ὀλύμπου καὶ τῶν ὄρων τοῦ Νεζερού ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Πολιάνας εἶνε τὰ στενὰ τῶν Καναλίων, τὰ ὅποια φέρουν εἰς Λεφτοκαρυὰν καὶ Σκοτινὰν ἐπὶ τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ μεσημβρινώτερον τούτων εἶνε τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν. Ἀπὸ τῆς Θεσσαλίας λοιπὸν πρὸς τὴν Μακεδονίαν ἔχομεν πέντε διόδους. Τὰ στενὰ τῆς Δεσκάτης, τῶν Σερβίων, τῆς Πέτρας, τῶν Καναλίων καὶ τὰ στενὰ τῶν Τεμπῶν ἐπὶ τῶν στενῶν τούτων μυριόνεκροι διεξήχθησαν μάχαι διχοσήμεων στρατηγῶν Ἑλλήνων, Μακεδόνων καὶ Ῥωμαίων, χωρὶς νὰ ἔχωμεν καμμίαν ἱστορικὴν ἐκτίασιν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ἑνὸς εἰς τὸ ἄλλο στρατηγοῦ τινος.

Ἑλληνικὸς λόχος ἐπιτιθέμενος κατὰ τῶν Τούρκων.

» Ἡ ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Λάχμου γραμμὴ καὶ ἐκ τούτου διὰ τοῦ ὄρους τοῦ Παπίγκου ἐπὶ τῆς Παροραίας (Ζαγορίου) εἰς τὴν κορυφὴν τῆς Νεμέρτσικας καὶ ἐκεῖθεν στρεφομένη πρὸς νότον καὶ τὴν διανομὴν τῶν ὑδάτων ἀκολουθοῦσα διέρχεται τὴν κορυφὴν τῆς Σιουτίστας καὶ καταλήγει εἰς τὴν κορυφὴν

τροῦ ὄρους Στουγάρα (Μακραλέξη), ὁπότεν διὰ μιᾶς δειράδος αὐτοῦ ἢ ἐνὸς ρεῦματος καταλήγει εἰς τὴν Ἴόνιον θάλασσαν ἀντικρὺ τῆς Κερκύρας. Ἡ γραμμὴ αὕτη περιλαμβάνει τὴν Βερολίνιον γραμμὴν, ἥτοι τὰς κοιλάδας τῶν ποταμῶν Πηγειοῦ καὶ Θυάμιδος.

» Ἡ κοιλάς τοῦ Πηγειοῦ περιλαμβάνει τὴν Θεσσαλίαν ἅπασαν, ἀπὸ τῆς κορυφῆς τοῦ Ὀλύμπου, πρὸς ἀνατολάς μὲν διὰ τῆς μεγάλῃς χαράδρας αὐτοῦ καὶ ἤτις Βύθος ὑπὸ τῶν παροικούντων καλεῖται, καὶ διὰ τοῦ Μαυροποτάμου φέρει εἰς τὸν Θερμαϊκὸν κόλπον, ἀφίνουσα δεξιὰ τὸ Λιτόχωρον.

» Πρὸς δυσμὰς δὲ διέρχεται τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας, ἀνέρχεται τὸ Τιτάριον ὄρος (Σιάπκα), διέρχεται τὰ στενὰ τῆς Βολουστόνας (ἢ τῶν Σερβίων), τὸ Ἄμαρθεο ὄρος (Κύφον), τὰ Στενὰ τῆς Δεσκάτης, τὴν κορυφογραμμὴν τῶν Καμβουνίων μέχρι τῆς κορυφῆς τοῦ Λάκμου καὶ αὕτη χωρίζει τὴν Θεσσαλίαν ἀπὸ τῆς Μακεδονίας.

» Κατὰ τῆς ἀποφάσεως τῆς ἐν Βερολίῳ συνδιασκέψεως ἡ Πύλη ἀντέστη κατὰ πάσης παραχωρήσεως. Ἡ δευτέρα ἐν Κων)πόλει συνδιασκεψίς παρεδέχθη ἐκ μὲν τῆς Ἠπείρου νὰ παραχωρηθῇ πολὺ μικρὸν μέρος, ἢ ἀριστερὰ τοῦ Ἀράχθου κοιλάς, καὶ αὕτη οὐχὶ ὅλη ἀλλ' ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῆς Πίνδου διὰ ρύακος, ὅστις διερχόμενος εἰς τὸ μέσον Συρράκου καὶ Καλαρρυτῶν συμβάλλει τῷ Ἀράχθῳ, ὅστις ἐκβάλλει εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον. Ἀπὸ δὲ τῆς Θεσσαλίας ἀπεκόπη ἡ κοιλάς τοῦ Τιταρησίου ποταμοῦ μέχρι τῶν στενῶν τοῦ Βέημύλοι, ἤτις, ἀποτελοῦσα τὴν περιοχὴν τῆς Ἐλασσῶνος, εἰσχωρεῖ ὡς σφὴν εἰς τὴν Θεσσαλίαν, στρατιωτικὸν σημεῖον σημαντικόν, διὰ νὰ ἔχη τὴν ἐπικράτησιν καὶ ὑπεροχὴν ἐξ ἀπάσης τῆς Θεσσαλίας, ὑπεροχὴν ὅμως ἢ ὅποια εἶδομεν πόσον τὴν ὠφέλησεν.

» Διὰ τῆς ἀποκοπῆς τῆς Ἐλασσῶνος κατέχει αὕτη καὶ τὰς τέσσαρας ἀπὸ τὴν Θεσσαλίαν εἰς τὴν Μακεδονίαν διαβάσεις: ἥτοι τὰ Στενὰ τῆς Δεσκάτης, τῆς Βολουστόνας, τῆς Πέτρας καὶ τῶν Καναλίων.

» Τὰ Στενὰ τῆς Πέτρας, γνωστὰ ἐκ τῆς ἀρχαιότητος, φέρουσι τὸ ὄνομα ἐκ τῆς παρακειμένης ἀρχαίας πόλεως Πέτρας, τῆς ὁποίας ἐρείπια σώζονται, καὶ παρ' αὐτὴν ὁμώνυμον μικρὸν χωρίον Πέτρα, ὀλίγον δ' ἄνωθεν αὐτῶν καὶ Μονὴ Πέτρας. Ἡ ἐκκλησία διέσωσε τὸ ὄνομα

καὶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς περιοχῆς ταύτης ἐπίσκοπος Πέτρας ὀνομάζεται μετ' ἔθραν τὸ Βλαχολίβαδον.

» Ὁ Ἐρέξης διὰ τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας κατῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ δι' αὐτῶν ἐδάδισεν ὁ Βρασιδάς εἰς τὴν Μακεδονίαν κατὰ τῆς Χαλκιδικῆς ὡς ἀντίπαλος τοῦ Κλέωνος, οἵτινες συναντηθέντες εἰς Ἀμφίπολιν ἐφρονεύθησαν πρὸ τῶν πυλῶν αὐτῆς, ἐπιπεσόντες δ' εἰς κατὰ τοῦ ἄλλου.

» Οἱ Ῥωμαῖοι στρατηγοὶ Μᾶρκος Φίλιππος καὶ Παῦλος Αἰμίλιος εἰς τὸν κατὰ τοῦ Περσέως πόλεμον εὐρόντες κατεληγμένα τὰ στενὰ Σαρανταπόρου καὶ Πέτρας οὐδ' ἐπεχείρησαν τὴν ἐκβίασιν αὐτῶν, ἀλλὰ τραπέντες πρὸς νότον εἰς τὸ ὄροπέδιον Καρυᾶς καὶ Νεζερού κατῆλθον εἰς Μακεδονίαν ἀποκόψαντες τὸ δάσος τῆς Καλλιπεύκης, συντομεύσαντες οὕτω κατὰ πολὺ τὴν κάθοδον.

» Μετὰ τὰ στενὰ τῆς Πέτρας τὰ στενὰ τῆς Βολουστόνας (Σαρανταπόρου) ἀποτελοῦσι τὸ Τιτάριον ὄρος καὶ τὸ Ἀμαρβες, τὰ ὁποῖα ἐντεῦθεν τῶν Σερβίων, ἀποτόμως κατερχόμενα, ἀποτελοῦσι διάσειλον, εἰς τὸ μέσον τοῦ ὁποίου εἶνε ἡ ὁδὸς ἀπὸ Ἑλασσῶνος εἰς Σέρβια.

» Ἀπὸ τῶν ὑπερκειμένων τοῦ διασέλου ὄρεων Τιταρίου καὶ Ἀμάρβως ἔχει τὰς πηγὰς τοῦ ὁ παραπόταμος τοῦ Τιταρησίου Σαραντάπορος, ὅστις εἰς βαθεῖαν καὶ ἀπότομον κοίτην κυλιόμενος συμβάλλει τῷ Τιταρησίῳ ὡς ἐξέληγ τῶν στενῶν μετὰ πορείαν 18 ὡς ἕγγιστα χιλιομέτρων πρὸς νότον· πρὸς βορρᾶν δὲ καὶ εἰς ἀπόστασιν 4 1)2—5 χιλιομέτρων δεξιᾷ μὲν εἶνε τὰ Σέρβια, τὰ ὁποῖα δὲν φαίνονται, ἀριστερᾷ δὲ εἰς τὴν αὐτὴν ἀπόστασιν αἱ Σιδηραὶ Πύλαι, αἵτινες ἀπέχουσι τῶν Σερβίων 5 περίπου χιλιόμετρα καὶ σχηματίζεται οὕτω ἐν ἰσόπλευρον τρίγωνον. Τὴν μακρὰν αὐτὴν κοιλάδα κλείουσι πρὸς βορρᾶν δύο βραχῶδεις λόφοι, εἰς τὸ μέσον τῶν ὁποίων εἶνε λαξευμένη ἡ πύλη, ἣτις δὲν ἔχει πλέον τῶν 5—6 μέτρων πλάτος καὶ φαίνονται μάλιστα οἱ παραστάται, ἐφ' ὧν ἐστηρίζοντο τῆς πύλης τὰ φύλλα. Ἀτραπὸς βαθεῖα καὶ στενὴ φέρει εἰς Σέρβια εἰς τὸ μέσον ὁπου ἡ ἀγορά.

» Μετὰ τὸν ἀτυχήν πόλεμον τοῦ 1897 ἡ Τουρκία κατέστησε τὴν Ἑλασσῶνά κέντρον στρατηγικῆς ἐνεργείας καὶ ἤνωσε ταύτην δι' ἀμαξιτῶν ὁδῶν πρὸς ἕλας τὰς διευθύνσεις κατὰ τὰ στενὰ τὰ ὁποῖα ἀνεγράψαμεν. Ἀπὸ τῆς Ἑλασσῶνος ἀμαξιτὴ ὁδὸς διὰ τῶν στενῶν τῆς Δεσκάτης μήκους 65 καὶ πλέον χιλ. ἐνώνει τὰ Σέρβια, ἐφ' ὧν ἡ

πρώτη ἐπὶ τῶν φυσικῶν συνόρων Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας ὀρθοεικὴ γραμμή.

» Ἄλλη ὁδὸς ἀμαξιτῆ διὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τῶν Στενῶν τῶν Σερβίων καὶ τῆς Σιδηρᾶς Πύλης μήκους 35 χιλ. ἔπου ἐνοῦται μὲ τὴν τῆς Δεσατίας, φέρει εἰς Σέρβια. Τρίτη ἀμαξιτῆ ἀπὸ τῆς Ἐλασσῶνος διὰ τῶν στενῶν τῆς Πέτρας (Ἀγ. Δημήτριος) μήκους 48 χιλ. καὶ πλέον φέρει εἰς Κατερίνην. Τετάρτη ὁδὸς ἀμαξιτῆ ἀπὸ τῆς Ἐλασσῶνος διὰ τῆς Καρυᾶς καὶ τῶν στενῶν τῶν Καναλιῶν μήκους 20 καὶ πλέον χιλ. φέρει εἰς Λεφτοκαρυὰν καὶ τὸν Θερμαϊκὸν Κόλπον. Ἡ οὕτω πως συνδεδεμένη δι' ἕλων τῶν στενῶν, τὰ ὅποια φέρουν εἰς τὴν Μακεδονίαν, Ἐλασσῶν ἦτο διὰ τὴν Τουρκίαν σημαντικὸν κέντρον, ἔπερ μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 καὶ τὰ ἐπιβληθέντα νέα ὄρια κατέστη κέντρον ἰσχυρόν, ἐξ οὗ καὶ αἱ μέχρι τῆς χθὲς ἀπειλαὶ τῆς Τουρκίας, ὅτι θὰ εἰσβάλῃ καὶ θὰ καταλύσῃ εἰς Ἀθήνας, εἰς τὰ Ἀνάκτορα μάλιστα.

» Εὐτυχῶς ἡ συμφορὰ τοῦ 1897 ἐπέδρασεν ἰσχυρῶς εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὴν φιλοτιμίαν τοῦ ἑλληνικοῦ Λαοῦ, ὅστις ἠγωνία καὶ ἀλυπτεῖτο βλέπων τὴν νάρκην καὶ τὴν ἀδράνειαν, ὃ δὲ Στρατὸς, τὸ γνήσιον τοῦτο τέκνον τοῦ Λαοῦ, παρεσκευάσε καὶ ἔφερεν εἰς τὸ μέσον μίαν Ἐπανάστασιν στρατιωτικὴν, τὴν ὅποιαν ἠσπάσθη ὁ Λαὸς καὶ ἦτις διὰ τῆς ἐξελίξεώς της, ἔφερεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἔθνους τὸν πολεμιστὴν τῆς Κρήτης.

» Ἢδὴ τὸ Ἔθνος, ἐλεύθερον καὶ δοῦλον, εἶνε ἐπὶ ποδὸς ὀπλισμένον κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν καὶ ἀπέναντι τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ παρατεταγμένον.

» Ὁ Στρατὸς μας, νικηφόρος ἤδη καὶ ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς ὡς ἀρχιστρατήγόν του τὸν Διάδοχον Κωνσταντίνου τοῦ Παλαιολόγου ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΝ, φέροντα τὸ λάβαρον Κωνσταντίνου τοῦ Μεγάλου, τὸν Σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν « Ἐν τούτῳ νίκα », προελαύνει ἀκατάσχετος ἐκπορθῶν τὴν Ἐλασσῶνα, παίρνει κατὰ πόδας τοὺς πανικοβλήτους τῆς Ἄγαρ ὀπαδαῶς, τοὺς ἐκτοπίζει τῶν Στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου καὶ πρῶτος Αὐτὸς ἐπὶ κεφαλῆς ἐκδιάζει καὶ ἐκτοπίζει διὰ τῆς λόγχης τὸν καλῶς ὠχυρωμένον δι' ἕλων τῶν μέσων τῆς τέχνης καὶ φονικῶν ὀργάνων τουρκικὸν στρατόν, κυριεύει τὰ ἀπόρθητα, κατὰ τὴν γνώμην ἕλων τῶν στρατιωτικῶν ἐξοχοτήτων, Στενὰ τῆς Βολου-

στόνας (Σερβίων), διέρχεται νικηφόρος τὰς Σιδηρὰς πύλας καὶ καταλαμβάνει τὰ Σέρβια καὶ προχωρεῖ πέραν αὐτῶν.

» Ἄριστος αἰώνας!

» Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος πίπτει πρὸ τῶν τειχῶν τοῦ Βυζαντίου κατὰ τοῦ πορθητοῦ Μωάμεθ μαχόμενος, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ Διάδοχος αὐτοῦ μετὰ πεντακόσια ἔτη νικηφόρος εἰσβάλλει καὶ τρέπει εἰς φυγὴν τοὺς Διαδόχους Μωάμεθ τοῦ Πορθητοῦ.

» Ἡ διάνοια, ἡ ψυχὴ, ἡ καρδία καὶ αἱ εὐχαὶ ἔλου τοῦ Ἔθνους. ἐλευθέρου καὶ δούλου καὶ τοῦ ἀνὰ τὴν ὑφίλιον ἐσπαρμένου, εἶνε πρὸς Σὲ ἐστραμμένοι· ἀκολουθεῖ τὴν νικηφόρον πορείαν Σου καὶ μίαν ἐκφέρει εὐχὴν, νὰ συνεχίσῃς τὴν διακοπιεσάν λειτουργίαν ἐν τῷ Ναφ τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἐν αὐτῇ τῆς Μητροπόλεως τῶν Κωνσταντίνων. . . .

*
* *

Ἡ Ἐλασσών κεῖται ἐπὶ τῆς δικταυρώσεως διαφόρων ὁδῶν καὶ δὴ ἐπὶ τῆς μεγάλης τῆς κατερχομένης ἐκ τῶν Β. διόδων, Πέτρας καὶ Πόρτας ἢ Βολουστόνας.

Πρὸς Δ. αὐτῆς ῥεεὶ ὁ ποταμὸς Ἐλασσωνίτικος, παραπόταμος τοῦ Τιταργίου.

Γέφυρα λιθίνη μονότοξος συνδέει τὴν πόλιν πρὸς τὴν μεγάλην Μονὴν τῆς Παναγίας.

Ἄφου, συνεπῶς, ἀπὸ τῆς Ἐλασσῶνος τὸ Ἑλληνικὸν στρατεύμα τῆς εἰσβολῆς ἐξετόπισε τὴν ἐχθρικὴν ἄμυναν, ἀπὸ τὰ πρὸς Β. καὶ ΒΔ. ὑψώματα, ἤρξατο νὰ καταδιώκῃ αὐτὸν πρὸς τὰς ὡς ἄνω πρὸς Β. διευθύνσεις.

Ὁ ἄπαξ ἐν Ἐλασσῶνι ἠττώμενος στρατὸς ἔχει συνεπῶς δύο μόνον ὁδοὺς ὑποχωρήσεως, βορείως τὸ στενὸν τῆς Πέτρας καὶ βορειοδυτικῶς τὸ στενὸν τοῦ Σαραντοπόρου ἢ Βολουστόνας ἢ Πόρτας.

Διὰ τοῦ πρώτου κατέρχεται ἀπ' εὐθείας εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάκμονος, διὰ τοῦ δευτέρου δὲ εἰς τὴν καθ' ἑαυτὸ περιοχὴν τῶν Σερβίων.

Ἡ πρώτη ὁμῶς ὁδὸς ὑποχωρήσεως θὰ ἐξέθετε τὸν ἐχθρὸν εἰς κίνδυνον προσβολῆς ἀπὸ τῆς παραλιακῆς Κατερίνης, ἐνῶ ἡ δευτέρα ἀπομεμακρυσμένη τῆς θαλάσσης θὰ τῷ παρείχε μεγαλειτέραν ἀσφάλειαν τῶν νώτων· γιᾶντα ἐντούτοις νὰ προσδληθῇ πλαγίως καὶ αὕτη

διὰ προελάσεως ἀπὸ τῆς Δεσκάτης, δηλαδή ἀπὸ τῶν δυτικῶν δειράδων τῶν προμνησθέντων ὁρέων.

Κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ὁ στρατὸς μας ἠκολούθησε καταδιώκων τὸν ἐχθρὸν τὴν πρὸς Β. ὁδόν, ἣτις περιβάλλεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπὸ τὰ νοτιοδυτικὰ κράσπεδα τῶν βουνῶν τῆς ἀρχαίας Πιερίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀπὸ τὴν κορυφογραμμὴν τῶν Καμβουνίων.

Ἡ ὁδὸς αὕτη μετὰ μίαν ὥραν καταλήγει εἰς Ὅρμα λῆ ἢ Χάδοβον. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἡ ὁδὸς διχάζεται καὶ ὁ μὲν εἰς τῶν βραχιόνων αὐτῆς ὁδηγεῖ κατ' εὐθείαν πρὸς τὰ ΒΔ, εἰς τὸ στενὸν Πόρτας, ὁ δὲ ἕτερος πρὸς τὸ Σέλλον καὶ τὴν Δούκλισταν, ἐκεῖθεν δὲ διὰ Βλαχολιδάδου, Σάπκας καὶ Νεοχωρίου καταλήγει εἰς τὰ στενά τῆς δευτέρας ὁρεινῆς χαράδρας.

Τὰ ἐν λόγῳ στενά ὑπόκεινται εἰς πλευρικὴν προσβολὴν παρὰ τοῦ προελαύνοντος ἐχθροῦ, διὰ τῶν διαμέσων ἀτραπῶν, αἵτινες φέρουσι πρὸς τὰ βραχώδη χεῖλη τῆς χαράδρας· ἀλλὰ καὶ υπερφαλάγγις εἶνε δυνατή, ἐφ' ὅσον ὁ ἐπιτιθέμενος εἶνε εἰς θέσιν νὰ διαθέσῃ δυνάμεις καὶ χρόνον πρὸς πορείαν δεκαοκταῶρου διαρκείας· ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ὁ ἐπιτιθέμενος θέλει εὑρεθῆ εἰς τὰ νῶτα τοῦ ἀμυνομένου περὶ τὰ ὄχυράματα τῶν Σερβίων.

XXII.

Ἡ διὰ Σαρανταπόρου πολύνεκρος διέλευσις. — Φυγὴ τῶν Τούρκων. — Κατάληψις τῶν Σερβίων.

Τὴν νύκτα τῆς 9ης Ὀκτωβρίου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἀνεκοίνουε τὰ ἐπόμενα λακωνικώτατα, κατὰ τὸ σύνθημα, τηλεγραφήματα περὶ τῆς πορείας τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων μετὰ τὴν ἀπὸ Ἐλασσῶνος ἐκδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ τῆς στρατιᾶς τοῦ Διαδόχου.

Ἐλασσῶν, 12 καὶ 15 π. μ. (μεσονύκτιον). — Ἡ Στρατιὰ ἐξηκολούθησε τὴν προέλασιν αὐτῆς ἐφ' ἅπαντος τοῦ μετώπου, οὐδεμίαν συναντήσασα ἀξίαν λόγου ἀντίστασιν.

Ἀρχηγὸς Γεν. Ἐπιτελείου

ΔΑΓΚΛΗΣ.»

Ἡ Χάνι Χατζηγώγου, 3 μ. μ. — Ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλίας, προελάσας σήμερον, προσέβηκε τὰ στενά τοῦ Σαρανταπόρου. Ἡ μάχη,

ἀρξαμένην, τὴν 10ην πρωϊνὴν, ἐξακολουθεῖ ἔτι. Ὁ στρατὸς ἡμῶν μάχεται γενναίως.

Ἀρχηγὸς Γεν. Ἐπιτελείου

ΔΑΓΚΛΗΣ.»

«Χωρίον Δελήνιτσα, 9.30' μ. μ. — Ἡ μάχη διεκόπη ἐπελθόντος τοῦ σκότους. Τὰ στρατεύματα ἡμῶν προσήγγισαν τὰς ἐχθρικὰς θέσεις καὶ μένουσιν ἐπὶ τόπου πρὸς ἐπανάληψιν τοῦ ἀγῶνος αὔριον τὴν πρωϊάν.

Ἀρχηγὸς Γεν. Ἐπιτελείου

ΔΑΓΚΛΗΣ.»

Διὰ τὰ ἐκτιμηθῆ ἢ σημασία τῆς πολυώρου μάχης, περὶ ἧς ὠμίλου τὰ ἄνω τηλεγραφήματα, ἀνάγκη νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν, ὅτι τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου, τὰ ὁποῖα προσέβαλεν ὁ στρατὸς μας, εἶνε προέκτασις τῶν στενῶν τῆς Πόρτας, εἶνε δηλαδὴ ἀκριβῶς τὰ στενὰ ἐκεῖνα ὅπου ἀνεμένετο ἡ σοδαρωτέρα ἀντίστασις ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Ἀκριβέστερος δὲ καθορισμὸς τῆς τοποθεσίας, ἐν τῇ ὁποίᾳ συνήφθη ἡ μάχη, εἶνε ὁ ἑξῆς:

Ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς Ἐλασσῶνος πρὸς τὰ Σέρβια ἐκτεινομένη μέχρι τοῦ Ἐλευθεροχωρίου διχάζεται ὀλίγον πρὸ αὐτοῦ καὶ ἡ μὲν πρὸς τὰ δεξιὰ βαίνει πρὸς τὰ στενὰ Πέτρας, ἡ δὲ πρὸς τὰ ἀριστερὰ πρὸς τὰ πρὸ τῶν Σερβίων στενὰ Πόρτας, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται ὑπὸ τῶν Καμβουνίων καὶ τῶν Πιερίων ὀρέων.

Τὸ Χάνι Χατζηγῶγου, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐτηλεγράφει ὁ Δαγκλῆς, εἶνε μικρὸν χάνιον κείμενον ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Σαρανταπόρου ποταμοῦ καὶ εἰς ἀπόστασιν τεσσάρων περίπου ὥρων ἀπὸ τῆς Ἐλασσῶνος. Κατὰ συνέπειαν, δεδομένου ὅτι τὸ Ἐπιτελεῖον εὕρισκετο εἰς τὸ χάνι τοῦτο, τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα θὰ εἶχον προχωρήσει πολὺ πέραν αὐτοῦ, δηλαδὴ ἐντὸς τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου καὶ πρὸς τὴν ἐξοδὸν αὐτῶν, μετὰ τὴν ὁποῖαν ὁδὸς κατωφέρως βαίνουσα ἐπὶ 1 1/2 ὥραν ἐπὶ ἀδένδρου ἐδάφους φθάνει εἰς τὰ πρὸ τῶν Σερβίων κυρίως στενὰ τῆς Πόρτας.

Ἄλλὰ κατάφωρον ἦτο, ὅτι μετὰ τὴν πτώσιν τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, εἰς τὴν Πόρταν δὲν θὰ συνηντῶμεν μεγάλην ἀντίστασιν, διότι τὰ τελευταῖα Στενὰ Σαρανταπόρου εἶνε αἱ περισσότερον ὀχυρα.

θέσεις τῶν Τούρκων, εἰς αὐτάς δὲ ἦτο καὶ κατὰ τὴν ὥς ἄνω ἀγγελ-
θεῖσαν μάχην συγκεντρωμένους καὶ ὁ στρατὸς αὐτῶν.

Συνεπῶς, ἐπειδὴ ἡ θέσις τοῦ Σαρανταπόρου εἶνε ὀχυρωτάτη, ἀπο-
τελοῦσα τὸ τελευταῖον ἕριον τῶν στενῶν τῆς Πόρτας, ὑπῆρχε βε-
βαιότης ὅτι ἐκεῖ θὰ συνεκεντροῦτο ὁ ἐχθρὸς πρὸς ἀντίστασιν.

Ἐπὶ τῷ σκοπῷ μάλιστα κυκλώσεως ἐγένετο καὶ ἡ πλευρική κί-
νησις τῆς Δεσκάτης, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν προηγουμένως. Ἀλλὰ προ-
φανῶς ὁ ἐχθρὸς ἀντελήφθη ἐγκαίρως τὰς κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ
στρατοῦ καὶ ἔσπευσε νὰ τραπήῃ εἰς φυγήν.

Ἦν μεγάλην ταύτην εἶδησιν ἀνήγγειλε διὰ τηλεγραφημάτων του
τὴν ἡμέραν καὶ 15' τῆς πρωῆας τῆς 10ης Ὀκτωβρίου πρὸς τὸν
Βασιλέα καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν αὐτὸς ὁ Ἀρχηγὸς Διάδοχος. Τὸ τη-
λεγράφημα, προερχόμενον ἐκ τοῦ στρατηγείου, ἐγκατεστημένου, ὡς
εἴπομεν, εἰς θέσιν Χάνι Χατζηγγώγου, εἶχεν ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς :

« Ἐκ ΧΑΤΖΗΓΩΓΟΥ, 10 Ὀκτωβρίου, ὥρα 8 καὶ 15' π.μ.

Α. Μ. Βασιλέα καὶ Πρωθυπουργόν.

» Ὁ ἐχθρὸς δυνάμει 22 ταγματῶν καὶ 5—6 πυροβο-
λαρχιῶν, ἠττηθεὶς μετὰ τὴν σφοδρὰν ἐπίθεσιν τοῦ στρατοῦ
μας κατὰ τὴν χθεσινήν ἡμέραν, ἐγκατέλιπε τὰς θέσεις του
καὶ ὑποχωρεῖ πρὸς τὰ Σέρβια. Διέταξα γενικὴν καταδίω-
ξιν. Περὶ ἀπωλειῶν μας κατὰ τὴν χθεσινήν μάχην τοῦ Σα-
ρανταπόρου τηλεγραφήσω βραδύτερον, ἅμα συγκεντρο-
θῶσι πληροφορίαι.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Σχετικῶς πρὸς τὴν πρώτην ταύτην ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Σαραντα-
πόρου, ὁ διαπρεπὴς πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐωθινοῦ Ταχυ-
δρόμου» μᾶς παρέχει τὰς ἑξῆς πληροφορίας :

«Ἐπὶ ἑκατέρας τῶν πλευρικῶν τούτων κλιτύων ἦτο τοποθετημέ-
νον Τουρκικὸν πυροβολικόν, ἀριθμοῦν περὶ τὰ 20 τηλεβόλα. Μία
Τουρκικὴ ὀρειβάτικη πυροβολαρχία ἐπὶ τῆς κλιτύος ἔναντι τῆς Ἑλ-
ληνικῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος εἶχε τοποθετηθῆ παρὰ τὸ χωρίον Γλύ-
κοδον. Ἐτέρα ἐπὶ τῶν κλιτύων ἔναντι τῆς δεξιᾶς, μεταξὺ τῆς βί-
σεως τῶν λόφων καὶ τοῦ χωρίου Λιδάδιον, ἔπερ εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς

κορυφῆς, εἰς τὸ ὕψωμα ὅπερ κλείει τὴν εἰσοδὸν, εὐρίσκετο τὸ ὑπόλοιπον τῶν πυροβολαρχιῶν, αἵτινες ἦσαν τοποθετημέναι ἐντὸς ἀνεσκαμμένων λατομεῖων ἀόρατοι.

»Τὸ σύνολον τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ἅτινα ὑπερήσπιζον τὴν ἐκτάκτως ὀχυρὰν ταύτην θέσιν, ἀνήρχετο εἰς 30,000 ἄνδρας εἰς μέτωπον ἑπτὰ ἀγγλικῶν μιλίων ὡς ἀκολούθως. Περίπου 20,000 ἄνδρες εὐρίσκοντο εἰς τὸ μέτωπον καὶ κατὰ μῆκος τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου, 2,000 εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἄκρην ἀριστερὰν πτέρυγα εἰς

Λιδάδι φυλάσσοντες τὴν διόδον τοῦ ὄρους Φλάμπουρον. Εἰς τὴν ἄκραν δεξιὰν πτέρυγα εἰς Μόκρον καὶ Μεταξά εὐρίσκοντο περίπου 1,000, ἕτεροι 5,000 ἦσαν εἰς Λαζαράδες καὶ 2,000 εἰς Δεσκάτην φυλάσσοντες τὴν διόδον τοῦ ὄρους Καμβούνια. Τὸ ὑπόλοιπον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εὐρίσκετο δισκορπισμένον εἰς Αἰκατερίνην, εἰς Γρεβενά καὶ εἰς Ἀνασελίτζαν.

» Ὁ σχηματισμὸς τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ἦτο ὡς ἑξῆς :

» Ἡ πρώτη μεραρχία ὑποστηριζομένη ἐκ δεξιῶν ὑπὸ δύο ταγματίων εὐζώνων εὐρίσκετο εἰς Δεμιράδες, ἡ δευτέρα μεραρχία εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς γραμμῆς Διλινίτσας· πλησίον αὐτῆς εὐρίσκετο ἡ ἕκτη μεραρχία. Ἡ τρίτη μεραρχία εὐρίσκετο εἰς Παλαιόκαστρον, ἡ τετάρτη εἰς Γιαννόταν καὶ ἡ πέμπτη εἰς Λούτρον. Ἡ ἀνεξάρτητος δύναμις ἐκ δύο εὐζωνικῶν ταγμάτων, συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ ἵππικοῦ, ἀφοῦ κατέλαβε τὴν Δεσκάτην, διετάχθη νὰ προελάσῃ διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάχιμονος. Ἡ πρώτη μεραρχία ἐδιοικεῖτο ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Μανουσσιαννάκη, ἡ δευτέρα ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Καλάρη καὶ ἡ τρίτη ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δαμιανοῦ, ἡ ἕκτη μεραρχία ἐγήγει ὡς ἐφεδρεία. Ἡ τετάρτη μεραρχία ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μασχόπουλον διετάχθη νὰ προελάσῃ διὰ τοῦ μονοπατιοῦ τοῦ Μόκρου-Μεταξά ἐναντίον τῆς εἰσόδου τῶν στενωπῶν. Ἡ πέμπτη μεραρχία ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαθιόπουλον ἐβάδισε διὰ Λαζαράδων ἀνὰ τὴν κοιλάδα τοῦ Ἀλιάχιμονος συνοδευομένη ἐξ ἀριστερῶν ὑπὸ τῶν δύο ἀνωτέρω ρηθέντων ταγμάτων τῶν εὐζώνων.

» Τὴν πρωτὴν τῆς 9)22 Ὀκτωβρίου αἱ δύο ἀντίθετοι στραταὶ εὐρίσκοντο ἀντιμέτωποι. Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισεν ἀπὸ τὰ χαραῖματα ὑπὸ τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τρίτου συντάγματος τῆς δευτέρας Μεραρχίας, τὰ ὁποῖα ἤρχισαν τὴν μάχην χωρὶς τὸ πυροβολικόν των νὰ λάβῃ ἀκόμη, μέρος εἰς τὴν δρᾶσιν, διαπράττοντα οὕτω σφάλμα τακτικῆς, τοῦ ὁποίου αἱ συνέπειαι ἦσαν σοβαραί, διότι ἐξετέθησαν ἐπὶ μακρὸν χρονικὸν διάστημα εἰς χάλαζαν ὀπίδων τῶν τουρκικῶν πυροβολαρχιῶν, μὴ λαβόντα ὑπ' ὄψιν ὅτι ἔχον μόνον εἶχον νὰ ὑπερασπίσωσι τὴν θέσιν των, ἀλλὰ καὶ νὰ βαδίσωσιν εἰς ἀπόστασιν 300 γιاردῶν ἀπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ μετώπου.

» Περὶ τὴν μεσημβρίαν τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν ἀφίχθη ἐπὶ τῆς σκηνῆς καὶ ἔλαβε θέσιν εἰς τὰ δεξιὰ τοῦ Χάνι-Χατζηγώγου. Διὰ

ταγή ἐδόθη, τότε πρὸς γενικὴν προέλασιν. Ἡ τρίτη Μεραρχία μετὰ τριῶν ὀρειβατικῶν πυροβολαρχιῶν προσέβαλε τὴν δεξιὰν τουρκικὴν πτέρυγα εἰς τὸ Γλύκοβον. Τὰ δύο εὐζωνικά τάγματα ὤρμησαν ἐναντίον τῆς ἄκρας ἀριστερᾶς τοῦ ἐχθροῦ εἰς Λιβιάδι. Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνοντο ταῦτα, ἡ πρώτη Μεραρχία προέδωκε εἰς κατὰ μέτωπον ἐπιθέσιν πρὸς τὴν διεθυσσιν τῆς Βίγκλας, καὶ ἡ δευτέρα Μεραρχία ἐπέπεσεν ἐναντίον τοῦ κέντρου τοῦ ἐχθροῦ.

»Ὅταν τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν ἐτοποθετήθη καὶ ἤρχισε τὸ πῦρ του, παρετηρήθη δι' ἐπισκοπήσεως κατὰ μῆκος τῶν τουρκικῶν θέσεων, ὅτι δὲν ἦτο ἀποτελεσματικόν. Μετακίνησις ἐγένετο συνεπείᾳ τούτου ὑπὸ δύο πυροβολαρχιῶν πρὸς τὰ ἀριστερά, καὶ ἀπὸ τῆς νέας ταύτης θέσεως ἐγένετο ἀποτελεσματικὸς ὁ κανονιοβολισμὸς ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἦτο ἀξιοσημειώτως ἐπιτυχές, διότι αἱ ἀποστάσεις εἶχον ἔλαι καταμετρηθῆ ἔκ τῶν προτέρων. Οἱ Ἕλληνες πυροβοληταὶ δὲν ἤργησαν νὰ εὕρωσι τὰς ἀποστάσεις διὰ παντὸς τρόπου καὶ χάρις εἰς τὴν ὑπεροχὴν τοῦ ὑποδείγματος τῶν τηλεβόλων των καὶ εἰς τὴν πρὸς ἀσφαλῆ σκόπευσιν ἐπιδεξιότητά των τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἐξησθένησεν ἐπαισθητῶς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ Ἕλληνες ἔλαβον διαταγὴν νὰ προβῶσιν εἰς ἔφοδον διὰ τῆς λόγχης, καὶ ἀπώθησαν τοὺς Τούρκους πρὸς τὰ ὀπίσω εἰς μεγίστην ἀπόστασιν. Τὴν ἕκτην περίπου ὥραν τῆς ἑσπέρας τὸ πῦρ ἔπαυσε βαθμιαίως ἐκατέρωθεν.

»Μολονότι τὴν ἑσπέραν οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθουν παρουσιάζοντες ἀντίστασιν κατὰ μέτωπον εἰς τοὺς Ἕλληνας, ἦτο ἐν τούτοις καταφανές ὅτι ἡ ἡττὰ των κατ' οὐσίαν εἶχε συντελεσθῆ. Κατὰ τὴν μάχην ὑπέφεραν σοβαρῶς καὶ ἀπώλεσαν πολὺ ἔδαφος ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐβάδιζον πρὸς κύκλωσιν τῆς δεξιᾶς πτέρυγός των σκοπεύοντα νὰ κόψωσι τὴν υποχώρησίν των. Ἡ πλευρικῶς βαδίζουσα δύναμις αὕτη ἦτο ἡ τετάρτη Μεραρχία, ἣτις κατόπιν δωδεκαῶρου νυκτερινῆς πορείας ἐπὶ δυσβάτου καὶ ὀρεινῆς χώρας, ἀφοῦ ἀπέκρουσε πλείστας ἐφύδους ὑπὸ μικρῶν τουρκικῶν δυνάμεων, ἐνεφανίσθη εἰς τὸ κάτω μέρος τοῦ χωρίου Καριτάζες, καὶ κατέλαβε τὰ ὑψώματα, ἅτινα δεσπόζουσι τῶν στενῶν τῆς Πόρτας.

»Ὅταν οἱ Τούρκοι ἔμαθον τοῦτο, δὲν ἤργησαν ὄχι νὰ παραταχθῶσιν, ἀλλὰ νὰ φύγωσιν ἐσπευσμένως πρὸς τὰ Σέρβια, ἀφίνοντες

πάν ὅ,τι εἶχον ἐν τῇ σπουδῇ τῆς φυγῆς των. ἦτοι τὸ στρατόπεδόν των εἰς Χάνι Καστανίκα, ὡς καὶ ἔβλεπον τὸ πυροβολικόν των. Οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν εἴκοσι δύο τηλεβόλα καὶ ἑκατὸν περίπου κιβώτια πλήρη πολεμοφοδίων. Ἡ γραμμὴ τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων ἦτο κατάσπαρτος ἀπὸ παντὸς εἶδους πραγμάτων ἐγκαταλειφθέντων ἐν τῇ συγχύσει τῆς φυγῆς. Ἐγκατελείφθησαν ἐπίσης ἑκατὸν σκηναί, χίλια τουφέκια, φυσιγγιοθήκαι, μανδύαι, βαλίτζαι ἀξιωματικῶν καὶ ἄλλα εἶδη ἱματισμοῦ καὶ στρατοπεδεύσεως.

» Ἐν περιπτώσει κανονικῆς ἐξελιξεως τῶν γεγονότων, ἡ κυρία τουρκικὴ γραμμὴ τῆς ὑποχωρήσεως θὰ ἦτο ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς ἡ ἄγουσα εἰς Σέρβια διὰ τῶν στενῶν τῆς Πόρτας. Ἀλλὰ τὰ στενά ταῦτα εἶχον ἤδη καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ μικρὸν μέρος τουρκικῶν στρατευμάτων ἀποπειραθέντων νὰ διέλθωσιν ἐκεῖθεν ἀπεδευκατισθῆ ἀμέσως. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ ἠναγκάσθη λοιπὸν νὰ λάβῃ τὴν ἡμιονικὴν ἀτραπὸν ἀνὰ τὰ ὄρη ἀπὸ τὸ Χάνι-Καστανίκα μέχρι τῶν Σερβίων διὰ τῆς Λιμπανίτζας. Δυστυχῶς κατέστη ἀδύνατον νὰ ἀποσταλῆ τὸ Ἑλληνικὸν ἱππικὸν πρὸς καταδίωξιν τοῦ φεύγοντος ἐχθροῦ, διότι ἐχρησιμοποιήθη ἐναντίον τῆς τουρκικῆς δυνάμεως, ἥτις ἐστάλη ἕνα διακόψῃ τὴν ἐπικοινωνίαν του καὶ κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Λαζαράδες, ὅπου ραγδαίαι βροχαὶ μετεβλήθησαν εἰς ὄρεινους ρύακας καὶ καταρράκτας τῶν ὁποίων ἡ διόδος ἦτο δυσκολωτάτη.

» Αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν σπουδαίαν ταύτην μάχην καὶ τὰς ἄλλας συμπλοκάς ἀνῆλθον εἰς 3,000 νεκροὺς καὶ τραυματίας. Αἱ τῶν Τούρκων ἦσαν κατὰ πολὺ μεγαλείτεροι, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ γεγονότος καθ' ὃ πλείστοι ἑκατοντάδες νεκρῶν των ἀφέθησαν ἐπὶ τῶν κλιτύων μεταξὺ τοῦ Χάνι-Καστανίκα καὶ τῶν Σερβίων, δηλαδὴ ἐπὶ σχετικῶς μικροῦ μέρους τῆς ἐκτάσεως τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

» Οἱ Τούρκοι ἐπολέμησαν μεθ' ἑλθῆς τῆς ἀποφάσεως, ἥτις εἶνε ἐν τῶν χαρακτηριστικῶν των, καὶ δὲν ὑπεχώρησαν εἰμῆ ὅταν εἶδον ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἦτο ἀδύνατος. Οἱ Ἕλληνες ὠδηγήθησαν ἐπιδεξιῶς ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν των καὶ ἐπέδειξαν ἀνδρείαν ὑπὸ τὸ πῦρ καὶ ἀντίληψιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν διαταγῶν ἀξιοσημείωτον δεδομένης τῆς μικρᾶς πείρας των ἐν τῇ νεωτέρᾳ πολεμικῇ τέχνῃ.

» Ὁ Τουρκικὸς ἔβην στρατὸς ὁ ὠχυρωμένος εἰς τὰ στενά τοῦ Σαρανταπόρου τὰ ἀποτελοῦντα, ὡς ἐλέχθη ἤδη, τὴν νοτίαν ἄκρην τῶν

Σιδηρῶν Πυλῶν ἢ Στενῶν τῆς Πόρτας, ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν περὶ ὑποχωρήσεως καὶ ἐπεχείρησε νὰ πραγματοποιήσῃ αὐτὴν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός, φοβηθεὶς κύκλωσιν. Σχετικῆ δὲ ἦτο καὶ ἡ διαταγὴ τοῦ Ἑλληνος Ἀρχηγοῦ περὶ γενικῆς κατὰ πόδας διώξεως, ἵνα μὴ ὁ ἐχθρὸς προφθάσῃ ν' ἀνασυνταχθῆ, ἀλλ' ἐγκαταλείπων πλεόν πᾶσαν ἐνταῦθα ἄμυναν τραπῆ κατ' εὐθείαν εἰς Σέρβια.

Ἡ Ἱερὰ Σύνοδος, ἐπὶ τῇ χαρμωσύνῃ ἀγγελίᾳ τῆς διαβάσεως τοῦ στρατοῦ ἡμῶν ἀπὸ τοῦ Σαρανταπόρου, ἀνέπεμψε δέησιν εὐχαριστήριον πρὸς τὸν Ὑψίστον ἱκετεύουσα ταῦτοχρόνως καὶ ὑπὲρ τῆς περαιτέρω εὐδοώσεως τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος.

Οἱ ξένοι διπλωμάται καὶ πολεμικοὶ κριτικοὶ ἤρχιζον ἀμέσως ἤδη νὰ ρίπτουν βαρύτερα σταθμὰ εἰς τὴν πλάστιγγά των, ἔσον ἀφεύρα τὴν ἐκτίμησίν των ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀξίαν τοῦ Ἑλληνος στρατιώτου.

Οὕτως οἱ «Γάϊμς» ὑπελόγιζον τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν ἐπικειμένην ἀποφασιστικὴν μάχην ἐπὶ τῶν στενῶν τῶν Σερβίων καὶ ἔφθανον εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι οἱ Τούρκοι, ἔσον καὶ ἂν ἤθελον νὰ σταθοῦν ἐκεῖ, δὲν θὰ ἀντεῖχον μέχρι τέλους καὶ θὰ ἠναγκάζοντο πάλιν νὰ ὑποχωρήσουν. Ἄλλ' οἱ «Γάϊμς» ὑπελόγιζον κακῶς τὰς σκέψεις τῶν Τούρκων. Οὗτοι εἶχον ἤδη λάβει τὴν ἀπόφασιν ὄχι μόνον ἐκεῖ νὰ μὴ ἀμυνθῶσιν, ἀλλὰ καὶ νὰ τραπῶσι πολὺ ἀπωτέρω, πρὸς τὰ κέντρα τῆς ἀμύνης των, τὴν Θεσσαλονικίην, ὡς θὰ ἴδωμεν, καὶ τὸ Μοναστήριον.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰς λεπτομερείας τῆς μάχης ταύτης, ληφθεῖσας ἀπὸ ἡμερολόγιον καὶ ἐντυπώσεις αὐτοπτῶν μαρτύρων. Ἴδου πῶς περιγράφει εἰς ἕξ αὐτῶν τὰ κατὰ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου :

«... Ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ στενὰ βουνὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἀντηχεῖ σήμερον τὸ τηλεβόλον. Ἡ μάχη ἤρχισεν ἀπὸ τὸ πρωῖ· ἔχει ἤδη βραδυάσει καὶ ἐξακολουθεῖ. Οἱ Τούρκοι κατέχουν τὰ ὕψη τῶν στενῶν, ἐνῶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐκδιώξῃ διὰ νὰ βαδίσῃ ἐλεύθερος πρὸς τὰ Σέρβια. Ἡ δεξιὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων μὴ κατορθώσασα ν' ἀντιστῆ ἐπὶ πλεόν ἀρχίζει νὰ ὑποχωρῆ. Ἐπιμένει τὸ ἀριστερὸν κέρασ τῶν Τούρκων. Σφοδρὰ πάλῃ διεξάγεται μεταξύ ἰδικοῦ μας καὶ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ κλιτύες τοῦ βουνοῦ, ἐπὶ τῶν

ὁποίων εὐρίσκεται χωμένον τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν, ἔχουν καλυφθῆ ἀπὸ τὸν καπνὸν ποῦ σηκώνουν ὅταν πίπτουν τὰ βλήματα τῶν Ἑλληνικῶν τηλεβόλων. Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἤναγκάσθη νὰ σιγήσῃ ἐπανειλημμένως καὶ νὰ ἀλλάξῃ θέσιν. Προχωρεῖ διαρκῶς πρὸς τὰ ἐπάνω, ἐνῶ ἀκαταπαύστως καταδιώκεται ὑπὸ τοῦ ἰδιοῦ μας πυροβολικοῦ.

»Τὸ θέαμα τῆς μάχης εἶνε μεγαλοπρεπέστατον. Ὀλόκληρος ὁ κάμπος εἶνε πλημμυρισμένος ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ συντάγματα, ἐξαιρουθητικῶς προχωροῦντα, ἐνῶ τὰ ἀπέναντι βουνὰ φεγγαβολοῦν ἀπὸ τὰς λάμψεις τῶν κανονιῶν. Πίσω ἀπὸ τὸν στρατὸν καὶ ἐπάνω εἰς ἓνα ὑψηλὸν λόφον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον φαίνεται πανοραμτικῶς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, εὐρίσκεται ὁ Διάδοχος, ὁ Γενικὸς Ἐπιτελάρχης Δαγγλῆς καὶ ὀλόκληρον τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖον. Ἀγγελιαφόροι ἵππεις ἔρχονται καὶ φεύγουν κομίζοντες εἰδήσεις ἢ μεταδίδοντες διαταγὰς. Τὸ ποδηλάτον ἐδῶ εἶνε ἀχρηστον. Οἱ ποδηλάται ἀγγελιαφόροι ἀναπαύονται. Εὐρισκόμεθα εἰς ἓν ἀνώμαλον ὀροπέδιον, τὸ ὁποῖον μόνον ὁ ἵππος ἔμπορεῖ νὰ διασχίσῃ. Ὁ ἀμυξιτὸς δρόμος, ὁ ὁποῖος ὀδηγεῖ ἀπὸ Ἐλασσῶνος εἰς Σέρβια καὶ ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται εἰς τὸ μέσον τοῦ πεδίου τῆς μάχης, εἶνε ἀνεπίδεκτος καὶ αὐτὸς τῆς χρήσεως ποδηλάτου. Τὰ αὐτοκίνητα ἔχουν σταματήσῃ εἰς τὸ σημεῖον τοῦ δρόμου, ἀριστερὰ τοῦ ὁποίου ὑψοῦται ὁ λόφος, μὲ τὸν Διάδοχον καὶ τὸ Ἐπιτελεῖον εἰς τὴν κορυφὴν. Ὀλίγον πρὸς τὰ ὀπίσω εἶνε ἐγκατεστημένον τὸ χειρουργεῖον δεχόμενον τοὺς μεταφερομένους τραυματίας. Ἐνας στρατιώτης κτυπημένος εἰς τὸ στέρνον, ἀποθνήσκει τὴν ὥραν ποῦ ὁ ἰατρὸς ἐξετάζει τὴν πληγὴν του. Ἡ ψυχὴ του βγαίνει, καθ' ἣν στιγμὴν τὰ χεῖλη του ψιθυρίζουν: «Μάννα μου»!

»Ἡ μάχῃ διεξάγεται μὲ ἀσύνηθες πείσμα. Τὸ ὄχυρόν τῶν στενῶν δίδει εἰς τοὺς Τούρκους θάρρος καὶ ἀντοχὴν. Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ Πειραιεῖς τοῦ ἰου πεζικοῦ συντάγματος ἐπιτίθενται λυσσαλέως. Ἐν τῷ μεταξὺ καταρθάνουν διηνεκῶς ἐφεδρικὰ σώματα. Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἔρχεται νὰ λάβῃ μέρος ἡ ἕκτη Μεραρχία μὲ μέραρχον τὸν συνταγματάρχην τοῦ ἵππικοῦ Κομνηνὸν Μηλιώτην.

»Ἡ ἐπιμονὴ τῶν Τούρκων ἐξηγεῖται ἐκ τῆς ἀπεριγράπτου ὄχυρότητος τῆς θέσεως καὶ ἐκ τῆς ἰδέας ὅτι ἡ διάβασις τῶν στενῶν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ δὲν ἐπιτρέπει πλέον ἄλλῃν ἀντίστασιν ἐν-

τεῦθεν τοῦ Σόροβιτς. Ἡ σημερινή μάχη διεξάγεται ἀκριβῶς εἰς τὸ σημεῖον, τὸ ὁποῖον χωρίζει τὸν καζᾶν Ἐλασσῶνος ἀπὸ τὸν καζᾶν Σερβίων. Ἡ ἐκδίασις τῶν στενῶν σημαίνει εἰσβολήν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ βιλαέτιον τοῦ Μοναστηρίου. Ἡ διάβασις τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου εἶνε τετράωρος.

» Ἀρχίζου» μὲ τὴν ἐκατέρωθεν βουνοσειρᾶν ὕψους πεντακοσίων ἐβδομηντα μέτρων, μετὰ δρόμον ἡμισεῖας ὥρας λαμβάνουν ὕψος ἑπτακοσίων ἐξήντα μέτρων, προχωροῦν πρὸς ὕψος ἔννεακοσίων πέντε μέτρων καὶ λήγουν εἰς κορυφήν ἔννεακοσίων εἴκοσι μέτρων. Κατόπιν ἀρχίζει ἡ κατωφέρεια, ἡ ὁποία φέρει πρὸς τὰ Σέρβια. Ὁ δρόμος αὐτός, ὁ ὁποῖος ἀρχίζει ἀπὸ τὸ ὀπισθεν στόμιον καὶ φθάνει εἰς τὰ Σέρβια, μόλις εἶνε δίωρος. Ἀπὸ τὰ Σέρβια ἕως τὸν ποταμὸν Ἀλιάκμονα ἡ ἀπόστασις εἶνε ἐπίσης δίωρος. Τὰ χαμηλὰ βουνὰ καὶ οἱ κάμποι ὀδηγοῦν πλέον ἐλευθέρως εἰς τὴν Κοζάνην καὶ τὸ Σόροβιτς.

» Τὰ μεσάνυχτα, κατόπιν ἀλλεπαλλήλων ἐφόδων, ὁ ἐχθρὸς ἀρχίζει συνολικὴν ὑποχώρησιν. Σπεύδει νὰ ἐξέλθῃ γρήγορα ἀπὸ τὰ στενά, φοβούμενος κατάληψιν τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ περικύκλωσιν. Ὁ δρόμος, ἀπὸ τὸν ὁποῖον φεύγει, εἶνε γεμάτος ἀπὸ πολεμεφόδια. Δὲν ἔχει προφθάσει νὰ τὰ πάρῃ μαζί του. Ἐνας αἰχμάλωτος Τούρκος, τὸν ὁποῖον φέρουν αὐτὴν τὴν στιγμὴν, μὲ διαβεβαίωσιν ὅτι οἱ συνάδελφοί του δὲν σκέπτονται πλέον νὰ σταματήσουν πουθενά...»

Ἦδη εἰς τοὺς Τούρκους μετὰ τὴν ἀπώλειαν τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου δὲν ἔμενον ἄλλαι θέσεις ὄχυραι παρὰ αἱ θέσεις τῶν στενῶν τῆς Σιδηρᾶς Πόρτας.

Ἄλλ' ἦτο βέβαιον, ὅτι καὶ τὰ στενά ταῦτα θὰ ἐγκατελείμπανον οἱ Τούρκοι, διότι εἶχον χάσει πλέον τὸ ἠθικόν των ἀποσυρόμενοι πρὸς τὰ Σέρβια καὶ ἐκεῖθεν εἰς Μοναστήριον.

Ὁ στρατός μας προχώρει συνεπῶς καταδιώκων τοὺς Τούρκους κατὰ πόδας, ὑπελογίζετο δὲ ὅτι τὴν ἐπιούσαν θὰ ἐφθάνεν εἰς τὰ στενά τῆς Πόρτας, τὰ ὁποῖα καὶ θὰ προσέβαλλεν ἀμέσως. Ἐὰν οἱ Τούρκοι εἶχον ἀνασυνταχθῆ ἐκεῖ, τότε θὰ ἐδίδοτο μάχη. Ἐὰν ὅμως εἶχον ἀποσυρθῆ, διότι ἡ ἄτακτος ὑποχώρησις καὶ ἡ καταδίωξις των δὲν θὰ τοῖς ἐπέτρεπε νὰ συνταχθοῦν ὡς ἔδει, τότε καὶ τὰ στενά τῆς Πόρτας θὰ περιήρχοντο εὐκόλως εἰς χεῖράς μας.

Ἀπὸ δὲ τὸ χάνι Χατζηγώγου ἔβου, ὡς εἶδομεν, εἶχεν εὐθὺς μετὰ

τὴν τροπὴν τῶν Τούρκων ἐγκαθιδρυθῆ τὸ Στραταρχεῖον τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, ἔχομεν νὰ περνεῖρωμεν τὰς ἀκολούθους ἐντυπώσεις αὐτόπτου μάρτυρος :

»Στριμωγμένοι εἰς μίαν γωνίαν ἀνάμεσα ἀπὸ τραυματίας ποῦ βογγοῦν, γράφω μὲ ἱλιγγιώδη ταχύτητα διὰ νὰ προφθάσω ἕνα πωλητὴν καραμελῶν, ὁ ὁποῖος μὲ διεβεβαίωσεν ἔτι, κατόπιν γενναίας ἀμοιβῆς, δέχεται νὰ ρίψῃ τὴν παροῦσαν ἀνταπόκρισιν εἰς τὸ ταχυδρομεῖον Λαρίσης.

»Τὸ Χάνι Χατζηγώγου εὐρίσκεται πρὸ τοῦ Σαρανταπόρου, ἔλαβε χώραν ἢ μάχη. Ὑπάρχουν δύο παληόσπιτα, γεμάτα αὐτὴν τὴν ὥραν ἀπὸ τραυματίας καὶ ἕνας μεγάλος ἀχυρῶν, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον εἶνε ἀραδιασμένα φορεῖα μὲ τραυματίας. Οἱ ἐλαφρῶς τραυματισμένοι ἀποστέλλονται εἰς τὴν Ἐλασσῶνα μὲ μουλάρια, οἱ σοβαρώτερον μὲ κάρρα καὶ σοῦστες καὶ οἱ ἀκόμη σοβαρώτερον μὲ τὰ αὐτοκίνητα, τὰ ὁποῖα—πρέπει νὰ σημειωθῆ—εἶνε εὐλίγιστα, μολονότι ἔμποροῦν νὰ προσφέρουν τὰς θαυμασιωτέρας τῶν ὑπηρεσιῶν.

»Ἡ ὁδὸς ἀπὸ Ἐλασσῶνος εἰς Χάνι Χατζηγώγου καὶ Σαραντάπορον εἶνε μὲν ἀμαχητή, ἀλλὰ δύσδατος, λόγῳ τῶν πολλῶν ἀνωφερειῶν καὶ κατωφερειῶν τῆς. Τὰ ἀμάξια, τὰ κάρρα καὶ ἡ σοῦστες τὴν διέρχονται μὲ πολὺ μεγάλην δυσκολίαν. Ἀσυγκίνητα μένουσιν τὰ αὐτοκίνητα, τὰ ὁποῖα μεταφέρουν χίλια-δύο πράγματα, χωρὶς νὰ ἐξαναγκασθοῦν εἰς καμμίαν σχέσιν ἐξ αἰτίας τοῦ ἐδάφους. Ἡ μεταφορὰ τῶν τραυματιῶν μὲ τὰ αὐτοκίνητα εἶνε ἢ καλλιτέρα ἀπὸ ὄλας. Οἱ τραυματῖαι, ἐξηπλωμένοι εἰς τὰς θέσεις των, ὑφίστανται ἀνεπαίσθητους κλονισμούς, δὲν κρυώνουν εἰς τὸν δρόμον καὶ φθάνουν γρήγορα εἰς τὰ νοσοκομεῖα. Ἐὰν ὑπῆρχον χίλια αὐτοκίνητα, πάντα τὰ μεταγωγικὰ μέσα θὰ ἐτίθεντο εἰς ἀχρησίαν.

»Εἶνε ἀπερίγραπτος ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ τῶν τραυματιῶν ἀκόμη. Κανεὶς δὲν παρεπονέθη, κανεὶς δὲν παραπονεῖται. Ὅσοις τραυματίας συνήντησα εἰς τὸν δρόμον, μεταβαίνοντας εἰς Ἐλασσῶνα, ἦσαν γελαστοί. Πολλοὶ ἐτραγουδοῦσαν. Μὲ τὸ χέρι τσακισμένο ἀπὸ τὴν βόμβαν καὶ κρεμασμένο εἰς τὸν ἐπίδεσμον ἀπὸ τὸν λαϊμόν, ἕνας ἐβροντοφωνοῦσε τὸ «Ἄμάν, Μαρίκα». Ἐρωτῶ ἕνα, τοῦ ὁποῖου ὀλόκληρον τὴν δεξιὰν παλάμην εἶχεν ἀφαιρέσει ἀπὸ τὸν καρπὸν ἕνα τεμάχιον βόμβας :

Ἡ ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΤΗΣ ΚΟΖΑΝΗΣ
ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Ἰππιζιοῦ

»—Ποῦ πηγαίνεις ;

»—Στὴν Ἐλασσόνα, μοῦ ἀπαντᾷ καὶ συμπληρῶν τὴν ἀπάντη-
σίν του :

»—Μᾶς ἐκούλαναν τὰ παληόσκυλα, ἀλλὰ κ' ἔμεῖς τὰ κάναμε
καὶ τρέχουν ἀκόμη.

»Χθὲς τὸ βράδυ ἔ Διάδοχος, ἀκλουθούμενος ἀπὸ τὸν πρίγκιπα
Νικόλαον, ἐπεσκέφθη πάντας τοὺς τραυματίας, οἱ ὅποιοι εὕρισκοντο

εἰς τὸ Χάνι τοῦ Χατζηγιώγου. Τοὺς ἐχάτιδευσεν ἕλους ἕνα-ἕνα καὶ τοὺς συνεχάρη.

«—Μπράβο σου! ἔλεγεν εἰς τὸν καθένα. Τὸν ἐφάγαμε πιά τὸν Τούρκο!

Οἱ τραυματαῖα ἀπήντων εὐχαριστημένοι Ἐνθουσιώδεις λέξεις, ἐξήρχοντο ἀκόμη καὶ ἀπὸ τὰ χεῖλη ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγον θὰ ἐκλείον διὰ παντός τὰ μάτια...»

*Ἄλλος αὐτόπτης, ὁμιλῶν περὶ τῆς μάχης ταύτης καὶ τῆς ἀμέσως κατόπιν ἐγκαταλείψεως τοῦ ἐχθροῦ, μᾶς παρέχει τὰς ἐπομένους πληροφορίας:

«... Κάποιος Γερμανὸς ἀξιωματικὸς ἐχαρκτήρισε τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου ἀπόρθητα. Ἐκεῖνος ποῦ ἐργεταὶ ἀπὸ τὴν Ἐλασσῶνα εἰς τὰ Σέρβια, ὅσονδήποτε καὶ ἂν εἶνε ξένος πρὸς τὴν στρατηγικὴν. σχηματίζει τὴν ἰδίαν γνώμην. Εἶνε ἀδύνατος ἢ περιγραφικὴ ἀπεικόνισις τῶν ὑψηλοτάτων βουνῶν, ἀνάμεσα ἀπὸ τὰ ὅποια εἶνε ὑποχρεωμένος νὰ περάσῃ ὁ μεταβαίνων εἰς Σέρβια. Ὑψηλαὶ κορυφαὶ ἀπὸ τὸ ἕν μέρος, βράχοι ἀπότομοι ἀπὸ τὸ ἄλλο, χαράδρες καὶ βάθι, ἄλλε-πάλληλα, τὰ ἑποῖα συμπληρῶνουν τὴν ἀγριότητα τοῦ μέρους. Μόνον ὁ διερχόμενος τὰ στενὰ τῆς Πόρτας ἤμπορεῖ νὰ κατανοήσῃ τὴν σημασίαν τῆς προηγουμένης μας νίκης, ἢ ὅποια θὰ ἀποτελέσῃ ἕνα ἐκ τῶν λαμπροτέρων σημείων τῆς νεωτέρας πολεμικῆς μας ἱστορίας.

«Ἡ δίοδος τῶν στενῶν αὐτῶν εἶνε ἀκόμη πλημμυρισμένη ἀπὸ ἐγκαταλελειμμένα τρόφιμα, ἀπὸ κενὰ φυσιγγία, ἀπὸ φυσιγγία πλήρη, ἐγκαταλελειμμένα καὶ αὐτὰ, ἀπὸ κίλκας ὀδῶν ποῦ ἐξετέλεσαν τὸν προορισμὸν των· ἀπὸ ὀδῶν τὰς ὅποιας οἱ Τούρκοι δὲν ἐπρόφθασαν νὰ πάρουν μαζί των· ἀπὸ βλητοφόρα ὀχήματα· ἀπὸ σωροὺς πτωμάτων τὰ ὅποια ἐξακολουθοῦν ἀκόμη θαπτόμενα· καὶ ὅταν πλησιάζωμεν πλεον πρὸς τὰ Σέρβια, ἀπὸ πυροβόλα πεταμένα εἰς τὸν δρόμον, εἶκοσι δύο τὸν ἀριθμὸν. Οἱ ἐχθροὶ φεύγοντες δὲν ἐπρόφθασαν νὰ τὰ πάρουν μαζί των· θὰ ἠσθάνθησαν δὲ διὰ τοῦτο βαθυτάτην λύπην, διότι ὅλα τὰ πυροβόλα εἶνε νεωτάτου συστήματος Κρούπ, δυνάμενα νὰ προσθέσουν μαζί μετὰ τὰ αἰχμλωτισθέντα κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος ἑπτὰ θαυμασίας πυροβολαρχίας εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

«Δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τῶν στενῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια διερχόμεθα, δὲν λείπουν οὔτε τὰ ἐξηπλωμένα φονευμένα ἄλογα, λεηλατούμενα ἀπὸ τὰ

ἀπειροπληθῆ κοράκια, οὔτε οἱ ἐγκαταλελειμμένοι γυλιοὶ καὶ τὰ ὅπλα καὶ τὰ σακκίδια τῶν φονευμένων, μέσα εἰς ἓν τῶν ὁπίων εὗρισκω τυρὶ καὶ κουραμάναν, χρησιμοποιοῦντο ἀμέσως λόγῳ τῆς ραγδαίως ἐπελθούσης πείνας.

»Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῶν μερῶν ἀπὸ τὰ ὁποῖα διηρχόμεθα κατὰ ἓν εἶνε ἀσυγχώρητοι: ὅτι κλείουν τὰ μαγαζάκια τῶν ἀπὸ φόβον καὶ δημιουργεῖται τοιοῦτοτρόπως μία κατάσταση, ἣ ὁποῖα ἀσφαλῶς δὲν θὰ διαφέρῃ ἐκείνης πού κατέστρεψεν ἄλλοτε ἑλοκλήρους στρατιάς.

»Εὐτυχῶς ἡ ἐπιμελητεία δὲν ὑπελόγησε διόλου τὰ μέσα, ἐπὶ τῶν ὁπίων ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ βασισθῆ ἀπὸ τῆς στιγμῆς πού ὁ στρατὸς θὰ εἰσῆρχετο εἰς πόλεις καὶ χωρία ἑλληνικά. Ἐστηρίχθη ἐπὶ τῶν τακτικῶν καὶ ἀσφαλῶν μέσων, τὰ ὁποῖα δύνανται νὰ παράσχῃ ἡ ἐλευθέρα γῆ καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν παρατηρήθησαν ἐλλείψεις εἰς τὰς τροφάς. Ὅλα δὲ τὰ σώματα εἶνε γοητευμένα ἀπὸ τὴν θαυμασίαν διεξαγωγὴν τῆς σχετικῆς ὑπηρεσίας τῆς ἐπιμελητείας καὶ ἤκουσα στρατιώτας νὰ βεβαιοῦν ὅτι οὐδέποτε ἠλπίζον νὰ εὗρουν τοιαύτην ἀφθονίαν καὶ ποικιλίαν τροφῆς. Βεβαίως συνέδρησαν καὶ μερικά ἀνωμαλίας. Ἀλλὰ εἶνε δυνατόν νὰ προετοιμάζεται τροφή δι' ἑκατὸν χιλιάδας ἀνθρώπους, χωρὶς νὰ μὴ παρουσιασθοῦν καὶ μερικά ἀπρόοπτα, ὅσον ἐνερρωδῶς καὶ ἂν ὑποθεθῆ ὅτι ἐργάζεται μία ἐπιμελητεία; Εἰς μίαν οἰκογένειαν, ἀποτελουμένην ἀπὸ τέσσαρα μόνον ἄτομα, περιπλέκονται πολὺ συχνὰ τὰ τῆς προετοιμασίας τῶν τροφῶν. Ὅχι ἔταν πρόκειται περὶ οἰκογενείας ἀπὸ ἑκατὸν χιλιάδας ἄτομα μόνον εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Ἐπειτα αἱ παρατηρηθεῖσαι ἀνωμαλίας εἶνε ἐλάχισται καὶ ἀνεπαίσθητοι, προήλθον δὲ κυρίως ἐκ τῆς ταχείας προελάσεως τῶν στρατευμάτων μας. Οὐδέποτε στρατὸς ἐπροχώρησε μὲ τόσῃν ταχύτητά, ὥστε νὰ μὴ εἶνε δυνατόν νὰ τὸν προφθάνουν τὰ μεταγωγικά. Ὁ Ἕλληνικὸς στρατὸς μαχόμενος καὶ κερδίζων νίκας, εἰσελαύνων ἀπὸ ἐπαρχίας εἰς ἐπαρχίαν, παρουσίασε καὶ τὸ θάυμα τοῦτο. Τὰ συντάγματα διαρκῶς προχωροῦν: οἱ στρατιῶταί μας δὲν ἐγνώρισαν ἀκόμη ὑπερτροφικὴν ἀνάπαυσιν. Δίωρος καταυλισμός, συσσίτιον ἀφθονον καὶ συνέχεια καταδιώξεως. Παρ' ἑλὴν δὲ τὴν κούρασιν, ἐπικρατεῖ ἓνας ἐνθουσιασμός, τὸν ὁποῖον κανεὶς δὲν ἤμπορεῖ οὔτε νὰ φαντασθῆ, οὔτε νὰ περιγράψῃ.

»Ἄλλ' ἐκεῖνοι κυρίως, οἱ ὁποῖοι ἀπήλαυσαν τὴν εὐχάριστον κό-

πωσιν, εἶνε οἱ εὐζωνοί. Ὑποχρεωμένοι νὰ προφυλάσσουν τὰ πλευρὰ τοῦ πεζικοῦ, εἶνε ἠναγκασμένοι νὰ περνοῦν ἀπὸ βουνοκορυφὴν εἰς βουνοκορυφὴν, χωρὶς νὰ σταματοῦν πουθενά. Τὸ 2ον εὐζωνικὸν τάγμα κατώρθωσεν ἐντὸς εἰκοσιτετραώρου νὰ ἐκτελέσῃ πορείαν εἰκοσι δύο ὁλοκλήρων ὥρων. Τὸ πρᾶγμα καταντᾷ ἡρωϊκὸν καὶ εἶνε πράγματι ἥρωες οἱ ἄνθρωποι αὐτοί, οἱ ὅποιοι ἔπειτα ἀπὸ τόσον δρόμον—δρόμον τροχάδην—ἐπολέμησαν μὲ ἀγριότητα σκύλου εἰς τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου. Φαντασθῆτε ὅτι ἐπροχώρησαν μ' ἐφ' ἔπλου λόγχην μέχρι τῶν τουρκικῶν προχωμάτων καὶ ὅτι εὐρέθησαν μέσα σ' αὐτὰ στρατιῶται Τοῦρκοι καὶ Ἕλληνες ἀγκαλιασμένοι καὶ ἀλλήλοσφαγμένοι. Ἐμάχοντο δὲ οἱ Τοῦρκοι μὲ ὄλην τὴν ἄνεσιν, ἐνδειξίῃ τῆς ὁποίας ἀποτελεῖ ἡ εὕρεσις μέσα εἰς τὰ προχώματα φιαλῶν κονιάκ, ἀφθόνου ὕδατος, γαλετῶν καὶ τηγανισμένων πηττῶν βουτηγμένων μέσα εἰς τὸ μέλι. Εἰς τὴν ἐξοδὸν τῶν στενῶν συνήντησα ἓνα σωρὸν σκοτωμένων, οἱ ὅποιοι εἶχον σκεπάσει ἓνα ὁλόκληρον χωράφι. Αὐτοὶ ἐφονεύθησαν ὅλοι ἀπὸ τὰ μυδραλλιοβόλα ἐνὸς συντάγματος ὑπὸ τὸν κ. Γεννάδιον τῆς 4ης Μεραρχίας, ἡ ὁποία εἶχε κατορθώσει νὰ καταλάβῃ ἐγκαίρως τὰ νῶτά των. Ἦσαν ἐξηπλωμένοι ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλον, παρουσιάζοντες εἰκόνα σφαγμένων ἀρνίων. Ἐνας λόχος τοῦ μηχανικοῦ ἠσχολεῖτο μὲ τὸ θάψιμόν των, τὸ ὅποιον, λόγῳ τῆς υπερβολικῆς πληθύος, ἀσφαλῶς θὰ ἐξακολούθῃ ἀκόμη.

»Εἰς τὰ Σέρβια ὁ κόσμος πανηγυρίζει, εἰς αὐτὸ δὲ ἀποδίδω καὶ τὸ κλείσιμον τῶν καταστημάτων του. Ἀπὸ τοὺς ἐδῶ Ἕλληνας δὲν ἐφυγε κανεὶς, ὅπως ἐγένεν εἰς τὴν Ἑλασσῶνα...»

Καὶ τώρα, ἔχουν τὸν λόγον οἱ ξένοι.

Ὁ πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐσθινοῦ Ταχυδρόμου», γνωστός μας ἤδη, διὰ τῶν ὀλίγων τούτων χαρακτηριστικῶν φράσεων ἐξηγεῖ τὴν ἀναίμακτον ἐκκένωσιν τῶν Σερβίων :

«Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα μετὰ τὴν ἠττάν των εἰς τὸ Σαραντάπορον ὑπεχώρησαν ἀτάκτως πρὸς τὰ Σέρβια, ἅτινα εἶνε κωμόπολις ἔχουσα 5,000 κατοίκους.

»Ἐπειδὴ τὰ Σέρβια ἦσαν ἐντελῶς ἀνοχύρωτα καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐστεροῦντο τὴν φορὰν ταύτην πυροβολικοῦ, κατέστη ἀδύνατον εἰς αὐτοὺς νὰ μείνωσιν εἰς τὸ μέρος αὐτὸ καὶ κατὰ συνέπειαν ἡ κωμόπολις κατε-

λήφθη ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἀνευ ἀντιστάσεως. Τὰ Σέρβια εὐρέθησαν ὄχι μόνον ἐκκενωμένα ἀπὸ τοὺς Τούρκους στρατιώτας, ἀλλ' ὡσαύτως καὶ ὑπὸ τοῦ ἀστικοῦ τουρκικοῦ πληθυσμοῦ.

Ἐπὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν 10)23 Ὀκτωβρίου, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀνεχώρησε διὰ τὴν Κοζάνην πρὸς καταδίωξιν τῶν φευγόντων Τούρκων. Ἡ προέλασις τῶν διηυκολύνθη πολὺ ὑπὸ τοῦ γεγονότος, καθ' ὃ ὁ ἐχθρὸς ἐν τῇ ἐσπευσμένῃ φυγῇ του ἀφῆκεν ἀθικτον τὴν θυμασίαν σιδηρὰν γέφυραν τοῦ Ἀλιόκμονος ποταμοῦ εὐρισκομένην εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου μιλίων ἀπὸ τὰ Σέρβια...

Ὁ δικαιοθέτος καὶ περιγραφικώτερος τῶν στρατιωτικῶν κριτικῶν τῶν Ἀγγλικῶν ἐφημερίδων κατὰ τὸν σύγχρονον πόλεμον εἶνε βεβαίως ὁ ἀντισυνταγματάρχης Μώρις Γκράντ, ὁ ὁποῖος ἔγραφε καὶ πάλιν εἰς τὸ «Νταίλυ-Μαίηλ» ὑπὸ ψευδώνυμον. Ἐπὶ ἔγραφε καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τῆς Νοτίου Ἀφρικῆς.

Εἰς ἐν τῶν τελευταίων του ἄρθρων ὁ ἀντισυνταγματάρχης, ἐξαίρων τὰς ἐπιτελεσθείσας τελευταῖον προόδους ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. ἔλεγεν ὅτι οὐδεὶς οὗτος ἐναντίον τοῦ Μοναστηρίου ἢ τῆς Θεσσαλονίκης.

«Ἵπάρχουν δὲ ἐνδείξεις», προσέθετεν, «ὅτι ἡ Ἑλλὰς προτίθεται νὰ προσβάλλῃ τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν ἀπὸ ξηρᾶς, ἐνῶ ὁ στόλος τῆς θὰ ἐπιβλέπῃ ἀπὸ τῆς Λήμνου μὴ τυχὸν ἐμφανισθῇ κώλυμά τι ἐκ τῆς θαλάσσης.

Καὶ θὰ εἶνε ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης σημαντικὴ βοήθεια εἰς τὸν κοινὸν ἀγῶνα. Εἶνε ὁ λιμὴν τῆς διὰ τὴν Τουρκίαν ἔτι τὸ Πόρτσμουθ διὰ τὴν Ἀγγλίαν. Ἐπίσης δὲ τὸ κέντρον καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς Μακεδονίας. Δὲν εἶνε μάλιστα ἀπίθανον καὶ οἱ Σέρβοι, μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν Σκοπίων, νὰ σπεύσουν πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν ἢ τὰς Σέρρας ὅπως συμπράξουν μετὰ τῶν Ἑλλήνων...

Ἐπίσης ὁ ἀκράτητος Ροσφόρ, ὁ χωρὶς φόβον καὶ χωρὶς ψόγον Βαγιάρδος τῆς Γαλλικῆς δημοσιογραφίας, ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν «Πατριδα» τῶν Παρισίων ὀρητικώτατον ἄρθρον, ὑπὸ τὸν εἰρωνικώτατον τίτλον «Τὸ περὶ τῆς Ἀρκουδάς». Τὸ ἐν λόγῳ ἄρθρον ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Αὐτοὶ οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι αὐτοί, αὐτοὶ οἱ Ἕλληνες καὶ αὐτοὶ οἱ Μαυροβούνιοι δὲν εἶνε εὐγενεῖς ἄνθρωποι. Δὲν φοβοῦνται ἔτι θὰ

δυσαρεστήσουν τὸν καλὸν Γουλιέλμον τὸν Β', τσακίζοντες τοὺς φίλους του Τούρκους. Οἱ σύμμαχοι ἔπρεπε νὰ δείξουν περισσοτέραν διάκρισιν εἰς ἓνα τόσον ἰσχυρὸν Αὐτοκράτορα. Ἄλλως τε ἔλα τὰ Εὐρωπαϊκὰ Κράτη, συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Γαλλίας, ἔχουν τὸ μέρος των εἰς τὸ τρομερὸν σάρωμα τῆς Τουρκίας. "Οἱ οἱ διπλωμάται, πονηραὶ μαϊμούδες οἱ περισσότεροι, προέλεγαν τὴν τρομερὰν καταστροφὴν τῶν Βαλκανικῶν στρατῶν. Οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Βούλγαροι νὰ τολμήσουν νὰ μετρηθοῦν μὲ τὸν Τουρκικὸν κολοσσόν! Οὔτε ἰδέα! Ἡ ἀναπόφευκτος καταστροφή των ἦτο ζήτημα ἡμερῶν, ὥρων μάλιστα.

» Ὁ γελοιογράφος Ἄβελ Φαίμπρ, ἄνθρωπος μὲ ἔκτακτον τάλαντον, ἐδημοσίευσεν πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν μίαν γελοιογραφίαν παριστάνουσαν ἓνα γέροντα Τούρκον, ὁ ὅποιος προσέφερεν ἓνα δέρμα προβάτου εἰς δύο ἀγοραστάς. Ὁ ἓνας ἐκ τῶν δύο ἀγοραστῶν ἔλεγε :

» Νὰ ἔνας γέρω παλληκαρᾶς ποὺ θὰ πουλήσῃ ἀκριβὰ τὸ πετσί του». Αὐτὸ τὸ πετσί τοῦ προβάτου ἦτο πετσί ἀρκουδάς, τὸ ὅποιον αἱ Κυβερνήσεις τῆς Εὐρώπης ἔσπευσαν νὰ πωλήσουν.

» Καὶ τώρα ποὺ βεβαιώνονται ἔτι δὲν εἶχον προῖδει τίποτε, τὰ ἔχουν χαμένα. Τὸ ἴδιον εἶχε συμβῆ καὶ εἰς τὸν Ρωσοῖαπωνικὸν πόλεμον. Οἱ μικροκαμωμένοι Ἰάπωνες θὰ διεσχορπίζοντο εἰς τὴν πρώτην συνάντησιν ἐν τούτοις ἔλαι αὐταὶ αἱ προβλέψεις δὲν ἠμποδίσαν τοὺς Ἰάπωνας νὰ θριαμβεύσουν σχεδὸν χωρὶς ἀγῶνα κατὰ τῆς Μεγάλης Ρωσίας.

» Ὅλα δὲ αὐτὰ διότι ὁ πατριωτισμὸς εἶνε στοιχεῖον, τὸ ὅποιον ἡ διπλωματία, χωρὶς καρδίαν καὶ χωρὶς ὀξύδερκειαν, εἶνε ἀνίκανος νὰ ὑπολογίσῃ. Ἐνας στρατιώτης πολεμῶν διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς πατρίδος του ἀξίζει διὰ δύο καὶ ἴσως διὰ τέσσαρας. Ἐγὼ τοῦλάχιστον δὲν ἀμφέβαλλα ποτὲ περὶ τῆς τελικῆς νίκης τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, στενωῶς συνδεδεμένων πρὸς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Συχνάζων δλόκληρον σχεδὸν τὴν Ἑλληνικὴν παροικίαν, ἐγνώρισα πολλοὺς Ἕλληνας, καὶ ἠδυνήθην νὰ βεβαιωθῶ ὅτι ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς πατρίδος των εἶνε τὸ μοναδικόν των ὄνειρον. Αἱ ἀναμνήσεις τῶν πολέμων των, κάποτε ἀτυχῶν, ἀλλὰ πάντοτε ἐνδόξων, τοὺς ἤρχοντο ἀθρόοι. Ἦτο φανερόν ἔτι δὲν ἐπερίμεναν παρὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἀνταποδόσεως.

» Ἀφοῦ λοιπὸν μόνοι των οἱ Ἕλληνες δὲν ἐφοβοῦντο νὰ ριφθοῦν κατὰ τῆς Τουρκίας διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς καταδιωκομένους καὶ

σφραζομένους ἀδελφούς των, ἦτο βέβαιον διὰ κάθε ἄνθρωπον μὲ τὸν κοινὸν νοῦν, ὅτι ἡ ἔνωσις Σέρβων, Μαυροβουνίων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων θὰ ὑπερίσχυε τῆς Τουρκικῆς ἀγριότητος. Ἡ τύφλωσις ὅμως τῆς διπλωματίας εἶνε ἀπολύτως ἀνίκατος. Ὅλοι αὐτοὶ οἱ γραφειοκράται δὲν ξέρουν παρὰ νὰ συντάσσουν πρωτόκολλα, τὰ ὁποῖα νομίζουν ἀκατανίκητα καὶ τὰ ὁποῖα Ἕλληνες, Σέρβοι καὶ Βούλγαροι κοροϊδεύουν μὲ τὰ τουφέκια των.

Ἐώρα οἱ γραφειοκράται δὲν καταρθώνουν νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὴν ἐκπληξίν των διὰ τὴν νίκην τῶν συμμάχων. Οἱ τελευταῖοι αὐτοὶ ἔπρεπε νὰ τοὺς εἰδοποιήσουν ὅτι ἦσαν ἔτοιμοι καὶ ὄχι νὰ γελάσουν τὴν Εὐρώπῃν διὰ τὰς δυνάμεις των! Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὰ Εὐρωπαϊκὰ Κράτη θὰ ἐγλύτωναν ἀπὸ τὸ γελοῖον τοῦ νὰ πωλήσουν προκαταβολικῶς τὸ πεσεὶ τῆς ἀρκούδας, τὸ ὅποιον ἔπειτα θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ παραδώσουν.»

ΟΙ ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΟΙ ΕΡΑΝΟΙ

Κλείοντες τὸ κεφάλαιον τοῦτο, συνεχίζομεν ἤδη τὴν σχετικὴν καταγραφὴν τῶν μέχρι τῆς 10ης Ὀκτωβρίου νέων ἐράνων ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κράτους καὶ τοῦ Στρατοῦ, κατὰ τὴν ἰδίαν καὶ πρότερον τάξιν. Δηλαδή:

Διὰ τὰ νοσοκομειακὰ τραῖνα τῆς Πριγκηπίσης Ἑλένης.....	Δραχ.	5,910.—
Διὰ τὸ Πλωτὸν Νοσοκομεῖον τῆς Πριγκηπίσης Μαρίας.....	»	124,264.—
Διὰ τὴν Ἐπιτροπὴν τῆς Πατριωτικῆς Περιθάλψεως.....	»	14,820,80
Διὰ τὴν φανέλλαν τοῦ Στρατιώτου τῆς Πριγκηπίσης Ἀλίκης.....	»	7,182,55
Διὰ τὰ Νοσοκομεία Πριγκηπίσης Σοφίας.....	»	54,632.—
Διὰ τὴν Ἐνωσιν τῶν Ἑλληνίδων (ἡματιοθήκη Νοσοκομ. καὶ μάλλινα εἶδη στρατοῦ)...	»	4,977.—
Διὰ τὰς οἰκογενεῖας τῶν ἀπόρων ἐφέδρων...	»	16,679.—
Διὰ τὰ θύματα τοῦ πολέμου.....	»	1,120.—
Διὰ τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν.....	»	180,000.—
Διὰ τὰς γενικὰς ἀνάγκας τοῦ Στρατοῦ.....	»	139,813.—
Εἰς εἶδη ἀξίας ὡς ἔγγιστα.....	»	20,809.—
Ἐν ἄλφ.....	Δραχ.	570,207,35

Υ. Γ.— Ἐπιτραπήτω μοι ἐνταῦθα νὰ παρένθῃσω χαρακτηριστικὸν ἔγγραφον τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος Ἀλεξανδρείας.

Ἡ Κοινότης Ἀλεξανδρείας διὰ τοῦ προέδρου αὐτῆς Σαλβάγου ἐγνώρισε δι' ἐπιστολῆς πρὸς τὸν ἐπίτιμον πρόεδρον τῆς Κοινότητος Μπενάκην, ὅτι ἀναλαμβάνει τὴν διακτῆρησιν δι' ἐξόδων τῆς δλοκλήρου νοσοκομείου μέχρι τέλους τοῦ πολέμου. Τὸ σχετικὸν ἔγγραφον τῆς Κοινότητος Ἀλεξανδρείας, ἀπευθυνθὲν πρὸς τὸν ἐπίτιμον πρόεδρον αὐτῆς Ἐμμ. Μπενάκην, εἶχεν ὡς ἑξῆς :

» Ἀξιότιμον κ. Ἐμμ. Α. Μπενάκην,

Ἐπίτιμον πρόεδρον τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Κοινότητος

Εἰς Ἀθήνας.

» Ἀξιότιμε κύριε,

» Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναγγεῖλω ὑμῖν, ὅτι ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς ἡμετέρας Κοινότητος, θεωροῦσα καθήκον αὐτῆς τε καὶ τῶν λοιπῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων, ὅπως συμμεθέξωσι τῶν θυσιῶν, εἰς ἃς ὑποβάλλεται ἡ Πατρίς, ἀπεφάσισε, κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως, εὐθὺς ὡς ἐκηρύχθη ἡ ἐπιστρατεία, τὴν ὀργάνωσιν καὶ ἀποστολὴν εἰς Ἑλλάδα Χειρουργείου Ἐρυθροῦ Σταυροῦ μετ' εἰδικῆς ἀποστολῆς ἰατρῶν, νοσοκόμων καὶ βοηθῶν, μεθ' ὄλων τῶν ἐξαρτημάτων καὶ νοσοκομειακῶν εἰδῶν, δυναμένου νὰ προσφέρῃ φιλανθρωπικῆς ὑπηρεσίας εἰς τὰ θύματα τοῦ πολέμου.

» Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἡ ἡμετέρα Κοινότης ἀπετάθη πρὸς τὰς Ἑλληνικὰς Κοινοτήτας Αἰγύπτου, αἵτινες μετ' ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ ὑποδεχθεῖσαι τὴν πρότασιν, ἔσπευσαν νὰ συνεισφέρωσι γενναίως διὰ τὸ ἐθνικὸν τοῦτο ἔργον. Οὕτω δέ, χάρις εἰς τὴν γενναιοδωρίαν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Αἰγύπτου, ὅσον καὶ εἰς τὸν ἀκάματον ζῆλον τῶν ὀργανωτῶν τῆς ἀποστολῆς, αὕτη συνετελέσθη τάχιστα καὶ εἰς τρόπον ὥστε νὰ παρέχῃ ἡμῖν τὴν πεποίθησιν, ὅτι κατερχομένη εἰς Ἑλλάδα, θέλει ἐκπληρώσει ἀποτελεσματικῶς τὴν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως ἀνατεθεισομένην αὐτῇ ἐντολήν.

» Ἡ ἀποστολὴ αὕτη, με ἀρχίατρον τὸν κ. Σ. Καρτούλην, περιλαμβάνει 10 ἰατροὺς, τὸ πλεῖστον χειρουργοὺς, 2 φαρμακοποιούς, ἐπιμελητεῖαν πλήρη, ἐπόπτιδας ἀδελφάς, ἀδελφὰς νοσοκόμους, ἀρχινοσοκόμους ἄνδρας, νοσοκόμους βοηθοὺς καὶ καθαριστὰς ἐγχειριστηρίων, τὸ ὅλον 45 πρόσωπα, φέρει δὲ μεθ' ἑαυτῆς 100 κλῖνας μεταλλικὰς

καὶ 50 ξυλίνας, ἀνάλογα στρώματα, σινδόνια καὶ ἐξαρτήματα νοσηλευομένων ἀσθενῶν. Ἡ ἀποστολὴ ἀφθονεῖ ἐπίσης εἰς φαρμακευτικὴν καὶ χειρουργικὴν ὕλην, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐργάζωνται συγχρόνως 4 ἰατρικαὶ ὁμάδες.

» Ἐν γένει δέ, φέρουσα ἐν ἀφθονίᾳ τ' ἀπαιτούμενα διὰ τὴν περιποίησιν τραυματιῶν τοῦ πολέμου καὶ ἔχουσα τελείαν συνοχήν ἐν τῇ καθόλου αὐτῆς ὀργανώσει, ὡς καὶ πλήρη ἐξασφάλισιν τῶν ἐξόδων τῆς μέχρι τέλους συντηρήσεώς της, ἐλπίζομεν ὅτι θέλει τύχει τῆς δεούσης ἐμπιστοσύνης παρὰ τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως καὶ ἀποσταλῆ ὅπου δεῖ.

» Ἡ ἀποστολὴ, περιλαμβάνουσα ὑπὲρ τὰ 260 δέματα ἐξαρτημάτων, ἀναχωρεῖ διὰ Πειραιᾶ τὴν προσηχῆ Τρίτην (σήμερον) διὰ τοῦ ρωσικοῦ τῆς γραμμῆς.

» Συνεπῶς ἡ ἡμετέρα Κοινότης παρακαλεῖ ὑμᾶς, τὸν Ἐπίτιμον αὐτῆς Πρόεδρον, ὅπως ἐξ ὀνόματος αὐτῆς συνεννοηθῆ ἐγκαίρως καὶ λεπτομερῶς μετὰ τῆς Σεβαστῆς Κυβερνήσεως περὶ τῆς ἐντολῆς, ἣτις θέλει δοθῆ εἰς τὴν ἡμετέραν ἀποστολήν, οὕτως ὥστε αὕτη νὰ μὴ χρονοτριβῆσῃ κατὰ τὴν εἰς Πειραιᾶ ἀπόβασίν της.

» Συγχρόνως δὲ παρακαλοῦμεν ὑμᾶς, ὅπως σταλῆ ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου, εἴτε ἐκ μέρους ὑμῶν, εἴτε ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ἀντιπρόσωπος πρὸς παραλαβὴν αὐτῆς, φέρων καὶ τὰς δεούσας ὁδηγίας.

» Εὐχαριστοῦντες ὑμᾶς θερμῶς διὰ τὰς φροντίδας, ἃς θέλετε λάβει ἐπὶ ταύτῳ, πέμπομεν ὑμῖν τὴν εὐχὴν ὁλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Αἰγύπτου ὑπὲρ τελείας νίκης τῶν ὅπλων τῆς ἀγαπητῆς μας Πατρίδος καὶ διατελοῦμεν, ἀξιότιμε κύριε Ἐπίτιμε Πρόεδρε, μετ' ἐξόχου ὑπολήψεως.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἑλληνικῆς ἐν Ἀλεξανδρείᾳ Κοινοτήτος

ΜΙΚΕΣ Κ. ΣΑΛΒΑΤΟΣ

Ὁ Γραμματεὺς

Ι. Γ. Ροδόπουλος.

ΣΗΜ.—Προτοῦ κλείσωμεν τὸ Βοῦν τοῦτο μέρος τῆς Ἱστορίας μᾶς, ἀνάγκη νὰ προσθέσωμεν μερικὰς σοβαροτάτας λεπτομερείας ἐπὶ τῆς πρώτης προελάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς τόσον ἀπιστεύτου ταχείας καταλή-

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

ψεως τοῦ Σαρανταπόρου, λεπτομερείας διευκρινίζουσας τὰ μέγιστα, ὅσα προηγουμένως περὶ τῆς συρράξεως ταύτης ἐγράψαμεν.

Ἔχομεν ὑπ' ὄψει μας ἀφ' ἐνὸς μὲν τὴν πεφωτισμένην μελέτην τοῦ **Ἀλεξάνδρου Ντεβᾶϊν** περὶ «Κατορθωμάτων καὶ ἐλπίδων τῶν Ἑλλήνων», ἀφ' ἐτέρου δὲ τὴν καθαρῶς **στρατιωτικὴν** ἔκθεσιν περὶ τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου, τὴν ὀφειλομένην εἰς τὸν Ἄγγλον ἀξιωματικὸν **Γούδλεϋ**.

Ἴδου τί γράφει ὁ Ἄλ. Ντεβᾶϊν:

«Φρονοῦν μερικοὶ ὅτι ὑπῆρξεν ἀτυχὲς τὸ γεγονός τῆς προβολῆς δυσχερειῶν, ἀπαγορεύσεων καὶ ἀποθαρρύνσεων εἰς τοὺς ἀνταποκριτὰς τῶν διαφόρων ἐφημερίδων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀποφασίσει ν' ἀκολουθήσουν τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν. Διότι, ὅσον καὶ ἂν δικαιολογούνται τὰ αἰτία τῆς ἀπαγορευτικῆς ταύτης πολιτικῆς, εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι ἐξ αὐτῆς παρημποδίσθη ἡ πλήρης καὶ ἐντελής γνώσις τῶν λεπτομερειῶν τῆς ἐκάστοτε προελάσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

»Δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν συμπαθῶς τὰ αἰτία· ἀλλ' ἀπομένει τὸ γεγονός ὅτι ἡ διαφήμισις ἔπαιξε σπουδαῖον μέρος κατὰ τὴν Βαλκανικὴν ταύτην ἐστρατείαν, καὶ μάλιστα ἐν τῶν συμμάχων Ἐθνῶν ἰδίως ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν εἰς ὄλην τῆς τὴν δυνατὴν ἔκτασιν. Σχετικῶς πρὸς τοῦτο μία ἱστορία, τὴν ὁποίαν ἔχομεν πάντα λόγον νὰ πιστεύωμεν ὡς ἀθθεντικὴν, διεσκέδαζε τὴν συντροφίαν τῶν στρατιωτικῶν ἀκολουθῶν, τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ἰατρῶν, τοὺς ὁποίους συνήνητσα πέριξ τῆς τραπέζης τοῦ δείπνου τῶν Χριστουγέννων ἐσχάτως εἰς τὴν Κεττίγγην.

»Μεταξὺ τοῦ πλῆθους τῶν δημοσιογράφων, οἱ ὅποιοι εἶχον συρρεύσει κατ' ἐκείνας τὰς ἡμέρας εἰς τὴν Κεττίγγην, εὗρίσκετο καὶ εἰς κύριος ὀπλισμένος μὲ φωτογραφικὴν μηχανὴν καὶ μὲ τρόπους ὑποχρεωτικωτάτους καὶ θελκτικούς. Ἦγνόει ἐντελῶς κάθε γλῶσσαν ὑπὸ τὸν ἥλιον, πλὴν τῆς ἰδικῆς του, ἡ ὁποία ἐνείχεν ὄλα τὰ τεκμήρια τῆς ἐκ τινος Λονδινίου προαστείου καταγωγῆς τῆς.

»Ἄλλ' ἦτο θαυμάσιος τύπος ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν, κάλλιστος ἄνθρωπος, τὸν ὅποιον ὄλοι συνεπάθουν καὶ ὁ ὁποῖος εἶχε κερδίσει τὰς καρ-

δίας ἔλων ἔσοι τὸν ἐγνώρισαν. Συνεπῶς ἔλοι ἐφιλοτιμοῦντο νὰ τοῦ φανοῦν χρήσιμοι, καὶ αὐτὸς κατώρθωσε καὶ ἔλαβε μερικὰς θαυμασίας φωτογραφίας.

»Μεταξὺ μερικῶν φωτογραφιῶν, τὰς ὁποίας ἐπεδείκνυεν εἰς τὴν Κεττίγγην, ἦτο καὶ μία ἀληθῶς ἐξαιρετικῆς ἐπιτυχίας, εἰκονίζουσα τὴν συνάντησιν τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῶν ἐπιτελείων τοῦ Σερβικοῦ καὶ τοῦ Μαυροβουινικοῦ στρατοῦ κατὰ τινὰ ἱστορικὴν περίπτωσιν. Τὸ σύνολον τῆς εἰκόνης (ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη εἰς μίαν ἐφημερίδα τοῦ Λονδίνου) ἦτο τόσον ἐξαιρετον, ὥστε ἐπροκάλει τὸν θαυμασμὸν ἕσων τὴν εἶδον.

»—Πόσον τυχερὸς εἴσθε νὰ μπορέσετε νὰ πάρετε τέτοιο ἐνσταντανέ, τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην ἀκριβῶς! — εἶπε κάποιος εἰς τὸν φωτογράφον.

»—Ξεύρετε — ἀπήντησεν ὁ τίμιος ἄνθρωπος — ἦσαν μεσάνυχτα, ἔταν συνηγῆθησαν οἱ στρατηγοί.

»—Μεσάνυχτα! ἀλλὰ πῶς διάβολο κατωρθώσατε νὰ πάρετε τὸ ἐνσταντανέ;

»—Βλέπετε—ἀπήντησεν—οἱ στρατηγοὶ ἐποζάρησαν πάλιν πρὸς χάριν μου τὸ πρῶτ τῆς ἐπιούσης!

»Λαβὼν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῶ τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἐξακριβώσω προσωπικῶς τὰ γεγονότα, ὑποθέτω ὅτι θὰ ἦτο ἐνδιαφέρουσα ἡ ἀνακεφαλαίωσις τῆς πραγματικῆς προελάσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων καὶ τῆς θέσεώς των κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν.

»Διαρκοῦντος τοῦ πρώτου μηνὸς τῆς ἐκστρατείας, μέχρι τῆς καταλήψεως τῆς Φλωρίνης, ὁ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Διαδόχου Ἑλληνικός στρατὸς διήνυσε 450 χιλιόμετρα ἐντὸς χώρας, τὴν ὁποίαν εἶνε δυσχερέστατον νὰ φαντασθῆ τις ἢ νὰ περιγράψῃ, διότι τὰ ἔλη, τὰ ὄρη καὶ αἱ βῆθαι φάραγγες διαδέχονται ἀλλήλα ἐν σταθερᾷ συνεχείᾳ, καὶ τοιοῦτοτρόπως τὴν μίαν ἡμέραν ὁ στρατὸς εἶχε ν' ἀναρριχηθῆ ἐπὶ ὕψωμάτων καὶ βραχυδῶν κλιτύων, τὴν ἐπιούσαν νὰ διασχίσῃ ποταμοὺς καὶ νὰ διέλθῃ, βυθιζόμενος μέχρι γόνατος, τέλματα καὶ ὑγρά ἐδάφη, καὶ τὴν ἐπομένην νὰ διαβῆ διὰ στενωπῶν μεταξὺ ὕψηλῶν βράχων καὶ κρημνῶν.

»Προελαύνων ταχέως δι' ἐρήμου χώρας, ὑπὸ δριμέως ψυχρὸν καιρὸν καὶ ἀδιάκοπον βροχὴν μὲ δλίγας ζωοτροφίας, μυχόμενος σινε-

χῶς ἐναντίον ἐχθροῦ ὠχυρωμένου ὀπισθεν θέσεων, πολλαὶ τῶν ὁποίων εἶχον θεωρηθῆ παρὰ στρατιωτικῶν ἀνδρῶν, ὡς ἀποδεικνύουν προγενέστεραι δημοσιεύσεις, ὡς ἀπόρητοι, καὶ βαιῶν διὰ χώρας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἡ προέλασις ἦτο δυσχερεστέρα ἢ εἰς πᾶσαν ἄλλην χώραν τῆς Εὐρώπης, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤνοιξε σταθερῶς τὸν πρὸς τὰ πρόσω δρόμον του καὶ διήνυσε κατὰ μέσον ἕρον δέκα πέντε χιλιόμετρα καθ' ἡμέραν.

»Τοῦτο, καθ' ἑαυτό, ἀποτελεῖ θαυμάσιον ρεκόρ· ὅταν ὅμως ληφθῆ πρὸς τούτοις ὑπ' ὄψιν ὅτι συνεχῶς ἐμάχετο καὶ ὅτι ἡ ἐπιμελητεία ἦτο ἐλλιπής, τὸ ρεκόρ τοῦτο ἀποβαίνει ἐντελῶς ἐξαιρετικόν.

»Αἱ δυσχέρειαι τῆς ἐπιμελητείας ἦσαν μεγάλαι, ἀκριδῶς ἔνεκα τῆς ταχείας προελάσεως τοῦ στρατοῦ· καί, ἐπειδὴ τὸ πλεῖστον τῶν χωρίων, διὰ τῶν ὁποίων διήρχετο ὁ στρατὸς, καὶ ὀλόκληρος ἡ πῆριξ χώρα εἶχον καταστραφῆ καὶ λειπλατηθῆ παρὰ τῶν Τούρκων, ἦτο ἀπελύτως ἀδύνατος ἡ προμήθεια τροφίμων ἐπὶ τόπου, συνεπῶς δὲ ἐπεβάλλετο πάντοτε ἡ ἀποστολὴ προμηθειῶν εἰς τοὺς ἀνδρας διὰ μεταγωγικῶν, ὑπὸ τὰς μεγίστας τῶν ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους δυσχερειῶν.

»Ἡ Ἑλλὰς συνεισέφερεν εἰς τὴν Βαλκανικὴν Συμμαχίαν πλεόν τῶν 200 χιλιάδων ἀνδρῶν. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου 150 χιλιάδες ἀπήντησαν εἰς τὴν πρόσκλησιν τῆς Ἱετρούβος· ἔκτοτε ὅμως ὁ ἀριθμὸς αὐτὸς ὠγκώθη εἰς 220 περίπου χιλιάδας ὡς ἐκ τῆς προσελεύσεως πολυαριθμῶν σωμάτων Ἑλλήνων ἐξ Ἀμερικῆς καὶ ἐξ ἄλλων μακρυνῶν σημείων τοῦ κόσμου, ὅπως ὑπερητήσωσι τὴν χώραν των.

»Τὴν 22αν τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου ὁ στρατὸς εἶχε συγκεντρωθῆ εἰς τὴν Θεσσαλίαν, προήλασεν ἐκ Λαρίσης καὶ συνῆψεν ἀρκετὰς ἀψιμαχίας κατὰ μῆκος τῆς Τουρκικῆς μεθορίου. Ἠκολούθησε τότε ταχέως ἡ μάχη τῆς Ἐλασσῶνος, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον ἔξοχον μέρος ἡ πρώτη καὶ τμήμα τῆς δευτέρας Μεραρχίας.

»Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔλαβε χώραν μάχη παρὰ τὴν Ψηλόρραχην, εἰς τὸ ἀκρότατον δεξιόν, εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβον μέρος τὰ ὑπὸ τὸν Κωνσταντινόπουλον στρατεύματα.

»Τὴν ἐπιούσαν ὁ συνταγματάρχης Γεννάδης κατελάμβανε τὴν πόλιν Δεσκάτην εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ μετὰ δύο ἡμέρας ἐλάμβανε χώραν ἡ μάχη τοῦ Σάρανταπόρου, ἐν τῷ μέσῳ τῆς ἐπιβλητικῆς στενωποῦ.

μεταξὺ ὑψικρήμων ὄρεων, τῆς γνωστῆς εἰς τοὺς ἀρχαίους ὑπὸ τὸ ὄνομα Σιδηραὶ Πύλαι. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐχρησιμοποιήθη ὁλόκληρον τὸ πυροβολικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ὁλόκληρος ἡ δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη μεραρχία, μὲ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιστήφους τῶν ἀγώνων τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ὑπὸ ἐπιφανοὺς νίκης.

Ἡ μάχη διεξήχθη ἐπὶ εὐρείας ὄρεινῆς περιοχῆς, ἐξικνουμένης πρὸς τὰ δεξιὰ μέχρι τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου, κατὰ ταύτην δὲ αἱ Ἑλληνικαὶ ἀπώλειαι ἀνῆλθον εἰς 1500. Λέγεται ὅτι ὁ στρατηγὸς φόν-δερ-Γκόλτς εἶχεν ἐκφράσει τὴν γνώμην ὅτι τὸ ἐλικσιδεὲς τοῦτο στενὸν, τὸ ὅποιον ἐθεωρεῖτο ὡς ἀπόρητον, θ' ἀπέβαινε ὁ τάφος τῆς Ἑλλάδος», καὶ ἀνεμένετο καὶ παρ' αὐτῶν τῶν συμμαχῶν ὅτι εἰς τὸ στενὸν τοῦτο ἢ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ θὰ ἐπέβραδύνετο ἐπὶ δεκαήμερον, ἐνῶ ἡ τοποθεσία ἠλώθη εἰς χρόνον μόλις ὑπερδάντα τὸ εἰκοσιτετράωρον.

Μετὰ τὴν μάχην ἐγένετο ποιά τις προσπάθεια καταδιώξεως τῶν φευγόντων Τούρκων. Ἄλλ' αἱ σωματικαὶ δυνάμεις τῶν νικητῶν εἶχον ἐντελῶς ἐξαντληθῆ συνεπείᾳ τῆς ὑπερεντάσεως τῶν προσπαθειῶν τῶν εἰς χώραν τόσον φυσικῶς δυσχερῆ καὶ συνεπείᾳ τῶν μακρῶν πορειῶν, τὰς ὁποίας εἶχον ἐπιτελέσει.

Ἐἰς τὴν μάχην ταύτην δύνανται γὰ συμπεριληφθοῦν αἱ παρὰ τὸ Μόκρον ἄψιμαχίαι τῆς τετάρτης Μεραρχίας, ἢ συμπλοκὴ τῆς πέμπτης Μεραρχίας εἰς Λαζαράδες καὶ ἢ κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν καὶ τὴν ἐπιούσαν μάχην παρὰ τὸ Βλαχολίβαδον...»

Ἴδου καὶ τί γράφει ὁ Γούδλεϋ :

[Ὁ Ἄγγλος ἀξιωματικὸς Γούδλεϋ, ὁ παρακολουθήσας τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας ὡς ἀπεσταλμένος τοῦ Πρακτορείου τῶν «Κεντρικῶν Νέων» τοῦ Λονδίνου, περιγράφει ὡς ἑξῆς ἐν λεπτομερεῖα τὰ τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου, καὶ ἰδιαιτέρως τὰ τῆς κατὰ μέτωπον ἐπιθέσεως εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Γενεύης»]:

«Μετὰ τὴν ἦταν τῆς πρωτοπορείας τῶν εἰς τὴν Ἐλασσῶνα, οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦντες ἐγκατεστάθησαν εἰς τὰς κυρίας θέσεις αὐτῶν, ἐπὶ τῆς ὄρσειρας τῶν Καμβουνίων, ἧτις δεσπάζει τῆς πρὸς τὰ Σέρβια ὁδοῦ. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὑπὸ τὴν δεξιὰν διεύθυνσιν τοῦ Διαδόχου, ἐξετέλεσε νυκτερινὴν πορείαν διὰ τῆς στενῆς καὶ ἐπιμήκουσ κοιλιάδος τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τὴν πρῶταν τῆς ἐπομένης περὶ τὴν

10 π. μ. ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῶν ἐχθρικών προφυλακῶν.

» Ὁ Τουρκικὸς στρατός, ἀποτελούμενος ἐξ 22 ταγμάτων πεζικοῦ καὶ ἐξ πυροβολαρχιῶν πεδινῶν καὶ ὄρειαιτικῶν, ἀνῆρχετο ἐν συνόλῳ εἰς 25 χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ κατεῖχε θέσιν μεγίστης φυσικῶς ὀχυρότητος κατὰ μῆκος τῆς ὀροσειρᾶς τῶν Καμβουνίων, μέσου ὕψους 1200 μέτρων, τεμνύσης κατ' ὄρθην γωνίαν τὴν ὁδὸν πρὸς τὰ Σέρβια.

» Κατὰ τὰ πρῶτα ἐξ μετὰ τὴν Ἐλασσώνα χιλιόμετρα ἡ ὁδὸς ἀνέρχεται εἰς ὕψος 240—480 μέτρων καὶ κατόπιν, μετὰ μικρὰν κατῳφέρειαν μέχρι τοῦ Λακουσι, ἀνέρχεται ἐκ νέου εἰς μῆκος 32 χιλιομέτρων μέχρι τοῦ χανίου τῆς Καστανιάς, ἔπου φθάνει εἰς ὕψος 800 μέτρων. Ἐρχεται ἔπειτα ἀποτόμως κατωφέρεια 500 μέτρων πρὸς τὴν εἰσοδὸν τῆς μεγάλης χαράδρας, ἣτις καλεῖται Σιδηρὰ Πύλη καὶ εἶνε στενὴ δίοδος, ἣς δεσπόζουν κλιτύες ἀποκρήμων καὶ ὑψηλῶν βράχων, εἰς ἀπόστασιν 8 χιλιομέτρων πρὸς νότον τῶν Σερβίων.

» Πρὸς ἀνατολὰς τῆς ὁδοῦ ὑψώματα ἀπότομα ἀνέρχονται μέχρι τῶν μεγαλοπρεπῶν κορυφῶν τοῦ Ὀλύμπου, ἐνῶ πρὸς δυσμὰς τῆς ὁδοῦ δεσπόζει ἡ ἡμικυκλικὴ ὀροσειρὰ τῶν Καμβουνίων.

» Ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μεραρχία τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀνεπτύχθησαν εἰς τὴν κοιλάδα καὶ εἰς τὰς βραχώδεις κλιτύς, καὶ περὶ τὴν 10ην π. μ. ἐδόθη ἡ διαταγὴ νὰ προχωρήσουν κατὰ τῶν ἐχθρικών θέσεων. Ὡς ἐκ τοῦ ἐδάφους, κατέστη ἀδύνατον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ὄρειαιτικὸν πυροβολικὸν νὰ καταλάβῃ τὰς θέσεις του πρὸ τοῦ ἀπογεύματος, καὶ κατὰ τὸ ἐν τῷ μεταξὺ διάστημα τὸ Ἑλληνικὸν πεζικὸν ἔμεινεν ἐκτεθειμένον ἐπὶ πολλὰς ὥρας εἰς τὸ πυκνὸν πῦρ τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, ἐγκατεστημένου εἰς τὰ ὑψώματα.

» Ἄλλ' αἱ ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων θὰ ἦσαν πολὺ μεγαλείτεραι, ἂν τὸ ἔδαφος, λίαν ἀνώμαλον, δὲν παρείχεν εἰς αὐτοὺς μέρη κεκαλυμμένα καὶ ἂν ἡ βολὴ τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ ἦτο ἀκριβεστέρα.

» Τὸ Ἑλληνικὸν πεζικὸν προῦχώρησε μετὰ πολλῆς γενναιότητος καὶ διὰ διαδοχικῶν ἀλμάτων κατὰ τῶν σχεδὸν ἀπροσίτων Τουρκικῶν θέσεων. Κατέλαβε μαχόμενον τὰς ὁδοὺς προσεγγίσεως, αἵτινες τὸ ἔφεραν μέχρι τῶν κλιτύων τῶν ἐγγὺς τῶν Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων.

» Βραδύτερον, εἰταν πυροβολαρχία πρὸς πυροβολαρχίαν τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν, ἀριστα διευθυνόμενον, κατέλαβε θέσεις, ἀληθῆς

χειμαρρος βλημάτων ἔπεσεν ἐπὶ τῶν Τουρκικῶν θέσεων καὶ διαδοχικῶς ἔκαμε νὰ σιγήσωσι τὰ ἐχθρικά πυροβόλα.

» Ὁ Διάδοχος διηθύνεν αὐτοπροσώπως τὰς ἐνεργείας μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του· προὐχώρησε βαθμηδὸν κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ ἐκτιθέμενος κάποτε εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ. Κατὰ τὸ ἀπόγευμα ὁ ἵππος του ἐκτυπήθη ὑπὸ δύο σφαιρῶν καὶ ἔπεσε νεκρός, ἀλλ' ὁ Διάδοχος ἠγγέρθη ἀδλαβῆς καὶ ἐπέδη ἑτέρου ἵππου ἐν μέσῳ τῶν φρενιτιωδῶν ζητωκραυγῶν τοῦ στρατοῦ.

» Ἡ μάχη διήρκεσεν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν, τοῦ ἐχθροῦ ἀμυνομένου μετὰ λύσσης τῶν ὀχυρῶν θέσεών του μέχρι τῆς 3ης μ.μ., ὅποτε τὸ Ἑλληνικὸν πεζικὸν κατέλαβε τὰς πρώτας Τουρκικὰς γραμμάς, ἀπωθῆσαν τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὰς κυρίας αὐτοῦ θέσεις. Καὶ τὸ Ἑλληνικὸν πεζικὸν ἐξηκολούθησε νὰ προχωρῇ μέχρι τῆς νυκτός, ὅποτε ἡ μάχη διεκόπη.

» Ἀμα τῇ χαραυγῇ τῆς ἐπομένης οἱ Ἕλληνες ἐξηκολούθησαν τὴν μάχην. Οὐδὲν ἠδύνατο νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὁρμὴν καὶ τὴν γενναϊότητά των. Προὐχώρουν διαρκῶς.

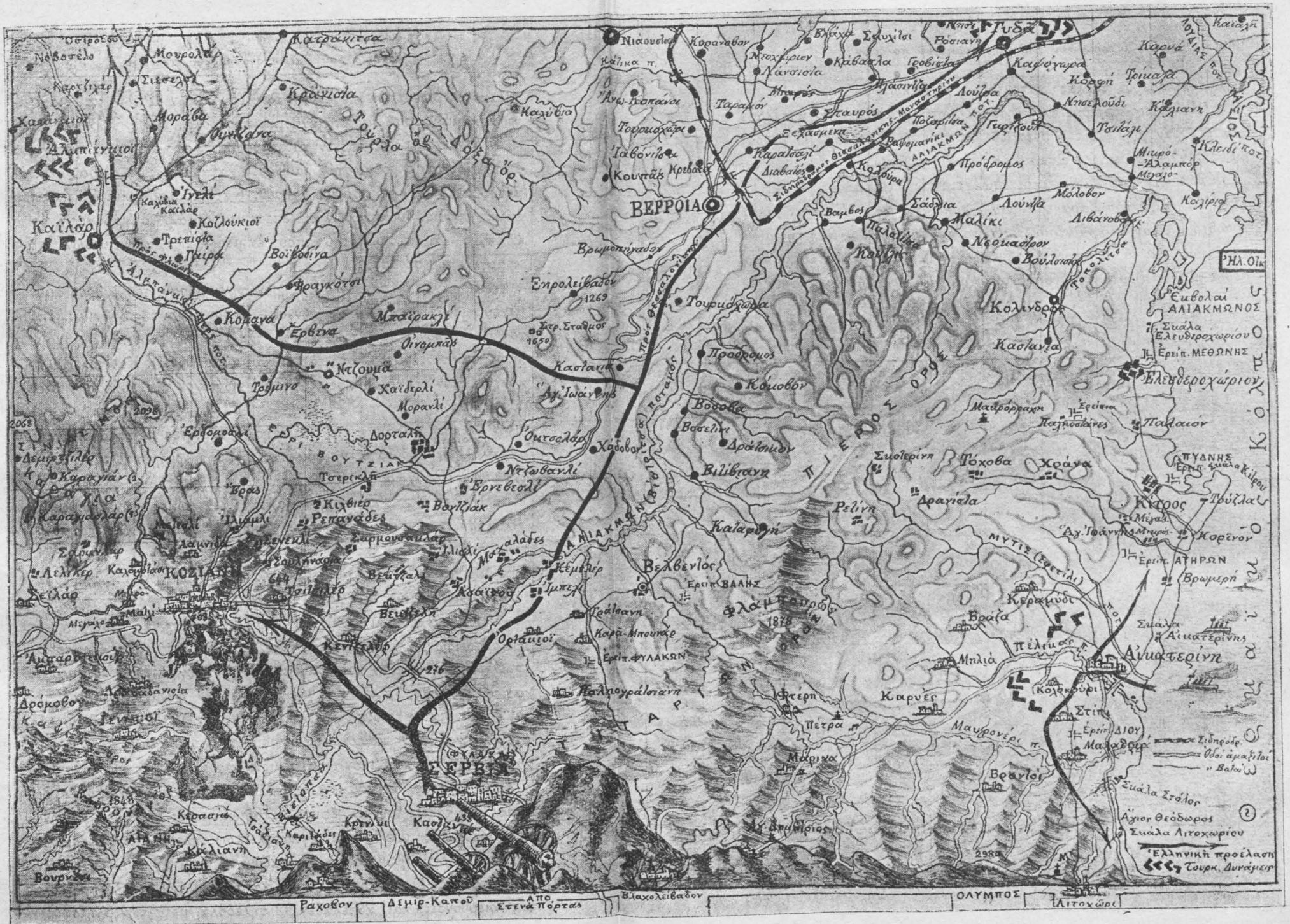
» Ἡ δεξιὰ πτέρυξ, προχωρήσασα κατὰ μῆκος τῶν κλιτύων τοῦ Ὀλύμπου, συνήνησε σημαντικὰς ἐχθρικὰς δυνάμεις, αἵτινες ἠμύνθησαν ἀπελπιστικῶς.

» Δύο τάγματα εὐζώνων ἐπετέθησαν ἐναντίον των καὶ τὰς ἐδεκάτισαν κυριολεκτικῶς δι' ἐφόδου μετὰ τὴν ξιφολόγχην.

» Ἡ κυρία Τουρκικὴ δύναμις ἐκράτει ἀκόμη τὰς θέσεις τῆς ἐπὶ τῶν ὄροσειρῶν, ἀλλὰ, παρὰ τὴν ἀπελπιστικὴν ἀντίστασίν τῆς, τὸ πῦρ ἐφαίνετο ἐξασθενίζον καὶ βραδεῖα ὑποχωρητικὴ κίνησις ἐξεδηλοῦτο.

» Ὁ Διάδοχος ἔκρινεν ὀρθῶς ὅτι ἐπῆλθεν ἡ ψυχολογικὴ στιγμή, καὶ ἔδωσε διαταγὰς διὰ τὴν τελικὴν ἐπίθεσιν. Αἱ Ἑλληνικαὶ πυροβολαρχίαι ἐκάλυψαν κυριολεκτικῶς διὰ τοῦ πυρός των τὰς Τουρκικὰς θέσεις καὶ τὸ πεζικὸν ὤρμησεν εἰς ἐφοδὸν διὰ τῆς ξιφολόγχης.

» Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀνέμενε. Μετὰ τινὰς μεμονωμένας βολὰς, διέσπασε τὰς τάξεις του καὶ ἔφυγε καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πρὸς ἕλας τὰς διευθύνσεις, ἐγκαταλείπων τηλεβόλα καὶ ἐφόδια καὶ πετῶν πᾶν ὅ,τι ἠδύνατο νὰ ἐπιβραδύνῃ τὴν φυγὴν του. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔλαβε διαταγὴν νὰ καταδιώξῃ τὸν ἐχθρὸν πρὸς ἕλας τὰς διευθύνσεις καὶ κατέλαβεν 22 τηλεβόλα, μετὰ τῶν βλητοφόρων

Προέλασις των Ἑλλήνων ἀπὸ Σερβίων εἰς Κοζάνην καὶ Βερροίαν μέχρι Γιδᾶ, εἰς Καϊλάρ, Ἀλυπιάκιοι καὶ Ὀστροβόν. Ἀπόβασις εἰς Αἰκατερίνην.
 (Περιοχὴ [ἐμβαδὸν] 2750 □ χιλιόμετρα). Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου 45

των, συνέλαβε δὲ πολλὰς ἑκκτοντάδας αἰχμάλωτων.

» Ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ ἐνήργησε κυκλωτικὴν κίνησιν καὶ κατέλαβε τὴν γέφυραν τὴν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, ὅπισθεν τῶν Σερβίων. Ὁ ἐχθρὸς ὅμως φεύγων ἐν πανικῷ εἶχε προλάβει νὰ διαφύγῃ...»

Καὶ ὁ Ἄγγλος ἀξιωματικὸς ἐπιλέγει :

« Ἡ μάχη τοῦ Σαρανταπόρου ἔδωκεν εἰς τοὺς Ἕλληνας νίκην τοσοῦτο μᾶλλον περίλαμπρον, καθόσον τὸ στενὸν μέτωπον τῆς συγκρούσεως καὶ αἱ δυσχέρειαι τοῦ ἐδάφους δὲν ἐπέτρεψάν νὰ λάβουν μέρος εἰς τὴν ἔφοδον ἢ δύο μόνον μεραρχίαι.»

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΤΡΙΤΟΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΚΑΤΑΛΗΨΕΩΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

XXIII.

Ἄπὸ Σαρανταπόρου εἰς Αἰκατερίνην. — Οἱ Ἴταλοι ἀντιδρῶσιν εἰς τὴν κἀθοδὸν τῶν Γαριβαλδινῶν. — Θρίαμβοι φρόνιμοι ἐν Ἡπείρῳ.

Ἐἶχε καταληφθῆ τὸ Σαραντάπορον. Ὁ στρατός μας νικηφόρος κατελάμβανε τὴν Κοζάνην καὶ εἰσήρχετο κατόπιν εἰς τὴν Βέρροϊαν.

Ἄλλ' ἢ πρὸς τὸν Ὀλύμπου καὶ παράλληλος τοῦ Σαρανταπόρου, πρὸς Ἀνατολάς, ὄχυρά διόδος τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας δὲν εἶχε καταληφθῆ ἀκόμῃ.

Ἡ διόδος ἐκείνη ἦτο σπουδαιότατη, διότι ἐξησφάλιζε τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ὁδόν.

Ἡ ἐβδόμη Μεραρχία εὐρίσκετο εἰς Ἐλασσῶνα, καὶ τῆς ἐδόθη διαταγὴ διὰ συντόνου πορείας νὰ μεταβῆ εἰς τὰ Στενὰ Πέτρας καὶ νὰ τὰ καταλάβῃ, ἀναμένουσα διαταγὰς.

Ἡ πορεία ἦτο μακροτάτη καὶ ἐπίπονος. Οἱ ἄνδρες ἦσαν κουρασμένοι ἀπὸ προηγουμένας μακρὰς πορείας, καὶ ὁμοίως, μετὰ καταπληκτικῆς ἀντοχῆς ἐκκινήσαντες ἐξ Ἐλασσῶνος τὴν 2αν πρῶνιν ὥραν, ἔφθασαν περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 14ης Ὀκτωβρίου. Τὴν εἰσοδὸν τῶν Στενῶν ἀποτελεῖ ἡ θέσις Φουσκίνα, ἀκριβῶς ἐπὶ τῶν δυτικῶν ὑπωρειῶν τοῦ Ὀλύμπου, ὃ ὁποῶς εἶχε καλυφθῆ ἐκείνην τὴν νύκτα μὲ τὸ πρῶτον χειμερινὸν χιόνι.

Τὸ 21ον σύνταγμα ἀπετέλει τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῆς Μεραρχίας

καί, ἅμα τῇ ἀφίξει του, διατάχθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὰ Στενὰ καὶ νὰ σχηματίσῃ προφυλακὰς.

Αἱ προφυλακαὶ ἐσχηματίσθησαν ἀπὸ τὸν ὄσον λόχον τοῦ 2ου τάγματος, εἰς τὸν ὁποῖον εἶχε τὴν τιμὴν νὰ ἀνήκῃ καὶ ὁ γράφων τὰς ἐντυπώσεις ταύτας. (Σ. Σ.—Τὰς παραλαμβάνομεν ἀπὸ Ἀθηναϊκῆν ἔφημερίδα, λόγῳ τῆς ἄκρας των κυρίως σαφηνείας).

Ἡ φύσις μεγαλοπρεπῆς, μὲ ἀγρίους αἱματοχρόους βράχους, ἀποτόμως διακοπτομένους, μὲ πανύψηλα δένδρα, μὲ τὸν Ὀλυμπον παραστάτην καὶ ρομαντικὰ χωριουδάκια, σκαρφαλωμένα εἰς τὰς κλιτύς του.

Τὴν ἐπομένην διατάχθη ἡ διὰ τῶν Στενῶν διάβασις, ἣτις ἐξετελέσθη ἄνευ κόπου, διότι οἱ τρομαγμένοι Τούρκοι, ἐγκαίρως ἀντιληφθέντες τὸν κίνδυνον, ἔκριναν καλὸν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὴν Αἰκάτερινην, τῆς ὁποίας διατάχθη ἡ κατάληψις.

Ἡ Μεραρχία, φθάσασα εἰς Κουλέ, περὶ τὴν ἔξοδον τῶν Στενῶν, διήλθε τὴν νύκτα, καὶ τὴν ἐπομένην ἐξηκολούθησέ τὴν πορείαν τῆς.

Τὴν πρωτοπορείαν ἐσχημάτιζε τὸ ὑπὸ τὸν ἀλλήστου μνήμηις ἀντισυνταγματάρχην Σβορώνον 20ὸν σύνταγμα, εἶπετο τὸ 21ον ὑπὸ τὸν Μιχαλόπουλον Ἀρκαδικὸν σύνταγμα, ἔχον μεταξὺ τῶν δύο ταγμάτων του τὸ μεραρχικὸν πυροβολικόν, καὶ τὴν ὀπισθοφυλακὴν ἀπετέλει τὸ 19ον σύνταγμα.

Ἡ ἔξοδος τῶν Στενῶν τῆς Πέτρας ἠγνοίετο ἀπέναντι τριῶν ὕψωμάτων, τὰ ὁποῖα κατεῖχεν ὁ ἐχθρὸς, καταρτίσας αὐτὰ ἀμυντικῶς.

Προτοῦ ἡ Μεραρχία στραφῆ πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Αἰκάτερινης, ἔπρεπε νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ἀπέναντι ἐχθρόν, καὶ τὸ ἔργον ἀνέλαβον δύο συντάγματα, τὸ 20ὸν καὶ τὸ 21ον.

Τὸ 20ὸν ἐπροχώρησε κατὰ μέτωπον, ἐνῶ τὸ πρῶτον τάγμα τοῦ 21ου ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Καραγιαννόπουλον, διὰ πλευρικῶν πρὸς δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ κινήσεων τῶν δύο διλοχιῶν του, ἐδοῦθη τὴν πρόδον τοῦ εἰκοστοῦ.

Ὁ ἐχθρὸς ταχέως ἐκτοπίζεται μετὰ μικρῶν ἀπωλειῶν, ἀλλὰ μεγάλων εἰς ἀξίαν, διότι πίπτει γενναίως μαχόμενος ὁ διοικητὴς τοῦ συντάγματος Σβορώνος, ὅστις περιήρχετο τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πυρός, ἐμψυχῶνων διὰ τοῦ παραδείγματός του καὶ πρὸς τὰ ἐμπρὸς παρορμῶν τοὺς πολεμιστάς του.

Ὀλίγον ἀπωτέρω τῆς θέσεως, ὅπου ἔπεσον ὁ Σβορώνος, ἠγνοίετο

ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Αἰκατερίνην. Μικρὰ γέφυρα, ζευγνύουσα παραπύ-
ταμον τοῦ Καρὰ-Ἀσμάκ, ἀπετέλει τὴν κλειδα τῆς ὁδοῦ καὶ ταύτην
κατείχε τὸ 21ον σύνταγμα.

Ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς γεφύρας ἔμενον ὁ διοικητὴς τοῦ ἀντισυνταγμα-
τάρχης Μιχαλόπουλος μετὰ τοῦ ὑπαπιστοῦ τοῦ ὑπολοχαγοῦ Νίκα,
τὸν ἑποῖον σκεπάζει τὴν στιγμὴν ταύτην ἐλαφρὰ καὶ μητρικὴ ἢ Μα-
κεδονικὴ γῆ.

Παραπλευρῶς ἵστατο, συνομιλῶν μετὰ τῶν ἀνωτέρω, καὶ ὁ ἰατρὸς
τοῦ συντάγματος Σμυρνώτης, ὅσον καλὸς ἐπιστήμων τόσον καὶ ἐνθου-
σιώδης καὶ καλὸς στρατιώτης.

Εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς συμπλοκῆς ὁ ὑπολοχαγὸς Νίκας, ὁ λαμπρὸς
ἀξιωματικὸς, ὁ νεαρὸς ἀλλὰ μυκλωμένος καὶ μελετημένος πολεμιστὴς,
πίπτει εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ συνταγματάρχου τοῦ καὶ τοῦ ἱατροῦ του,
μὴ δυνηθεὶς νὰ προφέρῃ οὔτε λέξιν. Μία σφαῖρα διήλθε τὸ στήθος
τοῦ διαμπερῶς καὶ ἐνέκρωσε τὴν γενναίαν καρδίαν του.

Ἄς εἶνε τὸ χῶμα ποῦ σὲ σκεπάζει ἐλαφρόν, γενναῖε, καὶ ἡ αὔρα
τῆς ἐλευθερίας ἃς κινῆ τὰ λουλούδια ποῦ θὰ φυτρώσουν ἐπάνω σου!

Ἐλευθερωθεῖσα πλέον ἡ Μερραρχία ἀπὸ τὴν ἀντίστασιν τῶν Τούρ-
κων, οἱ ὅποιοι ὑπεχώρησαν ἀτάκτως πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Θεσσαλονί-
κης, ἐτράπη πρὸς τὴν ὁδὸν τῆς Αἰκατερίνης καί, συντρίψασα τὴν μι-
κρὰν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν συνήντησεν εἰς τὸ Κολοκουρι, μικρὸν
συνοικισμὸν εἰς τὸ μέσον τῆς πρὸς τὴν Αἰκατερίνην ὁδοῦ, ἐσχημάτισε
προφυλακὰς εἰς τὸ χωρίον τοῦτο, μετέωπον πρὸς τὴν Αἰκατερίνην,
καὶ διήλθε τὴν νύκτα. Ἄμα τῇ πρωτῇ ἐπανελάβε τὴν προέλασιν καὶ
προῦχώρησε πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγον κατέλαβε
διὰ τοῦ 21ου συντάγματος, μικρὰν εὐροῦσα ἀντίστασιν, ἰδίως ἀπὸ τῶν
πρὸς τὸ τέλος τῆς πόλεως οἰκίσκων, ἔπου εἶχον καταφύγει φυγάδες
τινὲς Τούρκοι.

Οἱ κάτοικοι, ἀκραιφνεῖς Ἕλληνες, μετὰ θαυμάσιον χαρὰς καὶ
ἐνθουσιασμοῦ ἐδέχθησαν τοὺς ἐλευθερωτὰς τῶν καὶ ἀνεπέτασαν τὴν
Ἑλληνικὴν μασ σημαίαν.»

Ὁ ὀλίγον βραδύτερον ἀποσταλεὶς παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῆς Ἐθν.
Οἰκονομίας ὑπάλληλος πρὸς παραλαβὴν καὶ καταγραφὴν τῆς ἀλυκτῆς
Αἰκατερίνης ἀπέστειλε πρὸς τὸ Ἰπουργεῖον λεπτομερῆ ἔκθεσιν καὶ

διάγραμμα τῆς ἄλυκῆς, ἐκ τῶν ἐποίων καταφαίνεται ἡ σπουδαιότης αὐτῆς.

« Ἡ ἄλυκῆ ἔχει ἕκτασιν 6000 στρεμμάτων, ἐξ ὧν τὰ 1700 εἶνε περικλεισμένη θάλασσα. Ἡ τοποθεσία καὶ ἡ ἐγκατάστασις τῆς εἶνε μοναδική. Ἡ ἄλυκῆ εἶνε ἐφωδιασμένη διὰ τελειωτάτων ἐργαλείων καὶ συνδέεται μετὰ τῆς θαλάσσης διὰ μικρᾶς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς.

» Ἡ Αἰκατερίνη, ὡς πρώτη σημαντικὴ σκála ἐπὶ τῆς δυσμικῆς παραλίας τοῦ Θερμαϊκοῦ κόλπου καὶ γενικῶς ὑπὸ Ἑλλήνων κατοικουμένην, προώριται ν' ἀποτελέσῃ σπουδαίαν θαλασσίαν διέξοδον διὰ τὰ προϊόντα τῆς κάτω μέχρις Ὀλύμπου Ἑλληνικῆς Μακεδονίας.»

Ἐλέχθη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ὅτι ὁ στρατηγὸς Γαριβάλδης, συνεχίζων τὰς λαμπρὰς παραδόσεις τῆς μεγαλωνύμου οἰκογενείας του, εἶχε ταχθῆ ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἰταλικὴ ὅμως Κυβέρνησις, πολὺ ἄλλοκότως ἀντιλαμβάνομένη τὴν ἐπιβεβλημένην δῆθεν οὐδετερότητα εἰς τὸ προνομιούχον σῶμα τῶν Γαριβαλδιῶν, μυρίας παρενέβαλλεν ἤδη εἰς τὸν στρατηγὸν δυσκολίας ὡς πρὸς τὴν κάθοδόν του εἰς Ἑλλάδα.

Ἰδοὺ αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἀντιδράσεων τούτων, αἵτινες τόσον ἐλύπησαν τὸν Ἑλληνικὸν κόσμον :

Πλεισταὶ Ἰταλικοὶ ἐφημερίδες, διὰ νὰ μὴ εἴπωμεν ὅλαι, ἀφηγήθησαν δικφόρους λεπτομερείαις σχετικὰς μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἀποστολῆς τῶν Γαριβαλδιῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Διότι ἡ ἀποστολὴ αὕτη ἀπέτυχε, παρ' ὅλην τὴν καλὴν διάθεσιν καὶ τὸν ἀκραιφνέστατον φιλελληνισμόν τοῦ Ριτσιώτη Γαριβάλδη καὶ τῶν ἐλαχίστων Ἰταλῶν, Γάλλων καὶ Ἀγγλῶν, οἱ ὅποιοι κατώρθωσαν νὰ τὸ ἀκολουθήσουν καὶ τῶν ὁποίων τὰ εὐγενῆ αἰσθήματα θὰ ἐνθυσῶνται πάντοτε εἰς Ἑλληνας μετ' εὐγνωμοσύνης.

Ἀπὸ τὴν συνέντευξιν, τὴν ὁποίαν ἔσχε συντάκτης ἀθηναϊκῆς ἐφημερίδος μετὰ τὸν στρατηγὸν κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς ἀφίξεώς του, κατεδηλοῦτο πόσον ἦτο τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς γαριβαλδινῆς δράσεως ἐν Ἑλλάδι. Νὰ ἔλθουν ὅσῳ τὸ δυνατόν περισσότεροι νέοι Ἰταλοὶ—ὁ στρατηγὸς τοὺς ὑπελόγιζε τοὐλάχιστον εἰς χιλίους, διότι ἡ νεολαία τῆς πατρίδος του εἶνε πάντοτε πρόθυμος νὰ πρωτοστατῇ εἰς ἕτι εὐγενὲς καὶ ὄρθιον—νὰ ἀποτελέσουν ἕνα αὐτοτελὲς ἰταλικὸν γα-

ριβαλδινὸν σῶμα, νὰ λάβουν μέρος εἰς ὅση τὸ δυνατόν περισσοτέρως μάχας ἐναντίον τοῦ μισητοῦ στρατοῦ τῆς ἡμισελήνου, νὰ μεγαλοουργήσουν καὶ νὰ καταπλήξουν ἔπως ἀνέκαθεν πράττουν οἱ Γαριβαλδῖνοι, καὶ νὰ συνεχίσουν τὴν ἡρωϊκὴν ἐποποιίαν, τῆς ὁποίας τὰς πρώτας ἐνδόξους σελίδας ἔγραψεν ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης μὲ τοὺς χιλίους του εἰς τὸν βράχον τοῦ Κουάρτο.

Ἐντὶ αὐτῶν μόλις ἐκάτον εἴκοσιν Ἴταλοι Γαριβαλδῖνοι κατήρχοντο ἤδη εἰς τὴν Ἑλλάδα. Θὰ ἐρωτήσετε ποῖος πταίει; Ὅχι βεβαίως ὁ στρατηγὸς Ριτσιώτης, οὔτε ἡ ἰταλικὴ νεολαία, τῆς ὁποίας τὸ φιλελληνικὸν αἶσθημα εἶνε ζηρηρότατον, καὶ ἂν ἀφίνετο ἐλευθέρα, θὰ εἶχε στείλει ὄχι χιλίους, ἀλλὰ τοῦλάχιστον τρισχιλίους ἀντιπροσώπους εἰς τὰ πεδία τῶν μακεδονικῶν μαχῶν.

Ἐκ τῶν περιγραφῶν τῶν ἰταλικῶν ἐφημερίδων μανθάνομεν τὰ αἷτια.

Ἐκ τῶν Βρινδιζι καὶ τῶν Βάρι ἦτο ἐντελῶς ἀδύνατον ν' ἀναχωρήσουν ἐθελονταί. Κατέφυγον εἰς Πόρτο-Μαουρίτσιο, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἡ ἀστυνομία κατώρθωσε νὰ τοὺς ἀνακαλύψῃ. Τῶν ἐφέδρων ἀξιωματικῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν κατεσχέθησαν τὰ ἀτομικὰ βιβλιάρια καὶ τοὶ ἐδόθησαν φύλλα πορείας διὰ τὰς πατρίδας των. Ὅλοι οἱ ἄλλοι, εἰς τῶν ὁποίων τὰς ἀποσκευὰς εὐρέθησαν ἐρυθροὶ χιτῶνες, ἐστάλησαν εἰς τὰς πόλεις, ἀπὸ τῶν ὁποίας ἀνεχώρησαν, ὑπὸ συνοδείαν, ὡς νὰ ἦσαν λησταί.

Ἐν δὲ τῷ ζήλω τῆς ἡ ἀστυνομίας τῆς Νεαπόλεως ὀλίγον ἔλειψε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀναχώρησιν καὶ Ἑλλήνων ἀκόμη ἐπιστράτων, τοὺς ὁποίους εἶχεν ἐκλάβει ὡς Ἴταλοὺς Γαριβαλδῖνοὺς.

Τὸ Λιμεναρχεῖον ἐξ ἄλλου τοῦ Βρινδησίου ἀπηγόρευεν εἰς τὴν «Μυκάλην» νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα καὶ ἡ ἀποβίθασις καὶ ἐπιβίθασις τῶν ἐπιβατῶν καὶ τοῦ ταχυδρομείου ἔγεινεν εἰς τὸν προλιμένα, ὅπου τὸ πλοῖον διετελεῖ ὑπὸ αὐστηροτάτην ἐπιτήρησιν.

Εἰς αὐτὸν τὸν Ριτσιώτην Γαριβάλδην ἀπηγορεύθη ἡ ἀναχώρησις ἐκ Βρινδησίου.

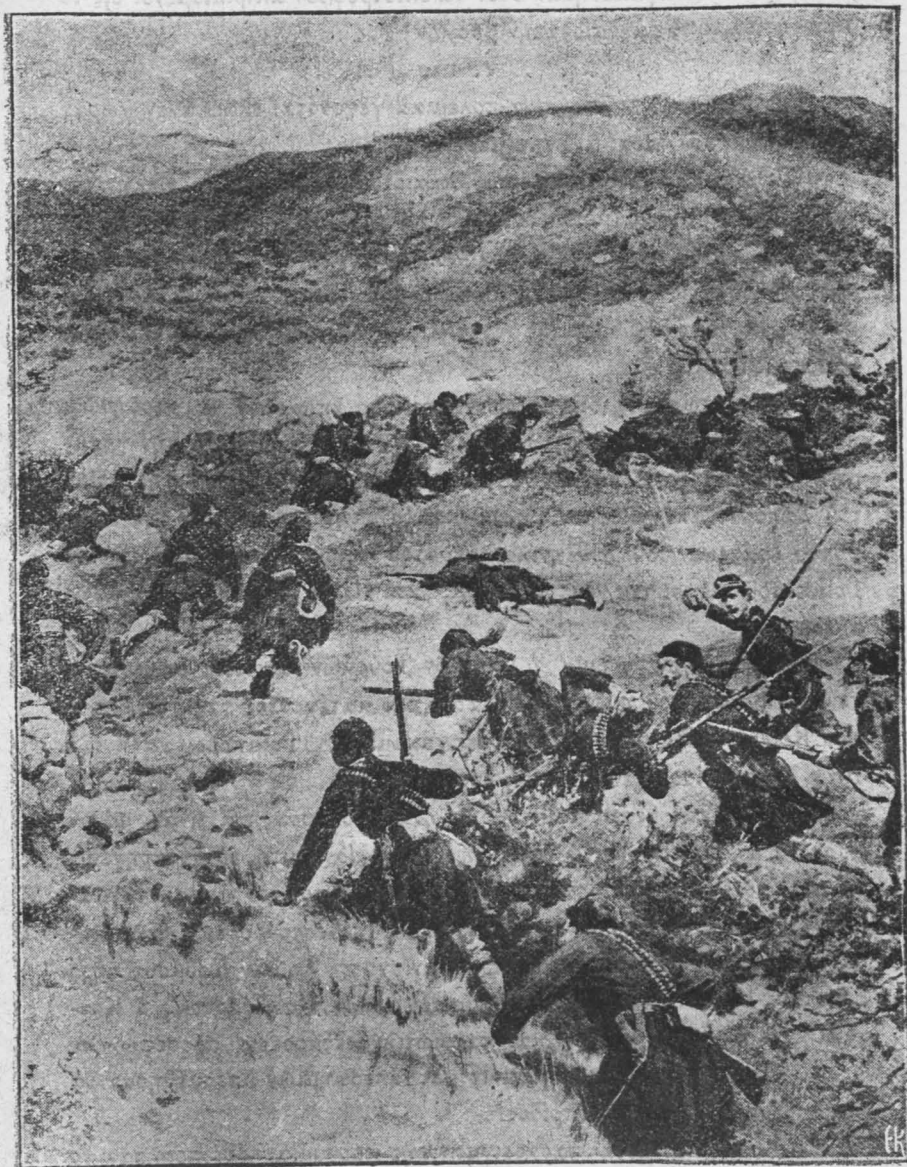
—Μόλις μὲ ἐγγίσῃ κανεὶς, θὰ τὸν ραπίσω!, ἀπήντησεν ὁ στρατηγός.

Καὶ ὁ ἀστυνόμος τοῦ λιμένος—ὁ ἐλληνομαθῆστατος καὶ γνωστότατος εἰς τοὺς ἐλληνικοὺς ἀστυνομικοὺς κύκλους λόγῳ τῆς ἐν Κερ-

κέρρα διαμονῆς του ὡς συνοδοῦ τοῦ Κάιζερ. κ. Τζάννι—ἐλησιμόνησε πρὸς στιγμὴν τὸ ἀξίωμα του. ἐσυλλογίσθη μόνον ὅτι εἶνε Ἰταλὸς καὶ ὡς τοιοῦτος ἐφείλει νὰ σεβασθῆ τὸν υἱὸν τοῦ δημιουργήσαντος τὴν Μίαν Ἰταλίαν καὶ ἀφῆκε τὸν στρατηγὸν ν' ἀναχωρήσῃ ἀνενόχλητος. Δὲν ἐπραξεν ὅμως τὸ ἴδιον καὶ μὲ τοὺς ὁπαδοὺς τοῦ στρατηγοῦ. Τοὺς ἀνεκάλυπτεν ὄπου καὶ ἂν ἐκρύπτοντο. ἀκόμη καὶ ὀπίσω ἀπὸ τοὺς σάκκους τῶν ἐμπορευμάτων καὶ μέσα εἰς τὰς καρβουναποθήκας τῶν ἀτμοπλοίων.

Ὁμιλος νέων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ συντάκτης τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Ἰταλίας» Καπρίτι, ἀπελπισθεὶς ὅτι θὰ κατώρθωνε ν' ἀναχωρήσῃ διὰ τῆς «Μυκάλης» — ἡ ὁποία ἐφρουρεῖτο ὑπὸ κουστωδίας χωροφυλάκων, караβινιέρων καὶ ναυτῶν τοῦ Λιμεναρχείου—ἀπεφάσισε ν' ἀναχωρήσῃ μὲ δύο μικρὰ ἰστιοφόρα, τὰ ὁποία ἠγόρασαν ἀντὶ χιλίων φράγκων ἕκαστον. Ἀπὸ τὴν τιμὴν τῆς ἀγορᾶς ἐννοεῖται ὅτι ἐπρόκειτο σχεδὸν περὶ λέμβων. Δύο ἐκ τοῦ ὀμίλου εἶχον ναυτικές γνώσεις, ἕστεροῦντο ὅμως ναυτικῶν ἐργαλείων καὶ χαρτῶν. Ἐπὶ τέλους κατωρθώθη νὰ εὐρεθῆ μία πυξὶς καὶ εἰς χάρτης τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Τὰ ἰστιοφόρα εὐρίσκοντο εἰς ἐρημικὴν ἀκτὴν περὶ τὴν ὄραν ἀπέχουσαν τοῦ Βρινδησίου. Ἀπεφασίσθη λοιπὸν νὰ ἀναχωρήσῃ ἐπ' αὐτῶν ὁ ὀμιλος τὸ μεσονύκτιον, τὴν ὄραν ἀκριβῶς πρὸς θ' ἀνεχώρει ἀπὸ τὸν λιμένα Βρινδησίου καὶ τῆς «Μυκάλης». Τὰ ἰστιοφόρα θ' ἀνήγοντο εἰς τὸ πέλαγος καὶ θ' ἀνέμενον τὴν διέλευσιν τοῦ ἐλληνικοῦ ταχυδρομικοῦ. Τότε οἱ ἐπιβάται θὰ προσεποιούντο ὅτι βυθίζονται, θὰ ἤναπτον πυρσοὺς, θὰ ἐπεκαλοῦντο βοήθειαν καὶ θὰ ἠνάγκαζον τὸ ἐλληνικὸν ἀτμόπλοιο ν' ἀνακόψῃ τὸν πλοῦν του διὰ νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ τί τοὺς συνέβαινε. Τότε ἐκεῖνοι θὰ ἐπλησίαζον καὶ θ' ἀνήρχοντο διὰ νὰ μὴ κατέλθουν πλέον παρὰ εἰς ἐλληνικὸν λιμένα.

Ὁ Ἕλληὴν πλοίαρχος δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ τοὺς προστατεύσῃ. Ἐν τῇ περιπτώσει δὲν συνήντων τὸ Ἕλληνικὸν ταχυδρομικὸν, εἶχον λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ πλεύσουν μὲ τὰς λέμβους των πρὸς τὴν Ἑλλάδα βοηθούμενοι ἀπὸ τὴν πυξίδα καὶ τὸν χάρτην τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου. Μὲ αὐτὰς τὰς σκέψεις ἐφθασαν εἰς τὴν ἐρημικὴν ἀκτὴν. Φαντασθῆτε ὅμως τὴν κατάπληξίν των καὶ τὴν ὀδύνην των, ὅταν εἰσελθόντες εἰς τὰ πλοιάρια εὗρον κραιβινοφόρους κοιμωμένους ἐντὸς αὐτῶν. Τοὺς εἶχε προδώσει ὁ ἴδιος ὁ πωλητὴς τῶν μικροσκοπικῶν

Ἐφοδος εὐζώνων κατὰ τουρκικῶν θέσεων.

ἱστοφόρων. Ἠναγκάσθησαν ἔθεν νὰ ἐπιστρέψουν ἀπ᾽ ἡττημένοι εἰς τὸ Βρινδήσιον, ὑπὸ ραγδαιστάτην βροχὴν! . . .

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ, τίνα πολεμικὰ γεγονότα ἐλάμβανον χώραν ἐν Ἠπειρῷ καὶ ποταὶ αἱ λεπτομέρειαι αὐτῶν ;

Εἶπε ἀναμφισβήτητον, — ὅπως δικαιοτάτα ἐφήμισεν ὁ Ἑλληνικὸς τύπος, ἐν συναυλίᾳ μετὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ, — ὅτι ὁ ἀγὼν ἡμῶν ἐν Ἠπειρῷ, εὔρεν εἰς τὸ πρόσωπον τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ αὐτόθι στρατοῦ μας τὸν ἀντάξιον τῶν περιστάσεων ἄνδρα, ὅστις ἀνευ θαυροῦ καὶ μετὰ φρονήσεως διηύθυνε τὰς στρατιωτικὰς ἐπιχειρήσεις λίαν ἐπιτυχῶς καὶ νικηφόρως.

Οὕτω κατωρθώθη διὰ μικρῶν σχετικῶς ἀπωλειῶν νὰ κερδηθῶσι πολλὰ καὶ νὰ θριαμβεύσωσι τὰ Ἑλληνικὰ ἔπλα καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Ἐξαιρόντες δὲ ἐκ καθήκοντος τὴν μεγάλην στρατηγικὴν ἀξίαν τοῦ Σαπουτζιάκη, δίδομεν ἐνταῦθα πλήρη τὴν περιγραφὴν τῆς νικηφόρου δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ τῆς καταλήψεως τοῦ Γριμπόδου μέχρι τῆς ἐν Ἀνωγείοις καὶ Πέντε Πηγαδίοις μεγάλης αὐτοῦ νίκης.

Εἶπε ἤδη γνωστὴ ἡμῖν ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων αἰφνιδία ἐπιθέσις, ἡ γενομένη κατὰ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ τοῦ κατέχοντος τὰς στενωποὺς τῶν Κουμουτζιάδων καὶ τὰς κορυφογραμμὰς τοῦ Γριμπόδου κατὰ τὴν 10ην Ὀκτωβρίου, καθὼς καὶ ἡ δύσκολος θέσις, εἰς ἣν εὐρέθησαν οἱ φρούροὶντες τὰς θέσεις ταύτας, ἃς ἠναγκάσθησαν ἐπὶ τινὰς μόνον ὥρας νὰ μὴ κρατήσωσιν. Ἄμα τῇ ἀναγγελίᾳ ταύτῃ, τὸ στρατηγεῖον διέταξε τὸ ἐν Ἰμαρέτ' ὄρον εὐζωνικὸν τάγμα ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ἀλέξ. Κοντούλην μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Λέστον ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας νὰ μεταδοῦν ἀμέσως εἰς ἐνίσχυσιν τοῦ ἐν Κουμουτζιάδες στρατοῦ. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως εἰς τὸν τόπον τῆς δράσεως, ὁ Κοντούλης διὰ λόγων θερμῶν καὶ πατριωτικῆς ἐξάρσεως προσεφώνησε τοὺς ἄνδρας τοῦ τάγματος, ὅτινες μετ' ἐπευφημιῶν ὑπεσχέθησαν νὰ θυσιασθῶσιν ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.

Ταχύτατα καὶ μετὰ παραδειγματικῆς προθυμίας ὁδοιπορήσαν τὸ ὄρον τάγμα μετὰ τῆς πυροβολαρχίας, κατέφθασεν εἰς τὴν περὶ τὴν Κιάφαν κορυφογραμμὴν, ἔπου εὔρε τοὺς Τούρκους κατέχοντας τὸ βουνὸν Κελπερίνι, ὅπερ ἀποτελεῖ τὸ νότιον σκέλος τῆς στενωποῦ τῶν

Κουμουτζάδων, ἀμέσως δὲ διατάχθη ἐπίθεσις κατὰ τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἀκατάσχετος ὄρμη τῶν εὐζώνων μας, ἐνισχυομένων ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ των καὶ τῶν λοιπῶν ἀξιωματικῶν, πάντων ἀποδειξάντων ἀπαράμιλλον ἀνδρείαν, καὶ τὸ ἐπιτυχὲς φονικὸν πῦρ τῆς πυροβολαρχίας ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς θέσεις των καὶ νὰ τραπῶσιν εἰς ἀτακτον φυγὴν, οὕτω δέ, ἀνακτηθεῖσαι αἱ στενωποὶ τῶν Κουμουτζάδων, εἶχον ἐξασφαλισθῆ πλεον ἀπὸ πάσης ἐπιθέσεως, διευκολύνασαι συνάμα καὶ τὴν μέλλουσαν προέλασιν τῶν στρατευμάτων μας ἐναντίον τῆς στενωποῦ καὶ τῶν ὀχυρώσεων τῶν Πέντε Πηγαδίων.

Κατόπιν τῆς ἐπιτυχοῦς ταύτης δράσεως τοῦ 3ου εὐζωνικοῦ τάγματος, ὁ Ἀρχηγὸς ἀνέθηκεν εἰς τὸν Κοντούλην τὴν διοίκησιν φάλαγγος ἀποτελουμένης ἐκ τοῦ 3ου καὶ τοῦ 10ου εὐζωνικοῦ τάγματος καὶ τῆς ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Παπαχρήστου ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας, ἕπως προελάτῃ κατὰ τοῦ περὶ τὸ χωρίον Ἀνώγεια εὕρισκομένου Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Πράγματι δὲ τὴν 21ην Ὀκτωβρίου ἡ φάλαγξ ἔφθανεν εἰς Ἀνώγεια καὶ ἐπετέθη κατὰ τῶν κατεχόντων τὰς βορειοδυτικὰς κλιτῆς τοῦ χωρίου τούτου Τούρκων. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησεν ἕλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην, τὴν δὲ 22αν ἀπροσδοκῆτως ἐπετέθη κατὰ τῆς φάλαγγος καὶ ὁ ἐν Πέντε Πηγαδίοις Τουρκικὸς στρατός, συγκείμενος ἐκ πέντε ταγμάτων καὶ μιᾶς ὀρειβατικῆς πυροβολαρχίας.

Χάρις ὅμως εἰς τὴν δεξιὰν καὶ ὄντως στρατηγικὴν τοποθέτησιν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων καὶ τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ μας, ὅστις μετὰ παραδειγματικῆς ἀνδρείας ἀπέκρουσε τὰς ἐπιθέσεις καὶ ἀντεπετέθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ τελευταῖος οὗτος ὑπέστη πολλὰς ζημίας καὶ ἀπεθαρρύνθη τελείως, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἐκτοπισθῆ.

Τὴν ἐπαύριον, 23ην Ὀκτωβρίου, ἐπανελήφθησαν αἱ ἐχθροπραξίαι ἀπὸ πρῶτες, παρὰ τὸ δριμύ δὲ ψῦχος καὶ τὴν διαρκῶς πίπτουσαν βροχὴν, ὁ στρατός μας ἐρρωμένως ἠγωνίσθη καὶ ἐδεκάτισε τὸν πολυαριθμότερον Τουρκικὸν στρατόν.

Τὴν 24ην ἀφίκετο εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἡμετέρων τὸ 7ον εὐζωνικὸν τάγμα καὶ ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε λυσσώδης καὶ ἐπίμονος μέχρι τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, ἔτε διατάχθη γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἐχθρικών

θέσεων συμμετέχοντος καὶ τοῦ 4ου λόχου τοῦ ἀνεξαρτήτου Κρητικοῦ Συντάγματος.

Ἡ ἐπίθεσις ὑπῆρξε σφοδροτάτη. Οἱ εὐζῶνοι ἦσαν τόσον ὀρμητικοὶ καὶ ἀκατάσχετοι, ὥστε ἐρρίφθησαν εἰς τὸ πῦρ ἐνθουσιώδεις καὶ φοβεροί. Οἱ Τούρκοι προσβαλλόμενοι οὕτως ὑπὸ τοῦ φονικοῦ πυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ μας, βάλλοντος ταχύτατα καὶ δεξιώτατα, καὶ μὴ δυνάμενοι ν' ἀντισταθῶσι πλέον εἰς τὴν ὀρμὴν τῶν εὐζῶνων μας, ἤρχισαν καμπτόμενοι μετὰ μεσημβρίαν, περὶ τὸ ἐσπέρας δὲ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν ἐκ τῶν περὶ τὸ χωρίον Ἀνώγεια καὶ τῶν ἐν Πέντε Πηγαδίοις ὀχυρωτάτων θέσεων των, καταδιωκόμενοι κατὰ πόδας ὑπὸ τῶν ἡμετέρων. Οἱ Τούρκοι φεύγοντες κατέλιπον πολλὰ ἔπλα καὶ πολεμικὰ εἶδη εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων.

Ἡ ἡμέρα τῆς 27ης Ὀκτωβρίου ὑπῆρξεν ἡμέρα δόξης διὰ τὸν ἐλληνικὸν στρατὸν τῆς Ἠπείρου, ὅστις ἤρατο νίκην περιφανῆ καὶ θριαμβευτικὴν κατὰ τῶν πολυαριθμοτέρων ἐχθρῶν καὶ εἰς ἔδαφος ἥμισυ εὐνοϊκόν. Τὰ ἐλληνικὰ ἔπλα ἐθριάμβευσαν ἅπαξ ἔτι καὶ ἀπεδείχθη ἡ ἠθικὴ ὑπεροχὴ τοῦ στρατοῦ μας. Ἡ θριαμβευτικὴ αὕτη ἐπιτυχία ὀφείλεται κυρίως εἰς τὴν φρόνιμον καὶ ἀνδρείαν ἐνέργειαν τοῦ φαλαγγάρχου ἀντισυνταγματάρχου Α. Κοντούλη, διότι αὐτὸς πάντοτε εἶδεν τὸ παράδειγμα εἰς τοὺς μαχομένους, προκινδυνεύων εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς.

Ἄλλὰ καὶ ἡ ἀνδρεία πάντων τῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες, μιμούμενοι τὴν διοικητὴν των, δὲν ὑπέστησαν τὸ παράπαν εἰς τὴν ἐκπλήρωσιν τοῦ καθήκοντός των, ἐκτιθέμενοι εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ καὶ προκινδυνεύοντες, ὑπῆρξεν ἐπίσης ἄκρως ἐνδεικτικὴ τῆς ἀποφασεῶς των, ὅπως εὕρωσι τὸν θάνατον ἂν δὲν κατήγον τὴν νίκην. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Σαπουνηζάκης, προφανῶς εὐχαριστηθεὶς ἐκ τῆς δράσεως τῆς φάλαγγος ταύτης, ἐξέφρασε δι' ἡμερησίας αὐτοῦ διαταγῆς τὴν πρὸς τοὺς ἀποτελοῦντας αὐτὴν ἀνδρας εὐαρέσκειάν του.

*
* *

Συμπληρωτικῶς ἤδη πρὸς τὰ γεγονότα ταῦτα, παρέχομεν ἐνταῦθα ἀρκετὰ χαρακτηριστικὰ λεπτομερεῖας περισυλλεγεῖσας ἀπὸ τοὺς μετὰ τινὰ χρόνον μετενεχθέντας εἰς Ἀθήνας τραυματίας τῶν μαχῶν τῆς Ἠπείρου, διατηροῦντες τὴν ἀφελῆ φρασιολογίαν των.

Ὁ στρατιώτης Ἄνδρ. Κουτρούμπας ἐξ Ἀγρινίου, τοῦ 15ου πεζικοῦ συντάγματος ἀφηγεῖτο τὰ ἑξῆς:

—Ὅ,τι πέραμε ἑμεῖς στήν Ἠπειρο, τὸ πέραμα μὲ τὴν παλληκαριά καὶ τὴν ἀνδρείααν ποῦ ἔδειξαν οἱ στρατιώτες, γιὰτὶ δὲν εἶχαμε οὔτε ἀρκετὰ πυροβόλα, οὔτε μυδραλλιοβόλα. Τὸ πυροβολικὸν καὶ τὰ μυδραλλιοβόλα ἦσαν σταλμένα ἄλλου, ἔπου φαίνεται ὅτι εἶχαν περισσότερο ἀπὸ ἡμᾶς τὴν ἀνάγκην τους. Κάθε νύχτα μᾶς ἔκαναν αἰφνιδιασμοὺς οἱ Τοῦρκοι, ἀλλὰ στὸ τέλος ἐβγαῖναν οἱ ἴδιοι ζημιωμένοι, γιὰτὶ ἑμεῖς εἶχαμε τὰ μάτια μᾶς τέσσαρα καὶ δὲν ἀφίναμε ζωντανούς οὔτε τοὺς μισούς. Ἀλλὰ μᾶς ἔχουν κάμει στάχτη ὅλην τὴν Ἠπειρο. Δὲν ἀφῆσαν λιθάρι πανωτό. Φωτιά καὶ λεπίδι, καθὼς λένε. Ὅλα τὰ χωριά δὲν φαίνονται, παρὰ σὰν ἓνας μαῦρος σωρὸς ποῦ ἀχνίζει ἀκόμα. Ἄντι νὰ σταθοῦν νὰ μᾶς πολεμήσουν, πηγαῖναν καὶ καῖγαν τὰ σπίτια καὶ τῆς ἐκκλησίαις καὶ σφάζαν τοὺς δυστυχισμένους τοὺς χωριάτες. Μ' αὐτὸ ἦταν ἐκεῖνο ποῦ μᾶς ἀναθε περισσότερο, κι' ὅταν τοὺς εὐρίσκαμε, τοὺς πληρώναμε μὲ τὸ παραπάνω. Οἱ χειρότεροι ἀπὸ ὅλους εἶνε οἱ Ἀρβανῖτες. Αὐτοὶ καὶ μὲ μανία περισσότερη πολεμᾶν καὶ πὶὸ ἀγριοὶ εἶνε ἀπὸ τοὺς ἄλλους.

*
**

Ὁ ὀπλίτης τῆς ἀνεξαρτήτου Κρητικῆς φάλαγγος Διολινᾶς Μιχαήλ, ἐκ Νεαπόλεως τῆς Κρήτης, ἀφηγήθη τὰ κατωτέρω:

—Ὅλοι ἐκεῖ πάνω ἐπολεμήσανε καλὰ καὶ οἱ εὐζωνοὶ εἶνε ἀληθινὰ παλληκάρια ποῦ τίποτε δὲν τὰ δειλιάζει καὶ τίποτε δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς κόψῃ τὴν ὀρμή. Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν χάσει κυριολεκτικῶς τὸν μπούσουλα μὲ τὰς ταχείας κινήσεις καὶ τὰς ἐπιτηδείας κυκλώσεις ποῦ τοὺς ἔκαμναν. Ἀλλὰ καὶ οἱ ἄλλοι στρατιώται ἐπολεμοῦσαν μὲ μεγάλη ἀνδρεία καὶ αὐταπάρνησι. Ἡ πρώτη μάχη ποῦ ἔλαβα μέρος, ἔγινε παραδῶθε ἀπὸ τὰ Πέντε Πηγᾶδια. Ἀποσπασθῆκαμε ἀπὸ τὸ Σύνταγμά μᾶς τέσσαρες λόχοι καὶ ἐβαδίσσαμε πρὸς τὰ Πέντε Πηγᾶδια. Ὅστερα ἀπὸ ἀρκετὴ πορεία ἐφθάσαμε σὲ κάποιον μέρος πρὸς Νότον τοῦ Παλγο-Καρθασσαρά, ἔπου καὶ ἐσταματήσαμε, ἀφοῦ πρῶτα ἐστελάμε ἓνα λόχον νὰ καταλάβῃ ὡς ἐμπροσθοφυλακὴ κάποιον θέσι σιμὰ εἰς τὸν ἀμαξιτὸ δρόμον τῶν Ἰωαννίνων καὶ πρὸς βορρᾶν ἀπὸ τὸ μέρος ποῦ εἴμεθα ἑμεῖς. Μόλις ἐφθασαν ἐκεῖνοι ἐκεῖ, μᾶς παραγγέλλουν

ἀμέσως μὲ ἓνα στρατιώτη ὅτι ἀπὸ τῆ ράχι τοῦ βουνοῦ ποῦ εἶχαμε ἀπέναντί μας, κατέβαιναν ἕως 300 Τούρκοι, οἱ ὅποιοι καθὼς φαίνεται ἤθελαν νὰ πάρουν τὸ δρόμο γιὰ τὰ Γιάννενα. Ὁ Διοικητὴς παρήγγειλε στοὺς ἐμπροσθοφύλακας νὰ κρυφθοῦν, ὥστε νὰ μὴ τοὺς ἀντιληφθοῦν οἱ Τούρκοι καὶ νὰ εἶνε ἕτοιμοι πρὸς ἐπίθεσιν μόλις ἀκούσουν τὸν πρῶτο πυροβολισμό ἀπὸ τὸ μέρος τὸ δικό μας. Οἱ Τούρκοι χωρὶς νὰ ἔχουν καμμιά ἰδέα τῆς ἐνέδρας, ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν τοὺς μέχρις ὅτου ἐφθασαν στὸν ἀμαξιτὸ δρόμο. Τότε τοὺς ἐρριχτήκαμε καὶ ἀπὸ τὰ δύο μέρη. Τὸ τί ἔπαθον, μπορεῖ εὐκολὰ νὰ τὸ καταλάβῃ ὁ καθένας. Ἀνάθεμα στὸν ἓνα ποῦ ἐγλύτωσε ἦ κι' ἂν ἐγλύτωσε κανεὶς, ἔχω πεποιθήσι ὅτι θὰ ψόφησε πάρα πέρα ἀπὸ τὸν τρόπο του. Ἐκεῖ ἐπληγώθηκα κ' ἐγώ. Ἀλλ' εἶμαι εὐχαριστημένος, γιατί ζεπληρώσαμε καμπόσο ἀπὸ τὸ αἶμα τῶν ἀθῶνων ποῦ ἐσφάγησαν ἀπὸ τοὺς ἀνάνδρους Τουρκαλάδες, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν ἀφήσει κανένα χωρὶ ἀκκυτο ἀπὸ τὴν ἐκκλησία ὡς τὴ μικρότερη καλύδα.

*
* *

Ὁ δεκανεὺς τῶν εὐζώνων Σκάνδαλος Ἰωάννης ἐκ Παρακαμπουλίου τῆς Εὐρυτανίας, τοῦ θου εὐζωνικοῦ τάγματος, διηγεῖτο τὰ ἑξῆς :
— Ἐμεῖς ἐπολεμούσαμε δυὸ μέρες μιὰ διμοιρία ἀπὸ 38 εὐζώνους μὲ 600 Τούρκους. Στὴν ἀρχὴν ἐπιτεθήκαμε σὲ μερικούς, 100 ἀπάνω κάτω, ποῦ εἶχαν πιάσει ἓνα ὕψωμα, καὶ ἀφοῦ τοὺς ἐβγάλαμε ἀπὸ ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐκυνηγήσαμε στοὺς κάμπους, γυρίσαμε πάλι καὶ καταλάβαμε τὸ ὕψωμα. Οἱ Τούρκοι ἀνταμώθηκαν τότε καὶ μὲ ἄλλους καὶ ἦρθαν καὶ κατέλαβαν ἓναν ἄλλο βράχο ἀπέναντι ἀπὸ τὸν δικόν μας. Ἄν καὶ ἦσαν ἀπάνω ἀπὸ 600, δὲν τοὺς ἐδάσταξε νὰ κάμουν ἐφοδο, ἀλλὰ ἐκρατοῦσαν τὰ ταμπούρια καὶ ἀπὸ ἐκεῖ μᾶς ἐρριχναν ἑλλην τὴν ἡμέρα. Τὸ ντουφέκι ἐδάσταξε ὡς ποῦ νύχτωνε. Τὴν ἄλλη μέρα, ἐπειδὴ ἐφοδόμαστε μὴ σώσουμε τὰ φυσίγγια μας, ἐκρατήσαμε ἄλλο σχέδιο. Τοὺς ἀφίναμε νὰ μᾶς ρίχνουν χωρὶς νὰ τοὺς ἀπαντεῦμε. Ἡ σφαῖρες περνοῦσαν σὰν χαλαζὶ ἀπάνω μας, ἀλλὰ ἡμεῖς ἡμαστε πεσμένοι πρηνηδὸν καὶ δὲν τοὺς ρίχναμε οὔτε ἓνα ντουφέκι. Αὐτοὶ τότε πέρναν θάρρος καὶ βγαῖναν λίγοι-λίγοι γιὰ νὰ μᾶς κάνουν ἐφοδο. Τότε ἔμως τοὺς ἀρχίζαμε κ' ἐμεῖς στὸ ντουφεκίδι καὶ δὲν ἀφήναμε οὔτε ἓνα. Τοὺς ἐβλεπες νὰ κυλοῦν σὰν κούτσουρα στὴν πλαγιά τοῦ βράχου ποῦ

κρατοῦσαν. Κατὰ τὸ μεσημέρι καμμιά δικκοσαριά Ἀρβανιτάδες πετάχτηκαν ἔξω ἀπὸ τὰ ταμπούργια καὶ μᾶς ἔκαμαν γιούργια. Ἐρρίχτηκαν ἀπάνω μας σὰν λυσσασμένοι. Ἐκρυσαν τὰ μουτρά τους μὲ τὸ χέρι καὶ ἔτρεχαν πρὸς τὸ πρόχωμά μας σὰν στραβοὶ χωρὶς σχεδὸν νὰ πυροβολοῦν. «Τί χαλεύεται, γιουνάνηδες, στοῦ Σουλτάνου τὰ χωριά» ; ἐφώναζαν. Ἐννοεῖται ὅτι ἡμεῖς τοὺς ὑποδεχτήκαμε καθὼς ἔπρεπε καὶ στείλαμε τοὺς περισσοτέρους νὰ φᾶν πιλάφι στὸν ἄλλον κόσμον. Μὲ κάθε ντουφεκιὰ δική μας, ἔδλεπες νὰ τουμπάρη κ' ἕνας Ἀρβανίτης. Στὸ τέλος ἀναγκάσθηκαν νὰ γυρίσουν πίσω καὶ νὰ τὸ βάλουν στὰ πόδια. Ἐκρατήσαμε τὴ θέσι μας ὡς τὸ βράδυ, ἀλλὰ ἔταν νύχτωσε, ἀναγκασθήκαμε νὰ φύγουμε γιὰτὶ εἴχαμε σώσει τὰ φυσίγγια. Ἐμένα ἐπειδὴ ἤμουν τραυματισμένος μὲ πῆραν στὰ χέρια δυὸ εὐζωνοί.

* *

Ὁ δεκανεὺς τοῦ 3ου εὐζωνικοῦ τάγματος Γαϊτανᾶς Εὐθύμιος ἐκ Βάλτου ἀφηγεῖτο τὰ ἑξῆς :

— Εἴχαμε ἀποσπασθῆ καμμιά ὀγδονταριά ἄνδρες καὶ ἐβαδίζαμε μπροστὰ ἀπὸ τοὺς ἄλλους σὲ μεγάλη ἀπόστασι. Εἴχαμε προχωρήσει κάμποσο, ὅταν ἑξαφνα πέφτουμε ἀπάνω σ' ἕνα σῶμα Τούρκων ποὺ ἦσαν ὠχυρωμένοι πίσω ἀπὸ κᾶτι βράχια. Οὐθε καὶ νὰ κάμης στήν ἠπειρο, ὁ τόπος εἶνε ὄλο βράχια. Γι' αὐτὸ προχωρήσαμε καὶ τόσο λίγο ἐκεῖ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι στὴ Μακεδονία κοντεύουν νὰ φτάσουν στὸ Μοναστήρι. Νὰ μὴν τὰ πολυλογοῦμε, χωρὶς νὰ χάσουμε καιρό, τοὺς ριχνόμαστε ἀμέσως. Δὲν ξέραμε πόσοι εἶνε, ἀλλὰ οὔτε καὶ τὸ συλλογισθήκαμε αὐτό, γιὰτὶ εἴχαμε δυὸ μέραις νὰ πολεμήσουμε καὶ εἴμασταν φρυχσμένοι. Οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ τὸ μέρος ἦταν, πῶς νὰ στὸ πῶ, ἄγαρμπο, δὲν κατάλαβαν οὔτε αὐτοὶ πόσοι εἴμαστε καὶ τῷδαλαν στὰ πόδια. Τοὺς πέσαμε ἀπὸ κοντὰ καὶ ξεκάμαμε καμπόσους. Δὲν προχωρήσαμε ὅμως πολὺ, γιὰτὶ εἶδαμε ὅτι ἦσαν 2 τάγματα ἀκέρηα καὶ σταθήκαμε καὶ πιάσαμε ἕνα γερὸ ταμπούρι καὶ περιμέναμε τοὺς Τούρκους, ἐπειδὴ ξέραμε πολὺ καλά ὅτι ἅμα δοῦν ὅτι δὲν προχωρήσαμε, θὰ καταλάβουν ὅτι εἴμαστε λίγοι καὶ θὰ γυρίσουν νὰ μᾶς ριχτοῦν. Ἔτσι κ' ἔγεινε. Πρῶτοι ἦρθαν οἱ Ἀρβανιτάδες. Μονάχα αὐτοὶ κᾶτι ἀξίζουν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Ρίχνονται σὰν τὸ φεῖδι, ποὺ λένε, ἀλλὰ ἅμα δειλιάσουν στὸ πρῶτο, φύγουν γληγορότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους. Ἄρχισε ἀμέσως τὸ ντουφεκίδι. Τοὺς κρατήσαμε περισσότερο

ἀπὸ τρεῖς ὥρες, ἀλλὰ στὸ τέλος ἀναγκαστήκαμε νὰ ὑποχωρήσουμε. Ἄλλὰ ἂν καὶ ὑποχωρούσαμε, δὲν πάψαμε τὸ ντουφεκίδι. Ὑποχωρούσαμε ἀπὸ κοτρώνι σὲ κοτρώνι. Ἡ σφαίραις μας ἐλαίς καλὰ σημαδεμένες θέριζαν τοὺς Τουρκαλάδες. Τὰ βρώμικα κορμιά τους εἶχαν σκεπάσει τὸν τόπο. Χαλασμός, μεγάλος χαλασμός τοὺς ἤυρε. («Εἶδες νὰ ἀνθρακεύση ἡ Τουρκιὰ κατὰ γῆς» ἦτο ἡ ἀκριβὴς φράσις τοῦ ἀνδρείου εὐζώνου). Ἐν τῷ μεταξὺ μᾶς ἤρθαν καὶ ἄλλοι καμμιὰ ἐβδομηνταριὰ ἐπικουρία, ἀλλὰ ἔλο ὑποχωρούσαμε. Στὸ πλάϊ μου ἐσκοτώθηκε ἓνας λοχίας ἀπὸ τὸ Βουργαρέλι. Σωστὸ λεβεντόπαιδο. Μόλις τοῦ ἐπέρασε ἡ σφαῖρα τὴν καρδιά, ἔπεσε κάτω καὶ κόνοντας τὸ σταυρὸ του πρόφτασε νὰ φωνάξῃ σιγὰ-σιγὰ «σχωρᾶτέ με» καὶ ξεψύχησε. Τὸ σῶμά του τὸ πήραν δυὸ σύντροφοί μας καὶ τὸ θάψανε τῇ νύχτα. Θεὸς σχωρέσει τὸ παλληκάρι. Ἐξακολουθήσαμε τὴν ὑποχώρησι καὶ φτάσαμε σὲ ἓνα χαμηλὸ βουνό, τὸ ὅποτον ἀρχίσαμε ν' ἀνεβαίνωμε. Τὴν ὥρα ἐκείνη μοῦ τρύπησαν δυὸ σφαῖρες τὴν καρδιά καὶ σὲ λίγο μιὰ ἄλλη μὲ βάρεσε στὸ χέρι. Δὲν κατάλαβα τὴ λαθωματιὰ ἀμέσως καὶ ἐπροχώρησα. Ἄλλὰ σὲ λίγο ἀπὸ τὸ πολὺ αἷμα ποὺ ἔτρεξε μοῦ ἤρθε σκουτοῦρα καὶ ἔπεσα κάτω. Ἐτρεξε τότε ἀμέσως ἓνας εὐζωνος καὶ μοῦ ἄδειασε τὸ παγοῦρί του μὲ τὸ νερὸ στὸ κεφάλι καὶ ἔτσι συνήλθα. Τότε μ' ἐσήκωσαν δυὸ νοσοκόμοι καὶ μ' ἔφεραν ἔξω ἀπ' τὴ μάχη. Ἐν τῷ μεταξὺ εἶχε φθάσει καὶ τὸ ἄλλο σῶμα τὸ δικό μας καὶ ἔτσι ἔλοι μαζὶ ἔστρωσαν τοὺς Τούρκους στὸ κυνήγι.

* *

Μεθ' ἔλα ταῦτα οἱ Τούρκοι καὶ δὴ οἱ Τουρκαλβανοὶ τῆς Ἠπείρου δὲν ἐλησμόνουν τὴν κυρίαν των ἀποστολὴν: νὰ σφάζουν.

Ἄλλὰ καὶ πῶς θὰ τὴν ἐλησμόνουν;

Μήπως αὐτοὶ οἱ Νεότουρκοι, οἱ διατυμπανίσαντες ἀνά τὴν ὑψηλίον διὰ θὰ ἐδημιούργουν νέον καθεστῶς πολιτισμοῦ καὶ ἰσονομίας, δὲν ἐδίδον ἔκτοτε πρῶτοι τὸ παράδειγμα διὰ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ παύσουν ὄντες βάρβαροι;

Μήπως Νεότουρκος δὲν ἦτο καὶ ὁ συνεργάτης ἐκεῖνος τῆς «Ταβίν», ὅστις ἐν τῇ ποιητικῇ του εἰς τὴν συνθέσει τὴν κατωτέρω θηριώδη Ὠδὴν, ἥς τὴν εἰς πεζὸν μεταφράσειν ὀφειλομένον εἰς συνεργάτην τῆς Ἀθηναϊκῆς «Ἐστίας»;

Παρειρόμενον ἐνταῦθα τὴν ὦδὴν αὐτὴν ὀλόκληρον:

ΩΔΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΤΑΚΤΗΤΗΝ ΜΩΑΜΕΘ Β'

(Ἐπὶ τοῦ Μανσωλείου)

Σκυμμένος, γονατίζω μπροστὰ στὸ μανσωλεῖό σου,
 ὦ Μεγάλε Βασιλιᾶ μου,
 Μὲ τὴν καρδιά μου σὲ σένα, μὲ τὴν πίστι μου στὸ Θεό.

Πρόχειρον νοδοκομεῖον εἰς τὸ στρατόπεδον τῆς Ἠπείρου.

Ἀπεχαιρέτισα πατέρα, μητέρα, παιδι καὶ σπιτι,
 Καὶ ἤρθα νὰ μιλήσω μυστικὰ
 Μὲ τὸ ἄγιο καὶ τὸ μεγάλο πνεῦμά σου, ὦ Ἀθάνατε !

Ἄν γυρίσω νικητής, θὰ ξανάρθω νὰ σὲ βροῶ καὶ τότε
 Θὰ ξαναγονατίσω ἔδῳ, στὸν τάφο σου.
 Θὰ γείρω τὸ ματωμένο μου κεφάλι, καὶ ἔλα θὰ στὰ πῶ.

Κι' ἂν πάλι, μὲ τὴ χάρι τοῦ Θεοῦ, ἀκούει, κενὸν εἶ τοῦτο
 Σ' αὐτὴν τὴ μεγαλοπρεπῆ σκιά σου,
 Δὲν γυρίσω ζωντανός, ἄκου αὐτὰ ποὺ θὰ σοῦ πῶ :

— Ἀπὸ κάθε χοῦφτα χῶμα ποῦ θὰ πατήσῃ τὸ πόδι μου,
θὰ κάνω τὸ αἷμα ν' ἀναβλύσῃ.

Ὅπου θὰ πέσουνε τὰ νύχια μου, ἢ ἢ ἄνοιξες

θὰ μεταμορφωθοῦνε σὲ φθινόπωρα

Καὶ τὰ φθινόπωρα σὲ δλόμανρα μπουδρούμια.

Τὸ σπῆτι μου νὰ γροεμιστῇ καὶ νὰ σβῆσ' ἡ πρωσοτιά μου.

Ἄν ἀφήσω πέτρα ἀπάνου σὲ πέτρα.

Μὲ τὸ ντουφεκι μου θὰ κάνω τοὺς ἀνθισμένους κάμπους

Νὰ γείνουν κοιμητήρια.

Καὶ στὴν ἱστορία θ' ἀφήσω ἓνα τέτοιο σήμαγμα,

Ὅπου σὲ δέκα αἰῶνες

Νὰ μὴ ξαναφνιρώσῃ πιά πολιτισμός.

Νὰ σάπῃσῃ καὶ νὰ εἶνε κατασραμένο τὸ κουφάρι μου,

Ἄν ἀφήσω νὰ ὑπάρξουν

Φύλλα ἀπάνου στὰ δέντρα καὶ βλασιάρια στὰ φυτά.

Τὸ σῶμά μου θὰ σπείρῃ τὴ φωτιά, τὰ ὄπλα μου τὸ Χάρο,

Ὅπου κι' ἂν διαβοῦν,

Καὶ βάρανρα θ' ἀνοίξουνε τὰ βήματά μου.

Κάθε λευκὸ μὲ κουρνιαχτὸ θὰ τὸ σκεπάσω,

Καὶ κάθε λέρα κουρνιαχτοῦ

θὰ τὴν ἀλείφω μ' αἷμα γκισουρλίτικο..

Οἶζιο δὲν θ' ἄχῃ γιὰ κανένα τὸ γαταγάρι μου,

Οὔτε τοῦ τουφεκιοῦ μου ἢ σκανδάλι,

Καὶ θὰ τσαλαπατήσῃ τὸ ἄτι μου κάθε πολιτισμό.

Ἡ μαῦρες χαράδρες τῶν βουνῶν καὶ τῶν δασῶν ἢ σκιές

Καὶ τὰ ἄργια ξερείπια

Ὅλα θὰ λέγε : « Ὁ Τοῦρκος πέρας' ἀπὸ δῶ. »

Προτοῦ τὰ γόνατά μου νὰ ματώσουν κι' ἀπ' τὸ μέτωπο

προτοῦ νὰ τρέξῃ ὁ ἰδρώς,

Εἰσάκουσε τοὺς φλογερούς μου ὄρκους καὶ τῆς δέησης :

Συγχώρησέ με, ὦ Μεγάλε Βασιλιᾷ μου, Ἐσύ,
 Ὅποῦ μὲ μιὰ ματιά σου
 Ἔκανες φρούρια καὶ κάστρα νὰ γενοῦνε στάχτη !...

Τελείωσε ! Ὁ Τοῦρκος θέλει πιά νὰ ἐκδικηθῆ.
 Νὰ ἐκδικήσῃ πρώτα Ἐσένα,
 Τὴ δοξασμένη σου ἱστορία καὶ πατρίδα Σου.

Ἄφησες τοὺς προγόνους τους νὰ ζήσουν· ἀλλ' αὐτοὶ
 ἔπνιξαν τοὺς ἀπογόνους Σου.
 Τοὺς ἔδωσες παλάτια νὰ καθήσουνε· κι' αὐτοὶ

Γκρεμίσαγε τὸ σπίτι σου. Σεβάσθηκες τοὺς γέροντας τους.

Κι' αὐτοὶ ἐσφάξαγε

Τ' ἀδέρφι σου στὴ Σίπκα, τὸ γιὸ σου στὴ Μελούνα, τ' ἀνηψι
 [σου στὸ Κάρος.

Κάθβουνο ἀναμμένο εἶνε τὸ μάτι μου·

ὁ λόγος μου φωτιά.

Νοιώθω νὰ καίγωμ' ὄλος ἀπὸ φλόγες.

Δὲν πρέπει νὰ χυθῶ λοιπὸν μπροστά μου,

ὄ σὺ Μεγάλε Βασιλιᾷ,

Μέσα στῆς ἀνοιξιῶς μου τὴ φλόγα τὴν ἱερά ;

Τρίζουν τὰ δόντια μου καὶ θέλουν νὰ δαγκάσουν·

Αἷμα στάζει τὸ μάτι μου.

Δὲν εἶνε πιά καιρὸς γιὰ Πάσχα, ὦ Βασιλιᾷ μου,

Σκυμμένος, γονατίζω μπρὸς στὸ μανσωλεῖό σου,

ὦ Μεγάλε Βασιλιᾷ μου

Μὲ τὴν καρδιά μου σὲ Σένα, μὲ τὴν πίστι μου στὸ Θεό.

Ἄν δὲν ξαναγυρίσω, σοῦ ἐμπιστεύομαι τὸ σπίτι μου,

Τὰ παιδιά μου, ὄ, κι' ἂν ἔχω,

Γιὰ νὰ μοῦ τᾶχης ἔννοια στὴν δοφάνια τους.

Ὁ Τοῦρκος ἔχει ἐτοιμάσει τὸ δισάκι του. Στὴ μέση

Ἔσφιξε τὸ ζουνάρι του.

Κ' εἶνε μπροστά σου ἀπλώνοντας τὸ χέρι στὸ Θεό.

Ἦρθε στὸν τάφο σου γιὰ νὰ μιλήσῃ μὲ τὸ πνεῦμά σου,

Γιὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὸν τάφο σου,

Ἦρθε γιὰ νὰ σοῦ πῇ τὸν τελευταῖο χαιρετισμό.

Ὁ Θεὸς ἄς μᾶς βοηθήσῃ, ὦ Βασιλιᾶ μου !...»

XXIV.

**Ἐν τῷ μεταξύ.—Ἐν βλέμμα εἰς τὰ στρατόπεδα τῶν
συμμάχων μας.**

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΟΙ

Εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τῶν «Τάιμς» διὰ Σερβίας μεταβὰς εἰς Σόφριαν κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν πρώτων ἐπιχειρήσεων καὶ ἐπιτυχιῶν καὶ ὅστις ἀντεπροσώπευσε τὸ παγκόσμιον φύλλον καὶ κατὰ τὸν Ἰαπωνικὸν πόλεμον, χαρακτηρίζει ὡς ἐξῆς τοὺς Βουλγάρους εἰς τὸ πρῶτόν του γράμμα, ὑπερ ἔστειλεν εἰς τὸ φύλλον του :

«Τὸ πρῶτον πρᾶγμα ποῦ κάνει ἐντύπωσιν στὸν ξένον εἶνε τὸ πῶς μιᾶνε γιὰ τὸν πόλεμό τους. Νομίζει κανεὶς ὅτι ἀγνοοῦν τοὺς θριάμβους των καὶ τὴν ἀνδρείαν των.

»Οἱ Σέρβοι μιᾶνε γιὰ τὰ κατορθώματά τους μὲ ἐνθουσιασμόν. Τὸ ἴδιον μοῦ λένε πῶς κάνουν καὶ οἱ Ἕλληνες. Οἱ Βούλγαροι δὲν λένε τίποτε.

»Βεβαίως ἐγνώριζαν καὶ γνωρίζουν τί πρέπει νὰ κάνουν καὶ χάριν τοῦ μεγάλου σκοποῦ ὅλα τὰ ἄλλα τὰ παρεμέρισαν. Ἄλλ' ἢ μετριότητά τους, ἢ ἐπιφυλακτικότης των καὶ ἡ λιτότης των εἶνε ἀξιοσημείωτοι. Καμμία συλλαβὴ αὐτοπανηγυρισμοῦ δὲν τυπώθηκε εἰς τὸν τύπον τους. Ἐξ ὀλοκλήρου ἀντέστησαν εἰς τὸν πειρασμόν ἀπὸ τοῦ νὰ λένε :

»—Δὲν σοῦ τάλεγα ;

»—Δὲν εἶχαμε δίκησ ;

»—Αὐτὰ βεβαίως δὲν τὰ περιμένατε ;

»Καὶ ὅμως, ὅταν συλλογισθῇ κανεὶς ὅτι ὅλοι οἱ εἰδικοί, μεθ' ὅλην τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ἀξίας τοῦ στρατοῦ των, ἐθεώρουν τὸν ἀγῶνά τους ἀπελπιστικόν, ἐξ ἀνάγκης παραδέχεται ὅτι ὁ πειρασμὸς τῆς καυχησιολογίας ἦτο φυσικώτατος.

»Καί ὅμως τὰ ἀγγελτήρια τῶν νικῶν τηλεγραφήματά των εἶνε τόσοσ μετριοπαθῆ καὶ λακωνικά ὡς νὰ τὰ συνέτασσον Σπαρτιαῖται. Καί ὄχι μόνον εἰς τοῦτο ἔδειξαν οἱ Βούλγαροι πνεῦμα Σπαρτιατικόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἠθικὴν πειθαρχίαν των, εἰς τὴν μοναδικότητα τῆς προθέσεώς των καὶ εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ πατριωτισμοῦ των.

»Ἐδειξαν ὅμως καὶ κάτι ἄλλο. Ἐπραγματοποίησαν τὸ παραδοξότερον τῶν ἀξιωματῶν, αὐτό·

«Νὰ εὕρῃς τί δὲν δύνασαι νὰ κάμῃς καὶ ἔπειτα νὰ ἀναλάβῃς νὰ τὸ κάμῃς καὶ νὰ τὸ κάμῃς».

Εἰς ὠραιωτάτην ἐπιφυλλίδα ὁ «Ν. Ἐλεύθερος Τύπος» τῆς Βιέννης ἐχαρρακτήριζεν ἤδη τὸν Σαβδῶφ καὶ τὸν Φίτσεφ.

«Εἶνε, ἔγραφεν, ὁ μόνος νεώτερος πόλεμος, ὅστις διεξήχθη τόσοσ μυστικά. Κάθε Βούλγαρος ἤξευρε κάτι τι, χωρὶς ὅμως νὰ τὸ ἀνακοινώῃ εἰς τὸν ἄλλον. Αἱ προετοιμασίαι ἐγίνοντο πρὸ πολλοῦ. Ἡ χωρικὴς ὕφαιναν ζεστὲς ζακέτες διὰ τοὺς στρατιώτας, ἀλλὰ τῆς ἐκρυδαν στής κασσέλες τους. Οἱ καθηγηταὶ καὶ οἱ φοιτηταὶ τυροῦσαν στὰ χωριά καὶ ἐκήρυττον τὴν πολεμικὴν ἰδέαν, ἀλλὰ οἱ φοιτηταὶ ἀγνοῦσαν τοὺς καθηγητάς καὶ οἱ καθηγηταὶ τοὺς φοιτητάς. Ὅταν ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, ὁ Βασιλεὺς ἔφυγε νύχτα ἀπὸ τὸ παλάτι του, χωρὶς νὰ ὑποσταλῇ ἢ σημαία, διότι δὲν ἤθελε νὰ μάθῃ ὁ κόσμος ὅτι ἔφυγε. Διὰ νὰ συμπληρωθῇ ὁ μυστικισμὸς αὐτός, λέγει ὁ ἀρθρογράφος, τίποτε δὲν ὑπολείπεται εἰμὴ νὰ μπουνε σιωπηλοὶ οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

»Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἐποψιν πρωταγωνιστῶν ὁ πόλεμος αὐτός διὰ τοὺς Βουλγάρους διεξάγεται ἀνώνυμος. Οὔτε κανένας πολιτικὸς πρωταγωνιστὴς διεκρίθη ὡς τὸν Βίσμαρκ, οὔτε κανένας στρατιωτικὸς ὡς τὸν Μόλτκε. Καὶ αὐτοὶ οἱ Ἰάπωνες εἶχαν τὸν Τόγκα, τὸν Νοδζῆ, τὸν Κουρόκη.

»Μόλις τὰ σκηνακὰ φῶτα ἐχύθησαν ὀλίγον ἀδρότερα ἐπὶ τῶν δύο στρατιωτικῶν φυσιογνωμιῶν, τοῦ στρατηγοῦ Σαβδῶφ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Φίτσεφ.»

Καὶ προβαίνει εἰς χαρακτηρισμὸν τῶν δύο.

«Ὁ στρατηγὸς Σαβδῶφ εἶνε κατ' ἐξοχίαν ὁ Δυνατός. Ὅ,τι πιάνει στὸ χέρι του, δὲν τ' ἀφίνει. Ταχὺς εἰς τὰς ἀποφάσεις του. Ὁργίλος,

θυελλώδης, δὲν συλλογίζεται κανένα, δὲν κάμπτεται πρὸ οὐδενός, ἴσως δι' αὐτὸ εἶνε πολὺ ἀγαπητὸς εἰς τὰς γυναῖκας, μὴ ἀγαπητὸς δὲ εἰς τοὺς ἀνδρας.

»Ὅταν ἦτο ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, ἢ Ἀντιπολίτευσις εἶχε διατυπώσει σφοδρὸν κατηγορητήριον κατ' αὐτοῦ. Ὁ Σαβδῶφ σχεδὸν ἠρνήθη νὰ δικαιολογηθῇ καὶ περιορίσθῃ νὰ ἐπιτεθῇ ἐμπαθέστατα. Δὲν ὠμιλοῦσε, ἀλλὰ ἐπελεκοῦσε. Δὲν ἐπειθεν, ἐπεβάλλετο· δὲν ἔλεγεν ὅτι εἶχε δίκαιον, ἀλλὰ ἤθελε νὰ ἔχῃ αὐτὸς μόνον δίκαιον. Τὸ δὲ τελευταῖόν του ἐπιχειρήμα ἦτο μία δυνατὴ γροθιά ἐπάνω στὸ ὑπουργικὸ τραπέζι, γροθιά πού ἔκαμε ἕλην τὴν Βουλὴν νὰ σιωπήσῃ.

»Εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον, εἰς τὴν Στᾶρα Ζαγόρα, ἓνα μικρὸ χωριό, ἔδλεπε κανεὶς τὸν Ἀντιστράτηγον Σαβδῶφ νὰ βαδίξῃ μὲ τὰ βαρεῖά του βήματα, τὴν κεφαλὴν του νεύουσαν κάτω, τὰ χέρια στὴν τσέπη τοῦ σταχτεροῦ μανδύου του. Ἡ καθόντανς μὲ ἀπλωμένα τὰ σκέλη του ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ Στρατηγεῖο καὶ κάπνιζε τὸ ἓνα μετὰ τὸ ἄλλο σιγαρέτο του, στρέφων τὰ βλέμματά του στὸ κενόν.

»Μιὰ ἡμέρα αἰφνιδίως ἐπέδη ἐνὸς αὐτοκινήτου, μυστικὰ μυστικὰ τὸ βράδυ, ὅπως τὰ πάντα γίνονται μυστικὰ εἰς τὸν Βουλγαρικὸν πόλεμον, καὶ μετὰ εἰκοσιτέσσαρας ὥρας ἀφότου ἔφυγεν, ἀνηγγέλθη ὅτι ἔπεσαν αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι. Μετὰ μίαν ἡμέραν ἐπανήρχετο ὁ Σαβδῶφ εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον, βράδυ πάλιν, τὰ χέρια του χωμένα στῆς τσέπης τοῦ μανδύου του, τὸ τσιγάρο στὸ στόμα, διευθυνόμενος εἰς τὴν κατοικίαν του, ὡς νὰ ἦτο τὸ φυσικώτερον τῶν πραγμάτων, ἔτσι ὡς πάρεργον, ἐπάνω σὲ μιὰ ἐκδρομὴ αὐτοκινήτου νὰ κυριεύσῃ ἓνα φρούριον.

»Πλέον μυστηριώδης καὶ ἀπὸ τὸν Σαβδῶφ εἶνε ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Βουλγαρικοῦ Ἐπιτελείου. Νομίζει κανεὶς ὅτι αὐτὸς ἐφευρε τὸν μυστικισμόν. Ὁ Φίτσιφ δὲν κινεῖται ἀπὸ τὸ Στρατηγεῖόν του· αὐτὸς ἔβαλεν εἰς ἐνέργειαν μίαν ἐντελῶς νέαν στρατηγικὴν μέθοδον· διευθύνει τὸν πόλεμον ἀπὸ μέσα ἀπὸ μιὰ καμαρούλα, στὴν ὁποίαν οὐδεὶς ἀπρόσκλητος εἰσέρχεται. Φρουροὶ μὲ τὸ ὄπλον ἐπ' ὤμου φυλάττουν τὰ μυστικὰ τῆς καμαρούλας.

»Διὰ τὸν στρατηγὸν Φίτσιφ ἔλη ἢ Ἐκστρατεία λαμβάνει τὴν μορφήν ἀδικιπώτου ἀλληλογραφίας. Ἀπαντᾷ εἰς τηλεγραφήματα μὲ

τηλεγραφήματα. Ἀπὸ παραμικρὰ κομματάκια συνθέτει αὐτὸ τὸ μεγάλο του Μυστικὸ, τὸν γρίφον του.

» Διὰ τὸν Φίτσεφ ἢ ἀστραπιαία Βουλγαρικὴ προέλασις δὲν ἦτο παρὰ ἀνεπαίσθητος μετατόπισις ἐπὶ τοῦ Ἐπιτελικοῦ Χάρτου ἢ περιφρημος ἀρπαγὴ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν μία ἀπλή πενιά. Αἱ ἀκοαὶ του δὲν ἀντιλαμβάνονται τὸν κρότον τῶν πυροβόλων, τὰ μάτια του δὲν ἀντικρύζουν τὰς δάδας τοῦ πυρός, τὸ ἔργον του δὲν τὸ διεξάγει μὲ τὰς αἰσθήσεις του, παίζει ἀπάνω σ' ἓνα βουδὸ πιάνο.

» Ἦτο φίλος του ὁ Σταμπούλωφ. Ὅταν ἔπεσεν ὁ Ἰσχυρός, τὸν ἐξώρισαν σ' ἓνα μικροχώρι τῆς Ροδόπης. Ἐκεῖ, εἰς τὴν ἐξορίαν του ἀπέμαθε νὰ μιλά. Ἐξῆσε βίον ἐσωτερικόν. Ἐκλείσθη μέσα στὸν ἑαυτὸν του. Καὶ μελετοῦσε. Ἔως οὗτο ἠσθάνθησαν τὴν ἀνάγκην του καὶ τὸν ἔδωκαν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Στρατοῦ. Καὶ ἀπὸ τῆς θέσεώς του αὐτῆς διευθύνει τὸν Βουλγαρικὸν Στρατόν, πανταχοῦ παρών, χωρὶς νὰ εἶνε οὐδαμοῦ, ζῶν μᾶλλον κατ' ἰδέαν ἢ εἰς τὴν πραγματικότητα. Ἐννοια μᾶλλον παρὰ ἄνθρωπος, καὶ ὁμως δυνάμενος νὰ ἀξίει ὅτι εἶναι αἱ μάχαι εἶνε ἰδικαί του.

«Γκράν σεγνιέρ τοῦ πολέμου».

Ὁ διαπρεπὴς δημοσιολόγος καὶ κριτικὸς Ἔρνστ Κλάιν ὡς ἐξῆς περιέγραφε τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοπέδου :

«*Μουσταφᾶ Πασσᾶ*.—Εἰς τὴν πεδιάδα θρηνητὴ ἢ καταγίγς τοῦ Νοεμβρίου. Ἀπὸ τὰ βουνὰ κατεδαίνουσι βαρεῖα σύννεφα, τὰ ὅποια ἀπὸ χθὲς χύνουσι ἀτελεύτητον πλημμύραν νεροῦ εἰς τὴν ἐξοχίην. Βροχή, βροχή, βροχή—τίποτε ἄλλο ἀπὸ βροχή. Ἄβατοι εἶνε οἱ δρόμοι εἰς τὴν πόλιν καὶ μὲ μεγάλον κόπον σύρουσι τὰ βήδια τὰ βαρεῖα φορτωμένα κάρρα πολεμοφοδίων καὶ προμηθειῶν μέσα εἰς τὸν θορυβοῦντα πηλόν. Ἀτελεύτητα, ἀγαρήθημα εἶνε αὐτὰ τὰ κάρρα εἰς μακρὰν σειρὰν, τὰ ὅποια φέρουσι μακρὰ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν πρὸς τὸν στρατόν τῆς Ἀδριανουπόλεως ψωμί καὶ μολύδι. Ἡμέρας εὐρίσκονται εἰς πορείαν, διότι ἀργὰ προχωροῦν αὐτὰ τὰ βαρυκίνητα ζῶα, ἀργὰ—ἀργότατα. Συμμετρικῶς, ὡσὰν ἐκγυμνασμένα, προβάλλουσι τὸ ἓνα πᾶσι πρὸ τοῦ ἄλλου—ἀργὰ—ἐντελῶς ἀργά, ἀλλ' ἀσφαλῶς ὁμως καὶ ἀκούραστα. Βῆμα πρὸς βῆμα οὕτω φθάνουσι εἰς τὸν σκοπόν.

» Κάποτε σταματᾷ ἢ πορεία. Στενὰ καὶ σχολιά εἶνε τὰ σοκάκια

τοῦ Μουσταφᾶ πασσᾶ, ἀληθινὰ τουρκικὰ σοκάκια μὲ μικρὰ βουνὰ ἀντὶ λιθοστρώτου, ἀληθινὰ τουρκικὰ, διότι μόνον ὁ Ἄλλαχ ἤμπορεῖ νὰ βοηθήσῃ κάποιον ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος εἰς τὸ ἄλλο, χωρὶς νὰ σπάσῃ τὸ πόδι του. Καὶ μάλιστα εἴταν δύο τέτοια κάρρα ἔχουν περιπλεχθῆ καὶ πλουσιοπαρόχως ἀλληλοδεθῆ μὲ ἄξονας, ἀκτίνιας τῶν τροχῶν, τροχούς. Καὶ εἰς τὸ ἓνα μέρος ἐπισθεν τοῦ χάους εὐρίσκεται ἓνα σύνταγμα ἐφέδρων ἕως τὸ γόνα εἰς τὸν πηλὸν καὶ ἀδύνατον νὰ προχωρήσῃ. Καὶ εἰς τὸ ἄλλο μέρος στέκεται τὸ αὐτοκίνητον τοῦ διοικοῦντος στρατηγοῦ καὶ σαλπίζει καὶ θορυβεῖ καὶ δὲν δύναται κ' αὐτὸ νὰ προχωρήσῃ. Ἄλλ' εἰς τὸ μέσον ἐκεῖ, ψηλὰ εἰς τὸ ἄλογο ἔχει κολληθῆ κάποιος ἀτυχῆς πολεμικὸς ἀνταποκριτῆς, ὁ ὅποτος θέλει νὰ μεταβῆ εἰς τὸ γραφεῖον τῆς λογοκρισίας μ' ἓνα ἐπείγον τηλεγράφημα εἰς τὴν τρέπην καὶ δὲν ἤμπορεῖ καὶ αὐτὸς νὰ προχωρήσῃ. Καὶ ὑπὲρ τὴν περιπλοκὴν αὐτὴν ἀνθρώπων, ζώων καὶ κάρρων ἢ βροχῆ καὶ ἡ καταγιγίς. Καὶ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν ἔρχεται, δονουμένη, ὑπόκωφη καὶ βαρεῖα ἡ βροντὴ τῶν πολιορκητικῶν πυροβόλων.

»Ἄλλὰ τέλος ἀνοίγεται ὁ δρόμος. Χωρὶς εὐρωπαϊκὴν ὕδριν καὶ θόρυβον. Ἐνα-δύο προστάγματα ἐσύριξαν ὑπὲρ τὸ χάος, σύντομα, ὀξεᾶ, ὑπερβάλλοντα τὴν καταιγίδα. Ἐκατοντάδες χερτῶν ἐπιασαν: ἔσυραν, ὤθησαν, ἀνύψωσαν—καὶ ἀνοίξεν ὁ δρόμος. Τὸ αὐτοκίνητον πέραν γοργόν, ὁ πολεμικὸς ἀνταποκριτῆς ἐπέρασε ταχύτατα.—Καὶ εἰς τὴν ἐλευθέραν, στενὴν ἀτραπὸν προχωρεῖ ἄλλη παρέλασις, ἄλλη ἐρχομένη ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν, μακρὰ, σοβαρά, θλιβερά παρέλασις. Ἀπὸ τὰ κάρρα κυττάζουν ὄχρα, καταπανεμένα πρόσωπα. Κατάκεινται εἰς τὰ ἄχυρα, ὅσον τὸ δυνατόν μαλακὰ οἱ πτωχοὶ τραυματῖαι—ὁ ἓνας μὲ τραυματισμένον μέτωπον, ὁ ἄλλος μὲ τραυματισμένον βραχίονα—ἀκίνητοι, ἐξαπλωμένοι, βαρεῖα ἀναπνέοντες, ὁ τρίτος—ὦ, θὰ εἶνε τρομερὸν νὰ οδηγῆται κανεὶς εἰς αὐτὰ τὰ κάρρα διὰ μέσου αὐτοῦ τοῦ δρόμου, μ' αὐτὸν τὸν καιρὸν.—Ἄλλὰ δὲν παραπονούνται, δὲν θρηνοῦν αὐτοὶ οἱ τραυματῖαι· δαγκώνουν τοὺς πόνευς καὶ τὰ βᾶσανα, ποῦ τοὺς προξενεῖ αὐτὸ τὸ ταξίδι. Μὲ σφιγμένα δόντια κᾶθηνται καὶ ἀκουμβοῦν ἐκεῖ ὑπερήφανοι μὲ τοὺς αἱματοβαφεῖς ἐπιδέσμοις των. Καὶ ἡ βροχὴ κροτεῖ ἐπάνω εἰς τὰ κάρρα κ' ἡ θύελλα μυκάται. Καὶ ἀπὸ τὴν Ἀδριανούπολιν πέραν δονεῖται ὑπόκωφη καὶ βαρεῖα ἡ βροντὴ τῶν πυροβόλων...

Ὁ Διάδοχος καταστρώων σχέδιον μάχης.

»Βραδυάζει, ψύχρα, σκότος, πένθος. Ἐρρημοῦνται οἱ δρόμοι, τὰ οἰνοπωλεῖα καὶ τὰ καφενεῖα, αἱ μικραὶ αὐταὶ κατασκότειναι τρυπές, ὅπου κάθηνται ὁ ἓνας ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον οἱ ἐλεύθεροι ὑπηρεσίας, οἱ ἀναπαυόμενοι, ἕως ὅτου τοὺς φωνάξῃ τὸ πρόσκλητήριον εἰς τὸν στρατῶνα, εἰς τὸ στρατόπεδον. Εἰς τὴν λάμπην μόλις φωτιζόντων φα-

ναριῶν λάμπουν αἱ ξιφολόγχοι τῶν περιπόλων—τὰ κάρρα ὠθοῦνται εἰς ἀνοικτὸν μέρος καὶ ἡσυχία, πλήρης ἡσυχία γίνεται εἰς τοὺς δρόμους. Κάπου οὐρλιάζει ἓνα σκυλί, ἓνα ἀπὸ τὰ ἐγκαταλειφθέντα σκυλιὰ τοῦ δρόμου, τὰ ὁποῖα δὲν ἔφυγαν μαζὶ μὲ τοὺς ἀνθρώπους. Καὶ τώρα τὸ πτωχὸν ζῶον κατάκειται εἰς κάποιαν γωνίαν, βασανιζόμενον ἀπὸ πείναν καὶ φόβον—καὶ οὐρλιάζει, οὐρλιάζει. Καὶ ἀδιάκοπα, ἀλύπητα ἢ βροχή, ἢ καταιγίς. Ἀκατάπαυστη ἢ βροντὴ τῶν πυροβόλων.

»Τώρα κλείουν τὰ σπίτια. Ἀπὸ τὰ ξύλινα μαγαζιά κυττάζει δειλὰ ἀκτις φωτὸς εἰς τὴν μαύρην, θλιβεράν φθινοπωρινὴν νύκτα καὶ ἔξω ἔρευνοῦν οἱ δεξιὲς ὀφθαλμοὶ τῶν περιπόλων πρὸς ὅλας τὰς γωνίας καὶ τὰς διευθύνσεις καὶ τρύπας. Ὅπου μία πόρτα εἶνε ἀνοικτὴ, κτυποῦν καὶ διατάσσουν. Νὰ κλείσετε. Καὶ τότε κροτεῖ μεγάλο κλειδί, ἀκούονται ἄλλα λόγια πέραν, γύρω καὶ μακρύτερα προχωρεῖ ἢ περίπολος μέσα εἰς τὴν βροχὴν καὶ τὴν θύελλαν.

»Τὴν ἀκούω πῶς περνᾷ μὲ τὸ βαρὺ βῆμα ἀπὸ τὸ παράθυρόν μου. Κατοικῶ μάλιστα ἓνα σπίτι μὲ παράθυρα, πρὸ παντὸς μὲ δολόκληρα παράθυρα, ἓνα ἀπὸ τὰ ὠραιότερα καὶ καθαρώτερα εἰς ὅλον τὸ Μουσταφᾶ πασοῦ. Ἀγῆκει εἰς ἓνα Ἴσπανόν, ὁ ὁποῖος ἔφυγε μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους πρὸ τῶν ἐπερχομένων νικητῶν, ἓνα μεγάλον εὐρύχωρον σπίτι μὲ κῆπον, μὲ ξύλινην βεράντα, σταῦλον καὶ μεγάλην παράγγαν. Ἐφυγεν ὁ Ἴσπανός, καὶ ἐνῶ ὁ Βούλγαρος χωροφύλαξ ἐφύλαττε πρὸ τῆς πόρτας τοῦ σπιτιοῦ, διὰ νὰ μὴ φύγῃ, τὸ ἔσκασεν ἀπὸ τὴν ὀπισθίαν θύραν καὶ ἐπῆρε σχεδὸν ὅλα ὅσα ἠδύναντο νὰ μεταφερθοῦν. Μόνον τοὺς γυμνοὺς τοίχους ἀφήκεν ἐκεῖ καὶ πολὺ εὐχαρίστως θὰ ἔβλεπα τὸ πρόσωπον τοῦ χωροφύλακος, ὅταν εἶδε τὸ φιλοδώρημα. Πτωχὲ Ἴσπανέ! Κάθεσαι τώρα βέβαια μὲ γυναῖκα καὶ παιδί καὶ περιουσίαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ ἀκούεις τρέμων αὐτὸν τὸν ἀδιάκοπον μυχθμὸν τῶν βουλγαρικῶν πυροβόλων! Καὶ σκέπτεσαι τὸ καθαρὸν σπίτι σου πίσω μὲ τοὺς χρωματισμένους τοίχους καὶ τὴν ταράτσαν, ἐπάνω εἰς τὴν ὁποῖαν ἀπλώνεται τὸ κλῆμα, καὶ τὸν κῆπον ὅπου στέκουν παρημελημένα, ζαρωμένα καὶ θλιβερά τέσσαρες ροδοδάφναι. Καὶ ἡ βροχὴ τὰς μαστίζει καὶ ἡ καταιγίς τὰς ἐκτινάσσει ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Καὶ ἀσφαλῶς δὲν θὰ φαντάζεσαι, ὅτι τώρα κάθεται εἰς τὸ μέγαλον σου μεγαλοπρεπὲς δωμάτιον ἓνας ἀνόσιος ξένος γραφιάς καὶ καπνίζει τὴν πίπαν του καὶ σὲ συλλογίζεται μὲ πονετικὴν εὐγνωμοσύνην σένα,

πιωχέ, διωγμένε φυγάδα. Βέβαια εἰς τὴν σπουδὴν τῆς φυγῆς δὲν ἐλησμόνησες νὰ πάρῃς μαζί σου τὴν σόμπα σου, ἀλλ' ἀντ' αὐτῆς ὑπῆρξε τόσον ἐπιλήσμων ἕνας γείτονάς σου, καὶ οἱ συνάδελφοί μου καὶ ἐγὼ εὔρομεν εἰς τὸ ἀδειανὸν σπίτι τοῦ αὐτοῦ τὸν πολύτιμον θησαυρόν, τὸν ἐτοποθετήσαμεν καὶ ἐξεστάναμεν ἐπ' αὐτοῦ μαστίχα. Καὶ τὸ πρῶτον ποτῆρι ἐπίομεν εἰς ὑγείαν σου.

»Εἴμεθα ὅλοι δέκα—ἐπτὰ Ἴταλοί, ἕνας Οὐγγρος, ἕνας Ρουμάνος καὶ ἐγώ. Ἡ τύχη μᾶς ἔφερεν ὅλους μαζί, μᾶς ἔκαμε καλοὺς συναδέλφους. Ἀλαλάζοντες κατελάδομεν αὐτὸ τὸ ὠραῖον σπίτι, τὸ ὅποιον θὰ παρέδλεψαν οἱ ὀφθαλμοὶ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιμελητείας εἰς τὸ ἀνακάτωμα δρόμων καὶ δρομίσκων. Ἐνας ἐπήγγεν εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον καὶ ἐπέτυχε νὰ τοποθετηθῇ φρουρὰ πρὸ τοῦ σπιτιοῦ, ἐνῶ οἱ ἄλλοι διηυθύνθησαν εἰς τὰς παραπλεύρωσ οἰκίας πρὸς ἀναζήτησιν, κατέσχον τὴν σόμπαν καὶ ἔσυραν παλαιὰ ἀχύρινα στρώματα, καρέκλες μὲ τρία πόδια, ζουλιγμένους τενεκέδες καὶ ὄσους εὔρον παρομοίους θησαυρούς. Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κουδερτῶν μας καὶ τῶν μικρῶν σάκκων μας μετεβλήθησαν τὰ κενὰ δωμάτια εἰς πολυτελεῖς κοιτῶνας καὶ κατόπιν, ὅταν ἄχνησεν εἰς τὰ ποτήρια ἡ ρακή, ἐζητωκραυγάσαμεν ὑπὲρ τοῦ ἰδιοκτῆτου. Καὶ κάθε βράδῳ, ὅταν ἐτελείωνεν ἡ ἐργασία τῆς ἡμέρας, ὅταν καθεὶς μᾶς εἶχε στείλει τὸ τηλεγράφημά του, εἶχε γράψει τὴν ἀνταπόκρισίν του, συνηθροισόμεθα περὶ τὴν μικρὰν, φαιδρῶς λάμπουσαν σόμπαν, ἡ ὅποια ἴσως θὰ ἐράνη ὄχι ἀξία ἀποκομίσεως εἰς τὸν πρῶτον ἰδιοκτῆτην τῆς, ἀλλ' εἰς ἡμᾶς ἐφαίνετο δῶρον τοῦ οὐρανοῦ. Διότι ἔξω ἡ βροχὴ ἐκτύπα τὰ τζάμια, ὠλόλυζεν ἡ θύελλα εἰς τοὺς ἐρήμους δρόμους. Ἄλλ' ἡμεῖς ἐκαθήμεθα ἀνέτως καὶ ἐτραγουδοῦσαμε τὴν «Εὐθυμον Χήραν» καὶ τὸ «Βάλτσερ-τράουμ»! Φαντασθῆτε—Ἴταλοὶ νὰ τραγουδοῦσιν μ' Αὐστριακὰς ὀπερέττας! Αὐτὸ τὸ θαῦμα ἔκαμεν ἡ μικρὴ, παληὰ, λησιμονημένη θερμάστρα. Ἄν ἤθελα, πόσας βαθείας σκέψεις θὰ ἔκαμνα περὶ αἰτίας καὶ ἀποτελέσματος!

»Ἀλλὰ ὁμολογῶ, ὅτι ἄν εἶμαι ὅλως διόλου διατεθειμένος πρὸς βαθείας παρατηρήσεις, διότι ἡ ὠραία συντροφία διελύθη. Προχθὲς ἡ ἐνταῦθα λογοκρισία ὑπέβαλεν εἰς αὐστηρὰν ἐξέτασιν τοὺς ἑκατὸν ἀνταποκριτὰς καὶ ἀπέστειλεν ὀπίσω τοὺς περισσοτέρους εἰς τὸ Στρατηγεῖον. Μόνον εἰς τοὺς ἀνταποκριτὰς τῶν μεγαλειτέρων φύλλων ἐπε-

τράπη νὰ μένουν ἐδῶ καὶ οὕτω σήμερα ἀπέμεινα μόνος ἀπὸ τὸ φαί-
δρον συνέδριον τῶν δέκα. Ἐντελῶς μόνος παραμένω τώρα εἰς τὸ
ὄραιον καθαρὸν σπίτι καὶ αἰσθάνομαι πλήρη τὴν ἐγκατάλειψίν μου.
Ἀπέναντι εἰς τὴν παράγκαν ἀναψε φωτιά ἢ περίπολος καὶ ἀπὸ τὸ
παράθυρον τῆς αὐτῆς βλέπω πῶς τυλίγονται εἰς τῆς κάπες των ἀνέ-
τως οἱ γηραιοί, σκληραγωγημένοι χωρικοὶ καὶ πῶς ἀπλώνουν τὰ πό-
δια πρὸς τὴ φωτιά. Ἀποκομισμένα ρουθουνίζουσι δίπλα εἰς τὸν σταῦ-
λον τὰ ἄλογά μου, ἐνῶ ὁ Σέρβος ἀμαξηλάτης μου, εἰς κάποιαν γω-
νίαν ὅπου εἶχε κρυβῆ, ροχαλίζει μετὰ ἥρωϊκὸν μεθῶσι. Καὶ ἐγὼ μέ-
νος, ἐντελῶς μόνος· ἓνα γατάκι εἶνε ἡ συντροφιά μου. Παραπονετικὰ
ἐμικούλιζε πρὸ τῆς θύρας καὶ ὅταν τοῦ ἦνοιξα, ἐπήδησε δειλὰ-δειλὰ
μέσα. Τοῦ ἔδωσα ψωμί καὶ γάλα καὶ ἔφαγε καὶ ἔπιεν, ἔγλυψε μὲ
πολλὴν λεπτότητα καθαρὰ ρύγχος καὶ ποδαράκια καὶ τώρα κατάκει-
ται κουλουριασμένον παρὰ τὴν θερμάστραν καὶ μινυρίζει. Καὶ τὸ μι-
νύρισμά του ἐνέχει ἓνα τόσοσόν πολὺ, πολὺ ἐλαφρὸν τόνον τῆς ἀνα-
πυτικότητος εἰς τὸ τόσοσόν ἔρημον καὶ ἐγκαταλελειμμένον σπίτι.

» Ἄλλ' ἔξω πλημμυρίζει ἡ βροχή καὶ μουγγρίζει ἡ θύελλα. Καὶ
ἐκ τῆς Ἀδριανουπόλεως πέραν κροτοῦν ὑποκώφως καὶ βαρέως τὰ
βουλγαρικὰ πυροβόλα.

» Καὶ ὅμως εἶνε ποίησις. Ἄν καὶ τραχεῖα, ἀγρία ποίησις. Ἰσα-ἴσα
εἶνε ἡ ποίησις τοῦ πολέμου . . . »

ΟΙ ΜΑΥΡΟΒΟΥΝΙΟΙ

Βαθύς, ὡς φαίνεται, γνώστης τοῦ χαρακτήρος τοῦ βασιλέως τοῦ
Μαυροβουνίου καὶ τῶν ἀρχαϊκῶν τῆς χώρας του ἠθῶν, μᾶς παρέχει
ἐνταῦθα τὸν ἐξῆς ὄραιον χαρακτηρισμὸν τοῦ Μαυροβουνίου ἀνακτος:

« Ὑψηλός, βαρὺς κάπως λόγῳ τῆς ἡλικίας ἀλλὰ ρωμαλέος ἀκόμη,
μὲ ἀδρὰ χαρακτηριστικά, μάτια ζωηρὰ καὶ ἀκίνητα, ρίνα κάπως ὑπέρ-
σαρκον, χεῖλη σκιαζόμενα ὑπὸ μύστακος, ὅστις διατηρεῖται σχεδὸν
ζωντανός, ἐνῶ ἀρθρονος χιονώδης κόμη καλύπτει τὴν ὑπερήφανον κε-
φαλὴν του, ὁ ἡγεμὸν τοῦ Μαυροβουνίου εἶνε ἐκ τῶν ὄραιότερων τύ-
πων τῆς φυλῆς τῶν ἀνδρείων, τῶν ὁποίων ἀνάσσει καὶ εἰς τοὺς ὁποίους
ἡ ζωὴ τῶν βουνῶν, ἡ περιφρόνησις τῆς χλιδῆς καὶ τῆς μαλθακότη-
τος, ἡ πρὸς ἀνεξαρτησίαν ὁρμὴ ἐσφυρηλάτησαν σῶμα ἀθλητικόν, καρ-
δίαν ἥρωϊκον.

» Ἀπόγονος τῆς ἐνδόξου Σερβικῆς οἰκογενείας τῶν Πέτροβιτς, διαμενούσης ἄλλοτε ἐν Ἐρζεγοβίῃ καὶ καταφυγούσης μετὰ Τουρκικὴν καταδίωξιν εἰς Μαυροβούνιον, ἐγεννήθη τῷ 1841 εἰς τὸ χωρίον Νιγκόλ.

» Ἀπὸ παιδικῆς ἡλικίας ἔζησε μεταξὺ τῶν παιδίων τοῦ λαοῦ καὶ ἠγάπησε τὰς ἀσκήσεις καὶ τὰ γυμνάσια. Ἦρχισε τὰς σπουδὰς του εἰς τὴν σχολὴν τῆς Κετίγγης, μετέστη ἀπὸ τοῦ 1852 ὡς οἰκότροφος ἐν Τεργέστη καὶ ἀπὸ τοῦ 1856 ἐνεγράφη εἰς τὸ ἐν Παρισίοις Λύκειον Λουδοβίκου τοῦ Μεγάλου, ἔπου ἡ εἰσοδός του, μετ' ἄλλων δύο μικρῶν Μαυροβουνίων, τῆς οἰκογενείας του, περιβεβλημένων τὴν πολυχρωμον ἐθνικὴν στολὴν των, ἔκαμε ζωηρὰν ἐντύπωσιν.

» Ὁ Νικόλαος Πέτροβιτς ὑπῆρξεν εἰς τὴν Γαλλικὴν αὐτὴν σχολὴν ἀγαπητὸς φίλος τῶν συμμαθητῶν του, ἀλλ' ἦτο εὐέξαπτος καθ' ὑπερβολὴν καὶ εἶχεν εἰς πᾶσαν στιγμὴν πρόχειρον καὶ εὐκίνητον τὴν πυγμὴν.

» Ἀναφέρεται μάλιστα ὅτι, ὅταν κάποτε ἕνας συμμαθητὴς του τὸν ἀπεκάλεσεν «ἀρκουδοφάγον», τὸν ἐφιλοδώρησε μὲ μίαν τόσον δυνατὴν σφαλιάρην, ὥστε ἔλοι ἐφοβήθησαν ὅτι ὁ ἀτυχὴς συμμαθητὴς δὲν θὰ ἐπέζη.

» Ὅταν ἔφυγεν ἀπὸ τὴν Γαλλικὴν σχολὴν, ἕνας καθηγητὴς του εἶπεν, ἐνῶ τὸν ἀπεχαιρέτα·

«— Ἄν ξαναγυρίσης ποτὲ στὸ Παρίσι, ἀγαπητὲ φίλε, φέρε μου μερικὰ Μαυροβουνιώτικα σιγαρέττα. Ἐχω ἀκούσῃ, ὅτι εἶναι ἀπολαυστικά.

» Εἴκοσι πέντε χρόνια βραδύτερον, ὁ Νικόλαος πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ ἴδιος καθηγητὴς ἐδίδασκεν ἀκόμη εἰς τὸ αὐτὸ λύκειον μετέβη νὰ τὸν ἐπισκεφθῇ.

» Ὁ καθηγητὴς μὴ φανταζόμενος περὶ τίνας ἐπρόκειτο, προσήλθεν ὑποκλινόμενος καὶ ἀναφωνῶν·

«— Πρίγκηψ ;

«— Δὲν ἦλθεν ὁ πρίγκηψ, διέκοψε ζωηρῶς ὁ Νικόλαος, ἀλλ' ὁ παλαιὸς μαθητὴς σας, διὰ νὰ ἐξοφλήσῃ ἐν χρέος του ἢ μᾶλλον νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν ὑπόσχεσίν του· καὶ ταυτοχρόνως τοῦ ἔτεινεν ἕνα κουτι θαυμάσια σιγαρέττα, σφραγισμένα μὲ τὰ ἡγεμονικά του σύμβολα.

» Τῷ 1860, ὁ Νικόλαος διεδέχθη τὸν ἡγεμόνα Λανήλον, θεῖόν του

δολοφονηθέντα. ἀφοῦ ὁ Βοεβόδας Μίρκα ὁ πατήρ του παρητήθη, ὑπὲρ αὐτοῦ.

» Τῷ 1867 τρομακτικὴ ἐπιδημία χολέρας ἐνέσκηψεν εἰς Τσερν-γόραν.

» — Παιδί μου, εἶπεν ὁ πρίγκηψ Μίρκα πρὸς τὸν Νικόλαον, ἂν τὸ μέγαρόν μας ἐπιανε φωτιά, θὰ ἔδλεπες ἔλους τοὺς Μαυροβουνίους νὰ τρέχουν καὶ νὰ ὀρμουν μέσα εἰς τὰς φλόγας διὰ νὰ σὲ σώσουν. Πρέπει λοιπὸν νὰ εὑρεθῶμεν μεταξὺ αὐτῶν καὶ νὰ δράμωμεν πρὸς σωτηρίαν των.

» Πράγματι δὲ πατήρ καὶ υἱὸς ἔσπευσαν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἐπιδημίας, φέροντες πρὸς τοὺς δοκιμαζομένους σκληρῶς συμπατριώτας των ἐπικουρίαν καὶ φάρμακα.

» Ὁ γέρον βοεβόδας μάλιστα ἔπεσε καὶ αὐτὸς θύμα τῆς αὐτῆς ἐπιδημίας, καὶ δὲν ἐβράδυνε νὰ ὑποκύψῃ παρὰ τὰς στοργικὰς μερίμας τοῦ υἱοῦ του.

» Μόλις σηκωθῆ, ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος μεταβαίνει εἰς τὴν Γερουσίαν καὶ μετέχει τῶν συζητήσεων τοῦ ἀνωτάτου συμβουλίου. Ἄν δὲ ποινικὴ τις ὑπόθεσις παρουσιασθῆ, λαμβάνει ζωνηρὸν ἐνδιαφέρον ἐρωτῶν κατηγορουμένους καὶ μάρτυρας, καὶ ἀναλαμβάνων τὴν υπεράσπισιν καὶ διαφώτισιν πρὸς ἀπόδοσιν τοῦ δικαίου.

» Ἐπειτα ὁ ἡγεμὼν κάμνει τὸν μικρὸν του περίπατον ἀνὰ τὴν πρωτεύουσάν, δεχόμενος καθ' ὁδὸν καὶ πᾶσαν παράκλησιν ἢ παράπικνον ὑπηκόου του, μετὰ γοητευσούσης καλωσύνης. Πολλάκις μάλιστα σταματᾷ ἐν μέσῳ δημοσίας ὁδοῦ ἢ πλατείας, κάθεται εἰς κανένα πάγκον ὑπὸ τὴν σκιάν μορέας καὶ συνδιαλέγεται μετὰ τοὺς ἀσημοτέρους τῶν ὑπηκόων του, χρησιμεύων ὄχι σπανίως ὡς διαιτητῆς καὶ σύμβουλος.

» Τὸ μεσημέρι γευματίζει εἰς τὸ ἀνάκτορον, ὅπου ἡ τράπεζα εἶνε ἀπλή καὶ ἀπέριττος, χωρὶς τὴν παραμικρὰν πολυτέλειαν, πλειστάκις δὲ ἔχει ὀμοτραπέζους του διπλωμάτας, ὑπουργοὺς ἢ ἀνωτέρους ὑπαλλήλους.

» Τὸ ἀπόγευμα ὁ Νικόλαος ἐξέρχεται ἑφιππος εἰς μακρὰς ἐκδρομὰς ἀνὰ τὰ περὶχωρα, πολλάκις δ' ἐπιδίδεται εἰς δρόμους ταχύτητος, ὑπερπήδησιν ἐμποδίων, σκοποβολὴν κλπ., ἐρασιτεχνικῶς δὲ κυνηγεῖ ἢ ψαρεύει . . . »

«Ὁ Μαυροβούνιος στρατιώτης», γράφει ξένος δημοσιογράφος ἐκ Κεττίγνης, «εἶνε στρατιώτης σοῦ γένερισ. Εἶνε ἀπαράμιλλος εἰς τὰς ἐπιθέσεις. Θάρρος, τόλμη, πείρα, σβελτωσύνη εἶνε αἱ χαρακτηριστικαὶ τοῦ ἰδιότητες—ἰδιότητες τρομοκρατοῦσαι τὸν ἐχθρόν.

»Σκαρφαλώνει στοὺς βράχους καλλίτερα ἀπὸ κατοίικι. Ἦμπορεῖ νὰ εἰσδύσῃ εἰς τῶπους ἀδάτους, ἔπου ἀδύνατον νὰ εἰσχωρήσῃ ἄλλῃ ἀνθρωπίνῃ ὑπαρξί. Προφυλάττει τὴν ζωὴν του, ἐφ' ἔσον εἶνε τοῦτο δυνατόν, ἀλλ' ὄρμᾳ ἀκάθεκτος ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅταν κρίνῃ τοῦτο ἀναγκαῖον. Καμμία τότε δύναμις δὲν ἦμπορεῖ νὰ συγκρατήσῃ τὴν ὄρμην του. Τοῦ ἀρέσει ὁ θάνατος· ἀρκεῖ νὰ εἶνε ἡρωϊκός. Αὐτὰς τὰς ἡμέρας εἰς τὰ νοσοκομεῖα συνήντησα Μαυροβουνιώτας πληγωμένους, οἱ ὅποιοι δὲν βλέπουν τὴν ὥραν νὰ γείνουν καλὰ γιὰ νὰ ξαναπᾶνε στὸ πεδῖον τῆς μάχης. Μερικοὶ μὲ τοὺς ὁποίους συνωμίλησα μοῦ ἔλεγαν :

«—Ἄμποτε ὁ θεὸς νὰ μᾶς ἀξιώσῃ νὰ πᾶμε νὰ ἐκδικήσωμε τῆς πληγαῖς μας. Δὲν μᾶς μέλλει ἂν σκοτωθοῦμε, ἀρκεῖ νὰ κόψωμε μερικὰ Τούρκικα κεφάλια ἀκόμη.

»Ἐνας στρατιώτης πληγωθεὶς εἰς τὴν δεξιὰν κνήμην ἀπὸ ἓνα στράπνελ κάτω ἀπὸ τὸ κάστρο τοῦ Ταραμπὸς μεθ' ὑπερηφανείας διηγείτο τὴν ἱστορίαν τοῦ τραυματισμοῦ του. Ἐνῶ ὠμίλει μετὰ συγκινήσεως, τὸ μέτωπόν του συνεσπᾶτο καὶ εἰς τὴν γαληνίαν φυσιογνωμίαν του ἀνεγινώσκετο ὁ πόνος ὅτι εὕρισκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἶνε μακρὰν τοῦ πεδίου τῆς μάχης. «Εἶμαι πληγωμένος, ναί, ἀλλ' ὅμως ἔλαβα μέρος εἰς τὴν ἔφοδον μὲ ἐφ' ἔπλου λόγχην τοῦ Μπαρδινιὸλ πλησίον τῆς Σκόδρας ἔπου ἔκοφα τρία κεφάλια βασιβουζούκων. Ἐτσι ἐπληρώθη τὸ αἷμά μου ἀκριά. Ἄλλ' ἔχω τὴν πεποιθήσιν ὅτι θὰ ἐπιστρέψω εἰς τὸ πεδῖον τοῦ πολέμου γιὰ νὰ κόψω κεφάλια καὶ ἄλλων ἐχθρῶν, τὰ ὅποια θ' ἀποθέσω εἰς τὸν μέλλοντα νὰ ὑψωθῇ πύργον κρανίων.»

»Ὁ Μαυροβουνιώτης δὲν ἔχει μεγάλην αἰκειότητα μὲ τὰ κανόνια. Μόλις τώρα ἀρχίζει νὰ τὰ συνηθίζῃ. Τὰ ὅπλα τοῦ ξεύρει εἶνε τὸ τουφέκι καὶ τὸ γιαταγάνι.

»Μάλιστα τὸ πραγματικόν του ὅπλον ἕως τώρα ἦτο τὸ γιαταγάνι. Εἰς τοὺς πολέμους τοῦ παρελθόντος τὸ γιαταγάνι ἦτο τὸ κυριαρχοῦν ὅπλον.

»Ὅταν ἐφορμοῦν οἱ Μαυροβουνιώται, ἀναφωνοῦν: «Κὲ γὲ Ζιρα-

κοράς». Δηλαδή, ἕποιος εἶνε Μαυροβουνιώτης ἐμπρός. Ἡ ἐφοδος μὲ τὸ γιαταγάκι εἶνε ἡ ἀγαπημένη του πολεμικὴ ἀσκήσις.

Ἐμὴν ἡμέραν ὁ λοχαγὸς ἐνὸς συντάγματος ἔλεγεν εἰς τὸν συνταγματάρχην: «Δώσατέ μου 300 ἄνδρας γιὰ νὰ κάμω ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Ταραμπὸς καὶ σὰς βεβαιῶ ὅτι εἰς ὀλίγας ὥρας τὸ πέρνω τὸ φρούριον». Ὁ Μαυροβουνιώτης γνωρίζει ὅτι εἶνε δύσκολον ἕνα τέτοιο γιουρούσι. Ὅτι ὁμοιάζει μὲ αὐτοκτονίαν. Ἐν τούτοις δὲν ἀποδειλῆ. . .»

*
*

Ἐνταῦθα παρέχομεν ἑτέραν περιεργωτάτην ἀφήγησιν αὐτόπτου μάρτυρος, τῶν τε περιπετειῶν αὐτοῦ τοῦ ἰδίου καὶ τοῦ τρόπου τοῦ πολεμεῖν καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἰδεῶν τῶν ἐμπολέμων βαλκανικῶν λαῶν.

Πρόκειται περὶ τοῦ διακεκριμένου Ἑλληνοῦ χειρουργοῦ Θεσσαλονίκης Νίκο-βέη Κασάπη τοῦ διευθυντοῦ τοῦ Θεαγενείου Νοσοκομείου.

Ὁ Νίκο-βέης ὑπηρέτει εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ὡς ἑφεδρος ἐπίατρος—ἔλειπεν ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, ἀπὸ πολλῶν δὲ ἑβδομάδων ἔλειπεν ἐκ μέρους τοῦ κάθε εἰδησις.

Αἱ τοιαῦται ἐλλείψεις συμπληροῦνται συνήθως ἀπὸ μίαν διάδοσιν, αὐτὸ δὲ ἐγίνε καὶ εἰς τὴν παρούσαν περίπτωσιν.

Ἡ διάδοσις δὲν ἤργησε νὰ κυκλοφορήσῃ διὰ νὰ φέρῃ τὸν Νίκο-βέην νεκρὸν. Τὸ πρᾶγμα ἦτο πολὺ πιθανὸν καὶ τὸ ἐπίστευσαν ὅλοι. Εὐτυχῶς ὅμως διεφύσθησαν ὅλα αὐτὰ κατὰ τὸν πλεόν ἐπίσημον τρόπον.

Ὁ Νίκο-βέης ἐνεφανίσθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην σῶος καὶ ἀδολογῆς, ἐπὶ πλεόν δὲ κάτοχος ἐνὸς θησαυροῦ ἐντυπώσεων.

«—Συγχρόνως μὲ τὴν γενικὴν ἐπιστράτευσιν, διηγεῖτο ὁ Νίκο-βέης, προσεκλήθη καὶ ἐγὼ νὰ λάβω μέρος εἰς τὰ χειρουργεῖα τῆς Ἐρυθρᾶς Ἡμισελήνου. Κατετάγη εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ ἐπιάτρου καὶ ἐτοποθετήθη εἰς τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τῆς Πρισρένης. Ὅταν ἐφθασα εἰς τὴν Πρισρένην, τὸ κύριον σῶμα εἶχεν ἀναχωρήσει πρὸς τὰ Σερβικὰ σύνορα, ἔμειναν δὲ ἐκεῖ πέντε τάγματα στρατοῦ, τὰ ὅποια ὑπὸ τὸν Τζαβιτ πασσάν ἀπετέλουν τὴν ἐφεδρείαν τοῦ στρατοῦ τῆς Πρισρένης. Ἀνέλαβον τὴν διεύθυνσιν τοῦ χειρουργείου τῶν ταγμάτων αὐτῶν, τὰ ὅποια παρηκολούθησα πρὸς τὰ Μαυ-

ροβουνιωτικά σύνορα, ὅταν διατάχθησαν μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ ἀναχωρήσουν.

» Ἡ πορεία μας ἦτο κοπιώδης καὶ δυσχερής διὰ μέσου ἀδάτων βουνῶν καὶ ἀβυσσῶδων φαράγγων. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐδείξε μεγάλην ἀντοχήν, σημειωτέον ὅμως ὅτι τὴν φοράν αὐτήν ἡ ἐξάρτησις, ἡ ἐπιμελητεία καὶ ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἦσαν πλήρεις. Δὲν τοῦ ἔλειπε τίποτε καὶ μόνον ὑπέφερον ὑπερβολικῶς ἀπὸ τὸ δριμύτατον ψυχὸς ποῦ ἐπικρατοῦσε. Διὰ τὸ φρόνημά του ἔχω νὰ παρατηρήσω ὅτι ἦτο ἀρκετὰ ἀκμαίων. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἦτο κατάδηλον ἦτο τὸ ὅτι ἐστερεῖτο πυροβολικῶν καὶ ἀρχηγῶν, πρὸ παντὸς ὅμως ἀρχηγῶν. Ὁ Τζαβὴτ-πασσᾶς, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐπὶ κεφαλῆς, ἦτο στρατηγὸς ἀπαίδευτος, μὴ ἐμπνέων κανένα σεβασμὸν καὶ καμμίαν πεποθησιν οὔτε εἰς τοὺς ἀξιωματικούς του οὔτε εἰς τὰ στρατεύματά του.

» Ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας προχωρήσας ὁ Τουρκικὸς στρατὸς κατέλαβε τὰς ἐπικαιροὺς θέσεις Μόκρα, Τσιάφα καὶ Τσιανὸρ τῆς περιφερείας Κλουτσιότας καὶ ἀνέμενε τὸν ἐχθρόν, τοῦ ὁποῦοι εἶχε προηγηθῆ ἄλλος φοβερός ἐχθρός, ἡ χιῶν, ἡ ὁποία ἐπάγωνε καὶ παρέλυε τὰ χέρι τῶν στρατιωτῶν.

» Δὲν δύναμαι δὲ νὰ γνωρίζω ποῖα θὰ ἦτο ἡ ἔκβασις τοῦ δεινοῦ ἐκείνου ἀγῶνος, ἐὰν ὁ στρατηγὸς τῶν Τούρκων Τζαβὴτ πασσᾶς δὲν ἐδείκνυεν ἐπονεϊδίστον καὶ ἀνανδρὸν διαγωγὴν. Διότι τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πυρὸς ἡμέραν ὁ Τζαβὴτ πασσᾶς ἐγκατέλειψε τὸν στρατὸν του καὶ ὠπισθοχώρησε μόνος πρὸς τὸ Ἰπέκ, δικαιολογούμενος ὅτι εἶχε πληρωθῆ κατὰ τὴν μάχην εἰς τὴν... πτέρναν, τὴν ὁποίαν μόνην εἶχε, καθὼς φαίνεται, ὅπως καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς τρωτὴν...

» Τοιοῦτοτρόπως ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἔμεινεν ἀκέφαλος καὶ ἔπαθε τὸ ὀλιγώτερον τὸ ὅποιον δύναται νὰ πάθῃ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτήν. ἓνας στρατὸς, ὑπεχώρησε δηλαδὴ ἀτάκτως διαλυόμενος καθ' ὁδὸν εἰς τὰ ἐξ ὧν συνετέθη. Οἱ στρατιῶται καταγόμενοι οἱ περισσότεροι ἀπὸ τὰ πέριξ τῆς Πρισρένης καὶ τοῦ Ἰπέκ χωρία, ἐπέταξαν τὰ ὄπλα των καὶ ἐπανήλθον ἀνενόχλητοι εἰς τὰς ἐστίας των.

» Δὲν πιστεύω νὰ παρουσιάσεν ἄλλοτε ποτε ἄλλος στρατὸς οἰκτρότερον θέαμα διαλύσεως καὶ ἀποσυνθέσεως... Σὲ κάθε μονοπάτι, σὲ κάθε δρόμο ποῦ συναντούσαμε ἐξέφευγε καὶ ἀπὸ ἓνα μπουλοῦκι.

»Οἱ ἑναπομείναντες, ἀξιωματικοὶ ἦσαν ἀνίκανοι νὰ τοὺς συγκρατήσουν.

»Οἱ Μαυροβούνιοι δὲν ἤργησαν νὰ ἀναφανοῦν. Παρ' ὅλον τὸ ψῆχος καὶ παρ' ἑλὴν τὴν κακοκαιρίαν διέσχισαν καὶ αὐτοὶ ἐξ ἴσου δύσβατα μέρη καὶ ἐφθασαν μὲ δυσκολοκράτητον κεκτημένην ταχύτητα πρὸ τῶν ὀχυρῶν θέσεων τῶν Τούρκων.

»Τὸ πυροβολικόν των πολὺ ἰσχυρότερον τοῦ τουρκικοῦ ἤρχισε νὰ βάλῃ εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς μὲ μεγάλην ἐπιτυχίαν, ἐνῶ συγχρόνως τὸ πεζικόν των ἐπιχειροῦσε λυσσώδεις ἐφόδους μὲ ὀρμητικότητα καὶ μὲ δύναμιν λαίλαπος.

»Ἀλλὰ παρ' ὅλην τὴν ἀνδρείαν τῶν Μαυροβουνίων οἱ Τούρκοι κατῴρθωσαν νὰ κρατήσουν τὰς ὑψηλάς των θέσεις ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ἡμέρας, κατὰ τὰς ὁποίας ἐπέδειξαν καρτερικότητα καὶ ἀνδρείαν σπανίαν.

»Ἐκ τῶν ὄλων πέντε Τουρκικῶν ταγμάτων διελύθησαν τοιοῦτοτρόπως τὰ τέσσαρα, ἀπέμεινε δὲ συντεταγμένον καὶ ὑποχωροῦν τακτικῶς ἓν μόνον, τὸ 21ον νομίζω τάγμα τῶν σκοπευτῶν.

»Τὸ τάγμα τοῦτο μὲ τὰ ὀλίγα πυροβόλα, τὰ ὁποία διέσωσεν, ὠχυρώθη εἰς τὰ στενὰ τῆς Ρούγκοβας, τὰ ὁποία ἀποτελοῦν τὴν δευτέραν γραμμὴν τῆς ἀμύνης τοῦ Ἰπέκ καὶ ἀντέταξεν ἐκεῖ ἀπεγνωσμένην ἀληθῶς ἄμυναν.

»Ἐπὶ πέντε ὀλοκλήρους ὥρας οἱ Μαυροβούνιοι τὸ προσέβαλλον μετὰ σφοδρότητος κατὰ μέτωπον, χωρὶς νὰ δυνηθοῦν νὰ τὸ ἐκτοπίσουν, ἐχρειάσθη δὲ νὰ κάμουν κοπιώδη κυκλικὴν κίνησιν διὰ νὰ τὸ ἐξαναγκάσουν νὰ παραδοθῇ, ἀφοῦ εὐρέθη περικυκλωμένον ἐξ ὄλων τῶν μερῶν.

»Εἰς τὴν Ρούγκοβαν οἱ Μαυροβούνιοι ἔμειναν ἐστρατοπεδευμένοι ἐπὶ δύο ἡμέρας. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο εἰς τὸ Ἰπέκ ἔγιναν φοβεραὶ διαρπαγαί. Στίφη Τουρκαλβανῶν ἐπιδραμόντα ἐκ τῶν πέριξ διήρπασαν ὅλα τὰ καταστήματα καὶ ὅλας τὰς στρατιωτικὰς ἀποθήκας. Ἀκόμη καὶ μυδραλλιοβόλα ἔσυρον οἱ Ἀλβανοὶ μαζί των εἰς τὰ ὄρη. Ὅταν ὅμως μετὰ δύο ἡμέρας εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν οἱ Μαυροβούνιοι, ἐπεκράτησε πλεον πλήρης τάξις.

»Ὅταν ἐγκατεστάθησαν εἰς τὸ Ἰπέκ αἱ Μαυροβουνιωτικαὶ ἀρχαί,

παρουσιάσθην καὶ ἐγὼ μὲ τὴν Τουρκικὴν στολὴν καὶ ἐτέθη ἐν τῇ διάθεσιν των.

» Δὲν ἤμπορῶ νὰ λησμονήσω τὰς περιποιήσεις, τὰς ὁποίας μοῦ ἐπεδαφίλευσαν ὅταν ἔμαθον ὅτι εἶμαι Ἕλλην. Ὁμίλου ἔλοι μὲ μέγαλον ἐνθουσιασμόν διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ μὲ μέγαλον θαυμασμόν διὰ τὸν στρατόν μας.

» Μαζὶ μὲ τοὺς Τούρκους συναδέλφους μου ὠδηγήθην κατόπιν καὶ ἐγὼ ὡς ἐλεύθερος αἰχμάλωτος εἰς τὸ Μαυροβούνιον.

» Πόσῃ ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμεν ἡ πλήρης ἐρημία τῆς χώρας!...

» Διήλθομεν ἀπὸ γωρία ἐντελῶς ἔρημα, ἀπὸ συνοικισμοὺς ἀκατοικήτους, ἀπὸ χάνια ἀνοικτὰ εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ταξειδιωτῶν, ἀλλὰ χωρὶς ἰδιοκτήτην ἢ τὸ πολὺ-πολὺ μὲ κανένα δεκαπενταετῆς κοριτσάκι ὡς φύλακα.

» Ἄνδρες, γέροντες, γυναῖκες, παιδιὰ εἶνε ἔλοι στὸν πόλεμο. Κανένας ἄνδρας δὲν ἀπασχολεῖται μὲ βοηθητικὰς ὑπηρεσίας, τὰς ἔχουν ἀναλάβει ἔλας αἱ γυναῖκες. Αὐτὲς ὀδηγοῦν τὰς ἐφοδιοπομπάς, αὐτὲς μεταφέρουν τὰ φορεῖα τῶν τραυματιῶν, αὐτὲς μοιράζουσι καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς μάχης ἀκόμη σφαίρας καὶ νερὸ εἰς τοὺς μαχομένους. Αὐτὲς θάπτουσι τοὺς ἐνδόξους νεκροὺς εἰς τὸ αἵματοδρεγμένον ἔδαφος ποῦ ἐξακολουθοῦν νὰ τὸ ἀνασκάπτουσι ἀκόμη αἱ ἐχθρικοὶ ὀπίδες...

» Πολλάκις συνηγήσαμεν καθ' ὁδὸν μετακινούμενα τμήματα στρατοῦ. Ὁ στρατός των εἶνε τέλειος Ἑυρωπαϊκὸς στρατός μὲ χακίνας κομφὰς στολὰς, μὲ πλήρη ἐξάρτησιν, μὲ πλουσίαν ἐπιμελητείαν, μὲ τὰ αὐτοκίνητά του, τὰ χειρουργεῖά του καὶ ἔλα ἐν γένει τὰ χρειώδη. Μεγάλῃ ἐντύπωσιν μοῦ ἔκαμεν ἕνας πολεμιστῆς ποῦ ἀκολουθοῦσε στὸ λόχο του τελευταῖος ἀπὸ ἔλους.

» Τὸ ἕνα του ποδᾶρι ἦταν ξύλινο. Καὶ ὅμως ἐπήγγαινε κι' αὐτὸς νὰ πολεμήσῃ. Ἡ χρῆσις τῶν δεκανικιῶν δὲν τοῦ ἐξέμαθε τὴν χρῆσιν τῶν ἔπλων.

» Πολλάκις ἐπίσης δισταυρώθημεν μὲ συνοδείας τραυματιῶν. Ἦσαν ἔλοι καρτερικοὶ καὶ ἀτάραχοι. Ἐὰν δὲν ἐτραγουδοῦσαν κανένα πολεμικὸ τραγοῦδι τῶν πατέρων των, θὰ ἠκροῶντο μὲ ζωγραφισμένον εἰς τὴν ἔκφρασιν των παράπονον τὴν ἡχὴ τῆς μάχης ποῦ ἔδιναν μακρὰ εἰς τὴν Σκόδραν οἱ ἀδελφοὶ των.

» Κατόπιν ἀρκετῆς πορείας πλουσίας εἰς ἐπεισόδια καὶ εἰς ἐντυ-

πώσεις ἐφθάσαμεν ἐπὶ τέλους εἰς τὴν Ριέκαν ὅπου διέμενον ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος. Ἡ Ριέκα κεῖται ἐπὶ τῆς ἀπέναντι τῆς Σκόδρας ὄχθης τῆς ὁμωνύμου λίμνης, συγκοινωνεῖ δὲ μὲ τὸ στρατόπεδον τοῦ πρίγκηπος Δανήλου διὰ βενζινακάτων.

»Μόλις ἔμαθεν ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος ὅτι εὕρισκεται μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων καὶ Ἑλλήν ἰατρός, μὲ ἐκάλεσεν ἀμέσως καὶ μὲ ἐκράτησε πλησίον του πλέον τῆς μιᾶς ὥρας.

»Μοῦ ἐζήτησε διαφόρους πληροφορίας διὰ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, μὲ συνεχάρη διὰ τὰς νίκας τοῦ στρατοῦ μας καὶ ἰδίως διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἣ ὅποια εἶχεν ἀγγελθῆ ἐκείνην ἀκριβῶς τὴν ἡμέραν, ἐν τέλει δὲ μὲ παρεκάλεσε νὰ μείνω καὶ νὰ ὑπηρετήσω εἰς τὸν Μαυροβουνιωτικὸν στρατὸν.

»Δυστυχῶς ἤμουν ἠναγκασμένος νὰ ἐπιστρέψω εἰς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ εὗρέθην εἰς τὴν δυσάρεστον θέσιν νὰ ἀρνηθῶ.

»Ὁ ἡρωϊκὸς Βασιλεὺς μόλις ἀντελήφθη ὅτι δυσκολεύομαι, μοῦ ἐδῆλωσεν ὅτι εἶμαι ἐλεύθερος ὅποτεδήποτε θελήσω νὰ ἀναχωρήσω διὰ τὴν πατρίδα μου.

»Μὲ ἠρώτησε κατόπιν τί ἐγνώριζα διὰ τὸν στρατηγὸν τῶν Τούρκων Τζαβὴτ πασσαῦν καὶ τοῦ ἀπῆντησα ὅτι καθὼς εἶχα πληροφορηθῆ τὸν ἐφρόνευσεν εἰς τὴν Πρισρένην κάποιος φανατικὸς Νεότουρκος ἀξιωματικὸς, ὁ ὅποιος τὸν ἐθεώρει ὑπαίτιον τῆς ἤττης τῶν Τούρκων.

»Μετὰ τοῦ βασιλέως Νικολάου ἔμεναν εἰς τὴν Ριέκαν οἱ πρεσβευταὶ τῶν ἄλλων Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ οἱ στρατιωτικοὶ ἀκόλουθοι τῶν Εὐρωπαϊκῶν.

»Ἡ θεὰ ἀπὸ τῆς Ριέκας ἦτο μεγαλοπρεπεστάτη. Ἡ θέσις τῆς Σκόδρας ἐσημειοῦτο πέραν τῆς πυκνῆς ὀμίχλης τῆς λίμνης ἀπὸ τοὺς δούπους τῶν πυροβόλων καὶ τὰς λάμπεις τῶν ἐκπυρσοκροτήσεων.

»Ἐκεῖνας μάλιστα τὰς ἡμέρας οἱ Ἄλβανοὶ εἶχον κατορθώσει δι' ἐνὸς σατανικοῦ τεχνάσματος καὶ θέσεις ἀρκετάς νὰ ἀνακτήσουν καὶ εἰς τὸν συμμαχικὸν στρατὸν νὰ ἐπιφέρουν ἀρκετάς ζημίας.

»Εἰς τὴν λίμνην τῆς Σκόδρας ἐκβάλλει ὁ ποταμὸς Βογιάνας, τὸν ὅποιον κατεῖχον οἱ Ἄλβανοί. Παραλλήλως πρὸς τὸν Βογιάναν ρεεὶ καὶ ὁ Δρίνος, ὁ ὅποιος ἐκβάλλει εἰς τὴν Ἀδριατικὴν καὶ τοῦ ὁποίου κατεῖχον τὴν ἀριστερὰν ὄχθην οἱ Μαυροβούιοι. Εἰς τὸ σημεῖον ἀκριβῶς

ἐκεῖνο μέρος τῶν ὑδάτων τοῦ Δρίνου ρεῖ διὰ μιᾶς φυσικῆς διώρυγας Δρινάτσας καλουμένης εἰς τὸν Βογιάναν.

»Μίαν νύκτα οἱ Ἄλβανοὶ κατώρθωσαν νὰ φράξουν τὸ πρὸς τὸν Βογιάναν στόμιον τῆς Δρινάτσας, ἣ ὁποία τοιουτοτρόπως ἐπλημμύρησε καὶ τὴν ἐπομένην ἡμέραν τὸ Μαυροβουνιωτικὸν στρατόπεδον εὐρέθη, μέχρι τοῦ στήθους ἐντὸς τῶν ὑδάτων. Φυσικὸν ἦτο νὰ ἐπικρατήσῃ κατόπιν τούτου κάποια ἀταξία, τῆς ὁποίας ἐπωφελήθην τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἀπεδεκάτισε τοὺς ἐκτεθειμένους εἰς τὸ πῦρ του Μαυροβουνίους.

»Οἱ Μαυροβούνιοι ὑπεχώρησαν ἕνεκα τῆς πλημμύρας ἐκεῖθεν καὶ τοιουτοτρόπως οἱ Τούρκοι εἶχον συγκοινωνήσῃ δι' ὀλίγας ἡμέρας μὲ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδοῦης. Κατόπιν ὅμως ἣ συγκοινωνία τοῖς ἀπεκόπη πάλιν καὶ ἣ πολιορκία τῆς Σκόδρας ἤρχισεν ἐκ νέου στενωτάτη...»

Συμπληρώσωμεν ἤδη ἄλλοθεν τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν πολιορκίαν ταύτην.

Ἐπέσταλμένος τοῦ «Ἐσπερινοῦ Ταχυδρόμου» Τζίνο Μπέρι ἀπέστειλεν ἤδη εἰς τὴν ἐφημερίδα του τὰς ἀκολουθοῦσας ἀγνώστους λεπτομερείας τῆς πολιορκίας τῆς Σκόδρας, τὴν ὁποίαν παρηκολούθησε, κατορθώσας νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τῆς πόλεως.

«Ἡ Σκόδρα, γράφει, προστατεύεται ἀπὸ δύο γραμμὰς ἀμύνης. Ἡ μία ἀποτελεῖται ἀπὸ τοὺς λόφους οἱ ὁποῖοι περιβάλλουν τὴν πόλιν πρὸς τὸ μέρος τῆς πεδιάδος τοῦ Δρίνου, ὅπου ὑπάρχει καὶ ἐνετικὸν φρούριον ἄριστα διατηρούμενον. Ἡ δευτέρα γραμμὴ τῆς ἀμύνης ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ Ταραμπός, τὸ Βρεδέκκα καὶ τὸ Τεπάκ, τρία φρούρια ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων.

»Ὅλοι αἱ ὡς ἄνω θέσεις κατέχονται ἀπὸ στρατὸν συμποσοῦμενον εἰς 25 χιλιάδας ἄνδρας, εἰς δὲ τὰ ὑψώματα ἔχουν τοποθετηθῆ πυροβόλα καὶ ταχυβόλα ὀλῶν τῶν διαμετρημάτων.

»Ἐννοεῖται ὅτι ἣ ἀμυνα τῆς πόλεως στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τοῦ Ταραμπός, τοῦ ὁποίου ἣ ἄκρα φθάνει σχεδὸν μέχρι τῶν προθύρων τῆς πόλεως.

»Ἐντὸς τῆς πόλεως εἶχε παύσει νὰ ὑφίσταται κάθε ἴχνος ζωῆς, διότι λείπουν οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι κυρίως ἀσχολοῦνται εἰς τὰ ἔργα τὰ ἔχοντα σχέσιν μὲ τὴν ζωὴν καὶ τὴν κίνησιν μιᾶς πόλεως. Ἡ ἐμπο-

ρικὴ κίνησις ἔχει ἐκλείψει τελείως καὶ τὰ μόνα ὀχήματα ποῦ διασχίζουσι τὰς ὁδοὺς εἶνε τὰ στρατιωτικά. Τὰ σχολεῖα μετεβλήθησαν εἰς νοσοκομεῖα, τὸ δὲ Ἰταλικὸν Ἴνσουλον μετετρέπη εἰς Διοικητήριον. Ὁ Ριζᾶ βέης ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ Σκόδρα εἶνε ὀχυρωτάτη καὶ δὲν θὰ καταληφθῆ ποτὲ ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων. Ἐννοεῖται ὅτι κανεὶς δὲν λαμβάνει ὑπὸ σημείωσιν τὰς τουρκικὰς αὐτὰς βεβαιότητας. Ἐκτὸς τούτων αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Ριζᾶ βέης παραδέχεται ὅτι, ἐὰν μὲ τοὺς Μαυροβουνίους ἐνωθοῦν τοῦλάχιστον τριάκοντα χιλιάδες Σέρβων μὲ ἀρκετὰς πυροβολαρχίας, θὰ κατορθώσουν νὰ ἐκπορθήσουν τὴν πόλιν. Ἡ ἡμέρα ὅμως κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Μαυροβούνιοι μόνοι ἢ οἱ σύμμαχοι ἠνωμένοι θὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Σκόδραν εἶνε ἀκόμη ἀπομεμακρυσμένη διὰ τὸν ὑπερασπιστὴν τῆς Ριζᾶ βέην, ὅστις—ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο—κατώρθωσε νὰ ὀργανώσῃ τὴν ἄμυναν ταχέως καὶ μὲ σχετικὴν τελειότητα. Ἐγνώριζε καλὰ τὰ συστήματα τὰ ἐπικρατοῦντα εἰς τὴν πατρίδα του καὶ ἦτο βέβαιος περὶ τοῦ ὅτι θὰ ἐγκατελείπετο μόνος. Προσεπάθησε λοιπὸν νὰ κάμῃ μόνος ὅ,τι ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ. Πρὶν ἀκόμη ἀρχίσῃ ἡ πολιορκία, ἐφρόντισε διὰ τὸν ἐφοδιασμὸν τῆς πόλεως μὲ τροφὰς καὶ πολεμεφόδια, ἐπίσης δὲ ἐξέλεξε τοὺς στρατιώτας του μεταξὺ τῶν ἱκανωτέρων ἐκ τῶν ρεδίφηδων, ἐνισχυθεὶς συνάμα μὲ ἀρκετοὺς ἐθελοντάς. Αὐστηροτάτη πειθαρχία ἐπικρατεῖ εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν τῆς Σκόδρας, αἱ ποιναὶ δὲ εἶνε βαρύτεραι ἀκόμη καὶ διὰ τὰ ἐλαφρότατα παραπτώματα.

»Δύο Ἑλληγες στρατιῶται, Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, ἀπεφάσισαν νὰ λιποτακτήσουν καὶ νὰ μεταβοῦν εἰς τὸν Μαυροβουνιωτικὸν στρατὸν. Κανεὶς δὲν ἐσκέφθη νὰ τοὺς συγκρατήσῃ, τὴν στιγμὴν ὅμως ποῦ διήρχοντο τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ Βοϊάνα, ἐτέθησαν εἰς ἐνέργειαν τὰ μυδραλλιοβόλα καὶ ἔπεσαν καὶ οἱ δύο νεκροί.

»Τὴν νύκτα οἱ Μαυροβούνιοι ἐπιχειροῦν ἐπιθέσεις, καθὼς ἐπίσης καὶ βομβαρδισμούς. Ὁ Ριζᾶ βέης ἔχει διατάξει νὰ μὴ ἀνοίγουν οἱ κάτοικοι τὰ παράθυρά των, ἐπίσης δὲ νὰ μὴ ἀνάπτωνται φῶτα διὰ νὰ μὴ ἐλκύεται ἡ προσοχὴ τῶν Μαυροβουνίων, οἱ ὁποῖοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θὰ κατορθώσουν νὰ σισπεύουν ἐπιτυχέστερον.

»Αἱ τιμαὶ τῶν τροφίμων ἔχουν ὑψωθῆ ἐπαίσθητῶς. Ὁ ἄρτος στοιχίζει τρία Ἀλβανικὰ πιάστρα (ἐξήντα περίπου λεπτὰ) τὸ κοιλόν. Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀκρίβεια τῆς τιμῆς τοῦ ἄρτου δὲν ὀφείλεται εἰς τὴν

ἔλλειψιν ἀλεύρων, ἐκ τῶν ὁποίων ὑπάρχει εἰς τὴν Σκόδραν ἄφθονος ποσότης, ἀλλ' εἰς ἔλλειψιν καυσοξύλων, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας καθίσταται δυσχερεστάτη ἡ λειτουργία τῶν κλιβάνων. Εἰς ὅλας τὰς οἰκίας τῆς πόλεως ἐνηργήθησαν ἔρευναι καὶ ἐπιτάξεις καυσοξύλων, ἡναγκάστησαν δὲ οἱ κάτοικοι νὰ δώσουν διὰ τὴν λειτουργίαν τῶν κλιβάνων καὶ τὰ παλαιὰ τραπέζια καὶ ὅλα τὰ ἄλλα ἄχρηστα ξύλινα ἐπιπλά των. Καραβάνιον Ἀθιγγάνων ἐπιχειρήσαν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν ἐξεδιώχθη ὑπὸ τῶν πολιορκουμένων, ἀφοῦ προηγουμένως κατεσχέθη ὅλη ἡ ξυλεία τὴν ὁποίαν ἔφερον.

»Ὀλίγον μετὰ μεσημβρίαν τῆς 1 Νοεμβρίου ἔπεσε καὶ ἐξερράγη ἡ πρώτη ὄβις εἰς τὴν Μουσουλμανικὴν συνοικίαν. Ἐπηκολούθησαν ἄλλαι ἄφθονοὶ πίπτουσαι πάντοτε εἰς τὴν ἰδίαν συνοικίαν, ἣτις ἀπέτελει προφανῶς τὸν στόχον τῶν Μαυροβουνίων. Οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν νὰ τρέπωνται εἰς φυγὴν πρὸς τὴν χριστιανικὴν συνοικίαν. Γυναῖκες μὲ τὰ παιδιὰ των εἰς τοὺς κόλπους ἔτρεχαν ἐπικαλούμεναι βοήθειαν. Ὅσοι ἐπρολάμβαναν καὶ ὅσοι εἶχον τὴν ψυχραιμίαν νὰ σκεφθοῦν, ἔπαιρναν καὶ ψωμί μαζί των. Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ ὀπίδες ἐξηκολούθουν νὰ πίπτουν, νὰ ἐκρηγνύωνται καὶ νὰ φονεύουν.

»Πρὸς τὸ ἐσπέρας ὑψοῦνται μέσα εἰς τὸ σκιόφως αἱ πρῶται φλόγες. Ἐχει ἐκραγῆ πυρκαϊὰ εἰς μίαν οἰκίαν. Οἱ Μαυροβούνιοι ἔχουν εὑρεῖ ἤδη θαυμάσιον στόχον, διότι αἱ φλόγες μεταδίδονται ταχέως καὶ εἰς ἄλλας οἰκίας καὶ ἡ ἐρυθρωπὴ λάμψις των φωτίζει ὀλόκληρον τὴν συνοικίαν. Ἐν τούτοις ἡ Σκόδρα ἐξακολουθεῖ νὰ ἀνθίσταται. Ὁ Ριζά βέγης εἶνε ἀποφασισμένος νὰ μὴ παραδοθῇ, ἐφ' ὅσον ἔχει τροφὰς καὶ πολεμεφόδια. Θὰ τὸ κατορθώσῃ ἢ ἄρα γε ;...»

* *

Ἐπανελλθωμεν ἤδη εἰς τὴν χρονολογικὴν σειρὰν τῶν διαφόρων πολεμικῶν γεγονότων, τὴν ὁποίαν διεκόψαμεν χάριν τῆς ἀναγκαίας παρενθέσεως τῶν δύο προηγουμένων μας κεφάλαιων.

XXV.

Μαυροβουνιωτικὴ ἀνδρεία καὶ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία.

Οἱ καλοὶ μας φίλοι, οἱ Αὐστριακοί, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῶν ἀπροσδοκῆτων, δι' αὐτούς, ἐπιτυχίων τῶν Βαλκανικῶν στρατιῶν, ἤρχισαν νὰ φαίνωνται εὐμενέστεροι πρὸς ἡμᾶς.

Οὕτω τώρα ὁ ἡμεπίσημος τύπος τῆς Βιέννης, ἀσχολούμενος μὲ τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἔλεγεν ὅτι ἀνεγνώριζε τὴν ἀνικανότητα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀφ' ἑτέρου ὅμως ἐβεβαίωεν ὅτι ἡ ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων πρὸς διατήρησιν τοῦ καθεστώτος ἐξηκολούθει νὰ ὑφίσταται μεθ' ὅλας τὰς ἐπιτυχίας τῶν συμμάχων.

Πλείστοι ἐφημερίδες, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος», γράφουσαι μετὰ πολλῆς συμπαθείας ὑπὲρ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ ἰδίως τῆς Βουλγαρίας καὶ Ἑλλάδος, ἐπετίθεντο κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἀνεγνώριζον τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπανόδου εἰς τὸ πρῶην καθεστῶς μετὰ τὸν ἐπιτυχῆ πόλεμον.

Συγχρόνως τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον τῶν Μαυροβουνίων μετεφέρετο εἰς Ραζίκαν. Ὁ στρατὸς τοῦ κέντρου διήλθε τὸ Καστράτι. Ἡ συγκοινωνία μετὰ τὴν Σκόδρα καὶ Μερκ διεκόπητο τελείως, ἐνῶ ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ Ταραμπὸς ἐξηκολούθει. Οἱ Τούρκοι ἤρχιζον νὰ εὐρίσκωνται εἰς δυσχερῆ θέσιν.

Μετὰ τρεῖς περίπου ἡμέρας ὁ Διάδοχος τοῦ Μαυροβουνίου ᾤδηγει ἑνδεκα τάγματα πεζικοῦ καὶ πολλὰς ὀρειδατικὰς πυροβολαρχίας ἐκ Γκολένι πρὸς τὸν ποταμὸν Δρίνον διὰ νὰ περικυκλώσῃ τὰ ὑψώματα μετὰ τὴν Μπαγδαντσῶφ, Βίλλι καὶ Σκόδρα. Συγχρόνως ἡ δεξιὰ πτέρυξ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρτίνοβιτς διέβαινε τὸν Μπογιάναν, πλησίον τοῦ Σάνριτς, διὰ νὰ ἐπιτεθῇ ἐκ νότου κατὰ τῆς Σκόδρας. Πυκνὸν πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ ὑπεστήριξε τὴν προέλασιν τοῦ πεζικοῦ.

Οὕτως, ἀφοῦ οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον τὰ ὑψηλότερα σημεῖα τοῦ Ταραμπὸς ἡ Σκόδρα ἤρχισε νὰ καταβομβαρδίζεται ἐκεῖθεν τηλεσφόρως. Πυρκαϊαὶ δὲ ἤρξαντο ὑψούμεναι ἐκ διαφόρων σημείων τῆς πόλεως.

Ἄν οἱ Τούρκοι δὲν ἐπετύγχανον ταχύτεραν τώρα ἐνίσχυσιν, ἢ ἂν ὁ Νικόλαος δὲν εἶχε τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως ὁ στρατὸς του ὁ μέλλον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν διηυθύνετο ἀπ' εὐθείας ὑπὸ τοῦ Διαδόχου Δανήλου, ἡ Σκόδρα θὰ ἐπιπτεν ἴσως εὐθὺς ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, διότι δὲν θὰ ἐπρολάμβανε νὰ παρεμπέσῃ ἢ τόσον ἀτυχῆς δι' ὅλα τὰ Βαλκανικὰ ἀνακωχῆ τῶν Βουλγάρων πρὸς τοὺς Τούρκους, ὡς θὰ κρινώμεν περαιτέρω. Καὶ τοῦτο διότι ἤδη κατὰ τὴν 12ην Ὀκτωβρίου οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον τὸ ὄρος Σίπκα, ὑπερκείμενον τοῦ Ταραμπὸς ὡς καὶ πολλὰς ἄλλας σημαντικὰς στρατηγικὰς θέσεις πρὸ τοῦ

Διάγραμμα τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους, δι' οὗ οἱ Σέρβοι προήλασαν ἀπὸ Σκοπίων εἰς τὴν Ἀδριατικὴν (Δυρράχιον) καὶ ἐκεῖθεν πρὸς τὴν Σκόδραν.

Ταραμπός. Μεγάλη δὲ μάχη συνεκροτήτο εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Κοπλικ ὑπὸ τοῦ κεντρικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, ὅπερ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Σκόδραν.

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 15ην Ὀκτωβρίου οἱ στρατοὶ τοῦ Μαυροβούνου καὶ τῆς Σερβίας ἠνώθησαν παρὰ τὴν Τιλνίτσαν.

Ὁ δὲ Νικήτας μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας ἀνεχώρει εἰς τὴν λίμνην τῆς Σκόδρας, ὅπου ἐλάμβανεν αὐτοπροσώπως μέρος εἰς τὸν βομβαρδισμόν τῆς πόλεως ταύτης.

Μέρος τῆς Σκόδρας ἐκαίετο ἐκ τοῦ βομβαρδισμοῦ, καὶ οἱ Μαυροβούνιοι κατελάμβανον τὰ ὑψώματα τοῦ Ροζάς, ἅτινα δεσπόζουσι ἐκ Σκόδρας τῆς ὁδοῦ πρὸς τὸ Ἰπέκ.

Ἐπίσης, μετὰ 2 ἡμέρας οἱ Μαυροβούνιοι ἀνεδείκνυντο νικηταὶ εἰς Σταρίγροβον. Μετὰ πεισματώδη μονομαχίαν τοῦ πυροβολικοῦ ἢ ταξιαρχία τοῦ Σένοβιτς κατελάμβανεν ὅλην τὴν περιφέρειαν τοῦ Ροζάς μετὰ τὴν Βεράνας καὶ Ἰπέκ, ἐνῶ ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Σκόδρας ἐξηκολούθει πεισματώδης.

Τὴν ἰδίαν ἐκείνην ἡμέραν, 17 Ὀκτωβρίου, περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ὥραν ἐγένετο ἡ τελετὴ τῆς ἐγκαθιδρύσεως τοῦ νέου Μ. Βεζύρου ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Τὸ Αὐτοκρατορικὸν διάταγμα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Κιαμὴλ πασσᾶ ἔλεγεν ὅτι ὁ Σουλτᾶνος ἀνέμενε παρὰ τοῦ νέου Βεζύρου νὰ λάβῃ μέτρα ἱκανὰ ἐν τῷ παρόντι πολέμῳ, ὅπως ἡ τάξις καὶ ἡ εἰρήνη ἐξασφαλισθῶσι καὶ τὰ δικαιώματα τῆς Αὐτοκρατορίας διατηρηθῶσιν ἀκέραια.

Ἐλέγετο δὲ ὅτι οἱ τότε ὑπουργοὶ θὰ διετηροῦντο, πλὴν τοῦ Μαχμουτ Μουχτάρ πασσᾶ, ὑπουργοῦ τῶν Ναυτικῶν, ὅστις ἦτο διοικητὴς τοῦ στρατοῦ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν, τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ τοῦ τῆς Αἰκαιοσύνης, οἵτινες θ' ἀντικαθίσταντο.

Καὶ πράγματι.

Ὁ Κιαμὴλ πασσᾶς προσέφερε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν εἰς τὸν Ρασὴτ πασσᾶν. Ὁ Χουσήμ βέης ὑπεδεικνύετο ὡς ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν. Ὁ δὲ Σεϊγουλισλάμης παρέμενεν εἰς τὴν θέσιν του.

Ἐλέγετο δὲ συνάμα ὅτι σκέψεις ἐπεκράτουσι ὅπως τὸ νέον ὑπουργεῖον περιλαμβάνῃ καὶ τέσσαρας Χριστιανοὺς. Οἱ Ἕλληες ὑποψήφιοι ἦσαν Βαγιάννης ἐφέντης, τέως ἡγεμὼν τῆς Σάμου, Μουσοῦρης βέης, τέως σύμβουλος τοῦ Κράτους, καὶ ὁ τμηματάρχης τοῦ Ἐμπο-

ρικοῦ Τμήματος τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν Σγυροῖδης ἐφένδης. Ἐκτὸς τοῦ Νουραδουγκιᾶν ἐφένδη, ὅστις θὰ διετηρεῖτο πιθανῶς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ὁ Μερισιὲν ἐφένδης θ' ἀνελάμβανε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Δημοσίων Ἔργων.

Ταυτοχρόνως οἱ Τούρκοι ἐτυφέκιζον μέγαν ἀριθμὸν στρατιωτῶν λιποτακτῶν. Ὁ Ἀζίζ πασᾶς ἐπαύετο.

Ὁ στρατὸς ὁ ὑποχωρήσας ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐτίθετο καὶ πάλιν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ὁ Ἀγγλικὸς Τύπος ἐξηκολούθει τὴν ἐνθουσιώδη ἀρθρογραφίαν του ὑπὲρ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Ἡ «Ἐφημερὶς τοῦ Οὐεστμίνστερ», ἥτις, ὡς γνωστόν, διερμηνεύει τὰς γνώμας τῶν φιλελευθέρων κύκλων τῆς Ἀγγλίας, ἔγραφε μεταξὺ ἄλλων :

«Ἐξακολουθοῦμεν νὰ πιστεύωμεν ὅτι αἱ νίκαι τῶν συμμάχων στρατῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐξησφάλισαν τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης· νίκη τῶν Τούρκων θὰ προῦκάλει ἀφεύκτως δρασιν τῆς Ρωσίας, ἥτις, φυσικὰ, θὰ συνεπήγετο γενικὴν Εὐρωπαϊκὴν σύρραξιν.

»Ἡδὴ ἡ νίκη τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἂν δὲν προκαλῆ συμπαθείας ἐν Αὐστρίᾳ, δὲν προκαλεῖ ὅμως ἐμπαθῆ ἀντίδρασιν. Διότι, ἂν οἱ Αὐστριακοὶ πολιτικοὶ δὲν εἶνε εὐχαριστημένοι πιθανῶς διὰ τὰς νίκας τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, αἵτινες ματαιώνουσι τὰς παλαιὰς Αὐστριακὰς βλέψεις πρὸς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν, ὁ Αὐστριακὸς λαὸς, κατὰ τὸ ἥμισυ Σλαυϊκός, δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ ἐξεγερθῆ διὰ νὰ ματαιώσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν νικῶν τῶν συμμάχων.

»Ἄλλως τε ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐν Εὐρώπῃ ἐν γένει ἐφρόνει ὅτι ἡ ἐκδίωξις τῶν Τούρκων ἐξ Εὐρώπης θὰ ἦτο εὐεργετικὴ διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ διὰ τὴν πρόσδον.

»Κατὰ συνέπειαν, ἡ ἀπαίτησις τῶν νικηφόρων Κρατῶν, ἥτις συνοψίζεται εἰς τὴν φράσιν «Ἡ Βαλκανικὴ διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς», εἶνε σήμερον ἀκαταγώνιστος, λογικὴ, δικαία καὶ συμφέρουσα συγχρόνως εἰς τὴν παγκόσμιον εἰρήνην».

Τὸ φιλελεύθερον ἐπίσης «Ἔθνος», ἐξαίρον τὰς ἐπιτυχίας τῶν συμμάχων, ἐπήγετο τὰ ἐπόμενα :

«Τὸ Κράτος τῆς Τουρκίας ἐν Εὐρώπῃ συνετρίβη πλέον ὀριστικῶς

καὶ νέα Δύναμις ἀνεφάνη, νέος ἀστὴρ ἀνέτειλεν. Ἄς χαιρετισθῆ λοιπὸν πανταχόθεν εὐφροσύνως κατὰ τρόπον ἀντάξιον τῶν ἐπιτελεσθέντων θαυμάτων.

» Ἡ Ἀγγλία ὀφείλει νὰ δεῖξῃ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην σώφρονα καὶ δικαίαν καὶ ἐντιμον πολιτικὴν, τείνουσα χεῖρα ἐνισχύσεως εἰς τοὺς συμμάχους, τῶν ὁποίων ἡ μεγαλοφυΐα καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἐπετέλεσαν ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων πολὺ περισσότερα διὰ τὴν πρόοδον τοῦ κόσμου ἀπὸ ὅσα αἱ Δυνάμεις δὲν ἐπέτυχον ἐπὶ δεκαετηρίδας ὀλοκλήρους.

» Ὅτι ἦτο δὲ σήμερον ἔργον ἀνόσιον ἢ στέργειν τῶν καρπῶν τῶν θυσιῶν ἀπὸ τὰ συμμαχικὰ Κράτη, ἅτινα διὰ ποταμῶν αἱμάτων ἐξήλειψαν πλέον τὸ ἀπηρχαιωμένον δόγμα τῆς διατηρήσεως τοῦ καθεστῶτος.

» Τὰ κατορθώματα τῶν συμμάχων ἐδημιούργησαν ἀναφαίρετα δικαιώματα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν δούλων ἀδελφῶν αὐτῶν. Οἱ φόβοι δὲ περὶ τῆς διχονοίας κατὰ τὴν διανομὴν τῶν κατακτηθέντων μερῶν εἶνε ἐντελῶς ἀνύπαρκτοι.

» Τὸ κινδυνῶδες Ἀνατολικὸν ζήτημα ἐλύθη σήμερον διὰ τοῦ ξίφους ὑπὸ τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων λαῶν. Πᾶσα δὲ ἐξωθεν ἀπόπειρα ἐπεμβάσεως θὰ ἠπεῖλει νὰ προκαλέσῃ σοβαρωτάτην σύρραξιν.

» Κατὰ συνέπειαν, προτιμότερον διὰ τὴν Αὐστρίαν σήμερον εἶνε νὰ καλλιεργήσῃ τὴν φιλίαν τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν Κρατῶν, δεχομένη τὰ τετελεσμένα γεγονότα, ὅπως φαίνεται ἄλλως τε ἔπραξε.»

Ἡ «Γενὴ Ἄσρ» τῆς Θεσσαλονίκης πραγματευομένη τὰ τῆς πολεμικῆς καταστάσεως, ἐπειρᾶτο νὰ καταστήσῃ ταύτην ὡς συνέπειαν προμελετημένου σχεδίου. Ἐν τοσοῦτῳ ὠμολόγει ὅτι ἡ κατάστασις αὕτη δὲν ἦτο καὶ τόσον ζήλευτή.

» Ὁ δυτικὸς στρατὸς—ἔγραφε—καὶ μάλιστα ὁ πρὸς μεσημβρίαν, ὑπέστη οἰκτρὰν ἀποτυχίαν ὀφειλομένην εἰς τὸ ὅτι δὲν ἐλήφθησαν τὰ ἀπαιτούμενα μέτρα καὶ ἔλειπον τὰ μεταγωγικὰ μέσα.

» Ἡ τύχη τοῦ πολέμου θὰ ἀποβῆ ἄρᾳ γε ὑπὲρ τῶν ἐχθρῶν μας ; Ἡ ἐρώτησις αὕτη ἐπὶ τοῦ παρόντος εἶνε φοβερά καὶ ἡ ἀπάντησις ἄδηλος. Νομίζομεν ὅτι ἡ ἀπάντησις αὕτη θὰ δοθῆ εἰς λίαν προσεχὲς μέλλον.

» Φυσικῶ τῷ λόγῳ τὸ μέλλον θὰ ἀνατεθῆ εἰς τὸ πεπρωμένον.

Ἄφου ἐξαντλήσωμεν καὶ τὰς ὑπαρχούσας δυνάμεις, εἴμεθα ὑποχρεωμένοι νὰ κύψωμεν τὸν αὐχένα εἰς τὴν βίαν τῶν γεγονότων. Ἀλλά, μετὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Ὑψίστου, πάλιν ἡμεῖς θὰ ἐξέλθωμεν ἐν τέλει νικηταί.

»Ἐάν, ὃ μὴ γένοιτο, ἠττηθῶμεν ἐν τέλει, αἰτία τούτου δὲν θὰ εἶνε τὸ θυσιαζόμενον Ὀθωμανικὸν Ἔθνος, ἀλλὰ τὸ ἔτι μὴ δυνηθέντες νὰ ἐκτελέσωμεν μακρὰ βήματα ἐν τῇ προόδῳ, ὑστερήσαμεν εἰς τὸν πολλαπλασιασμὸν τῶν μεταγωγικῶν μέσων καὶ ἐσφάλαμεν περὶ τὴν λήψιν ἀναγκαίων τινῶν μέτρων.

»Ὁ συμμαχικὸς στρατὸς ἀνέρχεται εἰς 700 χιλιάδας. Ὁ ἡμέτερος ἄνευ στενοχωρίας δύναται νὰ ὑπερβῇ τὰς 800 χιλιάδας. Ὅπερ σημαίνει ἔτι αἱ δυνάμεις μας ὑπερβαίνουν τὰς ἡνωμένας δυνάμεις τῶν συμμάχων. Τὰ πολεμefόδια καὶ τὰ στρατιωτικὰ μας μέσα, ἔστω καὶ μετὰ τινος δυσκολίας, εἶνε ἐπαρκῆ, ἀλλὰ, ὡς εἴπομεν ἀνωτέρω, ἐν μᾶς λείπει, καὶ τοῦτο εἶνε ἡ ἔλλειψις μεταγωγικῶν μέσων.

»Ἐάν τις λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὰς 800 χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ τὸν ὀπλισμὸν αὐτῶν, δύναται εὐκόλως νὰ κατανοήσῃ ὅποσον σπουδαῖον παράγοντα ἀποτελοῦσι τὰ μέσα τῆς μεταφορᾶς καὶ ὀδόσῃν σχέσιν ἔχουσι ταῦτα μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἔπλων μας.

»Ἀποστέλλετε π. χ. στρατὸν εἰς θέσιν τινὰ τῶν συνόρων ἄνευ πυρομαχικῶν καὶ τηλεβόλων.

»Τί θὰ κάμῃ ὁ δυστυχῆς οὗτος στρατὸς, εἴτε πεζικὸν εἶνε, εἴτε ἵππικόν, ἀπέναντι τῶν ταχυβόλων καὶ τῶν βαρέων πυροβόλων; Ἡ ὑπάρχουσι μὲν τὰ πυρομαχικὰ καὶ τηλεβόλα, ἀλλ' ἐλλείπουσιν οἱ ἀναγκαιοῦντες ἄνδρες, αἱ δὲ ἀνάγκαι τοῦ στρατοῦ δὲν ἀναπληροῦνται. Εἰς τί ὠφελοῦσι τότε τὰ πολεμefόδια;

»Ἐν τῷ μέσῳ δὲν ὑπάρχει παρὰ μία γραμμὴ. Διὰ τῆς μοναδικῆς γραμμῆς τῶν Ἀνατολικῶν Σιδηροδρόμων ἀναγκάζομεθα νὰ μεταφέρωμεν πανταχόθεν τὰ τέκνα τῆς Πατρίδος καὶ διὰ τῆς γραμμῆς ταύτης νὰ κινητοποιῶμεν τὸν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ στρατὸν μας.

»Οἱ ἔχθροί μας εἰς τινὰς μόνον ἡμέρας ἐκινήτοποιήσαν τοὺς στρατοὺς των καὶ κατώρθωσαν νὰ τοὺς συγκεντρώσουν εἰς τὰ σύνορα.

»Ἰδοὺ ἡ κυριωτέρα αἰτία τῆς παρατηρούμενης τραγικότητος τῶν γεγονότων· εἶνε ἡ φοβερὰ αὕτη ἔλλειψις.»

Καὶ αὐτὰ μὲν ὠμολόγουν οἱ Τούρκοι. Ἀφ' ἑτέρου δὲ ὁ Γάλλος

στρατηγὸς Σερφίλ, κρίνων ἤδη ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ δημοσιευομένην εἰς τὸν Παρισινὸν «Γαλάτην» τὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου, ἐφρόνει ὅτι καὶ ἡ Τουρκία καὶ οἱ σύμμαχοι δὲν διέθεσαν καλῶς τὰ στρατεύματά των.

«Οἱ Τούρκοι, λέγει, διήρσαν τὸ Εὐρωπαϊκὸν αὐτῶν ἔδαφος εἰς δύο πολεμικὰ πεδία, τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, καὶ μεταξὺ αὐτῶν διένειμαν σχεδὸν κατὰ τὸ ἥμισυ τὰς στρατιωτικὰς τῶν δυνάμεις.

» Ἐὰν τοῦτο τὸ ἐδιδάχθησαν εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Φὸν δὲρ Γκόλτς, δὲν φαίνεται ὅτι πρέπει νὰ χρεωστοῦν εἰς τὴν Γερμανίαν κίβωνίαν εὐγνωμοσύνην.

» Ἐὰν εἶχον ἐν Θράκῃ τὰ τρία στρατιωτικὰ σώματα καὶ τὰς δύο μεραρχίας, αἱ ὁποῖαι προασπίζουσι τόσον κακῶς τὴν Μακεδονίαν, θὰ ἦσαν εἰς καλλιτέραν θέσιν νὰ δεχθοῦν τὴν κυρίαν ἐπιθεσιν τῶν Βουλγάρων.

» Ἀλλὰ καὶ οἱ Σλαῦοι διέπραξαν τὸ αὐτὸ σφάλμα. Ἐὰν ἅλα τὰ Βουλγαρικὰ καὶ τὰ Σερβικὰ στρατεύματα ἦσαν συνηνωμένα εἰς ἓνα ὄγκον, ἐνεργοῦντα βορείως τῆς Ροδόπης ἐν Βουλγαρίᾳ διὰ τῆς κοιλάδος τῆς Μαρίτσας καὶ ἀνατολικῶς εἰς περιφέρειαν διασχίζομένην ὑπὸ πολλῶν καὶ καλῶν ὁδῶν, οἱ σύμμαχοι θὰ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν μάχην, ἣτις θὰ παρεσκευάζετο μεθ' ὑπεροχῆς καὶ δὲν θὰ ἄφινεν οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τῆς τελικῆς ἐπιτυχίας.

» Ἐὰν τὸ πρῶτον στρατιωτικὸν σῶμα τῆς Βουλγαρίας, τὸ τῆς θυτικῆς πτέρυγος, ἢ τοῦλάχιστον ἐὰν δύο ἐκ τῶν Σερβικῶν σωμάτων, προήλαυον τὴν στιγμὴν ταύτην κατὰ μῆκος τῆς Ἀδριανουπόλεως, στρεφόμενα πρὸς νότον, ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος θὰ ἀπέκρουε τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν τῶν Ὀθωμανῶν, χωρὶς νὰ τοῖς δώσῃ καιρὸν νὰ ἀνασυνταχθοῦν καὶ ἐνισχυθοῦν.

» Γνωρίζω καλῶς ὅτι οἱ Σέρβοι ἤθελον νὰ λάβουν ἀποδείξεις τῆς νίκης καὶ ἀπέδωσαν εἰς τὴν νικηφόρον εἰσοδὸν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Κοσσόβου ἠθικὴν σημασίαν ἀληθῶς μεγάλην. Ἄλλ' ἡ τοιαύτη ἀντίληψις ἐνός εὐγενοῦς ἐγωϊσμοῦ δὲν ἀρκεῖ ὅπως δικαιολογήσῃ τὴν διασχόρπισιν τῶν στρατιωτικῶν δυνάμεων, ἕπερ καθ' ἑαυτὸ ἀποτελεῖ πλάνην καὶ ἐπομένως σφάλμα ἀσυγχώρητον. Ὅταν, κατὰ τὰ παραδεδεγμένα, ὑπάρχουν δύο θέατρα πολέμου, τὸ ἐν κύριον καὶ τὸ ἄλλο δευτερεύον, τὸ ἐν μόνον λογαριάζεται, τὸ δὲ ἄλλο θεωρεῖται ὡς μὴ ὑπάρχον.

» Ὁ πόλεμος κερδίζεται μόνον εἰς ἓν σημεῖον. Δὲν εἶνε αἱ νίκαι τοῦ

Σερβικοῦ στρατοῦ, αἱ ὁποῖαι δίδουν εἰς τὸν βασιλέα Πέτρον τὰ Σκόπια, τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ τὸν λιμένα πρὸς τὴν θάλασσαν. Αἱ νίκαι αὗται θὰ ἦσαν μηδέν, ἂν οἱ Βούλγαροι ἠτῶντο καὶ οἱ Τούρκοι ἐθριάμβευον. Τὸ φυλάττειν τὰ σύνορα, τὴν πρωτεύουσαν καὶ τὰς συγκοινωνίας δὲν ἔχουν σήμερον μεγάλην σημασίαν. Ἐκεῖνο ἕπερ ἐνδιαφέρει εἶνε τὸ ἐξῆς: ἡ καταστροφή τῆς κυρίας δυνάμεως τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ τοῦτο θὰ ἐπιτευχθῆ μόνον διὰ συγκεντρώσεως ἐπὶ τὸ αὐτὸ πάσης τῆς δυνάμεως, τὴν ὁποῖαν διαθέτει ὁ μέλλων νὰ πολεμήσῃ.»

XXVI.

Περιφανεῖς νῖκαι τῶν Σέρβων.

Κατὰ τὴν 10ην Ὀκτωβρίου τὸ πρῶτον Σερβικὸν στρατιωτικὸν σῶμα εὐρίσκετο πρὸ τοῦ Κουμανόβου, τὸ 2ον πρὸ τῆς Πριστίνης καὶ τὸ τρίτον κατέλαβε τὰ Κότσανα καὶ τὸ Κράτοβον.

Τὸ πρῶτον Σερβικὸν σῶμα προὐχώρησε μέχρι τοῦ Κουμανόβου.

Μετὰ σφοδρὰν μονομαχίαν τοῦ πυροβολικοῦ ἐκυριεύθη ἐξ ἐφόδου τὸ ὕψωμα Ρογιάν.

Τὸ τρίτον στρατιωτικὸν σῶμα προὐχώρησεν ἐπίσης ἐπιτυχῶς.

Αἱ προφυλακαὶ προσέβαλον τὸ μικρὸν Κόσσοβον.

Ἡ φάλαγξ Ἰμπέρ, ἥτις μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης δὲν ἠδύνατο νὰ προχωρήσῃ ἕνεκα τῆς πυκνῆς ὀμίχλης, προήλαυεν ἐπίσης ταχέως τώρα.

Ἡ πρωτοπορεία ἀφίκετο πρὸ τῆς Ἐμνικας.

Αἱ ἀπώλεια ὅμως τῶν Σέρβων κατὰ τὰς τελευταίας μάχας ἦσαν σημαντικά.

Αἱ δὲ τῶν Τούρκων ὑπερβολικῶς μεγάλαι.

Ἐπίσημος ἐκθεσις τῆς 10ης 8)βρίου ἐβεβαίωσεν ὅτι τὸ τρίτον σῶμα τοῦ Ἰβάρ ἔδωκεν εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Βελζικιάδ μέχρι τῆς Ράσκας καὶ εἰς τὰ περὶχωρα τοῦ Νοβιπαζάρ πεισματώδεις μάχας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὑπολογιζομένου εἰς 40,000 Ἀλβανικοῦ καὶ 10,000 Τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ τεσσάρων πυροβολαρχιῶν. Τὸ Μελέσσοβον κατελήφθη κατόπιν σφοδρᾶς ἐπιθέσεως. Ὁ ἐχθρὸς διεσκορπίσθη.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν στρατὸν τοῦ Ἰβάρ, ὅστις ἐβάδιζε πρὸς τὴν Σιεμίκαν, εὐχάριστοι πληροφορίαι ἔφθανον ἐκ τοῦ ὄρους Ζεβός. Πάντες οἱ Τουρκικοὶ σταθμοὶ εἶχον καταληφθῆ ἤδη.

Ὁ Βασιλεὺς ἀνεχώρει ἐν τῷ μεταξὺ εἰς Βράνια ὅπου ἔχει ἐγκατασταθῆ τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ στρατοῦ.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας διετάσσετο ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἢ πρόσκλησις ὑπὸ τὰ ἔπλα τῆς ἔθνοφρουρᾶς εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Αὐλώνας, ἢ ὅποια ἕως ἦτο ἀδύνατον νὰ χρησιμοποιηθῆ ὡς ἐντελῶς ἀγύμναστος καὶ σχεδὸν ἀνεπίκτου μεταφορᾶς εἰς τὰ πεδία τῶν μάχων. Ἄλλως τε καὶ εἰς τὴν προσέλευσιν τῶν ἐφέδρων παρετρηίτο ἡ αὐτὴ ἀπροθυμία ἢ παρατηρηθεῖσα καὶ ἐν ἀρχῇ.

Συγχρόνως ὁ πρεσβευτὴς Σερβίας κατὰ τὴν ἐπίσκεψίν του παρὰ τῷ Ἑλληνι ὑπουργῷ τῶν Ἐξωτερικῶν Κορομηλᾷ ἐπέδειξεν εἰς αὐτὸν τηλεγράφημα ἐκ Βελιγραδίου, ἀναγγέλλον ἐτι οἱ Τούρκοι ὑπεχώρουν προτροπάδην, ἐγκαταλείποντες τὰ στρατόπεδά των ὅπως εὐρίσκοντο, μὲ τὰ πολεμephόδια καὶ τὰ ἔπλα των ἄθικτα.

Τηλεγραφήματα δὲ ἐκ Σόφιας ἠγγέλλον ἐτι ἡ προέλασις τοῦ Σερβοβουλγαρικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος καὶ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ τῆς Βράνιας πρὸς τὸ Κουμάνοβον καὶ τὰ Σκόπια ἐξηκολούθουν ὀρμητικώταται.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Κρατόβου, τῆς Παλάγκας καὶ τῆς Κότζας, οἱ δύο στρατοὶ συνηγνῶντο πράγματι πρὸ τοῦ Κουμάνοβου. Ἦτο δὲ φανερόν πλέον ἐτι οἱ Τούρκοι θὰ ἐγκατέλειπον τὸ Κουμάνοβον διὰ ν' ἀντιτάξουν τὴν τελευταίαν πρὸ τῶν Σκοπίων ἀντίστασιν εἰς τὰς νοτιοδυτικῶς κειμένας ὄχυρας θέσεις των.

Τὴν ἐπιούσαν, τὸ Νόδι Παζάρ καταλαμβάνετο, ὀλόκληρον σχεδόν, ὑπὸ τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων.

Ἐπὶ δὲ τοῦ ποταμοῦ Ζαβὸρ ἐν Τουρκικὸν τάγμα ἠχμαλιωτίζετο.

Ἠγγέλλετο δ' ἅμα ἐκ Βράνιας ἐτι τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἀπεσύροντο ἐκ Κουμάνοβου καὶ καταλάμβανον τὰς νοτίως τοῦ Κουμάνοβου θέσεις, καὶ ἐτι ἐπέκειτο ἡ εἴσοδος τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ Κουμάνοβον.

Καὶ πράγματι, τὴν 3 μ. μ. τῆς 11 Ὀκτωβρίου ὁ στρατηγὸς Γιαγκοβιτς κατέλαβε τὸ Νοβιπαζάρ, πρωτεύουσαν τοῦ ὀμωνύμου Σαντζακίου, κατόπιν πεισματώδους μάχης κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων, ἀφοῦ ἐκ τῆς περιφέρειας Ράσκας ἠγγέλλετο ἐτι τὰ Σερβικὰ στρατεύματα κατέλαβον ἐξ ἐφόδου τὴν ὀχυρὰν θέσιν Γιουργίν ἀνατολικῶς τοῦ Νοβιπαζάρ.

Μετὰ δὲ τὰς ἐπιτυχίας ταύτας τῶν σερβικῶν ἔπλων, πάνυ γεν-
 γαιοφρόνως καὶ εἰλικρινῶς ὁ Πάσιτς, πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας, ἐν
 συνεντεύξει ἐδήλου ὅτι ἡ Σερβία θὰ παρεχώρει τὸ σαντζάκιον τοῦ
 Νοδιπαζάρ εἰς τὸ Μαυροβούνιον καὶ θὰ ἐκράτει μόνην τὴν Παλαιὰν
 Σερβίαν.

Εἰς ἀπάντησιν δὲ οἱ ὑποχωροῦντες προτροπάδην Τοῦρκοι ἐδεδή-
 λωσαν ναοὺς, ἔσφαζαν ἀθώους καὶ ἀμάχους λαοὺς τῶν σερβικῶν οἰ-
 κισμῶν καὶ ἐπυρπόλουν τὰ χωρία.

Ἄλλον τρόπον ἐκδικήσεως δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εὔρουν πλέον.

Καὶ ἐφήρμοζον τὸ προαιώνιον καὶ πατροπαράδοτον αὐτοῖς μέσον :
 Τὸ πῦρ καὶ τὸν σίδηρον !...

Ἐν τούτοις, ἀπὸ τῆς 9ης ἤδη τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1912, ἡ τρίτη
 Σερβικὴ στρατιὰ εἶχε καταλάβει τὴν Πριστίναν. Ἡ πρώτη στρατιὰ
 κατέλαβε τὸ Στραντίν μεταξύ Ἐγρί-Παλάγκας-Κουμανόδου.

Αἱ καταστραφεῖσαι ὑπὸ τῶν Τοῦρκων γέφυραι κατὰ μῆκος τῆς
 σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ριστοβάτς-Κουμανόδου διωρθώθησαν τά-
 χιστα.

Κατόπιν δὲ αἰματηρῶν συγκρούσεων τὸ τρίτον Σερβικὸν σῶμα κα-
 τέλαβεν ἔλην τὴν βόρειον περιφέρειαν καὶ εἰσήλθε τὴν 10ην Ὀκτω-
 βρίου περὶ ὥραν 5.30 μ. μ. εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Κοσσόδου.

Οἱ Τοῦρκοι ἀποσυρόμενοι ἐκ Πριστίνης κατέστρεψαν μίαν γέφυ-
 ραν ἐπὶ τῆς Μαλεβίτσας καὶ πάσας τὰς μικρὰς γεφύρας τῆς αὐτῆς
 περιφέρειας ὡς καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν.

Ἄλλὰ σῶμα μηχανικοῦ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, ἐργασθὲν ἔλην
 τὴν νύκτα, κατέρθρωσε νὰ ἐπιδιορθώσῃ τὰς ἀνωτέρω βλάβας.

Τέλος, τὰ Σερβικὰ στρατεύματα εἰσήλθον εἰς τὰ Σκόπια τὴν 2
 μ. μ. ὥραν τῆς 12ης Ὀκτωβρίου.

Ἡ πόλις ἅμα τοῦ Φερίζοβιτς, κειμένη ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς
 γραμμῆς, περιήρχετο εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων τὴν μετεπιούσαν ἀνευ
 μεγάλων ἀπωλειῶν, ἐνῶ ἕτερον ἀπόσπασμα Σερβικοῦ στρατοῦ εἰσήρ-
 χετο εἰς τὸ Κουμάνοβον, ἀφοῦ πρότερον κατέστρεφε τὸ Τουρκικὸν
 πυροβολικόν, προσπαθῆσαν νὰ προσβάλῃ τὸν Σερβικὸν στρατόν.

Τριάκοντα πέντε χιλιάδες Σέρβων ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην
 τοῦ Κουμάνοβου, ἔπου ἔλαβον χώραν καὶ αἰματηραὶ συρράξεις πρὸς
 τοὺς Ἄλβανούς.

Πλείστοι Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, καταγόμενοι ἐκ Βελιγραδίου, ἤρθησαν μεταξὺ τῶν νεκρῶν.

Ὁ Σερβικὸς στρατὸς κατεῖχεν ἤδη ἅπαν τὸ μεταξὺ Κουμάνδου καὶ Σερβίας ἔδαφος.

Αἱ Σερβικαὶ ἀρχαὶ εἰσῆλθον ἀμέσως εἰς τὸ Κουμάνδον.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 10)13 καταλήφθη καὶ ἡ Σιένικα.

Ὁλόκληρον ἐπίσης τὸ σαντζάκιον τοῦ Νόδι-Παζάρ κατεῖχεται ἤδη ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ.

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης, τῆς τόσον σημαντικῆς, ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κουμάνδου ἔλαβον μέρος 35 χιλιάδες Τούρκοι. Οἱ Σέρβοι κατεῖχον τὴν τοποθεσίαν Ναγγορίτσεβο.

Μετὰ σφοδρὰν ἐπίθεσιν 500 Ἄλβανοὶ καὶ Τούρκοι ἐξηναγκασμένοι νὰ παραδοθῶσιν, ὕψωσαν τὰ φέσια των ἐπὶ τῶν λογγῶν τῶν ὅπλων των, σημεῖον ἐμφανῶν ὅτι ἤθελον νὰ παραδοθῶσιν. Οἱ Σέρβοι πλησιάζαντες τούτους ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπ' αὐτῶν διὰ σφοδροῦ πυρός. Οἱ Σέρβοι τότε κατέστρεψαν ὅλον αὐτὸ τὸ ἀπόσπασμα.

Ἀπόσπασμα Σερβικοῦ στρατοῦ ἀπέκρουσε κατόπιν τὸ Τουρκικὸν ἱππικόν, ὑποστὰν μεγάλας ζημίας.

Μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης πλείστοι Ἄλβανοὶ καὶ Τούρκοι ὠχρώθησαν εἰς τὰ ὑπόγεια καὶ τοὺς σιτοβολῶνας, ἐποὺ ἀπεκλεισθήσαν ὑπὸ τῶν Σέρβων, καθ' ὃν χρόνον ὁ Σερβικὸς στρατὸς κατεδίωκε τοὺς Τούρκους, οἵτινες καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ ἐφευγον προτραπάδην πρὸς τὸ Σκοπλί καὶ τὸ Βέλ, ἀπορρίπτοντες τὰ ὅπλα των.

Οἱ Σέρβοι ἐκυρίευσαν 30 τηλεβόλα, πλείστα πολεμοφόδια καὶ ἀρκετὸν ὕλικόν πολέμου.

Αἱ Τουρκικαὶ διοικητικαὶ ἀρχαὶ ἐγκατέλειψαν τὸ Σκοπλί.

Ἐπίσης ἐν Πριστίνῃ οἱ Σέρβοι ἐκυρίευσαν πλουσιωτάτην λείαν ἐξ ὅπλων, πολεμοφοδίων, σιηνῶν καὶ σάκκων πλήρων προμηθειῶν.

Ἀφοπλίζουσι τότε τοὺς Ἄλβανούς. Τιμητικὴ φρουρὰ καταλείπεται ὑπὸ τῶν Σέρβων ἐπὶ τῶν τάφων τοῦ Τσάρου Λαζάρου καὶ τοῦ Μουράτ ἐν Κοσσόβῳ.

Ἐν Κοσσόβῳ οἱ Σέρβοι ἐπὶ πλέον ἐκυρίευσαν 18 πυροβόλα, 19 βλητοφόρα καὶ 10 μυδραλιοβόλα. Δισχίλιοι Σέρβοι ἐθέλονται ἔλαβον

μέρος εἰς τὴν μάχην. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων ὑπῆρξαν εἰς ἄκρον σημαντικά.

Εἰς τὴν τελευταίαν ταύτην μάχην ἦν ἔδωσαν οἱ Σέρβοι, τὴν τοῦ Κουμάνοβου, καὶ τὴν ὁποίαν διηύθυνεν ὁ διάδοχος, ἀπεδείχθη προφανῶς ἡ λαμπρὰ ὀργάνωσις καὶ διοικήσις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Τρεῖς μεραρχίαι Τουρκικαὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν Σέρβων, διαρκούσης βροχῆς καὶ ὑπὸ ὀμίχλην. Τὸ ἀποτέλεσμα ἐν τούτοις ἦτο ὑπὲρ τῶν Σέρβων. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἠχμαλωτίσθησαν πέντε χιλιάδες Τούρκοι καὶ κατελήφθησαν ἄρκετὰ πολεμφοδία, καθὼς καὶ πυροδόλα.

Ἀπερίγραπτοι ὅμως Τουρκικαὶ θηριωδία: διεπράττοντο ταυτοχρόνως εἰς διάφορα χωρία. Αἱ ὀμότητες ἐφθασαν μέχρι τοῦ νὰ υποχρεώσουν οἱ Τούρκοι τὰς μητέρας νὰ τρώγουν τὰς σάρκας τῶν σφαζομένων παιδιῶν των ! !... Τοιαῦτα δὲ τέρατα ἐπέμενον ἀκόμη νὰ ζήσουν καὶ εἶχον καὶ ὑποστηρικτὰς ! !...

Ἡ εἰσοδος τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Πριστίναν ὑπῆρξε θριαμβευτική. Μετέσχον τῆς ὑποδοχῆς αὐτοῦ καὶ οἱ Τούρκοι ἀκόμη κάτοικοι.

Οἱ Ἄλβανοὶ τῆς Λάμπε συνηθροίζοντο ἤδη παραδίδοντες τὰ ὅπλα των, μὲ ἐλαχίστας ἐξαίρεσεις.

Κατὰ τὰ διάστημα λοιπὸν τῶν πρώτων ἡμερῶν τῶν ἐπισήμων ἐχθροπραξιῶν, οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὰς πόλεις Γουστερ, Τζίλια καὶ Φερίζοβιτ, ἔνθα εὑρον 30 τηλεδόλα μεθ' ἔλων τῶν πυρομαχικῶν.

Εἰς τὴν Πριστίναν καὶ τὸ Κουμάνοβον κατέσχον 55 τηλεδόλα πεδινά, 5 ὄρεινά, 6 πυροδόλα καὶ ἄφθονον ὕλικόν. Εἰς τὴν Σιάνιτζαν 13 πεδινά καὶ ὅπλα ἄφθονα.

Τὴν 14ην Ὀκτωβρίου κατελήφθη τὸ Ἰστίπ.

Τὰ Σκόπια παρεδόθησαν εἰς τὰς 2 1)2 τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τὸν Διάδοχον τῆς Σερβίας. Οἱ πρόξενοι Ρωσίας, Γαλλίας, Αὐστρίας καὶ Ἀγγλίας ἐν στολῇ μετέβησαν εἰς προϋπάντησιν τοῦ Διαδόχου μετὰ τοῦ Δημάρχου καὶ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου. Ἐπιτροπὴ παρεκάλεσε τὸν Διάδοχον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ἡ εἰσοδος τοῦ στρατοῦ ἐγένετο μεγαλοπρεπῶς, τοῦ Διαδόχου προπορευομένου ἐφίππου. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρει ἀτάκτως.

Δύο ἡμέρας πρὸ τῶν θλιβερῶν τούτων διὰ τὴν Τουρκίαν πολεμι-

κῶν γεγονότων, μακρὸν συνεχροτεῖτο πολεμικὸν συμβούλιον ἐν ταῖς Σουλτανικοῖς ἀνακτόροις, καθ' ὃ ἀπεφασίζετο ἕπως ἔκτακτος Ἄνω-τάτῃ Ἐπιτροπῇ συζητήσῃ ἐπὶ τῆς κρατούσης καταστάσεως.

Πλὴν τῶν ὑπουργῶν, ἀνώτεροι πολιτικοί, στρατιωτικοί ὑπάλληλοι καὶ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοί, ὁ Κουτσόδλαχος Γερουσιαστῆς Μπασα-ρίας καὶ ἄλλοι γερουσιασταὶ ἔλαβον μέρος. Τὸ ὑψίστης σπουδαιότητος τοῦτο συμβούλιον διήρκεσε μέχρι τοῦ μεσονυκτίου καὶ συνεζήτησε περὶ τῆς ἐμπροσθέντος καταστάσεως.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ συμβουλίου ζωντὰ τηλεγραφικὴ συγκοι-νωνία διεξήγγετο μετὰ τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει εὐρισκομένου ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν Ναζήμ πασᾶ.

Τὸ Συμβούλιον ἀπεφασίζε νὰ λάβῃ πάντα τὰ στρατιωτικὰ μέτρα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς χώρας.

Αἱ τελευταῖαι δεθείσαι ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν δια-ταγαὶ εἰς τὸν στρατὸν ἦσαν νὰ τηρῇ ἀμυντικὴν στάσιν.

Ἡ γενικὴ κατάστασις ἐξετιμᾶτο ὡς ἀρκετὰ καλὴ. Ὁ δὲ Σουλ-τάνος ἐλάμβανε γνῶσιν τῶν συζητήσεων.

Μετὰ τὸ συμβούλιον ὁ Μ. Βεζύρης ἐγένετο δεκτὸς παρὰ τῷ Σουλ-τάνῳ καὶ τῷ ἀνεκοίνωσε τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις, αἵτινες ἐτηλεγρα-φήθησαν εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Στρατιωτικῶν.

Ὁ Ὑπὸς ἀφ' ἐτέρου, κατὰ τὰς κυβερνητικὰς ἐννοεῖται ἐμπνεύ-σεις, συνεβούλευεν ἤδη τὴν ἐμμονὴν καὶ τὴν ὑπομονὴν καὶ ἀπέκρουε πᾶσαν ἰδέαν μεσολαθήσεως τῶν Δυνάμεων, ἥτις θὰ ἦτο, ἔλεγε, δυ-νατὴ μόνον μετὰ μεγάλῃν νίκῃν ἢ ὀριστικὴν ἦτταν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ ὁ Αἰγύπτιος πρίγκιψ στρατηγὸς Ἄζιζ πασ-σᾶς, ὅστις κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐκ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν διηύ-θυνε τὸ Ἴππικόν, ὁ διοικητὴς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τινες ἀξιωματικοὶ ἀνώτεροι μετεφέροντο εἰς Κωνσταντινούπολιν, κατήγο-ροῦμενοι ἐπὶ παραλείψει καθήκοντος κατὰ τὴν φυγὴν τοῦ στρατοῦ.

Οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι ἐκλείοντο εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιω-τικῶν.

Διαταγῇ προσέτι τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν, διακρίσει στρα-τιῶται ἐφυλακίζοντο αὐθημερὸν διὰ τὸν αὐτὸν λόγον.

Κατὰ τὰς ἰδίαις αὐτὰς ἡμέρας νέαι ἀγγιγγέλλοντο ἐπιτυχίαι τῶν σερβικῶν ὄπλων.

Ἐκ τῆς κατέλαβον οὗτοι τὸ Ἰπέκ καὶ ἀπέστειλαν ἰσχυρὸν σῶμα στρατοῦ ἐναντίον τῶν Βελεσσῶν, ἐτέλουν ἐν Σκοπίοις μεγαλοπρεπεῆ δοξολογίαν ἐπὶ τῇ θριαμβευτικῇ καταλήψει τῆς πόλεως ταύτης, εἰς τὴν ὁποίαν παρίστατο καὶ ὁ βασιλεὺς Πέτρος, χαίρειτιζόμενος φρενιτιωδῶς ὑπὸ τοῦ πλήθους καὶ διὰ θερμότητος τηλεγραφήματος ὑπὸ τοῦ Τσάρου. Συγχρόνως δὲ τὸ τρίτον σῶμα τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ κατελάμβανε τὴν Μητροβίτσαν καὶ τὰ στενὰ τοῦ Ρεδοσάνη.

Οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἀτάκτως ἐγκατέλιπον ἐνταῦθα εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων 15 πυροβόλα.

Τὴν ἐπιούσαν δ' ἀμέσως, 16 Ὀκτωβρίου, οἱ Σέρβοι κατέλαβον τὰ Βελεσσά καὶ τὸ Ἰστίπ. Ὁ Σερβικὸς στρατὸς εἰσῆλθε τὴν ἑσπέραν ἐπισήμως εἰς Σκόπια.

Οἱ Τούρκοι ἔφρουγον ἐν ἀταξίᾳ πρὸς τὰ Βελεσσά καὶ τὸ Τέτοβον, ἐγκαταλείποντες τὰς προμηθείας των, τὰ ὄπλα των καὶ τὰ τηλεβόλα των. Κατὰ τὴν μεσολαβήσασαν νύκτα Σερβικὸν ἀπόσπασμα κατέλαβεν, ὡς προσελέχθη, τὴν Μητροβίτσαν, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ Πριστίνης διήλθε τὰ στενὰ τοῦ Κατσανίχ. Δεκαπέντε τηλεβόλα, 4,000 τουφέκια καὶ μεγάλη ποσότης πολεμοφοδίων κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Σέρβων εἰς τὸ Φερίσοβιτς. 100 δὲ Ἄλδανικὰ χωρία ἐδήλωσαν ἀμέσως ὑποταγήν.

Δεκαοκτὼ τηλεβόλα μὲ κιβώτια πολεμοφοδίων καὶ δύο μεγάλης ὀγκῆς τοιαῦτα κατελήφθησαν εἰς τὰ Σκόπια. Τέλος δύο τηλεβόλα καὶ πέντε μεταγωγικὰ ὀχήματα ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Γραδέσκας.

Ἡ ὁδὸς πρὸς τὰ Σκόπια ἦτο πλήρης ζωοτροφῶν, μανδουῶν καὶ σκηνῶν, τὰς ὁποίας ἐγκατελίμπανον οἱ φεύγοντες Τούρκοι. Εἰς τὰ Σκόπια μάλιστα εὐρέθη καὶ ὕλικὸν πρὸς κατασκευὴν μεταλλίνων γεφυρῶν. Ἄλλα πάλιν Σερβικὰ ἀποσπάσματα καταδιώκοντα τὸν ἐχθρὸν συνήψαν νικηφόρους μάχας εἰς Σερβούπολιν καὶ Κλισελη, πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ἰστίπ.

Οἱ Σέρβοι ἐγίνοντο πανταχοῦ δεκτοὶ ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων. Εἰς τὸ Τέτοβον δὲν ἀπέμενον πλέον Τούρκοι, ὑποχωροῦντες καθ' ὁμάδας ἀσυντάκτους πρὸς τὸ Μοναστήριον. Ἡ Μητροβίτσα πα-

ρεδῶθη ἄνευ ἀντιστάσεως. Οἱ Σέρβοι ἀπώλεσαν 25 νεκροὺς καὶ 6 τραυματίας εἰς τὸ Φερίσοβιτς, ἐνῶ οἱ Ἄλβανοὶ ἀπώλεσαν 1000 ἄνδρας καὶ 15 τηλεβόλα.

Εἰς τὰς ἐκκλησίας ἐψάλλοντο τώρα δοξολογίαι. Οἱ πρόκριτοι Μουσουλμάνοι ὑπέβαλλον τὰ σέβη των εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων, ὅστις ἐδήλου πρὸς αὐτοὺς ὅτι ἡ Σερβία ἤρχετο νὰ ἀποκαταστήσῃ τὴν τάξιν καὶ τὴν γαλήνην.

Οἱ Μουσουλμάνοι ἀπηύθυναν καὶ τηλεγράφημα ἀκόμη πρὸς τὸν Βασιλέα Πέτρον διαβεβαιοῦντες αὐτὸν περὶ τῶν νομοταγῶν αἰσθημάτων των.

Εἰς τὸ Γκιλάν οἱ Ἄλβανοί, ἀφοῦ πρῶτον παρεδῶθησαν, ἐπετέθησαν προδοτικῶς κατὰ τοῦ Σερβικοῦ ἱππικοῦ· ἀλλὰ διεσκορπίσθησαν καὶ συνετρίβησαν τελείως, κατόπιν βραχυτάτης ἀντιστάσεως.

Πλουσία λεία εἰς ἐνδύματα καὶ ἐξάρτησιν τοῦ στρατοῦ ἔπεσεν εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων. Οἱ ἀνταποκριταὶ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων ἐπλεκον ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐξαιρετικὰ ἐγκώμια διὰ τὸ Σερβικὸν κυρίως πυροβολικόν.

Ἡ δὲ εἶδησις ὅτι ὁ Σερβικὸς καὶ ὁ Μαυροβουνιωτικὸς στρατὸς ἠνώθησαν εἰς τὴν Σιενίτσαν ἠκούσθη μετὰ μεγάλης χαρᾶς.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν δολόκληρος Τουρκικὴ φάλαγξ εἰς Τέτοβον παρεδῶθη εἰς τὸ Σερβικὸν ἱππικόν. Οἱ Σέρβοι κατέλαβον 125 ἐν ἑλω τηλεβόλα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν Σκοπίων. Οἱ κάτοικοι τοῦ Ἰστιπ ἔλαβον τὰ ἔπλα ἐπαναστατήσαντες κατὰ τῶν Τούρκων.

Τὸ Τέτοβον παρεδῶθη.

Τὸ Στραταρχεῖον μετεφέρθη τὴν ἐπιουσαν εἰς τὰ Σκόπια. Πρὸ δὲ τῶν Βελεσσῶν ἠγχαλωτίζοντο ἑπτὰ χιλιάδες Τούρκοι.

Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Σκοπίων οἱ Τούρκοι ἐτρέποντο εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὰ νότια.

Πρὸς στιγμὴν δὲ μόνον ἐδοκίμασαν νὰ σταματήσουν εἰς Ὀφτσεπόλιε, ἀλλὰ προσβληθέντες καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν Σέρβων, ἀπεσύρθησαν νοτιώτερον.

Ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἔφθανε τὸ βράδυ εἰς ἀπόστασιν δώδεκα χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Ἰστιπ, κατεληγμένου ἤδη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Τούρκοι ἐκ φόβου μήπως εὐρεθῶσι μεταξὺ δύο πυρῶν ἠναγκάσθησαν τώρα νὰ ἐκκενώσουν καὶ τὰ Βελεσσά, ἀφήσαντες καὶ τὴν

σιδηροδρομικὴν γραμμὴν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὑποχωρήσαντες εἰς τὸ Μοναστήριον, ὡς προείπομεν.

Οἱ Βούλγαροι ἐξ ἄλλου κατέλαβον τὴν Δράμαν, βαδίσαντες πρὸς τὰ ΝΑ. τῆς Μακεδονίας, δηλαδὴ πρὸς ἀντίθετον τῆς τῶν Σέρβων κατευθύνσεως πρὸς τὸ Μοναστήρι.

Ταυτοχρόνως δὲ οἱ Τούρκοι, ἀσυγκράτητοι πλέον, ὑπεχώρουν πρὸς τὰς Σέρρας.

Οἱ Τούρκοι ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ καὶ δὴ εἰς τὸν ἀντίθετον τομέα, ὅπου ἐμάχοντο οἱ Μαυροβούνιοι, ἀπήντησαν μεγάλην ἀντίστασιν, ἐπιχειρήσαντες νὰ ἀνακτήσουν τὰς ὀχυράς των θέσεις. Τὸ πυροβολικὸν τῶν Μαυροβούνιων ἀνέκοψε τὴν πορείαν τῶν Τούρκων. Οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον τὸ Πλέβλιε.

Ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς ἐφθανε συγχρόνως εἰς τὰ περίξ τοῦ Ἰπέκ.

Εἰς τὴν Σκόδρα δέ, ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι αὐτῆς διεπραγματεύθησαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, οἱ Τούρκοι ἐδομάρδισαν μίαν συνοικίαν τῆς πόλεως.

Οὕτω ἡ θέσις καὶ τῶν ἐν Σκόδρα Τούρκων καθίστατο ὀσημέραι ἐπικινδυνωδεστέρα. Αἱ ἐπιθέσεις κατὰ τῆς Σκόδρας ἐξηκολούθουν. Ἡ ταξιαρχία τοῦ Βούκοβιτς εἶχεν, ὡς εἶδομεν, προχωρήσει μέχρι τῶν ὕψωμάτων τοῦ Ροζάγ, τοποθεσίαν σημαντικὴν πρὸ τοῦ Ἰπέκ, ὅπου καὶ συνηντᾶτο μετὰ τῶν Σερβικῶν δυνάμεων.

Ἡ διαρκῶς ἐπὶ τὰ χεῖρω τροπὴ αὐτῆ τῶν πραγμάτων διὰ τὴν Τουρκίαν ἐνέβαλλεν ἤδη εἰς νέας σκέψεις τὴν Κυβέρνησιν αὐτῆς.

Οὕτως, ὁ ἐν Λονδίῳ Τούρκος πρεσβευτῆς ἐπεσκέφθη τὸν σὲρ Ἐδουαρδὸ Γκρέϋ καὶ ἐζήτησεν ἐπισήμως τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου. Ἦτο ὁμοῦς ζήτημα ἀν ἡ Ἀγγλία θ' ἀνελάμβανε τόσον ταχέως τὴν πρωτοβουλίαν τῆς μεσολαβήσεως, δεδομένου ὅτι τὸ πᾶν ἐξηρτᾶτο ἐκ τῶν διαθέσεων τῶν νικητῶν καὶ οὐχὶ ἀπὸ τὰς Δυνάμεις. Εἰς ὃ σημεῖον εἶχον φθάσει τὰ πράγματα, αἱ Δυνάμεις ἦτο πολὺ δύσκολον πλέον νὰ ἐπέμβουν. Ὁ πόλεμος τότε μόνον θὰ ἔπαυε κατὰ φυσικὴν συνέπειαν ὅταν ἡ Τουρκία θὰ ὑπεχώρει πρὸ τῶν νικητῶν.

Συγχρόνως ἀνὰ πᾶσαν ἤδη τὴν Εὐρώπην προκάλει γενικὴν κατὰπληξιν ἢ ἀδυναμίαν τῶν Τούρκων.

Τὰ δὲ ἀληθῆ αἰτία τῆς ἀδυναμίας ταύτης ἀπεδίδοντο ἀφ' ἐνός μὲν εἰς τὴν ἀνικανότητα τῶν Τούρκων ἀρχηγῶν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς ἱστορικὰ αἰτία, καὶ ἰδίᾳ εἰς τὴν ἐλευθερίαν ἐπίδρασιν τοῦ Ἀβδοῦλ Χαμίτ.

Ἐπίσης ὁμως κατὰ πολὺ συνέδραμεν εἰς τὴν κατὰπτωσιν τῆς Τουρκικῆς φυλῆς ἡ ἐπὶ τῆς μεταπολιτεύσεως στρατοκρατία, ἡ ὁποία συνέτεινεν ὅπως ἐκλείψῃ τὸ στρατιωτικὸν πνεῦμα καὶ ἐπέφερε παντοῦ τὴν διαφθοράν.

Οὕτως, ἐθεωρεῖτο ἤδη ἀσφαλές ὅτι, ἂν ὁ Ναζῆμ πασᾶς δὲν ἐπολέμει ἐν Ἀδριανουπόλει, ἡ Τουρκία δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ σταθῇ ἐν Εὐρώπῃ.

Ἄλλὰ μήπως δὲν ἦτο φανερόν ὅτι ὁ χεΐμαρρος ἐξηκολούθει νὰ κατακλύζῃ πανταχόθεν καταστρεπτικῶς διὰ τοὺς Τούρκους;

Ἡ μεγάλη κυκλωτικὴ κίνησις τῶν Βουλγάρων ἀνατολικῶς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπέδλεπε φανερῶς εἰς τὸν πληρέστερον ἀποκλεισμόν καὶ τὴν ἀπομόνωσιν, οὕτως εἶπεν, τῆς Ἀδριανουπόλεως, καὶ ὁ Ναζῆμ πασᾶς συνεκέντρον ἤδη εἰς Τσορλοῦ ἔξωθι τῆς Κωνσταντινουπόλεως μεγάλας στρατιωτικὰς δυνάμεις μετ' ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ.

Ἡ γέφυρα τοῦ Τζωρτζάκιοι νοτίως τοῦ Λουλέ Μπουργᾶς κατεστρέφετο συγχρόνως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ἄναγκαία ἐνταῦθα μία μικρὰ παρέκβασις, διαπιστοῦσα τὴν κρατοῦσαν εἰς ἄλλα πεδία τοῦ ἀγῶνος σύγχρονον κατάστασιν.

Ὁ παρακολουθῶν τὰς ἐνεργείας τοῦ ἐν Ἠπείρῳ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἡμερησίου Χρονογράφου» ἐτηλεγράφει ἐκτενῶς τὰ μέχρι τῶν ἡμερῶν τούτων συμβάντα ἐξαίρων τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν τόλμην τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν.

Εἰς τὸν Ἀγγλον δημοσιογράφον προυξάνουν ἀλγεινοτάτην ἐντύπωσιν αἱ σφαγαὶ καὶ αἱ ἄλλαι ὠμότητες τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

«Ἀποτελοῦν αἶσχος καὶ ὄνειδος», ἔλεγεν ὁ ἀνταποκριτής, «διὰ τὰς μεθόδους τοῦ νεωτέρου πολέμου καὶ διὰ τὴν Τουρκικὴν Σημαίαν ἔσα διεπράχθησαν ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας, ἐξ ὧν βεβαίως ἐν εἶνε τὸ ἀγριώτερον, ὅτι εἰκοσιπέντε χριστιανοὶ ἐδέθησαν καὶ ἐτοποθετήθησαν ἐνώπιον τῶν Τουρκικῶν γραμμῶν, ἐκεῖ δὲ ἐφρονεύθησαν ψυχραϊμότατα, κατόπιν διαταγῆς, ὑπὸ τὰ ὄμματα τῶν

Ἑλλήνων. Δύο ἐκ τῶν δυστυχῶν τούτων ἐσώθησαν πληγωθέντες καὶ προσποιηθέντες τὸν νεκρόν.

» Ἀλλὰ καὶ γυναικόπαιδα πλείστα ἐκλείσθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐντὸς τῶν οἰκιῶν των, πολλὰ δὲ καὶ ὑπεδύλγησαν εἰς βασανιστήρια. Εἶνε δὲ ἀπερίγραπτοι αἱ θηριωδίαὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ φεύγοντος. Τὸ θέαμα τῶν δεμένων νεκρῶν καὶ τῶν ἐκ τῶν βασάνων ἀποθανόντων γυναικοπαίδων ἐξήγειρεν εἰς μέγαν βαθμὸν τὸν φανατισμὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐχρειάσθη δὲ ἔλη ἢ δύναμις τῆς πειθαρχίας διὰ νὰ προληφθοῦν ἀπὸ μέρους τοῦ Ἐπιτελείου αἱ ἀντεκδικήσεις.»

Ὁ ἀνταποκριτὴς ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ ἴδιος εἶδε στρατιώτας ἐξάλλους, κυριολεκτικῶς μαινομένους, ἐπὶ τῇ θῆξ χριστιανῶν γυναικῶν, κρατουσῶν εἰς τὰς ἀγκάλας των ἀπηνθρακωμένα καὶ ἀκρωτηριασμένα βρέφη.

Ἰδιαιτέρως χαρακτηριστικὸν ἦτο ὅτι ὁ ὑπὸ ἀρχηγὸς Μελάς ἀναχωρῶν μετὰ τῆς ἑλγῆς του νὰ ἐκτελέσῃ ἀναγκνῶρισιν ἐδάφους παρήγγειλεν εἰς τοὺς ὑπ' αὐτὸν στρατιώτας νὰ τὸν φονεύσουν ἀμέσως εἰς περιπτώσειν καθ' ἣν ἤθελε πληγωθῆ διὰ νὰ μὴ πέσῃ ζωντανὸς εἰς τὰς χεῖρας τοιοῦτου ἐχθροῦ!...

* *

Ἡ ἀμέσως κατόπιν δρασίς τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων ἔχει εἰς μέζονας λεπτομερείας ὡς ἔπεται:

Τὰ Σερβικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὸ Κιοπρουλοῦ τὴν 17ην Ὀκτωβρίου.

Ἐπίσης κατελήφθησαν καὶ τὰ Βελεσσά.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐφευγε προτροπάδην, καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ Ἴππικοῦ, διοικουμένου ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Ἀρσενίου.

Κατὰ τὰς ἐπιτήμους ἐκθέσεις, οἱ Τούρκοι πρὸ τῶν Βελεσσῶν προέβαλον ἰσχυρὰν ἀντίστασιν, ἀλλὰ κατεδιώχθησαν ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ Ἴππικοῦ καὶ διεσκορπίσθησαν, καίτοι ἀνήρχοντο εἰς 8 χιλιάδας ἄνδρας.

Ἡ Σερβία κατήρτισεν ἀμέσως τότε τὴν Γενικὴν Διοίκησιν τῆς Πριστίνης, με ὑποδιοικήσεις Πριστίνα, Βούτσιτριλ, Πούλια, Ριζοδικ καὶ Λάμπο.

Εἰς τὰ Δημοτικὰ Συμβούλια εἰσῆλθον καὶ Μουσουλμᾶνοι, ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ, ἐγκατέστησαν δὲ καὶ Δικαστήρια.

Οἱ Ἄλβανοὶ προσεκλήθησαν ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας νὰ κατα-

θέσωσι τὰ ἔπλα καὶ νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰς ἐστίαις των, ἄλλως θὰ ἐθεωροῦντο ὡς ἐπαναστάται.

Εἰς τὴν μάχην τῆς Βράνιας ἐφανεύθησαν 1009 Ἄλβανοὶ καὶ Τούρκοι. Μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ φεύγον πρὸς τὸ Τέτοδον ἠγχαλωτίσθη ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ ἱππικοῦ.

Πρὸ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἰστιπ ἐπανεστάτησαν οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως καὶ ἐξεδίωξαν τὴν Τουρκικὴν φρουράν.

Γίνεται κατόπιν ἀπόπειρα ἀνασυντάξεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ πλησίον τῶν Βελεσσῶν, τὰ ὁποῖα ἕμως καταλαμβάνονται καὶ αὐτὰ ταχέως ὑπὸ τῶν Σέρβων.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑποχωρεῖ τῶρα ἀτάκτως πρὸς τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Κοσσόβου ἐπικρατεῖ ἡσυχία πλέον.

Οἱ Ὄθωμανοὶ κάτοικοι κατέθεσαν τὰ ἔπλα, ὑψώσαν σημαίας καὶ ἐπκνέλαβον τὰς προτέρας ἐργασίας των.

Ἐν τῷ δὲ χρόνῳ εἰς τὴν Αὐστριακὴν Βούλην ὁ πρωθυπουργὸς ἐπερωτηθεὶς ἐπανελάβεν ὅτι ὁ κόμης Μπέρχτολδ θὰ διατηρήσῃ πλήρη ἐνότητα μεταξὺ τῶν συμμάχων καὶ διαρκῆ συμφωνίαν μεταξὺ τῶν Δυνάμεων πρὸς τερματισμὸν ἐν καιρῷ τῆς Βαλκανικῆς συρράξεως, καὶ ὅτι ἤλπιζεν ὅτι ἡ Αὐστρουγγαρία θὰ διατηρήσῃ εἰρήνην, ἂν καὶ μία μεγάλη Εὐρωπαϊκὴ Δύναμις δὲν δύναται νὰ βασίσῃ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐπὶ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης ὅπωςδῆποτε καὶ ἀντὶ πάσης θυσίας, ἀλλ' ὀφείλει νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ νόμιμα συμφέροντά τῆς, Σέρβοι καὶ Σερβοβούλγαροι ἐξηκολούθουν προελκύοντες πρὸς Νότον, ἐνῶ ὁ Διᾶδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου ἐξηκολούθει διασχίζων θριαμβευτικῶς τὴν Νότιον Μακεδονίαν...

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Σέρβων εἰς τὸ Κουμάνοβον ὑπελογίσθησαν εἰς 500 νεκροὺς καὶ 2000 τραυματίας, ἐνῶ ἐκ τῶν Τούρκων ἐτίθεντο ἐκτὸς μάχης δεκακισχίλιοι, σὺδαμῶς δὲ υπερβολικὸν τούτο, δεδομένου ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὁ λαδὼν μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Κουμάνοβου ἀνήρχετο εἰς 70 χιλιάδας ἄνδρας, ὡς ἕγγιστα.

Ὁ στρατὸς οὗτος ἀπετέλει ὀλόκληρον σχεδὸν τὴν δύναμιν, τὴν ὁποῖαν διέθετον οἱ Τούρκοι εἰς τὴν ἄνω Μακεδονίαν, — πλὴν, ἐννοεῖται, τῶν πολυαριθμῶν Ἀλβανικῶν σωμάτων.

Ἰδιαίτερος αἱ λεπτομέρειαι τῆς μάχης τῶν Βελεσσῶν καὶ τῶν ἐπακολούθημάτων αὐτῆς ἔχουσιν ὡς ἑξῆς :

Τὸ τμήμα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κουμάνοβου καὶ τὴν ἐκ Σκοπίων ὑποχώρησιν συνεκεντρώθη εἰς Βελεσσά, ἐπεχείρησε τὴν πρωΐαν τῆς 16ης Ὀκτωβρίου ν' ἀντιστῆ.

Ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐνίκησεν, ἡ δὲ μάχη ὑπῆρξε κρατερὰ, τῶν Τούρκων καταλαβόντων ἀπλῶς ἐπικαίρους θέσεις.

Οἱ Σέρβοι κατώρθωσαν νὰ κατατροπώσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ καταλάβουν τὴν πόλιν. Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν ἀμέσως τότε εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς δύο διευθύνσεις, πρὸς τὸν Περλεπὲν καὶ τὸ Γκαστοβάρ.

Ἦτο ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς δὲν θὰ ἤδύνατο νὰ ἀντιστῆ, δοθέντος ὅτι οἱ Τούρκοι συνήθροισαν εἰς Κουμάνοβον ἕλον τὸν ἐν Μακεδονίᾳ στρατὸν των, συνιστάμενον ἐκ τοῦ ἐβδόμου σώματος τῶν Σκοπίων, τῆς τρίτης καὶ τετάρτης μεραρχίας τοῦ σώματος Μοναστηρίου, τριῶν συνταγμάτων τοῦ ἐλαφροῦ πεζικοῦ, καὶ πλήρους πυροβολικοῦ ἕλων τῶν σωμάτων.

Ἐπομένως εἰς Κουμάνοβον ἐμάχοντο 70 ἢ 80 χιλιάδες Τούρκων περίπου. Καὶ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς κατεῖχεν ἐκεῖ ὄχυράς θέσεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σέρβων νεκρῶν καὶ τραυματιῶν.

Σχετικῆ Σερβικῆ ἐκθεσις ἐπιλέγει τὰ ἑξῆς :

«...Ἐσχόμεν 400 νεκροὺς καὶ χιλίους τραυματίας, ἐξ ὧν 80 οἱ ἐλαφρῶς.

»Ἡ νίκη μας εἰς Κουμάνοβον ἐξησφάλισε τὰς περαιτέρω ἐπιτυχίας τῶν Σέρβων καὶ ἐξηγεῖ τὴν εὐχερῆ κατάληψιν τῶν Βελεσσῶν καὶ τοῦ Ἰστίπ.

»Οἱ Τούρκοι ἀδυνατοῦσιν ἐφεξῆς νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ ν' ἀντιτάξουν σοβαρὰν ἀμύναν, ἀλλῶς τε στεροῦνται ἀναγκαίου πυροβολικοῦ, ἕπερ ἐγκατελείφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐκυριεύθη σχεδὸν ἐξ ὁλοκλήρου ὑπὸ τῶν Σέρβων.

»Εἶνε πιθανώτατον ὁ Τουρκικὸς στρατὸς φεύγων πρὸς τὸν Περλεπὲν νὰ συναντηθῆ μετὰ τὸν νικηφόρον Ἑλληνικὸν στρατὸν.

»Εἰς τὰ Βελεσσά τὸ Σερβικὸν ἵππικὸν ἔλαβε σπουδαῖον μέρος, διασπάσαν εἰς δύο τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, τὸν ὁποῖον κατεδίωξε κατὰ δύο διαφόρους διευθύνσεις.

» Κατὰ τὴν ἐκ Κουμανόβου καὶ Βελεσσῶν φυγὴν οἱ Τούρκοι δὲν ἔσχον καιρὸν νὰ καταστρέψουν τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν. τῆς ὁποίας ὀλίγα μόνον μέτρα παρὰ τὸ Κουμάνοβον κατεστράφησαν, ἀλλ' οἱ Σέρβοι ἐπεσκεύασαν ταῦτα ἀμέσως.

» Ὀλόκληρος ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἀπὸ τῶν Σερβικῶν συνόρων μέχρι Βελεσσῶν εἶνε ἐν καλῇ καταστάσει, αἱ δὲ στρατιωτικαὶ ἀμφοτεροὶ λειτουργοῦν κανονικῶς.

» Κατὰ πληροφωρίαν ἐκ Σκοπίων, μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Κουμανόβου, τελεία διαφωνία ἀνεφύη ἐν Σκοπίοις μεταξὺ τῶν Τούρκων διοικητῶν τοῦ στρατοῦ, ἡ ὁποία ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατανομήν εἰς διάφορα τμήματα ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ.

» Ἡ ἄμυνα ἦν ἀνέπτυξαν οἱ Τούρκοι εἰς τὰ Βελεσσά ὀφείλεται εἰς προσωπικὴν πρωτοβουλίαν μερικῶν ἀξιωματικῶν, ἡ δὲ ἀποτυχία αὐτῆς ὑπῆρξε φυσικὴ συνέπεια.

» Πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν ἡμετέρων εἰς Σκόπια, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ σώματος τοῦ Μεναστηρίου Τζαχὴτ πασσαῆς ἐφενεύθη, ὡς διεδέθη, ὑπὸ Τούρκου ἀξιωματικοῦ.

» Εἰς Σκόπια ἐπικρατεῖ ἤδη ἀπόλυτος τάξις καὶ ἡσυχία. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν μας εἶνε ζωηρότατος.

» Τὸ Στρατηγεῖον μετεφέρθη εἰς Σκόπια κτλ., ὡς ἐμνήσθημεν ἤδη.

Ταυτοχρόνως ἤδη ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας ἐποιεῖτο εἰς τὰς Αὐστρο-Οὐγγρικὰς Ἐπιτροπεῖας τὰς ἐξῆς δηλώσεις :

Ἐπειδὴ ἐπεθεδαίωσε τὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν Δυνάμεων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἀνεγνώρισε τὴν μὴ ὑπαρξίν πλέον τῆς ἀρχῆς τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας, συμβιβάζομένης μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν κατόπιν τῶν νικῶν αὐτῶν.

Διεκήρυξε δὲ ὅτι ἡ Αὐστρία ἦτο ἕτοιμος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ἐν εὐρείᾳ κλίμακι τὴν νέαν κατάστασιν, ὅπως ἀποκτήσῃ βᾶσιν καλῆς συνεννόησεως καὶ διαρκοῦς φιλίας μετ' αὐτῶν.

«Ἐφ' ἑτέρου ὅμως» — κατέληξεν — «ἡ Αὐστρία δικαιούται νὰ ζητήσῃ ὅπως τὰ νόμιμα συμφέροντα τῆς Μοναρχίας μὴ παραβλαφθῶσιν. ἀναγνωρίζουσα οὐχ ἤττον ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτῆς δὲν ἐπηρεάζεται ὑπὸ τάσεως ἐπεκτάσεως...»

Καὶ ταῦτα μὲν ἔσον ἀφορᾶ τοὺς Αὐστριακοὺς.

Αἱ δηλώσεις ἔμως τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Σερβίας Πάσιτς πρὸς τὸν Παρισινὸν «Χρόνον» περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος διελάμβανον ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰς γνώμας τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ σημερινοῦ πολέμου, ἀσχέτως, ἐννοεῖται, πρὸς τὰς φανεράς ἢ μυστικὰς σκέψεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Διπλωματίας.

Ὁ Πάσιτς, ἀφοῦ προηγουμένως ἐτόνισεν ὅτι εἶχε πεποιθήσιν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν θὰ θελήσῃ δι' ἀδικιλάκτου στάσεως νὰ φανῇ ἐχθρικῶς διακειμένη πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ νὰ δυσχεράνη οὕτω συνεννόησιν περὶ ἐμπορικῶν ὑπὲρ αὐτῆς ὠφελημάτων, ὠμίλησε καὶ περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος, ὑποδείξας ὅτι ἡ δημιουργία αὐτονόμου Ἀλβανίας θὰ ἀπετέλει τὴν ἐγκατάστασιν μονίμου πηγῆς διασαλεύσεως τῆς εἰρήνης, δεδομένου ὅτι οὐδεμία ἐνότης ὑπάρχει μεταξὺ τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν.

«Ἡ καλλιτέρα λύσις διὰ τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα θὰ ἦτο ἐκείνη, ἣν ἡ Ἀλβανία εἶχε κατὰ τὸν μεσαῖωνα. Οἱ Ἀλβανοὶ ἀπετέλουν τότε τμήμα τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς Σερβικῆς Μοναρχίας, χωρὶς νὰ ἔχουν εἰδικὰ προνόμια, ἀλλὰ διατηροῦντες τὴν φιλικὴν τῶν ὑπόστασιν καὶ τὴν γλῶσσαν. Ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς εἶνε δύο Κράτη συνταγματικά, ἀπολαύοντα μεγάλων πολιτικῶν ἐλευθεριῶν. Οἱ Ἀλβανοὶ ἐν Σερβίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι θ' ἀπολαύουν πάσης ἐλευθερίας, διατηροῦντες τὰ σχολικὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικὰ τῶν ἰδρύματα.

» Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐδαφικὰς βλέψεις τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, ἐξηκολούθησεν ὁ Πάσιτς, ταῦτα ζητοῦν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμοφύλων τῶν καὶ τὴν προσάρτησιν αὐτῶν εἰς ἕκαστον τῶν ὑφισταμένων Κρατῶν. Θέλουν οὕτω νὰ ἐξασφαλίσουν τοὺς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῶν τεσσάρων Κρατῶν ὅρους.

» Ἡ Σερβία, ἐπὶ παραδείγματι, ἀνευ ἐκβολῆς πρὸς τὴν θάλασσαν δὲν ἔχει ἐπαρκεῖς ἐγγυήσεις διὰ τὴν ὑπαρξίν της καὶ διὰ τὴν οἰκονομικὴν της ἀνάπτυξιν. Ζητεῖ τοὺς λιμένας τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου, τοῦ Ἀλεσίου καὶ τοῦ Δυρραχίου, οὓς κατεῖχεν ἤδη ἡ Σερβικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν μεσαῖωνα, καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐπεκονιώνει μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης.

» Ἐν μιᾷ λέξει, ζητοῦμεν τὴν διανομὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀφίνοντες εἰς διεθνή ἀπόφασιν τὸν κανονισμὸν τῆς τύχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως.»

XXVII.

Ταυτόχρονοι Βουλγαρικοί ἐπιχειρήσεις.

Κατὰ τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον ἢ περὶ τὰ Τουρκοβουλγαρικὰ σύνορα πολεμικὴ κατάστασις εἶχεν ὡς ἑξῆς :

Κατὰ τὴν 10τὴν Ὀκτωβρίου τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα ἐξηκολούθησαν τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν των.

Κατελήφθησαν δὲ ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πρὸς τὸ μέρος τῶν πηγῶν των οἱ ποταμοὶ Μπρεγκαλνίτσα, Στρούμα καὶ Μέστα.

Κατὰ τὴν μάχην τῆς 5 Ὀκτωβρίου τὴν λαβοῦσαν χώραν πρὸ τῆς Τζουμαγιᾶς οἱ Βούλγαροι εἶχον κυριεύσει τρία πεδινὰ πυροβόλα μετὰ πολλῶν πολεμοφοδίων, καὶ ἀίχμαλωτίσει 40 Τούρκους.

Ἐν Μεχονίᾳ δύο λόχοι Τουρκικοὶ παρεδόθησαν μετὰ τῶν ὅπλων των εἰς τοὺς Βουλγάρους.

Οἱ ἐξισλαμισθέντες Βούλγαροι κάτοικοι ὑπεδέχθησαν τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν ὡς ἀδελφὸν καὶ παρέδωκαν τὰ ὅπλα.

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς κατέλαβεν ἐπίσης τὴν μικρὰν πόλιν Ντοβλέν ἐν τῇ ζώνῃ τοῦ Κιρζεκλή, καὶ ἐκυρίευσεν μίαν σημαίαν, 260 κιβώτια πλήρη φυσηγγίων Μάουζερ, μεγάλην ποσότητα εἰδῶν ἱματισμοῦ καὶ σκευῆς, συνέλαβε δὲ καὶ 45 αἰχμαλώτους. Οἱ Τούρκοι ἐξηφανίσθησαν χωρὶς νὰ ἀφήσουν ἕγνη.

Ἡ πόλις τοῦ Κιρζεκλή περιήλθεν ἐπίσης εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων, ὅπου ἡχημαλώτισαν ἓνα ταγματάρχην Τούρκον μεθ' ἑνὸς στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος.

Καθ' ἕλγην τὴν ἡμέραν τῆς 9ης Ὀκτωβρίου ὁ ἐν τῇ Εὐξείνῳ Πόντῳ εὐρισκόμενος τότε Τουρκικὸς στόλος παρέπλεεν ἀπὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Καλιάκρας ἐπὶ μεγάλῃς ἀκτίνος ἀνὰ τὰ Βουλγαρικὰ παράλια.

Περὶ τὴν μεσημέριαν ἐν Τουρκικὸν τορπιλλοβόλον ἔρριψε πλείστας βόιδας πρὸς νότον τῆς Καλιάκρας, χωρὶς νὰ προξενήσῃ οὐδεμίαν ζημίαν.

Τὰ γυναικόπαιδα καὶ πλείστα οἰκογένεια ἀνεχώρησαν ἐκ Βάρνης εἰς διαφόρους πόλεις τοῦ ἑσσητερικοῦ.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, δύο Τουρκικὰ θωρηκτὰ ἐθεάθησαν περὶ τὰς

7 π. μ. πρὸ τοῦ μικροῦ λιμένος τῆς Καδάρνας, ὀλίγον βορειότερον τῆς Βάρνας, πρὸς τὰ Ρουμανικὰ σύνορα, καὶ ἤρχισαν βομβαρδισμόν κατὰ τῆς πόλεως. Ὁ βομβαρδισμὸς διήρκεσεν ἐπὶ 3 1)2 ὥρας. Τὸ Τελωνεῖον, ἡ ἀποβάθρα, ἐν στρατιωτικὸν κτίριον, τὸ Τραχυδρομεῖον καὶ Τηλεγραφεῖον, δύο ἀποθήκαι τροφίμων καὶ πολλὰ ἰδιωτικὰ κτίρια ἐδλάθησαν κατακρημνισθέντα.

Οἱ Τούρκοι ἀπεπειράθησαν ἀπόδασιν καὶ ἔρριψαν εἰς τὴν θάλασσαν δύο φορτηγίδας, ἀλλ' αἱ φορτηγίδες αὗται ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῆς Βουλγαρικῆς φρουρᾶς τοῦ λιμένος. Περὶ τὴν 10ην π. μ. ἐν ἐκ τῶν δύο Τουρκικῶν πολεμικῶν ἀπέπλευσεν εἰς Βελτσίκ, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἠνώθη μετὰ τοῦ λοιποῦ Τουρκικοῦ στόλου, ὅστις περιέπλεε μεταξὺ Καδάρνας καὶ τοῦ ἀκρωτηρίου Καλιάκρας βομβαρδίζων σποράδην τὰ παράλια.

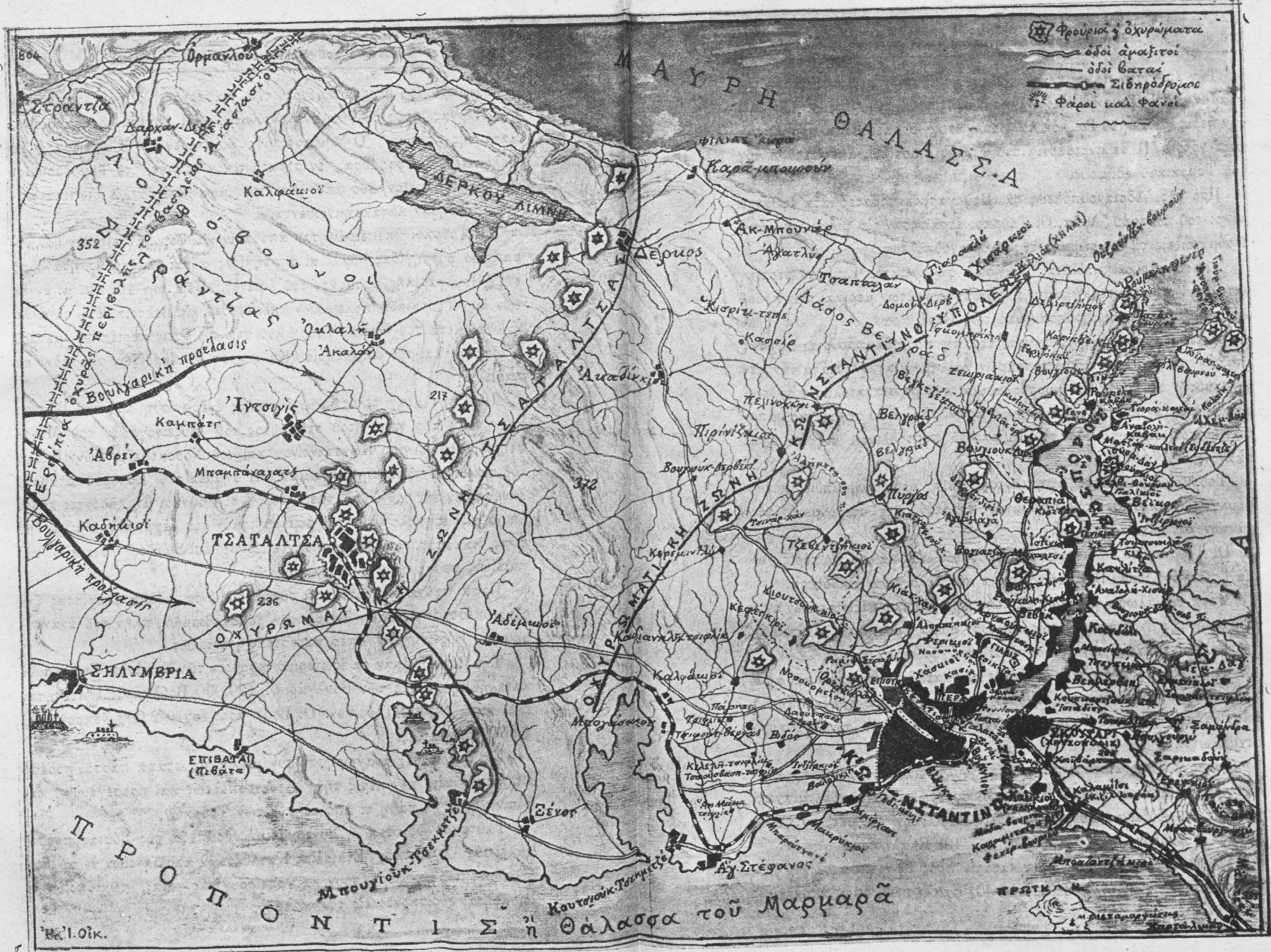
Περὶ τὴν 11ην τέλος π. μ. ὁ στόλος ἐνεφανίσθη πρὸ τῆς Βάρνας καὶ ἤνοιξε πῦρ κατὰ τοῦ στρατώνος τοῦ Εὐξείνουγράδ, τοῦ Μοναστηρίου τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου καὶ τοῦ Νοσοκομείου τῶν Παίδων εὐρισκομένου παρὰ τὴν παραλίαν. Ἡ σημαία τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τοῦ Νοσοκομείου, ἀλλ' οἱ Τούρκοι μὴ λαβόντες τοῦτο ὑπ' ὄψει, ἐξηκολούθουν τὸν βομβαρδισμόν του μέχρι τῆς 4 μ. μ. μετὰ τινὰς διακοπὰς, κανονισολήσαντες ἰδίως ἐπὶ ὀμάδος γυναικῶν καὶ παιδίων, φευγόντων τὸ τουρκικὸν πῦρ.

Παρὰ ταῦτα ἐν τούτοις τὰ βομβαρδισθέντα κτίρια ἐλαχίστας ζημίας ὑπέστησαν ἐκ τῶν Τουρκικῶν βομβαρδισμῶν, πλην τοῦ ἀνακτόρου τοῦ Εὐξείνουγράδ, ὅπερ κατεστράφη ἐντελῶς.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὰ ἐξωτερικὰ φρούρια τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. 120,000 Βούλγαροι ἐπετέθησαν ἐκεῖ κατὰ 14,000 Τούρκων. Οἱ Βούλγαροι ἔσχον 2,000 νεκροὺς καὶ 4,000 τραυματίας.

Εἰς ἀεροπόρος ἀναχωρήσας συνάμα ἐκ Μουσταφᾶ πασσᾶ, προέβη εἰς ἀνιχνεύσεις τῶν πέριξ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ προσεγείωθη κατόπιν χωρὶς νὰ πάθῃ τι ἀπὸ τὸ πῦρ τῶν Τούρκων.

Ταῦτοχρόνως τότε ἡ Συνεργατικὴ Τράπεζα τῆς Σόφιας προσεκάλει τὰς Ἀγροτικὰς Ἑταιρείας Καταθέσεων καὶ Δανείων ἐν τῷ Βασιλείῳ ὅπως καλλιεργήσουν καὶ σπείρουν τὰς γαίας, τῶν ὁποίων εἰς ἰδιοκτηταὶ εὐρίσκοντο εἰς τὸν πόλεμον.

Στρατιωτικὰ ζῶνα Τραπεζοῦσης—Κωνσταντινούπολις.—Σηλυβρία, Τραπεζοῦσα, Δέρκος, Ἅγιος Στέφανος, Κωνσταντινούπολις, Βόδοπος.

Τὴν ἐπιούσαν μάχαι πεισματώδεις συγκροτοῦνται καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν. Οἱ Τούρκοι ἐξεδιώχθησαν ἐκ πασῶν τῶν θέσεών των. Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ραζλόκ τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα προήλασαν πρὸς νότον. Ἡ δὲ περιφέρεια τοῦ Τιμρὸς ὀριστικῶς ἀπεσπᾶτο πλέον τοῦ Τουρκικοῦ ἐδάφους.

Πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα ἔφθανον μέχρι τοῦ ποταμοῦ Ἄρδα. Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, συγκεντρούμενοι εἰς τὰ ὄχυρώματα τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Αἱ βουλγαρικαὶ ἀπώλειαι δὲν ἦσαν σημαντικά. Ἐπὶ τοῦ βορειανατολικοῦ τομέως τῆς γραμμῆς τῶν ὄχυρωμάτων μερικαὶ τῶν προεχουσῶν θέσεων κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Μετὰ ζωηράν μάχην ὁ ἔχθρὸς ἐτράπη πρὸς τὰ φρούρια, ἀφήσας ἐπὶ τοῦ πεδίου μέγαν ἀριθμὸν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην αἱ Τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι τῶν βορειανατολικῶν ὄχυρωμάτων ἦναιξαν πῦρ κατὰ τῶν Βουλγάρων, ἀλλ' ἄνευ σημαντικοῦ αποτελέσματος, διότι τὸ πῦρ τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ ὑπῆρξεν ὄλωσ ἀκανόνιστον.

Τούρκοι αἰχμάλωτοι ἀφηγοῦντο, ὅτι ἡ ὀρμητικὴ ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων ἐκλόνησε τὸν Τουρκικὸν στρατόν, ἅτε στερούμενον τῶν πάντων καὶ ἀπειθαρχοῦντα.

Οἱ Τούρκοι ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηκολούθουν νὰ καίουν τὰ περίξ χωρία Γοριαγοντζίτσα, Βεκενέρο, Κράνα καὶ ἄλλα τινὰ μικρότερα.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν μερικῶν ἐκ τῶν βορειοδυτικῶν ἐξωτερικῶν ὄχυρωμάτων τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἰσχυρὸν σῶμα Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῆς πόλεως ἐπεχείρησεν ἕξοδον πρὸς τὰ ὄχυρώματα ταῦτα.

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἀντίταξε πεισματώδη ἀντίστασιν καὶ μετὰ κρατεράν μάχην ὀλόκληρον σχεδὸν Τουρκικὸν σῶμα ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ. Ἐκατὸν Τούρκοι ἐφρονεύθησαν καὶ 160 συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Ταῦτοχρόνως, ἀνεξάρτητον σῶμα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, προελάσαν πρὸς τὸ ἀνατολικώτερον ἄκρον τῶν συνόρων, κατέλαβεν ἀμαχητὶ τὴν ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου Τουρκικὴν πόλιν Βασιλικὴν καὶ μετ' αὐτὴν τὸ Μικρὸν Τύρνοβον, βορειανατολικῶς τῶν 40 Ἐκκλησιῶν.

Τὸ σῶμα τοῦτο προχώρησε κατόπιν πρὸς τὰ νοτιανατολικά, κατευθυνόμενον εἰς Βιζύην, νοτίως τῶν 40 Ἐκκλησιῶν, ὅπως ἀποκλείσῃ

τὴν ὁδὸν τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τούρκων. Τοῦτο ἔμως δὲν ἐπετεύχθη. τῶν ἐθωμανῶν ἐπιτυχόντων ν' ἀποκρούσουν τοὺς προσελύοντας ἀντιπάλους των.

* *

Παρὰ τοῖς Διπλωματικοῖς κύκλοις τοῦ Λονδίνου ἀποδίδεται μεγάλη σημασία εἰς τὴν ἀρξαμένην σύγκρουσιν τοῦ Βουλγαρικοῦ πρὸς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὰς Σαράντα Ἑκκλησίας. Ἐκ τοῦ ἀποτελέσματος τῆς μάχης ταύτης θὰ ἐξηρητάτο, ὡς ἀνοήτως ἐφρόνουν ἐκαῖ, ἡ ἔλη τύχη τοῦ πολέμου...

Οἱ ἀντιμέτωποι στρατοί, ἰσόπαλοι σχεδόν, ὑπελογίζοντο εἰς 150—170 χιλιάδας ἕκαστος. Οἱ Τούρκοι εἶχον ὑπὲρ αὐτῶν τὸ ὀπωσδήποτε ὀχυρὸν τῶν θέσεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον καὶ τὸ ἀμυντικὸν τῆς σιάσεως των. Ἄφ' ἑτέρου οἱ Βούλγαροι εἶχον τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ των καὶ τὸν τέλειον ἐφοδιασμόν των.

Πρὸς ἀσφαλεστέραν δὲ ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου των οἱ Βούλγαροι ἀπέσπων ἤδη καὶ νέας μεγάλας δυνάμεις ἐκ τῆς περιφερείας τοῦ Εὐξείνου.

Συνεπῶς καὶ ὁ εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τοῦ «Νταίλυ Μαίηλ», τηλεγραφῶν ἐκ Σταραζαγόρας περὶ τῆς γενικῆς καταστάσεως εἰς τὰ Τουρκοβουλγαρικὰ σύνορα, ἐξήγγειλεν ἤδη τὴν ὀρμητικότητά τῆς προσελάσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὴν κατάφυρον ἀποθάρρουνσιν τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐφευγον πανταχόθεν πρὸς τὰ ὀχυρώματα τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Τὸ κύριον σῶμα τῆς πρώτης Βουλγαρικῆς στρατιᾶς, προσελύον διαρκῶς παροχθίως τοῦ συνοριακοῦ ποταμοῦ Ἄρδα, κατελάμβανεν ἤδη τὰ πλεῖστα τῶν πολὺ προκεχωρημένων ἐξωτερικῶν ὀχυρωμάτων Ἀδριανουπόλεως, τῶν Τούρκων συγκεντρουμένων πρὸς τὰ μεγάλα φρούρια τῆς πόλεως, κατόπιν οὐχὶ ἀσημάντων ἀπωλειῶν.

Ἀπὸ τῶν θέσεων ἤδη τούτων οἱ Βούλγαροι ἔκαμνον ἐναρξιν συστηματικωτέρου βομβαρδισμοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἄνευ ἔμως σημαντικῶν ἀποτελεσμάτων, ἀλλὰ καὶ οἱ Τούρκοι ἀνταπήντων διὰ τοῦ πυροβολικοῦ των ἀστόχως. Αἱ πλεῖστα τῶν ὀβίδων δὲν ἐξεργήγνυντο.

Ἄλλ' ἦσαν ἀπαίσιαι αἱ ὁμότητες τὰς ὁποίας διέπραττεν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς φεύγων πρὸ τῆς Βουλγαρικῆς προσελάσεως καὶ καίων ἐλα τὰ Χριστιανικὰ χωρία. Δέον δ' ἐνταῦθα νὰ τονίσωμεν τὴν ἀντί-

θεσιν τῶν σκληροτήτων τούτων πρὸς τὴν περίοδον τοῦ διαγγέλματος τοῦ Σουλτάνου, ὅστις συνίστα εἰς τὸν στρατὸν νὰ ἀποδείξῃ διὰ τῆς διαγωγῆς του ὅτι οἱ Τούρκοι εἶνε οἱ μᾶλλον πολιτισμένοι ἐκ τῶν λαῶν τοῦ κόσμου !

Ἐν τούτοις καὶ αὐτὴ ἡ πράγματι πεπολιτισμένη Εὐρώπη δὲν ἐφαίνετο σκεπτομένη νὰ ἐξεγερθῇ διὰ τὰς βαρβαρότητας τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἔμενε βωδὸς θεατῆς τῶν ὁμοτήτων, αἵτινες προυκάλλουν τὴν ἐξέγερσιν πάσης εἰλικρινοῦς ἀνθρωπίνης συνειδήσεως.

Τέλος οἱ Βούλγαροι, μεγάλας, ὡς εἶδομεν, διαθέσαντες δυνάμεις, κατώρθωσαν νὰ καταλάβωσι τὰ προσχυρώματα καὶ κατόπιν τὴν ἀνοχύρωτον πόλιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν τὴν 11 π. μ. τῆς 10ης Ὀκτωβρίου.

Δέον ἐνταῦθα νὰ παρατηρηθῇ τὸ ὄντως περίεργον τῆς ἐπιμονῆς τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου (ὅχι ὀλοκλήρου εὐτυχῶς) εἰς τὸ νὰ χαρακτηρίσῃ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας ὡς . . . φρούριον, ὅτε βεβαίως ἡ σπουδαιότης τῆς βουλγαρικῆς ἐπιχειρήσεως ἦτο τεραστία. Ἄτυχῶς ὅμως διὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ τύπου, οὐδὲν τοιοῦτου ἀναληθέστερον . . .

Αἱ διαδοχικαὶ ἐπιθέσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθησαν ἐν τούτοις ἐπὶ 4 ὀλοκλήρους ἡμέρας ἄνευ ἐπιτυχίας, ἕνεκα τῆς ἀγρίας ἀντιστάσεως τῶν Τούρκων.

ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους τὸ Βουλγαρικὸν Ἐπιτελεῖον ἀπεφάσισε νὰ προβῇ εἰς γενικὴν νυκτερινὴν ἐπίθεσιν. Ἡ πεσοῦσα ὅμως βροχὴ ἐματαιώσε τὸ σχέδιον, καὶ ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἀνεπαύθη μέχρι τῆς ἐπιούσης. Οὕτω λοιπὸν ἡ γενικὴ ἐπίθεσις ἤρχισε τὴν νύκτα τῆς ἡμέρας ταύτης μὲ πρωτοφανῆ ὄρμην ἀπὸ μέρους τῶν πολιορκητῶν καὶ διήρκεσε μέχρι τῆς πρωίας τῆς ἐπιούσης, ὁπότε οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ἐγκαταλείπουν τὰς θέσεις των.

Αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν μεγάλαι δι' ἀμφοτέρους τοὺς ἀντιπάλους.

Ἡ εἶδησις τῆς καταλήψεως τῆς σπουδαιότητος ταύτης πόλεως ἐφθάσεν εἰς τὴν Βουλγαρικὴν πρωτεύουσιν ἀκριβῶς τὴν 4.45' μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Χιλιάδες κόσμου συνεκεντρώθησαν ἐξωθι τοῦ ὑπουργείου, ἀναγγείλαντος λακωνικῶς τὸν θρίαμβον, . . . ὅπως ἐχαρακτήριζε τὴν ἄλωσιν τῶν βουλγαρικῶν «ἀνακοινωθέν».

Τὴν στιγμὴν ἀκριβῶς ἐκείνην διήρχετο μεταβαίνων εἰς τὸ ὑπουρ-

γαίνον τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ ὁ πρεσβευτὴς τῆς Ἑλλάδος Πανᾶς, ἀγνωστῶν ἀκόμῃ τὰ γενόμενα.

Ὅ,τι συνέβη ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἑλληνος διπλωμάτου εἶνε ἀπερίγραπτον. Τὸ πλῆθος ἐν φρενίτιδι ἐνθουσιασμοῦ ἀνήρπασε τὸν Πανᾶν καὶ τὸν περιήγαγεν ἐπὶ τῶν ὤμων θριαμβευτικῶς.

Καὶ ἂν τις ὑπῆρχεν ἀπαθῆς θεατῆς καὶ ἤθελεν ἐνθυμηθῆ τὸν πολυχρόνιον Ἑλληνο-Βουλγαρικὸν ἀνταγωνισμὸν ἐν Μακεδονίᾳ, θὰ ἔτριβε κατάπληκτος τὰ μάτια του καὶ θὰ ὑπεχρεοῦτο ἄκων νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἐπανήλθεν ἡ ἐποχὴ τῶν θαυμάτων!... Ἀτυχῶς ἔμως τὸ θαῦμα τοῦτο, ἔπως κάθε θαῦμα, διήρκεσε, κατὰ τὴν γνωστὴν παροιμίαν, ἐλάχιστα, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω, διότι: «Κάθε θαῦμα καὶ τρεῖς ἡμέρες καὶ τὸ μεγαλείτερον τέσσερες!»

Τὴν νύκτα εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν τῆς Σόφιας ἐψάλλη δοξολογία πρὸς ἑορτασμὸν τῶν συμμαχικῶν νικῶν.

Ταυτοχρόνως ἤδη οἱ Σέρβοι ἀπωθοῦν ὄλονεν σθεναρώτερον τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἤτο δύσκολον πλεόν νὰ σταματήσωσι καὶ εἰς τὰ Σκόπια, ὑποχρεωμένοι νὰ υποχωρήσωσι εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἀπὸ νότου πάλιν οἱ Ἑλληνες εἶχον κατατροπώσει ἤδη τοὺς Τούρκους, φεύγοντας προτροπάδην.

Ἐν γένει οἱ Τούρκοι ὑπέστησαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην καὶ παντοῦ σοβαρὰ ἀτυχήματα, ἡ δὲ τελικὴ αὐτῶν μοῖρα καθίστατο σκοτεινότερα. Οἱ λεγεῶνες τῆς Βαλκανικῆς Ὀμοσπονδίας ἐνίκων πανταχοῦ.

«Βεβαίως—ἔγραφον ἐπικαίρως ἤδη οἱ «Τάϊμς» προσπαθοῦντες νὰ συμβιβάσωσι τὰ γεγονότα μὲ τὴν πρὸ τετραημέρου ἀκόμῃ ἐκφρασομένην ἀπὸ τῶν ἑσθίων στηλῶν πεποιθήσιν περὶ τῆς Τουρκικῆς νίκης—ἡ κρίσιμος μάχη δὲν ἐδόθη ἀκόμῃ εἰς τὴν Θράκην, καὶ παρὰ πᾶσαν τὴν σπουδαιότητα τῆς μάχης πρὸ τῶν Σαράντα Ἑκκλησιῶν, εἴμεθα ἐν τούτοις ὑποχρεωμένοι νὰ εἴπωμεν ὅτι αἱ ἐλπίδες τῶν Τούρκων ὀλιγοστεοῦσι σημαντικῶς. Ὁ ἀρχιστράτηγός των Ἀβδουλάχ πασσᾶς ἐπερίμενε καὶ ἀνέβηκεν ὑπὲρ τὸ δέον τὴν ἀποφασιστικὴν του ἐπίθεσιν. Σήμερον πλεόν εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ ἀντιμετωπίσῃ ἄνδρας μεθυσμένους ἀπὸ τὰς νίκας.

Τὰ «Ἡμερήσια Νέα» ἐχαιρέτιζον ἐπίσης τὰς νίκας τῶν Χριστιανικῶν στρατῶν.

«Οἱ σύμμαχοι στρατοί,» ἔγραφον, «προήλασαν τόσον πολὺ ἐντὸς τῆς Τουρκίας καὶ οὕτω θριαμβευτικῶς, ὥστε οἱ Τούρκοι νὰ φαίνωνται ὡς εὐρισκόμενοι πλέον ἐπὶ ξένου ἐδάφους.

»Καὶ οἱ σοβαρώτεροι τῶν ξένων εἰδημόνων μένουσιν κατάπληκται διὰ τοὺς ἀπροσδοκίτους τούτους θριάμβους.

»Καὶ δικαίως καταπλήσσονται, διότι ὑπελόγησαν καὶ συνήγαγον τὰ συμπεράσματά των ἐπὶ τῶν ὕλικῶν μόνον δεδομένων χωρὶς νὰ συνυπολογίσουν καὶ τὸ ἡθικὸν μέρος τῶν Χριστιανῶν συμμάχων ἀγωνιζομένων ὑπὲρ ἰδεωδῶν, βωμῶν καὶ ἐστιῶν...»

Διὰ τοὺς λόγους τούτους καὶ οἱ Γερμανικοὶ στρατιωτικοὶ κύκλοι ὑπέστησαν ἤδη ὀδυνηρὸν κλονισμόν ἐκ τῆς πτώσεως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, ἐπελθούσης μάλιστα τόσον ταχύτερον, ἢ ἔσον ἀνεμένετο, καίτοι μάλιστα δὲν εἶχε τὴν σημασίαν, ἣν προσεπάθουν ν' ἀποδώσωσιν εἰς αὐτήν· διότι ἡ Ἄδριανούπολις,—ἡ τόσον ελάχιστα ἀπέχουσα τῶν Βουλγαρικῶν συνόρων,—ἀνθίστατο ἐρρωμένως ἀκόμη καὶ ἤτο εἰς κατάστασιν νὰ ἀντιστῆ ἐπὶ μακροὺς μῆνας, ὡς καὶ συνέβη.

Εὐνόητον ἐκ τούτου πόσον αἱ προορατικότητες τῶν εὐρωπαϊκῶν στρατιωτικῶν κύκλων ἦσαν πολὺ περισσότερο ἐλαφροί, ἀπὸ τὰς προρρήσεις τῆς...προφήτιδος Διπλωματίας.

Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου οἱ Βούλγαροι διέβησαν τὸν ποταμὸν Ἄρδαν, κατέλαβον τὰ πρόσθια ὄχυράματα πρὸς τὸ Μαράς καὶ ἐπολιόρκησαν τὴν Ἄδριανούπολιν πρὸς τὸ νοτιοανατολικὸν τῆς μέρος ἐξ ἀποστάσεως 20 χιλιομέτρων περίπου.

Δύο τάγματα ἀπεπειράθησαν νὰ ἐξέλθουν.

Οἱ Βούλγαροι ἀντίστησαν εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ κατέλαβον 3 τηλεβόλα καὶ 1200 αἰχμαλώτους

Καταληφθείσης ἤδη τῆς πόλεως οἱ Τούρκοι τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν τρίτην γραμμὴν τῆς ἀμύνης, ἐπὶ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Κωνσταντινουπόλεως—Ἄδριανουπόλεως,—δηλαδὴ πρὸς τὸ Μπουνάρ-Χισσάρ καὶ τὸ Λουλέ-Βουργάς, ἔπου ἤρχισαν συγκεντροῦντες ἰσχυρὰς δυνάμεις παρὰ τὸν ποταμὸν Ἐργίνην, παραπόταμον τοῦ Μαρίτσα, νοτιοανατολικῶς τῆς Ἄδριανουπόλεως εἰς θάλλοντα εἰς τὸν Εὐρὸν.

Τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς δευτέρας ἀντιστάσεως ἐθεωρεῖτο ὡς τὸ μᾶλλον σοδαρόν, καθόσον ἐπρόκειτο περὶ τῆς δικταταυρώσεως τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς καὶ ὄλων τῶν ὁδῶν, αἵτινες ἀγούσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς Δεδεαγάτς.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀπεστέλλοντο ἐσπευσμένως τῶρα πᾶσαι αἱ ἐξ Ἀσίας διὰ Χαϊδάρ πασοᾶ μεταφερόμεναι ἐνισχύσεις καὶ συνεπληροῦντο ἐν σπουδῇ μεγάλα ὀχυρωματικὰ ἔργα διὰ νέαν ἄμυναν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἐξήρето πανταχοῦ ἡ σημασία τῆς καταλήψεως τῶν Σκοπίων ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, τῆς πόλεως ἐγκαταλειφθείσης ἀμάχητι ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τὴν μεγάλην ἠττάν των, ὡς ἐν Κουμανόβω. Μὲ τὴν κατάληψιν τῶν Σκοπίων ἐπετεύχθη ἡ ἔνωσις τῶν δύο μεγάλων Σερβικῶν στρατιῶν, αἵτινες προῦχώρουν πλέον πρὸς τὰ νοτιανατολικά πρὸς συνάντησιν τοῦ ἀνατολικοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ τοῦ κατερχομένου τὸν Στρυμῶνα.

Μεγάλης στρατηγικῆς σημασίας ἐπίσης ἐκρίνετο ἡ ἔνωσις τῶν Σερβομαυροβουινίων παρὰ τὴν Σιενίτσαν βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως Νοδιπαζάρ κατόπιν πολυημέρων προσπαθειῶν τῶν δύο στρατῶν ἐκατέρωθεν.

Τὰ περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν, μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, παρέμενον στάσιμα. Σοβαρὰ ἐν τούτοις ἦτο ἡ ἐνέργεια, καθ' ἣν ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ὁ προχωρήσας νοτίως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν κατέλαβεν ἤδη τὸ Ἐσκή-μπαμπά, θέσιν ἀπέχουσαν 15 περίπου χιλιόμετρα ἀπὸ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἥτις ἐνώνει τὴν Ἀδριανούπολιν μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Οἱ Τούρκοι ἀφ' ἑτέρου εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας εἶχον πᾶθει σημαντικωτάτας ζημίας.

Κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς πόλεως ταύτης 30,000 Τούρκοι συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, 10,000 ἔπεσαν νεκροὶ καὶ τραυματίαι καὶ 15,000 ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Μεγάλοι συνοδεῖται αἰχμαλώτων μετεφέροντο διαρκῶς εἰς Φιλιππούπολιν.

Οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν κατάληψιν τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐκυρίευσαν 7 πυροβολαρχίας ταχυόβλων μετὰ τῶν βλητοφόρων των, μεγάλην ποσότητα φυσιγγίων, 18 συνήθη τηλεδόλα καὶ 12 τοπομα-

χικά, τὸ ἕλον 50 τεμάχια πυροβολικοῦ καὶ πολλὰς ἀποθήκας ζωοτροφῶν, ἀποσκευῶν καὶ πολεμοφοδίων.

Συνάμα τώρα τὸ Βουλγαρικὸν ἱππικόν, τὸ ὁποῖον μέχρι τῶν ἡμερῶν τούτων ἔνεκα τῆς ἀνεπαρκείας του δὲν μετέσχε τοῦ πολέμου καὶ τὸ ὁποῖον ἐνισχύετο ἤδη διὰ μεγάλου μέρους τοῦ Σερβικοῦ ἱππικοῦ, προυφώρει ἀνατολικῶς πρὸς τὸν Ἑργίνην, ἐνεργοῦν οὕτω κύκλωτικὴν κίνησιν πρὸς διακοπὴν τῶν συγκοινωνιῶν καὶ παρεμπόδισιν τῶν τελουμένων ἐκεῖ ὀχυρώσεων τοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς νέαν σύγκρουσιν οὐχὶ σημαντικὴν παρὰ τὸ Γιουρούς τοῦ ποταμοῦ Εὐρου οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν τρία ταχυδόξα καὶ δώδεκα κιβώτια πολεμοφοδίων.

Εἰς τὸ Κιρτζαλή ἐγκατελείφθη ἀποθήκη μὲ ἑκατομμύρια φυσίγγιων, 40 κιβώτια ὀδοϋζίων, 12 χιλ. κοιλὰ ἀλεύρων, 30 χιλ. κοιλὰ κριθῆς κλπ.

Μετὰ τὴν ἀναίμωπὴν κατάληψιν τοῦ Μικροῦ Τυρνόβου ἐγκατεστάθη ἐκεῖ Βουλγαρικὴ διοίκησις. Ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ ἐξεκένωσε τὴν πολίχνην μὴ ἀναμείνασα ἐπίθεσιν. Οἱ Τούρκοι αἰχμάλωτοι διηγούοντο, ὅτι ἀξιωματικοὶ ἐγκατέλειψαν τοὺς στρατιώτας των, οἵτινες ἦσαν εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν στερούμενοι καὶ αὐτοῦ τοῦ ἄρτου.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἐπιτυχιῶν τούτων τοῦ στρατεύματός του ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἀπηύθυνε πρὸς τὸν στρατὸν, ὁ ὁποῖος μετέσχε κυρίως τῆς ἐκπορθήσεως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν, θερμότατον συγχαρητήριον τηλεγράφημα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπῆγει τὴν τόλμην καὶ τὸ θάρρος τῶν Βουλγάρων ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν.

Τὸ τηλεγράφημα κατέληγεν ὡς ἑξῆς:

«Αἱ ἀρεταὶ αὐταὶ μὲ συνεκίνησαν βαθύτατα. Ὁ Θεὸς νὰ ἐνισχύῃ τὰς δυνάμεις σας διὰ νίκας γενναιοτέρας καὶ ἐνδοξοτέρας».

Τὴν 13ην Ὀκτωβρίου τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα εὐρίσκοντο πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως, εἰς ἀπόστασιν 5—10 χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν φρουρῶν, καὶ ὠχύρωνον τὰς θέσεις των.

Ἀπόπειρα δὲ τῶν Τούρκων πρὸς ἔξοδον εἰς τὰ βορειοανατολικά ἀπεκρούσθη μὲ μεγάλας ἀπωλείας. Οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν 12 τηλεδόξα καὶ 18 κιβώτια πυρομαχικῶν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν οἱ Βούλγαροι τοῦ Νοτίου τομέως τῆς πολιαρ-

Τούρκοι παρατηροῦντες τὴν κίνησιν τῶν βουλγαρικῶν στρατευμάτων.

κίας εἶχον ἐπιτυχῶς, ἂν καὶ μὲ ἀρκετὰς ζημίας, φθάσει εἰς τὸ πρό-
 στειον τῆς Ἀδριανουπόλεως Καρᾶ-Ἀγάτς, ἐπὶ τῆς ὄχθης τοῦ
 Εὐβρου, ὁπόθεν ἤρχισαν νὰ βομβαρδίζουσι τὴν Ἀδριανούπολιν, ἄνευ
 ὅμως σημαντικῶν ἀποτελεσμάτων.

Ὀλόκληρον τὸ ἀπόγευμα τῆς ἡμέρας ταύτης τὸ Βουλγαρικὸν πυροβολικὸν ἐβομβάρδιζε τὴν Ἀδριανούπολιν. Τμηματικὰ μέρη τῆς πόλεως ἐκαίοντο.

Ὁ δεῦτερος Βουλγαρικὸς στρατὸς κατελάμβανεν, ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, τὸ Νευροκόπιον.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Ραζλόχ, ἧς ἐμνήσθημεν ἄνωτέρω, οἱ Τούρκοι ἀντέταξαν πεισματώδη ἀντίστασιν μόνον παρὰ τὸ χωρίον Ἐλεσνίτσα, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν παρὰ τὸ Μπανίκον καὶ πρὸς τὸ Νευροκόπιον.

Οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἤδη νοτιοδυτικῶς κύριοι τῶν ἄνω ρείθρων τοῦ Νέστου, εἰς ἀπόστασιν 40—50 χιλιομέτρων ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἐν σύνταγμα πεζικοῦ τῶν Τούρκων ἐξωλοθρεύθη παρὰ τὰ Μεχόνια.

Τὸ Πέτσοβον κατελήφθη ἐπίσης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Κατὰ τὸ διάστημα τῶν πολεμικῶν τούτων ἐπιχειρήσεων, οἱ Τούρκοι ἐλάμβανον καὶ ἄλλα μέτρα ἀντιπερισπασμοῦ κατὰ τῶν βουλγαρικῶν ἐπιχειρήσεων. Ἐν τουρκικὸν καταδρομικὸν ἐνεφανίζετο αἰφνης πρὸ τῆς Βάρνης, ἀλλ' ἠναγκάσθη ν' ἀπομακρυνθῆ μετὰ τινος βολᾶς τῶν παρακτίων πυροβολείων. Πολλὰ δὲ ἄλλα Τουρκικὰ πολεμικὰ ἐνεφανίσθησαν πρὸ τοῦ Πύργου.

Ἐτερον καταδρομικὸν ἐμφανισθὲν πρὸ τῆς Σωζουπόλεως ἀπέστειλεν εἰς τὴν Ξηρὰν λέμβον μετὰ λευκῆς σημαίας.

Οἱ ἀπεσταλμένοι ἐζήτησαν νὰ ἴδουν τὸν διοικητὴν τῆς πόλεως, ἀλλ' οἱ Βούλγαροι στρατιῶται ἀπήντησαν εἰς αὐτοὺς νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ πλοῖόν των, ὅπερ καὶ ἐγένετο.

Τὴν δὲ 14 Ὀκτωβρίου τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας, τὰ διανοιγόμενα εἰς τὴν κοιλάδα τοῦ Στρυμῶνος καὶ ἀποτελοῦντα σημαντικὸν στρατηγικὸν σημεῖον τῆς περιοχῆς ταύτης (ΝΑ. Μακεδονία), κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

XXVIII.

Σερβοβουλγαρικαὶ ἐπιχειρήσεις.—Ἡ πολύνεκρος μάχη τοῦ Λουλὲ-Μπουργᾶς.

Προτοῦ προδῶμεν μέχρι τῆς φοδερωτέρας ἐν Θράκῃ συρράξεως, ἀναγκαῖον νὰ παρενείρωμεν ἐνταῦθα χαρακτηριστικωτάτας πληροφο-

ρίας ἐπὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ οὐχὶ ἀρκετὰ δικαιολογούσας τὰς συνεχεῖς του ἥττας. Τὰ γράφει ὁ παρακολουθῶν τὰ Βουλγαρικά στρατεύματα εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τοῦ Παρισινοῦ «Ματέν».

Ὁ Γάλλος δημοσιογράφος ἔσχεν ἐπανεπιτημμένας συνομιλίας μὲ Χριστιανὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπηρετοῦντας εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ αἰχμαλωτισθέντας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων κατὰ τὴν μάχην τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ἴδου τί τοῦ ἔλεγεν εἰς ἐξ αὐτῶν :

«—Πρὶν παρέλθουν τρεῖς ἡμέραι μάχης, ἡ ψυχικὴ κατάστασις τῶν Τούρκων μετεβλήθη ἐντελῶς. Ἀπὸ τοῦ ἀνωτέρου ἀξιωματικοῦ μέχρι τοῦ κατωτέρου στρατιώτου πάντες ἤρχισαν νὰ χάνουν τὸ ἠθικόν των μὲ τὴν αἰφνιδίαν ἐπιθετικὴν προέλασιν τῶν Βουλγάρων. Τοῦτο ὅμως δὲν συνέβαινε μόνον εἰς ἡμᾶς, οἱ ὅποιοι ἐμαχόμεθα μακρὰν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Τὰ ἐκεῖθεν ἐρχόμενα ἐπικουρικὰ τάγματα μᾶς ἐπληροφόρουν ὅτι καὶ ἡ ἰσχυρὰ φρουρὰ τῆς πόλεως ἤρχισε καταλαμβάνομένη ὑπὸ τρόμου ὅσον ἐπληροφορεῖτο τὰς Βουλγαρικὰς νίκας ἀφ' ἐνὸς καὶ δὲν ἐδλεπεν ἐξ ἄλλου ἐρχομένας τὰς προαγγελθείσας ἐξ Ἀσίας ἐπικουρίας.»

Ἴδου ὅμως πῶς περιγράφει ὁ Χριστιανὸς αἰχμάλωτος τὴν μάχην, ἡ ὁποία ἐδόθη μεταξὺ Τούρκων καὶ Βουλγάρων εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ ποταμοῦ Μαρίτσα.

«—Ὅταν ἐφθάσαμεν», λέγει, «εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Μαρίτσα, εὗρέθημεν πολὺ πλησίον δύο μεγάλων στρατιωτικῶν μονάδων. Ἡ μάχη ἤρχισε καὶ ἡμεῖς οἱ Χριστιανοὶ ἐξαναγκαζόμενοι ἐπετέθημεν πρῶτοι. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ὅμων ἔλειπεν ἀπὸ ὀλόκληρον τὸ στράτευμα καὶ τὴν ἔλλειψίν του διεδέχθη μετὰ ταῦτα ὁ πανικός. Αἱ Τουρκικαὶ ὀβίδες ἦν δὲν ἐξεργηγνύοντο, ἢ ἐξεργηγνύοντο πλησίον μας καὶ μᾶς ἐπέφερον καταστροφάς, ἐκτὸς ἐκεῖνων, τὰς ὁποίας ἐπέφερον ὄλονεν εἰς τὰς τάξεις μας αἱ ὀβίδες τοῦ Βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ. Τότε πλέον ἦτο ἀδύνατον νὰ πράξωμεν τίποτε. Οἱ Τούρκοι ἐνώπιόν μας ἔρριπτον τὰ ὅπλα των, ἐγκατέλειπον τὴν μάχην καὶ δισκορπίζοντο καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ συγχυσμένοι μᾶς ἄφινον εἰς τὴν τύχην μας. Εἶδα μὲ τοὺς ὀφθαλμούς μου τοῦλάχιστον τριάκοντα Τούρκους πίπτοντας εἰς τὴν Μαρίτσαν διὰ νὰ σωθοῦν καὶ μετέπειτα πνιγομένους. Τὸ ἵπικὸν ἀποπειραθὲν ἀπεγνωσμένην ἔφοδον κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐδεκατίσθη ὑπὸ

τοῦ πυροβολικοῦ των. Κατόπιν τούτου ἐπῆλθεν ἡ τελεία διάλυσις τοῦ στρατοῦ. Μέρος αὐτοῦ καθ' ὀμάδας ἀτάκτως ἐτράπη πρὸς τὸ Καδίκιον, ἡμεῖς ἠυτομολήσαμεν πρὸς τοὺς ἀδελφούς μίας Βουλγάρους καὶ περὶ τοὺς 400 Τούρκοι μαζί με πυροβόλα καὶ πυρομαχικά ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων. Οἱ ἄλλοι κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφρονεύθησαν.»

Ἀκόμη ἔμως χαρακτηριστικώτερα τῆς ἠθικῆς καταπτώσεως, εἰς τὴν ὁποίαν περιῆλθεν ὁ Τουρκικὸς στρατός, εἶνε ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα εἶπεν εἰς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ «Ματέν» κάποιος Τούρκος αἰχμάλωτος τῶν Βουλγάρων :

«— Ἡ Τουρκία ἔχει τώρα τὴν κατάραν τοῦ οὐρανοῦ, εἶπε μὲ ἀφελῆ πεποίθησιν ὁ Τούρκος, καὶ ποτὲ δὲν ἔπρεπε νὰ δεχθῆ αὐτὴ τὸν πόλεμον, κατὰ τὸν ὅποιον θὰ δεκατισθοῦν οἱ πιστοί. Οἱ χρόνοι τοὺς ὁποίους προφητεύουν τὰ ἱερὰ βιβλία ἦλθαν.

» Ὑπάρχει εἰς τὰ ἱερὰ βιβλία μας μία προφητεία, ἡ ὁποία λέγει : « Ἐπιβουλή εἰς τοὺς πιστοὺς ὅταν ἔλθῃ ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπὶ Βασιλεῖς θὰ ἐκστρατεύουσιν κατὰ τῆς σημαίας τοῦ Προφήτου ». Ὅριστε τώρα εἰ τέσσαρες Βασιλεῖς τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας παίρνουν τὰ ὄπλα καὶ τρεῖς πρίγκηπες, καθὼς ἄκουσα στὴν Ἀδριανούπολιν, τοὺς ἀκολουθοῦν καὶ βαδίζουσιν ἐναντίον μας. Δὲν βλέπετε λοιπὸν ὅτι οἱ κακοὶ χρόνοι τῆς φυλῆς μας ἦλθαν καὶ ἡ κατάρα τοῦ Ἐπιβουλή μας βαρύνει; Καὶ ἔλα αὐτὰ διότι παρεδιάσθη ὁ νόμος του καὶ ἐδόθη Σύνταγμα εἰς τὸν Ὀθωμανικὸν λαόν! »

Ἄλλὰ καὶ ἡ Ἐπιβουλή τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἄλλος Τούρκος στρατιώτης, ὁμιλῶν πρὸς τὸν ἀπεσταλμένον τοῦ «Ματέν», προσέθεσε μερικὰ γεγονότα καθιστῶντα τὴν εἰκόνα τῆς ἀποθαρρύνσεως πληρεστέραν καὶ θετικώτεραν.

«— Ἄλλὰ πῶς ἦτο δυνατόν νὰ μὴ ἀποθαρρυνθῶμεν, εἶπεν αὐτός, καὶ νὰ μὴ θεωρῶμεν ὡς ἀγαθὸν τὴν αἰχμαλωσίαν μας ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους; Ἡμεθεα τόσοσιν δυστυχεῖς! Τριακόσια δράμι ψωμί μᾶς ἔδιδαν τὴν ἡμέραν καὶ αὐτὸ ἦτο ἕλον τὸ φαγητόν μας. Τί ἠμπορούσαμεν νὰ κάμωμεν μὲ αὐτό; Ἀκόμη τὰ ὑποδήματά μας ἦσαν κατεστραμμένα καὶ κατ' ἀκολουθίαν ἀκατάλληλα διὰ μάχην.»

Ἰάντες οἱ αἰχμαλωτισθέντες ὑπὸ τῶν Βουλγάρων Τούρκοι ἀξιωματικοὶ ἀπέδιδον ἐπίσης τὰ πολεμικὰ ἀτυχήματα τῆς Τουρκίας εἰς τοὺς διευθύνοντας τὴν Αὐτοκρατορίαν.

—Ἀναμφιβόλως, ἔλεγον οὗτοι, κάθε ἐλπίς διὰ τὴν Τουρκίαν δὲν ἐχάθη, ἔγειναν ὅμως μεγάλα σφάλματα τῆς Κυβερνήσεως κατὰ τὴν ἐπιστράτευσιν. Τὰ ἀναμενόμενα ἐκ τῆς Μ. Ἀσίας στρατεύματα δὲν κατώρθωσαν νὰ ἔλθουν, διότι ἡ Κυβέρνησις δὲν ἐφρόντισε νὰ χρησιμοποίησῃ ἐγκαίρως μεταγωγικά.»

Ἄλλος ἀξιωματικὸς Τοῦρκος, ὁ λοχαγὸς Ὀσμάν, ὁμιλῶν διὰ τὴν παραλυσίαν τοῦ Τοῦρκικοῦ στρατεύματος, προσέθεσεν :

»—Εἰς τοῦτο πταίει τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτάτον, τὸ ὅποσον εἰσήγαγε τὴν πολιτικὴν εἰς τὸ στράτευμα, πταίουν δ' ἐπίσης οἱ ἀξιοθρηνήτως ἀνίκανοι στρατηγοὶ μας...»

Κατὰ τὸν αὐτὸν ὅμως ἀπεσταλμένον τῆς «Ματὲν» ὄχι ὀλίγον συνέβαλον εἰς τὰς Τουρκικὰς ἡττὰς καὶ τὰ συστήματος Κρούπ πυροβόλα τοῦ Τοῦρκικοῦ στρατοῦ. Ἀμεταχείριστα ἀπὸ πολλοῦ, ἀλλὰ καὶ μειονεκτοῦντα ἀπέναντι τῶν Κανέ, μὲ τὰ ὅποια ἦσαν ἐξωπλισμένοι οἱ συμμαχικοὶ στρατοί, καὶ μὲ τὰς δίδας των κατὰ τὸ πλεῖστον μὴ ἐκρηγνυμένας ἢ ἐκρηγνυμένας ὄχι ὅπου διηυθύνοντο, παρουσίαζον τὸν Τοῦρκικὸν στρατὸν διαρκῶς, καὶ ἄνευ ἀντιστοίχου ἀμύνης, ἐκτεθειμένον εἰς τὸ πῦρ τῶν ἀντιπάλων των.

Τοῦτο κατεφάνη εἰς πάσας σχεδὸν τὰς μάχας, οἱ δὲ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι ἀνωμολόγουν ὅτι κατὰ τὸ πλεῖστον αἱ νικαὶ των ὤφειλοντο εἰς τὸ πυροβολικὸν των. Οἱ Σέρβοι μάλιστα ἔλεγον :

—«Ὅταν οἱ Φραντζέζοι μας—ἐνόουν τὰ Γαλλικοῦ συστήματος πυροβόλα Κανέ—ἀρχίσουν νὰ ξερνοῦν, οἱ Τοῦρκοι τρέπονται εἰς φυγὴν...»

Ἐν τῷ μεταξύ, τὴν 16 Ὀκτωβρίου, κατόπιν σφοδροτάτης συρράξεως ἐν τῇ περιφερείᾳ Ροδόπης οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν 270 ὄπλα διαφόρων συστημάτων, 60 περίστροφα, μέγαν ἀριθμὸν φυσιγγίων Μάουζερ καὶ Μαρτίνι, 5 κιδώτια πλήρη δίδων, ἀριθμὸν τινα γυλιῶν καὶ διάφορα ὄπλα πολέμου. Συνέλαβον προσέτι καὶ 70 αἰχμαλώτους μεθ' ἐνὸς ταγματάρχου.

Ἡ πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως κατάστασις παρέμενεν ἀμετάβλητος. Ἐν ταῖς πρὸς τὰ βορειανατολικά τῆς Ἀδριανουπόλεως μάχαις οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλειπον τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας των ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν συγκρούσεων.

Καὶ ἤρχισαν ἤδη νὰ μεταχειρίζωνται τεχνάσματα.

Προσεπάθησαν ἐπανειλημμένως νὰ ἐξαπατήσουν τοὺς Βουλγάρους ὑψοῦντες λευκὴν σημαίαν, ὥπως οἱ τελευταῖοι οὗτοι προσεγγίσουν πρὸς τὰς τουρκικὰς τοποθεσίας καὶ μετὰ τοῦτο ν' ἀνοίξωσι κατ' αὐτῶν τὸ πύρ.

Ἡ προδοτικὴ αὕτη διαγωγὴ τῶν Τούρκων ἐγένετο παραίτιος αἰσθητῶν ἀπωλειῶν εἰς τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα.

Κατὰ τὴν ὑποχώρησίν των οἱ Τούρκοι ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἐγκατέλιπον προσέτι μίαν πυρβολοαρχίαν μετὰ τῶν βλητοφόρων καὶ μίαν ἀποθήκην πλήρη ἵπποσκευῶν.

Τὸ μετὰξὺ Ἀδριανουπόλεως καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν χωρίον Ἐνιδῆ περιήλθεν εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων. Ἐπίσης δύο ἀποθήκαι ὅπλων καὶ φυσιγγίων, πλῆθος εἰδῶν ἐξαρτήσεως καὶ ἀποσκευῶν, ὡς καὶ μία φαρμακαποθήκη.

Μνηστέα ἐνταῦθα ἢ πρὸ τῶν Κοτσάνων μάχῃ (βόρ. Βουλγαρομακεδονικὰ σύνορα), ἤτις ὑπήρξεν ἡ φονικωτάτη ἐκ τῶν μέχρι τοῦδε δοθεισῶν.

Ἡ μάχῃ διήρκεσε τρεῖς περίπου ἡμέρας καὶ δύο νύκτας. Κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ταύτην νύκτα οἱ Βούλγαροι ἀποτελοῦντες κατ' ἀρχὰς τμήμα στρατοῦ ὀλιγάριθμον ἀντέταξαν ἰσχυρὰν ἄμυναν κατὰ τῆς ἐπιθέσεως 12 Τουρκικῶν ταγμάτων ἐνισχυθέντων μετ' ἄλλῃγον ὑπὸ νέου Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξ Ἰστίπ προσελθόντος. Ἡ μάχῃ ὑπήρξεν ἰδιαζόντως λυσσώδης μετὰ συχνῶν ἐφόδων διὰ τῆς λόγχης.

Οἱ Τούρκοι παρὰ τὴν κρατερὰν καὶ ἀπέλιπιδά ἀντίστασίν των ἠττήθησαν καὶ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Πρὸ τῆς μάχης οἱ Τούρκοι προέδθησαν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν 200 προκρίτων Βουλγάρων τῆς πόλεως Κοτσάνων, τοὺς ὁποίους ὅμως κατόπιν τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα ἀπηλευθέρωσαν.

Κατὰ τὴν εἰς Κότσανα εἰσόδον τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἔλαβον χώραν συγκινητικαὶ σκηναί.

Μετὰ τὴν ἐπιτυχὴ ταύτην ἐπιχείρησιν τῶν συμμάχων, ὁ Τουρκικὸς στρατὸς φεύγων ἐκ Κοτσάνων πρὸς τὸ Ἰστίπ, ἐγκατέλειψε καθ' ὁδὸν πάσας τὰς ἀποσκευὰς του καὶ τὰ ὅπλα. Τὸ Ἰστίπ ἐγκατελείφθη πρὸ τῆς προσεγγίσεως τῶν Βουλγάρων ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως.

Ἦδη ἀνεμένετο ἡ συνένωσις τοῦ Βουλγαρικοῦ μετὰ τὸν Σερβικὸν στρατὸν, τοῦ μὲν πρώτου κατερχομένου διὰ τοῦ Ἰστίπ πρὸς τὸν Ἀξιὸν καὶ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Σκοπίων—Θεσσαλονίκης, τοῦ δὲ προσελαύνοντος τάχιστα ἀπὸ Σκοπίων εἰς Βελεσσά καὶ Δεμίρ-καπὺ κατὰ μῆκος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς.

Ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἐπρόκειτο ν' ἀκολουθήσουν τὴν ὁδὸν πρὸς τὰς Σέρρας διὰ νὰ συνενωθῶσι καὶ μετὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Ρωδοῦνης· κατερχομένου κατ' εὐθείαν ἐκεῖ διὰ Νευροκοπίου-Μελενίκου.

Ἡ πορεία ὅμως τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐπεβραδύνετο εἰς τινα σημεῖα ἕνεκα τῶν συνεχῶν βροχῶν τῶν ἡμερῶν ἐκείνων.

Ἐν Θράκῃ, ἀφ' ἑτέρου, ἰσχυρὸν τμήμα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐκ Σαράντα Ἐκκλησιῶν κατέλθε κατὰ μῆκος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, τριάκοντα χιλιόμετρα πρὸς νότον, καταλαβὸν τὸ Καβακλή, καὶ πλησιάσαν τὸ Ἐσκή-μπαμπᾶ.

Ἡ ἀπόστασις μέχρι τῆς κυρίας γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου Ἀδριανουπόλεως—Κωνσταντινουπόλεως εἶνε ἐντεῦθεν μὲν ὀλίγαι δεκατριῶν χιλιομέτρων. Τοιοῦτοτρόπως ἀνεμένετο ταχέως ἡ συμπλήρωσις τῆς διακοπῆς τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει στρατοῦ.

Εὐρισκόμεθα ἔτι εἰς τὰς παραμονὰς τῆς σοβαρωτέρας μάχης· ἡτις συνήφθη μετὰ τῶν Τούρκων καὶ Βουλγάρων, κατὰ τὴν περίοδον ὀλοκλήρου τοῦ μετὰ τῶν πολέμου—τῆς μάχης δηλαδὴ τοῦ Λουλέ-Μπουργᾶς.

Ἄλλ' ἐν πρώτοις σημειωτέον ὅτι ὁ γράφων ἀνταποκριτὴς παρηκαλοῦθει τὸν Τουρκικὸν στρατὸν :

«Κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς 17 Ὀκτωβρίου, ὁ Ἀβδουλλάχ πασᾶς καὶ τὸ ἐπιτελεῖόν του ἦσαν ἐπὶ ποδός. Εἶχομεν περάσει ὄλοι μίαν ἀπαισίαν νύκτα εἰς τὸ χωρίον Σακίτζιοῖ. Τὸ ψῆχος εἶχεν αὐξήσῃ ἀκόμη τὴν ὄρεξίν μας, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ προμηθευθῶμεν τίποτε. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατιῶται, τῶν ὁποίων τὰ σπλάγχχνα ἐθερίζοντο ἀπὸ τὴν πείναν, ἦσαν, ὡς εἶνε εὐνόητον, πολὺ ὀλίγον εἰς κατάστασιν νὰ πολεμήσουν.

»Ἐκτὸς ὅμως αὐτοῦ καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐστρεφεῖτο τελείως σχεδὸν πυρομαχικῶν. Οὕτως, ἡ καταστροφὴ καθίστατο βεβαία, τοῦ ὑπὸ τὸν

Μαχμοῦτ-Μουχτάρ τρίτου σώματος ἤμῃ δυναμένου νὰ φέρῃ περισπασμὸν εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῶν ἀντιπάλων.

» Ἐγνώσθη τότε ὅτι οἱ Βούλγαροι, οἱ ὅποιοι εἶχον ὑποφέρει ἐπίσης ἐκ τῶν αὐτῶν στερήσεων καὶ τοῦ ψύχους, εἶχον ἐν τούτοις τὸ θάρρος νὰ συγκεντρώσουν ἰσχυρὰς δυνάμεις μεταξὺ Τοῦρκ-μπέη καὶ Καραγάτς.

» Πρὸς ἀντίκρουσιν τῶν δυνάμεων τούτων ὁ Ἀβδουλλάχ πασᾶς ζὲν διέθετεν οὔτε ἐν τάγμα ἀκμαῖον καὶ ἀναπαυμένον διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὸν στρατὸν τοῦ Σεφκὲτ-Τουργούτ, ἀρχηγοῦ τοῦ II σώματος.

» Ἡ μόνη, συνεπῶς, σωτηρία ἦτο νὰ συγκρατηθῇ τὸ 2ον σῶμα μέχρι τῆς ἀφίξεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Μαχμοῦτ Μουχτάρ πασᾶ.

» Μετ' ὀλίγον ὅμως ἐπῆλθεν αἰφνιδίως σύγκρουσις, τὴν ὁποίαν, προφανῶς, οὔτε οἱ Τοῦρκοι οὔτε οἱ Βούλγαροι εἶχον προβλέψει.

» Περὶ τὴν 8ην πρωϊνὴν ὥραν τὰ Βουλγαρικὰ τηλεβόλα ἤρχισαν νὰ βροντοῦν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς παρατάξεως, ἧς ἐξετείνετο ἀπὸ τοῦ Λουλέ-Μπουργᾶς μέχρι τοῦ Καρακαρλή.

» Παρὰ τὴν κολοσσιαίαν δὲ δαπάνην τῶν πυρομαχικῶν του, ἦν εἶχε κάμει τὴν προτεραίαν, ὁ ἐχθρὸς (οἱ Βούλγαροι) ἐφαίνετο καὶ πάλιν πλουσιώτατα ἐφοδιασμένος.

» Ὁ παραγόμενος ἀπὸ ὅλα αὐτὰ τὰ πυροβόλα κρότος ἦτο ἀφάνταστος

» Ὁ κανονιοβολισμὸς διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας, ἡ δὲ ἀκρίβεια τῆς βολῆς τῶν Βουλγάρων ἦτο τελεία.

» Ὁ Ἀβδουλλάχ πασᾶς ἀντελήθη ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἐσκέπτετο νὰ διασπάσῃ ἢ νὰ κυκλώσῃ τὴν ἀριστερὰν Τουρκικὴν πτέρυγα.

» Ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τοῦ 4ου καὶ τοῦ 1ου σώματος, ἀπεφάσισε νὰ προσβάλλῃ μὲ τὸ ἀποτελοῦν τὸ κέντρον 2ον σῶμα τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ ἐχθροῦ, ρίπτων καθ' αὐτῆς ὀλόκληρον τὸ ὑπὸ τὸν Μαχμοῦτ Μουχτάρ 3ον σῶμα.

» Ἀναμένων τὴν ἀφίξιν ἐνὸς ἄλλου σώματος ὁ Ἀβδουλλάχ πασᾶς, διέταξε τὸν Σεφκὲτ πασᾶν νὰ προελάσῃ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις τοῦ 2ου σώματος καὶ τῶν δεκατισθέντων ταγμάτων.

» Τὸ Τουρκικὸν πεζικὸν ἐξετέλεσε μὲ τόσῃν σφοδρότητι τὴν ἐπίθεσιν, ὥστε πρὸς στιγμὴν ἐπιστεύθη ὅτι θὰ ἐνίκα. Ἀλλὰ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν οἱ Τοῦρκοι ἐπεχείρουν νὰ ὑπερβῶν τὴν γραμμὴν τῶν Βουλγαρικῶν ὀχυρωμάτων, προσεβλήθησαν ἐκ νέου μὲ τυφεκοβο-

λισμούς καὶ κανονιοβολισμούς καὶ ἀπεκρούσθησαν, ὑποχωρήσαντες ἐν οἰκτρᾷ ἀταξίᾳ.

»Εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα αἱ Τουρκικαὶ γραμμαὶ διεσπάρθησαν καὶ κατὰ τὴν 2αν μ. μ. ὁ στρατὸς τοῦ Ἀβδουλλάχ εὗρίσκετο εἰς σημεῖον ἐξαιρετικῶς κρίσιμον, τοῦ ὑπὸ τὸν Σαλήχ πασσᾶν ἵππικου ἀδυνατήσαντος ν' ἀνακόψῃ τὴν προέλασιν τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὰ ὀχυρώματά των καὶ προῦχώρουν καταδιώκοντες τοὺς Τούρκους.

»Ἀγγελιαφόροι ἐλθόντες, εἶχον ἀναγγεῖλει ὅτι ὁ Μαχμούτ-Μουχτάρ κατεδίωκε φεύγοντα τὸν ἐχθρόν, ὅτι τίποτε δὲν τοῦ ἀνθίστατο καὶ ὅτι ἐντὸς τοῦ ἀπογεύματος ἠδύνατο νὰ ἔλθῃ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ 2ου Τουρκικοῦ σώματος.

»Ἡ πληροφορία αὕτη ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου καὶ ἐπὶ μίαν ὥραν αἱ διόπτραι μας ἦσαν ἐστραμμέναι πρὸς τὴν διεύθυνσιν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ὤφειλε νὰ ἐμφανισθῇ τὸ 3ον σῶμα.

»Πρὸς τὰ ΒΑ. ἡ μάχη ἐξηκολούθει μανιώδης. Ἦτο προφανές ὅτι οἱ Βούλγαροι εἶχον ἐνισχυθῆ με νέας δυνάμεις ἀπὸ τὸ μέτωπον τοῦ δευτέρου σώματος καὶ ὅτι εἶχον τάξει εἰς τὰς γραμμάς των ἀκμαῖα στρατεύματα διὰ νὰ ἀντιταχθοῦν κατὰ τοῦ Μουχτάρ πασσᾶ.

»Οὐδέποτε ἄλλοτε εἶχον ἀκούσει παρόμοιον κρότον πυροβολικοῦ. Ὁ Μαχμούτ εἶχε συγκεντρώσει ὅλα τὰ τηλεβόλα του. Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν εἶχεν ἀσφαλῶς τὸ πλεονέκτημα τοῦ ἀριθμοῦ. Τοῦτο ὁμῶς εἰς οὐδὲν ἴσχυσε. Τὸ Βουλγαρικὸν πυροβολικὸν εἶχεν ἀποκτήσει τὸ πλεονέκτημα τοῦ τρόπου τῆς ἐνεργείας.

»Περὶ τὴν τρίτην ἀπογευματινὴν καθίστατο καταφανές ὅτι ἡ ἐπιθετικὴ κίνησις τοῦ Μαχμούτ εἶχεν ἀποκοπῆ καὶ μία κίνησις ὑποχωρήσεως ἤρχιζεν.

»Τὸ ἔργον τοῦ Ἀβδουλλάχ, διευθύνοντος στρατὸν ἐκτεινόμενον ἐπὶ μετώπου 50 χιλιομ., ἦτο δυσχερέστατον. Διὰ νὰ πληροφορηθῆται ὅ,τι συνέβαινε, δὲν εἶχε παρὰ τὴν βοήθειαν τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ὑπηρεσίας του. Οὔτε μίαν τηλεγραφικὴν ἢ τηλεφωνικὴν γραμμὴν, οὔτε ἐν μηχανήμα ἀσυρμάτου τηλεγράφου, ἂν καὶ ἐπὶ τοῦ χάρτου ὁ Τουρκικὸς στρατὸς κατέχει δώδεκα μηχανὰς ραδιοτηλεγραφικὰς. Οὐδεμίαν προσπάθεια εἶχε καταβληθῆ πρὸς ἀποκατάστασιν ὑπηρεσίας ἀγγελια-

φόρων μεταξύ τοῦ γενικοῦ ἐπιτελείου καὶ τῶν διαφόρων σωμάτων τοῦ στρατοῦ. Οὕτε ἐν καὶ μόνον ἀεροπλάνον!...

» Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ὁ Ἀβδουλλάχ πασσαῶς ἔμεινεν ἄνευ πληροφοριῶν, ἐκτὸς ἐκείνων τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ λαμβάνῃ ἀποστέλλων τοὺς ἀξιωματικούς τῆς ὑπηρεσίας του πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων.

» Δὲν εἶδον παρὰ ἓνα μόνον ἀξιωματικὸν τῆς ὑπηρεσίας του νὰ ἔρχεται πρὸς αὐτὸν μεθ' ἐνὸς ἀγγελιαφόρου: Πρέπει δὲ νὰ σημειωθῇ τέλος ὅτι οἱ διοικηταὶ τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων δὲν ἐλάμβανον τὸν κόπον νὰ συνεννοῶνται μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ των.

» Τὴν 3ην ὥραν μ. μ. ἡ ἐπιθετικὴ κίνησις τοῦ Μαχμούτ πασσαῶ εἶχε τελείως σταματήσῃ. Ὁ Ἀβδουλλάχ πασσαῶς καὶ τὸ Γενικὸν Ἐπιτελεῖόν του ἀνεγνώρισαν σαφῶς ὅτι ἡ κατάστασις ἦτο σχεδὸν ἀπελπιστικὴ. Ὁ Ναπολέων δὲν ἀνέμεινεν ἀσφαλῶς τὸν Γρουσσὺ εἰς τὸ Βατερλώ μετὰ περισσοτέρας ἀγωνίας, παρ' ὅσον ὁ Ἀβδουλλάχ τὴν ἐπιθετικὴν κίνησιν τοῦ Μαχμούτ.

» Ἡδὴ καθίστατο καταφανὲς ὅτι ἡ μάχη ἐχάνετο, ἐὰν ὁ ἐχθρικός στρατὸς δὲν ἐκτυπέτο κατὰ μέτωπον ὑπὸ τοῦ 2ου σώματος.

» Περὶ τὴν 7ην μ. μ. ἡ θέσις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἦτο ἡ ἀκόλουθος:

» Τὸ 2ον σῶμα, ἂν καὶ ἀνθιστάμενον ἀκόμῃ, παρὰ τὸ τρομερὸν πῦρ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ἐφαίνετο ἀνίκανον δι' ἐπιθετικὴν κίνησιν. Εἰς τὴν δεξιὰν ἄκραν τὸ 3ον σῶμα ἠττάτο. Οὕτως, ἐὰν ὁ Μουχτάρ ἀπεκρούετο, ἐὰν τὸ 4ον καὶ τὸ 1ον σῶμα ἔχανον ἀκόμῃ ἔδαφος, τὸ 2ον σῶμα εὐρισκόμενον εἰς τὸ κέντρον τοῦ τόξου, τὸ ὅποιον ἀπετέλει ὁ Τουρκικός στρατὸς, διέτρεχε τὸν κίνδυνον ν' ἀποκοπῇ τῶν ἄλλων καὶ νὰ περικυκλωθῇ ἀπὸ τῶν δύο πτερύγων του.

» Ἀφ' ἐτέρου ὁμοῦ καὶ ἡ θέσις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἦτο ἐπίσης ἄκρας ἐπικίνδυνος, διότι οἱ Βούλγαροι ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ ἀποσπάσουν ἐκ τῆς ἀριστερᾶς τῶν ἄκρας μεγάλῃν δυνάμιν πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὸ 3ον σῶμα.

» Ὑπελείπετο ἀκόμῃ εἰς τὸν Ἀβδουλλάχ νὰ προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὸ μέτωπον τοῦ 2ου σώματος. Ἐὰν ἡ προσβολὴ ἐπετύγχανεν, αἱ Βουλγαρικαὶ δυνάμεις, αἱ ἐπιτιθέμεναι κατὰ τοῦ Μαχμούτ Μουχτάρ καὶ τοῦ 3ου σώματος, θὰ ἐπλήττοντο ἐκ τοῦ πλαγίου καὶ ἐκ τῶν ἐπι-

σθεν καὶ ἡ υποχώρησις των πρὸς τὸ ὑπόλοιπον τοῦ στρατεύματος θά ἀπεκόπτετο.

» Προσβαλλόμενοι κατὰ μέτωπον ὑπὸ τοῦ Μαχμούτ Μουχτάρ καὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν ὑπὸ τοῦ Σεφκέτ Τουργούτ, οἱ Βούλγαροι θά περιήρχοντο εἰς κρίσιμον θέσιν.

» Ἦδη, τὴν πρωΐαν, ἐὰν τὸ Τουρκικὸν στρατηγεῖον εἶχεν ἐν σῶμα στρατοῦ ἀκμαίου καὶ μερικᾶς πυροβολαρχίας εἰς τὴν διάθεσίν του, ἠδύνατο νὰ ἐξασφαλίσῃ τὸν στρατὸν του καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

» Ὁ Ἀβδουλλάχ προσεπάθησε νὰ καταβάλῃ τελευταίαν προσπάθειαν καλῶν τὸ 2ον σῶμα τοῦ στρατοῦ του. Οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς ὑπηρεσίας ἀνεχώρησαν πρὸς τοῦτο, ἐπιφορτισμένοι νὰ διατάξουν ταχέϊαν προέλασιν.

» Οἱ στρατιῶται, κουρασμένοι, μὲ τὸ ἡθικὸν σχεδὸν ἀπολεσθέν, ἐσύροντο ἀκόμη μίαν φορὰν ἐπὶ τοῦ ἐδάφους, τοῦ κεκαλυμμένου μὲ τὰ πτώματα τῶν συντρόφων των.

» Τὴν φορὰν αὐτὴν καμμία γραμμὴ ἀκροβολιστῶν δὲν ἐσχηματίσθη. Ὀλόκληρον τὸ σῶμα τοῦ στρατοῦ, ἢ ὅ,τι ἔμενε πλέον ἐξ αὐτοῦ, ἐτέθη ἐν κινήσει εἰς πυκνὴν φάλαγγα πρὸς τὸ σημεῖον τῆς πεδιάδος, ὅπου τὴν πρωΐαν εἶχεν ὑποστῆ καταστρεπτικὸν πῦρ.

» Μόλις ὁ ἐχθρὸς τὸ ἀντελήφθη, συνεκέντρωσεν ἐναντίον του τὸ πῦρ δώδεκα πυροβολαρχιῶν. Τὰ Τουρκικὰ συντάγματα ἐδειλίασαν. διεσπάσθησαν καὶ ἤρχισαν ὑποχωροῦντα. Μάταιαι κατεβλήθησαν προσπάθειαι διὰ νὰ συγκρατηθοῦν. Ἐζήτειτο τὸ ἀδύνατον.

» Ἐν τούτοις οἱ φυγάδες ἐσταμάτησκν. Τὰ σώματα ἀνασυνετάχθησαν καὶ διετηρήθησαν καλῶς ἐπὶ δῖωρον, μέχρι τῆς νυκτός.

» Ἡ μάχη εἶχεν ἀπολεσθῆ.»

Ὁ ἀνταποκριτὴς οὗτος τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου εἶχε παρακολουθήσει τὴν μάχην ἀπὸ ἓνα λόφον τοῦ χωρίου Σακίζικισί, ὅπου εὕρισκετο ὁ στρατηγὸς Ἀβδουλλάχ πασσᾶς μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, ὡς εἶνε καταφανὲς ἐκ τῆς περιγραφῆς του. Ἀπὸ τὸν λόφον αὐτὸν ἐφαίνετο τὸ δευτερον σῶμα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ὅποιον ἐμάχετο καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ νεκροὶ καὶ οἱ πληγωμένοι κατέκλυζαν τὰ πέριξ καθ' ἕλας τὰς διευθύνσεις καὶ οἱ ἐπιζῶντες μὲ τὴν ἀπελπισίαν ζωγραφισμένην εἰς τὴν μορφήν των ἐχάνοντο καθ' ἕλας τὰς διευθύνσεις δείχνοντες μὲ τὴν υποχώρησίν των ὅτι ἡ μάχη εἶνε χαθῆ.

Τὸ Βουλγαρικὸν πυροβολικὸν ἐξηκολούθει νὰ βάλλῃ ἐναντίον τῶν τουρκικῶν θέσεων μέχρι βαθείας νυκτὸς ὀλονὲν μετακινούμενον πρὸς τὰ ἔμπρός.

Ἡ νύχτα ἔδωσε ἓνα τέρμα εἰς τὴν μάχην κατὰ τὴν ὁποίαν εἶχε νικηθῆ ἡ στρατιὰ τῆς Θράκης καὶ μαζὶ μὲ αὐτὴν κατῆλθεν ἀπὸ τὸν λόφον ἀπὸ τὸν ὁποῖον παρετήρει τὰ διατρέχοντα ὁ Ἀβδουλάχ πασσᾶς εἰς τὸ χωρίον Σακίτζιοι. Ὁ στρατηγὸς εἶχεν εἰπῆ εἰς τοὺς ἀνταποκριτὰς ὅτι θὰ ἐπενοῦσαν τὴν νύχτα μὲ τὸ ἐπιτελεῖον εἰς τὸ χωρίον, ἀλλ' ὅταν ὁ ἀνταποκριτὴς ἔφθασεν ἐκεῖ, εὗρηκε μόνον τὸν ὑπηρέτην τοῦ στρατηγοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε λάβει διαταγὴν νὰ μαζεύσῃ τὲς βαλίτσες του καὶ νὰ εἶνε ἑτοιμὸς πρὸς ἀναχώρησιν πρὸς ἄγνωστον ἀκόμη διεύθυνσιν.

Εἶνε ἀπολύτως τρομακτικαὶ αἱ λεπτομέρειαι, τὰς ὁποίας μᾶς παρέχει ὁ Ἄγγλος δημοσιογράφος περὶ τῶν ἐπακολουθησάντων τὴν τρομερὰν αὐτὴν μάχην.

Τῶν λεπτομερειῶν τούτων παρέχομεν ἐνταῦθα ζωντανὴν ὁσμὴν δυνατόν περιληψίην :

«Ἐπὶ δύο ἡμέρας ὁ ἀνταποκριτὴς μετὰ τοῦ ὑπηρέτου του δὲν εἶχαν βάλει οὔτε ἓνα κομμάτι ψωμί εἰς τὸ στόμα τους διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι πουθενὰ εἰς ὅλον τὸν στρατὸν δὲν εὗρίσκετο οὔτε ἔχνος τροφῆς. Οἱ δυστυχεῖς Τούρκοι ἐπολεμοῦσαν ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας χωρὶς νὰ φάγουν τίποτε. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ Ἀβδουλάχ πασσᾶς δὲν εἶχε γευθῆ παρὰ ἓνα μικρὸ τεμάχιον παστοῦ κρέατος καθ' ὅλον αὐτὸ τὸ διάστημα. Τίποτε δὲν ὑπῆρχε καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν τοῦ στρατοπέδου. Ὁ ἀνταποκριτὴς εἶδεν ὅτι εὗρίσκετο εἰς τὴν ἀθλιεστέραν θέσιν. Εἶχε περίξ τῆς ὀσφύος του ἄνω τῶν διακοσίων λιρῶν καὶ ὅμως κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν τὰ χρήματα αὐτὰ δὲν ἄξιζαν διὰ τίποτε, διότι δὲν ἠδύνατο νὰ προμηθευθῆ μὲ αὐτὰ οὔτε ἓνα κομμάτι ψωμί, οὔτε ἓνα τσιγάρο... Τὰ ἄλογά του εἶχαν χαθῆ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ καὶ διὰ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ Τσορλοῦ ὁποῦ ὑπῆρχεν ἐλπίς νὰ εὕρῃ κἀτι τι, ἔπρεπε νὰ κάνῃ πεζῆ πενήντα μίλια—πρᾶγμα ἀδύνατον δι' αὐτὸν ὁ ὁποῖος ἠσθάνετο τὰς δυνάμεις του νὰ τὸν ἐγκαταλείπουν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὴν κούρασιν. Τὸ μόνον ποῦ εἶχε νὰ κάνῃ ἦτο ν' ἀναμεῖνῃ μοιραίως τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων καὶ νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν ὅταν θὰ ἔφθανεν ἐκεῖ. Ξαπλώθηκε

λοιπὸν εἰς μίαν καρέκλαν ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τοῦ ἐχρησίμευσεν ὡς διαμονή τοῦ στρατηγοῦ καὶ τοῦ ἐπιτελείου κι' ἀπὸ τὴν θέσιν αὐτῆν ἔδλεπε ἀδιαφόρως νὰ περνοῦν ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ μάτια του ἀτελείωτες σειρὰς πληγωμένων στρατιωτῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἄλλοι ἐξηγνημένοι ἐπεφταν κατὰ γῆς, ἄλλοι ἐστηρίζοντο διὰ νὰ περπατοῦν ἐπάνω εἰς τὰ ὄπλα τους καὶ ἄλλοι πιασμένοι ἐπροχωροῦσαν ἀργά, σκυφτά, ἀπελπισμένα...

»Πολλοὶ βαρεῖα πληγωμένοι τοῦ μετεφέρθησαν ὡς ἐκεῖ ἀπὸ συντρόφους των παρέστη ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλειφθοῦν εἰς ἓνα ἔρημο σπίτι· ἀνευ οὐδεμιᾶς βοηθείας, διότι ἓνας ἱατρός εἰς τὸν ὅποιον τοὺς ἔφεραν διεκλήρυσεν ὅτι τοῦ ἦτο ἀδύνατον νὰ δώσῃ καὶ τὴν παραμικρὰν βοήθειαν εἰς τοὺς τραυματίας, διότι καὶ τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα δι' αὐτὸ τοῦ ἔλειπον. Ἐκατοντάδες ἑκατοντάδων οἱ πληγωμένοι παρήλαινον, ἐσηκώοντο, ἐπεφταν, χωρὶς κανεὶς νὰ προσέχῃ εἰς αὐτούς. Καὶ ὅμως κανεὶς ἀπ' αὐτούς δὲν παρεπονείτο, ὡς ἀναφέρει ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτής. Ἐφαίνοντο ὡς νὰ ἀνεγνώριζαν τὴν ἀνάγκην καὶ ἔκυπτον πρὸ τῆς μοίρας μὲ τὴν ἰδιάζουσαν εἰς αὐτούς ἐγκαρτέρησιν. Ἀξιωματικοὶ ἐφέροντο ἐπὶ φορεῖων ἕως ἐκεῖ καὶ ἀφίνοντο νὰ ἀποθάνουν ἐκ τῶν πληγῶν των.

»Καὶ ὅμως αὐταὶ αἱ σκηναί, προσθέτει ὁ ἀνταποκριτής, δὲν μοῦ ἔκαναν καμμίαν ἐντύπωσιν. Ἡ στιγμὴ ἐκείνη ἦτο ἡ στιγμὴ τοῦ «ὁ σῶζων ἑαυτὸν σωθήτω»· κ' ἐγὼ ταλαιπωρημένος, νηστικός καὶ καρφωμένος ἐκεῖ δὲν εἶχα καιρὸν νὰ πονέσω διὰ τῶν ἄλλων τὴν ἀθλιότητα σκεπτόμενος μόνον τὴν ἰδικήν μου...

Μισοκομισμένον εἰς τὸ σκότος τὸν εὐρήκαν τὸν ἀνταποκριτὴν ὁ ἀδελφός του καὶ ἡ συνοδεία του—δημοσιογράφοι καὶ αὐτοὶ—οἱ ὅποιοι κρατούμενοι ἕως τότε εἰς τὸ Τσορλοῦ (Τυρολόην), εὐρήκαν τὴν εὐκαιρίαν νὰ φύγουν κατὰ τὴν ἀταξίαν καὶ τὸν πανικόν, ὁ ὁποῖος ἐπηκολούθησεν ἐκεῖ ὡς ἔφθασαν οἱ φυγάδες.

Εὐτυχῶς διὰ τὸν ἀνταποκριτὴν εἶχον ἀκολουθήσει σφαλερὰν ὁδὸν καὶ ἀντὶ νὰ μεταδοῦν εἰς τὸ Λουλὲ Μπουργὰς, ὅπως εἶχον ἀποφασίσει, μὴ γνωρίζοντες ὅτι εἶχε πέσει εἰς τὰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων, εὐρέθησαν εἰς τὸ Σακίζικιοῦ ἔπου καὶ εὐρήκαν τὸν ἀνταποκριτὴν εἰς τὴν ἀθλίαν ἐκείνην κατάστασιν. Ὁ ἀνταποκριτής μὲ τὸν ὑπρέτην του, χωρὶς νὰ ζητήσῃ ἄλλας λεπτομερείας, ἐπέπεσαν ἐπὶ τῶν ἀποσκευῶν

• ὅπου ὑπῆρχαν τρόφιμα τριῶν ἡμερῶν, καὶ ἐκόρεσαν τὴν πείνάν των. Αὐτὸ τοὺς ἔκαμε νὰ ξεχάσουν ὅλας τὰς ταλαιπωρίας των. Ἔστησαν μίαν τένταν, ἐμάζεψαν τροφήν διὰ τὰ ἄλογά των καὶ ἠτοιμάζοντο νὰ βάλουν εἰς τὴν φωτιάν τὸ ἑσπερινὸ φαγητό τους, ὅταν κάποιος τοὺς ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ Ἀἰδουλλάχ πασσᾶς εἶχεν ἐπιστρέψει εἰς τὴν οἰκίαν ποὺ εἶχεν ὡς στρατηγεῖον καὶ ὅτι θὰ ἐπερνοῦσε ἐκεῖ τὴν νύκτα. Τοὺς προσέθεσε μάλιστα ὅτι ὅλοι τοὺς ἦσαν πεινασμένοι καὶ δὲν εὐρίσκοντο οὔτε μιὰ φέτα ψωμοῦ δι' ὅλον τὸ Τουρκικὸν Ἐπιτελεῖον.

Ὁ ἀνταποκριτὴς ἔβρασε τότε ὀλίγο κακάο καὶ προσέφερε μιὰ κοῦπα εἰς τὸν Ἀἰδουλλάχ πασσᾶν! . . . Ὁ στρατηγὸς ἐκάθησεν εἰς τὸ κατώφλι τοῦ μικροῦ δωματίου, περικυκλωμένος ἀπὸ τὸ ἐπιτελεῖόν του καὶ ἀπὸ πολλοὺς ἄλλους στρατηγούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦτο καὶ ὁ Σεφκὲτ Τουργκούτ πασσᾶς. Ὁ Ἀἰδουλλάχ πασσᾶς ἐφαίνετο κατακουρασμένος καὶ ἀπελπισμένος. Τὰ πρόσωπα ὅλων παρουσίαζαν τὴν βαθυτέραν ἀπελπισίαν καὶ δὲν ἐχρειάζετο κανεὶς νὰ ἐρωτήσῃ διὰ τὴν τύχην τοῦ στρατοῦ βλέπων τὰς μορφὰς τοῦ ἐπιτελείου.

Ὁ διοικητὴς τῶν στρατευμάτων τῆς Θράκης ἐσηκώθη ὅταν εἰσῆλθεν ὁ ἀνταποκριτὴς καὶ τοῦ ἐξήγγησε τὸν λόγον δι' ὃν εἶχεν εἰσέλθει, τὸν ἠὺχαρίστησε καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι χωρὶς τὴν βοήθειαν τοῦ ἀνταποκριτοῦ θὰ ἔφυγε χωρὶς νὰ ἔχη φάει τίποτε ἐπὶ δεκάδας ὥρων. Τοῦ εὐχρήθηκα ἐπιτυχίαν, λέγει ὁ ἀνταποκριτὴς, ἀλλ' ὁ Ἀἰδουλλάχ ἐκίνησε μὲ ἀπογοήτευσιν τὸ κεφάλι του καὶ ἀπήντησε :

—Φοδοῦμαι ὅτι αὐτὴ δὲν θὰ ἔλθῃ. Ὁ στρατός μας ἔκαμεν ὑπερανθρώπους θυσίας, κυρίως εἰς ἀξιωματικούς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ περισσότεροὶ ἔχουν φονευθῆ, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ νεώτεροι καὶ οἱ καλλίτεροι.

Ὁ ἀνταποκριτὴς ἀπεσύρθη καὶ ἀπέστειλε κατόπιν εἰς τὸν Ἀἰδουλλάχ ὀλίγον οὐίσκου μὲ τὸν ὑπῆρέτην του, ὁ ὅποιος ὅταν ἐπέστρεψεν εἶπεν ὅτι ὁ Ἀἰδουλλάχ διεκήρυξε πῶς ποτὲ δὲν εἶχε πιεῖ καλλίτερο ποτόν.

«Εἰς τὰς πέντε τὸ πρωῒ τῆς Πέμπτης τῆς 18ης Ὀκτωβρίου μὲ ἐξῆπνησεν ὁ ὑπῆρέτης μου, ἐξακολουθεῖ ὁ ἀνταποκριτὴς φωνάζοντας : — «Ἔλα ἔξω γρήγορα. Δὲν μποροῦμε νὰ μείνουμε περισσότερο ἐδῶ. Ὁ Ἀἰδουλλάχ μὲ τὸ ἐπιτελεῖόν του ἔφυγε ! Τὸ χωριὸν ἄδειασε ! Οἱ Βούλγαροι μποροῦν νὰ μποῦν ἀπὸ στιγμήν σὲ στιγμήν ! »

» Ἐξεπλάγην γιὰ τὰ νέα, διότι μοῦ ἐφαίνετο παράδοξον πῶς κανένα μέλος τοῦ ἐπιτελείου δὲν ἦλθε νὰ μᾶς εἰδοποιήσῃ, ἐνῶ ἔφευγαν. Εἰς τὴν γενικὴν ἀταξίαν τῆς αἰφνιδίας φυγῆς εἶχαμε ξεχασθῆ. Δὲν ἔχασα στιγμή. Ἐξέβυνησα τοὺς συντρόφους μου κι' ἔλοι ἐπεδόθημεν εἰς τὸ φόρτωμα τῶν ἀποσκευῶν μας ἐπὶ τῶν ἵππων. Ἀπὸ τὸ λόφο ὅπου τὴν προηγούμενην εἶχα παρακολουθήσει τὴν μάχην ἤκούετο ἠγῶ σφαιρῶν. Οἱ Βούλγαροι ἐπροχώρουν! «Ὅλοι εἶχαν φύγει ἀπὸ τὸ Σακίτζικοι, ἐκτὸς ἀπὸ τοὺς βαρεῖα πληγωμένους, οἱ ὅποιοι εἶχαν ἐγκαταλειφθῆ εἰς τὸ ἔλεος τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὰς ἑξ εἶχαμε ἐτοιμάσει ἔλα καὶ ἀκριβῶς ὅταν ἀφήναμε τὸ χωριό, τὰ τηλεδόλα τοῦ ἐχθροῦ ἄρχισαν νὰ βρυχώνται. Εὐρέθημεν λοιπὸν μόνοι μεταξὺ πληθῆος φονευμένων καὶ πληγωμένων, βαγονίων, κανονιῶν—μιᾶς δραματικῆς εἰκόνας ποὺ παρουσίαζε τὴν ἀποσύνθεσιν καὶ τὴν φυγὴν ἑνὸς στρατοῦ.

» Ὀλόκληρος ὁ τόπος ἀπὸ τὸ Σακίτζικοι εἰς τὸ Τσορλοῦ εἶνε μία ἐκτενὴς πεδιάς στολισμένη μὲ χωριὰ καὶ γεμάτη μονοπάτια. Ὅλα αὐτὰ τὰ μονοπάτια ἦσαν γεμάτα ἀπὸ τὰ λείψανα τριῶν ἠττημένων στρατῶν! Πίσω μας ἀκουγότανε ὁ κρότος τῶν κανονιῶν καὶ ἀτελειῶτοι ὁμοβροντῖαι ὅπλων. Μακρὰ εἰς τὴν ἀνατολήν, ἐλάμβανε χώραν μιὰ ἀπελπιστικὴ μάχη μεταξὺ τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ τρίτου σώματος τοῦ Μαχμούτ Μουχτάρ πασσα, ὅστις κατέβαλλεν ἤδη πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως ὑποχωρήσῃ ἀπὸ τὴν ἐκτεθειμένην θέσιν εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε μείνει μετὰ τὴν φυγὴν τοῦ πρώτου, δευτέρου καὶ τετάρτου σώματος. Αἱ σιγηλαὶ ποὺ ἐδλέπαμεν εἰς τὸν δρόμον μας εἶνε ὑπεράνω πάσης περιγραφῆς. Μοῦ φέρνουν εἰς τὸν νοῦν μου μιὰ εἰκόνα ποὺ εἶδα κάπου τῆς φυγῆς τοῦ Γαλλικοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Βατερλώ ἢ μιᾶς ἀπὸ τὰς Ναπολεοντεῖους ὑποχωρήσεις ἀπὸ τὴν Μόσχαν. Σικιὰ τάξεως δὲν ὑπῆρχεν. Ὀλόκληροι λόχοι καὶ μεραρχαὶ εἶχαν ἀποσυντεθῆ. Οἱ δυνατώτεροι ἔφθαναν ταχύτερα εἰς τὸ μέτωπον καὶ πίσω τους ἔμενε μιὰ λιτανεῖα ἀσθενῶν, ἀδυνάτων καὶ πληγωμένων!

» Χιλιάδες πληγωμένων κατέβαλλον μαρτυρικοὺς ἀγῶνας διὰ νὰ ἀκολουθοῦν ἀπὸ κοντὰ τοὺς φεύγοντας συντρόφους των καὶ ὁ καθεὶς ἔπρεπε νὰ σκέπτεται μόνον διὰ τὸν ἑαυτὸν του, διότι καὶ ἐκεῖνοι ποὺ ἦσαν ἀδλαθεῖς δὲν ἠδύναντο νὰ δώσουν καμμίαν βοήθειαν. Πολλοὶ χωρὶς νὰ εἶνε πληγωμένοι ἦσαν τόσο ἀδύνατοι, ὥστε ἔπεφταν ἐξηνητλημένοι στὸ δρόμο καὶ ἔμεναν ἐκεῖ. Ἐπὶ τρεῖς ἡμέρας ἔλοι αὐτοὶ εἶχαν

μείνει χωρὶς ψωμί καὶ πολλοὶ ἔτι μεγαλείτερον διάστημα. Μόνον στρατιῶται μὲ τὴν φυσικὴν δύναμιν τῶν Τούρκων μπορούσαν νὰ βαστάξουν. Ἐφ' ἔσον ἢ συνοδεία ἐπροχωροῦσε, χέρια πληγωμένων ὑψώνοντο ἐκετευτικά ἐκλιπαροῦντα βοήθειαν. Ἦτο τρομερὸ νὰ ἀρνήται κανεὶς, ἀλλὰ δὲν ἠδυνάμεθα νὰ πράξωμεν καὶ διαφορετικά, διότι ἤδη ἐσύραμεν μαζὺ μας τρεῖς πληγωμένους καὶ μᾶς ἦτο ἀδύνατο νὰ βάλουμε στὸ ἑμάξι μας περισσοτέρους, γιὰ τὴν ἀλλογα κουρασμένα ἤρνούτο νὰ προχωρήσουν.

» Κατὰ καιροὺς ξεκαθαλοῦσαμε κ' ἐκάναμεν ὅ,τι μᾶς ἦτο δυνατόν γιὰ πληγωμένους ἀξιωματικοὺς ποῦ σὺναντούσαμε. Ἀπελπισμένοι μᾶς εὐχαριστοῦσαν μ' ἓνα κίνημα.

» Ἐφ' ἔσον ἐπροχωροῦσαμεν ἀπομακρυνόμενοι τοῦ στρατοπέδου, τόσον ἢ φρίκη τῶν σκηρῶν τῆς φυγῆς ἠῤῥξανε, διότι πολλοὶ πληγωμένοι μὴ δυνάμενοι ὕστερα ἀπὸ τόσον δρόμον νὰ πᾶνε μακρύτερα ἐπέφτανε κάθε τόσο σὲ μιὰν ἄκρη τοῦ δρόμου καὶ ἐξέπνεον μπρὸς στὰ μάτια μας χωρὶς κανένα παράπονο ἢ ἀνάθεμα γιὰ κείνους ποῦ ἦσαν ἢ αἰτία τοῦ θανάτου των. Καμμιά φορὰ ἔταν ἀπὸ μιὰ ομάδα φυγάδων ἐπεφτε κ' ἐξέπνεε κανεὶς σύντροφός τους, σταματοῦσαν μερικοί, ἀνοιγαν ἓνα ἄβαθο λάκκο κ' ἔθαθαν τὸ πτώμα, ἀλλὰ ἦσαν ἑκατοντάδες ποῦ δὲν ἠτύχησαν οὔτε ἓνα πρόχειρον τάφο !. . . Μεταξὺ τῶν φευγόντων στρατιωτῶν ἦσαν καὶ χωρικοί, οἱ ὅποιοι κοπιωδῶς ἐσέρνοντο μὲ τὰς οἰκογενείας των μαζὶ μὲ βωδάμαξα. Πυροβολαρχίαι εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν ἀκολουθοῦσαν. Τὰ ἄλογα κουρασμένα ἐδάδιζαν ἐπιπόνως κ' οἱ πυροβοληταὶ ἦσαν ἀποκοιμισμένοι, ἄπάνω στὰ κανόνια... Εἰς τὸν δρόμον συνηγήσαμεν σώματα ἐπικουρικά, τὰ ὅποια ἀγνοοῦντα τὴν καταστροφὴν ἴδενον πρὸς τὸ μέτωπον ἐρχόμενα ἀπὸ τὸ Τσορλοῦ. Ὅταν ἔμαθον τὰ διατρέξαντα, οἱ στρατιῶται διέσπασαν τὰς γραμμὰς των καὶ ταχύτεροι ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν. Σὲ κάθε χωριὸ ἄτακτοι ομάδες στρατοῦ ἐπλημμύριζαν τὰ σπίτια ζητοῦσαι τροφήν...

» Κ' ἔβλεπε κανεὶς νὰ ξεριζώνουν χόρτα καὶ ρίζες ἀπὸ τοὺς κήπους καὶ νὰ τῆς καταπίνουν μὲ βουλιμίαν. Ὅπου ὑπῆρξεν ἴχνος ὕδατος, μετεβάλλετο ἀμέσως εἰς λάσπην ἀπὸ τὴν ἄτακτον ἐφοδὸν ἀνδρῶν, ἵππων καὶ βωδιῶν ποῦ ἔτρεχαν, ποῖός νὰ πρωτοπιῇ !. . .

» Ὑστερα ἀπὸ δρόμον πολλῶν ὥρῶν, καὶ ἀφοῦ ἐκερδίσαμεν ση-

Ὁ πανικός τῶν Τούρκων μετὰ τὴν μάχην τοῦ Λουζά-Μποτοργιάς.

μαντικὴν ἀπόστασιν μεταξύ ἡμῶν καὶ τοῦ ἐχθροῦ, ἐσταματήσαμεν ἐπὶ μισῇ ὥρᾳ νὰ ἀναπαύσωμεν τοὺς ἵππους μας.

» Ἐπὶ ἐνὸς ὑψώματος ἐβρισκόμενου εἰς τὴν μέσην τῆς ὁδοῦ ποῦ ἔφερον εἰς τὸ Τσορλοῦ, εἶχαμε μίαν ὥραϊαν θεὰν ὀλοκλήρου τοῦ κάμπου, ἡ ὁποία παρουσίαζε μίαν ἀσυνήθη ὄψιν.

» Ἴπποι, ἄνθρωποι, κανόνια, βηδάμαξα ἐπροχωροῦσαν στοὺς δύο δρόμους ποῦ ἔφερναν στὸ Τσορλοῦ. Θὰ ἦσαν ἄνω τῶν πενήντα χι-

λιάδων φυγάδων σκορπισμένοι ἀπὸ τὴν ἔλλειψιν τῆς τροφῆς, ὥστε μὴ δυνάμενοι νὰ προχωρήσουν ἔπεφταν καὶ ἀπεκοιμῶντο ὅπου εὕρισκοντο. Τί ἀπέγειναν, δὲν ξέρω. Ὑποθέτω ὅτι ἀρκετοὶ θὰ εἰσηλθον τὴν ἐπομένην εἰς τὴν πόλιν. Ἄλλοι ἀναμφιβόλως θὰ συνελήφθησαν ἀπὸ τὸν ἐχθρόν, ἐνῶ ἡ πλειονότης τῶν πληγωμένων θὰ εὕρηκεν ὀδυνηρὸν θάνατον ἀπὸ τὸν νυκτερινὸν πάγον. Δὲν ἔχω καιρὸν νὰ περιγράψω τὰς ἀφηγήσεις τῶν φυγάδων ἀπὸ τὴν μεγάλην μάχην—νὰ πῶ γιὰ ὀλόκληρες πυροβολαρχίες ποὺ ἔγειναν στάχτη ἀπὸ τὸ ἐχθρικό πῦρ γιὰ τοὺς ἀνδρας ποὺ ἐπεινοῦσαν εἰς τὰς γραμμὰς ἢ ἀπέθανον ἀπὸ ὑπερβολικὴν ἐξασθένεισιν, γιὰ τῆς χιλιάδες τῶν Βουλγάρων ποὺ ἐφονεύθησαν κατὰ τὰς ἐπιθέσεις, καὶ τὰς πυροβολαρχίας ποὺ ἠχμαλώτισαν, γιὰ τὰ κανόνια ποὺ ἐγκατελείφθησαν, γιὰ τὰ λάθη τῶν Τούρκων στρατηγῶν, γιὰ τὴν φρικώδη ἀταξίαν ποὺ ἐπηκολούθησε τὴν ἤτταν.

» Πολλοὶ ἀπὸ τοὺς φυγάδας ἐπετοῦσαν ὅτι εἶχαν ἐπάνω τους γιὰ νὰ φύγουν ταχύτερα. Ἄλλοι ἔβγαιναν καὶ αὐτὰ τὰ παπούτσια τους. Οἱ δρόμοι ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ ὄπλα, σπαθιά, ὑποδήματα, παλτά, κουσέρτες καὶ ὅ,τι ἄλλο φέρει μαζί του ἓνα στράτευμα. Εἶμεθα ἀκόμη μακριὰ ἀπὸ τὸ Τσορλοῦ, ἔταν ἡ νύκτα ἀπέκρυψεν ἀπὸ τὰ μάτια μας τὰς φρικώδεις σκηναὶς τῆς ἀνθρωπίνης αὐτῆς ἀθλιότητος.

» Στὴν πόλιν ὅμως ἔταν ἐμπήκαμε, αἱ σκηναὶ ἦσαν αἱ ἴδιαι καὶ χειρότεραι.

» Ἡ ἀταξία, ἡ ὁποία ἐδασίλευεν ἐκεῖ, εἶνε ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Οἱ δρόμοι ἦσαν γεμάτοι ἀπὸ τοὺς φυγάδας, οἱ ὁποῖοι ἐκοιμῶντο ὁ ἓνας ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον, ἐνῶ ἄλλοι πετνασμένοι περιέτρεχον τὰς οἰκίας, ἔμπαιναν διὰ τῆς βίας καὶ περιήρχοντο ὄλα πρὸς εὐρεσιν ὀλίγης τροφῆς . . .

» Ὅσον ὅμως ἀναλογίζομαι τώρα τὴν τρομερὰν ἤτταν τοῦ στρατοῦ τῆς Θράκης, τόσο μοῦ φαίνεται φυσικὴ. Εἶνε ἡ μεγαλειτέρα στρατιωτικὴ καταστροφὴ ποὺ εἶδε ἓνα ἔθνος ὕστερα ἀπὸ τὸ Σεδάν. Κατέστρεψε κυριολεκτικῶς τὴν δύναμιν τοῦ στρατοῦ καὶ μοῦ φαίνεται τελείως ἀμφίβολον τὸ ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ δυνηθοῦν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τῆς διατυμπανισμέναις ὡς ἀπόρθητες γραμμὰς τῆς Τσατάλτζας, αἱ ὁποῖαι ὑποθέτω ὅτι καὶ αὐτὲς εἶνε μπλόφα ὅπως κάθε Τουρκικῆς πηγῆς εἰδησις. Ἀφοῦ ἀπαξ ἓνας στρατὸς ἐσυνείθισε νὰ ἠττάται καὶ νὰ φεύγῃ, μοῦ φαίνεται ὅτι δὲν εἶνε δύσκολον νὰ κρίνῃ κανεὶς ποῖα θὰ

εἶνε τὰ ἀποτελέσματα μιᾶς ἀντιστάσεως εἰς τὰς γραμμὰς τῆς Τσατάλτζας.

Δὲν ἔχω ἀκριβῆ ἰδέαν τῶν Τουρκικῶν ἀπωλειῶν εἰς τὴν μάχην τοῦ Σακίτζιοϊ, ἀλλὰ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐπιτελείου δὲν τὰς ἀνεβίβαν εἰς πλεόν τῶν 50 χιλιάδων φανευμένων καὶ πληγωμένων ἐκτὸς τῶν ἀγματολόγων ποῦ συνέλαβον οἱ Βούλγαροι κατὰ τὴν ὑποχώρησιν ἀπὸ τὸ Τσορλοῦ. Αἱ ἀπώλειαι εἰς κανόνια, πολεμερῶδια καὶ ἄλλα εἶδη τοῦ πολέμου εἶνε ἀνυπολόγιστοι πλεόν—τόσον εἶνε τεράστιαι.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἔλων εἶνε ὅτι τὸ ἠθικὸν τοῦ Τούρκου στρατιώτου κατεστράφη τελείως ἀπὸ τὰς κακουχίας, τὴν ἔλλειψιν τροφῆς, καὶ τὴν ἔλλειψιν ἐμπιστοσύνης πρὸς τοὺς ἀρχηγούς του. Ὅταν ἄφησα τὰ στρατεύματα, ἐφαίνοντο ὡς νὰ μὴν εἶχαν καμμίαν διάθεσιν νὰ σταματήσουν πρὶν φθάσουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἄν αὐτὸ εἶνε σοβαρὸν, δὲν βλέπω τί θὰ ἐμποδίσει τοὺς Βουλγάρους νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν...»

Ὅμιλῶν ὅμως ἐνταῦθα ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς περὶ τοῦ ἀδυνάτου τῆς ἀμύνης τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Τσατάλτσα, ἐλησμόνει, ὡς εἶνε φανερόν, ὅτι ἡ Ἄδριανούπολις δὲν εἶχεν ἀκόμη πέσει καὶ συνεπὼς ἔτι θὰ ἦτο ἀσυγχώρητον σφάλμα τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐπιτελείου τὸ νὰ διατάξῃ προέλαισιν τοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Τσατάλτζαν, ἀφήνον ὀπίσω του ἄθικτον σχεδὸν τὸν ἀμυνόμενον στρατὸν τῆς Ἄδριανουπόλεως.

Ἰδοὺ τὸρα καὶ γερμανικαὶ κρίσεις περὶ τῆς μάχης ταύτης :

Ἡ Βιενναία «Ράιχσπὸστ» ἐδημοσίευε τὰ ἐξῆς τοῦ ἀπεσταλμένου ἀνταποκριτοῦ τῆς εἰς τὸ βουλγαρικὸν στρατηγεῖον περὶ τῆς μάχης τοῦ Λουλέ-Μπουργᾶς.

Ὁ ἀνταποκριτὴς παρηκολούθει τὴν δευτέραν στρατιὰν καὶ ἀφηγεῖτο τηλεγραφικῶς :

«Πρὸ ὀλίγου ἐπέστρεψα εἰς τὸ στρατηγεῖον μὲ μεταφορὰν τραυματιῶν ἐκ τοῦ μετώπου τοῦ στρατοῦ μετὰ τριήμερον διχμονὴν ἐκεῖ.

Ἡ μεγάλη τριήμερος μάχη ἐγένετο μετὰ τὰς σπουδαίας ἀψιμαχίας, αἱ ὁποῖαι ταχέως ἔλαβον διαστάσεις μάχης, ἰδίως ἐκ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, ἣ ὁποία ἀπέβη λίαν εὐμενῶς διὰ τοὺς Βουλγάρους. Τὴν πρῶταν τῆς Τρίτης ἡ μάχη αὐτὴ εἰσῆλθεν εἰς κρίσιμον στάδιον, ἔταν

οἱ Βούλγαροι προήλασαν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς παρὰ τὸ Μπου-
νάρ-Ἰσάρ ὀρμητικώτατα ἐπιτεθέντες.

» Ἐπὶ τῆς πτέρυγος ταύτης οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν νὰ προδοῦν
εἰς ἐπίθεσιν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Σαρίας διὰ Βίζας κατὰ τῆς ἀρι-
στερᾶς πτέρυγος τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι τοῦς ὑπέβουον τὴν γραμ-
μὴν τῆς ὀπισθοχωρήσεως.

» Καὶ εἶχον κατορθώσει οἱ Τούρκοι ν' ἀποκρούσουν τὸν προελά-
σαντα στρατὸν πέραν τοῦ Μπουνάρ-Ἰσάρ, ἔταν τὴν Τρίτην τὸ πρῶν
ἐγένετο ἡ ἰσχυροτάτη ἀντεπίθεσις τῶν Βουλγάρων ἐκ τῆς γραμμῆς
Χατζηφάλης-Μοναστίρδαγ.

» Αἱ πρῶται γραμμαὶ τῶν Τούρκων κατελήφθησαν ἐκ τῆς ἐκπλη-
κτικῆς καὶ μετὰ θαυμαστῆς ὀρμῆς ἐκτελεσθείσης ἐπιθέσεως, ἐν τούτοις
ἐπέτυχον διὰ τῆς παραθέσεως νέων ἐφεδρικῶν δυνάμεων νὰ συνεχί-
σουν ἐπὶ τινὰ κκιρὸν τὴν μάχην.

» Καθ' ἕλλην τὴν ἡμέραν ἐκαὶ συνήφθησαν σφοδρόταται μάχαι,
κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ὁποίων τὰ τουρκικὰ στρατεύματα μετεβλή-
θησαν εἰς ἀμόρφους μάζας.

» Συγχρόνως οἱ Βούλγαροι ἐπατέθησαν ἐκ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ἐκ
τοῦ Μπκμπᾶ-Ἐσκι μέχρι Γενίκιοι κατὰ τῶν τουρκικῶν θέσεων παρὰ
τὸ Λουλέ- Μπουργᾶς καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους ἐκ τῶν ἰσχυρῶν
θέσεων των εἰς Τέλκν Δερέ, Αἰράλε Δερέ καὶ Ἐργίνη πρὸς τὸ Λουλέ-
Μπουργᾶς. Τὸ βουλγαρικὸν πεζικὸν κατέλαβε τὰς περισσοτέρας τουρ-
κικὰς θέσεις ἐξ ἐφόδου διὰ τῆς ξιφολόγχης καὶ συγχρόνως ὑπεστηρί-
χθη θαυμασίως ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, τὸ ὅποιον κατὰ τὰς κρίσιμους
στιγμὰς συνεχλόνησε τὰς θέσεις τῶν Τούρκων διὰ σφοδροῦ πυρός.

» Ἐν τούτοις τὸ βουλγαρικὸν πεζικὸν ἐπατειθὲν ἐπανειλημμένως
κατὰ τουρκικῶν θέσεων, ἄνευ οὐδεμιᾶς ὑποστηρίξεως τοῦ πυροβολικοῦ
καὶ κατέλαβε ταύτας.

» Ἡ ὀρμὴ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, καθὼς ἐρρήθη ἤδη, εἶνε ἀπα-
ράμιλλος καὶ ὑπερτερεῖ καθὼς καὶ αἱ ἐφαρμογαὶ του τακτικῆς πᾶν
ἔτι ἐθεωρήθη ὡς δυνατόν.

» Τὸ βουλγαρικὸν πεζικὸν ἐκβάλλει τὴν κραυγὴν τῆς ἐφόδου «Μὲ
τὴν λόγχην!» χωρὶς καμμίαν παραχώρησιν πρὸς τὸν δισταγμὸν τῆς
νεωτεριστικῆς τακτικῆς καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐφαρμόζει ἰδικὴν
του τακτικὴν.

»Εἰς τὴν ἀπόστασιν τετρακοσίων καὶ ἀκόμη περισσοτέρων μέτρων, ὄρμουσιν ὀλόκληρα συντάγματα εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός καὶ ἐκτίθενται μὲ μοναδικὴν ἀκαταδάμαστον ἐφοδον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ χωρὶς κανένα σταθμὸν καὶ χωρὶς νὰ πυροβολοῦν, περιφρονοῦντες πᾶσαν ὑποστήριξιν πυροβολικοῦ.

»Ἐκαστος Βούλγαρος ἐπιθυμεῖ νὰ διατροπήσῃ κυριολεκτικῶς μὲ τὸ μαχαίρι τὴν κοιλίαν τῶν Τούρκων καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ εἶνε ἀνίσχυροι ἀπέναντι τῆς παραφορᾶς τῶν στρατιωτῶν.

»Πᾶσα προσπάθεια συγκρατήσεως τῶν στρατευμάτων εἶνε ματαία.

»Ἐνα σύνταγμα, τὸ ὁποῖον δὲν ἔχει φθάσει ἀκόμη εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός, ἀλλ' ἠκολούθει ὡς ἐφεδρική βάσις ὅπισθεν τῆς γραμμῆς, ἐρρίφθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μόνον καὶ μόνον ἐκ τῆς ἐπικλήσεως ἐνὸς ὑπαξιωματικοῦ μὲ ἀγρίαν κραυγὴν μάχης, χωρὶς νὰ δώσῃ καμμίαν προσοχὴν εἰς τὰ παραγγέλματα πρὸς ἀνακοπὴν τῆς ἐπικινδύου ὁρμῆς καὶ τὰς ἄλλας διαταγὰς.

»Ἰπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐμψυχοῦνται καὶ αἱ ἄρτι καταρτισθεῖσαι ἐφεδρεῖαι, τῶν ὁποίων οἱ ἄνδρες δὲν φοροῦν στρατιωτικὴν στολήν, ἀλλὰ τὰ χωρικά των καὶ πόλεως ἐνδύματα καὶ εἶνε ὀπλισμένοι μόνον μὲ ἐπὶ μάνλιχερ, λόγχην καὶ ζώνην φυσιγγίων. Κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ὄρμουσιν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν μάχην.

»Ἰδιαιτέρως αἱ ὄρειναι περιφέρειαι παρουσιάζουσι συντάγματα, τῶν ὁποίων τὸ ὕλικόν στρατιωτῶν εἰς ἕλας τὰς ἡλικίας εἶνε ἀσύγκριτον, ὅσον ἀφορᾷ τὴν ταχύτητα καὶ τὴν στρατιωτικὴν ἐξαψίν.

»Οἱ βούλγαροι ἀρχηγοί, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ ἀνεγνωρισμένου ὡς λαμπροῦ σώματος ἀξιωματικῶν συναρμονίζονται εἰς τὰ μέτρα των πρὸς τὸ πνεῦμα αὐτὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ δὲν καταβάλλουσι προσπάθειαν νὰ διαρρήξουσι τὴν ὁρμὴν διὰ μεθοδικῆς πολεμικῆς ἀγωγῆς, ἀλλ' ἀρκοῦνται νὰ τοῦ δίδουσι τὴν ἀνάλογόν του διεθθυνσιν.»

Ἄφ' ἑτέρου εἰς τὴν Παρισινήν «Ματὲν» ἐδημοσιεύετο ἐπίκαιρος ἐπίσημος ἀνταπόκρισις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τοῦ ἀρχισυντάκτου τῆς. Πρόκειται περὶ τοῦ γνωστοῦ φιλοτούρκου Στεφάνου Λωζάν, ὁ ὁποῖος, ἀφοῦ πρὸ τοῦ πολέμου ἀνήγγειλεν ἀφθότους τουρκικὰς νίκας, κατεγίνετο ἤδη νὰ δικαιολογήσῃ τὰς ἥττας των, καὶ εἰδικῶς ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὴν ἥτταν τοῦ Λουλέ-Μπουργᾶς.

»Ἄς ἀναλογισθῶμεν—ἐγραφεν ἤδη—διὰ μίαν ἀκόμη φορὰν τὴν

καταστροφὴν τοῦ στρατοῦ τούτου καὶ ὡς προσπαθήσωμεν ν' ἀνατέμωμεν τὰ αἰτίαι τῆς. Οἱ ξένοι στρατιωτικοὶ ἀκόλουθοι ἐρωτώμενοι σχετικῶς, ὁμιλοῦν περὶ ἀνεπαρκείας τῆς ὀχυρώσεως, περὶ ἐλλείψεως συνοχῆς, περὶ ἐλλείψεως πολεμεφοδίων καὶ περὶ πενιχρότητος τοῦ ἐπισιτισμοῦ».

Καὶ προσπαθῶν οὕτω ν' ἀποδώσῃ εἰς τεχνικοὺς ἀποκλειστικῶς λόγους τὴν μειονεξίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ κ. Λωζᾶν ἔφερε τὰ ἀκόλουθα παραδείγματα :

«Τὴν τρίτην ἡμέραν—ἔγραφε—τῆς ἀποφασιστικῆς μάχης, συναφθείσης ἐπὶ μετώπου 40 χιλιομέτρων, μεταξὺ Βιζύης καὶ Λουλέ-Μπουργᾶς, ὄχι μόνον ἡ δεξιὰ πτέρυξ ἐν Βιζύῃ ἠγγνῶει τί ἔκαμνε τὸ παραπλεύρως τῆς σῶμα, ἀλλὰ καὶ ἐντὸς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ σώματος ἐκάστη τῶν τριῶν ταξιαρχιῶν δὲν ἤξευρε ποία ἦτο ἡ γειτονική τῆς ταξιαρχία, ποῦ εὕρισκετο καὶ ποῖον σκοπὸν ἐπεδίωκεν.

»Ὅσον ἀφ' ὧν τὸν ἀρχιστράτηγον, διετέλει καὶ οὗτος ὑπὸ τὴν ἰδίαν ἄγνοιαν τῶν κινήσεων τῶν διαφόρων τμημάτων τοῦ στρατοῦ καὶ δὲν εὕρισκετο εἰς θέσιν νὰ μεταδώσῃ εἰς αὐτὰ τὰς διαταγὰς του.

»Οὕτω, ὁ διοικητὴς τοῦ σώματος τοῦ μαχομένου εἰς Λουλέ-Μπουργᾶ ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ ὑποχωρήσῃ κλιμακῆδῶν τὴν στιγμὴν καθ' ἣν, τῆς μάχης λαμβανούσης εὐνοϊκὴν διὰ τοὺς Τούρκους τροπήν, εἶχε διατάξει αὐτὸς ἀντεπίθεσιν. Κατόπιν, μετὰ μίαν ὥραν, ἔλαβε τὴν διαταγὴν νὰ κρατηθῇ πάσῃ θυσίᾳ εἰς Λουλέ-Μπουργᾶς, ἀφοῦ εἶχεν ἀρχίσει ἤδη, συμφώνως μὲ τὴν προγενεστέραν διαταγὴν, νὰ ἀποσύρεται ἐκεῖθεν.

»Καὶ θὰ εἶχε νὰ ἀναφέρῃ κανεὶς εἰκοσι τοῦλάχιστον παρόμοια παραδείγματα.

»Ἰδοὺ ἐν ἄλλο παράδειγμα ἄλλης φύσεως :

»Τὸ στρατιωτικὸν σῶμα τοῦ Μαχμουτ-Μουχτάρ-πασσᾶ ἔμεινε δύο ἡμέρας ὄχι μόνον χωρὶς ἐπισιτισμὸν, ἀλλὰ καὶ χωρὶς ἀναχορηγίαν πυρομαχικῶν. Μία ἀπὸ τὰς τρεῖς ταξιαρχίας τοῦ σώματος τούτου, ἡ διοικουμένη ὑπὸ τοῦ Ἀζίζ-πασσᾶ, τὴν πρώταν τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης εἶχεν ἐν συνόλῳ 150 βλήματα δι' ἕκαστον πυροβόλον, ἐνῶ εἰς τὴν Γαλλίαν π. χ. ἕκαστον πυροβόλον τῆς πρώτης γραμμῆς εἶχε 512 βλήματα, χωρὶς νὰ ὑπολογισθοῦν καὶ τὰ ἐφεδρικῶς ὑπάρχοντα τοιαῦτα.

»Τοιουτοτρόπως ἐκ τῶν ἑξ τεθεισῶν εἰς χρῆσιν πυροβολαρχιῶν μετὰ τριῶν τετάρτων μάχην αἱ πάντε εἶχον σιγήσει, διότι δὲν εἶχον πλέον οὔτε μίαν δόξιν νὰ ρίψουν. Ἡ δὲ ἕκτη ἐρριπτεν ἀνὰ ἐν-βλήμα κατὰ πάντε λεπτά.

»Συνεπεία τῆς τοιαύτης καταστάσεως—κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ Γάλλου δημοσιογράφου—ἐνῶ κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς μάχης ἡ ταξιαρχία τοῦ Ἀζιζ-πασσᾶ εἶχε περὶ τὰς 9 χιλιάδας ἀνδρῶν, τὴν τρίτην ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ἡμέραν εἶχε μόνον 870. Οἱ λοιποὶ εἶχον φρονεθῆ ἢ τραπῆ εἰς φυγὴν.

»Ἴδου καὶ ἐν ἄλλο ἀκόμη παράδειγμα :

»Κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ὁ Τουρκικὸς στρατός, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο ἀπὸ 14 σώματα, περιέλαβεν 24. Δηλαδὴ ἐδημιουργήθησαν ἐκ τοῦ προχείρου 10 σώματα, μὲ ἐπιτελεῖον, πυροβολικὸν κτλ.

»Ἄλλ' ἐκτὸς αὐτοῦ ὑπῆρχον ταξιαρχίαι, αἱ ὁποῖαι μετέλλαξαν τὴν τελευταίαν στιγμὴν συντάγματα, καὶ συντάγματα τὰ ὁποῖα μετέλλαξαν λόχους, οὕτως ὥστε ἔχι μόνον αἱ στρατιῶται νὰ μὴ γνωρίζουν τοὺς ἀξιωματικούς των, ἀλλὰ καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ νὰ μὴ γνωρίζωνται μεταξὺ των.»

Ἄλλ' ἐνταῦθα δύναται τις νὰ παρατηρήσῃ εἰς τὸν φιλότουρκον Γάλλον, ὅτι αἱ τοιαῦται ἀναμίξεις εἶνε ἀναγκαῖαι συνέπειαι τῶν ἐκτάκτων περιστάσεων εἰς ἔλους τοὺς πολέμους, ἔλαβον δὲ καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην χώραν καὶ εἰς ἔλα τὰ κατὰ τῶν Τούρκων συμμαχικὰ Βαλκανικὰ καὶ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, χωρὶς ὅμως νὰ ἐπιφέρουν καὶ εἰς αὐτὰ τὴν ἴδιαν ἀποσύνθεσιν, ἢ ὁποῖα, τοιουτοτρόπως, ἔμεινεν ὡς... προνόμιον εἰς μόνους τοὺς Τούρκους.

Ἐν τούτοις, μνηστέον ἐνταῦθα εἶσι ὁ ἐν Κων(πόλει) ἀνταποκριτὴς τῆς Παρισίνης «Ματὲν» Ἀλφ. Γκινὲ μετέδιδεν εἰς τὴν ἐφημερίδα του τὴν πληροφορίαν εἶσι ἡ μεγάλη μάχη τοῦ Λουλέ-Μπουργᾶς ἐπὶ τετραήμερον ἔμεινεν ἀμφιρρέπουσα. Ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας ὁ Τούρκος συνταγματάρχης Μουχιεδίν βέης ἀντέταξε τὸ σύνταγμα του κατὰ μιᾶς Βουλγαρικῆς ταξιαρχίας. Εἰς τὸ τέλος τοῦ ἀπέμειναν μόνον 30 ἄνδρες καὶ 4 ἀξιωματικοί.

Τὴν 4ην ἡμέραν τῆς μάχης ὁ στρατηγὸς Ἀμπούκ πασσᾶς ἦτο κύριος τῆς καταστάσεως εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἐν στρατιωτικῶν σῶμα καὶ δύο

ταξιαρχίας. Οἱ διδίκηται τῶν δύο τούτων ταξιαρχιῶν, Ἀζήζ καὶ Να-
σὴρ, διετάχθησαν νὰ προσποιηθοῦν υποχώρησιν διὰ νὰ παρασύρουν
τὸν ἐχθρόν. Τῆς κινήσεως ταύτης συντελουμένης, ὁ Μουχτάρ πασσάς,
εὐρισκόμενος μὲ τὸ τρίτον σῶμα εἰς Βιζύην, θὰ ἐπετίθετο κατὰ τῶν
Βουλγάρων ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἄλλ' εἴτε ἐκ κακῆς διακιδάσεως τῶν
διαταγῶν, εἴτε ἐκ παρεξηγήσεώς των, ἡ πλαστή υποχώρησις ἦτο
τοιαύτη, ὥστε οἱ Βούλγαροι προχωροῦντες κατὰ πόδας τῶν υποχω-
ρούντων σωμάτων, παρ' ὀλίγον νὰ καταλάβουν αὐτοὶ τὸν Μουχτάρ ἐκ
τῶν νότων. Οὗτος ἠναγκάσθη τότε νὰ υποχωρήσῃ καὶ οἱ Βούλγαροι
κατῆλθον μέχρι τῆς Τυρολόης...

Τοιαύτη ἐν σχετικαῖς λεπτομερείαις ὑπῆρξεν ἡ αἰματηροτέρα αὕτη
μάχη τῆς Τουρκοβουλγαρικῆς συρράξεως.

XXIX.

Κρίσεις, προβλέψεις καὶ διπλωματικαὶ μικροπονηρίαι.

Αἱ προφητικαὶ προβλέψεις εἰς τὸν αἰῶνά μας δὲν εἶνε καὶ τόσον
σπάνιαι, ὅπως, ἄλλως τε, κατὰ πάντα αἰῶνα. Μνηστέα ἐναυθα ἢ πρό-
βλεψις τοῦ ὑπερόχου Ἀγγλοῦ φιλέλληνος, τοῦ ἀλησμονήτου Γλάδ-
στωνος.

Ἡ πολιτικὴ καὶ διπλωματικὴ αὕτη κορυφὴ καὶ περίνοια τῆς Εὐ-
ρώπης οὐ μόνον προεφῆτευσε τὰ σήμερον λαμβάνοντα χώραν, ἀλλὰ
καὶ ὑπέδειξεν εἰς τὴν Εὐρώπην τὸ καθήκον καὶ τὴν υποχρέωσιν, τὴν
ὁποίαν εἶχεν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ καὶ τὴν στάσιν τὴν ὁποίαν ἔπρεπε
νὰ τηρήσῃ ἀπέναντι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Εἰς μίαν ἀγόρευσίν του εἰς τὸ Ἐδιμβούργον κατὰ τὴν 29 Νοεμ-
βρίου 1879 ὁ Γλάδστων εἶπεν :

«—Ἐπιθυμῶ ὅπως ἐπωφεληθῶ τῆς παρουσίας εὐκαιρίας διὰ νὰ
υποβάλω καθαρῶς μίαν ἐρώτησιν εὐρυτάτης σπουδαιότητος καὶ εὐ-
κρινῶς νὰ οἶς ἀπαντήσω ἐπ' αὐτῆς.

«—Ποῖος πρέπει νὰ κατέχη, ποῖος πρέπει νὰ κυβερνᾷ τὰς πλου-
σίας καὶ γονίμους ἐκείνας χώρας τὰς γνωστὰς ὑπὸ τὸ ὄνομα Βαλ-
κανικῆ Χερσονήσου ;

»Φαίνεται ἀποφασισμένον, ὅτι ἐφθασεν ὁ καιρὸς, κατὰ τὸν ὁποῖον
πᾶσα πραγματικὴ ἰσχύς τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν ὁραίων

ἐκείνων ἐπαρχιῶν μέλλει νὰ παύσῃ ἂν μὴ δι' ἄλλο διὰ λόγους ἀνικανότητος.

»Ποῖος τότε μέλλει νὰ διαδεχθῇ τὴν Τουρκίαν ;

» Ἀπὸ τὰ βάρη τῆς καρδίας μου καὶ μὲ τὴν βαθυτέραν πεποίθησιν τοῦ νοῦ μου θὰ σᾶς δώσω τὴν ἀπάντησιν. Ἀπάντησιν, ἢ ὅποια, εἶμαι τελείως πεπεισμένος, θὰ ἐξεργίῃ εἰς τὰ στήθη σας μίαν ἐλευθέραν, γενναίαν καὶ ὁμόθυμον ἡχώ.

» Ἡ κληρονομία αὕτη δὲν πρέπει νὰ διαβιβασθῇ εἰς τὴν Ρωσίαν, οὔτε εἰς τὴν Αὐστρίαν. Δὲν πρέπει νὰ διαβιβασθῇ εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἐπὶ οἰονδήποτε τύπον Ἀγγλο-Τουρκικῆς συμβάσεως ἢ οἰονδήποτε ἄλλον τύπον.

» Αὕτη πρέπει νὰ μεταβιβασθῇ εἰς τοὺς λαοὺς τῶν χωρῶν ἐκείνων, εἰς ἐκείνους οἱ ὅποιοι τὰς κατόκισαν ἐπὶ μακροῦς αἰῶνας καὶ τὰς ὠδήγησαν εἰς πολιτισμὸν, ὅταν ἡ μεγάλη συμφορὰ τῆς Ὀθωμανικῆς κατακτήσεως ἐξηπλώθη ὡς ἄγριον κῦμα ἐπὶ τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς γῆς καὶ ἔθαψε τὸν πολιτισμὸν ἐκεῖνον ὑπὸ τὴν καταδυναστικὴν αὐτῆς δύναμιν. »

Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ προφητικὴ πρόβλεψις τοῦ μεγάλου Γλάδστωνος. Τὰ ἤδη δ' ἐπελθόντα πολεμικὰ γεγονότα διευκολύνουν τὰ μέγιστα τὴν ἐπαλήθευσιν αὐτῆς... Ὅσα μάθωμεν περαιτέρω κατὰ πόσον θὰ ἐπιδράσῃ εἰς τὴν φυσικὴν ταύτην λύσιν τοῦ ζητήματος ἡ ἀρπακτικὴ τακτικὴ μερικῶν ἐκ τῶν ἰσχυρῶν γειτόνων τῆς Βαλκανικῆς Δυνάμεως.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν, ἐν πρώτοις, ποία ἡ πραγματικὴ θέσις τῶν πραγμάτων, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὑπὸ τὴν διεθνή της διπλωματικὴν ἐποψιν.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ὠμίλει κάπως εὐχρινέστερον ἡ Τουρκία.

Τὸ τουρκικὸν ὑπουργικὸν συμβούλιον συνηδρίασεν ἐπὶ μακρόν. Ἠκούσθησαν δὲ κατ' αὐτό, εἰς τὸ ὅποιον συμμετέσχον καὶ ὁ πρῶην ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Σεφκὲτ πασσᾶς καὶ πολλοὶ γερουσιασταί, μερικαὶ γινώμαι διὰ τὴν ἐπίκλησιν πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις. Σημασίαν ἐπίσης μεγάλην εἶχε τὸ γεγονός ὅτι ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς εἶπεν εἰς ταυτόχρονον λόγον του :

— « Ὁ χρόνος πρὸς εὐρωπαϊκὴν ἐπέμβασιν εἶνε ἴσως ἐγγύς. Ὀπω-

σοῦν τὸ ζήτημα τῆς ἐπεμβάσεως εὐρίσκεται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς.

»Τὸ φρούριον τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπολιορκήθη ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν Σκόδραν γίνεται ἤδη ἡ τελικὴ μάχη καὶ αὐτὴ ἡ πόλις, ἡ ὁποία ἔχει τόσην σπουδαιότητα διὰ τὴν βόρειον Ἀλβανίαν, θὰ πέσῃ ταχέως εἰς τὰς χεῖρας τῶν Μαυροβουνίων. Εἰς τὴν Μακεδονίαν ὁ Τσεκκὶ πασσαῶς ὑποχωρεῖ, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες προχωροῦν διαρκῶς πρὸς βορρᾶν, διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν συνένωσιν των μὲ τὸν σερβικὸν καὶ τὸν σερβοβουλγαρικὸν στρατόν. Εἰς τὸ σταντζάκιον τοῦ Νοδιπαζάρ οἱ Μαυροβούνιοι συνηγήθησαν ἤδη μὲ τὰς σερβικὰς δυνάμεις. Ἡ ἀποφίς αὐτῆ τῶν πραγμάτων δεικνύει ὅτι ἡ Τουρκία ἐδέησε νὰ ὑποχωρήσῃ μέχρι τοῦδε ἐπ' ὀλοκλήρων τῶν πεδίων τῶν μαχῶν, νὰ ὑποστῇ ἤττας, καὶ εὐρίσκεται πρὸ τοῦ κινδύνου μεγάλης καταστροφῆς.

»Καὶ ἔχομεν μὲν», ἐπιλέγει ἤδη ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος», τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχηγίας τῶν 200,000 Τούρκων στρατιωτῶν, τῶν ἐνεργούντων κατὰ τῶν Βουλγάρων, ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν στρατιωτικῶν Ναζιμ πασσαῶ καὶ δυνάμεθα νὰ στηρίζωμεν ἴσως ἐλπίδας ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλὰ τὰ τελευταῖα τηλεγραφήματα ἀνήγγειλαν ἤδη τὴν καταστροφὴν σχεδὸν τῶν τουρκικῶν αὐτῶν δυνάμεων, τὴν διάδοσιν περὶ αἰχμαλωσίας ἢ αὐτοκτονίας τοῦ Ναζιμ πασσαῶ καὶ τὴν ταχέειν προέλασιν τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

»Τώρα λοιπὸν τὸ Τουρκικὸν ὑπουργικὸν συμβούλιον συνεζήτησεν ἂν ἡ Τουρκία πρέπει νὰ παίξῃ τὸ τελευταῖον αὐτοῦ τῆς μὲ τὸν στρατόν τῆς παραλυμένον ἠθικῶς, κάκως ἐφωδιασμένον καὶ ἀπολέσαντα μὲγα μέρος τῶν πυροβόλων του, ἢ θὰ ἦτο ὀρθότερον νὰ χρησιμοποίησῃ τὸν μεγάλον στρατόν τῆς, ὁ ὁποῖος δὲν ἤττήθη ἀκόμη, ὡς ἐφεδρικὴν δύναμιν κατὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης καὶ δὲν θὰ ἐπεδάλλετο τὸ καθήκον νὰ κλείσῃ εἰρήνην πρὶν ἢ ἠδύξάνοντο αἱ ἀπαιτήσεις τῶν βαλκανικῶν κρατῶν διὰ νέων νικῶν τῶν στρατῶν των. Εὐρίσκετο λοιπὸν ὑπὸ συζήτησιν τὸ ζήτημα τῆς ἐπεμβάσεως.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἠδύνατο ἐντὸς ὀλίγου χρόνου νὰ ἐξαναγκασθῇ πρὸς δρᾶσιν. Καὶ ἂν ἀκόμη δὲν ἀπεφάσιζε τὸ τουρκικὸν ὑπουργικὸν συμβούλιον τὴν ἐπέμβασιν, αὐτὴ δὲν ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἐβράδυνε πολὺ, ἂν δὲν ἐπήρχετο καμμία μεταβολὴ εἰς τὰ

πεδία τοῦ πολέμου. Ἡ κατάστασις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἦτο θλιθερά καὶ ἐνδειξις τῆς λειτουργίας ταύτης τῆς ἀποσυνθέσεως ἦτο ἡ εἶδησις ὅτι ἐτουφεκίσθησαν διακόσιοι στρατιῶται ἐνεκα τῆς φυγῆς των παρὰ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας, καὶ ὅτι συνελήφθησαν ἑ ἀιγύπτιος πρίγκηψ Ἄζιζ πασσάς, ὁ ὅποιος διώκει τὸ ἱππικὸν κατὰ τὴν ὑποχώρησιν, ὁ διοικητὴς τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί.

Ὁ λόγος ὁμοῦ τοῦ Γάλλου πρωθυπουργοῦ ἦτο ἀπόδειξις ὅτι δὲν εἶχεν ἐπιτευχθῆ ἀκόμη ἡ πρὸς ἀποτελεσματικὴν ἐπέμβασιν μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἀναγκαία συμφωνία μεταξὺ τῶν Δυνάμεων. Ὁ Πουανκαρέ ἐδύλου ὅτι αἱ ἐλπίδες τῆς εἰρήνης ἀπέναντι τῆς πιθανότητος τοῦ πολέμου ἦσαν ἐν ἀναλογίᾳ πενήντα πρὸς πενήντα τοὺς ἑκατόν. Ἄν ὁ κίνδυνος τῆς εἰρήνης θὰ ὑπελογίζετο πράγματι μὲ 50 οο, τότε ἡ Εὐρώπη θὰ εὕρισκετο ἀκόμη διαρκῶς, καὶ παρὰ τὰς ἐξακκολουθητικὰς διαβεβαιώσεις περὶ τῆς ὁμοφωνίας τῶν Δυνάμεων, πρὸ μεγάλης πάντοτε πιθανότητος κρίσεως.

Ἡ Γαλλία ἤθελε τὴν εἰρήνην καὶ προσεπάθει νὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις τῶν Δυνάμεων, χωρὶς νὰ ἐπέλθουν, καθὼς εἶπεν ὁ Πουανκαρέ, διαφωνίαι καὶ ρήξεις ἐνωρὶς ἢ ἀργὰ ἐκ τῆς ἀναποφεύκτου ἀντιφάσεως τῶν συμφερόντων. Ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς προσέθετεν ἀκόμη ὅτι ἡ Γαλλία «ἀσχεῖ τὴν εἰρηνικὴν πολιτικὴν τῆς μὲ πλήρη συμφωνίαν πρὸς τοὺς φίλους καὶ συμμάχους τῆς καὶ ὅτι αὐτὴ ἡ πρωτοδουλία ἐπιδοκιμάζεται ὑφ' ὄλων τῶν Δυνάμεων». Τοῦτο βεβαίως ἦτο οὐσιώδης ἐνίσχυσις τῆς ἰδέας τῆς εἰρήνης, ἀλλ' ἐν τούτοις ὄχι τόσον ἐπαρκὲς ὥπως ἐξασφαλίσῃ τὴν εἰρήνην, ὅταν θ' ἀνειλίσσοντο τὰ μεγάλα ζητήματα, εἰς τὰ ὅποια ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἀπάντησις, ἂν αἱ Δυνάμεις προέβαινον εἰς ἐπέμβασιν. Ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς δὲν ἠδυνήθη νὰ βεβαιώσῃ ὅτι αὐταὶ αἱ δυσχέρειαι ὑπέρενικῆθησαν ἤδη. Δὲν εἶπεν ὅτι μεταξὺ τῶν Δυνάμεων ὑφίστατο ἤδη πλήρης συμφωνία οὔτε καὶ πῶς θὰ ἠδύνατο ν' ἀποσοδηθῇ, νὰ μὴ μεταδληθῇ ἐνωρύτερον ἢ βραδύτερον εἰς ἀσυμφωνίας καὶ ρήξεις ἢ ἀναπόφευκτος ἀντιφάσις τῶν συμφερόντων. Αἱ Δυνάμεις δὲν ἦσαν ἀκόμη προητοιμασμένοι διὰ τὴν ἐπέμβασιν. Δὲν ἦσαν ἐπίσης καλλίτερα προητοιμασμένοι, ὅταν ἠθέλησαν νὰ ἀποσοδήσουν τὴν ἔκρηξιν τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου καὶ τοιοιουτρόπως τὰ γεγονότα συνετελέσθησαν παρὰ τὴν θέλησίν των καὶ χωρὶς τὴν ἐπιτροπὴν των.

Ἄλλ' ὁ λόγος τοῦ Γάλλου πρωθυπουργοῦ ἀπεδείκνυε συγχρόνως ὅτι δὲν παρέλειπε τὴν κατὰ πενήτηκοντα τοὺς ἑκατὸν πιθανότητα κατὰ τῆς εἰρήνης. Προσέθετεν ὅτι αἱ κατευθύνσεις τῆς γαλλικῆς πολιτικῆς δὲν θὰ μετεβάλλοντο καὶ ὅτι ἡ Γαλλία ἦτο συνδεδεμένη ἀρρήκτως μετὰ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας. Ἄφινε δὲ νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἂν δὲν ἐπιτυγχάνετο ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὁμοφωνίας μεταξὺ τῶν Δυνάμεων, ἡ Γαλλία θὰ ἐδικαιοῦτο ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν νὰ ἔχη μίαν προτίμησιν δι' αἰανδήποτε ἀπὸ τὰς ὑπ' ὄψιν λύσεις. Εἰς τί δὲ θ' ἀπέβλεπεν αὐτὴ ἡ προτίμησις εἶχεν ἐκφρασθῆ ἤδη ὁ Ἄγγλος πρωθυπουργὸς Ἄσκουιθ εἰς τὴν διατύπωσιν, πῶς ἔτι καὶ ἂν συνέβαινεν, ἔπρεπε νὰ ἐπεκταθοῦν τὰ ὅρια τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς καλῆς κυβερνήσεως. Λοιπὸν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς Τουρκίας δὲν εὐρίσκετο αὐτὴ ἡ καλὴ κυβέρνησις καὶ ἡ διατύπωσις ἐξεφράσθη οὕτως, ὥστε δυσκόλως θὰ κατεπιέζετο ὑπ' αὐτῆς ὁ βαλκανικὸς σύνδεσμος εἰς τὰς ἀξιώσεις του.

Ἄλλ' ἐξ ἄλλου ἕως δὲν πρέπει νὰ παραβλεφθῇ πόσον θεμελιωδῶς διάφοροι ἦσαν αἱ ταυτόχρονοι δηλώσεις ἐκ Βερολίνου. Ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς δὲν ἐφόρεσε μάσκαν εἰς τὰ γεγονότα, περὶ τῶν ὁποίων ὠμίλει δλόκληρος ἡ Εὐρώπη καὶ τὰ ὁποῖα ἀπετέλουν τὸ ἀντικείμενον γενικῆς ἀνησυχίας. Ἐλεγεν εὐλικρινῶς ὅτι ὑπῆρχεν ἀναπόφευκτος ἀντίφασις τῶν συμφερόντων καὶ αἱ Δυνάμεις ἤθελον νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τοῦ νὰ μεταβληθῇ αὐτὴ ἐνωρίτερον ἢ βραδύτερον εἰς ἀσυμφωνίας ἢ ρήξεις. Ἡ ἀναπόφευκτος ἀντίφασις τῶν συμφερόντων προήρχετο ἐκ τῆς διαφορᾶς τῆς ἀντιλήψεως εἰς τὴν βαλκανικὴν πολιτικὴν μεταξὺ Αὐστροουγγαρίας καὶ Ρωσίας, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ καταστῇ καταφανῆς καθ' ἣν στιγμὴν αἱ Δυνάμεις θὰ ἐπειρῶντο θετικὰς λύσεις πέραν τῆς τυπικῆς συμφωνίας. Ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς ἐδήλου ὅτι ἡ Γαλλία προσεπάθει νὰ βοηθήσῃ τὴν Εὐρώπην νὰ ἐξέλθῃ ἀπ' αὐτὴν τὴν δυσχέρειαν, ἀλλ' ἕως ὑπὸ καμμίαν περίπτωσιν δὲν θὰ μετεβάλλοντο αἱ σχέσεις πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Συνενοήσεως (Ἀγγλίας, Ρωσίας, Γαλλίας).

Εἰς τὸ Παρίσι λοιπὸν ἐλέγετο ἡ ἀλήθεια πολὺ ἀπροκαλύπτως καὶ ὑποδεικνύετο ἡ μέλλουσα θεσις τῆς δημοκρατίας, καθ' ἣν περίπτωσιν θὰ ἦτο ἀδύνατος κοινὴ ἐνέργεια τῶν εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Εἰς τὴν ἑβδομαδιαίαν ἐπιθεώρησιν τῆς «Βορειογερμανικῆς Ἐφημερίδος» τοῦ

Βερολίνου, ἐπισήμου ὄργανου τῆς γερμανικῆς Κυβερνήσεως, ἀνεφέρετο τὸ ἐναντίον ἐτι αἰ προσπάθειαι μεταξὺ τῶν πολιτικῶν τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας δὲν ἐλογίζοντο ὡς ἀσκοῦσαι ἰδιαιτέραν πολιτικὴν ἐπὶ τῶν σοβαρῶν ζητημάτων, μὲ τὰ ὅποια ἀπησχολεῖτο πρὸς τὸ παρὸν ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία. Ἄλλ' ὁ λόγος τοῦ Γάλλου πρωθυπουργοῦ ἐπραγματεύετο περὶ μέλλοντος, ἕπερ ἀπετέλει ἀνγισχίαν διὰ τὴν Εὐρώπην καὶ τὸ ὅποιον θὰ ἠδύνατο νὰ καταστῆ ἐπικινδύουν ἐκ τῆς ἀναποφεύκτου ἀντιφάσεως τῶν συμφερόντων. Τὸ παρὸν δὲν εἶχε καμμίαν ἰδιαιτέραν πολιτικὴν· ἀλλὰ τὸ μέλλον ἠδύνατο νὰ τὴν ἔχῃ, ἀκριδῶς ἂν δὲν κατωρθοῦτο, ὅπως ἔλεγεν ἡ «Βορειογερμανικὴ Γενικὴ Ἐφημερίς», νὰ ἐνεργήσουν αἱ Δυνάμεις ὁμοφώνως, εὐθὺς ὡς θὰ ἦτο ὄριμος ἡ ἐξέλιξις τῆς καταστάσεως τοῦ πολέμου.

Ἡ εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἔφθανεν ὡσαύτως εἰς τὸ συμπέρασμα, τὸ ὅποιον πρὸ καιροῦ ἔπρεπε νὰ εἶχε προσπορισθῆ ἐκ τῶν γεγονότων κάθε συνετὸς καὶ λογικὸς ἄνθρωπος. Ἡ ἐξασφάλισις τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἦτο δυνατὴ μόνον διὰ συνεννοήσεως μεταξὺ Αὐστροουγγαρίας καὶ Ρωσίας. Ἄν αἱ δύο αὗται Δυνάμεις δὲν ἠδύνατο νὰ ἐκφρασθοῦν ἀνυποστόλως, ἡ Εὐρώπη δὲν θὰ ἦτο πάλιν ἰκανὴ πρὸς ἐνέργειαν κατὰ τὴν κρίσιμον καὶ ἀποφασιστικὴν στιγμήν.

Συγχρόνως τώρα ὁ διαπρεπὴς Ἰταλὸς δημοσιολόγος Μορέλλο, γράφων ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ραστινιὰν εἰς τὴν «Τριμποῦναν» τῆς 17ης Ὀκτωβρίου, ἔλεγε τὰ ἑξῆς θαυμασία :

«Ὁ Κίπλιγκ μᾶς δίδει θαυμασίαν περιγραφὴν τῆς Ἀνατολῆς τοῦ ἡλίου εἰς τὸν ὠκεανόν, περιγραφὴν, ἡ ὅποια δὲν ἔχει τὴν ὁμοίαν τῆς εἰς τὴν οὐρανίαν φιλολογίαν. «Ἐξάφνα—λέγει—ἐξέρραγη ὁ ἥλιος εἰς τὸν ὀρίζοντα ἐν εἶδει πλήγματος τοῦ λευκοῦ ἐκείνου μετάλλου, τὸ ὅποιον πλήττουν οἱ Κινέζοι [διὰ νὰ παραγάγουν ἐξωτικὴν λάμψιν καὶ ἐξωτικὸν ἦχον συνάμα]. Θαυμασία, ὁμολογουμένως, περιγραφὴ διὰ τὴν πρωτοτυπίαν τῆς, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸ συναίσθημα τῆς ἀληθείας. τὸ ὅποιον παρέχει ἡ συγχώνεσις τῶν δύο ἐντυπώσεων, τῆς ἀκοῆς καὶ τῆς ὁράσεως. Τί γίνονται, ἐμπρὸς εἰς τὴν φωτεινὴν αὐτὴν βροντήν, τὰ γηραιὰ ρόδινα δάκτυλα τῆς ἡοῦς ποῦ μόλις διακρίνονται ἐν μέσῳ τῶν ἀτμῶν τῆς ἀτμοσφαιρας; Μὲ ὄλον τὸν ὀφειλόμενον εἰς τὸ πρωτόκολλον τῶν Δυνάμεων σεβασμόν, δὲν δύναμαι νὰ μὴ αἰσθανθῶ οἴκτον, ἀναλογιζόμενος τὴν θέσιν τῆς ροδοδακτύλου διπλωματίας ἀπέ-

ναντι τῆς μεγαλοπρεποῦς βροντῆς τοῦ πολέμου τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

» Ὁ αἰὼν μας ἔχει μεγάλας φωταυγείας δόξης, ἔπως καὶ ὁ παρελθὼν. Ἔχει τόσα αἰφνίδια Ἄουστερλιτζ, τὰ ὁποῖα ἀγγέλλουν εἰς τὸν γηραιὸν κόσμον νέαν περίοδον νεότητος καὶ νέαν νεότητα ἀναγεννήσεως. Ἔκαμε τὴν ἀρχὴν ἡ Ἰταλία ἢ αἰωνίως, νέα, τὴν ὁποῖαν εἶλαι αἱ γηραιαὶ τῆς γειτόνισσαι εἰρωνεύθησαν εἰς τὰς ἀρχάς· συνεχίζουσι οἱ λαοὶ τῶν Βαλκανίων, τοὺς ὁποίους εἶλοι οἱ ὀπαδοὶ καὶ οἱ ὑποστηρικταὶ τοῦ μακρουοῦ Μωάμεθ ἀφήκαν νὰ κατέλθουν τὸν ἀγῶνα, διότι ἦσαν ἴσως βέβαιοι, ὅτι ἡ ἥττα θὰ τοὺς ἠνάγκαζε νὰ σταματήσουν εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου των καὶ διότι αὐτὴ ἦτο ἡ ἐπιθυμία τῶν Τούρκων καὶ τῶν φιλοτούρκων. Καὶ ἰδοῦ, τώρα ἡ ἱστορία ἐληγεμίξει ἀπὸ τὸ μέγα αὐτὸ κίνημα. Ἐν τῷ σταυρῷ ἡ νίκη; Ἔστω! Μήπως οἱ Τούρκοι δὲν μετέβαλον εἰς ἄλλους τόσους Γολγοθᾶ εἶλας τὰς χώρας ἀπὸ τὰς ὁποίας διήλθον; Χθὲς ἀκόμη εἰς τὴν Λιδύην μήπως δὲν ἐτελέσαμεν τὴν ἐπέτειον τοῦ Γολγοθᾶ τοῦ Ἐννι;

» Σήμερον ὅμως εἶλαι οἱ σταυροὶ εἰς τοὺς ὁποίους ἐκρεμάσθησαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων τὰ θύματα τῆς Ἀσιατικῆς βαρβαρότητος, κινουνοῦνται ἀπὸ τὸ βουνόν, ἔπως εἰς τὸν θρόνον καὶ ἡγαῶνται τῶν συμμάχων Κρατῶν. Καὶ αἱ νίκαι παρουσιάζονται ὡς καταδικαστικαὶ ἀποφάσεις καὶ αἱ ἥτται παρουσιάζονται ὡς ποιναί.

» Παριστάμεθ, προφανῶς, εἰς τὸ τέλος ἐνὸς λαοῦ ἐπὶ Εὐρωπαϊκῆς γῆς. Εἰσελθὼν μὲ τὸ ξίφος, ἀνὰ χεῖρας, ὁ λαὸς αὐτός, ἐκδιώκεται τῆς Εὐρώπης πληττόμενος, μὲ τὸ χριστιανικὸν ξίφος, εἰς τὰ νῶτα. Οἰονδῆποτε καὶ ἂν εἶνε τὸ τέλος τοῦ πολέμου, ἡ Τουρκία εἶνε μακαρῖτις διὰ τὴν Εὐρώπην. Αἰῶνας ἐλοκλήρους ἐχρησιμοποίησε διὰ νὰ ἐπιβληθῇ διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου· ἤρκεσε μία ἐβδομάς διὰ νὰ καταστραφῇ τὸ ἔργον τῶν αἰώνων.

» Δὲν πρόκειται περὶ συνήθους πολέμου, διότι ὑπάρχει κατὶ περισσότερον ἀπὸ τὴν δύναμιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν συμμάχων Κρατῶν. Ὅπως θὰ ὑπάρχῃ κατὶ περισσότερον ἀπὸ ἀπλήν κατάκτησιν ἐδάφους εἰς τὸ τέλος τῶν νικῶν. Δὲν βλέπετε; Ὅχι μόνον ὕλικῶς ἀλλὰ καὶ ἠθικῶς διασκορπίζεται μίξ ὀρδῆ βαρβάρων. Ἐκάστη πολεμικὴ πράξις τῶν συμμάχων φαίνεται ἔχουσα τὴν ἀρετὴν ἠθικῆς πράξεως. Φαίνεται ὡς νὰ ἐπαναφέρῃ τὴν ἰδέαν τοῦ νόμου, ὅστις εἶχεν ἐκλείψει,

τὴν ιδέαν τῆς τάξεως ἣτις εἶχεν ἐκτοπισθῆ. Εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, εἰς τὰς κοιλάδας, εἰς τὰ ὑψώματα, πικροῦ ἔργου διεξάγεται ὁ πόλεμος, ἡ νίκη φαίνεται ὡς νὰ γεννᾶ ἐκ νέου τὴν εἰρήνην, ὁ θρίαμβος ὡς ν' ἀποκαθιστᾷ τὴν δικαιοσύνην. Θὰ ἐπέμβουν αὐριον αἱ Δυνάμεις ;—διατί ;—μὲ ποῖα μέσα ;—μὲ ποῖα προσχήματα ;—μ' ἓνα νέον σχέδιον ἀκόμη, μὲ μίαν νέαν ἐγκύκλιον, μὲ πρότασιν νέας διασκέψεως ;—Ποῖος ἔχει τὴν δύναμιν νὰ στρέψῃ πρὸς τὰ ὀπίσω τὸ ρεῦμα τοῦ ποταμοῦ ;—Ποῖος θὰ δυνηθῆ νὰ εἴπῃ εἰς τὴν νίκην : δῶσέ μου τὰ πτερά σου ;—Ποῖος θὰ εἴπῃ εἰς τὸν Σταυρόν : δῶσέ μου τὸν Χριστόν σου ;—Ποῖος θὰ τολμήσῃ νὰ εἴπῃ εἰς τὰ ἡρωϊκὰ θύματα τῶν μαχῶν : θὰ μείνετε ξένοι μέσα εἰς τοὺς τάφους σας ;

» Γνωρίζω καλῶς ὅτι τὴν στιγμὴν αὐτὴν ὀμιλῶ ἐν ὀνόματι τοῦ ἰδεώδους, τοῦ πτωχοῦ ἰδεώδους, ποῦ δὲν ἔχει δικαίωμα νὰ πολιτογραφηθῆ εἰς τὴν ζωὴν παρὰ μόνον ὑπὸ τὸν ἔρον νὰ ὑψίσταται διαρκῶς ταπεινώσεις καὶ ἐκμηδενίσεις.

» Ἀλλὰ τοῦλάχιστον κατὰ τὴν παρούσαν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ ἀγὼν ἔχει ἔλθῃ του τὴν ὠραιότητα, διότι ἀποκαλύπτει τὸν ἡρωϊσμόν τῶν πολιτισμένων ἐναντίον τῶν βαρβάρων, τὴν στιγμὴν αὐτὴν ποῦ τὸ ἰδεῶδες λάμπει διὰ λογαριασμόν του καὶ δὲν εἶνε ὑποχρεωμένον νὰ ὑποστῆ τοὺς περιορισμούς, τοὺς ὁποίους ἔννοοῦν νὰ τοῦ ἐπιβάλλουν τὰ ξένα συμφέροντα, ὡς ἐπιτραπῆ νὰ καύσωμεν εἰς τὸν βωμόν του ὀλίγον λιθανωτὸν καὶ νὰ τοῦ ἀφιερῶσωμεν μερικὸς κλώνους ἀπὸ τὸ ἱερὸν ἄλλος τῆς ποιήσεως.

» Κατόπιν θὰ εἶνε ἐλεύθερα τὰ Χρηματιστήρια καὶ τὰ Ἀνάκτορα νὰ ἔλθουν διὰ νὰ τὸ ὑποχρεώσουν νὰ μαρτυρήσῃ . . .»

Ἴδού μία ἀκόμη πρόβλεψις ἐπαληθεύσασα : Τὸ ἰδεῶδες μετὰ τινὰς μῆνας ἐλησημονεῖτο τελείως καὶ ἡ εὐαίσθητος Διπλωματία ἐξέτεινε τὴν χεῖρά της ἐπὶ τῶν τάφων τῶν ἡρώων . . . Αἱ κατόπιν σελίδες τῆς περιπλόκου ταύτης ἱστορίας θὰ μᾶς δείξουν μέχρι ποίου σταθμοῦ θὰ δυνηθῆ νὰ φθάσῃ αὐτὴ ἡ εὐαίσθητος χεῖρ.

Ἐτερος τώρα Ἰταλός, ὁ βουλευτὴς Α. Τόρρε, ὡς ἐξῆς περιέγραφε τὴν διεθνή πολιτικὴν κατάστασιν εἰς τὸν « Ἑσπερινὸν Ταχυδρόμον » τοῦ Μιλάνου :

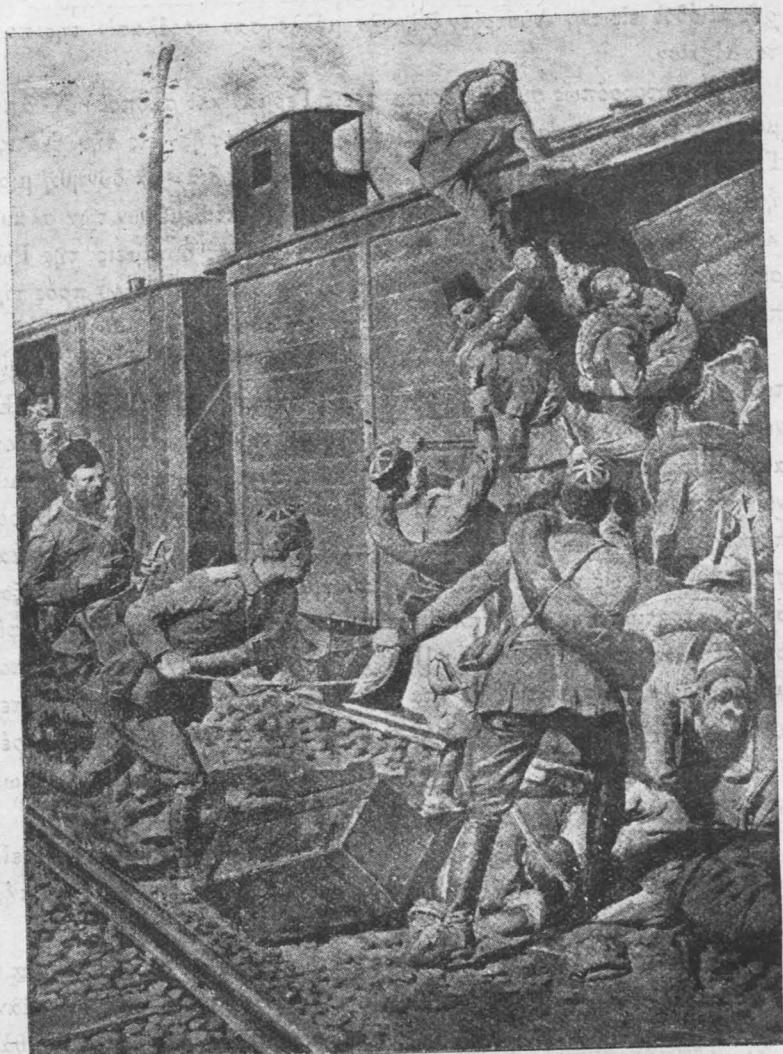
« Ἡ Εὐρώπη ἠπατήθη ἐν πρώτοις, διότι δὲν ἐπίστευσεν εἰς τὸν

Βαλκανικὸν πόλεμον τὸν ὁποῖον, τὸν ἀντιπρόσωποι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἐν Εὐρώπῃ προαγγέλλον ὡς ἀναπόφευκτον ἠπατήθη κατόπιν εἰς τὴν ἐκτίμησιν τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων, φανταζομένη ἢ νικητρίαν τὴν Τουρκίαν ἐναντίον τῆς Τετραπλῆς, ἢ εἰς τὴν χειροτέραν τῶν περιπτώσεων πόλεμον παρατεταμένον καὶ ἀδέσποτον, εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ φαίνεται πρὸς ποῖον ἐκ τῶν ἐμπολέμων κλίνει ἡ νίκη. Τὰ γεγονότα δεικνύουσιν ὅτι ἡ Τουρκικὴ ἀποσύνθεσις ἦτο πολὺ περισσότερον εὐρεῖα καὶ βαθεῖα παρ' ὅσον αἱ διπλωματικαὶ ἐπίστευον.

» Οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ εἶνε πεπεισμένοι ἤδη ὅτι λίαν προσεχῶς θὰ δυνηθῶν νὰ τερματίσουν τὸν πόλεμον καὶ δεικνύουσιν καὶ τώρα ὅπως καὶ πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς τὰς δυνάμεις των καὶ πλήρη πεποίθησιν εἰς τὴν τελικὴν των νίκην. Ἐν οὕτῳ συμβῆ—πράγμα τὸ ὁποῖον εὐχόμεθα ὀλοφύχως—θὰ παραστῆ ἀνάγκη νὰ ἀνατραπῆ τελείως ὅλη ἡ πολιτικὴ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθησεν ἡ Εὐρώπη ἐπὶ τριάκοντα τέσσαρα ἔτη. Ὅχι μόνον δὲν θὰ δύναται νὰ γίνῃ πλέον λόγος περὶ τοῦ πρῶτον καθεστώτος, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ μέση λύσις τῶν Αὐστριακῶν πολιτικῶν κύκλων θὰ εἶνε δυνατὸν νὰ συζητηθῆ.

» Χάρις εἰς τὴν πρωτοβουλίαν καὶ εἰς τὸ ἔργον τῶν Βαλκανικῶν λαῶν, εἶνε ἀδύνατον νὰ παραμείνῃ εἰσέτι ἄλυτον τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ πολέμου, τοῦ νικηφόρου πολέμου τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, θὰ σημάνῃ ἀναγκαιῶς τὸ πέρας τῆς καταστάσεως τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησε νὰ δημιουργήσῃ τεχνητῶς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου. Ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ὀφείλει νὰ ἐπιδιώξῃ ἡ Εὐρώπη, εἶνε ἡ εἰρήνευσις τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, ἢ κατάργησις τουτέστι συνόλου στοιχείων, ἅτινα δὲν ἔπαυσαν ἀπειλοῦντα τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην ἀπὸ τοῦ 1878 μέχρι σήμερον. Ἡ εἰρήνευσις ὅμως τῶν Βαλκανίων δὲν δύναται νὰ ἐπιτευχθῆ διὰ τῆς Τουρκίας, οὔτε διὰ μιᾶς ἢ πλειόνων Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Τόσον ἢ μὲν ὅσον καὶ αἱ δὲ θὰ ἦσαν ξένοι Δυνάμεις, αἵτινες θὰ ἐτάραττον τοπικὰ ἔθνικοπολιτικὰ ἰδεώδη. Λύσις μὴ βασιζομένη ἐπὶ τῆς ἀρχῆς «τὰ Βαλκάνια διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς» θὰ περιεῖχε σπέρματα νέων ἀνησυχιῶν διὰ τὴν Εὐρώπην.

» Αἱ Δυνάμεις μελετοῦν τὸν τρόπον, διὰ τοῦ ὁποῖου θὰ ἐπέμβουν

Τούρκοι ριπτόμενοι ὑπὸ τῶν Σέρβων ἐκ τοῦ διηροδρόμου.

εἰς συγμῆν πολὺ ἢ ὀλίγον ἀπέχουσαν. Πρὸς ποῖον σκοπὸν ὅμως θὰ γίνῃ ἡ ἐπέμβασις; Ὁ Βίσμαρκ εἶχε μεγαλοφυεῖς σχέδιον κατὰ τὸ 1878 καὶ κατώρθωσε νὰ τὸ ἐπιβάλῃ. Τὸ σχέδιον ἐκεῖνο συνίστατο εἰς τὸ νὰ τροποποιηθῇ ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου κατὰ τοιοῦτον τρόπον καὶ νὰ ἐπέλθουν μεταβολαὶ τοιαῦται, ὥστε ν' ἀφεθῶν ἐλεύθε-

ραι αἱ ὁδοὶ εἰς τὴν Αὐστρίαν διὰ τὴν μέλλουσαν προέλασίν της πρὸς τὸ Αἴγαλον.

»Τοιοιουτρόπως συνεδυάζοντο τρεῖς Γερμανικοὶ σκοποὶ : Ν' ἀπομακρυνθῇ ἡ Αὐστρία τῆς σκέψεως τῆς ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Νότιον Γερμανίαν· νὰ ἀναμιχθῇ μὲ τοὺς Νοτιοσλαύους διὰ νὰ δυνηθῇ μίαν ἡμέραν νὰ προεδρεύσῃ τῆς ὀμοσπονδίας των, ἀντιτιθεμένων τῶν σλαυϊκῶν τούτων δυνάμεων πρὸς τὰς ἐπίσης σλαυϊκὰς δυνάμεις τῆς Ρωσίας, καὶ τέλος, ὑποβηθῶντος τοῦ προσκατολισμοῦ αὐτοῦ πρὸς τὴν παλαιὰν ἀντίπαλον, νὰ μεταβληθῇ αὕτη εἰς σύμμαχον.

»Εἶπον ἤδη ὅτι ὁ Βίσμαρκ κατῴρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὸ πρόγραμμά του, σήμερον ἔμως ἀπέναντι τοῦ νέου γεγονότος τῆς Βαλκανικῆς Ἐνώσεως καὶ τῶν νικῶν, αἵτινες κατέπληξαν τὴν οἰκουμένην, οἱ ὅροι, αἱ περιστάσεις, αἱ δυνάμεις, τὰ συμφέροντα ἀνετράπησαν ριζικῶς. Διὰ νὰ κατορθωθῇ ἡ διατήρησις τοῦ σχεδίου τοῦ Βίσμαρκ, ἔστω καὶ τροποποιημένου εἰς μερικά σημεῖα, θὰ πλείστατο ἀνάγκη νὰ ὑπάρξῃ καὶ σήμερον — ἔπως κατὰ τὸ 1878 — Δύναμις, ἣτις νὰ δύναται νὰ ἐξασκήσῃ στρατιωτικὴν καὶ διπλωματικὴν δικτατορίαν ἐν Εὐρώπῃ. Ὑφίσταται ἔμως τοιαύτη δύναμις; Προφανῶς ὄχι. Τὸ δυσχερέστερον, ἐπομένως, τῶν ἐγχειρημάτων θὰ ἦτο ἡ ἀπόπειρα ἐγκαθιδρύσεως νέας τεχνητῆς καταστάσεως ἐν τοῖς Βαλκανίοις, ἐνῷ τοῦναντίον τὸ εὐχερέστερον ἔλων θὰ ἦτο ν' ἀφεθῶσιν οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἐλεύθεροι, ἔπως λάβωσι τὴν ἱκανοποίησιν, τῆς ὁποίας πληρέστατα δικαιούνται.

»Καὶ δὲν εἶνε μόνον εὐκόλον τὸ τοιοῦτον, ἀλλὰ καὶ ἐπιωφελὲς εἰς τὰ συμφέροντα ἄλλων σχεδὸν τῶν Δυνάμεων καὶ εἰς τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης.»

Γαυτοχρόνως δέ, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἠγγέλλοντο τὰ ἐπόμενα :

Ἐστρατιωτικὸς συνεργάτης τῆς «Τανίν» ἰσχυρίζετο ὅτι, ἐὰν ἐπιτύχῃ τὸ Τουρκικὸν σχέδιον, ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ θὰ καθίστατο ἐπικίνδυνος, καθόσον ἡ ἐκ δυσμῶν στρατιὰ μετετόπισε τὸ κέντρον τῆς δράσεώς της. Προχωροῦντες ἐκ Βερροίας οἱ Ἕλληνες— αἵτινες ἀπέδλεπον μόνον εἰς τὸ νὰ τείνουν τὴν χεῖρα εἰς τοὺς συμμάχους των—δὲν ἐσκέφθησαν ὅτι εἰς τὸ Μοναστήριον θὰ ἠδύναντο νὰ φθάσωσιν αἰφνιδίως νέαι Τουρκικαὶ ἐνισχύσεις, αἵτινες ἤδη ἀπειλοῦν νὰ διακόψουν τὴν ἐπικοινωνίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Οἱ καυμένοι οἱ Τούρκοι ὠνειρεύοντο ἀκόμη, καὶ ἐγ τῷ νωθρῷ των ὕπνῳ δὲν ἦτο

δυνατὸν ν' ἀντιληφθῶσιν ὅτι ὁ «μετατοπισμὸς» οὗτος τῶν πολεμικῶν μας ἐνεργειῶν ἀπέβλεπεν ἀκριβῶς εἰς τὸ ἀντίθετον τῶν ἀνοήτων ἐλπιδῶν των, ὡς θὰ ἴδωμέν περαιτέρω.

Ἡ Πύλη ἐν τούτοις ἐξήτει ἤδη τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν εἰρήνην.

Ἡ Πύλη ἀνεκοίνου ἐπισήμως, ὅτι αἱ φάσεις τοῦ πολέμου ἦσαν ἀσταθεῖς, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἀπέβαινεν ἀδύνατος ἢ εἰς ἅπαντα τὰ σημεῖα ἄμεσος νίκη.

«Τὸ ἔθνος, ἔπερ ἀπεδέχθη τὸν πόλεμον, ὤφειλε νὰ ὑπομείνῃ μετὰ σταθερότητος ἀπάσας τὰς συνεπείας του. Δὲν θὰ ἦτο δικαία ἡ ὑπέρμετρος ὑπερηφάνεια διὰ τὰς νίκας, οὔτε ἡ ὑπέρμετρος λύπη δι' ἀποτυχίας πολέμου ἐναντίον τεσσάρων κρατῶν. Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἀντιτάσσου ἀκόμη ἐπιτυχή ἄμυναν εἰς Σκόδραν, εἰς Ἀδριανούπολιν, εἰς Τσατάλτζαν καὶ Ἰωάννινα, θὰ ἐξακολουθήσουσι δὲ ἀμυνόμενα μέχρι τοῦ τελευταίου δυνατοῦ ὁρίου χάριν τῶν συμφερόντων τῆς ὀθωμανικῆς πατρίδος...»

Ἀφ' ἐτέρου ὁμως ἔπρεπε ν' ἀκουσθῇ καὶ ἡ γνώμη τῶν Συμμάχων, —περισσότερον αὐτῶν.

Ὁ Τσέδο Μιγιάκοβιτς, ὁ ὁποῖος ἐχρημάτισε δις Σέρβος πρεσβευτῆς εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ἐπίσης πρεσβευτῆς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν τῆς Σερβίας καὶ τέλος ἀντεπροσώπευσε τὴν χώραν του εἰς τὸ συνέδριον τῆς εἰρήνης εἰς τὴν Χάγην, ἐξεφράζετο ὡς ἐξῆς εἰς τὸν «Ἡμερήσιον Τηλέγραφον» τοῦ Λονδίνου περὶ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως :

«Ἡ Αὐστρία ὀφείλει νὰ παραιτηθῇ τῆς ἀντιστάσεώς της κατὰ τῆς μεγεθύνσεως ἐκάστου τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν.

»Ἡ Ἀγγλία, ἡ Γαλλία, ἡ Γερμανία καὶ ἡ Ἰταλία ὀφείλουσι νὰ ἐπιβάλλουσι τὴν ἐπιρροήν των ἐπὶ τῆς Αὐστρίας, ὥστε νὰ παραδεχθῇ τὰς ἀξιώσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Ἄν ἡ Αὐστρουουγγαρία δὲν ἐνδῶσῃ, τότε μένουσι δύο πιθανότητες· ἢ θὰ ἐνωθοῦν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ρωσσία πρὸς ἐνέργειαν ἀντίθετον τῶν συμφερόντων τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ἢ θὰ προέλθῃ γενικὸς εὐρωπαϊκὸς πόλεμος. Ἄν συμβῇ τὸ πρῶτον, τότε θὰ ἐσήμενεν ὄχι ἀκίνδυνον θέσιν διὰ τὴν Ἀγγλίαν, Γαλλίαν καὶ Ἰταλίαν. Ὀλιγώτερον ἐπικίνδυνον θὰ ἦτο διὰ τὰ τελευ-

ταλα κράτη, ἂν διεμοιράζετο τὸ τουρκικὸν κράτος μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν.»

Αἱ ἀλήθειαι καὶ αἱ εἰλικρινεῖς σκέψεις συμπίπτουν· ἦτο δὲ φανερὸν ὅτι αὐτὸ τοῦτο συνέβη καὶ ἐνταῦθα.

Ἰδῶμεν τῶρα ὅποια διευτυποῦντο αἱ Σερβικαὶ ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν κατακτηθεισῶν καὶ κατακτηθησομένων χωρῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, — τῆς Τέως.

Καίτοι ἡ σερβικὴ κυβέρνησις ἐν συμφωνίᾳ μὲ τοὺς συμμάχους εἶχεν ἀποφύγει αὐστηρῶς μέχρι τοῦδε νὰ ἐκφέρῃ οἰασδήποτε δηλώσεις ἐπισήμου φύσεως περὶ τῶν ἀξιώσεων τῆς Σερβίας ἐπὶ τῶν κατακτηθεισῶν τουρκικῶν περιφερειῶν, ἐν τούτοις ὑπῆργον δηλώσεις, αἱ ὅποια, βασιζόμεναι εἰς τὴν ἐπιθυμίαν τῆς σερβικῆς δημοσίας γνώμης περὶ κατακρατήσεως τῶν κατακτηθεισῶν περιφερειῶν, δὲν ἄφινον καμμίαν ἀμφιβολίαν περὶ τῶν σκέψεων τοῦ ἐπισήμου κράτους.

Χαρακτηριστικώτεροι ἐκ τούτων ἦσαν δύο σχετικαὶ τηλεγραφικαὶ δηλώσεις, τὰς ὁποίας ἀπηύθυνε πρὸς τὸν βασιλέα Πέτρον καὶ τὸν διάδοχον Ἀλέξανδρον ὁ δήμαρχος τοῦ Βελιγραδίου Δαβίδοβιτς, ἐκ μέρους τῆς πρωτεύουσῆς, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰσόδου τούτων εἰς Σκόπια. Ὁ δήμαρχος τοῦ Βελιγραδίου χαιρετᾷ εἰς τὸ τηλεγράφημά του τὸν βασιλέα καὶ τὸν διάδοχον κατὰ τὴν ἱστορικὴν στιγμήν, καθ' ἣν εἰσηλθόν εἰς τὴν ἐνδοξὸν πρωτεύουσάν τοῦ Τσάρου Δουσσάνου.

«Ὁ Δῆμος», ἀναφέρει τὸ τηλεγράφημα, «εὐχαριστεῖ μὲ συγκεκλινημένην καρδίαν διὰ τὴν ἐπέκτασιν τῶν συνόρων τῆς Σερβίας. Αἱ μὲ τὸ αἷμα τῶν γενναίων κατακτηθεῖσαι νέαι σερβικαὶ περιφέρειαι ἀποτελοῦν ἀναπαλλοτρίωτον κτήμα καὶ μόνον ἡ βία θὰ ἠδύνατο ν' ἀποσπάσῃ ἐκ νέου τὰς περιφερείας ταύτας ἐκ τῆς Σερβίας. . .»

Ἐπίσης ὁ Βούλγαρος πρέσβυς εἰς τὸ Βελιγράδιον Τόσεφ, ὁ ὁποῖος διεδραμάτιζε κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην σπουδαῖον πρόσωπον, ὠμίλει δημοσίως μὲ τὸ αὐτὸ πνεῦμα. Εἰς μίαν μεγάλην διαδήλωσιν τῶν κατοίκων πρὸ τῆς βουλγαρικῆς πρεσβείας ἀπηύθυνε προσφώνησιν ὁ πρεσβευτῆς Τόσεφ πρὸς τὸ πλῆθος, εἰς τὴν ὁποίαν διηρμήνευσε τὸ ἀξίωμα «ἡ Βαλκανικὴ εἰς τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς» ὑπὸ τὸ πνεῦμα εὐτυχοῦς ἐπεκτάσεως τῶν χωρῶν.

Ὁ σερβικὸς τύπος, ὁ ἐμπνεόμενος ἐξ ἐπισήμου πηγῆς, εἶχεν ὁμοίως τὴν γνώμην ὅτι αἱ κατακτηθεῖσαι περιφέρειαι ἀπετέλουν σερ-

δικὸν πλέον ἔδαφος καὶ ὑπεδείκνυσεν ὅτι ἡ σερβικὴ κυβέρνησις, καθὼς καὶ αἱ κυβερνήσεις τῶν συμμάχων, ἀφωμοίωσαν διοικητικῶς τὰς κατακτηθείσας τουρκικὰς περιφερείας. Καὶ πραγματικῶς εἰς ἅλα ἐκεῖνα τὰ μέρη ἐλειτούργει ἤδη ἡ σερβικὴ διοίκησις.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς στρατιωτικῆς δράσεως, διεδίδετο εἰς ἐπισήμους κύκλους ὅτι ἡ ἐνέργεια τῶν συμμάχων δὲν θὰ προὔχωρει πέραν καθορισθέντος προγράμματος, τὸ ὅποιον προέβλεπε τὴν κατοχὴν τῶν ὑπ' ἀξίωσιν μερῶν. Ἡ Σερβία ἐπ' αὐτοῦ προήλασε κατὰ τὸ εὐρύτερον. Ἐν κύριον σημεῖον τοῦ σχεδίου τοῦ πολέμου, ἡ εἰσοδος τοῦ βασιλέως Πέτρου εἰς τὰ Σκόπια, ἐπετεύχθη.

Ἡ Σερβικὴ κυβέρνησις ἐγνώριζε τὰς μεγάλας δυσχερείας, τὰς ὁποίας θὰ παρουσίαζε σχέδιον διαμελισμοῦ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Μὲ ἰδιάζουσαν δὲ συγκίνησιν παρηκολουθεῖτο ἡ στάσις τῆς Αὐστρο-ουγγαρίας, τῆς ὁποίας δὲν παρεγνώριζον τὰ μεγάλα οἰκονομικὰ καὶ πολιτικὰ συμφέροντα. Ἡ Σερβικὴ κυβέρνησις ἐφαίνετο ὅτι ἐπεδίωκε ν' ἀνταποκριθῇ ὑπὸ τὸ πνεῦμα εἰρηνικῆς συνεννοήσεως πρὸς τὰς ἐπιθυμίας τῆς μοναρχίας. Ἡ δὲ τελευταία παραμονὴ εἰς τὴν Βιέννην τοῦ Ρώσου πρεσβευτοῦ ἐν Βελιγραδίῳ Ἄρτβιγ ἐφαίνετο ἰσοδυναμοῦσα πρὸς ἀπαρχὴν ἐπεμβάσεως.

Ἐξ ἄλλου ἄρθρον τῆς σερβικῆς κυβερνητικῆς ἐφημερίδος «Σαμου-πράδα» διέγραψε τὴν γνώμην τῶν βαλκανικῶν λαῶν ἀπέναντι τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Εὐρώπης. Τὸ ἄρθρον περιεῖχε τὰ ἑξῆς ρητά :

«Ἐγὼ μερικαὶ εὐρωπαϊκαί, ἰδίως γαλλικαί, ἐφημερίδες, ἀκόμη καὶ μὲ τὰς τελευταίας νίκας τῶν συμμάχων, ὁμιλοῦν περὶ διατηρήσεως τοῦ καθεστώτος εἰς τὴν Τουρκίαν, οἱ ἀγαπητέμοι των Τοῦρκοι καὶ Ἄλβανοὶ δολοφονοῦν καὶ ἀφανίζουσιν ἀόπλους χριστιανοὺς καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα τούτων. Δι' αὐτὸ τὸ ἔκτρωμα τῆς ἀνθρωπότητος συνηγοροῦν ἤδη μερικὰ εὐρωπαϊκὰ φύλλα. Ἀναμφιβόλως δὲν γνωρίζουν τί ἐπιδιώκουν καὶ μόνον ἡ ἄγνοιά των αὐτῆ δύναται νὰ μετριάσῃ τὸ δεινὸν ἀμάρτημά των κατὰ τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ ἀνθρωπίνου πολιτισμοῦ.

«Ἐξ ἄλλου ὀφείλουν νὰ γνωρίζουν ὅτι οἱ χριστιανικοὶ βαλκανικοὶ λαοί, οἱ ὅποιοι προσέθησαν εἰς ἀμέτρους θυσίας καὶ ἔχυσαν θάλασσαν πολυτίμου αἵματος διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν καταδυναστευομένων ἀδελφῶν των, δὲν θὰ ὑποχωρήσουν πρὸ οὐδεμιᾶς θυσίας,

ἂν τὸ ἀπαιτήσῃ κακὴ τύχη νὰ εὐρεθοῦν εἰς θέσιν νὰ ὑπερασπίσῃ τὴν μόλις ἀποκτηθεῖσαν ἐλευθερίαν τῶν ἀδελφῶν τῶν πρὸ τῆς αὐθαίρεσias καὶ τῆς ἀσπλαγχνίας τῶν χριστιανικῶν Δυνάμεων.

» Ἄν ἐπέπρωτο ὁ εἰκοστὸς αἰὼν ν' ἀναγράψῃ εἰς τὰ χρονικά του αὐτὴν τὴν ἐπαίσχυντον κηλίδα, ὅτι ὁ πολιτισμένος χριστιανικὸς κόσμος ἀντεπεξέρχεται κατὰ τῶν ἐλευθερωτῶν τῶν χριστιανῶν τῆς Βαλκανικῆς, τότε οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ θὰ ἐκπληρώσουν τὸ τελευταῖον ὕψιστον καὶ ἱερώτατον καθήκόν των. Θὰ πέσουν μέχρι τοῦ τελευταίου εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἐλευθερίας προτοῦ ν' ἀποκαταστήσῃ καὶ πάλιν ἡ χριστιανικὴ πολιτισμένη Εὐρώπη τὴν αἱματηρὰν κυριαρχίαν τῆς ἡμισελήνου ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ χριστιανικὴ Εὐρώπη δὲν θὰ φθάσῃ βεβαίως μέχρι τοιοῦτου τερατοουργήματος· αὐτὴ εἶνε ἡ πεποθήσας μας καὶ ἡ ἐλπίς μας.»

Αἱ ἐκφράσεις αὐταὶ τοῦ σερβικοῦ κυβερνητικοῦ ἐργάνου δεικνύουν ὅτι τὰ βαλκανικὰ κράτη εἶχον καταλύσῃ πλέον τὸ καθεστῶς καὶ ἐξ ἄλλου ὅτι οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ δὲν ἐνόουν ὅτι ὑπῆρχε κἂν ζήτημα συζητήσεως περὶ ἀποδόσεως τῶν κατακτηθεισῶν περιφερειῶν.

Ἄτυχῶς ὅμως, «ἄλλαι μὲν βουλαὶ εἰλικρινεῖας, ἄλλα δὲ ἀρπακτικὴ Διπλωματία κελεύει»... Ἵπομονή!...

Ἄς παρακολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῶν πραγμάτων, τῶν σκέψεων καὶ τῶν πολυωνύμων... κουτοπονηριῶν.

Τὸ μέγα καὶ εἰς πολλὰ σημεῖα ἐπικίνδυνον σφάλμα πολιτικῶν τινῶν ἀνδρῶν τῆς Σόφιας, τοῦ Βελιγραδίου καὶ πρὸ πάντων τῆς Κεττίγγης, ἐνέκειτο εἰς τὴν σύγχυσιν τὴν ὁποῖαν ἔκαμνον οὗτοι τῆς Ρωσικῆς κοινῆς γνώμης μὲ τὴν γνώμην τῆς Ρωσικῆς Διπλωματίας. Ἡ ἀρχὴ ἐπὶ τῆς ὁποίας ἐβασίζετο τὸ Ρωσικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ἡ ἀποφυγὴ κυρίως καὶ ἀρχικῶς πάσης ἐπεμβάσεως ὑπὲρ αἰουδήποτε τῶν ἐμπολέμων, ἧτις θὰ εἶχεν ὡς ἐπακόλουθον, ἕπως ἡ ρωσικὴ μυωπία ἐφρόνει, τὴν αὐστηρὰν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος. Ὅσον δὲ καὶ ἂν ἦτο ἀπογοητευτικὴ διὰ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἡ τοιαύτη ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Ρωσίας, ἔπρεπεν, ἐν πάσῃ περιπτώσει, νὰ καταστή φανερά. Ἡ Ρωσία, τῷ ὄντι, ἠσθάνετο ὅτι θὰ εὐρίσκετο τελείως ἀπομεμονωμένη, ἂν ἐφήρμοζεν ἐλευθέρως τὴν Βαλκανικὴν πολιτικὴν, ἣν ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ τηρήσῃ, συμφῶνως μὲ τὰς παραδόσεις τῆς. Ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου δέον ν' ἀναγνωρίσῃ τις τὴν

ἐπίδρασιν τῆς Γαλλικῆς πολιτικῆς, ἥτις συνεδέετο μετὰ τῆς Τουρκίας διὰ χρηματιστικῶν δεσμῶν. Ἐκ τῆς Γαλλίας πράγματι προσήλθον αἱ συμβουλαί, αἵτινες ἐπίεσαν τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν ὤθησαν εἰς τοὺς ἀνοικτοὺς βραχίονας τῆς Αὐστρίας.

Αἱ συμβουλαὶ τῆς Γερμανίας δὲν διέφερον ποσῶς ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης. Αἱ ὑπεκφυγαί, ἐξ ἄλλου, τῆς Ἀγγλίας κατέληξαν σὺν τῷ χρόνῳ νὰ μετατοπίσουν τελείως τὰς σκέψεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως ὡς πρὸς τὴν πρὸς τὰ σύμμαχα Κράτη συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν ἡ Βαλκανικὴ κοινὴ γνώμη τῇ ἀπέδιδεν. Ἦτο, ὅθεν, ἀποδεδειγμένον ὅτι, κατὰ τὰς στιγμὰς ταύτας, ἡ Ρωσία καὶ ἡ Αὐστρία ἦσαν οἱ μόνοι ἐντολοδόχοι τῆς Εὐρώπης, καὶ ὅτι ἡ Τριπλῆ Συμμαχία ἐθρᾶμβευεν ἐπὶ τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως. Οὐδεὶς, ἐννοεῖται, ἤρνετο ὅτι ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις ἠναγκάσθη μὲ μεγάλην τῆς λύπην νὰ ἀκολουθήσῃ, εἰς τὴν παροῦσαν περίστασιν, πολιτικὴν ἀντίθετον πρὸς τὰς παραδόσεις τῆς Ρωσίας καὶ πρὸς τὰ αἰσθήματα τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ.

Πάντα δὲ ταῦτα κυρίως ὅσον ἀφεῶρα τὰ σλαβικὰ κράτη τοῦ Αἴμου, τῆς Ἑλλάδος τιθεμένης ἔκτοτε ἐν ὑστέρᾳ μοίρᾳ.

Ἀλλὰ καὶ μεταξὺ ἀκόμη τῶν «Σλαβικῶν» Κρατῶν, ὑπῆρχε καὶ ἐν διὰ τὸ ὅποιον ἐλάχιστα, ὡς ἦτο φανερόν, ἐνδιεφέρετο ἡ Ρωσία, ἂν καὶ τοῦτο κυρίως ἐκινδύνευεν ἐκ τῶν ἀρπακτικῶν βλέψεων τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς.

Πράγματι δέ, ὡς ἐβεβαίωται ἤδη ἡ «Νοτιοσλαβικὴ ἀνταπόκρισις» — : «Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι τῆς Σερβίας ἀπησχολοῦντο τὴν στιγμὴν ταύτην, ἐνῶ ἡ στρατιωτικὴ δρᾶσις ἐτίθετο εἰς δευτέραν μοῖραν, κυρίως μὲ τὰς μελλούσας σχέσεις τῆς Σερβίας πρὸς τὴν Αὐστροουγγαρίαν, περὶ τῆς διαμορφώσεως τῶν ὁποίων δὲν ἐφαίνετο νὰ εἶχον ἀκόμη σαφεῆ ἰδέαν καὶ τοῦτο ἀκόμη ὀλιγώτερον, καθ' ὅσον πρὸς τὸ παρὸν αἱ συμμαχικαὶ Κυβερνήσεις διεπραγματεύοντο περὶ τοῦ μέτρου τῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας θὰ προσέβαλλον. Εἰς τοὺς ἰθύνοντας κύκλους τῆς Σερβίας φαίνεται ὅτι ἐν ἀκριβεῖ ἐκτιμᾷ τῆς καταστάσεως ζητοῦν νὰ μὴ δεῖχθον ὑπέρμετροι, ἀλλὰ νὰ καταλήξουν εἰς φιλικὴν συμφωνίαν μὲ τὴν Βιέννην. Ἀσφαλὲς εἶνε ἐν τούτοις ὅτι οἱ σύμμαχοι θὰ συνεργήσουν ὁμοφώνως καὶ ὅτι δὲν εἶνε ἀκριβεῖς αἱ Παρισιναὶ φῆμαι, κατὰ τὰς ὁποίας ἐγίναν ἰδιαίτεραι συνεννοήσεις μεταξὺ Βελιγραδίου καὶ Βιέννης, ἐξ οὗ ἐξηγεῖται δῆθεν καὶ ἡ διὰ τῆς ἀνακλήσεως τοῦ Σίμιτς γε-

νομένη μεταβολή εἰς τὴν Πρεσβείαν τῆς Σερβίας ἐν Βιέννῃ.

»Σημαντικὴ εἶνε μία δῆλωσις, τὴν ὁποίαν δημοσιεύει συγχρόνως ὁ ὑπουργὸς τοῦ ἐμπορίου Κώστα Στογιάνοβιτς εἰς τὸ ὄργανον τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως «Μίρ», διότι ὁ πολιτικὸς οὗτος πρόκειται νὰ παίξῃ μέρος εἰς τὰς μελλούσας διαπραγματεύσεις. Ὁ ὑπουργὸς λέγει : «Ὁ πόλεμος τοῦ τριτοῦ συνδέσμου κατὰ τῆς Τουρκίας ἐπεχειρήθη ἐξ ὀικονομικῶν καὶ ἐθνικῶν λόγων. Οἱ ὀικονομικοὶ λόγοι ἐνυπῆρχον εἰς τὴν ἐπιθυμίαν μας πρὸς μίαν διέξοδον εἰς τὴν θάλασσαν· οἱ ἐθνικοὶ ἐπροκλήθησαν ἐκ τῆς καταστάσεως τῶν Σέρβων ὑπὸ τὴν Τουρκίαν. Αἱ παρακλήσεις μας πρὸς τὰς Δυνάμεις, ὅπως ἔλθουν ἀρωγοὶ εἰς τὴν κατάστασιν, συνήντησαν κωφότητα καὶ οὕτως ἐπελήφθημεν μόνοι μας νὰ φέρωμεν ἐπανόρθωσιν καὶ ὑπὸ τὰς δύο ἐπόμεναις.

»Μετὰ τὴν νίκην μας ἐμφανίζεται μία νέα Δύναμις εἰς τὸ πλευρὸν τῶν ἐυρωπαϊκῶν κρατῶν—ὁ Βαλκανικὸς Σύνδεσμος. Ὅταν θὰ καταβληθῶν οἱ Τοῦρκοι, θὰ ὁμιλήσωμεν μετ' αὐτῶν καὶ τότε θὰ συνομολογήσωμεν τὴν εἰρήνην. Ἐυρωπαϊκῆν σύσκεψιν τὴν ἀποκρούομεν. Ἐδῶθ' ὡς καταληφθῆ ἡ Θεσσαλονικὴ καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις, θὰ ἴδωμεν τὰ περαιτέρω.»

»Αἱ δηλώσεις αὗται συμπληροῦνται διὰ τῶν ἀναγγελθεισῶν εἰς τὸ Βελιγράδιον δηλώσεων τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν δημοκρατικῶν ἐν Βουλγαρίᾳ Τάκεφ, αἱ ὁποῖαι λέγουσιν :

«—Δὲν ἔχομεν ἀνάγκην τῆς Εὐρώπης καὶ ἀποκρούομεν τὴν ἐπέμβασιν τῆς. Θὰ διακανονίσωμεν μόνοι τὰς ὑποθέσεις μας.»

»Ἄλλ' ὑπάρχουν ὁμοῦς ἐνδείξεις ὅτι οἱ σύμμαχοι δὲν θεωροῦν σοβαρὸν τὸν ἐξοβελισμὸν τῆς Εὐρώπης καὶ εἰδικῶς μάλιστα εἰς τὸ Βελιγράδιον δέχονται καὶ ἐκτιμοῦν τὴν συμπαθῆ στάσιν τῆς Αὐστροουγγαρίας.

»Ἐν τούτοις δὲν πρέπει νὰ παραβλεφθῆ ὅτι εἰς τὴν Σερβίαν σήμερον δέον νὰ ληφθῆ ὑπὸ σοβαρὰν ἐποψιν τὸ σερβικὸν στρατιωτικὸν σῶμα. Αἱ πατριωτικαὶ ἐνώσεις ἀξιωματικῶν, ἡ «Πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος» καὶ ἡ τῆς «Μαύρης Χειρὸς» ἐνισχύθησαν διὰ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου τόσον σημαντικῶς, ὥστε δὲν φαίνεται πιθανὸν ὅτι τὸ νικηφόρον σῶμα τοῦ στρατοῦ θὰ φανῆ ἐνδοτικὸν πρὸς τὰς μετρίαις ἀξιώσεις τῶν ἐπισήμων. Οὕτως, ἐφημερίδες τοῦ Βελιγραδίου, αἱ ὁποῖαι συνδέονται πρὸς τοὺς στρατιωτικοὺς τούτους κύκλους, ἐδήλω-

σαν τελευταίως φανερά ὅτι ἡ Σερβία ἐν ἀνάγκῃ θὰ ἐστρέφετο κατὰ τῆς Αὐστρίας. Εἰς τοὺς καλῶς πληροφορημένους κύκλους παρατηρεῖται ὅτι βραδύτερον, ὅταν παρέλθῃ ἡ ἔξαψις αὕτη ἐκ τῶν νικῶν, θὰ κριθεὺν ἡρεμώτερον τὰ πράγματα . . .»

Συγχρόνως ὁμοίως σχεδὸν ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας Πάσιτς ἐδήλου, ὅτι ἡ Τουρκία διαγράφεται ἐκ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ χάους.

Προσέθετε δὲ ὁ Σέρβος πρωθυπουργός, ὅτι τὰ κατακτηθέντα μέρη θὰ διανεμηθεῖν μεταξύ τῶν συμμάχων Κρατῶν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν τρόπον τῆς διανομῆς, ὁ Σέρβος πρωθυπουργός εἶπεν ὅτι οὗτος θὰ γίνῃ ἐν πλήρει τάξει καὶ ὅπως ἔχει κανονισθῆ μεταξὺ τῶν συμμάχων Κρατῶν.

«Ἐπομένως», προσέθετεν ὁ Πάσιτς, «δὲν ἔχει καμμίαν ἰδιαιτέραν σημασίαν ἐὰν οἱ σύμμαχοι στρατοὶ καταλαμβάνουν τὰ διάφορα μέρη μονομερῶς. Τὰ καταλαμβάνουν διὰ λογαριασμόν καὶ τῶν τεσσάρων Κρατῶν. Ὅταν δὲ λήξῃ ὁ πόλεμος, τότε θὰ γίνῃ ἡ διανομὴ ὅπως ἔχει ἀποφασισθῆ. Τώρα ἓνα ἐπείγει. Πῶς νὰ συντελεσθῇ τὸ ταχύτερον ἢ κατάληψις τῶν χωρῶν τῆς Τουρκίας. Τὸ ὅτι ὁ εἰς στρατὸς καταλαμβάνει μέρη ἀνήκοντα εἰς τὴν ζώνην τοῦ ἄλλου Κράτους, αὐτό, ἐπαναλαμβάνω, δὲν ἔχει καμμίαν σημασίαν.»

Συγχρόνως δὲ ἐδήλουτο ὅτι τὸ ζήτημα τοῦ Σερβικοῦ λιμένος ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς ἐξεκαθαρίσθη. Ἡ Σερβία θὰ ἐλάμβανε τὸ Δυρράχιον. Ἐπομένως ἡ Σερβία δὲν εἶχε καμμίαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς Θεσσαλονίκης.

Πόσον ἐν τούτοις ραγδαίως μετεστράφη τῶν πραγμάτων ἡ ὄψις, θὰ ἐκτεθῆ περαιτέρω.

Πρὸς τὸ παρὸν εἶχομεν τὴν στερεότυπον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως δήλωσιν ὅτι οἱ Τούρκοι θὰ ἀνθίσταντο μέχρις ἐσχάτων ἐξωθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Οἱ χοτζάδες ἐκάλουν τὸν λαὸν εἰς Ἱερὸν πόλεμον κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Στίφη ἄγρια ἐξοπλιζόμενα ἐξήρχοντο εἰς Τσατάλτζαν, ὅπου ἤνοῦντο μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Γενικῇ ἐπεκράτει ἡ γνώμη ὅτι πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως οἱ Τούρκοι θὰ ἀντέτασσον τὴν ἐσχάτην ἀπεγνωσμένην ἄμυναν, ἀν αἱ στρατιαὶ τῶν Συμμάχων προήλαυον μέχρις ἐκεῖ.

Ὀλόκληρον τὴν Κωνσταντινούπολιν περιήρχοντο ἤδη στίφη Κούρδων ὀπλισμένων, ἐπιφέροντα τὸν πανικόν.

«Ὅλα τὰ καταστήματα παρέμενον ἐκ φόβου κλειστά.

Οἱ Ἴταλοι ἀφ' ἐτέρου ἤρχιζον νὰ βλέπουν τὰ πράγματα εὐσιωνότερα καὶ ἔγραφεν ὁ «Ἀγγελιαφόρος» τῆς Ρώμης :

«Δὲν ἔχομεν σήμερον κανέν στοιχεῖον πραγματικόν καὶ τὸ ὅποσον νὰ δεικνύη ὅτι ἀπὸ χθὲς μέχρι σήμερον ἡ ἰδέα μιᾶς ἐκκαθαριστικῆς μεσιτεύσεως ἢ καὶ μόνον μιᾶς ἐπεμβάσεως εἰρηνοφίλου ἔκαμεν ἐν βῆμα ἀποφασιστικόν.

»Εἶνε σημαντικόν μόνον, ὅτι ἡ μεταβολὴ τώρα πλέον τῆς Εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης ὑπὲρ τῶν Βαλκανικῶν εἶνε γενικὴ καὶ πλήρης. Καὶ ἀπόδειξιν πολῦτιμον τούτου παρέχει τὸ ἄρθρον τοῦ «Χρόνου» τῶν Παρισίων, τὸ ὅποσον ὕμνει τὸν ἡρώισμὸν τῶν θριαμβευτικῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

»Δὲν εἶνε ὑπερβολὴ νὰ εἴπωμεν, ὅτι ἡ Τουρκία δὲν ἔχει πλέον φίλους ἐν Γαλλίᾳ. Ἀλλὰ τὸ γεγονός τοῦτο, τὸ ὅποσον ἄλλως τε ἡμεῖς εἰχομεν προῖδη, ἔχει ἐν τῇ οἰκονομίᾳ τῆς καθημερινῆς εἰδησιογραφίας ἐλαχίστην σημασίαν καὶ ἀξίαν.

»Τώρα ἡ περιέργεια τοῦ κοινῶς ζητεῖ μίαν ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀκόλουθον ἐρώτησιν :

«—Πότε λὰ λάβη χώραν ἡ ἐπέμβασις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων ὑπὲρ τῆς εἰρήνης; Πότε θὰ λάβη χώραν μία ἐπέμβασις;»

»Δὲν φαίνεται, ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη εἶνε εὐνοϊκὰ διὰ μίαν ἐπέμβασιν, πρὸ τῆς ὁποίας ἄλλως τε καὶ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἀκόμη σταματᾷ ἐκ φόβου μήπως ἐκληφθῇ ἐχθρικῶς διαχειμένη πρὸς τὰς νομίμους ἀπαιτήσεις των περὶ ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως.

»Οἱ στρατοὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν κατευθύνονται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ θέλουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν τοῦ Κωνσταντινίου.

»Θὰ ἠδύνατο νὰ ὑπενθυμίση τις εἰς αὐτούς, ὅτι δὲν εἶνε ὠφέλιμον νὰ καταχρᾶται κανεὶς τῆς νίκης καὶ ὅτι μὲ τὴν στέψιν τοῦ Αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας εἰς τὸ Ἀνάκτορον τῶν Βερσαλλιῶν κατὰ τὸ 1870 περισσότερο παρά μὲ τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀλσατίας καὶ Λωρραίνης, ἡ Γερμανία ἔσκαψε μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῆς Γαλλίας χάσμα, τὸ ὅποσον δὲν ἐκλείσθη ἀκόμη καὶ τὸ ὅποσον ἴσως δὲν θὰ κλεισθῇ ποτέ.

»Ἀλλὰ ποῶς θὰ πείσῃ τοὺς νικητάς, ὅτι δὲν εἶνε φρόνιμον νὰ καταχρῶνται τῆς νίκης των;

» Ἀφ' ἑτέρου εἶνε καλὸν νὰ λεχθῆ ἀπὸ τοῦδε, ὅτι τὰ μέχρι σήμερον γνωστὰ γεγονότα δὲν δικαιολογοῦν τὴν ἐλπίδα, ὅτι θὰ παρουσιασθῆ γρήγορα ἡ Εὐρώπη ὁμόφωνος ὅπως θέσῃ τὴν σπάθην τῆς μεταξὺ τῶν μαχομένων στρατῶν.»

Εἶνε φανερόν, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑπέρων, ὅτι οἱ Ἴταλοι ἐδέσπον οὕτω τὰ πράγματα, διότι τὰ γυαλιὰ τους τὰ εἶχον λησμονήσει εἰς τὴν... Τριπολίτιδα ἴσως.

Ἴδου ἐπὶ παραδειγματι τί ἔγραφεν ἡ «Μίρ», τὸ ἐπίσημον Βουλγαρικὸν φύλλον :

« Κατὰ τηλεγραφήματά τινα ἡ Τουρκία εἶνε διατεθειμένη ὅπως συνάψῃ εἰρήνην. Καὶ μία τοιαύτη διάθεσις δείκνυται καὶ ἐκ μέρους τῶν λοιπῶν ἐμπολέμων, κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας.

» Ἡμεῖς εὐρίσκομεν τὰς τοιαύτας εἰδήσεις προώρους. Ἐπιθυμοῦμεν τὴν εἰρήνην, ἀλλὰ θέλομεν εἰρήνην ἐλευθερώτριαν, ὅπως ἐξασφαλίσωμεν μίαν περίοδον εἰρηνικὴν.

» Ἀλλὰ δὲν ἔφθασεν ἀκόμη ἡ στιγμή, καθ' ἣν ἡμεῖς θὰ δυνηθῶμεν νὰ ζητήσωμεν ἀπὸ τὴν Τουρκίαν τὴν ἀπάντησιν, τὴν ὁποίαν μετ' ἀναιδείας αὕτη ἠρνήθη ὅπως δώσῃ εἰς ἡμᾶς, ἀφοῦ ἡ Τουρκία δὲν ἀπευθύνεται ἀκόμη εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ὅπως ἔκαμε καὶ μετὰ τὴν Ἰταλίαν.

» Ἀπὸ τῆς στιγμῆς τῆς ἐπιδόσεως τῆς κοινῆς νότας τῶν Βαλκανικῶν ἡ Τουρκία ὄφειλε νὰ ἐννοήσῃ, ὅτι νέα περίοδος ἤρχιζεν εἰς τὰς σχέσεις μεταξὺ Πύλης καὶ Βαλκανικῶν Κρατῶν. Τὸ αἷμα τὸ ὅποιον ἐχύσαμεν καὶ αἱ θριαμβευτικαὶ νίκαι τὰς ὁποίας κατηγάγομεν, μᾶς παρέχουν δικαίωμα, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς θὰ τολμήσῃ νὰ μᾶς καταπατήσῃ.»

Τοιοῦτον ἦτο τὸ θαρραλέον ἄρθρον τῆς ἡμισπισήμου βουλγαρικῆς ἐφημερίδος, ὁμιλοῦσης βεβαίως διὰ λογαριασμὸν τῶν συμμάχων μάλλον, διότι ἡ Βουλγαρία δὲν εἶχεν ἀκόμη καταγάγει οὐδεμίαν πρᾶγματι «θριαμβευτικὴν νίκην».

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Βούλγαρος πρεσβευτὴς ἐν Παρισίοις ἔκχμεν εἰς τὸν «Χρόνον» τὰς ἀκολούθους δηλώσεις, κατοπτρίζουσας τὰς σκέψεις τῶν Ἀνακτοβουλιῶν ἐλῶν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν :

«— Δὲν ἔχω ὁδηγίαν ἀπὸ τὴν Κυβέρνησίν μου καὶ ἀγνοῶ ποῖαι εἶνε αἱ βλέψεις τῆς, ὅσον ἀφορᾷ τὰς συνεπείας τοῦ πολέμου, διότι τὸν λόγον ἐξακολουθεῖ νὰ ἔχη ἀκόμη τὸ κανόνι.

» Ἀλλὰ δόναμαι νὰ σᾶς εἶπω, ὡς ἄτομον, νομίζων ὅτι ἐρμηγεύω ἀκριβῶς τὰς ἰδέας τῆς γῶρας μου, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ τόσα θύματα καὶ τόσας θυσίας οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ δὲν θὰ συναινέσουν νὰ σταθοῦν εἰς τὸ μέσον τοῦ δρόμου.

» Καὶ ἐν ἡ περιπτώσει ἀκόμη αἱ Κυβερνήσεις των τὸ ἤθελον, δὲν θὰ ἠδύναντο, καθὼς δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐμποδίσουν τὸν πόλεμον.

» Ἄν ἡ Εὐρώπη εἶνε ἀποφασισμένη νὰ δεχθῆ τὴν ἀρχὴν τῶν ἡμετέρων δικαίων ἀπαιτήσεων, θὰ εἴμεθα εὐτυχεῖς καὶ εὐχαριστημένοι.

» Ἡμεῖς ζητοῦμεν κατηγορηματικὴν καὶ ριζικὴν λύσιν τοῦ ζητήματος.

» Καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἡ Εὐρώπη ἔχει ὄλον τὸ συμφέρον, ὅπως ἡ ριζικὴ αὐτὴ λύσις κανονισθῇ κατὰ τρόπον τελικὸν καὶ ὀριστικὸν τὴν διανομὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ ἐξαφανισθῇ κυριολεκτικῶς τὴν ἀπειλὴν τῆς «Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας», ἡ ὁποία ἀποτελεῖ αὐτόχρημα ἀπειλὴν δι' αὐτὴν ταύτην τὴν ἰσορροπίαν.

» Δὲν πρέπει νὰ ἐπαναληφθοῦν τὰ σφάλματα τοῦ Βερολινίου Σουεδρίου, οὔτε μὲ τὴν πρόφασιν διατηρήσεως τῆς ἰσορροπίας νὰ ἐπιβραδυνθῆ ἀκόμη ἡ Τουρκικὴ ἐκκαθάρισις, τὴν ὁποίαν ποθοῦν καὶ ἀναμένουν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη.»

Ἐπρόκειτο ὅμως νὰ ἴδωμεν τώρα ἂν καὶ αἱ Δυνάμεις ἦσαν διατεθειμέναι ὅπως δεχθοῦν τὸν προκαταβολικὸν τοῦτον ὅρον, ἂν μὴ ἀκριβῶς ὑπὸ τὸν κατηγορηματικὸν τύπον τὸν προτεινόμενον ὑπὸ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, τοῦλάχιστον ὑπὸ τὸν τύπον τὸν δοθέντα ὑπὸ τοῦ Πουανκαρέ εἰς δῆλωσιν ἐκ μέρους ὄλων τῶν Δυνάμεων διὰ πᾶσαν πρὸς ἰδιὸν των ὄφελος ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν. Ἡ ἐπιτυχία ἐξηρητάτο συνεπῶς ὀλόκληρος ἀπὸ τὴν παραίτησιν ἀπὸ τῆς τοιαύτης ἀπαιτήσεως. Θὰ ἐγένετο τοῦτο;

Ἐκ μέρους τῆς Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας εἶνε ἀληθές ὅτι εἶχε γείνει ἤδη, ἀλλ' ἠγνοεῖτο μέχρις ὥρας ἡ σκέψις τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, τὴν κατεύθυνσιν τῆς ὁποίας εἶδιδε τώρα ἡ Αὐστρία, τῆς Ἰταλίας καὶ Γερμανίας τηρουσῶν στάσιν μεσαζόντων καὶ μεσιτευόντων.

Ἐν ἐφαίνετο βέβαιον, ὅτι ὁ Δουμαίν, πρεσβευτὴς τῆς Γαλλίας ἐν Βιέννῃ, ἀνεκοίνου εἰς τὸν Μπέρχτολδ τὴν πρότασιν τοῦ Πουανκαρέ.

Ὁ δὲ Αὐστριακὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπέφυγε τεχνηέν-

τως ν' ἀπαντήσῃ ἀμέσως καὶ κατηγορηματικῶς. Ἦτο τοῦτο ὑπεκφυγὴ ἢ ὑπεδήλου ἀπάντησιν ἀρνητικὴν; Θὰ τὸ μάθωμεν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν πολεμικὴν περίοδον ὁ πρῶτος διπλωμάτης καὶ πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας Βλάδαν Γεώργεβιτς ἀπέστειλε πρὸς τὸν «Νέον Ἐλευθέρον Τύπον» μακρὰν ἐπιστολήν, δημοσιευθεῖσαν ἀντὶ κυρίου ἄρθρου :

«Ὁφείλω νὰ ὁμολογήσω, ἔλεγεν εἰς τὴν ἐπιστολήν ταύτην ὁ Βλάδαν Γεώργεβιτς, ὅτι οἱ Σέρβοι πατριῶται, παρὰ τὰς λαμπρὰς νίκας τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἀπηλευθέρωσεν ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ ἐντὸς ἐπτὰ ἡμερῶν ὅλην τὴν παλαιὰν Σερβίαν καὶ τὴν ἡμίσειαν βόρειον Μακεδονίαν, ἦσαν ἀκόμη λίαν ἀνήσυχτοι ἔνεκα τοῦ ζητήματος : Ποίαν στάσιν θὰ λάβῃ ἡ Αὐστρία μετὰ τὴν ὀλοκληρωτικὴν νίκην τοῦ βαλκανικοῦ συνδέσμου πρὸς τὰ ἀποτελέσματα αὐτοῦ τοῦ πολέμου ; Θὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον μίᾳ χριστιανικῇ Μ. Δύναμιν κατὰ τῶν χριστιανῶν ἐλευθερωτῶν τῶν ραγιαδῶν, διὰ νὰ ἐπαναφέρῃ τὸ ἐπαίσχυντον καθεστῶς τῆς βαρβαρότητος ; Ἡμεῖς καὶ οἱ Σέρβοι ἐκ Μαυροβουνίου ἐχύσαμεν πολὺ αἷμα εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον διὰ ν' ἀπελευθερώσωμεν τοὺς ἐν Τουρκίᾳ ὁμογενεῖς μας. Οἱ Βούλγαροι βαδίζουσι μὲ ὑπερανθρώπους προσπαθείας πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οἱ στρατοὶ Σερβίας καὶ Ἑλλάδος εὐρίσκονται πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐκ τῆς μέχρι τοῦδε πορείας τοῦ πολέμου εἶνε πιθανώτατον ὅτι θὰ πέσουν καὶ οἱ δύο τελευταῖοι προμαχῶνες τῆς Τουρκίας. Ἄλλ' ἡμεῖς, Βαλκάνισι, μετὰ τόσους μόχθους καὶ προσπαθείας ἐντὸς τόσοῦ συντόμου χρονικοῦ διαστήματος δὲν θὰ εἴμεθα ἐξηγνημένοι στρατιωτικῶς, ὥστε νὰ δεχθῶμεν ἀμέσως νέον πόλεμον μὲ ἄλλην Μ. Δύναμιν ; Καὶ θὰ ὀφείλωμεν νὰ τὸν κάμωμεν, διότι εἰς τὸν νέον αὐτὸν πόλεμον δὲν θὰ ἐπρόκειτο μόνον περὶ τῆς ἀπερρασίσεως τῶν ἀφ' ἡμῶν ἀπελευθερωθέντων ἀδελφῶν, ἀλλὰ περὶ τῆς ὑπάρξεως τῶν ἐθνικῶν κρατῶν μας, περὶ τοῦ ἀποτελέσματος τῶν ἑκατονταετῶν αἱματηρῶν ἀγώνων μας. Ἀκόμη καὶ ἂν εἰσηχόμεθα ἐξηγνημένοι στρατιωτικῶς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀκόμη καὶ τότε θὰ ἔπρεπε νὰ δεχθῶμεν τὸν νέον πόλεμον.

»Τοιαῦτα σκέψεις καὶ τοιαῦται ἀνησυχία ἐδάρωνον κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας ὡς βαρὺς λίθος ἐπὶ τοῦ στήθους ἐκάστου σκεπτο-

μένου Βαλκανίου. Μᾶς ἐμείνουν δὲ αὐταὶ τὴν πλήρη χαρὰν ἐκ τῶν νικῶν τῶν γενναίων τέκνων μας.

»Καὶ αἴφνης ἦλθεν ὁ συνетός, λογικὸς καὶ ὄλας τὰς ἀνησυχίας διαλύων λόγος καὶ ὁ λόγος αὐτὸς ἐγράφη ὑπὸ τοῦ βιενναίου ἐκείνου ὀργάνου τῆς αὐστριακῆς δημοσίας γνώμης, τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὴν μεγαλύτεραν ἀπήχησιν εἰς τὴν Αὐστρίαν—τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου». Δύνασθε νὰ σκεφθῆτε μὲ ποίαν χαρὰν ἀνέγνωσα τὰς γραμμὰς σας ταύτας.

«—Θὰ ἦτο παράλογον νὰ θέξωμεν τὴν γενικὴν εὐημερίαν καὶ νὰ φέρωμεν εἰς τὴν μοναρχίαν τὸ βαρὺ δεινόν, μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ μὴ κατευνάσῃ τὴν ζωηρὰν πεινάν του αὐτὸ ἢ ἐκεῖνο τὸ βαλκανικὸν κράτος ἢ νὰ πάρῃ τεμάχιον χώρας ὀλιγώτερον. Ἕνας πόλεμος ἀπὸ τὴν σκέψιν ἐνοχλήσεων τοῦ μέλλοντος· ἕνας πόλεμος, ὁ ὅποιος θὰ μᾶς καθίστα αἰωνίως κληρονομικὸν ἐχθρὸν τῶν βαλκανικῶν λαῶν καὶ ἀπὸ τὸν ὅποιον ἀκόμη καὶ μετὰ μίαν νίκην δὲν θὰ ἡδυνάμεθα νὰ προσπορισθῶμεν κανὲν σταθερὸν κέρδος διὰ τὴν δύναμιν τῆς μοναρχίας· ἕνας πόλεμος θὰ ἦτο μὲ τὴν Ρωσίαν καὶ ἴσως κι' ἄλλου που, πρὸς τὸν σκοπὸν μόνον νὰ γίνῃ μικροτέρα ἢ σερβικὴ μερίς, τοιοῦτος πόλεμος θὰ ἦτο ἤδη ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ἦττα τῆς λογικῆς. Ὁ φυσικὸς σκοπὸς τῆς πολιτικῆς μᾶς πρέπει νὰ συνίσταται εἰς τὸ νὰ διαδώσωμεν εὐνοίαν πρὸς τοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι εἶνε κληρονόμοι τῆς Τουρκίας καὶ οἱ ὅποιοι ἐφάνησαν δραστήριοι καὶ ἱκανοὶ εἰς ἔργα, ἕνα κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνοξῆ ἢ πολιτικὴ φιλία τὰς θύρας πρὸς τὸ ἐμπόριον. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἀρχίζει διὰ τὰ νικηφόρα βαλκανικὰ κράτη καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν Σερβίαν ἡ κρίσις, ἡ ὁποία ἐπέρχεται πάντοτε ὅταν μετὰ τὴν μάχην ἐπεμβαίνει ἡ διπλωματία μὲ τὴν φιλαυτίαν τῆς. Τώρα δυνάμεθα νὰ εἰμεθα οἱ δίδοντες καὶ οὐδεὶς ἤμπορεῖ νὰ μᾶς ἐμποδίσῃ ν' ἀνταλλάξωμεν μερικὰς παραχωρήσεις διὰ τὴν πολιτικὴν «κουμπαριά», αἱ ὅποια παρακωλύουν τὴν μετατόπισιν τῶν ὀδῶν πρὸς τὰς θαλάσσας. Ποία σύγχυσις θὰ ἦτο νὰ κατανοηθῇ ὅτι τὰ γεγονότα εἰς τὴν Βαλκανικὴν μᾶς φέρουν ἐγγύτερον πρὸς αὐτοὺς τοὺς λαοὺς καὶ πρὸς τὴν Σερβίαν, ἐξασφαλίζουν τὰς ἀναγκαίας περιφερείας καταναλώσεως καὶ πολιτικῶς ἡδύναγτο νὰ δημιουργήσουν ἐπέκτασιν ἐλευθερίας καθ' ὄλας τὰς διευθύνσεις. Καὶ ὅαν τί νὰ ἔχωμεν νὰ ὀμιλήσωμεν πολὺ μὲ τὰς Μ. Δυνάμεις ἐπὶ ὀικονομικῶν ζητημάτων τῶν

μελλουσῶν σχέσεών μας μετὰ τῆς Σερβίας; Ἐν εὐρωπαϊκὸν συνέδριον θὰ καθώριζε τὰ τιμολόγια τῶν σιδηροδρόμων ἢ πρέπει ἡ Σερβία νὰ ἐρωτήσῃ κάπου ταπεινοφρόνως ἂν ἐπιτρέπονται μερικοὶ ἐπωφελεῖς τελωνιακοὶ δασμοί;— Ἡ μοναρχία θὰ εἶνε διαρκῶς διὰ τὰ βαλκανικὰ κράτη ὁ ἰσχυρότερος φύλαξ τῆς πλήρους ἀνεξαρτησίας τῶν. Διαρκῶς θὰ μείνῃ ὁ βοηθὸς τῶν καὶ ὑποστηρικτῆς τῶν!»

»Τέλος, τέλος ἰμῖν ὁ ἀληθὴς Αὐστροσυγγαρισμός, τέλος φανεροῦται ἡ κατανόησις τῶν ἀληθῶν συμφερόντων τῆς Αὐστρίας! Τέλος ἀντιλαμβάνονται εἰς τὴν Βιέννην τὸ μεγάλο πρόσωπον, τὸν ὅποιον θὰ ἠδύνατο νὰ εἶχει παίξῃ πρὸ καιροῦ ἤδη ἡ μοναρχία μὲ ὀλίγην δικαιοσύνην καὶ καλὴν θέλησιν καὶ ὄχι μόνον εἰς τὴν Σερβίαν, ἀλλ' εἰς ἕλην τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον.

»Μάλιστα, ἓνας πόλεμος τῆς Αὐστρίας κατὰ τοῦ Βαλκανικοῦ συνδέσμου, ὁ ὅποιος ἐνίσχυθη εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν μὲ τὸ ἀκριβότατον αἷμα τῶν λαῶν του, δὲν θὰ ἦτο μόνον οἰκτρὰ ἥττα τοῦ λογικοῦ, ἀλλὰ θὰ ἀπέκτα δι' αὐτοῦ τοῦ πολέμου ἡ μοναρχία τὴν κληρονομικὴν ἐχθρότητα ἕλων τῶν Βαλκανικῶν λαῶν. Μάλιστα! Ὁ Βαλκανικὸς σύνδεσμος θὰ γίνῃ μὲ τὸν καιρὸν πενταπλῶς καὶ δεκαπλῶς πλουσιωτέρα καὶ ἰκανωτέρα πρὸς κατανάλωσιν περιφέρειαν διαδόσεως διὰ τὴν βιομηχανίαν καὶ τὸ ἐμπόριον τῆς μοναρχίας ἀφ' ὅ,τι ἦτο ὑπὸ τὴν ὑψίστως παρημελημένην οἰκονομίαν τῶν Τούρκων. Ἐν βλέμμα εἰς τὴν στατιστικὴν τῶν οἰκονομικῶν σχέσεων μεταξὺ τῆς μοναρχίας καὶ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου πρὸ καὶ μετὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν χριστιανικῶν Βαλκανικῶν κρατῶν θὰ ἴηκει νὰ πείσῃ περὶ τούτου πάντα πολιτικὸν οἰκονόμον.

»Ἄν οἱ ἐπίσημοι κύκλοι τῆς μοναρχίας ἤθελον προσοικειωθῆ μὲ τὴν ἰδέαν τῆς ἐφημερίδος σας περὶ τῆς «πολιτικῆς κουμπαρίας» τῆς Αὐστρίας πρὸς τὸν Βαλκανικὸν σύνδεσμον, ἂν μὲ τὴν ἀναγέννησιν τῶν βασιλείων τῶν Δουσσάνων, τῶν Συμεώνων καὶ τῶν Κωνσταντίνων ἀνελάμβανεν ἡ Αὐστρία τὴν κουμπαρίαν τοῦ Βαλκανικοῦ συνδέσμου, τότε ἡ μοναρχία θὰ προσεπορίζετο μεγαλύτερα ὠφελήματα ἐκ τῆς πνευματικῆς ταύτης συγγενείας παρὰ ἀπὸ ἑνα νικηφόρον πόλεμον ἐναντίον μας.

»Ὁ ρουνὸς λέγεται Σερβιστὶ καὶ Βουλγαριστὶ «κούμ» καὶ εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν «κουμπάρος». Κατὰ τὴν βάπτισιν τῶν παιδιῶν

μας ἢ κατὰ τὸ στεφάνωμα νεονύμφων παρευρίσκεται παρ' ἡμῖν ὁ κουμπάρος καὶ τοῦτον τιμοῦν ἔλοι οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ὡς δευτέρον πατέρα. Αὐτὴ ἢ κατ' ἐκλογὴν συγγένεια θεωρεῖται τόσον ἱερὰ ὅπως καὶ ἡ στενὴ συγγένεια, εἰς τρόπον ὥστε τὰ παιδιὰ δύο «κουμπάρων» δὲν εἴμποροῦν νὰ ὑπανδρευθοῦν ποτὲ μεταξύ των, διότι τοῦτο θὰ ἦτο αἰμομιξία, ὅπως ἐπὶ γάμου μεταξύ ἀδελφοῦ καὶ ἀδελφῆς.

» Ἄν ἡ μοναρχία ἤθελε νὰ λάβῃ τὴν θέσιν κουμπάρου κατὰ τὴν γέννησιν τῆς ἐβδόμης Εὐρωπαϊκῆς Δυνάμεως, τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου, ἡμεῖς οἱ Βαλκάνιοι θὰ ἐγνωρίζαμεν νὰ ἐκτιμῆσωμεν αὐτὴν τὴν τιμὴν καὶ συμφώνως μὲ αὐτὴν θὰ ἐμετρούσαμεν τὰ συνήθη δῶρα τοῦ «κουμπάρου», χωρὶς νὰ ἐρωτήσωμεν ὅποιονδῆποτε διὰ τὸ τιμολόγιον τῶν σιδηροδρόμων μας.

» Θὰ ἤμεθα ὄντως εἰς θέσιν νὰ μεριμνῶμεν οἱ ἴδιοι διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν μας, ἀλλ' ἂν ἡ Αὐστρία ἐμελλε νὰ γίνῃ πράγματι «διαρκῶς ἢ βοηθὸς μας, ὁ ὑποστηρικτὴς μας», θὰ τὴν εὐχαριστούσαμεν δι' αὐτὸ μὲ εὐκρινῆ, πιστὴν, μόνιμον φιλίαν.

» Ἄν ὅμως οἱ ἐπίσημοι κύκλοι εἰς τὴν μοναρχίαν πρόκειται νὰ ἀμφιβάλλουν περὶ τῆς ἀκριβείας τῆς ἰδιωτικῆς ταύτης γνώμης, θὰ ἠδύναντο νὰ προέβαινον οἱ ἴδιοι εἰς βολιδοσκόπησιν ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς καὶ εἴμαι πεπεισμένος, ὅτι θὰ εὔρουν τὰ αὐτὰ αἰσθήματα καὶ πεποιθήσεις.»

Ἄκαιρος εὐκρίνεια, ἀτυχῆ Βιάδαν ! . . .

Μήπως ἐλησμόνησες πρὸς στιγμὴν ὅτι ἡ συμφεροντολόγος Διπλωματία δὲν ἔχει οὔτε μάτια, οὔτε αὐτιά, οὔτε καρδίαν ;

Μήπως σοῦ διέφυγε πρὸς στιγμὴν ἐκ τῆς μνήμης ὅτι Αὐστριακοὶ ἦσαν οἱ σπρώξαντες μέχρι τοῦ ἐνώπιόν σου κυλισμένου Δουνάβεως, ποῦ βρέχει τὸ Βελιγράδι, τὸν πρῶτον μάρτυρα τῆς Παμβαλκανικῆς ιδέας, τὸν Ρήγαν τὸν Φεραλον, διὰ νὰ τὸν πνίξουν ἐντὸς αὐτοῦ οἱ Τούρκοι ;

Ἐπικαίρως ἤδη καὶ ὁ ἐν Παρισίοις Βούλγαρος ἐπιτετραμμένος Νικηφόρφ ἐδήλου τὰ ἀκόλουθα εἰς τὸν Παρισινὸν «Χρόνον» :

— «Εἴμαι πεπεισμένος, ὅτι ὁ βουλγαρικὸς λαὸς, ἀφοῦ ἔκαμε τόσας θυσίας, οὐδέποτε θὰ θελήσῃ νὰ δεχθῆ νὰ μείνῃ εἰς τὸ μέσον τοῦ ἔρρομου ἢ νὰ ἐπιστρέψῃ. Καὶ ἂν ἡ κυβέρνησις τῆς Σόφιας ἤθελε τοῦτο,

Ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτας ἀδράζεται τοὺς ἐκ τῆς μάχης ἀποφερομένους νεκρούς.

δὲν θὰ ἰδύνατο νὰ τὸ πραγματοποιήσῃ, ἕπως δὲν ἰδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὸν πόλεμον.

»Τὸ λαϊκὸν αἶσθημα δὲν θὰ ἐπέτρεπε νὰ ὑποταχθοῦν πάλιν εἰς τὸν τουρκικὸν ζυγὸν οἱ διὰ τῶν ὅπλων μας ἀπελευθερωθέντες λαοὶ καὶ ὅ,τι λέγω διὰ τοὺς Βουλγάρους, φρονῶ, ὅτι δύναμαι νὰ τὸ εἶπω

καὶ διὰ τοὺς ἄλλους Βαλκανικοὺς λαοὺς, οἱ ὅποιοι στενωῶς συνδεθέντες διὰ τὸν πόλεμον εἶνε ὁμοίως ἀποφασισμένοι νὰ φθάσουν ἕως τὸ τέρμα καὶ ἕως τὸν σκοπὸν.

» Ἄν ἡ Εὐρώπη εἶνε διατεθειμένη νὰ παραδεχθῇ τὴν ἀρχὴν τῶν δικαίων ἐδαφικῶν ἀξιώσεων μας, θὰ εἴμεθα λίαν εὐτυχεῖς νὰ ὑπαστηρίξῃ τὴν ὑπόθεσίν μας. Ὅ,τι ζητοῦμεν παρ' αὐτῆς εἶνε νὰ μᾶς ἐπιτρέψῃ νὰ βοηθήσωμεν τὸν ἑαυτὸν μας καὶ νὰ δώσωμεν εἰς τὴν ὑπόθεσιν τὴν ριζικὴν καὶ ὀριστικὴν λύσιν, τὴν ὁποίαν μᾶς παρέχει ἡ εὐκαιρία.

» Ἄλλως καὶ αὐτὴ ἡ Εὐρώπη ἔχει καθ' ἑλα συμφέρον εἰ' αὐτὴν τὴν ριζικὴν λύσιν, ἡ ὁποία, ἐνῶ διακανονίζει ὀριστικῶς τὸν διαμερισμὸν τῆς εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, θέτει ἐκποδῶν τὴν αἰωνίαν ἀπειλὴν τοῦ ἀνατολικοῦ ζητήματος, τὸ ὅποion εἶνε ὁ ἀληθὴς κίνδυνος διὰ τὴν ἰσορροπίαν τῆς Εὐρώπης.

» Τὰ λάθη τοῦ Βερολινίου Συνεδρίου δὲν πρέπει ν' ἀνανεωθοῦν, δὲν πρέπει ν' ἀναβληθῇ ἐκ νέου δι' ἡμιμέτρων ἡ «ὀριστικὴ διάλυσις», τὴν ὁποίαν ποθοῦν ἀπὸ κοινοῦ οἱ βαλκανικοὶ λαοί».

Ὡς πρὸς δὲ τὰς μελλούσας σχέσεις μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σερβίας, αἱ ἀκόλουθοι ἐπεκράτουν γινῶμαι παρὰ τοῖς πολιτικοῖς κύκλοις τοῦ Βελιγραδίου :

Ἡ «Νοτιοσλαβικὴ Ἀνταπόκρισις» ἀνήγγελλεν ἐξ ἐπισήμου πηγῆς, ὅτι ὁ πρωθυπουργὸς Πάσιτς δὲν θὰ ἐδίσταζε νὰ προέβαιεν εἰς τὰ πάντα διὰ νὰ ἐπιφέρῃ καλὴν συνεννόησιν μεταξὺ Βελιγραδίου καὶ Βιέννης. «Πρὸς τὸ παρόν, — ἔγραφε, — δὲν ἐγείναν ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῆς Αὐστρουγγρικῆς καὶ τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως, ἀλλ' ἀσφαλῶς δὲν εἶνε ἀσήμαντον νὰ καθορισθοῦν πρὸς μίαν συνεννόησιν αἱ ἐκατέρωθεν ὑφιστάμεναι καλαὶ διαθέσεις.»

Ἐξ ἐναντίας εἰς τὰ ἄρθρα τῶν κομματικῶν ἐφημερίδων παρετηρεῖτο δυσμενὲς φρόνημα καὶ ὄχι φιλικαὶ ἐκφράσεις. Οὕτω τὸ «Μάλι Ζουρνάλ» ἐφρόνει ὅτι εἰς τὴν Αὐστρίαν, τώρα ὅτε εἶδον ὅτι δὲν ἠδύναντο νὰ ἔχουν ἐδαφικὰς ἀξιώσεις, ἐπεθύμουν τὴν φιλίαν τοῦ Βαλκανικοῦ συνδέσμου καὶ οἰκονομικὰς παραχωρήσεις· «τοῦτο ἠδύνατο ἐν τούτοις τότε μόνον νὰ πραγματοποιηθῇ», ἔγραφεν, «ἂν ὁ λαὸς τῆς Σερβικῆς καὶ Κροατικῆς γλώσσης εἰς τὰς Αὐστριακὰς ἐπαρχίας καὶ οἱ ἀδελφοὶ μας Σλαβῶνοι ἐλάμβανον δικαίωμα καὶ ἐλευθερίας, τὰς

ὁποίας παρέχουμεν ἤδη εἰς τὸν λαόν μας εἰς τὴν Παλαιὰν Σερβίαν καὶ Μακεδονίαν. Τότε δυνάμεθα νὰ σκεφθῶμεν περὶ φιλίας μετὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας».

Ἄφ' ἐτέρου ἐκ Βελιγραδίου ἠγγέλλοντο ἤδη αἱ ἀκέλευσαι ἀποκαλύψεις περὶ τῆς ἀρχῆς καὶ τῶν σκοπῶν τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου :

«Ἡ Βουλγαρία δύναται νὰ καυχᾶται ὅτι ἔφερον εἰς τὴν ζωὴν τὸν Βαλκανικὸν Σύνδεσμον. Κατ' ἀρχὰς προσεπορίσθη εἰς τὴν ἰδέαν τῆς τὸν δυσκολώτατον σύντροφον, τὴν Ἑλλάδα, τὸν μέχρι τοῦδε ἀντίπαλον. Τὸ φαινομενικῶς ἀδύνατον κατώρθωσεν ὁ ἐπιδέξιος Ἕλλην πρωθυπουργὸς Βενιζέλος. Κατ' ἀρχὰς ἐπεδιώκετο συμφωνία περὶ τῶν σφαιρῶν ἐπιρροῶν εἰς τὴν Μακεδονίαν. Κατόπιν συνωμολογήθη τὸ συμβόλαιον μὲ τὸ Μαυροβούνιον. Τοῦτο ἐπέτυχε ταχέως. Κατόπιν ἐπληροφορήθη ἡ Σερβία, πρὸς τὴν ὁποίαν αἱ σχέσεις δὲν ἦσαν καλαί. Ἄλλ' ὁ Σέρβος πρεσβευτὴς εἰς τὴν Σόφίαν Σπαλαίκοβιτς, ἐνθουσιώδης πρόμαχος διὰ τὸν νικηφόρον σύνδεσμον, ἔδειξε ζωηρὸν ζῆλον, καθὼς καὶ ὁ Βούλγαρος πρέσβυς εἰς τὸ Βελιγραδίον Τάσεφ, καὶ τοιοιτοτρόπως ὑπερενικήθησαν ὅσαι αἱ διαφοραὶ καὶ συνεφωνήσαν διὰ τὴν διανομὴν τοῦ κατεχομένου, καλλίτερα τοῦ διὰ τῆς σπάθης εἰς τὴν χεῖρα κατακτηθέντος μακεδονικοῦ ἐδάφους. Τότε ἐπελείπετο νὰ ἐπιτευχθῇ συνεννόησις μετὰ τὸ Μαυροβουνίου καὶ τῆς Σερβίας. Εἰς τὴν ἀρχὴν διεπραγματεύθη χωριστὰ ἡ Βουλγαρία μὲ ἐκάστην τῶν δύο Κυβερνήσεων. Κατόπιν ἐγένοντο ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεις, ἕως ὅτου ὠρίμασε καὶ ἐδῶ ἡ συμφωνία. Κυρίως ἐπρόκειτο περὶ τῆς συνεννόησεως ἐπὶ στρατιωτικῆς περιοχῆς. Ἡ ἑναρξίς τοῦ πολέμου συνεφωνήθη νὰ γίνῃ ὑπὸ τοῦ Μαυροβουνίου. Ἡ Σερβία θὰ ἤρχετο πρὸς βοήθειαν καὶ θὰ συγκατέλαμβανον τὸ σαντζάκιον Νοβιπαζάρ. Αἱ διαπραγματεύσεις μετὰ τῆς Ἑλλάδος ἐγένοντο ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας, διότι δὲν ἦσαν καὶ δυσχερεῖς αὐταί, ἐνῶ τὸ Μαυροβούνιον συνεννόηθη ἀπ' εὐθείας μὲ τὴν Ἑλλάδα.

»Σχετικῶς περὶ τῶν κατακτηθειῶν περιφερειῶν τὰ πράγματα ἔχουν οὕτως. Ἡ Σερβία θέλει νὰ λάβῃ ἐκτὸς τῆς Παλαιᾶς Σερβίας καὶ ἓνα λιμένα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Ποῖος θὰ εἶνε αὐτὸς ὁ λιμὴν ἐξαργυρᾶται ἐκ τῆς γραμμῆς τοῦ σιδηροδρόμου, ὁ ὁποῖος ἔχει σχεδιασθῆ. Τώρα τὸ σχέδιον φθάνει τὴν γραμμὴν εἰς τὸν Ἄγιον Ἰωάννην

τῆς Μεδούης. Ἄλλ' ἡ Σερβία θὰ προὔτιμα νὰ ἔβλεπε τὸ τελικὸν σημεῖον τῆς γραμμῆς ταύτης εἰς τὸν λιμένα τῆς Αἰδῶνος, καὶ τοῦτο ἂν δὲν εἶχεν ἀντιρροήσεις ἢ Ἱταλία. Τὸ Μαυροβούνιον θὰ λάβῃ τὸ σανιζάκιον τοῦ Νοβιπαζάρ, διότι ἡ Αὐστρία δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ καταληφθῇ τοῦτο ὑπὸ τῆς Σερβίας.

» Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα, τοῦτο βέβαια θὰ ἠδύνατο νὰ λυθῇ εὐκόλως. Ἐν μέρος τῶν Μαλισσόρων θὰ ἐνωθοῦν κατὰ πᾶσαν πιθανότητα μετὰ τοῦ Μαυροβουνίου, ἐν μέρος μετὰ τῆς Σερβίας. Καίτοι δὲ ἀκόμη δὲν ἐνεφανίσθη ἐπισήμως ὁ βαλκανικὸς σύνδεσμος καὶ δὲν ἐκλείσθη συνθήκη, ἐν τούτοις ὑφίσταται...»

Ἐν Ρωσία ἀφ' ἑτέρου ὑπῆρχον καὶ κύκλοι φρονούντες ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ φοβῶνται τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ νὰ τὸν προκαλέσουν μάλιστα ἐν ἀνάγκῃ!...

Τὰ ἔθνικα καὶ τὰ πανσλαβιστικά φύλλα τῆς Ρωσίας ἐξήτουν ἤδη φανερώς ἐνεργητικὴν ἐπέμβασιν τῆς Ρωσίας εἰς τὰ γεγονότα τῆς Βαλκανικῆς. Ἡ «Νόβοιε Βρέμια» ἔγραφε μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἑξῆς ἐξωφρενικά :

« Ἡ διατήρησις τῆς εἰρήνης μὲ πᾶσαν θυσίαν δὲν εἶνε ἔργον ἐνὸς ἀντιπροσώπου τοῦ Ρωσσοσλαβικοῦ κόσμου. Εἶνε ἀλλόκοτον καὶ χυδαῖον νὰ ἐπαναλαμβάνεται ἡ κοινοτυπία «ἡ εἰρήνη εἶνε καλλιτέρα τοῦ πολέμου». Ναί, ὁ πόλεμος εἶνε μέγα κακόν, ἐν τούτοις ὑπάρχει μία εἰρήνη, ἡ ὁποία εἶνε χειροτέρα ἀπὸ πάντα πόλεμον. Ἄν χάσωμεν τοὺς Σλαβούς, χάνομεν τὸ ἦμισυ τοῦ ἑαυτοῦ μας, κτυποῦμεν κατὰ πρόσωπον τὴν ἰδίαν ἱστορίαν μας, ἀπαρνούμεθα τὴν ἱστορικὴν ἀποστολὴν μας, ἐκτοπιζόμεθα ἐκ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, ἕπως περίπου ἐξετοπίσθημεν ἐκ τῆς Ἄπω Ἀνατολῆς. Δὲν ζητοῦμεν πόλεμον, δὲν τὸν θέλομεν, ἀλλὰ φοβούμεθα ὅτι θὰ μᾶς ἐπέλθῃ ἀφ' ἑαυτοῦ. Ὁλόκληρος ὁ Σλαβισμὸς εὐρίσκειται ἐν ἐξεγέρσει. Ποῦ εὐρίσκειται ἡ Ρωσία ; »

Σχεδὸν μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις ἐξεφράζετο καὶ ἡ «Σβιέτ». Ἡ «Ρέτς» ἐδήλου ὅτι τὸ ἀμεσώτερον καθήκον τῆς Ρωσίας ἦτο νὰ ἐμποδίσῃ τὴν Αὐστροουγγαρίαν καὶ τὴν Ρουμανίαν ἀπὸ ἀνάμιξι. Ἄλλὰ τοῦτο ἦτο δυνατὸν μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τῆς διατηρήσεως τοῦ καθεστώτος καὶ φυσικὰ μὲν δὲν ἀπεκλείοντο μερικαὶ μετατροπαὶ τοῦ καθεστώτος, ἀλλ' ὄφειλον νὰ ἐπιτευχθοῦν μὲ Εὐρωπαϊκὴν ἐπικύρωσιν. Πρὸς τὸν σκο-

πὸν τοῦτον οἱ κύκλοι οὗτοι ἐφρόνουν ὅτι θὰ ἦτο ἰσως ἀναγκαία ποιά τις σύμπραξι μετὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας.

Ἰδωμεν τώρα τί σχετικῶς πρὸς τὴν κατάστασιν ἐσκέπτοντο καὶ οἱ Γούρκοι.

Ὁ Ἀλῆ Κεμάλ, γράφων ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ τῆς «Ἰκδάμ» περὶ τοῦ πολέμου, παρετήρει ὅτι διὰ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη δὲν ἤρουν μόνον αἱ μέχρις ὥρας στρατιωτικαὶ ἐπιτυχίαι των, ἀλλ' ἀπηρτεῖτο καὶ διπλωματικὴ ἐπιτυχία.

«Πρὸς διατάραξιν», ἔγραφε, «τοῦ καθεστώτος πρέπει νὰ ὑποστώσι ριζικὰς τροποποιήσεις αἱ τακτικαὶ κρατῶν, οἷον ἡ Αὐστρία, ἡ Ρουμανία καὶ ἡ Ἀγγλία, τοῦθ' ὅπερ εἶνε δυσκολώτατον. Ἐὰν λάβουν χώραν τοιαῦται τροποποιήσεις, δλόκληρος ἡ Εὐρώπη θὰ γίνῃ ἀνάστατος, διότι αὐτὴ θὰ ζητήσῃ τὸ ἀναλογοῦν αὐτῇ μερίδιον ἐκ τῆς Ἀνατολῆς. Ἐὰν εἰς τὰς ποικίλας αὐτὰς διενέξεις πολιτευθῶμεν ἡμεῖς σωφρόνως καὶ ἐκτιμήσωμεν ἀκριβῶς τὰ συμφέροντά μας, δυνάμεθα νὰ περιφρουρήσωμεν τὴν ὑπαρξίν μας.

Ἐξ ἄλλου ἡ στρατιωτικὴ αὕτη ἔνωσις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν δὲν δύναται νὰ μετατραπῇ εὐκόλως εἰς διπλωματικὴν συμφωνίαν. Τοῦτο ἐπὶ τοῦ παρόντος ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τοῦ πυρὸς δὲν διακρίνεται, πρέπει ὅμως νὰ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι πανταχοῦ ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς κατοχῆς ἢ ζημίας τῶν Ἑλληνοθωμανῶν θὰ εἶνε τόσον μεγάλη ὅσον καὶ ἡ τῶν Τούρκων.

Ἡ Ἑλλὰς ἀργότερον θὰ ἐννοήσῃ ἂν ὠφελήθη ἢ ἐζημιώθη, ἐκ τῆς συμμαχίας ταύτης. Ἡ Ὄθωμανικὴ κυριαρχία, ἂν καὶ δὲν ἦτο ἀπηλλαγμένη ἐλαττωμάτων, ἐν τούτοις περιεφρούρησεν ἀπ' αἰῶνων μὲ ὄλας τὰς παραδόσεις τῆς τὴν ἐθνικὴν ὑπόστασιν τῶν Ἑλληνοθωμανῶν.

Ἄλλ' ἐκεῖ ὅπου ἐγκατέστη ἡ Βουλγαρικὴ κυριαρχία ἀπὸ πέντε ἢ δέκα ἐτῶν οὔτε ἴχνος Ἑλληνισμοῦ ὑπελείφθη.

Μᾶς ἀφηγήθη τις τελευταίως κάτι, τὸ ὅσοον προῦκάλεσε τὴν ἐκπληξίν μας. Διερχόμενος ἡμέραν τινὰ ἀπὸ μίαν ὁδὸν τῆς Φιλιππουπόλεως εἶδε μίαν Ἑλληνίδα ὁμιλοῦσαν ἑλληνιστὶ μὲ τὸν υἱὸν τῆς. Κάποιος ὅμως Βούλγαρος, ἀκούσας τὴν συνδιάλεξιν, κατέφερεν ἐν ῥάπισμα εἰς τὴν Ἑλληνίδα. Οἱ Βούλγαροι λοιπὸν δὲν ἀνέχονται οὔτε νὰ

συνομιλοῦν ἑλληνιστί οἱ ἐν Βουλγαρίᾳ ἐγκατεστημένοι Ἕλληγες!

» Ἄμα ὡς λοιπὸν ἐξετασθῶν κατόπιν νηφαλιώτερον τὰ σημεῖα ταῦτα, ἢ σημερινή στρατιωτικὴ συμφωνία τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν εὐκόλως θὰ μετατραπῇ εἰς διπλωματικὴν διένεξιν. Ἐὰν ἡμεῖς παραιτηθῶμεν κατ' ἐλάχιστον τῆς παλαιᾶς σχολιαῆς πολιτικῆς μας καὶ μάθωμεν νὰ πολιτευώμεθα, θὰ δυνηθῶμεν νὰ ἐπωφεληθῶμεν τῆς φυσικῆς ταύτης διαφορᾶς. Δυνάμεθα ἐπὶ παραδείγματι νὰ φέρωμεν εἰς φῶς ἀπέναντι τῆς αἰωνίας ἀντιθέσεως μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων τὰς διαρκεῖς ὠφελείας, αἵτινες θὰ προκύψουν ἐκ τῆς συνεννοήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τοῦ Ὀθωμανισμοῦ . . . Ἐν γένει ὀφείλομεν νὰ ἀποδείξωμεν πολιτικὴν περίνοιαν, διότι τὰ ἀμυντικά μας μέσα δὲν εἶνε πλέον σήμερον ἀπέναντι τῆς Εὐρώπης τὰ τηλεβόλα καὶ τὰ τυφέκια . . .»

Ἄλλ' ἤρχιζόν συνάμα οἱ Τοῦρκοι νὰ δυσφοροῦν καὶ νὰ προβαίνουν εἰς ἀποδοκιμασίας τραχείας κατὰ τοῦ διοργανωτοῦ τοῦ στρατοῦ των Γερμανοῦ στρατηγοῦ φὸν Δέρ Γκόλτς πασσᾶ, εἰς ὃν ἀπέδιδον ἤδη τὴν παραλυσίαν τῶν στρατιῶν των.

Οὕτως, ἢ «Νέα Τουρκία» τῶν Παρισίων ἐγράφε τὰ ἐπόμενα :

« Ἀπὸ τοῦδε εἶνε δυνατόν νὰ ἐξαγάγῃ τις ἐν μάθημα ἐκ τῶν λυπηρῶν συμβάντων, τὰ ὁποῖα ἐβύθισαν εἰς πένθος τὴν πατρίδα μας.

» Ἡ τὸσον ἐξυμνηθεῖσα ὑπὸ τοῦ φὸν Δέρ Γκόλτς καὶ τῶν Γερμανῶν προγυμναστῶν στρατιωτικῆ διςοργάνωσις ἐχρεωκόπησε παρ' ἡμῖν. Ἡ ἀπόδειξις τῆς ἀνεπαρκειᾶς τῆς κατεδείχθη, τὸ παρεδέχθησαν δὲ καὶ αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες, ὅχι ἀνευ πικρίας. Ἐναυάγησε πιθανῶς, διότι δὲν συνεφώνει μὲ τὸν χαρακτήρα τοῦ Ὀθωμανοῦ στρατιώτου, ἀλλὰ βεβαίως καὶ διότι δὲν ἦτο πλήρης, ὅπως αὐταρέσκως διευτυμπανίζετο. Ἡ πείρα ἐπεβεβαίωσε πρὸς μεγίστην δυστυχίαν τῆς πατρίδος μας, ὅσα ἄλλοτε εἶπομεν συνιστῶντες πρὸς τὴν Κυβέρνησιν νὰ δυσπιστῇ πρὸς τὴν φιλίαν, τὴν ἐκπαίδευσιν, τὰς συμβουλὰς καὶ τὸ γερμανικὸν ὄλικόν. Ἡ κακὴ ποιότης τῶν τηλεβόλων Κρούπ ἐπὶ τῶν τηλεβόλων Κρεζὼ κατεκρήμνισε τὸ πυροβολικόν μας. Εἰς ὅλα τὰ σημεῖα φωράται ἡ ὀλεθρία ἐπιρροή τῆς πατρίδος τῶν ὑπηκόων τοῦ Κάϊσερ...»

Ἐπερρῶννον δὲ τὰς δικαίας ἄλλως τε τουρκικὰς ταύτας σκέψεις αἱ ἀκόλουθοι δριμυταὶ ἐπικρίσεις τοῦ διαπρεποῦς Ἰταλοῦ δημοσιολό-

γου Μορέλλο, ἔστις ἐπικαίρως ἤδη ἔγραψε τὰ ἐξῆς εἰς τὴν «Τριμ-
ποῦναν» ὑπὸ τὸν τίτλον «*Ἡ προσέγγισις τῆς τελειωτικῆς ἡττης*» :

«Δικαιοσύνη εἶνε ἡ γενικὴ κατακραυγὴ ἐναντίον τοῦ Γερμανοῦ
ὀργανωτοῦ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ φὸν δερ Γκδλτς, τὸν ὁποῖον χαρα-
κτηρίζω ὡς κατάλληλον νὰ γράφῃ τερατολογήματα εἰς τὴν τελευ-
ταίαν σελίδα τῶν ἑφημερίδων, τελείως δὲ ἀκατάλληλον διὰ τὴν πολε-
μικὴν ἐπιστήμην. Κατόπιν τῆς Τουρκικῆς ἡττης δικαίως θὰ θεωρηθῇ
οὗτος ὑπαίτιος διὰ τὰς συνεπείας. Εἶνε ἐν τούτοις περιέργον πῶς οἱ
συμπατριῶταί του ζητοῦν παρ' αὐτοῦ ἐξηγήσεις καὶ δικαιολογίας, ἐνῶ
ἐδέχθησαν νὰ τὸν ἀποστείλουν ἔπως χρησιμεύσῃ ἐν Τουρκίᾳ ὡς πιστὸς
μόνον Πράκτωρ τῆς Γερμανικῆς βιομηχανίας. Καλὸν θὰ ἦτο βεβαίως
ἂν τὸ νόμισμα τὸ ὁποῖον ἔθεσαν ὁ δὲ Γκδλτς εἰς κυκλοφορίαν ἔφθανε
μέχρι τῆς θυρίδος τοῦ ταμεῖου. Πρὸ τῆς θυρίδος ὅμως ταύτης ἰστά-
μενα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἀπέδειξαν τὸ γερμανικὸν νόμισμα ἑστερη-
μένον πάσης ἀξίας καὶ οὕτω ὁ φὸν δερ Γκδλτς πασσαῶς παρουσιάζεται
πρὸ τῆς συνειδήσεως τῆς καταπλήκτου Εὐρώπης ὡς χυδαῖος παρα-
χαρακτῆς...»

Ἐκ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατοῦσαν ἐπίσης κατάστασιν, ἡ
Ἰταλικὴ ἑφημερὶς «Ρώμη» ἐξῆγγε τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικώτατα
πράγματι συμπεράσματα :

«Ἴδου λοιπὸν εἰ ἀπεκαλύφθησαν καὶ ἐφάνησαν ὁποῖοι πράγματι
εἶνε οἱ στρατιῶται ἐκεῖνοι, τοὺς ὁποῖους ἡ Τουρκία καὶ αἱ συμπαθῶς
πρὸς αὐτὴν διακείμεναι εὐρωπαϊκαὶ ἑφημερίδες παρουσιάζον πρὸ τοῦ
πολέμου—διαστρέφουσαι τὴν ἀλήθειαν—ὡς πρώτους τοῦ κόσμου, ἐνῶ
ἀποδεικνύεται ἤδη εἰς πράγματι δὲν εἶνε οὔτε οἱ τελευταῖοι. Ἴδου
εἰ ἀπεκαλύφθησαν ὁποῖοι πράγματι εἶνε καὶ οἱ Τούρκοι ἀξιωματι-
κοί, οἱ περιφρημοὶ μαθηταὶ τοῦ περιφημοτέρου φὸν δερ Γκδλτς—βα-
ρώνου εἰς τὴν πατρίδα του, πασσαῶ εἰς τὴν Τουρκίαν—καὶ τῶν ἄλλων
Γερμανῶν ἀξιωματικῶν, οἱ ὁποῖοι μὲ παχυτάτους μισθοὺς ἀνέλαβον
ὑπηρεσίαν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἔσπευσαν νὰ τὸν ἐφοδιάσουν
μὲ πρώτης τάξεως, μὲ σχεδὸν ἀκαταμάχητον—ἔπως ἐνασμενίζονται
νὰ βεβαιώσουν—πολεμικὸν ὕλικὸν ἀπὸ τὸ παραγόμενον εἰς τὴν πα-
τρίδα των. Τὸ ἥμισυ περίπου τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ τοσοῦτον οἰκτρῶς
καὶ ἐπαισχύντως ἡττηθέντος στρατοῦ ἐσπούδασεν εἰς γερμανικὰς πο-
λεμικὰς Ἀκαδημίας. Ποῖος δὲν ἐνθυμεῖται τοὺς λόγους τοῦ φὸν δερ

Γκόλτες πασσαὶ διὰ τοὺς στρατιώτας, τοὺς ὁποίους κατὰ τοιοῦτον ἄθλιον τρόπον ἐμόρφωσεν ;

— «Μὲ αὐτὸν τὸν στρατὸν — ἔλεγεν — εἴμπορεῖ κανεῖς νὰ κατακτήσῃ ἔθλον τὸν κόσμον !

» Καὶ τὸ ἔλεγε μὲ ὑπερηφάνειαν ὁ οἰκτρὸς ὀργανωτὴς τοῦ οἰκτροτάτου συρφετοῦ, τοῦ συρφετοῦ ὁ ὁποῖος τρέπεται σήμερον εἰς φυγὴν πρὸ τοῦ στρατοῦ τῆς μικρᾶς Βουλγαρίας, τῆς ὁποίας τοὺς στρατιγχοὺς ἐνθυμοῦμαι μαθητάς, πρὸ ὀλίγων ἀκόμῃ ἐτῶν, τῆς πολεμικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Τουρίνου.

» Ἦδη ὁ τουρκικὸς στρατὸς δὲν ὑφίσταται καὶ δὲν δύναται καὶ νὰ εἶπῃ τῇ τετριμμένην φράσιν: «ἀπωλέσθησαν» τὰ πάντα πλὴν τῆς τιμῆς», διότι τὴν τιμὴν ἀκριβῶς ἀπώλεσε πρὸ πάντων τῶν ἄλλων.

» Ὁ τουρκικὸς τύπος, ἕστις χθὲς ἀκόμῃ ὠμίλει περὶ πιθανῆς νέας νίκης τοῦ αὐτοκρατορικοῦ στρατοῦ καὶ διὰ τὴν δῆθεν ἀπροθυμίαν τῶν Βουλγάρων, οἱ ὁποῖοι ἀποφεύγουν—σύμφωνα μὲ τὰ ὄνειρα τῶν τουρκικῶν ἐφημερίδων—μὲ κάθε τρόπον τὴν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν μετάθασιν, τηρεῖ κατὰ τὴν παρούσαν στιγμὴν σῶφρονα, ὁμολογουμένως, σιγὴν. Καὶ οἱ πλέον θερμοὶ φίλοι τῆς Τουρκίας ἀναγκάζονται τώρα νὰ ὁμολογήσουν ἕτι τὸ τότεν θρυληθὲν θάρρος τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ δὲν ἦτο παρὰ ἀπλοῦς μῦθος. Οἱ στρατιῶται τῆς μακαρίας πλέον τῆ λήξει Αὐτοκρατορίας τοῦ Μωάμεθ, ἐν μόνον προσὸν καὶ μίαν εἰδικότητα ἔχουν: τὸ προσὸν καὶ τὴν εἰδικότητα τοῦ νὰ σφάζουν, ἀόπλους ἐννοεῖται, διότι πρὸ τῶν ἐνόπλων τρέπονται, ὡς εἶπομεν, εἰς φυγὴν. Καὶ πρὶν ἢ διέλθουν ἀπὸ τὸν Βόσπορον εἰς τὴν Ἀσίαν, τὴν παλαιὰν καὶ φυσικὴν κοιτίδα των, θὰ δώσουν προφανῶς ἐν εἰσέτι δειγμα τῆς βαρβαρότητός των, πυρπολοῦντες τὴν πόλιν, ἣτις ἐπὶ τόσους αἰῶνας ὑπῆρξεν ἡ πρωτεύουσά των.

» Πλήρης ἀναρχία ἐπικρατεῖ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ τουρκικὸς ὄχλος δὲν διστάζει νὰ φανερῶνῃ εἰς τοὺς χριστιανοὺς τὰς προθέσεις του:

«—Σεῖς οἱ γκιαούρηδες εἶσθε ἡ αἰτία τῆς σημερινῆς συμφορᾶς μας. Θὰ φύγωμεν ἀπὸ τὴν Σταμπούλ, ἀλλὰ μὴν ἔχετε τὴν ἰδέαν διὰ θὰ σᾶς ἀφήσωμεν νὰ τὴν χαρῆτε σεῖς. Θὰ τὴν καύσωμεν, θὰ τὴν καταστρέψωμεν τελείως καὶ δὲν θὰ μείνουν διὰ σᾶς παρὰ μόνον τὰ ἐρείπιά της.

»Μερικοὶ Εὐρωπαῖοι διπλωμάται ἐλπίζουσι ὅτι ὁ Κιαμὴλ θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν ἀναρχίαν. Ἐχει ὅμως περιέλθει αὕτη εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε οὔτε ὁ Κιαμὴλ οὔτε ἄλλος κυβερνήτης οἰοσθήποτε νὰ ὑπάρχῃ ἐλπίς ὅτι θὰ ἐξεύρῃ τὸ φάρμακον, διὰ τοῦ ὁποίου θὰ προληφθῇ ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ Τουρκικοῦ Κράτους.

»Καὶ ὁ γηραιὸς Κιαμὴλ πασσαῖς, τὸ πολιτικὸν αὐτοῦ γέννημα καὶ θρέμμα τῆς Ἀγγλίας, ἰκετεύει καθ' ἐκάστην περιδάκρυς καὶ περίτρομος τὸν Ἄγγλον πρεσβευτὴν νὰ μεσολαβήσῃ ἡ Ἀγγλία διὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πολέμου.

»Ἡ δυναστεία ἐπίσης περιήλθεν εἰς τοιοῦτον σημεῖον, ὥστε νὰ προκαλῆ τὸν οἰκτον. Ὁ δυστυχὴς Μωάμεθ ὁ Ε΄, εἰς τὸν ὁποῖον δὲν ἐπετρέπη νὰ μεταβῇ εἰς τὸ πεδῖον τοῦ πολέμου ἐκ φόβου μήπως συλληφθῇ αἰχμάλωτος ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀποστέλλεται καθ' ἐκάστην εἰς τὰ διάφορα τεμῆνη μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν Ἀλλάχ διὰ τὰς τουρκικὰς νίκας καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ νὰ συνεχισθοῦν. Εἰς τὰ μέλη τῆς αὐτοκρατορικῆς οἰκογενείας ἐπικρατεῖ ἡ αὐτὴ ἀπογοήτευσις, ἐὰν δὲ εἰσθε περίεργοι νὰ μάθετε πληροφορίας καὶ διὰ τὸ χάρεμι, σὰς πληροφορῶ ὅτι αἱ ὀδαλίσσαι, αἱ χανούμισσαι καὶ τὰ λοιπὰ οὐρὶ παρακαλοῦν μὲ θερμὰ δάκρυα τὸν Ἀλλάχ νὰ μὴ ἐγκαταλείψῃ τοὺς πιστοὺς Μουσουλμάνους καὶ νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς τὴν τελειωτικὴν νίκην ἐναντίον τῶν ἀπίστων γκιαούρηδων.

»Ὁ Διάδοχος τοῦ τουρκικοῦ θρόνου ἀνεχώρησεν, ὡς γνωστόν, διὰ τὸ πεδῖον τῆς μάχης. Οἱ σύμβουλοι ὅμως τοῦ Στέμματος, καθὼς ἐπίσης καὶ οἱ αὐτοκρατορικοὶ ἰατροὶ εἶνε τῆς γνώμης ὅτι ὁ Γιουσούφ Ἰτζεδὶν δὲν ἔπρεπε νὰ μεταβῇ εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, διότι εἶνε νευρασθενικὸς καὶ ἡ θέα τοῦ αἵματος θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ὀλεθρίως ἐπὶ τῆς υγείας του.

»Οὐδεὶς δύναται νὰ κυβερνήσῃ σήμερον τὴν Τουρκίαν. Ἀπομένει εἰς τὴν Εὐρώπῃ νὰ συντελέσῃ, ὅπως μὴ παρεμποδισθῇ ἡ ἐκπολιτιστικὴ προέλασις τῶν βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ νὰ λάβῃ ἐπίσης μέτρα ὅπως πρόστατεῦσῃ τοὺς ἐν Κων)πόλει ὑπηκόους της...»

Καὶ δὲν ὑπῆρξε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν φωνὴ εἰλικρινείας, φωνὴ πνευματικῶν κορυφῶν ποῦ νὰ μὴν ὑψώθῃ διάτορος, ἵνα ζητήσῃ τὴν ἐπιβολὴν τοῦ δικαίου καὶ τὴν ἐλευθερίαν τῶν Βαλκανικῶν λαῶν ὅπως ἀποδιώξωσι τῆς Εὐρώπης τὸ ἀσιατικὸν θηρίον.

Ὁὕτω, μεταξὺ τόσων ἄλλων, καὶ ὁ διαπρεπῆς καθολικὸς ἀρχιεπίσκοπος Κρεμόνας Μονσινιὸρ Μπονομέλη, συγγραφεὺς διακεκριμένος ὑπεροργδοηκοντούτης ἤδη, εἰς ἐγκύκλιον ἐπιστολήν του πρὸς τὸ Ἐνετικὸν Ἐκκλησιαστικὸν Κομιτᾶτον ἔγραφε τὰ ἑξῆς :

»Τὸ μέγα δράμα τοῦ Μωαμεθανισμοῦ τὸ ὁποῖον ἀπὸ δέκα πέντε αἰώνων βαρύνει ἐπὶ τῆς Χριστιανικῆς Εὐρώπῃς, ἐλπίζω, εἰμαι βέβαιος, ὅτι τείνει πρὸς τὸ τέλος του. Ἐπὶ τῶν πεδίων τῆς Θράκης μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἢ ἡμισέληνος θὰ καταπατηθῆ πρὸ τῶν Πυλῶν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ἀνοιχθησομένων ἐκ νέου εἰς τὸν Χριστόν, ἔστω καὶ ἂν ἀνοιχθῆ εἰς τοὺς σχισματικούς ὀρθοδόξους. Ἄλλὰ καὶ αὐτοὶ εἶνε ὀρθόδοξοι.

»Ἡρέπει νὰ τελειώσῃ ἡ τερατώδης τυραννία, ἣτις ζῆ ἀκόμη ἐν Βοσπόρῳ πρὸς αἰσχρὸς μιάς διπλωματίας Εὐρωπαϊκῆς ἣτις δὲν εἶνε πλέον οὔτε Χριστιανικὴ οὔτε Μωαμεθανικὴ καὶ οὔτε ἀνθρωπιστικὴ.

»Εἶνε τὸ τελευταῖον σκάνδαλον, τὸ ὁποῖον φθάνει μέχρις ἡμῶν. Εἰμαι γέρον, πλήρης βασάνων, ἐγγὺς εἰς τὴν τελευταίαν μου ἡμέραν. Ἄλλ' εὐχαριστῶ τὸν Θεόν, διότι θὰ δυνηθῶ ἴσως νὰ ἴδω προτοῦ ἀποθάνῃ τὴν ἐξαφάνισίν του αἰσχρὸς ἐκεῖνου, ἕπερ ἀποτελεῖ τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἐν τῇ Κωνσταντινουπόλει. Θὰ ἤθελα νὰ τὴν ἴδῳ.

Ἱερεμίας Μπονομέλη.»

Ἐλθῶμεν ἤδη εἰς ἄλλας εἰλικρινεῖς κρίσεις, εἰδικώτερον ἀφορώσας τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν αἰφνιδίαν αὐτῆς, τὴν ἀπροσδόκητον διὰ τοὺς ξένους, ἀναγέννησιν.

Ὁὕτω, ὁ πρὸς μελέτην τῆς καταστάσεως ἀποσταλεὶς εἰς Ἀθήνας εἰδικὸς ἀνταποκριτῆς τῆς «Βερολινίου Τάγμαπλατ» Ἄνς Μάρτ ἀπέστειλε πρὸς τὴν ἐφημερίδα του τὴν ἑξῆς περιγραφὴν μετὰ τὸν τίτλον : «Αἱ Ἀθῆναι τοῦ πολέμου».

«Αὐτὴ εἶνε ἡ πρωτεύουσα χώρας, ἡ ὁποία διεξάγει πόλεμον πρὸς ἰσχυρὸν γειτονικὸν κράτος καὶ μάλιστα ἓνα ἀπὸ ἐτῶν διακαῶς ποθηθέντα ἐθνικόν, «ἰερὸν πόλεμον» ; Εἶνε αἱ Ἀθῆναι τοῦ «δήμου» ἀπὸ τὸν βυρσοδέψῃν Κλέωνά μέχρι τῶν νεωτέρων καὶ τῶν νεωτατισίμων «βυρσοδέψων» ; Ναί, εἶνε τοῦλάχιστον ἡ πόλις ἐνὸς μεσημβρινοῦ λαοῦ ; Ὅποιος ἔχει γνωρίσει τοὺς Ἕλληνας ἄλλοτε ἢ τοὺς ἐγνώρισε μόνον πρὸ ὀλίγων ἐτῶν, ἐκπλήσσεται διὰ τὴν μεταβολὴν τοῦ δημοσίου φρο-

νήματος εἰς τὸ μικρὸν αὐτὸ χρονικὸν διάστημα. Διότι ἀπὸ τὸν εὐκίνητον, εὐχαριστούμενον εἰς θόρυβον, παράφορον «δῆμον» ἔγινε τρόπον τινὰ ξαφνικά, «εἰς μίαν νύχτα». καὶ τὸν ἕνα ἔθνος βορείων. Τούλάχιστον ἔτσι μᾶς φαίνονται οἱ Ἀθηναῖοι σήμερον εἰς αὐτὴν τὴν ἐννοεῖται ἐλάχιστα κατάλληλον πρὸς κενὴν ρητορικὴν κρίσιμον στιγμήν. Ἄλλοτε ὑπερβολικὰ αἰσθημῆτα παραφορᾶς, σήμερον δριμυτέρα, ἤσυχωτέρα αὐστηρότης. Ὅτι οἱ Ἕλληνες, οἱ «Γάλλοι τῆς Ἀνατολῆς», ἔφθασαν εἰς τιοῦτον σημεῖον, δὲν εἶνε ἡ μικροτέρα των ἀξία.

»Εἰς τὸν Πειραιᾶ δὲν βλέπει κανεὶς σχεδὸν κανὲν ξένον πλοῖον· τὸ ἐναντίον βλέπει τις ἐκεῖ πενήντα ἑλληνικά, τὰ ὁποῖα ἀγκυροβολοῦν εἰς μακρὰν σειρὰν διὰ νὰ μεταφέρουν στρατὸν καὶ ὕλικὰ πρὸς βορρᾶν. Παρὰ τὴν Σαλαμίνα λάμπουν εἰς τὴν πρωϊνὴν ὁμίχλην τὰ φῶτα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ εἰς τὴν παραλίαν καὶ τὰς ὁδοὺς τῆς φωλεᾶς αὐτῆς τοῦ λιμένος μὲ τὰ ξενοδοχεῖά των τρίτης τάξεως, τὰ καφεδεῖά των καὶ τὰ ἀνατολικά καφενεῖά των ἐπικρατεῖ διαρκῆς κίνησις στρατοῦ.

»Οἱ Ἕλληνες εἶνε «Γάλλοι» καὶ Γάλλοι εἶνε οἱ στρατιωτικοὶ ἐκπαιδευταὶ των. Καὶ αὐτοὶ οἱ Γάλλοι διοργανωταὶ (ὁ ταγματάρχης Σαρπὸ μού τὸ ὁμολόγησε τελευταίως) φρονοῦν ὅτι οἱ ἐγκαλλισθέντες αὐτοὶ ἀπόγονοι τοῦ Ἀχιλλέως θὰ ἔκαμνον θαύματα εἰς δεδομένην περίστασιν, ὅπερ καὶ συνέβη.

»Περιφημότεροι εἶνε οἱ Ἕλληνες ναῦται. Ἐννοεῖται δὲν εἶνε μαθηταὶ τῆς γαλλικῆς στρατιωτικῆς ἀποστολῆς· ἀλλ' ὅποιος τοὺς βλέπει, καθὼς βαδίζουσι μὲ γοργὴν τάξιν, τὸ ἔπλον ἐπ' ὤμου, μὲ πλήρη τὴν ζώνην ἀπὸ φυσίγγια, μὲ ἡλιοκαῆ, τολμηρὰ πρόσωπα, ἐκεῖνος ἐννοεῖ ἀμέσως ὅτι εἶνε οἱ ἴδιοι ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι ἄλλοτε μὲ τοὺς δαυλοὺς ὤρμησαν κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στόλου τοῦ Καπετᾶν πασσᾶ καὶ κατέστρεψαν, ἠφάνισαν καὶ ἀντίναξαν τὸ πᾶν. Καὶ εἶνε καθ' ἑαυτὸν ὄντον· διότι τὸ ψυχρὸν κύμα τοῦ Περσεύδωρος εἶνε τὸ στοιχεῖον τοῦ κάθε Ἕλληνος καὶ κάθε Ἕλληνα ναυτικοῦ εἰς τὴν νῆα ὅπως ὁ μικρὸς Ὑδραῖος· «Ἐγεννήθηκα εἰς τὴν θάλασσαν».

»Λοιπὸν θὰ ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι εἰς τὸν Πειραιᾶ ἢ τὴν ἄλλως τόσον θορυβώδη πόλιν τῶν Ἀθηνῶν ἐπικρατεῖ ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου κίνησις, ὅπως περιέπου εἰς τὴν Ρώμην ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ πολέμου τῆς Τριπολίτιδος. Εἰς τὴν Ρώμην ὄλοι μεγάλοι καὶ μικροὶ εἶχαν

καταληφθῆ ὑπὸ σωβινιστικῆς συγκινήσεως, ἡ ὁποία ἔφθανε τὸ παθολογικόν. Καὶ ὅμως ἐπρόκειτο ἐπὶ τέλους περὶ ἀποικιακοῦ πολέμου, ὁ ὁποῖος ἠγγυᾶτο ἤδη τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ στόλου, καὶ κατὰ τὸν ἐποῖον οὔτε λόγος δὲν ἠδύνατο νὰ γίνῃ περὶ προσεγγίσεως τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς πατρίδος. Εἰς τὰς Ἀθήνας τὰ πράγματα εἶνε ἐντελῶς ἀντίθετα. Ἐδῶ ἐκστρατεύουν κατὰ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος διαθέτει μορφωμένον, γενναῖον στρατόν, καὶ ὁ ὁποῖος ἂν θὰ ἐνίκα, θὰ κατηυθύνετο πρὸς τὴν πρωτεύουσαν τῆς χώρας. Καὶ ὅμως ὁ ἑλληνικὸς λαὸς δὲν εἶνε νευρικός. Ἡ — καὶ ἂν ἴσως εἶνε νευρικός καὶ ἔχει ἀνησυχίας — τὸ ἀποκρύβει εἰς τὴν καρδιά του καὶ ἐξωτερικῶς δείχεται μὲ πλήρη τέχνην ἰσχυρὸς ἀνὴρ. Μὲ τόσην τελείαν τέχνην, ὥστε αὐτὴ ἡ ἡσυχία, αὐτὴ ἡ πεποιθῆσις εἶνε πρόξενος ἀνησυχίας. Εἰς ἄλλας χώρας κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας μετὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ πολέμου θὰ κατελάμβανε τὸν λαὸν ἡ φλόγα τοῦ ἐνθουσιασμοῦ καὶ τῆς ἀνησυχίας. Εἰς τὴν Γερμανίαν ἐκκινουῦν τὰ λαϊκὰ πλήθη εἰς τὰς ὁδοὺς μὲ τὸ τραγοῦδι «Ἀγρυπνεῖτε εἰς τὸν Ρῆνον», εἰς τὴν Γαλλίαν μὲ τὴν «Μασσαλιώτιδα». Ἄλλ' εἰς τὰς Ἀθήνας ἔλα εἶνε ἡσυχία. Οὔτε μίαν φορὰν κἂν ἐδῶ εἰς τὸ κέντρον τοῦ βασιλείου καὶ τοῦ ἑλληνισμοῦ δὲν ἐψάλησαν οἱ ἄλλως τόσον θαυμασίως ὠραῖαι, ἤλεκτριζόντες ἔθνικοι ὕμνοι! Πουθενὰ δὲν παρετηρήθη ἐν δείγμα τοῦ ἐλαχίστου ψυχικοῦ κλονισμοῦ. Μόνον εἰς τὴν Βουλὴν ἔταν ὀμιλῆ τὸ εἶδωλον τοῦ Ἔθνους, ὁ Βενιζέλος ἢ ὁ Κορομηλάς, ὁ ἐκλεκτὸς συνετὸς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, ἐνθουσιάζεται ὁ λαὸς, χειροκροτεῖ καὶ φωνάζει «Ζήτω!» Ἡ ἔταν παρελαύνουν οἱ μὲ κατασκονισμένα ἄψηλά ὑποδήματα ἄνδρες, μὲ τοὺς ὁποίους δὲν θὰ ἤθελε γὰ τὰ βάλῃ κανεὶς.

»Κατὰ τὰ ἄλλα φέρεται ὁ Ἕλλην (ἐν ἔσῳ δὲν βαδίζει εἰς τὰ σύνορα) μὲ ἐπιδεικτικὴν ἡρεμίαν, ἀνταλλάσσει σχεδὸν ψιθυριστὰ μὲ τὸν γείτονα του τὰς ἰδέας του πρὸ τῶν κιοσκιῶν τῶν ἐφημερίδων, εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰς πλατείας, εἰς τὸ τράμ, εἰς τὸ ἐστιατόριον καὶ ὁ μόνος θόρυβος εἰς τὴν σχεδὸν τρομακτικὴν αὐτὴν σιγὴν νεκροταφείου γίνεταί ἀπὸ τοὺς μικροὺς ἐφημεριδοπώλας, ὅταν τρέχουν μυκώμενοι ἀπὸ τὴν ὁδὸν Σταδίου πρὸς τὴν πλατεῖαν τοῦ Συντάγματος. Ὅταν αὐτὰ τὰ παιδιὰ εἰς φανατικὴν χορῳδίαν φωνάζουν τὴν ἐφημερίδα «Καιροί», ἀντηχεῖ ἀνὰ τὸ «κικιρικί» ἀπὸ χιλιάδας νεαρῶν κοκοριῶν».

Ὁ αὐτὸς γερμανὸς ἀπεσταλμένος κρίνων τὸ ποιὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, προσέθετεν ἐπικαίρως τὰ ἐπόμενα :

« Ἡ περίφημος ἀντοχή τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπεδείχθη ἐξόχως κατὰ τὴν μάχην τῶν Σερβίων. Ἄν καὶ ὁ στρατὸς εὗρισκετο εἰς τὸ πῦρ καθ' ἑλγὴν τὴν προηγουμένην ἡμέραν, ἐν τούτοις οἱ ἄνδρες του διήνυσαν 25 χιλιόμετρα κατὰδιώκοντες τὸν ἐχθρόν. Αἱ σχετικῶς ἐλάχισται ἀπώλειαι τῶν Ἑλλήνων ἐξηγοῦνται ἐκ τοῦ μικροῦ μετώπου τῆς μάχης. Μόνον ἡ πρώτη καὶ ἡ δευτέρα μεραρχία προσέβαλον τὸν ἐχθρόν, ἡ τετάρτη καὶ ἡ πέμπτη προέβησαν εἰς κυκλωτικὸν κίνημα καὶ κατέλαβον τὴν πόλιν τῶν Σερβίων καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀνεκοψάν τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὴν Κοζάνην. Οἱ Ἕλληνες ἠγματολόγησαν 600 Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἐστάλησαν διὰ τῆς Ἑλασσῶνος εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἑλλάδος... Φαίνεται ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν θὰ δυνηθῶσιν νὰ σταματήσουν πουθενά εἰς τὴν ἀνατολικὴν Μακεδονίαν...

« Αἱ συνεχεῖς ἦτται τῶν Τούρκων ἐξηγοῦνται κατὰ τὸν φυσικῶτατον τρόπον, καθὼς μοῦ ἐξέθεσεν ἓνας Γερμανὸς πρόξενος, ἐλθὼν ἐκ Τουρκίας. Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατὰ τὸ πλεῖστον τρέφονται κακῶς, κατέστησαν νευρικά, ἐξηγντήθησαν ἐντελῶς καὶ ἔχασαν τὸ ἠθικὸν τῶν ἐκ τῶν αἰώνιων ἐκστρατειῶν καὶ κακουχιῶν πότε εἰς τὴν Ἀλβανίαν, πότε εἰς τὴν Ἰεμένην, πότε εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τὸ παλαιὸν τῶν ἀρήϊον πνεῦμα ἐξαφανίζεται ἐπικινδύνως. Ἴσως θὰ ἴδωμεν τώρα ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τὴν αὐτὴν ἐκπληξιν, τὴν ὁποίαν ἐτοιμάζει ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰς τὸν κόσμον, ἀλλὰ κατ' ἀντίστροφον ἔννοιαν. Μ' ἕλα ταῦτα ἅμως εἶνε ἀκατάληπτος ἡ τακτικὴ τῶν Τούρκων εἰς τὰ Σέρβια. Ἄντι νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς θαυμαστῆς στρατηγικῆς θέσεως, ἀντὶ νὰ καταλάβοιεν τὰ τενάγη τοῦ πλημμυρισμένου Ἀλιάκμονος ποταμοῦ καὶ τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων, κατέλαβον μίαν τόσοσιν ἀτυχῆ παράταξιν, ὥστε εἶχάν τὸν ποταμὸν ἐκ νῶτων καὶ ὠθήθησαν πρὸς τὸ κοιλῶμα τῆς πεδιάδος, ὅπου ἤδη ἀπωλέσθησαν χωρὶς ἐλπίδα. Ἡ τακτικὴ αὐτὴ κρίνεται ἐνταῦθα κατὰ τοσοῦτον ἀκατανοητοτέρα, καθόσον ὁ διοικητὴς τῶν Τούρκων, ὁ στρατηγὸς Ναζίμ, ἐθεωρεῖτο ὡς ἱκανὸς στρατηγὸς καὶ προσφιλὴς μαθητὴς τοῦ Φὸν Δερ Γκόλτς πασσᾶ: Ἐνας διπλωμάτης, μὲ τὸν ὅποιον ὠμίλησα πρὸ ὀλίγου, φρονεῖ ἄλλως, εἰ ἡ ἀποτυχία αὐτῆ τῶν Τούρκων δὲν θὰ τοὺς εἶνε πολὺ ἐπιβλαβής, ἀρκεῖ νὰ ἐπιτύχη ὁ Ἀβδουλλάχ πασσᾶς ν' ἀποκρούσῃ

τοὺς Βουλγάρους καὶ νὰ φέρῃ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν 700—800 χιλ. ἄνδρας. Ἐν τούτοις τοῦτο εἶνε τεραστίως δυσχερὲς καὶ ἀπαιτεῖ μακρὸν χρόνον, διότι ὁ σιδηρόδρομος κομίζει ἡμερησίως μόνον 8,000 ἄνδρας.

» Ἡ ξένη διπλωματία ἔχει καταπλαγῆ ἐντελῶς ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν ἐπιτυχιῶν. Ἡ διοίκησις, ἡ ὁποία πρότερον ἦτο ἐλλιπής, τώρα πλέον εἶνε πολὺ ἀνωτέρα τῆς τῶν Τούρκων. Διὰ τοὺς Ἑλληνας ναυτικούς ὁ Ἄγγλος ναύαρχος Τῶφνελ, ὁ ἀναδιοργανωτὴς τοῦ στόλου, ἐξεφράσθη ὅτι εἶνε «ἀκόμη καλλίτεροι καὶ ἀπὸ τοὺς Ἄγγλους». Εἰς ἄλλους τοὺς Εὐρωπαίους, οἱ ὁποῖοι ζοῦν ἐνταῦθα πρὸ μακρῶν χρόνων, τὰ τελευταῖα γεγονότα ἀνεξικρέτως εἶνε ἀληθῆς ἀποκάλυψις. Μερικοὶ κύκλοι προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν τὰ γεγονότα ταῦτα ὡς «νίκην τῆς Γαλλικῆς σχολῆς πρὸς τὴν Γερμανικὴν», ἂν καὶ πολυάριθμοι Ἑλληνες στρατηγοὶ πρὸέρχονται ἐκ τῆς γερμανικῆς Πολεμικῆς Ἀκαδημίας. Ἐπίσης καὶ ὁ στρατηγὸς Κροπάσι ἐμορφώθη εἰς τὴν Γερμανίαν...»

Ὁ Γερμανὸς κριτικὸς φαίνεται ἐνταῦθα ἀγνοῶν δύο τινά : Πρῶτον ὅτι ἡ Ἑλλὰς δὲν ἔχει πολυαριθμούς στρατηγούς. Δεύτερον ὅτι τὸ ὄνομα Κροπάσι δὲν εὑρίσκεται εἰς καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐδανείσθημεν ἀπὸ οἰανδήποτε ἄλλην χώραν κἀνένα στρατηλάτην.

XXXI.

Νεαὶ ἐπιχειρήσεις ἐν Ἡπείρῳ.

(9—20 Ὀκτωβρίου)

Βεβαίως θὰ ἦτο αὐτόχρομα ἀστείον, ἂν εἰς τὰς σελίδας ταύτας ἠθέλομεν νὰ ὑποστηρίξωμεν τὴν ἑλληνικότητα τῆς Ἡπείρου, ἢ ἂν ἐπιχειροῦμεν ἔστω καὶ ν' ἀφαιρέσωμεν τὰ ἐπιχειρήματα τῶν ἐκ συμφέροντος ἀντίθετα φρονούντων.

Τ' ἀναμφισδότητα δὲν ἐπιδέχονται οὔτε ἀντιρρήσεις, οὔτε συζήτησιν κἄν.

Οὐχ ἦττον, ἐὰν κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην ἤρχισαν οἱ πανταχόθεν ἐνδιχαφερόμενοι—καὶ ἰδιαίτέρως οἱ Ἴταλοι—ν' ἀμφισδητώσι τὴν ἔκτασιν τῶν πρὸς βορρᾶν συνόρων τῆς Ἡπείρου πρὸς τὴν Ἀλβανίαν, διότι

τὴν τελευταίαν τούτην τὴν ἤθελον μεγαλειτέραν, διὰ τὸ εἶνε χορταστικώτερος ὁ βλαμὸς, τὸν ὅποιον διετίθεντο νὰ χάψουν μίαν ἡμέραν, συμμασώσης καὶ τῆς Αὐστρίας—διὰ τοῦτον καὶ μόνον τὸν λόγον θὰ τοῖς εἴσωμεν ἐνταῦθα τὴν ἀρμόζουσαν αὐτοῖς ἀπάντησιν, καὶ μάλιστα δι' ἰταλικῶν ὄπλων—διὰ στόματος διαπρεποῦς ἱστορικοῦ, Γερμανοῦ μὲν τὴν καταγωγὴν, ἀλλὰ καθηγγητοῦ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Ρώμης—τοῦ σοφοῦ ἐθνολόγου I. Μπέλοχ.

Ἴδου τί γράφει ὁ εἰλικρινὴς καὶ ἀνεπηρέαστος οὗτος ἱστοριοδίφης εἰς τὴν πρό τινος ἐκδοθεῖσαν «Ἑλληνικὴν Ἱστορίαν» του, ἐν κεφαλαίῳ περὶ τῆς Ἑθνικότητος τῶν Ἑπειρωτῶν :

«Τὸ ὄνομα Ἑπειρος ἀρχήθεν ἦτο μόνον γεωγραφικὴ ἔννοια ἀποδιδομένη εἰς τὰς βορείους Ἑλληνικὰς χώρας, αἵτινες ἀποτελοῦσι μίαν συνεχὴ ἤπειρον ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν πικιλοτρόπως ψαλιδισμένην νότιον Ἑλληνικὴν χώραν, καὶ ὁ Θεουκιδίδης δὲ ὀνομάζει ἀκόμη Ἑπειρώτας τοὺς κατοικοῦντας περὶ τὸ Παγγαῖον. Ἄλλ' ὅμως λίαν πρῶτως ἤρχισε νὰ γίνεται χρῆσις τοῦ χαρακτηρισμοῦ τούτου προκειμένου περὶ τῶν πρὸς Βορρᾶν τοῦ στομίου τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου δυτικῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἕπως π. χ. ἐν τῇ Ὀδυσσεΐα (φ. 109) καὶ ἐν τῷ «νηῶν καταλόγῳ» τῆς Ἰλιάδος ἐνθα ὀνομάζεται Ἡπειρὸς ἢ Ἀκαρνανία, καὶ παρὰ Πινδάρῳ (Νεμ. 4,82 ἐξ.), ἐνθα ὑπάρχουν οἱ στίχοι «Νεοπτόλεμος δ' Ἀπειρῶ διαπρυσίῃ (κρατεῖ), βουβόται τόθι προῶνες ἔξοχοι κατάκεινται. Δωδῶναθεν ἀρχόμενος πρὸς Ἴόνιον πόρον». Ὅτε τέλος λήγοντος τοῦ 5ου π. Χ. αἰῶνος μέρος τῶν πρὸς δυσμὰς τῆς Πίνδου κατοικούντων λαῶν ἠνώθη εἰς ἓνα πολιτικὸν σύνδεσμον ὑπὸ τὸ ὄνομα σύμμαχοι τῶν Ἑπειρωτῶν, περιωρίσθη τὸ ὄνομα Ἑπειρος ἐπὶ τῆς ὑπὸ τῶν λαῶν τούτων κατεχομένης χώρας (πρβλ. κατὰ πρῶτον Ξενοφ. Ἑλλ. 6, 1, 7 καὶ 2, 9). Ἐν τούτοις ὁ Στράβων συγκαταλέγει ἀκόμη εἰς τὴν Ἑπειρον ἑλὴν τὴν βόρειον Μακεδονίαν, τὴν Ὀρεστίδα, Πελαγονίαν, Ἑλμείαν καὶ Ἐορδαίαν.

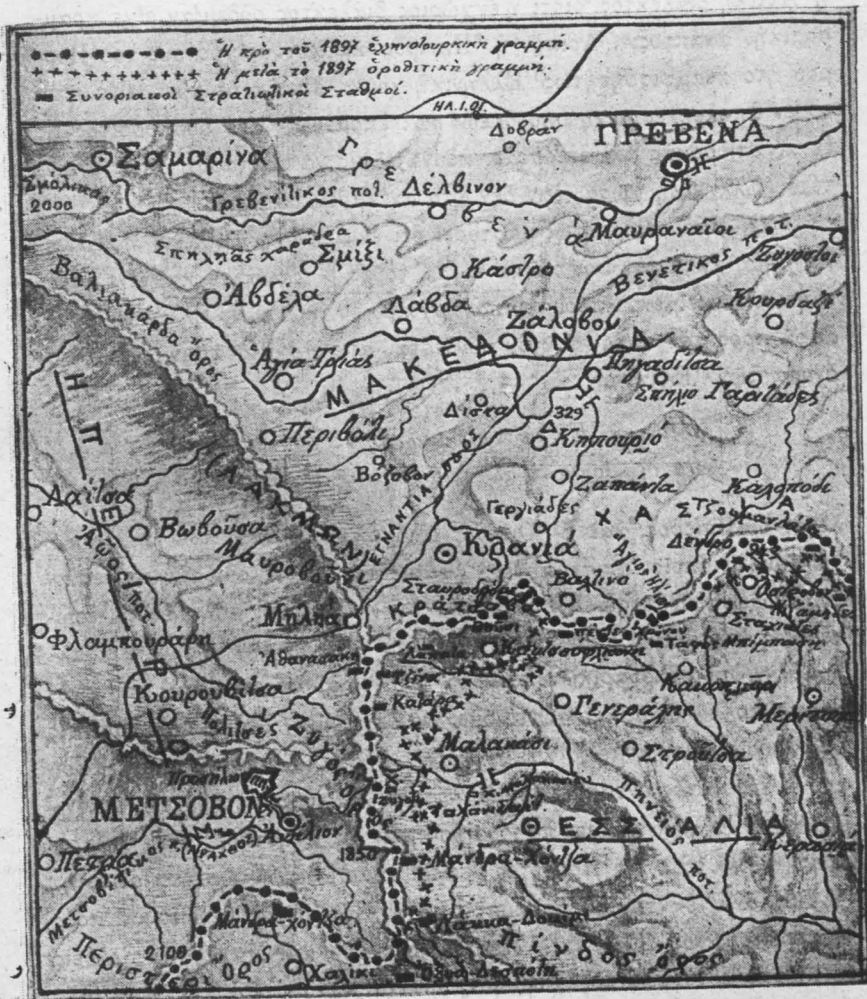
Ἐπειδὴ οἱ κάτοικοι τῶν δυσπροσίτων τούτων ὄρεινῶν χωρῶν παρέμειναν ἐπὶ μακρὸν εἰς σχετικῶς πρωτογενῆ βαθμίδα πολιτισμοῦ, χαρακτηρίζονται ὡς βάρβαροι ὑπὸ τῶν συγγραφέων τῆς 5ης π. Χ. ἑκατονταετηρίδος (π. χ. Θεουκιδ. 2, 68 καὶ 80, 5, 3, 11, 7 καὶ Ἐφορος παρὰ Στράβωνι 8, 334), τοῦτο δ' ἐπαναλαμβάνεται καὶ ὑπὸ νεωτέρων συγγραφέων ([Σκύμνος] 445, 451 καὶ Στράβων 7, 321), ἀλλὰ

τοῦτο φυσικῶ τῷ λόγῳ οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον δύναται νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἀπόδειξις περὶ τοῦ ἐθνισμοῦ τῶν Ἑπειρωτῶν. Καὶ οἱ Πάμφυλοι ἐθεωροῦντο ὡς βάρβαροι (Ἐφορος παρὰ Στράβωνι 12,678, [Σκύμνος] 931 καὶ ἐξ.), ὁ δὲ Ἀρριανὸς λέγει μάλιστα ὅτι οἱ κάτοικοι τῆς Σίδης ὠμίλουν βάρβαρον γλῶσσαν, ἀλλ' ἐν τούτοις αἱ ἐπιγραφαὶ παρέχουσι τὴν ἀπόδειξιν ὅτι ἡ Παμφυλικὴ γλῶσσα ἦτο Ἑλληνικὴ διάλεκτος, ἣτις βεβαίως ἔχει ἀρκετὰ ξενοτρόπως εἰς τὰ Ἀττικὰ ὄτα. Ὡστε καὶ ἂν ὁ Θουκυδίδης ὀνομάξῃ τοὺς Ἑπειρώτας βαρβάρους ἔνεκα τῆς γλώσσης αὐτῶν, δὲν πρέπει τις κατ' οὐδένα τρόπον νὰ συμπεράνῃ ὅτι οὗτοι δὲν ἐλάλουν Ἑλληνικὴν διάλεκτον (1).

»Λίαν χαρακτηριστικὰ ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε τὰ ὑπὸ τοῦ Θουκυδίδου (2, 68) ἀναφερόμενα περὶ τῶν Ἀμφιλοχίων. Ἡ φυλὴ αὕτη ἔχει καθαρῶς Ἑλληνικὸν ἔθνος, ὁμοίως δ' Ἑλληνικὰ εἶνε καὶ τὰ ὀνόματα τῆς πρωτεουσούσης Ἄργους καὶ τῶν πόλεων Ἰδομένης καὶ Μητροπόλεως. Περὶ τῶν κατοίκων τῆς πρωτεουσούσης ὁ Θουκυδίδης λέγει ρητῶς, ὅτι ὠμίλουν Ἑλληνιστί, διότι ἡ γλῶσσά των εἶχε δηθευθεὶς ἐξελληνισθῆ δι' ἀποίκων ἐξ Ἀμβρακίας, ἐνῶ οἱ λοιποὶ Ἀμφιλόχιοι παρέμειναν βάρβαροι. Ἄλλ' εἶνε δυνατόν νὰ πιστεῦσῃ τις ὀπωσθήποτε, ὅτι ἐν μὲν τῇ πρωτεουσούσῃ ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐνῶ αἱ περὶ ταύτης πόλεις εἶχον ἄλλην ξένην γλῶσσαν, π. χ. τὴν Ἰλλυρικὴν, ἀφοῦ πᾶσαι ἦσαν ἴνωμέναι εἰς μίαν κοινότητα μὲ ἴσα δικαιώματα, χωρὶς νὰ ἐμφαίνηται κατ' οὐδένα τρόπον ἡγεμονία πόλεων; Τὰ πράγματα ἔχουσιν ἀναμφιβόλως οὕτω: ἐν μὲν τῇ πρωτεουσούσῃ ὠμίλουν τὴν γλῶσσαν τῶν ἀνεπτυγμένων Ἑλλήνων, δηλαδὴ τὴν Κορινθιακὴν διάλεκτον, ὡς ἐν Ἀμβρακίᾳ, ἐνῶ ἐν τῇ λοιπῇ χώρᾳ ὠμιλεῖτο ἡ παλαιὰ ἐγχώριος διάλεκτος. Δηλαδὴ συνέβαινε καὶ ἐν Ἀμφιλοχίᾳ ὅτι γίνεται πάντοτε καὶ εἰς πάσας τὰς χώρας.

»Ἐκ τῶν σωζομένων ἐπιγραφῶν ἐξάγεται ἀσφαλῶς, ὅτι τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 4ου π. Χ. αἰῶνος ἡ Ἑλληνικὴ ἦτο ἡ ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἔθνους, βεβαίως ὅχι ἡ ἐγχώριος

(1) Σ. Σ.—Ἡ διάλεκτος αὕτη ἦτο κάπως τραχυτέρα τῶν λοιπῶν ἑλληνικῶν διαλέκτων, ἐνέχουσα καὶ τινα στοιχεῖα Ἰλλυρικῆς γλώσσης, λόγῳ τῆς γειτνιάσεως τῶν Ἑπειρωτῶν πρὸς τοὺς Ἰλλυριοὺς, ὅπως συμβαίνει, ἄλλως τε, εἰς ὅλους τοὺς γειτονεύοντας λαοὺς χωρὶς ὅμως τοῦτο νὰ σημαίνει ὅτι ἡ γλῶσσά των δὲν εἶνε γλῶσσα τῆς ἰδίας τῶν φυλῆς.

Περιοχὴ Μετσόβου—Γρεβενῶν—Σαμαρίνης. (ΒΔ. γωνία τῶν τέως ἑλληνικῶν ὁρίων).

διάλεκτος, ἀλλ' ἢ Κορινθιακῆ, ἣτις ὠμιλεῖτο ἐν Ἀμβρακίᾳ, Λευκάδι καὶ Κερκύρα, δηλαδὴ τῇ Δωρικῇ κοινῇ, εἰς ἣν εἰσεχώρησαν καὶ στοιχεία ἐκ τῆς ἐγγχωρίου διαλέκτου, καὶ ἡ ὁποία ἦτο ἡ γραφομένη γλῶσσα καὶ ἐν Ἀκαρνανίᾳ καὶ Αἰτωλίᾳ. Ἀνάλογόν τι συνέβη καὶ ἐν Μακεδονίᾳ, ἐνθα ἐγένετο ἐπίσημος γραφομένη γλῶσσα τοῦ Κράτους

ἢ Ἀττικὴ διάλεκτος, διότι ἡ ἐγγύχωρος διάλεκτος οὐδεμίαν εἶχε γραμματικὴν ἀνάπτυξιν. Λοιπὸν ἡ Ἡπειρος κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πύρρου ἦτο ἀναμφισβητήτως Ἑλληνικὴ χώρα, ἐπειδὴ δὲ αὕτη εἶνε πάντοθεν ἀποκεκλεισμένη ὑπὸ ὄρεων καὶ ἐπομένως λίαν δυσπρόσιτος εἰς ξένας ἐπιδρομὰς καὶ ἐπιρροάς, ἀδυνατεῖ τις νὰ φαντασθῇ πῶς ἔγεινε τότε Ἑλληνικὴ χώρα, ἐὰν δὲν ἦτο ἀνέκαθεν τοιαύτη.

» Ὁ Ἡρόδοτος ρητῶς μαρτυρεῖ ὅτι ἐν Δωδώνῃ ὠμιλεῖτο ἡ Ἑλληνικὴ ἡδὴ κατὰ τὸν ὅον αἰῶνα π. Χ., τοῦτο δ' ἄλλως τε καὶ εἶνε αὐτονόητον προκειμένου περὶ τοῦ παναρχαίου ἐθνικοῦ τῶν Ἑλλήνων ἱεροῦ, ἀφοῦ πρὸς τὸν τάπον τοῦτόν συνδέεται ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ ὄνομα τῶν Ἑλλήνων.

Ἔστι τις Ἑλλοπιη πολυλήϊος ἡδ' εὐλείμων,
ἐνθα δὲ Δωδώνη τις ἐπ' ἔσχατιῇ πεπόλισται

λέγει ὁ Ἡσίοδος, καὶ ὁ Ὅμηρος δ' ὠμιλεῖ ἡδὴ περὶ τῶν Σειλλῶν ἢ Ἑλλῶν, οἱ ὅποιοι ἀνιπιόποδες, χαμαιεῦναι, ἔτετελουν τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Δωδωναίου ἱεροῦ. Νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ Δωδώνη, πόλις ἐν τῷ ἐσωτερικῷ, ἀπετέλει τρόπον τινὰ γλωσσικὴν Ἑλληνικὴν νησὸν περιβαλλομένην ὑπὸ βαρβαρικῶν πόλεων, θὰ ἦτο αὐθαίρετον καὶ ἀπίθανώτατον· πολλῶν δὲ μᾶλλον ὀφειλομεν νὰ δεχθῶμεν, ὅτι οἱ Μολοσσοί, εἰς οὗς κοινῶς κατηριθμεῖτο καὶ ἡ Δωδώνη, ἦσαν Ἑλληνικὴ φυλή, ἀφοῦ καὶ ὁ Ἡρόδοτος ὀνομάζει τὸν Μολοσσὸν ἄλκινα μεταξὺ τῶν διασημοτέρων Ἑλλήνων, ἔσσι παρουσιάσθησαν ὡς μνηστήρες τῆς Ἀγαρίστης (6, 126 ἐξ.). Ὁ Ἡρόδοτος θεωρεῖ τὴν Δωδώνην ὡς Θεσπρωτικὴν (2, 56), ἀλλ' ἐκ τούτου προκύπτει μόνον, ὅτι οὗτος θεωρεῖ καὶ τοὺς Θεσπρωτοὺς ὡς Ἑλλήνας. Μεταξὺ Ἡπείρου καὶ Μακεδονίας οὐδεὶς ἀπολύτως ἐθνογραφικὸς χωρισμὸς δύναται νὰ υπάρξῃ. Ὁ Ἐκκαταὸς ὀνομάζει τοὺς κατοίκους τῆς Μακεδονικῆς Ὀρεστίδος ἔθνος Μολοσσικόν, καὶ ὁ Στράβων ρητῶς μαρτυρεῖ ὅτι ὅλη ἡ χώρα τῆς βορείου Μακεδονίας μέχρι τῆς ἀπέναντι τῆς Κερκύρας παραλίας τοῦ Ἴονίου πελάγους ἀπετέλει ἐν ὅλον ἔσον ἀφορᾷ τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα (7, 327). Λοιπὸν ἀφοῦ οἱ Μακεδόνας ἦσαν Ἑλληνες, ἦσαν καὶ οἱ Ἡπειρώται Ἑλληνες.

» Οὐχ ἦττον ὅμως ἡμφισβήτησαν τινες τῶν σοφῶν πρὸ πάντων κατὰ τοὺς τελευταίους χρόνους τὴν Ἑλληνικότητα τῶν Ἡπειρωτῶν,

καὶ κατέταξαν τούτους εἰς τοὺς Ἰλλυριοὺς, ἀδιαφοροῦντες πρὸς τὰς πηγὰς, αἵτινες ὠρισμένως διακρίνουσι πάντοτε τούτους ἀπ' ἐκείνων. Πρὸς ἀπόδειξιν τοῦ ἰσχυρισμοῦ των ἀναφέρουσι χωρίον τι τοῦ Θουκυδίδου, ἐν ᾧ λέγεται, ὅτι οἱ Αἰτωλοὶ Εὐρυτᾶνες ὑπῆρξαν ἀγνωστότατοι γλῶσσαν, ὑπερ κατ' αὐτοὺς σημαίνει, ὅτι οὗτοι ἐλάλουν γλῶσσαν τελείως ἀκατάληπτον, λοιπὸν μὴ Ἑλληνικὴν, ὥστε ἦσαν βάρβαροι· ἀφοῦ δὲ οὗτοι ἦσαν βάρβαροι, τοιοῦτοι ἔπρεπε νὰ εἶνε καὶ οἱ βορείωτερον οἰκοῦντες λαοί. Ἄλλ' ὅμως εἶνε φανερόν, ὅτι οἱ λόγοι τοῦ Θουκυδίδου δὲν ἔχουσι τὴν ἔννοιαν, ἣ ὁποία ὑποβάλλεται εἰς αὐτούς· ἐὰν ὁ Θουκυδίδης ἤθελε νὰ εἴπῃ ὅτι ἐννοοῦσιν οἱ θεωροῦντες τοὺς Εὐρυτᾶνας ἐπομένως καὶ τοὺς Ἠπειρώτας βαρβάρους θὰ ἔλεγεν, ὅτι οὗτοι ἦσαν ἀγνωστοὶ γλῶσσαν καὶ οὐχὶ ἀγνωσιότατοι, διότι τὰ μάλιστα ἀκατάληπτος δὲν δύναται νὰ λεχθῆ, ὅτι εἶνε μία γλῶσσα. Οὕτω δὲ καὶ τὰ σχόλια μεταφράζουσι τὰς λέξεις τοῦ Θουκυδίδου ὀρθότατα «οὐκ ἔχοντες τὴν διάλεκτον εὐκολον γνωσθῆναι», δηλαδή ὅτι ὠμίλου διάλεκτον. ἤτις δὲν ἦτο εὐκόλως καταληπτή. Λοιπὸν ἠδυνάτο τις ὀπωδῆποτε νὰ ἐννοῆ, ἔστω καὶ μετὰ πολλῆς δυσκολίας, τὴν γλῶσσαν αὐτῶν, ὥστε ἦσαν Ἑλληνες. Τοῦτο ἄλλως τε καὶ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἀμφισβητηθῆ, ἀφοῦ οἱ Εὐρυτᾶνες ἀπετέλουν τὴν κυριώτεραν φυλὴν τῶν Αἰτωλῶν (μέγιστον μέρος τῶν Αἰτωλῶν κατὰ Θουκυδ.) τῶν ὁποίων τὴν Ἑλληνικότητα οὐδεὶς ποτε ἠρνήθη (1).

«Εἶνε ἀληθές, ὅτι ὁ Βασιλεὺς Φίλιππος, ὅτε οἱ Ῥωμαῖοι καὶ οἱ Αἰτωλοὶ ἀπήγγισαν παρ' αὐτοῦ νὰ ἀποχωρήσῃ ἐξ ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος, ἀπήντησε, «περὶ ποίας Ἑλλάδος ὁμιλεῖτε, ἀφοῦ τὸ πλεῖστον τῆς Αἰτωλίας δὲν ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα;» (Πολυβ. 18, 5, 8). Ἄλλὰ τοῦτο εἶπε μόνον διότι τὸ ὄνομα Ἑλλάς γεωγραφικῶς δὲν συνέπιπτε πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τὴν ἐθνογραφικὴν ἔννοιαν. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ὑπῆρξαν τινες καὶ κατὰ τὸν 3ον π. Χ. αἰῶνα, οἱ ὅποιοι ἀκόμη καὶ τὴν Θεσσαλίαν δὲν κατελόγιζον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὁ δὲ κριτικὸς Ἡρακλείδης ἠσθάνθη τὴν ἀνάγκην νὰ πολεμήσῃ διεξοδικῶς τὴν γνώμην ταύτην, ἀλλ' ἔνεκα τούτου κανεὶς ποτε δὲν ἐσκέφθη νὰ διαφιλονικίῃ τὴν Ἑλληνικότητα τῶν Θεσσαλῶν.

(1) Σ. Σ. — Φρονῶ ὅτι ὅλοι ἐνταῦθα ἀπατώνται, διότι τὸ «ἀγνωστότατοι γλῶσσαν», κατὰ τὴν παλαιὰν φρασιολογίαν, ὑποσημαίνει μᾶλλον «ἀ γ ρ ἄ μ α τ ο ι» καὶ οὐχὶ «ὀμιλοῦντες γλῶσσαν μ ἢ ἑ λ λ η ν ι κ ἦ ν ...»

»Λοιπὸν ἡ σπουδαιοφανὴς αὕτη μαρτυρία στηρίζεται ἐπὶ παρεξηγήσεως. Ἄλλη δὲ τις μαρτυρία ἔχουσα σκιάν καθ' ἑαυτὴν πιθανότητος δὲν ὑπάρχει πρὸς ὑποστήριξιν τοῦ Ἰλλυρικοῦ ἔθνομαιου τῶν Ἠπειρωτῶν. Ὁ Κρέτσερ ἐκφράζει τὴν γνώμην ὅτι τὰ τοπικὰ ὀνόματα τὰ λήγοντα εἰς ων ἦσαν συχνὰ ἐν Ἰλλυρίᾳ, ἀλλ' ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ, ὅτι ταῦτα ἦσαν ἐπίσης συχνὰ καὶ ἐν Ἑλλάδι, ὁμοίως δὲ καὶ τὰ διὰ προσθήκης τῆς συλλαβῆς το ἔσχηματισμένα ἔθνικα (π. χ. Θεσπρωτοί), ἅτινα ἄλλως τε καὶ δὲν ὑπάρχουσιν ἐν Ἰλλυρίᾳ, ἀποδεικνύονται ὡς καθαρῶς Ἑλληνικὰ διὰ τοῦ ὀνόματος Βοιωτοί.

»Τὰ Ἰλλυρικὰ τοπικὰ ὀνόματα ἅτινα νομίζει, ὅτι εὐρίσκει ἐν Ἠπειρῷ ὁ Φίχ (Ortsnamen σελ. 142) ἢ στηρίζονται ἐπὶ ἐσφαλμένων ὑπολογισμῶν, ἢ εἶνε ὅλως διόλου ἀθέβαια, ἄλλως τε καὶ μόλις κατώρθωσε νὰ ἀνακαλύψῃ πέντε ὅλα τοιαῦτα ὀνόματα. Οὕτω π. χ. τὸ ὄνομα Βαϊάκη οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον σχετίζεται πρὸς τὴν Ἰλλυρικὴν γλῶσσαν, ἀλλὰ προέρχεται ἐκ τοῦ φαιός, διὰ παραλλαγῆς τοῦ δασέως φ εἰς τὸ μεσόφωνον β, ὅπως ἐγένετο καὶ ἐν τῇ Μακεδονικῇ διαλέκτῳ, ἐξ οὗ καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι ἡ παραλλαγή αὕτη ὑπῆρχε καὶ ἐν τῇ Ἠπειρωτικῇ ἢ τοῦλάχιστον ἐν τῇ Χρονικῇ διαλέκτῳ. Καὶ ὁ Φίχ δὲ μόνον παράλληλα πρὸς τὸ ὄνομα Βαϊάκη ἀναφέρει τὸ ὄρος Βαία τῆς Κεφαλληνίας καὶ Βαίαι ἐν Κύμῃ, τὰ ὁποῖα οὐδεὶς δύναται νὰ ὀνομάσῃ Ἰλλυρικά. Τὸ ὄνομα Βούνημα παράγεται ἀπλοῦστατα ἐκ τοῦ βοῦς καὶ δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ σχετισθῇ πρὸς τὸ Ἰλλυρικὸν ὄνομα Βούνης (ἄλλως τε καὶ ποῦ ἔκειτο οὗτος;)· τὸ ὄνομα τοῦ χωρίου Λαρίνη εἶνε Ἑλληνικώτατον, καὶ ἀπαντᾷ ὡς ὄνομα πηγῆς ἐν Ἀττικῇ (Plin. N. H. IV, 24), ἢ δὲ ὁμοίότης πρὸς τὸ Larinum τῆς χώρας τῶν Φρεντανῶν εἶνε μόνον τυχαία. Τὸ ὄνομα Πανδοσία, ὅπερ κατ' αὐτὸν τὸν Φίχ εἶνε ὠραῖον καὶ φαίνεται καθαρῶς Ἑλληνικόν, δι' αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν λόγον δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὡς ἐξελληνισθὲν ἐκ τοῦ Bandusia. Ἄλλὰ καὶ ἂν εὐρίσκοντο μεμονωμένα Ἰλλυρικὰ ὀνόματα ἐν Ἠπειρῷ, τοῦτο οὐδὲν θὰ ἀπεδείκνυεν ὑπὲρ τῆς Ἰλλυρικῆς ἐθνικότητος τῶν Ἠπειρωτῶν, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς γειτνιασεως τῶν δύο ἐθνῶν.

»Ὅμοια εἶνε καὶ τὰ διῆθεν μὴ Ἑλληνικὰ τοπικὰ ὀνόματα, ἅτινα εὐρίσκει ἐν Ἠπειρῷ ὁ Νίλσον. Ἀργιθέα παράγεται ἐκ τῆς αὐτῆς ρίζης, ἐξ ἧς καὶ Ἄργος, ἀνάλογον δὲ πρὸς τὸ ὄνομα τοῦ ὄρους Τόμα-

ρος εἶνε ὁ Τομεὸς παρὰ τὴν μεσσηνιακὴν Πύλον (Θουκυδίδου 3, 118, 4) πρὸς τὴν Τύμφην ἀναλογεῖ Τυμφηστὸς καὶ Στόμφαλος. Ἄλλὰ καὶ τί δύνανται νὰ ἀποδείξωσι, καὶ ἂν ὑπάρχουσιν ὀλίγα τοπικά ὀνόματα, δι' ἃ δὲν εὐρίσκονται ἀνάλογα ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ; Μήπως καὶ ἐν Πελοποννήσῳ καὶ ἐν Μέσῃ Ἑλλάδι δὲν ὑπάρχουσι πολλὰ τοπικά ὀνόματα, τῶν ὁποίων ἡ παραγωγὴ δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ εὐρεθῇ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ; Καὶ ὁ Νίλσων δὲ ἀναγκάζεται νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι τὰ πλεῖστα τῶν Ἠπειρωτικῶν τοπικῶν ὀνομάτων εἶνε Ἑλληνικά. Ἡ γνώμη, ὅτι τὰ ὀνόματα ταῦτα προέρχονται ἐκ νεωτέρων συνοικισμῶν καὶ ἰδρύσεων πόλεων κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ κράτους τῶν Μολοσσῶν εἶνε ὅλως ἀστήρικτος, διότι οὐδὲ ὅλως ὑπάρχουσιν ἐν Ἠπειρῷ τεχνητῶς ἐσχηματισμένα ὀνόματα, ἂν ἐξαιρέσωμεν τὴν Ἀντιγόνηαν καὶ Βερενίκην, αἵτινες ἰδρύθησαν ὑπὸ τοῦ Πύρρου. Ὁμοίως ὀφείλει ὁ Νίλσων τὴν ἀπόδειξιν διὰ τὸν ἰσχυρισμὸν του, ὅτι τὰ ὀνόματα Ἀχέρων, Κιοκυτός, Ἰναχος ἐλήφθησαν ἐκ τῶν ὁμοίων Ἑλληνικῶν ὀνομάτων, διότι μόνον αἱ ἀπαικίαι ἐδανείζοντο ὀνόματα ποταμῶν.

Ἡ Ἀφ' ἑτέρου δὲ Ἑλληνικά εἶνε καὶ τὰ προσωπικά ὀνόματα τῶν Ἠπειρωτῶν, ὁ δὲ Νίλσων μόνον ἐλάχιστα γνωρίζει, ἅτινα ὁμοιάζουσι μὲν ὡς μὴ Ἑλληνικά, δύνανται ὅμως κάλλιστα νὰ εἶνε τοιαῦτα. Ἐν τῇ βασιλικῇ Ἠπειρωτικῇ οἰκογενεῖᾳ ἀπὸ τοῦ πρώτου Νεοπτολέμου, προτιμῶνται τὰ ὀνόματα τῶν ἡρώων, ὅπως καὶ ἐν τῇ βασιλικῇ οἰκογενεῖᾳ τῆς Μακεδονίας, τούτου δ' ἕνεκεν ὁ Νίλσων γνωματεύει, ὅτι οὐδεὶς Ἑλλήν θὰ ἐτόλμα μετὰ τσαύτης ἱεροσυλίας νὰ μεταχειρισθῇ τὰ διασημότερα ὀνόματα τῆς μυθολογίας. Ἄλλὰ μήπως εἶνε τινὸντι ἱεροσυλία νὰ διδῇ τις τὰ ὀνόματα τῶν προγόνων εἰς τὰ τέκνα του; Οἱ δὲ Μολοσσοὶ βασιλεῖς ἐπίστευον ὅτι κατήγοντο ἐκ τοῦ Ἀχιλλέως καὶ τῆς Ἀνδρομάχης. Καὶ ὁ Ἰάσων, ὁ βασιλεὺς τῶν Φερῶν, καὶ ὁ ἀδελφὸς αὐτοῦ Μηριόνης (Πολυαιν. ὅ, 1, 6), καὶ ὁ ἀνεψιὸς αὐτοῦ Ἀλέξανδρος ἦσαν Ἑλλήνες, ὁ δὲ Ἰφικράτης, ὅστις οὕτω ἱεροσούλως, ὠνόμασε τὸν υἱὸν του Μενεσθέα, μολονότι ἀσφαλῶς δὲν κατήγετο παρὰ τοῦ ἡρωϊκοῦ βασιλέως τῆς Ἀττικῆς, ἦτο μάλιστα καὶ Ἀθηναῖος. Καὶ πολὺ δὲ πρὸ τούτου, ἄλλος Ἀθηναῖος, ὁ Ἴπποκράτης, εἶχε τὴν ἱερόσυλον ἰδέαν νὰ ὀνομάσῃ τὸν υἱὸν αὐτοῦ Πεισιστρατον κατὰ τὸ ὄνομα τοῦ υἱοῦ τοῦ προγόνου αὐτοῦ Νέστορος. Ἄλλὰ καθα-

ρώτατα ὀμιλοῦσι περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Ἡπειρωτῶν τὰ ὀνόματα τῶν φυλῶν, διότι ταῦτα δὲν παρελήφθησαν βεβαίως ἐξ ἄλλων λαῶν. Τὰ ὀνόματα τῶν Ἀμφιλοχίων, Ἀθαμάνων, Τυμφαίων, Παροραίων, Παραυαίων. Κασσωπαίων εἶνε καταδήλως Ἑλληνικά, εἶνε δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ταῦτα τὰ ὀνόματα τῶν λαῶν, οἵτινες κατέκουν ἐπὶ τῶν πρὸς βορρᾶν ὀρίων τῆς Ἡπείρου, καὶ ἂν οὔτοι ἦσαν Ἑλληγες, βεβαίως ἦσαν τοιοῦτοι καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι τῆς χώρας.

» Κρῖμα ὅτι ὁ Νίλσων δὲν ἐπεξέτεινε τὰς μελέτας αὐτοῦ καὶ ἐπὶ ἄλλων Ἑλληνικῶν χωρῶν. Διὰ τῆς μεθόδου του. νὰ θεωρῆῃ δηλαδὴ τὰ διὰ τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἐρμηνευόμενα ὀνόματα ὡς δάνεια, καὶ νὰ λαμβάνῃ ὑπ' ὄψιν μόνον ὅσα δὲν παράγονται ἐξ Ἑλληνικῶν ριζῶν, θὰ ἐφθανε πανταχοῦ εἰς τὸ αὐτὸ ἀποτέλεσμα. Ἐπειδὴ δὲ σωφρονεῖ, θὰ ἐπιθετο, ὅτι ἡ μέθοδός του εἶνε ἐσφαλμένη· τοῦτο ἄλλως τε εἶνε καταδήλον, καὶ μόνον ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν Νίλσων ἡσυχολήθη διεξοδικῶς ἐνταῦθα περὶ τῶν θεωριῶν του.

» Τὸν ἀντίον ὅμως θὰ ἀποφύγω νὰ διαπραγματευθῶ περὶ τοῦ ἐσχάτως ἐπεξεργασθέντος τὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου (Lunds Universitets Arsschrift N. F. 1909), διότι οὐδέποτε εἶδον ἔργον ἀτελέστερον τοῦ βιβλίου τούτου.

» Ὑπολείπεται ἤδη νὰ χαράξωμεν τὴν γραμμὴν τοῦ γλωσσικοῦ ὀρίου. Τὸ ὄνομα Τυμφαῖοι ἀποδεικνύει, ὅτι οὔτοι ἦσαν Ἑλληγες (πρβλ. Τυμφηστὸς, Στύμφαλος), ὁμοίως δὲ καὶ ἡ θέσις τοῦ στρατεύματος αὐτῶν ἐν τῇ Μακεδονικῇ φάλαγγι, ὅπως καὶ τὰ ὀνόματα Ἀμύντας, Ἀνδρομένης, Ἀταλος, Πολέμων, Πολυσπέρχων, Σιμμίας, ἅτινα ἔφερον γνωστοὶ Τυμφαῖοι, καὶ πρὸς τούτοις τὸ ὑπ' αὐτῶν εἰς τὸν *Δία πατέρα* ἀποδιδόμενον ὄνομα *Δειπάτορος*. Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ περὶ τῶν Παραυαίων, ὡς ἀποδεικνύει τὸ Ἑλληνικὸν αὐτῶν ὄνομα μαρτυρούμενον ἤδη ἀπὸ τοῦ 5ου αἰῶνος (Θουκυδ. 2, 80, 6), τούτους δὲ καταριθμῆι εἰς τὰς Ἡπειρωτικὰς φυλάς καὶ ὁ Θουκυδίδης καὶ ὁ Πρόξενος. Οἱ Ἀτιντάνες ἐμφανίζονται κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου στενωῶς συνδεδεμένοι μετὰ τῶν Μολοσσῶν, καὶ καταριθμοῦνται εἰς τοὺς Ἡπειρώτας ὑπὸ τοῦ Στράβωνος, τὸ μόνον δὲ περισωθὲν ὄνομα ἐνὸς ἐξ αὐτῶν *Λεώμαχος* εἶνε Ἑλληνικόν.

» Ὅτι καὶ οἱ Χάονες ἦσαν Ἑλληγες, περὶ τούτου, πλὴν τῆς συμμετοχῆς αὐτῶν εἰς τὴν ἡπειρωτικὴν συμμαχίαν, μαρτυρεῖ καὶ τὸ ὄνομα

τῆς πρωτεύουσῆς αὐτῶν *Φοινίκη*, καὶ τοῦ πλησίον ταύτης κειμένου Ἑλικραβίου (Πολυβ. 2, 6, 2), καὶ τοῦ ἔρους *Χείμερα* (ἐν τοῖς Ἀκροκεραυνίοις παρὰ Plin. N. H. IV, 4), πρὸς τούτοις δὲ τὸ ἐν τῇ περιοχῇ αὐτῶν κείμενον *Κισσαῖον πεδῖον*. Ἐκ τῶν δύο προσαιτῶν αὐτῶν τοῦ ἔτους 430 Φωτίου καὶ Νικάνορος ὁ δεύτερος τοῦλάχιστον ἔχει γνήσιον Ἑλληνικὸν ὄνομα (1).

»Μετὰ τῶν Χαόνων τούτων συνδέονται οἱ ἐν τῇ κόλπῳ τοῦ Τάραντος Χῶνες, ἐπειδὴ δὲ οὗτοι φέρονται ὡς Ἰαπυγικὸν ἔθνος, ἴσως ἦσαν καὶ οἱ Χάονες παλαιάτατα ἔθνος Ἰλλυρικὸν ἐνωρίτατα ἐξελληνισθέν, ὥστε δικαιούμεθα νὰ εἰπωμεν ὅτι οἱ Χῶνες ἦσαν οἱ πρῶτοι εἰς Ἰταλίαν ἀποικισθέντες Ἑλληνες.

»Βορειότερον τῶν Χαόνων κατοικοῦν οἱ Ἄμαντες, ὡς ὀνομάζονται ἐπὶ τῶν νομισμάτων αὐτῶν, ἢ Ἄβαντες· τὸ ὄνομα πιθανῶς εἶνε Ἰλλυρικὸν (ἐν Παιωνίᾳ ὑπῆρχεν ἔθνος ὀνομαζόμενον *Amantini*), ἢ δὲ παραγωγὴ αὐτοῦ ἐκ τῶν ἐν Εὐβοίᾳ Ἀβάντων ἐφευρέθη μόνον ἕνεκα τῆς ὁμοιότητος τῶν ὀνομασιῶν, ἐπειδὴ ὅμως ὁ Πρόξενος καταλέγει καὶ τούτους εἰς τοὺς Ἠπειρώτας, φαίνεται ὅτι ἤδη ἐπὶ τῶν χρόνων αὐτοῦ οἱ Ἄμαντες εἶχον ἤδη ἐξελληνισθῆ ἢ ἦσαν δίγλωσσοι. Οἱ πρὸς βορρᾶν τούτων οἰκοῦντες. Ἐγγέλειοι καὶ Ταυλάντιοι ὡς καὶ οἱ πρὸς ἀνατολὰς γείτονες αὐτῶν *Λεσσαοῖται* χαρακτηρίζονται ρητῶς ὡς Ἰλλυριοὶ καὶ δὲν ἀναφέρονται ποτὲ μετὰ τῶν Ἠπειρωτῶν.

»Ἐν τέλει ἄς μοι ἐπιτραπῆ νὰ προσθέσω ὀλίγας λέξεις περὶ τῆς ἐθνικότητος τῶν Μακεδόνων ὡς συμπλήρωμα τῶν ὅσα ἤδη εἶπον ἀλλοχου. Ὁ Κρέτσιμερ εἰδικεύει τὴν γνώμην αὐτοῦ περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ὡς ἑξῆς: «Οἱ Μακεδόνες ἦσαν φυλὴ συγγενῆς πρὸς τοὺς Ἑλληνας, ἥτις ὅμως ἐχωρίσθη ἀπὸ τῶν ὑστερωτέρων Ἑλληνικῶν φυλῶν, πρὶν ἢ ἡ Ἑλληνικὴ ἐθνικότης ἐξασφαλισθῆ ἐν αὐτῇ». Οὕτω διατυπωμένη ἡ γνώμη του πλησιάζει μᾶλλον πρὸς τὴν ἰδικήν μου, καίτοι ἐγὼ θὰ ἔλεγον, ὅτι αἱ ὑστερώτεροι Ἑλληνικαὶ φυλαὶ ἐχωρίσθησαν ἀπὸ τῶν Μακεδόνων. Οἱ Μακεδόνες κατὰ τὴν γνώμην μου εἶνε τὸ τμήμα ἐκεῖνο τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅπερ παρέμεινεν ἐν τῇ κατὰ πρῶτον κυριευθείσῃ χώρᾳ, μὴ μετασχόν, ἢ ὀλίγον μόνον μετα-

(1) Σ. Σ.— Ἀλλὰ μήπως τὸ ὄνομα Φώτιος εἶνε ξένον: Δὲν ἐσχηματίσθη λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἑλληνικωτάτην λέξιν Φῶς: . . .

σχόν, τῆς ἀναπτύξεως, ἦν ἔλαβεν ἢ Ἑλληνική γλῶσσα καὶ ὁ Ἑλληνικὸς πολιτισμὸς ἐν ταῖς βραδύτερον καταληφθεῖσαις νοτιωτέραις Ἑλληνικαῖς χώραις, ἕως ἔτου ἀπὸ τοῦ Ἀρχελάου καὶ ἐντεῦθεν εἰσεχώρησαν καὶ οὗτοι εἰς τὸν Ἑλληνικὸν πολιτισμὸν, ὡς διεπλάσθη ἀπὸ τῶν χρόνων τοῦ Ὀμήρου. Δηλαδή κατὰ βάθος τὸ πρᾶγμα εἶνε ἀνάλογον πρὸς τὸ ζήτημα, ἂν οἱ Ὀλλανδοὶ καὶ λοιποὶ ἐκτὸς τῆς Γερμανίας Γερμανικοὶ λαοὶ εἶνε Γερμανοί, οἱ Λομβαρδοὶ καὶ οἱ Πεδεμόντιοι εἶνε Ἴταλοί, οἱ Προβηγκιανοὶ Γάλλοι καὶ οἱ Καταλανοὶ Ἴσπανοί. Ὁ ἱστορικὸς ποτὲ δὲν θὰ δυνηθῇ νὰ παραδεχθῇ ὅτι οἱ Ὀλλανδοὶ κλπ. δὲν εἶνε Γερμανοί, διότι λέγουσι Dag ἀντὶ Tag, ἢ ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν εἶνε Ἑλληγες διότι ἐπρόφερρον ὁ ἀντὶ θ.

» Διὰ νὰ βαπτίσωσι τοὺς Μακεδόνας εἰς Ἰλλυριοὺς ἐπεκαλέσθησαν τὸ ἐπίθεμα *έσθης*, ἕπερ εἶνε πολὺ σύνηθες ἐν Ἰλλυρίᾳ καὶ ἀπαντᾶ συχνὰ καὶ ἐν τῇ Μακεδονικῇ διαλέκτῳ π. χ. Ὀρέσται, Λυγκησταί, Διάσται, ἐθεωρήθη δὲ καὶ παρὰ τῶν παλαιῶν ὡς *Μακεδόων* ὁ τύπος (Στέφανος Βυζάντιος ἐν λέξει Διον). Ἄλλ' Ἑλληνικὰ ὀνόματα ὡς Ὀρέσθης, Θυέσθης ἀποδεικνύουσιν, ὅτι τὸ ἐπίθεμα ὑπῆρχεν ἤδη ἐν τῇ πρωτογόνῳ Ἑλληνικῇ γλώσσῃ, τῆς ὁποίας καὶ ἄλλους πολλοὺς τύπους διετήρησαν οἱ Μακεδόνες.

» Ὑπάρχουσι βεβαίως ἄνθρωποι μὴ πειθόμενοι δι' οὐδεμιᾶς λογικῆς ἀποδείξεως, πρὸ πάντων δ' ἔταν πρόκειται νὰ ὑπερασπίσωσιν ἰδιαιθηνικὰ συμφέροντα. Οὕτω ὁ Βούλγαρος Καζάρωφ ἀνέλαβεν ἐσχάτως ἐν δωδεκασελίδῳ δίχτριβῃ Rev. Et. Grecques XXIII, 1910 σελ. 243—254) νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ Μακεδόνες δὲν ἦσαν Ἑλληγες. Δὲν ἐξετάζομεν ἂν ἔπραξε τοῦτο ὑπηρετῶν τῆν ἐπιστήμην ἢ τῆν Μεγαλοβουλγαρικὴν ἰδέαν. Πραγματεύεται τὸ ζήτημα κατὰ τῆν παλαιάν συνταγὴν, διὰ τῶν *γλωσσημάτων*· ἐπειδὴ αἱ σπάνια αὐταὶ λέξεις δὲν ἐρμηνεύονται πᾶσαι διὰ τῆς Ἑλληνικῆς, ἄρα οἱ Μακεδόνες δὲν εἶνε Ἑλληγες.

» Ἀλλὰ τοῦτο οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχει σημασίαν, διότι εἶνε φανερόν ὅτι οἱ συλλέξαντες τὰ μακεδονικὰ γλωσσήματα γραμματικοὶ παρέλαβον ὅπως ἐρμηνεύσωσι μόνον τὰς ἀκαταλήπτους ὑπὸ τῶν λοιπῶν Ἑλλήνων λέξεις τῆς Μακεδονικῆς διαλέκτου, λοιπὸν κατὰ πρῶτον λόγον τὰς εἰσχωρησάσας εἰς ταύτην Θρακικὰς καὶ Ἰλλυρικὰς λέξεις.

» Ἀνόητον εἶνε πρὸς τούτοις, ὅτι ὁ Καζάρωφ ἀναφέρει τὸ παρά-

δειγμα Φρειδερίκου τοῦ Μεγάλου καὶ Αἰκατερίνης τῆς II, οἵτινες ὁμίλου συνήθως Γαλλιστί, διότι οὗτοι δὲν εἰσήγαγον ὡς γλώσσαν τῆς δικιχίσεως εἰς τὴν Πρωσσίαν καὶ τὴν Ρωσίαν τὴν Γαλλικὴν, ὡς ἦτο ἡ Ἑλληνικὴ γλώσσα ὄχι μόνον εἰς ἀποικιακὰ Μακεδονικὰ κράτη, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὴν τὴν Μακεδονίαν.

Ἦρῆπει τέλος πάντων νὰ λεχθῆ ἀπεριφράστως: ἐξ ὄλων τῶν παραλόγων διῶχυρισμῶν, οἵτινες ἐξεφράσθησάν ποτε ἐν τῇ ἱστορίᾳ, δὲν ὑπάρχει ἴσως παραλογώτερος τοῦ ἐξῆς: ἔτι ἔθνος κυριαρχήσαν τοῦ κόσμου ἀπηρνῆθη τὴν γλώσσαν αὐτοῦ, ὅπως προσλάβῃ ξένην γλώσσαν. Ἄλλ' ὄχι: ὑπάρχει καὶ παραλογώτερος διῶχυρισμός: οὗτος δὲ εἶνε, ἔτι οἱ Μακεδόνες ἐπραξαν τοῦτο κατὰ διαταγὴν τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὅστις ἐν τῇ Ἑλληνικῇ, δηλαδὴ τῇ Ἀττικῇ γλώσσῃ διεῖδε τὸ κάλλιστον μέσον πρὸς συγχώνευσιν τῶν ἑτερογενῶν στοιχείων τοῦ κράτους: οὕτω δ' ἰσχυρίζεται ὁ Καζάρωφ. Πᾶν σχόλιον εἶνε περιττόν.

» Ἀλλὰ τὴν ὀριστικὴν ἀπόδειξιν, ἔτι οἱ Μακεδόνες ἦσαν ἔθνος Ἑλληνικόν παρέχουσι τὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν αὐτῶν. Ταῦτα εἶνε Ἑλληνικά, δὲν ἀπαντῶσιν ὅμως εἰς οὐδεμίαν ἄλλην Ἑλληνικὴν πόλιν, ὥστε δὲν παρελήφθησαν παρ' ἄλλης Ἑλληνικῆς πολιτείας. Ὡς γνωστὸν τὰ Ἑλληνικὰ ὀνόματα τῶν μηνῶν ἐσχηματίζοντο κατὰ τὰς ἐν αὐτοῖς τελουμένας ἐορτάς, οὕτω δὲ καὶ οἱ Μακεδονικοὶ μήνες Ξανθικός καὶ Περίτιος παρήχθησαν ἐκ τῶν ἐορτῶν Ξανθικά καὶ Περίτια. Λοιπὸν τὰ ὀνόματά τῶν Μακεδονικῶν μηνῶν ἐσχηματίσθησαν ἐπὶ Μακεδονικοῦ ἐδάφους καὶ τὸ ἔδαφος τοῦτο ἦτο Ἑλληνικόν. (KARL JUL. BELOCH Griechische Geschichte, 1 τόμος, σελ. 33—44.)

Σ. Σ.—Πρὸ τόσων σαφῶν δηλώσεων τῆς ἀδεκάστου ἐπιστήμης, σχόλια περισσότερα δὲν ἐπιτρέπονται, πᾶσα δὲ συζήτησις παρέλκει τελείως.

Ἐλθωμεν ὅθεν καὶ αὐθις εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν περαιτέρω ἐν Ἠπειρῷ πολεμικῶν γεγονότων τῆς περιόδου ταύτης.

Αὐτόπτης ἀνταποκριτῆς ἑλληνικῆς ἐφημερίδος μᾶς παρέχει τὰς ἐξῆς ζωντανὰς πληροφορίας περὶ τῶν πρώτων καὶ τῶν εὐθὺς μετὰ τὰς πρώτας ἐχθροπραξιῶν ἐν Ἠπειρῷ:

Αἱ κατωτέρω γραμμαὶ ἐγράφησαν ἀπὸ τῶν ὑφωμάτων τοῦ Γριμπόδου τὴν 9ην τοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου 1912.

«... Ἀπὸ σήμερον εὐρίσκομαι εἰς τὴν εὐχάριστον θέσιν νὰ περιγράψω τὰ τῆς μέχρι τοῦδε δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν Ἠπειρῷ πατῶν ἐπὶ ἐδάφους μέχρι τῆς χθὲς μόνον Τουρκικοῦ καὶ ἀπὸ τῆς σήμερον Ἑλληνικοῦ.

Ἡ περιγραφή αὕτη δὲν θὰ εἶνε ὥπως ἀρμόζει εἰς ἓνα τοιοῦτον εὐχάριστον γεγονός, διότι αἱ γραμμαὶ αὗται σύρονται κάτωθεν μικροσκοπικῆς σκηρῆς ἐν ὑπαίθρῳ διαρκῶς κτυπουμένης ὑπὸ ραγδαίας καὶ ἀδικιόπου βροχῆς, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ἐγένετο καὶ ἡ εἰσβολή τοῦ στρατοῦ μας εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος.

«Σάββατον ἐξημέρωνε καὶ μία νευρικὴ κίνησις παρατηρεῖτο ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς μεθορίου γραμμῆς. Ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐθεωρεῖτο ἀπὸ ἡμερῶν γεγονός, ἀλλὰ τὸ πότε ἦτο ἐντελῶς δυσπροσδιόριστον. Διότι ἐνταῦθα λόγῳ τῆς στρατιωτικῆς κινητοποιήσεως δὲν ὑπάρχει καμμία συγκοινωνία. Τέλειος ἀποκλεισμός πανταχόθεν καὶ ὁ τόπος ἦγετο καὶ ἐφέρετο ἀπὸ τὰς πλέον παραδόξους φήμας, πότε ἐνθαρρυντικῶς καὶ πότε ἀπελπιστικῶς.

» Ἀπάνω κάτω διεδίδοντο τὰ ἐξῆς:

» — Ὁ πόλεμος ἐκηρύχθη!

» Καὶ κατόπιν:

» — Ὁ πόλεμος δὲν θὰ κηρυχθῆ!

» — Γιατί;

» — Ἐπενέδησαν αἱ Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι κατέλαβον τὸν Πειραιᾶ, τὴν Κρήτην!

» Αὐτὰ καὶ ἄλλα τερατώδη διεδίδοντο εἰς τὸ καφενεῖον τοῦ Βῆχα, ὅπου συνεδριάζει ἡ τοπικὴ Γερουσία τῆς Ἄρτης κατ' ἀπομίμησιν τῆς Γερουσίας τοῦ Ζαχαράτου τῆς πλατείας Συντάγματος, ἡ ὁποία ὡς δὲν ἀμφιβάλλω τώρα θὰ διίσχυρίζετο ὅτι αἱ πολεμικαὶ τῆς γνώσεως ἐλήφθησαν σοβαρῶς ὑπ' ὄψιν καὶ δι' αὐτὸ προελαύνει νικηφόρως ὁ στρατός μας.

» Περὶ τὴν μεσημβρίαν τοῦ παρελθόντος Σαββάτου τὸ ἐνταῦθα Ἀρχηγεῖόν μας ἐξέδωκε τὰς διαταγὰς ἐκεῖνας, αἱ ὁποῖαι ἐπὶ τοῦ παρόντος δὲν πρέπει νὰ γνωσθοῦν.

» Ἦτο προφανὲς ὅτι ἤγγιζεν ἡ ὥρα τῆς ἐνάρξεως τοῦ πυρός.

»Ὁλος ὁ στρατός κατείχεται ἀπὸ ζωηρὰν ἀνυπομονησίαν καὶ ἐνθουσιασμὸν ἀπερίγραπτον μὲ τὸ ἐξαιρετικὸν χαρακτηριστικὸν ὅτι ἐμμαντεύεται μόνον ἀπὸ τὴν γελώεσσαν οὕτως εἶπειν σιγὴν καὶ δὲν ἐξωτερικεύεται τρελλά, ὅπως ἄλλοτε. Διότι πρόκειται περὶ στρατοῦ ἀποφασισμένου νὰ κυνηγήσῃ, ὅσον δυσκόλως καὶ ἂν φθάνεται, τὴν νίκην καὶ νὰ χαράξῃ εἰς τὰς σελίδας τῆς ἱστορικῆς του σταδιοδρομίας νέον σταθμὸν ἐξελίξεως καὶ ὡς Κράτος καὶ ὡς φυλή.

»Οἱ κάτοικοι ἢ μᾶλλον τὰ γυναικόπαιδα τῆς πόλεως, ἣ ὁποία κείται εἰς τὸ μέσον τῶν δύο γραμμῶν τοῦ πυρός, παρέμενον ἦσυχαι καὶ ἀτάραχοι. Εἶχον ἀπόλυτον πεποιθήσιν εἰς τὸν στρατὸν τῆς πατρίδος των.

»Περὶ τὴν 1 μ. μ. ὁ οὐρανὸς ἐσυννεφώθη ἀποτόμως· οἱ καταρράκται τοῦ οὐρανοῦ ἤνοιξαν καὶ ραγδαία βροχή, ἐπίμονος καὶ ἀδιάκοπος ἤρχισε νὰ πίπτῃ.

»Ὁ στρατός μένει ἀκλόνητος, ἀτάραχος καίτοι διαποτιζόμενος ὑπὸ τῆς βροχῆς. Ἀναμένει δὲ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν τὴν ἐνερξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

»Ἡ βροχὴ ὀλονὲν ἰσχυροποιουμένη ἐξηκολούθει, ὁ ἄνεμος ἐμείνεται καὶ οἱ στρατιῶται ἀκλόνητοι εἰς τὰ θέσεις των περιμένουν τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως.

»Ἡ λαϊκὴ συνειδησις καὶ ἀντίληψις, ἣ ὁποία εἰς τὰς ἐκτάκτους περιστάσεις παντοῦ ἀναζητεῖ τὸ πεπρωμένον καὶ θέλει νὰ ἐξαγάγῃ ἀπὸ τὰ φυσικὰ φαινόμενα προφητείας ἢ μαντεύματα, ἐχαρακτήριζε τὴν βροχὴν αὐτὴν ὡς καλὸν οἰωνόν.

»—Καλὸς οἰωνός, παιδιά! ἀναφωνεῖ κάποιος ἐνθουσιασμένος ὅσον καὶ οἱ ἀνυπόμονοι εὐζωνοὶ ἐκ τοῦ μέσου τῆς ἀραιᾶς γραμμῆς.

»—Εἰς οἰωνὸς ἄριστος, ἀμύνεσθαι περὶ Πάτρης!» ἀπαντᾷ ἕτερος εὐσταλὴς ὁρεσθίος κινῶν τὴν κεφαλὴν καὶ ἣ φθόντα τοῦ φροῦτοῦ του, ἣ ὁποία τόσον φόβον ἐμπνέει εἰς τὸν Τούρκον, διαγράφει κύκλον ὑπενθυμίζοντα κορυθαίολον Ὀμηρικὸν ἦρωα.

»Ἡ κακοκαιρία δὲν ἐπαυσε. Τὰ σύννεφα ὀλονὲν ἐπυκνῶντο καὶ εἰς τὰ στήθη τῶν ἀνυπομονούντων στρατιωτῶν ὁ ἐνθουσιασμὸς ἐκορυφοῦτο διὰ νὰ ξεσπάσῃ μετ' ὀλίγον εἰς εὐστοχον πῦρ κατὰ τῶν ἀπέναντι Τούρκων.

»Ἦτο ἡ ὥρα 2 μ. μ. περίπου, ὁπότε λευκὸν σύννεφον ὑψώθη εἰς

τὸν ἀμυντικὸν στρατῶνα καὶ αὐθωρεὶ δυνατός, τρομερὸς βρόντος πυροβόλου ἠκούσθη. Δὲν ἐπέρασαν ὀλίγα λεπτὰ καὶ ἡ εὐστοχήσασα ὄβις τοῦ ἐξερράγη μὲ ξηρὸν κρότον ἄνωθεν τοῦ ἀπέναντι Ἰμαρέτ, ἔπου τὸ ἰσχυρὸν Τουρκικὸν πυροβολεῖον.

» Ὁ πόλεμος εἶχεν ἀρχίσει.

» Ὁ χαρμόσυνος αὐτὸς πυροβολισμὸς ἠλέκτρισεν ὅλην τὴν γραμμὴν συνταραχθεῖσαν ὑπὸ ἀκράτου ἐνθουσιασμοῦ. Οὐρανομήκεις ἰαχαί, καὶ ἀλαλαγμοὶ ἠκούσθησαν ἀπὸ τοῦ στρατοῦ.

«— Ζήτω ἡ Πατρίς! ἐκυριάρχει καθ' ὅλον τὸ μέτωπον τοῦ πυρός.

» Ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ ἐνθουσιασμοῦ αὐτοῦ μὲ ἀκατανίκητον ὄρμην ἐκινουνοὶ πρὸς τὰ πρόσω διὰ νὰ διαπεράσουν τὸν πλημμυρισμένον ποταμὸν καὶ νὰ συμπλακοῦν μὲ τὰς χεῖρας.

» Οἱ βαθμοφόροι κατέβαλον μεγίστας προσπάθειας διὰ νὰ τοὺς συγκρατήσουν ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς τακτικῆς.

» Δευτέρα βολὴ βαρῆος πυροβολικοῦ ἐρρίφθη, ἠκολούθησε τρίτη καὶ ἡ μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ ἐγενικεύθη.

» Τὰ πυκνὰ πυροβολεῖα τοῦ Ἀμυντικοῦ Στρατῶνος ἐξαπέστελλον μύδρους. Ἐβαλε τὸ πυροβολεῖον τοῦ Πέτα, ἔβαλλον ὅλα τὰ πυροβολεῖα. Ἡ ἀτμοσφαῖρα ἐδονεῖτο, αἱ ὀβίδες λάμπουσαι εἰς τὸ κενὸν ἐσφύριζον δαιμονιωδῶς ἐκρηγνυόμεναι μὲ τρομακτικὸν κρότον πρὸς τὰ ἀπέναντι Τουρκικὰ πυροβολεῖα.

» Τὸ ἔδαφος ὠροῦστο καὶ χύματα, λιθάρια, δένδρα, ἴσως καὶ σώματα στρατιωτῶν καὶ πυροβόλα ἀνερρίπτοντο εἰς τὸ κενὸν θρυμματιζόμενα ὑπὸ τὴν καταστρεπτικὴν ἐνέργειαν τῆς ὀβίδος. Μετ' ὀλίγον ὅλα αὐτὰ ἐξηφανίζοντο καὶ δὲν ἐφαίνετο τίποτε. Μόνον μία πυκνὴ ἀλλοκότου χρώματος σκόνη κατεκάθητο ἐπὶ τοῦ ἀνασπαφέντος φρικωδῶς ἐδάφους.

» Τί περίεργον ὄπλον τὸ πυροβολικόν! Ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως σπεῖρει ἐν διαστήματι δευτερολέπτων τὴν καταστροφὴν. Ἀλλὰ καὶ πόσον ἐπηρέαζει τὸ ἠθικὸν τῶν ἐμπλεκομένων εἰς τὸν ἀγῶνα τμημάτων! Ἐκάστη ἐπιτυχία του ἐνισχύει εἰς ἄκρον τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ.

» Ἡ εὐσταχος ὀμβροντία τοῦ πυροβολικοῦ μας εἰσήγησε τὸ ἀπέναντι ἐχθρικόν.

» Συγχρόνως δὲ τὸ 7ον τάγμα τῶν εὐζώνων διὰ τοῦ ἱστορικοῦ Γεφυριοῦ τῆς Ἄρτης καὶ τοῦ ποταμοῦ εἰσήλασε καὶ ἀπώθησε τὴν δύ-

ναμιν τῶν Τούρκων καὶ ἤρχισε τὸ λιανοτούφεκο.

» Ἐπὶ τόπου συνελήφθησαν τρεῖς αἰχμάλωτοι. Μετὰ τὸ εὐζωνικὸν εἰσέβαλον καὶ τὰ λοιπὰ σώματα.

» Δὲν ἐπέρασαν ὀλίγα λεπτά καὶ οἱ εὐζωνοὶ, καίτοι μαστιζόμενοι ὑπὸ ραγδαίας βροχῆς, ταχεῖς ἀνήρχοντο τὰ ὑψώματα τοῦ Γριμπόδου πατοῦντες ἀπὸ πέτρα σὲ πέτρα.

» Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν εἰς τοὺς ὑπερθεὶν τῆς Φιλιπιάδος καὶ Στρεβίνας ὑψηλοὺς λόφους, ὅπου ἔταξαν τὸ πυροβολικὸν των.

« Εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Γριμπόδου ἀνῆλθον ἐπίσης καὶ δύο ὀρειδατικαὶ πυροβολαρχίαι, αἱ ὁποῖαι μάχονται μὲ τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν, ὅπερ κατεῖχεν ἤδη τοὺς ὑπερθεὶν τῆς Φιλιπιάδος καὶ Στρεβίνας λόφους.

» Ἡ κατάληψις τῶν ὅμων αὐτῇ δὲν θὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολὺ ἐφ' ὅσον ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἐξησφαλίσθη ἤδη ἡ κατοχὴ τῶν ὑψώματων τοῦ Γριμπόδου καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἐπικαίρων σημείων, τινὰ τῶν ὁποίων ἐλάχιστα ἀπέχουν τῆς ὀχυρωτικῆς γραμμῆς τῶν Τούρκων.

» Ἀναμένεται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γενικὴ ἐπίθεσις πρὸς ἔκτοπισμὸν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τούτων.

» Κατ' ἐξαιρέσιν εἰς τὴν Ἠπειρὸν ὁ πόλεμος λόγῳ τῆς διαμορφώσεως τοῦ ἐδάφους ἀποτελεῖ θέαμα ἀπίρως μεγαλόπρεπες καὶ συγκινητικόν. Τὸ πεδῖον τοῦ πολέμου κλείεται ὀλόγυρα ἀπὸ ἀμφιθεατρικῶς κείμενα ὑψηλὰ καὶ χαμηλὰ ὄρη, λόφους κτλ. Εἰς ἕλας αὐτὰς τὰς κορυφὰς πυκναὶ ὀμάδες ἐκ τῶν μὴ ἐπιστρατευθέντων χωρικῶν παρακολουθοῦν τὸ θέαμα τοῦ πολέμου, ὅστις ἐξελιίσσεται πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν των.

» Εἰς τὸ πέραν τοῦ Ἀράχθου ἔδωκεν τὰ ὑπόδουλα γυναικόπαιδα καὶ λοιποὶ πληθυσμοὶ εἶνε συμμαζευμένοι ἐπάνω εἰς τὰ ὑψηλότερα μέρη καὶ μὲ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν αὐξάνουσαν συγκίνησιν παρακολουθοῦν ἐπίσης τὰ διαμαχόμενα μέρη.

» Κάθε δίδος τῶν πυροβόλων τόσον τῶν ἡμετέρων ὅσον καὶ τῶν τοῦ ἐχθροῦ, χιλιάδες κόσμου μὲ μάτια ὀρθάνοικτα καὶ μὲ καρδίαν πάλλουσαν ἐξ ἀνησυχίας καὶ συγκινήσεως συγχρόνως προσπαθοῦν εἰς τὸ κενὸν νὰ διακρίνουν τὴν φορὰν τῆς.

» Ὅσακις ὁδοὶ τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ ἐπιτυγχάνει, ὅλον αὐτὸ τὸ πλῆθος ἀναθεύεται, συνταράσσεται, ἐκσπᾷ εἰς ζητωκραυγὰς, αἱ

ἑποῖται μεταδίδονται ἀπὸ ὄρους εἰς ὄρος, ἀπὸ λόφου εἰς λόφον διατρέχουν, ἠλεκτρίζουσαι τὸν στρατὸν καὶ γεμίζουσι ὅλην τὴν ἀτμοσφαῖραν ἀπὸ τοῦ ὑψηλότερου μέρους τοῦ χωρίου Πέτα μέχρι τοῦ ἡρωϊκοῦ Ζαλόγγου καὶ πέραν.

»Οἱ ἀπειροπληθεῖς αὐτοὶ θεαταὶ τοῦ πολέμου κατὰ τὴν ἡμέραν, τὰ φωτεινὰ σήματα τοῦ ὀπτικοῦ τηλεγράφου κατὰ τὴν νύκτα προσδίδουσι ἔψιν θεαματικὴν μᾶλλον εἰς τὸν πόλεμον καὶ μεταβάλλουσι ἀναγκαιῶς τὰς παραγομένας ἐκ τῆς θέας του ἐντυπώσεις.

»Ὁ στρατὸς ἐξοικειώθη τόσον πολὺ, ὥστε τὸν θεωρεῖ μᾶλλον πανηγῶρι.

»Μέχρι τοῦδε δὲν ἐγένετο μάχη ἐκ τοῦ συστάδην· μόνον μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ ἐξακολουθεῖ. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς δέον νὰ σημειωθῇ ἐξαιρετικῶς ἡ εὐστοχία τοῦ ἡμετέρου, ὅπερ ἐπιφέρει σημαντικὰς βλάβας εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἐξαναγκάζομενον διαρκῶς νὰ ἀλλάσῃ θέσεις πρὸς βολὴν καὶ νὰ ἀπομακρύνεται ἐκεῖθεν τῆς Φιλιππιάδος. Τὸ πυροβολικὸν τῶν Τούρκων οὐδεμίαν μέχρι τοῦδε ἐσημείωσεν ἐπιτυχίαν. Αἱ περισσότεραι δὲ ὀβίδες του δὲν ἐκρήγγυνται.

»Ἐπίσης πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἡ ἀντοχὴ τῶν στρατιωτῶν μας, οἵτινες ἐπὶ ἡμέρας κοιμῶνται καὶ κινουῦνται διαρκῶς ὑπὸ βροχῆν.

»Ἐδῶ εἰς τὴν Ἄρταν τὸ φρόνημα τοῦ στρατοῦ εἶνε ἀκραιψότατον. Ἄνωτερος δὲ ἀξιωματικὸς συνομιλῶν ἔλεγε·

«—Μὲ τοιοῦτον στρατὸν ἡ νίκη εἶνε ἐξησφαλισμένη.»

»Κάθε ἡμέραν λιποτακτοῦν χριστιανοὶ στρατιῶται ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Τὴν ἐπιούσαν, ὁ στρατὸς ἡμῶν προελαύνων, κατελάμβανε καὶ τὴν Κιάφαν, ὡς καὶ τὰ περίξ καὶ πέραν αὐτῆς ἐδάφη μέχρι τοῦ χωρίου Πλέσια.

Ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ὡς ἐξῆς ἔχει ἡ ἐπίσημος τηλεγραφικὴ ἔκθεσις τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἠπείρου Σαπουντζάκη:

Ἰ. Υπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Ἀθῆναις

«ΑΡΤΑ, 8 μ. μ.—Κατέλαβον Κιάφαν καὶ στενωπὸν Κουμουτσάδων, μέχρι καὶ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου ὡς ἐπίση· καὶ τὰ χωρῖα Χαλικιάδες, Γεωργίτσα, Μπλίσκα καὶ Πλίσους. Χθὲς συνεπλάκησαν δύο λόχοι 7ου τάγματος Εὐζώνων πλησίον ἐξόδου στενωποῦ Κουμου-

τιζάδων. Ἐτραυματίσθησαν δύο ὑπαξιωματικοί, εἰς στρατιώτης ἐλαφρῶς καὶ εἰς βαρέως. Σήμερον ἐξηκολούθησεν ἄγών πυροβολικοῦ».

Αἱ λεπτομέρειαι τῶν ἐνεργειῶν τούτων ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως :

Τὴν 9ην καὶ 10ην Ὀκτωβρίου οἱ Τούρκοι ὄντες ὠχυρωμένοι ὀπισθεν τῆς Φιλιπιάδος καὶ ἔχοντες μερικὰ πυροβόλα, ταχυβόλα καὶ μυδραλλισβόλα ἐξηκολούθησαν νὰ βάλλουν κατὰ τῶν ἡμετέρων, ἐστρατοπεδευμένων ἐπὶ τοῦ Γριμπόβου, πάντοτε ἕμως ἀνεπιτυχῶς. Τὸ πυροβολικόν μας κατὰ διαστήματα ἀλλ' εὐστόχως ἀπύγντα εἰς τὰς βολὰς τῶν Τούρκων.

Πλὴν ἕμως τῶν μεμονωμένων αὐτῶν μονομαχιῶν τοῦ πυροβολικοῦ παρὰ τὴν Κιάφαν ἀριστερόθεν τοῦ Γριμπόβου, κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, ἔλαβον χώραν δύο σοβαραὶ μάχαι.

Τὴν 9ην Ὀκτωβρίου ἐνῷ οἱ εὐζωνοὶ τοῦ 7ου τάγματος ἤσυχάζον εἰς τὸ στρατόπεδόν των ὑπέστησαν αἰφνίδιον πῦρ παρὰ τῶν Τούρκων, εἰς ὃ ἐσπευσμένως ἀνταπεκρίθησαν.

Οὕτω συνήφθη μάχη, καθ' ἣν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἀπωθήσας τοὺς Τούρκους, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν καὶ τινες Ὀθωμανοὶ ἀντάρται, εἰσέβαλεν εἰς τὰ στενὰ τῶν Κουμουτζάδων, ἅτινα μετὰ τῆς πόλεως κατέλαβεν ἐν μέσῳ ἐnthουσιασμοῦ, ἐπευφημιῶν καὶ εὐχῶν τῶν Χριστιανῶν κατοίκων τοῦ χωρίου.

Οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον ἐπίσης πλὴν τῶν Κουμουτζάδων καὶ τὴν ὀχυρωτάτην θέσιν Ἀνώγειον ὡς καὶ πᾶσαν τὴν κορυφογραμμὴν τοῦ ὄρους Ἐηροβουνίου. Ἀπέκλεισαν δὲ καὶ τὴν πρὸς τὰ Ἰωάννινα ἐτέραν ὁδόν, πλὴν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ.

Οἱ Τούρκοι ὑπέστησαν πλείστας ἀπωλείας ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἡμετέρους σχόντας ἐλαχίστας.

Τὴν 8 Ὀκτωβρίου δὲ ἐνῷ περὶ τὴν 9ην π. μ. οἱ εὐζωνοὶ τοῦ 4ου λόχου τοῦ 7ου τάγματος ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι εἰς τὴν δεξιὴν λόφον τῆς Κιάφας, ὑπέστησαν ὁμοίαν ἐπίθεσιν παρὰ τῶν κατεχόντων τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἐχθροῦ. Συναφθείσης δὲ μάχης, οἱ Τούρκοι ὑπεχώρισαν μετὰ πλείστων ἀπωλειῶν.

Οἱ ἡμέτεροι διαρκῶς προχωροῦν καταλαμβάνοντες ἐπικαίρους θέσεις καὶ ἐπίκαιρα σημεῖα.

Πλείστοι καταγόμενοι ἐκ Κιάφας, Κουμουτζάδων καὶ ἄλλων χωρίων

τῶν πέριξ τοῦ Γριμπόδου, ἐγκατέλιπον ἤδη τὸ πάτριον ἀπελθόντες εἰς Ἄρταν πρὸς ἀσφάλειαν.

Ἄλλὰ πλὴν τῶν ἀνωτέρω συγκρούσεων καὶ ἄλλῃ τοιαύτῃ ἔλαβε χώραν παρὰ τὴν Κιάφαν τὸ μεσονύκτιον τῆς 10ης Ὀκτωβρίου ἐξ ἀφορμῆς ἐπιθέσεων τῶν Τούρκων. Ὁ στρατός μας ἡρωϊκῶς ἀπέκρουσε τὴν Τουρκικὴν ἐφοδον, ἐφρονεύθησαν δὲ πλείστοι Τούρκοι, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι ἔσχον ἐλαχίστας ἀπωλείας.

Ἄλλας ζωντανὰς ὅσον καὶ χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας ἐπὶ τῶν μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης, 10—11 Ὀκτωβρίου, ἐπιχειρήσεων ἐν Ἡπείρῳ ἔχομεν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς ἐπομένους, εἰλημμένας ἀπὸ τὰς ἀσφαλεστέρας τῶν πηγῶν καὶ πληροφοριῶν.

Ἡ ἡμέρα τῆς 8ης Ὀκτωβρίου ἐσημείωσε τὴν σφοδρὰν ἀλλ' ἐνδοξον μάχην παρὰ τὸ Γρίμποδον, τῆς ὁποίας ἥρωες ἦσαν οἱ ἀθάνατο εὐζωνοὶ, καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ νίκη ἔστρεψε πάλιν τὰ ἑλληνικὰ δπλα.

Τὴν πρωτὰν τὸ 7ον εὐζωνικὸν τάγμα κατέχον τὰ ὑψώματα τοῦ Γριμπόδου προεχώρει διαρκῶς πρὸς κατάληψιν θέσεων.

Οἱ Τούρκοι ὁμῶς ἀντιληφθέντες αὐτοὺς ἤνοιξαν σφοδρὸν πῦρ, εἰς τὸ ὅποιον ἀνταπήντησαν εὐστόχως οἱ εὐζωνοὶ.

Ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπ' ἀρκετόν, ὅτε οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν νὰ ὑποχωρήσωσι.

Κατὰ τὴν ὡς ἄνω μάχην ἐκ τῶν εὐζώνων ἐφρονεύθησαν 5 καὶ ἐτραυματίσθησαν 10.

Τὸ παρὰ τὴν Στρεβίταν Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἐξηκολούθησε καὶ τὴν 8ην τὸν βομβαρδισμὸν τοῦ ἐν Γριμπόδῳ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ὅσον καὶ ἂν ἐκουράσθησαν οἱ Τούρκοι ρίψαντες περὶ τὰς πεντήκοντα βολὰς πεδινοῦ πυροβολικοῦ, δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐπιφέρουν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην ζημίαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, ὅστις τούναντιον, καίτοι βάλλων δι' ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ, ἐν τούτοις σημαίνουσας ζημίας ἐπέφερεν εἰς τοὺς Τούρκους.

Τὴν πρωτὰν τῆς 8ης Ὀκτωβρίου ἐφιππος ὁ ἀρχιερεὺς ἡμῶν Σπυρίδων Γκινάκας μετέβη εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον παρὰ τὸ Γρίμποδον ὅπου ἐνεθάρρυνε καὶ ἐνεψύχωνε τοὺς στρατιώτας μας.

Ἐπέστρεψε δὲ εἰς Ἄρταν περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀφίκετο ἐν Ἄρτῃ καὶ ὁ Παπαδράκος, ὅστις

Μία γωνία τῆς μάχης Γουμπόβου.

ἄλλοτε ὡς ὑπαρχηγὸς ἔδρασεν εἰς Μακεδονίαν. Ἐπεθύμει δὲ καὶ πάλιν νὰ πολεμήσῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν στρατιωτῶν.

Ἄρειμάνιος, ἄλκιμος, πάνοπλος, προυκάλει τὴν γενικὴν περιέρι-
γειαν ἀλλὰ καὶ ἐνθουσιασμὸν συνάμα.

Ἄργα τὴν νύκτα οἱ παρὰ τὴν Στρεβιναν Τούρκοι προβλέποντες
τελείαν ἀποτυχίαν πάσης ἀντιστάσεως ἀπεφάσισαν νὰ ἐγκαταλίπωσιν
αὐτήν.

Εἰς τοῦτο δὲ συνετέλει καὶ ἡ πρόοδος τοῦ εὐζωνικοῦ, ὅπερ οὕτω
κατέλαβε τὰ νῶτα τῶν Τούρκων. Ἐπίσης κατελαμβάνετο καὶ ἡ ὀχυ-
ρωτάτη θέσις Πρένστα ὑπὸ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὁ λοχίας τοῦ ἰππικοῦ Κωνστ. Τσεβελάκος, ὅστις ἐφέρετο ὡς συλ-
ληφθεὶς μετ' ἄλλων ὀκτῶ ἰππέων ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀφίκετο τὴν
9ην εἰς Ἄρταν.

Ἄφηγεται δὲ τὰ ἑξῆς:

«— Ἐνῶ χθὲς διηρχόμεθα πλησίον τῆς Σαλαώρας παρὰ τὸ μέσον
τῆς στενωποῦ αὐτῆς συνηγήσαμεν περὶ τοὺς 35 Τούρκους στρατιώ-
τας, καθ' ὧν ἐπετέθημεν φονεύσαντες 2 ἔξ αὐτῶν.

» Ἄλλ' ἔνεκεν τοῦ ἐπελθόντος σκότους τῆς νυκτὸς οἱ Τούρκοι κα-
τῶρθωσαν νὰ διαφύγωσι τὴν προσοχὴν μας καὶ νὰ τραπῶσιν εἰς
φυγὴν.

» Τότε καὶ ἡμεῖς ἀπεσύρθημεν εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς Σαλαώρας
καὶ μετὰ πολλὰς περιπετείας, ἐπειδὴ ἠγνοοῦμεν τὴν ὁδόν, κατωρθώ-
σαμεν νὰ φθάσωμεν ἐνταῦθα...»

Τὴν 10ην ὁ στρατὸς τῆς Ἠπείρου ἐπανελάμβανε τὰς ἐνεργείας
του πρὸς κατάληψιν τῆς Φιλιπιάδος.

Καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ ἡμέτερος στρατὸς ἐμάχετο εἰς
τὴν στενωπὸν τῶν Κουμουτσάδων, τῶν Τούρκων ἐπιχειροῦντων ἐπιθέ-
σεις ἐπιμόνους πρὸς ἐκτόπισιν τῶν ἡμετέρων δυνάμεων, αἰτινες κατεί-
χον τὰς πρὸ τοῦ Γριμπόδου λοφοσειράς.

Αἱ κατέχουσαι τὴν λοφοσειρὰν δυνάμεις τοῦ στρατοῦ μας ἡμύ-
νοντο ἀκλόνητοι μέχρι τῆς νυκτὸς ἀποκρούουσαι τὰς ἐπιθέσεις τῶν
Τούρκων.

Ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἐμάχοντο γενναίως καθ' ὄλην τὴν γραμ-
μὴν. Ἡ μάχη ἐπελθόντος τοῦ σκότους ἔπαυσε. Περὶ τὸ μεσονύκτιον
ὅμως οἱ Τούρκοι συγκεντρώσαντες μεγάλας δυνάμεις, πολὺ δὲ περισ-

σοτέρας τῶν ἰδικῶν μας, ἐπετέθησαν κατ' αὐτῶν αἰφνιδίως ὀρμητικώτατοί καὶ κατώρθωσαν ἐπὶ τέλους νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς λόχους τῶν ἡμετέρων, οἵτινες μέχρι τῆς στιγμῆς κατεῖχον τοὺς Κουμουτσάδες καὶ νὰ καταλάβουν μερικὰ ὑψώματα τῆς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καταληφθείσης ἀπὸ τῆς 8ης Ὀκτωβρίου Κιάφας.

Ὁ στρατός μας βλέπων τὸν κίνδυνον τὸν ὅποιον διέτρεχεν ἐκ τοιαύτης ἐκτοπίσεως ἀντεπετέθη ἐνισχυθεὶς διὰ δυνάμεων ἐξ Ἄρτης, κατὰ τῶν Τούρκων.

Συνήφθη τότε μάχη νυκτερινὴ πεισματώδης καὶ πολύωρος.

Οἱ Τούρκοι κατόπιν τῶν ἐπανελημμένων σφοδρῶν ἐπιθέσεων ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν ταχέως ἐκ τῶν θέσεων ἃς εἶχον καταλάβει προηγουμένως, ἀφοῦ ὑπέστησαν σημαντικὰς ἀπωλείας, φονευθέντων δεκάδες ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην καὶ ἡμεῖς ἔσχομεν ἀρκετὰς ἀπωλείας. Σφαῖρα ἐχθρική εὐροῦσα εἰς τὸ στήθος τὸν λοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ Τ. Ροδόπουλον τὸν ἀφῆκεν ἄπνουν.

Ἐπίσης ἐφονεύθησαν καὶ τρεῖς στρατιῶται τοῦ πεζικοῦ.

Ἐπληρώθη ἐπίσης ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Φουριδάκης καὶ ἀρκετοὶ τῶν στρατιωτῶν.

Ἡ μάχη παρὰ τὸ Γρίμποπον ἐπανελήφθη καὶ τὴν 11ην ἀπὸ πρῶτας καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐμάχοντο γενναίως κατέχοντες ἀκλονήτως τὰς θέσεις των, ἂν καὶ εἰς τὸν νυκτερινὸν αἰφνιδισμὸν μετέσχον μετὰ τῶν Τούρκων καὶ ἰσχυρὰ σώματα Ἄλβανῶν.

Οἱ ἀξιωματικοὶ μας κατ' ἀμφοτέρας τὰς μάχας ταύτας ἐπεδείξαντο ἥρωϊσμόν προκαλοῦντα ἀληθῶς τὸν θαυμασμόν.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δὲν ὑπερέβαινον τοὺς 60 ἐν συνόλῳ, ἐνῶ αἱ τῶν Τούρκων ἦσαν μέγισται.

Τὸ σχετικὸν ἐπίσημον «Ἀνακοινωθὲν» εἶχεν ὡς ἔπεται:

7ον Δελτίον Στρατοῦ Ἡπείρου.

ΑΡΤΑ, 11 Ὀκτωβρίου. (Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν).—Χθὲς καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ὁ ἀγὼν εἰς τὴν στενωπὸν Κουμουτσάδων ἦτο ἀμφίροπος. Τὴν νύκτα ὅμως οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν αἰφνιδισμὸν δι' ἐπιθέσεως πολὺ ὑπεριέρων δυνάμεων, κατορθώσαντες νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς κατέχοντα; τὴν στενωπὸν δύο λόχους

καὶ τὰ πρῶτα ὑψώματα τῆς Κιάφας. Ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν νύκτα εἰς Γρίμποβον, τοῦ ἐχθροῦ ἐκτοπισθέντος δι' ἀντεπιθέσεως ἐκ τῶν θέσεων ἃς εἶχε καταλάβει καὶ ὑποστάντος μεγάλης φθορᾶν.

» Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφρονεύθησαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην ὁ λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Τ. Ροδόπουλος καὶ τρεῖς στρατιῶται, ἐπληρώθησαν δὲ ὁ ὑπολοχαγὸς Α. Φουριδάκης καὶ 40 ὁπλίται.

» Ὁ ἀγὼν ἐξακολοῦθεῖ καὶ σήμερον. Αἱ ἡμέτεροι ἀπώλειαι δὲν ἐξηκριβώθησαν εἰσέτι. Αἱ τῶν Τούρκων ἀνέρχονται εἰς 70 νεκροὺς καὶ 10 αἰχμαλώτους, τοῦ ἀριθμοῦ τῶν τραυματιῶν ὄντος ἀγνώστου.

Ἄρχηγός Στρατοῦ Ἠπείρου

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ».

Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου ἐν τάγμα εὐζώνων προήλασε τμηματικῶς πρὸς στενὰ τῶν Κουμουτζάδων, ἅτινα κατέλαβεν ἀπωθήσαν μετὰ ἀψιμαχίαν τὴν τουρκικὴν δύναμιν ἐκ 300 τακτικῶν ἀνδρῶν καὶ 60 ἐθελοντῶν παρενοχλούντων τοὺς ἡμετέρους μέχρι τοῦ ἀπογεύματος.

Ἐπίσης κατέλαβεν ἀριστερόθεν τὰ στενὰ ἀποκλείσαν τὴν δίοδον πρὸς τὰ Πέντε Πηγιάδια. Οἱ Τούρκοι παρέμειναν ὠχυρωμένοι ἐπισθεν τῆς Φιλιπιάδος εἰς τὴν γέφυραν Καλογήρου, ἔπου ὑπῆρχον εἰς ὑψηλότερον μέρος δύο τοπομαχικά, 4 πεδινὰ καὶ πολλὰ μυδραλλιοβόλα καὶ ταχυβόλα. Οἱ ἡμέτεροι ὄλονεν προελαύνοντες κατελάμβανον ἐπικαιρα σημεῖα.

Οἱ Τούρκοι μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης κατεῖχον μόνον τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Ἰωάννινα καὶ τοὺς ὑπερθεν τῆς Φιλιπιάδος καὶ τῆς Στρεβίνας γηλόφους.

Τὰ σχετικὰ ἐπίσημα ἔχουν ὡς ἑξῆς!

Δελτίον Στρατοῦ Ἠπείρου

«ΑΡΤΑ, 8 μ. μ.—Κατελάβομεν Κιάφαν καὶ τὴν στενωπὸν Κουμουτζάδων μέχρι καὶ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ χωρία Χαλκιάδες, Γεωργίσι, Πλίσκα καὶ Πλέσια. Χθὲς συνεπλάκησαν δύο λόχοι τοῦ 7 τάγματος τῶν εὐζώνων πλησίον ἐξόδων τῆς στενωποῦ Κουμουτζάδων. Ἐτραυματίσθησαν 2 ὑπαξιωματικοί, 1 στρατιώτης ἐλαφρῶς καὶ 1 βαρέως. Σήμερον ἐξηκολούθησεν ἀγὼν πυροβολικοῦ. Συνεπεία ἐκρήξεως βλήματος ἐχθρικοῦ ἐφρονεύθη 1 καὶ ἐτραυματίσθησαν 5 στρατιῶται τοῦ 15ου Συντάγματος.

«Ἐπὶ τοῦ λόφου Γριμπόβου κατὰ τὴν χθρσινὴν ἀναγνώριον ἐτραυματίσθη 1 χωρικὸς ἐκ Χαλικιάδων, βληθεὶς κατὰ τὴν προσπάθειάν του πρὸς διάσωσιν τραυματιῶν.

Κ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΚΣ.»

ΣΗΜ.—Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα τῆς Στρεβίνιας ἔβαλλον συνεχῶς κατὰ τοῦ αὐχένου τοῦ Γριμπόβου καὶ τῆς Κιάφας.

Καίτοι ἔμως εὐρέθη ἡ ἀπόστασις, ἐν τούτοις οὐδεμίαν ζημίαν ἐπροξένουν αἱ Τουρκικαὶ βόλιδες.

Οἱ κάτοικοι ἀπαντες ἐθεῶντο τὸν ἀνεπιτυχὴ κανονιοβολισμὸν ἀπὸ τοῦ ἀμυντικοῦ στρατῶνος τῆς Ἄρτης.

Ἀπὸ πρῶτης διεξήχθη πολύωρος πεισματώδης μάχη εἰς Κιάφαν καὶ Κουμουτζάδες μεταξὺ τμήματος τοῦ 7ου εὐζωνικοῦ τάγματος καὶ τῶν Τούρκων.

Οἱ δὲ ἐχθροὶ ὑποχωροῦντες ἔθεσαν πῦρ εἰς τὸ χωρίον Κουμουτζάδες. Εἰς τὴν Κιάφαν ἡ μάχη ὑπῆρξε πεισματωδεστέρα. Οἱ ἡμέτεροὶ ἐπολέμησαν ἠρωικώτατα, σχόντες ἐλαχίστως ἀπωλείας, πληρωθέντων τινῶν ἐλαφρῶς. Τῶν Τούρκων αἱ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν μεγάλαι.

Ὁ ἐπίσκοπος Ἄρτης ἐπισκεφθεὶς τοὺς τραυματίας εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοὺς προσηγόρευσε καταλλήλως.

Εἰς ἐξ αὐτῶν, φέρων τραῦμα εἰς τὸ στήθος, ἐφώναζε :

— Ἄφῃστέ με. Θέλω νὰ πάω νὰ πολεμήσω ἄλλιν. Δὲν ἔχω τίποτε !

Δελτίον Στρατοῦ Ἡπείρου.

«ΑΡΙΑ, 12 Ὀκτωβρίου, 9 μ. μ.—Σήμερον ὁ ἐχθρὸς ἀπεσύρθη ἐκ Κιάφας, θέσεως ἐφ' ἧς ἐπὶ τριήμερον διεξήγето ἐπίμονος ἀγὼν, καθ' ὃν ὁ ἐχθρὸς ὑπέστη μεγάλας ἀπωλείας. Κατόπιν ἀναγνωρίσεως πρὸς τὴν Φιλιπιάδα διέταξα ὅπως ἀνάλογον σιγάτευμα καταλάβῃ τὴν εἰρημένην πόλιν περὶ τὴν ἐσπέραν ταύτην. Σήμερον ἤρξατο κατὰ βάσιν ἐκ Γριμπόβου ἀναλόγου δυνάμεως ἡμῶν πρὸς κατάληψιν Σιρεβίνης.

»Ἐπίσης ἀναγνωρίσεις ἐνεργεῖται πρὸς χωρίον καὶ στενωπὸν Κουμουτζάδων.

»Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Κουμουτζάδων κατὰ τὴν νύκτα τῆς προχθές, καθ' ἣν διεξήγето μάχη, ὑπέστησαν κατὰ πληροφορίας δια-

βιβασθείσας διὰ προσελθόντος ἐνταῦθα χριστιανοῦ ἐκ Κομμουτζάδων, φρικώδη βασανιστήρια ἐκ μέρους τῶν Τούρκων. Οἱ νεώτεροι τῶν ἀνδρῶν τοῦ χωρίου ἀνερχόμενοι εἰς εἰκοσιπέντε περίπου δεθέντες διὰ σκουριῶν προσήχθησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης, ὅπου ἐτουφεκίσθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν φονευθέντες ἅπαντες πλὴν δύο, οἵτινες ἐσωθήσαν προσποιηθέντες τὸν νεκρὸν. Ἐπίσης τὰ γυναικόπαιδα τῶν εἰρημένων χωρίων ἐγκλεισθέντα ἐν μιᾷ οἰκίᾳ ὑπέστησαν φρικώδη βασανιστήρια. Τούτων ἀγνοεῖται ἡ τύχη.

»Ταῦτα πάντα ἐγένοντο τῇ διαταγῇ τοῦ διοικοῦντος τὸν ἐκεῖ Τουρκικὸν στρατὸν, ὅστις κατὰ θεικᾶς πληροφορίας ἦτο ἀνώτερος ἀξιωματικός.

»Ἐπίσης κατὰ πληροφορίας κατοίκων Φιλιπιάδος τέσσαρες νέοι τῆς πόλεως ταύτης δεθέντες ὀδηγοῦνται παρὰ τοῦ ὑποχωροῦντος στρατοῦ εἰς Ἰωάννινα ὅπως φονευθῶσι.

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ».

«ΑΡΙΑ, 8 μ. μ. (Τηλεγράφημα).—Χθὲς εἰς τὰς 5.30' μ.μ. κατελάβομεν τὴν Φιλιπιάδα, τὸν Λοῦρον, τὸ Ἐλευθεροχωρὶ καὶ τὴν γέφυραν Παντανάσσης, τὴν δὲ τὴν μ. μ. τὴν Στροβίναν.

»Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς φεύγων ἐγκατέλειπε πολλὰ πολεμφοῦδια, τρόφιμα καὶ ἄλλα ὕλικα.

»Συνελήφθησαν 12 αἰχμάλωτοι καὶ εἰς ἀξιωματικούς.

»Διετάχθησαν τὰ δέοντα διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν κατοίκων τῶν καταληφθέντων μερῶν ἀνεξαοτήτως θρησκευματος.

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ».

ΣΗΜ.—Ἀπερίγραπτος ὑπῆρξεν ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Χριστιανικῶν πληθυσμῶν ἐπὶ τῇ πανηγυρικῇ εἰσόδῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ καταληφθέντα χωρία τῆς Ἠπείρου. Οἱ ἱερεῖς μετὰ τῶν κατοίκων πορευόμενοι ὑπεδέχθησαν τοὺς ἡμετέρους μὲ ἐξακλον ἐνθουσιασμόν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, 12 Ὀκτωβρίου 1912, τὴν ἐνδεκάτην πρωϊνὴν ὥραν τὸ ἱππικὸν τοῦ ἐν Ἠπείρῳ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ βαδίσαν ἀνιχνευτικῶς καὶ ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ριφοκίνδονον ἀνθυπίαρχον Γ. Μελᾶν πρὸς τὴν Φιλιπιάδα εὔρεν αὐτὴν κενήν, καὶ ἐσπευσε νὰ τὴν καταλάβῃ τὸ Πεζικὸν εἰδοποιηθὲν ἀμέσως.

Οἱ Τούρκοι πανικὸβλήτοι ἐφευγον προτροπάδην.

Μετεφέρθησαν δ' ἐκεῖθεν εἰς Ἄρταν κατὰ τὴν τετάρτην ἀπογευματινὴν ὥραν τὰ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ληφθέντα λάφυρα πολέμου καὶ σημάται Τουρκικαί, ἐξ ὧν μία τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς.

Οἱ στρατιῶται κομίζοντες διὰ μέσου τῆς ἀγορᾶς τὰς ἀνωτέρα σημαίας καὶ τὰ λάφυρα ἐζητωκραυγᾶσθησαν ἐνθουσιωδῶς παρὰ τοῦ πλήθους.

Αὐθημερὸν δὲ ἐκηδεύοντο σεμνοπρεπῶς οἱ νεκροὶ τριῶν στρατιωτῶν φονευθέντων ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν σφαιρῶν. Τὴν κηδεῖαν τῶν παρηκολούθησεν ὁ Ἐπίσκοπος, ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ καὶ πλῆθος κόσμου.

Τὴν ὥραν τῆς κηδεῖας ἅπαντα τὰ καταστήματα ἐκλείσαν. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἅγιος Γεώργιος ὁ Ἐπίσκοπος ὠμίλησε θαυμασίως. Εἶπεν ὅτι «δὲν πρέπει νὰ κλαίωμεν τοὺς νεκροὺς τοὺς φονευθέντας ὑπὲρ Πατρίδος, ἀλλὰ νὰ ἐνθουσιῶμεν». Τὸ τέλος τοῦ λόγου του διεδέχθησαν ἐν ζητωκραυγαῖς ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, τοῦ Διαδόχου, τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἐλευθερίας. Οἱ κηδευθέντες στρατιῶται ἦσαν οἱ Θωμᾶς Λευκάδιος, Νάτσης ἐξ Ἀγρινίου, Ἀθανασοῦλης Ναυπάκτιος.

Ἄλλὰ καὶ πέραν τῶν «ἐπισήμων» καὶ ἀνεπισήμων τούτων πληροφοριῶν περὶ τοῦ Ἑπειρωτικοῦ ἀγῶνος, ἀνάγκη νὰ παρενθῶμεν ἐνταῦθα καὶ ἄλλας τινάς, ἐπίσης ἀσφαλεῖς πληροφορίας, ἐξ ὧν κυρίως καταδεικνύεται καὶ ὁ τρόπος καὶ ἡ μέθοδος τοῦ πολεμεῖν ἐκεῖ ἐκ μέρους τῶν εὐαριθμῶν μας στρατευμάτων, καὶ τὰ δόλια τεχνάσματα τῶν ἀντιπάλων μας καίτοι κατεχόντων διαρκῶς ὀχυρωτέρας τῶν ἡμετέρων θέσεις καὶ ὑποδοθησομένων ὑπὸ τῶν πανταχόθεν συρρεόντων εἰς τὰς τάξεις αὐτῶν ἀγρίων Τουρκαλθανικῶν σωμάτων.

Εἶνε γνωστὸν ἤδη ὅτι ὁ στρατὸς τῆς Ἠπείρου ἦτο προωρισμένος νὰ τηρήσῃ ἄμυναν, ἐκρίθη ὁμως ἀναγκαῖον ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ Σαπουντζάκη, ὅπως πρὸς ἐπιτυχεστέραν διεξαγωγὴν τῆς τοιαύτης τακτικῆς καταληφθοῦν αἱ θέσεις Ἰμαρέτ, Γριμπόδου, Κιάφας, Ἀνωγειοῦ καὶ λοιπῶν ὑψωμάτων, αἱ δεσπόζουσαι τῆς Στρεβίνας, Φιλιπιάδος καὶ τῆς εἰσόδου τῶν Πέντε Πηγαδίων.

Προχθὲς δὲν ἐγένοντο ἀξιόλογοι πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, διεξαχθείσης μόνον μονομαχίας μεταξὺ τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ. Αἱ δόλιδες τῶν ἐχθρικῶν πυροβόλων ἐχάνοντο εἰς τὸ

κενόν. Οὐτε μία βολή δὲν κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ τὰ Ἑλληνικά χαρῶματα, ἐνῶ ἐξ ἀντιθέτου τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν ἐπέφερε καταστροφὰς εἰς τοὺς ἀντιθέτους.

Σπουδαιότερα πολεμικὴ ἐπιχείρησις διεξήχθη τὴν 10ην, ὡς εἶδομεν. Τμῆμα στρατοῦ, κατελθὸν ἐκ τῆς Κιάφας, ἐπετέθη κατὰ τοῦ στενοῦ τῶν Κουμουτζάδων, τὸ ὁποῖον κατεῖχето ὑπὸ τριακοσίων Τούρκων τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ καὶ 60 περίπου ἀτάκτων Τουρκαλβανῶν.

Ἡ μάχη ὑπῆρξε κρατερὰ, καὶ μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν ἐν μεγάλῃ ἀταξίᾳ τὰς θέσεις των, τραπέντες εἰς φυγὴν. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ὅμως, ἀνελθόντες εἰς τὰ δεξιὰ ὑψώματα, ἐξηκολούθησαν τὸ πῦρ κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τότε εἰς λόχος τῶν εὐζώνων ἀνελθὼν διὰ Μπερνίτσας καὶ ἐπιχειρήσας κυκλωτικὴν κίνησιν, ἐξεδίωξε κακοὺς κακῶς τοὺς ἀντάρτας, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἐγκατέλειψαν καὶ τὰς κάπας των διὰ νὰ σωθοῦν. Διὰ τῆς καταλήψεως τῶν Κουμουτζάδων ἐξησφαλίζετο σπουδαιότατη στρατηγικὴ θέσις.

Εἰς αὐτόπτης προσθέτει :

«Ταῦτοχρόνως ἕτερον τμῆμα στρατοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην τοῦ πεζικοῦ Γκιταράκον, τὸν λοχαγὸν Μπάκαν καὶ τὸν ἑφεδρον ἀνθυπολοχαγὸν Χοϊδᾶν, προὐχώρησε πρὸς τοὺς Χαλικιάδες. Τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα τὰ κείμενα ἀνωθεν τῆς γεφύρας Καλογήρου ἐβαλλον κατὰ τῶν ἡμετέρων ἐξ ἀποστάσεως 1600 μέτρων, εὐτυχῶς ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἐπηκολούθησε λυσσώδης συμπλοκή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπίσης τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα ἐθριάμβευσαν.

«Οἱ Τούρκοι ἀπωθήθησαν μετὰ μεγίστων ἀπωλειῶν, ἐνῶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπληγώθη μόνον ὁ ἑφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς Χοϊδᾶς, ἐπιδείξας ὑπέροχον αὐταπάρνησιν καὶ ἀνδρείαν ὡς καὶ ὁ στρατιώτης τοῦ 15 συντάγματος Κολαίτης.

«Οἱ Τούρκοι ἀπωθούμενοι πανταχόθεν συγκεντροῦνται εἰς Φιλιπιάδα, ὅπου ὑπολογίζεται ὅτι εὕρισκονται ἤδη περὶ τὰς 3 χιλιάδας.

«Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Σαπουντζάκης, τὸ ἐπιτελεῖον καὶ οἱ ἐργαζόμενοι ἀόκνως καὶ πατριωτικώτατα εἰς τὸ ἰδιαίτερον αὐτοῦ γραφεῖον διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι ἦσαν κατενθουσιασμένοι ἐκ τῆς ἀντοχῆς, ἐπιμονῆς καὶ τῆς ἀνδρείας, τὴν ὁποίαν ἐπιδεικνύουν εἰς κάθε στιγμὴν οἱ ὑπερασπιζόμενοι τὴν τιμὴν καὶ τὴν σημαίαν τῆς Πατρίδος στρατιῶταί μας.

»Οἱ κάτοικοι τῶν καταληφθέντων ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ χωρίων Χαλικιάδων, Γουμενίτσας καὶ ἄλλοι ἐορτάζουν τὴν ἀπελευθέρωσίν των καὶ ὑποδέχονται τοὺς ἀπελευθερωτάς των μὲ δάκρυα χαρᾶς καὶ εὐγνωμοσύνης. Σήμερον εἰσῆλθον ἐν σώματι καὶ ἀσκεπεῖς εἰς τὴν Ἄρταν διὰ νὰ ἀγοράσουν Ἑλληνικὰ καλύμματα πρὸς ἀντικατάστασιν τοῦ φεσίου, τοῦ μουσαροῦ τούτου συμβόλου τῆς μακραίωνος δουλείας, ἣ ὁποία ἐπέζη καὶ ἀπεμύζα τὸν πατριωτικώτατον λαὸν τῆς Ἑλληνικωτάτης Ἠπείρου...»

Λεπτομέρειαί τῆς νυκτερινῆς ἐπιθέσεως : Τὸ σοβαρώτερον γεγονός ἐσημειώθη τὴν νύκτα τῆς 10ῆς Ὀκτωβρίου. Οἱ Τούρκοι, ἐνισχυθέντες εἰς τὸν σταθμὸν Στρεβίνης καὶ Φιλιπιάδος, κατηυθύνθησαν περὶ τὴν ὄγην ὥραν τῆς νυκτὸς κατὰ τῶν θέσεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ ἡμέτεροι εἰς τὴν ὄροσειρὰν τῆς Κιάφας καὶ τοῦ Ἄνω Γριμπόδου. Ἡ ἐπίθεσις ἦτο αἰφνιδία καὶ ὄλως ἀνέλπιστος. Οἱ Τούρκοι ἐπωφελοῦμενοι τοῦ σκότους καὶ τοῦ βροχεροῦ καιροῦ, κατώρθωσαν νὰ φθάσουν ἀπαρτῆρητοι μέχρι τῶν προφυλακῶν, ἔπου ἀντηλλάγησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοί. Ὀλίγον κατόπιν ἡ μάχη ἐγενικεύθη καθ' ἕλλην τὴν γραμμὴν τοῦ 15ου συντάγματος.

Καθ' ἕλλην τὴν νύκτα ἀντήχουν αἱ ὁμοβρονταίαι τῶν πυροβολισμῶν, οἴτινες ἤκούοντο καὶ ἀπὸ τὴν πόλιν τῆς Ἄρτης, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἠγγρύπησαν καθ' ἕλλην τὴν νύκτα. Ἄμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπραξιῶν μετέβησαν ἐπὶ τόπου ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου, μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἐπιτελάρχην Ἰωάννου. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ ἀγρυπνῶν ἔδιδεν ἀδιακόπως τὰς δεούσας ὁδηγίας διὰ τοῦ ὀπτικοῦ τηλεγράφου.

Ταῦτοχρόνως ἐπίθεσις τῶν Τούρκων ἐγένετο ἐπὶ τοῦ αὐχένος τῆς Κελπερίνης, δηλαδὴ μεταξὺ ἄνω Γριμπόδου καὶ Κιάφας, ἔπου καὶ εἰ ἡμέτεροι ἔσχον τὰς μεγαλειτέρας ἀπωλείας.

Καὶ εἰς τὰ δύο σημεῖα οἱ δύο στρατοὶ λυσσώδως μαχόμενοι ἦλθον εἰς χεῖρας. Ἡ τοιαύτη στήθος πρὸς στήθος πάλη διήρκεσεν ἐπὶ ὥρας. Φυσικὴ δὲ συνέπεια εἶνε τὸ ὅτι τόσον ἡμεῖς ἔσσαν καὶ εἰ ἐπιτιθέμενοι ἔσχον σοβαρὰς ἀπωλείας.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς γιγαντομαχίας αὐτῆς, ὁ 10ος λόχος τοῦ 15ου συντάγματος, ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Φιλιππόπουλον, εὐρέθη μεταξὺ δύο πυρῶν. Οἱ Τούρκοι, μετὰ τῶν ὁποίων συνέπραττον καὶ οἱ Ἄλβα-

νοί, ὀμιλοῦντες τὴν Ἑλληνικὴν, ἐπέφερον εἰς μίαν στιγμὴν σύγχυσιν, διότι οἱ τελευταῖοι ἐφώναζον :

—Μὴ χτυπάτε, παιδιὰ! Εἴμαστε δικοὶ σας! . . .

Τοιοῦτοτρόπως, μεταχειρισθέντες ὅλα τὰ ἀτίμα μέσα, κατώρθωσαν νὰ ἀνακτήσουν μέρος τῆς κορυφογραμμῆς τῆς Κιάφας, τῶν ἡμετέρων ὑποχωρησάντων εἰς τὰ ἄλλα ἐπίκαιρα σημεῖα καὶ τὸ ἄνω Γρίμποβον.

Δέον ἰδιαίτερος νὰ ἐξερθῇ ἡ διαγωγή τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν ὀπλιτῶν, οἵτινες, παρ' ὅλον τὸν αἰφνιδιασμόν, ἐπολέμησαν μὲ σθένος καὶ θάρρος, τὸ ὅποιον ὀλίγιστοι στρατοὶ ἔχουν νὰ ἐπιδείξουν εἰς παρομοίας περιστάσεις καὶ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας.

Διὰ νὰ κατανοηθῇ ὁ ἥρωϊσμός τοῦ στρατοῦ μας, πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ ἄνδρες πολεμοῦντες συνεχῶς ἐπὶ τριήμερον, ἐδρέχοντο συνεχῶς καθ' ὅλον τὸ τετραήμερον. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι οἱ Τουρκαλβανοὶ μετεχειρίσθησαν ὅλας τὰς συνθήκεις εἰς τὴν φυλὴν τῶν ἀτίμων πανουργίας. Διότι εἶνε βεβαιωμένον ὅτι μόλις ἐπληγιάζαν εἰς τὰς προφυλακὰς μας, ἐφώναζαν Ἑλληνιστί :

—Μὴ μᾶς χτυπάτε, παιδιὰ! Εἴμαστε ἀντάρτες δικοὶ σας!

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἐφόδου ἐπίσης μετεχειρίζοντο ὅλα τὰ μέσα διὰ νὰ προκαλέσουν τὴν σύγχυσιν τῶν ἡμετέρων. Μετεχειρίσθησαν ἀκόμη καὶ ἑλληνικὰ σαλπίσματα . . .

Τὰ πάντα ὁμως εἰς μάτην.

Οἱ Τοῦρκοι ἄφησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης περὶ τοὺς τριακοσίους νεκρούς, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο ἀνωτέρους ἀξιωματικούς καὶ πολλοὺς κατωτέρους. Τὰ Τουρκικὰ πτώματα ἦσαν πανταχοῦ ἐγκατεσπαρμένα. Κάθε πέντε βήματα ἀπὴντα κανεὶς καὶ ἓνα νεκρόν.

Εἰς τὴν εἰκοσιτετράωρον αὐτὴν μάχην ἔλαβον μέρος τὸ 15ον πεζικὸν σύνταγμα καὶ τὸ 7ον, τὸ 3ον καὶ τὸ δέκτον εὐζωνικὰ τάγματα. Τὴν μεγαλειέταν ἐπίθεσιν ὑπέστησαν κατὰ τὸν νυκτερινὸν αἰφνιδιασμόν, ὁ 10ος λόχος τοῦ 15ου συντάγματος καὶ ὁ 4ος τοῦ ἐβδόμου εὐζωνικοῦ. Οἱ ἄνδρες τῶν δύο τούτων λόχων ἤλθον εἰς χεῖρας μετὰ τῶν ἐπιτιθεμένων· διὰ τοῦτο καὶ αἱ μεγαλείτεροι ἀπώλειαι σημειοῦνται εἰς τοὺς δύο αὐτοὺς λόχους.

Ἄλλ' εἰς τίνας κυρίως ὤφειλετο τὸ σχέδιον τῆς ἀπροόπτου ταύτης νυκτερινῆς ἐπιθέσεως ;

Αἱ ἐνδελεχεῖς εἶρῆναι ἀπέδειξαν βραδύτερον ὅτι ὤφειλετο εἰς τοὺς

Ἄλβανούς, οἵτινες θεώρουν τὸν ἐν Ἠπειρῷ πόλεμον ὡς στρεφόμενον κατὰ τῶν συμφερόντων τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Ἀλβανικῆς ιδέας. Οἱ Τουρκαλβανοὶ βέγηδες τῆς Φιλιππιάδος καὶ τῶν ἄλλων μερῶν ἀγωνιζόμενοι πρὸς διατήρησιν τοῦ καθεστώτος μετὰ τὴν ἐλπίδα ὅτι μίαν ἡμέραν θὰ κατώρθουν νὰ ἐξαλβανίσουν τὴν Ἠπειρον καὶ προβλέποντες ὅτι τὰ ὄνειρά των θὰ ἔμενον ἀπραγματοποιήτα μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἑλληνικωτάτης αὐτῆς χώρας ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, κατέβαλλον μυρίας προσπαθείας ὅπως ἐνισχύσουν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα τῆς Ἠπειροῦ. τὰ ὁποῖα ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας καταλήφθεντα ὑπὸ πανικοῦ, ἐμελέτων ὑποχώρησιν εἰς Πέντε Πηγιάδια. Οἱ Ἄλβανοὶ οὗτοι, προσεξάρχοντος τοῦ Βαλῆ Ἰωαννίνων, Ἄλβανοῦ ἐπίσης τὴν καταγωγὴν καὶ τὰ φρονήματα, μετεκάλεσαν εἰς Φιλιππιάδα ἕλας τὰς ληστρικὰς συμμορίας τῶν Τσάμηδων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀφήκαν ἐλευθερίαν ἐνεργείας εἰς τὰς παντοειδεῖς ληστρικὰς ἐπιχειρήσεις των, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ συμπράξουν μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ τῆς Ἠπειροῦ ἤδη ἔπασχον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὰ Ἀλβανικὰ ταῦτα τέρατα, τὰ ὁποῖα ὡς μάστιξ Κυρίου, ἢ μᾶλλον ὡς μάστιξ Μωάμεθ, ἐπιπεσόντα ἐπέφερον πανταχοῦ καταστροφὴν. Οἱ ἐμπρησμοὶ ἦσαν τὰ μικρότερα τῶν κακουργημάτων των καὶ διὰ τοῦτο εἶνε περιττὰί αἱ λεπτομέρειαι τοῦ ἐμπρησμοῦ τοῦ ὠραίου χωρίου Κουμουτζάδων.

«Οἱ χριστιανοὶ τῶν χωρίων τούτων καὶ τῶν ἐπαρχιῶν. φοβούμενοι τὴν μάχαιραν καὶ τὰς κακουργίας τῶν αἰμοχαρῶν Τσάμηδων», σημειοὶ αὐτόπτης τῶν θηριωδιῶν αὐτῶν, «φεύγουν συναποκομίζοντες ἐκ τῆς περιουσίας των ὅ,τι εἶνε δυνατὸν νὰ συναποκομισθῇ καὶ κατευθύνονται εἰς τὴν Ἄρταν. Ἡ πόλις ἐδῶ ἐπλημμύρισεν ἀπὸ πρόσφυγας ἀφηγουμένους μετὰ δάκρυα εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς τὴν μαρτυρικὴν ζωὴν τῶν συμπατριωτῶν των, ἀφ' ὅτου ἐνεφανίσθησαν τὰ ἐκθράσματα ταῦτα εἰς τὴν ὑπαίθριον χώραν τῶν κάτω ἐπαρχιῶν. Πρόσωπον ἀξιόπιστον, ἐλθὼν χθὲς τὴν ἐσπέραν ἐκ Κουμουτζάδων, μᾶς διεβεβαίωσεν ὅτι οἱ λησταὶ αὐτοὶ ἐν τῇ ἀνθελληνικῇ μανίᾳ των κατέσφαζον καὶ γοναϊκόπαιδα.

»Εἰς τὰ τέρατα ταῦτα ἀνέθεσαν ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τὴν κατάληψιν τῶν κορυφογραμμῶν τοῦ Γριμπόδου καὶ

τῆς Κιάρας. Βεβαιοῦται μάλιστα ὅτι προχθές τὴν ἑσπέραν συνεχέν-
τρωσαν αὐτοὺς εἰς Φιλιπιάδα οἱ Ἄλβανοὶ βέγηδες, ἐκεῖ δέ, ἀφ' οὗ τοὺς
ἐμύθησαν εἰς τὸ σχέδιόν των, τοὺς προσέφεραν διάφορα φαγητὰ καὶ
ἐν ἀρθονίᾳ οἰνοπνευματώδη ποτὰ. Τὰ ἀποτελέσματα ὅμως τῆς διε-
ξαχθείσης πάλης θὰ ἐπεισαν τοὺς πάτρωνας τῶν ληστῶν τούτων ὅτι
μὲ τοιαῦτα τέρατα δύνανται εὐκόλως νὰ τρομοκρατοῦν εἰρημικοὺς καὶ
ἀόπλους πληθυσμούς, οὐχὶ ὅμως καὶ τοὺς γενναίους καὶ ἀνδρείους Ἕλ-
ληνας μαχητάς. . . »

Τὰ ἐν Φιλιπιάδι : Τὴν εἶδησιν περὶ ἐγκαταλείψεως τῆς Φιλιπ-
πιάδος καὶ τῶν περὶξ μετέδωκε πρῶτος εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον τοῦ Στρα-
τοῦ ὁ ἐπισκοπικὸς ἐπίτροπος Φιλιπιάδος δι' ἐπιστολῆς καὶ διεδόθη
ὅτι τινὲς τῶν Τούρκων ἀξιωματικῶν συνεπλάκησαν μετ' ἄλλων πρὸ
τῆς ὑποχωρήσεως. Μόλις ἐλήφθη ἡ εἶδησις τῆς ἐγκαταλείψεως, τὸ
ἡμέτερον Ἀρχηγεῖον διέταξεν οὐλαμὸν ἵππικου ὑπὸ τὸν ὑπίλαρχον
Γιαννόπουλον νὰ σπεύσῃ ἐκεῖσε πρὸς ἀνίχνευσιν.

Περὶ τὴν Ξην ἀπογευματινὴν ἵππεὺς ἀγγελιαφόρος μετέδωκε τὴν
εἶδησιν ὅτι τὸ ἵππικὸν εἰσῆλθεν ἀκωλύτως εἰς Φιλιπιάδα, ἣν ἐγ-
κατέλειψαν οἱ Τούρκοι τὴν νύκτα. Ἀμέσως μετέβη ὁ ἀνθυπίλαρχος
Μελάς, ὅστις κατέλαβε τὴν πόλιν ἐπισήμως ἐν ὀνόματι τοῦ Βασι-
λέως.

Συγχρόνως ὁ ταγματάρχης τῆς χωροφυλακῆς Τρουπάκης ἐγκα-
τέστησεν ἀστυνομίαν, διορίσας ἀστυνόμον τὸν ἀνθυπομοίραρχον Βερ-
δέρην.

Οἱ Ἕλληνες πολῖται τῆς Φιλιπιάδος ἐώρταζον ἤδη τὴν ἀπε-
λευθέρωσίν των ἐκδηλοῦντες παντοιοτρόπως τὴν εὐγνωμοσύνην των
πρὸς τοὺς εἰσελθόντας Ἕλληνας στρατιώτας. Τὸ ἑσπέρας ἐπανελ-
θόντες τινὲς τῶν ἵππέων μετέφερον εἰς Ἄρταν πέντε Τουρκικὰς σι-
μακίας, ἐπὶ τῇ θῆξ τῶν ὁποίων ὁ λαὸς τῆς Ἄρτης ἐξέσπασεν εἰς ἐνθου-
σιώδεις ζητωκραυγὰς.

Εἰς Φιλιπιάδα ἐγκαταλείφθησαν πλῆθος πολεμεφοδίων καὶ
ἄλλων στρατιωτικῶν ἐφοδίων, τροφίμων κτλ.

Ἴδου τῶρα καὶ τὰ σχετικὰ «ἐπίσημα» περὶ τῆς καταλήψεως τῆς
Φιλιπιάδος :

Δελτίον Στρατοῦ Ἠπείρου.

«ΑΡΤΑ, 8 μ. μ.—Χθὲς 5. 30' μ. μ. κατελάβομεν Φιλιπιάδα,

Λαύρον, Ἐλευθεροχώρι, καὶ γέφυραν Παντανάσσης, τὴν δὲν 7 ἐσπερινὴν κατελάβομεν τὴν Στρεβίαν. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς φεύγων ἐγκυτέλιπε πολλὰ τρόφιμα, πολεμεφόδια καὶ ἄλλα ὕλικά. Συνελήφθησαν 12 αἰχμάλωτοι καὶ 1 ἀξιωματικὸς. Διστάχθησαν τὰ δέοντα πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν κατοίκων τῶν καταληφθέντων μερῶν, ἀνεξαρτήτως θρησκευματος.

Ἀρχηγὸς στρατοῦ Ἠπείρου
ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ...

*
*
*

«ΑΡΤΑ, 12 Ὀκτωβρίου, 9 μ. μ.—Σήμερον ὁ ἐχθρὸς ἀπεσύρθη ἐκ Κιάφας, θέσεως ἐφ' ἧς ἐπὶ τριήμερον διεξήγετο ἐπίμονος ἀγὼν, καθ' ὃν ὁ ἐχθρὸς ὑπέστη μεγάλας ἀπωλείας. Κατόπιν ἀναγνωρίσεως πρὸς Φιλιπιάδα διέταξα ἕως ἀνάλογον στράτευμα καταλάβῃ τὴν εἰρημένην πόλιν περὶ τὴν ἑσπέραν ταύτην. Σήμερον ἤρξατο κατάλασις ἐκ Γριμπόδου ἀναλόγου δυνάμεως ἡμῶν πρὸς κατάληψιν Στρεβίνης. Ἐπίσης ἀναγνώρισις ἐνεργεῖται πρὸς χωρίον καὶ στενωπὸν Κουμουτσάδων. Οἱ κάτοικοι τοῦ χωρίου Κουμουτσάδων κατὰ τὴν νύκτα τῆς προχθῆς, καθ' ἣν διεξήγετο μάχη, ὑπέστησαν, κατὰ πληροφορίας διασωθέντος καὶ προσελθόντος ἐνταῦθα Χριστιανοῦ ἐκ Κουμουτσάδων, φρικώδη βραχνιστήρια ἐκ μέρους τῶν Τούρκων.

»Οἱ νεώτεροι τῶν ἀνδρῶν τοῦ χωρίου, ἀνερχόμενοι εἰς 25 περίπου, δεθέντες διὰ σχοινίων προσήχθησαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὅπου ἐτυφεκίσθησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν, φονευθέντες ἅπαντες, πλὴν δύο, οἵτινες ἐσώθησαν προσποιηθέντες τὸν νεκρόν. Ἐπίσης τὰ γυναικόπαιδα τοῦ ρηθέντος χωρίου ἐγκλεισθέντα ἐν μιᾷ οἰκίᾳ ὑπέστησαν φρικώδη βραχνιστήρια. Τούτων ἀγνοεῖται ἡ τύχη. Ταῦτα πάντα ἐγένοντο τῇ διαταγῇ αὐτοῦ τοῦ διοικοῦντος τὸν ἐκεῖ Τουρκικὸν στρατόν, ὅστις, κατὰ θετικὰς πληροφορίες, ἦτο ἀξιωματικὸς ἀνώτερος. Ἐπίσης κατὰ πληροφορίας κατοίκων Φιλιπιάδος, τέσσαρες νέοι τῆς πόλεως ταύτης δεθέντες ὀδηγοῦνται ὑπὸ τοῦ ὑποχωρήσαντος στρατοῦ εἰς Ἰωάννινα ὅπως φονευθῶσι.

Ἀρχηγὸς στρατοῦ Ἠπείρου
ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ...

Πιστοὶ τοῦ παναρχαίου παρελθόντος των ὀπαδοί, πιστοὶ τηρηταί

τῶν νόμων. τοὺς ὁποίους ἐθέσπισεν εἰς τὸν ἄνθρωπον ἢ ἀρχέγονος ἀγριότης καὶ ἡ παναρχαία ἔσον καὶ γενικὴ ἀρχὴ τοῦ ἀρπακτικοῦ καὶ καταστροφέως ὄντος: «σφάζε καὶ πέρνα»,—... πιστοὶ τηρηταὶ τῶν πατροπαράδοτων τούτων ἐνστίκτων οἱ μιγάδες καὶ ἔκφυλοι ἀπόγονοι —ζῶα τῶν κτηνῶν-προγόνων τῶν Ἰλλυριῶν Τουρκαλθανοὶ, ἐξηκολούθουν τὸ ἀπαίσιον ἔργον τῶν.

Οἱ Τούρκοι τοὺς ἐχρησιμοποιοῦν ὡς ὄργανα τῆς ἰδίας τῶν ἐκδικήσεως.

Ἐγνώριζον ἀμφότεροι ὅτι ἡ Ἥπειρος, τὸ ἀνυπεράσπιστον αὐτὸ πεδῖον τοῦ προαιωνίου τῶν κυνηγιῶ, ἐπρόκειτο νὰ διεκφυγῆ ὀριστικῶς πλέον ἀπὸ τοὺς ἀπηγεῖς ὄνυχας τῶν.

Καὶ προσεπάθουν τώρα νὰ τὴν παραδώσουν εἰς τὰς φλόγας καὶ εἰς τὸ αἶμα προτοῦ τὴν παραδώσουν, κατ' ἀνάγκην, εἰς τὸν νικητὴν καὶ παλαιὸν τῆς κύριον.

Ἐσφάζαν λοιπόν, ἐπυρπόλουν, ἠτίμαζον, διήρπαζον, ἐκρεοῦργουν, συνέτριβον πανταχοῦ τὰ πάντα. Ἐπαρχίαι δολόκληραι ἠρημοῦντο καὶ οἱ ἄμαχοι κάτοικοι τῶν, γυναῖκες, παιδιὰ, γέροντες, ἀνάπηροι, ἔπαιρναν τὰ βουνὰ διὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὸ χαντζάρι τοῦ Τουρκαλθανοῦ καὶ ν' ἀποθάνουν ὑπὸ τὴν ἀμείλικτον μάστιγα τοῦ παγετοῦ καὶ τῆς χειμερίας λαίλαπος . . .

Κατ' ἐπισήμους ἐπικαίρους πληροφορίας, πολλαὶ Τουρκαλθανικαὶ συμμορίαι, ἀκαλοῦθοῦσαι τὸν Τουρκικὸν στρατὸν τῆς Ἥπειρου, ἐληλάτουν τὰ Χριστιανικὰ χωρία καὶ διέπραττον παντὸς εἶδους ἀνηκούστους θηριωδίας καὶ ὄργια.

Τὸ χωρίον Κουμουτζάδες, εἰς τὸ ὁποῖον ὡς ἀνήγγειλεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἥπειρου εἶχεν ἐκτυλιχθῆ ἡ γωστή μας ἤδη τραγωδία, κατελήφθη ὑπὸ Τουρκαλθανικῆς συμμορίας, ἤτις, ἀφοῦ ἐληλάτησε τὸ χωρίον, ἐπυρπόλησε κατόπιν αὐτό. Ἐκ τῶν 160 οἰκιῶν τοῦ χωρίου μόνον μία (!) διεσώθη ἐκ τῆς καταστροφῆς.

Ἄλλα Ἑλληνικὰ χωρία πυρποληθέντα καὶ λεηλατηθέντα εἶνε ἡ Σωτήρα εἰς τὴν περιφέρειαν Ἀργυροκάστρου, ὅπου ἐφρονεῦθησαν καὶ 15 ἄνδρες, Βατιδάνι εἰς τὴν περιφέρειαν Δελβίνου, Διδίσοδα εἰς τὴν περιφέρειαν Δελβίνου, Καρακιούλ καὶ Κόδα εἰς τὴν περιφέρειαν Φιλατῶν.

Ὅλοι τέλος οἱ Χριστιανικοὶ πλῆθυσμοὶ τῆς Ἥπειρου ὑπέφερον τὰ

πάνδεινα ἀφ' ἑνὸς ἐκ μέρους τοῦ τακτικοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ μέρους τῶν ληστρικῶν Τουρκαλβανικῶν συμμοριῶν.

Ἰδοὺ καὶ ἄλλαι ἀπίστευτοι λεπτομέρειαι τῶν θηριωδιῶν τούτων.

Τὰς παραλαμβάνομεν ἀπὸ δόκιμον κάλαμον παρακολουθήσαντα τὸν Ἡπειρωτικόν μας ἀγῶνα.

Ἀκούσατε :

«... Ἡ Ἄρτα διατελεῖ κατάπληκτος καὶ βαθύτατα συγκεκινημένη συνεπείᾳ τῶν φρικαλεοτήτων, τὰς ὁποίας διέπραξεν ὁ τουρκικὸς στρατός φεύγων ἐκ Φιλιππιάδος. Εἶνε ἀπερίγραπτος δὲ καὶ ἡ συγκίνησις τοῦ στρατοῦ μας καὶ ἡ ὀργή αὐτοῦ, ὅστις διψᾷ ἐκδίκησιν ὑπὲρ τῶν ἀθῶων θυμάτων τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος καὶ θηριωδίας. Τὸ ἀτυχὲς χωρίον Κουμουτζάδες, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε θέατρον τῶν τουρκικῶν φρικαλεοτήτων, διατελεῖ ἀνάστατον. Κοπετοὶ καὶ θρηνοὶ ἀντηχοῦσιν ἀπὸ ἑλας τὰς οἰκίας καὶ οἱ κώδωνες σημαίνουσι πενθίμως. Λύκοι ἐὰν ἐπιπτον κατὰ ποιμνίου, δὲν θὰ ἐπροξένουν τὴν συμφορὰν, ἣν ἐπροξένησαν οἱ Τούρκοι στρατιῶται τῇ διαταγῇ, ὡς ἐξηκριδῶθη ἐπισήμως, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

»Εἴκοσι καὶ πέντε παλληκάρια τῆς ἐκλογῆς τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, τὰ νεαρώτατα καὶ καλλιτέρων οἰκογενειῶν τῶν Κουμουτζάδων, συλληφθέντα καὶ δεθέντα σφιγκτὰ διὰ σχοινοῦ ἑλα ὡς ἐν ὄρμαθῳ ἐσύρθησαν καννιβαλικώτατα, ἀπανθρωπότατα, ἀτιμότατα ὡς πρόβατα ἐπὶ σφαγὴν εἰς τὰς προφυλακὰς ὡς θυσία τῆς αἰμοχαροῦς μανίας των.

»Οἱ συγγενεῖς των καὶ οἱ συγχωριανοὶ των μακρόθεν περίλυποι προσεπάθουν νὰ παρακολουθήσουν τὴν τύχην τῶν ἀτυχῶν παλληκარიῶν, καὶ καθ' ὅσον ἠδυνήθησαν, παρέστησαν θεαταὶ τοῦ φρικαλέου ἀνοσιουργήματος τῆς ἀτίμου δολοφονίας αὐτῶν δι' ἐπανειλημμένων ὀμοβροντιῶν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ὑπῆρξαν τὰ τελευταῖα θύματα τῆς φευγούσης τυραννίας ἀπὸ τὴν δυστυχισμένην καὶ πολυπαθὴν μας Ἡπειρον, ἥτις μετὰ τοιαῦτα μαρτύρια τῶν τέκνων τῆς ἐπέπρωτο νὰ ἰδῆ ἀνατέλλοντα τὸν ἥλιον τῆς ἐλευθερίας. Ἐκ τῶν εἰκοσιπέντε ἐξυλαστηρίων τούτων θυμάτων τῆς ἐλευθερίας δύο μόνον κατώρθωσαν νὰ ζήσωσι προσποιηθέντες τὸν νεκρόν, ἀλλ' οἱ δυστυχεῖς εἶνε ὡς νεκροὶ καὶ παρέχουν τὴν θέαν ἀνθρώπων, ἐξελθόντων ἀπὸ τὸν τάφον, διότι εἶνε κάτωχοι, μὲ βλέμμα περίτρομον καὶ μὲ βήματα ἀσταθῆ ἐκ τῆς τρομάρας ἣν ἐδοκίμασαν. Τούτους περισυνέλεξαν οἱ συγγενεῖς

καὶ τοὺς ὠδήγησαν εἰς τὸ χωρίον μετὰ τῶν νεκρῶν ἐν τῷ μέσῳ κοπετῶν καὶ ὄδουρων ἀπεριγράπτου τραγικότητος.

»Δὲν εἶχε συνέλθει ἀκόμη τὸ χωρίον Κουμουτζάδες ἐκ τῆς συλλήψεως τῶν καλλιτέρων παλληκαριῶν, τὰ ὅποια ὑπέστησαν τὴν τραγικὴν τύχην, τὴν ὅποιαν σὰς περιέγραψα ἀπλῶς δι' ἐλίγων, ὅτε εἰσβάλλει εἰς τὸ χωρίον ὀλόκληρος λόχος στρατιωτῶν ὑπὸ ἀξιωματικόν, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ τραβοῦν ἀπὸ τὰ μαλλιά τὰς γυναῖκας καὶ τὰς παρθένους καὶ νὰ τὰς κτυποῦν ἀπανθρώπως μὲ τοὺς ὑποκοπάνους τῶν ὄπλων των καθὼς καὶ ἀθῶα παιδιὰ ἀγγελουόδια, παιδιὰ μικρὰ καὶ παιδιὰ τοῦ σχολείου καὶ ἔλα νὰ τὰ σύρουσιν καὶ νὰ τὰ τραβοῦν καὶ νὰ τὰ ρίπτουν τὸ ἓνα ἐπάνω στὸ ἄλλο εἰς μίαν οἰκίαν ἐν τῷ μέσῳ ἀπελπιστικῶν κραυγῶν καὶ ἀνωφελῶν ἐπικλήσεων καὶ ἄρων καὶ θρήνων.

»Τί ἐγείνεν ἐκεῖ εἰς τὴν οἰκίαν ἐκείνην, οὐδεὶς γνωρίζει, οὐδύναται νὰ περιγράψῃ. Δὲν ὑπάρχει ἀτιμία, ἡ ὅποια δὲν ἐξετελέσθη, δὲν ὑπάρχει θηριωδία, ἡ ὅποια νὰ μὴ διεπράχθη. Ἡ οἰκία ἐκείνη ὑπῆρξεν ἐπὶ ὥρας τὸ θέατρον τοῦ ἀπαισιωτέρου ἀνοσιουργήματος ἀφ' ὅσων ποτὲ εἶδεν ὁ ἥλιος καὶ ἡ γῆ αὕτη. Μὴ ζητήσετε δὲ νὰ σὰς περιγράψω εἰς ποίαν ἀποτροπαίαν καὶ φρικαλέαν κατάστασιν εὔρον οἱ ἐπιζήσαντες χωρικοὶ καὶ ὁ κατόπιν μεταβὰς ἐκεῖ τίμιος στρατός μας τὴν μᾶζαν ἐκείνην τῶν τρομερῶν ὑπάρξεων. «Ἐν μόνον δύναμαι νὰ βεβαιώσω, ὅτι ἀπὸ τὰ στήθη ἔλυν τῶν Ἡπειρωτῶν, ἔλου τοῦ στρατοῦ μας μία ἐξέρχεται κραυγὴ, ἡ διερμηνεύουσα τὸν πόθον τῆς ἐκδικήσεως . . .»

Ἄφ' ἑτέρου δὲ καὶ αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ τῶν Ἰωαννίνων, μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐλληνοτουρκικῶν σχέσεων, οὐδεμίαν παρεχόν προστασίαν, ὀφειλομένην ἐκ τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου. Ἀπ' ἐναντίας εἰς τὸ προσωπικόν τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου Ἰωαννίνων παρενεβάλλετο πᾶν πρόσκομμα. Ὁ ὑποπρόξενος μετ' ἄλλων Ἑλλήνων ὑπηκόων ἀναχωροῦντες συνωδεύοντο καθ' ὁδὸν ὑπὸ τοῦ Καβάση τοῦ ἐν Ἰωαννίνοις Ρωσικοῦ Προξενείου, μετὰ πολλὰς δὲ περιπετείας ἔφθασαν τέλος διὰ ξηρᾶς εἰς Χάνι Καλαπάχι, ὅπου διενυκτέρευσαν.

Ἐκεῖ παρέστησαν μάρτυρες φοβερῶν φρικαλεοτήτων, ἃς διέπραττον ὄρδοι Τουρκαλθανῶν κατ' ἀτυχῶν Χριστιανῶν. Ἐκεῖθεν ὁ ὑποπρόξενος μετὰ τῶν ἄλλων ὑπηκόων κατήλθεν εἰς Ἀγίους Σαράντα, ἐπόθεν δι' ἰστιοφόρου διεπεραιώθησαν εἰς Κέρκυραν.

Ἡπειρωτικὰ παράλια: Ἅγιοι Σαράντα, Δέλβινον, Ἀργυρόκα-
στρον, Χιμάρα.

Αἱ Τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπηγόρευσαν τὴν ἀναχώρησιν τοῦ διερμηγέως τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενεῖου Χαντελῆ καὶ τριῶν καβάσι-
δων, ἰσχυρισθεῖσαι ὅτι οὗτοι ὀφείλουσι νὰ παραμείνωσιν, ὡς ὄντες

Ἵθωμανοὶ ὑπήκοοι. Αὐτοὶ δέ, κατάπληκτοι καὶ τὰ πάντα φοβαύμενοι, δικαίως κατέφευγον ἤδη εἰς τὸ Ρωσικὸν Προξενεῖον.

Ἐκ Κερκύρας, ἐπικαίρως ἤδη, εἶχομεν καὶ τὴν ἀκόλουθον ἀπελπιστικὴν ἀποκάλυψιν, εἰς εἰδικὸν ἐρευνητὴν ὀφειλομένην, καὶ ἀναφερομένην εἰς ἄλλον κλάδον ἀτιμίας : τὴν συστηματικὴν ἀλβανικὴν προδοσίαν.

Ἴδου τί γράφει ὁ ἀποκαλύψας τὸ ἀχαρακτήριστον τοῦτο γεγονός :

«...Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου ἀποκαλύφθη ἀπαισίον ἔθνικὸν ἔγκλημα, ὑπερβαῖνον κατὰ πολὺ τὰ ἄλλα τῆς ἐσχάτης προδοσίας. Ἐνταῦθα πρὸ ἐτῶν ἦσαν ἐγκατεστημένοι οἱ Ἄλβανοὶ ἀδελφοὶ Δενδούλη, οἵτινες μετῆρχοντο ἐμπόριον ὅπλων καὶ οἱ ὅποιοι κυρίως ὤπλισαν πάντας σχεδὸν τοὺς ἐνταῦθα ἐρχομένους Ἄλβανούς, προμηθεύσαντες αὐτοῖς ὅπλα. Τὰ ρυπαρὰ αὐτὰ ὄντα διέφυγον δυστυχῶς τὴν διαταχθεῖσαν ἄλλοτε ἀπέλασιν τῶν ἔνεκα θερμῆς ὑποστηρίξεώς των παρὰ πολιτικῶν παραγόντων τοῦ παρελθόντος.

» Ἐξηκολούθουν δὲ νὰ πωλοῦν καὶ τῶρα ὅπλα καὶ φυσίγγια πρὸς τοὺς ἐνταῦθεν ἀπερχομένους Ἠπειρώτας πρὸς προάσπισιν τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων διαρπαζομένων περιφερειῶν των, εἴτε ἀναχωροῦντας καθ' ὁμάδας εἰς Ἠπειρον πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν σφαιζομένων οἰκείων των. Οἱ ρηθέντες ἀδελφοὶ Δενδούλη, συνεταιρισθέντες μετ' ἄλλου τινὸς καθάρματος, κατεσκευάζον, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ τουρκικοῦ Προξενείου καὶ τοῦ Τουρκαλβανικοῦ Κομιτάτου, φυσίγγια ἀνεῦ πυρίτιδος, ἢ φέροντα μὲν ἐλαχιστοτάτην ποσότητα πυρίτιδος, ἀλλ' ἔχοντα πῶμα ἐκ φελλοῦ μεταξὺ καψυλίου καὶ πυρίτιδος, ὅπως μὴ ἐπιτυχάνεται ἡ ἀνάφλεξις κατὰ τὴν ἐκπυροκρότησιν τῶν ὅπλων. Ἄμ' ἀποκαλυφθέντος τοῦ σατανικοῦ προδοτικοῦ σχεδίου των, ἡ ἀστυνομικὴ ἀρχὴ προέβη εἰς ἄμεσον κατάσχεσιν, ὑποχρέωσασα τούτους νὰ ἐπιστρέψωσι τὸ ἀντίτιμον τῶν πωληθέντων φυσιγγίων εἰς τὰς ἀτυχεῖς Ἠπειρώτας. Οἱ ἀδελφοὶ Δενδούλη μετὰ τοῦ συνταίρου των ἀπολογούμενοι ἰσχυρίσθησαν ὅτι ἡ ἀπάτη ὀφείλεται εἰς τὸν ἐργολάβον τῆς κατασκευῆς τῶν φυσιγγίων, ἀλλ' ἐπισταμένη τοῦ πράγματος ἐξέλεξις ἀποκαλύπτει ὅτι ἡ ἀπάτη διεπράχθη ἐνταῦθα. Διότι αἱ σφαῖραι φέρουσιν ἄπτᾶ ἴχνη χωρισμοῦ αὐτῶν ἀπὸ τοῦ κάλυκος πρὸς ἀφαίρεσιν τῆς πυρίτιδος καὶ τοποθέτησιν τοῦ διαμέσου πώματος τοῦ ἀποτρέποντος τὴν ἀνάφλεξιν. Οἱ ρηθέντες προδῶται συνελήφθησαν, κρατούμενοι ἤδη

ἐν τῇ ἀστυναμίᾳ. Ὁ κόσμος ἀποτραπεί, κατόπιν ὑπερανθρώπων προσπαθειῶν τῆς ἀστυναμικτῆς ἀρχῆς, νὰ κακοποιήσῃ αὐτούς, συνώδευσε τούτους, ὀδηγούμενους εἰς τὰς φυλακάς, διὰ σφοδροτάτων ἀποδοκιμασιῶν. Ἡ κοινωνία, ἐκπληκτος πρὸ τῆς τελεσθείσης προδοσίας, ἀπειλεῖ νὰ ἐφαρμόσῃ κατ' αὐτῶν τὸν Λύντσειον νόμον, ἐὰν ἔπωσδήποτε ἐξέλθωσι τῶν φυλακῶν, ἔπου ἀπομονωθέντες κρατοῦνται. . . »

Πάντα ταῦτα, ἐπισήμως γνωσθέντα ἐν Ἀθήναις, προὐκάλεσαν τὴν ἄμεσον καὶ ἔντονον διαμαρτυρίαν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὰς Δυνάμεις.

Ὁ Ἑλλήν ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐδέχθη τὴν 12ην Ὀκτωβρίου πάντας τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων, πρὸς οὓς ἀνεκοίνου τὴν πορείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὰς νίκας τὰς ὁποίας κατήγαγεν οὗτος.

Κατ' ἐξαίρεσιν δὲ ἐδέχετο ἀπὸ καινοῦ τοὺς πρεσβευτὰς τῶν συμμάχων Κρατῶν Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, μετὰ τῶν ὁποίων συνεννοεῖτο ἐπὶ πολὺ.

Ὁ Κορομηλάς ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἐπέστησε τὴν προσοχὴν τῶν Πρεσβευτῶν ἐπὶ τῶν ἀγριωτήτων καὶ βαρβαροτήτων τῶν Τούρκων καθὼς καὶ ἐπὶ τῆς πυρπολήσεως τῶν Ἑλληνικῶν χωρίων τῆς Ἠπείρου καὶ τῶν σφαγῶν τὰς ὁποίας διέπραξαν φεύγοντες οἱ Τούρκοι στρατιῶται.

Οἱ Πρεσβευταὶ διεβεβαίωσαν τὸν Κορομηλᾶν, ὅτι θὰ διεβίβαζον ἀμέσως πάντα ταῦτα εἰς τὰς οἰκείας Κυβερνήσεις των.

Καὶ οἱ μὲν πρεσβευταὶ ἐτήρησαν τὸν λόγον των καὶ διεβίβασαν πράγματι πάντα ταῦτα εἰς τὰς Κυβερνήσεις των.

Τὸ ἀποτέλεσμα ἕως τῆς ἐνεργείας ταύτης ποῖον ὑπῆρξεν ;

Ἀπλοῦστατα : Ὁ συνεχισμὸς τῶν Τουρκικῶν καὶ Τουρκαλθανικῶν θηριωδιῶν εἰς... μεγαλειτέραν κλίμακα !

Μᾶς εἶνε γνωστὸν ἤδη, ἐκ βραχείας μας ἀπομνημονεύσεως ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ τῆς παρούσης ἱστορίας, ὅτι Τούρκοι ἱατροὶ ἐσκέφθησαν νὰ ρίψουν μικρὸν δόσιον τύφου καὶ χολέρας εἰς τὰ ὕδατα τῆς Ἠπείρου διὰ νὰ μεταδώσουν τὰς ἀσθενείας αὐτὰς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν...

Ἡ εἰδησις ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὰ Ἀγγλικὰ φύλλα, ἠθέλησε δὲ

νά τὴν διαφεύσῃ ἢ ἐν Λονδίῳ Τουρκικῇ πρεσβείᾳ προκαλέσασα τὴν δημοσίευσιν διαφεύσεως, καθ' ἣν ἢ εἰδησις αὕτη ἐχαλκεύθη δῆθεν κηκοσούλως ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πρεσβείᾳ τοῦ Λονδίνου.

Εἰς ἀπάντησιν τῆς υποβολιμαίας ταύτης διαφεύσεως ὁ ἐν Λονδίῳ πρεσβευτὴς μας Γεννάδιος ἀπέστειλεν ἤδη εἰς τὴν ἐφημερίδα «Νταϊύλυ Μαίηλ» τὴν ἀκόλουθον δῆλωσιν:

«Πρὸς τὸν συντάκτην τοῦ «Νταϊύλυ Μαίηλ»

»Κύριε. Ἐδημοσιεύσατε μίαν δῆλωσιν ἐκ τῆς Ὀθωμανικῆς πρεσβείας προερχομένην, ἐν σχέσει μὲ τὴν ἀγγελθεῖσαν πρόθεσιν Τούρκων ἰατρῶν σκεπτομένων νὰ διασπείρουν ἐν Ἠπείρῳ μικρόβια τύφου καὶ χολέρας. Ἡ εἰδησις αὕτη δὲν «ἐδόθη εἰς τὸν Λονδίον τύπον ὑπὸ τῆς ἐν Λονδίῳ Ἑλληνικῆς πρεσβείας», ἀλλ' ἐδημοσιεύθη ὁμοῦ μετ' ἄλλων τηλεγραφημάτων τοῦ Ρώυτερ ἀπ' εὐθείας ἐξ Ἀθηνῶν.

»Ἐν σχέσει πρὸς αὐτήν, εἰς ἀντιπρόσωπος ἐνὸς τῶν πρακτορείων τοῦ Τύπου μὲ ἠρώτησεν ἐὰν εἶχον ἐπίσημον ἐπιβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος. Ἀπήντησα καταφατικῶς, εἰς δευτέρῳ του δὲ ἐρώτησιν ἐὰν ἐξεπλάγην, ἀπήντησα ἀρνητικῶς. Ὅταν πάλιν ἠρωτήθην διατι δὲν ἐξεπλάγην, ἀπήντησα ὅτι εἶχον ἀναγνώσει τὴν ἱστορίαν τῶν Τούρκων, ἀφ' οὗ τοῦ πρώτου ἐνεφανίσθησαν ἐν Εὐρώπῃ, ὡς ἐπίσης ἀνέγνωσα καὶ κυανᾶς βίδλους, κιτρίνας βίδλους, πρασίνας καὶ ἐρυθρὰς βίδλους, ἐν ταῖς ὁποίαις ἐπιβεβαιοῦνται ἐπίσημῶς ἐνέργειαι ὄχι ὀλιγώτερον ἐκπληκτικαί.

»Τοῦτο μόνον ἐλέχθη καὶ ἐδημοσιεύθη καὶ οὐδὲν περισσότερον, ἐκ μέρους μάλιστα τοῦ πρακτορείου τοῦ Τύπου καὶ ἀνευ τῆς αἰτήσεώς μου.

Ι. ΓΕΝΝΑΔΙΟΣ»

Μερικῶν ἤδη τὸ ἐλεύθερον Ἑλληνικὸν κράτος περὶ τῆς ὄψῃ τοῦ δυνατόν εὐστοχωτέρας διοικήσεως τῶν νέων ἀνακτηθειῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν, ἀπέστειλε πανταχοῦ τοὺς καταλληλοτάτους καὶ μείζον κῦρος κερτημένους ἀνδρας τῆς χώρας μας ὡς διοικητὰς αὐτῶν.

Οὕτω, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνεκοίνου τὴν 12 Ὀκτωβρίου τὴν εἰδησιν ὅτι ὁ Στέφανος Δραγούμης, τέως πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος, διορίσθη ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Γενικὸς Διοικητὴς τῆς νήσου Κρήτης. Πρὸς δὲ ὅτι ὁ Δραγούμης ἀναχωρήσας τὴν 11ην

τὸ ἑσπέρας ἐκ Πειραιῶς θὰ εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὰ Χανιά.

Ἐλίγας ὥρας μετὰ τὴν ἀνακοίνωσιν ταύτην ἠγγέλλοντο ἐκ Χανίων τὰ ἐπόμενα :

Ὁ διορισθεὶς παρὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Κρήτης Στέφανος Δραγούμης ἀφίκετο αἰφνιδίως διὰ τοῦ περὶ τὴν μεσημβρίαν καταπλεύσαντος ἀτμοπλοίου. Ἡ κατάπληξις τὴν ὁποίαν ἐπροξένησεν ἡ αἰφνιδία ἄφιξις τοῦ Δραγούμη μετεβλήθη εἰς ἀκράτητον ἐνθουσιασμόν. Ἡ Διοικοῦσα τὴν Κρήτην ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Ἐπιτροπὴ κατέθηκεν ἀμέσως τὴν ἀρχήν. Ὀλόκληρος ἡ νῆσος πανηγυρίζει.

Ἀλλὰ καὶ ἐπίσημον ἐκ Χανίων τηλεγράφημα ἀνήγγελλε ταυτοχρόνως ὅτι ὁ Δραγούμης ἀπεβιάσθη τὴν 2αν μεταμεσημβρινὴν ἐν μέσῳ ἐνθουσιῶδων ζητωκραυγῶν τοῦ λαοῦ τῶν Χανίων. Εἰς τὸν Δραγούμην ἀποδιδαζόμενον ἀπεδόθησαν καὶ στρατιωτικαὶ τιμαί.

Διάταγμα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Δραγούμη.

Εἰς τὸ νυκτερινὸν φύλλον τῆς ἰδίας ἡμέρας, τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως» ἐδημοσιεύετο τὸ διάταγμα τοῦ διορισμοῦ τοῦ Δραγούμη ὡς Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Κρήτης ἔχον οὕτω :

Περὶ διορισμοῦ τοῦ κυρίου Στεφάνου Δραγούμη Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου Κρήτης.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Α΄.

Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων.

«*Προτάσει τοῦ Ἡμετέρου Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου διορίζομεν Γενικὸν Διοικητὴν τῆς νήσου Κρήτης μετὰ τῶν παραρτημάτων αὐτῆς τὸν κύριον Στέφανον Δραγούμην, πρῶτον πρόεδρον τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.*

Ἐπιπλέον ὁ Ἡμέτερος Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ Ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν δημοσιεύσει καὶ ἐκτελέσει τὸ διάταγμα τοῦτο.

Ἐν Ἀθήναις, τῇ 11 Ὀκτωβρίου 1912.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον

Ὁ Πρόεδρος

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ Κ. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

Τὰ μέλη

Α. Α. Κορομπλάς, Κ. Δ. Ρακτιβάν, Ἐμμ. Ρέπουλης, Ἰω. Τσίτσιμωκος, Ἀλ. Ν. Διομήδης, Ἀνδρ. Μιχαλακόπουλος, Ν. Α. Στράτος.»

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Κορομηλάς, ὁμιλῶν τὴν ἐπιούσαν νύκτα πρὸς ξένους δημοσιογράφους, σχετικῶς μὲ τὸν διορισμὸν τοῦ Στ. Δραγούμη ὡς Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Κρήτης, εἶπεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις προέβη εἰς τὸν διορισμὸν τοῦτον συμφώνως μὲ τὰς δηλώσεις τὰς ὁποίας ἔκαμεν ὁ Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος εἰς τὴν Βουλὴν. Ὁ Δραγούμης ἀναχωρῶν διὰ Κρήτην ἔλαβε τὴν ἐντολὴν ὅπως παγίωσῃ καὶ διατηρήσῃ τὴν τάξιν ἐν τῇ νήσῳ, ἂν καὶ αὕτη οὐδένα ἐν τῷ παρόντι διατρέχει κίνδυνον, πρὸς δὲ προβῆ ἐν καιρῷ εἰς τὴν ἐνέργειαν ἐκλογῶν συμφώνως πρὸς τὰς διατάξεις τοῦ Ἑλληνικοῦ Συντάγματος.

Τὸ βέβαιον ἦτο ὅτι διὰ τῆς εἰδικῆς ταύτης ἀποστολῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτευτοῦ εἰς Κρήτην ἐκυροῦτο πλέον ἡ κατοχὴ τῆς νήσου καὶ ἡ ὀριστικὴ πλέον ἔνωσις αὐτῆς μετὰ τοῦ ἐλευθέρου Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος.

Τὴν 2αν μ.μ. λοιπὸν τῆς 12ης Ὀκτωβρίου ἀφικνεῖται εἰς Κρήτην ὁ νέος Γενικὸν Διοικητὴς τῆς μεγαλονήσου καὶ περὶ τὴν 4ην τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐτοιχοκολλεῖτο τὸ Β. Διάταγμα τοῦ διορισμοῦ του, μὲ τὰς ὑπογραφὰς τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου. Ὀλίγον κατόπιν ὁ νέος Διοικητὴς ἐδημοσίευσεν τὴν προκήρυξίν του καὶ ἐδέχετο τὰ μέλη τῆς προσωρινῆς Κυβερνήσεως τῆς Κρήτης, σπεύσαντα νὰ καταθέσουν τὴν ἀρχήν.

Τὴν ἄλλην διακυβέρνησιν τῆς νήσου ἀνελάμβανεν οὕτως ἀμέσως ὁ Δραγούμης, ἐπρόκειτο δὲ νὰ διεξαγάγῃ ταύτην συμφώνως πρὸς τὰς ὑπαρχούσας ὑπηρεσίας τῶν διαφόρων διευθύνσεων.

Ἐκ τῶν πρώτων καθηκόντων τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ Βασιλέως ἦτο καὶ ἡ διεξαγωγὴ βουλευτικῶν ἐκλογῶν σύμφωνα πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Βασιλείου.

Ἄλλ' ἦτο λίαν πιθανὸν ὅτι αἱ ἐκλογαὶ αὗται δὲν θὰ διεξήγοντο ταχέως, διὰ τὸν λόγον ὅτι μέγα μέρος τοῦ ἄρρενος πληθυσμοῦ τῆς νήσου εὐρίσκετο εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

Ὁ Στέφανος Δραγούμης, ἀφίχθεις εἰς τὰ Χανιά, ἐγένετο δεκτὸς παρὰ χιλιάδων λαοῦ ἐνθουσιωδῶς καὶ αὐθορμήτως συρρέυσαντος εἰς τὴν προκουμιάν, ὅπου παρήσαν ἡ Κυβέρνησις, αἱ ἐκκλησιαστικά, διοικητικά, στρατιωτικά καὶ λοιπὰ ἀρχαί.

Ἐπίσημος ἐγκαθίδρυσις ἐγένετο ἐν τῷ κυβερνητικῷ μεγάρῳ, προσφωνήσαντος τοῦ Μιχελιδάκη καὶ καταθέσαντος τὴν κυβερνητικὴν ἐντολήν. Ὁ Δραγούμης ἀπήντησε κατὰ τὸ πνεῦμα τῆς προκηρύξεως,

τῆς δημοσιευθείσης εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως».

Τὸ Β. Διάταγμα τοῦ διορισμοῦ αὐτοῦ ἐκυκλοφόρησε κατὰ τὴν ἀφίξιν του εἰς χιλιάδας.

Ἡ δημοσιευθεῖσα προκήρυξις ἔχει οὕτω :

«Πρὸς τὸν Κορητικὸν Λαόν !

«Διὰ Β. Διατάγματος ὑπὸ χθεσινὴν χρονολογίαν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ηὐδόκησε νὰ μὲ διορίσῃ Γενικὸν Διοικητὴν τῆς Κρήτης καὶ τῶν παρασημάτων αὐτῆς. Ἐκ τῶν ἐνώπιον τῆς Βουλῆς κατὰ τὴν συνεδρίασιν τῆς 1ης Ὀκτωβρίου δηλώσεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως διὰ τοῦ στόματος τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ ἐγένετο εἰς πάντας γνωστή, εἰδικῶς δὲ καὶ εἰς τὴν Κρήτην δι' ἐπὶ τούτῳ ἀνακοινώσεως ἢ ἀφετηρίας, ἐξ ἧς ὁρμήθη ἡ Κυβέρνησις εἰς τὰς κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην διακηρυχθείσας ἀποφάσεις.

«Καθ' ὃν χρόνον ἡ Ἑλλὰς ἐπεστρατεύετο ὑπὲρ ἐπιτυχίας οὐζικῶν ὑπὸ ἐγγυήσεις μεταστροφίσεων ἐν ταῖς ἐπαρχίαις τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης, δὲν ἦτο δυνατὸν ἡ Κυβέρνησις τοῦ Βασιλέως νὰ μὴ ἐντείη τὴν μέριμναν αὐτῆς ὑπὲρ τῆς ἐν ἐπισηφαλεῖ καταστάσει σαλευομένης Κρήτης καὶ τοῦ ἐκκοσμοῦς αὐτῆς ζητήματος.

»Ἐκ τούτου δὲ ἀπέρρευσε ἡ ἐν τῇ Κυβερνητικῇ δηλώσει ὑπὸ ὄρον ἀπόφασις οὐσιαστικῆς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος διοικήσεως τῆς Νήσου καὶ ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ Βουλῇ συναντιπροσωπεύσεως ἀμφοτέρων. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ἐγκριθεῖσα ἔκτοτε ὡς ἀναγκαία πραγματοποιεῖται σήμερον, ἐν ὧρα δὲ πολεμικῆς ἀνωμαλίας ἢ ἀποστολῆ εἰς Κρήτην Γενικοῦ Διοικητοῦ καὶ κατὰ τὴν ὥραν ταύτην ἐκπεμφθεὶς ὑπὸ τοῦ Βασιλέως κατ' ἐντολὴν αὐτοῦ ἀναλαμβάνω τὴν γενικὴν Διοίκησιν οὐ μόνον ὅπως προπαρασκευασθῶσι τὰ τῆς ἐνεργείας νομίμων βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐν πάσῃ ἐλευθερίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὅπως διὰ τῶν καθεστηρικῶν ὀργανικῶν Ἀρχῶν ἐπιδιωχθῇ τὸ ἀκόλυτον καὶ ἀπαρέγκλιτον τῆς λειτουργίας τῶν κειμένων νόμων καὶ ἡ ἐν ἀδυστηροτάτῃ τηρήσει τῆς τάξεως ἐξασφάλισις τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Μουσουλμάνων.

»Ἐδύχης ὅτι ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους εἰς ἐμὲ ἔλαχεν ὁ κλῆρος τῆς διακυβερνήσεως τῶν πραγμάτων τῆς γενναίας Ἑλληνικῆς Μεγαλονήσου χαίρω προσαγορευῶν τὸν Κορητικὸν λαὸν μετὰ πεποιθήσεως ὅτι θέλω τύχει τῆς ἐκθύμου συνδρομῆς αὐτοῦ εἰς ἐπιτυχίαν τῆς τελι-

κῆς εὐδοώσεως ταῦ μετὰ τῶν ἐφίστων ἱερῶν αὐτοῦ συνδεδεμένον σκοποῦ τῆς ἀποστολῆς μου.

Γενικὸς Διοικητὴς
ΣΤΕΦ. ΔΡΑΓΟΥΜΗΣ»

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς τῆς Κρήτης μετὰ τὴν ἀφίξίν του διετυθύνθη εἰς τὸ Μέγαρον τῶν Δημοσίων Γραφείων, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν μελῶν τῆς Διοικούσης Ἐπιτροπῆς. Ἐν τῇ μεγάλῃ δὲ αἰθούσῃ τοῦ Συμβουλίου ὁ Ἀντώνιος Μιχελιδάκης προσεφώνησε τὴν Αὐτῶν Ἐξοχότητα ὡς ἑξῆς:

Ἐξοχώτατε,

«Λέξεις καὶ λόγοι δὲν εἶνε ἰσοδύναμοι πρὸς τὴν ἔκφρασιν τῆς χαρᾶς καὶ ἀγαλλιᾶσεως, τὴν ὁποίαν σύμπας ὁ κρητικὸς λαὸς αἰσθάνεται πλημμυροῦσαν τὰ στήθη του τὴν στιγμὴν ταύτην. Ὁ ἐπίσημος τοῦ Βασιλέως μας ἀντιπρόσωπος πατεῖ τὴν ἱερὰν ταύτην γῆν, ἣ ὁποία ἐπὶ αἰῶνα ἤδη ἐξυμώθη μὲ τὸ αἶμα τῶν ἀνδρείων τέκνων της, καὶ θὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν ὡς νυμφαγωγὸς εἰς τὰς ἀγκάλας τοῦ περιποθήτου νυμφίου.

» Ἰδοὺ ἐκπληροῦνται τὰ προαιώνια τῆς Κρήτης ἰδανικά, ἐκτελουμένης σήμερον τῆς πρὸ πολλοῦ ὀφειλομένης δικαιοσύνης εἰς πολυδοκιμασθέντα λαόν.

» Ἐξ ὀνόματος τοῦ κρητικοῦ λαοῦ, ἐγὼ καὶ οἱ συνάδελφοί μου, σεβαστὲ τοῦ Βασιλέως μας ἀντιπρόσωπε, ἐκφράζοντες τὴν πρὸς ὑμᾶς ἀφοσίωσίν μας, καταδέτομεν εἰς χεῖράς σας τὴν ἐντολήν, τὴν ὁποίαν παρὰ τοῦ κρητικοῦ λαοῦ ἐλάβομεν καὶ τὴν ὁποίαν παρέτειναν ἡμῖν αἱ τοῦ πρωθυπουργοῦ ὀδηγίαι.

» Ἡ Θεία Πρόνοια, ὁ ἀκοίμητος τῆς ὁποίας ὀφθαλμὸς ἐφορᾷ τὰ ἐγκόσμια, ἄς σκέπη καὶ φυλάττῃ τὸ ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς δικαιοσύνης ἀγωνιζόμενον ἡμέτερον Ἔθνος καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτοῦ ἀγρυπνοῦντα Βασιλέα μας μετὰ τοῦ σεπτοῦ Οἴκου Του.»

Ἡ ἀποστολή τοῦ Στ. Δραγούμη εἰς Κρήτην ὡς Γενικοῦ Διοικητοῦ αὐτῆς ἐσήμαινε πραγματοποίησιν τῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου γνωστίων ἐν τῇ Βουλῇ δηλώσεων. Ὁ Πρωθυπουργὸς εἶχεν εἶπει τότε ὅτι «ἡ Ἑλλάς, εὐλαβοῦσα τὴν ἐν Κρήτῃ θέσιν τῶν Προστατίδων Δυνάμεων, δὲν προέβαινεν εἰς τὴν ἄμεσον ἀποδοχὴν τῆς ἐνώσεως, ἀλλ' ἐπεχειρεῖ τὴν στενωτέραν μόνον προσέγγισιν τῆς νήσου πρὸς τὴν Ἑλλάδα, ἣν κυρίως θὰ ἐσήμαινεν ἡ ἐν τῷ αὐτῷ Κοινοβουλίῳ ἀντιπροσώπευσις.»

Πράγματι ὅμως τὸ δημιουργηθὲν διὰ τῆς ἀποστολῆς τοῦ Δραγούμη καθεστῶς δὲν ἠδύνατο ἐπακριβῶς νὰ καθορισθῇ, δεδομένου ὅτι δὲν ἐπρόκειτο ἀκόμη περὶ πλήρους ἐνώσεως. Ἄλλ' εἶχεν εἶπει ἤδη πρὸς τὴν Βουλὴν ὁ Πρωθυπουργὸς ὅτι «ἡ τύχη τοῦ τελικοῦ διακανονισμοῦ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος ταυτίζεται πρὸς τὴν τύχην τοῦ πολέμου.» Ὁ πόλεμος, εὐτυχῶς, ἐξελιίσσεται κατ' εὐχὴν. Οἱ στρατοὶ τῶν συμμάχων Κρατῶν ἐβάδιζον νικηφόροι ἐξ ἕλων τῶν σημείων καὶ ἡ ἔκθρασις αὐτοῦ οὐδεὶς ἐπετρέπετο πλέον δισταγμὸς καὶ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι θὰ ἐστεφάνωνε τὴν τελείαν ἐκπλήρωσιν τῶν Κρητικῶν πόθων.

Ἄλλὰ καὶ ὁ ἐξωτερικὸς ἡμιεπίσημος τύπος ἐχαιρέτιζεν ἤδη μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰλικρινοῦς τὸν διορισμὸν τοῦτοῦ τοῦ Δραγούμη εἰς Κρήτην.

Ὅπως, ἐν παραδείγματι, ἡ «Πολιτικὴ Ἀνταπόκρισις», σχολιάζουσα εἰς κύριον ἄρθρον τῆς τὸν διορισμὸν τοῦ Δραγούμη ὡς Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Κρήτης καὶ τὰς ὑπηρεσίας αὐτοῦ πρὸς τὴν πατρίδα του, ἐξῆρε τὴν περὶ ἀποστολῆς αὐτοῦ εἰς Κρήτην ἀπόφασιν καθὼς καὶ τὸν συνδυασμὸν ἐν ἐσχέφῃ καὶ ἐπραγματοποίησεν ὁ Βενιζέλος, ἐκφράζουσα ἐν τέλει τὴν γνώμην, ὅτι οὗτος θὰ γείνη ἀποδεκτὸς παρὰ τῶν Δυνάμεων.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Κορμηγιάς δικαιολογῶν καὶ αὐθις εἰς τοὺς ἀνταποκριτὰς τῶν ξένων ἐφημερίδων τὴν ἀπόφασιν τῆς Κυβερνήσεως περὶ διορισμοῦ τοῦ Στ. Δραγούμη ὡς γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Κρήτης καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῆς, ἐδήλου τώρα σαφέστερον τὰ ἐπόμενα :

«—Ἡ πολιτικὴ τῆς Κυβερνήσεως εἶνε συνεπῆς πρὸς τὰς δηλώσεις τὰς ὁποίας ὁ πρωθυπουργὸς ἔκχμεν εἰς τὴν Βουλὴν, εἰπὼν ὅτι εἰς τὸ Κρητικὸν δίδεται μέση λύσις δηλ. τὸ κοινὸν κοινοβούλιον μετὰ τῆς

Ἑλλάδος, ἐφ' ὅσον τὰ πράγματα βαίνουνσι τὴν αὐτὴν τροχίαν. Ἐν περιπτώσει ὅμως ἐκρήξεως πολέμου, τότε θὰ ἐδίδοτο ἡ ἀνάλογος λύσις τὴν ὁποίαν ἤθελε κρίνει ὡς τοιαύτην ἡ Κυβέρνησις.

»Ταῦτα ἐφαρμοζούσα νῦν ἡ Κυβέρνησις διώρισε τὸν Δραγούμην Γενικὸν Διοικητὴν τῆς Κρήτης καὶ τῶν παραρτημάτων αὐτῆς μετὰ τὴν ἐντολὴν νὰ τηρήσῃ καὶ παγιώσῃ τὴν τάξιν πρὸς πρόληψιν παραπόνων ἐκ μέρους τῶν Μουσουλμάνων, ἂν καὶ οὐδὲν παράπρονον ἔχουν, προβῆ δὲ καὶ εἰς τὰς ἐκλογὰς συμφώνως πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν Σύνταγμα.

Οἱ «Τάξις» ἀφ' ἐτέρου ἐν μακρῷ ἄρθρῳ αὐτῶν ἔγραφον ἤδη τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ νέου Γενικοῦ Διοικητοῦ τῆς Κρήτης, ὑπὸ τὸν τίτλον «Ὁ νέος κυβερνήτης τῆς Κρήτης, πρόφην πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν».

«Δηλώσας ὅτι «οὐδέποτε θὰ ἐπανήρχετο» ὁ κ. Δραγούμης, ἐπανήλθεν ἐπ' ἐσχάτων πάλιν ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς, ἡ δὲ ἐπάνοδος αὐτοῦ εἰς τὸν ἐπίσημον κόσμον μετὰ ἐλαχίστην ἀπουσίαν ἐτῶν τινῶν ὑπῆρξεν ἀξιοσημειώτος διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὴν Κρήτην. Ἐλάχιστοι εἶνε οἱ διασημότεροι καὶ οὐδεὶς ἐκτιμώμενος μᾶλλον αὐτοῦ ἐν τῷ Βασιλείῳ τῆς Ἑλλάδος, κατάγεται δὲ ἐκ Μακεδονίας καὶ εἶνε εἰς ἐκ τῶν πλέον διακεκριμένων συγχρόνων ἀνδρῶν τοῦ Βασιλείου. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1905 ἐξελέγη βουλευτὴς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ συνδυασμοῦ Ἀττικῆς, γενόμενος πρωθυπουργὸς καὶ ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Οἰκονομικῶν τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1910, παραιτηθεὶς τὸν Ὀκτώβριον τοῦ αὐτοῦ ἔτους. Τὸ πρόγραμμα τοῦ κ. Δραγούμη ὑπῆρξεν ὁ συμβιβασμὸς τοῦ στρατοῦ, δηλαδὴ τοῦ μὴ ὑφισταμένου πλέον Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου καὶ τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, καὶ ἔτεινεν εἰς συνδιαλλαγὴν τῶν διαφόρων πολιτικῶν κομμάτων. Τὸ δὲ εἰρηνικὸν ἔργον, ἕπερ ἤρχισεν ὁ κ. Δραγούμης, ἐξηκολουθήθη καὶ ἐξετελέσθη καὶ ἐξόχως συνεπληρώθη ὑπὸ τοῦ διαδόχου αὐτοῦ κ. Βενιζέλου, σήμερον δὲ καὶ αὐτὸς ἔτι ὁ στρατὸς εὐρίσκεται εἰς ἀρίστην κατάστασιν, ἐνῶ συγχρόνως ἡ ἐμπιστοσύνη, ἣν ἀμφότεροι, ὁ κ. Δραγούμης καὶ ὁ κ. Βενιζέλος, ἔθετον ἐπὶ τῶν στρατιωτικῶν ἀρετῶν καὶ τῆς διοικητικῆς ἐκπαιδεύσεως τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου, ἐδικαιώθη πληρέστατα κατὰ τὴν τελευταίαν αὐτοῦ ἀρχηγίαν τῶν ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

»Ὁ κ. Δραγούμης ἐπεζήτησε πάντοτε γενικὰς μεταρρυθμίσεις καὶ

ἀναθεώρησιν τοῦ πολιτεύματος. Ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου εἶδε τὰς προπαθείας αὐτοῦ ἐκπληρουμένας παρὰ τοῦ διαδόχου του κ. Βενιζέλου. ὅστις ἀνεθεώρησε τὸ σύνολον τοῦ πολιτεύματος, ἀνέθεσε τὴν δαπάνην τῆς στοιχειώδους ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸ Κράτος, ἣν μέχρι τοῦδε ἐποιούοντο αἱ ἀνεπαρκεῖς ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τοπικαὶ ἀρχαί. Ὁ κ. Βενιζέλος ἔδρυσεν ἐπὶ πλεόν συμβούλιον τῆς Ἐπικρατείας, ἔχον διπλὴν ἀποστολήν, τοῦτο μὲν ὥπως χρησιμεύσῃ ὡς συμβουλευτικὸν σῶμα, τοῦτο δὲ ὡς σῶμα καλούμενον ὥπως προπαρασκευάξῃ τὰ νομοσχέδια, ἅτινα παρουσιάζονται εἰς τὴν Βουλὴν, καὶ συνεπλήρωσεν ὁλόκληρον κατάλογον ἐπιχειρῶν καὶ χρησίμων μέτρων, εὐκολύνων συγχρόνως μέλλουσαν ἀναθεώρησιν τῶν μὴ θεμελιωδῶν διατάξεων τοῦ Συντάγματος μετὰ παρέλευσιν ὀκτώ εἰσὼν.

»Εἰς τὸν κ. Δραγούμην ὀφείλεται ἡ πρωτοβουλία τῶν περισσοτέρων τούτων ἰσῶς μέτρων, διότι αὐτὸς κατώρθωσε νὰ σχηματίσῃ κοινοβούλιον ἀποτελούμενον ἐκ διπλοῦ ἀριθμοῦ βουλευτῶν. Κατὰ τὸ 1907—1908 ὁ κ. Δραγούμης, ἀπλοῦς βουλευτῆς καὶ ἀνεξάρτητος πάσης πολιτικῆς ἀποχρώσεως, κατώρθωσε ὥπως δημιουργήσῃ ἀγροτικοὺς συναικισμοὺς, ἐντὸς τῶν ὁποίων εὗρον ἄστυλον πολλὰ πτωχὰ, ἀλλ' ἐπιμελεῖς οἰκογένεια, λαβοῦσαι γαίης πρὸς καλλιέργειαν, μεταξὺ τῶν ὁποίων εὕρισκονται καὶ πρόσφυγες ἐκ Βουλγαρίας, οἵτινες κατέφυγον εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τὰ λυπηρὰ γεγονότα τοῦ 1905, τὰ λαβόντα χώραν ἐν Βουλγαρίᾳ καὶ Ἀνατολικῇ Ρωμίᾳ.

»Ὁ κ. Δραγούμης εἶχεν ἀποσυρθῆ «ὀριστικῶς» ἐκ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς καὶ ἐσχόπει ὥπως ἀφοσιωθῆ εἰς φιλολογικὰ ἔργα. Ἄλλ' ἡ παράκλησις τοῦ φίλου καὶ θαυμαστοῦ του κ. Βενιζέλου, ὅστις ἐν τῇ εὐρείᾳ αὐτοῦ ἀντιλήψει ἠθέλησε νὰ χρησιμοποίησῃ πάσας τὰς διοικητικὰς ἱκανότητας, ἃς κέκτηται ἡ χώρα, ἀνεξαρτήτως πολιτικῶν ἀποχρώσεων, εὗρε τὸν κ. Δραγούμην ἕτοιμον ὥπως ἐγκαταλείψῃ τὴν ἄνεσιν καὶ τὸν ἥσυχον ἰδιωτικὸν βίον, ἵνα ἐκ νέου ἀναλάβῃ τὰς ἡνίκας Κυβερνήσεως, ἡ δὲ ἀποστολή, ἣν ἀπεδέχθη, εἶνε δυσχεροτάτη, ἀπαιτοῦσα ὑπομονὴν καὶ ἀπόφασιν. Οἱ Κρήτις, ἀγαθὸς καὶ γενναῖος λαός, εἶνε ἐν τούτοις σκληροτράχηλοι. Ἡ ἀποστολή τοῦ κ. Δραγούμη προώρισται νὰ ἀποδείξῃ πόσον δυσχερὴς καὶ πλήρης βαρῶν ὑπῆρξεν αὕτη καὶ διὰ τοὺς προκατόχους τοῦ κ. Δραγούμη, τὸν πρίγκηπα Γεώργιον, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἀρμοστής τῆς Κρήτης ἀπὸ τοῦ 1898

—1906 καὶ τὸν κ. Ἀλέξανδρον Ζαΐμην, ὅστις διεκρίθη ἐν ταύτῃ ἀπὸ τοῦ ἔτους 1906—1908.

» Ἐὰν αἱ προστάτιδες Δυράμεις θελήσωσι νὰ συναινέσωσιν ἔπως εἰς τὸ μέλλον οἱ Κρήτες ἀποφασίζωσι μόνοι τῶν περὶ τῶν ἰδίων τῶν ὑποθέσεων, ὑπὸ τὴν δεξιὰν διοίκησιν τοῦ νέου αὐτῶν Κυβερνήτου τὰ πράγματα θὰ βαδίσωσι καλῶς. Ἀλλὰ θὰ θελήσωσι νὰ συναινέσωσι ;»

Ὀλίγον κατόπιν, τὴν 14τὴν Ὀκτωβρίου, σεμνὴ ἕσον καὶ ἐπιβλητικὴ ἐτελεῖτο ἐορτὴ εἰς τὸ ἐπὶ τῆς λεωφόρου Κωνσταντίνου τοῦ Διαδόχου μέγαρον τῆς Δουκίσσης τῆς Πλακεντίας, ἔπου ἐστρατωνίζετο τὸ Κρητικὸν Σύνταγμα, ἐπὶ τῇ παραδόσει τῆς σημαίας εἰς τὸ νέον τοῦτο Ἑλληνικὸν Σύνταγμα.

Ἐνωρὶς, πρὸ τῆς ἐπιθέσεως ὥρας, προσήλθεν ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Μπορντώ, ὁ Φρούραρχος Γιάνναρος, ὁ ἀντισυνταγματάρχης Κοντογιάννης, καὶ οἱ ὑπουργοὶ Ρέπουλης καὶ Διομήδης. Ὅπισθεν τῆς σημαίας παρετάχθησαν οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ συντάγματος.

Εἰς τὰς 11,15', π. μ. αἱ σάλπιγγες ἀνήγγειλαν τὴν ἀφίξιν τοῦ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν Βενιζέλου, ὅστις προχωρήσας ἔλαβε τὴν ἀναφορὰν τοῦ συντάγματος ἀπὸ τὸν διοικητὴν ἀντισυνταγματάρχην Συνασιώτην.

Ὁ Κοντογιάννης κατόπιν λαβὼν τὴν σημαίαν ἀπὸ τὸν κρατοῦντα αὐτὴν λοχίαν παρέδωκεν αὐτὴν εἰς τὸν Βενιζέλου.

Καὶ ὁ Πρωθυπουργός, ἀποδίδων αὐτὴν εἰς τὸ Σύνταγμα, τὸ προσεφώνησεν ὡς ἑξῆς :

« Κρήτες !

» Παραδίδων εἰς ὑμᾶς τὴν ἐθνικὴν αὐτὴν σημαίαν, εἶμαι βέβαιος ὅτι τὴν παραδίδω εἰς καλὰς χεῖρας καὶ ὅτι θ' ἀγωνισθῆτε πῶς ν' ἀποδώσετε τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἄλλους ὑποδούλους ἀδελφούς ἡμῶν. Δὲν ἔχω καμμίαν ἀμφιβολίαν ὅτι ὅλοι εἰσθε ἀποφασισμένοι νὰ χύσετε καὶ τὴν τελευταίαν σταγόνα τοῦ αἵματος ὑμῶν καὶ νὰ μεταβληθῆτε εἰς ἥρωας.

» Μεταξὺ ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ἤλθαν ν' ἀγωνισθοῦν ἀπὸ τὰ πέρατα τῆς ἐθνικῆς γῆς, εἶμαι βέβαιος, ὅτι τὸ Κρητικὸν

σύνταγμα οὐδενὸς θὰ φανῆ κατώτερον. *Εὐχομαι ἡ σημαία αὐτὴ νὰ ἐπιστρέψῃ τετιμημένη καὶ ἔνδοξος*».

Μετὰ τὰς λέξεις ταύτας, ἡ σημαία παρεδόθη εἰς τὴν τιμητικὴν τῆς φρουρᾶν, μεθ' ἧς ὁ Συνανιώτης ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς ἐκ μέρους τοῦ συντάγματος.

Κύριε Ὑπουργέ,

»*Εὐχαριστῶ ἐκ μέρους τοῦ συντάγματος διὰ τὴν τιμὴν τὴν ὁποίαν ἐκάματε, παραδίδοντες ἡμῖν τὴν σημαίαν. Βεβαιωθῆτε, κύριε ὑπουργέ, ὅτι τὴν σημαίαν αὐτὴν θὰ τὴν τηρήσωμεν τιμίαν καὶ ὑπερήφανον ἐκεῖ ὅπου ἡ Πατρίς θὰ μᾶς στείλῃ, καὶ ὅτι θὰ τὴν ἐπιστρέψωμεν διάτρητον. Ἐκ σφαιρῶν διὰ τὰ καταιεθῆ μίαν ἡμέραν εἰς τὸ Ἐθνολογικὸν μουσεῖον*».

Κατόπιν ὁ Συνανιώτης ἐζητωκραύγασεν ὑπὲρ τοῦ Ἐθνους, τοῦ Βασιλέως τοῦ Ὑπουργοῦ. Βροντώδεις ζητωκραυγαὶ ἀντήχησαν κατόπιν καὶ ὁ Βενιζέλος ἀπῆλθε χαιρετώμενος ὑπὸ τῆς μουσικῆς. Ἡ ὠραία τελετὴ ἐτελείωσε μὲ τὸν Ἐθνικὸν ὕμνον.

Ἐν τέλει σημειωτέα τὰ δύο χαρακτηριστικώτατα τηλεγραφήματα τοῦ ἐξόχου φίλου τῆς Ἑλλάδος, ἐπὶ τῇ οὐσιαστικῇ προσαρτήσῃ τῆς Κρήτης.

Ὁ Παῦλος Δερουλέδ ὁ γνωστὸς φιλέλλην, ἐτηλεγράφησεν ἤδη πρὸς τὸν Στέφανον Δραγούμην, Γενικὸν Διοικητὴν Κρήτης, τὰ ἑξῆς:

«*In hoc signis vicistis ! Cordiales et fraternelles félicitations*».

Paul. Déroutède

Τὸ τηλεγράφημα σημαίνει: «Ἐν τῷ σημείῳ τούτῳ ἐνίκησατε ! Ἐγκάρδια καὶ ἀδελφικὰ συγχαρητήρια.» Ὁ Γάλλος φιλέλλην ἐτηλεγράφησεν Λατινιστὶ τὸ «Ἐν τούτῳ νίκα», μετὰτρέψας διὰ τὸ χαρακτηριστικώτερον τὸν χρόνον τοῦ ρήματος.

Ὁ πολὺς ἄμα Ροσφόρ ἀπέστειλε πρὸς τὴν κ. Βαλσαμάκη τὸ ἑξῆς ὠραῖον τηλεγράφημα.

«*Δόξα εἰς τοὺς συμπατριώτας σας ! Ὅλαι αἱ Γαλλικαὶ καρδίαι χαιρετίζουν τὰς ἐξόχους σας νίκας καὶ ἀνακαλοῦν : Ζήτω ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Βαλκανικὴ συμμαχία !*

Ὁ φίλος σας
ΕΡΡΙΚΟΣ ΡΟΣΦΟΡ

Συγχρόνως δὲ τῶρα ὁ ρωμαϊκὸς «Ἀγγελιαφόρος» σχολιάζων τὴν ἐγκατάστασιν ἀρχῶν εἰς τὰς ὑπὸ τῶν συμμαχῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καταληφθεῖσας χώρας, παρατήρει ὅτι κατόπιν τούτου ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ εἶνε πλεον δυνατὸν νὰ ἐπανέλθωσιν αὐταὶ εἰς τὴν Τουρκίαν. «Ἐπίσης, ἔγραφε, διὰ τοῦ διορισμοῦ Ἑλλήνος Διοικητοῦ ἐν Κρήτῃ, καθίσταται ἀδύνατος ἡ ἐπαναφορὰ τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος εἰς τὸ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶς».

Ἄς ἴδωμεν τῶρα τί ἐτεκταίνεται κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας εἰς τὰ παρασκήνια τῆς μᾶλλον ἐνδιαφερομένης εὐρωπαϊκῆς Διπλωματίας.

Ἐν σχέσει πρὸς τὴν εἰς Ρώμην μετάβασιν τοῦ αὐστριακοῦ Καγκελαρίου Μπέρχτολδ, παρενείρομεν ἐνταῦθα τὸ εἰς τὸν «Αἰῶνα» τοῦ Μιλάνου ἐπικαίρως δημοσιευθὲν ἄρθρον τοῦ βουλευτοῦ καὶ ἀρχηγοῦ τοῦ κόμματος τῶν μεταρρυθμιστῶν—σοσιαλιστῶν Λεωνίδα Μπισολάτι. Τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ ἀρθροῦ τούτου εἶχον ὡς ἑξῆς:

«Σχολιάζων τὴν σημασίαν τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Μπέρχτολδ ὁ «Ν. Ἐλευθερὸς Τύπος» γράφει ὅτι μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας ὑπάρχουν σαφῆ σημεῖα, εἰς τὰ ὅποια συναντῶνται πάντα τ' ἀφορῶντα τὰ ζητήματα τῆς ἐγγυὸς Ἀνατολῆς. Τὸ τοιοῦτον εἶνε ἀληθέστατον, μένει ἔμῳς νὰ ἴδωμεν ἂν ἐκ τῆς συνταυτίσεως ταύτης μέλλει νὰ προκύψῃ συμφωνία ἢ ἀντίθεσις μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν. Θέλομεν νὰ ἐλπίζωμεν ὅτι, κατὰ τὰς ἐν Σὰν Ροσσόρε συζητήσεις, οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἰταλίας ὑπέδειξαν σαφῶς τὰς συθήκας, ἐκ τῶν ὁποίων θὰ ἐξαρτηθῇ ἡ φύσις τῶν σχέσεων τῆς Ἰταλικῆς καὶ τῆς Αὐστροουγγρικῆς πολιτικῆς ἀπέναντι τῆς Ἀνατολικῆς κρίσεως.

»Διὰ νὰ εἴμεθα εἰλικρινεῖς καὶ νὰ εἴπωμεν τὴν καθαρὰν ἀλήθειαν, ὀφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἡ Ἰταλικὴ δημοσία γνώμη κατέληξε νὰ διατεθῇ εὐμενῶς πρὸς τὴν ἰδέαν τῆς συνάψεως τῆς μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνης, ἀφοῦ προηγουμένως διήλθε περίοδον δισταγμοῦ προκληθέντος ὡς ἐξ ἐνότικτου ἐκ τῆς σχέψεως ὅτι στερουμένων τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν τῆς βοηθείας ἣν θὰ παρεῖχεν εἰς αὐτὰ ἡ ἐξακολούθησις τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου, θὰ προσεβάλλοντο ὄχι μόνον τὰ ἐθνικὰ ἡμῶν ἰδεώδη, ἀλλὰ καὶ τὰ ἐθνικὰ μας συμφέροντα.

»Ἄν ἡ ἀμφιβολία εἰσέλασεν, ἂν ὁ δισταγμὸς παρήλθε, τοῦτο συνέβη διότι πάντες ἐσχημάτισαν τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ Ἰταλία, παύουσα

ν' ἀπασχολῆται μὲ τὸν πόλεμον ἕστις παρέλκε τὴν δρασίν της, θὰ ἡδύνατο ν' ἀναπτύξῃ ἀπάσας αὐτῆς τὰς δυνάμεις διὰ τὴν ἐπίβλεψιν ἐπὶ τῆς ἐλευθέρως διεξαγωγῆς τῆς Βαλκανικῆς κρίσεως.

Ἐκ τῶν σχολίων ἕμως τοῦ Βιενναίου τύπου ἐπὶ τῆς ἐπισκέψεως τοῦ Μπέρχτολδ, ἕπως ἐπίσης καὶ ἀπὸ μερικοῦς σκοτεινοῦς ὑπαινιγμοῦς τοῦ λόγου τοῦ Καγκελλαρίου πρὸς τὰς ἀντιπροσωπείας, πᾶν ἄλλο ἐξάγεται ἢ ὅτι αἱ Αὐστροουγγρικαὶ βλέψεις αἱ σχετικαὶ μὲ τὸν διεξαγόμενον πόλεμον συμπίπτουν μὲ τὰς Ἰταλικὰς σκέψεις καὶ μὲ τὴν στάσιν τῆς Ἰταλίας.

Ἐὰν ὅθεν ὁ Μπέρχτολδ ἦλθεν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ βεβαιωθῇ, ὡς γράφει ὁ «Ν. Ἐλεύθερος Τύπος», ὅτι μεταξὺ τῶν δύο Κρατῶν ὑπάρχει πλήρης συνεννόησις διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστώτος—ὁπότε θὰ ἔπρεπε νὰ ἐγγυηθῇ καὶ ἡ Ἰταλία διὰ τὴν Αὐστριακὴν ὑποθήκην ἐπὶ τοῦ Νοβιπαζάρ—καλὸν εἶνε νὰ παύσῃ ὁ Αὐστροουγγρὸς Καγκελλάριος νὰ ἀπατάται ὡς πρὸς αὐτὸ τὸ σημεῖον.

Ἡ ἐγγύησις τοῦ Βαλκανικοῦ καθεστώτος, τούτεστι τῆς ἀκεραϊότητος τῆς Τουρκίας, δὲν ἔχει καμμίαν σχέσιν μὲ τὰς συμφωνίας τῆς συνθήκης τοῦ Οὐσού, καὶ ἐὰν ὑπάρχουν σχετικοὶ μυστικοὶ ὄροι τεθέντες ὑπὸ τῶν πληρεξουσίων μας ἐν συνεννοήσει μετὰ τῶν Τούρκων πληρεξουσίων, θὰ τοὺς καταργήσῃ ἢ ἐπανάστασις τῆς Ἰταλικῆς δημοσίας γνώμης, τῆς Ἰταλικῆς συνειδήσεως. Ἄν δὲ ἡ Ἰταλία δὲν ἔδρασεν ἀποτελεσματικώτερον ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου, τὸ ἔπραξεν ἀκριβῶς διὰ νὰ μὴ παράσχῃ πρόσχημα ἐπεμβάσεως ἐν τῇ Βαλκανικῇ εἰς τὰς λοιπὰς Δυνάμεις ἐν γένει καὶ τὴν Αὐστροουγγαρίαν ἰδιαιτέρως.»

Καὶ πράγματι ὁ κόμης Μπέρχτολδ εἶχε δηλώσει σαφέστατα πρὸ τῶν Αὐστροουγγρικῶν ἀντιπροσωπειῶν, ὅτι «ἡ Διπλωματία εὐρίσκειτο εἰς τὴν ἀποχρέωσιν ν' ἀναγνωρίσῃ τὴν νέαν τῶν πραγμάτων κατάστασιν».

Χωρὶς, ἐννοεῖται, νὰ ἐμποδίσῃ τίποτε τὴν αἰώνιαν παλινστροφὴν τῆς διπλωματικῆς φρασιολογίας καὶ τῶν ἀποκρυπτομένων ἐπιδειξίως πάντοτε ἀρπακτικῶν διαθέσεων τῶν ἰσχυρῶν, ὁ κόμης Μπέρχτολδ εἶχεν εἶπει τότε :

«Κατὰ τὸ βραχὺ διάστημα τὸ ὁποῖον μᾶς χωρίζει ἀπὸ τῆς τελευταίας συνόδου τῶν Ἀντιπροσωπειῶν συνέβησαν ἐν τῇ διεθνείᾳ ζωῇ γε-

γονότα, εἰς τὰ ὁποῖα δέον ν' ἀποδοθῆ μεγάλη σημασία.

» Πρὸ τοῦ ἀσχοληθῆ ὅμως λεπτομερῶς περὶ τῶν γεγονότων τούτων, ἐπιθυμῶ νὰ ὑπομνήσω ἐν γεγονόσι, τὸ ὁποῖον ἔχει δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν συμμαχίαν μας ἰδιαίτεραν σημασίαν.

» Διὰ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῆς Ἰταλίας ἡ σύμμαχός μας εἰσῆλθε κατόπιν πολέμου ἐνὸς ἔτους εἰς τὴν ἀδιαφιλονίκητον κατοχὴν εὐρείας ἐδαφικῆς ἐκτάσεως ἐπὶ τῆς βορειοαφρικανικῆς παραλίας, ἐπιτυχοῦσα οὕτω τὸν σκοπὸν εἰς ὃν ἀπὸ δεκάδων ἐτῶν ἀπέβλεπε. Συντελέσαμεν καὶ ἡμεῖς εἰς τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης καὶ ἀμέσως μετ' αὐτὴν ἀναγνωρίσαμεν τὴν ἐπικυριαρχίαν τῆς Ἰταλίας ἐπὶ τῆς Λιβύης.

» Ἀλλὰ τὸ γεγονός ὅτι ἐπεσπεύσθη ἡ σύναψις τῆς εἰρήνης δὲν ἠδυνήθη ν' ἀποσοδήσῃ τὴν ἐκρηξὴν τῆς βαλκανικῆς συρράξεως, ἡμπόδισεν ὅμως ὅπως ἢ ἄλλως σοδαρὰ κατὰστασις καταστῆ πολυπλοκωτέρα.

» Σοδαρωτάτη οὕτω κατέστη ἡ κατάστασις ἐν τῇ ἐγγύς Ἀνατολῇ, ὅπου ὅλα τὰ βαλκανικὰ κράτη ἔλαβον τὰ ὄπλα. Γνωρίζετε ὅτι ἡ διπλωματία τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ κ. Πουανκαρέ, ἐπεδίωξεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῶν ἐχθροπραξιῶν νὰ προετοιμάσῃ ἐνεργεῖαν μεσολαδήσεως ἐν εὐθέτῳ στιγμή καὶ νὰ συντομεύσῃ οὕτω, καθ' ὅσον ἦτο δυνατόν, τὴν φρίκην τοῦ πολέμου. Μετέσχομεν ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ μετὰ τῶν συμμάχων μας καὶ ἐν ἐπαφῇ μετὰ τῆς Ρωσίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, τῆς διεξαγωγῆς συνανοήσεων καὶ εὐρισκόμεθα ἤδη ἐν συνεννοήσει μεθ' ὅλων τῶν Δυνάμεων, πεπεισμένοι ὅτι ἐξυπηρετούμεν τοιοῦτῳ τρόπῳ τὴν γενικὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ἢ πυρκαϊὰ κατασβεσθῆ ὡς οἷόν τε τάχιον.

» Ἡ ἐξέλιξις ἣν εἶχε μέχρι τοῦδε ὁ πόλεμος ἔδωκεν εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐπιτυχίας, κατόπιν τῶν ὁποίων τὰ Κράτη ἠύρουν τὸν σκοπὸν ὃν ἐπεζήτησαν ἀρχικῶς. Διότι, ἐνῶ ἐν ἀρχῇ ἀπῆλθον τὴν ἐφαρμογὴν διοικητικῶν μεταρρυθμίσεων πρὸς βελτίωσιν τῆς καταστάσεως καὶ τῆς ζωῆς τῶν ὁμοεθνῶν των ἐν τῇ Ὄθωμανικῇ Αὐτοκρατορίᾳ, ἤδη αἱ βλέψεις τῶν συμμάχων εἶνε πολὺ εὐρύτεραι καὶ δὲν συμβιβάζονται πλέον μετὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας.

» Ἡ πολιτικὴ μας, ἣτις δὲν ἀφορμᾶται ὑπὸ καμμίας ἐπιθυμίας κατακτητικῆς, ἀποδλέπει εἰς τὴν ἐν ἀρμονίᾳ τήρησιν τῆς εἰρήνης μετὰ

Ἡ Κοῖτη ἐλευθέρῃ. (*Αἰλληγορικὴ εἰκὼν).

τοῦ ὑπερτάτου καθήκοντος ὅπως προστατεύσωμεν τὰ συμφέροντα τῆς μοναρχίας κατὰ πάσης ζημίας.

» Διὰ τῆς στάσεως ἣν ἐτηρήσαμεν μέχρι τοῦδε ἐγκαντὶ τῶν γεγονότων τοῦ πολέμου παρέσχομεν τὴν ἀπόδειξιν ἐπιφυλακτικότητος καὶ

μετριοπαθείας, ἐκτιμηθείσης πανταχοῦ. Προτιθέμεθα νὰ ἐμμείνωμεν καὶ ἐξακολουθήσωμεν τὴν ὁδὸν ταύτην, ἐν τῇ συναισθήσει τῶν δυνάμεών μας, αἵτινες παρέχουν ἀπόλυτον ἀσφάλειαν. ὅτι δυνάμεθα νὰ ἐπιβάλωμεν τὴν φωνὴν μας. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θὰ μᾶς εἶνε τοῦτο δυνατόν χωρὶς νὰ περιέλθωμεν εἰς ἀσυμφωνίαν μὲ τὰς δικαίας ἀξιώσεις τῶν ἄλλων. Εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψει εὐρέως τὴν νέαν κατὰστασιν, ἣν ἐδημιούργησαν αἱ νίκαι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ νὰ δημιουργήσωμεν οὕτω τὴν βάσιν φιλικῆς καὶ σταθερᾶς συμφωνίας μετ' αὐτῶν. Ἐξ ἄλλου ὁμοῦ ἔχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ζητήσωμεν ὅπως τὰ νόμιμα συμφέροντα τῆς μοναρχίας μὴ ὑποστῶσι ζημίαν τινὰ ἐκ τῆς νέας διαρρυθμίσεως τῶν πραγμάτων.

» Ἡ ἡσυχος καὶ μετριοπαθὴς στάσις τοῦ βασιλείου τῆς Ρουμανίας, συνδεομένου μεθ' ἡμῶν διὰ στενῆς φιλίας, εἶνε ἀξία ἐξάρσεως. Ἐλπίζομεν ὅτι τὰ σεβαστὰ συμφέροντά του, βασιζόμενα ἐπὶ τῆς γεωγραφικῆς καταστάσεως, θὰ εὕρουν τὴν δέουσαν ἐκτίμησιν . . . »

XXXII.

Ἐπίσπεσις τῆς Πρεβέζης. — Τουρκικὰ ὄργια.

Ἐπισημαστικὸν ἡμῶν καὶ ὀπλίται ἐπεδείξαντο ἀντοχὴν καὶ θάρρος εἰς ἀπίστευτον βαθμόν, ἀλλὰ καὶ αἰσθήματα Ἑλληνικώτατα, λίαν εὐγλώττως ὁμιλεῖ ἢ κάτωθι εὐχαριστήριος ἐγκύκλιος τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Στρατοῦ τῆς Ἡπείρου Σαπουντζάκη, ἣ ἐκδόθεισα ἐπικαίρως καὶ ἔχουσα ὡς ἑξῆς :

« Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Ἡπείρου πρὸς τὸν στρατὸν Ἡπείρου.

» Ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται, εἶμαι εὐχαριστημένός ἀπὸ σᾶς.

» Ἐπὶ 8 ἡμέρας σχεδὸν ὑπέστητε ὄλοι πολιορκούντες, πληρὸν ὀλίγων εὐτυχῶς ἐξαιρέσεων, μετὰ ζηλευτῆς ἀντοχῆς καὶ ἐγκαταρρήσεως ὅχι μόνον τὰς κακοποιήσεις τῶν πορειῶν καὶ τοῦ ἀγῶνος ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκ τῆς ἀθλιότητος τοῦ καιροῦ βυσάνους καὶ κακουχίας. Ἐντὸς 8 ἡμερῶν κατενικήσατε μέγα μέρος τῆς ἀπὸ Πρεβέζης μέχρις Ἰωαννίνων ὑπαίθρου χώρας, εἰσήλθατε νικηταὶ εἰς Φιλιπιάδα, εἰς Λοῦθρον καὶ Σιτρεβίαν, καὶ εἰς πλείστα χωρία, ἐδώσατε τὴν ἐλευθερίαν εἰς χιλιάδας ὑποδούλων ἀδελφῶν.

» Εἶμαι ὑπερήφανος διοικῶν στρατιώτας τοιούτων αἰσθημάτων καὶ τόσης ἀντοχῆς.

»Εἶμαι εὐχαιοιστημένος ἀπὸ οἶας, διότι δὲν ὑστερήσατε τοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλίας, ὅστις ἐπίσης προσδεύει μὲ γοργὸν βῆμα κατακτητοῦ εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ὑποδούλου χώρας.

»Ὅταν ἐπιστῇ ὁ κοιρὸς διὰ νέας δοκιμασίας, εἶμαι βέβαιος ὅτι θέλετε ὑποστῆ καὶ ταύτας μετὰ τῆς αὐτῆς ἐγκαριερώσεως καὶ τοῦ αὐτοῦ ζήλου, διότι γνωρίζετε ὅτι πᾶν ὅ,τι κάμνετε τὸ κάμνετε διὰ τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς ἀγαπητῆς πατρίδος μας.»

Ἄρτα τῆ 15 Ὀκτωβρίου 1912.

(Γ. Σ.)

Κ. Β. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ

Ἄντιστράτηγος.»

Ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Φιλιππιάδος μέχρι τῆς 16 Ὀκτωβρίου οὐδεμία ἐχθροπραξία ἐσημειώθη. Οἱ Τούρκοι φεύγοντες συνεκεντροῦντο ἀθρόοι πρὸς βορρᾶν, εἰς τὰ περὶ τὰ Ἰωάννινα δηλαδὴ ὄχυρά ἐδάφη.

Τὰ εὐθὺς κατόπιν γεγονότα ἔχουσιν ὡς ἔπεται:

Ὁ στρατὸς τῆς Ἠπείρου ἐξηκολούθει προελαύνων νὰ καταλαμβάνῃ μίαν πρὸς μίαν τὰς ὄχυράς θέσεις, τὰς ὁποίας οἱ Τούρκοι ὑπὸ πανικοῦ καταληφθέντες ἐγκατέλιπον.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Σαπουντζάκης ἀπέστειλε τὴν 14 Ὀκτωβρίου τὴν νύκτα νέον τηλεγράφημα ἀναγγέλλον τὴν κατάληψιν σπουδαιοτάτων στενωπῶν, δι' ὧν ἀφίετο ἐλευθέρᾳ σχεδὸν ἡ εἰσοδος πρὸς τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα ἀσφαλῶς οἱ ἡμέτεροι ὑπετίθετο ὅτι θὰ κατελάμβανον πολὺ ταχέως.

Ἰσοῦ τὸ ἀνακοινωθὲν τοῦ ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν:

«**ΑΡΤΑ**, 14 Ὀκτωβρίου. Ὠρα 7 μ. μ. — Σήμερον ὁ στρατὸς κατέλαβε τὴν στενωπὸν τῶν Κουμουτζιάδων, Πέντε Πηγαδίων καὶ Λοῦρον.

Ἄρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἠπείρου

Κ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ

Ἄντιστράτηγος»

Τὴν 14τὴν τοῦ αὐτοῦ μηνὸς Ὀκτωβρίου μετεφέροντο εἰς Πάτρας δέκα Τούρκοι αἰχμάλωτοι συλληφθέντες εἰς Κιάφαν τῆς Ἠπείρου. Δύο ἐξ αὐτῶν ἤσαν Χριστιανοὶ ἐγκαταλείψαντες τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον δύο ὥρας πρὸ τῆς μάχης τῆς Κιάφας καὶ παραδοθέντες τὴν ἐπομένην εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν προελαύνοντα. Οἱ Χριστιανοὶ

στρατιῶται μετέδωκαν τὴν πληροφορίαν ὅτι εἰς τὰ Ἰωάννινα εὐρίσκοντο δέκα χιλιάδες τουρκικοῦ στρατοῦ.

Οἱ αἰχμάλωτοι Τούρκοι, μικρᾶς ἡλικίας, Ἀσιᾶται καὶ Ἄλβανοί, ὠμολόγουν τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων εὐζώνων κατὰ τὴν μάχην τῆς νυκτὸς ἐν Κιάφκ, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀπεδεκατίσθη ὀλόκληρον τουρκικὸν τάγμα. Οἱ αἰχμάλωτοι ὠμολόγουν ἐπίσης τὰς περιποιήσεις τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν.

Μνηστέαι ἐνταῦθα αἱ ἀντιφατικαὶ κρίσεις καὶ σκέψεις τῶν ξένων σχετικῶς πρὸς τὰ διάφορα ταυτόχρονα γεγονότα τοῦ πολέμου μας.

Οὕτως ἅπασαι αἱ ἰταλικαὶ ἐφημερίδες τῆς 15ης Ὀκτωβρίου, κρίνουναι τὴν ἀποστολὴν τοῦ Δραγούμη ὡς γενικοῦ διοικητοῦ ἐν Κρήτῃ ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, ἐθεώρουν τὸ Κρητικὸν ζήτημα ὡς λήξαν πλέον καὶ τὴν νήσον ἀνήκουσαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ὀριστικῶς, μόνον δὲ ἡ τυπικὴ ἀναγνώρισις ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τῆς προσαρτησεῶς τῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπέμενε καὶ ἤτις ἀναγκαίως θὰ ἐγένετο εὐθὺς μετὰ τὴν λήξιν τοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου. Αἱ δυνάμεις δὲ οὐδὲν δικαίωμα εἶχον πλέον ἀναμίξεως εἰς τὴν Κρήτην, ἦσαν δὲ εὐχαριστημένοι, διότι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, δεκνύουσα πρὸς αὐτὰς σεβασμόν, δὲν προσήρτησε τὴν Κρήτην εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀμέσως, ἀλλ' ἀπέστειλε διοικητὴν ὡς ἀναπληρωτὴν τοῦ ἐλλείποντος ἤδη Ἀρμοστοῦ.

Ἡ Τουρκικὴ ὁμως ἐφημερίς «Νεότουρκος» ἐδημοσίευε τηλεγράφημα ἀποσταλὲν ὑπὸ τοῦ ἀρχισυντάκτου αὐτῆς Ἀχμέτ Σακκῆ βέη πρὸς τὴν Πύλῃν καὶ τοὺς πρεσβευτὰς τῶν προστατίδων τῆς Κρήτης Δυνάμεων, διὰ τοῦ ὁποίου ἐφίστα τὴν προσοχὴν αὐτῶν ἐπὶ τῶν Μουσουλμάνων τῆς Κρήτης καὶ ἐζήτηει τὴν διὰ διεθνῶν ἀγνημάτων ἐπανακατοχὴν τῆς νήσου πρὸς προστασίαν τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας τῶν Μουσουλμάνων. Ὑβρίζε δὲ τὴν Ἑλλάδα, ἣτις ἀπέστειλε διοικητὴν τῆς νήσου τὸν Δραγούμην, τοῦ ὁποίου ἐζήτηει παρὰ τῶν Δυνάμεων τὴν σύλληψιν καὶ ἐξορίαν του, διότι ἡ νήσος διετέλει ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν Δυνάμεων καὶ ἀπὸ αὐτὰς θὰ τὴν ἀνεζήτηει μίαν ἡμέραν ἢ Τουρκία.

Ἄλλ' ὡς ἐπανέλθωμεν εἰς τὰ πολεμικὰ γεγονότα τῆς Ἡπείρου.

Δανεισθῶμεν δ' ἐνταῦθα τὰς πληροφορίες αὐτόπτου Ἑλληνοσ δημοσιογράφου:

«ΦΙΛΙΠΠΙΑΣ, 15 Ὀκτωβρίου.—Σὰς γράφω τὴν παροῦσάν μου ἀπὸ τὴν πρώτην ἀπελευθερωθεῖσαν Ἠπειρωτικὴν πόλιν, καθ' ἣν στιγμὴν ἡ μουσικὴ παιανίζει θούρια καὶ ἡ κυανόλευκος ὑψοῦται εἰς τὸν κοντὸν τοῦ Διοικητηρίου ὑπὸ τὰς ζητωκραυγὰς τῶν ἀκραιφνῶν πατριωτῶν τῆς Ἠπέιρου. Συγκινητικώτερον καὶ μεγαλοπρεπέστερον θέαμα δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἴδῃ τις ἀπὸ τὴν στιγμὴν αὐτὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἀποδιώκεται ἡ μακρὰ καὶ εἰδεχθῆς τυραννία καὶ δίδεται ἡ ἐλευθερία εἰς ἔλοκλήρους πληθυσμούς, καὶ μάλιστα πληθυσμούς Ἠπειρωτικούς ὑποφέροντας καὶ μαρτυρήσαντας ἔσον ἐλέγγοι λαοὶ ἐν τῷ κόσμῳ.

Ἐἰς τὸν ὥραϊον αὐτὸν ἐορτασμὸν χοροστατεῖ ὁ Κλήρος μὲ ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον, ἔστις εὐλογοῖ τὴν σημαίαν μας, ἐνῶ ὁ λαὸς ζητωκραυγάζει, ὁ στρατὸς παρουσιάζει ἑπλά καὶ ἡ μουσικὴ τῆς φρουρᾶς παιανίζει τὸν Ἐθνικὸν Ὕμνον.

Ἀδιαρκούσης τῆς συγκινητικῆς ταύτης τελετῆς, ἦλθεν ἡ εἰδησις ὅτι οἱ Τούρκοι φεύγοντες διήλθον ἤδη καὶ τὰ Πέντε Πηγάδια καὶ κατευθύνονται εἰς Ἰωάννινα. Νέαι ζητωκραυγαὶ καὶ νέα θούρια ἀκούονται, ὁ δὲ Πρωθυερεὺς ἀναφωνεῖ:

- Ζήτω ἡ ἐλευθέρᾳ Ἠπειρῶς!
- Ζήτω ἡ πολυπόθητος ἐλευθερία!
- Ζήτωσαν τὰ Ἑλληνικὰ ἑπλά!

Μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν σὰς γράφω δὲν ἐξηκριβώθη ἂν πράγματι οἱ Τούρκοι ὑπεχώρησαν μέχρις Ἰωαννίνων, πάντως ἕως τὴν στιγμὴν αὐτὴν τὸ μεγαλείτερον μέρος τῆς Ἠπέιρου εἶνε ἐλεύθερον.

Ἡ Φιλιππιάς, ὡς καὶ πᾶσα ἄλλη πόλις δουλεύουσα εἰς τὴν τυραννίαν, φέρει ζωντανὰ τὰ ἴχνη τοῦ Τουρκισμοῦ. Ὅλοι αἱ οἰκίαι ἔχουν τὰ τουρκικὰ καφάσια εἰς τὰ παράθυρα, εἶνε δὲ αἱ περισσότεραι μέγαρον τῶν Ἀλβανῶν μπέηδων, οἱ ὅποιοι ὡς σάρακες ἀχόρταγοι ἀπεμύζων τοὺς φιλέργους πληθυσμούς τῶν πέριξ χωρίων διὰ νὰ πλουτίξουν αὐτοὶ καὶ μόνοι. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν Φιλιππιάδα παρουσιάζεται τὸ φαινόμενον ὅτι πᾶσα ἡ ἀπέραντος ἔκτασις τῆς πεδιάδος καὶ ἔλαι αἱ οἰκοδομαὶ τῆς πόλεως ἀνήκουν μόνον εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ προορισμὸς τῶν Χριστιανῶν αὐτοχθόνων ἦτο ἡ ἐργασία, εἰς οὐδένα δὲ ἐπέ-

τρεπον νὰ κτίσῃ οὔτε οἰκίσκον. Ὅλα τὰ μέγαρχα τῶν μπέηδων τούτων καὶ αἱ οἰκίαι εἶνε κατάκλειστοι. Ὁ τουρκικὸς πληθυσμὸς ἀνεχώρησεν ἅμα τῇ κηρύξει τοῦ πολέμου εἰς Ἰωάννινα.

» Ἡ συμπεριφορὰ τοῦ στρατοῦ μας εἶνε παρδειγματική, διότι, ἐνῶ ἡδύνατο νὰ στεγασθῇ εἰς τὰς εὐρυχώρους αὐτὰς οἰκίας, ἐπροτίμησε νὰ στρατοπεδεύσῃ εἰς τὸ ὑπαιθρον, δίδων οὕτω τρανὸν δεῖγμα τοῦ σεβασμοῦ τῆς ἰδιωτικῆς περιουσίας, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Τούρκοι καίουν χωρία καὶ σφάζουν γυναικολόπαιδα.

» Πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς πόλεως καὶ μεταξὺ τῆς Φιλιππιάδος καὶ Στρεβίνας ὑφίσταται μέγας Τουρκικὸς στρατὸν, δυνάμενος νὰ περιλάβῃ 2,000 στρατιώτας. Πρὸ τοῦ στρατῶνος τούτου εἶχον κατασκευασθῇ τὰ πυροβολεῖα, ἀπὸ τῶν ὁποίων οἱ Τούρκοι ἐβαλλον κατὰ τοῦ Γριμπόδου καὶ τῆς Κιάφας. Εἰς τὴν ἔκτασιν ταύτην μεταξὺ Στρεβίνας καὶ Φιλιππιάδος ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας 6,000 Τούρκοι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιστρατήγου Ἐσσάτ πασσά. Κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου, ἡ ἄλλη δύναμις συνεποσοῦτο εἰς 2,000, οἱ ὑπόλοιποι δὲ ἐστάλησαν πρὸς ἐνίσχυσιν τὸ ἑσπέρας τῆς παρελθούσης Δευτέρας.

» Μόλις ἀφίχθη ὁ Ἐσσάτ πασσάς ἀπεφάσισε τὴν ἐπανάκτισιν τῶν ὀχυρῶν θέσεων τοῦ Γριμπόδου καὶ τῆς Κιάφας. Εἰς μίαν προσφώνησιν του μάλιστα πρὸς τὸν στρατὸν πρὸ τῆς γνωστῆς ἤδη νυκτερινῆς ἐφόδου ὁ Ἐσσάτ προέτρεψε τοὺς στρατιώτας του νὰ ἐπιτεθοῦν μετὰ λύσσης, ὅπως ἐκδιώξουν τοὺς ἀπίστους καὶ κατόπιν νὰ εἰσέλθουν εἰς Ἄρταν, ὅπου θὰ εὔρουν πλοῦσια λάφυρα! Ἀπὸ τοὺς τελευταίους αὐτοῦ λόγους ἐνεθουσιάσθησαν περισσότερο τὰ συμπράττοντα Ἀλβανικὰ στοιχεῖα τῶν Τσάμηδων, τὰ ὁποῖα καὶ προηγούντο κατὰ τὴν ἱστορικὴν νυκτερινὴν ἐπίθεσιν.

» Ὁ Ἐσσάτ εἶχε τὸ στραταρχεῖόν του εἰς ἓν τῶν ξενοδοχείων τῆς Φιλιππιάδος, ἐκεῖ δὲ εἶχε κρατήσῃ καὶ τὸν ἀρχιερατικὸν ἐπίτροπον, φοβούμενος μήπως ὁ Ἕλλην ἱερεὺς μεταβῇ εἰς τὰ χωρία καὶ ἐξεγείρῃ τοὺς χωρικοὺς κατὰ τῶν Τούρκων.

» Κατὰ πληροφορίας, τὰς ὁποίας μοὶ παρέσχεν ὁ πρωθιερεὺς, ἡ ὑποχώρησις διετάχθη ἐξ Ἰωαννίνων. Ὁ Ἐσσάτ ἔλαβε τὸ τηλεγράφημα περὶ τὴν 8ην νυκτερινὴν ὥραν τῆς Πέμπτης, ἀμέσως δὲ διέταξε τὴν ὑποχώρησιν. Ὁ στρατὸς καταπτοηθεὶς ἔφυγε σχεδὸν ἀτάκτως,

ἀποτέλεσμα δὲ τῆς ἀταξίας του εἶνε τὸ ὅτι ἄφησαν πολλὰ πυρομαχικά, τροφὰς καὶ ἐν γένει στρατιωτικὰ ἐφόδια.

Ἐἰς τὸν στρατῶνα τῆς Στρεβίνας εὐρέθησαν πολλὰ ὅπλα, στρατιωτικὰ πιστόλια, ξιφολόγχαι καὶ πλεῖστοι κουβέρται, εἰς τὰς ἀποθήκας δὲ τῆς Φιλιππιάδος μεγάλη ποσότης ἀλεύρων, 100 σάκκοι ζακχάρως καὶ ἀποθήκαι ὀλόκληροι σανοῦ καὶ ὀρύξης, πρὸς δὲ καὶ πολλὰ φυσίγγια.

»Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἴππικοῦ συνελήφθησαν καὶ δώδεκα αἰχμάλωτοι. Οὗτοι φυλάσσοντες μὲν ἀποθήκην δὲν εἰδοποιήθησαν περὶ τῆς ὑποχωρήσεως, καὶ οὕτω παρέμειναν ἀνύποπτοι μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

»Μετ' ὀλίγον εἰσηλθὼν εἰς τὴν πόλιν καὶ τρεῖς Ἕλληνες ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν, οἵτινες ἐπωφεληθέντες τῆς ἀταξίας, ἤτις ἐπηκολούθησε κατὰ τὴν φυγὴν, ἤδυνήθησαν νὰ λιποτακτῆσουν ἀπαρατήρητοι.

»Οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἐλεηλάτησαν τὸ πλησίον χωρίον Στρεβίνων, τοῦ ὁποίου οἱ κάτοικοι ἀπὸ ἡμερῶν ἐκρύβοντο εἰς τοὺς καλαμῶνας τοῦ τέλματος τῆς πεδιάδος. Τούτους μάλιστα ἐκανονισθόλησαν τὴν προτεραίαν ἐπανειλημμένως.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤδη βαδίζει πρὸς τὰ Πέντε Πηγὰδια, ὑπὸ τὰς εὐλογίας καὶ τὰς εὐχὰς τῶν Ἡπειρωτῶν, οἵτινες, ἐμπλεοὶ ἀπὸ ἐνθουσιασμῶν καὶ χαρὰν, βλέπουν τὰ ὄρατα ὄνειρά των ἐκπληρούμενα. Αἱ πληγαὶ τὰς ὁποίας διανοίγουν οἱ Τσάμηδες διὰ τῶν φόνων καὶ τῶν ἐμπρησμῶν εἶνε οἱ τελευταῖοι σφαδασμοὶ τοῦ τέρατος τῆς τυραννίας. Ἡ ὀδύνη ἐκ τούτων διέρχεται ἀπαρατήρητος πρὸ τοῦ μεγάλου δώρου τῆς ἐλευθερίας, τὸ ὁποῖον σκορπίζει ἡ προσελύουσα νικηφόρος Ἑλληνικὴ σημαία...»

Λαθρομπόρια πολέμου: — Τὸ ἑσπέρας τῆς 13ης Ὀκτωβρίου τὸ γνωστὸν ἀπὸ τοῦ Ἰταλο-Τουρκικοῦ πολέμου λαθρομπορικὸν ἀτρόπιοιον «Νέβα», τῆς Ἀρμενικῆς Πατριωτικῆς Ἑταιρείας, ταξιδεῖον ὑπὸ Ἀγγλικὴν σημαίαν, προσεπάθει κρύφα νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀγίων Σαράντα, ὅπως ἀποβιβάσῃ τριακοσίους σάκκους ἀλεύρων καὶ πάντε κλωτία καρφίων πετάλων. Γενόμενον ἀντιληπτὸν ὑπὸ τῆς ἐξωθεν περιπολοῦσης μαίρας τῶν ποταμῶν, συνελήφθη καὶ μετεφέρθη εἰς Κέρκυραν τὴν 11ην τῆς ἑσπέρας.

Τὸ αὐτὸ ἀτμόπλοιον ἤδυνήθη τὴν 12ην Ὀκτωβρίου ν' ἀποδιβάσῃ εἰς Αὐλώνα τρεῖς χιλιάδας σάκκους ἀλεύρων.

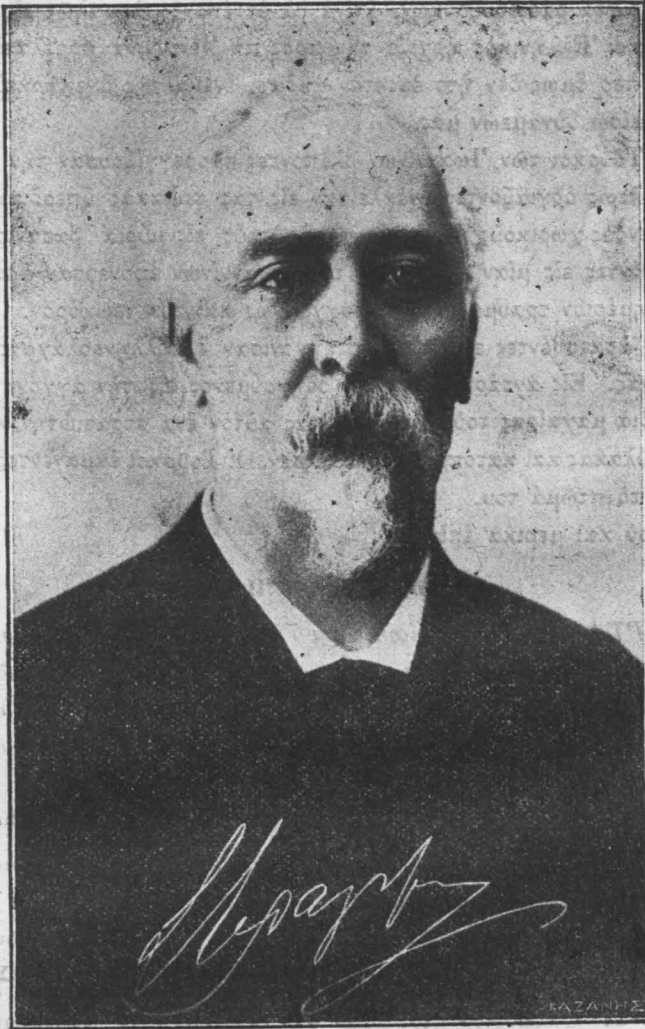
Τὴν 1ην πρωϊνὴν τῆς 14 Ὀκτωβρίου οἱ ποταμοὶ «Ἀλφειὸς» καὶ «Ἀχελῷος» περιπλέοντες τὰς ἀκτὰς τῆς Ἠπείρου ἀντελήφθησαν τὸ Αὐστριακὸν «Μεράν», προερχόμενον ἐκ Θεσσαλονίκης, ἕπερ διὰ σημάτων διέταξαν νὰ σταματήσῃ. Τὸ Αὐστριακὸν, προσποιούμενον ὅτι δὲν βλέπει τὰ σήματα, ἐξηκολούθει τὴν πορείαν του. Ἠναγκάσθη τότε ὁ «Ἀλφειὸς» νὰ ριψῇ βολὴν ἀσφαίρων καὶ τὸ Αὐστριακὸν ἔκοψε τὸν ἀτμόν. Γενομένης νηοψίας ἀνεκαλύφθησαν σάκκοι ἀλεύρων 541, φακῆς 6 καὶ φασολίων 6, προωρισμένοι δι' Ἀγίους Σαράντα. Ἀμέσως ὁ «Ἀλφειὸς» ἔφερε τὸ αὐστριακὸν εἰς τὸν λιμένα τῆς Κερκύρας.

Καὶ πάλιν σφαγαί:—Φρικώδεις ἦσαν αἱ περιγραφαὶ τῶν ἐπιδατῶν τῶν προερχομένων ἐξ Αὐλώνος καὶ Δυρραχίου καὶ Ἀγίων 40. Ἡ Τουρκικὴ θηριωδία ἐξεδηλοῦτο ὑπὸ τὴν ἀπαισιωτέραν αὐτῆς μορφῆν. Ἡ ἐκπίπτουσα τίγρις ἀνέδιδε τοὺς ὑστάτους αὐτῆς μυκηθμοὺς καὶ τὰ κατὰ τῶν Χριστιανῶν μαρτύρια ἐξίκοιτο εἰς σημεῖον διαφεύγον πᾶσαν περιγραφῆν. Πανταχόθεν ἔθεν διήρχοντο θηριώδεις ὄρδα ἐνέσπειρον ἀληθῆ ἐρήμωσιν καὶ τρόμον, ἔσφαζον Χριστιανούς, ἡτίμαζον γυναῖκας, ἐλεηλάτουσιν χωρῖα, ἐδήρουν πᾶν ὅ,τι συνήντων. Οἱ Χριστιανοὶ ὑπέμενον μετὰ καρτεροφυχίας, διότι ἐσήμενε τέλος πάντων ἡ ὥρα τῆς ἀπολυτρώσεώς των. Ὁ Στόπ ταχυδρομὸς τοῦ Αὐστριακοῦ ταχυδρομείου Ἰωαννίνων ἀφίχθεις εἰς Ἀγίους 40 διηγείτο ὅτι ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἤρχιζε μαστιζομένη ὑπὸ τῆς πείνης. Οἱ κάτοικοι διετέλουν περίτρομοι ἕνεκα τῶν ἀπειλουμένων λεηλασιῶν καὶ σφαγῶν παρὰ τῶν Τουρκαλθανῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἤτοιμάζοντο νὰ καλύψωσι τὰς τάξεις των ἕνεκα τοῦ φόβου τοῦ ἐπελαύνοντος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Στόπ ἔλεγεν ὅτι ὁποθενδήποτε καὶ ἂν διέλθωσιν οὗτοι φεύγοντες ἦτο ἀναμφισβήτητον ὅτι θὰ ἐνοσπείρωσι τὴν καταστροφῆν.

Αἱ πρῶται λιποταξίαι ἤρχισαν ἤδη σημειούμεναι ἕνεκα τῶν δλεθρῶν συνθηκῶν, ὅφ' ἔς διετέλει ἡ φρούρὰ τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ ἐπιστολὴ ἐκ Φιλιατῶν σταλείσα ἀνέφερεν ὅτι αἱ αὐτόθι ἀποθήκαι περιλάμβανον περίπου 800 ἔπλα μάουζερ καὶ 400 μαρτίνια, ἐκενώθησαν δέ, σταλέντων τῶν πλειοτέρων εἰς Ἰωάννινα, ἔπου οἱ συγκεντρούμενοι ἐπίστρατοι ἐστεροῦντο ἐπαρκοῦς ὄπλισμοῦ. Ἡ συνολικὴ δύ-

Ὁ Γενικὸς Διοικητὴς Κρήτης Στέφανος Δραγοῦμις.

ναμὶς ἀποτελουμένη ἐκ βραχιδουζούκων εἰς ὀλόκληρον τὴν περιφέρειαν τῶν Φιλιππῶν ἀπετελεῖτο κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἐκ 1000 περίπου ἀνδρῶν ἀπειροπολέμων, ἡλικίας ἀπὸ 16—20 ἐτῶν καὶ ἀπὸ 45 καὶ

ἄνω. Ἡ παραλία ἀπὸ Γουμενίστης μέχρι Στούλου ἐφρουρεῖτο ἀπὸ μικρὰ σώματα βασιδουζούκων, ἅτινα θὰ ἐτρέποντο ἀσφαλῶς εἰς φυγὴν ἅμα ὡς ὁ Ἑλληνικὸς ἤρχιζε τὴν πρὸς τὰ Ἰωάννινα προέλασίν του τοῦθ' ἕπερ ὅμως δὲν ἦτο ἐφικτὸν ἀκόμη, ἕνεκα τῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἐν Ἠπειρῷ δυνάμεών μας.

Οἱ Τούρκοι τῶν Ἰωαννίνων βλέποντες προσεγγίζουσαν τὴν πτῶσιν τῆς πόλεως ὀργιάζοντες ἐνέκλεισαν εἰς τὰς φυλακὰς ὑπερδιακοσίους χριστιανοὺς χωρικοὺς ὑποβάλλοντες αὐτοὺς εἰς μύρια βασανιστήρια. Εἰσβαλόντες εἰς μίαν ἐκκλησίαν τῶν Ἰωαννίνων ἐφόρευσαν φρικωδῶς τὸν ἐφημέριον τραυματίσαντες συγχρόνως καὶ τὸν νεωκόρον.

Μὴ ἀρκεσθέντες εἰς ταῦτα ἀπηγγόνισαν 7 Ἑλληνοβλάχους καὶ 2 Ἑλληνας. Εἰς ἀντάρτην Ἑλληνα ὀδηγοῦμενος εἰς τὴν ἀγγλὴν ἐφόρευσε διὰ μαχαίρας τοὺς συνορθεύοντας αὐτὸν ἕνα στρατιώτην καὶ δύο χωροφύλακας καὶ κατόπιν ἠδτοκτόνησεν. Οἱ Τούρκοι ἐκμανέντες ἐκρέμασαν τὸ πτώμα του.

Ἴδου καὶ μερικά ἐπίσημα :

Δελτίον Στρατοῦ Ἠπειροῦ.

«*ΑΡΤΑ*, 18 Ὀκτωβρίου, ὥρα 7.25' μ. μ.—Χθὲς ἀπόσπασμα ἡμετέρου στρατοῦ κατέλαβε χωρίον Ἀνώγι, βορειοανατολικῶς τῶν Πέντε Πηγῶν. Τὸ χωρίον τοῦτο, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ ἡμετέρου ἀποσπάσματος, εὐρέθη καιόμενον. Ἔτερα τμήματα τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, προελαύνοντα, καταλαμβάνουσι θέσεις ἐπικαίρους.

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ».

«*ΑΡΤΑ*.—Στρατὸς προελάσας κατέλαβε στενωπὸν Κομμουντζάδων, Πέντε Πηγῶν καὶ Λουδῶν

Ἀρχηγὸς Ἠπειροῦ

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ».

Τὴν 17 Ὀκτωβρίου περὶ ὥραν 4ην καὶ ἡμίσειαν ἀπογευματινὴν οἱ Τούρκοι ἐκ τοῦ πυροβολείου τῆς Πρεβέζης ἐκνονιοβόλησαν διερχομένην Ἑλληνικὴν λέμβον ἀνευ οὐδεμιᾶς εὐτυχῶς ζημίας, ὡς συνέβαινε πάντοτε. Τὸ ριφθὲν βλήμα τηλεβόλου ἔπεσεν εἰς τὴν θάλασσαν εἰς ἑκάνην ἀπὸ τῆς λέμβου ἀπόστασιν.

Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ φρουρίου Πρεβέζης ἐκνονιοβολήθησαν τὴν αὐτὴν νύκτα τὰ παράκτια ὀχυρώματα τοῦ Ἀκτίου.

Ὁ βομβαρδισμὸς ἐκ τῶν Τουρκικῶν φρουρίων Πρεβέζης κατὰ τῶν ἡμετέρων ὑπῆρξεν ἐντελῶς ἀβλαβής.

Αἱ βολαὶ μόνον εἰρωνείας μειδιάματα προὐκάλεσαν παρὰ τοῖς ἡμέτεροις καὶ οὕτω θέαμα ἀρκετὰ διασκεδαστικὸν ἐξετυλίσσετε ἐπὶ ὄρας.

Ἐκ τῶν μεταφερθέντων εἰς Ἄρταν πεντήκοντα τριῶν Τούρκων αἰχμαλώτων, οἱ εἴκοσι καὶ ἐπτὰ ἦσαν Χριστιανοί. Οἱ αἰχμάλωτοι οὗτοι συνελήφθησαν κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην τοῦ Γριμπόδου, ὅπου, ὡς εἶδομεν, ἐπάθον ἀληθῆ πικνωλεθρίαν οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῶν ἡμετέρων καὶ τὴν ἀνάγκησιν τοῦ Γριμπόδου τῆς 16ης Ὀκτωβρίου

Ἔτερον ἐπίσημον εἶνε τὸ ἐξῆς (Δελτίον 15ον):

«*ΑΡΤΑ, 19 Ὀκτωβρίου, ὥρα 8.30' μ. μ.*—Συμπλοκαὶ γίνονται μεταξὺ ἀποσπασμάτων ἡμετέρου στρατοῦ καὶ τοιούτων ἐχθροῦ εἰς τὸν γῶρον τῶν «Ἄνωγείων» καὶ τῶν πέριξ θέσεων, ἐκτοπισθέντων ἤδη τῶν ἀντιπάλων ἐκ τῶν ἐνηγλῶν θέσεων.

Ἄρχηγός στρατοῦ Ἠπειροῦ
ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

Κατ' ἐπίσημον ἐπίσης τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνυχοῖνωσιν ὁ ἀποκλεισμός ὑπὸ τοῦ στόλου τῶν Ἰονίων τῶν Ἠπειρωτικῶν παραλίων ἐξετάθη μέχρις Αὐλώνος, ἤρθη δὲ ὁ ἀποκλεισμός τῆς Πρεβέζης, ἅτε καταληφθεῖσθαι ἐν τῇ μεταξὺ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ἀθηναικὰ ἐπίσης εἰδήσεις ἐξ Ἠπείρου ἀγγέλλον ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ ἡρωϊκοῦ Σουλίου ἐπανεστάτησαν ἅμα τῇ εἰσβολῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Πεντακόσιοι Σουλιῶται ἐδραξάν τὰ ὅπλα καὶ ἠνώθησαν μετὰ τῶν εὐζώνων, ἀκολουθήσαντες αὐτοὺς εἰς τὸν πόλεμον.

Ὅμοίως πολλαὶ ἡρωϊκὰ Σουλιώτισσαι ὀπλισθεῖσαι ἠκολούθησαν τοὺς Σουλιώτας εἰς τὰς μάχας.

Πάντες οἱ ἐπαναστάται οὗτοι ἦσαν ἀποφασισμένοι νὰ ἐκδικήσουν τὰς σφαγὰς τῶν Χριστιανῶν.

Ἐν τῇ μεταξὺ τούτῳ, εἶχε γνωσθῆ ὅτι τὸ Μέτσοβον, μεταξὺ ἄλλων, εἶχε πυρποληθῆ· τοῦτο ὅμως ἀπεδείχθη, εὐθὺς ἀμέσως ψευδές.

Ἀπόπειρα μόνον πρὸς πυρπόλησιν ἐγένετο ὑπὸ τῶν Ἀλβανῶν, οἵτινες ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ Ἑλληνικοῦ σώματος. Κατόπιν τούτου οἱ ἐν λόγῳ Ἀλβανοὶ ἐτράπησαν εἰς τὰ πέριξ χωρία καὶ κατέκαυσαν αὐτὰ, σφάξαντες τοὺς χωρικούς.

Οἱ δὲ ἐν Τρικκάλαις Μετσοβίται, καταρτίσαντες ἀνταρτικὸν σῶμα, τὸ ἀπέστειλαν πρὸς φρουρήσιν τῆς πατρίδος τῶν.

Κατὰ τὸ αὐτὸ διαστῆμα περὶ τὴν Αἰδῶνα καὶ Ἰδία εἰς τὴν παλαιὰν Ἄρταν οἱ Τούρκοι ἐπίεζον τοὺς Χριστιανούς, ἕπως καταταχθῶσιν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν, οὗτοι δὲ ἤρουντο, ἰσχυρίζόμενοι ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ὄφειλε νὰ ὀπλίσῃ αὐτούς, ἵνα παραμείνωσιν εἰς τὰς οἰκείας περιφερείας πρὸς περιφρούρησιν τῶν περιουσιῶν τῶν. Οἱ Τούρκοι ἐπέμενον ἀπειλοῦντες, ὅτι θὰ ἐπετίθεντο κατὰ τῶν Χριστιανῶν, ἐὰν μὴ οὗτοι ὑπακούσωσιν. Οἱ Χριστιανοὶ ἕμως, παρ' ὅλας τὰς ἀπειλάς, παρέμενον ἀνένδοτοι.

Εἰς τὰ περίεξ τῆς Χιμάραις κείμενα χωρία Λούκοβον, Πικέρνη, Ἅγιος Βασίλειος καὶ Νιβίτσα ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἐζήτηε, ἐκτὸς τῆς στρατολογίας, μεταγωγικὰ ζῶα καὶ προκρίτους, ἵνα κρατήσῃ τούτους ὡς ὀμήρους. Οἱ Χιμαριῶται διὰ τῶν μουχτάρηδων αὐτῶν ἀπήνησαν, ζητοῦντες προθεσμίαν πρὸς ἀπάντησιν. Οἱ Τούρκοι ἕμως ἐπέμενον, ἀπειλοῦντες καὶ αὐτούς.

Αὐτὰ καὶ ἔτι πλείοτερα συνέβαινον ὑπὸ τῶν Τούρκων τοῦ Δελβίνου καὶ εἰς τινὰ χωρία τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν, ἔπου οἱ ἀγάδες συνεσκέπτοντο, ἵνα ἀποφασίσουν ἐπιθεσιν κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Τούτου ἕνεκα ἐνεδείκνυτο πλέον ἡ παρουσία Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς ὅλα τὰ ἠπειρωτικὰ παράλια, ἵνα χρησιμεύσῃ ὡς διαρκῆς ἀπειλὴ κατὰ τῆς τουρκικῆς θηριωδίας, ἣτις, ἕπως καταφέρῃ τραῦμα δεινὸν κατὰ τοῦ Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, ἐσκέφθη, σὺν ταῖς ἄλλαις, νὰ συγκεντρώσῃ εἰς ἅπαντα τὰ μέρη ταῦτα χιλίους περίπου βασιβουζούκους.

Ἄλλ' ἡ παρουσία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, δὲν ἐδράδυνε νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ὁ ἀποκλεισμὸς τῶν ἠπειρωτικῶν ἀκτῶν εἶχεν ἐν τῇ μεταξὺ παρεκταθῇ μέχρις Αἰδῶνος.

Πάντα ἕμως τὰ ἀναφερθέντα μέτρα δὲν ἤμπόδισαν τοὺς Τούρκους νὰ ἐξακολουθοῦν τὰς σφαγὰς καὶ τὰς πυρπολήσεις τῶν ἀνυπερασπίστων Ἑλληνικῶν χωρίων.

Ὅστω ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἀκολουθούμενος καὶ ἀπὸ βασιβουζούκους Ἄλβανοὺς ἐξηκολούθει πυρπολῶν ὅλα τὰ χωρία τῆς ἠπείρου.

Ἐπυρπολήθησαν καὶ ἐληλατήθησαν τὰ χωρία Συριανά, Μπιζάνι, Λεσάνα, Σταυράκι, Νεοχώριον καὶ Κεραζίστα τῆς περιφερείας Ἰωαννίνων.

Ἀπὸ τὴν Ἄρταν διεκρίνοντο εἰς πολλὰ σημεῖα παρμεγέθεις πυρκαϊαί.

Ἀπὸ πολλὰ χωρία τῆς Ἠπείρου ἠγγέλλοντο δολοφονίαι ἀόπλων χωρικῶν καὶ γυναικοπαίδων.

Εἰς αὐτὰ ἀκόμη τὰ Ἰωάννινα ἐφρονεύετο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ ὁ πρωτοσύγγελος Παπαγιάννης.

Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ Γουμενίτσας ἐπληροφόροῦντο ὅτι εἰς τὸ χωρίον Κρίθα εὕρισκετο ἰβμελής συμμορία ὑπὸ τὸν Ἑλληνα ἀρχηγὸν Βάγκον. Τὸ χωρίον περιεκύκλώθη ὑπὸ δισχιλίων στρατιωτῶν καὶ ἤρξατο τὴν ἐπομένην συμπλοκή, καθ' ἣν ἐφρονεύθησαν 6 στρατιῶται. Ἡ συμμορία διέσπασε τὴν γραμμὴν τὴν νύκτα καὶ διέφυγεν ἄθικτος. Τὴν ἐπομένην διατάχθη ὁ βομβαρδισμὸς καὶ ἡ πυρπόλησις τοῦ χωρίου. Οἱ ἐκ τοῦ πυρὸς ἀνγκυαζόμενοι νὰ ἐξέρχωνται τῶν οἰκῶν κάτοικοι ἐφρονεύοντο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, τὰ δὲ πτώματα ἐρρίπτοντο εἰς τὸ πῦρ ἵνα ἐξαφανίζωνται. Πολλὰ γυναικόπαιδα κατῴρθωσαν νὰ σωθῶσιν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνος ἱερέως Παπαδημητρίου, ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλέντος. Ἐκ τῶν κατοίκων ἐφρονεύθησαν περὶ τοὺς 80, ἅπασαι δὲ αἱ οἰκίαι κατεστράφησαν ὀλοτελῶς, πλὴν τῶν δύο σχολείων καὶ τῶν δύο ἐκκλησιῶν, τῆς ἑλληνικῆς καὶ βουλγαρικῆς. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς σφαγῆς συνέβη διαρπαγὴ ὑπὸ τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν προσδραμόντων βασιδουζούκων.

Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Ἄλβανοί, ἐκτελοῦντες τὸ προδιαγεγραμμένον σχέδιον τῆς ἐξοντώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῆς καταστροφῆς τῆς Ἑλληνικωτάτης Ἠπείρου, ὥστε παραχωρουμένης ταύτης εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ μὴ ὑπολειφθοῦν ἐν τῇ χώρᾳ εἰμὴ ἐρείπια καὶ τέφρα, ἐξηκολούθουν τοιοῦτοτρόπως τὸ ἀπαίσιον ἔργον των.

Τὴν 18ην 8)δρίου αἱ Τουρκικαὶ ὀρδαί, εἰσελθοῦσαι εἰς τὴν πλουσίαν καὶ μεγάλην κωμόπολιν Ζίτσαν, πρωτεύουσαν τῆς ἐπαρχίας Κουρέντων καὶ δίωρον ἀπέχουσαν τῶν Ἰωαννίνων, παρέδωσαν αὐτὴν εἰς τὰς φλόγας. Ὁ πληθυσμὸς ἄπελπις ἔφυγε πρὸς διαφόρους διευθύνσεις, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν μανίαν τῶν Τούρκων καὶ Τουρκαλβανῶν.

Ἐσφάγησαν δὲ καὶ τινες τῶν κατοίκων. Αἱ οἰκίαι ἅπασαι ἐπυρπολήθησαν. Εἰς νέος δεκαεναετής, συλληφθεὶς καὶ μεταφερθεὶς εἰς Ἰωάννινα, ἐσφάγη δημοσίᾳ εἰς τὴν πλατεῖαν τοῦ Διοικητηρίου τῶν

Ἰωαννίνων παρουσίᾳ τῶν ἀρχῶν. Τὴν ἐπιδοσαν ἐπίσης ἐσφάγη εἰς Ἰωάννινα ὁ πρωτοεὺς Ἰωάννης Σακελλίων.

Ὁ δὲ τουρκικὸς στρατὸς ἐτράπη εἰς ἄλλας ἐπαρχίας καὶ πρὸς τὰ Ζαγοροχώρια πρὸς ἐξακολούθησιν τῶν θηριωδιῶν του.

Τὸ μεγαλειέτερον μέρος τῆς Ἠπειροῦ ἦτο ἤδη παραδεδομένον εἰς τὰς φλόγας. Ἡ σφαγὴ ἦτο γενικὴ.

Οἱ Ἠπειρωταὶ ἀπέλιπες κατέφευγον εἰς τὰ ὄρη ἢ μετέβαινον εἰς Ἄρταν, ὅπως διασωθοῦν ἀπὸ τὰς τουρκικὰς θηριωδίας.

Οἱ ἐν Ἄρτῃ Ἠπειρωταὶ ἀπέστελλον ἅμα διαμαρτυρίαν πρὸς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον διὰ τὰς πρωτακούστους ἀγριότητας.

Ἐπίσης ὑπέβαλλον ὑπόμνημα πρὸς τὸν Βενιζέλον, ὅπως ἐνεργήσῃ ὅ,τι ἔδει πρὸς διάσωσιν τῆς Ἠπειροῦ.

Ὁ Ἠπειρωτικὸς πληθυσμὸς ἐν ἀπογνώσει διατελῶν, ἀπὸ τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ μόνον ἀνέμενε τὴν σωτηρίαν του.

Γνωσθέντος τὴν 18ην Ὀκτωβρίου εἰς Φιλιάτας ὅτι ἡ τηλεγραφικὴ συγκοινωνία Ἰωαννίνων-Φιλιατῶν διεκόπη, 150 ἀγάδες ἐξηλθοῦν καὶ μεταδάντες εἰς τὴν τοποθεσίαν «Σιάλα» ἀπεπειράθησαν νὰ ἀποκαταστήσωσι τὴν συγκοινωνίαν. Ἐτυροβολήθησαν ἕμως ὑπὸ τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψουν ἀπρακτοὶ εἰς Φιλιάτας, ὅπου, ἐκδικούμενοι διὰ τὴν ἀποτυχίαν των, συνέλαβον καὶ ἐφυλάκισαν τοὺς προϋχόντας Χριστιανοὺς Λάμπρον Βενέτην, Τζέτον, Κουφάλαν καὶ Νικ. Τζέκον.

Ἐκ τοῦ λιμένος Σαγιαίδος ἀνεχώρησαν ἐπίσης ἅπασαι αἱ Ἀρχαὶ παραλαβοῦσαι τὰ ἄρχεια.

Εἰς τὸ Τουρκικὸν χωρίον Λάσπι σκοπόμενος οἱ κάτοικοι ἀπηύθυναν ἔγγραφον πρὸς τὰς Ἀρχὰς Σαγιαίδος, ζητοῦντες ἐνίσχυσιν ἐκ δέκα ἀνδρῶν πρὸς δῆθεν καταδίωξιν Ἑλλήνων ἀνταρτῶν.

Ὁ μόνος δὲ ἐναπομείνας τηλεγραφικὸς ὑπάλληλος Σαγιαίδος ἀνεκλήθη, μεταδὰς εἰς Σμύρτον.

Ἐφαίνετο ὅτι προπαρασκευάζετο ἐπίθεσις κατὰ τοῦ λιμένος Σαγιαίδος, ἔβλα ὑπῆρχον ἀρκετὰ τρόφιμα, ἀνήκοντα εἰς Χριστιανοὺς ἐμπόρους.

Αἱ θηριωδίαι, ὡς εἰκός, τῶν Τούρκων ἐξακολούθουν εἰς ἅπαντα τὰ Ἠπειρωτικὰ διαμερίσματα. Οὕτω ἐπειδὴ κατὰ τὴν μάχην τῆς Φιλιππιάδος ἐφρονεύθη ὁ ἐξ Ὀμέρτου περιδότης λήσταρχος ἀδᾶς Χαμίτης,

συγγενεῖς αὐτοῦ πρὸς ἐκδίκησιν συνέλαβον ἓνα Χριστιανὸν μετὰ τῆς συζύγου του ἀπὸ τὸ χωρίον Καρικιά, οὗς ἐφόνευσαν, ἀποκόψαντες κατόπιν τὰς κεφαλὰς των. Ὅρδοι ἀποτελούμεναι ἐκ 200 περίπου Τουρκαλθανῶν, βασιδουζούκων μετὰ χωροφυλάκων, θέλουσαι νὰ ἐπιπέσωσιν ἔπως λεηλατήσωσι τὰ χωρία τῆς περιφερείας Φιλιατῶν, Κεραμίτια, Λεντοκαριά, Πράνις, Ρεβένι, Κοῦτσι, Τσαρρακλιμάνη, Λύκου συνεκρούσθησαν εἰς θέσιν Κακὴ Σκάλα Κεραμίτσας μετὰ τῶν χωρικῶν, προασπιζομένων τὰ ρηθέντα χωρία. Ἡ συμπλοκὴ διήρκεσεν ἀρκετὴν ὥραν. Ἐνεκα δὲ τῆς ἀφορμῆς ταύτης ἡ Κυβέρνησις συνέλαβε τρεῖς ἐμπόρους Φιλιατῶν, οὗς ἐφυλάκισεν. Οἱ Τουρκαλθανοὶ ἐξαγριωθέντες ἠπειλοῦν παντοειδεῖς ἀντεκδικήσεις κατὰ τῶν Χριστιανῶν, οἵτινες εἰς ὁλόκληρον τὴν Ἠπειρον διετέλουν ὑπὸ τὸ κράτος ἀδιαλείπτου πανικοῦ. Πάντα τὰ Ἠπειρωτικὰ χωρία ἐμαστίζοντο καὶ ὑπὸ πείνης, τῆς Κυβερνήσεως κατασχούσης πᾶν εἶδος τροφίμων, ὅπουδῆποτε εὑρισκομένων ἐν ταῖς ἀποθήκαις τῶν ἐμπόρων.

Ἐπεκταθέντος εἴτα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν παραλίων μέχρις Ἀγίων Σαράντα συμπεριλαμβανομένων, ἔπαυσε ἡᾶσα μεταξὺ Κερκύρας καὶ Ἠπείρου τακτικὴ ἐπικοινωνία. Οὐχ ἦττον παρ' ἐπιδατῶν ἐγνώσθη ὅτι οἱ Τούρκοι Αὐλῶνος ἐξαγριωθέντες, ἠπειλοῦν γενικὴν σφαγὴν τῶν Χριστιανῶν. Ἐλέγετο ἐπίσης ὅτι ἐκάησαν παρὰ τῶν Τούρκων διάφορα χωρία ἔξωθεν τῶν Ἰωαννίνων. Ἐπετεινοντο δὲ οἱ φόβοι γενικῶν σφαγῶν. Οἱ Τούρκοι ἤρχισαν κατὰ σχέδιον προδιγεγραμμένον διαπράττοντες νέα ὄργια.

Διὰ τούτου ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἀναστείλωσι τὴν προέλασιν τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ. Ὅπωςδῆποτε πνικὸς συνεῖχε τοὺς κατοίκους τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῶν πέριξ χωρίων, ἔπου κυριολεκτικῶς ὠργίζον πολυάριθμοι συμμορίαι ὀπλισθεῖσαι παρὰ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν καὶ αἵτινες διέπραττον πᾶν εἶδος ἀτιμίας, βρβαρότητος καὶ θηριωδίας.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς Ἠπείρου συνεργαζόμενος μετὰ τῶν Τουρκαλθανικῶν συμμοριῶν ἐξηκολούθει καταστρέφων καὶ πυρπολῶν τὰ Ἑλληνικὰ χωρία τῆς Ἠπείρου.

Ἦδη ἠγγέλλετο εἰς Ἄρταν ἡ πυρπόλησις τῶν ἐξῆς 20 χωρίων τῆς περιφερείας Ἰωαννίνων : Μπουλιάνδα, Τσακκρόπουλον, Κλεισοῦρα, Ἀνώγια, Γράψα, Γέρω, Βαρλάμι, Μπουράτσι, Σκλιδάνι, Πεστά, Μοῦλες, Λαγάτορα, Κοπάνι, Προσγόλι, Γότιστα, Δεμάτι, Κο-

σμοβούτα κ.λ.π. Πλὴν δὲ τῶν πυρποληθειτῶν οἰκιῶν τῶν χωρίων, ἐσφάχθησαν γυναικόπαῖδα, ἠτιμάσθησαν παρθένοι καὶ διεπράχθησαν ἀκατονόμαστα ὄργια.

Κατόπιν τῆς καταστροφῆς τῶν χωρίων οἱ χωρικοὶ ἤρχισαν νὰ συρρέουν εἰς τὴν Ἄρταν, ᾗτις κατεκλύσθη, ὑπὸ προσφύγων διατελούντων εἰς ἐσχάτην ἀθλιότητα.

Παρόμοιοι καταστροφαι διεπράττοντο καὶ εἰς τὰ δυτικὰ Ἠπειρωτικὰ διαμερίσματα. Οὕτως οἱ Τούρκοι ἐπραγματοποιεῖν τὴν ἀπειλήν των περὶ γενικῆς ἐρημώσεως τῆς Ἠπείρου.

Ἐπὶ τῶν Αὐστριακῶν ἀτμοπλοίων «Κράνα» καὶ «Κάρλσβαλδ» ἐπέβαινον τὴν 17ην Ὀκτωβρίου 40 περίπου οἰκογένειαι Τούρκων ἀξιωματικῶν. Μέρος τοῦ φορτίου, προσριζόμενον διὰ τουρκικὸν λιμένα, κατεσχέθη. Εἰς τὰ Ἰωάννινα οἱ Τούρκοι ἐξηκολούθουν τὰς θηριωδίας των. Πρὸ ἡμερῶν ἀπηγγόνιζαν 2 Ἑλληνας, 9 Ἑλληνοδούλους καὶ 1 ἀντάρτην, ἀνήκοντα εἰς Ἑλληνικὸν σῶμα.

Ἀπὸ τῆς 15ης ἐν τούτοις μέχρι τῆς 17ης Ὀκτωβρίου δὲν εἶχον σημειωθῆ σημαντικαὶ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις, διότι ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρήσας εἶχεν ἐγκαταλείψει ὅλας τὰς μέχρι Πέντε Πηγαδίων θέσεις, τὰς ὁποίας ἔπρεπε νὰ καταλάβουν οἱ ἡμέτεροι. Ὁ στρατός μας ἤδη προχωρῶν ὄλονεν κατέλαβε πάσας τὰς στενωποὺς τὰς ἀγούσας εἰς Πέντε Πηγάδια.

Οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν οὕτω τὰ Πέντε Πηγάδια, ἀλλ' ὠχυρώθησαν εἰς τὰς ὄχυράς τοποθεσίας τὰς πέραν τῶν στενῶν, ἀναμένοντες νὰ δώσουν ἐκεῖ τὴν τελευταίαν μάχην προτοῦ ὑποχωρήσουν εἰς Ἰωάννινα.

Τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ μας ὅμως διετηρεῖτο ἀκμαιότατον καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ἀδιάπτωτος, παρ' ὅλον τὸ ἀκόμη εὐάρθμον αὐτοῦ, δὲν ὑπῆρχε δὲ οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι καὶ αἱ νέαι, δύσκολοι τμήοντι, πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις κατὰ ἐχθροῦ ὠχυρωμένου θὰ ἐστέφοντο ὑπὸ νέων ἐπιτυχιῶν.

Οἱ Τούρκοι τῆς Ἠπείρου διετέλουν, ἐν καταπλήξει, ἦσαν δὲ τελείως πανικόβλητοι. Τὰς μεγαλειτέρας ἐλπίδας των ἐστήριζον πλέον εἰς τοὺς συμπράττοντας Ἄλβανούς, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἀπὸ τῆς 15ης Ὀκτωβρίου ἤρχισαν ἀποσυρόμενοι εἰς τὰ χωρία των πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ἐστιῶν των ἀπὸ τοὺς ἐξεγειρομένους ἐντοπίους Χριστιανικοὺς

Ἡπειρωτικά παράλια: Ὁ κόλπος τῆς Αἰγίδος καὶ ἡ νῆσος Σάδων.

πληθυσμούς, οἱ ὅποιοι ἀμυνόμενοι καταφεύγουν ἤδη εἰς τὰ ὅπλα πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς ἰδίας των τιμῆς, τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας των.

Τὸ τελευταῖον καταφύγιον τῶν Τούρκων τῆς Ἠπείρου ἦσαν πλέον τὰ Ἰωάννινα. Ἐκεῖ εἶχον ἀπόφασιν ἂν ἀντιτάξουν ἀπεγνωσμένην ἄμυ-

γαν. Θὰ ἦτο δυνατόν τοῦτο ; Οἱ γνωρίζοντες τὰ πράγματα ἀπεφάνοντο ὅτι ὑπὸ τὰς τότε κρατούσας περιστάσεις θὰ ἦτο ἀδύνατος ἡ μακρὰ ἀντίστασις, καίτοι ἡ πόλις ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη διὰ βαρέος πυροβολικοῦ κτλ.

Ἡ ἀντίστασις ὅμως ὑπενόει ἀφθονίαν ἐφοδίων, ἀφθονίαν τροφῶν, ἀφθονίαν ἄλλων μέσων ἀναγκαίων εἰς πολυάριθμον στρατὸν καὶ εἰς τοὺς πολυαριθμούς ἄμα κατοίκους τῆς πόλεως. Τὰ Ἰωάννινα ὅμως ἐστεροῦντο πάντων τούτων. Πᾶσα συγκοινωνία διεκόπητο ἤδη ἄνωθεν μὲν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Μακεδονίας, κάτωθεν δὲ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου. Μόνη ἡ κατάστασις τοῦ καιροῦ θὰ τοῖς παρείχε βοήθειαν, ἂν ἀνέκοπτε τὴν πορείαν τοῦ στρατοῦ τῆς Μακεδονίας διὰ τῶν τρομερῶν του χιόνων, ὅπερ ἀτυχῶς καὶ συνέβη.

Πυρομαχικὰ ὑπῆρχον ἐλίγα. Τροφαὶ ὀλιγώτεραι. Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκεῖνης ἤρχιζεν ἡ πείνα καὶ ἡ κακουχία ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως τροφίμων. Ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν ἦτο βέβαια δυνατόν νὰ διεξαχθῇ ἄμυνα καὶ ἡ πόλις θὰ ἐκυριεύετο ἢ θὰ παραδίδετο ἄνευ σοβαρῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι εἰς τὰ Ἰωάννινα εἶχον τῶρα συγκεντρωθῆ ἀπὸ ἡμερῶν πᾶσαι σχεδὸν αἱ Τουρκικαὶ οἰκογένειαι τῶν πόλεων καὶ τῶν κωμοπόλεων τῆς Ἠπείρου καὶ ἡ κοσμοπλημμύρα αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν ταχυτέραν ἐξάντλησιν τῶν τροφίμων.

Ἦδη ἀνεμένετο ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἡ πτώσις τῆς Προεδρίας. Κατὰ τὰς ὑπαρχούσας δὲ ἐκείθεν πληροφορίας ἡ πείνα ἤρχιζε νὰ μαστίζη τοὺς κατοίκους καὶ τὴν φρουρὰν τῆς πόλεως. Ὁ Ἕλλην Μητροπολίτης ὑπέδειξεν εἰς τὸν στρατιωτικὸν διοικητὴν ὅτι θὰ ἦτο ματαίᾳ πᾶσα παράτασις τῆς καταστάσεως καὶ συνεπῶς ὅτι ἔπρεπε καὶ χάριν τοῦ πληθυσμοῦ καὶ χάριν τοῦ πάσχοντος στρατοῦ νὰ παραδοθῇ ἡ πόλις.

Ὁ διοικητὴς δὲν ἐφαίνετο ἀντίθετος πρὸς τὴν γνώμην ταύτην, ἀνέμενον ὅμως εὐλογον πράφασιν διὰ νὰ δικαιολογηθῇ ἀπέναντι τῆς Κυβερνήσεώς του. Ἐντὸς ὅμως τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἐφαίνετο βέβαιον ὅτι θὰ συνετελεῖτο καὶ τὸ γεγονός τοῦτο, διότι ἤδη εἶχον ληφθῆ ὅλα τὰ κατάλληλα μέτρα καὶ ἀπὸ θαλάσσης καὶ ἀπὸ ξηρᾶς.

Καὶ πράγματι, δὲν παρήλθον πολλαὶ ἡμέραι καὶ κατ' ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν τῆς μεσημερίας τῆς 21ης Ὀκτωβρίου, ἡ Πρέβεζα παρε-

δόθη, εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν, ὅστις καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν καὶ κατέλαβε ταύτην. Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἠπειροῦ ἔσπευσε ν' ἀναγγεῖλῃ ἐπισήμως τὴν κατάληψιν τῆς Νικοπόλεως καὶ τῶν περι αὐτὴν ὑψωμάτων μίαν ἡμέραν ἔνωρίτερον τῆς καταλήψεως τῆς Πρεβέζης, καθὼς καὶ τὴν πολιορκίαν τῆς Πρεβέζης ὑπὸ τμήματος τοῦ Ἠπειρωτικοῦ στρατοῦ.

Ἐν Πρεβέζῃ ὑπῆρχε μόνον δύναμις τουρκικὸς στρατοῦ 500 ἀνδρῶν καὶ ἕτεροι περίπου 500 Τουρκαλβανοί. Ὁ στρατὸς οὗτος ἦτο τελείως ὠχυρωμένως καὶ ἰδύνατο νὰ παρατείνῃ τὴν πολιορκίαν. Ἄλλ' εἰς τὴν πτώσιν τῆς Πρεβέζης συνετέλεσαν κατὰ πολὺ καὶ αἱ κανονιοφόροι αἱ ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐπιστρατεύσεως εἰσελθοῦσαι, ὡς εἶδομεν, εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνεκκίνου ἤδη περὶ τὴν μεσημβριάν τῆς 21ης Ὀκτωβρίου τὰ κάτωθι τηλεγραφήματα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ Ἠπειροῦ.

«*ΑΡΤΑ, 20 Ὀκτωβρίου, ὥρα 7.50' π. μ.*—Σήμερον ἠρξάτο ἡ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ ἐν Νικοπόλει (ἀνατολικώτερον τῆς Πρεβέζης) ὠχυρωμένου τουρκικοῦ στρατοῦ Πρεβέζης. Ἡμετέροι, ἐντεταλμένοι ἐπιχειρήσωσι, κατέλαβον ὑψώματα Νικοπόλεως. Τουρκικὸν πυροβολεῖον ἐν Νικοπόλει ἀνετινάχθη. Τοῦρκοι στρατιῶται καὶ ἀντάτται ἀπεχώρησαν ἐκ θέσεώς των, διωκόμενοι παρὰ τῶν ἡμετέρων.

» *Ἐν τουρκικὸν τορπιλικὸν ἀνεφλέγη ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ.*

Ἀρχηγὸς **Κ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ**».

«*ΑΡΤΑ, 21 Ὀκτωβρίου, 1)2 πρωϊνῆ.*—Κατόπιν τοῦ χθεσικοῦ τηλεγραφήματός μου περὶ τοῦ ἐν Νικοπόλει ἀγῶνος μεταξὺ ἡμετέρου μικτοῦ ἀποσπασματος καὶ ἐχθρικοῦ, οἷς ἀναγγέλλω, ὅτι ἡ Πρεβεζα παρεδόθη ἡμῖν σήμερον. Μεταβαίνω ἐκεῖ, ὅθεν θέλω τηλεγραφήσει λεπτομερείας. Σήμερον αλγμάλωτοι 450 περίπου καὶ ὄλιζόν.

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ»

Κατὰ τὴν μάχην τῆς 20 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Νικόπολιν οἱ Τούρκοι ἠττηθέντες κατὰ κράτος, ὑπεχώρησαν εἰς τὴν Πρέβεζαν, πολιορκηθεῖσαν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκυρίευσεν ἀρκετὰ πυροβόλα. Κατὰ τὴν πολιορκίαν ἔλαβε μέρος καὶ ὁ στόλος. Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου ἡ φρουρὰ τῆς Πρεβέζης παρεδόθη καὶ οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν πό-

λιν. Τὸ Ἀρχηγεῖον μετέβη εἰς τὴν Πρέβεζαν, ὅποθεν θὰ ἐπιστρέψῃ τὴν ἐσπέραν τῆς 21ης.

Ὁ Ἀρχηγὸς συνάμα τοῦ στόλου τοῦ Ἰονίου Λαμιανὸς ἀπέστειλε τὸ κάτωθι τηλεγράφημα, ἀνακρινωθὲν τὸ ἐσπέρας τῆς 21ης :

«**ΠΡΕΒΕΖΑ, 21 Ὀκτωβρίου.**— Κατόπιν εἰδοποιήσεως τοῦ μικτοῦ ἀποσπάσματος, διαβιβασθείσης ἡμῖν ὑπὸ διοικητοῦ ἀτμομυοδρομῶνων, σταλέντος πρὸς τήρησιν ἐπαφῆς, ὅτι στρατὸς πρόκειται εἰσελθῆναι πόλιν 4 μ. μ., εἰσῆλθόμεν Πρέβεζαν μετὰ τῆς « Ἀμβρακίας » καὶ κανονιοφόρου Β. περὶ τὴν μεσημβριαν ἐν πολεμικῇ ἐγείρσει. Ἀτμομυοδρομῶνες, μὴ δυνάμενοι ἔνεκεν βάρους εἰσπλεύσωσιν, ἀνέμεναν ἔξωθι διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Ἄμα κατάπλορ ἡμῶν συνεννοήθημεν διὰ παραλαβὴν τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἀνταρτίων ἀνερχομένων εἰς 500 περίπου. Ἀρχεται ἀμέσως ἐπιβίβασις καὶ μεταφορὰ εἰς φρούριον Λευκάδος. Διατάξατε φρούραρχον Λευκάδος λάβῃ κατὰλληλα μέτρα. « Ἀτιάλειαν » (τουρκικὸν τορπιλλοβόλον) βυθισθεῖσαν παρὰ Τούρκων χθές, θέλομεν ἐπιχειρήσει ἀνεγκύσωμεν.

ΔΑΜΙΑΝΟΣ.

Ὁ κανονιοβολισμὸς τῆς Νικοπόλεως ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ ἤρξατο ἀπὸ τῆς 6ης πρωΐνης ὥρας τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου. Ἡ Νικόπολις ἦτο ὀχυρωτάτη τοποθεσία εἰς ὑψηλὸν σημεῖον πρὸ τῆς Πρεβέζης εἰς τὸ στενωπτερον μέρος τοῦ ἰσθμοῦ, ἦτο δὲ πάντοτε ὁ προμαχὼν τῆς Πρεβέζης ἀπὸ τῆς ἀρχαιοτάτης ἐποχῆς, διὰ τοῦτο δὲ ἔφερε καὶ τὸ ὄνομα « Παλαιὰ Πρέβεζα », κτισθεῖσα ὑπὸ τοῦ Αὐγούστου εἰς ἀνάμνησιν τῆς νίκης τοῦ Ἀκτίου.

Τὸ πυροβολικὸν μας βοηθούμενον καὶ ἀπὸ τῆς θαλάσσης διὰ τῶν ὀβιδῶν τῶν κανονιοφόρων μας κατώρθωσε μετὰ πολὺν μονομαχίαν, ἀνατινάξαν καὶ τὸ Τουρκικὸν πυροβολεῖον, νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὑψωμάτων τὰ ὁποῖα καὶ κατέλαθεν ἀργότερον, ἐνῶ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Πρέβεζαν.

Τὸ πῦρ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ὅποτε οἱ ἡμέτεροὶ εἶχον πλησιάσει ἡμίσειαν ὥραν πρὸ τῆς Πρεβέζης καὶ ἐτοποθέτησαν τὰ πυροβόλα των εἰς τι ὑψωμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἐκυμάτισε ταυτοχρόνως καὶ ἡ Ἑλληνικὴ σημαία.

Ὁ στρατὸς μας εἶχε περικυκλώσει τὴν Πρέβεζαν, τὰ δὲ φρούρια αὐτῆς ἤρχισαν νὰ σιγῶσι.

Τὴν πρωτὴν τῆς 21ης Ὀκτωβρίου ἀπὸ τοῦ Ἀκτίου διεκρίνετο ἐπὶ τῶν ἐπίλξεων ἔλων τῶν φρουρίων τῆς Πρεβέζης ἡ λευκὴ σημαία, πρὸς τούτοις δὲ καὶ πολλοὶ γέροντες καὶ παῖδια κινῶντες τὰ φέσια τῶν. Ὑπῆρχε δὲ ἡ πληροφορία ὅτι τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ Ἕλληνες τῆς Πρεβέζης εἰσῆλθον εἰς τὰ φρούρια καὶ ἐπειδὴ ἐθεώρησαν ἐπικειμένην τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἀπέριπτον ὡς ἄχρηστα πλέον τὰ φέσια τῶν, τὰ ὁποῖα ἔφερον πρὸς ἀποφυγὴν πολλῶν πρότερον κινδύνων.

Πράγματι μετὰ δῖωρον ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἐκυμάτιζεν ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τῶν φρουρίων τῆς Πρεβέζης, μετὰ δὲ τούτων ἠκούσθησαν ζητωκραυγαί, φωναί, ἀλαλαγμοὶ χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ μαρτυροῦντες τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν κατοίκων διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των.

Ἡ μοῖρα τοῦ Ἰονίου ἔδρασε σημαντικώτατα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κατὰ τῆς Νικοπόλεως καὶ ἀκολούθως κατὰ τῆς Πρεβέζης ἐπιθέσεως. Αἱ δύο κανονιοφόροι μας, αἱ ὁποῖαι εἶχον εἰσέλθει ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ, ἀφοῦ ὑπεβοήθησαν τὸν βομβαρδισμόν τῆς Νικοπόλεως, κατεβύθησαν 2 Τουρκικὰς βενζινακάτους, τὴν μίαν τὴν 9 1)2 π. μ., τὴν δὲ ἑτέραν τὴν 1 1)2 μ. μ.

Κατόπιν τούτου αἱ κανονιοφόροι ἐπλησίασαν καὶ ἀπεβίβασαν ἄγγμα. Ἐπίσης αἱ κανονιοφόροι μας συνέλαβον καὶ μεγάλην Τουρκικὴν λέμβον, τὴν ὁποίαν ἀργότερον μετέφερον εἰς τὴν Βόνιτσαν.

Πρὸ τῆς παραδόσεως τῆς Πρεβέζης οἱ Τούρκοι ἀνέφλεξαν τὸ ἔτερον τῶν ἐν τῷ λιμένι ὀρμούντων δύο τορπιλλοβόλων φέρον τὸ ὄνομα «Ἀττάλεια»· τὸ ἄλλο φέρον τὸ ὄνομα «Τοκάτ» τὸ ἀφῆκαν, διότι ἦτο βεβλαμμένον ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν ἀντιτορπιλικῶν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου καὶ ἐπομένως ἄχρηστον.

Ἡ «Ἀττάλεια» ἦτο ἐν ἐκ τῶν καλῶν Τουρκικῶν τορπιλλοβόλων. Κατὰ τὸ 1906 ἐπιδιωρθώθη, κατὰ δὲ τὸ 1911 ἤλλαξε τὰς τορπιλλοθέτιδας. Εἶχε δύο καλὰ ταχυόβλα, ἦτο δὲ ἀξίας 850,000 δραχμῶν.

Ὑπῆρχον ὅμως πολλαὶ ἐλπίδες ὅτι θὰ κατωρθοῦτο ἡ ἀνέλκυσίς του, ἔπερ καὶ ἐπετεύχθη πράγματι βραδύτερον, ἔπως θὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

Ἡ Πρέβεζα λοιπὸν παρεδόθη. Ἡ φρουρὰ τῆς, πολιορκηθεῖσα στενωτάτα, ἐπροτίμησε νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ τὰ ἔπλα εἰς τοὺς νικητάς. Εἰς τὴν παράδοσιν τῆς Πρεβέζης συνετέλεσε σπουδαίως καὶ

ὁ στολίσκος ὁ ἀποκλείσας πανταχόθεν ἀπὸ θηλάσσης αὐτὴν καὶ ἐμποδίζων τὸν ἐπισιτισμὸν τῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ἐπικριότερα θέσις τῆς Ἡπείρου περιήλθεν εἰς χεῖράς μας καὶ μάλιστα ἄνευ ἀπωλειῶν.

Ὁ Σαπουντζάκης ἀπέστειλεν ἤδη ἐκ Πρεβέζης τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα :

« ΠΡΕΒΕΖΑ, ὥρα 4 μ. μ., Πρωθυπουργὸν Ἀθῆνας. — Ἐθνικὴ σημαία κυματίζει ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου Πρεβέζης. Τὸ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ταγματάρχου τοῦ Μηχανικοῦ Σπηλιάδου τμήμα στρατοῦ μετὰ τῶν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἐθελοντῶν Κορητῶν καὶ Ἡπειρωτῶν, ἀφοῦ ἐξεπλήρωσε γενναίως τὸ καθήκον του, διεξαγαγὸν ἐν Νικοπόλει ἀγῶνα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀπεγνωσμένως, πεισμόνως ἀντιστάντος, εἰσῆλθε σήμερον τὴν 2αν ὥραν μ. μ. εἰς τὴν πόλιν, γενόμενον ἐνθουσιωδέστατα δεκτὸν ὑπὸ τῶν κατοίκων Πρεβέζης. Ὁ ἀγὼν ἤρξατο χθὲς τὴν 7ην καὶ ἡμίσειαν τῆς πρωΐας, ἔληξε δὲ τὴν ἑσπέραν περὶ τὴν 5ην ὥραν, ἐξαναγκασθέντος τοῦ ἐχθροῦ νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς ὀχυράς αὐτοῦ θέσεις, ἐνισχυμένας διὰ πυροβολείων καὶ νὰ καταφύγῃ εἰς Πρεβέζαν. Οἱ ἡμέτεροι ἐτήρησαν τὰς θέσεις των, προτιθέμενοι σήμερον τὴν πρωΐαν, καὶ ἄς εἶχον δώσει ὁδηγίαν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ τμήματος στρατοῦ, νὰ ἐκβιάσωσι τὴν φρουρὰν εἰς παραδόσιν δι' ἐπιθέσεως κατὰ τῆς πόλεως. Σήμερον ὅμως προσῆλθον εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τὴν 4 1/2 π. μ. οἱ ἐν Πρεβέζῃ Προξενοὶ τῆς Αὐστρίας, Ρωσσίας καὶ Ἀγγλίας, ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ διοικητοῦ τῆς πόλεως, αἰτούμενοι ὅπως ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ διοικητοῦ τοῦ ἡμετέρου τμήματος στρατοῦ γίνωσι δεκτοὶ οἱ ἀκόλουθοι ὅροι παραδόσεως.

» 1) Παραδόσις τῆς φρουρᾶς εἰς τὸν ἡμέτερον τακτικὸν στρατόν.

» 2) Προστασία τῶν κατοίκων, ἀξιωματικῶν, ὀπλιτῶν καὶ οἰκογενειῶν αὐτῶν.

» 3) Νὰ μὴ θιγῇ ἡ φιλοτιμία τῶν τε κυβερνητικῶν ὑπαλλήλων καὶ τῶν ἀξιωματικῶν.

» Τοὺς ὅρους τούτους ὁ διοικητὴς τῶν ἡμετέρων δυνάμεων ἀπεδέχθη ἐπ' ὀνόματί του. Παραδόθησαν αἰχμάλωτοι 450 τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ἀφοῦ κατέθεσαν τὰ ὄπλα των, ἐν οἷς 40 περίπου ἀξιωματικοί, εἰς οὓς ἐπετροῦπη νὰ φέρωσι τὰ ξίφη των μέχρι τῆς εἰς τὸ πλοῖον ἐπιβιβάσεώς των, ἔτι δὲ παρεδόθησαν αἰχμάλωτοι καταθέ-

σαντες ἐπίσης τὰ ὄπλα 150 Τουρκαλβανοὶ μετὰ τῶν φυλάκων των, οἵτινες συνέπολέμησαν μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Περιήλθον εἰς χεῖράς μας πυροβόλα καὶ ἄλλο ὄπλκον πολέμου· παντὸς τοῦ ἐγκαταλειφθέντος ὄπλου διέταξα τὴν ἀπογραφήν.

» Ὁ ἐχθρὸς κατὰ τὸν χθεσινὸν ἀγῶνα ὑπέστη μεγάλας ἀπωλείας, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ἐφρονεύθησαν περὶ τοὺς 10, ἐπληρώθησαν δὲ 56. Ὅνομαστικὸς κατάλογος πάντων τούτων θέλει ἀποσταλῆ μόλις καταρτισθῆ.

» Αἰχμάλωτοι μεταφέρονται ἀπόψε εἰς Λευκάδα. Ἐν τῷ Ἀμβροακῶ ὑπῆρχε Τουρκικὸν τορπιλικὸν « Ἀτιτάλεια », τὸ ὁποῖον ἐβύβησαν χθὲς οἱ Τοῦρκοι, αἱ δὲ δύο ἐν τῷ αὐτῷ κόλπῳ εὐρισκόμεναι βενζιγάκατοι ἐπυροπολήθησαν ὑπὸ τοῦ πυροβολείου ἡμετέρου στρατοῦ. Διέταξα τὰ δέοντα πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως.

Ἀρχηγὸς στρατοῦ Ἠπείρου

Κ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

Συγχρόνως πρὸς τὸν ἐν ἀποστρατεία ὑποστράτηγον Μάνον ἀνηγγέλλετο ὅτι τὸ ὑπὸ τὸν οὐρανὸν τοῦ Κ. Μάνου σώμα τῶν ἐθελοντῶν Κρητῶν συμμετέσχε τοῦ κατὰ τῆς Πρεβέζης ἀγῶνος καὶ ἐπολέμησαν ἡρωϊκώτατα. Οἱ Κρήτες ἐθελονταὶ κατέλαβον δύο πυροβολεῖα μὲ 3 πυροβόλα, 8 σκιηγάς, πολλὰ πυρομαχικὰ καὶ ὄπλα Μάουζερ. Ἐφανεύθη εἰς ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ ἐπληρώθησαν 10. Ὁ Κ. Μάνος ἔλαβε τρία τραύματα εὐτυχῶς ἐλαφρά.

Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου ἀπέστειλε τὴν ἐπιούσαν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα.

« ΑΡΤΑ, 22 Ὀκτωβρίου. Ὥρα 8 μ. μ.— Κατόπιν χθεσινοῦ μου τηλεγραφήματος περὶ αἰχμαλώτων Πρεβέζης οὗτοι μέχρις ἐπιβίβασώς εἰς ἀτμόπλοιον ἀνήλθον εἰς 810, ἐξ ὧν ἀξιωματικοὶ 58, στρατιῶται 600 καὶ 152 Ἀλβανοὶ ἀντίοιται.

» Σὺμπλοκαὶ ἐξακολουθοῦσιν εἰς τὰ ὑψώματα Ἀνωγι.

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

Ὁ στρατηγὸς κ. Σαπουντζάκης ἐπανήλθε τὴν μεσημβρίαν ἐκ Πρεβέζης εἰς Ἄρταν. Ὁ Μητροπολίτης Πρεβέζης ἐτέλεσε τὴν πρώτην δοξολογίαν ἐν ἀσφυκτικῇ συρροῇ τῶν κατοίκων, πανηγυριζόντων τὴν ἀπελευθέρωσιν των ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ.

Ἡ γενναϊότης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξεν ὑπέροχος. Αἱ

ἡμέτεραι ἀπώλεια ἀνῆλθον εἰς 6 νεκρούς καὶ 49 τραυματίας. Ὁ Ἐπίσκοπος Ἄρτης ἀνεχώρησε τὴν πρώτην διὰ τὴν πατρίδα του Πρέβεζαν.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἐλάβανον χώραν διὰ τῆς βίας ἐν Πρεβέζῃ, οἱ Τούρκοι ἔμως δὲν ἔπαυον σκεπτόμενοι ἔπως αὐτοὶ ἐφρόνουν.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνταποκριτὴς τῆς Ρωσικῆς ἐφημερίδος «Ρούσκοε-Σλόβο» ἐτηλεγράφει εἰς τὴν ἐφημερίδα του, ὅτι σύνθημα τῶν Τούρκων ἦτο πλέον αἱ τρεῖς λέξεις : «Κάχο ὀλοσὸν Χριστιανῶ» (Ὁλεθρὸς εἰς τοὺς Χριστιανούς !)

Τὸ σύνθημα ἐδίδετο ἀπὸ τοὺς χοντζάδες. Εἰς τὴν Βαγδάτην ἕνας ἀπ' αὐτοὺς ἐκήρυττεν εἰς τοὺς πιστοὺς :

«Ὁ Μωάμεθ μᾶς διέταξε νὰ καθαρίσωμεν τὴν ὑφήλιον ἀπὸ τοὺς ἀπίστους. Πηγαίνετε λοιπὸν νὰ φονεύσετε ἕσους περισσοτέρους Χριστιανούς συναντήσετε. Φονεύσατε τοὺς ἱερεῖς ποῦ θὰ εὑρετε εἰς τὸν δρόμον σας. Σφάζετε τοὺς Χριστιανούς, ὑποβάλλετε τοὺς εἰς βρασι-στήρια, διότι αὐτοὶ εἶνε οἱ ἐχθροὶ μας.»

Ὅταν ἐτελείωσε τὴν ἀγόρευσίν του ὁ χοντζας, ὤρμησε καὶ ἐφόνευσεν ἕνα ἱερέα, τὸν ὁποῖον συνήντησε τυχαίως. Ἡ δὲ ἀτυνομία ὑπεβοήθει τὸ ἔργον τῶν χοντζάδων.

Ἐπίσημη τιμὴ δι' αὐτήν !

XXXIII.

Τῶν δαφνῶν δρεπομένων, ἡ Διπλωματία φλυαρεῖ.

Ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων ἔγραφε τὰ ἑξῆς :

«Πρό τινος χρόνου αἱ ξένοι ἐφημερίδες καὶ ἰδίως αἱ αὐστριακαὶ νομίζουσι ὅτι διακρίνουσι δύο ἀντίθετα ρεύματα ἐν τῇ ρωσικῇ δημοσίᾳ γνώμῃ ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἀντίληψιν τῶν βαλκανικῶν πραγμάτων, δύο διακεκριμένα μέρη, τὰ ὁποῖα μάλιστα ἀποκαλοῦν ἐπίσημον Ρωσῖαν καὶ ἀνεπίσημον Ρωσῖαν. Καὶ εἶνε μὲν εὐχάριστον ὅτι οἱ ξένοι κύκλοι ἤρχισαν νὰ λαμβάνουν ὑπ' ὄψιν τῶν τὴν ρωσικὴν δημοσίαν γνώμην, ἀλλ' ἐξ ἄλλου εἶνε προφανές ὅτι ἀπατῶνται οὗτοι, ὅταν ἐκλαμβάνουν τὰ δύο ταῦτα μέρη ὡς ἔχοντα τὴν στιγμὴν ταύτην διαθέσεις ὅλως ἀντιθέτους προκειμένου περὶ τῶν βαλκανικῶν ζητημάτων.

» Ἐν Αὐστρίᾳ, ἐπὶ παραδείγματι, ὑπερβάλλουσι κατὰ πολὺ τὰ αἰσθητάματα τῆς ρωσικῆς κοινωνίας, τὴν ὁποῖαν φαντάζονται ὡς κατ' ἐξο-

χὴν φιλοπόλεμον. Ἡ ψευδὴς αὕτη ὑπόθεσις προέρχεται βεβαίως ἐκ τῆς στάσεως ὀργάνων τινῶν τοῦ ρωσικοῦ τύπου, ἅτινα διὰ προσωπικοὺς λόγους εὐρίσκονται ἐν τελείᾳ διαφωνίᾳ πρὸς τὴν δημοσίαν γνώμην. Αἱ ἐφημερίδες αὗται ἐπιτίθενται γενικῶς κατὰ παντὸς ἐτι σχετίζεται ἐμμέσως ἔχει μόνον μὲ τὴν Αὐστρίαν, ἀλλ' ἀκόμη καὶ μὲ τὴν Γαλλίαν καὶ Ἀγγλίαν.

Ἡ συχνότερον ἀναφερομένη ἐξ αὐτῶν, ἡ «Νοβόγιε Βρέμια», δὲν ἀντιπροσωπεύει αὐτὴ καὶ μόνη τὰς γνώμας τῶν ἐπισήμων κύκλων. Τὸ ρωσικὸν κοινὸν δὲν πιστεύει ὅτι ἡ Ρωσία, προσεγγίζουσα τὴν Αὐστρίαν, προδίδει τοὺς ἐν ταῖς Βαλκανίοις Σλαῦσους, ἀλλὰ τοῦναντίον φρονεῖ ὅτι τοὺς ὑποστηρίζει, διότι ἐξασφαλίζει εἰς αὐτοὺς τὴν οὐδετερότητα Δυναμῆως, ἥτις θὰ ἠδύνατο νὰ εἶνε διὰ τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς ἐχθρὰ λίαν ἐπικίνδυνος. Τὸ ὅτι ἡ Ρωσία ἢ ἐπίσημος ὅσον καὶ ἡ ρωσικὴ κοινὴ γνώμη διακρίνεται συμπαθῶς πρὸς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, δὲν διαφεύγει τὴν ἀντίληψιν οὐδενός, ἀλλὰ καὶ οὐδὲν τῶν δύο τούτων μερῶν ἐπιθυμεῖ νὰ ἐπέμβῃ ἡ Ρωσία εἰς τὴν βαλκανικὴν σύρραξιν, ἐφ' ὅσον ἡ Αὐστρία ἐξακλουθεῖ τηροῦσα τὴν φιλειρηνικὴν πολιτικὴν τῆς.

Ἐἰς αὐτὴν τὴν «Νοβόγιε Βρέμια» ἔγραψε πρὸ ἡμερῶν ὁ γνωστὸς δημοσιογράφος Μεντσικόφ:

«Παρήλθε πλέον ἡ ἐποχὴ, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Σουδαρῶφ διήρχετο τὰς Ἀλλεῖς διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ ἐντελῶς ξένα πρὸς ἡμᾶς συμφέροντα.»

Ἡ μετὰ τῆς Βιέννης συνενόησις καθησύχασε τὴν ρωσικὴν κοινὴν γνώμην, τῆς ὁποίας ἡ νευρικότης προήρχετο ἐκ τῆς ἀγνοίας τῶν αὐστριακῶν προθέσεων. Ἡ συνενόησις ἐγένετο καὶ ἀπομένει ἤδη μόνον τὸ πῶς θὰ διατηρηθῇ. Ὁ δεσμὸς ὑφίσταται. Ὁ ἀνθέξις ἀρὰ γε εἰς τὴν ἔντασιν, εἰς τὴν ὁποίαν θὰ τὸν υποβάλλουν τὰ γεγονότα. Εἰς τὸ μέλλον ἀπόκειται νὰ τὸ ἀποδείξῃ.»

Καὶ ὅμως, ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων, καίτοι ἐκ Πετροπόλεως ἐμπνεόμενος, φαίνεται καθαρὰ ὅτι δὲν εἰξευρεν ἢ δὲν ἤθελε νὰ εἴπῃ τὰ ἀληθῆ.

Ἴδου ἡ ἀληθὴς θέσις τῶν ζητημάτων, ἰδοὺ αἱ πραγματικὰ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ρωσικαὶ σχέψεις—εἶνε εὐληγημένοι ἀπὸ πηγῆν, ἢ ὅποια δὲν δύναται ν' ἀπατάται καὶ οὐδὲν ἔχει συμφέρον ν' ἀπατά.

Προέρχεται ἀπὸ τὴν Ἑλβετίαν.

Εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς «Γενεύης» ἀνεκοινοῦντο ἐκ ρωσικῆς πηγῆς αὐθεντικωτάτης τὰ ἑξῆς :

«Κυβέρνησις καὶ ἔθνος ἐν Ρωσίᾳ πάντοτε ἐπεθύμουν εὐλικρινῶς τὴν ἀποσβέσιν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἡ δημοσία παρ' ἡμῖν γνώμη οὐδέποτε θὰ δυνηθῆ νὰ φανῆ ἀδιάφορος πρὸς τὴν τύχην τῶν βαλκανικῶν λαῶν, οἵτινες σήμερον ἔλαβον τὰ ὅπλα δι' ἀγῶνα, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου τόσον αἷμα ἔχυσεν ἡ Ρωσία ἐπὶ αἰῶνας. Πρέπει νὰ τονισθῆ καὶ τοῦτο. Δὲν ἀπηλευθερώσαμεν τοὺς ὁμοθρήσκους καὶ ὁμαίμονας ἀδελφούς μας ὅπως περιέλθωσιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Αὐστρίαν. Ἐχομεν τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσωμεν ὅπως οἱ λαοὶ οὗτοι μείνωσιν ἐλεύθεροι, πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς τῶν ἀναπτύξεως.

»Πρέπει νὰ τὸ καταλάβουν οἱ ἐν Βιέννῃ, ἐὰν ἐπιθυμοῦν εὐλικρινῶς τὴν εἰρήνην. Τοῦτο ὅμως δὲν ἀποκλείει νὰ ληφθῶσιν ὑπ' ὄψει ἐν Πετροπόλει τὰ εἰδικὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας ἐν τῇ Βαλκανικῇ, ἀλλ' ὑπὸ τὸν ὄρον πάντοτε ὅπως τὰ ἰδιαίτερα αὐτὰ συμφέροντα μὴ συνεπάγωνται εἰς ὑποδούλωσιν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν ἐν τῷ παρόντι ἢ τῷ μέλλοντι. Ἡ συγκατάθεσις τῆς Ρωσίας εἰς τοιαύτην ὑποδούλωσιν θὰ ἐσήμεναι ἐγκατάλειψιν τῶν προαιωνίων παραδόσεων τῆς ἀνατολῆς. Δὲν εἶναι δυνατόν νὰ διατυπωθῆ ἡ ἀξίωσις αὕτη εἰς ἔθνος 190 ἑκατομμυρίων ψυχῶν μὲ προϋπολογισμὸν 7 δισεκατομμυρίων καὶ στρατὸν 1 ἑκατομμυρίων ἀνδρῶν. Ἡ Ρωσία δὲν ἔχει εἰδικὰ συμφέροντα ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἢ ἐν Κων)πόλει μόνον, καὶ ταῦτα περιοριζόμενα εἰς τὸν δίκαιον πόθον τῆς ἐξασφάλισως ἐλευθέρου διάπλου τῶν Στενῶν.

»Δι' ἡμᾶς τοὺς Ρώσους ἡ ἰδεώδης λύσις τοῦ βαλκανικοῦ ζητήματος δύναται νὰ συνοψισθῆ εἰς τὴν συγκρότησιν Βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὡς πόλιν ἐλευθέραν καὶ ἐπαγρουπνοῦσαν ἐπὶ τῆς οὐδετερότητος τοῦ Βοσπόρου καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου. Πρὸς αὐτὸν ἀκριβῶς τὸν σκοπὸν ἐγένεεν ἡ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, τὴν ὁποίαν ἠκρωτηρίασεν ἡ Βερολίνοις συνθήκη, ἡ ἀπαίσις αὕτη πηγὴ τῶν σημερινῶν περιπλοκῶν καὶ ὁ καρπὸς τοῦ θριάμβου τῆς πολιτικῆς τῶν Δυνάμεων τῆς Ἑσπερίας κατὰ τῆς ρωσικῆς διπλωματίας μετὰ τὸν πόλεμον (1877—1878)...»

Καὶ ἤρχετο τῶρα ἄλλου εἶδους συζήτησις εἰς τὰ μελετητικώτερα Τουρκικὰ φύλλα καὶ δὴ εἰς τὰ γαλλικὰ περιοδικά.

Ἐν ἐκ τούτων, ἐν στρατιωτικὸν περιοδικόν, ἐπιθυμοῦν νὰ δεῖξῃ πληρεστέραν ἐνημερότητα εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα, ἐν γένει, μᾶς γράφει ἤδη τὰ ἐπόμενα περὶ τῆς ἀεροναυτικῆς δυνάμεως τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, — τὰ πλεῖστα, ἐννοεῖται, μὴ ἔχοντα τὴν παραμικρὰν συγγένειαν πρὸς τὴν ἀλήθειαν.

Ἴδού τί ἔγραφε :

« Ἡ φύσις τῶν τοποθεσιῶν, κατ' ἐξοχὴν ὄρειων καὶ ἀπορρώγων, δὲν εὐνοεῖ εἰς τὰ Βαλκανικὰ τὴν εὐρεῖαν χρησιμοποίησιν τῶν ἀεροπλάνων, τὰ ὁποῖα ἔχουν ἀνάγκη εὐρέων κάμπων παρεχόντων εὐκόλα σημεῖα ἀνυψώσεως καὶ προσγειώσεως.

» Τὰ ρεύματα τοῦ ἀέρος καὶ τὰ remous, τὰ ὁποῖα σχηματίζονται εἰς ὅλας τὰς ὄρεινὰς περιοχάς, ἀποτελοῦν ἄλλο κώλυμα, οὐχὶ ἀδιάφορον διὰ τὴν πρακτικὴν χρησιμοποίησιν τοῦ πέμπτου ὅπλου, καὶ ἀπακτοῦν, ὅπως οἱ ἄνδρες οἱ μέλλοντες νὰ ἀποδυθῶν εἰς τὸ κινδυνώδες τοῦτο ἐπιχειρήμα ἔχουν ἐξαιρετικὰ προσόντα θάρρους καὶ ἀντοχῆς.

» Ποῖαν σπουδαιότητά ἔχει ἡ ἀεροπλοΐα εἰς τὸν πόλεμον ἀπεδείχθη ἐναργέστατα εἰς τὸν Ἱταλοτουρκικὸν πόλεμον, ὅπου τὰ ἀεροπλάνα μεγίστας παρέσχον ὑπηρεσίας εἰς τὸν Ἱταλικὸν στρατόν, χρησιμεύσαντα ὡς θαυμάσιοι ἰδίως καὶ ἀψευδεῖς κατάσκοποι τῶν ἐχθρῶν κινήσεων καὶ σημείων.

» Ὀφείλομεν ὅμως νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι εἰς τὴν Τριπολίτιδα καὶ Κυρηναϊκὴν αἱ κλιματικαὶ καὶ ἐδαφικαὶ συνθήκαι εἶνε κατὰ πολὺ εὐνοϊκώτεραι παρὰ ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

» Ἐν τούτοις καὶ εἰς αὐτάς ἀκόμη τὰς ὄρεινὰς καὶ ἀπορρώγας χώρας ἀεροπόροι πεπειραμένοι, ἱκανοὶ καί, πρὸ παντός, τολμηροὶ καὶ θαρραλέοι θὰ δυνηθῶν νὰ ἐπιτελέσουν ἔργον χρήσιμον καὶ ἐπωφελεῖς διὰ τοὺς στρατοὺς, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνήκουν.

» Ἡ Βουλγαρία, καθὼς γράφει ἡ «Γαλλικὴ Στρατιωτικὴ Ἐπιθεώρησις», εἶνε, ἀπὸ τὰ πέντε Κράτη, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἀντιμέτωπα, ἐκείνη ἡ ὁποῖα ἀναμφισβητήτως ἔδειξε μεγαλείτερον ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἀεροπλοΐαν.

» Τὸ παρελθὸν καλοκαίρι τρεῖς Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ συνεπλήρωσαν ἐπιτυχῶς τὰς σπουδὰς των ὡς ἀεροπόροι μὲ μονοπλάνα Μπλε-ριὼ τῶν 70 H. P.

» Ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἠγόρασε τέσσαρα ἀεροπλάνα διαφό-

ρου τύπου, δηλαδή ἐν τύπου Μπλεριώ, ἐν Ράιτ Γερμανικὸν καὶ ἐν Μπριστόλ.

» Ἀπέστειλε δὲ ἑαυτοχρόνως εἰς τὰ ἀνωτέρω ἐργοστάσια ἀεροπλάνων ὀκτώ Βουλγάρους ἀξιωματικούς καὶ τέσσαρας ὑπαξιωματικούς, ἕπως ἐκπαίδευσθῶν εἰς τὴν κατασκευὴν, λύσιν, προσάρμοσιν, ἐπιδιόρθωσιν καὶ διεύθυνσιν τῶν ἀνωτέρω ἀεροπλάνων.

» Λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν τελευταίων ἀγορῶν, τὰς ὁποίας ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἔκαμεν εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ Γερμανίαν, εἶνε ἐπιβεβαιωμένον, ὅτι ἡ Βουλγαρία κατέχει ἀπὸ διμήνου τοῦλάχιστον εἴκοσιν ἀεροπλάνα καὶ τοῦλάχιστον ἄλλους τόσους ἀξιωματικούς διὰ τὴν διεύθυνσιν τῶν ἀεροπλάνων τούτων.

» Ἡ Βουλγαρία κατὰ τὸ παρελθὸν καλοκαίρι ἀπέκτησε τρεῖς ἀξιωματικούς καὶ ἓνα ὑπαξιωματικὸν διπλωματούχους ἀεροπόρους τῆς Γαλλικῆς Σχολῆς τοῦ Ἐτάμπ. Καὶ ἄλλοι ἕμως ἀξιωματικοὶ ἀπέκτησαν δίπλωμα ἀεροπόρου εἰς τὴν Ἀγγλίαν.

» Τώρα εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ Σερβία ἔχει τοῦλάχιστον ἕξ ἐπιδεξίους ἀξιωματικούς ἀεροπόρους καὶ ὀκτὼ ἀεροπλάνα, ἐκτὸς τοῦ ἀναγκαίου προσωπικοῦ διὰ τὴν διατήρησίν των.

» Ἡ Ἑλλάς ἔχει ἕξ ἀξιωματικούς λαβόντας πτυχίον ἀεροπόρου ἐν Γαλλίᾳ. Συνεπῶς εὐρίσκεται εἰς τὰς αὐτὰς ἀκριδῶς συνθήκας μὲ τὴν Σερβίαν.

» Ἡ Τουρκία ἔχει δύο ἀξιωματικούς διπλωματούχους τῆς Γερμανικῆς σχολῆς τοῦ Buc.

» Ἄλλοι ἕξ προσέτι εὐρίσκονται εἰς τὴν Ἀγγλικὴν σχολὴν τοῦ Brooklands, ἀλλὰ δὲν ἔχουν ἀκόμη τελειοποιηθῆ καὶ δὲν ἐπῆραν τὸ πτυχίον τοῦ ἀεροπόρου ἀκόμη.

» Τέλος εἰς τὴν Τουρκίαν ὑπάρχουν δύο Γερμανοὶ ἀεροπόροι, τοὺς ὁποίους μισθοδοτεῖ ἀπὸ τινος χρόνου ἡ Τουρκία, ἕπως διδάξωσι καὶ ἐκγυμνάσωσι Τούρκους μαθητευομένους εἰς τὴν ἀεροπλοΐαν.

» Κατὰ συνέπειαν, χωρὶς νὰ λαμβάνωμεν ὑπ' ὄψιν τοὺς ξένους ἀεροπόρους, οἱ ὁποῖοι θὰ ἠδύναντο νὰ προσέλθουν εἴτε ὡς μισθωτοί, εἴτε ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ τὴν Τουρκίαν, ἡμποροῦμεν νὰ συμπεράνωμεν, ὅτι ἡ Ἑλληνο-Βουλγαρο-Σερβικὴ Ὁμοσπονδία δύναται νὰ διαθέσῃ τοῦλάχιστον τριάκοντα ἀεροπόρους, ἐνῶ ἀπ' ἐναντίας ἡ Τουρκία ὑπὸ τὰς καλλιτέρας καὶ εὐνοϊκωτέρας τῶν

συνθηκῶν δὲν θὰ γδύνατο νὰ ἀντιτάξῃ εἰμὴ μίαν μόνην δεκάδα τοιούτων.

»Χρησιμώτατον θὰ ἦτο, ἐπιλέγει ὁ εἰδήμων ἀρθρογράφος, τόσον εἰς τοὺς μὲν ὅσον καὶ εἰς τοὺς δέ, ἐν πάρκον ἀεροναυτικὸν μὲ Drakens ballon καὶ μὲ μικρά, ἀλλὰ στερεὰ πηδαλιουχοῦμενα ἀερόστατα.

»Καί, καθὼς βεβαιούται, ἡ Βουλγαρία παρήγγειλε δύο τοιαῦτα ἀερόπλοια τοῦ τύπου τοῦ Adjutant Renand. Μένει νὰ ἴδωμεν ἂν ἐπρόφθασε νὰ τὰ παραλάβῃ! . . .

Ἀνάγκη ἐνταῦθα νὰ παρενθεθῶν μερικαὶ λεπτομέρειαί ἀφορῶσαι τὰς παρεμβάσεις καὶ τὰς κρίσεις τρίτων.

1.—Χριστιανοὶ στρατιῶται ἐν τῷ τουρκικῷ στρατῷ :—Ὁ Ἀρμένιος Πατριάρχης ἐδήλωσεν ὅτι εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ὑπηρετοῦν 15 χιλιάδες Ἀρμένιοι ἐκ τῶν στρατευσίμων ἡλικιῶν 21—29. Δὲν ὑπολογίζονται οἱ στρατευθέντες ἔλως παρανόμως καὶ αὐθαιρέτως—διότι εἰς τὴν Τουρκίαν τὰ ἔρια τῶν νόμων καὶ ἡ στρατιωτικὴ θέλησις ἐνὸς Τσαούση ἢ ἀξιωματικοῦ ἢ οἰασδήποτε ἀρχῆς συχνάκις συγγέονται καὶ ἀποτελοῦν ἐν καὶ τὸ αὐτό, ἐξ οὗ καὶ προήλθεν ἐπὶ τέλους ἡ Ἱερὰ Συμμαχία τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν—καὶ ἄγοντες ἡλικίαν ἄνω τῶν 29 ἐτῶν.

Ἀναφέρονται μεταξὺ ἄλλων καὶ περίεργα κωμικοτραγικὰ ἐπεισόδια τῆς στρατολογίας ἔλως διόλου ἀλά Τουρκα. Ἄνθρωποι δηλαδὴ τυχαίως εὐρεθέντες εἰς σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, ὁπόθεν ἀπεστελλόντο στρατιῶται, συνελήφθησαν καὶ εἰσῆχθησαν βίᾳ μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν ἀπερχομένων στρατιωτῶν καὶ ἐξαπεστάλησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν, μὴ γνωρίζοντες ποῦ νὰ ἀποταθῶν διὰ νὰ σωθῶν, καὶ οὕτω σπρωχόμενοι καὶ κοντακίζόμενοι εὐρέθησαν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν...

Τέσσαρες ὁμογενεῖς κατόρθώσαντες εἰς τὴν ἀντάρα καὶ τὴν σύγχυσιν αὐτὴν νὰ δραπετεῦσωσιν ἐκ τινος στρατῶνος τοῦ Πέραν ἀντικατεστάθησαν ἀπὸ τέσσαρας ἄλλους Τούρκους ἐπαρχιώτας ἀφελείς, οἱ ὅποιοι ἔτυχε νὰ παρευρίσκωνται ὡς ἄπλοι θεαταὶ πρὸ τοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ τάγματος. Διότι ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ λόχου κατὰ τὴν ἀρθρῶσιν τῶν ἀνδρῶν του ἰδὼν τὴν ἐλάττωσιν αὐτοῦ κατὰ τέσσαρας ἀνδρας καὶ φοβούμενος τὴν εὐθύνην ἀπέναντι τῶν ἀνωτέρων του ἔκρινε καλὸν νὰ γραπώσῃ ἀπὸ τὸν τζουμπέ των καὶ τοὺς θέσῃ

εἰς γραμμὴν λέγων πρὸς τοὺς ἐνεοὺς καὶ διαμαρτυρομένους αὐτοσχεδίους στρατευσίμους καὶ μερικὰ παρηγορητικὰ συνοδευόμενα συνάμα καὶ με σπρωξίματα, ἰσαλλάχ χαϊρλισίντιρ, ἦτσι πρῶτα ὁ Θεός, σὲ καλὸ σου, τὴν τύχην σου θὰ ἐδοήθησεν ὁ Θεὸς καὶ σὲ ἔστειλεν ἐδῶ.

Καὶ ἐν τῷ ἅμα καὶ τὸ θαῦμα ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν με τὸ αἶντε, τσαμπούκ, καὶ μίαν διαταγὴν εἰς τὸν τσαούσην καὶ ἀπὸ σπρωξίμο σὲ σπρωξίμο εὐρέθησαν με στρατιωτικὴν στολὴν εἰς τὴν γραμμὴν καὶ ἐμπρός... διὰ μέσου τῶν ὁδῶν πρὸς τὸν σταθμόν, πάντοτε ἀποπειρώμενοι οἱ δυστυχεῖς με ἀνατολικὴν βραδύτητα καὶ ψυχραιμίαν νὰ δώσουν ἐξηγήσεις ὅτι ἦλθον ὡς θεαταὶ καὶ μὴ κατορθώνοντες νὰ καταστρώσουν τὰ ἐπιχειρήματά των...

Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἡμετέρους ὁμογενεῖς στρατιώτας, δὲν γνωρίζομεν πόσοι εἶνε· οἱ Τούρκοι δὲν γνωρίζουν τί ἐστὶ στατιστικὴ, οὐδέποτε δὲ λέγουν ὅτι γνωρίζουν.

Ἄλλοι τοὺς ἀναδιβάζουσι εἰς 10 χιλιάδας, ἄλλοι εἰς 20 χιλιάδας. Ἄγνωστον. Πολλοί, εἶνε βέβαιον, ὡς ἐξυπνότεροι τῶν ἄλλων ἔθνων κατώρθωσαν νὰ δραπετεύσουν διὰ διαφόρων μεθόδων καὶ τρόπων. Ἀναφέρω καὶ παράδειγμα ἐνὸς δραπετεύσαντος με τὸν τολμηρότερον τρόπον.

Εἰς τὴν προκουμίαν δηλ. εὐρίσκετο τὸ Ρωσικὸν ἀτμόπλοιον ἔτοιμον διὰ Πειραιᾶ, ἡ κλίμαξ τοῦ ἀτμοπλοίου ἐφυλάσσετο αὐστηρῶς ἀπὸ ἀστυνόμους, ὁ τολμηρὸς δραπέτης ὄρμᾳ με ἀστραπικαίαν ταχύτητα ἀπωθῶν τοὺς ἀστυνόμους καὶ διασκελίζει τὴν κλίμακα, ἀλλὰ πρὶν προφθάσῃ νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τοῦ ἀτμοπλοίου, οἱ ἀστυνόμοι τὸν πιάνουν ἀπὸ τὰ σφυρὰ τοῦ ποδός του καὶ τὸν τραβοῦν πρὸς τὰ κάτω ὅπως πιάνουν τὸ πρόβατον ἀπὸ τὸ πόδι. Ὁ δυστυχὴς περὶν πρηγνῆς ὡς Κυνέγειρος πιάνεται ἀπὸ τὰς βηθμίδας. Ἐν τῷ μεταξὺ προστρέχουν οἱ Ρῶσοι ναῦται καὶ με κλωτσιὰς κτυποῦν τὰ χέρια τῶν ἀστυνόμων καὶ κατορθώνουν νὰ ἀπαγάγουν τὸν φυγάδα εἰς τὸ ἀτμόπλοιον καὶ νὰ τὸν σώσουν ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῶν Τούρκων.

Σημειωτέον ὅτι οἱ Ρῶσοι ναῦται πολλοὺς χριστιανούς ἔσωσαν καὶ ἐφυγάδωσαν φανατισθέντες ὡς ὀρθόδοξοι εἰς τὸν παρόντα πόλεμον· τοὺς ὀφείλεται εὐγνωμοσύνη ὡς καὶ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς τῶν Ρωσικῶν ἀτμοπλοίων.

2.—Σκέψεις Ἐγγλίου ὑπουργοῦ :—Ὁ Βαλκανικὸς ἀγὼν ἤρχισεν ἤδη νὰ ἔχη τὸν ἀντίκτυπόν του εἰς τοὺς κύκλους τῶν φιλελευθέρων τῆς Ἀγγλίας. Αὐτὸς δὲ ὁ Λόρδος τοῦ ναυαρχείου κατὰ τηλεγράφημά τι εἶπε δημοσίᾳ :

« Πάντες εἴμεθα ὑπεύθυνοι διὰ τὴν τραγωδίαν, ἣ ὅποια ἐξελίσσειται εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ὅπως δὴ ποτε ἕμωσ πέποιθα, ὅτι τὸ θλιβερόν κεφάλαιον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας θὰ κλεισθῆ πλέον διὰ παντός, καὶ ὅτι ἡ δημιουργουμένη ἐκ τοῦ σημερινοῦ πολέμου νέα κατάστασις θὰ ἀποκλείσῃ πάντα πόλεμον ἐν τῷ μέλλοντι ἱκανοποιήσασα τοὺς οἰκονομὰς τὴν χερσόνησον τοῦ Αἴμου λαούς. »

Οὕτως ἤδη ἐπιβάλλεται πλέον ἡ πεποίθησις ὅτι τὸ ἐδαφικὸν καθυστάς ἐν Βαλκανίᾳ θὰ διαρρυθμισθῆ σύμφωνα πρὸς τὸ δίκαιον τῶν ἐθνικοτήτων. Τὸ σαπισμένον δόγμα τῆς Ὀθωμανικῆς ἀκραιότητος ἀπέθανε πλέον. Εἶνε δ' εὐτύχημα ὅτι νεκροθάπτει τοῦ ἀνέλαδαν νὰ γείνουσ ἀνδρες τῆς περιωπῆς τοῦ κ. Τσῶρτσιλ, συνεχισταὶ τῆς Γλαδστωνείου παραδόσεως.

3.—Ὅπου οἱ φυλότουρκοι ἀλλάζουσ σκέψεις :—Τὰ συμμαχικὰ στρατεύματα, τὰ ὅποια νικηφόρα προελάνουσ πανταχόθεν, δὲν ἐπέτυχον μόνον τὴν γενικὴν ὑποχώρησιν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ἀλλὰ καὶ τὴν πλήρη μεταστροφὴν τῆς φιλοτουρκικοῦ Εὐρωπαϊκῆς κοινῆς γνώμης. Ἐφημερίδες γνωστὰ διὰ τὸν φιλοτουρκισμόν των, ὅπως οἱ «Τάϊμς», ἠναγκάσθησαν πρὸ τῆς θριαμβευτικῆς ἐπιτυχίας τῶν Χριστιανικῶν ὅπλων ν' ἀναγνωρίσουσ τὴν ζωτικότητα τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ νὰ ὁμολογήσουσ τὴν πλήρη κατάρρευσιν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας !

«—Ποῦ εἶνε ὁ ἀρχιστράτηγος Ναζίμ πασσάς; Ἐρωτοῦν οἱ «Τάϊμς». Ὅφειλει ἐπὶ τέλους νὰ πολεμήσῃ, ἐκτός ἂν προτιμᾷ νὰ παραστῆ μάρτυς τῆς ἐξόδου τῆς Αὐτοκρατορίας ἐκ τῆς Εὐρώπης, μελονότι, προσθέτει, εἶνε πλέον ἢ ἀμφίβολον ἂν θὰ δυνηθῆ ν' ἀνακόψῃ τὴν κατακτητικὴν πλημμύραν τὴν παρασύρουσαν τὰ πάντα.»

Ἀκολουθῶσ οἱ «Τάϊμς» ἔρχονται εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν αἰτίων τῶν προκαλεσάντων «τὴν κατὰπτωσιν τῆς Τουρκικῆς φυλῆς ἀπὸ πολεμικῆς ἀπόψεως», ἀφοῦ ὁ στρατός της δὲν ἠδυνήθη μέχρι τῆς ὥρας ν' ἀνισταθῆ ἐπιτυχῶς ἔστω καὶ εἰς ἐν μόνον σημεῖον τῆς ἀπὸ τεσσάρων σημείων εἰσβολῆς.

Καταλήγουν εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐκτός τῆς ἀνικανότητος τῶν ἀρχηγῶν καὶ τῆς κακῆς ὀργανώσεως τοῦ στρατοῦ, ὀφείλονται καὶ εἰς τὴν ὀλεθρίαν ἐπίδρασιν τοῦ ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον τελευταίως μεταφερομένου ἐκπτώτου Σουλτάνου Ἀβδούλ Χαμίτ καὶ εἰς τὴν μετὰ τὴν ἐκθρόνισιν αὐτοῦ ἀκολουθήσασαν στρατοκρατίαν, ἣτις εἰσήγαγε παντοῦ τὴν διαφθοράν.

Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον προξενεῖ ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν εἶνε ἡ γλῶσσα, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζεται εἰς τὸ κύριον ἄρθρον ὁ συντηρητικώτατος «Πρωῖνὸς Ταχυδρόμος» τοῦ Λονδίνου. Ἄνευ περιστροφῶν καταγγέλλει τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ὡς ἀνοργάνωτον καὶ στερούμενον ἀρχηγῶν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ζωτικότητα, τὸ σφρίγγος, τὴν πρόοδον, τὴν ἔφεσιν πρὸς χειραφέτησιν, τὴν ἐνεργητικότητα, στρατηγικὴν ἱκανότητα καὶ τὴν αὐτοπεποιθήσιν, πᾶ ὅποια καὶ ἐν συνόλῳ καὶ ἐν ἑκάστῳ χωριστὰ ἀπέδειξαν τὰ σύμμυχα Κράτη.

Καὶ ἡ μεγάλη Ἀγγλικὴ ἐφημερίς ἐπιλέγει:

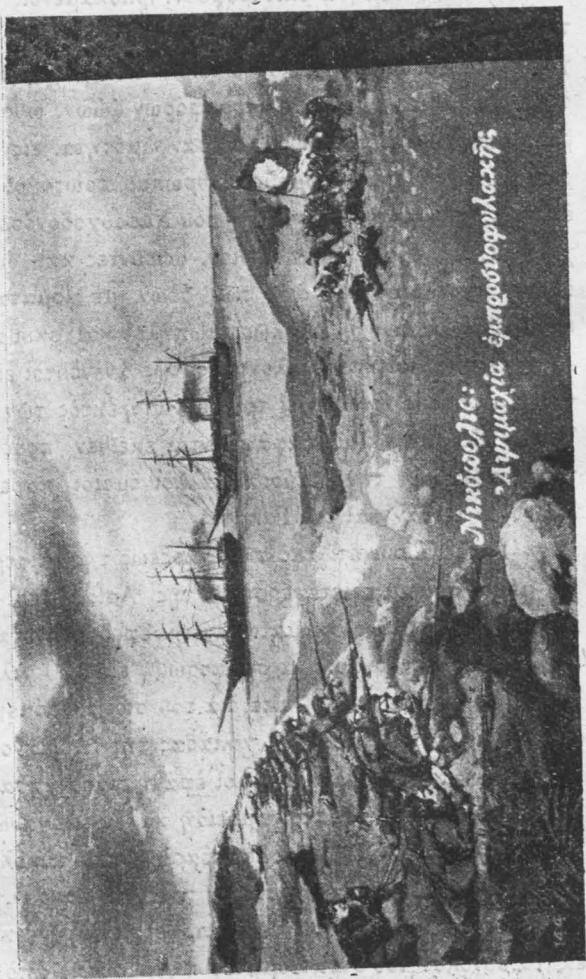
«Καὶ πρέπει νὰ ἐννοηθῇ γενικῶς ὅτι οὐδεὶς πλέον ἔξωθεν εἶνε ἱκανὸς νὰ ἀποξενώσῃ τοὺς νικητὰς ἐδάφους κατοικοιυμένου παρ' ὀμαιμόνων αὐτῶν, κατακτηθέντος δὲ καὶ διὰ θριαμβευτικῶν νικῶν».

Τὸν θαυμασμόν των πρὸς τὰς νικηφόρους στρατιάς τῆς «Ἐπιφωτιστάτης Μεγάλης Δυναμείας» δὲν ἀποκρύπτουν οὐδ' αὐτὰ τὰ ἐκ προκαταλήψεως φιλοτουρκικὰ φύλλα τῆς Ἀγγλικῆς πρωτεύουσας, ὅπως ὁ «Ἡμερήσιος Τηλέγραφος» καὶ ἡ «Σημαία», τὰ ὅποια ἀποφαίνονται ἀνεπιφυλάκτως ὅτι ἡ «διανομὴ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἶνε πλέον γεγονός, οὐδεμιᾶς ἔξωθεν ἐπεμβάσεως οὐσης δυνατῆς.»

Ὁ φιλοπόλεμος λόγος, τὸν ὅποιον ὁ Βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας Κάρολος ἐξεφώνησε πρὸς τοὺς νέους τοῦ ὑπουργοῦς, ἀπετέλεσε θέμα σοβαρωτάτης συζητήσεως ἐν τῷ Εὐρωπαϊκῷ τύπῳ. Ὁ Λονδίνιος «Πρωῖνὸς Ταχυδρόμος» σχολιάζων αὐτὸν ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ εὐρισκεν ὅτι «ἡ Ρουμανία ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δικαιούται νὰ παρέμβῃ σήμερον πλέον εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν κατὰ τῆς Τουρκίας».

4.—Τὰ νέα τουρκικὰ στρατεύματα:—Ἐλλήν ἀντιπρόσωπος ἐφημερίδος ἐν Κωνσταντινουπόλει ἔγραφεν ἐπικαιρῶς ἤδη τὰ ἐπόμενα περὶ τοῦ συρφετώδους ὄχλου τοῦ Ἀσιατικοῦ στρατοῦ τῆς Τουρκίας: «Καθ' ἑκάστην βλέπομεν ἐδῶ διαπεριουμένους ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώ-

πην χιλιάδας Ἀσιαῶν μεταφερομένους δι' ἀτμοπλοίων ἐκ τοῦ Εὐξείνου Πόντου καὶ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τῆς Ἀνατολῆς. Δὲν παρέρχεται ἡμέρα χωρὶς νὰ διαπεραιοῦνται ὃ ἕως ἑξῆς χιλιάδες στρατευσίμων. Ὁ Δαρεῖος κατὰ τὴν πρώτην ἐκστρατεῖαν κατὰ τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ αὐτοῦ μέρους διαπεραίωνε τὰς ἀπειραρίθμους στρατιάς αὐτοῦ τῆς Ἀσίας. Νομίζει τις ὅτι αἱ περιγραφαὶ τοῦ Ἡροδότου, αἱ ἀπαράμιλλοι σελίδες τῆς ἱστορίας του μετεσχηματίσθησαν εἰς ταινίαν κινηματογραφικὴν καὶ βλέπει ζωντανούς πλέον τοὺς πολυασχόλους λαοὺς τῆς Ἀσίας παρελαύνοντας εἰς ἀτελευτήτους σειράς.

Δηκίωσις: Ἀγμάριον ἐπιπροσόφορλακῆς

»Εἶνε αἱ ἐφεδροὶ τῆς πρώτης καὶ δευτέρας γραμμῆς, ἄνθρωποι τριαντάρηδες καὶ σαραντάρηδες μὲ ποικίλας ἀμφιέσεις, τζουμπέδες, σαρκίνα, φέσια, κιδάρεις λευκὰς ὡς ἐσώθρακα, χονδρὰς περισκελίδας, διαφόρων εἰδῶν ἄντερια, γεμενιά, κοντὰ βαμβακερὰ ἄντερια πολυχρωμα, ζῶναι πλατεῖαι, ἔλοι τέλος σαρδέλα, ρακένδυτοι, ἄνευ ἐπα-

νωφορίων, με τoρβάδες εἰς τὴν ράχιν ἢ τὰς χεῖρας ὡς νὰ ἐξῆλθον πρὸς στιγμὴν ἐκ τῆς οἰκίας των διὰ νὰ ἀγοράσουν κατὶ ἐκ τῆς ἀγορᾶς τῆς συνοικίας των καὶ νὰ ἐπιστρέψουν, ἠλιοκαμένοι, γενειοφόροι πολλοί, τινὲς δὲ καὶ λευκότριχες ἀκόμη. Ἄλλοι μὲ σεβάσμιον ἦθος φιλησύχου οἰκογενειάρχου, ἄλλοι ἄγριοι, πολεμοχαρεῖς ἢ κτηνώδεις τὴν ὄψιν, ἢ ἀπαθεῖς ὡς ἀγέλη κερασφόρων ζώων, ὠθούμενοι εἰς σφαγεῖον, βαρεῖς τὸ σῶμα, ἔτοιμοι εἰς πᾶσαν ὠμότητα, εἰς φόνους, λεηλασίας, βιασμούς, ἐξανδραποδισμούς, ἀνθρωποι πρωτόγονοι, ὡς θὰ ἦσαν οἱ ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Δαρείου ἢ τοῦ Ναβουχοδονόσορος Ἀσιᾶται, διερχόμενοι τὰς ὁδοὺς ὡς ποιμίον, ὠθοῦντες καὶ ὠθούμενοι βιαστικοί, ὁλονὲν παρελαύνοντες διὰ τῶν ὁδῶν μὲ ἄσματα καὶ θόρυβον ὡσεὶ ὠρυμένων λυκῶν ἢ ἐντελῶς σιωπηλοὶ καὶ σκυθρωποί.

» Ὅλοι αὐτοὶ ἀποστέλλονται οὕτως ἀνένδυτοι εἰς τὸ Βυζάντιον, εἰς τοὺς εἰσφόρους στρατώνας τοὺς ἐντὸς ἢ ἐκτὸς τῶν τειχῶν ἢ πρὸς τὸν Ἅγιον Στέφανον καὶ ἐξαφανίζονται ἐκεῖθεν πρὸς τὰ σύνορα διὰ νὰ τοὺς διαδεχθοῦν τὴν ἐπαύριον ἄλλοι ἕμιοι παρελαύνοντες διὰ τῶν ὁδῶν τοῦ Πέραν καὶ τοῦ Γαλατᾶ.

» Ὑπολογίζουσι ὅτι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἐπιστρατεύσεως οἱ Τούρκοι μέχρι σήμερον μετέφερον ἐκ τῆς Ἀσίας περὶ τὰς 100 χιλιάδας, ἐκτὸς τῶν ἐπιτοπίως σχηματισθέντων ἐφεδρικῶν ταγμάτων, μεθ' ὧν ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς δύναται νὰ συμποσῶθῃ εἰς 150 χιλ. ἀνδρῶν, ἀποσταλέντων ἔλων εἴτε πεζῆ, εἴτε διὰ τοῦ σιδηροδρόμου πρὸς τὰ σύνορα διὰ νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὰς 120 χιλιάδας τῆς Ἀδριανουπόλεως.

» Ἀλλὰ τὸ πλῆθος τοῦτο μοι ἐφάνη ἔχον χαρακτῆρα συρφετώδη, δὲν θὰ ἀποτελέσῃ στρατὸν ὁμοειδῆ καλῶς ὀργανωμένον καὶ μὲ ὄλην τὴν ἐξάρτησίν του, εἰς μίαν δὲ σοβαρὰν ἤτταν εὐκόλως θὰ ἀποσυντεθῇ. Πολλοὶ ἐλλείψεις, ὡς διαβεβαιοῦν τινὲς, ὑπάρχουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὴ ζητεῖτε ἀτομισμὸν εἰς τὸν Ἀσιάτην στρατιώτην καὶ ἠθικὴν συνοχὴν εἰς τὸ σύνολον τοῦ στρατεύματος πηγάζουσαν ἀπὸ ὕψηλᾶ καὶ εὐγενῆ φρονήματα, ὅπως εἰς τοὺς στρατοὺς τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν. Τοὺς συνέχει καὶ τοὺς ἐμπνέει μόνον τὸ αἶσθημα τοῦ Μουσουλμανισμοῦ, ὁ φανατισμὸς, ἀπὸ τὸν ὁποῖον καὶ μόνον ἐλπίζουσι οἱ ἀρχηγοὶ των, οἱ ὁποῖοι σὰν νὰ φαίνωνται σήμερον μᾶλλον ἀπηλπισμένοι...»

5. *Γινῶμαι Γάλλον περὶ τοῦ στρατοῦ μας*:— Ὁ Γάλλος συνταγματάρχης Ρουσσὲ ἐν ἄρθρῳ αὐτοῦ δημοσιευομένῳ εἰς τὰ «Πολιτικά

καὶ Φιλολογικὰ Χρονικὰ» περὶ τοῦ πολέμου ἐν τῷ Αἴμῳ καὶ τῶν ἀντιμετώπων δυνάμεων τῶν ἀντιπάλων γράφει τὰ ἐξῆς περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

«Δέον ἤδη νὰ ἐμιλήσωμεν περὶ τῆς Ἑλλάδος καὶ περὶ τῶν ἀληθῶς τεραστίων προσπαθειῶν τῆς, ὅπως καταστῆ καὶ αὐτὴ, ἐπίσης δύνاميς στρατιωτικῆ. Εἶχεν αὕτη ἄλλοτε ζητήσῃ ἀπὸ Γάλλους ὀργανωτὰς τῶν ὁπείων ἤγειτο ὁ στρατηγὸς Βοσσέρ, νὰ τῇ ὀργανώσουν μικρὸν στρατόν. Πλήν οὗτος ἐγκαταλειφθεὶς μικρὸν κατὰ μικρὸν εἶχε περιπέσῃ εἰς ἀθλίαν κατάστασιν, καὶ οἱ Τούρκοι τῷ 1897 τὸν ἔκαμαν μίαν χαψιάν. Ἐκτοτε τὸ ἔργον ἐπανελήφθη, αὐτὴν τὴν φορὰν συντόνως καὶ σθεναρῶς. Νέα ἀποστολή, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς τὸν στρατηγὸν Ἐντοῦ, ἐπανελάβε τὸ ἐγκαταλειφθὲν ἐγχείρημα καὶ τὸ συνεχίζει δραστηριώτατα. Τούτου συντελουμένου, ἡ Ἑλλὰς θὰ ἔχη στρατόν ἐξ 140 χιλιάδων ἀνδρῶν, μὲ ἐφεδρεῖαν ἐξ 65 χιλ. ἀνδρῶν καὶ πολιτοφυλακίην ἐξ 80,000 στρατὸν ὑποστηριζόμενον ὑπὸ 128 πυροβόλων ἐπαναληπτικῶν, τοῦ αὐτοῦ τύπου μὲ τὰ τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας. Ὅταν ἀναλογισθῆ τις ὅτι ἡ χώρα αὕτη, ἡ ὁποία ἀριθμεῖ 2,700,000 κατοίκους καὶ δὲν ἔχει ἢ προϋπολογισμὸν 188 ἑκατομμυρίων, θὰ ἔχη στρατιωτικὴν δύναμιν πολὺ ἀνωτέραν τοῦ Βελγίου, τὸ ὅποσον μὲ 7 καὶ πλέον ἑκατομμύρια ψυχῶν καὶ 700 ἑκατομμυρίων προϋπολογισμὸν δὲν εἶνε ἱκανὸν νὰ κινητοποιήσῃ ἢ 160,000 ἀνδρῶν τὸ πολὺ, ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἔστερξε τσαούτας θυσίας ἀνευ τῆς ὀπισθοουλίας τοῦ νὰ προσπορισθῆ ἡμέραν τινὰ ἐξ αὐτῶν ὕφελος».

6.—*Ἡ χροιοκοπία τοῦ Φόν δὲρ I κόλιτς πασοῦ* :—Γάλλος κριτικὸς ἔγραφεν ἐπικαίρως τὰ ἐπόμενα : «Τὰ πράγματα χειροτερεύουν διὰ τὴν Τουρκίαν. Φαίνεται ὅτι οἱ σύμμαχοι πολεμοῦν θαυμάσια. Τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ὑποχωροῦν μὲ ἀρκετὴν γοργότητα. Ὅσον καὶ ἂν κοσκινοσθοῦν αἱ ἐκ Σόφιας, Βελιγραδίου καὶ Ἀθηνῶν εἰδήσεις, παραμένει ἐν τούτοις τὸ γεγονός ὅτι τὰ στρατεύματα τῶν συμμάχων προσελκύουν ἐντὸς τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους μαχόμενα καὶ νικῶντα. Ὅσον καὶ ἂν πιστεύετε τοὺς Εὐρωπαϊκούς στρατιωτικούς κριτικούς τοὺς ἰσχυριζομένους ὅτι ἡ Τουρκικὴ ὑποχώρησις εἶνε στρατηγικὸν σχέδιον μελετώμενον, δυσκόλως θὰ πρᾶδεχθῆτε ὅτι ἐν στρατηγικὸν σχέδιον περιλαμβάνει τοιαύτας ἀπωλείας εἰς ἀνδρας καὶ ὄλικόν, εἰς πυροβόλα,

τὰ ὅποια οἱ Τούρκοι φεύγοντες κατόπιν ἀνεπαρκoῦς ἀμύνης ἀφίρουν εἰς τὰς χεῖρας τῶν συμμάχων Κρατῶν.

»Τὰ πράγματα λοιπὸν χειροτερεύουν διὰ τὴν Τουρκίαν καὶ ἡ Εὐρώπη ἐκπλήσεται καὶ μάλιστα, ἐὰν προσέξωμεν εἰς τὸν τόνον ἐφημερίδων τινῶν, λυπεῖται. Ἡ Εὐρώπη ποτὲ δὲν μεταβάλλεται. Εἶνε πάντοτε τρομερὰ καὶ γελοία, μεγάλη καὶ παιδαριώδης. Ὁ Μακεδονικὸς πόλεμος ἐκπροσωπεῖ ἤδη τὴν κωμικωτέραν ἀποτυχίαν τοῦ ἐγωιστικοῦ πάθους πρὸς τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρωπαϊκῆς διπλωματίας. Αἱ πρῶται νίκαὶ τῶν συμμάχων διαψεύδουν πλέον τοὺς ἀπαίσιους πάθους καὶ εὐχὰς κατὰ τῶν τυραννουμένων ἐκ μέρους τῆς Εὐρώπης, ἥτις ἠλπίζεν ὅτι ἡ Τουρκία τάχιστα θὰ ἐπανέφερε τὴν τάξιν καὶ πνίγουσα εἰς λίμνην αἵματος τὸ δίκαιον τῶν χριστιανικῶν λαῶν, καὶ ἐπαναφέρουσα τὸ πρῆγν καθεστῶς. Εἰς διάστημα δύο ἐβδομάδων, ἐσκέπτετο ἡ Εὐρώπη, στρατιῶται ὅπως οἱ Τούρκοι . . .

»Ἐν τούτοις ἐπὶ δύο τῶρα ἐβδομάδας στρατιῶται ὅπως οἱ Τούρκοι, δὲν κατορθώνουν ἄλλο ἢ νὰ φονεύωνται καὶ νὰ φεύγουν. Καὶ ἡ Εὐρώπη ἀρχίζει νὰ χάνῃ τὴν πεποιθήσιν της πρὸς τοὺς σφαγαῖς τοὺς ἔχοντας ὡς σύμβολον τὴν ἡμισέληνον.

»Ἐκεῖνος ὅμως, ὅστις στενοχωρεῖται περισσότερο διὰ τὰς ἴττας τῶν Τούρκων, εἶνε ὁ διάστημα στρατηγὸς Φὸν δὲρ Γκόλτς:

»Ὁ διοργανωτὴς αὐτὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ συνεβούλευεν ἄλλοτε καὶ τοὺς Ἰταλοὺς νὰ ἀποφύγουν νὰ μετρηθοῦν μὲ τὸν τουρκικὸν στρατόν. Εἶνε τρομεροί, ἔλεγεν, οἱ Τούρκοι στρατιῶται. Ὁ Φὸν δὲρ Γκόλτς ὁμίλει ἀπὸ τρίποδος καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα ν' ἀμφισβητήσῃ ὅσα ἔλεγεν. Αἱ Σαράντα Ἐκκλησίαι ; Καὶ γερμανικὸς στρατὸς ἀκόμη θὰ ἐχρειάζετο τρεῖς μῆνας διὰ νὰ ἐκπορθῆσῃ θέσιν τόσον ὀχυράν, ὑπερασπιζομένην παρὰ Τούρκων !

»Ἐν τούτοις οἱ Βούλγαροι τὴν ἐκυρίευσαν ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν...

»Τώρα πλέον οὐδεὶς πιστεύει τὸν Φὸν ντὲρ Γκόλτς. Ὁ διαπρύσιος αὐτὸς κῆρυξ τῆς στρατιωτικῆς δυνάμεως τῶν Τούρκων θὰ ἤρχισεν νὰ ἐννοῇ καὶ ὁ ἴδιος ὅτι ἐπαινῶν τοὺς Τούρκους, ἀπένευμεν ἐπαινον πρὸς τὸν ἑαυτὸν του, ὡς διοργανωτοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, καὶ ὅτι δὲν εἶνε καλὸν νὰ ἐπαινῇ τις ἑαυτόν. Ἡ φρόνησις καὶ ἡ ἐπιφυλακτικότης ἀρμόζουν εἰς ὄλους, καὶ εἰς τοὺς στρατηγούς ἀκόμη».

7.— Ἡ παγκόσμιος εἰρήμη ἐν κινδύνῳ : — «Ὁ Γάλλος πρωθυ-

πουργός Πουανκαρέ εἰς μακρότατον λόγον αὐτοῦ, ἐκφωνηθέντα ἐν τῷ δημοκρατικῷ Συνδέσμῳ τῆς Νάντης, θίγων τὸ ζήτημα τοῦ διεξαγομένου ἐν τῇ Βαλκανικῇ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας, εἶπε μεταξύ ἄλλων ἔτι αἱ Δυνάμεις κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμήν οὐδὲν ἄλλο πράττουσι ἢ νὰ ἐποπτεύωσι τὰ τελούμενα.

«Ἡ ἡμέρα τῆς ἐπεμβάσεως, εἶπεν, ἐπίκειται. Τὰ γεγονότα ἀποδεικνύουσιν ἐπαρκῶς ἔτι ἡ παγκόσμιος εἰρήνην κινδυνεύει ἀνὰ πάσαν στιγμήν. Ὁ Γαλλικὸς λαὸς δὲν θέλει τὸν πόλεμον, ἀλλὰ καὶ δὲν τὸν φοβεῖται ἕως.»

8.—*Τὰ κωμικὰ τῆς Τουρκικῆς μυστικότητος*:—Ἀπὸ 12 Ὀκτωβρίου ἀνεκοινοῦντο ἐκ Κων)πόλεως τὰ ἀκόλουθα εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Τύπον: Ἐπίσημος ἀνακοίνωσις, ἀτεχνος διὰ τὴν συγκάλυψιν τῶν τουρκικῶν ἡττῶν, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως μεγάλης μάχης ἀνήγγειλε τὴν υποχώρησιν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων, μέχρι τοῦ σημείου εἰς ὃ σύγκεντροῦνται ἐπικουραὶ ἔπως ἐκείθεν διεξαχθῇ ἐπίθεσις πρὸς ἀπώθησιν τοῦ ἐχθροῦ. Τοιαύτη εἶνε ἡ γραμμὴ ἀπὸ Λουλέ—Μπουργᾶς μέχρι Μπαμπᾶ Ἐσχῆ, ἀπέχουσα περὶ τὰ 60 χιλιάμετρα ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῶν Σαράντα Ἑκκλησιῶν. Ἐξάγεται ἐκ τοῦ ἀνακοινωθέντος υποχώρησις ἐκ τῆς γραμμῆς Ἀδριανουπόλεως—Σαράντα Ἑκκλησιῶν.

Μὴ ἀναμένετε ἐντεῦθεν πληροφορίας περὶ τῶν διεξαχθισῶν σφοδροτάτων μαχῶν πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῶν Σαράντα Ἑκκλησιῶν. Τοιαύτας πληροφορίας τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν δὲν ἀνακοινῶναι οὔτε πρὸς τὴν Πύλιν οὔτε πρὸς τὸν Σουλτᾶνον. Φαντασθῆτε ἔτι, ἐνῶ τὴν 11ην Ὀκτωβρίου ἐδημοσιεύετο ἡ Αὐτοκρατορικὴ εὐχρέσκεια πρὸς τὰ νικηφόρα ὀθωμανικὰ στρατεύματα, αἱ Σαράντα Ἑκκλησίαι ἤλίσκοντο ἐξ ἐφόδου ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ἀπὸ χθὲς ἔπαυσεν ἡ μετὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία. Αἱ ἀμαξοστοιχίαι φθάνουσι μέχρι τοῦ σταθμοῦ Οὐζοῦν Κιοπροῦ, περὶ τὰ 50 χιλιάμ. ἐντεῦθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Φαίνεται ὅτι ὁ ἐκείθεν τοῦ Ἐβρου κεντρικὸς σταθμὸς Κουλελι-Μπουργᾶς, ὀπίθεν ἢ ἐκ Κων)πόλεως γραμμὴ διακλαδοῦται πρὸς τὸ Δεδεαγτᾶς καὶ Ἀδριανούπολιν, κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

»Ἡ ἐκ τῆς τελευταίας νίκης βουλγαρικὴ ἐπιρροή εἶνε ἀνωτέρα παντὸς βαθμοῦ.

»Οἱ Μουσουλμᾶνοι φοβοῦνται· καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀκόμη. Καὶ δὲν ἔχουσιν ἄδικον, διότι οὔτε ἡ ἀσθενὴς γραμμὴ τοῦ Μπαμπᾶ Ἐσκῆ δύναται νὰ ἀνασταλέῃ τὴν μέχρι Τσατάλτσας βουλγαρικὴν προέλασιν.

»Περὶ τῆς μάχης τῆς ἐξῶθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως, αἱ ὑπάρχουσαι πληροφορίες ἀποδίδουσιν ὅτι οἱ Τούρκοι ἐξήντηλυσαν πάντα τὰ ἀμυντικὰ μέτρα. Βῆμα πρὸς βῆμα ὑπεχώρουν πρὸς τοὺς περιβάλλοντας τὴν πόλιν ἰσχυροτάτους προμαχώνας. Τὸ πυροβολικὸν τῆς ἀμύνης, ἐν Λουλέ, φρουριακὸν κατὰ τὸ πλεῖστον, καὶ αἱ ἀναρπλέξεις τῶν ὑπνόμενων ἀπεδεκάτιζον τοὺς ἐφορμῶντας. Ἄλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν Βουλγάρων εἶνε ἀκατάσχετος, καὶ ὁ ὄγκος τῶν 7 Βουλγαρικῶν μεραρχιῶν ἐν τάξει πυκνῆ καὶ διὰ τῆς λόγχης ἐφορμωσῶν ἀπὸ 4 σημείων, δὲν ἦτο δυνατόν ἢ νὰ ἐπικρατήσῃ. Οἱ κριτικοὶ λέγουσιν, ὅτι ἂν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἦτο μᾶλλον ἡσκημένος, καὶ τακτικώτερον κατὰ τὰς μάχας συντεταγμένος θὰ ἀπέκρουε τὴν προσβολὴν.

»Αἱ ἐπιθέσεις τῶν Βουλγάρων διεξήχθησαν ἀπὸ τεσσάρων σημείων. Πρῶτοι κατελήφθησαν οἱ κατὰ τὸ Ἄρναούτ-κιοῖ προμαχώνες, πρὸς τὸ Β. Α. τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν μεραρχιῶν αἵτινες ἐπετίθεντο διὰ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄρδα. Μετὰ τὴν κατοχὴν τῆς δεσποζούσης ταύτης θέσεως ἦτο ἄδύνατον νὰ ἀνθέξῃ πλέον ἡ τουρκικὴ ἄμυνα.

»Αἱ ἀπώλειαι τῶν Βουλγάρων ὑπολογίζονται εἰς 25 χιλιάδας. Τῶν Τούρκων εἶνε διπλάσιαι, διότι μὲγα μέρος τῆς φρουρᾶς ἠχμαλωτίσθη. Λέγεται ὅτι καὶ ὁ Αἰγύπτιος πρίγκιψ Ἄζήζ πασσᾶς ἀρχηγὸς τοῦ ἵππικοῦ ἐκτελέσας ἐπέλασιν μεθ' ἑλῶν τῶν ἵππικῶν συνταγμάτων ἠχμαλωτίσθη με 500 ἵππεις.

»Ἡ Πύλη ἀναμένει τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἐν ταύτῃ θὰ ἐξακολουθήσῃ ἀνθισταμένη.

»Ὁ ἐν Κερατίῳ Τουρκικὸς στόλος ἐτοιμάζεται δραστηριώτατα πρὸς ἐκπλουν. Τὰ πλοῖα ἀνθρακεύουσι καὶ ἀλληλοδιαδόχως καθαρίζονται μετὰ μεγάλης σπουδῆς ὅπως ἐκπλεύσωσιν εἰς τὸ Αἶγατον.

»Εἰς τὸν Κερατίον συνεκεντρώθη ἕλος ὁ στόλος ἐκτὸς τῶν δύο καταδρομικῶν καὶ τινῶν τορπιλικῶν, ἀπησχολημένων εἰς τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Βουλγαρικῶν παραλίων.

»Στόλαρχος διωρίσθη ὁ ἀντιναύαρχος Χαλῆλ πασσάς, ἄλλοτε ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν.»

9.—*Μία ψευδὴς καταστροφή μας*.—Παρὰ τοῦ Φρουράρχου Ἐλασσῶνος λοχαγῶ Δ. Βλαχῶνῃ ἐστάλη εἰς τὰς Ἀθηναϊκὰς ἐφημερίδας τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«ΕΛΑΣΣΩΝ, 13 Ὀκτωβρίου.—Διαταγὴ τοῦ Γεν. Ἀρχηγείου τοῦ στρατοῦ διαφεύσατε δι' ἑλπίσ σας τῆς δυνάμεως καὶ εἰ δυνατόν δι' ἐκτάκτων παραρτημάτων τὴν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν ἐφημερίδα «Κήρυξ» τῆς Λαρίσης ψευδῆ καὶ ἀνυπόστατον εἰδησιν περὶ καταστροφῆς τοῦ 4ου πεζικοῦ συντάγματος, κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου πρὸς καθησύχασιν τοῦ λαοῦ.

Λοχαγὸς Δ. ΒΛΑΧΩΝΗΣ
Φρούραρχος Ἐλασσῶνος».

10.—*Τουρκικαὶ ἀτιμίαι*. — Ἀξιοπιστότατοι ἐπιβάται ἐλθόντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἐβεβαίωσαν κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας μίαν νέαν τουρκικὴν ἀτιμίαν. Ἡ διάδοσις ὅτι οἱ Τούρκοι παρέτασσον εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πυρὸς τοὺς Χριστιανοὺς στρατιώτας ἔρχεται πιστοποιουμένη ἀπὸ μάρτυρας ἀξίους πάσης πίστεως, ἀπὸ ἐπιφανεῖς Ἑλληνας ποὺ ἤλθαν ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, οἱ ὅποιοι ἐπισκέφησαν τοὺς τραυματίας εἰς τὰ νοσοκομεῖα.

Οὕτω κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ πολέμου ἡ ἀναλογία μεταξὺ τῶν Χριστιανῶν καὶ τῶν Τούρκων τραυματιῶν ἀνῆρχετο εἰς τρεῖς καὶ ἕνα. Βραδύτερον, ὅταν αἱ ἀμαξοστοιχίαι τῶν τραυματιῶν ἤρχισαν νὰ γίνωνται πυκνότεραι, ἡ ἀναλογία κατῆλθεν εἰς τὸ 1)3.

Ἀλλὰ τὰ αἴτια τῶν Τούρκων ἐφαίνοντο ὅτι δὲν θὰ ἔχουν τέλος. Οἱ ἴδιοι ἐπιβάται μᾶς μετέδωκαν τὴν ὀχι ὀλιγώτερον φρικιαστικὴν εἰδησιν ὅτι ἐκ 200 στρατιωτῶν ποὺ ἐτουφεκίσθησαν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὡς ὑπαίτιοι τοῦ πανικοῦ τῶν Σαραντα Ἐκκλησιῶν, οἱ 140 ἦσαν Ἑλληνας. Κατὰ πόσον οἱ ἀτυχεῖς οὗτοι, τοὺς ὁποίους ἡ Μοῖρα κατεδίκασε νὰ πολεμήσουν ἐναντίον τῶν ἐλευθερωτῶν των, εἶνε πραγματικῶς ὑπαίτιοι τοιοῦτου πανικοῦ, ἔρχεται νὰ βεβαιώσῃ ἡ ὀχι ὀλιγώτερον ἀξιόπιστος πληροφορία ὅτι οἱ Τούρκοι διὰ νὰ ἐπιδείξουν αὐστηρότητα διὰ τοὺς ὑπαίτιους τῶν ἐπαισχύντων ἡττῶν των ἐπῆραν 200 στρατιώτας καὶ ἐτουφέκισαν, τοὺς ὁποίους ἐδιέλεξαν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων.

Ἄλλαι πληροφορίες μᾶς ἤρχοντο ἤδη ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀναλόγου φύσεως: Ἐνῶ μία μεγάλη ὄμας ἐκ τῶν Ἀσιανῶν ἐφέδρων διήρχετο ἐν Πέραν πρὸ τοῦ Δημαρχιακοῦ κήπου, ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς τῆς Λονδινίου ἐφημερίδος «Ντάιλου-Μαίγλ» ἠθέλησε νὰ διέλθῃ τὴν ὁδὸν ἀπὸ τοῦ ξενοδοχείου του εἰς τὸ ἀπέναντι πεζοδρόμιον διὰ τοῦ κενοῦ διαστήματος μεταξὺ δύο ἀποσπασμάτων παρδαλοφορεμένων Κουρδῶν καὶ ἄλλων Ἀσιανῶν, ἀλλ' ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν νεοσυλλέκτων Τσαούσης τοῦ ἐπετέθη μὲ τὰς ὕβριστικὰς λέξεις «γχιαούρ, χινζιρ» συνοδευομένης καὶ ἀπὸ γρόνθους κατὰ τοῦ προσώπου του, συνάμα δὲ ἔλαβον μέρος καὶ τινες νεοσύλλεκτοι καὶ τοῦ ἔκαμαν τὸ ξυρισμένον πρόσωπόν του ὡς εἶδος σβίγγου καλὰ φουσκωμένου.

Ὁ δυστυχὴς ἐπῆγεν εἰς τὴν Ἀγγλικὴν πρεσβεῖαν διὰ νὰ εὕρῃ ἱκανοποίησιν, καὶ πράγματι τὴν ἐπαύριον τὴν ἠῦρεν. ἔλθόντος ἀνωτέτερου τινὸς ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐπιτελείου διὰ νὰ ζητήσῃ συγγνώμην. Ἄλλ' εἶπε ζήτημα ἂν ὁ ἄραρις Ἄγγλος δημοσιογράφος εἶδε τὸ πρόσωπον τοῦ ἀξιωματικοῦ, ἂν ἠμπόρεσε δηλαδὴ νὰ ἀνοίξῃ τὰ πρητμένα βλέφαρά του διὰ νὰ τὸν ἰδῇ. Λέγεται ὅτι ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς μετὰ τὸ πάθημά του ἀνέκραξεν ἐνώπιον τῶν συναθροισθέντων: «Τώρα καταλαμβάνω τί τραθοῦν οἱ Χριστιανοὶ ἐν Τουρκίᾳ».

Ὅπερ δηλοῖ ὅτι 40 ἑκατομμύρια Ἄγγλοι, 40 ἑκατομμύρια Γάλλοι καὶ 60 ἑκατομμύρια Γερμανοὶ πρέπει νὰ φάουν ξύλο ἀπὸ ἓνα τσαούση Τουρκο, νὰ ἰδοῦν πρησμένον τὸ πρόσωπόν των, διὰ νὰ πεισθοῦν ὅλοι τί μαρτύρια τραθοῦν ἀπὸ αἰῶνων οἱ Χριστιανοὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ διατὶ ἐξηγέρθησαν κατ' αὐτῶν, ἀλλέως δὲν θὰ εἶνε ποτὲ εἰς θέσιν νὰ ἐννοήσουν, παρ' ὅλα τὰ ἀνεκαθεν γραφόμενα εἰς τὴν ἱστορίαν ἢ τὸν τύπον περὶ τῶν μαρτυρίων τούτων, πόσον δυστυχεῖς εἶνε οἱ Χριστιανοὶ ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων. Αὐτὸ φαίνεται θέλει τὸ Εὐρωπαϊκὸν κεφάλι διὰ νὰ καταλάβῃ τί ἐστὶ Τούρκος!

II.— *Αὐστριακαὶ ἀντιδράσεις γενικὰ συμφέροντα*: — Ἄπειρα κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἀνεπτύσσοντο σχόλια καὶ κρίσεις τῶν ἐφημερίδων καὶ διαφόρων ἄλλων κύκλων διὰ τὴν στάσιν τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς Σερβίας καὶ τῆς ἐξασφαλίσεως παρ' αὐτῆς λιμένος ἐν τῇ Ἀδριατικῇ.

Ἡ ἀπροκάλυπτος γλώσσα τοῦ Σέρβου πρωθυπουργοῦ ὡς πρὸς τὰς διαθέσεις τῆς χώρας του ἐξήψε κάπως τὰ Αὐστριακὰ νεῦρα.

Ἐπισημειώθη ὅμως παρ' ἑλα τὰ λεγόμενα καὶ γραφόμενα τὸ ζήτημα αὐτὸ δὲν ἐφαίνετο εἰσέτι ὄριμον διὰ τὰ εἶπη τῆς δογματικῆς γνώμης περὶ αὐτοῦ, καθόσον οὐδ' αὐτὴ ἢ ἀμέσως ἐνδιαφερομένη Αὐστρία ἀπεφάσισέ τι ὀριστικόν.

Ἐξ ἄλλου οἱ ἐν Παρισίοις φρονοῦν ἔτι καὶ συμφωνία τις ἀκόμη Αὐστροσερβικῆ δὲν εἶνε ἀδύνατος, καθόσον, ἐὰν ἡ Αὐστρία ἐξασφαλίσῃ τὰ οἰκονομικά της συμφέροντα ἐν τῇ Βαλκανικῇ, βεβαίως θὰ δεχθῆ τὴν ἐλευθέραν διόδον τοῦ σερβικοῦ ἐμπορίου διὰ τοῦ λιμένος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούγης, ὡς ἐπίσης καὶ τὴν κατοχὴν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ Μαυροβουνίου.

Τὴν γνώμην ἔτι τὸ δημιουργηθὲν Αὐστροσερβικὸν ἐπεισόδιον θὰ λυθῆ διὰ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ ὑπεστήριζε καὶ ἡ μᾶλλον ὑπεύθυνος μερὶς τοῦ Γαλλικοῦ Τύπου.

Ὀλίγον κατόπιν ἐν τούτοις ἐβεβαιώθη ἔτι ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις ἦτο φιλειρηνικὴ καὶ ἔτι ἔστεργεν εἰς τὴν ἐλευθέραν καθόδον τῆς Σερβίας εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ὑπὸ τὸν ἔρον Αὐστροσερβικῆς τελευτικῆς ἐνώσεως.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἤρχιζεν ἤδη νὰ θεωρῆται βεβαία ἡ διπλωματικὴ διευθέτησις τοῦ ζητήματος.

Ἀφ' ἐτέρου ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἡ ἡμεπίσημος «Ἐφημερὶς τοῦ Οὐεστμίνστερ» ἐξετάζουσα τὰ τοῦ Αὐστροσερβικοῦ ἐπεισοδίου, ἐξέφραζε τὴν γνώμην ἔτι οἱ φόβοι περιπλοκῶν ἐκ τῆς διενέξεως ἐξωγκοῦντο ὑπὲρ τὸ δέον, παρὰ ταῦτα ὅμως τὸ ζήτημα θὰ ἐκανονίζετο εἰρηνικῶς.

Ὡς πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν προσέθετεν, ἔτι ἡ εἰς αὐτὴν εἰσοδος τῶν συμμάχων στρατῶν προτιμότερον εἶνε νὰ λείψῃ, ἐκτὸς ἂν βέβαια τὰ κράτη τοῦ Αἴμου ἔχουν πλήρες σχέδιον διεθνούς κατοχῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπως ἀποφύγουν τὴν δημιουργίαν δυσαρεσκείων ἀπὸ μέρους τῆς Ρωσίας.

Ἐκ Λονδίνου ἀνηγγέλλοντο αἱ δηλώσεις τῶν Ἀγγλων ὑπουργῶν, αἱ ὁποῖαι ἤρχοντο εἰς ἄκραν ἀντίθεσιν πρὸς τὰς διαθέσεις τῆς Αὐστρίας καὶ ἐξησφάλιζον τὰς νίκας τῶν συμμάχων. Κατὰ τὰς πληροφορίες ταύτας ἐπὶ τῇ ἐγκαταστάσει τοῦ νέου Λόρδου δημάρχου τοῦ Λονδίνου παρετέθη τὸ σύνθημα ἐτήσιον πολιτικῶν γεῦμα εἰς τὸν πύργον τοῦ Δημαρχείου, οὗτινος μετέσχον ὁ Πρωθυπουργὸς καὶ πολλὰ ἄλλα μέλη τῆς Κυβερνήσεως.

Ἐξαιρετικῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰ τῶν ἀπαντήσεων τῶν ὑπουργῶν εἶχον κανονισθῆ κατὰ τρόπον διαδηλωτικὸν τῆς ἀγγλικῆς ἰσχύος.

Πρῶτος εἰς τὴν πρόποσιν ὑπὲρ τῶν μελῶν τῆς κυβερνήσεως ἀπήντησεν ὁ πρῶτος λόρδος τοῦ Ναυαρχείου Τσώρτσιλ, τονίσας ὅτι ἡ δύναμις τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου οὐδέποτε ὑπῆρξε βᾶσις Ἀγγλικοῦ μεγαλείου καὶ τῆς ἀγγλικῆς ἰσχύος σταθερωτέρα καὶ ὑγιεστερα ἢ ὅ,τι εἶνε σήμερον.

Μετὰ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν ἔλαβε τὸν λόγον ὁ ὑφυπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Σήλυ ἐξάρξας καὶ οὗτος ὅτι ὁ Ἀγγλικὸς στρατὸς εἶνε ἐπαρκέστατος καὶ ἔτοιμος πρὸς δράσιν.

Τελευταῖος ἠγέρθη ὁ πρωθυπουργὸς Ἀσκούιθ εἰπὼν μεταξὺ τῶν ἄλλων:

«Ζῶμεν ὑπὸ ἐποχὴν καὶ περιστάσεις λίαν ἀνησυχούς· παριστάμεθα θεαταὶ μιᾶς μεγάλης κινήσεως, πραγματοποιηθείσης ὑπὸ τῶν Βαλκανικῶν στρατῶν, τῶν κατεχόντων σήμερον διὰ τῆς ἰσχύος τοῦ ξίφους τῶν τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην. Αἱ Δυνάμεις μάτην ἐνήργησαν πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου νὰ τὸν προλάβουν. Σήμερον δὲ τὰ πράγματα εἶνε ἀδύνατον νὰ μείνουν καὶ πάλιν ὅπως ἦσαν πρότερον, καὶ δι' αὐτὸ τὸ καθῆκον ὄλων τῶν πολιτικῶν ἀνδρῶν συνίσταται σήμερον εἰς τὸ ν' ἀναγνωρίσουν καὶ νὰ δεχθῶν τὰ τετελεσμένα γεγονότα. Ὁ χάρις τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης θὰ ἀναχαραχθῆ.

»Ὅστις ἡ Εὐρωπαϊκὴ κοινὴ γνώμη ἐφαίνετο δρόθυμος εἰς τὴν ἐτυμηγορίαν αὐτὴν ὅτι οἱ νικηταὶ ἀδύνατον νὰ στερηθοῦν τῶν καρπῶν τῶν ἐν τῇ ἐγγυς Ἀνατολῇ νικῶν αὐτῶν. Καὶ αἱ Δυνάμεις δὲ εἶνε σύμφωνοι ἐν τούτῳ. Καὶ ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις χαίρει ἰδιαιτέρως, διότι ἀπολαμβάνει ἐν τῇ ἐφαρμογῇ τῆς πολιτικῆς ταύτης τῆς ὑποσηρῆξεως ὀλοκλήρου τοῦ Ἀγγλικοῦ κοινοῦ.»

Καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Πρωθυπουργὸς ἐδήλου ὅτι καὶ αἱ Δυνάμεις εἶνε σύμφωνοι νὰ μὴ ἀποστερηθῶσιν οἱ νικηταὶ τοὺς καρποὺς τῶν νικῶν τῶν, ἐδέησε νὰ διακόψῃ τὴν ὁμιλίαν ἐπ' ἀρκετὰ δευτερόλεπτα, ἕνεκα τῶν ἐνθουσιωδῶν καὶ παρκατεταμένων χειροκροτημάτων καὶ ἐπευφημιῶν.

Ἐπίσης ἡ ἑβδομαδικὰ φιλελευθέρᾳ πολιτικῇ ἐφημερίδι «Ἔθνος»

ἐτόνιζεν ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ, ὅτι οἰκδῆποτε παρέμβασις τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν πόλεμον σήμερον θὰ ἦτο «τελείως ἀδικαιολόγητος, κυνική, ἀνόητος, κακοήθης, ἐπείσχυτος, προσθέτως δὲ καὶ ἀδύνατος.»

«Μόνοι οἱ σύμμαχοι νικηφόροι στρατοὶ δύνανται σωφρόνως νὰ κατοικήσουν μετὰ τῶν τῆς διανομῆς τῶν καρπῶν τῆς νίκης των.

» Ὅ,τι μόνον δυνάμεθα νὰ βεβαιώσωμεν εἶνε ὅτι δὲν θὰ ἐπαναληφθῆ ἐκ δευτέρου ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας τὸ χονδροειδὲς σφάλμα, ὅπερ διεπράχθη διὰ τὴν συνθήκην τοῦ Ἁγίου Στεφάνου. Τὸ Ἀγγλικὸν κοινὸν σήμερον ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θ' ἀνεχθῆ ἐπανάληψιν τῆς ἀτυχεστάτης ἐκείνης Αἰθιοπικῆς πολιτικῆς.»

Αἱ δηλώσεις αὗται παρείχον ἐγγύησιν ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, θὰ καρπωθῶν τὰς νίκας των ἐφ' ὅσον ἡνωμένα ἐξακολουθήσουν τὴν ἐλευθερωτικὴν των ἑρσῆν.

Ἀλλὰ καὶ ἡ Αὐστρία ἤρχιζεν ἤδη ἀτενίζουσα διαυγέστερον πρὸς τὰ πράγματα ἀπομακρυνομένη τῆς φιλοπολέμου στάσεως, εἰς τὴν ἐπ' ὀλίγον ὠδήγησεν αὐτὴν ἡ τοσοῦτον ἀπότομος διάφεισις βλέψεων ἐξυπηρετουμένων ἐπὶ ὀλόκληρον αἰῶνα παντὶ τρόπῳ. Ἡ Αὐστρία δηλοῖ πάλιν, ὅτι ποθεῖ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης καὶ ὅτι δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Σερβίαν τὴν κάθοδον ἐν τῇ Ἀδρια, ἐὰν αὕτη δεχθῆ τὴν τελωνειακὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς δουδικῆς μοναρχίας. Οὕτως ἡ Αὐστρία ποιεῖται τὴν πρώτην τῶν ὑπονοιῶν μετὰ τῶν συμμάχων διὰ τῆς προτάσεως περὶ καθόδου τῆς Σερβίας εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ διανομοποιήσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Συνησθάνθη πιθανῶς, ὅτι οἱ σύμμαχοι εἰσὶν ἐν ὅλοις σύμφωνοι μέχρι κεραίας, οὐδὲν δ' εἶνε ἱκανὸν νὰ διασπάσῃ ἔνωσιν ἀληθῶς θριαμβεύσασαν καὶ θαυματουργήσασαν. Εἰμεθα ἡνωμένοι ἀπολύτως, τὰ δ' ἄλλα ἐκάστου τῶν συμμάχων ἀνήκουσιν εἰς ὅλους. Καὶ αἱ καθωρισμένοι βλέψεις ἐκάστου κοινῶν ἔχουσι τὴν ὑποστήριξιν παρὰ πάντων. Οὐδὲν τῶν συμμάχων βασιλείων θὰ καταθέσῃ τὰ ἄλλα πρὶν ἢ ἐπακριδῶς ἐκπληρωθῶσι τὰ ἐν τῇ συμφωνίᾳ ὀριζόμενα δικαιώματα ὅλων. Ἐνόησε λοιπὸν τοῦτο ἡ Αὐστρία καὶ παύει, ὡς φαίνεται, ἀνακινουσα ζητήματα περὶ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶνε ἑλληνική. Τὴν πρὸς αὐτὴν ἄγουσαν ὁδὸν θὰ βάψωμεν διὰ τοῦ αἵματος ἡμῶν, τὴν κυνολέυκον κυματίζουσαν ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τῆς καθ' ἱστορίαν ἑλληνικωτάτης πόλεως θ' ἀναρπιτίζουσι αἱ τελευταῖαι πνοαὶ χιλιᾶδων ἡρωϊκῶν τέκνων τῆς ἑλλη-

νικῆς πατρίδος. Ἄς ὧσι πάντες βέβαιοι, ἔτι κατεκτήσαμεν διὰ τοῦ ἔξοφους ἡμῶν πόλιν κατὰ πάντα ἱστορικὸν καὶ ἔθνολογικὸν λόγον ἀνήκουσαν εἰς ἡμᾶς, καὶ θὰ μείνωμεν εἰς αὐτήν! Οὐδὲν θὰ ἦτο ἱκανὸν νὰ μᾶς ἐκβάλλῃ ἐκεῖθεν! Καὶ εὐτυχῶς δὲν παρίσταται, ὡς πρὸς τοῦτο, σοβαρὸς λόγος ἀνισυχίας.

Ἦδη ἡ Αὐστρία, ὡς εἶπομεν, φαίνεται ἐγκαταλείπουσα τὰς περὶ διεθνοποιήσεως προτάσεις τῆς. Ἐὰν σοβαρῶς καὶ ἐμμόνως ὑπεστήριξεν αὐτάς, θὰ ἐκινδύνευε νὰ ἀποδυθῇ ἀπομεμονωμένη εἰς πόλεμον, ἐν τῷ ὁποίῳ τὰ βαλκανικὰ κράτη θὰ εἶχον μεγίστους βοηθοὺς. Ἐξήγγειλεν ἤδη ἐπιστήμῳ ἡ Ἀγγλία, ἔτι οὐδὲν δύναται νὰ στερήσῃ τοὺς νικητὰς τῶν καρπῶν τοῦ θριάμβου των, ἀπ' ἀρχῆς δὲ ἡ Ρωσία ἐτάχθη ἐνθουσιωδῶς μὲ τὸν δίκαιον ἡμῶν ἀγῶνα, διεκήρυξε δ' ἀπεριφράστως ἡ Γαλλία διὰ τῶν ἡμιεπιστήμων δημοσιογραφικῶν ὀργάνων τῆς, ἔτι οἱ λαοὶ τῆς βαλκανικῆς δὲν θὰ ἀφεθῶσι μόνοι, ἐὰν Δύνομίς τις ἐπιχειρήσῃ νὰ πιέσῃ αὐτούς. Ἡ Τριπλῆ λοιπὸν συνεννόησις ἐκηρύχθη ἀπροκάλυπτως ὑπὲρ τοῦ ἀναπλαστικοῦ διὰ τὴν Ἀνατολὴν ἀγῶνος καὶ ἐναντίον τῶν δοσίων τρίτων βλέψεων. Συγχρόνως δὲ ἡ πεφωτισμένη κοινὴ γνώμη τῆς Γερμανίας ἀποκρούει παντὶ τρόπῳ τὴν πρόκλησιν πολέμου διὰ τὰς αὐστριακὰς βλέψεις, ὑπάρχουν δὲ συγχρόνως καὶ ὄρισμένοι ἡμιεπίσημοι δηλώσεις τῆς γερμανικῆς κυβερνήσεως, ἔτι οὐδόλως θὰ συνεμερίζετο πολεμικὴν σύρραξιν διὰ τοιοῦτους λόγους.

Δὲν ἔπρεπε ν' ἀνισυχῶμεν λοιπὸν διὰ τὰς ἐντέχνως παρὰ τοῦ ἐν Βιέννῃ χαλκείου τιθεμένου εἰς κυκλοφορίαν διαδόσεις. Ἦτο ἤδη ἐποχὴ θουμάτων καὶ ἀπροόπτων. Καὶ ἡ Αὐστρία εἶχεν ἀρκοῦσαν σύνεσιν, ὥστε νὰ ἐννοῇ, ἔτι τοιαύτη τις πρόκλησις θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποβῇ ἀφορμὴ μεγίστων δεινῶν δι' αὐτήν. Ἀναγκαστικῶς λοιπὸν θὰ ἀνεγνώριζε τὰ διὰ τῆς ἰσχύος καὶ τῆς ἐπιβολῆς τῶν πραγμάτων τελούμενα. Δὲν ἠδύνατο νὰ μὴ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς τοῦτο ἢ σιδηρὰ ἐπιβολῆ τῶν περιστάσεων.

12.—Ἡ Ἱταλοτουρκικὴ εἰρήνη:—Τὰ μάλιστα δέ, ὡς εἶνε φανερόν, συνέτεινεν εἰς τὴν στάσιν ταύτην τῆς Αὐστρίας ἡ πρὸ ὀλίγου κλεισθεῖσα Ἱταλοτουρκικὴ εἰρήνη, ἥτις ἐνίσχυεν ὅπως οὖν τὰς κατὰ τῶν συμμάχων δυνάμεις τῆς Τουρκίας καὶ ἐξησθῆνει τοῦτους, ὡς ἐφρόνουν οἱ ἐν Βιέννῃ, μὴ δυνάμενοι νὰ φαντασθῶσιν ἔτι τὸν Ἱταλικὸν

στόλον θ' ἀντικαθίστα τόσον φιλοφρόνως ὡς Ἕλληνικός.

Ἴδου δὲ τίνα ἀκριβῶς περιεῖχε τὸ κείμενον τῆς εἰρήνης ταύτης ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ :

» *Ἀρθρον 1ον.* Αἱ δύο Κυβερνήσεις ὑποχρεοῦνται νὰ λάβουν ἀμέσως ἅμα τῇ ὑπογραφῇ τῆς συνθήκης τ' ἀπαιτούμενα μέτρα πρὸς ἄμεσον καὶ ταυτόχρονον παύσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Εἰδικαὶ ἐντεταλμένοι θ' ἀποσταλῶσιν ἐπὶ τόπου πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μέτρων τούτων.

» *Ἀρθρον 2ον.* Αἱ δύο Κυβερνήσεις ὑποχρεοῦνται, εὐθὺς ἅμα τῇ ὑπογραφῇ τῆς παρούσης συνθήκης, νὰ δώσουν τὴν διαταγὴν τῆς ἀνακλήσεως τῶν ἀξιωματικῶν των, τῶν στρατευμάτων των ὡς καὶ τῶν πολιτικῶν ὑπαλλήλων των, ἢ μὲν Ὀθωμανικῆ κυβέρνησις ἐκ τῆς Τριπολιτιδος καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς, ἢ δὲ Ἰταλικῆ κυβέρνησις ἐκ τῶν καταληφθειῶν ὑπ' αὐτῆς νήσων τοῦ Αἰγαίου.

» Ἡ ἐκκένωσις τῶν ρηθειῶν νήσων ἐκ μέρους τῶν ἀξιωματικῶν, τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν ὑπαλλήλων τῆς Ἰταλίας θὰ γίνῃ ἀμέσως μετὰ τὴν ἐκκένωσιν τῆς Τριπολιτιδος καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς ἐκ μέρους τῶν Ὀθωμανῶν ἀξιωματικῶν, στρατευμάτων καὶ πολιτικῶν ὑπαλλήλων.

» *Ἀρθρον 3ον.* Οἱ αἰχμάλωτοι τοῦ πολέμου καὶ οἱ ὄμηροι θ' ἀνταλλαγῶσιν εἰς χρονικὸν διάστημα ἕσον τὸ δυνατὸν βραχύτερον.

» *Ἀρθρον 4ον.* Αἱ δύο κυβερνήσεις ὑποχρεοῦνται νὰ δώσουν πλήρη ἀμνηστίαν, ἢ μὲν βασιλικῆ κυβέρνησις εἰς τοὺς κατοίκους τῆς Τριπολιτιδος καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς, ἢ δὲ αὐτοκρατορικῆ κυβέρνησις εἰς τοὺς κατοίκους τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου τῶν ὑποκειμένων ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν, οἵτινες ἔλαβον μέρος εἰς τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἐξετέθησαν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῶν, ἐξαιρέσει τῶν ὑποπεσόντων εἰς ἐγκλήματα τοῦ κοινοῦ δικαίου. Συνεπῶς οὐδὲν ἄτομον, εἰς οἵανδήποτε καὶ ἂν ἀνήκῃ τάξιν, δύναται νὰ καταδιωχθῇ ἢ ὀχληθῇ προσωπικῶς ἢ ἐν τῇ περιουσίᾳ του καὶ ἐν τῇ ἀσκήσει τῶν δικαιωμάτων του, ἕνεκα τῶν πολιτικῶν ἢ στρατιωτικῶν πράξεων του ἢ καὶ γνωμῶν ἐξενεχθειῶν κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐχθροπραξιῶν. Οἱ κρατούμενοι ἐπὶ τοιαύτῃ αἰτίᾳ θ' ἀφεθῶσιν ἀμέσως ἐλεύθεροι.

» *Ἀρθρον 5ον.* Ὅλαι αἱ συνθήκαι, συμβάσεις καὶ ὑποχρεώσεις παντὸς εἶδους καὶ πάσης φύσεως, αἵτινες ἴσχυον μεταξὺ τῶν δύο

ὕψηλῶν συμβαλλομένων πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, θὰ τεθῶσιν ἐν ἰσχύϊ καὶ αἱ Κυβερνήσεις θὰ τεθῶσιν ἀπέναντι ἀλλήλων ὡς καὶ οἱ οἰκεῖοι ὑπήκοοι τῶν ἐν τῇ ἰδίᾳ καταστάσει, ἐν τῇ διετέλουν πρὸ τῶν ἐχθροπραξιῶν.

» *Ἀρθρον βον.* Ἡ Ἰταλία ὑποχρεοῦται νὰ συνάψῃ μετὰ τῆς Τουρκίας, κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον καθ' ὃν αὕτη θ' ἀνανεώσῃ τὰς ἐμπορικὰς συμβάσεις τῆς μετὰ τὰς ἄλλας Δυνάμεις ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ δημοσίου Εὐρωπαϊκοῦ δικαίου, ἤτοι ἡ Ἰταλία συναινεῖ ν' ἀφήσῃ εἰς τὴν Τουρκίαν πᾶσαν τὴν οἰκονομικὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς καὶ δικαίωμα τοῦ ἐνεργεῖν ἐπὶ ζητημάτων ἐμπορικῶν καὶ τελωνιακῶν καθὼς εἶλαι αἱ εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις καὶ χωρὶς νὰ δεσμεύωνται ὑπὸ τῶν Προνομίων (capitulations) καὶ ἄλλων πράξεων μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης. Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ρηθῆσα ἐμπορικὴ αὕτη σύμβασις δὲν θὰ τεθῇ ἐν ἰσχύϊ παρὰ καθ' ὅσον θὰ τεθῶσιν ἐν ἰσχύϊ αἱ ἐμπορικαὶ συμβάσεις καὶ αἱ τελωνιακαὶ συμβάσεις αἱ συναρθησόμεναι μετὰ τῆς Πύλης καὶ τῶν ἄλλων Δυνάμεων ἐπὶ τῆς αὐτῆς βάσεως.

» Ἐπὶ πλεόν ἡ Ἰταλία συναινεῖ εἰς τὴν αὐξήσειν ἀπὸ 11 εἰς 15 τοὶς 100 τῶν τελωνιακῶν δασμῶν par valorem ἐν Τουρκίᾳ ἢ καὶ τὴν ἰδρῦσιν νέων μονοπωλίων ἢ τὴν προεἰσπραξίν προσθέτων φόρων καταναλώσεως ἐπὶ τῶν ἐξῆς πέντε εἰδῶν, πετρελαίου, σιγαροχάρτου, πυρεϊῶν, οἴνουπνευμάτων, χαρτοπαιγνίων. Πάντα ταῦτα ὑπὸ τὸν ὄρον ὅτι παρόμοιον μέτρον θέλει ἐφαρμοσθῆ ταῦτοχρόνως καὶ ἀδιακρίτως ἐπὶ τῆς εἰσαγωγῆς καὶ τῶν ἄλλων χωρῶν.

» Ὅσον ἀφορᾷ τὴν εἰσαγωγὴν εἰδῶν ἀνηκόντων εἰς μονοπώλιον, ἢ διαχειρίσις τῶν μονοπωλίων τούτων ὑποχρεοῦται νὰ προμηθεύεται εἶδη Ἰταλικῆς προελεύσεως, ἀναλόγως ποσοστοῦ καθοριζομένου ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἐτησίως εἰσγωγῆς τῶν εἰδῶν τούτων εἰδῶν, ἀρκεῖ ἢ προσφερομένη τιμῇ διὰ τὴν παράδοσιν τῶν εἰδῶν τούτων τοῦ μονοπωλίου νὰ εἶνε σύμφωνος πρὸς τὴν τῆς ἀγορᾶς, κατὰ τὴν στιγμήν τῆς πωλήσεως λαμβανόμενης ὑπ' ὄψει τῆς ποιότητος τῶν πρὸς προμήθειαν ἐμπορευμάτων καὶ τοῦ μέσου ὄρου τῶν τιμῶν τῆς τελευταίας τριετίας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου διὰ τὰς εἰρηγμένης ποιότητος.

» Ἐννοεῖται προσέτι ὅτι ἂν ἡ Τουρκία, ἀντὶ νὰ ἰδρῦσῃ νέα μονοπώλια διὰ τὰ ρηθέντα πέντε εἶδη, ἀποφασίσῃ νὰ ἐπιβάλλῃ ἐπ' αὐτῶν νέους φόρους καταναλώσεως, οἱ φόροι οὗτοι θὰ ἐπιβληθῶσι κατὰ τὸ

αὐτὸ μέτρον τῶν φόρων ἐπὶ παρομοίων προϊόντων τῆς Τουρκίας καὶ παντὸς ἄλλου ἔθνους.

» *Ἄρθρον 7ον.* Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ὑποχρεοῦται νὰ καταργήσῃ τὰ λειτουργοῦντα ἐν τῇ ὀθωμανικῇ αὐτοκρατορίᾳ Ἰταλικά ταχυδρομικὰ γραφεῖα κατὰ τὸν ἴδιον χρόνον, καθ' ὃν καὶ τὰ ἄλλα κράτη τὰ ἔχοντα ταχυδρομικὰ γραφεῖα ἐν Τουρκίᾳ θὰ καταργήσωσι τὰ ἰδικά των.

» *Ἄρθρον 8ον.* Τῆς Ὑψηλῆς Πύλης προτιθεμένης νὰ προκαλέσῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν συνδιάσκεψιν ἢ ἄλλως διεξαχθῆναι διαπραγματεύσεις μετὰ τῶν ἐνδιαφερομένων Δυνάμεων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταλύσεως τῶν προνομίων (capitulations) ἐν Τουρκίᾳ καὶ ἀντικαταστάσεως αὐτῶν διὰ τοῦ διεθνoῦς δικαίου, ἡ Ἰταλία ἀναγνωρίζουσα τὴν βασιμότητα τῆς προθέσεως ταύτης τῆς Ὑψηλῆς Πύλης, δηλαδὴ ἀπὸ τοῦδε ἐπιθέλει παράσχει πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὴν πλήρη καὶ εὐλικρινῆ ὑποστήριξίν της.

» *Ἄρθρον 9ον.* Ἡ Τουρκία ὑποχρεοῦται νὰ ἐπαναφέρῃ καὶ ἀποζημιώσῃ τοὺς ἐκ τῆς αὐτοκρατορίας ἀπελαθέντας Ἰταλοὺς ὑπηκόους, ἔσοι διετέλουν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν διαφόρων διοικήσεων.

» *Ἄρθρον 10ον.* Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώσῃ εἰς τὸ Ταμεῖον τοῦ Δημοσίου Ὀθωμανικοῦ Χρέους τὸ ἀναλογοῦν ποσὸν διὰ τὴν Τριπολιτίδα καὶ τὴν Κυρηναικίην.

» *Ἄρθρον 11ον.* Ἡ ἰσχὺς τῆς συνθήκης ἄρχεται ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ὑπογραφῆς αὐτῆς.»

* *

12.—*Προκήρυξις τοῦ προελαύνοντος Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ* :—Ἐπὶ τῶν προελαύνων στρατῶν ἐν Ἠπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ διένεμε ταυτοχρόνως πρὸς τοὺς πλῆθυσμoὺς παντὸς θρησκευματος τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν :

Πρὸς τὸν Μακεδονικὸν Λαόν.

Ἄδελφοι Μακεδόνας,

«Καταλύοντες τὴν Τουρκικὴν Διοίκησιν εἰς τὰς καταλαμβανομένης χώρας φέρομεν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν πρόοδον, τὸν πολιτισμὸν εἰς ὅλους τοὺς κατοικοῦντας τῆς Μακεδονίας. Θὰ παύσουν αἱ καταπιέσεις, θὰ παύσῃ ἡ δυστυχία, ἡ ὁποία ἔφερε τὸν τόπον εἰς τὴν καταστροφὴν.

» Ὅλοι οἱ Μακεδόνας εἶνε ἀδελφοί μας. Τὸ ἴδιον αἷμα ρεῖ εἰς

τὰς φλέβας μας. Οἰανδήποτε γλώσσα καὶ ἂν ὁμιλοῦν, οἰανδήποτε θρησκείαν καὶ ἂν ἔχουν, θ' ἀπολαύσουν τῶν αὐτῶ νδικαιωμάτων ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν.

»Οἱ Μουσουλμᾶνοι πάσης ἀποχρώσεως θὰ εἶνε ἴσοι με τοὺς Χριστιανοὺς καὶ θὰ ἴδωσιν ἀληθινὴν πρόοδον, τὴν ὁποῖαν ἡ Τουρκία δὲν ἠδυνήθη νὰ τοῖς δώσει.

»Καλοῦμεν ἅλους τοὺς κατοίκους νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ εἰρηνικὰ τῶν ἔργα καὶ νὰ μὴ φοβῶνται καμμίαν τιμωρίαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιστρατεύονται εἰς τὰς διαταγὰς τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν.

Ἐκ τοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.»

Ἐπίσης τὸ Ἀρχηγεῖον τοῦ ἐν Ἠπειρῷ Στρατοῦ διένεμεν ἡδὴ προκήρυξιν, ἣτις εἶχε καὶ εἰδικὴν πρὸς τοὺς Ἀλβανοὺς πρόσκλησιν. Ἡ προκήρυξις αὕτη ἔχει οὕτω :

Πρὸς τὸν Ἠπειρωτικὸν λαόν.

« Ἀδελφοὶ Ἠπειρωταί,

»Καταλύοντες τὴν Τουρκικὴν Διοίκησιν εἰς τὰς καταλαβανόμενας χώρας, φέρομεν τὴν ἐλευθερίαν, τὴν πρόοδον, τὸν πολιτισμὸν εἰς ἅλους τοὺς κατοίκους τῆς Ἠπειροῦ καὶ Μακεδονίας. Θὰ παύσουν αἱ καταπιέσεις, θὰ παύσῃ ἡ δυστυχία, ἡ ὁποία ἔφερε τὸν τόπον εἰς τὴν καταστροφὴν.

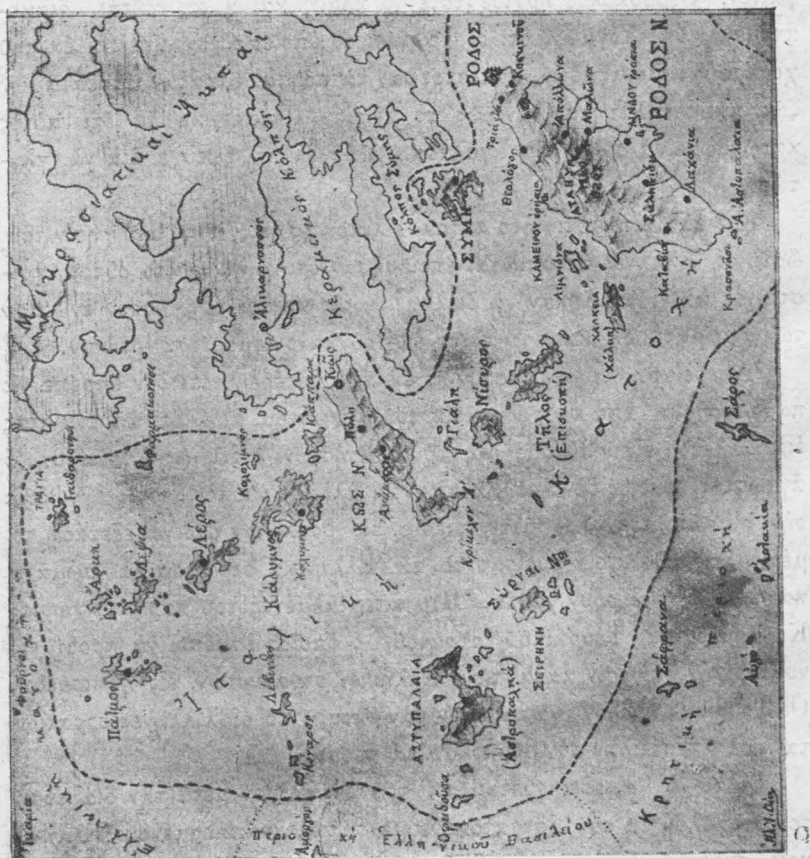
»Ὅλοι οἱ Ἠπειρωταὶ καὶ Μακεδόνες εἶνε ἀδελφοὶ μας. Τὸ ἴδιον αἷμα ρεῖ εἰς τὰς φλέβας μας. Οἰανδήποτε γλώσσα καὶ ἂν ὁμιλοῦν, οἰανδήποτε θρησκείαν καὶ ἂν ἔχουν, θ' ἀπολαύσουν τῶν αὐτῶν δικαιωμάτων ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν.

»Οἱ Μουσουλμᾶνοι πάσης ἀποχρώσεως θὰ εἶνε ἴσοι με τοὺς Χριστιανοὺς καὶ θὰ ἴδωσιν ἀληθινὴν πρόοδον, τὴν ὁποῖαν ἡ Τουρκία δὲν ἠδυνήθη νὰ τοῖς δώσει.

»Καλοῦμεν ἅλους τοὺς κατοίκους νὰ ἐπανεέλθωσιν εἰς τὰ εἰρηνικὰ τῶν ἔργα, καὶ νὰ μὴ φοβῶνται καμμίαν τιμωρίαν, ἐφ' ὅσον δὲν ἀντιστρατεύονται εἰς τὰς διαταγὰς τῶν Ἑλληνικῶν Ἀρχῶν.

»Ἐρχόμεθα ὡς ἐλευθερωταί, καλοῦμεν τοὺς ἀδελφοὺς Ἀλβανοὺς, οἱ ὅποιοι εἶνε ἀπὸ τὸ αὐτὸ γένος με ἡμᾶς, νὰ λάθωσι τὰ ἔπλα καὶ συμπράξωσι μεθ' ἡμῶν ἐναντίον τοῦ προαιωνίου τυράννου.

Ἐκ τοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ.»

Αἱ ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχόμεναι νῆσοι. (---) Ὅριον Ἰταλικῆς κατοχῆς).

13.—Λεπτομέρεια τοῦ Α' αἰφνυδιασμοῦ ἐν Ἠπείρῳ:—Αἱ λεπτομέρεια τῆς νυκτερινῆς ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων ἐναντίον τῶν δύο λόγων, οἱ ὅποιοι ἐφρούρουν τὰς καταληφθείσας τὴν 10ην 8)βρίου ὡς εἶδομεν θέσεις παρὰ τὸ χωρίον Κουμουτζάδες, εἶνε περιεργόταται.

Οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἀνεπαύοντο κατὰ τὴν νύκτα καὶ οἱ φρουροὶ ἠγρύπνουσαν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Εἶχε προχωρήσει ἡ νύξ, ὅτε διήλθε πρὸ τῶν φρουρῶν τοῦ ἀναπαυομένου Ἑλληνικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος εἰς βουκόλος, σύρων μίαν ἀγελάδα. Οἱ φρουροὶ στρα-

τιῶται τὸν ἐσταμάτησαν καὶ τὸν ἐξήτασαν ποῖος ἦτο καὶ ποῦ ἐπήγαινεν. Ὁ βουκόλος ἤρχισε τότε νὰ κλαίῃ καὶ ν' ἀφηγγῆται, διακοπτόμενος ὑπὸ λυγμῶν, ὅτι οἱ Τούρκοι οἱ ὅποιοι εἶχον ἀπέλθῃ ἐκ τοῦ χωρίου Κουμουτζάδων, κατέστρεψαν τὰ πάντα, ἔσφαξαν πρόβατα καὶ ζῶα καὶ ἐλεηλάτησαν γενικῶς τὸ χωρίον. Προσέθηκε δὲ ὅτι αὐτὸς κατῶρθωσε νὰ σώσῃ τὴν ἀγελάδα, ἣν ἔσυρε καὶ ἔφευγε διὰ νὰ γλυτώσῃ.

Καὶ ἐφαίνετο ὅτι ἦτο τόσον εἰλικρινῆς εἰς τὴν ἀφήγησίν του, ὥστε οἱ Ἕλληνες στρατιῶται ἐπέισθησαν ὅτι ἀληθῶς ἦτο οὗτος χριστιανὸς καὶ τὸν ἀφήκαν νὰ διέλθῃ χωρὶς νὰ τὸν ὀδηγήσουν ἐνώπιον τῶν ἀξιωματικῶν, καθ' ἣν εἶχον ἐκ τοῦ κανονισμοῦ ὑποχρέωσιν.

Ἀπεδείχθη ὅμως δυστυχῶς ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ παρασυρθοῦν ἀπὸ τοὺς λυγμοὺς τοῦ ἀγνώστου, ἀλλ' ὅτι ἀπ' ἐναντίας ἐπεβάλλετο εἰς αὐτοὺς νὰ τὸν κρατήσουν, διότι, ὡς ἀπεδείχθη, ὁ ἀγνώστος ἐκεῖνος δὲν ἦτο Χριστιανός, ἀλλὰ Τούρκος, ὅστις ἐγνώριζε τὴν Ἑλληνικὴν καὶ μετημπίεσθη εἰς βουκόλον διὰ νὰ ἐξετάσῃ τὰ μέρη, εἰς τὰ ὅποια εὕρισκοντο τὰ Ἑλληνικὰ στρατιωτικὰ σώματα καὶ ἐὰν ἐγρηγόρουν ταῦτα. Ἦτο ἀπεσταλμένος τοῦ παρὰ τὸ χωρίον Κουμουτσάδες Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὁ ὅποιος ἐσκόπει νὰ προβῇ εἰς νυκτερινὴν ἐπιθεσιν κατὰ τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν, εἰς ἣν πρόέβη. Οἱ Τούρκοι ἤθελον νὰ μάθουν ἐὰν ἐκοιμῶντο οἱ Ἕλληνες στρατιῶται καὶ ἀπέστειλαν τὸν βουκόλον ἵνα βεβαιωθοῦν.

Τοῦτο δ' ἀποδεικνύεται ἐκ τοῦ ὅτι ὀλίγον μετὰ τὴν διάλευσιν τοῦ βουκόλου ἐκ τοῦ ἐστρατοπεδευμένου καὶ ἀναπαυομένου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐπέπεσαν οἱ Τούρκοι στρατιῶται καὶ ἐπεχείρησαν αἰφνιδιασμόν, μὲ τὴν πρόθεσιν νὰ ἀνακτήσουν τὰς θέσεις τὰς ὁποίας ἔχασαν. Οἱ στρατιῶταί μας ὅμως ἀγρυπνοῦντες ἤρπασαν τὰ ἔπλα καὶ ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν μὲ μεγάλας ἀπωλείας τρέψαντες αὐτὸν εἰς φυγὴν.

Μετὰ τὸν αἰφνιδιασμόν οἱ Ἕλληνες ἀνεμνήσθησαν τοῦ βουκόλου καὶ ἀνεζήτησαν αὐτόν, ἀλλ' οὗτος οὐδαμοῦ εὐρέθη. Ὡς δ' ἐξηκριβώθη, κατὰ τὰς πληροφορίας τῶν ἐπιβατῶν πάντοτε, οὗτος διελθὼν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου, εἶδοποίησε διὰ σήματός τινος τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἐπεχείρησαν τότε τὴν ἐφοδον, ἀφελῶς πιστεύοντες, ὅτι θὰ εὕρισκον τοὺς Ἕλληνας κοιμωμένους.

14.—Ἐπεισόδια, περιπέτεια, ἀπόοπτα :—α) Κατάλυσις Τουρκικῶν ἀρχῶν.—Οἱ ἐν Νιαούση ὁμογενεῖς, οἵτινες ἀποτελοῦν ὀλόκληρον σχεδὸν τὸν πληθυσμὸν τῆς πόλεως, κατέλυσαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς ἐξεδίωξαν τοὺς Τούρκους καὶ ὕψωσαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Οἱ κάτοικοι τῆς Νιαούσης παρασκευάζουσι καθ' ἡμέραν 25.000 μερίδας ἄρτου διὰ τὸν προελαύνοντα εἰς Βέρροισιν, ὡς θὰ ἴδωμεν, Ἑλληνικὸν στρατόν, ὅστις ἤδη εἶχε πλήρη ἐπάρκειαν τροφίμων.

Οἱ ἐν Νιαούση ὁμογενεῖς ἐπανηγύριζον ἐπὶ τῇ εἰσόδῳ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Μακεδονίαν.

β) Περιπέτεια ἐνὸς προξένου μας :—Φεύγων τὸν διωγμὸν τῶν Τούρκων ὁ Ἑλλήν προξένος Ἐλασσῶνος εἶχε τραπῆ εἰς τὰ ἔρη, ὅποτε αἰφνιδίως εὐρέθη ἐν τῇ μέσῳ δύο πυρῶν δύο ἀντιθέτων στρατῶν, ἀγνοῶν περὶ τίνος πρόκειται.

Οὕτω ἐπὶ διήμερον παρέμεινεν εἰς τὰ ἔρη ἄσιτος, καὶ ἀποκρυπτόμενος εἰς χαράδρας καὶ σπήλαια, μέχρις οὗ ἀντελήφθη ἐπὶ τέλους εἰς τινα συνάντησιν αὐτοῦ μετὰ στρατιωτικοῦ τμήματος ὅτι τοῦτο ἦτο Ἑλληνικόν.

Εἰς τὴν Λάρισαν ἐπανῆλθε μετὰ τριήμερον πεζοπορίαν ἀπὸ Ἐλασσῶνος μέχρι Τυρνάβου.

γ) Ὁ Ἀβδοῦλ Χαμίτ ἀπέρχεται ἐκ Θεσσαλονίκης :—Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τουρκικῆς ἐφημερίδος ἢ ἀναχώρησις τοῦ Σουλτάνου Χαμίτ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐγένετο ὡς ἐξῆς :

Τὴν πρωτὰν τῆς 17 Ὀκτωβρίου περὶ ὥραν 9 καὶ 1)2 π. μ. ὁ ἐκπτώτος ἐκ τῆς ἐπαύλεως Ἀλλατίνι ἐπὶ κλειστῆς ἀμάξης μετέβη εἰς τὴν ἀποβάθραν. Εἰς τὴν ἀμαξάν ταύτην πλὴν τοῦ ἐκπτώτου ἀνήλθον ἐπίσης δύο χανούμισσαι, μία νέα καὶ μία ἡλικιωμένη καὶ οἱ δύο πρίγκηπες υἱοὶ του, ἡλικίας 15 καὶ 6 ἐτῶν.

Τὴν ἀμαξάν ταύτην ἠκολούθουν δέκα ἄλλαι, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔλαβον θέσεις 13 χανούμισσαι τοῦ χαρεμίου, ὁ Τεφῆκ καὶ ὁ Χικμέτ πασσάς, δύο ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τοῦ κράτους, ἐλθόντες διὰ τῆς «Λορελάι», τρεῖς ἀξιωματικοὶ τῆς φρουρᾶς τῆς ἐπαύλεως, αἱ εὐνοῦχοι καὶ ἄλλοι τινές.

Ἡ συνοδεία διήλθε διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ τροχιοδρόμου, κατεχομένης στρατιωτικῶς

Ἐπὶ τῆς ἀποδάθρας ἀνέμενον ὁ νομάρχης τῆς πόλεως καὶ ἄλλοι ἀνώτεροι στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι. Τότε κατῆλθε τῆς ἀμάξης ὁ ἐκπτωτος, ἐχαιρέτισε τοὺς παρισταμένους διὰ χειρονομίας εὐμενοῦς καὶ ἀορίστου. Ἦτο ζωηρὸς παρ' ἑλγὴν τὴν ἡλικίαν του, καὶ δὲν ἐφαίνετο καταβληθεὶς ὑπὸ τῶν ἀντιξίων περιστάσεων καὶ τῆς αἰχμαλωσίας.

Ἐφερε φαιὰν ρεδιγκόταν καὶ ἐπὶ τῆς μορφῆς του, ἣτις ἐφαίνετο ἐπιμηκυνθεῖσα ὑπὸ μιζοπολίου γενειάδος κομμένης εἰς ὀξύ, διεκρίνοντο δύο ὀφθαλμοὶ διαπεραστικοί, ὅτινες ἔλαμπον μὲ παράδοξον λάμψιν.

Διὰ ταχέως βήματος προχώρησε πρὸς τὴν λέμβον τῆς «Λορελάυ», τῆς ὁποίας ἐπέβη μὲ σταθερὸν βῆμα καὶ παρ' αὐτῷ ἐκάθησαν ἡ πρώτη του σύζυγος, μία ἀκόλουθος, τὰ δύο του τέκνα, οἱ δύο πασσάδες καὶ οἱ τρεῖς ἀξιωματικοὶ τῆς φρουρᾶς, ὅτινες εἶχον ἐπιφορτισθῆ τὴν ἐπιβλεψὴν αὐτοῦ.

Τρεῖς λέμβοι τῆς κανονιοφόρου «Φουὰτ» παρέλαβον τὸ χαρέμιον καὶ τοὺς εὐνοῦχος καὶ μέχρι τῆς γερμανικῆς φυλακίδος συνώδευσε τὰς λέμβους μία ἀτμάκατος.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν στολίσκος λέμβων καὶ μία φορτηγὴς μετέφερον ἐπὶ τῆς «Λορελάυ» τὰ εἰς τὸν ἐκπτωτον καὶ τὴν ἀκολουθεῖαν αὐτοῦ ἀνήκοντα πράγματα.

Περὶ τὴν 11ην π. μ. ὁ πρόξενος τῆς Γερμανίας ἀνελθὼν ἐπὶ τῆς «Λορελάυ» ἐχαιρέτισε τὸν ἐκπτωτον, τὸ δὲ πλοῖον ἀπῆλθε τὴν ἰδίαν ἡμέραν.

δ') Νέαι ἑλληνικαὶ ἐνισχύσεις. — Νέαι ξένοι δηλώσεις: — Τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο πυρετωδῶς ἡτουμάζοντο τὰ Κρητικὰ σώματα διὰ τε τὴν Ἑπειρον καὶ Μακεδονίαν. ὅπου διαταχθῶσι ταῦτα νὰ μεταδῶσι.

«Θὰ ἦτο βέβαια ἀδίκημα μέγα νὰ μὴ ἐπιτραπῆ νὰ πολεμήσωσιν οἱ ἀδελφοὶ Κρητῆς παρὰ τὸ πλευρὸν ἡμῶν», ἔγραψεν ἐπικαίρως ἦδη ὁ ἑλληνικὸς τύπος. «Θὰ ἦτο καταφρόνησις μεγάλη νὰ καταδικασθῶσιν ἄμαχοι οἱ φιλοπόλεμοι τῆς μεγαλονήσου ἄνδρες, αὐτοὶ ὅτινες καὶ μόνον εἰς τὸ ἄκουσμα τοῦ πολέμου, εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἑπείρου καὶ Μακεδονίας ριγῶσιν ἐκ συγκινήσεως καὶ πλημμυροῦν τὰ στήθη των ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν ἅγιον καὶ θεῖον, διότι ὄντως ἅγιον καὶ θεῖον εἶνε νὰ θυσιάζεται τις ὑπὲρ ἀδυνάτων καὶ καταδυναστευομένων ἀδελφῶν καὶ ὁ Θεὸς αὐτὸ τὸ θέλει.

»Τὸ θέλει ὁ Θεός, τὸ θέλουν πάντες νὰ ἀγωνισθοῦν τὸν καλὸν τοῦτον ἀγῶνα.

»Καὶ εἰς ἔργον λοιπόν. Ἴδου πρῶτος τὴν ἐθελοντικὴν σημαίαν προβάλλει ὁ εὐγενὴς ἕσση καὶ ὠραίος, ὁ ἀνδρεῖος ἕσση καὶ στρατηγικὸς ἀνὴρ κ. Κωνστ. Μάνος, βουλευτὴς Ἀττικῆς. Ὁ ἄνθρωπος οὗτος ποῦ ἐπὶ μίαν δεκαπενταετίαν τώρα ἔχει γίνεи μέγα χυτήριον καὶ διαπλάσσει καρδίας καὶ ψυχὰς νέων φιλομάχων καὶ ἀγωνιστῶν, ὁ ἀφειδῆς εἰς χρῆμα καὶ εἰς κόπους ὁ ἄνθρωπος οὗτος ὑψώθη πρῶτος καὶ ἔλαβεν εἰς χεῖράς του τὴν διοίκησιν τριακοσίων ἐπιλέκτων Κρητῶν, οἵτινες ἔσπευσαν νὰ τεθῶσιν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του, τῇ ἀδείᾳ τῆς κυβερνήσεως.

»Τριακόσιοι λεβεντόσωμοι εὐσταλεῖς πολεμιστὰι Κρήτες μὲ τὴν ἐθνικὴν των ἐνδυμασίαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κ. Μάνου καὶ τὴν ὑπαρχηγίαν τῶν διασημοτέρων πολεμιστῶν καὶ καπετανέων κ. κ. Δ. Μαλιντρέτου, Παναγ. Παρασχάκη, Ἰωάν. Μυλωνάκη, Στυλ. Πρωτοπαπαδάκη, Γρ. Παπαδάκη, Στυλ. Κλάδου καὶ Ἐμμ. Δημητριάδου, ἀφοῦ παρέλαβον χθὲς τὴν πρῶταν τὴν σημαίαν τοῦ τάγματός των ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ κ. Μάνου καὶ ὑπὸ τὰ ραγδαία χειροκροτήματα τῶν πολιτῶν, τὰ ὁποῖα ἀπέσπων ἀπὸ κάθε ὁδόν, ποῦ διήρχοντο, κατηυθύνθησαν εἰς τὸ ἔκτον τμήμα τῆς στρατολογίας καὶ ἐκεῖ ἔδωκαν τὸν ὄρκον τοῦ στρατιώτου.

»Εἰς ἱερεὺς κρατῶν τὸ Εὐαγγέλιον εἰς χεῖράς του ἐπέταξε πάντας νὰ ὑψώσωσι πρὸς τὰ ἄνω τὴν δεξιάν των χεῖρα καὶ νὰ ὁμώσωσι πίστιν καὶ ὑπακοὴν εἰς τὸν Βασιλέα ἡμῶν, τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τῆς Πολιτείας μας καὶ νὰ φυλάξωσι τὴν σημαίαν ἀήττητον καὶ τροπαιοῦχον χωρὶς νὰ ἐγκαταλείψωσι ποτὲ αὐτὴν καὶ τὸν προστάτην τῆς καὶ νὰ εἶνε εὐπειθεῖς εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ ἀρχηγοῦ κ. Μάνου.

»Ὁμόσαντες ἐν μιᾷ φωνῇ οἱ Κρήτες τὸν ὄρκον τοῦτον ἐφώνησαν ζωηρῶς· «Ζήτω ἡ Ἐνωσις, ζήτω ὁ Βάσιλεὺς μας, ζήτω ὁ Βενιζέλος», μεθ' ὃ διαιρεθέντες κατὰ ομάδας ὑπὸ τῶν ὑπαρχηγῶν των ἀναμένουσι διαταγὰς διὰ νὰ ἀναχωρήσωσιν, εἴτε ἐν Ἡπειρῷ, εἴτε ἐν Μακεδονίᾳ.

»Τὸ τάγμα τοῦτο, ἀπὸ τόσους ἐπιλέκτους νέους ἀπαρτιζόμενον, πέντε δικηγόρους καὶ ἕξ ἰατροὺς καὶ λοιποὺς εὐγενεῖς πολεμιστὰς πα-

νοφίλους, διαλεχτοὺς καὶ ὠραίους, πάνυ προσφυῶς ἀπεκλήθη «*Τάγμα τῶν Γιγάντων*».

«Καὶ εἴμεθα βέβαιοι, ὅτι ἐδικαιοῦτο τὸ σῶμα τοῦτο τῆς προσω-
νομίας αὐτῆς καὶ δὲν θὰ διαψευσθῶσιν αἱ προσδοκίαι μας...»

*
* *

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς Πουανκαρὲ ὀμιλή-
σας εἰς Νάντην ὑπέμνησε τὰς προσπάθειάς τῆς Γαλλίας ὅπως ἐμπο-
δίσῃ τὴν ἐκραγεῖσαν θύελλαν ἐν τῷ Αἴμῳ. Αἱ προσπάθειαι αὗται τεί-
νουν τώρα, εἶπεν, εἰς τὴν ἐντόπισιν τοῦ πολέμου.

Ὁ Πουανκαρὲ ἀπέδειξεν ὅτι ἡ γενικὴ ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων
ἦτο ἀναγκαία, ὅπως μὴ ἡ ἀναπόφευκτος σύγκρουσις τῶν συμφερόν-
των ἀπολήξῃ θάττον ἢ βράδιον εἰς γενικωτέραν σύρραξιν.

«Ὅλαι αἱ Δυνάμεις ἐπεδοκίμασαν τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Γαλλίας,
ἣτις προεκάλεσε τὴν κοινὴν ἐπίβλεψιν τῶν Δυνάμεων, ἣτις θὰ κατα-
λήξῃ, ὡς ἐλπίζεται εἰς μεσολάβησιν πιθανῶς λίαν προσεχῆ. Αἱ ση-
μεριναὶ συνεννοήσεις δὲν θὰ μεταβάλλουν τὸ σύστημα τῶν συμμαχιῶν
καὶ τῶν φιλικῶν σχέσεων τῆς Γαλλίας, παρὰ τὰς σχετικὰς προτιμή-
σεις, αἷτινες ἐγγίξουν εἰς τὴν λύσιν τῆς κρίσεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Ἡ
τριπλῆ συνεννόησις θὰ μείνῃ ἀναλλοίωτος.»

Ὁ Πουανκαρὲ ἐξέφρασε τὴν χαρὰν τοῦ διὰ τὴν συνομολόγησιν
τῆς εἰρήνης μεταξὺ Ἰταλίας καὶ Τουρκίας καὶ τὴν γαλλοῖσπανικὴν
συμφωνίαν.

Περαιῶν τὸν λόγον τοῦ ὁ Πουανκαρὲ εἶπεν ὅτι «ἡ Γαλλία ἔχει
ἀνάγκην νὰ διατηρήσῃ ὅλην τὴν ὀλικὴν καὶ τὴν ἠθικὴν τῆς δύναμιν
εἰς τὴν παροῦσαν κατάστασιν.»

Αἱ δὲ ἐφημερίδες ὁμοφώνως ἐδήλουν, ὅτι ὁ Πουανκαρὲ διηρημέ-
νευσε πιστῶς τὴν γνώμην τῆς Γαλλίας.

XXXIV.

Νέοι ἀθλοὶ τῶν Ἡρώων τῆς Τσέρνα-Γόρας.

Ἀπὸ ἐνδιαφέρουσαν μελέτην τοῦ βαρῶνου δὲ Βίττε περὶ Μαυρο-
βουνίου μεταφέρομεν ἐν πρώτοις ἐνταῦθα λίαν ἐνδιαφέροντα ἀπεσπά-
σματα :

«Μέχρι πρὸ ὀλίγων ἀκόμη χρόνων, δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὸ Μαυρο-
βουνὶ τακτικὸς στρατός.

» Ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας (τὰ παιδιά ὀπλίζονται ἀπὸ δέκα ἐτῶν), ὅλοι ἐστρατεύοντο, καὶ οἱ ἐπίσκοποι, ἱερεῖς καὶ καλόγηροι ἀκόμη, μὴ ἀρκούμενοι εἰς τὸ κήρυγμα τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος, μετέχουν ἐνεργότατα ἐκάστοτε πάσης ἐμπολέμου δράσεως. Ὁ ἡγεμὼν δὲν εἶχεν ἢ ν' ἀπολύσῃ μίαν πρόσκλησιν εἰς τὰ ὅπλα, διὰ νὰ ἐγερθῇ τὸ ἔθνος ὅλον ὡς εἰς ἄνθρωπος καὶ νὰ ὀρμήσῃ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.

» Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἐν τούτοις ἐδόθη καὶ εἰς τοὺς Μαυροβου- νίους, μερίμνη τῶν ἡγεμόνων των, ὀργάνωσις καὶ ἐκπαιδεύσις στρα- τιωτικῶς συστηματικῇ.

» Οὕτως ὁ πληθυσμὸς κατενεμήθη εἰς σώματα μαχητῶν, μὲ μονάδα τὸ χωρίον, ἢ δύναμις πολλῶν χωρίων μαζὶ ἀποτελεῖ ἓνα καπετανῆτον (ἰσοδύναμον στρατιωτικῶς πρὸς λόχον), τὸ σύνολον δὲ τῶν καπετανά- των ἀποτελεῖ βοεβοδάτον (στρατιωτικῇ δυνάμει συντάγματος) ὑπὸ τῆν διοίκησιν βοεβόδα.

» Ἡ Γενικὴ Διοίκησις τοῦ στρατοῦ ἀνήκει δικαιοματικῶς εἰς τὸν Βασιλέα.

» Οὕτω τὸ Μαυροβούνιον δύναται νὰ διαθέτῃ εἰς τὸν σημερινόν του πόλεμον περὶ τὰς 60 χιλιάδας ἀνδρῶν, ἐπὶ πληθυσμοῦ ὀλιγωτέρου τῶν 300 χιλιάδων κατοίκων, βιούντων εἰς ἕκτασιν 8,433 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων.

» Τὸ ὀπλοστάσιον τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ εἶνε ἐφωδισμέ- νον καὶ μὲ ἀριθμὸν ἱκανὸν ὀρειβατικῶν πυροβόλων, τὰ ὅποια ἀποτε- λῶν μὲ τὴν ἐλαφρότητα καὶ τὸ εὐμετακόμιστόν των ζυγρὰν ἀντίθε- σιν πρὸς τὰ παλαιὰ καὶ βαρέα Τουρκικὰ πυροβόλα, τὰ ὅποια ἀνάγκη παρίσταται νὰ ὠθοῦνται ὑπὸ ἀνδρῶν εἰς τὰ δύσβατα ὄρη.

» Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰ τυφέκια, οἱ Μαυροβούνιοι ἔχουν μεγάλην ποικιλίαν ἀπὸ τῆς πρωτογόνου καρβίνας μέχρι τῶν νεωτάτων ὑπο- δειγμάτων.

» Ἐχει ἀκόμη τὸ ὀπλοστάσιόν των ἀριθμὸν ὅπλων καὶ σημαίων, καταληφθεισῶν εἰς νίκας ἐναντίον Τούρκων. Μεταξὺ δὲ τῶν τροπαίων αὐτῶν καταλέγεται καὶ παλαιότατον ξίφος, φέρον τὴν ἐπιγραφὴν : «Μὴ μὲ τραβᾷς χωρὶς λόγον, μὴ μὲ ξαναβάξῃς στὴν θήκην χωρὶς ὀ- ξαν καὶ τιμὴν».

» Ὁ ἐπισκεπτόμενος τὸ ἀνάκτορον δὲν ἠμπορεῖ παρὰ νὰ σταμα- τήσῃ πρῶτον εἰς τοὺς σταύλους τοῦ Βασιλέως, ὅπου διατηροῦνται εἰ-

κοσι θαυμάσια ἄλογα, ἄλλα ἀραβικά, ἄλλα μικρὰ μαυροβουνιωτικά, ζωηρὰ καὶ ἀκούραστα.

» Ἐγγύτατα αὐτῶν διακρίνεται παλαιὸν κτίριον, τοῦ ὁποίου μόνον ἐξαιρετικὸν στόλισμα ἀποτελοῦν τέσσαρες πυργίσκοι· εἶνε τὸ πλαιδὸν ἀνάκτορον τῶν ἡγεμόνων τοῦ Μαυροβουνίου, γνωστὸν εἰς τὸν λαὸν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Μπιλλιάρδο», ἀφ' ἧς ἐποχῆς ὁ ἡγεμὼν Δανῆλος Α' εἶχε τὴν ἰδιοτροπίαν νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖ ὑψηλὰ ἐν σφαιριστήριον διὰ νὰ διασκεδάσῃ τὰς ὥρας τῆς σχολῆς του.

» Ὅταν ἀπέκτισε διάδοχον, ὁ ἡγεμὼν Νικόλαος μετεφέρθη ἀπὸ τὸ Μπιλλιάρδο εἰς διαμονὴν ἡγεμονικωτέραν. Πράγματι τὸ νέον ἀνάκτορον, τὸ καὶ σημερινόν, καίτοι ἀπέριττον, εἶνε ἀνετώτερον, περιβάλλεται δὲ καὶ ἀπὸ θαυμάσιον κήπον.

» Εἰς τὸ κέντρον μάλιστα τοῦ κήπου αὐτοῦ ὑπὸ τὴν σκιὰν πελωρίας πτελέας, ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος συχνὰ δέχεται τὰ παράπονα τῶν ὑπηκόων του καὶ ἀπονέμει δικαιοσύνην ἢ λύει τὰς διαφορὰς τῶν μεγνωμοδότῃσιν, εἰς τὴν ὁποίαν οἱ πάντες μὲ σεβασμὸν ὑπακούουν.

» Πλησίον τοῦ Ἀνακτόρου, ἀλλὰ κάπως ὑψηλότερα, κεῖται τὸ μοναστήρι τῆς Παναγίας, ὅπου ἡ ἔδρα τοῦ ἀρχιεποῦ τῆς Μαυροβουνιωτικῆς ἐκκλησίας.»

* *

Κατὰ τὴν πολεμικὴν περίοδον τοῦ δευτέρου δεκαημέρου τοῦ Ὀκτωβρίου, ὁ Βούλγαρος ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Λουδσκάνωφ μετέβαινε μὲ ἔκτακτον ἐντολὴν εἰς Πιτρούπολιν.

Ἐκεῖ ὁ «Σλαυτικὸς Σύλλογος Ἀλληλοβοηθείας», πανσλαυστικῆς ὀργάνωσις, παρέθεσε πρὸς τιμὴν του γεῦμα, εἰς τὸ ὁποῖον ἔλαβον μέρος ὁ Βούλγαρος ἐπιτετραμμένος, ὁ Σέρβος καθηγητῆς Κόσουτιτς, πολλοὶ βουλευταὶ τῆς Δούμας καὶ ἄλλοι.

Καταλλήλως προσφωνηθεὶς ὁ Λουδσκάνωφ ἀντεφώνησεν ὡς ἑξῆς :

«Οἱ Βαλκανοσλαυεὶ ἐξακολουθοῦν τώρα τὸν ὑπὸ τῆς Ρωσίας ἀρχίσαντα ἀγῶνα. Συνεδέθησαν ὅπως ποτὲ ἄλλοτε, καὶ ἐλπίζουν νὰ ὑπερνικήσουν μόνον τῶν ὀσας τὰς δυσχερείας. Τὴν βοήθειαν τῆς Ρωσίας περιμένουν μετὰ τὴν λήξιν τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν, κατὰ τὴν ἔνχρξιν τῶν διπλωματικῶν δυσχερειῶν». Ὁ Βούλγαρος ὑπουργὸς κατέληξε ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Τσάρου Νικολάου. Οἱ παρευρεθέντες ἔψαλλον τὸν ἐθνικὸν ὕμνον καὶ ἐξερράγησαν εἰς ζητωκραυγὰς.

Ὁ Γκούτσκωφ εἶπε κατόπιν: «Ἡ ὑπόθεσις τῶν νοτιοσλαύων εἶνε ὑπόθεσις τῆς Ρωσίας. Ἡ Ρωσία θέτει τώρα ἐνώπιον ἑλθῆς τῆς Εὐρώπης πρὸς ἐξέτασιν τὸ ζήτημα τῆς σλαβικῆς ἐνώσεως. Ἡ Ρωσία δὲν θὰ λησμονήσῃ τὸ καθήκον τῆς καὶ μάλιστα ἡ ρωσικῆ ὑπόθεσις εἰς τὴν Βαλκανικὴν καθορίζεται».

Ὁ Νικηφόρωφ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα ὅτι «ἡ ρωσικὴ κοινωνία δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐκμεταλλευθῇ ἡ Αὐστροουγγαρία τὴν ἔχθρην τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς.»

Ὁ Σέρβος ἐπιτετραμμένος Σέμις ὑπέδειξεν, ὅτι οἱ Σλαῦοι δὲν ζητοῦν παρὰ τῆς Ρωσίας οὔτε χρῆμα, οὔτε ἐθελοντάς, ἀλλ' ἐννοεῖται ὅτι ἐπιθυμοῦν νὰ δηλώσῃ ἰσχυρῶς ἡ ρωσικὴ κοινωνία μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς τελευταίας πράξεως τοῦ Βαλκανικοῦ δράματος, ὅτι «δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι δὲν ἔχουν κανὲν δικαίωμα νὰ μοιρασθοῦν τοὺς καρποὺς τῆς σλαβικῆς νίκης». Ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἐξεφράσθη ὁ Στολύπιν, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἄλλοτε Πρωθυπουργοῦ ἐτόνισεν ὅτι ἡ Ρωσία δὲν ἦτο ποτὲ τόσο ἐτοιμοπόλεμος ὅπως σήμερον.

Τὴν Κυριακὴν ἐγένε συνεδρίασις τοῦ Σλαβικοῦ ἀγαθοεργοῦ Κομιτάτου (Πανοσλαβιστικοῦ), κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ γραμματεὺς Γεφμόδοσκι ἐπιστοποίησε μὲ θλιψίν, ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ προοδευτικοῦ κόμματος ἀπεμακρύνθησαν ἐντελῶς τοῦ Κομιτάτου. Καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως συνδεθῇ τὸ Κομιτάτον μὲ τὴν Ἑταιρείαν Πιρόγωφ.

Ἡ «Νοβόγιε Βρέμια» ἐδημοσίευσεν ἐπίκαιρον ἤδη συνομιλίαν μὲ διακεκριμένον «Βούλγαρον πολιτικόν», δηλαδὴ αὐτὸν τὸν Λουδσκάωφ, ὁ ὅποιος εἶπεν:

«—Εἶμαι πολὺ εὐχαριστημένος δι' ὅ,τι εἶδα εἰς τὴν Ρωσίαν. Εἰς τὴν ρωσικὴν κοινωνίαν ἐπικρατεῖ τόσο ὑψηλὸν φρόνημα ὅπως καὶ τὸ 1876. Δὲν θὰ ἐνοχλήσωμεν τὴν Ρωσίαν μὲ τὰς αἰτήσεις μας καὶ εἰμεθα πεπεισμένοι ὅτι ἡ ρωσικὴ κοινωνία θὰ ἐνθυμηθῇ τὰς ἀνάγκας μας, ἰδιαιτέρως τὰ τῆς ὑγειονομικῆς βοήθειας.

»Δὲν ἐξουσιοδοτήθη νὰ μεταδῶ εἰς τὴν Σπάλαν, ἔπου διαμένει σήμερον ὁ Τσάρος. Αὐτὰς τὰς ἡμέρας θὰ ἔλθῃ ἐνταῦθα ὁ διορισθεὶς πρέσβυς συναδελφός μου Μπόμπτσεφ καὶ θὰ ἔχῃ τὴν εὐτυχίαν νὰ ἐπιδώσῃ τὰ διαπιστευτήριά του εἰς τὸν Τσάρον καὶ νὰ πληροφορήσῃ περὶ τῶν αἰσθημάτων καὶ τῶν ἐλπίδων τοῦ Τσάρου Φερδινάνδου καὶ ὀλοκλήρου τῆς Βουλγαρίας.»

Ὁ Λουδσκάνωφ εἶπεν ἐπίσης :

«Δὲν προτιθέμεθα νὰ πάρωμεν τὴν Κωνσταντινούπολιν· μᾶς ἀρκεῖ ἂν πείσωμεν τοὺς Τούρκους περὶ τῆς ἀνάγκης νὰ συγκατατεθοῦν εἰς τοὺς ὅρους τῆς τελευταίας διακοινώσεώς μας.»

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐδημιουργοῦντο ἐν Τουρκίᾳ μεγάλοι περιπλοκαὶ καὶ ἐγενῶντο πολὺ μεγαλειότεροι φόβοι σχεδόντες ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ τέως Μεγάλου Βεζύρου, διὰ τοῦ θεωρουμένου συντηρητικωτέρου καὶ φιλειρηνικωτέρου Κιαμήλ πασσᾶ.

Ἐπιχαίρων ἤδη τὰ «Ἡμερήσια Χρονικά» τοῦ Λονδίνου ἐδημοσίευσον τηλεγραφικὴν συνέντευξιν τοῦ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνταποκριτοῦ των μετὰ τοῦ Κιαμήλ πασσᾶ, ὁ ὁποῖος «παρεπονεῖτο πικρῶς διότι ὁ βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδος ἐκήρυξε τὸν πόλεμον τοῦ σταυροῦ κατὰ τῆς ἡμισελήνου καὶ ζητεῖ ν' ἀναπτύξῃ τὸ χειρότερον ὄλων τῶν παθῶν, τὸ θρησκευτικὸν μῖσος. Ἡ Τουρκία ἀπὸ ἀλλῆν πρόφασιν ἔχει παρὰ νὰ διεξαγάγῃ θρησκευτικὸν πόλεμον. Ἐλπίζει ὅμως ὅτι δὲν θ' ἀποπλανηθῇ ὁ ἀγγλικὸς λαός. Ἡ Ἀγγλία βέβαια δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἐκρηξίν τοῦ πολέμου, ἀλλ' ἴσως νὰ χρειασθῶμεν τάχιστα τὴν ἐπέμβασιν τοῦ ἰσχυροῦ βραχίονος τῆς Ἀγγλίας. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος εἶνε ἀπλῶς μία κοῦκλα, διὰ νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τῆς Τουρκίας χάριν τῶν συμφερόντων μερικῶν Δυνάμεων, ἐν τούτοις νομίζω ὅτι ἡ Ἀγγλία εἶνε ἀρκετὰ ἰσχυρὰ ὥπως ἐμποδίσῃ νὰ μᾶς ἐπιτεθοῦν καὶ ἐξ ἄλλου μέρους.»

Ὡς γηραιὸς ἀνὴρ, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἤδη τὸν ἕνα πόδα εἰς τὸν τάφον, ἐξέφραξε κατόπιν σκέψεως τὸν φόβον ὅτι ὁ βαλκανικὸς πόλεμος εἶνε μόνον ὁ πρόλογος ἐνὸς γιγαντιαίου πολέμου, ὁ ὁποῖος θὰ συμπαράσῃ τὴν Εὐρώπην. «Προειδοποιῶ, ἔλεγε, τὴν Ἀγγλίαν ὡς παλαιὰν φίλην τῆς ἀκεραιότητος τῆς Τουρκίας ὅτι ἀπειλούμεθα ἀπὸ ἐνᾶ νέου ἐχθρόν. Ἀπὸ τὸν πόλεμον δὲν δυνάμεθα νὰ ἐπωφεληθῶμεν, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ Βουλγαρία, ἂν σοβαρῶς πράγματι διαβεβαιώσῃ αἱ Δυνάμεις ὅτι θέλουσιν νὰ διατηρήσῃ τὸ καθεστῶς. Καίτοι προκληθέντες, εἰμεθα ἔτοιμοι ν' ἀκούσωμεν εἰρηνικὴν συμβουλὴν, ἂν διατηρηθῇ ἡ ἐθνικὴ μας τιμὴ καὶ ἀξιοπρέπεια...»

Φαίνεται ὅμως ὅτι ὁ πολὺς Κιαμήλ ἠγγόνει τὴν χαριτολόγον στιχομυθίαν μεταξὺ τοῦ Βενιζέλου καὶ τῆς «Τάγεμπλατ».

Καὶ πράγματι ἦτο τελείως χαριτωμένη ἡ συνέντευξις ἣν εἶχε δώ-

σει ὁ Βενιζέλος ὀλίγας ὥρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου πρὸς τὴν «Βερολιναίαν Τάγμαπλατ». Ὁ πρωθυπουργὸς χαριτολογεῖ πρὸς τὸν ἀνταποκριτὴν μὲ τὸ χιοῦμορ τοῦ ἰσχυροῦ καὶ τοῦ ἀσφαλοῦς. Ἴδου μερικὰ ἀποσπάσματα :

«—Εἶνε ἀξιοθαύμαστος ἡ τελειότης μὲ τὴν ὁποίαν παρεσκευάσατε τὸν πόλεμον, εἶπεν ὁ ἀνταποκριτής.

»—Ὅχι δά, διέκοψεν ὁ Βενιζέλος. Δὲν παρεσκευάσαμεν τὸν πόλεμον, ἀλλὰ παρεσκευάσθημεν διὰ τὸν πόλεμον.

»—Ἡθέλατε ὅμως τὸν πόλεμον.

»—Καθόλου. Ἡθέλαμεν ἀπλῶς μεταρρυθμίσεις. Ἡ Τουρκία ὅμως δὲν εἰσέηκουσε τὰς συμβουλὰς τῶν Δυνάμεων, αἱ δὲ Δυνάμεις δὲν τὴν ἐξηγάγκασαν εἰς τὰς μεταρρυθμίσεις διὰ ναυτικῆς πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπιδείξεως. Μὲ τοῦτο, προσέθεσε γελῶν ὁ Βενιζέλος, δὲν θέλω νὰ μεμφθῶ τὰς Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εἶνε ὄντως ἀξιοσέβαστοι γηραιαὶ κυρίαί.

»—Διατί, ἐξοχώτατε, τὸ Μαυροβούνιον ἐκήρυξε πρῶτον τὸν πόλεμον ;

»—Οἱ Μαυροβούνιοι εἶνε νεώτεροι. Ἡθέλομεν πάντοτε νὰ τοὺς συγκρατήσωμεν, ἀλλὰ τὸ θερμὸν τῶν αἵμα ἔκαμεν ὥστε νὰ μᾶς ξεφύγουν. Ἄλλως τε δὲν εἶνε μόνον οἱ νεώτεροι, εἶνε καὶ οἱ πλέον ζῶηροί.

»—Φοβεσθε ἀποτυχίαν ;

»—Ὅχι. Διότι εἴμεθα οἱ ἰσχυρότεροι ἠθικῶς καὶ ὕλικῶς. Οἱ Τούρκοι δὲν δύνανται νὰ κινητοποιηθοῦν ταχέως ὅσον ἡμεῖς καὶ ὕστερον ἀριθμητικῶς.

»—Ἡ εἰσοδος τῶν κανονιοφόρων εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν δὲν ἀποτελεῖ ἔναρξιν πολέμου ;

»—Ποσῶς. Ὁ Ἀμβρακικὸς ἀνήκει κατὰ τὸ ἥμισυ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ὥστε ἐκάμαμεν χρῆσιν τῶν δικαιωμάτων μας. Ἄλλως τε οἱ Τούρκοι εἶχον τὴν ἀξιέπαινον πρόθεσιν νὰ μᾶς πυροβολήσουν, ἐὰν δὲ δὲν τὸ κατῴρθωσαν, τοῦτο ὀφείλεται εἰς τὸ ὅτι ἦτο νύχτα καὶ δὲν μᾶς εἶδον.

—»Εὐρισκόμεθα λοιπὸν εἰς τὴν παραμονὴν τοῦ πολέμου ;

»—Βεβαίως εὐρισκόμεθα εἰς τὴν... 12 ὥραν...

»—Καὶ τί θὰ κερδίση ἡ Ἑλλάς μετὰ νικηφόρον πόλεμον ;

»—Εἰς τὸ σημεῖον αὐτὸ καλλίτερα νὰ σιωπήσωμεν».

Κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν πρώτων τουρκικῶν καταστροφῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνεμένοντο δύο πολεμικὰ Γαλλικὰ καὶ δύο Ἀγγλικὰ.

Ἡ Γερμανία ἀπεφάσιζε ν' ἀποστείλῃ καὶ αὐτὴ πολεμικόν.

Ὁ Πρόξενος τῆς Γαλλίας εἰδοποιεῖ τὸν πρεσβευτὴν, ὅτι ἐπεδέαλλετο νὰ ληφθοῦν μέτρα πρὸς προστασίαν τῶν ὑπηκόων.

Ἀπὸ τῆς μεσημβρίας τῆς 18 Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς 5 μ. μ. ὥρας τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν οὐδεμίαν εἰδήσιν ἀνεκοίνωσεν ἐπισήμως περὶ τῆς μάχης, ἣτις ἐξηκολούθει ἐπὶ τῆς γραμμῆς Βιζύης-Λουλέ Μπουργᾶς. Ἡ ἔλλειψις εἰδήσεων ἐκράτει τὸν τουρκικὸν πλῆθυσμόν ἐν ἀγωνίᾳ. Ὅλοι ἀνέμενον ἀνυπομόνως εἰδήσεις περὶ τῆς ἐκβάσεως τῆς μάχης.

Ἡ Λεωφόρος τῆς Ὑ. Πύλης παρουσίαζε μεγάλην κίνησιν μέχρι τῆς 5 ἀπογευματικῆς ὥρας.

Μέγα πλῆθος ἀνέμενε πρὸ τῆς Ὑ. Πύλης, ὅπου οἱ ὑπουργοὶ εἶχον συνέλθει εἰς Συμβούλιον.

Ἄλλ' ἀντὶ οἱ ἀγαθοὶ Ἀσιάται νὰ λάβουν πληροφορίας ἐκ τῆς Πύλης περὶ σχετικῶν ἐπιτυχιῶν ἢ μέτρων πρὸς ἀσφάλειαν, ἐλάμβανον νέας εἰδήσεις περὶ νεωτέρων Μαυροβουνιωτικῶν ἐπιτυχιῶν, ἐχούσας ἐν περιλήψει ὡς ἀκολούθως :

Τὴν 10ην Ὀκτωβρίου ὁ πρίγκηψ Πέτρος ἀνεχώρησεν εἰς Κιουπλίκ, ὅπως ἀναλάβῃ τὴν ἀρχηγίαν τῆς Νέας ταξιαρχίας τοῦ Μπιελαπόλιε.

Τρεῖς χιλιάδες Βασιβουζοῦκοι καὶ χίλιοι Νιζάμηδες λαβόντες μέρος εἰς τὰς μάχας τῆς Πλάβας ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν Μπαμπινόπολιν. Ὁ κανονιοβολισμὸς τοῦ Ταραμπὸς ἐξακολουθεῖ.

Τῶν ἐπιτυχιῶν δὲ τούτων προφανὲς ἦτο μαρτύριον καὶ ἡ μετάθεσις τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στραταρχείου εἰς Φίκαν. Ἡ κεντρικὴ στρατιὰ κατελάμβανεν ἅμα τὸ Καστράτι φρούριον εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς Σκόδρας, ἐπὶ τῆς κατὰ μῆκος τῆς λίμνης ὁδοῦ.

Τὴν ἐπιούσαν τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον μετεφέρετο εἰς Ροκανό. Ὁ στρατὸς τοῦ κέντρου διήρχετο τὸ Καστράτο. Ἡ μεταξὺ Σκόδρας καὶ Ἰπέκ συγγωνία διεκόπτετο.

Ὁ βομβαρδισμὸς ἀφ' ἐτέρου τοῦ Ταραμπὸς ἐξηκολούθει ἀκόμη σφοδρῶς καὶ οἱ Τούρκοι εὕρισκοντο εἰς λίαν δυσχερῆ θέσιν.

Καὶ αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ἡρώων τῆς Τσερναγόρας ἐξηκολούθουν διαρκεῖς καὶ ἀκάθεκτοι.

Οὕτω, τὴν 12ην Ὀκτωβρίου, οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον τὸ ἕρος Σρόκα, τὸ ὁποῖον δεσπόζει τοῦ Ταραμπός.

Τὴν ἐπιούσαν οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον πολλὰ ἐπίκαιρα σημεῖα παρὰ τὸ Ταραμπός. Μεγάλη δὲ μάχη συνήπτετο παρὰ τὸ Κοπλίικ ὑπὸ τῆς κεντρικῆς μεραρχίας βαδιζούσης πρὸς τὴν Σκόδραν.

Τὸ μόνον δὲ σκοτεινὸν κάπως σημεῖον διὰ τοὺς Μαυροβουνίους κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἦτο ὅτι οἱ Μαλισσόροι ἐζήτησαν παρ' αὐτῶν ἐγγυήσεις ὅπως ἡ χώρα ἐκκενωθῆ κατὰ τὸ τέλος τοῦ πολέμου καὶ παραχωρηθῆ εἰς αὐτὴν αὐτονομία.

Ἐπιστεῦετο δὲ ὅτι ὁ βασιλεὺς Νικόλαος θὰ ἱκανοποιεῖ τὴν δικαίαν ταύτην ἀξίωσιν τῶν Μαλισσόρων.

Ἐν τῷ μεταξὺ αἱ διαπραγματεύσεις πρὸς παράδοσιν τῆς Σκόδρας ἀπέβαινον εἰς μάτην.

Κατόπιν τούτου ἤρχιζεν ἐκ νέου ἡ δρᾶσις τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ, ἀπὸ τῆς 13ης δὲ ἐδομβαρδίζετο σφοδρότερον τὸ χωρίον καὶ τὰ ἰσχυρὰ ὄχυράματα τοῦ Ταραμπός ἀπὸ ἐπικαίρου τινὸς θέσεως, τὴν ὁποίαν εἶχε καταλάβει τὸ Μαυροβουνιωτικὸν πυροβολικόν.

Ἡ πτώσις τῆς Σκόδρας ἐθεωρεῖτο ἀφεύκτως ὄχι πολὺ βραδεῖα.

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ταυτόχρονος προσφώνησις τοῦ Βασιλέως Νικήτα πρὸς τὸν στρατὸν του, διὰ τῆς ὁποίας παῦρα αὐτὸν ὅπως ἐπιδείξῃ δλὴν του τὴν ἀνδρείαν πρὸς ἄλλωσιν τῆς Σκόδρας, προῦκάλει παγκόσμιον κατάπληξιν.

Μετὰ διήμερον προπαρασκευὴν οἱ Τούρκοι ἀπήντησαν μεγάλην ἀντίστασιν, ἐπιχειρήσαντες νὰ ἀνακτήσουν ὄχυρά τινος θέσεως. Τὸ πυροβολικὸν τῶν Μαυροβουνίων ἀνέκοψε τὴν πορείαν τῶν Τούρκων. Οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον καὶ νέα ὄχυρά σημεῖα. Ὁ δὲ στρατηγὸς Βούκοβιτς ἐφθανεν εἰς τὰ πέριξ τοῦ Ἰπέκ, καὶ τὴν μετεπιούσαν εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ὅπου ὁ πληθυσμὸς ὑπεδέχθη τὸν Μαυροβουνιωτικὸν στρατὸν ἐνθουσιωδῶς.

Μετ' ὀλίγον δὲ συνηντάτο μετὰ τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων τῶν βαδιζόντων πρὸς τὰ βορειανατολικά Ἀλβανικά ἐδάφη.

Ἡ μέχρι τῶν ἡμερῶν τούτων δρᾶσις τῶν Ἑλληνικῶν ὄπλων, ἐν Ἠπείρῳ κυρίως, ἔχει ὡς ἐξῆς κατὰ τὴν ἀμερόληπτον καὶ δικαίαν

«μελέτην» τοῦ καὶ ἐκ προηγουμένων γνωστοῦ μας στρατιωτικοῦ παρατηρητοῦ Ἀλεξάνδρου Ντεβάν :

«Καθ' ὃν χρόνον ἐξηκολούθει ἡ Μακεδονικὴ ἐκστρατεία, εἰς τὴν ὁποίαν μετέσχε τὸ ἄνθος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, μία στρατιὰ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατηγοῦ Σαπουντζάκη, συνισταμένη ἐκ τμημάτων ἐσπευσμένως συγκροτηθέντων, ἐνήργει δι' Ἄρτης, ἔχουσα ὡς σκοπὸν τῶν ἐνεργειῶν τῆς τὰ Ἰωάννινα, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἠπείρου, ὅπου μία Τουρκικὴ φρουρά, ἀνερχομένη, ἔμοῦ μετὰ τῶν ἐκ βορρᾶ φυγάδων, λειψάνων τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων, εἰς 30 χιλιάδας μαχίμους ἀνδρας περίπου, περιεκυκλώθη καὶ ἐπολιορκεῖτο παρὰ τῶν Ἑλλήνων.

» Πρὸ τῆς ἐνάρξεως ἐν τούτοις τοῦ ἀποκλεισμοῦ εἶχον λάβει χώραν συμπλοκαὶ εἰς τὴν Χιμάραν, ὅπου διεκρίθη τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Σπυρομήλιον σῶμα, εἰς τὴν Παραμυθίαν, εἰς τὸ Γρίμπορον, τὸ Μέτσορον, τὸν Δρίσκον, τὸ Δέλδινον, τὸ Συρράκον καὶ εἰς τὸ στενὸν τῶν Πέντε Πηγαδιῶν, ἀποθᾶσαι πᾶσαι ὑπὲρ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων, καίτοι ἐξηγοράσθησαν δι' ἀκριβῆς αἱματοχυσίας.

» Κλειεὶ τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ εἶνε τὸ ἰσχυρὸν καὶ βραχῶδες φρούριον Μπιζάνι, τὸ ὁποῖον ἦτο διὰ τὰ Ἰωάννινα ὅ,τι τὸ φρούριον Ταραμπὸς διὰ τὴν πόλιν τῆς Σκόδρας. Ἡ κατάληψις τοῦ Μπιζανίου θὰ ἐπέφερε τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως, κειμένης κάτω εἰς τὴν πεδιάδα. Ἡ πόλις εἶνε περιτριγυρισμένη ἀπὸ φυσικὸν πρόχωμα ἀποκρήμνων καὶ δυσαναβάτων ὁρέων, ἡ δὲ ἐκ νότου ἐκπόρθησις τῆς θὰ ἦτο σχεδὸν ἀδύνατος.

» Μία Ἑλληνικὴ Μεραρχία, κινηθεῖσα κατὰ τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ βορρᾶ, ἠδυνήθη νὰ προχωρήσῃ ἐπ' ἄλλογον μόνον πρὸς νότον, λόγῳ τῆς τραχύτητος τοῦ ὄρειοῦ ἐδάφους καὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν στενωπῶν ὑπὸ τῆς χιόνος—χαρακτηριστικῶν τοῦ δυσχεροῦς τῆς ἐπιχειρήσεως ἐπὶ τιοῦτου ἐδάφους . . .»

Ἀφίνοντες ἐν τούτοις τὰ πρὸς ταῦτα σχετικὰ, ἵνα τὰ συμπληρώσωμεν καὶ τὰ παρακολουθήσωμεν κατόπιν ἐν καιρῷ, μεταπηδήσωμεν πρὸς τὸ παρὸν ἀπὸ τῶν Ἠπειρωτικῶν πρὸς τὰ Μακεδονικὰ πεδία τῶν Ἑλληνικῶν μαχῶν καὶ ἄς ἴδωμεν ποῖα καὶ ἐκεῖ μεγαλοεργήματα ἐτελοῦντο κατὰ τὸ αὐτὸ σχεδὸν χρονικὸν διάστημα.

Ἀφήκαμεν ἐκεῖ τὰ στρατεύματά μας, καταλαβόντα τὴν Ἐλασ-

σῶνα, τὴν Τσαρίτσανην, τὴν Σκόμπαν, τὴν Δεσκάτην, — τ' ἀφήκαμεν διελθόντα μετὰ δεινὸν ἀλλ' ὀρμητικώτατον ἀγῶνα τὰ θεωρούμενα ἀπόρθητα στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου, καταλαβόντα σχεδὸν ἀμαχητὶ τὰ Σέρβια καὶ δῶσαντα τέλος πολλὰς ἐν τῷ μεταξὺ ἀψιμαχίας, μέχρι Αἰκατερίνης ἀνατολικῶς καὶ Κοζάνης πρὸς βορρᾶν, ἵνα τὰ καταλίπωμεν κυριαρχοῦντα ἀπάσης τῆς μεσημβρινῆς Μακεδονίας καὶ βαίνοντα τροχάδην πρὸς νέους θριάμβους.

Ἐς τὰ παρακολούθησόμεν λοιπὸν τώρα εἰς τὰς νέας τῶν αὐτὰς μεγαλουργίας (συμφώνως πρὸς τὸν ἐν Σελίσσι 360—361 διπλοῦν μας Χάρτην).

XXXV.

Μέχρι τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν.

(11—20 Ὀκτωβρίου).

Τὰ ἐν Μακεδονίᾳ, μέχρι τῆς μεγάλης μάχης τῶν Γιαννιτσῶν, ἔχουσιν ὡς ἀκολούθως κατὰ τὴν σύντομον ἐκθεσιν τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου Μακεδονίας, τὴν δημοσιευθεῖσαν τὴν 14ην Δεκεμβρίου 1912 :

Μετὰ τὸ Σαραντάπορον.

« 9 Ὀκτωβρίου : Συμπλοκαὶ πλησίον τοῦ Μόκρου (4η Μεραρχία).

» 9 Ὀκτωβρίου : Μάχη εἰς Λαζαράδες (5η Μεραρχία).

» 9—10 Ὀκτωβρίου : Μάχη τοῦ Βλαχολιάδου (ταξιαρχία Κωνσταντινοπούλου).

10 Ὀκτωβρίου : Καταδίωξις τοῦ κυρίου στρατεύματος διὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ μάχη τοῦ Ραχόδου. Ὅλον τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν ἀπὸ 6 πυροβολαρχίας ἐκυριεύθη παρὰ τὰ Στενὰ τῆς Πόρτας.

» 13 Ὀκτωβρίου : Σύγκρουσις πλησίον τοῦ Καϊλάρου (ταξιαρχία ἱππικοῦ).

» 15 Ὀκτωβρίου : Ἐκβίασις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας καὶ μάχη πλησίον τῆς Αἰκατερίνης (7η Μεραρχία).

» 16 Ὀκτωβρίου : Μάχη πλησίον τοῦ Κίτρους (7η Μεραρχία).

» 16 Ὀκτωβρίου : Ἡ μάχη τοῦ Ναμπάλκιοι (5 Μεραρχία).

» 17 Ὀκτωβρίου : Συμπλοκαὶ παρὰ τὰ Γρεβενὰ (ταξιαρχία Γεννάδη).

» 19—20 Ὀκτωβρίου : Ἡ μάχη τῶν Γιαννιτσῶν...»

ΣΗΜ.—Παρακολουθήσωμεν ἤδη ἐν ταῖς ἐφικταῖς λεπτομερεσίαις τῶν τὰ διάφορα ταῦτα πρὸ τῆς μεγάλης μάχης τῶν Γιαννιτσῶν πολεμικά μας γεγονότα.

Ἐντυπώσεις καὶ ἀνακοινώσεις αὐτοπτῶν.

Ἡδὴ τηλεγραφικαὶ πληροφορίαι ἐκ Λονδίνου ἤγγελλον, ὅτι κατὰ τηλεγράφημα τοῦ πολεμικοῦ ἀνταποκριτοῦ τῶν «Τάξις», τοῦ παρακολουθοῦντος τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας, «τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ προήλαυεν ἀπὸ δύο ἡμερῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ πτέρυξ ἔτρεφεν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Καϊλάρ καὶ τὸ Ναλμπάνκιοι, ἀφήσαντας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 2,000 νεκροὺς καὶ πλούσια λάφυρα.

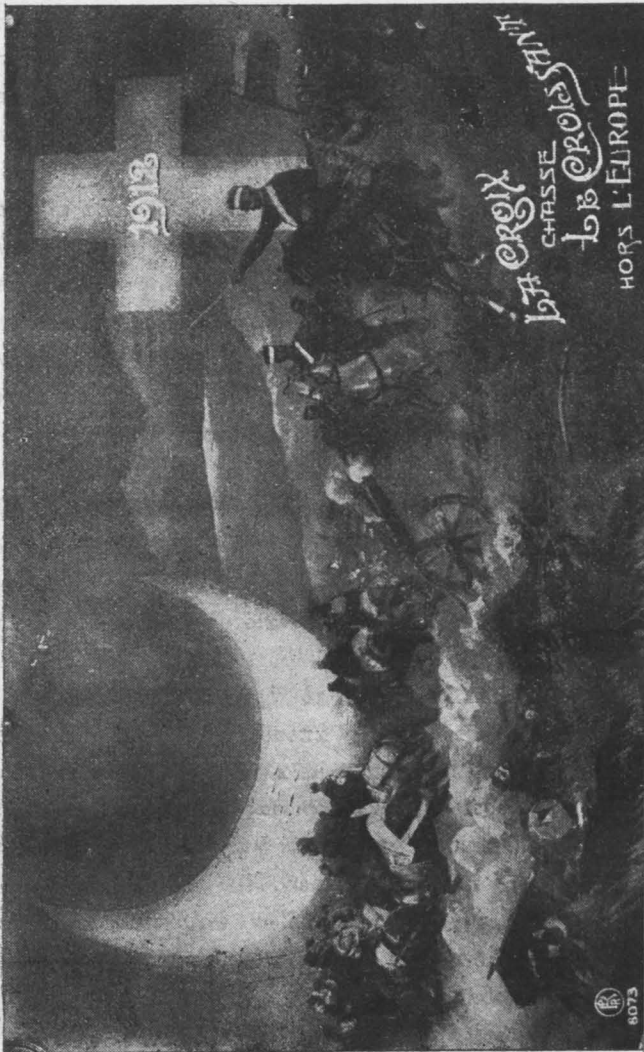
«Κατὰ τὰ αὐτὰ τηλεγραφήματα οἱ Ἕλληνες συνέλαβον εἰς τὸ Ναλμπάνκιοι καὶ 500 αἰχμαλώτους».

* * *

Ἡ Ἀθηναϊκὴ «Νέα Ἡμέρα» ἐδημοσίευσεν ταυτοχρόνως περίπου τὰ ἐξῆς «ἐκ πηγῆς λίαν ἀξιοπίστου», ὡς ἐσημείου, καὶ ὡς κατέστη φανερὸν ἐκ τῶν ὑστέρων :

«Μετὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐθαυμάσθη ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ μεθοδικότης μετὰ τῆς ὁποίας ἐπολέμησαν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατιῶται καὶ κατὰ τὴν ὁποίαν παρατηρήθη, ὅτι τὸ πεζικὸν μας ἐμάχητο μὲ καταπληκτικὴν τάξιν, ὡς ἐὰν ἐξετέλει γυμνάσια, ἔλαβε χώραν ὡς γνωστὸν ἡ μεγάλη μάχη τοῦ Σαρανταπόρου.

«Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐν σῶμα τοῦ στρατοῦ μας ἀπετέλεσε τὴν ἄκρην ἀριστερὰν τοῦ ὄλου σώματος διαταχθὲν διὰ τῆς Δεσκάτης νὰ καταλάβῃ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλιάκμονος, ἤτοι νὰ ἐκτελέσῃ τὴν μεγάλην κυκλωτικὴν κίνησιν, ἕτερον ἀπετέλεσε τὴν δεξιὰν ἄκρην διαταχθὲν νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Βλαχολεϊβάδον καὶ τρίτον τμήμα,

Ἡ Στραυρὸς ἐκδιώκων τὴν Ἡμιθέληνον ἐκ τῆς Εὐρώπης (1453-1912)
(Ἀλληγορική εἰκὼν).

ἡ τετάρτη Μεραρχία, διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὰ στενὰ τῆς Πέτρας.
»Τὸ τελευταῖον τοῦτο τμήμα, ὅπερ εὑρίσκετο εἰς ἐπαφὴν μετὰ
τοῦ κυρίου σώματος, ἐξετέλεσε τὴν ἐντολὴν μετὰ θαυμαστῆς ταχύτη-

τος καὶ κατέλαβεν ἐν καιρῷ νυκτὸς τὰ στενὰ τῆς Πέτρας παρ' ἑλγὴν τὴν καλοκαιρίαν, ἣτις ἐπεκράτει διαρκούσης τῆς πραγματοποίησεως τῆς ἐκστρατείας. Ἡ κατάληψις τῶν στενῶν τῆς Πέτρας ἔσχε σημαντικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῆς ἄλλης ἐκβάσεως τοῦ ἀγῶνος τοῦ διεξαχθέντος ἀπὸ Σαρανταπόρου μέχρι Σερβίων, διότι, ἐὰν ἀπετύγγανεν ἢ δὲν ἐπραγματοποιεῖτο ὅπωςδὴποτε, θὰ ἠδύνατο ὁ ἐχθρὸς κατὰ τὴν ἐκ Σαρανταπόρου ὑποχώρησίν του νὰ ὀχυρωθῆ ἐκεῖ καὶ νὰ ἐπιβραδύνη κατὰ πολὺ τὴν πρὸς τὰ Σέρβια προέλασιν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

»Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ μας ἐπαίτησεν ἑναρξιν τῆς μάχης κατὰ τοῦ περιφθίμου ἀπορθητοῦ Σαρανταπόρου ὅπου εὗρισκετο καὶ τὸ κύριον σῶμα τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ διεξαχθεὶς ἀγὼν διαρκούσης τῆς ἡμέρας τῆς προπαρελθούσης Τρίτης εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τοῦ Μακεδονικοῦ ἐδάφους ὑπῆρξεν ἀπάνταστος εἰς γενναϊότητα, ἐπιθετικότητα καὶ μεθοδικότητα ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι τὸ πεζικόν μας ἐμάχετο ἄνευ πυροβολικοῦ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ προστατευομένου ὑπὸ πυροβολικοῦ δύναται νὰ δώσῃ σαφῆ εἰκόνα τῆς γενναϊότητος τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν μας.

»Οἱ Τούρκοι ἠττηθέντες εἰς τὸ ἡρωϊκὸν Σαραντάπορον ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ὁ στρατὸς τῶν ἀποσυνετέθη τελείως διασκορπισθεὶς ἐν καιρῷ νυκτὸς εἰς διάφορα σημεῖα ἀπὸ τοῦ Σαρανταπόρου μέχρι καὶ πέραν τῶν Σερβίων μὴ κατορθώσας νὰ ὀχυρωθῆ οὐδαμῶς, δεδομένου ὅτι καὶ τὰ στενὰ τῆς Πέτρας καὶ ἡ γέφυρα τοῦ Ἀλιάκμονος εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

»Οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἐκ Σερβίων ἐνήργησαν καὶ τὴν γνωστὴν σφαγὴν, προσταθεμένης τῆς λεπτομερείας ὅτι οἱ σφαγέντες καὶ ἀκρωτηριασθέντες ὑπερβαίνουσι τοὺς 150.

»Τοιοιούτῳ ὁ στρατὸς μας, τῶν Τούρκων διαρκῶς ὑποχωρούντων ἀτάκτως, εἰσῆλθεν εἰς τὰ Σέρβια.

»Τὴν πρώτην νύκτα τῆς εἰσόδου τοῦ στρατοῦ μας εἰς τὰ Σέρβια ἔλαβε χώραν κατὰ τρόπον φρικώδη δολοφονία τοῦ λοχαγοῦ τοῦ ὕψου πυροβολικοῦ Ἰω. Ζερβοῦ. Οὗτος κατὰ τὰς νυκτερινὰς ὥρας, ἀποχωρήσας τοῦ σημείου, εἰς ὃ ἦσαν συνηθρισμένοι ἀξιωματικοὶ ὅπως κατακλιθῆ εἰς τινα φιλικὴν του οἰκίαν, συνήντησε καθ' ὁδὸν ἄγνωστον πρόσωπον, παρ' οὗ καὶ ἐζήτησε πληροφορίας περὶ τῆς οἰκίας τῆν

ὁποῖαν ἀνεξίτηται. Τὴν ἐπομένῃν ὁ ἀτυχῆς ἀξιωματικὸς ἀνευρέθη φρικωδῶς ἠκρωτηριασμένος. Ἐφερε κτυπήματα διὰ πελέκως, εὐνόητον δὲ ὅτι ἔπεσε θῦμα ἀτίμου δολοφονίας διαπραχθείσης ὑπὸ Τούρκων.

»Μετὰ τὰ Σέρβια τὸ ἵππικὸν μας προχωρήσαν εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κοζάνην, τὴν ὁποῖαν καὶ κατέλαβεν ἀμέσως, μὴ συναντήσαν οὐδεμίαν ἀντίστασιν, τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξαφανισθέντος.

»Εἰς τὴν Κοζάνην εἶχον καταφύγει προσερχόμενοι ἐξ Ἑλασσῶνος, Σερβίων καὶ ἄλλων χωρίων πλείστοι Τουρκικαὶ οἰκογένειαί, αἱ ὅσαι καταλήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, φοβηθεῖσαι ἀντεκδικήσεις τοῦ στρατοῦ μας. Ὅταν ὁ Διάδοχος εἰσῆλθεν εἰς τὴν Κοζάνην, διεβεβαίωσε τοὺς Μουσουλμάνους ἔτι ἡ ζωὴ των, ἡ περιουσία των καὶ ἡ τιμὴ των εἶνε ἐξησφαλισμένοι, τοῦτο δὲ ἤρκεσεν ὅπως ὅλαι αἱ οἰκογένειαί ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ χωρία των φέρουσαι Ἑλληνικὰς σημαίας καὶ καθ' ἣν στιγμήν ἡ ἐπισθοφυλακὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἤρχετο πρὸς τὴν Κοζάνην, παρίστατο εἰς τὸν δρόμον πρὸ τοῦ περιέρχου φαينوμένου Τούρκων κρατούντων Ἑλληνικὰς σημαίας.

»Εἰς τὴν Κοζάνην περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ μας τελειότατον νοσοκομεῖον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐνοσηλεύοντο Τούρκοι τραυματίαι, ὑπηρέτου δὲ Τούρκοι στρατιωτικοὶ ἰατροί, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἰς Ἑλλήν. Τὸ Νοσοκομεῖον κατὰ διαταγὴν τῆς Α. Υ. τοῦ Διαδόχου ἀφέθη ἀνέπαρον, χρησιμοποιηθείσης μόνον τῆς ἀριστερᾶς αὐτοῦ πτέρυγος, οὗσος κενῆς, πρὸς νοσηλείαν τῶν ἰδικῶν μας τραυματιῶν.

»Εἰς τὴν Κοζάνην ὁ στρατός μας διηρέθη εἰς δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐν ἠκολούθησε τὴν πρὸς τὴν Βέρροϊαν ὄφιοειδῆ ὁδόν, τὸ δὲ ἕτερον τὴν πρὸς τὸ Καϊλάρι. Καὶ τὸ μὲν καὶ τὸ δὲ συνήντησαν τμήματα ἐχθρικοῦ στρατοῦ καθ' ὁδόν. Τὸ πρὸς τὴν Βέρροϊαν προελάσαν συνήντησεν ἐχθρὸν εἰς τὴν Καστανιάν, μακροτάτην ἀνωφέρειαν, ἀλλ' ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ πυροβολικοῦ μας,—ἡ ὑπεροχὴ ἀπὸ τοῦ πυροβολικῶν τοῦ ἐχθροῦ ἦτο καταφανεστάτη,—ὁ ἐχθρὸς ἐτράπη εἰς φυγὴν, καταστρέψας μόνον μίαν γέφυραν, διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῆς ὁποίας ἐχρειάσθησαν τρεῖς ὥραι. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Διάδοχος ἐξετέθη δις εἰς τὸν κίνδυνον, εὐρεθεὶς εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν στρατευμάτων μας. Τὸ τμῆμα τοῦτο τοῦ στρατοῦ μας ἐπροχώρησε τοιοῦτοτρόπως πρὸς τὴν Βέρροϊαν, τὴν ὁποῖαν καὶ κατέλαβεν ἀμέσως,

τοῦ ἐχθροῦ τραπέντος εἰς φυγὴν σιδηροδρομικῶς ἀπὸ Βερροίας εἰς Θεσσαλονίκην.

»Εἰς τὴν Βέρροϊαν αἱ τουρκικαὶ οἰκογένειαι, πληροφορηθεῖσαι ὅτι ἤρχετο ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, κατελήφθησαν ὑπὸ πανικοῦ, ἔσπευσε δ' ὁ Μητροπολίτης ν' ἀναλάβῃ ὑπ' εὐθύνην του ἀπέναντι τοῦ Μουφτῆ τὴν διαφύλαξιν τῆς ζωῆς τῶν Μουσουλμάνων διὰ νὰ ἐπέλθῃ ἡσυχία, μολοντοὶ εἶχον φθάσει ἐκεῖ εἰδήσεις ὅτι ὁ προελαύνων Ἑλληνικὸς στρατός, ἀντιθέτως πρὸς τὴν ἀπολίτιστον διαγωγὴν τοῦ ἐχθροῦ, οὐ μόνον δὲν ἐκακοποιεῖ τὰς Μουσουλμανικὰς οἰκογενείας, ἀλλὰ τὸναντίον ἐλάμβανε πάντα τὰ μέτρα διὰ τὴν διαφύλαξιν των.

»Τοιοῦτοτρόπως καὶ ἡ Βέρροϊα περιήλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ στρατοῦ μας, ὃν ἀφίνομεν ἐνταῦθα ἀναπαυόμενον μετὰ μακρὰν ἀξιοθαύμαστον πορείαν καὶ ἀντοχὴν διὰ νὰ παρακλουθῆσωμεν τὸ ἕτερον αὐτοῦ τμήμα τὸ ἀκολουθῆσαν τὴν πρὸς τὸ Καϊλάρι ὁδόν.

»Τὸ πρὸς τὸ Καϊλάρι χωρῆσαν τμήμα εὐρέθη εἰς Ναλμπάνκιοι πρὸ κακοήθους τουρκικοῦ τεχνάσματος, τοῦ ἐφαρμοσθέντος κατὰ τὰς μάχας καὶ τῶν ἄλλων συμμάχων στρατῶν διὰ τῆς ὑψώσεως τῆς λευκῆς σημαίας. Ἄτυχῶς τὸ τέχνασμα ἐνισχύθη καὶ διὰ προδοτικοῦ διαβήματος τῶν κατοίκων Καϊλαρίου, οἵτινες ἀνήκοντες εἰς τὴν τάξιν τῶν φανατισμένων Μουσουλμάνων ἐχρησιμοποίησαν αὐτὰ τὰ ὄπλα, τὰ ὅποια δὲν κατέσχευε ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, μὴ ἐφαρμόσας τὸ μέτρον τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν κατοίκων, ὡς ἔπραττεν ὁ ἐχθρός, ἐναντίον τοῦ τμήματος τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅστις τοιοῦτοτρόπως εὐρέθη μετὰ δύο πυρῶν. Μετὰ πολὺωρον λυσσώδη μάχην ὁ στρατός μας, ἐπιδείξας ἀνδρείαν ὑπεράνθρωπον, κατώρθωσεν ὅχι μόνον τὸν ἐχθρὸν νὰ κατατροπώσῃ μὲ σημαντικὰς ἀπωλείας, ἀλλὰ καὶ τοὺς Μουσουλμάνους Καϊλαρίου νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν, συλλαβὼν 400 ἐξ αὐτῶν, οἵτινες ἐπρόκειτο νὰ δικασθῶσιν ὑπὸ τοῦ στρατοδικείου.

»Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ πορεία τοῦ στρατοῦ μας μέχρι Βερροίας καὶ Καϊλαρίου. Ἀξιοσημείωτον εἶνε καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ στρατός μας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς προελάσεώς του συνήντα ἐγκαταλελειμμένα πολεμοφόδια, τρόφιμα, φέσια, ἐνδύματα καὶ ποικιλίαν ἄλλων λαφύρων, τὰ ὅποια ἦσαν ἀψευδεῖς μάρτυρες τῆς φυγῆς τοῦ πανικοβλήτου ἐχθροῦ.

»Εἰς τὴν Βέρροϊαν οἱ ἐχθροὶ ἐχρησιμοποίησαν ὡς Νοσοκομεῖον τὸ

γυμνάσιον, ἕπερ εἶχεν ἀνεγερθῆ δαπάναις τοῦ ἀειμνήστου Ρακτιβάν, πατρός τοῦ νῦν ὑπουργοῦ, οὗτινος μάλιστα ἡ εἰκὼν εἶνε ἀνηρτημένη ἐντὸς τῆς αἰθούσης, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐνοσηλεύοντο Τοῦρκοι.

»Ἐνῶ συνέβαινον τ' ἀνωτέρω, τρίτον τμήμα τοῦ στρατοῦ μας, τὸ τῆς 7ης Μεραρχίας, προήλθε πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, τὴν ὁποίαν, ὡς γνωστόν, κατέλαβε, διαφευδόμενης τῆς διαδόσεως περὶ ἀποβάσεως ἡμετέρου ἀγήματος. Τὸ τμήμα τοῦτο βαίνει ἤδη πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

»Τοιαύτη ἐν γενικαῖς γραμμαῖς εἶνε ἡ μέχρι σήμερον πορεία τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ».

* *

Παρενέρομεν ἐνταῦθα ἐν ἡρωϊκὸν κατόρθωμα λαβὸν χώραν εἰς τὰ στενὰ τῶν Σερβίων, τὸ ἐξῆς, ὡς ἀνεγράφη ὑπὸ αὐτόπτου :

«Κατὰ τὴν ἐκπόρθησιν τῶν στενῶν τῶν Σερβίων ἐθαυμάστη ἡρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ 4ου λόχου τοῦ 9ου πεζικοῦ συντάγματος, ἐπισύραν τὰ συγχαρητήρια τοῦ Ἀρχηγοῦ Διαδόχου πρὸς τοὺς γενναίους ἀξιωματικοὺς αὐτοῦ Σούμπασην καὶ Στρατηγόπουλον καὶ τοὺς ὑπαξιωματικοὺς Διονύσιον Μπεκιάρην καὶ Τσίτουραν. Τάγμα δλόκληρον Τουρκικὸν στρατοῦ κατέχον δχυρώτατον λόφον κατετροπώθη ὑπὸ μόνου τοῦ λόχου τούτου, φονευθέντων ὑπὲρ τοὺς 150 Τοῦρκων καὶ αἰχμαλωτισθέντων 100 ἐξ αὐτῶν. Τὸ μᾶλλον ἀξιοθαύμαστον ἔσον καὶ εὐχάριστον εἶνε ὅτι παρὰ τὴν ὀρμὴν τῶν γενναίων μαχητῶν τοῦ λόχου τούτου, ὅστις πρὸς τοὺς ἄλλοις ἐκυρίευσεν καὶ δύο σημαίας Τουρκικὰς, οὐδεὶς ἐξ αὐτῶν ἔπαθέ τι...»

* *

Ὁ πολὺς καὶ εἰδικώτατος Ἀλέξ. Ντεβᾶϊν, ὁμιλῶν περὶ τῆς πολεμικῆς μας ταύτης περιόδου ἐν Μακεδονίᾳ, ἐπάγεται τὰ ἐξῆς :

«...Τὴν ἐπιουσαν τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου ὅτε κατεδιώχθη ὁ ὑποχωρῶν Τουρκικὸς στρατός, ἔλαβε χώραν ἀψιμαχία εἰς τὸ Ράχοδον, ἐλήφθησαν δὲ ὡς λάφυρα πολέμου ἕξ Τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι καὶ δλόκληρος ἡ ἐν Κοζάνῃ εὐρίσκομένη ἀποθήκη ὑλικοῦ πολέμου τοῦ ἐχθροῦ. Ἐπὶ τῆς ὁδοῦ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει φεύγων ὁ ἐχθρός, εὑρέθησαν μεγάλαι ποσότητες πυρομαχιῶν, ἀπορριφθεῖσαι προφανῶς ἐπίτηδες ἐκ τῶν βλητοφόρων τοῦ πυροβολικοῦ πρὸς ἐλάφρωσιν αὐτῶν καὶ ἐξασφάλισιν τῆς φυγῆς. Ἡ πόλις τῶν Σερβίων εἶχεν ἤδη κατα-

ληφθῆ, ἠνοιέτο δὲ εἰς τὴν προέλασιν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ ἢ πρὸς τὸ Μοναστήριον ὁδός, σύμφωνα πρὸς τὰς ὑποδείξεις τῶν Γάλλων ὀργανωτῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, συμβουλευσάντων τὴν πρὸς τὴν πόλιν ταύτην προέλασιν.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἤρχισε ν' ἀκολουθῆ τὴν ὁδὸν ταύτην, τὸ δὲ καταδιώκων τὸν ἐχθρὸν ἰππικὸν συνεπλέκετο μετὰ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ Καϊλάρια τὴν 13ην Ὀκτωβρίου. Ἐν τῷ μεταξύ τοῦτω τμήμα τοῦ στρατοῦ, ἀποσπασθὲν ἀπὸ τοῦ κυρίου σώματος, ἐδάδιζε πρὸς βορρᾶν διὰ τελμάτων καὶ δυσχερεστάτου ἐδάφους βαῖνον ἕσθ' τὸ δυνατόν πλησιέστερον πρὸς τὴν παραλίαν. Τὸ τμήμα τοῦτο συνήψε σοβαρὰς μάχας εἰς Αἰκατερίνην καὶ Καστανιάν, ἀνίσχον τὸν δρόμον τοῦ διὰ τῆς διόδου τοῦ Τριποτάμου καὶ βιάζον τὸ στενὸν τῆς Πέτρας.

» Τὴν 14ην Ὀκτωβρίου ἡ πέμπτη Μεραρχία συνήπτε τὴν μάχην τοῦ Ναλμπάνκιοι, τὰς δ' ἐπιούσας δύο ἡμέρας τὰ ὑπὸ τὸν Γεννάδιον ἀνεξάρτητα σώματα ἀπέκρουον μετὰ μάχην ἐπιτυχή τὸν ἐχθρὸν ἐκ Γρεβενῶν, πόλεως μικρᾶς κειμένης ὀλίγα μίλια δυτικῶς τῆς Δεσκάτης.

» Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς προελάσεως τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων ὁ Διάδοχος ἔλαβε διαταγὰς ἐξ Ἀθηνῶν, συνεπεία τῶν ὁποίων μετέβαλε τὸ ἀρχικὸν σχέδιον τῆς ἐκστρατείας, σκοπὸς τῆς ὁποίας ἦτο ἡ κατάληψις τοῦ Μοναστηρίου, καὶ ἐστράφη πρὸς τὰ δεξιὰ, κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης...»

* *

Ὁ εἰδικὸς στρατιωτικὸς συνεργάτης τοῦ Λονδινίου «Ἐθνικοῦ Ταχυδρόμου» ἔγραφεν ἐπικαίρως τὰ ἀκόλουθα :

«... Ἡ Κοζάνη εἶνε πόλις ἔχουσα 12 χιλιάδας Ἑλλήνας κατοίκους, εὐρισκομένη εἰς ἀπόστασιν δεκαοκτῶ μιλίων πρὸς βορρᾶν τῶν Λαζαράδων κατ' εὐθείαν γραμμὴν. Ἡ πόλις αὕτη εὐρέθη ἄθικτος ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ περίπτωσις αὕτη ὀφείλεται εἰς τὴν ὀλίγον μακρυνὴν θέσιν τῆς ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς γραμμῆς τῆς ὑποχωρήσεως καὶ εἰς τὴν κατὰ πόδας καταδιώξιν τῶν Τούρκων ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἥτις δὲν ἔδωκεν εἰς τὸν ἐχθρὸν καιρὸν νὰ προβῆ εἰς καταστροφάς.

«Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Κοζάνης ἐδέχθησαν τοὺς Ἑλλήνας στρατιῶτας μετ' εὐκρινῶν δειγμάτων φιλοξενίας καὶ γενναιοδωρίας,

ἦτις ἐπεξετάθη εἰς ἅλας τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις, αἷτινες ἔλαβον τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐπισκεφθῶσι τὴν πόλιν των.

» Εἰς τὴν Κοζάνην συνεζήτηθη ὑπὸ τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ στρατηγοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου τὸ ζήτημα ἐὰν ὁ στρατὸς εἶδει νὰ βαδίσῃ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μοναστηρίου ἢ νὰ στραφῇ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀνιχνευτικαὶ περιπολῖαι αἷτινες εἶχον σταλῆ μακρὰν ἀνήγγειλαν ὅτι δὲν ὑπῆρχον μεγάλα σώματα ἐχθρικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Μοναστηρίου, ἀλλ' ὅτι ἰσχυραὶ δυνάμεις αἷτινες ἀπεσπάρθησαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τὰ ὅποια ἦσαν ἀντιμέτωπα τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων μεταφέρθησαν σιδηροδρομικῶς καὶ συνεκεντρώτο παρὰ τὸ Κιρζαλάρ.

» Κατὰ συνέπειαν ἀπεφασίσθη, ὅπως ὁ στρατὸς διατεθῆ κατὰ τὴν ἀκόλουθον τάξιν.

» Ἡ πρώτη Μεραρχία διατάχθη νὰ προσλάσῃ κατὰ μῆκος τῆς κοιλάδος τοῦ Ἀλιάκμονος, διερχομένη ἀπὸ τὸ Βελθενδὸς καὶ τὴν Κοκοβάν, καὶ νὰ διέλθῃ τὸν Ἀλιάκμονα ποταμὸν διὰ προσωρινῆς γεφυρώσεως.

» Ἡ δευτέρα Μεραρχία διατάχθη νὰ βαδίσῃ κατὰ μῆκος τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ἀπὸ τὸ Κιρζαλάρ εἰς τὰ στενὰ τῆς Καστανιάς.

» Ἡ τρίτη Μεραρχία διατάχθη νὰ ἀκολουθήσῃ κατὰ πόδας τὴν δευτέραν Μεραρχίαν.

» Ἡ τετάρτη Μεραρχία ἀπεστάλη εἰς Ξερολίβαδον ἀπὸ τὸ Δυρτάλι δι' ἐκτάκτως δυσβάτου ἡμιονικῆς ἀτραποῦ, ἦτις εἰς τινα μέρη ἀνέρχεται εἰς ὕψος 5,000 περίπου ποδῶν.

» Ἡ ἕκτη Μεραρχία ἐξεκίνησε πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην δι' ἐτέρας ἡμιονικῆς ἀτραποῦ, ὀλίγον τι ἀριστερόθεν τῆς ἄλλης.

» Τὰ δύο εὐζωνικὰ τάγματα, τὰ ὅποια εἶχον κρατηθῆ εἰς Λαζαράδες μετὰ τοῦ ἵππικοῦ, μετὰ τὸ τέλος τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου, ἐξεκίνησαν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν Γρεδενῶν. Ἐπειδὴ δμως ἄγνωστοὶ ἐχθρικοὶ δυνάμεις εὕρισκοντο εἰς τὰ περίξ τοῦ Μοναστηρίου, ἀπεφασίσθη ὅπως ἀποσταλῆ πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην ἡ πέμπτη Μεραρχία.

» Καθ' ὃν χρόνον ἐγίνοντο αἱ κινήσεις αὗται ἐναντίον τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων, ἑτέρα Ἑλληνικὴ δύναμις διατάχθη νὰ προβῆ εἰς πλευρικὴν κίνησιν εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέρος. Ἡ δύναμις αὕτη ἦτο ἡ

ἑβδομη Μεραρχία, ἣτις εἶχε κρατηθῆ ὡς ἐφεδρεῖα εἰς Λάρισαν καὶ ἀπεστάλη τότε εἰς Αἰκτερίνην μέσον Ἐλασσῶνος καὶ τῶν στενῶν τῆς Πόρτας ἵνα προελάσῃ εἰς τὴν κοιλάδα τῆς Θεσσαλονίκης.

»Τὸ πλεῖστον τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Βέρροικν, ἣτις κατελήφθη τὴν 16)29 Ὀκτωβρίου ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως. Ἡ μόνη προυνικισθεῖσα ἀντίστασις ἦτο εἰς τὰ στενὰ τῆς Καστανιάς ὅπου διεξήχθη δῖωρος μονομχία πυροβολικοῦ καταλήξασα εἰς τὴν ἦτταν τῶν Τούρκων.

»Ὁ ἐχθρὸς ἀντέταξε μόνον μικρὰν ἀντίστασιν εἰς τὸ μέρος αὐτό, διότι τὰ φυσικὰ στενὰ τῆς διόδου ἦσαν μεγαλείτερα καὶ ἦτο δύσκολον νὰ κρατηθῶσιν ὅπως εἰς τὸ Σαραντάπορον.

»Ἡ Βέρροικα εἶνε πόλις ἔχουσα περίπου 20,000 κατοίκους μετὰ λαμπρῶν περιχώρων. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἡ πόλις αὕτη εἶχεν ἐορτάσιμον ὄψιν, χαίρουσα διὰ τὴν ἔλλειψιν πάσης κατὰ τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας προσβολῆν κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον. Ἡ εὐχάριστος αὕτη κατάστασις ὀφείλεται εἰς τὴν θαυμασίαν συνεννόησιν τῶν Τούρκων καὶ Ἑλλήνων προυχόντων, οἵτινες ἠνώθησαν ὅπως ἐμποδίσωσι πᾶσαν ἀταξίαν καὶ προφυλάξωσι τὴν πόλιν ἀπὸ πᾶσαν βλάβην, ἣτις θὰ ἦτο συνέπεια τῆς μάχης.

»Ἀπὸ τὴν Κοζάνην ἡ Πέμπτη Μεραρχία διετάχθη νὰ μεταβῇ εἰς Σόροβιτς ἵνα καλύψῃ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὅπως πράξη δὲ τοῦτο ἐδέησε νὰ διέλθῃ ἀπὸ τὴν πεδιάδα τοῦ Καϊλάρ, μέρος κατοικουμένον ὑπὸ ἀμιγῶν Τούρκων καλουμένων «Κονιάραι» ἀπὸ τὸ Ἰκόνιον τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ὁπόθεν κατάγονται. Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ μεγίστη ἀντετάχθη ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἀντίστασις. Ἡ θέσις εἶχε καταληφθῆ ὑπὸ πλείστων τάγμάτων τακτικῶν Τούρκων στρατιωτῶν μετὰ πυροβολαρχιῶν πυροβολικοῦ ἐνισχυθέντων καὶ ὑπὸ ἰσχυροῦ σώματος ἐντοπίων ἀτάκτων.

»Τὴν δύναμιν ταύτην συνήντησεν ἡ Ἑλληνικὴ Μεραρχία εἰς Νάλμπάνκιοϊ τὴν 13)26 Ὀκτωβρίου καὶ σφοδρὰ μάχῃ ἐπηκολούθησεν, ἣτις κατέληξεν εἰς τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Σόροβιτς.

»Οἱ ἐντόπιοι χωρικοί, οἵτινες ἐβοήθησαν τοὺς Τούρκους στρατιώτας, κατ' ἀρχὰς διετείνοντο δι' ὑπετάσσοντο εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν, καὶ παρέδωκαν μάλιστα 100 τυφέκια· ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως κατορ-

θώσαντες νὰ ἐξαπατήσωσι τοὺς Ἕλληνας καὶ νὰ διαλάβωσι τὴν προσοχὴν τῶν φρουρῶν των, ἐπυροβόλησαν αἰφνιδίως ἐναντίον των φονεύσαντες καὶ τραυματίσαντες πλείστους ἐξ αὐτῶν. Διὰ τὴν προδοτικὴν ταύτην πράξιν τὰ ἐνεχόμενα χωρία κατεστράφησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ.

» Ἀφοῦ ἀνεχώρησεν ἀπὸ τὸ Ναλμπάνκιοι ἡ πέμπτη μεραρχία, ἐξηκολούθησε τὴν πορείαν τῆς πρὸς τὸ Σόροβιτς καὶ ἐκείθεν εἰς τὰ στενὰ τοῦ Κιρλι-Δερβέν, εἰς ἀπόστασιν δεκαπέντε μιλίων ἀπὸ τοῦ Ναλμπάνκιοι.

» Ἡ ἐβδόμη Ἑλληνικὴ μεραρχία, ἣτις διετάχθη νὰ μεταβῇ ἀπὸ τὴν Ἐλασσόνα εἰς τὴν Αἰκατερίνην διὰ τῶν στενῶν τῆς Πέτρας, κατώρθωσε νὰ διέλθῃ τὴν ἐπικίνδυνον ταύτην ὁδὸν ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως, συναντήσασα μόνον ἓν τάγμα τουρκικοῦ στρατοῦ.

» Ἀμα τῇ ἀφίξει τῆς εἰς Αἰκατερίνην, συνήντησε τουρκικὴν δύναμιν 6,000 ἀνδρῶν, ἣτις διημφισβήτησεν εἰς αὐτὴν ὑπερηφάνως τὴν προέλασιν. Ἡ μάχη αὕτη διήρκεσεν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν καὶ κατέληξεν εἰς ἥτταν τοῦ ἐχθροῦ. Αἱ ἀπώλειαι ἐκατέρωθεν ἦσαν μεγάλαι ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν συγκρουσθέντων στρατευμάτων. Εἰς τὰς ἀπώλειαις τῶν Ἑλλήνων συμπεριλαμβάνοντο καὶ πλείστοι ἀξιωματικοί, εἰς ἓκ τῶν ὁποίων ἦτο συνταγματάρχης. Μετὰ τὴν μάχην ταύτην ἡ ἐβδόμη Μεραρχία ἐβάδισε κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς, φθάσασα εἰς Γιδά, ἐν τῇ πεδιάδι τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν 16)29 Ὀκτωβρίου...»

Σ. Σ.—Τὰ κατόπιν ἀφορῶσι τὴν προέλασίν μας πρὸς τὰ Γιαννιτῶα καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἣτις θ' ἀποτελέσῃ τὸ θέμα ἐτέρων κεφαλαίων.

Ἴδωμεν τόρα ποῖα τὰ «Ἐπίσημα» τῆς περιόδου ταύτης, ἵνα κατόπιν προδῶμεν εἰς τὰς λεπτομερίαις τῆς περιγραφῆς τῶν κατὰ ταύτην συρράξεων.

Ἰπουργεῖον Στρατιωτικῶν

» Διαταγῇ Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ πολιτικαὶ ἀρχαὶ ἐγκατεστάθησαν ἐφ' ἑλῆς τῆς ἀπελευθερωθείσης χώρας μὲ προσωρινὴν ἐδραν τὴν Κοζάνην.

«Ὁ κ. Ἀργυρόπουλος, νομάρχης Λαρίσης, διωρίσθη νομάρχης Κοζάνης.»

* * *

«Ἡ Α. Β. Υ. ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Διάδοχος ἐξέφρασε τὴν εὐαρέσκειάν του εἰς τὸν ἀεροπόρον ἀνθυπολοχαγὸν κ. Μουτούσην διὰ τὰς ἐπιτυχεῖς πολεμικὰς πτήσεις του καὶ τὴν ἐκ τούτων προκύψασαν ὠφέλειαν εἰς τὰς μέχρι τοῦδε ἐνεργείας τοῦ στρατοῦ.»

10-11 Ὀκτωβρίου :

«Κατὰ τηλεγράφημα τοῦ Ἐπιτελάρχου τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας ἡ 4ῃ Μεραρχία κατέλαβε τὰ Σέρβια καὶ τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλιάκμονος τὴν ἀγούσαν ἐκ Σερβίων εἰς Κοζάνην.

» Ἡ 5ῃ Μεραρχία μετ' ἀποσπάσματος 2 ταγματῶν εὐζώνων καὶ τῆς ταξιαρχίας τοῦ ἱππικοῦ εὐρίσκειται εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἀλιάκμονος παρὰ τὴν Ζεγούλδαν ὅπου πῶρος τοῦ ποταμοῦ.»

» Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς πρὶν ἐγκαταλίπῃ τὰ Σέρβια, ἔσφαξεν 70 ἀόπλους χριστιανοὺς τῆς πόλεως, ἐν οἷς καὶ τὸν ἱερέα.

» Ἡ Κυβέρνησις ἀπήλυθε πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας καὶ τὸν γενναῖον αὐτοῦ στρατὸν θερμὰ συγχαρητήρια.»

Ἄργα τὴν αὐτὴν νύκτα ὁ Δαγκλῆς ἀπέστειλεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα.

«ΣΕΡΒΙΑ, ὥρα 9 μ. μ.—Καταστάσεις φονευθέντων καὶ πληγωθέντων δὲν ἠδυνήθησαν νὰ υποβάλωσιν ἡμῖν ἀκόμη. Διετάχθησαν νὰ υποβάλωσι ταύτας μέχρι μεσημβρίας αὔριον. Αἰχμάλωτοι ἀνέρχονται εἰς 600 περίπου, οἵτινες ἀποστέλλονται βαθμηδὸν εἰς Ἐλασσῶνα πρὸς ἀποστολὴν ἐκεῖθεν εἰς ἐσωτερικὸν Ἑλλάδος. Ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος εἰσήλθε σήμερον εἰς Σέρβια ἐν μέσῳ ἐνθουσιωδῶν ζητωκραυγῶν στρατοῦ καὶ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ. Ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι κατέλιπον τὴν πόλιν.

» Σήμερον ἐγένετο ἐπιβλητικὴ ἡ κηδεῖα τῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων λόγῳ ἐκδικήσεως σφαγέντων 70 πολιτῶν καὶ 5 ἱερέων πόλεως Σερβίων ἐπὶ παρουσίᾳ Διαδόχου, Πριγκήπων καὶ Ἐπιτελείου. Στρατὸς κατέχει πόλιν καὶ κοιλάδα Ἀλιάκμονος.

ΔΑΓΚΛΗΣ.»

«ΣΕΡΒΙΑ, Παρασκευὴ 12 Ὀκτωβρίου.— Ἡ Ταξιαρχία τοῦ ἱππι-

κοῦ προελάσασα πρὸς τὴν Κοζάνην καὶ εὐροῦσα ταύτην κενὴν ἐχθροῦ τὴν κατέλαβεν. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν κατοίκων ἀπερίγραπτος.

ΔΑΓΚΛΗΣ.»

«**KOZANH**, Σάββατον 13 Ὀκτωβρίου, 8 μ. μ.—Σήμερον τετάρτην ἐσπερινὴν ἀφίχθη ἐπὶ Κοζάνην, ἔπου μετέφερα τὸ Στρατηγεῖον. Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως μετέδεχθησαν οἱ κάτοικοι μετὰ δαφνῶν καὶ σημαίων. Ἐκπέρωθεν τῆς ὁδοῦ παρετάχθησαν ἅπαντα τὰ Σχολεῖα καὶ ὁ λαὸς μετὰ τοῦ Μητροπολίτου κ. Φωτίου (πρόφην Φιλίππουπόλεως).

» Ὑποδοχὴ ἐνθουσιώδης, ἀκράτητος. Αἰσθημα Ἑλληνικὸν ἀγνόν. Ὁδηγήθη ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου εἰς τὴν Μητρόπολιν ἔπου ἐψάλλη δοξολογία κατανοκτικωτάτῃ Ἐμνημονεύθη τὸ ὄνομα τοῦ Βασιλέως καὶ ἐψάλλη τὸ Πολυχρόνιον διὰ πρώτην φοράν.

» Ὁ Μητροπολίτης διὰ προσλαλιᾶς τοῦ ἐχαιρέτισεν ἐμὲ καὶ τὴν στρατιάν μου, σὺν τοῖς ἄλλοις, εἰπὼν, ὅτι «χαρὰ καὶ εὐγνωμοσύνη πληροῦσι τὰς μέχρι χθὲς καὶ πρόφην αἵματωμένας καρδίας μας, καὶ θαυμασμός ἐστι ἐν χρονικῷ διαστήματι, ἔπερ μόλις δύναται νὰ διανύσῃ πεζοπόρος ἐξ Ἀθηνῶν μέχρις ἐνταῦθα, καὶ ἀπὸ νίκης εἰς νίκην ἐφθάσατε θριαμβευτικῶς εἰς Κοζάνην τὸν καθαρὸν καὶ ἀμιγῆ τοῦτον τῆς Μακεδονίας παράδεισον.»

» Ἡ δοξολογία ἐτελείωσε διὰ ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, τοῦ Διαδόχου, τοῦ Θρόνου καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ»

«**KOZANH**, Κυριακὴ, 8 π. μ.—Στρατὸς προελάσας σήμερον κατέλαβε τὰ πέριξ τῆς Κοζάνης. Νεώτερον οὐδέν.

ΔΑΓΚΛΗΣ»

Ἀπάντησις τοῦ Πρωθυπουργοῦ :

Ὁ Ἑλληὴν πρωθυπουργὸς ἀπαντῶν εἰς τὸ ἀπευθυνθὲν αὐτῷ ὑπὸ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως χαιρετιστήριον τηλεγράφημα ἐκ Κοζάνης, ἀπέστειλεν αὐτῷ τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα.

«Α. Μ. ΒΑΣΙΛΕΑ»

Κοζάνην

» Βαθῶς συγκινημένος ἐδέχθη τὸ ἐκ Κοζάνης τηλεγράφημα τῆς Υ. Μεγαλειότητος. Πέποιθα δὲ ὅτι ὁ γενναῖος καὶ νικηφόρος στρατὸς μας, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ ἀξίου αὐτοῦ στρατηλάτου Διαδό-

χου Κωνσταντίνου, συνεχίζων τὴν ραγδαίαν προέλασίν του, θὰ δυνηθῆ ταχέως νὰ δώσῃ τὰς χεῖρας εἰς τοὺς γενναίους καὶ νικηφόρους συμμάχους στρατοὺς ἕνα συντριβομένης οὕτω τελειωτικῶς πάσης ἀντιστάσεως τοῦ ἐχθροῦ κατορθωθῆ ἢ ἀνάπλασις τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς ὄχι μόνον χάριν τῶν κατοικούντων αὐτὴν λαῶν, ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ γενικωτέρῳ συμφέροντι τῆς Εὐρωπαϊκῆς τάξεως καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ.»

»ΚΟΖΑΝΗ, 16 Ὀκτωβρίου. Ὁρα 7 π. μ.—Μετὰ ἀψιμαχίαν ἐν στενῷ Τριποτάμῳ ἐχθρὸς ὑπεχώρησε καταλιπὼν πέντε βλητοφόρα. Στρατὸς ἐξακολούθει προχωρῶν.

Ἀρχηγὸς Γεν. Ἐπιτελείου
ΔΑΓΚΛΗΣ.»

Σ. Σ.—Ἡ στενωπὸς Τριποτάμου τὴν ὁποίαν κατέλαβεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶνε μία ἀπὸ τὰς σημαινούσας ὀχυρὰς θέσεις, ἀπέχει δὲ δέκα περίπου χιλιόμετρα τῆς Βερροίας καὶ διασχίζεται ὑπὸ μικροῦ ποταμίσκου. Ἐκατέρωθεν τῆς στενωποῦ καὶ πρὸς τὴν ἐξοδὸν μᾶλλον αὐτῆς ὑπάρχουσι μικροὶ λοφίσκοι ἄνευ ἀξίας τινὸς στρατιωτικῆς.

Πέραν τῆς στενωποῦ ταύτης καὶ δεξιόθεν αὐτῆς εἰς ὕψος 600 περίπου μέτρων κείται Ἑλληνικὴ Μονὴ ἐπικαλουμένη «Μονὴ τῆς Καλλιπέτρας» ἀπεχούσης τῆς δημοσίας ὁδοῦ ὀλίγα μόνον χιλιόμετρα.

Ἡ ἀπὸ τῆς Βερροίας ἀπόστασις μέχρι Θεσσαλονίκης δὲν ὑπερβαίνει τὰ 70 χιλιόμετρα, ἤτοι περὶ τὰς 15—16 στρατιωτικὰς ὥρας.

Ὡς γνωστὸν ἡ Βέρροια συνδέεται μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης διὰ σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, δι' ἧς τὸ ταξίδιον ἀπὸ τῆς μιᾶς πόλεως μέχρι τῆς ἄλλης συντομεύεται ἐντὸς περίπου τριῶν ὥρων.

17-18 Ὀκτωβρίου (Ἐπιτελεῖον Στρατιωτικῶν) :

«ΝΑΛΜΠΑΓΚΙΟ·Ι· (6.20' μ. μ.).—Ἀριστερὰ πτέρυξ στρατοῦ Θεσσαλίας ἀπώθησεν ἐχθρὸν μετὰ πείσματα ἀντίστασιν παρὰ Καϊλάριον καὶ κατέλαβε Ναλμπάνκιοι. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ ἐγκατέλιπε κιβώτια πυρομαχικῶν πυροβολικοῦ καὶ ἄλλο ὀλίγον. Δύο σημάται ἔπεσαν εἰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Μάχη διήρκεσε μέχρι μεσημβρίας.»

«ΝΑΛΜΠΑΝΚΙΟ·Γ', αὐθημερόν.—Οἱ πληγωθέντες ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ μάχην τῆς σήμερον ὑπερβαίνουνσι τοὺς 100».

Τὴν αὐτὴν εἶδησιν ἀνεκοίνωσε καὶ ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν διὰ τοῦ ἐξῆς τηλεγραφήματος :

«ΚΟΖΑΝΗ, 8.50' μ. μ.—Βενιζέλον Πρωθυπουργόν, Ἀθήνας.—Ἀριστερὰ πτέρυξ στρατοῦ νικήσασα σήμερον καὶ καταδιώξασα τὸν ἐχθρὸν εἰς Ναλμπάνκιο μετὰ πεισματώδη μάχην ἐκυρίευσε τὰς σημαίας 2 Τουρκικῶν ταγμάτων, τὰς ὁποίας κομίσας μοὶ παρέδωκεν εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τοῦ Διοικητοῦ αὐτῆς. Ἐπίσης ὁ Διάδοχος μοὶ παρέδωσε τὴν σημαίαν τοῦ τάγματος τῆς Δράμας κυριευθεῖσαν κατὰ τὴν μάχην τῶν Σερβίων. Τὰ ἐνδοξα ταῦτα τρόπαια τοῦ γενναίου στρατοῦ μας μὲ πληροῦσι χαρᾶς καὶ ὑπερηφανείας, ἃς σπεύδω νὰ μεταδώσω εἰς ὑμᾶς καὶ τὸν λαόν μου.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ.

Τὴν αὐτὴν ὥραν τὸ Ὑπουργεῖον ἐξέδιδε τὸ ἐξῆς «ἀνακοινωθέν» :

«Μετὰ τρίωρον μάχην τῆς προχθῆς Κυριακῆς Αἰκατερίνη κατελήφθη ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, ὅστις καταδιώκει ἐχθρόν».

Σ. Σ.—Τὸ καταληφθὲν ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ Ναλμπάνκιο εὐρίσκεται ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ Κοζάνης εἰς Μοναστήριον ὀλίγον ἄνωθι τοῦ Καϊλάρ καὶ πλησίον τοῦ Χασάνκιο καὶ τοῦ Ροδνικίου. Εἶνε θέσις ὀχυρά· μετὰ τὴν κατάληψίν τῆς ὁ στρατὸς μας θὰ προυχώρει μᾶλλον ἐλευθέρως εἰς Μοναστήριον, κείμενον βορειότερον τῶν θέσεων τούτων.

Γνωρίζομεν ὅμως ἤδη τὴν μετατροπὴν τοῦ σχεδίου τοῦ ἡμετέρου Ἐπιτελείου καὶ τὴν ταχεῖαν στροφὴν τοῦ Στρατηλάτου Διαδόχου πρὸς τὴν ὁδὸν Θεσσαλονίκης.

Περὶ Αἰκατερίνης ἐκάμαμεν ἤδη λόγον εἰς προηγούμενον κεφάλαιον.

17 Ὀκτωβρίου :

«ΚΟΖΑΝΗ, 11.45' π. μ., Πρωθυπουργόν Ἀθήνας.— Ταύτην τὴν στιγμήν ἐπανήλθον ἐκ Βερροίας, ἥτις κατελήφθη χθὲς τὴν 11ην π. μ. παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν τάξει. Αἱ Μωαμεθανικαὶ οὐκογένειαι παρέμειναν.

»Οἱ πρόκριτοι Μωαμεθανοὶ προσήλθον χθὲς, κατὰ τὴν εἴσοδον τοῦ Διαδόχου, δηλώσαντες ὑποταγὴν.

» Ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία Μοναστηρίου—Θεσσαλονίκης διεκόπη.

Κ. ΝΙΑΔΕΡ.»

Σ. Σ.—Ἡ κατάληψις τῆς Βερροίας ἐνέχει μεγίστην σημασίαν, διότι αὕτη ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν διὰ τὴν περαιτέρω προέλασίν του, ἥτις ἀναμφιδόλως θὰ ἀποβῆ ἄκοπος.

Ἡ Βέρροια ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν ἀπέχει μόνον περὶ τὰ 70 χιλιόμετρα, ἤτοι 15-17 ὥρας στρατιωτικῆς.

Ὀλίγον πέραν τῆς Βερροίας ὑπάρχει ὁ περίφημος σιδηροδρομικὸς σταθμὸς τοῦ Γιδᾶ, ὅπουθεν ἐπρόκειτο ἄλλοτε νὰ συνδεθῆ ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ τῶν Ἑλληνικῶν σιδηροδρόμων μετὰ τῶν Τουρκικῶν.

Καὶ ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος ἀπέστειλεν αὐθημερὸν ἐκ Κοζάνης τὸ κάτωθι τηλεγράφημα :

«ΚΟΖΑΝΗ, ὥρα 5. μ. Υπουργεῖον Στρατιωτικῶν Ἀθῆναις.— Μετὰ τὴν χθεσινὴν ἀγγελθεῖσαν ἀψιμαχίαν μεταξὺ ἡμετέρων καὶ ἐχθρικοῦ ἀποσπάσματος ἐκ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ, κατέχοντος στενὸν Τριποτάμου, καὶ μετὰ ἐτέραν ἀψιμαχίαν μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐτέρου ἐχθρικοῦ τμήματος ἐν Ξηρολιβάδῳ, ἐχθρὸς ὑπεχώρησε τὴν νύκτα ἐγκαταλείψας Βέρροϊαν, εἰς ἣν εἰσῆλθον σήμερον. Ὁ λαὸς ἐνθουσιωδῶς μὲ ὑπεδέχθη.

»Οἱ Ὀθωμανοὶ κάτοικοι διέμειναν ἐν τῇ πόλει, οἱ δὲ προύχοντες ἐξ αὐτῶν παρουσιασθέντες ἐδήλωσαν ὑποταγῆν. Κατὰ τὰς χθεσινὰς ἀψιμαχίας ἐπληρώθησαν 12 ὀπλίται.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Κατάληψις Γρεβενῶν :

Τὴν 16 Ὀκτωβρίου κατελήφθησαν καὶ τὰ Γρεβενά.

Ὁ Μητροπολίτης Γρεβενῶν Αἰμιλιανὸς ἀπέστειλε τὰ ἐξῆς τηλεγράφημα πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον καὶ τὸν Παναγιώτατον Μητροπολίτην.

«Κύριον Πρωθυπουργὸν Ἀθῆναις

»Συγχαίρων θερμῶς ἐπὶ κατάληψει Γρεβενῶν ὑπὸ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπεκδέχομαι παρὰ συνετοῦ κυβερνήτου πάντα ἀγαθὰ εὐνομίας, δικαιοσύνης καὶ εὐστόχου δικεικήσεως.

Ὁ Μητροπολίτης Γρεβενῶν
ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ.»

«Π. Μητροπολίτην Ἀθηνῶν.

»Σώζω» Κύριος λαὸν του ἐδωρήσατο νίκην φιλοχρῆστῶ ἑλληνικῷ στρατῷ καὶ κατάληψιν Γρεβενῶν ἀναίμακτον.

ΑΙΜΙΛΙΑΝΟΣ.»

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς Γρεβενά, τὰ ὅποια κατέλαθεν ἀναιμάκτως, τοῦ ἐχθροῦ ὑποχωρήσαντος.

Ὁ Μητροπολίτης, ὁ κληρὸς καὶ ὁ λαὸς ἐνθουσιωδῶς ὑπεδέχθησαν τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν, ψαλείσης δεξολογίας.

Οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἔκαυσαν τὰ χωρία Ράφι, Πέτρα καὶ Κούτσα, διαρπάσαντες τὰς περιουσίας τῶν Χριστιανῶν.

Αἱ ἀποκοπεῖσαι φρουραὶ των συνεκέντρουντο ἤδη εἰς Πετραφειδί.

«KOZANLI, 18 Ὀκτωβρίου, 6 μ. μ. Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν Ἀθηνῶν.—Συνταγματάρχης Γεννάδης μετὰ δύο ταγμάτων εὐζώνων κατέλαβον προχθὲς ἀμαχητὶ Γρεβενά. Κάτοικοι, ἀνεξαρτήτως θρησκείας, ὑπεδέχθησαν ἐνθουσιωδῶς.

ΔΑΓΚΑΗΣ».

ΣΗΜ. Καὶ αὐταὶ μὲν ὑπῆρξαν αἱ μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης ἐπίσημοι, ὑπὲρ τὸ δέον λακωνικαὶ ἐκθέσεις περὶ τῶν πολεμικῶν τούτων ἐπιχειρήσεων τοῦ στρατοῦ μας.

Ἴδωμεν τώρα τίνες αἱ λεπτομέρειαι τῆς διεξαγωγῆς αὐτῶν.

Ἀπὸ Σερβίων καὶ Αἰατερίνης εἰς Σόροβιτς καὶ Γιαννισά.

Ἐνθυμούμεθα πάντες τὸν πρὸ τοῦ πολέμου Πρεσβευτὴν τῆς Τουρκίας ἐν Ἀθήναις Μουχτάρ βέην, ὅστις διαμένων εἰς τὸ κέντρον πάσης μας πολεμικῆς προπαρασκευῆς, οὐδὲν ἠδυνήθη νὰ μάθῃ, νὰ μαντεύσῃ ἢ νὰ ὑποπτευθῇ κἄν.

Καὶ τώρα δέ, μετὰ τὴν ἐναρξιν καὶ τὴν συνέχισιν τὴν τόσον θριαμβευτικὴν τοῦ πολέμου, φαίνεται ὅτι διετήρησε φιλοστόργως τὴν αὐτὴν μωπλίαν.

Διαφορετικὰ δὲν ἐξηγῶνται καὶ αἱ κατόπιν σκέψεις του :

Οὕτω κατὰ τὴν διέλευσίν του ἐκ Σμύρνης προέβη εἰς διασκεδαστικωτάτας δηλώσεις πρὸς τὴν Σμυρναϊκὴν ἐφημερίδα «Κισίλου».

»Ἡ Ἑλλὰς μόλις κατάρθωσεν, εἶπεν ὁ Ἐξοχώτατος, νὰ συγκεντρώσῃ ὑπὸ τὰ ὄπλα 100 χιλ. ἄνδρας.

»Αἱ προσπάθειαι τῆς, ὅπως ἀναδιβάσῃ τὸν στρατὸν τοῦτον εἰς 150,000, ναυαγοῦν ὡς ἐκ τῆς ἀνεπαρκείας τῶν πολεμεφοδίων. Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον δὲν δέχεται ἐθελοντάς.

»Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὸν ὑπὸ τὰ ἔπλα στρατὸν, δύναμαι νὰ εἶπω ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ὄρεξιν νὰ πολεμήσῃ. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἶνε κατὰ τοῦ πολέμου.

»Ἡ πρώτη ἀποτυχία θὰ δυσχεράνη μεγάλως τὴν θέσιν τῆς Κυβερνήσεως, ἣτις προβλέπουσα πιθανὴν τοιαύτην ἐξέγερσιν ἐν τῷ Κράτει, ἐκήρυξε τὸν στρατιωτικὸν νόμον.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν συγκρίσει πρὸς τὸν Ὄθωμανικὸν εἶνε πολὺ κατώτερος ὡς πρὸς τὸ ἠθικόν, στερεῖται δὲ τάξεως καὶ ὀργανώσεως.

»Εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι ἅμα τῇ ἐνάρξει τοῦ πολέμου θὰ ὑποστῇ μεγάλη καταστροφὰς καὶ θὰ εὐρεθῇ πρὸ ἐσωτερικῶν στάσεων.

»Μόνη ἡ ἐπιστράτευσις, ἐπιλέγει ἡ Α. Ε., ἐπέφερε τόσας δυσχερείας, ὥστε παρέλυσε τελείως καὶ ἡ ὑπηρεσία τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, διεξαγομένη κατὰ τρόπον ἀπᾶδοντα παντελῶς πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου».

Προδήλως ἡ τελευταία παράγραφος σκοπὸν εἶχε νὰ θέσῃ προσωπικῶς τὸν Ἕλληνα ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ διὰ τὸ διάστημα πλέον καταστὰν ἀνοικτὸν τηλεγράφημά του πρὸς τὸν Νουραδογκιὰν ἐφέντην, μετὰ τὴν προστυχίαν τοῦ πρεσβευτοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν ἐπανεπιλημμένην κατόπιν ἐκδίωξιν τοῦ γραμματέως τῆς πρεσβείας διὰ τῶν κλητῆρων τοῦ ὑπουργείου, ὡς ἐμνήσθημεν ἐν ἀρχῇ τῆς παρουσίας Ἱστορίας

Ἄφ' ἐτέρου ἡ «Μεσσερουδιέτ», τὸ ἐν Παρισίοις ἐκδιδόμενον ὄργανον τῶν ριζοσπαστῶν Νεοτούρκων, ἀπαντῶσα εἰς τὴν περίφημον «Τανιν», ἣτις ἐπανεπιλημμένως ἐπλεξε τὸ ἐγκώμιον τοῦ Μουχτάρ βέη, ἐν Ἀθήναις, κατήγγελλεν ἤδη ὠρισμένας κακοῦθεις πράξεις αὐτοῦ καὶ προεκάλει τὸν ἐνδιαφερόμενον νὰ ζητήσῃ, ἂν τολμᾷ, παρὰ τῆς Γαλλικῆς Δικαιοσύνης ἰκανοποίησιν, ἐὰν τὰ καταγγελλόμενα εἶνε ψευδῆ.

Ὁ Μουχτάρ βέης, ὅστις ἠπεύλει νὰ ἐπανεῖθῃ δι' αὐτοκινήτου μέσῳ Λαρίσης νικητῆς εἰς τὰς Ἀθήνας, φαίνεται ὅτι ἔχει ἱστορίαν εἰς τὴν διπλωματικὴν καριέραν. Ὡς πρῶτος γραμματεὺς τῆς ἐν

Ἡ Θάλασσα ἀποκαλυπτομένη δι' ἠλεκτρικοῦ προβολέως μετὰ τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς τῆς Καβάλλας.

Στοκχόλμη πρεσβείας ἔκαμε τὰς ἑξῆς ἐπιχειρήσεις, κατὰ τὴν «Μεσοπερουδιέ» :

»Ὁ Μουχτάρ βέης, κατὰ τινὰ ἀπουσίαν τοῦ προϊσταμένου του, ἐν Στοκχόλμη ἔκαμνεν ἐμπόριον παρασήμων. Ἐφθασε μάλιστα μέχρι

τοῦ ν' ἀπευθύνη, παρ' ἑλθους τοὺς διπλωματικούς τύπους, ἐγγράφον ἐκ Στοκχόλμης πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος διὰ νὰ ζητήσῃ Ἑλληνικὸν παράσημον δι' ἓνα πελάτην του. Ἐννοεῖται ἔτι, πρὸ τῆς πρωτοφανοῦς αὐτῆς διπλωματικῆς τακτικῆς, τὸ ἐγγράφον ἔμεινεν ἄνευ ἀποτελέσματος, διότι τὸ Ὑπουργεῖον ἀπήντησεν, ὅτι ὁ πελάτης τοῦ Μουχτάρ δὲν εἶχεν ἐπαρκεῖς τίτλους.»

Ὁ Μουχτάρ ἔμως δὲν περιωρίζετο ἕως ἐκεῖ. Ἠγόραζε γραμματόσημα διὰ λογαριασμὸν τῆς πρεσβείας καὶ τὰ μετεπώλει μὲ ἔκπτωσιν εἰς ἓνα ἔμπορον τῆς Στοκχόλμης.

Ἐν συνεννοήσει δὲ μὲ τὸν Χαλήλ-βέην, τὸν ἐσχάτως γραμματέα του ἐν Ἀθήναις, ἔκαμναν μικρὰ θαλασσοδάνεια ἀπὸ διαφόρους ἐπιτίμους προξένους τῆς Τουρκίας ἐν Σουηδία.

Ὁ Μουχτάρ ὤφειλε χιλίας κορώννας εἰς τὸν μακαρίτην Σάχς, ἐπίτιμον Γενικὸν Πρόξενον ἐν Στοκχόλμῃ. Οἱ κληρονόμοι πρὸς ἀποφυγὴν σκανδάλου δὲν ἠθέλησαν νὰ τὰ ζητήσουν διὰ τῶν δικαστηρίων.

ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τοῦ ἐν Στοκχόλμῃ Γεν. Προξένου τῆς Τουρκίας, ἡ «Σκανδιναυικὴ Πίστωσις» ἔκαμνε προεξοφλήσεις τῶν μισθῶν τοῦ Μουχτάρ, ὅστις ἔμως ἐφρόντιζε νὰ παίρῃ τοὺς μισθοὺς του ἔγκαιρως ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ τὸ πρᾶγμα ἐφθασεν εἰς σημεῖον, ὥστε ἡ Τράπεζα ν' ἀναγκασθῇ νὰ κάμῃ ἀγωγὴν κατὰ τοῦ διπλωμάτου.

Ἐξηφανίσθησαν ἐπίσης 100 κορώνναι, τὰς ὁποίας Σουηδὸς φιλόανθρωπος ἔστειλεν ὑπὲρ τῶν πλημμυροπαθῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως. Εἰς δὲ ὑπηρετίης τῆς Πρεσβείας περιμένει ἀκόμη 20 κορώννας, τὰς ὁποίας τοῦ χρεωστῆ ὁ πρῶτος γραμματεὺς. Ἄλλως τε καὶ τὸ Ἐνεχυροδανειστήριον ἠναγκάσθη νὰ πωλήσῃ εἰς δημοπρασίαν τὸ ἀδελφικὸν τοῦ διπλωμάτου.

ὑπάρχουν τέλος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Τουρκίας ἀναφοραὶ τῆς Ἐταιρείας τοῦ Ἠλεκτρικοῦ, τοῦ χαρσάπη, τοῦ μπακάλῃ, τοῦ παπουτσῆ καὶ τοῦ ράπτου τῆς Πρεσβείας ζητούντων εἰς μάτην ἐξόφλησιν τοῦ λογαριασμοῦ των.

Εἰς στιγμὰς στενοχωρίας ὁ Μουχτάρ ἐπώλησε καὶ ὅλα τὰ ἐπιπλα τοῦ συζυγικοῦ του θαλάμου.

Εἰς ἓνα δημόσιον χορὸν ὁ Μουχτάρ βέτης μετέβη συνοδῶν τὴν ὑπηρετρίαν του. Ὁ οἰκοδεσπότης του δὲ καὶ οἱ γείτονες πολλὰκις

διεμαρτυρήθησαν εἰς τὴν ἀστυνομίαν διὰ τὸν θόρυβον, ὅστις ἐγένετο εἰς τὴν κατοικίαν τοῦ διπλωμάτου καὶ διὰ συχνὰς ἐμφανίσεις γυμνῶν γυναικῶν εἰς τὰ παράθυρα.

Μίαν νύκτα ὁ Μουχτάρ βέης μεθυσμένος διεσκέδαζεν εἰς τὸ νὰ σβύνη τὰ φανάρια τῶν δρόμων. Συνελήφθη καὶ ὠδηγήθη εἰς τὴν Ἀστυνομίαν, ὅπῃθεν μόνον ἀφοῦ ἔδωκε πιστοποιήσιν περὶ τῶν τίτλων του ἀπελύθη.

Ὅταν τέλος ἀνεκλήθη ἐκ Στοκχόλμης διὰ νὰ σταλῆ πρέσβυς εἰς τὰς Ἀθήνας, ἡ Σουηδικὴ Κυβέρνησις ἐπὶ μακρὸν ἤρνηθη νὰ προβῆ εἰς τὴν τυπικὴν παρασημοφορίαν του. Ἐχρειάσθησαν δὲ μεγάλαι ἐνέργειαι τοῦ πρεσβευτοῦ Ἀσὴμ-βέη διὰ νὰ ἀπαλλαγῇ τοῦ στίγματος αὐτοῦ ὁ προστατευόμενος τοῦ Κομιτάτου...»

Ἡ «Ἴφχάμ», ἀφοῦ παραινεῖ τὸν Σουλτᾶνον νὰ τεθῆ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ, κατὰ τὸ σύστημα τῶν προγόνων του, ἀπευθύνεται πρὸς τὸν στόλον, γράφουσα :

«Ὁ Ὄθωμανισμὸς κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ὀφείλει νὰ καταβάλλῃ τὴν ἐσχάτην προσπάθειάν του. Στρατὸς καὶ στόλος προητοιμάσθη διὰ τὴν σημερινὴν ἡμέραν. Τὸ καθήκον τοῦ στόλου εἶνε νὰ ἐξέλθῃ εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ νὰ κατασυντρίψῃ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον. Φθάνει πλέον· ἄς ἐξέλθῃ ! Ἡ νὰ καταστραφῇ ἢ νὰ καταστρέψῃ ! Ἡ νὰ βυθισθῇ ἢ νὰ καταβυθισθῇ μέχρις ὅτου ἀνοίξῃ ὁ δρόμος ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι Κωνσταντινουπόλεως.

»Ἡ ἔθνικὴ ἡμῶν ἄμυνα σήμερον ἔχει ἀνάγκην ἀπελευθερώσεως τῆς ὁδοῦ ταύτης ἕσον τὸ δυνατόν ἐνωρίτερον.

»Καὶ εἰς τὸν κατὰ ξηρὰν στρατὸν μας τὸ αὐτὸ ἱερὸν καθήκον ἐπιβάλλεται. Νὰ κατασυντρίψῃ παντὶ σθένει τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν καὶ νὰ καταρρίψῃ τὰς φαντασιοπληξίας του.»

Ἡ «Σαμπάχ» κατέκρινε τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ὅτι «ἐν ἔτρεφον οὔτε εἶχον στοιχειώδη σεβασμὸν πρὸς τὰς Δυνάμεις» καὶ παρεδέχετο ὅτι ἡ Εὐρώπη ἐχρεωκόπησεν.

«Ἡ προσπάθεια, προσέθετε, τῶν Σερβικῶν καὶ τῶν Μαυροβουιωτικῶν στρατευμάτων, ὅπως συνενωθῶσι, καὶ ἡ προσέγγισις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὰ Ὄθωμανικὰ ὕδατα παρὰ τὴν Αἰκατερίνην ἀποδεικνύει ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη δὲν σέβονται οὐδεμίαν ἀρχήν.»

Ἡ «Τανίν» ἀρθρογραφεῖ κατὰ τῆς ἰδέας... τῆς ἐπεμβάσεως :

«Ἐάν, ἔλεγεν, εἰς τινὰ μέρη δὲν μᾶς εὐνοήσῃ ἢ τύχη καὶ χάσωμεν μερικὰς μάχας, ἡμεῖς πάλιν θὰ ἐπανορθώσωμεν τὴν συμφορὰν μας διὰ τοῦ ξίφους μας. Εἶνε φυσικόν, ὅπως κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ πολέμου τηρήσωμεν ἀμυντικὴν εἰς τὰ ἀπομεμακρυσμένα τοῦ κέντρου σημεῖα τῶν συνόρων καὶ ὅπως ἀνεχθῶμεν νὰ προσελάσῃ ἐπὶ τι διάστημα ὁ ἐχθρὸς. Ἐάν τώρα αἱ Μ. Δυνάμεις λαμβάνουσαι ὑπ' ὄψιν τὰς φαινομενικὰς ταύτας ἐπιτυχίας τῶν βαλκανικῶν κρατῶν προσποιηθοῦν ὅτι αἰσθάνονται εὐσπλαγχνίαν διὰ τὸ χυνόμενον αἷμα καὶ προσπαθήσουσιν νὰ μᾶς συνδιαλλάξουν, ἡμεῖς θὰ θεωρήσωμεν τοῦτο μεγίστην προσβολήν. Ἡ εὐσπλαγχνία αὕτη θὰ εἶνε μεροληπτικὴ, διότι ἡμεῖς θὰ θεωρηθῶμεν ὡς ἠττημένοι καὶ ἐπομένως θὰ ζητήσουσιν παρ' ἡμῶν παραχωρήσεις.»

Καὶ εἰς τὸ τέλος προσέθετεν, ὅτι οὕτε λόγος πλέον ἔπρεπε νὰ γίνεταί περὶ... ἐφαρμογῆς μεταρρυθμίσεων ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν!!!

Ἡ «Ἰφχάμ» ἔστρεφεν ἀλλαχοῦ τὸ βλέμμα πρὸς τὸν Θεόν:

«Ὁ Σταυρὸς, ἔλεγεν, κατήλθεν εἰς τὸν ἀγῶνα, στηριζόμενος οὐχὶ μόνον εἰς τὸν στρατὸν τῶν Βαλκανικῶν, ἀλλ' εἰς ἕλον τὸν κόσμον. Ὁ κόσμος ὅλος εἶνε συντεταγμένος μετὰ τοῦ Σταυροῦ. Ἄλλ' ἀπέναντι τούτου δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ὅτι βοηθὸς τῆς Ἡμισελήνου εἶνε ὁ Ὑψίστος Θεός.»

Ἡ «Ἰκδὰμ» τέλος ἐδημοσίευσεν ἀντὶ ἄρθρου διατριβῆν κατὰ τὸ Βασιλεῶς Φερδινάνδου, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζεν «ἀρχηγὸν κακούργου συμμορίας.»

Καὶ προσέθετεν:

«Ὁ Φερδινάνδος πρὸ τῶν ὀμμάτων τῶν φίλων τῆς εἰρήνης εἶνε καταδικασμένος ὡς τυχοδιώκτης καὶ ἐχθρὸς τῆς εἰρήνης.»

Οἱ Εὐξῶνοι εἰς τὸ Διδάδι:

Μία Ἑλληνικὴ κωμόπολις τῆς Μακεδονίας, τὸ Διδάδι, ἔγεινε τὴν 13ην Ὀκτωβρίου θέατρον γενναίας μάχης μεταξὺ εὐζώνων καὶ Τουρκικοῦ στρατοῦ, καταστραφέντος τελείως.

Ἐἰς τὴν Ἐλασσῶνα εἶχεν ἀναγγελθῆ ὅτι τὸ Διδάδι, τοῦ ὁποῖου τὸν πληθυσμὸν ἀποτελοῦν ὀκτακόσκιαι Ἑλληνικαὶ οἰκογένειαι, ἠπειλείτο ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν. Οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως εἶχον

εἰδοποιηθῆ ἔτι θὰ κατεσφάζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ περίτρομοι ἀνέμενον τὸν θάνατον, ὁπότε ὁ ἀντισυνταγματάρχης διοικητῆς τοῦ 2ου εὐζωνικοῦ τάγματος I. Καμπούρης διατάχθη νὰ σπεύσῃ νὰ προσβάλῃ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν κομόπολιν.

Τὴν 11ην λοιπὸν μόλις ἐξημέρωσε, τὸ 2ον τάγμα τῶν εὐζώνων ἀνεχώρησεν ἐξ Ἐλασσῶνος. Ὁ καιρὸς, ἔπως ἀφηγοῦντο κατόπιν οἱ τραυματαῖοι εὐζῶνοι, ἦτο παντελῶς ἀκατάλληλος διὰ πορείαν. Ἐκτὸς τῆς βροχῆς, ἣ ὁποία εἶχε μουσκέυσει τοὺς εὐζῶνους, πυκνοτάτη ὁμίχλη ἠμπόδιζε τὴν θέαν εἰς ἀπόστασιν ὀλιγίστων βημάτων. Ἡ κακοκαιρία ὅμως δὲν ἔπρεπε νὰ ματαιώσῃ τὴν μικρὰν ἐκστρατείαν, ἐφ' ὅσον ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐξηρτάτο ἡ ζωὴ ὀκτῶ ἑκατοντάδων Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν. Οἱ εὐζῶνοι ἐδάδισαν ἄλλην τὴν ἡμέραν ἐκείνην. τὴν νύκτα εὗρηκαν στέγγην ὑπὸ τὰ ἀντίσκηνά των, καὶ τὴν ἐπιούσαν ἣ πορεία ἐπανελήφθη. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀπὸ τὴν Ἐλασσῶνα εἶχεν ἀναχωρήσει, διὰ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ἐφεδρικόν, καὶ τὸ 6ον τάγμα τῶν εὐζώνων, ἐνῶ μία ἰλη ἵππικοῦ εἶχε σπεύσει νὰ καταλάβῃ τὸν πέραν τοῦ Λιβαδίου δρόμον δι' ν' ἀνακόψῃ ἐκεῖθεν τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων, ἔταν, ὡς προεδλέπετο, θὰ ὑπεχώρουν.

Τὴν νύκτα τὸ 2ον εὐζωνικὸν τάγμα κατεσκήνωσε πρὸ τοῦ Λιβαδίου. Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων εὗρισκοντο Τουρκικαὶ προφυλακαί. Ἡ νύξ ὅμως ἦτο τόσο σκοτεινὴ, ὥστε οὔτε οἱ εὐζῶνοι, οὔτε οἱ Τούρκοι ἀντελήφθησαν πόσον πλησίον των εὗρισκετο ὁ ἐχθρὸς.

Τὴν πρωτὰν τῆς ἐπιούσης αἱ Τουρκικαὶ προφυλακαὶ ἔρριψαν ἀνεπιτυχῶς μερικοὺς πυροβολισμοὺς κατὰ τῶν εὐζώνων, μόλις τοὺς ἀντελήφθησαν, καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Καθ' ἄλλην τὴν ἡμέραν, ἕως τὸ ἀπόγευμα, ἡ πυκνοτάτη ὁμίχλη ἠμπόδιζε πᾶσαν κίνησιν τῶν εὐζώνων. Τὴν 4ην ὅμως μ. μ. ὁ καιρὸς ἐβελτιώθη ὀλίγον καὶ οἱ εὐζῶνοι, ἀλαλάζοντες ἀπὸ ἐνθουσιασμόν, ἤκουσαν τὴν διαταγὴν τῆς προελάσεως.

Οἱ Τούρκοι, ὀκτακόσιοι περίπου τὸν ἀριθμὸν, ἀνέμεναν τὴν ἐπίθεσιν, προφυλασσόμενοι ἀπὸ τὰ ἰσχυρότατα ὄχυρά των. Οἱ εὐζῶνοι, ἔρποντες σχεδὸν μέσα εἰς τοὺς θάμνους, πηδῶντες ἀπὸ τὸ πρόχωμα πού παρεῖχεν ὁ εἰς βράχος εἰς ἐκεῖνο πού παρεῖχεν ὁ ἄλλος, ἐπροχώρουν.

Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐμπρός, ἐνθαρρύνοντες πάντοτε, φροντίζοντες δι' ἄλλα, ἐπηύξαναν τὸν ἐνθουσιασμὸν τῶν εὐζώνων.

Οἱ Τούρκοι ἐν τῷ μεταξὺ εἶχον ἀρχίσει πυροβολοῦντες. Βροχὴ σφαιρῶν ἐπιπτε διαρκῶς ἀπὸ τὸ ὕψος ὅπου τὰ ὀχυρώματα τῶν Τούρκων, χωρὶς ὅμως ν' ἀνακόπτη τὴν ὁρμὴν τῆς ἐφόδου.

Ὅταν οἱ εὐζωνοὶ ἐπλησίασαν εἰς ἀπόστασιν 250 μέτρων, ἐσταμάτησαν. Οἱ Τούρκοι ἠγωνίζοντο νὰ κρατήσουν τὰ ὀχυρώματά των. Τὸ πῦρ ὅμως τῶν Ἑλληνικῶν Μάνλιχερ δὲν ἤργησε νὰ τοὺς κλονίσῃ. Οἱ εὐζωνοὶ ἀντελήφθησαν ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἤρχισε νὰ χάνῃ τὸ ἠθικόν του. Καὶ εἰς τὴν ὁρμὴν των καὶ τὴν εὐστοχίαν τῶν σφαιρῶν των προσέθεσαν πάλιν τοὺς ἀλαλαγμοὺς.

— «Οἱ Τούρκοι σκιάζονται τῆς φωνῆς, ἔλεγεν εἰς τραυματίας εὐζωνος, μετασχὼν τῆς μάχης. Τοὺς φοβίζαμε σὰν ἀρνιά.»

Ἐν τῷ μεταξὺ, ἐνῶ ἡ μάχη ἐξηκολούθει, ἔφθασε καὶ τὸ θοὸν εὐζωνικὸν τάγμα. Οἱ Τούρκοι ἔσχον τότε μίαν στιγμὴν ταλαντεύσεως. Νὰ ὑποχωρήσουν, νὰ παραδοθεῖν, ἢ νὰ ἐξακολουθήσουν μοχόμενοι;

Τῆς ἀμφιβολίας αὐτῆς ἐπωφεληθέντες οἱ εὐζωνοὶ, ὤρμησαν, ἐπέρασαν τρέχοντες τὴν μικρὰν μέχρι τῶν Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων ἀπόστασιν καὶ ἤρχισαν ἐκεῖ παλαίοντες μὲ τοὺς Τούρκους σῶμα πρὸς σῶμα. Ὅγδοήκοντα Τούρκοι, μεταξὺ τῶν ὁποίων 3 ἀξιωματικοί, παραδοθέντες, συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Τετρακόσιοι πληγωμένοι καὶ περὶ τοὺς 100 νεκροὶ ἔμειναν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

Περὶ τοὺς τριακοσίους ἐτράπησαν εἰς φυγὴν διὰ νὰ ἐνωθεῖν μὲ ἄλλο μεγαλειότερον σῶμα Τουρκικοῦ στρατοῦ, εὐρισκόμενον εἰς 2—3 ὥρων ἀπόστασιν. Ἡ ἴλη ἔμωσεν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ τοὺς ἀνέμενε καθ' ὁδὸν καὶ τοὺς ἠχημαλώτισεν ὅλους.

Ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ 2ου εὐζωνικοῦ τάγματος 36 ἐτραυματίσθησαν καὶ 10 ἐφρονεύθησαν. Τὸ θοὸν τάγμα ἔσχεν ἐλαχίστας ἀπωλείας.

— «Οἱ Λιθαδιῶται, ἀφοῦ ἐτελείωσεν ἡ μάχη, ἔλεγεν εἰς τῶν τραυματιῶν, ἔτρεξαν καὶ ἐπῆραν ὅλους ἡμᾶς τοὺς πληγωμένους. Ἐγὼ εἶχα πληγωθῆ στὸ πόδι λίγῳ πρὶν τελειώσῃ ἡ μάχη ἀπὸ κάποιον Τούρκον πληγωμένον.

»Τί ἔγεινε στὸ Λιβάδι, ἐξηκολούθησεν ὁ ἴδιος, δὲν μπορεῖτε νὰ φαντασθῆτε. Μᾶς ἤπῃραν στὰ σπίτια τους, μᾶς ἐκράτησαν ἐκεῖ δυὸ μέρες, ὅσο πού νὰ μᾶς μεταφέρουν στὴν Ἐλασσῶνα, μᾶς περιποιή-

θηκαν ἔσον εἶνε δυνατόν. Τρεῖς ἰατροί, πού εἶνε στό Λιδάδι, ἦσαν διαρκῶς ἐπάνω ἀπό τὰ κεφάλια μας. Δὲν εἶχαν ἰδίῃ κανέναν μας ἀνθρώπου τόσο περιποιητικούς.»

Ἐτραυματίας εἶτα διέκοψεν ἐπ' ἄλιγον τὴν ἀφήγησίν του. Ἐπειτα προσέθηκε :

«—Ξέρεις τί λέω τώρα; Πότε νὰ γείνω καλά. Εὐθύς θὰ ξαναπάω στὸν πόλεμο. Ἄλλο νὰ σὰς λέω κι' ἄλλο νὰ ἰδῆτε τί γίνεται. Ὅλοι οἱ ἰδιόκοι μας ἔχουνε μιὰ καρδιά, ἓνα θάρρος ἀπίστευτον. Ἐγὼ θὰ πάω πάλιν. Εἶνε γλέντι ὁ πόλεμος, εἶνε χαρά...»

Οἱ Κοζανίτικοι ἐθελοντικοὶ λόχοι :

Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν κατοίκων τῆς ἐλευθέρας Κοζάνης. Ὁ ὑποστράτηγος Σουτσοῦ ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς κατοίκους τῶν ἐλευθερωθέντων μερῶν τὴν ἀκόλουθον προκήρυξιν :

«Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α'.

» Ὁ ὑποστράτηγος Ἀλέξανδρος Σουτσοῦ πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς Κοζάνης καὶ τῶν πέριξ χωρίων :

» Κατέλαβον τὴν πόλιν ἐν ὀνόματι τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Γεωργίου.

» Τὸ πολίτευμα ἡμῶν, σεβόμενον καὶ ὑπερασπίζον τὰ δικαιώματα τῆς τιμῆς, τῆς περιουσίας καὶ τῆς θρησκείας, ἄτινα θεωρεῖ ἱερά, ἐφαρμοσθήσεται μετὰ τὴν προσάρτησιν τῆς χώρας καὶ ἐνταῦθα.

» Ὅθεν ἀπὸ τοῦδε ἀξιῶ πίστιν, ὑπακοὴν εἰς τοὺς νόμους τοῦ Κράτους, τὸ Σύνταγμα καὶ τὸν συνταγματικὸν αὐτοῦ Βασιλέα. Πᾶς ἐπιχειρῶν παράβασιν τοῦ νόμου ἢ αὐτοδικίαν, ἢ αὐθαίρετον πράξιν, ἦτοι διαρπαγὴν ξένης περιουσίας, προσβολὴν τιμῆς ἢ θρησκευάματος, θεωρεῖται ὡς ἐκτὸς νόμου, ὑφίσταται δὲ τὰς συνεπειάς. Οἱ Ὀθωμανοὶ ὑπήκοοι, οἱ δηλώσαντες ὑποταγὴν, διατελοῦσιν ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς ἐλληνικῆς σημαίας.

» Πᾶσα παράβασις ἐκ μέρους αὐτῶν ὑπόκειται εἰς τὰς συνεπειάς τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου. Ζήτω τὸ Ἔθνος. Ζήτω ὁ Βασιλεὺς.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΣΟΥΤΣΟΣ

Ἐποστράτηγος.»

Ἐκ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ των δὲ οἱ Κοζανίται ἤρχισαν πράγματι καταρτίζοντες ἐθελοντικούς λόχους, ἀνεληθόντας ἀμέσως εἰς 1,200

ἄνδρας. Εἰς τοὺς δρόμους τῆς πόλεως ἐτοιχοκολλεῖτο ἡ ἐξῆς ὠραία προκήρυξις :

Παιδιὰ τῆς Κοζάνης,

» Ἡ πατρίς μας εἶνε πλέον ἐλευθέρα. Ἄλλ' ὁ ἐλευθερωτὴς μας ἑλληνικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ πολεμῇ τὸν ἐχθρόν. Τὰ γενναῖα παιδιὰ τῆς Κοζάνης πρέπει νὰ τρέξουν εἰς τὰ πεδία τῆς μάχης καὶ μὲ τὸ αἷμά των νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς ἄλλους ἀδελφούς μας, οἱ ὅποιοι εἶνε ἀκόμη σκλάβοι.

» Ἡ τιμημένη μας Κοζάνη καταρτίζει ἐθελοντικούς λόχους διὰ νὰ ὑπηρετήσουν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Ὅποιοι ἀγαπᾶ τὴν πατρίδα του, ἄς σπεύσῃ νὰ ἐγγραφῇ ὡς ἐθελοντής.»

Ἐννοεῖται ὅτι εὐθὺς μετὰ τὴν δημοσίευσιν τῆς ἀνωτέρω εἰδοποιήσεως, τὸ Δημαρχεῖον, ὅπου ἐγίνοντο αἱ ἐγγραφαί, ἐπλημμύρισεν ἀπὸ κοζανίτικα παλληκάρια. Φυσίγγια εἰς τὴν μέσην, μίαν ξιφολόγχην καὶ ἓνα μάουζερ εἰς τὸν ὦμον. Τὰ μάνλιχερ τότε διετίθεντο μὲ πολλὴν φειδώ.

Αἱ φυγάδες οἰκογένειαι τῶν Τούρκων ἐκαλοῦντο ἤδη νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς πατρίδας των. Τὸ φρουραρχεῖον Σερβίων ἀπέστειλε τηλεγραφικῶς τὴν ἐξῆς προκήρυξιν εἰς τὸ Δημαρχεῖον Κοζάνης :

«Εἰδοποιήσατε, παρακαλῶ, ἐπειγόντως δι' ἀπεσταλμένων τὰς ὀθωμανικὰς οἰκογενείας, φυγάδας ἐκ Σερβίων, καταφυγούσας εἰς διάφορα χωρία τῆς περιφέρειας σας, ὅπως ἐπιστρέψουν εἰς Σέρβια, παραλάβουν τὰς περιουσίας των καὶ ἐξακολουθήσουν τὰ ἔργα των. Ὁ στρατὸς καὶ οἱ χριστιανοὶ κάταικοι ἐγγυῶνται ἀσφάλειαν καὶ πᾶσαν νόμιμον ὑποστήριξιν.

Ὁ Φρούραρχος Σερβίων
ΚΟΡΝΙΤΟΠΟΥΛΟΣ.»

Ἀπίστευτα ἐπεισόδια (ὁμιλοῦν αὐτέπται) :

«Μεταξὺ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εὕρισκοντο κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου καὶ χίλιοι περίπου Χριστιανοί, τελευταίως στρατολογηθέντες. Ἐξ αὐτῶν οἱ ὀχτακόσιοι ἦσαν περίπου Ἕλληνες, οἱ δὲ λοιποὶ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Ἑβραῖοι. Πολλοὶ κατὰ τὴν μάχην κατώρθωσαν νὰ λιποτακτῆσουν· οἱ ἄλλοι παρελήφθησαν ὑπὸ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων. Ὅσοι ἤμποροῦν, λιποτακτοῦν· οἱ ἄλλοι εἶνε νὰ τοὺς κλαίῃ κανεῖς. Αὐτὰ εἶνε τὰ ἀποτελέσματα τῆς γενικῆς στρατο-

λογίας τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν Τουρκίαν. Μεταξὺ τῶν χιλίων Χριστιανῶν, οἱ ὅποιοι ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου, εὐρίσκοντο καὶ περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα Ἕλληνας ἀπὸ τὴν Κοζάνη .

»Ὅλοι αὐτοὶ κατώρθωσαν νὰ λιποτακτῆσουν καὶ σήμερον εὐρίσκονται εἰς τὴν πατρίδα των. Μόνον δύο δὲν ἠμπόρουν νὰ φύγουν. Αὐτοὶ, λιποτακτῆσαντες μαζὶ μὲ τέσσαρες ἄλλους Τούρκους στρατιώτας, ἐφρονεύθησαν ἀπὸ τοὺς τελευταίους εἰς τὸν δρόμον ! Δὲν ὑπάρχει περίστασις ποὺ νὰ ἐφαρμόζεται καλλίτερα ἢ λαϊκὴ παροιμία : « Ἐμπρὸς βαθὺ καὶ πίσω ρέμμα ». Λαμβάνουν μέρος εἰς τὴν μάχην, ἐξανυχιάζονται νὰ κτυπήσουν τοὺς ἀδελφούς των· φεύγουν, σκοτώνονται ἀπὸ τοὺς Τούρκους...»

»Εἰς τὰ Σέρβια πρῶτος εἰσήλθεν ὁ ὑπίλαρχος Μάνος μετὰ δεκατεσσάρων ἱππέων. Μὲ τὴν εἰσοδὸν του ἀντήχησαν σφοδροὶ πυροβολισμοί. Ὅσοι Τούρκοι δὲν εἶχον προφθάσει νὰ φύγουν, ἐκλείσθησαν εἰς τὰ σπίτια των καὶ τώρα ἐπυροδύλουν μέσα ἀπὸ μικρὰς τρύπας, ὡς εἶδος πολεμιστῶν. Ὁ Μάνος ἐζήτησε τότε ἕνα ὀδηγόν. Παρουσιάσθη ὁ ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ χωρίου Δημ. Τσόσκας, μ' ἕνα γκρᾶ εἰς τὸ χέρι. Ὅλοι μαζὺ ἐπροχώρησαν. Αἱ σφαῖραι ἐρίπτοντο ἀλλεπάλληλοι. Ὁ Μάνος μὲ τὸ περίστροφον εἰς τὸ χέρι προχωρεῖ. Εἰς τὸ ἄκρον τοῦ κεντρικοῦ δρόμου συναντοῦν ἑννέα στρατιώτας. Ὁ Τσόσκας στήνει τὸν γκρᾶ.

«—Τεσλήμ !... (Παραδοθῆτε !)

Οἱ Τούρκοι ὑψώνουν τὰς χεῖρας εἰς ἔνδειξιν ὑποταγῆς. Προπορεύεται αὐτῶν ἕνας μπέης. Εἶνε στρατιωτικὸς ἰατρός.

»—Δὲν πιστεύω νὰ μὰς πειράξετε... εἶπε φοβισμένα, φανταζόμενος ὅτι ἐπῆλθεν ἡ στιγμή τοῦ θανάτου του.

»—Ἄ !... Ὅχι !... ἀπήντησεν ὁ Μάνος. Μείνατε ἐντελῶς ἴσχυρι. Ὅτ' ἀπεράσατε ὅπως εἰς τὰ σπίτια σας !...

»Μετ' ὀλίγον ἐκλειδώνοντο εἰς ἕνα σκοτεινὸν μπουδρόμι τῶν φυλακῶν, ἔπου εἶχον οἱ Τούρκοι κλεισμένους τοὺς Ἕλληνας φυλακισμένους...»

*
* *

Εἰς ἕν χωρίον τῆς Λαμίας ἔλαθε χώραν τὸ ἀκόλουθον ἄγριον μὲν ἀλλὰ χαρακτηριστικώτατον γεγονός, δεικνύον πόσον ὁ Ἕλληνας, κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην, ἐντρέπετο νὰ μὴ εἶνε πολεμιστής, ἐντρέπετο

νά φαντασθῆ, ὅτι ὑπῆρξε καὶ ἕνας ἔστω δειλὸς εἰς τὰς τάξεις τῶν μαχητῶν μας.

Κάποιοι στρατιώτης καταγόμενος ἀπὸ τὸ χωρίον αὐτὸ καταλήφθη ἀπὸ πανικὸν κατὰ τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ καὶ δραπέτευσας ἔφθασεν εἰς τὸ χωρίον του διὰ νὰ κρυφθῆ. Ἀμέσως ἔμως ὅλοι οἱ κάτοικοι ἐξήλθον καὶ ἤρχισαν νὰ τὸν λιθοβολοῦν, ἐφρονεύθη δὲ ὁ φυγὰς ἀπὸ λίθους!...

Ἐπιανελαμβάνετο λοιπὸν διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἡ ἱστορία, καὶ οἱ δειλοὶ τῶν ἡμερῶν μας ἐλάμβανον τὴν ἰδίαν τύχην μὲ τοὺς τρέσαντας τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν.

Ἡ ἱστορία δύο ὀνόματα τρεσάντων ἀναφέρει. Ἀπὸ τοὺς τριακασίους ἡρωϊκοὺς στρατιώτας τοῦ Λεωνίδα δύο μόνον ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Σπάρτην: ὁ Εὐρυτος καὶ ὁ Ἀριστόδημος.

Καὶ ὁ μὲν πρῶτος, μὴ ὑποφέρων τὰς περιφρονήσεις, ἠτυοκτόνησεν, ὁ δὲ δευτέρος ἐδακτυλοδεικτεῖτο ὡς ἄτιμος καὶ τὸ ὄνομά του ἔμεινεν εἰς τὴν σημερινήν τοῦ ἀνάνδρου καὶ τοῦ λιποτάκτου.

Ὁρμητικώτεροι ἀπὸ τοὺς παλαιούς Σπαρτιάτας οἱ σημερινοὶ Λαμίεις, ἐφρόνευσαν τὸν δειλόν, ὁ ὅποιος ἠπειλεῖ νὰ ἀτιμάσῃ τὸ χωρίον των! . .

Ἡρωϊσμός τῶν ἀξιωματικῶν μας:

Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον πρέπει νὰ τονισθῆ εἶνε ὁ ἡρωϊσμός καὶ ἡ ἀνδρεία τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν καὶ ἰδίᾳ τοῦ ἀρχιγοῦ Διαδόχου, ὅστις πολλάκις μὲν, μάλιστα δὲ εἰς τὸ Σαραντάπορον καὶ Καστανιὰν πλεόν ἢ ἅπαξ ἐξετέθη ὀρμῶν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἐκ τῶν ἀπωλειῶν, τὰς ὁποίας μέχρι τῆς στιγμῆς ἔχομεν, ἀπεδείχθη ὅτι ἐφρονεύθησαν 18 ἀξιωματικοὶ ἀπέναντι 169 στρατιωτῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ταγματάρχης Παπαδόγματος καὶ Σδορῶνος, ἕπερ σημαίνει ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἀψηφοντες τὸν θάνατον, ἐπετέθησαν ἀκάθεκτοι ἐπὶ κεφαλῆς τῶν σωμάτων. Ἐν γένει ἡ ἀντοχὴ καὶ τὸ ἠθικὸν τοῦ στρατοῦ μας ὑπῆρξε τοιοῦτον, ὥστε πολλάκις οἱ στρατιῶται κατάκοποι ἐκ τῆς μάχης ἤρνοντο νὰ σταματήσουν νὰ φάγουν, ἀλλὰ πάντες μιᾶ φωνῇ ἐζήτουν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὰ ἔμπρός, μὲ ἀρκετὸν φαγητὸν ὅτι ἔφαγαν τοὺς Τούρκους! . . .

Ἀλλὰ μήπως πλείστοι καὶ τῶν ἰατρῶν τοῦ στρατοῦ μας δὲν προε-

κινδύνευσαν πολλοχοῦ ; — Παρέγω ἐνταῦθα ἐν παράδειγμα ἐξόχως χαρακτηριστικόν : ὁ ἐκ Πύργου τῆς Ἡλείας ὑπίατρος ἐφεδρος Κ. Χριστόπουλος, αὐτὸς ἐκεῖνος, ὅστις κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 ἔμεινε πολλάκις μόνος ὀπισθεν τῶν φυγάδων ἵνα περισυλλέγη μὲ κίνδυνον ζωῆς τοὺς ἐγκαταλειπομένους εἰς τὴν τύχην των ἀτυχεῖ τραυματίας, καὶ δι' ὃν προεκλήθη εἰδικῆ ἐκθεσις τοῦ Στρατηγοῦ Σμολένσκι, δι' ἧς προϋδιβάσθη εἰς ὑπίατρον. — αὐτὸς ἐκεῖνος μήπως καὶ τώρα δὲν ἐθαυμάσθη διὰ τὴν τόλμην καὶ τὴν ἀφοσίαν του ἐνώπιον τοῦ θανάτου ; — Ὁ διοικητὴς τοῦ 8ου εὐζωνικοῦ τάγματος Βαλίσσα-ρίου, ὁ τετιμημένος οὗτος, πλειστάκις ἔτυχε τῆς εὐκαιρίας νὰ ἐκφρασθῆ μεθ' ὑπερηφανείας περὶ τοῦ στρατιώτου-ἱατροῦ... Εὐρεθεὶς ὁ Χριστόπουλος μετὰ τῶν πρώτων εἰς τὸ ἐχθρικὸν ἔδαφος εἰσβαλλόντων στρατευμάτων, ἄτε ὑπηρετῶν εἰς τὸ Στρατηγεῖον τῆς Δις Μεραρχίας, ὠδήγησεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης τοῦ Σαρανταπόρου ἔφιππος τοὺς τραυματιοφορεῖς. Οἱ Τούρκοι ἀντιλαμβάνονται τὴν μικρὰν συνοδείαν. Τὴν καταपुरοβολοῦν. Μία ὄδις ἐκρήγγυται πρὸ αὐτοῦ — ὁ ἵππος ἀφηνιάζει, ὁ ἀνδρεῖος ἱατρὸς τὸν περνίζει, τὸν ἐξαναγκάζει νὰ προχωρήσῃ, καὶ, ὑπὸ γάλαζαν σφαιρῶν, φθάνει μετὰ τῶν ἀνδρῶν του εἰς τὴν θέσιν, ὅπουθεν θὰ ἠδύνατο ταχύτερον νὰ παράσχη εἰς τοὺς μαχητὰς μας τὰς πρώτας βοήθειάς... Εἶχεν ἄδικον ἐκεῖνος ποῦ εἶπεν ὅτι «εἰς τὸν πόλεμον αὐτὸν ἀρκετοὶ ἱατροὶ ἀνεδείχθησαν ἀνώτεροι μερικῶν μαχημῶν ; »

Ὁ ποῶτος τραυματίας :

Τὴν ἐσπέραν τῆς Ἰης Ὀκτωβρίου ἀπέθνησκεν εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον Λαρίσης ὁ πρώτος Ἑλλήν τραυματίας τοῦ πολέμου μας.

Ἦτο ὁ στρατιώτης τοῦ 2ου πεζικοῦ Συντάγματος (Λαμίας) Λιανὸς Κωνσταντῖνος, ἐπίστρατος ἐκ τοῦ χωρίου Παλαιοχωρὶ τοῦ δήμου Δωριέων τῆς Παρνασσίδος. Ἦτο εἰς ἀπὸ τοὺς λεβέντηδες τῆς Ρούμελης, οἱ ὅποιοι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς ἐπιστρατεύσεως ἀγριωπεῖ καὶ ἀκάθεκτοι διεφιλονίκουν εἰς τὸ Μπράλο εἰς τὰ ὑπερφορτωμένα τραῖνα καὶ ἐπάλαιον εἰς μίαν γωνίαν διὰ νὰ προφθάσουν μίαν ὥραν ταχύτερα εἰς τὰ σύνορα μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου εἰς τὰ στήθη.

Καὶ ὁ Λιανὸς ἐπρόφθασε διὰ νὰ εὕρῃ τὸν ἐνδοξότερον, τὸν ὀραιότερον τῶν θανάτων.

Ὁρθιος μὲ τοὺς γενναίους συστρατιώτας του ἐπροχώρει κατὰ τῆς Μελούνας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς εἰσβολῆς, ὅτε σφαῖρα τυφεκίου τοῦ διεπέρασε τὴν καϊλίαν. Διαμπερὲς τραῦμα ἐπώδυνον, καιριώτατον. Μετεφέρθη αὐθημερόν εἰς τὸ Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον Λαρίσης, ὅπου τοῦ ἐγένετο ἐγχειρήσεις, ἡ ὁποία ἀτυχῶς δὲν ἀπέτρεψε τὸ μοιραῖον τέλος. Ὁ Λιανὸς παρ' ἔλρον τὸ δεινὸν τοῦ τραύματος διητήρησε πλήρεις τὰς αἰσθήσεις του ἐπὶ μακρὰς ὥρας.

Ἡ κηδεῖα του ἐγένετο τῆ 2 μ. μ. τῆς ἐπιούσης ἐκ τοῦ Στρατ. Νοσοκομείου. Διαταγῇ δὲ τοῦ μεράρχου Διοικητοῦ τῆς 1ης Στρατιωτικῆς περιοχῆς Κόρακα πλὴν τοῦ ἐπικηδεῖου ἀποσπάσματος συνώδευσε τὴν κηδεῖαν ἐλόκληρος ἡ μουσικὴ τῆς φρουρᾶς καὶ οἱ ἐλεύθεροι ὑπηρεσίας ἀξιωματικοί. Ἐκ τῶν πρώτων δὲ οἱ Κόρακας, Κλεομένης μέραρχος τῆς 7ης Μεραρχίας καὶ πλείστοι ἄλλοι ἀνώτεροι καὶ κατώτεροι ἀξιωματικοί. Ἐπίσης δὲ πλῆθος πολὺ πολιτῶν...»

*
* *

«Εἶνε ἀφάντιστοι», λέγει ἄλλος αὐτόπτης, «αἱ θηριωδῖαι τῶν Τούρκων, τινὲς τῶν ὁποίων καὶ ψυχорραγοῦντες ἀκόμη ἐπυροβόλουν τοὺς ἰδικούς μας.

» Ὁ περίφημος Χότζας τῆς Ἐλασσῶνος μὲ τὸν παροιμιώδη φαντασμὸν του, ὠχυρωμένος εἰς ἓνα τζαμί τῆς Ἐλασσῶνος, ἐφόνευσε πυροβολῶν δύο στρατιώτας μας καὶ ἐπλήρωσε διπλασίους.

» Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς φεύγων ἐσκόρπισε γύρω του τὸν θάνατον εἰς τινὰς χριστιανούς τῆς Ἐλασσῶνος. Οἱ ἡμέτεροι εὗρον εἰς τὸν διμύσιον ἀμαξιτὸν δρόμον, ὅστις ἄγει ἐξ Ἐλασσῶνος εἰς Κεφαλόβρυσον — Σαραντάπορον — Σέρβια, δύο χριστιανούς ἀκρωτηριασμένους καὶ διαμελισμένους.

» Εἶνε ἀνήκουστα τὰ κκουργήματα τῶν Τούρκων κατὰ τὴν μάχην τῆς Ἐλασσῶνος. Εἷς Τούρκος νιζάμης, φέρων ἐξ τραύματα μάνλιχερ, προσποιεῖται τὸν νεκρὸν, ὅταν δὲ ἐπλησίασεν εἰς δεκανεὺς Ἐλλήν τῶ πεζικοῦ, ἡμιογερθεῖς ἐπυροβόλησε τοῦτον διὰ τοῦ ἔπλου του ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως, φονεύσας τὸν δεκανέα.

» Ὅσον ἀπάνθρωποι καὶ ἀπαίσιοι εἶνε οἱ Τούρκοι, τόσο ἐκ διαμέτρου ἀντιθέτως οἱ ἡμέτεροι, βαθμοῦχαί τε καὶ ὀπλιται, φέρονται πρὸς τοὺς πολυαριθμούς Τούρκους στρατιώτας, οἵτινες ἔπεσαν εἰς χεῖ-

ράς των, εὐγενικοί, φιλόανθρωποι, περιποιητικοί. Οἱ στρατιωτικοὶ ἱατροὶ μᾶς ἐπέδεσαν τὰς πληγὰς τῶν τραυματιῶν Τούρκων.

» Ἴππεις κατεδιδάσθησαν ἐκ τῶν ἵππων των διὰ νὰ μεταφερθοῦν ἐπ' αὐτῶν πληγωμένοι Τούρκοι στρατιῶται εἰς Λάρισαν ἐκ Κεφαλοδρύσου, Δεσκάτης, Ἐλασσῶνος κ. λ. π. Ἀκόμη προχθὲς τὴν νύκτα διετέθη καὶ αὐτοκίνητον πρὸς μεταφορὰν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον Λαρίσης στρατιώτου Τούρκου βρέως πληγωμένου.

» Ἀκούσατε ὅμως τώρα πῶς μᾶς ἀποδίδουν, πῶς μᾶς πληρώνουν καὶ μὲ τὸν τόκον οἱ Τούρκοι, καὶ ἂν θέλετε μὴ φρίττετε. Εἰς τὸ Ἐλευθεροχώριον, δίωρον ΒΔ. τῆς Ἐλασσῶνος, τὴν Κυριακὴν συνελήφθησαν 41 Τούρκοι ἀχιμάλωτοι περικυκλωθέντες ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ἕτεροι δὲ 70 ἐφρονεύθησαν εἰς τὴν πλησιόχωρον ρεμματιάν.

» Εἰς Τούρκος στρατιώτης ἐσήκωσε τὰς χεῖράς του εἰς σημεῖον ὅτι παραδίδεται. Εἰς λοχίας τοῦ ἱππικοῦ ἡμέτερος, ἐνόματι Ρουσάκης, ἐκ Ναυπλίου, ἀφίππευσεν ὅπως τὸν συλλάβῃ. Ἐνῶ ὅμως ὁ λοχίας ἀφίππευεν, ὁ Τούρκος διὰ πλαγίως κινήσεως εὐρέθη εἰς τὸ πλευρὸν του καὶ ἐξαγαγὼν δι' ἀκαριαίας κινήσεως ἐγχειρίδιον, ὅπερ ἔκρυπτεν ἐντὸς τοῦ μανικίου τοῦ ἀμπεχόνου του μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης, ἐβύθισεν αὐτὸ ἐν τάχει μέχρι τῆς λαβῆς εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ἀτυχοῦς λοχίου ὀλίγον κάτω τῆς καρδιακῆς χώρας.

» Ὁ ἀτυχῆς Ρουσάκης ἔπεσε πάραυτα ἄπνους, ἐνῶ ὀλόκληρος ἐνωμοτία πεζῶν ἡμετέρων ὄρμα κατὰ τοῦ Τούρκου μὲ ἐπ' ὄπλου λόγχην ὅπως τὸν κατασπαράξῃ. Οἱ ἀξιωματικοὶ συγκρατοῦν αὐτοὺς εὐρισκομένους ἐν δικαιοτάτῳ ἐρεθισμῷ καὶ οὕτω ὁ νιζάμης σώζεται, ἐνῶ ἄλλως θὰ ἐγίνετο κόσκινο ἀπὸ τὰς λόγχας.

» Ἐτερος Τούρκος ἐφρόνευσεν ἕνα δεκανέα τοῦ πεζικοῦ καθ' ὅμοιον τρόπον καὶ ἐτραυματίσεν ἕνα στρατιώτην . . .»

Ἴδου καὶ ξένων χαρακτηριστικαὶ παρατηρήσεις :

Ὁ συνοδεύων τὸ Ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Νταίλ-Μαίηλ» ἦτο ὁ μόνος, ὁ ὁποῖος μέχρι τῆς ὥρας ἐτηλεγράφησε μίαν εἰκόνα μάχης ἀπὸ τὸν πόλεμον ὡς αὐτόπτης μάρτυς. Πρόκειται περὶ τῆς ἐν Ἐλασσῶνι νίκης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, εἰς τὴν ὁποίαν κατώρθωσε νὰ παρρευρεθῇ περὶ τὸ τέλος τῆς μὲν ἄλλ' ἐν καιρῷ

διὰ τὴν δώση μερικᾶς ἀσφαλεῖς πληροφορίας περὶ αὐτῆς μὴ γενομένης ἀντιληπτᾶς παρ' ἄλλων.

Καὶ ὁ Κάπτταιν Μπουτλερ σημειοῖ τὰ ἐπόμενα :

«... Ἡ μάχη ἤγγιζεν εἰς τὸ τέλος τῆς, ἔταν ἔφθασα εἰς ἓνα λόφον, ἐκ τοῦ ὁποίου ἐβλεπα πανοραματικῶς τὴν πεδιάδα. Κυττάζοντας κάτω πρὸς τὸ πέρασμα τῆς Μελοῦνας εἶδα μίαν κυκλικὴν πεδιάδα, διαμέτρου τεσσάρων μιλίων, μετὰ τὴν Ἐλασσῶνα ἀκριβῶς ἀντιθέτως καὶ τὴν Τσαρίτσανην εἰς τὰ δεξιὰ, ἀμφοτέρως εἰς τοὺς πόδας τῶν βουνῶν. Ἡ κοιλὰς εἶνε ὀμαλή, καλλιεργημένη καὶ ἀπροκάλυπτος. Ἡ πρώτη μεραρχία τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξετέλει μίαν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν, στέλλουσα τὸ τέταρτον σύνταγμα ἀριστερόθεν καὶ μίαν δύναμιν εὐζώνων γύρω ἀπὸ τὰ βουνά, ὅπισθεν τῆς Τσαρίτσανης διὰ τὴν ἀμποδίση τὴν Τουρκικὴν υποχώρησιν. Ἡ ὀρμὴ ἔμως τοῦ Ἑλληνικοῦ κέντρου ἦτο τόσο ἀκάθεκτος, ὥστε δὲν ἔδωκεν εἰς τοὺς εὐζώνους τὸν ἀπαιτούμενον καιρὸν νὰ κυκλώσουν τὸ πλευρὸν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ δι' αὐτὸ ἐ ἐχθρὸς ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ.

»Οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦντες ἐγκατέλειψαν ἕλα των τὰ κανόνια εἰς τὸν λόφον τοῦ Μοναστηριοῦ τῆς Παναγίας, ἄπειρα ὅπλα καὶ πλείστα πολεμεφόδια.

»Ὁλόκληρος ἡ κατὰ μέτωπον ἐπίθεσις ἦτο θαυμασία, ὁμοιάζουσα κυριαλεχτικῶς ὡς παρέλασις. Τὸ μόνον λάθος ἦτο ἡ πλέον τοῦ πρέποντος εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ὀρμὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

»Τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν ἀπεδείχθη ἀριστον. Αἱ Τουρκικαὶ ὀβίδες, ἂν καὶ ἡ ἀπόστασις ἦτο κατάλληλος καὶ ἡ ταξιθέτησις τῶν πυροβόλων τῶν καλῆ, δὲν ἔκαμαν τίποτε, διότι εἴτε ἀπετύγγανον νὰ ἐκπυρσοκροτήσουν εἴτε ἐξεπυρσοκρότουσαν πολὺ ὑψηλά. Λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς δὲν ἐκαλύπτετο, αἱ ἀπώλειαι τοῦ —2 ἀξιωματικοί, 1 στρατιώτης φονευθέντες καὶ 8 πληρωθέντες—εἶνε ἀνάξια λόγου. Αἱ Τουρκικαὶ ἀπώλειαι δὲν εἶναι γνωσταί, ἀλλὰ 40 Τούρκοι συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Κατὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἐλασσῶνα, ἓνας Τούρκος Χότζας, ἀπὸ τὸν ἐξώστην τοῦ μιναρῆ του τοὺς κατηράσθη καὶ ἐπυροβόλησε κατ' αὐτῶν. Οἱ Ἕλληνες ἠναγκάσθησαν νὰ τὸν σκοτώσουν . . .»

Ὁ Δίνεσμαν, ἀφ' ἑτέρου, ὁ διάσημος εἰς τὴν Ἀγγλίαν πολεμικὸς κριτικὸς τοῦ «Ντάιλυ-Μαίλ», εἰς ἓν του ἄρθρον, ὑπὸ τὸν τίτλον «Τουρ-

κικαὶ μωρίαί» εἰρωνεύετο τὸν Τουρκικὸν στόλον, ὁ ὁποῖος ἀντέγρα-
φεν, ὡς ἔλεγε, τὴν γελοῖαν δρᾶσιν τοῦ Γαλλικοῦ στόλου εἰς τὴν Βό-
ρειον θάλασσαν κατὰ τὸν Αὐγούστου τοῦ 1870. Τὸ νὰ καταστρέφῃ
κανεὶς ἀνυπερασπίστους πόλεις, τὸ νὰ βομβαρδίσῃ ἕνας στόλος μαγα-
ζειὰ καὶ καλύβια χωρικῶν καὶ νὰ δείχνῃ μόνον ἀπὸ εὐσέβαστον ἀπό-
στασιν τὴν μύτην του ἐκεῖ ὅπου ὑπάρχουν φρούρια, τὸ κάμνει φυ-
σικὰ εἰς τὸ νὰ κἀνῃ «ἐντύπωσιν», ἀλλ' ἢ ἐντύπωσης ποῦ παράγεται ἐξ
αὐτῶν τῶν γελοίων κινήματων εἶνε μόνον κωμικὴ καὶ διὰ τὸν ἀπλού-
στερον τῶν ἀνθρώπων.

» Ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν στόλον δὲν ἤμπορεῖ κανεὶς νὰ περιμένη
περισσότερα, πρῶτον διότι ὁ στόλος αὐτὸς εἶναι ἀνάξιος λόγου καὶ
δεύτερον καὶ σπουδαιότερον, διότι αἱ ναῦται του ἀνήκουν εἰς μίαν φυ-
λὴν, ἢ ὁποῖα ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεώς της ἔδειξεν ὅτι εἶνε ἀνίκανος ὅσον
καὶ ὁ καιρὸς νὰ χαράξῃ ἱστορικὰς ρυτίδας ἐπὶ τοῦ μετώπου τοῦ Ὀ-
κεανοῦ. Ὁ Τούρκος εἶνε κατὰ τὴν ἀκριβῆ σημασίαν τῆς λέξεως χρο-
σαῖος. Στὴν ξηρὰν κάνει ὅ,τι ἤμπορεῖ. Εἰς τὴν θάλασσαν ὅμως εἶνε...
εἰς τὴν θάλασσαν. Οἱ Γερμανοὶ διοργανωταὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ
εἶχαν μὲ τί νὰ γελάσουν βλέποντες τοὺς Ἄγγλους συναδέλφους των
νὰ ἰδρῶνουν καὶ νὰ γηράσκουν πρόωρος πρᾶσπαθοῦντες νὰ μετατρέ-
ψουν εἰς θαλασσολύκους ἀδιορθώτους γεωργούς. Ἐνας Θεὸς ἔκανε τὸ
θαῦμα νὰ ἐπιπλεύσῃ μία φορὰ ἕνας πέλεκυς, ἀλλ' ὁ Θεὸς αὐτὸς ἦτο
Ἕλληγν καὶ αὐτὸ συνέβη εἰς τὴν Ἑλλάδα, πέρα ἀπὸ τὰ σύνορα!

» Ἀντὶ ὁ Τουρκικὸς στόλος νὰ καταστρέφῃ μοναστήρια ἀρχαῖα
καὶ νὰ βομβαρδίσῃ μετὰ... θάρρους πόλιν τὴν ὁποῖαν φρουροῦν ἕνδεκα
στρατιῶται, θὰ ἦτο γενναϊότερον νὰ ἐβγαίνε πρὸς συνάντησιν τοῦ
Ἑλληνικοῦ στόλου, ὁ ὁποῖος περιπλέει τὰ παράλια του, καταλαμβάνει
νῆσους καὶ κάμνει ἀποβάσεις, ὡς νὰ ἐξετέλει γυμνάσια εἰς Ἑλλη-
νικὰ ὕδατα...

» Ἀλλὰ ὅποιος κάνει σὰν τρελλός, θὰ πῆ πῶς ἔχει τέτοιες διατα-
γές. Καὶ αἱ κινήσεις ἑνὸς στόλου ἐξαρτῶνται ἀπὸ ἀνωτέρας διατα-
γᾶς· ἀποτελοῦν μέρος τῆς μεγάλης στρατηγικότητος τοῦ σχεδίου τοῦ
πολέμου. Ὅστω λοιπὸν ἐχόντων τῶν πραγμάτων, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον
εἶνε νὰ λεχθῆ εἶνε ὅτι, ἐὰν καὶ ὁ στρατὸς τῶν Πιστῶν ἀκολουθῆ τὴν
ἰδίαν... πολεμικὴν καθὼς τὰ πλεῖστά του, δὲν εἶνε δύσκολον νὰ προΐδῃ
κανεὶς τὰ γεγονότα καὶ νὰ ἐξαγάγῃ συμπεράσματα...»

Ἐγγράφη ἀκόμη καὶ τὸ ἐξῆς κωμικώτατον ἀπὸ τὸ «Ντέλυ Τέλεγκραμ» τοῦ Λονδίνου :

«... Ὅταν ὁ Σουλτάνος διέταξε τὴν κινητοποίησιν τοῦ στρατοῦ του, ἔστειλεν εἰς τὸν Βασιλέα τῆς Βουλγαρίας ἕνα σάκκον κεχρὶ μὲ τὴν ἐξῆς ἐπιστολήν :

«Φεοδινάνδε Ἐφέντη, κινητοποίησε ἂν σ' ἀρέσει, ἀλλ' ἔσο βέλβιος δι' ὑπάροχον τόσοι στρατιῶται εἰς τὴν Τουρκίαν, ὅσοι σπόροι κεχριοῦ εἶνε σ' αὐτὸν τὸν σάκκον ! »

Καὶ γιατί τάχα νὰ μὴ τὸ πιστεύσωμεν καὶ αὐτό ;

Μήπως οἱ προλειάναντες τὸν κατακτητικὸν δρόμον εἰς τοὺς Σουλτάνους, Ἄραβες καὶ Κοῦρδοὶ καὶ Τουρκομάνοι καὶ Τσερκέζοι δὲν ὠμίλου ἐπίσης συμβολικῶς καὶ δὲν ἐσχέπτοντο ἐπίσης «παραλογικῶς» ὅσον καὶ ἡ ἔμπνευσις των «Χαλιμᾶ» ;

Δεπιτομέρεια τῆς μάχης τῆς Δεσκάτης.

Μεταξὺ τῶν τελευταίων ἐπιτυχιῶν τῶν ἑλληνικῶν ἔπλων δέον νὰ καταλεχθῇ καὶ ἡ κατάληψις τῆς Δεσκάτης ὑπὸ τῶν ἀνδρῶν τῆς ἀριστερᾶς ταξιαρχίας, ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην τοῦ Μηχανικοῦ Γεννάδην.

Σῶμα ἐξ ἑπτακοσίων περίπου Νιζάμηδων προσέβαλε τὸν ἡμέτερον σταθμὸν Βελεμιστίου, φυλασσόμενον ὑπὸ πενήκοντα περίπου εὐζώνων ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ Σπυρίδωνα Γραβάνην.

Ὁ Γραβάνης, ἀντιληφθεὶς ἀμέσως τὴν ἐπίθεσιν, ὠχυρώθη μετὰ τῶν πενήκοντα εὐζώνων εἰς τέσσαρας λόφους τοῦ χωρίου καὶ διέταξε πῦρ κατὰ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων στρατιωτῶν.

Οἱ νιζάμηδες, ἀποτυχόντες εἰς τὴν πρώτην ἐφοδον, ἐπεχείρησαν λυσσωδῶς καὶ δευτέραν, καθ' ἣν ὑπεχώρησαν καὶ πάλιν, σχόντες ὑπερπενήκοντα νεκροὺς καὶ τραυματίας. Ἀλλὰ καὶ μετὰ τὴν ἀποτυχούσαν δευτέραν ἐφοδον οἱ νιζάμηδες δὲν ἀπεγοητεύθησαν, ἀλλ' ἐπεχείρησαν καὶ τρίτην μετὰ τὸν σκοπὸν νὰ προχωρήσουν διὰ νὰ καύσουν τὸ Βελεμιστίον. Καὶ ἡ τρίτη ἐφοδος ὑπῆρξε καταστρεπτικὴ διὰ τοὺς Τούρκους στρατιώτας, ἀναγκασθέντας ὅπως ὑποχωρήσουν μέχρι τῆς Δεσκάτης, ἔπου καὶ ὠχυρώθησαν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν οἱ ἡμέτεροι τοῦ Βελεμιστίου ἐνισχύθησαν διὰ σώματος ἐξ 70 ἀνδρῶν, ἀνηκόντων εἰς τὸ 3ον τάγμα ἐκ Καλαμπάκας.

Εἰς τὰς προεδυλακὰς τῆς μάχης τοῦ Ναλυπάνκιοϊ.

Ἐν τῷ μεταξὺ δύο ἄλλα τάγματα, τὸ 4ον καὶ τὸ 1ον τῶν εὐζώνων, τὰ ὅποια διέμενον παρὰ τὸν Κομισκόν, διέβησαν τὸν σταθμὸν τῆς Τσοῦκας καὶ κατηθύνθησαν ἀνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως πρὸς τὸ χωρίον Τετσιούγκιχ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου εὕρισκετο ὄχυρωμένος τουρκικὸς στρατὸς ἐκ 1,000 περίπου ἀνδρῶν.

Τὰ δύο ταῦτα τάγματα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Γεννάδη δι' ἐπιτυχστάτης ἐφόδου, ἐπωφελοῦμενα καὶ τῆς γενικῆς συγχύσεως, ἤτις ἐπεκράτει εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, ἐξετόπισαν τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἔτρεψαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Μετ' ὀλίγον ἦσαν κύριοι τοῦ χωρίου Τσετσιούγκια, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἡ Δεσκάτη μόλις περὶ τὸ δῶρον ἀπέχει.

Τὰ δύο τάγματα ὑπὸ τὸν Γεννάδην ἐβάδισαν πρὸς τὴν Δεσκάτην.

Οἱ ἡμέτεροι ἀνάθεκτοι μὲ ἐλαχίστας ἀπωλείας ἐξετόπισαν ὀλίγον τὸν ἐχθρὸν καὶ περὶ τὴν ἡν ἑσπερινὴν ὥραν εἰσῆρχοντο θριαμβευτικῶς εἰς τὴν Δεσκάτην. Ἐκ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν ἄνω τῶν ὀγδοήκοντα, ἐκ δὲ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθησαν δύο στρατιῶται ἐκ τοῦ πρώτου εὐζωνικοῦ τάγματος, δύο στρατιῶται ἐκ τοῦ τετάρτου καὶ ἐτραυματίσθησαν τὸ πλεῖστον ἐλαφρῶς δέκα στρατιῶται ἐν ὄλῳ.

Ὁ ἐκτοπισθεὶς ἐχθρὸς ὑπεχώρησεν, ἐγκαταλείψας πλεῖστα πολεμοφόδια εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ σταθμοῦ Δεσκάτης. Ἡ ἀριστερὰ Ταξιαρχία ἐξακολουθεῖ προελαύνουσα ἐκ Δεσκάτης πρὸς τὰ ἐμπρός.»

Δεπτιμέρειαι τῶν ἐν Σαρανταπόρῳ καὶ Γλυκόβῳ μαχῶν :

Αὐτόπτης γράφει : « Κατόπιν περιεσκεμμένου σχεδίου ἐκπονηθέντος ὑπὸ τοῦ ἀρχηγείου, ὁ στρατὸς ἐξεκίνησεν ἐξ ὀρισμένου σημείου τὴν πρωΐαν τῆς 9ης Ὀκτωβρίου καὶ μετὰ πορείαν δύο καὶ ἡμισείας ὥρων, ἐπλησίασεν εἰς τὸ ὀχυρωμένον χωρίον Γλυκόβον, προασπιζόμενον ὑπὸ ὀλοκλήρου συντάγματος πυροβολικοῦ ἐκ τῶν ὑπεράνω αὐτοῦ λόφων.

» Τὴν 10ην ἀκριβῶς τῆς πρωΐας ἤρχισαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ ἐκ μέρους τοῦ 10οῦ πεζικοῦ συντάγματος, δεξιὰ τοῦ ὁποῖου ἤρχισε πῦρ τὸ 12ον πεζικὸν καὶ μετὰ τοῦτο τὸ θὸν πεζικὸν σύνταγμα. Ἐντὸς τετάρτου τῆς ὥρας, ἡ μάχη ἐγενικεύθη. Ἄλλ' ἡ θέσις, ἣν κατεῖχεν ὁ ἐχθρὸς, τὸ Γλυκόβον, ἦτο τοσοῦτον ὀχυρά, ὥστε ἀληθῶς δύναται τινὰ τὸ ὀνομάσῃ δευτέρον Γρίμποβον τῆς Ἡπείρου. Ἡ θέσις τῶν ἡμετέρων, ὡς ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους ὑπερκατεῖχον, ἀποτελουμένον ἀπὸ λόφους καὶ λεκάνας, αἵτινες προσεβάλλοντο ἀπὸ τὰς ἐπισκηπτύσας βολὰς, ἦτο λίαν ἐπισφαλῆς.

» Καὶ ὅμως οἱ ἄνδρες ἐπροχώρουν, διὰ νὰ ἐξάψη δὲ περισσότερον τὸν ἐνθουσιασμόν των ὃ ἐπὶ τῆς πρώτης γραμμῆς διαρκῶς εὐρισκόμενος διοικητῆς τοῦ πεζ. Συντάγματος Μπατρας, ἔλαβε τὴν σημαίαν αὐτοῦ, ἀκολουθούμενος δὲ ἀπὸ ἄλλους ἀξιωματικοὺς καὶ ἐνθουσιάζων τοὺς στρατιώτας διὰ παροτρύνσεων καὶ προτροπῶν « Ἐμπρός, μὲ τὴν σημαίαν παιδιά », ἐφιλοτίμησε πάντας τοὺς ἄνδρας.

» Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν εὐρίσκετο ἐπίσης διαρκῶς ἔφιππος ὃ Δ. Πολυχρονόπουλος ταγματάρχης διοικητῆς τοῦ 12ου πεζ. συντάγματος, ὅστις ἐπέβλεπε διαρκῶς καὶ τὸ τάγμα του, ἀφηφῶν τὸν ἄμεσον κίνδυνον. Παρ' ὅλας δὲ τὰς προτροπὰς τῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν ὅπως ἀφιπεύσῃ ὃ ἀτρόμητος στρατιώτης δὲν ἤκουε :

» — Ἄν εἶνε πεπρωμένον, εἶπε, θὰ σκοτωθῶ.

» Εἰς δὲ τὸν ἔφεδρον ὑπολοχαγὸν Παρασκευόπουλον, ὅστις ἐπίσης ἔφιππος τὸν παρηκολούθει ὡς ἀνήκων εἰς τὸ τάγμα του, ἔλεγε :

» — Ἄς κτυπηθῶ, ἄς κομματιασθῶ, ἀλλὰ νὰ ἐπιζήσω διὰ νὰ ἰδῶ ποῦ θὰ καταλήξῃ αὐτός ὃ μεγάλος ἀγών.

» Καὶ ἐνῶ ἔλεγε ταῦτα, αἰφνης ἐπληξε τὸν ταγματάρχην σφαῖρα εἰς τὸν δεξιὸν ὦμον. Ὁ ταγματάρχης προσεπάθησε νὰ σταθῇ. Ἀλλὰ δὲν ἠδύνατο πλέον, διότι ἡ σφαῖρα εἶχε διατρήσει τὸν πνεύμονα καὶ μετὰ πέντε λεπτὰ ἔπεσε, τοῦ ἵππου του γονυπετήσαντος ἐξ ὀρμέμφυτου ὅπως μὴ καταπέσῃ ἀφ' ὕψηλοῦ ὃ γενναῖος ἀναβάτης του.

» Μολοντί δὲ ἡ θέσις ὅπου κατέπεσεν εὐρίσκετο ἐν ἐπικινδύνῳ ζώνῃ, ἔσπευσε στρατιώτης τις καὶ ὑπὸ τὴν ἄμεσον ἐποπτείαν τοῦ αὐτοῦ ὑπολοχαγοῦ Παρασκευοπούλου μετεφέρθη ὃ ἀτυχῆς ὀλίγον κάτωθι, ὅπου ἐπεμελήθησαν αὐτοῦ ἐκ τοῦ προχείρου, χρησιμεύσαντος ὡς νοσοκόμου τοῦ φιλοτίμου στρατιώτου Βαλσαμάκη, ἀλλὰ μετὰ 1)4 τῆς ὥρας ὃ γενναῖος ταγματάρχης ἐξέπνευσεν.

» Ὁ θάνατός του ἀστραπιαίως γνωσθεὶς εἰς ὅλον τὸ σύνταγμα κατελύπησε πάντας, διότι ἦτο ἀγαπητότατος, συμπαθέστατος καὶ πατριώτατος πρὸς τοὺς στρατιώτας του.

» Μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἔπαυσε τὸ πῦρ καὶ ἓνα πρὸς ἓνα ἔφεραν τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας, τοὺς ὁποίους ἐπεμελήθη ὃ μὲ κίνδυνον τῆς ζωῆς του σπεύσας εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἱατρός τοῦ συντάγματος Τζάλας. Τὴν ἐπομένην πρωΐαν συνηθροίσθησαν περὶ τοὺς 14 νεκροί, ἐν οἷς καὶ ὃ γενναῖος Μπαρτζάκος, προσφάτως προα-

χθεις εἰς ἀνθυπολοχαγόν, ἐκ τῆς σχολῆς τῶν ὑπαξιωματικῶν, παραμορφωθεὶς ἐκ τῶν πολλῶν σφαιρῶν. Οἱ ἄνδρες τοῦ μεταγωγικοῦ ἐμερίμνησαν περὶ τῆς ταφῆς, ἀνοιχθέντος τάφου κοινοῦ διὰ πάντας.

» Μετὰ τοῦτο, ὁ διοικητῆς Μπαῖρας προσῆλθε κατὰ τὴν ὥραν τῆς ταφῆς, διαταγῆ του δὲ ἀπεδόθησαν ὑπὸ διμοιρίας αἱ τιμαὶ εἰς τοὺς νεκροὺς καὶ ὁ ἱερεὺς τοῦ συντάγματος ἐψαλε τὴν νεκρώσιμον ἀκολουθίαν, ὑψώθη δὲ ἐκ λίθων τύμβος καταδεικνύων ἔτι ἐκεῖ πρώτοι ἔπεσαν μαχόμενοι ἐκ τοῦ 12ου πεζικοῦ συντάγματος οἱ φιλότιμοι ἄνδρες ὑπὲρ τῆς Πατρίδος.

» Τὰ συντάγματα κατόπιν λίαν πρῶτ' κατέλαβον τὸ χωρίον Γλύκοβον, ὅπου εἶδαν κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ πυροβόλα 21 καὶ ἔλα τὰ πολεμοφόδια των ἐγκαταλελειμμένα ὑπὸ τοῦ πανικοδλήτου Τουρκικοῦ στρατοῦ. Τὸ σῶμα ἐπροχώρησε, περὶ τὴν μεσημβρίαν δὲ τῆς Τετάρτης διήλθον δι' αὐτοκινήτου ὁ Διάδοχος καὶ ἔλοι οἱ βασιλόπαιδες ἐπευφημούμενοι ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐτίμησεν ἑαυτόν. Οἱ ἀξιωματικοὶ πάντες ἔπραξαν τὸ καθήκον των, πολεμήσαντες γενναϊότατα.

Ἀεπιμέρειαι τῆς καταλήψεως τῆς Αἰκατερίνης:

Τὴν 14ην Ὀκτωβρίου, ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Κ. Μαζαράκης ἐπὶ κεφαλῆς σώματος ὡς πρόσκοπος τοῦ στρατοῦ, κατέλαβε τὰ στενά τῆς Πέτρας, τὴν κλεῖδα μεταξὺ Ἐλασσῶνος καὶ Αἰκατερίνης, παραδώσας εἶτα τὴν θέσιν εἰς τὴν ἐπερχομένην Μεραρχίαν, ἀφοῦ συνέστησε πολιτοφυλακίαν.

Κατόπιν ἰσχυρὸν σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Κλεομένην, βεδίξον κατὰ διαταγὴν τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου πρὸς κατάληψιν τῆς Αἰκατερίνης, ἀνεχώρησε τὴν 11ην προμεσημβρινὴν ἐκ τοῦ χωρίου Ἄγιος Δημήτριος, πέντε ὥρας ἀπέχοντος τῆς Αἰκατερίνης, καὶ ἐφθάσε περὶ τὴν 3ην ἀπογευματινὴν ἐξωθὶ τοῦ χωρίου Κούρνοσι, ὅπου συνήντησεν ἐντὸς μιᾶς χαράδρας προφυλακίαν τοῦ ἐν Αἰκατερίνῃ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀποτελουμένην ἐκ διακοσίων περίπου ἀνδρῶν.

Μικρὰ ἐπιηκολούθησεν ἀψιμαχία, μεθ' ἣν ἐπῆλθεν ἡ νύξ.

Τὴν πρωΐαν ἡ τουρκικὴ προφυλακὴ εἶχεν ἐγκαταλείψει τὰς θέσεις τῆς, κατευθυνθεῖσα πρὸς τὸ στρατόπεδον τῆς Αἰκατερίνης, μετὰ τοῦ ὁποίου καὶ τῆνῶθη. Οἱ ἡμέτεροι ἐβάδισαν ἀκωλύτως λίαν πρῶτ'

πρὸς τὴν Αἰκατερίνην, εἰς τὸ πρόθυρα τῆς ὁποίας ἐδέχθησαν τὰς πρῶτας ἐχθρικὰς σφαίρας ἐκ μέρους τοῦ ὄλου στρατοῦ, ὅστις προήσπιζε τὴν πόλιν.

Οἱ ἡμέτεροι ἀπαντῶντες ἐξ ἴσου εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ ἐχώρουν πάντοτε πρὸς τὰ ἐμπρός. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἀκάθεκτοι ἐδάδιζον πρὸς τὰ ἐμπρός, ἀπωθοῦντες τὸν ἐχθρὸν ὄλον ἐπισθοχωροῦντα καὶ ἐγκαταλείποντα τὴν πόλιν.

Περὶ τὴν 11ην πρωϊνὴν ὥραν οἱ ἡμέτεροι εἰσῆρχοντο εἰς τὴν Αἰκατερίνην, ἐγκαταλειφθεῖσαν τελίως ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον τὴν πόλιν, γενόμενοι δεκτοὶ μετ' ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρᾶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων. Οἱ Τούρκοι στρατιῶται φεύγοντες ἀτάκτως ἐγκατέλειψαν εἰς τὴν Αἰκατερίνην πέντε πυροβόλα, ἀρκετὰ ὅπλα καὶ πυρομαχικά, ἅτινα παρέλαβον οἱ ἡμέτεροι ἐξεληθόντες ἀμέσως πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ.

Εἰς τὴν Αἰκατερίνην πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ οἱ Τούρκοι φανατισθέντες ἐφόνευσάν ἐξ χριστιανούς καὶ τρεῖς γυναίκας. Ὡς ἐκ τῶν φόνων τούτων ἐπεκράτει γενικὴ σύγχυσις.

Καθ' ἅπασαν τὴν πόλιν ἀρκετὸς τουρκικὸς στρατὸς καταληφθεὶς ὑπὸ πανικοῦ εἰσῆλθεν εἰς ἱστιοφόρια, κατευθυνθεὶς εἰς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ὑπόλοιπος ὑπεχώρησεν ἀτάκτως διὰ τῆς ξηρᾶς. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως Αἰκατερίνης ἐγένετο συγκινητικὴ ἡ κηδεὶα τῶν φονευθέντων. Συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι 4 Τούρκοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, τραυματισμένοι ἐλαφρῶς.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Αἰκατερίνης ἐξαλλοὶ ἐκ χαρᾶς παρέσχον εἰς τοὺς ἡμέτερος μυρίας περιποιήσεις. Οἱ ἀκολουθοῦντες τὸν στρατὸν νοσοκόμοι μετέφερον εἰς τὴν καταληφθεῖσαν πόλιν τοὺς τραυματίας, οἵτινες ἐγένοντο δεκτοὶ εἰς τὰς ἑλληνικὰς οἰκίας, ὅπου τοῖς παρεσχέθησαν αἱ πρῶται βοήθειαι.

Οἱ Τούρκοι στρατιῶται σχόντες μεγάλας ἀπώλειας ἐτράπησαν εἰς εἰς φυγὴν κατευθυνόμενοι πρὸς τὸ Κίτρος, χωρὶον ἀπέχον τρεῖς ὥρας ἐξ Αἰκατερίνης πρὸς Β.

Ἄλλὰ καταδιωχθέντες κατὰ πόδας καὶ κατατροπωθέντες καὶ ἐκείθεν, ἐτράπησαν πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀγνοοῦντες καὶ αὐτοὶ πλέον ἂν θὰ ἠδύναντό που νὰ σταματήσουν...

Περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας οἱ κάτοικοι τῆς Νιαούσης κατέλυον τὰς

τουρκικὰς Ἀρχὰς μετὰ τὴν κατάληψιν καὶ τῆς Βερροίας ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀπέστειλλον δὲ καθ' ἑκάστην διὰ τὸν στρατὸν 25 χιλιάδας μερίδας ἄρτου.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ συνταγματάρχης Γεννάδης ἄμυρ τὴν κατάληψιν τῶν Γρεβενῶν ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς κατοίκους τὴν κάτωθι προκήρυξιν :

« Πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως καὶ περιφερείας
τῆς ἐπαρχίας Γρεβενῶν.

» Ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α' καὶ Ὑψηλοῦ μου Κυρίου.

» Καταλαμβάνω τὴν πόλιν τῶν Γρεβενῶν καὶ ἄπασαν τὴν περίῃ ὑπαιθρον χώραν καὶ ἀπὸ σήμερον ἐν αὐτῇ ἰσχύουσιν οἱ Νόμοι τοῦ ἑλληνικοῦ Κράτους, τηρουμένων μέχρι τῆς πλήρους ἐφαρμογῆς αὐτῶν τῶν ὄρων, τῶν ἐθίμων ὡς καὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ Νόμου, ὃν ἡ ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἐσχάτως ἐκήρυξε καὶ ὁ ὁποῖος αὐστηρῶς θέλει ἐφαρμοσθῆ.

» Ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου καὶ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Θεσσαλίᾳ, νῦν δὲ καὶ ἐν Μακεδονίᾳ νικηφόρου ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἠδύοχησε νὰ μοι ἀναθέσῃ τὴν διοίκησιν τῶν Γρεβενῶν μετὰ δικαιοδοσίας ἐκτενοῦς. Ἐν τῇ ιδιότητι μου ταύτῃ προσκαλῶ ἅπαντας τοὺς κατοίκους τῆς χώρας νὰ ἀναγνωρίσωσι τὸ νέον καθεστῶς καὶ νὰ ὑποταχθῶσιν εἰς τοὺς Νόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.

» Καταλύω τὰς μέχρι τοῦδε ὑφισταμένας ἀρχὰς, συγκεντρῶν ἅπασας τὰς ὑπηρεσίας ἐν ἐμαυτῷ καὶ ἐπιφυλασσόμενος νὰ διορίσω ταχέως εἰς διάφορα ἀξιώματα ἐκείνους οὓς ἤθελον κρίνει καταλλήλους.

Ἀπαγορεύω ἀπολύτως εἰς τοὺς κατοίκους τὸ φέρειν ὄπλα πλὴν τῶν ἐχόντων πρὸς τοῦτο τὴν ἄδειαν ἡμῶν καὶ ἐντέλλομαι ὅπως πᾶς ὁ κατέχων ὄπλον παραδώσῃ αὐτὸ εἰς τὴν στρατονομικὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ὑπ' ἐμὲ σώματος.

» Ὁ παράβατης τῆς διαταγῆς μου ταύτης θέλει συλλαμβάνεσθαι καὶ τιμωρεῖσθαι κατὰ τὸν Στρατιωτικὸν Νόμον.

» Ἡ ἐλευθέρᾳ ἐξάσκησις τῶν θρησκευτικῶν καθηκόντων, ἡ ἀσφάλεια τῆς τιμῆς, τῆς ζωῆς καὶ τῆς περιουσίας ὡς καὶ ἡ τάξις καὶ ἡ ἡσυχία τῶν κατοίκων ἔσονται σεβασταί.

» Προσκαλῶ τοὺς κατοίκους νὰ ἐπιδιοθῶσιν ἐν ἡσυχίᾳ εἰς τὰ ἔργα τῶν, βέβαιον ὄντες, ὅτι τοὺς ἐξασφαλίζουσιν οἱ ἑλληνικοὶ Νόμοι καὶ ἡ ἐποπτεία ἡμῶν.

» Πάν παράπονον οἰουδήποτε πολίτου ὑποδληθῆτω μοι διὰ τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Ἐπιτελείου μου μέχρι τῆς ἐγκαθιδρύσεως τῶν ἀρμοδίων Ἀρχῶν.

» Εἶτι ἐΐψιστος ἀρωγός εἰς τὸ ἔργον ἡμῶν.

» Ἐν Γρεβεναῖς τῇ 15 Ὀκτωβρίου 1912.

» Ὁ Διοικητής

» Συνταγματάρχης Σ. ΓΕΝΝΑΔΗΣ.»

Πληροφορίαι ἀπερόσοι :

Εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας ὑπηρετεῖ καὶ τις Ἑλλην, Ὀθωμανὸς ὑπήκοος, μὲ τὸν βαθμὸν ἐφέδρου ἀνθυπολοχαγοῦ.

Οὗτος, συλληφθεὶς αἰχμάλωτος περὶ τὴν Σιδηρᾶν Πύλην (Πόρταν) καὶ ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ κτλ., εἶπε τὰ ἑξῆς ἂν καὶ μετὰ πάσης ἐπιφυλακτικότητος :

«—Ἐγνώσθη, τὸν ἐρωτοῦν, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ τίθενται εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Εἶνε ἀληθές;

»—Εἰς τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα, ναί. Ἐδῶ ὁμως πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα δὲν ἔγεινε τίποτε τέτοιο. Οἱ Χριστιανοὶ στρατιῶται δὲν ἀποτελοῦν ἰδιαίτερα σώματα. Εἶνε ἀνακατευμένοι μὲ τοὺς Τούρκους καὶ δὲν εἶνε εὐκολοὶ ἢ τοποθέτησις των χωριστὰ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν.

»—Κατὰ τὰ ἄλλα πῶς περνοῦν οἱ Χριστιανοὶ στρατιῶται; Τοὺς μεταχειρίζονται μὲ μεροληπτικότητα;

»—Οἱ ἀξιωματικοὶ ὄχι. Δὲν κάμνουν διακρίσεις. Οἱ στρατιῶται ὁμως...

»—Τί κάμνουν αὐτοί;

»—Υβρίζουν τοὺς ἰδικούς μας, τοὺς ἐνοχλοῦν, κάμνουν ὅ,τι ἡμποροῦν.

»—Ἄλλα δεινοπαθήματα δὲν ὑφίστανται οἱ ἰδιοὶ μας;

»—Νὰ σὰς πῶ τί συμβαίνει. Εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἔρχονται οἱ Τούρκοι ἐφεδροὶ ἀπὸ τὰ χωριά των, ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἔξαφνα καὶ τὰ ἄλλα μέρη...

»—Μὰ ὑπῆρχαν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ σύνορα ἐφεδροὶ ἀπὸ τὴν Μικρὰν Ἀσίαν;

»—Υπῆρχαν. Εἶχαν μεταφερθῆ. Αὐτοί, λοιπόν, εἶνε συνθιτισμένοι νὰ κοιμῶνται κατάχαμα, νὰ τρώγουν ὅ,τι τύχη καὶ γενικῶς νὰ ζοῦν

ἔπως τύχη. Μόλις τοὺς φέρουν εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ κοιμηθῶν μέσα σὲ σπίτι, τοὺς κάμνει τὸ πρᾶγμα ἐξαιρετικὴν ἐντύπωσιν. Μόλις φάγουν ἔπειτα φαγί, ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν εἶνε, τὸ γεγονός ὅτι εἶνε μαγειρευμένο, ζεστό, τοὺς κάμνει νὰ νομίζουν ὅτι ζοῦν πολυτελέστατα, μὲ μεγαλοπρέπειαν. "Ὅσον ἀφορᾷ τῶρα τοὺς ἰδικούς μας, αὐτοί, συνειθισμένοι νὰ κοιμῶνται καὶ νὰ τρώγουν σὰν ἄνθρωποι, ὑποφέρουν πάρα πολὺ ἀπὸ τὴν δίαιταν τοῦ στρατοῦ, ἢ ὅποια δὲν τοὺς εἶνε ὑποφερτή.

»—Τί κάμνουν οἱ Χριστιανοὶ στρατιῶται, ὅταν εὑρεθῶν εἰς τὴν γραμμὴν ; Πολεμοῦν ;

»—Τί νὰ κάμουν ; Ἦμποροῦν νὰ παρακούσουν εἰς τὰς διαταγάς, ποὺ τοὺς δίδονται ;

»—Ἔσεις ; Ἐπολεμήσατε εἰς τὴν μάχην τῆς Σιδηρᾶς Πόρτας ;

»—Μά... Ἦμουν ἐκεῖ, εἰς τὴν γραμμὴν.

»Οἱ φόβοι τοῦ ἐλευθέρου αἰχμαλώτου διὰ τὴν οἰκογένειάν του, τὸν ἔκαμνον ν' ἀποφεύγῃ νὰ δώσῃ οἰανδήποτε ὀριστικὴν ἀπάντησιν καὶ εἰς αὐτὴν καὶ εἰς ὅλας τὰς σχετικὰς ἐρωτήσεις, αἱ ὅποιαί τοῦ ἐγίνοντο.

»—Κατὰ τὴν μάχην, ἠρωτήθη αὐθις, εἰς τὴν ὅποιαν ἐλάθατε σεῖς μέρος, πῶς σὰς ἐφάνη ὅτι ἐπολέμησεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατός ;

»—Γενναϊότατα καὶ μὲ ἀρίστην τακτικὴν.

»Εἰς παρατήρησιν δὲ τοῦ ἐξομολογητοῦ μήπως αἱ κρίσεις του αὐταὶ ἐπηρεάζοντο κάπως καὶ ἀπὸ τὴν φυσικὴν ἀγάπην πρὸς τοὺς ὁμοεθνεῖς του Ἑλλήνας, ἐδεδαίωσε τὸ ἐναντίον.

»—Κάθε ἄλλο, ἀπεκρίθη. Βεβαιωθῆτε ὅτι κρίνω ἀμεροληπτότατα.

»—Οἱ τοῦρκοι πῶς ἐπολέμησαν ; Μὲ ἀνδρείαν ;

»—Ἄν ἦσαν ἀνδρεῖοι, θὰ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν ;

»—Γενικῶς ὁ Τουρκικὸς στρατός εἶνε καλός ; Ἔχει ἐλλείψεις ;

Πῶς τὸν εὐρίσκετε ;

»—Μὰ πρῶτα-πρῶτα, μεταξὺ τῶν στρατιωτῶν οἱ πλείστοι εἶνε ἀνίδεοι τῶν πάντων. Φαντασθῆτε ὅτι οἱ ἔφεδροι δὲν ἤξεύρουσιν οὔτε τὸν χειρισμὸν τοῦ ὄπλου. Δὲν ἤξεύρουσιν τίποτε.

»—Δὲν εἶχαν ἄλλοτε γυμνασθῆ ;

»—Ποτέ. Τοὺς πέρνουν τῶρα τελείως ἀγυμνάστους. Ἐπειτα οἱ Τοῦρκοι γενικῶς, ποὺ ἔρχονται εἰς τὸν στρατὸν ἀπὸ τὰς διαφόρους ἐπαρχίας, εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐκπαιδευθοῦν. Φαντασθῆτε ὅτι ἐπὶ ἡμέρας προσπαθοῦν νὰ τοὺς μάθουν πῶς εἶνε τὸ δεξιὸν τῶν χερῶν καὶ ποῖον

τὸ ἀριστερόν, καὶ δὲν τὸ κατορθώνουν. Δὲν ἀντιλαμβάνονται καὶ τὰ ληρμονοῦν ἀμέσως. Ἐνῷ οἱ ἰδικοί μας μὲ τὴν πρώτην φοράν, πού θὰ τοὺς εἶποῦν τὸ κάθε τι, τὸ μανθάνουν.

» Κατόπιν ὠμίλησε διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου μὲ τὴν Ἑλλάδα.

» — Οἱ Τούρκοι, εἶπε δὲν ἐπίστευαν ποτέ, ὅτι θὰ ἐκηρύσσεται Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος. Εἶχαν τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ κατώρθωναν νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος των τὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ πολεμήσουν μαζί της ἐν συμμαχίᾳ, ἐναντίον τῶν ἄλλων τριῶν Βαλκανικῶν κρατῶν.

**Ναυμπάνκιοι. — Βέρροια. — Βοδενά. — Καϊλάρ, μέχρι Γιαννι-
τοῶν, Μπανίσης καὶ Σόροβις.**

(Διμέτωπος κινήσις τοῦ στρατοῦ μας).

Ἐν ἀπὸ τὰ ὠραιότερα ἐπεισόδια τῶν πρώτων τούτων ἡμερῶν τοῦ πολέμου, τὸ ὁποῖον διηγούντο ἐν Κοζάνῃ ἀξιότιμοι προὔχοντες, οἱ ἔμποροι ἀδελφοὶ Χαλκιά, εἶνε τὸ ἐξῆς: Δύο ἡμέρας μετὰ τὴν υποχώρησιν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῶν Σιδηρῶν Πυλῶν (Ντεμὶρ Καπού) καὶ τὰ Σέρβια, ἐνῷ ὁ στρατὸς ἤ μᾶλλον τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ ἐφευγαν ἀτάκτως πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, διὰ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ τῆς Κοζάνης ἐπέρασεν ἀπόσπασμα Τουρκικὸν μὲ ἓνα Ἑλληνα αἰχμάλωτον σιδηροδέσιμον, στρατιώτην τοῦ ἵππικοῦ. Ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς, ἐρωτηθεὶς ἀπὸ Κοζανίτας πῶς συνέλαβε τὸν αἰχμάλωτον, τοὺς εἶπεν ὅτι εἰς τὴν ἐφοδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἵππικοῦ ἐναντίον τοῦ πυροβολικοῦ μετὰ τὴν ἐκτόπισιν αὐτοῦ, ὁ Ἑλληὴν ἵππεὺς ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς ἐφόδου ἐπλησίασε τὰ πυροβόλα, ὅταν δὲ ἐσκοτώθη ὁ ἵππος του, ὤρμησε μόνος, ἐπήδησεν ἐπάνω εἰς ἓνα κανόνι καὶ ἐσκότωσε μὲ τὸ σπαθί του δύο πυροβολητάς.

Τόσον δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ Τούρκοι ἐθαύμασαν τὸ θάρρος του, ὥστε δὲν τὸν ἐφόνευσαν, ἀλλὰ τὸν συνέλαβον, ἔλεγον δὲ εἰς τὸν ἴδιον κάτοικον τῆς Κοζάνης, ὁ ὁποῖος διηγῆθη τὰ ἀνωτέρω: «Αὐτὸς δὲν εἶνε παλληκάρι, εἶνε λεοντάρι μόνάχο.»

Μερικὰ τότε παλληκάρια τῆς Κοζάνης ἐσκέφθησαν νὰ σκοτώσουν τοὺς φύλακας καὶ νὰ τὸν ἐλευθερώσουν, ἀλλὰ οἱ γεροντότεροι τοὺς ἀπέτρεψαν, φοβούμενοι ἀντεκδικήσεις. Ἦτο ὁ μόνος αἰχμάλωτος Ἑλληὴν καὶ ὠδηγεῖτο εἰς τὸ Μοναστήρι, ὅπου ἴσως νὰ ἐσώζετο ἂν

δὲν τὸν ἐφόνευσαν ἐν τῷ μεταξύ, διότι εἶχον μὲν φανατισθῆ ἑναντίον τοῦ οἱ Τούρκοι, ἐπέκειτο ὅμως καὶ ἡ κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν ταυτοχρόνως πρὸς αὐτὴν ἐλαυνόντων ἑλληνικῶν καὶ Σερβικῶν στρατιῶν.

*
* *

Εἰς τὴν ἀγορὰν ἤδη τῆς Κοζάνης ἐπικρατεῖ σοβαρὰ συγκίνησις ἐκ τοῦ ἀκολούθου γεγονότος, ὅπερ ἀπεδείκνυεν ἄπαξ ἔτι τὴν αἰωνίαν κακοπιστίαν τῶν Τούρκων: Ἐξω τῆς πόλεως εἰς ἀπόστασιν 18 χιλιομέτρων περίπου, ἔπου εὕρισκονται τὰ Καϊλάρια, συγκροτεῖται μάχη εἰς τὸ χωρίον Ναλμπάν-κιόϊ, τὸ ὅποσον κατοικεῖται ἀπὸ Βουλγάρους, χριστιανούς, ἑλληνόφρονας καὶ ὀλίγους Τούρκους. Εἰς τὰ Καϊλάρια οἱ Τούρκοι ἀπὸ πολλοῦ ἐτρομοκράτουν τὰ πέριξ χριστιανικὰ χωρία· εἶνε οὗτοι ἐκτάκτως φανατικοὶ καὶ ἡμιμάγριοι, Κονιάροι καλούμενοι, ὡς ἄποικοι ἐξ Ἰκονίου τῆς κεντρῶας Μ. Ἀσίας.

Ἡ ἐξῆς ἀτιμία εἶχε διαπραχθῆ κατὰ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐνῶ οἱ ἴδιοί μας μετέβαινον εἰς Ναλμπάν-κιόϊ, ἔπου κατασυνετρίθησαν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὸν στρατὸν τοῦ Ματθαιοπούλου, 10 κάτοικοι τῶν Καϊλαρίων, ὑψώσαντες Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἐξῆλθον καὶ ἐδήλωσαν ὑποταγὴν τοῦ χωρίου, παραδῶσαντες τὰ ὅπλα τῶν εἰς τὸν λοχαγεύοντα ὑπολοχαγὸν Κάτρην καὶ τοὺς ἀνθυπολοχαγοὺς Ζωγόπουλον καὶ Ἀναστόπουλον τοῦ 16ου συντάγματος. Οἱ στρατιῶται ἤρχισαν νὰ ἀφοπλίζουσι τοὺς Τούρκους χωρικοὺς. Μόλις ὅμως ὁ στρατὸς ἐξεκίνησε, οἱ Τούρκοι ἤρχισαν ὁμαδὸν πυρὰ φονεύσαντας τινὰς τῶν ἡμετέρων καὶ πληγώσαντες πολλούς.

Ἀκράτητος ὁ στρατὸς μας ἐπανῆλθε τότε καὶ συνέλαβε μετὰ σφοδρὰν μάχην αἰχμαλώτους 350 ἐκ τῶν παραδωτῶν ἐκείνων παντὸς πολεμικοῦ δικαίου, οἱ ὅποιοι εἶχον ὅλοι νέα ὅπλα Μάουζερ καὶ ἀπειρίαν φυσικῶν· πολλοὶ μάλιστα ἐξ αὐτῶν εἶχον φορέσει γυναικεῖα!

Ἀλαλαγμὸς χαρᾶς ὑπεδέχθη εἰς Κοζάνην τὸν ἐμπρησμὸν τῆς λυκοφωλιάς αὐτῆς. Οἱ λησταὶ Καϊλαριῶται δέσμοι μετεφέρθησαν εἰς Κοζάνην τὸ βράδυ τῆς αὐτῆς ἡμέρας. Ὁ λοχαγὸς τοὺς παρέδωκεν εἰς τὸν φρούραρχον Κοζάνης Πιερρᾶκον Μαυρομιχάλην. Ὅταν μετεφέροντο εἰς τὰς φυλακάς, ἓνας δεκανεὺς Τούρκος ἐκτύπησεν ἓνα στρατιῶτην καὶ προσεπάθησε νὰ δραπετεύσῃ· ἡ φρουρὰ ὅμως τὸν

ἐκυνήγησε καὶ εἰς στρατιωτῆς Ζερβὸς τὸν ἐσκότωσε μὲ κτύπημα ὑποκοπάνου στὸ κεφάλι.

Τὸ ὄπλον τοῦ στρατιώτου ἐθραύσθη εἰς δύο. Τῶν αἰχμαλώτων φύλαξ ἐτάχθη ὁ ἐπιλοχίας Μιχαλακόπουλος, ἀδελφὸς τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας. Ἐπὶ τόπου πρὸς παραδειγματισμὸν ἐδικάσθησαν καὶ ἐτουφεκίσθησαν τότε τρεῖς στασιασταί. Διαρκῶς ὅμως προσήρχοντο ὁμάδες Τούρκων ἐκ τῶν χωρίων μὲ Ἑλληνικὰς σημαίας καὶ ἕκαμμον «τεσλίμ» ἤτοι παρεδίδοντο.

Ἄς ἴδωμεν ποῖα περιστάσεις ὠδήγησαν τὰ πράγματα εἰς ἣν θέσιν τὰ εὗρήκαμεν ἤδη, ὡς ἄνω.

Αὐτόπτης παρακολούθησας ὅλην τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ μας, σημειοῖ, μεταξὺ ἄλλων καὶ τὰ ἐπόμενα :

«Ἀφίνομεν τὸν ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμὸν τῶν κατοίκων τῶν Σερβίων, μὲ τὸν ὅποῖον οὗτοι ὑπεδέχθησαν τὸν ἐλευθερωτὴν στρατόν, καὶ προχωροῦμεν μετ' αὐτοῦ πρὸς τὴν Κοζάνην, τὴν ὁποίαν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ἐγκαταλείψει.

»Εἰς τὴν Κοζάνην εἶχον συρρεύσει πᾶσαι σχεδὸν αἱ ἐξ Ἑλασσῶνος, τῶν Σερβίων καὶ τῶν περίξ χωρίων Τουρκικαὶ οἰκογένειαι, αἵτινες εἶχον ἀποσυρθῆ ἐκεῖ καὶ ἐκρύβθησαν εἰς φιλικὰς Χριστιανικὰς οἰκίας, ἀπὸ φόβον ἀντεκδικήσεων ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Βεβαιωθεῖσαι ὅμως ὅτι οὐδὲν εἶχον νὰ φοβῶνται ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, ἐπεισθήσαν νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὰ ἐγκαταλειφθέντα μέρη των.

»Ὅπως ὁ στρατὸς μας καθ' ὅλην τὴν διάβασίν του, ἔβλεπε μεγάλας ὁμάδας Τουρκικῶν γυναικοπαίδων, τὰ ὅποια ἐπέστρεφον εἰς τὰς ἐστίας των, κρατοῦντα Ἑλληνικὰς σημαίας, καὶ ζητωκραυγάζοντα ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

»Εἰς τὴν Κοζάνην ἐκτὸς τῶν ἀποθηκῶν, αἱ ὁποῖαι περιήλθον εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ μας πλήρεις τροφίμων καὶ πολεμικῶν εἰδῶν, κατελάθομεν καὶ ἐν Τουρκικὸν νοσοκομεῖον, μὲ τετρακοσίαις κλίνας, τὸ ὅσον ὁ Τουρκικὸς στρατὸς παρήτησε μὲ τοὺς ἐν αὐτῷ τραυματίας, τοὺς ἰατροὺς καὶ τοὺς νοσοκόμους Ὁ στρατὸς μας ἐχρησιμοποίησε τὸ ἐν περίπτερον τοῦ νοσοκομεῖου διὰ τοὺς ἰδικούς μας τραυματίας, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἀπέμεινεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν Τούρκων...»

Ἄπ' ἐδῶ ἀρχίζει ἡ νέα συστηματικὴ δράσις τοῦ στρατοῦ μας, ὡς

σημειοὶ καὶ ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς Μπουτλερ, οὐ ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω. Ἴδου δὲ τί κατόπιν ἔλαβε χώραν :

« Ἀπὸ τὴν Κοζάνην τὸ στράτευμά μας ἐχωρίσθη εἰς δύο σώματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ μὲν ἐβάδισε βορειοδυτικῶς πρὸς τὸ Καϊλάρι, τὸ δὲ ἄλλο βορειανατολικῶς πρὸς τὴν Βέρροϊαν πλαγίως διὰ τῆς Αἰκατερίνης. Τὸ κύριον σῶμα ἔλαβε τὴν ἀπ' εὐθείας πρὸς τὴν Βέρροϊαν ὁδόν. Καὶ ὑπῆρχον μὲν πληροφορίες, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχεν ἀποσυρθῆ πέραν τῆς Βερροίας, ἀλλ' ὁ στρατὸς μας διὰ λόγους προφυλάξεως, καὶ ἐπειδὴ ἡ πρὸς αὐτὴν ὁδὸς παρουσιάζει πλείστους καμπὰς καὶ ἀνωμαλίας, ὅπισθεν τῶν ὁποίων ἴτο πολὺ πιθανὸν νὰ κρύπτεται ὁ ἐχθρὸς, τὸ πρὸς τὴν Βέρροϊαν τμήμα τοῦ στρατοῦ ἐπροχώρησε μετὰ προφυλάξεως καὶ βραδύτητος.

» Τὸ ἕτερον σῶμα τοῦ στρατοῦ μας τὸ πρὸς τὸ Καϊλάρι προχωροῦν, ἐδέχετο κατὰ τὴν διάβασίν του τὴν ὑποταγὴν τῶν κατοίκων τῶν πέριξ Τουρκικῶν χωρίων, τὰ ὅποια ὅμως εἰς τὴν πρώτην εὐκαιρίαν ἐπρόδιδον τὸν στρατόν μας.

» Τὸ τοιοῦτον ἠνάγκασε τοὺς ἀρχηγοὺς τοῦ στρατιωτικοῦ μας σώματος νὰ λάβουν ἐπὶ τέλους αὐστηρότερα μέτρα, καὶ νὰ θέσουν ἐπὶ τέλους ἐν πλήρει ἀποκλεισμῷ ἕλα τὰ μέρη δι' ὧν διήρχοντο... »

Μερικὰς ἐκ τῶν κακοπιστιῶν αὐτῶν τοῦ ἐχθροῦ τὰς γνωριζομεν ἤδη. Ἄλλος δὲ αὐτόπτης μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἐξῆς ἀπὸ τῆς 17 Ὀκτωβρίου.

— « Ἡ μάχη τοῦ Καϊλάρ ὑπῆρξεν ἀρκετὰ αἱματηρά. Ἔρχεται εὐθὺς ἀμέσως μετὰ τὴν ἀγρίαν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου. Οἱ τραυματῖαι ἀνέρχονται εἰς 225. Μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἑπτὰ ἀξιωματικοί. Οἱ νεκροὶ δὲν ὑπερβαίνουν τοὺς τεσσαράκοντα.

» Ἡ μάχη τοῦ Καϊλάρ ἔχει περιέργον ἀφορμὴν. Τὴν Δευτέραν ἡ δὴ ὑπὸ τὸν Ματθαίουπουλον μεραρχία, προχωροῦσα πρὸς βορρᾶν τῆς Κοζάνης, ἐφθασεν ἐνώπιον τοῦ Καϊλάρ, κωμπούλεως καθαρῶς Τουρκικῆς, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς ὑπερβαίνει τοὺς χιλίους κατοίκους. Ἄμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὸ ἐν μέρος τῆς πόλεως τὸ ὅποιον ὀνομάζεται Ἄνω Καϊλάρ, ἔσπευσε νὰ παραδοθῆ. Ὑπελείπετο τὸ Κάτω Καϊλάρ.

» Ὁ στρατὸς μας ἔρριψε δύο ἐκφοβιστικὰς βολὰς πυροβόλοι Ἄμέσως ἐμφανίζεται εἰς ἐκ τῶν χωρικῶν μὲ λευκὴν σημαίαν. Ὁ

Ματθαίουπουλος ζητεῖ τὴν παράδοσιν τῶν ὅπλων. Οἱ χωρικοὶ παραδίδουν τριακόσια ὅπλα. Εἶνε ὁμως γνωστὸν ὅτι εἰς τὸ Κάτω Καϊλάρ υπάρχουν τρεῖς χιλιάδες ὅπλα. Ὁ Ματθαίουπουλος ἐπιμένει. Οἱ Τούρκοι χωρικοὶ ἐξακολουθοῦν ὑποκρινόμενοι. Ἀποστέλλεται μία ὄβρις εἰς τὸ μέσον τοῦ χωρίου. Οἱ Τούρκοι ἐπιμένουν. Ἐκσφενδονίζεται δευτέρα. Οἱ Τούρκοι ἐπιμένουν. Ρίπτονται τότε δέκα πέντε ὄβριδες. Οἱ Τούρκοι παραδίδουν τὰς τρεῖς χιλιάδας ὅπλα, συγχρόνως δὲ καὶ ὁμήρους ἐκ τῶν προκρίτων τοῦ χωρίου. Ὁ στρατὸς τὴν νύκτα ἀποσύρεται. Οἱ δηλώσαντες ὑποταγὴν ὁμως χωρικοὶ φεύγουν κρυφίως καὶ ἐνοῦνται μὲ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, ὃ ὁποῖος εὐρίσκετο ἐπάνω ἀπὸ τὸ Κάτω Καϊλάρ, τὸ ὁποῖον καὶ ἀπετεφρώθη.

» Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εὐρίσκετο πρὸς βορρᾶν τοῦ Καϊλάρ, πλησίον ἐνὸς μικροῦ Τουρκικοῦ χωρίου ὀνομαζομένου Ναλμπάνκισι. Ἐκεῖ εἶχον συγκεντρωθῆ οἱ 500 χωρικοὶ τοῦ Κάτω Καϊλάρ, 2,500 στρατιῶται, μεταξὺ τῶν ὁποίων πολλοὶ Ἄλβανοί, 200 ἵππεις καὶ 7 πυροβόλα.

» Ἡ Ἑλληνικὴ δύναμις ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὸ 17ον πεζικὸν σύνταγμα καὶ τὸ 23ον τῆς 5ης Μεραρχίας, μετὰ 24 ὄρειων καὶ πεδινῶν πυροβόλων.

» Ἡ μάχη ἤρχισεν ἀκριβῶς τὴν 8ην πρωϊνὴν τῆς Τρίτης.

Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν βάλλει ἐναντίον τοῦ πεζικοῦ μας ἀνεπιτυχῶς. Τὴν 9ην πρωϊνὴν ἀρχίζει πῦρ τὸ ἰδικὸν μας πυροβολικόν. Διεξάγεται σφοδρὰ μονομαχία. Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν σιγᾷ, τὸ ἡμέτερον ὁμως ἐξακολουθεῖ τὸ πῦρ μέχρι τῆς 1ης μεταμεσημβρινῆς, ὁπότε οἱ Τούρκοι τρέπονται πλέον εἰς φυγὴν, διασκορπισθέντες.

» Οἱ Τούρκοι κατέλιπον πολλοὺς νεκροὺς. Τὴν νύκτα ἐκάθι καὶ τὸ Τουρκικὸν χωρίον Τζιτζιλιέρ, ἐντὸς τοῦ ὁποῖου ἦσαν κρυμμένοι ἄτακτοι Τούρκοι στρατιῶται.

» Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων κατὰ τὴν μάχην τοῦ Καϊλάρ ὑπερβαίνουν τοὺς 500 νεκροὺς καὶ τραυματίας...»

Ἐξὸς καὶ ἄλλαι πληροφορίαι διαφωτιστικαὶ ἔλων τῶν σκοτεινῶν σημείων, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἶχον θεωρηθῆ μονοουχὶ ὡς ἕκτα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅστις οὐδαμοῦ πραγματικῶς ἤτληθη ἢ ἀκλονισθῆ κατὰ τὸν ἐνδοξον πόλεμον τοῦ 1912—1913 :

«... Σῶμα Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ματθαίουπουλον, προελαθον πρὸς τὸ χωρίον Ναλμπάνκιοι, κείμενον ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης εἰς Μοναστήριον, ἐφθασε περὶ τὴν ἡμέραν ἀπογευματινὴν ὄραν παρὰ τὴν θέσιν Κάτω Βράχια, ἀπέχουσαν ἡμίσειαν ὄραν ἀπὸ τοῦ χωρίου Ναλμπάνκιοι, ὅπου ἦτο ὠχυρωμένος ἐν τάξει μάχης ἀρκετὸς Τουρκικὸς στρατὸς μετὰ πυροβολικοῦ.

»Οἱ ἡμέτεροι ἐπλησίασαν πρὸς τὸ Ναλμπάνκιοι, ἀναπτυχθέντες καταλλήλως μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ. Τὴν νύκτα ὅλως ἀπροόπτως ἐπλησίασε τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ἀτακτον σῶμα Γκέγκηδων, σταλὲν ἐπίτηδες ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὅπως κουράσῃ τοὺς ἡμετέρους καὶ μειώσῃ τὰς σωματικὰς δυνάμεις των, οὕτως ὥστε νὰ στερηθῶσι τῆς ὀρμητικότητος ἣν ἐξ ἀρχῆς ἀνέπτυξαν.

»Δύο ὅμως μόνον λόχοι, ἐπιτεθέντες κατὰ τοῦ ἀτάκτου τούτου σώματος, τὸ ἠνάγκασαν νὰ τραπῇ εἰς φυγὴν. ἀφοῦ ἐγκατέλειψαν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης περὶ τοὺς 100 νεκροὺς καὶ τραυματίας.

»Τὴν πρωτὰν ἔλαβον τὸν λόγον τὰ Ἑλληνικὰ πυροβόλα μετὰ τῶν τετιμημένων Ἑλληνικῶν ὅπλων.

»Εἰς τὸ διάστημα δύο ὡρῶν οἱ ἡμέτεροι μὲ τὸ ἀνυψωμένον μέχρις ἀπιστεύτου σημείου ἠθικόν, κατώρθωσαν νὰ ἐκτοπίσουν σῶμα ἐκ τετρακισχιλίων περίπου Τούρκων στρατιωτῶν, καλῶς ὠχυρωμένων ἐπὶ τῶν ὕψωμάτων τοῦ Ναλμπάνκιοι καὶ τῶν πέριξ χωρίων.

»Οἱ Τούρκοι στρατιῶται ἔντρομοι πρὸ τῆς ὀρμητικότητος καὶ τῆς ἐπιμονῆς τῶν ἡμετέρων ἐγκατέλειπον ἐν πρὸς ἐν τὰ ὀχυρώματά των καὶ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν πρὸς διαφόρους διευθύνσεις.

»Οἱ ἡμέτεροι ἔσχον ἐλαχίστας ἀπωλείας, ἐνῶ αἱ ἐχθρικαὶ ἀπώλειαι ἦσαν ἀνυπολόγιστοι. Εἰς τὸν στρατῶνα τοῦ Ναλμπάνκιοι εὐρέθησαν πολλαὶ ἐνδυμασίαι στρατιωτῶν, ἀρκετὰ ἔπλα καὶ πολεμεφόδια καὶ μερικοὶ στρατιωτικοὶ χάρται ..

Περὶ τῆς μάχης τοῦ Καϊλάρ, συναφῶς πρὸς τὴν σύρραξιν τοῦ Ναλμπάνκιοι, ἔχομεν καὶ τὰς ἐξῆς προσθέτους πληροφορίας αὐτοπτῶν, διαφωτιζούσας τὰς Τουρκικὰς παρασπονδίας.

«Βόρειως καὶ ἀνωθεν τοῦ Καϊλαρίου ἐγένετο ἡ καταστρεπτικωτάτη διὰ τοὺς Τούρκους μάχη τοῦ Ναλμπάνκιοι, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι ὕψωσαν λευκὴν σημαίαν, ἀπατήσαντες τὸ στράτευμά μας, ἐνῶ ἄλλο σῶμα ἐπέτιθετο καθ' ἡμῶν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἡ παρασπον-

διὰ αὐτὴ ἐστοίχισεν εἰς τοὺς ἡμετέρους πολλοὺς γενναίους στρατιώτας φονευμένους καὶ ἀρκετοὺς ἀξιωματικούς, οἱ Τούρκοι δὲ μὴ κατατροπώθησαν ὀλοσχερῶς, καὶ 400 χωρικοὶ Τούρκοι πρωταίτιοι τῆς παρασπονδίας συνελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων αἰχμάλωτοί, διὰ τὴν δικαιοσύνην. Τὸ γεγονός τοῦτο τῆς παρασπονδίας ἔγεινε μᾶθημα εἰς τοὺς ἡμετέρους διὰ τὴν δυσπιστοῦν εἰς τὸ ἐξῆς καὶ ἡ κυρία ἀφορμὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῶν Τουρκικῶν χωρίων τῶν Κοιλάων, ἂν καὶ οἱ κάτοικοι παρέδωσαν εἰς τὸν στρατὸν μας τὰ ὅπλα τῶν καί... δύο ψωμιά.

Ὁ προχωρῶν πρὸς τὴν Βέρροϊαν στρατός μας, ἠκολούθησεν εἰς τὰ δύο ὁδοὺς, καθὼς εἶπομεν. Ἐνῶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ προήλαυε διὰ τῶν στενῶν τῆς Πέτρας εἰς Αἰκατερίνην, τὸ κεντρικὸν σῶμα ἐλάμβανε τὴν μεγάλην ὁδὸν τῆς Βερροίας.

Εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ὑπῆρχεν ἡ ὀχυρωτάτη θέσις «Καστανιά», ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Κοζάνης-Βερροίας, ὑπερθεν τῆς ὁποίας ὑψοῦται ὀχυρὸς Στρατ. Σταθμὸς ἐπὶ τραχεῶς ὄρους φθάνοντος μέχρις ὕψους 1650 μέτρων. Ἐκεῖ εἶχον ὀχυρωθῆ οἱ Τούρκοι, καὶ αἱ μεραρχίαι μας ἠτοιμάσθησαν πρὸς κυκλωτικὴν κίνησιν. Ὁ ἐχθρὸς ὅμως καὶ πάλιν μετὰ τὴν πρώτην ἀψιμαχίαν ἐτρέπη εἰς ἀτάκτον φυγὴν, ἀφοῦ ἐπρόλαβε καὶ ἐτίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὴν μεγάλην γέφυραν πρὸς τὴν Βέρροϊαν, ἀνακόψας οὕτως ἐπὶ τρίωρον τὴν καταδίωξιν τῶν ἡμετέρων, ἐπὶ χρονικὸν διάστημα δηλαδὴ κατὰ τὸ ὅσον ἤρκεσεν εἰς τὸ σῶμα τοῦ μηχανικοῦ τὴν ἐπιδιορθώσῃ τὰς βλάβας τῆς γεφύρας. Καὶ ὀλόκληρος δὲ ἡ πρὸς τὴν Βέρροϊαν ἐντεῦθεν ὁδὸς ἦτο πλήρης ἐγκαταλελειμμένων ἐχθρικῶν πολεμοφοδίων, ὅπλων, ἀποσκευῶν, σκεπασμάτων κτλ.

Οἱ Τούρκοι φθάσαντες τέλος εἰς Βέρροϊαν δὲν ἐστάθησαν οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἀλλ' ἐπιβιασθέντες τοῦ σιδηροδρόμου, κατηρῦνθησαν ἄλλοι πρὸς τὸ Μοναστήριον καὶ ἄλλοι πρὸς Θεσσαλονίκην.

Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ὁ Τούρκικὸς στρατὸς εἶχε πάθῃ σπουδαιότητα μείωσιν αἰχμαλωτισθεῖς, λιποτακτῆσας, φονευθεῖς ἢ διασκορπισθεῖς.

Οὕτως ὁ στρατὸς μας εἰσῆλθεν εἰς Βέρροϊαν ἀμαχητί, γενόμενος καὶ ἐκεῖ μὲ τὰς αὐτὰς ἐκδηλώσεις χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ παρὰ τῶν κατοίκων Χριστιανῶν καὶ Τούρκων, οἱ ὅποιοι ἔχοντες παράδειγμα

τὴν μέχρι ἐκεῖ στάσιν ἀπέναντι τῶν Τουρκικῶν πληθυσμῶν τοῦ στρατοῦ μας καὶ τὴν διαβεβαίωσιν τοῦ Μητροπολίτου, ἐπεισθήσαν νὰ μὴ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν.

Εἰς τὴν Βέρροϊαν προσθέτως οἱ κάτοικοι ἀνέλαβον νὰ διαθρέψουν μόνοι τῶν ἄλλων σχεδὸν τὸ στράτευμά μας.

Τοιαύτη ὑπήρξε, κατὰ τὰς ἀσφαλεστάτας τῶν πηγῶν μας, ἡ μέχρι τῆς Βερροϊας νικηφόρος πορεία τοῦ στρατοῦ μας, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐκτὸς τῆς γενναιότητος καὶ τῆς τόλμης εἶδεξε καὶ τοιαύτην ἀντοχήν, ὥστε δικαίως νὰ κινήσῃ τὸν γενικὸν θαυμασμόν.

Ἡ μάχη τοῦ Ναλμπάνκιοι, διαρκέσασα, ὡς εἶδομεν, ἐπὶ ἐξάωρον σχεδόν, μετὰ τόσων περιπετειῶν καὶ ἀπροόπτων ἐπεισοδίων, ἐπέφερον εἰς τοὺς Τούρκους τεραστίαν ἀπωλείαν. Οἱ νεκροὶ τῶν ὑπερέδθησαν τὰς δύο χιλιάδας. Τὸ ἱππικὸν τῶν ἀπεδεκατίσθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ταχυδύλων. Διακόσιοι Τούρκοι ἱππεῖς ἐφονεύθησαν.

Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐπιτυχόντα τέλος νὰ ἐκτελέσωσι πλευρικήν κίνησιν, ἀπεδεκατίσταν κυριολεκτικῶς τὸ πεζικὸν τοῦ ἐχθροῦ. Χίλιοι δὲ στρατιῶται συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι, ἐνῶ τὸ ὑπολείψθη ἐχθρικὸν στράτευμα ἐτρέπετο εἰς ἀτακτον φυγὴν πρὸς τὸ Σόροβιτς.

Τὴν νύκτα τῆς 18ης Ὀκτωβρίου ὠδηγήθησαν εἰς Κοζάνην 500 Τούρκοι αἰχμάλωτοι ἐκ τοῦ χωρίου Ἰνελλῆ, οἱ ὅποιοι εἶχον παρασπονδήσει ὡς ἐξῆς:

Τὰ ἡμέτερον πεζικὸν διαρκούσης τῆς μάχης τοῦ Ναλμπάνκιοι κατηθύνη εἰς τὸ χωρίον Ἰνελλῆ, κείμενον ἀνατολικῶς καὶ εἰς ἰσὴν σχεδὸν ἀπέστασιν (ὥραν) ἀπὸ τε τοῦ Καϊλάρ καὶ τοῦ Ναλμπάνκιοι, παρὰ τὰ Καλύδια Καϊλάρ καὶ τὸν ἄνω ροῦν τοῦ Ἀλιάκμονος (Ναλμπάνκιοι-Δερὲ) καὶ περιεκύκλωσεν αὐτό.

Εἰς γέρον Τούρκος ἄμα τῆ ἐμφανίσει τῶν ἡμετέρων ὕψωσεν ἐξωθὶ τοῦ χωρίου λευκὴν σημαίαν.

Οἱ ἡμέτεροι πλησιάζαντες ἐδέχθησαν ἀπροόπτως τὸ πῦρ 800 περίπου Τούρκων στρατιωτῶν κρυμμένων ἐντὸς τῶν πέριξ φουσιμένων πυκνῶν θάμνων.

Οἱ ἡμέτεροι κατώρθωσεν νὰ αἰχμαλωτίσουν 500 Τούρκους στρατιώτας.

Ἐκ τῶν ὑπολείπων δὲ 300 μὲν ἐφονεύθησαν, ἄλλοι δὲ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

Οἱ συλληφθέντες 500 Τούρκοι στρατιῶται ἀπεφασίζετο ἤδη νὰ δικάσθωσιν ἐν Κοζάνῃ ἐπὶ παρασπονδία.

Αὐτὴ ἦτο ἐπὶ μακρὸν ἢ φωλεὰ τῶν Κοιλιάρων Τούρκων, ὡς εἶπομεν, ὁπόθεν τόσκι καὶ τόσκι ἀπόπειραι ἐξιslaμίσσεως τῶν πέριξ Ἑλληνικῶν μὲν, ἀλλὰ Βουλγαροφώνων χωρίων (ὡς Τρεμπένου κ. λ. π.) ἐγένοντο.

Οἱ κάτοικοι καὶ οἱ ἀγάδες τῶν Καϊλιάρων ἐτρομοκράτουσιν τοὺς Κοζανίτας καὶ τοὺς Ἑλλήνας τῆς ὑπαίθρου χώρας, χωρὶς ἕμως καὶ νὰ δυνηθῶσι ποτὲ νὰ ἐπιτύχωσι τὸν κύριον σκοπὸν τῆς ἐξιslaμίσσεως τῶν.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς Δευτέρας (15 Ὀκτωβρίου) μετὰ προηγουμένην ἀνίχνευσιν ἰππέων, ὁ στρατὸς μας εἶχε προχωρήσει κατὰ τοῦ Κάτω Καϊλάρ.

Οἱ κάτοικοι ἐντροποι παρέδωκαν τὰ ὄπλα τῶν.

Δὲν συνέθη ἕμως τὸ αὐτὸ διὰ τὸ Ἄνω Καϊλάρ, ὅπερ δὲν ἐνόει νὰ παραδοθῇ.

Αἰφνης τὸ πυροβόλον κροτεῖ· οἱ ἡμέτεροι ρίπτουν τρεῖς δοκιμαστικὰς βολὰς πέριξ τοῦ χωρίου.

Οἱ κάτοικοι στέλλουσι κήρυκα μὲ λευκὴν σημαίαν παραδίδοντες 800 ὄπλα Μάουζερ.

Ὁ μέραρχος ἕμως ἀπαιτεῖ τὴν παράδοσιν 3.000 τοιούτων. Ἐκεῖνοι ἀρνοῦνται.

Ἄρχίζει νὰ ἀπλώνεται γύρω τὸ λυκόφως.

Εἰς τὰ τζαμιά προβάλλουσι χοτζάδες διαλαλοῦντες τὴν ἐσπερινὴν προσευχὴν πρὸς τὸν Προφήτην. Τὸ Καϊλάρ εἶνε ἀκόμη Τουρκικόν. Καὶ πάλιν βρέμει τὸ πυροβόλον. Τώρα ρίπτονται 13 βόλιδες ἐντὸς τοῦ χωρίου καὶ ἀκριδῶς εἰς τὰ τζαμιά.

Διακρίνονται μὲ τὸ τηλεσκόπιον οἱ Τούρκοι φεύγοντες περιδεεῖς καθ' ἕλας τὰς διευθύνσεις.

Ἵψοῦνται δὲ λευκαὶ σημαῖαι εἰς πολλὰ σημεῖα τῆς πόλεως καὶ στέλλουσι 3,000 ὄπλα Μάουζερ τελευταίου συστήματος καὶ πολλὰς χιλιάδας φυσιγγίων. Κάτω τὸ πυροβόλον σιγᾶ πλέον. Τὸ Καϊλάρ παρεδόθη εἰς αὐτό.

Τὰ σώματα καταυλίζονται ἐξωθι τοῦ Καϊλάρ, διότι ἠπλώθη ἡ νύξ πλέον.

Τὴν ἐπιούσαν ἐξηκολούθησεν ἡ μάχη τοῦ Ναλμπάνκισι, τῆς ὁποίας τὰς πολλαπλᾶς περιπετειᾶς καὶ τὰς τουρκικὰς παρασπονδίας γνωρίζομεν ἤδη.

Συντριβέντες δὲ καὶ ἐκθῆ οἱ ἐχθροί, ὡς εἶδομεν, ἐτράπησαν πρὸς τὸ Σόροβιτς, ἕπερ ἀπέχει τοῦ Ναλμπάνκισι 17 χιλιόμετρα.

Τὰ ἀνωτέρω πολεμικὰ γεγονότα ἐπεβεβαίωσεν ἤδη καὶ ὁ πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τῶν «Ταίμς», ὁ παρακολουθῶν τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας, ὅστις ἐτηλεγράφει ἔτι «τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ προήλαυεν ἀπὸ δύο ἡμερῶν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνῶ ἡ ἀριστερὰ αὐτοῦ πτέρυξ ἔτρεφεν εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους εἰς τὸ Κατλάρ καὶ τὸ Ναλμπάνκισι, ἀφήσαντας ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 2 χιλιάδας νεκροὺς καὶ πλοῦσια λάφυρα. Οἱ Ἕλληνες συνέλαβον εἰς τὸ Ναλμπάνκισι καὶ πεντακοσίους αἰχμαλώτους. Οἱ Τούρκοι ἐξακολουθοῦν τὰς θηριωδίας τῶν ἐναντίον τῶν ἀπολέμων καὶ τῶν γυναικαπαίδων...»

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας, τὸ κύριον σῶμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθησε προελαύνον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἀπέιχε τὴν 18ην Ὀκτωβρίου περίπου 50 χιλιόμετρα.

Λίαν πρωτὶ ἤρχισεν ἡ προέλασις. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν στρατιωτῶν, λόγῳ τῆς σημαντικωτάτης ταύτης τῶν μέχρι τοῦδε πολεμικῶν μας ἐπιχειρήσεων, ἦτο ἀπερίγραπτος.

Πρὸ τῆς ἐκκινήσεως, ὁ Διάδοχος ἐκάλεσε τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ἐξέφρασε τὴν ἄκραν εὐαρέσκειάν Του διὰ τὸν ἡρωϊσμὸν τοῦ στρατοῦ. Ἐτόνισε τὴν σημασίαν τῆς προελάσεως, ὁ σκοπὸς τῆς ὁποίας θὰ ἦτο ἡ κατάληψις τῆς ἑλληνικωτάτης μεγάλης πόλεως, ὅπου ἀναμένουν χιλιάδες ἀδελφοί μας τὴν ἀπελευθέρωσίν των. Ἀρξαμένης τῆς προελάσεως κανονικώτατα, οἱ ἡμέτεροι, ζητωκραυγάζοντες ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου, ἐξηκολούθησαν τὴν πορείαν των.

Διὰ νὰ κατανοηθῇ δὲ πλήρως ἡ ἐμμονὴ εἰς τὸ καθήκον καὶ ἡ ἄκρα ἀπάθεια τῶν μαχητῶν μας, ἄς μνησθῶμεν ἐνταῦθα τοῦ ἐπαινετοῦ παραδείγματος, ἕπερ ἐπεδείξατο αὐτὸς οὗτος ὁ συνταγματάρχης μέγας Ματθαίουποῦλος, ὅστις ἐκοιμήθη ἐν τῷ μέσῳ τῶν ἀνδρῶν του εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ δὴ ὑπὸ συνεχῆ βροχίῃν, μὴ θελήσας νὰ κατασκηνωθῇ. Καὶ τὴν ἐπομένην ἐνήργησε τὴν κεραυνοβόλον ἐκείνην ἐπίθε-

σιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὸ Ναλμπάνκιοϊ, ἡ ὁποία ἐξήπλωσε δύο χιλιάδας νεκροῦς καὶ τραυματίας.

Ὅταν τοιοῦτοι ἀρχηγοὶ διοικοῦν τοιούτους μαχητάς, πᾶσα ἐπιτυχία εἶνε ὄχι μόνον δυνατή, ἀλλὰ καὶ ἀπολύτως βεβαία. . .

Ἄς ἀκούσωμεν, ἐν τούτοις, συμπληρωτικῶς, καὶ τὰς ἐντυπώσεις τραυματιῶν τῶν μαχῶν τούτων, μετενεχθέντων κατόπιν εἰς Ἀθήνας :

Ὁ λοχίας τοῦ 23ου πεζικοῦ συντάγματος Νικόλαος Μπόκας, ὡς ἐξῆς ἀφηγγήθη τὰ τῶν μαχῶν Καϊλάρ καὶ Σόροβιτς.

— «Θὰ σὰς ἀφηγγήθῃ, εἶπε, τὰ τῆς καταλήψεως τοῦ Καϊλάρ καὶ τὴν τελευταίαν μάχην, εἰς τὴν ὁποίαν ἐλάβομεν μέρος, τὴν τοῦ Σόροβιτς, ἔπου καὶ ἐτραυματίσθην. Κατασκηνώσαντες διὰ μίαν μόνην νύκτα εἰς Κοζάνην, ἐπανηρχίσσαμεν τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν μας βαδίζοντες ἐπὶ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ καὶ διευθυνόμενοι κατὰ τὸ Καϊλάρ, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπλησιάσαμεν τὸ ἀπόγευμα τῆς ἰδίας ἡμέρας.

»Εἰς τὸ Καϊλάρ ὑπῆρχον ἐλάχιστοι ἐχθροί, οἱ ὁποῖοι ἔφυγαν μετὰς πρώτας βολὰς τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὸ χωρίον παρεδόθη καταληφθὲν ἀμέσως ἀπὸ ἓν τάγμα τοῦ 23ου πεζικοῦ συντάγματος. Τὸ Καϊλάρ ἀποτελεῖται ἀπὸ τρία μεγάλα χωρία φέροντα τὸ αὐτὸ ὄνομα καὶ κείμενα πλησίον ἀλλήλων. Ὁ στρατὸς μας κατέλαβε μόνον τὸ μεσαῖον, θεωρήσας περιττὴν τὴν κατάληψιν τῶν δύο ἄλλων. Ἐκεῖ εὐρίσκονται καὶ στρατῶνες τῶν Τούρκων πολὺ ὠραῖοι καὶ κατεσκευασμένοι κατὰ τὸ τελευταῖον σύστημα. Ὅταν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὸ τὸ τάγμα πρὸς ἀπεστάλη πρὸς κατάληψιν, ὁ διοικῶν ταγματάρχης ἐκάλεσε τοὺς κατοίκους νὰ δηλώσουν ὑποταγὴν καὶ συγχρόνως νὰ παραδώσουν καὶ ὅλα τὰ ἔπλα πού εἶχον, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐκεῖνοι ἔπραξαν ἀμέσως. Τὰ παραδοθέντα ἔπλα ἀνῆρχοντο εἰς χίλια περίπου καὶ ἦσαν ὅλα σχεδὸν Μάουζερ. Ὅπως καὶ ἀνωτέρω εἶπον, μόνον τὸ τάγμα ἐκεῖνο εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον· ὁ λοιπὸς στρατὸς ἐστρατοπέδευσε πρὸς συντομίαν ἕξω ἀπὸ τὸ χωρίον εἰς ἀπόστασιν 1 ὥρας περίπου. Ὅλα ταῦτα ἐλάβομεν χώραν τὴν δευτέραν τὸ ἀπόγευμα.

»Τὴν πρωτὴν ἐξεκίνησε πάλιν ὁ στρατὸς καὶ διελθὼν διὰ τοῦ χωρίου, διηυθύνθη πρὸς τὸ Σόροβιτς βαδίζων ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Εἶχομεν προχωρήσει μίαν ὥραν περίπου, ὁπότε περὶ τὴν 7 καὶ ἡμίσειαν πρωϊνὴν ὥραν ἠκούσαμεν πυροβολισμοὺς εἰς τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν καὶ ἠγνοήσαμεν ὅτι αὕτη συνεπλάκη μετὸν ἐχθρόν. Οἱ ἀνι-

χνευταί μας εἶχον φθάσει, καθὼς ἔμαθα κατόπιν, μόλις εἰς 50 βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ αὐτοῦ, διότι ἦτο τόσο καλὰ κρυμμένος εἰς τὰ ὄχυράματά του μέσα εἰς ἓνα ξηροπόταμον, ὥστε δὲν τὸν ἀντελήχθησαν καθόλου παρὰ μόνον τὴν στιγμήν πού ἤρχισε νὰ τοὺς βάλῃ με ἑμβροντίαν πυροβολισμῶν. Διὰ νὰ μὴ μείνωσι τελείως ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ πῦρ του, ἤναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν ὀλίγα βήματα ὀπίσω καὶ νὰ ὄχυρωθῶσιν ὀπισθεν ἀπὸ μικρὰς τινας προεξοχὰς τοῦ ἐδάφους, ἐνῶ ἐν τῇ μεταξύ κατέφθανε καὶ ὁ ἄλλος στρατός. Ἡ μάχη ἤρχισε με πολλήν λύσσαν καὶ ὄρμην. Τὸ πυροβολικόν μας καταφθάσαν ἐν τῇ μεταξύ, ἤρχισε νὰ βάλλῃ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ ἀδικιόπως, δὲν εἶχεν ὅμως καὶ μεγάλας ἐπιτυχίας, διότι ἡ θέσις τὴν ὁποίαν ἤναγκάσθη ὡς ἐκ τοῦ κατεπείγοντος τῆς περιστάσεως νὰ καταλάβῃ δὲν ἦτο καὶ τόσο καλὴ καὶ ὡς ἐκ τούτου, ἂν καὶ ἡ ἐπίθεσις μας ὑπῆρξεν ὀρμητικωτάτη, δὲν κατορθώσαμεν νὰ τοὺς ἐκτοπίσωμεν ἀμέσως. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον τὸ πυροβολικόν μας κατέλαβεν ἄλλην θέσιν, κειμένην 1000 μέτρα δεξιότερα τῆς πρώτης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν βάλλον ἐπιτυχέστατα πλέον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν ἐκατατόκισε κυριολεκτικῶς καὶ τὸν ἤνάγκασε νὰ τραπῇ εἰς ἀτακτον φυγὴν, ἐνῶ ἡμεῖς ἐρριπτόμεθα ἀκάθεκτοι εἰς καταδίωξίν του. Τότε ἐτραυματίσθη καὶ ἐγώ.

« Ἡ μάχη διήρκεσεν ἀπὸ τὰς 8 1)2 πρῶν ἡγῆς μέχρι τῆς 4ης τὸ ἀπόγευμα. Καθὼς ἔμαθα κατόπιν, ὁ Τουρκικὸς στρατός ὑπέστη ἀληθῆ πανωλεθρίαν καὶ τελείαν καταστροφὴν, διότι τὸ πυροβολικόν μας ἐξηκολούθει νὰ βάλλῃ ἐναντίον των, ἐνῶ ἐφευγον εἰς μεγάλην ἀπόστασιν. »

Ὁ Δημήτριος Παπαζαχαρίας ἐκ Μεσσηνίδος τῆς Καρδίτσας, στρατιώτης τοῦ ἰδίου συντάγματος, ἀφηγγήθη τὰ ἑξῆς:

« Ἀνήκον εἰς τὸ τάγμα, τὸ ὁποῖον ἀποσπασθὲν ἀπὸ τὸ κύριον σῶμα, ἐστάλη νὰ καταλάβῃ τὸ Καϊλάρ. Ἀπὸ τὴν Κοζάνην ἐξεκινήσαμεν πολὺ πρῶτ' διὰ τὸ Καϊλάρ, ἔμπροσθεν τοῦ ὁποίου ἐφθάσαμεν εἰς τὰς 3 τὸ ἀπόγευμα. Μόλις μᾶς ἀντελήφθησαν οἱ Ὄθωμοι κάτοικοι τοῦ χωρίου, ἀπέστειλαν τρεῖς πολίτας με λευκὴν σημαίαν διὰ νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν με τὸν διοικητὴν μας, πρὸς τὸν ὁποῖον καὶ τοὺς ὠδήγησαν ἀμέσως οἱ ἐμπροσθοφύλακες, ἀφοῦ προηγουμένως τοὺς ἔδωσαν τὰ μάτια. Ἀνεκοίνωσαν τότε πρὸς αὐτὸν ὅτι οἱ κάτοικοι ἔχουν ἀποφασίσῃ νὰ παραδώσουν τὴν πόλιν, ἀλλ' ἐζήτησαν μικρὰν προθεσμίαν διὰ νὰ συνεννοηθοῦν τελείως μεταξύ των, ἐπειδὴ προέ-

κυψε κάποια διαφωνία. Ὁ διοικητὴς κρατήσας τοὺς δύο, ἀφῆκε τὸν ἕτερον νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ καταστήσῃ γνωστὸν εἰς τοὺς ἄλλους ὅτι τοὺς παρείχε μὲν μικρὰν προθεσίαν διὰ νὰ συνεννοηθοῦν καὶ ἀποφασίσουν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, ἀλλ' ἔτι ἔδει νὰ πράξουν τοῦτο ταχέως, ἄλλως θὰ διέτασσε τὸ πυρροβολικὸν νὰ ἀρχίσῃ πῦρ. Ἐπέρασεν ἀρκετὴ ὥρα ἀπὸ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ ἀπεσταλμένου εἰς τὴν πόλιν χωρὶς νὰ φαίνεται ὅτι οἱ κάτοικοι εἶχον καμμίαν ὀρεξιν πρὸς παράδοσιν, καθόσον, ὡς φαίνεται, διεφώνησαν τελείως ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο. Τότε ὁ διοικητὴς διέταξε τὸ πυρροβολικὸν νὰ ἀρχίσῃ τὸν κανονιστικὸν τῆς πόλεως. Δὲν εἶχεν ὅμως προφθάσει τοῦτο νὰ ρίψῃ περισσοτέρας τῶν 10 βολῶν καὶ ἀμέσως ἐφάνησαν οἱ Τούρκοι ἐξερχόμενοι τῆς πόλεως καὶ διευθυνόμενοι πρὸς ἡμᾶς μὲ λευκάς σημάξιας. Ἐπαύσαμεν τὸ πῦρ καὶ προὐχώρησαν τότε μερικοὶ μέχρῃς ἡμῶν καὶ μᾶς ἐδήλωσαν ὅτι παραδίδουν πλέον ὀριστικῶς τὴν πόλιν, καθὼς καὶ ὅλα τὰ ὅπλα καὶ φυσίγγια τὰ ὅποια εἶχον. Μετ' ὀλίγον τὸ τάγμα μας, προελάσας ἀπὸ τὸν ἄλλον στρατόν, κατελάμβανε τὴν πόλιν, ἐνῶ οἱ κάτοικοι ἔσπευδον καὶ ἔφερον τὰ ὅπλα τὰ ὅποια ἦσαν πλέον ἀπὸ πεντακόσια καὶ προσέει κατά διαταγὴν τοῦ Διοικητοῦ καὶ 100 περίπου κοιλὰ κριθᾶρι διὰ τὰ ζῶά μας. Τὴν ἄλλην ἡμέραν ἦλθεν εἰς τὸ χωρίον καὶ ὁ ἄλλος στρατός, μετὰ τοῦ ὁποίου ἠνώθη τὸ τάγμα μας καὶ οὕτως ἠνωμένοι ἔλοι ἐπροχωρήσαμεν πρὸς τὸ Σόροβιτς. Μετ' ὀλίγον περὶ τὴν 9ην καὶ ἡμίσειαν τῆς πρωΐας, συνήπτετο ἡ μάχη τὴν ὁποίαν ἀφηγγήθη ὁ κ. λοχίας καὶ διὰ τὴν ὁποίαν δὲν ἔχω νὰ προσθέσω τίποτε, παρὰ μόνον ἔτι, ἔταν διηρησόμεθα ἀπὸ τὰ χωρία τοῦ Καϊλάρ, δὲν εὐρίσκαμεν παρὰ μόνον γυναίκιας, μικρὰ παιδιὰ καὶ γέροντας. Οἱ ἄνδρες ἔλοι ἀπὸ 15 ἐτῶν καὶ ἄνω εἶχον φύγει καὶ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὀπλισθέντες μὲ ὅπλα, τὰ ὅποια εἶχον κρυμμένα ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸν καὶ δὲν τὰ παρέδωκαν. Οἱ περισσότεροι ἀπὸ τοὺς αἰχμαλώτους ποὺ ἐπιάσαμεν ἔπειτα, ἦσαν ἀπὸ αὐτούς. . .»

Τὴν μετεπιῶσαν τῶν μαχῶν τούτων, τὸ ἐν Ἀθήναις «Γραφεῖον τοῦ Γύπου» ἀνεκοίνου ἐπισήμως τὰ ἐπόμενα, ἀσαφῆ κάπως :

«Τὸ προελαῦνον ἐκ Μπανίτσης πρὸς τὴν Φλωρῖναν τμήμα τῆς στρατιᾶς προσέκρουσε πέσαν τῆς Μπανίτσης κατὰ ὑπερέτερων δυνάμεων καὶ ἠναγκάσθη, ἀνακόπτον τὴν πρὸς τὰ πρόσω

πορείαν του, νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς ὄχυράς θέσεις. Ταῦτα κατὰ πληροφορίας Διευθυντοῦ μετόπισθεν ὑπηρεσιῶν.»

Ὡς δὲ ἦτο φανερώς ἐνδεχόμενον, παρεξηγήθη τὸ τηλεγράφημα τοῦτο περὶ τῆς προελάσεως τοῦ νικηφόρου στρατοῦ μας. Δὲν εἶνε δύσκολος ὁμῶς σήμερον ἢ ἐξηγήσεις τῆς ἀσφαλείας του.

Ὁ στρατὸς ὁ ὀδεύων εἰς Μοναστήριον αὐδεμίαν μάχην εἶχε δώσει εἰς τὰ μέρη ταῦτα, ἀλλ' ἐσταμάτησεν εἰς Μπανίτσαν ἐκ προνοίας ἵνα συγκεντρώσῃ πάσας τὰς δυνάμεις του καὶ μὴ ἐκτεθῆ εἰς ἀπορίας, προκειμένου νὰ συνάψῃ μάχην μετὰ ἰσχυροῦ Τουρκικοῦ σώματος, ὅπως ἦτο τὸ ἐκεῖ συγκεντρωμένον τοιοῦτο.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐκ Καϊλαρίου καὶ Ναλμπάνκιοι προήλασεν ἄνευ σοβαρᾶς ἀντιστάσεως διὰ τοῦ Ἐξῆ-Σοῦ καὶ τοῦ Σόροβιτς καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Μπανίτσης, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν ὄχυρῶν στενῶν τοῦ Ὀστρόβου, τὰ ὁποῖα διήκουν μέχρι Βοθενῶν καὶ διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται ἢ ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ Βοθενῶν πρὸς τὸ Μοναστήριον σιδηροδρομικὴ γραμμή.

Τὰ στενὰ ταῦτα, ἀποτελοῦντα ὄχυρὸν σημεῖον—ὄχυρώτερον, δύναται τις εἰπεῖν, καὶ αὐτοῦ τοῦ Σκρανταπόρου—κατεῖχοντο ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐνῶ οἱ Τούρκοι διαθέτοντες τῶρα ἱκανὰς δυνάμεις, παρετάχθησαν διὰ ν' ἀντιστοῦν εἰς τὴν πέραν τῆς Μπανίτσης πρὸς τὴν Φλωρίναν καὶ Μοναστήριον πεδιάδα καὶ τὰ ὑπερκείμενα αὐτῆς στρατηγικώτατα ὑψώματα, ἅτε ἀναμένοντες ἤδη ἐκεῖ καὶ τοὺς ἐκ βορρᾶ ἐπελαύνοντας Σέρβους, διὰ τῆς συμπράξεως τῶν ὁποίων ἐκινδύνευον νὰ χάσουν πᾶσαν γραμμὴν ὑποχωρήσεως ἀσφαλοῦς. Ἡ μάχη ἐπομένως ἤθελε δοθῆ ἀπὸ τῆς Μπανίτσης πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Φλωρίνης, ἵνα ἀποκρουσθῆ πᾶσα ἀντίστασις διὰ τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ ἐπὶ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Φλωρίνης—Μοναστηρίου, ἣτις εἶνε καὶ ἡ μόνη ἄγουσα εἰς αὐτό.

Μέχρι τῆς ἡμέρας εἰς ἣν εὕρισκόμεθα (18ης Ὀκτωβρίου) τὰ πράγματα καὶ αἱ θέσεις τῶν ἀντιπάλων στρατευμάτων ἦσαν τοιαῦτα. Τὰ κατόπιν γεγονότα θὰ ἐκτεθῶσιν εἰς προσεχῆς κεφάλαιον.

Ἦδη τὸ πραγματικὸν καὶ θετικὸν ἦτο ὅτι τὸ Μοναστήριον, τὸ κύριον σημεῖον τῆς ἐκ βορρᾶ καθόδου τῶν Σέρβων καὶ τῆς ἐκ νότου προελάσεως τῆς ἡμετέρας ἀριστερᾶς πτέρυγος, δὲν ἦτο ἐπαρκῶς ἰσχυροποιημένον πρὸς ἄμυναν, κατόπιν τῶν τρομερῶν ἀπωλειῶν εἰς

ἄνδρας καὶ πυροβόλα, τὰς ὁποίας εἶχεν ὑποστῆ, ὁ Νότιος Τουρκικὸς στρατὸς τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν μεραρχιῶν.

Τὸ δὲ Ναλμπάνκιοϊ—ὅπως σημειοῦται εἰς τὸν Ἐπιτελικὸν Χάρτην,—τὸ καταληφθὲν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἦτο κατάφωρον πλεόν ὅτι ἄφηνον ἐλευθέραν τὴν διόδον πρὸς τὸ Σόροβιτς καὶ τὸ Μοναστήριον ἐὰν ἐπεθύμουν τὴν ἐξακολούθησιν τῆς προελάσεώς των εἰς Ἑλληνικαὶ Μεραρχίαι. Τὸ Ναλμπάνκιοϊ ἔχει πρὸς τὰ δεξιὰ αὐτοῦ Τουρκικὸν μοναστήριον, ἀπέχει δὲ τοῦ Σόροβιτς περὶ τὰ 15 χιλίωμ.

Τὸ Σόροβιτς εἶνε σιδηροδρομικὸς σταθμὸς τῆς γραμμῆς Μοναστηρίου καὶ κεῖται εἰς ὕψος 594 μέτρων ἀπὸ τῆς θαλάσσης.

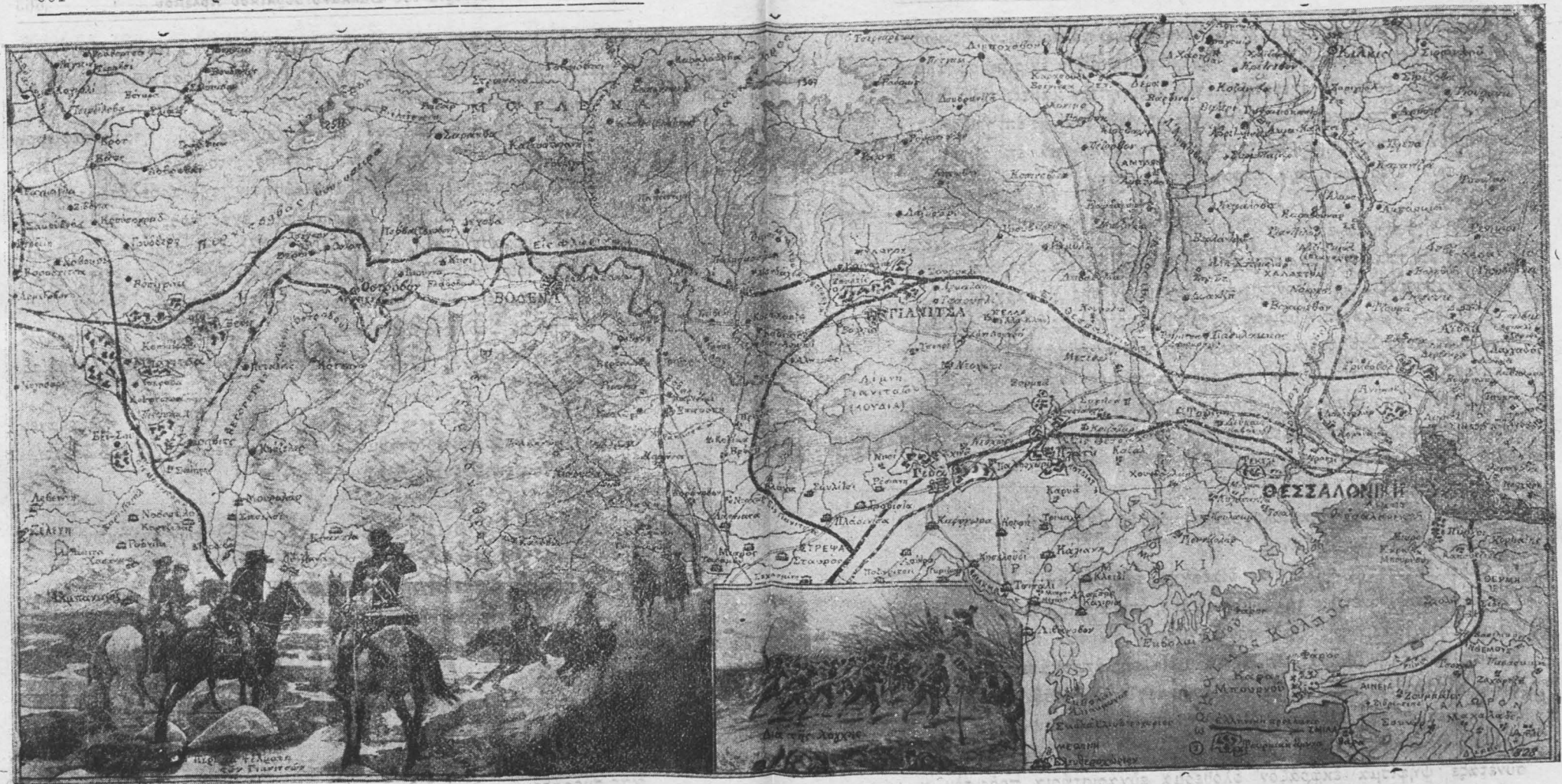
Ἡ ἀπὸ τὸ Σόροβιτς ἀπόστασις μέχρι Μοναστηρίου δὲν ὑπερβαίνει τὰ 45 χιλιόμετρα ἤτοι 7 περίπου στρατιωτικᾶς ὥρας, ταχέως προελάσεως.

Ὁ ἀπὸ τὸ Σόροβιτς δρόμος εἶνε μᾶλλον χατωφερῆς καὶ φθάνει μέχρι τοῦ ταχυδρομικοῦ σταθμοῦ Σωτήρ, ἐκατέρωθεν δὲ τοῦ διαστήματος τούτου ἐκτείνονται δάση κατάπυκνα.

Ἐμνήσαμεν ἀνωτέρω περὶ τῶν γεγονότων τῶν σχετικῶν πρὸς τὴν δρᾶσιν τῆς Μεραρχίας Μαθθαιοπούλου, ἣτις τόσον τεχνηέντως εἶχεν ἀποφύγει ἐπικειμένην ἀποτυχίαν. Ἐμνήσθημεν δὲ ὅτι τὸ πυροβολικὸν τῆς μεραρχίας ἔκαμε θαύματα διὰ τὴν νᾶ σῶσιν τὴν δεινοπαθήσαν Μεραρχίαν ἐκ τοῦ ἀποτόμου αἰφνιδιασμοῦ, ὅστις τὴν ἠπειλήσε πρὸς στιγμὴν, καὶ νᾶ μετατρέψῃ τὴν παρ' ὀλίγον ἦτταν εἰς δυσχερῆ μὲν ἀλλὰ πραγματικὴν καὶ πάλιν νίκην τῶν ἑλληνικῶν δπλων ἐν Σόροβιτς.

Καὶ ἀπωλέσθησαν μὲν ἐκεῖ, κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῆς αἰφνιδίας συρράξεως πολλοὶ ἄνδρες καὶ ἀρκετὰ πυροβόλα, ἀλλ' ἢ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην τοῦ πυροβολικοῦ Κωνστ. Γουβέλην μαῖρα κατώρθωσε νᾶ συγκρατήσῃ τὴν τε διασπορὰν τῶν συγκλονισθέντων στρατευμάτων ἐκ τῆς ἀπροόπτου ἐπιθέσεως τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τοῦτον νᾶ τρέψῃ τέλος εἰς φυγὴν.

Ὅντω, κατὰ τὴν ἐκ Σόροβιτς προνοητικὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ μας τῆς 24ης Ὀκτωβρίου, ἡ Μαῖρα τοῦ Γουβέλη παρασυρθεῖσα καὶ αὐτὴ ὑπεχώρησε μέχρι Κοζάνης καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ ἕπου εὐρίσκατο καὶ ὁ Μέραρχος, ἐνῶ ἄλλοι εἶχον διέλθῃ τὸν Ἀλιάκμονα.

Τὸ πεδῖον τῶν σημαντικωτέρων ἐν Μακεδονίᾳ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων.

Προελάσεις : Ἀπὸ Βερροίας εἰς Θεσσαλονίκην διὰ Γιαννιτσῶν, Γιδᾶ, Πλατύ, Τοψίν, Τεκελί κλπ.— Ἀπὸ Κοζάνης εἰς Σόροβιτς καὶ Μπάνιτσαν.— Ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Φλωρίναν δι' Ὀστρόβου καὶ στενῶν Κορνίτοσβας.

Ἐκεῖ ὁ Γουβέλης συνεννοήθη μετὰ τοῦ μεράρχου Ματθαιοπούλου καὶ ἐνέμειναν εἰς τὴν σκέψιν τῆς ἐκεῖ παραμονῆς των καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀμύνης πρὸς τε τὴν ἀσφάλειαν τῆς πόλεως ταύτης καὶ πρὸς ἐπίθεσιν τῶν ἴσως, ἐξ ἐχθρασύνης, δυναμένων νὰ προελάσωσι μέχρις ἐκεῖ Τούρκων.

Καὶ οἱ δύο ἀνδρεῖοι εἶχον δίκαιον.

Τὴν 26ην Ὀκτωβρίου φοβερὸς αἰφνιδισμὸς τοῦ ἐχθροῦ ἐδοκιμάζετο περὶ τὴν Κοζάνην. Ἄτακτα Τουρκικὰ σώματα, ἀγνώστου ἀριθμοῦ, εἶχον ἐπιτεθῆ αἰφνιδίως κατὰ τῆς Κοζάνης.

Πανικὸς ἐπηκολούθησε τῶν τε πολιτῶν καὶ πολλῶν σωμάτων Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

στρατοῦ καὶ ὑποχώρησις ἄτακτος. Ἐκεῖ ἔτωσε τὸ κρίσιμον τῆς καταστάσεως ἢ πυροβολικὴ μοῖρα Γουδέλη, ἐτοιμασθεῖσα ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ πρὸς μάχην. Τοῦτο δὲ ἐγένετο ἀμέσως ἀντιληπτὸν καὶ εἰς τοὺς Κοζάνιτας, οἵτινες παρηκολούθουν ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπὶ ἡμέρας τὴν σωτήριον δρᾶσιν τῆς μοίρας ταύτης, ἵνα κανονίσωσιν ἐπ' αὐτῆς τὴν ἰδίαν των ἐνέργειαν, τὴν παραμονὴν δηλαδὴ ἢ τὴν φυγὴν των ἐκ Κοζάνης.

Καὶ ἡ σωτηρία ἐπῆλθε.

Καὶ ἐξησφαλίσθη μάλιστα ἡ, μετὰ βραχύ, τελεία νίκη καὶ ἡ σχετικὴ ἀνασύνταξις τῶν κλονισθεισῶν δυνάμεων τῆς Μεραρχίας.

Ὁ ἴδιος δὲ κατόπιν μοίραρχος Γουδέλης, ὡς πρόεδρος τοῦ ἀμέσως συστάμενου Στρατοδικείου, δὲν περιωρίσθη εἰς τοὺς τύπους τῆς ἀπονομῆς τοῦ δικαίου, ἀλλ' ὑπῆρξε διαπρήσιος κήρυξ τῆς ἀληθοῦς δικαιοσύνης ὑπὸ πνεῦμα τοῦ ἐθνισμοῦ, τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ, θέσας τὰ πράγματα εἰς τὴν πρέπουσαν θέσιν των οὐχὶ ὡς ράπτῃς στρατιωτικῶν ἐνδυμάτων, ἀλλ' ὡς ἀληθῶς ἐμπνευσμένος ἰδεάτης.

Ταῦτα δὲ πάντα δικαιολογοῦν πληρέστατα καὶ τὰ κατέπιν ψήφισμα τῶν Δήμου Κοζάνης.

Διότι ἐκτὸς τῆς ἡμερησίας διαταγῆς, τὴν ὁποίαν ὁ Μέραρχος κ. Γεννάδης ἀπηύθυνεν εἰς τὰ σώματα καὶ ἡ ὁποία τρις ἀνεγνώσθη ἐξαίρουσα τὴν δρᾶσιν τῆς ὑπὸ τὸν ταγματάρχην τοῦ πυροβολικοῦ κ. Κωνστ. Γουδέλην Μοίρας, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς ἀποσπάσεως αὐτῆς εἰς ἄλλην Μεραρχίαν καὶ ὁ δῆμος Κοζάνης μετ' εὐγνωμοσύνης ἀναπολῶν τὰς ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας ἡ Μοῖρα αὕτη προσήνεγκεν εἰς τὴν πόλιν μας, εἰς τοὺς κατοίκους τῆς, εἰς τὰς περιουσίας των καὶ τοὺς ναοὺς, συντάξε ψήφισμα ἐκφράζον ὀλόθερμα εὐχριστήρια πρὸς τὸν κ. Γουδέλην διὰ τὴν ἡρωϊκὴν δρᾶσιν τοῦ πυροβολικοῦ του, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν ὑποχώρησιν ἐκ Σόροβιτς τὴν 24 Ὀκτωβρίου καὶ τὴν 26 ἰδίου ἐν Κοζάνῃ κατὰ τὸν αἰφνιδισμὸν, ἐπέδειξε μοναδικὴν ψυχραιμίαν, γενναϊότητα καὶ αὐταπάρνησιν, ἥτις προεκάλεσε τὸν γενικὸν θαυμασμόν.

Τὸ ψήφισμα τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Κοζάνης ἔχει ὡς ἑξῆς.

Ἄριθ. Πρωτ. 309.

ΔΗΜΟΣ ΚΟΖΑΝΗΣ

« Ἀξιότιμον Κον Κωνσταντῖνον Γουβέλην ταγματάρχην πυροβολικοῦ κλπ.

« Ἐχοντες ὑπ' ὄψει τὰς πολλὰς καὶ πολυτίμους ὑπηρεσίας, τὰς ὁποίας παρέσχετε τῇ ἰδιαίτερᾷ ἡμῶν πατριδί Κοζάνῃ, εἴτε ὡς διοικητῆς μοίρας Πυροβολικοῦ, παραμείναντες ἐν αὐτῇ εἰς κρισίμους στιγμὰς καὶ διασώσαντες αὐτὴν ἐκ βεβαίου κινδύνου, εἴτε ὡς Πρόεδρος τοῦ ἀνεξαρτήτου Στρατοδικείου ἐπιβαλόντες καὶ ἐξασφαλίσαντες διὰ τῆς ἀμερολήπτου καὶ δικαίας ὑμῶν κρίσεως τὴν δημοσίαν ἀσφάλειαν καὶ τάξιν πρὸς πρόοδον καὶ εὐημερίαν τῆς πόλεως, λαμβάνομεν τὴν τιμὴν νὰ ἐκφράσωμεν ἐξ ὀνόματος τοῦ λαοῦ Κοζάνης τὴν ἀπειρον εὐγνωμοσύνην καὶ τὰς θερμὰς εὐχαριστίας αὐτοῦ.

» Ἡ Κοζάνη προσέμπουσα ὑμᾶς, σᾶς προσφέρει τὴν εὐγνωμοσύνην της δι' ὅσα ὑπὲρ αὐτῆς καὶ τῆς προόδου ἐποράξατε.

Ἐν Κοζάνῃ τῆ 22 Μαρτίου 1913.

Ὁ Δημαρχῶν

Γ. Μάνος

Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον

Κωνστ. Α. Γκάκολης, Ἐμμ. Στεργίου, Ἰω. Τσίπατης

Ὁ Ἀρχιερατικὸς Ἐπίτροπος
Παπαθανάσιος.»

Προσθέσκατε καὶ ταῦτα εἰς τὴν δράσιν τῶν ἀξιωματικῶν, διὰ νὰ κατανοηθῇ παρὰ πάντων τελείως, ὁποῖους θησαυροὺς ψυχῆς καὶ καρδίας ἐνέκλειον αἱ στρατιαί μας κατὰ τὸν θρικυμβευτικὸν τοῦτον ἀγῶνα.

XXXVI.

Ἀπὸ Βερροίας εἰς Γιδᾶ καὶ Γιαννιτσά.

Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τῶν «Τάξις» ἐτηλεγράφη ἐκ Βερροίας μακρὰν συνέντευξιν, ἣν ἔσχε μετὰ τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

«Ὁ Βασιλεὺς ἐξέφρασε τὴν μεγάλην του ὑπερηφάνειαν, διότι ἐπὶ πεντηκονταετίαν ἤδη βασιλεύει λαοῦ, ὁποῖος ὁ Ἑλληνικὸς, ἰδιαίτατα δὲ τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατοῦ, τοῦ τέσσα μεγάλα ἐπι-

τελέσαντος ὑπὸ τὴν θαυμασίαν ἀρχηγίαν τοῦ Διαδόχου τοῦ Θρόνου.

» Ἡ Α. Μεγαλειότης, ἀνατρέχουσα εἰς τὰ αἷτια τοῦ πολέμου, ἐτόνισεν ὅτι πρῶτιστα οὗτος ὀφείλεται εἰς τὰ λάθη τῶν Νεοτούρκων καὶ τὴν καταπίεσιν τῶν Χριστιανῶν. «*Παράτασις τοιαύτης καταστάσεως ἦτο πλέον ἀδύνατος, ἐξηκολούθησεν ὁ Βασιλεὺς, καὶ ἔπρεπε νὰ ληφθοῦν μέτρα πρὸς διόρθωσιν, ριζικὴν δὲ διόρθωσιν.*»

» Οἱ βέγηδες τῶν κατακτηθέντων ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ μερῶν ἐδήλωσαν εἰς τὸν Βασιλέα, ὅτι εἶνε πολὺ εὐχαριστημένοι, διότι ἐφεξῆς θὰ ζήσουν ὑπὸ τὴν φιλελευθέραν Ἑλληνικὴν διοίκησιν.»

Κατὰ τὴν πολεμικὴν ταύτην προέλασιν ἐντὸς τῆς Μακεδονίας μεγίστη παρετηρεῖτο ἔλλειψις μεταγωγικῶν καὶ πολὺ ἐδυσχεραίνετο ἐκ τούτου ἢ μεταφορὰ τροφίμων καὶ ἄλλων εἰδῶν, καθόσον τὰ ὑπάρχοντα μεταγωγικὰ ἐχρησιμοποιοῦντο διὰ τὴν μεταφορὰν πολεμφοδίων ἀπαραιτήτων διὰ τὸ στράτευμα.

Ἔνεκα δὲ τῆς ἐλλείψεως ταύτης τῶν μεταγωγικῶν μέσων μόλις τὴν 15ην Ὀκτωβρίου κατωρθώθη νὰ ἀνχωρήσῃ ἐκ Λαρίσης διὰ Κοζάνην τὸ ὑπόλοιπον τμήμα τῆς χειρουργικῆς ἀποστολῆς Ἀλεξανδρείας ὑπὸ τὸν ἀρχίατρον Κουρτούλην, ὅπως ἰδρῶση ἐκεῖ φορητὸν νοσοκομεῖον ἐκ διακοσίων κλινῶν ὑπὸ σκηνᾶς.

Ἐφερε δὲ μεθ' ἑαυτοῦ πάντα τὰ ἀπαιτούμενα ἐξαρτήματα καὶ ἐφόδια. Ἐφερεν ἀκόμη ἐξ Ἀλεξανδρείας διὰ τοὺς τραυματίας τοῦ πολέμου ἐκτὸς πάντων τῶν μέσων τῆς περιθάλψεως αὐτῶν καὶ χιλιάδας τσιγάρων αἰγυπτιακῶν, κονιάκ, θερμάστρας οἰνοπνεύματος, αἵτινες θὰ ἐλειτούργουν ὑπὸ τὰς σκηνᾶς πρὸς θέρμανσιν τῶν ὑπὸ ταύτας νοσηλευομένων, ἦσαν δὲ πάντα ταῦτα δῶρα τῶν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὁμογενῶν. Τὸ προσωπικὸν ἐκάστης σκηνῆς ἀπετελεῖτο ἐξ εἴκοσιν ἀτόμων, ἰατρῶν, νοσοκόμων καὶ μαγείρων, ἐκ τῶν ὁποίων δώδεκα γυναῖκες.

Ἐμιλήσαμεν ἤδη περὶ τῆς μέχρι Βερροίας προελάσεως τοῦ στρατοῦ μας.

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως αὐτῆς ἔχουν ὡς ἑξῆς :

Ἐξω τῆς Κοζάνης πλῆθος ὁμάδων Τούρκων στρατιωτῶν φυγάδων ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, οἵτινες δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἀκολουθήσουν τὸν πρὸς τὸ Σόροβιτς ὑποχωρήσαντα Τουρκικὸν στρατόν, ἐπυροβόλουν κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ τῶν ὀπισθεν. Ἀλλὰ πάντες οὗτοι συνελήφθησαν ἐντὸς τῶν χανδάκων, εἰς τοὺς ὁποίους εἶχον καταφύγει ὑπὸ τοῦ προελαύνοντος ἰππικοῦ μας πρὸς τὴν Βέρροϊαν.

Ἡ προέλασις τοῦ ἰππικοῦ μας πρὸς τὴν Βέρροϊαν ἤρξατο ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 14ης 8|βρίου.

Ἀνιχνευταὶ ἵππεῖς θάινοντες ἐν καλπασμῷ κατώπτευσον τὰ πέριξ. Ἄλλ' οὐδαμοῦ ἀνεφαίνετο Τουρκικὸς στρατός.

Ὅταν ἐξηκριδῶθη τὸ τοιοῦτον, ὁ Σούτσος διέταξε τὴν ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἀνεξάρτητον ταξιαρχίαν τοῦ ἰππικοῦ νὰ ταχύνη τὸ βῆμα.

Τὴν πρωΐαν δὲ τῆς 15ης τὸ Ἑλληνικὸν ἰππικὸν εἰσῆλασεν εἰς Βέρροϊαν.

Τὴν στιγμὴν ὅμως τῆς εἰσελάσεως τοῦ ἰππικοῦ ὁμοβροντῖαι πυροβολισμῶν ἤκουσθησαν. Τούρκοι στρατιῶται κεχυρῦμένοι ἐντὸς τῶν οἰκιῶν καὶ βοηθούμενοι ὑπὸ πολιτῶν ἤρξαντο πυροβολοῦντες κατὰ τῶν ἰππέων μας. Εἰς πολλὰ ὑπόγεια ἦσαν ἐστιαγμένοι κυριολεκτικῶς Τούρκοι πυροβολοῦντες ἐπίσης κατὰ τῶν ἡμετέρων.

Τὸ ἰππικὸν τότε κατανεμηθὲν αὐτοστιγμῆι ἤρξατο πυροβολοῦν τὰς διαφόρους οἰκίας, ὁπόθεν ἔβαλλον οἱ Τούρκοι

Τοιοτοτρόπως οἱ πλείστοι τῶν Τούρκων ἐξηναγχάσθησαν νὰ παύσωσι τὸ πῦρ καὶ νὰ παραδοθῶσιν αἰχμάλωτοι.

Ὅσοι δὲ κατῶρθωσαν νὰ διαφύγουν τραπέντες εἰς φυγὴν κατεδιώχθησαν ὑπὸ ἄλλων ἀποσπασμάτων ἰππικοῦ.

Ἐπεχείρησαν τότε καὶ ἀπὸ τῶν χανδάκων τῶν περὶ τὰς ὁδοὺς νὰ ἀντιτάξωσιν ἀμυναν κατὰ τῶν ἡμετέρων, ἀλλὰ ματαίως διότι ἄλλοι μὲν ἐφονεύθησαν διὰ τῶν ὄπλων, ἄλλοι δισεσκελίσθησαν καὶ ἐπλήγησαν διὰ τῆς σπάθης ἢ ἐζωγράφθησαν ἐπὶ τόπου.

Τοιοτοτρόπως ἐπετεύχθη ἡ ὀριστικὴ κατάληψις τῆς Βερροϊας, ἀγγελιαφόροι δὲ ἐξεπέμφθησαν ὑπὸ τοῦ ὑποστρατήγου Σούτσου πρὸς τὴν Κοζάνην ἵνα μεταδώσωσι τὸ καὶ τηλεγραφικῶς διαδιδασθὲν ἀμέσως εὐχάριστον ἄγγελμα.

Ἐπὶ τοῦ Τουρκικοῦ διοικητηρίου ἤδη τῆς Βερροίας ἐκυμάτιζεν ἡ Ἑλληνικὴ σημαία.

Ἡ προέλασις τοῦ στρατεύματος ἐκ Κοζάνης πρὸς τὴν Βέρροϊαν, μετὰ τὴν κατάληψιν ταύτης ὑπὸ τοῦ Ἴππικοῦ, ἤρξατο τὴν πρώτην τῆς 15ης Ὀκτωβρίου. Ἠκολούθησε δὲ αὐτὸ ἡ ὑπόλοιπος ἰππικὴ μας δύναμις.

Ἄμα πλησιάσαντος τοῦ στρατοῦ, οἱ πρόκριτοι ἐκάλεσαν ὅλους τοὺς κατοίκους νὰ ἐξέλθωσιν εἰς τιμητικὴν αὐτοῦ προῦπάντησιν. Καὶ αὐταὶ δὲ αἱ ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι, εὐρεθεῖσαι τότε εἰς δύσκολον θέσιν καὶ διαδλέπουσαι τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην, ἠκολούθησαν τοὺς προκρίτους, οἵτινες κατηυθύνθησαν διὰ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ πρὸς συνάντησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Οἱ Ἕλληνες τῆς Βερροίας, ἐπιδειξάντες ἀπαράμιλλον γενναιοψυχίαν, οὐ μόνον δὲν ἠθέλησαν νὰ βλάψωσιν, οὐδὲ κατ' ἐλάχιστον κᾶν, τοὺς Ὀθωμανοὺς, μολονότι εἶχον ἀπειραριθμούς προηγουμένας ἀφορμὰς ἐναντίον των, ἀλλὰ καὶ ἐνεθάρρουν αὐτοὺς καθ' ἣν στιγμὴν ἀλλόφρονες οὗτοι ἐκ τοῦ τρόμου καὶ τῆς ἀπογνώσεως, φοβούμενοι ἀνταπόδοσιν τῶν δεινῶν καὶ τῶν καταπιέσεων ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων, ἐκρύπτοντο εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως καὶ διέσχιζον τὰς ὁδοὺς ζητοῦντες σωτηρίαν.

—Τζάνουμ σώστέ μας, ἐφώναζαν πρὸς τοὺς ἀγαλλιώντας Ἕλληνας.

Ἄμα τῆ εἰσόδῳ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Βέρροϊαν περὶ τὴν 11ην πρωϊνὴν ὥραν, τὰ γυναικόπαιδα τῶν ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν παρετάχθησαν εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως, παρακολουθοῦντα μετὰ τρόμου τὴν νικηφόρον πορείαν τοῦ στρατοῦ μας.

Αὐτόπτης προσθέτει : «Ὅ,τι ἔγεινεν ἐκείνην τὴν στιγμὴν εἶνε ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς. Οἱ στρατιῶταί μας ψάλλοντες τὸν ἔθνικόν μας ὕμνον καὶ ζητωκραυγάζοντες ἐπροχώρουν κανονικώτατα πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς πόλεως, φέρντες τὰ ἔπλα ἐπ' ὤμου καὶ βαδίζοντες μὲ θαυμαστὴν εὐστάθειαν, ὡσὰν νὰ ἐπέστρεφον ἀπὸ στρατιωτικὴν ἀπλὴν πορείαν, ἐνῶ οἱ Ἕλληνες τῆς Βερροίας, ἄλλοι μὲν προπαραρροόμενοι καὶ πηδῶντες ἐκ χαρᾶς καὶ ἄλλοι ἐκσιπῶντες ἀπὸ τῶν ἐξωστῶν καὶ παραθύρων εἰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς, ἐκλαίον ταῦτοχρόνως καὶ προσεφώνουν τοὺς στρατιώτας διὰ διαφόρων ἐνθουσιωδῶν φράσεων, καθιστῶντες οὕτω τὸ θέαμα ἀπείρως συγκινητικόν.

» Μετὰ παρέλευσιν ὀλίγης ὥρας ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς εἰσόδου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατέφθασεν εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος ἔφιππος, περιστοιχιζόμενος ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς τοῦ Ἐπιτελείου, ἐφίππους ἐπίσης.

» Ἡ εἰσόδος τοῦ Ἑλληνος Στρατηλάτου εἰς τὴν Βέρροϊαν ὑπῆρξε συγκινητικωτάτη. Ἡ Α. Ὑψηλότης, διερχόμενος διὰ τῆς κεντρικῆς ὁδοῦ, αἱ πλείσται οἰκίαι τῆς ὁποίας ἀνῆκουν εἰς Ἑλληνας, ἐγένετο ἀντικείμενον θερμοτάτων ἐκδηλώσεων χαρᾶς καὶ συγκινήσεως ἐκ μέρους τοῦ ὁμογενοῦς στοιχείου :

» — Νὰ ζήσης, Ὑψηλότατε !

» — Ὁ Θεὸς μαζί Σου !

» Ἡ κυανόλευκος ἐκυμάτιζε μὲ μεγαλοπρέπειαν εἰς τὰ περισσότερα σπίτια. Μανδύγια διάθρεκτα ἐσειόντο καὶ πῖλοι καὶ κουκάκια καὶ ἄλλα διάφορα ἀντικείμενα ἐρρίπτοντο μὲ ἀλλοφροσύνην εἰς τὸν ἀέρα.

» Ὅταν ὁ Διάδοχος διήλθε πρὸ τῆς γωνίας ἔπου εἶχον παραταχθῆ αἱ ὀθωμανικαὶ οἰκογένειαι, οἱ πρόκριτοι Ὀθωμανοὶ πελιδνοὶ ἔβγαλαν τὰ φεσάκια των, ἐνῶ τὰ γυναικόπαιδα παρατεταγμένα κατὰ σειρὰν ἐγονυπέτησαν κλαίοντα. Τρεῖς ἐκ τῶν προκρίτων πλησιάζαντες τὸ Ἐπιτελεῖον εἶπον ἑλληνιστί, ὅτι ὑποτάσσονται εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἔλαι αἱ ἐν Βερροῖα ἀπομείνουσαι τουρκικαὶ οἰκογένειαι.

» Ὁ Διάδοχος λαβὼν γνῶσιν τῆς ὑποταγῆς τῶν Ὀθωμανῶν ἔδωκεν ἀμέσως διαταγὴν εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον, ὅπως ὁ στρατὸς σεβασθῆ πάντας τοὺς ὑποταχθέντας Μουσουλμάνους, ὡς καὶ τὰ γυναικόπαιδα αὐτῶν.

» Ὁ στρατὸς κατέλαθεν εἰτα τὸ Στρατιωτικὸν Νοσοκομεῖον Βερροῖας, τὸ ὁποῖον οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν μετὰ 300 περίπου κλινῶν, φαρμακείου καὶ τροφίμων . . . »

* *

Ἡ Βέρροια εἶνε πόλις γραφικωτάτη κειμένη εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ ὄρους Βερμίου, εἰς τὸ ὅτιον χιλιόμετρον ἐντεῦθεν τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς ἀπόστασιν 20' ἀπὸ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς. Κατοίκους ἔχει 7,500 Ὀθωμανοὺς, 7,000 Ἑλληνας, 1,500 Κουτσοβλάχους καὶ 2,000 Ἑβραίους. Εἶνε ἔδρα Μητροπολίτου τῆς ἐπαρχίας Βερροῖας

καὶ Ναούσης. Διαρρέεται ὑπὸ τοῦ Τριποτάμου, ἐξῶθεν δ' αὐτῆς σχηματίζονται θαυμάσιοι καταρράκται.

Ὁ Παπαρρηγόπουλος ἀναφέρει πολλάκις ἐν τῇ ἱστορίᾳ του τὴν Βέρροιν, λέγει δὲ ὅτι Βερροεῖς ἐχρησίμευσαν καὶ ὡς μεγάλοι δραγομάνοι τῆς Ὑψηλῆς Πύλης.

Ὁ Ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν Παῦλος, ἐλθὼν εἰς Βέρροιν κατὰ τὴν περιουσίαν του, ἐγένετο δεκτὸς παρὰ τῶν Βερροϊέων, οὓς καὶ ἐν ταῖς ἐπίστολαῖς του ὠνόμασεν εὐγενεῖς, κατ' ἀντίθεσιν πρὸς τοὺς Θεσσαλονικεῖς, αἵτινες τὸν κατεδίωξαν.

Τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον εἶχε καταλύσει ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, καὶ τὸ βῆμα ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἔχει ὀμιλήσει, σώζεται εἰσέτι ἐν Βερροίᾳ ἐπὶ τῆς θέσεως «Πολλὰ Κυπαρίσσια», θέσεως καταφύτου καὶ ὑπὸ ἀφθόνων ὑδάτων περικυκλωμένης πρὸς τὸ βόρειον τῆς πόλεως μέρος· ἐπου ἀγερώχως εἰσέτι ὑφίστανται αἱ μελανειμονοῦσαι παρθένοι, πανάρχαιαι κυπαρίσσοι, ὑπὸ τὴν σκιὰν τῶν ὁποίων ὁ φλοῖσδος τῶν περιρρέοντων ὑδάτων ἀναμμιγνῆσκει εἰς τὸν ἐπισκέπτῃν τὸ ἐλληνικὸν αὐτῆς παρελθόν.

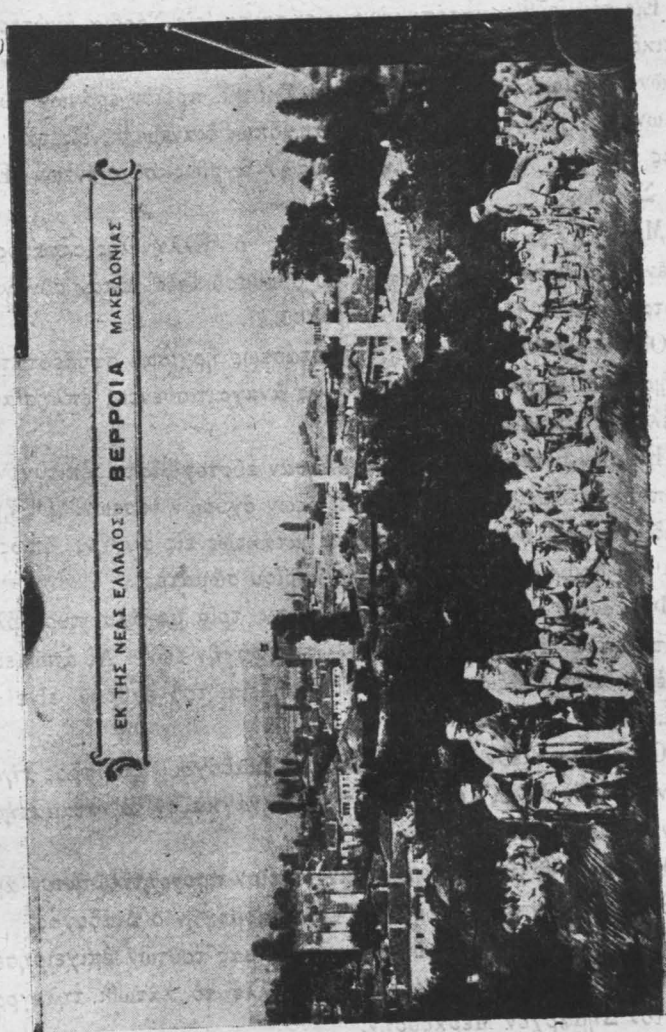
Ἡ κατάληψις τῆς Βερροίας ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγένετο πολλὰ ἔτη βραδύτερον τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς ὁ Παπαρρηγόπουλος ἀναφέρει, κατὰ παράδοσιν δὲ ἡ ἄλωσις αὐτῆς ἐγένετο διὰ προδοσίας. ἀφοῦ κατόπιν στενῆς πολιορκίας δὲν εἶχε συντελεσθῆ αὐτῇ, ἕνεκα τῶν φρουρίων καὶ τειχῶν, δι' ὧν περιεφυλάσσετο ἡ πόλις, καὶ ὧν τεκμήρια σώζονται καὶ μέχρι σήμερον εἰς διάφορα μέρη.

Ὁ προδότης Χατζηκαββίας δελεασθεὶς διὰ χρημάτων ὑπὸ τῶν Τούρκων πολιορκητῶν, ὠδήγησε τὸν ἐχθρὸν εἰς τὴν πόλιν δι' ὀπισθίας μικρᾶς θύρας τοῦ φρουρίου, ἀλλὰ μετανοήσας ἔπειτα διὰ τὴν προδοσίαν του ἠυτοκτόνησε.

Εἶχον ἤδη εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τοῦ κατεδαφισθέντος φρουρίου καὶ οἱ κάτοικοι ἐξηκολούθουν γενναίως μαχόμενοι, ὅτε ἡ Βασίλισσα αὐτῆς Βιργινία ἀντιληφθεῖσα τὸν κίνδυνον καὶ μὴ θέλουσα νὰ πέσῃ ζῶσα εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, λαβοῦσα τὸ μονογενὲς τέκνον τῆς, διηυθύνθη διὰ στενωποῦ εἰς τὴν ξυλίνην γέφυραν τοῦ Τριποτάμου, καὶ ἐρρίφθη εἰς τὸν ποταμὸν καὶ ἐπνίγη.

Ἡ ξυλίνη αὐτῆ γέφυρα σώζεται μέχρι σήμερον.

Πρὶν ἐν τούτοις ριφθῆ εἰς τὸν ποταμὸν ἡ βασίλισσα Βιργινία, εἶχε

καταφύγει εἰς ὑπόγειον, τὸ ὁποῖον συνέδρε τὴν Βέρροϊαν μὲ τὰ Παλατίτσια, χωρίον σωζόμενον καὶ μέχρι σήμερον ἐπὶ τῆς πέραν ὄχθης τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ ὅπου παρεθέριζε, πλὴν δὲν ἵδουμένη νὰ εἰσέλθῃ εἰς αὐτό, διότι εἶχεν ἤδη καταληφθῆ ἡ πόλις ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ ὑπόγειον τοῦτο σώζεται καὶ μέχρι σήμερον, ἀρχόμενον ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας Χριστός, ἀλλ' ἄγνωστον μέχρι ποίου σημείου ἐκτείνεται.

Εἰς τὸν εὐθὺς κατόπιν ἀναχωρήσαντα εἰς Σέρβια ἀνώτερον Διοικητικὸν Ἐπίτροπον Γ. Χωματιανὸν παρέδωκεν ὁ ὑπουργὸς τῶν Οἰκονομικῶν Α. Διομήδης φράγκα χρυσᾶ 5,000, προῖον ἐράνων τῶν ὑπαλλήλων τῆς Οἰκονομικῆς Ἱπηρεσίας, ὅπως διανεμηθῇ εἰς τὰς οἰκογενείας τῶν ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ὀρδῶν ἀγρίως σφαγέντων Ἑλλήνων τῶν Σερβίων.

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Βερροίας ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προήλασεν ἀνευ ἀντιτάξεως μέχρι τοῦ σταθμοῦ Γιδᾶ, ὅπου συνήντησε τὰ πρῶτα σώματα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ.

Οἱ Τούρκοι ἀπὸ μεγάλης ἀποστάσεως ἤρχισαν σφοδρότατον πυρ. Οἱ ἡμέτεροι ἀκάθεκτοι καὶ μηδὲως ἀναχαιτισθέντες ἐπλησίασαν καὶ κατέλαβον ἐπικαίρους θέσεις.

Ἐκ τῶν θέσεων τούτων ἀπύνησαν εὐστοχώτατα, ἐπιτυχόντες τὴν ἐκτόπισιν τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῶν πρώτων ὀχυρῶν θέσεων. Οἱ ἡμέτεροι κατεδίωξαν τὸν ἐχθρὸν, τραπέντα ἀτάκτως εἰς φυγὴν, ὅπως ἐνωθῇ μετὰ τοῦ ὠχυρωμένου περαιτέρω κυρίου σώματος.

Φεύγοντες οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν τρία μεγάλα πυροβόλα καὶ ἀρκετὰ ὄπλα ὅπως διευκολύνουν τὴν φυγὴν των. Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων εἶνε ἀνάξια λόγου. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ εἶνε σημαντικά.

Ὁ δρόμος πλέον τῆς στρατιᾶς τοῦ Διαδόχου ἦτο πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀν ἄλλοι λόγοι δὲν τὸν ἐξηνάγκαζον νὰ σταματήσῃ καὶ πάλιν ἐντεῦθεν αὐτῆς.

Θεῶμεν δ' ἀμφὸς κατόπιν ὁποῖον προνοητικώτατον ἅμα καὶ στρατηγικώτατον σχέδιον ἐθεσεν εἰς ἐφαρμογὴν ὁ Διάδοχος.

Κατὰ τὴν διάρκεια τῶν πολεμικῶν μας τούτων ἐπιχειρήσεων, ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ Πετρούπολεως ἀπέστειλε τὸ κάτωθι τηλεγράφημα πρὸς τὸν Δήμαρχον Μερκούρη.

«Δήμαρχον Ἀθηναίων

Ἄ θ ἦ ν α ς.

»Αἱ καρδίαι τῶν κατοίκων τῆς Ρωσικῆς πρωτεύουσας Πετρούπολεως ἐσκήρτησαν μετὰ συμπαθείας εἰς τὸν πρῶτον πυροβολισμόν, ὅστις ἀντήχησεν ἀνὰ τὰ Βαλκάνια καὶ ἐν μιᾷ κοινῇ ὀρμῇ σὰς ἀποστέλλει τὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς μελλούσης ἀνεξαρτησίας καὶ ἐλευθερίας τῶν καταδυναστευομένων λαῶν, χάριν τῶν ὁποίων

χόνετε τὸ αἷμά σας. Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Πετροπόλεως ὡς ἀντιπρόσωπος τοῦ λαοῦ τῆς ἀπεφάσισε νὰ σᾶς διαβιβάσῃ τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθείας συμπαθείας τῆς πρὸς τὴν Ἑλλάδα, τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον καὶ νὰ ψηφίσῃ 100,000 ρουβλίων ὑπὲρ τῶν ἰατρικῶν καὶ ὑγειονομικῶν ἀναγκῶν τῶν μαχομένων Χριστιανικῶν χωρῶν. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς βοηθήσῃ εἰς τὸ μέγα καὶ γενναῖον ἔργον σας.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Δημοτ. Συμβουλίου

ΚΑΖΙΤΖΗ

Ὁ Δήμαρχος Πετροπόλεως

ΚΑΖΙΤΖΗΝ.»

Ἡ δὲ Δημαρχικὴ Ἀρχὴ Ἀθηναίων ἀπαντῶσα πρὸς τὸ τηλεγράφημα τοῦ δήμου Πετροπόλεως ἀπέστειλε πρὸς τὴν δημοτικὴν ἀρχὴν Πετροπόλεως τὸ κάτωθι τηλεγράφημα :

«Τὸ τηλεγράφημά σας ἀνεγνώσθη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ δημάρχου Ἀθηναίων παρουσίᾳ ἑλῶν τῶν μελῶν τοῦ δημοτικοῦ Συμβουλίου. Τὰ δείγματα τῆς συμπαθείας τῆς ἐκδηλουμένης ὑπὸ τοῦ λαοῦ τῆς Πετροπόλεως πρὸς τὸν μέγαν καὶ ἱερὸν ἀγῶνα, ὃν διεξάγουν τὰ τέσσαρα Βαλκανικὰ Κράτη ὑπὲρ τοῦ θριάμβου τοῦ Σταυροῦ, τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, συνεχίγησαν ἡμᾶς βαθύτατα.

»Σᾶς εὐχαριστοῦμεν διὰ τὰς εὐχὰς σας ὑπὲρ τῆς μελλούσης ἀνεξαρτησίας τῶν καταδυναστευομένων λαῶν καὶ εἴμεθα ἰδιαίτερος εὐγνώμονες πρὸς ὑμᾶς διὰ τὴν γενναίαν δωρεάν, τὴν ὅποιαν εὐχρηστῆθητε νὰ προσφέρητε πρὸς τὰ τέσσαρα μαχόμενα χριστιανικὰ κράτη, ὑπὲρ τῶν ἰατρικῶν ἀναγκῶν τῶν στρατευμάτων των.»

Ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων

Σ. ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Δημ. Συμβουλίου

Ι. ΣΟΛΩΝ.»

Ταῦτοχρόνως τώρα πλείσται ἄλλαι συμπάθειαι ἐξεδηλοῦντο πανταχόθεν.

Ὡςτὼς δὲ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Λυῶν Hugouneng, ὅστις πρὸ ἑνὸς ἔτους ἑλθὼν εἰς Ἀθήνας ἐδίδαξεν ἰατρικὰ μαθήματα ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ, ἀπέστειλε πρὸς τὸν ἡμέτερον καθηγητὴν Σπ. Λάμπρον τὴν ἐξῆς ὥραϊαν ἐπιστολήν :

«Ἄφ' ἔτου ἡ κήρυξις τοῦ πολέμου ἐθεδαιώθη, αἱ σκέψεις μου φέρονται μετὰ συμπαθείας καὶ συγκινήσεως πρὸς τοὺς φίλους, οὓς ἀφήσαμεν ἐν Ἀθήναις καὶ θὰ ἦμεθα εὐτυχεῖς, ἂν ἠδύνατο νὰ λάδωσι κατὰ τὰς ὥρας ταύτας τῆς ἀγωνίας τὴν παρὰ μὴν καὶ τὸ στήριγμα τῆς φιλοστόργου ἡμῶν ἀγάπης.

»Ἐν τῷ ἀρχομένῳ ἀγῶνι ἡ Γαλλία θὰ μείνη οὐδετέρα μέχρι τῆς ὥρας, καθ' ἣν περιστάσεις εὐνοϊκώτεραι θὰ ἐπιτρέψωσιν εἰς αὐτήν, ὡς καὶ εἰς τὰς ἄλλας Δυνάμεις, νὰ ἐπέμβωσι χάριν καταστάσεως. Ἄλλ' ἕκαστον τῶν ἀτόμων ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ διατηρῇ τὰς προτιμήσεις του καὶ νὰ ἐκφράσῃ τὰς εὐχὰς του χάριν ἐκείνων, οὓς ἀγαπᾷ καὶ γινώσκετε ὅτι αἱ εὐχὰι αὐταὶ εἶνε ἐξησφαλισμέναι ὑπὲρ τοῦ ὑμετέρου ἀγῶνος, ὅστις εἶνε ὁ ἀγῶν τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς χριστιανισμοῦ.

»Εἰς τοὺς γενικοὺς δὲ τούτους λόγους προστίθενται ὡς πρὸς ἡμᾶς καὶ ἄλλοι ἀμεσώτεροι, προσωπικώτεροι, ἐπιβλητικώτεροι.

Ἄφήκαμεν ἐν Ἀθήναις μέρος τῆς καρδίας μας, καὶ εἶνε ἀδύνατον εἰς ἡμᾶς νὰ μὴ συμπάσχωμεν εἰς ἕ, τι πάσχετε καὶ νὰ μὴ ἐπικαλούμεθα διὰ τῶν εὐχῶν μας τὴν πραγμάτωσιν τῶν ὧσων σεῖς ἐπιθυμεῖτε.

Εἶθε αἱ προσπάθειάί σας νὰ ἀποδώσι νικηφόροι· εἶθε ὁ ἀγῶν σας νὰ τελεσφορήσῃ καὶ νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰς Ἑλλάδα ἰσχυροτέραν τὴν κατὰ κτησιν ὄλων τῶν τέκνων τῆς καὶ νὰ παράσχωσιν εἰς αὐτὰ πρὸ πάντων τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀξιοπρέπειαν τοῦ βίου, ἀπαλλάσσουσα αὐτὰ ἀπασῶν τῶν βασάνων καὶ ἀπασῶν τῶν πιέσεων!

»Ὅταν τάγμα τι διέρχεται διὰ τῶν ὁδῶν σας, χαιρετίσατε ἐκ μέρους μου τὴν ὀμηρίαν του. Ἡ κυανόλευκος μᾶς ὑπῆρξε πάντοτε προσφιλὴς καὶ μᾶς εἶνε ἀκόμη προσφιλεστέρη. Ἄφ' ἔτου ἠξυρόμεν ὅτι μέλλει νὰ κυματίσῃ ἐν ταῖς μάχαις, φέρουσα εἰς τὰς πτυχὰς τῆς τὴν ἀνάμνησιν τῆς ἐνδοξοτάτης ἱστορίας τοῦ κόσμου.»

HUGOUNENG.»

Ἀξιοσημείωτα συνάμα εἶνε ὅσα ὁ ἐν Βερολίῳ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου» ἐτηλεγράφη σχετικὰ πρὸς τὴν συνομιλίαν του μετὰ τινος διπλωματικοῦ ἀντιπροσώπου Βαλκανικοῦ Κράτους περὶ τῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἀνχμενομένων ἐκβάσεων τοῦ πολέμου. Τὰς

πληροφορίας τάχως ἐχαρακτήριζεν ὁ «Ν. Ἐλ. Τύπος» ὡς ἀνακρινώ-
σεις ἐκ ἀπουδαιοτάτης πηγῆς.»

Ἐκρινολογοῦντο δὲ δι' αὐτῶν τὰ ἐξῆς :

«Ὅτι ἡ Βουλγαρία καὶ ἡ Ἑλλάς θὰ εἶχαν στρατιωτικὰς ἐπι-
τυχίας, ἀνεμένετο εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Ἄλλὰ δὲν εἶχομεν ἐλπίσει ὅτι
θὰ ἐπετυγχάνοντο τόσον ταχέως αὐταὶ αἱ ἐπιτυχίαι. Ἐκπληκτικὴ
εἶνε ἐντελῶς ἡ προέλασις τῶν Σερβικῶν καὶ Μαυροβουινιωτικῶν στρα-
τευμάτων. Ὅσον ἀφορᾷ τοῦς Βουλγάρους, δὲν εἶνε βέβαιον ἀκόμη ἂν
θὰ ἐπιχειρήσουν δι' ἕλων τῶν δυνάμεών των νὰ κυριεύσουν τὴν
Ἀδριανούπολιν. Εἶνε πιθανὸν ὅτι οἱ Βούλγαροι θὰ πολιορκήσουν τὴν
Ἀδριανούπολιν μὲ τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ στρατοῦ των καὶ θὰ
βαδίσουν κατ' εὐθείαν εἰς Κωνσταντινούπολιν. Ἐν ταιαύτῃ περιπτώ-
σει θὰ εἶδιδον ἀποφασιστικὴν μάχην πρὸς τὸν Τουρκικὸν στρατόν.

»Εὐμενεστάτῃ εἶνε ἡ θέσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὴν
κατάκτησιν τῶν Σερβίων διεσκόρπισε τὴν κυρίαν Τουρκικὴν δύναμιν,
ἣ ὁποία θὰ τοῦ ἀντιτίθετο καὶ καθ' ἣν περίπτωσιν ὁ στρατὸς αὐτὸς
δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀνασυνταχθῆ ταχέως, τότε ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Θεσ-
σαλονίκην εἶνε ἀνοικτὴ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Ὅτι θὰ κατακτήσουν τὴν
πόλιν ταύτην, εἶνε πιθανόν κατὰ πᾶσαν δὲ πιθανότητα εἰς αὐτὴν τὴν
περίστασιν ὁ στόλος, ὁ ὁποῖος ἐδημιούργησε κατάλληλον βάσιν ἐνερ-
γείας εἰς τὴν Ἀθήνον, θὰ βοηθήσῃ τὸν στρατόν. Ἐν τούτοις πρέπει
ν' ἀναμένῃ τις καὶ σύγκρουσιν μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Τουρ-
κικοῦ στόλου.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν ὑπερτερεῖ τὸν Τουρκικὸν στόλον εἰς
ἀριθμὸν μεγάλων πλοίων, ἀλλὰ διαθέτει ἀνώτερον ἀριθμὸν νεωτερι-
στικῶν μικρῶν μονάδων καὶ ἀνώτερον ἐξάαιρετον ὕλικὸν πληρωμάτων.
Ὁ κύριος σκοπὸς τῶν συμμάχων ἐγκεῖται νὰ ἐμφανισθοῦν ὅσον τὸ
δυνατὸν ταχύτερον μὲ περισσοτέρους νικηφόρους στρατοὺς ταυτο-
χρόνως πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

»Ἐκεὶ θὰ ἐπιβληθῆ ἡ εἰρήνη.»

Σ. Σ. — Εὐνόητον ἐκ τῶν ἄνω πόσον ὁ τύπος ὅσον καὶ ἡ Διπλω-
ματία ἀπεδείχθησαν ἀμβλύωπες κατὰ τὴν πολεμικὴν αὐτὴν περίοδον,
καὶ τοῦτο διότι οὐδεὶς ἐν Εὐρώπῃ ἤλπιζεν ὅτι τὰ Βαλκανικὰ κράτη
θὰ εὕρισκοντο τόσον τελείως παρεσκευασμένα πρὸς πόλεμον ἐναντίον
τοῦ Τουρκικοῦ «κολοσσού», ὅπως τὸν ὑπέθετον.

Τοῦτο δὲ καὶ σαφέστερον καταφαίνεται ἐκ ταυτοχρόνου ἤδη συνεντεύξεως ξένου δημοσιογράφου μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Ἑλλάδος:

Εἰς ἐρώτησιν τοῦ ξένου δημοσιογράφου περὶ τοῦ τί προτίθενται νὰ πράξουν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐν περιπτώσει ἐπεμδάσεως τῶν Δυνάμεων, ὁ Βενιζέλος ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς:

«—Βεβαίως, δὲν θὰ ἀρνηθῶμεν πρὸς τὰς Μεγάλας Δυνάμεις νὰ υποβάλλωσι τὰς προτάσεις των, τὰς ὁποίας ἀπὸ κοινοῦ τὰ Βαλκανικὰ Χριστιανικὰ Κράτη θὰ συζητήσωσι, καὶ ἂν αὐταὶ συνῶδουν καὶ ἄγουν πρὸς τὸν ἱερόν καὶ ὑψηλὸν σκοπὸν, χάριν τοῦ ὁποίου τὰ Χριστιανικὰ Κράτη τοῦ Αἴμου συνησπίσθησαν, τότε βεβαίως θὰ ἐπικροτήσωμεν ταύτας. Ἄλλὰ πρέπει, εἶπε γελῶν ὁ Βενιζέλος, νὰ μοῦ εἴπητε τί θὰ μᾶς προτείνουν αἱ Δυνάμεις, διὰ νὰ σᾶς ἀνακοινώσω τί θὰ ἀπαντήσωμεν εἰς αὐτάς.»

Καταλήγων δὲ ὁ Βενιζέλος προσέθηκεν:

»—Εἶνε καιρὸς πλέον αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις, οἱ πρόμαχοι οὗτοι τῆς ἐλευθερίας, τῆς προόδου καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν λαῶν, νὰ ἀναγνωρίσωσιν ὅτι ἡ Τουρκία, παρὰ τὰς προσπάθειάς τῆς, παρὰ τὰς ἐπιανελημμένας ὑποσχέσεις τῆς, ἅς διὰ τῶν ἐκάστοτε συνθηκῶν ἔδωκε, πόρρω ἀπέχει τοῦ νὰ καλῆται κράτος πεπολιτισμένον. Ἐπῆλθε λοιπὸν ἡ κρίσιμος στιγμή, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλλὰς καὶ τὰ σύμμαχα φίλα Χριστιανικὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἤσθάνθησαν ἐν ἐαυταῖς τὴν δύναμιν καὶ τὴν ζωτικότητα, ὅπως γίνωσιν οἱ συντελεσταὶ καὶ οἱ ἄμεσοι παράγοντες τῆς ἐλευθερίας, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς προόδου τῶν στενόντων λαῶν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, διδάσκοντες αὐτὴν διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων ποῖον εἶνε τὸ καθήκον τῆς. Εὐελπιστοῦμεν δὲ ὅτι ὅσον οὕτω τὸ ἔργον θὰ συντελεσθῇ, ἐπικροτούμενον ὑπὸ πάντων τῶν πεπολιτισμένων ἐθνῶν καὶ τῶν λαῶν αὐτῶν.»

Κατόπιν ὁ Βενιζέλος ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν ξένον δημοσιογράφον τὰ ἑξῆς:

«—Ἡ Ἑλλὰς καταγινομένη εἰς τὴν ἐσωτερικὴν αὐτῆς ὀργάνωσιν δὲν ἐπεθύμει τὸν πόλεμον. Ἡ ὑπομονὴ τῆς ὅμως ἐξηντλήθη πλέον. Δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνέχεται ἐξευτελισμοὺς καὶ προκλήσεις. Καὶ ἠναγκάσθη νὰ δεχθῇ τὸν πόλεμον διὰ νὰ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν ἐκατομμυρίων ἀναξιοπαθούντων τέκνων τῆς. Καὶ ἐδέχθη τὸν πόλεμον,

διότι ἠσθάνθη ὅτι εἶχε καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ἰκανότητά νὰ τὸν διεξαγάγῃ ἀποτελεσματικῶς καὶ νικηφόρως. Σήμερον τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἔσονται διάφορα ἐκείνων, τὰ ὅποια ἐζητοῦν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη πρὸ τοῦ πολέμου. Διότι τὸ τόσον ἀφθόνως χυθὲν αἷμα τῶν στρατῶν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μείνη ἀνικανοποιήτον. Τὸ Τουρκικὸν Κράτος θὰ πληρῶσῃ δι' ὅλα αὐτὰ καὶ ἐδαφικὰς καὶ χρηματικὰς ἀποζημιώσεις.

Εἰς ἐρώτησιν τοῦ δημοσιογράφου ἐὰν ὑπῆρχε ἡ γνώμη νὰ καταλήξωμεν καὶ εἰς διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, ὁ Βενιζέλος εἶπε τὰ ἑξῆς:

«—Σὰς εἶπον, ὅσον περισσότερον παρατείνεται ὁ πόλεμος καὶ ἡ ἀντίστασις τῶν Τούρκων καὶ ὅσον περισσότερον αἷμα χύνεται, τόσον βαρύτεραι θὰ εἶνε καὶ αἱ ἀποζημιώσεις. Δὲν εἶνε δὲ καὶ ἀπίθανον νὰ καταλήξωμεν καὶ εἰς ἐντελὴ διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας. Ἀκολουθοῦμεν τὴν πολιτικὴν, καθ' ἣν: «τὰ Βαλκανικὰ διὰ τὴν Βαλκανικὴν θὰ ἐνδιαφέρονται.» Δὲν ὑπάρχει δὲ ἀμφιβολία ὅτι ἐν τῷ ἀγῶνί μας αὐτῷ ὑπὲρ τῆς Προόδου καὶ τοῦ Πολιτισμοῦ θὰ τύχωμεν τῆς συνδρομῆς καὶ τῆς γενικῆς ἐπιδοκίμασις σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ ὄλων τῶν Λαῶν τῆς ὕδρογειοῦ σφαίρας.

Καὶ κατέληξεν ὁ Βενιζέλος:

«—Διότι εἶνε στίγμα διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ τὸν σημερινὸν αἰῶνα ἡ ὑπαρξίς τοιοῦτου καθεστῶτος οἷον τὸ Τουρκικόν. Εἶσθε, κύριε, ἀνεπτυγμένος ἄνθρωπος καὶ δύνασθε, ἐὰν μεταβῆτε εἰς ὅλα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ κατόπιν εἰς τὴν Τουρκίαν, νὰ κάμετε τὴν παραβολήν. Τότε θὰ ἴδατε ἐὰν ἔχωμεν δίκαιον. Εἶδατε τί τερατουργήματα καὶ σφαγαὶ ἀθῶων ἀνθρώπων ἐγένοντο εἰς τὰ Σέρβια καὶ τὴν Ἥπειρον! Ποῦ ἠκούσθη ὅτι εἰς τὸν σημερινὸν αἰῶνα εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτρέπωνται τοιοῦτου εἶδους τερατουργήματα; Ἦτο ἀδύνατον πλέον νὰ τὰ ἀνεχθῶμεν. Καὶ διὰ τοῦ τηλεβόλου ἀπεφασίσαμεν νὰ ἐξαλείψωμεν διὰ παντὸς τὰ αἰσχη αὐτά...»

XXXVII.

Ἡ μεγάλη μάχη τῶν Γιαννιτσῶν.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ἐν Ἡπειρῷ ἐνηργεῖτο ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Πρεβέζης καὶ ἐπετυγχάνετο—τὴν ἐπιούσαν—ἡ παράδοσις αὐτῆς, δηλαδή τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου 1912, τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ἀρξαμένη ἀπὸ τῆς προηγουμένης 19ης, συνετρίβετο καὶ διεσκορπίζετο ὑπὸ τοῦ ἀρχιστρατήγου Διαδόχου δλόκληρος τέλος ἡ ἐχθρική στρατιὰ καὶ διεσκορπίζετο τρεπομένη πανταχόθεν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, διὰ τῆς φοβερᾶς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν, ἥτις θ' ἀποτελέσῃ τὸ θέμα τοῦ παρόντος κεφαλαίου.

Τὰ πρὸ τῆς συρράξεως.—Ἡ 4η Μεραρχία.

Αὐτόπτης παρακολουθήσας ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ πολέμου τὴν ἐρᾶσιν τῆς 4ης Μεραρχίας, σημειοῖ τὰ ἐπόμενα :

«... Τὴν 17 Ὀκτωβρίου τὸ ἀπόγευμα φεύγει ἡ Μεραρχία μας ἀπὸ τὴν Βέρροϊαν. Οἱ στρατιῶται ἀπεμακρύνοντο μὲ ἀληθινὸν πόνον ἀπὸ τὸν τόπον αὐτόν, ὁ ὁποῖος τοσοῦτον ἐδείκνυε πλοῦτον, φυσικὰς καλλονάς, εὐνοηθεὶς ἐξαιρετικῶς ὑπὸ τῆς φύσεως.

»Οἱ ἄνδρες τῆς Μεραρχίας μας φθάσαντες πρῶτοι ἠδυνήθησαν καλλίτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα σώματα νὰ κάμουν τὰς προμηθείας των, ἂν ὄχι ἔλοι, τὸ πλείστον ἐξ αὐτῶν. Καὶ ἀφοῦ οἱ περισσότεροι ἔκαμαν τὸν ἐφοδισμὸν των, πρέπει νὰ ὑπολογισθῇ ὅτι ἔλοι ἱκανοποιήθησαν. Εἰς τὸν στρατὸν τὸ χακὶ τοὺς κάμνει ἔλους ἴσους· ἡ ἰσότης δὲν δὲν ἀφομοιώνει. Δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἔχη ὁ ἓνας καὶ νὰ στερῆται ὁ ἄλλος. Δικαιώματι τοῦ νόμου αὐτοῦ τῆς ἰσότητος ἔτι δὲν ἔχει ὁ συναδέλφός σας φαντάρος τὸ προμηθεύεται ἀπὸ σᾶς· τὸ παίρνει ἀπὸ τὸ σακκιδιὸν σας, ἀπὸ τὴν τσέπην σας, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἀνάγκη νὰ σᾶς ζητήσῃ τὴν ἀδειαν. Αὐτὸ δὲν λέγεται οὔτε ὑπεξαίρεσις, οὔτε κλοπὴ· ἔμπορεῖ νὰ τὸ προβλέπῃ καὶ νὰ τὸ τιμωρῇ ὁ νόμος, ἀλλὰ ἡ συνήθεια, ἡ χρησις τὸ ἔχει νομιμοποιήσει.

»Συνεχίζει ἡ Μεραρχία μας τὴν κατεύθυνσίν της πρὸς τὰ ΒΑ.

»Προηγείται τὸ 11ον καὶ τὸ 9ον καὶ ἀκολουθεῖ τὸ 8ον σύνταγμα.

»Οἱ κάτοικοι τῆς Βερροίας μετὰ συγκινήσεως προπέμπουν τὸν

στρατόν. Εἰς τοὺς δρόμους τοὺς ὁποίους διηρχόμεθα διὰ νὰ βγοῦμε πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν μᾶς ἐπευφημοῦν οἱ κάτοικοι, χειροκροτοῦν.

«—Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατός! ἀναφωνοῦν.

» Ἀπὸ τὰ παράθυρα μᾶς παρακολουθοῦν διὰ τοῦ βλέμματος μετὰ καταφανοῦς συγκινήσεως.

» Γὸ πυροβολικὸν κινητοποιούμενον νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, κρατεῖ τρομακτικῶς ἐπὶ τῶν καλυτεριμῶν. Συντάγματα ἐδῶ ἄλλα σώματα ἐκεῖ συντάσσονται, ἐτοιμάζονται. Εὐζωνοὶ, μηχανικά, ἔλος ὁ στρατός ἐτοιμος. Ὁ Μαρσούκας μὲ τὸ σύνταγμα τῆς Λαμίας ἐνθουσιάζει τοὺς ἀνδρας μὲ τὸ Μάνλιχερ εἰς τὸ χέρι καὶ τὸν σταυρόν.

» Ὁ Διάδοχος ἐμφανίζεται μεταξὺ τοῦ στρατοῦ μόνος. Συναντᾶται μὲ στρατιώτας· κάμνει συστάσεις εἰς ἀξιωματικούς καὶ χάνεται ἀπὸ τὸ ἓνα σῶμα διὰ νὰ εὑρεθῇ εἰς τὸ ἄλλο, ἔπως ἀντιληφθῇ ὁ ἴδιος τὴν κατάστασιν τοῦ στρατοῦ του.

» Αἱ κυρία: τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ αἱ παρακολουθοῦσαι καταβάλλου πάσαν προσπάθειαν νὰ βοηθήσουν τοὺς πάσχοντας.

» Ἡ ἐπιμελητεία φροντίζει διὰ τὴν ἐξασφάλισιν ἄρτου καὶ ἄλλων τροφίμων διὰ τὸν στρατόν. Ἡ ἀγορὰ τῆς Βερροίας παρέχει τὴν εὐκολίαν αὐτὴν καὶ ἀπὸ τὰ πέριξ χωρία γίνεται προμήθεια τροφίμων. Ἡ Βέρροια δὲ περιλαμβάνει ἑὼ χωρία, τὰ περισσότερα εὐπορα.

» Ἡ Μεραρχία ἀκολουθεῖ τὴν κατευθύνσιν τῆς βαδίζουσα εἰς τὸν κάμπον τῆς Ναούσης. Τὰ λοιπὰ σώματα κατευθύνονται παραλλήλως ἀκολουθοῦντα τὴν χαρχθεῖσαν πορείαν εἰς ἕκαστον.

» Ἡ Μεραρχία ἐβάδιζεν εἰς τάξιν πορείας. Περὶ τοῦ ἐχθροῦ δὲν ὑπῆρχον πληροφορίες ὅτι εὑρίσκεται πλησίον. Ἀνεμένετο ἀντίστασις αὐτοῦ εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Ἄξιου ἢ ἀκόμη ἐκεῖσε, πλησιέστερον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

» Ἐπιστεῦετο δὲ τοῦτο, διότι εὑρίσκετο ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐξοικονομήσῃ χρόνον, νὰ συνταχθῇ καὶ νὰ προτάξῃ ἄμυναν πλησίον.

» Τὰ ἀνιχνευτικὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα εἶχον σταλῆ ἐμπρός, τοιαύτας πληροφορίας μετέφερον συμφωνοῦσας μὲ τὰς τῶν χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ἔβλεπον τοὺς Τούρκους νὰ φεύγουν καθ' ἕλας τὰς διευθύνσεις καὶ ὑπέθετον ὅτι θὰ καταλάβουν τὸν Βαρδάρην διὰ νὰ μὴ ἀφήσουν τὸν στρατόν μας νὰ διαβῇ. Εἰς τοὺς χωρικοὺς οἱ φεύγοντες Τούρκοι ἔλεγον ὅτι οἱ Γκιουρῆδες, οἱ γιουνὰν ἀποτελοῦντες ἀνταρτικὰ σώ-

ματα κατεδιώχθησαν παντοῦ καὶ κατεστράφησαν. Εἰς ἀμοιβὴν δὲ τῶν ἀνδραγαθημάτων των αὐτῶν ἐζήτουν ἀπὸ τοῦς χωρικοῦς ὅ,τι εἶχον ἢ διήρπαζον ἀπὸ τὰ σπίτια των ὅ,τι καὶ ἂν εὑρισκον.

«Ὁ Διάδοχος παρέμεινεν εἰς τὴν Βέρροιν μετὸ Ἐπιτελεῖόν του. Διετέθη δύναμις στρατοῦ ὡς φρουρὰ τῆς πόλεως καὶ ἡ χωροφυλακὴ ἀνέλαβε τὴν τάξιν.

«Ὁ Διάδοχος τοιαύτας πληροφορίας ἔχων περὶ τοῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐχθροῦ, καὶ μὴ ἀναμένων ταχέειαν τὴν μετ' αὐτοῦ σύγκρουσιν, ἀπησχολεῖτο μᾶλλον μετὸν ἀγῶνα τῆς πέμπτης καὶ τῆς ἐβδόμης Μεραρχίας.

«Τῷ εἶχεν ἀναγγελθῆ ἤδη ἡ σύγκρουσις τῆς πέμπτης Μεραρχίας μετὰ τοῦ ἐχθροῦ εἰς Ναλμπάνκιο! καὶ ἡ ὑποχώρησις αὐτοῦ πρὸς τὸ Σόροβιτς πρὸς ἣν διεύθυνσιν ἐπροχώρει ἡ Μεραρχία.

«Ἡ ἐβδόμη μετὰ τὴν μάχην τῆς Αἰκατερίνης ἐβάδιζε πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης, παραλλήλως πρὸς τὰς ἄλλας Μεραρχίας. Εἶχε φθάσει δὲ εἰς Γιῶν τὴν προηγουμένην τῆς εἰσόδου τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Βέρροιν.

«Ἡ Μεραρχία μας τὴν ἑσπέραν αὐτὴν κατηυλίσθη πρὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ ἀπὸ Ναούσης εἰς Βοδενά.

«Εἰς ἓν σημεῖον τοῦ κάμπου πλησίον τοῦ σταθμοῦ κατηυλίσθησαν τὰ συντάγματα. Οἱ ἄνδρες εὐχαριστημένοι, ἐν ἀκμῇ φρονήματος, ξεκούραστοι ἔστησαν ἀντίσκηνα, κατὰ τὴν θῆν τῆς νυκτὸς φθάσαντες ἐκεῖ.

«Ἦτο ὠραία νυχτιὰ, ἀστροφεγγής, ἀλλὰ καὶ τσουχτερὴ εἰς κρύο. Διὰ τοῦτο οἱ ἄνδρες ἔσπευσαν νὰ ἀνάψουν φωτιὰς, διότι ἔσφω ἔπερνούσαν ἡ νύκτα, ἐπὶ τοσοῦτον τὸ ψῦχος καθίστατο δριμύτερον. Βοριαδάκι παγερὸ ἐπάγωσε τοῦς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι δὲν ἠδύναντο νὰ ἐξασφαλίσουν θερμότητα, ζήτησιν εἰς τὰ ἀντίσκηνά των.

«Τὸν ὕπνον τῶν ἀνδρῶν—τὴν νύκτα αὐτὴν—ταράσσει αἰφνιδίως μία φωνή.—Στὰ ὄπλα! Στὰ ὄπλα! ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν μιᾷ στιγμῇ οἱ ἄνδρες ξεπετάγονται τῶν ἀντισκήνων μετὰ τὰ ὄπλα στὰ χέρια. Ἐδτυχῶς οἱ βαθμοφόροι ἀντιληφθέντες ὅτι δὲν συνέβαινε τίποτε, ἐπενέβησαν ἀμέσως εἰς τὰ τμήματά των καὶ συνεχράτησαν αὐτά. Διότι ἀγνωστον τί ἤμποροῦσε νὰ συμβῆ. Ὁ αἰφνιδιασμός εἶνε ἤδη τὸ τρομακτικόν. Παίρνει ὁ στρατιώτης τὸ ὄπλον καὶ πυροβολεῖ χωρὶς νὰ

ἠξεύρη, χωρίς νὰ δύναται νὰ διακρίνη κατὰ τίνος. Μὲ τὴν φαντασίαν του βλέπει τὸν ἐχθρὸν ἐπάνω του ἀγρίως ἐπιτιθέμενον, σφάζοντα καὶ κρεουργοῦντα, καὶ προσπαθεῖ νὰ ἀμυνθῆ, νὰ σωθῆ. Τὰ μάτια του δὲν βλέπουν ἀπὸ τὸν ὕπνον καὶ ἀπὸ τὴν σύγχυσιν· τὸ λογικὸν δὲν λειτουργεῖ. Ὁ στρατιώτης εἶνε ἀλλόφρων τὴν στιγμὴν ἐκείνην. Ἡξεύρει ὁ ὀπλίτης ὅτι τὰ *Στά ὄπλα* δὲν σημαίνει ἄλλο ἢ ὅτι εὗρισκετο πρὸ τοῦ ἐσχάτου τῶν κινδύνων. Εἶνε διὰ τοῦτο φρικιαστικὸν ἀληθῶς νὰ πάθῃ ἀπὸ αἰφνιδιασμόν, νὰ προέλθῃ εἰς πανικὸν ἐν στρατεύμα. Μπορεῖ νὰ ἀποδεκατισθῆ ἐντὸς ἐλαχίστης ὥρας μόνον. Εὐτυχῶς ὁ αἰφνιδιασμός αὐτὸς τῆς Μερραρχίας μας δὲν ἐξεδηλώθη καλὰ. Διετήρουν οἱ στρατιῶται ἀκμαιότατον ἠθικὸν καὶ ἀντελαμβάνοντο, ἐπίστευον ἐκ τῶν προτέρων ὅτι ὁ ἐχθρὸς καταδιωκόμενος πανταχόθεν, πανικόβλητος, δὲν θὰ εἶχε τὸ σθένος νὰ προβῆ εἰς τριαύτην ἀπόφασιν· οἱ βαθμοφόροι δὲ αὐτοστιγμὴ ἐσπευσαν νὰ καθησυχάσουν τοὺς στρατιώτας των, διότι ἔμαθαν ἀμέσως τί εἶχε συμβῆ. Σκοπὸς πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν νυσταλέος φαίνεται εἰς κάποιον κρότον τῆς ἀμαξοστοιχίας αἰφνίδιον, ἢ ὅποια εἶχεν ἔλθει ἐνωρὶς ἀπὸ τὰ Βοδενά καὶ ἀνεχώρει διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ, ἐταράχθη, ἐσυγχίσθη καὶ ἐξωτερτίκευσε τὸν τρόπον του διὰ τῆς ἐπιφωνήσεως «*Στά ὄπλα.*» Ἡρκεσε νὰ ἐπαναληφθῆ ἀπὸ τοὺς ἄλλους σκοποὺς διὰ νὰ μεταδοθῆ ἀμέσως εἰς ὅλον τὸ στρατεύμα.

» Ἄλλ' εὐτυχῶς, ὡς εἶπομεν, τὸ συμβάν αὐτὸ παρῆλθεν ἄνευ συνεπειῶν καὶ οἱ ἄνδρες ἐρρίφθησεν πάλιν εἰς τὰ ἀντίσκηνά των διὰ νὰ ἐξυπνήσουν τὴν πρωΐαν καὶ συνεχίσουν τὸν δρόμων των.

» Ἡ Μερραρχία τὴν ἐπομένην 18 ἐπροχώρει πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν Γιαννιτσῶν μετὰ τῶν ἄλλων δεξιὰ διὰ νὰ ξεκαθαρίσουν τὴν πεδιάδα ἐκείνην ἀπὸ πάσης ἐχθρικής ἀντιστάσεως καὶ νὰ δώσουν τὴν τελευταίαν μάχην πρὸς τὸν ἐχθρὸν κατὰ τὸν Ἄξιόν, πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης, διὰ νὰ εἰσέλθουν νικηφόροι εἰς τὴν πόλιν αὐτὴν, ὅπως ἦτο τὸ σχέδιον, καθὼς ἀνεπτύξαμεν προηγουμένως. Δὲν ἦτο γνωστὸν ὅτι πρὸ τῶν Γιαννιτσῶν εἶχε χαρακωθῆ ὁ ἐχθρὸς συντάξας τὰς δυνάμεις του. Μετεδίδοντο πληροφορίαι περὶ ἐμφανίσεως εἰς διάφορα σημεῖα ἐχθρικών δυνάμεων, ἀλλὰ τὰ μικρὰ αὐτὰ τμήματα ἐξελαμβάνοντο ἀσύντακτοι ὀμάδες φυγάδων, τὰς ὁποίας δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπολογίσῃ ἡ στρατιά.

» Ἐπροχώρει λοιπὸν ἐν τάξει πορείας πρὸς τὴν διεύθυνσιν αὐτὴν, τῶν ἐροδιοπομπῶν καὶ τῶν εἰδικῶν ὑπηρεσιῶν φροντιζουσῶν διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ σκρατεύματος εἰς τὰς πόλεις, πλησίον τῶν ὁποίων διηρχόμεθα. Εἰς Κοζάνην, Νάουστα, Βοδενὰ γίνονται προμήθειαι. Αἱ πλούσιαι αὐταὶ πόλεις παρεῖχον τὰ πάντα. Εἰς τὴν Νάουστα οἱ Ἕλληνες ἰδιοκτῆται μεγάλων ἐργοστασιῶν ἀπέκρυψαν εἰς τοὺς Τούρκους τὰ ἄλευρα καὶ τὰ σιτηρὰ διὰ νὰ τὰ διαθέσουν εἰς τὸν στρατὸν μας.

» Ἀπὸ τὰ Βοδενὰ εὐρίσκει εὐκολώτερον νὰ προμηθευθῇ τὸ δὸν σύνταγμα τὸν ἄρτον τῶν ἀνδρῶν του. Διὰ τοῦτο ἀποστέλλει, ἀποσπᾶ ἓνα λόχον νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐνεργήσῃ τὴν προμήθειαν τοῦ ἄρτου. Τουρκικὸς στρατὸς ἦτο γνωστὸν ὅτι δὲν ὑπῆρχεν. Ἄλλὰ εἶχον ἀπομείνει νιζάμηδες τινές, οἱ ὅποιοι καὶ ἀντέστησαν κατὰ τριῶν ἡμετέρων στρατιωτῶν.

» Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ λόχου ἀπεστάλησαν τρεῖς στρατιῶται ὡς προάγγελοι τοῦ μεγάλου γεγονότος διὰ τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι ἀνυπομόνως ἀνέμενον τὸν στρατὸν.

» Ἐπιδάντες οἱ στρατιῶται αὐτοὶ τῆς ἀναχωροῦσης ἀτμομηχανῆς ἐκ τοῦ σταθμοῦ, εἶπευ εἶχε καταυλισθῆ ἡ Μερραρχία, ἀπῆλθον διὰ τὴν πόλιν τῶν Βοδενῶν.

» Ὅταν διῆλθον τὴν σήραγγα, ἀντίκρυσαν Τούρκους στρατιώτας, καθ' ὧν καὶ ἐπυροβόλησαν· ἐξελθόντες δὲ εἰς τὸν σταθμὸν εὐρέθησαν ἀντιμέτωποι πρὸ ἄλλων, μὲ τοὺς ὁποίους προῆλθον εἰς δίωρον σύγκρουσιν. Οἱ Τούρκοι ἰδόντες μόνον τρεῖς στρατιώτας εὐρήκαν εὐκολὸν τὴν ἀντίστασιν, ἀλλὰ ταχέως μετενόησαν, διότι πρὸ τῆς ὀρμητικῆς ἐπιθέσεως τῶν τριῶν στρατιωτῶν μας δύο ἐφρονεύθησαν καὶ ἰσάριθμοι ἐτραυματίσθησαν, οἱ λοιποὶ δὲ τέσσαρες παρεδόθησαν.

» Οἱ στρατιῶται αὐτοὶ ἐπροχώρησαν ἀπὸ τὸν σταθμὸν καὶ εἰσῆλθον οὕτως εἰς τὴν πόλιν, ὡς οἱ πρῶτοι ἐλευθερωταί. Οἱ φιλοξενώτατοι κάτοικοι τῶν Βοδενῶν, οἱ ἐνθουσιώδεις καὶ φλογεροὶ πατριῶται καὶ τί δὲν τοὺς ἔκαμαν. Ἀπέβησαν τὸ ἀντικείμενον τοῦ θαυμασμοῦ των οἱ τρεῖς ἐλευθερωταί. Τοὺς ἐφωτογράφησαν δὲ καὶ τοὺς ἐκράτησαν ὡς τὴν καλλιτέραν ἀνάμνησιν τοῦ γεγονότος τῆς ἀπελευθερώσεώς των.

» Οἱ τρεῖς αὐτοὶ στρατιῶται ἀνήκοντες εἰς τὸ δὸν σύνταγμα ὀνομάζονται Βρασίδας Λαγωνίκος, Νικόλαος Ἀγγελῆς καὶ Νικόλαος Λι-

θανός, ἅπαντες Λάκωνες. Ὁ τρίτος ἐξ αὐτῶν Λιβανός εὔρεν ἐνδοξόν θάνατον κατόπιν εἰς τὰ ὑψώματα τῆς Μανωλιάσας.

»Τὸ γεγονός αὐτό, τὸ ὁποῖον εὐφημότατα ἀνέφερον αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες, ὅτι τρεῖς στρατιῶται κατέλαβον μίαν πόλιν ἀριθμοῦσαν χιλιάδας κατοίκων Τούρκων, οὕτως ἔχει κατ' ἀκρίβειαν. Αὐτοὶ δὲ εἶνε καὶ οἱ τρεῖς στρατιῶται, τῶν ὁποίων ἠγγουοῦντο διὰ τὰς γερμανικὰς ἐφημερίδας τὰ ὀνόματα, οἵτινες κατέλαβον τὰ Βοδενά, μίαν ἀπὸ τὰς καλλιτέρας πόλεις τῆς Μακεδονίας, τὴν ἀρχαίαν Μακεδονικὴν πρωτεύουσαν Ἐδεσσαν, θαυμαζομένην διὰ τὴν μαγευτικὴν τοποθεσίαν τῆς, τοὺς μεγαλοπρεπεῖς καταρράκτας τῆς, τὰ πλούσια προϊόντα τῆς καὶ τὸν ἀκραϊνῆ πρό παντὸς πατριωτισμὸν αὐτῆς.

»Μετ' ὀλίγον ἐφθάσε καὶ ὁ λόχος, τὸν ὁποῖον ἡ πόλις ὑπεδέχθη ἐνθουσιωδέστατα καὶ συγκινητικώτατα. Ἐξάλλοι ἀπὸ τὴν χαρὰν τοὺς οἱ κάτοικοι τοὺς ἐδεξιώθησαν μὲ μουσικὴν, μὲ προσφωνήσεις, ραίνοντες αὐτοὺς μὲ ἄνθη. Ὁ Μητροπολίτης, οἱ πρόκριτοι, σύστωμος ἡ πόλις ἔσπευσαν πρὸς τοὺς στρατιώτας. Τοὺς ἐφιλοξένουν πλουσιώτατα, τοὺς προσέφερον ρούχα, δῶρα, τοὺς ἐπρομήθευον ἀπὸ ὅ,τι εἶχον ἀνάγκην.

»Ὁ λόχος, παραλαβὼν τὰ τρόφιμα, ἀνεχώρησε πρὸς συνάντησιν τοῦ συντάγματός του· ἀφῆκε δὲ ὡς φρουρὰν τῆς πόλεως μίαν διμοιρίαν ὑπὸ τὸν ἐφεδρὸν ἀνθυπολοχαγὸν Βασίλειον Γεννηματᾶν.

»Εἰς τοὺς ἀνδρας τῆς διμοιρίας τὰ πάντα παρείχοντο ἐπὶ δεκαπενθήμερον, καθ' ὃ ἔμειναν, ὑπὸ τῶν κατοίκων.

»Μετὰ τὴν παρέκδοσιν αὐτὴν τοῦ συμβάντος τῆς καταλήψεως τῶν Βοδενῶν, ἐπανερχόμεθα εἰς τὴν παρακολούθησιν τῆς Μεραρχίας χωρρῦσης, ὡς γνωστόν, ἐμπρὸς εἰς διεύθυνσιν πρὸς ἀνατολὰς, ἐχούσης δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ τὰς ἄλλας μεραρχίας φερομένας πρὸς τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν παραλλήλως.

»Διέρχεται παρὰ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, χωριδίων Ἑλληνικῶν καὶ Βουλγαροφώνων, Ἑλληνικῶν συνοικισμῶν ἐκδουλαρισθέντων ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τῶν προπαγανδῶν. Ἡ περιφέρεια αὐτὴ ἦτο τὸ κέντρον τῶν Βουλγαρικῶν ἐνεργειῶν. Ἡ ἐστία δγλαδῆ πάσης ἐγκληματικῆς ἐπεμβάσεως, παντὸς τυραννικοῦ μέσου πρὸς μεταστροφὴν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων κατοίκων. Οἱ γεροντότεροι μᾶς ὀμιλοῦν παρεφθαρμένα Ἑλληνικά· τὰ παιδιὰ ἐκφράζου

τὴν χαρὰν τοὺς, ἀλλὰ δὲν ξέρουσιν λέξι. Αἱ γυναῖκες φαίνονται πρόθυμοι νὰ μᾶς δώσουσιν ψωμί, νὰ μᾶς φέρουσιν νερό. Ἀπέμεινεν ἄρα γε καμμιά σπίθα ἐθνικῆς φωτίας ἢ ἡ ἀντίληψις τῶν συμμαχικῶν υποχρεώσεων ἢ ἐπὶ τέλους ἡ ὑπαγόρευσις τῆς φιλοξενίας, τῆς φιλανθρωπίας εἰς ταλαιπωρουμένους καὶ πεινῶντας ὧθει τοὺς κατοίκους ἐκεῖνους εἰς τὴν προθυμίαν τῶν αὐτῆν ;

» Διερχόμεθα μέρη ὠραία, εὐφορα, διαρρέομενα ὑπὸ ποταμίων. Συστάδες δένδρων ἐδῶ, λόχμαι πυκναὶ ἐκεῖ παρὰ τὰς ὄχθας ἀποτελοῦν τερπνάς ὁάσεις εἰς τὸν γυμνόν καὶ ἐρημῶδη ἐκείνον κάμπον.

» Τὰ ξύλινα γεφύρια, αἱ διαβάσεις αὐταὶ εὐρίσκονται πολλαχοῦ κατεστραμμένα. Ἰχνη τῆς ἐχθρικῆς διαβάσεως.

» Ὁ λόχος τοῦ μηχανικοῦ καταγίνεται εἰς τὰς ἀπαιτουμένας ἐργασίας διὰ τὴν διάβασιν τοῦ στρατοῦ καὶ τὴν διέλευσιν τοῦ πυροβολικοῦ.

» Τὸ πυροβολικὸν δυσχεραίνεται πολλαχοῦ· τὰ δυστυχῆ ἄλογα καταβάλλουσι καὶ τὴν ὑστάτην προσπάθειάν των, ἀλλὰ δὲν ἔμποροῦν νὰ σύρουσι τὰ κανόνια. Ρίπτονται εἰς τὸ νερόν οἱ ἄνδρες καὶ βοήθοῦν.

» Μεταγωγικὰ τινὰ ἐδηγούμενα νὰ περάσουσι μέσα στὸ νερὸ κατακυλοῦν θεαματικώτατα καὶ ἀπαλλάσσονται οὕτω τῆς περαιτέρω πορείας των, συναποκομιζόντα τὸ φορτίον των, τὰς ἀποσκευάς.

» Ἡ Μεραρχία τὴν νύκτα αὐτὴν καταυλίζεται εἰς τὰ περίξ τῶν χωρίων Ἁγιος Γεώργιος καὶ Σένδελ...»

Προέλασις ἐξ ὀριστερῶν καὶ δεξιῶν.

Ἡ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τῆς Μακεδονίας εἰς βεβαιωμένον πλεόν ὅτι συνετελέσθη κανονικωτάτῃ πρὸς ὅλα τὰ σημεῖα, πρὸς τὰ ὁποῖα, ἐφ' ὅσον ἡ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων προὐχῶρει, ἐνεδείκνυτο νὰ ἐπεκταθῇ ἢ πολεμικῇ δράσει.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, προχωρῶν πρὸς τὴν Βέρροϊαν, συνεκρούσθη πρὸ τῆς πόλεως ταύτης εἰς τὰ ὄχυρά στενά τοῦ Τριποτάμου, κατεχόμενα ὑπὸ ἐπτακισχιλίων περίπου Τούρκων τελείως ὠχυρωμένων. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην κατεδείχθη κυρίως ἢ ὅλως ἐξαιρετικῇ ὑπεροχῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ, τάχιστα κατισχύσαντος τοῦ ἐχθρικοῦ καὶ δώσαντος τὸ ὀριστικὸν τέρμα τῆς μάχης, διὰ τῆς ὁποίας ἠγνοήθη ἐλευθερά ἡ ὁδὸς πρὸς τὴν Βέρροϊαν.

Ἀπὸ τῆς Βερροίας καὶ πέραν ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ καὶ ἡ παράλληλος αὐτῇ δημοσίᾳ ὁδὸς ἤνοιγοντο ἐλεύθεραι πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, μὲ σταθμοὺς τὸ Γιῶν, ἔπου ἐπρόκειτο νὰ γείνη ἡ συνάντησις μετὰ τοῦ ἐξ Αἰκατερίνης ἀνερχομένου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸ Τοποῖν ἔπου ἡ μεγάλη ἐπὶ τοῦ Ἀξιοῦ γέφυρα τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης, Γιαννιτσῶν, Βοδενῶν, Σόροβιτς, Μοναστηρίου.

Τὴν προηγουμένην εἶχον ἀγγελθῆ ἐπιστήμως τὰ ἀκόλουθα ἐκ μέρους τοῦ διευθύνοντος τὰς ἐπισθοπορείας :

«Κατὰ πληροφορίας διευθυντοῦ ὑπηρεσιῶν μετόπισθεν, τὸ ἐκ Μπανίτσης πρὸς Φλωρίναν τμήμα τῆς Στρατιάς προσέκρουσε, πέραν τῆς Μπανίτσης, κατὰ ὑπερτέρων δυνάμεων καὶ ἠναγκάσθη ἀνακόπτον τὴν πρὸς τὰ πρόσω πορείαν του, νὰ ἐγκατασταθῆ εἰς ὀχυρὰς θέσεις.»

Αἱ ἐπίσημοι καὶ συνεπῶς σκοτεινὰ αὐταὶ φράσεις ἐξηγηθήτωσαν ὡς ἑξῆς : Ὁ στρατὸς μας ὀδεύων εἰς Μοναστήριον οὐδεμίαν ἔδωκε μάχην εἰς τὰ μέρη τὰ μέχρι Φλωρίνης, ἀλλ' ἔσταμάτησεν εἰς Μπάνιτσαν ἐκ προνοίας ἵνα συγκεντρώσῃ τὰς δυνάμεις του καὶ μὴ ἐκτεθῆ εἰς ἀπωλείας προκειμένου νὰ εὑρεθῆ πρὸ ἰσχυροῦ ἐχθρικοῦ σώματος.

Ὁ στρατὸς μας ἐκ Καϊλαρίου καὶ Ναλμπάνκιοι προήλασεν ἀνευ τινὸς ἀντιστάσεως, διὰ τοῦ Ἐξῆ-Σοῦ, ὡς προείπομεν, καὶ Σόροβιτς καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς Μπανίτσης, ἣτις ἀποτελεῖ τὴν ἀρχὴν τῶν ὀχυρῶν στενῶν τοῦ Ὀστρόβου, τὰ ὅποια ἀπὸ τῆς Μπανίτσης διήκουν πρὸς τὰ Βοδενὰ καὶ διὰ τῶν ὁποίων διέρχεται ἡ ἐκ Θεσσαλονίκης πρὸς Βοδενὰ καὶ Μοναστήριον σιδηροδρομικὴ γραμμὴ.

Ἄλλὰ σύρραξις σοβαρὰ δὲν εἶχεν ἀκόμη λάβει χώραν ἐκεῖ.

Ἐκ προγενεστέρου δὲ κεφαλαίου γνωρίζομεν τί ἀκριβῶς συνέβη εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα.

Ἐκ Κοζάνης ἀμαξιτὴ ὁδὸς κατευθύνεται διὰ Καϊλάρ, Σόροβιτς, Μπάνιτσας καὶ Φλωρίνης εἰς τὸ Μοναστήριον.

Τὴν ὁδὸν ταύτην ἔπρεπε νὰ ἀκολουθήσῃ ἡ πρὸς Μοναστήριον προελαύνουσα ἀριστερὰ πτέρυξ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ.

Καὶ μέχρι μὲν Καϊλάρ εἶχε φθάσει ἤδη ὁ στρατὸς μας. Εἶνε δὲ γνωστὸν ὅτι τὸ σῶμα τοῦτο τοῦ στρατοῦ μας ἐπολέμησεν εἰς τὸ βορειότερον τοῦ Καϊλάρ κείμενον χωρίον Ναλμπάνκιοι.

Τέσσαρες ὥρας μετὰ τὸ Καϊλάρ καὶ μετὰ τὰ χωρία Ναλμπάνκιοι, Τσαλτζιλάρ, Ἐλεδῆ καὶ Σωτήρ ἡ μεγάλη πρὸς Μοναστήριον ἀμα-

Ξιτὴ ὁδὸς συναντᾷ τὴν σιδηροδρομ. γραμμὴν Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου εἰς τὸ χωρίον Σόροβιτς.

Ἡ ὁδὸς μετὰ τὸ χωρίον τοῦτο πρὸς Μοναστήριον εἶνε ἀνωφερῆς φθάνουσα μέχρι ἐπτακοσίων μέτρων ὕψους ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης καὶ εἰς κλεισώρειαν ἣτις λέγεται: Κιλίτ Δερβέν.

Εἰς τὴν κλεισώρειαν ταύτην ὑπάρχει κατηρειπωμένος στρατιωτικὸς πύργος.

Μετὰ τὴν ἐξοδὸν ἐκ τῆς κλεισωρείας καὶ ἐνὸς τετάρτου κείται τὸ χωρίον Μπάνιτσα, κατοικοῦμενον παρὰ χριστιανῶν.

Εἰς τὴν Μπάνιτσαν συναντᾶται καὶ ἡ ἀμαξιτὴ ὁδὸς ἣ ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Μοναστήριον ἄγουσα.

Ἡ ὁδὸς ἀπὸ Καϊλάρ εἰς Μπάνιτσαν διὰ τῆς κλεισωρείας Κιλίτ Δερβέν εἶνε ἐξ ὠρῶν. Ἀπὸ τῆς Μπάνιτσας εἰς τὴν Φλώριναν τριῶν ὠρῶν. Ἀνοίγεται δὲ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ Μοναστήριον μεγάλη πεδιάς.

Διὰ τῶν στενῶν τούτων δὲν διήλθεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προτιμήσας τὴν ἐξωθεν αὐτῶν ὁδόν.

Τί ἔλαβε χώραν εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην καὶ πῶς, κατόπιν τρομεροῦ αἰφνιδικοῦ, ἠδυνήθημεν νὰ συγκρατήσωμεν ἐν τακτικῇ ὑποχωρήσει τὰς θέσεις μας, καὶ νὰ τρέψωμεν τέλος τὸν ἐχθρὸν πρὸς τὰ ὀπίσω, ἀφοῦ ὠχυρώθημεν μετὰξὺ Κοζάνης καὶ τῶν βορείως αὐτῆς ὑψωμάτων, διαπραγματεύθημεν ἐν ἐκτάσει ἤδη εἰς προηγούμενον κεφάλαιον.

Ὁ παρακολουθῶν τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» ἐξήρην ἤδη τὴν στρατηγικότητα τοῦ Διαδόχου καὶ τὴν καρτερικότητα καὶ τόλμην τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς ἐβεβαίωσεν ὅτι οἱ Τούρκοι δὲν διέθετον σπουδαίας ἐφεδρείας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ αὐτὸς ἀνταποκριτὴς προσέθετεν ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἦτο πανικόβλητος, καὶ διὰ τοῦτο ἀνίκανος νὰ ἀντιτάξῃ σοβαρὰν ἀντίστασιν.

Ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς ἐξηκολούθει:

«Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων, διαμένων ἀπὸ ἑξαήμερου εἰς Βέρροιν, ἐπεσκέφθη προχθὲς σιδηροδρομικῶς τὴν ἑλληνικωτάτην Νιάουσαν, τῆς ὁποίας ὁλόκληρος ὁ πληθυσμὸς συναλθὼν εἰς τὴν πλα-

τεῖαν μὲ τὸν κληρὸν ἐπὶ κεφαλῆς, ὑπεδέχθη τὸν Βασιλέα ἐν ἀληθε φρενίτιδι καὶ μετὰ θαυμάσιων χαρᾶς.

» Ὁ βασιλεὺς ἐπέστρεψεν αὐθημερὸν εἰς Βέρροιν.

» Οἱ Τούρκοι κάτοικοι Βερροίας, κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως, φοβηθέντες, φαίνεται, μήπως κακοποιηθοῦν, ἐκλείσθησαν εἰς τὰς οἰκίας των. Μικρὸν κατὰ μικρὸν ὅμως ἀνέλαβον

Ὁ μέγαρχος Ματθαιόπουλος ἐν μέθῃ τῶν ἀνδρῶν του.

θάρρος καὶ ἤρως νὰ ἐξέρχωνται πεισθέντες ἔτι δὲν ἔχουν τίποτε νὰ φοβηθοῦν.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς, ἐξακολουθεῖ ὁ ἀνταποκριτὴς, ἀπεδείχθη ἔδωδὼς πειθαρχικὸς καὶ εὐτακτος. Οὐδαμῶς καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν τῆς προελάσεως αὐτοῦ διέκρινα καὶ τὸ ἐλάχιστον ἔγχοις λεηλασίας ἢ κακοποιήσεως οἰουδήποτε.

» Εἰς τοὺς ἀγροτικὸς συνοικισμοὺς οἱ Τούρκοι κάτοικοι ἐπανέλαβον ἡσυχίαν τὰς ἐργασίας των. Συνμίλησα μὲ πλείστους ἐξ αὐτῶν. Οἱ πάντες δὲ ὁμοφώνως μοῦ ἐξεθείασαν τὴν ἄψογον στάσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τινὲς μόνον εἶχον παράπονα ἐναντίον συγχωριανῶν

των Χριστιανῶν, οἵτινες ἐνιαχοῦ προέβησαν εἰς ἀρπαγὰς, ἀλλὰ καὶ τοῦτο προτοῦ προφθάσῃ ὁ στρατὸς νὰ ἐπιβάλῃ τὴν τάξιν».

Ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς ἀνέφερε κατόπιν ἔτι ἐξήλθε τῆς Βερροίας, ἀκολουθῶν τὴν ταξιαρχίαν τοῦ ἵππικοῦ, μεθ' ἧς ὠδοιπόρησεν ἐπὶ δέωρον. Καθ' ὁδὸν συνήντησεν περὶ τοὺς διακοσίους Τούρκους, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν ἀραιῶς, κρυμμένοι ὀπισθεν λόφου. Καταδιωχθέντες ὅμως δὲν ἤργησαν νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν.

Αὐτὸς οὗτος δὲ ὁ μέραρχος Ματθαϊόπουλος ὡς ἐξῆς ὠμίλησε περὶ τῆς δράσεως τῆς ὑπ' αὐτοῦ Μεραρχίας πρὸς δημοσιογράφον λαβόντα σύντευξιν μετ' αὐτοῦ ἐν Χαλκίδι :

«Εἶμαι ὑπερήφανος, εἶπεν ὁ Ματθαϊόπουλος διὰ τὴν Μεραρχίαν μου, ἣ ὅποια ἀπ' ἀρχῆς τοῦ ἀγῶνος ἐπολέμησε με ἀνδρείαν ἀπαρδειγμάτιστον, ἀφοῦ ἄλλως τε αὐταὶ αὐταὶ αἱ ἀπώλειαι ἅς ἔσχεν εἰς ἀξιωματικούς, ἀποδεικνύουν τὴν ἐθελοθυσίαν καὶ τὸν ἡρωϊσμόν αὐτῆς δεδομένου ἔτι ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 75 περίπου ἀξιωματικοὶ καὶ 1000 περίπου ὀπλιταί. Ἡ μάχη τοῦ Ναλμπάνκιοῦ ἦτο κάτι ἀνώτερον περιγραφῆς.

» Ἡ Μεραρχία μου ἐξεπλήρωσε πιστῶς καὶ ἀκριβέστατα τὴν ἐντολήν καὶ τὰς διαταγὰς τὰς ὁποίας εἶχε.»

Εἰς ἐρώτησιν ποία ἦτο ἡ δύναμις τῆς Μεραρχίας του, ὁ Ματθαϊόπουλος ἀπήντησεν :

«—Εἶχον 4,500 ἄνδρας ἐννοεῖται εἰς ὅπλα πεζικοῦ, διότι ἐκ τῆς ὅλης μου δυνάμεως εἶχον ἀπασχοληθῆ τμήματα μεγάλα, ἄλλα μὲν σταλέντα εἰς Κοζάνην κατὰ τὴν ἐκεῖ ἀφίξιν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, ἄλλο διὰ τὴν συνοδείαν τῶν συλληφθέντων αἰχμαλώτων καὶ ἄλλο διὰ νὰ προφυλάσῃ τὰ πλευρὰ καὶ τὰ νῶτά μας ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων χωρικῶν, διότι πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ὅλα τὰ πέριξ ἐκεῖ χωρὶς ἀπὸ Κοζάνης μέχρι Μπανίτσας κατοικοῦνται ἐκ Τουρκικῶν πληθυσμῶν καὶ ὀλίγων Βουλγάρων.

» Αἱ δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ ἀνῆρχοντο εἰς 15 χιλ. ἐκτὸς τῶν ἀτάκτων Τουρκικῶν σιφῶν ἐκ τῶν πλησίον χωρίων, ἅτινα σπουδαίας βοήθειας εἰς τὸ Τουρκικὸν στράτευμα προσέφερον.»

Ἐκ τῆς αὐτῆς συνεντεύξεως τοῦ Ματθαϊοπούλου μαθάνομεν ὅτι εἰς τὴν Μπάνιτσαν παρουσιάσθησαν ἐνώπιόν του οἱ Βούλγαροι ὀπλαρ-

χηγοὶ Τσακαλάρωφ, Πωπώφ καὶ κάποιοι δημοσιογράφοι ἐπίσης Βούλγαροι ἔχοντες δύναμιν 210 ἀνδρῶν, οἵτινες προσεφέρθησαν νὰ συμμετάσχωσι τοῦ ἀγῶνος. Ἀμφότεροι διετάχθησαν εἰς ὠρισμένον μέρος, ἀλλ' ἔτε τὴν πρώτην ἤρχισεν ἡ μάχη τῆς Μπανίτσης, οὐδαμοῦ ἐφάνησαν.

Ὁ Ματθαίουπουλος ὡς ἐξῆς ἐξεφράσθη περὶ τῶν φονευθέντων ἀξιωματικῶν Λιάσκα λοχαγοῦ καὶ Ἀδ. Δούκα ὑπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ.

«Ὁ Λιάσκας, εἶπεν, ἔπεσε γενναίως ἐπάνω εἰς μίαν ἀφθάστου ἡρώϊσμοῦ ἐφοδον, ἡ ὁποία ἐγένετο παρὰ τοῦ διοικουμένου ὑπ' αὐτοῦ σώματος ἐξ ἀποστάσεως 100 μόλις μέτρων καὶ ὁ θάνατός του ὑπῆρξεν ἀφορμὴ νὰ φανατισθοῦν οἱ ἄνδρες του καὶ νὰ κυριεύσουν τὰς σημαίας τῶν Τουρκικῶν ταγμάτων.

«Ὁ Δούκας, προσέθεσεν, ἐφρονεύθη ἐπάνω εἰς τὸ πυροβόλον καθ' ὃν χρόνον ἔδαλλεν ἐξ ἀποστάσεως 50 μόλις μέτρων κατὰ τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ, ρίπτων τὰς τελευταίας βολὰς διὰ τὴν τιμὴν τῶν πυροβόλων, ρίπτων τὰ Κοῦ ντ' Ὀννέο.»

Προέλασις δι' Αἰκατερίνης—Κίτρον—Γιδᾶ.

(Δεξιὰ φάλαγξ)

Ἀπεσταλμένοις Ἑλληνικῆς ἐφημερίδος σημειοὶ τὰς ἐξῆς λεπτομερείας τῆς ἐκ δεξιῶν (ἀνατολῶν πρὸς βορρᾶν) προελάσεως τοῦ στρατοῦ μας πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην :

» Ἐγνωρίζω, ἑτι ἡ δευτέρα μεραρχία ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Κλεομένην εἶχε προορισμὸν νὰ καταλάβῃ τὴν Αἰκατερίνην καὶ προχωροῦσα νὰ ἀπωθήσῃ τὸν ἐχθρὸν πέραν τοῦ Καρᾶ-Ἀσμάκ (Λουδίξ ποταμοῦ).

» Ἡ μεραρχία αὕτη ἀνέμενε τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχιστρατήγου καὶ τὴν 13 Ὀκτωβρίου προήλασεν ἐκ τῆς Λαρίσης. Τὴν δὲ Κυριακὴν τὸ ἀπόγευμα ἤρχισε διερχομένη τὰ στενὰ τῆς Πέτρας κατὰ πολὺ τρομερώτερά τῶν τῆς Πόρτας καὶ ἐπὶ πολὺ μείζονα ἔκτασιν ἐπεκτεινόμενα.

» Μεθ' ὅλον τὸν σχετικῶς καλὸν δρόμον, τὸν ὅποιον δι' ἀγγαρειῶν οἱ Τούρκοι κατεσκευάσαν, εἶνε θαῦμα πῶς κατωρθώθη νὰ διέλθῃ δι' αὐτῶν τὸ πυροβολικόν μας.

» Ἐγγώριοι, οἵτινες ἐζήσαν ἐν Βουλγαρίᾳ, μὲ διεβεβαίωσαν ὅτι τὰ στενὰ τῆς Σίπκας εἶνε μαλακώτερα τῶν τῆς Πέτρας.

Ὁ στρατηγὸς Κλειομένης εἶχε πληροφορηθῆ ὅτι ἐν Αἰκατερίνῃ εἶχον καταφθάσει δύο τάγματα τουρκικοῦ πεζικοῦ, τὸ ἐν ἐξ 800 ἀνδρῶν, τὸ δὲ ἕτερον ἐκ 1200. Εἰς τὰ τάγματα ταῦτα εἶχον προστεθῆ καὶ περὶ τοὺς 500 ἀτάκτους Βοσνίους, ἐκ τῶν ἀποικιῶν, τὰς ὁποίας οἱ Νεότουρκοι ἐσκέφθησαν νὰ ἐγκατασπείρῳσιν ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρις Αἰκατερίνης διὰ νὰ ἔχωσι τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῇ διαμερισματι τούτῳ. Τῶν Τούρκων ἤγειτο, κατὰ τὰς πληροφορίες τῶν ἐνταῦθα, εἰς ὑποστράτηγος τοῦ ἐν Θεσσαλονίκη στρατοῦ.

» Οἱ Τούρκοι ἔνεκα τοῦ μικροῦ τῶν ἀριθμοῦ καὶ διότι φαίνεται δὲν ἐσκόπουν νὰ ὑπερασπίσῳσιν σοβαρῶς τὴν Αἰκατερίνην, ἀφῆκαν τὸν στρατὸν μας νὰ διέλθῃ τὰ στενὰ καὶ δὲν ἔσχον οὔτε τὴν πρόνοιαν νὰ ἀνατινάξῳσι τὴν μεγάλην λιθίνην γέφυραν, τὴν πρὸ τῶν Καρυῶν, ὡς δὲν κατέστρεψαν καὶ τὰς ὑπερεκατὸν ξυλίας αἵτινες κλιμακῆδῶν ζευγνύουσι τὴν ὁδὸν κατὰ μῆκος τῶν στενῶν.

» Ἐζήτησαν μόνον δι' αἰφνιδισμοῦ, ὅστις ἀποτελεῖ ἔλην τὴν στρατηγικὴν τῶν Τούρκων, κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον, νὰ ἀνακόψῳσι τὴν πορείαν τοῦ στρατεύματός μας.

» Μετὰ τὴν γέφυραν τῶν Καρυῶν, ἡ ὁδὸς ἄρχεται μαλακώτερα κυλιομένη πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ ποταμοῦ Πέλεκα.

» Δεξιὰ τῆς ὁδοῦ ἐκτείνεται μικρὰ κοιλάς, ἐφ' ἧς σβύνουν αἱ τελευταῖαι ὄρυς τοῦ ἀτελευτήτου δάσους, ἀριστερὰ δὲ ὑψοῦται μία λοφοσειρά, ἣτις καὶ φέρει τὸ ὄνομα τοῦ ἀπέναντι κειμένου χωρίου Κολοῦρι.

» Ἐπὶ τοῦ λόφου τούτου παρέταξεν εἰς ἐνέδραν ἀκροβολιστικῶς τὸν στρατὸν τοῦ συνταγματάρχης Σουκρῆ βέης, ὅστις εἶνε καὶ ὁ χαράξας τὸ κάτω μέρος τῆς ὁδοῦ ταύτης. περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 14 Ὀκτωβρίου.

» Ὁ στρατηγὸς Κλειομένης ἐν τῷ μεταξῦ εἶχεν ὑπερπηδήσει τὰ φοδερὰ φυσικὰ προσκόμματα τῆς ἐπὶ 30 χιλιόμετρα ἐκτεινομένης ταύτης Κλεισοῦρας καὶ εἶχεν ἀναχωρήσει περὶ ὥραν 8ην τῆς πρώτης τῆς 15ης Ὀκτωβρίου ἐκ τῶν ἐρειπίων τῆς ἐγκαταλειμμένης Μονῆς τῆς Πέτρας καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὴν Αἰκατερίνην.

» Ὡς πρωτοπορεῖα ἐβάδιζε τὸ 1ον τάγμα τοῦ 20οῦ συντάγματος

ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Σβορώνον. Πρὸ δὲ αὐτοῦ οἱ ἀνιχνευταὶ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Ἰωάννην Καζαντζήν.

Ἦτο 3 μ. μ. ὅτε οἱ ἀνιχνευταὶ εἶχον διέλθει τὴν κρεμαστὴν γέφυραν τῶν Καρυῶν καὶ ἐπλησίαζον πρὸς τὴν ἔξοδον, βλέποντες δεξιὰ μακρόθεν τὸ χωρίον Κολοκοῦρι, ὅποτε ἠκούσθη πυροβολισμὸς ἐκ τοῦ δεξιοῦ μέρους πρὸς τὸν Ὀλυμπον.

Ὡς ἀπεδείχθη μετὰ ταῦτα, ὁ πυροβολισμὸς οὗτος ἦτο τὸ σύνθημα Τούρκου σκοποῦ πρὸς τὸν ἐπὶ τῶν ἀντικρῶ λόφων παραμονεύοντα στρατόν . . .»

Ἀπ' ἐδῶ μᾶς συμπληροῖ τὰ κατόπιν γεγονότα αὐτόπτης ἀξιωματικὸς ὡς ἐξῆς :

Μόλις ἠκούσθη ὁ πυροβολισμὸς οὗτος, οἱ ἀνιχνευταὶ ἐπροχώρησαν μετὰ πλείονος συνέσεως. Πρὸ αὐτῶν δ' ἔδραμε μὲ ὀλίγους ἵππους ὁ λοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ (ἀνήκεν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον) Γεώργιος Νικολαΐδης καὶ ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ 20οῦ συντάγματος Π. Γαργαλίδης.

Μόλις ἔμως οἱ ἀνιχνευταὶ ἔφθασαν εἰς τὴν ἔξοδον, ἐδέχθησαν πυρὰ ἑμαδῶν ἀπὸ τὸν ἐνεδρεύοντα ἐχθρὸν εἰς τὸν ἀντικρῶ τοῦ χωρίου Κολοκοῦρι λόφον, ὅστις ἤρχισε βάλλων καθ' ἑλοῦ τοῦ τάγματος εὐσκαμένου ἀκόμη ἐντὸς τῶν στενῶν.

Ὁ πρῶτος λόχος ἀναπτυχθεὶς τότε ἐξῆλθε τῆς ἐξόδου καὶ προχωρήσας ἐξετόπισε τοὺς ἐπὶ τοῦ πρώτου λοφίσκου εὕρισκόμενους Τούρκους.

Τότε ἔμως ἐκ τῆς δευτέρας λοφουσειρᾶς ἤρχισεν ἰσχυρότατον πῦρ καὶ ὁ μέραρχος Κλεομένης ἠδυνήθη νὰ ὑπολογίσῃ τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ εἰς 2,500 ἕως 3,000 ἄνδρας.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὁ διοικητὴς τοῦ 20οῦ συντάγματος ἀντισυνταγματάρχης Σβορώνος θέλων νὰ ἐνθαρρύνῃ, ἐπροχώρησε μέχρι τῆς γραμμῆς τῶν ἀνιχνευτῶν ἔφιππος.

Ἐ'Ατυχῶς οἱ Τούρκοι διέκριναν τὰ γαλόνια του καὶ μία σφαῖρα τὸν ἔρριψε νεκρὸν.

Ἀπὸ τὸν πρῶτον πυροβολισμὸν ὁ μέραρχος Κλεομένης διέταξεν ἐν τάγμα εὐζώνων νὰ ἀνέλθῃ ἀνωθεν τῶν Καρυῶν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ τὴν κύκλωσιν. Ἐ'Ατυχῶς ὁ ὁδηγὸς αὐτῶν, ἓνας Βλαχολιβαδίτης, ἔχασε τὸν δρόμον καὶ ἡ ἀφιξίς ἐβράδυνε καὶ οὕτω δὲν κατωρθώθη ἡ ἄμεσος καταδίωξις τοῦ ἐχθροῦ.

» Ἐν τούτοις ἡμεῖς ἐπροχώρησαμεν καὶ τότε ἐπληρώθησαν, ἡρωικῶς παροτρύνοντες τοὺς ἀνδρας, ὁ διαδεχθεὶς τὸν Σδορωῶνον ὑποδιοικητὴς τοῦ συντάγματος ταγματάρχης Καϊρής, ὁ Ἰωάννης Καζαντζής, ἑφεδρὸς ὑπολοχαγός, καὶ ἐφονεύθη ὁ ὑπασιπότης τοῦ 29ου συντάγματος Νίκας, δραμῶν ἔπως εἰδοποιήσῃ, ὅτι τὸ σύνταγμα του θὰ ἐπεχείρῃ προσβολὴν κατὰ μέτωπον.

» Τὴν στιγμὴν ἐκείνην κατέφθασε τὸ πυροβολικόν, τὸ ὁποῖον ἀναπτουθὲν κατετάκισε τοὺς Τούρκους.

» Εἶχε βραδυάσει ἔμως πλέον ὅπταν ἐξετοπίσαμεν τὸν ἐχθρὸν καὶ δι' αὐτὸ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τὸν καταδιώξωμεν ἀτυχῶς.

» Τέτοις ἔμως πανικὸς τοὺς κατέλαθεν, ὥστε ἐφευγαν ἀφίνοντες τὰ πάντα εἰς τὸν δρόμον.

» Αἱ ἀπώλειαι μας εἰς στρατιώτας εὐτυχῶς δὲν ὑπῆρξαν πολλαί.

» Πληρωμένοι καὶ φονευμένοι τριάκοντα ἐν ὄλῳ.

» Μεταξὺ αὐτῶν, ἀτυχῶς, καὶ ὁ Κονταξάκης, ἕνας Κρητικὸς.

» Τὸ παιδί αὐτό, θέλον ὅπωςδὲποτε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὸν πόλεμον καὶ βλέπον ὅτι δὲν τὸν ἐδέχοντο ὡς ἐθελοντήν, κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέχνασμα :

» Ἐμαθεν ὅτι ἕνας κάποιος Βαλησιμᾶς δὲν εἶχε παρουσιασθῆ. Ἐπῆρε λοιπὸν τὸ ὄνομά του καὶ παρουσιασθεὶς κατετάχθη εἰς τὸ 20ὸν σύνταγμα.

» Μίαν ἡμέραν λοιπὸν μοῦ ἔγραψε μίαν ἐπιστολὴν καὶ μεταξὺ ἄλλων μοῦ ἔλεγεν: Ἐπειδὴ ἡμπορεῖ νὰ φονευθῶ, σᾶς λέγω πῶς δὲν ὀνομάζομαι Βαλησιμᾶς, ἀλλὰ Κονταξάκης.

» Καὶ τὸ ἡρωϊκὸν αὐτὸ παιδί ἐσκοτώθηκε ἐμπρὸς στὰ μάτια μου...»

Σ. Σ.—Πράγματι, ὁ ἀμειλικτός αὐτὸς πόλεμος τοῦ 1912—13 παρέσχε πολλὰ τοιαῦτα παραδείγματα ἐξόχου ἡρωϊσμοῦ καὶ ἀπιστεῦτου αὐταπαρνήσεως. Ἦτο ἀγὼν ἀπελευθερώσεως ἀδελφῶν δούλων ὑπὸ τὸν αἰσχιστὸν τῶν ζυγῶν διατελούντων ἐν μεσουρανοῦντι πολιτισμῷ ἦτο ἀδύνατον συνεπῶς εἰς φυλὴν φύσει εὐγενῆ καὶ μεγαλόφρονα νὰ μὴ παρουσιάσῃ τοιαύτας ἐκφάνσεις αὐταπαρνήσεως ὑψίστης.

Τὸ ἐπεισόδιον τοῦ περὶ οὗ ἀνωτέρω νεαροῦ Κρητὸς ἔχει, ἐν λεπτομερείαις, ὡς ἐξῆς :

Στρατιώτης τις ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον Βαλησιμᾶς, ὅταν ἐφθασεν εἰς Ἐλασσῶνα, παρέδωκε πρὸς τὸν ἐφεδρὸν ὑπολοχαγὸν Ι. Καζαντζήν,

τραυματισθέντα κατὰ τὴν μάχην τῆς Αἰκατερίνης, ἐπιστολὴν εἰς τὴν ὁποίαν ἔγραφε τὰ ἑξῆς :

«Κύριε διοικητά, ἤθελα νὰ πολεμήσω διὰ τὸ μεγαλεῖον τῆς πατρίδος μου, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσα, διότι καταχόμενος ἐκ Κρήτης δὲν ἐγενόμην δεκτὸς ὡς ἐθελοντής, ἐφρόντισα ὅμως καὶ ἔμαθα ὅτι εἰς στρατιώτης Βαλχημαῖς εὐρίσκεται εἰς Ἀμερικὴν καὶ ὑπὸ τὸ ἐπώνυμον αὐτὸ κατετάχθη. Ἐὰν φονευθῶ εἰς τὸ πεδῖον τῆς τιμῆς, εἰδοποιήσατε τὸν πατέρα μου. Ὀνομάζομαι Κονταξάκης. Ὁ στρατιώτης οὗτος ἔπεσε γενναίως μαχόμενος παρὰ τὸ πλευρόν, ὡς εἶδομεν, τοῦ Καζαντζῆ κατὰ τὴν μάχην τῆς Αἰκατερίνης.

Ἴδου δὲ καὶ ἕτερον παράδειγμα καὶ ἕτερον ἥρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ ἐκ Κερκύρας στρατιώτου τοῦ 10 πεζικοῦ Εὐσταθίου Παγιάτη, ἀπὸ χωρίου Λιαπάδες, ὅπερ ἐγνώσθη ὅτι ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρχανταπόρου. Ὁ Παγιάτης ἄοπλος μετέβη ν' ἀντλήσῃ ὕδωρ εἰς τι φρέαρ, ὅπου ἔτυχε νὰ συναντήσῃ Τούρκον στρατιώτην, ὅστις μόλις ἀντελήφθη τὸν Παγιάτην τὸν πυροβολεῖ. Ἡ σφαῖρα εὐτυχῶς ἀστοχεῖ τοῦ σκοποῦ τῆς. Ὁ ἥρωϊκὸς στρατιώτης τρέχων προφθάνει τὸν Τούρκον καὶ μὲ τὴν ἀριστερὰν χεῖρα συλλαμβάνει τὸ ἔπλον του. Ὁ Τούρκος πυροβολεῖ ἐκ δευτέρου καὶ διατρυπᾷ τὴν παλάμην τοῦ Παγιάτη, ὅστις ἐξάγει τὴν ξιφολόγχην του μὲ τὴν δεξιὰν χεῖρα καὶ διατρυπᾷ τὴν κεφαλὴν τοῦ Τούρκου. Λαμβάνει λάφυρον τότε ἔπλον καὶ ξιφολόγχην τοῦ φονευθέντος καὶ τὰ φέρει εἰς τὸν διοικητὴν του, ὅστις θερμότατα τὸν συνεχάρη διὰ τὴν ἥρωϊκὴν του διαγωγὴν...

Ἐξακολουθήσωμεν ἤδη τὴν ἀφήγησίν μας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν δι' Αἰκατερίνης προσέλασιν τῶν στρατευμάτων ἡμῶν πρὸς Θεσσαλονίκην.

«Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τραπεῖς εἰς φυγὴν ἐπλησίασε πρὸς τὴν Αἰκατερίνην καὶ ἐκεῖ παραλαβὼν τὰς τουρκικὰς οἰκογενεῖας ἐπῆρε τὸ φύσημά του.

»Τέτοιαι θὰ ἦτο ὁ φόβος του, ὥστε τὰς οἰκογενεῖας τὰς ἔβαλε δέκα-δέκα μεταξύ του.

»Ἐκεῖνο τὸ βράδυ κατεσκηνώσαμεν πρὸ τῆς Αἰκατερίνης. Τὴν δὲ ἐπ' αὐρίον 16ην ἕνας λόχος εἰσήλθε μὲ τὴν σημαίαν καὶ τὰς σάλπιγγας εἰς τὴν Αἰκατερίνην καὶ διέτρεξεν αὐτὴν ἐν μέσῳ ἐξάλλου ἐνθουσιασμοῦ τῶν κατοίκων.»

Τοιαύτη εἶνε ἡ διήγησις τοῦ αὐτόπτου πληγωμένου ἀξιωματικοῦ.

Ἴδου καὶ μία ἀριστουργηματικὴ ἀληθῶς λεπτομέρεια :

Ἐφοῦ ἡ Μεραρχία ἔλαβεν ἔλα τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ περιμένοντος ἐχθροῦ, ἐβάδισε τότε πρὸς τὰ πρόσω εἰς τὰξιν πορείας. Οὐδεμία ἔμως ἀντίστασις ἐσημειώθη. Δὲν ἀπείχεν ὦραν ἀπὸ τοῦ χωρίου Κολοκοῦρι, ἔτε εἰδοποιήθη ἡ ἐδεύουσα στρατιά, ἔτι ΒΑ. τοῦ Κολοκοῦρι, ἐπὶ ὑψώματος ἀνωμάλου καὶ καθέτου, πρὸς τὴν ὁδόν, τὴν ὁποίαν ἐμελλε νὰ διέλθῃ ὁ ἡμέτερος στρατός, ἀνέμενον Τοῦρκοι. Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τοῦρκοι ἤρχισαν πῦρ κατὰ τῶν ἐμπροσθοφυλακῶν. Ὁ στρατός εὐρέθη πρὸ ἀμυχανίας. Ἡ ἀνάπτυξις ἦτο δυσχερής, τελείως ἀδύνατος, λόγῳ τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ ἐδάφους, διότι ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἐξετείνεται πυκνότατον δάσος, τὸ ὁποῖον ἠμπόδιζε τοὺς ἡμετέρους καὶ νὰ βλέπωσι τὸν ἐχθρόν.

Διὰ τοῦτο διετάχθη ταχεῖα προέλασις, τῆς ὁποίας ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πλήρης, καθόσον οἱ Τοῦρκοι αἰσθανθέντες πλέον τὴν ὀρμητικότητά τῶν ἡμετέρων, ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, ἀφήσαντες πολεμεφῶδια, κουδέρτες, ἔπλα καὶ τὸ χειρότερον, ἔτοιμον τὸ... πιλᾶφι.

Διετάχθη γενικὴ καταδίωξις, καθ' ἣν ἐθαυμάσθη ἡ ἀντοχὴ καὶ ἡ ὀρμητικότης τῶν στρατιωτῶν μας.

« Ἡ καταδίωξις μάλιστα, ὡς ἀφηγεῖται ἕτερος αὐτόπτης, παρουσίαζε καὶ τὸ φαιδρὸν, ὅτι οἱ ἡμέτεροι κατεδίωκον τοὺς φεύγοντας στρατιώτας μὲ γέλοια καὶ γιουχαῖσμούς. Ἡ συμπλοκὴ αὕτη ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἀπὸ τοὺς ἱδικούς μας 16, ἐξ ὧν πέντε νεκροὺς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἀντισυνταγματάρχης Σβορώνος, καὶ δέκα τραυματίας, ἐν οἷς συγκατέλεγετο καὶ ὁ ταγματάρχης Καῖρης μὲ δύο τραύματα.

» Ἡ καταδίωξις διήρκεσε μέχρι τῆς ἐσπέρας, ὅποτε ὁ στρατός ἐφθασεν ἔξω τῆς Αἰκατερίνης εἰς ἀπόστασιν 800 μέτρων. Λόγῳ ἁμως τοῦ σκότους διετάχθη ἡ ἐκεῖ στάθμευσις τοῦ στρατοῦ.

» Τὴν πρωτὰν ὁ θριαμβευτὴς στρατός εἰσῆρχετο εἰς τὴν Αἰκατερίνην.

» Οἱ Τοῦρκοι συμποσοῦμενοι εἰς 15 χιλιάδας ὑπεχώρησαν ἀπὸ Αἰκατερίνης πρὸς τὸ Κίτρος, ἔπου εἶγον ὑπ' ἔψιν των νὰ περιμένωσι τοὺς ἡμετέρους.

» Μαθόντες ἁμως ὅτι εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, Ν. Δ. τοῦ Κίτρος, ἐφθασεν ἓνα τάγμα στρατιωτῶν, διαταχθέντων παρὰ τοῦ Μεράργου

ἀπὸ Ταχτίσης νὰ βαδίσωσι πρὸς τὸ Κίτρος, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι καὶ τὰς θέσεις ταύτας καὶ νὰ σωθῶσι πλέον εἰς Θεσσαλονίχην.

»Περὶ τοῦ ἀτάκτου τῆς υποχωρήσεως καὶ τῆς ἀξιοθρηνήτου καταστάσεως τῶν φευγόντων Τούρκων πολλὰ διηγείται εἰς ἰατρὸς ἐξ Αἰκατερίνης, ὁ ὁποῖος εἶχεν ἐξέλθει μετὰ τοῦ Τούρκου εἰσαγγελέως Αἰκατερίνης πρὸς ἐνέργειαν ἀνακρίσεών τινων καὶ ὁ ὁποῖος συνήντησε

Ὁ Σπύρος Ματσοῦκας ἐνθουσιάζει τοὺς στρατιώτας ἀπαγγέλλον ἠρωϊκὰ ποιήματα.

τοὺς φεύγοντας εἰς τὸ χωρίον Γιδα. Ὅλοι ἐγόγγυζον κατὰ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἰδίως κατὰ τῶν Νεοτούρκων, οἱ ὁποῖοι ὄχι μόνον τοὺς ἔφερον εἰς τὴν ἀθλίαν αὐτὴν κατάστασιν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄφρησαν ἀνυπερασπίστους καὶ ἐκτεθειμένους εἰς τὴν διάκρισιν τοῦ εἰσελάσαντος ἐχθροῦ. Ἀπετέλει σύμφυρμα παντοειδῶν στοιχείων, ἕλων τῶν ἡλικιῶν καὶ γενῶν. Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ πανικός ὁ ὁποῖος τοὺς εἶχε καταλάβει, ὥστε δὲν ἐσκέφθησαν οὔτε νὰ καταστρέψωσι τὴν γέφυραν τὴν πλησίον τοῦ Γιδα...»

Ἄλλαι λεπτομέρειαι ἐνθουσιαστικαὶ καὶ ὀφειλόμεναι εἰς Ἑλλήνα δημοσιογράφον.

«ΧΩΡΙΟΝ ΠΛΑΤΥ», 21 Ὀκτωβρίου 1912.—Μ' ἔνα καιρὸν φρίκτὸν καὶ ὀρμητὸν ψυχὸς ἐφθάσαμεν σὶ κ. κ. Σοφ. Βενιζέλος, Ἀλέξ. Μπενάκης, Πουλέϊ τοῦ «Ντέλυ Ἐξπρές», Μάκ Λέλαν τοῦ «Νταίλυ Μίρορ» καὶ ἐγὼ εἰς Γιδᾶ.

»Ἐκεῖ εὗρομεν λειτουργοῦντα τὸν σιδηρόδρομον Μοναστηρίου—Θεσσαλονίκης, τὸν ὅποιον καταλαβοῦσα ἡ Α' Μεραρχία τὸν παρέδωκεν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατοῦ μας. Οἱ Τούρκοι φεύγοντες δὲν ἐπρόφθασαν νὰ καταστρέφουν τὴν γραμμὴν, ἀφῆκαν δὲ 2 ἀτμομηχανὰς καὶ 24 βαγόνια. Ἦδη τὸν σιδηρόδρομον τοῦτο, τὸν χρησιμοποιοῦμεν ἀπὸ τῆς μεγάλης σιδηρᾶς κρεμαστῆς γεφύρας, τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Καρᾶ—Ἀσμάκ (Λουδία) μέχρι Βερροίας, Νικουστής, Βοδενῶν.

»Ἐννοεῖται ὅτι τὸ Τουρκικὸν τοῦτο ὄρωρον εἶνε πολυτιμότερον δι' ἡμᾶς, διότι καὶ τοὺς πληγωμένους μεταφέρομεν καὶ στρατὸν καὶ ὄλικόν.

»Τὴν στιγμὴν ποῦ ἐφθάσαμεν διήρχετο ἔν τραίνον πλήρες στρατιωτῶν ζητήκωραυγαζόντων καὶ πολεμικοῦ ὄλικου.

»Τὰς ἀτμομηχανὰς διευθύνουσι εἰς Ρουμοῦνος καὶ εἰς Ἀρμένιος ἢ Ἑλλήν μηχανικός, βοηθούμενοι ἀπὸ Ἑλλήνας στρατιώτας, οἵτινες εἶχον χρηματίσει θερμασταί.

»Ἡ εὐγένεια τῶν Τούρκων ἔφθασε μέχρι τοῦ σημείου τοῦ νὰ μᾶς ἀφήσουν καὶ μίαν ἀχανῆ ἀποθήκην ξυλείας παντοδαπῆς, ἡ ὅποια μᾶς ἐπεσεν ἐξ οὐρανοῦ, διότι μᾶς ἐχρειάζετο διὰ τὰς γεφύρας, διὰ τῶν ὁποίων ἐξεύξαμεν τὸν Ἀξιὸν (Βαρδάρ).

»Οἱ κ. κ. Βενιζέλος καὶ Μπενάκης, ὁ πρῶτος λοχίας τοῦ Κρητικοῦ τάγματος καὶ ὁ δεύτερος ἐθελοντής τοῦ 20οῦ συντάγματος, ἐδιάζοντο νὰ φθάσωσι εἰς τὴν Ἰγν Μεραρχίαν, ἣτις εἶχε διαβῆ ἤδη, ὡς ἐμάθομεν, τὸ Καρᾶ—Ἀσμάκ. Δι' ὃ καὶ ἀνεχωρήσαμεν ἀμέσως εἰς Γιδᾶ καὶ διεγυθύνθημεν πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν γέφυραν.

»Καθ' ὁδὸν ὅμως περιεπλανήθημεν χάσαντες τὸν δρόμον καὶ μὲ ἓνα σκοτάδι φοβερὸν καὶ ἀπερίγραπτον κρύον κατωρθώσαμεν ἐπὶ τέλους νὰ πλησιάσωμεν πρὸς τὴν γέφυραν. Ἄλλ' ἐκεῖ ἠγγυροβολήσαμεν μὴ τολμώντες νὰ προχωρήσωμεν. Ἐγνωρίζομεν ὅτι ἡ γέφυρα ἐφυλάσσετο παρ' ἀνταρτῶν καὶ παρὰ στρατιωτῶν.

» Μετὰ ἐπανελημμένα συμβούλια ὁ κ. Ἀλέξανδρος Μπενάκης καὶ ἕνας εὐζώνος ἐπροχώρησαν πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν.

» Ἀλλὰ τότε ἤκούσθησαν φωναί.

» Φαντάζεσθε πῶς τρόμος μᾶς κατέλαβε.

» Οἱ διπλοσκοποὶ δὲν τὸ εἶχαν γιὰ τίποτε νὰ μᾶς πυροβολήσουν.

» Τότε μοῦ ἐπῆλθεν ἡ ἔμπνευσις ν' ἀνάψωμεν τὸ μοναδικὸν φάναρι τοῦ ἄμαξιτοῦ μᾶς.

» Καὶ τότε κρατῶν αὐτὸ ὁ κ. Μπενάκης ἐπροχώρησεν ἐκ νέου.

» Ἀλλ' αἱ φωναὶ ἐπανελαμβάνοντο ἐκ νέου καὶ ὁ κίνδυνος γυῖζανε.

» Τέλος ἤκούσαμεν μακρόθεν ὀμιλίας μεταξὺ τοῦ κ. Μπενάκη καὶ τοῦ εὐζώνου καὶ ἀγνώστων, καὶ μετ' ὀλίγον συνηγνώμεθα μὲ τοὺς φίλους μᾶς, ὧν προηγείτο ἕνα θαυμάσιος Μκινιάτης, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς κ. Οἰκονομαῆκος, ὅστις οὐ μόνον ἤρχετο νὰ μᾶς σώσῃ, ἀλλ' εἶχε τὴν πρόνοιαν νὰ φορτώσῃ εἰς ἕνα στρατιωτικὴν μίαν ἀτελείωτον λινάτσαν, ἣτις θὰ μᾶς ἐχρησίμευσεν ὡς στρώμα εἰς τὸ μέρος ὅπου θὰ μᾶς ἐπύργαινε.

» Κατὰ τὸ διάστημα, καθ' ὃ ἐτρώγομεν. ἐζήτησα συμπληρωματικὰς πληροφορίας παρὰ τῶν αξιωματικῶν, οἵτινες μᾶς ἐφιλοξένουν, περὶ τῆς μάχης τοῦ Καρᾶ-Ἀσμὰκ καὶ οὕτω δύναμαι νὰ σᾶς παράσχω πλήρη καὶ ἀκριβεστάτην αὐτῆς περιγραφὴν.

» Ὑπάρχουν δύο ὁδοὶ πρὸς Θεσσαλονίκην. Ἡ μία μεγάλῃ λεωφόρος, ἡ συνδέουσα αὐτὴν μὲ τὰ Βοδενὰ καὶ διερχομένη διὰ τῶν Γιαννιτσῶν καὶ ἡ ἑτέρα ἡ φέρουσα ἀπὸ Αἰκατερίνης καὶ συνενουμένη μὲ τὴν ἀνωτέρω ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς θέσεως Ταψί, κτήματος τοῦ Ἰσραηλίτου Σκούλ Μοδιάνο.

» Ὁ Διάδοχος κατερχόμενος πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐσκόπει νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μεγάλῃν λεωφόρον καὶ τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῆς.

» Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς γεφύρας, ἀφ' ἑνὸς μὲν τῆς λεωφόρου ταύτης, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ποταμῶν Βραδάρ (Ἀξιού) καὶ τοῦ Γαλλικοῦ (Ἐχεδώρου), ἰδίως τοῦ πρώτου.

» Ἀλλ' ἕνα κατέλθη καὶ καταστῆ κύριος τῆς λεωφόρου, εἶχεν ἀνάγκην νὰ θέσῃ ἐκποδῶν τὸν προσδραμόντα ἐκ Θεσσαλονίκης ἐχθρόν, ἰδίᾳ δὲ τὸν ἐκ Δεμιρ-Χισάρ καὶ ὀχυρωθέντα ἐν τῇ ἱερᾷ τῶν Τούρκων πόλει Γιαννιτσά.

» Φυσικῶς ἢ ὑπ' αὐτὸν στρατιὰ δὲν ἠδύνατο νὰ συμπληρώσῃ καὶ τοὺς δύο σκοπούς, ἦται καὶ τὴν ἄλωσιν τῆς Γιαννιτσᾶς καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν γεφυρῶν.

» Τὴν δευτέραν αὐτὴν ἐπιχείρησιν εἶχε λοιπὸν ἀναθέσει πρὸ ἡμερῶν εἰς τὴν 7ην μεραρχίαν.

» Οὕτως ἡ 7 μεραρχία, ἣτις κατεσχίνου εἰς τὸ ἔξωθι τῆς Λαρίσης χωρίον Καζακκλάρ, διετάχθη νὰ διαβῇ τὰ στενὰ τῆς Πέτρας, νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ἐχθρὸν ἐξ Αἰκατερίνης, νὰ ἐκκαθαρίσῃ πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης μέχρι τοῦ Ἀλιάκμονος ἔκτασιν καὶ ἐκεῖ συνενουμένη μετὰ τοῦ αὐθυπάρχτου σώματος τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Κωνσταντινοπούλου νὰ καταλάβῃ τὸ Νεσελί, νὰ σώσῃ τὴν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Καρὰ-Ἀσμὰκ καὶ ἐκεῖ ἀναμένουσα τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν, νὰ καταλάβῃ πάσῃ θυσίᾳ τὴν μεγάλην ξυλίνην γέφυραν τοῦ Βαρδάρ, περισώζουσα αὐτὴν καὶ παρακλωύουσα τὴν ὑποχώρησιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ Γιαννιτσῶν, ἐν περιπτώσει ἥτις.

» Ἡ διαταγὴ τοῦ Διαδόχου κατέληξε συνοψίζουσα τὴν ἕλκην κινήσιν διὰ τῆς ἑξῆς φράσεως :

« Ἡ στρατιὰ μου θὰ περιστραφῇ περὶ τὸν ἄξονα τῆς 7 μεραρχίας. »

» Ὁ ὑπολόγαγος τοῦ πεζικοῦ κ. Μεταξᾶς εὐρῶν ὑψηλὰς θημωιάς, ἔταν, ἐπιωφελῆθεις τῆς ἐπικρατούσης πυκνῆς ὀμίχλης, ἔφθασε καταντικρὺ καὶ πλησίον τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ, ἔθεσε πῦρ εἰς αὐτάς.

» Ὁ ἐχθρὸς διὰ μέσου τῆς ὀμίχλης ἰδὼν τὰς φλόγας καὶ τὸν πυκνότετον καπνὸν τῶν καιομένων ἀχύρων καὶ ὑποθέσας ἔτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς κατηυλίζετο ἐκεῖ, ἐπεσήμανε τὴν θέσιν ταύτην.

» Τὴν ἐπαύριον ὁ μέραρχος Κλεομένης ἤρξατο προσβάλλων τὸν ἐχθρὸν δι' ἔλων του τῶν δυνάμεων.

» Οἱ στρατιῶταί μας πολεμοῦντες ἐνεθαρρύνοντο ἐκ τοῦ κρότου τῶν τηλεβόλων τῶν Γιαννιτσῶν, ὧν αἱ ὀμοβροντίαι ἠκούοντο εὐκρινῶς.

» Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἐπισημᾶναν τὴν θέσιν Πλατῶ, ἤρξατο βάλλον κατ' αὐτῆς.

» Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι προὐχώρουν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τῆς θέσεως ταύτης, μηδὲως προσβαλλόμενοι ὑπὸ τῶν ἐχθρικῶν ὀβιδίων.

» Ἡ πυροβολαρχία μάλιστα τοῦ Λασκαράκη, ἐπωφελουμένη τῆς

ἀπάτης ταύτης τοῦ ἐχθροῦ, κατώρθωσε νὰ πλησιάσῃ εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν καὶ νὰ βάλῃ κατ' αὐτοῦ.

»Μετὰ τετράωρον ἀγῶνα ὁ ἐχθρὸς ἐκάμφθη καὶ ἤρξατο ὑποχωρῶν ἀτάκτως.

»Τὸ σπουδαῖον ὅμως δὲν ἦτο νὰ ἠττηθῇ μόνον ὁ ἐχθρὸς. Ἀνάγκη ἦτο νὰ μὴ καταστρέψῃ τὴν γέφυραν.

»Τότε ὁ Μαζαράκης ὄρμησε μὲ ἓνα ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ ὕλικοῦ πυροβολικοῦ καὶ λοιποὺς κροσκόπους καὶ ἐκεῖ μετὰ ἀληθῆ γιγαντομαχίαν, οἱ πρόσκοποι μὲ τὰ πιστόλια μαχόμενοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, κατώρθωσαν νὰ ἀποκόψωσι διὰ τῶν μαχαιρῶν των τὰ ἤλεκτρικὰ σύρματα, ἅτινα θὰ μετέδιδον τὸν σπινθῆρα εἰς τὴν δυναμίτιδα.

»Καὶ οὕτω χάρις εἰς τὴν ὑπέροχον γενναϊότητα δρακὸς ἀνδρῶν ἐσώθη ἡ πολύτιμος γέφυρα...»

Ἡ γενικὴ προέλασις.

Τὸ ἐσπέρας τῆς Πέμπτης ἤρχισεν ἡ πορεία τοῦ στρατοῦ μας πρὸς τὰ Γιαννιτσὰ μὲ καιρὸν βροχερὸν. Ἡ πορεία ἐγένετο ἐπὶ ἐδάφους σχεδὸν λασπώδους.

Τὴν 11 1)2 τῆς νυκτὸς ὁ στρατὸς ἐσταμάτησεν. Ἡ νύξ διήλθεν ἐν ἡσυχίᾳ. Μόλις ὅμως ἐξημέρωσεν ἡ Παρασκευή, περὶ τὴν 5 πρωϊνῆν, αἱ Ἑλληνικαὶ προφυλακαὶ διέκρινον ὑπὸ τὸ πρωϊνὸν ἡμίφως τὰς προφυλακὰς τῶν Τούρκων εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν.

Τὸ πῦρ ἤρχισεν ἀμέσως. Περιωρίσθη ὅμως μεταξὺ τῶν προφυλακῶν μόνον καὶ κατέπαυσε μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, τῶν Τούρκων διπλοσκοπῶν ὑποχωρησάντων πρὸς τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ των.

Ἦδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ βρέχῃ. Δύναμις ὅμως μιᾶς μεραρχίας Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθησε προελαύνουσα.

Ἡ μάχη ἤρχισε μετ' ὀλίγον μὲ ἀραιοὺς πυροβολισμοὺς κατ' ἀρχάς, πυκνοτέρους κατόπιν. Τὸ πυροβολικὸν ἤρχισεν ἐπίσης νὰ δρᾷ. ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον ἡ μάχη ἐγενικεύετο.

Οἱ Τούρκοι ἐμάχοντο προφυλασσόμενοι πάντοτε ἀπὸ τὰ ὀχυρώματα των, ἐνῶ ὁ μετέχων τῆς μάχης Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἀραιώσει τὰς τάξεις του, ἐπειδὴ ἦτο ἀπροκάλυπτος καὶ οἱ ἄνδρες ἐπυροθόλου ὀρθίως ἢ πρηνηδόν, ἀναλόγως τοῦ μέρους ὅπου εὕρισκοντο.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ ὑπὸ τὸν Κλεομένην μεραρχία εἶχεν, ὡς εἶδο-

μεν, διαταχθῆ νὰ προελάσῃ ἐκ δεξιῶν καὶ νὰ κυκλώσῃ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τοῦ ἐχθροῦ.

Οἱ Τούρκοι ἐμάχοντο πάντοτε ἀπὸ τῶν ὀχυρωμάτων των. Δὲν εἶχε παρέλθει ἔμως πολλὴ ὥρα ἀπ' ἧς ἤρχισεν ἡ μάχη καὶ τμήματα τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ εἶχον ἀναγκασθῆ πρὸ τοῦ σφοδροῦ Ἑλληνικοῦ πυρός νὰ ἐγκυκαταλείψουν τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν ὀχυρωμάτων, καταληφθέντων ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, καὶ ν' ἀποσυρθοῦν εἰς ἄλλας ἀπωτέρας γραμμὰς.

Ὅσον παρήρηχοτο ἡ ὥρα, τόσοσιν καθίστατο αἰσθητοτέρα καὶ ἡ δρασὶς τοῦ πυροβολικοῦ μας, καταλαμβάνοντος ὄλονεν ἐπικαιροτέρας θέσεις καὶ θαυματουργοῦντος, ἔπως πάντοτε. Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν δὲν ἔπαυσε καὶ αὐτὸ βάλλον καθ' ἑλπὴν τὴν ἡμέραν, χωρὶς ἔμως τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πυρός του νὰ φθάνουν ἔστω καὶ κατὰ προσέγγισιν τὰ τοῦ ἴδιοῦ μας.

Ἡ βροχὴ ἐξηκολούθει μαζὶ μὲ τὴν μάχην. Καὶ ὁ ἐκνευρισμὸς τὸν ὅποιον προεκάλει ἐπήρξανε τὴν μανίαν μὲ τὴν ὅποιαν ἐπετίθετο ὁ στρατὸς μας, μαχόμενος διαρκῶς, ἄνευ ἀναπαύσεως, ἀλλὰ καὶ λησιμονῶν τὸ πᾶν εἰς τὴν προσπάθειαν τοῦ νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἐχθρόν.

Σ. Σ.—Ὁμιλήσαμεν ἀνωτέρω περὶ Βουλγάρων ἀνταρτῶν ζητησάντων νὰ συμπράξωσι μετὰ τοῦ στρατοῦ μας περὶ τὴν Μπάνιτσαν.

Ἐνταῦθα παρέχομεν τὸ ἐκ τῆς περιφερείας Φλωρίνης ἀποσταλὲν μετὰ τινὰς ἡμέρας ἐκ μέρους αὐτῶν τηλεγράφημα πρὸς τὸν Ἑλληνα πρωθυπουργὸν καὶ ἔγον ὡς ἔπεται :

Πρωθυπουργὸν Ἀ θ ἡ ν α ς

«Ἐξ ὀνόματος 150 Βουλγάρων ἐπαναστατῶν τῶν περιοχῶων τῆς Φλωρίνης ἐποβάλλομεν τὰ συγχαρητήριά μας διὰ τὰς νίκας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου συνειργάσθημεν σήμερον εἰς τὰ σιενὰ τοῦ Καραλή Δεοβέν.

»Ζήτωσαν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη!

»Ζήτω ἡ Ἑλλάς!

ΤΣΑΚΑΛΑΡΩΦ Χ., ΣΙΛΙΑΝΩΦ, ΙΒΑΝ ΠΟΠΩΦ.»

XXXVIII.

Κρίσεις. - Θαυμασμοί. - Ἡρωϊσμοί - Συμφεροντολογία.

Ὁ πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» Στήβενς, ὁ παρακολουθήσας τὸν προελαύνοντα Ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς

Μακεδονίας, ἐπιστρέψας, ἀπέστειλεν ἤδη ἐκ Χαλκίδος τὸ τελευταῖον του τηλεγράφημα, οὕτως τὸ πνεῦμα εἶχεν ὡς ἐξῆς, ἐν σχέσει κυρίως πρὸς τὴν γενναιότητα καὶ τὴν πρωτοφανῆ ἀντοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ :

» Ἀπὸ τῆς παρελθούσης Τετάρτης, ὅποτε ἐπέστρεψα ἀπὸ τὸ Ὀστροβον εἰς Θεσσαλονίκην, προσεπάθουν νὰ εὑρω πλοῖον διὰ νὰ γυρίσω εἰς Ἀθήνας. Εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης εὔρον παμπληθῆ στόλον Ἑλληνικῶν ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων, 42 τὸν ἀριθμὸν· ἀλλ' ἦσαν ἔλα ἐπιτεταγμένα ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν διὰ τὴν μεταφορὰν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων πρὸς τὸ Δεδεαγάτς.

» Ἐπὶ τέλους κατωρθώθη νὰ ἐπιτραπῆ εἰς ἓνα παλαιὸν θαλαμηγῶν ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως νὰ πλεύσῃ διὰ τὸν Πειραιᾶ μεταφέρον τοὺς συσσωρευθέντας ταχυδρομικοὺς σάκκους καὶ ἐπιτάτας.

» Αἱ ἀναπαύσεις τοῦ ταξειδίου ἀπεικονίζονται ἀρκούντως, ἔταν σημειωθῆ ὅτι τὸ πλοῖον ἦτο 600 τόνων καὶ οἱ ἐπιβάται εἴμεθα 800. Ὡς ἐκ περισσοῦ δὲ εἶχομεν φοβερὰν θάλασσαν καθ' ἕλον τὸ ταξίδι καὶ μετ' ἀγαλλιάσεως ἀπειδάσθημεν νεκροὶ μᾶλλον παρὰ ζῶντες εἰς Χαλκίδα, διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὸ ταξίδι μας σιδηροδρομικῶς.

» Ἐπὶ 29 ἔλας ἡμέρας παρηκολούθησα τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καθ' ἅπασαν τὴν ἀξιοθαύμαστον αὐτοῦ πορείαν δι' ὄρειων δρόμων, μονοπατιῶν καὶ στενῶν διαβάσεων.

» Ἐπὶ 33 ἡμέρας ὁ στρατὸς οὗτος εὕρισκετο ἐν διαρκεῖ πορείᾳ χωρὶς ν' ἀναπαυθῆ καθόλου καὶ ἀκόμη προελαύνει. Ἐπεχείρησε δ' ἐν τῶν μεταξὺ δύο πεισματωδεστάτας μάχας εἰς τὸ Σαραντάπορον καὶ εἰς τὰ Γιαννισά, ἐδοξάσθη δ' εἰς ἀμφοτέρας.

» Πεντακόσια ἔλα χιλιόμετρα διήγυσεν ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς βαδίζων διαρκῶς μέσα σὲ βουνὰ ἔπου οἱ δρόμοι δὲν εἶνε κἂν οὔτε μονοπάτια, μέσα εἰς τὴν λάσπην καὶ τὸ κρύο.

» Εἶνε γεγονός, ὅτι ἀνέπτυξεν ἀντοχὴν, τὴν ὁποίαν πολὺ σπανίως ὑπερέβη μέχρι σήμερον οἰσοδήποτε στρατὸς.

» Καὶ θὰ ἤδυνάμην ἴσως νὰ δώσω ἰδέαν τῶν κακουχιῶν τοῦ θαυμασίου τούτου στρατοῦ, ἐὰν ἀπλῶς ἀνέφερον, ὅτι ἐγώ, ὁ διαθέτων ἐπὶ τέλους ἰδιαιτέρα μέτρα καὶ γνωρίζων τόσους ἀξιωματικούς, οἱ ὅποιοι ἐπεζήτουν νὰ μ' εὐχαριστήσουν, δις ἐπέρασα ἐπὶ 36 ὥρας χωρὶς τροφήν.

» Ὑπῆρξε δὲ ἡ καλλιτέρα μου κλίνη μία παλαιὰ ἀποθήκη καὶ τρεῖς νόκτας ἐπέρασα κατάδροχος καὶ κοκκαλιασμένος ἐμπροστὰ εἰς μίαν στρατιωτικὴν πυράν.»

Καὶ περιγράφει ὅτι τὸ ψῦχος καὶ ὁ παγετός εἰς τὸ Κιρτζαλάρ ἔφθασαν εἰς 10 βαθμοὺς ὑπὸ τὸ μηδέν, ὅτι δὲ κατὰ τὴν προέλασιν πρὸς τὸ Μοναστήρι εἶχον συνεχεῖς ὑετοὺς παρατηρουμένους μόνον εἰς τὴν Ἰτροπικὴν Ἀφρικὴν, καὶ ἐπιλέγει :

« Ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους καὶ τόσον δυσμενεῖς συνθήκας οὐδ' ὁ κάλλιστος τῶν στρατῶν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀνθέξῃ, μολαταῦτα καὶ καθ' ἣν ἀκόμη ἡμέραν ἔφευγα ἀπὸ τὸ Ὄστροβον, παρέστην μάρτυς τῆς διερχομένης ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου τετάρτης Μεραρχίας μὲ τὸ ἠθικὸν τῶν στρατιωτῶν τῆς ἀμείωτον ὡς νὰ ἐξεστράτευον ἐκείνην τὴν στιγμὴν... »

Ἡ Παρισινὴ «Πρωτὰ», ἐπισκοποῦσα τὴν ἐν συνόλῳ πολεμικὴν κατάστασιν ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ, γράφει περὶ τῆς Ἑλλάδος :

« Οἱ Ἕλληνες ἐξακολοθοῦν τὰς λαμπροτάτας τῶν ἐπιτυχίας. Ὁ στρατός τῶν μόνις ἀπέχει χιλιόμετρά τινα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀφ' ἐτέρου ἐν ἑλληνικὸν τορπιλικὸν ἔσχε θαυμάσιον κατόρθωμα, βυθίσαν εἰς Θεσσαλονικίην ἐν τουρκικὸν καταδρομικόν. »

Εἶτα ἡ «Πρωτὰ» ἐν τῷ εἰδησιογραφικῷ μέρει ἐξαιρεῖ ἐπίσης τὰς ἑλληνικὰς ἐπιτυχίας.

Ἀλλὰ τὰ ἐξοχώτερα ὄλων ἐγράφοντο ἀπὸ τὴν «Ἐφημερίδα τῶν Βρυξελλῶν, ἣτις ἐδημοσίευσεν ἤδη τὰ ἐπόμενα :

« Ἄν οἱ Τούρκοι διετήρουν ἀκόμη κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη τοὺς ἐκήρυξαν τὸν πόλεμον τὰς συμπαθείας μιᾶς μερίδος Εὐρωπαίων, ἂν τὰ δικαιώματά τῶν ἐπὶ τῆς χώρας τὴν ὁποίαν κατεῖχον παρουσιάζον ἀκόμη κἄποιαν φαινομενικὴν ὑπόστασιν, πρέπει νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἔκτοτε δὲν ἔκκμηαν τίποτε διὰ νὰ διατηρή-
τουν αὐτὰς τὰς συμπαθείας καὶ αὐτὰ τὰ φαινομενικὰ δικαιώματα.

» Ἀκόμη ἅπαξ ἐνεφάνισαν εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς ὅλου τοῦ κόσμου τὴν ἀξιοθρήνητον ὀργάνωσιν τῆς αὐτοκρατορίας. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἰσχυρισθῶν ὅτι δὲν ἦσαν προητοιμασμένοι διὰ πόλεμον, διότι εὐρίσκοντο ἤδη ἀπὸ πολλῶν μηνῶν εἰς ἐμπόλεμον κατάστασιν πρὸς τὴν Ἰταλίαν, ἠπειλοῦντο δι' ἰταλικῆς ἀποβάσεως καὶ διεκήρυττον δυνατὰ

ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1912

Ἐπιθέσις Ἑλλήνων κατὰ τῶν Τούρκων.

τὸν διακαῆ των πόθον νὰ πολεμήσουν ἀπὸ κοντὰ τὸν ἐχθρόν, ὁ ὅποιος τοὺς ἠπεῖλει μακρὰν τῆς ἑδρας τοῦ Κράτους.

Οὕτε ἕμω· ἐξησθένησαν διὰ τῆς ἀποστολῆς ὀλίγων χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς τὴν Τριπολίτιδα. Ἐκεῖ κάτω ὀλόκληρον τὸ βᾶρος τῆς ἀντιστάσεως τὸ ἐκράτησαν οἱ Ἄραβες. Οἱ Τούρκοι ἐπέμεναν ὅτι δὲν περιμέναν τίποτε ἄλλο μὲ τὴν ἀνυπεμονησίαν, ἔσον νὰ μετρηθοῦν μὲ τοὺς Ἰταλοὺς διὰ νὰ τοὺς πετάξουν εἰς τὴν θάλασσαν.

»Αὐτὴν τὴν εὐκαιρίαν νὰ δείξουν τὴν γενναιοῦτά των τοὺς τὴν παρέσχον οἱ Βούλγαροι, οἱ Σέρβοι, οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Μαυροβούνιοι. Καὶ εἶδομεν πόσον καλὰ ἐπιφελήθησαν τῆς εὐκαιρίας αὐτῆς.

»Ποῦ εἶνε λοιπὸν αἱ περίφημοι στρατιωτικαὶ ἀρεταί, ἐν ὀνόματι τῶν ὁποίων διετήρουν τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν τυραννίαν των ἐν Εὐρώπῃ; Ὀλόκληρος ἡ ἐκστρατεία των δὲν ἐμαρτύρησε τίποτε ἄλλο ἀπὸ ἀνικανότητα καὶ ἀπρονοησίαν τῶν ἀρχηγῶν των, καὶ μετριότητα τῶν στρατιωτῶν των. Ὅλη των ἡ γενναιοῦτης συνίσταται ἀπλῶς εἰς ἄτιμα καὶ ἐξεγείροντα τὴν φρίκην ἐγκλήματα.

»Τὰ μόνα τῶν κατορθώματα εἶνε σφαγαὶ γυναικῶν, παιδίων καὶ ἀνυπερασπίστων χωρικῶν, πυρπολήσεις χωρίων, φόνοι καὶ μαρτύρια τραυματιῶν, βασανιστήρια αἰχμαλώτων, ἐνέδρακι ἐναντίον τοῦ κοινοῦ δικαίου, κατάχρησις τῆς λευκῆς σημαίας, βομβαρδισμοὶ νοσοκομείων καὶ ἀνοχυρῶτων πόλεων. Ἐγκλήματα ἀξία ληστῶν, φρικαλεότητες προκαλοῦσαι τὴν ἀγανάκτησιν, ἴδου τὰ κατορθώματα-εἰς τὰ ὁποῖα διεκρίθησαν.

»Ἐὰν ὑπῆρχεν ἡ ἐλαχίστη ἀμφιβολία ὅτι ἡ ὑπαρξίς των ἐν Εὐρώπῃ ἀποτελεῖ τὸ αἶσχος τῆς Εὐρώπης, ἡ ἀπόδειξις ἦλθε πλήρης καὶ ἀναμφισβήτητος. Δὲν ἐπιτρέπεται πλέον ἀμφιβολία περὶ τῆς ἀδύσσου, ἥτις τοὺς χωρίζει ἀκόμη ἀπὸ τὸν πολιτισμόν, περὶ τῆς ἠθικῆς ἀδυναμίας των νὰ ὑπάρξῃ ἀλληλεγγύη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν πολιτισμένων λαῶν.

»Ἡ μεταστροφή τὴν γνώμης, ἡ ὁποία ἐγένεεν ἀκόμη καὶ εἰς τοὺς πλέον συμπάθεις πρὸς τοὺς Τούρκους, δὲν εἶνε ἀποτέλεσμα διπλωματικῶν ὑπολογισμῶν. Εἶνε ἡ μοιραία συνέπεια τῆς διαγωγῆς των, τῆς ἀναξιοῦτός των. Θὰ ἦτο δὲ πράγματι ἀπέλπιστικὸν ἂν τοὺς ἔμεναν ἀκόμη φίλοι μεταξὺ τῶν πολιτισμένων λαῶν, διότι αὐτὸ θὰ ἐσήμαινε χρεωκοπίαν τῆς παγκοσμίου συνειδήσεως.

»Ἐὰν ὑπάρχῃ τι τὸ ἐκπληκτικόν, εἶνε πῶς αἱ Δυνάμεις δὲν προέβησαν ἀκόμη εἰς παραστάσεις διὰ τὰς ἀγριότητας αὐτὰς καὶ φαίνονται ὡς νὰ παρακολουθοῦν αὐτὰ τὰ ἀποτρόπαια πράγματα μὲ κάποιαν ἐπίσημον ἀδιανομίαν.

»Δὲν ὑπάρχουν συμφέροντα τὰ ὁποῖα νὰ ὑψώνωνται ἰσχυρότερα ἀπὸ τὸ αἶσθημα τῆς ἀγανακτήσεως, τὸν ὁποῖον ἐμπνέουν αὐταὶ αἱ ἀθλιότητες. Ὅλοι οἱ τίμιοι ἄνθρωποι τοῦ κόσμου εὐχονται ἀπὸ καρ-

δίας σήμερον νὰ λείψῃ πλέον αὐτὴ ἡ ἀγρία δύναμις. νὰ ἐξοντωθῇ τὸ καταφύγιον αὐτὸ τῶν ληστών. Ἡ παράτασις τοῦ «καθεστώτος» τῆς περιφήμου Ὀθωμανικῆς ἀκεραιότητος δὲν θὰ ἦτο πλέον παρὰ ἡ κα-
θιέρωσις μιᾶς πολιτικῆς θηριωδίας.

Ἡ χριστιανικὴ καὶ προηγμένη Εὐρώπη δὲν ἤμπορεῖ πλέον νὰ ἔχῃ καμμίαν σχέσιν μὲ αὐτοὺς τοὺς βαρβάρους, οἱ ὅποιοι τώρα μᾶς κάμνουν νὰ ἐννοώμεν τὸ μίσος ποὺ ἤσθάνοντο εἰς αὐτοὺς οἱ πρόγονοί μας καὶ τὴν ἐπιμονὴν μὲ τὴν ὁποίαν τοὺς ἐπολέμησαν. Δὲν εἶνε ἰδι-
κὸν μας σφάλμα, ἂν μᾶς ἐξύπνησαν αἰσθήματα κοιμισμένα πρὸ πολ-
λοῦ. Καὶ σήμερον, ὅπως πρὸ δύο χιλιάδων ἐτῶν. ἤλθεν ἡ ὥρα νὰ κα-
ταστραφῇ ἡ Καρχηδών.»

Ἴδου καὶ κρίσεις τοῦ πολεμικοῦ ἀντιπροσώπου τοῦ «Ἐθνοῦ
Ταχυδρόμου» περὶ τῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, καὶ ἰδαι-
τέρως τοῦ πυροβολικοῦ μας, γράφοντος ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατο-
πέδου :

«Παρηκολούθουν τὰς βολὰς τῶν Τούρκων ἰστάμενος πλησιέστατα
τῶν πυροβολαρχιῶν, καὶ σὰς ἐτηλεγράφησα προηγουμένως ὅτι καὶ ἡ
τοποθέτησις τῶν ἦτο καλὴ καὶ ἡ χρησιμοποίησις τῶν ἐξαιρετος· μὲ
μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι ἐξεσφενδόνιζον διαρκῶς τὰς ὀβίδας τῶν εἰς
τὸ ἴδιον ἀκριβῶς μέρος. Καθὼς δὲ εἶχον καλλιτέρας διόπτρας ἀπὸ τὰς
τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἀντελήφθην τὸ μειονέκτημα τοῦτο,
τὸ ἀπέδωκα εἰς ἔλλειψιν ἀσκήσεως ἀπὸ μέρος τῶν σκοπευτῶν, ὅτι
δὲν μετέβαλλον συχνότερον τὴν ἀκτίνα τῆς βολῆς τῶν.

»Ὡς πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν πῦρ ὑπῆρξα ἐπ' ἀρκετὴν ὥραν ἐντὸς
τῆς ἀκτίνος τῶν πολυβόλων του καὶ δύναμαι κατ' ἀκολουθίαν νὰ
ἀποφανθῶ μετὰ κύρους περὶ τῆς εὐθυβολίας καὶ τῶν καταστροφῶν,
τὰς ὁποίας ἐπέφερον. Ἦτο μία δοκιμασία, τὴν ὁποίαν βεβαίως εὐ-
κολα δὲν θὰ λησμονήσω.

»Οἱ Ἕλληνες πυροβοληταὶ μὲ ἕκαμαν νὰ τρέχω δεξιὰ καὶ ἀρι-
στερὰ διὰ νὰ σώσω τὴν ζωὴν μου μέσα εἰς τὸν βόρβορον, εἰς τὸν
ὅποιον ἐκολλοῦσα μὲ ἀποτέλεσμα νὰ μὴ δύναμαι νὰ κινηθῶ ὕστερα
ἀπ' ὀλίγον καὶ ἀπὸ τοὺς πόνους.

»Εἶνε ἀληθῶς ἀπάνταστος ἡ εὐθυβολία τῶν· εἶνε δ' ἐπίσης ἀξιο-
θαύμαστος καὶ ἡ ταχύτης τῆς ἀντιλήψεως ἐκ μέρος τῶν πυροβολη-

τῶν, ὁσάκις συνέπιπτε νὰ σημαδεύσουν μακρύτερον ἢ ἐγγύτερον τοῦ πρέποντος.

» Ἀμέσως διώρθωνον τὸν στόχον των καὶ αἱ ὀπίδες των ἐπιπτον εἰς τὸ μέσον τῶν μεγαλειτέρων μαζῶν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

» Διὰ τοῦτο μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης μετέβην πρὸς τὸν ταγματάρχην ἀρχηγὸν τῆς πέμπτης πυροβολαρχίας, ἣ ὁποία ἔδρασεν εἰς τὴν γέφυραν Πλατῦ. Τοῦ ἀφηγγήθη πῶς ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος ἀπὸ τὸ πῦρ τῶν πυροβόλων του καὶ τὸν συνεχάρην διὰ τὰ τρομακτικὰ ἀποτελέσματά του.

» Κατόπιν τὸν ἠρώτησα ποῖα ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, καὶ μοὶ ἀπήντησε σύμφωνα μετὰ τὰς ἰδικὰς μου παρατηρήσεις: « Ὁλην τὴν ἡμέραν αἱ ὀπίδες των ἐπιπτον εἰς ἀπόστασιν 300 μέτρων ἀφ' ἡμῶν ἀμεταδλήτως καὶ οἱ ἄνδρες κατήντησε νὰ γελῶν πλέον μετὰ τὰς ὀπίδας των.

» Τὸ γεγονός τοῦτο, ἐξοικολουθεὶ ὁ ἀνταποκριτής, θὰ ἰδύνατο νὰ φέρῃ εἰς μακρὰν συζήτησιν ὡς πρὸς τὰ πλεονεκτήματα τῶν δύο συστημάτων τοῦ πυροβολικοῦ. Ὑπερέχει ὅμως πάσης συζήτησεως τὸ γεγονός, ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ τοῦ πυροβολικοῦ ἐδείχθησαν ἀσυγκρίτως ὑπέρτεροι τῶν ἐχθρῶν των.

Ὁ ἀνταποκριτής κατόπιν στρέφεται εἰς τὸ μεγαλειότερον μάθημα ἐκ τοῦ πολέμου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐφιστᾷ τὴν προσοχὴν καὶ τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ.

« Οἱ ἀξιωματικοὶ μας, λέγει, εἰς τὴν Ἀγγλίαν ἀποκοντι εἰς ὅλα τὰ ἄλλα σημεῖα τῆς πολεμικῆς τέχνης, εἰς ἐπιθέσεις, εἰς κυκλωτικὰς κινήσεις κτλ. κτλ. Ἐκεῖνο ὅμως ἐπὶ τοῦ ὁποίου δὲν φαίνεται νὰ ἠσκήθησαν μέχρι τοῦδε, εἶνε τὸ πῶς νὰ ὀδηγοῦν σώζοντες, ὅτι εἶνε δυνατόν ἀκόμη, νὰ σωθῇ μεγάλη μάζα στρατοῦ ἐκμηδενισθείσας ἀπὸ τὸν ἐχθρόν.

» Καὶ πρέπει νὰ ὀμολογήσω, ὅτι χρειάζεται πάρα πολὺ μεγάλη τέχνη εἰς τὸ σκεῖνον τοῦτο. Ὅπως δὲ παρ' ἡμῖν οὕτω καὶ μεταξὺ τῶν Τούρκων, τῶν ὁποίων ὁ Σειχουλισλάμης λέγει, ὅτι κάθε στρατιώτης εἶνε καὶ εἰς ἦρωα, δὲν ἔμπορούσε ποτὲ νὰ κατασταθῇ πιστευτὸν ὅτι τὰ νεαρὰ κράτη τοῦ Αἴμου θὰ τοὺς ἔφεραν εἰς τοιαύτην κατάστασιν. Καὶ διὰ τοῦτο δὲν ἠσκήθησαν εἰς τὴν ὑποχώρησιν. Καὶ ἔταν ἦλθεν ἡ ὥρα καὶ οἱ Τούρκοι ἀπεκρούοντο ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν, δι-

ταγαί ὑποχωρήσεως οὐδ' ἄπαξ ἐξεδόθησαν. Δὲν ἀποτελεῖ τὸ τοιοῦτον μειονέκτημα σημαντικώτατον ;»

Ἄλλὰ μήπως αὐτὰ μόνα τὰ ἐπαινετὰ ἠδύναντο νὰ γραφῶσι περὶ τῆς δράσεως τοῦ στρατοῦ μας ;

Μήπως οἱ ἀεροπόροι μας προσέφερον ὀλιγωτέρας ὑπηρεσίας ;

Πράγματι, ἐκ παραλλήλου μὲ τὰς νίκας τοῦ στρατοῦ μας, ἔδαινον καὶ οἱ θρίαμβοι τῶν ἀεροπλάνων μας.

Ὁ Καμπέρης, ὁ Μουτούσης καὶ οἱ ἄλλοι λαμπροὶ ἀεροπόροι λαβόντες μαζὶ σχεδὸν μὲ τὸ πτυχίον των καὶ τὸ βάπτισμα τοῦ πυρὸς θριαμβεύουν κάθε ἡμέραν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου, βοηθοῦντες σπουδαίως τὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ στρατοῦ μας.

Καὶ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τὰ ἀεροπλάνα μας ἐπέταξαν καὶ πάλιν ἐν καιρῷ νυκτὸς ὑπεράνω τοῦ Καραπουρνοῦ καὶ ἀφοῦ κατώπτειυσαν τὰ φρούρια ἐξηφανίσθησαν μὲ ἱλιγγιώδη ταχύτητα πρὸς τὸν Ὀλυμπον.

Κατὰ τὴν αὐτὴν πολεμικὴν περίοδον οἱ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπίσημοι ἐτήρου, κατὰ τὸ φαινόμενον τοῦλάχιστον, ἐφικτὴν στάσιν πρὸς τὸν πόλεμον τῆς Ἀνατολῆς. Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι καὶ ἐκεῖ ὑπῆρχον ἐξαιρέσεις, ὡς ἀπέδειξεν ἡ περὶφημος εὐχὴ τοῦ Λόυδ Τζῶρτζ, «ὅπως οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ τροπὴ τοῦ πολέμου, ἐπέκταθῶσι τὰ σύνορα τῆς χρηστῆς κυβερνήσεως καὶ τῆς ἐλευθερίας», καὶ τοῦ Τσῶρτσιλ πρὸ ὀλίγων ἔτι ἡμερῶν. Ἄλλ' ὁ πάγος τῆς κοινῆς ἀδιαφορίας ἤρχιζε νὰ διαλύεται, ἐφ' ὅσον μάλιστα τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα διεδίβαζον θριάμβους τῶν συμμάχων. Ὁ ὑστερολογισμὸς τῆς φιλίας τῶν Μωαμεθανῶν ὑπηκόων δὲν ἠμπόδιζε τὰς πνευματικῶς ἀριστοκρατικὰς τάξεις ἀπὸ τοῦ νὰ ἐκδηλώσουν τὰς συμπαθείας των ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν.

Τὸ σύνθημα ἐδόθη κατὰ τρόπον ἐμφαντικώτατον ἀπὸ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Ἀγγλικῆς σκέψεως, τῆς Ὁξφόρδης. Ὁ ἐπίσκοπος Ὁξφόρδης καὶ οἱ κληρικοὶ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου, ἐκπροσωποῦντες εἰς τοιαῦτα ζητήματα τὴν ὀλομέλειαν τῶν κολλεγίων, ἐδημοσίευσαν εἰς τὰ φύλλα τῆς 23 Ὀκτωβρίου ἐνυπογράφως τὴν ἐξῆς βαρυσήμαντον δήλωσιν :

«Οἱ ὑποφαινόμενοι ἐπιθυμοῦμεν νὰ ἐπισύρωμεν τὴν δημοσίαν προσοχὴν, προκειμένου περὶ τοῦ ἀρξαμένου πολέμου, εἰς ἓν ἀπλοῦν καί, καθ' ἡμᾶς, κυριώτατον σημεῖον.

»Οἱ σύμμαχοι λαοὶ ἐξέθεσαν εἰς κίνδυνον τὴν ζωὴν των καὶ αὐτὴν τὴν ἐθνικὴν των ὑπαρξιν πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν δωμαίωνων αὐτῶν ἀπὸ μακρᾶς καταπίεσεως. Ἀπὸ τῆς ΙΔ' ἑκατοναετηρίδος μία μετὰ τὴν ἄλλην αἰ Χριστιανικαὶ τοῦ Αἴμου φυλαὶ ὑπεβλήθησαν εἰς ζυγόν, ὅστις ἐξηφάνισε τὴν ἐλευθερίαν, χωρὶς νὰ ἐγκαταστήσῃ τὴν τάξιν, καὶ ἀνέκοψε πᾶσαν ἐθνικὴν καὶ πνευματικὴν πρόοδον.

»Εἶνε ἀσύμφορος εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον ἡ παρούσα τῆς βαρβαρότητος καὶ τῆς ἀθλιότητος ἐπὶ Εὐρωπαϊκῶν χωρῶν, αἷτινες δύνανται νὰ εὐτυχήσωσιν. Εἶνε ἀσυμβίβαστον πρὸς τὴν χριστιανικὴν ἢ καὶ ἀπλῶς πρὸς τὴν ἀνθρωπίνην συνείδησιν νὰ ἐπιτραπῇ εἰς Κυβέρονσιν, ἐπανεπιλημμένως φωραθεῖσαν ἔνοχον βασιάνων, δηλώσεων, σφαγῶν, ἀτιμώσεων γυναικῶν, νὰ καταβάλλῃ δι' ἀνωτέρας δυνάμεως τοὺς ἀγῶνας τῶν προασπιστῶν τῆς ἐλευθερίας καὶ νὰ ἐπαναρχίῃ πρὸ τῶν δυνάμεων τῆς Εὐρώπης ἀνυπόφορον ἀδικίαν.

»Ἴσως δὲν εἶνε καιρῆκον τῶν χωρῶν, ὅσαι δὲν ἀπέκτησαν ἀκόμῃ τὴν ἐλευθερίαν.»

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, κατὰ τὴν ἐβδομαδικαίαν συζήτησιν τῶν φοιτητῶν, «ἂν ἡ (φοιτητικὴ) Βουλὴ συμπαθῇ πρὸς τὴν Τουρκίαν», χαρακτηριστικὸν ὑπῆρξεν ἕτι, πλὴν τοῦ συντηρητικοῦ εἰσηγητοῦ, εἰς καὶ μόνος φοιτητῆς ἔλαβεν ὑπὲρ τῆς Τουρκίας τὸν λόγον—καὶ αὐτὸς ἦτο Αἰγύπτιος! Ὁ νεκρὸς ἠπελιγσεν ἐν τέλει ὅτι ἡ Ἀγγλία, ἂν μὴ βοηθήσῃ τοὺς Μωαμεθανούς, πρέπει νὰ ἐτοιμασθῇ νὰ χάσῃ τὰς Ἰνδίας. Ἀλλ' ἡ γενομένη ψηφοφορία ἀπέδειξε περιφανῶς, ὅτι τοῦλάχιστον τῶν φοιτητῶν δὲν ἴδρωσε τὸ αὐτί. Οἱ ἀντίθετοι ρήτορες ἐξέφρασαν ἀπροκαλύπτως τὴν εὐχὴν «ἔπως ὁ Τούρκος ἀπολακτισθῇ ὀριστικῶς ἐκ τῆς Εὐρώπης.»

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν εἰς τὸ μάθημα τοῦ καθηγητοῦ τῆς νεοελληνικῆς, Ἐλληγος δὲ Μενάνδρου, προσῆλθεν ὁ ἐπίσκοπος Μερκίας μετὰ τοῦ γνωστοῦ Ἀγγλοῦ Σλαυίστου Marchant, ὁ δὲ Σκῶτος φοιτητῆς Mac Alpine προσέφερον εἰς τὸν ἐπιστρέφοντα εἰς Ἀθήνας Ἐλληγνα καθηγητὴν συγχαρητήριον ποίημα εἰς λαμβδικούς τριμέτρους στίχους, ἀρχίζον ὡς ἑξῆς:

«Χαίροις ὁ καλλίνικος Ἑλλήνων στρατὸς
 Δηλῶν σάφ' ἀνθρώποισιν ὡς Ἑλλὰς πάλιν
 Ὑπνον ἔξανέσῃ κοδῆκεί' ἐν σκότῳ μένει.»

Ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων ἐδημοσίευσεν ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡ ἀνίκη τῆς Βαλκανικῆς Ἐνώσεως», εἰς τὸ ὁποῖον συνεβούλευσε τὰ Βαλκανικὰ Κράτη νὰ διατηρήσουν ἄθικτον τὸν συνασπισμὸν των. «Ἐὰν ρηγγὰ τι ἀναφανῆ ἐν τῇ συνεννόσει, τὰ πολιτικὰ ἀποτελέσματα θὰ ὦσι κατώτερα τῶν στρατιωτικῶν ἐπιτυχιῶν. Ἐπὶ τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης θὰ ἐξασκήσῃ μεγάλην ἐπιρροὴν ἡ στενότης τῆς ὁμοφωνίας.

Ἐχομεν ἤδη τὰς ταυτοχρόνους δηλώσεις τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας Τσῶρτσιλ περὶ τοῦ πολέμου τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Αἱ δηλώσεις αὗται εἶχον περίπου ὡς ἑξῆς :

» . . . Διὰ τὸ δράμα ἢ τὴν τραγωδίαν, ἡ ὁποία ἐξελίσεται ἐν τῷ κρισιμωτέρῳ τῆς σταδίου εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, ὑπέχομεν πάντες τὰς εὐθύνας μας καὶ οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν δύναται νὰ διαφύγῃ τὸ ἀναλογοῦν αὐτῷ μεριδίῳ μὲ τὸ νὰ φέγῃ τοὺς ἄλλους ἢ νὰ φέγῃ τὸν Τοῦρκον. Ἐὰν ὑπάρχῃ μεταξύ τῶν ἀκροατῶν μου αἰσοδότης, ὅστις στρέφω πρὸς τὴν τελευταίαν τριακονταπενταετίαν θὰ ἀπεφαίνεται ὅτι γνωρίζει ποῦ νὰ ἐπιρρίψῃ τὴν ὀλικὴν εὐθύνην διὰ τὰς διαφόρους ἀναβολὰς καὶ τὰς προκλήσεις καὶ τὰς ἀντιζηλίαις καὶ τὰς ζηλοτυπίας καὶ ὅλας τὰς θρησκευτικὰς καὶ φυλετικὰς ἐχθρότητας, ἅτινα πάντα συνετέλεσαν διὰ τὸ ἀποτέλεσμα πρὸ τοῦ ὁποίου παριστάμεθα σήμερον, ἐάν, λέγω, ἐνεφανίζετο μεταξύ τῶν ἀκροατῶν μου τοιοῦτος, βεβαίως δὲν θὰ τὸν συνέχαιρον διὰ τὴν ἀμεροληψίαν του. Ἄλλ' εἴτε φέγομεν τοὺς ἐμπολέμους, εἴτε ἐπικρίνομεν τὰς δυνάμεις των, εἴτε καθήμεθα εἰς τὴν γωνίαν φοροῦντες σάκκον τρίχινον καὶ ρίπτοντες σποδὸν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς μας ἀπολοφυρόμενοι, δὲν ἔχει ἀπολύτως καμμίαν σημασίαν κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμήν.

» Ὁ ἱστορικὸς εἶνε ἐνδεχόμενον μίαν ἡμέραν νὰ ἀσχοληθῇ μὲ τὸ ἔμπλεγμα τοῦ μπλεγμένου κουδαριοῦ τῶν γεγονότων ἐνταῦθα ὅμως ἡμεῖς σήμερον πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν καὶ ἐφ' ὅσον ἐξαρτᾶται παρ' ἡμῶν, νὰ ἐργασθῶμεν ὑπὲρ εἰρήνης, ἡ ὁποία ἅπαξ ἐπερχομένη θὰ ἐξαλείψῃ διὰ παντός τὸ φάσμα τοῦ πολέμου ἀπὸ τὰ ἐκτεταμένα καὶ ἄλλοτε ποτε ἀνοῦντα καὶ γονιμώτατα ἐκεῖνα διαμερίσματα καὶ θὰ φέρῃ τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν ἀσφάλειαν εἰς πάντας τοὺς ἐν αὐτοῖς οἰκοῦντας.

» Ὁ σημερινὸς εἶνε ὁ τρίτος μεγάλος πόλεμος, τὸν ὁποῖον οἱ σύγ-

χρονοὶ μας εἶδον μαινόμενον ἐπὶ τοῦ ἀρκούντως καθωρισμένου προβλήματος, ὅπερ ἐμφανίζουσι οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ καὶ ἡ Βαλκανικὴ Χερσόνησος.

» Ἄς ἐλπίζωμεν καὶ ἂς εὐχθῶμεν, ὅτι ἅμα ὁ πόλεμος οὗτος τελειώσῃ, ὅλα τὰ ἔθνη τῆς Βαλκανικῆς θὰ εὐρεθῶσι σύμφωνα ἐν τῇ ἀποφάσει, ὅπως ἐκ τῶν αὐτῶν τοῦλάχιστον αἰτίων μὴ ἀνακύψῃ ποτὲ εἰς τὸ μέλλον ἄλλος πόλεμος καὶ ὅτι τὸ ἐκτενὲς καὶ πένθιμον κεφάλαιον τῆς ἀνθρωπίνης ἱστορίας, τὸ ὅποιον ἀνεπτύχθη εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο τοῦ κόσμου, κατὰ ἓνα ἢ ἄλλον τρόπον θὰ τερματισθῇ ἅπαξ διὰ παντός.

» Ὑπάρχουσι δ' εὐτυχῶς σημεῖα καὶ σημεῖα πολλὰ ἐνθαρρύνοντα ἡμᾶς ἐν τῇ ἐλπίδι ταύτῃ.»

Ἴδου τὴν ἰδίαν καὶ ἐν χαρακτηριστικώτατον ἐπεισόδιον κατὰ τὴν ὀριστικὴν ὑπογραφὴν τῆς Ἱταλοτουρκικῆς εἰρήνης:

Μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς ὑπογραφῆς αὐτῆς, οἱ ἔξ πληρεξούσιοι προεξάρχοντων τοῦ Σινιὸρ Μπερτολίνι καὶ τοῦ Ναμπῆ μπέη, ἔδωσαν μεγαλοπρεπεῖ ἔσπεριδα ἐν Γενεύῃ, εἰς τὴν ἔλαβε μέρος, σταλεῖς ὑπὸ τῆς Ἑλβετικῆς Κυβερνήσεως, ὅπως συγχαρῇ καὶ προπέμψῃ αὐτοὺς ὁ ὑπουργὸς Δεκοπέτ.

Τὴν ἐπαύριον οἱ πληρεξούσιοι ἀνεχώρησαν δι' Οὐσῦ.

Ἐγνώσθη ἔξ ἐπισήμου πηγῆς ὅτι ἰδιαίτερα μυστικὴ συνθήκη ἐπίσης ὑπεγράφη ὑπὸ τῶν δύο χωρῶν, σχετικῶς μὲ τὴν Τριπλὴν Συμμαχίαν.

Ἀνταποκριταὶ ἐκ πάσης σχεδὸν ἀξιολόγου πρωτευσούτης τῆς Εὐρώπης εἶχον συναθροισθῆ εἰς τὸ ἐν Οὐσῦ Ξενοδοχεῖον τῆς «Ὠραίας Ἀκτῆς» ἀπὸ τῆς 10ῆς πρωϊνῆς ὥρας τῆς 19 Ὀκτωβρίου, ἀναμένοντες τὴν ἀγγελίαν τῆς ὑπογραφῆς. Τὴν ὥραν ἐκεῖνην συνήλθον ἐν τῇ κεντρικῇ αἰθούσῃ τοῦ Ξενοδοχείου πάντες οἱ πληρεξούσιοι, οἱ μὲν Τούρκοι ἐκ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, οἱ δὲ Ἴταλοὶ ἐκ τῆς δεξιᾶς, καὶ ἤρξαντο συνομιλοῦντες ἐπὶ ὥραν ἄνευ ὀριστικοῦ ἀποτελέσματος. Εἰς ἐκ τῶν Τούρκων πληρεξουσίων ἐξεληθὼν εἰς τὸν διάδρομον εἶπε πρὸς τοὺς ἀναμένοντας ἀνταποκριτὰς τὰ ἑξῆς:

— Κύριοι, νομίζω ὅτι ἐνταῦθα θὰ περιμένετε μέχρι μεσονυκτίου.

Ἡ ὥρα ἦτο 4.30' μ. μ. καὶ εἰσέτι οἱ πληρεξούσιοι δὲν εἶχον συμφωνήσῃ.

Ἡ ὀρχήστρα ἤρχισε παιανίζουσα τὰ συνήθη βάλς διὰ τὴν ἀπογευματινὴν συνάθροισιν τῶν ἐπισκεπτῶν. Ἐυκκλοφόρησεν ἡ εἶδησις ὅτι ἡ εἰρήνη ἐματαιώθη, οἱ δὲ Τούρκοι πληρεξούσιοι ἐφάνησαν περιδιαβάζοντες εἰς τοὺς διαδρόμους τοῦ Ξενοδοχείου, ὅτε τὴν ὁ. 45' πάντες οὗτοι μὲ τὰς ὄψεις κατηφεῖς εἰσῆλθον εἰς τὴν αἴθουσαν, ἔνθα οἱ Ἴταλοι πληρεξούσιοι ἀνέμενον. Ὁ ἀρχηγὸς αὐτῶν Ναμπῆ μπέτης, προχωρήσας πρὸς τὸν Σινιὸρ Μπερτολί, εἶπε·

— «Κύριοι θὰ υπογράψωμεν».

Ἐπὶ τῆς μακρᾶς τραπέζης τῆς αἴθουσης, γύρω τῆς ὁποίας ἐγένοντο ἐπὶ ἐβδομάδας αἱ διπλωματικαὶ διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, ἔκειντο δύο δέσμαι ἐγγράφων, ἐκάστη περιέχουσα 16 σελίδας χάρτου. Τὰ Ἴταλικά ἐγγράφα ἦσαν δεδεμένα διὰ λευκῆς ταινίας, τὰ δὲ Τουρκικὰ δι' ἐρυθρᾶς.

Ὁ Σινιὸρ Μπερτολί μετὰ προσκλήσεως τῆς κεφαλῆς προσέφερε τὴν γραφίδα πρὸς τὸν Ναμπῆ μπέτην, ὅστις καὶ ὑπέγραψε πρῶτος, μεθ' ἧς ὑπέγραψαν τὴν Συνθήκην οἱ λοιποὶ πληρεξούσιοι τὴν ὁ. 35' μ. μ.

Ἡ ὀρχήστρα ἐξηκολούθει ἀνακρούουσα ἐνθουσιώδεις στροφὰς βαλαιομοῦ, οἱ δὲ ἤχοι αὐτῆς ἔφθανον εἰς τὰ ὦτα τῶν κεκμηκότων καὶ ἀνυπομόνων πληρεξουσίων, ἐνῶ συνέσφιγγον τὰς χεῖρας ἀλλήλων, συγχαίροντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον.

Οἱ Ἴταλοι πληρεξούσιοι ἐφαίνοντο περιχαρεῖς, οἱ δὲ Τούρκοι τοῦναντίον δύσθυμοι.

Ἦτο ἡ ὥρα 7.25, ὅτε ἀνηγγέλη ἐπισήμως ἡ ὑπογραφή τῆς εἰρήνης, ἡ δὲ εἶδησις μετεδόθη ταχέως μεταξὺ τοῦ πλήθους τῶν δαιτυμόνων τοῦ Ξενοδοχείου. Τὴν σιγμὴν ἐκείνην Ἑλληνὶς καθημένη εἰς μίαν τῶν τραπέζων τοῦ ἐστιατορίου, τῆς ὁποίας τὸ κάλλος ἐθανυμάσθη ὑφ' ὄλων τῶν παρακαθημένων, ἐγερωθεῖσα μὲ τοὺς ὀφθαλμοὺς πλήρεις δακρύων ἀνεφώνησεν·

— «Οἱ Ἴταλοι εἶνε πρόστυχοι».

Καὶ ταῦτα εἰποῦσα ἐξῆλθε τοῦ ἐστιατορίου...

Δὲν ἀπαιτοῦνται σχόλια.

Ἀκούσατε τώρα καὶ τὰ στρεβλολογήματα τῶν αὐστριακῶν κύκλων προσπαθούντων νὰ θολώσουν τὰ νερὰ πρὸς ἴδιον συμφέρον.

Ὁ Νέος Ἐλεύθερος Τύπος» ἔγραφε :

«Ἐκ διπλωματικῆς πηγῆς μᾶς ἀνακοινοῦται, ὅτι θὰ ἦτο δυνατὴ

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

ἡ ἀνακωχή τῶν ἐχθροπραξιῶν ἐκ μέρους τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Δυστυχῶς ὅμως διὰ τοὺς ἐν Βιέννῃ ἐν τῷ μεταξὺ αὐτάι αἱ Δυνάμεις εἶχον δηλώσει ὅτι δὲν ἤδυναντο νὰ ἐπέμβουν ἂν δὲν ἐξήτουν τὴν ἐπέμβασίν των ἀμφότερα τὰ ἐμπόλεμα μέρη.

»Αἱ Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν θὰ ἐνίργουν βεβαίως ἐν τῇ καλῇ ἐκτιμῇσι τῶν συμφερόντων των, καὶ δὲν θὰ ἐπαξτείνοντο πέραν τῶν μέχρι τοῦδε κατακτηθεισῶν περιφερειῶν.

»Κατάληψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Θεσσαλονίκης θὰ ἐξήσκει ἀναμφιδόλως λίαν δυσμενῆ ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν Δυνάμεων. Καὶ ὅμως αἱ μέχρι τῆς στιγμῆς ταύτης ἀνακοινώσεις ἔφερον, ὅτι αἱ Δυνάμεις δὲν ἠγνόουν νὰ ἐμποδίσουν τὴν περαιτέρω ἐνέργειαν τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν Κρατῶν.

»Δὲν θὰ ἐπιτραπῆ νὰ ἐκτυλιχθῇ τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα εἰς ζήτημα τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, ὅπου αἱ Μ. Δυνάμεις ἔχουν μεγάλην συμφέροντα. Πολεμικὰ πλοῖα διαφόρων Δυνάμεων διετάχθησαν ἤδη νὰ πλεύσουν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἀναμένονται παρόμοια μέτρα καὶ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

»Αἱ Βαλκανικαὶ Δυνάμεις θὰ ἐπλανῶντο νομιζούσαι ὅτι αἱ Μ. Δυνάμεις δὲν ἐνδιαφέρονται ὅσον ἀφορᾷ τὰ συμφερόντά των, τὰ ὅποια συνδέονται στενωῶς μετὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὴν Ἀνατολήν. Ἐπομένως δύνανται τις ν' ἀναμείνῃ, ὅτι δὲν θὰ γείνην κατάληψις οὔτε τῆς Θεσσαλονίκης, οὔτε τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

»Καὶ δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ, ὅτι μία ἐξήγησις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν μετὰ τῆς Τουρκίας, καθ' ἣν περίπτωσιν θὰ ἐπετυγχάνετο τοιαύτη, χωρὶς τὴν σύμπραξιν τῶν Μ. Δυνάμεων, ἐν πάσῃ περιπτώσει θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπικυρωθῇ ὑπὸ τῶν Δυνάμεων. Εἶνε γνωστόν, ὅτι τὰ Βαλκανικὰ Κράτη θὰ θέσουν ἀξιόσεις οἰκονομικῆς φύσεως πρὸς τὰς Δυνάμεις, ἰδιαιτέρως πρὸς τὴν Γαλλίαν. Ἀλλὰ τοιαύτη βοήθεια θὰ συνωδεύετο ὑπὸ ἀρνήσεως ἂν θὰ ἐνίργουν παρὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν Δυνάμεων . . .»

Ἄλλ' ἡ πρότασις τοῦ Πουανκαρὲ διέψευθεν ἐπικαίρως ὅλους αὐτοὺς τοὺς ἐλιγμούς τῆς αὐστριακῆς διπλωματικῆς φρασιολογίας.

Ἡ περίφημος γαλλικὴ πρότασις ἦτο ἡ ἐξῆς :

«*Ὅλαι αἱ Δυνάμεις νὰ συνεννοηθοῦν περὶ ἐνὸς τύπου τῆς ἀνιδιοτελείας, ὃ ὁποῖος θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη*

ἐδαφικὰς ἐπεκτάσεις, χωρὶς καμμία τῶν Μ. Δυνάμεων νὰ ὑποβάλλῃ ἰδιαιτέρας ἀξιώσεις.»

XXXIX.

Ἡ πεισματώδης μάχη τῶν Γιαννιτσῶν (Ἡμέρα Α').
(19 Ὀκτωβρίου 1912).

Ὁ περιγράφων τὴν δρᾶσιν τῆς 4ης Μεραρχίας μᾶς πληροφορεῖ ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ τὰ ἐπόμενα :

Τὰ πρὸ τῆς μάχης.

«Κατηλιόσθημεν τὴν νύκτα αὐτὴν λαβόντες προσεκτικὰ ἀσφαλιστικὰ μέτρα.

»Ἐμανθάνομεν ὅτι ἔχομεν τὸν ἐχθρὸν ἀπέναντί μας καὶ δὲν ἐστίσαμεν οὔτε ἀντίσκηνα, διὰ νὰ εἴμεθα ἕτοιμοι διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον.

»Οἱ ἄνδρες ἔμειναν ἄγρυπνοι. Ἄλλὰ μήπως καὶ ἂν ἤθελον ἦτο δυνατόν νὰ κοιμηθοῦν εἰς τὸ ὑπαίθριον μὲ τὸ δριμύ ἐκεῖνο ψῦχος, χωρὶς ἄλλως τε νὰ φάγον καὶ τίποτε ; Τὰ μεταγωγικά, τὰ μαγειρεῖα εἶχον χάσει τὰ σώματα, δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ ἀπόλαυσις οὔτε μιᾶς περιποθῆτου εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς φασολάδας. Μέσα στὰ ποταμάκια, στοὺς χίλιους-δύο δρομίσκους πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἐκείνην, δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρουν διέξοδον.

»Ἐκινδύνευσε μάλιστα καὶ τὸ ἐκλεκτὸν μεταγωγικόν, τὸ φέρον τὸ ταμίειον τοῦ θεοῦ συντάγματος παρ' ὅλας τὰς φωνὰς τοῦ Ἄργου τοῦ χρήματος ταμείου κ. Μπαστουνοπούλου. Μία βροντώδης ἀπήχησις τοιούτων φωνῶν περὶ τὰ ἐξημερώματα ἐξύπνησε καὶ τοὺς ἀλίγους ἄνδρας, οἱ ὅποιοι εἶχαν κατορθώσει νὰ κοιμηθοῦν διὰ νὰ τοὺς μαζεύσῃ πέρῃ σωστικῆς φωτιᾶς, ἡ ὁποία ἐπετράπη πλέον νὰ ἀναφθῇ διὰ νὰ μὴ ἔσπαγγιάσουν οἱ ἄνδρες.

«—Ἀνάψατε φωτιές, φωτάρες, παρήγγελλεν ὁ ταγματάρχῶν κ. Πραντούνας τοῦ θου.

»Διὰ νὰ καταπλήξωμεν βεβαίως μὲ τὰ φωτὰ μας τοὺς ἀντιπάλους. Ὅλα τὰ τμήματα ἐζήτησαν εἰς τῆς φωτιᾶς σωτηρίαν διὰ νὰ λησμονήσουν πρὸς στιγμὴν τὴν θέσιν των καὶ ἐπιδοθοῦν εἰς διαφόρους συζητήσεις, εἰς τὰς ὁποίας ἐκυριάρχει πάντοτε ἡ πολιτικὴ. Ὁ Ῥωμηὸς ὄπου καὶ ἂν εὔρεθῃ, δὲν δύναται νὰ λησμονήσῃ τὸν ἑαυτὸν

του, τὰς παραδόσεις του. Καὶ αὐτὸ θεωρεῖται μίᾳ ἀπόδειξις τῆς καταγωγῆς του ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους· ἀναμφιδόλως εἶνε τρανοτάτη.

»Τὸν ἐχθρὸν δὲν ἤθελον νὰ τὸν ὑπολογίσουν καὶ τὸ θέμα αὐτὸ δὲν ἐφέρετο εἰς τὴν διάταξιν. Ἀνάξιον λόγου ἀπέναντι τῆς συζητήσεως, κατὰ πόσον ὁ Βενιζέλος ἐξεπλήρωσε τὰς ἐπαγγελίας του καὶ τί ἔκαμαν οἱ ἄλλοι πολιτικοί. Συζητήσεις ζῶνται ἐξαντλοῦν καὶ τὸ τελευταῖον κούτσουρο τῆς φωτιᾶς, εἰς τὰς ὁποίας πρωτοστατοῦν οἱ ἀξιωματικοί. Εἰς τὸ θέαμα αὐτὸ δὲν ὑπάρχει διάκρισις, διαφορὰ θέσεως, ἀξιώματος. Ὅλα τίθενται κατὰ μέρος χάριν τῶν κοινῶν συμφερόντων. Ὅλοι ἔχουν τὴν γνώμην των, ἔλοι δικαιοῦνται νὰ συνεισφέρουν πρὸς κοινὴν βελτίωσιν καὶ σωτηρίαν, δὲν ἔχει λοιπὸν τί τὸ παράξενον τὸ πρᾶγμα ἀπὸ τῆς Ἑλληνικῆς ἀπόψεως.

»Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἀφοῦ ἐτέθησαν ἔλα τὰ ζητήματα εἰς τὴν θέσιν των, καὶ ὁ γυλιὸς ἐπανευρίσκει τὴν πλάτην καὶ οἱ παλλάσκεις ζώνουν καλὰ τὴν μέσην, διὰ νὰ ἀνανεώσῃ τὴν γνωριμίαν του τὸ Μάνλιχερ μετ' τὸν ὦμον, εἰς τὸν ὅποιον εἶχεν ἀποτυπώσει ἴχνη ἀναμφισβητήτων δικαιωμάτων. Μόνον ὁ στόμαχος διαφωνῶν εἰς τὴν γενικὴν τάξιν αὐτὴν διεμαρτύρετο. Ἄλλ' αὐτὸς ἀνεφέρετο εἰς ζήτημα σπουδαῖον, σπουδαιότατον πῶς δὲν θὰ ὑποβάλλωνται εἰς ἀναγκαστικὴν νηστείαν οἱ ἄνδρες. Τὰ ζητήματα τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας καὶ τῆς Συνεννοήσεως ἐλύοντο εὐκολώτερον ἀπὸ αὐτὸ τὸ τῆς τροφοδοσίας τοῦ στρατοῦ, διότι εἶχον πεισθῆ οἱ ἄνδρες ὅτι πρέπει νὰ νηστεύουν, ἂν ἔχι χάριν οἰκονομίας τοῦ κράτους, ἀλλὰ διὰ νὰ μὴ βαρύνουν τὸν στόμαχόν των καὶ δὲν ἤμποροῦν νὰ τρέχουν.

»Προχωρεῖ ἡ μεραρχία μας. Προηγεῖται τὸ 9ον, ἀκολουθεῖ τὸ 8ον καὶ ἔρχεται ἀπὸ πίσω τὸ 11ον σύνταγμα. Διερχόμενοι ἀπὸ χωριδάκια καὶ οἱ ἄνδρες συναποκομιζοῦν καὶ πλοῦσια πουλερικὰ κατ' ἐπιταγὴν στομαχικὴν. Τί νὰ ἔκαμον; Εἶχον προχωρήσῃ ἀρκετά, ὅταν ἐδόθη σὲ ἓνα σύνταγμα λίγο ψωμί, δράμιά τινα. Ἄγνωστον πῶς εὐρέθη καὶ τοῦτο, θαῦμα δηλαδὴ.

»Μακρὰν ἐμπρὸς εἰς τὸ βάθος τῆς ἀπεράντου ἐκτάσεως ἐκείνης ἀκούονται κανονιοβολισμοί. Ἐξακολουθοῦν μετ' ὀλίγον πυκνοί, ἀδιάκοποι. Ἀσφαλῶς ἐγένετο μάχη. Τίποτε ἄλλο δὲν ἤξευρεν ὁ στρατιώτης. Ἐκ τῶν κανονιοβολισμῶν ἐμάντευεν ὅτι ἦτο σφοδρά.

»Συντεταγμένα τὰ τμήματα σπεύδουν ἐμπρός. Τὸ πεδινὸν πυρο-

βολικὸν καταβάλλει ἀπεγνωσμένας προσπάθειάς νὰ προχωρῇ δυσχεραίνόμενον ἀπὸ τὰ ποταμάκια καὶ τὰ κατεστραμμένα γεφύρια.

»Ὅσον προχωροῦμεν, ἐπὶ τοσοῦτον ὁ ἤχος τῶν κανονιῶν γίνεται εὐκρινέστερος. Φαίνονται ἀπέναντι εἰς τὸ βάθος φυσικὰ ὑψώματα, ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἐξώρμων αἱ ἐχθρικοὶ δόιδες. Μερικαί, σπεύδουσαι φαίνεται πρὸς ὑποδοχὴν μας, σκάζουν ὄχι μακρὰν.

»Προχωροῦμεν ταχέως μέσα σὲ ποταμάκια, εἰς θημνώδεις διαβάσεις, μέσα εἰς χωράφια θερισμένου καλαμποκιοῦ, ἀπὸ τὰ ὁποῖα βγαίνομεν μετὰ δυσκολίας.

»Ἐνας στρατιώτης ἰδικὸς μας ἐρχόμενος πρὸς ἡμᾶς διὰ κάποιαν ὑπηρεσίαν ἀναγγέλλει ὅτι τρομερὰ μάχη γίνεται εἰς τὸ γεφύρι. Οἱ Τούρκοι βαροῦν ἀγρίως· μία ὁδὸς μάλιστα τοῦ ἐτραυμάτισε τὸ πηλῆκιον. Οἱ στρατιῶται μὲ καγχασμοὺς ὑποδέχονται τὰς ἀκαιοκινήσεις αὐτάς. Ἀπὸ τὰ χωράφια πετάγονται μερικοὶ Τούρκοι χωρικοὶ εἰς ὁποῖοι συλλαμβάνονται, καὶ χωροφύλακες Τούρκοι οἱ ὁποῖοι ἄγνωστον πῶς εἶχαν ζεπέση ἐκεῖ.

»Εὐρισκόμεθα ἤδη εἰς τὴν ζώνην τοῦ πυρός. Αἱ δόιδες τοῦ πυροβολικοῦ μας κάμνουν πλησιεστέραν τὴν γνωριμίαν. Τὸ λιανοτούφεκο εἶνε ἀδιάκοπον.

»Τὸ ἐπιτελεῖον τῆς Μεραρχίας ἐξαποστέλλει τὰς διαταγὰς τοῦ εἰς τὰ συντάγματα. Ὁ Διάδοχος φυγὼν ἐκ Βερροίας ἐν τῷ μεταξῷ μετὰ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ εὐρίσκεται ὀπισθεν τῆς στρατιᾶς, δώσας τὴν κατεύθυνσιν τῆς δράσεως ἐκάστης Μεραρχίας.

»Ὅλη ἡ στρατιὰ εὐρίσκεται ἤδη εἰς ἐπιρῆν μὲ τὸν ἐχθρὸν κατὰ μέτωπον, ὠχυρωμένον πρὸ τῆς πόλεως τῶν Γιαννιτσῶν, κατέχοντα γραμμὴν ὀχυρῶν θέσεων ἀπὸ τῶν λόφων τοῦ ὄρους Καράτσουδα πρὸς τὴν λίμνην καὶ τὸν δημόσιον δρόμον.

»Αἱ πληροφορίες τὰς ὁποίας κατεῖχε τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἀνεθίβαζον τὴν ἐχθρικήν δύναμιν εἰς 25—30 χιλ. μὲ 30 κανόνια. Κατὰ τῆς ἐχθρικῆς αὐτῆς δυνάμεως βαδίζει ἡμετέρα δύναμις τεσσάρων μεραρχιῶν. Τῆς δευτέρας καὶ τετάρτης εἰς τὸ κέντρον. Τῆς πρώτης ἐξ αὐτῶν βαδίζουσας διὰ τοῦ χωρίου Βλάχ πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Πύργου, τῆς ἐτέρας ἀριστερὰ αὐτῆς διὰ τοῦ Ἑσκιτζέ. Τῆς τρίτης δεξιὰ τῆς δευτέρας πρὸς νότον τῶν Γιαννιτσῶν ἐγγὺς τῆς λίμνης. Καὶ τῆς ἑκτῆς εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς τετάρτης. Ἡ πρώτη ἐκρατήθη ἐφε-

δρεία ὀπισθεν τῆς δευτέρας καὶ ἡ ἑβδόμη ἡ ὁποία ἐβάδιζεν (ὡς γνωρίζει ὁ ἀναγνώστης) διὰ Γιδα εἰς τὴν πεδιάδα Θεσσαλονίκης διετάχθη νὰ προχωρήσῃ ταχέως καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ Λουδία ἀποκόπτουσα τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ.

» Πρέπει δὲ νὰ ἔχη ὑπ' ὄψιν ὁ ἀναγνώστης ὅτι δὲν ἦσαν πολὺ ὑπέρτεροι αἱ ἡμέτεραι δυνάμεις, διότι αἱ τέσσαρες Μεραρχίαι αἱ κατὰ μέτωπον ἐλθοῦσαι δὲν ἀνεπτύχθησαν ἔλαι εἰς μάχην καὶ δὲν ἦσαν πλήρεις, παρουσιάζουσαι πολλὰ κενὰ ἐξ ἀπωλειῶν, ἀσθενειῶν καὶ ἀποσπάσεων λόγων εἰς διαφόρους ὑπηρεσίας.

» Ὁ ἐχθρὸς ἐκτός ὅτι κατειχεν ὀχυρωτάτας θέσεις, ἐξ ἄλλου καὶ ἡ δύναμις του ἦτο ἀνέπαφος κατὰ τὸ πλείστον ἀποτελουμένη κυρίως ἀπὸ τὴν 14ην μεραρχίαν τῶν Σερρῶν, ἡ ὁποία ἔσπευσεν ἐκεῖθεν ὑπὸ τὸν Ταχσίν.

» Ἐννοί πολεμικοὶ ἀνταποκριταὶ παρακολουθεῦντες τὸν τουρκικὸν στρατὸν εὗρισκον τὴν δύναμίν του ἀνερχομένην εἰς 40 ἕως 45 χιλ. (1) χαρακωμένην εἰς θέσεις ἀπορθητῶν σχεδόν. Διότι ἡ δεξιὰ πτέρυξ ἀνεπαύετο εἰς ἀδιαβάτους ὑπωρείας τοῦ Καράτσοβα, τὸ κέντρον ἐπροστατεύετο ὑπὸ τοῦ ποταμοῦ διαδατοῦ διὰ γεφυρῶν καὶ τὸ ἀριστερὸν ἐξετείνετο κάτω πρὸς τὸν δημόσιον δρόμον.

» Τὸ πυροβολικὸν δὲ τοῦ ἐχθροῦ ἀκόμη εἶχεν ἐκλέξει τὰς θέσεις του καὶ εἶχεν ἐπισημάνει τὰς ἡμετέρας. Καὶ τὸ σπουδαιότερον ὅτι ὁ στρατὸς μας ἐβάδιζεν ἀπροφύλακτος, ἀποκεκαλυμμένος τελείως, ἐνθὸς οἱ Τούρκοι ἦσαν ὀπισθεν τῶν ὀχυρωμάτων των ἀσφαλεῖς.

» Δὲν ἔχει δὲ μικρὰν σημασίαν ὅτι ὁ Τούρκος στρατηγὸς ἐκτός τοῦ ὀχυροῦ τῶν θέσεων ἀπέβλεψε καὶ εἰς ἑξαφίν τοῦ θρησκευτικοῦ φανατισμοῦ τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους ὠδήγησεν ἐκεῖ διὰ νὰ προστατεύσουν τὰ ἱερὰ καὶ ὅσα τῆς θρησκείας των, τοὺς τάφους τῶν προγόνων των ἀπειλούμενους ὑπὸ τῶν ἀπίστων (2).

» Ἡ μεραρχία μας, ὅπως εἶπομεν, βαίνει κατὰ μέτωπον πρὸς τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως μετὰ τὴν δευτέραν δεξιὰ, ἡ ὁποία πρώτη συμπλέκεται μετὰ τὸν ἐχθρὸν.

(1) Σ. Σ.—Ἡ πληροφορία αὕτη τοῦ περιγράφοντος τὴν δρασίν τῆς 4ης Μεραρχίας εἶνε ἐσφαλμένη. Αἱ ἐχθρικοὶ δυνάμεις δὲν ὑπερέβαινον τὰς 35,000 ἐν ὄλφ.

(2) Σ. Σ.—Τὰ Γιαννιτσοῦ εἶνε πράγματι ἡ ἱερὰ πόλις τῶν Μουσουλμάνων.

Χωροῦσα λαμβάνει κατεύθυνσιν εὐλίγον ἀριστερὰ εἰς τὴν γραμμὴν Βοδίτσινα Ἐσκιτζέ Γιαννιτσά. Τὸ 8ον σύνταγμα ἔχει ἀκριβῆ γραμμὴν κατευθύνσεως τὸν τουρκικὸν μιναρὸν πρὸ τῆς πόλεως. Τὸ 9ον τίθεται ἀριστερὰ παραλλήλως εἰς ἀπόστασιν 500 μέτρων. Τὸ 11ον μένει εἰς τὴν εὐράν. Τοῦ 8ου προηγείται τὸ τρίτον τάγμα καὶ τὸ πρῶτον, τὸ δευτέρον κρατεῖται ἐφεδρεία. Τοῦ 9ου προηγείται τὸ δευτέρον τάγμα καὶ ἀκολουθεῖ τὸ πρῶτον καὶ ἔρχεται κατόπιν τὸ τρίτον. Ὅλον τὸ σύνταγμα ἀναπτύσσεται εἰς μάχην, ἐκτὸς τοῦ τελευταίου λόχου, ὡς λόχου τῆς ἡμέρας, φυλάσσοντος τὴν σιμκίαν, καὶ τοῦ 1ου καὶ 9ου λόχου, αἵτινες εἶχον μείνει εἰς εἰδικὰς ὑπηρεσίας. Οἱ λόχοι δὲ τοῦ συντάγματος τούτου βαδίζουσι κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν. Προηγείται ὁ ὄγδος τοῦ Πικουλάκη, ὡς προπομπός, ἀκολουθοῦν ὁ ἕκτος καὶ ὁ ἔβδομος Κοδατζή καὶ Τριλίβα καὶ οἱ λοιποί. Ὁ πέμπτος τοῦ Δαδέρου διατίθεται ὡς πλαγιοφυλακὴ ἀριστερά, ὁ δευτέρος τοῦ Βενετσάνου Καπετανάκη δεξιὰ πλαγιοφυλακὴ. Αἱ δύο διμοιρίαι τῶν πολυβόλων ὑπὸ τὸν ἀνθυπασπιστὴν Γρ. Σγοῦρον καὶ Κοσμᾶν προχωροῦν ἐμπρὸς δεξιὰ μεταξὺ 8ου καὶ 9ου εἰς δεσπόζουσαν θέσιν. Μὲ τὴν διάταξιν αὐτὴν χωρεῖ ὀρμητικὸν ἐμπρὸς τὸ 9ον σύνταγμα τῶν Μεσσηνίων καὶ προηγούμενον εἰς τὴν τάξιν τῶν συνταγμάτων εἰσέρχεται πρῶτον εἰς τὴν ζώνην τοῦ πυρός. Τὸ πρῶτον τάγμα τὸ διοικεῖ ὁ λοχαγὸς Λέων Καλκωνδής, τὸ δευτέρον ὁ ταγματάρχης Ἡλιοπούλος καὶ τὸ τρίτον ὁ ταγματάρχης Κουτήφαρης. Διὰ πρώτην δὲ φοράν βαπτίζεται εἰς τὸ πῦρ τὸ 9ον σύνταγμα. Τὸ 8ον ἐρχόμενον ὀπισθεν καὶ δεξιὰ τοῦ 9ου σπεύδει τροχάδην νὰ τεθῆ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Οἱ λόχοι τοῦ τρίτου τάγματος τοῦ Πραντοῦνα προηγούμενου τοῦ ἐνάτου τοῦ Λιμπεροπούλου καὶ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ ἐρχομένων τῶν λοιπῶν καὶ ἀκολουθούντων τῶν λόχων τοῦ πρώτου. Ὁ οὐλαμὸς τῶν πολυβόλων ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Λελοῦδαν λαμβάνει ἐπίκαιρον σημεῖον εἰς τὸ κέντρον.

»Μὲ τὴν διάταξιν αὐτὴν χωρεῖ ἡ μεραρχία πρὸς τὴν μάχην περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 19 Ὀκτωβρίου.»

Ἐργὸν τοῦ πυροβολικοῦ.

»Καθ' ὃν χρόνον εἰσῆρχετο εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός ἡ τετάρτη Μεραρχία, ἡ δευτέρα ἐξετέλει ὀρμητικὴν προέλασιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Προηγεῖτο τὸ τρίτον σύνταγμα τοῦ Γιαννακίτσα καὶ ἠκολούθει τὸ

ἐβδομον καὶ τὸ πρῶτον μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ χωρίον Καδινόβα. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ἐβαλλεν ἀπύστως κατὰ τῆς προχωρούσης Μεραρχίας, ἡ ὁποία δὲν ἀργεί νὰ συμπλακῆ, μὲ τὸ πεζικὸν εἰς τὴν πρῶτην γραμμὴν τῆς ἀμύνης. Διότι οἱ Τούρκοι εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς δύο γραμμάς. Τὸ ὀλιγώτερον μέρος τοῦ στρατεύματός των ὡς προαχωρημένη γραμμὴ τῆς παρατάξεώς των εἶχε χαρακωθῆ ἀρκούντως ἔμπρὸς τῆς κυρίας δυνάμεως, πρὸ φυσικῶν προκαλυμμάτων ὀχυρῶν διηκόντων εἰς μῆκος, ὅσον ἤρκει νὰ καλύπτεται ἡ ὀπισθεν στρατιά.

»Οἱ Τούρκοι κυρίως ἀμύνονται πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς γεφύρας Πλατὺ καὶ πρὸς προάσπισιν αὐτῆς διαθέτουν μίαν ταξικρατίαν πεζικοῦ καὶ δύο πυροβολαρχίας ὀρειδατικῶν καὶ πεδινῶν πυροβόλων.

»Ἡ μάχη μὲ τὸ πεζικὸν ἀρχίζει ἀπὸ ἀποστάσεως χιλίων μέτρων. Ἄλλ' ἔως οὗ καταλάβουν καλὰ οἱ Τούρκοι τὸν ἐχθρόν, φθάνει ἔμπρὸς των εἰς ἀπόστασιν ἀπ' αὐτῶν ὄχι μακρυτέραν τῶν 500 μέτρων. Τὰ συντάγματα τῆς δευτέρας Μεραρχίας προχωροῦν μὲ ταχέα ἄλματα καὶ πλησιάζουσιν τὸν ἐχθρόν, ἐνῷ αἱ ὀβίδες του λυσσοῦν κυριολεκτικῶς. Βροχὴν ὀβιδῶν ἐξερεῦγονται αἱ Τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἀνακόπτει τὴν ὀρμὴν τῶν ἀνδρῶν. Οἱ Τούρκοι ὀπισθεν τῶν χαρακωμάτων των ἀντιτάσσου πείσμα ἀμυναν.

Εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς μάχης μὲ τὴν δευτέραν Μεραρχίαν εἰσέρχεται τροχάδην εἰς τὴν ζώνην τοῦ πυρός ἢ τετάρτη. Τὸ πυροβολικὸν τῆς σπεύδει νὰ καταλάβῃ θέσεις, διὰ νὰ προστατεύῃ τὴν προχωρησιν τοῦ πεζικοῦ. Αἱ ὀλίγα ἐχθρικά ὀβίδες, αἱ ὁποῖαι ὡς ἀναγνωριστικαὶ μᾶς ἤρχοντο, πυκνοῦνται. Τὸ πυροβολικὸν τῶν Τούρκων ἐστράφη τότε καὶ κατὰ τῆς Μεραρχίας μας.

»Ὁ διοικητῆς τῆς μοίρας τοῦ πυροβολικοῦ ταγματάρχης Μεταξᾶς διατάσσει δύο πυροβολαρχίας τοῦ Ἀξελῶ εἰς τὸ κέντρον καὶ πρὸς δεξιὰ καὶ τοῦ Μπάμπη ἀριστερά.

»Ἐν καλπασμῷ φέρονται αἱ πυροβολαρχίαι αὐταὶ ἔμπρὸς κατὰ τὰς διευθύνσεις των εἰς φάλαγγα κατ' ὄχημα. Οἱ διοικηταὶ προσπαθοῦν νὰ ἐξεύρουν τὴν κατάλληλον θέσιν, ἐνῷ αἱ ἐχθρικά ὀβίδες συρρίζουν δαιμονιωδῶς καθ' ἕλας τὰς διευθύνσεις. Ἡδὲ ταχὺ ὑποδέχεται τὰς πυροβολαρχίας μας. Ὁ ἐχθρὸς ἔχει ἐπισημάνει τὰς θέσεις μας καὶ ἐξαπολύει βροχὴδὸν τὰς ὀβίδας του. Διαιρκῆς, ἀκατάπαυστον εἶνε τὸ ὄξύ σύριγμα τῆς ὀβίδας καὶ ὁ βαρὺς δοσπὸς αὐτῆς πεπτούσης.

Ἑλληνικὸν ἀεροπλάνον ρίπτει βόμβας κατὰ τῶν Τούρκων.

»Οἱ καπνοὶ ἀναθρώσκοντες ἀπὸ παντοῦ δεικνύουσι τὰ μέρη τῆς πτώσεως. Ρίπτουσι, φυτεύουσι μᾶλλον, ἐπιτυχῶς τὰς βόμβας τῶν αἰ Τούρκων. Αἱ περισσότεραι πίπτουσι ἔμπροσθεν εἰς τὰ κανόνια μας, μίαν κτυπᾷ ἓνα ἄλλο καὶ δὲν σπᾷ. Ὅλα τὰ σημεῖα ἔχουσι ἐπισημανθῆναι ἀκριβῶς ἀπὸ τὸν ἐχθρόν. Ἡ πυροβολαρχία Μπάλμπη—Μιχαηλίδου

μετατοπιζομένη ἐπ' ἄρκετόν κατορθώνει μὲ ἐπιτυχεῖς ἐλιγμούς καὶ μετακινήσεις νὰ ἐξαπιάτῃ τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ ἀρχίσῃ βάλλουσα κατ' αὐτοῦ.

»Ὅλα τὰ κανόνια διευθύνουν τὰ στόματά των πρὸς τὸν ἐχθρὸν καὶ ἀρχίζουν νὰ βουτίζουν τρομερά.

»Μετὰ τὰς πρώτας βολὰς εὐρίσκεται ἡ ἀπόστασις τοῦ ἐχθροῦ, καθ' οὗ βάλλει ἡ πυροβολαρχία μὲ μανίαν. Ἄνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἕνας τρομακτικὸς κρότος ἀκούεται τῶν ἐξερευγομένων ὀβίδων.

»Οἱ πυροβοληταὶ μας καταδιωκόμενοι ἀπὸ τὰς σπειρομένας ἐχθρικός ὀβίδας μέχρι τῆς στιγμῆς, μόλις εὔρον τὴν θέσιν των, γίνονται μαυιώδεις.

»Εἰς τὰς πρώτας ὁμοβροντίας τῆς πυροβολαρχίας μας ὁ ἐχθρὸς φαίνεται ὅτι πτοεῖται. Ἀραιώνει τὸ πῦρ του, πρὸς στιγμὴν ὁμῶς, διὰ νὰ τὸ ἐπαναρχίσῃ μὲ σφοδρότητα μεγαλειέταν. Κτυπᾷ τὸ πεζικόν μας, τὸ ὅποιον ὀλονέν προχωρεῖ. Τρέχουν μᾶλλον τὰ τμήματα κατ' ἀραιὰ διαστήματα καὶ ρίπτονται χαμαί, ἔταν αἱ ὀβίδες ἢ μία διαδέχεται τὴν ἄλλην, διὰ νὰ προφυλαχθοῦν. Μέσα στοὺς λόγους σκάζουν ἐχθρικαὶ ὀβίδες, ἀλλὰ τὰ τμήματα προχωροῦν διαρκῶς. Σπντάσσονται, ἀλλάζουν ἀναλόγως τῆς φύσεως τοῦ ἐδάφους κατεύθουσιν καὶ χωροῦν ἐμπρός.

»Ἡ ἑτέρα πυροβολαρχία ἀποκεκαλυμμένη εἰς τὸν ἐχθρὸν ἀναγκάζεται νὰ σιγήσῃ πρὸς στιγμὴν, ὅπως ἀποφύγῃ τὴν καταστροφὴν διὰ νὰ μετατοπισθῇ ἀμέσως καὶ νὰ σπεύσῃ πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς ἄλλης ἀγωνιζομένης ἀπεγνωσμένως. Εὐρισκόμεθα μεταξὺ 3—4 ἀπογευματινῆς καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ πυροβολικοῦ διατρέχει τὰς ἀγριωτέρας στιγμὰς του.

»Παρέχει δὲ θέαμα προξενοῦν τὸν θαυμασμόν καὶ τὸν τρόμον συγχρόνως, καθὼς πολὺ σωστὰ λέγει ὁ Δε-Ἀμίτση. Κινεῖται τὸ ὄχημα μὲ τάξιν, μὲ μεγαλοπρέπειαν τρέχει, ὄρμα, δὲν ὑπολογίζει ἐμπόδια. Ἡ βολὴ του καταστρέφει, κατακρημνίζει κάθε ὀχύρωμα, αἱ ἐχθρικαὶ φάλαγγες διαλύονται, ἀποσυντίθενται.

»Μὲ τὴν διαφορὰν, εἰς τὴν περίστασιν αὐτήν, ὅτι οἱ πυροβοληταὶ μας μὲ τὴν βεβαιότητα τῆς ὑπεροχῆς των ἀπέναντι τοῦ ἀντιπάλου χωροῦν ἐμπρός μὲ χαρακτηριστικὴν σοβαρότητα, ψυχραιμίαν καὶ μὲ ἀληθινὴν ὑπερηφάνειαν.

» Πίπτουν ἔμπρός, συρίζουν καθ' ἑλας τὰς διευθύνσεις αἱ ἐχθρικοὶ ὀπίδες, διαυλακώνουν τὸ χῶμα, λυσσομανοῦν κυριολεκτικῶς, ἀλλὰ δὲν τὰς αἰσθάνονται, δὲν τὰς βλέπουν, δὲν τὰς ὑπολογίζουσιν, προσέχουν εἰς τὸ ἔπλον των, ἔχουν πεποιθήσιν εἰς αὐτό, ἔτι μὲ τὴν δύναμίν του θὰ κατασιγήσουν τὸ ἐχθρικὸν πῦρ, θὰ κατασυντρίψουν τὸν ἐχθρόν.

» Ἐνα ἀπαίσιον συνεχὲς σύριγμα, οὐρλιασμα, ἀκούεται εἰς ἕλον τὸν κάμπον ἐκεῖνον, εἰς ἕλην τὴν γραμμὴν τῆς μάχης. Φωτιές, ἀναλάμψεις, μετέωρα φωτεινὰ ξεπετάγονται, ξεφυτρῶνουν παντοῦ, μέσα εἰς τὴν θολὴν καὶ πυκνωμένην ἀπὸ τοῦς καπνοῦς ἀτμόσφαιραν.

» Ἡ Τιτανομαχία τῆς μυθολογίας γίνεται· τί συμβαίνει μὲ τὸ πανδαμόνιον αὐτό; Τὸ μάτι δὲν ἐξαρκεῖ, δὲν εἶνε ἱκανὸν νὰ περιλάβῃ τὴν ἕλην μεγαλοπρεπῆ καὶ τρομακτικὴν εἰκόνα. Ἀφίεται εἰς τὴν φαντασίαν νὰ ἀναπαραστήσῃ τὸ πρᾶγμα. Μία βοή εἶνε συνεχής, ἡ βραρεῖα ἀπήχησις τοῦ κρότου, μὲ τὴν λεπτόφωνον συνοδείαν τῆς συμφωνίας τοῦ ἤχου τῶν ἔπλων καὶ τοῦ ἀδιακόπου κρή-κρήκι τοῦ ὡς μνηχωνῆς γαζώματος πολυδόλων.

» Ὅλη ἡ γραμμὴ τῆς παρατάξεως μάχεται. Ἡ δευτέρα Μεραρχία κάτω, ἡ ἕκτη ἐπάνω ἀριστερά, αἱ ἄλλαι παρακάτω παλαίουν. Καθὼς ὁ κάμπος αὐτὸς προσκλίνει πρὸς τὴν λίμνην, ἀρχόμενος ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τῆς Καρατσόδας, ἐπιτρέπει νὰ φαίνεται ἕλη σχεδὸν ἡ γραμμὴ τῆς μάχης.

» Λωρίδες στρατοῦ ἐδῶ συμπτύσσονται, ἀραιοῦνται, μᾶζαι ἐκεῖ πυκνότεραι σπεύδουν ἔμπρός ἢ ρίπτονται εἰς χανδάκια διὰ νὰ προδάλουν μετ' ὀλίγον εἰς τὴν κορυφὴν.

» Κινηματογραφικὴ ταινία νομίζει ὁ θεατὴς ἔτι· ἐκτυλίσσεται πρὸ αὐτοῦ γοργῶς, ταχέως ἐξάπτουσα ὄλονέν τὸ ἐνδιαφέρον.

» Ἡ ὀρμητικὴ εἰσβολὴ εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς Μεραρχίας μας ἐνισχύει τὴν ἀπεγνωσμένην πάλην τῆς δευτέρας κυρίως καὶ τρίτης δεξιώτερα Μεραρχίας.

» Ὁ ἐχθρὸς προσπαθεῖ νὰ συγκρατηθῇ εἰς τὸ δεξιόν του. Ἄλλ' ἡ προέλασις τῆς Μεραρχίας εἶνε ταχυτάτη καὶ ὀρμητικὴ. Τὸ 9ον καὶ τὸ 8ον σύνταγμα μάχονται κρατερῶς κατὰ μέτωπον. Ἐν τῷ μεταξῷ δὲν μένει ἀμέτοχον καὶ τὸ 11ον. Χωρεῖ καὶ αὐτὸ μὲ ὀρμὴν ἔμπρός με κατεύθυνσιν πρὸς ἀριστερά.

» Τὸ προχωροῦν, ὡς εἶπομεν, δεύτερον τάγμα τοῦ 9ου σημειώνει

τὰς πρώτας ἀπωλείας. Μία σφαῖρα εὕρισκε τὸν ταγματάρχην τοῦ Ἡλιοπούλου καὶ τὸν ἀφίνει νεκρὸν. Τὸ τάγμα τίθεται ὑπὸ τὰς διατάγας τοῦ ἀρχαιοτέρου λοχαγοῦ Τριλίβα.

»Δὲν προχωρεῖ ὀλίγον τὸ τάγμα τοῦτο καὶ τὸ πρῶτον, καὶ πίπτουν νεκροὶ ἢ τραυματίζονται θανασίμως οἱ ἀνθυπολοχαγοὶ Μιχ. Σοῦμπασης καὶ ὁ ἐφεδρὸς Κωνστ. Γαλανόπουλος, ὁ ἐπιλοχίας Νικ. Μωκέας, οἱ λοχίαι Γεώργ. Πτωχούλης, Γ. Παπανικολάου καὶ πλείστοι στρατιῶται τοῦ τάγματος (1).

»Τοῦ ὀγδόου πίπτουν ἐπίσης ὄχι ὀλίγοι. Εἰς τὰ τμήματα αὐτὰ ρίπτονται ἐπιτυχεῖς ἐχθρικοὶ βόμβες. Μέσα εἰς τοὺς λόχους τοῦ προηγουμένου τούτου τάγματος σκάζουν πολλοὶ καὶ σκοτώνουν ἢ τραυματίζουν ὄχι ὀλίγους. Οἱ λοχαγοὶ Χρυσομάλλης καὶ Μοναστηριώτης δέχονται δύο-τρία τραύματα ἕκαστος. Ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ πίπτουν νεκροὶ ἢ τραυματίζονται.

»Προχωροῦν ὅμως τὰ τμήματα πάντοτε μὲ ἀραιὰν διάταξιν καὶ μὲ βῆμα ἐφόδου· δι' ἐφ' ὄπλου λόγχης καταλαμβάνουν τὰ ἔμπροσθεν ὑψώματα.

»Τὰ τμήματα τοῦ ὀγδόου διέρχονται πολλὰς κοιλότητας καὶ ἀναβαίνουν εἰς λοφουψώματα ἢ ἀποκαλύπτονται τελείως εἰς τὸν ἐχθρὸν. τοῦ ἐνάτου δὲ σπεύδοντα εἶνε τελείως ἐπίσης ἀποκεκαλυμμένα· χωροῦν ὑστερον εἰς μικροχαράδρας καὶ ἀναβαίνουν γηλόφους. Ὁ δεῦτερος λόχος τοῦ Β. Καπετανάνη προηγούμενος ἀριστερά, σπεύδει καὶ καταλαμβάνει ἓνα μύλον καὶ τὰς δεσποζούσας αὐτοῦ ὄχυράς θέσεις μὲ ὄχι ὀλίγας ἀπωλείας. Ὁ σύνδεσμος τοῦ λοχαγοῦ Κανκαῶ εὕρισκε εἰς ἀπόστασίν τινα πληγωμένον εἰς τὸ πόδι τὸν ἀντισυνταγματάρχην Εὐθ. Παναγιωτόπουλον, ἄλλου τμήματος ἀριστερὰ προχωρήσαντος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς μάχης. Ὅλα τὰ τμήματα μάχονται καὶ χωροῦν ἔμπρός.

Ὁ ἐχθρὸς, ὁ ὅποιος ἐν ἀρχῇ βάλλει λυσσῶδως, φαίνεται ὅτι κλονίζεται, δὲν θὰ ἀνθέξη νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις του. Τὸ πῦρ του ἀκούεται ἀραιότερον. *

»Ἀπόδειξις τῆς συγχύσεως καὶ τῆς ταραχῆς του...»

(1) Σ. Σ.—Τὰς πραγματικὰς μᾶς ἀπολείας καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης βλέπει ὁ ἀναγνώστης ἐν τέλει τῆς περιγραφῆς τῆς.

Ἀπὸ τοῦ γενικοῦ κέντρου.

Οἱ Τούρκοι μετὰ τὴν ἤτταν καὶ τὴν πανωλεθρίαν, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν εἰς τὴν Καστανιάν—εἰς τὸ μέσον δηλαδή τῆς ἀπὸ Σερβίων εἰς Βέρροϊαν ὁδοῦ, ὡς περιεγράψαμεν ἐν προηγουμένῳ κεφαλαίῳ (ἄρα χάρτην σελ. 360—361), ἐσκέφθησαν νὰ μᾶς ἀναμείνουν ὑποχωροῦντες ἔξωθι τῆς Βερροϊας. Ἄλλαι ἔμως σκέψεις ἐπικρατήσασαι παρὰ τῷ Ἐπιτελεῖῳ των τοὺς ἠνάγκασαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὸ Βαρδάρ. Ἀντιθέτως ἔμως ἐκ Θεσσαλονίκης ἀπεστέλλοντο ἐσπευσμένως στρατιωτικαὶ δυνάμεις πρὸς κατάληψιν τῶν περὶ τὰ Γιαννιτσὰ ὀχυρωτάτων θέσεων.

Οἱ ἡμέτεροι διαταχθέντες προήλασαν πρὸς τὰ Γιαννιτσὰ καὶ μετὰ πολῶρον πορείαν, αἱ προφυλακαὶ μας ἔστησαν ἀπέναντι τῶν ἐχθρικών χαρακωμάτων.

Ἡ πληροφορία, ἣν εἶχε λάβει ἐν τῷ μεταξῷ τὸ Στραταρχεῖον, ἔτι ἐν Γιαννιτσοῖς ἦσαν συγκεντρωμένοι ἔπως μᾶς ἀποκρούσουσιν μόνον δεκακισχίλιοι ἄτακτοι καὶ ἀσύντακτοι Τούρκοι δὲν ἦτο ἀσφαλής, ὡς ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων.

Ἡ μάχη ἤρξατο περὶ τὴν ἠγρότην πρωϊνὴν ὥραν δωσασῶν τὸ σύνθημα τῶν προφυλακῶν μας, τὰς ὁποίας ἀπετέλουν λόχοι τοῦ ἐννάτου πεζικοῦ συντάγματος.

Ὁ καιρὸς ἀθλιέστατος. Ὁ οὐρανὸς κατάφορτος ἀπὸ νέφη βαρέα, ἐνῶ ἡ βροχὴ ἐπιπτε ραγδαιοτάτη. Καὶ ἔμως ἂν καὶ ὑπὸ τοιαύτας καιρικὰς συνθήκας ἤρξατο ἡ μάχη καὶ ὑπὸ τοιαύτας ἐτελείωσεν, ἐν τούτοις διεξήχθη μετὰ πείσματος πρωτοφανοῦς καὶ μοναδικῆς ἀγριότητος.

Ὅχι μόνον ὁ καιρὸς, ἀλλὰ καὶ ἡ τοποθεσία δὲν ἠνόνει τοὺς ἡμετέρους. Τοὺς ἠνόνει ἔμως ἡ ἀποφασιστικότης καὶ ἡ καρτερικὴ των ἀνδρεία. Ἀκριβῶς δὲ δι' αὐτὸν τὸν λόγον ἡ νίκη ὑπῆρξεν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἀκριβῶς δι' αὐτὸ ὁ θρίαμβος διὰ τετάρτην φορὰν ἔστειψεν ἐν Γιαννιτσοῖς τὰ Ἑλληνικὰ ἔπλα.

Οἱ Τούρκοι ὁμολογουμένως κατέχον θέσεις ὀχυρωτάτας καὶ εἶχαν ἀπὸ ἡμερῶν ἐπισημάνῃ τὰς τοποθεσίας εἰς τρόπον ὥστε νὰ μὴ ἀστοχῆ κάθε των βλήμα πυροβόλου καὶ κάθε των σφαῖρα.

Οἱ ἡμέτεροι ἀγωνιζόμενοι ὡς λέοντες ἐπὶ ἀναπεπταμένου ἐδάφους, μέσα εἰς ὠργωμένα χωράφια, εἰς τὰ ὅποια δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἐν

κἂν δένδρον, ἤντλον θάρρος ἀπὸ τῆς ὁμοθροντίας τοῦ Πυροβολικοῦ μας καὶ μὲ σταθερὸν τὸ βῆμα καταλασπομένοι καὶ βρεγμένοι μέχρις ὅστέων προεχώρου μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην πρὸς τὰ τουρκικὰ χαρακώματα. Οἱ Τούρκοι βάλλουσιν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς ἀπὸ χαρακωμάτων καὶ ταχυσκάπτων πρώτης τάξεως καὶ εἰς ἐπίμετρον μεταχειρίζονται σφαίρας Ντούμ-Ντούμ, τῶν ὁποίων ἡ χρῆσις εἶνε ἀπηγορευμένη ὑπὸ τοῦ Συνεδρίου τῆς Χάγης.

Ἡ μάχη ἐξακολουθεῖ. Ἡ ὥρα εἶνε σχεδὸν δωδεκάτη. Οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦσιν πρὸς στιγμὴν ἀλλ' ἐπανέρχονται καὶ πάλιν καὶ καταλαμβάνουσιν τὰ χαρακώματα, ἅτινα ἔχουσιν κατασκευάσει ἐπὶ τῆς ὀφρύος τῆς λοφοσειράς.

Αὐτόπτης, συμμαχόμενος μὲ τὸ στράτευμα, ὁμολογεῖ τὰ ἐπίουνα :

»Αἱ σφαῖραι βομβοῦσιν ὡς μέλισσαι, ἐνθ' αἱ ὀείδες συρίζουσιν διαβολικὰ καὶ ἐκρηγνυόμεναι σπεύρουσιν παντοῦ τὸν θάνατον.

»Τὸ πυροβολικόν μας βάλλει εὐστοχώτατα παρ' ἄλλην τὴν πίπτουσιν ραγδαίαν βροχήν, ἥτις λόγῳ τῆς λάσπης ἐμποδίζει τὴν εὐκολὸν μετακίνησίν του.

»Τὸ θέαμα τῆς διαρκούσης μάχης εἶνε μεγαλοπρεπὲς καὶ ὑπέροχον. Τὸ ἔδαφος σείεται, καπνοὶ παντοῦ ἀναφάνονται, καὶ αἱ σφαῖραι ἐξακολουθοῦσιν νὰ συρίζουσιν τὸ στερεότυπον καὶ ἰδιόρρυθμον σύριγμα τῶν.

»Οἱ ἄνδρες τοῦ 11, 9 καὶ 8 συντάγματος διαρκῶς προχωροῦσιν.

»Πρὸς στιγμὴν ἐπιφαίνεται ἐρχομένη τροχάδην διὰ νὰ καταλάβῃ θέσιν ἢ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Κορομηλιᾶν πεδινὴ Μαῖρα τοῦ Πυροβολικοῦ ἀποτελουμένη ἐκ δύο πυροβολαρχιῶν διοικουμένων ὑπὸ τῶν λοχαγῶν Κατσανάκου καὶ Σκαρλάτου.

»Καθ' ἣν στιγμὴν ἀνελίσσονται αἱ δύο πυροβολαρχίαι εἰς τάξιν μάχης ἐν τῇ πεδιάδι, ὁ ἐχθρὸς τῆς ἀντιλαμβάνεται καὶ ἀρχίζει κατ' αὐτῶν πῦρ σφοδρότατον.

»Αἱ ὀείδες του πίπτουσιν εἰς ἀπόστασιν πεντήκοντα μέτρων ἀπὸ τῶν παρατασσομένων πυροβολαρχιῶν χωρὶς εὐτυχῶς νὰ προξενήσουσιν ζημίαν τινὰ εἰς αὐτάς.

»Αἱ δύο πυροβολαρχίαι ταχθεῖσαι εἰς τάξιν μάχης ἀρχίζουν πῦρ θεραιτικόν, εἰς τὸ ὅποιον κλονίζεται πρὸς στιγμὴν καὶ σιγᾶ τὸ ἐχθρικόν πυροβολικόν.

»Τὰ τουρκικὰ πυροβόλα κατορθώνουν νὰ βάλουν καθ' ἕλων τῶν πυροβολαρχιῶν μας, κυρίως ἡμῶς τὰς περισσotέρας δόξιδας των ἐξαποστέλλουν κατὰ τοῦ πεζικοῦ μας.

»Τὸ πῦρ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν καθίσταται πυκνότερον. Ἐπὶ τέλους ἡμῶς ἐπέρχεται ἡ νύξ, τὰ τηλεβόλα σιγοῦν ἐκατέρωθεν καὶ μόλις ἀκούεται ὁ ρυθμικὸς κρότος τῶν μεταλλασόντων θέσεις πυροβόλων μας.

»Ἀναμένομεν ἔλοι μὲ ἀγωνίαν νὰ ξημερώσῃ διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὸν ἀγῶνά μας. Διερχόμεθα νύκτα ἀπερίγραπτον. Ἄγρυπνοι βρεχόμεθα διαρκῶς, χωρὶς νὰ δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τίποτε μέσα εἰς τὸ ἄγριον σκότος. Οἱ πεζοὶ κρατοῦν εἰς τὰ χέρια τὰ ἔπλα, ἐνῶ οἱ πυροβοληταὶ ἀγρυπνοῦν ἐπάνω εἰς τὰ πυροβόλα. Φῶς πουθενά. Ἀπαγορεύεται καὶ τὸ ἀναμμα τοῦ σιγάρου. Μέσα εἰς τὸ ἄγριον σκότος ἀρχίζει ἐν τῷ μεταξῷ ἡ περισυλλογὴ τῶν τραυματιῶν, οἵτινες μεταφέρονται εἰς τὸ νοσοκομεῖον, τὸ ὁποῖον ἔχει ἐγκατασταθῆ εἰς χωρίον Βουλγαρικὸν ἀπέχον ἡμίσειαν ὄραν. Μόλις κατορθώνοντες νὰ βαδίζωμεν, ὀδηγοῦμεν εἰς τὸ νοσοκομεῖον ἓνα τραυματίαν λοχίαν.

»Καθ' ὅδον ἀκούομεν οἰμωγὰς, καὶ ἀδελφικὰς ἐπικλήσεις. Εἰς τὸ νοσοκομεῖον ὁ ἀρχίατρος διατάσσει τρεῖς ἀνθυπιάτρους νὰ μεταβοῦν ὅπως ἐρευνήσουν διὰ τὴν ἀνεύρεσιν καὶ μεταφορὰν τραυματιῶν.

»Ἐν τῷ μεταξῷ οἱ τραυματίαι μεταφέρονται ἀθρόοι.

»Ἐνας στρατιώτης μόλις ἐπρόφθασε νὰ εἶπῃ : «τὴ γυναῖκά μου, τὰ παιδιὰ μου», καὶ ἀμέσως ἐξέπνευσε.

»Οἱ ἰατροὶ ὑπὸ τὸ φῶς κηρίων καὶ φανῶν ἐπιδένουν τὰ τραύματα. Μεταφέρονται ἀλληλοδιαδόχως οἱ τραυματίαι Μ. Σούμπασης ἀνθυπολοχαγὸς (ὅστις ἐκπνέει), Μιχαλόπουλος ἀνθυπασιπιστὴς τοῦ μηχανικοῦ, Π. Χωρατῆς ἀνθυπολοχαγὸς μὲ τραῦμα ἐλαφρὸν, Σγοῦρος ἀνθυπολοχαγὸς δικαιοκτῆς τῶν πολυβόλων τοῦ 9 συντάγματος, ὅστις ἐκπνέει, καὶ πλῆθος στρατιωτῶν καὶ ὑπαξιωματικῶν. Ἐκ τοῦ πυροβολικοῦ ἐτραυματίσθησαν μόνον ἐλαφρῶς οἱ Βελέντζας λοχίας καὶ Λεδέντης ἀνθυπολοχαγὸς κατὰ τὴν δεξιὰν χεῖρα.»

Προσθέτομεν ἐνταῦθα καὶ τὰ ἐν τῷ κέντρῳ γεγονότα ἵνα μὴ ἀποσυνθέσωμεν τὰς ἐντυπώσεις τοῦ γράφοντος, καίτοι ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς μάχης ἀποτελεῖ, περαιτέρω, τὸ θέμα νέου μας Κεφαλαίου.

»Τὴν πρῶτην ἡ μάχη ἐπανήρχισε καὶ πάλιν μετὰ πείσματος πρῶ-

τοφανοῦς. Περὶ τὴν μεσημέριαν ἔμωσ ὁ ἐχθρὸς ἐκάμφθη καὶ ἤρχισε σκεπτόμενος περὶ τοῦ τρόπου καθ' ὃν θὰ διηκολούνητο ἡ ὑποχώρησις του.

»Εἰς τὴν ἀποθάρρυνσίν του συνετέλεσεν ἀφ' ἑνὸς μὲν ἡ ἀνδρεία τοῦ πεζικοῦ, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ θαυμασίαι δρᾶσις τοῦ πυροβολικοῦ μας, ὅπερ εὔρε τὸν στόχον τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὸ συνέτριψε κυριολεκτικῶς.

»Οἱ πεζοὶ Τούρκοι μαχόμενοι ἀπεγνωσμένως διηκολούνησαν κατ' ἀρχὰς τὴν ὑποχώρησιν μέρους τοῦ πυροβολικοῦ των καὶ ἀκολούθησαν τῶν ἄλλων σωμάτων. Εἰς τὰς δύο ἀκριβῶς μετὰ μεσημέριαν ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν καὶ αἱ δπισθοφυλακαὶ των.

»Τὸ θέμα τῆς ὑποχωρήσεως τῶν Τουρκικῶν δπισθοφυλακῶν θὰ μείνη εἰς τὴν μνήμην μου ἀνεξάλειπτον.

»Οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἐβάλλοντο ἀκαταπαύστως ὄχι μόνον ὑπὸ τοῦ πεζικοῦ, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν πολυβόλων μας.

«Ἡ φυγὴ των ὑπῆρξεν ἀτακτοτάτη. Οἱ πεζοὶ μας τοὺς ἠκολούθησαν κατὰ πόδας μὲ ἐφ' ἑπλου λόγχην, ἐνῶ συγχρόνως τοὺς ἐφώναζαν :

»—*Α! Α! Α!*

»—*Γιοῦχα! Γιοῦχα! Γιοῦχα!*

»Τὸ πρᾶγμα πλέον ἤρχισε νὰ λαμβάνη εἰς βᾶρος τῶν φυγάδων καὶ κωμικὴν ὄψιν.

»Εἰς τὰς 2 1)2 ἀκριβῶς ἡ πρωτοπορεία τῶν στρατευμάτων μας κατελάμβανε τὰ ὄρηα Γιαννισὰ καὶ ἀνεπετάνησεν ἐπὶ τῶν στρατῶνων τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν.

»Σημειωτέον ἔτι ὅλα αὐτὰ διεδραματίζοντο ὑπὸ βροχὴν ραγδαϊοτάτην. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὰ νικηφόρα στρατεύματά μας εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐστρατωνίσθησαν εἰς τοὺς μεγάλους τουρκικοὺς στρατῶνας καὶ τὰς τουρκικὰς ἀποθήκας, αἵτινες ἦσαν πλήρεις διπυρίτου καὶ πολεμεφοδίων.

»Ἐκ τῶν πρώτων εἰσῆλθε καὶ τὸ τρίτον πεζικὸν σύνταγμα τῆς Χαλκίδος ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γιαννακίτσαν.

Μία παρεξήγησις.

»Ὀλίγον μετὰ τὴν εἰσοδὸν μας εἰς Γιαννισὰ ἐπῆλθε παρεξήγη-

οἱ τις, ἥτις μᾶς ἠνάγκασε νὰ λάβωμεν καὶ πάλιν εἰς χεῖρας τὰ ὅπλα.

»Στρατιώτης τις ἰδὼν μεταφερομένους 200 Τούρκους αἰχμαλώτους, τοὺς ὁποίους συνέλαβεν ὁ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Λούφαν λόχος, ἐθορυβήθη καὶ ἐφώνηξε :

»—Εἰς τὰ ὅπλα !

»Τοῦτο ἤρκεσε νὰ τεθοῦν εἰς τάξιν μάχης ἔλα τὰ ἐν Γιαννιτοῖς εἰσελθόντα σώματα.

»Οἱ κάτοικοι τῶν Γιαννιτωῶν μᾶς ὑπεδέχθησαν μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἄδοντες τὸν Ἑθνικὸν Ὑμνον καὶ προσφέροντες εἰς τοὺς στρατιώτας μαθρον θαυμασιώτατον οἶνον.

»Ἡ μάχη τῶν Γιαννιτωῶν θὰ μείνῃ ἱστορικὴ καὶ ἀλησμόνητος, διότι κατ' αὐτὴν οἱ ἡμέτεροι ἐπέδειξαν αὐταπάρνησιν μοναδικὴν καὶ θάρρος ἀπαράμιλλον.

»Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐφρονεῦθη ἡρωϊκῶς μαχόμενος ὁ ταγματάρχης Ἡλιόπουλος, ὁ ἐκ Καλαμῶν λοχίας Πτωχοῦλης, ὁ Ἀλάωσις δικηγόρος ἐν Ναυπλίῳ, ὁ ἐπιλοχίας Μωκέας, ὁ λοχίας Παππανικολάου καὶ ἄλλοι.

»Θάρρος μοναδικὸν ἐπέδειξατο καὶ ὁ νεαρὸς βουλευτὴς Αἰτωλοκαρνανίας Ἰωάννης Φαρμάκης, ὅστις μαχόμενός εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πυρὸς ἔλαβε τραῦμα ἐπὶ τοῦ μετώπου.

”Ἄλλαι λεπτομέρειαι.—Πρωτοφανῆς γενναιότης.

Σπουδαιότερα τῆς μεγάλης μάχης τοῦ Σαρανταπόρου ἢ μάχη τῶν Γιαννιτωῶν, παρουσίασεν ἐπεισόδια ἀνηκούστου σχεδὸν γενναιότητος, μὲ ἐπιτυχίαν πυροβολικοῦ ἐξικνουμένην εἰς τὸ τέλειον, μὲ καρτερίαν καὶ ἀντοχὴν τὴν ὁποίαν δὲν ἐπερίμενε κανεὶς ἀπὸ στρατεύματα μαχόμενα καὶ ὀδοιποροῦντα διαρκῶς πρὸς καταδίωξιν τοῦ φεύγοντος Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἡ μάχη ἦτο διήμερος, ὁ δὲ καιρὸς ἐντελῶς ἐναντίος εἰς τὰ ἐπιτιθέμενα στρατεύματα. Βροχὴ διαρκῆς καὶ χιονόνερον, θερμοκρασία κάτω τοῦ μηδενός, παραλύουσα τὰς κινήσεις καὶ διαλύουσα εἰς γλοιώδη πόλτον τὸ ἔδαφος ἐκ φύσεως τελματώδες καὶ παχύ.

Καὶ ἡ διαμόρφωσις τοῦ ἐδάφους τοιαύτη, ὥστε ὅλη ἡ δυνάμις μᾶς ἦτο ἠναγκασμένη νὰ διέλθῃ ἀπὸ μιᾶς γεφύρας στενῆς ξυλίνης καὶ σαθρᾶς, τὴν ὁποίαν τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν εἶχεν ἐπισημάνει ἐκ

τῶν προτέρων καὶ ἔβαλλε κατ' αὐτῆς μὲ ἀκρίβειαν βολῆς. Καί, παρ' ὅλα αὐτὰ τὰ μειονεκτήματα, τὸ πεζικὸν μὲ ἀπραδειγμάτιστον θάρρος διέρχεται τὴν φονικὴν γέφυραν κατὰ μικρὰ τμήματα γεμᾶτα ἀπὸ ὀρμῆν πολεμικῆν καὶ ἐνθουσιασμόν.

Ἄνθρωποι ἄξιαι πάσης πίστεως, παραστάντες κατὰ τὴν μάχην ταύτην, ἀφηγοῦνται ἡλείστα ὅσα.

«Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς κατεῖχε τὰ ὑψώματα τῶν Γιαννιτσῶν, πρὸ τοῦ Τουρκικοῦ μαχαλά, ἔχων τὸ πυροβολικὸν του εἰς θαυμάσια προπετάσματα, τὰ ὅποια ὅμως δὲν τὸν ὠφέλησαν καὶ πολὺ. Ἄλλη θύναμις πυροβολικοῦ κατεῖχε τὸ δεύτερον ὑψωμα τὸ ἄνωθεν καὶ ἀριστερὰ τοῦ Τουρκικοῦ μαχαλά, ὅπου εἶνε ἡ Χριστιανικὴ συνοικία. Πρὸ τοῦ λοφίσκου αὐτοῦ εἶνε ὑψώματα, τὰ ὅποια κατεῖχε τὸ πεζικὸν μὲ ταχύσκαπτα ὄχυρώματα, ἀλλὰ δι' ὀρθῶς πυροβολοῦντας, μὲ τάφρους συνδετικὰς τῶν διαφόρων ὄχυρωμάτων μὲ ἔλην τὴν πολεμικὴν τέχνην. Ἡ ἐτοιμασία αὕτη τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ δεικνύει ὅτι οἱ ἀντίπαλοί μας εἶχον πεποίθησιν εἰς τὴν ὑπεροχὴν τῶν λόγων τῶν ἑδαφικῶν πλεονεκτημάτων καὶ τῆς ὄχυρώσεών των.

»Ἀπ' ἐναντίας τὸ Ἑλληνικὸν στράτευμα εὐρίσκετο εἰς ἕδαφος παρουσιάζον μειονεκτήματα σημαντικά. Εὐρίσκετο εἰς πεδιάδα τελματώδη, μὲ στενὰς διαβάσεις, μὲ σαθρὰς στενὰς γεφύρας. Καὶ τῆς πεδιάδος δεσπόζουσαν τὰ Γιαννιτσὰ μὲ τὰ πολυπτυχα ὑψώματα καὶ μὲ τὰ φυσικὰ καὶ τεχνητὰ ὄχυρώματά των.

»Τὴν πρώτην ἡμέραν διεξάγεται τρομακτικὴ μονομαχία τῶν δύο πυροβολικῶν. Αἱ ὀβίδες ἐκρήγνυνται μὲ φοβερὸν κρότον καὶ ἀντηχοῦν τὰ γύρω βουνά, χιονοσκεπῆ αὐτὰ διαρκῶς.

»Ὁ Ἀρχιστράτηγος Διάδοχος σπεύδει εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του καὶ διαρκῶς στέλλει διαγγελεῖς εἰς τὰς μαχομένας μεραρχίας καὶ δέχεται τὰς ἀναφοράς των, κανονίζει ὅλας τὰς λεπτομερεῖας τῆς μεγάλης μάχης καὶ ἀναμένει μετὰ ψυχραιμίας τὴν ἐκδασίν τῆς ἐνδοικῆν, διότι ἔχει πεποίθησιν εἰς τὸ προδιαγεγραμμένον σχέδιόν του. Ἐλπίζει ὅτι πρὶν κλινῆ ἡ ἡμέρα, θὰ εἰσέλθῃ νικηφόρος εἰς τὰ Γιαννιτσά.

»Καὶ ὅμως, παρὰ τὴν φαινομένην ἐξασθένησιν τῆς Τουρκικῆς ἀμύνης, παρὰ τὴν ἀραιὰν πλέον ἐνέργειαν τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, ἀναγκαζομένου νὰ μεταλλάσῃ διαρκῶς θέσεις ἐκ τῶν ἐπιτυχῶν

τοῦ πυροβολικοῦ μας, δὲν φεύγουν οἱ Τούρκοι, ἐξοκολουθοῦν νὰ ἀμύνονται καὶ πιστεύεται γενικῶς ὅτι περιμένουν τὸ νύκτιον σκότος διὰ νὰ κρύψουν τὴν φυγὴν των.

»Τὰ στρατεύματά μας, παρὰ τὸν κάματον τῆς μάχης, μένουν ὄλην τὴν νύκτα ἄγρυπνοι ἐν κινήσει διαρκεῖ ὑπὸ τρομερὰν παγωμένην βροχὴν μὲ ἄνεμον μαστιγώνοντα. Ὁ Διάδοχος μένει εἰς τὸ σπαιθρον ὄλην τὴν νύκτα ἔχει διατάξει κινήσεις εἰς τὰς μεραρχίας του, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπιφέρουν τὸ τέλος τῆς μάχης, καὶ ἀναμένει ἀναφορὰς τῆς ἐκτελέσεως τῆς διαταγῆς του...»

Στρατηγικὴ ἀποψις.

Εἶνε ἀντίρρητον ὅτι ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως ἡ μάχη τῆς εἰσόδου τῶν στενῶν τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἡ ἐπικολουθήσασα τοιαύτη, τῶν στενῶν Πόρτας, πρὸ τῶν Σερβίων, ἐνέχουν μεγάλην σπουδαιότητα, λόγῳ τῆς ὀχυρᾶς θέσεώς των.

Τὸ Σαραντάπορον ὑπῆρξε τὸ μέγα νεκροταφεῖον τῶν Τούρκων.

Ὁ περίφημος στρατάρχης καὶ ἀναδιοργανωτὴς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ Φὸν δὲρ Γκόλτις πασσᾶς ὠνόμαζεν αὐτὸ *δευτέραν Πλεῖναν*.

Τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου εἶχεν ἐκφέρει τὴν γνώμην ὅτι ἡ κατάληψις τῶν στενῶν Σαρανταπόρου καὶ Πόρτας θὰ ἀπῆλπει μιᾶς ἑβδομάδος μάχης πρὸς ἐχθρὸν ὠχυρωμένον καὶ ἀμυνόμενον. Τὰ πράγματα ὅμως διέψευσαν ὅλας τὰς προβλέψεις.

Ὁ στρατηλάτης Διάδοχος ἔκοψεν αὐτὸν τὸν Γόρδιον δεσμόν διὰ τῶν Ἑλληνικῶν λογχῶν, ἐφαρμόσας τὴν νέαν τακτικὴν τοῦ πολέμου, ἤτοι τῆς σφοδρᾶς προσβολῆς κατὰ μέτωπον, δεδομένου πάντοτε ὅτι ἐπλεονάζαμεν ποσοτικῶς ἀπὸ τὸν ἐχθρὸν, ἐν συνδυασμῷ μετὰ πλευρικῶν κυκλωτικῶν κινήσεων διὰ νυκτερινῶν πορειῶν.

Τὸ σχέδιόν του ἐπέτυχε καθ' ὄλην τὴν γραμμὴν, ἐὰν δὲ δὲν ἐπετεύχθη ἡ ὀλοκληρωτικὴ ὑπερφαλάγγισις τῶν Τούρκων, τοῦτο ἀποδοτέον εἰς τὴν ἔγκαιρον αὐτῶν υποχώρησιν καὶ τὴν ἐγκατάλειψιν τῶν στενῶν ἐν καιρῷ νυκτός.

Ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως ὅμως καθ' ὄλην τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κρινομένη ἡ διήμερος μάχη τῶν Γιαννιτσῶν ὑπερέχει ὄλων, διὰ πολλοὺς λόγους, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἰσχυρότερος

εἶνε ὅτι εἰς τὴν μάχην Γιαννιτσῶν οἱ δύο ἀντίπαλοι στρατοὶ ἦσαν ἰσόπαλοι εἰς ἀριθμόν, διότι κατὰ τὴν μάχην ταύτην τὸ μέτωπόν μας ἦτο στενόν, ἀποτελούμενον τὴν μὲν πρώτην ἡμέραν (19ην Ὀκτωβρίου) ἀπὸ τὴν 3ην μεραρχίαν, τὴν δὲ δευτέραν ἀπὸ τὴν 2αν μεραρχίαν, τῶν ἄλλων μεραρχιῶν ἀφθεισῶν ὡς ἐφεδρικῶν ἢ εἰς τὰς πτέρυγας.»

Εἰδικοὶ στρατιωτικοὶ κριτικοὶ ἐκφράζονται ὡς ἐξῆς περὶ τῆς στρατηγικῆς σημαντικότητος τῆς μάχης ταύτης :

«Οἱ Τούρκοι ἐπλεονέκτουں διττῶς ἀπέναντι ἀπέναντι ἡμῶν, ὡς κατέχοντες ἰσχυρὰς θέσεις καὶ ὡς διαθέτοντες νέα σώματα τοῦ στρατοῦ Θεσσαλονίκης, λαμβάνοντα μέρος τὸ πρῶτον εἰς τὴν μάχην.

» Ἡ ἐκβάσις τῆς μάχης ἐφάνη τὴν δευτέραν ἡμέραν, κριθείσης τῆς νίκης καὶ ἐκ τῆς εὐστοχίας τοῦ πυροβολικοῦ μας, ἀποδειχθέντος εἰς ὅλας τὰς μάχας πολὺ ἀνωτέρου τοῦ Τουρκικοῦ, καὶ ἐκ τῆς ἰσχυρᾶς προσβολῆς τῶν πεζῶν καὶ ἐκ τῆς ἐνεργοῦ συμβολῆς τῶν πολυβόλων.

» Ἡ ὑποχώρησις τῶν Τούρκων ἦτο ἀτακτος· καὶ εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι προσεπάθησαν νὰ κρατηθοῦν εἰς τὰς θέσεις των οἱ πεζοί, ὑποστηρίζοντες τὴν ὑποχώρησιν τοῦ πυροβολικοῦ, πρὸ τῆς ραγδαίας ὁμῶς προσβολῆς τῶν ἡμετέρων ἐγκατέλειψαν τὰ πάντα, πυροβόλα, ὅπλα, ἐφόδια κτλ. εἰς χεῖράς μας.

» Παρητηρήθη εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν ἡ ἔγκαιρος καὶ ἀποτελεσματικὴ δράσις τοῦ πυροβολικοῦ μας, ἐξ ἧς ἐκρίθη ἡ μάχη ὑπὲρ ἡμῶν σιγησάντων τῶν ἐχθρικῶν πυροβόλων.

» Εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν κατὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν οἱ Τούρκοι ἐνόμιζον ὅτι θὰ ἔχουν στρατὸν καταπεπονημένον ἐκ τῆς προτεραιᾶς. Ἠπατήθησαν ὅμως, εὐρεθέντες ἀντιμέτωποι πρὸς ἄλλας μεραρχίας.

» Κατεδείχθη εὖτω διὰ πολλοστὴν φορὰν ἡ χρησιμότης τῆς διαδοχικῆς ἐναλλαγῆς τῶν στρατιωτικῶν σωμάτων.

» Ἐὰν εἰς τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου τὸ πεζικὸν ἦτο ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἐθαυματουργήσῃ κυριολεκτικῶς καταλαβὸν διὰ τῆς λόγχης τὰ ὑψώματα ἐκεῖνα καὶ τὴν δίοδον πρὸς τὰ Σέρβια, ἐδῶ εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν, τὸ πυροβολικὸν εἶνε ἐκεῖνο εἰς τὸ ὁποῖον πρωτίστως ὀφείλεται ἡ νίκη.

«... Τὸ ἀπόγευμα διετάχθη ἡ ἐφοδος τοῦ πεζικοῦ, τὸ ὁποῖον

διέβη διὰ τῆς γεφύρας ἐπὶ τοῦ ποταμίσκου αὐτοῦ, τὴν ὁποίαν δὲν κατέστρεψαν οἱ Τούρκοι. Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἔστρεψεν ἐπὶ τοῦ σημείου αὐτοῦ τότε τὴν προσοχὴν του. Ἐβαλλε διαρκῶς ἐπὶ τῆς γεφύρας καὶ τοῦ πέριξ χώρου. Ἄλλ' αἱ Τουρκικαὶ δόξιδες, αἱ ὁποῖαι δὲν ἔσκαζαν, συνετέλεσαν εἰς τὸ νὰ θρηγγίσωμεν ελάχιστα θύματα (5 ἢ 6 νεκροὺς καὶ 15 τραυματίας).

Ἐὰ πεζικὰ εἰσελθόντα εἰς τὴν ἐμπόλεμον πλέον ζώνην ἀνεπτύχθησαν καὶ κατέλαβον ὄλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ποταμοῦ τῆς Β' καὶ Γ' μεραρχίας, ἐνῶ τῆς Δ' εἶχον ἀποτελέσει κυκλωτικὴν κίνησιν πρὸς τὸ μέρος ἰδίως ἔπου τὰ τεναγῆ, τὰ ἀδιαπέραστα τῆς λίμνης τῶν Γιαννιτσῶν, καταστάσης περιφύμου ἀπὸ τὰς Βουλγαρικὰς συμμορίας τοῦ 1904.

Ἐὰ νὰ ἐννοηθῆ δὲ ἡ δυσχέρεια τῶν ἐφόδων αὐτῶν τοῦ πεζικοῦ, πρέπει νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ πεδιάς ἢ πρὸς τῶν Γιαννιτσῶν δὲν παρέχει κανένα θάμνον, κανὲν κοίλωμα, καμμίαν χαράδραν, κανὲν φυσικὸν πρόχωμα ὑπὲρ τοῦ ἐπιτιθεμένου, ὅπως συνέβη εἰς τὸ Γλύκοδον, ὅπου τοιαῦτα ἐδαφικὰ ἀνωμαλίας εἶνε πλεῖστα, ἀλλ' ἔπου ὅμως καὶ τὰ Τουρκικὰ ὄχυρώματα ἦσαν περισσότερα, μεγαλείτερα καὶ ὄχυρότερα. Ἡ πεδιάς τῶν Γιαννιτσῶν εἶνε λεία, ὡς ἐπιφάνεια καθρέπτου. Χλόη μόνον πρασίνῃ τὴν καλύπτει πυκνή, τὴν ὁποίαν ποὺ καὶ ποὺ ἐκοκκίνισε τὸ Ἑλληνικὸν αἷμα. Τὴν διασχίζει δὲ καὶ εὐρεία ὁδὸς ἄγουσα διὰ Γιαννιτσῶν εἰς Θεσσαλονίκην, ὁδὸς τὴν ὁποίαν ἐπροστάτευον οἱ Τούρκοι διὰ διπλῶν ὄχυρωμάτων ἐνθεν κἀκειθεν αὐτῆς. Καὶ πρὸς μὲν τὰ δεξιὰ — καθὼς εἰσερχόμεθα — ἦσαν μόνον δύο προχώματα, διότι παρέκει εἶνε ἡ λίμνη, μέγιστον ἀνυπέβλητον ἐμπόδιον διὰ τοὺς ἐπιτιθεμένους, ἀριστερὰ δὲ εὐρίσκοντο περισσότερα εἰς μεγάλην ἔκτασιν, διότι ἐκεῖθεν ὑπῆρχε σοβαρὸς φόδος ἐκπαρθήσεως, ὅπως καὶ συνέβη. Διὰ τοῦτο δὲ εἶχον τοποθετήσῃ ἐκεῖ οἱ Τούρκοι καὶ τὸ πυροβολικὸν των.

ἘΜία ἀποθήκη ἀγγειοπλαστικῆς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ χωρίου Καρνωτίτσια ἔχει μεταβληθῆ ἤδη εἰς πρόχειρον νοσοκομεῖον. Μεταφέρονται ἐκεῖ οἱ τραυματῆαι τῆς μάχης καὶ οἱ ἰατροὶ τοῦ θου καὶ θου χειρουργοῦ ἐπιδέουσι τὰ τραύματά των καὶ τοὺς παρηγοροῦν. Ἀπὸ τὸ ὕψωμα τῆς Καρνωτίτσης οἱ χωρικοί, ἀφοῦ ἐτελείωσαν τὴν λαφυραγωγίαν τῆς οὐκίας τοῦ Ἀλῆ μπέη, παρατηροῦσι τὴν ἐξέλιξιν τῆς

μάχης. Αἱ γυναϊκές των — εἶνε Βουλγάρισσαι — κλαίουν καὶ χύνουν μαῦρα δάκρυα. Ὅχι τόσον διότι βλέπουν τὸ γινόμενον μακελλειό, διότι οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἐπήραν μαζί των τοὺς συζύγους των (6 ἀπὸ τὸ χωριδάκι αὐτό), τοὺς ἔπολους ἀσφαλῶς ἀναμένει ἡ τύχη τῶν Ἑλλήνων ἱερέων καὶ προκρίτων ἄλλων χωρίων (Μεταξᾶτα, Καρντάδες), τοὺς ἔπολους κατεκρεοῦργησαν οἱ Τούρκοι.

»Πλησίον τοῦ χωριῦ αὐτοῦ πρὸς τὸ μέρος τῆς μάχης γίνεται ἄλλη μυσταγωγία. Οἱ ἱερεῖς τῶν συνταγμάτων κάμνουν παρακλήσεις πρὸς τὴν Θεομήτορα διὰ νὰ σκέπη καὶ διαφυλάττῃ τοὺς μαχομένους στρατιώτας, ἐνῶ οἱ μὴ μαχομένοι στρατιῶται τῶν μεταγωγικῶν καὶ τῆς ἐφοδιοπομπῆς ἀκούουν τὰς εὐχὰς γονυκλινεῖς καὶ δακρυρορροῦντες.

»Τώρα φέρουν ἐν φορεῖον πολλοὶ στρατιῶται καὶ παρακαλοῦσθαι εἰς ἱατρὸς. Εἶνε ὁ συνταγματάρχης τοῦ 12ου πεζικοῦ συντάγματος Μπαϊρας, ὅστις ἐτραυματίσθη εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα ἐλαφρῶς . . .»

Ἄλλαι πληροφορίαι.—Μυθικαὶ ἐπιτυχίαι.

Οἱ ἐν Γιαννιτοῖς Τούρκοι ἀνήρχοντο εἰς 20,000 κατ' ἀρχάς, μὲ πολὺ πυροβολικὸν καὶ ἄριστα ὠχυρωμένοι. Ὁ ἐχθρὸς ἐζήτησε νὰ ὑπερκαπίσῃ τὴν πόλιν ταύτην πάσῃ θυσίᾳ. Ἀφ' ἐτέρου ὁ Διάδοχος εἶχε διατάξῃ τὴν ταχυτέραν κατάληψιν αὐτῆς λόγῳ τῆς στρατηγικότητός της.

Πρὸς κατάληψιν αὐτῆς ὁ Διάδοχος ἐξαπέστειλε τὴν Β' Μεραρχίαν ὑπὸ στρατηγὸν τὸν Καλάρην, συγχειμένην ἐκ τοῦ 1ου, 3ου καὶ 7ου πεζικῶν συνταγμάτων καὶ τοῦ Β' πυροβολικοῦ Συντάγματος ὑπὸ τὸν Παρασκευόπουλον.

Ταυτοχρόνως διέταξε τὸν μέραρχον Μοσχόπουλον, ἕπως διὰ τῆς Δ' Μεραρχίας, ἧς ἡγήετο, καταλάβῃ τὰ πλευρὰ τῶν Τούρκων.

Οἱ Τούρκοι βλέποντες ἔτι θὰ εὐρεθῶσιν ἐν μέσῳ δύο πυρῶν ἠθέλησαν νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς θέσεις των.

Οἱ ἀξιωματικοὶ των μάτην προσεπάθουν νὰ τοὺς συκρατήσωσιν ὑπενθυμίζοντες εἰς αὐτούς, ὅτι τὰ Γιαννιτσὰ εἶνε ἱερὰ καὶ ἔτι εἶνε ἀρχαιοτάτη Μουσουλμανικὴ πόλις.

Μετ' ὀλίγον ὁμως κατέφθασεν ἰσχυρὰ ἐπικουρία εἰς τοὺς Τούρκους ἐκ 5,000 ἀνδρῶν καὶ οὕτως ἀνεπτέρωθη τὸ φρόνημα αὐτῶν.

Ἡ Β' Μερραρχία ἤρχισε προσβάλλουσα διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς τὰς τοποθεσίας τῶν Τούρκων.

Ὁ Παρασκευόπουλος κατώρθωσεν εὐθὺς ἀμέσως νὰ εὕρῃ τὸν στόχον, καὶ τὸ πῦρ του κυριολεκτικῶς ἐξετρέλλανε τοὺς Τούρκους.

Τὰ ὀχυρώματα τῶν Τούρκων μεταβάλλονται εἰς κόσκινα.

Ἀξιωματικοὶ διηγούντο κατόπιν ἔτι μίαν πυροβολαρχίαν κατώρθωσαν οἱ ἡμέτεροι νὰ μεταβάλωσιν εἰς τέφραν, φονεύσαντες πάντας τοὺς ἀξιωματικούς καὶ πυροβολητάς των.

Διὰ νὰ νοηθῶσι καλῶς τὰ τῆς μάχης ταύτης, πρέπει νὰ διαγραφῇ ἡ τοποθεσία τῶν Γιαννιτσῶν.

Ἡ μεγάλην ἔκτασιν κατέχουσα αὕτη πόλις κεῖται ἐπὶ τῶν μεσημερινῶν ὑπωρειῶν τοῦ ὄρους Παϊάκ (Παϊκός) καὶ εἰς ἡμίσειαν ὄραν ἀπὸ τῆς λίμνης Λουδίας.

Χωρίζεται δὲ εἰς δύο ἄνισα τμήματα.

Τὸ κάτω μέρος, ἔπου κατοικοῦσιν οἱ Τούρκοι καὶ τὸ ὅποιον ἀποτελεῖ τὰ δύο τρίτα, καὶ τὸ ἄνω, τὸ ὅποιον κατοικεῖται παρὰ τῶν Χριστιανῶν Βουλγάρων καὶ 150 Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν.

Ἡ Χριστιανικὴ αὕτη συνοικία ἐκτείνεται εἰς τοὺς πρόποδας δύο λόφων. Ἐπὶ τῶν λόφων τούτων ἔστησαν τὰ πυροβολεῖα των οἱ Τούρκοι, καθὼς καὶ ἐπὶ τρίτου, ὅστις εἰδικῶς προστατεύει τὴν Τουρκικὴν συνοικίαν.

Ὁφείλομεν νὰ ἐμολογήσωμεν πρὸς τιμὴν τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, ἔτι ἡ διάταξις τῶν ὀχυρωμάτων ὑπῆρξεν ἀρίστη. Ἐσχημάτιζον ταῦτα ἐν ἡμικύκλιον ἀπὸ Νότου πρὸς Βορρᾶν, δεσπόζοντα τῆς πεδιάδος.

Ἐφήρμοσαν δὲ τὸ παρὰ τῶν Ἰαπῶνων ἐφαρμοσθὲν σύστημα τῆς κεκαλυμμένης βολῆς. Μία πυροβολαρχία εὐρέθη κατόπιν ἐντελῶς κρυμμένη ἐντὸς μεγάλου σπηλαίου.

Ὁ Θωμᾶς Μαγκριώτης εἰς τῶν εὐπόρων τῆς πόλεως, ἔμπορος, τοῦ ὁποίου ὅμως τὸ ἐμπορικὸν ἐπυρπολήθη, καὶ τοῦ ὁποίου ἡ οἰκία, τριώροφος, ἐδέσποζε τῶν Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων, ἀφῆγειτο κατόπιν ὡς ἐξῆς τὰ κατὰ τὴν μάχην ταύτην, τὴν ὁποίαν παρηγολεύθησε διὰ τῶν διοπτρῶν:

»Τὴν Παρασκευὴν τὸ πρωῒ μετέβαινα στὸ κατάστημά μου διὰ νὰ τὸ ἀνοίξω, ὅπότεν παρετήρησα κάποιαν ταραχὴν, καὶ κάποιον

θόρυβον εἰς τὴν ἀγοράν. Οἱ Τούρκοι ἐπηγαίνοντες ἀνήσυχτοι, στρατιωτικῶς ἐβάδιζον ἐσπευσμένως πρὸς τοὺς λόφους καὶ μίᾳ πυροβολαρχίᾳ ἄρτι ἀφιχθεῖσα μετεφέρετο εἰς τὰ πυροβολεῖα.

» Ἡρώτησα ἕνα φίλον μου Τούρκον τί συνέβη καὶ μοῦ ἀπήντησεν, ὅτι δὲν εἶνε τίποτε. Ἐγὼ ὅμως ἀπὸ τὴν ἔκφρασίν του ἤγνόησα, ὅτι τὰ πράγματα δὲν πηγαίνουν καλὰ καὶ ὅτι κάτι σοβαρὸν συνέβαινε.

» Ἀπεφάσισα λοιπὸν νὰ μὴ ἀνοίξω τὸ μπαζάρι μου καὶ συνεδούλευσα καὶ τοὺς ἄλλους τὸ ἴδιον.

» Ἀνήσυχος ἔτρεξα εἰς τὸ σπίτι μου. Καθ' ὁδὸν ἕνας Τούρκος ἀξιωματικὸς μοῦ λέγει :

« — Ἐλα γρήγορα νὰ φροντίσῃς γιὰ ψωμί διὰ τοὺς στρατιώτας !

» Ἐγὼ τὸν ἀφήκα καὶ ἔφθασα εἰς τὸ σπίτι μου κλειδωθεὶς μὲ τὴν οἰκογένειάν μου.

» Θὰ ἦτο ὡς ἡ ὥρα ὃ τουρκιστί, δηλαδή 10 1/2 περίπου.

» Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἀκούω κρότον πυροβόλου. Τρέχω ἀμέσως εἰς τὸ ἀνώγειον καὶ βλέπω μὲ τὰ γυαλιὰ τὴν ἑναρξίν τῆς μάχης.

» Ἐκεῖνην τὴν στιγμήν ἀκούω κρουσμένην τὴν θύραν. Μὲ πολλήν προφύλαξιν παρατηρῶ καὶ βλέπω καμμιά τριανταριά Βουλγαροπούλες, αἱ ὁποῖαι μὲ καθικέτευον νὰ τοὺς ἀνοίξω.

» Τοὺς ἤνοιξα καὶ οὕτω τὸ σπίτι μου ἐγένετο ἀπὸ τὰς τρομαγμένους αὐτὰς γυναῖκας.

« Ἡ μάχη ἐξηκολούθει. Οἱ Τούρκοι περὶ τὰς 25.000 ἐμάχοντο γενναίως.

» Ἄλλ' οἱ ἴδιοί μας διαρκῶς τοὺς ἐξετόπιζον.

» Εἶνε ἀδύνατον νὰ σὰς περιγράψω τὸ πυροβολικὸν μας τί θραύσιν ἔκαμνε. Παρηκολούθουν τὰς ὁδοὺς, αἱ ὁποῖαι ἔφθαναν ἐπάνω στὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα οἷον νὰ τὲς ἔβαζε κἀνεις μὲ τὸ χερί του.

» Οἱ Τούρκοι ὑπέφερον πολὺ καὶ ἐφάνετο καταδήλωσ, ὅτι ἐταράσσοντο πολὺ.

» Ἐνα κινὸν Τουρκικόν, τὸ ὅποσον ἐζήτησαν νὰ μετατοπίσουν, ἔπαθε τὸ ἐξῆς :

» Μία ὁδοὺς ἔπεσον ἐπάνω καὶ ἐφόνευσέ στήν στιγμήν τοὺς ἔκτους, τοὺς ἐλάτας καὶ τοὺς πυροβολητάς. Ἔως χθὲς εἶχε μείνει ἐστὶ θέσι του μαζί μὲ τοὺς 7 νεκροὺς. Χθὲς βράδυν διέταξεν ὁ Κολέκουδάρος καὶ τοὺς ἔθαψαν καὶ τὸ κανόνι μετεκομίσθη εἰς τοὺς στρατιῶνας.

Ἡ Α. Β. Υ. Ο ΔΙΑΔΟΧΟΣ μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου τὸν.

«Αἶφνης περὶ τὰς 5 μ. μ. διέκρινα ἓνα ἀνώτερον ἀξιοματικόν μας ἔφριππον νὰ πλίπη ἀπὸ τὸ ἀλογόν του.

»Αὐτὸ προεκάλεσε κάποιον θόρυβον. Οἱ ἰδιοὶ μας κάπως ὑπεχώρησαν καὶ οἱ Τούρκοι ἤρχισαν κραυγάζοντες— 'Αλλάχ... 'Αλλάχ...

» Ἀμέσως ὅμως οἱ ἰδιοὶ μας ἀνετινάχθησαν καὶ ἐπροχώρησαν.

»Εἰς τὰς 12 ἀλλὰ Τούρκα δηλαδή εἰς τὰς 7 1/2 τὸ πῦρ ἔπαυσε.

»Οἱ Τούρκοι ὅμως ἐσημείωσαν τὴν πεποιθήσιν, ὅτι θὰ ἡττηθῶσι,
Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

δι' ὃ καὶ ὁ ἀρχηγὸς διέταξε αἱ οἰκογένειαι νὰ φύγωσι.

Ἐνταῦθα εἶδομεν τὰς Τουρκικὰς οἰκογενεῖας νὰ ἐγκαταλείπωσι τὴν πόλιν τρομαγμέναι χωρὶς νὰ παίρουν τίποτε μαζί των. Ὅμοι μὲ αὐτὰς ἐφυγαν καὶ μερικοὶ στρατιῶται κρυφά, ρίπτοντες τὰ ἔπλα των.

«Δι' ἡμᾶς ἐκείνη ἡ στιγμή ἦτο ἡ τρομερωτέρα. Ἐφοβούμεθα σφαγὴν, δι' ὃ καὶ σβύσαντες τὰ φῶτα ἐκρύφθημεν μέσα σ' ἓνα βαθὺ ὑπόγειο...»

XL.

Ἡμέρα Β' — 20 Ὀκτωβρίου 1912.

Ἡ «ἐπίσημος ἐκθεσις» λέγει :

«19—20 Ὀκτωβρίου : Ἡ μάχη τῶν Γιαννιτσῶν (ἔλαβον μέρος αἱ 1η, 2α, 3η, 4η, καὶ 6η μεραρχίαι). Ἐκυριεύθησαν 10 πυροβόλα καὶ μεγάλη ποσότης ὀπλοῦ πολέμου. Συνελήφθησαν καὶ πολλοὶ αἰχμάλωτοι

» 20 Ὀκτωβρίου : Μάχη καὶ ἐκθίσεις τῆς γεφύρας Καρὰ-Ἀσμάκ (7η μεραρχία).

» 21 Ὀκτωβρίου : Μάχη τῆς Μπανίτσας (5η μεραρχία).

» 22, 23 καὶ 24 Ὀκτωβρίου : Μάχη τοῦ Σόροβιτς (5η μεραρχία).»

Ἄς παρακολουθήσωμεν ἤδη τὴν «ἐπίσημον ἐκθεσιν», τὴν ἐξ ἀποφάσεως τόσον σύντομον, εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν ἐν αὐτῇ περιλαμβανομένων γεγονότων ἐν πλείυσι λεπτομερεῖα.

Ἐν τῇ Δ' μεραρχίᾳ, κατὰ τὸν ἤδη μνησθέντα ὡς παρακολουθήσαντα διαρκῶς τὴν δρᾶσιν αὐτῆς, ἔλαβον ἐνταῦθα χώραν τὰ ἐπόμενα :

«Ὁ Τούρκος στρατηγὸς ἐνισχύει τὴν μαχομένην γραμμὴν τῆς παρατάξεώς του κυρίως εἰς τὸ δεξιὸν καὶ διατάσσει ἐπίθεσιν μετὰ πλευρικῆς κινήσεως κατὰ τοῦ ἄκρου ἀριστεροῦ μας.

» Ἐὰν κατάρθωνεν—ὕπελόγιζεν ὁ Χασάν Ταχσίν—νὰ ἀνακόψῃ τὴν προέλασιν τοῦ ἀριστεροῦ μας, τῆς τετάρτης μεραρχίας καὶ νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὴν νὰ ὑποχωρήσῃ ὑπερφαλαγγιζομένη καὶ ὁ ἀγὼν τοῦ κέντρου τῶν ἄλλων δύο μεραρχιῶν θὰ ἐματαιοῦτο, εὐρισκόμενος τότε εἰς τὸ δεξιότερον σημεῖόν του.

»Εἶνε αἱ κρισιμώτεροι στιγμαὶ αὐταὶ τοῦ ἀγώνος. Οἱ Τούρκοι ἀμύνονται εἰς τὸ κέντρον καὶ πρὸς προάσπισιν τῆς γεφύρας συγκεντροῦντες σφοδρότατον πῦρ κατὰ τῆς δευτέρας μεραρχίας καὶ ἐφορμῶν εἰς τὸ ἄκρον δεξιόν του.

»Ἀλλὰ ἡ μὲ τοιαύτην ταχύτητα ὀρμήσασα μεραρχία μας ἀνακόπτει τὴν ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων. Δὲν ἀρκεῖται νὰ κρατῇ μόνον τὰς θέσεις τῆς, ἀλλὰ χωρεῖ ἔλρον ἐμπρός.

—'Ἐμπρός, ἐφ' ἔπλου λόγχην! ἀκούεται ἡ φωνὴ τῶν διοικητῶν τῶν τμημάτων.

»Τὸ πυροβολικὸν τῶν Τούρκων ὑποστηρίζον τὴν ἐπίθεσίν των στρέφεται κυρίως κατὰ τοῦ πεζικοῦ μας. Βάλλει, ρίπτει ἀκατάπαυστα κατὰ τῶν προχωρούντων τμημάτων. Ὀλιγώτερον τώρα ἀσχολεῖται μὲ τὸ πυροβολικὸν μας, τὸ ὁποῖον ἐπίσης διευθύνει σφοδρὸν τὸ πῦρ του κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ. Ἡ μέχρι πρὸ ὀλίγου ἀγρία μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ καταπαύει σχεδὸν καὶ τὸ πυροβολικὸν διατίθεται διὰ τὸν κύριον σκοπὸν του νὰ ὑποστηρίξῃ τὸ πεζικόν.

»Μᾶς στέλλει βροχὴν ὀβίδων, αἱ ὁποῖαι, ὁσάκις δὲν σκάζουν εἰς τὸν ἀέρα διὰ νὰ σκορπίσουν παντοῦ τὰ βλήματά των, ἀνασκάπτουν, κατατρώγουν τὸ χῶμα, διανοίγουν αὐλάκια μεγάλα.

»Δαιμονιωδῶς συρίζουν ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς μας. Τὰ πολυβόλα των ἐπίσης εἶνε ἀκατάπαυστα. Ἀλλὰ τὸ πυροβολικὸν των ὀλίγον ἐπιτυγχάνει εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς τῆς μάχης.

»Οἱ Τούρκοι κατὰ τὸ πλεῖστον χάνουν τὰς ὀβίδας των. Τὰ τμήματά μας ἔλῳ καὶ προχωροῦντα, μετακινούμενα ξεφεύγουν τοῦ στόχου τοῦ πυροβολικοῦ, τὸ ὁποῖον φαίνεται ὅτι δὲν μεταβάλλει εὐκόλως τὴν ἀκτίνα τῆς βολῆς του.

»Εἰς τὰς κρισίμους αὐτὰς στιγμὰς τοῦ ἀγώνος, εἰσέρχεται εἰς τὴν ἀκτίνα τοῦ πυρὸς καὶ ἡ ἕκτη Μεραρχία εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερόν μας.

»Προέρχεται εἰς ἀγρίαν σύγκρουσιν μὲ τὸν ἐχθρόν, ἐνισχύουσα τὸν ἀγῶνα τῆς τετάρτης, τοῦ ὁποῖου οὕτω ματαιώνεται καὶ ἡ τελευταία ἀπόπειρα νὰ στραφῇ κυκλωτικῶς κατὰ τοῦ ἀριστεροῦ μας.

»Τὸ πυροβολικὸν τῆς Μεραρχίας αὐτῆς βάλλει κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀγρίως. Τὰ τάγματα τῶν εὐζώνων προχωροῦν ἀκαθέκτως.

»Μὲ τὴν τοιαύτην ταχείαν, ἀστραπιαίαν δύναται νὰ εἴπη τις ἀκριβέστερον, καὶ ἐπιτυχῇ προέλασιν τῶν κατὰ μέτωπον μαχομένων ἰδι-

κῶν μας δυνάμεων, οἱ Τούρκοι πτοοῦνται, δὲν ἀντέχουν καὶ ἀρχίζουσι νὰ ὑποχωροῦν. Ἀφήνουν τὰς ὀχυρωτάτας θέσεις εἰς τὸ μέτωπον τῆς δευτέρας καὶ τρίτης Μεραρχίας, ἐγκαταλείπουν τὴν προάσπισιν τῆς γεφύρας, ὅπου ἐν ἀρχῇ λυσσῶδῶς ἠμύνοντο. Φαίνονται νὰ ξεπετάγωνται ἀπὸ τὰ χαρακώματά των καὶ νὰ τρέχουν ὀπίσω, ὀλίγοι ἐδῶ, περισσότεροι εἰς ἄλλο σημεῖον.

»Οἱ ἴδιοί μας ἐν ἀλαλαγμῷ χωροῦν ἐμπρὸς καταδιώκοντες τοὺς φεύγοντας, οἱ ὅποιοι ἀναγκάζονται νὰ ὑποχωρήσουν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα των, διότι, ὡς εἶπομεν, ἡ τετάρτη Μεραρχία καὶ ἡ ἕκτη εἶχον προχωρήσει πρὸς τὸ δεξιόν των, τὸ ὅποιον μέχρι πρὸ ὀλίγου ἦτο ἀπρόσβλητον. Ὁ ἐχθρὸς ἐκτοπίζεται οὕτως ἀπὸ τῆς πρώτης ἀμυντικῆς γραμμῆς του καὶ ὀχυροῦται εἰς τὴν πρὸ τῆς πόλεως παρυφήν.

»Προχωρεῖ πρῶτον τὸ μέτωπον τῆς δευτέρας Μεραρχίας καὶ κατοπινὸν τὸ τῆς τετάρτης. Τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν βάλλει ἀραιότατα. Ἐπαυσε νὰ μᾶς ἐξαποστέλλῃ βροχηδὸν τὰς ὀδίδας του. Ὑποχωρεῖ, φεύγει καὶ τοῦτο.

»Τὸ ἴδικόν μας πυροβολικὸν πυκνώνει τὸ πῦρ του. Βάλλει προδευτικῶς κατὰ τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων, κατὰ τῶν μετατοπισμένων πυροβολαρχιῶν των. Εἰς τὴν ἀκμὴν τῆς συγκρούσεως αὐτῆς νέα θύματα ἀριθμοῦμεν εἰς τὰ προπορευόμενα τμήματα τοῦ ὀγδόου καὶ ἐνάτου. Ὑπαξιωματικοί, διοικηταὶ διμοιριῶν, πλείστοι ὅσοι μετὰ στρατιωτῶν φονεύονται καὶ τραυματίζονται εἰς τὸ ὄγδον. Ὁ διοικητὴς τῆς διμοιρίας τῶν παλυδύλων τοῦ ἐνάτου ἀνθυπολοχαγὸς Σγούρος πίπτει νεκρὸς. Ὁ λοχαγὸς Π. Μίνης τοῦ 10 λόχου, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Ἀριστ. Κωστόπουλος λαμβάνει δύο τραύματα, τοῦ ὀγδόου λόχου ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Χωραΐτης τραυματίζεται ἐπίσης.

»Τοιοιουτρόπως πολλοὶ λόχοι τοῦ ἐνάτου μένουσι ἄνευ διοικητῶν καὶ ἀναλαμβάνουσι ἀνθυπολοχαγοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ διοικησεῖς.

»Οἱ Τούρκοι ὑποχωρήσαντες εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν τῆς ἀμύνης των, ἐξακολουθοῦν νὰ βάλλουν. Κυρίως κτυπᾷ τὸ περικύκλον των, ἐνῶ τὸ πυροβολικὸν σιγᾶ εἰς τὸ ἤδη ἐπερχόμενον σκότος. Οἱ καπνοὶ τῶν ὀδίδων, μὲ τὰ βρέα νέφη τῆς ἀτμοσφαιρας πυκνώνουσι τὸν ὀρίζοντα. Δὲν ἀργεῖ δέ, καὶ ἡ πυκνὴ ἀτμόσφαιρα ἀναλύεται εἰς βροχὴν.

« Ἡ προχώρησις ὁμοῦ τῆς Μεραρχίας μας ἐξακολουθεῖ καθ' ὅλον τὸ μέτωπόν της.

Οἱ Τούρκοι πυροβολοῦν ἀδιακόπως.

«Ἐκ φόβου φαίνεται νὰ ἀνακόψουν τὴν ὁρμὴν τῶν ἡμετέρων ἢ μελετοῦν ἀντεπίθεσιν εἰς τὸν τομέα ἐκεῖνον. Διότι σφοδρὸν εἶνε τὸ πῦρ τοῦ πεζικοῦ των, αἱ σάλπιγγές των δέ, αἱ ὁποῖαι ἤχουσι ἀκαταπαύστως, δίδουσι ἀφορμὴν νὰ ἐπικρατήσῃ μεταξὺ τῶν ἀνδρῶν μας ἢ σκέψις ὅτι ἴσως πρόκειται περὶ ἀντεπιθέσεως. Ἄλλως τε ἐνωρίτερον εἶχον ἰδῆ καὶ τμημα ἵππικοῦ, τὸ ὁποῖον θὰ ἐχρησιμοποιεῖτο—κατὰ τὸ συμπέρασμα των—εἰς τὴν ἀντεπίθεσιν. Ἐτοιμάζονται λοιπὸν μόνοι τους νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν. Οἱ ἀξιωματικοὶ δὲν ἠδύναντο νὰ πιστεύσουν τοιοῦτόν τι, ἀλλ' ἄφιναν τοὺς ἀνδρας των νὰ κρατύνωνται εἰς τὴν ἐξαψίν των.

Δὲν ἔχουν ὅμως οἱ περισσότεροὶ φυσίγγια· τὰ εἶχαν ἐξαντλήσει εἰς τὸ ἀδιάκοπον ἐπὶ ὥρας πῦρ. Οἱ διατηροῦντες τοιαῦτα δίδουσι εἰς τοὺς συναδέλφους των. Καθὼς εἶνε πρηνεῖς, διότι δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀνασηκωθοῦν, ὁ ἓνας τὰ δίδει εἰς τὸν ἄλλον μὲ γοργότητα, ὥστε ἔλοι ἐφοδιάζονται μετ' ὀλίγον ἔτοιμοι νὰ ἀντικρούσουν τὸν ἐχθρὸν.

«Ἡ ἐχθρική σάλπιγγὲς ἐξακολουθεῖ νὰ κτυπᾷ, αἱ σφαῖραι πίπτουσι ὡς βροχή. Μερικαὶ ἔρχονται ἐξ ἀριστερῶν. Ὑποτίθεται ὅτι ἐπροχώρησεν ὁ ἐχθρὸς καὶ δὲν θὰ ἀργήσῃ νὰ ἔλθῃ εἰς χεῖρας μὲ τὸ προκεχωρημένον τμημα τοῦ ὀγδόου, τὸ τρίτον τάγμα καὶ ἰδίᾳ τοὺς λόχους τοῦ ἐνάτου καὶ ἐνδεκάτου.

«—Ἐφ' ὄπλου λόγχην, παιδιὰ! διατρέχει τὴν γραμμὴν τῆς παρατάξεως.

«—Φυσίγγια! φωνάζουσι, ἐπικαλούμενοι τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Νελοπούλου, τοῦ διοικητοῦ τῶν μεταγωγικῶν μάχης, ἐνὸς ἰδιοτύπου ἐπιλοχίου. Ἀλλὰ ποῦ ὁ ἀθάνατος Νελόπουλος εἰς τὸ πανδαιμόνιον ἐκεῖνο τῆς μάχης! Δὲν ἠξεύρει ποῦ νὰ πρωτοτρέξῃ ἐπιππος μάλιστα ὡς μεσαιωνικὸς ἵππότης μὲ τὸν μανδύαν καὶ τὸ μακρὸν ξίφος, ἀψηφῶν τὰς σφαῖρας καὶ τὰ πειράγματα τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ἀφόδως νὰ μοιράσῃ τὰ πυρομαχικά.

«Ἐχει ἀρχίσει νὰ ἐπικρατῇ, σκότος καὶ οἱ ἀνδρες δὲν δύνανται νὰ διακρίνουν τὴν θέσιν τοῦ ἐχθροῦ. Χαρακώνονται καλὰ εἰς τὴν ὄφρυν τῆς λοφοσειρᾶς καὶ ἀναμένουν νὰ ἀποκρούσουν τὴν ἐπίθεσιν.

«Τὰς στιγμὰς αὐτὰς θερίζονται πολλοὶ ἐκ τῶν ἐχθρικῶν σφαιρῶν τῶν προκεχωρημένων τμημάτων τοῦ ὀγδόου. Ὁ ἐνατος λόχος ὡς

προπομπὸς εἶνε ἐκτεθειμένος περισσότερον. Τραυματίζονται οἱ σύνδεσμοι τοῦ λοχαγοῦ Λυμπεροπούλου ἐμπρὸς του, ὁ ταγματάρχης Πραντούνας πέρνει τοὺς τραυματίας.

Φωναὶ ἀκούονται ἀριστερὰ ἰδικῶν μας τμημάτων ὑποπτευομένων τοὺς ἐμπροσθεν ἐχθροῦς. Αἱ ἐχθρική σφαῖραι φαίνονται ὅτι ἔρχονται ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως· ἡ λάμψις βγαίνει νομίζομεν, ἀπὸ ὀλίγα μέτρα ἐμπρὸς μας. Τὸ σκότος δὲν ἐπιτρέπει τὴν ἐκτίμησιν τῆς ἀποστάσεως. Αἱ φωναὶ τῶν Τούρκων ἀκούονται· ἡ σάλπιγξ των ἐξακαλουθεὶ νὰ κτυπᾷ.

Τὸ ἕνατον τὰς στιγμὰς αὐτὰς ὑπὸ παρομοίαις συνθήκαις προχωρεῖ νὰ συνταχθῆ, νὰ χαρακωθῆ ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ. Εἶχεν ἀπορφανισθῆ σχεδὸν ἀπὸ ἀξιωματικοῦς καὶ πλείστους ὀπλίτας εἶχε νεκροὺς καὶ τραυματίας. Ὁ προηγούμενος ἀριστερὰ τῆς κατευθύνσεως τοῦ συντάγματος δεύτερος λόχος τοῦ Β. Καπετανάκη καταλαβὼν ἐπίκαιρα ὑψώματα κατέχει αὐτά. Πέριξ αὐτοῦ συγκεντροῦται τὸ δεύτερον τάγμα, ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ λόχοι.

»Λεῖπει μία διμοίρα ὑπὸ τὸν ἐφεδρον ἀνθυπολοχαγὸν Α. Γυφτάκη τοῦ ἐβδόμου λόχου. Αὐτῇ ἐνωρίτερον εἶχε προχωρήσει πολὺ ἐμπρὸς. Καθ' ἣν στιγμὴν ἐμάχετο. πλησιάζει ὁ ὑπασπιστῆς τοῦ ἐνδεκάτου Παναγιωτάκος.

—Δὲν νομίζετε, ἀνθυπολοχαγέ, ὅτι πρέπει νὰ κάμωμεν ἐν ἄλμα;

»Ἐμπρὸς! καὶ μία ὀβλις τοὺς ὑποδέχεται.

—Ἄλλο ἕνα! προσθέτει ὁ ὑπασπιστῆς καὶ οἱ ἄνδρες ρίπτονται ἐμπρὸς καὶ ἐπελθούσης τῆς νυκτὸς κρατοῦν τὰς θέσεις των, ἐνῶ οἱ ἄλλοι λόχοι ἀνησυχοῦν, τοὺς ἐκλαμβάνουν ὡς αἰχμαλωτισθέντας.

»Τὸ ἐνδέκατον εὐρισκόμενον, ὡς εἶπομεν, εἰς τὴν οὐρὰν ὄρμησε καὶ αὐτὸ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Ἐκρατήθη μόνον ὡς ἀπαραίτητος ἐφεδρεία ἐξ αὐτοῦ ἐν τάγμα καθὼς ἕτερον τοιοῦτον, τὸ δεύτερον, εἶχε κρατηθῆ καὶ ἐκ τοῦ ὀγδόου. Ἄλλὰ μόλις εἰσῆλθεν εἰς τὴν ζώνην τοῦ πυρός, ἐπῆλθε τὸ σκότος καὶ διεκόπη ἡ μάχη.

»Τὰ προπορευόμενα τμήματα τοῦ ὀγδόου καὶ τοῦ ἐνάτου διὰ προφυλακῶν μάχης εἰς εὐρείαν ἀκτίνα ἠσφάλισαν τὸ στράτευμα καὶ ἔλαβον τὰ μέτρα των κατὰ ἐνδεχομένης αἰφνιδιαστικῆς ἐπιθέσεως, τὴν ὁποίαν πάντοτε ἐφοβοῦντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

»Ἐφ' ὅσον ἐπροχώρει ἡ νύξ, ἐπὶ τοσοῦτον ἐγένετο ἀραιότερον τὸ

πῦρ, ἕως οὗ τέλος δὲν ἤργησε νὰ καταπαύσῃ. Οἱ ἀντίπαλοι στρατοὶ ἀπέναντι ἀλλήλων ἤσυχασαν νὰ ἀναπαυθοῦν εἰς τὴν ἐπελθούσαν νύκτα. Νὰ μὴ μάχωνται· δηλαδὴ, διότι οὔτε ἡ ἐλαχίστη ἀνάπαυσις ἦτο δυνατὴ εἰς τὰς στιγμὰς αὐτάς. Εὐρίσκοντο οἱ δύο στρατοὶ εἰς ἄμεσον ἐπαφῆν, εἰς ἀπόστασιν 500—300 μέτρων μὲ τὸ ὄπλον στὸ χέρι. ἄυπνοι, ἔτοιμοι διὰ νὰ ἐξακολουθήσουν τὸν ἀγῶνα διὰ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης.

«Καὶ ἐκλίνε μὲν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ ἀποτέλεσμα, ἀλλ' οἱ Τούρκοι δὲν ἐγκατέλειψαν τὰς θέσεις των.

Ἐπεχώρησαν ἀπὸ τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς ἀμύνης των, ἀλλὰ ἐκρατήθησαν εἰς θέσεις ὀχυρωτάτας. Ἴσως ἦτο σφάλμα ὅτι ὁ Τούρκος στρατηγὸς ἐκράτησε δύο γραμμὰς ἀμύνης. Διότι, ὅταν ὑπεχώρησεν ὁ στρατὸς του ἐκ τῆς πρώτης, ἔχασε τὸ ἠθικόν του. Ἀφοῦ κατεδιώχθη μετὰ τοσαύτης σφοδρότητος μάλιστα, προήλθεν εἰς πανικόν. ἐπίστευσεν ὅτι εἶνε ἠττημένος καὶ ὅτι πᾶσα ἄλλη ἀντίστασις θὰ ἐγένετο εἰς μάτην. Ἡ τέχνη τοῦ πολέμου ἔχει καθιερώσει κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους ὡς δόγμα τὴν παρατήρησιν αὐτήν, μετὰ τὸν Ρωσοῦαπωνικὸν πόλεμον μάλιστα. ἀλλὰ ὁ Ταχσὶν πασσᾶς εἶπε διαφορετικὴν ἀντίληψιν τῆς θέσεως τῶν πραγμάτων, τῆς καταστάσεως τῶν ἀνδρῶν του. Διότι εἰς τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς ἠδύνατο πολλὰ νὰ ἐπιτύχῃ, νὰ ἐνισχύσῃ τὸν στρατὸν του, νὰ τὸν ἐμψυχώσῃ, νὰ τοῦ ἐξασφαλίσῃ χαρὰκώματα ὀχυρώτατα. Καὶ προσεπάθησε καὶ ἐπεδόθη ἐφ' ὄλων τούτων. Προσέθηκεν εἰς τὸν στρατὸν του νέας δυνάμεις, τὰς ὁποίας συνεκέντρωσεν ἐκ διαφόρων τμημάτων. Διέθεσεν ἅπασαν τὴν ἐφεδρείαν του. Τὸ πυροβολικὸν ἐξέλεξε τὰς θέσεις σου' ἢ πεζικὴ δύναμις του ἐχαρὰκώθη ὀπισθεν φυσικῶν προκλυμμάτων καὶ τεχνικῶν ταχυσκάπτων.

«Καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐβλέπομεν πυρετώδεις ἐτοιμασίας. Τῇ βοήθειᾳ φαναριῶν Τούρκοι στρατιῶται βοηθούμενοι ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς τῆς πόλεως ἀνώρυσσον προχώματα, ἐνήργουν πλουσίαν ἀναχορηγίαν πυρομαχικῶν. Τὰ κανόνια μετετοπίζοντο. Τὰ ἐδγαναν ἀπὸ τὰς λασπώδεις ἐκτάσεις τῶν χωραφιῶν καὶ τὰ ἔστηναν πρὸ τῆς πόλεως, μέσα σ' αὐτὴν καὶ πρὸς τὸν δημόσιον δρόμον διὰ νὰ εἶνε εὐκολοὺς ἢ μετακινήσεις των. Παρεσκευάζοντο δηλαδὴ νὰ ἀντιτάξουν ἀπεγνωσμένην ἀμυναν.

» Ἄλλ' ὅλαι αὐταὶ αἱ ἐτοιμασίαι, αἱ παρασκευαὶ τῶν Τούρκων διὰ τὸν ἰδικὸν μας στρατόν, ἦτο ἐργασία ἄσκοπος, ματαία. Οἱ στρατιῶταί μας ἐπίστευαν ὅτι δὲν ἤμποροῦν νὰ ἀντισταθοῦν οἱ Τούρκοι μόνις ἐξημερώσῃ, θὰ τοὺς πάρουν κυνηγητό. Διετήρουν τὸ ἠθικὸν των ἀκμαιότατον· δὲν ὑπελόγιζαν δὲ ποτὲ ἦτταν.

» Καὶ ἐκεῖ εἰς τὰς θέσεις των, εἰς τὰ πρόχειρα προχώματά των, τὰ ὅποια διήνοιξαν μὲ τὰ χέρια των καὶ τὰς ξιφολόγχας, ἀνέμενον πότε τὸ ταχύτερον νὰ ἐξημερώσῃ διὰ νὰ τελειώσῃ καὶ αὐτὴ ἡ μάχη, ν' ἀναπαυθοῦν, νὰ ἴσυχάσουν.

» Δὲν ὑπελόγιζον τὴν μάχην καὶ τὰ ἀποτελέσματά της. Ἡ νίκη πάντοτε ἦτο ἀδιαφιλονίκητος, ἕσον ἀφορᾷ δὲ περὶ τοῦ ἀτομικοῦ κινδύνου, καθένας ἔχει τὴν ἐλπίδα διὰ τὸν ἑαυτόν του· νομίζει, θέλει νὰ πιστεῦῃ, ὅτι θὰ σκοτωθῇ ὁ ἄλλος καὶ θὰ γλυτώσῃ αὐτός.

» Διὰ τοῦτο εἰς τὰς στιγμὰς αὐτάς οἱ στρατιῶταί μας ὑπέφερον κυρίως ἐκ τῆς βροχῆς, ἐκ τῆς ἀύπνιας, ἐκ τῆς κοπώσεως καὶ ὀλίγον ὑπελόγιζον τὴν μάχην.

» Ἐκεῖ εἰς τὰς θέσεις των ἀκίνητοι, πεσμένοι πρηγεῖς, βρεχόμενοι, μὲ οὔτε ἓνα κομμάτι κουραμάνας, ὑποχρεωμένοι νὰ ἀγρυπνοῦν μὲ τὸ ἔπλον στὸ χέρι, ἦσαν καθηλωμένοι εἰς φρικτῶδες μαρτύριον. Πῶς νὰ περάσῃ μιὰ νύχτα εἰς τὴν κατάστασιν αὐτήν, χωρὶς νὰ ἐπιτρέπεται οὔτε ἓνα τσιγάρο νὰ ἀνάψουν ἢ νὰ ἤμποροῦν νὰ μετατοπισθοῦν, νὰ βγοῦν ἀπὸ τὸν μικρὸν λάκκον τοῦ προχώματός των ἔπου εἶχον μεταβληθῇ εἰς ἀμφίδια, διότι εἶχε γερμίσει νερό; Ἡ βροχὴ δὲ ἐξηκολούθει ἔλο καὶ σφοδρότερα συνοδευομένη καὶ ἀπὸ βορρᾶν διαπεραστικόν.

» Οἱ Τούρκοι ἐφάνοντο ὅτι δὲν ὑπέφερον ἕσον ἡμεῖς. Ἐδίδον τὴν ἐντύπωσιν ὅτι δὲν ἦσαν καὶ πολὺ δυσηρηστημένοι. Ἐκάπνιζον μακαρίως, καθὼς μᾶς ἐπετρέπετο νὰ συμπεράνωμεν ἐκ τῆς μεγάλης λάμψεως, τὴν ὁποίαν ἀνέδιδον τὰ τσιγάρα ἢ τὰ τσιμπούκια των. Καὶ ἔτρωγον δὲ ἀκόμη, καθὼς ἐδεδαίωθμεν τὴν ἐπομένην, διότι εὐρήκαμεν τροφὰς εἰς τὰς θέσεις των, ἄλευρα ζυμωμένα καὶ βούτυρο κλπ., μὲ τὰ ὅποια ἔπαιρναν τὸ πρόγευμά των διὰ νὰ συνεχίσουν μὲ τὸ πλάφι παρὰ τῷ προφήτῃ, ἐνῷ ἡμεῖς εἶχαμεν ξεχάσει ὅτι ἔχομεν στομάχι μὲ ἀπαιτήσεις.

» Καὶ ὁ στρατός μας προχωρήσας μέχρι τοῦ σημείου τὸ ὅποιον κατεῖχε, τῶν ἐχθρικών θέσεων, ὑπεβλήθη εἰς θυσίαν ἔχι μικράν. Ὅπι-

ΠΡΟ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΠΟΛΕΩΣ ΤΩΝ ΜΩΜΕΘΑΝΩΝ

σθέν του εἶχεν ἀφήσει τὰ θύματα τῆς ἐπιτυχίας του, τὸ αἷμα τὸ ὀπίον προσέφερε διὰ τὴν σπονδὴν πρὸς τὴν νίκην. Ὅλος ὁ κάμπος ἐκεῖνος ἦτο ἐγκατεσπαρμένος μὲ τὰ ἥρωϊκὰ θύματα τῆς ἐπιτυχίας, μὲ τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας. Κάθε ραχοῦλα, κάθε χαντάκι ἀνέδιδε καὶ τοὺς στεναγμοὺς τῶν πεσμένων ἐκεῖ. Καὶ ἤκούοντο σπαρακτικὸι γόοι τῶν αἰσθανομένων ὅτι τοὺς φεύγει ἡ ζωὴ· ἀνέτεινον τὰ χέρια, ἐπεκαλοῦντο βοήθειαν, ἀπετείνοντο εἰς τὸ ἄγνωστον. Καὶ συνεχίζουν βα-

θύματα αἱ οἰμωγαὶ τῶν τραυματιῶν, οἱ ὅποιοι παγωμένοι ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὸ ψῦχος ἀλγοῦσαν τρομερὰ. Καὶ μαζὶ μὲ τὰ δοξασμένα αὐτὰ θύματα ὑπέφεραν, ἐπονοῦσαν καὶ ἄλλοι στρατιῶται, οἱ συνάδελφοὶ των, οἱ ὅποιοι προσεπάθουν νὰ τοὺς βοηθήσουν νὰ τοὺς ἀνακουφίσουν, νὰ τοὺς παρηγορήσουν, νὰ τοὺς μεταφέρουν ἐκεῖθεν εἰς τὰ χειρουργεῖα. Ἄλλ' εἰς ὀλίγον ἤμποροῦσαν νὰ τοὺς βοηθήσουν. Ἐκτὸς τῆς ἐπιδέσεως τοῦ ἐπιδέσμου κατέβαλλον ἀγωνιώδεις προσπάθειάς νὰ τοὺς μετακινήσουν φορτωνόμενοι αὐτούς, ἢ ἀποθέτοντες εἰς τὸ ἀντίσκηνον. Κάθε βῆμα καὶ τραυματίας, ἀπὸ κάθε σημεῖον καὶ βαθὺς στεναγμὸς καὶ ἐπικλήσις συγκινοῦσα.

»—Μὴ μ' ἀφήστε, ἀδέρφια· πάρτε με κ' ἐμένα· πεθαίνω, παιδιά.

» Ἀξιωματικοὶ ἐδῶ ἐζητοῦσαν βοήθειαν, παρέκει μάζα· κατασκευασμένων ὀπλιτῶν ἀπὸ οὐδίας καὶ πολυδόλα ἀνέπεμπον θρηνώδη συμφωνίαν, ἢ ὁποία ἐπροκάλει βαθυτάτην συγκίνησιν. Ὅλος ὁ κῆπος ἀντηχοῦσεν ἀπὸ τὰς τοιαύτας ἐπικλήσεις, ὑστάτης προσπάθειάς πρὸς συγκράτησιν τῆς ζωῆς, ἀπὸ τοιαύτας θρηνωδίας πόνων καὶ ἄλγους. Εἰς ὄλην τὴν ἔκτασιν τοῦ πεδίου τῆς μάχης τοιαῦτα· κατασυγκινοῦσαι σκηναὶ ἐξετυλίσσοντο τὴν νύκτα ἐκείνην.

» Μία εἰκὼν τεραστία ἀπλῶντο πένθους καὶ φρίκης, τὴν ὁποίαν θὰ ἠδύνατο νὰ ἀποδώσῃ μόνον ἓνας Δάντης ἢ νὰ χαρακτηρίσῃ ἓνας Οὐγκώ. Καὶ καθίστατο ἡ εἰκὼν αὐτὴ φρικιαστικωτέρα μὲ τὸ πυκνὸν σκότος τὸ ὅποιον τὴν περιέβαλλε καὶ τὴν ραγδαίαν βροχὴν ἢ ὁποία ὄλη καὶ θυελλωδεστέρα ἀπέβαινε. Εἶχεν ἔλθει ἀρωγὸς καὶ ὁ οὐρανὸς διὰ νὰ καταστήσῃ στυγνοτέραν τὴν ἀνθρωπίνην δυστυχίαν, ἂν μὴ ἐξεδικεῖτο διὰ τὴν ἐπιπόνησιν τοῦ πολέμου, τοῦ ὁποίου τὰ ἀποτελέσματα τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρουσιάζοντο ἐν τῇ ἀπαισιωτέρᾳ ἐμφανίσει των.

» Ἐκαμνε κανεὶς νὰ κινηθῇ καὶ ἐνόμιζεν ὅτι· θὰ πατήσῃ σὲ πτώμα. ἐγλυστροῦσεν εἰς τὰς κατωφερείας καὶ ἐπιπτεν εἰς τὰ χαντάκια διὰ νὰ εὐρεθῇ ἀγκαλισμένος μὲ ἐκτάδην κείμενον, μὲ πληγωμένον. ὁ ὅποιος τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἄφινε νὰ τοῦ φύγῃ στεναγμὸς ἀνακουφίσεως, διότι ἐνόμιζεν ὅτι ἐσώθη, ὅτι εὐρέθη ἄνθρωπος νὰ τὸν γλυτώσῃ, διότι εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἀπελπίζεται, ἐπειδὴ ὄλοι αἱ ἐπικλήσεις καὶ αἱ ἱκεσίαι του τὴν νύκτα ἐκείνην δὲν εὕρισκον ἀπήχησιν.

» Μέσα εἰς τὸ πυκνὸν σκότος δὲν ἔβλεπε κανεὶς· ἤκουε μόνον οἰμω-

γὰς καὶ ἐπικλήσεις βοθηταίς καὶ σωτηρίας ἀπέλπιδας καὶ εἰς τὴν φαντασίαν τοῦ ἀναπαρίστατο ζωντανῆ ἢ εἰκῶν τοῦ Ταρτάρου τῆς Μυθολογίας, τῆς Κολάσεως τῶν καλογηρικῶν χρόνων.

»Ἐδοκίμασα τὴν ἀπόλαυσιν αὐτὴν, ἀληθινὴν ἀπόλαυσιν στανίως βέβαια συναντωμένην. Ἐβοήθησα τὸν ταγματάρχην Πραντούναν νὰ μεταφέρωμεν τὸν σύντροφόν μου τῆς μάχης βρῆως τραυματισθέντα, μόλις ἤρχισε νὰ νυκτώνῃ εἰς τὴν παρυφὴν τοῦ λόφου, ὅπου ἐξετέθη-
μεν εἰς τὸ ἐχθρικὸν πῦρ· ἓνα παιδάκι Παρασκευάκος ὀνόματι, τὸ ὁποῖον ἐρρίπτετο εἰς τὴν μάχην ἀθορύβως, μὲ ψυχραμίαν καὶ ἀταρα-
ξίαν ἕως ὅτου νὰ ἐξαντλήσῃ καὶ τὸ τελευταῖον φυσίγγιον.

»Ἐνομιζομεν ὅτι ὀλίγον παρακάτω θὰ εἶνε οἱ ἰατροί, οἱ νοσοκόμοι, οἱ τραυματιοφορεῖς.»

XLI.

Ἐξέλιξις τῆς μάχης.—Ἀποσύνθεσις τῶν Τούρκων.

Ἐξακολουθεῖ ὁ περιγράφων τὴν δρᾶσιν τῆς 4ης Μεραρχίας :

«... Ἄλλὰ μὲ τοιοῦτον καιρὸν δὲν ἔπρεπε νὰ ριφκοινδυνεύσουν. Ἐξηκολούθουν ἄλλως τε ἐνωρίτερον νὰ πίπτουν ἐπισκηπτικαὶ βολί-
δες, αἱ ὁποῖαι βέβαια ἦσαν ἐπικίνδυναι. Ἐπρεπε συνεπῶς χάριν τῆς πολυτίμου διὰ τὴν ἀνθρωπότητα υἰείας των, οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ νοσο-
κόμοι νὰ εἶνε ὀπίσω, νὰ μὴ βρέχωνται μέσα στὴν ἐκκλησίαν. ὅπου ἐπερίμεναν τοὺς τραυματίας.

»—Ἰατροί, νοσοκόμοι, τραυματιοφορεῖς ἦσαν αἱ ἀπέλπιδες ἐπι-
κλήσεις εἰς ὅλην τὴν ἔκτασιν ἐκείνην. Ἄλλ' αἱ φωναὶ αὐταὶ δὲν εὐ-
ρίσκον ἀπήχησιν.

»Ποῦ νὰ ὑπάγουν, ποῦ νὰ διευθυνθοῦν οἱ κάθε δύο-τρεῖς στρα-
τιῶται, οἱ ὁποῖοι μετὰ τὴν κατάπαυσιν τοῦ πυρὸς ἔφερον τὸν συνά-
δελφόν τους στὰ χέρια, κατάβρεκτον, κοκκαλιασμένον, φρικτῶς πο-
νοῦντα; Προσπαθοῦσαν νὰ κινηθοῦν καὶ ἐκόλλουσαν μέσα στὸ γλοιῶ-
δες χῶμα τῶν χωραφιῶν. Πῶς νὰ περάσουν χαράδρας καὶ νὰ ἀναι-
δοῦν ὑψώματα; . . . .

»Μετὰ τὰ μεσάνυχτα ἡ κόλασις ἐκείνη κατέστη στυγνοτέρα, φρι-
καστικῶς ἀπαισιωτέρα. Ἡ βροχὴ ἐδυνάμωσε· τὸ σκότος ἔγεινεν ἓνας
μαῦρος ὄγκος· πίσσα· τὰ ἀλειμματοκέρια ἐκάησαν· ποῦ νὰ πᾶμε; εἰς
ποῖον σημεῖον νὰ διευθυνθῶμεν; Σημεῖον ὀρίζοντος δὲν ἦτο δυνατόν

νά εὐρεθῆ. Οἱ στρατιῶται οἱ πρὸς στιγμήν τραυματισφορεῖς ἀποκαμόντες ἐκ τοῦ μαρτυρίου των καὶ μὴ ἡξεύροντες ποῦ νὰ ὑπάγουν, εἶχαν ἀποθέσει διὰ νὰ τοὺς προφυλάσσουν σὲ μιὰ συστάδα δένδρων τοὺς τραυματίας. Τοὺς ἐσχέπασαν μὲ τὰ ἀντίσκηνά των καὶ αὐτοὶ ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλον μὲ ριγμένα ἓνα-δύο ἀντίσκηνα δι' ἔλους, ἐπερίμεναν νὰ ξεμερώσῃ.

» Ὁ βορριάς ἐλυσσοῦσε, ἡ βροχὴ ἔσκαζε στῆς πέτρες, μετέβαλλε τὸν τόπον εἰς λίμνην.

» Ὁ Πραντούνας ἔτρεχεν ἐπάνω, κάτω νὰ βρῆ νοσοκόμους, ν' ἀνακαλύψῃ τὸ ποθητὸν καταφύγιον, τὴν ἐκκλησίαν.

» Περνᾷ τὴν γραμμὴν τὴν ἰδικήν μας· πίπτει εἰς τὰς ἐχθρικός προφυλακὰς. Ὁ σύνδεσμός του Μουντζουρίδης. — Θὰ μᾶς πιάσουν κ. ταγματάρχα, τοῦ φωνάζει, ἰδὼν τοὺς Τούρκους διπλοσκοπούς. Καὶ μόλις προφθάνουν νὰ προστατευθοῦν εἰς μίαν πτυχὴν τοῦ ἐδάφους, ὁπότε ὁμοβροντία πυροβολισμῶν τοὺς ὑποδέχεται.

» Αἱ πένθιμοι καὶ θρηγνώδεις συνοδεῖται αὐταὶ φθάνουν προτοῦ ἐξημερώσῃ εἰς τὴν περιπέθητον ἐκκλησίαν, ἡ ὁποία εἶχε μεταβλήθῃ εἰς πρόχειρον χειρουργεῖον. Ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα τῆς ἀχανοῦς ἐκτάσεως ἐκεῖνης τοῦ κάμπου ἐπρόβαλλαν τοιαῦται συνοδεῖται στρατιωτῶν καὶ νοσοκόμων ἀγροῦσαι τοὺς τραυματίας, τὰ ἡρωϊκὰ θύματα τῆς νίκης, τὰ σφάγια τοῦ βωμοῦ τῆς Πατρίδος . . . »

Ἡ γενικὴ ἐπίθεσις.

« . . . Τὴν ἀνατολὴν τῆς ἐπομένης ἡμέρας—20 Ὀκτωβρίου—ἐχαίρετισαν τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα μὲ τοὺς πρώτους πυροβολισμούς. Δὲν ἤργησε δὲ καὶ τὸ πῦρ ἐξηπλώθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς μάχης, ἀραιὸν μὲν κατ' ἀρχάς, ἀπειθάρχητον, κατόπιν δὲ σφοδρὸν.

» Οἱ Τούρκοι, (ὡς γνωρίζει ὁ ἀναγνώστης), εἶχον ὀχυρωθῆ ν' ἀντιστοῦν νὰ ἀνακόψουν τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ μας. Ἐνισχύθησαν διὰ νυκτός· ἐδυνάμωσαν τὸ δεξιόν των· ἐτοποθέτησαν καταλλήλως τὸ πυροβολικόν των κυρίως πρὸς βορρᾶν καὶ εἰς τὸ σημεῖον ὀπισθεν τοῦ Τουρκικοῦ νεκροταφείου τῆς πόλεως. Αἱ πεζικαὶ των δυνάμεις ἐχαρᾶκώθησαν εἰς προκαλύμματα καὶ ὄχυρά ταχύσκαπτα. Οὕτως ὀχυρωθεὶς ὁ Ταχσὶν πασσαῶς ὑπέθετεν ἔτι ἡδύνατο νὰ ἀνακόψῃ τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ μας. Ἀλλὰ δὲν ὑπελόγιζε τὰς διαταγὰς τοῦ Δια-

δόχου, ὁ ὅποιος ἐφρόνει ὀλως τὰ ἐναντία. Διέταξεν ὅτι τὴν μεσημβρίαν θὰ πάρῃ ἀναφορὰν στὰ Γιαννιτσά, καὶ ἡ διαταγὴ δὲν ἦτο δυνατὸν παρὰ νὰ ἐκτελεσθῇ.

»Μόλις λοιπὸν ἐξημέρωσεν, ἔλη ἡ στρατιὰ ἐκινήθη ἐμπρός, ὤρμησε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ ἕκτη ἐπάνω πρὸς βορρᾶν, ἡ τετάρτη, ἡ δευτέρα, ἡ τρίτη εἰς τὸ κέντρον καὶ κάτω εἰς τὴν αὐτὴν εὐθείαν. Οἱ πρῶτοι κανονιοβολισμοὶ δίδουν τὸ σύνθημα τῆς ἐπαναλήψεως τῆς μάχης· δὲν ἀργοῦν δὲ καὶ ἀπαντοῦν καὶ οἱ Τοῦρκοι. Αἱ πυροβολαρχίαι τῆς ἕκτης καὶ τῆς ἰδικῆς μας Μεραρχίας βάλλουν ἀδιακόπως κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ δεξιοῦ. Τρομακτικὸς ἀντίλαλος ἀποδίδεται εἰς ὄλην τὴν ἔκτασιν ἐκείνην. Τὰ κανόνια μας ἀναπαυθέντα τὴν νύκτα, ὑπολογίσαντα τὴν θέσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ταχθέντα ἀσφαλῶς ἤρχισαν σφοδρότατον πῦρ.

»Ὁ ἀγὼν ἔπρεπε νὰ διεξαχθῇ κυρίως εἰς τὸ μέτωπον τῆς τετάρτης Μεραρχίας καὶ εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν τῆς ἕκτης. Ἡ Μεραρχία αὐτὴ εἶχε διαταχθῇ νὰ ἐκτελέσῃ τὴν κύκλωσιν τοῦ ἐχθρικοῦ δεξιοῦ, τὴν ὅποιαν εἶχεν ἐπιχειρήσει ἀπὸ τῆς προηγουμένης.

»Βοηθούμεναι ἀπὸ τὸ πυροβολικὸν των αἱ Μεραρχίαι αὐταὶ ὄρμουν ἐμπρός. Οἱ εὐζῶνοι τοῦ ἀριστεροῦ ἐφ' ὅπλου λόγχην πλησιάζουν τὸν ἐχθρὸν εἰς ἐγγυτάτην ἀπόστασιν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἐγκαταλείπουν τὰς θέσεις των, δὲν ὑποχωροῦν. Τὸ ὄγδосον καὶ ἕνατον τάγμα τῶν εὐζῶνων διεξάγει πείσμονα ἀγῶνα. Οἱ ἀξιωματικοὶ μὲ γυμνὰ τὰ ξίφη τίθενται ἐμπρός καὶ πίπτουν ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον. Ὁ ταγματάρχης Γεωργούλης, ἀν καὶ ἀσθενῆς, τίθεται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τάγματός του καὶ δὲν ἀργεὶ νὰ πέσῃ νεκρός. Χωρεὶ ἐμπρός ὁ ὑπασπιστὴς ὑπολοχαγὸς Γιάνναρος καὶ φονεύεται καὶ αὐτός. Ὁ λοχαγὸς τοῦ δευτέρου λόχου ὑπολοχαγὸς Εὐδ. Κόντος λαμβάνει πολλαπλᾶ τραύματα θανατηφόρα καὶ πληθὺς ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν. Τὸ ἕνατον ὁμοῦ τοῦτο τάγμα δὲν ἀνακόπτει τὴν προέλασίν του. Ὑπαξιωματικοὶ ἀπομένουν διοικηταὶ καὶ μετὰ τοῦ ὄγδосο κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον θαρραλέως χωροῦντος ἐκτοπίζουσι τὸν ἐχθρὸν.

»Τὰ τμήματα τῆς Μεραρχίας μας φέρονται ἀκαθέκτως ἐμπρός. Τὰ δύο τάγματα τοῦ ὄγδосο, πρῶτον καὶ τρίτον καὶ ὁ ὄγδосος λόχος ἐκ τοῦ δευτέρου, τὸν ὅποιον ὀδηγεῖ εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός ὁ ὑπασπιστὴς Τσολακόπουλος, καὶ τὰ τρία τάγματα τοῦ ἐνάτου μετὰ τῶν

δύο ταγμάτων τοῦ ἐνδεκάτου, τὸ ὁποῖον, ὡς εἶπομεν, ἐρρίφθη ἀφ' ἐσπέρας ἐμπρός.

»Τὸ σφοδρὸν πῦρ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν πολυβόλων, τὰ ὁποῖα ἐθέριζον κυριολεκτικῶς μετὰ τοῦ πυρός τοῦ πεζικοῦ, δὲν ἰσχύουν νὰ ἀνακόψουν τὴν προέλασιν τῆς Μεραρχίας. Μερικὰ ὅμως τμήματα δὲν ἔχουν πυρομαχικὰ καὶ ἀναζητοῦν τὰ μεταγωγικά. Διὰ τὸ ὄγδον ὁ περιπόθητος Νελόπουλος ζητεῖται νὰ ἐνεργήσῃ τὴν ἀναχορηγίαν. Ὁ δεκανεὺς Ἀθ. Γκουζούλης ἀποσπάται ἀπὸ τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός καὶ μέσα εἰς τὴν βροχὴν τῶν σφαιρῶν καὶ τὸ πανδαμόνιον τῶν κανονιῶν κατορθώνει νὰ εὕρῃ τὸν Νελόπουλον καὶ διὰ τὸν κόπον του φιλοδωρεῖται μὲ μίαν σφαῖραν εἰς τὸν ὦμον, ἣ ὅποια ὅμως ἤρκεσθη νὰ τοῦ διατρυπήσῃ μόνον τὸν μανδύαν. Ὁ Νελόπουλος μὲ τὰ παλληκάρια του ἐνεργεῖ τὴν ἀναχορηγίαν ταχέως.

»Ἡ στρατιά μας χωρεῖ ἀκατασχέτως ἐμπρός. Εἰς τὸν κάμπον, εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης φαίνεται ὅλος ὁ στρατὸς ἐν τάξει βαδίζων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Εἶνε ἡ πρώτη ἐκ παρατάξεως μάχη, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπετρέπετο νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ πολεμικὴ τακτικὴ, οἱ ἐλιγμοί, ἡ ταχύτης τῆς προχωρήσεως, ἡ πειθαρχία τοῦ πυρός καὶ πρὸ παντὸς νὰ φανῇ ἡ στρατηγηκότης τῶν διοικητῶν εἰς τὴν ταχείαν ἀντίληψιν καὶ ἐκτέλεσιν τῶν κινήσεων καὶ τῶν καταλλήλων συνδυασμῶν ἐν γένει.

»Ὁ στρατὸς προχωρεῖ ἀποκεκαλυμμένος. Ὅλα τὰ τμήματά του συνέχονται. Φαίνονται ὅλαι αἱ Μεραρχίαι χωροῦσαι ταχέως ἐμπρός, ἐνῶ τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν βάλλει ἀδιακόπως, ρίπτει πυκνὴν βροχὴν ὀβιδῶν, αἱ ὁποῖαι πολλακίς πίπτουν μέσα εἰς τὰ τμήματα.

»Στιγμιαίαν ὅμως σύγχυσιν ἐπιφέρουν τὰ τμήματα ἀστραπιαίως συντάσσονται καὶ προχωροῦν. Ὁρθιοὶ οἱ στρατιῶται, ἀκάλυπτοι τελείως σπεύδουν, τρέχουν ἐμπρός. Εἶνε τὸ θέαμα μεγαλοπρεπὲς καὶ ἄκρως συγκινητικόν. Σκάζουν αἱ ὀβίδες καθ' ὅλα τὰ σημεῖα, λυσοῦν κυριολεκτικῶς. Μανιωδῶς κινεῖται ἡ φονικὴ μηχανὴ τοῦ πολυβόλου, τὰ Μάουζερ ἀποτελοῦν ἀδιάκοπον ὄξυν ἤχου. Οἱ Τούρκοι ὀχυρῶς χαρακωμένοι ἀνθίστανται ἀγρίως. Δὲν ἐννοοῦν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰς θέσεις των. Ἀλλὰ ὁ στρατὸς μας προχωρεῖ πάντοτε, μετὰ ψυχραιμίας, ἀποφασιστικότητος. Δὲν παρέχει τὴν ἐντύπωσιν διὰ τὸν θεατὴν ὅτι εὕρισκεται εἰς μάχην, ὅτι θερρίζεται ἀπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ. Καθὼς βαδίζει, νομίζει κανεὶς ὅτι ἐκτελεῖ ἀσκήσεις· δὲν συνέχεται καὶ ὑπὸ

τῆς στιγμιαίας ἔστω ἰδέας τοῦ κινδύνου καὶ προχωρεῖ μετὰ τάξεως καὶ κανονικότητος.

Ἀποτελεῖ τὸ θέαμα αὐτὸ εἰς τὰ στιγμὰς τῆς μάχης ἀληθινὴν κατάπληξιν. Εἰς τὰς πυκνὰς τάξεις τῶν μαζῶν τοῦ στρατοῦ μας δὲν ἀκούεται οὔτε ἡ ἐλαχίστη φωνή ὡς ἐκδήλωσις ἀταξίας καὶ ἀνησυχίας. Ἡ διαταγὴ τῶν ἀξιωματικῶν μόνον πολλακίς διακόπτει τὴν ἡσυχίαν. — Ἐμπρός· ἓνα ἄλμα ἔμπρός. Καὶ ὅλος ὁ στρατὸς αὐτὸς λαμβάνει κανεὶς τὴν ἐντύπωσιν ὅτι βαδίζει πρὸς ἱερὰν λειτουργίαν, ἀμίλητος, σοβαρὸς, ἀποφασιστικὸς. Καὶ βεβαίως πρὸς τὴν ἱερωτέραν, τὴν ὑπὲρ τοῦ δυαδικοῦ συμβόλου τῆς ὑψηλοτέρας καὶ εὐγενεστερας Ἰδέας, τῆς Πίστεως καὶ τῆς Πατρίδος.

Τὰ προχωροῦντα τμήματα τῆς Μεραρχίας μας, τοῦ ἐνάτου, τοῦ ὄγδου καὶ τοῦ ἐνδεκάτου, ἔρχονται εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸν ἐχθρόν. Πλησιάζουν 300 καὶ 200 μέτρα. Ὁ ταγματάρχης Κουτήφαρης τοῦ ἐνάτου ὀδηγεῖ τὸ τρίτον τάγμα του προπορευόμενος εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν, τὸ ὅποιον ἤλθε πρῶτον τὴν δευτέραν ἡμέραν.

Ὁ ταγματάρχης Καλκανδῆς ἐπίσης φέρει ἔμπρός τὸ τάγμα του τὸ πρῶτον. Τὸ δεύτερον, τοῦ Τριλίδα, ἔρχεται μεταξὺ τῶν πρώτων αὐτῶν ταγμάτων.

Οἱ λόχοι τοῦ τρίτου τάγματος, τοῦ Πραντούνα, τοῦ ὄγδου ἐπίσης, δι' ἐφόδου καταλαμβάνουν ἐχθρικὰς θέσεις. Τοῦ πρώτου τάγματος, τοῦ Χρηστοπούλου, ὡσπύτως ὁ δεύτερος λόχος, ὑπὸ τὸν Χρυσοσπάθην, ἀποτελῶν τὸ ἄκρον ἀριστερὸν τοῦ συντάγματος, εἶχεν ἀποκρούσει τὴν προηγουμένην ἐπανεπιλημμένης σφοδρὰς ἐχθρικὰς ἀντεπιθέσεις. Ἐκ τοῦ δευτέρου τάγματος τοῦ Μαστραπᾶ ἔρχεται, ὡς εἶπομεν, εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς ὁ ὄγδος λόχος.

Τοῦ ἐνδεκάτου εἶχον σπεύσει ἔμπρός οἱ λόχοι ἐκ δύο ταγμάτων, ὁ πέμπτος, ὁ ὄγδος, ὁ ἐνάτος καὶ ὁ δέκατος· προπορεύεται ὁ λόχος τοῦ λοχαγοῦ Λούφα, εἰσερχόμενος πρῶτος εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς δεξιᾶ τοῦ ἐνάτου συντάγματος.

Καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς ἡ μάχη κατὰ τὰς πρώτας πρωινὰς ὥρας εἶνε σφοδροτάτη. Ὁ στρατὸς μας μάχεται μετὰ ἐπικῆς ἀνδρείας, μὲ ἐφόδους ἀδιακόπους κατὰ τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων. Καὶ οἱ Τούρκοι ὑπερασπίζουσι ἀποφασιστικῶς τὰς θέσεις των.

Τὸ τυροβολικὸν μας βοήθει ἀποτελεσματικῶς τὸν ἀγῶνα τοῦ πε-

ζικοῦ. Ἐν πολλοῖς τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικὸν κατακερματίζεται. Ἄρχίζει νὰ μὴ βάλλῃ οὔτε εὐστόχως, ἀλλ' οὔτε καὶ πυκνῶς. Ἡ ἕκτη Μεραρχία εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν ἀπωθεῖ μὲ τὴν λόγγην τὸν ἐχθρὸν, ὃ ὁποῖος ἀναγκάζεται νὰ ὑποχωρήσῃ ἀπὸ τὰ πρῶτα χαρακώματά του καὶ νὰ ζητήσῃ ν' ἀμυνθῇ ὀλίγον παραπίσω. Εἰς τὸ μέτωπον τῆς τετάρτης δὲν ἀντέχει ἐπίσης ὁ ἐχθρὸς καὶ ἀπὸ τὴν ἐνάτην ὄραν ἀρχίζει νὰ ἐπισθοχωρῇ. Ὡς γνωρίζει ὁ ἀναγνώστης, τὸ ὀχυρώτερον σημεῖον τῆς ἐχθρικής ἀντιστάσεως ἦτο τὸ πρὸ τοῦ νεκροταφείου πρὸς βορρᾶν εἰς τὸ μέτωπον τῆς τετάρτης Μεραρχίας καὶ τῆς ἕκτης, ὅπου καὶ φυσικαί ἀνωμαλῖαι τοῦ ἐδάφους ἀπετέλουν ἰσχυρὰ ὀχυρώματα διὰ τὸν ἐχθρὸν.

»Καὶ τὸ πυροβολικὸν δὲ πρὸς τὸ σημεῖον αὐτὸ εἶχε κυρίως συγκεντρωθῆ διὰ νὰ κρατήσῃ τὴν ἀντίστασιν τοῦ δεξιοῦ . . .

Καὶ αὐτὰ μὲν τὰ κατὰ τὴν 4ην Μεραρχίαν.

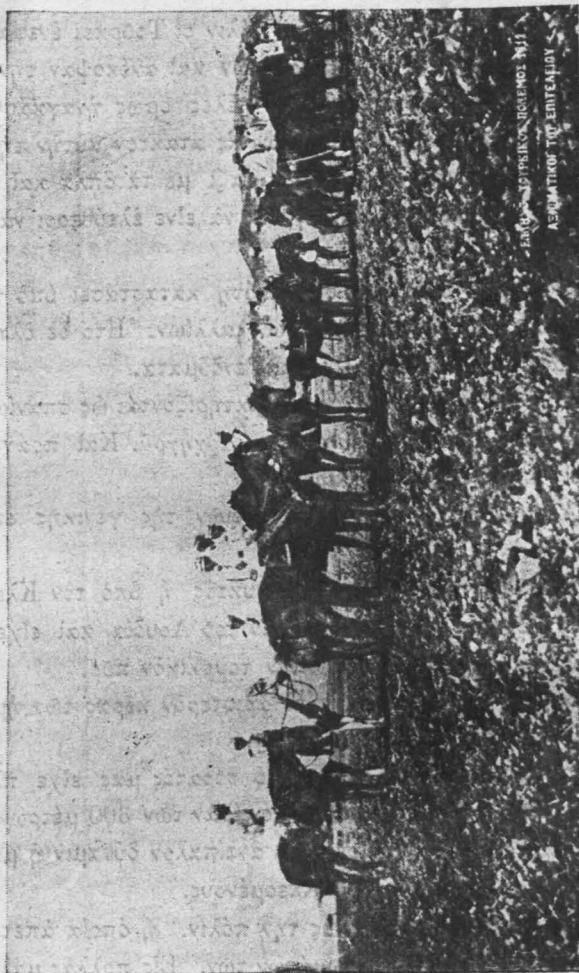
Ἐπικαιρῶς δὲ τῶρα ὁ εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τοῦ «Πρωῖνοῦ Ταχυδρόμου» ὁ παρακολουθῶν τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας ἐτηλεγράφει ἐκ Κιρτζαλάρ τὴν πρώτην περιγραφὴν περὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων πέραν τῆς Βερροίας πρὸς τὴν Θεσσαλονικην, ἐχαρακτήριζε δὲ τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας ὡς μεγίστης σπουδαιότητος καὶ λίαν ἀξιοσημειώτους ἀπὸ ἀπόψεως στρατηγικῆς.

«Εἰς τὰ Γιαννιτσά, ἔγραφε, σφοδρότατη καὶ μανιώδης ἐπίθεσις τοῦ πυροβολικοῦ, ἐξακολουθήσασα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, ἐπέφερε καταστροφὴν εἰς τὸν ἐχθρὸν· κατεσχον δὲ οἱ Τούρκοι ὀχυρωτάτας θέσεις εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τοῦ βαθέος πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ποταμοῦ Λουδία.

»Τὴν νύκτα τῆς 21ης πρὸς τὴν 22αν Ὀκτωβρίου ὁ Ἄχμετ πασσᾶς, ὁ διοικητὴς τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν Τούρκων, ἔστειλε πεζικὸν καὶ πυροβολικὸν διὰ τῆς παρὰ τὸ χωρίον Πλατὺ γεφύρας, ὅπως ἐπιτεθῆ διὰ πλευρικῆς κινήσεως κατὰ τῶν Ἑλλήνων, τῶν κατεχόντων θέσεις παρὰ τὸ ἐκεῖ χωρίον Τρίκκαλα.

»Οἱ Τούρκοι προήλασαν ταχέως καὶ ὀχυρώθησαν εἰς ἐπίκαιρα σημεῖα· ἡ βροχὴ ὅμως κατέκλυσε καὶ παρέσυρε τὰ προχώματά των. οἱ δὲ Ἕλληνες τὴν πρωίαν προήλασαν ἐν προσβολῇ, τοῦ πεζικοῦ προχωροῦντος ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολικοῦ.

»Οἱ Τούρκοι ἐβαλλον διὰ πυκνοτάτου πυρός· καὶ οἱ Ἕλληνες

ΕΛΛΗΝΕΣ ΑΞΙΩΜΑΤΙΚΟΙ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΜΑΧΗΝ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΤΙΔΩΝ

Ἕλληνες αξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου κατὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτιδῶν.

Ὁμως ἀνταπεκρίνοντο διὰ τελεσφορωτάτων βολιδοφόρων ἀβίδων, τῶν ὁποίων ἡ ἐκρηγίς ἐπέφερε τὸν ὄλεθρον καὶ τὴν καταστροφὴν.

» Μετὰ μάχην μιᾶς ὀλοκλήρου ὥρας οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν πρὸς τὴν γέφυραν Πλατῦ καὶ ἤρχισαν ὑποχωροῦντες ὑπὸ τὰ σφοδρότατον πῦρ τῶν Ἑλλήνων. Ὑπεχώρησαν δὲ προφανῶς διότι ἐστεροῦντο ἐπικουριῶν, δι' αὐτὸ δὲ καὶ διεσκορπίσθησαν μετ' ὀλίγον πανικόδλητοι.

» Τὴν μεσημβρίαν ἐν τούτοις καὶ πάλιν οἱ Τούρκοι ἐνεφανίσθησαν συνοδευόμενοι καὶ ὑπὸ ἑξ πυροβολαρχιῶν καὶ ἀνέκοψαν τὴν προέλασιν τῶν Ἑλλήνων ἐπὶ μικρὸν· εἰς τὰ τέλος ὅμως ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσουν ἐκ νέου καὶ νὰ στραφῶν εἰς ἄτακτον αὐτὴν τὴν φορὰν φυγὴν ἐγκατασπείροντες τὸν ὄρομον μαζί με τὰ ἔπλα καὶ τοὺς γυλιούς καὶ τοὺς μανδύας τῶν ἀκόμη διὰ νὰ εἶνε ἐλεύθεροι νὰ τρέχουν ταχύτερον.

» Κατεδιώχθησαν ὅμως καὶ ἐν τοιαύτῃ καταστάσει ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων εἰς ἀπόστασιν πέντε ὀλοπλήρων μιλίων. Ἦτο δὲ ἔλη αὐτῆ ἡ ἔκτασις γεμάτη ἀπὸ ἔπλα, ἐφόδια καὶ ἐνδύματα.

» Τοιαύτη ἀταξία καὶ πανικός χαρακτηρίζονται ὡς σπανίως ἐμφανιζόμενα, προδίδουν δὲ τὴν ἀνυπαξίαν ἀσχητοῦ. Καὶ πράγματι ἀρχηγὸς οὐδεὶς ὑπῆρχε τῶν Τούρκων . . . »

Συνεχίζομεν ἤδη ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως καὶ προελάσεως :

« Ἐν τῷ μεταξὺ τῆς ἐπιθέσεως νυκτὸς ἡ ὑπὸ τὸν Κλεομένους μεραρχία εἶχε φθάσει εἰς τὴν γέφυραν τοῦ Λουδία καὶ εἶχε κατορθώσει νὰ διέλθῃ, πρὸς τὸ ἐκκεντρωμένον τουρκικὸν πῦρ.

» Παραλλήλως προὐχέει καὶ τὸ ἀριστερὸν κέρασ τῶν ἡμετέρων, ἀποτελούμενον ἀπὸ τὴν ὅλην μεραρχίαν.

» Εἰς μερικὰ σημεῖα τοῦ κέντρου ὁ στρατὸς μας εἶχε πλησιάσει ἤδη τὸν Τουρκικὸν εἰς ἀπόστασιν ὀλιγωτέραν τῶν 300 μέτρων, ἀκόμη δὲ περισσότερον εἶχε προσεγγίσει τὴν ἀντίπαλον δύναμιν ἢ μαχομένη πρὸς τὴν γέφυραν μεραρχία τοῦ Κλεομένου.

Οἱ Τούρκοι ἄβουδτοι ἤδη πρὸς τὴν πόλιν, ἡ ὁποία ἀπετέλει τὴν τελευταίαν γραμμὴν τῶν ὀχυρωμάτων τῶν. Εἰς πολλὰς μάλιστα οἰκίας κειμένας πρὸ τῆς πόλεως εἶχον τοποθετηθῆ Τουρκικὰ ταχυδόλια.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐνύκτωνεν. Ὁ στρατὸς μας εἰς μίαν τελευταίαν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν ἠνάγκασε τὸν ἐχθρὸν ν' ἀποσυρθῆ ἀκόμη περισσότερον. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Τούρκοι, ὅταν ἐπήλθεν ἡ νύξ, ἔμειναν ἀτοχοὶ ὄχι πολλῶν γραμμῶν ὀχυρωμάτων. Μέγα τμήμα τοῦ στρατοῦ τῶν εἶχεν ἤδη ἀναγκασθῆ νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς πόλεως, ὅπου καὶ ἐσχημάτισε τὰ πρῶτά του διὰ τὴν ἐπιούσαν χαρνακώματα.

Ἡ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κλεομένους ἐξδόμη Μεραρχία εἶχεν ἐνεργήσει κυκλωτικὴν κίνησιν κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ

ἐχθροῦ κατορθώσασα νὰ διέλθῃ τὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ Λουδία, καίτοι ἰσχυρῶς ὑποστηριζομένην ὑπὸ τῶν Τούρκων. Προὐχώρησε κατὰ πρῶτον σῶμα προφυλακῆς ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Μαζαράκη, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπέτυχε, παρὰ τὸ πυκνὸν ἐχθρικὸν πῦρ, νὰ πλησιάσῃ τὴν γέφυραν εἰς ἀπόστασιν 100 περίπου μέτρων.

Ἦκολούθει κατόπιν τὸ 8ον εὐζωνικὸν τάγμα μετὰ πυροβολικοῦ ὡς ἐνίσχυσις τῆς προφυλακῆς. Ἡ δύναμις αὕτη τοῦ στρατοῦ μας ἐπετέθη μετ' ἀσυνήθους σφοδρότητος ἀναγκάσασα τοὺς Τούρκους νὰ ἀφήσουν ἀθικτον τὴν γέφυραν (ὕψ' ἃς εἶδομεν ἤδη συνθήμας), τὴν ὁποῖαν διήλθεν οὕτως ὁλόκληρος ἡ Μεραρχία. Ὁμοίαν ἐπιτυχίαν ἔσχε καὶ ἡ ἕκτη Μεραρχία ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Μηλιώτην.

Ἡ κατάληψις τῆς Γεφύρας μᾶς παραδίδει καὶ τὰς ἀκολούθους λεπτομερείας:—Τὸ σῶμα τῶν ἀνιχνευτῶν ὑπὸ τὸν γνωστὸν ἀρχηγὸν Ἀκρίταν λοχαγὸν τοῦ πυροβολικοῦ Μαζαράκη ἀποσπᾶται τοῦ ὅλου σώματος καὶ σπεύδει νὰ ἐκτοπίσῃ τὴν μεγάλην δύναμιν τῶν Τούρκων, ἣτις ἀπετελεῖτο ἐκ πέντε ταγμάτων μετὰ 2 πυροβολαρχιῶν. Οἱ Τούρκοι εἶχον παρασκευάσει τὴν ἀνατίναξιν τῆς γεφύρας. Οἱ ἀνιχνευταί, τεσσαράκοντα μόνον, ἐπιπίπτουν κατὰ τῶν Τούρκων. Συνήφθη τότε μία ἀπὸ τὰς τρομερωτέρας μάχας. Οἱ ἀνιχνευταὶ μάχονται στήθος πρὸς στήθος λυσσῶδως. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐτραυματίσθη ἐλαφρῶς ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἀνιχνευτῶν Μαζαράκης καὶ ὁ ὑπαρχηγὸς Γ. Καρακίτης. Ἀλλὰ τὸ ἀποτέλεσμα ἐπῆλθεν. Οἱ Τούρκοι ὑπέστησαν πανικὸν καὶ ἡ νίκη ἐπῆλθε πλήρης.

Καί, τὴν ἐπιούσαν, ὡς θὰ ἴδωμεν, κατόπιν τῆς ἐπιτυχίας ταύτης, ἐλευθέρα πλέον ἢ Ἑλληνικὴ στρατιὰ προελαύνει νικηφόρος καὶ παρουσιάζεται ἐξωθὴ τῆς Μακεδονικῆς Μητροπόλεως, τῆς ὁποίας ἀναμένει τὴν παράδοσιν. Αἱ γέφυραι τοῦ Ἀξιοῦ δὲν εἶχον καταστραφῆ ἐντελῶς πλὴν τῆς μιᾶς. Ἦτο ἀνάγκη ὁμοῦ νὰ στερεωθοῦν ὅλοι, διότι ἡ εἰσοδος πυροβολικοῦ ἦτο δυσχερής. Καὶ ἡ γενομένη ἐκεῖ ἐργασία, ἦτο ἀληθῶς ὑπεράνθρωπος, ὅπως κατορθωθῆ καὶ ἐπέλθῃ τὸ ἀποτέλεσμα. Τὸ σῶμα τοῦ Μηχανικοῦ κατέβαλε πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἐπιστήμην καὶ κατεσκεύασε γεφύρας μὲ βαρέλια καὶ ἄλλα εἶδη καὶ ὁ στρατὸς μας διήλθεν ἐπιτυχῶς, ὅπως θὰ ἴδωμεν εἰς τὰς κατωτέρω λεπτομερείας τοῦ πέρατος τῆς μεγάλης ταύτης μάχης.

Ἡ δράσις τῆς 4ης Μεραρχίας, κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τῆς μάχης εἶχεν ὡς ἐξῆς:

«... Ἡ κατασίγασις τοῦ ἐχθροῦ πυροβολικοῦ παρέσχε τὴν βεβαιότητα διὰ τὸν στρατὸν μας ὅτι ὁ ἐχθρὸς δὲν ἀντέχει πλέον, ὑποχωρεῖ. Ἐξ ἐναντίας τὸ ἰδικόν μας ἐκτύπη ἀδιακόπως, προοδευτικῶς, παρέχον τὴν ἀπόδειξιν ὅτι κατεδιώκετο, ἔφρευγεν ὁ ἐχθρὸς. Τὰ τμήματα ἐφ' ἑπλοῦ λόγῃν σπεύδου ἐν ἀλαλαγμῷ πρὸ τῶν ἐχθρικών ὀχυρωμάτων, πρὸ τῶν ὁποίων ξεπετιοῦνται οἱ Τούρκοι τρεπόμενοι εἰς φυγὴν. Χωμένοι, ταμπουρωμένοι μέσα εἰς τὰ ταχύσκαπτά τους ἀντέχουν, ἐπιμένον μέχρι πού τοὺς πλησιάζουν οἱ στρατιῶταί μας. Τὸ πυροβολικὸν τῆς μεραρχίας μας βάλλει ἀδιακόπως· προχωρεῖ ἐμπρός, ἔρχεται εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πεζικοῦ. Ἐνα κανόνι οἱ ἄνδρες τοῦ ἐνάτου λόχου τοῦ ὀγδοῦ τῆς διμοιρίας Κόντου τὸ σπρώχνουν θριαμβευτικῶς μὲ τὰ χέρια καὶ τὸ φέρουν εἰς τὴν θέσιν των, ἀπὸ τὴν ὁποίαν ἐβλεπε τὸ φεῦγον ἐχθρικὸν πυροβολικὸν· καὶ τὰ πρῶτα τμήματα τοῦ πεζικοῦ. Τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν δὲν ἀκούεται καθόλου· οὔτε τὰ φονεκά πολυβόλα. Εἶχαν καταστραφῆ ἢ εἶχαν φύγει· ἐν πολυβόλον, τὸ ὅποσον ἐθέριζε τὸν στρατὸν μας, εἶχε τοποθετηθῆ εἰς τὸν μιναρὲ τοῦ νεκροταφείου, ἀλλὰ μία εὐστοχος βολὴ ἤρκασε νὰ ἐξαφανίσῃ ἀμφότερα.

»Οἱ Τούρκοι εἶχον ἠττηθῆ πλέον καὶ ἔφρευγον. Μικρὸν μόνον μέρος εἶχε διαθέσει ὁ Ταχσὶν εἰς τὸ μέτωπον τῆς μάχης διὰ νὰ κρατήσῃ κανονικὴν τὴν υποχώρησιν. Ἐξ ἀριστερῶν οἱ εὐζωνοὶ τοὺς κατεδιώκον ἀγρίως· εἰς τὸ μέτωπον τῆς μεραρχίας μας τὰ τμήματα ἔτρεχον ἀλαλάζοντα ἐμπρός. Σπεύδου ἐξακολουθητικῶς ἐμπρός τὸ τρίτον τάγμα τοῦ ἐνάτου καὶ τὸ τρίτον τοῦ ὀγδοῦ, ὁ ὀγδοὺς καὶ ἕνατος τοῦ ὁποίου λόχοι δέχονται ἀρκετὰς ἀπωλείας. Ὁ ἐφεδρὸς λοχίας Β. Τζαραδέλας ὀδηγῶν τὴν διμοιρίαν του εἰς ταχεῖαν προχώρησιν δέχεται μίαν σφαίραν εἰς τὸν μηρόν. Ὁ δεκανεὺς τοῦ ἐνάτου λόχου Π. Τσιλιδῆς πίπτει μὲ τραῦμα εἰς τὸ μέτωπον.

»Οἱ Τούρκοι ἐνεργοῦν σφοδρὰν ἀντεπίθεσιν τὴν ὥραν αὐτὴν εἰς τὸ μέτωπον τοῦ τρίτου τάγματος τοῦ ὀγδοῦ. Ἀμύνονται οἱ λόχοι καλὰ καὶ ἀποκρούου τὴν ἀντεπίθεσιν, ὁ δεῦτερος, ὁ ἕνατος, ὁ ἐνδέκατος, ὁ λόχος τοῦ Καριτισνοῦ, ὁ ὁποῖος εἶχε κρατηθῆ μὲ τὴν σημαίαν καὶ οἱ ἄλλοι τοῦ τάγματος, ὀπισθεν τῶν χαρακωμάτων των, τὰ

ὅποια εἶχαν ἀνοίξη μὲ τὰ τουρκικὰ σκαπανικὰ ἐργαλεῖα, τὰ ὅποια εἶχε πάρει εἰς τὰ στενὰ ὁ ἔνατος λόχος.

»Οἱ λόχοι τοῦ ἐνδεκάτου χωροῦντες σημειώνουν ἐπίσης ἀρκετὰς ἀπωλείας. Ὁ λόχος τοῦ λοχαγοῦ Χαρ. Λούφα ἀντιληφθεὶς τὴν μειο-νεκτικὴν θέσιν τοῦ ἀνθισταμένου ἐχθρικοῦ τμήματος χωρεῖ καταλλήλως νὰ τοῦ ἀποκόψη τὴν ὑποχώρησιν· βάλλεται ἔμως ἀπεγνωσμένως καὶ ἀριθμῆι ἀρκετὰ θύματα εἰς ὑπαξιωματικούς καὶ ὀπλίτας. Ὁ ἔβδομος τοῦ ἐνάτου χωρεῖ ἔμπρός. Ὁ τρίτος καὶ ὁ πέμπτος τοῦ ἰδίου διαταχθέντες νὰ καταλάβουν τὴν πρῶταν κορυφὴν τινα κρατοῦν τὰς θέσεις των δεχόμενοι μετ' ἄλλων εὐεργετικὴν τὴν ἐπίσκεψιν τῶν χωρικῶν τοῦ ὀπισθεν χωρίου, οἱ ὅποιοι τοὺς προσφέρουν ἐν ἀφθονίᾳ τρόφιμα καὶ οὖζον. Ὁ δεῦτερος τοῦ Β. Καπετανάκη μὲ ἀρκετὰς ἀπωλείας διέρχεται χαράδραν καὶ εὐρίσκεται ἀντιμέτωπος πρὸς τὸν ἐχθρὸν κατέχοντα ὄχυρὸν ὄρυγμα· τίθεται ἐν ἀκροβολισμῷ καὶ χωρεῖ πρὸς αὐτὸν μὲ ἐφ' ὄπλου λόγγην. Εἰς τὸ μέτωπον αὐτὸ τῆς μεραρχίας μας εἶπε οἱ τελευταῖοι ἐπιμένοντες Τούρκοι. Εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα φεύγουν καὶ ἰδίᾳ πρὸς τὸ δεξιὸν μας, κατὰ τῶν ὁποίων τροχάδην φέρονται τὰ τμήματα πρὸς καταδιώξιν των.

»Ὁ λόχος τοῦ λοχαγοῦ Σταυροπούλου τοῦ ἐνδεκάτου προχωρεῖ ἔμπρός κατὰ μέτωπον τῶν ἀμυνομένων Τούρκων. Τραυματίζεται δὲ ὁ λοχαγὸς τὴν στιγμὴν αὐτὴν εἰς τὴν χεῖρα.

»Τὸ ἀνωτέρω ἐχθρικὸν τμήμα ἀπομονωθὲν καὶ μὴ δυνάμενον ἐν ἀσφαλείᾳ νὰ ὑποχωρήσῃ, παραδίδεται. Ὑψώνει λευκὴν σημαίαν. Αἱ διμοιρίαι τοῦ δευτέρου λόχου σπεύδουν πρὸς τοὺς παραδιδόμενους ἀριστερᾶ, ὁ λόχος τοῦ Λούφα τοὺς ἔχει βγῆ ἤδη εἰς τὸ δεξιὸν των. Ἐνας λοχίας τοῦ ἐνάτου συντάγματος ἄλλου λόχου τρέχει μόνος ἔμπρός. Οἱ Τούρκοι ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν παραδίδονται μὲ ἓνα ταγματάρχην καὶ ἓνα λοχαγὸν εἰς τὰ σπεύσαντα τμήματά μας. Τὸν Τούρκον συνταγματάρχην συγχαίρει ὁ ταγματάρχεὺς Καλκανδῆς καὶ ὀδηγοῦνται οἱ αἰχμάλωτοι πρὸς τὴν πόλιν, ἣ ὅποια φαίνεται ἀναδίδουσα πυκνὸς καπνός....

»Αἱ δόξιδες μας κατὰ τῶν τουρκικῶν κανονιῶν εἰς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν δὲν καταστρέφουν μόνον αὐτά, ἀλλὰ ἀνάπτουν καὶ πυρκαϊάν. Καίεται ἡ πόλις καὶ παρέχει τραγικῶς ὠραῖον θέαμα.

»Ἡ βροχὴ ἔμως ἐξακολουθεῖ ραγδαιστάτῃ ἐμποδίζουσα τὴν τα-

χυτέραν καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ. "Ὀλη ἡ ἀπέραντος ἑκτασις ἐκείνη τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἔχει ἀνασκαφή, ἔχει ζυμωθῆ· οἱ ἄνδρες κολοῦν, χώνονται μέσα στή λάσπη, δὲν ἔμποροῦν νὰ προχωρήσουν..."

"Ἐτερος αὐτόπτης σημειοὶ τὰ ἐπόμενα ἴλιαν χαρακτηριστικὰ τῆς ὄλης καταστάσεως :

«Τὸ πρωτὸ τοῦ Σαββάτου ἐπανήρχισεν ἡ μάχη.

»Οἱ ἰδικοὶ μας ἐπήρχοντο πλέον μὲ λύσσαν πολλήν καὶ ἀπέχον πολὺ ὀλίγον.

»Οἱ Τούρκοι τὰ εἶχον κυριολεκτικῶς χαμένα.

»Αἰφνης διακρίνω ἀριστερὰ εἰς ἓνα λόφον τοὺς εὐζῶνους.

»Ταῦτοχρόνως τὸ πεζικὸν μὲ ἐφ' ὄπλου λόγγην κατελάμβανεν ἐν ἔμπρὸς μου πυροβολεῖον.

«Τότε ἤρχισεν ἓνας ἀπερίγραπτος πανικὸς τῶν Τούρκων. Μία φευγάλα ποῦ δὲν τὴν φαντάζεται κανεὶς. Ἐρριχταν τὰ ἔπλα των, τὰ φέσια των. Ἄλλοι βαστοῦσαν τὰ παπούτσια των στὰ χέρια των καὶ ἔτρεχαν, ἔτρεχαν.

»Αἰφνης διακρίνω ἓνα τάγμα πεζῶν ἰδικῶν μας, τὸ ὅποιον εἰσώρμησεν ἀπὸ τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα καὶ ἐπροχώρει πρὸς ἡμᾶς χαιρετῶν μας.

»Ἡ σκηνὴ ἦτο ἀπερίγραπτος. Ἀπὸ ἐδῶ φεύγοντες Τούρκοι, ἀπὸ ἐδῶ εἰσελαύνοντες οἱ Ἕλληνες.

»Εἰς τὰς 10 π. μ. ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆρχετο.

»Ὁ Διάδοχος εἰσῆλθε τὸ ἀπόγευμα.

»Προχωρῶ εἰς τὰ πυροβολεῖα, καὶ ὁ Κολοκουδάρος μοῦ δείχνει κᾶτι τρομερόν.

»Ἐνας λοχίας ἰδικὸς μας καὶ ἐξ στρατιῶται εὐρίσκοντο ἐκεῖ νεκροί.

»Οἱ ἦρωες αὐτοί, τόσον ὀλίγοι, μὲ τὴν λόγγην ἐπήρχαν τὸ πυροβολεῖον. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἐπρόφθασαν νὰ τοὺς φονεύσουν.

»Μόλις εἰσῆλθεν ὁ μέραρχος Καλάρης διέταξε κήρυκα ἀκολουθούμενον ἀπὸ 20 στρατιώτας νὰ ἀπαγγεῖλη Ἑλληνιστὶ καὶ Τουρκιστὶ τὴν ἐξῆς προκήρυξιν :

«Ἡ πόλις τῶν Γιαννιτσῶν κατελήφθη δικαιώματι πολέμου ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Προσκαλοῦνται οἱ κάτοικοι νὰ τηρήσουν φιλίαν πρὸς τὰ

στρατεύματα τῆς Ἑλλάδος, ἄλλως θέλουσιν ὑποστῆ τὰς συνεπειάς, θεωρούμενοι ἐχθροὶ καὶ ἀναλόγως τιμωρούμενοι διὰ κανονισμοῦ τῆς πόλεως καὶ τυφεκισμοῦ τῶν συλλαμβανομένων ἐνόπλων.

» Ἐν Γιαννιτσῶν 20 Ὀκτωβρίου 1912.

Ὁ μέραρχος

ΚΑΛΛΑΡΗΣ.»

Ἄλλαι λεπτομέρειαι.—Γενικὴ προέλασις.

Τὴν πρωτὴν ἡ μάχη ἐπανελήφθη. Τὴν 5 1)2 π. μ. ὁ στρατὸς εὐρίσκετο ἐπὶ ποδῶν καὶ τὸ πῦρ μετ' ὀλίγον ἤρχιζε σφοδρὸν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεώς του. Μία οἰκία εὐρισκομένη πρὸ τῆς πόλεως ἐστέργετο πληθὺς ταχυβόλων, τὰ ὅποια ἐβαλλον κατὰ τοῦ στρατοῦ μας. Τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν ἐστράφη ἐναντίον τῆς καὶ μετ' ὀλίγον οἰκία, ταχυβόλῃ καὶ πυροβοληταὶ Τούρκοι ἀπετέλουν ἓνα καπνίζοντα σωρὸν.

Ἡ ὀρμητικότης τοῦ στρατοῦ μας εἶχεν ἀυξηθῆ κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἡμέραν τῆς λυσσώδους μάχης. Τὸ πυροβολικὸν μας ἐβαλλε μὲ μεγαλειτέραν ζωρότητα καὶ τὸ πεζικὸν μὲ ἀλαλαγμοὺς ἐξετόπιζε βῆμα πρὸς βῆμα τοὺς Τούρκους. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἀριστερὰ τῶν Τούρκων διέτρεχε σοβαρὸν κίνδυνον, ἐνῶ ἡ δεξιὰ των ἐθερίζετο ἀπὸ τὸ πυροβολικὸν τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῶν ἡμετέρων.

Οἱ Τούρκοι ἤρχισαν κλονιζόμενοι. Τότε ἐνηργήθη ραγδαιστῆ προέλασις ἐκ μέρους ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ, μαχομένων εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῆς Γ' μεραρχίας εἰς τὸ κέντρον, τῆς Δ' ἀριστερᾶ καὶ τῆς Σ' δεξιᾶ.

Τὸ τουρκικὸν στραταρχεῖον διέταξε τότε γενικὴν πλέον κατ' ἀνάγκην ὑποχώρησιν· ὁ ἐχθρικός στρατὸς ἐγκατέλειψε καὶ τὰ τελευταῖα ὀχυρώματά του, ἐξεκένωσε τὴν πόλιν καὶ ἐστράφη εἰς φυγὴν καταδιωκόμενος. Ἡ ἤττα εἶχε συντελεσθῆ πλήρης καὶ τὰ περίφημα Γιαννιτσᾶ εἶχον μείνει εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων, μαζὶ μὲ σωρεῖαν λαφύρων.

Κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν νύκτα, ἐπωφεληθὲν τοῦ σκότους τὸ πυροβολικὸν μας, διέρχεται τὴν γέφυραν, ἣν εἶχε σώσει ἡ Μεραρχία τοῦ Κλεομένου, καὶ τὴν πρωτὴν, ἅμα τῇ χαραυγῇ, ἀρχεται ἡ μάχη λυσσώδης καὶ ὀρμητικῆς. Τὸ πυροβολικὸν μας ἐκτοπίζει τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν καὶ τὸ ἀναγκάζει νὰ μετατοπισθῆ εἰς τὸ τελευταῖόν του

καταφύγιον τοῦ λόφου τοῦ νεκροταφείου, δεξιᾷ τῶν Γιαννιτῶν.

Τὸ πεζικὸν τοῦ μετώπου προχωρεῖ κατὰ κλιμάκια ὀρμητικόν, ἐνῶ δύο μεραρχίαι ἢ τετάρτη καὶ ἕκτη ἀρχίζουσι νὰ κυκλώνουσι τοὺς Τούρκους.

Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἐτοιμάζεται πρὸς φυγὴν, ἀλλὰ τὸ πεζικὸν μας ὀρμᾷ μὲ τὴν λόγχην καὶ διασκορπίζει τὸ Τουρκικὸν στράτευμα. Τὰ μυδραλλιοβόλα κάμνουσι θραύσειν. Εἰς μίαν χαράδραν παρὰ τὸ νεκροταφεῖον εὐρίσκειται ἕνας λόχος Τουρκικὸς συγκαίμενος ὀλόκληρος ἀπὸ πτώματά πλέον. . . . Τὰ πυροβόλα ἐγκαταλείπονται, μὴ μάλιστα πυροβολαρχία εὐρέθη μὲ τοὺς ἵππους ἐξευγμένους νεκρούς, μὲ τοὺς ἐλάτας τῆς καὶ τοὺς πυροβολητάς τῆς νεκρούς ἐπίσης! . . .

Πλήθος πτωμάτων γεμίζουν τὰς τάφρους τῶν Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων, ἐνῶ οἱ πεζοὶ μας τοὺς καταδιώκουσι εἰς τὸν Τουρκικὸν μαχαλᾶν, τοὺς ξετροπώνουσι μέσα ἀπὸ τὰ σπίτια ὅπου ἔχουσι καταφύγει καὶ πυροβολοῦσι ἀπεγνωσμένως.

Ἡ πόλις ἢ Τουρκικὴ ἀρχίζει νὰ καίεται. Πυρκαϊαὶ ἐκρήγνυνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἀλλαχοῦ μὲν ἐκ τῶν ἐκρήξεων τῶν Ἑλληνικῶν ὀβείδων, πολλαχοῦ δὲ καὶ ἐπίτηδες βλαμμένοι ἀπὸ τοὺς φεύγοντας Τούρκους, οἱ ὅποιοι δὲν θέλουσι νὰ ἀφήσουσι εἰς τοὺς Γκιαούρηδες τὴν ἱερὰν τῶν πόλιν. Διότι τὰ Γιαννιτσὰ εἶνε, ὡς ἐλέχθη ἤδη, ἱερὰ πόλις καὶ ἱστορικὴ, περιέχουσα τάφους τῶν πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως Γαζήδων (στρατηγῶν τρῶπαιούχων).

Οἱ περίξ χωρικοὶ καὶ οἱ λοιποὶ κάτοικοι, ἐπωφελοῦμενοι τῆς συγχύσεως καὶ παλαιὰ μίση ἐκδικοῦντες, ἐκτρέπονται τότε εἰς ἀρπαγὰς καὶ λεηλασίας. Θέτουσι πῦρ παντοῦ καὶ ὁ εἰσερχόμενος τὸ ἀπόγευμα Ἑλληνικὸς στρατὸς εὐρίσκει ἐρείπια καπνίζοντα εἰς μέγα μέρος τῆς πόλεως.

Μετ' ὀλίγον ἀκούονται πυκνοὶ πυροβολισμοὶ μακρὰν τῶν Γιαννιτῶν. Οἱ πυροβολισμοὶ αὗτοὶ προέρχονται ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ... ἀλληλομαχομένου! Οἱ φυγάδες συναντῶνται μὲ τέσσαρα τάγματα στρατοῦ, ἐρχόμενα εἰς ἐπικουρίαν των. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ταγμάτων τούτων ἀξιωματικὸς προσπαθεῖ νὰ πείσῃ τοὺς φυγάδας νὰ ἐπιστρέψουσι καὶ νὰ ἐπιτεθοῦσι ἐκ νέου κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' οἱ φυγάδες, ἀλλόφρονες ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς καταστροφῆς, ἀρνοῦνται νὰ ἐπανέλθουσι.

Ὁ ὑπίατρος Κωνστ. Χριστόπουλος, διαπρέχας ἐν ταῖς μάχασι
Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου.

Συνάπτεται τότε μεταξύ των ἀληθινὴ μάχη, καὶ ὁ ἐπικουρικὸς στρατὸς βλέπων τὸ ἀδύνατον τῆς προσπάθειάς του, συνενοῦται μετὰ τῶν φυγάδων καὶ ὑποχωρεῖ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τὸν ἴδιον παγικόν.

Τὰ τρόπαια τῆς μάχης εἶνε πρὸς τὸ παρὸν δὲ ταχυβόλα Κρούπ καὶ ἀναρίθμητα ὄπλα καὶ πυρομαχικά.

Ὁ δρόμος ἀπὸ Γιαννιτσῶν μέχρι Κιρτζιχλάρ εἶνε κτισσοκαρμένος ἀπὸ πυρομαχικά πυροβολικοῦ καὶ κιδώτια φυσηγγίων· πτώματα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τριῶν γυναικῶν, αἱ ὁποῖαι εὐρέθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ ἀλληλοφονευομένου Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ὁ Ἀρχιστράτηγος Διάδοχος, εἰς εὐρὴν κύκλον ἐκφράζεται ἐνθουσιωδῶς περὶ τοῦ στρατοῦ του, διὰ τὴν ἐπιτυχὴ ἐνέργειαν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὸ ἀξιοθαύμαστον θάρρος τοῦ πεζικοῦ. Ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν νέα ἐμφανίζει προτερήματα, ἣ δὲ ἀντοχὴ τοῦ στρατοῦ κρίνεται μοναδική.

Εἶνε πράγματι καὶ διὰ τοὺς πάντας, — κυρίως δὲ διὰ τοὺς εἰδικωτέρους, — θαύμα πῶς τὸ πυροβολικὸν διήλθε μὲ τόσῃ ἐκπληκτικῇ ταχύτητι ὅρη ἀπότομα καὶ ἐδάφη λασπώδη καὶ ὀλισθηρά.

Τὸ πεζικόν, ἀγρυπνον, ὑπὸ οὐρανὸν δυσμενῆ, εἶχεν ἐπίσης ἐκτελέσει πορείας, αἱ ὁποῖαι θὰ παρέλυσον πάντα ἄλλον στρατόν· καὶ ἔμως ἐμάχετο χωρὶς νὰ ἀναπαυθῆ καὶ τὸ ὄπλον του τὸ μεταχειρίζετο ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ὄχι ὡς πυροβόλον, ἀλλὰ ὡς ὄπλον ἀγχέμαχον. Ἰππῆσαν παραδείγματα πεζικῶν ταγμάτων, τὰ ὅποια ἔρριψαν μόνον ὀλίγας βολὰς καὶ κατόπιν ὤρμησαν διὰ τῆς λόγχης ἀπὸ μακρυνὰς ἀποστάσεις καὶ κατέλαβον πυροβόλα, χωρὶς νὰ ὑποστηρίξωνται παρὰ τοῦ πυροβολικοῦ, ὅπως εἰς τὸ Σαρντάποραν.

Ἄλλος αὐτόπτης, περιελθὼν τὸ πολύνεκρον πεδίον, μετὰ τὸ πέρας τῆς μάχης, μάς παρέχει τὰς ἑξῆς ἀγρίας εἰκόνας :

« Διήλθον ἐκ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὀλίγας ὥρας μετ' αὐτήν.

» Ἐνθουμούμενος τὸ θέαμα ἔπαρ εἶδον, φρίττω ἀκόμη. Ὅλιγον πέραν τῆς γεφύρας, ὅπου κυρίως ἐκρίθη ἡ μάχη, ἔκειντο σωραὶ Τουρκικῶν πτωμάτων ἠκρωτηριασμένων, παραμορφωμένων, εἰς διαφόρους στάσεις.

» Εἰς Τουρκὸς τοπιοῦ-τοχοῦς (λοχίας πυροβολητῆς) ἐδέχθη μίαν ὀβίδα, ἣτις τοῦ ἀπέκοψε τὴν κεφαλὴν, ἐκτιναχθεῖσαν εἰς ἑπτὰ μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ λοιποῦ σώματος, διαμελισμένου κατὰ φρικώδη τρόπον.

» Ἡ κεφαλὴ του παρουσίαζε φρικαλέαν εἰκόνα, φέρουσα βαθεῖαν τομῆν διήκουσαν κατὰ μῆκος ἀπὸ τοῦ μετώπου εἰς τὸν πώ-

γωνα. Οἱ μύστακές του εἶχον κατὰ ἀπὸ τὴν πυρίτιδα.

» Ὀλίγον περαιτέρω, εἰς στάσιν ἀξίαν προσοχῆς, ἔκειτο εἰς ἀμύσταξ Τούρκος, φέρων χαίνουσαν πληγὴν ἐκ μυδραλλίου, ὀλίγον ἄνωθεν τῆς καρδίας.

» Ὀλίγον παρέκει ἄλογα ἐξηπλωμένα χαμκί, νεκρά.

» Περαιτέρω συμπλέγματα τραγικὰ νεκρὰ εἰς στάσεις διαφόρους, ἐνδεικνυούσας τὴν τελευταίαν ἀγωνίαν.

» Εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων μέτρων εἰς Τούρκος ὑπαξιωματικὸς μὲ τὰ ἔντερα χωμένα ἔξω, ἀπὸ τὰ θεριστικὰ μυδραλλιοδόξα, ἐζήτηι νερόν, τὸ ὁποῖον εὐρέθησαν χεῖρες νὰ τοῦ προσφέρουν, ἐνῶ ἐψυχορράγει, καὶ αἱ χεῖρες αὐταὶ ἦσαν Χριστιανικαί... Μετ' ὀλίγα δευτερόλεπτα ὁ Τούρκος δὲν ὑπῆρχε πλέον· ἔκλεισε τὰ μάτια του εὐχαριστημένος.

» Τὸ σπαρκακτικώτερον ἔλων εἶνε ὅτι μεταξὺ τῶν φονευμένων καὶ πληγωμένων ἦσαν καὶ μερικοὶ Χριστιανοὶ ὑπηρετοῦντες εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν, οἷς εἶχον εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν...

» Οἱ Τούρκοι περιμαζεύουν τοὺς νεκροὺς των, θάπτοντες αὐτοὺς τὴν νύκτα.

» Εἰς τὰς μάχας ἕμως Πόρτας καὶ Γιαννιτσῶν δὲν ἐπρόφθασαν νὰ τοὺς θάψουν ἔλους, λόγῳ τῆς ἐσπευσμένης φυγῆς των.

» Οἱ νεκροὶ τῶν Τούρκων εἰς τὴν μάχην τοῦ Σαραντάπορου ὑπολογίζονται εἰς ὑπερτετρακισχιλίους, διότι ἐξηκριθῆθη ὅτι εἰς τὸ Σαραντάπορον ἔλαβον μέρος δύο Τουρκικαὶ μεραρχίαι, ἀποτελούμεναι ἀπὸ τὰ ταμπούρια (τάγματα) Καστορίας, Ἀνασελίτσης, Κορυτσᾶς, Μαλίκι, Σταρόβης, Χρουπίτσης, Ἀχρίδος, Κολώνιας, Δράμας καὶ τιτων ταγμάτων ἀπὸ Ἀνατολίτας καὶ Ἀραβας. Ἦτοι ἐν ἔλῳ δύναμις 22—25 χιλιάδων ἀνδρῶν.

» Ἐκ τούτων δέκα χιλιάδες ὑπεχώρησαν πρὸς τὴν Βέρροϊαν, πέντε πρὸς τὴν Κοζάνην καὶ τὰ Καϊλάρια, χίλιοι φυγάδες ἐτρέπησαν σποραδικῶς πρὸς τὰ ὄρη καὶ οἱ λοιποὶ εἶνε νεκροί, τραυματῖαι καὶ ἀχίμαλῳτοι. Οἱ τελευταῖοι ἀνήλθον εἰς 1200 περίπου, ἐπομένως, ἐν ἀφαιρέσει κανεὶς τοὺς τραυματῖας, οἱ ὁποῖοι μετεκομίσθησαν εἰς Βέρροϊαν καὶ ἐκείθεν σιδηροδρομικῶς εἰς τὰ νοσοκομεῖα Θεσσαλονίκης, καταλήγει εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἐφονεύθησαν τέσσαρες ἕως πέντε χιλιάδες Τούρκων εἰς τὸ Σαραντάπορον, τὴν Λαμπανίτσαν, τῆς Πόρτες καὶ τοὺς Λαζαράδες.

»Εἰς τὰ Γιαννιτσά οἱ νεκροὶ των ὑπολογίζονται εἰς χιλίους καὶ εἰς τριπλασίους τραυματίας.»

XLII.

Μετὰ τὴν νίκην.—Φυγὴ ἄτακτος τοῦ ἐχθροῦ.—Ἡ Ἑλληνικὴ στρατιὰ κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ Διάδοχος μετὰ τῶν πριγκήπων Ἀνδρέου, Χριστοφόρου καὶ τοῦ ἐπιδόξου Διαδόχου εἰσέλθον εἰς τὴν πόλιν, πρὶν ἀκόμη εἰσέλθῃ ἐν αὐτῇ τὸ φρουραρχεῖον. Καθ' ὁδὸν ὁ Διάδοχος, συναντῶν τραυματίας, ἀφιππευε καὶ ἐπέδενεν ὁ ἴδιος τὰ τραύματα πολλῶν ἐξ αὐτῶν.

Οἱ τραυματῖαι μετεφέρθησαν προχείρως εἰς ἓν σχολεῖον τῶν Γιαννιτσῶν, μετασκευασθὲν εἰς νοσοκομεῖον, καὶ ἐκείθεν εἰς τὸ χωρίον Βερτικῶπ. Ἐπειτα δι' ἐκτάκτου τραίνου οἱ τραυματῖαι μετεφέρθησαν εἰς Βέρροιν. ἔπου ἐπὶ τριήμερον ἐνοσηλεύθησαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῶν Αἰγυπτιακῶν, Κοινοτήτων.

Ὁ Βασιλεὺς, ὁ πρίγκιψ Γεώργιος καὶ ἡ πριγκήπισσα Ἀλίκη τοὺς ἐπεσκέφθησαν. Εἰς ἓνα τραυματῖαν τοῦ ὁποίου μία ὀδὸς τοῦ εἶχε ἀποκόψει τὴν χεῖρα καὶ εἶχε θραύσει τοὺς ὀδόντας, ὁ Βασιλεὺς εἶπε :

— Ἢὰ σὰς ἀποκαταστήσω καὶ ὀδόντας καὶ χεῖρα.»

Καὶ ἐκράτησε σημεῖωσιν τοῦ ὀνόματός του.

Κατόπιν οἱ τραυματῖαι μετηνέχθησαν μὲ σούστας εἰς τὸ Ἐλευθεροχωρί, ἐπόθεν τοὺς παρέλαβε τὸ πλωτὸν νοσοκομεῖον τῆς πριγκηπίσσης Μαρίας, διὰ τὴν ὁποίαν δὲν εὑρισκόν λέξεις πρὸς ἐκδήλωσιν τῆς εὐγνωμοσύνης των.

Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὁ ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάιμς» ὁ παρακλουθῆσας τὸν Τουρκικὸν στρατὸν τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν ἀπέστειλεν ἐκεῖθεν ἕξοχον περιγραφὴν τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τοῦ πανικοῦ, ὅστις ἐπηκολούθησε κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην. Ἐκ τῆς περιγραφῆς του ἀποσπῶμεν ἑνταῦθα τὰ ἑξῆς :

«Εἶδα πολλὰ ἀξία λόγου θεάματα ἐν Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ κανὲν ἐξ αὐτῶν τόσον σπαρακτικὸν καὶ τόσον τρομερὸν, ὅσον ἡ ὑποχώρησις τοῦ Τοφίν τὴν ἐπιούσαν τῆς μάχης εἰς Γιαννιτσά.

»Τὸ πλῆθος τῶν φυγάδων ἦτο τόσον πυκνόν, ὥστε μοῦ ὑπενθύμιζε τὸν δρόμον τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἐψομ κατὰ τὰς ἡμέρας τῶν ἱπποδρομιῶν

τοῦ Δέρμπυ. Ἡ ἀθλιότης των ἦτο ἀπερίγραπτος καὶ τὸ πένθος καὶ ἡ θλίψις ἦσαν διαχυμένα εἰς τὰς μορφάς. Εἶδα πολλὰ χαρακτηριστικὰ ἐπεισόδια μεταξὺ τοῦ πενθίμου ἐκείνου πλῆθους, τὸ ὅποιον ἐδάδιζε πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ὑποχωροῦν ἐκ τοῦ θεάτρου τοῦ πολέμου. Ἐν πρώτοις συνηγήσαμεν μίαν κατακλασπωμένην ἔφιππον πυροβολαρχίαν, ἡ ὁποία δὲν εἶχε πλέον οὔτε τὰ τηλεβόλα τῆς, οὔτε τοὺς ἔππους τῆς.

»—Ποῦ εἶνε τὰ κανόνια σας ; ἐφώναξα διερχόμενος.

»—Στὰ Γιαννιτσά· ὁ δουσιάν (ὁ ἐχθρὸς) μᾶς τὰ ἐπῆρεν, ἀπῆν-
τησαν.

»Ἐπειτα ἤρχετο μία ἀγέλη γυμνοπόδων Μουσουλμάνων χωρικῶν, οἱ ὅποιοι ὠδήγουν γαϊδουράκια, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἦσαν φορτωμένα στρώματα καὶ διάφορα μαγειρικὰ σκεύη, διασωθέντα ἀπὸ τὴν φυγὴν ἐκ Γιαννιτσῶν, ὅταν τὰ Ἑλληνικὰ τηλεβόλα ἐπυρπόλησαν τὰς πτωχικὰς καλύδας, αἱ ὁποιαὶ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο ὀνομάζονται οἰκίαι. Ἴδου τώρα περνεῖ μία πλουσιωτέρα οἰκογένεια. Δύο βόδια σύρου ἕνα τρίζοντα ξύλινον ἀραμπᾶν, ὁ ὅποιος ἀπειλεῖται νὰ τσακισθῆ εἰς κομμάτια εἰς κάθε τίναγμα ἀπὸ τὰς ἀνωμαλίαις τοῦ δρόμου. Ὅλα τὰ ἐγκόσμια ἀγαθὰ καὶ αἱ περιουσίαι αὐτῶν τῶν φυγάδων, κρεβάτια, στρώματα, τὰ ἀπαραίτητα κομβολόγια τῆς προσευχῆς, τὸ παμπάλαιον χάλκινον μαγειρικὸν σκεῦος ποῦ χρησιμεύει ταυτοχρόνως ὡς τέντζερες καὶ ὡς τραπέζι, (ἀκόμη καὶ σήμερον ὅπως κατὰ τοὺς βιβλικοὺς χρόνους,) μία δωδεκάς δυστυχησμένων παπιῶν κρεμασμένων ἀπὸ τὰ πόδια εἰς τὸ πλευρὸν τῆς βωϊδαμάξης, ἔλα αὐτὰ εἶνε στιβαγμένα ἐπάνω εἰς τὸν ἀραμπᾶν καὶ ἐπὶ τῆς κορυφῆς αὐτοῦ τοῦ σωροῦ τῶν οἰκιακῶν σκευῶν κάθηνται αἱ γυναῖκες καὶ μητέρες, κρύπτουσαι τὰ λυπημένα πρόσωπά των ἀπὸ τὰ μάτια τῶν ἀνδρῶν, κλαίουσαι καὶ ὀλολύζουσαι, ἐνῶ εἰς μάτην προσπαθοῦν νὰ παρηγορήσουν τοὺς ἠλικιωμένους γονεῖς των, ἢ τὰ κλαίοντα βρέφη των, τὰ ὁποία βυζαίνου ἔν τῇ φυγῇ. Ὅλαι αὐταὶ αἱ γυναῖκες ποῦ ἦσαν πρῶτα νοικοκυράδες καὶ εἶχαν ἀγροὺς ἀραβοσίτων εἰς τὰ χωρία των, μεσταματοῦν καθ' ὁδὸν καὶ μοῦ ζητοῦν ψωμί διὰ τὰ λιμοκτονοῦντα παιδιὰ των, τὰ ὁποία συμβαδίζουν πεζῇ με αἵματωμένα πόδια εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ ἀρχηγόου ἀραμπᾶ, ἐνῶ κάποτε τρέχουν εἰς τὸ ἄκρον τοῦ δρό-

μου καὶ ροφῶν ἀχόρταγα τὸ λιμνάζον νερὸν ποῦ ἀφῆκαν αἱ φθινοπωριναὶ βροχαί.

» Ὑπάρχουν παιδιὰ ποῦ ὀδηγοῦν τὰς χηρευσάσας μητέρας των εἰς τὴν ἀγνωστον ἀκόμη δι' αὐτοὺς μεγάλην πόλιν (τὴν Θεσσαλονίκην), ἔπου «τὰ τροὰμ τρέχουν χωρὶς ἄλογα καὶ αἱ λάμπαι καίουν χωρὶς λάδι.»

» Κοιμισμένοι πατέρες κρατοῦν εἰς τὰ κοιμισμένα χέρια των τὰ ἄρρωστα παιδιὰ των, ποῦ τὰ ἐσήκωσαν μὲ πυρετὸν ἀπὸ τὰ κρεβάτια των κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς φυγῆς.

» Μωαμεθανοὶ χοτζάδες κεντοῦν δύστροπα μουλάρια νὰ προχωρήσουν, ἐπάνω εἰς τὰ ὅποια εἶχον φορτώσει τὰς χανοῦμ των, αἱ ὅποια κρύβουν τὸ πρόσωπον ὑπὸ τὸν φερετζέν. Παιδιὰ βοηθοῦν τοὺς ἀντάρτας πατέρας των. Σύζυγοι μεταφέρουν εἰς τὰς ἀγκάλας των τὰς ἐξηγτηλέμενας συζύγους των. Ὑπάρχουν χιλιάδες τσιούτων σκηνῶν εἰς τὸ πανόραμα αὐτὸ τῆς ἀθλιότητος καὶ τῆς ἀπελπισίας.

» Ἀνακατωμένοι μὲ τὸν παντοδαπὸν αὐτὸ πλῆθος τῶν ἀνεστίων φυγάδων πληγωμένοι στρατιῶται σύρονται ἀλγεινῶς κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου, κουρασμένοι καὶ θλιμμένοι μορφαὶ ποῦ μόλις κατῴρθωναν νὰ κινήσουν τὰ μέλη των μέσα εἰς τὴν ἀτελείωτον παγωμένην νύκτα. Ἐνας ξυπόλυτος κιτρινοπράσινος στρατιώτης μὲ μίαν σφαιραν εἰς τὸν ὤμὸν του, ὀδηγεῖ ἕνα ὄνον, ἐπάνω εἰς τὸν ὅπολον μόλις στέκεται ὁ ἀδελφός του μὲ σπασμένο τὸ πόδι. Τὸ οἰκτρὸν θέαμα μὲ σταματᾶ καὶ τοὺς προσφέρω ὀλίγα γρόσια. Ἄλλὰ μοῦ ζητοῦν μόνον ψωμί καὶ καταβροχθίζουν μὲ πείναν λύκων ὀλίγα ξεροκόμματα ψωμοῦ καὶ τυροῦ ποῦ εἶχα εἰς τὸν σάκκον μου.

» — Εἰσθε Ἄγγλος, κύριε ; μὲ ἐρωτᾶ ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν τουρκιστί.

» Ἐνευσα καταφατικῶς καὶ ἐκεῖνος προσέθεσεν :

» — Ὁ πατέρας μου ἐπολέμησε μαζί σας εἰς τὴν Κριμαίαν. Μοῦ ἔλεγε πάντοτε ὅτι οἱ Ἄγγλοι εἶνε φίλοι μας. Ὁ Ἄλλὰχ νὰ σᾶς ἀνταμείψῃ δι' ἕτι μᾶς ἐκάματε.

» Ἡμποροῦσα νὰ γράψω χωρὶς τέλος τοιαύτας ἀπεριγράπτους σκηνὰς καὶ νὰ ἐπαναλάβω ἑκατοντάδας τοιούτων ἐπεισοδίων ὀδύνης καὶ ἀπελπισίας. Ἡμποροῦσα νὰ περιγράψω τὰ ἀκαμπτα παγωμένα πτώματα τῶν πληγωμένων στρατιωτῶν ποῦ εἶχον ἀπεθάνει καθ' ὄδον ἀπὸ τὰ τραύματά των καὶ κατέκειντο εἰς τὸν δρόμον μὲ μόνον φέρετρον τὴν ὑγρὰν γῆν.

»Παρακάτω εἰς τὸν δρόμον κατάκεινται τὰ πτώματα δύο γυναικῶν ποῦ ἐσθγκώθησαν ἄρρωστοὶ ἀπὸ τὸ κρεβάτι των καὶ ἀνέπεμψαν τὴν τελευταίαν πνοήν των κατὰ τὴν παγωμένην καὶ ἀπαισίαν ἐκείνην Ὀκτωβριανὴν νύκτα. Καὶ ἄλλορον παραπέρα προσεπέρσα τρέχων, μὴ τολμήσας νὰ σταθῶ διὰ νὰ κυττάξω τὸ μικρὸν ἀσθενικὸν πτώμα ἑνὸς παιδίου μὲ τὰ ἄζωα μάτια του ἐνατενίζοντα ἱκετευτικῶς πρὸς τὸν οὐρανόν. Τὰ πτωχὰ ἐκεῖνα μαρτυρήσαντα πλάσματα ἐκυττάζοντο μὲ ἕνα ἀπλοῦν ἀνασθήκωμα τῶν ὤμων ἀπὸ τὸ φεῦγον πλῆθος ποῦ ἐπερνοῦσε κοντὰ των. Ἄλλ' ἢ ἐπανάληψις τιοῦτων θεαμάτων, ἀπείρως τραγικωτέρων ἀπὸ τοὺς σωροὺς τῶν αἱματομένων πτωμάτων ποῦ εἶχα ἰδῆ προσφάτως εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, μὲ γεμίζει ἀπὸ φρίκην καὶ εἰστάζω νὰ δώσω περισσοτέρας λεπτομερείας.

»Τώρα ἔρχεται πρὸς τὸ μέρος μου ἀπὸ τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν ἕνας χεῖμαρρος κουρασμένων καὶ ἀπογοητευμένων στρατιωτῶν. Εἶνε ἄνθρωποι ποῦ εἶχαν φύγει ἀπὸ τὸ πεδῖον τῆς μάχης καὶ εἶχαν κατορθώσει νὰ φθάσουν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλ' ὀδηγοῦνται πάλιν διὰ τῆς βίας εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός. Πολεμιστὰὶ ποῦ δὲν θέλουν πλέον νὰ πολεμήσουν, χωρὶς ἴχνος πλέον φιλοτιμίας, πηγαίνουν νὰ εὔρουν τὰ συντάγματά των, διότι μία νέα δραπέτευσις θὰ εἶχε δι' αὐτοὺς ὡς συνέπειαν τὴν πείναν καὶ τὸν θάνατον. Λασπωμένοι καὶ ξυπόλυτοι ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἔτοιμοι νὰ ξαναφύγουν εἰς τὸν πρῶτον τριγμὸν ἑνὸς Ἑλληνικοῦ πολυβόλου, δὲν ἔχουν καμμίαν ἀξίαν ὡς στρατιῶται καὶ ἀπειλοῦν ἐπιπροσθέτως νὰ καταστρέψουν τὸ πειθαρχικὸν πνεῦμα τῶν ἄλλων συναδέλφων των.

»Ἡ πρώτη συνάντησίς μου μὲ τὸν στρατὸν ἔγινεν εἰς τὸν ποταμὸν Γαλλικόν. Ἐδῶ μίξ μεραρχία 8.000 ἕως 10.000 (κανεὶς δὲν γνωρίζει ἀκριβῶς πόσων) ἔχει συγκεντρωθῆ ὡς δευτέρα γραμμὴ ἀμύνης. Οἱ στρατιῶται αὐτοὶ εἶνε τελείως ἐξητλημένοι, τὸ δὲ πεζικόν, τὸ ἵππικόν καὶ τὸ πυροβολικόν, ὅλα ἀνακατεμένα ἐν ἀπεριγράπτῳ συμφυρμῷ, μαρτυροῦν τὴν ἔλλειψιν ὀργανώσεως, ἢ ὁποία περισσότερον ἀπὸ κάθε τι ἄλλο συνετέλεσεν εἰς τὴν αἰσχίστην κατατρόπωσιν τῶν Τουρκικῶν ἔπλων. Οἱ ἄνδρες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχον φάγει τίποτε ἀπὸ 24 ὥρῶν, κρυώνουν καὶ πεινοῦν. Δὲν ἔχουν οὔτε ψωμί, οὔτε νερόν, οὔτε σχηνάς. Καὶ εἶνε ὑπογεωμένοι κατ' ἀνάγκην νὰ κοιμηθοῦν πάλιν μέσα εἰς τὸν τρομερὸν βορριᾶν, ἔξω εἰς τοὺς ἀγροὺς ἐκεῖνους, ἀπὸ

τοὺς ὁποίους ἐξερρίζωσαν κάθε εἶδους χορτάρια νὰ τραποῦν. Τί ψυχὴ νὰ ἔχουν οἱ δυστυχεῖς αὐτοὶ πεινασμένοι ἄνθρωποι; Πῶς νὰ δώσουν τὴν τελευταίαν μάχην πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς Θεσσαλονίκης; Δὲν ὑπάρχει κανεὶς ἐθνουσιασμὸς διὰ τὸν πόλεμον οὔτε ἔχνος τῆς ἀποφασιστικότητος ἐκείνης τοῦ ν' ἀποθάνουν εἰς τὰ ἐχυρώματα χάριν τῆς τιμῆς τοῦ Ἰσλάμ, τὴν ὁποίαν τόσον πομπωδῶς διεκλήρουζαν αἱ Τουρκικαὶ ἐφημερίδες, καὶ ἤτις ἐνομίζετο μόλις πρὸς 15 ἡμερῶν ἓν ἐκ τῶν στοιχείων τοῦ Μουσουλμάνου στρατιώτου. Ἀπ' ἐναντίας ἡ διπλῆ γραμμὴ τῶν σκοπῶν ποῦ περικύκλωνον τὸ ἄθλιον στρατόπεδον, ἀσχολεῖται διαρκῶς ν' ἀποκρούῃ μὲ κοντακιᾶς τοὺς λιποτάκτας, οἱ ὅποιοι προσπαθοῦν νὰ διασπάσουν τὰς γραμμὰς καὶ νὰ φύγουν μακρὰν ἀπὸ τὴν πείναν καὶ ἀπὸ τὸν θάνατον.

» Ἀπὸ τὸν Γαλλικὸν ἕως τὸ Τόφιν ὁ δρόμος παρουσιάζει τὰς ἰδίαις σκηναῖς ποῦ περιέγραψα ἀνωτέρω. Ἐπὶ τέλους φθάνομεν εἰς τὸ Τουρκικὸν στραταρχεῖον καὶ εὐρίσκομεν τὸν στρατὸν τῆς ἀμύνης ὠχυρωμένον ἐπὶ ἀνοικτοῦ καὶ ἀκκλύπτου ἐδάφους εἰς τὴν ἀνατολικὴν ὄχθην τοῦ Βαρδάρ. Αἱ μεγάλαι γέφυραι ἔχουν καταστραφῆ, ἀλλ' εἰς μερικὰ σημεῖα, μὲ ἕλας τὰς ραγδαίας βροχάς, ὁ ποταμὸς ἔχει ἀκόμη ἀρκετὰς διαβάσεις.

» Ὀλόκληρος ὁ στρατὸς, ἀνερχόμενος περίπου εἰς δεκαπέντε χιλιάδας, δὲν εἶνε πλέον κατάλληλος πρὸς μάχην. Τὸ ἠθικὸν του ἔχθη, οἱ ἄνδρες λιποτακτοῦν κατὰ στίφη καὶ οὔτε αὐτοὶ οἱ ἀξιωματικοί, κραδαίνοντες μαστίγια καὶ ἀπειλοῦντες μὲ τὰ ρεβόλβερ των, ἠμποροῦν πλέον νὰ τοὺς συγκρατήσουν εἰς τὰς γραμμὰς. Τὸ γενικὸν ἐπιτελεῖον καταγίνεται ζωηρῶς νὰ ἀνασχηματίσῃ εἰς συντάγματα τὰ λείψανα ποῦ ἔφυγαν ἀπὸ τὰ Γιαννισά.

» Ἐκείθεν τοῦ ποταμοῦ, εἰς ἀπόστασιν τριῶν μιλίων, διακρίνομεν τοὺς Ἕλληνας προχωροῦντας κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου πρὸς τὸ Μεντισέ, ὅπου ἐπὶ τέλους ἐστρατοπέδευσαν. Οἱ ὑπολογισμοὶ ἀπὸ τῆς ἀποστάσεως ἠμπορεῖ νὰ εἶνε ἐσφαλμένοι, ἀλλ' οἱ Ἕλληνες εἶνε πολυάριθμοι καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα ἀριθμοῦν 60,000 ἀνδρῶν, ἐναντίον τῶν ὁποίων οἱ Τούρκοι ἔχουν εἰς τὰ δύο στρατόπεδά των μόνον 25,000 φοβισμένων, κουρασμένων καὶ πεινασμένων ἀνδρῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς κάθε στιγμὴν ἐλαττοῦται ἀπὸ ἀθρόας ἐκ τῶν τάξεων λιποταξίας.»

Ἑλληνικὸν πεζικὸν εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν ἐπιτιθέμενον.

Ἡ μάχη τῶν Γιαννιτσῶν εἶνε ἀσυγκρίτως περισσότερον σημαντικὴ ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου. Καὶ εἰς ἐκείνην μὲν τὴν μάχην ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐθαυμάσθη διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ ὀρ-

μῆν του. Ἐκεῖνο ἕως τὸ ὅποιον ἐθαυμάσθη καὶ κατέπληξεν ἰδιαιτέρως εἶνε ὁ ἥρωϊσμός τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὴν ἐκστρατεῖαν τῆς Τριπολίτιδος ἐθαυμάσθη ἡ γενναιότης τῶν Ἰταλῶν ἀξιωματικῶν. Ἀλλὰ καὶ ἐκείνων τὴν τόλμην καὶ ἐθελουσίαν ὑπερέβησαν εἰς ἀσύγκριτον βαθμὸν οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοί, οἱ ὅποιοι πάντοτε βαίνοντες ἔμπρός, ἐπεδείκνυον ἀπίστευτον περιφρόνησιν πρὸς τὸν θάνατον. Διὰ τοῦτο καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν μέχρι τοῦδε φονευθέντων ἀξιωματικῶν, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀπώλειαις τῶν ὀπλιτῶν μας, εἶνε καταπληκτικῶς δυσανάλογος. Ἐὰν δὲ ὑπολογισθοῦν αἱ ἀπώλειαι τῶν ἀξιωματικῶν εἰς νεκροῦς καὶ τραυματίας, θὰ βεβαιωθῇ ὅτι ἐκ τοῦ συνόλου τῶν ἀξιωματικῶν εἶχον πέσει μέχρι τῆς ἡμέρας ταύτης σχεδὸν 10 ἐπὶ τοῖς 0). Τοῦτο δὲ δικαιολογεῖ ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἔλεγε πληγωμένος στρατιώτης ἐκφράζων τὸν θαυμασμόν του διὰ τὸν ἥρωϊσμόν τῶν ἀξιωματικῶν μας :

«— Ἄν διαρκέσῃ πολὺ αὐτὸς ὁ πόλεμος, ὁ στρατός μας θὰ γυρίσῃ χωρὶς ἀξιωματικούς.»

Ταυτοχρόνως ἤδη καὶ ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάϊμς», τηλεγραφῶν περὶ τῆς μεγάλης μάχης τῶν Γιαννιτσῶν, ἐπήγει τὸ συνετὸν στρατηγικὸν πνεῦμα τοῦ Διαδόχου, ἀπαλλάξαντος τὰ πλευρὰ τοῦ στρατοῦ του ἐκ τῆς ἀπειλῆς τῶν παρὰ τὰ Γιαννιτσὰ συγκεντρωθέντων Τούρκων, διὰ τὰ ἔχη ἐλευθέραν πλέον τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονικίην ὁδόν.

Ὁ παρακολουθῶν τὴν δρᾶσιν τῆς 4ῆς Μεραρχίας μᾶς δίδει καὶ πάλιν ἐνταῦθα τὰς ἐξῆς πληροφορίας :

«... Οἱ Τούρκοι περὶ τὴν ἐνδεκάτην ἔχουν ὑποχωρήσει ἀπὸ παντοῦ. Εἰς ὄλην τὴν ἔκτασιν τῶν ἐχθρικών θέσεων τρέχουν τὰ ἰδικά μας στρατεύματα. Ἀραιοὶ πυροβολισμοὶ ἀκούονται μακρὰν μόνον, κάτω πρὸς τὴν πόλιν καταδιώκονται οἱ τελευταῖοι φεύγοντες Τούρκοι. Τὸ κανόνι εἶχε παῦσει πλέον τὸ τρομακτικὸν μούγκρισμά του. Ὅλα τὰ σώματα, ὄλα τὰ ὅπλα, συντάσσονται, συγκεντροῦνται καὶ βαδίζουν πρὸς τὴν πόλιν.

» Καταπλημμυρίζεται ὅλον τὸ ἀχανὲς ἐκεῖνο πεδῖον τῆς μάχης ἀπὸ στρατόν. Μετὰ δυσκολίας οἱ ἡγήτορες συγκρατοῦν τὰ τμήματά των ἀπὸ τοῦ νὰ τρέχουν ἔμπρός, νὰ ἐκδηλώνουν οὕτω τὸν ἐνθουσιασμόν των, νὰ θέλουν νὰ σπεύσουν πρῶτοι εἰς τὴν πόλιν. Τὸ ἡσθά-

νοντο δικαίωμά των ὡς νικητῶν καὶ τὸ ἐξέφραζον μετὰ ζωηρότητος· οὔτε ἡ κόπωσις δὲ οὔτε ἡ πείνα εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς ἦσαν αἰσθηταὶ εἰς τοὺς ἄνδρας.

»Ἐβλεπον ἄλλως τε τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγωνός των καὶ ἦσαν ὑπερήφανοι. Εἰς τὰς ἐχθρικὰς θέσεις τὰ κανόνια εἶχον ἐγκαταλειφθῆ με σκοτωμένα τὰ ἄλογα ἀπὸ τὰς βόμβας. Εἰς ἄλλο ἡ βόλις εἶχεν εὔρει τὸν πυροβολητὴν εἰς τὸ πρόσωπον, καθ' ἣν στιγμὴν μὲ γεμάτον πυροβόλον ἦτο ἕτοιμος πρὸς πυροβόλησιν.

»Βλητοφόρα πολλὰ διεσκορπισμένα καθ' ὅλην τὴν ἔκτασιν. Ἄλλα κανόνια πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς πόλεως κολλημένα εἰς τῆς λάσπες ἢ κατατοσασισμένα, συντετριμμένα ἀπὸ τὰς βόμβας μας.

»Τούρκοι νεκροὶ καὶ δολούζοντες τραυματῖαι κατὰ πυκνὰ διαστήματα. Εἰς τὰ προχώματά των, εἰς τὰ ταχύσκαπτά των πεσμένοι μὲ πληθὺν καλύκων εἶχον ἀγωνισθῆ ἐκεῖ ἕως οὗ εὔρουσιν τὸν θάνατον. Ἄλλοι εἰς τὰ χαντάκια καὶ τῆς πλαγιῆς τῶν λοφοειδῶν ὕψωμάτων ἦσαν ἐγκατεσπαρμένοι.

»Οἱ στρατιῶταί μας περνῶντες ἀπὸ τὰ θύματά των ἐδείχνοντο συμπαθεῖς. Ἐπλησίαζον τοὺς τραυματῖας καὶ διὰ τοῦ βλέμματος τοὺς ἐξέφραζον τὴν συμπάθειάν των. Ὅσοι εἶχον νερόν, τοὺς ἔδιδον καὶ οἱ τραυματῖαι καταβάλλοντες ὑστάτας προσπάθειάς νὰ ἀνασηκωθοῦν καὶ κινουῦντες τὰς χεῖράς των εἰς ἔκφρασιν εὐχαριστίας ἐπανεπίπτον εἰς τὰς θέσεις των μὲ τὴν ἐλπίδα καὶ εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς κάπως ζωηροτέραν ἔτι δὲν θὰ χαθοῦν, θὰ ζήσουν, δὲν θὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ πεθάνουν. Μετὰ τὴν νίκην, οἱ στρατιῶταί μας ἐλησμόνουσιν πᾶσαν ἐχθρότητα πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἡ πάλη, ὁ ἀγὼν εἶχεν ἔπαθλον τὴν νίκην· ἀφοῦ αὐτὴ ἐπετεύχθη, τίποτε ἄλλο δὲν ὑπῆρχε διὰ τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐχθρότητος. Ἡ ἔντονος δὲ ὑπαγόρευσις τῆς ἀνθρωπίνης φιλάνθρωπίας, ἡ συναίσθησις εἰς τὴν ἀνακούφισιν τῆς δυστυχίας, ἔφερε τοὺς στρατιῶτας μας εἰς τὰς συμπαθείας αὐτὰς πρὸς τοὺς πολεμίους των. Δὲν ἀπέμενε συναίσθημα ἐκδικήσεως· τοῦναντίον οἱ στρατιῶταί μας ἀνεγνώριζον πολεμικότητα καὶ ἀνδρείαν εἰς τοὺς ἀντιπάλους των καὶ αὐτὸ δὲν τοὺς ἐξώργιζεν, ἀλλὰ τοὺς ἐκρατοῦσε μᾶλλον συμπαθεῖς πρὸς αὐτούς. Οἱ τούρκοι μὲ τὴν συναίσθησιν τοῦ ἠττημένου ἀποτεινόμενοι πρὸς τοὺς νικητὰς ἀντιπάλους των ἐζήτουν προστασίαν καὶ βοήθειαν. Καὶ συνηγνῶντο οὕτως οἱ μέχρι πρὸ ὀλίγης ὥρας ἀγρίως

εἰς ἐκδηλώσεις ἀμοιβαίας ἐκτιμήσεως καὶ συμπαθείας.

» Ἦτο ζωηρῶς συγκινητικὸν νὰ βλέπῃ κανεὶς στρατιώτην ἰδικὸν μας νὰ πλησιάσῃ Τουρκοῦ τραυματίαν, δυνάμενον μόλις νὰ σηκώσῃ τὸ κεφάλι καὶ νὰ γονατίσῃ μπροστά του νὰ τοῦ δώσῃ νερὸν καὶ νὰ ἀποχωρίζεται κατόπιν αὐτοῦ σκυθρωπάζων καὶ μελαγχολικός.

» Τοιαύτας σκηνὰς βλέπων κανεὶς θὰ ἦτο ἠναγκασμένος νὰ ἀπορήσῃ ὅτι δὲν εἶδε τὰς φρικαλεότητας καὶ ἀπαισιότητας τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης πρὸς τὰς ὁποίας τὸν ὠδήγει ἀχαλινώτως ἡ φαντασία του. Θὰ ἀνωμολόγῃ ὅτι ἐχρεωκόπησεν ἡ παλαιότερα ἀριστουργηματικὴ εἰκὼν τῆς πρὸ καὶ μετὰ τὴν μάχην καταστάσεως τῶν στρατευμάτων, εἰς τῆς ὁποίας τὰ ζωηρὰ χρώματα τῶν φρικαστικῶν ζωντανῶν σκηνῶν τῆς ἀπέστρεφε τὸ πρόσωπον.

Τὸ πεδίου τοῦ σημερινοῦ ἀγῶνος δὲν εἶνε αὐτὸ ἐκεῖνο τῶν παλαιότερων πολέμων.

Ὁ νεώτερος πόλεμος εἶνε συμφωνότερος πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ συγχρόνου πολιτισμοῦ.

Τὰ ὄργανα, τὰ μέσα τοῦ πολέμου, παρέχουν καταφανῆ τὴν εὐεργετικότητά των. Δὲν συγκρούονται, δὲν ἔρχονται εἰς χεῖρας αἱ στρατιὰ καὶ δὲν νικᾷ ὅποιος χύσῃ τὸ περισσότερον αἷμα.

Δὲν τὸν βλέπει καλὰ τις τὸν ἐχθρὸν του. Ἀκούει μόνον κανόνια καὶ ὄπλα, καὶ ἂν δὲν θαυμάσῃ τὸ θέαμα, δὲν θὰ μείνῃ ἱκανοποιημένος ὑπολογίζων ἀπειρίαν θυμάτων. Ἡ νίκη εἶνε περισσότερον ἀποτέλεσμα εὐφυΐας, ἀντιλήψεως, τέχνης πολεμικῆς καὶ ὀλιγώτερον ἀντοχῆς καὶ θυσίας. Καὶ τὰς ἀπαιτήσεις αὐτὰς θὰ ἀκολουθῇ ὁ πόλεμος ἕως ὅτου παρέλθῃ ἡ ἀνάγκη του.

«... Ὁ ἐχθρὸς καταδιωκόμενος ἔφρευγε κατὰ μῆκος τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Ἐν ἀρχῇ τὸ ἄκρον δεξιὸν τῆς στρατιᾶς μας ἐτέθη εἰς καταδίωξίν του, ἀλλὰ δὲν τὸν παρηκολούθησεν, εἰμὴ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὅπισθεν τῆς πόλεως τῶν Γιαννιτσῶν. Ἐθεωρήθη ἀνωφελὴς ἡ τοιαύτη καταδίωξις, διότι διὰ νὰ τοῦ ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν εἶχε σταλῆ ἡ ἐβδόμη μεραρχία μετὰ τοῦ ἱππικοῦ μετὰ τὴν διαταγὴν νὰ καταλάβῃ τὰς γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ, ὡς ἐνθυμεῖται ὁ ἀναγνώστης.

Ὁ ἀρχιστράτηγος κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς μάχης μετὰ τὸ ὄρολόγιον στὸ χέρι, νευρικός, ἀνυπόμονος, παρηκολούθει τὰς φάσεις τοῦ

ἀγῶνος. Μαζί του δ' ἔχων τὸν υἱὸν του πρίγκιπα Γεώργιον εἶχε πλησιάζει τὴν ἀκτίνα τοῦ πυροβολικοῦ καὶ ἐξαπέστειλε διαγγελεῖς καθ' ὅλα τὰ σημεῖα τῶν μαχομένων ὄπλων. **Εὐρίσκετο εἰς στιγμὰς ἀγωνιώδους δοκιμασίας. Τῷ εἶχεν ἀναγγελθῆ ἡ ἀτυχία τῆς πέμπτης μεραρχίας. Τί νὰ ἔκαμνε τότε ; Νὰ ἄφινεν εἰς ἀφανισμόν μίαν μεραρχίαν, νὰ ἐστρεφε τὴν στρατιὰν κατὰ τοῦ Τζαβῆτι, ἀφοῦ ἐπέιγετο νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην ;**

» **Καὶ ἔλαβεν ἠρωϊκὰς καὶ στρατηγικὰς συγχρόνως ἀποφάσεις.**

» **Ἐνίσχυσε τὴν μεραρχίαν αὐτὴν καὶ διέταξε τὴν ὀρμητικὴν προέλασιν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.**

» Ἡδὴ ὁ ἀρχιστράτηγος εἶχεν ἐπιστρέφει πλησίον τοῦ ἐπιτελείου του καὶ ἐζήτησε προστασίαν ὑπὸ τὴν σκηνήν, διότι ἐξηκολούθει νὰ βρέχῃ, κατάκοπος καὶ ἐξηντλημένος ἀπὸ τὴν ἀνησυχίαν, τὸ κρῦον καὶ τὴν πειναν ἀκόμη, διότι τὴν βραδυὰν ἐκείνην τὴν ἐπέρασε νηστικός. Εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης δὲν ἐφαίνοντο παρὰ τὰ ὀπισθεν ἐρχόμενα μεταγωγικὰ καὶ οἱ νοσοκόμοι τραυματισφορεῖς, οἱ ὁποῖοι συνέλεγον τοὺς τραυματίας, τὰ νέα θύματα τοῦ ἀγῶνος.

» Τοὺς ἐβλεπον, τοὺς ἴκουον ἐπικαλουμένους τὴν βοήθειάν των καὶ ἔτρεχον νὰ τοὺς μεταφέρουν διὰ τῶν φορεῖων των εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἐκείνην. Ἄλλ' ὁ γὰρὸς μέσα, τὰ ὑπόστεγα ἔξω, εἶχον γεμίσει ἀπὸ τραυματίας. Ἡ ὑπηρεσία δὲ ἡ ἰατρικὴ δὲν ἐξήρκει, δὲν ἠδύνατο νὰ τοὺς ἔλθῃ συνεπίκουρος. Ὁ ἰατρός Καρκαβίτσας εἰς τοὺς δυναμένους νὰ βαδίσουν, καὶ εἰς τοὺς ἐλαφρότερον τραυματίας, ὑποδεικνύει νὰ προχωρήσουν πρὸς ἓνα ὀπισθεν χωρίον, ὅπου θὰ εὔρουν ἄλλο χειρουργεῖον μὲ χώρον καὶ μέσθ περισσότερα. Μία σειρὰ τραυματιῶν κρατούντων τὰ πληγγωμένα χέρια των, τσακισμένων στὰ πόδια, καταματωμένων στὸ κεφάλι, ἐκκινεῖ ἐν ἀπελπισίᾳ πρὸς ἀνεύρεσιν τῆς ἰατρικῆς βοήθειας. Ταλαιπωρεῖται ἀρκετὰ ἡ θλιβερὰ αὐτὴ συνοδεία τῶν τραυματιῶν, καὶ τέλος εὐρίσκει τὸ ποθητὸν καταφύγιον, τὸ χωρίον καὶ τὸ χειρουργεῖον, ἀλλ' ἀτυχῶς αὐτὸ ἀνήκεν εἰς τὴν τρίτην μεραρχίαν. Ἰκετεύουν οἱ δυστυχεῖς ἐκεῖνοι στρατιῶται, ἀλλ' ἡ ἐπιστήμη εἶνε ἀκαμπτος· δὲν τοὺς δέχεται, ἀφοῦ εἶνε ἀπὸ ξένην μεραρχίαν ! Καὶ ἐξαναγκάζονται νὰ γυρίσουν πίσω, νὰ περιπλανηθοῦν, νὰ καταφύγουν ὅπου ἠμπόρεσε καθένας νὰ σωθῇ. Ὁ ἰατρός Καρκαβίτσας εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι καὶ τὸ χειρουργεῖον αὐτὸ τῆς τρίτης μεραρχίας ὑπε-

χρεοῦτο νὰ προσφέρῃ τὰς ὑπηρεσίας του εἰς τοὺς τραυματίας, ἀλλ' ἠπατήθη οἰκτρῶς.

» Ὁ στρατός μας ἤδη, εἶχεν εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν. Προηγήθησαν τμήματα τῆς δευτέρας μεραρχίας καὶ κατόπιν εἰσώρμησαν σώματα ἀπὸ ὅλας τὰς μεραρχίας. Ὅλος ὁ στρατός ἐζήτησε καταφύγιον εἰς τὰ δημόσια κτίρια τὰ εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πόλεως. Ἐβρεχε σφοδρότατα καὶ καθένας ἐζήτηε σωτηρίαν εἰς ἐστεγασμένον μέρος. Ἀναμίστριωται ὄλων τῶν ὄπλων. Τὸν περίξ χῶρον ἐπλήμμυρσαν πυροβολικόν, μηχανικόν, εὐζῶνοι, πεζικά. Ἐπιπτεν ἡ βροχὴ κρουνηδόν. Κάθε σῶμα, κάθε τμήμα ζητεῖ νὰ ἀσφαλισθῇ, νὰ στεγασθῇ. Δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐφαρμοσθοῦν οἱ κανονισμοὶ τῆς στρατοπεδεύσεως εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς καὶ ὑπὸ τοιαύτην κατάστασιν. Οἱ μέραρχοι προσπαθοῦν νὰ συγκεντρώσουν τὰς μεραρχίας των, τὰ συντάγματά των οἱ συνταγματάρχαι, ἀλλὰ δὲν εἶνε εὐκόλον. Ὅπως προσθάσῃ, ὅπως ἡμπορέσῃ καθένας τρυπῶναι διὰ νὰ ἀποφύγῃ τὴν καταigliδα ἐκείνην».

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, ἐκδικουμένοι τὴν ἡττάν των οἱ Τούρκοι τῶν μὴ εἰσέτι καταληφθέντων χωρίων, προέβησαν εἰς ἐφαρμογὴν τῶν συνήθων των ἀγρίων μέσων.

Οἱ Τούρκοι κάτοικοι τῆς Σιατίστης, καταδιωχθέντες ὑπὸ τῶν συμπολιτῶν των Ἑλλήνων, ὑψωσάντων τὴν σημαίαν τῆς ἐλευθερίας πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ, προέβησαν εἰς τὰς ἀκολούθους ἀτίμους ἐκδικήσεις.

Τριεκόσιοι ἐξ αὐτῶν, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Σερὶμ μπέην καὶ τὸν Ἄλῃ μπέην, ὑπαξιωματικοὺς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, εἰσέβαλον εἰς τὸ χωρίον Τσαρούσανη, ἀποτελούμενον ἀπὸ 400 Ἑλλήνας κατοίκους, καὶ ἔθεσαν πῦρ εἰς τὰς οἰκίας καὶ τοὺς ἀχυρῶνας αὐτοῦ καὶ διήρπασαν τὰ ποίμνια.

Εἰσβαλόντες κατόπιν εἰς τὴν ἱστορικὴν Μονὴν Παναγίας συνέλαβον τὸν καλόγηρον Γαβριὴλ Πανίκαν, τὸν ὁποῖον ἔσφαξαν ἀγρίως. Οἱ λοιποὶ καλόγηροι μετὰ τοῦ ἡγουμένου εἰσώθησαν ὡς ἐκ θαύματος.

Ἐξερχόμενοι ἐκ τοῦ χωρίου συνέλαβον καθ' ὁδὸν τὴν 30ετιδα Δαμῖναν Τριανταφύλλου, φέρουσαν εἰς τὰς ἀγκάλας τὸ τριετὲς κοράσιόν τῆς. Τὰ θηρία ἀπεκεφάλισαν τὴν ἀτυχῆ γυναῖκα, τοῦ δὲ τέκνου αὐτῆς διεπέρασαν διὰ τῆς λόγχης τὴν κοιλίαν.

Ὀλίγα ταῦτα, ἀλλὰ χαρακτηριστικώτατα διὰ τὸ θηριώδες τῆς τουρκικῆς ἐκδικήσεως.

Καὶ ἡ σφαγὴ αὕτη θὰ ἐγενικεύετο, ἂν μὴ κατέφθανεν ἐγκαίρως σῶμα ἑλληνικὸν ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγοὺς Καραβίτην καὶ Μακρήν, οἵτινες ἐπολέμησαν γενναίως, τρέψαντες εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους, ἐκ τῶν ὁποίων ἐφόνευσαν 12 καὶ ἐτραυμάτισαν ὑπερπεντήκοντα.

Ταυτοχρόνως τώρα μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σιατίστης, τὰ δύο τουρκικὰ χωρία Ἀγριάθι καὶ Βρογγίστα διεμήνυσαν εἰς τὸν ὑπάρχον Ἡλιάδην, ὅτι ὑπετάσσοντο εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Ἐπίσης ὁ ἐν Λιαψίστῃ πρόκριτος Ἀλβανὸς Ριζᾶ-Χαμντή μπέης διεμήνυσεν, ὅτι ἡ Λιάψιστα ὑπετάσσεται. Κατόπιν τούτου σώματα ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετέδησαν καὶ κατέλαβον τὰ ἀνωτέρω χωρία.

Ἀλλὰ τί εἶνε τὰ Γιαννιτσά, διὰ τὰ ὁποῖα τόσον ἐνδιεφέροντο οἱ Τούρκοι, ἀσχέτως πρὸς τὸν σκοπὸν των, τῆς ἐκεῖ δηλαδὴ ἀνακοπῆς τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ὀρμητικωτάτης των προελάσεως ἐναντίον τῆς Θεσσαλονίκης;

Τὰ ἑλληνικὰ ὅπλα ἐδοξάζοντο ἤδη καὶ πάλιν οὐχὶ εἰς πεδίον πολέμου ἄσημον, ἀλλ' εἰς τὴν χώραν ἔπου εἶδε τὸ φῶς ὁ Μέγας Ἀλέξανδρος, διήλθε τὰ παιδικὰ του ἔτη, ἐδάμασε τὸν Βουκέφαλον καὶ ὁπότεν ὀρμώμενος δορικτήτωρ πόλεων καὶ χωρῶν ἔφερε τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἐκπόλιτιστῆς μᾶλλον ἢ κατακτητῆς στρατηλάτης ἀνὰ σύμπαντα τὸν γνωστὸν κατὰ τὴν ἀρχιότητα κόσμον.

Ἐκεῖ πλησίον τῶν Γιαννιτσῶν, εἰς ἀπόστασιν μιᾶς ὥρας καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης εἰς Θεσσαλονίκην ἀπλοῦται ἐπὶ γηλόφου τὸ ἄσημον σήμερον χωρίον Ἅγιοι Ἀπόστολοι, ἦτοι ἡ ἀρχαία Πέλλα, ἡ πατρὶς τοῦ κατακτῆσαντος τὸν κόσμον Μακεδόνο· Βασιλέως καὶ ἰδρυσαντος τὸ παγκόσμιον Κράτος τοῦ Μακεδονικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Τὸ Κράτος τοῦ πανυψηλοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ Κράτος τοῦ ἀθανάτου Πνευματικοῦ ΦΩΤΟΣ.

Καὶ ἀνενοεῦτο τώρα ἐκεῖνο ποῦ ἐγένετο τὸ πάλαι: οἱ ἀπόγονοι τοῦ ΜΕΓΑΛΟΥ ἐξεδιώκον ἐκ τῆς πατρίδος αὐτοῦ τοὺς ἐκεῖ πάλιν ἐξ Ἀσίας ἐπιδραμόντας βαρβάρους...

Τὰ Γιαννιτσά. ἡ—ὡς λέγονται Τουρκιστὶ—Γενιτζὲ Βαρδάρ, εἶνε πόλις καθ' αὐτὸ Τουρκικῆ. Οἱ κάτοικοί τῆς ἀνέρχοντο εἰς 11 χιλ.

περίπου, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ 8 χιλιάδες εἶνε Τούρκοι καὶ αἱ ἄλλαι 3 Ἑλληνες, Βούλγαροι, Σέρβοι, Ἑβραῖοι.

Ἡ πόλις εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ ἀνωφεροῦς ἐδάφους καὶ δισχιζομένη κατὰ τὸ μέσον αὐτῆς ὑπὸ μεγάλης ἀμφοτέρωθεν ὁδοῦ, διαιρεῖται εἰς ἄνω καὶ κάτω πόλιν. Ἡ Κάτω εἶνε κυρίως Τουρκική, ἡ Ἄνω ἀποτελεῖται ἀπὸ τὰς κοινότητας τῶν Ἑλλήνων, Βουλγάρων, Σέρβων καὶ λοιπῶν κατοίκων διαφόρων ἐθνικοτήτων.

Κεῖται ὀλίγον πέραν τοῦ βορειοδυτικοῦ ἄκρου τῆς Λουδίας λίμνης, ἀπὸ τῆς ὁποίας πηγάζει ὁ Λουδίας ποταμός, ὁ ἐκχυνόμενος εἰς τὸν Ἀξιόν, μετὰ ροῦν ὀλίγων ὥρων. Ὁ βάλτος τῶν Γενιτσῶν, δηλαδὴ τὸ μέγιστον μέρος τῆς λίμνης, κατέστη περιώνυμος, διότι εἰς αὐτὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τελευταίου Μακεδονικοῦ ἀγῶνος συνήφθησαν ἄπειροι συμπλοκαὶ μεταξὺ Ἑλληνικῶν καὶ Βουλγαρικῶν συμμοριῶν καὶ μᾶς ἐκάστης ἐξ αὐτῶν πρὸς τὸν Τουρκικὸν στρατόν. Ἐκεῖ ἐφανεύθη καὶ ὁ ἀλγισμὸν ἦρωος Τέλλος Ἄγρας.

Μέχρι τῆς ἀλώσεώς της ὑπὸ τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων ἦτο ἔδρα ὑποδιοικητοῦ καὶ ἀρχιερατικοῦ ἐπιτρόπου. Ἡ Ἑλληνικὴ κοινότης, ἐκ 200 περίπου οἰκογενειῶν συγκελιμένη, πολλάκις δοκιμασθεῖσα διὰ διωγμῶν καὶ πιέσεων, συντηρεῖ ἐν τούτοις λαμπρὸν ναόν, σχολεῖον ἀρρένων καὶ θηλέων.

Οἱ δρόμοι τῆς πόλεως εἶνε στενοὶ καὶ ἀκανόνιστοι. Αἱ οἰκίαι τῶν Τούρκων πρὸ πάντων εὐρύχωροι καὶ πλούσιαι. Ἡ ἐμπορικὴ της κίνησις ἀρκετὰ ζωηρά.

Ὁ Διάδοχος τὴν ἐχαρακτήρισεν ὡς ἱερὰν, ἴσως διότι ἐκεῖ εὐρίσκονται πλείστοι τάφοι τῶν Τούρκων κατακτητῶν (γαζήδων), ὅπως προείπομεν, περικλειόμενοι εἰς μωσουλῆον.

Οἱ τάφοι αὗτοι, διατηρούμενοι εἰς καλλίστην κατάστασιν, διακρινόμενων καθαρῶτατα τῶν ἐπιχρῶσων κοσμημάτων καὶ Τουρκικῶν ἐπιγραφῶν, χρησιμεύουν ἀκόμη καὶ σήμερον ὡς προσκύνημα τῶν Τούρκων. Ἐντὸς τοῦ μωσουλῆου θάπτονται οἱ ἀπόγονοι τοῦ κατακτητοῦ Χατζή-Ἑβρενός, τοῦ ὁποίου σῶζεται σήμερον ὁ 33 ἀπόγονος.

Ἡ πόλις τῶν Γιαννιτσῶν ἀπέχει τῆς Θεσσαλονίκης περὶ τὰς δεκατρεῖς ὥρας δι' ἀμάξης. Ἡ μετάβασις εἰς αὐτὴν γίνεται διὰ δύο ὁδῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία διέρχεται διὰ τῶν βαλτωδῶν ἄκρων τῆς Λουδίας.

λίμνης καὶ καταλήγει εἰς τὸ χωρίον Κιρτζαλάρ, ἐπὸθεν ἐπιβαίνει τις τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διὰ νὰ μεταβῇ ἐκ Γιαννιτσῶν εἰς Θεσσαλονίκην ἔπρεπε, συνεπῶς, νὰ διέλθῃ τὸν Ἀξιὸν ποταμὸν.

Εἰς τρίωρον ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης ἀπόστασιν καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Τόψιν ὑπάρχει μεγάλη ξυλίνη γέφυρα καὶ ὀλίγον κατωτέρω ἢ σιδηροδρομικὴ τοιαύτη, σπουδαῖον τεχνικὸν ἔργον. Ἄν οἱ Τούρκοι, φεύγοντες διὰ τοῦ μέρους τούτου, κατέστρεφον τὰς γεφύρας, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς θὰ ἠναγκάζετο ν' ἀναζεύξῃ τὸν ποταμὸν.

Μετὰ τὸν Ἀξιὸν, καὶ εἰς δίωρον ἀπ' αὐτοῦ ἀπόστασιν, ὁ στρατὸς μας θὰ συνήντα τὸν Ἐχέδωρον ἢ Γαλλικὸν ποταμὸν, πλάτους 200 περίπου μέτρων, ὅστις οὐδεμίαν ἔχει γέφυραν. Ὁ Ἐχέδωρος ἔμως εἶνε μᾶλλον ξηροπόταμος, τοῦ ὁποίου τὴν κοίτην βαθέως ἀμμώδη διέρχεται τις πεζῆ ἐν ὄρα θέρους, ἀλλ' ὅταν πλημμυρῇ, μετατρέπεται εἰς ἀπέραντον τέναγος, τὸ ὁποῖον ἔμως καὶ πάλιν δύναται τις, μετὰ τινὰς δυσχερείας ἔμως, νὰ διέλθῃ πεζῆ.

Λεπτομερέστερον οἱ Τούρκοι θεωροῦσιν ἸΕΡΑΝ τὴν πόλιν τῶν Γιαννιτσῶν, διότι ἐν τῷ κέντρῳ τῆς τουρκικῆς συνοικίας ὑψοῦται μεγαλοπρεπὴς τάφος. Εἶνε ὁ ἱερός τάφος τοῦ Χατζῆ Γαζῆ Ἀχμέτ Ἐδρενὸς Μπαμπᾶ.

Ὁ Μουσουλμᾶνος αὐτὸς ἅγιος εἶνε ὁ πρῶτος ἐπελθὼν κατὰ τῆς Μακεδονίας Τούρκος ἐξ Ἀσίας. Ἐγκατέστη δ' ἐνταῦθα μετὰ τῆς οἰκογενείας του, ἧς ἀπόγονοι ζῶσιν ἀκόμη καὶ ἐν Γιαννιτσῶσι καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Εἰς ἄλλην τοποθεσίαν ὑψοῦται ὁ τάφος ἐτέρου ἁγίου, τοῦ Σέχ Λεκη ἀπὸ τὴν Νιάουσαν, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε καὶ διδάσκαλος τῶν τέκνων τοῦ Χατζῆ Μπαμπᾶ.

Ἡ πενθερὰ τοῦ προμνησθέντος Γιαννιτσώτου Ἑλληνος Θωμᾶ Μαγκρώτου εἶπε κατὰ λέξιν εἰς Ἑλληνα δημοσιογράφον:

«—Ὅλα ἤμποροῦσαν νὰ τὰ φαντασθοῦν, παιδί μου, οἱ Τούρκοι, μὰ ὄχι πῶς ἤμποροῦσαν οἱ ἰδιοὶ μας νὰ πάρουν τὴν ἀρίαν αὐτὴν πόλιν των, πού καὶ ἀπὸ τὸ ὄνομά της φαίνεται πῶς ἦταν ἡ ρίζα τοῦ Γιαννιτσαρισμοῦ. Τῇ Θεσσαλονίκῃ μάλιστα, μὰ ποτὲ τὰ Γιαννιτσᾶ.»

Ἡ πόλις Γιαννιτσᾶ κεῖται ἀκριβῶς ἐξ ὄρας ἀνατολικῶς τῶν Βοδενῶν, 1 1/2 ὥραν δυτικῶς τῆς ἀρχαίας Πέλλης (ἧς διατηροῦνται

ἐρείπια) καὶ 4 ὥρας τοῦ ἀνατολικῶς αὐτῆς ρέοντος Ἀξιοῦ ποταμοῦ.

Ἡ πόλις τῶν Γιαννιτσῶν ἦτο πρωτεύουσα ὁμωνύμου διαμερίσματος ἀπαρτιζομένου ἐκ 48 χωρίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 40 εἶνε τοιφλίτικα, κειμένων μεταξὺ τοῦ ὄρους Πάτακ καὶ τῆς λίμνης τῶν Γιαννιτσῶν καὶ καλουμένων Σλάνιτσα, — Σλανιτσοχώρικα.

Ἴδου τώρα καὶ τὰ Ἐπίσημα Ἀνακοινωθέντα περὶ τῆς μεγάλης αὐτῆς μάχης :

«*KOZANH, 21) 10) 12, ὥρα 12 καὶ 30'.*

Γενικὸν στρατηγεῖον ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης Γιαννιτσῶν, 20 Ὀκτωβρίου, ὥρα 10 π. μ.

» *Ἰσχυρὰ ἐχθρική δύναμις ἐκ στρατευμάτων νεοαφικθέντων ὀχυρωθεῖσα παρὰ τὴν ἱερὰν τῶν Μωαμεθανῶν πόλιν τῶν Γιαννιτσῶν ἀντιτάχθη πεισματωδέστατα κατὰ τοῦ προελαύνοντος στρατοῦ μας.*

» *Μετὰ τὴν μάχην, διαρκέσασαν χθὲς καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν καὶ σήμερον ἀπὸ τῆς 6ης πρωϊνῆς, ὁ ἐχθρὸς ἠττήθη ὑπὸ τοῦ γενναίου Στρατοῦ Μου καὶ ὑποχωρεῖ καταδιωκόμενος.*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

*
*
*

«Γενικὸν Στραταρχεῖον Γιαννιτσῶν 21, ὥρα 1' μ. μ.

» *Πρωθυπουργὸν Ἀ θ ἦ ν α ς.*

» *Ὁ ἐχθρὸς ἀνισταθεὶς καθ' ἡμῶν εἰς Γιαννιτσὰ ἀπειτελεῖτο ἐξ ὀλοκλήρου μεραρχίας Σερρῶν καὶ πλειστῶν ἄλλων τμημάτων ἐν ὄλω δυνάμει περὶ τὰς 25 χιλιάδας, μετὰ 24—30 πυροβόλων καὶ κατεῖχεν ὀχυρωμένας θέσεις.*

» *ἠττήθη καὶ καταδιωχθεὶς ἀπ' εὐθείας διὰ τοῦ κέντρου μου καὶ πλαγίως διὰ τοῦ ἄκρου δεξιοῦ μου ἐκ Γιδᾶ, ἀποσυντέθη.*

Εἰς Γιαννιτσὰ ἠλώθησαν περὶ τὰ 14 πυροβόλα καὶ 4 πολυβόλα. Πλήθος αἰχμαλώτων. Ὀλόκληρος λόχος κατέθεσε τὰ ὄπλα του.

» *Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ μεγάλαι, πλήθος νεκρῶν του καλύπτει τὰ πέριξ τῶν Γιαννιτσῶν. Ἡ ὁδὸς Γιαννιτσῶν πρὸς*

Θεσσαλονίκην ἐγκατεσπαρμένη ἐξ ὕλικού παντοδαπού τοῦ ἀτάκτως φεύγοντος ἐχθροῦ. Ἄγνοῶ εἰσέτι ἀποτέλεσμα τῆς ἐκ Γιδα διὰ γεφυρῶν τοῦ Καρὰ-Ἀσμὰν καταδιώξεως.

»Περὶ ἀπωλειῶν μας τηλεγραφήσω βραδύτερον, ἅμα συγκεντρωθῶσι πληροφορίες.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Εὐθὺς κατόπιν τῶν ἐπισήμων τούτων ἀνακοινώσεων τμήμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ μετὰ τὴν ἄτακτον υποχώρησιν τῶν Τούρκων κατέλαβε τὰ νῶτα τοῦ ἐχθροῦ, ὠχυρωμένου εἰς τὴν ἐπὶ τῆς γραμμῆς Γιαννιτσῶν — Θεσσαλονίκης γέφυραν τοῦ Ἄξειου ποταμοῦ. Ἀποτέλεσμα τῆς νέας ταύτης συγκρούσεως ὑπῆρξεν ἡ κύκλωσις τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ τῆς γεφύρας τοῦ Ἄξειου ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ὁ ἐχθρὸς ἔσχε σημαντικωτάτας καὶ ἀνυπολογίστους ἀπωλείας.

Ἄλλὰ πῶς, ἐν λεπτομερείαις, διέβημεν τὸν Ἄξιόν; Ἴδου τί προκειμένου περὶ τοῦ σημαντικοῦ τούτου γεγονότος μᾶς μεταδίδουν αὐτόπται μάρτυρες :

«Μετὰ τετράωρον ἐντεῦθεν πορεῖαν συναντᾶται ὁ Ἄξιὸς ποταμὸς (Βαρδάρ). Ἡ διάβασίς του γίνεται διὰ γεφύρας ξυλίνης μήκους 700 περίπου μέτρων. Πεδιάς εὐρυτάτη ἐκτείνεται ἔνθεν καὶ ἔνθεν τοῦ ποταμοῦ, εὐφορωτάτη καὶ καλλιεργουμένη πλουσίως. Τὴν γέφυραν ταύτην ἐπρόφθασαν οἱ φεύγοντες Τούρκοι νὰ τὴν καταστρέψουν, ἢ τὴν ἀφήκων ἀθικτον; Ἄγνωστον. Βεβαίως ἡ καταστροφή τῆς γεφύρας, ἂν ἐγένειεν ὑπὸ τῶν Τούρκων, θὰ ἐπιβραδύνη κάπως τὴν προέλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

»Πρὸ τοῦ πολέμου, εἰς τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἄκρην τῆς γεφύρας, ἐστάθμευεν ἀριθμὸς τις χωροφυλάκων πρὸς φύλαξιν αὐτῆς. Εἰς δίωρον ἀπὸ τοῦ Ἄξειου ἀπόστασιν, ἀφοῦ πρῶτον συναντηθῆ τὸ χωρίον Τόψιν, διασχίζει τὴν ὀπωσθήποτε πεδινὴν χώραν ὁ ποταμὸς Ἐχέδωρος ἢ Γαλλικός. Ἐπ' αὐτοῦ οὐδεμία γέφυρα ὑπάρχει. Ἡ κοίτη του ὅταν εἶνε ξηρά, εἶνε βαθέως ἀμμώδης, ἕπερ δυσχεραίνει κάπως τὴν διάβασιν. Ὅταν ὁ ποταμὸς πλημμυρῆ, οἱ ἄνθρωποι διαβαίνουν τὸν Γαλλικὸν βυθίζόμενοι εἰς τὸ ὕδωρ μέχρις ὀσφύος.

»Οἱ Τούρκοι φεύγοντες πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἂν δὲν ἀντέταξαν ἀντίστασιν εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἄξειου, πιθανὸν ν' ἀντιτάξουν τοιαύτην ἐάν, ἐννοεῖται, δυνηθοῦν ν' ἀνασυνταχθοῦν εἰς τὰς πέραν τοῦ Ἐχε-

δώρου βουνοσειράς, τὰς δύο περίπου ὥρας ἀπεχούσας τῆς Θεσσαλονίκης, ἐπὶ τῶν ὁποίων κείνται τὰ χωρία Νεοχωρούδα καὶ Γραδομπόρι.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος, ὁ καταδιώκων τοὺς Τούρκους διὰ τοῦ Γιδα, πιθανὸν νὰ λάβῃ τὴν δημοσίαν ὁδόν, ἢ ὅποια ἀπὸ Γιδα φέρει εἰς τὸ χωρίον Γιαζλατζίκ, ὅπου ἐνοῦται μὲ τὴν ἀπὸ Γιαννιτσῶν ἄγρουν. Ἡ καταδίωξις γίνεται διὰ μέσου τῆς ἐλώδους πεδιάδος τῆς Λουδίας.»

Μᾶς εἶνε ἔμως ἤδη γνωστὸν ἐκ τῶν προηγουμένως γραφέντων, ὅτι οἱ ἡμέτεροι κατῴρθωσαν καὶ τοῦ Ἄξειο τὴν μεγάλην γέφυραν νὰ καταλάβουν ἐγκαίρως καὶ τὴν τοῦ Λουδία διὰ τῆς Μεραρχίας τοῦ Κλεομένους, καὶ νὰ διέλθουν δι' αὐτῶν ἄνευ πολλῶν δυσχερειῶν.

Αἱ ἀπώλειαί μας κατὰ τὴν μάχην.

Ὀλίγον μετὰ τὰ ἐπισήμως ἀνακοινωθέντα τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἀνεκοίνουσι τὸν κατάλογον τῶν φονευθέντων κατὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν.

Ἐκ τοῦ καταλόγου τούτου ἐμφαίνεται ὅτι ἐφονεύθησαν 6 ἐν ὄλῳ ἀξιωματικοί, ἐξ ὧν 2 ταγματάρχαι, 1 ὑπολοχαγός, 2 ἀνθυπολοχαγοί, ὧν ὁ εἰς ἐφεδρὸς, καὶ 1 ἀνθυπασπιστής.

Ἄξιωματικοὶ ἐπληγώθησαν ἐν ὄλῳ 33, ἐξ ὧν 2 συνταγματάρχαι, 1 ἀντισυνταγματάρχης, 2 ταγματάρχαι, 4 λοχαγοί, 3 ἑταρχοὶ, 7 ὑπολοχαγοὶ καὶ 14 ἀνθυπολοχαγοί.

Ὀπλίται ἐν ὄλῳ ἐφονεύθησαν 154.

Ἐτραυματίσθησαν δὲ 737.

Ἴδου ἡ σχετικὴ ἀνακοίνωσις τοῦ ὑπουργείου ἐπὶ λέξει :

» Ἀξιωματικοὶ φονευθέντες κατὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν :

Ταγματάρχαι πεζικοῦ Γεωργούλης Ν. καὶ Ἡλιόπουλος Ἡλίας, ἀνθυπολοχαγὸς πεζικοῦ Γ. Σγουρός, ἐφεδρὸς ἀνθυπολοχαγὸς πεζικοῦ Μπαλῆς Π., ὑπολοχαγὸς πεζικοῦ Κοντὸς Εὐστ., ἀνθυπασπιστής πεζικοῦ Μαντζούνης Α.

Ἀξιωματικοὶ τραυματισθέντες κατὰ τὴν αὐτὴν μάχην :

» Συνταγματάρχαι πεζικοῦ Δημητρακόπουλος Κ. καὶ Μπαίρας Ἀνδρέας, ἀντισυνταγματάρχης πεζικοῦ Παναγιωτόπουλος Εὐθ., ταγματάρχαι πεζικοῦ Γκιόκας Ἄθ. καὶ Τσιτσόπουλος Π., λοχαγοὶ Πα-

παθανασίου Ζ. (Μηχανικοῦ), πεζικοῦ Χρυσομάλλης Δημ., Μίνης Π. καὶ Καλλιδόπουλος Π., Ἐλαρχοὶ Μάνος Π., Σταυρόπουλος Χ. καὶ Καψαμπέλης Δημ. Ὑπολοχαγοὶ Μηχανικοῦ: Λάλωσις Ἄγγ., πεζικοῦ Χαμόδρακας Δ., Γιάνναρος Ι., Ρόζας Π., Μουζακιώτης Ι., Ἐξαρχάφης Κ. Πυροβολικοῦ: Μομφερράτος Γ. Ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πεζικοῦ: Πολυμερόπουλος Π., Πολυχρονόπουλος Γ., Ζουμπασᾶκος Μ., Χωρατῆς Π., Κωστόπουλος Α., Ἀβραμιδῆς Β., Δαλέξιος Μ., Καῖρης Α., Πανταζῆς Ι., Μπενέτος Γ. Ἐφεδρoὶ ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πεζικοῦ: Μακρυποκάμπης Β., Μάγκος, Γαλανόπουλος Κ. καὶ τοῦ Μηχανικοῦ Μιχαλόπουλος.

» Ὀπλίται φονευθέντες 154, Τραυματῆαι 737, ὧν τὰ ὀνόματα θὰ ἀποσταλώσι ταχυδρομικῶς.

« Ἀξιωματικοὶ φονευθέντες ἐν Ναυμπιάνκιοι :

» Λοχαγοὶ πεζικοῦ: Λιξσκάς Γ. καὶ Λυκούρης Κ. Ὑπολοχαγοὶ τοῦ πεζικοῦ: Τσαγκόπουλος Ι. καὶ Ἰωαννίδης Ι....»

Ταυτοχρόνως τὼρα ἀνεκοινοῦτο ἐπισημῶς καὶ ἡ ὀρκωμοσία τῶν Κοζανιτῶν ἐθελοντῶν.

Ἴδου δὲ τὸ ἐκ Κοζάνης ἐμπνευσμένον τηλεγράφημα τοῦ ἀπὸ ἡμερῶν εὐρισκομένου ἐκεῖ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν :

« ΕΚ ΚΟΖΑΝΗΣ Πρόεδρον Κυβερνήσεως Ἀ θ ῆ ν α ς.

» Μετὰ παλιῶν συγκινήσεως παρέστην ταύτην τὴν συγγμὴν εἰς τὴν δοκιμοσίαν τοῦ ἐθελοντικοῦ λόχου Κοζάνης, Ἑλληνικωτάτης πόλεως, πρώτης ταύτης ἀποστελλούσης τὴν νεότητά της δι' ὑψηροσίαν τῆς Πατριδος. Μετ' ἀροῆτιου χαρᾶς ἐδήγησα τοὺς πρώτους ἀγγέλους τῆς Ἐλευθερίας, συμβολίζοντας ἐθνικὸν βαρυσήμαντον γεγονός, προσφωνήσας αὐτοὺς. Συγχαίρων ὑμῖν, εὐχομαι τελείαν ἐκπλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων.

Ἵ Ὀ Ἀθηνῶν

ΘΕΟΚΛΗΤΟΣ.»

Εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ἔ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

« Σεβασμιώτατον Μητροπολίτην Ἀθηνῶν Θεόκλητον. Κ ο ζ ᾶ ν η ν.

» Μετὰ τὴν εὐλογίαν τῆς Ἐκκλησίας, εὐαρεστηθῆτω ἡ ὑμετέρα Σεβασμιότης νὰ διαβάσῃ τῷ νεοσυστάτῳ λόγῳ Κοζάνης τὴν εὐχὴν τῆς Πατριδος καὶ τὴν προσδοκίαν ὅτι θὰ ἀναδειχθῇ ἄξιος πρόμαχος αὐτῆς.

Ε. ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ.»

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΝ

ΚΑΤΑΛΗΨΙΣ ΜΟΝΑΣΤΗΡΙΟΥ ΚΑΙ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

XLIV.

Σερβικαὶ ἐπιχειρήσεις.—Μέχρι Μοναστηρίου.

Ἡ Σερβία ἐσχημάτιζεν ἤδη τὴν Γενικὴν διοίκησιν τῆς Πριστίνας μὲ ὑποδιοικήσεις Πριστίνας, Βούτσιτρυ, Γκιούλαν, Φερίζοβιτς καὶ Λάμπ. Εἰς τὰ σχηματισθέντα Δημοτικὰ Συμβούλια εἰσῆλθον καὶ Μουσουλμάνοι ἀναλόγως τοῦ πληθυσμοῦ. Ἐπίσης ἐγκατεστάθησαν καὶ πολιτικὰ καὶ ποινικὰ δικαστήρια, συμφώνως πρὸς τὸν Σερβικὸν ὀργανισμόν τῶν Δικαστηρίων. Οἱ Ἄλβανικοὶ πληθυσμοὶ τῶν καταληφθέντων μερῶν προσεκλήθησαν νὰ ἐπανεέλθωσιν ἐντὸς ὀρισμένης προθεσμίας εἰς τὰς ἐστίας των καὶ νὰ καταθέσωσιν τὰ ὄπλα, ἄλλως θὰ θεωρηθοῦν ὡς ἐπαναστάται καὶ θὰ καταδιωχθοῦν.

Εἰς τὴν μάχην τῆς Βεράνας ἐφρονεύθησαν 1000 Ἄλβανοὶ καὶ Τούρκοι. Μέρος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τὸ ὅποιον ἐφευγε πρὸς τὸ Τέτοδον πανικόβλητον, ἠχμαλώτισθη ὑπὸ τοῦ καταδιώκοντος αὐτὸ Σερβικοῦ ἵππικοῦ. Πρὸ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἰστιπ οἱ χριστιανοὶ κάτοικοι τῆς πόλεως ἐπανεστάτησαν καὶ ἐξεδίωξαν τὴν Τουρκικὴν φρουράν.

Ἐγίνετο δὲ τὴν ἀπεγνωσμένην ἀπόπειρα πρὸς ἀνασύνταξιν τοῦ φεύγοντος Τουρκικοῦ στρατοῦ πλησίον τῶν Βελεσσῶν, τὰ ὅποια κατελαμβάνοντο ταυτοχρόνως ὑπὸ τῶν Σέρβων.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑπεχώρει ἀτάκτως πρὸς τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Θεσσαλονίκην.

Εἰς τὴν περιφέρειαν Κοσσόβου ἐπεκράτει ἄκρα ἠσυχία.

Οἱ Ὄθωμοι κάτοικοι κατέθεσαν τὰ ὄπλα, ὕψωσαν εἰς τὰς οἰκίας των σημαίας Σερβικᾶς καὶ ἐπανελάβον τὴν συνήθη ζωὴν των καὶ τὰς ἐργασίας των.

Ἡ πόλις τῶν Βελεσσῶν κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ κατόπιν πεισματώδους μάχης μετὰ τμήματος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καταλαβόντος ἐπικαίρους θέσεις.

Μετὰ τὴν ἤτταν οἱ Τούρκοι διχασθέντες ἐφυγαν ἐν ἀταξίᾳ πρὸς διαφόρους διευθύνσεις.

Θεωρεῖται βέβαιον, ὅτι οὐδεμία πλέον σοβαρὰ ἀντίστασις εἶνε δυνατόν ν' ἀντιταχθῆ εἰς τὴν Σερβικὴν προέλασιν, τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποσυντεθέντος καὶ ἐγκαταλείψαντος τὰ τηλεβόλα του.

Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον μετὰ τὴν μάχην τοῦ Κουμανόβου καὶ τὴν ἐκ Σκοπίων υποχώρησιν συνεκεντρώθη εἰς Βελεσσά, ἐπεχείρησε τὴν πρωίαν τῆς 15ης Ὀκτωβρίου ν' ἀντιστῆ.

Ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐνίκησεν, ἡ δὲ μάχη ὑπῆρξε κρατερὰ, τῶν Τούρκων καταλαβόντων ἐπικαίρους θέσεις.

Οἱ Σέρβοι κατώρθωσαν νὰ κατατροπώσουν τοὺς Τούρκους καὶ νὰ καταλάβουν τὴν πόλιν. Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν πρὸς δύο διευθύνσεις, πρὸς τὸν Περλεπὲν καὶ τὸ Γκιστοβάρ.

Ἦτο ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ, δεθέντος ὅτι ὑπῆρχον ἀσφαλεῖς πληροφορίες ὅτι οἱ Τούρκοι εἶχον συναθροίσει εἰς Κουμάνοβον ἕλον τὸν ἐν Μακεδονίᾳ στρατόν των, συνιστάμενον ἐκ τοῦ ἐβδόμου σώματος τῶν Σκοπίων τῆς τρίτης καὶ τετάρτης μεραρχίας τοῦ σώματος Μοναστηρίου, τριῶν συνταγμάτων τοῦ ἐλαφροῦ πεζικοῦ, καὶ τοῦ πλήρους πυροβολικοῦ ἕλων τῶν σωμάτων.

Ἐπομένως εἰς Κουμάνοβον ἐμάχοντο 80 χιλ. Τούρκων περίπου. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς κατεῖχεν ὄχυράς θέσεις, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐξηγεῖ τὸν ἀριθμὸν τῶν Σέρβων νεκρῶν καὶ τραυματιῶν.

Ἔσχον δὲ οὗτοι τετρακοσίους νεκροὺς καὶ χιλίους τραυματίας, ἐξ ὧν 80 οἱ ἐλαφρῶς τραυματισμένοι.

Ἡ νίκη των ἡμῶν εἰς τὸ Κουμάνοβον ἐξησφάλισε τὰς περαιτέρω ἐπιτυχίας τῶν Σέρβων καὶ ἐξηγεῖ τὴν εὐχερῆ κατάληψιν τῶν Βελεσσῶν καὶ τοῦ Ἰστίπ.

Οἱ Τούρκοι ἠδυνάτουσαν ἐφεξῆς νὰ συγκεντρωθοῦν καὶ ν' ἀντιτά-

ξουν σοβαρὰν ἄμυναν, ἄλλως τε ἐστεροῦντο πλέον καὶ τοῦ ἀναγκαίου πυροβολικοῦ, ὅπερ ἐγκατελείφθη ὑπ' αὐτῶν καὶ ἐκυριεύθη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου ὑπὸ τῶν Σέρβων.

Ἦτο συνεπῶς ὁ ἐπομένῃν Τουρκικὸς στρατὸς φεύγων πρὸς τὸ Περλεπέ νὰ συνηγᾶτο καὶ μετὰ τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

Τὸ Σερβικὸν ἱππικὸν ἔλαβε σπουδαῖον μέρος, διασπᾶσαν εἰς δύο τὸν Τουρκικὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον κατεδίωξε κατὰ δύο διαφόρους διευθύνσεις.

Κατὰ τὴν ἐκ Κουμανόβου καὶ Βελεσσῶν φυγὴν οἱ Τούρκοι δὲν ἔσχον τὸν καιρὸν νὰ καταστρέψουν τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, τῆς ὁποίας ὀλίγα μόνον μέτρα παρὰ τὸ Κουμανόβον κατεστράφησαν, ἀλλ' οἱ Σέρβοι ἐπεσκεύασαν ταῦτα ἀμέσως.

Ἡ ὀλοκλήρης ἢ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἀπὸ τῶν Σερβικῶν συνόρων μέχρι Βελεσσῶν ἦτο ἐν καλῇ καταστάσει, αἱ δὲ στρατιωτικαὶ ἀμαξοστοιχίαι ἐλειτούργουν κανονικῶς.

Μετὰ τὴν ἦταν τοῦ Κουμανόβου, τελεία διαφωνία ἀνεφύη ἐν Σκοπίαις μεταξὺ τῶν Τούρκων διοικητῶν τοῦ στρατοῦ, ἡ ὁποία ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατανομήν εἰς διάφορα τμήματα ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ.

Ἡ ἄμυνα, ἣν ἀντέταξαν οἱ Τούρκοι εἰς τὰ Βελεσσά, ὠφείλετο εἰς προσωπικὴν πρωτοβουλίαν μερικῶν ἀξιωματικῶν, ἡ δὲ ἀποτυχία αὐτῆς ὑπῆρξε φυσικὴ συνέπεια.

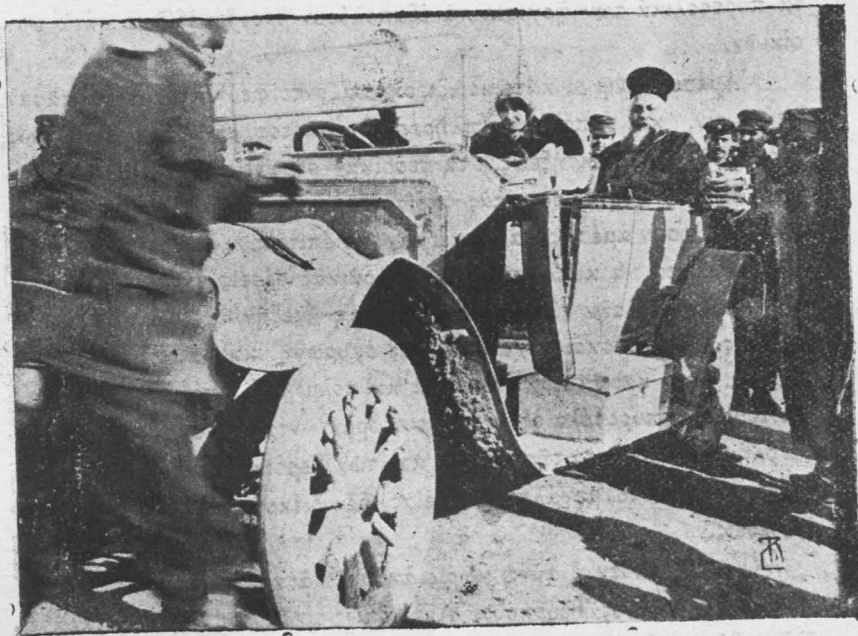
Εἰς Σκόπια ἐπεκράτει ἤδη ἀπόλυτος τάξις καὶ ἡσυχία. Ὁ ἐνθουσιασμὸς ἀφ' ἐτέρου τῶν Σέρβων ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν ἦν ἀπερίγραπτος.

Τὸ Στρατηγεῖον μεταφέρθη εἰς Σκόπια, ὅπου προητοιμάζετο θριαμβευτικὴ δεξιῶσις εἰς τὸν Βασιλέα.

Ὁ Γκουέλφο Τσιβινίνι, ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἑσπερινοῦ Ταχυδρόμου» τοῦ Μιλάνου εἰς τὸ σερβικὸν στρατόπεδον, περιγράφει ἐξ ἀφηγήσεως ἣν ἤκουσε παρὰ τοῦ πρίγκηπος Ἀλεξίου Καραγεώργεβιτς, ἐξαδέλφου τοῦ βασιλέως Πέτρου, ἀλλ' ἐν τοσοῦτῳ ἀπλοῦ τώρα στρατιώτου τοῦ ἱππικοῦ, ὡς ἐξῆς τὴν μάχην τοῦ Κουμανόβου.

«Ἡ κατάληψις τῆς πόλεως ὑπῆρξε δυσχερεστάτη, καίτοι τὸ πλεῖστον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐγκαταλείψει αὐτήν. Ἀλλ' ἔμενον

εἰς τὸ Κουμάνοβον ἀλβανικαὶ πολυάριθμοι συμμορίαί. Αἱ συνοικίαι περὶ τῆς πόλεως ἦσαν πλήρεις ἐνόπλων, οἱ ὅποιοι ὠχυρωμένοι καλῶς ἐκεραυνοβόλουν τὰς τάξεις τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ πλησιάζοντος. Τὸ πυροβολικὸν ὄφειλε νὰ καταστρέψῃ τὰς μυρμηκίαις ταύτας διὰ κανονιοβολισμοῦ. Ὅσοι κατώρθουν νὰ φύγουν, ἐτρέποντο πρὸς τὴν

Ὁ μητροπολίτης Ἀθηνῶν μετὰ τῆς πριγκιπίδου Μαρίας ἐπὶ αὐτοκινήτου μεταβαίνοντες εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν.

πόλιν καὶ ἐσχημάτιζον ἐκεῖ γύρω κύκλον ἐσχάτης ἀντιστάσεως. Ἐκδιωκόμενοι, δεκατιζόμενοι εἰσέρχοντο εἰς τὰς ὁδοὺς, πάλιν ὠχυροῦντο ἐντὸς τῶν οἰκῶν καὶ αὐλῶν καὶ ἐξηκολούθουν πάντοτε τὸ φονικὸν πῦρ.

Ἀἱ προχωροῦσαι σερβικαὶ στρατικὴ ἡναγκάζοντο νὰ συνάπτουν μανιώδη πάλιν μετὰ τοὺς δαιμονισμένους αὐτοὺς, ἀγρίας συμπλοκάς, αἱ ὅποιοι ἔδοσαν μετὰ αἷμα τὸ ἐσωτερικὸν τῶν οἰκιῶν. Ἐθεῶντο ὄμοιοι ἐξηγερμένοι θραύοντες θύρας ἀλληλοκαταδιωκόμενοι μέχρι τῶν στεγῶν.

Ἐτέλος τὸ πᾶν ἐσίγησεν εἰς τὴν πόλιν. Οἱ σερβικοὶ πληθυσμοὶ τῆς

πόλεως ἐξήλθον τῶν οἰκιῶν των, εἰς τὰς ὁποίας εἶχον κλεισθῆ, περίτρομοι καὶ ἐώρταζον τῶρα τὸν ἀπελευθερωτὴν στρατὸν.

» Ἄλλὰ ταχέως πάλιν νέα ταραχὴ εἰς τὸ Κουμάνοβον ἐγένετο. Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι εἶχον ἐξέλθει τῆς πόλεως, εἶχον καταλάβει θέσεις εἰς μίαν λοφοσειρὰν εἰς ἀπόστασιν δύο χιλιόμετρα καὶ τὰ πυροβολικά των ἤρχισαν νὰ ἐξαπολύουν βροχὴν ὀρίδων κατὰ τῶν οἰκιῶν.

» Ἀμέσως, ἐνῶ οἱ κάτοικοι διεσκορπίζοντο φεύγοντες πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν, καὶ ἡ πόλις εἰς πλήρες ἤδη σκότος ἐφωτίζετο ἀπαισίως ὑπὸ λάμπρας ἢ ἐκρήξεως, τὰ σερβικὰ στρατεύματα σκορπισμένα γύρω εἰς τὰς σκηνάς των, τὰς ὁποίας ἐτήσθη ἐκείνην τὴν ὥραν, συνεκεντρώθησαν ἀμέσως καὶ ἔσπευσαν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν λόφων προσπαθοῦντα νὰ κυκλώσουν τὰς τουρκικὰς θέσεις.

» Καθ' ἑλὴν τὴν νύκτα τρομερὰ μάχη διεξήχθη ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἰσχυρῶς ὀχυρωθῆ καὶ αἱ ἐπιθέσεις τῶν Σέρβων, ἔσον καὶ ἂν ἦσαν σφοδραὶ καὶ τολμηραί, ἀπέδινον μάταιαι. Τὰ τουρκικὰ πυροβόλα ἐξηκολούθουν βροντῶντα καὶ ἐκσπενδονίζοντά τὰ βλήματά των κατὰ τῆς πόλεως καὶ τῶν Σερβικῶν τίξεων, αἱ ὁποῖαι καίτοι ὑφίσταντο μεγάλας ἀπωλείας δὲν διεκόπτον ἐν τοσοῦτῳ τὰς ἐπιθέσεις.

» Οὕτω ἐφθασεν ἡ αὐγὴ χωρὶς ἀκόμῃ νὰ κατορθώσουν οἱ Σέρβοι νὰ ἐκτοπίσουν τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' ἔμεις οἱ Σέρβοι εἶχον καταλάβει ἄλλας θέσεις πρὸ τῶν τουρκικῶν, θέσεις πλεονεκτικὰς. Αἱ μεμονωμένα νυκτεριναὶ ἐπιθέσεις ἐναντίον τοῦ ἐνὸς ἢ τοῦ ἄλλου ὑψώματος συνηνώθησαν ἤδη εἰς μίαν καὶ μόνην ἐπίθεσιν... ὀλοκλήρου τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ ἀντιμετωπίζοντος τριάκοντα καὶ πλέον χιλιάδας ἐχθρῶν, κατὰ τὸ πλεῖστον νιζάμηδων τακτικῶν, μὲ πολλοὺς ρεδίφηδες καὶ μὲ πολλὰ σμήνη ἀτάκτων Ἀλβανῶν. Αἱ θέσεις τῶν Τούρκων δὲν παρήχον ἐν καὶ μόνον μέτωπον, ἀλλ' ἦσαν εἰς μίαν γραμμὴν ἢ μὲν ὀπισθεν τῆς δὲ καὶ ἐδέησε νὰ κατακτηθοῦν ὑπὸ τῶν Σέρβων ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης.

» Τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν κατεῖχε τὰ μᾶλλον μεμπχυσμένα ὑψώματα, ἐνῶ τὰ τῆς πρώτης γραμμῆς ἐτήροδοντο ἀπὸ χιλιάδας Ἀλβανῶν.

» Αἱ σερβικαὶ πυροβολαρχίαι ἤρχισαν νὰ ἀντικτυποῦν τὰς τουρκι-

κὰς μὲ θαυμαστὴν εὐθυσολίαν. Ὅλοι ἐξαίρουν τὴν ἀξίαν τῶν Σέρβων πυροβολητῶν ἐν τῇ χρήσει τῶν νεωτάτων τηλεβόλων των. Καὶ ἐνῶ ἡ μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ ἐσφοδρύνετο, τὰ πρῶτα ἀποσπάσματα τοῦ Σερβικοῦ πεζικοῦ ἐξαπεσετέλλοντο εἰς ἔφοδον πρὸς κατάκτησιν τῶν Ἀλβανικῶν θέσεων.

» Ἡ μάχη ἤναψεν ἀμέσως μὲ λυσσαλέαν σφοδρότητα. Κατόπιν ἐπανειληγμένον ὄμαδόν πυρῶν ἐν Σερβικὸν σύνταγμα ἐφθασεν εἰς τοὺς πρόποδας τῶν λόφων, ἐρρίφθη κατὰ τοῦ ἀλβανικοῦ σμήνους, τὸ ὅποιον καίτοι βαλλόμενον καὶ ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ δὲν ὠπισθοχώρει καὶ ἐπετέθη κατ' αὐτοῦ μὲ τὴν λόγχην ἐφ' ἔπλου.

» Ἀδύνατος εἶνε ἡ περιγραφή τῆς μανίας κατὰ τὴν ἀγρίως ὑπέροχον σύγκρουσιν. Τὸ αἷμα ἔρρεε χειμαρωδῶς. Κατὰ τῶν Σερβικῶν λογγῶν ἠμύοντο οἱ Ἀλβανοὶ μὲ περιστροφὰς τῶν γιαταγανιῶν καὶ καταφέροντες φοβερὰ κτυπήματα μὲ τὰς μακρὰς μαχαίρας των. Κραυγαὶ καὶ ὠρυγαὶ συνηνοῦντο μὲ τὴν κλαγγὴν τῶν ἐπλων. Ἐφ' ὅσον ἐπροχώρουσιν οἱ Σέρβοι ἐν μέσῳ τῆς θυέλλης ταύτης, οἱ Ἀλβανοὶ οἱ ὅποιοι ἐβλεπον ὅτι ἐχάνοντο ἐπιπτον κατὰ γῆς ἐν μέσῳ τῶν σωρῶν τῶν πτωμάτων, ἐκυλίοντο καὶ ἐβάφοντο μὲ αἷμα διὰ τὰ φαίνονται νεκροί, καὶ ἔταν διέβαινον οἱ Σέρβοι, ἐξεκένουν κατ' αὐτῶν τὰ πιστόλια των, τοὺς ἤρπαζαν ἀπὸ τοὺς πόδας καὶ ἐκυλίοντο μὲ τοὺς πίπτοντας, ὡς θηρία, ἀμυνόμενοι καὶ ἐπιτιθέμενοι μὲ δαγκώματα καὶ μαχαίριδες.

» Ἄλλ' ἡ ὁρμὴ τῶν σερβικῶν ἐπιθέσεων ἐπετείνετο καὶ ἀπέκρουε τοὺς ἐναπομείνοντας ὀλίγους ἐπὶ τῶν μᾶλλον ἀπομεμακρυσμένων ὑψωμάτων.

» Τὴν μεσημβρίαν ἡ μάχη ἐκορυφώθη. Ὁ σερβικὸς στρατὸς δὲν εἶχε πλέον ἀπέναντί του τοὺς ἀγρίους Ἀλβανούς, ἀλλὰ τὰ πυκνὰ πλῆθη τοῦ τακτικοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Καὶ πάλιν ἐπανελήφθησαν αἱ ἐπιθέσεις μὲ τὴν λόγχην καὶ τέλος ὑπερίσχυσαν καὶ ἐπεκράτησαν οἱ Σέρβοι, ἐνσπείραντες τὴν ἀταξίαν εἰς τοὺς Τούρκους καὶ τρέποντες αὐτοὺς εἰς φυγὴν.

» Περὶ τὴν 4ην ὥραν μ. μ. ἡ μάχη, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας Σέρβοι τινὲς ἀξιωματικοὶ βεβαίουν ὅτι ἤκούσαν προστάγματα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν, ἰδίως εἰς τὰς τουρκικὰς πυροβολαρχίας, μία τῶν ὁποίων κατεκτίθη διὰ τῆς λόγχης, ἐφαίνετο λήξασα.

» Καὶ αἱ τρεῖς τουρκικαὶ μεραρχίαι εἶχαν ἐξαφανισθῆ ὀπισθεν τῶν

ὕψωμάτων, ὑποχωροῦσαι πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν εἰς Σκόπια.

»Οἱ Σέρβοι ἔμειναν εἰς τὰς κατὰκτηθείσας θέσεις καὶ ἔσκαψαν χαρακώματα εἰς τὰ αἱματοδαφῆ μέρη. Ἀλλὰ πρὶν ἐπέλθῃ τὸ σκότος τῆς νυκτός, οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἀπεγνωσμένην ἀντεπίθεσιν πυροβολικοῦ καὶ πεζικοῦ, ἣτις ἀπέδη ματαίᾳ. Πολὺ ταχέως ἐσίγησαν τὰ τουρκικὰ πυροβόλα. Τὰ σερβικὰ πυροβόλα ἤνοιξαν νέα χάσματα ἐν μέσῳ τῶν τουρκικῶν συνταγμάτων, τὰ ὅποια ἠναγκάσθησαν τέλος νὰ ἀποσυρθοῦν ὀριστικῶς . . .»

Ἐκεῖ δὲ ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἀγγελιαφόρου» τῆς Ρώμης ἐτηλεγράφη ἐν ἓκ τῶν συγκινητικωτέρων ἐπεισοδίων τῆς μεγάλης μάχης τοῦ Κουμανόβου.

Ἐκεῖ ὁ ὑπολοχαγὸς Μίλιτς εἶχεν ἐκτεθῆ πολὺ μετὰ τοῦ λόχου του, ἐνῶ ἐπεχείρει ἔφοδον πρὸς ἄλλωσιν ἐνὸς λόφου, τὸν ὅποιον εἶχε καταλάβει τὸ τουρκικὸν πυροβολικόν. Ὁ συνταγματάρχης του τὸν διέταξε νὰ ἀπισθοχωρήσῃ. Ἀλλ' ὁ Μίλιτς ἐξηκολούθησε νὰ προχωρῇ.

Πάλιν διετάχθη νὰ ἀποσυρθῇ, ἀλλ' ἔμεινε καὶ πάλιν εἰς τὴν γραμμὴν καὶ τότε τρίτη ρητὴ καὶ ἀπειλητικὴ διαταγὴ τὸν ἐκάλεσε νὰ ἐπανέλθῃ ἀμέσως.

Ἐκεῖ ὁ ὑπολοχαγὸς Μίλιτς ἐκάλεσε τότε τὸν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ λόχου καὶ τοῦ ἀνεφώνησεν :

«—Εἶπατε εἰς τὸν συνταγματάρχην ὅτι ἔτσι ὑποχωροῦν οἱ Σέρβοι ἀξιωματικοί.»

Καὶ ἀμέσως ἠτόκτονήσῃ διὰ μιᾶς σφαίρας τοῦ περιστρόφου του.

Ἀφ' ἐτέρου ἤδη ὁ παρακολουθῶν τὸ Σερβικὸν στρατηγεῖον εἰς Βράνια ἀπεσταλμένος τοῦ «Βερολιναίου Τάγμεπλάτ» ἐτηλεγράφει, ὅτι ἡ ἐργασία τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ πεδίου τῆς μάχης ἔληξε. Πλήρεις εὐχαριστήσεως οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, καθὼς καὶ οἱ στρατιῶται, δύνανται νὰ ἀτενίσουν τὸ ἔργον των. Παρὰ τὸ Πουδογέβο, Νοδιπαζάρ καὶ ἰδιαιτέρως παρὰ τὸ Κουμάνοβον καὶ τελευταίως εἰς Βελεσσά ἐδρεψαν δάφνας.

»Παρὰ τὸ Κουμάνοβον εὐρίσκοντο ἀπέναντι τῶν Σερβικῶν δυνάμεων 80,000 Τούρκοι, ἐκ τούτων ἠχμαλωτίσθησαν δισχιλιοί, ἀλλ' αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων εἰς νεκρούς καὶ τραυματίας ἦσαν κατὰ τὰ φαινόμενα τεράστιαι. Ὑπολογίζουσιν τὰς ἀπωλείας εἰς 10,000.

» Κατὰ τὰς ἐπισήμους εἰδήσεις οἱ Σέρβοι εἶχον 500 νεκροὺς καὶ 2,000 τραυματίας.

» Ἐν συνόλῳ οἱ Σέρβοι ἐκυρίευσαν 85 πεδινὰ τηλεβόλα, 10 πολυβόλα, 10 ὀρειβάτικα πυροβόλα καὶ 24 διάφορα ἄλλα τηλεβόλα.

» Λαμπρὰν διαγωγὴν ἔδειξε τὸ ἵππικόν, τὸ ὁποῖον ἔδρασε πολλὰ πλῶς, διασκορπίσαν τοὺς φεύγοντας Τούρκους.

» Εἰς τὰ Σκόπια εὗρον ὕλικόν διὰ μίαν ἐλόκληρον σιδηροδρομικὴν γέφυραν.

» Οἱ Σέρβοι κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους μέχρι τῆς Ὀσγεπόλιε, κατέλαβον τὸ Κέσλυ καὶ τὸν Ἅγιον Νικόλαον.

» Ἀπανταχοῦ ἐγένοντο ἐνθουσιωδῶς δεκτοὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἀρπάσει τὰ τουρκικὰ ὅπλα. Οἱ κάτοικοι τοῦ Στεπὶ ἐλεηλάτησαν τὰ τουρκικὰ ὀπλοστάσια.

» Περίπολος ἀξιωματικῶν Σέρβων εἰσῆλθεν εἰς Τέτοβον καὶ ἀνήγγειλεν, ὅτι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἔφευγον παντοῦ.

» Μόνον τὸ Πλέβλιε εὐρίσκετο πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἀκόμη εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, κατὰ τὰ ἄλλα ἐλόκληρον τὸ σαντζάκιον τοῦ Νόβι Παζάρ εὐρίσκεται εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων.

» Οἱ ἐκ τῆς μάχης παρὰ τὸ Κουμάνοβον ἐπιστρέψαντες Σέρβοι ἀξιωματικοὶ μοὶ διηγοῦνται περὶ τῆς πλήρους συγχίσεως, ἣ ὁποία ἐπικρατεῖ εἰς τοὺς Τούρκους. Διηγῆθησαν λεπτομερείαι, αἱ ὁποῖαι ἀφίρουν νὰ ὑπονοηθῇ πλήρης ἀποσύνθεσις. Κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ φυγὴ ἐγένετο τάχιστα καὶ κατὰ τρόπον πανικόβλητον. Πυροβόλα, πολεμικοφόνια καὶ τρόφιμα ἀφίροντο εἰς μεγάλας ποσότητας. Μόνον ἐνίοτε ἀντέτασσον σφοδρὰν ἀντίστασιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ μάχη προσελάμβανε φρικτὰς μορφὰς ἕνεκα τῶν μαινομένων παθῶν.

» Οἱ Τούρκοι ἐδολοφόνουν, καθὼς ἰσχυρίζονται οἱ Σέρβοι, τὸν Σερβικὸν πληθυσμόν. Αὐτόπτης μάρτυς μοῦ εἶπεν, ὅτι εἶδε γέροντας μὲ ἀνεωγμένους τοὺς λαίμους.

» Τὸ σερβικὸν πυροβολικὸν κυριολεκτικῶς ἐσάρωσε τὸ ἔδαφος μὲ τὰς δόλιας.

» Στρατιῶται, οἱ ὁποῖοι ἐπιστρέφουν ἐκ Κουμανόβου, μοῦ ἔδειξαν κυριευθέντα ὅπλα τῆς μέσης, ὡραία γλυπτὰ τουρκικὰ μελανοδοχεῖα καὶ παρόμοια.

» Ὅταν ἐρωτᾷ κανεὶς Σέρβον στρατιώτην, φαινόμενον μορφωμέ-

νον, δύναται νὰ ὑπολογίσῃ συχνότατα, ὅτι ἀπαντᾷ εἰς τὴν γερμανικὴν γλώσσαν.

» Ἀνεζήτησα τὸ κονάκιον τοῦ πρόην ἐδρεύοντος ἐνταῦθα πασσά. Εἰς αὐτὸ ἐγκατέστησαν ἤδη ἀίχμαλωτισθέντας χριστιανούς Ὀθωμανούς. Εἶνε κοιλόφθαλμοι καὶ ἔχουν ἀποσκελετωθῆ ἀπὸ τὴν ἐξάντλησιν. Ἐπὶ δέκα ἡμέρας, πληροφοροῦν, δὲν ἔλαβον πρὸς τροφήν ἀπολύτως τίποτε ἐκ μέρους τῶν Τούρκων προύσταμένων των, ἀλλ' ἐν τούτοις τοὺς παρεκίουν εἰς μάχην κατὰ τῶν Σέρβων.

» Χθὲς εἶδον τὸν Βασιλέα μὲ φαῖαν στολήν, μὲ τὸν κοῦκον εἰς τὴν κεφαλὴν. Ἐβάδιζε μὲ ἀξιοπαρατήρητον ἐλαστικότητα δι' ἄνδρα ἡλικίας 68 ἐτῶν, ἐκ τῆς ἐπαυλεύς του πρὸς ἓνα αὐτοκίνητον. Στρατιώτης ἐλαφροῦ σώματος μὲ ὑψηλὸν λευκὸν πτερὸν εἰς τὸ καπέλλον ἤνοιξε τὴν θύραν, εἰς ὑπασπιστῆς ἀνέβη ἐκ τοῦ ἄλλου μέρους εἰς τὸ αὐτοκίνητον, τὸ ὅποιον ἐξηφανίσθη ταχέως πρὸς τὴν διεύθυνσιν τοῦ Κουμανόδου. Ὁ Βασιλεὺς ἐφαίνετο ὑγιής, ἐπομένως δὲν ἐπιβεβαιούνται αἱ κυκλοφοροῦσαι φῆμαι περὶ τῆς ἀσθενείας του.

» Κατὰ πληροφορίας ἐκ Σκοπίων, ληφθεῖσας ἐνταῦθα, μετὰ τὴν ἤτταν τοῦ Κουμανόδου, τελεία διαφωνία ἀνεφύη ἐν Σκοπίοις μεταξὺ τῶν Τούρκων διοικητῶν τοῦ στρατοῦ, ἣ ὅποια ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατανομήν εἰς διάφορα σώματα ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ . . .

Διπλωματικαὶ παρεμβάσεις.—Τὰ αὐστριακὰ συμφέροντα.

Ἡ διπλωματικὴ κατάστασις, κατὰ τὴν πολεμικὴν ταύτην περίοδον, κατὰ τ' ἀποκαλυπτόμενα ἐν Βιέννῃ εἶχεν ὡς ἑξῆς, ὡς ἀνεγράφσαν παρ' Ἑλληνος διπλωμάτου :

« Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἐκάστου κράτους εἶνε ἀποτέλεσμα τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς του. Εἰς τὸν μακρὰν ἱστάμενον παρατηρητὴν θὰ εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐννοήσῃ κατ' οὐσίαν τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν μιᾶς χώρας, ἂν δὲν γνωρίζῃ λεπτομερῶς τὰ ρεύματα τῆς ἐσωτερικῆς πολιτικῆς αὐτῆς. Καὶ διὰ τὴν Αὐστρουγγαρίαν, τὸ μωσαϊκὸν ἐθνοτήτων καὶ χωρῶν, ἔχει ὑψίστην σημασίαν τὸ ἀνωτέρω ἀξίωμα. Θὰ φαντάζεται κανεὶς ἀπὸ μακρὰν, ὅτι ἡ Αὐστρουγγαρία ἔχει γενικὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἐπεκταθῆ εἰς ὅλην τὴν Βαλκανικὴν. Μεγάλῃ πλάνῃ. Σήμερον αἱ Δυνάμεις κυρίως ἀποδλέπουσιν εἰς τὴν οἰκονομικὴν των ἐπέκτασιν. Καμμίαν ἐπιθυμίαν δὲν ἔχουν διὰ ξένας ἐδαφικὰς κατα-

κτήσεις. Καί ἂν ἀναποδράστως καταλήγουν εἰς αὐτάς, τοῦτο προέρχεται οὐσιωδῶς ἀπὸ τὴν ἀκατάβλητον ἀνάγκην οἰκονομικῶν αἰτίων. Διὰ τὴν Αὐστρίαν λοιπὸν παρουσιάζεται τὸ φαινόμενον νὰ ζητῆ οἰκονομικὴν, ἐν ἀνάγκῃ δὲ καὶ ἑδαφικὴν προέκτασιν εἰς τὴν βαλκανικὴν.

Αὐτὴ εἶνε ἡ κυριαρχοῦσα γνώμη διὰ τὴν Αὐστροουγγαρίαν. Διὰ τοῦτο εἰς τὴν σημερινὴν βαλκανικὴν κρίσιν γίνεται διαρκῶς λόγος περὶ Αὐστρίας, Νοβιπαζάρ, Ἀλβανίας, Μακεδονίας, Θεσσαλονίκης, ἐπομένως Σερβίας καὶ Βουλγαρίας. Ἀγλαδῆ κυρίως γίνεται λόγος περὶ Αὐστρίας καὶ Σερβίας, Αὐστρίας καὶ Βουλγαρίας. Ἡ Αὐστρία γειτονεῦσι πρὸς τὰ δύο αὐτὰ βαλκανικὰ κράτη. Ἀπὸ τὴν διαρρῦθμιασιν τῶν συνόρων τούτων ἐξαρτᾶται ἡ ὕπαρξις τῆς. Ὅλον τὸ φλέγον ζήτημα εἰς τὴν Εὐρώπην ἐδῶ περιορίζεται, διὰ τοῦτο καὶ ὁ παγκόσμιος τύπος ἀσχολεῖται καθ' ἑκάστην μόνον δι' αὐτό, διότι αὐτὸ ἀποτελεῖ διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης τώρα τὸν ἀμεσώτερον κίνδυνον.

» Ἡ πολιτικὴ λοιπὸν τῆς Αὐστρίας παρουσιάζεται ἡ ἐξῆς:

» Προεπι νὰ μὴ κλεισθῶ ἀπὸ μίαν μεγάλην Σερβίαν. Διότι, ἂν μεγάλη Σερβία κατακτήσῃ ὀριστικῶς τὸ Νοβιπαζάρ, ἀφ' ἑνὸς κατέρχεται εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν, ἀφ' ἑτέρου δὲν μὲ ἀφίνει νὰ ἔχω καμμίαν ἐμποροβιομηχανικὴν διέξοδον διὰ τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου πρὸς τὸ Αἰγαῖον. Τοιαύτη διαρρῦθμιασιν τοῦ χάστου τῆς βαλκανικῆς μὲ καθιστᾶ λίμνην. Μὲ τὸν καιρὸν δὲ ἡ μεγάλη Σερβία θὰ μοῦ πάσῃ καὶ τὴν Βοσνία καὶ τὴν Ἑρζεγοβίνην, τῆς ὁποίας ὁ πληθυσμὸς εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον σερβικός. Βραδύτερον θὰ χάσω καὶ τοὺς σερβοκρατίας τῆς μοναρχίας μου, οἱ ὅποιοι ἐνδόλως δύνανται νὰ ἐνωθῶν μὲ τὴν μεγάλην Σερβίαν. Καὶ εἶμαι πλέον ἐγὼ ἢ Αἰστεροαῖχ (Αὐστρία) τὸ «κράτος τῆς Ἀνατολῆς» ἐντελῶς ἔξω ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Ἐπειτα μία μεγέθυνσις τῆς Βουλγαρίας ἀποβαίνει καὶ αὐτὴ πρὸς βλάβην τῶν συμφερόντων μου, διότι ὡς σλαβικὸν κράτος δυναμώνει τὸν ἐνισχυόμενον σλαβισμόν, ὁ ὁποῖος ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος μὲ κυκλώνει νοτιῶς, ἀπὸ τὸ ἄλλο θὰ δώσῃ τὸ τελειωτικὸν κτύπημα ἐντὸς τῆς μοναρχίας.

» Ἴδού λοιπὸν διατὶ ἡ βαλκανικὴ κρίσις συζητεῖται διαρκῶς ὡς ἀνταγωνισμὸς μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σερβίας, μεταξὺ Αὐστρίας καὶ

Βουλγαρίας, μεταξύ Αὐστρίας καὶ νοτιοσλαβῶν, μεταξύ τέλος γερμανισμοῦ καὶ σλαυϊσμοῦ.

» Ἄλλ' ἂν αὐτὴ εἶνε καὶ παρουσιάζεται ἡ ἐπίσημος Αὐστριακὴ πολιτικὴ, ἀποτελεῖ αὐτὴ καὶ τὴν γενικὴν συνειδήσιν τοῦ αὐστριακοῦ πληθυσμοῦ;

» Ὁχι.

» Ἡ ἐπίσημος αὐτὴ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ τῆς Αὐστρίας εἶνε ἐπιβεβλημένη ἀπὸ μίαν μόνον μερίδα ἢ ἀπὸ περισσοτέρας, ἀλλ' ὄχι ἀπὸ τὸ σύνολον.

» Ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μιᾶς χώρας εἶνε πάντοτε ἀποτέλεσμα τῶν ἐσωτερικῶν καταστάσεων τῆς, τῆς ἐσωτερικῆς οἰκονομικῆς πάλης αὐτῆς τῆς χώρας.

» Δὲν ὑπάρχει νεωτεριστὴς, πολιτικὸς, δημοσιογράφος, ἱστορικὸς, γνώστης τῆς πολιτικῆς οἰκονομίας ὁ ὅποιος νὰ μὴ γνωρίζῃ αὐτὴν τὴν μεγάλην ἀλήθειαν καὶ νὰ μὴ ἐξετάζῃ καὶ ἐρευνᾷ τὰς σχέσεις μεταξύ τῆς ἐσωτερικῆς καὶ ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς παρουσιαζομένης ὑπὸ τὴν γενικὴν ἔννοιαν «ἐθνικὴ πολιτικὴ». Ὅθ' ἐξηγηθῶμεν σαφέστατα.

» Ὅπως ἐλέγομεν, τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, αὐτὴν τὴν σημερινήν, τῆς Αὐστρίας ἐπιβάλλουν ἀφ' ἑνὸς οἱ κληρικοφρονες καὶ ἀφ' ἑτέρου οἱ μεγαλοκτῆμονες τῆς χώρας, ἰσχυροὶ πολιτικοὶ οἰκονομικοὶ παράγοντες εἰς τὰ ἐσωτερικὰ καὶ εἰς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα. Αὐτοὶ εἶνε, ποῦ θέλουν τὸν στραγγαλισμὸν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν δι' οἰκονομικὰ συμφέροντα, καθὼς θὰ ἴδωμεν διὰ τῆς ἐπιβολῆς βίας ὑπὸ τῆς Αὐστρίας. Τὸ ἐναντίον ἔλοι οἱ ἀνεξάρτητοι Αὐστριακοί, ἔλα τὰ λοιπὰ κόμματα, μὴδὲ αὐτοῦ τοῦ σοσιαλδημοκρατικοῦ ἐξαίρουμένου, θέλουν τὴν πολιτικὴν τῆς εἰρήνης, τῆς συνέσεως, τῆς ἀνοχῆς, ὑποστηρίξεως, ἐλευθερίας πρὸς τὰς ἐθνότητας, αἱ ὅσαι ἀποτελοῦν τὴν Αὐστρουγγαρίαν καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἐλευθέρας ἐξελέξεως καὶ ἐνθαρρύνσεως εἰς τὴν ἀνεξαρτησίαν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν.

» Ὅθ' ὡς δώσω σήμερον ἐδῶ μίαν περίληψιν ἑνὸς δριμυτάτου ἄρθρου κατὰ τῆς ἐπίσημου πολιτικῆς τοῦ Ἀδαλμπερτου κόμητος Στέρνμπεργ, τὸ ὅποιον ἐδημοσίευσεν ἡ ἀνεξάρτητος ἡμερηῆς «Νέον Βιενναῖον Ζουρνάλ». Ὅμιλεῖ μὲ ἀρκετὴν γλώσσαν ἀληθείας καὶ ἀποκαλύψεων διὰ τὸν ἀμύητον Ἕλληνα ἀναγνώστην ἐπὶ τῶν αὐστροβαλ-

κανικῶν ζητημάτων. Ἰδοὺ τὸ ἄρθρον, τὸ ὁποῖον ἔχει τίτλον «*Ἡ καταπόσεις τῆς Αὐστριακῆς διπλωματίας.*»

«Εἰς ὅλα τὰ πολιτισμένα κράτη τῆς Εὐρώπης, τὰ ὁποῖα κυβερνῶνται κοινοβουλευτικῶς, ἢ διαχειρίσις τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς σημαίνει ὑπάρχειν ἢ μὴ ὑπάρχειν τῶν πολιτικῶν. Νὰ σκεφθῆ κανεὶς τὴν Ἀγγλίαν, ὅπου ὁ Πάλμερστον καὶ ὁ Γλάδστον παρ' ἑλγὴν τὴν μεγάλην δημοτικότητά των ἐδέησε νὰ παραιτηθοῦν ἐπανειλημμένως, διότι ἡ πολιτικὴ των ἤλθε μὲ σφοδρὰν ἀντίθεσιν πρὸς τὴν δημοσίαν γνώμην. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ ἐσήμαινε πάντοτε κάτι τὸ περίεργον. Αἱ βουλαὶ δὲν ἐνδιεφέροντο δι' αὐτήν, διότι ἀπλοῦστατα κατέσχοντο αἱ ἐφημερίδες. Τὸ Μπάλλπλάτς, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βιέννης, εἶνε πάντα μίᾳ τρυπα, ὅπου ἔχει ἐγκατασταθῆ ὀριστικῶς ὁ ὕπνος τῶν δικαίων. Ὅλη ἡ σειρὰ τῶν μυωπαζόντων ὑπουργῶν τῶν Ἐξωτερικῶν ἀπὸ τοῦ Σδάρτσενμπεργ βεβαίως ἔφθασεν εἰς τὴν κορωνίδα τῆς διὰ τοῦ Αἰρενταλ. Ἦρχισε τὴν δρᾶσίν του μὲ τὴν δῆλωσιν εἰς τὰς Ἀντιπροσωπείας, ὅτι ἐπρωίθετο τὴν κατασκευὴν ἑνὸς σιδηροδρόμου τοῦ Νοβιπαζάρ. Θύελλα ἐξερράγη εἰς τὰς ἐφημερίδας τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ὁ σιδηρόδρομος φυσικὰ δὲν ἐγένεν, ἀλλὰ μετὰ ἕνα ἔτος προσηρτήθη ἡ Βοσνία καὶ ἡ Ἐρζεγοδίμη. Τὸ Νοβιπαζάρ, ὅπου θὰ ἐγένετο ὁ σιδηρόδρομος, ἐπεστράφη εἰς τὴν Τουρκίαν, ἀν' καὶ δὲν τὸ εἶχε ζητήσῃ. Ὁ Αἰρενταλ ἐβασίσθη τότε εἰς τὰ σχέδια τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου τῆς ἐποχῆς ἐκείνης Κόνρατ. Ἀλλὰ καθ' ὅσον εἰμαι πληροφορημένος, τὰ σχέδια ἐκεῖνα ἦσαν διαφορετικά. Τὸ ἐπιτελεῖόν μας ἐσκέπτετο μίαν μεγαλοσερβικὴν πολιτικὴν ὑπὸ τὸ πνεῦμα, ὅτι θὰ προσηρτῶμεν τὴν Σερβίαν. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ διὰ τῆς πεδιάδος τῆς Μοράδας θὰ εἶχε κατὰ τοῦτο μεγαλειτέραν σημασίαν, καθ' ὅσον τότε δὲν ἐπαίξεν ἄλλο μέρος τὸ Νοβιπαζάρ. Ἀλλ' ἡ μεγαλοσερβικὴ πολιτικὴ ἐγκατελεσφόθη καὶ τὸ Νοβιπαζάρ ἀπεδόθη εἰς τὴν Τουρκίαν.

»Τότε δὲν ἐτολμοῦσε κανεὶς ν' ἀντισταθῆ πρὸς τὸν πανίσχυρον ὑπουργόν. Μόνον τὸ «*Νέον Βιενναῖον Ζουρνάλ*» μοῦ ἤνοιξε τὰς στήλας του διὰ τὴν πολεμικὴν μου, ὁπόθεν εἶπα πρὸς τὸν ζῶνα τότε καὶ πανίσχυρον ὑπουργόν, ὅτι καὶ σήμερον δὲν δύναμαι νὰ τοῦ συγχωρήσω. Ὅταν προσηρτήθη ἡ Βοσνία, προέκυψε διαφωνία μεταξὺ τοῦ Αἰρενταλ καὶ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου. Ὁ κόμης Αἰρενταλ, ὁ πλήρης μί-

σους ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν, δὲν ἐξήσκει πλέον αὐστριακὴν πολιτικὴν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ του, τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἐπιτελείου. Τόσον τὸν ὤθησεν ἡ ἔχθρα του, ὥστε ἀπηγόρευσε διὰ στρατιωτικοῦ διατάγματος τὴν διαμονὴν ἐν ἀδείᾳ αὐστριακῶν ἀξιωματικῶν εἰς τὴν Βαλκανικὴν, ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν πληροφορικῶν τὴν ὁποίαν εἶχεν ἀσκήσῃ τὸ ἐπιτελεῖον. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δὲν πρέπει κανεὶς νὰ ἐκπλαγῇ, ὅτι δὲν ἐπληροφορήθημεν μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς τὰ συμβαίνοντα εἰς τὴν βαλκανικὴν. Ὅλος ὁ κόσμος ἐγνώριζε τὴν ἔδρυσιν τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου, μόνον ἡ Αὐστρία δὲν εἶχεν ἰδέαν τὸ τί ἐγένετο ἔμπρὸς τῆς.

»Καὶ ὅταν τέλος αὐστριακὸς στρατιωτικὸς ἀκόλουθος ἀπέστειλε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον πρὸ τινῶν μηνῶν ἔκθεσιν περὶ τῆς ἀπελπιστικῆς καταστάσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐρρίφθη τὸ ἔγγραφο εἰς τὸ καλάθι, διότι τοιαῦται πληροφορίες δὲν ἤρεσαν εἰς τοὺς τοῦ ὑπουργεῖου.

»Τὸ ἀτύχημα τῆς αὐστριακῆς πολιτικῆς ἐγκρατεῖται εἰς τὸ ὅτι δὲν γίνεται αὕτη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι δὲν ἀποτελεῖ μίαν ἰσχυρὰν θέλησιν, ὅτι γίνονται πολλαὶ ὑπουργικαὶ συσκέψεις καὶ ἡ εὐθύνη διὰ τὴν διαμόρφωσιν τῶν γεγονότων ἀνατίθεται εἰς τόσους πολλοὺς—ὥστε πολλοὶ μάγειροι κάνουν λύσσα τὴν σοῦπα. Ὁ,τι θέλει κάνει κανεὶς χωρὶς τὴν ἄδειαν τοῦ μονάρχου καὶ τοῦ λαοῦ.

»Ἡ νίκη τῶν Σλαύων εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἔχει μεγαλειτέραν σημασίαν διὰ τὴν Αὐστρίαν ἀπὸ μίαν περιπλοκὴν. Εἰς τὴν Αὐστρίαν ζοῦν ἑκατομμύρια Σλαῦοι, οἱ ὅποιοι εἶνε συγγενεὶς τὸ αἷμα πρὸς τοὺς νικητάς. Τί συμφέρον ἔχει ἡ Αὐστρία νὰ ἐπεμβῇ ἐνόπλιως καὶ νὰ δώσῃ τὰ δισεκατομμύρια τῶν ἀγγλῶν καὶ τῶν γάλλων; Αὐτὴν τὴν στιγμὴν πρέπει νὰ σκεφθῇ ὡς ἐξῆς ἡ ἐξωτερικὴ πολιτικὴ μας. Ὁ κόμης Μπέρχτολδ ὀφείλει νὰ ἐνεργήσῃ οὕτως. Ἀκραιότης τῆς Τουρκίας ἔσον ἀφορᾷ ἔλας τὰς Μ. Δυνάμεις ἐκτὸς τῶν βαλκανικῶν κρατῶν καὶ ἀπόκτησις οἰκονομικῶν ὠφελειῶν, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀφήσωμεν τὴν Βαλκανικὴν εἰς τὰς Βαλκανικὰς Δυνάμεις.»

»Πόσα δὲν λέγει αὐτὸ τὸ ἄρθρον... Καὶ διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐπίσης, διότι τὰ γεγονότα ἀντανაკλῶνται καὶ εἰς ἡμᾶς. Ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀποσιωπᾷ, τὰ λέγουν αἱ γερμανικαὶ ἐφημερίδες. Σχεδὸν ὅλοι ἐπιτίθενται κατὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τὴν παρκαينوῦν νὰ λογικευθῇ εἰς τὴν

ἐξωτερικὴν πολιτικὴν τῆς, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ τὴν ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια θὰ ὤφελυθῆ, καὶ ὄχι νὰ ζημιωθῆ. Ἐὰν δὲν κατακτήσῃ τὸ Νοβιπαζάρ, βέβαια δὲν θὰ τείνῃ τὴν χεῖρα πρὸς τὴν Θεσσαλονικίην. Ἄρκει νὰ ἐξασφαλίσῃ μόνον τὰ οἰκονομικά τῆς συμφέροντα. Ἡ «Ἐφημερίς τῆς Φραγκφούρτης» μάλιστα εἰς τὴν ἐκτενῆ ἀρθρογραφίαν τῆς δηλοῖ ρητῶς, ὅτι τὸν οἰκονομικὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας καὶ τὴν ἐξάσκησιν ἐνόπλου βίας κατ' αὐτῆς τὴν ἐπιδιώκουν οἱ Αὐστριακοὶ μεγαλοκτήμονες, διὰ νὰ μὴ εἰσέρχωνται εἰς τὴν Αὐστροίαν τὰ σερβικὰ κρέατα, διότι αὐτοὶ θ' ἀναγκάζονται νὰ πωλοῦν εὐθηνότερα τὰ ἰδικὰ των. Αὐτοὶ οἱ γαιοκτῆμονες ἐπέδρασαν ἄλλοτε εἰς τὸν τρομερὸν τελωνειακὸν πόλεμον κατὰ τῆς Σερβίας ἐκ μέρους τῆς Αὐστροίας, αὐτοὶ τῶρα πιέζουν τὴν αὐστριακὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν ν' ἀντιταχθῆ βιαίως κατὰ τῆς μελλούσης ν' ἀναπτυχθῆ ἀκόμη περισσότερον οἰκονομικῶς Σερβίας. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ζημιώνονται καὶ τὰ ἑλληνικά συμφέροντα. Ἡ «Ἐφημερίς τῆς Φραγκφούρτης» τονίζει, ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ ἐφοβεῖτο ἐκ τῶν μεταβολῶν εἰς τὴν βαλκανικὴν τὸ ἐναντίον ἀντίπραξις τῆς θὰ τὴν ἐζημίωνε μεγάλως. Πρέπει δὲ νὰ παύσῃ νὰ καταδιώκῃ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τῆς τοὺς σερβοκροάτας, ὅπως κάμνει ἡ Πρωσσία κατὰ τῶν Πολωνῶν. Ἡ Αὐστρία εὐρίσκεται πρὸ σπουδαίας ἀποφάσεως ὅπως καὶ ἄλλοτε. Ἡ θὰ ἐνισχύσῃ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ θὰ ἐνισχυθῆ καὶ αὐτή, ἢ θὰ ἀκολουθήσῃ πάλιν σφαλερὰν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν πολιτικὴν . . . »

Ὅπως διάφοροι ἕμως ἦσαν ἐπὶ τοῦ προκειμένου αἱ σκέψεις τῆς Σερβικῆς πολιτικῆς.

Ὁ ἐν Βελιγραδίῳ ἀνταποκριτὴς τοῦ παρισικοῦ «Χρόνου» ἐπιληροφόρει ἐξ αὐθεντικῆς πηγῆς, ὅτι δὲν ἐγένοντο ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν ἀνακτοβουλιῶν Βιέννης καὶ Βελιγραδίου.

«Νομίζω, ὅτι δύναμαι νὰ γνωρίζω», ἔλεγεν ὁ ἀνταποκριτὴς, «ὅτι ἡ σερβικὴ Κυβέρνησις δὲν εἶνε διατεθειμένη εἰς τοιαύτας διαπραγματεύσεις, διὰ νὰ ἀπιστήσῃ πρὸς τὴν σχεδὸν πατροπαράδοτον πολιτικὴν τῆς, ἢ ὅποια εἶνε στενωῶς συνδεδεμένη πρὸς τὰς Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως καὶ ἢ ὅποια δεσπόζεται ἤδη ὑπὸ τῶν ὑποχρεώσεών τῆς πρὸς τοὺς συμμάχους τῆς.

»Ὅλαι αἱ φῆμαι περὶ ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεων μιᾶς κυβερ-

νήσεως τῶν βαλκανικῶν συμμάχων μετὰ ταύτης ἢ ἐκείνης τῶν κυβερνήσεων εἶνε ἀθάσιμοι καὶ διαδίδονται μόνον διὰ τὰ ἐνσπείρου διχονοίας μεταξὺ τούτων. Ἡ πολλαπλῶς ἀναφερθεῖσα μυστικὴ αὐστρο-ουγγροσερβικὴ συνθήκη τοῦ ἔτους 1881, διὰ τῆς ὁποίας ἀναγνωρίζει ἡ Αὐστροουγγαρία τὰ δικαιώματα τῆς Σερβίας ἐπὶ τοῦ Κοσσόβου καὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Βαρδάρ, συνωμολογήθη ὑπὸ τοῦ βασιλέως Μιλάνου, μετὰ τὴν ἔκπτωσιν τοῦ ὁποίου ἔμεινεν ἰσχύουσα μέχρι τῆς λήξεως τῆς. Δὲν ἀνευεώθη ἕως ποτὲ καὶ ἠδύνατο συνεπῶς νὰ θεωρηθῆ ὡς ἄκυρος.»

Ἄφ' ἐτέρου δὲ οἱ Τούρκοι, παρ' ἕλας τῶν τῆς παλληκαριῆς, ἤρχιζον νὰ συναιθάνωνται τὴν δυσχερεστάτην θέσιν, εἰς ἣν εἶχον περιπλκῆ κατ' αὐτῶν τὰ πράγματα.

Ὁ ἐν Σκοπίαις ἀνταποκριτὴς τῆς «Γενῆ Ἄσρ», τουρκικῆς ἐφημερίδος ἐκδιδομένης ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔγραψεν εἰς τὴν ἐφημερίδα του ὑπὸ ἡμερομηνίαν 12 Ὀκτωβρίου τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ τῆς καταστάσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Μακεδονίᾳ :

«Τόσον εἶνε θολωμένη ἡ διάνοιά μου, ὥστε δὲν ἠξέυρω τί νὰ κάμω. Κατόπιν τοῦ τηλεγραφήματος τὸ ὅποιον σᾶς ἔστειλα, ἀγγέλλων ἐπιτυχίας μας, μοῦ εἶνε πολὺ πικρὸν σήμερον ν' ἀντικρύσω τὴν τωρινὴν τῶν πραγμάτων κατάστασιν. Ἀπὸ τοὺς κατερχομένους εἰς Θεσσαλονίκην θὰ ἐμάθατε βεδαιῶς τὰ θλιβερὰ γεγονότα, ἅτινα ἔλαβον χώραν ἐνταῦθα.

» Ἡ γλῶσσα καὶ ἡ γραφίς μου ἀδυνατοῦν νὰ περιγράψουν τὴν φρικαλεότητα τῆς καταστάσεως. Ἄγνοῶ ἂν ἐλάβετε τὸ τηλεγράφημά μου. Ἐκεῖνο μέχρι τινὸς περιέγραφε τὴν κατάστασιν. Σήμερον δὲν εἶνε καιρὸς νὰ περιγράψω ἐν ἕλαις ταῖς λεπτομερείαις τὰ γεγονότα. Σήμερον ἡ πατρίς καίεται πανταχόθεν. Δὲν εἶνε ἐποχὴ νὰ εἴπωμεν πικρὰς ἀληθείας.

» Τὴν ἑσπέραν ταύτην ὁ στρατὸς ἡμῶν ἐτοιμάζεται πρὸς ἀμυναν. Οὐδαμοῦ συνήφθη μάχη. Τὰ περισσότερα μέρη ἔπεσαν ἄνευ μάχης. Ὅλοι παραπονοῦνται διὰ τὴν θλιβερὰν αὐτὴν κατάστασιν καὶ ἀρμολίως θὰ ὑποβάλλουν σχετικὰ παράπονα. Ὁ μέγας καὶ εὐδαίμων οὗτος νομὸς πίπτει. Μολοντί δὲ ἀκόμη ἡ πόλις Σκοπίων δὲν περιήλθεν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ὁ νομάρχης μετὰ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Διοικητηρίου ἀπεσύρθη καὶ κατήλθεν εἰς Θεσσαλονίκην. Εἶνε θλιβερὸν ἔτι ἀνώ-

τεραι ὑπάλληλοι, θεωρούμενοι πλοίαρχοι τοῦ σκάφους τοῦ Κράτους, ἀνευ αἰτίας ἐγκαταλείπουσι τὰ καθήκοντά των καὶ φεύγουν.

Ἐἶνε δυνατόν λαός, ὅστις βλέπει τὴν ἐλεεινὴν αὐτὴν κατάστασιν, νὰ κρατήσῃ τὸ ἦθικόν του; Ἀκούω ὅτι ὁ λαὸς τῶν Βελεσσῶν καθ' ὁμίλους κατέρχεται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Δι' ὄνομα τοῦ Θεοῦ!... Τοῦτο σημαίνει: ὅτι καὶ ὁ λαὸς τῶν μερῶν, τὰ ὅποια δὲν προσεδίγησαν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἔχασε τὸ ἦθικόν του. Ἀναμφιβόλως αἰτία τούτου εἶνε μερικοὶ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι. Διότι πρὸ παντὸς ἄλλου αὐτοὶ πρῶτοι τρέπονται εἰς φυγὴν. Αὐτοὶ ἐγκαταλείποντες τὰ καθήκοντά των φεύγουν ὡς γυναικίς. Βεβαίως αὐτοὶ θὰ δώσουν ἡμέραν τινὰ λόγον τῶν πράξεων τῶν!»

Μετὰ τὴν ἵτταν τοῦ Κουμανόδου, ἐνῶ τὰ στρατεύματα τῶν στρατηγῶν Ζεχκῆ καὶ Σεφκὰτ πασσάδων προσεπάθουν ν' ἀνασυνταχθῶσι πλησίον τοῦ Βελές, ἐν Σερβικὸν σύνταγμα ὑπὸ διοικητὴν τὸν Στεφάνοβιτς, διερχόμενον τὴν πεδιάδα ὅπως ἐνωθῆ μετὰ τὸ σῶμα τοῦ πρίγκιπος Διαδόχου, ἐπετέθη μετὰ λύσεως κατὰ τῶν Τούρκων, οὓς κατεδίωξε μέχρι τοῦ ποταμοῦ Βαρδάρ, ὅπου ἡμποδίσθησαν ὑπὸ Σερβοβουλγαρικοῦ σώματος νὰ κατευθυνθῶσιν εἰς Θεσσαλονίκην.

Οἱ Σέρβοι κατέλαβον ἐπίσης καὶ τὰς θέσεις Ἅγιος Νικόλαος καὶ Λιζελῆ. Οἱ Τούρκοι ἔφευγον λοιπὸν τῶρα προτροπάδην πρὸς τὸ Μοναστήριον. ἤρχιζε δὲ τῶρα ἡ νικηφόρος προσέλασις τῆς δυτικῆς σερβικῆς στρατιᾶς πρὸς τὸν Περγλεπέν.

Τὰ λάφυρα, τὰ ὅποια οἱ φεύγοντες προτροπάδην Τούρκοι ἄφινον ἐχρηιάσθησαν ὀλοκλήρους ἀμαξοστοιχίας καὶ πλήθος συνοδῶν διὰ νὰ μεταφερθοῦν μέχρι τῶν συνόρων.

Οὕτω καὶ ἀλλαχοῦ ἡ τρίτη Σερβικὴ στρατιὰ ἐμάχετο κατὰ τῶν Τούρκων μετὰ καταπληκτικῆς ταχύτητος ἐμφανιζομένη ἐκεῖ ὅπου δὲν ἀνεμένετο. Καὶ αὐτοὺς τοὺς Ἄλβανούς ἐξέπληττε καὶ προκατελάμβανε καταδιώκουσα αὐτοὺς εἰ καὶ εἰθισμένους εἰς τὴν χώραν των. Οἱ ἀξιωματικοὶ πρῶτοι ἔδιδον τὸ παράδειγμα. Ὁ ἐχθρὸς κατέλιπε πανταχοῦ τρόφιμα καὶ πολεμεφύδια ἐν ἀφθονίᾳ, ἐνίχου δὲ καὶ χρήματα.

Ἐν Πρισρένῃ οἱ Σέρβοι εὗρον 40 χιλιάδας λίρας. Ἐν τῇ διαβάσει τῆς Τσιροπλεύσκας πλησίον τῆς Πρισρένης ὑπῆρχον 3 χιλιάδες καλῶς ὀπλισμένοι Ἄλβανοί, τοὺς ὁποίους μικρὸν μέρος τῆς σερβικῆς στρατιᾶς διεσκόρπισεν.

Οἱ Ἄλβανοὶ χειρίζονται καλῶς τὸ ἔπλον ἀλλὰ προσβαλλόμενοι διὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν μυδραλλιοβόλων τρέπονται εἰς ἀτακτον φυγὴν.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς, ὅστις ὑπεχώρησεν ἀπὸ τὸ Γκωστιβάρ, Στένοβον καὶ Δίβρην, ἀνήρχετο εἰς 20 τάγματα μετὰ 20 πυροβόλων. Οἱ Ἄλβανοὶ προσεπάθησαν νὰ ἀντισταθοῦν κατὰ τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ. Οἱ Τούρκοι ἤρχισαν πυροβολοῦντες κατὰ τῆς σερβικῆς ἐμπροσθοφυλακῆς, οἱ δὲ Ἄλβανοὶ ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων. Τὰ ὑψώματα τὰ ὅποια κατεῖχον οἱ Τούρκοι ἦσαν ἀπόρθητα. Μετὰ διήμερον ἕμως μάχην οἱ Τούρκοι ἐνίκηθησαν καὶ καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ ἐτρέπησαν ἀτάκτως πρὸς τὸ Μοναστήρι ἐγκαταλείποντες πλῆθος νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. Οἱ Σέρβοι ἔσχον 250 νεκρούς. Οἱ Τούρκοι φεύγοντες εἰς Περλεπὲν ἐσώθησαν εἰς τὸ χωρίον Φλέντσα, τὸ ὅποιον εὕρισκεται μεταξὺ Περλεπέ καὶ Μοναστηρίου. Τὸ σερβικὸν ἵππικὸν τὸ ὅποιον τοὺς κατεδίωκε πρὸς τὴν Δέρναν, ἐπετέθη κατ' αὐτῶν καὶ τοὺς διεσχόρπισεν, ἡ δὲ ὁδὸς ἀπὸ Περλεπέ εἰς Μοναστήριον εἶνε ἐλευθέρα.

Αἱ μεγάλαι ἐπιτυχίαι τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ εἰς Μοναστήριον, Περλεπὲν καὶ Κόσσοβον ἐχαιρετίσθησαν ὑπὸ τῶν χωρικῶν. Οἱ Ἄλβανοὶ αὐτοῦ τοῦ διαμερίσματος ἀφοπλισθέντες παραδίδονται ὁμαδόν. Μεταξὺ τῶν ἐπισημοτέρων παραδοθέντων εἶνε ὁ Σαμπριά μετὰ τῶν ὁπαδῶν του φέρων μετ' αὐτοῦ ἑλα τὰ ἔπλα τοῦ χωρίου του. Ὁ Σαμπριά ἐδήλωσε προσέτι ὅτι εἶνε πρόθυμος νὰ βοηθήσῃ τὰς Σερβικὰς ἀρχὰς εἰς τὸν ἀφοπλισμὸν ὄλων τῶν Ἄλβανικῶν χωρίων.

Οἱ Ἄλβανοὶ ἐν γένει παρεδίδοντο ἀνευ ἀντιστάσεως.

Ὁ Ἰδρὶς Σεφέρ ἀρχηγὸς τοῦ Κοραστᾶ μετὰ τοῦ ἐξαδέλφου του Καζοῦν παρεδόθη εἰς τὰς Σερβικὰς ἀρχὰς τῶν Σκοπίων, δηλῶν ὅτι μέχρι τοῦδε ὑπηρετήσῃ καὶ ὑπερήσπισε πιστῶς τὸν Σουλτάνον, ἀλλ' ὅτι τώρα, ἐπειδὴ οἱ Σέρβοι εἶνε νικηταί, θὰ ὑπηρετήσῃ τὸν Βασιλέα τῶν Σέρβων. Ὁ Ἰδρὶς Σεφέρ ἀπεστάλη εἰς Βελιγράδιον, διότι ξένου ἔρραδιούργου αὐτὸν διὰ τῶν περὶ αὐτοὺς πρὸς τοὺς Σέρβους.

Ὁ Ρῶσος πρόξενος Αἰμιλλιάνωφ ἐπεσεκέφθη ἐπισήμως καὶ ἐν μεγάλῃ στολῇ τὸν διοικητὴν τοῦ τρίτου στρατιωτικοῦ σώματος Γιάγκοβιτς.

Αἱ εἰς Κίρσοβον καὶ Περλεπὲν μάχαι ὑπῆρξαν πεισματώδεις καὶ αἱματηρόταται.

Τὸ Σερβικὸν πεζικόν, στερούμενον πυροβολικοῦ, ἠναγκάσθη νὰ

ἐπιτεθῆ διὰ τῆς λόγχης. Τέλος οἱ Σέρβοι κατώρθωσαν νὰ ἀπωθήσουν τοὺς Τούρκους πρὸς τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Δίβρην. Ἡ ἄλωσις τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τῶν Σέρβων ἐπίκειται.

Οἱ Σέρβοι ἔσχον εἰς Περλεπὲν 2,500 νεκροὺς καὶ τραυματίας, οἱ δὲ Τούρκοι 6,000.

Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Νοδιπαζάρ οἱ Σέρβοι ἔσχον 500 νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Οἱ Τούρκοι 200 νεκροὺς καὶ 700 τραυματίας. Οἱ Σέρβοι ἐκυρίευσαν 37 τηλεβόλα καὶ πολυάριθμα πυρομαχικά.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν τώρα τὰ Σερβικὰ συντάγματα τοῦ Δουνάβεως κατέλαβον τὴν Δοϊράνην, τῆς ὁποίας ἡ ἐκ χιλίων στρατιωτῶν φρουρὰ ἐσκόπει νὰ ἀντιστῆ κατὰ τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων. Ἄλλ' οἱ κάτοικοι προσβαλόντες τὴν φρουρὰν ἐξηνάγκασαν τὸν διοικητὴν συνταγματάρχην νὰ παραδοθῆ.

Τὸ πρῶτον πεζικὸν Σερβικὸν αὐντάγμα μεταξὺ Στρωμνίτσης καὶ Θεσσαλονίκης ἠχμαλώτισε τὸν ἐκ Θεσσαλονίκης φεύγοντα Τουρκικὸν στρατὸν, ὅστις παρεδόθη ἀνευ ἀντιστάσεως. Εὐρίσκετο δὲ ἡ Σερβικὴ αὕτη στρατιὰ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης καθ' ἣν στιγμὴν παρεδίδετο αὕτη τῷ Ἑλληνι Διαδόχῳ, ὅπως θὰ ἴδωμεν. Ἐπομένως δὲν παρέστη ἀνάγκη ὅπως ὁ Σερβικὸς στρατὸς βοηθήσῃ τὸν ὑπὸ τὸν Διάδοχον Ἑλληνικὸν στρατὸν πρὸς κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὁ ἀπεσταλμένος εἰς Κουμάνοβον τοῦ «Ἀγγελιαφόρου τῆς Ρώμης» μᾶς παρουσιάζει, κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, διὰ μακρῆς ἀνταποκρίσεώς του, μίαν νεάνίδα εἰκοσαετίδα τοῦ Βελιγραδίου, τὴν δεσποινίδα Σοφίαν Γκοβάνοβιτς, ἡ ὁποία ἀφῆκε μάρμαρον τὴν γραφομηχανὴν τῆς εἰς ἓνα σιδηροδρομικὸν γραφεῖον διὰ νὰ πολεμήσῃ ὑπὲρ τῆς πατρίδος τῆς.

Ἡ δεσποινὶς Σοφία ἔκοψε τὴν ξανθὴν κόμην τῆς καὶ ἐφόρεσεν ἀνδρικό, διὰ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸν εὐγενῆ πόθον τῆς. Κατ' ἀρχὰς ἠθέλησε νὰ καταταχθῆ εἰς τὸν στρατὸν, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν τὴν ἐδέχθησαν, κατώρθωσε κατόπιν ἰκεσιῶν νὰ λάβῃ μέρος εἰς μίαν συμμαχίαν πολεμιστῶν.

»—Μὰ πῶς ἀπεφασίσατε, τὴν ἠρώτησεν ὁ Ἰταλός, νὰ πάτε εἰς τὸν πόλεμον μ' ἓνα σῶμα ἀνταρτικόν;

»—Ἐνα μῆνα τώρα εἰς τὸ Βελιγράδιον, εἰς τὸ γραφεῖον ὅπου

εἰργαζόμενην, εἰς τὸ σπῆτι μου, εἰς τοὺς δρόμους, παντοῦ τέλος πάντων δὲν ἤκουα τίποτε ἄλλο παρὰ διὰ τὸν πόλεμον. Κ' ἔλεγον ἕλοι τὰς ἀτιμίας τῶν Τούρκων κατὰ τῶν Σέρβων. Ἔλεγον ὅτι ἤλθεν ἐπὶ τέλος ἡ ὥρα ἢ καλὴ τοῦ ἀγῶνος· ἢ τώρα, ἢ ποτὲ πλέον. Ὁ Βαλκανικὸς σύνδεσμος ἤνοιξε τὰς καλλιτέρας ἐλπίδας. Ἦρχισεν ἡ κινητοποιήσις, ἤρχισεν ἡ κατάταξις τῶν ἐθελοντῶν. Ὅλοι ἔφρουγαν. Τὰ γράφεια, καὶ τὸ ἱδικόν μου βέβαια, ἐκενοῦντο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Ἡ μοναχιά ἦτο ἀνυπόφορος καὶ ἡ θριαμβευτικὴ προπομπὴ τῶν ἀπερχομένων στρατιωτῶν καὶ ἀνταρτῶν ἦτο ἕνας πειρασμός.

» Ἀπεφάσιθα νὰ φύγω καὶ ἐγώ. Ἐγνώριζα ἕνα λοχαγόν. Τὸν παρεκάλεσα νὰ μεσολαβήσῃ διὰ νὰ παρακολουθήσω τὸν στρατόν. Ἐμειδίασεν εἰρωνικῶς καὶ ἤρνηθη. Τί νὰ κάμω; Κατέφυγα τότε εἰς ἕνα σῶμα κομιτατζήδων. Μὲ πολλὰς παρακλήσεις, μὲ πολλὰ συστατικά, μὲ τὴν βεβαίωσιν ὅτι ἔχω τὴν συναίνεσιν τῶν γονέων μου κατώρθωσα νὰ λάβω μέρος εἰς μίαν συμμορίαν καταρτισθεῖσαν ἀπὸ νέους καλῶν οἰκογενειῶν τοῦ Βελιγραδίου. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς συμμορίας μηχανικὸς Συγχαρόβιτς δὲν παρέλειψε νὰ μοῦ παραστήσῃ τοὺς κινδύνους, εἰς τοὺς ὁποίους ἐξετιθέμεν, ἀλλὰ τίποτε δὲν ἴσχυσε νὰ μετρατρέψῃ τὴν ἀπόφασίν μου. Καὶ ἔφυγα διὰ τὰ σύνορα εὐτυχῆς.

» — Δὲν σὰς ἐτρόμαξεν ἡ ἰδέα τοῦ θανάτου;

» — Ἡ ζωὴ ἔγει πολὺ περιωρισμένην ἀξίαν διὰ μίαν δακτυλογράφον.

» — Ἐντούτους, εἰσθε μόλις εἴκοσι χρόνων...

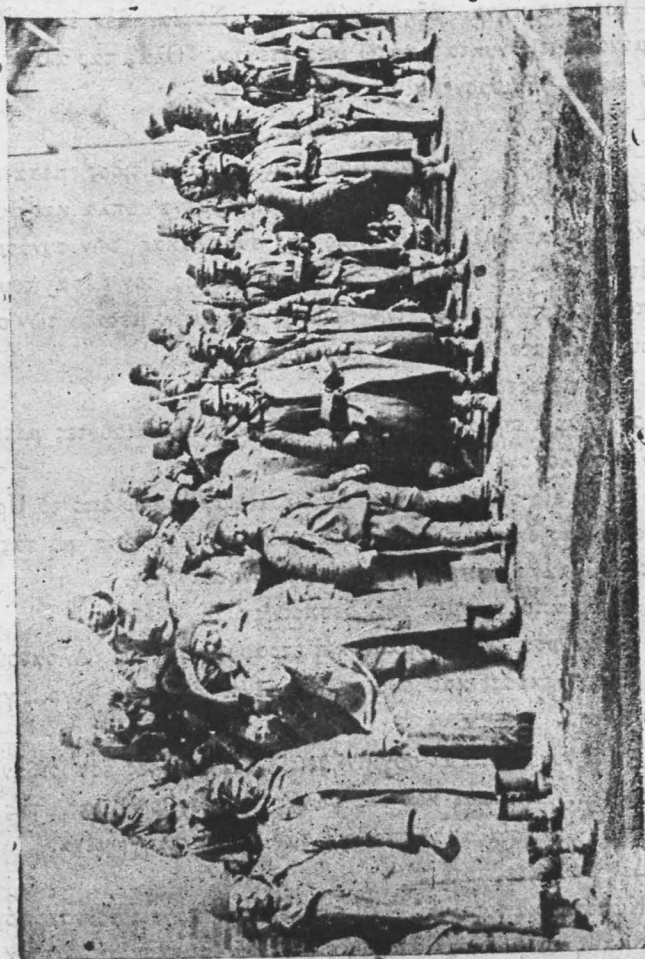
» — Ναι, ἀλλὰ συλλογίζομαι πῶς καὶ ἔταν θὰ γίνω σαράντα καὶ πενήντα ἐτῶν, πάλιν δακτυλογράφος θὰ μείνω... Ἐπειτα ἡ ἰδέα νὰ συντελέσω μὲ τὰς μικρὰς δυνάμεις μου εἰς τὴν ἄμυναν τῆς πατρίδος μὲ εἶχεν ὑποδουλώσει πλέον καὶ θὰ ἤμην ἡ ἀτυχεστέρα γυναῖκα τοῦ κόσμου, ἂν δὲν θὰ ἤμποροῦσα νὰ κάμω κάτι κατὰ τῶν αἰωνίων ἐχθρῶν μας.

» — Αἱ φίλαι σας θὰ ἐπῆγαν βέβαια νοσοκόμοι εἰς τὸν Ἐρυθρὸν Σταυρόν. Ἦτο φυσικώτερον.

» — Ὅταν εἶνε κανεὶς νέος, ἤμπορεῖ νὰ κάμῃ κάτι περισσότερον καὶ καλλίτερον.

» — Σεῖς εἰσθε νέα καὶ δυνατή.

» — Ἐρωτήστε τοὺς συντρόφους μου νὰ σὰς εἰποῦν τί ἔκαμα.

Ἕλληνες στρατιῶται θυνοδεύοντες Τούρκους αἰχμαλώτους.

Πράγματι οἱ σύντροφοι τῆς Σοφίας ἐθεβάλουν, ὅτι ἡ εὐσωμος καὶ γενναία νεᾶνις ἀπέκτησε καὶ δικαίως τὸ ὄνομα «Σοφία ἢ λεοντόκαρδος».

«--Εἶχα γνωρίσει, εἶπαν ὁ Ἴταλός δημοσιογράφος, κάποιες γυναῖκες πού ἦσαν ἀξίαι τοῦ ὀνόματος «καρδιά τίγρεως», μὰ δὲν ἤξευρα ἀκόμη προσωπικῶς μίαν γυναῖκα ἀξίαν νὰ λέγεται λεοντόκαρδος... Συγχαρητήρια, δεσποινίς!...»

»—Εἰς ἓνα μῆνα, ἐξηκολούθησεν ἡ Σοφία, δὲν ἐκοιμηθήκαμε παρὰ μόνον τρεῖς νύκτας, κάτω ὑπὸ στέγην. Ὅλας τὰς ἄλλας εἰργάσθημεν εἰς τὸ ὑπαιθρον καὶ μὲ κρῦο δυνατό...

»—Ἐργασίαν... ὠφέλιμον βέβαια...

»—Ἐρριψα μὲ τὰ χέρια μου βόμβας δυναμίτιδος μέσα εἰς τὰς καπνοδόχους οἰκιῶν, ὅπου ἦσαν ἀποθηκευμένα ὅπλα καὶ φυσίγγια τουρκικά. Ἐλαβα μέρος εἰς ὅλας τὰς συμπλοκάς τῶν συνόρων ἀπὸ Τσεμπέρτσι ἕως τὸ Κοιμάνοβον. Ἐτίναξα εἰς τὸν ἀέρα τουρκικὰς ἐφοδιοπομπάς, πάντοτε εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, μεταξὺ τῶν συντρόφων μου. Ρωτῆστε νὰ μάθετε, παρακαλῶ.

»—Εἶνε περιττόν, δεσποινίς...

Οἱ σύντροφοί της ἀκροῶνται καὶ νέουον ἐπιθεδαιοῦντες μετὰ θαυμασμοῦ τοὺς λόγους τῆς νεανίδος.

»—Ἰδίως εἰς τὰ βουνὰ τοῦ Ἀγίου Ἡλίου, ἐπάνω ἀπὸ τὸ Πρίζοβο, ἡ συμμορία μας ἔκαμε πολλὰς αἱματηρὰς συγκρούσεις μὲ τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς καὶ μὲ συμμορίας Ἀρναούτηδων.

»—Καὶ ὁ ἀπολογισμὸς σας, δεσποινίς;

»—Ἐσκότωσα ἓνα Τοῦρκον καὶ ἐτραυματίσα δύο Ἀλβανούς.

»—Ἐνας νεκρὸς καὶ δύο πληγωμένοι δὲν εἶνε λίγο... γιὰ μιὰ πρωτόγαλτη...

»—Ἄ τί νυχτιές!... Τί συγκινήσεις!... Ἡ σφαῖρες ἐσφύριζαν εἰς τὰ κεφάλια μας... Ἀκούαμε καὶ τὰς φωνὰς τῶν ἐχθρῶν μας, τὰς ἀπειλάς των ποὺ ἐπλησίαζαν λυσσαλέει σὰν θηρία πληγωμένα.

»—Δὲν ἐφύγατε ποτέ;

»—Κάποτε, κάποτε γαί. Ἄμα τελειώσῃ κανεὶς τὸν σκοπὸν του, ἔχει καὶ καθήκον μάλιστα νὰ φύγῃ, διὰ νὰ ἐπαναρχίσῃ ὕστερα...

»—Καὶ ἀπὸ τοὺς ἰδικούς σας δὲν ἔπεσε κανεὶς;

»—Ἐἴχαμε δύο νεκροὺς καὶ δύο πληγωμένους, οἱ ὅποιοι ἀπέθαναν, διότι ἔλειψεν ἰατρικὴ βοήθεια.

»—Καὶ τώρα;

»—Τώρα ἀναπαύομεθα ἐδῶ. Ἄλλὰ δὲν ἔχομεν πλέον νὰ κάμωμεν τίποτε σπουδαῖον. Ὁ πόλεμος σχεδὸν ἐτελείωσεν. Οἱ τρομεροὶ αὐτοὶ ἐχθροὶ μας τὸ σκάζουν παντοῦ. Δὲν βρίσκεται οὔτε ἓνας νὰ πληρωθῇ ἓνα... ναπολεόνι.

»—Ναί, ἀλλὰ οἱ Ἀλβανοὶ θὰ ἐξακολουθήσουν τὸν κλεφτοπόλεμον,

- »—Καὶ μετὶς θὰ τοὺς περιποιηθοῦμε ὅπως τοὺς πρέπει.
- »—Καὶ τὸ γραφεῖόν σας ;
- » Ἡ ὑπόμνησις τῆς γραφομηχανῆς τῆς τὴν ἔρριψεν εἰς μελαγχολίαν.
- »—Ὅτ' ἐπιστρέψω, εἶπεν ἡ Σοφία, ὅταν ὁ βοεβόδας διαλύσῃ τὴν συμμαχίαν...»

Ἰδοὺ καὶ ἄλλο παράδειγμα ἀτομικοῦ Σερβικοῦ ἥρωϊσμοῦ :

Σέρβος τραυματίας ἀφηγήθη εἰς συντάκτην τῆς «Πράβδα» τοῦ Βελιγραδίου τὸ ἑξῆς χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον ἀπὸ τὴν μάχην τοῦ Κουμανόβου :

«... Ἀπὸ τοὺς Τούρκους μᾶς ἐχώριζεν ἀπόστασις χιλίων ἕως χιλίων διακοσίων μέτρων εἰς ἀνοικτὸν ἐπίπεδον. Ἐλυχτωνεν ἤδη αἱ σφαῖραι ἐπεφταν ραγδαίως ἀπὸ παντοῦ καὶ τὰ Τουρκικὰ κανόνια δὲν ἔπαυσαν νὰ βροντοῦν. Μέσα εἰς μίαν ὥραν δὲν εἶχαμεν προχωρήσει παρὰ μόλις ἑκατὸν βήματα.

»—Μὰ γιατί οἱ «Φραντσέζοι μας» σὼπαίνουν; εἶπε μία φωνή.

»Οἱ «Φραντσέζοι μας» εἶνε τὸ ὄνομα ποῦ ἔδωσαν οἱ στρατιῶται εἰς τὰ κανόνια τοῦ Κρεζῶ.

»—Δὲν ὑπάρχουν κατάλληλοι θέσεις γι' αὐτά, ἀπήντησεν ἄλλος.

»Ἐκύτταξα καὶ ἀνεγνώρισα ὅτι ἐκεῖνος ποῦ εἶχε θέσει τὸ ἐρώτημα ἦτο ὁ ὀλιγώτερον ἀρήγιος τῶν ἀνδρῶν τοῦ Του συντάγματος, κάποιος Ἑβραῖος Ἀβραμτσέ, ἐμποροῦπάλληλος εἰς ἓνα κατάστημα τοῦ Βελιγραδίου.

»—«Ἄ, ἐσύ εἶσαι;» τοῦ ἐφώναξα, καὶ ἐνῶ ἐξαναγέμιζα τὸ ὄπλον μου, δὲν ἤμπορουσα νὰ κρατήσω τὰ γέλια.

»Ἄλλὰ ὁ Ἀβραμτσέ ἐξηκολούθει νὰ μουρμουρίζῃ τῆς ἑβραϊκῆς προσευχαῖς του. Προσπαθὼν νὰ μείνῃ ἀπαρατήρητος ἀπὸ ἓνα ἀξιωματικόν, ἔπεσε πρηνής. Ὅφειλω ν' ἀναγνώρισω ὅτι ἐπυροβολοῦσε καλὰ καὶ ταχύτερα μάλιστα ἀπὸ ὄλους μας. Ἐν τούτοις ἐξηκολούθει νὰ βρέχῃ σφαῖρας καὶ ἡ θέσις μας καθίστατο ἐπικίνδυνος. Εὐτυχῶς τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ ἔγινεν ἀραιότερον ὀλίγον κατ' ὀλίγον. Μετὰ μίαν στιγμὴν ὁ διοικητὴς μας διέταξε νὰ ἐπιστεύσωμεν τὸ βῆμα. Ἐπρεπε νὰ διατρέξωμεν εἰκοσιπέντε περίπου μέτρα, νὰ σταματήσωμεν, νὰ πυροβολήσωμεν τρεῖς φορές τὸ ἀπέναντί μας τουρκικὸν ὀχύρωμα, νὰ τρέξωμεν πάλιν νὰ σταματήσωμεν εἰκοσιπέντε μέτρα μακρύτερα, νὰ

πυροβολήσωμεν ἐκ νέου—πάντοτε ἔτσι μέχρις ἐπιτυχίας τοῦ σκοποῦ. Ἐφωρμήσαμεν. Οἱ Τούρκοι, ἐννοήσαντες τὸ σχέδιόν μας, ἐγκατέλειψαν τὸ ὄχύρωμα καὶ ἔτρεξαν πρὸς συνάντησίν μας ἀλαλάζοντες.

»Ἐν πρόσταγμα ἠκούσθη: «Ἐφ' ἔπλου λόγγην. Πηρηγηδόν!» Ἐπέσαμεν κατὰ γῆς. Τὸ πῦρ τῶν Τούρκων ἦτο καταχθόνιον. Οἱ στοίχοί μας ἠραιώναν. Ἀπεκρινόμεθα μὲ πείσμα καὶ ἀκρίβειαν. Οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ ὑποχωροῦν βραδέως. Ἐπροχωρούσαμεν ἀλματικῶς κατὰ δέκα ἢ δέκα πέντε βήματα.

»Ἄλλ' ἐπάνω ἀπὸ τὸ ὄχύρωμα μία τουρκικὴ πυροβολαρχία ἐφριχνε τοὺς κεραυνούς της. Ἐπροξένησε τόσας καταστροφὰς μεταξύ μας, ὥστε μᾶς εἶχε καταλάβει πανικός. Ἐπεχωροῦμεν.

»—Μὴν ὑποχωρῆτε! ἐφώναξεν ὁ διοικητής. Οἱ κύριοι ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν!

»Καὶ οἱ κύριοι ἀξιωματικοί, μὲ τὸν διοικητὴν τοῦ συντάγματος ἐπὶ κεφαλῆς, ἐβάδισαν πρὸ ἡμῶν. Ἐντροπισμένοι διότι εἶχαμεν χάσει πρὸς στιγμὴν τὴν ψυχραιμίαν μας, ἐτρέξαμεν πίσω ἀπὸ τοὺς ἀρχηγούς μας. Κανείς δὲν ἐσκέπτετο πλέον νὰ ἐπισθοχωρήσῃ, παρὰ τὴν βροχὴν τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν δβίδων. Οἱ ἀξιωματικοί μας ἔπεσαν, ὁ διοικητής μας, ὁ ἀντισυνταγματάρχης Ἀλέξανδρος Γκλίτσιτς ἔπεσεν ἐπίσης. Ὁ σημαιοφόρος ἐφρονεύθη. Ἡ θέσις μας ἦτο φρικτὴ. Μίαν στιγμὴν ἀκόμη καὶ θὰ τὸ ἐθάζαμε στὰ πόδια... Κατὰ τὴν κρίσιμον ἐκείνην στιγμὴν, ὅταν ἐθεωρούσαμεν τὴν μάχην χαμένην, ἔξαφνα εἶδαμε τὴν σημαίαν νὰ κυματίζῃ, ἐνῶ μία φωνὴ ἔντονος, τῆς ὁποίας ἡ δύναμις εἶχε δεκαπλασιασθῆ ἀπὸ τὴν ἀπελπισίαν, ἐκραύγαζεν: «Ἐμπρός, ἀδέρφια!... ἐμπρός!» Ἦτο ὁ Ἀβραμτσέ. Ὁρμήσαμεν πρὸς τὰ ἔμπρός. Μᾶς ἐφαίνετο ὅτι ἐπετούσαμεν χωρὶς νὰ ἐγγίζωμεν τὸ ἔδαφος. Αἱ λόγγαι διεσταυρώνοντο κ' ἐπολεμούσαμεν σῶμα πρὸς σῶμα. Ἦμουν ἤδη εἰς τὸ ὄχύρωμα, ὅταν ἔχασα τὰς αἰσθήσεις μου καὶ ἔπεσα.

»Τὴν ἐπομένην, εἰς τὸ πρόχειρον χειρουργεῖον, ὅταν συνῆλθα, εἶδα παρατεταγμένον τὸ 7ον σύνταγμα, ἀλλοίμονον, ὄχι πλέον ὀλόκληρον τὸ σύνταγμα, ἀλλὰ τὸ τρίτον μόνις ποῦ ἔμενεν.

»Ἐπὶ κεφαλῆς ὁ σημαιοφόρος. Ἦτο—τὸ πιστεύετε;—ὁ Ἀβραμτσέ. Καταφθάνει ὁ πρίγκηψ διάδοχος Ἀλέξανδρος. Συγχαίρει τοὺς ἥρωας τῆς χθεσινῆς μάχης καὶ τοὺς ζητεῖ νὰ εἴπουν οἱ ἴδιοι ποῖος

ἀξίζει διακρίσεως. Ὅλοι ὑποδεικνύουν διὰ βραχέως τὸν νέον σηματοφόρον.

»—Αὐτός, λέγει ἕνας ἀξιωματικός, ὕψωσε τὴν σημαίαν τοῦ συντάγματος κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμήν καὶ μετὴν φωνήν του «ἐμπρός». ἔκαμε νὰ ἐπιτύχη ἢ ἔφοδος...

»Ἐὐ ἀβραμιστὴ προάγεται ἀμέσως ἀπὸ τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον, ὁ ὁποῖος, μανθάνων πῶς εἶνε πτωχός, τοῦ προσφέρει καὶ δέκα ναπολεόνια. Ὁ πρίγκηψ τὸν ἐρωτᾷ ἔπειτα περὶ τῶν ἐλατηρίων τῆς ἐξαιρετικῆς του ἀνδρείας.

»—Ἐνας ἀπλοῦς ὑπολογισμός, Ἴψηλότητα, ἀπαντᾷ μετριοφρόνως ὁ Ἀβραμιστὴ. Ἰπολογισμός καὶ ἐτοιμότης πνεύματος.

»—Ἐτοιμότης πνεύματος, κάπως τὸ καταλαβαίνω. ἀλλὰ τί γυρεύει στή μέση ὑπολογισμός;

»—Ἐὰν ἐπιτρέπετε...

»—Σὲ ἀκούω.

»—Ὅταν ὁ σηματοφόρος μας ἔπεσε, δὲν ἤμεθα πλέον παρὰ εἰς ἀπόστασιν διακοσίων μέτρων ἀπὸ τὸ τουρκικὸν ὄχυρωμά, τὸ ὁποῖον ἔπρεπε νὰ καταλάβωμεν μετὰ κάθε τρόπον διὰ νὰ τοποθετήσωμεν καλὰ τὸ πυροβολικὸν μας. 200 μέτρα ἤμπορεῖ νὰ τὰ διατρέξῃ κανεὶς σὲ δύο λεπτά, διάρκειαν ἀρκετὴν ἄλλως τε διὰ νὰ προφθάσω νὰ σκοτωθῶ, ἀλλὰ διὰ νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὰς παλαιὰς μας θέσεις ἔπρεπε νὰ διατρέξωμεν 800 μέτρα ἐπὶ ἐδάφους σπαρμένον ἀπὸ νεκροῦς καὶ τραυματίας. Ἐχρειάζοντο τοῦλάχιστον ὀκτὼ λεπτά καὶ θὰ μᾶς ἐθέριζεν ὁ ἐχθρός. Ἴδου τί με ἔκαμε νὰ τραβήξω πρὸς τὰ ἐμπρός καί, δόξα τῷ Θεῷ, ἔλα ἐπὶ γαν καλά.

»—Λαμπρά, τοῦ εἶπεν ὁ πρίγκηψ, ἐνῶ τὸν ἀπεχειρέτα, καὶ εἰς σου ξανατύχη εὐκαιρία, νὰ κάμῃς τὸ ἴδιο...

Ἐὐ οὖν ἡ ἀρπακτικὴ Διπλωματία ἀρχίζει νὰ δογματίζῃ.

Ἐὐ ἡ «Νέα Βιενναία Ἐφημερίς» ἐδημοσίευσεν ἐπικαίρως ἤδη ἀντὶ κυρίου ἀρθροῦ τὴν ἑξῆς σοδαρὰν εἶδησιν:

«Χθὲς διεδόθησαν εἰδήσεις εἰς σοβαρωτάτους πολιτικοὺς κύκλους ὅτι ἡ Σερβία ἀπεφάσισε, κατόπιν ἐντόνου γλώσσης τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ ἡμετέρου προεβεντοῦ Φὸν Οὐγγρον καὶ ὑπὸ τὴν πίεσιν τῆς ἀλληλεγγύης τῆς Ἰταλῆς Συμμαχίας, νὰ παραιτηθῇ τῶν ἀξιώσεων τῆς ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας καὶ τοῦ λιμένος ἐν τῇ Ἀδριατικῇ καὶ νὰ ἀρκεσθῇ εἰς

ἄλλας ἑδαφικὰς ἐπεκτάσεις. Ἔνεκα τούτου ἠρωτήθη ὑφ' ἡμῶν ὁ κ. Πάσιτς, πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας, ἂν εἶνε ἀληθὲς τοῦτο. Ἐλάβομεν δὲ τὸ κάτωθι τηλεγράφημα·

«Νέαν Βιενναίαν Ἐφημερίδα»

Βιέννην.

ΒΕΔΙΓΡΑΔΙΟΝ, 29 Ὀκτωβρίου.—Εἶδησις, ὅτι Σερβία παρητήθη ἀξιώσεων Ἀλβανίας, Ἀδριατικῆς, ἀπολύτως ἀνακριβῆς.

ΔΡ. ΣΕΝΟΒΙΤΣ.

Κατ' ἐντολὴν τοῦ Πρωθυπουργοῦ Πάσιτς.»

Πράγματι δὲ ἡ θέσις τῶν πραγμάτων πολὺ ἐξοφροστο ἦδη. Ἀνθρώπος δὲ ἄριστα γνωρίζων τὰ τεκταινόμενα ἔγραφε τὰ ἐπόμενα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1912 :

«Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν σὰς γράφω, τὴν Εὐρώπην δὲν συγκινεῖ τόσῳ ἢ ἀπειλουμένη προέλασις τῶν Βουλγάρων κατὰ τῆς Τσατάλτζας ἢ ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης, ὅσῳ ἢ Αὐστροσερβικῆ διαφορά. Ὁ κόμης Μπέρχτολδ—ὁ μοιραῖος διπλωμάτης—διὰ τοῦ ἡμιεπιστήμου «Φρεμδενπλάτ» εἰς προσεχάλεσε κατηγορηματικῶς τὴν Σερβίαν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ διέξοδον εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

» Ὁ διάδοχος τοῦ Αἰρενταλ ἔλεγε διὰ τῆς ἐφημερίδος του·

» —Κύριοι Σέρβοι, μὴ περαιτέρω.

» Καὶ ἔμισοψιθύριζε·

» —Κάτω τὰς χεῖρας !

» Εἰς τὰς ἀπειλὰς ταύτας ὁ Πάσιτς ἀπήντα·

» —Τὸ ν' ἀποκτήσωμεν λιμένα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν δι' ἡμᾶς εἶνε ζήτημα ζωῆς ἢ θανάτου· θὰ ὑπάγωμεν.

» Ταῦτοχρόνως διετάσσεται ὁ στρατηγὸς Γιάννοβιτς νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Δυρράχιον, ὅπου ἦδη θὰ ἔφθασε.

» Τὸ δὲ ἐπίσημον ὄργανον τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ἢ «Πολιτικά» ἔγραφε :

«Δὲν ὑπέστη τοσαύτας ὕλικὰς καὶ ἠθικὰς θυσίας ἢ Σερβία μόνον καὶ μόνον διὰ νὰ ἀποδείξῃ τὴν ἀξίαν τοῦ στρατοῦ της. Ἔχουσα ἀνάγκην θαλάσσης, θὰ ἀποσπάσῃ ταύτην ἐκ τῶν Τούρκων. Καὶ ὅταν γίνῃ κάτοχος αὐτῆς, εἰς οὐδένα θὰ ἐπιτρέψῃ νὰ θίξῃ τὴν κατάκτησίν της. Ἡ θάλασσα εἶνε ὁ

ἀπαραίτητος ὄρος πρὸς ἔναρξιν διαπραγματεύσεων εἰρήνης μετὰ τῶν Δυνάμεων».

»Ἐπίσης κατηγορηματικὸς ὑπῆρξεν ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὁ νέος ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας κ. Γιοβάνοβιτς, ὅστις πρὶν ἢ μεταβῆ εἰς τὴν νέαν αὐτοῦ θέσιν εἶπεν ἀπεριφράστως εἰς τὸν ἀνταποκριτὴν τοῦ «Χρόνου» ὅτι μόνον μία διέξοδος πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν δύναται νὰ ἐξασφαλίῃ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Σερβίας καὶ τὸ μέλλον τῆς. Ὅσῳ δὲ παρέρχονται αἱ ἡμέραι, ἐπὶ τοσοῦτον ἡ διαφορά καθίσταται αἰματηροτέρα καὶ σφοδροτέρα ἢ «Ρωσσοαυστριακὴ μονομαχία.» Διότι ἐν ταῖς παρασκηναῖς ἀεικλήντος εἶνε ὁ Σαζόνωφ καὶ ὁ Μπέρχτολδ. Οὗτος δὲν δύναται ν' ἀνεχθῆ Σερβικὸν λιμένα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, διότι φρονεῖ ὅτι αὐτοῦ πρωτίστως θὰ ἐπωφεληθῆ ἡ Ρωσία. Ἐν ὀνόματι δὲ αὐτοῦ ὁμιλοῦσα προχθὲς ἡ «Βουδαπέστη Χίρλαπ» ὑπέμνησε τὰ δύο ἑκατομμύρια τῶν Αὐστροουγγρικῶν λογῶν ἱκανῶν νὰ κατευνάσωσι τὸ πολεμικὸν μένος τοῦ κ. Πάσιτς. Καὶ εἰς ἀπάντησιν τῆς ἀπειλῆς ταύτης προετάσσετο ἐν ἑκατομμύριον στρατιωτῶν τῆς Βαλκανικῆς Ὀμοσπονδίας, βαπτισθέντων ἤδη εἰς τὸ πῦρ. Ἄλλ' ἄρά γε εἶνε τόσῳ σοβαρὰ τὰ πράγματα; Δὲν τὸ πιστεύω. Ἡ Ἰταλία, λέγουσιν, ἢ Γερμανία ἐντόνως ὑποστηρίζουσι τὴν σύμμαχόν των. Καὶ ἡ υποστήριξις αὕτη θὰ φθάσῃ μέχρι πολέμου; Βεβαιοῦσιν ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ἐννοεῖ νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐγκατάστασιν νέας Δυνάμεως ἐν τῇ Ἀδριατικῇ. Ἄλλ' ἔχω πάντας τοὺς λόγους νὰ πιστεύω μᾶλλον τὴν διαβεβαίωσιν ὑπερέχου ξένου δημοσιολόγου, ἰσχυριζομένου ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἀντιστῆ εἰς μίαν διέξοδον τῆς Σερβίας εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ὅσον ἕμως τὸ δυνατόν νοτιώτερον. Εἶνε δυνατόν ποτὲ νὰ φαντασθῶμεν τὴν Ἰταλίαν ἀποδεχομένην νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον διὰ τὸ ζήτημα αὐτό; Καὶ τί παραχωρεῖ ἡ Αὐστρία; Ἡ καλλίτερον τί ζητεῖ; Διαρρῦθμῖσιν τῶν συνόρων ἐν Ἀλβανίᾳ (ὅποια τὰ ἔρια τῆς Ἀλβανίας); τελωνειακὴν ἔνωσιν, σιδηροδρομικὴν γραμμὴν πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν, καταλήγουσαν εἰς ἐλεύθερον λιμένα καὶ τὴν διεθνοποίησιν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἄλλ' ἰδοὺ αἱ Δυνάμεις καὶ ὄχι ὀλιγώτερον ἢ Ἰταλία προσπαθοῦσαι σήμερον νὰ διεθνοποιήσωσι τὴν συζήτησιν τῶν Αὐστροσερβικῶν διαφορῶν καὶ νὰ ἀναβάλωσι τὴν συζήτησιν μετὰ τὸν πόλεμον, ὑποσχόμεναι νὰ ἱκανοποιήσωσι καὶ τὴν Σερβίαν.

»Ὅλαι σήμερον αἱ προσπάθειαι τῶν Δυνάμεων συγκεντροῦνται

περὶ τὰ ἀνωτέρω. Δηλονότι νὰ πείσῃσι τὴν Αὐστρίαν νὰ μὴ διαπράξῃ τι τὸ ἀνεπανόρθωτον καὶ προκαλέσῃ ρωσικὸν τηλεσίγραφον. Ἀνάγκη δηλαδὴ χρόνου πρὸς συγκρότησιν τῆς Διεθνoῦς Συνδιασκέψεως, ἐὰν ἐπιτευχθῇ ἡ συγκρότησις αὐτῆς. Ὅπωςδὴποτε εὐρισκόμεθα ἐνώπιον συνεχίσεως τῆς μονομαχίας Πάσιτς-Μπέρχτολδ. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦς ὁ Ἄσκουιθ κάμνει ἐκκλησίαν εἰς τὴν ἑνώσιν τῆς Εὐρώπης καὶ ὁ Πουαγκαρὲ τονίζει τὴν ἀνάγκην τοῦ «Εὐρωπαϊκοῦ πατριωτισμοῦ» καὶ ἄλλα ταῦτα λέγονται διὰ τὴν Αὐστρίαν, ἧτις, ἐὰν δὲν ἔχῃ ἀπεριόριστον τὴν συγκατάθεσιν τοῦ Κάιζερ, κυριολεκτικῶς πλανᾶται ἐν τῇ ἀντιλήψει τῶν πραγμάτων...»

Ἐκ Ρώμης ἀφ' ἑτέρου μᾶς ἤρχοντο αἱ ἀκόλουθοι πληροφορίες, σχετικῶς πρὸς τὴν ἄλλην ὄψιν τοῦ ζητήματος, περὶ τῆς τύχης δηλαδὴ τῆς Ἀλβανίας μετὰ τὴν τελικὴν κατανίκησιν τῆς Τουρκίας :

«Ἦτο καταφανὲς πλέον ὅτι ἡ Εὐρώπη ἀνεγνώριζε τὸ ἀδύνατον τῆς ἐπανάδου τῆς Τουρκικῆς τυραννίας εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ Θράκην καὶ ἐκρατεῖτο τῶρα πλέον εἰς τὴν ἄκρην τῆς Ἀλβανίας, τὴν ὁποίαν δύο Δυνάμεις σύμμαχοι διεξεδίκουν : ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία.

»Ἡ δυσχέρεια τῆς λύσεως λοιπὸν τοῦ Ἀνατολικοῦ προβλήματος ἐνέκειτο εἰς τὴν διανομὴν τῆς Ἀλβανίας καὶ τὴν ἐξοδὸν τῆς Σερβίας εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος.

»Ἡ Αὐστρία δὲν ἐπεθύμει κατ' οὐδένα λόγον τὴν ἐμφάνισιν μιᾶς μεγάλης Σερβίας εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Καὶ ὁ λόγος ἦτο εὐνότητος.

»Ἐκεῖνο ὁμοῦς τὸ ὁποῖον ἦτο ἀκατανόητον ἀκόμη κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτάς, ἦτο πῶς κατώρθωσεν ἡ Αὐστρία νὰ σύρῃ ἐκ νέου τὴν Ἰταλίαν εἰς τὰ νύχια τῆς καὶ νὰ τὴν πείσῃ ὅτι πρέπει καὶ αὐτὴ νὰ ἀντιστῇ εἰς τὴν ἐξοδὸν τῆς Σερβίας εἰς τὸ Ἀδριατικὸν Πέλαγος.

»Αὐτὸ ἀληθῶς ἀπετέλει θρίαμβον τῆς Αὐστριακῆς διπλωματίας καὶ γκάφαν τοῦ Σάν Τζουλιάνο.

»Διότι κατ' ἀρχὴν, ὅτι συμφέρει τὴν Αὐστρίαν ἐν τῷ Βαλκανικῷ ζητήματι, δὲν δύναται νὰ εἶνε πρὸς τὸ συμφέρον καὶ τῆς Ἰταλίας.

Ἡ Αὐστρία δὲν ἤθελε τὴν ἐξοδὸν τῆς Σερβίας εἰς τὴν Ἀδριατικὴν... διότι ταύτης πραγματοποιουμένης ἐτελείωνον καὶ ἐματαιοῦντο ἄλλα τὰ ἀρπακτικὰ ὄνειρα τῆς Αὐστρίας ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας. Ἐξηφανίζετο λοιπὸν πᾶσα ἐλπίς κυριαρχίας τῆς Αὐστρίας ἐν τῷ Ἀδριατικῷ Πελάγει διὰ τῆς ἐξαπλώσεώς τῆς ἐπὶ τῶν Ἀλβανικῶν παραλίων.

Διότι, πρακτικῶς, αὐτὸ θὰ ἐσήμαινεν ἡ ἐξέοδος τῆς Σερβίας εἰς τὸ Ἄδριατικόν. Καὶ οὐδαὶς βεβαίως θὰ προσέφερεν εἰς τὴν Ἰταλίαν μεγαλύτεραν ὑπηρεσίαν ἀπὸ τὴν Σερβίαν ἐμφανιζομένην ἐν τῷ Ἀδριατικῷ ὡς πρόχωμα κατὰ τῆς Αὐστριακῆς ἐπιδρομῆς.

Ἄλλ' ἡ Ἰταλικὴ διπλωματία ἤ ἐπασχέετο μωυπίαν. εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε νὰ μὴ ἐννοῇ οὐδὲ τὰ στοιχειώδη πράγματα, ἢ — καὶ τοῦτο ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων, ὅτι καὶ αὐτὴ ἀπέβλεπεν εἰς τὰ νότια ἄλβανικὰ σύνορα, πρὸς ἐπιτυχίαν συγκατοχῆς ἐπὶ τῶν ἄλβανικῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας βεβαίως οὐδέποτε θὰ ἠδύνατο ν' ἀπορροφήσῃ μόνη τῆς, φόβῳ αὐτῆς ταύτης τῆς αὐστριακῆς ἀντιδράσεως. Καὶ ὅπως ἐφαινετο ἀπὸ τὰ ἄρθρα τῶν ἐπισήμων ἰταλικῶν ἐφημερίδων ἡ Ἰταλία ἦτο διαθεσιμὴ νὰ συμπράξῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας ἐναντίον τῶν Βαλκανικῶν πόθων καὶ ἰδίως κατὰ τῆς Σερβικῆς ἀπαιτήσεως ἐξόδου εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Ὡς δικαιολογίαν τῆς δὲ ἡ Ἰταλία παρουσίεζε μίαν παλαιάν συμφωνίαν τῆς μετὰ τὴν Αὐστρίαν περὶ ἀθίκτου διατηρήσεως τῆς Ἀλβανίας καὶ περὶ κοινῆς ἀνιδιοτελείας Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας ἐπὶ τοῦ τμήματος ἐκείνου, τὸ ὅποιον ὑπέβλεπον καὶ ὠρέγοντο νὰ ἀρπάσουν ἀμφοτέρω. Ἀλλὰ καὶ ἀπὸ αὐτῆς τῆς ἀπόψεως ἡ Σερβία προσέφερεν ἤδη σημαντικὴν ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἰταλίαν.

Διότι, ἂν ἔμεινεν ἄθικτος ἡ Ἀλβανία, μοιραίως μίαν ἡμέραν θὰ καθίστατο Αὐστριακὴ ἐπαρχία μᾶλλον παρὰ Ἰταλική.

Καὶ ὅμως ἡ Ἰταλία συνέπραττε τὴν στιγμὴν αὐτὴν μετὰ τὴν Αὐστρίαν ἐπὶ ζημίᾳ τῆς.

Θὰ ἦτο θαυμάσιον βεβαίως νὰ βγάλουν τὰ τουρκικὰ κάστρα ἀπὸ τῆς φωτιᾶς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, διὰ νὰ τὰ καταβροχθήσῃ ἡ Αὐστρία... —κατὰ τὸ προηγούμενον τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης...

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ὁ ἐν Βελιγραδίῳ ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἀγγελικαφόρου» τῆς Ρώμης ἐλάμβανε συνέντευξιν μετὰ τοῦ Σέρβου πρωθυπουργοῦ διὰ τὸ ζήτημα τῆς καταλήψεως τοῦ Δυρραχίου ὑπὸ τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ παρὰ τὰς ἀντιρρήσεις τῆς Αὐστρίας.

«—Τὸ Δυρράχιον θὰ καταληφθῇ παρὰ πᾶσαν ἐναντίωσιν—εἶπεν ὁ Πάσις.

»—Ἄλλ' ἡ Αὐστρία δὲν εἶνε ἀποφασισμένη νὰ ἐμπόδισῃ τὴν καθοδὸν σας εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ;

»— Ἡ Αὐστρία, ὡς γνωρίζετε, ἀπήντησεν ὁ Πάσις, μᾶς προσέφερε τὸ τέρμα μιᾶς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς εἰς τὴν θάλασσαν καὶ τὴν χρῆσιν τῶν Δαλματικῶν λιμένων. Ἄλλ' ἡμεῖς θέλομεν νὰ γίνωμεν ἅπαξ διὰ παντός ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι ἀπὸ τὴν μεγάλην γείτονά μας καὶ διὰ τοῦτο ἀπερρίψαμεν ἀπολύτως τὴν γενναϊόφρονα καὶ εὐφυᾶ προσφοράν, ἐπιμένοντες νὰ ἀποκτήσωμεν ἓνα λιμένα ἰδικόν μας, ἐντελῶς ἰδικόν μας εἰς τὴν ἀκτὴν ἐκείνην ὅπου οἱ Σέρβοι, πρὸ τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ἀλβανῶν, εἶχαν λιμένας ἀκμάζοντας ἀπὸ τῆς Ραγκούζας ἕως τοῦ Καττάρου, ἀπὸ τοῦ Ἀλεσίου μέχρι τοῦ Δυρραχίου. Τώρα οἱ δύο πρῶτοι εἶνε λιμένες Αὐστριακοὶ καὶ ἀλλοίμονον εἰς ὅποιον τοὺς σκέπτεται! Ὅφειλομεν ἐπομένως νὰ ἐκλέξωμεν ἄλλον λιμένα χαμηλότερα.

»— Θὰ ἠδύνασθε νὰ ἐκλέξητε τὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούης ἢ τοῦ Ἀλεσίου.

»— Ἀδύνατον... Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Μεδούης εἶνε λιμὴν ἐλαττωματικὸς. Κατὰ τὰς βεβαιώσεις τῶν εἰδικῶν θὰ ἐχρειάζετο πενήντα ἕως ἑξήντα ἑκατομμύρια διὰ τὴν διαπλάτυνσιν καὶ τὴν ἐξασφάλισιν τοῦ.

» Ὅσον ἀφορᾷ τὸ Ἀλέσιον, κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ σερβικοῦ κράτους ἦτο ἐπὶ τῆς θαλάσσης, ἀλλὰ τώρα ἀπέχει τοῦ αἰγιαλοῦ ἀρκετὰ χιλιόμετρα.

» Ὅστω ὁ μόνος δυνατὸς λιμὴν εἶνε ὁ τοῦ Δυρραχίου. Ὁ λιμὴν οὗτος μᾶς εἶνε ἀπαραίτητος καὶ θὰ τὸ λάβωμεν πάσῃ θυσίᾳ.

« Ἐν ἔθνος φιλικόν, προσέθεσεν ὁ Πάσις, ὡς εἶνε ἡ Ἰταλία, δὲν ἀναμένομεν νὰ προσχωρήσῃ εἰς τὰς αὐτοκρατικὰς βλέψεις.»

Ὁ Ἰταλὸς δημοσιογράφος ἀπήντησεν, ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἀκολουθήσῃ τυφλῶς τὴν ἀντισερβικὴν πολιτικὴν τῆς Αὐστρίας καὶ ὅτι, καίτοι ἀναγνωρίζουσα τὸ νόμιμον τῶν Ἀλβανικῶν πόθων διὰ τὴν αὐτονομίαν των, δὲν δύναται νὰ ἀρνηθῇ μίαν λωρῖδα παραθαλασσίου γῆς εἰς τὴν Σερβίαν.

Ἄλλ' ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Ρωμαϊκοῦ « Ἀγγελικφόρου » δὲν παρέλειψε νὰ εἶπῃ εἰς τὸν Σέρβον πρωθυπουργόν, ὅτι ἐν Ἰταλίᾳ « ἐξεδηλώθη ἐχθρικὸν ρεῦμα πρὸς τὴν Σερβίαν, ἕταν ἐγνωσθῇ ὅτι αὕτη ἤθελε νὰ εὐρύνη παρὰ πολὺ τὰ σύνορά της κωφεύουσα εἰς πᾶσαν δικαίαν ἀξίωσιν τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ.»

Ὁ Σέρβος πρόεδρος ἐπανέλαβε τότε τοὺς λόγους, ὧν ἕνεκεν οἱ Ἄλβανοί, ὅστινες ἔλαβον τὰ ὅπλα κατὰ τῶν νικητῶν στρατῶν, δὲν εἶνε ἄξιοι εὐνοίας κατὰ τὴν ὀριστικὴν διαρρυθμίσιν τοῦ βαλκανικοῦ προβλήματος, τοῦ ὁποίου ἡ λύσις θὰ εἶνε εὐχερεστέρα ἄνευ τοῦ Ἄλβανικοῦ αὐτοῦ κωδικέλλου, ὁ ὁποῖος ἔγινεν ἀπροόπτως τόσον προσφιλὴς εἰς τὴν Αὐστρίαν.

«—Ἄλλ' ἡμεῖς δὲν ἐπολεμήσαμεν, ἀνεφώνησεν ὁ Πάσιτς, διὰ τὴν βελτίωσιν τῆς τύχης τοῦ Ἄλβανικοῦ λαοῦ. . .»

Ὁ Ἰταλὸς δημοσιογράφος ἠρώτησε κατόπιν τὸν Πάσιτς, ἂν ἠλήθευον αἱ φῆμαι περὶ ἰδρύσεως ὀμοσπονδίας τοῦ Αἴμου, καὶ ὁ Σέρβος πρωθυπουργὸς ἀπήντησε: *Πρὸς τὸ παρὸν οἱ σύμμαχοι θὰ προχωρήσουν σύμφωνα εἰς τὰ πολιτικὰ καὶ στρατιωτικὰ ζητήματα χωρὶς νὰ ματαιώσουν τὴν ἐθνικὴν αὐτονομίαν.*

Καὶ ἐπὶ τῇ ἐρωτήσει τοῦ συνεργάτου τοῦ ρωμαϊκοῦ «Ἀγγελιαφόρου» τότε θὰ ἐγίνετο ἡ προσάρτησις τῶν κατακτηθεισῶν ἐκτάσεων, ὁ Σέρβος πρωθυπουργὸς ἀπήντησεν, ὅτι ἀμέσως μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης μετὰ τὴν Τουρκίαν οἱ σύμμαχοι θὰ καθορίσουν τὰς λεπτομερείας τὰς σχετικὰς καὶ τὰ ἔρια τῶν καὶ ἔπειτα θὰ ὑποβάλουν εἰς τὰς βουλὰς τῶν τοῦς νόμους τῆς προσαρτήσεως.

«—Ἐννοεῖται, προσέθεσεν ὁ Πάσιτς, ὅτι ἂν ἡ Τουρκία δὲν ἀποδεχθῇ τοὺς ἔρους, τοὺς ὁποίους θὰ ὑποβάλουν οἱ νικηταί, θὰ κηρυχθῇ ἡ προσάρτησις καὶ χωρὶς νὰ συνμολογηθῇ ἡ εἰρήνη.

»Πρὸς τὸ παρὸν τὰς διαπραγματεύσεις διεξάγει μόνον ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος, ἀλλ' εὐθύς ὡς αὐταὶ εἰσέλθουν εἰς τὴν ὀριστικὴν φάσιν τῶν, θὰ ὀρισθῇ ἐπιτροπὴ ἀντιπροσώπων καὶ τῶν τεσσάρων κρατῶν.

»Μέχρι τοῦ τέλους τοῦ μηνός, ἐλπίζω ὅτι τὰ πάντα θὰ εἶνε τελειωμένα, κατέληξεν ὁ Πάσιτς.»

Πόσον ἠπατάτο!

Οὐδὲ «μέχρι τοῦ τέλους ἔτους» δὲν ἐπρόκειτο νὰ λειανθῇ τὸ ἔδαφος καὶ θ' ἀπηγεῖτο ἴσως ἄλλο ἔν ἀκόμη ἔτος... Τίς ἰδε!

Ἄς παρακολουθήσωμεν ἕμως τὰ γεγονότα :

Μετὰ τὰς πρώτας τῇ παρεμβάσει τοῦ Δάνερ συνεννοήσεις μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σερβίας διὰ τὴν ἐπὶ τῆς Ἄλβανίας διαφορὰν, ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας Πάσιτς, ἐρωτηθεὶς ὑπὸ τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου», ὡς ἔξης καθώρισε τὰ ζητήματα :

«— Ἡ Αὐστρία ἔκαμε δύο μέχρι τοῦδε προτάσεις. Ἡ μία εἶνε ὅπως ἡ Σερβία ζητήσῃ ἐκβολήν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸς τὸ Αἰγαῖον, καὶ ἡ ἑτέρα ὅπως ἀρκεσθῇ εἰς τὴν ἐλευθέραν χρήσιν ἑνὸς Αὐστριακοῦ λιμένος τῆς Δαλματίας. Ἀμφότεραι αἱ προτάσεις αὗται εἶνε ἀδύνατον νὰ γείνουν δεκταί, ὅπως καὶ ἡ περὶ αὐτονομίας τῆς Ἀλβανίας.

» Ἐτόνισα ἴδῃ ὅτι δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ δεχθῶμεν τοιαύτας προτάσεις, ὅπως δὲν δυνάμεθα νὰ δεχθῶμεν τὴν θρλουμένην τελωνιακὴν ἔνωσιν μεταξὺ τῆς Αὐστρίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Δυνατὸν εἰς τὸ μέλλον νὰ γείνη πάλιν λόγος περὶ τοιοῦτου ζητήματος, ἀλλὰ τόσον διὰ τὴν τελωνιακὴν ἔνωσιν ὅσον καὶ διὰ τὴν διεθνοποίησιν τῶν σιδηροδρόμων τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἀνάγκη πρῶτον νὰ εὐρεθῶσι σύμφωνα τὰ Βαλκανικὰ Κράτη.»

Καὶ εἰς ἐρώτησιν τοῦ ἀνταποκριτοῦ, ἐπιμένοντος εἰς τὴν ἰδέαν περὶ χρησιμοποίησεως ὑπὸ τῆς Σερβίας λιμένος τῆς Δαλματίας, ὁ Πάσις ἐπανέλαβεν :

«— Οἱ ἔροι δὲν θὰ μετεβάλλοντο ποσῶς. Τὸ ἐμπόριόν μας θὰ ἔμενε κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τὸν ἔλεγχον τῆς Αὐστρίας. Μέχρι τοῦδε ἤμεθα ἠναγκασμένοι νὰ εἰσάγωμεν καὶ νὰ ἐξάγωμεν διὰ ξένου ἐδάφους. Καὶ ἤλθεν ἡ ὥρα, καθ' ἣν λιμὴν πρὸς τὴν θάλασσαν θὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὴν κατάστασιν αὐτήν. Εἶνε ζήτημα ζωῆς διὰ τὴν Σερβίαν καὶ πάσῃ θυσίᾳ θὰ ἐπιδιώξωμεν τὴν εὐτυχὴ αὐτὴν ἔκβασιν.»

Ἄλλαι δηλώσεις τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Σερβίας Πάσις πρὸς τὸν Παρισινὸν «Χρόνον» περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος διαλάμβανον ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰς γνώμας τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως περὶ τοῦ συνόλου τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πολέμου.

Ὁ Πάσις, ἀφοῦ προηγουμένως ἐτόνισεν ὅτι ἔχει πεποθήσιν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν θὰ θελήσῃ δι' ἀδιαλλάκτου στάσεως νὰ φανῇ ἐχθρικῶς διακειμένη πρὸς τὴν Σερβίαν καὶ νὰ δυσχεράνη οὕτω συνεννόησιν περὶ ἐμπορικῶν ὑπὲρ αὐτῆς ὠφελημάτων, ὠμίλησε καὶ περὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος, ὑποδείξας ὅτι ἡ δημιουργία αὐτονόμου Ἀλβανίας θ' ἀπετέλει τὴν ἐγκατάστασιν μονίμου πηγῆς διασαλεύσεως τῆς εἰρήνης, δεδομένου ὅτι οὐδεμία ἐνότης ὑπάρχει μεταξὺ τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν.

«— Ἡ καλλιτέρα λύσις», προσέθηκε, «διὰ τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα θὰ ἦτο ἐκείνη, ἣν ἡ Ἀλβανία εἶχε κατὰ τὸν μεσαιῶνα. Οἱ Ἀλβανοί

ἀπειτέλουν τότε τμήμα τῆς Βυζαντινῆς καὶ τῆς Σερβικῆς μοναρχίας, χωρὶς νὰ ἔχουν εἰδικὰ προνόμια, ἀλλὰ διατηροῦντες τὴν φυλετικὴν τὴν ὑπόστασιν καὶ τὴν γλῶσσαν.

» Ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς εἶνε ἤδη Κράτη συνταγματικά, ἀπολαύοντα μεγάλων πολιτικῶν ἐλευθεριῶν. Οἱ Ἄλβανοι ἐν Σερβίᾳ καὶ ἐν Ἑλλάδι θ' ἀπολαύουν πάσης ἐλευθερίας, διατηροῦντες τὰ σχολικὰ καὶ τὰ ἐκκλησιαστικά τῶν ζητήματα.

» Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὰς ἐδαφικὰς βλέψεις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν,» ἐξηκολούθησεν ὁ κ. Πάσιτς, «ταῦτα ζητοῦν τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ὁμοφύλων τῶν καὶ τὴν προσάρτησιν αὐτῶν εἰς ἕκαστον τῶν ὑφισταμένων κρατῶν. Θέλουν οὕτω νὰ ἐξασφαλίσουν τοὺς ἀπαραιτήτους διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν τῶν τεσσάρων κρατῶν ἕρους.

» Ἡ Σερβία, ἐπὶ παραδείγματι, ἀνευ ἐκβολῆς πρὸς τὴν θάλασσαν δὲν ἔχει ἐπαρκεῖς ἐγγυήσεις διὰ τὴν ὑπαρξίν της καὶ διὰ τὴν ὀικονομικὴν της ἀνάπτυξιν. Ζητεῖ τοὺς λιμένας τοῦ Ἁγ. Ἰωάννου, τοῦ Ἀλεσσίου καὶ τοῦ Δυρραχίου, οὓς κατεῖχεν ἤδη ἡ Σερβικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τὸν μεσαίωνα καὶ διὰ τῶν ὁποίων ἐπεκοινῶνει μετὰ τῆς λοιπῆς Εὐρώπης.

» Ἐν μᾶ λέξει, ζητοῦμεν τὴν διανομὴν τῆς Εὐρωπ. Τουρκίας, ἀφίνοντες εἰς διεθνή ἀπόφασιν τὸν κανονισμὸν τῆς τύχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως.»

Ἐπειδὴ δ' ἐν τῷ μεταξὺ παρενέπεσε τὸ ζήτημα τῆς παρὰ ταῖς Δυνάμεις ἐνεργείας τῆς Τουρκίας πρὸς παρεμβάσιν, ἀναφέρομεν ἐνταῦθα ὅσα ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων ἀφηγγεῖτο ἀρχοῦντως χαρακτηριστικὰ :

«Ὁ κ. Πουανκαρὲ ἔλαβε τηλεγράφημα παρὰ τοῦ κ. Μπομπάρ πρέσβευς τῆς Γαλλίας ἐν Κωνσταντινουπόλει, καθ' ὃ ἀνακοινεῖ ὅτι τὸν ἐπεσκέφθη ὁ Νουραδουγκιὰν ἐφένδης, δηλώσας ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις νομίζει ὅτι ἤλθεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν αἱ Δυνάμεις θὰ ἠδύγαντο ἐπωφελῶς νὰ ἐπέμβωσιν ὅπως θέσωσι τέρμα εἰς τὰς ἐχθροπραξίας.

«Αἱ Δυνάμεις νὰ ἐπιβάλωσιν ἐκχευρίαν εἰς τοὺς πολεμοῦντας, καί, ἐπωφελοῦμενοι οὗτοι τῆς ἀνακωχῆς, δηλώσωσι τοὺς σκοποὺς τῶν, καί, ἂν εἶνε δυνατόν, συμφωνήσωσιν.

«Ὁ κ. Πουανκαρὲ ἀμέσως ἀπήντησεν εἰς τὸν πρεσβευτὴν, ὅτι ὁ

τρόπος τῆς μεσιτείας, ὃν προτείνει ἡ Τουρκία, εἶνε ἀπολύτως ἀπαράδεκτος. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δύναται ν' ἀναλάβῃ τὴν εὐθύνην νὰ ἐπιβάλλῃ ἀνακωχὴν, χωρὶς νὰ δώσῃ συγχρόνως ἐγγυήσεις περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης. Ἡ ἀπάντησις δ' αὕτη τοῦ κ. Πουανκαρέ ἐτηλεγραφήθη ἀμέσως, χωρὶς νὰ ἀναμείνῃ συνεννόησιν μὲ τὰς ἄλλας Κυβερνήσεις. Ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἄλλως τε εἶνε βεβαία, ὅτι ἡ Ρωσικὴ καὶ ἡ Ἀγγλικὴ εἶνε τῆς ἰδίας γνώμης.»

Ὀλίγον βραδύτερον συναποφασισθείσης ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τῆς φιλικῆς των παρεμβάσεως, ἐγένετο εἰς τὰ 4 σύμμαχα Κράτη ἡ ἐξῆς σχετικὴ ἐπίσημος ἀνακοίνωσις :

«Τῆς Αὐτοκρατορικῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως αἰτησαμένης τὴν μεσολάβησιν ἀπὸ κοινοῦ τῶν μεγάλων Δυνάμεων πρὸς ἐπίτευξιν ἀνακωχῆς καὶ συμφωνίας περὶ τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, ὃ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτῆς τῆς... (ἐδῶ τὸ ὄνομα ἐκάστης Δυνάμεως) ἔλαβεν ἐντολὴν νὰ ἐρωτήσῃ, ἂν καὶ ὑπὸ τίνων ὁρων ἡ Ἑλλὰς ἠθέλε δεχθῆ τὴν μεσολάβησιν.»

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ἐδήλωσεν εἰς τοὺς πρεσβευτάς, ὅτι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις δὲν δύναται ν' ἀπαντήσῃ πρὶν συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου καὶ τῶν Κυβερνήσεων τῶν συμμαχικῶν Κρατῶν.

Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τοῦ ζητήματος ἔχει ὡς ἔπεται :

Εἰς τοὺς Γαλλικοὺς πολιτικοὺς κύκλους ἐτονίζετο τὸ γεγονός τῆς υποχώρησεως τῆς Πύλης εἰς τὰς ὑποδείξεις τοῦ Πουανκαρέ, τὰς γενομένας μετὰ τὴν πρώτην αἴτησιν περὶ μεσολαβήσεως, ὅπως ἡ Τουρκία ὀρίσῃ καὶ τοὺς ὅρους, ὑφ' οἷς θὰ ἦτο διατεθειμένη νὰ συνομολογήσῃ εἰρήνην.

Ἦδη δτε ἡ Πύλη ἀπεδέχετο νὰ συζητηθῇ ἐπὶ οἰουδήποτε ὁρου, τὸ ἔργον τῶν Μεγάλων Δυνάμεων διηκολύνετο τηρούμενον πάντοτε ἐντὸς τῶν ὁρίων τῆς οὐδετερότητος.

Τὸ ζήτημα τῆς διεξαγωγῆς τῶν διαπραγματεύσεων, εἴτε ἀπ' εὐθείας μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων, εἴτε τῇ μεσολαβήσει τῶν Δυνάμεων, θὰ ἐκλονίζετο, συνεπῶς, μετὰ τὴν ἀπάντησιν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τὴν ἀνακοίνωσιν αὐτῆς πρὸς τὴν Πύλην.

Ἄφ' ἑτέρου δὲ ἐξ ἄρθρου εἰδικοῦ ἀνδρὸς ἀνωνύμως δημοσιευθέντος ἐν τῷ «Ν. Ε. Τύπῳ» κατεδεικνύετο ἡ σιδηροδρομικὴ πολιτικὴ,

ἦν θὰ ἐπεδίωκεν ἡ Αὐστρία κατὰ τὴν λύσιν τῆς Βαλκανικῆς κρίσεως. Ἡ Αὐστρία ἔφερεν ὡς ἐπιχείρημα, τὸ ὅτι εἶχεν ἀπαραίτητον ἀνάγκην τῆς ἐπεκτάσεως τῶν Βοσνιακῶν σιδηροδρόμων ἀπὸ τοῦ Οὐβάκ μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης διὰ Μητροβίτου ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὴν ὑφισταμένην γραμμὴν Σκοπίων—Θεσσαλονίκης. Ἡ κατασκευὴ τῆς γραμμῆς καὶ ὁ συνδυασμὸς πρὸς τὸ ὑφιστάμενον τμήμα ἔδει νὰ ἐξασφαλίσωσιν οὐ μόνον τὸ ἀνενόητον τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονικίαν ἐμπορικῆς ἐπικοινωνίας καὶ τὸ ἐλεύθερον τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης ἀπὸ τελωνειακῆς ἀπόψεως, κατὰ τὸ πρότυπον τοῦ Ἀμβούργου, ἀλλὰ προσέτι τιμολόγιον μεταφορᾶς ἐπιτρέπον τὸν συναγωνισμὸν τῆς εἰρημένης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς πρὸς τὴν ἤδη λειτουργοῦσαν Σκοπίων—Νίτσας—Σερβίνου.

Οὕτω θὰ ἐξησφαλίζετο διὰ τὴν Αὐστρίαν ἐξαγωγικὸν μὲν ἐμπόριον πρὸς τὴν Θεσσαλονικίαν καὶ τὴν Ἀνατολὴν ἐν γένει τῶν ἐξῆς προϊόντων, οἶνοπνεύματος, ζύθου, ζακχάρως, σιδήρου, χάλυβος, γεωργικῶν ἐργαλείων, ἐκλεκτῶν ἀλεύρων, βιοτεχνικῶν ἐμπορευμάτων, ὑάλων· εἰσαγωγικὸν δὲ ἐμπόριον θὰ ἐπιτευχθῆ ἐπὶ δημοτριακῶν καρπῶν, ὠν, γωπῶν καρπῶν, σταφυλῶν, οἴνου, βάμβακος, ἔριου, δερμάτων κλπ.

Ἐν γένει δ' ἐχαρακτηρίζετο ἡ ἐπιδιωκομένη σιδηροδρομικὴ πολιτικὴ ὡς ἀριστα συμβιβασμένη καὶ πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν μελώντων νὰ ἐπικρατήσωσιν ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

Ἐξ ἄλλου, κατὰ τὴν ταυτόχρονον γνώμην τοῦ Βιενναίου τύπου, ἡ Αὐστρία εὗρισκεν, ὡς διατείνοντο, λογικὴν καὶ καὶ δικαίαν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Σερβίας νὰ ἔχῃ ἓνα θαλάσσιον λιμένα. Ἄλλ' ὁ λιμὴν οὗτος δὲν ἔπρεπε νὰ ἀνοιχθῆ ἐπὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ. Ἡ «Νέα Ἡμερησία Ἐφημερίς» τῆς Βιέννης καθώριζε τὰς βλέψεις τῆς Αὐστρίας, αἵτινες ἀνταπεκρίνοντο πρὸς τὰς τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, ὡς ἐξῆς:

«1) Ἡ Αὐστρία ἀναδέχεται τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μὴ ἐγείρῃ ἐδαφικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῶν Βαλκανίων.

»2) Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Τριπλῆ Συμμαχία ἀξιούσιν ἐλευθέραν τὴν ἐθνικὴν ἀλβανικὴν ὀργάνωσιν, ὑπὸ μορφὴν καθοριζομένην βραδύτερον, καὶ δυναμένην πιθανῶς νὰ ἀποτελέσῃ ἡγεμονίαν ἀνεξάρτητον. Ἡ ἀξίωσις αὕτη τῆς Αὐστρίας, προβληθεῖσα πρὸ καιροῦ, εὕρισκει πλήρη τὴν

ὑποστήριξιν τῆς Ἰταλίας, συνενδιαφερομένης ἐν τῷ ζητήματι, ὡς καὶ τὴν τῆς Γερμανίας.

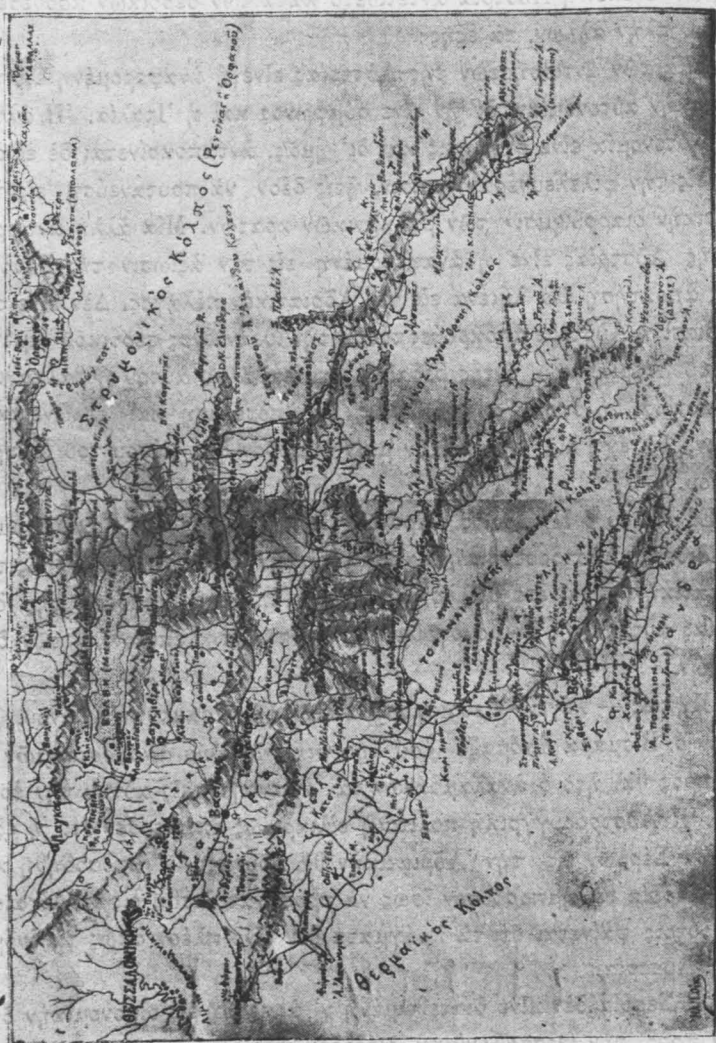
»β) Ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Τριπλῆ Συμμαχία ζητοῦν ἐξηγήσεις ὡς πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς Σερβίας δι' ἓνα λιμένα ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς.

»Ἡ Τριπλῆ Συμμαχία δὲν θ' ἀποδεχθῆ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ «γεγονὸς τετελεσμένον» ἐπὶ τοῦ προκειμένου. Θεωρεῖ τὴν Ἀδριατικὴν ἀκτὴν ὡς ἀλβανικὸν ἔδαφος καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ λάβῃ ἀκριβῆ γνῶσιν τῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου σχεδίων τῆς Σερβίας. Ἡ Αὐστρία ζητεῖ προσέτι νὰ διασαφηνισθῶσιν αἱ σχέσεις τῆς Σερβίας μετὰ τῆς διπλῆς Μοναρχίας. Τέλος, ἡ Αὐστρία προυτίθετο νὰ ἐπιβάλῃ τὰς βλέψεις τῆς εἰς τὴν Σερβίαν δι' ἑλῆς τῆς στρατιωτικῆς τῆς δυνάμεως. Ἀκριβῶς δὲ διὰ τὸν λόγον τούτον μετέσχον τῶν τελευταίων ἐν Βουδαπέστη ὑπουργικῶν συνδιασκέψεων ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ οἱ στρατιωτικοὶ παράγοντες.

»Ἡ Αὐστρία ἠπειλεῖ, ὁ βιέννας τύπος ὠμίλει μετὰ τινος ἐξάφους καὶ προήγγελλεν, ὅτι οἱ Σέρβοι κατερχόμενοι εἰς τὸ Δυρράχιον, θὰ εὗρουν ἔχει τὸν Αὐστριακὸν στόλον μὲ ἀνοικτὰς τὰς τηλεβολοθυρίδας του, ἐνῶ ὁ συμμαχικὸς τύπος, ὁ Ἰταλικὸς καὶ ὁ Γερμανικὸς, ἐτήρει ἀπόλυτον γαλήνην ἀπέναντι τῶν ἀνησυχητικῶν κραυγῶν τῶν αὐστριακῶν ἐφημερίδων. Φαίνεται ὅτι κάποια μεταβολὴ τακτικῆς εἶχεν ἐπέλθει εἰς τὰ ἀνακτοβούλια τῆς Ρώμης καὶ τοῦ Βερολίνου.

»Ἐν τηλεγράφημα ἐκ Βερολίνου πρὸς τὸν «Ρωμαϊκὸν Λαόν» ἔλεγεν ὅτι οἱ αὐτόθι πολιτικοὶ κύκλοι τηροῦν ἡρεμίαν ἀπέναντι τῶν εἰδήσεων τῶν ἐφημερίδων τῆς Βιέννης, αἱ ὁποῖαι ἀγγέλλουσι κινήσεις τοῦ αὐστρουγγρικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὸ Βερολίνον ἐπεκράτει ἡ γνώμη ὅτι τὰ ἐν Ἀνατολῇ γεγονότα δὲν ἐξεκλήθησαν μέχρι τοῦ σημείου, ὥστε νὰ ἀπαιτοῦν ἀποφασιστικὰς πράξεις. Τὴν ἰδίαν ἡρεμίαν ἐτήρουν καὶ οἱ ἐν Ρώμῃ πολιτικοὶ κύκλοι, ὧν τὰς γνώμης διερμηνεύων ὁ «Ρωμαϊκὸς Λαός», ἔγραφε τὰ ἑξῆς:

«Βεβαίως δὲν δύναται τις νὰ εἴπῃ, ὅτι ἡ αὐστριακὴ ἀποφίς δὲν στερεῖται ἐνίων λόγων ἀξίων ἐρεῦνης μετὰ πολλῆς γαλήνης, ἰδίᾳ ἂν λάβῃ τις ὑπ' ὄψει τὸ δυνατὸν ἐνός μέλλοντος διαρκοῦς συνδέσμου τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Ἄλλ' ὅμως εἶνε ἐπίσης ἀναμφίβολον ὅτι κρινομένης λογικῆς τῆς ἀξιώσεως τῆς Σερβίας ἐφ' ἐνός οἰαυδήποτε λιμένος, λογικὸν εἶνε νὰ ζητήσωμεν νὰ ἴδωμεν ἂν εἶνε δυνατὸν νὰ εὔρεθῃ

Χάρτης τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου.

τρόπος ὅπως δοθῇ εἰς τὸ μικρὸν βαλκανικὸν κράτος, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον στερείται, διέξοδος πρὸς τὴν θάλασσαν, τὴν ἱκανοποίησιν ταύτην ἥτις ἀποτελεῖ στοιχεῖον ζωτικὸν διὰ τὴν οικονομικὴν του κίνησιν.»

Ὁ δὲ «Ἑσπερινὸς Ταχυδρόμος» τοῦ Μιλάνου ἐξετάζων τοὺς λό-

γους ὧν ἔνεκεν ἡ Αὐστρία ἀντιτίθετο κατὰ τῶν σερβικῶν προθέσεων ἔλεγεν, πλὴν ἄλλων, τὰ ἑξῆς:

«Μία τῶν ἀντιρρήσεων τῆς Αὐστρίας εἶνε ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀλβανικὴν αὐτονομίαν, δι' ἣν εἶνε σύμφωνος καὶ ἡ Ἰταλία. Ἡ ἀλβανικὴ αὐτονομία εἶνε ἐγγύησις καὶ δι' ἡμᾶς, ἀνταποκρίνεται δὲ ἐξ ἄλλου εἰς τὴν φιλελευθέραν κρίσιν, ἣτις δέον νὰ πρυτανεύσῃ εἰς τὴν πολιτικὴν διαρρυθμίσιν τῶν βαλκανικῶν κρατῶν. Μία ἄλλη ἀντίρρησις τῆς Αὐστρίας εἶνε ἡ ἀναφερομένη εἰς τὴν ἀξίωσιν τῆς Σερβίας ὅπως ἀποκτήσῃ ἓνα λιμένα εἰς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Δὲν εἶνε σαφὲς διατι ἡ Αὐστρία ἀποκρούει τόσον τὴν ἰδέαν ἐνὸς σερβικοῦ λιμένος ἐπὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ, ὅντος βεβαίον, ὅτι καὶ ἄνευ αὐτοῦ ἡ βαλκανικὴ ὁμοσπονδία, ἡ ὁποία ἀναμφιβόλως θὰ ἀποτελέσῃ καὶ τελωνειακὴν ἔνωσιν, θὰ ἔχῃ εἰς Ἀδριατικὸν μίαν διέξοδον διὰ μέσου τοῦ Μαυροβουνίου.»

Ἐξ ἄλλου ὁ Παρισινὸς «Χρόνος», εἰς ἄρθρον τὸ ὁποῖον ἀφορμῶν τοῦ εἶδεν ἡ Αὐστροσερβικὴ διαφορά διὰ τὴν κατοχὴν λιμένων εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ἐφαίνετο μᾶλλον αἰσιόδοξος ἐπὶ τῆς ἐκδόσεως τῆς δυσκολίας αὐτῆς τῆς δημιουργουμένης ἐκ τῆς ἰσῆς ἐπιμονῆς τῶν δύο Κρατῶν.

«Μήπως — λέγει — εὐρίσκόμεθα εἰς τὴν παραμονὴν ἐκείνου, τὸ ὁποῖον ὁ Βίσμαρκ ὠνόμαζε «σύγκρουσιν τῶν δύο ἀμαξοστοιχιῶν»; Τολμηρὸς θὰ ἦτο ὁ ἀναλαμβάνων νὰ ἀπαντήσῃ εἰς αὐτὴν τὴν ἐρώτησιν. Ἡ Αὐστροουγγρική πολιτικὴ εἰλικρινῶς ἐπίστευσεν ὅτι ἡ ἔξοδος τῶν Σέρβων εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θὰ ἠδύνατο ν' ἀποσοδηθῇ καὶ ὅτι ἡ Σερβία θὰ ἠμποροῦσεν ἴσως νὰ προσἀνατολισθῇ εἰς τὸ Αἰγαίον. Ἐν τούτοις φαίνεται ὅτι τὰ πράγματα δὲν εἶνε πλέον ὅπως τὰ ἐνόμισεν ἡ Αὐστρία.

» Ἡ Σερβία δὲν εἶνε διατεθειμένη ν' ἀρκεσθῇ εἰς οἰκονομικὴν διέξοδον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, διέξοδον τῆς ὁποίας τὴν ἐγγύησιν θὰ ἀπετέλει ἡ διεθνοποίησις τοῦ σιδηροδρόμου. Ἐξ ἄλλου, ἂν ἡ διέξοδος αὕτη θὰ ἐγίνετο πραγματικῶς ἐδαφικὴ, θὰ ἦτο δύσκολον νὰ συμβιβασθῇ μὲ τὰς Ἑλληνικὰς καὶ Βουλγαρικὰς βλέψεις. Ἀκριβῶς λοιπὸν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς Βαλκανικῆς συμφωνίας καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν τοῦ μέλλοντος τῆς συμφωνίας αὐτῆς ἡ Σερβία ἀπέβλεψε πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν ἐπομένως αὐτὴν τὴν βάσιν τῆς συνεννοήσεως θὰ ἠμφισβήτῃται

πλέον ἢ Αὐστρία, ἂν ἐξηκολούθει ἐπισήμως τὴν ἄρνησιν, τὴν ὅποιαν ὁ ἐπίσημος τύπος τῆς ἀφίνει νὰ προβάλλεται.

»Οὕτω τιθέμενον τὸ πρόβλημα δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ προκαλῆ σοβαρὰς σκέψεις εἰς Ἡγεμόνα φιλειρηνικόν, εἰς Κυβέρνησιν, ἢ ὅποια εἰς προγενεστέρας περιστάσεις ἐστάθμισε θαυμασίως τὰ ὑπὲρ καὶ τὰ κατὰ καὶ προσήρμοσε τὰς προσπάθειάς τῆς πρὸς τὰ πιθανά, εἰς μίαν χώραν τέλος, ἢ ὅποια δὲν δύναται ἄνευ ἐσωτερικῶν κινδύνων νὰ κηρύξῃ ἀντισλαυικὴν σταυροφορίαν.

»Δι' ὅλους αὐτοὺς τοὺς λόγους πρέπει νὰ ἐλπίζωμεν, ὅτι συμφωνία θὰ ἐπέλθῃ, θὰ ἐλέγομεν μάλιστα, ὅτι τὸ τόσον φανερόν καὶ διαυγὲς τῆς ἀφορμῆς ἀκριβῶς θὰ βοηθήσουν τὴν συνεννόησιν.

»Ἀναμφιβόλως ἡ Αὐστρουγγαρία ἔχει μεγάλα συμφέροντα εἰς τὰ Βαλκάνια, ἢ, ἂν θέλετε, μεγάλας ἀξιώσεις, ἀφοῦ ἡ λέξις συμφέρον εἰς τὴν διπλωματικὴν γλῶσσαν ἔλων τῶν Δυνάμεων εἶνε τὸ ἐντιμον ψευδώνυμον τῶν ἀξιώσεων. Ἀλλ' ἀφ' ἑνὸς τὰ συμφέροντα ταῦτα ἐξυπηρετήθησαν εὐρύτατα κατὰ τὸ 1909, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ δυαδικὴ Μοναρχία δὲν ἠμφισβήτησε ποτὲ τὴν ὀλικὴν προσπάθειαν, τὴν ὅποιαν ἀνέπτυξαν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη. Τέλος—καὶ εἰς τοῦτο ἐπιμένουν καὶ αἱ ἐφημερίδες τῆς Βιέννης καὶ αἱ ἐπιτροπαὶ αἱ ὅποια ἔχουν συνέλθει ἤδη—οὐδὲν ἀποδεικνύει ὅτι τὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας, ἔστω καὶ τὰ Βαλκανικὰ, θὰ ἐκέρδιζαν τίποτε ἂν ἀντετίθεντο βαναύσως πρὸς τὰ συμφέροντα τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἀρρήκτως ἠνωμένων.

»Τὰ Κράτη αὐτὰ θὰ παίξουν αὐριον εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Εὐρώπην, μὲ καλλίτερα μάλιστα μέσα, τὸ πρόσωπον, τὸ ὅποιον ἔπαιζεν ἕως χθὲς ἡ Τουρκία.

»Πῶς λοιπὸν αἱ Δυνάμεις, αἱ ὅποια ἀπὸ εἰκοσαετίας ἤδη ἐφείσθησαν τόσον τῶν Τούρκων, θὰ ἠδύναντο τώρα, μὲ ἐλαφρὰν συνειδήσιν νὰ τεθοῦν ἀντιμέτωποι τῆς Ἀνατολικῆς ἔμοσπονδίας;

»Αὐτὸ βεβαίως θὰ σκεφθοῦν καὶ εἰς τὴν Βιγελμστράσε καὶ εἰς τὴν Μπαπλάτς, ὅταν, ἀφοῦ ἐκφράσουν ἐπιθυμίας, θὰ ἔλθῃ ἡ στιγμή νὰ διατυπώσουν ἀποφάσεις.»

Ἡδὴ ἄλλο ἐγεννᾶτο ζήτημα.

Τι θὰ ἐγίνετο ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἂν οἱ Τούρκοι διὰ τῶν ἐν αὐτῇ συγκεντρωθέντων Κοούρδων προέβαινον εἰς σφαγὰς ἐναντίον τῶν

Χριστιανῶν, κατὰ τὴν προαιωνίαν συνθήειάν των ;

«Εἰς τὴν ἀποστολὴν Ἀγγλικῶν πολεμικῶν πλοίων εἰς τὰ ἀνατολικὰ ὕδατα τῆς Μεσογείου, ἔγραφεν ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος», ἀποδίδεται μεγάλη σημασία ὑπὸ τῶν διπλωματικῶν κύκλων.

»Φρονοῦν, ὅτι τὰ μέτρα ταῦτα τῆς Ἀγγλικῆς κυβερνήσεως κυρίως θὰ ἔχουν τὸν σκοπὸν νὰ νοθεύσῃ τὴν Βουλγαρίαν, ὅπως μὴ εἰσέλθουν τὰ στρατεύματά της εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ τοῦλάχιστον νὰ τὴν εἰδοποιήσουν ὅτι καθ' ἣν περίπτωσιν θὰ ἐβάδιζε κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ κατοχὴ ταύτης θὰ ἦτο κατὰ τὸ προσωρινὸν καὶ ὅτι θὰ ὤφειλε νὰ ἐκκενώσῃ ἀμέσως πάλιν τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν.

»Ἡ Ἀγγλία, ἄλλως, κάθε φοράν, ὅπου ἠπειλήθη ἡ Κωνσταντινούπολις, ἐπενέβη ἐπιδεικτικῶς καὶ κατὰ πᾶσαν πιθανότητα τὸ ἴδιον θὰ πράξῃ καὶ τώρα.

»Ἄλλως ἔχουν τὴν γνώμην, ὅτι ἂν ἡ Ἀγγλία στείλῃ πλοία διὰ τῶν Δαρδανελλίων, θὰ ἐνεφανίζοντο Ρωσικὰ πλοία εἰς τὸν Βόσπορον. Φρονοῦν δὲ συγχρόνως ὅτι ἡ Ρωσία θὰ ζητήσῃ τὴν κατάργησιν τῆς συνθήκης τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων.

»Ἄλλ' ἐξ ἄλλου θεωροῦν καὶ πιθανόν, ὡς ἐκ τῆς μεγάλης ἐπεκτάσεως τῶν Ἀγγλικῶν συμφερόντων καὶ τάσεων, ὅτι ἡ Ἀγγλία δύναται νὰ ἐπιδιώξῃ καὶ ἄλλους σκοποὺς καὶ ὅτι ἡ ἀνάπτυξις τῶν ναυτικῶν δυνάμεών της προαναγγέλλει σπουδαῖον βῆμα εἰς τὸ Αἰγυπτιακὸν ζήτημα, ἴσως δὲ πρόκειται νὰ προβῇ εἰς τὴν ὀριστικὴν προσάρτησιν τῆς Αἰγύπτου.»

Ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος» προσέθετεν ἐπίσης :

«Εἰς τοὺς ἐνταῦθα διπλωματικοὺς κύκλους φρονοῦν ὅτι ἔχουν λόγους νὰ πιστεύουν ὅτι ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ Ἀγγλίας καὶ Ρωσίας εἰς τὸ Τουρκικὸν ζήτημα εἶνε πολὺ δευτέρα ἀφ' ἑσῶν μεταξὺ τῶν δυνάμεων τῆς Τριπλῆς συμμαχίας καὶ τῶν τῆς Τριπλῆς συνεννοήσεως.»

Καὶ αὐτὰ μὲν συνεζητοῦντο μεταξὺ τῶν σοβαρῶν διπλωματικῶν κύκλων, ἂν ὑπάρχουν τοιοῦτοι.

Ἰσοῦ ἔμως τώρα καὶ μία ἀνεπίσημος ἐπέμβασις εἰς τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα.

Ὁ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Ἀθήναις παρεπιδημῶν πρόεδρος τοῦ Ἀλβανικοῦ Ἐθνικοῦ Κομιτάτου «Κόμπι» πρίγκηψ Ἀλμπέρτος.

Γκίκας ἀπηύθυνεν ἐκ Καττάρου πρὸς τὸν «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» τὴν ἑξῆς ἐπιστολήν:

«Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἔπου οἱ στρατοὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἔδρεψαν τὰς πρώτας ἐπιτυχίας των κατὰ τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, ἀσχολοῦνται εἰς τὰ ἀνακτοβούλια καὶ εἰς τὸν μεγάλον τύπον μὲ τὴν ἐξοφάνισιν τοῦ καθεστώτος καὶ τὸν διαμελισμὸν τῆς περιφερείας, ἣ ὁποία συμπεριλαμβάνει τὰ τέσσαρα βιλαέτια τῆς Σκόδρας, Σκοπίων, Ἰωαννίνων καὶ Μοναστηρίου.

»Δύναται νὰ παρατηρηθῆ καλῶς ὅτι τὰ τέσσαρα αὐτὰ βιλαέτια ἀποτελοῦν τὴν μεγάλην ἄλβανικὴν πατρίδα καὶ δὲν θὰ ἐπιτρέψωμεν εἰς κανένα νὰ θίξῃ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἀλβανίας. Νὰ ἐνθυμηθοῦν τὸ βερολιναιὸν συνέδριον, τὸ ὁποῖον ἀνέθεσε τὴν περιφέρειαν τῆς Πλάσας καὶ τοῦ Γκουζίνγες εἰς τὸ Μαυροβούνιον. Νὰ ἐνθυμηθοῦν τὸν ἄλβανικὸν ἐθνικὸν σύνδεσμον τῆς Πρισρένης καὶ Ἀργυροκάστρου, ὁ ὁποῖος παρέθεσεν 100,000 ἄνδρας, οἱ ὁποῖοι κατενίκησαν τοὺς Μαυροβουνίους καὶ κατέστρεψαν τὸν τουρκικὸν στρατὸν.

»Ἡ Ἀλβανία δὲν θέλει νὰ γίνῃ οὔτε μαυροβουνιωτικὴ, οὔτε σερβικὴ, οὔτε ἑλληνικὴ, ἀλλὰ θέλει τὴν αὐτονομίαν διὰ τὸν ἑαυτὸν τῆς. Ἄλλως αἱ Μ. Δυνάμεις δὲν θὰ ἐπέτρεπον ἓνα ἄδικον καὶ σκληρὸν διαμελισμὸν, ὁ ὁποῖος δὲν θὰ ἠδύνατο καὶ νὰ πραγματοποιηθῆ.

»Ὁ λόρδος Φίτςμωρις ὑπέδειξεν εἰς τὴν σύσκεψιν τῆς Κωνιπόλεως τὸ 1880 τὴν ἀνάγκην τῆς δημιουργίας μιᾶς Μεγάλης Ἀλβανίας καὶ ἀναλαμβάνομεν νὰ πραγματοποιήσουν τὸ σχέδιον τοῦτο αὐτοὶ οἱ ἴδιοι Ἀλβανοί.

»Ἡ Ἀλβανία βεβαίως πρέπει ν' ἀνήκῃ ἀποκλειστικῶς εἰς τοὺς Ἀλβανούς.

»Ἡ Μακεδονία δὲν εὑρίσκεται ὡς ἐθνικὴ χώρα καὶ ὁ μακεδονικὸς πληθυσμὸς θὰ ἔξῃ ἠσυχῶς εἰς τὴν σκιάν τῆς ἄλβανικῆς ἐθνικῆς σημαίας, ἣ ὁποία θὰ ὑπεστήριξεν ἐκάστου τὴν ἐλευθερίαν τῆς συνειδήσεως, τῆς παιδείας καὶ τῆς ἰδιοκτησίας. Ἐν ὅσῳ ἡ Ἀλβανία δὲν γίνῃ ἐντελῶς αὐτόνομος εἰς τὰ ἐθνικὰ σύνορά τῆς, δὲν θὰ εἶνε λυμένον τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα!...

ΠΡΙΓΚΗΨ ΑΛΜΠΕΡΤΟΣ ΓΚΙΚΑ.»

XLV.

Ὁρμητικὴ προέλασις τῶν Σέρβων.—Κατάληψις τοῦ Μοναστηρίου.

Τὰ ἀφορώντα τὴν Σερβίαν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πολεμικὰ γεγονότα ἔχουσιν ὡς ἑξῆς κατὰ χρονολογικὴν τάξιν.

Ὁκτωβρίου 17.—Καταδίωξις τῶν Ἀλβανικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, παρακλωσόντων τὴν κανονικὴν προέλασιν τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων· πρὸς τοῦτο δὲ διατίθενται εἰδικαὶ στρατιωτικαὶ δυνάμεις.—Μεταβάλλεται τὸ γενικὸν σχέδιον τοῦ Ἐπιτελείου· ἐπίκειται ἡ πτώσις τῆς Πρισρένης. — Ἡ δυτικὴ στρατιὰ κατευθύνεται πρὸς τὰ Ἀλβανικὰ παράλια πρὸς κατάληψιν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούης καὶ τοῦ Δυρραχίου.

Ὁκτωβρίου 18.—Μετὰ τριήμερον πεισματώδη μάχην κυριεύεται ἡ Πρισρένη, πεντακισχίλιοι Ἀλβανοὶ τῆς περιχώρου, συντριβέντες, παραδίδονται.

Ὁκτωβρίου 19.—Οἱ Σέρβοι προελαύνουν ὀρμητικῶς πρὸς νότον· καταλαμβάνουν δὲ τὸ Τέτοβοκ καὶ τὸ Γκοστινάρ. Οἱ Τούρκοι ὀχυροῦνται εἰς τὸν Περλεπὲν πρὸς νέαν ἄμυναν.

Ὁκτωβρίου 20.—Οἱ Σέρβοι ἀποστέλλουν ἰσχυρὰν δύναμιν μετὰ πυροβολικοῦ καὶ ἵππικοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν Βουλγάρων.— Ὁ βασιλεὺς Πέτρος μετὰ τῆς ἐπισήμου ἀκολουθίας του εἰσέρχεται ἐν θριάμβῳ εἰς τὰ Σκόπια.

Ὁκτωβρίου 22.—Κυριεύεται ὁ Περλεπές, τοῦ ὄου Σερβικοῦ Συντάγματος καταγαγόντος ἀληθῆ θρίαμβον. Οἱ Τούρκοι τρέπονται εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Μοναστήριον, καταδιωκόμενοι ὑπὸ τῶν Σέρβων.

Ὁκτωβρίου 24.—Οἱ Σέρβοι κυριεύουν τὸ Δεμίρ-Καπού, προλαμβάνοντες νὰ καταλάβουν ἀνέπαφον τὴν πλησίον γέφυραν τοῦ Ἀξιοῦ. Ὁ ἐκεῖ Τουρκικὸς στρατὸς τρέπεται εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

Σ. Σ.—Ἀπὸ τὰς ἡμέρας ταύτας παρουσιάζεται ἐπισήμως εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα, ζυμωμένον ἤδη καλῶς εἰς τὴν Αὐστροϊταλικὴν σκάφην. Ζητεῖται δὲ παρὰ τούτων ἡ ἀνακήρυξις τῆς Ἀλβανίας εἰς ἀνεξάρτητον ἡγεμονίαν, μεθ' ἑλας τὰς

ἀντιρρήσεις ἔτι οἱ Ἄλβανοὶ δὲν εἶνε μὲν Τούρκοι, εἶχον ἔλως λάθει μέρος ὑπὲρ τῆς Τουρκίας καὶ κατὰ τῶν συμμάχων.

᾽Οκτωβρίου 25.—Τὰ ἐκ 15 ταγμάτων συγκείμενα τουρκικὰ στρατεύματα, τὰ ὑποχωρήσαντα ἀπὸ τὰ Σκόπια καὶ τὸ Κίτσεβον, συγκεντροῦνται ἐντεῦθεν καὶ εἶδουν ἀποφασιστικὴν μάχην ἐναντίον τῆς σερβικῆς Μεραρχίας τοῦ Μοράβα.

᾽Οκτωβρίου 26.—Ἀπὸ τοῦ Περλεπέ πρὸς κατάληψιν τοῦ Μοναστηρίου προελαύνουν αἱ μεραρχίαι τοῦ Δρίνα, τοῦ Δουνάβεως. τοῦ Μοράβα καὶ τοῦ Τίμοκ, ἀποτελοῦσαι τὴν Α' σερβικὴν στρατιάν ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον.—Ἡ Β' σερβικὴ στρατιὰ βαδίζει ἤδη πρὸς τὴν Ἀνδριανούπολιν διὰ τοῦ Κιουσενδῆλ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Στεφάνοβιτς, πρὸς ἐνίσχυσιν ὡς εἶδομεν τῶν Βουλγάρων.—Ἡ Γ' στρατιὰ, συμπράττουσα μετὰ τμήματος τῆς Δ' προελαίνει νοτιοδυτικῶς ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Γιάνκοβιτς.—Ἰσχυρὸν σῶμα ἵππικῶ μετ' ἀρκετῆς πεζικῆς δυνάμεως προήλασε νοτίως πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐν ᾧ χρόνῳ ἕτερον ἰσχυρὸν τμήμα στρατοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Μάριτς, ὑπερφαλαγγίσαν τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῆς ἐν Κιτσέβῳ ἀμυνομένης ἀκόμη τουρκικῆς φάλαγγος, μετὰ διήμερον μάχην, ἤνάγκασε καὶ ταύτην νὰ τραπῆ εἰς φυγὴν πρὸς τὸ Μοναστήριον.

᾽Οκτωβρίου 27.—Ἐξακολουθεῖ ἡ ὑπὸ τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον τῆς Σερβίας στρατιὰ προελαύνουσα πρὸς τὸ Μοναστήριον, μετὰ πολλῶν ἔμως δυσχερειῶν.—Ὁ δυτικὸς τουρκικὸς στρατὸς ὁ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ριζᾶ πασσᾶ συγκεντροῦται καὶ αὐτὸς εἰς τὸ Μοναστήριον, περιλαμβάνων δὲ καὶ τοὺς φυγάδας τοῦ Κιτσέβου, τοῦ Περλεπέ καὶ τοῦ Κουμανόβου, ἀνέρχεται ἤδη εἰς 60—65,000 ἄνδρας καὶ διαίρεται ὡς ἑξῆς :

Δεξιὰ Πτέρυξ:—Τὸ ὄν σῶμα ὑπὸ τὸν Ζεκκή πασσᾶν.

Ἀριστερὰ Πτέρυξ:—Τὸ ὄν σῶμα ὑπὸ τὸν Τζαβήτ πασσᾶν.

Κέντρον:—Τὸ ὄν σῶμα ὑπὸ τὸν Φετχῆ πασσᾶν.

Τὴν ἐφεδρείαν ἀπετέλει τέταρτον ἰσχυρὸν τμήμα στρατοῦ μετὰ μέτωπον πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Μπάνιτσας, ὁπόθεν ἀνεμένετο ἤδη ἡ προέλασις τοῦ ἐκεῖθεν ἐπερχομένου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

᾽Οκτωβρίου 28.—Τὰ σερβικὰ στρατεύματα ἐξακολουθοῦν τὴν προέλασιν τῶν πρὸς τὸ Μοναστήριον. Τὰ καθ' ὁδὸν ἐδάφη καθαρίζονται ἀπὸ τὰ ἄτακτα Ἄλβανικὰ σώματα, ἐξ ὧν τὰ μὲν ἀποδεκατί-

ζονται, τὰ δὲ ὑποτάσσονται καὶ ἐπιστρέφουν εἰς τὰ κατακτώμενα ὑπὸ τῶν Σέρβων χωρία των.—Ἐλη ἀδιάβατα, τόποι πετρώδεις ἢ θαμνοσκεπεῖς καὶ βουναὶ δυσπρόσιτα παρακωλύουν τὴν ταχέαν των πορείαν καὶ δυσχεραίνουν φοβερὰ τὴν διέλευσιν τῶν μεταγωγικῶν καὶ τῶν τηλεδῶλων. Οἱ ποταμοὶ καὶ οἱ χεῖμαρροι εἶνε ἔλοι πλημμυρισμένοι ὡς ἐκ τῶν ἀκαταπαύστων καὶ ραγδαίων βροχῶν, αἱ ὁποῖαι οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐπιβραδύνουν τὴν πορείαν τῶν νικητῶν.—Ἡ δυτικὴ στρατιὰ ἐξασκολουθεὶ βαδίζουσα μετὰ τῶν αὐτῶν δυσχερειῶν πρὸς τὸ Δυρράχιον.—Μία ἕλη ἵππικοῦ προβαίνει ταχέως πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.—Ἡ Γ' στρατιὰ, φθάσασα εἰς Ἀδριανούπολιν, προελάνει εἰς Τσατάλτζαν, πρὸς βοήθειαν τῶν ἐκεῖ Βουλγάρων.—Ὁ Δάνεφ μεσολαβεῖ, ἄνευ ἀποτελέσματος, μετὰξὺ Σερβίας καὶ Αὐστρίας, τῆς δευτέρας ταύτης ἀνθισταμένης εἰς τὴν παραχώρησιν λιμένος ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς, προβαίνουσης μάλιστα μέχρι διαμαρτυριῶν παρὰ τῇ Σερβικῇ Κυβερνήσει.

Καὶ αὐτὰ μὲν εἶνε τὰ κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν πολεμικὰ γεγονότα τῆς δυσμικῆς Μακεδονίας, μέχρι τῆς καταλήψεως τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τῶν Σέρβων.

Ἴδωμεν τώρα ποῖαι αἱ λεπτομέρειαι τῶν γεγονότων τούτων.

Εἰς τὴν Ἀγίαν Ἐδραν, τοῦ Παπικοῦ δηλαδὴ κύκλου τοῦ Βατικανοῦ, ἐσκέπτοντο ὡς ἀκολουθῶς περὶ τῶν διεθνῶν περιπλοκῶν ἐν τῇ ἐγγυὲς Ἀνατολῇ:

Πρόσωπον κατέχον ὑψηλὴν θέσιν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Ἐδρα ἀνεκοίνου τὰ ἐπόμενα:

«—Δικαίως ἐλέχθη ὅτι ὁ Ἅγιος Πατὴρ κατέχεται ἀπὸ μεγάλης θλίψιν διὰ τὸν νέον πόλεμον, τὸν ἐκραγέντα ἀμέσως μετὰ τὴν σύναψιν τῆς Ἱταλοτουρκικῆς εἰρήνης, ἥτις τοσοῦτον τὸν ἐχαροποίησεν. Ὁ Πάπας καὶ ὡς ἐκ τοῦ χαρακτηρῶς του καὶ ὡς ἐκ τῆς θέσεώς του, ὡς ἀντιπροσώπου (ὁμιλεῖ πάντοτε ὁ Λατῖνος ἱερωμένος) τοῦ κηρύξαντος τὴν εἰρήνην, καταλαμβάνεται ὑπὸ φρίκης ὁσάκις ἀκούῃ νὰ γίνεταί λόγος διὰ πόλεμον. Ἐκτός ἔμως τῶν λόγων τούτων, οἵτινες θὰ ἠδύναντο ν' ἀποκληθῶσιν αἰσθηματικοί, ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι πολὺ σοβαρότεροι, οἱ ὁποῖοι ἀναγκάζουν τὸ Βατικανὸν νὰ θλίβεται διὰ τὴν κήρυξιν τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Ὅπως αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις

οὕτω καὶ ἡ Ἁγία Ἐδρα ἔχει, ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως, νὰ περιφρουρήσῃ σοβαρὰ συμφέροντα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὰ συμφέροντα τῶν ἐκεῖ καθολικῶν πληθυσμῶν. Τὴν ἡμέραν δὲ κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ Βαλκανικὴ κρίσις θὰ καταλήξῃ εἰς τὸν διαμελισμὸν τῆς Τουρκίας, τὰ συμφέροντα τῆς Ἁγίας Ἐδρας θὰ εὑρεθοῦν ἐκτεθειμένα εἰς κινδύνους κατὰ πολὺ μεγαλειτέρους ἐκείνων, τοὺς ὁποίους διέτρεχον ὑπὸ τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Σουλτάνου. Αἱ μετὰ τοῦ Σουλτάνου σχέσεις τοῦ Βατικανοῦ ὑπῆρξαν ἀνέκαθεν ἀγαθαί—σχεδὸν ἐγκάρδιαι—καὶ μόνον τελευταίως, ἐπὶ τοῦ Νεοτουρκικοῦ καθεστῶτος, ἐψυχράνθησαν κάπως διὰ τὸ ζήτημα τοῦ Ἀρμενικοῦ Πατριαρχείου, εἰς τὸ ὅποιον οἱ Νεοτουρκοὶ ἠκολούθησαν πολιτικὴν ἐναντίαν τῶν συμφερόντων τῆς Ἁγίας Ἐδρας. Ἐν τούτοις, παρὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦτο, εἰς τὸ ὅποιον ἐπενέθη ἀπ' εὐθείας ὁ Ποντίφιξ, αἱ μετὰ αὐτοῦ καὶ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως σχέσεις δὲν διακόπησαν καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀποστολικὸς ἐπιτετραμμένος Σεβ. Σάρδι ἐξηκολούθησεν ἀκόμη καὶ κατὰ τὴν κρίσιμωτέραν περίοδον τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου τὸ ἔργον του, τὸ ὅποιον ἀπέβη πολύτιμον διὰ τοὺς ἐν τῷ Ὀθωμανικῷ ἐδάφει εὐρισκομένους Ἰταλοὺς κληρικούς. Ἡ ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων δύνανται ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν νὰ διασπασθῇ, ὅποτε θὰ εὑρεθοῦν ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἀντιμέτωπα τὰ πλέον ἀντίθετα συμφέροντα τῶν Δυνάμεων καὶ τῶν ἐθνικότητων. Ἐκάστη ἕμως ἐθνικότης δὲν δύναται νὰ ἐννοηθῇ ἄνευ τῆς θρησκείας τῆς καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἐπιπρέμαται ὁ Ρωσσικὸς κίνδυνος ἐναντίον τοῦ καθολικισμοῦ. Τὸ Βατικανὸν φρονεῖ ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν μὴ καθολικῶν Δυνάμεων ἐτήρησεν ἀπέναντί του τὴν ἀδιάλλακτον ἰστάσιν τῆς Ρωσίας, δοθέντος δὲ ὅτι—ὡς ἐπικρατεῖ γενικῶς πεποιθήσις—ἡ Ρωσία ὑποστηρίζει τὰ Σλαυικὰ Βαλκανικὰ Κράτη εἰς τὸν ἐναντίον τῆς Τουρκίας πόλεμον, ὁ Καθολικισμὸς φρονεῖ ὅτι διατρέχει κίνδυνον σοβαρὸν ἐκ τῆς συνασπίσεως τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἧτις ἐπαυξάνει τὴν ἐν τῇ ἐγγύς Ἀνατολῇ Ρωσικὴν ἐπιρροήν. Ὅταν ἐπεκράτει ἐγκαρδιότης σχέσεων μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ Ἁγίας Ἐδρας, ἡ δύνατο ἢ δευτέρα νὰ βασιζέται ἐπὶ τῆς πρώτης διὰ τὴν ἀντιστάθμισιν τῆς Ρωσικῆς ἐπιρροῆς. Σήμερον ἕμως αἱ σχέσεις μετὰ τῆς Γαλλίας καὶ Βατικανοῦ ἔχουν διακοπῆ, ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ Γαλλία, οὐσα σύμμαχος τῆς Ρωσίας, εἶνε προφανὲς ὅτι δὲν θ' ἀναλάβῃ τὴν προστασίαν τοῦ Καθολικισμοῦ ἐν τῇ ἐγγύς

Ἀνατολῇ. Κατ' ἀνάγκην λοιπόν, ἐν ἣ περιπτώσει ἀναγκασθῆ ἡ Ἁγία Ἐδρα νὰ ζητήσῃ ὑποστήριξιν, θὰ ζητήσῃ ταύτην εἰς τὴν Αὐστριακὴν ἐπιρροήν. Αἱ παραδόσεις ἕμως ἐξ ἄλλου τοῦ Βατικανοῦ καὶ ἡ πλήρης οὐδετερότης τῆς εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον, ἔπως καὶ εἰς ἄλλους προηγούμενους, δὲν τοῦ ἐπιτρέπουν νὰ ζητήσῃ αὐτὸ πρῶτον παρὰ τῆς Αὐστρίας τὴν τοιαύτην ὑποστήριξιν. Διὰ τοῦτο—θὰ φανῆ ἴσως εἰρωνεΐα, ἐν τούτοις ἕμως εἶνε καθαρὰ ἀλήθεια—τὸ μικρότερον κακὸν διὰ τὰ συμφέροντα τοῦ Βατικανοῦ εἶνε ἡ διατήρησις τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου Βαλκανικοῦ καθεστῶτος, ὡς ἐπίσης τῆς Τουρκικῆς ἐπιρροῆς καὶ κυριαρχίας. Ἴδου διατὶ ἡ Ἁγία Ἐδρα—κατέληξεν ὁ συνομιλητῆς μου Λατίνος κληρικὸς—καὶ διότι θεόθεν ἔχει ἀποστολὴν νὰ κηρύττῃ τὴν εἰρήνην καὶ διότι βλέπει τὰ συμφέροντα τοῦ Καθολικισμοῦ ἀπειλούμενα ἐν τῇ ἐγγυῆς Ἀνατολῇ, εἶνε λίαν ἀπησχολημένη καὶ ἀνήσυχος τὰς ἡμέρας αὐτάς, φοβουμένη ἐπέκτασιν τῆς συρράξεως καὶ μεταβολὴν τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος. . . »

Ἡ γοργότης ἀφ' ἑτέρου τῆς προελάσεως τῶν Συμμάχων ἐγέννα τώρα ἐν Ἀγγλίᾳ πολὺ διαφόρους σκέψεις. Ἡ Ἀγγλικὴ διπλωματία ἐβεδαιού ἤδη ἀπεριφράστως ὅτι αἱ Κυβερνήσεις ἕλων τῶν Δυνάμεων περιπίπτουν ἀπὸ καταπλήξεως εἰς κατάπληξιν μὲ τὸν ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν τερματιζόμενον ἀφ' ἑαυτοῦ πόλεμον συνεπειᾶ τῆς ἀπιστεῦτου ὀρμῆς τῶν συμμάχων.

Παρὰ τῇ Ἀγγλικῇ Κυβερνήσει ἐκράτει, φαίνεται, ἡ γνώμη, ὅτι ἡ πρώτη φάσις τοῦ πολέμου, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι, ἀναμένοντες τὰς ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας ἐπικουρίας, θὰ ἔμενον ἀμυνόμενοι, ἐπρόκειτο νὰ παραταθῆ ἐπὶ εἰκοσαήμερον τοῦλάχιστον καὶ ὅτι ἀμέσως κατόπιν θὰ ἤρχιζεν ἡ ἐπίθεσις ἐναντίον καὶ τῶν τεσσάρων συμμάχων.

Ἵπελογίζετο ἐν πάσῃ περιπτώσει ὅτι θὰ ὑπῆρχε καιρὸς ἄφθονος εἰς τὰς Δυνάμεις, ἔπως συνεννοηθοῦν καὶ ἐπέμβουν. Καὶ τώρα μόλις ἀντελαμβάνοντο ὅτι οὐδὲ πρὸς συνεννόησιν ὑπελείφθη κἂν καιρὸς.

Αὐτὸν τὸν λόγον προφανῶς εἶχε καὶ ἡ ἐσπευσμένη εἰς Παρισίους μετίδασις τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Γαλλίας Καμπών, ἔπως συνεννοηθῆ προφορικῶς μετὰ τοῦ Πουανκαρέ.

Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος τῆς Ἀγγλίας εὕρισκετο ἤδη εἰς καθημερινὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ του καὶ τοῦ σὲρ Ἐδουαρδὸ Γκρέϋ, τηρούμενος ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ἐνήμερος καὶ τῶν πολεμι-

κῶν εἰδήσεων καὶ τῶν διπλωματικῶν συνεννοήσεων.

Ὅτι ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως, προκειμένου περὶ ἐπεμβάσεως, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἀρχῆς τῆς διανομῆς τῆς Βαλκανικῆς μεταξὺ τῶν συμμάχων, ἦτο πλέον ἐκτὸς ἀμφισθητήσεως. Ὅχι δὲ μόνον τοῦτο, ἀλλ' ἐκράτει καὶ ἡ πεποίθησις ὅτι πᾶσαι αἱ Δυνάμεις θὰ ἀνεγνώριζον τὰ κτηθέντα διὰ τῶν νικῶν δικαιώματα τῶν συμμάχων, χαρακτηρίζουσαι αὐτὰ ὡς γεγονὸς τετελεσμένον.

Ἡ Αὐστροουγγρική πολιτικὴ ἐσκέπτετο ἤδη ὡς ἀκολούθως, ὡς ἔγραφεν ἤδη τὸ ἐκ διπλωματικῆς πηγῆς ἐμπνευσμένον «Βερολινάιον Τάγμαπλατ» διερμηνεύον τὰς σκέψεις τῆς Αὐστριακῆς πολιτικῆς:

«Σήμερον ἡ αὐστροουγγρική διπλωματία εὐρίσκειται πρὸ τοῦ γεγονότος τῆς νίκης τοῦ Βαλκανικοῦ στρατοῦ καὶ συγχρόνως πρὸ τοῦ ἐρωτήματος ποῖαι συνέπειαι θὰ προκύψουν διὰ τὴν μοναρχίαν ἐκ τῆς καταστάσεως ταύτης. Ἀπάντησις περὶ αὐτοῦ θὰ δοθῇ τότε μόνον ἔταν ἐκπληρωθῶν δύο προϋποθέσεις. Πρῶτον ὀφείλουν τὰ βαλκανικὰ κράτη νὰ δηλώσουν κατ' ἐπίσημον τρόπον ἂν εἶνε διατεθειμένα νὰ διατηρήσουν διαρκῶς τὰς κατακτηθείσας περιφερείας. Δεύτερον ὀφείλουν αἱ Μ. Δυνάμεις νὰ γνωστοποιήσουν τὴν στάσιν των ἀπέναντι τριαύτης δηλώσεως. Ἄν ἡ στάσις αὐτῆ τῶν Δυνάμεων ἀνταποκρίνεται πρὸς τὸ πρόγραμμα, τὸ ὅποιον κατέστρωσαν εἰς τὸ Παρίσι ὁ Πουανκαρὲ καὶ ὁ Σαζζόνφ, καὶ ἂν αἱ Μ. Δυνάμεις εὐρεθῶν εἰς τὴν θέσιν ν' ἀνταποκριθῶν ἐπιτυχῶς πρὸς ἐδαφικὰς ἀξιώσεις τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, τότε ἡ μοναρχία δὲν ἔχει καμμίαν ἀφορμὴν νὰ διατυπώσῃ ἀξιώσεις.

» Ἄλλ' ἂν αἱ Δυνάμεις ἐγκαταλείψουν τὸ ὑπ' αὐτῶν συνταχθὲν πρόγραμμα, ἢ δὲν ἔχουν τὴν δύναμιν νὰ τὸ ἐφαρμόσουν, τότε ἡ Αὐστρία δὲν εἶνε πλέον συνδεδεμένη πρὸς τὸ πρόγραμμα τοῦ Πουανκαρὲ καὶ τότε εἰς τὴν θέσιν τῆς μέχρι τοῦδε εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, ἢ ὅποια ἠκολουθήθη εἰς τὴν Βιέννην, θὰ εἰσέλθῃ καθαρῶς αὐστριακῶν συμφερόντων πολιτικῆς. Ἡ αὐστροουγγρική πολιτικὴ θὰ δηλώσῃ τότε — καὶ περὶ τούτου δὲν ὑπάρχει καμμία ἀμφισβολία — ὅτι δὲν θὰ φέρῃ τὴν ἐνοχὴν τῆς διαταράξεως τοῦ καθεστώτος εἰς τὴν Βαλκανικὴν καὶ ἐπίσης δὲν θ' ἀνεχθῇ νὰ δοκιμάσῃ τὴν ζημίαν, ἢ ὅποια προσγίνεται εἰς τὰ συμφέροντά της ἐκ τῆς διαταράξεως ταύτης.

» Περὶ τῶν ἀκριβῶν ἀξιώσεων, τὰς ὁποίας θὰ διατυπώσῃ ἡ μοναρ-

χία εἰς δεδομένην περίστασιν, τηροῦν ἀκόμη σιωπὴν εἰς τοὺς ἰθύνοντας κύκλους τῆς Βιέννης. Ἡ παθητικὴ στάσις τῆς αὐστροουγγρικῆς διπλωματίας, ὅσον ἀφορᾷ τὴν κατάκτησιν τοῦ σαντζακίου Νοδιπαζάρ, εἶνε μόνον προσωρινή καὶ ἐκ λόγων τακτικῆς. Ταχύτατα, ἴσως κατὰ τὴν συζήτησιν τῆς διαρκῶς ἐκ Παρισίων ζητουμένης ἐπεμβάσεως τῶν Μ. Δυνάμεων, θὰ δειχθῆ ποίαν στάσιν θὰ λάβουν τὰ βαλκανικὰ κράτη, εἰς τὰ ἐδαφικὰ ζητήματα...»

Οἱ Λονδίνιοι κύκλοι προσέθετον καὶ τὰ ἐπόμενα, ὡς προερχόμενα ἐκ Βιέννης καὶ Βερολίνου:

«Δύναμαι νὰ εἶπω», ἔγραφεν ἑκτακτος ἀρθρογράφος τοῦ «Νταίλι-Μαίιλ», «βασιζόμενος ἐπὶ ὑψηλῆς διπλωματικῆς αὐθεντίας, ὅτι ἡ ταχίστη πορεία τῶν συμβάντων εἰς τὴν Βαλκανικὴν ὠθεῖ τὴν Ἀγγλίαν, τὴν Γερμανίαν καὶ τὴν Γαλλίαν ἀκρατήτως πρὸς *συνεργασίαν*. Αἱ τρεῖς Κυβερνήσεις ἐργάζονται τῶρα τρόπον τινὰ κοινῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον δεικνύει νέαν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων. Ἡ Αὐστροουγγαρία καὶ ἡ Ἰταλία εἰδοποιήθησαν μυστικῶς περὶ τῶν διαπραγματεύσεων τούτων καὶ συμφωνοῦν μετὰ τούτων πληρέστατα. Φαίνεται ὅτι ἔχουν βάσιν τὴν γνώμην ὅτι οἱ νικηφόροι Βαλκανικοὶ στρατοί, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς Ρωσίας, μόνον ἐξαναγκάζόμενοι θὰ ἀπεφάσιζον νὰ παραχωρήσουν τὰς ἐδαφικὰς κατακτήσεις των...»

Αἱ δὲ ἐκ Βιέννης πληροφορίες τοῦ «Νταίλι-Μαίιλ» ἰσχυρίζοντο, ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις παρήτησαν ἤδη τὸ καθεστῶς εἰς τὰς συνδιασκέψεις των.

«Ὅριστικαὶ ἀποφάσεις δὲν ἐλήφθησαν ἀκόμη, διότι δὲν ἦλθεν ἀκόμη ἡ στιγμή πρὸς ἐπέμβασιν. Ὑπάρχει τὸ σχέδιον δημιουργίας δύο νέων κρατῶν, τῆς Ἀλβανίας καὶ τῆς Μακεδονίας, καὶ ἐδαφικῆς παραχωρήσεως πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον, ἐνῶ ἡ Ἑλλάς δὲν φαίνεται λαμβανομένη ὑπ' ὄψιν ἀκόμη!»

Περὶ δὲ τῶν Ρουμανικῶν ἀξιώσεων ἐλέγοντο τὰ ἑξῆς:

«Ὁ ρωσικὸς καὶ ὁ αὐστριακὸς τύπος ὡς ἐκ συμφώνου ἐξέφραζον τὴν γνώμην, ὅτι ἡ Βουλγαρία θὰ ἐξετίμα δεόντως, ὡς ἔχει καθήκον, τὰς ὑποχρῶσεις αὐτῆς καὶ θὰ ἐλάμβανεν ὑπ' ὄψιν καὶ τὴν Ρουμανίαν εἰς τὰς ληφθσομένας περὶ τῆς διανομῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἀποφάσεις.»

Ἄφ' ἑτέρου πάλιν ἡ Παρισινὴ «Εἰκονογραφημένη» ἐδημοσίευεν

μακροτάτην μελέτην τοῦ πολλοῦ δημοσιολόγου καὶ συγγραφέως Ἄνδρ. Σεραντάμ, γνωστοτάτου διὰ τὰς πολλὰς ἐθνολογικὰς αὐτοῦ μελέτας καὶ τὰς διεθνεῖς του σχέσεις. Ὁ Σεραντάμ εἶνε ὁ συγγραφεὺς τοῦ πολυκρότου βιβλίου «Τὸ πρόβλημα τῆς Αὐστρίας κατὰ τὸν 20ὸν αἰῶνα» καὶ ἄλλων ἔργων πολιτικῶν ἀναφερομένων εἰς τὴν σημερινήν κατάστασιν τῆς Εὐρώπης καὶ τὴν ἐξέλιξιν ἐν τῷ μέλλοντι τῶν διαφορῶν Ἐθνοτήτων ἐν αὐτῇ, ἐκ τῶν ὁποίων ἔργων του κατέστη αὐθεντία εἰς τὰ Ἐθνολογικὰ ζητήματα.

Ἴδου αἱ σημαντικώτεραι περίοδοι τῆς ἐπικαίρου μελέτης του :

... «Ἐν περιπτώσει νίκης τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου, παρὰ τὸ διακρηυχθὲν ἑδαφικὸν καθεστῶς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, εἶνε ἀφ' ἑτέρου κατάδηλον ὅτι ἡ Τουρκικὴ ἐπικυριαρχία θέλει οὐσιωδῶς μειωθῆ ἐν Εὐρώπῃ. Ὅταν ἡ Βουλγαρία καταλάβῃ τὴν Μακεδονίαν, τίς θὰ δυνηθῆ πράγματι νὰ τὴν ἐκδιώξῃ ;

»Γεωγραφικῶς ἡ Ρωσία μόνη δύναται νὰ τὸ πράξῃ, ἀλλ' αὕτη οὐδέποτε θὰ σκεφθῆ περὶ τούτου, διότι ἡ νίκη τῶν Βουλγάρων θὰ ἐξήγειρε προφανῶς δολόκληρον τὸν Σλαυισμόν.

»Ὡς πρὸς τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ πολέμου ἐν τῷ Αἴμῳ, οὗτος ἐξαρτάται, ἐν περιπτώσει νίκης τῶν συμμάχων Κρατῶν, ἐκ τῆς στάσεως τῆς Αὐστροουγγαρίας ἀπέναντι τῆς Σερβίας.

»Ἐὰν ἐν Βιέννῃ ἀπεφάσιζον νὰ ἀφήσουν τὴν Χερσόνησον τοῦ Αἴμου εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς, καὶ ἐὰν ἀπηρνοῦντο τὴν κάθοδον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, οὐδεμία δυσκολία ἀνυπερέβλητος θὰ παρουσιασθῆ καὶ ἡ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης θὰ ἐξασφαλισθῆ.

»Ἄλλ' ἐὰν ἡ Αὐστροουγγαρία ἐπέμβῃ στρατιωτικῶς κατὰ τῆς Σερβίας, καταστρέφουσα διὰ παντὸς τὰς ἐθνικὰς τῶν ἐλπίδας, ἡ Ρωσία δὲν δύναται νὰ μείνῃ θεατὴς τῆς καταστροφῆς ἐνὸς λαοῦ σλαυικοῦ καὶ ὀρθοδόξου, ὅστις ἀνέκαθεν βασιζέται ἐπ' αὐτῆς, χωρὶς ν' ἀπολέσῃ τὸ κύρος τῆς ὡς Μεγάλῃς Δυνάμεως. Ἐπομένως εἶνε προφανές ὅτι, ἐὰν ἡγείρετο Αὐστρορωσικὸς πόλεμος, ἡ Γερμανία δυσκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ κρατηθῆ ἀπὸ τοῦ νὰ παρέμβῃ. Καὶ ἂν ἀκόμη τὸ γεγονός τοῦτο δὲν ἐπῆρχετο, ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία θὰ ἠδύνατο ν' ἀφίσωσι νὰ ἐλαττωθῇ ἡ δύναμις τῆς Ρωσίας, χωρὶς νὰ κλονίσουν διὰ τοῦ σοβαρωτέρου τρόπου τὰς θεμελιώδεις βάσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἰσορ-

ροπίας ὑπὸ συνθήκας ἰδιαζόντως παρασκευαζούσας τὴν Γερμανικὴν ὑπεροχὴν ;

»Εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀντιμετωπισθῇ ἡ περίπτωσις τῆς Εὐρωπαϊκῆς ταύτης ἐκτάσεως τῆς Βαλκανικῆς συγκρούσεως ἀκριβῶς διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ πρόληψις τῆς.

»Συνεπῶς διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ ὁ ἐντοπισμὸς τοῦ πολέμου ἐν τῷ Αἴμφῳ ἐν περιπτώσει ἥτις τῆς Τουρκίας, πρέπει νὰ ἀποφύγωμεν διὰ πάσης θυσίας μίαν ἐπέμβασιν στρατιωτικὴν τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐναντίον τῆς Σερβίας. Ἐδῶ ἐγκεῖται ἡ κλεῖς τοῦ προβλήματος. Ἡ διπλωματία λοιπὸν ὀφείλει νὰ ἐργασθῇ νὰ πείσῃ τὴν Κυβέρνησιν τῆς Βιέννης περὶ τοῦ μεγίστου κινδύνου, τὸν ὅποιον θὰ συνεπήγετο ἡ στρατιωτικὴ τῆς ἐπέμβασις. Τὰ γνωστὰ φιλειρηνικὰ αἰσθήματα τοῦ Αὐτοκράτορος Φραγκίσκου Ἰωσήφ καθιστῶσι πραγματοποιησίμω τὴν προσπάθειαν ταύτην . . .»

Ταυτόχρονος σχεδὸν ὑπῆρξε καὶ ἡ συνέντευξις ἣν ἐλάμβανεν ὁ ἐν Ρώμῃ ἀναποκριτὴς τοῦ «Ἑσπερινοῦ Ταχυδρόμου» τοῦ Μιλάνου μὲ τὸν πρωθυπουργὸν Τζιολίτη, ὁ ὅποιος μεταξὺ τῶν ἄλλων περὶ εἰρήνης, Λιθύης κλπ. εἰς ἐρώτησιν τοῦ δημοσιογράφου ἂν τὰ Βαλκανικὰ γεγονότα ἔσχον ἐπιρροὴν τινα ἐπὶ τοῦ περιεχομένου τῆς Ἱταλοτουρκικῆς συνθήκης, εἶπε τὰ ἀκόλουθα :

«—Οὐδεμίαν. Ἡ συνθήκη εἶχεν ἤδη καθορισθῇ καὶ διατυπωθῇ καθ' ὅλας αὐτῆς τὰς λεπτομερείας, προτοῦ γνωσθῇ ἡ ὑπαρξίς τετραπλῆς συμμαχίας τῶν Βαλκανικῶν. Τὰ δύο γεγονότα ὑπῆρξαν ἀνεξάρτητα ἀλλήλων.

»Ἄλλως τε ἡ Ἱταλία ἐτήρησε πάντοτε χωριστὸν καὶ διακεκριμένον τὸ Λιθυκὸν ἀπὸ τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα.

»Ἡμεῖς εὐρέθημεν εἰς πόλεμον μὲ τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ δὲν ἐκάμαμεν τίποτε, τὸ ὅποιον νὰ ἠδύνατο νὰ ἐξεγερῇ περιπλοκὰς εἰς τὰ Βαλκανικὰ.

»Τὰ δύο ζητήματα ἔπρεπε νὰ μείνωσι χωρισμένα καὶ ἔμειναν τοιαῦτα πάντοτε. Ἐγὼ μάλιστα ἔσχον ἄλλοτε ἀφορμὴν νὰ εἶπω, ὅταν ἐγένετο λόγος περὶ μιᾶς διεθνούς συνδιασκέψεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ κατὰ τὴν γνώμην μερικῶν ἔμελλε νὰ ἐξετασθῇ καὶ τὸ ζήτημα τῆς Τριπολιτίδος, ὅτι τοῦτο δὲν εἶνε ἀκριβές, διότι τὸ ἐν ζήτημα ἦτο ἄσχετον μὲ τὸ ἄλλο.

» Ἀλλὰ τώρα τὸ πρόβλημα αὐτὸ δὲν ὑφίσταται. Ἡ εἰρήνη ὑπεγράφη. Αἱ Δυνάμεις ἀνεγνώρισαν τὴν ἡμετέραν κυριαρχίαν ἐπὶ τῆς Λιθύης.

» Ἡμεῖς λοιπὸν τώρα ἀρκοῦμεθα εἰς τὰς αὐτὰς συνθήκας, εἰς τὰς ὁποίας καὶ αἱ λοιπαὶ Δυνάμεις ἀπέναντι τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Τηροῦμεν τὴν οὐδετερότητά μας. Ζητοῦμεν ὅπως περιορίσωμεν τὰ ὅρια τῆς συρράξεως καὶ εὐχόμεθα ὅπως ἐν χρονικῷ διαστήματι, οὐχὶ μακρυνῶ, καὶ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη εἰρηνεύσουν...» (1).

Ἐν συνόλῳ δὲ ἡ ἐντύπωσις εἰς τοὺς ἐν γένει διπλωματικοὺς κύκλους τῆς Εὐρώπης ἐκ τῶν νικῶν τῶν Συμμάχων δύναται νὰ συνοψισθῇ εἰς τὰ ἐπόμενα :

«... Ἐν πάσῃ περιπτώσει οἱ σύμμαχοι εἶνε ἔτοιμοι ἀπὸ τοῦδε νὰ ἐπιμείνουν εἰς τὸ προδιαγραφὲν πρόγραμμά των, ἔτοιμοι νὰ ἀντιμετωπίσουν καὶ κάθε ἐνδεχόμενον.

» Οἱ Τούρκοι φεύγοντες, προβαίνουν παντοῦ εἰς ἀνηκούστους θηριωδίας, σφάζουν, ἀκρωτηριάζουν, πυρπολοῦν, ἀτιμάζουν.

» Λέγεται ἐπίσης ὅτι ὁ Ναζήμ πασσᾶς συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ ἀπεπειράθη ν' αὐτοκτονήσῃ.

» Μετὰ τὴν τοιαύτην καταστροφὴν τῶν Τούρκων καὶ τὴν ἐκ μέρους τῶν Σέρβων καὶ τῶν Μαυροβουνίων προέλασιν δὲν μένει πλέον ἢ ὀλίγος χρόνος πρὸς τερματισμὸν τοῦ πολέμου. Πάντες πλέον ἀντελήφθησαν τοῦτο καλῶς καὶ αἱ Δυνάμεις διὰ τοῦτο προβαίνουν εἰς ἐσπευσμένας συνεννοήσεις...»

Οἱ «Τάϊμς» εἰς εἰδικὸν ἄρθρον, ἔχον προφανῶς ἡμιεπίσημον διπλωματικὴν τὴν προέλευσιν, ἐξήταζον τὸν πόλεμον ἀπὸ τῆς διπλωματικῆς αὐτοῦ ἀπόψεως.

«Αἱ συνεννοήσεις, ἔγραφον, ἐξακολουθοῦσι διεξαγόμεναι ζωηρόταται μεταξὺ τῶν Δυνάμεων· μέχρι τοῦδε ὅμως μόνον εἰς γενικότητας ἔχουν περιορισθῇ.

» Ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῆς ἐνεργείας τῶν Δυνάμεων παρὰ τοῖς ἐμπολέμοις ἐξαρτᾶται κυρίως ἐκ τῶν διαθέσεων τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς

(1) Σ.—Προσέξατε εἰς τοὺς λόγους τούτους τοῦ Τζολίτι διὰ νὰ τοὺς παραβάλλετε πρὸς τὰς περὶ τὸ τέμα τοῦ πολέμου εἰλικρινεῖς του δηλώσεις.

Ρωσίας, αἵτινες εἶνε καὶ αἱ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερόμεναι εἰς τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον.

»Τὰ συμφέροντα ἑμῶς τῶν δύο τούτων ἀντικρούονται ἀνέκαθεν, οὐδ' ἐπὶ ἄλλῃ μεταξὺ αὐτῶν συνδιαλλαγῇ οἰαδῆποτε τελευταίως. Ἀναμένον ἴσως αἱ δύο Δυνάμεις τὸ ἀποτέλεσμα καὶ τῶν τελευταίων μαχῶν εἰς τὴν Θράκην διὰ νὰ προβάλουν ἀμφότεραι κατόπιν τοῦς ὅρους τῶν ἐκάστη καὶ τὰς γνώμας τῶν.

»Υπάρχουν ἐν τούτοις ἐνδείξεις εὐέλπιδες, ὅτι ἡ Αὐστρία ἀπεδέχθη ἤδη μετ' ἀνεπίστου ἀταραξίας τὴν ὑπὸ τῶν Σέρβων κατάληψιν τῷ Νόβι-Παζάρ. Εἶνε δὲ ἐξόχως χαρακτηριστικὸν ὅτι ὁ Βιενναῖος τύπος ὁμιλεῖ ἀπὸ ἡμερῶν ἤδη περὶ τῶν Σέρβων μὲ τόνον ἐντελῶς διάφορον ἢ πρότερον, κατ' ἐπανάληψιν δὲ ἐτόνισεν, ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν ἔχει ἐδαφικὰς βλέψεις ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ.

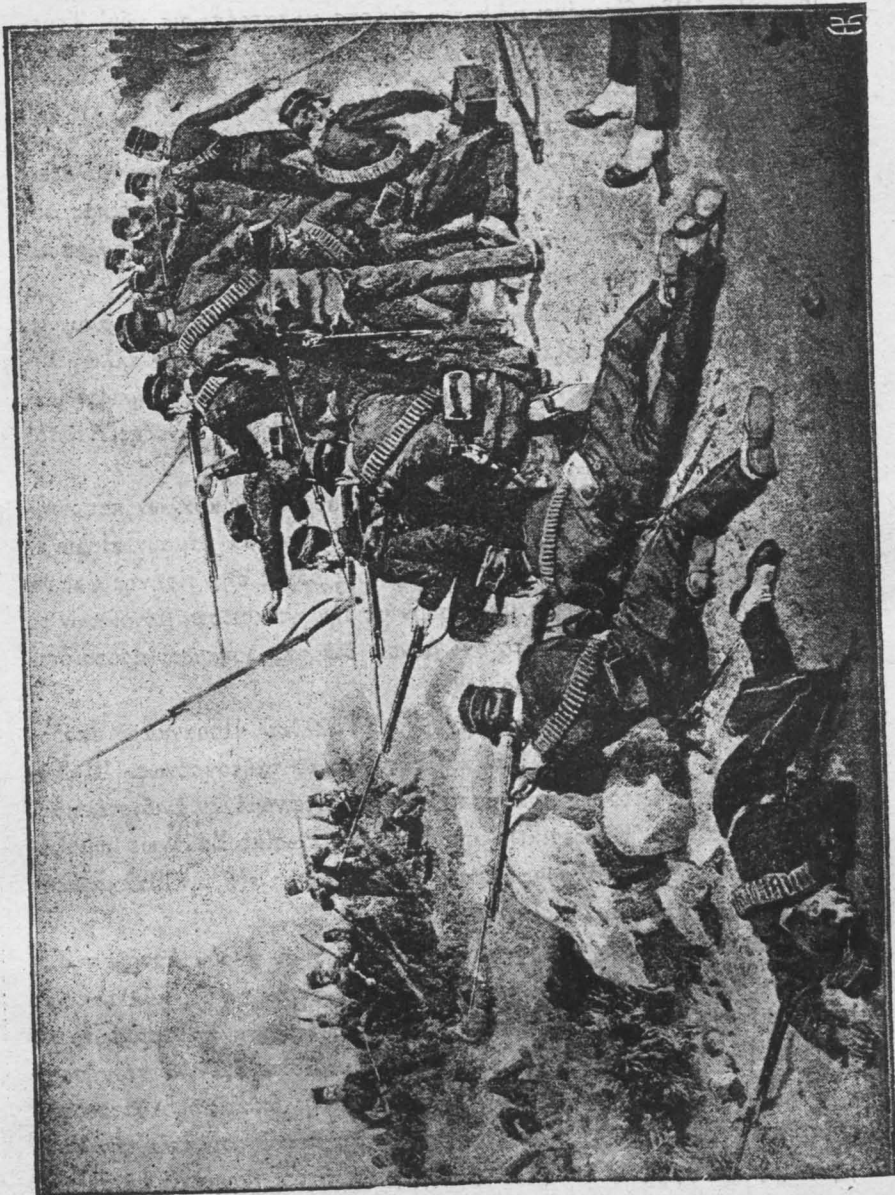
»Καὶ εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἡ Αὐστρία εἶνε πράγματι ἀπαφασισμένη νὰ μετέλθῃ στάσιν διαλλακτικὴν, ἀποτρέπεται ἀσφαλῶς ὁ κινδυνωδέστερος παράγων.

»Ἀπόπειρα οἰαδῆποτε ἔπως στερηθῶν τὰ βαλκανικὰ κράτη τῶν κερπῶν τῶν νικῶν τῶν θὰ προκαλέσῃ ἐκ μέρους μὲν τῶν τεσσάρων συμμάχων σθεναρὰν ἀντίστασιν, ζήτησιν διαμαρτυρίας τῆς κοινῆς γνώμης ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης καὶ σοβαρωτάτην ἐξέγερσιν τοῦ Ρωσικοῦ λαοῦ. Θὰ ἦτό τι τὸ ἕλως κακώθες.

»Ἡ βῆσις τῆς λύσεως τοῦ ζητήματος εἶνε καὶ πρέπει νὰ εἶνε μόνον μία: Ἡ βαλκανικὴ χερσόνησος διὰ τὰ βαλκανικὰ κράτη, διότι ἀλλέως ἢ εἰρήνη τῆς Εὐρώπης θὰ διατρέξῃ καὶ σήμερον σοβαρὸν κίνδυνον, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον θὰ εὕρισκεται ἐν διαρκεί κινδύνῳ. Διὰ τὸν λόγον τούτον αἱ ὀλιγώτερον ἐνδιαφερόμεναι Δυνάμεις πρὸς τοιαύτην ἀπασαί κατεύθυνσιν πρέπει νὰ στρέψουν τὰς ἐνεργείας τῶν.

»Πᾶσα ἐπέμβασις τῶν Δυνάμεων θὰ σημάνη πλήρη μεταξὺ τῶν διαφωνίαν καὶ ρῆξιν καὶ ἀκριβῶς ἕνεκα τούτου πρέπει νὰ ἀφεθῇ εἰς τὰ βαλκανικὰ κράτη καὶ τοὺς νικηφόρους στρατοὺς τῶν νὰ κανονίσουν μόνον τὴν τὴν λύσιν τοῦ προβλήματος, τὸ ὅποσον δὲν ἐτόλμων νὰ θίξουν αἱ Δυνάμεις.

»Ἡ ἔνωσις τῶν Βαλκανικῶν ἐπιτευχθεῖσα τόσον ραγδαίως, ἔσχε τὰ θαυμαστὰ ἀποτελέσματα τῆς κατατροπώσεως τῶν Τούρκων καὶ τῆς κυριαρχίας τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰς τυραννομένους ἐθνοτήτας ἐν

Καταδύνητριψις Τούρκων ἰππέων ὑπὸ Ἑλλήνων στρατιωτῶν.

Τουρκία. Ἦδη ἀπομένει μόνη ἡ πλήρης κατατρόπωση τῶν Τούρκων καὶ ἡ ἀπομάκρυνσις αὐτῶν ἐκ τῆς Εὐρώπης. Αὐτὴ θὰ εἶνε ἡ λύσις τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου.....

Ἀσφαλεῖς, ἄλλως τε, πληροφορίαι περὶ τῶν ἀρξαμένων ἤδη μεταξὺ τῶν εὐρωπαϊκῶν ἀνακτοβουλιῶν πρὸς ἐπέμβασιν συνεννοήσεων ἠγγελλον, ὅτι ἡ γαλλικὴ Κυβέρνησις ἐπρότεινεν εἰς τὰς λοιπὰς Δυνάμεις, ὅπως προβοῦν εἰς δηλώσεις ἐπισήμους, ὅτι δὲν ἀποβλέπουσιν ποσῶς εἰς ἑδαφικὰ κατακτήσεις ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

Ἐν τούτοις ἡ τοιαύτη πρότασις τῆς Γαλλίας ἐφαίνετο ἀτυχῆς, ἀφοῦ ἡ Αὐστροουγγαρία, ἡ μᾶλλον ἐνδιαφερομένη ἐκ τῶν ἄλλων Δυνάμεων ἀπεδέχθη διὰ τῆς σιωπῆς τῆς τὰ γεγονότα καὶ ἐδήλωσε μάλιστα, ὅτι δὲν εἶχεν ἑδαφικὰς βλέψεις ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου.

Ἐν Βιέννῃ ἐν τούτοις, μεταξὺ τῶν αὐστριακῶν κύκλων πεποιθήσις ἐπεκράτει, ὅτι τὸ καλλίτερον ποῦ θὰ εἶχον νὰ κάμουν αἱ Δυνάμεις ἦτο νὰ μὴ ἀναμιχθοῦν ποσῶς εἰς τοὺς ἔθρους τῆς εἰρήνης καὶ νὰ ἀφήσουν τοὺς νικητὰς νὰ κανονίσουν μὲ τὴν ἡττηθεῖσαν μόνοι τῶν τῶ ζήτημα. Τὰ τοιοῦτα θὰ ἦτο ὄχι μόνον διὰ τὰς Δυνάμεις προτιμότερον, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν Τουρκίαν.

Ἡ πρότασις τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Γαλλίας Πουανκαρὲ ἐπεδοκιμάζετο ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσίας ταυτοχρόνως. Ἡ Αὐστρία ὅμως ἠρνεῖτο ὡς πραγματικὴν τὴν προτεινομένην ἀνιδιοτέλειαν, ἀφοῦ δ' ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργῶς τῆς Ρωσίας Σαζόνωφ ὡμολόγει ὅτι τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν δὲν ζῆμιον καθ' ὀλοκληρίαν τὸν Σλαυισμόν.....

Ἐπὶ ἐτέρου δὲ σχετικοῦ πάντοτε θέματος, ἐν κυρίῳ ἀρθρῷ τῆς ἡ «Βουλγαρία» ὄργανον τοῦ κόμματος Δάνεφ ἔγραφεν, ὅτι κύκλοι τινεῖς τῆς Βιέννης πιστοὶ εἰς τὴν πολιτικὴν τοῦ Μέτερνιχ προσπαθοῦν νὰ ἐξεγείρουν τὴν Ρουμανίαν κατὰ τῆς Βουλγαρίας διὰ νὰ γεννήσουν μεταξὺ τῶν δύο τούτων χωρῶν ἔχθραν, ἐκ τῆς ὁποίας ἡ Αὐστροουγγαρία θὰ ὠφεληθῇ. «Ἐχομεν ὁμως πλήρη πεποίθησιν εἰς τὴν Ρουμανικὴν Κυβέρνησιν καὶ δὲν παραδεχόμεθα, ὅτι ἡ Ρουμανία θὰ στέρξῃ νὰ ἀπατηθῇ, διότι ἡ μεταβολὴ τοῦ καθεστώτος ἰσοδυναμεῖ πρὸς τὴν ἐξαφάνισιν τοῦ τυραννικοῦ πολιτεύματος, τὸ ὅποιον ἦτο ἐμπόδιον εἰς τὴν εἰρηνικὴν ἐξέλιξιν τῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

«Οἱ Ρουμᾶνοι θὰ γίνουσι εὐχαρίστως δεκτοὶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν συμμαχίαν, ἐν ἣ ἡ θέσις τῶν εἰνε ἐνδεδειγμένη, καὶ δὲν δύνανται νὰ εἰνε ζηλότυποι διὰ τὰς ἐπιτυχίας καὶ τὴν αὐξησιν τῶν μελλόντων συμμάχων τῶν. Διὰ ταῦτα εἶλαι αἱ ἐκ Βιέννης προσπάθειαι ὑποθέτομεν ὅτι θὰ προσκρούσουσι εἰς γρανιτώδη βράχον....»

Ἦτο ἐν τούτοις κατάφωρον πλεόν ὅτι τὸ Γαλλικὸν σχέδιον ἐπεμβάσεως τὸ ὑποστηρίζον τὴν ἀφιλοκέρδειαν τῶν Δυνάμεων ἐναυάγησεν. Ἐν Βιέννῃ ἀπεφάνθησαν ὅτι τὸ διάδηγμα ἦτο πρόωρον. Ἡ Αὐστρία ἐπεφυλάσσετο νὰ ὀμλήσῃ βραδύτερον ἐμφαντικῶς. Τοῦτο, φαίνεται, εἶχε τρώσῃ τὴν φιλοτιμίαν ἰδιαίτατα τῆς Αὐστρίας.

Ὁ Αὐστρογερμανικὸς τύπος ἐφαίνετο ἤδη ὀλιγώτερον διαλλακτικὸς πρὸς τὴν Σερβίαν, ὑποδεικνύων μάλιστα εἰς αὐτὴν νὰ ἀπόσχῃ πάσης ἐπεκτάσεως τῆς πολεμικῆς δράσεως πρὸς τὰ δυτικὰ τοῦ Νόδι-Παζάρ, πέραν δηλαδὴ τῆς Σιενίτσας καὶ τῆς Μητροβίτσιτς. Καὶ ἡ μεταβολὴ αὕτη ὠφείλετο μᾶλλον εἰς τὴν δυσάρεστον ἐντύπωσιν ἐκ τῆς Γαλλικῆς προτάσεως, παρὰ εἰς τὴν πραγματικὴν ἀλλαγὴν αἰσθημάτων πρὸς τοὺς Σέρβους ἕνεκα τῶν τελευταίων Σερβικῶν νικῶν.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐν Βιέννῃ ἐθεωρεῖτο δύσκολον, ἀν μὴ ἀδύνατον, νὰ γείνη δεκτὴ ἡ Γαλλικὴ πρότασις ὑπὸ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Γερμανίας.

Μολοντοὶ δὲ αἱ τοιαῦται σκέψεις, αἱ ὁποῖαι ἐπεκράτουσι ἐν Βιέννῃ, ἦτο ἐνδεχόμενον νὰ ἀπασχολοῦν ὠρισμένους κύκλους, ἦτο ἐν τούτοις πιθανόν ὅτι αἱ νικηφόροι προσελάσεις τῶν συμμάχων στρατῶν καὶ ἡ τελεία κατατρόπωσις τῶν Τούρκων μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ πείσουσι καὶ αὐτοὺς ὅτι τὰ δίκαια τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἔδει νὰ γίνουσι σεβαστά.

Αἱ ἀναγγελλόμεναι νικαὶ τῶν Ἑλλήνων εἰς Γιανιτσά, τῶν Βουλγάρων παρὰ τὴν Τυρολόην, τῶν Σέρβων εἰς Ροδοβίτσαν καὶ τῶν Βουλγάρων εἰς Μελένικον θὰ εἶχον καὶ ἄλλας ὡς συνέχειαν καὶ ὅταν πλεόν οἱ Τούρκοι συντετριμμένοι ἀπεσύραντο ἐκεῖ, ὁπόθεν προήλθον, τότε βέβαια διὰ τῆς σπάθης θὰ ἐπεβάλλοντο οἱ ὄροι τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν πρὸς τὴν Τουρκίαν, ἐνῶ ἡ Κοινὴ γνώμη ἐν Εὐρώπῃ παρακολουθοῦσα τὸν αἰματηρὸν ἀγῶνα τῶν Χριστιανικῶν κρατῶν θὰ ἐχειροκράτει τὴν τελείαν ἤτταν τῶν Τούρκων. Ἡ δὲ Κοινὴ γνώμη πανταχοῦ ἦτο ὑπὲρ τῶν δικαίων τῶν Βαλκανικῶν, ὡς ἀποδεικνύει καὶ ἡ γνωστὴ μας ἤδη

δήλωσις τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης ὑπογεγραμμένη ἀπὸ τὸν Πρῦτανιν καὶ τοὺς καθηγητάς.

Τοῦτο δὲ ἀποδοτέον εἰς τὰ ἀποτελέσματα τῶν νικῶν τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, τὰ ὅποια διατηροῦντα πλέον ἀδιατάρακτον καὶ ἰσχυρὰν τὴν ἔνωσίν των, θὰ ἠδύναντο μέχρι τέλους νὰ κατισχύσουν καὶ νὰ ἐπιβάλουν τὰ δίκαιά των εἰς πάντας.

Τὸ αἷμα τὸ χυθὲν κατὰ τὰς μάχας αἱ ὅποια διεξήχθησαν, ἐνίσχυε τὴν ἔνωσιν καὶ ἐξησφάλιζεν ὀριστικῶς τὴν ἐπικράτησιν τῶν Χριστιανῶν καὶ τὴν ἐξόντωσιν τῶν Τούρκων.

Περὶ δὲ τῆς Τουρκικῆς ἀποθαρρύνσεως ὑπῆρχον πλέον ἀποδείξεις ἀναντίρρητοι. Οἱ αἰχμάλωτοι στρατιῶται ἰσχυρίζοντο ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς ὑποχωρήσεως. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἔλεγον ἄφ' ἑτέρου ὅτι οἱ στρατιῶται ἤρνοῦντο νὰ πολεμήσωσιν.

Οἱ ἠλικιωμένοι Τούρκοι ἀξιωματικοὶ ἦσαν λυπημένοι καὶ ἀηλιπισμένοι. Οἱ νέοι ἅμα ἔφθανον εἰς τὰς πόλεις, ἠρώτων ἂν ὑπῆρχον καφωδεῖα καὶ προσεποιοῦντο εὐθυμίαν κάθε ἄλλο ἀπὸ εἰλικρινῆ. Ἐπεκράτει τούτεστι γενικὴ τάσις πρὸς τὸν πανικὸν παντοῦ.

Ἐπικαίρως δὲ τῶρα τὸ ἐπίσημον βιενναῖον «Φρέμδενμπλαττ» ἐδημοσίευσεν ἄρθρον, προφανῶς ἐμπνευσμένον ἐκ τοῦ Μπάλλπλάτς, τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν. Τὸ ἄρθρον κατ' ἀρχὰς ἀνέφερε γνώμας Σέρβων πολιτικῶν καὶ σερβικῶν ἐφημερίδων, δηλουσῶν ὅτι οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ θὰ προέβαινον εἰς τὸ πᾶν ὅπως σεβασθοῦν τὰ ξένα δικαιώματα καὶ συμφέροντα. «Τοιοιουτρόπως, ἔλεγε τὸ «Φρέμδενμπλαττ», ἡ βαλκανικὴ κρίσις ἀποβάλλει τὸν ἰδιαιτερόν κίνδυνόν τῆς. Ἡ Αὐστρουγγαρία οὐδέποτε ἔδειξε δυσμένειαν ἢ ἐχθρικότητα πρὸς τὴν Σερβίαν· τὸ ἐναντίον ἔπραξε τὸ πᾶν διὰ νὰ καταστήσῃ δυνατὰς καλὰς γειτονικὰς σχέσεις καὶ μάλιστα ἐπὶ πολλὰ ἔτι τὰ δύο κράτη, ἔσχον φιλικὰς ττοιαύτας. Καὶ σήμερον δὲν ὑπάρχουν ἐμπόδια, τὰ ὅποια θὰ ἠδύναντο νὰ καταστήσουν ἀδύνατον τὴν ἀποκατάστασιν τῶν καλῶν σχέσεων, ὅπως ἄλλοτε. Ἐκ μέρους μας ὑφίσταντο καὶ ὑφίστανται αἱ εὐμενέστεραι διαθέσεις πρὸς τὴν Σερβίαν. Δὲν θέλομεν ν' ἀμφιβάλλωμεν ὅτι καὶ ἐκεῖ ἐκτιμᾶται τοῦτο ἀναλόγως, ὅπερ ἐπιβάλλει τὴν ἀναγκαίαν συνεννόησιν διὰ τὰ συμφέροντά μας καὶ τοῦτο θὰ ἐπιβεβαιωθῆ εἰς δοθησομένην περίστασιν.»

Ἐν τῇ μεταξὺ, τῆς Τουρκίας ἐπιζητησῆσῃ τὴν εὐρωπαϊκὴν

ἐπέμβασιν ἢ Γαλλία ἀπέρριπτε τὴν Τουρκικὴν παράκλησιν περὶ μεσο-
λαθήσεως ὅπως συναφθῇ ἡ εἰρήνη μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν
καὶ τῆς Τουρκίας. Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἀπέκρουον ἐπίσης, ἐπὶ τοῦ
παρόντος, τὴν μεσολάθεισιν, ἐννοοῦντα νὰ διαπραγματευθοῦν ἀπ' εὐ-
θείας μετὰ τῆς Τουρκίας, ὅταν οἱ στρατοὶ τῶν θὰ εὐρίσκοντο μεταξὺ
Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως.

Ταυτοχρόνως δὲ ἐπῆρχετο ἐπικίνδυνος ὑπουργικὴ κρίσις ἐν
Κωνσταντινουπόλει, συνεπεῖα τῆς ὁποίας ὁ Μ. Βεζύρης Μουχτάρ
πασᾶς ὑπέβαλλε τὴν παραίτησίν του.

Ὡς λόγον τῆς παραίτησέως του προέδραλλε τὸ ὅτι ἀνεκλήθη ὁ
υἱὸς του ἐξ Ἀνδριανουπόλεως, θεωρηθεὶς ὡς ὑπαίτιος τῆς ἀτάκτου
φυγῆς τῶν Τούρκων.

Εἰς ἀντικατάστασιν δὲ τοῦ Μουχτάρ πασᾶ ἐκαλεῖτο καὶ ἀνελάμ-
βανε τὴν Μεγάλην Βεζυρειάν ὁ Κιαμὴλ πασᾶς, τὸ δὲ ἐκδοθὲν αὐτο-
κρατορικὸν χάτιον ἀναφέρει ὅτι ὁ Σουλτᾶνος ἀναμένει ὅπως οὗτος
λάβῃ ἐπαρκῆ μέτρα ἵνα κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον ἐξασφαλισθῇ ἡ
τάξις καὶ ἡ νίκη εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ τὰ δίκαια τῆς Τουρ-
κίας.

Ὁ τέως Βεζύρης Γαζή Ἀχμέτ Μουχτάρ πασᾶς μετὰ τὴν παραι-
τησίν του ἀπεκρύπτετο, ὁ δὲ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργὸς Νουρα-
δουγκιᾶν ἐφένδης παρέμενεν εἰς τὴν νέαν Κυβέρνησιν καθὼς καὶ οἱ
ὑπουργοὶ τῶν Οἰκονομικῶν καὶ τοῦ Ἐμπορίου.

Τὸ νέον ὑπουργεῖον εἶχεν ὡς ἑξῆς :

— Κιαμὴλ πασᾶς, Μέγας Βεζύρης.

— Σεϊχουλισλάμης Τζεμάλ Ἐδδίν.

— Ἀρίφ Χικμέτ πασᾶς, τῆς Δικαιοσύνης.

— Γαδριήλ Νουραδουγκιᾶν ἐφένδης, τῶν Ἐξωτερικῶν.

— Ρεσῆδ βέης, τῶν Ἐσωτερικῶν.

— Ναζήμ πασᾶς, τῶν Στρατιωτικῶν.

— Μεχμέτ Ριφαὰτ βέης, τῶν Ναυτικῶν.

— Ζιά βέης, τῶν Δημοσίων Ἔργων.

— Σερίφ πασᾶς, τῆς Παιδείας.

— Ζιά πασᾶς, τῶν Ὀρησκευμάτων.

— Μουσοῦρος βέης, Ταχυδρομείων καὶ Τηλεγράφων.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν Ναζήμ πασᾶς διωρίζετο καὶ

ἀρχιστράτηγος, ἀντὶ τοῦ τέως τοιοῦτου Ἀέδουλλάχ πασσᾶ, καθαιρέ-
θέντος. Ὁ Νουραδουγκιὰν προέδινε πρὸς τὸν ἀνταποκριτὴν τοῦ
«Πεσταίου Λόυδ» εἰς τὰς ἐξῆς δηλώσεις σχετικῶς πρὸς τὴν διάρκειαν
τοῦ πολέμου.

Ὅπως ἐπράξαμεν πᾶν τὸ δυνατόν διὰ νὰ ἀποφύγωμεν τὸν πόλε-
μον τοῦτο, θὰ πράξωμεν ἐπίσης πᾶν τὸ δυνατόν ὅπως λήξῃ οὗτος
ἔσον τάχιστα. Καὶ ἐὰν μὲν νικήσωμεν, βεβαίως θὰ λήξῃ τάχιστα· ἐὰν
ὅμως νικηθῶμεν, θὰ διαρκέσῃ ὁ πόλεμος ἐπὶ μακρὸν χρόνον, γνωστοῦ
βεβαίως ὄντος, ὅτι ἡ Τουρκία, ἀντιθέτως πρὸς τοὺς ἀντιπάλους της,
δύναται καὶ νὰ ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺ εἰς μακρὸν πόλεμον».

Ἡ γραμμὴ τῆς Τσατάλτζας ἐξηκολούθει ἐνισχυομένη πυρετωδῶς,
συγκεντρουμένων ἐκεῖ ἀπασῶν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει διαθεσίμων
δυνάμεων.

Ἐπίσης ὠχυροῦντο καὶ τὰ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑψώ-
ματα τοῦ Κεάτ-χανέ, τελευταίου σημείου τῆς ἀμύνης.

Ὁ δὲ ὑποχωρῶν ἀπέναντι τῶν Σέρβων στρατὸς κατέκαιεν ὄλα
τὰ ἐν τῇ κοιλάδι τοῦ Κουμανόβου χωρία.

Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου ὁ νέος Μ. Βεζύργης Κιαμὴλ πασσᾶς ἐζή-
τησε παρὰ τῶν πρεσβευτῶν Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας, ὅπως μεσολαθή-
σουν εἰς τὰς Κυβερνήσεις των καὶ ζητήσουν τὴν ἐπέμβασιν αὐτῶν
πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου, καθ' ὅσον ἡ Τουρκία διέτρεχε τὸν
ἔσχατον κίνδυνον καὶ ὁ μωαμεθανικὸς ἔχλος διετέλει ἐν ἐξεγέρσει
ἀπειλῶν σφαγᾶς χριστιανῶν ἀδιαφόρως ἐθνικότητος.

Ἐπίσημος δὲ ἀντιπροσωπεῖα ἤτοιμάζετο ὅπως ἀποσταλῇ εἰς Πε-
τρούπολιν παρὰ τῷ Τσάρῳ καὶ ζητήσῃ τὴν ἐπέμβασιν αὐτοῦ πρὸς
παῦσιν τοῦ πολέμου, ὑποσχομένη τὴν εἰσαγωγὴν μεταρρυθμίσεων ἐν
Τουρκίᾳ καὶ ἐξασφάλισιν τῆς ζωῆς καὶ περιουσίας τῶν χριστιανῶν.

Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἐν τούτοις μεταξὺ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει
τουρκικῶν κύκλων ἤρξατο σφοδρὸς πολιτικὸς ἀνταγωνισμὸς ἐναντίον
τοῦ ὑπουργείου Κιαμὴλ πασσᾶ, κατὰ τοῦ ὁποῦ ἀναφανδὸν κατεφέρετο
τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτάτον διὰ τοῦ δημοσιογραφικοῦ ὄργανου του,
τῆς «Τανίν». Ἀπ' ἐναντίας ἡ «Ἰκδᾶμ» ἐπετίθετο κατὰ τοῦ Κομιτά-
του καὶ ἐθεώρει τὸν διορισμὸν τοῦ Κιαμὴλ πασσᾶ ὡς ἐγγύησιν τῆς
ἀκεραιότητος τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους, τὸ ὅποσον δι' αὐτοῦ θὰ ὑπε-

στήριζεν ἡ Ἀγγλία. Ἰπὴρχον δὲ φόβοι, ὅτι κί διχόνοιαι αὐται θὰ προῦκάλουν ἴσως ἐσωτερικὰς ταραχάς.

Τὴν 22αν Ὀκτωβρίου ὁ «Πισταίος Λόγος» ἐδημοσίευσεν συνέντευξιν μετὰ τοῦ ἐν Βιέννῃ πρεσβευτοῦ τῆς Τουρκίας Χιλμὴ πασσᾶ, κατὰ τὴν ὁποίαν οὗτος ἐδήλωσεν, ὅτι πᾶσα ἐπέμβασις πρὸς τερματισμὸν τοῦ πολέμου ἦτο πρόωρος ἀκόμη καὶ ὅτι ἡ Τουρκία ἠδύνατο νὰ ἀμυνθῆ ἐπὶ πολὺν χρόνον παρατείνουσα τὸν πόλεμον καὶ ἐλπίζουσα ἐν τέλει νὰ ἀποδῆ οὗτος ὑπὲρ αὐτῆς, διὰ τῆς ἐξαντλήσεως τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν !! . . .

Ἐπὶ τῶν θεμάτων τούτων ἔλκων, ὡς ἐξῆς γράφων, ἀνέλυε καταλεπτῶς τὰ ζητήματα ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» εἰς τὸ φύλλον τοῦ τῆς 16 Νοεμβρίου :

«Τὰ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τετραγαγμένα καὶ διασταχτικὰ τηλεγραφήματα δὲν δύνανται ν' ἀποκρύψουν πλέον τὴν ἀλήθειαν. Οἱ Βούλγαροι κατήγαγον νέαν ἀποτελεσματικὴν νίκην εἰς Λουλέ Βουργᾶς. Τὰ ἐπανελημμένα καὶ μετὰ τόσον θαυμαστῆς δυνάμεως καὶ ἀκριβείας κατεφερόμενα πλήγματα ὑπὸ τῶν στρατῶν τῶν συμμαχῶν, καθιστῶσιν ἀδύνατον πᾶσαν ἀποτελεσματικὴν κίνησιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐπὶ ἄλλων ἐν γένει τῶν λοιπῶν σημείων οἱ συμμαχικοὶ στρατοὶ κατάγουσιν ἐξ ἴσου περιφανεῖς νίκας. Καὶ εἶνε ἀξίον θαυμασμοῦ τὸ θέαμα, τὸ ὅποιον προσφέρουν εἰς τὰς ὄψεις τοῦ κόσμου οἱ γενναῖοι οὗτοι μικροὶ λαοί.

» Ἡ Γαλλία, πλειότερον παντὸς ἄλλου ἔθνους, ὀφείλει νὰ εἶνε εὐαίσθητος εἰς τὸ θέαμα τοῦτο· ἡ ὕλική δύναμις καὶ τὸ ἠθικὸν ἰδεώδες, ἅτινα τοσοῦτον σταθερῶς ἐξωτερικεύονται, εἶνε ὀλίγον τι ἔργον ἰδικόν μας. Δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν ὅτι ἐχύθη Γαλλικὸν αἷμα διὰ τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἑλλάδος; ὅτι ἡ Γαλλικὴ διπλωματία, κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Ἄνοτῶ, ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν ἀναγνώρισιν τῆς Βουλγαρίας καὶ ὅτι ἡ αὐτὴ διπλωματία, κατὰ τὸ 1908, προσεπάθησεν ν' ἀπομκρύνῃ τὴν Σερβίαν ἀπὸ ἀσυνεσίας, ἣτις ἂν διεπράττετο, θὰ ἠμπόδιζε τὴν σημερινὴν ἐπιτυχίαν; Δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν ἔτι ἀπὸ διετίας ὄχι μόνον ἡ ἐκπαίδευσις, ἀλλὰ καὶ ἡ διοίκησις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς Γάλλους ἀξιωματικούς; Ὅτι τὴν ἡμέραν τῆς συμμαχικῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου πλειστοὶ ἀξιωματικοὶ Βούλγαροι, Σέρβοι καὶ Ἕλληνες ἀφήκαν γαλλικὰς σχολὰς ἢ μονά-

δας, εἰς τὰς ὁποίας ἐξεπαιδεύοντο διὰ νὰ σπεύσουν ἐκεῖ ἐνθα ἐκάλεσε τούτους ἢ φωνή τῆς πατρίδος των; Δυνάμεθα νὰ λησμονήσωμεν ὅτι εἰς τρεῖς ἐκ τῶν συμμάχων στρατῶν τὸ πολεμικὸν ὄλικὸν εἶνε Γαλλικόν;

» Ἀλλὰ καὶ ἐὰν δὲν ὑφίσταντο ἔτι οἱ δεσμοὶ οὗτοι, θὰ ἤμεθα πάντως ὑποχρεωμένοι νὰ θαυμάσωμεν τὸ ἔθνικὸν σφρίγος, τὸ ὅπονον ἐκδηλώνουν κατὰ τρόπον τοσοῦτον ὑπέροχον οἱ Βαλκανικοὶ λαοί.

» Ἀναμνησθῆτε τὰς ἀρχὰς τοῦ σταδίου τῆς Βουλγαρίας, ἣτις ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ κατακτήσῃ τὴν ἐλευθερίαν τῆς ὀχι μόνον ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τῶν προστατῶν τῆς, κατώρθωσε δὲ ἐντὸς τετάρτου αἰῶνος νὰ καταστή νωτεριστικώτατον Κράτος, τελείως πειθαρχούμενον καὶ μὲ καθωρισμένον ἔθνικὸν σκοπὸν. Μόνον ἢ Ἰαπωνία δύναται νὰ συγκριθῇ μὲ τὴν Βουλγαρίαν ἀπὸ τῆς ἀπόψεως αὐτῆς (1).

Αἱ πρόοδοι τῆς Σερβίας ὑπῆρξαν ὀλιγώτερον σταθεραί, ἀπὸ τετραετίας ὅμως προσεπάθησε καὶ αὐτὴ νὰ κερδίσῃ τὸν ἀπολεσθέντα χρόνον καὶ δύναται νὰ καυχηθῇ ὅτι τὸ κατώρθωσεν. Ὁ Σερβικὸς στρατὸς δίδει ἀπτὰ δείγματα τῆς ἀξίας καὶ τῆς γενναιότητος τῶν Σέρβων. Δὲν εἶνε βεβαίως μικρότερος ὁ ἔπαινος ὁ ἀνήκων εἰς τὴν Ἑλλάδα, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ παλαιὰ τῆς σφάλματα ἐχρησίμευσαν ὡς μαθήματα. Εἶχε καὶ ἡ Ἑλλάς ἐξαντληθῆ—ὅπως καὶ ἡ Σερβία—εἰς μάταιον κομματικὸν ἀγῶνα. Ὁ πόλεμος τοῦ 1897 τὴν ἐταπείνωσεν ἀπέναντι τῆς Τουρκίας. Ἡ λύσις τοῦ Κρητικοῦ προβλήματος κατέστη ἀδύνατος, συνεπεῖα τῆς ἡττῆς ἐκείνης.

Ὁ στρατὸς ἐπανεστάτησε πρὸ τριετίας καὶ παρεστάθη διηρημένος. Ἄλλ' ὅπως οἱ Σέρβοι, οὕτω καὶ οἱ Ἕλληνες ἠγνόησαν ὅτι θὰ ἐχάνοντο τελείως ἂν ἐξηκολούθουν οὕτω βαδίζοντες.

Καὶ ἐπῆλθεν ἡ ἀνόρθωσις καὶ ἡ ἀναγέννησις τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τὴν διοίκησιν Ἰκανοῦ καὶ ἀποφασιστικοῦ κυβερνήτου (2). Πᾶσα ἡ Ἑλληνικὴ προσπάθεια ἔστεινεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀναδιοργάνωσιν. Οἱ Ἕλληνες ἤκουσαν μετὰ ζήλου τὰ μαθήματα τῶν Γάλλων ἀξιωματι-

(1) Σ. Σ.— Ἀτυχῶς διὰ τὸν κριτικὸν τοῦ Παρισίου «Χρόνον» τὰ κατόπιν γεγονότα διέψευσαν ἐντελῶς τὰς περὶ Βουλγάρων τόσον ἐνθουσιώδεις του κρίσεις.

(2) Σ. Σ.— ... Τὸν ὅποιον ἐκάλεσεν αὐτὸς οὗτος ὁ Ἕλληνικὸς στρατὸς, χειροκροτοῦντος καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἐν γένει. Εἶνε τιμὴ των νὰ τὸ ὁμολογήσουν ἀμφότεροι: καὶ ὁ προσκληθεὶς καὶ οἱ προσκαλέσαντες.

κῶν καὶ συνεμορφώθησαν πρὸς ταῦτα. Τὸ δὲ ἀποτέλεσμα εἶνε ὅτι αὐριον εἰσέρχονται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην...

»Τὸ μικρὸν Μαυροβούνιον ἐξετέλεσε θαυμασίως τὸ μέρος του εἰς τὴν συναυλίαν αὐτὴν τῶν γενναίων καὶ ὁ μικροσκοπικὸς στρατός του ἐξησφάλισε τὴν νίκην, ὅπως καὶ οἱ λοιποὶ συμμαχικοὶ στρατοί. Καὶ ἤδη, ὅποτε ἡ νίκη τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν εἶνε ἐξησφαλισμένη, οἱ Γάλλοι σοσιαλισταὶ εἶνε ἐλεύθεροι νὰ τάσσωνται μὲ τὸ μέρος τῶν Τούρκων... τῶν δολοφονούντων τὰ γυναικόπαιδα καὶ βασανιζόντων τοὺς αἰχμαλώτους, ὅπως εἶνε ἐλευθέρᾳ καὶ ἡ Γαλλικὴ ἐφημερὶς «Ἀνθρωπότης» νὰ ἐμπαιξῇ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ τοὺς Μονάρχας των. Ἡ συνετὴ ὅμως καὶ πατριωτικὴ Γαλλία ἐνώνει τὸν θαυμασμόν της, ὅστις παραμένει ἀδιάσπαστος τόσον ἀπέναντι τῶν Βαλκανικῶν λαῶν τῶν ἐπιτελεσάντων τὸ θαυμαστὸν ἔργον, ὅσον καὶ ἀπέναντι τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες τὸ προητοίμασαν...»

Σοβαρῶς ἤδη ἀνησυχεῖ τοὺς πολιτικοὺς κύκλους τῆς Βιέννης ἡ προέλασις τῶν Σερβικῶν στατευμάτων πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος διὰ τῶν ἀλλεπαλλήλων καταλήψεων Ἀλβανικῶν πόλεων. Ἡ αὐτὴ ἀνησυχία ἐξεδηλοῦτο καὶ εἰς τὴν Ρώμην, ἐθεωρεῖτο δὲ πιθανὸν ὅτι ἡ Ἰταλία ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τῆς Αὐστρίας θὰ ἐπενέβαινον διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο παρὰ τῇ Σερβικῇ Κυβερνήσει, παρ' ὅλας τὰς προτέρας των «ἀνιδιοτελεῖς» δηλώσεις.

Τὰς πιθανότητας ταύτας ἐνίσχυε καὶ ἡ τηλεγραφικὴ μετάκλησις τοῦ ἐν Βελιγραδίῳ πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας, ὅστις ἀφίχθεις εἰς Βιέννην ἐσπευσμένως συνεσκέπτετο ἤδη ἐπὶ μακρὸν μετὰ τοῦ κόμητος Μπέρχτολδ. Ταυτοχρόνως δὲ ἀπεστέλλοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ τρίται φυλακίδες τῶν Δυνάμεων, ὡς ἐκ τοῦ φόβου ὅστις ἐπεκράτει περὶ ἐνδεχομένης στάσεως τοῦ ὀθωμανικοῦ ὄχλου καὶ σφαγῆς τῶν ἐκεῖ χριστιανῶν.

Οἱ ἐν Βιέννῃ ἀπ' ἐτέρου ὑπέσχοντο νὰ ἐκανοποιήσουν τὴν Σερβίαν εἰς τὸ ζήτημα τῆς διεξόδου πρὸς τὴν θάλασσαν. Τὴν πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν διεξόδον τὴν ἀπέκρουον, ἀπειλοῦντες ὅτι θὰ ἐπενέβαινον, στηριζόμενοι εἰς Αὐστροϊταλικὴν συμφωνίαν, ὑποστηριζομένην καὶ ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας. Ἡ Σερβία ἐδέχετο ἀπλὴν ἐμπορικὴν συνθήκην καὶ οὐδὲν πλεόν. Οἱ ἐν Βιέννῃ ὅμως ἤλπιζον ὅτι θὰ κατέληγον εἰς συμβιβασμόν.

Ἄλλ' ὁ Στογιάνοβιτς ἐδήλου ὅτι οὐδεμία Μεγάλη Δύναμις ἔπρεπε νὰ ζητήσῃ ἄλλα προνόμια ἐκτὸς ἐκείνων, ἅτινα ὑφίσταντο μεταξὺ τῶν Μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν καὶ ἅτινα διείπντο ὑπὸ συνθηκῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἰσοπολιτείας. Ἡ Σερβία δὲν θὰ συνεζήτει ἄλλο ζήτημα ἀπὸ τὴν ἀμοιβαιότητα.

Τοὺς δὲ ἐν Ρώμῃ πολιτικοὺς κύκλους ἐξηκολούθει ν' ἀπασχολῆ σοβαρῶς τὸ ζήτημα τῆς διανομῆς τῶν κατακτηθειῶν χωρῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων Κρατῶν. Οἱ Ἴταλοι πολιτικοὶ ὑπεστήριζον τὴν γνώμην περὶ παραχωρήσεως ἀπολύτου αὐτονομίας εἰς τὴν Ἀλβανίαν Ἐπίσης ἀνησυχοῦν οἱ Ἴταλικοὶ κύκλοι, διότι ἐφοβοῦντο ὅτι οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἤθελον μείνει ἀπαθείς ἐν ἡ περιπτώσει προσηρτάτο εἰς τὴν Ἑλλάδα ἅπασα ἢ Ἡπειρος. Ἀλλὰ καὶ μὲ τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης ἀπησχολοῦντο οἱ Ἴταλικοὶ ἐπίσημοι κύκλοι...

Ταῦτοχρόνως τὸ «Μεσατζέρο» ἐδημοσίευσεν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ τῆς Σερβίας Πάσιτς, εἰς τὴν ὁποίαν οὗτος ἐδήλου ὅτι τὰ τέσσαρα σύμμαχα Βαλκανικὰ Κράτη ὄχι μόνον δὲν θὰ ἐπιζητήσουν τὴν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων, ἀλλὰ καὶ ἀποκρούουσι ταύτην.

«—Τὰ Βαλκανικὰ,» ἐξηκολούθησεν λέγων ὁ Σέρβος Πρωθυπουργός, «ἐννοοῦν νὰ ἐπιμείνουν ἔπως διαπραγματευθῶσιν ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Τουρκίας τοὺς ἔρους τῆς εἰρήνης.

»Ἐμμένοντα δὲ εἰς τὰς ὀριστικὰς ἀποφάσεις των, θὰ ἀρνηθοῦν τὴν τελωνιακὴν ἔνωσιν, ἣν ἡ Αὐστρία ἐπιζητεῖ.

»Διανεμομένης τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἡ Σερβία θὰ κατέλθῃ μέχρι τοῦ Ἀδριατικοῦ Πελάγους.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἀλβανίαν, ταύτην θὰ διαμοιρασθοῦν ἡ Σερβία ἀφ' ἑνὸς καὶ ἡ Ἑλλὰς ἀφ' ἑτέρου...»

Αἱ λεπτομέρειαι αὗται τῶν δηλώσεων τοῦ Σέρβου Πρωθυπουργοῦ προυκάλουν ἤδη ἐν Ρώμῃ ζωηρὰν ἐντύπωσιν.

Ὡς πρὸς τὰς ἀξιώσεις τῆς Αὐστρίας ὁ Πάσιτς ἐδήλου ὅτι αὕτη δύναται χάριν τῶν ζωτικῶν καὶ νομίμων συμπερόντων τῆς νὰ συνάψῃ ἐμπορικὴν καὶ σιδηροδρομικὴν σύμβασιν μετὰ τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ οὐχὶ μόνον μετὰ τῆς Σερβίας. Ὅσον ἀφεώρα δὲ τὴν μετὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἔνωσιν τῆς Αὐστρίας, αὕτη ἦτο γενικῶς ἀπαράδεκτος.

Ἀναφορικῶς πρὸς τὴν Ἀλβανίαν ὁ Σέρβος Πρωθυπουργός ἐτό-

νιζεν ὅτι λόγοι ἐθνικῆς φύσεως καὶ οἰκονομικοὶ τοιοῦτοι ἐπιβάλλουν εἰς τὴν Σερβίαν νὰ φθάσῃ μέχρι θαλάσσης. «Οἱ Ἄλβανοί, προσέθη-
κεν, ὑπῆρξαν μυχιαίτατα πάντων φιλότουρκοι καὶ πολέμοι τῶν Βαλ-
κανικῶν Κρατῶν. Δὲν ἔχουσιν ἰδιαίτερον ἔδαφος. Ζήσαντες δὲ πάν-
τατε ἐντὸς Ἑλληνικοῦ καὶ Σερβικοῦ ἐδάφους, δὲν ἔδειξαν προθέσεις
ν' ἀποτελέσουν ἐλεύθερον Κράτος. Ὁ σχηματισμὸς δὲ χωριστοῦ Ἄλ-
βανικοῦ Κράτους θ' ἀποδῇ ἐπιβλαβὴς διὰ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν πρό-
σδον τῶν γειτόνων...»

Ἦδη ἐδίδοντο ἐπισήμως εἰς τὴν δημοσιότητα αἱ περίφημοι δηλώ-
σεις τοῦ Μπέρχτολδ, ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας, ἐνώ-
πιον τῶν Αὐστροουγγρικῶν Ἐπιτροπειῶν, ὡς ἀκολούθως δὲ ἀνήγγ-
λειε τάχτας ὁ ἡμέτερος ἐν Βιέννῃ Πρεσβευτῆς Γ. Στρέιτ :

— «*Ἀφοῦ ἐπεβεβαίωσε τὴν συνεννόησιν μετὰ τῶν Δυνά-
μεων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν,
ἀνεγνώρισε τὴν μὴ ὑπαρξιν πλέον τῆς ἀρχῆς τῆς ἀνεκραιότητος
τῆς Τουρκίας, ὅτε μὴ συμβιβαζομένης μετὰ τῶν ἀπαιτήσεων
τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν κατόπιν τῶν νικῶν αὐτῶν.*

*Διεκήρυξε δὲ ὅτι ἡ Αὐστρία εἶνε ἔτοιμος νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν
ἐν εὐρείᾳ κλίμακι τὴν νέαν κατάστασιν, ὅπως ἀποκινήσῃ βᾶσιν
καλῆς συνεννοήσεως καὶ διαρκοῦς φιλίας μετὰ τῶν Βαλκανικῶν.*

» *Ἀφ' ἐτέρου δὲ ὡς ἡ Αὐστρία δικαιούται νὰ ζητήσῃ ὅπως
τὰ νόμιμα συμφέροντα τῆς Μοναρχίας μὴ παραβλαφθῶσιν,
ἀνάγνωρίζουσα οὐχ ἥτιον ὅτι ἡ πολιτικὴ αὐτῆς δὲν ἐπηρεάζε-
ται ὑπὸ τάσεων ἐπεκτάσεως...»*

Ταυτοχρόνως δὲ ὡς περίπου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας Πάσιτς
ἐγνωστοποιεῖ εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὅτι ἡ Σερβία εἶχε λάβει ρητὴν ἀπό-
φασιν ὅπως διατηρήσῃ τὸν λιμένα τοῦ Δυρραχίου εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Ἡ δὲ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις, εὖνους, ὡς ἐφαίνετο, εἰς τὴν ἀπό-
φασιν ταύτην τῆς Σερβίας, ἐφρόντιζε διὰ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτε-
ρικῶν σερ Ἐδουαρδ Γκρέυ, ὅπως καταπέσῃ τὴν Αὐστρίαν, ἥτις ἀν-
τετίθετο ἀπολύτως εἰς τὴν τοιαύτην προσάρτησιν.

Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ ἡ ἡμιεπίσημος ρωσικὴ ἐφημερίς «Νοβόγιε Βρέ-
μια», σχολιάζουσα ἐν μικρῷ κυρίῳ ἄρθρῳ τὴν ἀντιδραστικὴν στάσιν
τῆς Αὐστρίας ἀπέναντι τῆς Σερβίας, ἀπεφαίνετο ὅτι ἦτο ἀδύνατον νὰ

ἐπιτραπῇ εἰς τὴν Αὐστρίαν ν' ἀποστερήσῃ τοὺς Σέρβους τῶν ὀφελιμάτων τῶν νικῶν αὐτῶν.

«Ἡ Ρωσία», ἐπέλεγεν ἡ πανσλαβιστικὴ ἐφημερίς, «εἶνε ἀποφασισμένη νὰ ἐπιμείνῃ μέχρις ἐσχάτων, ἔχουσα ἐν τῷ ζητήματι τούτῳ ὑποστηρικτὰς καὶ τὰς δύο ἄλλας Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως: τὴν Γαλλίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν.»

XLVI.

Οἱ Σέρβοι ἀμείλικτοι.—Κατάληψις τοῦ Μοναστηρίου.

Ἄς παρακολουθήσωμεν ἤδη τὰς σερβικὰς στρατιάς, προελαυνούσας θριαμβευτικῶς πρὸς Νότον, κατόπιν τῶν πρώτων ἐπιτυχιῶν των, τὰς ὁποίας ἀνεγράψαμεν ἤδη.

Ἰουλιου 18—20.—Τὴν 18ην Ἰουλιου κατόπιν πεισματῶδους καὶ πολυνέκρου πάλης, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι ἀντέταξαν μανιώδη ἀντίστασιν, τὰ σερβικὰ ὄπλα κατίσχυσαν, μετὰ τριήμερον μάχην, ἐξετόπισαν δὲ πολλαχοῦ τοὺς Τούρκους καὶ κατέλαβον τὴν Πρισρένην.

Ὁ Βασιλεὺς εἰσηλθεν εἰς Σκόπια μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ Πάσιτς τὸ ἀπόγευμα τῆς 20ῆς Ἰουλιου. Ἡ γενομένη εἰς τὸν Βασιλεῖα ὑποδοχὴ ὑπῆρξε μεγαλοπρεπεστάτη. Ὁ Διάδοχος Ἀλέξανδρος, ὁ πρίγκηψ Γεώργιος, ὁ στρατηγὸς Πούτνικ, ἅπαντες οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ αἱ πολιτικαὶ ἀρχαί, ὁ ὀρθόδοξος, δυτικὸς, μωαμεθανικὸς καὶ ἑβραϊκὸς κληρὸς, ὡς ἐπίσης καὶ ὁ μουφτής, ἀνέμενον εἰς τὸν σταθμόν. Οἱ πολῖται, ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκείματος, ἐπεδείκνυον δι' ἐνθουσιωδῶν ἐκδηλώσεων τὴν εὐγνωμοσύνην των εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν Βασιλεῖα. Ἄπασαι αἱ ὁδοὶ δι' ὧν θὰ διήρχετο ἡ Βασιλικὴ συνοδεία ἦσαν στολισμέναι μὲ θυρεοὺς καὶ σημαίας. Ὑπὸ τοὺς ἤχους τοῦ Σερβικοῦ ὕμνου, τὸν ὅποιον ἀνέκρουεν ἡ μουσικὴ ἐνὸς τῶν συνταγμάτων, ὁ Βασιλεὺς κατήλθε τοῦ σιδηροδρομικοῦ ὁχήματος ἀκλαυθούμενος ὑπὸ τῆς θυγατρὸς του πριγκηπίσσης Ἐλένης τῆς Ρωσίας, ἐκτελοῦσῆς νῦν χρέη νοσοκόμου, τοῦ πρίγκηπος Παύλου, τοῦ Πρωθυπουργοῦ Πάσιτς, τοῦ Προέδρου τῆς Σκουφίνας Νίκολιτς, τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως καὶ ἄλλων ἐπισήμων.

Ὁ Βασιλεὺς ἠσπασθή τὸν Διάδοχον καὶ τὸν πρίγκηπα Γεώργιον, μεθ' ὃ ἔλαβεν ἀναφορὰν παρὰ τοῦ φρουράρχου Σκοπίων συνταγμα-

τάρχου Μαρίνοβιτς. Μετὰ τὴν παρουσίαν τῶν ἀρχῶν, γενομένην ὑπὸ τοῦ Νομάρχου Γοβρίμποβιτς, ἠυχήθησαν εἰς τὸν Βασίλεα τὸ ὡς εὖ παρέστη ὁ δήμαρχος Χατζηχρήστιχ καὶ ὁ πρῶν βουλευτῆς Ρεσάδ βέης, ἐκ μέρους τοῦ Τουρκικοῦ πληθυσμοῦ. Ὁ Βασιλεὺς ἠύχαριστησε τὸν Ρεσάδ βέην, διαβεβαιώσας αὐτὸν ὅτι οἱ Τούρκοι τῶν Σκοπίων θὰ ζήσουν ἐλεύθεροι ὅπως ἀναπτυχθῶσιν εἰς πρόσοδον, ὑπὸ τὴν αὐτὴν μὲ τοὺς Σέρβους διοίκησιν. Εἰς τὴν ὑποδοχὴν παρίσταντο ἅπαντες οἱ ξένοι Πρόξενοι, οἵτινες ἠκολούθησαν τὴν βασιλικὴν συνοδείαν, ζωηρῶς ἐπευφημουμένην καθ' ὁδόν, μέχρι τοῦ καθεδρικοῦ ναοῦ, ἐνθα ἐψάλη σύντομος δοξολογία, τοῦ Σέρβου Μητροπολίτου Βικεντίου εὐχηθέντος ὑπὲρ ἐπικρατήσεως τῶν ὅπλων ἁπάντων τῶν συμμάχων στρατῶν. Μεθ' ὃ ὁ Βασιλεὺς ἐπέστρεψεν εἰς τὸ στρατηγεῖον μετὰ τῆς συνοδείας του, ἐπευφημούμενος διαρκῶς ὑπὸ τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ στρατοῦ ζωηρότατα.

Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου ὁ σερβικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸ χωρίον Τέτοβον, ὀπότεν, ἀφῆσας ὀλιγάνθρωπον φρουράν, ἐτράπη εἰς καταδίωξιν τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων.

Οἱ Σέρβοι προήλασαν ἀμέσως πρὸς τὸ Γκοστινιάρ.

Ὄτω εὐρίσκοντο ἤδη εἰς ὀλίγων χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ Περλεπέ ἀπόστασιν, τὸν ὁποῖον, ὡς ἦτο κατάφωρον, δὲν θὰ ἐδράδυνον νὰ καταλάβουν.

Τὸ Τέτοβον κατελήφθη κυρίως δι' ὀρμητικωτάτης ἐπελάσεως τοῦ σερβικοῦ ἵππικοῦ, τὸ ὁποῖον πανταχοῦ τοῦ πολέμου τούτου ἀπεδείχθη θαυμάσιον.

Καθ' ἔλην τὴν ὥραιάν των αὐτὴν προέλασιν οἱ Σέρβοι σημειωτέον ὅτι εὐρίσκοντο συχνότατα εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ σταματῶσι καὶ νὰ παλαίουν πρὸς μικρὰ ἢ μεγάλα τουρκικὰ καὶ ἀλβανικὰ σώματα, τὰ ὁποῖα δισκορπιζόμενα ἐτρέποντο καὶ αὐθις εἰς ἔντρομον φυγὴν.

Ὁ Σερβικὸς στρατὸς εἶχε γίνειν ὄτω κύριος τοῦ Κοσσυφοπεδίου καὶ ἤδη προήλαυε δυτικῶς τῶν Σκοπίων πρὸς τὴν Ἀλβανίαν, καταλαβὼν καὶ τὴν Πρισρένην, πρὸς τὴν ὁποίαν διηυθύνοντο ἠνωμένοι ἐκ Διάκοβας ὁ Μαυροβουνιωτικὸς καὶ ὁ δυτικὸς Σερβικὸς στρατὸς.

Παρὰ τὴν πεισματώδη τετραήμερον ἀντίστασιν πολλῶν χιλιάδων Ἀλβανῶν ἐκ Λιούμης καὶ Μετοχίων ἢ τρίτη Σερβικὴ στρατιὰ ἐκυρίευσεν, ὡς εἶπομεν, καὶ τὴν Πρισρένην.

Μετὰ τὴν νίκην ταύτην τῶν Σέρβων οἱ Ἄλβανοὶ ὑπετάχθησαν καὶ οἱ Σέρβοι εἰσῆλθον θριαμβευτικῶς εἰς τὴν ποτὲ πρωτεύουσαν αὐτῶν, ὅπου ἐγκαθίδρυσαν ἀμέσως καὶ Σερβικὴν διοίκησιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ ἀνατολικὴ σερβικὴ στρατιὰ κατελάμβανε τὸ Γευγελη καὶ τὸ Δεμίρ-Καποῦ. Προήλανε δὲ νοτιδυτικῶς πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν παραλλήλως τῆς κοίτης τοῦ διχάζοντος ἀπὸ Β. πρὸς Ν. τὴν Μακεδονίαν ποταμοῦ Ἄξειο (Βαρδάρ). Ταυτοχρόνως δὲ κατελάμβανον καὶ τὸ Γχοστιδάρ. Μέχρι δὲ τοῦ σημείου τούτου 135 Τουρκικὰ πυροβόλα περιήλθον εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων.

Ἡ περὶ τὸ Δεμίρ-Καποῦ μάχη ὑπῆρξεν ἐκτάκτως λυσσώδους, ἀποτέλεσμα δ' αὐτῆς ἦτο ἡ ἦττα καὶ πάλιν τῶν Τούρκων καὶ ἡ κατάληψις τῶν στενῶν ὑπὸ τῶν Σέρβων. Ἡ μεγάλη ἐπὶ τοῦ Ἄξειο γέφυρα ἔμεινεν ἀβλαβής. Τὴν ἐπομέγγην λοιπὸν τὸ σῶμα τοῦ Σέρβου στρατηγοῦ Ζιγκοᾶρ ἠνώθη εἰς τὸ Ἴπεκ μετὰ τῶν Μαυροβουινιωτικῶν δυνάμεων.

Ἡ ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας ταχέα ὑπὸ τῶν Σέρβων κατάληψις τοῦ τε Δεμίρ-Καποῦ καὶ τῆς Γευγελης καὶ ἡ ἀποδίωξις τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων ἀπὸ ὅλων τῶν ἐκεῖ ὄχυρῶν τῶν θέσεων καὶ ὄχυρωτέρων διόδων, ἀπροσβάτων σχεδὸν κατὰ τὴν χειμερινὴν ταύτην ἐποχὴν τοῦ ὑπερμυσοῦντος Ὀκτωβρίου, ἐξ ἄλλου δὲ ἡ πρὸς τὴν Δοϊράνην (ΝΑ.) ἀφ' ἐνός καὶ τὸ Μοναστήριον (ΝΔ.), ἀπεδείκνυε σαφέστατα ὅτι οἱ Σέρβοι, ἀπαλλαγέντες ἐκ τῶν Τούρκων τῆς Βορείου Μακεδονίας, προήλανον πάσῃ σπουδῇ πρὸς Ν., ἵνα φράξουν ἀφ' ἐνός πᾶσαν ὁδὸν ὑποχωρήσεως εἰς τοὺς φυγάδας, ρίπτοντες αὐτοὺς ἐπὶ τῶν ἐλληνικῶν λογχῶν, καὶ ἵνα δυνηθῶσιν ἀφ' ἐτέρου νὰ καταλάβωσιν ὅσον τάχιον τὸ Δυρράχιον.

Ταυτόχρονος δὲ περίπου ἦτο καὶ ἡ ἀποστολὴ στρατευμάτων πρὸς βοήθειαν τῶν Βουλγάρων.

Καὶ πράγματι Σερβικὰ στρατεύματα διελθόντα ἤδη διὰ τῆς Σόφιας διημύνοντο εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅπως ἐνωθοῦν μετὰ τῶν πολιορκούντων αὐτὴν Βουλγαρικῶν στρατευμάτων.

Ἄλλ' οἱ Σέρβοι εἶχον ἀκόμη νὰ ἐκκαθαρίσουν τὸ ἔδαφός των καὶ ἀπὸ τὰ τελευταῖα λείψανα τῶν ὀργιαζόντων Ἀλβανικῶν σιφῶν, τῶν ὁποίων ἡ διαγωγή κατὰ τὰς τελευταίας μάχας τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξε βάρβαρος καὶ ἀτιμωτική. Εἰς πᾶσαν διδομένην εὐκαιρίαν, ἀνυ-

φουδντες λευκὴν σημαίαν οἱ Ἄλβανοὶ προῦκάλουν οὕτω τὴν προσέγγισιν Σέρβων ἀξιωματικῶν, τοὺς ὁποίους ἀπὸ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως πυροβολοῦντες ἐφόνευσον.

Ἐπίσης οἱ Ἄλβανοὶ ἐτρομοκράτουν τὰ χωρία σφάζοντες τὰ γυναικόπαιδα καὶ πυρπολοῦντες τὰς οἰκίας.

Τοῦναντίον δὲ ὁ Σερβικὸς στρατὸς ὄχι μόνον ἀπέναντι τῶν πληθυσμῶν ἐφέρετο ἐκτάκτως φιλόανθρωπος, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐγκληματοῦντας Ἄλβανούς παρείχε παντὸς εἴδους βοήθειαν, προκαλῶν τὴν εὐγνωμοσύνην των.

Ἐνῶ δὲ τῶρα οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθουν πολιορκοῦντες τὴν Ἀδριανούπολιν, τῆς ὁποίας ἡ πτώσις δὲν ἦτο ἐγχείρημα μικρὸν οὐδὲ θ' ἀπῆτει χρόνον ἐλάχιστον, ὅπως ἐνόμιζον οἱ περίφημοι στρατιωτῆται των, αἱ Σερβικαὶ ἐνισχύσεις, διὰ τὰς ὁποίας ἀπὸ ἡμερῶν ἐγένετο λόγος, ὡς ἠγγέλλετο ἤδη ὑπὸ τῶν πολεμικῶν ἀνταποκριτῶν τῶν Ἰταλικῶν ἐφημερίδων ἀνῆρχοντο εἰς 50 χιλιάδας Σέρβους εὐρισκαμένους ἐγγύτατα τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ ἐτοιμοὺς ὅπως ἐνισχύσουν τοὺς πολιορκοῦντας αὐτὴν Βουλγάρους. Ἡ σημαντικὴ αὕτη ἐνίσχυσις ἦτο πολὺ φυσικὸν ἂν ἐπετάχυνε τὴν αἰσίαν ἐκδασιν καὶ τῶν ἐν Θράκῃ ἐπιχειρήσεων τῶν συμμάχων.

Ἄλλ' ἡ ὁρμαία προέλασις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἀλβανίαν ἀνησύχει σφόδρα τοὺς Αὐστριακοὺς.

Ὁ «Νέος Ἐλ. Τύπος» ἐδημοσίευσεν ἤδη κύριον ἄρθρον γραφέν κατ' ἐμπνευσιν τῶν κυβερνητικῶν κύκλων, διὰ τοῦ ὁποίου δίδεται εἰς τὴν Σερβίαν ἡ συμβουλὴ ὅπως «ἀπόσχη πάσης προελάσεως εἰς τὸ Ἀλβανικὸν ἔδαφος, καθ' ὅτι ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Αὐστρία ἔχουν συνάψει συμφωνίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐγγυῶνται τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ἀλβανίας».

Ὁ νέος ὅμως ἐν Βιέννῃ πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας ἐν συνεντεύξει τοῦ δημοσιευθεῖσθαι τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐδήλου ὅτι ἡ συνεννόησις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν μετετέθη εἰς ὀριστικὴν συμμαχίαν.

Ἐτσιουτοτρόπως, κατὰ τὰς δηλώσεις τοῦ αὐτοῦ πρεσβευτοῦ, παρευσιάζετο ἐν Εὐρώπῃ νέος παράγων ἐνώπιον τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας, ἄνευ τῆς συγκαταθέσεως τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ἀπόφασιν δύναται τοῦ λοιποῦ νὰ ληφθῇ παρὰ τῆς Εὐρώπης ἀφορῶσα τὸν Αἶμον...

Αἱ πληροφορίαι ἐν τούτοις, αἵτινες ἐφθάσαν μέχρι Βιέννης ἐκ τῶν

διαφόρων πρωτευουσῶν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἐν σχέσει μὲ τὰς ἀξιώσεις τῶν Κρατῶν τούτων ἐπὶ τῶν μερῶν, ἅτινα κατεκτήθησαν, ἐξηκολούθουν νὰ εἶνε ἀντιφατικά.

Ἐξ ὧσων ἐν τούτοις εἶχον διαφωτισθῆ μέχρι τῆς πολεμικῆς ταύτης περιόδου, ἐφαίνετο ὅτι ἡ Σερβία ἀπῆτει τὸ Δυρράχιον ὡς ἀντιστάθμισμα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδοῦης, τὸν ὁποῖον ἐζήτηι τὸ Μαυροβούνιον. Ἦτο δὲ κατάδηλον ὅτι ἡ Ἰταλία οὐδεμίαν ἀντίρρῃσιν εἶχεν ὡς πρὸς τοῦτο, ἐνῶ τοῦναντίον ἡ Αὐστρία ἀντέδρα καταφανῶς.

Ταυτόχρονοι ὁμοῦ ἀνακοινώσεις πρὸς τὰ Ἀγγλικὰ φύλλα ἐδήλουν σαφῶς ὅτι ἡ Σερβία ἐθεώρει τὴν εἰς Ἀδριατικὴν κάθοδον ὡς ζωτικώτατον δι' αὐτὴν ζήτημα, ἐφρόνει δὲ ὅτι τὰνταλλάγματα τὰ ὅποια ἐζήτηι, καὶ ἰδίᾳ τὸ σχετικὸν μὲ τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν, ἠδύναντο νὰ συμβιβασθῶσι μὲ τὰ αἰτούμενα ὑπὸ τῆς Αὐστρίας.

Ἄλλ' ὅπως ἴσως ἂν ἐπὶ τῆς προέλασις τῶν Σέρβων πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος διὰ τῆς καταλήψεως Ἀλβανικῶν πόλεων προὔχαιε σοβαρὰς πλέον ἀνησυχίας ἔχει μόνον εἰς τοὺς Αὐστριακοὺς ἐπισήμους κύκλους, ἀλλὰ καὶ εἰς τοὺς Ἰταλικούς.

Ὁ ἐν Βελιγραδίῳ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας ἐφθάνεν εἰς Βιέννην κληθεὶς ὅπως συνεννοηθῆ μετὰ τοῦ κόμητος Μπέρχτολδ.

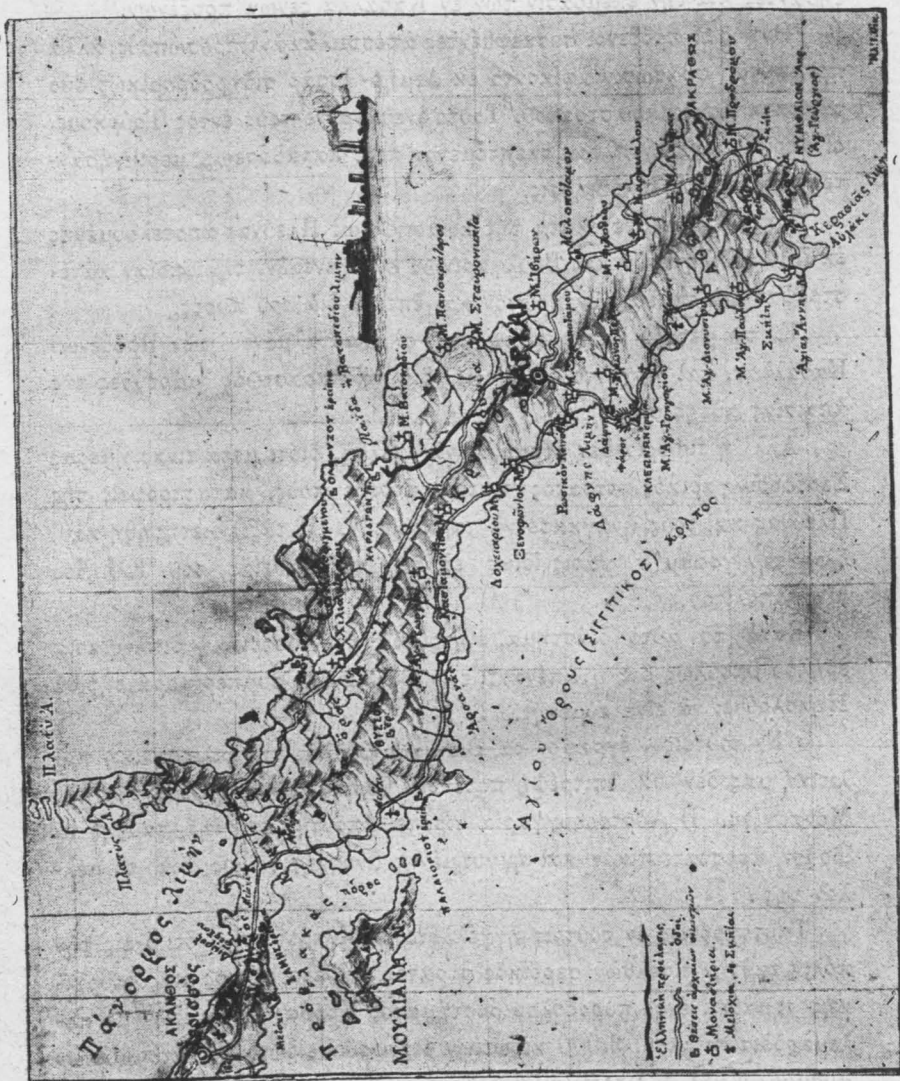
Ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἐπέκειντο διπλωματικά ἐνέργειαι ἀπὸ κοινοῦ ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας παρὰ τῆ Σερβικῆς Κυβερνήσει.

Πολὺ δὲ μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐκ Βελιγραδίου ἐδηλοῦτο ὅτι τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον τῆς Σερβίας ἀπεφάσισεν ἤδη ὀριστικῶς, ὅπως ὁ Σερβικὸς στρατὸς συνεχίσει τὴν πρὸς τὴν Μέδουαν καὶ τὸ Δυρράχιον πορείαν του, παρὰ τὰς προτροπὰς τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας περὶ τοῦ ἐναντίου.

Οἱ Μαυροβούνιοι ἐπίσης ἐκ συμφώνου μὲ τοὺς Σέρβους, ἀπὸ κατέλαβον τὸ Ἀλέσιον, προὔχουν πρὸς τὴν Μέδουαν. Ἀπέκοπτον δὲ ἐπίσης τὴν συγκοινωνίαν τῆς Σκόδρας, ἀλλ' οἱ Τούρκοι προλαβόντες ἀπέστειλαν ἤδη ἐνίσχυσιν ἐκ τετρακισχιλίων ἀνδρῶν καὶ ζωτροφίας.

Εἰς τὸν ΝΑ. μακεδονικὸν τομέα νέα πάλιν γεγονότα καὶ νέα ἐπιτυχία τῶν ἠνωμένων Σερβοβουλγαρικῶν στρατευμάτων ἐνέβαλλον εἰς δειγνὴν ἀνησυχίαν τὰ Τουρκικὰ στραταρχεῖα.

Τὴν 17ην Ὀκτωβρίου ἐνεφανίσθησαν ἐξωθι τῆς Δράμας τὰ συν-

“Αγιον” Όρος.

τρίμηνα δύο Τουρκικῶν ταγμάτων, τὰ ὅποια εἶχον ὑποστῆ ἀπρόοπτον ἐπίθεση τῶν Βουλγάρων, ἀπολέσαντα πλείστους ἀνδρας.

Ἡ ἐμφάνισις τῶν ταγμάτων αὐτῶν ἐνέσπειρε τὸν τρόμον εἰς τοὺς

κατοίκους τῆς Δράμας, οἱ ὁποῖοι ἐσκέφθησαν περὶ παραδόσεως, ζήτησαντες καὶ τὴν ἐπέμβασιν τῶν ἐν Καθάλλα ξένων προσξένων.

Ὅντως οἱ πρόξενοι συσκευθέντες ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους, ἀλλὰ πρὶν οὗτοι φθάσωσιν ἀφίκοντο ἐκ Δεμήρ-Ἰσσάρ σιδηροδρομικῶς δύο τάγματα Τουρκικοῦ στρατοῦ. Τοῦτο ἐνεθάρρυνε τοὺς ἐντὸς Τούρκους, οἱ ὁποῖοι ἐπαύσαν πλέον σκεπτόμενοι περὶ παραδόσεως, μερμυγήσαντες μόνον δι' ἀντεκδικήσεις.

Ἐπετέθησαν ὅθεν κατὰ τῆς κωμοπόλεως Πλεύνας ἀποτελουμένης ἐκ 500 Ἑλληνικῶν καὶ Βουλγαρικῶν οἰκογενειῶν, τὴν ὁποίαν κατέστρεψαν διὰ τηλεβόλων πρῶτον καὶ ἔπειτα διὰ τοῦ πυρός.

Ἐν τῷ μεταξὺ κατέφθασαν καὶ οἱ ἀπεσταλμένοι τῶν Προξένων Καθάλλας, καὶ ἤρχοντο ἐγκαίρως διὰ νὰ παραστῶσι μάρτυρες τῆς ἀπικισίας αὐτῆς σκηπῆς.

Ἄλλ' ἢ τιμωρία δὲν ἐβράδυνε νὰ ἐπέλθῃ, διότι μετὰ τινὰς ἡμέρας Σερβοβουλγαρικὸς στρατὸς κατασυνέτριψε τοὺς καταστροφεῖς τῆς Πλεύνας καὶ τοὺς ἠνάγκασε νὰ παραδοθῶν. Ἡ τάξις διετηρήθη καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν χάρις ἰδίως εἰς τὰς προσπαθείας τοῦ Ἑλληνοσ Μητροπολίτου.

Κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα, ἐν τούτοις, ἡ Αὐστριακὴ διπλωματία ἐδήλου ὑπόβλως ὅτι ἡ ἀπέναντι τῶν Βαλκανίων συμπεριφορά τῆς θὰ ἐξηκολούθει νὰ εἶνε εὐμενής.

«Ἐν τούτοις», ἔγραφον τὰ Βιενναῖα φύλλα, «ἡ φιλελληνικὴ πολιτικὴ μας δὲν θὰ ἐπιτρέψῃ ποτὲ τὴν θυσίαν τῶν συμφερόντων τῆς Μοναρχίας. Ἡ Αὐστρουγγαρία πρέπει ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης νὰ ἰδρῶσῃ προστατευτικὸν καὶ ἠγγυημένην ἀντοχὴν τείχος διὰ τὸ μέλλον τῆς . . .»

Ταυτοχρόνως ἐν τούτοις ἠγγέλλετο ἐκ Μητροπόλεως, ὅτι ὁ εἰς τὴν πόλιν ταύτην εἰσελθὼν σερβικὸς στρατὸς ἐγένετο κύριος μιᾶς τουρκικῆς σημαίας, ἐνὸς πυροβόλου συστήματος Κρούπ, 29 ἀμαξῶν μὲ πολεμοφόδια πεζικοῦ, 3,000 κισσῶν διαφόρων εἰδῶν, 3 ἑκατομμυρίων φυσιγγίων καὶ 4 διτρόχων πυροβόλων.

Εὐρέθησαν ἐπίσης τρεῖς ἀποθήκαι πολεμοφοδίων ἄθικτοι, 500 τυφέκια, 6 βαγόνια ἀλεύρου, ἐν βαγόνιον δρυΐνης, 500 κισσῶν κωνσερβῶν ὡς καὶ ἀφθονον ὕλικόν τηλεγραφικῆς καὶ τηλεφωνικῆς ὑπηρεσίας.

Τί ὅμως ἐσήμαινον ταῦτα, ὅταν ἤτο βέβαιον ὅτι ὄλα σχεδόν.—τὰ

2)β κατ' ἐλάχιστον ὄρον.—τῶν τηλεβόλων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς Μακεδονίας εὐρίσκοντο ἤδη εἰς χεῖρας τῶν Σέρβων :

* *

21—26 Ὀκτωβρίου.—Τμήμα τοῦ ἠττηθέντος εἰς Κουμάνοβον καὶ Βελεσσά Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἦτοι περίπου 20 τάγματα μετὰ πυροβολικοῦ, εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς δυσβάτους μεταξὺ Βελεσσῶν καὶ Περλεπέ τοποθεσίας.

Τὸ δύσβατον τοῦ μέρους δὲν ἐπέτρεπεν εἰς τὸ Σερβικὸν πυροβολικὸν νὰ μετασχητῆ τῆς μάχης. Κατώρθωσεν ὅμως νὰ κατισχύσῃ μόνον τοῦ τὸ Σερβικὸν πεζικὸν τοῦ Τουρκικοῦ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ. Διεκρίθη ἰδίως τὸ ὄρον σύνταγμα ἐπιτυχὸν θαυμασίαν κίνησιν. διὰ τῆς ὁποίας κατώρθωσε νὰ κυκλώσῃ τοὺς Τούρκους.

Ἐπὶ τὸ πῦρ κατόπιν τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ ἐξεδίωξε τὸν ἐχθρὸν ἐξ ὧν αὐτοῦ τῶν θέσεων. Κατόπιν τῆς νίκης ταύτης ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐκυρίευσεν ἀμέσως διὰ τῆς λόγξης τὸν Περλεπέν.

Τὴν παραμονὴν (21 Ὀκτωβρίου) ἄλλο τμήμα τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἶχεν εἰσελθεῖ εἰς Ἰπέκ, ὅπου συνηγήθη μετὰ τῶν Μαυροβουνίων.

Οἱ Σέρβοι ἀπ' ἐτέρου τῆς Πρισρένης συνέπραξαν μετὰ τῶν Μαυροβουνίων εἰς τὴν δι' ἐπιθέσεως κατάληψιν τῆς Δρακοβίτσας ὑπὸ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος.

Ἡ γενικὴ προέλασις τῶν σερβικῶν στρατευμάτων εἶχεν ἐνεργηθῆ ὡς ἑξῆς :

Ἡ δυτικὴ πτέρυξ ἐνωθεῖσα εἰς τὴν Διάκοβαν μετὰ τμήματος Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ εὐρίσκετο ἤδη εἰς τὴν Πρισρένην, τὴν ὁποίαν εἶχε προηγουμένως καταλάβῃ, ὡς εἶδομεν, ἢ εἰσελάσασα εἰς τὴν Ἀλβανίαν Σερβικῆ Μεραρχία. Κεντρικὸν δὲ τμήμα τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ κατατροπῶσαν μετὰ σφοδρὰν ἀντίστασιν λείψανά τινα τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων τῶν Σκοπίων νοτίως τῶν Βελεσσῶν, ἐστρέφετο ἤδη πρὸς δυσμὰς καὶ κατελάμβανεν ὑφ' ἧς εἶδομεν συνθήκας τὸν Περλεπέν.

Αἱ μάχαι ὅμως αὗται τοῦ Κιρτσόβου καὶ τοῦ Περλεπέ μὴ νομίσθητι· ὅτι διεξήχθησαν μετ' εὐκολίας καὶ ἀναμωτι· ἀπ' ἐναντίας ὑπῆρξαν ἀίματηρόταται. Τὸ Σερβικὸν πεζικὸν, στερούμενον βοήθειας πυροβολικοῦ, ἠναγκάσθη νὰ προβῇ εἰς ἐπιθέσεις μὲ ἀπ' ὅπλου λόγξην. Τέλος

τὰ Σερβικὰ στρατεύματα κατώρθωσαν νὰ τρέψουν τοὺς Τούρκους πρὸς τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Δίβρην.

Οἱ Σέρβοι ἔσχον εἰς Περλεπὲν 3000 νεκροὺς καὶ τραυματίας, οἱ δὲ Τούρκοι 8000. Κατὰ τὰς μάχας τοῦ Νοβιπαζάρ οἱ Σέρβοι ἔσχον 500 νεκροὺς καὶ τραυματίας, οἱ δὲ Τούρκοι 200 νεκροὺς καὶ 700 τραυματίας. Οἱ Σέρβοι ἐκυρίευσαν ἐκεῖ 57 πυροβόλα καὶ πληθῆν πολεμοφροδίων.

Ἡ μάχη τοῦ Κιρτσόβου διήρκεσεν ἐπὶ 6 ὥρας, κατέληξε δὲ εἰς πλήρη νίκην τῶν σερβικῶν στρατευμάτων.

Ἐνταῦθα εἶχον συγκεντρωθῆ 15 Τουρκικὰ τάγματα, κατὰ τῶν ὁποίων ἐπῆλθε μόνη ἡ Μεραρχία Μοράβα, συνάψασα ἐδῶ ὁμηρικὴν πράγματι μονομαχίαν. Τέλος δὲ ὁ Σέρβος συνταγματάρχης κατορθώνει διὰ τολμηρᾶς κινήσεως νὰ ὑπερφαλαγγίσῃ τὸ ἀριστερὸν τοῦ ἐχθροῦ καὶ νὰ τρέψῃ αὐτὸν εἰς φυγὴν ἐπαίσχυντον.

Ἐξ ἄλλου δὲ ἀπὸ τῆς ἀφίξεως τῶν Σέρβων εἰς Ἀδριανούπολιν ἡ τουρκικὴ φρουρὰ δὲν ἐπεχείρησεν ἐτέραν ἐξοδον. Αἱ τουρκικαὶ ἀρχαί, πρὶν ἢ ἀναχωρήσουν ἀπὸ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας κατέλαβεν ὁ Σερβικὸς στρατὸς, ἔλαβον εἰς τὴν κατοχὴν τῶν τὰ χρήματα τοῦ Δημοσίου, ἐσφετερίσθησαν δὲ καὶ τὰς περιουσίας πλείστων ἰδιωτῶν.

Εἰς τὸν Περλεπὲν οἱ Τούρκοι ὡς ἐκ τῶν ὀχυρωτάτων θέσεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον, ἀντέταξαν πεισματώδη ἀντίστασιν. Εἰς τὸ τέλος ὅμως οἱ Σέρβοι τοὺς ἐξετόπισαν διὰ τῆς λόγχης, ὡς εἶδομεν, ἐν ὁμηρικῶ-τάτῃ ἐφόδῳ.

Ἡ φρουρὰ τοῦ Περλεπέ, κατιδοῦσα τότε τὸ ἐπικίνδυνον καὶ σχεδὸν ἀδύνατον πάσης περαιτέρω ἀντιδράσεως, παρεδόθη. Οὕτω δὲ ἐλεύθερος ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἠδύνατο ἤδη νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὅπως συνενωθῆ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τοῦ προελαύνοντος συγχρόνως πρὸς αὐτὸ διὰ Φλωρίνης.

Ἐξ ἄλλου δὲ ὁ Σερβικὸς στρατὸς προελαύνων κατὰ τοῦ Μοναστηρίου, συνῆψε μάχην ἐπιτυχῆ καὶ κατὰ τῶν Τούρκων τοῦ Δοβρομίρ.

Εἰς τὴν Πρισρένῃν ἤδη ὁ διοικητὴς τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ συνεχάρη αὐτοπροσώπως τοὺς Μουσουλμάνους προκρίτους ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῶν ἑορτῶν τοῦ Βαϊράμιου, τοῦθ' ὅπερ προὔξενει ἀγαθωτάτην ἐντύπωσιν εἰς ὄλους τοὺς Μουσουλμάνους.

Τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον διετέλει ἐν διαχυτικῇ συναδελφώσει μετὰ

τῶν Σέρβων. Ὁ Ἕλληγ ἱερεὺς παρεκάλεσε μάλιστα τοὺς Σέρβους νὰ φάλουν κοινὴν εὐχαριστήριον λειτουργίαν διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Σερβικῶν ἔπλων ἐν Περλεπέ, ὅπερ καὶ ἐγένετο οὐ μόνον εὐχαρίστως, ἀλλὰ καὶ εὐγνωμόνως ἀποδεκτὸν ὑπὸ τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ,

Ἰδωμεν τώρα τίς ἢ μακεδονικὴ πόλις Περλεπὲς (*Ποίλαπος*), περὶ ἧς τόσον ἐπεδείχθη ἐνδιαφέρον κατακτίσεως κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον.

Ὁ Περλεπὲς κεῖται ἐπὶ τῶν ΝΔ. κλιτύων τοῦ ὄρους Βαβούνα, τὸ ὅποιον ἐνταῦθα καλεῖται Τρέσκαβετς, καὶ εἰς ὕψος 605 μ., φαίνεται ἔτι ἐκτίσθη κατὰ τὸν Θ'—Γ' αἰῶνα ἐπὶ Βουλγαροκρατίας, εἰς ἀντικατάστασιν τῆς ΒΔ. αὐτῆς καταστραφείσης ἀρχαίας πόλεως τῶν Ἀλκομενῶν. Λόγω τῆς ὀχυρᾶς τῆς θέσεως, ἐπὶ Βυζαντινῶν, κατὰ τὸν ΙΓ'—ΙΔ' αἰῶνα ἐχρησίμευσεν ὡς προπύργιον κατὰ τῶν εἰσβολῶν τῶν Σέρβων. Οἱ βραδύτερον καταλαβόντες αὐτὴν Τούρκοι τὴν κατέστρεψαν μίᾳ μόνον συνοικίᾳ αὐτῆς, τῆς ἐπὶ τῶν προπόδων τοῦ ὄρους κειμένης καὶ καλουμένης Βάροστς (ἀκρόπολις), περισθεθείσης. Τὴν σημερινὴν πόλιν ἀπ' ἀνατολῶν πρὸς δυσμὰς διαρρέει ὁ χεῖμαρρος Σελένιτσα, τῆς δὲ ἀθλίᾳ οἰκίᾳ τῆς, διαχωρίζουν στεναὶ καὶ ρυπαροὶ ὁδοί. Ἀπαρτίζεται δὲ ἐξ εἴκοσι συνοικισμῶν καὶ κατοικεῖται ὑπὸ 19400 κατοίκων, ὧν 12760 χριστιανοὶ καὶ 6640 μουσουλμανοὶ. Ἔχει 10 τεμένη, 2 ἐκκλησίας, ὧν ἡ μία ἀνήκει τοῖς Βουλγάροις. ὑποδιοκητήριον, 7 σχολεῖα, ὧν 2 Ἑλληνικά, 4 Βουλγαρικά καὶ ἐν Ρουμανικόν.

Ἐν Περλεπέ τελεῖται μεγάλη ἐνιαυσία ἐμπορικὴ πνήγυρις ἀρχομένη τὴν 1ην Αὐγούστου καὶ λήγουσα τὴν 15ην ἰδίου.

Ἐπὶ τοῦ ΒΑ τῆς πόλεως ὑψουμένου ὄρους Σταροβέκ (*Χρυσὴ Κορυφή*), ὑψοῦτο κατὰ τὴν ἀρχαιότητα κολοσσιαῖον, ὡς λέγεται, ἀγαλμα ἐκ χρυσοῦ. Ἀρκτικῶς δὲ τῆς πόλεως εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ὑψοῦται ἡ δεσπόζουσα αὐτῆς, Βυζαντινῆς δ' ἐποχῆς ἀκρόπολις *Ποίλαπος*, ἡ μετονομασθεῖσα βραδύτερον «Ὁχυρὸν Μάρκου Κραλίεβιτς».

Κατόπιν λοιπὸν τῶν αἵματηροτάτων μαχῶν τοῦ Κιρτσόβου καὶ τοῦ Περλεπέ, οἱ Σέρβοι ἐβάδιζον ἤδη κατ' εὐθείαν πρὸς τὸ Μοναστήριον, τοῦ ὁποίου ἡ κατάληψις ἐθεωρεῖτο ἐπικειμένη.

Μετὰ διήμερον ἔτι ἡ Σερβικὸς στρατὸς εὐρίσκειτο πρὸ τοῦ Μοναστηρίου. Μάχαι δὲν εἶχον λάβει χώραν εἰσέτι. Ἐν τῷ μεταξύ τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ Μακεδονικοῦ στρατοῦ, ὅστις κατετροπώθη, συνεκεντρώθησαν εἰς τὰ περὶχωρα τῆς Δίβρης. Οἱ Τούρκοι διοικηταὶ ἤλπίζον νὰ διοργανώσουν μετὰ τῶν Ἀλβανῶν τελευταίαν ἀμυναν ἐναντίον τῶν Σέρβων παρὰ τὴν Δίβρην.

Ἄφ' ἑτέρου ἔμως ὁ ὑπὸ τὸν Ζεκή πασσάνην Κοσσυφοπεδίου Τουρκικὸς στρατὸς ὁ καταδιωκόμενος ὑπὸ τῶν Σέρβων ἐστερεῖτο πυροβολικοῦ, ἀν καὶ ὑπελογίζετο ὡς ἀνερχόμενος περίπου εἰς πεντήκοντα χιλιάδας. Ὑποτίθεται δὲ ἔτι συνεκεντρώτο εἰς τὰς βορείους τοῦ Μοναστηρίου ὄροσειρὰς μὲ σκοπὸν νὰ ἀπασχολήσῃ τὸν Σερβικὸν στρατὸν διὰ κλεφτοπολέμου. Τὸ Σερβικὸν ἔμως ἐπιτελείον ἤλπιζεν ὅτι θὰ συνελάμβανεν ἀχμάλωτον ὀλόκληρον τὸν Τουρκικὸν στρατὸν, ἐξαναγκασόμενον ὑπὸ τῆς πείνης νὰ παραδοθῇ, ἢ ἔτι θὰ ἐνεκλείετο τέλος οὗτος ἐντὸς τοῦ Μοναστηρίου, ἔπου ἀσφαλῶς θὰ ἐπάθαινε συμφορὰν.

Ταῦτοχρόνως σχεδὸν, τὴν 25—26 Ὀκτωβρίου, ὁ Μαυροβουνιωτικὸς στρατὸς κατέλαβε τὴν παραθαλάσσιον πόλιν Ἅγιος Ἰωάννης τῆς Μεδοῦνης καὶ ἐξῶθεν αὐτῆς ἤγούτο μετὰ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, μετὰ τοῦ ὁποίου συνηνωμένος ἐβάδιζε κατὰ τῆς Διάκοδας, ἔπου αἱ Ἀλβανοὶ ἠτοίμαζον ἀντίστασιν πείσιμονα, ὡς κατεδηλόυτο ἐκ τῶν κινήσεών των.

Ὁ Σερβικὸς ἀφ' ἑτέρου στρατὸς ὁ προελαύνων παραλλήλως πρὸς τὴν κοίτην τοῦ Ἄξιου, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, ἤχημαλώτιζε μεταξύ Στρωμνίτης καὶ Δεσνίτης ἐν σύνταγμα Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἐτερον σῶμα τοῦ ἰδίου στρατοῦ κατέλαβε τὴν 23ην Ὀκτωβρίου τὴν Δοϊράνην, τῆς ἐκ 1000 ἀνδρῶν φρουρᾶς τῆς ἐξαναγκασθείσης εἰς παράδοσιν ὑπ' αὐτῶν τῶν κατοίκων.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ δυτικὴ Σερβικὴ στρατιὰ ἔδρα εἰς τὰς περιφερείας Μοναστηρίου καὶ Ἀχρίδος, σκοπὸν ἔχουσα ἔπως κατέλθῃ πάσῃ θυσίᾳ εἰς Δυρράχιον.

Ἐβεδαιοῦτο δὲ συνάμα καὶ ἡ πτώσις τοῦ Νόβα-Χαράχ, τοῦ τελευταίου δηλαδὴ τουρκικοῦ χωρίου εἰς τὸ σαντζάκιον τοῦ Νοβιπαζάρ.

Τρεῖς ἡμέρας βραδύτερον τὰ Σερβικὰ στρατεύματα ἐπλησίαζον τὰς ἀκτὰς τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης.

Ἐν τῷ μεταξύ, διαταγῇ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, ἐκλείοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει τὰ Ἑλληνικὰ σχολεῖα. Ἡ διαταγὴ δὲ αὕτη

ὠφείλετο εἰς τὸ ὅτι δύο χιτζάδες, συναντήσαντες καθ' ὁδὸν δύο μαθητάς, εἶπον εἰς αὐτούς :

— Ἡ τελευταία σας ὦρα ἔφθασε. Θὰ σας σφάζωμε ὅλους!»

Ἐκ Λονδίνου ἤδη ἠγγέλλετο ὅτι Ἀνακοίνωσις γενομένη εἰς τὰς ἐφημερίδας ἀνέφερεν ὅτι ἡ Σερβία ἐθεώρει τὴν προσάρτησιν τῆς Ἀδριατικῆς ὡς ζωτικὸν ζήτημα δι' αὐτήν, καὶ ἐφρόνει ὅτι αἱ ἀξιώσεις, ἰδίως ἡ ἀφορῶσα τοὺς σιδηροδρόμους, συνεδιεβάζετο πληρέστατα μετὰ τὰς ἀξιώσεις τῆς Αὐστρίας.

Ὁ ἀρχικαγκελλάριος κόμης Μπέρχτολδ ἐκάλει τότε ἐπειγόντως εἰς Βιέννην τὸν ἐν Βελιγραδίῳ ἐπιτετραμμένον τῆς Αὐστρουγγαρίας. Λόγος τούτου ἦτο ὅτι ἡ Σερβία ἠρνήθη κατηγορηματικῶς τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων πρὸς κατάπαυσιν τοῦ πολέμου κατὰ τῆς Τουρκίας.

Κατόπιν συνεννοήσεων ἡ Τριπλῆ Συμμαχία ἀπεφάσιζε συνεπῶς νὰ δηλώσῃ πρὸς τὴν Σερβίαν ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ τῆς ἐπιτρέψῃ τὴν πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν προέλασιν, ἀναλαμβάνουσα οὕτω τὴν ὑποστήριξιν τῆς Ἀλβανίας πρὸς αὐτονομίαν. Ἡ στάσις αὕτη τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, καίτοι δὲν ἐπισημοποιεῖτο ἀκόμη, ἐκρίνετο ὑπὸ τῶν πολιτικῶν κύκλων ὡς δυναμένη νὰ προκαλέσῃ σοβαρὰς περιπλοκάς μεταξὺ τῶν Δυνάμεων καὶ τῶν Συμμάχων, ἔπει καὶ δὲν ἔλειψε νὰ γείνη, ὅπως θὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

Ἐν ᾧ δὲ οἱ Σέρβοι ἐξηκολούθουν προχωροῦντες πρὸς τὸ Δυρράχιον, χωρὶς νὰ δίδουν προσοχὴν πρὸς τὰς συστάσεις ἢ τὰς ἀπειλὰς τῶν Μεγάλων ἐνδιαφερομένων, ὁ ἐν Βιέννῃ εὐρισκόμενος περιεργότατος Ἀλβανὸς Κεμάλ βέης ἀνεκρίνου εἰς συνέντευξιν δημοσιευθεῖσαν εἰς τὸν «Νέον Ἐλευθερον Τύπον» ὅτι ἡ Ἀλβανία δὲν θὰ ὑπαχθῇ εἰς οὐδὲν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἀλλὰ θὰ μείνῃ αὐτόνομος, διαδηλῶν οὕτω τὸν εὐσεβεῖ ἑαυτοῦ πόθον.

Ταυτοχρόνως δὲ ἀνακοινωθὲν δοθὲν πρὸς τὰς ἐφημερίδας τοῦ Βερολίνου ἀνέφερε τὴν ἐκεῖ ἄφιξιν τοῦ μαρκησίου Σάν Τζουλιάνο ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας ἐπιλέγον τὰς ἐξῆς :

« Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰταλίας ἀποδεικνύει τὴν πλήρη συμφωνίαν τῶν Δυνάμεων τῆς Τριπλῆς συμμαχίας, ἰδίως ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς μὴ ἀναμίξεως αὐτῆς εἰς

τὴν ἐν τῇ ἀνατολῇ σύρραξιν, ἐφ' ὅσον τὰ ἄμεσα αὐτῆς συμφέροντα δὲν ἀπαιτοῦσι τοῦτο καὶ ἐφ' ὅσον τὰ ἰδιαιτέρα συμφέροντα δὲν θιχθῶσι.»

Ἡ σύγχρονος δὲ κατάστασις ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ πρωτεύουσῃ ἦτο κρισιμωτάτη. Ἀλόγῳ τῆς κηρύξεως τοῦ ἱεροῦ πολέμου νέοι φόβοι σφαγῶν ἐγεννῶντο καὶ ἡ συγκέντρωσις ἐν τῇ πόλει πλῆθους προσφύγων προκάλει ἔλλειψιν τροφίμων καὶ κινδύνους ἐπιδημιῶν. Πολλὰ δὲ κρούσματα χολέρας καὶ ἄλλα ὑποπτα ἐσημειοῦντο ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ Σερβικὴ πολεμικὴ δρᾶσις ἐφαίνετο κίφνιδίως στραφεῖσα ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς τὴν Ἀλβανίαν. Διάφορα σώματα Σερβικοῦ στρατοῦ διηυθύνοντο ἐσπευσμένως πρὸς τὸ Δυρράχιον. Καὶ ἡ κίνησις αὕτη δὲν ἦτο ἄσχετος πρὸς τὰς ἐναργείας τῆς Αὐστρίας, μὴ ἐννοούσης νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Σερβίας πρὸς τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Τὸ ἐγερθὲν ζήτημα ἦτο σοδαρώτατον καὶ ἀπησχόλει κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκαίνας τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν.

Ὁ δὲ Μ. Βεζύρης Κιαμήλ πασσᾶς προέβλεπεν εἰς δηλώσεις ἀπειλητικὰς περὶ ἐπιχειρήσεων σφαγῶν καὶ ταρχῶν ἐν Τουρκίᾳ εἰς περιπτώσιν καθ' ἣν αἱ Δυνάμεις ἤθελον ἐπιτρέψαι εἰς τοὺς Βουλγάρους νὰ εἰσέλθουν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐν Μοναστηρίῳ τὰ πράγματα εἶχον ἤδη ὡς ἑξῆς:

Ὁ ἐκεῖ διαμένων Τουρκικὸς στρατὸς, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σέρβων κατάληψιν τῶν Βελεσσῶν καὶ τοῦ Περλεπέ, καὶ μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατάληψιν ὀλοκλήρου τῆς Μέσης Μακεδονίας, ἀπὸ Σερβίων καὶ Κοζάνης, Βερροίας, Γιαννιτσῶν καὶ Αἰκατερινίης, μέχρι τῆς πρωτεύουσῆς τῆς ὅλης Μακεδονίας, δὲν ἔδύνατο παρὰ νὰ θεωρῆ ἔκλυτον ἐν στενῇ πολιορκίᾳ εὐρισκόμενον.

Ἐπομένως πᾶσα ἀπόπειρα τοῦ ρηθέντος στρατοῦ πρὸς ἐπίθεσιν, ἢ ἔφοδον δι' ἔξοδον, θὰ εἶχεν ἀσφαλῶς ὡς βέβαιον ἀποτέλεσμα τὴν παράδοσίν του.

Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ μοῖραν καὶ τύχην εὐρίσκειτο ἤδη καὶ ὁ ἐν τῷ νομῷ Κοσσυφοπεδίου εὐρισκόμενος στρατὸς τῆς Τουρκίας, μετὰ τὴν ὑπὸ τῶν Σέρβων στρατιωτικὴν κατάληψιν τῶν Σκοπίων, Πρισερένης καὶ Ντεμίρ-Καποῦ.

Τοῦρκοι πανικόβλητοι φεύγοντες πρὸ τῶν Σέρβων προελαυνόντων μετὰ ταχύτητος.

Δὲν ἦτο δὲ ἄγνωστον βεβαίως εἰς τὴν «Τανιν» καὶ τὴν «Ἰκδάμ», αἵτινες ἠπειλοῦν κύκλωσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἔτι αἱ σιδηροδρομικαὶ γραμμαὶ Θεσσαλονίκης, Σκοπίων, Μοναστηρίου εἶχον ἤδη περιέλθει εἰς χεῖρας Ἑλλήνων καὶ Σέρβων.

Διὰ τοῦτο τὸ περίφημον σχέδιον τοῦ Τουρκικοῦ Ἐπιτελείου, δι' οὗ ἡ «Τανιν» ἠπειλεῖ καταπλήξεις Τουρκικὰς, ὠμοίαζε τῶρα μὲ τὸ σχέδιον τῆς Ἀρμάδας, διὰ τοῦ ὁποῦ ἠπειλεῖτο ὁ Ἰταλικὸς στόλος καθ' ὅν χρόνον ἐβομβαρδίζοντο τὰ ἐξωτερικὰ φρούρια τῶν Δαρδανελλίων...

Ὡς πρὸς δὲ τὴν πολεμικὴν τοῦ λοιποῦ ὄρασιν τῶν Σέρβων οἱ πλεῖστοι τῶν ξένων ἀνταποκριτῶν, θεωροῦντες ὅτι ἡ πολεμικὴ ὄρασις αὐτῶν εἶχε περατωθῆ, ἐπανήρχοντο εἰς τὰ ἴδια. Τινὲς τούτων κατηθύνοντο πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἔπου μεγάλα γεγονότα προσεδοκῶντο.

Ἡ δὲ Σερβικὴ κοινὴ γνώμη, συνεπεία τῆς ἀναχωρήσεως νέων Σερβικῶν στρατευμάτων διὰ τὴν Βουλγαρίαν, παρηκολούθει τῶρα μετὰ πολὺ μεγαλειτέρας προσοχῆς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Βουλγάρων, αἵτινες εἶχον πλέον καταστῆ, κατὰ τὴν κρίσιν τοῦ λαοῦ, *Σεξβοβουλγαρικαὶ ἐπιχειρήσεις.*

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Βελιγραδίῳ πρεσβευτὴς τῆς Αὐστρίας ἐλάμβανεν ὁδηγίας ἰσοδυναμούσας πρὸς *τελεσίγραφον* καὶ οἱ πρεσβεῦται τῆς Ἰταλίας καὶ Γερμανίας διαταγὴν νὰ ὑποστηρίξουν τὸ Αὐστριακὸν διάβημα.

Ἄλλ' ὁ Πάσις ἐδήλου ρητῶς ὅτι **«θὰ καταλάβῃ τὸ Δυρράχιον ἀντὶ πάσης θυσίας.»**

Ταῦτοχρόνως δὲ ὁ «Χρόνος» τῶν Παρισίων ἀπεκάλυπτε σαφῶς τὰς βλέψεις τῆς Αὐστρίας.

«Ἡ Αὐστρία καὶ αἱ σύμμαχοί τῆς», ἔγραφεν, «προτιμοῦν νὰ μὴ δηλώσουν ἐπισήμως ὅτι παραιτοῦνται πάσης ἐδαφικῆς βλέψεως, ἔχι διότι ἐποφθαλμιοῦν αὐτὴν ἢ ἐκείνην τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους, ἀλλὰ διότι προτιθέονται νὰ ἐναντιωθοῦν ὡς πρὸς τινὰ σημεῖα ἀφορῶντα τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεταξὺ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν συμφωνιῶν...»

Ἡ συνέντευξις δὲ τοῦ Σέρβου πρωθυπουργοῦ Πάσις μετ' ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Χρόνου» ἀπεδείκνυεν ὅτι, ἂν ἡ Αὐστρία ἐδήλου ὅτι δὲν ἐπιθυμεῖ Σερβικὸν λιμένα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ἡ Σερβία θὰ ἀντα-

παντήση ἔτι οἱ λιμένες Ἀγίου Ἰωάννου καὶ Δυρραχίου εἶνε ἀναγκαῖοι διὰ τὴν ὑπαρξίν της.

«Οἱ τέσσαρες σύμμαχοι», ἐξηκολούθει ὁ «Χρόνος», εἶνε ἀποφασισμένοι νὰ διαπραγματευθῶσιν ἀπὸ κοινοῦ τὸν διακανονισμόν τῶν ἀξιώσεών των. Συνεπῶς ἡ Σερβικὴ ἀξίωσις θὰ τύχη τῆς ὑποστηρίξεως ἄλλης τῆς Βαλκανικῆς Ὁμοσπονδίας.

Ἡ Σερβία δὲν εἶνε διατεθειμένη νὰ ἀρκεσθῇ μόνον εἰς ἐξοδὸν οἰκονομικὴν ἐπὶ τοῦ Αἰγαίου, ἐξασφαλιζομένην διὰ διεθνοποιήσεως τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης.

Ἐξ ἄλλου ἐδαφικὴ ἐξοδος δυσκόλως θὰ συνεμβάξῃτο πρὸς τοὺς πόντους τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Βουλγάρων.

Παρ' ἔλα ταῦτα δὲν φαίνεται ἔτι θὰ συνέφερον εἰς τὴν Αὐστρίαν ν' ἀντιτάξῃ τὰ συμφέροντά της εἰς τὰ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν . . .»

Συγχρόνως τὰ διάφορα σώματα τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ τὰ δρῶντα πρὸς τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Ὀχρίδα διετάσσοντο ἤδη ἐσπευσμένως νὰ κατευθυνθῶσι πρὸς τὸ Δυρράχιον.

Ἐπρόκειτο προφανῶς περὶ ἐσπευσμένης δράσεως, σκοπούσης διὰ τετελεσμένου γεγονότος νὰ δώσῃ τέρμα εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας ἐγερθὲν ζήτημα.

Πολλὰ δ' ἄφ' ἐτέρου τοπομαχικὰ τηλεβόλα τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἀπεστέλλοντο ἐκ Βελιγραδίου εἰς Ἀδριανούπολιν ὅπως χρησιμποιηθῶσι διὰ τὴν πολιορκίαν τῆς πόλεως . . .»

Ὁ εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τῶν «Γάϊμς» ἐτηλεγράφει ἤδη ἐκ Σκοπίων, ἔτι δλόκληρος ὁ ὑπὸ τὸν Σέρβον Διάδοχον στρατὸς ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τοῦ Μοναστηρίου βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως. Μετὰ μεγάλην μάχην πέραν τῶν ὄχθων τοῦ ποταμοῦ Στεμνίτσα, οἱ Σέρβοι κατάρθρωσαν ν' ἀπωθήσουν τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ διέλθουν τὸν ποταμὸν καταλαβόντες τὸ Ὀμπλάκοβον.

Ὁκτωβρίου 27—29.—^ο Αλωσις τοῦ Μοναστηρίου. Πράγματι δὲ ὁ Σερβικὸς στρατὸς εἶχε προχωρήσει πρὸς τὸ Μοναστήριον, τὸ ὅποιον ἤρχιζε γὰ πολιορκίαν, ἐλπίζων εἰς τὴν ταχέαν αὐτοῦ παράδοσιν. Ἐδάδιζε δὲ συγχρόνως καὶ κατὰ τῆς Δίβρης, ὡς προεῖπομεν.

Ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἐν Μοναστηρίῳ ἦτο δυσχερής, διότι ἐπρό-

κειτο ἤδη νὰ τεθοῦν μεταξύ δύο πυρῶν, τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν Σερβικῶν.

Καθ' ἃ δὲ καθίστατο ἤδη γνωστόν, ὁ ἐν Μοναστηρίῳ εὑρισκόμενος κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ὑπὸ τὸν Ριζᾶ πασσᾶν Τουρκικὸς στρατὸς ἀνήρχετο εἰς 50 χιλιάδας. Ἐν τούτοις ὁ Σέρβος ὑπάλληλος ὁ τηλεγραφησας τὴν εἰδησιν περὶ παραδόσεως 50,000 Τούρκων κατὰ τὴν μάχην τοῦ Μοναστηρίου ἐτιμωρήθη, καθόσον οὐχὶ μόνον ἡ εἰδησις ἦτο ἀναλήθης, ἀλλὰ καὶ διότι ὁ ἀριθμὸς αὐτῶν ἦτο πολὺ ἀνώτερος. Ἀπλῶς δὲ οἱ Τούρκοι ἐξετοπίσθησαν καὶ κατελήφθη ἡ πόλις τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τῶν Σέρβων, ἀνευ παραδόσεως ἢ αἰχμαλωσίας τοῦ ἐχθροῦ, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω.

Οὕτω, καθ' ἃ ἐξηκριβοῦτο, βρασίμως πλέον, μετὰ τὴν κατάληψιν, ὁ στρατὸς οὗτος ἀνήρχετο εἰς 70—80 χιλιάδας ἀνδρῶν. Καὶ ἐνέχει μεγίστην τοῦτο σημασίαν δι' ἡμᾶς τοὺς Ἕλληνας, διότι τόσους καὶ ὄχι ὀλιγίστους, ὡς διετείνοντο κατόπιν οἱ Βούλγαροι, μᾶς ἔρριψεν ἡ Βόρειος Μακεδονία εἰς τὸ ἀτομικὸν μας μερίδιον, κατόπιν τῆς τροχάδην ἀνατροπῆς τῶν ἄλλων φαλάγγων τῶν Τούρκων, ἃς συνηγήσαμεν ἀπὸ τῶν συνόρων καὶ πέραν' καὶ ἀκόμη, διότι ἀποδεικνύεται ὅτι οὐχὶ μὲ ἐλαχίστας, ὡς διετείνετο κατόπιν ἡ Τουρκία, ἀλλὰ μὲ σημαντικωτάτας δυνάμεις εἶχε φρουρήσει τὴν Μακεδονίαν ΤΗΣ . . .

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς, καλῶς ὠχυρωμένος εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς πόλεως ὑψώματα καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν ἐνόπλων κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων, εἶχεν ἀντιτάξει ἐναντίον τῶν Σέρβων πεισματώδη ἀντίστασιν, ἀλλ' ἠναγκάσθη τέλος νὰ ὑποχωρήσῃ, ἀποκλεισθείσης καὶ τῆς πρὸς τὴν Ὀχρίδα ὑποχωρήσεως, ὡς θέλομεν ἰδεῖ.

Περὶ παραδόσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τούτου οὐδεὶς δύναται νὰ γείνη λόγος. Βεβαιούμεν μόνον τὴν σύλληψιν ἀποσπασμάτων τινῶν καὶ μέρους τοῦ πυροβολικοῦ. Ἐπίσης τὴν ὑποχώρησιν μιᾶς μεραρχίας πρὸς τὴν Φλωρίναν. Ἐκ τοῦ γεγονότος ἔμως ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑποχωρῶν ἐσκορπίσθη δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἀσφαλῶς ὅτι τὸ μεγαλύτερον μέρος τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων εὑρίσκετο μετὰ τὴν ἡττάν του πρὸς νότον τοῦ Μοναστηρίου, ἀντιμετωπίζον τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν πλέον . . .

Ἡ Τουρκικὴ ἐφημερὶς «Ἰφχάμ» ἐπικαίρως ἤδη ἐδημοσίευσεν τὸ ἐξῆς ἄρθρον περὶ τῆς θέσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Μακεδονίᾳ:

«Ἡ θέσις, ἔλεγε, τῆς δυτικῆς στρατιᾶς δὲν μᾶς φαίνεται οὐδαμῶς εὐχάριστος. Μόνον ἐν Κουμανόβω ἐφάνη αὐτῇ δίδουσα σημεῖα ζωῆς. Κατ' ἀνάγκην ἐξεκινώθησαν παραμεθόρια τινὰ μέρη, οὕτω δὲ ἐπιβάλλεται καὶ ἡ ἐκκένωσις τῶν Σκοπίων, διότι ὁ ἐκεῖ στρατὸς ἀποκόπτεται τῆς λοιπῆς Μακεδονίας. Καλῶς λοιπὸν ἐγκατελείφθησαν τὰ Σκόπια καὶ ἀπεσύρθη ὁ στρατὸς πρὸς τὸ Κιοπρουλοῦ (Βελεσσά). Ἐσταμάτησεν ἐκεῖ ἀρά γε; Ἄγνοοῦμεν, οὐδὲν δὲ τολμῶμεν νὰ εἰπώμεν, ἀφοῦ σιωπᾶ καὶ τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν. Καὶ ἀδιάφορον μὲν εἶτε ἔμεινεν ἐν Κιοπρουλοῦ στρατὸς ἢ ἐγκατέλειψεν αὐτὸ, ἀλλ' εἶνε σοβαρὸν ὅπωςδῆποτε νὰ γνωρίζωμεν τὴν κατεύθυνσιν αὐτοῦ. Δύο ὑπάρχουσιν ὁδοὶ ὑποχώρησεως ἐν Κιοπρουλοῦ: ἡ πρὸς τὰ νοτιοδυτικὰ διὰ Περλεπέ εἰς Μοναστήριον καὶ ἡ πρὸς τὰ νοτιανατολικά διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἄξειο πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην. Καθ' ἡμᾶς, δὲν πρέπει νὰ προτιμηθῇ ἡ πρὸς τὸ Μοναστήριον ὑποχώρησις, διότι αὐτῇ συνεπάγεται τὴν αὐτοκτονίαν, καθόσον ἡ πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Μοναστηρίου ὑποχώρησις ἰσοδυναμεῖ πρὸς εἴσοδον εἰς παγίδα ὡς μῦς.

»Ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐκ βορρᾶ καὶ Πριστινῆς προελαύνων θὰ ἐξωθήσῃ τὸν Ὄθωμανικὸν στρατὸν εἰς Μοναστήριον, τότε δὲ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς, ὅστις εὐρίσκεται ἐν τῇ κοιλάδι τῆς Βερροίας, θ' ἀνακόψῃ τὴν πρὸς νότον ὑποχώρησιν τοῦ εἰς Μοναστήριον καταφυγόντος στρατοῦ.

»Τὸ Μαυροβούγιον ἔχει δύο ὁδοὺς καταλλήλους πρὸς κινήσιν, τὴν μὲν πρὸς τὰ βορειανατολικά διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Καρασοῦ, τὴν δὲ πρὸς νότον διὰ τῆς κοιλάδος τοῦ Ἰνδῆ Καρασοῦ. Ἐὰν τὴν μὲν τῶν ὁδῶν τούτων φράξῃ ὁ Σερβικὸς, τὴν δὲ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς, τότε ὁ ἐν Μοναστηρίῳ στρατὸς οὔτε πόλεμον θὰ δυνηθῇ νὰ κάμῃ, οὔτε θὰ δυνηθῇ νὰ σιτισθῇ.

»Ἐπομένως ὁ ἐν Μοναστηρίῳ ἀποσυρόμενος στρατὸς αὐτοκτονεῖ. Ἡ μόνη σωτηρία εἶνε ἡ κοιλὰς τοῦ Ἄξειο. Ἐπομένως ἀνάγκη νὰ μετακομισθῇ ὁ δυτικὸς στρατὸς εἰς πεδῖον πολέμου προσφορύτερον, τὸ δὲ πεδῖον τοῦτο εἶνε ἡ κοιλὰς τοῦ Ἑβρου.»

Αἱ μάχαι πρὸ τοῦ Μοναστηρίου ἤρχισαν ἐν τούτοις συστηματικῶς ἀπὸ τῆς 3ης Νοεμβρίου. Μετὰ τὴν μάχην τῆς 2ας Νοεμβρίου μετὰ τοῦ Σερβικοῦ ἰππικοῦ καὶ Τουρκικῶν ἀποσπασμάτων εἰς τὸ Ἑγκρινσέ, ἡ μάχη ἐγενικεύθη τὴν ἐπιούσαν καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν. Ὁ Τουρ-

κικός στρατός κατεΐχεν ὅλα τὰ ὑψώματα, μεταξύ τῶν ὁποίων καί τινα ὕψους 1200 μέτρων. Ὁ Σερβικός στρατός εὕρισκετο ἐπὶ ἐδάφους ἀποκεκαλυμμένου καὶ λασπώδους ἕνεκα τῆς πλημμύρας τῶν χειμάρρων. Τὰ Σερβικὰ στρατεύματα κατώρθωσαν ἐν τούτοις μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς 4ης Νοεμβρίου νὰ καταλάβουν τὸ Μπεράντσι καὶ τὸ Ζερνοβίτσι εἰς ὕψος 1200 μέτρων ὡς καὶ τὸ Ὀμπλάκοβον. Τοιοῦτοτρόπως ἡ μάχη ἐξείλισσето πλέον ὑπὸ ἄρους εὐνοϊκωτέρους διὰ τοὺς Σέρβους, οἵτινες ἐξηκολούθησαν τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω πορείαν των.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς εἰδήσεις τὰς ἀναγραφείσας ὑπὸ μερίδος τοῦ Αὐστριακοῦ τύπου περὶ τῆς πάλης τῶν σερβικῶν στρατευμάτων κατὰ τῶν Ἄλβανῶν, τὸ βέβαιον εἶνε ὅτι τὸ παρελθὸν ἔτος (1911) ὁ Τουργοῦτ πασᾶς δὲν κατώρθωσε νὰ ἀφοπλίσῃ ὀλοσχελῶς τοὺς Ἄλβανούς, οἱ ὅποιοι εἶχον ἀκόμη πολλὰ ὅπλα κατὰ τὴν παρελθούσαν Ἀλβανικὴν ἐπανάστασιν, ἣν ὁ ἐξ ἐγδοήκοντα ταχμάτων τουρκικός στρατός δὲν κατώρθωσε νὰ καταστείλῃ οὔτε ἀμέσως οὔτε καὶ ἐντελῶς. Κατὰ τὴν ἔναρξιν τῶν συνεννοήσεων μετὰ τῶν Ἄλβανῶν ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις διένειμεν εἰς αὐτοὺς ὅπλα κατ' ἀρχὰς εἰς τοὺς εὕρισκομένους εἰς τὴν μεθόριον, κατόπιν δὲ εἰς ἔλους τοὺς Ἀλβανικοὺς πληθυσμοὺς. Ἐκτὸς τούτου οἱ Ἄρναοῦται διήρπασαν ἀπὸ τὰς ἀποθήκας Πρισρένης 10 χιλ. ὅπλα, εἰς Πιρέτζ 6.000 καὶ εἰς Διάκοβαν 7.000 ὅπλα.

Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν οἱ Τούρκοι ἀπέστειλαν εἰς Σκόπια 63.000 ὅπλα, ὅπως διανεμηθῶσιν εἰς τοὺς Ἄρναοῦτας, ὡς ἀποδεικνύεται ἐκ τηλεγραφήματος τοῦ Ριζᾶ πασᾶ πρὸς τὸν Ἰσᾶ Μπολατινάτζ.

Μέχρι τῶν ἡμερῶν δὲ τούτων αἱ Σερβικαὶ ἀρχαί, ἀφοπλιζουσαι τοὺς Ἄλβανούς, κατέσχον 20.000 ὅπλα εἰς Σκόπια καὶ 8.000 εἰς Πριστίναν. Οἱ Ἄρναοῦται εἶχον λοιπὸν εἰς τὴν κατοχὴν των σημαντικὴν ποσότητα ὁπλων, δὲν ἠδύναντο ὅμως νὰ ἀντισταθῶσι μετὰ τὴν ἤτταν τῶν Τούρκων εἰς Κουμάνοβον, ἐπὶ πλέον δὲ διότι ἐβλεπον τὰς Σερβικὰς ἀρχὰς ἐγκαθιστώσας πανταχοῦ τάξιν. εὐνομίαν καὶ δικαιοσύνην, ὑπετάσσοντο πανταχοῦ ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς τὸν πρὸς τὴν θάλασσαν προελαύνοντα Σερβικὸν στρατόν.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας, ὡς ἀκολούθως ὑπελογίζετο ὁ ἐν Μοναστηρίῳ τουρκικός στρατός :

40,000 λείψανα τῆς στρατιᾶς Βαρδάρ, ἧτις ἐστρατοπέδευεν εἰς

Κισπροουλὸς καὶ ἤτις ἐπολέμησεν εἰς Σκόπια, Κουλούσταν καὶ Ἰστίπ, φθάσασα εἰς Μοναστήριον μέσῳ Περλεπέ.

Τὸν στρατὸν τοῦτον διώκουν ὁ Ζεκὴ πασσᾶς καὶ ὁ Καρὰ Σεῖθ πασσᾶς.

Ἐπὶ ἤρχε προσέτι ἐτέρα δύναμις ἐξ 25,000 ἀνδρῶν μετὰ 35 τηλεβόλων, διοικουμένη ὑπὸ τοῦ Ἀλῆ Ριζᾶ πασσᾶ, πρῶτῃν διοικητοῦ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαρδᾶρ καὶ τῆς Στρωμνίτσης.

Ὁ Ἀλῆ Ριζᾶ διέμενε πρότερον εἰς Θεσσαλονίκην, ἔταν ἕμωσ ὁ στρατὸς τοῦ Βαρδᾶρ ἠττήθη εἰς Κουμάνοβον, Κισπροουλὸς καὶ Ἰστίπ παρὰ τῶν Σέρβων, ὁ δὲ στρατὸς τῆς Στρωμνίτσης ἠττήθη παρὰ τῶν Βουλγάρων εἰς τὸ Κιουστενδῆλ, ὁ Ἀλῆ Ριζᾶ ἔφυγεν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ μετέβη εἰς Μοναστήριον, ἀναλαβὼν τὴν διοίκησιν τῆς μεραρχίας Μοναστηρίου καὶ συνενώσας τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαρδᾶρ.

Ἐπίσης ὑπῆρχε καὶ ἀνταρτικὸς στρατὸς ἐκ 15,000 ὑπὸ τὸν Νιαζῆ πασσᾶν.

Συνάμα τῶρα τὸ πρακτορεῖον Ρώυτερ ἠγγελλεν, ἀδεσπότης ἔλωσ, ὡς ἀσφαλὲς ἔτι συνεφωνήθη ἡ σύμπραξις τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Μοναστηρίου, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ταυτόχρονος εἰσδοσις εἰς τὴν πόλιν μετὰ τὴν πτώσιν τῆς ἀμφοτέρων τῶν ἀρχηγῶν τῶν δύο συμμάχων στρατῶν, οἵτινες ἦσαν καὶ οἱ Διάδοχοι τῶν Θρόνων τῶν δύο Κρατῶν.

Ὁ δὲ ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἐσπερινοῦ Ταχυδρόμου» Σιδινίσι, ὁ παρακολουθῶν τὸν Σερβικὸν στρατὸν, ὑπελόγιζεν εἰς 35 χιλιάδας ἀνδρῶν τὸ ὑπὸ τὸν Διάδοχον τῆς Σερβίας σῶμα, τὸ προελαύνον διὰ Περλεπέ πρὸς τὸ Μοναστήριον.

«Οἱ Τούρκοι ὑπελογίζετο, κατ' ἄλλην ἔκδοσιν, ἔτι εἶχον συγκεντρώσει περὶ τὸ Μοναστήριον 3—4 μεραρχίας στρατοῦ, ὡχυρωμένας εἰς τὰ βορειοδυτικῶς τῆς πόλεως ὑψώματα τὰ δεσπόμενά τῆς ὁδοῦ τοῦ Περλεπέ. Τὸ πυρὸβολικὸν ἔμωσ τῶν Τούρκων ἦτο ἐλάχιστον καὶ τὸ ἠθικὸν τῶν πολὺ κλονισμένον.

Ἐπίσης ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἐσπερινοῦ Ταχυδρόμου» τοῦ Μιλάνου ἐτηλεγράφηι τῶρα ἐκ Βελιγραδίου τὰ ἑξῆς:

«Ἐπίσημοι πληροφορίαι ἐκ Σκοπίων ἀναφέρουν ὅτι οἱ Τούρκοι μυχόμενοι εἰς Κρούσοβον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης πρὸς τὸ Μοναστήρι διέθεταν εἰκοσιν ὀλόκληρα τάγματα. Αἱ Σερβικαὶ δυνάμεις ἀ-

νήρχοντο εἰς μίαν μεραρχίαν. Μετὰ βραχὺν ἀγῶνα οἱ Τούρκοι νικηθέντες ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν Δίβρην καὶ τὸ Μοναστήρι ἐγκαταλείποντες διάφορα πολεμικὰ ἔδη καὶ τηλεβόλα. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων ἦσαν μεγάλαι, ἀλλὰ καὶ αἱ ἀπώλειαι τῶν Σέρβων δὲν ἦσαν μικρότεροι.

» Ἄλλαι ἐπίσημοι πληροφορίαι ἀνέφερον ὅτι οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἐκ τῶν περὶ τὸν Περλεπὲν θέσεων κατέλαβον τὸ χωρίον Ἄλιντζα μεταξὺ Μοναστηρίου καὶ Περλεπέ, ἀλλὰ τὸ Σερβικὸν ἵππικὸν ἐπιτεθὲν ἐναντίον τῶν τοῦς ἐξεδίωξεν ἀναγκάσαν αὐτοὺς ὥπως τραποῦν πρὸς τὸ Μοναστήρι.

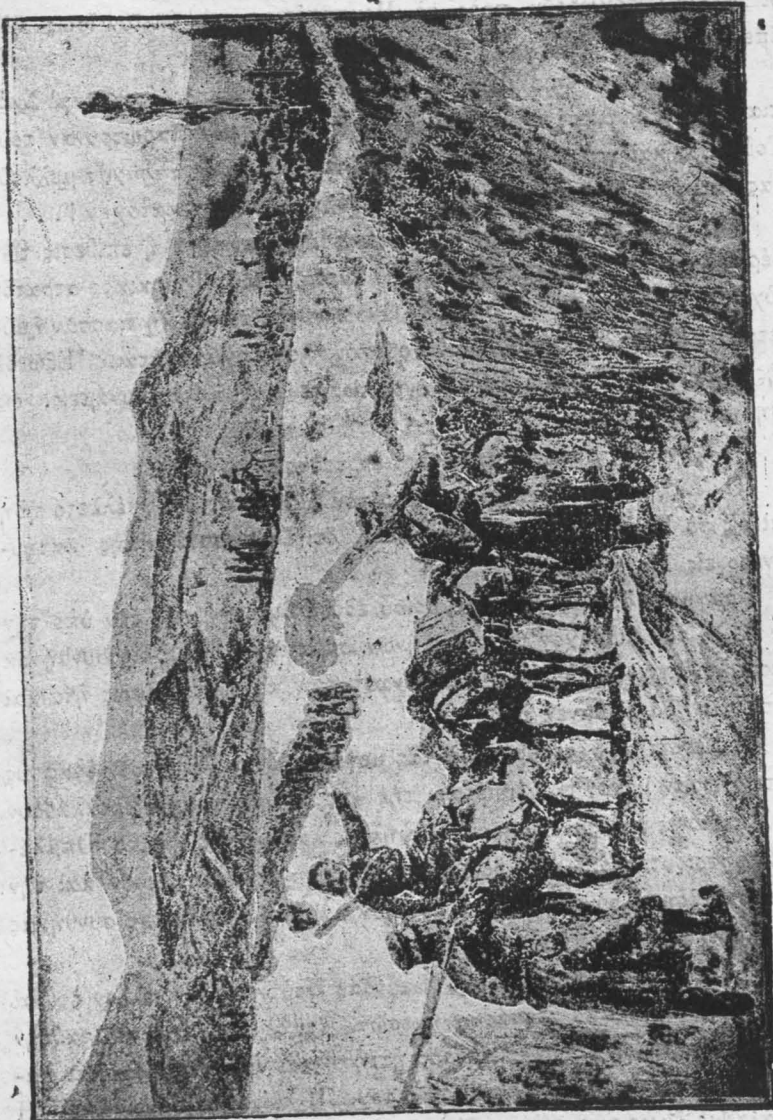
» Οἱ Τουρκικοὶ καὶ ἀρναουτικοὶ πληθυσμοί, βλέποντες τὰς εἰς ἰτυχίας τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, ἤρχισαν νὰ παραδίδωνται καὶ νὰ καταθέτουν τὰ ἔπλα. Μερικοὶ Ἀρναούται ἀρχηγοὶ παρουσιασθέντες εἰς τὰς στρατιωτικὰς ἀρχὰς προσεφέρθησαν μάλιστα νὰ βοήθῃσιν τοὺς Σέρβους ἐν τῷ ἀφοπλισμῷ τῶν Ἀρναουτῶν ὄλων τῶν μακεδονικῶν χωρῶν, τῶν περιλαμβανομένων ἐν τῇ καταληφθείσῃ ὑπὸ τῶν Σέρβων ζώνῃ. Ἀκόμη καὶ ὁ Ἰδρίς Σεφέρ, ὁ περίφημος Ἀρναούτης ἀρχηγὸς τοῦ Καρὰ Δάγ, ἐφθασεν εἰς Σκόπια καὶ ἐδήλωσεν ὅτι μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἦτον πιστὸς εἰς τὸν Σουλτάνον, ἀλλ' ἤδη θὰ εἶνε πιστὸς εἰς τὸν Βασιλέα Πέτρον.

» Ἡ παράδοσις τοῦ ἀρχηγοῦ τούτου εἶνε σημαντικωτάτη, καθ' ὅσον οὗτος ἔχει μεγάλην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν Ἀρναουτικῶν φυλῶν τοῦ Καρὰ Δάγ. Ὁ Ἰδρίς Σεφέρ ἀνεχώρησεν ἤδη διὰ Βελιγράδιον.

» Τὸ σερβικὸν γενικὸν Ἐπιτελεῖον ἀναφέρει εἰς τὰ τηλεγραφήματά του ὅτι ἐξ 120 χιλιάδων Τούρκων στρατιωτῶν ποὺ ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου εὐρίσκοντο μεταξὺ Κισπρουλοῦ καὶ Κουμανόβου, εἴκοσι χιλιάδες ἐξωντώθησαν πλησίον τοῦ Περλεπέ, δεκαπέντε πλησίον τοῦ Κρουσόβου.

» Τὸ ἐπίλοιπον τοῦ στρατοῦ τούτου διεσκορπίσθη ἀπροσυνθετημένον ἐδῶ κ' ἐκεῖ. Τὸ πλεῖστον τῶν στρατιωτῶν ἐπέστρεψεν εἰς τὰ σπίτια των, ἀφοῦ ἔρριψε καθ' ὁδὸν τὰ ἔπλα καὶ τὰς στολάς. Οἱ αἰχμάλωτοι ἐν Βελιγραδίῳ Τούρκοι ἀνέρχονται εἰς δύο χιλιάδας.

» Ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐν τῇ προελάσει του πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν καὶ πρὸς τὸ Αἰγαῖον θὰ εὕρῃ δυσκολίας προκειμένου νάντιπαλαίσῃ πρὸς τὰ διεσπαρμένα ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τάγματα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἑλληνικὴ ὄρειοβατικὴ πυροβολομαχία βαίνουσα πρὸς κατάληψιν
θέσεως.

»Αἱ ἀπώλειαι τῆς μάχης τοῦ Περλεπέ ὑπῆρξαν μεγάλαι δι' ἀμφοτέρωτα τὰ μέρη. Δισχιλίοι νεκροὶ Τούρκοι καὶ τετρακιτχίλιοι πληγωμένοι. Ὀκτακόσιοι νεκροὶ Σέρβοι καὶ δύο χιλιάδες πληγωμένοι. Τώρα

οἱ Σέρβοι προχωροῦν πρὸς τὸ Μοναστήριον, τὸ ὅποιον ἴσως ἤδη ἔπυεν.

» Ἀγγέλλεται ἐπισήμως ὅτι εἰς Πριζρᾶνην, Μητροβίτσαν καὶ Σκόπια μέρικοι ἀντιπρόσωποι τῶν ξένων Κυβερνήσεων παρώτρυναν τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἀρναούτας, ὅπως προκαλέσουν ταραχὰς μελλούσας νὰ φέρουν προσκόμματα εἰς τὴν νέαν Σερβικὴν κατοχὴν! . . . »

Τὴν 4ην τέλος Νοεμβρίου ἤρχισεν ὀρμητικωτέρα ἢ ἐπίθεσις τῶν Σέρβων κατὰ τοῦ Μοναστηρίου. Ὁ ἐντὸς αὐτοῦ Τουρκικὸς στρατὸς οὐχὶ ὀλιγώτερος τῶν 50 χιλιάδων ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν Ζεκὴ πασσαὶν ἡμύνητο. Αἱ θέσεις ἃς κατέχον οἱ Τούρκοι ἦσαν ὀχυρώταται. Ἐξω δὲ τῆς πόλεως οἱ Τούρκοι διέθετον ἄλλως τε καὶ ἄλλας δυνάμεις, ὡς ἐσημειώσαμεν ἤδη.

Ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐπετίθετο ἐν τούτοις γενναίως.

Ὁ Ἑλληνικὸς δὲ στρατὸς ὑπὸ τὸν Διάδοχον ἀνήγγελλετο ἤδη καὶ εἰς τὸ Βελιγράδιον τηλεγραφικῶς, ὅτι ἐκ Θεσσαλονίκης κατηρθύνετο εἰς Μοναστήριον.

Πράγματι δὲ τὴν 3ην Νοεμβρίου ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὴν ὑπὸ τὴν Α. Β. Γ. τὸν Διάδοχον τῶν Ἑλλήνων στρατιάν, ὅπως διευθυνθῆ ἐκ Θεσσαλονίκης κατ' εὐθείαν εἰς Μοναστήριον, ἄγνωστον ὅμως ἦτο καὶ πότε αὕτη θὰ ἐφθάνεν ἐκεῖ.

Οἱ Σέρβοι ἀφ' ἐτέρου παρὰ τὰς μεγάλας δυσκολίας τοῦ ἐδάφους κατῴρθωσαν μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς 4ης Νοεμβρίου νὰ καταλάβουν τὸ Μπερανσὲ καὶ τὸ Ζέρκοβιτς, ὕψηλους λόφους, ὡς καὶ τὸ Ὀπιλάκοδον, τοιοῦτοτρόπως δὲ αἱ Σέρβοι ὀχυρώθησαν καλλίτερον καὶ τὴν ἐπιόσσαν ἐξηκολούθησαν ἀσφαλέστερον καὶ ὑπὸ καλλιτέρας συνθήκας τὴν προέλασίν των.

Τὴν 6ην Νοεμβρίου τέλος ὁ βοεβόδας Πούτνικ ἀνήγγελλεν ὅτι αἱ μάχαι ἀπέρκουν ἀπὸ τεσσάρων ἡμερῶν, ὅτι δὲ τὴν ἡμέραν ταύτην μετὰ πεισματώδη μάχην ὁ ἐχθρὸς ἠττήθη καὶ ἔφυγεν ἐν πλήρει πανικῷ, ἀγκαταλείπων εἰς τὰ ἐφόδιά του. Ἡ λεία ἦτο σημαντικὴ. Ἡ κατὰληψις ὅμως τῆς πόλεως δὲν εἶχεν ἀκόμη συντελεσθῆ.

Καὶ μέχρι τῆς 9ης δὲ Νοεμβρίου αἱ μάχαι δὲν εἶχον ἀκόμη καταπαύσει τελείως. Οἱ Σέρβοι στρατιῶται κατεδίωκον μόνον τὰ διασπαρῆντα τουρκικὰ ἀποσπάσματα. Ἡ ἀρχικὴ μάχη περὶ τὸ Μοναστήριον διήρκεσεν, ἀνευ διακοπῆς, τέσσαρας ἡμέρας καὶ τέσσαρας νύκτας.

Τὰ Σερβικὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα ἀνεχώρησαν ἐκ Μαλοβίτσας (23 χιλιόμετρα Δ. τοῦ Μοναστηρίου), συνήντησαν τὴν 7ην Νοεμβρίου ἀπόσπασμα τουρκικοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου μέρος ἠχμαλωτίσθη καὶ μέρος ἐφονεύθη.

Ἰσχυρότερα ἀποσπάσματα ἀπεστάλησαν εἰς Δίβρην, ὅπου ἐγνώσθη ὅτι ἐπεκράτει ἀνησυχία. Οἱ Ἄρναουταὶ ἐκδιώξαντες τὸν τουρκικὸν στρατὸν, ἐκτυποῦντο ἤδη μεταξύ των. Τὰ Σερβικὰ ὁμῶς στρατεύματα εἰσῆλθον ἀνευ σχεδὸν ἀντιστάσεως εἰς Δίβρην.

Τὸ ἀποσταλὲν ἀφ' ἑτέρου εἰς Ὀχρίδα πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ ἵππικὸν ἠκολουθεῖτο ἤδη καὶ ὑπὸ πεζικοῦ. Συγχρόνως ἕτερον ἀπόσπασμα ἀπεστάλη μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ καθαρῖσθαι ὁλόκληρον τὴν περικοχίην τῆς ποτῆ Πελαγονίας.

Μετὰ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων πρὸς τὸ Μοναστήριον, μέρος ἐξ αὐτῶν ἀπεπειράθη νὰ σωθῆ διὰ τοῦ ὄρους Μπόρρα, ἐπειδὴ ὁμῶς τὸ τοιοῦτον ἦτο ἀδύνατον, ἐπέστρεφον ἀπὸ τῆς 8ης Νοεμβρίου καὶ παρεδίδοντο εἰς τὸν Σερβικὸν στρατὸν. Μεταξὺ δὲ τούτων εὐρίσκατο ἐπὶ τοῦ ὄρους καὶ ὁ Τζαβὴτ πασσᾶς. Ὅλα τὰ ἄλλα τουρκικὰ στρατεύματα, πλὴν τῶν ἀχμαλωτισθέντων, διεσκορπίσθησαν χωρὶς νὰ θεωρῆται πλέον δυνατὴ ἢ ἀνασύνταξις των.

Τὸ στρατηγεῖον ἤδη τῆς πρώτης Σερβικῆς στρατιᾶς μετεφέρετο τὴν 9ην Νοεμβρίου ἐκ Περλεπέ εἰς Μοναστήριον, ὅπου εἰσῆρχετο ὁ διοικῶν προσωπικῶς τὸν Σερβικὸν στρατὸν Σέρβος Διάδοχος, ὅστις ἐγένετο δεκτὸς ὡς ἐλευθερωτῆς, ἐνῶ ἐσήμαινον οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν. Ὁ Διάδοχος καὶ ὁ στρατὸς ἐρραίνοντο δι' ἀνθέων ὑπὸ τῶν κατοίκων. Πανταχόθεν ἠκούοντο αἱ φωναί: «Ζήτω ὁ βασιλεὺς Πέτρος! Ζήτω ὁ Διάδοχος! Ζήτω ὁ Σερβικὸς στρατός!»

Ἐπίσημον ἤδη ἀνακοινωθὲν ἐκ Βελιγραδίου ἀνέφερε τὰ ἐξῆς ἀπὸ τῆς 9ης Νοεμβρίου:

«Αἱ εἰδήσεις ἐκ Μοναστηρίου φθάνουν μὲ μεγάλην βραδύτητα, ἀλλὰ τακτικῶς. Αἱ μάχαι δὲν ἔπαυσαν ἀκόμη. Οἱ Σέρβοι στρατιῶται καταδιώκουν τὰ διασκορπισθέντα Τουρκικὰ ἀποσπάσματα.

«Ἡ κυρία μάχη πέριξ τοῦ Μοναστηρίου διήρκασε τέσσαρα ἡμερονύκτια ἀκαταπαύστως.

«Τὰ Σερβικὰ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα εἶχον ἀναχωρήσει ἀπὸ τὴν Μαλοβίτσαν κατὰ μῆκος τῆς λίμνης τῆς Πρέσπας, συνήντησαν χθὲς

τὸ πρῶτ' ἡ νικηθέντα Τουρκικὰ στρατεύματα, τῶν ὁποίων μέρος ἐφονεύθη, τὸ δὲ ὑπόλοιπον συνελήφθη αἰχμάλωτον. Πολυαριθμότερα ἀποσπάσματα ἐστάλησαν ἀμέσως κατὰ τῆς Δίβρης, ὅπου ἐπεκράτει ἀναρχία ἀπὸ τινων ἡμερῶν. Οἱ Ἄρναοῦται, ἀφοῦ ἀφώπλιζον τοὺς στρατιώτας, τοὺς ἐφόνευσαν.

»Τὰ στρατεύματά μας ἀναχωρήσαντα ἐκεῖθεν ἄνευ ἀντιστάσεως εἰσηλθόν σήμερον εἰς τὴν Δίβραν. Τὸ ἱππικὸν τὸ ὅποιον ἐστάλη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὴν Ὀχρίδα συνωδεύθη παρὰ τοῦ πεζικοῦ, ἐνῶ ἕτερον ἀπόσπασμα ἔλαβε διαταγὴν νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Λερίναν καὶ νὰ καθαρῶσιν ὅλην τὴν Πελαγονίαν.

»Αἱ μάχαι ἐξακολούθουν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη, καίτοι τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα διεσκορπίσθησαν.

»Μετὰ τὴν ἦταν τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν εἰς τὸ Μοναστήριον, μέρος τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐγκαταλείποντα τὰ πάντα προσεπάθησαν νὰ σωθοῦν διὰ τοῦ ὄρους Μπαμπᾶ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἡ διάβρασις τὴν ἦτο ἀδύνατος, ἐπιστρέφουσιν ἀπὸ χθὲς πρὸς τὰ Σερβικὰ στρατεύματα.

»Ὁ ἀριθμὸς εἶνε ἤδη μέγας.

»Ἐγνώσθη ὅτι ὁ Ἀζαβήτ πασᾶς εὐρίσκειται ἐπίσης μὲ τοὺς στρατιώτας του πρὸς τὸ ὄρος Βόρα καὶ ἀπὸ σιγμῆς εἰς σιγμὴν ἀναμένεται καὶ ἡ παράδοσις καὶ τούτου.

»Τὸ ὑπόλοιπον τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἐκτὸς ἐκείνων τὰ ὁποῖα συνελήφθησαν, διεσκορπίσθη πρὸς ὅλα τὰ μέρη, χωρὶς νὰ γίνῃ ἀπόπειρα διὰ νέαν ἀνασύνταξιν, καὶ ἔλαβεν ἀγνώστους κατευθύνσεις πρὸς τὰ ΝΑ κυρίως καὶ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν.

»Οἱ Τοῦρκοι διατελοῦν ἐν γένει ἀποσυντεθειμένοι. Ὁ στρατηγὸς Τζαβήτ εὐρίσκειται μετὰ τοῦ στρατοῦ του εἰς τὸ ὄρος Βόρα, ὅπου σπεύδουν οἱ Σέρβοι. Τὰς μάχας διηύθυνε καὶ διενθύνει αὐτοπροσώπως ὁ διάδοχος Ἀλέξανδρος. Ἡ Α. Υ. εἰσηλθε χθὲς εἰς Μοναστήριον, ἐνθα ἐγένετο ἐνθουσιωδῶς δεκτός.»

Οἱ Σέρβοι εἰσήλασαν κατόπιν νικηφόροι εἰς τὸ ἄλβανικὸν ἔδαφος κατευθυνόμενοι ὀρμητικῶς πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν.

Ἐκ Βελιγραδίου ἤδη ἀγγεγέλλοντο αἱ ἀκόλουθοι διασαφηνίσεις τῶν σκοτεινῶν περὶ Μοναστηρίου πληροφοριῶν :

« Ἡ φήμη ὅτι ἡ Σερβία διαπραγματεύεται δάνειον ἐν Παρισίοις εἶνε ἀδάσιμος.

» Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρῶην πρεσβευτῆς τῆς Σερβίας Νενάδοβιτς ἀνεχώρησεν οὐχὶ εἰς Παρισίους, ἀλλ' εἰς Βερολίνον, ὅπως θέσῃ εἰς τάξιν τὰς τρεχούσας ὑποθέσεις τῆς ἐν Βερολίνῳ Σερβικῆς πρεσβείας, ἣτις μένει σήμερον κενή.

» Κατὰ τὰς μάχας τοῦ Μοναστηρίου οἱ ἀνώτεροι Τοῦρκοι ἀξιωματικοὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς φυγῆς, ὅταν ἐβλεπον τοὺς στρατιώτας των καμπτομένους. Τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς ὀριστικῆς μάχης ὁ Ριζᾶ πασσᾶς καὶ ὁ Καρᾶ-Σαῖτ πασσᾶς ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Διεδόθη ὅτι ὁ Φετήχ πασσᾶς ἠτύοκτόνησεν. Ἐν πάσῃ περιπτώσει φαίνεται βέβαιον ὅτι ἔφυγε μετημφισμένως. Μόνον ὁ Τζαδῆτ-πασσᾶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν διασωθέντων ἀποσπασμάτων ἐτράπη πρὸς τὸ Πάριστε, τοῦ ὁποίου ἡ διάθασις εἶνε ἀδύνατος.

» Τὸ Σερβικὸν ἵππικὸν προσέβαλεν εἰς τὸ μέσον τῆς ἀπὸ Μοναστηρίου εἰς Φλωρίναν ὁδοῦ Τουρκικὸν στράτευμα ἐκ δέκα ταγμάτων μὲ 10 τηλεδόλα καὶ ἵππικόν. Οἱ Τοῦρκοι ἐτράπησαν πνικτόβλητοι εἰς φυγὴν, ἐγκαταλιπόντες πυροβολικὸν καὶ πετῶντες τὰ ὅπλα των. Τὸ Σερβικὸν ἵππικὸν εἰσήλθε τότε εἰς τὴν Φλωρίναν, ὅπου ἔγεινε δεκτὸν μὲ ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν.

» Ἡ μεραρχία τῆς Μοράβας, ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Μέγκιτς, κατέλαβε σήμερον τὴν Ρέσναν, ὅπου θὰ στρατοπεδεύσῃ ἐπὶ τινα χρόνον.

» Ἡ ταξιαρχία τῆς Μοράβας, ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μιλοδάνοβιτς, ἔφθασεν εἰς Δίβρην, ἀφοῦ ἐκαθάρισε τὰς περιφερείας τοῦ Πουλχέδου καὶ τοῦ Δεδάρα . . .»

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ὁ Αὐστριακὸς προξενικὸς ὑπάλληλός Ἔδλ, ὁ ἀποσταλεὶς ἐκ Βιέννης ὅπως ἐνεργήσῃ ἀνακρίσεις διὰ τὸ ἐπεισόδιον τοῦ προξένου Πριαρένης, ἀφίκετο εἰς Βελιγράδιον καὶ ἀνεχώρησε τὴν πρῶταν τῆς 9ῆς Νοεμβρίου διὰ Σκόπια, ὅπως παραστῇ εἰς τὰς ἀνακρίσεις ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς προσβλητικῆς συμπεριφορᾶς μερικῶν Σέρβων στρατιωτῶν πρὸς τὸν Αὐστριακὸν πρόξενον.

Συγχρόνως ἀπὸ τὸ ἀλβανικὸν Ἀλέσιον ὁ διοικητῆς τῆς μεραρχίας ἐτηλεγράφει τὰ ἑξῆς :

« Ἐφθάσα εἰς τὸ Ἀλέσιον. Κατὰ τὴν ἐπακολουθήσασαν μάχην

ἐφρονεῦθησαν ἐκ τῶν ἡμετέρων ὁκτώ καὶ ἐπληρώθησαν ἑνδεκα. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων εἶνε σημαντικαί. Ἡχμαλώτισα χιλίους Τούρκους καὶ ἐκυρίευσα δύο τηλεβόλα, δύο χιλιάδας ὅπλων καὶ μίαν σημαίαν. Ἐν ἀπόσπασμα τὴν μεραρχίας εἰσῆλθε σήμερον τὴν πρώτην εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδοῦης.

» Ὁ Σερβικὸς στρατὸς ὁ προελαύνων πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τῶν Μιρδιτῶν μετ' ἐνθουσιασμοῦ, παρ' ὅλην τὴν προγενεστέραν προπαγάνδαν τῆς Καθολικῆς πολιτικῆς. Ὁ Μᾶρκο Κόλλεϋ ἐν ὀνόματι τοῦ πληθυσμοῦ διεκήρυξε τὴν πίστιν καὶ τὴν ὑποταγὴν εἰς τὸν βασιλεῖα τῆς Σερβίας».

Ἄφ' ἐτέρου ἤδη ὁ Ἄλβανὸς ἀρχηγὸς Ἰσμαήλ Κεμάλ βέης ἐπεδιβάζετο τοῦ Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου τῆς γραμμῆς ἐκ Τεργέστης τὴν 8ην Νοεμβρίου μετὰ τινων ἄλλων προσώπων, ἀπτελούντων προφανῶς τὴν ἀκολουθίαν του, χωρὶς νὰ εἶπη ποῦ διηυθύνετο. Εἶχε δέ, φαίνεται, τὸ εἰσιτήριόν του μέχρι Πρίντεζι. Ὅταν ὅμως πλέον τὸ ἀτμόπλοιον ἀνήχθη εἰς τὸ πέλαγος, ὁ Ἰσμαήλ Κεμάλ ἐπέδωκεν εἰς τὸν πλοίαρχον ἐσφραγισμένον φάκελλον, συνεπεῖα τοῦ ὁποῦ το ἀτμόπλοιον ἤλλαξε διεύθυνσιν καὶ ἀντὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν δρόμον του εἰς Πρίντεζι, διηυθύνθη πρὸς τὸ Δυρράχιον, ὅπου καὶ ἀπεβίβασε τὸν Κεμάλ βέην μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ, ἐπίσης δὲ καὶ δέκα μεγάλα κιώτια, περιέχοντα ὅπλα καὶ ἀρκετὸν χρηματικὸν ποσόν.

Οἱ ἐν τῷ ἀτμοπλοίῳ ἀντελήφθησαν ὅτι ὁ ἐπιδοθεὶς εἰς τὸν πλοίαρχον φάκελλος δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εἶνέ τι ἄλλο ἀπὸ ἕκτακτον εἰδικὴν ἐντολήν τῆς Διευθύνσεως τῆς ἀτμοπλοίας Λούδ, δοθεῖσαν ἀναμφιβόλως κατόπιν διαταγῆς τῆς Αὐστριακῆς Κυβερνήσεως.

Ἐκ Βελιγραδίου ἐδημοσιεύετο ἤδη τὸ ἐξῆς ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν περὶ τῆς ἐξελίξεως τῶν περὶ τὸ Μοναστήριον μαχῶν :

«Αἱ μάχαι ἐξηκολούθησαν ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας. Τὴν 2 Νοεμβρίου ἡ μάχη ἤρχισε διὰ καταλήψεως τῶν πρώτων Τουρκικῶν θέσεων. Οἱ Σέρβοι εὗρισκοντο εἰς δυσμενῆ θέσιν ἐντὸς πεδιάδος πλημμυρισμένης.

» Τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς μάχης οἱ Σέρβοι κατῴρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἐκ πέντε θέσεων, τῶν σπουδαιωτέρων, αἵτινες εὗρισκοντο ἐπὶ ὕψωμάτων 1200 μέτρων. Τὰς θέσεις ταύτας ὑπερήσπιζον 20,000 Τούρκοι, τῶν λοιπῶν εὗρισκομένων πρὸ τοῦ Μοναστηρίου.

»Τὴν 3ην τὰ Σερβικὰ στρατεύματα ἤρχισαν τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν ὑπὸ ἔρους εὐμενεστέρους. Ἡ προχώρησις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ καθίστατο δυσχερεστέρα, διότι ὁ στρατὸς ὤφειλε νὰ βαδίσῃ μέσῳ ἑλῶν καὶ νὰ μάχεται χωμένος εἰς τὰ ὕδατα μέχρι τῆς ὀσφύος. Ἡ κίνησις τοῦ πυροβολικοῦ ἦτο διὰ τοὺς αὐτοὺς λόγους δύσκολος.

»Τὴν 4ην ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον πεισματώδης, τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ κατορθώσαντος νὰ στρέψῃ τοὺς Τούρκους εἰς τὰ ἔπισω καὶ ἐξαναγκάσαντος τὸ κέντρον αὐτῶν νὰ ἀποχωρήσῃ πρὸς τὴν πόλιν. Τὸ ἵππικὸν κατόπιν πεισματώδους μάχης κατέλαβε τὴν ἐπὶ τῆς Γέρνας γέφυραν, διήλθεν αὐτὴν καὶ διηυθύνθη νοτιῶς πρὸς τὸ Καϊαλέν, ἐνῶ ἡ μεραρχία τῆς Μοράδας κατεσφίγασε τὸ Τυρκικὸν πυροβολικόν, ὑπερ ἔδρα ἐπὶ τῆς Καθάϊνας.

»Ἡ ταξιαρχία τοῦ πεζικοῦ ἐκυρίευσε 4 πυροβόλα φρουρίων. Ἡ μεραρχία τῆς Μοράδας ἐκυρίευσε μίαν δλόκληρον ὄρεινὴν πυροβολαρχίαν. Ὁ ἐχθρὸς περικυκλωθεὶς ὑπὸ τῆς μεραρχίας τῆς Μοράδας καὶ ἀπολέσας τὰς σπουδαιότερας αὐτοῦ θέσεις, ἐρρίφθη μὲ ὄλας τὰς δυνάμεις του πρὸς δυσμὰς, προσπαθῶν νὰ ἐπιτύχῃ διόδον πρὸς τὴν Ὀχριδα. Ἡ Τυρκικὴ αὕτη ἐπίθεσις ἀπεκρούσθη ζωηρῶς καὶ ὁ ἐχθρὸς μὲ μεγάλας ζημίας ἐρρίφθη πρὸς τὴν πόλιν. Οἱ Σέρβοι ἐξηκολούθησαν νὰ προχωροῦν καὶ τὸ ἑσπέρας εὐρίσκοντο εἰς θέσεις πλησιεστάτας τοῦ Μοναστηρίου.

»Τὴν 4ην ὁ ἐχθρὸς περιεκυκλώθη τελείως ὑπὸ τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων ἐκ τριῶν πλευρῶν, τῆς τετάρτης πλευρᾶς οὕσης ἀδιεβάτου καὶ ὄρεινης. Τὴν 5ην ἡ μάχη ἐξηκολούθησε πεισματώδης καὶ πρὸς τὸ τέλος τοῦ ἀπογεύματος ὁ ἐχθρὸς ὑποστὰς μεγάλας ζημίας ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῇ...»

Περὶ τῶν Τούρκων ἀξιωματικῶν κατὰ τὰς περὶ τὸ Μοναστήριον μάχας, οἱ Σέρβοι ἐδήλουν τὰ ἑξῆς :

«Εἰς τὰς μάχας τοῦ Μοναστηρίου οἱ ἀνώτεροι Τούρκοι στρατιωτικοὶ ἔδιδον τὸ παράδειγμα τῆς φυγῆς, ὅταν ἔδλεπον ὅτι ὁ στρατὸς ἐξησθένει. Μόνον ὁ Τζαβὴτ πασσαῶς ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ διηυθύνθη πρὸς τὸ Περιστέρι, τοῦ ὁποῦ ἡ διάβασις ἦτο ἀνέφικτος.

»Τὸ Σερβικὸν ἵππικὸν ἠκολούθησε τὴν πρόελασίν του συνητηθῆναι δὲ εἰς τὸ μέσον τῆς ἀπὸ Μοναστηρίου εἰς Φλωρίναν ὁδοῦ μετ' ἀπο-

σπάσματος Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξ 7—10 ταγμάτων καὶ 10 τηλεβόλων συνοδευομένου ὑπὸ ἱππικοῦ. Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἐγκαταλιπόντες τὸ πυροβολικὸν των καὶ πετῶντες τὰ ἔπλα των.

» Τὸ Σερβικὸν ἱππικὸν εἰσῆλθε τότε εἰς Φλωρίναν καὶ ἐγένετο δεκτὸν μετ' ἀπιστεῦτου ἐνθουσιασμοῦ.

» Ὁ στρατὸς τοῦ Μοράδα διοικούμενος παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Νέμιδης κατέλαβε σήμερον τὴν πρώτην τὴν Ρέσαν, ὅπου ἐστρατοπέδωσεν ἐπὶ τινὰ χρόνον.

» Ἡ ἀνεξάρτητος ταξιαρχία τοῦ Μοράδα διοικουμένη παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Μιλοβάνοβιτς ἔφθασεν εἰς Δίβραν, ἀφοῦ ἐκαθάρισε τὰς περιφερείας τοῦ Κουσόβου καὶ τῆς Δίβρης.

Οἱ Σέρβοι, εἰσελθόντες οὕτω εἰς Φλωρίναν, ἠδελφώθησαν μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ Βασιλεὺς ἀνεμένετο διὰ τὴν 11ην Νοεμβρίου, ὅτε καὶ θὰ ἐγένετο ἐπισημῶς δεκτός.

Ἡ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας κυκλοφορήσασα φήμη συνάψεως δανείου ὑπὸ τῆς Σερβίας ἐν Παρισίοις ἦτο ἀπολύτως ἀνακρινής. Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει τέως πρεσβευτὴς τῆς Σερβίας Νενάδοβιτς ἀνεχώρησεν ὄχι διὰ Παρισίους, ἀλλὰ διὰ Βερολίνον πρὸς διακανονισμόν τρεχουσῶν ὑποθέσεων τῆς ἐκεῖ Σερβικῆς πρεσβείας. Τῆς Σερβίας ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις ἦτο τοιαύτη, ὥστε οὐδὲν νὰ ἀπαιτῆται δάνειον.

Τὸ σχέδιον ἀφ' ἐτέρου τῆς διὰ μικτῶν κυκλωτικῶν κινήσεων καταλήψεως τοῦ Μοναστηρίου εἶχε μελετηθῆ πολὺ ἀπὸ τὸ Σερβικὸν Γενικὸν Ἐπιτελεῖον, διότι ἔλοι οἱ Σέρβοι στρατηγοὶ ἤξευραν ὅτι δὲν ἦτο εὐκολος ἡ κατὰ τῶν Τούρκων ἐπίθεσις.

Πρώτης τάξεως στοιχεῖα ἠθικὰ καὶ ὕλικὰ ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἠνάγκασον τοὺς Σέρβους νὰ ἐνεργήσουν μετὰ πολλῆς φρονήσεως. Καὶ πρῶτον οἱ Τούρκοι ἀνῆρχοντο εἰς 50,000, μόνον ἐντὸς τοῦ Μοναστηρίου. Ἐπειτα ἡ ἀπελπιστικὴ θέσις τοῦ περιζωσθέντος πανταχόθεν αὐτοῦ στρατοῦ καθίστα ἐξ ἀνάγκης τὴν ἄμυναν δευτέραν καὶ φανατικωτέραν. Ἐπειτα ὁ στρατὸς αὐτὸς τῶν Τούρκων ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἀνθρώπους πρώτης γραμμῆς, τοὺς ὁποίους ζηλοτύπως ἐκρατοῦσεν ὡς εἰς ἐφεδρείαν ὁ ἀρχιστράτηγος Ζεκὴ πασσάς, μετὰ τὴν ἐλπίδα νὰ ἐπανακτήσῃ τὴν στρατιωτικὴν του τιμὴν καὶ ἴσως νὰ μεταβάλῃ τὰς τύχας τῆς πατρίδος του.

Ἔλα αὐτὰ τὰ στοιχεῖα, ὡς καὶ ἡ ἔντασις καὶ ἡ ἑξαψις τὴν ὁποίαν προκαλεῖ εἰς ἀξιωματικούς καὶ εἰς ὀπλίτας ἡ ἰδέα ὅτι ἔχουν εἰς χεῖρας τῶν τὴν ἱστορικὴν μοῖραν ἐνὸς λαοῦ, προσέδιδον ἑκτακτον δύναμιν εἰς τοὺς ὑπερασπιστὰς τοῦ Μοναστηρίου.

Ἐπειτα εἶχον ὑπεροχὴν καὶ ὅσον ἀφεώρα τὰς τοποθεσίας. Ἔλα τὰ ἀμυντικὰ ἔργα τῶν εἶχον τελειοποιηθῆ, διότι παρεσκευάζοντο ἐπὶ εἴκοσιν ἡμέρας. Τὰ πυροβόλα εἶχον τοποθετηθῆ εἰς τὰς ἀρίστας τῶν θέσεων, τὸ δὲ βραλτώδες τοῦ ἐδάφους ἦτο εὐνοϊκώτατον μὲν διὰ τοὺς ἀμυνομένους, δυσμενέστατον δὲ διὰ τοὺς ἐπιτιθεμένους.

Ἐνῶ λοιπὸν τὰ Σερβικὰ στρατεύματα ἔλαβον θέσιν ἀπέναντι τῶν τουρκικῶν τοποθεσιῶν πρὸς βορρᾶν καὶ ἀνατολάς, μετὰ περίοδον πέντε ἡμερῶν, τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα, τὴν προέλασιν τῶν ὁποίων ἀνεμνον νοτιόθεν, δὲν ἐφαίνοντο. Ἐν τούτοις μεταξύ τῶν Τουρκικῶν καὶ τῶν Σερβικῶν ἐμπροσθοφυλακῶν συνέβαινον συχναὶ ἀψιμαχίαι, ἀλλ' οὐδεμίαν οὐσιαστικὴν ἐνέργειαν εἶχεν ἀκόμη λάβει χώραν.

Ὅταν τὴν Πέμπτην ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Σερβικὸν στρατόπεδον ὁ πρίγκηψ Ἀλέξανδρος, ὑπερνικήσας τὴν ἐλαφρὰν τοῦ ἀδιαθεσίαν, ἔδραμε νὰ ἀναλάβῃ τὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ του. Ἡ θέσις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἀδρανοῦντος δὲν τοῦ ἐφάνη εὐχάριστος. Αἱ βροχαὶ καὶ τὰ χιόνια εἶχαν δυσχεράνει τὴν θέσιν τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Ὁ ποταμὸς Τσέρνα πλημμυρίσας εἶχεν ἀυξήσει τὴν μεταξὺ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Τουρκικῶν ὀχυρωμάτων ἀπόστασιν. Ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας πάλιν δὲν εἶχον καμμίαν εἰδησιν.

Ὁ πρίγκηψ, ἀντιληφθεὶς τοὺς δυσμενεῖς ἔρως, ὑπὸ τοὺς ὁποίους εὐρίσκετο ὁ στρατὸς του, ἀπεφάσισε νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Τούρκων χωρὶς οὐδεμίαν ἀναβολήν.

Ἡ ἀπόφασις ἴσως νὰ ἦτο τολμηρὰ, ἀλλὰ δοθέντων τῶν ἔρων ὑπὸ τοὺς ὁποίους εὐρέθη ὁ Σερβικὸς στρατὸς τὰς τελευταίας ἡμέρας τῆς ἀδρανεῖας του, ἐγινε δεκτὴ καὶ ἀπεδείχθη σοφὴ, ἂν καὶ παράτολμος.

Τὸ πρῶτὸ τῆς Παρασκευῆς διετάχθη ὁ Σερβικὸς στρατὸς νὰ ἐπιτεθῆ.

Τὸ πρῶτῃ, ὑπὸ οὐρανὸν συννεφώδη, αἱ πυροβολαρχίαι ἤνοιξαν τὸ πῦρ των, πρῶτον μὲν κατὰ τῶν Τουρκικῶν προφυλακῶν, ἔπειτα δὲ κατὰ τῶν χαρακωμάτων καὶ τῶν ὀχυρωμάτων. Ἡ σκόπευσις εὐθὺς ἀπεδείχθη ἀκριβὴς καὶ ἀποτελεσματικὴ. Αἱ Τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι ἀνταπῆντων μὲν, ἀλλὰ μετὰ ὀλιγωτέρας ἀποτελεσματικότητος,

τῶν Σερβικῶν τηλεβόλων ἐκτοπιζόντων πάντοτε τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν.

Ἡ ἐνέργεια τοῦ πυροβολικοῦ παρετάθη καθ' ἑλλην τὴν Παρασκευὴν καὶ μέχρι τῆς μεσημβρίας τοῦ Σαββάτου. Τὸ Σερβικὸν πυροβολικὸν ἐνέγραψεν ἀκόμη μίαν ἐνδοξὸν σελίδα εἰς τὴν στρατιωτικὴν του ἱστορίαν.

Μετὰ μεσημβρίαν τοῦ Σαββάτου ἤρχισαν αἱ ἐφοδοὶ τοῦ Σερβικοῦ πεζικοῦ, τὸ ὁποῖον, ἐνῶ τὰ πυροβόλα ἐκτύπουν τὰς Τουρκικὰς τοποθεσίας, εἶχε προχωρήσει μέχρι τῶν ἐχθρικῶν ὀχυρωμάτων.

Ἡ θέσις τῶν Σέρβων στρατιωτῶν ἦτο τρομερὰ ἦσαν ἐκτεθειμένοι εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ἠναγκασμένοι νὰ προχωροῦν μέσα στὰ νερὰ καὶ μέσα στῆς λάσπες, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἦσαν εἰς θέσεις ὑψηλὰς καὶ προσέλκοντες τοὺς Σέρβους εἰς τὰ σιδηρὰ πλέγματα τὰ κατασκευασθέντ' ὑπὸ τῶν Τούρκων. Καὶ ἔμως ἐπέδειξαν θαύματα ἀνδρείας καὶ θυσιῶν ὑπὲρ πατρίδος.

Ὁ Ἰαπωνικὸς στρατὸς εἰς τὸ Μοῦκδεν βεβαίως δὲν ἔδειξε μεγαλύτεραν ἀνδρείαν ἀφ' ἑσῆν ἔδειξαν εἰς τὸ Μοναστήριον οἱ Σέρβοι.

Αἱ ἐφοδοὶ αὐταὶ κατὰ τῶν Τουρκικῶν ἀμυντικῶν ἔργων παρετάθησαν μέχρι τῆς ἐσπέρας τοῦ Σαββάτου, χωρὶς νὰ κλονίσουν τὴν τουρκικὴν ἄμυναν.

Ἄλλαι λεπτομέρειαι.

Τηλεγραφήματα ἐκ Βελιγραδίου ἀνέφερον ἤδη, ὅτι κατὰ τὰς ἐκδοθείσας αὐτόθι ἐπισήμους ἀνακοινώσεις, ἡ κατάληψις τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ ἐγένετο ὑπὸ τὰς ἐξῆς συνθήκας :

«Μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Ὀμπλακόβου, ὁ Σερβικὸς στρατὸς ἐξηκολούθησεν ἄνευ διακοπῆς τὴν προέλασίν του, καίτοι τὸ λασπῶδες ἔδαφος καὶ οἱ ἐκ τῶν βροχῶν πλημμυρισμένοι χεῖμαρροι μεγάλως ἐδυσχέρανον τὰς κινήσεις του.

»Περὶ τὰς 20 χιλιάδας τουρκικοῦ στρατοῦ κατεῖχον τὰ πρὸ τῆς πόλεως τοῦ Μοναστηρίου ὀχυρὰ ὑψώματα, ἐκτεινόμενα ἀπὸ τοῦ χωρίου Κοτσιτσα, βορείως τῆς πόλεως, μέχρι τοῦ χωρίου Μπουκόβου, νοτίως αὐτῆς.

»Ἡ μεραρχία τῆς Μοράδας προέβη εἰς ὀρμητικὰς ἐπιθέσεις, ἃς ἐπηκολούθησε γενικὴ νυκτερινὴ ἐφοδος διὰ ξιφολόγητος ἐναντίον τῶν ἐχθρικῶν θέσεων. Οἱ Τούρκοι μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν ἠναγκά-

σθῆσαν νὰ ἐγκαταλείψουν διαδοχικῶς τὰ ὄχυρά σημεῖα, τὰ ὅποια κατείχον, ὑποχωροῦντες πρὸς τὴν πόλιν.

» Συγχρόνως ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ ἐξετάλει κυκλωτικὴν κίνησιν προχωρήσασα μεταξὺ τῶν χωρίων Ντόλεντον καὶ Διαβάτον κατ' εὐθείαν πρὸς τὴν πόλιν τοῦ Μοναστηρίου καὶ ἀποκλείσασα τὴν πρὸς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὑποχώρησιν.

» Οἱ Τούρκοι, ἀντιληφθέντες τὴν ἀπελπιστικὴν θέσιν των καὶ τὸν πανταχόθεν ἀποκλεισμόν των, ἐπολέμησαν ἐπὶ τινα χρόνον ἀπεγνωσμένως. Θεωρηθείσης ἔμως κατόπιν ματαίας πάσης ἀντιστάσεως ἐπροτίμησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὴν πόλιν τραπέντες πρὸς δυσμὰς καὶ νοτιοδυτικῶς, ἐκ τοῦ φόβου κυρίως τῆς ἐκ Θεσσαλονίκης ἐπερχομένης Ἑλληνικῆς Στρατιάς.

Οὕτω λοιπὸν οἱ Τούρκοι ἐξηντλοῦντο διαρκῶς, τοῦ καλλιτέρου των στρατοῦ τιθεμένου διαδοχικῶς ἐκτὸς μάχης.

Οἱ Τούρκοι ὑφίσταντο βεβαίως τὰς συνειπείας τῆς τῶσων ἐτῶν τυραννίας καὶ πίεσεως αὐτῶν πρὸς τὰς οἰκούσας τὴν Ἑυρωπαϊκὴν Τουρκίαν ἐθνότητας. Μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Θεσσαλονίκης (περὶ ἧς θὰ πραγματευθῶμεν εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον), ἐπήρχето ἀμέσως ἡ πτώσις τοῦ Μοναστηρίου, παραδίδουσα πλέον ὀλόκληρον τὴν Μακεδονίαν εἰς τοὺς συμμάχους.

Τὸ Μοναστήριον παρεδίδοτο εἰς τοὺς Σέρβους, τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Τούρκων Ζεκὴ πασσά θεωρήσαντος ματαίαν πᾶσαν ἀντίστασιν.

Τὸ ἐπίσημον Ἀνακοινωθὲν τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως εἶχεν ὡς ἔπεται, χρονολογούμενον ἀπὸ τῆς 5ης Νοεμβρίου :

« Αἱ μάχαι διήρκεσαν ἐπὶ τετραήμερον. Τὴν 2αν Νοεμβρίου ἡ μάχη ἤρchiσε διὰ τῆς καταλήψεως τῶν πρώτων τουρκικῶν θέσεων. Οἱ Σέρβοι εὐρίσκοντο ὑπὸ δυσπρόσιτους συνθήκας, ἐν τούτοις κατώρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Τούρκους ἐκ πέντε ἀκόμη σημείων, τὰ ὅποια κατείχον, ἀπὸ τῶν κορυφῶν εἰς ὕψος 1200 μέτρων. 20,000 Τούρκοι ὑπερῆσαν τὰς θέσεις ταύτας, ἐνφ' τὸ λοιπὸν σῶμα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εὐρίσκετο πρὸ τοῦ Μοναστηρίου. »

» Τὴν 3ην τὰ σερβικὰ στρατεύματα ἤρchiσαν τὴν ἐπιθετικὴν ἐφοδον ὑπὸ εὐνοϊκωτάτους ἔρους.

» Τὴν 4ην ἡ μάχη ἐσυνεχίσθη καὶ τέλος οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Τὸ ἵππικόν, μετὰ αἱματηρὰν μάχην, κατέλαβε τὴν γέφυ-

ραν τοῦ Τσέρνα. Αἱ ἐφοδοὶ ἐγίνοντο ἐκ τριῶν πλευρῶν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων ἦσαν μεγάλαι. Οἱ Σέρβοι ἐπροχώρησαν ἐγγύτατα τοῦ Μοναστηρίου, οὕτως ὥστε τὴν 5ην Νοεμβρίου, συνεχισθείσης βιαίας τῆς μάχης, ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὸ ἐσπέρας ἠναγκάσθη νὰ παραδοθῆ...»

Ἡ ἐπίσημος ἀναγγεῖλια ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ «Γραφείου τοῦ Τύπου» τοῦ ἡμετέρου ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν διὰ τοῦ κάτωθι ἀνακοινωθέντος.

«Ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν ἐκ Βελιγραδίου πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἀνήγγειλεν διὰ τὸ Μοναστήριον παρεδόθη εἰς τοὺς Σέρβους. Τεσσαράκοντα χιλιάδες στρατοῦ ἠχμαλωτίσθησαν μετὰ τοῦ Ζεκκῆ πασοῦ ἀρχιστρατήγου.»

Ἴδου τώρα καὶ πῶς ἐδικαιολογοῦν οἱ Τούρκοι τὴν ἐγκατάλειψιν τοῦ Μοναστηρίου, δι' ἐπίσημον ἐπίσης ἀνακοινωθέντος.

«Ὁ στρατάρχης τηλεγραφεῖ τὰ ἐξῆς πρὸς τὴν Πύλην: Μετὰ τριήμερον μάχην εἰς τὴν περιφέρειαν Μοναστηρίου ἐκρίθη, διὰ τῆς θέσεως μὴ παρουσιαζούσης προσόντα ἀμύνης ἢ τήρησις τοῦ Μοναστηρίου ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ θὰ ἦτο ἀνωφελής. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ στρατὸς ἀπεσύρθη εἰς Ρέσαν καὶ τμήμα αὐτοῦ εἰς Φλωρίναν.

»Μετὰ μάχην εἴκοσι τεσσάρων ὥρῶν κατὰ ἑξ ἑκατάδων Σέρβων εἰσελθόντων εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Μιρδιτῶν ὁ Σερβικὸς στρατὸς κατεδιώχθη καὶ διεσκοπρίσθη μέχρι τοῦ χωρίου Καζᾶ Λιοῦμα. Οἱ Σέρβοι ἔσχον πλείστους νεκροὺς καὶ τραυματίας!... Ἐκνυριεύσαμεν πλείστα τυφέκια!...»

Καὶ οἱ ἀγάδες ἐκοιμῶντο ἡσυχοί, καὶ μάλιστα... ὑπὸ μανδραγόραν!

Αἱ κατόπιν κινήσεις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ παρουσίαζον τὰ ἀκόλουθα ἀποτελέσματα, κατὰ τὰς ἐπίσημους ἀνακοινώσεις τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως :

«Ὁ Σερβικὸς στρατὸς, κατευθυνόμενος πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν, δὲν συνήντησε καμμίαν ἀντίστασιν ἐκ μέρους τῶν Μιρδιτῶν.

»Ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μάρκος Κολέ ἐδήλωσε πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων διὰ τοῦ Μιρδίτσι θὰ ὑποταχθοῦν ἐκουσίως εἰς τὸ Σερβικὸν Κράτος, ἐν τῷ ὁποίῳ βλέπουν τὸν ἀπελευθερωτὴν τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ.

«— Ἄν καὶ ἡ ἐλευθερία, τοῖς προσεφέρθη» — προσέθεσεν ὁ ἀρχηγὸς τῶν Μιρδιτῶν — «ὕπὸ διαφόρων, ὁ Σερβικὸς στρατὸς ὁμῶς τὴν φέροι πρῶτος εἰς αὐτοὺς, καὶ τὴν ἀποδέχονται, διατεθειμένοι ὄντες» ἀποδειχθεῖν διὰ τῆς νομιμοφροσύνης τῶν ἀντάξιοι τῆς λαμπρᾶς ἐναντὶ αὐτῶν διαγωγῆς τοῦ Σερβικοῦ Στρατοῦ!...

» Ὁ Μᾶρκος Κόλε βεβαίαι ὅτι ἔλοι οἱ Μιρδίται θὰ ἐργασθοῦν διὰ τὴν πλήρη παρ' αὐτοῖς ἐμπέδωσιν τοῦ Σερβικοῦ καθεστώτος...»

Ἡ προέλασις τῶν Σέρβων εἰς τὴν Ἀδριατικὴν προὐκάλεσεν ἀφ' ἐτέρου μέγαν ἐνθουσιασμόν. Κατὰ τὰς πληροφορίες τοῦ διοικοῦντος τὸν στρατὸν τοῦ Δρίνα, οἱ Σέρβοι κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Λιέτς εἶχον μόνον 11 τραυματίας καὶ 8 νεκρούς. Ὁ ἀριθμὸς τῶν Τούρκων νεκρῶν καὶ τραυματιῶν ἦτο πολὺ μεγαλειότερος. Οἱ Σέρβοι ἠχμαλώτισαν 850 Τούρκους στρατιώτας, 103 ὑπαξιωματικούς καὶ 42 ἀξιωματικούς, ἐκυρίευσαν δὲ 2 τηλεβόλα Κρούπ, 2,500 τυφέκια καὶ μέγαν ἀριθμὸν σηματιῶν καὶ πολεμφοδίων.

Ἄλλ' ἤρχιζεν ἤδη πολὺ φυσικὰ ν' ἀνησυχῆ περισσότερον ἢ Αὐστριακῆ Κυβέρνησις, ἐνῶ τὰ «Ἡμερήσια Νέα» καὶ ὁ «Ἡμερήσιος Χρονογράφος» σχολιάζοντα τὰς Αὐστριακὰς ἀντιρρήσεις διὰ τὴν ἐξασφάλισιν λιμένους ὑπὸ τῆς Σερβίας ἐν τῇ Ἀδριατικῇ εὕρισκον τὰς ἀντιρρήσεις αὐτὰς ἐντελῶς ἀδικαιολογήτους.

Ἀμφότεραι αἱ φιλελεύθεραι ριζοσπαστικαὶ ἐφημερίδων ἐτόνιζον ὅτι οἱ σύμμαχοι ὀφείλουσι νὰ ἐπιμείνουν πρὸς ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων των. Ὅτι ἦσαν δὲ ἰκανώτεροι πλέον νὰ ὑπερνικήσουν μόνον πᾶσαν ἀντίδρασιν.

Τὴν πρωτὴν τέλος τῆς 15ης Νοεμβρίου, ἄνευ τῆς παράμικρᾶς προσοχῆς εἰς τὰς διαφόρους ἀπειλάς ὁ Σερβικὸς στρατὸς κατόπιν πεισματώδους μάχης κατὰ διεσκορπισμένων ἀποσπασμάτων, μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῶν Ἀλβανικῶν διαμερισμάτων, εἰσῆρχετο εἰς τὴν πόλιν τῆς Δίβρης ὑπὸ τὰς ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους.

Οὐδεμία ἄλλη ἀντίστασις ὑπῆρχε πλέον δι' αὐτοὺς ἐν τῇ πορείᾳ πρὸς τὴν θάλασσαν.

Οἱ Σέρβοι ἄλλως τε εἶχον κυριεύσει ἐν Μοναστηρίῳ ὅθι πυροβόλα, μεγάλας ποσότητας πολεμφοδίων δι' ἔπλα καὶ πυροβόλα, ἄλλα ὄπλα καὶ ἀποθήκας πλήρεις τροφίμων καὶ ἱματισμοῦ.

Ἀποσπάσματα δλόκληρα διασκορπισθέντα μετὰ τὴν ἦταν τῶν Τούρκων ἐν Μοναστηρίῳ παρεδόθησαν. Κατόπιν δύο τάγματα τῆς Ρέσνας καὶ τῆς Ὀχρίδος μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τῶν ἐπίσης παρεδόθησαν.

Ἡ θέσις ἔθεν τῶν Σέρβων ἦτο πλέον ἐξοχος ἀπέναντι τῶν ἀντιπάλων τῶν, τοὺς ὁποίους φεύγοντας ἐκ Μοναστηρίου, ἔρριπτον τοῦ λοιποῦ ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν λογχῶν.

Ἐκ Βερολίνου μάλιστα ἐφθάνεν ἤδη καὶ ἡ πρόωρος πληροφορία, ὅτι ἡ κατάληψις τοῦ Μοναστηρίου ἐγένετο τῇ συνδρομῇ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἀπησχόλησε τὸν Τουρκικὸν στρατὸν νοτίως. Τοῦτο ἐβεβαίωσε καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ν. Ε. Τύπου» τῆς Βιέννης.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων κατὰ τὰς μάχας τοῦ Μοναστηρίου ἀνῆρχοντο εἰς 17 χιλιάδας νεκροὺς καὶ τραυματίας. Μεταξὺ τῶν λαφύρων κατελέγοντο καὶ 100 χιλιάδες ὅπλα ἡμάουζερ. Διπλωμάτης ἐν συνεντεύξει πρὸς συντάκτην τοῦ «Νέου Ἑλ. Τύπου» ἐξέφραζε τὴν γνώμην, ὅτι ἡ κατάληψις τοῦ Μοναστηρίου θὰ προῦκάλει διενέξεις μεταξὺ τῶν συμμάχων διὰ τὴν ὀριστικὴν ἀπόκτισιν τῆς πόλεως, καθ' ἣσον κατοικεῖται ὑπὸ μικτοῦ πληθυσμοῦ (1).

Τὸ σημαντικώτερον μέρος ἔπερ ἔπαιξεν, ἐν τούτοις, ὁ Σερβικὸς στρατὸς, μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μοναστηρίου, ἦτο ἡ φοβερὰ του πορείᾳ πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν.

Ὁ Σερβικὸς στρατὸς, ὀδηγούμενος ὑπὸ Ἀλβανῶν ὀδηγῶν, εἶχε νὰ διαβῆ ἀπάτητα ὄρη καὶ μόνον χάρις εἰς τοὺς ὀδηγούς του κατῴρθωσε νὰ φθάσῃ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἐλλείπει παντὸς μέσου συγκοινωνίας ὁ στρατὸς δὲν ἠδύνατο νὰ δώσῃ εἰδήσεις περὶ τῆς πορείας του, καὶ μόλις κατὰ τὴν 8ην Νοεμβρίου, μετὰ τὴν προσέγγισιν εἰς τὸ Ἀλέσιον, οἱ Ἀλβανοὶ ὀδηγοὶ ἐπέστρεψαν διὰ νὰ φέρουν εἰδήσεις πρὸς τὸ Ἀρχηγεῖον.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐβεβαίουν ὅτι ὁ Σερβικὸς στρατὸς εἶχε φθάσει εἰς Ἀλέσιον, ἀφοῦ διέθῃ βουνά, ἐκ τῶν ὁποίων οὐδέποτε μέχρι τοῦδε διήλθε στρατὸς. Τὰ πυροβόλα καὶ οἱ ἵπποι ἐδυθίζοντο εἰς χιόνας ἐνὸς μέτρου

(1) Σ. Σ.—Τὸ μόνον πραγματικῶς ἐπαληθεῦσαν ἦτο ὅτι τὸ Μοναστήριον, ὡς θὰ ἴδωμεν, διημφισβητήθη κατόπιν ὑπὸ μόνων τῶν . . . Βουλγάρων (!), μὴ λαβόντων ὑπ' ὄψιν τὴν μικτότητα ταύτην τῶν κατοίκων του...

ὑψους καὶ ἐπεκράτει ψῦχος 12ο — 15ο ὑπὸ τὸ μηδέν! Οἱ διάφοροι πληθυσμοὶ ὑπεδέχοντο καλῶς τοὺς Σέρβους καὶ ἐβοήθουν διὰ τὴν διατροφὴν των κατὰ τὴν διάδασιν ἐρήμων ἐκτάσεων.

Τὸ μήκος τοῦ διανυθέντος δρόμου ὑπερβαίνει τὰ 150 χιλιόμετρα.

XLVII.

Κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης.

Εἰς μίαν περιγραφὴν τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ «Πρωῖνου Ταχυδρόμου» τοῦ Λονδίνου, ὁ ὁποῖος παρηκολούθησε μὲ τὸ Τουρκικὸν Ἀρχηγεῖον τὰς μάχας τῶν Γιαννιτσῶν καὶ κατόπιν, ὑπάρχουν τόσα νέα καὶ ἄγνωστα πράγματα, ὥστε πρέπει ν' ἀναγραφῶσιν ἐνταῦθα.

Ὁ ἀνταποκριτὴς ἐξαίρει κατ' ἀρχὰς τὴν γενναϊότητα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Τούρκων εἰς τὴν μάχην τῆς γεφύρας Πλατύ, ἢ ὅποια, ἐφ' ἧσον ἐξηρτάτο παρ' αὐτοῦ, δὲν θὰ ἐγκαταλείπετο εὐκολα, τόσον μᾶλλον, ἔσον ἢ ἐγκατάλειψις τῆς ἰσοδυναμίας πρὸς παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ θλίβεται ὁ Ἄγγλος δημοσιογράφος, διότι ὁ γενναῖος αὐτὸς Μουχεδὶν βέης ὑπεχρεώθη κατόπιν νὰ ὑποστῇ τὸν ἐξευτελισμὸν τῆς παραδόσεως καὶ νὰ ταχθῇ εἰς τὴν σειρὰν τῶν οἰκρῶν χαραιοφάγηδων, διαρκῶν θαμῶνων τοῦ καφενεῖου, οἱ ὁποῖοι ἀπετέλουν τὴν μεγάλην πλειονότητα τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλονίκης.

«Ἡ μεγάλη ἑλληνικὴ δύναμις, ἢ ὅποια εἶχε καταλάβει τὴν γεφυραν Πλατύ, ἐπροχώρει τώρα ἀριστέρωθεν καὶ ἤλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν Γκαλήπ πασῶν πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

»Τὴν 5 Νοεμβρίου (ν. ἡμ.) ἠγέρθη ἀπὸ τῆς χαραιοφάγειας καὶ ἐπροχώρησα πρὸς τὰς προφυλακὰς. Ἡ ὑποχώρησις εἶχεν ἀρχίσει καὶ πάλιν καὶ κανεὶς δὲν ἐφαίνετο νὰ ξέρῃ πού θὰ σταθῇ. Εἰς τὴν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ ποταμοῦ Ἐχεδώρου ὑπῆρχον τοποθετημένοι 7 χιλ. Τούρκοι. Ἦδη ἕως καθ' ἑλλην τὴν πεδιάδα ὀλόκληροι φάλαγγες ἐφαίνοντο ὑποχωροῦσαι, ἐνῶ βαθεῖα εἰς τὸ βάθος διεκρίνοντο τὰ πλοῖα τῶν Δυνάμεων ἠγχυροβολημένα εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης. Κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἠδυνήθη νὰ ὑπολογίσω τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἀνερχόμενον εἰς τριάκοντα καὶ πλέον χιλιάδας. Καὶ ἦτο

πλέον ἢ δυνατόν ὁ Χασάν πασσάς, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, νὰ συγκεντρώσῃ περὶ τὰς 40 χιλ. καὶ νὰ πολεμήσῃ, ἔστω καὶ χωρὶς ἐλπίδα νίκης, ἀπλῶς καὶ μόνον διὰ νὰ ὑπερασπισθῇ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ νὰ σώσῃ τὴν τιμὴν τῶν τουρκικῶν ὅπλων. Κανόνια ἔμως ἐλάχιστα πλέον τοῦ εἶχον ἀπομείνει καὶ ἀπὸ τὸ ἵππικόν του ἐν μόνον σύνταγμα...»

Ἐνταυτοῖς ἐπιτελεῖται κατόπιν τὰ τῶν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως καὶ τὰς δυσχερείας, τὰς ὁποίας κατ' ἀρχὰς ἀντέταξεν εἰς τὰς συστάσεις τῶν προξένων ὁ Χασάν Ταχσὶν πασσάς, φθάσας μέχρι τοῦ ν' ἀξιώσῃ ἔπως εἰς αὐτὸν καὶ τὸν στρατὸν του ὀλόκληρον ἐπιτρέψῃ ν' ἀναχωρήσουν μὲ τὰ ὅπλα των!

Καὶ ἀναφέρει πῶς μετέβη τὴν ἐσπέραν τῆς 25 Ἰουλίου πρὸς συνάντησιν τοῦ Χασάν πασσά, τὸν ὅποιον εὗρεν ἀναπαυόμενον ἐπὶ μαλακῆς κλίνης μὲ καθαρὰ σινδόνια εἰς ἕνα γραφικώτατον παρὰ τὴν Θεσσαλονίκην χωρίον, εἰς τὸ Νταουτμπαλή, καὶ ἀντὶ πάσης ἀπαντήσεως εἰς τὰς ἐρωτήσεις του περὶ τῶν προθέσεων τοῦ πασσά οὗτος τοῦ συνέστησε νὰ γράψῃ εἰς τὴν ἑφημερίδα του, ἔτι οὐδεμίαν θηριωδίαν διέπραξεν ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλονίκης.

Ὀλίγον κατόπιν ἐν τούτοις παρέστη αὐτόπτης μάρτυς τῆς ἐξῆς σκηνῆς. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἵππικοῦ Χαλήλ βέης ἦλθε πρὸς συνάντησιν τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ Μουχεδὶν βέη, ἔστις εἶχεν ἤδη παρκατάξει τὰ πυροβόλα του καὶ εἶδεν τὰς διαταγὰς διὰ τὴν νύκτα.

«Ὀλίγας λέξεις μόνον εἶπεν ὁ Χαλήλ βέης πρὸς τὸν πυροβολητὴν καὶ ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον του. Ἄλλ' ὁ τελευταῖος οὗτος ἔπεσεν ὡς δοῦς ὑπὸ θυέλλης ἀποκοπεῖσα ἐφ' ἐνὸς τῶν πυροβόλων του καὶ ἔμεινεν ἐκεῖ ἀκίνητος ἐπὶ ὄραν, μὲ τὸ πρόσωρον κρημμένον εἰς τὰ δύο του χέρια. «Καὶ ὅταν μετ' ὀλίγα λεπτά, ἀγνοῶν τι συνέβη, τὸν ἐπλησίασα γὰρ νὰ τοῦ ὀμιλήσω, ἀντελήφθην κατάπληκτος ὅτι ἔκλαιε σὰν μωρὸ παιδί. Ὁ Χαλήλ βέης τοῦ εἶχεν ἀνακοινώσει ὅτι ὁ πασσάς ἀπεφάσισεν ὅχι μόνον τὴν πόλιν νὰ παραδώσῃ εἰς τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ 25 χιλιάδας στρατοῦ»!

Ἐν τῇ νύκτῃ ἐκείνῃ ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης εἶχε χάσει τὴν συνέτην τῆς προτέραν ὄψιν. Αἱ ὀδοὶ ἦσαν κυριολεκτικῶς ἡρημωμένα. Εἶχεν ἤδη ὡς ἀστραπὴ διαδοθῆ ἡ εἶδησις ἔτι ἡ κυριαρχία τῶν Μωα-

Ἑλληνικὸν τμήμα στρατοῦ βαδίζον πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Ἀξιοῦ.

μεθανῶν ἐτελείωσεν. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἀποσυρθῆ ἀπὸ ἐνωρὶς εἰς τὰ σπίτια των. Μόνοι οἱ ἀγαθοὶ Λεβαντίνοι, οἱ ὅποιοι καθ' ἑλας τὰς προηγούμενας ἡμέρας δὲν ἐτολμοῦσαν οὔτε τὴν μύτην των νὰ βγάλουν ἔξω ἀπὸ τὰ σπίτια των, ἐνεφανίσθησαν τώρα χαρούμενοι, διεκδικοῦν-

τες συγγένειαν πρὸς τοὺς νικητάς. Ἄκρα δ' ἀντίθεσις τῶν Λεδαντινων, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐν τῷ μεταξύ ἐφοδιασθῆ με διαβατήρια καὶ κάθε εἶδους πιστοποιητικὰ περὶ τῆς δῆθεν ἀγγλικῆς, γαλλικῆς ἢ γερμανικῆς αὐτῶν ὑπηκοότητος, ἦσαν οἱ Γάλλοι πατέρες, οἱ ὅποιοι οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν ἔπαυσαν νὰ περιφέρωνται ἐλεύθεροι μετὰ τὰς ἱερατικὰς των στολάς.

» Ἀληθινὰ ἡ νύκτα ἐκείνη μετὰ τὴν ἀσυνήθη ἡρεμίαν τῆς πολλὰ τὰ κακὰ προεμήνυεν. Οὐδ' ἦτο ὑπερβολικὴ ἢ φροντίς τοῦ Ἄγγλου προξένου νὰ μᾶς καλέσῃ ὅλους τοὺς ὑπηκόους του νὰ διέλθωμεν τὴν νύκτα εἰς τὸ προξενεῖον, φρουρούμενοι ἀπὸ ἀγγίμα ἀγγλικόν, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ πόλει οὐδεμίαν ὑπῆρχεν ὑπεύθυνος ἀρχή.

» Τὴν ἐπαύριον, ἑορτὴν τοῦ πολιούχου τῆς Θεσσαλονίκης, μετέβην ἔριππος ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς πρὸς ἐπίσκεψιν τοῦ στρατοῦ τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου. Ἐπέρασαν ὅλοι ἐλευσινὴν νύκτα μέσα εἰς ἀληθινὸν ἔλος ἀπὸ τὴν βροχὴν, καὶ μ' ὄλα ταῦτα ἡ χαρὰ καὶ ἡ εὐθυμία ἐδασίλευον παντοῦ.

» Τὸ πρῶτον σῶμα ποῦ εἶδα ἦσαν τὰ περίφημα τάγματα τῶν εὐζώνων μετὰ τὴν φουστανέλλαν καὶ τῆς ὑψηλῆς των κάλτσες. Εἶνε αὐτοὶ ποῦ φημίζονται ὅτι σκαρφαλώνουν εἰς τὰ βουνὰ σὰν κατσίκια καὶ ἐνθυμίζουσι τοὺς ἰδικούς μας Σκώτους Χαϊλαίντερς. Κατόπιν εὐρέθην ἀντιμέτωπος ἐνὸς συντάγματος πεδινῶ πυροβολικοῦ μετὰ γερούς ἵππους καὶ ὀραίους ἀξιωματικούς. Ἡ ὑχαριστήτην δὲ ἰδιαιτέρως, ὅταν ἔμαθα ὅτι ἦτο τὸ πυροβολικὸν τῆς ἐβδόμης μεραρχίας, ἡ 6ῃ καὶ ἡ 9ῃ πυροβολαρχία, περὶ τῆς σκοπευτικῆς δεινότητος τῶν ὁποίων ἤμην ὁ ἴδιος ἐξ αὐτοψίας εἰς θέσιν νὰ πιστοποιήσω τὰ τῆς μάχης τῆς γεφύρας τοῦ Πλατοῦ.

» Ἐσπευσα νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸν ἀντισυνταγματάρχην κ. Κούτσην, ὁ ὅποιος μετὰ δικαιολογημένον ἐνδιαφέρον ἤκουε τὰ τῆς ἀποτελεσματικότητος τῶν πυροβόλων του εἰς τὸ Πλατό.

» Ὀλίγον ὕστερον οἱ Ἕλληνες εἰσῆλθον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὸν λιμένα τῶν ὀνειρων των, ἡ δὲ πόλις ἐνεψυχώθη αὐτοστιγμὴ μετὰ τὸν ἤχον τοῦ στρατιωτικοῦ βαδίσματος τῶν ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ὡς ὁ Φοῖνιξ ἀνεγεννήθησαν, καὶ ἀπὸ τόσον μάλιστα πτωχὸν ὕλικόν ὅποιον ὑπῆρξε τὸ 1897.

» Καὶ ὁμως, παρὰ τὸν κρότον τοῦ βήματος τῶν γενναίων, ἔμειναν

ἀκόμη εἰς τὰ μάτια τῆς ψυχῆς μου ἡ Μοῖρα τοῦ Χασάν Ταχσίν πασσά, ὁ ὁποῖος δὲν κατώρθωσε νὰ ἀποθάνῃ μαχόμενος ὅπως ἤθελε, καὶ τοῦ γενναίου ἐκείνου πυροβολητοῦ ποῦ ἐκλαίει σὰν μικρὸ παιδί ἐπὶ τοῦ οὐραίου τοῦ πυροβόλου. Κισμέτ !»

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην μετὰ πολλοῦ θαυμασμοῦ ὠμλεῖ δλόκληρος ὁ Εὐρωπαϊκὸς τύπος καὶ ἰδίᾳ ὁ Ἀγγλικὸς περὶ τῶν νικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Μακεδονίαν.

Ἐντύπωσιν πρὸ παντὸς ἐπροκάλει ἡ ἀρθρογραφία τοῦ «Χρόνου» τοῦ Λονδίνου περὶ τῶν ἐπιτυχιῶν τῆς Α. Γ. τοῦ Διαδόχου, Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ. Ὁ ἀρθρογράφος παρετήρει ὅτι «ἡ πτώσις τῆς Θεσσαλονίκης ἦτο ζήτημα ὠρῶν, πᾶσα δὲ ἀντίστασις ὑπὸ τῶν Τούρκων θὰ ἀπετέλει ματαίαν αἱματοχυσίαν, ἥτις, ὅσον καὶ ἐὰν ἦτο μεγάλη, δὲν θὰ κατώρθωνε ν' ἀποτρέψῃ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ ἀναστίλωσις τοῦ γοῆτερου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπετέλει τὸ μᾶλλον ἀπροσδόκητον σημεῖον τοῦ ἐκπληκτικοῦ αὐτοῦ πολέμου. Ὁ Διάδοχος ὑπέστη, γράφει, ἐπὶ μίαν Ἰδετίαν ἀπὸ τοῦ τελευταίου πολέμου μετὰ τῆς Τουρκίας πολλὰς ἀδίκους ἐπικρίσεις, μόνον καὶ μόνον διότι εἶχε διατάξῃ ὑποχώρησιν εἰς Λάρισαν. Ἐλάχιστοι στρατιῶται τῆς ἡτῆς καθὼς ὁ Διάδοχος ν' ἀνακτίσουν ἐπὶ τοῦ ἰδίου ἐδάφους τὴν ἀδικαιολογητῶς μειωθείσαν στρατιωτικὴν φήμην των. Ἡ Α. Ὑψηλότης ὠδήγησε σήμερον νικηφόρως πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης τὸν στρατὸν τοῦ εὐτυχίσαντα ἐπίσης ν' ἀποπλύνῃ ἐνδόξως τὰς πικρὰς ἀναμνήσεις καὶ τὰ μειονεκτήματα τοῦ παρελθόντος...»

Πρέπει ὅμως ν' ἀπομνημονευσθῇ διὰ παντὸς ἐν ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τοῦ Ὀθωμανικοῦ Πρακτορείου, τὸ ὁποῖον ἐκυκλοφόρησεν εἰς Χίον, εἰσοχοκολλήθη καὶ μετεφράσθη εἰς τὸ Χιακὸν γλωσσικὸν ἰδίωμα, ἐνθυμίζον ὀλίγον τὴν Βαβυλωνίαν τοῦ μακαρίτου Βυζαντίου, διὰ νὰ μάθουν τὰς νίκας τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ οἱ ἀγαθοὶ Ὀθωμανοὶ τῆς Χίου καὶ ἐντροφήσουν εἰς αὐτάς.

Ἴδου τὸ ἀνακοινωθὲν, τὸ ὁποῖον ἐν πιστῇ ἀντιγραφῇ ἀπεστάλη εἰς ἐγκριτον Πειραιέα, ὑπὸ ὁμογενοῦς ἐμπόρου διαμένοντος ἐν Χίῳ.

«Τὸ Ἀνακοινωθὲν

Ἡ «Ἀφῆρωφ» βαπόρι ἐτροπησαμένε
Διάδοχο Μαυροβουνίου ἐπιασαμένε.

Χριστόφορο Ἕλληνα ἐλαβωσαμένε.

Κωνσταντῖνο Ἕλληνα μέση βάλαμε.

Ἄσπρη Παντιέρα ἐσηκωσαμένε.

Ἐκατὸ τόπια (κανόνια) ἀπάνωτο.

Ἄξιωματικὸς δικὸς μας ἐλυπηθηγένε, ἐν (δὲν) ἔσορεν (ἐκτύ-
πησε) αὐτουνοῦ.

Ἄξιωματικὸς ἔλεγε. Μᾶος βοῦρ (κτύπα). Φυλᾶν, ἰσκόνι γίνη
[αὐτός...]

Ὀθωμανικὸν Πρακτορεῖον.»

Ἰπὸ δὲ τὸν τίτλον «Κοιμώμεθα λοιπόν;» ἡ τουρκικὴ ἑφημερὶς «Κιοῦλου» τῆς Σμύρνης σχολιάζουσα τὴν καταδύθισιν τοῦ ἐν τῷ λι-
μένι Θεσσαλονίκης ὀθωμανικοῦ πολεμικοῦ ὑπὸ ἑλληνικοῦ τορπιλλο-
βόλου, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὰ ἐξῆς ἔγραφεν ἐν περιλήψει:

«Ἄρά γε ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐβομβάρδισε τὰ φρούρια Καραμ-
πουρνοῦ καὶ ἀφοῦ κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ σιγὴν εἰς τὰ ὀθωμανικὰ
τηλεβόλα, ἔστειλε τορπιλλοβόλον τὸ ὅποιον κατεδύθισε τὸ ἡμέτερον
πολεμικόν, ἢ τὸ ἑλληνικὸν τορπιλλοβόλον κοροῖδεῖον οὕτως εἶπειν τὰ
τηλεβόλα μας εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα καὶ ἐθριάμβευσεν;

»Αὐτὰ εἶνε σκέψεις τοιαῦται, τὰς ὁποίας διὰ νὰ ἐκδιώξῃ τις ἐκ
τοῦ ἐγκεφάλου του πρέπει νὰ εἶνε ἄλογον ζῆλον. Ἄφοῦ τὰ φρούριά
μας κοιμῶνται βαρούρειον ὕπνον εἰς τοιαύτας περιστάσεις, δὲν ἔχομεν
δικαίωμα νὰ κατηγορήσωμεν τὸν ἐχθρόν. Ὅσοι κοιμῶνται βαθὺν
ὕπνον, αὐτῶν ὄχι τὰ πολεμικά, ἀλλ' ἡ χώρα των ἀνατινάσσεται εἰς τὸν
ἄέρα. Ἄν τὰ φρούριά μας κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἐργάζωνται, τότε
οὐδὲν ἄλλο μένει ἢ νὰ καθήσωμεν καὶ νὰ κλαύσωμεν. Ὅταν αὐτὰ
συμβαίνουν ἐν Θεσσαλονίκῃ, Σαράντα Ἐκκλησίαις, Πρεβέξῃ, τότε τὸ
ἄθροισμα τῶν σφαλμάτων αὐτῶν ἀποτελεῖ μίαν σοβαρὰν ἥτταν. Ἄν
τὸ Ἑλληνικὸν τορπιλλοβόλον ἐξῆλθε τοῦ λιμένος ὅπως εἰσῆλθεν ἀνε-
νοχλήτως, τότε περιττὸν νὰ ἔχωμεν φρούρια. Ὅταν ἐν τορπιλλοβό-
λον κατορθώνη ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον δὲν ἔ' ἀπετόλμα πολυάριθμος στόλος
χωρὶς νὰ ὑποβληθῇ εἰς θύδας, τότε ὅλος ὁ κόσμος ἐκτιμᾷ καὶ ἀπο-
θαυμάζει τὸν ἥρωα τοῦτον, τοῦναντίον δὲ σχηματίζει ἀναξιοπρεπεῖς
ἰδέας δι' ἡμᾶς. Ἡ ἐπιτυχία αὕτη τοῦ ἑλληνικοῦ τορπιλλοβόλου θὰ
μᾶς κάμῃ νὰ χάσωμεν καὶ πολιτικῶς πολλὰ πράγματα. Διατί μένει ὁ

ἐν τῇ Εὐξείνῃ στόλος μας κεκλεισμένος; Ὁ προορισμός του εἰς τὸ Αἰγαῖον εἶνε πολὺ ἀνώτερος ἀπὸ τὴν ἐν τῇ Εὐξείνῃ παρουσίαν του. Πάντες γνωρίζομεν ὅτι τὸ ἔθνος κατεσκεύασεν αὐτὸν τὸν στόλον κατὰ τῆς Ἑλλάδος.»

Αἱ λεπτομέρειαι δὲ καὶ διαβάσεις τοῦ στρατοῦ μας ἀπὸ Γιαννιτσῶν διὰ τῆς γεφύρας Καρᾶ Ἀσμάκ ἔχουν ὡς ἑξῆς, ὡς ἀναγράφονται ὑπὸ αὐτόπτου γνωρίσαντος ἄριστα τὰς λεπτομερείας αὐτῆς :

«Ἀνέγνωσα εἰς τὰς ἑφημερίδας πολλὰς ἀνακριθείας περὶ τῆς πλευρικῆς ἐνεργείας τοῦ στρατοῦ μας κατὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν καὶ συγκεκριμένως διὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας τοῦ Καρᾶ Ἀσμάκ ἐπὶ τοῦ Λουδία ποταμοῦ.

»Ἡ ἐπιτυχὴς καὶ ταχεῖα διάβασις ὀφείλεται κυριώτατα εἰς τὸ ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ν. Μιχαλόπουλον Ἀρκαδικὸν 21ον πεζικὸν σύνταγμα, τοῦ ὁποῦ το πρῶτον τάγμα, ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Καραγιαννόπουλον, διήλθε πρῶτον τὴν γέφυραν καὶ ἐξετόπισε τὸν ἐχθρὸν, προλαβὼν τὴν ἀνατίναξιν.

»Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγένετο ἡ ἐν Γιαννιτσοῖς μάχη, ἡ 7 ὑπὸ τὸν Κλεομένους μεραρχία εὐρίσκετο ἐπὶ τῆς πλησίον τοῦ Καρᾶ Ἀσμάκ καὶ τοῦ παραλλήλως ρέοντος Ἀλιάκμονος πεδιάδος.

»Ὅτε διετάχθη ἡ προέλασις τῆς Μεραρχίας διὰ νὰ καταλάβῃ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τοῦ ἐν Γιαννιτσοῖς ὠχυρωμένου Τουρκικοῦ στρατοῦ, παρουσιάσθη ἀσθενὴς καὶ ἀψυχος ἀντίστασις Τούρκων παρὰ τὸ Λιανοβέρι, ὀλίγον ἀπέχον τῆς γεφύρας τοῦ Καρᾶ Ἀσμάκ.

»Ἡ ἀψιμαχία παρετάθη μέχρι τῆς 9 πρωινῆς ὑπὸ βροχὴν, ὅτε ἀπεσύρθησαν τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα πρὸς τὴν γέφυραν, ἔλη δὲ ἡ δύναμις τῆς Μεραρχίας κατέλαβε τὸ Πλατύ, δεξιόθεν καὶ ἀπέχον μόλις χιλιόμετρον τῆς γεφύρας.

»Τὸ 21ον σύνταγμα, ἀποτελοῦν τὴν ἐφεδρείαν τῆς μεραρχίας, εὐρέθη πρὸ τῆς γεφύρας ὡς στήριγμα τοῦ μεραρχιακοῦ πυροβολικοῦ.

»Δοθείσης παρὰ τοῦ μεράρχου τῆς διαταγῆς νὰ ἐκπορθηθῇ διὰ πάσης θυσίας ἡ γέφυρα, ἐπροχώρησε τὸ ὑπὸ τὸν Καραγιαννόπουλον τάγμα εἰς διπλὴν ἀραιὰν φάλαγγα, εἰς σχῆμα ρόμβου.

»Πρὸ τῆς γεφύρας ἦτο ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ, ὑψηλὴ εἰς ἐπίχωμα, σχηματίζουσα ὠραῖαν πρόχωμα, τὸ ὁποῖον κατέλαβε τὸ τάγμα· ἀλλὰ βροχὴ σφαιρῶν ἐθέριξε τὴν γέφυραν.

» Ἡ στιγμή ἦτο κρίσιμος· δὲν ἔπρεπε νὰ δοθῇ καιρὸς εἰς τοὺς Τούρκους καὶ ὁ ταγματάρχης ἔφιππος μεταβαίνει πρὸς ἀναγνώρισιν τῆς γεφύρας.

» Ἡ γέφυρα ἦτο ἐτοίμη πρὸς ἀνατίναξιν· μεγάλη ποσότης δυναμίτιδος ἦτο ἐπὶ τοῦ καταστρώματος, συγκοινωνοῦσα πρὸς τοὺς ἀμυνομένους Τούρκους διὰ σύρματος.

» Κατ' ἀρχὰς ὑπετέθη ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἠλεκτρικοῦ σύρματος, δι' οὗ θὰ μετεδίδοτο τὸ πῦρ εἰς τὴν δυναμίτιδα, κατόπιν ὅμως ἀνεκαλύφθησαν δύο Τούρκοι, κρυμμένοι εἰς τὸ τέλος τῆς γεφύρας, ἐτοιμοὶ νὰ σύρουν τὸ σύρμα τῆς ἐκπυροσκορητήσεως.

» Ἐφρονεύθησαν πρὶν προφθάσουν νὰ ἐκτελέσουν τὴν ἀνατίναξιν καὶ τὸ τάγμα, ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ, μὲ τοὺς ἀξιωματικούς του ἐπὶ κεφαλῆς τῶν στρατιωτῶν καὶ ἐμπρός, διέρχεται τὴν γέφυραν, τῆς ὁποίας ἡ διόδος ἐξησφάλιζε τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν σιδηροδρομικὴν ὁδόν.

» Οἱ ἀμυνομένοι Τούρκοι δὲν ἐτράπησαν ἀμέσως εἰς φυγὴν, ἀλλὰ, εὐρόντες κατάλληλον τὸ ἔδαφος, ἐτάχθησαν εἰς τρεῖς ἀμυντικὰς γραμμὰς, τὴν πρώτην ἀπέχουσαν περὶ τὰ 80 μέτρα τῆς γεφύρας καὶ τὰς ἄλλας δύο ἀνὰ διακόσια μέτρα.

» Ἡ ὀλη δύναμις, κατὰ ἐξακριβωθείσας πληροφορίας, ἀνῆρχετο εἰς 3 τάγματα καὶ 4 πυροβόλα.

» Ἡ ἐπίθεσις τοῦ 21ου συντάγματος ἦτο τόσον κρατερὰ, ὥστε ταχέως ἐξετόπισε τὴν τουρκικὴν ἀμυναν μέχρι Κιρτζαλὰρ πρὸς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Δυστυχῶς ἠμπόδισε τὴν περαιτέρω καταδίωξιν πυκνὴ ὀμίχλη, τῆς ὁποίας ἐπωφελούμενοι οἱ Τούρκοι ἔφυγαν διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, διὰ τῶν τραίνων δηλαδή, τὰ ὁποῖα εἶχον ἔτοιμα προβλέποντες τὴν ἡττάν των.»

• • • • •
 Ὁ ἀφηγούμενος δὲ τὰ κατὰ τὴν ὁράσιν τῆς 4ης μεραρχίας ἀφηγείται ἐπικαίρως τὰ ἑξῆς:

«Τὰ ζητήσαντα προσωρινὴν ἀνάπαυσιν στρατεύματα εἰς τὰ δημόσια καταστήματα πρὸ τῶν Γιαννισῶν εἰσηλθον τὸ ἀπόγευμα εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐστρατωνίσθησαν εἰς διάφορα σημεῖα.

» Αἱ μεραρχίαι, τὰ πυροβολικά, αἱ μεταγωγικαὶ ὀπηρεσίαι συνεκεντρώθησαν ἐκεῖ καὶ εἰς τὰ πέριξ καὶ ἔλαβον τὰς ἀναγκαίας διατα-

γάς ποῦ θὰ κατευθυνθοῦν, ὠρίσθησαν σύνδεσμοι καὶ ὁδηγοὶ νὰ εὐκολύνουν τὴν διαμονὴν τῶν σωμάτων εἰς τὴν πόλιν, ἢ ὅποια διετέθη κατὰ ζῶνας διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατωνισμοῦ.

»Ὅλα τὰ ὄπλα, ὅλα τὰ σώματα καὶ αἱ ὑπηρεσίαι τῆς στρατιᾶς εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὴν ὅποیان ἐπεκράτει, ὡς δύναται νὰ φαντασθῆ εὐκόλως κανεῖς. τρομακτικὴ κίνησις.

»Τὰ πρῶτα εἰσελθόντα σώματα ἀνέλαβον νὰ φρουρήσουν τὴν πόλιν, νὰ προλάβουν διαρπαγὰς καὶ ἔκτροπα. Ἄλλ' ἔως ὅτου σπεύσουν διὰ φρουρῶν καὶ περιπολιῶν νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν πόλιν, ἢ διαρπαγὴ κατὰ τὸ πλεῖστον εἶχε συντελεσθῆ. Σπίτια, καταστήματα ἐγκαταλειφθέντα διηρπάγησαν μέχρις ἀφανισμοῦ. Οἱ Βούλγαροι, οἱ Ἀθίγγανοι κάτοικοι καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν γύρω χωρίων ἔγιναν μανιώδεις εἰς τὴν κατὰ τοιοῦτον τρόπον ἀντεκδίκησιν τῶν μέχρι πρὸ ὀλίγου τυράννων δεσποτῶν των. Ὅσα σπίτια καὶ καταστήματα εἶχαν μείνει, ἢ δὲν εἶχον κατ' ἓκ τῶν ὀβίδων καὶ ἰδίως ἐκ τῆς φωτιᾶς τῶν κατοίκων, διηρπάζοντο ἀνηλεῶς. Ὅλα τὰ ἐπιπλα, ὅλα τὰ ρούχα ἐρρίπτοντο εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐπαίροντο εὐκολα. Οἱ δυστυχεῖς τυρχνούμενοι πληθυσμοὶ ἐξεδικοῦντο καὶ ἐνόμιζαν ὅτι ἐβελτίωναν καὶ τὸ πτωχικό τους. Τὸ δευτέρον ἴσως τοὺς τὸ ὑπηγόρευεν ἢ συναίσθησις ὅτι αἱ περιουσίαι τῶν τυράννων των δὲν ἦσαν παρὰ οἱ κόποι αὐτῶν, ἢ ἐργασία των, τὴν ὅποیان ἐνοσφίζοντο αὐτοὶ καὶ ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐπανέφρισον τὰ δικαιώματά των.

»Οἱ πρῶτοι εἰσελθόντες στρατιῶται ἐξήτησαν νὰ εὔρουν φαγί, νὰ χορτάσουν τὴν πείνάν των. Ἄλλὰ καὶ οἱ κατόπιν εἰσορμήσαντες μήπως τὸ αὐτὸ δὲν ἐπεδίωκον; Ὅλος ὁ στρατὸς ἦτο νηστικός ἐπὶ δύο καὶ τρεῖς ἡμέρας, διότι μαχόμενός δὲν ἦτο εὐκολόν νὰ τροφοδοτηθῆ. Ἐζήτει λοιπὸν νὰ εὔρη κάτι νὰ φάγη καὶ ὠδηγεῖτο ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς εἰς τὰ σπίτια, τὰ ὅποια αὐτοὶ τότε δικαιωματικῶς κατελάμβανον καὶ ἀπέκτων τὸ θάρρος διὰ τῆς παρουσίας τῶν στρατιωτῶν νὰ τὰ διαρπάξουν, νὰ τὰ καίουν. Μετῆχον καὶ αὐτοὶ τῆς νίκης· τὰ πραγματικώτερα ἀποτελέσματα μάλιστα τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐκαρποῦντο αὐτοί. Ὁ στρατὸς δὲν ζητεῖ εἰς τὰς περιστάσεις αὐτὰς τίποτε ἄλλο ὡς ἐπαθλόν, ὡς λάφυρον παρὰ ὅ,τι στιγμιαίως τοῦ ἀναγκαιεῖ. Ἀποτελεῖ καὶ τοῦτο τὴν πραγματικὴν, τὴν θετικὴν ἀπόδειξιν τῆς νίκης.

τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀγώνος. Ἄφου σκοτώνει, ἄφου καταστρέφει, πῶς νὰ μὴ διαρπάσῃ καὶ πράγματα ;

» Διότι ποίαν ἄλλην ἐξήγησιν δύναται νὰ δώσῃ κανεὶς εἰς τὰς τοιαύτας παρεκτροπὰς τῶν στρατῶν ἔλου τοῦ κόσμου ; Ἄρκει νὰ ἐνθυμηθῆ τις, ὅτι ὅταν οἱ εὐρωπαϊκοὶ στρατοὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ Πεκίνον, δὲν ἀφῆκαν οὔτε βάζο εἰς τὰ Ἄνάκτορα.

» Ἡ εἰκὼν αὐτῆ τῆς διαρπαγῆς καὶ τῆς καταστροφῆς περιωρίσθη μόνον ἐννοεῖται εἰς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν καὶ ὄχι εἰς ἕλα τὰ σπίτια. Οἱ μὴ φανατικοὶ Τούρκοι οἱ ζῶντες ἐν ὁμοιοῖα μετὰ τῶν χριστιανῶν δὲν ἔφυγον, δὲν ἐγκατέλειψαν τὰ σπίτια των ἠρκέστησαν εἰς τῆς κλεισμένες πόρτες νὰ χαράξουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ διὰ νὰ προστατεύωνται. Περὶ τὸ ἐσπέρας δὲ ἔπαυσαν καὶ αἱ παρεκτροπαὶ αὐταὶ διατρεχουσῶν τὴν πόλιν περιπολιῶν καὶ ἐφίππων μὲ αὐστηρὰς διαταγὰς. Ἐδίδον δὲ μόνον ἀφορμὴν εἰς τοιαύτας παρεκτροπὰς φανατικοὶ Τούρκοι κρυμμένοι εἰς τοὺς μιναρῆδες καὶ τὰ σπίτια των καὶ πυροβολοῦντες. Ὅταν μάλιστα πρωτοεἰσῆλθον τὰ στρατεύματα, οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὰ σπίτια των πυροβολοῦντες ἐπλήγωσαν μερικοὺς στρατιώτας μᾶς. Κατ' αὐτῶν οἱ κάτοικοι καὶ οἱ στρατιῶται ἀντεπεξήρχοντο καὶ ἐνόμιζε κανεὶς, ἰδίως κατὰ τὰς πρώτας ὥρας τῆς εἰσβολῆς τοῦ στρατοῦ, ὅτι διεξάγεται μάχη μὲ τοὺς ἀδιακόπους πυροβολισμούς, οἱ ὅποιοι δὲν ἔπαυσαν καὶ τὴν νύκτα ἀκόμη. Ἡ φωτιὰ ἐξακολουθεῖ καὶ τὴν νύκτα. Τὸ θέαμα εἶνε ἀληθῶς φαντασμαγορικόν.

» Τεράστιαι γλῶσσαι φωτὸς ὑψοῦνται πρὸς τὸν ὀρίζοντα ἢ κίνησις τοῦ ἐξακολουθοῦντος νὰ κινῆται, νὰ εἰσέρχεται στρατοῦ, ὁ βαρὺς κρότος τῶν κανονιῶν καὶ τὸ ποδοβολητὸν τῶν ἀλόγων προκαλοῦν ἕνα ἀδιάκοπον βόμβον, τὸν ὅποιον ἀπολαμβάνουν τὰ ἔξω τῆς πόλεως κατηυλισμένα σώματα. Ἡ μεραρχία μᾶς συγκεντρωθεῖσα κατηυλίσθη ἐπὶ πεδινῆς ἐκτάσεως ὀπισθεν τῆς πόλεως, εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Πέλλας.

» Ὁ Διάδοχος μὲ τοὺς πρίγκηπας καὶ τὸ ἐπιτελεῖόν του εἰσέρχεται ἀφ' ἐσπέρας εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀναπαύεται εἰς τὴν οἰκίαν Βλάχου, ἀδιαθετῶν ἐκ τῶν κόπων καὶ ἐκ κρυολογήματος.

» Ἐπὶ ἀποτελέσματα τῆς μάχης ταύτης ἀπέβησαν σοβαρὰ δι' ἀμφοτέρω τὰ ἐμπόλεμα μέρη. Οἱ Τούρκοι μολοντί ἀμυνομένοι ἠρίθμησαν ὑπὲρ τὰς 2 χιλιάδας νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. Τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ

Τούρκοι ὑπερέβησαν τοὺς χιλίους εἰς νεκροὺς καὶ τραυματίας. Τὴν νύκτα ἐφαίνοντο μὲ τὰ φαναράκια νὰ περισυλλέγουν τὰ θύματα· καθὼς δὲ ἐβεβαίωσεν ὕστερον ὁ Ἕλληγ ἀντιπρόσωπος τοῦ Τούρκου διοικητοῦ τῶν Γιαννιτσῶν, οἱ Τούρκοι ἔθαψαν περὶ τοὺς χιλίους τὴν νύκτα ἐκείνην. Τὴν ἐπομένην δὲν εὔρομεν παρὰ ὀλίγους, τοὺς ὁποίους δὲν ἠδυνήθησαν νὰ πάρουν τραπέντες εἰς φυγὴν.

«Ἐκτὸς τούτων καὶ οἱ αἰχμάλωτοι δὲν ἦσαν ὀλίγοι, 700 ἐν ἔλῳ. Ἐκτὸς δὲ τῶν κανονιῶν τὰ ὁποῖα εὔρομεν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης, καὶ ἄλλα τοιαῦτα περιήλθον εἰς χεῖράς μας πρὸ τῆς πόλεως ἐγκαταλειφθέντα παρὰ τὸ νεκροταφεῖον. Εὐστοχος Ἰβδὶς εἶχε σκοτώσει τὰ ἄλογα καὶ εἶχον ἀπομείνει ἐκεῖ δύο κανόνια. Δώδεκα πυροβόλα ἐν ἔλῳ περιήλθον εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ μας καὶ ὃ μὲραλλιοβόλα, σημάται καὶ ὄχι ὀλίγον ὕλικόν πολέμου.

»Καὶ αἱ ἡμέτεραι ἀπώλειαι δὲν ἦσαν μικραί, περὶ τὰς 3 χιλ. τε θέντων ἐκτὸς μάχης, τόσον ἀπὸ τὴν δευτέραν μεραρχίαν, ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν ἕκτην καθὼς καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέτεραν. Ἡ τετάρτη μεραρχία ἐσημείωσε περὶ τοὺς 800 ἐκτὸς μάχης· περισσοτέρους τὸ ἕνατον σύνταγμα, μετὰ τὸ ὅποιον ἦλθε τὸ ὄγδον καὶ κατόπιν τὸ ἐνδέκατον. Τὸ ἕνατον, τὸ ὅποιον τὸ πρῶτον ἐθαπτίσθη εἰς τὸ πῦρ, ἀπωφανίσθη σχεδὸν ἀπὸ ἀξιωματικούς, τραυματισθέντας καὶ φονευθέντας. Τοῦ ὄγδου δύο ἀξιωματικοὶ ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης, τοὺς ὁποίους ἀνεφέραμεν, καὶ τοῦ ἐνδεκάτου ἄλλοι δύο, ὁ λοχαγὸς Σταυρόπουλος καὶ ὁ ταγματάρχης Γοιτσόπουλος. Ὁ κ. Γοιτσόπουλος ἐτραυματίσθη ἀφ' ἐσπέρας, εὐθὺς ἅμα ἤρχισεν ἡ μάχη καθ' ἣν στιγμὴν ὀδηγήσας τὸ τάγμα του ἐτέθη πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ προπορευομένου τάγματος τοῦ Σουμήλα.

»Αἱ ἡμέτεραι ἀπώλειαι ὑπελογίζοντο ἀνώτεραι, διότι πάντοτε ἡ θέσις τοῦ ἐπιτιθεμένου εἶνε μειονεκτική· ἐδάδιζε δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ὁ στρατὸς μας τελείως ἀκάλυπτος. Ἀλλὰ αἱ προχωρήσεις του ἦσαν προφυλακτικαί, ἐπιτυχεῖς ἀπὸ τῶν ἐχθρικῶν ὀβιδῶν. Τὰ ἄλματα ἐγένοντο κανονικῶς καὶ ἐν καταλλήλῳ στιγμῇ κατὰ τὴν πολεμικὴν τακτικὴν.

»Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης ἔστεψε καθολοκληρίαν τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα, δοξασθέντα εἰς ἀγῶνα ἀνδρείας, αὐτοθυσίας, καρτερικότητος καὶ τέχνης πολεμικῆς. Δὲν ἦτο μόνον ἡ εὐστοχία τοῦ πυροβολικοῦ, δὲν ἐδοκιμάσθη ὁ Ἕλληγ στρατιώτης ὅτι ἤξεύρει νὰ ἀποθνήσκῃ, ἀλλὰ

ἐσημειώθη καὶ εὐστοχία ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως. Δικαίως δὲ ἡ μάχη αὕτη ἐχαρακτηρίσθη μία ἀπὸ τὰς σπουδαιότερας μάχας ὅσας ἔχει ν' ἀναφέρῃ ἡ νεωτέρα ἱστορία. Οἱ ξένοι στρατιωτικοὶ ἀκόλουθοι μετέβησαν ἐπὶ τόπου καὶ ἐχαρτογράφησαν τὸ πεδίου τῆς μάχης, διότι ἡ σύγχρονος στρατιωτικὴ ἐπιστήμη σοβαρῶς ἔχει νὰ ἀσχοληθῇ μὲ αὐτὴν καὶ νὰ βραβεύσῃ τὸ ἔργον τῶν νικητῶν.

»Καὶ εἰς τὴν μάχην ταύτην ἡ μεραρχία, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῶν ὄσων ἀνεφερόμεν, ἐσημείωσε διακεκριμένον ρόλον, σημαντικωτάτην ἐπιτυχίαν. Καὶ τὴν πρώτην ἡμέραν ἦλθεν εἰς ἀγρίαν σύγκρουσιν μὲ τὸν ἐχθρόν, ἀλλὰ καὶ τὴν δευτέραν ἐπροχώρησεν ὀρμητικῶς ἀποτελέσασα τὸ κυρίως μέτωπον τῆς μαχομένης στρατιᾶς, ἀποκρούσασα λυσώδεις ἀντεπιθέσεις καὶ βοηθήσασα ἀποτελεσματικῶς τὸ δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν τῶν μαχομένων δυνάμεων τῆς δευτέρας καὶ τῆς ἕκτης.

»Ἀφ' ἐσπέρας χωρὶς νὰ κοιμηθοῦν οἱ ἄνδρες ἐτοιμάζονται διὰ τὴν ἀποστολὴν. Ὁ ταγματάρχης Πραντούνας ἀναπτύσσει εἰς τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ ὑπαξιωματικοὺς πῶς γίνεται ἡ διάβασις γεφύρας ἐν καιρῷ νυκτὸς κατεχομένης ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Προηγουμένου τοῦ ἐνάτου λόχου τοῦ Λυμπεροπούλου ἐκκινεῖ τὸ τάγμα. Διέρχεται ἐρημικὰ μέρη, λόχμας, ρυάκια ὑπὸ τὴν ἀπόλυτον σιγὴν. Ἐξω ἀπὸ χωριουδάκια ξεπετιοῦνται χωρικοὶ ἔνοπλοι. Ἐδῶ διολισθαίνει ἡ σιλουέττα ἐνὸς παπᾶ μὲ τὸ ὄπλο στὸ χέρι, ἐκεῖ ὀμάδες χωρικῶν ἔνοπλοι μόνις διακρίνονται εἰς τὸ νυκτερινὸν σκότος. Ἀμυδρὰ φῶτα φαίνονται ἀπὸ τὰς χαραματίδας τῶν παραθύρων. Οἱ σκύλλοι γαυγύζουν, οἱ χωρικοὶ καταλαμβάνονται ὑπὸ ἀνησυχίας· μισοανοίγουν τὰ παράθυρα καὶ κυττοῦν ἀπὸ τῆς τρύπης, πολεμότρupes. Οἱ στρατιῶται δὲν ὀμιλοῦν, προχωροῦν μὲ σιγὴν, μὲ προσοχὴν. Ἀντιλαμβάνονται καὶ οἱ ἴδιοι τὸ ἔκτακτον, τὸ κρίσιμον τῆς ἀποστολῆς των.

»Μὲ τὸ ἠθικὸν ἀκμαῖον ὅμως ἔβαινον πρὸς τὸν κίνδυνον, τὸν ὅποιον ἐμαρτυροῦσε τὸ πᾶν ἐκεῖ. Ἦσαν ὅμως πάντοτε πεπεισμένοι περὶ τοῦ αἰσίου ἀποτελέσματος. Καὶ τὴν νεκρικὴν ἐκείνην ἡσυχίαν διέκοπτεν ἐνίοτε τὸ κέλάρυσμα, μέσα εἰς τὰς συστάδας τῶν δένδρων, τὰς πυκνὰς λόχμας, ρυακίων, παραποταμίων τοῦ Ἄξιου. Διὰ πᾶσαν ἄλλην ὥραν τὰ μέρη ἐκεῖνα, τὰ τοπία αὐτὰ θὰ ἦσαν χάρμα αἰσθήσεως, διὰ τὴν νύκτα ὅμως αὐτὴν ἔδιδον ἐντύπωσιν τρομώδη. Εἰς κάθε καμπήν, εἰς πᾶν γεφυράκι ὑπετίθετο κρυμμένος ἐχθρὸς. Οἱ ἄνδρες

ἀνοίγαν τὰ μάτια τους, ἐνέτεινον τὴν προσοχὴν των νὰ διακρίνουν καλὰ. Μὲ τὸ ἐπλον στὸ χέρι ἦσαν ἔτοιμοι διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Συναντῶμεν τμημα μηχανικοῦ, τὸ ὁποῖον μᾶς ἀκολουθεῖ. Οἱ χωρικοὶ ὀδηγοὶ φέρουν τὸ τάγμα ἀπὸ μονοπάτια. Οἱ ἄνδρες πολλαχοῦ εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ ρίπτωνται μέσα εἰς ποταμάκια καὶ σιωπηλοὶ καὶ ἀμίμητοι νὰ δέχωνται τὸ βάπτισμα ἐκεῖνο τῶν παγωμένων νερῶν. Φωτιά, τοιγάρου, δὲν ἐπετρέπετο νὰ ἀναφθῇ. Εὐτυχῶς ἐπάνω ἀπὸ τὸ στερέωμα ἔρριπτε πλουσίας τὰς ἀκτίνάς της ἢ νυκτερινὴ Διαβάτις, παρήγορος καὶ ἐνισχυτικὴ εἰς τὰς ὥρας αὐτάς. Καὶ δὲν μᾶς ἐγκατέλειψε παρὰ ἔσταν ἐφθάσαμεν περὶ τὰ ἐξημερώματα ἔξω τοῦ χωρίου Μποϊμίτσα, ἔπου σχεδὸν εἶχε λήξει ἡ ἀποστολὴ μας.

»Εἰς τὸ χωριὸ οἱ ὀδηγοὶ εἰδοποίησαν τοὺς χωρικοὺς. Ἄλλὰ τὸ χωριὸν κατακεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ Τούρκους. Τὸ τάγμα ἀνακόψαν τὴν πορείαν του ἔστειλε μίαν διμοιρίαν νὰ προπορευθῇ, νὰ δοκιμάσῃ μήπως ὑπάρχει ἀντίστοιχος εἰς τὸ χωριὸν καὶ τὰ περίξ. Οἱ πρόκριτοι τοῦ χωρίου μὲ τὸν ἱερέα λαβόντες τὰ κατάλληλα μέτρα τῆς ἀσφαλείας τοῦ στρατοῦ ὀδηγοῦν τὸ τάγμα εἰς τὸ χωριὸν καὶ οἱ ἄνδρες κατακοποὶ καὶ ἐξηγνηθέντες ζητοῦν ἀνάπαυσιν εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ σχολεῖον.

»Μέσα στῆς πλάκες τῆς νεοκατασκευαζομένης ἐκκλησίας, ἐπάνω σὲ σανίδας καὶ πριονίδια, στὸ δάπεδον τοῦ σχολείου, ζητοῦν οἱ ἄνδρες ν' ἀναπαύσωνται τὰ κατάκοπα μέλη των. Οἱ κάτοικοι τῆς Μποϊμίτσας ὀδηγοῦν τοὺς στρατιώτας εἰς τὴν ἐκκλησίαν καὶ τὸ σχολεῖον. Αὐτὰ ἐπροτίμησαν· αὐτὰ τὰ οἰκήματα ἤσθάνοντο ὅτι ἔπρεπε νὰ στεγάσουν τοὺς στρατιώτας τῆς Πατρίδος. Αὐτὰ εἶχαν ὡς τὰ μόνα καταφύγια των κατὰ τῶν τυραννικῶν διωγμῶν. Εἰς τὰ σύμβολα τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ σχολείου ἀφιέρουν τὰς ἐλπίδας καὶ τὰς προσδοκίας των. Καὶ ἔσταν εἶδαν στρατὸν τῆς Πατρίδος των, ἐκεῖ τὸν ὠδήγησαν. Καὶ τὸ μικρὸν σχολεῖον τοῦ χωριοῦ δὲν ἦτο ἢ παρόμοιον πρὸς τὰς εἰκόνας τοῦ Γκῶζης, τὸ ὁποῖον παρεσκευάσε τὴν ἐθνεγεροσίαν ἀπὸ τῆς μεγάλης δουλείας τοῦ Γένους. Σὲ βᾶτα κάτω, κρυμμένο, μυστικὸ πραγματικῶς διὰ νὰ ἐργάζεται εἰς τὴν μεγάλην ἀποστολὴν του. Καὶ εἶδομεν τὸ πρῶτ' ἀποτελέσματα. Ὅλο τὸ χωριὸν προτοῦ ἐξημερώσῃ ἦτο στὸ πόδι, ἀνυπόμονο νὰ ἰδῇ τὸν στρατὸν ἐφωδιασμένον μὲ τρόφιμα, μὲ ποτὰ, νὰ χαιρετᾷ, νὰ καμαρώνῃ τοὺς στρατιώτας.

» Προεξάρχοντος τοῦ παπαῦ ἔπαιρναν τοὺς ἄνδρας καὶ τοὺς ἔδιδαν ὅ,τι εἶχαν. Ἡ γυναῖκες, τὰ παιδιὰ, ἔφερναν ἀδιακόπως ψωμιά, τυρί, καρπούζια, σταφύλια. Οἱ ἄνδρες ἐδείκνυον ἕνα ἔθνικὸν ἀγέρωχον, τὸ ὁποῖον ἐσυγκινοῦσεν. Ἐξέφραζον τὴν περιφρόνησίν των πρὸς τοὺς συγκατοίκους των Τούρκους. Δὲν εἶχαν καταδεχθῆ νὰ τοὺς πειράξουν, ἠρκέσθησαν μόνον νὰ τοὺς πάρουν τὰ ὄπλα καὶ νὰ τοὺς βεβαιώσουν ὅτι τοὺς ἀνελάμβανον ὑπὸ τὴν προστασίαν των, μολονότι ἦσαν ὀλιγώτεροί των. Ἐὰν κανέναν στρατιώτην ἐφέρετο χωρὶς νὰ ἡξεύρη πρὸς τὴν τουρκικὴν συνοικίαν ζητῶν κανένα μαγαζάκι ν' ἀγοράσῃ τι, τὸν ἔπαιρναν νὰ τοῦ δώσουν ὅ,τι ἤθελε μὲ τὴν ζωηρὰν ἔκφρασιν τῆς περιφρονησεῶς των πρὸς τοὺς Τούρκους.—Ἐκεῖ εἶναι οἱ Τούρκοι.

» Καθὼς δὲ εἶχαν ὄλοι τὰ ὄπλα των, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀντιταχθοῦν κατὰ πάσης ἐπιθέσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.—Ἀπὸ δῶ νὰ περῶσιν Τούρκοι; μᾶς ἔλεγαν.

» Τὴν νύκτα δὲ δὲν εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην τὸ τάγμα νὰ λάβῃ μέτρα ἀσφαλείας. Οἱ κάτοικοι ἐτάχθησαν ἄγρυπνοι φρουροί.

» Τὸ τάγμα ἀναπαυθὲν οὕτω ὀλίγας ὥρας, ἀνακουφισθὲν ἀπὸ τὴν γενναιοδωρίαν, ἀπὸ τὴν προθυμίαν, ἀπὸ τὴν τοιαύτην ἔθνικὴν συναίσθησιν τῶν κατοίκων τῆς Μπούμίτσας, ἀνεχώρησεν εἰδοποιηθὲν νὰ ἐπιστρέψῃ ὀπίσω, πρὸς τὴν λοιπὴν μεραρχίαν, λαβοῦσαν, ὡς εἶπομεν, ἄλλην διεύθυνσιν. Τὴν 25 τὸ ἕνατον καὶ τὸ ἐνδέκατον καὶ τὰ λοιπὰ τμήματα τοῦ ὀγδόου διηυθύνθησαν πρὸς τὴν σιδηροδρομικὴν γέφυραν, δι' ἧς διήλθον τὸ ἀπόγευμα. Τὸ τρίτον τάγμα ἔσπευσε νὰ συναντήσῃ τὴν μεραρχίαν του. Βαδίζει δι' ὅλης τῆς ἡμέρας μὲ βροχήν. Εἰς τὸν δρόμον ἀπὸ βουλγαρικοὺς συνοικισμοὺς ξεπετιοῦνται χωρικοί, οἱ ὁποῖοι θέλουν νὰ μάθουν ἂν ὁ ἀγᾶς δὲν θὰ ὑπάρχῃ πλέον, ἂν δὲν θὰ τοὺς τυραννῇ καὶ ὅλα τὰ κτήματα θὰ εἶνε ἰδικὰ των. Εἰς τὰς τοιαύτας διαβεβαιώσεις τῶν στρατιωτῶν ἀναπηδοῦν ἀρκουδοειδῶς καὶ εἶνε πρόθυμοι νὰ μᾶς φέρουν ψωμὶ καὶ αὐτὰ τηγανισμένα, τὰ ὁποῖα καταβροχθίζομεν λαϊμάργως εὐλογοῦντες τὴν βαλκανικὴν συμμαχίαν, τῆς ὁποίας τότε ἡμεῖς ἐπρωτοβλέπαμεν τὰ σωτήρια διὰ τὸν στόμαχόν μας ἀποτελέσματά της. Ὠραῖοι τόποι, κάμποι ἀπέραντοι μὲ ποικίλας φυσικὰς ἐναλλαγὰς τῶν μικροποταμίων καὶ τῶν βουνοειδῶν ἐκτάσεων τέρποντες τὸ μάτι.

» Ἐνυκτώσαμεν σ' ἕνα χωριουδάκι καὶ ἐζήτησαμεν καταφύγιον

στήν ἐκκλησίαν καὶ τὸ σχολεῖον, τὸ ὅποσον ἦτο βουλγαρικόν. Καλοφτιασμένο μᾶς ἐφιλοξένησεν ἱκανοποιητικώτατα βρεγμένους, κοκκαλιασμένους ἀπὸ τὸ κρύο. Ὁ παπᾶς τοῦ χωριοῦ ἐφιλοξένησε τοὺς ἀξιωματικούς καὶ μερικοὶ προσεφέρθησαν νὰ ὀδηγήσουν στρατιώτας εἰς τό... Ἀνάκτορον. Ὅταν ἤκουσαν Ἀνάκτορον, ἔσπευσαν ν' ἀναπαυθοῦν βασιλικά, ἀλλ' εὐρέθησαν πρὸ ἐνὸς ἐρειπωμένου σπιτιοῦ, ὑψηλοτέρου ἀπὸ τὰλλα, καυμένου, γυμνοῦ, εἰς τὸ ὅποσον ἐκάθητο ὁ ἀγᾶς. Τὸ σπίτι τοῦ ἀγᾶ διὰ τοὺς χωρικοὺς μὲ τὰς ἀποθήκας του διὰ τὰ εἰσοδήματα ἦτο ἀνάκτορον.

»Τὸ πρῶτὸ συνέχεια τῆς πορείας τῆς ἐξαντλητικῆς μέσα στῆς λάσπες, στὰ νερά. Τὰ χωράφια ἀπὸ τὴν βροχὴν εἶχαν μεταβληθῆ εἰς βουρκον ἀπέραντον. Πολλὰκις οἱ ἄνδρες εὐρίσκοντο πρὸ ἀδιεξόδου πῶς νὰ περάσουν, ποῦ νὰ διευθυνθοῦν.

»Τὴν ἐπομένην 21 Ὀκτωβρίου, Κυριακὴν, ἡ μεραρχία μας ἀνεπαύθη καταυλισθεῖσα, ὡς εἶπομεν, εἰς τὰ ἐρείπια τῆς ἀρχαίας Πέλλας. Ἐτυχεν εἰς αὐτήν, εἰς τὰ συντάγματα τῶν Λακωνῶν, τῶν Ἀργολιδοκορινθίων, τῶν Μεσσηνίων καὶ Ἀρκάδων νὰ ἐπισκεφθοῦν, νὰ μείνουν ἐπὶ τῶν ἱστορικῶν ἐρειπίων τῆς Πέλλας, φέροντα τὴν δάφνην τῆς Νίκης, εἰς πραγματοποιήσιν τοῦ μεγάλου ὀνείρου τῶν Μακεδόνων Βασιλέων διὰ στρατηλάτου νεωτέρου Ἀλεξάνδρου τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου.

»Ὅλα τὰ συντάγματα γύρω τῆς ἱστορικῆς αὐτῆς θέσεως ἐζήτησαν ἀνάπαυσιν ἐκ τῶν κόπων των καὶ διετάχθη συσσίτιον ἐκλεκτόν, τὸ στερεότυπον στρατιωτικὸν φαγί, τὸ βραστόν δηλαδὴ, τὸν ζωμόν, τὸν ὅποσον οἱ ἄνδρες πρὸ πολλοῦ εἶχαν ξεχάσει διατηροῦντες μόνον εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς τῆς ἀγρίας πείνης τὴν ἀνάμνησίν του. Αἱ προμήθειαι ἀπὸ τὴν πόλιν ἐπέτρεψαν ὥστε τὸ γεῦμα νὰ μὴ περιορίζηται μόνον εἰς τὸ συσσίτιον. Οἱ περισσότεροι δὲ καὶ κρασί ἠγόρασαν ἀπὸ τοὺς χωρικοὺς.

»Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ἀπὸ τῆς προηγουμένης εὐρίσκειτο εἰς τὴν Βέρροϊαν. Μετὰ τὸ ἀποτέλεσμα δὲ τῆς μάχης ἀπηυθύνθη δι' ἐπιστολῆς του πρὸς τὸν Διάδοχον, ἐκφράζων τὸν ἐνθουσιασμόν του διὰ τὴν νέαν ἐπιτυχίαν τῶν ἐλληνικῶν ὄπλων.

»Πρὸς τὴν Α. Υ. τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου
καὶ ἀρχηγὸν τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ στρατοῦ.

«Νὰ ἐκφράσετε τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν ἐδγνωμοσύνην μου πρὸς
τὸν ὑπὸ τὴν ἐξαιρέτων διοικήσιν σου στρατόν, ὅστις διὰ τῆς ἀνδρείας
καὶ τῶν θυσιῶν του καὶ τῆς αὐταπαρνήσεώς του ἐτίμησε τὰ ἑλληνικὰ
ὄπλα.

» Ἡ μεγάλη μάχη τῆς χθὲς ἀπέδειξε καὶ πάλιν τὴν ἀξίαν καὶ τὴν
στρατιωτικὴν ἀρετὴν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν.

» Ὁ Θεὸς νὰ εἶνε πάντοτε μαζί σας.

Βέρροια, 21 Ὀκτωβρίου 1912.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ.»

»Τὰ ἐν ἀναγκάσει σώματα ἤκουσαν ἐπίσης τῆς Ἡμερησίας Δια-
ταγῆς τοῦ ἀρχιστρατήγου ἀποτεινομένου πρὸς τὸν στρατόν του μετὰ
τὰ ἀποτελέσματα τῆς μάχης ὡς ἑξῆς:

« Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται. Ἡ νίκη τῶν Γιαν-
νιῶν συμπληροῖ τὴν νίκην τοῦ Σαρανταπόρου καὶ ἀποτελεῖ διὰ τὴν
ἑλληνικὴν στρατιὰν τίλον τιμῆς καὶ δόξης. Ἀγωνισθέντες ἐπὶ διήμε-
ρον κατὰ πολυαριθμὸν στρατοῦ κατέχοντος ὀχυρωτάτας θέσεις κατε-
τροπώσατε τοῦτον ὑπερβάντες ὅλας τὰς δυσχερείας, ὑποστάντες ὅλας
τὰς στερήσεις. Ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθῆκον, ἡ καρτερία καὶ ἡ ἀν-
δρεία ὑμῶν θὰ χαράξωσιν εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ ἔθνους νέας λαμ-
πρὰς σελίδας. Αἰσθάνομαι ἐμαντὸν ὑπερήφανον νὰ εἶμαι ἐπὶ κεφα-
λῆς τοιοῦτου στρατοῦ καὶ ἔχω τὴν πεποίθησιν ὅτι οὗτος μετὰ τῆς
αὐτῆς καρτερίας καὶ γενναιότητος ἀγωνιζόμενος θὰ ἀποπερατώσῃ
νικηφόρως τὸν ἀγῶνα.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

»Καὶ ὁ μέραρχός μου κ. Μοσχόπουλος δι' ὠραίων ἐκφράσεων
ἐξῆρε τὴν ἀνδρείαν τῶν στρατευμάτων του.

« Ἐκφράζω καὶ ἐγὼ τὴν μεγάλην μου χαρὰν, ἔλεγεν ὁ κ. μέραρχ-
ος, καὶ εὐχαριστῶ τὰ στρατεύματα τῆς μεραρχίας μου, διότι κατὰ
πολὴν συνετέλεσαν διὰ τῆς ἐρωμένης καὶ ὀρμητικῆς αὐτῶν στάσεως
κατὰ τὴν χθεσινὴν μάχην εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτης καὶ τὴν κατα-
τρόπωσιν τοῦ ἐχθροῦ. Δι' ὃ ἀπευθύνω κατενθουσιασμένος πρὸς τὰ

στρατεύματά μου τὰ θερμά μου συγχαρητήρια καὶ ἐν μέγα εὐγε».

»Καὶ οἱ συνταγματάρχαι δὲ δι' οὐχὶ ὀλιγώτερον ἐνθερμοτέρων προσφωνήσεων ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὰ σώματά των. Ὁ συνταγματάρχης τοῦ ὀγδόου κ. Καμπάνης, «ἡ ἀνδρεία σας, ἡ ἐθελοθυσία σας καὶ ἡ καρτερία σας, ἔλεγε πρὸς τοὺς στρατιώτας του, ὑπερβαίνουν πάντα βαθμὸν ἐπαίνων καὶ συγχαρητηρίων· ἐκφράζω τὸν θαυμασμόν μου». Τοῦ ἐνάτου δ κ. Ἀναγνωστόπουλος πρὸς τοὺς λοχαγοὺς ἀποταθεὶς ἐξέφρασε τὰ θερμὰ συγχαρητήριά του διὰ τὸν λαμπρὸν ἀγῶνα τοῦ συντάγματος καὶ τοῦ ἐνδεκάτου δ κ. Ἀντωνιάδης διὰ θερμῶν ἐκφράσεων συνεχάρη τὸ σῶμά του διὰ τὴν ἀνδρείαν του.

»Οἱ ἐν καταυλισμῷ ἄνδρες ἀναπαυθέντες, συνελθόντες εἰς ἑαυτοὺς μετὰ διήμερον ἀγῶνα, μετὰ τόσας κακουχίας καὶ στερήσεις, εὕρισκον πλέον εὐκαιρίαν νὰ μάνθάνουν, νὰ πληροφορῶνται περὶ τῆς τύχης συγγενῶν των, συστρατιωτῶν των εἰς τὰ ἄλλα συντάγματα καὶ τὰ διάφορα ὄπλα. Συγκινητικαὶ σκηναὶ ἐξετυλίσσοντο ἀνακαλυπτομένων ὑγιῶν θεωρουμένων ὡς φονευμένων. Ἄλλοι ἐζήτουν ἀδειαν ἀπὸ τοὺς σωματάρχας των νὰ ὑπάγουν εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης νὰ εὕρουν τὰ πτώματα ἀδελφῶν ἢ συγγενῶν.

»Ὁ ἐπιλοχίας τοῦ ὀγδόου Κόντος εἰδοποιήθη ἀπὸ τὴν ἕκτην μερρχίαν νὰ ἴδῃ τὸν πατέρα του νεκρὸν διὰ νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὴν τελευταίαν του κατοικίαν. Ὀλίγον παραπάνω ἀπὸ τὸν καταυλισμόν μας εἰς τὸ Πυλωρίκι μεταγωγικὰ ἔφερον φορτωμένα ἀπὸ τὸ πεδίον τῆς μάχης τὰ πτώματα τῶν ἡρώων ἀξιωματικῶν τῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων, τοῦ ταγματάρχου Γεωργούλη, τῶν ὑπολοχαγῶν Κόντου καὶ Γιαννάρου, οἱ ὅποιοι εἶχον εὖρει ἐνδοξον θάνατον τὴν προηγουμένην ριφθέντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην μὲ τὰ σώματά των. Ὅλοι ἔφερον πολλαπλᾶ τραύματα, ἀλλὰ καὶ ὅλοι εἶχον σκυλευθῆ· δὲν τοὺς εἶχον ἀφήσει τίποτε τὰ ἄτακτα στοιχεῖα· εἶχον ἐγκαταλειφθῆ δὲ κατατραυματισμένοι ὄλην τὴν νύκτα νὰ βρέχωνται, ἄνευ ἰατρικῆς συνδρομῆς.

»Συνελέγοντο λοιπὸν διὰ νὰ ἀποτεθοῦν εἰς κοινὸν τάφον, νὰ σκεπασθοῦν μὲ μιᾷ φούχτα χῶμα βαμμένο μὲ τὸ αἷμά των . . .

»Ὁ μέραρχος Μηλιώτης ἔκαμε τὴν κηδείαν των ἔσον τὸ δυνατόν ἐπιδητικωτέραν. Ἐνας ἱερεὺς προέπεμψε τοὺς ἤρωας διὰ συγκινητικοῦ ἐπιταφίου. Ὁ ἴδιος δὲ δ κ. Μηλιώτης ἐξῆρε τὴν ἀνδρείαν τῶν εὐγε-

νικῶν θυμάτων τῆς Ἰδέας, εὐχηθεὶς δι' ἐαυτὸν καὶ τὴν μεραρχίαν του παρόμοιον ἔνδοξον καὶ ζηλευτὸν θάνατον. Καὶ αἱ ἄλλαι μεραρχαὶ διὰ τῶν ἱερῶν τῶν συνταγμάτων συνώδευσαν εἰς τὴν ὑστάτην των κατοικίαν τὰ ἡρωϊκὰ θύματα τῆς χθесινῆς μάχης.

»Τὴν ἡμέραν αὐτὴν μὲτ' ἐπιτυχίαν τῆς νίκης οἱ ἄνδρες ἐώρτασαν καὶ τὴν ἀφιξιν τοῦ ταχυδρομείου. Ἐπεκοινώνουν μὲ τὸ σπίτι των, μὲ τοὺς ἰδικούς των. Καὶ ἐπειδὴ σπανίως ἐγίνετο αὐτό, ὅταν ἐφθανον γράμματα, τὰ σώματα ἐώρταζον. Τὴν ἡμέραν μάλιστα αὐτὴν ἠσθάνοντο ἰδιαιτέραν τέρψιν ὅτι τοὺς ἐδίδετο ἢ εὐκαιρία νὰ γράψουν, νὰ πληροφρήσουν τοὺς συγγενεῖς των περὶ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης. Συνήθως ἢ ταχυδρομικὴ ὑπηρεσία ἐθεωρεῖτο περιττή, ἀλλ' ὅσakis ἀπεφάσιζε νὰ κάμνη ἐκπλήξεις μὲ τὴν ἐμφάνισίν της, ἐπετύγχανε, διότι ἔφερον ἀλληλογραφίαν πρὸς ἀμνημονεύτων ἡμερῶν.

»Ἐν τούτοις ἦτο προσφιλεστάτη πάντοτε εἰς τὸ στράτευμα καὶ τὴν ἡμέραν αὐτὴν τὸ ταχυδρομεῖον ἐφυγε κατάφορτον ἀπὸ γράμματα εὐχάριστα διὰ τὴν ἀναγγελίαν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης.

»Ἦρκεσε μία ἡμέρα διὰ νὰ ἀναπαυθῇ ἡ στρατιά. Τὴν 22 Ὀκτωβρίου διατάχθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν προέλασίν της πρὸς διάδασιν τοῦ Ἄξιου.

»Ἐπείγετο ὁ Διάδοχος νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην, καθὼς ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται. Εἰς τὸν Ἄξιόν καὶ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης ἐπιστεύετο ὅτι θὰ ἀνθίσταντο οἱ Τούρκοι καὶ διὰ τοῦτο ἢ στρατιὰ διετέθη καταλλήλως νὰ ματαίωσῃ πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ προελάσῃ νικηφόρως πρὸς τὴν πόλιν. Ἡ ἑβδόμη μεραρχία, ἢ ὁποία εἶχε σταλῆ διὰ Γιδᾶ, ὡς προγενεστέρως ἀνεφέρομεν, νὰ καταλάβῃ καὶ τὰς γεφύρας τοῦ Ἄξιου καὶ ν' ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων, εὐρέθη πρὸ φυσικῶν δυσχερειῶν καὶ ἀντιστάσεως ἀποφασιστικῆς ἰσχυρᾶς ἐχθρικής δυνάμεως.

»Ἐπάλαισε τολμηρῶς ἐπὶ ὥρας πρὸς κατάληψιν τῆς γεφύρας τοῦ Λουδίου. Οἱ Τούρκοι καταδιωθέντες προσεπάθησαν νὰ καταστρέψουν τὴν σιδηρᾶν γέφυραν, ἀλλὰ σῶμα ἐθελοντῶν ἐπροστάτευσεν αὐτὴν, κατώρθωσαν ὅμως νὰ καταστρέψουν ἑτέραν ξυλλίνην γέφυραν τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ὥστε νὰ δυσχεράνουν τὴν διάδασιν τῆς μεραρχίας, ἢ ὁποία

Ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος θεᾶται τὸν ἀπόπλου τῆς ἐπιτοχῆς μας.

δὲν ἐξήρκει εἰς τὴν προστασίαν τῶν γεφυρῶν καὶ δὲν διέθετε τὰ μέσα πρὸς ταχεῖαν ζεῦξιν.

Ἡ τούρκικα στρατεύματα πανικόβλητα διασκορπισθέντα ἔβαινον πρὸς ἀνατολὰς, μὴ ὑπερασπισθέντα τὰς γεφύρας καὶ μὴ ἐπιτυχόντα νὰ ἀνακόψωσι εἰμὴ μόνον ἐπὶ τινὰς ἡμέρας τὴν καταδίωξιν τῆς στρατιᾶς μας διὰ τῆς κἀταστροφῆς ὄλων τῶν γεφυρῶν.

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

« Ἡ ἐβδόμη μεραρχία καὶ τὰ μηχανικὰ σώματα ἐπεδόθησαν εἰς ταχίστην ἐπίστρωσιν τῆς σιδηρᾶς γαφύρας καὶ τὴν κατασκευὴν ξυλίνων τοιούτων. Τὰ πεζικὰ σώματα διετέθησαν νὰ προκρίσθωσι τὰ μηχανικὰ ἀπὸ ἐπιθέσεων τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος κατεῖχε τὰς ὄχθας τοῦ Ἄξιου. Ἡ ἕκτη μεραρχία ἀπησχόλησε τὴν προσοχὴν τῶν ἐχθρῶν. προσπαθῆσασα δῆθεν διέλευσιν πρὸς βορρᾶν εἰς ἀπόστασιν περὶ τὰ δεκαπέντε μίλια.

» Ἡ μεραρχία μας τὴν πρωΐαν τῆς 22 ἀνεχώρησε πρὸς τὸν Ἄξιόν ἔχουσα διαταγὴν νὰ διέλθῃ διὰ τῆς Γουμενίτσας.

» Ἐδόθησαν ἐπαρκεῖς τροφαὶ καὶ ἐγένετο ἀναχορηγία πυρομαχικῶν. Τὰ τμήματά μας παρέδωκαν εἰς τὰ μετόπισθεν τοὺς αἰχμαλώτους. Ὁ λόχος τοῦ Β. Καπετανάκη παρέδωκεν 132 αἰχμαλώτους μετὰ τοῦ Τούρκου ταγματάρχου.

» Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως εἶχε σταλῆ εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἄξιου πρὸς ἀναγνώρισιν ὁ ἑταίρος Μανὸς μετὰ τοῦ ὑπολοχαγοῦ τοῦ ἐπιτελείου Καλογερῆ, οἱ ὅποιοι καὶ θὰ καθώριζον τὸν τόπον τῆς διελύσεως.

» Μὲ τμήμα ἰππέων καὶ δυνάμει μηχανικοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Δημητρακόπουλον ἀνεγνωρισθῆσα ἔλα τὰ σημεῖα, οἱ πόροι τῆς διαβάσεως, ἐξετασθέντος τοῦ βάθους τοῦ ποταμοῦ διὰ τὸν καθορισμὸν τῆς εὐκολωτέρας διαβάσεως, διότι οὔτε γαφυροσκευαί, οὔτε τὰ ἄλλα ἀπαιτούμενα πρὸς ζεύξιν ὑπῆρχον, οὔτε μεταγωγικὰ διετίθεντο διὰ νὰ τὰ μεταφέρουν.

» Εἰς τὰς ἀπέναντι ὄχθας ἐφάνη τουρκικὸν τμήμα πεζικοῦ ὠχυρωμένον, ἀνεκρίναν τὴν διαβάσιν διὰ τοῦ μέρους ἐκείνου τοῦ μᾶλλον εὐκολωτέρου, τοῦ ὁποῖου τὸ πλάτος ὑπελογίζετο εἰς 1,20—2,00 μ. καὶ τὸ βάθος 1—1,20. Ἡ μεραρχία κατήλυθη τὸ ἀπόγευμα περίξ τοῦ χωρίου Σερκῆ Βερμεσλή καὶ ἄλλων χωριδίων, ἀπὸ τὰ ὅποια αἱ προμήθειαι τροφίμων, καρπουζιῶν καὶ πεπονιῶν ἐγένοντο ἀρκετὰ ἐπαρκεῖς. Οἱ κάτοικοι τῶν πολὺ φιλότιμοι μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἠσθάνοντο ἀναγεννωμένην τὴν ἐθνικὴν συνειδήσιν των, τὴν ὁποίαν παρ' ὀλίγον νὰ χάσουν τελείως ἀπὸ τὴν βουλγαρικὴν ἐπίδρασιν, ἀπὸ τὰς προπαγανδιστικὰς ἐπιρροάς. Καὶ πολλοὶ δὲν ἤξευρον καλὰ ἑλληνικά, ἀλλὰ οἱ σπινθηρες τῆς ἑλληνικῆς ψυχῆς δὲν εἶχον σβύσει.

» Οἱ ἄνδρες κατέφυγον εἰς τῆς φωτιᾶς διὰ νὰ συνέλθουν ἀπὸ τὸ

κρύς· ἐφυσοῦσε παγερός βορριάς. Οἱ χωρικοὶ συντραφεύοντες τοὺς στρατιώτας τοὺς διηγοῦντο τὰς πληροφορίες των περὶ τῶν Τούρκων, πῶς τοὺς κατεπίεζον διὰ νὰ τοὺς στρατολογήσουν καὶ τὰς διαθεβαιώσεις τὰς ὁποίας τοὺς ἔκαμνον ὅτι κατεδίωξαν τοὺς ὀλίγους ἀντάρτας γκιουκούρηδες. Οἱ χωρικοὶ συνειθισμένοι νὰ εἶνε ἐξυπνοί, νὰ παρακολουθοῦν τὰ πράγματα, ὑποστάντες πολλὰ ἐκ τῶν διωγμῶν καὶ τῶν προπαγανδῶν διὰ νὰ εἶνε πονηροί, ἀπεδέχοντο εὐχαρίστως τὰς ἐπιτυχίας τῶν Τούρκων καὶ εὕρισκον εὐκαιρίαν εἰς τὰς στιγμὰς αὐτὰς νὰ γελᾶσουν μὲ τοὺς Τούρκους, νὰ ἐκφράσουν τὴν χαρὰν των πρὸς τοὺς στρατιώτας μας.

«Τὴν ἐπομένην ἡ μεραρχία μας δὲν ἐπροχώρησε πολὺ. Μετεστάθμευσε μᾶλλον, διότι ἀκόμη δὲν εἶχεν ὀρισθῆ τὸ σημεῖον τῆς διαβάσεως διὰ τοῦ ποταμοῦ. Τὸ ἕνατον σύνταγμα διηθύνθη πρὸς τὸ χωρίον Πετρωτόν, ὅπου καὶ κατηλύσθη τὸ ἀπόγευμα. Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μεραρχία διετάχθη νὰ περάσῃ ὄχι ἀπὸ τὸ ἀρχικὸν σημεῖον, ἀλλὰ δεξιὰ, πολὺ πρὸς νότον. Μετεκινήθησαν τὰ συντάγματα πρὸς τὰ ὀπίσω πρὸς τὸ σημεῖον τοῦ χωρίου Κάτω Κουρφάλι. Ἐν τάγμα, τὸ τρίτον τοῦ ἐγδῶου, εἶχεν ἀναλάβει τὴν προηγουμένην νύκτα τὴν διαταγὴν νὰ ἐξερευνήσῃ τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, νὰ καθαρῆσῃ τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀπὸ πάσης ἀντιστάσεως διὰ τὴν ἀσφαλῆ διέλευσιν τῆς μεραρχίας....»

Ἴδου τώρα ἀπὸ γενικωτέρας ἀπόψεως τί μας μεταδίδει, ἐν σχέσει πρὸς τὰ πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης παρεμπεσόντα πολεμικὰ γεγονότα. ὁ πολεμικὸς ἀντιπρόσωπος τοῦ Λονδινίου «Ἐωθινοῦ Ταχυδρόμου» :

«... Ὅταν ὁ Διάδοχος ἔμαθεν εἰς τὴν Βέρροϊαν, ὅτι ὁ ἐχθρὸς συνεκέντρουτο εἰς τὸ Κιρτζαζάρ, ἔλαβε τολμηρὰν ἀπόφασιν. Ἀντὶ νὰ ἀποστείλῃ τὸ κυριώτερον μέρος τοῦ στρατοῦ του, ὅπως προσβάλῃ τὸν ἐχθρὸν, ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ τὴν ἐβδόμην Μεραρχίαν μόνον πρὸς τὴν διεύθυνσιν ταύτην, καθ' ὃν χρόνον μετὰ τῶν κυριωτέρων δυνάμεων του ἐξετέλεσεν εὐρείαν ὀρμητικὴν κίνησιν πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς ἀνὰ τὴν περιφέρειαν τῶν Γιαννιτσῶν.

Ἐπὶ τὸ τέχνασμα τοῦτο ἐξηνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ἀποστείλωσι τὰς κυριωτέρας δυνάμεις των ἐκ 30,000 ἀνδρῶν εἰς τὰ Γιαννιτσὰ καὶ ἕτερον Τουρκικὸν σῶμα ἐκ 10,000 ἀνδρῶν διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὰς

γεφυράς τοῦ Καρασμάκ παρὰ τὸ Πλατό. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἔφθασεν εἰς τὰ περὶ χώρα τῶν Γιαννιτσῶν τὴν 18)31 Ὀκτωβρίου, διευθυνομένης πρὸς τὴν πόλιν ταύτην διὰ τῶν ἀκολουθῶν ὁδῶν.

» Ἡ τρίτη μεραρχία, βαδίζουσα διὰ τῆς Πρίτζνας καὶ τῶν Βραστῶν, κατέλαβε θέσιν πρὸς νότον τῶν Γιαννιτσῶν, ἐνῶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς ἔμενεν ἐπὶ τῆς λίμνης.

» Ἡ δευτέρα μεραρχία προσήγγισεν εἰς τὸ χωρίον Βλάχος καὶ τὴν γέφυραν τοῦ Πύργου καὶ ἠκολούθησε τὴν κυρίαν ὁδὸν διευθυνομένη πρὸς τὰ Βοδενά.

» Ἡ τετάρτη μεραρχία διὰ τοῦ Καδήκιοι καὶ τοῦ Ἐσκιτζέ κατέλαβε τοὺς μεταξὺ Πυλορίου καὶ τῶν Γιαννιτσῶν λόφους.

» Ἡ ἕκτη μεραρχία, βαδίζουσα εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς τετάρτης, διήλθεν ἀπὸ τὰ Βαρόφτσα καὶ τὸ Ἄρμουτζη, διευθυνομένη ἐναντίον τῆς δεξιᾶς πτέρυκος τοῦ ἐχθροῦ.

» Ἡ πρώτη μεραρχία ἐκρατήθη ὡς ἐφεδρεία.

» Αἱ τουρκικαὶ δυνάμεις, αἱ προασπιζόμεναι τὰ Γιαννιτσά, ἀνερχόμεναι κατ' ἀρχὰς εἰς 30,000 ἄνδρας, ἐνισχύθησαν κατοπιν καὶ ἀνήλθον εἰς 35,000 ἄνδρας. Κατέλαβον δὲ αὐταὶ λίαν ὀχυρὰς θέσεις ἐπὶ τῶν λόφων πρὸς βορρᾶν καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ τῶν αὐτῶν λόφων εἶχον τοποθετήσει τὸ πυροβολικὸν των, ἀνερχόμενον εἰς 30 τηλεβόλα.

» Τὴν 19)1 Νοεμβρίου (ν. η.) ἡ γενικὴ μάχη ἤρχισε διὰ μονομαχίας πυροβολικοῦ, τὸ κέντρον τῆς ὁποίας ἦτο τὸ χωρίον Ἐσκιτζέ πρὸς δυσμὰς τῶν Γιαννιτσῶν.

» Πρώτη ἐκ τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ἐλθοῦσα εἰς ἐπαφὴν μάχης μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἦτο ἡ δευτέρα Μεραρχία, ἐναντίον τῆς ὁποίας ἐπὶ μέγιστον χρονικὸν διάστημα ὁ ἐχθρὸς συνεκέντρωσε καταστρεπτικὸν πῦρ. Ἡ γραμμὴ τῆς προσεγγισεῶς τῆς συνεκεντροῦτο εἰς στενὴν γέφυραν καὶ ἐπειδὴ τὴν γέφυραν ταύτην ἠδύναντο νὰ διέλθωσιν ὀλίγοι μόνον ἄνδρες συγχρόνως, ὁ ἐχθρὸς συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς προσπάθειάς του, ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν διόδον.

» Ἐν τῇ μεταξὺ ἡ τετάρτη Μεραρχία προσέβαλε τὴν δεξιὰν πτέρυγα τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις ἐπωφελοῦμενος τῶν δυσχερειῶν, ἃς συνήντων ἡ δευτέρα καὶ ἡ τρίτη Ἑλληνικαὶ Μεραρχίαι ὅπως διέλθωσι τὴν γέφυραν, ἔκαμεν ἀντεπίθεσιν μετὰ τῶν ἐφεδρειῶν του ἐναντίον τῆς ἀρι-

στερᾶς πτέρυγος τῆς τετάρτης Ἑλληνικῆς Μεραρχίας. Ἡ δύναμις αὕτη συγχρόνως προέβη εἰς ὑπερπλευρικὴν κίνησιν ὅπως στρέψῃ κυκλωτικῶς τὴν δεξιάν τῆς πτέρυγα.

Ἐνῶ σφοδρὰ μάχη συνήπτετο μεταξὺ τῶν δύο ἀντιθέτων Μεραρχιῶν, ἡ ἕκτη Ἑλληνικὴ Μεραρχία, ἣτις ἐβάδισεν εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς τετάρτης, ἀφίκετο καὶ ἀμέσως ἤρχισε διευθύνουσα σφοδρὸν πῦρ πυροβολικοῦ ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις τὴν φορὰν ταύτην συνεντρίβη καὶ ἐπερχομένης τῆς νυκτὸς ὑπεχώρησεν ἀτάκτως πρὸς τοὺς ἀμέσως μετὰ τῆς πόλεως συνεχομένους λόφους.

Ἐκατὰ τὴν μάχην ταύτην, οἱ Τούρκοι ἐπολέμησαν μετὰ μεγάλου πείσματος καὶ μετὰ θαυμασίας ἀκριβείας σκοποβολῆς, ἀλλ' ἄπασαι αἱ προσπάθειαι τῶν καθίσταντο ἀνωφελεῖς ἕνεκα τῆς ὑπεροχῆς τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ.

Καθ' ὄλην τὴν νύκτα ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐτήρησεν ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ ὁ Διάδοχος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του [διήλθε τὴν νύκτα ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὸ τὴν ραγδαίαν βροχὴν καὶ τὸ δριμύ ψῦχος.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὀλόκληρος ἡ δύναμις τῆς δευτέρας καὶ τῆς τρίτης μεραρχίας κατώρθωσαν νὰ διέλθωσι τὴν γέφυραν καὶ νὰ καταλάβωσι θέσεις ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐκατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτὸς ὁ τουρκικὸς στρατὸς, ὅστις ἐκλονίσθη σοβαρῶς, ἐνῶ ἦτο διατεθειμένος νὰ ὑποχωρήσῃ, ἔλαβεν ἐνισχύσεις. Συνεπεία τῆς προσθήκης ταύτης νωπῶν δυνάμεων, ἀπεφάσισε νὰ ἀντιτάξῃ πάλιν ἀντίστασιν τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Ἡ ἀφίξις τῶν ἐνισχύσεων παρὰ τὴν βροχὴν καὶ τὸ ψῦχος καὶ παρὰ τὴν προέλασιν τοῦ νικηφόρου ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνεπτέρωσε τὰς ἐλπίδας τῶν Τούρκων, οἵτινες καθ' ὄλην τὴν νύκτα παρεσκευάζοντο πρὸς ἀντίστασιν.

Τὸ κέντρον τῆς ἀντιστάσεως ταύτης ἦτο τὸ νεκροταφεῖον, ὅπερ εὐρίσκεται πρὸς τὸ βόρειον μέρος τῆς πόλεως καὶ ὅπου ὑπῆρχον ἰσχυρὰ προχώματα

Ἐτὴν ἐπομένην ὁ ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη ἐναντίον τῆς θέσεως ταύτης, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι ὑπερήσπισαν μετὰ μεγαιετέρας ἀποφασιστικότητος καὶ μόνον κατόπιν ἀπελπιστικῆς μάχης τετραώρου, κατὰ τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἔκαμαν ἐφόδους ἐναντίον τῶν τουρκικῶν προχωμάτων μετὰ παραδειγματικῆς ἀνδρείας, οἱ Τούρκοι ἠττή-

θησαν, καὶ καταδιωκόμενοι ὑπεχώρησαν βαδίζοντες κατὰ μῆκος τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ.

»Καθ' ὃν χρόνον ἡ σπουδαία αὕτη μάχη συνήπτετο, ἑτέρα ὄχι ὀλιγώτερον σφοδρά, ἀλλ' ἐν μικροτέρῳ κλίμακι συνήπτετο μεταξύ δυνάμεως Ἑλλήνων καὶ δυνάμεως Τούρκων παρὰ τὸ Πλατὺ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Καρὰ Ἀσμάκ.

»Εἰς τὸ μέρος αὐτὸ, ἡ ἑβδόμη ἑλληνικὴ μεραρχία (ἦτις, ὡς ἐνθυμοῦνται οἱ ἀναγνώσται, ἀπεστάλη ἕπως καταλάβῃ τὰς γέφυρας τοῦ Ἀξίου καὶ φράξῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ) ἦτο καλῶς ὠχυρωμένη καὶ ἐφωδιασμένη διὰ πυροβολικοῦ.

»Τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς συναντήσεως ταύτης ἦτο μάχη, ἦτις διήρκεσεν ἐπὶ πέντε ὥρας, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας ὁ ἐχθρὸς ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ, καὶ εἰς τὸ τέλος ἐτράπη ἐν ἀταξίᾳ πρὸς τὴν σιδηρᾶν σιδηροδρομικὴν γέφυραν. Ἡ σπουδαία αὕτη δίοδος κατελήφθη ἀμέσως ὑπὸ δραστῶν Ἑλλήνων προσκόπων, ἵνα ἐμποδισθῇ ὁ ἐχθρὸς νὰ τὴν καταστρέψῃ, διότι εἶχεν ὑπονομευθῆ ἐπὶ τούτῳ. Καὶ ἔναντι τοῦ φοβεροῦ πυρὸς οἱ ἄνδρες οὗτοι ἀντέστησαν ἐπιτυχῶς εἰς ὅλας τὰς ἀποπείρας τῶν Τούρκων ἕπως ἐπιφέρωσι τὴν καταστροφὴν ταύτης.

»Ὁ ἐχθρὸς ἦτο εὐτυχέστερος εἰς τὴν δευτέραν γέφυραν, ξυλίνην δίοδον τῆς ὁποίας ἡ καταστροφή ἔκαμε τὴν Ἑλληνικὴν Μεραρχίαν, ἦτις ἤδη εἶχεν ἀπολέσει χρονικὸν διάστημα ἵνα καταστήσῃ διαβατὴν τὴν σιδηρᾶν γέφυραν ἀπὸ ἵππων καὶ ὀχήματα, νὰ ἀργοπορήσῃ περισσότερο.

»Τὰ ἠττηθέντα τουρκικὰ στρατεύματα διηυθύνθησαν πρὸς ἀνατολὰς μεταβαίνοντα εἰς Κιρτζαλάρ.

»Αἱ ἀπώλειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιῶν συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν μικροτέρων μαχῶν ἀνήλθον εἰς 2,500 νεκροὺς καὶ τραυματίας. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ ἦσαν κατὰ πολὺ μεγαλείτεραι ἀπὸ τὰς τῶν Ἑλλήνων ἀνελθοῦσαι εἰς 4,000. Ἐπὶ πλέον οἱ Τούρκοι ἀπώλεσαν 12 ἀπὸ τὰ καλλίτερα τηλεδόλα των, τέσσαρα μυδραλλιοδόλα καὶ 700 ἐξ αὐτῶν ἠχμαλωτίσθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

* *

Καὶ προστίθῃσιν ὁ παρακολουθήσας τὴν δρᾶσιν τῆς 4 Μεραρχίας:

... Καὶ τὸ μαρτύριον τῶν ἀνδρῶν ἐξακολουθεῖ ἐπὶ ὄρας. Νὰ βαδίζουσι μέσα σὲ νερά. νὰ κολλοῦν σὲ λάσπες. Νυκτώνει καὶ ἡ τελεματώδης ἔκτασις ἐκείνη εἶνε ἀτελείωτος· τὸ μαρτύριον τῶν ἀνδρῶν εἶνε φρικῶδες. Δὲν ἔβλεπον ποῦ ἐβάδιζον, ποῦ ἐφέροντο. Μέσα εἰς τὸ σκότος τῆς νυκτὸς δὲν ἔβλεπε, δὲν διέκρινεν ὁ ἓνας τὸν ἄλλον. Λόχοι καὶ τάγματα καὶ συντάγματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κρατήσουν καμμίαν συνοχήν. Φωναὶ ἤκούοντο τῶν στρατιωτῶν ἀναζητούντων τὸ σῶμά των. Ὁ πέμπτος τοῦ ὄγδῶς ἐδῶ· ἡ δέκατος τοῦ ἐνδεκάτου. Καὶ ἔλη ἡ μεραρχία τὴν νύκτα αὐτὴν εἶχε πέσει εἰς ἓν φρικῶδες μαρτύριον, ἀτελείωτον δέ. Δὲν ἔβγαινε εἰς διέξοδον, δὲν εὕρισκετο τέρμα εἰς τὴν λιμνοθάλασσαν ἐκείνην.

»Φῶτα παρήγορα διεκρίνοντο μακρὰν. Πρὸς αὐτὰ διευθυνόμεθα, ἀλλὰ δὲν ἐφθάσαμεν. Οἱ ἄνδρες ριπτόμενοι μέσα στὰ νερά, γλυστρώντες στῆς λάσπες, πιθῶντες ποταμάκια, ἐβάδιζον νὰ φθάσουν εἰς τὸ ποθητὸν τέρμα διὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν ἀγωνίαν αὐτὴν.

»Τέλος ἀργὰ τὴν νύκτα ἡ Μεραρχία καταυλίζεται γύρω χωριδίων ἐκεῖ, ἐξηγητλημένη, κατάκοπος, εἰς ἀξιοθρήνητον κατάστασιν· εἰς ἔσχατον ἐμαρτύρησε. Μῆρος τοῦ ὄγδῶς καὶ τοῦ ἐνδεκάτου ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς μίαν ἀγροικίαν, ἔπου ἀποθήκαι καὶ σταυλοὶ ἀπέβησαν ἡ σωτηρία τῶν προφθασάντων νὰ εἰσέλθουν ἀνδρῶν. Ὅσοι ἐχώρησαν, καλὰ· οἱ ἄλλοι ὑπεχρεώθησαν νὰ στήσουν ἀντίσκηνα μὲ τὴν βροχὴν καὶ εἰς τὸ κρύο ἐκεῖνο.

»Ὁ ἓνας ἐπάνω στὸν ἄλλον ἐζήτησαν καταφύγιον οἱ ἄνδρες εἰς τοὺς ἀχυρῶνας. Ἄπαξ εἰσῆρχετό τις, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀγγῆ, οὔτε νὰ κινηθῆ ἀπὸ τὴν θέσιν του. Στοιθαγμένος ὁ ἓνας ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον, εὐτυχεῖς διότι εὕρηκαν σκεπασμένο καὶ ζεστὸ μέρος. Οἱ ἀναζητούντες φιλοξενωτέραν στέγην ἔμειναν ἔξω καὶ οἱ περισσότεροι ὑπεχρεώθησαν νὰ διανυκτερεύσουν ἀνάψαντες φωτιές. Ἐβγαιναν τὰ ξύλα ἀπὸ τῆς στέγης, ἀπ' ἔπου εὕρισκον καὶ εἰς ἓνα τοιοῦτον ἀχυρῶνα ποῦ εἶχε καταφύγη τμήμα τοῦ ἐνδεκάτου, παρ' ὀλίγον νὰ συνέβαινε τρομερὸν δυστύχημα. Μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν στηριγμάτων τῆς στέγης ἔπεσεν αὐτὴ καὶ εὕρέθησαν οὕτως ὑπὸ τὰ ἐρείπια οἱ ἄνδρες, ἐλαφρῶς τραυματισθέντες τινὲς μόνον. Καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ ἐνωεῖται δὲν ἦσαν τυχηρότεροι ἀπὸ τοὺς στρατιώτας. Ὅσοι ἐπρόφθασαν, εὕρηκαν καταφύγιον· πολλοὶ δὲ ἐσώθησαν εἰς τὸ στρατηγεῖον τῆς

τρίτης Μεραρχίας, τὸ ὅποσον εἶχεν ἐκεῖ, καὶ εἰς ἓνα σπίτι τοῦ Μεραρχοῦ εὐρισκομένου εἰς τὸ Τοπσί, ὅπου ἦτο ὁ Ἀρχιστράτηγος.

»Οἱ ἄνδρες καὶ μ' ἔβλεπον τὴν δυστυχίαν των αὐτὴν δὲν ἐδυσκολεύοντο, δὲν παρέλειπον νὰ μανθάνουν, νὰ πληροφοροῦνται καὶ νὰ σχολιάζουσι τὰ πολεμικὰ γεγονότα, νὰ ὑπολογίζουσι τὰ συμβησόμενα. Ἀπὸ ἡμερῶν ἤδη εἴξευρον ὅτι ὁ στρατὸς βαδίζει κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀνέμενον τὴν τελευταίαν ἀντίστασιν ἔξω τῆς πόλεως.

»Δὲν εὕρισκον ὅμως σοβαρὰν τὴν ἀντίστασιν, διότι μετὰ τὰς τόσας ἤττας των οἱ Τούρκοι δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ ἀμυνθοῦν. Ἡ ἰδέα δέ, ἡ βεβαιότης ὅτι πηγαίνομεν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐνεψύχωνε πάντας. Τὴν Θεσσαλονίκην τὴν εὕρισκον τὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος, τὴν πόλιν ὅπου θὰ δυνηθοῦν νὰ συνέλθουν, νὰ ἀναπαυθοῦν. Ἦσαν ὑπερήφανοι, ἐγωῖσταί, ὅτι τὴν πόλιν θὰ τὴν κατέκτων αὐτοί, πρᾶγμα τὸ ὅποσον ἀρχικῶς οὔτε ἐφαντάζοντο, διότι καὶ αὐτοὶ Ρωμηοὶ καὶ ἐνδιατρίδοντες εἰς τὰ μυστήρια τῆς διπλωματίας, συνεφώνουν μὲ τὴν γνώμην ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐπιτρέψῃ τοιοῦτόν τι. Καὶ ἂν δὲ ἐφθάναμεν ἔξω τῆς Θεσσαλονίκης, δὲν θὰ ἐπετρέπετο νὰ εἰσέλθωμεν, διότι θὰ ἐχαρακτηρίζετο διεθνὴς πόλις.

»Ἦδη ἐβεβαιούτο ὅτι ἡ πόλις θὰ καταληφθῇ, ὁ στόλος εἶνε ἕτοιμος νὰ μᾶς βοηθήσῃ. Ὅλοι οἱ κόποι, ἔλα τὰ μαρτύρια πρὸ τῆς μεγάλης ἐπιτυχίας αὐτῆς εἰσίων, ἐλγισμονοῦντο. Οἱ ἄνδρες ἀπέβλεπον πρὸς τὴν πραγματικῶν τοῦ οὐρανοῦ αὐτοῦ καὶ ἠσθάνοντο ἀγαλλίασιν.

»Ὁ Διάδοχος τὴν 24 μὲ τὸ Ἐπιτελεῖόν Του εὕρσκεται εἰς τὸ Τοπσί ἀπὸ τὸ Κιρτζαλάρ εἰς μίαν γερμανικὴν βίλλαν 23 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, ὅπου δέχεται προτάσεις περὶ παραδόσεως τῆς πόλεως.....

»... Αἱ Μεραρχίαι τὴν 25ην προήλασαν πρὸς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης διαβάσαι τὰς δύο προηγουμένας ἡμέρας τὸν Ἀξιὸν διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γαφύρας καὶ τῶν κατασκευασθεισῶν νέων, εἰς τὰς ὁποίας προσωπικῶς ἐπέβλεπον ὁ Ἀρχιστράτηγος καὶ ἐτοποθέτει τραβέρσες.

»Ἡ στρατιὰ διετέθη ἵνα ἐκτοπίσῃ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ὀχυρωθέντα πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τὰ ὑψώματα Γκαρδοβάς, μέχρι Χιμάνκιοι.

«Διὰ τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν διετέθησαν εἰς τὸ δεξιὸν ἡ ἐβδόμη

καὶ πρὸς τὸ κέντρον ἢ τετάρτη, ἢ τρίτη καὶ ἢ πρώτη, εἰς τὸ ἀριστερόν, ἢ δευτέρα εἰς Ἀλικοδαλάρ· ἢ ἕκτη, ἐκράτησε τὰ νῶτα καὶ τὸ ἵππικὸν διατάχθη νὰ προελάσῃ ἐν ἀνακόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων εἰς τὰς Σέρρας.

» Ἡ ἐχθρική ἀντίστασις ὑπελογίζετο περὶ τὰς 30 χιλ. κατέχουσα ὄχυρά στενά, πρὸς ἄμυναν τῶν ὁποίων εἶχον γίνει καὶ τεχνικὰ ἔργα.

» Ἡ στρατιά μας οὕτω διατεθεισα ἐπροχώρει, ἀποκρούσαντος τοῦ Διαδόχου τοὺς ἄρους τῆς ἐπιτροπῆς ἀπαρτιζομένης ἀπὸ τοὺς προξένους καὶ τὸν φρούραρχον τῆς πόλεως, νὰ παραδοθῇ ἢ πόλις εἰρηνικῶς ἀναγνωριζομένου τοῦ Καραμπουρνοῦ οὐδετέρου ὅπου νὰ παραμείνῃ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἑνοπλος.

» Ἀπελθούσης τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεφασίσθη ἵνα τὴν ἐπομένην ἐπανεέλθουν οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ταχσίν τὴν 10 π. μ. κομίζοντες τὴν ἀπάντησιν. Τὸ Στραταρχεῖον διηυθύνετο εἰς Τεκελι. Οἱ Τούρκοι ἀντιπρόσωποι καθυστερήσαντες δύο ὥρας σπεύδουσι σιδηροδρομικῶς πρὸς τὸν Διάδοχον, ἀλλὰ δὲν γίνονται δεκτοὶ πληροφορηθέντες διὰ τοῦ κ. Μεταξᾶ ὅτι εἶνε ἄργά. Ὁ στρατὸς ἐν παρατάξει μάχης ἐπροχώρει κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ἀντιπρόσωποι ἐπιστρέφοντες ἀναγγέλλουσι εἰς τὸν Ταχσίν. «Μὰρ οὐλντοὺκ», ἐγάθησαν, διότι δὲν τοὺς ἐδέχθη ὁ Διάδοχος.

» Ὁ Τούρκος ἀρχιστράτηγος σπεύδει καὶ στέλλει ἐπίππους δύο ἀξιωματικοὺς τοῦ ἐπιτελείου του μὲ ἐγγράφον δῆλωσιν ὑποταγῆς καὶ ὅτι ἀποδέχεται τοὺς ἄρους τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ οὕτω περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 26ης πρὸς τὴν 27ην Ὀκτωβρίου οἱ κ. κ. Δούσμανης καὶ Μεταξᾶς ὑπέγραψαν τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ μετὰ τοῦ Ταχσίν. Ἐσπέρας δὲ εἰσῆλθον ἀξιωματικοὶ εἰς τὴν πόλιν καὶ ἐπευφημήθησαν εἰς τὸν «Ὀλυμπόν», ὁ δὲ στρατὸς εἶχε καταλάβει τὰ περίεξ καὶ ἢ ἐβδόμη μεραρχία εὐρίσκετο εἰς τὸν σταθμὸν... Πρὸ τῆς μεσημβρίας τοῦ Σαββάτου 27 Ὀκτωβρίου εἰσῆρχετο ἐπισήμως ὁ στρατὸς μας διὰ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ, προηγουμένων δύο εὐζωνικῶν ταγμάτων.

«Ἀκολουθῶντες εἰσῆλθον καὶ αἱ λοιπαὶ Μεραρχίαι· ἢ ἡμετέρα δὲ ἔμεινε πρὸ τοῦ Γαλλικοῦ ποταμοῦ εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν χωρίων Μουγουρίστιον καὶ Βαθύλακκον.

» Ἡ Μεραρχία μας, ὡς εἶπομεν, τὴν 26ην φυγοῦσα ἀπὸ τὸν καταυλισμὸν τῆς ΒΑ. τὰς πρώτας ὥρας τοῦ ἀπογεύματος ἔφθασεν εἰς

τὰ χωρία Δογαντζή τὸ ἕνατον σύνταγμα καὶ Μπουγρίοβον τὸ ὄγδοον καὶ ἐνδέκατον.

Ἐξέκίνησε μὲ βροχὴν, μὲ χιονόνερον ἀδιάκοπον ἀνερχομένη, ἀνωφερείας χωματώδεις, ὑποφέρουσα Ταντάλεια καὶ Σισύφεια μαρτύρια. Μετὰ δυσκολίας ἤμπορουσαν νὰ παίρουν τὰ πόδια τους οἱ ἄνδρες· μόλις ἐσήκωναν τὸ ἕνχ ἐκολλοῦσε τὸ ἄλλο μέσα στὸ γλοιώδες χῶμα τῶν χωραφιῶν. Ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ σπεύδουν εἰς ἀνηφορικὰ μέρη, τὰ ὁποῖα ἐγλυστρουσαν καὶ ἐφέροντο κάτω εἰς ἀρκετὸν βάθος καὶ ἐδαπίζοντο εἰς τὴν λάσπην. Ἐβρεχε καὶ νερὸν δὲν ἦτο δυνατόν νὰ πιοῦν. Ἐννοεῖται δὲ ὅτι οὔτε ψωμί εἶχαν, ἀλλ' ἀπὸ τὴν ἔλθειψιν αὐτὴν εἶχαν συνειθίσει. Καὶ τὸ μαρτύριόν των αὐτὸ ἀπέβαιεν ἀτελειώτον. Ἡ κατάστασις δὲ τῆς υἰείας τῶν στρατιωτῶν ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς ἦτο ἀθλία.

Ἐἰς μίαν στιγμὴν οἱ κατάκοποι καὶ ἐξηνητλημένοι ἄνδρες στέκονται καὶ προσγλώνουν τὰ μάτια τους κάτω εἰς τὸ βάθος.—Θάλασσα, παιδιὰ, θάλασσα, ἀναφωνοῦν οἱ πρῶτοι ἀνακαλύψαντες, καὶ ἔλοι ἐπαναλαμβάνουν τὴν ἀναφώνησιν αὐτὴν ἐκφράζοντες χαρὰν, εὐχαρίστησιν, ἀγαλλίασιν, ὡς ἄλλοι Μύριοι τοῦ Ξενοφῶντος. Διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τὰς 25 Σεπτεμβρίου, ὅταν ἐξέκίνησαν διὰ Λαμίας καὶ Θεσσαλίας εἰς τὴν Μακεδονίαν, ἔβλεπαν θάλασσαν.

«... Ἡ συνεχὴς καὶ ἀδιάκοπος πορεία δι' ὄρεων, ποταμιῶν, αἱ μάχαι καὶ αἱ συγκρούσεις εἶχαν ἀπομακρύνει τοὺς ἄνδρας πολὺ ἀπὸ τὴν κοσμικὴν ἀντίληψιν. Τοὺς εἶχαν κάμει νὰ λησμονήσουν τὴν πρὸ ὀλίγου ζωὴν των. Οἱ χθεσινοὶ ἄνθρωποι τῶν πόλεων εἶχον ἀφήσει τὸ παρελθὸν μακρὰν ἦσαν πολεμισταὶ τραχεῖς μετέχοντες ὡς παλαιότεροι μισθοφόροι μεγάλης, μακρᾶς ἐκστρατείας. Εἰς τὴν στιγμὴν λοιπὸν ποὺ εἶδαν τὴν θάλασσαν, διέκρινον πλοῖα, πολεμικά, ἀνεκάλυπταν τὴν πόλιν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν εὗρισκον τὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος, τὴν ἀνακούφισίν των, ἀνεγεννήθη μέσα των ὁ πρῶην κόσμος, αἱ σιγήσασαι ἐντυπώσεις ἀπὸ τὴν ἀγρίαν ἐπιβολὴν τοῦ περιβάλλοντος, ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου, ἐξώρμησαν καὶ ἡ ἔλθ ἀπότομος μεταβολὴ αὐτὴ ἐξεδηλώθη διὰ τῆς ἀναφωνήσεως «θάλασσα, θάλασσα...»

«Ἡ κούρασις, ἡ ἀθλιότης των δὲν τοὺς ἦτο αἰσθητὴ πλέον. Ἦσαν ἐνθουσιασμένοι, ὑπέφερον εὐχαρίστως.

«Ὅλα τὰ τμήματα σπεύδουν εἰς τὰ χωρία νὰ εὑρουν καταφύ-

γινον. Βαδίσαντα εἰς διάφορα σημεῖα, χωρισθέντα συνεννοοῦνται, συντάσσονται.

«Εἰς τὸ Μπογρίοδον ζητεῖ πρῶτον σωτηρίαν τὸ ἔγδσον. Καταλαμβάνει ἐρημικὰ σπίτια, καλύβες, διότι, κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Διαδόχου, ἀπηγορεύετο ἡ εἰσοδος τοῦ στρατοῦ εἰς πόλεις καὶ χωρία πρὸς ἀποφυγὴν ἐνοχλήσεων καὶ ἀταξιῶν.

«Τμήματα αὐτοῦ στήνουν ἀντίσκηνα. Ὁ Μέραρχος καὶ τὸ Ἐπιτελεῖόν του καὶ ὁ συνταγματάρχης τοῦ ἔγδσου ἐγκαθίστανται εἰς ἓν σπίτι προκρίτου τοῦ χωρίου. Τὰ πρῶτα σπεύσαντα τάγματα πλησιάζουν τὸ τρίτον, τὸ ἐκλαμβάνουν ὡς ἐχθρικὴν δύναμιν πρὸς στιγμὴν, ἀλλὰ ταχέως βεβαιοῦνται περὶ τοῦ ἐναντίου. Μέσα εἰς τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν δυστυχίαν ἐκείνην δὲν ἦτο δυνατόν νὰ τηρηθῇ τάξις, οὔτε ἀκρίβεια εἰς τὰς ὁδηγίας καὶ τὰς διαταγὰς. Ἡ ἡμέρα αὐτὴ τοῦ Ἀγίου Δημητρίου ἦτο ἡ χειρότερα, ἡ ἀθλιεστέρα τῆς ἑλθς ἐκστρατείας διὰ τὴν Μεραρχίαν μας. Καὶ ἐσπεύσαμεν εἰς τὸ χωριὸ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ γλυτώσωμεν ἀπὸ τὴν δυστυχίαν, ἀλλὰ δυστυχῶς διὰ νὰ συνεχίσωμεν τὸ μαρτύριόν μας.

«Τὴν ἰδίαν ἐσπέραν οἱ στρατιῶται ἐμάνθανον τὴν παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης. Προηγουμένως ἐπληροφοροῦντο ὅτι ὁ Διάδοχος ἐν θυμῷ δὲν παρεδέχθη τοὺς ἔρους καὶ διέταξεν εἰς τὸ Τοποῖν τοὺς πρίγκηπας καὶ τὸ Ἐπιτελεῖόν του «ἐπὶ τῶν ἵππων!» διὰ νὰ προσδάλῃ τοὺς Τούρκους. Ἄλλ' ἀργότερον διεψεύσθη ὅτι μάχονται τρεῖς Μεραρχίαι καὶ ὅτι οἱ Τούρκοι περιῆλθον εἰς σύγκρουσιν μεταξύ των αἰματηράν, διαφωνοῦντες εἰς τὴν παράδοσιν.

«Τὴν ἐπομένην ἐκοινοποιήθη εἰς τὰ σώματα ἡ κατωτέρω διαταγὴ τοῦ Γενικοῦ Στρατηγείου Θεσσαλίας περὶ παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης.

«*Συνθηκολογήσαντος καὶ παραδοθέντος τοῦ ἐν Θεσσαλονικίῃ ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἀναστελλονται αἱ ἐχθροπραξίαι κατ' αὐτοῦ.*

Θεσσαλονίκη, 27 Ὀκτωβρίου 1912.

**ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ, Διάδοχος
Β. ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ**

«Ὁ στρατὸς εὐρίσκετο εἰς ἀληθῆ ἀγαλλίασιν. Παρεδόθη, ἐκυριεύθη καὶ ἡ Θεσσαλονίκη, ἐπιτυχία ἡ ὁποία καλὰ, καλὰ δὲν ὑπελογίζετο. Ἀνέμενε δὲ ἐναγωνίως πότε θὰ διετάσσετο νὰ μετασταθμεύσῃ,

νά μεταβῆ εἰς τὴν πόλιν αὐτήν, ἢ ὁποῖα δὲν ἀπέτειχεν ἢ ὀλίγας ὥρας. Ἐμμανθάνομεν ὅτι ἢ μία μετὰ τὴν ἄλλην αἱ Μεραρχίαι εἰσέβησαν εἰς τὴν πόλιν. Προκαταβολικῆ εὐχαρίστησις αὐτῆ, ἐκράτει ἱκανοποιημένον τὸν στρατὸν προσβλέποντα μετὰ πεποιθήσεως εἰς τὸ ἀποτελέσμα αὐτό.

»Ὡς ἐκ τούτου δὲν ἠσθάνετο τὰς κακουχίας, τὰ μαρτύρια, τὰ ὁποῖα ὑπέφερε. Κατέφυγεν εἰς τὰ χωρία αὐτὰ διὰ νὰ εὕρη κάποιαν ἀνακούφισιν, ἀλλὰ τὸν ἀντίον. Ὅχι μόνον δὲν εὕρισκε στέγην, ἀλλ' οὔτε νερό. Πηγαδάκια τινὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ὑδρεύετο τὸ Μπογρίσθον. εἰς τὴν ἐπιδρομὴν τόσου στρατοῦ καὶ μεταγωγικῶν ἐστειρεύσαν. Οἱ ἄνδρες ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ παίρνουν νερὸ ἀπὸ λάκκους ἢ νὰ συλλέγουν ἀπὸ τὰ κεραμίδια.

«Ψωμί δὲν ὑπῆρχεν ἀπὸ τῆς προηγουμένης. Οἱ χωρικοὶ ἐκβουλαρισθέντες Ἕλληνες κατὰ τὸ πλεῖστον, διατηροῦντες παλαιότερα μίση, ἐκλείναν τὰ σπίτια τους. Μὲ τὰ λεπτὰ στὰ χέρια ἐζητοῦσαν οἱ ἄνδρες λίγο ψωμί, ἀλάτι, ἀλεύρι, ἕνα κρεμμύδι. Νέμα, ἐλάμβανον τὴν ἀπάντησιν. Γενικὸν σύνθημα ἀπαντήσεως, Νέμα, δὲν ἔχει τίποτε. Ἄν δὲ οἱ στρατιῶται ριγῶντες ἀπὸ τὸ κρύο ἐπαίρναν κανένα ξύλο νὰ ἀνάψουν φωτιὰ εἰς τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν των, οἱ χωρικοὶ διεμαρτύροντο καὶ ἐπήγαιναν στὸν καπετάνιο, στὸν συνταγματάρχην, στὸν Μέραρχο. Διὰ τοῦτο οἱ στρατιῶται ἐχῶνοντο μέσθ στὰ ἄχυρα ἄνοιγαν τρύπες εἰς τὰ στοιβαγμένα ἔξω τῶν σπιτιῶν ἄχυρα καὶ ἐκεῖ εὕρισκον καταφύγιον. Ἐλυσσοῦσε σφοδρὸς βορριάς καὶ καθὼς ἦτο κατωφέρεια εἰς τὸ χωριό, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ στηθοῦν ἀντίσκηνα· παρεσύροντο, διότι ἐξηκολούθει ἀπαύστως νὰ βρέχη. Ὅχι μόνον στρατιῶται, ἀλλὰ καὶ ἀξιωματικοὶ ἐτρώπωνσαν στὰ ἄχυρα. Ὁ ταγματάρχης τοῦ ἐνάτου Κουτήφαρης προβάλλει τὸ κεφάλι ἀπὸ μίαν τοιαύτην ἀχυρότρυπαν προτιμῶν νὰ μένη ἐκεῖ, παρὰ νὰ ἐνοχλήσῃ καὶ τὸν τελευταῖον ἀγροῖκον Βούλγαρον χωρικόν.

«Ψωμί, ψωμί, ἀλλὰ καμία ἀπήχησις εἰς τὰς ἀπέλπιδας φωνὰς τῶν λιμώττόντων ἀνδρῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξακολοῦθοῦν τὴν ἐπαιτείαν των εἰς τὰ σπίτια νὰ ζητοῦν ψωμί, ἀραπόσιτο ἢ ἕτι ἄλλο φαγώσιμον. Μερικοὶ εὕρισκουν χειρομύλους καὶ ἀλέθουν ἀραπόσιτι καὶ τὸ βράζουν, ἄλλοι ρίπτονται εἰς τὰς σεδασμίας προβατίνας, αἱ ὁποῖαι δὲν τρώγονται χωρὶς ἀλάτι μάλιστα. Ἄλλὰ πῶς θὰ παύσουν αἱ διαμαρτυ-

ρίαι τῆς πείνας; Τὰ φαγητὰ ἕως αὐτὰ ἀνάλατα, χωρὶς ψωμί, ἀθλια προκαλοῦν ἕλας τὰς συνεπειὰς τῆς δυσεντερίας. Ὅλοι οἱ ἄνδρες ὑποφέρουν, εἶνε ἀσθενεῖς. Ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται.

» Διὰ τὸ ὄγδου γίνεται ἐλαχίστη οἰκονομία ἀλεύρου ἀπὸ τὸ χωριό, τὸ ὅποσον ἔπως κι' ἔπως φουρνίζεται ἀπὸ τοὺς ἄνδρας καὶ μασοῦν μερικὰς μπουκές. Τὸ ἕνατον μετασταθμεῦσαν εἰς τὸ Βαθύλακκον, συγκεντρωθὲν ἐκεῖ, ὑποφέρει περισσότερον, καὶ τὸ ἐνδέκατον διαλαλεῖ διὰ τῆς σάλπιγγος τὴν πείναν του, καλοῦν διαρκῶς τοὺς ἄνδρας διὰ νὰ μὴ τοὺς δώσῃ ψωμί.

» Ἀνεμένετο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡ εὐεργετικὴ ἐμφάνισις τῆς ἐπιμελητικῆς ὑπηρεσίας. Ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο τόσοσ πλῆσιον, ὥστε ἤμποροῦσεν ἀμέσως νὰ φέρῃ ψωμί τοῦλάχιστον.

» Ἄλλ' εἰς μάτην. Αἱ ἐφοδιοπομπαί, αἱ μεταγωγικαὶ ὑπηρεσίαι σπεύδουσι πρὸς προὔπαντησίν τῆς νὰ τὴν βοηθήσουσι, ἀλλὰ δὲν ἤσθάνθη τὴν ἀνάγκην τῆς βοήθειας, διότι δὲν ἀπεφάσισε νὰ ξεκινήσῃ.

« Ἡ πείνα ἔχει φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον. Ὁ μέραρχος ζητεῖ ἐνὰ ψωμί ἀπὸ τοὺς λόχους τοῦ ὄγδου, ἀλλὰ παρὰ τὸ Εὐαγγελικὸν ρητὸν ἂν καὶ ζητῆ δὲν εὐρίσκει. Ἡ δυσεντερία θερίζει τοὺς ἄνδρας. Καθ' ἡμέραν καὶ ἀσθενεῖς. Οἱ ἱατροὶ στερεοτύπως ἀπαντοῦν ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε. Εἶχον διαταγὰς νὰ μὴ δγάνουσι ἀσθενεῖς, ἀλλὰ μήπως διέθετον καὶ μέσα νὰ τοὺς βοηθήσουσι, νὰ τοὺς θεραπεύσουσι; Οὔτε κινήσῃ δὲν εἶχον. Μόνον ὅτι ἡ ὑπηρεσία ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ τοὺς μεταφέρῃ διὰ νὰ λέγεται ὅτι εἶνε ἱατροί, ἐνῶ πράγματι δὲν ὑπῆρχον. Ἐννοοῦντες καὶ αὐτοὶ τὴν ἀδυναμίαν των, τὴν ἀχρηστίαν των εἰς τὴν ὁποίαν τοὺς εἶχαν ὑποβάλει, ἐφρόντιζον πῶς θὰ κατασκηνώσουσι καλλίτερον, πῶς νὰ περάσουσι εὐχαριστότερα. Καὶ τὸ κατώρθωσαν αὐτό, διότι διαθέτοντες προσωπικὸν καὶ μεταγωγικά, ἔκαναν τὰς προμηθείας των ἀπὸ παντοειδῆ τρόφιμα καὶ ποτὰ, τὰ ὅποια ἤμποροῦσαν νὰ φέρουσι καὶ νὰ διατηροῦσι. Δι' αὐτὸ ἐνῶ τὸ ὄλον στράτευμα ἐπέινα φρικωδῶς, οἱ εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτὴν ἐφτιχαν κερτεδάκια καὶ ἐκτυποῦσαν αὐγά, τὰ ὅποια διὰ τοὺς ἄλλους ἦσαν γνωστὰ ὡς ἀνάμνησις μόνον. Διὰ νὰ μὴ προκαλοῦν δὲ τοὺς στρατιώτας καὶ τοὺς ἀγανακτοῦν, ἔφευγον μακρὰν, καὶ δσάκις συνέβαινε διὰ σοβαρὰν αἰφνιδίαν ἀσθένειαν νὰ τοὺς ζητοῦν, μετὰ δυσκολίας τοὺς εὐρίσκον.

» Ἡ κατάστασις αὐτὴ ὄλον ἐν καὶ ἐπεδεινοῦτο. Οἱ σωματάρχαι

εὐρίσκοντο πρὸ δυσχερείας, τί θὰ ἀπεγίνετο ἐπὶ τέλος ὁ στρατός. Διέτρεχον τὸν κίνδυνον νὰ πάθουν, νὰ ἀσθενήσουν ὄλοι. Οἱ τολμηρότεροι στρατιῶται ἀπὸ τὰ συντάγματα, πρὸ τῆς τριαύτης ἀθλιότητος ἐρριψοκινδύνευσαν νὰ υπάγουν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Τούτους ἠκολούθησαν καὶ ἄλλοι καὶ ὄχι ὀλίγοι ἔσπευσαν ἰδίᾳ ἀπὸ τὸ ἐνδέκατον καὶ τὸ ἔνατον, τὰ ὅποια περισσότερον ὑπέφερον, διότι τὸ ὄγδουον φθάσαν πρῶτον εἰς τὸ χωριὸν ἔκαμε μικροπρομηθείας καὶ εἶχε πάντοτε λίγο ψωμί. Ἀπὸ ἓνα μαγαζὶ δὲ τὸ ὅποιον εἶχεν ἐγκαταλείψει ὁ Βούλγαρος ἰδιοκτῆτης του ἐπωφεληθεὶς τῆς συμμαχικῆς ἀλληλεγγύης νὰ ζητήσῃ σοβαρὰν ἀποζημίωσιν, ἐπρομηθεύθη ἀρκετὰ τρόφιμα, ρύζι, φασόλια, ποτά, ἄλατι· ἀκόμη δὲ καὶ λίγεςμποτιλλίαι μύρρα ἐδοκίμασαν οἱ ἐγκατασταθέντες ὑπαξιωματικοί. Οἱ σπεύσαντες εἰς Θεσσαλονίκην στρατιῶται ἀνέλκον νὰ ψωνίσουν καὶ διὰ τοῦς ἄλλους καὶ νὰ ἐπιστρέψουν τὴν ἐπομένην. Οἱ σωματάρχαι πρὸ τῆς τριαύτης καταστάσεως, ἐσιώπων· τί νὰ ἔκαμνον; Ἀνεγνώριζον καὶ αὐτοὶ τὴν ἀνάγκην, διότι δὲν ἔπρεπε νὰ πεθάνουν οἱ ἄνδρες. Ἡ ἐπιμελητεία, ἡ ὅποια δὲν ἐφάνη εἰς ὅλην τὴν ἐκστρατείαν, καὶ ἐδῶ εἶχε πάθει ἐκλεικιν, μολονότι κέντρον ἢ Θεσσαλονίκη ἦτο ἐγγὺς διὰ νὰ τὴν διευκολύνη.

»Εὐτυχῶς εἰς τὴν ἐκστρατείαν αὐτὴν ἄφιναν οἱ Τούρκοι φεύγοντες τρόφιμα καὶ ἡ κτηνοτροφία εἰς τὴν Μακεδονίαν ἦτο ἀρκετὴ, ἄλλως ἂν ἐπερίμενον ὁ στρατός ἀπὸ τὴν ἐπιμελητείαν θὰ εἶχε πεθάνει.

»Καὶ ὅμως ἡ ὑπηρεσία αὐτὴ θεωρεῖται καὶ εἶνε ὁ σπουδαιότερος συντελεστὴς τῶν πολέμων, τῶν ἀποτελεσμάτων. Ὅταν μετὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον ὁ Αὐτοκράτωρ ἐξέφραζε τὰ συγχαρητήριά του πρὸς τὸν Γερμανὸν ἀρχιστράτηγον, οὗτος ἀπήντησεν ὅτι αὐτὰ μᾶλλον ὀφείλονται εἰς τὸν ἀρχηγὸν τῆς Ἐπιμελητείας, ὁ ὅποιος ἐκράτησε πάντοτε τοὺς ἄνδρας ἀκμαίους καὶ εἰς μίαν ταχείαν προέλασιν εἶχε καρφώσει τὸ κρέας εἰς τὰς ξιφολόγχας, ὥστε περνῶντες νὰ τὸ παίρνουν διὰ νὰ μὴ ἀργοποροῦν.

«Ὅποια διαφορά! Καὶ ὅμως οἱ Ἕλληνες στρατιῶται βαδίζοντες νυχθημερὸν ἐπὶ ἓνα μῆνα ἀδιακόπως καὶ μαχόμενοι σφοδρῶς, δὲν ἐδυσανασχέτησαν, ἐκράτησαν ἀκμαίον τὸ ἠθικόν των, ὕψηλόν τὸ στρατιωτικὸν φρόνημά των, ὥστε ἀληθῶς νὰ ἀποσποῦν σήμερον τὸν θαυμασμόν. Εὐκόλως δὲ δύναται νὰ εὔρη τις τί ἠδύνατο νὰ ἐπιχει-

ρήση ἕνας τοιοῦτος στρατὸς μὴ παρουσιάζων τὰς ἐλλείψεις αὐτάς. διαθέτων τὰ ἀπαιτούμενα αὐτὰ μέσα...»

Λεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. — Θρασεῖαι ἀπαιτήσεις τῶν Βουλγάρων. — Ἐπιβολὴ τοῦ δικαίου διὰ τῆς σπάθης.

Ἐπὶ τῆς περιστάσεως ταύτης, ὡς ἀκολούθως ὠμίλει ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος, καὶ δὴ ὁ ἀνεξάρτητος τοιοῦτος, οἷος, ἐν παραδείγματι, ὁ Βελγικὸς.

Ἡ «Βελγικὴ Ἀνεξαρτησία», ἡμερὶς ἡ ὁποία πλειστάκις μετ' εἰλικρινοῦς ἐνδιαφέροντος ἠσυχολήθη ἐπὶ τῶν πραγμάτων τῆς Ἀνατολῆς, ἐδημοσίευσεν περισπούδαστον ἄρθρον τοῦ συνεργάτου τῆς Ρολάνδου ντὲ Μαρές, τοῦ ὁποίου μερικὰς περικοπὰς, τὰς πλέον οὐσιώδεις, ἐθεωρήσαμεν καλὸν νὰ θέσωμεν πρὸ ὀφθαλμῶν τῶν ἀναγνωστῶν μας.

Εἰς τὸ ἄρθρον τοῦ αὐτοῦ ὁ Βέλγος δημοσιογράφος, εἰρωνευόμενος ἐν ἀρχῇ τὴν Εὐρωπαϊκὴν διπλωμασίαν ἡ ὁποία, μολονότι ἐκπληκτος ἐκ τῶν γεγονότων τῆς Βαλκανικῆς, προσεπάθει νὰ ἐπιβάλῃ λύσεις, ὧν τὸ ἐλάχιστον ἐλάττωμα, καθὼς παρετήρει, δὲν ἦτο βεβαίως ἡ ἔλλειψις εἰλικρινείας, ἧτις τὰς ἐμπνέει, εἰσήρχετο κατόπιν εἰς τὸ ζήτημα τῶν Τουρκικῶν μηχανορραφῶν πρὸς διάσπασιν τῆς Βαλκανικῆς ὁμοφωνίας, καὶ παρετήρει, τὰ ἑξῆς:

«Ἡ Τουρκία, φρονούσα ὅτι καὶ τὴν φορὰν αὐτὴν ἀκόμη θὰ ἐπετύγχανεν, ἂν ἐφήρμοζε τὴν πονηρὰν πολιτικὴν τῶν ὑπολογισμῶν ἐπὶ τῶν μυστικῶν ἀντιζηλιῶν τῶν Δυνάμεων, αἵτινες τῆς ἐπέτρεψαν νὰ συγκρατηθῇ ἐν Εὐρώπῃ, ἐπεχείρησε νὰ ἀρχίσῃ ἀπ' εὐθείας συνεννοήσεις μεθ' ἑνὸς ἐκάστου τῶν ἀντιπάλων τῆς, σκοποῦσα ἀναμφιδόλως νὰ παραχωρήσῃ εἰς τοῦτον ὀφέλη, τὰ ὁποῖα θὰ ἐδλαπτον ἐμμέσως τὰ συμφέροντα ἐκείνου. Αὐτὸ δμως δὲν εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτύχῃ τώρα, διότι, ἂν ἡ Βαλκανικὴ Συνεννόσις προεἶδε μίαν στρατιωτικὴν ἀπὸ κοινοῦ ἐνέργειαν, κανονισθεῖσαν μέχρι καὶ τῶν ἐλαχίστων λεπτομερειῶν τῆς, χωρὶς ἄλλο θὰ προεἶδεν ἐπίσης καὶ τὸν δικανονισμὸν τῶν λογαριασμῶν, διὰ τοῦ ὁποίου δικανονισμοῦ, ἀξιοπίστοι οἱ μὲν πρὸς τοὺς δέ, θὰ ἐτήρουν ἀπρόσβλητα τὰ συμφέροντα ἑλῶν ὁμοῦ τῶν συμβληθέντων.

» Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ τῆς Πύλης, ἧτις προσπαθεῖ νὰ διεγείρῃ

δυσαρρεσκείας ἀνὰ μέσον τῶν συμμαχησάντων Βαλκανικῶν Κρατῶν, θὰ ἀποτύχη φυσικῶ τῇ λόγῳ, καὶ οἱ Τούρκοι θὰ ὑποκύβουν εἰς τοὺς ἔρρους, τοὺς ὁποίους θὰ ὑπαγορεύσουν εἰς αὐτοὺς οἱ νικηταί, ἢ θὰ ἐκδιωχθῶσι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἠπείρου».

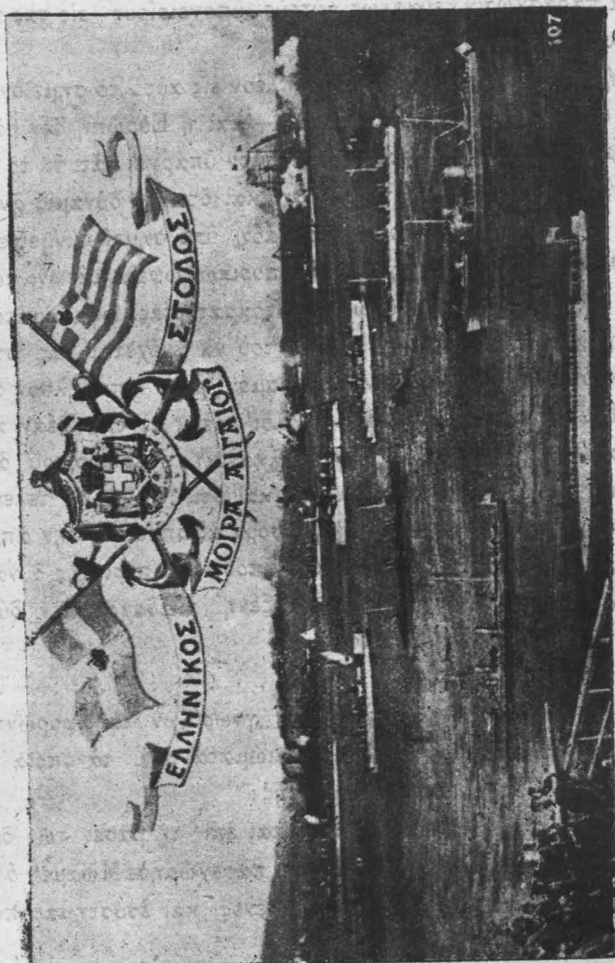
Ὁμιλῶν κατόπιν ὁ ἀρθρογράφος περὶ τῆς λύσεως, ἣ ὁποία θὰ ἐδίδοτο μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν εἰς τὸ Βαλκανικὸν ζήτημα, ἀνέφερεν ὀρθότατα τὰ κατωτέρω :

«Ὅσον ἀφορᾷ τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, αἵτινες ἤδη κατεκτήθησαν, οἷονδὴποτε ἡμίμετρον, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεχειρεῖτο νὰ ἐφαρμοσθῆ, θὰ ἀπετέλει χονδροειδέστατον πολιτικὸν σφάλμα. Ἡ δημιουργία ἐν Μακεδονίᾳ, ἐν Παλαιᾷ Σερβίᾳ, ἐν Θεσσαλίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ καταστάσεων ὁμοίων πρὸς ἐκείνας, τὰς ὁποίας ἄλλοτε ἐξημιούργησαν αἱ Δυνάμεις ἐν Ρωμυλίᾳ, δηλαδὴ ἡ διατήρησις εἰς τὰ μέρη ταῦτα τῆς ὀνομαστικῆς ἐπικυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου μετὰ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πληρώνουν φόρον, θὰ κατέληγεν εἰς τὸ νὰ προετοιμάσῃ ἀπὸ τοῦδε ὁδοῦ, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔφερν ἀσφαλῶς εἰς νέον πόλεμον.

Σχετικῶς δὲ μετὰ τὰς κατακτήσεις τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, ὁ Βέλγος δημοσιογράφος λέγει :

«Εἶνε ἄλλως τε φυσικόν, τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, τὰ ὅποια κατέβαλον ὑψίστην προσπάθειαν — προσπάθειαν τὴν ὁποίαν οἷσοδὴποτε λαὸς ἀδυνατεῖ νὰ καταβάλλῃ δις εἰς τὸ διάστημα ἐνὸς αἰῶνος— νὰ ἐπιθυμοῦν τώρα ὅπως αὕτη παραγάγῃ ἕλα τὰ ἀποτελέσματά της. Εἶνε φυσικόν νὰ ἐπιθυμοῦν τὰ Κράτη ταῦτα ὅπως εὐρεθοῦν ἀπέναντι μιᾶς καταστάσεως πραγμάτων ἀρκούντως καθαρῶς διαγεγραμμένης, ὅπως ὦσιν ἐξησφαλισμένα ἐναντίον ἕλων τῶν δυσαρρέστων ἐκπλήξεων, αἵτινες θὰ ἠδύναντο νὰ παρουσιασθῶσιν ἐν τῇ ἀμεσωτέρῳ μέλλοντι. Ἄλλως τε, δὲν πρόκειται περὶ συνήθους εἶδους κατακτήσεων, ἀλλὰ περὶ ἀληθινῶν ἐπανακτήσεων τῶν ἰδίων αὐτῶν χωρῶν ὑπὸ λαῶν ὡς ἐκ θαύματος ἀφυπνισθέντων ἀπὸ ληθαργίαν, ἣτις ἐπὶ αἰῶνας διήρκεσε, λαῶν προητοιμασμένων ὅπως παύσῃσι μέγιστον πρόσωπον εἰς τὰς σχέσεις τῶν ἄλλων Κρατῶν, τὰς ὑφισταμένας μεθ' ἐνὸς κατακτητοῦ, προωρισμένου εἰς ἀνεπανάρθωτον κατάπτωσιν».

Πραγματευόμενος κατόπιν ὁ ἀρθρογράφος περὶ τῶν ἰδιαιτέρων

ὑπολογισμῶν τῶν Δυνάμεων ἐπὶ τῆς δημιουργηθείσης νέας καταστάσεως πραγμάτων, ἰδοὺ πῶς ἐξεφράζεται :

Χωρὶς ἄλλο αἱ Δυνάμεις, τῶν ὁποίων οἱ λεπτότατοι ὑπολογισμοὶ τόσον ριζικῶς ἀνετράπησαν ὑπὸ τῶν νικῶν τῶν Βουλγάρων, τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων, ἐπιθυμοῦν νὰ εὑρεθοῦν ἐνώπιον ἐξηντημένης καὶ εὐπειθοῦς εἰς τὰς θελήσεις τῶν Τουρκίας, ὄχι δὲ ἐνώπιον λαῶν νεαρῶν, ἐχόντων συνείδησιν τῶν δικαιωμάτων αὐτῶν, λαῶν οἵτινες ἔδωκαν θαυμασίαν ἀπόδειξιν τῆς ἐνεργητικότητός των καὶ οἵτι-

νες δὲν θὰ παράσχωσιν εὐκόλως αὐτοὺς ὑποχειρίους εἰς τὰς πιέσεις τῶν μεγάλων ἐπιρροῶν.

»Τὸ ζήτημα ὅμως δὲν εὐρίσκεται πλέον εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον—εἶνε παντελῶς ἀδύνατον νὰ εὐρίσκεται ἐκεῖ—καὶ ἡ Εὐρώπη δὲν θὰ βραδύνη νὰ κατέβῃ, ὅτι εἰς τὸν παλαιὸν κόσμον ὑπάρχει κατὰ τι, τὸ ὅποιον ἠλλάξεν ὄψιν, χωρὶς αὐτὴ νὰ τὸ θελήσῃ, καὶ ὅτι μία δύναμις ἀνεφάνη πρὸ τίνος, τὴν ὅποιαν θὰ ὀφείλῃ νὰ λάβῃ ὑπὸ σημείωσιν, εἴτε θέλει εἴτε μὴ. Οἱ αἰετοὶ τῶν ἐπαισχύντων ἐμπορικῶν ὀφελγημάτων, τῶν ἀντλουμένων ἐκ μιᾶς κταταπειτωκυίας Αὐτοκρατορίας, ὀφελγημάτων τὰ ὅποια ἰνάγκασον τὴν Εὐρώπην μέχρι τοῦ νὰ ἀνέχεται τὰς σφαγὰς τὰς ἀποτελοῦσας αἰσχρὰ διὰ τὸν πολιτισμὸν μας—παρήλθον ἀνεπιστρεπτοί. Καὶ πρέπει νὰ συνηθίσουν ὅλοι πλέον μὲ τὴν ἰδέαν αὐτὴν, ὅτι ἡ ἀποστολὴ τῆς ἀναδείξεως τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου ἀνίκη ἱστορικῶς εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς καὶ ὅτι, ἀφοῦ οἱ τελευταῖοι οὗτοι εὐρίσκονται εἰς θέσιν νὰ ἐκπληρώσουν ἀξιοπρεπῶς τὴν ἀποστολὴν αὐτὴν, καὶ παρέσχον πραγματικὰ ἀποδείξεις περὶ τῆς δυνάμεώς των νὰ τὴν πραγματοποιήσουν, καμμία ξένη ἀνάδοχος δὲν δύναται νὰ παραλύσῃ τὰς προσπάθειάς των.»

Μακεδῶν δὲ δημοσιογράφος, ἀριστα γνωρίζων τὰ ἀφορῶντα τὰ τῶν ἐν Τουρκίᾳ χριστιανῶν καὶ τὰ δικαιώματά των, τὰ ὅποια εἶχον τῶρ νὰ ζητήσουν, ὡμίλει τῶρ ὡς ἑξῆς:

«Ὁ ὑπόβουλος Ἑλληνισμὸς διαικτεῖται ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διατάξεων τῶν περιλήμων προνομίων, τὰ ὅποια παρεχώρησε Μωάμεθ ὁ Πορθητῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὸ Γένος καὶ ἐσυστηματοποίησε βραδύτερον ὁ Σουλτᾶνος Σελῆμ ὁ Γ'.

»Κατὰ τὰ προνόμια ταῦτα, ὁλόκληρον Οἰκογενειακὸν Δίκαιον τῶν Χριστιανῶν παρεχωρεῖτο εἰς τὴν Ἐκκλησίαν (Πατριαρχεῖον), ἥτις καλονόμιζε πᾶσας τὰς ἐξ αὐτοῦ ἀπορρεούσας διαφορὰς τῶν Ἑλλήνων. Ἐπίσης παρέχεται τὸ δικαίωμα εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἕπως δικάζῃ καὶ ἀποφκίνεται ἐγκύρως ἐπὶ πάσης διαφορᾶς βάσειν ἐχοῦσης τὴν προίκα, τὴν διατροφὴν τῶν συζύγων καὶ τὰς ἐκ διαθήκης διαφορὰς.

»Αὐτὰ εἶνε τὰ προνόμια.

»Βραδύτερον ἀνεγνωρίσθη εἰς τὰ Πατριαρχεῖα τὸ δικαίωμα τῆς διαχειρίσεως τοῦ οἰκουμενικοῦ πλοῦτου τῶν εὐαγῶν καθιδρυμάτων,

τοῦ κανονισμοῦ τῶν προγραμμάτων τῆς παιδείας, τοῦ διορίζειν καὶ παύειν ἐφόρους, ἐπιτρόπους καὶ διδασκάλους.

»Ἐπὶ ἀπολυταρχίας ἐλάχισται ἀφορμαὶ περὶ προνομίων ἠγγέρησαν. Ἡ ἀπολυταρχία ἐσεβάσθη τὰς φυλάς. Ἐπὶ Συντάγματος ἐγένοντο ὑπὸ τῶν Νεοτούρκων τοῦ Κομιτάτου τῆς «Ἐνώσεως καὶ Προόδου» ὅλαι αἱ ἀπόπειραι πρὸς ἀπογύμνωσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους ἀπὸ τῶν προνομίων του.

»Οἱ Νεότουρκοι, ἀγόμενοι δῆθεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Συνταγματικῆς ἰσότητος, ἐπεζήτησαν τὸν ἐξαφανισμὸν τῶν προνομίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Γένους, διατεινόμενοι ὅτι προνομιούχος φυλὴ δὲν ἔπρεπε νὰ ὑπάρχῃ ἐν Συντάγματι. Ἡ ἀρχὴ ἦτο ἀληθής. Πλὴν ἐλησμόνου ὅτι οἱ Ἕλληγες δὲν ἦσαν μόνοι προνομιούχοι. Ἦσαν προνομιούχοι ἀπέναντι τῶν ἐπίσης προνομιούχων Μουσουλμάνων. Ὄφειλαν λοιπὸν νὰ καταργήσωσι τὴν δικαιοδοσίαν τῶν Ἱεροδικαστηρίων των, τὰ ὅποια χειρίζονται ὅλον τὸ οἰκογενειακὸν δίκαιον τῶν Μουσουλμάνων καὶ τὸ κληρονομικὸν Χριστιανῶν καὶ Μουσουλμάνων, καὶ κατόπιν νὰ προβῶσιν εἰς τὴν κατάργησιν τῶν πνευματικῶν καὶ μικτῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων τῶν ὀρθοδόξων. Μὴ δυνηθέντες ὁμῶς ὡς ἐκ τῆς στερραῆς ἀμύνης τοῦ Γένους νὰ προβῶσιν εἰς οὐδεμίαν προνομακίην κατάργησιν ἐξ ὧν ἀπεπειράθησαν, κατέφυγον εἰς τὴν ἀρνήσιν ἐκτελέσεως ἀποφάσεων περὶ διαθήκης, διατροφῆς συζύγων καὶ ἄλλων τῶν ἐκκλησιαστικῶν δικαστηρίων.

»Κατόπιν ἤρξαντο ἀποδιώκοντες τοὺς Μητροπολίτας καὶ τοὺς ἀρχιερατικοὺς ἐπιτρόπους ἀπὸ τῆς παρεδρείας των εἰς τὰ διοικητικὰ συμβούλια τῶν νομῶν (Ἰδραεὶ Μετζιλίς), παύοντες καθηγητὰς καὶ διδασκάλους ὡς Ἕλληγας πολίτας ἢ Ἑλληνόφρονας, θέτοντες φρουρὰς πρὸ τῶν ἐκκλησιῶν ἢ σχολείων πρὸς ἀπαγόρευσιν τῆς εἰσόδου τῶν ὑπ' αὐτῶν ἀθθαίρετως παυθέντων διδασκάλων ἢ ἐφοροεπιτρόπων.

»Οἱ Νεότουρκοι, ἐπιθυμοῦντες νὰ περικόψωσι τὴν προνομίαν τῶν Ἑλλήνων Μητροπολιτῶν ὅπως παρεδρεύωσιν ἐν τοῖς Διοικητικαῖς Συμβουλίαις, προέβησαν εἰς τὴν διὰ νόμου κατήργησιν τῶν Διοικητικῶν αὐτῶν Συμβουλίων καὶ συνέστησαν νέον εἶδος τοιούτων, τὰ ὅποια ὠνόμασαν Νομαρχικὰ Συμβούλια (βιλαεὶ μετζιλίς).

»Ἡ οὐσίᾳ παραμένει ἡ αὐτή, καὶ διαφορά σχεδὸν καμμία δὲν ὑπάρχει μεταξὺ τῶν πρώτων καὶ τῶν δευτέρων.

» Ἡ ἀλλαγὴ ὅμως τοὺς ὠφέλει κατὰ τούτο ἔτι τοῖς παρῆγε περιθώριον ἐλεύθερον ὀργανώσεως τούτων ἐξ ὑπαρχῆς, καὶ οὕτω ἀπέκλεισαν τοὺς θρησκευτικούς Ἀρχηγούς τῶν ἄλλων φυλῶν ἐκ τῆς παρεδρείας, διαφυλάξαντες προνοιακῶς μόνον τὴν παρεδρείαν τοῦ ἰδικῶ των Μουφτῆ.

» Τοιοῦτοτρόπως εἰς τὰ Νομαρχιακὰ Συμβούλια, τὰ ἀντικαταστήσαντα τὰ λεγόμενα Διοικητικά, καὶ τὰ ὅποια κατ' οὐσίαν παραμένουσι τὰ ἴδια, οἱ Ἑλληγνες Μητροπολίται, καὶ συνεπῶς οἱ ἀρχιερατικοὶ προϊστάμενοι, δὲν θὰ παρεδρεύωσιν.

» Πληθώρα δὲ ὑποθέσεων ὑπάγεται εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τούτων, καὶ ὁ ὑπόδουλος Ἑλληνισμὸς θὰ ζημιωθῆ μεγάλως, ἂν μὴ ἡ πρόνοια τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ἐξασφαλίσῃ τὸ ἕπερ καὶ πρότερον ὑπῆρχε δικαίωμα τῆς παρεδρείας ἐν τούτοις τῶν Ἑλλήνων Μητροπολιτῶν.

» Ἄλλο ζήτημα ἠθικῆς σημασίας μεγάλης εἶνε καὶ αἱ σχέσεις Νομαρχῶν (Βαλῆδων) καὶ Μητροπολιτῶν. Ὡς γνωστὸν, οἱ Μητροπολίται, ἐλεγόμενοι ὑπὸ τῆς I. Συνόδου, διορίζονται εἰς τὰς ἐπαρχίας δι' Αὐτοκρατορικοῦ Βερατίου, ἐνῶ οἱ Βαλῆδες διορίζονται δι' ὑπουργικῆς διαταγῆς.

» Ἐκ τοῦ τρόπου τούτου τοῦ διορισμοῦ ἐκατέρου ἐξάγεται, ὅτι ὁ Νομάρχης δὲν δύναται αὐθαίρετως νὰ προβῆ εἰς παῦσιν Μητροπολιτοῦ ἐκ τῆς παρεδρείας τῶν Διοικητικῶν Συμβουλίων, διότι τὸ δικαίωμα τῆς Μητροπολιτικῆς παρεδρείας εὐρίσκεται ἐν τῷ Βερατίῳ καὶ ἀπορρέει κατ' εὐθείαν ἐκ τοῦ Σουλτάνου. Εἶδομεν ὅμως πλειστάκις γενομένην τὴν αὐθαιρεσίαν αὐτὴν ἐκ μέρους Νομαρχῶν καὶ τὴν Πύλην κωφεύουσαν. Ἐκ τοῦ τοιούτου, πλὴν τοῦ ἠθικοῦ ἐξευτελισμοῦ, ὃν ὑφίσταται ὁ Ἐθνάρχης τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων, συμβαίνει ὥστε καὶ πολλοὶ Μητροπολίται νὰ μεταβάλλωνται εἰς τυφλὰ ὄργανα τοῦ Νομάρχου, ἐκ φόβου μὴ ἀπολέσωσι τὴν θέσιν. Τούτο τὸ εἶδομεν γινόμενον εἰς πολλὰς μεγαλοπόλεις, καὶ ἴδια εἰς τὴν Ἑλληνικωτάτην Σμύρνην.

» Τὰ εὐαγγῆ καθιδρύματα τοῦ ὑποδούλου Ἑλληνισμοῦ δὲν ἀποτελοῦν, ὡς γνωστὸν, ἐν Τουρκίᾳ νομικὸν πρόσωπον. Τὸ ζήτημα τοῦτο εἶνε μεγίστης σημασίας· καὶ ἂν ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις κατορθώσῃ νὰ ὑποχρέωσῃ τὴν Πύλην νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ ὡς νομικὰ πρόσωπα,

σώζονται καὶ προασπίζονται: οὕτως αἱ Κοινοτικαὶ περιουσίαι τοῦ ἔξω Ἑλληνισμοῦ, αἱ ὁποῖαι εἶνε κολοσσιαῖαι, καὶ διασπαθίζονται ἕνεκα τοῦ μειονεκτήματος τούτου.

Ἡ κτηματικὴ περιουσία τῶν ναῶν, ἐκκλησιῶν, μοναστηρίων, σχολείων, νοσοκομείων, βρεφοκομείων καὶ διαφόρων ἄλλων ἀσύλων εὐρίσκεται γεγραμμένη εἰς τὰ ὀνόματα τῶν ἐκάστοτε ἐφοροεπιτρόπων, ὡς ἀτομικὴ τῶν περιουσίαι. Εἶδομεν δὲ πολλάκις, πλὴν τῶν διαφόρων καταχρήσεων, κληρονόμους τοῦ Δεῖνα ἐφοροεπιτρόπου καταλαμβάνοντας κοινοτικὴν περιουσίαν, ἢ δανειστάς τοῦ Τάδε ἐφοροεπιτρόπου κατάσχοντας καὶ ἐκποιοῦντας κοινοτικὴν περιουσίαν εὐρισκομένην εἰς τὰ Κυβερνητικὰ βιβλία ἐπ' ὀνόματα τοῦ ὀφειλέτου. Ἄν κατορθωθῇ ἡ ἀναγνώρισις ὡς νομικῶν προσώπων ἔλων τῶν ἐν Τουρκίᾳ Ἑλληνικῶν εὐαγῶν καθιδρυμάτων, διασώζεται καὶ διατηρεῖται ἕσασαι ἀξιανόμενος ὁ κολοσσιαὸς κοινοτικὸς πλοῦτος τοῦ δούλου Ἑλληνισμοῦ.

Ἄυτὰ εἶνε τὰ κυριώτερα σημεῖα, ἐφ' ὧν θὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν αὐτῆς ἡ νικητρία ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι, ἕνα προασπίση καὶ σώσῃ τὴν ἀπομένουσαν εἰσέτι: δούλην καὶ βελτιώσῃ τὴν τύχην τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων.

»Ἀπὸ τῶν Μακεδονικῶν πεδίων
Δημοσιογράφος τοῦ Ἐξωτερικοῦ.»

Ἐτέρου αὐτόπτου περιγραφὴν παρέχομεν ἐνταῦθα λόγῳ τῶν ὥραίων τῆς πληροφοριῶν καὶ λεπτομερειῶν. Ἴδου αὕτη:

Ἡ χιραυγὴ τῆς 19ης Ὀκτωβρίου εὔρε τοὺς δύο στρατοὺς ἐντελῶς ἐτοιμοὺς, ἀντιμετώπους καὶ ἀναμένοντας τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τοῦ σπαρχμοῦ.

Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἀεικίνητος δὲν εἶχε καὶ καθ' ἑλλην ἐκείνην τὴν νύκτα οὐδὲλως κοιμηθῆ. Τὸ ἥμισυ τῆς νυκτὸς διήλθε μόνος μέσα εἰς τὴν σκηνὴν του κύπτων ἐπάνω εἰς τοὺς χάρτας του ὑπὸ τὸ ἀμυδρὸν καὶ παγωμένον φῶς ἐνὸς προχείρου φανοῦ, τὸ δὲ ἕτερον ἥμισυ συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς Ἐπιτελεῖς του κατηνάλωσεν εἰς τὴν ἐπιθεώρησιν τῆς ἑλλης παρατάξεως. Συνωμίλησε μὲ ἄλλους τοὺς ἀξιωματικοὺς καὶ μὲ πολλοὺς ὀπλίτας ἀκόμη κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην ἐμφυχῶνων αὐτούς. ἀλλὰ καὶ ζητῶν ὁ ἴδιος νὰ εὕρῃ τέρψιν μέσα εἰς

τὸν ἀκράτητον ἡρωϊσμόν τῶν παλληκαριῶν του, τὰ ὁποῖα ἀγρυπνοῦντα εἰς τὰς θέσεις των, ὅπως ἐκεῖνος, ἐξέσπων εἰς ζήτησιν κρυφῶς μάλιστα τὸν ἐθλεπὸν μέσα εἰς τὴν νύκτα καὶ τὸν ἠσθάνοντο κοντά των, καὶ τὸν ἤκουον νὰ τοὺς ἐρωτᾷ ἐὰν ἔφαγον καλὰ ἢ μήπως κανεῖς των ἀρρώστῃσε κατὰ τὴν πορείαν.

Τὴν νύκτα ἐκεῖνην τῆς παραμονῆς τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν τὸ θέαμα τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου πλανωμένου μέσα εἰς τὴν βροχὴν καὶ τὸ ψῦχος ἀνὰ τὴν παράταξιν τῶν ἡρώων του εἶχε κατὰ τὸ ἀπίρως συγκινητικόν, κατὰ τὸ ἀπεριγράπτως ὠραῖον. Τὸ ξημέρωμα, ποῦ εἶχε προχωρήσει πλέον, τὸν εὗρηκα πάλιν πρὸ τῆς σκηνῆς του. Ὅλοι τότε τὸν εἶδαν νὰ φωνάζῃ ἓνα στρατιώτην :

» Ἐλα ἐδῶ σύ, παιδί μου.

Ὁ στρατιώτης ἐπλησίασεν ἐν ἀκαρεῖ. Καὶ ἡ Α. Ὑψηλότης, κύπτων καὶ σχηματίζων μὲ τὰς δύο παλάμας του εἶδος δοχεῖου, τοῦ εἶπε :

» — Χύσε μου μὲ τὸ παγοῦρι, σὲ παρακαλῶ, ἐδῶ νὰ νιθῶ.

Ὁ στρατιώτης συνεμορφώθη μὲ τὴν διαταγὴν ἢ τὴν παράκλησιν. Καὶ ὁ Διάδοχος ἐνέφθη ἔτσι καὶ ἔπειτα ἐσογγίσθη μὲ τὸ μανδύλι του.

Ἦτο περιττὸν νὰ σημάνῃ ἐγερτήριον ὄλον τὸ στρατόπεδον ἦτο ἐπὶ ποδός. Καὶ διὰ τοῦτο μετ' ὀλίγον, ἔταν ἡ ἡμέρα εἶχεν ἀρχίσῃ πλέον, αἱ σάλπιγγες μόνον τοὺς παλμικούς των ἤχους ἔστειλαν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον μέχρι τῆς λίμνης κάτω, ὅπου ἠγγρύπνει ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς 3ης Μεραρχίας. Κίνησις παρετηρήθη καὶ εἰς τὰς τάξεις τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ μάχη ἤρχιζε. Πρώτη ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ἡ 2α Μεραρχία. Ἡ προσέγγισις τῆς συνεκεντρώθη εἰς μίαν στενὴν γέφυραν. Ὁ ἐχθρὸς ἐννοῶν τὴν μεγίστην τῆς σημασίαν τὴν εἶχεν ἐπισημάνει καὶ μάλιστα ἐφάνησαν αἱ ἰδικαὶ μας πρωτοπορεῖαι συνεκέντρωσεν ὅλας τὰς προσπάθειάς του ὅπως ἐμποδίσῃ τὴν διόδον.

Μονομαχία πυροβολικοῦ ἀγριωτάτη ἤρχισε τότε διεξαγομένη, εἰς τὴν ὁποῖαν ὀλίγον κατόπιν μετέσχε καὶ ἡ 4η Μεραρχία ὑπὸ τὸν κ. Μοσχόπουλον βάλλουσα κατὰ τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ἐχθροῦ. Αἱ ὀβίδες κατὰ χιλιάδας διέσχιζον τὸν ἀέρα συρίζουσαι. Μία φλογώδης ἀτμοσφαῖρα εἶχε σχηματισθῆ καὶ ὁ ἀήρ ἔκαιε μέσα εἰς τὴν ἰσχυροτάτην βροχὴν, ὡς νὰ ἦτο Ἰούλιος.

Τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ἔχον, ὡς εἶπομεν, ἐκ τῶν προτέρων

καταμετρήσει τὰς ἀποστάσεις, εἶχεν εὖρη τὸν στόχον ἀμέσως. Ἄλλ' αἱ ὀπίδες αὐτοῦ κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξερρήγγοντο ὑψηλά. Ἐχώνοντο μέσα εἰς τὸν βοῦρκον καὶ ἐσχημάτιζον βαθείας ὅπας χωρὶς νὰ προξενούν εἰμὴ ἐλαχίστας μόνον ζημίας. Ἄλ' ὅπωςδήποτε τὸ πῦρ τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ ἦτο ταχὺ καὶ ἄφθονον. Τούτου ἕνεκα μία πυροβολαρχία τῆς 4ης Μεραρχίας, ἡ τοῦ κ. Ἀξελου, ἠναγκάσθη, προσποιουμένη τὸν «νεκρὸν», νὰ δεῖξη ὅτι ἐσίγησε μέχρις ὅτου κατορθώσῃ νὰ εὖρη τὸν στόχον. Δὲν ἐβράδυνε δέ. Καὶ μετ' ὀλίγον ἡ μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ εἶχεν ἐπαναλάβῃ πάλιν τὴν ἴδιαν ἀγριότητά της, ὡς καὶ πρὶν μὲ καταστρεπτικώτερα ἔλως ἀποτελέσματα.

Ἐν τῷ πεζικῷ εἶχεν ἤδη ἐμφανισθῆ, ἐπὶ τῆς σιγῆς. καθ' ὃν χρόνον ἀκόμη τὸ Τουρκικὸν πυροβολικὸν ὠχυρωμένον κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπισθεν τοῦ Τουρκικοῦ Νεκροταφείου τῶν Γιαννιτισῶν ἐβαλλε διαδοχικῶς κατὰ τοῦ τῆς 2ας καὶ τῆς 4ης Μεραρχίας.

Ἐν τῷ βον πεζικῷ Σύνταγμα ὑπὸ τὸν κ. Γιαννακίτσον διηυθύνετο πρὸς τὸ Τσαουσλι, ἠκολούθει τὸ Τον καὶ τελευταῖον ἤρχετο τὸ 1ον:

Ἐμετὰ πορείαν ὥρας περίπου ἡ πρωτοπορεία τοῦ βου ἐφθασε πρὸ τοῦ χωρίου Καδινόβου, ὅπου μικρὰ ἐχθρική δύναμις ὑπεδέχθη τὴν ἐμφάνισίν της μὲ πυρὰ ὀμαδῶν.

Ἐἶχεν ἀρχίσῃ πλέον ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἡ μάχη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Ὁ Γκαλήπ-πασσάς ὁ Τούρκος στρατηγὸς εἶχεν ἐκλέξῃ τὸ Καδινόβον ὡς πρῶτον σημεῖον τῆς παρατάξεώς του, ἵνα καλύψῃ τὴν κυρίαν του δύναμιν καὶ ἀναχαιτίσῃ τὴν προέλασιν τῆς 2ας Μεραρχίας.

Ἄλλ' ὁ Διάδοχος ἐγνώριζεν ἤδη ποῦ πράγματι εὕρισκετο ὁ ἐχθρὸς, ποίας θέσεις κατεῖχε καὶ σύμφωνα πρὸς τὰς ἀσφαλεῖς Του αὐτὰς πληροφορίας καὶ προβλέψεις εἶχε διατάξῃ ἕλας τὰς κινήσεις ἄλλων τῶν Μεραρχιῶν Του, ἐπὶ πλέον δὲ εἶχε τάξῃ καὶ τὸ ἱππικὸν ὅπως μετὰ τῆς 6ης Μεραρχίας ἀνακόψῃ τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ἐἰς τὸ Καδινόβον ὁ συνταγματάρχης κ. Γιαννακίτσος κατορθώνει ἐντὸς ὀλίγου νὰ διασκορπίσῃ τὴν ἐχθρικήν δύναμιν καὶ προχωρεῖ. Προχωρεῖ μετ' αὐτὸν τὸ Τον καὶ τὸ 1ον Σύντάγματα. Τὸ πεζικὸν τῆς 4ης Μεραρχίας προχωρεῖ ὡσαύτως ἠγχουμένον τοῦ 9ου Συ.τάγ-

ματος καὶ τοῦ 8ου. ἀκόλουθοῦντος δὲ τοῦ 11ου. Ἡ βροχὴ τῶν ὀδίδων ἐξακολουθεῖ νὰ πίπτῃ ἀδιάκοπος.

» Πᾶσιν δὲ μὴ ἐκρηγνυμένην ὀδίδα τοῦ ἐχθροῦ οἱ πεζοὶ μας τὴν δέχονται μὲ γιουχαῖσμούς καὶ μὲ εἰρωνικὰς ἀναφωνήσεις.

» Ὁ Διάδοχος ἔφιππος μὲ τὸ Ἐπιτελεῖόν Του καλπάζων ἀπὸ τοῦ ἐνὸς σημείου τῆς παρατάξεως μέχρι τοῦ ἄλλου τρέχει ἀδιακόπως, δίδων διαταγὰς. Χάνεται μέσα εἰς νέφῃ καπνοῦ καὶ ἔπειτα πάλιν ἀναφαίνεται ὄρθιος ἐπὶ τοῦ ἵππου του μὲ τὰ κιάλια στὰ μάτια.

» Ἐπειτα πάλιν τρέχει παρακολουθῶν τὴν προέλασιν τοῦ 8ου Συντάγματος, ὅπως καταλάβῃ δύο ὑπερκειμένους λόφους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἐχθρὸς ἤρχισε νὰ ὑποχωρῇ. Καὶ ἀκούων μερικοὺς ἀθανάτους διαλόγους τῶν στρατιωτῶν του, οἱ ὅποιοι ἐξακολουθοῦν νὰ κοροϊδεύουν τὰς μὴ ἐκρηγνυμένας Τουρκικὰς ὀδίδας, μειδιᾷ. Μία ἐν τούτοις ἀπ' αὐτὰς εἰς μίαν στιγμὴν συρίζουσα ἀπαισιῶς αἰωρεῖται ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὑψηλοτάτου. Ἐνας στρατιώτης φωνάζει βλέπων αὐτὴν νὰ πίπτῃ.

» — ὦ! καλῶς τὸ κουφέτο!

» Εἶναι βέβαιος πῶς καὶ αὐτὴ δὲν θὰ σκάσῃ. Πράγματι δὲ ἡ ὄδις πίπτει, βυθίζεται εἰς τὴν λάσπην χωρὶς νὰ ἐκραγῇ καὶ ὁ Διάδοχος γελαῖ, ἐν ᾧ ὁ ἀθάνατος Πελοποννήσιος στρατιώτης προσθέτει

» — Ἄ! ἄ! Παληρόσκυλλα!

» Ἄλλ' ἢ Ἄ. Ὑψηλότης ἐξετέθη ἤδη πολὺ εἰς τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ. Παρίσταται δ' ἐκτὸς τούτου ἀνάγκη νὰ ἐπιστρέψῃ πάλιν ὀπίσω ἕνα ἐπιτηρήσει εἰς τὸ κέντρον. Καὶ συμμορφοῦται πρὸς τὴν ἀνάγκην αὐτὴν.

» Τὸ πεζικὸν τῆς 4ης Μεραρχίας κατέλαβεν ἤδη τοὺς ἀπέναντι λόφους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους διακρίνεται πλέον εὐκρινέστατα ἡ πόλις τῶν Γιαννιτσῶν. Ἀλλὰ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ ἐν τούτοις ἐξακολουθεῖ πυκνὸν πάντοτε, ἐκπεμπόμενον ἀπὸ κανόνια, μυδραλλιοβόλα καὶ μάουζερ ἀπαύστως.

» Ἡ δευτέρα καὶ ἡ τετάρτη Μεραρχία εἶνε αἱ διεξάγουσαι ὄλον τὸν ἀγῶνα. Ἡ ἕκτη δὲν ἐφάνη ἀκόμη. Ἡ τρίτη δυσχεραίνεται πολὺ εἰς τὴν ἀνάπτυξίν τῆς. Τί θὰ γείνη;

» Ὁ ἐχθρὸς καίτοι φαίνεται ὑποχωρῶν, ἐπιμένει ἐν τούτοις καὶ ἡ ἡμέρα ἔχει ἀρχίσῃ ἤδη νὰ κλίνη πρὸς τὴν δύσιν. Τὸ 9ον Σύνταγμα

κατὰ τὴν ἐφοδον, ποὺ ἐπεχείρησεν, ἔχασε τοὺς περισσοτέρους ἀξιωματικούς του. Ἐπίσης τὸ 11ον καὶ τὸ 8ον.

Τί θὰ γίνῃ; Ἀπορίαι τοιαῦται εἶχον ἀρχίσει νὰ γεννῶνται μέσα εἰς τὸν ἐγκέφαλον τοῦ ἀπὸ πρῶτας μαχομένου στρατοῦ.

» Ἡ ραγδασιότατη βροχή, ἣτις κατέπιπτεν ἀφ' ἑσπέρας, δὲν εἶχεν οὔτε ἐπὶ ἐν δευτερόλεπτον σταματήσει.

» Οἱ στρατιῶται μας μουσκεμμένοι ὡς τὸ κόκκαλο, κατάκοποι, ἐξηντημένοι, ἐξηκολούθουν μαχόμενοι μὲ τὸ αὐτὸ θάρρος καὶ μὲ τὸ αὐτὸ πείσμα.

» Ὁ Διάδοχος μὲ τὸ ὠρολόγι στὸ χέρι, πότε ἔφερε τὰ βλέμματά Του ἐπ' αὐτοῦ καὶ πότε τὰ ἔστρεψε πρὸς τὸν οὐρανόν, ἀγωνιῶν διὰ νὰ βραδυάσῃ.

» Ἐν τῇ μεταξὺ τὸν εἶχε πλησιάσει ὁ Ἐπιτελάρχης Ὑποστράτηγος Δαγκλῆς.

— «Ὅ,τι ἐκάναμε σήμερα εἶνε καὶ μὲ τὸ παραπάνω. Ἄρχει! Ὅλο τὸ ζήτημα εἶνε νὰ βραδυάσῃ ὀγρήγορα! Καὶ ἔπειτα βλέπομεν..

» Τῇ εἶπε νευρικῶς ὁ Διάδοχος.

— Μάλιστα. Ὑψηλότατε! Ἔδωκα τὰς διαταγὰς. Σὲ λίγο ὑποθέτω θὰ παύσῃ τὸ πῦρ ἀναγκαστικῶς, ἕνεκα τοῦ σκότους.

» Φοδοῦμαι καμμίαν ἀντεπίθεσιν εἰς τὸ δεξιόν, ἐκεῖ κατὰ τὰ ὑψώματα, καὶ τέτοιο πρᾶγμα δὲν μᾶς χρειάζεται ἐπὶ τοῦ παρόντος.

» Ὑψηλότατε, πηγαίνω κατὰ κεῖ!

» Εἶπεν ὁ ὑποστράτηγος Δαγκλῆς καὶ ἐκάλπασε πρὸς τὴν 3ην Μεραρχίαν.

» Πρὸ τοῦ ὅμως φθάσῃ ἐκεῖ, τὸ πῦρ γενικῶς καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν ἤρχισε σιγῶν καὶ μετ' ὀλίγον μὲ τὸ σκότος, τὸ ὅποιον ἐπῆλθε ταχύτερον ἕνεκα τῆς πυκνῆς βροχῆς, ἡ μάχη ἔληγε δι' ἐκείνην τὴν ἡμέραν.

» Οἱ στρατιῶται ὅμως κατάκοποι ἔμειναν εἰς τὰς θέσεις των, διότι τοιαύτην εἶχον λάβει διαταγὴν.

» Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν, ἀφοῦ ἐξελέγησαν οἱ διπλοσκοποὶ, ἐπετράπη ἡ κατασκήνωσις.

» Εἰς τὰς προφυλακὰς ὅμως τῆς 3ης Μεραρχίας ἀπὸ τῆς 9ης ἤδη ὥρας ἤρχισε παρατηρουμένη μία ἰδιαίτερα καὶ ὅλως ἐξαιρετικὴ κίνησις.

» Ὁ Διάδοχος εἶχεν ἀποφασίσει, ἐπωφελοῦμενος νυκτερινοῦ σκότους καὶ τῆς καταπιπτούσης βροχῆς, νὰ διατάξῃ μερικὴν προέλασιν τοῦ ἄκρου δεξιοῦ τοῦ μετώπου, καὶ τοῦτο ἵνα, ἀρχομένης τῆς μάχης τὴν ἐπαύριον, εὐρεθῇ τοῦτο πλησιέστερον τῶν Τουρκικῶν γραμμῶν, τῶν κάτωθεν τῆς Ἑλληνικῆς συνοικίας, καὶ ἔνθα ὑπῆρχον δύο σπουδαιότατα πυροβολεῖα.

» Ἡ κίνησις αὕτη, καιροὶ δυσκολωτάτη καὶ γινομένη ὑπὸ ἀθλιεστάτους ἐδαφικοὺς ὄρους, καὶ μὲ τρομερὰν κόπωσιν τῶν δι' ἄλλης τῆς ἡμέρας πολεμησάντων στρατιωτῶν, ἐπέτυχε θαυμασίως. Ὅταν δὲ τὴν πρωτὰν οἱ Τούρκοι εἶδον τὰς πλέον τῶν χιλίων μέτρων ἀπεχούσας ἀπ' ἐσπέρας προφυλακὰς τῶν Ἑλλήνων νὰ προσεγγίσωσιν εἰς τὰ τετρακόσια μέτρα, κατεθρομβήθησαν, καὶ ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω, ἐπικινδύνως δι' αὐτοὺς ἐπηρεάσθησαν.

» Ἡ κίνησις αὕτη συνετελέσθη ἐντὸς μιᾶς καὶ μόνης ὥρας.

» Δύο τάγματα εὐζώνων καὶ δύο λόχοι πεζικοῦ, ἦτοι ὑπὲρ τοὺς χιλίους πεντακοσίους ἄνδρας, κατώρθωσαν ἐν τῇ σιγῇ τῆς νυκτὸς καὶ ἐρόμενα ἐπὶ τοῦ διαδρόμου καὶ γλοιώδους ἐδάφους, νὰ προσεγγίσουν πρὸς τὴν Τουρκικὴν παράταξιν. Ὁ Διάδοχος ἐναγωνίως ἀνέμενε διὰ νὰ μάθῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς διαταγῆς Του. Ὅταν δὲ ἀνηγγέλθη ἡ ἐπιτυχία εἰς αὐτόν, τότε καὶ μόνον ἐσκέφθη διὰ τὸ ζήτημα τῆς κατασκηνώσεως.

» — Ὑψηλότατε, νὰ πάμε εἰς ἓνα ἐδῶ κοντινὸ χωριό, διὰ νὰ ἀναπαυθῆτε λιγάκι, Τῷ εἶπεν εἰς τῶν Ἐπιτελῶν.

» — Ὅχι! Θὰ μείνω ἐδῶ καὶ νὰ μοῦ στήσουν τὴν σκηπὴν Μου, ἀπήντησεν ὁ Διάδοχος.

Εἶτα δὲ στρεφόμενος πρὸς τὸν ἵπποκόμον Του, τοῦ εἶπε :

» — Ἀργύρη, τὸ ἄλογό Μου νὰ τὸ πᾶς ἐδῶ πού λέγει ὁ κ. Ἐπιτελής, γὰ νὰ ἡσυχάσῃ τὸ κακόμοιρο λιγάκι.

» Ἡ ἀγάπη αὕτη καὶ τὸ θερμὸν ἐνδιαφέρον πρὸς τὸν πολεμικόν Του ἵππον Τοῦ Διαδόχου εἶνε καταπληκτικὴ.

» Προτιμᾷ ὁ ἴδιος νὰ μὴ φάγῃ ἢ νὰ διάνυκτερεύσῃ ὑπὸ τὴν βροχὴν, ἀρκεῖ ὁ ἵππος Του νὰ μὴ πάθῃ τίποτε.

» Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὕτῃ, νὰ σὰς διηγηθῶ ἓνα ἀνέκδοτον.

» Τὴν παραμονὴν τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης, εὐρέθη εἰς τὴν θέσιν Τρία—Χάνια μετὰ τῶν κυριῶν Ἀνδρομάχης καὶ Ναθα-

λίας Μελά, τοῦ ἐξ Αἰγύπτου ὁμογενοῦς κ. Κάζδαγκλη καὶ δύο Ἄγγλων Δημοσιογράφων.

» Καὶ αἱ μὲν κυρίαὶ ἀνεπαύθησαν ἐντὸς τῆς ἀμάξης των, ἡμεῖς δὲ ἐφιλοξενήθημεν παρὰ τοῦ συνταγματάρχου Παπούλα Διοικητοῦ τοῦ 10ου πεζικοῦ Συντάγματος τῆς 3ης Μεραρχίας.

» Ἐνῶ δὲ ἐντὸς πολὺ μικροῦ δωματίου εἴμεθα συσσωρευμένοι περὶ τοὺς ἑρμῆκοντα, μόλις κατορθοῦντες νὰ ἀναπνέωμεν, ἔξω δὲ ἡ βροχὴ ἐπεφτε ἀπὸ σταμινοῦ, περὶ τὴν δευτέραν ὥραν τῆς πρωΐας ἔρχεται ὁ ἵπποκόμος τοῦ Διαδόχου καὶ καθικετεύει τὸν συνταγματάρχην νὰ τῷ παραχωρήσῃ μίαν θέσιν διὰ τὸν ἵππον τοῦ Διαδόχου.

» — Ἐὰν πάθῃ τίποτε τὸ ἀλόγόν Του, συνταγματάρχα μου, εἶνε δυνατόν νὰ πάθῃ καὶ ἡ Α. Ὑψηλότης.

Καὶ τότε μὲ χίλια δύο βάσανα κατωρθώθη νὰ εὑρεθῇ ἓνα ὑπόστεγον, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἐπροφυλάχθη τὸ πολύτιμον ἀλογόν.

» Ἡ σκηνὴ ἐστήθη καὶ εἰσῆλθεν ἐντὸς ὁ Διάδοχος μετὰ τῶν Πριγκήπων Ἀνδρέου, Νικολάου, Χριστοφόρου καὶ τοῦ Ἐπιδόξου Διαδόχου.

» Ἀλλὰ τότε ἐγεννήθησαν δύο σοβαρώτατα ζήτηματα.

» Ὅλοι τοὺς ἦσαν μούσκεμμα ἀπὸ τὴν βροχὴν, καὶ ἦτο ἀδύνατον ν' ἀλλάξουν, διότι, ὅπως πάντοτε, αἱ ἀποσκευαὶ των εὑρίσκοντο πέντε ὥρας τοῦλάχιστον ὀπίσω.

» Ταυτοχρόνως δὲν εἶχον καὶ τί νὰ φάγουν. Εὐτυχῶς ὁ Ἐπιτελὴς λοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ κ. Χατζημιχάλης, ὅστις κατώρθωσεν ἄγνωστον πῶς νὰ ἔχη στὰ μαρσιπιά του πλήρη ἀποθήκην τροφῶν, ἐτροφοδότησε καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην τὸν Διάδοχον καὶ τοὺς Πρίγκηπας.

» Μάλιστα συνέβη καὶ τὸ ἑξῆς:

» Ὁ κ. Χατζημιχάλης ἠθέλησε νὰ ψήσῃ τσάϊ. Ὁ δὲ Διάδοχος γελῶν ταῦ εἶπε:

» — Ἀφῆσέ μας κάτω, μόνον ὁ φερεντζῆς μᾶς λείπει!

» Οὕτω διήλθεν ἡ νύξ ἐκείνη ἐν ἀγρυπνίᾳ καὶ ἀναμονῇ.

» Εἰς τὴν αὐτὴν κατάστασιν εὑρίσκετο καὶ τὸ στράτευμα τοῦ Ἀρχηγοῦ.

» Ἐπεινοῦσε. Ἡ ἐπιμελητεία ἦτο φυσικῶς ἀδύνατον νὰ καταφθάσῃ πάντοτε τὸν διαρκῶς τροχάδην βαίνοντα καὶ προχωροῦντα στρατόν.

Εἰς τὴν περιφέρειαν τῶν Γιαννιτσῶν εἶχε μείνει πλέον πολὺ πίσω. Καὶ οἱ στρατιῶται δὲν εἶχον οὔτε κουραμάναν. Ἐφαγαν κάθε ἕνας ἀπὸ ἕνα ἀραποσίτι, τὸ ὅποσον ἔκοψαν ἀπὸ τοὺς ἀγροὺς καὶ ἐψήσαν προχειρῶς. Καὶ μὲ αὐτὸ ἐξῆσαν ἐπὶ 24 ὥρας καὶ ἐπολέμησαν. Καὶ ὑπὸ τοὺς ὄρους αὐτοὺς διάδροχοι καὶ νηστικοὶ εὐρισκόμενοι θὰ ἐξηκολούθουν τὴν μάχην αὔριον! Ἦτο φυσικόν, ἦτο ἐπόμενονον νὰ ἀγανακτίσουν. Καὶ ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἦτο ἐπίσης φυσικόν νὰ ἀντιληφθῇ τὴν πιθανὴν αὐτὴν δυσχρέσκειαν. Ἐκάल्पασε λοιπόν, διέτρεξεν ὄλον τὸ στρατόπεδον καὶ δύο τρεῖς φορές ἐφώναζεν, ὅταν χιλιάδες στρατιωτῶν ἐμαζεύθησαν περὶ αὐτόν:

»— Παιδιά, σὰς ὀρκίζομαι ἔτι ἔχω 25 ὥρας νὰ βάλω μπουκιὰ στὸ στόμα μου.

» Δὲν προσέθεσε τίποτε ἄλλο. Ἄλλὰ προσέθεσαν οἱ στρατιῶται, αἱ μυριάδες τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν τοῦ Κωνσταντίνου:

»— Ζήτωωωω!!!

»— Ζήτω ὁ Διάδοχος!

»— Ζήτω ἡ Ἑλλάς!

»— Ἐμπρός!

»— Δὲν πεινοῦμε! Ὁχι! Ἐμπρός!

» Τὴν ἐπομένην, πολὺ πρωτῆ, ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων μὲ ἀγρίαν λύσσαν. Ἄλλὰ οἱ Τούρκοι ἀντέταξαν μεγαλύτεραν ἀποφασιστικότητα.

» Ὁ Γκαλήπ-πασσᾶς, ὁ γενναῖος ὑπεραπιστῆς τῶν Γιαννιτσῶν, εἶχεν ἐν τῷ μεταξὺ λάβῃ ἐπικουρίας τὴν νύκτα καὶ οὕτω ἐνισχυθεὶς, εἶχε τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ παρατείνῃ τὴν ἀντίστασιν. Τσοῦτο μᾶλλον, ἀφοῦ ἤλπιζεν ἕνα ἀντιπερισπασμὸν τῶν δυνάμεων τοῦ Διαδόχου παρὰ τῶν στρατευμάτων τοῦ Χασάν-Ταξιμ-πασσᾶ.

» Καθ' ἃ ὁμοῦ μοι διηγήθη ὁ ἴδιος, αἱ ἐλπίδες του ὄλαι ἄμικ τῇ ἀνατολῇ τῆς βροχερᾶς ἡμέρας τῆς 20ῆς Ὀκτωβρίου ἤρχισαν νὰ ὠχρῶσιν ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ προελάσαντος ἄκρου δεξιῶ τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως καὶ ἐμφανισθέντος αἰφνης εἰς ἐλαχίστην ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν ὄχυρωμάτων.

» Ἐν τούτοις δὲν ἀπηλπίσθη καὶ διὰ τῶν ἐνισχύσεων, ἃς ἔλαβε κατὰ τὴν νύκτα καὶ διὰ τῆς συμπληρώσεως τῶν ὄχυρωμάτων, ὧν

κέντρον ὑπῆρξε τὸ νεκροταφεῖον τῶν Γιαννιτῶν, ἐπανέλαβεν ὁ Τούρκος στρατηγὸς ζωηροτάτην τὴν ἀντίστασιν.

»Περὶ τὴν 7ην τῆς πρωΐας ὤραν ἡ ὄη Μεραρχία προβάλλει εἰς τὴν σκηπὴν. Τάσσεται ἀριστερᾶ τῆς 4ης, ἐξελίσσεται, τοποθετεῖ καταλλήλως τὸ πυροβολικὸν τῆς καὶ ἀρχίζει σφοδρότατον πῦρ κατὰ τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ εὐρίσκουσα ἀμέσως τὸν στόχον. Ἡ ὑποχώρησις τῶν Τούρκων καθίσταται μετ' ὀλίγον καταφανής. Ἡ νύξ ἐπέρχεται πλέον καὶ ὁ ἐχθρὸς συντετριμμένος ἀναδιπλώνεται πρὸς τὴν πόλιν ἀποσυρόμενος ἐκ τῶν περὶ ἑαυτὴν θέσεών του.

»Ἄλλ' ὁ Διάδοχος διατρέχει ὅλην τὴν γραμμὴν, ἐνθαρρύνων, καὶ συναντήσας τὸν ταγματάρχην τοῦ πυροβολικοῦ κ. Τριανταφυλλάκον τοῦ λέγει :

»—Γειά σου Τριανταφυλλάκο. Ἐνίκησαμε. Εἶσαι ἔτοιμος γιὰ καταδίωξι ; Ἐμπρός !

»Καὶ ἡ καταδίωξις ἤρχισεν ἀμέσως σύντονος.

»Ἐνῶ ταῦτα ἐγίνοντο εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ κέντρον, ἡ ἄκρα δεξιὰ προεχῶρει αὐσφίγγουσα ὅλον ἐν τὸν ἐχθρὸν καὶ πλησιάζουσα πρὸς τὰ ὄχυρά του.

»Οἱ Τούρκοι ἀνθίστανται δι' ἕλων τῶν δυνάμεών των, καταβάλλουσιν ὑπερανθρώπους προσπάθειάς ὅπως ἀποκρούσωσι τὰς ἐπανειληγμένας ἐφόδους δι' ἐπ' ὄπλου λόγχης, ἀλλὰ μάτην.

»Ἡ Ἑλληνικὴ λαίλαψ ἐπύρχεται ἀγρία καὶ φοβερὰ πανταχόθεν.

»Περὶ τὴν 9 1)2 τὰ πυροβολεῖα τῶν ἀρχίζουσι νὰ σιγῶσι τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο.

»Εἰς λόχος εὐζώνων παρασυρθεὶς ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ του κατορθώνει νὰ εἰσρμηθῇ εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς πόλεως, εἰς τὸν χριστιανικὸν μαχαλᾶν. Ταυτοχρόνως πρὸς τὸ μέρος τῆς Τουρκικῆς συνοικίας, ἐκεῖ ποῦ εὐρίσκονται οἱ στρατώνες, ἐν σύνταγμα πεζικοῦ προελαύνει μὲ ὅλον τὸ ἀποφασιστικὸν πῦρ τῶν τουρκικῶν μυδραλιοβόλων καὶ πολυβόλων.

»Τὴν 10ην ὤραν ἀκριβῶς ἐκ τριῶν ταυτοχρόνως σημείων ἡ νικηφόρος τοῦ Διαδόχου στρατιὰ εἰσρμηθῆ εἰς τὰ Γιαννιτσά, ἐνῶ οἱ Τούρκοι ἀπειληθέντες τελείως καὶ καταληφθέντες ὑπὸ πανικοῦ τρέπονται εἰς ἀγρίαν φυγὴν.

»Τὴν 10 1)2 π. μ. εἰσέρχεται νικηφόρος ὁ Διάδοχος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ Ἐπιτελείου Του εἰς τὴν Ἱερὰν τῶν Μωαμεθανῶν πόλιν.»

Ἡ μάχη τοῦ Καρά-Ἀσμὰκ.

Ἐνῶ ὁ Διάδοχος ἔφθανε πρὸ τῶν Γιαννιτσῶν καὶ ἤρχιζε τὴν θριαμβευτικὴν κατ' αὐτῆς πολιορκίαν, ἡ 2α Μεραρχία ὑπὸ Μέραρχον τὸν κ. Κλεομένην Κλεομένους, διαβάσα τὸν Ἀλιάκμονα παρὰ τὸ χωρίον Μηλοβόν, προεχώρει πρὸς τὸ χωρίον Πλατό.

Ἄλλὰ προτοῦ περιγράψωμεν τὴν πρὸς τὸ μέρος τοῦτο δρᾶσιν αὐτῆς, ἀνάγκη νὰ ἐξηγήσωμεν τοὺς στρατηγικοὺς λόγους τῆς τῆς τῆς προελάσεως.

«Ἐπάρχουσι δύο ὁδοὶ πρὸς Θεσσαλονίκην. Ἡ μία ἡ μεγάλη λεωφόρος, ἡ συνδέουσα αὐτὴν μὲ τὰ Βοδενὰ καὶ διερχομένη διὰ τῶν Γιαννιτσῶν, καὶ ἡ ἑτέρα ἡ φέρουσα ἀπὸ Αἰκατερίνης καὶ συνενουμένη μὲ τὴν ὀλίγον ἀνωτέρω τῆς θέσεως Τοψίν, κτήματος τοῦ Ἰσραηλίου τοῦ Σαοῦλ Μοδιάνο.

»Ὁ Διάδοχος κατερχόμενος πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐσκόπεε νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν μεγάλην λεωφόρον καὶ τὰ ἔνθεν καὶ ἔνθεν αὐτῆς. Πρὸς τοῦτο ἔπρεπε νὰ ἐξασφαλίσῃ τὰς γεφύρας, ἀφ' ἐνὸς μὲν τῆς λεωφόρου ταύτης, ἀφ' ἑτέρου δὲ τῶν ποταμῶν Βαρδάρ (Ἄξιου) καὶ τοῦ Γαλλικοῦ (Ἐχεδώρου). Ἰδίως τοῦ πρώτου. Ἄλλ' ἵνα κατέλθῃ καὶ καταστῇ κύριος τῆς λεωφόρου, εἶχεν ἀνάγκην νὰ θέσῃ ἐκποδῶν τὸν προσδραμόντα ἐκ Θεσσαλονίκης ἐχθρόν, ἰδίᾳ δὲ τὸν ἐκ Δεμίρ-Χισάρ καὶ ὀχυρωθέντα ἐν τῇ Ἱερᾷ τῶν Τούρκων πόλει τῶν Γιαννιτσῶν.

»Φυσικῶς, ἡ ὑπ' αὐτὸν στρατιὰ δὲν ἠδύνατο νὰ συμπληρώσῃ καὶ τοὺς δύο σκοποὺς, ἦτοι καὶ τὴν ἀλωσιν τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν γεφυρῶν. Τὴν δευτέραν αὐτὴν ἐπιχείρησιν εἶχεν ἀναθέσει εἰς τὴν 7ην Μεραρχίαν.

»Ὁὕτω ἡ 7η μεραρχία, ἣτις κατεσκήνου εἰς τὸ ἐξωθὶ τῆς Λαρίσης χωρίον Καζακλάρ, διετάχθη νὰ διαβῇ τὰ στενὰ τῆς Πέτρας, νὰ ἐκδιώξῃ τὸν ἐχθρόν ἐξ Ἀγίας Αἰκατερίνης νὰ ἐκκαθαρίσῃ πᾶσαν τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ταύτης μέχρι τοῦ Ἀλιάκμονος ἑκτασιν καὶ ἐκεῖ, συνενουμένη μετὰ τοῦ ἀδοιπάρχτου σώματος τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Κωνσταντινοπούλου νὰ καταλάβῃ τὸ Νεσελί, νὰ σώσῃ τὴν σιδηροδρομικὴν γέφυραν τοῦ Καρά-Ἀσμὰκ καὶ ἐκεῖ ἀναμένουσα τὸ

ἀποτέλεσμα τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν γὰ καταλάβῃ πάσῃ θυσίᾳ τὴν μεγάλην ξυλίνην γέφυραν τοῦ Βαρδαρίου, περισφύουσα αὐτὴν καὶ παρακωλύουσα τὴν ὑποχώρησιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς Γιαννιτσὰ ἐν περιπτώσει ἤττης. Ἡ διαταγὴ τοῦ Διαδόχου κατέληξε συνοψίζουσα τὴν ἄλλην κίνησιν διὰ τῆς ἑξῆς φράσεως :

» *Ἡ στρατιά Μου θὰ περιορισθῇ περὶ τὸν ἄξονα τῆς τῆς Μεσοραχίας.*

» Ὁ μέγας κ. Κλεομένης λαβὼν τὴν διαταγὴν ταύτην διήλθε διὰ λαμπρᾶς πορείας τὰ στενὰ τῆς Πέτρας, ἐκέρδισε τὴν μάχην τῆς Ἁγίας Αἰκατερίνης, κατέλαβεν αὐτήν, ἐπροχώρησε καταδιώκων τὸν ἐχθρὸν, ἔσωσε διὰ τῶν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Μαζαράκη προσκόπων τὴν γέφυραν τοῦ Ἀλιάκμονος καὶ τὴν 18ην πληροφορηθεὶς ὅτι ὁ ἐχθρὸς ὠχυροῦτο πρὸ τῆς μεγάλης σιδηρᾶς γεφύρας τοῦ Καρὰ-Ἀσμάκ ἀπεφάσισε νὰ τὸν προσβάλλῃ. Βροχὴ δυνατὴ ἐπίπετε τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

» Οἱ ἀνιχνευταὶ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ κ. Μεταξᾶν, υἱὸν τοῦ διαπρεποῦς συνταγματάρχου τοῦ ἵππικοῦ κ. Λεωνόρου Μεταξᾶ, ἐπωφελοῦμενοι τῆς πυκνοτάτης ὁμίχλης, κατώρθωσαν νὰ φθάσωσι μέχρι τοῦ τσιφλικίου Πλατῶ ἀντικρὺ τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ.

» Τὴν ἐπαύριον ὁ μέγας κ. Κλεομένης ἤρξατο προσβάλλων τὸν ἐχθρὸν δι' ἄλλων τοῦ τῶν δυνάμεων. Τὸ ἄμεσον ἀποτέλεσμα τῆς συναντήσεως ταύτης ἦτο μάχη, ἣτις διήρκεσεν ἐπὶ πέντε ὥρας, κατὰ τὸ διάστημα τῆς ὁποίας ὁ ἐχθρὸς ὑπέφερε πολὺ ἀπὸ τὸ πῦρ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ καὶ εἰς τὸ τέλος ἐτράπη ἐν ἀταξίᾳ πρὸς τὴν σιδηρᾶν σιδηροδρομικὴν γέφυραν.

» Τὸ σπουδαῖον ὅμως δὲν ἦτο νὰ ἡττηθῇ μόνον ὁ ἐχθρὸς. Ἀνάγκη ἦτο νὰ μὴ καταστρέψῃ τὴν γέφυραν. Ὁ κ. Μαζαράκης ὤρμησε μὲ ἓνα ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ ὕλικοῦ πυροβολικοῦ, καὶ μὲ λοιποὺς προσκόπους καὶ μετ' ἀληθῆ γιγαντομαχίαν οἱ πρόσκοποι μὲ τὰ πιστόλια μαχόμενοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ κατώρθωσαν νὰ ἀποκόψωσι διὰ τῶν μαχαίρων των, τὰ ἤλεκτρικὰ σύματα, ἅτινα θὰ μετέδιδον τὸν σπινθήρα εἰς τὴν δυναμίτιδα. Καὶ οὕτω χάρις εἰς τὴν ὑπέροχον γενναϊότητα δρακὸς ἀνδρῶν ἐσώθη ἡ πολύτιμος γέφυρα.

» Ἡ μάχη τῶν Γιαννιτσῶν εἶχε τελειώσῃ. Εἶχε κρίνει αὕτη τὴν

τύχην τῆς Θεσσαλονίκης πλέον; «Ναί», ἀπαντῶσιν ὅλοι. «Ναί», ἀπαντῶμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ τῶν ὑστέρων.

» Ἄλλ' ὁ Διάδοχος δὲν ἐφρόνει τοῦτο μετὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν. Ἐπερίμενε μίαν ἀντίστασιν ἀκόμη, τὴν μᾶλλον ἰσχυρὰν καὶ μᾶλλον ἀπεγνωσμένην πρὸ τῆς πόλεως, ἐκείνην ἣτις μόνη ἔμελλε νὰ κρίνῃ τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπὶ πλέον τὸν ἀπησχόλει σοβαρῶς τὸ ζήτημα τῆς διαβάσεως τοῦ ποταμοῦ Ἄξιου.

» Πῶς θὰ ἐπετυγχάνετο αὕτη ὁσον ἔπρεπε συντόμως, ἂν οἱ Τούρκοι ὑποχωροῦντες εἶχον προφθάσει καὶ εἶχον καταστρέψει τὰς γεφύρας; Ὁ Διάδοχος διὰ τοῦτο εἶχε διατάξει σύντομον διὰ τῆς λόγχης καταδιώξιν τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις φεύγων ἠττημένος καὶ κατατοσαιοσμένος ἐτρέπετο πρὸς τὸν ποταμὸν Ἄξιόν.

» Ὁ Διάδοχος μόλις εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν διέταξεν ἀμέσως τὴν 3ην Μεραρχίαν νὰ καταδιώξῃ τὸν ἐχθρόν, τὴν δὲ 6ην νὰ παραμείνῃ εἰς τὰς παρὰ τὴν λίμνην θέσεις τῆς καὶ νὰ παρακολύσῃ τὴν ἐκείθεν φυγὴν τμημάτων τοῦ ἐχθροῦ.

» Ὁ ἐχθρὸς ὅμως εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ φεύγῃ ἐκ τῆς πόλεως κατὰ τμήματα μίαν τοῦλάχιστον ὄραν πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ οὕτω εἶχε κερδίσει τοῦλάχιστον 4 χιλιομέτρων δρόμον.

» Καὶ τὸ θέαμα τοῦ διωκομένου ἐχθροῦ ἦτο ἀγρίως γραφικόν. Μέσα εἰς τὴν βρεγμένην πεδιάδα αἱ χιλιάδες τῶν ἠττημένων ἐφεύγον, ἔτρεχον, ὡς δαίμονες πετώντες κατὰ τὴν πορείαν τῶν πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν νὰ τοὺς ἀναιμάξῃ νὰ βραδυπορήσουν ἔστω καὶ ἐπ' ἐλάχιστον. Ὅπλα, λόγχαι, γυλιοί, χλαίνας, σάκκοι, σακκίδια εἶχον σπαρῆ κατὰ μυριάδας τῆδε κάκεισε. Εἰς μίαν στιγμὴν αἱ πρωτοπορεῖαι τῶν ἐπερχομένων ἀκαθέκτων νικητῶν κατέφθασαν τὰς τελευταίας γραμμὰς τῶν πανικοδλήτων. Εἶνε ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς ἡ εἰκὼν, ἣτις ἤρχισε τότε ἐκτυλισσομένη.

» Αἱ λόγχαι τῶν Ἑλλήνων ἐμπήγνυνται μὲ μανίαν εἰς τὰ πλευρὰ καὶ τὰ στήθη τῶν Τούρκων, ὅστινες πίπτουν χάμω νεκροὶ κατὰ ἑκατοντάδας καὶ αἰμόφυρτοι. Χύνεται αἷμα, αἷμα... αἷμα τυραννικόν, αἷμα τοῦ ἀπαισίου κατακτητοῦ, ὅστις ἐπὶ πέντε αἰῶνας ἠμπόδιζε τὴν ἀναπνοὴν τῶν ἑκατομμυρίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐκείνην τὴν ὄραν, ἐκεῖ, παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Βαρδάρ, μέσα εἰς τὸ θλιμμένον λυκόφως τελεσιουργεῖ μὲ τὴν μεγαλειτέραν τῆς ἔντασιν εἰς φρίκην

Ἡ κατάληψις τῆς Λήμνου. (Ἀλληγορική εἰκὼν).

καὶ τρέμον ἢ ἡδονικὴ μυσταγωγία τῆς Ἐκδικήσεως! Πολλοὶ συλλαμβάνονται αἰχμάλωτοι.

» Ἀλλὰ τὸ μεγαλείτερον τμήμα τοῦ πανικοβλήτου στρατοῦ κατάρθωσε νὰ διαφύγῃ ἤδη.

» Μόνον δὲ πολυάριθμον ἱππικὸν θὰ ἠδύνατο νὰ προφθάσῃ στρατόν, τοῦ ὁποίου ἔδιδε πτερὰ ὁ πανικὸς στὰ πόδια.

» Δι' ὃ καὶ ἡ 3η Μεραρχία ἠναγκάσθη νὰ ἀνακόψῃ τὴν καταδίωξίν τῆς τοσοῦτον μάλλον ὅσον οἱ ἄνδρες καὶ κατακόποι ἦσαν καὶ διάδροχοι καὶ ἐπεινῶν.

» Οἱ φεύγοντες ἠκολούθουν κυρίως τὴν μεγάλην λεωφόρον τὴν φέρουσαν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τοὺς περίξ αὐτῆς ἀγρούς.

» Εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ νὰ πίπτῃ ἡ ἡμέρα, ὅτε εἰς τὸ ἕμισυ σχεδὸν τῆς ὁδοῦ ταύτης διεδραματίσθη ἓν τῶν τρομερωτέρων δραμάτων, τὰ ὁποῖα ἀναφέρει ἡ ἱστορία τῶν πολέμων.

» Ὁ Γκαλήπ πασσᾶς, ὁ ὑπερασπιστὴς τῶν Γιαννιτσῶν, ἐζήτει ἐπανειλημμένως βοήθειαν ἀπὸ τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ Χασάν-Γαξήμ πασσᾶν, ἀλλ' οὗτος φοβούμενος μὴ ἀπογυμνώσῃ τὴν πόλιν τοῦ στρατοῦ, ἐκώφευε.

» Τότε ὁ Γκαλήπ κατέφυγεν εἰς τὸ ἐξῆς τέχνασμα :

» Ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ συνάδελφόν του, ὅτι ἐνίκησε τὸν στρατὸν τοῦ Διαδόχου καὶ ὅτι συνέλαβε 15,000 Ἑλλήνας αἰχμαλώτους.

» Ἐπειδὴ ὁμοῦ καὶ ὁ στρατὸς του ἔπαθε μεγάλης συμφορᾶς ζητεῖ νὰ τῷ ἀποσταλῇ ἐνίσχυσις, ὅπως ἀποστείλῃ τοὺς Ἑλλήνας αἰχμαλώτους εἰς Θεσσαλονίκην.

» Ὁ Χασάν πασσᾶς ἐπίστευσε καὶ ἀπέστειλε 3,000 ἄνδρας.

» Οὗτοι συναντηθέντες μετὰ τῶν φευγόντων, ὀλίγον ἀνωθεν τῆς μεγάλης γεφύρας τοῦ Ἀξιοῦ, ἔμαθον παρ' αὐτῶν τὴν τραγικὴν ἀλήθειαν.

» Τότε ὁ διοικῶν τὰς 3,000 ἐζήτησε ν' ἀναχαιτίσῃ τοὺς φυγάδας, καὶ ἐπειδὴ οὗτοι ἀλλόφρονες ἐκ τοῦ φόβου ἐπέμενον νὰ διέλθωσι, διέταξε νὰ μεταχειρισθῶσιν οἱ ὑπ' αὐτὸν ἄνδρες τὴν βίαν.

» Ἐπῆλθε τότε συμπλοκή, καθ' ἣν ἔπεσαν πολλοὶ ἀμφοτέρωθεν. Ἐπὶ τέλους ὁμοῦ οἱ φυγάδες κατισχύσαντες παρέσυραν καὶ τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀδελφοκτονία αὕτη συνετέλεσεν εἰς τὴν ἐπαύξησιν τοῦ πανικοῦ.

» Οὕτω τὴν ἡμέραν ὅλος ὁ δρόμος ἦτο σπαρμένος μὲ πτώματα καὶ παντοειδῆ πολεμφοῦδια, ἰδίως δοῖδας καὶ κιβώτια φυσικῶν καὶ ὅπλα κλπ.

» Κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην ἐπυρπολήθη καὶ ἡ ξυλλίγη γέφυρα τοῦ Ἄξειου.

» Ἐδῶ τίθεται ἐν ἱστορικὸν πρόβλημα :

» Τίς ἔκκασε τὴν γέφυραν ταύτην ;

» Οἱ φυγάδες τῶν Γιαννιτῶν :

» Οἱ ἐλθόντες πρὸς ἐνίσχυσίν των ἡ εἰδικὸν Τάγμα μηχανικοῦ, ὡς μὲ διεβεβαίωσεν ὁ Χασὰν Ταξήμ πασσᾶς, ἐπίτηδες ἀποσταλὲν ἐκ Θεσσαλονίκης ;

» Τὸ πρόβλημα τοῦτο δεόν νὰ λυθῆ, διότι ἐκ τῆς τοιαύτης ἡ τοιαύτης λύσεώς του ἐξαρτᾶται ἡ ἐξήγησις τῆς 6ης Μεραρχίας.

» Ὁ Διάδοχος ἐν πάσῃ περιπτώσει ἐφρόνει τότε, ὅτι αἱ διαταγαὶ του δὲν ἐξεπληρώθησαν πιστῶς καὶ ὅτι ἡ ἐπελθούσα διήμερος βραδύτης τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονικίην προελάσεως ὀφείλεται ἀποκλειστικῶς εἰς τὸν Μέραρχον τῆς 6ης Μεραρχίας, ὅστις ἠδύνατο νὰ καταλάβῃ τὴν γέφυραν καὶ δὲν τὴν κατέλαθεν ἐγκαίρως (1).

» Ὁ Διάδοχος μόλις εἰσελθὼν εἰς τὰ Γιαννιτσὰ διέταξε τὸν Μέραρχον τῆς 2ας Μεραρχίας κ. Καλλάρην νὰ καταλάβῃ στρατιωτικῶς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἐκδώσῃ διάγγελμα πρὸς τοὺς κατοίκους αὐτῆς.

» Ἐνῶ ὁ Διάδοχος παρέμενεν εἰς τὸ Μητροπολιτικὸν μέγαρον, δύο ἱππεῖς συνοδευόμενοι ὑπὸ οὐλαμοῦ πεζικοῦ καὶ ἔχοντες ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν ἓνα κήρυκα περιήλθον τὴν πόλιν.

» Ὁ κήρυξ ἀνὰ πεντήκοντα βήματα ἱστάμενος ἀγγείνωσκε τὴν προκήρυξιν τῆς καταλήψεως.

Τὰ Γιαννιτσὰ πυρπολούμενα.

» Εὐθὺς μετὰ τὴν διὰ κήρυκος δημοσίευσιν τοῦ διαγγέλματος τοῦ Μεράρχου Καλλάρη προέβη οὗτος εἰς τὴν ἀποκατάστασιν τῆς τάξεως ἐν τῇ πόλει.

» Ἡ πόλις τῶν Γιαννιτῶν διακρεῖται εἰς δύο ἄνισα μέρη.

» Καὶ τὸ μὲν, τὸ καὶ τὸ μέγιστον, ἀποτελεῖ τὴν Τουρκικὴν πόλιν, εἰς τὸ κάτω μέρος τῆς ὁποίας εὐρίσκεται καὶ ἡ ἀγορὰ, τὸ δ' ἕτερον τὸ ἐπὶ τῶν ὕψωμάτων τῶν πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄξειου, ἀποτελεῖ

(1) Σ. Σ.— Ἡμεῖς ὁμοῦ, ἡ Ἱστορία δηλαδὴ γνωρίζει καλῶς ἤδη πῶς συνέβησαν τὰ κατὰ τὴν γέφυραν ταύτην καὶ δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα οὔτε νὰ ἀδικήσῃ οὔτε καὶ νὰ τιμίσῃ κανένα.

τὴν χριστιανικὴν συνοικίαν, κατοικουμένην παρ' Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων.

»Τὸ μέγιστον μέρος τοῦ στρατοῦ εἰσῆλθε διὰ τῆς Τουρκικῆς συνοικίας, ἀπὸ τὰς πρώτας τῆς ὁποίας οἰκίας οἱ ἐν αὐταῖς διαμένοντες Τούρκοι ἤρχισαν πυροβολοῦντες κατὰ τῶν στρατιωτῶν.

»Μετὰ τὰ συμβάντα εἰς τὰ Σέρβια καὶ εἰς τὰ Καϊλάρια, ἔνθα τόσον δολοφονικῶς ἐφέρθησαν οἱ Τούρκοι, αἱ ἀποφάσεις τοῦ Διαδόχου τοῦ νὰ ἀπαγορεύῃ τὰ βίαια μέτρα ἤρχισαν καμπτόμεναι, διὸ καὶ μόλις ἐγνώσθη ἔτι δύο στρατιωτὰ ἐφονεύθησαν δολοφονικῶς ἐκ παρενεδρευόντων Τούρκων, διετάχθη ἡ πυρπόλησις τῶν πρώτων πρὸς τὰ κάτω οἰκιῶν.

»Ἄτυχῶς οὔτε τοῦτο δὲν ἐσυνέτισε τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐξηκολούθουν πυροβολοῦντες.

»Ὁ στρατὸς τότε ἐξεμάνη καὶ ἡ πυρκαϊὰ ἐγενικεύθη. Ὀλόκληρος ἡ Τουρκικὴ συνοικία, δηλαδὴ τὰ τρία τέταρτα τῶν Γιαννιτσῶν, ἐπυρπολήθη. Ἐπὶ τέσσαρας ὀλοκλήρους ἡμέρας οὐρανομήκεις φλόγες καὶ πυκνότατος καπνὸς κατεκάλυπτε τὸν ὄριζοντα.

»Δὲν εἶνε δὲ ὑπερβολὴ νὰ ὑποστηρίξω, ἔτι αἱ φλόγες αὗται διακρινόμεναι καθαρῶτατα, ὡς ἐκ τοῦ ὕψους εἰς ὃ κείνται τὰ Γιαννιτσά, ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, συνετέλεσαν τὰ μάλιστα εἰς τὴν διάδοσιν ἐν αὐτῇ τοῦ πανικοῦ καὶ εἰς τὴν ἐπιτάχυνσιν τῆς παραδόσεως αὐτῆς.

»Εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς πυρκαϊᾶς ταύτης τὰ μάλιστα συνετέλεσαν καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν περὶ χωρίων μετὰ τὴν ἐλπίδα λαφυραγωγίας.

»Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ ἀφηγηθῶ καὶ μίαν ἀληθῶς ἥρωϊκὴν πράξιν τῆς κ. Ἀνδρομάχης Μελά, μέλους τοῦ Κυανοῦ Σταυροῦ, ἣτις εὕρισκομένη ἐν ἀπορίᾳ σκεπασμάτων διὰ τοὺς ἀπειροπληθεῖς πληγωμένους τῆς μάχης ταύτης, εἰσώρμα γενναιότατα εἰς τὰς καιομένας οἰκίας καὶ ἀφήρει σκεπασμάτα, τὰ ὅποια ἀπέστελλεν εἰς τὰ δύο προχείρως καταρτισθέντα νοσοκομεῖα.

»Ὁ Διάδοχος, καίτοι εἶχεν ἀπόλυτον ἀνάγκην ἀναπαύσεως, μετὰ προχειρότατον πρόγευμα συνεκάλεσε τὸ Ἐπιτελεῖόν του καὶ προέβη εἰς τὸν καταρτισμὸν τοῦ γενικοῦ ἤδη σχεδίου τῆς πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προελάσεως.

»Διττάξας νὰ ἀναπαυθῇ ὁ στρατὸς μέχρι τῆς ἐσπέρας ἔδωκεν ὁ

ἴδιος πρὸς τὰς Μεραρχίας 1ην, 6ην καὶ 4ην, τῆς 3ης ἀπασχοληθείσης ἤδη εἰς τὴν καταδίωξιν τῶν φυγάδων.

» Ἡ πρώτη τῆς Κυριακῆς εὔρε τὰ Γιαννιτσὰ ἐλληνικὴν πόλιν καὶ φυλασσομένην παρὰ μόνον 500 ἀνδρῶν, τοῦ λοιποῦ στρατοῦ προσελάσαντος ἤδη.

» Μετὰ τοῦ φρουράρχου Γιαννιτσῶν κ. Σκληροῦ μεταβαίνω διὰ μέσου τῆς καιομένης πόλεως πρὸς ἐπίσκεψιν τῶν Τούρκων αἰχμαλώτων.

» Εἰς ὀλίγων βημάτων ἀπόστασιν, ὄπισθεν τῶν στρατῶνων ἐγείρεται πανάρχαιον Ἰσαμί, διαιρούμενον εἰς τρία ἄνισα διαμερίσματα.

Εἰσερχόμεθα εἰς τὸ πρῶτον, τὸ καὶ εὐρύτερον, ἀποτελούμενον ἀπὸ μίαν πολὺ μεγάλην αἴθουσαν.

» Τὸ παρούσιαζόμενον εἰς ἡμᾶς θέαμα εἶναι ἀληθῶς πρωτότυπον.

» Οἱ 480 αἰχμάλωτοι, οἱ συλληφθέντες κατὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν, κάθηνται κατὰ μακρὰς παραλλήλους γραμμὰς σταυροπόδι. Μὲ τόσῃ δὲ κανονικότητι, ὥστε ἐὰν ἐλάμβανον τὸ πρόσταγμα :

» — Ὅρθοι!

» Θὰ εὐρίσκοντο παρατεταγμένοι καὶ ἔτοιμοι διὰ νὰ βαδίσωσι.

» Μοῦ φαίνονται ἔλοι εὐθυμοὶ, εὐθυμότεροι παρ' ὅσον θὰ ἦδυνάμην νὰ ἀναμένω ἀπὸ αἰχμαλώτους.

» Οἱ πλεῖστοι ἐξ αὐτῶν ἔχουν ἀγρία καὶ προστύχους φυσιογνωμίας. Ἄρκετοὶ ὅμως φαίνονται παιδιὰ οἰκογενειῶν μὲ ἐξημερωμένας φυσιογνωμίας.

» Χρησιμοποιῶν τὰς 20 ἢ 30 τουρκικὰς φράσεις ποὺ γνωρίζω, ἐρωτῶ ἓνα ἐξ αὐτῶν, ὁ ὁποῖος μοῦ ἀπαντᾷ :

» — Τὴν πρώτην ἡμέραν ἐνομίζαμεν, ὅτι θὰ μᾶς ἐσφάζατε καὶ ἐτρέμαμεν. Τώρα βλέπομεν ὅτι εἰσθε καλοὶ ἄνθρωποι.

» — Αἱ παιδιὰ, ὑπομονή! Ἔτσι ἤθελεν ὁ Θεός!

» — Τὸ θέλημα τοῦ Ἀλλάχ...

» Ἀπαντοῦν πέντε ἕξ φωναί, μὲ τὴν πεποίθησιν, ἣν ἔχει ὁ Μουσοὺλμάνος πρὸς τὸν Θεόν.

» Ἐκεῖθεν προχωροῦμεν πρὸς ἓν περίεργον οἰκοδόμημα ὀκτάγωνον. Ἡ εἰσοδὸς του εἶναι σεσαθρωμένη καὶ οἱ τοῖχοί του εὐρωτικῶντες. Πρέπει νὰ ἦναι ἀπὸ τὰς ἀρχαιοτέρας οἰκοδομὰς τῶν Γιαννιτσῶν.

» Τὸ ἐσωτερικόν του, φωτιζόμενον ἀπὸ παράθυρα τέσσαρα ἀνευ

υαλοπινάκων, καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα εἰσήρχετο ἓνα φοβερὸ κρῦο, μᾶς βοήθησε νὰ διακρίνωμεν εἰς τὸ μέσον ἓνα μεγάλον τάφον καὶ δεξιὰ ἐν περιέργον πράγμα λίθινον, τὸ ὁποῖον ἔπειτα μοῦ ἐξήγησαν ὅτι ἦτο ἡ ἱερὰ Πέτρα τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ὅτι ὁ Χατζῆ Ἐβρενὸς Γαζῆ μπαμπᾶς ἐπ' αὐτῆς διέτασσε καὶ ἔσφαζαν τοὺς προγόνους μας Μακεδόνας.

» Μεταξὺ τοῦ τάφου καὶ τῆς πέτρας διέκρινα δύο Τούρκους ἀξιωματικοὺς καθημένους σταυροπόδι πρὸ πυρᾶς, τὴν ὁποίαν εἶχον ἀνάψει ἐπὶ τοῦ μαρμαρίνου δαπέδου.

» Ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἦτο ταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ ὀνόματι Σαδὺκ μπέης καὶ ὁ ἄλλος ὁ λοχαγὸς Χουσεῖν ἀγάς.

» Γίνονται αἱ συστάσεις.

» Ὁ πρῶτος ἤξευρεν ὀλίγα Ἑλληνικά, ὡς καταγόμενος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως.

» Πῶς συνελήφθης αἰχμάλωτος;

» — Μὲ ἐκύκλωσαν μὲ τὸ ταμποῦρι μου (τάγμα) ἐκεῖ κάτω.

» Καὶ μοῦ ἔδειξε τὴν μικρὰν καιάδα τὴν κάτωθι τῶν μεγάλων τουρκικῶν στρατῶνων καὶ διὰ τῆς ὁποίας εἰσῆλθεν ἡ 4ῃ Μεραρχία ἀπωθήσασα τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῶν δυσπρόσιτων θέσεών των.

» Ὡς σὰς προέγραφα, εἰς τὴν Μεραρχίαν ταύτην εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ κυκλωτικὴ κίνησις.

» — Πῶς νὰ φύγω; Ἐσταθήκαμε ἐκεῖ ἓνα ὀλόκληρο Σύνταγμα, διὰ νὰ βοηθήσωμεν τὸ πεζικόν μας φεῦγον. Ἐγὼ ἤμην ἐμπρός, ἐμπρός.... Ὁ Συνταγματάρχης ἔξαφνα μόλις εἶδε καὶ μᾶς ζυγῶνανε οἱ δικοὶ σας, τὸ ἔκοψε στὰ πόδια. Ἐγὼ ἔμεινα καὶ ἔταν δὲν ἠμποροῦσα πλέον, παραδόθηκα.

» — Ὅλο σου τὸ ταμποῦρι παρεδόθηκε;

» — Ὅσο ἔμεινε. Πέντε λεπτὰ ἂν ἐμέναμε, δὲν γλυτώναμε κανεὶς. Τὲς δίδες σας λὲς καὶ τὲς ἔβαζε κανεὶς μὲ τὸ χέρι του ἐπάνω μας.

» — Ὡστε ὁ συνταγματάρχης σου ἔδωσε πρῶτος τὸ σημεῖον τῆς φυγῆς;

» — Μάλιστα... Πρέπει νὰ ξέρης, ὅτι οἱ στρατιῶταί μας δὲν ἔφταιξαν καὶ πολὺ. Τί νὰ σοῦ κάμουν ἔμω, ἔταν οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ φεύγουν.

» — Ποῖον στρατηγὸν εἶχατε;

» — Τὸν Γκαλῆπ πασοᾶ. Καλὸς... Μὰ ἔκανε ἓνα σπουδαῖο λάθος.

- »— Ποιον ;
- »— Τὸ βράδυ τῆς Παρασκευῆς ἔταν διεκόπη ἡ μάχη, ἔδωκε τὴν ἄδειαν σὲ καὶ οἰκογενείας μπέηδων νὰ φύγουν.
- »— Καὶ τί μ' αὐτό ;
- »— Τί μ' αὐτό ; Μὰ ἔτσι ἔκαμε νὰ ἐμπνευσθῆ ὁ πανικός... Ὅταν οἱ στρατιῶται, ποῦ ἦταν εἰς τὸ ἐπάνω μέρος, εἶδαν ἔτι φεύγουνε τὰ χαρέμια, φοβηθήκανε.
- » Τὴν στιγμὴν ἐκείνην παρενέβη ὁ λοχαγὸς κ. Κολοκούδαρος καὶ τὸν ἠρώτησε :
- »— Σαναπολέμησες μαζὺ μας ;
- »— Βέβαια. Στὰ 1897. Αὐτὸς ἔβλαψε καὶ μένα καὶ ἄλλους ποῦ πολέμησαμε τότε.
- »— Γιατί ;
- »— Γιατὶ νομίζαμε, πὼς δὲν ἀλλάξατε.
- » Ὁ τόνος, μετὰ τὸν ὁποῖον ἔδωκε τὴν ἀπάντησιν ταύτην ὁ Σαδὺκ μπέης ἦτο τόσο σοβαρὸς, περιεῖχε μέσα του τόση ἀπογοήτευσιν μεμιγμένην μετὰ τρόμον, ὥστε χωρὶς νὰ θέλωμεν, ἐμειδιάσαμεν.
- »— Μπέη μου, αὐτὸ ἦταν θέλημα τοῦ Θεοῦ... Τοῦ εἶπα ἐν εἶδει παρηγορίας.
- »— Ἄ... Μὴ μὲ παρηγορεῖτε... Εἶμαι στρατιώτης καὶ δι' αὐτὸ πιστεύω δύο φορές στὸ Κισμέτ.
- »— Μίαν τελευταίαν ἐρώτησιν : Πόσος ἦτο ὁ στρατὸς σας ἐδῶ ;
- »— Τριάντα ἕως τριάντα δύο χιλιάδες.
- «... Ὁ Διάδοχος καὶ μετ' ἑλάσ τὰς μεγάλας καὶ πολλαπλᾶς ἀσχολίας του καὶ μετ' ἑλλην τὴν μεγάλην βίαν, ἣν εἶχε νὰ φύγη ἀπὸ τῶν Γιαννιτσῶν καὶ νὰ προσέλθῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν παρέλειψε νὰ ἐπισκεφθῆ τὰ νοσοκομεῖα καὶ νὰ παρηγορήσῃ τοὺς τραυματίας, συγχαϊρόμενος αὐτοὺς διὰ τὴν ἐπίδειχθεῖσαν ἀνδρείαν.
- «Τὸ ἀπόγευμα τῆς 21ης ὁ Διάδοχος ἐγκατέλειψε τὰ Γιαννιτσά, ρίπτων ἐν τελευταίον δλέμμα ἐπὶ τοῦ πεδίου τούτου, ἀληθῶς ἀθανάτου δόξης. Πρὶν ἔμωσ τὸν παρακολουθήσωμεν, ἀνάγκη, ὅπως κατανοήσῃτε τὸ δευτέρον τοῦτο μέρος τῆς Μακεδονικῆς ἐκστρατείας, νὰ σᾶς ἀναπτύξω τὸ τμήμα τῆς Μακεδονίας τὸ ἀπὸ τῶν Γιαννιτσῶν μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ ἰδίως τὴν μεσοποταμίαν τὴν σχηματιζομένην

ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς Ἀξιόν, Ἀλιάκμονα, Λουδίαν καὶ Ἐχέδωρον ἢ Γαλλικόν.

»Ἐὰν παρατηρήσῃτε τὸν χάρτην τῆς Μακεδονίας, θὰ σὰς γεννηθῇ ἀμέσως ἡ ἀπορία, διατι ἀφοῦ ὁ Διάδοχος εὕρισκετο εἰς τὴν Βέρροϊαν δὲν ἔλαβε τὴν εὐθυτέραν καὶ συντομωτέραν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ὁδόν, ἀλλὰ ἐπροτίμησε νὰ βαδίσῃ ἀριστερά, νὰ ἀνέλθῃ ἀρκετὰ χιλιόμετρα πρὸς βορρᾶν καὶ νὰ προσβάλλῃ τὰ Γιαννισά ;

»Καὶ εἰς τὸν ἥμισυ ἐξησκημένον ἀφθαλμὸν τὸ πρᾶγμα φαίνεται πολὺ περίεργον. Ἄλλ' εἰς τὸν Διάδοχον δὲν συνέφερε νὰ δεχθῇ τὴν προτεινομένην εἰς αὐτὸν παρὰ τῶν Τούρκων μάχην ἐν Κιρτσαλάρ παρὰ τὰ ἔλη τὰ σχηματιζόμενα ὑπὸ τοῦ δέλτα τοῦ ποταμοῦ Λουδία καὶ τοῦ Ἐχεδώρου ἢ Γαλλικοῦ.

»Διὰ τῶν κινήσεων καὶ τῶν ἀναγνωρίσεων τὰς ὁποίας ἔκαμε πρὸς τὰ Γιαννισά, ἐξηγάγασε τοὺς Τούρκους νὰ διχάσῃσι τὰς δυνάμεις των, πρᾶγμα τὸ ὅποιον τὸν συνέφερε πολὺ.

»Ἐπὶ πλεόν δὲν ἠδύνατο ν' ἀφήσῃ ὀπισθὲν του θέσιν τόσον πολὺ ἰσχυρὰν ὅσον εἶνε τὰ Γιαννισά.

»Ὁ σπουδαιότατος ὁμῶς ἀπὸ ὅλους τοὺς λόγους, οὔτινες ὤθησαν τὸν Διάδοχον νὰ καταλάβῃ προηγουμένως τὰ Γιαννισά εἶνε ὅτι αὕτη κυριαρχεῖ τῆς ἀπὸ Βοδενῶν εἰς Θεσσαλονίκην ὁδοῦ, καθὼς καὶ τῆς ξυλίνης γεφύρας τῆς ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Ἀξιού.

»Ἄλλως τε καὶ ἡ δημοσία ὁδὸς ἢ ἄγουσα ἀπὸ Βερροίας εἰς Θεσσαλονίκην συναντᾶται μετὰ τῆς διὰ Γιαννισῶν διερχομένης, ἀρκετὰ χιλιόμετρα ἄνωθεν τῆς ρηθείσης γεφύρας παρὰ τὸ χωρίον Γκιλιαρτζίκι.

»Ἀλώσας ἤδη ὁ Διάδοχος τὰ Γιαννισά καὶ καταλαβὼν διὰ τῆς βῆς Μεραρχίας τοὺς ἀριστερὰ τοῦ Βαρδάρη κειμένους Ἁγίους Ἀποστόλους, τὴν ἀρχαίαν δηλονότι Πέλλαν, ἐγένετο κύριος τῆς μεσοποταμίας, ἤτοι τῆς χώρας τῆς κειμένης μετὰ τῶν τεσσάρων ποταμῶν, ὡς εἶπομεν ἄνωτέρω.

»Ἀλλὰ τίνας εἶνε οἱ ποταμοὶ οὗτοι καὶ τίς ἡ σημασία αὐτῶν ;

»Εἶνε ὁ Ἀλιάκμων, ὁ Ἀξιὸς ἢ Βαρδάρης, ὁ Ἐχέδωρος ἢ Γαλλικός καὶ ὁ Λουδίας ἢ Καρᾶ-Ἀσμάκ.

»Ἀρχίζομεν ἀπὸ τὸν πρῶτον τὸν καὶ ἐλληνικώτατον καὶ ὅστις ἤδη καθίσταται ὁ μέγιστος τῶν ἐλληνικῶν ποταμῶν, ἤτοι ἀπὸ τὸν Ἀλιάκμονα.

» Ὁ κυριώτερος καὶ μᾶλλον ἐνδιαφέρων ἡμᾶς ποταμὸς εἶναι ὁ Ἄλιάκμων κοινῶς Βίστριτζα (Ἰντζὲ Καρά-σοῦ), ὅστις πηγάζων ἀπὸ τῆς κορυφῆς Γράμμωστα τοῦ Βοῦου ὄρους διευθύνεται πρὸς τὸ μεσημβρινοανατολικόν, ῥέων μικρὸν δυτικῶς τῆς πόλεως Καστορίας (Κελέ-τρον), δεχόμενος δὲ πολλοὺς δεξιόθεν κυρίως παραποτάμους καὶ στρεφόμενος μικρὸν πρὸς ἀνατολὰς λαμβάνει ΒΑ. διεύθυνσιν, καὶ παρερχόμενος τοῦ χωρίου Βελθεντοῦ εἰσέρχεται εἰς κλεισώρειαν σχηματιζομένην ὑπὸ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους Κοκκαλιάρη ἢ Σαλιάρη, τῶν ὄρεινότερων τῆς σειρᾶς τῶν Ὑπερίων ὄρεων καὶ τῶν τοῦ ὄρους Δόξα, ἐκτεινομένην μέχρι τῆς πεδιάδος τῆς πέραν τῆς ἀριστερᾶς τοῦ ὄχθης καίμενης πόλεως Βερροίας, βαίνει πρὸς ἀνατολὰς καὶ ἐκβάλλει εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον κατακλύζων πολλὰς ἐκτάσεις καὶ ἀλλάσων αὐτῶν: πολλάκις τὴν κοίτην του, ἕνεκα τοῦ ὁποῦ καλεῖται καὶ Δουλοπόταμος ἢ Ντελῆ-πόταμος.

» Ἐνεκεν τῆς μεγάλης τοῦ ποταμοῦ τούτου ἀξίας ἐρχόμεθα εἰς τὴν λεπτομερῆ ἐξέτασιν αὐτοῦ ἀρχόμενοι ἀπὸ τῶν πηγῶν του.

» Καὶ αἱ μὲν πρῶται αὐτοῦ πηγαὶ προέρχονται ἐκ τῶν πλησίων τῶν χωρίων Γράμμωστας καὶ Νικολίστας κορυφῶν τοῦ Βοῦου ὄρους, αἵτινες συναντῶνται παρὰ τὸ χωρίον Σλίμισα (τοῦ ἀπὸ τῆς Γράμμωστας κλάδου διερχομένου τῆς θέσεως Λινοτόπι καὶ τοῦ χωρίου Ζαγάρι, καὶ ἔχοντος δύο λιθίνας γεφύρας). Οἱ ἔτι κλάδοι συρρέοντες σχηματίζουν τὸν ποταμὸν Μπέλιτσαν καλούμενον, ὅστις διερχόμενος στενῶν μερῶν παρέρχεται τῶν ἐπὶ τῆς ὄχθης χωρίων Νεριανόδου, Γκάλιστα καὶ Ζελιγκόστρι καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς Πλικιάδι ἢ Πελάτι, Γιαννοβένι, Ὁμλυτσον, Πεστράμι, παρὰ τὸ ὅποσον καὶ Ξυλίνη γέφυρα, Ῥαδιτιγκόσδ καὶ Τσειτιρόκι.

» Ἐδῶ σταματῶμεν καὶ ἀνακεφαλαιοῦντες, ἕπως γίνωμεν σαφέστεροι, πέρνομεν τὸν Ἄλιάκμονα ἀπὸ αὐτὰς τὰς ἐκβολὰς του.

» Ἀκολουθοῦντες ἀπὸ τῆς εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον ἐκβολῆς τὸν ποταμὸν Ἄλιάκμονα καὶ βαίνοντες πρὸς τὰς πηγὰς του, εὐρίσκωμεν διαδοχικῶς τὰς περαταριάς τοῦ Μηλοβοῦ, τῶν χωρίων Προδρόμου, τῆς Σάντινας (τὴν καὶ μεγαλειέραν), βορειοανατολικῶς τῆς ὁποίας καὶ ἐν χειμῶνι ὁ ἄλλως τε ἀδιάβατος ποταμὸς Ἄλιάκμων σχηματίζει πόρον, διχαζόμενος καὶ διὰ τοῦ διχασμοῦ του σχηματίζει νησίδια τῆς Μονῆς Προδρόμου (παρὰ τὸ χωρίον Κόκοβα), τὴν Ξυλογέφυραν, τὴν

ἐπὶ τῆς μεταξὺ Σερβίων καὶ Κοζάνης ἀμαξίτου ὁδοῦ, τὰς περαταριάς, τὴν ἐπὶ τῆς συγκοινωνίας τῶν αὐτῶν πόλεων, τὴν τοῦ χωρίου Καισαριάς καὶ τὴν τοῦ Τρανσβάλτου, τὴν διὰ σχαινίου διάβασιν ὑπὸ τὴν Μονὴν Ζάβουρδας, τὸν παρὰ τὸ χωρίον Διμενίτσα πόρον, τὴν περαταριάν τὴν κάτωθι τοῦ χωρίου Γκοστόμι, τὴν ξυλίνην γέφυραν Πασσά-Κιουπροσου, τὴν ἀπέχουσαν 3)† τῆς ὥρας τοῦ χωρίου Γιάνκοβο, τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῶν κωμοπόλεων Σιατίσκις καὶ Τσοτέλι περατιάν, τὴν παρασυρθεῖσαν ξυλογέφυραν Καφτάν-Ἀγᾶν καὶ νῦν κατασκευαζομένην, τὴν μονότοξον γέφυραν τῆς Σμίξις, τὸν πόρον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Χρουπίστης πρὸς τὸ χωρίον Πησιάκουσ καὶ τὴν ξυλογέφυραν τῆς κωμοπόλεως Χρουπίστης, μεθ' ἣν ἄρχονται αἱ πρῶται διακλαδώσεις, αἵτινες λεπτομερῶς ἀνεγράφησαν ἀνωτέρω.

» Ὁ Ἀξιὸς ποταμὸς ἢ Βαρδάρ τὰς πρῶτας αὐτοῦ πηγὰς ἔχει ἀπὸ τῶν κλιτύων τοῦ ὄρους Σκάρδου, καὶ ἐκ τούτων τρεῖς μὲν κεῖνται ὑπερθεν τῆς κόμης Κωστίδαρη, αἵτινες συνορχόμεναι εἰς ἓν ρεῦμα συναντῶνται κατόπιν μεθ' ἑτέρου ρεύματος, τὸ ὅποιον τὰς πηγὰς του ἔχει ὑπερθεν τῆς πόλεως Τετόβου (Καλαϊάν-Δερέ), τὴν ὁποίαν διαρρέει, ἔχον τρεῖς διὰ τὴν συγκοινωνίαν τῆς πόλεως γεφύρας.

» Καὶ ἐν ἀρχῇ μὲν ρεῖν πρὸς βορρᾶν, ἀπὸ δὲ τῆς κόμης Τετόβου στρεφόμενος πρὸς ἀνατολὰς διέρχεται τῆς πόλεως τῶν Σκοπίων (Οὐσκιούπ) ὡς καὶ τῆς Νεγοτίν, ὅπου σιδηροδρομικὸς σταθμὸς, καὶ λαμβάνων μεσημβρινοανατολικὴν διεύθυνσιν δέχεται πλείστους ἑκατέρωθεν παραποτάμους, ὧν εἰς μὲν τούτων εἶνε ὁ τὴν κοιλάδα τοῦ Κριτσόβου διαρρέων ποταμὸς Μπέλικας, συμβάλλον τῷ Ἀξιῷ μεσημβρινώτερον τῶν Σκοπίων, ἐφ' οὗ καὶ στερεὰ ξυλίνη γέφυρα, ἐπὶ τῆς μεταξὺ Κρουσόβου καὶ Κριτσόβου ἡμιονικῆς ὁδοῦ, καὶ κυριώτατος πάντων ὁ Ἐριγῶν (Τσέρνα ἢ Κουτσούκ Καρᾶ—σου). Οὕτω ἐξακολουθῶν ρεῖν ὁ Ἀξιὸς φθάνει μέχρι τοῦ χωρίου Βαλμάδα εἰς ἀπόστασιν δύο χιλιομέτρων ἀπὸ τοῦ κόλπου τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐκεῖ σχηματίζων διάφορα ἔλη χύνεται εἰς αὐτόν.

» Ὁ Ἀξιός, ὅστις εἶνε καὶ ὁ μέγιστος τῶν ποταμῶν τῆς Μακεδονίας, παρουσιάζει ἐνιαχοῦ πλάτος μέχρι 1000 μέτρων.

» Ἡ μέση ταχύτης του εἶνε 1 μέτρον καὶ 35 ἑκατοστῶν κατὰ δευτερόλεπτον.

» Βορειοανατολικώτερον τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀξιοῦ ἐκβάλλει ὁ χει-

μαρρῶδης ποταμὸς Γαλλικὸς ἢ Ἐχέδωρος, μέσου πλάτους 50 βημάτων, ὅστις πηγάζων ἐκ τῶν ὄρέων τῆς Κερκίνης κατέρχεται μετὰ μεγάλης ταχύτητος ἐν καιρῷ βροχῆς καὶ παρέχει πόρους μεταξὺ τοῦ χωρίου Νέου Τεκελῆ καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Μοναστήριον τριῶν χανίων.

»Κατωτέρω τῆς διαβάσεως ταύτης εἶνε ἡ γέφυρα τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης—Μητροβίτσης.

»Τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ τούτου κατὰ τὸν Ἡρόδοτον ἔπιεν ὁ στρατὸς τοῦ Ξέρξου καὶ ἀμέσως τοῦτο ἐστείρευσε!...

»Ὁ Λουδίας ὀνομαζόμενος ἐκ παραφθορᾶς ἴσως τοῦ ὀνόματος καὶ Κολουδέλλημβάνων ἀπὸ τῆς εἰσοδῆς τῶν ἀνωτέρω παραποτάμων ΜΑ. διεύθυνσιν χύνεται εἰς τὴν λίμνην τῆς Πέλλης (Γιαννιτσῶν), ἀφ' ἧς ἐξερχόμενος, ἔχων πλάτος 35—40 μέτρων καὶ μέσον βάθος ἀναλόγως τῆς ἐποχῆς 2—5 μέτρων, ῥεεὶ μὲ ταχύτητα 1 μέτρου κατὰ 1'' καλούμενος, ὡς ἐν ἀρχῇ ἐρρήθη, Λουδίας ἢ Καρᾶ—Ἄσμάκ καὶ ἐκδίδει εἰς τὸν Θερμαῖον κόλπον.

»Ὁ ποταμὸς οὗτος ἐν ἀρχαιοτέρα μὲν ἐποχῇ πρὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ συνηνοῦτο μετὰ τοῦ Ἀλιάκμονος, μετέπειτα μετὰ τοῦ βορειότερου τούτου Ἀξιῦ ἢ Βαρδάρ, καὶ πρὸ ἐξαετίας ἐσχημάτισεν ἰδίαν κοίτην μεταξὺ τῶν δύο ποταμῶν, μεθ' ὧν ἄλλοτε συνηνοῦτο, ἀπέχουσαν μίαν ὥραν μεσημβρινῶς τοῦ χωρίου Γεντσιῖδας.

»Ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου ὄντως ἀδιαδάτου πεζῆ καὶ πλωτοῦ εἰς κατῆκτα (νῦν μὲν μέχρι σχεδὸν τῆς λίμνης, ἄλλοτε δὲ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ λίμνῃ, τὴν ὁποίαν ἕως σήμερον διασχίζουσι μικρότερα πλοίαρια μεταφέροντα σιτηρὰ ἐκ τῶν περὶ τὸ χωρίον καὶ Βερροίας εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ἀπὸ ταύτης ἐμπορεύματα πρὸς αὐτάς) ὑπάρχουσι δύο πορθμεῖα (καράβια) ἐν μὲν καλούμενον τοῦ Μέγα εἰς 1)4 τῆς ὥρας ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς ἐκ τῆς λίμνης ἐξόδου τοῦ ἔχον μῆκος 20 βημάτων καὶ πλάτος 7, δεχόμενον ὀλόκληρον ἄμαξαν μετὰ τῶν συρόντων αὐτὴν βοῶν καὶ τοῦ φορτίου τῆς, ἕτερον δὲ μικρότερον ἐναντι τοῦ χωρίου Γεντσιῖδα καλούμενον Γεντσιδιώτικον, ἀφοῦ ἀπέχει μίαν ὥραν.

»Πρὸς δὲ ἐπ' ἐσχάτων κατεσκευάσθη γέφυρα ξυλίνη, παρὰ τὴν ὁποίαν καὶ στρατιωτικὸς σταθμὸς, ἐπὶ τῆς ἄμαξιτοῦ ὁδοῦ ἀπὸ Βερροίας εἰς Θεσσαλονίκην ἔχουσα μῆκος 150 βημάτων καὶ πλάτος 15.

» Ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ τούτου ὑπάρχουσι, πρὸ τῆς εἰς τὴν λίμνην Γιαννιτσῶν εἰσόδου του, τρεῖς γέφυραι.

» α) Ἡ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ μεταξὺ Νιαούστης καὶ Γιαννιτσῶν ξυλίνη καὶ 12—15 μέτρων γέφυρα Φουντουκι πρὸς τὸ χωρίον Βεστίτσα.

» Πρὸ τῆς γεφύρας αὐτῆς, ἐγένετο ἡ σφοδρὰ ἐπίθεσις τοῦ Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ πρὸς κατάληψίν τῆς, τῶν Τούρκων προσπαθούντων πάσῃ δυνάμει ὥπως παρακλώσωσι τὴν διάβασιν.

» β) Ἡ πρὸς τὸ χωρίον Λιποχώρι μικρὸν μετὰ τὴν εἰς αὐτὸν εἰσροὴν τοῦ ποταμοῦ Βόδα καὶ

» γ) Ἡ ἐπὶ τῆς ἀμαξιτοῦ ὁδοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης διὰ Γιαννιτσῶν καὶ Βοδενῶν εἰς Μοναστήριον λιθόκτιστος γέφυρα Λουδία μήκους 18 μέτρων.

« Ἡ ἰδιαιτέρα σημασία τῆς μεταξὺ τῶν τεσσάρων τούτων ποταμῶν περιεκλεισμένης χώρας ἔγκειται εἰς τοῦτο κυρίως.

» Ὁ ἐκ βορρᾶ ἐρχόμενος κατακτητὴς ἢ ὁ ἐκ δυσμῶν, ὥπως ὁ Διάδοχος εἶνε ἀδύνατον νὰ καταλάβῃ τὴν Θεσσαλονίκην, ἐὰν δὲν γείνη προηγουμένως κύριος τῆς μεσοποταμίας ταύτης.

» Ἐν δὲ ἐκ τῶν ἐπιχειρημάτων κατὰ τῶν ἀνακριθειῶν τοῦ Βουλγάρου Στρατηγσοῦ Θεοδωρῶφ εἶνε καὶ τοῦτο ἀκριβῶς.

» Πῶς ἦτο δυνατόν ἐρχόμενος ἀπὸ τὸ Ἀδρᾶν-Χισάρ μὲ δύο μόνον Μεραρχίας νὰ ἐννευρεθῇ ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ προσβάλλῃ τὴν Θεσσαλονίκην χωρὶς νὰ ἔχη προηγουμένως ἐξασφάλισιν τὰ νῶτά του διὰ τῆς καταλήψεως τῆς περὶ ἧς ὁ λόγος μεσοποταμίας.

» Ὁ Διάδοχος προτοῦ ἔτι ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τῶν Γιαννιτσῶν, ὡς πρώτην φροντίδα του ἔσχε τὴν κατάληψιν ἀκριβῶς τῆς μεσοποταμίας ταύτης.

» Ὡς βλέπει κανεὶς ἐπὶ τοῦ Χάρτου, ὁ Ἀλιάκμων ἦτο ἤδη ἰδικός μας.

» Κρατοῦντες τὰ Γιαννιτσὰ καὶ διελθόντες τὴν γέφυραν τοῦ Καρᾶ-Ἀσμὰκ διὰ τῆς 6ης Μεραρχίας ἤμεθα ἤδη κύριοι τοῦ Λουδία.

» Ἡ 3η Μεραρχία καταλαβοῦσα τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους καὶ προχωροῦσα πρὸς τὴν Δάουτσαν, ἦτο ἤδη κυρία τοῦ Ἐχεδῶρου ἢ Γαλλικοῦ.

» Οὕτω ἡ μεσοποταμία καὶ ἐλόκληρος ἡ ἐκείθεν τοῦ Ἀξιοῦ ἀπέ-

ραντος πεδιάς εὐρίσκετο ὑπὸ τὸ κράτος τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων.

» Ἐμενεν ἤδη ἡ διάβασις τῆς ξυλίνης γεφύρας τοῦ Ἄξιου, τὴν ὅποιαν οἱ Τούρκοι εἶχον κατακαύσει.

» Σημειωτέον ἔτι καὶ ἔλαι αἱ μικραὶ γέφυραι τῆς ἀπὸ Γιαννιτσῶν εἰς Θεσσαλονίκην δημοσίας ὁδοῦ, ὑπὲρ τὰς πεντήκοντα, ἦσαν κατεστραμμέναι, οὐχὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀλλ' ὑπὸ τῆς Γαλλικῆς Ἐταιρείας, ἣτις εἶχεν ἀναλάβει τὴν ἐπισκευὴν των καὶ τὰς εἶχεν ἐπίτηδες κρημνίσει.

» Τὸ ταιούτον ἐπέφερε μεγίστας δυσχερείας εἰς τὸ πυροβολικὸν μας ἰδίως, τὸ ὅποιον ἠναγκάζετο νὰ προχωρῇ ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ καὶ φθάνον εἰς ἐκάστην τῶν γεφυρῶν τούτων νὰ κατέρχηται καὶ κυλίεται ἐπὶ τῶν χειμάρρων καὶ νὰ ἐπανέρχηται πάλιν εἰς τὴν ὁδόν.

» Ἄλλ' ἄς ἐπανέλθωμεν εἰς τὴν γέφυραν τὴν καίεισαν τοῦ Ἄξιου.

» Ἡ γέφυρά αὕτη ἦτο ξυλίνη καὶ στερεά, μήκους ὡς ἔγγιστα 600 μέτρων καὶ πλάτους 6 μέτρων, στηριζομένη ἐπὶ 150 ξυλίνων στιλῶν, εἶχε δ' ἐπ' αὐτῆς στρατωνίσκον καὶ ἐκατέρωθεν εὐρύχωρα χάνια.

» Ἡ μέση ταχύτης τοῦ ποταμοῦ εἶνε 1 μ. 35, τὸ δὲ μέσον πλάτος αὐτοῦ ἀνέρχεται ἀπὸ 100—200 μέτρων καὶ τὸ μέγιστον 1000, εἶνε δὲ οὗτος κατὰ μὲν τὸν χειμῶνα ἀδιάβατος ἐντελῶς, ὡς ἔχων ἐπὶ τῆς δεξιᾶς του ὄχθης βάρους 2—6 μέτρων, τὸ δὲ θέρος διαβατὸς μόνον εἰς τοὺς σχηματιζομένους πόρους.

» Ἐπὶ τῆς ἀνωτέρω γεφύρας συναντᾶται ἡ ἀμαξιτὸς ὁδὸς ἡ φέρουσα ἀπὸ Μοναστήριον εἰς Θεσσαλονίκην. Εἰς προγενεστέραν ἐποχὴν συντομωτέρα ὁδὸς διέδαινε τὸν Ἄξιόν μίαν ὥραν κατωτέρω ταύτης, ἔπου ὑπάρχει παλαιὰ ἐτοιμόρροπος γέφυρα ἐγκαταλειφθεῖσα.

» Ἀπὸ τῆς γεφύρας ἡ ὁδὸς παρερχομένη τοῦ ἀριστερόθεν χωρίου Τοψίν, παρ' ἧ, ἦται εἰς τὸ 23ον χιλιόμετρον, κεῖται ὁ πρῶτος σταθμὸς τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Μητροπόλιν σιδηροδρόμου.

» Κατωτέρω θὰ ἰδῶμεν πῶς κατορθώθη νὰ ζευχθῇ ἡ γέφυρα αὕτη, καὶ πῶς δι' αὐτῆς καὶ δι' ἄλλων κατώρθωσεν ὁ στρατὸς τοῦ Διαδόχου νὰ διαβῇ τὸν τρομερὸν ποταμόν.

» Ὁ Διάδοχος διατάξας τὴν 7ην Μεραρχίαν ἀπὸ τῆς γεφύρας τοῦ Καρὰ-Ἀσμάκ νὰ προελάσῃ πρὸς τὸ χωρίον Κιρτζαλάρ, τὸ ὅποιον εἰ φεύγοντες Τούρκοι εἶχον ἐγκαταλείψει καὶ ἔπου ἀκριβῶς, ὡς ἐνθυμείσθε, εἶχον προσπαθήσει νὰ ἐξαναγκάσωσι τὸν Διάδοχον νὰ δώσῃ

τὴν μεγάλην μάχην, ἀπέστειλεν ἀγγελιαφόρους πρὸς τὸ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην κ. Κωνσταντινοπούλου ἀναξάρτητον σῶμα μετὰ τῶν ὑπὸ τὸν λοχαγὸν κ. Μαζαράκη προσκόπων νὰ διαβῆ τὰ ἔλη τοῦ Καρα-Ἀσμάκ καὶ νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὸ χωρίον Ἀραπλί διαβαίνων διὰ μέσου τοῦ ἐξαδυνατισμένου ἤδη Ἀξιού.

Ἐπὶ τὴν κίνησιν ταύτην μαθόντες οἱ Τούρκοι μόλις μετὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ κ. Κωνσταντινοπούλου εἰς Ἀραπλί κατεβουδύθησαν καὶ διότι ἠγγύουν τὴν δύναμιν ἀκριβῶς τοῦ σώματος αὐτοῦ, καὶ διότι ἠγνόησαν ὅτι ἀνθιστάμενοι ἐπὶ τοῦ Ἀξιού θὰ ἐκυκλοῦντο.

»Διὰ νὰ γίνω μᾶλλον καταληπτὸς καὶ διὰ νὰ ἐνοήσῃτε τὴν μεγάλην σημασίαν τῆς κινήσεως ταύτης πρέπει νὰ σᾶς σημεύσω ὅτι τὸ χωρίον Ἀραπλί ἀπέχει μόλις 1½ ὥραν ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ὅτι οἱ πρόσκοποι, τὸ σῶμα τοῦ Κωνσταντινοπούλου καὶ ἡ 6η Μεραρχία, ἣτις ἤρχετο κατόπιν αὐτῶν, ἦτοι τὸ ἔλον 13—14 χιλιάδες ἄνδρες εὐρισκόμενοι εἰς τὸ Ἀραπλί, ὅαν νὰ ποῦμε στὴ δική μας τὴν Ἀλυσίδα, ἣ θὰ εἰσῆρχοντο μόνοι τῶν εἰς τὴν γυμνὴν στρατευμάτων Θεσσαλονίκην ἢ θὰ προσέβαλλον τὰ νῶτα τῶν ὑπερσπιζομένων τὴν διάδασιν τοῦ Ἀξιού Τούρκων.

»Ὁ Διάδοχος μὲ ἔλον τοῦ τὸν στρατόν, πλὴν τῆς 5ης Μεραρχίας, ἐβάδιζεν οὕτω κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἀναπτύξας μέτωπον μήκους ὑπὲρ τὰ τριάντα χιλιόμετρα.

»Τὸ ἄκρον δεξιὸν τοῦ ἀπτελείει ἡ 6η Μεραρχία, ἣς προηγούντο οἱ Πρόσκοποι καὶ ἡ Ταξιαρχία Κωνσταντινοπούλου, τὸ δὲ ἄκρον ἀριστερόν τοῦ ἀπτελεῖτο ἀπὸ τὴν 2αν Μεραρχίαν.

»Πρώτη ἐπιχείρησις ἡ διάδασις τοῦ Ἀξιού.

»Ἄλλ' ἔπρεπε προηγουμένως νὰ ἐπιδιορθωθῇ ἡ γέφυρα. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἡ μία αὐτὴ δὲν ἦτο ἀρκετὴ καὶ θὰ ἔπρεπε προχείρως νὰ κατασκευασθῶσι καὶ ἄλλαι. Διὰ νὰ γίνουσι λοιπὸν ἀμφοτέρωτα ταῦτα ἐν ἀνέσει ὑπὸ τοῦ μηχανικοῦ, διὰ νὰ ἐπιτευχθῇ δηλονότι ἡ πλήρης καὶ ταχεῖα γεφύρωσις τοῦ Ἀξιού, ἔπρεπε νὰ ἀποσποληθῇ ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἴστατο ἀκόμη εἰς ὅπωςδήποτε μικρὰν ἀπόστασιν. Καὶ τὸ ἔργον τοῦτο ἀνέλαβεν ἡ 6η Μεραρχία.

»Προχωρήσασα εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων χιλιομέτρων ἤρχισε προσποιουμένη πλαστὴν διάδασιν τοῦ ποταμοῦ παρὰ τὴν Βαρδαρότζαν. Φυσικὸν ἦτο συνεπῶς ἡ προσοχὴ τοῦ ἐχθροῦ νὰ στραφῇ ἐκεῖ.

»Εἰς τὸ σημεῖον λοιπὸν ἐκεῖνο ἤρχισε διεξχομένη ἀψιμαχία μετὰ διαλειμμάτων, ἤτις διήρκεσε σχεδὸν καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν.

»Ταύτοχρόνως διὰ μέσου τῆς πεδιάδος, ὑπὸ τὴν ὄφρυν μικρῶν λοφίσκων, ἤρχισε κατερχομένη μία μακρὰ καὶ περίεργος πομπὴ ἀμαξῶν ὑρομένων ὑπὸ βουδάλων.

»Ἦσαν αἱ μεγάλαι σχεδίαι πρὸς ζεύξιν ποταμῶν, αἵτινες μὲ τρομεροῦς καὶ ἀπεριγράπτους κόπους εἶχον μεταφερθῆ διὰ πλέον δυσβάτων ὁδῶν ἐκ Λαρίσης.

»Ἐνῶ ἡ 6ῃ Μεραρχία τοὺς ἀπὸσχόλοι εἰς τὴν Βαρδαρότζαν, τὸ Μηχανικὸν προστατευόμενον παρὰ τῆς 4ῆς Μεραρχίας εἶχεν ἀρχίσει τὸ ἔργον του παρὰ τὴν καεῖσαν γέφυραν καὶ ἐπροχώρει μὲ θαυμασίαν ταχύτητα.

»Ἡ ἐργασία του διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν νύκτα καὶ τὴν ἐπομένην οὐ μόνον ἡ νέα γέφυρα παρὰ τὴν καεῖσαν εἶχε καταφανῆ, ἀλλὰ καὶ δύο ἄλλαι ξύλιναι γέφυραι εἶχον ἐτοιμασθῆ μήκους 200 μέτρων περίπου, μεταφερθείσης τῆς πρὸς τοῦτο ἀπαιτουμένης ξυλείας ἐξ ἀρκετῆς ἀποστάσεως.

»Αἱ δύο πρόχειροι αὗται γέφυραι ἐξεύχθησαν παρὰ τὰς θέσεις Κουλούκια καὶ Βολμάδες.

»Οἱ Τούρκοι ἐν τῷ μεταξύ ἐνόησαν τὸ στρατήγημα τοῦ Διαδόχου, ἀλλ' ἤτο πλέον ἀργὰ καὶ οὕτω τὰ ἐξημερώματα τῆς 2ῆς Ὀκτωβρίου, ἡμέραν Πέμπτην, ἤρχισεν ἡ διάδοσις τοῦ Ἀξιῶ ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων.

»Πρώτη ὄλων διήλθεν ἡ 1ῃ Μεραρχία, ἤτις προερχομένη ἐξ Αἰκατερίνης εἶχεν ἤδη διαβῆ καὶ τὸν Λουδιαν ποταμὸν, τελευταία δὲ ἡ 6ῃ, ἤτις, τεταγμένη, ὡς εἶπομεν ἀνωτέρω, νὰ ἀπασχολῇ τὸν ἐχθρὸν, εἶχεν ὑποχωρήσῃ σιγὰ σιγὰ ἀπὸ Βαρδαρότζα καὶ εἶχε φθάσῃ εἰς τὴν γέφυραν, τὴν ὁποίαν κατώρθωσε νὰ διαβῆ ὡς ἐφεδρεία εἰς τὰ νῶτα τῆς ὅλης δυνάμεως τοῦ στρατοῦ.

»Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς, βλέπων πλέον ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχεν ἐπιτύχει νὰ διαβῆ τὸν Ἀξιὸν, ὑπεχώρησε καὶ πάλιν καὶ ὠχρῶθη εἰς τὰ ἀπὸ Γκραδοβὸρ εἰς Χαρμάνκιοῖ ὕψόμενα ἐγγὺς τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, λίαν ἐγκαίρως ἀντιληφθεὶς τὸ ἐξαιρετικῶς ὄχυρόν τῆς θέσεως ταύτης, ἀπεφάσισε νὰ ἐνεργήσῃ κατ' αὐτῆς συνδεδουασμένην ἐπίθεσιν. Ἀλλὰ πρὶν ἢ προβῆ εἰς οἰανδήποτε

σχετικὴν προενέργειαν, ἀπεφάσισεν ἔπως ἐνεργήσῃ μίαν λεπτομερестаτήν ἐπιθεώρησιν ἑλοκλήρων τῶν στρατῶν του.

» Ἦτο ἡ πρώτη τῆς Πέμπτης 25ης Ὀκτωβρίου. Ὅλα τὰ σώματα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ προητοιμάζοντο κατὰ μήκος τῆς ἀντιπέραν ὄχθης τοῦ Βαρδάρ καὶ ἀνέμενον τὸ σύνθημα τῆς ἐκκινήσεως διὰ τὴν Θεσσαλονίκην. Ἡ Θεσσαλονίκη, διὰ τοὺς Ἑλληνας στρατιώτας, ἦτο τὸ μέγαλον ἔνειρον πλέον, ὁ κοινὸς πόθος, ἡ λέξις ποῦ εἶχε καταντίσῃ νὰ σημαίῃ ἀνάπαυσιν, ὕστερα ἀπὸ τόσας κακουχίας, καὶ τόσας μάχας, καὶ τόσας πορείας καὶ τὰς τόσας στερήσεις ἀκόμη. Τὰς τελευταίας αὐτὰς ἰδίως τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἐγνώριζεν ὁ Διάδοχος καὶ διὰ τοῦτο ἠθέλησε νὰ κάμῃ τὴν πρώταν ἐκείνην τὴν ἐπιθεώρησιν. Ἐπεφάνη λοιπὸν παρακλουθούμενος ἀπὸ τὸν Υἱὸν του εἰς τὸ ἄκρον τοῦ στρατοπέδου.

» Καὶ ἤρχιτεν ἐκεῖθεν ἐπιθεωρῶν καὶ χαιρετίζων. Ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ ἀποτείνῃ οὔτε μίαν λέξιν ἐμφυχωτικὴν. Ὅλοι αἱ μυριάδες τῶν Ἑλλήνων πολεμιστῶν ὑπεδέχθησαν τὴν ἐμφάνισίν Του με οὐρανομήκειε ζητητωκραυγὰς. Ἦσαν ταλαιπωρημένοι, ἦτο ἀληθές. Ἀλλὰ τί ἐσήμενεν αὐτό; Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἦτο ἐκεῖ. Εὐθυτενῆς καὶ πεινασμένος καὶ αὐτὸς—τὸ εἶπεν ὁ ἴδιος—, ἀλλὰ βαδίζων διαρκῶς πρὸς τὴν νίκην, πρὸς τὴν δόξαν τῆς Φυλῆς, πρὸς τὸ ζωντάνεμα τῶν προαιωνίων πόθων καὶ τῶν μεγάλων ἰδανικῶν.

» — Ζήτωωωωωω!

» — Ἑλλάαααααα!

» Ἠλάλαζεν ὅλη ἡ ἀπέραντος πεδιάς τοῦ Ἀξιοῦ καὶ τὰ κύματα τοῦ φουσκωμένου Ἀξιοῦ ἐπήραν τὴν ἡχώ τοῦ ὀνόματος τοῦ Κωνσταντῖνου ἐπάνω τῶν καὶ τὴν ἐπύργαν καὶ τὴν ἐξαπέλυσαν πέρα πρὸς τὰ πελάγη καὶ τοὺς ὠκεανούς. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀνέτειλεν ὁ ἥλιος καὶ ἀνεφάνη ὁ Κωνσταντῖνος ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατοῦ του ἀκτινοβολῶν καὶ λάμπων.

» Ἐκεῖ, εἰς ἐκείνην τὴν θέαν, τὴν ὥραν ἐκείνην, ὁ Διάδοχος μετὰ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ του εἶχον προσλάβει μίαν ἰδιαιτέραν αἰγλήν καὶ εἰς παντὸς τὴν φαντασίαν ἐπήρχετο ἡ ἀνάμνησις χρόνων ἐθνικῆς δόξης ἀφθάστων καὶ ἡ θεὰ τῆς Πέλλας, τῆς πατρίδος τοῦ Κοσμοκράτορος Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ἀνεμίμνησκε μίαν τῶν ἐνδοξοτάτων πε-

Τὸ Ἑλληνικὸν πεδινὸν πυροβολικὸν ὑποβοηθεῖ τὴν προέλασιν τοῦ πεζικοῦ ἐν Γιαννιτσόις.

ριόδων τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὅπως ἡ θέα τοῦ Κωνσταντινίου ἐπρονόει μίαν νέαν τοιαύτην ἐπίσης ἐνδοξον...»

Ἡ ἐν ὀλίγοις ἐξέλιξις τῶν γεγονότων τούτων ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς.—
Βραχύτερον θὰ ἴδωμεν ποῖα αἰ λεπτομέρειαὶ αὐτῆς.

Ὁ ἀρχιστράτηγος Διάδοχος ἀπὸ τῆς 21ης Ὀκτωβρίου μεταβάλλει τὴν γραμμὴν τῆς συγκοινωνίας ἀπὸ Ἐλάσσωνος εἰς Σέρβια, Κοζάνην καὶ Βέρροιαν, εἰς γραμμὴν ἀπὸ Ἐλασσῶνος πρὸς Αἰκατερίνην, καὶ ἐκεῖθεν διὰ τῆς παραθαλασσίας ὁδοῦ Γιῶν εἰς τὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης.

Σκοπὸς τῆς μεταβολῆς ταύτης εἶνε ἡ ἀποφυγὴ τῆς κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ στρατεύματός του προσβολῆς ἐκ μέρους τοῦ Τζαβὴτ πασσαῦ, ἀποσπασθέντος ἐκ τῆς νικηθείσης ὑπὸ τῶν Σέρβων ἐν Τετόβω καὶ Γκοστινὰρ τουρκικῆς στρατιᾶς.

Τὸ τμήμα ταῦτο τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ συναντᾷ τὴν ἀπεσπασμένην τοῦ ἀριστεροῦ κέρατος τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως ὄην Μεραρχίαν ὑπὸ τὸν Ματθαϊόπουλον, ἀσυγκρίτως κατωτέρων δυνάμεων, ἧτις λαμβάνει ἀμυντικὴν θέσιν, στηρίζουσα τὴν δεξιὰν πτέρυγάν της εἰς τὴν λίμνην τοῦ Ὀστρόβου, τὴν δὲ ἀριστερὰν ἐπὶ τῆς λίμνης Λουδνίκα.

Ἡ ἀμυνα διεξάγεται ἐπιτυχῶς καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν, οἱ δὲ ἀντίπαλοι στρατοὶ διανυκτερεύουσιν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης...

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν, διαδήλωσις καὶ ἐρεθισμὸς ἐν Θεσσαλονίκη, ὅτε ἐπιχειμένης τῆς παραδόσεώς της.

Ὁ ἐν Θεσσαλονίκη Μουσουλμανικὸς ὄχλος ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τῶν χουτζάδων διοργανώνει πολυθρόνον διαδήλωσιν καὶ λιθοβολεῖ τὰ Ἑλληνικὰ καταστήματα καὶ τὰς Ἑλληνικὰς οἰκίας. Ἡ τηλεγραφικὴ συγκοινωνία διακόπτεται.

Ὁ ἐν Λονδίῳ Τούρκος πρεσβευτὴς Τεφίκα πασσαῦ ἀνακοινώνει πρὸς τὸν σέρ Ἐδουαρδὸν Γκρέυ τὴν ἀπόφασιν τῆς Πύλης νὰ ζητήσῃ τὴν ὑπὲρ τῆς εἰρήνης ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων καὶ τὴν διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Ὁ Νουραδουγκιὰν ἐφένδης ἐπισκεφθεὶς τὸν πρῦτανιν τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν μαρκήσιον Παλαβιτσίνι, πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρουγγαρίας, ὑπόσχεται ὅτι χάριν τῆς ἀσφαλείας τῶν κατοίκων

δὲν θὰ ἐπιτραπῇ ἢ εἰσοδος εἰς Κωνσταντινούπολιν τοῦ ὑποχωροῦντος Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀλλὰ θὰ σταματήσῃ αὐτὸν εἰς Ἅγιον Στέφανον.

Ὁ αὐτὸς Τούρκος ὑπουργὸς ἐπισκέπτεται τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας Μπομπάρ, δηλώνων ὅτι ἡ Τουρκία ἐπιθυμεῖ τὴν ὑποστήριξιν τῶν Δυνάμεων πρὸς κατάπαυσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, καὶ παρακαλεῖ τὴν Γαλλικὴν Κυβέρνησιν ὅπως ἐπιβάλλῃ ἀναγκωχὴν εἰς τὰ σύμμαχα βαλκανικὰ κράτη.

Ὁ πρεσβευτὴς παριστᾷ ὡς ἀδύνατον τὴν μεσολάβησιν ταύτην, καθόσον τὰ σύμμαχα κράτη, ἐν τῇ ὁρμῇ τοῦ θριάμβου τῶν, οὐδέποτε θὰ ἐδέχοντο τὴν παῦσιν τοῦ πολέμου, διότι τοῦτο θὰ ἐχρησίμευεν εἰς τὴν Τουρκίαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῆς θέσεώς της.

Ἡ Γαλλικὴ κυβέρνησις ἐπιδοκιμάζει τὴν ἀπάντησιν τοῦ πρεσβευτοῦ.

Αὐθημερὸν ὁ ἐν Παρίσιος Τούρκος Πρεσβευτὴς Ριφαὰτ πασσαῶς παρουσιάζεται εἰς τὸν κ. Πουανκαρὲ καὶ ἐπαναλαμβάνων τὴν ἀνωτέρω πρότασιν, λαμβάνει τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν, προσέτι δὲ ὅτι ἡ Γαλλία θὰ συνεννοεῖτο μὲ τὰς λοιπὰς Δυνάμεις μόνον ὅπως βολεῖτοσκοπηθῶσιν αἱ ἀξιώσεις τῶν νικητῶν συμμάχων.

Μετὰ μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ὁ Ριφαὰτ ἐπαναλαμβάνει τὴν παράκλησίν του, ἀλλὰ λαμβάνει ἐκ νέου τὴν αὐτὴν ἀπάντησιν.

Ἡ Τουρκικὴ πρότασις στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἐξῆς 4 ἄρθρων.

1) Τὸ 5 ἄρθρον τῆς συνθήκης τῆς 23 Ἰουνίου 1812, μεταξὺ τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας καὶ τοῦ Σουλτάνου, μετὰ τὴν εἰρήνην τῆς Ἀμιένης, ἀναγράφει ὅτι ἡ Γαλλικὴ Δημοκρατία καὶ ἡ Υ. Πύλη ἐξασφαλίζουσιν ἀλληλεγγύως τὴν ἀκεραιότητα τῶν κτήσεών των.

2) Τὸ ἄρθρον 7 τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων τοῦ 1856 καθορίζει ὅτι ἡ ἀκεραιότης τοῦ ὀθωμανικοῦ ἐδάφους εἶνε σεβαστὴ, αἱ δὲ ὑπογράψασαι αὐτὴν Δυνάμεις θὰ θεωρήσωσι πᾶσαν πρᾶξιν θίγουσαν τὴν ἀκεραιότητα ταύτην ὡς ζήτημα γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Τὸ ἄρθρον τοῦτο ἀνεγνωρίσθη ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὴν Βερολίνοιον συνθήκην τοῦ 1878.

3) Ἡ ὀλίγον γνωστὴ συνθήκη συμμαχίας μεταξὺ Γαλλίας, Ἀγγλίας καὶ Αὐστρίας τῆς 15 Ἀπριλίου 1856 ἀναγράφει ὅτι αἱ τρεῖς αὗται Δυνάμεις ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἰδιαιτέρως ἐκάστη ἐγγυῶνται τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ὄθωμανικοῦ Κράτους. Πᾶσα παράβασις τῆς συνθήκης ταύτης θέλει θεωρηθῆ ὑπὸ τῶν ὑπογεγραμμένων συμμάχων ὡς

αἰτία πολέμου, θέλει δὲ προκαλέσει τὴν ἐπέμβασιν τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων αὐτῶν.

4) Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν σημερινῶν ἐχθροπραξιῶν, ὄχι μόνον ἡ Γαλλία δὲν ἐξεδήλωσε διάθεσιν ν' ἀποκηρύξη τὰς πάντοτε ὑφισταμένας συμβάσεις ταύτας, ἀλλὰ ἐκ συμφώνου μεθ' ἀπάσης τῆς Εὐρώπης, ρητῶς ἐδήλωσεν ὅτι οὐδεμία τροποποίησις θέλει ἐπέλθει εἰς τὸ ἔδαφικὸν καθεστῶς τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου.

Ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀνωτέρω συμβάσεων ζητεῖ ἡ Τουρκία σήμερον τὴν ἰδιαιτέραν ἐπέμβασιν τῆς Γαλλίας, τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Αὐστροουγγαρίας.

Ἐνῶ ἀκόμη ἀνεμένετο ἡ ἀπάντησις τοῦ Μπέρχτολδ εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Γαλλίας ἐπὶ τῆς προτάσεως τοῦ Πουανκαρέ, αἱ μεγαλείτεραι ἐφημερίδες τῆς Βιέννης ἀπορρίπτουν σήμερον ἐκ συμφώνου τὴν πρότασιν τῆς Ρωσίας, γενομένην δεκτὴν ὑπὸ τῆς Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας, ὡς προερρήθη (17 τ. μ.), ὡς μὴ ἐφαρμόσιμον, ἰσχυρίζομεναι ὅτι τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς Αὐστροουγγαρίας ἐν τῇ Βαλκανικῇ εἶνε πολὺ σπουδαῖα, ὥστε νὰ μὴ δεθῇ τὰς χεῖρας. Ἡ πλαγία αὕτη ἀπάντησις θεωρεῖται ὡς ἄσχετος πρὸς τὴν πρότασιν τῆς Τριπλῆς συνεννόησεως, ἣτις ἔγκειται εἰς τὰ ἑξῆς :

«Οἱ ἀδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ τροποποίησις ἐν τῷ χάρτῃ τῶν Βαλκανίων, αἱ Δυνάμεις οὐδόλως θὰ ζητήσωσιν ἑδαφικὰς κτήσεις εἰ' ἑαυτάς, ἡ δὲ Αὐστροουγγαρία, ὑπὸ ἐποψιν οἰκονομικὴν, οὐδεμίαν θὰ ὑποστῇ ζημίαν ἐκ τῆς νέας φάσεως τῶν πραγμάτων.»

Τοιοῦτοτρόπως ἡ Αὐστροουγγαρία μέχρι σήμερον ἀποφεύγει συνεργασίαν μετὰ τῆς Τριπλῆς συνεννοήσεως.

Ἡ Γερμανία συμβαδίζει μετὰ τῆς συμμάχου τῆς.

Ἡ Ἰταλία συμφωνεῖ μετὰ τῆς Ἀγγλογαλλορωσικῆς προτάσεως, διακηρύττουσα ὅτι, ἐὰν ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν ἐνδιαφέρεται ἑδαφικῶς, ἐξ ἴσου ἀδιαφορεῖ καὶ αὕτη.

* *

Τὴν 22 Ὀκτωβρίου ἡ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ἐν Σόροβιτς καταυλισθεῖσα μετὰ τὴν μάχην 5ῃ Μεραρχία ὑφίσταται κατὰ τὰς πρωϊνὰς ὥρας αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν, καθ' ἣν προσβάλλονται δύο πυροβολαρχίαι ὑπὸ τοὺς λοχαγοὺς Δελαπόρταν καὶ Κοσκινᾶν καὶ τὸν ὑπολοχαγὸν Δούκαν καὶ καταστρέφονται, καταλαμβανομένων τῶν τηλεβόλων.

Αἱ πυροβολαρχίαι αὐταὶ εἶχον διαταγὴν νὰ συγκρατήσωσι τὸν ἐχθρὸν πρὸς ὑποστήριξιν τῆς ὑποχωρήσεως τοῦ κυρίου σώματος, ἐξετέλεσαν δὲ τὸ καθήκον τοῦτο μεθ' ἡρωϊκῆς αὐταπαρνήσεως, τραγικὸν ἀλλὰ καὶ περιλαμπρὸν ἀποτελεσάσης σημεῖον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ πολέμου τούτου. Οἱ ἄνδρες ἀπέθανον ἐπὶ τῶν τηλεβόλων.

Τοιοιτοτρόπως ἡ 5ῃ Μεραρχία ὑποχωρεῖ μέχρι Κοζάνης μετ' ἀπωλείας 1000 νεκρῶν καὶ τραυματίας, ὀφειλομένης εἰς τὴν τρίτημερον μάχην.

Τὸ ἡμισυ τῆς τούρκικῆς δυνάμεως τοῦ Τζαβίτ ὑποχωρεῖ εἰς Μοναστήριον, τὸ δὲ ἕτερον ἡμισυ παρέμενε πρὸς τὴν Κοζάνην πρὸς συγκράτησιν τῆς 5ῃς Μεραρχίας.

Συνεχίζεται ἐν Ἠπειρῷ ἡ μάχη εἰς Πέντε Πηγάδια, διαρκέσασα καθ' ὅλοκληρον τὴν ἡμέραν, τῶν Τούρκων ἐνισχυθέντων κατὰ τὴν νύκτα. Οἱ Τούρκοι κατέχουσι τὰς θέσεις τῶν κατοπίων ἀπωλειῶν.

Ἐο συνάμα πρὸς νότον βαδίζων στρατὸς τῶν Σέρβων συγκροτεῖ μάχην περὶ τὸν Περλεπὲν ἔνθα τὸ ὄν Σερβικὸν σύνταγμα τοῦ πεζικοῦ θριαμβεύει. Οἱ Τούρκοι τρέπονται πρὸς τὸ Μοναστήριον, ὃ δὲ Σερβικὸς στρατὸς προχωρεῖ πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Τὸ στράτευμα ὑπὸ τὸν Θεοδωρῶφ προχωρεῖ πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν ἀπέχον περὶ τὰς τέσσαρας ἡμέρας.

Ἐπισκευασθείσης ἐν τῷ μεταξύ δύο ἡμερῶν τῆς σιδηροδρομικῆς γεφύρας τοῦ Ἀξιῶ, τὴν ὁποίαν δὲν κατώρθωσαν νὰ καταστρέψουν ἐξ ὀλοκλήρου φεύγοντες οἱ Τούρκοι, ὅπως τὴν ξυλίνην, κατορθοῦται ἡ διάβασις αὐτῆς ὑπὸ τοῦ στρατεύματος τοῦ Διαδόχου μετὰ τῶν τηλεβόλων.

Ἐπίσης κατασκευάζονται καὶ προσωριναὶ ξύλιναὶ γέφυραι ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ, τοιοιτοτρόπως δὲ ὁ στρατὸς ἐτοιμάζεται ὅπως προχωρήσῃ κατὰ τῆς Θεσσαλονικῆς.

Τὴν ἐσπέραν ἀπεσταλμένοι τοῦ στρατάρχου Χασάν Ταχσίν πασᾶ ἀκολουθούμενοι ὑπὸ τῶν προξένων Ἀγγλίας, Ρωσίας, Γαλλίας καὶ Αὐστρίας ἐξέρχονται τῆς πόλεως καὶ ζητοῦν τὸ στραταρχεῖον φέροντες προτάσεις περὶ παραδόσεως ὑπὸ τὸν ὄρον τῆς ἐνόπλου ἐξόδου ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν, διδόντων τὸν λόγον τῆς τιμῆς των, ὅτι δὲν θὰ μετᾶσχουν τοῦ λοιποῦ πολέμου, τῆς ἀφέσεως ἐλευθέρου τοῦ

τουρκικοῦ στραταρχείου, τῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων κατοχῆς τοῦ Καρᾶ Μπουρνοῦ πανόπλου καὶ ἄλλων τινῶν ἔρων.

Εἰς ταῦτα ὁ Διάδοχος δίδει ἀπάντησιν ὅτι δὲν θὰ δεχθῆ τοὺς ἔρους τούτους, καὶ θὰ προβῆ εἰς τὴν βιαίαν κατάληψιν καὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν παρὰ τὸ Καραμπουρνοῦ φρουρίων. Τὰ μόνα τὰ ὅποια ὡς νικητῆς θὰ ἐδέχετο διὰ τὴν παράδοσιν εἶνε ταῦτα.

Οἱ ἀξιωματικοί, δίδοντες τὸν λόγον τῆς τιμῆς των, ὅτι δὲν θὰ πολεμήσουν εἰς τὸν παρόντα πόλεμον· δύνανται νὰ φέρουν τὸ ξίφος των καὶ ν' ἀναχωρήσουν ἔπου ἐπιθυμοῦν καὶ ἔπως ἐπιθυμοῦν.

Οἱ στρατιῶται, τελείως ἀφωπλισμένοι, εἶνε ἐλεύθεροι νὰ κάμουν ὅ,τι θέλουν. Προσωρινῆ μόνον κατοικία τοῖς παρέχονται οἱ στρατῶνες τοῦ Καραμπουρνοῦ μετὰ τὴν εἰς τοὺς Ἑλληνας παράδοσιν των.

Ὁ Ταχσὶν δὲν δέχεται τοὺς ἔρους, ὁ δὲ Διάδοχος διατάσσει τὸν στρατὸν ἔπως προσελάσῃ τὴν πρῶταν κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν Θ. Ζάχον καταλαμβάνει τὴν Κασσάνδραν τῆς Χαλκιδικῆς χερσονήσου.

Ἐτερον ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν Βάλλαν καταλαμβάνει τὴν Παλλήνην.

Ἐξακολουθεῖ ἡ μάχη εἰς τὰ Πέντε Πηγιάδια καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν, τῶν Τούρκων ἀποπειρωμένων ἀνεπιτυχῶς νὰ ἐξαπατώσῃ διαρκῶς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν διὰ παντοειδῶν τεχνασμάτων.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καταλαμβάνει τὴν Τένεδον.

Ἐπιτροπὴ ἐξ Ἑλλήνων καὶ Ὀθωμανῶν προκρίτων τῆς Καβάλλας διαπεραιούται εἰς Θάσον καὶ ζητεῖ ἀπὸ τὸν ἐκεῖ κυβερνήτην τοῦ πολεμικοῦ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως ἐκ μέρους τοῦ στόλου, κενῆς οὐσης Τούρκων στρατιωτῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς μοίρας Κουντουριώτης εἰδοποιεῖ ραδιοτηλεγραφικῶς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ζητῶν τὴν ἀδειαν τῆς καταλήψεως τῆς κενῆς πόλεως. Ἄλλὰ τὰ ὑπουργεῖον ἀπαντᾷ διὰ παρατηρήσεως αὐστηρῶς ἀπαγορευσαν πᾶσαν ἐπιχείρησιν πρὸς τὴν Καβάλλαν. Τοιοῦτοτρόπως παραμένει ἡ πόλις ἐλευθέρα πρὸς κατάληψιν ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ὅστις φθάνει ἀπὸ τῆς 20 τ. μ. εἰς Σάνθην.

Αἱ διχόνοιαὶ καὶ ἡ ἐξήγησις των περὶ τῆς προτεραιότητος τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης.

Τὴν 25 Ὀκτωβρίου ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Θεοδωρῶφ βουλγαρικὸς

στρατὸς βαδίζει πρὸς τὸ Ἀποστολὰρ ἀπέχον 30 χιλιόμετρα τῆς Θεσσαλονίκης.

Διακοπεισῶν δὲ τῶν διαπραγματεύσεων περὶ παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὁ ὑπὸ τὸν Διάδοχον στρατὸς προχωρεῖ διὰ τοῦ Βαρδαρίου, τὸ δὲ ἵππικὸν καταλαμβάνει τὸ Γιατζιλὰρ, ἔνθα ἔρχεται εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ πρὸς τὸ Κραμποντόρ καὶ Ἀϊβαλί.

Τὴν ἕτην πρωΐνῃν τῆς 26ῆς Ὀκτωβρίου ὦραν διατάσσεται ὑπὸ τοῦ Διαδόχου γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, κατέχοντος τὰς πρὸς ἀνατολὰς τοῦ ποταμοῦ Γαλλικοῦ θέσεις, ἐνῶ ταυτοχρόνως μία ταξιαρχία ἵππικου ἐπιχειρεῖ μέχρι μεσημβρίας κυκλωτικὴν κίνησιν πρὸς κύκλωσιν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος ἐκ Μπαλτζᾶ καὶ Λαγκάστας.

Τοιουτοτρόπως ἡ Ταχσὶν πασσᾶς ἀναγκάζεται πρὸ πάσης μάχης νὰ δεχθῆ ὅλους τοὺς ἔρους τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τοῦ Καραμπουρνοῦ καὶ τὴν νύκτα ὑπογράφεται τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως καὶ τῆς πόλεως καὶ τοῦ στρατοῦ, τμῆμα δὲ στρατοῦ καταλαμβάνει τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν.

Ἐντὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας, πρὸς τὴν μεσημβρίαν τὸ ἵππικὸν τοῦ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Θεοδωρῶφ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐμφανίζεται εἰς Ἀποστολὰρ, ἀπέχον 36 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς βορρᾶν, ὁ δὲ διοικῶν αὐτὸ ἀξιωματικὸς ἀγγέλλει εἰς τὸν Ἑλληνα ἀξιωματικὸν τοῦ ἵππικου, μεθ' οὗ ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν, ὅτι σκοπεύει νὰ διέλθῃ τὴν νύκτα εἰς Γιουρδίνο, 25 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ὅτι 45 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς Θεσσαλονίκης εὐρίσκεται μία Βουλγαρικὴ μεραρχία.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐσπέραν ὁ Διάδοχος εἰδοποιεῖ δι' ἐπιστολῆς τὸν στρατηγὸν Θεοδωρῶφ ὅτι ἤτο περιττὸν νὰ προχωρήσῃ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, καθόσον ἡ πόλις εἶχε παραδοθῆ, ὁ δὲ στρατὸς κατέθετε τὰ ὄπλα.

Ἄλλ' ἰδοὺ ἡ περίεργος ἔκθεσις τοῦ στρατηγοῦ Θεοδωρῶφ :

«Τὴν πρωΐαν 26 Ὀκτωβρίου εὐρισκόμην μετὰ τῆς στρατιᾶς μου μεταξὺ τῶν χωρίων Γκιουβέντισε καὶ Ἀϊβαλί. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀναγνωρίσεως τὴν ὁποίαν ἔκαμα, ὅπως πληροφοροσθῶ περὶ τῶν διαθέσεων τοῦ ἐχθροῦ, μία πυροβολορχία τουρκικὴ ἤνοιξε πῦρ κατὰ τοῦ ἵππικου ἡμῶν, τὸ ὁποῖον ἀπήντησεν. Ἀκριβῶς κατὰ τὴν στιγμήν ἐκείνην ὁ διοικητὴς τοῦ ἑλληνικοῦ ἵππικου μὲ ἐπληροφόρη-

σεν ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ προσβάλωσι τὴν ἐπομένην καὶ ἐκανονίσασμεν τὴν ὥραν, καθ' ἣν ὀφείλομεν νὰ προσβάλωμεν καὶ ἡμεῖς. Ὁ Ἕλληνας ἀξιωματικὸς μοι ὑπεσχέθη ὅτι θ' ἀνεκοίνου εἰς τὸν Διάδοχον τὴν ἀπόφασίν μου».

Ἔως ἐδῶ σταματᾷ τὸ ἐπίσημον (!) ἡμερολόγιον τοῦ στρατηγοῦ Θεοδωρῶφ, περὶ τῆς θέσεώς του κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην. Εἰς τὰς κινήσεις τῆς ἐπομένης 27 Ὀκτωβρίου θὰ συνεχίσωμεν τὴν σύγκρισιν μεταξὺ τοῦ ἡμερολογίου τοῦ Ἕλληνος στρατηγοῦ καὶ τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ.

Ἐνας εἰλικρινὴς καὶ ἓνας ψεύστης,

Ὀκτωβρίου 27, 1912.— Ἀς ἴδωμεν: Ἐξακολουθεῖ ὁ ἀφοπλισμὸς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ τῆς Θεσσαλονίκης ἀρξάμενος ἀπὸ τῆς χθεσινῆς νυκτός, διαρκεῖντος τοῦ ὁποῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Κωνσταντινούπολον εὐζωνικὸν τάγμα καταλαμβάνει τὴν πόλιν, καθὼς καὶ ἡ 7η Μεραρχία.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐκθεσιν, ἣ ὑπὸ τὸν Θεοδωρῶφ Βουλγαρικῆ Μεραρχία προχωρεῖ ἐκ Γιουβέντσι πρὸς Θεσσαλονίκην. Ὅτε ἔφθασε πλησίον τῆς Βάλλιζας, ὁ διοικητὴς τῆς 2ης Μεραρχίας στρατηγὸς Καλάρης ἀντιληφθεὶς τὴν Βουλγαρικὴν Μεραρχίαν ἀναπτυσσομένην πρὸς μάχην εἰδοποιεῖ δι' ἐγγράφου τὸν στρατηγὸν Θεοδωρῶφ ὅτι ἔπρεπε νὰ σταματήσῃ, καθόσον ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχε παραδοθῆ. Ἐν τούτοις ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς διελθὼν τὰς γραμμὰς τῆς 2ης Μεραρχίας ἐκανονιοδόλησεν ἐξάκις κατὰ τῶν ἀφοπλιζομένων Τούρκων στρατιωτῶν.

Ὁ Ταχσὶν πασσᾶς, εἰδοποιηθεὶς περὶ τούτου, ἀπέστειλε διαμαρτυρίαν πρὸς τὸν Διάδοχον, ὅστις εἰδοποίησε τοὺς Βουλγάρους περὶ τούτου, παραμείναντας οὕτως εἰς Ἀϊβαλί.

Ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἀνωτέρω γεγονότα, ἣ ἐκθεσις τοῦ στρατηγοῦ Θεοδωρῶφ οὕτω πως διαγράφει τὰς θέσεις τῆς Μεραρχίας του κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην.

«Λίαν πρῶτ' τὴν 27ην Ὀκτωβρίου ἡ στρατιά μου ἤρchiσε τὴν πορείαν τῆς ἐναντίον τῆς ἐχθρικῆς θέσεως, ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῶν δεσποζόντων ἐπὶ Ἀϊβαλί καὶ Λάψνας, διατεθειμένη νὰ προσβάλῃ τοὺς Τούρκους. Ὁ ἐχθρὸς ἤνοιξε κατὰ τοῦ ἡμετέρου πεζικοῦ σφοδρὸν πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ, συνοδευομένου καὶ ὑπὸ τοῦ πυρός τοῦ πεζικοῦ (!).

«Τὰ τηλεβόλα ἡμῶν ἐπέβαλον εἰς τὸν ἐχθρὸν τὴν σιγὴν, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι πεζοὶ ἐξηνάγκασαν τὸ τουρκικὸν πεζικὸν νὰ ἐγκαταλίπη τὰς θέσεις του (!) (!).

Ἰκτωβρίου 27-28.—Ἐξακριβώσεις : «Κατεδίωξα τοὺς Τούρκους ὑποχωροῦντας καὶ ἐπλησίασα εἰς Θεσσαλονίκην. Κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ πρίγκηψ Διάδοχος τῆς Ἑλλάδος μοὶ ἀνεκοίνωσεν ὅτι οἱ Τούρκοι εἶχον παραδοθῆ εἰς αὐτόν. Μολονότι δὲν εἶχον μετὰ τῶν Τούρκων ὑπογράψει καὶ ἐγὼ τὴν συμφωνίαν τῆς παραδόσεως, οἱ δὲ ἄλλοι τῆς παραδόσεως ταύτης μοῦ ἦσαν ἄγνωστοι, παρεδέχθη τὰ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου συμμάχου Διαδόχου ἀνακοινοῦμενα καὶ ἀπέστειλα τὸν στρατόν μου μέχρι 3 χιλιομέτρων πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης.

«Οἱ Ἕλληνες εὗρισκοντο 17 χιλιόμετρα (!!) μακρὰν τῆς πόλεως ἐπὶ τοῦ Βαρδαρίου καὶ ὀπισθεν τῶν στρατευμάτων μου (!!). Ὅχι ἤττον ἐν σύνταγμα τοῦ ἵππικοῦ μου εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἐκ τῆς θέσεως δὲ εἰς ἣν εὗρισκόμην, ἀντελήφθη ὅτι σιδηροδρομικὰ τραίνα ἀπεστέλλοντο εἰς Βαρδάριον ἵνα μεταφέρωσιν εἰς τὴν πόλιν 2 συντάγματα Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ. Ὡς ἐκ τῆς θέσεως τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες κατείχον, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ φθάσουν διὰ πορείας μιᾶς ἡμέρας, δεδομένου ὅτι ἔπρεπε νὰ διέλθουν τὴν γέφυραν τοῦ Βαρδαρίου καὶ νὰ διατρέξουν ὁδὸν ἐντελῶς κατστραμμένην ἀπὸ τὴν ἀπαυστον βροχὴν.

«Τὰ στρατεύματά μου ἐπολέμησαν μόνον κατὰ τῶν Τούρκων πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης (!!), κατὰ τὸν χρόνον δὲ τοῦτον, εἰς 15 χιλιομέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως, οἱ Ἕλληνες ἐσκόπουσαν νὰ συνθηκολογήσουν ὑπὸ ἐξευτελιστικοῦς μετὰ τοῦ ἐχθροῦ ὅρους (!!). Ὁ τελευταῖος οὗτος ἐξαναγκασθεὶς ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐπλων, ἐξ ἄλλου δὲ στηριζόμενος καὶ ἐπὶ τῶν εὐνοϊκῶν ὄρων, τοὺς ὁποίους οἱ Ἕλληνες ἔθετον διὰ τὴν πρράδασίν του, ὑπετάχθη. Σὰς εἶνε γνωστοὶ οἱ ὄροι τῆς παραδόσεως.

«Καὶ ἴδου πῶς μία μερὶς τῆς βουλγαρικῆς στρατιᾶς εἰσῆλθε πρώτη εἰς Θεσσαλονίκην (!!)» !...

(1). Σ. Σ.—Λάβετε σοβαρῶς ὑπ' ὄψει σας τὸν ἠρωϊσμόν καὶ τὴν αὐταπάγησιν τῶν ἀνθρώπων (;) αὐτῶν πρὸς ὑποβόηθησιν τῶν ἐλληνικῶν διακρίσεων (τῶν σ' υ μ μ α χ ι κ ω ν) ἄλλως τε, ἵνα κατανοήσητε τὰ κατόπιν ὑπ' αὐτῶν ὑποκινηθέντα...

Τὴν 8ην πρωϊνὴν ὥραν ἢ 1η Μεραρχία ὑπὸ τὸν Μανουσογιαννάκην ὑποδέχεται ἐξωθεν τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Θεσσαλονίκης τὸν Διάδοχον, ὅστις τιθέμενος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατεύματος εἰσέρχεται εἰς τὴν πόλιν τὴν 12.30' μ.μ. γενόμενος δεκτὸς ὑπὸ τῶν κατοίκων ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ καὶ παρίσταται εἰς τὴν δεξολογίαν ἐν τῷ ναῶ τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ.

Ὁ ὑπὸ τὸν Θεοδωρῶφ βουλγαρικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ τὴν πορείαν του πρὸς τὴν πόλιν καὶ σταματᾷ χιλιόμετρά τινα ἐξωθεν. Εἰς Βούλγαρος ἀξιωματικὸς παρουσιάζεται εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ ζητεῖ τὴν ἄδειαν ὅπως ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς εἰσέλθῃ εἰς Θεσσαλονίκην.

Ὁ συνταγματάρχης Δούσμανης παρατηρεῖ ὅτι ἡ αἰτήσις αὕτη πρέπει ν' ἀπευθυνθῇ ἀπὸ τὸν Βούλγαρον στρατηγὸν πρὸς τὸν Διάδοχον.

Ὅττω ὁ στρατηγὸς Θεοδωρῶφ, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν ἐφεδρον ὑπολοχαγὸν Στάντζεφ, τέως πρεσβευτὴν τῆς Βουλγαρίας εἰς Παρισίους, παρουσιάζεται εἰς τὸν Διάδοχον, ἀφοῦ δὲ ἀναγνωρίζει τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατάληψιν τῆς πόλεως, τὴν ὁποίαν δὲν θέλει γὰρ συμμερισθῆ ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς, ζητεῖ τὴν ἄδειαν ὅπως εἰσέλθουν 2 συντάγματα κωκοπαθήσαντα ἐκ τῆς πορείας, πρὸς ἀνάπαυσιν, τιθέμενα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς γενικῆς διοικήσεως.

Ὑπὸ τὴν ἐπιφύλαξιν ν' ἀναφέρῃ τοῦτο εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος παρέχει τὴν ἄδειαν καὶ οὕτω τὰ δύο συντάγματα εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν.

Ἴδοὺ λοιπὸν πῶς τμῆμα τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰσῆλθε πρῶτον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

«Τὸ ὑπόλοιπον τῶν στρατευμάτων μας εἰσῆλθε τὴν 28 Ὀκτωβρίου ταυτοχρόνως μετὰ τῶν Ἑλλήνων (!). Ἡ Α. Γ. ὁ πρίγκηψ Βόρις, διάδοχος τοῦ θρόνου, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Κυρίλλου, τοῦ στρατηγοῦ Ράτκο Πετρῶφ, τοῦ κ. Στάντζεφ, πρεσβευτοῦ εἰς Παρισίους καὶ τῶν ἀκολούθων των, εἰσῆλθε πανηγυρικῶς (!!) ὑπὸ τὸν ἦχον τῶν μουσικῶν μας (!) εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, γενόμενος δεκτὸς μετ' ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων (!!).

» Ἀπὸ σεβασμὸν πρὸς τὸν Διάδοχον (!) ὡς πρεσβύτερόν του, ὁ πρίγκηψ Βόρις εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν μίαν ἡμέραν βραδύτερον ἀπὸ τὸν διάδοχον τοῦ ἑλληνικοῦ θρόνου.

»Αὐτὴ εἶπε ἡ ἀλήθεια (!!) περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰσῆλθομεν διὰ τῶν ἔπλων. Οἱ Ἕλληγες εἰσῆλθον χωρὶς νὰ ρίψουν βολὴν (!!)· καὶ ἐπωφελοῦμενοι τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς μάχης, τὴν ὁποίαν εἶχομεν δῶση ἡμεῖς (!!).»

Ἔς ἀφήσωμεν τώρα τὸν σοβαρὸν Συλλέκτην καὶ ἄς συμπληρώσωμεν τὰ πρῶτα κενὰ ἀπὸ τὸν αὐτόπτην Ἕλληνα δημοσιογράφου, ἐφ' ὅσον μᾶς τὰ παρέχει :

«Μέσα εἰς τὴν πόλιν ἐπὶ τῇ προσεγγίσει τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀναγωνία κατεῖχεν ὅλους τοὺς κατοίκους ἀφ' ἧς ἡμέρας ἐγνώσθη τὸ ἀποτέλεσμα τῆς μάχης τῶν Γιαννιτσῶν. Ἀγωνία, ἥτις ἐφ' ὅσον παρήρχοντο αἱ ἡμέραι ἔτεινε νὰ ἐξιχθῆ κυριολεκτικῶς εἰς παραφροσύνην. Θὰ ἔλθουν λοιπὸν οἱ Ἕλληγες ; Ἔρχονται ; Δὲν θὰ ἔλθουν ;

«Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἤδη περάσῃ τὸ Βαρδάρ.

»Οἱ Ἰσραηλίται κάτοικοι συνήρχοντα καθημερινῶς εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν καὶ ἀνέπεμπον πρὸς τὸν Ἰεχωβά δεήσεις ὑπὲρ εὐδοΰσεως τῶν Τουρκικῶν ἔπλων. Οἱ Ἕλληγες ἐλαχταροῦσαν μίαν εἰδησιν περὶ προσέλασεως. Οἱ Τούρκοι ἐζήτουν ἀπὸ τὸν Βαλῆν καὶ τὰ γραφεῖα τῶν Τουρκικῶν ἐφημερίδων ἐνέσεις θάρρους. Ἐπέρασαν οὕτω πέντε δλόκληροι ἡμέραι. Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου τέλος ἐγνώσθη ἔτι οἱ Ἕλληγες πραγματικῶς ἤρχαντο καὶ ἔτι εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Θεσσαλονίκης ἐμελλε νὰ συγκροτηθῆ ἡ ἀποφασιστικὴ μάχη.

»Ἦρχισαν τότε αἱ συζητήσεις περὶ τῶν πιθανοτήτων τῆς νίκης ἢ ἤττης.

»Οἱ Ἰουδαῖοι ἦσαν κατεθροθυμένοι.

»Ἦξευραν ἔτι οὕτως ἢ ἄλλως κακὰ τὴν εἶχον.

»Εἶτε νικήσουν οἱ Τούρκοι, εἶτε οἱ Ἕλληγες, σὲ μᾶς θὰ ξεοπάσῃ τὸ πρῶγμα, ἔλεγον».

»Ἡ ἀγωνία εἶχε κορυφωθῆ πλέον. Οἱ ἀρχιγὰι τῶν κοινοτήτων ἤρχισαν νὰ συνέρχωνται καὶ νὰ συνεννοοῦνται. Ἐπίσης οἱ Ἠρόξενιοι.

»Τί θὰ ἐγίνετο ;

»Θὰ ἐδίδετο λοιπὸν ἡ μάχη εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως ; Ἄλλ' αὐτὸ ἦτο καταστροφὴ, θὰ ἦτο ὄλεθρος τῆς Θεσσαλονίκης. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν τούτοις Χασάν Ταξήμ πασσᾶς ἦτο ἀποφασισμένος νὰ πολεμήσῃ. Εἶχεν εἶπη πῶς θὰ ἐκρατοῦσε τὴν ἄμυναν τῆς πόλεως μέχρις ἐσχάτων. Ἦτο ἀδύνατον νὰ τὴν παραδώσῃ.

» Ἀλλὰ τίς ἦτο ὁ Χασάν Ταξίμ οὗτος :

» Ἀλβανὸς τὴν καταγωγὴν ἦτο κατὰ τὰ νεανικὰ ἔτη τῆς ζωῆς του ἀγροφυλάξ εἰς Αἰκκατέρνιν. Ἀκολούθως εἰσήλθεν εἰς τὴν στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν, ὅπου ταχέως προήχθη εἰς τσαούσην (λοχίαν) καὶ προσελήφθη εἰς τὴν ἰδιαιτέραν ὑπηρεσίαν πασσά τινός. Ὁ πασσάς οὗτος μετ' ὀλίγον χρόνον ἔγινε Σεράσκέρης (ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν), τότε δὲ προήγαγε καὶ τὸν εὐνοούμενόν του Χασάν Ταξίμ, ὅστις οὕτω πολὺ ταχέως ἔφθασεν εἰς ἀνώτερον βαθμὸν ἀξιοματικοῦ. Τῷ 1881 ὁ Ταξίμ διωρίσθη διοικητὴς χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων. Ἐκεῖ λέγεται, ὅτι ἐσχημάτισε καὶ τὸν πυρῆνα τῆς σημερινῆς μεγάλης του περιουσίας διὰ μέσων κάθε ἄλλο παρὰ ἠθικῶν καὶ νομίμων.

» Μετὰ ταῦτα ἐστάλη εἰς Κρήτην, ὅπου καὶ ἐγνωρίσθη καλῶς με τοὺς Κρητικούς καὶ ὅπου ἐζήτησε νὰ παύσῃ τὸν ρόλον φιλέλληνας.

» Τέλος κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Χαμίτ εἶχε προεπιβασθῆ εἰς στρατήγὸν καὶ ἔκτοτε ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ πασσά. Αὐτὸς ἦτο λοιπὸν ὁ ὑπερασπιστὴς τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις ἦτο ἀποφασισμένος ὅπως ὑπερασπισθῆ τὴν πόλιν ἀντὶ πάσης θυσίας.

» Ἀλλὰ μέσα εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ὑπῆρχον ἄνθρωποι, οἵτινες ἐσκέπτοντο πολὺ νηφαλιώτερον καὶ πολὺ λογικώτερον ἀπὸ αὐτόν. Οἱ ἄνθρωποι αὗτοι ἔβλεπον πῶς πᾶσα ἀντίστασις καὶ πᾶσα αἱματοχυσία θὰ ἦτο ματαία.

» Ἐβλεπον ἀκόμη τὸν κίνδυνον τοῦ πανικοῦ καὶ ἀνατροπῆς τῆς τάξεως, καὶ τῆς ἀναρχίας, ἣτις θὰ ἐπήρχετο εἰς τὴν πόλιν, ἔβλεπον, ὅτι πιθανὸν ἢ μάχῃ ἐκτεινόμενῃ νὰ ἐκτυλιχθῆ καὶ μέσα εἰς αὐτὰς τὰς ὁδοὺς τῆς Θεσσαλονίκης.

» Ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο ἀσυγκρίτως ὑπερτέρα ἀνήρχετο εἰς 90 χιλιάδας ἄνδρας. Ἀπέναντι δὲ τούτων ὁ Χασάν Ταξίμ δὲν παρέτασσε παρὰ μόλις 42 χιλιάδας καὶ ἐκ τούτων μόνον αἱ 12000 ἦσαν στρατὸς ἀξιόμαχος.

» Δὲν ἦτο λοιπὸν ματαία κάθε αἱματοχυσία ; Καὶ δὲν ἦτο προτιμότερον ἢ πάλιν νὰ παραδοθῆ εἰς τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον εἰρηνικῶς ;

» Αὐτὴ ἡ σκέψις ἐπεκράτησεν εἰς τοὺς ἐγκεφάλους ἔλων τῶν ἐν Θεσσαλονικίῃ.

» Καί κατόπιν ὀριστικῆς ληφθείσης ἀποφάσεως τήν πρῶταν τῆς 24ης Ὀκτωβρίου ἐξεκίνησεν ἐπιτροπή κομίζουσα εἰς τόν Διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου προτάσεις παραδόσεως τῆς πόλεως.

» Ἡ ἐπιτροπή αὕτη ἀποτελεῖτο ἐκ τῶν προξένων Ἀγγλίας, Γαλλίας, Γερμανίας καί Αὐστρίας καί ἀπό τόν Σερῖφ πασσάν, φρούραρχον Θεσσαλονίκης καί ἀπό τόν πολιτικόν σύμβουλον τοῦ βασιλῆ Θεσσαλονίκης Ἑλληνα τήν καταγωγῆν Καραμπιμπέρην.

» Τήν ἐπιτροπήν ταύτην ἐδέχθη εὐμενῶς ὁ Διάδοχος, ἐδέχθη δέ κατ' ἀρχήν καί τήν πρότασιν περὶ παραδόσεως. Ὅταν ὅμως κατόπιν ἤκουσε τοὺς ὑποβληθέντας ἔρους, ἠρνήθη διαρρηθῆναι καί ἐδήλωσεν ὅτι θὰ βεβίση κατὰ τῆς πόλεως. Ἀμὰ τῇ πρῶτῃ οἱ ἀρχικοὶ οὗτοι ὄροι περὶ παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης συνίσταντο εἰς τὸ νὰ κηρυχθῆ οὐδέ ἕτερον τὸ Καραμπουρνου καί νὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὰ τουρκικὰ στρατεύματα νὰ παραμείνουν εἰς αὐτὸ διατηροῦντα τὸν ὄπλισμόν των.

» Τήν πρῶταν τῆς 25ης Ὀκτωβρίου ὁ Διάδοχος ἦτο ἕτοιμος νὰ βεβίση κατὰ τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἡ ἀφίξις μιᾶς νέας πρεσβείας τὸν ἀνεχαίτισε πάλιν. Ἐμελλόν νὰ συνεχισθοῦν αἱ διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως. Ὁ Διάδοχος ἠναγκάσθη τότε νὰ τάξῃ κατηγορηματικὴν προθεσμίαν 24 ὥρων, ἧται μέχρι τῆς 9ης π. μ. τῆς ἐπομένης Παρασκευῆς, ὅποτε ὄφειλε νὰ ἔχη παραδοθῆ ἡ πόλις ἄνευ ἔρους. Ὁ μόνος ἔρος, τὸν ὅποιον ἐδήλωσεν ὅτι δέχεται, ἦτο νὰ διατηρήσουν οἱ ἀξιωματικοὶ τὰ ξίφη των.

» Κατόπιν τούτων ἤρχισαν πρεσβεῖαι ἐκ μέρους τῆς πόλεως πρὸς τὸν Χασάν Ταξήμ πασσάν πλέον. Οὗτος ὅμως ἐξηκολούθει ν' ἀρνήται νὰ παραδώσῃ τήν πόλιν καί συνεπεῖα τούτου οἱ πρόξενοι ἠναγκάσθησαν νὰ παραιτηθοῦν πλέον τοῦ βάρους τῆς διεξαγωγῆς τῶν διαπραγματεύσεων. Ἀνέλαβον τότε νὰ συνεχίσουν ταύτας ὁ κ. Καραμπιμπέρης καί ὁ ταγματάρχης Σερφκῆ βέης. Οὗτοι μετέβησαν τήν νύκτα τῆς Πέμπτης εἰς Νταούτ-μπαλή καί συνητήθησαν ἐκεῖ μετὰ τοῦ Χασάν Ταξήμ, τὸν ὅποιον ἔπεισαν ἐπὶ τέλους νὰ στέρξῃ εἰς τήν παράδοσιν τῆς πόλεως. Ἀλλ' ἔταξε καί αὐτὸς ἔρους, αἵτινες συνίσταντο εἰς τὸ νὰ μείνουν 6 χιλιάδες ἄνδρες ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ὄπλισμένοι πρὸς φύλαξιν τῶν ἄλλων ἀφοπλισθησμένων, εἰς τὸ νὰ γείνη ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν στρατιωτῶν ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀξιωματικῶν καί εἰς τὸ νὰ μείνῃ τὸ Καραμπουρνου Τουρκικόν.

»Τοὺς ἔρους τούτους ἐκόμισεν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν στρατόπεδον ὁ Φρούραρχος Θεσσαλονίκης Σεφὴκ πασσᾶς τὴν αὐγὴν τῆς Παρασκευῆς πρὶν ἐκπνεύσῃ ἢ ὑπὸ τοῦ Διαδόχου ταχθεῖσα προθεσμία. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἔροι οὗτοι ἀπερρίφθησαν. Ἐπὶ τῇ αἰτήσῃ δὲ τοῦ Σεφὴκ ὅπως ταχθῆ εἰς τὴν πόλιν νέα προθεσμία, ὁ Διάδοχος ἀπήντησεν ὅτι μέχρι τῆς 9ης π. μ. ὁ Ὀθωμανικὸς στρατὸς καὶ ἡ πόλις ἔδει νὰ ἔχωσι παραδοθῆ, ἄλλως θὰ ἐδάδιζε κατ' αὐτῆς. Ὁ Σεφὴκ ἔφυγεν ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοπέδου κομίζων τὰς τελευταίας αὐτὰς λέξεις τοῦ Διαδόχου πρὸς τὸν Χασὰν Ταξήμ. Ἐπηκολούθησαν ὡς ἐκ τούτων νέα συσκέψεις, διαρκουσῶν τῶν ὁποίων ἡ 9η ὥρα π. μ. παρῆλθεν.

»Νέα ἐπιτροπὴ ἔσπευσε τότε πρὸς τὸν Διάδοχον, ἀλλ' ἡ Α. Ὑψηλότης δὲν ἐδέχθη. Παρελθούσης τῆς προθεσμίας, τὴν ὅποιαν εἶχε τάξῃ, εἶχε διατάξῃ γενικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς πόλεως καὶ τῶν θέσεων τὰς ὁποίας κατεῖχεν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἶχε κινήσῃ πλέον πρὸς τὰ ἔμπρός. Ἡ ἐβδόμη Μεραρχία ἰδίως ὑπὸ τὸν Κλεομένην προχωρήσασα εἶχε φθάσῃ ἐντελῶς εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὸ χωρίον Ἀραπλῆ, κατέκλυσε τοὺς περὶ αὐτὴν λαχανοκήπους καὶ εἶχε καταλάβῃ ὅλας τὰς πρὸς δυσμᾶς εἰσόδους τῆς πόλεως. Εἶχεν ἐπέλθῃ τὸ λυκόφως καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ Γενῆ-κιοῦ εἶχον ἀρχίσῃ ἤδη νὰ ἀκούωνται οἱ πρῶτοι κανονισμοὶ.

»Ὁ Χασὰν Ταξήμ πασσᾶς περισφίγγετο.

»Καὶ τότε εἶδε πλέον καὶ ἐπεισθῆ ὅτι πᾶσα ἀντίστασις ἦτο ματαία, ἔσπευσε λοιπὸν νὰ ἐξαποστείλῃ δύο ἀξιωματικούς τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ πρὸς τὸν Διάδοχον, ἵνα δηλώσουν πρὸς αὐτόν, ὅτι παρεδίδοτο ἄνευ ὄρων καὶ ἦτο πρόθυμος νὰ παραδώσῃ καὶ τὴν πόλιν.

»Ἡ Α. Ὑψηλότης ἔδωκε διαταγὴν κατόπιν τούτων εἰς τὰ στρατεύματά Του νὰ σταματήσουν, διεβιβάσθη δὲ ἡ διαταγὴ αὕτη ἐν τάχει καὶ πρὸς τὴν 2αν Μεραρχίαν, ἣτις ἔχουσα βαδίσῃ βορειότερον, πρὸς τὸ Ἀσδεστοχωρί, ἐμελλε νὰ ἐνεργήσῃ ἐκεῖθεν τὴν ἐπίθεσιν. Συγχρόνως ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος ἐξέλεξε δύο ἀξιωματικούς τοῦ Ἐπιτελείου Του, Δούσμασῃ καὶ Μεταξᾶν, οἵτινες μεταβαίνοντες πρὸς συνάντησιν τοῦ Χασὰν Ταξήμ ἐμελλον νὰ ὑπογράψουν μετ' αὐτοῦ τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως.

»Πράγματι δέ, οἱ δύο οὗτοι Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀφιχθέντες εἰς

Τουρκικὸν στρατόπεδον μετὰ τῶν Τούρκων ἀπεσταλμένων συνήντησαν τὸν Χασάν-Ταξίμ πασσάν καὶ ἐκεῖθεν ὄλοι ὁμοῦ ἐπιβάντες αὐτοκινήτου εἰσῆλθον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην τὴν 9ην καὶ ἡμίσειαν ὥραν τῆς ἑσπέρας τῆς 26ης Ὀκτωβρίου. ἑορτὴν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καὶ διηυθύνθησαν εἰς τὸ Διοικητήριον.

»Εὐθὺς ὑπέγραψαν τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τοὺς Ἕλληνας, ὅπερ περιλαμβάνει τοὺς ἐξῆς ἄρθρους :

»1) Τὰ ἔπλα τοῦ Ὄθωμανικοῦ στρατοῦ θὰ συναθροισθῶσι καὶ τοποθετούμενα εἰς ὠρισμένον μέρος θὰ φυλαχθοῦν (μῆτρ μαχαλιέ κονοῦπ χίφζ ὀλατζάκ).

»2) Ὁ Ὄθωμανικὸς στρατὸς θὰ διαμεῖνῃ μέρος μὲν εἰς Καραμπουρνού, μέρος δὲ εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ πυροβολικοῦ.

»3) Οἱ χωροφύλακες καὶ οἱ ἀστυνόμοι θὰ διατηρήσουν τὰ ἔπλα των.

»4) Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου, οἱ διοικηταὶ μονάδων καὶ οἱ λοιποὶ ἀξιωματικοὶ θὰ φέρωσι τὰ ξίφη των καὶ θὰ εἶνε ἐλεύθεροι (σερμπές).

»5) Οἱ πολιτικοὶ ὑπάλληλοι θὰ εἶνε ἐλεύθεροι.

»6) Αἱ διατάξεις τοῦ πρώτου ἄρθρου θὰ ἐκτελεσθῶσιν ἐντὸς δύο ἡμερῶν.

»7) Ἡ κατάστασις αὕτη θὰ ἐξακολουθήσῃ μέχρι τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης.

»8) Ἡ πόλις τῆς Θεσσαλονίκης μέχρι τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης θὰ μείνῃ εἰς τὴν κατοχὴν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

»9) Τὰ παρὰ τῶν ὀθωμανικῶν στρατευμάτων ληφθησόμενα ἔπλα καὶ πυροβόλα θὰ φυλαχθῶσι παρὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

»10) Τὰ κλειστὰ τῶν ἐν Καραμπουρνού τηλεβόλων θὰ παραδοθῶν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

»11) Οἱ ἀξιωματικοὶ δικαιούμενοι νὰ μείνωσιν ἐν τῇ πόλει δίδουσι τὸν λόγον τῆς τιμῆς των, ὅτι μέχρι τῆς λήξεως τοῦ πολέμου δὲν θὰ λάβωσι μέρος εἰς αὐτὸν κατὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν συμμάχων αὐτῶν.

»12) Μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως οἱ χωροφύλακες καὶ οἱ ἀστυνόμοι θὰ ἐκτελῶσι τὰ καθήκοντά των . . .»

»Τὸ πρωτόκολλον τοῦτο ὑπεγράφη παρὰ τοῦ Χασάν Ταξίμ καὶ

τῶν Ἑλλήνων πληρεξουσίων Δούσμανη καὶ Μεταξά τὸ μεσονύκτιον ἀκριβῶς εἰς τὸ Κονάκι.

» Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἡ Θεσσαλονίκη ἔπαυε πλέον νὰ εἶνε Τουρκική. Ἀλωθεῖσα τῇ 28 Φεβρουαρίου 1430, ἀφαιρεθεῖσα ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας ὑπὸ τῶν Τούρκων, ἀπηλευθερώτο ἤδη τὴν 26ην Ὀκτωβρίου 1912 ὑπὸ τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου καὶ καθίστατο πάλιν Ἑλληνική. Εἶχε μείνει ὑπὸ τὸν ζυγὸν 482 ἔτη !»

Μία παρεξήγησις.— Πανζουρλισμὸς ἐν Ἀθήναις.

Ἐν τηλεγράφῳ, τὸ ὅποιον ληφθὲν εἰς τὸ Ὑπουργεῖον ἀνέφερε τὴν κατατρόπωσιν τῶν Τούρκων ἐν Γικνιντσις, καὶ τὴν καταδίωξιν αὐτῶν ὑπὸ τοῦ νικηφόρου στρατοῦ μας πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, εἶπου, ὡς ἔλεγεν, ἡ πληρωροφία ἐβεβαίωτο ἔτι ἤτο ἀπολύτως ἀδύνατος ἡ ἀντίστασις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἔτι ἡ παράδοσις τῆς πόλεως θὰ εἶχε συντελεσθῆ μέχρι τῆς ὥρας ἐκείνης, τοιοῦτον ξετρελλαμὸν ἔφερον εἰς τοὺς κατοίκους τῶν Ἀθηνῶν καὶ τόσον βᾶθῶς εἶχε σχηματισθῆ, προῶρως ἀκόμη, ἡ πεποίθησις ἐπὶ τοῦ ὀριστικοῦ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως, ὥστε ὁ λαὸς συνέρρει πανταχόθεν ζητῶν ν' ἀνοίξωσιν αἱ ναὶ καὶ νὰ γείνωσι δοξολογίαι καὶ ὁ λαὸς ν' ἀπευθύνῃ ἐνθουσιώδεις εὐχαριστίας πρὸς τὸν Ὑψίστον. Περιέργον δὲ εἶνε ἔτι τὴν αὐτὴν συγκίνησιν ἡσθάνθη, προῶρως ἐπίσης, καὶ αὐτὴ ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ τῆς Ἑλληνικῆς πρωτεύουστος, ὥστε διὰ μιᾶς τῆς παρακαίρου ἐκκλήσεως πρὸς τὸν λαόν, νὰ τὸν κάμῃ νὰ ἀποζουρλαθῇ... Ἴδου ἡ Προκήρυξις αὕτη :

Η ΔΗΜΟΤΙΚΗ ΑΡΧΗ ΑΘΗΝΑΙΩΝ

Πρὸς τὸν λαόν

Ἡ αἰ' αἰῶνων ὑπὸ πάσης Ἑλληνικῆς γενεᾶς διαρκῶς καὶ ἐκθύμως παθουμένη, ἤδη δὲ αἰσίως ἀναγγελθεῖσα κατάληψις τῆς Ἑλληνικωτάτης πόλεως Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ γενναίου στρατοῦ μας, θριαμβευτικῶς εἰς αὐτὴν ὀδηγουμένου παρὰ τοῦ δαφνοστεφοῦς στρατηλάτου καὶ προσφιλεστάτου ἡμῶν Διαδόχου, ἐπιβάλλει τὸ καθήκον εἰς τὴν Δημοτικὴν ἀρχὴν Ἀθηναίων νὰ καλέσῃ τὸν λαόν εἰς τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως, ὅπως ὁμολογήσωμεν εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, τὸν ἐν τῇ ἀπέιρῳ πρὸς τὴν Ἑλλάδα ἀγάπῃ καὶ ἐννοίᾳ του εὐλογοῦντα τὸν μέγαν καὶ ἱερόν τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθους ἀγῶνα, ἀναπέμψωμεν δ' εὐχὰς καὶ δεήσεις ὑπὲρ τελείας αὐτοῦ εὐδωδέσεως

Ἐπίθεσις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τῶν τουρκικῶν θέσεων
ἐν Γιαννιτοῖς.

καὶ ὑπὲρ ταχείας ἐκβάσεώς του, ἀναλόγου πρὸς τὰς δικαίας τοῦ Ἔθνους θυσίας καὶ ἀξιώσεις.

Ἡ εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μακεδονίας εἴσοδος τοῦ θεοφιλοῦς ἐλευθερωτοῦ αὐτῆς Διαδόχου καὶ τοῦ δοξάσαντος τὴν πατρίδα φιλοτιμοτάτου στρατοῦ, ἐπιτελεσθεῖσα μετὰ συνεχεῖς, ἀλλεπαλλήλους καὶ περιφανεῖς νίκας, εἶνε μεγαλοῦργημα τοσοῦτον ἄξιον θαυμασμοῦ καὶ δυνάμενον νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος δικαίαν ὑπερηφάνειαν, ὥστε πρέπει νὰ πανηγυρίσωμεν καὶ ἐξάρωμεν αὐτὸ ἐν πανδήμῳ τελετῇ οὐ μόνον πρὸς τιμὴν καὶ ἔπαινον τῶν νικηφόρων εἰσελθόντων εἰς τὴν περιμάχητον πόλιν ἀγωνιστῶν, ἀλλὰ καὶ πρὸς εὐλάβες ἐγκώμιον καὶ μνημόσυνον τῶν ἡρωϊκῶς πεσόντων ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος τοῦ Ἑλληνικωτάτου Ἀλεξάνδρου.

Ὁφείλομεν δέ, ὦ συμπολίται, νὰ ἐπιδείξωμεν τὸ εὐγνωμονέστατον ἡμῶν φρόνημα πρὸς τε τοὺς ζῶντας καὶ τοὺς τεθνεῶτας ἀθλητάς. νὰ ὁμολογήσωμεν τὴν ὑψίστην καὶ βαθυτάτην ἡμῶν χάριν πρὸς πάντας τοὺς γενναίως καὶ φιλοτίμως προκινδυνεύσαντας τοὺτους ἄνδρας, οἵτινες διὰ τοῦ αἵματος αὐτῶν καὶ τῆς ἄλλης πολεμικῆς καὶ ὑπερόχου ἀρετῆς των ἀπέδωκαν εἰς τὴν πατρίδα ὅ,τι αὕτη ἀπὸ αἰῶνων ἐπόθει καὶ ἐπεζήτει ὡς δικαίαν αὐτῆς κληρονομίαν.

Ἡ πρωτεύουσα τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους κατὰ τὴν δημοτελεῖ ταύτην ἑορτὴν θὰ διακοσμηθῇ καταλλήλως· οἱ κώδωνες πάντων τῶν Ναῶν τῆς θὰ σημάνωσι καὶ θὰ διακηρύξωσι τὴν χαρὰν αὐτῆς καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, πᾶν δὲ σύμβολον καὶ δεῖγμα δημοσίας ἀγαλλιάσεως καὶ εὐφροσύνης θὰ κοσμήσῃ τὴν σεμνὴν ταύτην τελετὴν, ἣτις ἀρμόζει καὶ ὀφείλεται εἰς τὴν Νίκην καὶ εἰς τὴν Νέμεσιν.

Ὁ Δήμαρχος μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου Ἀθηναίων παρακολουθούντων πάντων τῶν πολιτῶν μετὰ τὸ πέρας τῆς δοξολογίας θὰ ἐπισκεφθῶσι τὸν κ. Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως, ὅπως ἐκφράσωσι πρὸς αὐτὸν τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν εὐγνωμοσύνην των διὰ τὴν πολιτικὴν καὶ διπλωματικὴν ταύτην μεγαλοῦργίαν τοῦ, κατόπιν δὲ τοὺς εὐγενεῖς ἀντιπροσώπους τῶν ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ ἀδελφῶν κραταιῶν δὲ φίλων καὶ γενναιοτάτων συμμάχων λαῶν, μεθ' ὧν συναγωνισθέντες συνεβαπτίσθημεν καὶ οἱ τέσσαρες εἰς τὴν μεγάλην καὶ ἱερὰν τοῦ κοινοῦ αἵματος καὶ ἀγῶνος κολυμβήθραν.

Ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων
ΣΠ. ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ.»

Ἄλλ' ἄς ἐπανεέλθωμεν εἰς τὰ πράγματα.

Αὐτόπτης μάρτυς τῶν γεγονότων τὰ ὅποια ἐπηκολούθησαν τὴν νίκην τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τὴν εἰσοδὸν μας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἀφ' ἑνὸς γείταί τὰς ἐξῆς λεπτομερείαις :

« Ἐπέρασεν ἕνας μῆνας καὶ μερικὲς ἡμέρες, πού τ' ἠκαρδία, ἡ ψυχὴ καὶ ὁ νοῦς μόνον μὲ τὸ τουφέκι ἐσυντρόφευαν.

» Εἰς τὸ διάστημα αὐτὸ ὀλίγα στιγμὰι ἐπερίσσευαν γιὰ κάθε ἄλλην σκέψιν. Μόνον τὴν νύκτα, πού μεγάλη φωτιὰ φούντωνε στοὺς φράκτες καὶ στὴν ἀποθηκευομένην ξυλείαν τῶν ἐρήμων Τουρκοχωρίων γιὰ νὰ στεγνώσῃ καὶ θερμάνῃ τὸ βρεγμένο καὶ ταλαιπωρημένο, ἀλλ' ἀκμαῖον σῶμά μας, ἐσημείωνεν ὅποιος ἴμποροῦσε κάθε ζωηρὰν ἐντύπωσίν του.

» Ἡ ἡμέρα πού τιμημένα ἔσβυνε μαζί μὲ τὸν κρότον τῶν πλησίον ἢ μακρὰν πυροβόλων καὶ ἐχάνετο μὲ τὴν σιγὴν τῶν ἀκρατήτων πυροβολισμῶν γιὰ ὅλον τὸ στρατό, εἶχε στιγμὰς ἐξαιρετικάς.

» Ἐδῶ πού βρισκόμεθα σήμερα, ἡ Ἑλληνικὴ σημαία πάντοτε μυστικὰ ἐκυράτιζεν. Ὁ βάρδαρος, ὅσο καὶ νὰ ἀπηγόρευε στοὺς μάρτυρας κατοίκους τῆς Γευγελῆς νὰ φοροῦν ἐνδύματα μὲ τὸ οὐράνιο χρομὰ τῆς, ἢ εἰς τὰ καταστήματα νὰ πωλοῦν κάθε εἶδος μὲ γαλάζιον χρωματισμόν, ἔως καὶ τὸ λουλάκι ἀκόμη, δὲν ἔκαμνεν ἄλλο παρὰ νὰ φανατίζῃ τοὺς κατοίκους τῆς συμπαθητικῆς αὐτῆς πόλεως.

» Ἐδῶ ἔχω μιὰ ὥρα καιρό. Αὐτὴν τὴν ἀφιερῶνω στὴν δοξασμένην εἰσοδὸν μας στὴν Θεσσαλονίκην.

» Ἡ Θεϊκὴ δύναμις καὶ ἡ εὐνοια τῆς Τύχης ἐκράτησαν γιὰ μᾶς τὴν πρώτην ἐντύπωσιν τῆς εἰσοδοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ !

» Τὰ δύο εὐζωνικά τάγματα, τὸ 2ον μὲ διοικητὴν τὸν ἀντισυνταγματάρχην Φικιώρην καὶ τὸ 3ον μὲ διοικητὴν τὸν Γ. Λοῦρον, ὑπὸ τὴν γενικὴν διοίκησιν, ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου τοῦ ταξιαρχοῦ ἀντισυνταγμ. τοῦ μηχανικοῦ Κωνσταντινοπούλου—αὐτὸ φθάνει—εἶχαν τὴν τύχην πρῶτα νὰ ἐπιπτον, ἂν ἐγίνετο μάχη ἐξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ καὶ πρῶτα νὰ αἰσθανθοῦν τοὺς παλμοὺς πού κῶδουν τὴν ἀναπνοὴ καὶ ἀνατριχιάζουσαν τὸ σῶμα ἀπὸ συγκίνησιν.

» Διαυκτερῆσαντα τὰ δύο τάγματα τὴν νύκτα τῆς 26 Ὀκτωβρίου μέσα στὸ βούρκο, πού τὰ ἐξῶθεν τῆς Θεσσαλονίκης, ἔλη ἀφθῶνως

παρασκευάζουν, εἰσῆλθον τὴν ἐπομένην, 27 Ὀκτωβρίου, πρῶτα εἰς αὐτήν.

» Ἡ ἡμέρα τῆς 27 Ὀκτωβρίου ἦτο γιὰ μᾶς ἀνωτέρα τῶν πολεμικῶν ὥρῶν τῆς Ψηλορράχης, τοῦ Λιθαδίου καὶ τοῦ Καρασμακίου, κατὰ τὰς ὁποίας τὸ μάτι διέκρινε τὸ ἐχθρικό βόλι. Ἦτο θειοτέρα τῆς διαβάσεως ἔλου τοῦ Ὀλύμπου, ποῦ μᾶς ἔφεραν εἰς τὴν Ἐλασσῶνα ὅπισθεν τοῦ ἐχθροῦ, τραπέντος εἰς ἀτακτον φυγῆν. Ἦτο συγκινητικώτερα τῶν σκηνῶν τῶν Σερβίων, εὐτυχεστέρα τῶν στιγμῶν, ποῦ ἐλόκληρος ἡ μυστική τότε δούλη Ἑλλάς, ἡ ζήσασα μυστηριωδῶς καὶ κρύπτουσα τοὺς ἐθνικούς της παλμούς διὰ νὰ μὴ προδοθῆ, μᾶς ὑπεδέχτο θριαμβευτικῶς εἰς ὅλα αὐτῆς τὰ σημεῖα.

» Ἡμέρα σπανίου μεγαλείου. Γι' αὐτό, ἀν καὶ ἀνίχη εἰς τὰς τελευταίας ἐντυπώσεις μου, θὰ τὴν περιγράψω πρώτην.

» Ὅταν, τὴν 2αν ἀπογευματινὴν ὥραν τῆς 24ης Ὀκτωβρίου καὶ μετὰ τὸ πέρασ τῆς ζεύξεως τοῦ Ἀξιοῦ διήλθομεν τὰς δύο του γεφύρας, ὑπὸ τὰς εὐχὰς ὀλοκλήρου τῆς Μεραρχίας καὶ τῆς Ταξιαρχίας τοῦ ἱππικοῦ καὶ ἠκούσαμε τὴν φράσιν «Ἐμπρὸς παιδιὰ! Ὁ Θεὸς μαζί ἡ σας!» προφερομένην παρὰ ἑκατοντάδων ἀξιωματικῶν καὶ χιλιάδων ὀπλιτῶν, οἱ ὅποιοι θὰ διήρχοντο κατόπιν ἡμῶν, στηριζόμενοι εἰς ἡμᾶς, βεβαίως δὲν ἐφантаζόμεν γιὰ μᾶς τοιαύτην ἔκδασιν.

» Ἡ Θεσσαλονίκη ἀπέναντί μας, προκλητικὴ καὶ μελαγχολικὰ φωτιζομένη ἀπὸ μερικαῖς ἀκτίνες τοῦ ἡλίου, ποῦ ἔφευγαν μέσα ἀπὸ τὰ πολλὰ σύννεφα, ἐφαίνετο ὅτι θὰ ἐγίνετο Ἑλληνική.

» Τὰ ἐχθρικά πυροβολεῖα, τὰ καὶ διὰ γυμνοῦ ἀκόμη ὀφθαλμοῦ φαινόμενα ἐπὶ τῶν πέριξ λόφων, αἱ ἐπ' αὐτῶν φανεραὶ κινήσεις τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων ἤμουν βέβαιος ὅτι εἰς τὸ ἀνοικτὸν πεδῖον θὰ ἐθέριζαν πολλοὺς ἀπὸ μᾶς, βεβαιότατος ὅμως, ὅτι ἐπάνω μας θὰ περνοῦσαν ἀναρίθμητος κατακτητικὸς στρατός, ποῦ θὰ ἐκυρίευε καὶ θὰ ἔκαμνε δικήν του, τὴν πόλιν τῶν ὀνείρων μας.

» Ἡ στιγμή τῆς διαβάσεως τοῦ Ἀξιοῦ καὶ ἡ ἀνάπτυξις μας πρὸς μάχην, γιὰ ὅσους πρῶτοι πέρασαν καὶ τοὺς κατόπιν ἐρχομένους, ἦτο μίξ ἀπὸ τὰς συγκινητικώτερας τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ στρατοῦ μας.

Ἦ ἐγίνεν ἀπὸ τῆς 24ης μέχρι τῆς 27ης Ὀκτωβρίου, ἀποτελεῖ

ἀντικείμενον ἄλλων σπουδαιοτάτων καὶ ὠραιοτάτων ἱστορικοπολεμικῶν καὶ πολιτικῶν χρονικῶν.

»Καταλασπωμένοι, ἄπνοι, βρεγμένοι ἀπὸ τὴν τελματώδη ὕγρασιν, ἐχαίρεισάμεν τὴν ἐνδοξὴν αὐγὴν τῆς 27ης 8)βρίου 1912.

»Προτοῦ ἀκόμη προφθάσωμεν νὰ συνέλθωμεν ὀλίγον, εὐρέθημεν περικυκλωμένοι ἀπὸ τοὺς κατοίκους τῆς Θεσσαλονίκης. Μὲ τὰ ξημερῶματα, ἀστραπιαίως διεδόθη εἰς τὴν πόλιν, ὅτι μίαν ὥραν ἐξώθεν αὐτῆς διενυκτέρευσε Ἑλληνικὸς στρατός.

»Τότε ἔλοι: ἔσπευσαν πρὸς αὐτόν, ὥπως καὶ ἂν εὐρέθησαν. Μισενδεδυμένοι, ἀσκεπεῖς, μὲ παντοῦφλες, ἄπλυτοι, τρελλοὶ ἀπὸ τὴν γαράν, ἤλθαν εἰς τὸν καταυλισμὸν μας καὶ ἐναγκαλιζόμενοι ἡμᾶς ἐφώναζαν:

»—Χριστὸς Ἀνέστη! Καλῶς ἤλθατε, ἀδελφία τῆς ποθητῆς ἐλευθερίας! Ζήτω ἡ ἐλευθερία! Ζήτω ὁ γενναῖος Ἑλληνικὸς Στρατός! Ὁ Βασιλεὺς! Ὁ Διάδοχος! Ὁ Βενιζέλος!

»Ἐν διαστήματι μᾶς ὥρας ὁ γῶρος τοῦ καταυλισμοῦ μας ἐπλήρωθη ἀπὸ χιλιάδας ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδιῶν.

»Ἀμαξία, κάρρα, μεταγωγικά, ἵπποι, ὄνοι, μετέφερον διαρκῶς ἐνθουσιώδη κόσμον.

»Ἀλληλοσπρωγόμενοι καὶ στοιβαζόμενοι γύρω μας, δὲν μᾶς ἄφιναν νὰ κινήθωμεν.

»Ἦτο ἀδύνατον νὰ προφέρωμεν μίαν λέξιν, χωρὶς αὐτὴ νὰ προκαλέσῃ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ ὄλονέν ἀξαναμένου πλήθους.

»Ἐπιστήμονες, ἔμποροι, πολῖται πάσης τάξεως καὶ θέσεως, πλούσιοι, πτωχοί, θαυμαστικῶς μᾶς παρετήρουν.

»Τὸ κουρασμένο τουφέκι μας, ὁ λασπωμένος ντουλαμάς, ἡ ρυπαρὰ βλαχόκαλτσα, τὰ τρυπημένα τσαρούχια, τὸ βρεγμένο φέσι μας, ἀπετέλουν ἀντικείμενα θεῖου καὶ ἱεροῦ ἐνθουσιασμοῦ.

»Οἱ ἄνδρες τῶν δύο εὐζωνικῶν ταγμάτων τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην ἦσαν ἱεροὶ διὰ τοὺς Θεσσαλονικεῖς. Αἱ σηματαὶ μας περιεκυκλώθησαν παρ' αὐτῶν καὶ ἐξεδιπλώθησαν χωρὶς καὶ νὰ ἐρωτηθῶμεν.

»Ρίγος κατέλαβε τοὺς πάντας. Συγκίνησις παραλόουσα κάθε δύναμιν ἐβούδανε πρὸς στιγμὴν ἔλους ἀποκαλυφθέντας καὶ γονυπετήσαντας.

»Κατόπιν ὅμως τὰ «Ζήτω καὶ αἱ φωναὶ ἐδόνησαν τὸν ἀέρα.

Ἵπερήφανοι ἤτνιζαν οἱ ἐλεύθεροι πλέον. Ἐλλήνες τὰ τέκνα τῆς μητρὸς των καὶ κλαίοντες ἐφώναζαν :

—Νὰ μᾶς ζήσετε ! Ἐμπρός, ἔλοι μαζή, πάμε στὴν πόλι μας ! Σὰς περιμένουν ! Ἐμπρός !

Ἡ ἐπίσημος εἰσοδὸς μας εἰς τὴν πόλιν εἶχε προσδιορισθῆ διὰ τὴν 2αν μ. μ.

Ἀπὸ τοῦ καταυλισμοῦ μας μέχρι τοῦ Διοικητηρίου, καὶ ἀπὸ τοῦτου εἰς τοὺς στρατώνας, ἐπὶ τρεῖς ὀλοκλήρους ὥρας, ἐβαδίζομεν ἀποθεωτικῶς.

Κυριολεκτικῶς ἀλλόφρονες ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν οἱ κάτοικοι, ἐζήτωκραυγάζαν, ἐφώναζαν, ἐτραγουδοῦσαν Μακεδονικὰ τραγούδια.

Ἀπὸ τοὺς ἐξώστας, τὰ παράθυρα, τὰς στέγας, τὰ ἰκρίσματα τῶν κτιρίων, ἐρρίπτοντο ἀνθοδέσμαι, κουφέτα, περιστέρια, κορδέλλαι λευκαὶ καὶ γαλάζιαι. Ἦτο ἀδύνατον ἐλευθέρως νὰ βαδίσωμεν εἰσελθόντες εἰς τὴν πόλιν. Ὅλοι ἤθελαν νὰ βαδίσουν κοντὰ μας, ἔλοι κάτι νὰ μᾶς ρωτήσουν, ἔλοι νὰ μᾶς δώσουν τὸ χέρι.

Χειροκροτήματα, ἄσματα, εὐχαὶ ἐξάλλου καὶ φρενιτιώδους ἐνθουσιασμοῦ, ἐκφράσεις προδίδουσαι συναισθημάτων ἱεροῦ πατριωτισμοῦ, τρελλαὶ καὶ ζωηρότεραι κάθε φυσικοῦ αἰσθήματος κινήσεις τῶν χειρῶν, μᾶς συνάδευον καὶ μᾶς παρηκολούθουν.

Οἱ σαλπικταὶ μας ἦτο ἀδύνατον νὰ σαλπίσωσιν ἀπὸ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ κόσμου κατὰ τὸν συνωστισμὸν ποῦ ἐγένετο γύρω των.

Δὲν ἔμεινε λευκὸν καὶ κυανοῦν ὕφασμα, ποῦ νὰ μὴ μετεσχηματίσθῃ εἰς σημαίαν καὶ κονκάρδας γιὰ νὰ στολίσῃ τὰ μπαλκόνια, τὰ παράθυρα καὶ τὰ στήθη τῶν κατοίκων τῆς Θεσσαλονίκης.

ὑπὸ οὐρανὸν σημαίων, ὑπὸ βροχὴν ἀνθέων καὶ ζαχαρωτῶν, ἐν ἀσυλλήπτῳ καὶ ἀνεκφράστῳ θορύβῳ χαρᾶς καὶ εὐτυχίας, πρῶτα τὰ δύο εὐζωνικὰ ἐβάδισαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Ἐπὶ κεφαλῆς ὁ ταξίαρχος Κωνσταντινόπουλος μὲ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Φικιώρην, ἔχοντα παρ' αὐτῶ τὸν ὑπασπιστὴν του ὑπολοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ Παπαδιέρον. Ἠκολούθουν ἡ ὑπὸ τὸν Ἰλαρχον Βερούκιον Ἰλη, μεταξὺ τῶν ἀξιωματικῶν τῆς ἐποίας, εὐτυχεὶ συμπτώσει, εὐρίσκετο καὶ ὁ φίλιτός μου Ι. Ράλλης, καὶ ὁ ὑπὸ τὸν ἀνθυπὶλαρχον Ψιλόπουλον οὐλαμὸς ἱπέων, ὁ ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου παρακολουθῶν ἡμᾶς. Ἠκολούθει τὸ 2ον τάγμα. Μετὰ τοῦτο ὁ ἀντι-

συνταγματάρχης Γ. Λούρος, ἔχων παρ' αὐτῷ τὸν ὑπασπιστήν του ὑπολοχαγὸν πεζικοῦ Ἐμμ. Γαρδίκην καὶ τὸν διαγγελέα του ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ Κλάδην. Ἦκολούθει τὸ ἕν τάγμα, κλείον τὴν παρέλασιν.

»Οἱ ἐπὶ κεφαλῆς βαθμοφόροι ἦσαν τὰ σημεῖα τῆς βολῆς τῶν ἀνθεοσμῶν, τῶν ζαχαρωτῶν καὶ παντὸς κινήματος προδίδοντος τί ἐξήτουν νὰ ἐκφράσουν, πόσον ἔχαιρον τὴν στιγμήν ἐκείνην οἱ Ἕλληνας τῆς ἀπελευθερωθείσης Ἑλλάδος.

»Τὰ δύο τάγματα, ἀφοῦ κατέλαβον τὸ Διοικητήριον καὶ ὁ ταξίαρχος ἡμῶν ἔθεσε φρουρὰς εἰς αὐτό, ἐστράφησαν πρὸς τοὺς στρατώνας. Τότε ὀλόκληρος ἡ πόλις τὰ ἠκολούθησεν ἐν ζητωκραυγαῖς καὶ θριαμβευτικῇ βοῇ.

»Ὅτε ἐφθάσαμεν εἰς τὴν μεγάλην παραλιακὴν ὁδόν, ἠναγκάσθημεν νὰ σταματήσωμεν. Τὸ θέαμα ἦτο ἀληθῶς μοναδικὸν καὶ ὁ ἐνθουσιασμὸς ὑπερβαίνει κάθε περιγραφὴν.

»Ὅλοι οἱ ἐξῴσται καὶ τὰ παράθυρα τῶν μεγάλων ξενοδοχείων, αἱ προθήκαι τῶν καταστημάτων, αἱ θύραι τῶν καφετειῶν ἦσαν σημαιοστολισμέναι. Κόσμος ὠραίος, κόσμος ἄσχημος, κυρίαί χαριτωμέναι καὶ θελκτικώταται, κύριοι, παιδιὰ τὰ εἶχαν ἀσφυκτικῶς ὑπερπληρώσει.

»Καὶ ἀπ' ὅλα αὐτὰ δὲν ἤκουε κανεὶς παρὰ φωνὰς «ζήτω» καὶ ἤχους τοῦ ἔθνικοῦ μῦς ὕμνου, ὅλα μαζὶ ἀποτελοῦντα πανδαιμόνιον.

»Καπέλλα καὶ μαγνηλία ἐκινούντο δαιμονιωδῶς. Ἀσπασμοὶ ἐστέλλοντο. Φρενίτις! Ζούρλα! Τρέλλα!

»Μέσα στὸ τρομερὸν αὐτὸ στοίβαγμα τῶν ἀνθρώπων, στὸ ἀλληλοσκοπντήριμα Ἑλλήνων, Ἑβραίων, Τούρκων, Εὐρωπαίων, κάθε φυσιογνωμία ἐπρόδιδε συγκίνησιν.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, ὁ εἰσελθὼν πρῶτος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, δὲν ἐβάδιζεν, ἀλλ' ἐπέτα. Ἦτο ὑπερήφανος, διότι ἐξεπροσώπει τὴν στιγμήν ἐκείνην τὸ σύνολον ἀνδρείας στρατιᾶς.

»Ἐξεπροσώπουν τὰ δύο εὐζωνικά τάγματα, τὰ ἐνωτικῶς πάντοτε δρόσαντα, ἅλους ὅσοι ἐκλήθησαν ν' ἀγωνισθοῦν ὑπὲρ τῶν δικαίων τῆς ἀνθρωπότητος καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

»Ἐξεπροσώπουν ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐπολέμησαν περισσότερο, ἔπεσαν, ἐπληρώθησαν εἰς τὸν ὑπὲρ ἀπελευθερώσεως ἀγῶνα.

»Δι' αὐτὸ οἱ ἄνδρες τῶν δύο ταγμάτων, 2ου καὶ 6ου εὐζώνικου, τιμημένοι καὶ εὐσυνείδητοι ἐκτελεστοὶ τοῦ ὑπερτάτου καθήκοντος. ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τοῦ πολέμου μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐπροχώρουν μὲ βῆμα σταθερόν, μὲ παράστημα ὑπερήφανον, μὲ ἀέρα στρατιώτου Ἑλλήνος.

»Τέτοιοις εἶνε ἕλος ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς—ἔλεγον τὸ βᾶδισμα. ἡ στάσις καὶ τὸ παράστημα τῶν εὐζώνων—καὶ ἀκόμη πλέον καλλίτερος !»

»Ὅσον μαύρην καὶ ἄν εἶχαν τὴν ψυχὴν τοὺς τὴν στιγμὴν ἐκείνην οἱ νικημένοι, ἔσον καὶ ἂν ἡ καρδιά τοὺς ἐπνίγετο μέσα σὲ τρομερὸν μῖσος, σὲ ντροπὴν, σὲ θλίψιν, δὲν ἤμποροῦσαν νὰ κρύψουν τὴν ἐντύπωσιν ποὺ τοὺς ἔκαμεν ἡ ἐξέγερσις τοῦ λαοῦ τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ ἠφαιστειὸν ποὺ ἐκόχλαζε στὰ πόδια τοὺς, ἀνοίξε διὰ μιᾶς καὶ φάνηκε τὸ αἶσθημα ποὺ γεννᾶται στὴν ψυχὴν ἐκείνου ποὺ χαρίζει τὴν ἐλευθερίαν καὶ ἐκείνου ποὺ τὴν ἀγκαλιάζει, ἀπὸ τὴν πρώτην στιγμὴν. σφιγκτὰ-σφιγκτὰ, γιὰ νὰ ἐννοήσῃ πλέον ὁ ἄλλος, ὅτι δὲν ἤμπορεῖ πλέον κἀνεὶς νὰ τοῦ τὴν ἀφαιρέσῃ.

»Εἰς τοὺς στρατῶνας μᾶς παρηκολούθησαν χιλιάδες λαοῦ, μὲ ἕλην τὴν βροχὴν ποὺ ἤρχισε νὰ πίπτῃ. Αἱ αὐταὶ σκηναὶ τῆς τρυφερᾶς λατρείας, τῶν ἐναγκαλισμῶν, τῶν φιλημάτων ἀτελευτήτως ἐπανελαμβάνοντο. Ἐπέμενον νὰ μένουν κοντὰ μας, βρεχόμενοι καὶ ζητωκραυγάζοντες, μέχρι τῆς στιγμῆς ποὺ οἱ λόχοι ἤρχισαν νὰ εἰσέρχωνται εἰς τοὺς στρατῶνας, ἄλλοι δὲ νὰ κατέλθουν εἰς τὴν πόλιν, σχηματίζαντες περιπόλους πρὸς φρούρησιν αὐτῆς.

»Αἱ φωναὶ καὶ τὰ τραγούδια, αἱ ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, τοῦ Διαδόχου, τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Πρωθυπουργοῦ δὲν ἔπαυσαν καθ' ἕλην τὴν νύκτα. Εἰς αὐτὰς προσετέθησαν καὶ πυροβολισμοί, πυροτεχνήματα καὶ κροτίδες.

»Εἶχαν ἔλοι μεθύσει ἀπὸ χαρὰν, ἀπὸ φιλοπατρίαν, ἀπὸ ἐθνικὴν ὑπερηφάνειαν. Ἦσαν ἀποφασισμένοι ἡμέρας καὶ νύκτας νὰ φωνάζουν, γιὰ νὰ δείξουν καὶ εἰς ἐκείνους ποὺ εὐρίσκοντο μέσα εἰς τοὺς φωτισμένους σιδιρῆνεους πύργους τῆς θαλάσσης καὶ τοὺς κύτταξαν μὲ μάτι μοχθηρὸ καὶ ὕφος δῆθεν προστατευτικόν, ὅτι δὲν τοὺς ἔχουν ἀνάγκην, γιὰτὶ ἔλοι εἶνε Ἑλλήνες καὶ ὅτι τὴν Ἑλλάδα ἔχουν μὴτέρα. Ἐφώναζαν δυνατὰ καὶ ἐξέφραζαν τὸν ζῶηρόν πόθον τοὺς. τα-

χύτερα παρ' ὅσον ἔπρεπε, νὰ ἴδου νὰ μπαίνη στὸν λιμένα καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ναυτικὴ Σημαία.

»Βαρὺς καὶ ἐπιβλητικὸς στὴν ἄκρη, τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ ὑψοῦται Λευκὸς Πύργος. Εἶνε κλειστὸς καὶ σιδερόφρακτος. Στὴν κορυφὴν του ἓνα κοντάρι ξύλινο, γυμνόν, ἐπερίμενε νὰ διπλωθῆ ἑπάνω του ἡ σημαία τοῦ Ἐλευθερωτοῦ.

»Ἔως χθές, προτοῦ στὴν πεδιάδα τῆς Θεσσαλονίκης ξεδιπλωθῆ ἡ Ἑλληνικὴ Σημαία, στὸν Πύργον τὸν Λευκόν, ἐκυμάτιζε τὸ χρῶμα ποῦ ἐσυμβόλιζε τὸ αἷμα, τὸν τρόμον, τὴν ἀτιμίαν καὶ τὴν προδοσίαν. Ὅταν ὁμως ὁ Χασάν Ταχσίν πασσαῶς ἐγύρισε πίσω, ἀφοῦ στὸ Τεκελὶ τοῦ ἐκράτησε τὴν ἀμαξοστοιχείαν ὁ γενικὸς διοικητὴς μας, σελις ὄρασι-στάτη τῆς ἱστορίας τῆς δράσεως Κωνσταντινοπούλου καὶ γιὰ τὴν ὁποίαν θὰ γράψω ἄλλοτε, ἡ σημαία ἐκεῖνη, ἔπεσε γιὰ νὰ μὴ ὑψωθῆ πλέον.

»Τὴν 29ην ὁμως Ὀκτωβρίου, μὲ τὴν ἄφιξιν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, γυτόχησα ν' ἀκούσω παρὰ τοῦ λοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ἐξαδακτύλου τὴν διαταγὴν, ὅπως ἀνοίξωμεν τὸν Λευκὸν Πύργον καὶ ὑψώσωμεν τὴν κυανόλευκὸν μας.

Τὴν στιγμὴν δὲ καθ' ἣν ἀποθεωτικῶς διήρχετο πρὸ τοῦ Πύργου ὁ Βασιλεὺς, ὑψώσαμεν τὴν Σημαίαν, οἱ κυματισμοὶ τῆς ὁποίας ἐχαίρεταισθῆσαν ὑπὸ τοῦ ἐνθουσιῶντος λαοῦ διὰ ζητωκραυγῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας...

Ἀλλὰ πολὺ ὄρασιότερα εἶνε καὶ ζωνταναὶ εἰκόνες τοῦ τρόμου τῶν Θεσσαλονικέων Τούρκων καὶ Ἑβραίων ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ δὴ τῶν εὐζώνων μας (τοῦ Σειτάν-Ἀσκέρ).

Ἴδου τί μᾶς παραδίδει εἰς ἐκ τῶν δοκιμωτέρων τούτων αὐτοπτῶν :

«... Οἱ Τούρκοι ἀκόμη, εἶνε φοβισμένοι. Ὁ πανικὸς τῶν ἤτο τόσο μεγάλος, ὥστε ἤρχισαν νὰ διηγούνται ὑπερφυσικὰ δράματα. Τὰ κυκλοφοροῦντα αὐτοκίνητα ἐνόμιζαν αὐτοκίνητα μυδραλλιοβόλα, καὶ διηγούντο οἱ φυγάδες εἰς τοὺς κύκλους των ὅτι κάθε Γκιουνανλῆς ἔχει ἓνα τέτοιο μυδραλλιοβόλον θωρακισμένον καὶ αὐτοκίνητον καὶ μ' αὐτὰ ὄρμουν εἰς τὸ μέσον τῶν πυροβολαρχιῶν τῶν Τούρκων, καθαλοῦν τὰ κανόνια καὶ τοὺς τὰ παίρνουν.

—Πῶς νὰ τὰ βγάλῃς πέρα, τζάνουμ, μ' αὐτὰ τὰ δακμονισμένα !

»Καὶ ὅμως τὰ θωρακισμένα αὐτοκίνητα ἦσαν ἀπλῶς τὰ στήθη τῶν ἡρωϊκῶν πεζῶν, οἱ ὅποιοι εἰς τὸ Σαραντάπορον ἐπῆραν τὰ τουρκικὰ κανόνια, καὶ τῶν εὐζώνων στὰ Γιαννιτσά, οἱ ὅποιοι τὰ ἄρπαξαν ἀπὸ τὰ χέρια τῶν Τούρκων ἐλατῶν ἐξευγμένα.

»Τὴν νύκτα, ἣ ὅποια προηγήθη τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης, μικρὰ δύναμις Τούρκων κατεῖχε τὰ πρὸ τῆς πόλεως ὑψώματα μὲ σκοπὸν νὰ ἀμυνθῇ. Ἄλλ' οἱ προελκύνοντες στρατιῶταί μας, παγωμένοι ἀπὸ τὴν συνεχῆ βροχὴν καὶ τὸ κρύο, ἤγαψαν παντοῦ πυράς, ὥστε ἐγένετο καταφανὴς ἡ κύκλωσις τῆς πόλεως.

»Τότε δὲν ἐκρατήθησαν καὶ εἰσῆλθον ἐν ταραχῇ εἰς τὴν πόλιν, σπεύροντες τὸν πανικόν.

»—Βαί, βαί. Μιλλιὸν βάρ, ἐφέντη μου! (Ἑκατομμύρια εἶνε).

»Καὶ ἔσπευδον εἰς τὸ Καραμπουρνού, τὸ ὅποιον ἐνόμιζον ὀπωσοῦν προφυλαγμένον.

»Ὁ Ταχσίν, βλέπων τὸν φόβον τῶν στρατιωτῶν του, ἔκρινε περιττὴν πᾶσαν ἀντίστασιν καὶ ἀπεφάσισε τὴν ἀνευ ὄρων παράδοσιν.

»Ἡ ἀξίωσις τῶν Τούρκων νὰ παραδοθῶν μὲ ἕλας τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου ἀνέμνησεν εἰς τὸ στρατόπεδον τὸ ἀνέκδοτον ἐκεῖνο τοῦ ἀγωνοῦ τοῦ 21, κατὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσιᾶς.

»Τούρκοι παραδιδόμενοι ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἑλληνα στρατηγὸν νὰ παραδοθῶν μὲ ἕλας τὰς τιμὰς τοῦ πολέμου.

»—Καὶ τί εἶνε αὐταί; ἠρώτησεν ὁ Ἑλληνα στρατηγός, αἱ τιμαὶ τοῦ πολέμου;

»—Νά, καπετάνιο, ἀπήντησεν ὁ Τούρκος πληρεξούσιος, νὰ βγοῦμε μὲ τὰ ἔπλα μας, μὲ τὰς σημαίας μας, μὲ τὰ τύμπανά μας καὶ τῆς σάλπιγγές μας.

»—Ἄ! αὐτὸ εἶνε; ἀπήντησεν ὁ πονηρὸς ὀπλαρχηγός. Ἔ, ἀς γαῖνη, ἀφοῦ δὲν ἐντρέπεσθε!...»

»Τὸ ἴδιον ἤμποροῦσε νὰ λεχθῇ καὶ εἰς τὴν σημερινὴν περίστασιν, χωρὶς νὰ χάσῃ τίποτε ἀπὸ τὴν ἐπικαιρότητα του.

»Καὶ τὰ ἀεροπλάνα μας, μὲ τὰς πτήσεις των ἀπὸ Λαρίσης μέχρι Σαραντάπορου ἐπενήργησαν πολὺ εἰς τὴν Ἀνατολίτικην φαντασίαν τῶν ἀντιπάλων μας.

»Τὴν νύκτα ἐβλεπαν παντοῦ ἀεροπλάνα. Καὶ εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν ἀκόμη, ὑπάρχουν ἄνθρωποι, οἱ ὅποιοι βεβαίουν ὅτι μίαν νύκτα

εἶδαν δωδεκάδα ἑλλην ἵπταμένων μηχανῶν. Οἱ στρατιῶται τὰ ἐφοδοῦντο τόσον πολύ, ὥστε ὁμιλοῦν περὶ αὐτῶν χαμηλοφώνως :

»—Βρὲ τί ἦταν αὐτό, τζάνουμ ! Γκούρ-γκούρ-γκούρ. Σειτάν μα-ραφὲτ (διαβόλου μηχανή) ὄλο και μπόμπες ρίχνει.

»Μίαν νύκτα ἓνας διάττων ἀστήρ ἐπέφερε πανικὸν εἰς τὸ στρατό-πεδον τῶν Τούρκων· ἐνόμισαν ὅτι ἐξερράγη ἑναέριος βόμβα ἀερο-πλάνου.

»Νὰ δημοσιογραφικὴ ἐνημερότης ! Δὲν τὸ εἶχατε σκεφθῆ ποτὲ ἕως τώρα εἰς τὰς Ἀθήνας μὲ ὄλον τὸν ἐπαγγελματικὸν συναγωνισμόν. Ἡ τουρκικὴ ἐφημερὶς «Τουράν» πωλεῖται τὸ ἀπόγευμα.

»Ἐ, λοιπόν, ἀκούστε πῶς τὴν διαλαλοῦν οἱ πωληταὶ τῆς :

»—Ἡ αὐριανὴ «Τουράν».

»Νομίζω ὅτι χρειάζεται πολλὴ δόσις στωϊκότητος καὶ ἀπαθείας διὰ νὰ ἀντιστῆ κανεὶς εἰς τὴν περιέργειαν καὶ νὰ μὴ ἀγοράσῃ τὰ αὐριανὰ νέα.

«Δὲν εἶνε ὅμως... ἐξασέλιδος !

»Αἱ χανούμ, ὅσοι ἐξέρχονται εἰς τοὺς δρόμους, ἐπιμελῶς σκεπά-ζουσι τὸ πρόσωπον ἅμα πλησιάσῃ Γκιαούρ. Ἔως τώρα δὲν κατωρ-θώσαμεν νὰ ἰδοῦμε ἓνα πρόσωπον χανούμ, ὥστε νὰ κρίνωμεν καὶ ἀποφανθῶμεν περὶ τῆς ὠραιότητος τῶν οὐρὶ.

»Ἄν κρίνωμεν ὅμως ἀπὸ μίαν Τουρκικὴν φυλὴν, τῆς ὁποίας αἱ ὄπαδοι δὲν κρύπτουσι τὸ πρόσωπον, δὲν εἶνε καὶ τόσον ἐλκυστικαί.

»Ἡ φυλὴ αὕτη εἶνε τῶν Ντολμέδων.

»Μία ἄλλη φυλὴ Τούρκων, τῶν Βαλαάδων δὲν γνωρίζει λέξιν Τουρκικὰ παρὰ μόνον τὸ Βα Ἀλὰ (Μὰ τὸν Θεόν), ἐξ οὗ καὶ Βαλαά-δες. Ὅμιλοῦσι Ἑλληνικά, ἐν ἀντιθέσει πρὸς ἄλλους Ἑλληνας, οἱ ὅποιοι ὁμιλοῦσι μόνον Τουρκικὰ ἢ Βουλγαρικὰ.

»Οἱ Βαλαάδες λέγεται ὅτι εἶνε φυλὴ Ἑλληνικὴ ἀλλαξοπιστήσασα, ὅπως οἱ Ντολμέδες εἶνε Ἑβραϊκὴ φυλὴ.

»Οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοί, ὅσοι γυρίζουσι στοὺς δρόμους—καὶ δὲν εἶνε ὀλίγοι—ἅμα συναντήσουσι ἀξιωματικὸν ἰδικόν μας, προσποιούνται ὅτι δὲν τὸν βλέπουσι. Ἐὰν ὅμως εἶνε εἰς κανένα δρόμον ὀλιγοσύχνα-στον, τότε στέκονται ἅμα προσπεράσῃ ὀλίγο βήματα καὶ τὸν παρα-τηροῦσι μετὰ προσοχῆς.

»—Γκιαούρ, Γκιουνανλή, ψιθυρίζουσι, μᾶς πήρατε τὸν μπαξέ μας !

» Ὁ μπαξές τους εἶνε ἡ Θεσσαλονίκη.

» Καὶ πραγματικῶς ἡ Θεσσαλονίκη εἶνε μπαξές.

» Ὃταν ἀνέλθῃ κανεὶς εἰς τὸ φρούριον καὶ στρέψῃ τὰ βλέμματά του πρὸς τὴν πόλιν, καταλαμβάνεται ὑπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ὠραῖον θέαμα. Ἡ πόλις μεγαλοπρεπῆς ἀπλώνεται καὶ οἱ πολλοὶ μιναρέδες τῆς ὑψοῦνται ὡς προσευχαὶ λευκοὶ πρὸς τὸν οὐρανόν· παντοῦ πρασιναδά με ἕλην τὴν προχωρημένην ἐποχὴν. Δεξιὰ αἱ ἐκβολαὶ τοῦ Βαρδάρη (τοῦ Ἀξιοῦ) καὶ τοῦ Καρᾶ Ἀσμάκ (τοῦ Λουδία), ἀπέναντι τὰ χιονοσκεπῆ βουνὰ τῆς Χαλκιδικῆς καὶ ἀριστερὰ οἱ δύο Ἐμβολοὶ τὰ δύο Καραμπουρνοῦ, τὸ Καραμπουρνάκι τὸ μικρὸν καὶ ἀπώτερον τὸ μέγαλον με τὰ βαρέα τοπομαχικὰ τὰ ἐκμηδενισθέντα ἀπὸ τὴν τόλμην τοῦ Βότση.

Ἄς ἔλθωμεν τώρα εἰς τὰς θλιβερωτέρας σελίδας τοῦ πολέμου τούτου, εἰς τὰς σελίδας δηλαδὴ εἰς τὰς ὁποίας ἤρξατο καταφαινομένη ἡ Βουλγαρικὴ δολιότης.

Πρόκειται περὶ τῆς ἐπιμονῆς τῶν Βουλγάρων ὅτι αὐτοὶ εἰσῆλθον πρῶτοι εἰς Θεσσαλονίκην, ὅτι αὐτοὶ ἐπολέμησαν κατὰ τῶν Γούρκων ὑπερασπιστῶν τῆς, ἐνῶ ἡμεῖς διεπραγματευόμεθα τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως «ὑπὸ ὄρους ἐξευτελιστικούς» !!!

Τοιαύτη, ὡς εἶδομεν ἤδη, ἡ τυφλὴ ἀναίδεια ἢ διαπνέουσα τὰς... ἐπισήμους ἐκθέσεις τοῦ περιφήμου Θεοδωρῶφ.

Ἄλλ' οἱ διάφοροι Θεοδωρῶφ εἴμποροῦν νὰ γράφουν ἔτι τοὺς καταιδῆ· ἡ Ἱστορία ἕμως δὲν ἔχει οὔτε δικαίωμα οὔτε ἀποστολὴν νὰ ὑποστηρίξῃ ψευδολογήματα· ἔχει καθήκον νὰ ἐρευνᾷ, νὰ κρίνῃ καὶ νὰ ἐκθέτῃ τὴν ἀλήθειαν γυμνῆν...

Οἱ διάφοροι Θεοδωρῶφ λοιπὸν ἤμποροῦν νὰ ἀρκεσθοῦν εἰς τὴν δόξαν, τῆς ὁποίας θὰ τύχουσιν ἴσως αὔριον νὰ καταστῶσιν ἡρώες καυνοῦς αἱματογραμμένου μυθιστορήματος ἀνήκοντος εἰς τὴν ἔμπνευσιν ἐπίσης φιλοδόξου... συμπατριώτου των...

Ἐδῶ ἐπιβάλλονται ἄλλα καθήκοντα.

Καὶ ἰδοὺ τί ἐπ' αὐτῶν μᾶς διηγείται ἕτερος, ἐπίσης εἰλικρινῆς αὐτόπτης :

«Τὴν ἰδίαν νύκτα τμήμα τῆς 7ης Μεραρχίας κατέλαβε τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμόν, λόγος δὲ εὐζώνων εἰσελθόντων εἰς τὴν πόλιν κατέλαβε τὴν πόλιν. Ἄλλ' ἀπὸ τῆς ἐσπέρας ἤδη τῆς Παρασκευῆς καὶ

καθ' ἣν ὄραν ἀκόμη ὑπεγράφετο τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως, εἰς τὸ Διοικητήριον πλείστοι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ πολεμικοὶ ἀνταποκριταὶ εἶχον εἰσέλθει εἰς τὴν Θεσσαλονίκην γενόμενοι δεκτοὶ μὲ δάκρυα χαρᾶς ἐκ μέρους τοῦ δημογενοῦς Ἑλληνικοῦ στοιχείου, τὸ ὅποιον ἤδη εἶχεν ἀρχίσει νὰ πανηγυρίζῃ τὸ μέγα καὶ ἀναπάντεχον ἐθνικὸν γεγονός.

»Τὴν ἐπομένην Σάββατον λίαν πρῶτ' εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Ἄθ. Ἐξαδάκτυλος, γνωστὸς ἀπὸ ἐτῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ ὡς Μακεδονομάχος ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ἄθ. Ἀντωνίου. Συνωδεύετο καὶ ὑπὸ τοῦ τμηματάρχου τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν κ. Ἰω. Δραγούμη, ὅστις ὑπηρετεῖ εἰς τὸν στρατόν, ὡς ἐφεδρος μὲ τὸν βαθμὸν τοῦ δεκανέως. Ἀμφότεροι διηυθύνθησαν ἀμέσως μετὰ πλήθους δημογεῶν πρὸς τὸ οἶκημα τοῦ Ἑλληνικοῦ Προξενείου, τὸ ὅποιον ἤνοιξαν καὶ ἐπὶ τοῦ ἴστου τοῦ ἀνεπέτασαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐν μέσῳ φρενιτιῶδῶν ζητωκραυγῶν, δακρύων καὶ ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ. Ἀκολούθως ὁ Δραγούμης μετέβη εἰς τὴν Ἱ. Μητρόπολιν, ὅπου, ἀφοῦ ἠσπάσθη τὴν χεῖρα τοῦ Παναγιωτάτου Μητροπολίτου Γενναδίου, ὕψωσεν εἶτα ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ ἐξώστου τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως τὴν κυανόλευκον.

»Ἦτο ἤδη μεσημβρία, ἡ μεσημβρία τοῦ Σαββάτου καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἐπιτελείου Δαγκλῆς εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν μετὰ τινῶν ἀξιωματικῶν μετέβη κατ' εὐθείαν εἰς τὸ Διοικητήριον, ὅπου συνηντήθη μετὰ τοῦ Χασάν-Γαξιμ-πασσᾶ καὶ συνωμίλησε μετ' αὐτοῦ ἰδιαιτέρως ἐπ' ἀρκετόν. Ἡ συνομιλία αὕτη ἀφέωρα εἰς τὸν κανονισμόν τῶν τῆς παραδόσεως τοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις μετ' ὀλίγον ἤρχισε.

»Ἐν τῇ μεταξὺ ἀπὸ πρωῆας ἡ Θεσσαλονίκη ἦτο ἀνάστατος. Γυναῖκες, ἄνδρες, γέροντες, παιδιὰ, κυρίαί, δεσποινίδες, χιλιάδες Ἑλλήνων εἶχον χυθῆ εἰς τοὺς δρόμους καὶ ἐν ζητωκραυγαῖς καὶ δακρύοις ἔτρεχον, ἔφθασαν μέχρι τῶν προθύρων τῆς πόλεως ὅπως καμαρῶσουν τὸν ἐκεῖ τριγύρω ἐστρατοπεδευμένον Ἑλληνικὸν στρατόν. Ἦτο κατ' ἀπίστευτον, καὶ ὁμως ἦτο ἀληθές. Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε παραδοθῆ εἰς τὸν δαφνηφόρον Κωνσταντῖνον, ἦτο Ἑλληνικὴ πλέον! Εἰς ὅλους τοὺς δρόμους, εἰς ὅλα τὰ σπίτια, εἰς ὅλας τὰς συνοικίας ἐκυμάτιζεν ἡ κυανόλευκος! Μυριάδες Ἑλληνικῶν σημαίων, πού εἰ-

χον καλύψῃ τὴν Μακεδονιάην πρωτεύουσαν ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον! Τὰ δνεира τῆς Φυλῆς εἶχον ζωντανέψῃ πλέον, εἶχον γίνῃ πραγματικότης.

»Τὴν 3ην μ. μ. εἰσήλθεν ἓνα τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἀπετελεῖτο ἐκ μιᾶς ἰλης ἱππικοῦ, δύο ταγματῶν εὐζώνων καὶ τεσσάρων πυροβολαρχιῶν. Διὰ τοῦ στρατοῦ τούτου κατελήφθη ἀμέσως τὸ Διοικητήριον, τὸ Τελωνεῖον καὶ ὅλα τὰ δημόσια καταστήματα. Ἐκεῖνο δέ, τὸ ὅποσον ἐγίνε κατὰ τὴν εἰσδοὸν αὐτοῦ, εἶναι ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ. Ζητωκραυγαὶ συνεχῶς καὶ τραγοῦδια, καὶ δάκρυα καὶ συγχινήσεις ἀπερίγραπτοι. Οἱ Θεσσαλονικεῖς ἐπήδων εἰς τοὺς λαίμους τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τῶν στρατιωτῶν καὶ τοὺς κατησπάζοντο τὴν ἐσπέραν ὅμως ὁ πανζουρλισμὸς ἐφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον.

»Καθ' ὄλον τοῦτο τὸ μεταξὺ ὁ Διάδοχος εὐρίσκετο ἀκόμη εἰς τὸ Τοψίν. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην θὰ εἰσῆρχετο τὴν ἐπομένην Κυριακὴν εἰς τὰς 11 π. μ.

»Ὅπως εἶχεν ὀρισθῆ, εἶχε δὲ ἐτοιμασθῆ ἀπὸ τὴν ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου καὶ εἰδικὸν πολυτελὲς τραῖνον, ὅπερ θὰ ἐστέλλετο μέχρις ἐκεῖ ὅπως τὸν παραλάβῃ.

»Εἰς τὸ Τοψίν ὅμως εὐρισκόμενος ἔτι ὁ Διάδοχος αἰδοποιήθη τὴν ἐσπέραν τοῦ Σαββάτου, ὅτι Βουλγαρικὸν ἱππικὸν ἐνεφανίσθη εἰς τὸ Ἀποστολάρ, ἧτοι εἰς ἀπόστασιν 30 χιλιομέτρων περίπου πρὸς βορρᾶν τῆς Θεσσαλονίκης, ὅτι δ' ὀπισθεν αὐτῶν εἰς ἀπόστασιν 15 χιλιομέτρων ἀκόμη ἐβάδιζεν ὀλόκληρος Βουλγαρικὴ Μεραρχία, ἀπέχουσα τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ὄλῳ περὶ τὰ 45 χιλιόμετρα.

»Ἐσπευσε τότε νὰ αἰδοποιήσῃ ἐγγράφως τὸν Βούλγαρον Στρατηγὸν ὁ Διάδοχος ὅτι ἢ περαιτέρω προέλασις του πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἦτο περιττή, διότι ἢ πόλις εἶχεν ἤδη ἀπὸ τῆς προτεράλας παραδοθῆ εἰς αὐτόν, τὴν πρῶταν δὲ τῆς ἡμέρας ἐκείνης (Σαββάτου) εἶχεν ἀφοπλισθῆ καὶ ὁ Τουρκικὸς στρατός.

»Τὴν εἶδῃσιν ταύτην ἐκ μέρους τοῦ Διαδόχου ἐκόμισεν εἰς τὸν Βούλγαρον στρατηγὸν ὁ ἐπιλαρχος Γ. Καραμαλίκης.

»Κατόπιν τούτων ἐτοιμασθεὶς ἡ Α. Ὑψηλότης εἰσήλθε μετ' ὀλίγας ὥρας, τὴν ἰδίαν ἐκείνην νύκτα τοῦ Σαββάτου πρὸς τὴν Κυριακὴν, εἰς τὴν Θεσσαλονίκην συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του ἐπιδόξου Δια-

δόχου, τῶν πριγκήπων Νικολάου, Ἀνδρέου καὶ Χριστοφόρου καὶ τοῦ Ἐπιτελείου του.

»Διηρθύθη ἀμέσως μεθ' ὀλοκλήρου τῆς συνοδείας του εἰς τὸ Διοικητήριον, ὅπερ ἐφρουρεῖτο ὑπὸ τῶν εὐζώνων καὶ ἔπου ἐπέρασεν ὀλοκλήρον τὴν νύκτα.

»Τὴν πρωΐαν ἐξυπνήσαντες οἱ Θεσσαλονικεῖς εἶδον νὰ κυματίζῃ ἐπὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ Διοικητηρίου ἡ πολεμικὴ Ἑλληνικὴ σημαία. Καὶ τότε πλέον ἔμαθον ὅτι ὁ Διάδοχος εἶχεν εἰσέλθει τὴν νύκτα εἰς τὴν πόλιν των, ἀποφυγὸν νὰ πράξῃ τοῦτο τὴν ὥραν, ἥτις ἐκ τῶν προτέρων ἔχουσα ὀρισθῆ, ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ 11η π. μ.

»Καὶ ἐν ἀκαρεῖ ἡ εἰδησις διεδόθη εἰς ὀλοκλήρον τὴν Θεσσαλονίκην. Χιλιάδες λαοῦ ἤρχισαν νὰ συρρέουν τότε εἰς τὴν μικρὰν ἀνωφερῆ πρὸ τοῦ Διοικητηρίου πλατεῖαν, ἥτις μετ' ὀλίγον ἐπλημμύρισε κυριολεκτικῶς ἀπὸ ἀνθρώπους. Ζητωκραυγαὶ ἤρχισαν νὰ δονοῦν τὸν ἀέρα, ζητωκραυγαί, αἰτινες ἐφθάναν ὕψηλὰ εἰς τὸ οὐρανοῦ, ὅ ὅποῖος καταγάλανος καὶ αὐτὸς συνεώρταζε τὴν ἀπολύτρωσιν. Ἦτο ἡ ὥρα 9 ἀκριδῶς π. μ. τῆς Κυριακῆς, ὅτε ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἐνεφανίσθη εἰς τὸν ἐξώστην τοῦ Διοικητηρίου περιστοιχόμενος ἀπὸ τὸν Υἱὸν του, τοὺς Πρίγκηπας καὶ τὸ Ἐπιτελεῖόν του. Τί ἐγένετο τότε εἶνε ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς. Ὅλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος ἐξέσπασεν εἰς ζητωκραυγὰς κυριολεκτικῶς φρενιτιώδεις καὶ χειροκροτήματα ραγδαία.

»—Ζήτω ὁ Διάδοχος!!

»—Ζήτω ἡ Ἑλλάς!!

»—Ζήτησαν οἱ Πρίγκηπες!!

»Ὁ Διάδοχος ἐχαιρέτα τὸ πλῆθος κατασυγκινημένως. Ἐπίσης ὄλοι οἱ Πρίγκηπες πρὸ τὸν περιστοιχίζον.

»Ἄν ἠδύνατο κανεὶς νὰ ἰδῆ τὰ μάτια τοῦ Διαδόχου τὴν ὥραν ἐκείνην, ἔπρεπε δίχως ἄλλο νὰ τὰ ἰδῆ δακρυσμένα.

»Σύμφωνα πρὸς τὴν ἀπόφασιν τοῦ Νομάρχου Ἀργυροπούλου, ὅστις εἰσελθὼν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εἶχεν ἀναλάβῃ τὰ καθήκοντά του ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τῆς προτεραίας, ἡ δοξολογία εἶχεν ὀρισθῆ νὰ τελεσθῆ τὴν μεσημβρίαν ἀκριδῶς εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ.

»Ὁ ναὸς λοιπὸν οὗτος εἶχε κατ'ἀλλήλως διακοσμηθῆ διὰ κυανο-

λεύκων σημαίων τὴν πρωΐαν τῆς Κυριακῆς καὶ εἶχεν ἐπιστρωθῆ διὰ ταπήτων.

»Μία μεγάλη Ἑλληνικὴ σημαία ἐκυμάτιζεν ἀπὸ τοῦ ἄμβωνος, ἑτέρα δὲ σταυροειδῶς τοποθετηθεῖσα ἐκόσμηε τὸ ἀπέναντι τοῦ Μητροπολιτικοῦ θρόνου στασίδιον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὀρισθῆ διὰ τὴν Α. Β. Υ. τὸν Διάδοχον. Τὰ ἀναλόγια τῶν ἱεροφαλτῶν ἦσαν κεκαλυμμένα διὰ κυανολεύκων σημαίων, ἐν γένει δὲ ἅπας ὁ ναὸς εἶχε προσλάβῃ πρωτοφανῆ ἑορτάσιμον ὄψιν.

»Περὶ τὴν 11ην π. μ. ἤρχισαν νὰ συνέρχωνται εἰς τὸν ναὸν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Κοινότητος, οἱ διευθυνταὶ τῶν Πιστωτικῶν καταστημάτων, ὁ καθηγητικὸς σύλλογος, οἱ Θεσσαλονικεῖς δημοσιογράφοι κ.λ.π. Τοὺς προσερχομένους ὠδήγουν εἰς τὰς ἐκ τῶν προτέρων ὀρισμένες θέσεις τῶν οἰ ὁμογενεῖς Γ. Διδόλης, Ἄθ. Μάνος καὶ Ε. Κονταρέπας. Τὸ ὄρατον φύλον ἀντεπροσωπεύετο πλέον ἢ ἐπαρκῶς ἔχον ἀσφυκτικῶς πληρώσῃ τὸν γυναικωνίτην.

»Πλήθος ἄλλο κόσμου εἶχεν ἐξ ἐφόδου σχεδὸν καταλάβῃ τὸν ὑπόλοιπον χώρον τοῦ ναοῦ, χιλιάδες δ' ἄλλαι ἴσταντο ἐκτὸς αὐτοῦ. Οἱ εὐζωνοὶ, οἵτινες εἶχον ταχθῆ φρουροὶ εἰς τὰς θύρας τοῦ ναοῦ, μόλις κατώρθωνον νὰ συγκρατοῦν τὸν λαόν.

»Τὴν 11ην καὶ 15' κατέφθασεν ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης Γεννάδιος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Σεβασμιωτάτου Ἀθηνῶν Θεοκλήτου. Ἡ συγκίνησις καὶ ἡ ἀνεκλάλητος χαρὰ τοῦ Ἁγίου Ἀθηνῶν ἦτο ἐξωγραφισμένη εἰς τὸ γαλήνιον πρόσωπόν του. Μόλις εἶχε φθάσει τὴν πρωΐαν ἐκείνην εἰς Θεσσαλονικίην ἐλθὼν σιδηροδρομικῶς ἐκ Γιδᾶ. Ὀλίγον βραδύτερον ἀκόμη ἐφθασαν εἰς τὸν Ἅγιον Μηνᾶν οἱ λοιποὶ πνευματικοὶ ἀρχηγοὶ μετὰ λαϊκῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἄλλων κοινοτήτων Θεσσαλονίκης, ἐκτὸς τοῦ Μουφτιῆ. Εἰσελθόντες εἰς τὸν ναὸν ἔλαβον θέσιν εἰς τὰ ἐκατέρωθεν τοῦ Μητροπολιτικοῦ θρόνου ὑπερθρόνια.

»Τὴν 11ην καὶ ἡμίσειαν εἰς σύλαμὸς εὐζώνων ὑπὸ ἓνα ἀνθυπολοχαγὸν εἰσῆλθεν εἰς τὸν ναὸν καὶ παρετάχθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν κατὰ μῆκος τῆς εἰσόδου δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ.

»Μετ' ὀλίγον ἀφίκοντο ὁ νομάρχης Ἀργυρόπουλος, ὁ πολιτικὸς σύμβουλος Ἰω. Δραγούμης, ὁ Ρώσος πρόξενος ἐν Θεσσαλονικίῃ Μπελάγιερ κλπ.

Θριαμβευτική εἴσοδος τοῦ Ἑλλήνου στρατηλάτου Διαδόχου
Κωνσταντίνου εἰς Θεσσαλονίκην.

» Ἐν τῷ μεταξύ ἡ Α. Π. ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης μετὰ τῶς ἱερέων καὶ ἱεροδιακόνων ἐνεδύθησαν τὰ ἄμφιά των καὶ διηυθύνθησαν εἰς τὴν κυρίαν εἴσοδον τοῦ ναοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου καὶ τῶν πριγκίπων.

» Ἡ ὥρα ἦτο ἤδη 12η ἀκριβῶς, ὅτε αὐρανομήκεις ζιτωκραυγαί τῶν χιλιάδων τοῦ λαοῦ ἐκ βάθους τῆς ὁδοῦ ἐξήγγελλαν τὸν ἐρχομὸν τοῦ Διαδόχου.

» Ἐβρεχε τὴν ὥραν ἐκείνην ἀκόμη, ἐξηκολούθει ἡ ραγδαία βροχή, ἥτις ἀπὸ τριῶν ἤδη ὥρῶν εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ πίπτῃ. Ὁ Διάδοχος ἐν τούτοις προσήλθεν εἰς τὸν ναὸν ἐφιππος ἀκολουθούμενος ὑφ' ἔλων τῶν πριγκήπων ἐπίσης ἐπίππων. Τί ἐγένετο κατὰ τὴν προσέγγισίν των εἰς τὸν ναὸν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀποδοθῇ διὰ λέξεων οἰωνοθήποτε.

» Αἱ χιλιάδες τοῦ λαοῦ ἐκλαίον, ἔρραινον τὸν Διάδοχον μὲ ἀνθη καὶ ἐφώναζον ἀπαύστως.

» Ὁ Διάδοχος καὶ οἱ πριγκήπες συνοδευόμενοι ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Δαγκλή, ἑλοῦ τοῦ Ἐπιτελείου καὶ τοῦ παρακολουθοῦντος τὸ Ἑλληνικὸν Γενικὸν Ἐπιτελεῖον Σέρβου συνταγματάρχου Βάσιτς, ἀφιππεύουν ἤδη καὶ διευθύνονται πρὸς τὴν εἰσόδον τοῦ ναοῦ, ὅπου ἀναμένει αὐτοὺς ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης κρατῶν σταυρὸν εἰς τὰς χεῖρας. Ὁ Διάδοχος, πλησιάζων, ἀσπάζεται πρῶτος τὸν σταυρὸν, μετ' αὐτὸν δὲ καὶ οἱ ἄλλοι πριγκήπες. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο ὅλοι οἱ ἱερεῖς καὶ οἱ ἱεροδιάκονοι ψάλλουσι τὸ «Ἄξιον ἐστίν», ἐνῶ ἡ παρατεταγμένη φρουρὰ παρουσιάζει ὄπλα.

Μετὰ τὸ πέρασ τῆς δοξολογίας, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὁ Διάδοχος ἐφαίνετο ἀρκετὰ συγκινημένος, ὁ πναγιώτατος Μητροπολίτης Γεννάδιος ἐξεφώνησε τὸν ἐξῆς ἀληθῶς ὑπέροχον λόγον ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν Διάδοχον :

«*Ἐὐλογεῖς Κύριος ὁ Θεὸς ὅτι ἐπεσκέπαστο καὶ ἐποίησε λύτρωσιν τῷ λαῷ Αὐτοῦ.*

» *Ἐδόξητόν καὶ τὸ ὄνομα τῆς Ὑμετέρας Βασιλικῆς Ὑψηλότητος, ἦν ὁ Θεὸς τάξας ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γενναίου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ διὰ σιμβούσης καθοπλίας ρομφαίας ἐκάλεσεν ἐπὶ τὴν ἀνάληψιν τῆς ὑπὸ τῶν ἀλλοφύλων κατεχομένης Κιβρωτοῦ, καὶ τὴν ἀνέγερσιν τῆς ἐδαφισμένης Ἱερουσαλήμ καὶ τὴν ἀπολύτρωσιν τῆς ἐπὶ αἰῶνας ἔδλους στενοῦσης τοῖς αἵμασι καὶ τοῖς πτώμασιν Ἀγίας Αὐτοῦ Σιών. Ὁ οὐρανὸς ἐπέυλογεῖ ἄνωθεν τὸ Ἄγιον καὶ Ἀθάνατον τῆς Ὑμ. Βασιλ. Ὑψηλότητος καὶ τοῦ νικηφόρου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἔργον, δι' οὗ οὐ δύνει ἡ κακοσέληνος καὶ ζοφώδης νύξ' τῆς δουλείας καὶ ἀνα-*

τέλλει ἢ γλυκεῖα ροδόχρους Αὐγή τῆς ἐλευθερίας «τῆς ἀπ' τὰ κόκκαλα βγαλμένης τῶν Ἑλλήνων τὰ ἱερά!»

»Σύμπας ὁ πεπολιτισμένος κόσμος θαυμάζει καὶ ἐξυμνεῖ τὰ ἡρωϊκὰ ἔμῳ κατορθώματα καὶ γηθυσύνως χαιρετίζει τὴν διὰ τοῦ ἱεροῦ τούτου πολέμου τῶν συμμάχων χριστιανικῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν συμπληρουμένην ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑποδοῦλον χριστιανῶν.

»Ἡμεῖς δὲ οἱ ἐλευθερούμενοι δάκρυα χαρᾶς σταλάζοντες ὑποδεχόμεθα ἡμᾶς θριαμβευτικῶς τῇ δυνάμει τοῦ σταυροῦ εἰσελθόντας εἰς τὴν παλαιάριον ταύτην καὶ περιμάχητον τῆς πολυστενάκιου καὶ αἱματοβάπτου Μακεδονίας πρωτεύουσαν, διὰ τῶν ἀειθαλῶν δὲ καὶ εὐγνωμοσύνης καταρραίνοντες ἡμᾶς ἀνθέων ἀναβοῶμεν :

»Ὡσαννά τῷ δαφροστεφεῖ τῶν Ἑλλήνων στρατηλάτῃ καὶ λατρευτῷ τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου Διαδόχῳ. Εὐλόγημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι Κυρίου!

»Ὡσαννά τοῖς ἐνδόξοις τῶν Σαλαμινομάχων καὶ Μαραθωνομάχων ἀπογόνοις καὶ γενναίοις τῆς φιλιότητος Πατριδος ἐλευθερωταῖς!

»Αἰωνία ἡ μνήμη τῶν ἐνδόξως ἐν τῷ πεδίῳ τῆς μάχης πεσόντων καὶ διὰ τοῦ πολυτίμου αἵματος αὐτῶν ἐλευθερωσάντων «Πατριδα, παῖδας, γυναῖκας θεῶν τε πατρῶων ἔδη, θήκας τε προγόνων»!

«Κύριος ὁ Θεός, ἡ Παναγία Θεοτόκος, ἡ ἄμαχος τῶν χριστιανῶν προστάτις καὶ ὁ ἐνδοξὸς τῆς τῶν Θεσσαλονικέων ἐκκλησίας πολιούχος μεγαλομάρτυς Δημήτριος, εἶθε νὰ εὐδοκήσωσι νὰ συμπληρωθῇ τὸ ἀπελευθερωτικὸν Ἑμῶν ἔργον, οὕτως ὥστε αἱ χροσαὶ τῆς ἐλευθερίας ἀκτῖνες νὰ φωτίσωσι πᾶσαν γωνίαν τοῦ ἀλυτρώτου ἡμῶν Γένους, ἐκπληρωθῇ δὲ διὰ τῆς Ἑμετέρας Βασιλικῆς Ὑψηλότητος ἡ προφητεία καὶ ὁ αἰώνιος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ πόθος. «Πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θάναι»!

Εὐθὺς κατόπιν ἤρχισε φελλόμενον τὸ Πολυχρόνιον, μετὰ τὸ πέρας τοῦ ὁποίου ὁ Διάδοχος πλησιάζας ἠσπάσθη τὸν Σταυρόν, δὲν τῷ ἔτεινεν ὁ Μητροπολίτης καθὼς καὶ τὴν χεῖρα αὐτοῦ. Τότε ὁ Μητροπολίτης ἐνηγκάλισθη δακρύων τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον καὶ τὸν ἠσπάσθη τρίς εἰς τὴν δεξιὰν παρειαίαν.

» Περὶ τὴν 4ην μ.μ. ἡ Αὐτοῦ Ὑψηλότης εἰδοποιήθη, ὅτι ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς, ὅστις ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς εἶχε φανῆ ἐκεῖθεν τοῦ Ἀποστολάρ, ἔφθασεν ἤδη πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἤρχισε καταλαμβάνων τὰ ὑψώματα τῆς Μπόλτζας, οἵοναι ἐτοιμαζόμενος πρὸς ἐπιθεσιν κατὰ τῆς πόλεως.

» Πάραυτα ὁ Διάδοχος ἐξῆλθε μόνος του εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως, ἐκεῖθεν δ' ἐξαπέστειλε πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν Στρατηγεῖον τὸν λοχαγὸν τοῦ μηχανικοῦ κ. Μεταξᾶν, ὅπως ἀναγγείλῃ διὰ δευτέραν φοράν εἰς τὸν Βούλγαρον Στρατηγὸν Θεοδωρῶφ ὅτι ἡ πόλις εἶχε παραδοθῆ εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπὸ προχθῆς, ὅτι ἐντὸς αὐτῆς εὕρισκετο ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς.

» Ὁ Μεταξᾶς ἔφθασεν εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Στρατηγεῖον, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκριβῶς ὁ Θεοδωρῶφ εἶχε διατάξῃ βομβαρδισμόν κατὰ τῆς πόλεως καὶ ἐπιπτον αἱ πρῶται βολαὶ κατ' αὐτῆς. Παρουσιασθεὶς ἀμέσως ἐνώπιον τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν ἐπὶ λέξει ὅσα τοῦ διεμήνυνεν ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος. Ἄλλ' ὁ Θεοδωρῶφ ἀπήντησε δεικνύων συγχρόνως πρὸς ἓν σημεῖον :

«—Βλέπω ἐκεῖ κάτω στρατὸν ἐχθρικὸν καὶ ἐπ' ὅσον βλέπω Τούρκον, εἶνε ἀδύνατόν νὰ σταματήσω τὸ πῦρ καὶ νὰ ἀνακόψω τὴν προέλασίν μου.

» Ὁ Μεταξᾶς διεμπτρυσθῆ. Ἔδωσεν ἐξηγήσεις. Ἄλλ' ὁ Θεοδωρῶφ ὕψωσε τοὺς ὤμους.

Ὁ Μεταξᾶς ἀνεχώρησε τότε καὶ τρέχων ὡς ἀστραπὴ ἔφθασε πάλιν πλησίον τοῦ Διαδόχου, εἰς τὸν ὁποῖον ἀνεκοίνωσεν ὅτι τοῦ εἶχεν εἰπῆ ὁ Θεοδωρῶφ.

» Ὁ Διάδοχος ἐταράχθη τότε μεγάλως καὶ μὲ ὀργὴν ἀποτεινόμενος πάλιν πρὸς τὸν Μεταξᾶν εἶπε :

«—Πήγγαινε ἀμέσως νὰ τοῦ εἰπῆς ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶνε μᾶζεμένος ἐκεῖ κάτω πρὸ τὸν βλέπει, διότι παραδίδει τὸν ὄπλισμόν του. Τὸ μεγαλεῖτερον τμήμά του εἶνε ἀοπλον...

» Ὁ Μεταξᾶς ἐπήδησε μέσα εἰς μίαν ἄμαξαν καὶ ἐκάλπασε. Τὸ πῦρ τῶν Βουλγάρων εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ πυκνοῦται τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην, τόσο μάλιστα, ὥστε νὰ κινδυνεύσῃ καὶ αὐτὸς ὁ Μεταξᾶς προχωρῶν πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν Στρατηγεῖον.

» Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Χασάν Ταξίμ σπεύσας διεμκρυρήθη πρὸς τὸν Διάδοχον ἐντόνως διὰ τὸ πῦρ τῶν Βουλγάρων.

» — Ἄφ' οὗ ἡ πόλις παρεδόθη εἰς ὑμᾶς, εἶπεν ὁ Τοῦρκος πασσάς, ἀφ' οὗ εἰμεθα ἤδη αἰχμάλωτοί Σας, γιατί μᾶς πυροβολοῦν;

» Ὁ Διάδοχος τὸν καθησύχασε.

» Ὁ Μεταξᾶς εἶχε φθάσῃ ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὸ Βουλγαρικὸν Στρατηγεῖον καὶ εἶχε μεταβιβάσῃ εἰς τὸν Θεοδωρῶφ τὴν ἔντονον πλέον εἰδοποίησιν τοῦ Διαδόχου.

» Ὁ Θεοδωρῶφ τότε ἠναγκάσθη νὰ παύσῃ τὸ πῦρ. Διεμήνυσεν ἕμως διὰ τοῦ Μεταξᾶ πρὸς τὸν Διάδοχον ἔτι ἤθελε νὰ τὸν ἴδῃ.

» Μετὰ δύο ὥρας ὁ Διάδοχος ἐδέχετο τὸν Θεοδωρῶφ καὶ τὸν ἐν Παισιίσις Βούλγαρον πρεσβευτὴν Στάντσειφ, ὑπηρετοῦντα ὡς ἐφεδρον, εἰς τὸ Δικαιητήριον τῆς Θεσσαλονίκης.

» Κατὰ τὴν παρουσίαισιν ταύτην ὁ Θεοδωρῶφ ἔδωκεν εἰς τὸν Διάδοχον ἐξηγήσεις. Ἐξήτησεν ἕμως παρ' αὐτοῦ ἐν τέλει ὡς χάριν ὅπως ἐπιτρέψῃ ἵνα δύο τάγματα ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, τὰ ὁποῖα ἦσαν κατάκοπα, εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν νὰ ἀναπαυθοῦν.

» Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἔδωκε τὴν ζητηθεῖσαν ταύτην ἄδειαν, ἀφ' οὗ ἕμως προηγουμένως ἔλαθε παρὰ τοῦ Θεοδωρῶφ ἀπερίφραστον τὴν δήλωσιν ἔτι ἡ εἴσοδος αὐτῆ τῶν δύο Βουλγαρικῶν ταγμάτων δὲν θὰ ἐγένετο μὲ τὴν ἐννοίαν τῆς συγκατοχῆς τῆς πόλεως.

» Ταῦτα ἐγένοντο τὴν ἑσπέραν τῆς Κυριακῆς 28ης Ὀκτωβρίου. Ὀλίγας δὲ ὥρας ἀργότερον, ἤτοι περὶ τὴν 10ην μ. μ. ἐνεφανίσθησαν εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ τὰ κέντρα τῆς Θεσσαλονίκης οἱ πρῶτοι Βούλγαροι ἀξιωματικοί.

» Τὴν ἐπομένην, Δευτέρα 29 Ὀκτωβρίου περὶ τὴν μεσημβρίαν ἤρχισεν ἡ ἐπιτραπέισα εἴσοδος τοῦ τμήματος τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ἄλλ' ἀντὶ τῶν δύο ταγμάτων εἰσῆλθεν ἐν ὁλόκληρον σύνταγμα. Μετ' αὐτῶν δὲ εἰσῆλθεν καὶ οἱ δύο Βούλγαροι πρίγκηπες Βόρις καὶ Κύριλλος διευθυνθέντες καὶ καταλύσαντες εἰς τὸ βουλγαρικὸν Προξενεῖον.

» Ἡ εἴσοδος τοῦ τμήματος τούτου τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰς Θεσσαλονίκην ἔγινεν ἄνευ σημαίας, σύμφωνα πρὸς ρητὸν ἔρον, τὸν ὁποῖον εἶχε τάξει ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος εἰς τὸν Θεοδωρῶφ.

» Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος παραμείνας εἰς Γιδα καθ' ὄλον τὸ διάστη-

μα τῆς διεξαγωγῆς τῶν διαπραγματεύσεων περὶ παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης ἀνεχώρησεν ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς ἔπως εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν τὴν πρώτῃν τῆς Δευτέρας.

»Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εἶχαν ἤδη ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς αἱ προετοιμασίαι διὰ τὴν ὑποδοχὴν. Ὀλόκληρος ἡ πόλις εἶχε διακοσμηθῆ πλουσίως καὶ ἑορταστικῶς, τὴν δὲ πρώτῃν τῆς Δευτέρας παρ' ἑλλην τὴν πίπτουσαν βροχὴν εἶχε προσλάβῃ ὄψιν πρωτοφανῶς πανηγυρικὴν.

»Εἶχον ἤδη ἀρχίσῃ χιλιάδες λαοῦ νὰ χύνωνται πρὸς τὰς ὁδοὺς τὰς φερούσας εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν, ὅστις μετ' ὀλίγον ἐκ μόνον τῶν ἀφιχθέντων ἐπισήμων εἶχεν ὑπερπληρωθῆ ἀσφυκτικῶς.

»Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν αὐτοῦ εἶχον παραταχθῆ αἱ εὐζωνοὶ εἰς διπλὴν γραμμὴν, ἔξωθεν δὲ τὸ ἵππικὸν κατὰ τετράδας.

»Τὴν 10ην καὶ ἡμίσειαν ἀκριβῶς τὸ φέρον τὸν Βασιλέα πολυτελὲς τραῖνον ἔφθασε καὶ ἐσταμάτησε πρὸ τοῦ σταθμοῦ.

»Ὅλοι σπεύδουσι, ἔλοι τρέχουσι, ἔλοι φωνάζουσι, ζητωκραυγάζουσι.

»Ὁ Βασιλεὺς κατερχόμενος χαιρετᾷ πρῶτον τοὺς Ματροπολίτας, εἶτα δὲ τὸν Διάδοχον, τὸν ὅποιον ἀσπάζεται δις.

»Ἀσπάζεται κατὰ σειρὰν τοὺς λοιποὺς πρίγκηπας ἔλους καὶ κατόπιν ἐχαιρέτησε τοὺς Μεράρχους ἰσταμένους εἰς προσοχὴν.

»Μετὰ τὸν Βασιλέα κατῆλθεν ἐκ τοῦ τραίνου ἡ Α. Υ. ἡ πριγκήπισσα Ἀλίκη καὶ μετ' αὐτὴν ὁ πρίγκηψ Γεώργιος.

»Ὁ Βασιλεὺς ἐν τῷ μεταξὺ προχωρήσας ἐπεθεώρησε τὴν ἐντὸς τοῦ περιβάλλου τοῦ σταθμοῦ παρατεταγμένην φρουρὰν, ἐν ᾗ ἡ μουσικὴ καθ' ἑλλην τὴν διάρκειαν τῆς ἐπιθεωρήσεως αὐτῆς ἀνέκρουε τὸν Ἑθνικὸν Ὕμνον.

»Ὁ Ἄναξ χαιρετᾷ τὰ πλήθη καὶ μειδιῶν προχωρεῖ. Ἄνερχεται ἐπὶ ἐνὸς θαυμασίου ἔππου καὶ πρᾶττον τὸ ἴδιον ἀμέσως καὶ ἔλοι αἱ Βασιλόπαιδες, πλὴν τοῦ Νικολάου, ὅστις ἐπέβη ἀμάξης μετὰ τῆς πριγκηπίσσης Ἀλίκης.

»Τῆς ἑλλης πομπῆς ἡγείται ἡ ἑλλην ἵππικὸς, ἀκολουθεῖ δ' εὐθὺς ἀμέσως ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἔχων δεξιᾷ τὸν Διάδοχον καὶ ἀριστερᾷ Του τὸν Γεώργιον, ὅπισθεν δὲ τὸν Ἀνδρέαν, τὸν Ἐπίδοξον Διάδοχον καὶ τὸν Χριστόφορον. Μετ' αὐτοὺς ἀκολουθεῖ ἄμαξα, τῆς ἐπιβαίνουσι οἱ Νικόλαος καὶ Ἀλίκη, κατόπιν δὲ ἑτέρα ἄμαξα φέρουσα τοὺς Μητροπο-

λίτας Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης. Ἐπειτα τὰ διάφορα στρατιωτικά αὐτοκίνητα φέροντα τοὺς Μεράρχους καὶ ἐν τέλει δευτέρα ἰλη ἱππικοῦ κλείουσα τὴν ἔλγην παρέλασιν.

Ἐκθέτος τοῦ συνθήματος ἡ Βασιλικὴ συνοδεία ἐξεκίνησε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ σταθμοῦ καὶ τῆς ὁδοῦ Μπετσινῶν καὶ Βαρδαρίου ἐτρόπη πρὸς τὴν Μεγάλην Ἐγνατίαν ὁδόν, ἣν ἠκολούθησε μέχρι τῆς διασταυρώσεως αὐτῆς μετ' ὁδὸν Σαμπρῆ πασσαῖ. Ἐκεῖθεν εἰσῆλθεν εἰς αὐτὴν καὶ φθάσασα εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ἐλευθερίας ἔκαμψε τὴν παραλιακὴν ὁδὸν καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ Πύργων διηυθύνθη πρὸς τὴν οἰκίαν τοῦ ὁμογενοῦς Κλ. Χατζηλαζάρου, ἣτις εἶχεν ὀρισθῆ ὡς Ἀνάκτορον.

Ὅταν ἔφθασεν ἡ Βασιλικὴ συνοδεία πρὸ τοῦ περιφύμου Λευκοῦ Πύργου (Μπεῆς Κουλέ), ὁ Ματσούκας εὐρισκόμενος ἐπάνω ἀνεπέτασε τὴν ὥραν ἐκείνην τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν. Πάραυτα ἐχαιρετίσθη ἡ ἀνύψωσις τῆς δι' 21 κκονιοβολισμῶν, τοὺς ὁποίους ἔρριψαν τὰ παραπλεύρως τοῦ Πύργου ἐπίτηδες τοποθετηθέντα ἑλληνικά τηλεβόλα...

Τὰ πάντα ἤδη εἶχον ἀρχίσει νὰ τακτοποιοῦνται εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ Διάδοχος εὐθὺς ὡς εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἐκήρυξε τὸν στρατιωτικὸν νόμον, τὸν ὅποιον κατώτερος ἀξιωματικὸς ἔφιππος καὶ συνοδευόμενος ἀπὸ εἰζωνῶν σαλπικτῶν ἐκήρυττε καθ' ἔλγην τὴν ἡμέραν τῆς Δευτέρας εἰς τὰς ὁδοὺς· ὁ σαλπικτῆς διὰ τῆς σάλπιγγος ἐκάλει τὸν λαόν, ὁ δὲ ἀξιωματικὸς διελάλει:

«1) **Εἶνε σεβαστὴ ἡ ζωὴ, ἡ τιμὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν πολιτῶν, ἀνεξαρετήτως φυλῆς καὶ θρησκείματος.**

2) **Ἀπαγορεύεται εἰς τοὺς πολίτας νὰ ἀγοράζωσιν ὄπλα καὶ ἄλλα εἶδη ἀπὸ τοὺς Τούρκους στρατιώτας.**

3) **Ἀπαγορεύεται ἡ διασάλευσις ὁποσδήποτε τῆς δημοσίας τάξεως.**

4) **Ἀπαγορεύονται οἱ πυροβολισμοί.**

5) **Πάντα τὰ καταστήματα κλείονται εἰς τὰς 9 μ.μ.**

6) **Ἀπαγορεύεται ἡ κυκλοφορία εἰς τὰς ὁδοὺς μετὰ τὴν 10 μ. μ. ὥραν.**

7) **Οἱ παραβάται τιμωρηθήσονται αὐστηρῶς κατὰ τοὺς ἑλληνικοὺς νόμους. Τὰ τουρκικὰ δικαστήρια κατηργήθησαν.»**

Αἱ Ἑλληνικαὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν πρὸς εἰρηνικὴν ἐφαρμογὴν καὶ τήρησιν τῶν διατάξεων τοῦ

στρατιωτικοῦ νόμου. Καὶ τὸ εἶχον ἐπιτύχη. Κατὰ τὰς δύο πρώτας ἡμέρας οὐδὲν συνέβη τὸ σοβαρῶς διαταράξαι τὴν τάξιν εἰς τὴν πόλιν, ὥστε νὰ δύναται τις νὰ εἶπῃ ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη τρομοκρατεῖται. Κατόπιν ὅμως τὰ πράγματα μετεβλήθησαν ὀλίγον, λόγῳ τῆς εἰσόδου ἀτάκτων σιφῶν εἰς τὴν πόλιν, Βουλγαρικῶν ἰδίως, τὰ ὅποια, ὅπως ὁ στρατὸς των, εἶχον ζητήσῃ ξενίαν.

» Καὶ πρῶτος ὁ περιφημὸς Σανδάνσκις εἰσελθὼν κατέλαβεν ἀθαιρέτως τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ, ἀφ' οὗ ὕψωσε τὴν Βουλγαρικὴν σημαίαν, ἐστρατωνίσθη κατόπιν καὶ διέμενον ἐντὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀνδρῶν του.

» Ἐπίσης ὁ Βούλγαρος ὀπλαρχηγὸς Μούτσεφ μετὰ 200 ἰππέων εἰσελθὼν κατηλύσθη εἰς τὸν Κιλικί Μαχαλά.

» Ἀκόμη καὶ ὁ καπετὰν-Νάλης, ὁ δράστης τῆς περιφήμου ἀχμικλωσίας τοῦ Γερμανοῦ Νίχτερ, εἶχε φθάσει καὶ αὐτὸς μετὰ τοὺς συμμορίτας του.

» Καὶ μόνῃ ἡ ἐμφάνισις τῶσων ληστεικτικῶν εἰς τὴν Θεσσαλονικίαν, καὶ ἂν εἰς οὐδεμίαν πρᾶξιν προέβαινον οὗτοι, ἦτον ἀρκετὴ διὰ νὰ ἐνοσπεύρῃ τὸν φόβον εἰς τοὺς κατοίκους καὶ νὰ δημιουργήσῃ μίαν ἀτμοσφαιραν ὄχι καὶ τόσον πολὺ καθαρὰν. Ἐπειτα τὰ τόσα ἐντόπια κακοποιὰ στοιχεῖα, τὰ ὅποια ἐνόμισαν ὅτι θὰ ἠδύναντο ἤδη εἰς τὴν ἀνεμοζάλην νὰ δράσουν ἐλευθέρως. Ἀκόμη καὶ οἱ Βούλγαροι στρατιῶται, οἵτινες ἀφεθέντες ἄνευ ἐπιτηρήσεως ἐκ μέρους τῶν ἀνωτέρων των, δὲν ἔδειξαν εἰς τὴν ἀρχὴν σημεῖα εὐπειθείας καὶ ἀμέμπτου διαγωγῆς πρὸς τοὺς κατοίκους.

» Τὸ ἔργον τῶν Ἑλληνικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν εἶχεν ἀρχίσει νὰ καθίσταται δυσχερές. Ἐν τούτοις εὐοδώθη. Ἡ τάξις οὐδόλως διεσαλεύθη, ἔταν δὲ τὴν ἐπομένην ἀφίχθησαν καὶ οἱ Κρητὲς χωροφύλακες, ἀποκατέστη τελείως πλέον καὶ οὐδεὶς ἐτόλμησεν ἐφεξῆς νὰ παρακούσῃ εἰς τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους.

» Τὰ μικροεπισόδια ἐν τσοσούτῳ καὶ οἱ μικροπανικολοήθησαν ἐπὶ πολλὰς ἡμέρας ἀκόμη. Ὁ ἀφοπλισμὸς τῶν κατοίκων καὶ τῶν φυγάδων Τούρκων στρατιωτῶν παρουσίασε πολλὰς δυσχερείας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς Κρητὰς χωροφύλακας. Πολλοὶ Τούρκοι ἀντίσταντο

καὶ τοῦτο καθίστα ἀνγκυαίαν τὴν βίαν, ἐντεῦθεν δὲ τὰ ἐπεισόδια καὶ οἱ πανικοί.

»Μίαν ἡμέραν συνελήφθη καὶ εἰς Ἀλβανὸς φέρων ἐντὸς καλαθίου βόμβας. Ὄδηγήθη ἀμέσως εἰς τὸν Τόπ-Χανὰν καὶ ἐφυλακίσθη.

»Περὶ τὰς Ἰσραηλιτικὰς συνοικίας εἶχε σχηματισθῆ ἰδιαιτέρᾳ ζώνῃ ἐξ Ἑλλήνων στρατιωτῶν, ἧτις ἐφρούρει ταύτας ἐπιμελῶς.

»Καθ' ἑλας τὰς χώρας καὶ τὰς πόλεις, τὰς ὁποίας διήλθεν ὁ βασιλεὺς ἐνα φθάσῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ἡ διέλευσίς του ἐσημείωσε πανταχοῦ ἐνθουσιασμὸν ἀκράτητον καὶ ἐνδείξεις μοναδικῆς φιλοπατρίας καὶ ἀφοσιώσεως.

»Μόνον ἐν Θεσσαλονίκῃ εὐρέθη εἰς τὴν λυπηρὰν ἀνάγκην νὰ παραστῇ εἰς ἐπεισόδια, προκληθέντα δυστυχῶς ὑπὸ τῶν Πανσλαβιστικῶν ἰδεῶν, αἵτινες ὠδήγησαν καὶ θὰ ὀδηγοῦν διαρκῶς τὰ Βουλγαρικὰ λαϊκὰ ρεύματα.

»Οἱ Βούλγαροι στρατιῶται τοῦ εἰσελθόντος συντάγματος ἐξηκολούθουν ἐν τῇ μεταξύ νὰ πλανῶνται εἰς τὰς ὁδοὺς Θεσσαλονίκης πάντοτε, ὄχι καὶ ἐντελῶς τηρηταὶ τάξεως. Εἶχον ξεκουρασθῆ...καὶ ἔμως δὲν ἐξήρχοντο. Τοῦναντίον τὴν ἑσπέραν τῆς Τρίτης εἰσῆλθον καὶ ἄλλοι, περὶ τὸ ἐν Σύνταγμα ἀκόμη.

»Πῶς ἔμως ὁ Βουλγαρικὸς οὗτος στρατὸς εἶχε φθάσῃ μέχρι τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τὸν Θεοδωρῶφ καὶ μαζὺ μὲ τοὺς πρίγκηπας Βόριν καὶ Κύριλλον; Πόθεν προήρχετο; Ὁ σήμερον αἰχμάλωτος τῶν Ἑλλήνων Γκαλήπ πασσαῶς μᾶς δίδει τὴν ἀπάντησιν ἐντελῶς διαφωτιστικὴν καὶ σαφῆ.

»Ὁ Γκαλήπ πασσαῶς, τέως διοικητὴς Σερρῶν καὶ ἀρχηγὸς τοῦ κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν μετώπων τῆς Τζουμαγιάς Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐδήλωσε τὰ ἑξῆς:

»—Διοικῶν τὸν Τουρκικὸν στρατὸν τῶν Σερρῶν ἐπολέμησα πρὸς τοὺς Βουλγάρους εἰς τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας καὶ τοὺς ἀπέκρουσα. Ἐκεῖ ἔμως τὴν ἐπομένῃ ἡμέρᾳ ἐπληροφορήθην ὅτι οἱ Ἕλληνες ἐδάδιζον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἐφοβήθην δικαίως μήπως μοῦ πάρουν τὰ νῶτα καὶ οὕτω τεθῶ μεταξύ δύο πυρῶν, Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Ἠναγκάσθην συνεπῶς νὰ ὑποχωρήσω καὶ φθάσας μὲ τὸν στρατὸν μου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην διετάχθην νὰ σπεύσω εἰς Γιαννιτσὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Ταξίμ πασσαῶ. Συνεμορφώθην λοιπὸν καὶ

ἐλαθόν μέρος εἰς τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν μεθ' ἔλου τοῦ ὑπ' ἐμὲ στρατοῦ. Ἡ μοῖρα ἠθέλησε νὰ ἡττηθῶμεν. Τώρα εἶμαι εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου.»

* *
*

Συμπληρωματικῶς δὲ εἶνε ἐπισήμως ἐξηκριθώμενα τὰ ἑξῆς:

«Ὁ μέγχι Θεσσαλονίκης φθάσας Βουλγαρικὸς στρατὸς ἐκ 36 χιλιάδων ἀνδρῶν ἦτο ὁ τοῦ Κρουσενδέηλ, ὅστις εἰσελάσας εἰς τὸ Τουρκικὸν ἔδαφος ἔδωσε τὴν πρώτην μάχην μετὰ τοῦ ὑπὸ τὸν Γκαλῆπ πασσᾶν Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὰ στενὰ τῆς Κρέσνας. Ἐκεῖθεν ὑποχωρήσαντος τούτου, δι' ὄν λόγον ἀνωτέρω εἶπομεν, ἀφέθη πλέον ἐντελῶς ἐλευθέρᾳ ἡ ἑδὸς καὶ ὁ Θεοδωρῶφ σπεύσας τότε κατέλαβε τὸ Δεμίρ Ἰσάρ καὶ τὰς Σέρρας, ἐπόθεν χωρὶς οὐδαμοῦ νὰ συναντήσῃ ἐφεξῆς οὔτε σικὰν ἐχθροῦ ἐφθασεν εἰς τὸ Ἀποστολάρ καὶ κατόπιν εἰς τὰ ὑψώματα τῆς Μπάλτζας.

»Ὅταν ὁ Θεοδωρῶφ εἰσῆλθε τὴν Δευτέραν 29 Ὀκτωβρίου εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ἔσπευσε νὰ συναντηθῆ μετὰ τὸν Γκαλῆπ πασσᾶν. Καὶ τότε τὸν ἠρώτησε διατί αὐτὸς καὶ ὁ Ταξιμ παρέδωσαν τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ ὄχι εἰς τοὺς Βουλγάρους. Ὁ δὲ Γκαλῆπ τοῦ ἀπήντησε (τὸ ἐβεβαίωσε καὶ ὁ ἴδιος κατόπιν εἰς Εὐρωπαϊκοὺς δημοσιογράφους): ὅτι παρεδόθη ἡ Θεσσαλονίκη εἰς τοὺς Ἕλληνας, διότι εἰς αὐτοὺς ἀνήκειν, διότι εἶνε Ἑλληνικὴ πόλις καὶ διότι κατόπιν τῆς ἡττης τῶν Γιαννιτσῶν ἡ ὑπεράσπισις τῆς Θεσσαλονίκης εἶχεν ἀποθῆ τελείως ἀδύνατος. Ἦτο δὲ περιττόν, τῷ προσέθηκεν, νὰ χυθῆ αἷμα ἄνευ ἐλπίδος ἐπιτυχίας τινός, ἀφοῦ αἱ Ἑλληνικαὶ δυνάμεις ἦσαν πολὺ ὑπέρτεραι τῶν Τουρκικῶν. Δὲν εἶνε ἀληθές, προσέθηκεν ὁ Γκαλῆπ πασσᾶς, ὅτι οἱ Βούλγαροι μετὰ μάχην ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς τὰς Σέρρας ὤδευσαν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

»Τὸ ἀληθές εἶναι ὅτι ἐγὼ διοικῶν τὸν Τουρκικὸν στρατὸν ἐπολέμησα πρὸς αὐτοὺς εἰς τὴν Κρέσαν, ὃ δὲ στρατὸς ὁ Τουρκικὸς τῶν Σερρῶν ἐπολέμησεν εἰς τὰ Γιαννιτσά μετὰ τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν...»

Ἄλλὰ μήπως καὶ αὐτὸς ὁ Βουλγαρικὸς Τύπος δὲν ἐπεβεβαίωυ τελείως τὴν περίφημον ἔκθεσιν τοῦ Θεοδωρῶφ, τὴν ὁποίαν κατεχωρήσαμεν ἐν ταῖς πρόσθεν;

Ὅτω ἡ Σοφικανὴ «Βετσέρνα Πόστα» ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἠσχυλεῖτο

μέ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ εὑρίσκειν ἔτι ἡ παράδοσις αὐτῆς εἰς τοὺς Ἕλληνας ἀπετέλει πονηρὸν σχέδιον τῶν Τούρκων, ὅπως ἐπιφέρουν διάστασιν μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων.

«Καθ' ὃν χρόνον, ἔλεγεν, οἱ Βούλγαροι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Διαδόχου Βόριδος ἐμάχοντο εἰς τὰ πρόθυρα τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ πονηροὶ Τούρκοι, διὰ νὰ σπεύρουν διχόνοιαν μεταξύ τῶν συμμάχων, παρέδωκαν τὴν πόλιν εἰς τοὺς Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι ἀνεπαύοντο δέκα χιλιόμετρα νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως ταύτης.»

Ἡ Βουλγαρικὴ ἐφημερὶς ἐξηκολούθει βεβαιόσως ὅτι τὸ πονηρὸν τοῦτο σχέδιον τῶν Τούρκων ἀπέτυχε—καθόσον μεταξύ τῶν συμμάχων, καὶ ἰδίᾳ τῶν Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων, ἐξακολούθοῦν νὰ ὑφίστανται αἱ φιλικώτεραι σχέσεις—προσέθετε δὲ εἰς ἐνίσχυσιν τῶν πληροφοριῶν τῆς:

»Πῶς δύναται νὰ παραδοθῆ ἄνευ μάχης καὶ κατέχουσα ὀχυρωτάτας θέσεις ἐλόκληρος φρουρὰ ἐξ 25000 ἀνδρῶν; Ποῖαι στρατιωτικαὶ ἀνάγκαι ἐπέβαλον εἰς τοὺς Τούρκους νὰ παραδοθοῦν; Διατί νὰ μὴ παραδώσουν τὴν πόλιν εἰς τοὺς Βουλγάρους; Ἡ ἀπάντησις εἶνε μία, ἡ ἑξῆς:

»Ἡ Θεσσαλονίκη εἶνε ἡ πατρίς τῶν Σλαύων ἀποστόλων Κυρίλλου καὶ Μεθοδίου. Ἡ τύχη τῆς Θεσσαλονίκης ἐνδιαφέρει ὅλον τὸν Σλαυισμόν τῶν 150 ἑκατομμυρίων. Ἡ Θεσσαλονίκη Βουλγαρικὴ δὲν εἶνε μόνον ὄνειρον τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ καὶ ὅλων τῶν Σλαύων. Τέλος ὁ λιμὴν τῆς Θεσσαλονίκης εἶνε ἀπαραίτητος διὰ τὴν Βουλγαρίαν».

*
**

Κατόπιν ἔχομεν θετικώτεραν, ἀγγλικὴν ταύτην, ἀπάντησιν εἰς τὸν Θεοδωρῶφ.

Οἱ πολεμικοὶ ἀνταποκριταὶ τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» τοῦ Λονδίνου Γ. Στῆβενς, καὶ Βούδλεϋ τοῦ μεγάλου τηλεγραφικοῦ πρακτορείου «Κεντρικὰ Νέα», ἐκπλαγέντες πρὸ τῶν ἀνακριθειῶν τοῦ Θεοδωρῶφ, ἐθεώρησαν ἐπιβαλλόμενον εἰς αὐτοὺς ν' ἀνατρέψωσιν ἐν πρὸς ἐν τὰ ἐπιχειρήματά του διὰ τῆς ἐξῆς δηλώσεώς των:

«Ὁ στρατηγὸς Θεοδωρῶφ εἰς τὴν ἐπίσημον αὐτοῦ ἔκθεσιν, ἡ ὁποία ἀνεδημοσιεύθη καὶ ὑπὸ ἑλληνικῶν ἐφημεριδίων, ἰσχυρίζεται ὅτι

τὴν 26 Ὀκτωβρίου ἐστρατοπέδευσε μεταξὺ τῶν Γκουδέτσια καὶ Ἰαϊδάτοδον.

»Σύμφωνα πρὸς τὸν Χάρτην τοῦ Αὐστριακοῦ Ἐπιτελείου τὰ χωρία ταῦτα κεῖνται 55 χιλιόμετρα βορειοδυτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης, ἀπέχουν δηλαδὴ αὐτῆς δύο ὁλοκλήρους ἡμέρας.

»Τὴν ἐσπέραν τῆς Πέμπτης 25 Ὀκτωβρίου, ἀμφότεροι οἱ ὑποσημειούμενοι ἐφθάσαμεν εἰς τὸν σταθμὸν Τοψίν ἀπέχοντα 23 χιλιόμετρα τῆς Θεσσαλονίκης ὁμοῦ μὲ τὸ γενικὸν Ἐπιτελεῖον τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ, καὶ ὅταν πλέον ἐδράδουσα, παρέστημεν αὐτόπται μάρτυρες τῆς ἀφίξεως τῶν ξένων ἐν Θεσσαλονίκη προξένων μετὰ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Χασάν Ταξήμ πασᾶ. οἱ ὅποιοι ἔφεραν προτάσεις περὶ ἀναιμάκτου παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης.

»Τὴν πρωτὴν τῆς Παρασκευῆς 26 Ὀκτωβρίου περὶ τὴν 11ην π. μ. ἐπυέσαμεν ἀκολουθοῦντες τὸ γενικὸν Ἐπιτελεῖον. Τὴν 4ην δὲ π. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀπέχοντες 11 χιλιόμετρα τῆς Θεσσαλονίκης παρηκολουθοῦμεν ἀπὸ τινος λόφου τὴν τελευταίαν προέλασιν τῶν Ἑλληνικῶν Μεραρχιῶν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν αὐτῶν πρὸ τῆς πόλεως. Τὴν αὐτὴν δὲ στιγμήν ἀντελήφθημεν ἀφιχθέντας δύο Τούρκους ἀξιωματικούς τοῦ Ἐπιτελείου, οἱ ὅποιοι ἔφεραν ἔγγραφον ὑπογεγραμμένον ὑπὸ τοῦ Χασάν Ταξήμ πασᾶ ἀποδεχομένου νὰ παραδώσῃ τὴν Θεσσαλονικὴν ὑφ' οὗς ὄρους ἔστερξεν ὁ Ἕλληνας ἀρχηγὸς τὴν προηγουμένην ἐσπέραν εἰς τὸ Τοψίν.

»Διήλθομεν τὴν νύκτα ἐκείνην τῆς 26 πρὸς τὴν 27 εἰς τὸ Τεκελή, τὴν δὲ πρωτὴν τῆς ἐπομένης (Σάββατον 27 Ὀκτωβρίου) τὴν 6 ἀκριδῶς ὥραν π. μ. τῇ εὐμενεῖ ἀδείᾳ τοῦ Διαδόχου ἐπηδήσαμεν ἐπὶ τινος τραίνου ἀναχωροῦντος διὰ Θεσσαλονικίην, ὅπου εὗρομεν τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν καὶ τὰ προάστεια κατελιγμένα ἤδη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

»Τὴν 11ην π. μ. τοῦ Σαββάτου παρέστημεν μάρτυρες ἀπὸ τῆς Διεθνούς Δέσσης τῆς Θεσσαλονίκης τῆς προσέλασεως δύο ταγματῶν Ἑλλήνων εὐζώνων διὰ τῆς παραλίας πρὸς τοὺς στρατώνας.

»Ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς δηλοῖ παραιτέρω, ὅτι τὸ Σάββατον 26 Ὀκτωβρίου ἐμάχητο ἐναντίον τμήματος τοῦ Τουρκικοῦ Στρατοῦ, ἐνῶ ὁ ἐπίλοιπος διεπραγματεύετο μετὰ τῶν Ἑλλήνων. Ὁ τοιοῦτος ἔμως ἰσχυρισμὸς δὲν δύναται νὰ εὑρῇ χάριν πρὸς τὰ πραγματικὰ

γεγονότα, τὰ ὅποια οἱ ἴδιοι διὰ τῶν ἰδίων μας ὀφθαλμῶν ἀντελήφθημεν καὶ ἐκθέτομεν ἀνωτέρω. Εἶνε δὲ προσθέτως ἀνακριδῆς ἔτι εἰσοδήποτε ἀριθμὸς Βουλγαρικοῦ ἢ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην τὸ Σάββατον 27 Ὀκτωβρίου. Μόνον τὴν πρωτὰν τῆς Κυριακῆς 28 Ὀκτωβρίου παρέστημεν μάρτυρες τῆς εἰσόδου τῆς Σερβικοῦ Στρατοῦ.

»Πρὸ τῆς ὥρας ἐκείνης οὐδεὶς ἄλλος στρατὸς ἐκτὸς τῶν Ἑλλήνων εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν πόλιν. Ἡ δὲ πρώτη ἐμφάνισις Βουλγαρικῆς στολῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐγένετο τὴν ἐσπέραν τῆς Κυριακῆς διὰ τῆς ἀφίξεως ἐνὸς Βουλγάρου συνταγματάρχου καὶ ἐνὸς ὑπολοχαγοῦ.

»Ὁ Βουλγαρικός στρατὸς εἰσῆλθε τὴν μεσημβρίαν τῆς Δευτέρας 29 Ὀκτωβρίου. Κατ' ἀκολουθίαν ὁ ἰσχυρισμὸς τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ ἔτι ὁ στρατὸς του εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην ταυτοχρόνως μετὰ τοὺς Ἕλληνας εἶνε ἀνακριδῆς.

»Προφανῶς ἡ ἐσφαλμένη αὐτῇ ἀντίληψις τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ προῆλθεν ἐκ τοῦ γεγονότος ἔτι, καθ' ἣν στιγμὴν οἱ Βούλγαροι ἔφθασαν εἰς τὸν μεγάλον δρόμον τῆς Θεσσαλονίκης (τὴν μεσημβρίαν τῆς Δευτέρας 29 Ὀκτωβρίου) συνήντησαν τὰ Ἑλληνικὰ Εὐζωνικὰ Τάγματα ἐπιστρέφοντα ἐκ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ καὶ ἀποχωροῦντα τῆς παρατάξεως ἐπὶ τῇ ἀφίξει τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἐκ Γιδᾶ, συμπεσοῦσα κατὰ τὴν ἰδίαν ἡμέραν καὶ ὥραν».

Ἐν Ἀθήναις τῇ 26ῃ Νοεμβρίου 1912.

H. J. BOODLEY

Πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Central News» τοῦ Λονδίνου

G. S. STEVENS

Πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» τοῦ Λονδίνου.»

*
**

Ἐτέρα μαρτυρία ἐπίσης ἀληθῆς καὶ ἀδιάψευστος εἶνε ἡ μαρτυρία τῶν «Τάιμς».

Ἡ εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τῶν «Τάιμς» ὁ παρακολουθήσας τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν, σχολιάζων ἄρθρον τῶν «Τάιμς» σχετικὸν πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, γράφει ἔτι ἡ δύναμις τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἦτο περίπου 70,000 ἐν συγκρίσει πρὸς 36—40,000 τῶν Βουλγάρων.

Ἀναφέρει ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη παρεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας τὴν ἐσπέραν τῆς 27 Ὀκτωβρίου. Ζήτημα δὲ παραδόσεως τῆς πόλεως εἰς τοὺς Βουλγάρους οὐδέποτε ὑπῆρξε.

Τὴν 29ῃν τοῦ μηνὸς ὁ στρατηγὸς Θεοδωρῶν παρεκάλεσε τὸν Διαδόχον ὅπως ἐπιτρέψῃ εἰς δύο βουλγαρικὰ συντάγματα νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πόλιν, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Οἱ Βούλγαροι πρίγκηπες Βέρρις καὶ Κύριλλος καὶ ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς ἐκλήθησαν ἀκολούθως εἰς πρόγευμα παρὰ τοῦ Διαδόχου.

Ἦτο κατάδηλον πλέον ὅτι, ἀνεξαρτήτως τοῦ ζητήματος τῆς τελικῆς κατοχῆς (ζητήματος ἀφορῶντος τοὺς διπλωμάτας), ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς εἰσῆλθεν εἰς τὴν Θεσσαλονικίην ὡς ἐπισκέπτῃς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Δυστυχῶς οὔτε οἱ Βούλγαροι οὔτε οἱ Ἕλληνες (ἐξαιρέσει τοῦ Διαδόχου καὶ τῆς ἀκολουθείας Του) ἔπαιξαν καλὰ τὸ μέρος των.

Ἐν τούτοις περὶ τὴν 6ην Νοεμβρίου αἱ μεταξύ των σχέσεις κατέστησαν εὐχάριστοι.

Ὁ λόγος διὰ τὸν ὅποσον ἡ πόλις παρεδόθη εἰς τοὺς Ἕλληνας καὶ οὐχὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους εἶνε κυρίως διότι ὁ Τούρκος Διοικητῆς ἐμάχετο ἐπὶ τρεῖς ἑβδομάδας μετὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ δὲν συνήντησε Βουλγάρους.

Ἐποία ἡ τόσον ἐπιζητούμενη Θεσσαλονίκη ;

Ἡ Θεσσαλονίκη, ἡ πρότερον *Θέρμη* καὶ *Ἀλία* λεγομένη, ἐκτίσθη τὸ 315 π. Χ. ἔτους ὑπὸ τοῦ Κασσάνδρου καὶ ἔλαβε τὸ πρῶτον ὄνομα εἴτε ἐκ τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, Θεσσαλονίκης καλουμένης, εἴτε διότι παρ' αὐτὴν Φίλιππος ὁ Ἀμύντου ἐνίκησε τοὺς Θεσσαλοὺς, ὅπερ καὶ τὸ πιθανώτερον.

Ἡ πόλις αὕτη εἶνε ἐκτισμένη ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν προβοῦνων τινῶν τοῦ ὄρους Χορτιάτου, οὔτινες, ἀποτόμως κατερχόμενοι, καθίστανται χθαμαλοὶ καὶ ἐπίπεδοι καθόσον πλησιάζουν πρὸς τὴν παραλίαν καὶ τὸν μυχθὸν τοῦ ὄρειου καὶ ὁμωνύμου κόλπου τὸν μεταξύ τῶν ἀκρωτηρίων Βαρδάρ καὶ Καρᾶ-Μπουρνοῦ, ἐκτείνεται δὲ παραλλήλως, τῇ βορειοδυτικῇ διεύθυνσιν ἐχούσῃ παραλίαν, ἐπὶ μήκους ἑπτακοσίων μέτρων καὶ ἀνυψοῦται ἀμφιθεατρικῶς ὑπερθεὶς τῆς θαλάσσης, περιλειομένη πανταχόθεν ὑπὸ τείχους, ἀσθνεστάτου στρατηγικῶς.

Παρέχει δὲ ἀπὸ τοῦ λιμένος ὠραίαν καὶ ζωγραφικὴν ἀποψιν διὰ τῶν λευκῶν τῆς τειχῶν καὶ τῶν ἐπ' αὐτῶν πύργων, τῶν κλιμακῆδόν ἀνυψουμένων ἀκτῶν, τῶν ὑψηλῶν μιναρῆδων, τῶν πρασίνων κυπαρίσσιων καὶ τῆς ὑπερκειμένης Ἀκροπόλεως.

Τὴν ὠραίαν δὲ ταύτην ἀποψιν συνεπλήρωσεν ἡ πρὸ δεκαπενταετίας καταδαφισθεῖσα πλευρὰ τοῦ παραλίου τείχους καὶ τὸ κατασκευασθὲν ἀντ' αὐτοῦ καθ' ἕλον τὸ μῆκος τῆς παραλίας κρηπίδωμα.

Ἡ Ἀκρόπολις (Γεδι-κουλέ Καλεσι-Ἑπταπύργιον) ἐκτισμένη ἐπὶ τῆς ὑψηλοτέρας κορυφῆς τοῦ ὑπερκειμένου τῆς πόλεως βουνοῦ, ὑψοῦται ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης 120 περίπου μέτρα, ἀπὸ δὲ τοῦ ὑπερκειμένου τῆς Ἀκροπόλεως βουνοῦ κατὰ μῆκος τῆς τε βορείας πλευρᾶς καὶ τῆς νοτιοανατολικῆς κατέρχονται χεῖμαρροι, ὧν αἱ βαθεῖαι κοῖται ὡς τάφροι εὐρεῖται καὶ βαθεῖαι καθιστοῦν ἀποτομώτερον τὸ ὕψος τοῦ τείχους.

Ὁ κόλπος τῆς Θεσσαλονίκης, ὁ καθ' ἡμέραν φιλοξενῶν ἄπειρον πλῆθος πλοίων ἕλων τῶν ἐθνῶν, προφυλάσσεται ἔνθεν καὶ ἔνθεν ἀπὸ τελειότατα ταχυβόλα τοῦ προμαχώνος Καραμπουρνοῦ, πρᾶγμα τὸ ὅποσον καθιστᾷ τὴν διάβασιν πολεμικοῦ πλοίου ἐν περιπτώσει πολέμου ἀδύνατον ἀνθρωπίνως καὶ ἔπρεπεν ἡ ἀσάλευτος πεποίθησις εἰς τὸ θεῖον μαζὶ μὲ τὴν ἀπόφασιν τοῦ θανάτου νὰ συγκεντρωθοῦν εἰς τὸν ἐπιβαίνοντα τοῦ 11ου τορπιλλοδόλου διὰ νὰ κατορθωθῇ τὸ ἀπίστευτον κατόρθωμα τῆς τορπιλλίσσεως τοῦ Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ ἐν τῇ λιμένι τῆς Θεσσαλονίκης, περὶ οὗ θὰ ἴδωμεν ἐν ἰδιαιτέρῳ καιφαλαίῳ περὶ τῆς ταυτοχρόνου θαυμασίας δράσεως τοῦ στόλου μας.

Τελειοποιουμένης τῆς λειτουργίας τῆς σήμερον ἐν χρήσει σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Σκοπίων—Θεσσαλονίκης καὶ ἐπιτυγχανομένης ταχείας ἐπικοινωνίας ἀπὸ τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης πρὸς τὴν Ἄπω Ἀνατολήν, δλόκληρος ἡ ἐμπορικὴ κίνησις μεταξὺ Ἀνατολῆς καὶ Δύσεως θὰ ἔχη σταθμὸν αὐτῆς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ὁ γνωστός Γάλλος οἰκονομολόγος Λεοῦ Μπωλιὲ εἰς τελευταῖον ἄρθρον του ἀποδεικνύει τὴν μέλλουσαν νὰ ἐπέλθῃ μεταβολὴν εἰς τὴν παγκόσμιον κίνησιν Ἐδρώπης καὶ Ἀσίας.

Ἐπίσης τὰ εἰδικὰ γερμανικὰ περιοδικὰ (ὅπως αἱ δημοσιεύσεις τῆς μεγάλης Γερμανικῆς Ἀνατολικῆς Ἀτμοπλοικῆς Ἑταιρείας) συμ-

φρονέσει πληρέστατα ἐπὶ τοῦ κεφαλαίου τῆς ὑπεροχῆς τῆς Θεσσαλονίκης ὡς λιμένες τῆς Εὐρώπης πρὸς τὴν ἀνατολήν.

Ἡ Θεσσαλονίκη ἄλλοτε καὶ τώρα.

Χάριν ἀπλῆς ἐνδείξεως τῶν προόδων τῆς Θεσσαλονίκης ὡς πόλεως, θ' ἀναγράψωμεν ἐνταῦθα συμπληρωματικῶς καὶ ἐν συντόμῳ τὴν κατάστασιν αὐτῆς κατὰ δύο ἔως διακεκριμένας ἐποχάς.

Δύο ἐποχάς ἔως ἀντιθέτους πρὸς ἀλλήλας.

Δηλαδή:

Α'.—Τὴν ἀμέσως μετὰ τὴν ἱδρυσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου κατὰστασίν τῆς (1831).

Β'.—Καὶ τὴν ἀμέσως πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς ὑπὸ τῶν στρατευμάτων τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου (1911).

Α'.—Ἡ Θεσσαλονίκη κατὰ τὸ 1830—1831

Ἐκειτο εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν, ἔρου τὸ ἕρος Χορτιάτης τῆς Χαλκιδικῆς χαμηλῶνει πρὸς τὴν θάλασσαν τὰς βορειοτάτας κλιτύς του. Ἦτο κλισμένη ἀμφιθεατρικῶς καὶ ὑψοῦτο ἀπὸ τὴν χαμαλὴν παραλίαν ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὰ ἔσχατα πρηνῆ τῶν ὑπὲρ αὐτὴν ὑψωμάτων.

Ἦτο ὁ πρῶτος ἐμπορικὸς λιμὴν τῆς Τουρκίας μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ὁ λιμὴν τῆς ἐδέχετο περὶ τὰ 800-1000 πλοία πάσης ἐθνικότητος κατ' ἔτος.

Δις τοῦ μηνὸς εἶχεν ἐμπορικὴν καὶ ταχυδρομικὴν ἐπικοινωνίαν μετὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ μετὰ τὴν Αὐστρίαν. Σιδηρόδρομοι δὲν ὑπῆρχον τότε.

Τὸ ἐμπόριόν τῆς ἦτο εἰς χεῖρας Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων.

Πολλοὶ ἐκ τῶν Τούρκων κατοίκων τῆς ἦσαν ἐβραϊκῆς καταγωγῆς.

Οἱ Ἕλληνες διετήρουν ἐκεῖ Ἀρχιεπίσκοπον.

Οἱ Τούρκοι Μέγαν Μολᾶν.

Οἱ Ἑβραεὶ Μέγαν Χαχίμην. Εἶχον δὲ καὶ κάποιαν ἀνωτάτην Σχολὴν, τὴν ὁποίαν ὠνόμαζον Ἑβραϊκὸν Πανεπιστήμιον. Ἄλλ' αὐτὴ διελύθη ταχέως καὶ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην δὲν ὑπῆρχε πλέον.

Περιτειχισμένη δὲν ἦτο. Εἶχεν ὅμως πολλοὺς προμαχῶνας κατε-

Ἡ κατάληψις τῶν Γρεβενῶν.

σκευασμένους με ὀγκολίθους τεραστίου μεγέθους. Καὶ ὁ Πύλαι μεταξὺ αὐτῶν ἤνοιγον τὸν δρόμον ἐκ τῶν ἐξωθεν πρὸς τὴν πόλιν.

Τὰ ἀρχαῖά της ἐρείπια ἤσαν τὰ αὐτὰ μετὰ τὰ σημερινὰ, κάπως καλλιτέρα διατηρούμενα τότε.

Οἱ ἀνδριάντες τῆς ὀνομάζοντο ὑπὸ τῶν Ἰσπανοεβραίων τῆς Διάς Ἐγκαντάδας, δηλαδή, «μαγικαὶ εἰκόνες».

Οἱ Τούρκοι τοὺς ὀνομάζον Σουρέτι Μαλέκ, δηλαδή, «εἰκόνες ἀγγέλων».

Αἱ περισσότεραι τῶν παλαιῶν Ἐκκλησιῶν εἶχον μετατραπῆ, εἰς Τζαμιά.

Εἶχε τρεῖς κυρίας ἀγοράς: τὸ Σουλτιζι-χάν, τὸ Μουσταφά-πασσά-χάν καὶ τὸ Μίλτα-χάν.

Κατοίκους, κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν, ἤριθμει ἕως 70,000.

Πολλὰ τῆς μέγαρα, ἢ μᾶλλον ἀπέραντα σπίτια κακώτατα, ἦσαν ἀξιοπερίεργα μόνον διὰ τὴν ἐσωτερικὴν τῶν πολυτέλειαν καὶ διὰ τὸν ἀμύθητον πλοῦτον τῆς ἐπιπλώσεώς των.

Τὸ σπουδαιότερον ὅμως ἔλων τῶν χαρακτηριζόντων αὐτὴν ἦσαν τὰ ἀθλικά καλντερίμια καὶ ἡ παραομιώδης ἀκαθαρσία τῆς.

Β'. — Ἡ Θεσσαλονίκη πρὸ τοῦ πολέμου (1911)

Ἡ πρωτεύουσα τῆς Μακεδονίας, ἀρχαία μακεδονικὴ πόλις κτισθεῖσα ὑπὸ Κασσάνδρου βασιλέως τῆς Μακεδονίας πρὸς τιμὴν τῆς συζύγου αὐτοῦ Θεσσαλονίκης εἰς τὸν μυχὸν τοῦ Θερμικικοῦ κόλπου.

Ἡ φυσικὴ καὶ γεωγραφικὴ αὐτῆς θέσις ἀνέδειξε τὴν πόλιν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων ἐτι χρόνων μίαν τῶν σπουδαιωτέρων πόλεων τῆς Μεσογείου καὶ περιμάχητον, διὰ τοῦτο πολλοὺς εἶδε κατακτητὰς, αὐτοκράτορας καὶ στρατηγούς, Ῥωμαίους καὶ Βυζαντινοὺς καὶ πολλοὺς ἐπισήμους ἐπισκέπτας. Τὴν Θεσσαλονικίην ἐπεσκέφθη καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος, ὅστις ἐτίμησε τοὺς Θεσσαλονικεῖς διὰ δύο ἐπιστολῶν του.

Ἡ ἄλωσις αὐτῆς ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγένετο τῷ 1430, ἦτοι πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καὶ ἐπὶ τουρκοκρατίας ἤκμαζε καὶ ὡς πρὸς τὸ ἐμπόριον καὶ ὡς πρὸς τὰ ἑλληνικὰ γράμματα ἀναλόγως πρὸς τὴν τότε θέσιν τοῦ ἐμπορίου καὶ τῶν μέσων τῆς συγκοινωνίας. Κατὰ τὰς τελευταίας 3—4 δεκαετηρίδας ἔλαβεν αὐξησιν καταπληκτικὴν. Τὸ ἐμπόριον ἰδίως, εἰς τὸ ὅποιον οἱ πλεονάζοντες κάτοικοι αὐτῆς Ἰουδαῖοι, οἱ ἐξ Ἰσπανίας ἐξόριστοι, συγκεντρωθέντες ἐνταῦθα εἰς μέγαν ὄγκον, ἔδωκαν τὴν μεγαλητέραν ὠθησιν, ἀνεπτύχθη τεραστίως. Πολλὰ καὶ μεγάλα ἐμπορικὰ καταστήματα ἰδρύθη-

σαν. Τράπεζαι ἢ μία κατόπιν τῆς ἄλλης, διέθεσαν πολλὰ κεφάλαια, εὐροῦσαι γόνιμον καὶ κερδοφόρον αὐτῶν ἔδαφος. Ὡς ἐκ τῆς προόδου τοῦ ἐμπορίου καὶ ἢ ὅλη ὄψις τῆς πόλεως μετεβλήθη ὀλοτελῶς. Νεαὶ ὁδοὶ κατεσκευάσθησαν, ἕτεραί γυθύνθησαν. Ἰδιωτικὰ κτίρια, δημόσια καὶ ἐταιρειῶν μεγαλοπρεπῆ ἀνηγέρθησαν. Μεγάλα καὶ τελείως εὐρωπαϊκὰ καφενεῖα καὶ ξενοδοχεῖα διεκόσμησαν τὴν πόλιν, ἤλεκτρικοὶ τροχιόδρομοι συνδέουσι τὰ διάφορα μέρη αὐτῆς διευκολύνοντες τὴν συγκοινωνίαν.

Ἡ κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν συγκοινωνία ἐπολλαπλασιάσθη, καταπληκτικῶς. Κατέστη κέντρον καὶ καρδία, ἐξ ἧς ἀναχωροῦσι τρεῖς σιδηροδρομικαὶ ἀρτηρίαι· ἢ τῆς Θεσσαλονίκης—Δεδεαγῆτος—Κωνσταντινουπόλεως, ἢ τῆς Θεσσαλονίκης—Σκοπίων—Μητροβίτου, ἢ τῆς Θεσσαλονίκης—Σκοπίων—Βελιγραδίου—Βιέννης—Παρισίων καὶ ἢ τῆς Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου.

Ἡ φήμη τῆς Θεσσαλονίκης ἐγένετο παγκόσμιος ἐξ αἰτίας τῶν ἐν αὐτῇ διαδραματισθέντων τελευταίως νέων πολιτικῶν γεγονότων, τῆς καταλύσεως τῆς ἀπολυταρχικῆς μοναρχίας καὶ ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος. Ἐκ Θεσσαλονίκης ἐγένετο ἡ ἐκστρατεία τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μαχμουτ Σεφκὲτ πασῶ κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ ἄλωσις τοῦ Πιλδίς, ἢ αἰχμαλωσία τοῦ πρώην Σουλτάνου Χαμίτ καὶ ἢ μεταφορὰ αὐτοῦ εἰς Θεσσαλονίκην. ἤτις ἤδη φυλάττει αὐτὸν ἐκπτώτον καὶ ἐγκλεισμένον ἐν τῇ πολυθρολήτῳ ἐπαύλει Ἀλλατίνι. Τὰ γεγονότα ταῦτα ἔμειναν ἱστορικά, περὶ ὧν θὰ ὁμιλήσῃ προσηκόντως ἡ ἱστορία καὶ περὶ αὐτῶν καὶ περὶ τῆς Θεσσαλονίκης θὰ γράψῃ ἰδιαιτέρας ἱστορικὰς σελίδας.

Κίνησις τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἀτμόπλοια: Ἀγγλικὰ 87, τόνων 131,365, ἀμερικανικὰ 4, τόν. 1,290. Αὐστρουγγρικὰ 101, τόν. 164,378. Βελγικὰ 25, τ. 28,211. Βουλγαρικὰ 5, τόν. 3,801. Γερμανικὰ 58, τόν. 88,968. Γαλλικὰ 87, τόν. 126,962. Δανικὰ 13, τόν. 18,354. Ἑλληνικὰ 522, τόν. 230,404 καὶ ἱστιοφόρα 154, τόν. 5835. Ἰταλικὰ 98, τόν. 139,839. Ὀλλανδικὰ 26, τόν. 31,344. Ὀθωμανικὰ (Ἑλληνοθωμανικὰ) 196, τόνων 47,800 καὶ ἱστιοφ. 1807, τόν. 44,179. Ρωσικὰ 69, τόν. 88,719. Σαρματικὰ ἱστιοφόρα 15, τόν. 1482. Ἐν ἑλω ἀτμόπλοια 1289 τόνων 1,100,715 καὶ ἱστιοφόρα 1976 τόνων 51,496.

Εἶδη δημητριακῶν. Τόποι ἀποστολῆς: Τόννοι 22,000 εἰς Ἀγγλίαν, Γερμανίαν, Γαλλίαν, Ἰταλίαν.

Κριθὴ 15,000 τόννοι εἰς Ἀγγλίαν, Βέλγιον.

Σίκαλις 7,000 τόν. εἰς Γερμανίαν, Ὀλλανδίαν, Βέλγιον.

Ἀραβόσιτος. 20000 εἰς Ἰταλίαν, Αὐστρίαν, Γαλλίαν, Βέλγιον, Αἴγυπτον.

Σίτος. 6000 εἰς Ἑλλάδα, Τουρκίαν.

Κέγχρος. 2000 εἰς Νέαν Ὑόρκην, Ἰταλίαν, Ἰσπανίαν.

Διὰ τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης ἐξάγονται περὶ τοὺς 10000 τόννων δημητριακῶν προερχομένων ἐκ Σερβίας καὶ προωρισμένων εἰς διαφόρους ἀγοράς, ἅτινα μόνον πρὸς διαμετακόμισιν διέρχονται διὰ Θεσσαλονίκης, αἱ ἐξῆς ποσότητες :

8000—10000 τόννοι κριθῆς, 2000 τόν. βρώμης, 500 τόν. σικάλεως, 150 τόν. ἀραβόσιτου, 900—1000 τόν. σίτου μαλακοῦ.

8—10000 τόνοι σίτου ἐκ Σερβίας ἀπορροφῶνται ὑπὸ τῆς ἐγκωρίου καταναλώσεως.

Ἡ Μακεδονία εἶναι χώρα ἐξαγωγῆς καὶ μεγάλης καὶ καλῆς ποιότητος δερμάτων.

Ὁ κατωτέρω πίναξ ἐμφαίνει τὴν κατὰ μέσον ἔρον ἐτησίαν ἐξαγωγὴν δερμάτων ἐκ τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης.

Εἶδη δερμάτων.— Ἀγοδέσματα. 650,000 εἰς Αὐστρίαν, Γερμανίαν.

Κατσιοδέσματα. 240,000 εἰς Ἀμερικὴν, Γαλλίαν.

Αἰγοδέσματα. 80,000 εἰς Αὐστροουγγαρίαν.

Προβατοδέσματα. 150,000 εἰς Γερμανίαν, Αὐστρίαν.

Ἀγρομικά. Κουνάβια 5,000, γαλαὶ 2,000, λαγωὶ 200,000, ἀλώπεκες 15,000 εἰς Γερμανίαν.

Ἡ κατὰ μέσον ἔρον ἐξαγωγὴ τῶν ἄλλων γεωργικῶν προϊόντων τῆς χώρας διὰ τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης.

Κουκούλια. 450,000 περίπου χιλιογράμμων ἐξαγομένων εἰς Ἰταλίαν τὸ πλεῖστον (Μιλάνον) καὶ μικρὰς ποσότητος εἰς Μασσαλίαν.

Βάμβαξ. 500,000 χιλιογράμμων, τῶν ὁποίων μέγα μέρος ἀπορροφᾷ ἢ ἐπιτόπιος κατανάλωσις διὰ τὰς ἀνάγκας τῶν νηματουργείων Θεσσαλονίκης, Βερροίας, Νιαούσης καὶ Βοδενῶν.

Ἦπιον. 100,000—150,000 χιλιογράμμων ἀποστελλομένων εἰς Ἀγγλίαν καὶ Ἠνωμένας Πολιτείας.

Ἀφιονόσπορος. 3000 περίπου τόννων ἀποστελλομένων εἰς Γερμανίαν καὶ Γαλλίαν.

Σησάμιον. 25,000,000 χιλιογράμμων ἀπορροφωμένων ἀπὸ τὴν ἐπιτόπιον κατανάλωσιν.

Φασόλια. 800,000—1,000,000 χιλιογράμμων, ὧν τὸ ἕμισυ καταναλίσκει ὁ τόπος καὶ τὸ ἕτερον ἕμισυ ἐξάγεται τὸ πλεῖστον εἰς Μασσαλίαν.

Μαλλιά. 200,000 χιλιογράμμ. εἰς Ἠνωμένας Πολιτείας καὶ Ἀγγλίαν.

Κόκκινο πιπέρι. 90,000—100,000 χιλιογράμμ., ὧν μέγα μέρος ἀποστέλλεται εἰς Βουλγαρίαν καὶ Ρουμανίαν καὶ μέρος δι' ἄλλους λιμένας τῆς Τουρκίας.

Κανσόξυλα. 250,000 χιλιογράμμ. ἐξάγονται.

Εὐλάνθρακες. 1,535,0000 χιλιογράμμ. ἐξάγονται εἰς Αἴγυπτον καὶ ἄλλους λιμένας τῆς Τουρκίας.

Αὔγά. 3,600,000 ἐξάγονται δι' Ἑλλάδα, Ἰταλίαν καὶ Γαλλίαν διὰ θαλάσσης καὶ 8,000,000 διὰ σιδηροδρόμου ἀποστελλόμενα εἰς Γερμανίαν καὶ μικρὰ ποσότης εἰς Αὐστρίαν καὶ Γαλλίαν.

Ἴπποι καὶ ἡμίονοι. 200 ἐκ Τουρκίας καὶ ἐκ Σερβίας καὶ Βουλγαρίας 600 εἰς Ἑλλάδα.

Βόες, βούβαλοι. Ἐξ Οὐγγαρίας 1500 εἰς Μελίτην, Ἑλλάδα.

Ἀγελάδες. Ἐκ Σερβίας εἰς Αἴγυπτον, Ἰταλίαν, Κρήτην.

Πρόβατα. 130,000 εἰς Κηπολιν, Ἑλλάδα.

Αἴγες. 3,000 εἰς Ἑλλάδα, Αἴγυπτον, Μελίτην.

Κυνήγια. 3,500 εἰς Γαλλίαν.

Χοῖροι. 5000 εἰς Ἰταλίαν.

Τὸ ἐμπόριον τῆς Θεσσαλονίκης ἔλαβε κατὰ τὰς τελευταίας δεκαετηρίδας σημαντικὰς διαστάσεις. Διὰ τῆς κατασκευῆς τεχνητοῦ λιμένος ὄχι μόνον ὁ ἀριθμὸς τῶν δρομολογίων τῶν ἀτμοπλοικῶν Ἐταιρειῶν ηὔξηθη, καὶ κατὰ συνέπειαν ἢ ἐκ τούτου κινήσεις τοῦ λιμένος ἐσημείωσε σημαντικὴν ὑψωσιν, ἀλλὰ καὶ τὸ σπουδαιότερον συνέκέντρωσεν ἔλιν τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Σερβίας.

Ἡ Θεσσαλονίκη λοιπὸν, προικισμένη μὲ τοιοῦτον λιμένα καὶ εὐ-

ρισκομένη ἐπὶ τῆς ἑδοῦ τῶν Ἰνδιῶν, εὐθύς ὡς ἐνωθῶσιν οἱ σιδηρόδρομοι τῆς Ἑλλάδος μετὰ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ σιδηροδρομικοῦ δικτύου, προσρίζεται νὰ παίξῃ σπουδαῖον ἐμπορικὸν ρόλον εἰς τὸ ἐν γένει διεθνὲς ἐμπόριον, ἔνεκα τούτου δικαίως ἐπωφθαλμίατο ὑπὸ τῆς Αὐστρίας.

Ἡ ἀκτίς τοῦ ἐμπορίου Θεσσαλονίκης εἶνε σπουδαιότατη, θεωρουμένη σημαντικωτέρα καὶ αὐτῆς ἀκόμη τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διότι ἐκτὸς ὀλοκλήρου τῆς Μακεδονίας, Ἀλβανίας, Νόδι-Παζάρ καὶ μέρος τῆς Θράκης μέχρι τῆς Γκιουμουλτζίνης προτιμοῦν τὴν Θεσσαλονίκην εἰς τὰς προμηθείας των.

Ἡ κίνησις τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης εἶνε ἀκμασιότατη. Πρὶν τῆς κηρύξεως τοῦ ἀνελληνικοῦ ἀποκλεισμοῦ ἢ Ἑλληνικῆς σημαίας ἤρχετο πάντοτε ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐπισήμων στατιστικῶν λιμενικῶν πινάκων ὑπὸ ἐποψίν χωρητικότητος. Μετ' αὐτὴν ἤρχετο σχεδὸν πάντοτε ἢ Ἀγγλική, ἔπειτα ἢ Αὐστριακῆ, ἢ Γερμανικῆ, ἢ Γαλλικῆ κλπ.

Καὶ τὰ τρία εἶδη ἐμπορίου, ἤτοι ἐξωτερικοῦ διαμετακομιστικοῦ καὶ ἐσωτερικοῦ ἀκμάζουσιν ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἄς ἐξετάσωμεν ἐν ἕκαστον αὐτῶν ἰδιαιτέρως.

Α'. Ἐσωτερικὸν ἐμπόριον, ἤτοι εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγή.

α') Ἡ *Εἰσαγωγή* συνίσταται εἰς τὴν εἰσαγωγὴν παντὸς εἶδους ἐμπορευμάτων βιομηχανικῶν, ξένων φυσικά, διότι ἐγχώριος βιομηχανία ἐλλεῖπει παντελῶς, διαφόρων ἀποικιακῶν, ὡς ζακχάρως, σίνοπνευμάτων, ὄρυζίων, καφέδων κλπ., καθὼς καὶ παντὸς εἶδους τῆς πρώτης ἀνάγκης.

Ἡ εἰσαγωγὴ κατὰ 50 ο)ο εἶνε γερμανικῆς ἢ αὐστριακῆς προελεύσεως, δεδομένου, ὅτι τὰ προϊόντα αὐτῶν τῶν χωρῶν ἔνεκα τοῦ συγκαταβατικοῦ τῶν τιμῶν, προτιμῶνται πάντοτε εἰς χώρας πτωχὰς εἰς βιομηχανίαν, ὅπως ἡ Τουρκία.

β') Ἡ *Ἐξαγωγή*. Ἡ ἐξαγωγή συνίσταται κυρίως εἰς τὴν ἐξαγωγὴν σιτηρῶν εἰς τὰς ἀγορὰς Ἰταλίας, Μασσαλίας, Ἀμβέρσης καὶ Ἀμβούργου διαφόρων ξηρῶν καρπῶν καὶ δερμάτων, εἰς Αὐστρίαν καὶ Γερμανίαν βάμβακος εἰς μικρὰν κλίμακα, διότι τὸ πλεῖστον τῆς ἐγγωρίου παραγωγῆς εὐρίσκει κατανάλωσιν εἰς τὴν ἀκμάζουσαν βιομηχανίαν νημάτων τῶν πόλεων Βοδενῶν, Νιαούσης, Βερροίας, οἴνων, ὀπίου, γλυκαν-

τίου, σταφυλῶν διὰ τὰς ἀγορὰς Σερβίας, κουκουλιῶν ἰδίως διὰ τὰς ἀγορὰς Ἰταλίας, καπνοῦ ἐπεξεργασμένου κλπ.

Β'. Διαμετακομιστικὴν ἐμπόριον.

Τοῦτο συνίσταται κυρίως εἰς τὴν διαμετακόμισιν κτηνῶν καὶ σιτηρῶν τῆς Σερβίας· διὰ τὰ τελευταῖα μάλιστα ἐγένοντο τελευταίως εἰς τὸν λιμένα μας σπουδαία διευκολυντικὰ διαμετακομιστικὰ μέσα κατασκευασθέντος ἐπὶ τούτῳ ἰδιαιτέρου Ντεροῦ κατὰ τρόπον, ὥστε ἡ φόρτωσις αὐτῶν ὄχι μόνον νὰ ἐλαττώσῃ τὸς βραχίονας ἐργασίας, ἀλλὰ καὶ νὰ οἰκονομήσῃ χρόνον εἰς τὴν φόρτωσιν.

Γ'. Ἐσωτερικὸν ἐμπόριον.

Τοῦτο εἶνε ἀκμαιότατον. Δυστυχῶς τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον ἀφέθη ἔνταῦθα νὰ ὑποσκελισθῇ ὑπὸ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ, οὕτω δὲ τὸ πλεῖστον τῶν σπουδαιότερων ἐπιχειρήσεων εὐρίσκεται εἰς χεῖρας αὐτοῦ. Τὸ ἀληθές εἶνε, ὅτι ἔνταῦθα οἱ Ἑβραῖοι ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τῆς τέως τυραννικῆς κυβερνήσεως ἀνέπτυξαν μεγάλας προσπάθειάς εἰς τὴν ἐπικράτησιν ταύτην ἔχοντες πάντοτε τὴν εὐνοίαν τῆς Αὐστρο-γερμανικῆς ἐπιρροῆς, ἐργαζόμενοι δὲ μεθοδικῶς, ὑποστηριζόμενοι θαυμασίως μεταξύ των, τὸ δὲ κυριώτατον διαθέτοντες ἀφθονα κεφάλαια, κατώρθωσαν νὰ διατηρήσωσιν αὐτὴν τὴν προνομιοῦχον θέσιν των, δίδοντες εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Θεσσαλονίκης ὄψιν σχεδὸν Ἑβραίουπόλεως.

Τοῦτο δὲν πρέπει ὅμως νὰ πτοήσῃ παντελῶς τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον, διότι, ἂν πρὸς τὸ παρὸν ὑπολείπεται ἐν Θεσσαλονίκῃ, κατέχει ὅμως εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Μακεδονίας θαυμασίαν θέσιν, τὸ δὲ ἐσωτερικὸν θεωρεῖται ἢ ἀφετηρία τοῦ ἐμπορίου τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐκτὸς τούτου τὸ ἄνθος τῶν ἐμπορομεσιτῶν Θεσσαλονίκης, ὁ μόχλός οὗτος τῆς κινήσεως τῆς ἀγορᾶς ἔνταῦθα ἀνήκει εἰς τοὺς Ἕλληνας, πράγμα τὸ ὅποιον θεωρεῖται πολὺ σοβαρὸν, διότι οὐδεμία σπουδαία ἐμπορικὴ πράξις γίνεται ἀνευ μεσολαβήσεως τῶν ἐμπορομεσιτῶν, οἵτινες παρέχουσι μεγάλας ὠφελείας εἰς τὴν πελατεῖαν των καὶ θεωροῦνται ὡς ἀκρογωνιαῖοι λίθοι διὰ τὴν ἐγκατάστασιν νέων ἐμπορικῶν ἑλληνικῶν ἐπιχειρήσεων. Σημειωτέον δὲ ὅτι οἰαδήποτε σοβαρὰ ἑλληνικὴ ἐπιχειρήσις ἐγκατασταθῇ ἔνταῦθα προοδεύει, ὡς ἔχουσα ἐξησφα-

λισμένην τὴν κατανάλωσιν παρὰ τῆ τάξει τῶν Ἑλλήνων ἐμπορομεσι-
τῶν, ὧν αἱ ἐμπορικαὶ κινήσεις εἶνε σοβαραὶ, δεδομένου ὅτι, καθὼς ἀνέ-
φερον προηγουμένως, ἡ ἀκτίς τοῦ ἐμπορίου Θεσσαλονίκης εἶνε ρόδι-
νος, τοσοῦτον μᾶλλον, καθόσον τώρα θὰ ἀναβιώσῃ ἐν ἐλευθερίᾳ.

Εὐτυχῶς κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη παρατηρήθη, κάποια ἐνδελεχῆς
ἐργασία τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, οὕτω δ' ἀρκετοὶ νέοι ἐμπορικοὶ οἰ-
κοὶ συνεστήθησαν, οἵτινες ταχέως ἐπροόδευσαν, καὶ φαίνεται, ὅτι οἱ
Ἕλληνες ἀναλογιζόμενοι τὸν προσρισμὸν τῶν προσπαθῶν νὰ κατα-
λάβωσιν εἰς τὴν Μητρόπολιν τῆς Μακεδονίας τὴν αὐτὴν θέσιν, τὴν
ὁποῖαν ἐπαξίως κατέχον ἐν Κωνσταντινουπόλει, Σμύρνῃ, Ἀλεξαν-
δρείᾳ κλπ. Δέον ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Ἐμπορικὸς
Σύλλογος ἤρχισε τελευταίως νὰ διεκδικῇ τὴν θέσιν πρὸς τοὺς ἐμπορι-
κοὺς συλλόγους τῶν Ἑβραίων, οἵτινες σύλλογοι συνετέλεσαν πολὺ εἰς
τὴν πρόσδον τοῦ ἑβραϊκοῦ ἐμπορίου ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ἐμπόριον σιδηρικῶν, ὑλικῶν, κατασκευῆ ξυλείας, εἰδῶν ἰδίως τῶν
ἐν χρήσει τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Μακεδονίας ὑφασμάτων, ζαφυριῶν,
κάβου, χασέδων, φανελλῶν κλπ. ἐτοιμῶν ἐνδυμάτων, δερμάτων, πε-
ρῶν κλπ. Διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοιούτων ἐπιχειρήσεων, ὧν ἡ ἐπιτυ-
χία εἶναι ἐξησφαλισμένη, δέον σοβαροὶ οἰκοὶ Κωνσταντινουπόλεως,
Σμύρνης, Ἀλεξανδρείας, Πειραιῶς, Πατρῶν, νὰ ἐπιζητήσουν συνδυα-
σμοὺς μὲ σοβαρὰ ἐνταῦθα πρόσωπα τοῦ ἐμπορικοῦ κόσμου, ἐπειδὴ δὲ
καὶ τὰ κεφάλαια ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶναι ἀφθονα, συνάμα δὲ εὐκόλως
παρέχονται πιστώσεις ὑπὸ τῶν Τραπεζῶν εἰς πρόσωπα ἐγγυωμένης
τιμιότητος καὶ ἐμπορικῆς φήμης, διὰ τοῦτο ἡ ἐπίδειξις τοιούτων συν-
δυασμῶν δὲν παρουσιάζει καὶ τόσας δυσκολίας.

Παραλλήλως μὲ τὴν ἐγκατάστασιν νέων ἐπιχειρήσεων δέον νὰ
δοθῇ ὠθησις καὶ εἰς τὰς ἀντιπροσωπεῖας εὐρωπαϊκῶν οἰκῶν, ἐπάγ-
γελμα εἰς τὸ ὁποῖον δυνάμεθα νὰ συναγωνισθῶμεν πρὸς ἄλλα στοι-
χεῖα, διότι καὶ γλώσσας ξένας γνωρίζομεν καὶ ἱκανοὶ πρὸς τοῦτο εἴ-
μεθα· ἔταν δ' ἐπιτύχωμεν νὰ ἐγκαταστήσωμεν σοβαροὺς οἰκοὺς, ἀντι-
προσωπεύοντας εὐρωπαϊκὰ ἐργοστάσια καὶ οἰκοὺς, τότε ἔχοντες εἰς τὸ
πλευρὸν καὶ τοὺς ἐμπορομεσίτας, θὰ ἐπικρατήσωμεν τῆς ἀγορᾶς Θεσ-
σαλονίκης μεταβάλλοντες αὐτὴν εἰς ἀληθῶς ἐμπορικὸν ἑλληνικὸν κέν-
τρον ὅπως πρέπει νὰ εἶναι ἡ Μητρόπολις τῆς Μακεδονίας.

Ἐἰς τὰς Τουρκομαχαλάδες ἔπου ἄλλοτε δὲν ἴδύνατο κανεῖς

οὔτε νὰ πλησιάσῃ ἀπὸ τοὺς περιφρήμους φρενιᾷδες, τώρα δύναται νὰ τοὺς περιέρχεται ἐλευθέρως, μὴ αἰσθονόμενος παρὰ τὴν κόπωσιν τὴν ὁποίαν ὑφίσταται ναυαγῶν εἰς τὰ στενόμακρα καλντερίμια των, καὶ τὴν ἀηδίαν τὴν ὁποίαν προκαλεῖ ἡ βρωμερότης τῶν Τούρκων προσφύγων, τῶν γυναικοπαίδων ἰδίως, κατακειμένων ἐκτάδην, ὡς ζῶντα πτώματα, ἀπὸ τὴν τεμπελιάν. Δὲν ἐννοοῦν νὰ κινηθοῦν διόλου ἀπὸ τὴν θέσιν, ὅπου μοιραίως εὐρέθησαν. Μόνον ὅταν ἡ πείνα τοὺς ἐξαναγκάσῃ σύρονται πρὸς ἀνεύρεσιν ὀλίγου ψωμιοῦ καὶ νεροῦ.

»Εἰς τὸν Χασὰν Ταξίμ πασσὰν εἶχεν ἀνατεθῆ ἡ διοίκησις τῶν κατὰ τῶν Ἑλλήνων Τουρκικῶν στρατευμάτων.

»Αὐτὸς λοιπὸν ἐγνώριζεν ὀλόκληρον τὸ σχέδιον τῆς ἀμύνης καὶ αὐτὸς θὰ ἐξήγει κατὰ τὴν ἰδικὴν του καὶ κατὰ τὴν τουρκικὴν ἀντίληψιν τοὺς λόγους τῆς ἤττης τῶν Τούρκων. Καὶ πράγματι, ἅμα τῇ καταλήψει τῆς Θεσσαλονίκης ἰδοὺ πῶς ἐξήγγισε τὰ πάντα ἐν συνεντεύξει:

»—Νομίζετε, λοιπὸν, ὅτι ἡ Τουρκία εὐρίσκειται πρὸ ἀνεπανορθώτου ἤττης;

»Ὁ πασσὰς ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν εἰς ἔνδειξιν ἀπελπισίας.

»Δὲν εἶνε ἤττα, ἀλλὰ καταστροφή. Δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς παραδόσεως εἰκοσιπέντε χιλιάδων ἀνδρῶν, ἀλλὰ περὶ ἀπωλείας ὀλοκλήρου τῆς Μακεδονίας.

»—Ποῖα εἶνε τὰ αἷτια τῆς καταστροφῆς ταύτης;

»—Οἱ λόγοι εἶνε πολλαπλοὶ. Οἱ ἐσωτερικοὶ σπαραγμοὶ μᾶς ἐκλείσαν τὰ μάτια μας καὶ μᾶς ἤμπόδισαν νὰ ἴδωμεν τὴν σκευωρίαν, ἣν παρεσκευάσαν εἰς βᾶρος μας τὰ κράτη τοῦ Αἴμου.

»Καὶ εὐρέθημεν ἀνέτοιμοι, πιστεύοντες εἰς τὴν Εὐρώπην, ἡ ὁποία μᾶς ἐβεβαίωσεν εἰρηνικὴν τὴν λύσιν παντὸς ζητήματος.

»Οὕτω ἕνα μῆνα πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, διεπράξαμεν τὴν πλάνην ν' ἀπολύσωμεν 70,000 ἀνδρῶν καλῶς ἐξησκημένων. Ἐκτραγέντος τοῦ πολέμου αἱ δυσχέρειαι τῆς κινητοποιήσεως μᾶς ἤμπόδισαν νὰ προπαρασκευάσωμεν ἐπαρκῆ τὴν ἀμυνάν μας ἐναντίον τῆς τετραπλῆς ἐπιθέσεως, μὴ καταστάσης δυνατῆς τῆς ταχείας μεταφορᾶς τῶν στρατιωτῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὰ Βαλκάνια.

»Τὴν ἀποσύνθεσιν τοῦ στρατοῦ προὐκάλεσεν ἡ ἐφεδρεία, ἣτις εἶνε στοιχεῖον διαλυτικόν, ἀγύμναστον εἰς τὴν χρῆσιν τῶν ὅπλων καὶ

ἀκατάριστον διὰ τὴν στρατιωτικὴν ζωὴν. Οἱ ἑφεδρῶν τεθέντες ἐν τῷ μέσῳ τῶν τακτικῶν στρατιωτῶν, ἔφεραν τὴν διάσπασιν τῆς συνοχῆς τοῦ στρατοῦ, ὃ ὅπως ἦτον ἤδη ἄρρωστος, διότι ἡ πολιτικὴ ἐπανάστασις κατέλυσε τῆς ἀξίαν τῆς πειθαρχίας.

»Ὅταν οἱ ἑφεδρῶν εἶδαν κατερχομένους πανταχόθεν πολυαριθμούς φυγάδας Μουσουλμάνους, προπορευομένους τοῦ ἐν ὑποχωρήσει στρατοῦ, ἐγκατέλειψαν ἐν ὄρα νυκτὸς τὰς σκηνάς διὰ νὰ ὑπάγουν εἰς τὰ χωρία τῶν διὰ νὰ προστατεύσουν τὴν ἐξοδὸν τῶν συγγενῶν τῶν.

»Διεπράχθη ἐπίσης καὶ τὸ σφάλμα τῆς στρατολογίας τῶν Χριστιανῶν καὶ οὕτω εἴχομεν ἓνα ἀριθμὸν φορτικῶν καὶ σμῆνη ἀνάμικτα, ἐνῶ ἐμειοῦτο τὸ μέγα ἠθικὸν στοιχεῖον τῆς πίστεως τοῦ Ἰσλάμ καὶ κατήντα νὰ περιορισθῇ μόνον εἰς ψυχρὰν ἀμυναν τοῦ ἐδάφους ἀπέναντι τῆς προελάσεως τῶν συμμάχων, ἧτις εἶχε τὸν χαρακτῆρα ἀληθοῦς σταυροφορίας καθηγουμένης πνευματικῶς ὑπὸ ἱερέων καὶ κληρικῶν ἐνόπλων, ὡς οἱ στρατιῶται.»

Ἐνταῦθα ὁ Χασάν Ταξήμ διέκοψε τὴν ὁμιλίαν του, ὡς διὰ νὰ ἀναπαυθῇ. Παρενέβη εἰς ὑπασπιστῆς του εἰς τὴν συζήτησιν καὶ εἰς ἐπίστεψιν τῶν μεμφμοιριῶν τοῦ Χασάν, εἶπε·

«Οἱ Νεότουρκοι ἤξiou ἐτι ἀνακαινίζουσι τὴν Τουρκίαν διὰ τοῦ Συντάγματος. ἀντιθέτως ἔμωσι τὴν ἀποσυνέθεσαν. Παρεχώρησαν τὴν ἐλευθερίαν εἰς λαοὺς ὑποτελεῖς, ἐπὶ μακρὸν ἀνωφελῶς συνωμοτοῦντας, οἱ ὅποιοι τὴν ἐχρησιμοποίησαν ἐναντίον τῆς Τουρκίας, ἀποκτήσαντες ἐπίσημως τὸ δικαίωμα νὰ εἶνε ἐχθροὶ μας. Ἀνοίξαντες τὰς θύρας τοῦ Κράτους εἰς τὸν Χριστιανισμὸν ἐταπεινώσαμεν τὸν Μουσουλμανισμὸν.

»Ἡ Χριστιανικὴ ἐλευθερία ἐχρησιμοποιήθη κατὰ τῆς αὐτοκρατορίας ὑπονομευθείσης ὑπὸ τῆς ἰδίας θρησκείας, ἧτις προῦκάλεσε τὴν κατὰπτωσιν τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας.»

Ἦδη ὁ Ταξήμ ἐπανελάβε τὸν λόγον καὶ ἤρχισεν ἀφηγούμενος τὰς περιπετείας τῆς ἡττης, ὡς διὰ νὰ ἐλευθερωθῇ βασιανιστικοῦ βάρους.

«—Μέχρι τῆς παραμονῆς τοῦ πολέμου ἠλπίζομεν ὅτι θὰ ἡδυνάμεθα ν' ἀπομακρύνωμεν τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς συμμαχίας τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

»Ἄλλ' ἐκραγέντος τοῦ πολέμου ἀπερασίσθη τακτικὴ ἀμύνη προ-

ωρισμένη νὰ ἐπιβραδύνη τὴν προέλασιν τῶν εἰσβολέων.

» Ἡ ἐντολή μου ἦτο νὰ παρεβάλω προσκόμματα εἰς τὴν πορείαν τῶν Ἑλλήνων διὰ μικρῶν μαχῶν καὶ νὰ ἀποσυρθῶ μέχρι Βερροίας, ἔπου αἱ στρατιαὶ τοῦ Βαρδάρ—αἱ ὁποῖαι ἠλπίζομεν, ὅτι ἐν τῷ μεταξὺ θὰ εἶχον νικήσει τοὺς Σέρβους—ᾧφειλαν νὰ ἔλθουν εἰς ἐπικουρίαν καὶ ν' ἀναλάβουν τὴν ἐπίθεσιν.

» Ἀπεπειράθημεν ν' ἀντιτάξωμεν ἀσθενῆ ἄμυναν εἰς Ἐλασσῶνα, τὴν ὁποίαν ἐγκατελείψαμεν κατόπιν τετραῦρου μάχης συνεπεῖα κυκλωτικῆς κινήσεως τῶν Ἑλλήνων. Καὶ συνεκεντρώσαμεν τὴν ἄμυνάν μας εἰς τὰ στενὰ τοῦ Σαρανταπόρου.

» Κατὰ τὴν μάχην τοῦ Σαρανταπόρου οἱ Ἕλληνες ἔσχον μεγάλας ἀπωλείας καὶ μέχρι τῆς ἐσπέρας ἐφαίνετο, ὅτι θὰ ὑπεχώρουν, ὅταν, αἰφνης, με δύο δλοκλήρους ταξιαρχίας προήλασαν πρὸς τὰ Σέρβια, ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ δεξιοῦ κέρατός μας, τὸ ὅποσον εὐρέθη εἰς ἀδυναμίαν ν' ἀντιστῆ κατὰ δυνάμεων τόσοσ πολυαριθμῶν.

» Τὴν νύκτα κακοῦργοί τινες μουσουλμᾶνοι τῶν Σερβίων διαφυγόντες ἐκ τῶν φυλακῶν, ὧν ἠνοιχθησαν αἱ θύραι, ἔσφαξαν ἐβδομήκοντα περίπου αἰχμαλώτους, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πέντε ἱερεῖς. Οἱ κάτοικοι κατὰτρομοι: ἐτράπησαν εἰς φυγὴν σπεύραντες τὸν πανικὸν εἰς τὸν στρατόν.

» Ἐν τοσούτῳ δύο πυροβολαρχίαι προερχόμεναι ἐκ Κοζάνης καὶ φθάσασαι πλησίον τῶν Σερβίων νομίσασαι ὅτι οἱ τυφεκοβολισμοὶ ἐδάλλοντο κατὰ τοῦ στρατοῦ μας, ἠνοιξαν πῦρ κατὰ τῆς πλευρᾶς τοῦ βουνοῦ τοῦ ὑπερκειμένου τῶν Σερβίων.

» Δὲν ἠδύνατό τις νὰ ἐννοήσῃ τί συνέβαινε. Ἡμεῖς ἐνομίζαμεν, ὅτι τὸ πῦρ ἐκεῖνο τοῦ πυροβολικοῦ προήρχετο ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων καὶ ὅτι ὁ βομβαρδισμὸς ἀπέβλεπεν εἰς τὸ ν' ἀποκόψῃ τὴν ὑποχώρησίν μας.

» Στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ ἀδημονοῦντες νὰ ἐπισπεύσουν τὴν ὑποχωρητηγὴν πορείαν πέραν τοῦ Ἀλιάκμονος ἐγκατελείψαν 22 πυροβόλα εἰς χεῖρας τῶν ἐχθρῶν.

» Ἐκίνησα μετὰ τοῦ στρατοῦ πρὸς Βέρροϊαν ἐλπίζων νὰ εὕρω ἐπικουρίαν ἐκ τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαρδάρ διὰ νὰ ὀργανώσω τὴν ἀντίστασιν, ἀλλ' εἰς Βέρροϊαν ἔμαθα τὴν ἤτταν τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαρδάρ, συμβᾶσαν ἐκ Κουμανόβω, ἐνῶ ἡ 6ῃ Ἑλληνικῇ Ταξιαρχίᾳ, ἀνερχο-

μένη ἐξ Αἰκχτερίνης ἀπειρατο κυκλωτικὴν κίνησιν πρὸς τὸ ἀριστερόν μας.

» Ἦναγκασμένοι νὰ ὑποχωρήσω χωρὶς νὰ δεχθῶ μάχην κατέφυγα εἰς τὰ ὄχυράματα τῶν Γιαννιτσῶν ἐνισχυθεὶς διὰ τεσσάρων νέων πυροβολαρχιῶν καὶ ἐξ μυδραλλιοβόλων ἀφιχθέντων ἐκ Θεσσαλονίκης μετὰ ὀκτὼ χιλιάδων μαχίμων.

» Ἡ μάχη τῶν Γιαννιτσῶν ὑπῆρξε πεισματώδης. Οἱ Ἕλληνες ὑπεχώρησαν ἐκ τῶν θέσεών των. Κατὰ τὴν τρομερὰν νύκτα ἐθεάθη ἐκ Γιαννιτσῶν ἐν τουρκικὸν χωρίον καίόμενον, ἐμπρησθὲν ὑπὸ Μουσουλμάνων ἐπαναστατῶν.

» Τοῦτο προὐκάλεσε πανικὸν εἰς τὸν στρατόν. Χιλιάδες στρατιωτῶν καὶ μερικοὶ ἀξιωματικοὶ ἐγκατέλειψαν σιωπηλῶς τὸ στρατόπεδον χωρὶς τὰ ὄπλα των.

» Ἡ αὐγὴ εὔρε τὸν στρατόν ἀποτεθαρρημένον, ἐν συγχύσει, ἀνευ πειθαρχίας. Ἦναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσω κατόπιν σφοδρᾶς ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ Βαρδάρ, μόλις προφθάσας ν' ἀνατινάξω τὴν γέφυραν διὰ νὰ ἐπιβραδύνω τὴν προέλασιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐκτοτε παρέστην, βαθύτατα θλιβόμενος καὶ ἐν ἀπολύτῳ ἀδυναμίᾳ νὰ θέσω τέρμα εἰς ἀκαταπαύστους λιποταξίας στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν· οἱ ἐφεδροὶ μετέδιδον τὸν πανικόν.

» Τὴν προτερίαν τῆς παραδόσεως ἔκαμα ἐπιθεώρησιν τοῦ στρατοῦ μου, διὰ νὰ ἴδω ἂν ἦτο δυνατὴ ἐσχάτη τις ἀντίστασις. Εἶχα μόλις πέντε χιλιάδας στρατιωτῶν τακτικῶν. Ἐπὶ τῶν ἐφεδρῶν δὲν ἦδυνάμην νὰ ὑπολογίσω διόλου. Ἄλλαι δέκα χιλιάδες στρατιωτῶν ἦσαν ἐκτὸς τῆς πόλεως.

» Τὴν ἐπομένην, ἔταν ἔμαθα, ὅτι εἴκοσι πέντε χιλιάδες Βούλγαροι νικήσαντες τὸν στρατόν τῆς Στρούμας καὶ καταλαβόντες τὰς Σέρρας κατήρχοντο πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἐκατάλαβα τὸ ἀνωφελὲς πάσης ἀντιστάσεως καὶ ἠθέλησα νὰ σώσω τὴν πόλιν ἀπὸ τοῦ κινδύνου τῆς πολιορκίας.

» Ἀπεδέχθη τούς λίαν ἐντίμους ἔρους τῆς παραδόσεως, τοὺς ὁποίους συνεφώνησαν οἱ πρόξενοι, βελτιωθέντας κατόπιν συζητήσεως μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τῶν Ἑλλήνων ἀντιπροσώπων.

«Ὁ Χασσάν Ταχσίν, ὡς ἐξαντληθεὶς, εἰσέγγησε καλύπτων τὸ πρόσωπον διὰ τῶν χειρῶν.

«—Δὲν ἐπεδιώξατε νὰ ἀποκαταστήσητε τὴν πειθαρχίαν διατάσσοντες νὰ τυφεκίσουν κανένα ἀξιωματικὸν καὶ κανένα στρατιώτην ἐκ τῶν λιποτακτῶν;

«—Ἦσαν παρὰ πολλοί... Ἦσαν παρὰ πολλοί... Θὰ ἦτο τρέλλα καὶ νὰ τὸ σκεφθῆ κανεὶς...»

Μετ' ἐκπλήξεως συνάμα ἐξεφράζετο ἤδη περὶ τῆς ἐν γένει προελάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν Μακεδονίᾳ ὁ πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου», ὁ παρακολούθησας τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας τηλεγραφῶν ἐκ Κοζάνης καὶ ἐκθέτων τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ τῆς ἐπισκέψεως ἀνὰ τὰ πρόφην Ἑλληνοτουρκικὰ μεθόρια. Καὶ ἐκφράζει τὴν κατάπληξίν του πῶς οἱ Τούρκοι ἐγκατέλειψαν τόσον ὀχυρὰς θέσεις, ἰδιαιτάτα τὴν Μελοῦναν, ὁπόθεν ἔφυγον πανικόβλητοι.

Ὁ ἀνταποκριτὴς κατόπιν διήλθεν ἐξ Ἐλασσῶνος, ἐπίσης καὶ ἀπὸ τὸ «ἀπόρθητον», ὅπως τὸ χαρακτηρίζει, στενὸν τοῦ Σαρανταπόρου. Τὰ πάντα, λέγει, εἶνε ἐρημωμένα ἐκ τῆς φυγῆς, ἐρημωμένα δ' ἐπίσης καὶ τὰ Σέρβια ἐκ τῶν σφαγῶν.

Περιγράφει εἶτα διὰ τῶν ζωηροτέρων χρωμάτων τὴν ὑποδοχὴν τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Κοζάνην καὶ τὴν Νιάουσαν, ἔπου οἱ κάτοικοι, πάντες Ἕλληνες, ἐξήλθον εἰς μακρὰν ἀπόστασιν ἐξαλλοὶ ἀπὸ ἐνθουσιασμὸν διὰ νὰ τὸν προῦπαντήσουν. Συνηγωνίζοντο δὲ μεταξύ των ποῖος νὰ τὸν πρωτοῖδῃ καὶ νὰ τὸν ἐγγίση, διὰ νὰ πεισθοῦν ὅτι δὲν εὐρίσκονται πρὸ ἀπατηλοῦ ὀνείρου. Καὶ ἀφοῦ ἐπείθοντο, ἐσταυροκοποῦντο καὶ ἐδόξαζαν τὸν Θεόν.

* *

Ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐγκατάστασις τῶν ἑλληνικῶν ἀρχῶν ἐγένετο ἐν μεγίστῃ ταχύτητι.

Ἑλλήν βουλευτὴς ἐπισκεφθεὶς τὰς ἡμέρας ταύτας τὴν Μακεδονικὴν πρωτεύουσαν μᾶς μεταδίδει ἐπικαίρως τὰ ἐπόμενα:

«Ἐἶνε χαρακτηριστικὴ ἡ στάσις πολλῶν Τούρκων ὑπαλλήλων ἀπέναντι τῶν ἡμετέρων. Παραδίδουν τὴν ὑπηρεσίαν ὡς εἰς διαδόχους των μοφύλους. Τοιοῦτό τι συνέβη μὲ τὴν παράδοσιν τοῦ λιμεναρχεῖου καὶ

τοῦ Ὑγειονομείου. Οἱ παραλαβόντες τὰς δύο ταύτας ὑπηρεσίας ἀξιωματικοὶ τοῦ Β. Ναυτικοῦ κ. κ. Σεκαλῆς καὶ Λεκατσᾶς, διὰ τὴν ἐκλογὴν τῶν ὁποίων εἶνε ἀξιέπαινος ὁ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργός, ἐκάλεσαν αὐτοὺς καὶ διὰ καταλλήλου τρόπου ἔλαβον παρ' αὐτῶν πολυτίμους πληροφορίες περὶ διαφόρων ζητημάτων καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὰς ὑπηρεσίας σκαφῶν. Ἄριστα ἐπιπλωμένα τὸ Λιμεναρχεῖον καὶ τὸ Ὑγειονομεῖον χωρὶς ν' ἀφαιρεθῆ, οὔτε μία πένα, παρεδόθησαν εἰς τοὺς Ἑλληνας ἀξιωματικοὺς, οἱ ὅποιοι ἤρχισαν ἀμέσως νὰ θέτουν ταῦτα εἰς λειτουργίαν πρὸς εὐκολίαν τῶν ναυτιλλομένων. Ἀκόμη καὶ αἱ κλείδες τοῦ χρηματοκιβωτίου παρεδόθησαν ὑπὸ τῶν Ὀθωμονῶν μετὰ προθυμίας καὶ ἄλλα μικρὰ ἀντικείμενα, τὰ ὅποια εὐκόλως θὰ ἠδύναντο ν' ἀφαιρεθῶσι χωρὶς νὰ ἠδύνατό τις νὰ ζητήσῃ παρ' αὐτῶν λόγον. Μία βενζινάκατος τοῦ Λιμεναρχείου παρέχει ἀνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ λιμένος.

» Ἡ ἐπίπλωσις τοῦ Γενικοῦ Διοικητηρίου τῆς Θεσσαλονίκης γεννᾷ κατάπληξιν. Μόνον πολυτελεῆ μέγαρα δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς τοῦτο. Δι' Ἑλληνικὸν δημόσιον ἴδρυμα τοιαύτη ἐπίπλωσις εἶνέ τι ἀφάνταστον. Καὶ τὸ κτίριον δὲ μεγαλοπρεπὲς καὶ ἐπιβάλλον. Εἰς αὐτὸ ἐγκατεστάθησαν οἱ κ. Ρακτιδᾶν, Στεργιάδης, ὁ ἀρχηγός τῆς Χωροφυλακῆς καὶ πολλαὶ ἄλλαι Ἑλληνικαὶ ἀρχαί. Ἐκεῖ ὑπῆρχον καὶ τὰ Τουρκικὰ γραφεῖα.

» Ὅταν ἐγνωστοποιήθη εἰς τὸν ἐκπτωνον Σουλτᾶνον Ἀβδούλ Χαμίτ ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐτοιμασθῆ πρὸς μεταφοράν, ἠρώτησε τὴν αἰτίαν ταύτην καὶ ποῦ θὰ μετεφέρετο, διότι ἕως τότε ἤγνῳσε καὶ τὴν κήρυξιν καὶ τὸ Βαλκανικὸν πολέμου. Ὅταν ἐγνωστοποιήθη εἰς αὐτὸν ὅτι θὰ μετεφέρετο εἰς Κων(πολιν) ἢ Προῦσαν καὶ ἔμαθε τὸν λόγον τῆς τοιαύτης μεταφορᾶς ἀπὸ τὸν παριστάμενον γαμβρόν του, εἶπε μετ' ἐκπλήξεως:

«—Κατώρθωσαν οἱ Νεότουρκοι νὰ ἐνώσουν τοὺς Ἑλληνας μετὰ τοὺς Βουλγάρους!»

» Καὶ κατάπληκτος ἐκίνησεν ἐπ' ἀρκετὸν τὴν κεφαλὴν του, ἀγνωστον ἂν λυπούμενος διὰ τὸ ἔθνικὸν πάθημά του ὡς Τούρκος ἢ ἐκ χαίρεσκαίας διὰ τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τῶν ἀντιπάλων του.

» Μετὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην καὶ ὁ πολὺς Σανδάνσκις μετ' ἀτάκτων Βουλγάρων. Μεταξὺ τῶν λοιπῶν

του ἐνεργειῶν, ἐδίωξεν ἐκ τοῦ τζαμίου τῆς Ἀγίας Σοφίας τοὺς πολυπληθεῖς ἐκεῖ Τούρκους πρόσφυγας καὶ ἐπὶ τοῦ μιναρῆ τοῦ τζαμίου ἀνεπέτασε τὴν Βουλγαρικὴν σημαίαν. Ἐντὸς τοῦ ἄλλοτε ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐγκατεστάσθη Βουλγαρικὸς στρατός. Αἱ λοιπαὶ ἐκκλησιάαι, αἱ μεταβληθεῖσαι ὑπὸ τῶν Τούρκων εἰς τζαμιά, κατελήφθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Εἶκον δύο ἐν συνόλῳ ἐμπορικὰ πλοῖα, ἐν οἷς καὶ ὁ «Θεμιστοκλῆς» τῆς Ὑπερωκεανίου, ἀνέμενον εἰς Ἐλευθεροχωρὶ τὴν στιγμὴν, καθ' ἣν θὰ ἐπετρέπετο ὁ εἰσπλους αὐτῶν εἰς Θεσσαλονίκην.

Ἐπὶ τὸν εἰσπλουν ἀνέλαθεν ὁ ἐμποροπλοίαρχος Βάτης, ὡς ἐφεδρὸς ὑποπλοίαρχος, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζεν ἄριστα τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡγουμένης τῆς «Σφακτηρίας» καὶ ἐπομένης τῆς «Ἀρκαδίας» καὶ εἰκοσάδος ἄλλων ἐμπορικῶν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα, ἀφήσας ἄριστερὰ τὴν διὰ τορπιλλῶν μονίμων καὶ αὐτομάτων ἐπικίνδυνον ζώνην. Σημαιοστόλιστα τὰ 22 πλοῖα ἐγέμισαν τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς ἀνέκφραστον χαρὰν τῶν Ἑλλήνων καὶ κατάπληξιν τῶν Ἑβραίων.

Τὴν ἐπομένην τῆς εἰσόδου τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τοῦ κατάπλου ἐτέρου ἐλληνικοῦ φέροντος Κρήτας χωροφύλακας, ἔλα τὰ πλοῖα ἤρχισαν νὰ σφυρίζουν δαιμονιωδῶς καὶ ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Τί ἐγινε, δὲν περιγράφεται. Ὅλη ἡ Θεσσαλονίκη ἔτρεξεν εἰς τὸν λιμένα νὰ ἴδῃ τί συμβαίνει.

Τὸ μεγαλύτερον τῆς Ἑλλάδος περισσότερον ἐφάνη μὲ τὴν εἰσοδὸν εἰς Θεσσαλονίκην τῶν 22 πλοίων, τὰ ὁποῖα ἐγέμισαν τὸν λιμένα, παρὰ μὲ τὴν εἰσοδὸν τοῦ στρατοῦ τῆς καταλήψεως. Οἱ Βούλγαροι ἰδίως στρατιῶται, πολλοὶ τῶν ὁποίων δὲν εἶχον ἰδῆ ἄλλοτε θάλασσαν καὶ ἀτμόπλοιον, ἔχασκαν βλέποντες τὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἐξελάμβανον ὡς ἐξωτικά.

Ἐἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης εὐρίσκατο ἠγχυροβολημένον τὸ περιώνυμον τροχοφόρον «Φουάτ», κατὰ τοῦ ὁποῖου ἐपुरοδόγησεν ἐν ἔτει 1897 τὸ εὐδρομόν μας «Μισούλης» εἰς τὰ ὕδατα τῆς Κρήτης καὶ τὸ ἠμπόδισε νὰ μεταφέρῃ τουρκικὰ στρατεύματα εἰς Ἡράκλειον(!). Τὸ «Φουάτ» λοιπὸν αὐτὸ ἐπὶ ἀποφύγῃ τὴν κατάσχεσίν του ὑπὸ τῶν ἐλληνικῶν ἀρχῶν μετεβλήθη εἰς πλωτὸν νοσοκομεῖον μόλις 6—7 ἡμέρας πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν ἐλληνικῶν στρατευμάτων εἰς Θεσσαλονίκην. Αἱ

ἀρχαί μας πληροφορηθεῖσαι τοῦτο ἀπεφάσισαν τὴν κατάληψιν του καὶ πρὸς τοῦτο συνενοήθησαν αἱ ἀρμόδιαι ἀρχαί, αἱ ὅποσαι ὡς καταλληλότερον μέσον εθεώρησαν τὴν παραβολὴν τῆς «Σφακτηρίας» παρὰ τῆ «Φουάτ», ἔπως πᾶσα τυχὸν ἀντίστασις ἐκ μέρους του ἀποβῆ ἄσκοπος. Σημειωτέον ὅτι τὸ «Φουάτ» φέρει ἀκόμη τὸ πεπαλαιωμένον πυροβολικόν του.

» Ἐν τούτοις ἐνῶ ὅλα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς κατάληψιν, παρεμβὰς ὁ Διάδοχος ἠμπόδισε ταύτην, ἔπως μὴ γενῶνται ζητήματα δυνάμενα νὰ ζημιώσουν ἡμᾶς καὶ εἰς ἄλλα γεγονότα σπουδαιότερας σημασίας.

» Παρ' ὀλίγον νὰ συμβῆ σοβαρὸν δυστύχημα εἰς τὴν «Μυκάλην», ἔταν παρέπλεε τὸ ἀκρωτήριον Καραμπουρνοῦ. Ἡ ἄλυσις τοῦ πηδαλίου ἐξαίφνης ἐθραύσθη καὶ τὸ πλοῖον περιτλήθεν εἰς τὴν διάθεσιν τῶν ἀνέμων, οἱ ὅποιοι τὸ ἔφερον πρὸς τὴν ἐπικίνδυνον ζώνην τῶν τορπιλλῶν. Ἠναγκάσθη λοιπὸν κατόπιν τούτου ν' ἀγκυροβολήσῃ πρὸς ἐπανόρθωσιν τῶν προξενηθειῶν ζημιῶν, ἀλλ' ἔταν ἀνέσυρε τὴν ἀγκυραν διὰ νὰ εἰσπλεύσῃ εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης, τὰ καλῶδια τῶν μονίμων τορπιλλῶν συμπαρεσύρθησαν καὶ πρὸς στιγμὴν τὸ πλοῖον ἐκινδύνευσε τὸν ἔσχατον κίνδυνον, ἐκ τῆς ἀπειληθείσης ἀποκοπῆς τούτων.

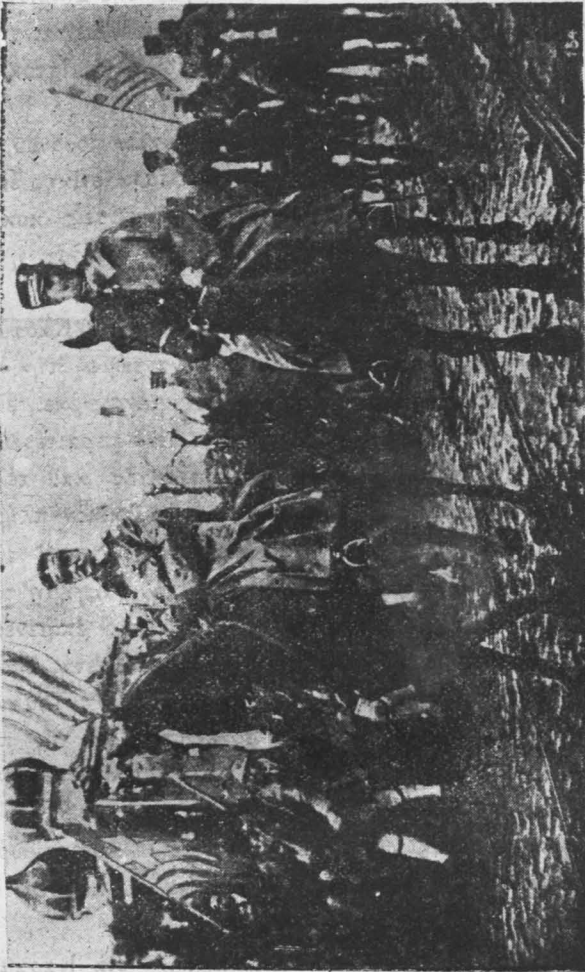
» Εὐτυχῶς ὅμως, χάρις εἰς τὸ θάρρος τοῦ πλοιάρχου καὶ τοῦ πληρώματος, τὸ πλοῖον ἐσώθη ὡς ἐκ θαύματος, δοθείσης διαταγῆς ὅπως ἀποκοπῆ ἢ ἀγκυρα καὶ ριφθῆ εἰς τὴν θάλασσαν μετὰ τοῦ περιπλεκέντος εἰς αὐτὴν καλωδίου. Κατόπιν τούτου ὁ εἰσπλους ἐξηκολούθησε κανονικῶς.

» Πρέπει νὰ σημειωθῆ δὲ ὅτι ἡ ἐπικίνδυνος ζώνη καταλαμβάνει ὀλόκληρον τὴν εἰσοδὸν τοῦ λιμένος, πλὴν ὀλίγου μέρους παραπλευρῶς τοῦ φρουρίου Καραμπουρνοῦ καὶ περιέχει μονίμους αὐτομάτους τορπίλλας, τερακοσίας πενήκοντα ἐν ὄλῳ.»

Ἄλλαι ἀσφαλεῖς πληροφορίες περὶ τῶν γεγονότων τούτων τῶν ἐπακολουθησάντων τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης εἶνε αἱ ἐπόμεναι:

Δημοσιογράφος αὐτόπτης γράφει ἀπὸ 30ῆς 8)δρίου:

«— Ἀπεπλεύσαμεν ἐκ Πειραιῶς τὴν 6)ην μ. μ τοῦ Σαββάτου μετὰ τὴν «Ἀρκαδίαν» τῆς Ἐταιρείας Πανταλέοντος, ἀτμόπλοιον ἕπερ ἐπιταχθὲν μετετρέπη εἰς πολεμικόν. Παραλείπων ταξειδιωτικὰς ἐντυπώ-

Ἡ εἰσόδος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου συνοδουμένου ὑπὸ τοῦ Διαδόχου εἰς Θεσσαλονίκην.

σεις καὶ περιπετείας οὐχὶ ὀλίγας, φθάνω εἰς τὸ κύριον θέμα τῆς παρούσης μου.

Τὴν μετameσημβρίαν τῆς Κυριακῆς προσορμιζόμεθα εἰς τὸν ἕρμον τοῦ Ἐλευθεροχωρίου. Δεκαπεντὰς ἄλλων ἀτμοπλοίων παραμένει ἐκεῖ μὲ διαφόρους ὑπηρετικὰς ἀποστολάς. Ἐκεῖ καὶ ἡ βασιλικὴ θαλαμηγός «Ἀμφιτρίτη» φέρουσα τὴν Α. Μ. τὴν Βασίλισσαν.»

Ὁ ἐπιβαίνων τῆς «Ἀρκαδίας» ὑπουργός τῆς Δικαιοσύνης καὶ Γεν. Διοικήτης τῆς Μακεδονίας κ. Ρακτιβάν συνεννοεῖται τηλεγραφικῶς καὶ διὰ τοῦ ἀστυρμάτου τοῦ ὑπερωκεανίου «Θεμιστοκλῆς» περὶ τῆς εἰσόδου μας εἰς Θεσσαλονίκην.

Ἡ «Σφακτηρία» ἔχει προχωρήσει εἰς Καραμπουρνοῦ, μὴ δυνάμενη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν κυρίως κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης ἐκ τοῦ φόβου τῶν ἐπιπλευσῶν τορπιλλῶν. Διάφοροι διαδόσεις κυκλοφοροῦν ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου μας περὶ τῶν λόγων τῆς μὴ εἰσόδου, ἡ μία ἀνησυχητικωτέρα τῆς ἄλλης.

»Τὴν ἐπομένην πρωΐν ἀποπλέομεν καὶ ἡμεῖς διὰ Καραμπουρνοῦ. Μετὰ ὧραν περίπου φθάνομεν ἐκεῖ καὶ συναντῶμεν τὴν «Σφακτηρίαν». Πληροφοροῦμεθα ὅτι, φθάσασα αὕτη μέχρις ἐκεῖ, εἰδοποιήθη διὰ τοῦ σηματογράφου τοῦ Καραμπουρνοῦ, ὅτι ὁ περαιτέρω εἰσπλους ἀνευ πλοηγοῦ εἶνε ἐπικίνδυνος. Ἐζητήθη πλοηγός καὶ τέλος μετὰ πολλὰς ὥρας ἤλθεν ἀτμοπλοῖον μικρὸν με Τουργικὸν πλήρωμα καὶ με ἓνα ἀξιωματικὸν ἐπ' αὐτοῦ. Ὁ ἀξιωματικὸς εἰδοποιεῖ τὸν κυβερνήτην τῆς «Σφακτηρίας», ὅτι δὲν δύναται νὰ ὀδηγήσῃ τὸ πλοῖον, οἷτι δὲν ἔχει τοικύτας διαταγὰς. Ὁ κυβερνήτης ἐπιμένει ὅτι ἔχει διαταγὰς νὰ εἰσέλθῃ, καὶ θὰ εἰσέλθῃ. Τέλος λαμβάνεται ἀπόφασις νὰ ἐπιβιβασθοῦν τοῦ μικροῦ ἀτμοπλοίου ὁ ὑπαρχος τῆς «Σφακτηρίας», νὰ μεταβῇ εἰς Θεσσαλονίκην καὶ νὰ συνεννοηθῇ διὰ τὰ περαιτέρω μετὰ τοῦ Διαδόχου, ὅστις ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν εἰσέλθει εἰς τὴν παραδοθεῖσαν Θεσσαλονίκην.

Ἡ «Ἀρκαδία» ἀνακρούει πρῶμην διὰ τὸ Ἐλευθεροχώρι. Διανυκτερεύομεν ἐκεῖ. Νέαι συνεννοήσεις τηλεγραφικαὶ καὶ νέαι διαδόσεις τρομακτικώτεραι.

»Τὴν ἐπομένην πρωΐν ἀποπλέομεν πάλιν διὰ Καραμπουρνοῦ. Συναντῶμεν κατὰ τὸν πλοῦν μικρὸν ἱστιοφόρον, τὸ ὅποιον καλεῖται καὶ πλησιάζει. Ἐχει ἀναπετάσει Ἑλληνικὴν σημαίαν καινουργῆ. Μεταφέρει τουρκικὰς οἰκογενεῖας εἰς Αἰτωχώριον, ἐπιστρεφούσας εἰς τὰς ἐστίαις των.

»Μετ' ὀλίγον συναντῶμεν τὴν «Σφακτηρίαν». Οὐδεμίαν εἰδησις ἐκ Θεσσαλονίκης. Ἐπὶ τοῦ Μεγάλου Καραμπουρνοῦ κυματίζει ἡ Ἑλληνικὴ σημαία. Βροντώδεις ζητωκραυγαὶ ἐκ τοῦ ἀτμοπλοίου μας χαιρετίζουσι τὸν κυματισμὸν τῆς.

» Ἀναφαίνεται μακρὰν κάμπτον τὴν ἄκραν τοῦ Καραμπουρνοῦ καὶ ἐρχόμενον πρὸς ἡμᾶς μικρὸν ἀτμόπλοιον. Εἶνε τὸ πλοηγόν, τὸ φέρον καὶ τὸν ὑπαρχον τῆς «Σφακτηρίας». Λέμβος μετ' ἀγέματος καταδιβάσεται ἐξ αὐτῆς καὶ διευθύνεται πρὸς τὸ πλοηγόν. Ὁ πλοίαρχος τοῦ ἀρνεῖται καὶ πάλιν νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ. Καὶ ἐνῶ λέγει ταῦτα, τὸ ἀτμόπλοιον ὑπ' ἀτμὸν παραμένον, ἀπομακρύνεται.

» Ἡ λέμβος τῆς «Σφακτηρίας» πλησιάζει. Λέμβος τῆς «Ἀρκαδίας» ρίπτεται, ὁ κυβερνήτης τῆς «Σφακτηρίας» μᾶς φωνάζει: «Ρῦχτε μίαν ἔνσφαιρον βολὴν νὰ σταματήσῃ». Ἀναπτύσσει τότε ταχύτητα ἢ «Ἀρκαδία» διὰ νὰ πλησιάσῃ τὸ πλοηγόν μεθ' ἑλθὼν τὸν κίνδυνον, ὃν δύνανται νὰ διατρέξῃ εἴτε ἐκ τορπίλλης, εἴτε ἐκ προσαράξεως εἰς ἀδαθῆ, ὕδατα καὶ ταυτοχρόνως ρίπτεται μία ἄσφαιρος βολή καὶ εἶτα δευτέρα καὶ τρίτη.

» Τὸ πλοηγόν δὲν σταματᾷ. Ρίπτονται μακρὰν τοῦ καὶ ἔνσφαιροι καὶ πάλιν δὲν σταματᾷ. Τέλος ρίπτονται μίᾳ ἔμπροσθεν αὐτοῦ καὶ ἄλλῃ πλαγίως τοῦ καὶ τὸ πλοηγόν διακόπτει τὸν δρόμον του. Στρέφει πρῶραν πρὸς ἡμᾶς καὶ μᾶς πλησιάζει. Λέμβος τῆς «Ἀρκαδίας» ρίπτεται εἰς τὴν θάλασσαν, μεταδίνει εἰς τὸ πλοηγόν καὶ παραλαμβάνει τὸν κυβερνήτην του, ὅστις μεταφέρεται εἰς τὴν «Ἀρκαδίαν». Οὗτος ἐξηγεῖται, ὅτι τὸ πλήρωμά του δὲν θέλει νὰ ὀδηγήσῃ ἑλληνικὰ ἀτμόπλοια.

» Δευτέρα λέμβος ἐκ τῆς «Σφακτηρίας» με' ἀγγμα μεταδίνει εἰς τὸ πλοηγόν, συλλαμβάνει τὸ πλήρωμα, τὸ δὲ μικρὸν ἀτμόπλοιον τὸ ὀδηγεῖ καὶ τὸ προσαράζει εἰς τὴν ἀμμώδη ἀκτὴν.

» Τὸ πλοηγόν ἐπὶ τέλους πέθεται νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ.

» Προχωροῦμεν. Ἀπὸ τὸ Καραμπουρνοῦ, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου διακρίνομεν καθαρῶτα τὰ ἄνευ κλείστρων πλέον παμμεγέθη τοπομαχικὰ πυροβόλα καὶ τοὺς καταλαβόντας αὐτὸ Ἕλληνας στρατιώτας, μᾶς χαιρετᾷ ἢ Ἑλληνικὴ σημαία. Ἀνταποδίδομεν τοὺς χαιρετισμούς. Πλέον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, ἣτις διακρίνεται ἀμυδρῶς μέσα εἰς τὴν περικαλύπτουσαν αὐτὴν ὀμίχλην καὶ πλησιάζομεν νὰ διέλθωμεν τὴν ἐπικίνδυνον ζώνην.

» Ὅπως ὁμοῦ μοῦ ἔλεγε κατόπιν εἰς νέος Θεσσαλονικεὺς, εὐρισκόμενοι κατ' ἐκείνην τὴν στιγμὴν ἐπὶ τοῦ Καραμπουρνοῦ οἱ ἐκεῖ μένοντες καὶ παρακολουθοῦντες τὸν πλοῦν ἡμῶν αἰχμάλωτοι Τούρκοι ἀξιοῦ-

ματικοί, ἐφώναζαν εἰς τοὺς ἰδιικούς μας : «Ποῦ πᾶνε αὐτοί ! Περνοῦν ἐπάνω ἀπὸ τὰς τορπιλλας ! Θὰ τιναχθοῦν εἰς τὸν ἀέρα !»

» Καὶ πραγματικῶς διήλθομεν ἄνω τῶν τορπιλλῶν, αἱ ὁποῖαι ἦσαν βυθισμέναι εἰς βάθος μεγαλείτερον τοῦ βάθους τοῦ ἀτμοπλοίου μας.

» Εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος πρὸ ἡμερῶν εἶχε προσκρούσει ἐπὶ τορπιλλῆς ἐν Ρωσικὸν καὶ εἶχε πάθει μεγάλας ζημίας.

» Τέλος διερχόμεθα τὴν ἐπικίνδυνον ζώνην. Οἱ ἄνδρειοι κυβερνῆται τῶν δύο ἀτμοπλοίων Χατζηκυριάκος τῆς « Ἀρκαδίας » καὶ Λάμπρου τῆς « Σφακτηρίας » ἐξετέλεσαν τὰς διαταγὰς τὰς ὁποίας εἶχον λάβει, περιφρονήσαντες πάντα κίνδυνον.

» Μετὰ ὦραν καὶ πλέον εἰσερχόμεθα εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης. Τὸ πρῶτον ἀγγλικὸν θωρηκτὸν πού συναντῶμεν μᾶς χαιρετᾷ ἀνακροῦσιν τὸν Ἑλληνικὸν Ἐθνικὸν Ὑμνον. Κατόπιν ἀλληλοδιαδόχως ἄλλο Ἀγγλικόν, Γαλλικόν, Αὐστριακόν, Ρωσικόν. Οἱ ναῦται τοῦ Ρωσικοῦ ἐνθουσιασμένοι μᾶς χαιρετοῦν καὶ μὲ τοὺς κούκους των.

» Ἀρχίζουσι αἱ ἐπισκέψεις ἐκ τῶν ξένων πλοίων καὶ μετὰ τινα ὦραν ἀγκυροβολοῦμεν πρὸ τῆς τελωνιακῆς ἀποβάθρας. Βλέπομεν τοὺς ἐξέχοντας ἴστους τοῦ « Φετήχ Μπουλέν » τοῦ Τουρκικοῦ πολεμικοῦ, ὅπερ κατεβύθισεν ὁ Βότσης.

» Ἐπὶ τῆς προκυμαίας πλῆθος Ἑλλήνων στρατιωτῶν ζητωκραυγάζει καὶ ἡ μουσικὴ ἀνακροῦει τὸν Βασίλ. Ὑμνον. Ἐνθουσιασμός ἀκράτητος ἐπὶ τῶν πλοίων καὶ ἐπὶ τῆς ξηρᾶς. Ἡ θεὰ τῶν Κρητῶν χωροφυλάκων, οἱ ὁποῖοι περὶ τοὺς 170, μὲ τὸν ἄρχηγόν κ. Μομφερράτον ἐπὶ κεφαλῆς καὶ ἐπτὰ ἀξιωματικούς των, ἐστάλησαν εἰς Θεσσαλονίκην μὲ τὴν « Ἀρκαδίαν » διὰ τὴν ἀστυνομικὴν τῆς πόλεως ὑπηρεσίαν ἐξεγείρει μεγαλείτερον ἐνθουσιασμόν. Ὁ κόσμος τρέχει μακρόθεν νὰ ἴδῃ, νὰ ζητωκραυγάσῃ. νὰ ἐκδηλώσῃ τὸν ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν του.

» Τὸ πρῶτον ναυτικὸν ἄγλημα πού ἐξήλθεν εἰς τὴν ξηρὰν τὸ ὑπεδέχθησαν μὲ ἄλλας τὰς ἐξωτερικεύσεις τῆς παράφρονος χαρᾶς.

» Τῆς « Ἀρκαδίας » ἐπέβαινε ὁ ὑποφροντιστὴς Σακαλῆς, διορισθεὶς λιμενάρχης Θεσσαλονίκης, ἔχων ὑπὸ τὰς διαταγὰς του τὸν λογιστὴν Λεκατσᾶν καὶ τὸν ὑπολογιστὴν Τσάκωναν. Ἐπίσης ἐπέβαινον πολλοὶ ὀρισμένοι διὰ τὴν διοικητικὴν, δικαστικὴν καὶ τελωνιακὴν ὑπηρεσίαν,

ὡς καὶ διμοιρία μηχανικοῦ διὰ τὴν ἐγκατάστασιν ἀσυρμάτου τηλεγράφου»

Ἄλλαι συμπληρωτικαὶ βásiμοι πληροφορίαὶ ἔχουσιν ὡς ἀκολουθῶς :

» Ἡ « Ἀρκαδία » καὶ ἡ « Σφακτηρία » ἡρέμα πλέουσαι, εἰσέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μακεδονικῆς μεγαλουπόλεως, διελοῦσαι πρὸ τῶν ἐν αὐτῷ ἡγκυροβολημένων 7 πολεμικῶν τῶν ξένων Δυνάμεων, ὧν τὰς σημαίας ἐχαιρέτησεν ἡ « Σφακτηρία » διὰ τῶν νενομισμένων βολῶν. Τὰ ξένα πολεμικὰ ἀντεχαιρέτησαν, ὑψώσαντα τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν ἐπὶ τοῦ ἰστοῦ των, ἐνῶ αἱ μουσικαὶ των ἐπαιάνιζον ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τὸν ἔθνικόν μας ὕμνον. Τὰ ὀπλιταγωγὰ μας ἡγκυροβόλησαν πλησίον τοῦ Κέ, τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ λιμένος, ἐνῶ ἄπειρον πλῆθος ὁμογενῶν συγκεντρωμένον εἰς τὴν παραλίαν ἐζητωκραύγαζεν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

» Ἡ « Ἀρκαδία », προσδέσασα τὰ πρυμνήσιά τῆς, κατεβίβασε τὴν ἐπιτελίδα λέμβον, διὰ τῆς ὁποίας ἐξήλθον εἰς τὴν παραλίαν οἱ ἐν τέλει, ἐξ ὧν ὁ λιμενάρχης Γεώργιος Σακαλῆς, παραλαβὼν μεθ' ἑαυτοῦ τοὺς λοιποὺς ὑπ' αὐτὸν ἀξιωματικοὺς καὶ τὴν ἐκ πεζοναυτῶν φρουράν, μετέβη εἰς τὸ Λιμεναρχεῖον ὅπου ἐδεξιῶθη αὐτὸν ὁ πρῶην Τοῦρκος Λιμενάρχης, ὅστις κάτωχρος μετὰ τὸν συνήθη τουρκικὸν τεμενᾶν, παρέδωκεν εἰς τὸν Ἑλληνα ἀξιωματικὸν τὸ κατάστημα καὶ πάντα τὰ ἐν αὐτῷ, ἦτοι ἐγγράφα καὶ 25 ὄπλα τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς.

» Ἀπερχόμενος ὁ Τοῦρκος Λιμενάρχης ἀπεχαιρέτισε τὸν Σακαλῆν εἰπὼν εἰς αὐτὸν ἐπὶ λέξει :

« — Ὁ Ἄλλὰχ ἔτσι ἤθελε νὰ γείνη ! »

» Καὶ δακρύων ἀπῆλθεν ἐκεῖθεν.

» Μετὰ τὸ Λιμεναρχεῖον ὁ Σακαλῆς παρέλαβε καὶ τὸ Ὑγειονομεῖον ἐγκαταστήσας ἐν αὐτῷ ὑπαλλήλους καθὼς καὶ τὸ γραφεῖον τῶν Φάρων.

» Ὁ ἔλος ὀπλισμὸς τοῦ λιμένος ἀπετελεῖτο, κατ' ἀσφαλεῖς πληροφορίας, ἀπὸ 220—240 τορπίλλας συνδεομένης διὰ σύρματος μετὰ τοῦ μεγάλου φρουρίου ἀπὸ ἓνα πυροβόλον τῶν 15 καὶ 16 μυδραλλιοβόλα ἐπὶ τῆς παραλίας.

Δώδεκα πεδινά, τρία ἄλλα τοῦ « Φετιχ Μπουλέντ », τέσσαρα μικρότερα, δὺς φρουριακὰ τῶν 25 τοποθετημένα εἰς διάφορα σημεῖα

τοῦ λιμένος καθὼς καὶ ἓνα πυροβολεῖον ἀνεγερθὲν ἐσπευσμένως ἐπὶ τινος λόφου μὲ τρία ἄλλα τηλεβόλα τοῦ ἰδίου θωρηκτοῦ συνεπλήρωσαν τὴν ἀπὸ θαλάσσης ἄμυναν τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν πάσῃ τιμῇ καὶ ἀξίᾳ, ὡς τοῦτο θέλει ἐπιβεβαιωθῆ καὶ ἐκ τῶν ὑστέρων, Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Θεσσαλονίκης διωρίσθη ὁ Βασιλόπαις Νικόλαος, γνωστὸς τοῖς πᾶσιν ὡς ἀνὴρ στερεοῦ χαρακτῆρος καὶ ἀρτιωτάτης στρατιωτικῆς καὶ ἐγκυκλοπαιδικῆς μορφώσεως.

Φρούραρχος Θεσσαλονίκης διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Διαδόχου ὁ τέως Μέραρχος ὑποστράτηγος Κλεομένης, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβεν ἀμέσως τὰ καθήκοντά του.

Τὸ Ἑλληνικὸν Φρουραρχεῖον ἐγκατεστάθη εἰς τὸ κομψὸν παραλιακὸν μέγαρον ὅπου ἦτο ἄλλοτε ἡ περίφημος λέσχη τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου Θεσσαλονίκης.

Ὁ Φρούραρχος ἐξέδωκε προκήρυξιν, ἡ ὁποία ἐτοιχοκαλλήθη εἰς ἕλας τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως.

Τοιοτοτρόπως ἐντὸς τῆς πρώτης τῆς Τετάρτης ἔλαι σχεδὸν αἱ Ἄρχαί εἶχον ἐγκατασταθῆ εἰς τὰς θέσεις των καὶ ἔλαι αἱ ὑπηρεσίαι ἤρχισαν διεξαγόμεναι ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ, αἱ Ἀθηναὶ εὐρίσκοντο ἐν ἀδιαπτώτῳ φρενιτικῷ χαρᾷ καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Ἄλλ' ἡ ἡμέρα ἣτις ὑπερέβη πάσας τὰς προηγηθείσας ὑπῆρξεν ἡ 28ῃ 8)δρίου, καθ' ἣν ἐτελέσθη ἡ πάνδημος λειτουργία καὶ δικδῆλωσις ἐπὶ τῷ θριάμβῳ τῆς ἀλώσεως τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης.

Θὰ προσπαθῆσωμεν νὰ δώσωμεν ἐνταῦθα μίαν ἀμυδρὰν εἰκόνα τῆς ἐξαιρετικῆς αὐτῆς ἡμέρας.

Ἀπὸ τῆς πρώτης ἡ ἡμέρα τῆς 28ης 8)δρίου ἐφάνη ὅτι θὰ διήρχεται βροχερὰ, πλὴν μετὰ μικρὸν ὁ οὐρανὸς ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤρχισε νὰ αἰθριάσῃ καὶ πρὸς στιγμὴν ὁ ἥλιος ἐφάνη ἐπὶ τοῦ σκοτεινιασμένου ἐπὶ τέσσαρας ἡμέρας Ἀττικοῦ ὀρίζοντος.

Οἱ Ἀθηναῖοι ἐλπίσαντες ὅτι ἡ ἡμέρα θὰ ἦτο ἡλιόλουστος, ἔτρεξαν μὲ τὰς ἐορτασίμους στολάς των πρὸς τὴν Μητρόπολιν ὅπου ἀπὸ πρώτας συνεκεντροῦτο πλῆθος κόσμου ἀφ' ἕλων τῶν γωνιῶν τῶν Ἀθηγῶν. Δὲν εἶχεν ὁμως ἀκόμη πλησιάσει ἡ ἐνάτη πρωϊνὴ, ὁπότε ὁ οὐ-

ρανός ὡσεὶ μεταμεληθεὶς ἀρχίζει νὰ ἀδειάζῃ τοὺς ἀσχοὺς τοὺς παραγεμισμένους ἀπὸ βροχὴν καὶ ἀνεμὸν, ἐνῶ αἱ βρονταὶ συναδελφοῦνται μὲ τοὺς ἐορτινοὺς κανονοβολισμοὺς.

Ἡ ὥρα τῆς δοξολογίας πλησιάζει. Τὴν 9 1)2 πρὸ τῆς Μητροπόλεως καταφθάνει δύναμις ἐξ 80 χωροφυλάκων καὶ στρατιωτῶν ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ζυμβρακάκη καὶ τοῦ ὑπομοιράρχου Μαρούδα.

Τὴν 10ην προσέρχεται πρῶτος ἐκ τῶν ἐπισήμων ὁ Ι. Γρουπάρης, πρῶτον ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτής. Εἶτα δὲ ὁ Ζαλεισιάνος, ὀλίγον δὲ ὕστερον ὁ Πρωθυπουργὸς μετὰ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Τὸ πλῆθος πρὸ τῆς Μητροπόλεως ἐκσπᾶ ἐνθουσιωδῶς εἰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Μετὰ τὸ Ὑπουργικὸν συμβούλιον καταφθάνει τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον, ὁ φρουράρχος Γιάνναρος, πολλοὶ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι, ἐλάχιστοι στρατιωτικοὶ καὶ οἱ τοῦ Ναυτικοῦ Ἐπιτελείου. Μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν ἐπισήμων ἀρχεται ἡ δοξολογία ἐν βαθυτάτῃ συγκινήσει, χοροστατοῦντος τοῦ σεβασμιωτάτου ἐπισκόπου Ὑδρως, μετὰ τὸ τέλος τῆς ὁποίας τὸ πλῆθος χαιρετᾷ ἐνθουσιωδῶς καὶ πάλιν τὸν ἀπερχόμενον Πρωθυπουργόν, ὅστις κατ' εὐθείαν ἀνέρχεται εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἔπου μετέβησαν καὶ οἱ ἄλλοι ὑπουργοί.

Τῆς δοξολογίας μετέτχε καὶ ὁ παρεπιδημῶν Π. Μητροπολίτης Κιτίου ἐμφανισθεὶς κατόπιν ἐνώπιον τοῦ κ. Πρωθυπουργοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον διηρμήνευσε τὴν χαρὰν καὶ τὰ συγχαρητήρια τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Λαοῦ τῆς Κύπρου.

Ἄμα τῇ ἀναχωρήσει τοῦ ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὁ κ. Δήμαρχος καὶ τὸ Δημοτ. Συμβούλιον τεθέντες ἐπὶ κεφαλῆς ὀγκωδεστάτης διαδηλώσεως, προηγουμένης τῆς μουσικῆς τοῦ ὀργανοτροφείου τοῦ Χατζῆ Κώστα, κατηρθύθησαν διὰ τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ, Πλατείας Συντάγματος καὶ τῆς λεωφόρου Κωνσταντινου τοῦ Διαδόχου εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἔπου τὸ πλῆθος ἐξέσπασεν εἰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ Βενιζέλου, ἐνῶ ὁ Δήμαρχος μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἀνήρχοντο εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Τὸν Δήμαρχον καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ἐδέχθη ὁ Πρωθυπουργὸς μετὰ τῶν ἄλλων ὑπουργῶν ἐν τῷ γραφείῳ του χαιρετίσας αὐτοὺς διὰ χειραψίας καθὼς καὶ οἱ ὑπουργοί.

Ὁ Μερκούρης προσεφώνησε τότε τὸν Πρωθυπουργόν διὰ τῶν ἐξῆς :

Κύριε Πρόεδρε,

«Ὁ Ἀθηναϊκὸς Λαὸς, ἔχων ἐπὶ κεφαλῆς τὴν Δημοτικὴν τοῦ Ἀρχῆν, ἔρχεται νὰ ἐκφράσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸν θαυμασμόν του διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὰ ἄλλα χαρομόνα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ὀφείλονται εἰς τὴν ὑμετέραν μεγαλοεργὸν δρᾶσιν. Εὐχεται δὲ νὰ ζήσετε ἐπὶ μακρὰ ἔτη ὅπως συνεχίσητε τὴν μεγαλοεργὸν σας δρᾶσιν.»

Ὁ Βενιζέλος ἀπαντῶν εἰς τὸν Δήμαρχον εἶπε τὰ ἑξῆς περίπου :

«Κύριε Δήμαρχε,

Εὐχαριστῶ θερμῶς τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν Δημοτικὴν Ἀρχὴν διὰ τὰ αἰσθήματα, τὰ ὁποῖα δι' ὑμῶν μοι διετροῦνωσεν. Ἀληθῶς ἡ Ἑλλὰς ἐχάραξε νέον δρόμον, ὁ ὁποῖος θὰ τὴν ὀδηγήσῃ εἰς μέλλον ἔνδοξον. Τὸ παρελθὸν ἀνήκει συνεπῶς εἰς τοὺς προγόνους, τὸ δὲ ἔθνος, στηριζόμενον πλέον εἰς τὰς ἰδίας δυνάμεις καὶ ἔχον ἀπόλυτον πεποίθησιν εἰς τὸν γενναῖον στρατὸν του, εἶπε βέβαιον ὅτι θὰ ὀδεύσῃ πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὴν εὐημερίαν».

Ἀπὸ τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν εὐθὺς ἄμα τῇ καθόδῳ τοῦ κ. Δημάρχου καὶ τῶν Δημοτικῶν Συμβούλων ἢ διαδήλωσις διαρκῶς ὀγκουμένη μετέδῃ εἰς τὴν Σερβικὴν Πρεσβείαν, ὅπου ὁ Πρεσβευτῆς κ. Μπόσκοβιτς ἐδέχθη τὸν Δήμαρχον, ὅστις τὸν συνεχάρη διὰ τὰς νίκας τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, εὐχηθεὶς ὅπως διατηρηθῇ ἢ μετὰ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ὁμοφωνία, ἵνα ἐπέλθῃ τὸ ποθεύμενον ἀποτέλεσμα. Ὁ Μπόσκοβιτς ἀπαντῶν ἠὺχαρίστησε τὸν Δήμαρχον καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον, καὶ συνεχάρη αὐτοὺς διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν ἀπεκάλεσε μικρὰν Κωνσταντινούπολιν.

Μετὰ τὴν ἔξοδον τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου ἀπὸ τῆς Πρεσβείας ἀνεπετάσθη ἀπὸ τοῦ κοντοῦ ἢ σερβικῆ σημαία, τὴν ὁποίαν τὸ πλῆθος κάτωθεν ἐχαίρετρε δι' ἀτελευτήτων ζητωκραυγῶν.

Ἀπὸ τὴν Σερβικὴν Πρεσβείαν τὸ πλῆθος ἐν διαδηλώσει κατηυθύνθη εἰς τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Σίνα Βουλγαρικὴν, ὅπου ὁ αὐτὸς ἐξεδηλώθη ἐνθουσιασμός.

Ἐνῶ δὲ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ἡγουμένου τοῦ Δημάρχου εἰσῆρχετο εἰς τὴν Πρεσβείαν, ὁ πρεσβευτῆς κ. Χατζημήτσης, ἐξῆλθεν εἰς τὸ παράθυρον ἀναφωνήσας ἑλληνιστί :

—Ζήτω τὸ ἑλληνικὸν Ἔθνος!

—Ζήτω ὁ λαός!

—Ζήτω ὁ Βασιλεύς! Ὁ Διάδοχος! Ὁ γενναῖος ἑλληνικὸς στρατός καὶ τὰ σύμμαχα Κράτη!

Τὸ κάτωθεν πλῆθος εἰς ἐκάστην ἀναφώνησιν τοῦ Πρεσβευτοῦ ὠρύετο κυριολεκτικῶς καὶ εἰς τὸ τέλος ἐκσπᾶ εἰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Βουλγαρικοῦ Λαοῦ.

»Ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Πρεσβείας ὑποδεχθεὶς ὁ Πρεσβευτὴς τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ἐδέχθη τὰ συγχαρητήρια τοῦ κ. Δημάρχου ἐπιταῖς νίκαις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ὅστις τελειῶνων ἠύχθη τελείαν νίκην τῶν βουλγαρικῶν ὅπλων.

Ὁ Χατζημητσεφ συγκεκινημένος ἠύχαρίστησε τὸν Δήμαρχον καὶ τὸν λαὸν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τὰς ἐκδηλώσεις των ταῦτας ὑπὲρ τῶν βουλγαρικῶν ὅπλων, ἐκφράσας τὴν πεποίθησιν ὅτι ἡ νίκη θὰ στέψη καὶ εἰς τὴν ὅλην ἐκδασὶν τοῦ ἀγῶνος τὰ σύμμαχα ὅπλα.

Μετὰ τὴν Βουλγαρικὴν πρεσβείαν τὸ πλῆθος, ζητωκραυγᾶζον πάντοτε, διὰ τῶν ὁδῶν Σταδίου καὶ Ἀθηνᾶς κατηυθύνθη εἰς τὴν Δημαρχίαν, ἔπου ὁ Μερκούρης εἶπε τὰ ἑξῆς πρὸς τὸ κάτωθι πλῆθος:

—Ἀγαπητέ λαέ. Τὰ χαρμόσυνα γεγονότα, τὰ ὁποῖα ἡ Δημοτικὴ Ἀρχὴ πανηγυρίζει μαζί σου, εὐχομαι νὰ συνεχισθῶσιν ἐπὶ τοσοῦτον, ὥστε οὐδεὶς τῶν ἀλυτρώτων ἀδελφῶν μας νὰ μείνη ὑπὸ τὸν ζυγὸν τοῦ ἀγρίου βαρβάρου.

»Εὐχομαι καὶ τὸ ἐλπίζω, ἐφ' ὅσον βλέπω τοιοῦτον Λαόν, ὅστις ἀνεδείχθη λαμπρὸς στρατιώτης ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ γενναίου ἀρχηγοῦ Διαδόχου (χειροκροτήματα), ὅτι θὰ συνεχισθῶσι τὰ χαρμόσυνα γεγονότα.

»—Ζήτω τὸ Ἔθνος!

»—Ζήτω ὁ Βασιλεύς!

»—Ζήτω ὁ Διάδοχος!

»—Ζήτω ὁ Βενιζέλος!

»—Καὶ εἰς ἄλλα μὲ ὑγείαν.»

Τὸ πλῆθος ζητωκραυγᾶζει ἐπ' ἀρκετὸν καὶ εἶτα ἀρχίζει νὰ διαλύεται, ἐν ᾧ ἡ βροχὴ ἐξακολουθεῖ πίπτουσα ραγδαία.

Μετὰ τὴν διάλυσιν τοῦ πλῆθους ὁ Δήμαρχος, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου, συνέταξε τὸ κάτωθι τηλεγράφημα, ὅπερ ἀπέστειλε πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα καὶ εἰς τὸν Διάδοχον.

«Ὁ Ἀθηναϊκὸς Λαὸς καὶ ἡ Δημοτικὴ ἀρχὴ Ἀθηναίων πανηγυρίζουν τὸ μέγα γεγονός τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ἐν ἐξἄλλῳ ἐνθουσιασμῷ.

» Συγχαίρει δὲ καὶ θαυμάζει τὸν Ἀρχιστρατήγον Διάδοχον τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνικοῦ στρατοῦ καὶ τὸν γενναϊότατον στρατὸν Του διὰ τὰς συνεχεῖς νίκας.»

Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ τηλεγραφήματος, τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον συνήλθεν εἰς ἔκτακτον συνεδρίασιν καὶ τῇ προτάσει τοῦ Δημάρχου καὶ τῆς παμπληθῆς τοῦ Συμβουλίου ἀπεφασίσθη ἡ μετονομασία τῆς ὁδοῦ Πανεπιστημίου εἰς ὁδὸν Θεσσαλονίκης καὶ τῆς ὁδοῦ Ἀκαδημίας εἰς ὁδὸν Ἐλευθερίου Κ. Βενιζέλου.

Καὶ οὕτω ἐλήξεν καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ αὕτη τελετή.

Ἄλλ' ἐκεῖνο κυρίως, ἔπερ κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τῶν μεγάλων συγκινήσεων ἔκαμεν ἰδιαιτέραν αἴσθησιν, ἦτο ἡ τόσον ἀφελῆς, ὅσον καὶ πρωτοτύπως διαχυτικὴ ἀπάντησις τοῦ βασιλέως τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτα ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ἀλώσεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ γεμᾶτος καρδιᾶ αὐτὸς βασιλεὺς, ἔταν ἤκουσεν ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ ἐν Κεττίγγῃ πρεσβευτοῦ τῆς Ἑλλάδος ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη κατελήφθη, δὲν ἀπήντησε διόλου ἤρπασε μόνον τὸν πρεσβευτὴν μας, τὸν ἔθλιψεν ἐπὶ τοῦ τιμημένου του στήθους καὶ τὸν κατησπάσθη!...

Ταυτοχρόνως τὸ Λονδίον ἐβδομαδιαίον πολιτικὸν φύλλον «Παρατηρητῆς» σχολιάζον τὴν εἶδησιν τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἐξαίρει τὸ γεγονός ὡς μεγίστης σημασίας ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως.

«Ἡ νίκη τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸ τῆς Θεσσαλονίκης, γράφει, ἡ ἐξαναγκάσασα ὀλοκλήρον τὴν τουρκικὴν φρουρὰν εἰς παράδοσιν, εἶνε σπουδαιότερα καὶ αὐτῶν τῶν νικῶν τοῦ 1821, μία δὲ τῶν μεγαλειέτων τοῦ αἰῶνος, λαμβανομένης ὑπ' ὄψιν τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεως τῆς παραδοθείσης φρουρᾶς...»

Καὶ εἶπετο ὁ βαρυσήμαντος ἐπίκαιρος λόγος τοῦ Ἀγγλοῦ πρωθυπουργοῦ Ἀσκουθ.

Εἰς τὸ ἐπίσημον γεῦμα ἐπὶ τῇ ἐγκαταστάσει τοῦ Λόρδου Δημάρχου τοῦ Λονδίνου καὶ ἐπὶ παρουσίᾳ ὀλοκλήρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμ-

βουλίου καὶ πολλῶν ἐκ τῶν μελῶν τῶν δύο Βουλῶν, ὁ πρωθυπουργὸς Ἄσκουϊθ ὠμίλησε περὶ πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας ἐν τῷ Βαλκανικῷ ζήτηματι. Αἱ δηλώσεις τοῦ Ἄγγλου πρωθυπουργοῦ εἶχον ἐν ἀκριβεῖα ὡς ἑξῆς :

«Ζῶμεν—εἶπεν ὁ Ἄσκουϊθ—ἐν χρονικῇ περιόδῳ πλήρει ἀγωνίας. Παριστάμεθα πρὸ γεγονότων σοβαρῶν καὶ καταπλησσομένων. Οἱ στρατοὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν εἶνε κύριοι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, οἱ Ἕλληνες κατέλαβον τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν θύραν δι' ἧς ὁ Χριστιανισμὸς εἰσεχώρησε τὸ πρῶτον ἐν Εὐρώπῃ, καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν δυνατὸν νὰ μάθωμεν ὅτι καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπεσε.

»Καὶ ἀποτελεῖ εὐχαρίστησιν δι' ἐμὲ τὸ νὰ εἶμαι εἰς θέσιν νὰ βεβαιώσω ὅτι, ὅσον ἀφορᾷ τὴν Μ. Βρετανίαν, αἱ σχέσεις αὐτῆς μετὰ τῶν ἄλλων Δυνάμεων, ἄνευ οὐδεμιᾶς ἐξαιρέσεως, οὐδέποτε ὑπῆρξαν μᾶλλον φιλικαὶ καὶ ἐγκάρδιαι.

»Αἱ Μ. Δυνάμεις ἐνεργοῦσιν ἀπὸ κοινοῦ ἐν στενωτάτῃ ἐπαφῇ, ἐν εἰλικρινεῖα καὶ ἐν ἀβιάστῳ ἐλευθερίᾳ ἀνακοινώσεων καὶ συζητήσεων, ἥτις εἶνε ἀξιοσημεῖωτος καὶ τοιαύτη, ὥστε δυνατὸν ἀκόμη νὰ φαίνεται ἀκατανόητος δι' ἐκείνους, οἵτινες νομίζουσιν ὅτι, ἐπειδὴ συνετελεσθῶσιν συμφωνιῶν τινων αἱ Δυνάμεις διαιροῦνται εἰς δύο ὁμάδας, πρέπει κατ' ἀνάγκην ἐν στιγμῇ Εὐρωπαϊκῆς κρίσεως νὰ εἶνε χωρισμένοι εἰς δύο ἀντίπαλα στρατόπεδα. Ἐν τούτοις οὐδὲν ἀπέχει περισσότερο τούτου τῆς πραγματικῆς θέσεως τῶν γεγονότων.

»Ἐμέμφθησαν τινὲς τὰς Δυνάμεις ὅτι δὲν κατώρθωσαν νὰ ἐμποδίσουν τὸν πόλεμον. Αἱ Δυνάμεις ἐπεζήτησαν μετ' εἰλικρινοῦς προθυμίας, ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὴν Πύλῃν καὶ ἐξασκοῦσαι διπλωματικὴν πίεσιν, νὰ κατορθώσουν, ὥστε ἡ τάξις καὶ ἀγαθὴ Κυβέρνησις ν' ἀποκατασταθῶσιν ἐν τῇ Εὐρωπαϊκῇ Τουρκίᾳ. Διεμάχοντο ὁμῶς δυνάμεις, αἵτινες διέφευγον πάντα ἔλεγχον τῆς διπλωματίας.

»Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη εἶχον ὄριμον τὸ σχέδιόν των τῆς δράσεως, εἶχον συμπληρώσει τὰς συνεννοήσεις των, εἶχον συναρμονίσει τὴν ἀμοιβαίαν των δράσιν καί, κατανοήσαντα ὅτι ἡ προσφυγὴ εἰς τὰ ἄπλα ἦτο τὸ μόνον ἀποτελεσματικὸν φάρμακον, ἔλαβον ἀποφάσεις νὰ καταφύγουν εἰς αὐτό.

»Ἐλαβον οὕτω τὸ ζήτημα ἀποκλειστικῶς εἰς χεῖράς των καὶ τὰ

πράγματα δὲν εἶνε δυνατόν πλέον νὰ εἶνε ὅπως ἦσαν πρό τινας, ἀλλ' ἐπιβάλλεται εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀνδρας, εἰς οἰονδήποτε καὶ ἂν ἀνήκουν Κράτος, ν' ἀναγνωρίσουν καὶ ν' ἀποδεχθοῦν τὰ τετελεσμένα γεγονότα.

» Ὄταν ὁ Γουλιέλμος Πίττ, πληγείς κυρίως ἀπὸ τὴν εἶδησιν τῆς ἤτιτις τοῦ Ἀούστερλιτς, ἠναγκάσθη νὰ πέσῃ κλινήρης διὰ νὰ μὴ ἐγερθῇ πλέον, ἐξώρκισε τοὺς περι αὐτὸν νὰ τυλίξουν τὸν χάρτην τῆς Εὐρώπης, ὅστις ἐκρέματο εἰς τὸν τοῖχον τοῦ δωματίου του. Καὶ ἄλιγον ἔλειψεν ἢ ἐκστρατεία τοῦ Ἀούστερλιτς νὰ ἐπιφέρῃ μεταβολὴν ἐξ ἴσου ἀπροσδόκητον καὶ ἐξ ἴσου ὀλοσχερῆ, ὁποῖαν ἢ Βαλκανικὴ Ὀμοσπονδία συνετέλεσεν ἐν διαστήματι ἐνὸς μηνός.

» Ὀλόκληρος ὁ χάρτης τῆς Ἀνατολικῆς Εὐρώπης πρέπει νὰ ἀναχαραχθῇ. Καὶ πιθανὸν ἐν τῇ ἀναθεώρησει ταύτῃ αἱ ἰδέαι καὶ αἱ βλέψεις καὶ τὰ πολιτικὰ σχέδια, τὰ ὠριμάσαντα εἰς ἐποχὴν ἀνήκουσαν πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ παρελθόντος, νὰ ὑπέστησαν σήμερον μεταβολὰς ἢ νὰ ὀφείλουν μάλιστα νὰ ἐγκαταλειφθοῦν ἐξ ὀλοκλήρου. Καὶ ἂν ὑπάρχῃ σημεῖον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ὀλόκληρος ἢ Κοινὴ Γνώμη ἐν Εὐρώπῃ εἶνε ὁμόφωνος, τοῦτο εἶνε ὅτι οἱ νικηταὶ δὲν θὰ στερηθῶσι τῶν καρπῶν τῆς νίκης, ἣτις ἐστοίχισεν εἰς αὐτοὺς τόσον ἀκριβὰ.

» Οὐδεὶς, ἐξ ὅσων γνωρίζω, εἶνε διατεθειμένος ν' ἀρνηθῇ τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀγῶνος καὶ ν' ἀμφισδητήσῃ τὸν τελειωτικὸν χαρακτήρα τῶν ἀποτελεσμάτων του.

» Ἡ Μ. Βρετανία οὐδὲν ἔχει συμφέρον ὅπως ἢ πολιτικὴ καὶ ἐδαφικὴ ἀναθεώρησις γείνη ἀκριβῶς κατὰ τὸν ἓνα ἢ τὸν ἄλλον τρόπον. Ὑπάρχουν ὅμως ἄλλαι Δυνάμεις, τῶν ὁποίων αἱ σχέσεις αἱ κοινωνικαὶ, αἱ οἰκονομικαὶ, αἱ γεωγραφικαὶ καὶ αἱ ἱστορικαὶ συνδέονται μετὰ τῶν μερῶν ἔπου ἐξελίσσεται ὁ πόλεμος καὶ τὰ συμφέροντα εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα εἶνε τοιαῦτα, ὥστε δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀρνηθῇ τις τὸ δικαίωμα των νὰ εἴπουν γῆνόμεν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ὀριστικῆς καὶ μονίμου συστηματοποιήσεως τῶν πραγμάτων.

» Ἀπέχω αὐστηρῶς ὡς ἐκ τῆς θέσεως εἰς ἣν εὐρίσκονται σήμερον τὰ πράγματα, νὰ κάμω ὑπαινιγμὸν ἔστω καὶ περὶ τῶν στοιχειωδестέρων ἐκ τῶν ζητημάτων, ἅτινα ἀναποφεύκτως θὰ παρουσιασθῶσι πρὸς λύσιν καὶ τινα τῶν ὁποίων εἶνε πλήρη δυσχερειῶν.

» Ἐπὶ τοῦ παρόντος καὶ ἐφ' ὅσον ἐξακολουθεῖ ἢ ἐμπόλεμος κατὰ-

στασις, ἡ Βρεττανικὴ Κυβέρνησις δὲν δύναται παρὰ μόνον νὰ βεβαιώσῃ τὸ καθ' ἑαυτὴν ὅτι θὰ ἐγερθῶσι καὶ δὲν θὰ ταχθῶσιν ἐπὶ τάπητος ζητήματα μεμονωμένα, ζητήματα ἅτινα ἂν συζητηθῶσι χωριστὰ θὰ προκαλέσωσι προφανῶς διαφωνίας ἀσυμβιβάστους, ἐνῶ θὰ ἦτο δυνατόν νὰ λάβουν ἄλλην τροπὴν καὶ νὰ φέρουν εὐκολωτέραν λύσιν, ἂν ἡ συζητήσις των ἐπιφυλαχθῇ, νὰ γείνη ἀπὸ εὐρυτέρας ἀπόψεως κατὰ τὴν γενικὴν συστηματοποίησιν τῶν πραγμάτων.

Ὁ πόλεμος εἶνε κατὶ τρομερόν, τόσον ὥστε, ἂν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν αἱ Δυνάμεις καταφεύγουν εἰς αὐτόν, τὸ πράττουν ἐξ ἀνάγκης, ὅταν δηλαδὴ τὰ ἀνθρώπινα πράγματα φθάνουν εἰς ἀδιέξοδον. Καὶ οὐδεμία ἀπὸ τὰς χειροτέρας φρικαλεότητας τοῦ πολέμου λείπει ἀπὸ τὸν πόλεμον, τὸν διεξαγόμενον σήμερον.

Τὸ πρῶτον καὶ τὸ μεγαλείτερον συμφέρον τῆς Εὐρώπης κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην εἶνε νὰ περιορίσῃ τὴν ἐπέκτασιν τοῦ πολέμου. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον αἱ Δυνάμεις εἰργάσθησαν ὡς νὰ ἐνεπνέοντο ἀπὸ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν θέλησιν. Μέχρι τοῦδε συνειργάσθησαν μετ' ἐπιτυχίας. Ἔχουμεν δὲ ἐλπίδα καὶ πεποίθησιν ὅτι θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ συνεργάζωνται οὕτω μέχρι τέλους.

«Δι' ἡμᾶς ἀποτελεῖ εὐχαρίστησιν τὸ νὰ γνωρίζωμεν ὅτι καίτοι πιθανόν νὰ χωριζόμεθα ἐξ αἰτίας ζητημάτων ἐσωτερικῆς πολιτικῆς, ἡ Κυβέρνησις δύναται νὰ ὑπολογίσῃ, ἔσον ἀφορᾷ τὰ ζητήματα τῆς στιγμῆς ταύτης, ἐπὶ τῆς συμπαθείας καὶ τῆς ὑποστηρίξεως ὁλοκλήρου τοῦ Βρεττανικοῦ Λαοῦ καὶ ὅτι δύναται εἰς τὰ διαβούλια τῆς Εὐρώπης νὰ ὀμιλῇ ἐξ ὀνόματος καὶ μετὰ τοῦ κύρους λαοῦ μίαν ἔχοντος ψυχὴν.»

Τὸν λόγον τοῦ Ἀσκουῖθ ἐχειροκρότησαν ἐνθουσιωδῶς πάντες, μὴ ἐξαιρουμένων καὶ τῶν ἀντιπολιτευομένων βουλευτῶν.

Ὀλίγαι ἀκόμη ἡμέραι ἐν Θεσσαλονίῃ.

Ὁ Διάδοχος τὴν ἰδίαν πρώτην ἡμέραν τῆς εἰσόδου εἰς τὴν πόλιν ἐξέδωκε τὴν ἐξῆς ἐγκύκλιον, ἣτις ἐτοιχοκολλήθη εἰς ἅλα τὰ κέντρα. Ἑλληνιστί, Τουρκιστί καὶ Ἑβραϊστί γεγραμμένη :

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας

Διακηρύττει

» Ὅτι, καταλυθεισῶν ἀπασῶν τῶν μέχρι τοῦδε πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἐν τῇ ἡφ' Ἡμῶν καταληφθείσῃ χώρᾳ, μέχρι

νεωτέρας ἀποφάσεως ἀναγνωρίζονται μόνον αἱ θρησκευτικαί, ἤτοι οἱ Σεβασμιώτατοι Μητροπολίται καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν ἐξαριτώμενοι ἱερεῖς, τὰ Μητροπολιτικά δικαστήρια καὶ αἱ Δημογεροντίαι, οἱ Μουφτιῆδες καὶ Καδῆδες καὶ Ραββῖνοι.

» Ἐκ δὲ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἀναγνωρίζονται μόνον αἱ τοπικαί, ἤτοι αἱ Δημαρχίαι καὶ οἱ Μουχτάρηδες.

» Προσκαλοῦνται δὲ οἱ μὲν σεβασμιώτατοι Μητροπολίται, ὡς καὶ αἱ ἀνωτέρω θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ νὰ συστήσωσιν εἰς τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἐξαριτωμένους λειτουργοὺς νὰ ἐξακολουθήσουσιν τὰ ἐαυτῶν καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ ἀκριβείας, οἱ δὲ Δήμαρχοι καὶ Μουχτάρηδες νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐντὸς ὀκτῶ ἡμερῶν ἐνώπιον τῶν νέων ἀνωτέρων Πολιτικῶν καὶ Στρατιωτικῶν Ἀρχῶν.

» Ἐγένετο ἐν Θεσσαλονίκῃ τῇ 28ῃ Ὀκτωβρίου 1912.

Ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Θεσσαλίας καὶ Μακεδονίας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ

Διάδοχος.»

Δεπτομέρειαι τοῦ εἰσπλου εἰς τὸν Θερμαϊκὸν τῶν Ἑλληνικῶν πλοίων, ὀφειλόμεναι εἰς αὐτόπτην μάρτυρα τῶν λαβόντων χώραν.

Τὸ τουρκικὸν τροχοφόρον ἀπειληθὲν πλέον διὰ τῶν ὀδίδων, ὡς εἶδομεν, ἠναγκάσθη νὰ σταματήσῃ καὶ νὰ δεῖξῃ διάθεσιν ὅπως χρησιμεύσῃ ὡς πλοηγὸν διὰ μέσου τῶν τορπιλλῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν σκάφος :

« Μία λέμβος ἐκ τῆς «Σφακτηρίας» ἔσπευσε μὲ ὀκτῶ ναύτας ἐνόπλους καὶ παρέλαθεν ἓνα Γάλλον, ὅστις ἦτο ἐπὶ τῆς γαφύρας τοῦ μικροῦ τροχοφόρου. Δευτέρᾳ λέμβος παρέλαθε τοὺς ναύτας τῆς μικρᾶς πιλοτῖνας ἕξ τὸν ἀριθμὸν καὶ ἓνα ἀκόμη εὐτραφεὶ κύριον μὲ φέσι καὶ τοὺς ἔφερεν ὄλους ἐπὶ τῆς «Σφακτηρίας».

» Ἐκεῖ ὁ Γάλλος ὑποβληθεὶς εἰς ἀνάκρισιν ἐδήλωσεν ὅτι ὁ πιλότος ἦτο ὁ Τοῦρκος, ὅστις ἦτο μαζί του.

» —Δὲν δύναμαι, εἶπεν, ἐγὼ νὰ σᾶς ὀδηγήσω διὰ τῆς ζώνης τῶν τορπιλλῶν. Ἐξαναγκάσατε τὸν Τοῦρκον νὰ τὸ κάμῃ αὐτὸ, ἐάν δὲ δὲν σᾶς πηγαίνη καλά, ἐγὼ σᾶς λέγω.

» Ἐγίναν κατόπιν τούτων σχετικαὶ προτάσεις πρὸς τὸν Τοῦρκον

πιλότον, ἀλλ' ἐκεῖνος ἠρνήθη διαρρήδην νὰ ὀδηγήσῃ τὰ Ἑλληνικά πλοῖα.

Τότε τὸν ἀνεβίβασαν διὰ τῆς βίας ἐπὶ τῆς γεφύρας καὶ ἐκεῖ ἐπὶ τέλους οὗτος ὑπὸ τὴν διαρκῆ ἀπειλὴν τοῦ ρεβόλβερ ἠναγκάσθη νὰ δεχθῆ νὰ πλοηγήσῃ.

Ἐτέθη λοιπὸν ἐμπρὸς ἡ «Σφακτηρία» καὶ ἠκολούθει ἡ «Ἄρκαδία». Τὰς ψυχὰς ἔλων τῶν ἐπιβαινόντων συνείχεν ὁ τρόμος. Ἄν ὁ Τούρκος πιλότος ἀπεφάσιζε νὰ πάη κι' αὐτὸς μαζί;

Τὰ δύο πλοῖα εἶχον εἰσέλθῃ ἤδη εἰς τὴν ἐπικίνδυνον ζώνην παρακάμπτοντα τὴν ἀίχμην τῶν Καραμπουρνοῦ, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔστιλβον τὰ φοβερὰ πυροβόλα.

Κατὰ περίεργον σύμπτωσιν τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπὶ τῶν χονδρῶν ἰστῶν τῶν Καραμπουρνοῦ ἀνυψοῦτο μία τεραστία ἑλληνικὴ σημαία.

Ζήτωωωω! ἐφώναξαν ὅλοι λησμονοῦντες τὸν κίνδυνον τῶν τορπιλλῶν. Ἄλλ' ἐσταμάτησαν ἀμέσως. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν φρουρίων ἔκαμνον πρὸς τὴν «Σφακτηρίαν» σήματα.

Τὰ σήματα ταῦτα μετεφράσθησαν ἀμέσως καὶ εὐρέθη ὅτι ἐσήμαινον «ἀκολουθεῖτε ὁδὸν ἐπικίνδυνον».

Ἡ «Σφακτηρία» ἐσταμάτησεν ἀποτόμως καὶ τὴν ἐμμίθη καὶ ἡ «Ἄρκαδία». Ὅλων αἱ τρίχες ἠνωρθώθησαν ἐκ τῆς φρίκης! Αὐτὸς ὁ παληό-Τούρκος λοιπὸν ἐσκόπευε νὰ μᾶς ἀνατινάξῃ;

Αἱ ἐναντίον τοῦ Τούρκου πιλότου ἀπειλαὶ ἐγένοντο τότε δριμύτεραι. Δύο ρεβόλβερ ἐκαρφώθησαν εἰς τοὺς κροτάφους του. Καὶ ἡ «Σφακτηρία» ἐκίνησε πάλιν προηγούμενος τοῦ Τούρκου. Εἰς τὴν πρώτην ἔκφρασιν κινδύνου ἡ κεφαλὴ του θὰ ἐτινάσσετο. Ἡ «Ἄρκαδία» ἠκολούθει εἰς μικρὰν ἀπόστασιν.

Τὰ σήματα ἐκ τῶν φρουρίων δὲν ἐπανελήφθησαν αὐτὴν τὴν φορὰν.

Ἡ «Σφακτηρία» καὶ ἡ «Ἄρκαδία» μετ' ὀλίγον ἦσαν πλέον ἐκτὸς τῆς ἐπικινδύνου ζώνης. Καὶ ἡ Θεσσαλονικὴ εἶχεν ἀρχίσῃ ἤδη νὰ φαίνεται εἰς τὸ βάθος ἑξαπλουμένη νωχελῶς εἰς τοὺς πρόποδας τῶν πρασινοφύτων προεκτάσεων τοῦ Κισσοῦ.

Ἐκτοτε σημειωθεῖσης τῆς γραμμῆς ὁ εἰσπλους τῶν ἑλληνικῶν πλοίων διὰ τοῦ στομίου τοῦ Καραμπουρνοῦ ἦτο πλέον εὐκόλος καὶ ἐντελῶς δυνατός. Ἐπὶ πλέον δύο πλοῖα κατασχεθέντα ἐν τῷ λιμένι

Θεσσαλονίκης ἤρχισαν νὰ λειτουργοῦν εἰς χεῖρας τῶν Ἑλλήνων ναυτῶν.

» Κατόπιν τούτων, τὴν ἐπομένην (Τετάρτην 31 Ὀκτωβρίου) τὰ εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἐλευθεροχωρίου ἠγκυροβολημένα ἑλληνικὰ μεταγωγικὰ ἀτμόπλοια, περὶ τὰ 20 ἐν συνόλῳ, ἐξεκίνησαν ἠγγυμένῃς τῆς Β. θαλαμηγοῦ «Ἀμφιτρίτης» διὰ Θεσσαλονίκην.

» Μετὰ μίαν ὥραν ἐφθανον εἰς τὸ στόμιον τοῦ Καραμπουρνέου. Διέπλεον τὴν ἐπικίνδυνον ζώνην καὶ εἰσῆρχοντο εἰς τὸν ἤρεμον κόλπον. Μετὰ μίαν ὥραν ἀκόμη ἠγκυροβόλουν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μακεδονικῆς πρωτευούσης.

» Ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα Ὑλγα ἐφθανε τὴν ὥραν ἐκείνην εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Ἦτο δὲ τοῦτο γνωστὸν ἀπὸ τῆς προτεραίας. Καὶ αἱ χιλιάδες τῶν Θεσσαλονικέων εἶχον πλημμυρίσῃ τὴν προκουμαίαν.

» Ὁ Βασιλεὺς, ὁ Διάδοχος, ἔλοι οἱ πρίγκηπες καὶ ἔλοι οἱ ἐπίσημοι, οἱ Μητροπολίται Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης, ὁ ἀρχιερατὶνος καὶ ἔλοι αἱ ἀντιπροσωπεῖαι τῶν Κοινοτήτων εὐρίσκοντο εἰς τὴν ἀποβάθραν.

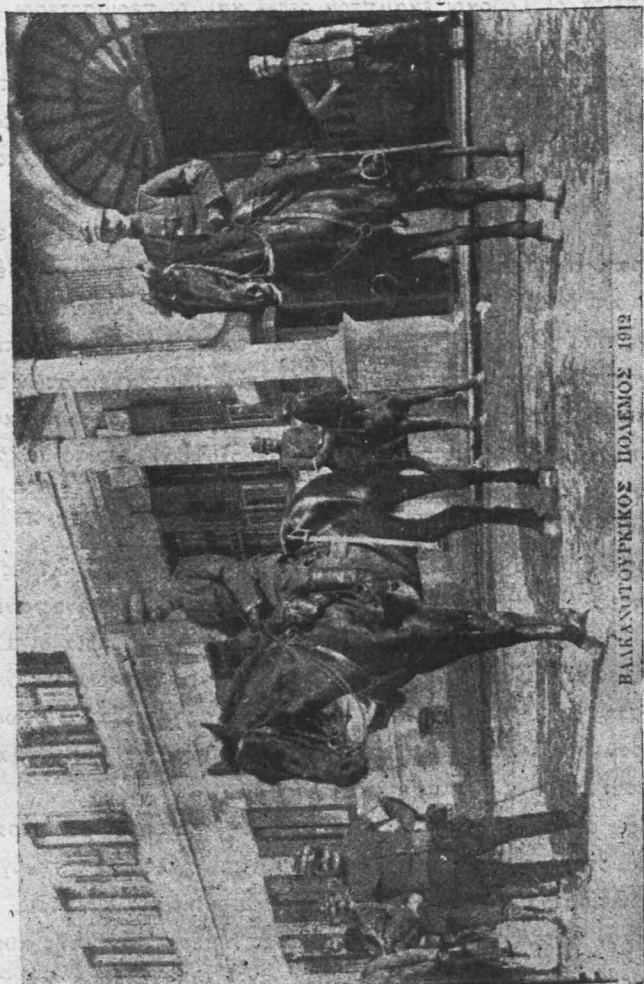
» Ἡ Βασίλισσα Ὑλγα ἀπεβιδάζετο μετ' ὀλίγον. Μόλις ἐπάτησεν ἐπὶ τῆς ξηρᾶς, ὕψωσε τοὺς ὀφθαλμοὺς πρὸς τὸν οὐρανὸν καὶ δακρῦσασα ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ.

» Τί ἐγένετο τότε εἶνε ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς. Ὅλοι ἐξητωκραύγαζον, ἔλοι ἐχειροκρότουν καὶ ἔλοι ἔκλαιον.

» Ἡ Μεγαλειοτάτη προχωρεῖ καὶ δακρῦσασα πάντοτε ἐναγκαλίζεται τὸν υἱὸν τῆς Κωνσταντίνου τὸν ἐλευθερωτὴν καὶ τὸν ἀσπάζεται δις καὶ εἰς τὰς δύο παρείας.

» Ὁ Διάδοχος καθ' ἕλον αὐτὸ τὸ διάστημα τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς εἰσόδου Του εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐξηκολούθει νὰ ἀπασχολῆται σοβαρῶς μὲ ποικίλα ζητήματα. Τὸ ζήτημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ τῶν Τούρκων στρατιωτῶν ἦτο ἐν ἀπὸ τὰ σοβαρώτερα. Καὶ ἐπεστάτησεν ὁ ἴδιος εἰς τὴν ἔναρξιν τῆς διεξαγωγῆς αὐτοῦ καθὼς καὶ ἐν γένει εἰς τὴν συνάθροισιν τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ εὐρεθέντων λαφύρων.

» Ἦτο θέαμα τραγικῶς μεγαλοπρεπὲς ὁ ἀφοπλισμὸς τοῦ ἡττημένου Τουρκικοῦ στρατοῦ τὴν ἐπομένην τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως καὶ τὴν μεθεπομένην! Ἐξῶ, παρὰ τοὺς στρατῶνας τοῦ πυροβολικοῦ.

ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1912

Ὁ μέγας Καλάρης φρούραρχος Θεσσαλονίκης ἔμπροσθεν τοῦ Στρατηγείου.

πρὸ μεγάλης ἐπιτροπῆς ἀνωτέρων Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν οἱ Τούρκοι στρατιῶται προσήρχοντο σιωπηλοὶ ἐν τάξει καὶ κατὰ τετράδας καὶ κατέθετον ἕκαστος τὸ ἔπλον του, τὴν ξιφολόγχην του καὶ τὰ φυσιογιωθῆκας των. Σωροὶ πολλοὶ ἐσχηματίσθησαν οὕτω. Ὑπὲρ τὰς 40 χιλιάδας μάουζερ καὶ ἄλλαι τόσαι ξιφολόγχοι.

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

» Ἐπειτα οἱ Τούρκοι ἔκαμπτον δεξιᾶ καὶ οἱ περισσότεροι ἕμενον γύρω ἀπὸ τοὺς διαφοροῦς πέριξ στρατώνας, ἄλλοι δὲ εἰσῆρχοντο εἰς τὴν πόλιν καὶ ἔφθανον μέχρι τοῦ Διοικητηρίου. Ἐκεῖ ἐκάθηντο σιωπηλοὶ καὶ ἀκίνητοι· οἱ Ἕλληνες στρατιῶται τοὺς ἐπεριποιοῦντο ὅσον γδύονατο. Ἡ δὲ Ἑλληνικὴ Ἐπιμελητεία τοὺς παρεσκευάζε τακτικὰ συσσίτιον.

» Τὰ συναθροισθέντα ὅπλα μεταφέρθησαν τὴν ἐπομένην εἰς τὴν ἀποθήκην. Προστέθησαν ἐπὶ αὐτὰ καὶ ὅσα ἄλλα ἀκόμη εὐρέθησαν εἰς τὰς ἀποθήκας ὕλικου πολέμου τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐν συνόλῳ ὑπὲρ τὰς 65,000 ὁπλῶν μάουζερ, ἀλλὰ τόσαι ξιφολόγχαι, ὑπερεκατὸν κανόνια, ἑκατομμύρια φυσιγγίων, χιλιάδες ἀμεταχειριστῶν στολῶν καὶ χλαινῶν καὶ ἑκατοντάδες κιβώτια δελιδῶν. Ὅλα ταῦτα καὶ ὅσα ἀκόμη πυρομαχικὰ καὶ πολεμοφόδια εὐρέθησαν εἰς τὸ Μικρὸ καὶ Μεγάλον Καραπουρνὸν ὑπερέβαινον κατ' ἄξιαν πολλὰ ἑκατομμύρια δραχμῶν.

» Τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς πόλεως Ἕλληνες δύται βυθισθέντες εἰς τὸ πρὸ τοῦ Τρικωνίου μέρος τοῦ λιμένος ἀνέστυραν ἐκεῖθεν 10 ἀκόμη πολεμικὰ πληρῆ πυρομαχικῶν, τὰ ὅποια οἱ Τούρκοι εἶχον ρίψει τὴν ἰδίαν ἡμέραν καθ' ἣν ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης. Ἦτο τοῦτο ἀρχὴ ἐξαφανίσεως ὅλων τῶν πυρομαχικῶν καὶ πολεμοφοδίων, ἧτις ὁμοῦ δὲν ἐπρόσθασε νὰ συντελεσθῇ.

» Ἐξω ἀπὸ τὴν πόλιν εἰς μίαν ἀποθήκην παρὰ τοὺς στρατώνας Ζεϊντλίκ, ὅπου τότε εἶχε στρατωνισθῆ τὸ ἡμέτερον ἵππικόν, εὐρίσκοντο κλεισμένα ὑπὸ τῶν Τούρκων τὰ Σερβικὰ πολεμοφόδια, ἐκεῖνα ἅτινα εἶχον κατασχεθῆ ὑπ' αὐτῶν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς κυρύξεως τοῦ πολέμου κατὰ τὴν διάδοσιν τῶν ἐκ Θεσσαλονίκης καὶ διὰ τὰ ὅποια εἶχε γίνῃ τόσοσ λόγος, ὡς εἶδομεν. Ἐκεῖ λοιπόν, εἰς τὴν ἀποθήκην αὐτὴν τὴν ἑσπέραν τῆς Τετάρτης 31ης Ὀκτωβρίου συνέδη τρομερὰ ἐκρήξις. Ἡ ἀποθήκη μεθ' ὅλων τῶν ἐν αὐτῇ περιεχομένων πυρομαχικῶν ἀνετινάχθη εἰς τὸν ἀέρα. Ἐφανεύθησαν δὲ καὶ τρεῖς Ἕλληνες ἵππεις ἐκ τῶν εἰς τὸν παραπλεύρως στρατῶνα στρατωνισμένων καὶ ἐπληγώθησαν ἀρκετοί. Ἐκ τῶν κρῶτων τῆς ἐκρήξεως τὸ βράδου ἐκεῖνο ἐσείσθη ἰσχυρῶς ὀλόκληρος ἡ Θεσσαλονίκη καὶ ἐδημιουργήθη ἓνα εἶδος μικροπανικοῦ μεταξὺ τῶν κατοίκων, οἵτινες δὲν

ἤξευρον τί εἶχε συμβῆ. Ἐπειτα, πυρκαϊά ἐκραγείσα μετὰ τὴν ἔκρηξιν, εἶχεν ἀρχίσει ἀντανακλωμένη μακρὰν εἰς τὴν θάλασσαν, τὴν ὅποιαν ἐφώτιζε μεγαλοπρεπῶς. Ὅλοι αἱ ἀρχαὶ εἶχον τεθῆ εἰς κίνησιν. Ἦτο 9η ἑσπερινή ὥρα. Μόλις δὲ περὶ τὸ μεσονύκτιον κατορθώθη τέλος νὰ γνωσθῆ ὅτι εἶχεν ἀνατιναχθῆ ἀποθήκη, μὲ πυρομαχικὰ εἰς τὸ Ζεϊντλίκ.

» Ἀλλὰ πῶς εἶχεν ἐπέλθῃ ἡ ἔκρηξις αὕτη; Πολλὰ ἐλέχθησαν καὶ πολλὰ ἐπιστεύθησαν. Ἀλλ' ὅπωςδὲποτε ἐν εἶνε τὸ ἀμφισβήτητον γεγονός, ἔπερ ἐπιστοποίησε καὶ ἡ διεξαχθεῖσα ἐπίσημος ἀνάκρισις, ὅτι ἡ ἔκρηξις αὕτη δὲν ἦτο τυχαία. Προσθέτως ἀνεκαλύφθη, ὅτι ὠφείλετο εἰς συνωμοσίαν, ἣτις εἶχεν ὀργανωθῆ μεταξύ τῶν αἰχμαλώτων μὲν, ἀλλ' ἐλευθέρως περιφερομένων Τούρκων ἀξιωματικῶν καὶ (Βουλγαρικῶν) στοιχείων ἀτάκτων, τὰ ὅποια δὲν ἔβλεπον διόλου μὲ καλὸν ὄμμα τὴν ὀσημέραι μείζονα παγίωσιν τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοσύνης ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ἐσκόπευον λοιπὸν ὅπως δι' ἀνατινάξεως δημοσίων κτιρίων καὶ ἐπανειλημμένων ἐκρήξεων βομβῶν παράστησῃ τὴν Ἑλληνικὴν διαίτησιν ἀνίκανον νὰ ἐμπεδωθῆ καὶ ἐπιβληθῆ ἐν Θεσσαλονίκῃ, προκαλέσῃ δ' οὕτω τὴν ἀποδιδάσιν ἀγνημάτων ἐκ τῶν ἐν τῷ λιμένι ὀρμούντων Εὐρωπαϊκῶν παλεμικῶν, τὰ ὅποια νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν καὶ ἐπιβάλῃσι δῆθεν τὴν τάξιν.

» Ἀλλ' ὁ Διάδοχος ἀμέσως τὴν ἐπομένῃν διέταξε τὴν σύλληψιν ἔλων τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων ἀξιωματικῶν τῆς φρουρᾶς τῆς Θεσσαλονίκης, ὡς παρασπονδησάντων πλέον καὶ τὴν ἄμεσον μεταφορὰν τῶν εἰς Ἀθήνας. Πράγματι δὲ τὴν ἑσπέραν τῆς ἐπομένης τὸ ὑπερωκεάνιον «Θεμιστοκλῆς» ἀπέπλεεν ἐκ Θεσσαλονίκης μεταφέρον ὑπὸ συνοδείαν εἰς Ἀθήνας περὶ τοὺς 300 Τούρκους, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ ὁ Γκαλήπ πασσάς.

» Αἱ γενόμεναι ἐπιτόπιοι ἀνακρίσεις εἰς τὸ Ζεϊντλίκ εἶχον ἀποδείξῃ ὅτι ἡ ἀνατινάξις εἶχεν ἐπέλθῃ δι' ἀναφλέξεως φουσιγγίου δυναμίτιδος, τὸ ὅποτον εἶχε ὑπογείως τεθῆ καὶ διῆκε καθ' ἕλον τὸ μῆκος τῆς ἀποστάσεως μέχρι τοῦ μέρους ὅπου ἐφυλάσσετο ἡ πλειονότης τῶν ἀόπλων Τούρκων αἰχμαλώτων.

» Εὐτυχῶς αἱ καταβληθεῖσαι σύντονοι ἐνέργειαι καὶ τὸ ἄγρυπνον ὄμμα τῶν θαυμασίων Κρητῶν χωροφυλάκων συνέτειναν νὰ μὴ ἐπαναληφθῆ πλέον ἢ μικρὰ διασάλευσις τῆς τάξεως καὶ νὰ ματαιωθῆ πᾶς

εὐσεβῆς πόθος ἢ ἐλπίς περὶ βιαίας ἀνατροπῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ καθεστῶτος ἐν Θεσσαλονίκῃ.

»Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ὁ Διάδοχος ἐπεσκέφθη καὶ τὸν περίφημον Λευκὸν Πύργον.

»Ὅλος ὁ κόσμος ἔχει ἀκούσει διὰ τὸν φοβερὸν αὐτὸν Πύργον, ποῦ ὑψοῦται ἐπιβλητικὸς καὶ βαρὺς εἰς τὴν προκυμαίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ κάθηται εἰς τὸ στῆθος τῶν θεωμένων ἀπὸ θαλάσσης τὴν Μακεδονικὴν πρωτεύουσαν. Ἡ ἱστορία του εἶνε ἡ ἑξῆς (κατὰ τὸν παρέχοντά μοι τὰνωτέρω Ἑλληνα δημοσιογράφον):

«Ἐκτίσθη ἐπὶ Ἑνετοκρατίας, τότε ποῦ οἱ Ἑνετοὶ εἶχον ἀπλώσῃ τὴν κυριαρχίαν των εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολήν. Ἐκτίσθη δὲ ἀκριβῶς εἰς τὴν προκυμαίαν πρὸς ἄμυναν τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης, περίξ τοῦ ὁποῦ εἶχον ἰδρύσει μίαν μικρὰν ἀποικίαν. Εἶνε σχήματος κυλινδρικοῦ, καὶ ἐντελῶς στρογγύλου, ἀρκετῶν διαστάσεων καὶ ὕψους ὑπὲρ τὰ 20 μέτρα. Φέρει τριγύρω μικρὰ σιδηρόφρακτα παράθυρα, ὅπως μᾶλλον, καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἔχει ἐπάλξεις.

»Οἱ Τούρκοι κατακτήσαντες τὴν Θεσσαλονίκην τὸν παρέλαβον ἀπὸ τῶν Ἑνετῶν ἄθικτον καὶ τοιοῦτος διετηρήθη καὶ μέχρι σήμερον. Δὲν ἐλέγετο ἕως πάντοτε Λευκὸς Πύργος. Τὸ ὄνομά του πρὶν ἦτο Πύργος τοῦ Αἵματος (Κανλι—Κουλέ), ἐσχάτως δὲ μόνον εἰς τὰ 1908 οἱ Νεότουρκοι τοῦ ἐπέρασαν ἓνα λευκὸν ἀσθέστωμα καὶ τὸν μετωνόμασαν αὖθις Λευκὸν Πύργον (Μπειᾶς—Κουλέ).

»Κατὰ τὴν παλαιὰν ἐποχὴν ἐχρησιμοποιήθη πρῶτον ὑπὸ τῶν Τούρκων ὡς φυλακὴ τρομερά, εἶδος Βασιλλίης, ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἐξγαίταν εὐκολὰ ὅσοι ἐπερνοῦσαν μέσα. Μεταξὺ τῶν φρουρῶν ὑπῆρχε πάντοτε ὁ ἐπιδέξιος μπόγιας, ὅστις ἔκοβε κάθε κεφάλι, ποῦ δὲν ἤρρεσεν εἰς τὸν πασσάν. Σώζονται ἱστορίαι φρικιαστικῶν ἐκτελέσεων μέσα εἰς τὸν Πύργον αὐτόν.

»Μεταξὺ πλήθους τραγικῶν παραδόσεων, αἱ ὁποῖαι σώζονται ἀναφορικῶς πρὸς τὸν Πύργον τοῦ Αἵματος τῆς Θεσσαλονίκης, εἶνε καὶ ἡ ἑξῆς:

»Κάποτε ἓνας πασσᾶς τῆς Θεσσαλονίκης ἔστειλεν ἄνθρωπον εἰς τὸν φρούραρχον τοῦ Πύργου καὶ εἰδοποίησε νὰ κενωθῇ ἀμέσως ὁ Πύργος. Πῶς θὰ ἐκενοῦτο, ὁ πασσᾶς δὲν ὥριζε. Μερικοὶ τῶν φυλακισμένων

ἐπωφελήθησαν τότε τῆς συγχύσεως τῶν φυλάκων καὶ ἐδραπέτευσαν. Ἄλλοι ἐκρημνίσθησαν ἀπὸ τὰς ἐπάλλξεις. Οἱ περισσότεροι ἕμως ἀπεκεφαλίσθησαν. Οὕτω ὁ Πύργος ἀδειασε. Καὶ τότε ὠδηγήθη μὲ μυριάς προφυλάξεις τὴν νύκτα ἕνας ἄνθρωπος, τὸν ὅποιον δὲν εἶδε κανεὶς, οὔτε τὸν ἤκουσε κανεὶς νὰ ὀμιλήσῃ. Ὅχι μόνον τὸ πρόσωπόν του ἦτον ἐπιμελῶς σκεπασμένον, ἀλλὰ καὶ ὀλόκληρον τὸ σῶμα εἶχε καλυφθῆ κατὰ τέτοιον τρόπον, ὥστε νὰ ἀπομείνῃ μυστήριον ἂν ἐπρόκειτο περὶ ἀνδρὸς ἢ γυναικός. Οἱ φρουροὶ εἶχον διαταγὰς νὰ μὴ πλησιάζουν πρὸς τὸν ἐγκλειστον, καὶ μόνον τὴν νύκτα, ὅταν ὀλόκληρος ἢ Θεσσαλονίκη ἐκοιμᾶτο, ὁ ἴδιος ὁ πασσᾶς, μετημφιεσμένος εἰς ἀπλοῦν στρατιώτην, εἰσῆρχετο εἰς τὸν Πύργον καὶ διηρθύνετο πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτο ὁ κατάδικος. Τότε φωναί πόνου ἤκούοντο, πνιγόμεναι εἰς τὰς ὕδρεις καὶ τὰς βλασφημίας τοῦ πασσᾶ, τοῦ ὁποίου τὸ μαστίγιον ἔσχιζεν ἄγριον τὸν ἀέρα τῆς φυλακῆς.

Ἐπὶ τέλους ἕνα βράδου ἕνας ὄγκος ἐτινάχθη εἰς τὴν θάλασσαν εἰς τὴν θέσιν Πασσᾶ λιμάνι. Ἦτο ὄγκος ἐκεῖνος ἢ ἄνθρωπος ζωντανός : Κανεὶς δὲν ἔμαθε ποτέ. Λέγουσιν ἕμως ἀκόμη διὰ τὸ μυστηριώδες ἐκεῖνος ἐγκλειστος τοῦ Πύργου ἦτο ἢ σύζυγος τοῦ πασσᾶ, ὠραία Τουρκοπούλα, τὴν ὁποίαν ἕνα βράδου ὁ πασσᾶς εὐρήκα κοιμημένην εἰς τὰς ἀγκάλας ἐνὸς Γκιούρη καὶ τὴν εἶχε τιμωρήσει ἔπειτα κατὰ τὸν ἄγριον καὶ ἀπαίσιον ἐκεῖνον τρόπον!»

Κατὰ τινὰ τυπικὴν ἐπίσκεψιν ἦν οἱ Βόρρις καὶ Κύριλλος ἕκαμον πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα Γεώργιον τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεώς των ἐν Θεσσαλονίκη, εἶχεν εἶπει ὁ Βόρρις, ὡς ἐδεβαίουτο, εἰς τὸν Βασιλέα :

«— Ὁραία ἢ Θεσσαλονίκη, Μεγαλειότατε !

»— Θαυμασία ! ἀπήντησεν ὁ Βασιλεὺς μας, τόσοσιν θαυμασία μάλιστα, ὥστε ἀπεφάσισα πολὺν συντόμως νὰ κτίσω καὶ Ἄνακτορον ἐδῶ διὰ νὰ περῶνῶ μίαν ἐποχὴν κάθε χρόνον !

»— Θὰ ἔλθῃ καὶ ὁ Πατήρ μας μετ' ὀλίγας ἡμέρας, ξεύροτε ! προσέθεσεν ὁ Βόρρις, ἐννοῶν τὸν Πατέρα Του Βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδον.

»— Καλῶς νὰ ὀρίσῃ, ἀπήντησεν ὁ Βασιλεὺς μας. Ἐγὼ καὶ οἱ

ὀπήκοοί Μου Θεσσαλονικεῖς θὰ Τὸν φιλοξενήσωμεν ὅσον εἰμπο-
ρέσωμεν καλλίτερα !...»

Καὶ τώρα ἀνάγκη νὰ ἐγκαταλείψωμεν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Διάδοχον εἰς τὴν νέαν ἐκστρατείαν. Του πρὸς συμπλήρωσιν τῆς κατακτήσεως τῆς Μακεδονίας, δηλαδὴ εἰς τὴν πρὸς τὸ Μοναστήριον καὶ τὴν Δυτικὴν ἐν γένει Μακεδονίαν.

Ὁ Διάδοχος, διελθὼν τὸν Ἀλιάκμονα ποταμὸν μετὰ τὴν περιφανῆ ἐν Σαρανταπόρῳ μάχην, εὗρέθη πρὸ διλήμματος.

Δύο θέματα τοῦ παρουσιάσθησαν.

Νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ Μοναστηρίου πρῶτον καὶ ἔπειτα κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης ἢ ἀντιστρόφως;

Στρατηγικῶς ἐξεταζομένου τοῦ πράγματος ἔπρεπε νὰ προτιμηθῇ τὸ πρῶτον.

Λόγοι ὅμως πολιτικοὶ σοβαρώτατοι καὶ πασίγνωστοι μετ' ὀλίγον καταστάντες, ἀπήτουν τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Πρὸ τῆς ἀνάγκης ταύτης εὗρεθεις ὁ Διάδοχος, ἀφῆκε τὴν Ἰην Μεραρχίαν παρὰ τὸ Σόροβιτς καὶ διέταξε τὸν Μέραρχον αὐτῆς Συνταγματάρχην Ματθαιόπουλον, νὰ ἐμποδίσῃ πάσῃ θυσίᾳ τὸν ἐχθρὸν νὰ προχωρήσῃ.

Μεθ' οὗ ἐστράφη πρὸς τὰ Γιαννιτσά.

Ὁ Ματθαιόπουλος μὲ μόνον 6,000 ἀνδρῶν ἀναλαβὼν τὴν δυσκολωτάτην ταύτην ἐντολὴν δὲν ἠδυνήθη νὰ τὴν φέρῃ εἰς πέρας, καίτοι ἐπέδειξε θαύματα ἀνδρείας καὶ μεγάλην στρατηγικὴν ἰκανότητα.

Ἐπῆλθεν ἡ ἤττα τῆς Μπανίτσας καὶ ἡ ὑποχώρησις τῆς 3ης Μεραρχίας.

Ἡ Κυβέρνησίς μας ἐκ φόβου τότε προελάσεως τῶν Τούρκων, ὑπέδειξεν εἰς τοὺς Σέρβους νὰ προχωρήσουν ταχέως κατὰ τοῦ Μοναστηρίου.

Ὁ Διάδοχος συνεπῶς καταλαβὼν ἤδη ταχύτερον παρ' ὅ,τι προεβλέπετο τὴν Θεσσαλονίκην καὶ ἀναπαύσας ὀλίγον τὸν στρατὸν του, ἐστράφη ἀμέσως καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ Μοναστηρίου.

XLVIII.

Αἱ ἐν τῷ μεταξὺ Βουλγαρικαὶ ἐπιχειρήσεις.

(Α'. — Ἐν Θράκῃ).

Τὴν 17ην Ὀκτωβρίου ὁ Βουλγαρικὸς στρατός, ὡς εἶδομεν, κατελάμβανεν ἤδη τὸ Λουλέ-Βουργᾶς, ἔπερ κείται ΑΝΑ. τοῦ ἐπίσης κατεχομένου παρ' αὐτῶν Μπαμπᾶ-Ἐσκισί. κατόπιν λυσσώδους ἀντιστάσεως τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἥτις διήρκεσεν ἐπὶ ἡμέρας (μέχρι τῆς 25ης), εἰς τὸ ἀριστερὸν ἰδίᾳ τῆς τουρκικῆς παρατάξεως, ἥτις ἐξετείνετο καὶ πρὸς Ν. ἀφ' ἑνὸς (Δ) μέχρι κάτω τοῦ Ἀἰροπλοῦ (Ἀἰροπόλεως), ἀφ' ἑτέρου δὲ (ΝΑ) μέχρι τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μουρατλή καὶ τῆς ἐπὶ τῆς Προποντίδος Ραιδεστοῦ. ("Ὁρα χάρτην 225 σελ).

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ Τούρκοι προβαίνουν εἰς ἐσπευσμένην νέαν δόξωσιν τῆς γραμμῆς Τσατάλτσας, Τυρολόης, Ραιδεστοῦ καὶ τοῦ Κεσιτ-Χανέ.

Ἀμφότεροι δέ, Βούλγαροι καὶ Τούρκοι, ἀντεκδικούμενοι ἀλλήλους, πυρπολοῦν πολλὰ περίεχωρία καὶ διαπράττουν πάσης φύσεως ὀμότητας.

Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου τὰ πράγματα παραμένουν ἀμετάβλητα.

Τὴν 19ην ἡ ἀπὸ τῆς 15ης ἐξακολουθοῦσα μάχη Λουλέ-Βουργᾶς καὶ Βιζύης, ἥτις κείται ΒΑ τοῦ πρώτου, ἐπὶ τῶν προεούων τῆς Στράντζας, ἐν μέσῳ ὑψωμάτων 102 ἕως 432 μέτρων, διακόπτεται ἔνεκα τῆς τρομερᾶς ἀφ' ἑνὸς κακοκαιρίας καὶ τῆς σωματικῆς ἀφ' ἑτέρου ἐξαντλήσεως ἀμφοτέρων τῶν ἀντιπάλων. Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἀπὸ τοῦ Μουσταφᾶ-πασσᾶ μέχρι κάτωθεν τοῦ Λουλέ-Βουργᾶς κατείχετο ἤδη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἐκτὸς 15—20 χιλιομέτρων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐδέσποζον τὰ πυροβολεῖα τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ἡ δὲ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία μεταξὺ Διδυμοτείχου—Θεσσαλονίκης εὐρηγται διακεκομμένη, ἅτε καταληφθεῖσα ὑπὸ ἀτάκτων Βουλγαρικῶν σωμάτων ἀφ' ἑνὸς παρὰ τὴν Γουμουλτζιαν (Θράκῃ), ἀφ' ἑτέρου παρὰ τὴν Δράμαν (ΝΑ Μακεδονία).

Οἱ Βούλγαροι, κατόπιν τῆς ἐπιβολῆς τῶν Δυνάμεων, δηλοῦσιν εἰς τὸν Διοικητὴν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅτι ἐπιτρέπουν τὴν ἐξοδὸν ἐκ τῆς πόλεως μέρους τῶν κατοίκων, ἅτε ἀπειλουμένων ὑπὸ πείνης. Ἄλλ' ὁ Σουκρὴ πασσᾶς ἀπορρίπτει τὴν πρότασιν.

Ἄφ' ἐτέρου ἡ Βουλγαρική Κυβέρνησις διαμαρτύρεται πρὸς τὰς Δυνάμεις, διότι τὸ τουρκικὸν καταδρομικὸν «Χαμηδιέ» εἶχε βομβαρδίσαι ἐνεάκις καὶ καταστρέφει τὸν φάρον Ἐνὶ ἐπὶ τῶν βουλγαρικῶν παραλίῳν τῆς Μαύρης Θαλάσσης, ἅτε ἐξυπηρετοῦντα τὴν διεθνή ναυτιλίαν.

Ἦδη ἡ στρατιὰ τοῦ Ναζήμ πασᾶ ἔχει τελείως ἀποκλεισθῆ πανταχόθεν, πλὴν τῆς πρὸς Τσατάλτσαν καὶ Κωνσταντινούπολιν ὁδοῦ.

Τὴν 20ήν.—Ἡ κατάστασις τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων πανταχόθεν ἀγγέλλεται ἀπελπιστική. Ἡ Μεραρχία τοῦ Ἀζίζ πασᾶ εὐρίσκειται ἠλαττωμένη ἀπὸ 9 χιλιάδων ἀνδρῶν εἰς 870 μόνον, ὡς ἐκ τῆς ἥττης τοῦ Βουργᾶς. Ἔτερα στρατεύματα ὑποχωροῦσιν ἀποσυντεθειμένα ἀπὸ Τυρολόης μέχρι Τσερκέσκιοῦ, σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ ΒΑ τοῦ Τσορλοῦ. Ἐξ ἄλλου διὰ τῆς προχωρήσεως τῶν Βουλγάρων πρὸς τὰς ὄχθας τοῦ ποταμοῦ Νέστου, συνοριακῆς γραμμῆς μεταξὺ Θράκης καὶ Μακεδονίας, ἀποκαθίσταται ὀριστικῶς ἡ ἀποκοπὴ τῆς συγκοινωνίας τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ στρατοῦ μετὰ τοῦ στρατοῦ τῆς Θράκης.

Ὡς ἐκ τούτου ἡ κατάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐπίδεινεται διὰ τοῦ αὔξανομένου ἐρεθισμοῦ τοῦ μουσουλμανικοῦ ὄχλου. Πολλὰ οἰκογένεια χριστιανικὰ σπεύδουσι νὰ φύγουν ἀπειλούμενα ὑπὸ σφαγῶν.

Οἱ πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων συνέρχονται εἰς συνδιάσκεψιν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν χριστιανῶν.

Τὴν 21ην ὁ βουλγαρικός στρατὸς παρῆμεινε στάσιμος ἐξωθεν τοῦ Λουλέ-Βουργᾶς, χωρὶς νὰ προχωρήσῃ οὔτε πρὸς τὴν Τυρολόην οὔτε πρὸς τὴν Ραιδεστόν, ὡς ψευδέστατα ἔγραφεν ὁ ἐκεῖ φιλοβούλγαρος ἀνταποκριτὴς τῆς «Ράγχοποστ», βιαζόμενος φαίνεται ν' ἀποδώσῃ πολὺ προῶρως θριάμβους εἰς τοὺς Βουλγάρους, αἵτινες ἔμενον στάσιμοι ἀναμένοντες... τὰς σερβικὰς ἐνισχύσεις.

Τὴν 22αν οἱ Βούλγαροι ἐξηκολούθησαν ἐπίσης παραμένοντες ἀπρακτοί.

Συμφώνως τῇ ὑποσχέσει τοῦ Νουραδουγκιὰν πρὸς τοὺς ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων ἀποστέλλεται μία ταξιαρχία ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Ἅγιον Στέφανον, ὅπως παρεμπο-

δίση τὴν εἰς τὴν πρωτεύουσαν εἰσοδὸν τῶν φυγάδων ἐκ τῶν διαφόρων μαχῶν.

Ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπιχειρήσασα προέλασεν πρὸς τὸ Μπουναρχισάρ, ὅπως ἐκτοπίσῃ τὰ κατέχοντα αὐτὸ ἀπὸ τῆς 10ης 8)βρίου βουλγαρικὰ στρατεύματα, ἀποκρούεται καθ' ἕλλην τὴν γραμμὴν καὶ ἀναγκάζεται νὰ υποχωρήσῃ μὲ μεγάλας ἀπωλείας, συλληφθέντων καὶ 1300 αἰχμαλώτων.

Ἀρχίζει ὁ ρουμανικὸς τύπος νὰ συζητῇ περὶ ἐδαφικῶν παραχωρήσεων ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, κατὰ τὴν περίοδον τῆς διανομῆς τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Αἱ παραχωρήσεις αὗται περιλαμβάνουν τὸ ἐπὶ τοῦ βουλγαρικοῦ ἐδάφους τετράγωνον Ρουστσοβίου, Σιλιστρίας, Σούμλας καὶ Βάρνας.

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου. — Ἐν τῇ μεταξὺ τὰ ὑπὸ τὸν Θεοδωρῶφ βουλγαρικὰ στρατεύματα, ἀντὶ νὰ τραπῶσι πρὸς βοήθειαν τῶν ἐξησθενημένων ἀδελφῶν των ἐν Θράκῃ, προχωροῦν ἀνευ ἀντιστάσεως πλέον πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐσπευσμένως, ἵνα προλάβουν τὴν κατὰληψιν τῆς πόλεως ταύτης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων... Ἄλλ' ὡς εἶδομεν, ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος «βιάζεται» καὶ τὴν καταλαμβάνει πρῶτος.

Ὁ ἐπὶ 6 συνεχεῖς ἡμέρας παραμένων εἰς Τυρολόην στρατὸς ὡς ὀπισθοφυλακὴ, καὶ ἀποτελούμενος ἀπὸ μίαν μεραρχίαν πεζικοῦ, χωρὶς νὰ ρίψῃ οὔτε ἐν φυσίγγιον, ἀφοῦ οἱ Βούλγαροι δὲν ἔχουν φθάσει ἔως ἐκεῖ, ἐγκαταλείπει τὴν πόλιν.

Ὁ εἰς Τσατάλτζαν υποχωρήσας στρατὸς ὀχυρώνει πυρετωδῶς τὴν ἀπὸ Εὐξείνου μέχρι Προποντίδος γραμμὴν, ἥτοι ἀπὸ Τσερκέσκιὸς μέχρι Καραμπουρνοῦ τῆς Μαύρης Θαλάσσης (δρα Χάρτην, σελ. 425). Τὰς ἐργασίας διευθύνει αὐτὸς ὁ ἀρχιστράτηγος Ναζήμ πασσᾶς εἰς Χαδέμκιον, 10 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Τσατάλτζας.

Ὁ διοικῶν τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα Χαμδῆ πασσᾶς ἀνακαλεῖται. Ἡ διεύθυνσις τῆς δεξιᾶς ἀνατίθεται εἰς τὸν Μουκτάρ πασσᾶν.

Φανατικοὶ σοφτάδες ἐν Κωνσταντινουπόλει ὑποκινούντες τοὺς Κούρδους, σκέπτονται νὰ πυρπολήσουν τὴν πόλιν ἢ νὰ ἀνατινάξουν τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας. Τὸ συμβούλιον τῶν πρεσβευτῶν ἀποφασίζει τὴν ἐσπευσμένην ἀποδίδοσιν ἀγγιμάτων πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γενικοῦ Ἐπιτελείου συνιστᾷ εἰς τὸν Μέγαν Βεζύρη νὰ διακόψῃ πᾶν διάδημα πρὸς τὰς Δυνάμεις, σκοποῦν τὴν μεσολάβησιν καὶ νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον. Τριάκοντα Τούρκοι στρατηγοὶ ἐγκρίνουσιν ἐν συμβουλίῳ τὴν ἀπόφασιν ταύτην, καθὼς καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Κομιτάτου «Ἐνωσις—Πρόοδος» Ἀλῆμ πασσᾶς.

Τέλος συγκροτεῖται ὑπουργικὸν συμβούλιον, κατὰ τὸ ἔσποιν ἀποφασίζεται ἡ ἐξακολούθησις τοῦ πολέμου, δεδομένου ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐπιβραδύνουσι διὰ τῶν ἐνδοιασμῶν καὶ τῆς ἀσυμφωνίας των τὴν ζήτηθεῖσαν μεσολάβησιν.

Δηλαδή: οἱ διαρκῶς παρελκυστικοὶ εἰς τὰ διπλωματικὰ ζητήματα Τούρκοι διαμαρτύρονται τώρα διὰ τὴν εἰς ἐν ζήτημα (πολὺ δυσχερὲς) παρέλκυσιν τῶν Δυνάμεων!

Θὰ ἐμολογογήσετε πάντες ὅτι κωμικώτερον ἐκφάνσεων καὶ μικροπονηριῶν πόλεμος οὐδέποτε διεξήχθη.

Τὴν 25ην οἱ Σέρβοι κατὰφθάνουν πρὸς βοήθειαν τῶν διαρκῶς ψευδομένων συμμάχων, καὶ τὰ Σερβο-βουλγαρικὰ στρατεύματα προελάσαντα, ἀπὸ τοῦ ἀσφαλοῦς σχεδὸν πλέον, καταλαμβάνουσι ἀμαχητὶ πλέον τὸ Τσορλοῦ (Τορλόγ) καὶ τὸ Μουρατλή, — ὅπως ἔλοι αἱ ἥρωες!

Τὴν πρώτῃν ἰσχυροὶ κανονιοβολισμοὶ ἀρχίζουσι ἐκ τῶν περὶ τὴν Ἀδριανούπολιν τουρκικῶν φρουρίων. Μία φάλαγξ βουλγαρικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβολικοῦ διευθύνεται νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως πρὸς τὸ φρούριον Καρᾶ Τεπέ, ἐπίσης δὲ ἕτεραι φάλαγγες διευθύνονται πρὸς Παπᾶ Τεπέ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μαρίτζα. Οἱ Τούρκοι ἐνισχύονται εἰς τὰ σημεῖα ταῦτα καὶ ἀρχίζει μάχη, περὶ δὲ τὴν 10ην π.μ. τὰ πυροβολεῖα τοῦ Παπᾶ Τεπέ σιγῶσι, τὴν δὲ νύκτα ἀμφότερα τὰ φρούρια πίπτουσι εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων.

Σ. Σ.—Ἐννοεῖται ἐνταῦθα ὅτι γράφοντες «φρούρια» ἐννοοῦμεν... «πυροβολεῖα».

Καὶ ἡ Τουρκία;

Ἡ Τουρκία, ὡς ἄλλος Ταρταρίνος, σκέπτεται καὶ ἀποφασίζει τὰ ἑξῆς:

Καθαίρει τὸν Ἀδουλλάχ πασσᾶν καὶ τουφεκίζει τοὺς φανταστικούς ἐνόχους τῆς παραδόσεως τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν—καμμιὰ

σαρανταριὰ στρατιώτας, ἀγνοοῦντας διατὶ τουφεκίζονται, ἀφροῦ ἔφυγαν καὶ αὐτοὶ μαζί με τοὺς ἄλλους...

Τὸ Συμβόλιον τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν ἐρωτᾷ τὴν Πύλην περὶ τῆς ἀποφάσεώς της διὰ τὸν πόλεμον. Ὁ Μέγας Βεζύργης μεταβαίνει αὐτοπροσώπως εἰς τὴν Αὐστριακὴν πρεσβείαν καὶ ἀνακαινώνει ἐτι, ἀφροῦ οἱ σύμμαχοι ζητοῦσι νὰ κατακτήσουν τὰ καταληφθέντα μέρη, ἢ Τουρκία δὲν δύναται νὰ τὸ ἀνεχθῆ, καὶ διαμαρτυρομένη διὰ τὴν ἀδικίαν ταύτην, θὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον. Ἡ δὲ Τουρκία καὶ ἂν ἀκόμη ἀποσυρθῆ εἰς τὴν Ἀσίαν ἄνευ ἀναγνώρισεως συμβατικῶν ἀποφάσεων, θὰ ἐπανεέλθῃ εἰς τὴν Εὐρώπην!

Τὴν 26ην.—Ἐξακολουθεῖ ὑπὸ τῶν ἠνωμένων σερβοβουλγαρικῶν στρατιῶν ἡ κατάληψις τῆς Τυρολόης καὶ τοῦ Μουρατλή.

Τὸ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Ἰβανῶφ τμήμα καταλαμβάνει τὸ Καρτλ-τεπέ ἔξωθεν τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ἐκτακτον σῶμα ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Τσερνοπέφ καταλαμβάνει κενὴν οὖσαν τὴν Καβάλλαν καὶ Γουμένισσαν.

Ὁ ἐν Ραιδεστῷ Τουρκικὸς στρατὸς ἀρχίζει πυρετωδῶς τὴν ἐκκένωσιν τῆς πόλεως ἀπὸ πάσης πολεμικῆς προμηθείας ὑπὸ τὴν προστασίαν ἀπὸ θαλάσσης τῶν πολεμικῶν «Μεσσοδιέ», «Χαμηδιέ» καὶ «Ἀσσάρ Τεφίχ».

Αἱ Τουρκοὶ ἐφημερίδες Κων)πόλεως προσκαλοῦσι τὸν Μουσουλμανικὸν λαὸν ἕπως βοηθήσῃ παντὶ μέσῳ τὸν μαχόμενον στρατὸν λόγῳ ὅτι ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκεται ἔξωθεν τῆς πρωτευούσης.

Ὁ Γάλλος πλοίαρχος, ὡς ἀνώτερος τῶν λοιπῶν πλοίαρχων τῶν ἐν Κων)πόλει ὀρμούντων ξένων πολεμικῶν, συγκαλεῖ αὐτοὺς εἰς σύσκεψιν καὶ ἀποφασίζεται ἡ λήψις μέτρων πρὸς προστασίαν τῆς εὐρωπαϊκῆς παροικίας.

Τὴν 27ην—Αἱ περίπολοι τοῦ Σερβικοῦ ἵππικοῦ τοῦ πρὸς νότον προχωροῦντος ἐκ Λουλέ Βουργᾶς στρατευμάτος ἐμφανίζονται ἔξωθεν τῆς Ραιδεστοῦ, προηγούμενοι ἰσχυρᾶς φάλαγγος, ἐρχομένης διὰ τῆς ὁδοῦ τοῦ Μουρατλή, ἣτις βομβαρδίζει τὰ ὑψώματα τῆς Μεσσοδίας. Δυτικώτερον τῆς θέσεως ταύτης ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Καβατσέφ στρατὸς, κατερχόμενος ἐκ Διδυμοτείχου, καταλαμβάνει ἄνευ οὐδεμιᾶς ἀντιστάσεως τὸ Σουφλί.

Ἐτεροι 7 μεραρχίαι προχωροῦσι πρὸς ἀνατολάς, ἄνωθεν τῆς

Στραντζας, διὰ μέσου τῶν δασῶν, κατευθυνόμενοι πρὸς τὸν Εὐξείνιον καὶ τὴν Τσατάλτζαν.

Ἄμα τῇ πρώτῃ ἀρχίζει σύγχρονος κανονιστικὸς ἐξ ὧν τῶν φρουρίων τῆς Ἀδριανουπόλεως, προαγγέλλων ἐξοδὸν τῶν πολιωρκομένων. Οἱ Βούλγαροι ἐπιχειροῦσιν ἀμέσως ἔφοδον καὶ ἀναπτύσσονται νοτιοδυτικῶς τῆς πόλεως πρὸς τὸ φρούριον τοῦ Καρτάλ-Τεπέ, ἕτερον δὲ τμήμα βαδίζει πρὸς τὸ Παπάζ-Τεπέ φρούριον (δὲξ ὄρωμα) ἐπὶ λόφου 143 μ. ὕψους εἰς τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Ἐβρου. Οὕτως ἀπὸ τῆς 10ης ὥρας τὸ πῦρ τῶν Τούρκων ἀρχίζει ν' ἀραιούται, τὸ δὲ πεζικὸν τῶν Βουλγάρων, ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, καταλαμβάνει τὸ Καρτάλ-Τεπέ περὶ τὴν μεσημέριαν. Περὶ δὲ τὸ μεσονύκτιον, κατόπιν ἐπιμόνου μάχης ἐκυριεύθη καὶ τὸ Παπάζ-Τεπέ.

Ὡς ἐκ τῆς προσεγγίσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰς Ραιδεστόν τὸ ἐν τῇ πόλει εὐρισκόμενον τάγμα ἐκ 1000 ἀνδρῶν μετὰ τινῶν φυγάδων, ἐκκενώνει τελευταίον τὴν πόλιν καὶ προχωρεῖ πρὸς τὰ βόρεια ὄρια τῆς πόλεως ἐν εἴδει ἡμικυκλίου ἀσθενεστάτου.

Ὁ Διάδοχος τοῦ Ὀθωμανικοῦ θρόνου Ἰουσούφ Ἰτζεδδὶν ἀναχωρεῖ εἰς Τσατάλτζαν μὲ 50 χιλιάρους. Ἐν φανατίσῃ τὸν στρατὸν καὶ κηρύξῃ τὴν μέχρι ἐσχάτων ἀντίστασιν.

Ὁ Σεῖχουλιάμης καὶ ἡ κυβέρνησις δημοσιεύουσι δῆλωσιν, διὰ τῆς ὁποίας διαψεύδουν ὅτι μελετᾶται ἡ ἐγκατάλειψις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, βεβαιούσθαι δὲ ὅτι θὰ ἀποκρουσθῇ μέχρι ἐσχάτων πᾶσα κατ' αὐτῆς προσβολή.

Τὴν 28ην.—Ἐξακολουθεῖ ἡ πρὸς τὴν Τσατάλτζαν πορεία τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, πρὸς τὴν ὁποίαν διευθύνονται καὶ ἕτερα τμήματα ἀναχωροῦντα ἐκ τῶν μεταξὺ Τυρολόης καὶ Λουλέ Βουργᾶς θέσεων.

Τὰ ἐξῶθεν τῆς Ραιδεστοῦ στρατεύματα προσβλήθέντα ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ καταδρομικοῦ «Μεσσουδιέ», βάλλοντος ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως, διασκορπίζονται εἰς τὰς πέριξ ἀμπέλους καὶ προσβάλλουσι τὸ Τουρκικὸν πεζικόν. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς μολονότι ὀλίγος, κητορθώνει νὰ κρατήσῃ τὰς θέσεις του μέχρι τῆς ἑσπέρας.

Κατὰ τὴν νύκτα οἱ Τούρκοι παρασκευάζονται εἰς τὴν ὀριστικὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Ραιδεστοῦ.

Ἡ Γ' στρατιὰ διέρχεται τὰ παλαιὰ τεῖχη τοῦ «Ἀναστασίου» κτι-

σθέντα παρὰ τῶν Βυζαντινῶν ἀκριβῶς πρὸς παρεμπόδισιν τῶν βουλγαρικῶν ἐπιδρομῶν. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ὑποχωρεῖ πρὸς τὸ Καλφάκισι (βρα χάρτην σελίδων 424—425).

Ὁ περὶ τὴν Ἀνδριανούπολιν Βουλγαρικὸς στρατὸς κατέχων τὸ φρούριον Παπάς Τεπέ ἐκτοπίζεται ὑπὸ τῶν Τούρκων χωρὶς νὰ δυναθῆ νὰ περισυλλέξῃ τοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας του, καταλιπὼν καὶ 20 ἀρχμαλώτους εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων, οἵτινες ἀνακαταλαμβάνουσι τὸ φρούριον τοῦτο. Ὁ Γερμανὸς στρατιωτικὸς ἀνταποκριτὴς Γκόττεργ ἀποδίδει τὴν ἡτταν ταύτην τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰς Παπάς Τεπέ εἰς τὴν ἀποχώρησιν μιᾶς Σερβικῆς Μεραρχίας, κατευθυνομένης εἰς Τσατάλτζαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ἐν Ραιδεστῷ Τουρκικὸς στρατὸς ἐκκενώνει τὴν πόλιν.

Ὁ ἐν Μοναστηρίῳ στρατὸς ἐξακολουθεῖ τὴν παρασκευὴν του πρὸς ἄμυναν διμέτωπον ἀπὸ ἀναμενομένην ἐπίθεσιν πρὸς βορρᾶν τῶν Σέρβων καὶ πρὸς νότον τῶν Ἑλλήνων, ὡς προελέχθη.

Ἐξακολουθεῖ ἡ ἐχύρωσις τῆς Τσατάλτζας.

Ταραχαὶ ἐκρήγνυνται εἰς Σηλυβρίαν καὶ Μαρμαρᾶν.

Αἱ ἐφημερίδες «Τανίν» καὶ «Γενή Γαζέττα» παύονται, διότι ἀνέγραψαν ὅτι κινδυνεύουσι ἡ θρησκεία καὶ τὸ Χαλιφάτον.

Ἡ μερὶς τοῦ κομιτάτου «Συνενόησις» δημοσιεύει προκήρυξιν, διὰ τῆς ὁποίας καλεῖ ἕλας τὰς πολιτικὰς μερίδας εἰς συνενόησιν, ἔχουσαν ὡς ἑξῆς :

«Καθ' ἣν στιγμὴν προσπαθοῦσι νὰ ἀπαλείψωσιν ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων τὴν ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, με ἱστορίαν ἐξ ἑκατονταετηρίδων, τὸ δὲ ὀθωμανικὸν ἔθνος μόνον εἰς τὴν Πρόνοιαν ὀφείλει νὰ ἐμπιστευθῆ τὴν τύχην του καὶ νὰ προσέλθῃ ὀλέκκληρον ὑπὸ τὰ ἔπλα, δεδομένου ὅτι ὁ στρατὸς οὐδεμίαν ἔχει μετὰ τῆς πολιτικῆς σχέσιν, ἐλάβομεν τὴν ἀπόφασιν ἀπὸ τῆς σήμερον νὰ μὴ σκεπτόμεθα πλέον περὶ ἀντιθέσεως πολιτικῶν μερίδων, ἐπιθυμοῦντες μόνον τὸν πρὸς σωτηρίαν τῆς πατρίδος ἀγῶνα.

»Ἀπαρνούμεθα λοιπὸν πᾶσαν πολιτικὴν μερίδα, μέχρι τῆς συγκλήσεως τοῦ Κοινοβουλίου».

Αὕτη εἶνε ἡ σειρά τῶν γεγονότων τῆς Βουλγαροτουρκικῆς συρ-

ράξεως, ἰδιαιτέρως εἶπειν, τὴν ὁποῖαν θὰ παρακολουθήσωμεν ἤδη ἐν τοῖς λεπτομερέσις τῆς :

Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος μετὰ τὴν διακοπὴν τῆς μεταξὺ Βιζύτης καὶ Τυρολόης μάχης, παραμενοῦσης ἀκόμη ἀμφιρρόπου, συνεχάρη τηλεγραφικῶς τὸν διοικητὴν τοῦ νικηφόρου στρατοῦ τῆς γραμμῆς Μπουνάρ-Χισσάρ-Λουλέ Μπουργᾶς . . .

Τὸ περιεχόμενον τοῦ τηλεγραφήματος ἔχει ὡς ἑξῆς :

«*Συγχαίρω ὑμᾶς καὶ τοὺς ἄνδρας σας, διὰ τὴν ἔνδοξον νίκην σας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καὶ ἐκφορᾶω ἀπὸ βάρους καρδίας τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὴν ἄνευ δοῶν γενναιότητά σας καὶ αὐταπάρησιν, αἵτινες εὐχομαι νὰ δώσουν εἰς ὑμᾶς ἔτι περιφανεστέρας νίκας. Ἡ σκέψις μου δὲν ἀποχωρίζεται ἀπὸ σᾶς, ἀνδρεῖοί μου ἀγωνισταί.*»

Ὁ πρίγκιψ Διάδοχος Βόρις ἐτηλεγράφη ἐπίσης πρὸς τὸν Διοικητὴν τοῦ βου συντάγματος, εἰς τὸ ὁποῖον ἀνήκει καὶ ὁ ἴδιος, ὡς ἑξῆς :

«*Συγχαίρω τοὺς ἥρωας τοῦ συντάγματός μου διὰ τὴν γενναίωψυχίαν των καὶ τὴν αὐταπάρησιν. Τὸ ἡρωϊκὸν κατορθωμὰ των θὰ μείνη ἐν τῇ ἱστορίᾳ ὡς παράδειγμα ἀξιωματικῶν καὶ θ' ἀναγραφῆ ἐν τῇ στρατιωτικῇ μας ἱστορίᾳ μὲ χρυσὰ γράμματα. «Ἐμπρός, πάντοτε ἔμπρός».*»

Οἱ Τούρκοι, νοήσαντες ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο ν' ἀμυνθῶσιν οὔτε εἰς Τυρολόην (Τσορλοῦ), καθ' ὅσον ἐπέκειτο ἡ ἀφίξις τῶν Σερβικῶν βοηθειῶν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἀπεφάσισαν τὴν ἐκκένωσιν καὶ τῆς πόλεως ταύτης.

Αἱ προφυλακαὶ τῆς ἐκ Τυρολόης ὑποχωρησάσης τουρκικῆς στρατιᾶς ἔβαινον ἤδη πρὸς τὴν Τσατάλτζαν. Ἐκεῖ, καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας, θὰ συνεκροτέτο κρίσιμος μάχη μεταξὺ τῶν ἐν ὑποχωρήσει Τούρκων καὶ τοῦ παρακολουθήσαντος αὐτοὺς βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Οἱ Τούρκοι ἐλάχιστον εἶχον ἤδη πυροβολικόν, ἀπολέσαντες μέγιστον μέρος αὐτοῦ κατὰ τὴν ἐν Λουλέ Βουργᾶς ὑποχώρησιν.

Ἄλλ' ὁ μεγαλείτερος κίνδυνος τῶν Τούρκων ἦτο τὸ Σερβικὸν ἱππικόν, τὸ ὁποῖον προήλαυεν ἤδη γοργότατα διὰ Βουλγαρίας εἰς τὰ Θρηκτικὰ πεδία τοῦ πολέμου.

Πλὴν δὲ τούτου καὶ ἡ ἀληθῶς οἰκτρὰ κατάστασις τῶν στρατευμάτων των. Πράγματι δέ :

Ἐπίσημοι ἤδη πληροφορία ἐκ Κων)πόλεως ἀνέφερον ὅτι αἱ χοτζάδες τῆς Σταμποῦλ ἐξήτησαν παρὰ τοῦ Μ. Βεζύρου ἕπως ἀναλάβῃ αὐτοπροσώπως τὴν σημαίαν τοῦ Προφήτου καὶ κηρύξῃ τὸν ἔσρον πόλεμον κατὰ τῶν γκιουρβιδων.

Ὁ Κιιμὴλ πασσᾶς διέταξε τῆν φυλάκισιν τριάκοντα χοτζάδων.

Τὰς ὁδοὺς τῆς Σταμποῦλ διήρχοντο δῆθεν ἐθελονταὶ φέροντες σημαίας μετὰ φανατικῶν ἐπαγραφῶν ζητοῦντες ὅπλα. Αἱ Τράπεζαι καὶ τὰ Ταχυδρομεῖα ἐφρουροῦντο ἡμέραν καὶ νύκτα.

Ἡ ἀστυνομία εὐρίσκετο ἐν παραλύσει. Ὁ στρατὸς ἦτο ἀνεπαρκής. Ὑπῆρχον φόβοι σφαγῶν. Ἰδίως ὅταν ἐφθάνον ἐκεῖ τὰ πνιπὸ-βλήτα στρατεύματα. Οἱ πληγωμένοι μεταφέροντο τὴν νύκτα, τῆς ἀστυνομίας ἐμποδιζούσης τὸν λαὸν νὰ πλησιάσῃ.

15,000 πρόσφυγες τῆς Μακεδονίης περιφέροντο εἰς τὰς ὁδοὺς γυμνοὶ καὶ πειναλέοι. Πολλοὶ ἄλλοι χιλιάδες ἀνεμνον εἰς τὸ Δεδεαγάτς ν' ἀναχωρήσουν. Ἡ Πύλη παρεκάλεσε τὸ Αὐστριακὸν «Γκαλίτσια» ἕπως παραλάβῃ τοὺς πρόσφυγας. Ἀλλὰ τὸ πρακτορεῖον τοῦ Λόυδ ἀπήντησεν ὅτι ἡ Ἑλλάς ἐμποδίζει τὸν διάπλουν τῶν σκαφῶν. Ἡ Αὐστριακὴ Πρεσβεΐα ἐκράτησε διαθέσιμα δύο ἀτιμόπλοια, ἵνα ἐν περιπτώσει σφαγῶν παραλάβουν τοὺς ὑπηκόους τῆς Φυγάδες εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Τσερκέζ-Κιοὶ ἐξέβαλον ἐκ τοῦ τραίνου ὅλους τοὺς τραυματίας ἀξιωματικούς καὶ στρατιώτας καὶ ἐπιβιβάσθέντες αὐτοὶ ἀφίκοντο εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ὁ Χαμίτ ἀπεμενοῦτο εἰς τὴν ἀνάκτορα τοῦ Βεηλέρδεη.

Ὁ ἐκπτωτος Σουλτάνος ἀνεκοίνου εἰς τὸν κυβερνήτην τῆς «Λωρελά» ὅτι εἶνε εὐτυχῆς μεταφερθεὶς εἰς Κωνσταντινούπολιν, λυπούμενος μόνον διὰ τὴν οἰκτρὰν τύχην τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἀφ' ἑτέρου, τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου, τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον συνεσκέπτετο ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς καταστάσεως. Αἱ ἐφημερίδες ἐθεώρουν τὴν ἐν γένει κατάστασιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ λίαν εὐχάριστον. Οἱ Τούρκοι, προσέθεταν, θ' ἀνασυνταχθῶσι διὰ νέαν ἀποφασιστικὴν μάχην κατὰ τῶν Βουλγάρων, οἵτινες πράγματι εἶχον ἀρκετὰ καλῶς ἀποκρουσθῆ κατὰ τινα τῶν τελευταίων ἐπιθέσεων, τὴν 20ὴν Ὀκτωβρίου.

Ὁ Νιαζήμ πασσᾶς ἀπηθύβυε πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην τηλεγράφημα ὑπὸ ἡμερομηνίαν 18 Ὀκτωβρίου, ἐπὶ τῆ βᾶσει τῶν ἐκθέσεων τοῦ

στρατηγείου Μπουνάρ-Ἰσάρ, καθ' ἧς κατὰ τὴν μάχην τῆς προτεραίας ὁ ἐχθρὸς ἔσχε σημαντικὰς ἀπωλείας. Οἱ Τούρκοι κατέλαβον μεγάλην ποσότητα πυρομαχικῶν, ἔπλα καὶ ἄλλα πολεμephόδια.

Ἐν τῷ μεταξύ, εἰς τὸν δυτικὸν τομέα τὸ βουλγαρικὸν ἱππικὸν εἶχεν ἐπιτύχει νὰ φθάσῃ μέχρι τῆς Ξάνθης. Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος ἠλπίζεν διὰ μέχρι τῆς ἐπιούσης (21ης Ὀκτωβρίου) θὰ εἶχε πέσει ἡ Ἀδριανούπολις, χάρις εἰς τὰ μεταφερθέντα βουλγαρικὰ τοπομαχικά! Τί ἀπλοϊκότης καὶ ποία ἀσέβεια πρὸς τὴν ἀντοχὴν τοῦ ἀντιπάλου!... Ἄλλ' ἂν οἱ Τούρκοι ἦσαν μέχρι τοιοῦτου σημείου χαλέδες, ποῖος ὁ λόγος τῆς τετραπλῆς συμμαχίας πρὸς καταπολέμησίν των; . . .

Ὁ Ρῶσος συνάμα στρατηγὸς τῶν Κοζάκων Ρένενκαφ, λαθῶν ἄδειαν παρὰ τῆς Ρωσικῆς Κυβερνήσεως, ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἐθελοντῶν κοζάκων, οἵτινες ἀνεχώρουν κατ' αὐτὰς διὰ Βουλγαρίαν.

Πραγματικῶς ὅμως τώρα πλέον ἤρχιζε νὰ καθίσταται ἐλεεινοτέρα ἡ κατάστασις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἄνθρωπος γνωρίζων ἀριστα τὸν τόπον καὶ τὴν φυλὴν, διαμένων δὲ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐν Κωνυπόλει, ἔγραφεν ἀπὸ τῆς 14ης ἤδη 8)δρίου εἰς Ἀθήνας τὰ ἀκόλουθα χαρακτηριστικώτατα τῆς καταστάσεως:

«Ἐρράγισην ἡ καρδιά μου ὅταν εἶδα μίαν ἡμέραν περὶ τοὺς χιλίους ἐφέδρους μόνις ἐκ Τραπεζοῦντος ἀφιχθέντας καὶ μεταβαίνοντας εἰς τοὺς στρατῶνας τοῦ Πέραν διὰ νὰ ἐνδυσθῶσι καὶ ἀπέλθωσι τὴν ἐπαύριον εἰς Ἀδριανούπολιν. Τότε εἶδον μεταξύ τῶν ἀγρίων Λαζῶν καὶ Κούρδων καὶ πλῆθος ἡμετέρων στρατευσίμων συνομιλούντων μὲ τὴν ἰδιάζουσαν προφορὰν των τῆς Τραπεζοῦντος.

»Ὅλοι ἦσαν ὠχροί, κατάβεβλημένοι ἐκ τοῦ ταξειδίου καὶ τῶν κακουχιῶν καὶ συρόμενοι ἐπὶ σραγῆν μεταξύ τῶν φανατικῶν Μουσουλμάνων ὡς αἰχμάλωτοι. Μὲ τί καρδιά αὐτοὶ οἱ δυστυχεῖς, οἱ ἐνδομύχως μισοῦντες καὶ ἀποτροπιαζόμενοι τοὺς τυράννους των κ' εὐχόμενοι τὸν ὀλεθρὸν των, θὰ ὑπάγουν νὰ πολεμήσουν τοὺς χριστιανοὺς ἢ ὁμοεθνεῖς των; Ὅποια τραγικὴ θέσις τοῦ εὐχομένου τὴν αὐτοκαταστροφὴν του!...

»Δυστυχῶς ὑπάρχουν ὅχι ὀλίγοι ὁμογενεῖς καὶ εἰς τὸ ναυτικόν.

»Τώρα θὰ ἐννοήσουν, πιστεύω, τὴν μεγαλοπρεπῆ ἠλιθιότητά των καὶ τὴν ἔλλειψιν στοιχειώδους διορατικοῦ πολιτικοῦ νοῦς ἐκείνοι, οἱ ὁποῖοι συνηγόρησαν ἐγκληματικῶς ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Ὁθωμανῶν

Κοῦτες χωροφύλακες ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ὕπερ τῆς στρατολογίας καὶ τῶν χριστιανῶν, ἐνῶ οἱ Τούρκοι δὲν τὴν ἤθελον κατ' οὐδένα τρόπον τότε. Πρῶτοι πταίσται βεβαίως ἦσαν οἱ Ἀρμένιοι βουλευταί, οἱ ὅποιοι ἐπέμειναν πολὺ εἰς τὴν στρατολογίαν.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι ἐγκλημάτισαν καὶ ἀπεδείχθησαν ἐπιπόλαιοι ὑποστηρίζοντες αὐτὴν καὶ εἰσακούσαντες καὶ τὰς ἰδέας ἄλλων, μὴ γνωριζόντων κατὰ βάθος τοὺς Τούρκους.

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

» Ἡ ἀπαισία αὕτη στρατολογία ἐρήμωσε κυριολεκτικῶς τὴν χῶ-
ραν, διότι ἐφυγαν εἰς Ἀμερικὴν καὶ ἀλλαγῶν μυριάδες Ἑλλήνων
νέων, ἐνῶ ἀπ' ἑτέρου ἑκατομμύρια ἀφαιροῦν οἱ Τούρκοι ἀπὸ τὰ βάλ-
λάντια τῶν Ἑλλήνων στρατευσίμων, τῶν ζητούντων ἀπαλλαγὴν ἀπὸ
τῆς τακτικῆς θητείας, καὶ ταύτην μὴ ἐσχύουσιν ἐν καιρῷ πολέμου,
καὶ πληρώνοντων 50 λίρας ὀθωμανικὰς ἐκάστοτε, ὡσαύτως ἡ Κυβέρνη-
σις τοὺς καλέσῃ ὑπὸ τὰ ὄπλα. Κατήντησε δὲ οὕτω νὰ πληρῶνουν 200
λίρας διὰ νὰ ἀπαλλάσσωνται τῆς τακτικῆς θητείας. Διότι οἱ Τούρκοι,
δόλοιοι πάντοτε καὶ ἐπινοητικώτατοι εἰς τὸ νὰ ἀμέλγουν τοὺς χριστιαν-
νοὺς, καταστρατηγούντες τὸν νόμον, προτεκάλουν διὰ ψύλλου πή-
δημα τοὺς στρατευσίμους διὰ νὰ ἀναγκάζουν τοὺς πλουσίους ἢ ὀπω-
σοῦν εὐπόρους ἐξ αὐτῶν νὰ πληρῶνουν τὰς πρὸς ἀπαλλαγὴν 50 λίρας,
τὰς ὁποίας μάλιστα ἐσχάτως ἀνεβίβασαν εἰς 60 ἐκάστοτε.

Κατῶρθωσε νὰ ὀμιλήσω ὀλίγον μὲ μερικὸς ὁμογενεῖς Τραπε-
ζουντίους στρατιώτας. Μὲ εἶπον ὅτι τοὺς ἔδωκαν ἐνὰ ψωμί διὰ τρεῖς
ἡμέρας ταξειδίου ὡς καὶ 5 γρόσια ἐντελῶς ἀχρησता ἐντὸς τοῦ ἀτμο-
πλοίου. Ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα, κατὰ τὸ ταξίδι ἐκ τῆς πείνης καὶ
τοῦ συνωστισμοῦ. Πρὸ πάντων δὲ τὸ σκληρότερον μαρτύριον τῶν ὁμο-
γενῶν νεοσυλλέκτων ἦτο οὐχὶ τὸ σωματικόν, ἀλλὰ τὸ ἠθικόν μαρτύ-
ριον, νὰ αἰσθάνωνται δηλαδὴ ἑαυτοὺς μεταξὺ τῶν πλέον κτηνωδῶν
καὶ ἀγρίων ἀνθρώπων, ἐχθρῶν τῆς θρησκείας των καὶ τοῦ ἔθνους των
καὶ νὰ συλλογίζωνται ὅτι θὰ ἐκτεθοῦν εἰς μυρίους κινδύνους διὰ νὰ
τοὺς βοηθοῦν εἰς τὸν θάνατον τῶν χριστιανῶν.

» Λακρούων τις καὶ ἐν ἐσχάτῃ ἀπογνώσει περίλυπος εἶπε·

— Τί μαύρη μοῖρα μ' ἐγέννησε στὸν κόσμον!... »

» Συνεκλονίσθη ἡ ψυχὴ μου ἀπὸ τοὺς λόγους του, ἀλλὰ περισσό-
τερον σπαρακτικὸν συναίσθημα ἐπροξένησεν ἡ τραγικὴ σιωπὴ τῶν
λοιπῶν, οἱ ὁποῖοι ἐφαίνοντο ὡς καταδικασμένοι ψυχαὶ τοῦ Ἄδου μὲ
ἄφατον ὀδύνην, εἰς τὴν φυσιογνωμίαν τῆς ὁποίας τὰ ὑπέρτατα ὄρια
συγχέονται μὲ τὴν ἀναισθησίαν καὶ τὴν ἀπάθειαν νεκροῦ.

» Ποῖος θὰ σώσῃ τοὺς ἀγνώστους τούτους ἔθνομάρτυρας ἀπὸ τὸ
μαρτύριον καὶ τὸ θάνατον τῆς στρατολογίας ἐν τῷ τουρκικῷ στρατῷ;
Μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου τὸ ζήτημα τοῦτο τοῦ Ἑλληνισμοῦ πρέ-
πει νὰ τεθῇ ἐκ τῶν πρώτων ἐπὶ τοῦ τάπητος πρὸς λύσιν ὀριστικὴν.

ἌΟ συρφετός οὗτος τῶν νεοσυλλέκτων καὶ ἐφέδρων τῆς Ἀσίας

ἡμίγυμνος καὶ ρακένδυτος εἴτε στρατωνιζόμενος, εἴτε καταυλιζόμενος ἐν ὑπαίθρῳ, πολλάκις ἐπέινασε διὰ τὸ ἀκατάρτιστον καὶ τὸ ἀνεπαρκές τῆς τουρκικῆς ἐπιμελητείας. Ἐν Ἀγίῳ Στεφάνῳ πειναλέοι οἱ στρατεύσιμοι ὤρμησαν τὴν νύκτα εἰς τὰς οἰκίας κτυποῦντες τὰς θύρας καὶ ζητοῦντες ἐν τεμάχιον ψωμιοῦ, κατατρομάξαντες τοὺς κατοίκους, οἱ ὅποιοι τοὺς προσέφερον ὅ,τι ἠδύναντο, ἠπειλήθησαν δὲ καὶ ἐξυβρίσθησαν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ διὰ τὴν ἀκηδεῖαν αὐτὴν. Παρόμοιαι σκηναὶ συνέβησαν, ὡς βεβαιοῦται, καὶ ἐντὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ εἰς τὰ πέριξ χωρία.

»Αὐτὸς εἶνε ὁ στρατός, ὁ ὁποῖος θὰ ὑπερσπισθῇ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Οὐδεὶς ἐγγυᾶται τί ἡμποροῦν νὰ διαπράξουν αἱ ὁρδαὶ αὐτὰι τῶν πειναλέων καὶ ἀγρίων ἐνστίκτων Ἀσιανῶν ἐν περιπτώσει καταστρεπτικῆς ἤττης αὐτῶν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ φυγῆς αὐτῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ εἰσβολῆς ἐν ἀταξίᾳ ἐντὸς τῆς πρωτεύουσας. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ πλέον . . . .»

Ἡ γενικὴ πολεμικὴ κατάστασις κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἦτο ἡ ἀκόλουθος:

Τὰ τηλεγραφήματα ἀνῆγγελλον νέας νίκας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου, ἐνῶ συγχρόνως ἐβεβαίουν τὴν προέλασιν τῶν συμμάχων στρατῶν εἰς διάφορα σημεῖα, τῶν Βουλγάρων πρὸς τὴν Ξάνθην καὶ τὸ Αἰγαῖον, τῶν Σέρβων εἰς Περλεπὲν καὶ τῶν Μαυροβουνίων εἰς Ἰπέκ. Αἱ νίκαι τῶν συμμάχων καὶ ἡ πλήρης κατατρόπωσις τῶν Τούρκων ἐπέφεραν, ὡς προεικάζετο ἄλλως τε, τὴν ὀριστικὴν τῶν Δυνάμεων συνεννόησιν ὅπως ἀφήσουν μόνα τὰ βαλκανικὰ κράτη νὰ κανονίσουν, ὡς αὐτὰ θέλουν, τὰ ἴδια αὐτῶν συμφέροντα.

Ἡ κατάκτησις τῆς Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου μετὰ τῆς Πρεβέζης, ἡ πλήρης ἐξόντωσις τῶν Τούρκων ἐν Θράκῃ καὶ ἡ ἀποδίωξις τῶν Τούρκων ἐξ ὅλης τῆς Βορείου Ἀλβανίας δὲν ἦτο δυνατόν ν' ἀφήσῃ ἀσυγκίνητον τὴν Εὐρώπην, καὶ παρ' ὅλην τὴν δυσχέριαν τῶν περιστάσεων διὰ τὸν φόβον τῆς δημιουργίας νέας περιπλοκῆς μεταξὺ αὐτῶν τούτων τῶν Δυνάμεων, αἱ διεξαχθεῖσαι τελευταῖαι συνεννοήσεις μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊκῶν Ἀνακτοβουλιῶν κατέληξαν εἰς τὸ ὀριστικὸν συμπέρασμα ὅπως τὸ τουρκικὸν καθεστῶς μὴ θεωρηθῇ ὑφιστάμενον.

Κατὰ τὰ ταυτόχρονα ἐκ Λονδίνου καὶ Βιέννης τηλεγραφήματα ἡ

εὐρωπαϊκῇ διπλωματίᾳ, καταληφθεῖσα ἐξ ἀπροόπτου ὑπὸ τῶν πολεμικῶν γεγονότων, κατώρθωσεν ἐν τούτοις νὰ ἐργασθῆ κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας πυρετωδῶς ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὴν ὀρμητικότητά τούτων.

Συμπέρασμα τῶν πυρετωδῶν τούτων συνεννοήσεων ὑπῆρξε τὸ νὰ χαρακτηρισθῆ ὅτι τὸ καθεστῶς διὰ τὴν Τουρκίαν ἔπαυσεν ὑπάρχον. Αἱ δὲ Δυνάμεις ὁμιλοῦσαι ἤδη πλέον περὶ τῆς τηρήσεως τοῦ καθεστῶτος ἐννοοῦν μόνον ἑαυτάς, ὅτι δηλαδὴ οὐδεμία τῶν Δυνάμεων θὰ διατυπώσῃ ἐδαφικὴν ἀξίωσιν ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου, οὔτε θὰ μεταβάλλῃ πορείαν εἰς τὰ ζητήματα τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς καὶ θὰ ἀφεθοῦν τὰ Βαλκανικὰ κράτη νὰ τροποποιήσουν τὸν χάρτην τῆς χερσονήσου.

Κατὰ τὰς αὐτὰς πληροφoρίας ἡ Αὐστρία ἐγκατέλιπε πλέον ὀριστικῶς τὰς ἀξιώσεις αὐτῆς ὡς πρὸς τὰ ἐδαφικὰ πλεονεκτήματα ὑποδείξει τῆς Γερμανίας, δεχθεῖσης τὰς γαλλικὰς ἐπὶ τοῦ προκειμένου συστάσεις.

Καὶ ἐνῶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ συμπεράσματα τῶν συνεννοήσεων τῶν Δυνάμεων προκληθέντα ἐκ τῶν καταπληκτικῶν νικῶν τῶν συμμάχων στρατῶν, αἱ τουρκικαὶ θηριωδίαὶ ἐξεγείρασαι εἰς ἀγανάκτησιν ὅμπαντα τὸν πεπολιτισμένον κόσμον, ἐπέφεραν τὴν γενικὴν συμπάθειαν ὑπὲρ τῶν χριστιανῶν, ἐνῶ συγχρόνως ἐπέβαλον εἰς τὰς Δυνάμεις ἀναγνωρίζουσας τὴν ἀνάγκην τῆς προστασίας καὶ τῶν χριστιανῶν ἐν γένει καὶ τῶν ὑπηκόων των νὰ στείλουν πολεμικὰ πρὸς ἐξασφάλισιν αὐτῶν καὶ πρόληψιν νέων σφαγῶν.

Πράγματι δὲ Ἀγγλικά πολεμικὰ ἐθεάθησαν ἤδη ἐξωθεν τῶν Δαρδανελλίων ἔτοιμα νὰ εἰσέλθουν, ἄλλα δὲ κατέπλευσαν εἰς Θεσσαλονίκην Ἐπίσης Αὐστριακὰ καὶ Γαλλικὰ πολεμικὰ ἀπέπλευσαν διὰ τὰ ὕδατα τοῦ Αἰγαίου. Κατ' ἄλλα τηλεγραφήματα ἐκ Λονδίνου τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο πολυασχολώτατον ἤδη.

Πληροφορία δὲ ἐκ Πόρτσμουθ ἐπειθον, ὅτι αἱ ἔτοιμασίαι τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου καὶ ἡ ἐπιβίβασις ἀγγιμάτων ἐπὶ τῶν πλοίων ἀφείρων εἰς ἀποστολὰς τῶν ἀγγλικῶν πολεμικῶν πρὸς διαφόρους λιμένας τῆς Τουρκίας καὶ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀκόμη πρὸς προστασίαν τῶν Χριστιανῶν κατὰ πάντος ἐνδεχομένου.

Ἐκ τοῦ ἐν Μάλτα στόλου ἐν καταδρομικὸν ἀνεχώρει ταῦτοχρό-

νωσ διὰ τὴν Ἀδριατικὴν, πρὸς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην Μεδούης εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

Ἐπίσης ἐντελῶς ἐξαιρετικὴ κίνησις ἐσημειοῦτο ἀπὸ 19-21 8)βρίου εἰς τὸ ἀγγλικὸν ναυαρχεῖον καὶ τοὺς ναυστάθμους τοῦ Πλύμουθ καὶ τοῦ Λέθεμπορτ. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τὰ πληρώματα τῶν πολεμικῶν ἀνεκαλοῦντο ἐκ τῶν ἀδειῶν ἅς εἶχον καὶ διστάσαντο τηλεγραφικῶς νὰ ἐπιστρέφουν ἀνευ ἀναβολῆς εἰς τὰς θέσεις των.

Ἐθεωρεῖτο δὲ βέβαιον ὅτι ἡ κίνησις αὕτη ἀπέβλεπεν εἰς ἀποφάσεις τοῦ ναυαρχείου περὶ μεγάλης ἐνισχύσεως τῆς μοίρας τοῦ ἀγγλικοῦ στόλου τῆς εὐρισκομένης ἤδη εἰς τὰ ὕδατα τῆς Ἀνατολῆς.

Χαρακτηριστικὸν δὲ τῆς μεταβολῆς τῶν διαθέσεων τῶν ξένων ἦτο καὶ ἐπίκαιρον ἄρθρον τῆς ἐφημερίδος «Ἔθνος» τοῦ Λονδίνου ἔχον ὡς ἐξῆς :

«Τὸ κράτος τῆς Τουρκίας ἐν Εὐρώπῃ συνετρίβη πλέον ὀριστικῶς καὶ νέα δύναμις ἀνεφάνη ἐν Εὐρώπῃ, νέος ἀστήρ ἀνέτειλεν. Ἄς χαιρετισθῇ λοιπὸν πανταχόθεν εὐφροσύνως κατὰ τρόπον ἀντάξιον τῶν ἐπιτελεσθέντων θαυμάτων.

» Ἡ Ἀγγλία ὄφειλε νὰ δεῖξῃ εἰς τὴν περίστασιν ταύτην σφύρα καὶ δικαίαν καὶ ἐντιμον πολιτικὴν, τείνουσα χεῖρα ἐνισχύσεως εἰς τοὺς συμμάχους, τῶν ὁποίων ἡ μεγαλοφυΐα καὶ εἰς τὴν πολιτικὴν καὶ εἰς τὸν πόλεμον ἐπετέλεσαν ἐντὸς τριῶν ἐβδομάδων πολὺ περισσότερα διὰ τὴν πρόοδον τοῦ κόσμου ἀπὸ ὅσα αἱ Δυνάμεις ἐπέτυχον ἐπὶ δεκαετηρίδας ὀλοκλήρους.

» Θὰ ἦτο δὲ σήμερον ἔργον ἀνόσιον ἢ στέργσις τῶν καρπῶν τῶσων θυσιῶν ἀπὸ τὰ συμμαχικὰ κράτη, ἅτινα διὰ ποταμῶν αἱμάτων ἐξήλειψαν πλέον τὸ ἀπρηχαιωμένον δόγμα τῆς διατηρήσεως τοῦ καθεστῶτος.

» Τὰ κατορθώματα τῶν συμμάχων ἐδημιούργησαν ἀναφαίρετα δικαιώματα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν δούλων ἀδελφῶν αὐτῶν. Οἱ φόβοι δὲ περὶ διχονοίας μεταξὺ αὐτῶν κατὰ τὴν διανομὴν τῶν κατακτηθέντων μερῶν εἶνε ἐντελῶς ἀστήρικτοι.

» Τὸ κινδυνῶδες Ἀνατολικὸν ζήτημα ἐλύθη σήμερον διὰ τοῦ ξίφους ὑπὸ τῶν ἀμέσως ἐνδιαφερομένων λαῶν. Πᾶσα δὲ ἐξῆθεν ἀποπειρα ἐπεμβάσεως θὰ ἠπειλεῖ νὰ προκαλέσῃ σοβαρωτάτην σύρραξιν.

» Κατὰ συνέπειαν, προτιμώτερον διὰ τὴν Αὐστρίαν σήμερον εἶνε

νά καλλιεργήσῃ τὴν φιλίαν τῶν συμμάχων βαλκανικῶν κρατῶν, δεχομένη τὰ τετελεσμένα γεγονότα, ὅπως ἄλλως τε φαίνεται ὅτι ἐπραξεν».

Ὡσαύτως καὶ ἡ «Ἐφημερίς τοῦ Οὐεστμίνστερ» ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ περὶ τῶν πραγμάτων ἐν τῇ Βαλκανικῇ, ἐπήγετο τὰ ἐξῆς :

«Ἐξακολουθοῦμεν νὰ πιστεύωμεν, ὅτι αἱ νίκαι τῶν συμμάχων στρατῶν κατὰ τῆς Τουρκίας ἐξησφάλισαν τὴν εἰρήνην τῆς Εὐρώπης· νίκη τῶν Τούρκων θὰ προῦκάλει ἀφεύκτως δρασιν τῆς Ρωσσίας, ἣτις θὰ συνεπήγετο φυσικὰ γενικὴν Εὐρωπαϊκὴν σύρραξιν.

»Ἡδὴ ἡ νίκη τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἂν δὲν προκαλῆ συμπαθείας ἐν Αὐστρίᾳ, δὲν προκαλεῖ ὅμως καὶ ἐμπαθῆ ἀντίδρασιν. Διότι, ἂν οἱ Αὐστριακοὶ πολιτικοὶ δὲν εἶνε εὐχαριστημένοι πιθανῶς διὰ τὰς νίκας τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, αἵτινες ματαιώνουν τὰς παλαιὰς Αὐστριακὰς διλέψεις πρὸς τὴν Ἑγγύς Ἀνατολήν, ὁ Αὐστριακὸς λαός, κατὰ τὸ ἥμισυ Σλαβικός, δὲν ὑπάρχει φόβος νὰ ἐξεγερθῇ διὰ νὰ ματαιώσῃ τὸ ἀποτέλεσμα τῶν νικῶν τῶν συμμάχων.

»Ἄλλως τε ἡ κοινὴ γνώμη ἐν Εὐρώπῃ ἐν γένει φρονεῖ ὅτι ἡ ἐκδίωξις τῶν Τούρκων ἐξ Εὐρώπης, εἶνε εὐεργετικὴ διὰ τὸν πολιτισμὸν καὶ διὰ τὴν πρόοδον.

»Κατὰ συνέπειαν, προσθέτει ὁ ἀρθρογράφος, ἡ ἀπαίτησις τῶν νικηφόρων κρατῶν, ἣτις συνοψίζεται εἰς τὴν φράσιν «Ἡ Βαλκανικὴ διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς», εἶνε σήμερον ἀκαταγώνιστος, λογικὴ, δικαία καὶ συμφέρουσα συγχρόνως εἰς τὴν παγκόσμιον εἰρήνην.

»Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, δὲν μένει πλέον παρὰ νὰ ἐδραιωθῇ ἡ Ἐνωσις τῶν Βαλκανικῶν καὶ νὰ θεθῶσιν οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης πρὸ τῶν Πυλῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὅπερ πλέον εἶνε ζήτημα ἡμερῶν.

»Πάντες οἱ νικηφόροι στρατοὶ θὰ βαδίσουν πρὸς τὰ ἐκεῖ καὶ ἠνωμένοι θὰ κανονίσουν ὀριστικῶς ὅτι ἡ Εὐρώπη ἐφοβεῖτο μέχρι τοῦδε νὰ θίξῃ καὶ ὅτι ἐθεωρεῖτο μέχρι τοῦδε ἄλυτον».

Τὴν 20ὴν καὶ 21ὴν Ὀκτωβρίου πράγματι τὰ στρατεύματα τῶν Συμμάχων Κρατῶν ἐσημείωσαν κινήσεις ἐξ ἴσου ἐπιτυχεῖς πρὸς ἐκείνας, τὰς ὁποίας κατῴρθωσεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἰδιαιτέρως εἰς τὸν βουλγαρικὸν στρατὸν ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ

συγκρουσθῆ καὶ πάλιν μετὰ μικροῦ τμήματος τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ νικήσῃ αὐθις.

Τὸ νέον τοῦτο κατόρθωμα τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ συνετελέσθη ὡς ἑξῆς :

Δέκα χιλιάδες Τουρκικοῦ στρατοῦ, προερχομένου ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας, ἀπεδιβάσθησαν διὰ θαλάσσης εἰς τινα ἀκτὴν τοῦ Εὐξείνου παρὰ τὴν πόλιν Μήδειαν μὲ τὸν προφανῆ σκοπὸν νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν νότων τοῦ προελαύνοντος πρὸς τὸ Σερράϊ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Τὸ στρατήγημα ὁμῶς τῶν Τούρκων ἐγένετο ἐγκαίρως ἀντιληπτὸν ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, οἱ ὅποιοι διὰ ταχυτάτης κινήσεως κατώρθωσαν νὰ περικυκλώσουν τὸ ἀποδατικὸν Τουρκικὸν σῶμα καὶ νὰ τὸ ἐξαναγκάσουν μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν εἰς παράδοσιν.

Τὸ κύριον σῶμα τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθει βραδέως καὶ ἐπιφυλακτικῶς τὴν προέλασίν του εἰς τὰ πέραν τῆς Τυρολόης καὶ τοῦ Σερράϊ ἐπιταχύναν τέλος αὐτὴν μὲ τὸν σκοπὸν νὰ προλάβῃ καὶ ἀποκόψῃ τὴν υποχώρησιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ διὰ τῆς καταλήψεως τῆς Στράντζας, ἔνευ ὁμῶς ἐπιτυχίας, διότι, ἐν τέλει, ἀπεκράδοντο.

Συγχρόνως ἐπανελήφθη μετὰ τριήμερον ἀνάπαυαν ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ, τὸ ὅποιον προῆξεν εἰς τὰ δυτικὰ αὐτῆς ὄχυράματα σοβαρωτάτας ζημίας. Λαμβανομένης δὲ ὑπ' ὄψιν τῆς θέσεως εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον περιέλθει οἱ πολιορκούμενοι καὶ τῶν καθημερινῶν ἔξω καὶ πέραν τῆς πόλεως μικροεπιτυχιῶν τοῦ βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ, ἐθεωρεῖτο βέβαιον ἐντὸς βραχείου διαστήματος καὶ δὴ ἅμα τῇ ἀφίξει τῶν Σερβικῶν ἐνισχύσεων ὅτι θὰ ἐπύρρατο ἡ πτώσις τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ἀπὸ τῆς σκέψεως μάλιστα ταύτης ἀναχωρῶν ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος διέταξε νὰ χαλαρωθῆ ὁ βομβαρδισμὸς τῶν ἀνοχυρῶτων σημείων τῆς πόλεως! Τόσον ἦσαν βέβαιοι οἱ Βούλγαροι περὶ τῆς ταχύτητος τῶν ἐπιτυχιῶν των καὶ τόσῳ ἀναισχύντως ὑπερεξῆρε τὴν πολεμικὴν των δεινότητα μὲ τὰ ψεύδη του τὸ «Ράτχοποστ».

Τὴν εἰκόνα τοῦ πολεμικοῦ θεάτρου τῆς Θράκης συνεπλήρου ἡ διαρκῆς υποχώρησις τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, σπεύδοντος νὰ ὀχυρωθῆ εἰς τὴν Τσατάλτζαν πρὸς ἀσφαλεστέραν καὶ βεβαιότεραν ἀμυναν, ὅπως καὶ ἀπεδείχθη βραδύτερον. Αἱ προφυλακαὶ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος

τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἶχον φθάσει ἤδη, οὐχὶ ἕμως συντετριμμέναι ἐντελῶς, εἰς τὴν Τσατάλτζαν.

Πανικδὸβλητοι ἦσαν μόνον οἱ μετὰ τὴν μάχην τοῦ Λουλέ-Βουργάζ-ὀποχωρήσαντες σποράδην, πλὴν ἐκείνων πάλιν, οἵτινες ἐπετεύχθη νὰ συγκρατηθῶσιν ἐν νέᾳ ἀμύνη.

Παραλλήλως πρὸς τὰς πολεμικὰς ταῦτας ἐπιχειρήσεις, ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἀπησχολεῖτο μὲ τὴν Αὐστρογαλλικὴν παρεξήγησιν, ἡ ὁποία προήλθεν ἐκ τῆς ἀρνήσεως τῆς Αὐστρίας ὅπως ἀπαντήσῃ εἰς τὴν πρότασιν τοῦ Πουανκαρέ, πρότασιν τὴν ὁποίαν οἱ ἐν Βιέννῃ ἐθεώρησαν ὡς ἀπήχησιν Ρωσικῶν ἐντολῶν καὶ ὡς θίγουσαν τὴν Αὐστριακὴν φιλοτιμίαν. Ἐθεωρεῖτο δὲ βέβαιον ὅτι ἐξ ἀμφοτέρων τῶν μερῶν ἤθελεν ἐπιδιωχθῆ ἡ ἄρσις τῆς παρεξήγησεως ταύτης.

Συνάμα ἕμως εἰς τὰς διπλωματικὰς ἐνεργείας τῶν Δυνάμεων ὠφέλιστο καὶ ἡ ἀπόφασις τῆς Πύλης ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν διὰ τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων δίοδον τῶν Εὐρωπαϊκῶν πολεμικῶν.

Ἡ ἄδεια τοῦ διάπλου τῶν στενῶν ἐδόθη ἤδη ἀπὸ τῆς 20ῆς (8) Ἰουλίου, τὸ ἐν δὲ μετὰ τὸ ἄλλο θὰ κατέπλεον ἀπὸ τῆς ἐπιούσης εἰς τὸν Βόσπορον τὰ πολεμικὰ τῶν Δυνάμεων, αἱ ὁποῖαι τῇ ἀληθείᾳ ἐδικαιοῦντο νὰ ἀποστείλουν πλοῖα ὑπὸ συνθήκας τοιαύτας.

Τὴν 23ην Ὀκτωβρίου τέλος ἡ Πύλη ἀπηύθυνε πρὸς τοὺς πρεσβευτὰς τῆς ἐγκύκλιον, δι' ἧς ἐδήλου πρὸς αὐτοὺς ὅτι ἡ κατάστασις εἶνε δυσχερής, ἀλλ' ὅχι καὶ ἀπελπιστικὴ.

«Ἡ Τουρκία δύναται νὰ ἐξακολουθήσῃ τὸν πόλεμον· ἀλλ' ὡς ἐκ τῶν φιλειρηνικῶν καὶ φιλανθρωπικῶν τῆς ἀίσθημάτων θεωρεῖ ἀνωφελεὲς νὰ τὸ πράξῃ.

Ἡ χωροφυλακὴ ἐνισχύθη σημαντικῶς. Ἡ Πύλη βεβαίως ὅτι θὰ δυνηθῆ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν τάξιν. Ἐν πάσῃ ἕμως περιπτώσει φρονεῖ, ὅτι εἶνε ἐπείγουσα ἡ ἀνάγκη τῆς ἐπεμβάσεως, πρὶν εἰσελθῶσιν οἱ Βούλγαροι εἰς Κωνσταντινούπολιν».

Κατὰ τὴν «Τανίν», συνάμα, οἱ Βούλγαροι ὑπέστησαν μεγάλας ἀπώλειας. Ἡ ἐκκένωσις τοῦ Λουλέ Μπουργκάζ καὶ τοῦ Μουρατλή ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐγένετο ἐν πάσῃ τάξει. Ἡ ὀποχώρησις ἦτο ἐξησφαλισμένη, διότι πᾶσαι αἱ προφυλάξεις εἶχον ληφθῆ ἐκ τῶν προτέρων.

Τὸ τουρκικὸν Ἐπιτελεῖον ἀπεφάσισε νὰ συνάψῃ μάχην πρὸ τῶν ὀψωμάτων τῆς Τσατάλτζας. Ἡ «Τανίν» ἐξέφραζεν ἐν τέλει τὴν ἐλ-

πίδα ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς θὰ κερδίσῃ τὴν ὀριστικὴν νίκην, διότι δύναται νὰ συμπληρώσῃ τὰ κενὰ του, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι ἀδυνατοῦν.

Ὁ Διάδοχος τοῦ τουρκικοῦ Θρόνου ἀνεχώρει συγχρόνως διὰ τὸ ἀρχηγεῖον τοῦ ἀνατολικοῦ στρατοῦ.

Ἐκ Λονδίνου συγχρόνως ἀνηγγέλλετο ὅτι ἡ ἀνακοίνωσις πρὸς τὸν τύπον ἐδήλου ὅτι ἡ πρότασις τοῦ Πουανκαρέ ἔχει ὡς ἀντικείμενον τὴν ἀναγνώρισιν ὑπὸ τῶν Δυνάμεων τῆς πολιτικῆς καὶ διοικητικῆς μεταβολῆς, τῆς ἐπελευθούσης εἰς τὴν Βαλκανικὴν, τὴν διατήρησιν τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ τοῖς περιχώροις, ὡς καὶ τὴν σύγκλησιν συνδιασκέψεως, εἰς ἣν νὰ λάβουν μέρος καὶ τὰ βαλκανικὰ Κράτη.

Τηλεγραφικῶς δὲ ἐκ Μουσταφᾶ πασσᾶ πρὸς τὸ «Μόρνινγ Πόστ» ἀνηγγέλλετο ὅτι, κατόπιν ἐξόδου τῶν Τούρκων ἐξ Ἀδριανουπόλεως, συνεκροτήθη μάχη, ἣτις διήρκεσε καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν. Οἱ Βούλγαροι ὅμως ἠνάγκασαν τοὺς Τούρκους νὰ εἰσέλθουν καὶ πάλιν εἰς τὴν πόλιν, ἀφοῦ ὑπέστησαν σημαντικὰς ἀπωλείας.

Ἡ «Πρωτᾶ» ἐμάνθανε συνάμα ἐκ Σόφιας ὅτι νέα μεγάλη μάχη συνεκροτήθη εἰς Τυρολόην καὶ Σερᾶϊ, ἀμφιρρεπῆς πάντοτε.

Ἐκ Σόφιας ἐπίσης ἐτηλεγράφουν πρὸς τὸν «Μικρὸν Παρισιὸν» ὅτι οἱ Βούλγαροι κατέλαβόν τινα δυτικὰ φρούρια τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Βουλγαρικὴ ὅμως ἀνακοίνωσις, τῆς 23ης Ὀκτωβρίου, ἀνέφερεν ὅτι, μετὰ τὴν διάσπασιν καὶ τῆς νέας πρὸ τῆς Τσατάλτσας γραμμῆς τῶν Τούρκων μεταξὺ Τυρολόης καὶ Σερᾶϊ, οἱ Βούλγαροι ἤτοιμάζοντο ἤδη νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτσας. Πιθανώτατα ἡ ἐπίθεσις νὰ ἐγίνετο ἐντὸς τῆς ἑβδομάδος.

Τελευταία ἀπόπειρα τῶν Τούρκων πρὸς ἐκτοπισμὸν τῶν ἐν Μπουνάρ-Ἰσάρ Βουλγαρικῶν δυνάμεων ἀπέτυχεν ἐντελῶς. Χίλιοι περίπου Τούρκοι συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι ἐν τῇ συγκρούσει καὶ οὐχὶ ὀλίγοι ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν.

Αὐτὰ ἀνεκοίνουν οἱ Βούλγαροι. Ἡ ἀλήθεια ὅμως ἦτο ὅτι: Ἡ τελευταία Βουλγαρικὴ προέλασις ἐξηγεῖται ἤδη σαφῶς διὰ τῆς Σερβοβουλγαρικῆς καταλήψεως **ἀμαχητὶ** τὴν 25 Ὀκτωβρίου τοῦ Τσορλου (Τυρολόης)—τώρα μόλις—τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Μουράτλη καὶ δύο τεκέδων (ὄχυρωμάτων δηλαδὴ) τῆς Ἀδριανουπόλεως,

τοῦ Καρᾶ καὶ τοῦ Παπᾶ Τεπέ ... Αὐτὸ ἦτο τὸ ὄλον.

Ἄλλὰ συνάμα τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, κατὰ τηλεγράφημα ἐκ Σόφιας πρὸς τὸ «Μεσσαζέρο» 50 χιλ. Σέρβοι μετέβαινον πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ πολιορκητικοῦ στρατοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἢ πτώσις τῆς ὁποίας, κατόπιν τῆς σημαντικῆς αὐτῆς ἐνίσχύσεως, ἐθεωρεῖτο βεβαία... Σκέψις λογικωτάτη μὴ ἐπιλογικευθεῖσα ὅμως, ἔνεκα τῶν ἐκτάκτων γεγονότων, διότι τὰ ἐκ Βιέννης πλαστογραφήματα ἐκ πληροφοριῶν προερχομένων ἐκ Σόφιας ἀνέφερον ὅτι οἱ Βούλγαροι καταλαβόντες τὸ Μπούκ ἀπέκοψαν τὴν σιδηροδρομικὴν γραμμὴν Θεσσαλονίκης—Θράκης.

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου, ὁ προελαύνων βουλγαρικὸς στρατὸς κατάρθρωσε νὰ διασπάσῃ τὴν τουρκικὴν ὀπισθοφυλακὴν, ἣτις ἀπεσύρθη πρὸς τὴν Τσατάλτζαν.

Τὴν ἴδιαν ἐπίσης ἡμέραν οἱ Τούρκοι ἀπεδιώκοντο καὶ ἀπὸ πολλὰς θέσεις μεταξὺ Τσορλοῦ καὶ Σεραΐ μετὰ πεισματώδη ἀντίστασιν καὶ ἀφοῦ ἀμφότεροι οἱ ἀντίπαλοι ὑπέστησαν τρομερὰς ἀπωλείας εἰς ἀνδρας καὶ ὄλικόν.

Καὶ μερικαὶ ψευδολογίαι βουλγαρικῆς ἐμπνεύσεως.

Ἡ «Ἐφημερίς τῆς Κολωνίας» ἀνήγγελλεν ἤδη ὅτι οἱ Τούρκοι μετὰ διήμερον μάχην ἐξετοπίσθησαν ἐκ Τσατάλτζας, ἀφοῦ ἔσχον πολλὰς ἀπωλείας καὶ ἔχασαν πολλὰς σημαίας. Οἱ Βούλγαροι κατέλαβον τὴν Τσατάλτζαν! ...

Φαντασθῆτε ὅτι ἡ Τσατάλτζα εἶχε καταληφθῆ τὴν 26ην Ὀκτωβρίου, ἐνῶ... οὐδέποτε κατελήφθη! Τί ἀφελὴ καὶ τί διαστρεβλωτικὰ ποῦ εἶνε τὰ ὄνειρα τῆς βουλγαρικῆς φυλῆς!

Ἀκούσατε καὶ ἄλλο ἐν πραγματικῶς τρομακτικόν:

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὰ «Ἡμερήσια Νέα» ἔγραφον ὅτι, καθ' ἃ ἠγγέλλετο, ἡ Ἀδριανούπολις παρεδόθη (!) ἀπὸ τῆς παρελθούσης Τρίτης (13 8)βρίου), ἀλλ' οἱ Βούλγαροι κρύπτουν τὸ πρᾶγμα διὰ ν' ἀποφύγουν ἐπέμβασιν τῶν Δυνάμεων πρὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως!

Οἱ ἀφελεῖς μας σύμμαχοι ἐδιάζονται οἱ καυμένοι νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ διὰ τοῦτο ἐφρόντιζον νὰ κυριεύουν τὴν Ἀδριανούπολιν εἰς τὸ χαρτί... χωρὶς νὰ λαμβάνουν

ὅπ' ὄψιν των τὰς βραδύτερον ἐπελθούσας τόσον ἐπισήμους ὅσον καὶ ἐξευτελιστικὰς δι' αὐτοὺς διαψεύσεις.

Τὸ μόνον ἐν τούτοις ἀληθές γεγονός τῆς ἡμέρας ταύτης ἦτο ἔτι νέαν ἦτταν, οὐχὶ ἀξιόλογον, ἔπαθεν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπιχειρήσας ἀπεγυωσμένην ἔξοδον ἐξ Ἀδριανουπόλεως.

Εἰς Μπουναρ-Ἰσάρ δὲ κατόπιν πεισματωδεστάτης τεσσαρακονταώρου περίπου ἀδιαλείπτου μάχης οἱ Τούρκοι ἠττήθησαν, ἀφοῦ ἐπέφερον ἀρκετὰ σημαντικὰς ἀπωλείας εἰς τοὺς Βουλγάρους.

Ἀφ' ἐτέρου κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσσίας Σαζόνωφ ἐξεφράσθη εἰς συντάκτην τῆς Ῥωσικῆς Ἐφημερίδος τοῦ Χρηματιστηρίου» περὶ τῆς δημιουργηθείσης καταστάσεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον ἐκ τῶν τελευταίων γεγονότων. Εἶπε δὲ τὰ ἑξῆς: «Εἰς τοὺς Βουλγαρικοὺς καὶ Σερβικοὺς κυβερνητικοὺς κύκλους εἶνε γνωστὸς ὁ σκοπὸς τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς, ὁ ὁποῖος κατ' ἀρχὰς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν παρεμπόδισιν τῆς αἱματοχυσίας καὶ κατόπιν εἰς τὸν ἐντοπισμὸν τοῦ πολέμου, ὅπερ καὶ κατορθώθη. Τὸν ἐντοπισμὸν ἐπεθύμουν τόσον οἱ Ἕλληνες, ὅσον καὶ οἱ Σλαῦοι. Ἄλλην βοήθειαν δὲν ἀνέμενον παρ' ἡμῶν. Διὰ τὸν ἐντοπισμὸν ἦτον ἀναγκαῖα ἢ συνεννόησις ὄλων τῶν Ἀνακτοβουλιῶν τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἡ συνεννόησις αὕτη ὑπῆρξε τὸ ἔργον τῆς ρωσικῆς διπλωματίας. Εἰς τὴν πλησίον Ἀνατολὴν εἶνε περιπλεγμένα συμφέροντα ὄλων τῶν Μ. Δυνάμεων, δι' ὃ ἦτο ἀναγκαῖα ἢ ἐξομάλυνσις ὄλων τῶν συμφερόντων. Κατ' ἀρχὰς προέβην εἰς λεπτομερεῖς ἀνταλλαγὰς γνωμῶν μετὰ τοῦ Βιενναίου Ἀνακτοβουλίου. Τὸ νὰ ἤθελε ν' ἀρνηθῆ κανεὶς τὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας εἰς τὴν Βαλκανικὴν θὰ ἐσήμαινε κλείσιμον τῶν ὀφθαλμῶν. Βάσις τῶν συνεννοήσεών μου μετὰ τῆς Βιέννης ἦτο ἡ ἐδαφικὴ ἀκεραιότης τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους. Τὴν λύσιν αὐτοῦ ἔδωσαν μόνον τὰ Βαλκανικὰ κράτη. Ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ τονίσω, ὅτι ἡ προθυμία τοῦ κόμητος Μπέρχτολδ, μετὰ τὸν ὁποῖον εὐρίσκομαι εἰς καλὰς σχέσεις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς, καθ' ἣν ἦτο πρεσβευτὴς εἰς τὴν Πετρούπολιν, διηκούλυνε τὸ ἔργον μου εἰς πολλὰ σημεῖα. Δὲν ἐννοῶ τὴν ἐπίθεσιν μερικῶν ρωσικῶν ὀργάνων, διότι δὲν ἐννοῶ τί θέλουν.»

Εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ δημοσιογράφου μὴ τυχὸν ἡ ὁμοφωνία τῶν

Ἐναντιοδουλιῶν διαρρηχθῆ κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, ὁ Σαζόνωφ ἀπήντησεν ὡς ἑξῆς :

«—Δὲν ἐλπίζω διότι ἡ δημοσία γνώμη ἀρχίζει νὰ ὑπολογίζῃ μὲ αὐτὴν τὴν κἄπως ἀπροσδόκητον ἐκβασιν τοῦ πολέμου. Εἰς τὴν Βιέννην παρατηρεῖται ψυχραιμότερα ἐκτίμησις τῆς καταστάσεως. Ἡ Αὐστρία τονίζει πρὸ παντὸς οἰκονομικὰ συμφέροντα, κατὰ τῶν ὁποίων δὲν θὰ ἐξηγείροντο ἀντιρροήσεις. Τὰ συμφέροντα ταῦτα δύνανται νὰ ἐκανοποιηθοῦν χωρὶς ζημίαν τῶν Σλαύων. Ἐπίσης δικαιολογημένα φαίνονται τὰ συμφέροντα τῶν λοιπῶν Μ. Δυνάμεων. Αἱ κατηγορίαι κατὰ τῆς ρωσικῆς διπλωματίας, ὅτι ἐζητεῖ τὴν εἰρήνην μὲ πᾶσαν θυσίαν, διότι εἴμεθα ἀπαράσκευοι διὰ τὸν πόλεμον, εἶνε ἀβάσιμοι. Τὸ ὅτι ἡ Ρωσία ἀγαπᾷ τὴν εἰρήνην, δὲν σημαίνει καὶ ὅτι ἐπιθυμεῖ μὲ πᾶσαν θυσίαν τὴν εἰρήνην. Περὶ ἀνετοιμοπολέμου τοῦ ρωσικοῦ στρατοῦ δὲν ὠμίλησεν ἡ ρωσικὴ διπλωματία ποτέ, διότι τοῦτο ἀντιφάσκει πρὸς τὴν πραγματικότητα. Ἡ Ρωσία ἀπομένη πιστὴ εἰς τὰς παραδόσεις της πρὸς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη. Αἱ παραδόσεις αὗται καθορίζουν καὶ τὴν ρωσικὴν διπλωματίαν. Ἐν τούτοις, πρὸς ἐπίτευξιν πρακτικῶν ἀποτελεσμάτων εἶνε ἀναγκαῖα καὶ μία πρακτικὴ ἐνέργεια, καμμία παρεκτροπὴ φαντασίας.»

Ἦδη ἀνηγγέλλετο ἐκ Σόφιας ὅτι ἐκ τῶν κληρωτῶν τῶν ἡλικιῶν 1912 καὶ 1913 κατηρτίσθη νέος στρατὸς 100,000 ἀνδρῶν. Τελευταίως δὲ ὅτι διηλθεν ἐκ Σόφιας ἰσχυρὸς Σερβικὸς στρατὸς καὶ βαρέα πολιορκητικὰ πυροβόλα, τὰ ὁποῖα διηυθύνθησαν εἰς Ἀδριανούπολιν. Ἡ Σοβράνιε, ἡ ὁποία συμφώνως πρὸς τὸ Σύνταγμα θὰ συνήρχετο τὴν 28 Ὀκτωβρίου, ἐκαλεῖτο διὰ τὴν 1ην Δεκεμβρίου διὰ νὰ ψηφίσῃ τὸν προϋπολογισμὸν καὶ ἄλλα σπουδαία νομοσχέδια. Κατόπιν δ' ἐλέγετο ὅτι θὰ ἐκαλεῖτο ἡ μεγάλη Σοβράνιε (Ἐθνοσυνέλευσις) διὰ νὰ ἀποφασίσῃ περὶ σοβαρωτέρων ζητημάτων.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας, κατὰ τὸ «Βιενναῖον Τάγμαπλάτ», ἐσχολιάζετο μεγάλως ὑπὸ τοῦ αἰγυπτιακοῦ πληθυσμοῦ ἡ εἰδησις περὶ τοῦ ὑπόθεθεν ὑπερκειμένου τοῦ Αἰγυπτίου πρίγκηπος Ἀζίζ πασσᾶ Χατάν, τοῦ ἐξαδέλφου τοῦ Κεδίδου καὶ διοικητοῦ τοῦ ἵππικοῦ εἰς τὴν μάχην παρὰ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας. Τὰ ἐγγώρια δὲ φύλλα τοῦ Καῖρου παρετήρουν, ὅτι ὁ πρίγκηψ ἐθουσιάσθη ὑπὸ τῶν Τούρκων ἰθυόντων, ἂν καὶ ἡ οἰκογένεια τοῦ Κεδίδου συνήθροισε σημαντικὰ ποσὰ

διὰ τὸν Τουρκικὸν στρατὸν. Ἡ πρόωρος ἀναχώρησις τοῦ Κεδίβου ἐκ Κωνσταντινουπόλεως συνεδέετο μὲ τὸ γεγονός τοῦτο. Ἡ ἐφημερίς «Μουάυαδ» παρεθίρει ὅτι ἡ καταδίκη τοῦ πρίγκηπος εἰς θάνατον εἶνε ἐκπληκτική, διότι ὁ Ναζιμ πασσάς, ὁ στενὸς φίλος του, τὸν διώρισε διοικητὴν, καίτοι οὗτος δὲν εἶχε λάβει ποτὲ μέρος εἰς μάχην καὶ δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ διοικήσῃ τὸ ἵππικὸν ἑνὸς μεγάλου στρατοῦ.

Ἀπὸ τῆς 29 Ὀκτωβρίου μέχρι τῆς 2 Νοεμβρίου ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς συνήψεν ἐπανειλημμένας πεισματώδεις μάχας μεταξὺ Λουλέ-Βουργᾶς καὶ Βουναρχισάρ ἐναντίον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ὅστις περιελάμβανεν 120 χιλιάδας ἀνδρῶν καὶ 65 τηλεβόλα. Αἱ μάχαι διήρκεσαν ἐπὶ πέντε ἡμέρας, ἡ δεξιὰ δὲ Τουρκικὴ πτέρυξ προσέβαλλε συνεχῶς τὴν ἀριστερὰν Βουλγαρικὴν, προσπαθοῦσα νὰ διακόψῃ τὴν μετὰ τῶν Σαράντα ἐκκλησιῶν ἐπικοινωνίαν τῆς. Οἱ Βούλγαροι ἀπέκρυσαν τὰς ἐφόδους μὲ μεγάλας των θυσίας, χάρις δὲ εἰς τὰς ἐπιτυχεῖς βολὰς τοῦ πυροβολικοῦ των κυρίως, ἠνάγκασαν τὸν ἐχθρὸν νὰ υποχωρήσῃ, ἀφοῦ προηγουμένως τὸ ἔδαφος ἐκαλύφθη μὲ Τουρκικὰ πτώματα. Τὴν τρίτην ἡμέραν ἐπανελήφθη ἡ ἐπίθεσις ὑπὸ τοῦ κυρίου σώματος τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ προασπιζομένου ὑπὸ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ. Τὸ Βουλγαρικὸν πεζικὸν ἐπεχείρησε ταυτόχρονον ἐφοδὸν καὶ κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ὀχυρωτάτας Τουρκικὰς θέσεις, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς ἐξηναγκάζετο οὕτω νὰ φύγῃ ὑπὸ τὸ συνεχὲς πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ.

Τὴν πέμπτην ἡμέραν ἡ ἀριστερὰ Βουλγαρικὴ πτέρυξ, ἐνισχυθεῖσα ὑπὸ νέων στρατευμάτων, ἐπεχείρησεν ἀποφασιστικὴν μάχην, ἀναγκάσασα τέλος τὸν ἐχθρὸν νὰ υποχωρήσῃ καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν.

Οἱ Βούλγαροι ἔλαβον εἰς τὴν κατοχὴν των 42 τουρκικὰ ταχυβόλα, πολλὰς σημαίας, 150 βαγόνια πλήρη τροφίμων καὶ πολεμφοδίων, δύο ἀτμαμάξας καὶ ἀπάσας τὰς ἐν Λουλέ-Βουργᾶς ἀποθήκας τροφίμων. Οἱ Τούρκοι αἰχμάλωται ἀνήρχοντο εἰς 2,800, οἱ δὲ νεκροὶ καὶ τραυματῆαι ὑπελογίζοντο εἰς 30 χιλιάδας καὶ πλεόν. Αἱ ἀπώλειαι ἀφ' ἑτέρου τῶν Βουλγάρων κατὰ τὰς μάχας ταύτας ὑπελογίζοντο εἰς 12 χιλιάδας νεκροῦς καὶ τραυματίας. Μετὰ καὶ τὴν τελευταίαν μάχην ἡ τουρκικὴ στρατιὰ μὴ δυναμένη νὰ συγκρατηθῇ εἰς τὰς ὀχυρὰς θέσεις τῆς Τυρολόης, ὑπεχώρησε πρὸς τὴν Τσατάλτζαν.

Ὑπὸ τὰς συνθήκας ταύτας οἱ Βούλγαροι κατώρθωσαν νὰ καταλά-

θουν εἶτα ἀμαχητὶ τὴν ἐγκαταλελειμμένην Τυρολόην, τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Μουρατλῆ καὶ τὰ μεμακρυσμένα φρούρια τῆς Ἀδριανουπόλεως Καρᾶ-Τεπέ καὶ Παπᾶ-Τεπέ, τῇ γενναίᾳ βοηθείᾳ τῶν Σερβικῶν ἐνισχύσεων καὶ ἰδίως διὰ τοῦ λαμπροῦ ἵππικοῦ καὶ τοῦ πυροβολικοῦ τῶν Σέρβων.

Χρειάζονται ἐνταῦθα μερικαὶ παρατηρήσεις καὶ ἔρευναί πρὸς τὸν ἀληθῆ, καθορισμὸν τῆς καταστάσεως.

Τὰς βουλγαρικὰς ἐπιτυχίας ἀπέδιδον ἀνώτεροι Γάλλοι ἀξιωματικοὶ διὰ τοῦ Παρισικοῦ «Χρόνου» εἰς τι μυστικὸν τῆς βουλγαρικῆς τακτικῆς, ὡς ἀκολούθως:

«Φυγάδες, τραυματῖαι, ἀξιωματικοὶ ἐρχόμενοι ἐδῶ δι' ὑπερσίαν, βεβαιώνουν τὰς καταστρεπτικὰς εἰδήσεις, τὰς ὁποίας καμμία πλέον λογοκρισία δὲν εἶνε ἱκανὴ νὰ σταματήσῃ. ἂν καὶ οὐδεμία ἡμέρῃς τολμᾷ νὰ τὰς ἀναγράψῃ. Αἱ λεπτομέρειαι αὐταὶ συμπέπτουν κατὰ τρόπον καταπληκτικόν.

«Καὶ ἡ δεξιὰ καὶ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἔδειξαν κατ' ἀρχὰς πολὺ καλὴν διαγωγὴν. Ἡ ἀντεπίθεσις τοῦ Μαχμούτ εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ Βίζα, ἡ ἀντίστασις εἰς τὸ Λουλέ-Μπουργκᾶς καὶ ἔπειτα εἰς τὸ Τσορλοῦ ἔειδον σοβαρὰς ἐλπίδας· ἡ ἔλλειψις ὀργανώσεως, ἐπισιτισμοῦ καὶ ἐφοδιοπομπῶν ἀπώλεσε τὸ πᾶν. Αἱ τουρκαὶ καὶ πυροβολαρχίαι εἶχον ἀσθενεῖς προμηθείας ὀδίδων· ἔταν αὐταὶ ἐξηγντοῦντο, οἱ πυροβοληταὶ δὲν εἶχον πλέον παρὰ νὰ σταυρώσουν τὰ χεῖρα, νὰ πεθάνουν ἐπάνω εἰς τὰ κανόνια τῶν ἢ νὰ φύγουν. Οἱ Βούλγαροι μετεχειρίσθησαν κατ' ἀρχὰς μίαν τακτικὴν πυρὸς, ἡ ὁποία τοὺς ἐδῆγε παντοῦ σὲ καλὸ· εἰς τὴν ἀρχὴν κατὰ τὰς μονομαχίας τοῦ πυροβολικοῦ ἀπεκρίνοντο μὲ φιλαργυρίαν, ἀφίνοντες τοὺς Τούρκους, ἐπιρρεπεῖς εἰς τὸ νὰ πυροβολοῦν, νὰ ἐξαντλοῦν τὰ πολεμοφόδια τῶν καὶ τότε ἐτσάκίζαν τὰς πυροβολαρχίας τοῦ ἐχθροῦ μὲ πικνότετον πῦρ.»

Συγχρόνως τῶρα ἐν Σηλυμβρία καὶ Μουσταφᾶ τῆς Προποντίδος ἐξερρήγγυντο σοβαρώταται ταραχαί. Πλείστοι δὲ ἐσφάζοντο ὑπὸ τῶν ἐκδικουμένων Τούρκων Ἀρμένιοι καὶ Ἕλληνες, ραίνοντες αὐτοὶ οἱ ἀτυχεῖς μὲ τὸ αἷμά των τὰς βουλγαρικὰς προόδους . . .

Ἐν τούτοις ἡ Τουρκία ἐξηκολούθει νὰ εἶνε φιλοπόλεμος, ἡ τοῦλάχιστον νὰ φαίνεται τοιαύτη.

Τὴν 27ην Ὀκτωβρίου ὁ Μ. Βεζύρης Κιαμὴλ πασσᾶς ἐν συνεντεύξει ἐδήλου ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταλείψουν οὔτε αὐτὸς οὔτε ὁ Σουλτάνος τὴν Κωνσταντινούπολιν. Θὰ προτιμήσουν μᾶλλον νὰ φρονεθῶσι. Διὰ τὰς ἐνδεχομένας σφαγὰς ὁ Κιαμὴλ ἐπέριπτε τὴν εὐθύνην εἰς τὰς Δυνάμεις.

Πᾶσαι αἱ Τουρκικαὶ ἐφημερίδες, κατόπιν ἀνωτέρας διαταγῆς, ἐδημοσίευσαν ἄρθρα προτρέποντα τὴν Τουρκικὴν Κυβέρνησιν νὰ προσκαλέσῃ τὸν λαὸν ὅπως ὀπλισθῇ καὶ ἐτοιμασθῇ πρὸς ἄμυναν τῆς πρωτεύουσας τοῦ κράτους τῶν Ὀσμανλιδῶν ἀπὸ τῆς ἐπιδρομῆς τῶν Βουλγάρων.

Ἡ Πύλη ἐξ ἄλλου ἀπηύθυνε διαταγὴν πρὸς τὸν Τουρκικὸν στόλον, διὰ τῆς ὁποίας παρήγγελλε νὰ καταλάβῃ οὔτος πάσαι τὰς πρὸς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ τοῦ Εὐξείνου θέσεις καὶ νὰ ἀντιστῇ ἐρρωμένως κατὰ τῶν ἐπερχομένων ἐναντίον τῆς πρωτεύουσας ἐχθρῶν.

Πράγματι δὲ ἡ περιδότης ἀρμάδα παρετάσσετο ἤδη ὡς ἐν ναυμαχίᾳ πρὸς πάντα τὰ ὑποδειχθέντα ἐπίκαιρα παράλια.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Σεΐχουλισλάμης μετὰ τὴν σημαίαν τοῦ Προφήτου ἐκήρυξεν ἤδη τὸν «ἱερόν πόλεμον». Οἱ Οὐλεμάδες ἔλαβον ἐντολήν νὰ συστήσουν εἰς τὸν στρατὸν νὰ πολεμήσῃ μέχρις ἐσχάτων ὑπὲρ τοῦ κινδυνεύοντος Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Καὶ ὅμως, τότε ἐγίνοντο ταῦτα :

Ὅταν ἀκριβῶς ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει κατάστασις ᾔητο κρισιμωτάτη. Αἱ ἡτται τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ προῦξένησαν ἀπόγνωσιν καὶ ἐρεθισμὸν εἰς τὸν ὄχλον. Ἐκ τούτου δὲ ἠπειλοῦντο σφαγαί. Ὁ δυστυχῆς Σουλτάνος προσήυχετο διηνεκῶς πρὸ τοῦ μανδύου τοῦ Προφήτου ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους.

Ὅταν 40,000 πλῆγγωμένοι ἔφευγον ἐκ τῶν νοσοκομείων ἐπαιτούντες ἀνὰ τὰς βρωμερὰς ὁδοὺς τῆς τουρκικῆς πρωτεύουσας ἕνα κομμάτι ψωμί ἢ ἕνα γρόσι...

Ὅταν αὐτὴ ἡ φρουρὰ καὶ ὁ λαὸς τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπέινων.

Πλὴν τῶν καταστροφῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἐκ τοῦ συνεχοῦς βομβαρδισμοῦ τοῦ βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ, ἤδη ἐμαστιζέτο καὶ ὑπὸ ἐπιδημιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ τύφος καὶ ἡ χολέρα ἠρίθμου πλεῖστα θύ-

ματα, καὶ ἡ φρουρὰ πλησιάζει νὰ ἀποδεκατισθῇ ἐκ τῶν θανατηφόρων αὐτῶν ἀσθενειῶν.

Ὅταν ἄπασαι αἱ ἐκ Κων)πόλεως πληροφορίαι παρίστων τὴν αὐτοῦ κατὰστασιν τελείως οἰκτρὰν. Πλὴν τῆς ἐπικρατοῦσης ἀναρχίας, ὡς ἐκ τῆς ὁποίας ἐπέκειτο ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡ ἐκρηξίς ταραχῶν, ὑπῆρχε καὶ ἕτερος σοβαρὸς κίνδυνος μεταδόσεως νοσημάτων ὡς ἐκ τῆς συσσωρεύσεως τοῦ ρυπαρωτάτου τουρκικοῦ ὄχλου εἰς Κων)πόλιν ἐξ ὄλων τῶν σημείων τῆς Αὐτοκρατορίας, ἰδίᾳ δὲ ἐκ τῆς Ἀσίας.

Ὅταν ἤρχιζε νὰ ἐξαπλοῦται ἡ χολέρα παρά τε τῷ ὄχλῳ καὶ τῷ στρατῷ τρομακτικῶς καθ' ἑκάστην παρερχομένην ἡμέραν.

Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἰδίως ἐμαστίζετο ὑπὸ χολέρας καὶ πλέον τῶν πέντε χιλιάδων κρουσμάτων ἐσημειοῦντο. Ὁ δὲ ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας μετεβάλλετο εἰς νοσοκομεῖον *χολεροβλήτων*, δεικνυόντων οὕτω τῶν Τούρκων περιφρόνησιν πρὸς τὸ ὄνειρῶδες τοῦ Ὁρθοδόξου Χριστιανισμοῦ τοῦτο τέμενος, ἀφοῦ δὲν ἤρχεσθησαν ὅτι ἐπὶ τόσους αἰῶνας τὸ εἶχον μεταβάλει εἰς τζαμί τοῦ Προφήτου.

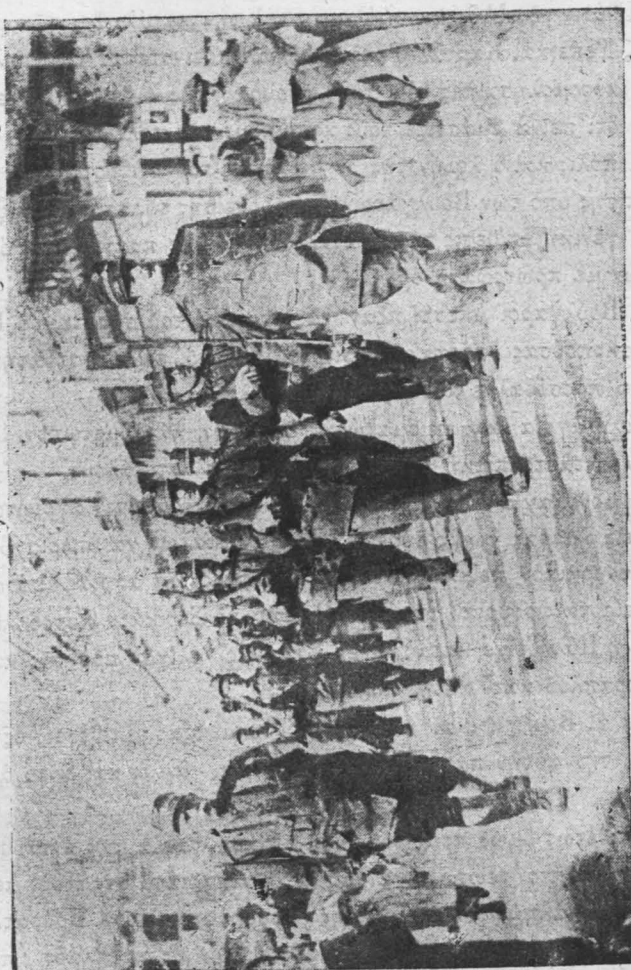
Ἄλλ' ἐνισχύετο ἡ τουρκικὴ ἀμυαλιὰ ἐξ αὐτῶν τῶν ἀνοήτων σκέψεων τῶν ἰδίων τῆς βαθμοφόρων : ἑκατὸν ἀξιωματικοὶ τοῦ ὑπὸ τὸν Σεφκὲτ Τουργούτ πασσάν σώματος ἐτηλεγράφουν πρὸς τὸν Σουλτᾶνον ὅτι ἐννοοῦσι ν' ἀποθάνωσι πρὶν ἢ ὑποχωρήσωσι καὶ ὅτι διατασσόμενοι νὰ ὑποχωρήσουν θὰ παρέμενον ἀγωνιζόμενοι ὑπὲρ τῆς πατρίδος καὶ τοῦ Χαλίφου των. Τὸ τηλεγράφημα τοῦτο ἐνεποίει εἰς τὸν Σουλτᾶνον βαθυτάτην ἐντύπωσιν. Ὁ Σουλτᾶνος ἐσπευδε νὰ τὸ ἀνακρινώσῃ εἰς τὸν Κιαμὴλ πασσάν. Οὗτος δὲ ἐζήτησεν ἐξηγήσεις ἀπὸ τὸν Σεφκὲτ Τουργούτ πασσάν.

Καὶ ὁ Τουργούτ ἀπήντα ὅτι εἶχεν ἀκόμη πολλὰς ἐλπίδας ἐπιτυχίας τῶν τουρκικῶν ὅπλων!

Καὶ ἔμως τὰ πράγματα ἦσαν ἀρκετὰ φανερὰ πλέον. Διότι παρὰ τὰς σποραδικὰς ἀποτυχίας τῶν Βουλγάρων, αἱ ἐπιτυχίαι των ἦσαν πλειότεραι καὶ οἱ Τούρκοι διαρκῶς ἐξηγτολοῦντο.

Αἱ περὶ τὴν Τσατάλτζαν συγκρούσεις ἐξηκολούθουν ἐν τούτοις καὶ ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς ἐφθανε μέχρι τῆς Τσατάλτζας (1) ἄνευ σοβα-

(1) Σ. Σ. — Ὁ ἀναγνώστης, κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψει τοῦ ὅτι δὲν πρόκειται περὶ τῆς «ὄχρωματικῆς ζώνης τῆς Τσατάλ-

Εἰδοδος ἐλληνικοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος ἐν Θεσσαλονίκῃ.

ρᾶς ἀντιστάσεως ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ὑπόχωρησάντων εἰς τὰ ὀχυρώματα, καὶ ἤρχιζον ἀμέσως ἐπίθεσιν γενικὴν καθ' ἑλλην τὴν ἔκτασιν τοῦ ἐχθρικοῦ μετώπου.

τζας», ἀλλὰ περὶ τῆς ὁμωνύμου πόλεως Τσατάλτζας, καὶ ὅτι ἡ πρὸς τὸν Δέρκον (Ν. ἀκτὴ τῆς Μαύρης Θαλάσσης) προέλασις τῶν βουλγαρικῶν στρατευμάτων καὶ δοκιμαστικῶς ἐγένετο καὶ πλημμελῶς ἐξετελέσθη... Ἡ καθ' αὐτὸ ὀχυρωματικὴ ζώνη Τσατάλτζας οὐδέποτε διεσκελίσθη τελείως πλὴν τῆς καταλήψεως ἀσημάτων τινῶν ὀχυρωμάτων. (Ὅρα Χάρτην σελ. 424—425).

Ἡ θέσις τῆς Ἀδριανουπόλεως μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν φρουρίων Παπάζ-Τεπέ καὶ Καρτάλ-Τεπέ καθίστατο δεινότερα. Χριστιανοὶ στρατιῶται αὐτομολήσαντες ἐκ τῆς φρουρᾶς τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐδεδαιούον ὅτι πεῖνα ἐμάστιζε τοὺς κατοίκους τῆς πόλεως.

Ἡ πόλις καὶ ὁ λιμὴν τῆς Μηδείας ἐπὶ τοῦ Εὐξείνου εἶχε καταληφθῆ ἐπίσης ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, παραδοθείσης τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς.

Ἡ γενικὴ ἐπιθέσις τῆς Τσατάλτζας ἤρχισε πράγματι ἐξ ὧλων τῶν σημείων μὲ πρωτοφανῆ ὄρμην.

Οἱ Βούλγαροι ὑπεστῆριξαν τὰς κινήσεις τοῦ στρατηγοῦ Κούλτιντζερ, σκοπούσας ὑπερφαλάγγειν τοῦ ἐχθροῦ, ἐνῶ ὁ στρατηγὸς Δημήτριεφ προσέβαλλε κυρίως τὴν Τσατάλτζαν.

Μάχη ἀγρία καὶ πεισματώδης διεξήχθη κατὰ μέτωπον 12 χιλιομέτρων καταστρεπτικῆ ἐν ἀμφοτέρωσιν τῶσιν ἀντιπάλωσιν.

Ἡ μονομαχία τῶν πυροβολικῶν ἐξηκολούθησεν ἀγριωτάτῃ ἐπὶ δύο-τρὲς ἡμέρας χωρὶς οὐδὲν ἐκ τῶν ἀντιπάλων νὰ ὑπερισχύσῃ, καί-τοι τὸ τουρκικὸν πεζικὸν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀγρίας ἐφόδου μετέφερον εἰς τὰ φρούρια τῆς Τσατάλτζας τὸ Σερβικὸν πυροβολικόν, τὸ ὅποιον ἡ Πύλη εἶχε κατὰσχῆ ἐν Σκοπίαις ὀλίγον πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ τετραπλοῦ κατ' αὐτῆς πολέμου.

Καὶ αἱ Βουλγαρικαὶ κατὰ τῆς Τσατάλτζας ἐπιθέσεις ἐξηκολούθουν μὲ τὴν αὐτὴν πάντοτε ὄρμητικότητα, ἀλλὰ καὶ ἀνευ ἀποτελέσματος.

Ἀντιθέτως ὁμοίως πρὸς τὸν νοτιοδυτικὸν τομέα τῆς ἐνταῦθα βουλγαρικῆς ἐπιχειρήσεως, μέγα τμήμα βουλγαρικοῦ στρατοῦ, μετὰ τὴν ἀμαχητὶ κατάληψιν τῆς Τυρολόης (Τσορλοῦ) καὶ τοῦ Μουρατλή, διετάχθη νὰ στραφῆ πρὸς τὰ ΝΔ μὲ ἀποστολὴν νὰ καταλάβῃ ἀπὸ ξηρᾶς τὰ... Δαρδανέλλια.

Οἱ Βούλγαροι ἐτμημάτιζον καὶ ἐξησθένουν τοιοῦτοτρόπως τὰς δυνάμεις των χωρὶς νὰ ἐννοοῦν ὅτι τὰ τοιαῦτα ἐγχειρήματα εἶνε μόνον εἰς τὴν φαντασίαν εὐχερῆ τὴν ἐπιτυχίαν.

Ἰδοὺ δικαί' δὲν κατῴρθωσαν νὰ προχωρήσουν πέραν τῆς Ραιδεστοῦ.

Καὶ ἐκεῖ... ἠττήθησαν.

ἠττήθησαν δὲ—καὶ τοῦτο εἶνε τὸ χεῖριστον—ἀφοῦ κατέλαβον τὰ βορείως τῆς πόλεως ὑψώματα καὶ ἐγκατέστησαν ἰσχυράν ἐν αὐτῇ

φρουράν, διότι εὐθὺς ἀμέσως ὁ τουρκικὸς στόλος κατέστρεψε διὰ κανονιοβολισμῶν μίαν Βουλγαρικὴν πυροβολαρχίαν παρὰ τὴν Ραιδεστόν.

Τὸ καταδρομικὸν «Μεσσουδιέ» διατάσσεται τὴν ἐπιούσαν νὰ βομβαρδίσῃ τὴν πόλιν καὶ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ἀπόδασιν τριῶν χιλιάδων ἀνδρῶν, οἵτινες μετεφέροντο διὰ δύο μεταγωγικῶν. Ἡ ἀπόδασις αὕτη ἐπετεύχθη τελείως. Οἱ Βούλγαροι ἐξεκένωσαν τὴν Ραιδεστόν, ἕως κατελήφθη καὶ πάλιν ὑπὸ τῶν Τούρκων...

Αὐτὰ παθαίνουν ἔλοι οἱ ἐπιχειρηματῆαι ποῦ δὲν ἐφρόντισαν προηγουμένως νὰ καταστῶσιν εἰδικοί εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας προτίθενται νὰ προβοῦν... Τίς πταίει;

Ἄλλὰ μήπως τοῦτο μόνον ἔπαθον; Ἐχανον μετ' ὀλίγον καὶ τὸ Παπάζ-Τεπέ ἐν Ἀδριανουπόλει, ἀνακαταλαμβανομένου ὑπὸ τῶν Τούρκων, διότι, κυρίως, στηριζόμενοι ἐπὶ τῆς δυνάμεως τῶν ἀδυναμιῶν των, τῶν ὁποίων εἶχον συνειθίσει νὰ ὑπεραίρουν τὴν ἀξίαν, εἶχον ἀποστείλει μίαν Σερδικὴν μεραρχίαν εἰς τὴν Τσατάλτζαν, ἀποσπᾶντες αὐτὴν ἀπὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως...

Εἰς τὴν περίστασιν αὐτὴν, καθ' ἣν οἱ ἐπίσημοι Βούλγαροι προσεπάθειον, πάσῃ θυσίᾳ, νὰ διατυμπανίσουν ἀνύπαρκτα κατορθώματα διὰ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου, οφείλομεν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι εἰλικρινεστέρᾳ ὄλων ὑπῆρξε παραδόξως ἢ ἡμεπίσημος βουλγαρικὴ ἐφημερίς τῆς Σόφιας «Μίρ».

Ἡ «Μίρ» εἰς τὸ φύλλον αὐτῆς τῆς 4ης Νοεμβρίου ἔγραψε τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικώτατα:

«... Πᾶσαι αἱ εἰς τὰς διαφόρους ἐφημερίδας ἀναγραφεῖσαι εἰδήσεις περὶ τῶν μαχῶν τῆς Τσατάλτζας εἶνε φῆμαι χαλκευθεῖσαι εὐκῆ καὶ ὡς ἔτυχε. Ἡ πραγματικὴ ἀλήθεια εἶνε, ὅτι μέχρι σήμερον εἰς τὴν ὀχρωματικὴν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας, μόνον μερικαὶ ἀψιμαχίαι ἔλαβον χώραν μετὰ τῶν προφυλακῶν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Αἱ ἐπίσημοι πληροφοροῖαι ἀναφέρουσι μόνον ὅτι ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς συνεκεντρώθη πρὸ τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῶν Τούρκων, κατέχων τὸ Λαζαοκεμύ, τὴν Τσατάλτζαν (1) καὶ τὸ Ἀρναούτσκοι.»

Τοιοῦτοτρόπως ἢ «Μίρ» διέψευδε κατηγορηματικώτατα τὰ τερατώδη ψευδολογήματα τῆς «Ράιχς-Πόστ», προτοῦ τ' ἀποκαλύψῃ τό-

(1) Τὴν π ο λ ῖ χ ν η ν δηλαδή [ἴσα προηγουμένην σημείωσιν].

σον θριαμβευτικῶς ὁ ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάϊμς» !...

Πολὺ βεβαίως παράδοξον τὸ πρᾶγμα, ἀλλ' ἕμως ἀπολύτως ἀληθές.

Τὰ παραδοξότερα ἕμως συνέβαινον ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν τραγικωτέραν αὐτὴν περίοδον τοῦ πολέμου.

Ἡ «Νοτιοσλαβικὴ Ἀνταπόκρισις» ἐπληροφοροῦτο ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὅτι εἰς τοὺς κύκλους τῆς Πύλης κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας προέκυψαν διαφωνίαι περὶ τῆς πορείας τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Τουρκίας. Ὁ Κιαμήλ πασσάς προφανῶς ἐξετόπισε τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν Νουραδουγκιὰν καὶ ἀνέλαβεν ὁ ἴδιος ἀνὰ χεῖρας τὴν διεύθυνσιν τῶν ἐξωτερικῶν πραγμάτων. Ἡ ἐκ καλῶς πληροφρημένης πηγῆς εἰδησις αὕτη ἐπεβεβαιώθη καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι καθ' ἣν ὥραν ὁ Κιαμήλ ἐστράφη εἰς Παρισίους καὶ Λονδίνον μὲ τὴν παράκλησιν ἐπεμβάσεως, ὁ Νουραδουγκιὰν ἐδήλωσεν, ὅτι ἡ Τουρκία ἦτο ἀποφασισμένη νὰ συνεχίσῃ τὸν πόλεμον καὶ ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ σκεφθῆ περὶ ἐπεμβάσεως μετὰ νικηφόρον ἀγῶνα.

Φαίνεται, ὅτι οἱ κύκλοι τῆς Πύλης δὲν εἶχον ἀκόμη ἐννοήσει τὴν πλήρη σοβαρότητα τῆς καταστάσεως, οἱ δὲ περὶ τὸν Σουλτᾶνον ἦσαν πάντοτε αἰσιόδοξοι. Οὐδεὶς ἐπίστευεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὴν πλήρη διανομὴν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας καὶ φρονοῦν εἰσέτι ὅτι ὁ μέγιστος ὄρος τῶν παραχωρήσεων θὰ ἦτο ἡ ἐπέκτασις τῶν συνόρων τῶν συμμάχων. Ἡ εὐρεῖα ἀφ' ἑτέρου δημοσία γνώμη εὐρίσκετο ἐντελῶς ἐξω τῆς πραγματικότητος, αἱ ἐφημερίδες ἐξηκολούθουν ἀναγγέλλουσαι νέας νίκας καὶ εἶχον ἀπόλυτον ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν θέσιν τοῦ Ναζιμ πασσά παρὰ τὴν Τσατάλτζαν. Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν δέον ν' ἀποδοθῆ κατὰ κύριον λόγον, ὅτι εἰς Κωνσταντινούπολιν ἐπεκράτει πράγματι ἡσυχία. Ὅλαι δὲ αἱ εἰδήσεις περὶ ἐπικειμένων σφαγῶν ἦσαν πολὺ πρόωροι ἀκόμη.

Ὡς πρὸς τὸ μονομερὲς διάβημα τοῦ Μ. Βεζύρου πρὸς τὸν Φερδινάνδον, τοῦτο ἐγένετο ὡς ἑξῆς :

Εἰς τὸ τηλεγράφημά του ὁ Μ. Βεζύρης ἔλεγεν ὅτι παρὰ τὰ διαβήματα, εἰς τὰ ὁποῖα ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις προέβη ζητήσασα τὴν μεσολάβησιν τῶν Μ. Δυνάμεων, αὐτὸς προσωπικῶς, στηριζόμενος εἰς τοὺς ἰδιαιτέρους φιλικούς δεσμοὺς πρὸς τὴν Α. Μεγαλειότητα,

ἀπευθύνεται πρὸς Αὐτὴν· κατὰ τὰς παρούσας λυπηρὰς στιγμὰς καὶ ἐξαιτεῖται ὅπως, ἀφοῦ συνεννοηθῆ μετὰ τῶν συμμάχων, προέλθῃ εἰς ἀπ' εὐθείας **συνομολόγησιν ἀνακωχῆς καὶ προκαταρκτικῆς εἰρήνης**.

Ὁ βασιλεὺς Φερδινάνδος, μόλις λαθὼν τὸ τηλεγράφημα τοῦ Μ. Βεζύρου, διεβίβασεν αὐτὸ πρὸς τὸν πρωθυπουργὸν τοῦ Γκέσωφ· οὗτος δὲ πάλιν, προτοῦ ἀπαντήσῃ, ἤρχισε συνεννοήσεις μετὰ τῶν συμμάχων, συσκεφθεὶς κατ' ἐκπανάληψιν μὲ τοὺς ἐν Σόφια πρεσβευτὰς τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Σερβίας.

Ἄλλ' ἢ ἀπάντησις τῶν συμμάχων ὑπῆρξε σχεδὸν ἀρηθρική, διότι ἔθεσαν οὗτοι ὅρους ἕλως ἀπραδέκτους εἰς τὴν Πύλῃν.

Πραγματικῶς τὰ τέσσαρα σύμμαχα Βαλκανικὰ κράτη, κατήρτισαν τὴν ταυτόσημον ἀπάντησίν των πρὸς τὰς Μ. Δυνάμεις, ἐπὶ τοῦ διαδήματός των πρὸς διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ διαπραγματεύσειν τῶν ὅρων τῆς εἰρήνης, ὡς ἑξῆς :

«Τὰ Βαλκανικὰ δηλοῦν ὅτι, ἀποδεχομένης τῆς Τουρκίας ἄνευ ἐνδοιασμοῦ καὶ παρελκύσεων τὴν ἀπ' εὐθείας συνεννόησιν μετ' αὐτῶν, θὰ γείνη δεκτὴ ἡ ἀνακωχὴ ἀφοῦ προηγουμένως ἐκκενώσῃ καὶ παραδώσῃ ἡ Τουρκία τὴν Ἀδριανούπολιν, τὸ Μοναστήριον, τὴν Σκόδραν καὶ τὰ Ἰωάννινα, καθὼς καὶ τὴν Τσατάλτζαν μετὰ τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς, ἢ ἀπομάκρυνσις τῆς φρουρᾶς ἀφοῦ ἀφοπλισθῆ.

«Ἐκτὸς τούτων τὰ Σύμμαχα Βαλκανικὰ προβάλλουν τοὺς ἑξῆς περὶ εἰρήνης ὅρους, οἵτινες θὰ συζητηθοῦν μετὰ τὴν εἴσοδον τῶν Συμμάχων Στρατῶν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

»1ον). Ὅλοσχερῆ καὶ τελείαν ἀπόσπασιν ἀπὸ τῆς Τουρκίας τοῦ ἐδάφους ὀλοκλήρου τοῦ καταληφθέντος ὑπὸ τῶν Συμμάχων στρατῶν καὶ προσάρτησιν τοῦ εἰς ταῦτα, μὴ ἀναγνωριζομένου οὐδενὸς δικαιοῦματος εἰς τὴν Τουρκίαν.

»2ον). Κήρυξιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὡς διεθνοῦς πόλεως καὶ ἐλεύθερον τὸν διάπλουον τῶν Δαρδανελλίων καὶ

»3ον). Πληρωμὴν ἀναλόγου πολεμικῆς ἀποζημιώσεως ὑπὸ τῆς Τουρκίας, εἰς τὰ Βαλκανικὰ.

«Τοὺς ὅρους τούτους ἐπιφυλάσσονται νὰ τροποποιήσουν τὰ Σύμμαχα Κράτη καθιστῶντα αὐτοὺς βαρύτερους, ἐὰν ἡ Τουρκία ἐπιχειρήσῃ νὰ παρατείνῃ τὸν πόλεμον».

Τοιαῦτα αἰτήματα διὰ μίαν προσωρινήν κατάπαυσιν ἐχθροπραξιῶν, ἣν εἶχε ζητήσει ἡ Τουρκία, ἦσαν βέβαια καὶ διὰ τοὺς Συμμάχους πολὺ ὑπερβολικὰ κατὰ τὴν περίοδον ταύτην γινόμενα καὶ διὰ τὴν ἀξιοπρέπειαν τῆς Τουρκίας ἀπολύτως ἀπαράδεκτα, διότι τῇ ἀληθείᾳ, ἐν Κράτος οἶον ἡ Τουρκία, ἐκτεινόμενον ἀπὸ τῆς Μεσογείου μέχρι τῆς Περσίας καὶ ἀπὸ τοῦ Εὐξείνου μέχρι τοῦ Ἰνδικοῦ ὠκεανοῦ, ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἐλπίζει πάντοτε ἐπὶ, ἔστω καὶ τυχαίως, τελευταίας νίκης... Ἄς μὴ ὦμεν οὐδέποτε ὑπερβολικοί, καὶ ἄς ὦμεν πάντοτε λογικοί. Οὕτω μόνον ἐξασφαλίζονται αἱ θεμιταὶ ἐπιτυχίαι..

Καὶ πάλιν δὲ τώρα λογικώτατα ἔγραφεν ἡ Βουλγαρική «Μίρ» :

Καθώριζε δηλαδὴ εἰς κύριον ἄρθρον τὰ κατορθώματα, τὰ ὁποῖα εἰς ἓνα μῆνα ὠδήγησαν τὴν Βουλγαρίαν πρὸ τῶν πυλῶν τῆς Κων)-πόλεως καὶ τοὺς ἄλλους συμμάχους πρὸς κατάκτησιν τῆς Μακεδονίας καὶ ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ συνηθῇ ἡ διπλωματία τῶν συμμάχων χωρῶν νὰ τελειώσῃ τὸ τόσον καλῶς ἀρχίσαν ἔργον.

Τὸ βουλγαρικὸν φύλλον ἐδήλου ὅτι οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ οἱ καταβεβλημένοι ἀπὸ ἀκαταπαύστους ἀγῶνας καὶ ταραχάς, ὑπεβλήθησαν εἰς ὑπερανθρώπους θυσίας καὶ ἔχυσαν τὸ αἷμά των διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν σταθερὰν καὶ διαρκῆ εἰρήνην, τὴν ὁποῖαν ἔλοι ὀφείλουν νὰ τοὺς τὴν ἐγγυηθοῦν. «Οἱ βαλκανικοὶ λαοὶ ὀφείλουν νὰ μὴ λησμονήσουν ποτὲ ὅτι ἡ δύναμις των προέρχεται ἐκ τῆς ἐνώσεώς των καὶ εἰς τὴν ἀνεξαοτησίαν ἀπὸ πᾶσαν κηδεμονίαν. Ἡ Εὐρώπη θὰ δεχθῇ ὅ,τι οἱ σύμμαχοι εἶνε ἀποφασισμένοι ν' ἀντιπροσωπεύσουν ἀπὸ κοινοῦ».

Βούλγαρος δ' ἀφ' ἑτέρου διπλωμάτης ἔλεγεν, ἐν συντεύξει, πρὸς τὸν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνταποκριτὴν τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου» τὰ ἐπόμενα :

«Ἡ Τουρκία μὲ τὴν παράκλησίν της πρὸς τὰς Δυνάμεις φαίνεται νὰ σκέπτεται κυρίως περὶ ἀνακωχῆς. Τοιαύτη ἀποκλείεται ἐντελῶς. Δὲν δυνάμεθα νὰ βελτιώσωμεν τὴν στρατιωτικὴν ὁργάνωσίν μας καὶ τὴν μαχητικὴν δύναμίν μας· ἐφθάσαμεν ἤδη τὴν ἀνωτάτην ἰκανότητα δοσέως μας. Ὡς ἐκ τούτου τὸ διάλειμμα τῆς ἀνακωχῆς δὲν δύναται νὰ ἔχῃ δι' ἡμᾶς κανὲν ὄφελος, ἀλλὰ τὸ πολὺ διὰ τὴν Τουρκίαν, ἡ ὁποία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιχειρήσῃ ν' ἀναλάβῃ. Ὅσον περισσότερον ἔδαφος κατακτιῶμεν καὶ ὅσον περισσότερον πραγματοποιοῦ-

μεν τὸ ἰδανικὸν τῆς ἐκδιώξεως τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης, τόσον ἐνζωλωτέρα θὰ εἶνε τότε ἡ νομιμοποίησις μιᾶς νέας καταστάσεως.

» Ἄλλως δὲν ἐπάσχει κανεὶς λόγος νὰ διαπραγματευθῶμεν ἀπὸ τῶρα. Ἐνθυμηθῆτε τὸ 1878· τότε οἱ Ρῶσοι εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς Κατοανλίη, ὄχι μακρὰν τῆς Σιάρα Ζαγορά, ὅτε ἐνεφανίσθησαν οἱ πρῶτοι Τούρκοι ἀντιπρόσωποι εἰρήνης. Ὅταν ἔφθασαν οἱ Ρῶσοί παρὰ τὴν Ἀδριανούπολιν, ἦλθον πάλιν ἀντιπρόσωποι εἰρήνης. Οἱ Ρῶσοι ἐπροχώρησαν εἰς τὴν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας, ὅτε εἰσέπλευσαν οἱ Ἄγγλοι εἰς τὸν Βόσπορον. Οἱ Ρῶσοι ἔφθασαν εἰς τὸν Ἄγιον Στέφανον καὶ τότε συνωμολογήθη ἡ εἰρήνη.

» Οἱ Βούλγαροι θὰ προχωρήσουν ἐπίσης, ἀλλὰ σκέπτονται πολὺ οὐνεκὸς διὰ νὰ κατακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ νὰ τὸ ἰσχυροποιήσῃ. Δὲν ἔχουν τὴν ἐλαχίστην ἐπιθυμίαν νὰ διαταράξουν τοὺς κύκλους μερικῶν Δυνάμεων. Οἱ σύμμαχοι ἔχουν νὰ κάμουν μόνον μετὰ τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ δὲν θὰ προσέβαλλον διόλου τὰς προσπάθειάς τῶν Δυνάμεων, προῦποτιθεμένου, ὅτι αἱ Δυνάμεις δὲν θὰ σκεφθῶν οὔτε περὶ διατηρήσεως τοῦ καθεστώτος, οὔτε περὶ ἀπλῶν, ἔστω καὶ ἡγγυμένων, μεταρρυθμίσεων εἰς τὴν Μακεδονίαν, καὶ ἂν ἐνέκριναν πραγματικῶς αἱ Δυνάμεις καθ' ὅλοκληρίαν τὸ διατυπωθὲν ἐπὶ τινῶν ἀξίωμα «ἡ Βαλκανικὴ διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς λαούς», τοῦτο, ἐννοεῖται, ἔπρεπε νὰ ἐσημεινεν, ὅτι θὰ κρατήσωμεν ὅ,τι ἀπεκτήσωμεν μὲ τόσας τεραστίας θυσίας».

Καὶ εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις καὶ λογικὰ καὶ εἰλικρινῆ ἴσως. Τοῦτο δὲν ἔμποδισε κατόπιν (ὡς θὰ ἴδωμεν) νὰ κλείσῃ μονομερῶς ἀνακωχὴν ἢ Βουλγαρίαν μετὰ τῆς Τουρκίας.

XLIX.

Αἱ ἐν τῷ μεταξὺ βουλγαρικαὶ ἐπιχειρήσεις.

(B'. — Ἐν Μακεδονίᾳ.)

Ἡ χρονολογικὴ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων ὑπῆρξεν ἡ ἐξῆς κατὰ τὸ αὐτὸ πολεμικὸν διάστημα :

Τὴν 19ην Ὀκτωβρίου οἱ Βούλγαροι κατελάμβανον τὴν Στρώμνιτσαν, πολίχνην κειμένην Α τοῦ Δεμίρ Καπού (ἀπὸ τοῦ Ἀξιοῦ) καὶ Β τῆς Δοϊράνης, εἰς μεγάλην ἀπὸ τῆς τελευταίας ταύτης ἀπόστασιν.

᾿Ψαύτως ἡ σιδηροδρομικὴ συγκοινωνία μεταξύ Διδυμοτείχου καὶ Θεσσαλονίκης διακόπτεται, καταληφθείσης τῆς γραμμῆς ὑπὸ ἀνταρτικῶν βουλγαρικῶν σωμάτων πλησίον τῆς Γκιουμουλτζίνης καὶ τῆς Δράμας.

Εἰς τὸ Ραζλόγκ συνάμα συνεννοῦνται αἱ στρατικὴ τῶν Θεοδωρῶφ (ἡ διευθυνομένη εἰς Θεσσαλονίκην) καὶ Κοβατσέφ, προερχόμενοι ἀμφοτέρωθεν ἐκ Νευροκοπίου, ὁπόθεν, μετὰ τῶν συμμαχούντων αὐτοῖς Σέρβων, εἶχον καταλάβει τὴν χώραν ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

Τὴν 20ὴν ᾿Οκτωβρίου. — Ὁ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Θεοδωρῶφ βουλγαρικὸς στρατὸς προελκύνει ἀμυχῆτι πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, εὐρίσκειται δὲ σήμερον εἰς ἀπόστασιν 60 μιλίων μακρὰν τῆς πόλεως.

Τμημα βουλγαρικοῦ στρατοῦ προελκύνον παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Νέστου καταλαμβάνει τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν τοῦ Μπούκ ἀνατολικῶς τῆς Δράμας καὶ ὀλίγον ἄνωθεν τῆς Ξάνθης.

Τὸ πρὸς ἀνατολὰς τμημα τοῦ στρατοῦ προχωρεῖ πρὸς τὸ χωρίον Δέρκος, ἔνθα ἔφθασαν οἱ πρόσκοποι, ὅπως περιεγράψαμεν εἰς τὸ προηγούμενον κεφάλαιον περὶ ὁράσεως τῶν Βουλγάρων ἐν Θράκῃ.

Τὴν 22αν ᾿Οκτωβρίου. — Παρεμπόδισις εἰσόδου εἰς Κων(σταντι)νοῦπολιν Τούρκων φυγάδων. Ἀποτυχούσα ἀπόπειρα πρὸς ἀνάκτησιν τοῦ Μπουναρχισσάρ. Οἱ ἐν Λονδίῳ, Βερολίῳ, Βιέννῃ καὶ Πετρούπολει Τούρκοι πρεσβεύται ζητοῦν ἐπέμβασιν δι' ἀνακωχῆν, ὡς γνωρίζομεν ἐκ τῶν προηγουμένων.

Τὴν 24ην 8)βρίου. — Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ εἰς Λουλὲ Βουργάζ, συμφώνως μὲ τὴν αὐθεντινὴν ἐκθεσιν τοῦ πολεμικοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ Λονδίνου «Χρόνου».

Τὸ ὑπὸ τὸν Θεοδωρῶφ στρατεύμα προχωρεῖ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐσπευσμένως καὶ ἄνευ ἀντιστάσεως καθ' ὁδόν.

Ὁ Ρολάνδος δὲ Μαρές, ἀφορμὴν λαμβάνων ἐκ τοῦ προλόγου ὃν ἔγραψεν ὁ διάδοχος τῆς Γερμανίας εἰς τὸ ἐσχάτως ἐκδοθὲν βιβλίον «Ἡ Ἐνοπλος Γερμανία» δημοσιεύσει ἐν τῇ τελευταίᾳ «Βελγικῇ Ἀνεξαρτησίᾳ» περισπούδαστον ἄρθρον περὶ τῶν κινδύνων, αἵτινες ἐπικρέμονται ἐπὶ τῆς Εὐρώπης καὶ κακίξει ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἐν τῇ παρούσῃ κρίσει ὥρα προβαίνουν εἰς ἐξερευνητικὰς ἐκδηλώσεις.

«Πρέπει, γράφει, νὰ ἐκπλαγῇ τις ὅτι καθ' ἣν ἀποχὴν ὁ Γερμανι-

κός λαός ἐπικυροῖ μετ' ἐμφράσεως τὴν θέλησίν του νὰ ζήσει ἐν εἰρήνῃ, καθ' ἣν ἐποχὴν ἢ ἐν Βερολίῳ Κυβέρνησις εἰς ἕλας τὰς ἐπιστήμους δηλώσει τῆς διακηρύσει ὅτι δὲν ἐμπνέεται ἀπὸ προθέσεις ἐπιθετικὰς, ἀνδρες ἀκούοντες μεγάλην ἐπιρροὴν εἴτε διὰ τῆς προσωπικῆς των ἀξίας, εἴτε διὰ τῆς κοινωνικῆς των θέσεως, φρονοῦν ὅτι πρέπει νὰ συντείνουν διὰ τῶν λόγων καὶ τῶν πράξεων των εἰς τὸν ἐπικίνδυνον ἐραθισμόν τῶν πνευμάτων.

Ὁ πρεσβύτερος υἱὸς Γουλιέλμου τοῦ Β', ὅστις ἡμέραν τινὰ θὰ διευθύνῃ τὰς τύχας τοῦ γερμανικοῦ λαοῦ, ἔγραψε τὸν πρόλογον βιβλίου τιτλοφορουμένου «Ἡ ἔνοπλος Γερμανία», ἐκδοθέντος ἐσχάτως ἐν Στουτγάρδῃ. Τὸ βιβλίον τοῦτο, ἰδίως δὲ ὁ πρόλογος κατευθύνονται καθαρῶς κατὰ τῆς φιλειρηνικῆς κινήσεως. Ὑποθέλπουσι τὰ μᾶλλον φιλοπόλεμα αἰσθηήματα, ἐπαινοῦν ἀνεπιφυλάκτως τὴν πολεμικὴν ὀρμὴν καὶ ἐξαίρουσι, τι θὰ ἰδύνατό τις νὰ ὀνομάσῃ τὴν δόξαν τῆς ρομφαίας. Εἶνε περίεργον νὰ βλέπῃ τις τὸν μέλλοντα μονάρχην μεγάλης βιομηχανικῆς καὶ ἐμπορικῆς χώρας, ὡς ἡ Γερμανία, ἔθνους κατ' ἐξοχὴν παραγωγικοῦ ὡς τὸ Γερμανικόν νὰ διακηρύσῃ ὅτι «μόνον διὰ τοῦ ξίφους θὰ δυνήθῃ ἡ Γερμανία νὰ διατηρήσῃ ὑπὸ τὸν ἥλιον τὴν θέσιν, ἣν πρέπει νὰ κατέχῃ». Ἡ τολμηρὰ ὅμως αὕτη βεβαίωσις διεψεύσθη ὑπὸ τῆς μεγάλης ἀναπτύξεως τῆς Γερμανικῆς ἐπιρροῆς κατὰ τὰ τελευταῖα τεσσαράκοντα ἔτη.

Παραδεχόμεθα δὲ προσέτι ὅτι ὑπάρχουν περιστάσεις, καθ' ἃς εἶνε προτιμότερον διὰ μέγαλον τινὰ λαὸν νὰ δοκιμάσῃ τὴν τύχην τοῦ πολέμου ἢ νὰ παραιτηθῇ τοῦ ἱστορικοῦ του προσώπου καὶ ν' ἀρκεσθῇ εἰς τὴν φυτοζωίαν.

Ἀλλὰ μᾶς φαίνεται τερατῶδες κατὰ τὰς ἀρχὰς αὐτὰς τοῦ εικοστοῦ αἰῶνος νὰ ἐπικαλεῖται τις τὸν πόλεμον χάριν τῆς χαρᾶς τοῦ φονεύειν, ἣν δύναται νὰ δοκιμάσῃ ὁ κρατῶν τὴν ρομφαίαν μᾶς φαίνεται τερατῶδες ὅτι εἰς αὐτοκρατορικὸς πρίγκηψ, ὅστις ἡμέραν τινὰ θὰ εἶνε ἀρχηγὸς ἐνὸς τῶν μᾶλλον πεπολιτισμένων ἔθνων, γράφει μετ' εὐχαριστήσεως ἐξ αἰτίας ἐφόδου ἰππικοῦ κατὰ τὰ γυμνάσια: «Ποσάκις κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοιούτων ἐφόδων ἤκουσα τὴν ἐπιφώνησιν καλπάζοντος συμμαχητοῦ: «Α! ἐὰν αὐτὴν τὴν φεραν εἶχομεν νὰ κάμωμεν μὲ ἀληθῆ ἐχθρόν!» Ἴδου τὸ πνεῦμα τοῦ ἰππέως. Ὅλοι οἱ

ἀληθεῖς στρατιῶται τὸ αἰσθάνονται καὶ λέγουν: «Ἦδὺ τὸ ὑπὲρ πατρίδος θνήσκειν».

«Α! ὄχι, ἡ εὐχαρίστησις τοῦ ὑπὲρ πατρίδος θνήσκειν οὐδὲν ἔχει τὸ κοινὸν μετὰ τοῦ ἀξιοκατακρίτου τούτου αἰσθηματος, ἔπερ ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἱππασίας προκαλεῖ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς μάχης, ὄχι πρὸς ἀμυναν τῆς εὐγενεστέρας ἰδέας ἥτις ὑφίσταται, τῆς πατρίδος, ἀλλὰ πρὸς ἱκανοποιήσιν κτηνώδους ἐνστίκτου ἔπερ ἡ ἀρχαία βαρβαρότης μᾶς ἀφῆκεν ἀκόμη ἐντὸς μας, ἐνστίκτου ἔπερ μᾶς ὠθεῖ νὰ φονεύωμεν ἔταν χάνωμεν τὸ λογικὸν μας καὶ τὴν συνείδησιν τῶν πράξεών μας. Ὁ ὑπὲρ πατρίδος θνήσκων, ὁ θυσιάζων τὴν ζωὴν του ὑπὲρ τῆς κοινῆς τιμῆς, εἶνε ἤρωσ ἀποσπῶν τὸν σεβασμὸν ἔλων, θὰ ὑπετιμᾶτο δὲ ἐὰν συνεχέετο μετ' ἐκείνου, ἔστις ὄνειροπολεῖ τὸν πόλεμον χάριν τοῦ πολέμου, καὶ ἔστις ἐν τῷ εὐήθει ἐγωισμῷ τῆς ἰσχύος του, ὄρμᾳ εἰς τὸ αἱματοκύλισμα ὡς θὰ ὄρμα εἰς ἐκδρομὴν ἀθλητικὴν...

»Ὅλα τοῦ προξενοῦν παράδοξον ἐντύπωσιν ἀρχαίων ἐρειπίων, ἔλα ταῦτα ἀπέχουν τόσον πολὺ τῆς νεωτέρας σκέψεως, ὥστε τῇ ἀληθείᾳ δὲν θὰ ἔπρεπε νὰ προσέξῃ κανεὶς, ἐὰν δὲν εὐρίσκετο πρὸ τῆς ἐκδηλώσεως τῆς σκέψεως καὶ τῶν αἰσθημάτων ἑνὸς πρίγκηπος, οὕτινος ἡ ὑπεροχὴ τῆς θέσεως εἶνε σγμειωμένη ἐν τῇ ἱστορίᾳ καὶ οὕτινος αἱ λόγοι καλοὶ ἢ κακοὶ δύνανται νὰ ὑπαγορεύσουσιν καθήκοντα εἰς τοὺς ἀπλοῦκοὺς, οἱ ὅποιοι πιστεύουσιν ἀκόμη εὐχαρίστως ἐτι ὁ λόγος ἑνὸς πρίγκηπος ἐκδηλοῖ τὴν ψυχὴν ἑνὸς ἔθνους.

»Ἀποτελεῖ τῇ ἀληθείᾳ παραφωνίαν τὸ γεγονὸς ἐτι, καθ' ἣν ὥραν ὁ Γερμανὸς ὑπουργὸς τῶν ἐξωτερικῶν, ὑπεύθυνος τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς τῆς Γερμανίας, διακηρύσσει ἀπὸ τοῦ βήματος τοῦ Ράιχσταγ ἐτι τὸ μέγα γερμανικὸν ἔθνος ἐπιθυμεῖ τὴν εἰρήνην καὶ ἐτι δὲν θὰ ἀνασπάσῃ τὸ ξίφος ἢ ἔπως ὑπερασπίσῃ τὴν ὑπαρξίν του, ἀποτελεῖ παραφωνίαν ἐτι κατὰ τὴν ἰδίαν ὥραν ὁ Κρόνπριντς ὑψώνει τὴν φωνήν ἔπως ἀνακηρύξῃ τὴν δόξαν τῆς ρομφαίας, ἔπως διερμηνεύσῃ διὰ φλογερῶν περιόδων τὸν πόθον του τῶν μαχῶν καὶ ἔπως ἐπικυρώσῃ ἐτι εἶνε τὸ ξίφος ἐκείνο, ἔπερ μέχρι συντελείας τοῦ κόσμου θὰ ἀποφασίξῃ περὶ τῆς τύχης τῶν ἔθνων... Ποῖος λοιπὸν ἐκφράζει ἐδῶ τὸ γερμανικὸν αἰσθημα καὶ ποῖος διαδηλοῖ τὴν γερμανικὴν θέλησιν; Ὁ ὑπεύθυνος ὑπουργός, ἔστις ἐπωφελεῖται τῶν ἀγαθῶν τῆς εἰρήνης, ἢ ὁ πρίγ-

κηψ ὅστις ἐκφράζει τὴν πίστιν του πρὸς τὸν πόλεμον ;...»

Ἄλλ' ἀφήσωμεν τοὺς διπλωμάτας καὶ τοὺς ἐπικαίρους ψευδοϊστορικοὺς ν' ἀκούουν, νὰ λέγουν καὶ νὰ μεταδίδουν ὅ,τι θέλουν.

Ἡ ἀλήθεια εἶνε ἐκείνη ποὺ προέρχεται ἀπὸ χεῖλη μὴ δυνάμενα νὰ ψεύδωνται.

Θέλω νὰ εἶπω ὅτι οἱ Τούρκοι, πανταχοῦ ἐπὶ τὸ μάλλον καὶ ἤττον ἀποτυγχάνοντες, ἐξεδικοῦντο διὰ σφαγῶν.

Καὶ ἐξηγοῦμαι. Εἰς ἀπάντησιν τῶν ψευδολογιῶν τῶν Τούρκων περὶ ἀνυπάρκτων βιαιοπραγιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Μουσουλμάνων τῆς Μακεδονίας, ἔχομεν νὰ παρατάξωμεν τρεῖς ἐκθέσεις τοῦ Μητροπολίτου Καλλιουπόλεως πρὸς τὴν I. Σύνοδον, εἰς τὰς ὁποίας περιγράφεται λεπτομερῶς ἡ θέσις τοῦ ἑλληνικοῦ στοιχείου καὶ τὰ κακουργήματα, τὰ ὁποῖα διαπράττουν οἱ Τούρκοι στρατιῶται. Χειρότερα συνέβησαν καὶ εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Μετρῶν, ἔπου οἱ Τούρκοι στρατιῶται ἐφόνευσαν περὶ τοὺς εἴκοσι Χριστιανοὺς καὶ διεκόρευσαν δεκαπέντε νεάνιδας.

Αἱ ἐκθέσεις τοῦ Μητροπολίτου Καλλιουπόλεως ἐπὶ λέξει ἔχουν ὡς ἑξῆς : (1)

Πρώτη ἐκθεση.

Ἡ κατάστασις ἀτυχῶς ἐν Καλλιπόλει καὶ ἐν ταῖς χωρίοις μέχρις Ἐξαμιλίων καὶ Βαϊραμισίου ἐπιδεινοῦται. Τὸ φάσμα τῶν σφαγῶν ἐτι μάλλον προκύπτει ἀπειλητικώτερον καὶ ἀπελπιστικώτερον. Οἱ Χριστιανοὶ ἐκ φόβου καὶ τρόμου διέρχονται τὰς νύκτας ἄγρυπνοι, διότι ἀπὸ ὥρας εἰς ὥραν ἀναμένουσιν ἀπρόοπτα καὶ φρικτά. Ὁ στρατὸς ὄλονεν ἐξαγριοῦται καὶ προβαίνει ἀθαιρέτως εἰς βιαιοπραγίας προκαλῶν ἀφορμὰς. Καθ' ἐκάστην προβαίνει εἰς ξυλοκοπήματα ἀνηλεῆ καὶ ἀσπλαγχνα καὶ καταλήγει εἰς τὴν ἀφαίρεσιν τῶν χρημάτων, τὰ ὁποῖα φέρουν ἐπάνω των οἱ δερόμενοι Χριστιανοί. Κρούουν τὰς θύρας τῶν χωρικῶν νύκτα καὶ ἡμέραν καὶ ἀρπάζουν τὰ ψωμιά των. Ἀρπάζουν διὰ τῆς βίας πρόβατα καὶ δὲν ἀνέχονται οὐδεμίαν παρατήρησιν. Ἐκ τῶν Ἐξαμιλίων, χωρίον τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, μοὶ γράφει ἡ δη-

(1) Σ.Σ.—Σημειώσατε ὅτι πάντα τὰ χωρία ταῦτα καὶ πᾶσα ἡ περιοχὴ των κατοικεῖται ἀπὸ Ἑλλήνας καὶ ὄχι ἀπὸ Βουλγάρους, οἵτινες εἶχον καὶ τὴν δύναμιν καὶ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ τοὺς ὑπερασπισθῶσιν, ὡς συμμάχους καὶ Χριστιανοὺς, ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν φρικαλεοτήτων.

μογεροντία ὅτι τὸ χωρίον αὐτῶν διατρέχει τὸν ἔσχατον κίνδυνον, διότι ἐκ τοῦ ἐθελοντικοῦ στρατοῦ πολλοὶ προβαίνουν εἰς διαφόρους βιαιοπραγίας καὶ εἰς διάφορα κακουργήματα, καταδασανίζοντες τοὺς Χριστιανούς. Εἰκοσιπέντε ἐξ αὐτῶν στρατιῶται εἰσηλθόντες εἰς Ἐξαμίλιον καὶ βιάζονται τοὺς Χριστιανούς κατοίκους ὅπως τὰς μετρήσουν τριακοσίας λίρας, διότι ἄλλως θὰ πυρπολήσουν τὸ χωρίον. Ὁσεί μὴ ἔρκουν πάντα ταῦτα, ἀτυχῶς προβαίνουν καὶ εἰς φόνους, διότι προέδωσαν καὶ εἰς τὸν φόνον τεσσάρων δυστυχῶν ποιμένων, τῶν ὁποίων τὰ πτώματα δὲν ἐπιτρέπουν νὰ παραλάβουν οἱ οἰκεῖοι τῶν πρὸς ἐνταφιασμόν.

Ἐν Καδῆκιο ἐφανεύθη ὁ Ἀλέξιος Μάνου. Ἡπειρώτης παντοπώλης μετὰ τοῦ υἱοῦ του Γεωργίου. Τὸν ἱερέα τοῦ Ἐξαμιλίου Γεώργιον τὸν ἔσυραν ἀπὸ τὰ γένηα καὶ τὸν ἔδειραν ἀνηλεῶς. Ἀκολούθως ἀφήρσαν ἀπ' αὐτὸν τετρακόσια γρόσια καὶ παραλαβόντες αὐτὸν διὰ τῆς βίας, ἐπεσκέπτοντο τὰς οἰκίας τῶν Χριστιανῶν, εἰς τὰς ὁποίας εἰσερχόμενοι, ἀφήρουν ὅτι πολύτιμον εὑρίσκον.

»Μετέβην παρὰ τῷ διοικητῇ Καλλιπόλεως καὶ ἐξέθηκα τὰ πράγματα, διαμαρτυρηθεὶς ἐντόνως διὰ τὴν τοιαύτην φρικτὴν καὶ ἀγρίαν κατάστασιν. Ὁ διοικητὴς προσποιηθεὶς ἐκπληξιν μοι εἶπεν ὅτι θὰ δώσῃ διαταγὰς πρὸς προστασίαν τῶν Χριστιανῶν.

»Μετέβην ἐπίσης καὶ παρὰ τῷ Τουρκοῦ πασῶ, ἀρχηγῷ τοῦ ἐνταῦθα στρατοῦ, ὅστις μὲ διεβεδαίωσεν ὅτι ἔλαβεν αὐστηρὰ μέτρα ἐπὶ τῆς ἀσφαλείας τῆς ζωῆς τῶν Χριστιανῶν καὶ ὅτι ἐφ' ὅσον εὑρίσκειται ἐν Καλλιπόλει, οὐδέποτε θὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὸν στρατὸν ν' ἀπειλήσῃ τὴν ζωὴν τῶν Χριστιανῶν. Παρ' ἑλας αὐτὰς τὰς ὑποσχέσεις, ἡ κατάστασις εἶνε ἀπελπιστικὴ. Ἡ Καλλιπολις κατεπλημμύρισεν ἀπὸ πρόσφυγας καὶ στρατοκρατεῖται καὶ ἀπὸ ὄρας εἰς ὄραν ἀπειλοῦνται σφαγαί.

Ἐκ τῆς Μητροπολίτης Καλλιπόλεως ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ»

Δευτέρα ἐκθεσις.

Ἐτῆ 19ῃ Νοεμβρίου 1912.

»Ταύτην τὴν στιγμὴν ἦλθον μάρτυρες αὐτόπται καὶ μὲ ἐπληροφόρησαν ὅτι ὁ ἄτακτος στρατὸς κατέκαυσε τὸ Μάλγαρα, Μαχμούκιοι, Γραβούνα, Μαύραις, Βαΐραμίτσιον, Ἀλμαλή, χωρία τῆς ἐπαρχίας Ἡρακλείας, ἐνθα ὑπῆρχεν ἀκραιφνὴς Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς.

»Ἀναφανδὸν ὁμολογοῦσιν οἱ Τούρκοι στρατιῶται, ὅτι θὰ κατ-

στρέψωσιν ἔλα τὰ χριστιανικά χωρία. Οἱ χριστιανοὶ εἶνε ἔντρομοὶ μὴ δυνάμενοι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ ἀπειλούμενα χωρία των. Οἱ γινόμενοι φόνοι κορυφοῦσι τὴν ἀπελπισίαν καὶ τὴν φρίκην των. Κατὰ θετικὰς πληροφορίας ἄς ἔλαβον, τὰ ὡς ἄνω χωρία δὲν ὑφίστανται μεταβληθέντα εἰς τέφραν, οἱ δὲ χριστιανοὶ κάτοικοὶ των κατασφάζονται. Οἱ ἐν Καλλιπόλει χριστιανοὶ εὐρίσκονται εἰς ἀπελπισίας. Εἴμεθα ἀποκλεισμένοι. Οὔτε τηλεγραφήματα, οὔτε ἐπιστολάς δυνάμεθα νὰ ἀποστείλωμεν. Παρακαλῶ εὐλαδῶς ἐκ μέρους τῶν ἐντρόμων χριστιανῶν ἵνα ληφθῶσι τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς ἀπειλουμένης ζωῆς αὐτῶν, διότι αἱ σφαγαὶ ἐπίκεινται ἐν Καλλιπόλει καὶ τοῖς πέριξ. Εἰς τὰς διαμαρτυρίας μας αἱ ἀρχαὶ ἀπαντῶσιν ἔτι δὲν θὰ γείνη τι τὸ ἀπευκταῖον καὶ ἕμως καθ' ἑκάστην γίνονται φόνοι καὶ πυρπολοῦνται χωρία.

«Οἱ χριστιανοὶ μας ὡς μόνην ἀσφάλειαν θεωροῦσι τὴν παρουσίαν ἐν Καλλιπόλει ἑνὸς πόλεμικοῦ τῶν Δυνάμεων.

Καλλιουπόλεως ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.»

Τρίτη ἐκθέσις.

«Ἐν ταῖς προηγουμέναις ἐκθέσεσι μου πρὸς τὴν Ὑμετ. Θειοτάτην Παναγιότητα ἔγραψον, ἔτι αἱ σφαγαὶ ἐπίκεινται ἐν Καλλιπόλει καὶ ἐν τοῖς πέριξ χωρίοις καὶ παρεκάλουν, ἵνα διενεργηθῶσι τὰ δέοντα πρὸς πρόληψιν τοῦ μεγάλου κακοῦ, τὸ ὁποῖον ἐπικρέμαται ἐπὶ τῆς ζωῆς τῶν χριστιανῶν μου.

» Ἦδη λοιπὸν μετὰ τὴν πυρπόλησιν καὶ καταστροφὴν τῶν Μαλγάρων καὶ τῆς Κεσσάνης, μετὰ τῶν πέριξ χωρίων ἤρξατο ὁ κίνδυνος ἡρέμα καὶ κατὰ μικρὸν πραγματοποιοῦμενος ἐν Καλλιπόλει καὶ τοῖς πέριξ χωρίοις. Αἱ βιαιοπραγίαι τῶν Τούρκων στρατιωτῶν καὶ πρωτίτως τῶν ἀτάκτων λαζικῶν ὄρδων ἐξωθοῦσι τὰ πράγματα μέχρι τοσούτου, ὥστε νὰ εὐρωσιν ἀντίστασιν τινα ἐκ μέρους τῶν δυστυχῶν χριστιανῶν μου, ἵνα προθῶσι εἰς γενικὴν πυρπόλησιν τῶν χωρίων καὶ σφαγὴν. Αἱ κλοπαί, αἱ κακώσεις, οἱ σκληροὶ θαρμοὶ καὶ αἱ βάνουσοι προσβολαὶ καὶ ὕβρεις εἶνε ἀκατάπαυσται. Ἐνδύματα τῶν χωρικῶν τῶν καταστραφέντων χωρίων, σκευὴ οἰκιακά, ἐκκλησιαστικὰ ἀντικείμενα, εὐαγγέλια, σταυροί, ἐπιτραχήλια, ἀρτοφόρια κλπ. πωλοῦνται φανερά ἐν Καλλιπόλει ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ σκληροῦ Νεοτούρκου μουτεσαρίφου Καλλιπόλεως.

» Ἐν Πλαγιαρίῳ ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ ἐκεῖ στρατοῦ Γιακούπ βέης ζητεῖ 200 λίρας παρὰ τῶν χριστιανῶν, διότι ἄλλως θὰ πυρπολήσῃ τὸ χωρίον, ἀφοῦ πρῶτον διέρρηξε τὰς οἰκίας καὶ ἐλήστευσεν αὐτάς. Ἡλθον ἐντρομοὶ χωρικοὶ μετὰ γοερῶν κραυγῶν καὶ μοὶ τὸ ἀνήγγειλαν μετὰ τοῦ ἱερέως τῶν Νικολάου, ὅστις ἐλήστευθη, ἐδάρη ἀνηλεῶς παρὰ τῶν ἐκεῖ στρατιωτῶν καὶ ἐμωλωπίσθη μέχρι τοσοῦτου, ὥστε εἶνε ἄγνωστον ἐὰν θὰ ζήσῃ ὁ ταλαίπωρος. Διέρρηξαν τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Πλαγιαρίου καὶ ἀνέσκαψαν αὐτήν, ἵνα εὕρωσιν ὄπλα. Καὶ ἐν Γαλατᾷ μετέβη ἀπόσπασμα στρατοῦ ἐκ τῶν ἀγρίων Λαζῶν καὶ ἐζήτησεν ἐντὸς προθεσμίας χρήματα, διότι ἄλλως θὰ πυρπολήσῃ τὸ χωρίον καὶ θὰ κατασφάξῃ τοὺς κατοίκους. Ἐν Καλλιπόλει σποραδικῶς συμβαίνουσι φόνοι ἐν καιρῷ νυκτός, οἵτινες κορυφοῦσι τὴν φρίκην καὶ τὴν ἐσχάτην ἀπελπισίαν. Οἱ χριστιανοὶ μου ἀπελπισθέντες ἐννοοῦσι νὰ θαυματουργήσω καὶ νὰ προλάβω τὰς σφαγὰς διὰ τῆς καθόδου εἰς Καλλίπολιν ἐνὸς θωρηκτοῦ τῶν Δυνάμεων τῶν διαμενόντων ἐν Κωνσταντινουπόλει.

» Εὐρίσκομαι εἰς τρομερωτάτην δυσχέρειν καὶ ἀγνοῶ τί πρέπει νὰ πράξω πρὸς διάσωσιν τῶν χριστιανῶν μου. Καθ' ἡμέραν μετακίνω εἰς τὸν Μουτσαρίφην καὶ διαμαρτύρομαι διὰ τὴν τοιαύτην ἀγρίαν κατὰστασιν. Καὶ σήμερον μετέβην παρ' αὐτῷ διαμείνας ἐπὶ δύο περίπου ὥρας διεκτραγωδῶν τὴν κατάστασιν καὶ διαμαρτυρόμενος.

» Ἄλλ' ὁ τριτάθλιος Νεότουρκος, ὢν καὶ μισέλλην τρομερός, μετὰ φονικοῦ μειδιάματος μὲ ἀκούει καὶ μὲ διαβεβαίωσεν ὅτι θὰ λάβῃ αὐστηρὰ μέτρα ἵνα μὴ συμβῇ οὐδέν. Τὰς πυρπολήσεις τῶν χωρίων ὑπέθαλψεν αὐτὸς καὶ ὁ νεότουρκος Τουργούτ πασσάς, ὅστις ἀντικατεστάθη δι' ἄλλου, διότι, ἐνῶ διαβεβαίωσεν ὅτι οἱ ἄγριοι Λαζοὶ δὲν εἶνε τακτικὸς στρατός, δὲν ἀπομακρύνουσιν αὐτοὺς ἢ τοῦλάχιστον δὲν περιορίζουσιν, ἀλλ' ἀνέχονται αὐτοὺς, ἵνα προβαίνουν εἰς πυρπολήσεις χωρίων, εἰς κλοπὰς, εἰς ἀρπαγὰς, εἰς κακώσεις, εἰς φόνους καὶ εἰς διακηρύξεις ὅτι εἶνε χασσὺς ταμπούρου καὶ θὰ κατασφάξωσι τοὺς χριστιανοὺς. Προχθὲς ἔφεραν δύο ἱερεῖς δεσμίους μετὰ τινῶν λαϊκῶν καὶ διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὸν Μάδυτον, ἵνα δικασθῶσιν εἰς τὸ ἐκεῖ στρατοδικεῖον.

» Δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐξακριβώσω ἐὰν ἦσαν Ἕλληνες ἢ Βούλγαροι καὶ ἐκ τίνος χωρίου ἀπήχθησαν. Δύο ἐκ τῶν λαϊκῶν δὲν ἠδυνήθησαν

ἵνα ἀνθέξωσιν εἰς τὰς κακώτερας, τὰς ὁποίας ὑπέστησαν καθ' ὁδόν, καὶ ἐξέπνευσαν μόλις εἰσῆλθον εἰς τὴν λέμβον ἵνα ἐπιβιβασθῶσιν εἰς τὸ ἀτρόπιοιον. Παρεδόθησαν ἵνα ἐνταφιασθῶσιν ἄνευ ταυτότητος. Ἀγνοεῖται ἡ τύχη τῶν ἱερέων. Ὁ ἀρχιερατικός μου ἐπίτροπος ἐν Μαδύτῳ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔγραψα, δὲν μοι ἔγραψεν εἰσέτι ἐὰν μετεφέρθησαν εἰς Μάδουτον.

»Αἱ σφαγαί, Παναγιώτατε, ἀπαίσιαι ἐπίκεινται, ἡ θέσις τῶν Χριστιανῶν μας εἶνε λίαν ἐπισφαλής, ἀπώλετο ἐλπίς σωτηρίας, καὶ ἂν μὴ δώσῃ ὁ Θεὸς νὰ κλείσῃ ἐγκαίρως προκαταρκτικὴ εἰρήνη, τότε δὲν ὑπολείπεται εἰμὴ νὰ θρηνήσῃ ἡ Μήτηρ ἡμῶν Ἐκκλησία καὶ τὸ Γένος θυσίαν φρικτῆν τῶσων τέκνων δυσμοίρων.

Ἐν Καλλιπόλει, 20 Νοεμβρίου 1912.

Ὁ Μητροπολίτης Καλλιουπόλεως.»

Π. Σ.— Ἄλλ' ὁ ἀγαθὸς Μητροπολίτης Καλλιουπόλεως (γράφει Καλλιπόλεως) ἐλησμόνησεν, ἐν τῷ δικαίῳ του ἄλλως τε θρήνῳ, νὰ μᾶς εἴπῃ δύο τινα ἀκόμη.

Α'. Διὰ τί δὲν ἐκάλει τοὺς Βουλγάρους πρὸς βοήθειαν τῶν σφαζομένων χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους ἀπέβλεπον ὄχι νὰ «ἐλευθερώσουν, ἀλλὰ νὰ... «κατακτῆσουν»;

—Β'. Διὰ τί δὲν μᾶς ἐξηγεῖται ποῖος ἦτον ὁ λόγος, διὰ τὸν ὁποῖον αὐτοὶ οὗτοι οἱ κινδυνεύοντες χωρικοὶ δὲν ἐλάμβανον τὰ ὄπλα κατὰ τῶν δημίων των; Δὲν εἶχον; Ἀδύνατον. Ἄλλως τε ἠδύνατο αὐτὸς οὗτος ἐνεργῶν καταλλάγῳ νὰ ἦτον εἰς θέσιν νὰ εὕρῃ τὸν τρόπον νὰ τοὺς ὀπλίσῃ. Ἦσαν φύσει δειλοὶ καὶ ὑπέκυπτον εἰς τὸ φάσμα τοῦ βαρβάρου ἄνευ ἀντιστάσεως; Τότε δὲν ἦσαν ἄξιοι τῆς ἐλευθερίας, διὰ τὴν ὁποίαν τόσον ἐθυσίασαμεν αἷμα ἡμεῖς... οἱ μὴ δειλοί.

Τὴν 21ην Ὀκτωβρίου τηλεγραφήματα ἐκ Σόφιας ἀνήγγελλον ὅτι ἐξηκολούθει σφοδρότατος ὁ βομβαρδισμὸς τῶν φρουρῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ταυτοχρόνως δὲ ἠνοιγόnton καὶ τὰ προαιωνίων κλειστὰ μάτια τῶν Εὐρωπαϊῶν καὶ ἤρχισαν γὰ μᾶς ἀπειλοῦν.

Ἐνώπιον τῶν ραγδαίων καὶ καταπληκτικῶν ἐπιτυχιῶν τῶν συμμάχων καὶ αὐτὸ τὸ φιλότουρκον Παρισινὸν «Ματὲν» ἠγαγκάσθη ἐπὶ τέλους νὰ ὁμολογήσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ νὰ ἐκφράσῃ ἀπεριφράστως

τὸν θαυμασμόν του διὰ τοὺς θριάμβους τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Οὕτω εἰς ἓν του φύλλον γράφει τὰ ἑξῆς :

«Ἐξ ἀρχῆς τοῦ πολέμου αἱ προσπάθειαι τῶν συμμάχων κινουῦν τὸν θαυμασμόν. Ἡ Τουρκία προσέβλεπε μετ' ἀδιαφορίας πρὸς τοὺς «μικροὺς τούτους λαοὺς», ὅπως ἐχαρακτηρίζοντο ἐν Κωνσταντινουπόλει. Ἡ Εὐρώπη ἐξεπλήσσετο διὰ τὸ θράσος των. Ἐξούσαμεν μὲ τὴν παράδοσιν μιᾶς στρατιωτικῆς Τουρκίας, ἡ ὁποία ἀφωσιώνητο εἰς τὰ ἔργα τῆς εἰρήνης μόνον χάριν τοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἧτις δὲν εἶχε παρὰ νὰ κάμῃ μίαν χειρονομίαν διὰ νὰ ρίψῃ ὀπισθεν τῶν συνόρων των Βουλγάρους, Σέρβους, Ἑλληνας καὶ Μαυροβούνιους.

»Ἀλλὰ μέχρι τοῦδε οὐδεμία ἐπιτυχία εἰς τὸ ἐνεργητικὸν τοῦ στρατοῦ τοῦ Σουλτάνου. Τὰ παραδείγματα τοῦ ἡρωισμοῦ εἶνε πολλά. Ἡ μάχη τοῦ Κουμανόβου ὑπῆρξεν αἱματηρὰ καὶ λυσσώδης. Δὲν ἤξεύρομεν ἀκόμη τί στοιχίζει ἀκριβῶς εἰς τοὺς Ὀθωμανοὺς. Οἱ Σέρβοι ἔμολογοῦν 400 νεκροὺς καὶ 1200—1500 τραυματίας. Ὁ ἡρωϊσμός ὑπῆρξεν ἑκατέρωθεν ἴσος.

»Δὲν συνέβη ἕως τὸ αὐτὸ καὶ εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας.

»Ἐν πάσῃ περιπτώσει, εἴτε ἂν δεχθῶμεν ἠθικὴν ὑπεροχὴν, εἴτε ἂν δεχθῶμεν ὑπεροχὴν ὀργανώσεως, οἱ Βούλγαροι, τῶν ὁποίων εὐλόγως ἐξυμνεῖτο ἡ μεθοδικότης καὶ τὸ θάρρος, οἱ Σέρβοι τῶν ὁποίων ἠγνοοῦμεν μέχρι τοῦδε τὴν στρατιωτικὴν ἀξίαν, οἱ Ἕλληνες τοὺς ὁποίους ἐνομίζαμεν ὡς ἀδυνάτους, οἱ Μαυροβούνιοι τῶν ὁποίων ὁ μικρὸς ἀριθμὸς μᾶς ἔκαμνε νὰ μειδιῶμεν, συνέγραψαν ἀπὸ κοινῆς μεγαλεπρεπῆ ἱστορικὴν σελίδα. Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου, κατέκτησαν τὸν παγκόσμιον σεβασμόν.»

Οἱ «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου ἐν ἐπιλόγῳ κυρίῳ ἀρθροῦ των εἰς τὸ ἐν τότε φύλλον των γράφουν ὑπὸ τὸ αὐτὸ περίπου πνεῦμα τὰ ἑξῆς :

«Οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ ἔκβασις τῆς κρίσεως, ἡ ὁποία ἐξακολουθεῖ ἀκόμη, (διότι ἄς μὴ λησμονῶμεν ὅτι ἡ Ὀθωμανικὴ σημαία κυματίζει εἰσέτι), ἡ γενναϊότης καὶ ἡ ἀφροσύνη τῶν συμμάχων κατέκτησαν τὸν ἀνεπιφύλακτον, μελονότι ἐν ἀρχῇ δυστρόπως ἐκδηλωθέντα θαυμασμόν τῆς Εὐρώπης.

»Ἡ πολιτικὴ λησμονεῖται ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὸ θέαμα τῶν ἠρωϊκῶν ἀνδραγαθημάτων των. Τὰ Εὐρωπαϊκὰ ἔθνη εὐχαρίστως λη-

σμονοῦν κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην τὰς μονοτόνους ἡμέρας τῶν διαπραγματεύσεων καὶ τοῦ συμβιβασμοῦ, αἵτινες μέλλουν νὰ ἐπακολουθήσουν, καὶ βλέπουν μόνον τὸν πένθιμον λησμον ὀλοκλήρων αἰῶνων ὃ ὁποῖος πρόκειται νὰ κανονισθῇ ὀριστικῶς.

» Ἐνῶ αἱ Δυνάμεις καὶ ἐνήργησαν ἄνευ ἀποτελέσματος, μὴ θέλουσαι νὰ ἐντείνουν ἀγῶνα, ἔστις ἡδύνατο νὰ προσλάβῃ ἀφαντάστους διχοστάσεις, τὰ μικρὰ καὶ πτωχὰ ἔθνη τῶν Βαλκανίων ἀπετόλμησαν μεγάλως, τὸ δὲ ἔργον ἕπερ ἐπέτελεσαν δὲν δύναται νὰ καταλυθῇ ὀλο-

σχερῶς. Εἰς τὸν ἥρῆμον καὶ πολιτικώτατον λόγον τοῦ κ. Πουανκαρέ, τὸν χθὲς ἐκφωνηθέντα ἐν Νάντη, εὐρίσκομεν τὴν διαβεβαίωσιν ὅτι αἱ Δυνάμεις, συνεργαζόμεναι φιλικῶς, θὰ συντρέξουν ἐν καταλλήλῳ σιγῇ εἰς, ἐξεύρεσιν λύσεως, ἥτις χωρὶς νὰ παραβλάπη τὰ νόμιμα συμφέροντα γειτονικῶν Δυνάμεων θὰ ἰκανοποιήσῃ τοὺς πόθους τῶν Βαλκανικῶν ἔθνων καὶ θὰ ἀνταποκριθῇ τελείως εἰς τὸ αἶσθημα τῆς Εὐρώπης.»

Ἐν Βιέννῃ ὅμως ἡ κατάστασις δὲν ἦτο τόσο καθησυχαστικὴ. Ἐκεῖ ἡ κακόπιστος Αὐστριακὴ διπλωματία ἀπέβλεπεν εἰς παρέμβασιν (ἐνῶ διετυμπάνιζε τὸ ἐναντίον) πρὸς ἐπιτυχίαν τῶν αἰώνιων αὐστριακῶν βλέψεων ἐπὶ τῆς Μακεδονίας καὶ δὴ τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἕλληγ δημοσιολόγος ἔγραφεν ἐπικαίρως ἐκεῖθεν :

«Τὰ πράγματα δὲν φαίνονται τόσο ρόδινα ἐνταῦθα. Γενικὴ ἀγωνία ἐπικρατεῖ διὰ τὴν ἐξέλιξιν τῶν βαλκανικῶν γεγονότων καὶ ὁ τύπος ὀμιλεῖ γενικῶς περὶ μεγάλου ἐπικειμένου κινδύνου εὐρωπαϊκοῦ πολέμου. Ἄρθρα ἀνησυχητικώτατα μὲ τίτλους ἢ «Εὐρώπη ἐν κινδύνῳ», ὁ «ἄφρευκτος πόλεμος» κτλ. ἐμφανίζονται πρῶτῃ καὶ ἀπόγευμα εἰς τὰς στήλας τῶν ἐφημερίδων. Διατί αὐτὸς ὁ φόβος; Πρέπει νὰ παρεκλουθησῶμεν τὰς σκέψεις τοῦ βιενναίου τύπου. Ἴδου τι λέγουν. Ταχύτερον ἀφ' οὗ θὰ ἰδύνατο νὰ πραγματοποιηθῇ καὶ ἡ χειρότερα ἀπαισιοδοξία ἀνάπτονται αἱ φλόγες τοῦ πολέμου τῆς Βαλκανικῆς πρὸς τὴν λοιπὴν Εὐρώπην. Ὁ τελευταῖος λόγος τοῦ πρωθυπουργοῦ κ. Ραϊμόνδου Πουανκαρέ εἰς τὴν Νάντην συνταράξε τοὺς ἐν Βιέννῃ. Ὁ Γάλλος πρωθυπουργὸς ὑπέδειξεν, ὅτι ἡ εἰρήνη ἔχει τόσοσ πιθανότητας ἀσφαλείας, ὅσους κινδύνους ἔχει καὶ ἡ ἐκρήξις τοῦ πολέμου.

»Τὰ πράγματα δὲν δύνανται νὰ κρυφθοῦν πλέον ἐκεῖ ὅπου ἐφθασαν. Ἡ νίκη τῶν βαλκανικῶν κρατῶν, ἡ πλήρης παράλυσις τῆς αὐστριακῆς ἀμύνης, μετέβαλον τὴν κατάστασιν κατὰ τὸς ἄλλοις ἀπρόβλεπτον. Ἀπρόβλεπτον, διότι ἡ ἀπρόβλεψία τῶν Εὐρωπαϊκῶν διπλωματικῶν εἶνε ἀπλούστατα ἀπαραδειγματιστος. Καὶ φαίνεται, ὅτι ἡ ἀπρόβλεψία αὕτη ἐξακαλουθεῖ ἀκόμη. Ὁμοίωσιν εἰδόμενοι γενησὶν ἄλλων, ὅπως αἱ τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Φραγκφούρτης» καὶ τοῦ «Μπερλίνερ Τάγκεντλάιτς» προσεχόμενοι, ἐξ ἀθηναικῶν κύκλων ἐκ Βιέννης ἀγλῶν, ὅτι εἰς τὸ Μπάλπλάιτς, τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξῶς τερφεῖν τῆς Βιέννης, δὲν εἶνε ἐπιβεβαιωμένον ἐκ ἀνεχθῶν τὴν ὁρμήν.

τῶν πραγμάτων, ἀλλ' εἶνε ἀποφασισμένοι νὰ διατηρήσουν τὸ καθεστὸς μὲ πάντα κινδύνον.

» Λέγεται δηλαδὴ, ὅτι ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν θ' ἀνεκλήθῃ ταιχίτην πολιτικὴν δικαιόρφωσιν τῆς Βαλκανικῆς, ἢ ὅποια θὰ εἴδωται νὰ καταστήσῃ τὴν Βοσνίαν καὶ τὴν Ἑρζεγοβίην Λομβαρδίαν, καὶ δὲν δύναται νὰ θεωρήσῃ τὴν κατάκτησιν τοῦ Νοβιπαζάρ ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Μαυροβουκίων ὡς ἀπλοῦν μέτρον τακτικῆς. Τὸ ἐναντίον ἢ Αὐστροουγγαρία θὰ ὁμιλήσῃ εἰς τὴν κατάλληλον στιγμήν, σαφῶς καὶ ἡ μοναρχία θὰ ἐπενέβαινεν ἐνεργητικῶς εἰς τὰ συμβάντα τῆς Βαλκανικῆς, καθ' ἣν περίπτωσιν θὰ ὑφίσταντο μείωσιν τὰ ἐπαχρεώτατα καθωρισμένα καὶ διατυπωμένα συμφέρατά της.

» Τὸν τελευταῖον λόγον τοῦ βασιλέως Καρόλου τῆς Ρουμανίας αἱ ἐν Βιέννῃ χαρακτηρίζουν ὡς δήλωσιν, ὅτι ἡ Ρουμανία δὲν θὰ ἀνεγνώρισε μίαν μεγάλην Βουλγαρίαν, ἐπικίνδυνον πρὸς αὐτὴν καὶ ὅτι εἰς δεδομένην περίπτωσιν ταιούτου κινδύνου θὰ ἐπενέβαινε μὲ τὸν ἀκέραιον καὶ ἰσχυρὸν στρατὸν της. Αὗται εἶνε αἱ εὐλόγες τῆς Βαλκανικῆς, αἱ ὅσαι ἀρχίζουν ἤδη νὰ φθάσουν καὶ τὰ γεωπολιτικὰ κράτη.

» Χωρὶς νὰ θέλωμεν νὰ παραστήσωμεν μελανά τὰ πράγματα, παρατηροῦν εἰς τὴν ἀρθρογραφίαν τῶν αἰεθμεριδῶν εἶνε πολὺ κακῆ ἡ πρόνυσις διατηρήσεως τῆς εἰρήνης, καὶ ἐπ' αὐτὰ σικκωνοῦν μὲ τὸν λόγον τοῦ Πουανκαρέ. Ἐνα βλέμμα ἐπὶ τῶν συμφερόντων τῶν διαφόρων Μ. Δυνάμεων ἐξηγεῖ τούτο πληρέστατα. Ἡ Ρωσία εἰς τὴν ὅποιαν ὁ Βαλκανικὸς Σύνδεσμος ἐφείλει τὴν γέννησιν καὶ τὴν ζωτικὴν δυνάμιν του, δὲν δύναται νὰ τὸν ἀφήσῃ, νὰ χησμεδίῃ τῆς διπλωματικῆς ὁδοῦ τὰς ἀποκτιβείσας διὰ τοῦ αἵματος χημάδων ἐδαφικὰς ἐκτάσεις. Ὁ ἐθνικὸς δεσμὸς τοῦ σλαυισμοῦ καὶ πρὸ παντὸς τῆς ὀρθοδοξίας—εἰς τὴν Ἀνατολήν ἢ θησοκευτικὴ κοινότης σημαίνει περισσότερο ἀπ' ὅτι εἰς τὴν Ἀσίαν ἢ ἔθνη—εἶνε στερεώτερος ἀπὸ τὸ ὄνειρον τῆς διατηρήσεως τοῦ καθεστώτος.

» Ἡ Γαλλία, ὅσον καὶ ἂν ἐπιθυμῇ ὁ Πουανκαρέ, τὴν εἰρήνην διὰ τὰ κεφάλαια τῆς Γαλλίας, τὰ διαταθειμένα εἰς τὴν Τουρκίαν καὶ τὴν Βαλκανικὴν, εἶνε συνδεδεμένη πρὸς τὴν Ρωσίαν καὶ δὲν δύναται νὰ διασπάσῃ τὰ δεσμὰ αὐτὰ γάρνι τοῦ καθεστώτος, καὶ ἡ Ἀγγλία εἰς τὴν ὅποιαν ἀσφαλῶς αἱ ἴπται τῆς Τουρκίας δὲν εἶνε εὐχάριστοι, θὰ δεχθῇ ὅπως ἐδέχθη πάντοτε ἀριστοτεχνικῶς πᾶσαν μεταβολὴν εἰς τὴν

βαλκανικὴν, ὁμοίως καὶ ἡ Γερμανία, ἡ ὅποια φροντίζει μόνον διὰ τὰ οἰκονομικὰ τῆς συμφέροντα. Μόνη καὶ μόνη ἡ Αὐστροουγγαρία, το-
νίζουσι αἱ βιενναῖαι ἐφημερίδες, καὶ μαζί τῆς ἡ Ρουμανία, εὐρίσκονται
εἰς τὴν θέσιν νὰ ἐξεύρουσι τὸν δρόμον ἀπὸ μίαν τρομερὰ δυσχερῆ κα-
τάστασιν(!!!).

»Καὶ τὰ πράγματα ἐφθασαν λοιπὸν εἰς τὸ σημεῖον, ὥστε νὰ ξι-
φουλκῆσῃ ἡ Αὐστροουγγαρία ; ἐρωτοῦν οἱ ἴδιοι δημοσιογράφοι. Καὶ
οἱ ἴδιοι ἀπαντοῦν ὅτι δὲν θέλουσι νὰ παραιτηθοῦν ἀπὸ τὴν πεποιθῆσιν
ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρεθῆ καὶ ἄλλη διέξοδος. Καὶ αὕτη φρονοῦν ὅτι
εἶνε μία καὶ μόνη, ἡ πλήρης συνεννόησις τῆς Αὐστροουγγαρίας μετὰ
τῆς Ρωσσίας ἐπὶ τῆς δημιουργηθείσης νέας καταστάσεως τῶν βαλκα-
νικῶν πραγμάτων. Ἄλλ' ἂν πράγματι ὁ κόμης Μπέρχτολδ ἐμμένῃ
εἰς τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος εἰς τὴν βαλκανικὴν, τότε πρέπει
νὰ δευχθῆ ἰκανὸς εἶναι αὐτὸν τὸν ἀγῶνα καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς γεννῶν-
ται μέγιστα ἀνησυχία διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εἰρήνης. Ἐπ' αὐτοῦ
ἀρκεταὶ ἐφημερίδες, αἱ ἀνεξάρτητοι πρὸ παντός, κατακρίνουσι τὴν
πολιτικὴν αὐτὴν τοῦ Μπέρχτολδ καὶ κηρύσσονται ὑπὲρ τοῦ νέου κα-
θεστώτος; δηλοῦσαι ὅτι ἡ Αὐστροουγγαρία ὑφείλει χάριν τῆς εἰρήνης
νὰ κύψῃ πρὸ τῶν δημιουργηθέντων γεγονότων καὶ νὰ ἐξοικειωθῆ μὲ
τὴν ἰδέαν ὅτι τίποτε δὲν μένει στάσιμον καὶ εἰς μεταβάλλοντα εἰς
αὐτὸν τὸν κόσμον...»

Ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἠγγέλετο ἤδη ὅτι ἡ ἀπὸ ἡμερῶν ὑπο-
λανθάνουσα ὑπουργικὴ κρίσις ἐξεδηλώθη διὰ τῆς προσκλήσεως ἐπὶ
τὴν ἀρχὴν ὡς Μ. Βεζύρου τοῦ γηραιοῦ προέδρου τοῦ Συμβουλίου
τοῦ Κράτους Κιαμὴλ πασσᾶ. Τὰ αἰτία τῆς ἀλλαξοβεζυρείας εἶνε ἀφ'
ἐνὸς μὲν αἱ ἀντίθετοι ἀρχαί, ὡς πρὸς τὴν καθόλου πολιτικὴν τοῦ Γα-
ζή Μουκτάρ πασσᾶ καὶ τοῦ Κιαμὴλ πασσᾶ. Οἱ δύο οὗτοι γηραιοὶ καὶ
πεπειραμένοι πολιτικοὶ ἄνδρες τῆς Τουρκίας ἠκολούθησαν, φαίνεται,
διάφορον ὁδὸν ὡς πρὸς τὰ ἐξωτερικὰ πράγματα τοῦ Κράτους, ἦτις
τὸν μὲν πρῶτον, ὡς βλέπομεν, διέψευσεν εἰς τὰς ἐλπίδας του, τὸν δὲ
δεύτερον ἐδοθήθη νὰ ταπεινώσῃ ἐκείνους, ὅτινες κατὰ τὸ μεσουρά-
νημά των ἠθέλησαν νὰ κηλιδώσωσι τὸ φωτεινὸν παρελθὲν του.

Μὲ τὴν ἀνοδὸν τοῦ Κιαμὴλ πασσᾶ εἰς τὴν ἀρχὴν αἱ ἀναπτρω-
θεῖσαι ἐσχάτως ἐλπίδες τῶν Νεοτούρκων ἤρχισαν νὰ ὠχρῶσιν, ὁ δὲ
τεχνητὸς πολεμικὸς ἐνθουσιασμός των νὰ ὑποχωρῆ εἰς τὴν ἰδέαν τοῦ

φόβου, ὅτι ἢ ὑπὸ τὸν Κιαμήλ πασᾶν Κυβέρνησις θὰ ἐργασθῆ διὰ τὴν ἐξόντωσίν του, ἐπαναφέρουσα εἰς τὴν ἀρχὴν τὸν λαοπόθητον ἐγκάθειρκτον τῆς Βίλλας Ἀλατίνη.

» Ἡ εἰς τὸ ἀξίωμα τοῦ Μεγάλου Βεζύρου προαγωγή τοῦ Κιαμήλ πασᾶ, ἠκούσθη παρ' ἔλων μετ' ἀγαλλιᾶσεως, ἰδιαιτέρως δὲ παρ' ἐκείνων, οἵτινες ἐν τῷ διορισμῷ του διορῶσιν ὑποφωσκούσας τὰς ὠραίας τῆς ἀπολυταρχίας ἡμέρας, καθ' ἃς ὑπὸ τὸν λαμπρὸν τοῦ Ἀδδουλ Χαμίτ ἤλιον ἐξωγοοῦντο καὶ εὐημέρουν. Εἰς τὰ στήθη ἔλων, ὅσοι ἐγαλουχῆθησαν μὲ τὰ χρυσολαμπῆ τοῦ Γυλδίζ νάματα, ἐτκίρτησαν ὁ πόθος τῆς παλαιᾶς εὐκλείας, ἐπὶ δὲ τῶν μαραμμένων χειλέων των ἐδλάστησε τὸ μειρίαμα ἀρρήτου χαρᾶς ἐπὶ τῇ ἐπικειμένην εὐτυχίᾳ των.

» Τὴν ἐξέλιξιν τῶν Τουρκικῶν πραγμάτων οὐδεὶς βεβαίως ἀνέμενε τόσον σύντομον οὐδ' ἐφαντάζετο τὸν Νεοτουρκικὸν ἀστὲρα τόσον ὀλιγόφωτον. Ἀλλ' ἔλος ὁ κόσμος καὶ εἰδικώτερον οἱ τέσσαρες κληρονόμοι τῆς Τουρκίας, εἶχον ἀρχίσῃ νὰ σκέπτωνται κᾶπως σοβαρῶς, λογαριάζοντες ὅτι ὁ ἑτοιμοθάνατος τῆς χθὲς ἤρχισε σήμερον νὰ δεικνύῃ σημεῖα ζωῆς, νὰ καλλιτερεύῃ ἢ θέσις του. ἢ δὲ ἡμέρα τῆς κληρονομίας νὰ χάνεται εἰς ἓνα σύννεφο μαῦρο χωρὶς ἐλπίδα προσεγγίσεως!

» Ἡ καλὴ των ἁμῶς τύχη συνέβη, νὰ παρασυρθῶσιν οἱ Νεότουρκοι εἰς πολλὰ ἄτοπα, ἑτοιμάσαντα ἐνωρίτερον τοῦ προσδοκωμένου χρονικοῦ διαστήματος τὰ βάσανα τοῦ ἀσθενοῦς, ἢ δὲ προσωρινῶς ἐπισκιασθεῖσα ἡμέρα τῆς κληρονομίας ἀνέτειλεν εἶπερ ποτὲ χαρωπὴ καὶ μειδιῶσα, εὐαγγελιζομένη τὴν ἀνάστασιν εἰς τοὺς ἐν μαρασμῷ καὶ δουλείᾳ κοιμηθέντας Χριστιανικοὺς λαοὺς, ἐνῶ εἰς τοὺς σωτήρας αὐτῶν διήνοιξεν εὐρυτάτους ὀρίζοντας δράσεως καὶ εὐημερίας.

» Ἡ φήμη περὶ εἰσπλου ἐν Κωνσταντινουπόλει τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου δὲν ἐπεδεδαιώθη. Θὰ ἦτο φαίνεται ἐκ τῶν συνήθων ἐκείνων φημῶν, αἵτινες παρ' ἄλλην τὴν ἀθηναικότητά των πολλάκις δὲν πραγματοποιοῦνται. Ἡ διάδοσις αὕτη φαίνεται, ὅτι ἐγεννήθη ἐκ τοῦ φόβου σφαγῶν, τὰς ὁποίας ἐμελέτα τὸ Νεοτουρκικὸν Κομιτάτον καὶ ἐκ τῶν συχῶν καὶ παρατεταμένων συνεντεύξεων τοῦ Ἀγγλου πρεσβευτοῦ μετὰ τοῦ Κιαμήλ-πασᾶ, ἀποβλεπουσῶν, ὡς ἀπεδείχθη, ὅχι τόσον εἰς τὴν ἀφίξιν τοῦ στόλου, ὅσον εἰς τὴν ἀνοδὸν αὐτοῦ εἰς τὸ

ἀξιωματῶν Μ. Βεζήρη. Ὁ πολυπαίρος γέρονς διὰ νὰ ἀναλάβῃ ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις τὴν ἀρχὴν, ὑποτίθεται, ὅτι ἐξησφάλισε τὴν ὑποστήριξίν τῆς φίλης τοῦ Ἀγγλίας ἐν τῷ Βαλκανικῷ ἄγῳνι καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ταύτην θὰ ἐκδικηθῇ καὶ τοὺς Νεοτούρκους; τοὺς ὑπαιτίους πάσης κακοδαμονίας καὶ ἀθλιότητος εἰς τὸν ἔθνον τοῦτόν.

Ἐὰν γένῃ ὑπουργεῖον συνέκροτήθη ἐκ παλαιοτουρκικῶν ἀπόφασισμένων νὰ ἐργασθῶσι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῶν ἑκαστῶν καὶ οὐχὶ κατὰ τὸ Νεοτουρκικὸν σύστημα. Ἀπόδειξιν δὲ τοῦτου εὐγλωττον ἔχομεν τὴν ἀναβολὴν τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν ἐπ' ἄοριστον, ὅπερ σημαίνει ὅτι δὲν θὰ γίνωσι ποτέ, καὶ τὴν παύσιν ἀπὸ παντὸς ἀξιωματῶν καθε Νεοτούρκου.

Εὐλόγως λοιπὸν καὶ ἡ «Τανὶν» ἐν τῷ σημερινῷ τῆς φύλλῳ παρῆρηται, ὅτι ὁ Κιαμὴλ πάσας ὤφειλε νὰ σκεφθῇ ὅτι ἡ ἀνοδος τοῦ εἰς τὴν ἀρχὴν θὰ ἠρέθιζε τὰ πνεύματα, θὰ ἐσπεيره διχονοίας καὶ δὲν δύναται νὰ συμβιδασθῇ μὲ τὴν περίσκεψιν, τὴν φιλοπατρίαν καὶ τὴν προνοητικότητά, ἧς δέον νὰ χαρακτηρίζῃ τὸν πολιτικὸν ἄνδρα.

«Δὲν γνωρίζομεν, λέγει περαιτέρω, (ἐνῶ γνωρίζει πολὺ καλά), διατίπαρητήθη ὁ Γαζὶ Μουχτάρ πάσας, ὁ τσοάκις δηλώσας, ὅτι δὲν θὰ χρησιμεύσῃ τώρα, ὅτε ὁ λόγος ἀνήκει εἰς τὸ τηλεβόλον, ὑπουργεῖον Κιαμὴλ πάσα. Ἄλλ' οἱ ἀντίπαλοι ἡμῶν ἐθεώρησαν κατὰ τὸν πῶλεμον κατ'ἄλληλον εὐκαιρίαν καὶ παρεσκευάσαν αὐτὸ τὸ «τερτίπι».

«Ἀς τελειώσῃ ἑμῶς ὁ πόλεμος μὲ τὴν νίκην... καὶ τότε ἔχει ὁ Θεός! Δηλαδή θὰ ὀδεύσοῦν ἄλλην μίαν φοράν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως...»

Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως, οἱ Τούρκοι ἐξηκολοσθῶν ἐφαρμόζοντες τὴν τακτικὴν τῶν σφαγῶν. Σέρβοι ἀξιωματικοὶ ἐλθόντες εἰς Σόφίαν τὴν 9(9)ῆς ἐξ Κρατόβου καὶ Ἑγρί-Παλάνκα, ἀφηγήθησαν φορικῶδεις ὑφαγὰς τῶν χριστιανῶν Μακεδόνων διαπραχθείσας ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὶν ἢ ἐγκαταλείψωσιν οὗτοι τὰς χώρας τὰς κατακτηθείσας ὑπὸ τοῦ δευτέρου σώματος τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Μετὰ βαθείας συγκινήσεως καὶ δακρύων εἰς τοὺς ὀφθαλμούς περιέγραψαν τὰς τρομερὰς λεπτομερείας καὶ τὰς σκληρὰς αἰτίνας προκαλοῦν φρίκην. Ὁ Σερβικὸς στρατὸς οὖραν ἔβλεψεν εἰς τὰς χώρας, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐγγίθην ὁ Τουρκικὸς στρατὸς, τὸ ἔδαφος κατεσπαρμένον διὰ πτωμάτων ἀνδρῶν, γυναικῶν

καὶ παιδῶν ἠκρωτηριασμένων μετὸν ἀγριώτερον τρόπον, μέρινας, ὅσα καὶ μέλη κεκομμένα, μετὰ ὀφθαλμοὺς ἐξωρυγμένους, πτώματα νεανίδων φέροντα τὰ σημεῖα τοῦ βίαιου μετὰ κομμένους μισοῦ, πτώματα θεμένα εἰς δένδρα καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἀνδρῶν ἡκέντων ζώντων. Ἐπίσης εὐρέθη καὶ ἐν πτώμα ἀνασκολισμένον.

Ἠγγέλλετο συγχρόνως ἤδη, ὅτι οἱ Τούρκοι ἀιχμάλωτοι οἱ δεηγηθέντες κατόπιν εἰς Σόφιαν θὰ ἐστελλόντο εἰς τὰς ἐπαρχίας ἐκείνου θὰ παρέμενον μέχρι τέλους τοῦ πολέμου.

Ὁ Βουλγαρικὸς Ἐρυθρὸς Σταυρὸς ἀπεράσκειν ἤδη νῦν συνάφη λαχειφόρον δάνειον εἰκοσι ἑκατομμυρίων. Τὸ ὕπουργικὸν Συμβούλιον ἐνέκρινε τὸ δάνειον τοῦτο. Ἡ ἐκδοσις θὰ ἐγίνετο εἰς ἓν ἑκατομμύριον ὀνομαστικὰς λαχειφόρους ὁμολογίας τῶν 20 φράγκων ἑκάστης καὶ ἐξοφλητέας χρεωλυτικῶς ἐντὸς τῆς ἑβδομηκονταετίας. Διὰ τὴν πληρωμὴν ἠγγυάτο ἡ Ἐθνικὴ Τράπεζα λέγω τῆς ἀνθηρᾶς οικονομικῆς καταστάσεως τῆς Βουλγαρίας. Τὸ δάνειον θὰ ἐκαλύπτει ταχέως.

Τὴν 19 Ὀκτωβρίου.—Αἱ ὕγειονομικαὶ ρωσικαὶ ἀποστολαὶ ἐφερον μαζί τῶν ἐν νοσοκομεῖον μετὰ 200 κλίνας καὶ τρεῖς ἀπολυμάντηρια μετὰ 50 κλίνας. Αἱ ἀποστολαὶ θὰ μετέβαινον εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ τάγματος τῆς Μελίτης ἀφίκετο τὴν αὐτὴν ἡμέραν, τὸν δ' ἐπιοῦσαν θὰ ἐτελεῖτο εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῆς Σόφιας δοξολογία ἐπὶ τῇ ἀναρρώσει τοῦ Τσαρέβιτς.

Συνάμα τώρα (21 Ὀκτωβρίου) ἐτηλεγράφουν ἐκ Σόφιας ὅτι κατὰ τὴν υποχώρησιν τῶν ἀπὸ τοῦ Μπαμπᾶ—Ἐσκι εἰς Λουλέ-Μπουργάε τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἔσφαξαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν χωρίον Αἰδοκί, κείμενον 5 χιλιόμετρα πρὸς τὸ βορειοδυτικὸν μέρος τοῦ Λουλέ-Μπουργάε, διακόσια περίπου άτομα, γυναῖκας, γέροντας καὶ παιδιά ηλικίας δύο, ἑνὸς καὶ τριῶν ἐτῶν. Μία γυναῖχ ἔγκυος εὐρέθη μετὰ τὴν κοιλίαν τῆς ἀνοικτήν, τὸ δὲ παιδίον τῆς εἶχε τεμαχισθῆ. Πολλὰ θύματα εἶχον ὀφθαλμοὺς ἐξωρυγμένους καὶ κεφαλὴν διερρηγμένην. Τὰ πτώματα τῶν δυστυχῶν αὐτῶν μαρτύρων εὐρίσκοντο ἀκόμη εἰς τὰς ὁδοὺς τοῦ χωρίου κατὰ τὴν εἰς αὐτὸ εἰσοδὸν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Κατὰ τὰ τελευταῖα δὲ βιεννάια φύλλα, τὰ πληροφοροῦμενα ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, ὁ ὕπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν Νουραδουγκιάκ προέβη εἰς τὴν ἐξῆς ἐγγλωσιν:

«Αἱ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν διαδοθεῖται φήμῃ περὶ σφαγῶν χριστιανῶν δὲν εἶνε παρὰ σπουδαιοφανεῖς ἐπινοήσεις. Οὐτε εἰς τὴν Θεσσαλονικίην, οὔτε ἀλλαχοῦ ἀπειλεῖται ἡ ζωὴ τῶν χριστιανῶν (;;;). Ἡ Κυβέρνησις γνωρίζει πολὺ κελῶς ὅτι δὲν θὰ ἠδύναντο αἱ Δυνάμεις νὰ παρέλθουν σιωπηλῶς ἐπίθεσιν κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἀλλὰ ποῖος δύναται νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ Τουρκία κατὰ τὴν κρίσιμον ταύτην στιγμὴν θὰ ἤθελε νὰ στρέψῃ ἐναντίον της τὴν Εὐρώπην; Ἐλήφθησαν ἀστυρήρατα μέτρα πρὸς ἀποφυγὴν ἢ κατίπνιξιν αὐτοστιγμῆι πάσης βίαιοπραγίας. Δὲν δύναται ν' ἀποκρυβῇ ὅτι ὁ πληθυσμὸς εἶνε λίαν ἐξηρεθισμένος· ἀλλ' ἡ ἐξέγερσις αὕτη δὲν ἀπευθύνεται κατὰ τῶν χριστιανῶν τῶν ζώντων εἰς τὴν Τουρκίαν. Οὐδεμίαν σφαγὴν συνέδη (!!;) καὶ δὲν ὑπάρχει κανεὶς κίνδυνος παρομοίων βίαιοπραγιῶν. Δηλῶ τοῦτο ἐντόνως καὶ μὲ ἐπίσημον τρόπον.»

Ὁ δὲ γνωστὸς νεότουρκος ἀρχηγὸς Ριζᾶ Τεφίκ βέγης ἐνουθέτει εἰς τὴν «Ἰκδᾶμ» τοὺς Μουσουλμάνους νὰ μὴ προδοῦν εἰς βίαιοπραγίας κατὰ τῶν χριστιανῶν. Ἐὰν οἱ Τούρκοι ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν χριστιανῶν ὡς ἐχθρῶν, θὰ ἐπέλθῃ κίνδυνος μὴ μεταβληθῇ ὁ πόλεμος τῶν τεσσάρων Βαλκανικῶν Κρατῶν εἰς πόλεμον τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἐρησκευτικὸς δὲ πόλεμος θὰ ἦτο δεινὴ συμφορὰ διὰ τὴν Τουρκίαν.

Ἐν τούτοις καὶ εἰς τὸ Κάϊρον ἕμως συνέδινον ἕμοιαι ἐξεγέρσεις φανατισμοῦ. Ἀκίνδυνος ἕμως ἐκεῖ.

Ὁ «Λοκάλ Ἀντσαίγκερ» τοῦ Βερολίνου ἐπληροφορεῖτο ἐκ Καΐρου, ὅτι ἐπὶ δύο ἡμέρας εἰς τὴν μωαμεθανικὴν συνοικίαν Μπουλάκ ἐξεργάγησαν ἐχθρικαὶ διαδηλώσεις κατὰ τῶν ξένων. Ἄραφ σέλιχης εἰσῆλθεν εἰς τὴν παραπλεύρως τοῦ Γερμανικοῦ Προξενείου Ἑλληνικὴ ἐκκλησίαν καὶ ἐξεφώνησεν ἐξερεθιστικὸν λόγον ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν. Ταχέως συνηθροίσθησαν δεκακισχίλιοι Ἄραβες. Ἐπηκολούθησε δὲ συμπλοκὴ μετὰ τῆς Ἀστυνομίας, ἡ ὅποια προέδῃ εἰς πολλὰς συλλήψεις. Τρεῖς ἀστυνομικοὶ ἐτραυματίσθησαν. Μ' ἔλα ταῦτα ἐξακολουθοῦν αἱ συναθροίσεις. Τὸ πλῆθος λιθοβολεῖ τοὺς Εὐρωπαίους· ἐπίσης ἐλιθοβολήθη καὶ ἡ ἄμαξα τοῦ Γερμανοῦ ὑποπροξένου. Τὸ Προξενεῖον ἠναγκάσθη νὰ ὀχυρώσῃ ἔλα τὰ παράθυρά του μὲ σίδερα.

Καὶ ἡ Βερολίνοις δὲ διπλωματίαι καὶ ὁ Τύπος ἤρχιζόν ἤδη νὰ

διαδλέπουσαν καθαρώτερον τὰ πράγματα καὶ νὰ μὴ διακρίνουσαν πλέον εἰς τὰ μυστηριώδη βῆθη τῆς ἐγγύς Ἀνατολῆς τὸν «Μέγαν Τούρκον» θυνάμενον νὰ ἐξεγερθῆ ἔνδρα στιγμὴν ἐκ τῆς νάρκης του καὶ ν' ἀνατρέψῃ τὸ σύμπαν.

Ὁ Μέγας Τούρκος εἶχε παραλύσει πλέον.

Καὶ ἡ διπλωματικὴ διορατικότης τῶν Δυνάμεων τὸ ἤγγνεί.

Εἰς τὰ πλευρὰ αὐτοῦ εἶχον σχηματισθῆ Κρατίδια σφριγῶντα πρὸς ἐκδίκησιν καὶ σύμφωνα ὅπως ἀναποδογυρίζουσαν αὐτὴν τὴν οὐτοπίαν, ἢ ὅποια ἐφόδιζε τοὺς Μεγάλους, διότι εὐρίσκοντο ἐν διαρκεῖ πλάνῃ...

Καὶ ἡ διπλωματικὴ διορατικότης τῶν μικρῶν αὐτῶν Κρατιδίων ἐγνώριζε κάλλιστα τὴν τελείαν ἐξάρθρωσιν τοῦ **Μεγάλου** Τούρκου!...

Ἰδοὺ διακί τῶρα ἀφυπνίζετο ἔντρομος πρὸ τῆς ἀπροόπτου, ὅσον καὶ ἀλματικῶς συντελεσθείσης νέας καταστάσεως.

Ἰδοὺ δὲ τί ἔγραψον ἦδη οἱ Γερμανοὶ καὶ τί συνησθάνοντο, κατ' ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν:

«—Ὁ γερμανικὸς τύπος, ὁ ὅποιος ἐν γένει ἕως τῶρα ἐδείκνυε φιλοτουρκικὰς διαθέσεις καὶ ἦτο προκατειλημμένος ὅτι ἡ ἐκβάσις τοῦ βαλκανικοῦ πολέμου ὑπὲρ τῆς Τουρκίας θὰ ἀπέβαινε, ἤρχισε τῶρα κατόπιν τῶν κατορθωμάτων τῶν χριστιανικῶν κρατῶν καὶ τῶν ἡττῶν τῆς Τουρκίας νὰ γίνεται θαυμαστὴς τῶν συμμάχων κρατῶν. ἐκφράζει δὲ τὴν ἐκπληξίν ὄλων πρὸ τῶν τελευταίων στρατιωτικῶν προόδων τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ «Βερολίνοσ Ἡμερησία» εἰς σχετικὸν ἄρθρον τῆς γράφει μεταξὺ τῶν ἄλλων περὶ Ἑλλάδος: «Ἡ ξένη διπλωματία μένει ἐκπληκτικὸς πρὸ τῶν ἀλληλικῶν ἐπιτυχιῶν. Αἱ ἐπιτυχίαι αὗται ἀνάγονται κυρίως εἰς τὴν καλὴν διοίκησιν. Ἡ διοίκησις τοῦ στρατοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἦτις πρότερον τόσον ἐλλιπὴς ἦτο, εὐρίσκεται νῦν εἰς ἀσυγκρίτως ἀνώτερον σταθμὴν τῆς τουρκικῆς. Ὅπως ἐξαιρέτου ἀξίας εἶνε τὸ πλήρωμα τοῦ ἀλληλικοῦ ναυτικοῦ. Εἰς ὅλους ἀνεξαιρέτως τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς παρουσιάζουσι τὰ συμβάντα ταῦτα μίαν πρωτοφανῆ ἐκπληξίν. Κύκλοι τινὲς προσπαθοῦσι νὰ παραστήσωσι τοῦτο ὡς «νίκη τῆς γαλλικῆς σχολῆς κατὰ τῆς γερμανικῆς».

»Ὁ «Βερολίνοσ Ἐγγχώριος Ἀγγελιαφόρος» δημοσιεύει εἰς τὸ τελευταῖον φύλλον του διατριβὴν ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἐκ τοῦ Αἴμου» ἐκθέτων ὡς ἑξῆς: τὴν κατάστασιν τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου: «Εἰς

τοὺς Τούρκους δὲν ὑπολείπεται ἄλλο τι παρὰ νὰ δημολογήσουν ὅτι εἰς τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας ὑπέστησαν μίαν πολὺ βραεῖαν καὶ σημαντικὴν ἤτταν. Ἐπειδὴ γὼν δὲν δύνανται νὰ τὸ ἀρνηθῶσιν ὅτι ἡ ὑπόγωρησίς των ὑπῆρξε μία προτροπὰδην φυγῆς, ζητοῦσι δι' ἄλλων μέσων νὰ ἐπισκιάσωσι τὸ αἰσχος. Πρὸς τοῦτο κατ' ἀπόφασιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν κατεδικάσθησαν εἰς τὸν δι. τυφεκισμό θάνατον δικήσιοι στρατιῶται, θεωρηθέντες ὡς αἰτίοι τῆς φυγῆς, καὶ ἤχθη πρὸ τοῦ στρατιωτικοῦ δικαστηρίου ὁ πρίγκηψ τῆς Αἰγύπτου Ἄβδὺ Χα-σάν, κατηγορούμενος διὰ τὸν αὐτὸν λόγον. Εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον εἶναι κατεδικάσθησαν ἡ ὄχι, εἶνε ἀδιάφορον εἶναι πραγματικῶς περιέπεσαν εἰς μεγάλα σφάλματα ἡ ὄχι, ἡ κυρία ἕμως αἰτία τῆς ἤττης τῶν Τούρκων παρὰ τὰς Σαράντα Ἐκκλησίας ἐγκειται κυρίως εἰς τὴν πᾶν ὄριον υπερβαίνουσαν ἀταξίαν, ἣτις ἀπὸ δεκάδων ἐτῶν ἐν Τουρκίᾳ κυριαρχεῖ.

Οἱ Τούρκοι κατετροπώθησαν ὄχι μόνον ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, ἀλλὰ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, τῶν Σέρβων καὶ τῶν Μαυροβουνίων. Μία πλάνη δὲν σημαίνει αἰσχος. Εἶνε ἕμως φρενοβλάβεια τὸ νὰ ἐμμένῃ τις εἰς τὴν πλάνην. Ὅλος ὁ κόσμος εὐρίσκειται ἕως τῶρα εἰς πλάνην θεωρῶν τὴν Τουρκίαν ὡς δύναμιν ἰσχυράν, τὰ τελευταῖα ἕμως συμβάντα μετέβαλον ριζικῶς τὴν δημοσίαν γνώμην.

Ὁλόκληρος ἡ διπλωματία δημολογεῖ σήμερον, ὅτι ἠπατήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς της. Καὶ εἶναι ἀκόμη τῶρα ἡ Τουρκία διὰ τῆς ἀριθμητικῆς ὑπεροχῆς της ἤθελεν ἐπισύρῃ ὑπὸ τὰς σημαίας της τὴν νίκην, δημολογοῦσιν εἰς ὅτι ἡ δύναμις της ἐσφαλμένως ἐθεωρετο ἀνωτέρα ἀφ' ὅτι πραγματικῶς ἦτο. Ἡ βραδύτης της ἡ ὁποία ἐν ἀρχῇ ἐπαρουσιάζετο ὑπὸ τὸ κάλυμμα τῆς προετοιμασίας, ἀπεδείχθη γὼν καταφανῶς ὡς ἀδυναμία. Οὐδὲν ἀπέμεινε πλέον εἰς τὴν Τουρκίαν ἐκ τοῦ παρελθόντος της.

Ἐἰς εἰλας τὰς μάχας τῶρα παρίσταται ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐξηντημένος καὶ ὡσεὶ διαρκῶς ἀναμένων ἐνίσχυσιν. Ἐλησμόνου δὲ ὅτι ἡ μία ἐπιτυχία συνέπαγεται τὴν ἄλλην καὶ παρέβλεπον ὅτι ἡ διαρκὴς υποχώρησις οὐδὲν ἄλλο παρὰ ἀδράνειαν καὶ ἀπογοήτευσιν ἀποφέρει. Διὰ τῆς συμπεριφορᾶς των ταύτης ἐφερον οἱ Τούρκοι οὕτω τὰ πράγματα, ὥστε εἰλα τὰ μέσα πρὸς ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν παρέ-
δωσαν εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ. Καὶ μάλιστα εἰς ἓνα ἐχθρόν, ὃ ὅπως

θαρραλέως καὶ μετ' ἀπεριφράστου αὐταπαρτήσεως εἰσέδει. Οὐδόλως εἶνε διὰ τοῦτο περίεργον ἔτι τῶρα πλέον ἀντὶ διατηρήσεως τοῦ καθεστώτος, περὶ τοῦ διαμελισμοῦ τῆς Τουρκίας γίνεται λόγος...

* *

Ἐξ ἐπικάϊρου δὲ ἀνακινωθέντος ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἕλληνας δημοσιογράφου μανθάνομεν τὰ ἀκόλουθα. ἄριστα κατοπτρίζοντα καὶ χαρακτηρίζοντα τὴν κατάστασιν :

... Οἱ Πρεσβευταὶ τῶν Μ. Δυνάμεων, — γράφει, — συνεκρότησάν προχθές συνεδρίαν ἐν τῇ Αὐστροουγγρικῇ Πρεσβείᾳ καὶ ἀντήλλαξαν γνώμας περὶ τοῦ τρόπου τῆς προστασίας τῶν ὑπηκόων των ἐν περιπτώσει ἐνδεχομένων ταραχῶν ἐπὶ τῇ ἐμφάνισι τῶν Βουλγάρων πρὸ τῶν θυρῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ εἰσόδῳ αὐτῶν ἀκόμη εἰς αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν. Οἱ Πρεσβευταί, ἐκτὸς τοῦ κοινοῦ διαδήματος, τὸ ὁποῖον ἔκαμαν παρὰ τῇ Πύλῃ ἕπως αὕτη λάθῃ τὰ κατάλληλα μέτρα πρὸς προστασίαν τῆς ζωῆς τῶν ξένων ὑπηκόων, συνέστησαν εἰς τὰς οἰκείας των Κυβερνήσεις ἕπως ἀποστείλωσι καὶ δευτέρας φυλακίδας εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Βοσπόρου, καθὼς καὶ κατὰ τὰς ἀρμενικὰς σφαγὰς. Ἡ Ὑ. Πύλη κατ' ἀρχὴν εἶνε διαθεθεμένη νὰ δώσῃ τὴν συγκατάθεσιν αὐτῆς διὰ τὰς δευτέρας φυλακίδας. Ἐκτὸς ὅμως τῶν μέτρων τούτων, αἱ Πρεσβεῖαι εἰδοποίησαν τοὺς προκρίτους τῶν οἰκείων παροικιῶν, ἕπως ἐν κινδύνῳ καταφύγωσιν εἰς τὰς Πρεσβεῖας.

» Ἐν τῷ μεταξύ ὅμως ὁ Τουρκικὸς Τύπος δὲν παύει δημοσιεύων νίκας, τὴν ἐσπέραν μάλιστα τῆς γῆθες δι' ἐκτάκτων παραρτημάτων ἀνηγγεῖλέν ἔτι εἰ δύο Τουρκικοὶ στρατοὶ τοῦ Λουλέ Βουργᾶ καὶ τῆς Βιζύης συνηγάθησαν καὶ ἔτι ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς εὐρίσκειται ἐν ὑπερφαλαγγίσει.

» Φαίνεται ἔτι αἱ φῆμαι αὗται αἱ δημοσιευθεῖσαι ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ τύπου καὶ μὴ ἀγγελεθεῖσαι ἐξ ἐπισήμων πηγῶν, προεκάλεσάν τὴν ἀγανάκτησιν τοῦ Μεγάλου Βεζύρου, ὅστις καλέσας παρ' ἑαυτῷ τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐσωτερικῶν συνέστησεν αὐτῷ ἕπος ὁ Τύπος παύσῃ δημοσιεύων νίκας μὴ προερχομένας ἐκ τῶν ἐπισήμων πηγῶν.

» Καὶ ἐν σοβαρὸν ζήτημα μεταξύ Ἰταλῶν καὶ Τούρκων. Ἄν καὶ ὑπεγράφη ἡ ὀριστικὴ εἰρήνη, ἐν τούτοις σοβαρὸν ζήτημα ἀνεφάνη μεταξύ τῶν ἑδο Κρατῶν. Ἐν τῇ ὑπογραφείσῃ συνθήκῃ ὑπάρχει ρητὴ ἔξ ἑρὸς περὶ ἀνταλλαγῆς τῶν ἀγμάλωτων. Οἱ Ἰταλοὶ εἶνε ἐν τᾷ

εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ εἰδοποιήσαν τὴν Ὑ. Πύλιν ν' ἀποστείλῃ τὸν κατάλογον τῶν Ἰταλῶν αἰχμαλώτων. Τὸ τοιοῦτον ἐγένετο, ἀλλὰ οἱ Ἰταλοὶ εὐρίσκουν ὅτι ἐλλείπουν διακόσιοι αὐτῶν αἰχμάλωτοι. Τί ἐγένοντο λοιπὸν οἱ αἰχμάλωτοι οὗτοι; Ἡ Ἰταλικὴ Κυβέρνησις ἀπαιτεῖ τοὺς διακοσίους αἰχμαλώτους. Οἱ Τοῦρκοι ὅμως δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἀπαντήσωσιν, διότι οἱ διακόσιοι οὗτοι αἰχμάλωτοι δὲν ὑπάρχουν.

»Φαίνεται ὅτι κατὰ τὴν αἰχμαλωσίαν ἤ τοὺς ἐθανάτωσαν οἱ Ἄρχες ἢ τοὺς ἐξηφάνισαν.

»Ἡ Ἰταλικὴ ὅμως Κυβέρνησις ἐπιμένει καὶ δὲν ἐννοεῖ νὰ ὑποχωρήσῃ.

»Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Πύλη θὰ πληρώσῃ μεγάλην ἀποζημίωσιν.

»Ἄν ἡ Γερμανία ἐκ τῶν πρώτων μεταξὺ τῶν Δυνάμεων ἐκήρυξε τὴν οὐδετερότητα αὐτῆς, ἐν τούτοις ὅμως παρέδωκε αὐτῇ, διότι συγκατετέθη νὰ ὀδηγήσῃ τὸν ἔκπτωτον Σουλτάνον Ἀβδούλ Χαμίτ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Κωνσταντινούπολιν διὰ τῆς φυλακίδος «Λορελάυ». Τὸ γεγονός ἐσχολιάσθη ποικιλοτρόπως ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα διπλωματικῶν κύκλων καὶ μάλιστα τῶν ρωσικῶν.

»Πράγματι ἡ «Λορελάυ» κατέπλευσε τὴν νύκτα τῆς χθὲς εἰς τὸν λιμένα μὲ τὸν Χαμίτ, τὸν ὅποιον καὶ ὀδήγησαν εἰς τὰ ἐν Βεϊλέρβεη μαγευτικὰ θερινὰ ἀνάκτορα.

»Τὸ ὄνειρον λοιπὸν τοῦ Χαμίτ ὅπως μεταφερθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν πραγματοποιεῖται.

»Πολλάκις ὁ ἔκπτωτος εἶχεν υποβάλει εἰς τὰς κατὰ καιροὺς Κυβερνήσεις αἰτήσιν ζητῶν νὰ τοῦ ἐπιτραπῆ νὰ μεταφερθῆ εἰς Κωνσταντινούπολιν. Αἱ αἰτήσεις ὅμως ἐκεῖναι ἀπερρίπτοντο.

• »Ὁ Βαλκανικὸς λοιπὸν πόλεμος ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Χαμίτ...»

Ἀποκαλύψεις Σέρβου διπλωμάτου.

Εἰς τὸν «Ἡμερήσιον Τηλέγραφον» τοῦ Λονδίνου ἔγραψεν ἤδη ὁ γνωστὸς Σέρβος διπλωμάτης Μιγιάτοβιτς περὶ τῶν πιθανοτήτων συμβιβασμοῦ μεταξὺ Αὐστροουγγαρίας καὶ Σερβίας.

«Ἡ προθυμία τῆς Αὐστροουγγαρίας ν' ἀνγνωρίσῃ τὴν ἐπέκτασιν τῆς Σερβίας πρὸς νότον δὲν προήλθε μόνον ἐκ τῆς νικηφόρου προσέλασεως τοῦ στρατοῦ μας εἰς Νοβιπαζάρ καὶ Μακεδονίαν. Ἡ προθυμία

αὕτη ὑπῆρξε διαρκὴς κατὰ τὰ τελευταῖα τριάκοντα ἔτη, καίτοι πολιτικοί, ὅχι καλῶς πληροφορημένοι, κύκλοι ὑπώπτευσαν τὴν Αὐστροουγγαρίαν ὡς ἔχουσαν ἐδαφικὰς ἐπιθυμίας εἰς τὴν διεύθυνσιν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην.

«Ὅ,τι λέγω ἐνταῦθα προέοχεται ἐκ προσωπικῆς καὶ πρακτικῆς γνώσεως. Ὡς ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπὸ τὸν βασιλέα Μιλᾶτον διεπραγματεύθην καὶ ἐπέγραψα τὸ 1881 μυστικὴν συνθήκην, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ Αὐστροουγγαρία ἀνεγνώρισεν ὅχι μόνον τὸ δικαίωμα τοῦ Σερβικοῦ ἔθνους ἐπὶ τοῦ βιλαετίου Κοσοσυφοπεδίου, Παλαιᾶς Σερβίας καὶ ἐπὶ τῆς πεδιάδος τοῦ Βαρθάρ ἐν Μακεδονίᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐπεχρεώθη νὰ ὀμλήσῃ ὑπὲρ τῆς ἀξιώσεώς μας κατὰ τὴν προσεχῆ Εὐρωπαϊκὴν σύσκεψιν, ἡ ὁποία θ' ἀπεφάσιζε περὶ τῆς τύχης τῶν Βαλκανικῶν χωρῶν. Ἐζήτησα ἀκόμη καὶ τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλ' οἱ Αὐστριακοὶ ἀντιπρόσωποι δὲν ἀνεγνώρισαν τὴν ἀξίωσίν μου, διότι ἡ Θεσσαλονίκη πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τοὺς Ἕλληνας. Αὐτὴ ἡ ἐπιτετίαν συνομολογηθεῖσα μυστικὴ συνθήκη ἀνενεώθη δύο φορές, ἀφ' ὅτου ἐγκατέλειψα τὴν θέσιν μου καὶ ἦτο ἐν ἰσχύϊ πρὸ δεκαετίας περὶπου».

«Ὅσον ἀφορᾷ τὰς οἰκονομικὰς σχέσεις εἴμεθα ἤδη ὑποχρεωμένοι ἀπέναντι τῶν Βουλγάρων νὰ προβῶμεν εἰς μίαν διαρκῆ τελωνιακὴν ἔνωσιν ὡς ὕλικὴν βᾶσιν τῆς διαρκείας τῆς ἀμυντικῆς μας συμμαχίας. Ὅλα ἔσα ἡδυνήθη νὰ παράσχη ἡ Σερβία πρὸς τὴν Αὐστρίαν εἶνε διαρκὴς μᾶλλον εὐνοημένος ἕρος.»

Ἐν τῷ μεταξὺ δύο τῶν μεγάλων τουρκικῶν πολεμικῶν τὰ ὅποια ἐδομάρδισαν τὴν Βάρναν καὶ ἄλλα παραλιακὰ μέρη τῆς Βουλγαρίας ἐπέστρεψαν εἰς τὴν Κων)πολιν μὲ σοβαρὰς βλάβας.

Ἡ ρωσικὴ κυβέρνησις διεμαρτυρήθη ἀνευ οὐδενὸς δικαιώματος διὰ τὸν ἀποκλεισμόν τῆς Βάρνας καὶ τοῦ Πύργου. Ἡ τουρκικὴ κυβέρνησις ἀπήντησε δικαιοτάτα ὅτι ὁ ἀποκλεισμός θὰ ἤρreto εὐθὺς ὡς ὁ βουλγαρικὸς στολισκὸς ἐκμηδενισθῇ.

Ἐκ Σόφιας ἠγγέλλετο ταῦτοχρόνως ὅτι τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν διέταξε τοὺς ἐσχάτως διορισθέντας ἐπάρχους εἰς Λέτσοβον, Μουσταφᾶ-πασσᾶ, Κιρτζαλή, Σαράντα Ἐκκληστίας, Μικρὸν Τύρνοβον, Ἄνω Τζουμαγιάν, Λουλέ Μπουργκάς, Ἐσκί-Μπαμπᾶ, Βιζύην, Βασι-

λικὰ καὶ Κότσανα νὰ καταρτίσουν ταχέως μητρώα τῶν περιφερειῶν τῶν διὰ τὰς προσωρινὰς δημοτικὰς ἐκλογάς, αἵτινες θὰ ἐνηργοῦντο ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος.

Τὸ Συμβούλιον τῆς Γεωργικῆς Τραπεζίτης τῆς Βουλγαρίας ἤτοι-μαζεν ἴσθι τοὺς διορισμοὺς πρακτόρων εἰς τὰς κατακτηθείσας πό-λεις, διὰ νὰ παρασχεθῇ ταχεῖα καὶ ἀποτελεσματικὴ βοήθεια εἰς τοὺς πλῆθυσμούς τοὺς καταστραφέντας ὑπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἐπίσης διορίζοντο οἱ ταχυδρομικοὶ ὑπάλληλοι τῶν νέων κήσεων.

Τὴν 23 Ὀκτωβρίου τὰ Βουλγαρικὰ στρατεύματα κατέλαβον τὴν πόλιν τῆς Δράμας. Τὰ περίξ χωρία ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Διοικητὴν μικτὰς ἐπιτροπὰς ἐκ Βουλγάρων, Ἑλλήνων καὶ Τούρκων καὶ ἐδήλω-σάν ὑποταγὴν, διαβεβαιώσαντες ὅτι εἶνε ἔτοιμοι νὰ παραδώσουν ἐκου-σίως τὰ ὅπλα καὶ ὅτι τὰ τουρκικὰ στρατεύματα διεσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους διευθύνσεις. Τὸ πρῶτον μέρος αὐτῶν παρέδωκεν ἐν τούτοις ἐκουσίως τὰ ὅπλα καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὰς ἐστίαις του. Τὰ τελευταῖα λείψανα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ διατελοῦν εἰς τοιαύτην ψυχολογικὴν κατάστασιν, ὥστε ὁ λαὸς νὰ ἐμπνέῃ εἰς αὐτὸν τὸν φόβον καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάζῃ νὰ ἀποπλίζωνται καὶ νὰ φεύγουν.

Τὴν 21ην εἰς Διδυμότειχον ἐτελέσθη λειτουργία ὑπὲρ τοῦ Βασι-λέως καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ὁ στρατὸς ἔτυχεν ἐνθουσιώδους ὑποδοχῆς. Ὁλη ἡ πόλις ἦτο σημαιοστόλιστος μὲ βουλγαρικὰς ση-μαίας. Τὸ χωρίον Σουφλί ἔστειλεν ἀντιπροσωπεῖάν ὅπως εὐχηθῇ τὸ καλῶς ἦλθατε εἰς τὸν βουλγαρικὸν στρατόν. Εἰς ὅλην δὲ τὴν χώραν διοργανώθη βουλγαρικὴ διοίκησις.

Ἀπ' ἑτέρου ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀντιποικριτὴς τῆς Παρισι-νῆς Ἐφημερίδος περιέγραφε μίαν τραγικὴν σκηνὴν στρατιωτῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως, πανικοδλήτων, οἵτινες ἀπειλῶσαντες τὸν μίχα-νικὸν ἐνὸς σιδηροδρόμου, ἐπέδρασαν ἐπ' αὐτοῦ καὶ κατηρθύνθησαν πρὸς τὴν Κωνίπολιν. Ἀπὸ ἄλλὰ τὰ μέρη τῆς Τουρκίας καὶ κυρίως ἀπὸ τὴν βορειοδυτικὴν καὶ νοτιοδυτικὴν οἰκογένειαι ὀλοκλήρως χω-ρία ὀλοκλήρως, πλῆθυσμοὶ ἀμέτρητοι σπεύδουν πρὸς τὸ μοναδικὸν κα-ταφύγιον ποῦ τοὺς ὑπόσχεται τὴν τελευταίαν προστασίαν τῶ ἐρω-παϊκοῦ ἔθους πρὸς τὴν ἰσχυρὰν Κωνσταντινουπόλιν, τὴν περιτοι-γυρισμένην ἀπὸ λαφούς, καὶ φρούρια καὶ στρατιώτας λεοντοκάρδους.

Ἄνθρωποι γυμνοὶ ἢ μεταφέροντες τῆς ταπεινῆς ἀποσκευῆς των

ἐπὶ τῶν ὄμων, περιπατοῦντες ἐν τῇ μέσῳ τῆς βροχῆς, τῆς νυκτός, ὄπως αἱ σκιαί, αὔραυτες ὀπισθὲν τῶν ἡμιόνους ἢ ὀδηγούντες ποιμνία, μυριάδες δυστυχῶν γυναικοπαίδων προσφεύγουν καθημερινῶς ἀπὸ πόλεως εἰς πόλιν καὶ πλησιάζουν μὲ μεγαλειτέραν τάλμην πρὸς τὴν ἀχανή, πρωτεύουσαν, ἣ ὁποία ἔχει τόσον φιλοξένους κόλπους.

Οἱ Τούρκοι ἔχουν καταληθῆ ἀπὸ πανικόν. Τὰ αἴτια ; Οἱ δημιοῦργοί, οἱ πρωταίτιοι αὐτοῦ τοῦ πανικοῦ ; Κανεῖς δὲν δύναται νὰ τοῦς γνωρίσῃ ἀκόμη ἀσφαλῶς. Οἱ μὲν τὸ ἀποδίδουν εἰς ἓνα κίνημα ἀντιτουρκικὸν τῶν πρώτων τάξεων τοῦ Ὀθωμανικοῦ στρατοῦ αἱ ὁποῖαι, ὡς γνωστὸν, ἀποτελοῦνται ἀπὸ τοὺς χριστιανούς, διότι εἶνε οἱ περισσότερον ἐπικίνδυναί. Οἱ χριστιανοί, κατ' αὐτούς, ὑπέκοντες εἴτε εἰς τὴν χαρακτηριστικὴν δειλίαν τῶν εἴτε εἰς ἓνα ἐνδόμυχον αἰσθημα τῆς φυλῆς τῶν, ἔδωσαν τὸ πρῶτον σύνθημα τῆς ἀπεγνωσμένης ὑποχωρήσεως, τὸ ὁποῖον μετεδόθη μὲ τὴν ταχύτητα τῆς ἀστραπῆς εἰς τοὺς νικηθέντας τοῦ Κιρ-Κιλισῆ (40 Ἐκκλησιῶν).

Οἱ ἄλλοι λέγουν ὅτι πρέπει πρὸ παντός νὰ ἀναζητήσωμεν τὰ αἴτια τοῦ πανικοῦ εἰς τὴν ἠθικὴν ὑπεροχὴν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν λοιπῶν συμμάχων καὶ εἰς τὴν ἐξάντησιν καὶ τὸν ἐκφυλισμὸν, κατ' ἀντίστροφον λόγον, τῶν κατακτητῶν τοῦ 1453. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ πανικὸς μετεδόθη εἰς ἄλλην τὴν Τουρκίαν, οἱ ἀξιωματικοί καὶ οἱ στρατιῶται πολλῶν συνταγμάτων δραπέτευσαν παρὰ τὰς τρομερὰς ἀπειλὰς τοῦ τοῦς διευθύνου οἱ ἀνωτεροί τῶν, ἣ ἐνδεῖα, καὶ αὐτὴ ἀκόμη ἢ πείνα, στενοχωρεῖ τοὺς Ταυρικούς στρατούς οἱ ὁποῖοι βαδίζουν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ τῶν μαστιζόμενοι ὅπως οἱ ἀρχαῖοι Πέρσαι.

Αἱ τελευταῖαι νίκαι τῶν Βουλγάρων ἐδημιούργησαν τριγύρω τῶν μίαν ἀτμόσφαιραν ὑπερανθρώπων, αἱ Ἕλληνας, οἱ Σέρβοι καὶ οἱ Μαυροβούνιοι εἶνε οἱ τρομεροὶ θεοί, οἱ ὁποῖοι πλημμυρίζουν τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θράκην, τὴν Ἀλβανίαν, οἱ ὁποῖοι παρὰ τὰς σάσσονται ἐν ριπῇ, ὀφθαλμοῦ τριγύρω ἀπὸ τὰ ἰσχυρότερα φρουρία καὶ τὰ κατεδαφίζουσι μὲ μίαν μοναδικὴν ταχύτητα. Αἱ σπάθαι τῶν Τούρκων ἐτροχίζοντο μέχρι τῆς ἐποχῆς αὐτῆς τόσον καλά εἰς τὸ αἶμα τῶν ἀθῶων, ἄλλ' ἢ ἐποχῆ αὐτῆ, ὅπως ὅλαι αἱ ἐποχαὶ τῶν καταχρήσεων, ἤγγισαν εἰς τὸ τέλος τῆς.

Οἱ ὀπαδοὶ τοῦ Ἰσλάμ δὲν εἶνε φυσικόν νὰ πιστεύουσιν ὅτι οἱ ὀλι-

γάρημοι γείτονές των θὰ ἐτολμοῦσαν νὰ ὑψώσουν τὰς διαμαρτυρίας των μὲ ἕνα τρόπον ποῦ διαφέρει ἀπὸ τὸν εἰρηνικόν. Καὶ ὅμως τ' ἀσήμαντα Βαλκανικὰ κράτη σήμερον ἔρρηξαν τὴν κραυγὴν τὴν δονήσασαν ἕλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον καὶ ἐδάδισαν ἀκάθεκτα ἐναντίον τῶν σφαγέων τοῦ Ἰστίπ καὶ τῶν Ἀρμενίων. Τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀγῶνος δὲν διστάζει ἰθὺς νὰ τὸ προμαντεύσῃ ὁ ἐπίσημος Τύπος.

» Ὁ πανικός ἐθεωρήθη πάντοτε ὡς ἕνας κακὸς αἰωνός. Ὅσον δὲ καὶ ἂν εἶνε μεμονωμένα τὰ κρούσματα τοῦ πανικοῦ, ἡ τελειωτικὴ καταστροφὴ ἀναμένεται ἀγωνιωδῶς ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν. Τὰ τεῖχη τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐθεωρήθησαν κατὰ τοὺς τελευταίους τούτους χρόνους τῆς Νεοτουρκικῆς δράσεως ὡς ἀπροσπέλαστα. Ἀλλὰ μήπως ἡ ἰδία γνώμη δὲν ἦτο ἡ ἐπικρατοῦσα καὶ περὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ Κιρκιλισέ, τὰς ὁποίας ὁ Γερμανὸς διοργανωτὴς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ Φὸν-δερ-Γκόλτς, εἶπεν ὅτι μόνον τὸ Πρωσικὸν πυροβολικὸν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ καταρρίψῃ μαχόμενον ἐπὶ ἕξ μῆνας; Ἡ Βούλγαροι κατέλαβον τὸ Κιρκ-Κιλισέ εἰς διάστημα ὀλίγων ὥρων. Οἱ Βούλγαροι δὲ ἀποκλείουν τὴν Ἀδριανούπολιν ἀπὸ ἕλα τὰ μέρη... Ὁ Θεὸς σώζοι τοὺς Τούρκους.....»

Ἦδη ὁ Πάσιτς εὐρίσκετο ἐν Βελιγραδίῳ, ἐκεῖθεν δὲ προέβη εἰς βαρυσημίντους δηλώσεις ἀναφορικῶς μὲ τὴν διανομὴν τῶν κατακτηθέντων μερῶν ὑπὸ τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν κρατῶν.

Ὁ Σέρβος πρωθυπουργὸς εἶπεν ὅτι μεταξὺ τῶν συμμάχων Κροτικῶν ὑπάρχει συμφωνία ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν ἀπελευθερωθεισῶν χωρῶν, οὐδεμίαν δὲ διαφωνίαν μεταξὺ αὐτῶν εἶνε δυνατή. Ὁ Πάσιτς προσέθεσεν ὅτι ἔχουν χαραχθῆ γενικαὶ γραμμαὶ ἀφίνουσαι κατὰ μέρος τὴν Κων/πολιν καὶ τὰ Δαρδανέλλια, διὰ τὰ ὁποῖα ἐνδιαφέρονται αἱ Μ. Δυνάμεις.

Ἐν τῷ μεταξὺ δὲ ἐδηλοῦτο ὅτι κατὰ τὴν μάχην τῆς 18ης Ὀκτωβρίου εἰς Ἀκ-Μπουναρ οἱ Τούρκοι κατέλαβον 48 βαγόνια πολεμφοδίων. Ὁλόκληρον δὲ βουλγαρικὸν τάγμα κατεστράφη ἐντελῶς. Τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν κατέστρεψε μίαν Βουλγαρικὴν ἐφοδισιομητήν.

Ὅστε οἱ Βούλγαροι εἶχον πράγματι νικηθῆ ἐκεῖ.

» Ἀπ' ἐτέρου ὅλος ὁ ἀγγλικὸς τύπος ἐκ συμφώνου ἐβεβαίωσεν ὅτι ἡ νέα νίκη τὴν ὁποίαν κατήγαγον οἱ Βούλγαροι εἰς τὴν Τσατάλτζαν

0
.
tt
22

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΑΣ

* Έργα ἐκλεκτὰ ἱστορικά, μυθιστορήματα, κλπ. Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀποστέλλομεν εἰς πάντα ἐμβάζοντα προηγουμένως ἀντίτιμον τοῦ ζητουμένου βιβλίου.

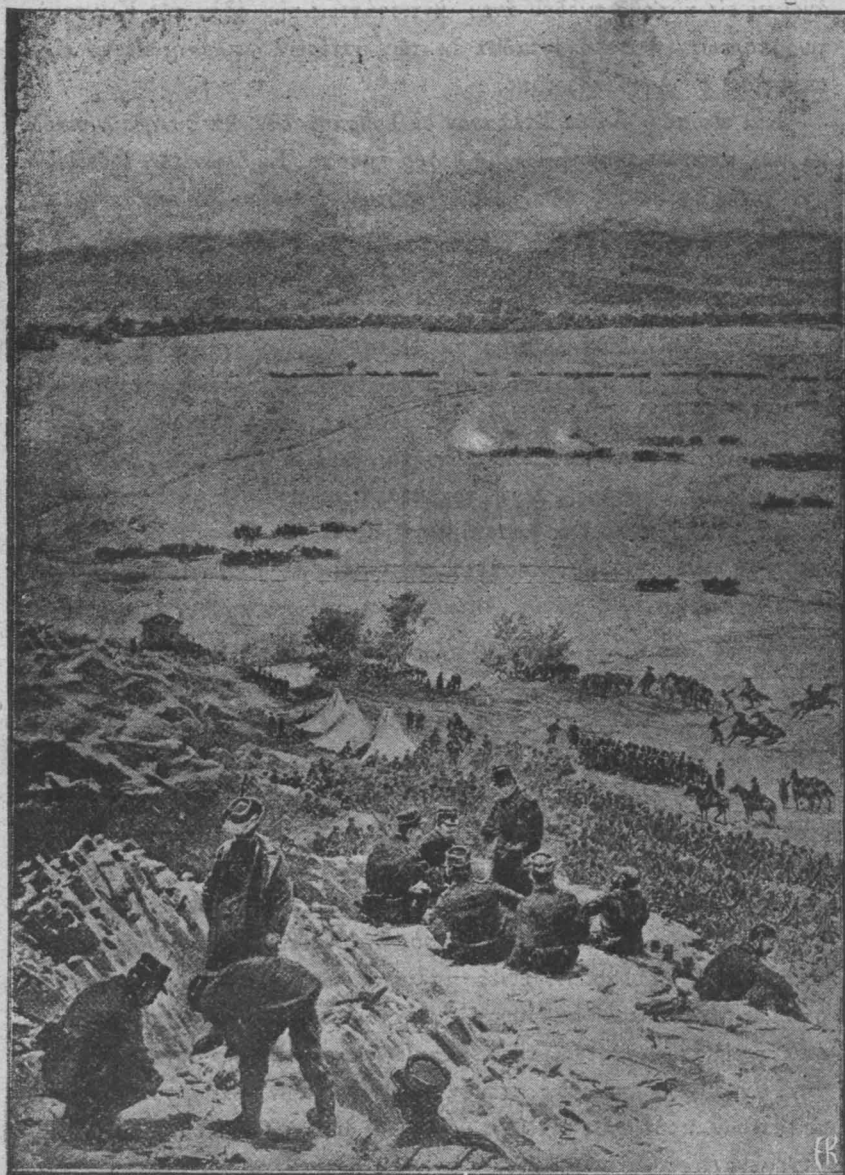
- ἹΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ** ὑπὸ Φ. Πουκεβίλ. Φρ. 6.—
ἹΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ὑπὸ Α. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 3.—
ἹΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΝΟΣ ὑπὸ Στ. Ράπτη. Φρ. 6.—
ἹΣΤ. ἸΤΑΛΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ Φρ. 4.—
ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ ἡ τοὶ δόκλιηρος ἡ ἱστορία τῆς στρατιωτικῆς ἐπαναστάσεως τῆς 15 Αὐγούστου 1909. Φρ. 3.—
ΤΟ 62, ἡ τοὶ ἔθνοσυνέλευσις τοῦ 1862, τελευταῖαι ἡμέραι τοῦ Ὀδῶνος. Φρ. 2.—
ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ἡ ἡρωϊκὰ κατορθώμ. Κρητῶν. Φρ. 2 00
ΔΙΚΗ ΤΟΥ ἸΗΣΟΥ ὑπὸ Χρ. Τραπεζούντιου εἰσαγγελέως Πρωτοδικῶν. Φρ. 3.—
ΛΑΪΚΗ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ ὑπὸ τοῦ διασημοῦ ἀστρονόμου Φλαμμариῶν. Φρ. 2.50
ΤΟ ΛΑΒΑΡΟΝ ΤΟΥ 21 ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ἩΡΩΪΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ὑπὸ Στεφ. Ξένου. Φρ. 5.—
ΑΘΛΟΙ τοῦ Βικτωρος Οὐγγῶ, δόκλιηροι καὶ μετὰ 100 περὶ τοῦ εἰκόνας. Φρ. 7.—
ΟΣΙΑ ΜΑΡΙΑ Η ΑΙΓΥΠΤΙΑ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΚΑΣΣΙΑΝΗ ὑπὸ Α. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΜΑΡΙΑ Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ὑπὸ Σπ. Νικολοπούλου. Φρ. 6.—
ΜΑΡΙΑ ΔΟΞΑΠΑΤΡΗ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 4.—
ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, ἡ Ἐδοξία καὶ Χρυσόστομος. Φρ. 2.50
ΒΑΣΙΛΕΙΟΣ Ο ΒΟΥΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ, ὑπὸ Ἄρ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 4.—
ΧΟΡΟΣ ΤΟΥ ΣΑΛΟΓΓΟΥ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 5.00
ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ ὑπὸ Α. Κυριακοῦ. Φρ. 3.—
ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ καὶ οἱ Ἕλληνες κουρσάροι τῆς Μεσογείου Α. Κυρ. Φρ. 5.—
ΤΡΕΙΣ ΣΩΜΑΤΟΦΥΛΑΚΕΣ, τοῦ Ἀλεξάνδρου Λουμᾶ. Φρ. 4.50
ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΣΙΝ ἘΤΗ (συνέχεια *Τριῶν Σωματοφυλάκων*). Φρ. 4.50
Ο ΥΠΟΚΟΜΗΣ ΤΗΣ ΒΡΑΖΕΛΟΝΗΣ (συνέχεια τῶν *Μετὰ εἰκῶν ἔτη*). Φρ. 5.—
ΑΒΔΟΥΑ - ΧΑΪΤ, ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ, ἡ ἀπόκρυφα τοῦ Γυδίζ. Φρ. 5.—
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΑΗΣΤΩΝ ΝΤΕΛΗΣ ἔξοχον ἔργον. Φρ. 7.—
ΚΙΤΣΟΣ ΚΑΙ ΛΑΦΑΖΑΝΗΣ, ἱστορία τῶν λι-

- στων ἐν Ἑλλάδι, ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΑΗΣΤΑΙ ΤΟΥ ΔΗΛΕΣΙ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ μεγαλ. ἔργον. Φρ. 6.—
Ο ΓΥΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΪ ΔΑΣ. Φρ. 5.—
ΜΑΡΙΑ Η ΠΕΝΤΑΓΙΩΤΙΣΣΑ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 7.—
ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 5.—
ΕΡΜΗΝΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ὑπὸ Σπ. Νικολοπούλου. Φρ. 2.—
ΘΟΔΩΡΑΚΗΣ ΓΡΙΒΑΣ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 2.50
ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΟΥ ΠΟΔΟΓΥΡΟΥ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 2.50
ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΓΑΜΩΝ ὑπὸ Μικε Σαντίου. Φρ. 5.—
ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΙΣ ΕΡΩΤΕΣ τοῦ περιφημοῦ φιλοσόφου Ἰακ. Καζανόβα. Φρ. 3.50
ΝΑΝΑ τοῦ Ζολᾶ. Φρ. 3.—
ΔΕΚΑΗΜΕΡΟΝ ΒΟΚΚΑΚΙΟΥ, δόκλιηρον μετὰ 100 διηγήματα. Φρ. 3.—
ΛΥΚΟΓΙΑΝΝΗΣ ΣΑΒΒΕ ΜΟΝΤΕΠΕΝ. Φρ. 6.—
ΚΟΜΗΣ ΜΟΝΤΕΚΡΗΣΤΟΣ ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Λουμᾶ. Φρ. 5.—
ΜΟΔΙΣΤΡΟΥΑΕΣ ὑπὸ Πῶλ δὲ Κόκ. Φρ. 1.20
ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΦΕΡΕΡΟΥ ὑπὸ Ἄριστ. Ν. Κυριακοῦ. Λεπ. 80
ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΓΕΡΙΚΗ, ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗ καὶ ΠΟΤΟΠΟΙΪΑ δι' οἰκογενεῖας, μαγεύρους, ζαχαροπλάστας καὶ ποτοποιούς, μετὰ 3,000 συνταγὰς. Φρ. 4.—
ΜΕΓΑΣ ΚΑΙ ΑΑΗΘΗΣ ΟΝΕΙΡΟΚΡΙΤΗΣ ΠΑΖΙΝΗ εἰκονογραφημένος, πληρέστατος, μετὰ 800 περὶ τοῦ. Φρ. 4.—
ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΟΣ ΟΑΗΓΟΣ περιέχον τὴν **ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΗΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΝ**, τὸ **ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΟΝ ΔΑΣΜΟΛΟΓΙΟΝ** καὶ τὸ **ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΔΑΣΜΟΛΟΓΙΟΝ**, ἐκστασία Γ. Οικονομοῦ. Φρ. 3.—
ΣΥΛΛΟΓΗ ΝΟΜΩΝ περὶ δημοσίου λογιστικῆς καὶ **ΣΤΟΙΧΕΙΑ** τελωνειακῆς Νομοθεσίας, ὑπὸ Γ. Μ. Οικονομοῦ. Φρ. 1.—
ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΕΓΑΛΩΝ ὄλων τῶν νόμων τῶν δύο ἀνορθωτικῶν Συνόδων.
ΛΕΥΚΩΜΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ὑπὸ Ν. Μπενάκη. Φρ. 1.—
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΛΕΥΚΩΜΑ ὑπὸ Σταμ. Ράπτη. Λεπ. 50

Εἰς τὸ ἡμέτερον Κατάστημα πωλεῖται ἐπίσης πλουσία σειρά καλλιτεχνικῶν πολυχρῶμων εἰκῶν τῶν ἐξῆς:

Μέγας Ἀλέξανδρος	Λεπ. 20	Διάδοχος Κωνσταντίνος καὶ Σοφία	Λεπ. 30
Ρήγας Φεραίος	> 30	Σύσκειψις Ἑλλήνων ὄπλαρχηγῶν	> 30
Πατριάρχης Γρηγόριος Ε΄	> 30	Πεσόντες ἐν Μακεδονίᾳ 25 ὀπλαρχ.	> 40
Πατριάρχης Ἰωακείμ, ὁ νῦν	> 30	Πούλακας (μετὰ πλῆνη μελανίνῃ)	> 15
Αλέξ. Ὑψηλάντης	> 30	Πούλακας (μετὰ χρώματα).	> 30
Ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς Παλαῶν Πατρῶν	> 30	Βέργας	> 30
Μπουμπουλίνα	> 30	Βάρδας	> 30
Λόρδος Βύρων	> 30	Ρέμπελος.	> 30
Ἀνακήρυξις Ἑλληνικοῦ Συντάγματος 3 Σεπτεμβρίου.	> 30	Μητρούσης	> 30
Ὁθων Ἀμαλία, βασιλεῖς Ἑλλάδος	> 30	Ζορμπᾶς	> 15
Γεώργιος καὶ Ὀλγα, βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος	> 30	Ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ	> 30
		Νεότουρκοι	> 30
		Νεὸς Σουλτᾶνος	> 15

Ὁ παρὼν κατάλογος ἀκυρώνει πάντα προηγουμένον.
 Ἐν Ἀθήναις, Ἰανουάριος 1912.

Ἐναφίτις μάχης παρὰ τὸ Σόροβιτς.

ἀνοίγει εἰς αὐτοὺς σχεδὸν ἄνευ ἀντιστάσεως τὴν ὁδὸν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. (Φανερὰ ἐνταῦθα ἐκ τῶν ὑστέρων ἢ πλάνη, εἰς ἣν εἶχε περιπέσει ὁ Ἀγγλικὸς τύπος).

Καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Στέφανον οἱ Τούρκοι δὲν θά δυναθοῦν παρὰ τὰ τοὺς ἀναχαιτίσουν ἐπὶ μίαν ἢ δύο ἡμέρας. Ἐξ ὧν τῶν ἐνδείξεων συνάγεται ὅτι ἐντὸς τῶν ἡμερῶν τούτων ἢ εἰρήνη θά ἐπιβληθῇ εἰς τοὺς Τούρκους ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ὅταν κανεὶς ἀνειρεύεται, τὰ παράδοξα δικαιολογεῖται νὰ βλέπη.

Ἐτέρα ἐπίκαιρος ἔκθεσις ἐκ Πέραν, χρονολογούμενη ἀπὸ 24 8)δρίου 1912, μᾶς παρέχει ζωντανὴν εἰκόνα τῆς ἐκεῖ καταστάσεως:

Ἡ ὄψις τῆς πόλεως πρὸς τὸ ἑσπέρας μόλις νυκτώσῃ καὶ ἰδίως τὰς νύκτας, εἶνε πένθιμος καὶ πλανᾶται νομίζει τις ἐπὶ τῆς ἀτμοσφαιρῆς ἀόρατος ὁ τρόμος. Σιγὴ νεκροταφείου καὶ εἰς αὐτὸ τὸ Πέραν ἀκόμη βασιλεύει περὶ τὸ μεσονύκτιον, εἰς δὲ τὰς ἄλλας συναικίας ἀπὸ τῆς 8ης ὥρας. Οὐδεὶς διαβάτης, φωτισμὸς δὲ μυστηριώδης εἰς τὰς σκολιάς καὶ στενάς ὁδοὺς. Οἱ κάτοικοι φόβῳ συσχεθέντες κλείονται ἐνωρὶς εἰς τὰς οἰκίας των, χαμηλοφώνως ὁμιλοῦν καὶ ἀποφεύγουν νὰ ἀνάπτουν πολλὰ φῶτα, κλείοντες πόρτες καὶ παράθυρα διὰ νὰ μὴ ἐπισύρουν τὴν προσοχὴν τῶν ἔξω τυχόν Τούρκων, ὅπως εἰς τοὺς καιροὺς τῶν Γεννιτσάρων.

»Ὅλοι ὁμιλοῦν περὶ ἐνδεχομένων σφαγῶν, ἰδίως δὲ αἱ γυναῖκες πᾶσχουν ἀπὸ σφαγοφοβίαν καὶ μεταδίδουν τὸν φόβον εἰς τοὺς ἄνδρας καὶ τὰ παιδιὰ. Εἰς τὴν κατάστασιν ταύτην τῶν πνευμάτων συνετέλεσεν οὐκ ὀλίγον ἡ γενικὴ συνεδρίασις τῶν πρέσβεων τῶν μεγάλων καὶ μικρῶν κρατῶν ἐν τινι πρεσβείᾳ πρὸς λήψιν μέτρων κατ' ἐνδεχομένων σφαγῶν καὶ λεηλασιῶν. Τινὲς μάλιστα τῶν πρεσβεῶν προσέθεσαν σκληρᾶς θύρας καὶ παράθυρα εἰς τὰ μέγαρά των καὶ φυλάττονται ὑπὸ ἀγχιμάτων ναυτῶν τῶν φυλακίδων των. Ἐπίσης συνετέλεσεν εἰς τὴν ἀνησυχίαν καὶ τὸν τρόμον τῶν κατοίκων καὶ ἡ σύστασις τῶν πρεσβεῶν πρὸς τοὺς οἰκείους ὑπηκόους διὰ νὰ ἀπέλθουν διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον.

»Ταῦτα πάντα ὡς καὶ αἱ διὰ τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων ἐξαγγελλόμενα: φρικαλέαι σφαγαὶ καὶ ὁμότητες ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς κωμοπόλεις καὶ χωρία, δι' ὧν διέρχεται αἰσχροῦς

ὑποχωρῶν, ἐνέβαλον εἰς ἀγωνίαν τοὺς κατοίκους τῆς πρωτεύουσ-
σης, οἱ ὅποιοι ἄλλως παρέστησαν αὐτόπται μάρτυρες φοβερῶν
σκηνῶν, σφαγῶν καὶ ἄλλων φρικαλεοτήτων ἐπὶ τριήμερον κατὰ τὰς
γνωστὰς Ἀρμενικὰς σφαγὰς τῆς πρωτεύουσας, καὶ οἱ ὅποιοι γνωρί-
ζουν καλῶς τί δύναται νὰ διαπράξῃ ἡ ἀγρία καὶ ἀνήμερος Τουρκικὴ
ψυχὴ.

» Ἄλλως τε καὶ δὲν ἦσαν ἀθάσιμοι οἱ φόβοι οὗτοι, διότι ἐγνώσθη
ὅτι μέρος τῆς χωροφυλακῆς καὶ οἱ σοφτάδες καὶ οὐλεμάδες καὶ Κούρ-
δοι συνεννοήθησαν καὶ ἐμελέτησαν τοιαῦτα καταχθόνια, ἀλλ' ἐγκαί-
ρως αἱ Πρεσβεῖαι ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τῶν
τεκταινομένων, ἧτις καὶ ἔλαβε τὰ κατάλληλα μέτρα περιορίσασα ἐπικίν-
δυνά τινα ἄτομα καὶ ἐξαποστείλασα εἰς Ἀσίαν Κούρδους καὶ ἄλλους
ἀγρίους καὶ ἀχρεῖους φανατικούς. Ἡ δὲ παρουσία τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ
στόλου ναυλοχοῦντος σήμερον πρὸ τῶν ἀνακτόρων τοῦ Δολμᾶ Βαξέ
ὡς κυριώτερον λόγον τῆς παρουσίας του ἔχει τὸ ἐνδεχόμενον τῶν
σφαγῶν.

» Οἱ κύριοι σφαγεῖς γνωρίζοντες πλέον ὅτι μετὰ τὰς ὀμότητάς των
καὶ τὰς διαρπαγὰς δὲν θὰ δυνηθοῦν νὰ διαπεραιωθοῦν μετὰ τῶν λα-
φύρων των διὰ τοῦ Βοσπόρου εἰς Ἀσίαν ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ
Εὐρωπαϊκοῦ στόλου, ἀφ' ἐτέρου δὲ ἔχοντες εἰς τὰ νῶτά των ἐξωθεν
τῆς πόλεως τὸν Σερβοβουλγαρικὸν νικηφόρον στρατόν, μετὰ τοῦ ὀ-
ποίου, ὡς ἐλπίζομεν, θὰ ἐνωθῇ καὶ ὁ Ἑλληνικός, θεθαίως πολὺ θὰ
σκεφθοῦν ἂν πρέπει νὰ ὑπακούσουν εἰς τὰ ἐνστικτὰ των τὰ αἰμοδόρα
καὶ τὰς τάσεις τῆς διαρπαγῆς καὶ τῆς καταστροφῆς.

» Οὐχ ἤττον, μολονότι ἐμειώθη ἀρκούντως διὰ τοὺς ἄνω λό-
γους ἢ πιθανότης τῶν ταραχῶν καὶ τῆς λεηλασίας τῆς πόλεως.
Ὁ κίνδυνος ὅμως δὲν ἐξέλιπεν. Διότι ὅλοι ἐνταῦθα σκέπτονται πῶς
θὰ συγκρατηθῇ ὁ ἐν Τσατάλτζα ἐξ 150 χιλιάδων συρφετώδης
πλέον τουρκικὸς στρατός, ὁ ὅποιος νικώμενος καὶ διασκορπιζόμενος
ὑπὸ τῶν ἐπερχομένων συμμαχικῶν στρατῶν, πειναλέος δὲ καὶ τὰ πάν-
δεινα πάσχων καὶ ἐξηγριωμένος, ὡς μόνον καταφύγιον διὰ μέσου γυ-
μνῆς πεδιάδος ἐξάωρου μόλις ἐκτάσεως θὰ ἔχη τὴν πρωτεύουσαν, εἰς
ἣν καὶ ἐξ ἀνάγκης θὰ εἰσελάσῃ.

» Ποῖος θὰ συγκρατηθῇ αὐτὰς τὰς ἐνόπλους ὁρδὰς; Ἰδοὺ τὸ πρό-
βλημα, τὸ ὅποιον κρατεῖ εἰς ἀγωνίαν τοὺς κατοίκους τοῦ Βυζαντίου.

Ἡ πείνα καὶ ὁ φανατισμὸς εἶνε δύο φοβερὰ ἐλατήρια καὶ δεινοὶ πειρασμοὶ διὰ τὴν ψυχὴν τοῦ Ἀσιανοῦ, τῶν ὁποίων ἡ ἔντασις αὐξάνει εἰς τὴν σκέψιν ὅτι πλούτη καὶ λάφυρα ἄπειρα ὑπάρχουσιν εἰς τὴν πρωτεύουσαν. Ἀνέκαθεν ἄλλως τὸ Βυζάντιον καὶ εἰς τοὺς παρωχημένους χρόνους ἐκέντει τὴν ὄρεξιν εἰς τοὺς θῶας τῆς Ἀσίας.

» Ἄς περιμένωμεν τέλος πάντων ἀκόμη μερικὰς ἡμέρας ζῶντες μεταξὺ χαρᾶς καὶ τρόμου. Ἐννοεῖται ὅτι ἕκαστος φροντίζει τὸ κατὰ δόναμιν περὶ τῶν μέσων τῆς ἀμύνης του ἀπὸ τοῦδε. Ὁ Θεὸς νὰ μᾶς φυλάξῃ.»

Καὶ οἱ φόβοι τοῦ γράφοντος ἐκ Πέραν ἤρχιζαν ἤδη ἐπαληθεύοντες.

Τὴν 29 Ὀκτωβρίου ἐξερρήγνυντο ἐν Σηλυβρία τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ εἰς τὰ περίεξ χωρία ταραχαί, καταλήξασι εἰς ἐμπρησμοὺς καὶ εἰς σφαγὰς Ἑλλήνων χωρικῶν, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς παρέμεινεν ἄγνωστος. Ἡ δὲ «Ἰχδάμ» διέψευδε τὴν εἶδησιν ὅτι ὁ Μαχμούτ Σεφκὲτ πασσᾶς θὰ ἐπεθεώρει τὸν στρατὸν τῆς Τσατάλτζας. Ἡ «Γανὶν» δὲ καὶ «Γενὴ Γαζέττα» ἐπαύοντο ὑπὸ τῆς λογοκρισίας, διότι ἔγραψαν ὅτι ἡ ἠρησικία καὶ τὸ Χαλιφάτον κινδυνεύουν.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας καθίστατο γνωστὸν ὅτι κατὰ τὰς τελευταίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως τηλεγραφικὰς πληροφορίας διαφωνία εἶχεν ἀναφυῆ μεταξὺ τοῦ Σουλτάνου καὶ τοῦ Κιαμήλ πασσᾶ, ἔσον ἀφορᾶ τὴν ἐπιθυμίαν τοῦ πρώτου ν' ἀπέλθῃ εἰς Προῦσαν. Ὁ Κιαμήλ πασσᾶς ἀνθίστατο εἰς τὴν πραγμάτων τῆς ἐπιθυμίας ταύτης τοῦ Σουλτάνου, ἰσχυριζόμενος ὅτι, ἐὰν κινήθῃ ὁ Ἄναξ ἐκεῖθεν, θὰ σκορπίσῃ τὸν πανικὸν εἰς τὴν ἤδη πανικὸδύλητον πρωτεύουσαν. Συνέστησε λοιπὸν εἰς τὸν Ἄνακτα νὰ μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν ἐπιθυμίαν του, τοσοῦτω μᾶλλον, καθόσον οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ προελάσσωσι μέχρι πρωτεύουσας... Ὁ Κιαμήλ ἠπειλήσε παραίτησιν, ἐὰν ἤθελεν ἐπιμείνει νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ τοιοῦτον σχέδιον ὁ Σουλτάνος.

Σ.— Ἐγράψαμεν ἀνωτέρω ὅτι ὁ φόβος οὗτος τοῦ Κιαμήλ ἀπεσοβεῖτο τῇ συγκαταθέσει τοῦ Σουλτάνου νὰ μείνῃ ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅ,τι δῆποτε καὶ ἂν ἐμελλε νὰ συμβῇ.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην μόνη πράγματι ἔλπις τῶν Τούρκων, ἔσον καὶ ἐπέμενον νὰ ἐκθέτουσιν τὰ ἀντίθετα, καταφαίνεται ἐκ τῶν ἐν

Κωνσταντινουπόλει συμβαινόντων, ὅτι ἦτο ἡ ἀνακωχή.

Εἰς τὸ Πέραν τὴν 26 Ὀκτωβρίου ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς τῶν πρεσβευτῶν Μεγάλῃς Δυνάμεως ἀνηκούσης εἰς τὴν Τριπλῆν συνεννόησιν ἐδήλωσεν εἰς ἀνταποκριτὴν μεγάλου ἀγγλικοῦ φύλλου, ἐπανελθόντος συντετριμμένου σωματικῶς ἐκ Τυρολόγης, ἐρωτήσαντος δὲ ἂν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο ἡ ἀνακωχή.

«—Εἰς τὴν ἐρώτησίν σας αὐτὴν μόνον οἱ κ. κ. Γκίσσοφ, Πάσιτς καὶ Βενιζέλος δύνανται νὰ σᾶς ἀπαντήσωσι. Διότι μόνον αὐτοὶ ἀπὸ τοῦδε γνωρίζουσιν ὑπὸ ποίους ἔρους θὰ δεχθῶσιν ἀνακωχὴν... Ὅθι ἐδέχετο ἄρά γε μίᾳ Μεγάλῃ Δυνάμει τὴν μεσολάθεισιν τῆς Εὐρώπης, ἐὰν εὐρίσκετο ἐν πολέμῳ καταστάσει μετὰ τῆς Τουρκίας;

»—Δὲν θὰ ἐπρόκειτο περὶ ἐπεμβάσεως, ὡς ἐγένετο μέχρι τοῦδε, ἀλλὰ περὶ φιλικῆς μεσολαθήσεως.

»—Ἄλλ' ἡ Ἰταλία δὲν ἐδέχθη οὔτε τοιαύτην.

»—Φρονεῖτε λοιπὸν ὅτι ἡ Τουρκία θέον ν' ἀποταθῆ ἀπ' εὐθείας πρὸς τὰς Κυβερνήσεις τῶν συμμάχων Κρατῶν;

»—Οὐδὲν φρονῶ. Διεύπωσα μίαν προσωπικὴν σκέψιν. Ἡ μᾶλλον διετύπωσα κατάστασιν οὕτω διαγραφομένην. Ἄλλως τε αἱ Δυνάμεις ἀνταλλάσσουσι τὴν στιγμὴν ταύτην τὰς σκέψεις ἐπὶ τῆς αἰτήσεως τῆς Τουρκίας περὶ ἀμέσου καταπαύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν.

»—Αἱ Μ. Δυνάμεις εὐρίσκονται ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ;

»—Δὲν πιστεύω νὰ διαφωνοῦν.

«Ἐκ τῆς ἐλγῆς ὅμως στάσεως τῶν Μ. Δυνάμεων εἰς τὸ ζήτημα τῆς ἀνακωχῆς ἡ Ὀθωμανικὴ Κυβέρνησις δὲν φαίνεται πολὺ εὐχарιστημένη. Ὅθι ἐπεθύμει μίαν ἐντονὴν πρωτοβουλίαν ἐκ μέρους τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Γερμανίας.

»Ματαίως ὅμως ὁ Ὄσμάν Νιαζίμ πασᾶς, πρεσβευτῆς ἐν Βερολίνῳ, προσπαθεῖ νὰ συγκινήσῃ τὸν Κάιζερ. Ἡ Α. Μ. φρονεῖ ὅτι αἱ ἱστορικαὶ χειρονομίαι ἀνήκουν εἰς τὸ παρελθὸν καὶ ὅτι αἱ σημεριναὶ περιστάσεις ἐπιβάλλουσιν αὐστηρὰν ἐπιφυλακτικότητα καὶ χαλινὸν εἰς οἰανδήποτε ὁρμήν. Ματαίως ἐπίσης ἀπεστάλη ὁ Χιλμὺ πασᾶς εἰς Βιέννην διὰ νὰ πείσῃ τὸν Μπέρχτολδ εἰς πρωτοβουλίαν πρὸς ἐπιτυχίαν ἐπεμβάσεως.

»Δὲν δύνανται νὰ ἐννοήσωσιν οἱ ἐν τῇ Γ. Πύλῃ πῶς εἶνε δυνατὸν αἱ Μ. Δυνάμεις νὰ ἐπιτρέψωσι τὴν δημιουργίαν μιᾶς νέας Μ. Δυνά-

μεως, δυναμένης νὰ οἰκαιοποιηθῇ τὰ συμφέροντά των καὶ νὰ παρα-
τάσῃ οὕτω τὸ δόγμα τῆς ἰσορροπίας.

» Πῶς εἶνε ἰδία δυνατὸν νὰ ἐπιτραπῇ ἡ συνένωσις Σέρβων καὶ Μαυ-
ροβουνίων διὰ τοῦ Σαντζακίου, ἢ ἀπόκτησις ὑπὸ τῆς Σερβίας λιμένας
εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ἢ ἀναχαίτισις δηλονότι τῆς διεισδύσεως τοῦ Παγ-
γερμανισμοῦ, ἢ κατοχὴ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων τῆς Θεσσαλονίκης; Πῶς
εἶνε δυνατὸν ὁ Ἑλληνισμὸς ν' ἀποδεχθῇ τὴν κάθοδον τῶν Βουλγάρων
εἰς τὸ Αἰγαῖον, πῶς εἶνε δυνατὸν νὰ λυθῇ τὸ ζήτημα τῆς Σαύδας; Καὶ
εἰς ἐπίμετρον θ' ἀνεχθῶσιν Αὐστρία καὶ Ἰταλία νὰ οἰκαιοποιηθῶσι
Σέρβοι καὶ Ἕλληνες τὰ συμφέροντα αὐτῶν ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας; Ὑπάρ-
χουσι λοιπὸν πρὸς ἐπίλυσιν πολλαπλᾶ ζητήματα.

» Ζήτημα Σερβοαυστριακὸν διὰ τὸ Σαντζακίον Νόβι-Παζάρ.

» Ζήτημα Σερβοαυστριακὸν διὰ τὸν Σερβικὸν λιμένα εἰς τὸν Ἅγιον
Ἰωάννην τῆς Μεδοῦσης.

» Ζήτημα Ἑλληνοαυστριακὸν διὰ τὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης,
ζήτημα Ἑλληνοαυστριακὸν διὰ τὴν Ἀλβανίαν. Ἴσως καὶ ζήτημα
Ἰταλοαυστριακὸν καὶ Ἑλληνοἰταλικὸν διὰ τὴν Ἀλβανίαν ἐπίσης, ζή-
τημα Μεσογειακὸν κλπ.

» Ὅλα αὐτὰ τὰ ζητήματα, λέγουτιν οἱ ἐν τῇ Σταμπούλ, εἶνε δυνα-
τὸν νὰ λυθῶσιν εἰρηνικῶς; Οἱ κύριοι τῆς Ἰ. Πύλης δὲν θέλουσι νὰ πα-
ραδεχθῶσιν ὅτι ὑπάρχουσι ἰδιαίτεραι συμφωνίαι διὰ τινὰ ἐκ τῶν
ἀνωτέρω ζητημάτων καὶ ἐκεῖνα τὰ ζητήματα, δι' ἃ δὲν ὑπάρχουσι, θὰ
ἐπιλυθῶσιν εἰς τὸ συγκροτηθησόμενον Διεθνὲς Συνέδριον.»

» Ἐξ ἄλλου διπλωμάτης ἐπιφανῆς, τὸν ὁποῖον εἶδον χθές, μοῦ εἶ-
πεν ὅτι δὲν ὑπάρχει εἰς τὴν Εὐρώπην Κυβερνήτης, ὅστις θ' ἀναλάβῃ
τὴν φρικιαστικὴν εὐθύνην ἑνὸς πολέμου διὰ τὰ ἐπὶ τοῦ τάπητος ζη-
τήματα. Οὐδόλως ἀπίθανον λοιπὸν νὰ ἔχωμεν μίαν Πανευρωπαϊκὴν
συμφωνίαν χωρὶς μεγάλους κλονισμούς. Δὲν εἶνε δυνατὸν τις νὰ πι-
στεύσῃ ὅτι ὁ Αὐстроγερμανικὸς συνδυασμὸς θὰ ριφοκινδυνεύσῃ τὴν
τύχην του, δοθέντος ὅτι ἡ Ἰταλία μόλις ἀναλαμβάνει ἐκ τοῦ τελευ-
ταίου πολέμου. Ἐνῶ ὅπωςδῆποτε ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις εἶνε εἰς
μείζονα βαθμὸν ἐτοιμὴ τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας.

» Τελειώνω τὴν παροῦσάν μου μετὰ τὴν φράσιν διπλωμάτου·

» —Θὰ εὐρεθῇ τρόπος ἐπὶ τῆς πρασίνης Τραπεζῆς νὰ προφυλα-
χθῶσι τὰ συμφέροντα ὅλων.»

ὑπὸ τὸ αὐτὸ πνεῦμα ἔγραφον πάντα σχεδὸν καὶ τὰ λοιπὰ φύλλα. Πρὸ τῆς καταστάσεως ταύτης τῶν πνευμάτων, ἧτις ἠδύνατο νὰ δημιουργήσῃ ἀνυπολογίστους περιπλοκάς, ὁ Μ. Βεζύρης ἐκάλεσεν ἑκτακτον Ὑπουργικὸν Συμβούλιον, εἰς τὸ ὅποσον κατ' ἰδιαιτέραν πρόσκλησιν μετέσχον καὶ πάντες οἱ στρατηγοὶ γερουσιασταὶ καὶ ἄλλοι ἀνώτατοι ἀξιωματικοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦσαν ὁ Μαχμούτ Σεφκέτ πασσάς, ὁ Ἰμπραήμ πασσάς, ὁ Ριζά πασσάς ὁ Ἀχμέτ Σουκρή πασσάς καὶ ἄλλοι.

Πάντες ἐκλήθησαν ὑπὸ τοῦ Κιαμήλ πασσά ν' ἀποφανθῶσι περὶ τῆς καταστάσεως. Σημειωτέον ὅτι κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀνεγνώσθη καὶ σπουδαϊότατον τηλεγράφημα τοῦ ἐν Βερολίνῳ Ὀθωμανοῦ πρέσβευς, λέγον ταῦτα περίπου: «Ἡ Γερμανία διὰ τῶν πρακτόρων αὐτῆς ἐν Βουλγαρίᾳ ἠθέλησε νὰ μορφώσῃ σαφὴ γνώμην περὶ τῆς καταστάσεως τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ἐκ τῆς γενομένης λοιπὸν μελέτης διεπιστώθη ὅτι ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς λίαν κουρασθεὶς δὲν εἶνε πλέον εἰς θέσιν νὰ ὑποστῇ ἔντονον ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἐὰν λοιπὸν ὁ ὀθωμανικὸς στρατὸς προέβαιεν εἰς σφοδρὰν τινα ἐπίθεσιν, ἡ φάσις τοῦ πολέμου ἐντελῶς θὰ μετεβάλλετο.»

Αἱ συζητήσεις διήρκεσαν μέχρι τοῦ μεσονυκτίου. Ὑπῆρξαν ζωηρόταται. Ἀπηγορεύθη νὰ ἀναζητηθῶσιν αἱ εὐθύναι, ἀλλ' ἡ πλειονότης ἀπεφάνθη ὅτι οἱ μόνοι ἀρμόδιοι διὰ νὰ διατυπώσουν σήμερον σκέψιν εἶνε οἱ ὑπευθύνως διοικοῦντες ἀρχηγοί.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὀχυροῦται καὶ ἡ τετάρτη ἀμυντικὴ γραμμὴ.

Πλὴν τούτων ἔχομεν καὶ τὰς ἐξῆς, ὅχι καὶ τόσον ἀψόγους σκέψεις, κἀποίων ἀπὸ τοὺς κηρύσσοντας ἑαυτοὺς καλῶς πληροφορημένους:

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία ἔχει πρὸ πολλοῦ λάβει τὴν ἀπόφασιν νὰ ὑποκύψῃ εἰς τὸ πεπρωμένον. Ἡ κατάρρευσις τοῦ χαρτίου οἰκονομότητος τῆς ὑπῆρξε τόσον αἰφνιδία, ὥστε νὰ μὴν εὑρουν καιρὸν οἱ διπλωμάται νὰ δημιουργήσουν μίαν ἀπὸ τὰς συνήθεις προφάσεις τὰς δικαιολογούσας τὴν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν τῶν σχεδίων των. Σημειωτέον ὅτι τὴν ἀποτυχίαν αὐτὴν ἀναγνωρίζουν ἅπασαι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις πλὴν τῆς Ρωσικῆς, ἧτις ἔμαθε καὶ ἠθέλησε, καὶ τῆς Ἰταλικῆς, ἧτις, καίτοι μὴ μαθούσα μηδὲ θελήσασα, εὔρεν ἐν τούτοις εἰς

τὴν ἐναντίον τῆς ἡμισελήνου χριστιανικῆν ἐξέγερσιν ἰσχυρὸν ἔσον καὶ ἀπροσδόκητον βοήθημα εἰς τὴν βορειαφρικανικὴν ὡς ἐπίσης καὶ τὴν Βαλκανικὴν πολιτικὴν τῆς.

Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις παρητήθησαν τοῦ προγράμματος τῆς διατηρήσεως τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστώτος διὰ τὸν ἀπλούστατον λόγον ὅτι δὲν εἶνε εὐκόλον νὰ ὑποχρεωθοῦν, μὲ μίαν συνήθη τηλεγραφικὴν διαταγὴν, ἐξακόσιοι χιλιάδες νικηφόροι στρατιῶται νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰ ἀρχικά των σύνορα. Ἀλλὰ καὶ ἂν παραδεχθῶμεν ὅτι τὸ τοιοῦτον εἶνε δυνατόν νὰ γίνῃ, ποῶς θ' ἀναλάβῃ καθήκοντα χωροφύλακος ἐκτελεστοῦ τῶν ἀποφάσεων τῶν Δυνάμεων, καθήκοντα κολοσσιαία κατὰ τὴν παρούσαν περίστασιν; Ὅχι βεβαίως ἢ Ρωσία, τῆς ὁποίας ἡ κοινὴ γνώμη διάκειται συμπαιθέστατα πρὸς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ σκιρτᾷ συνεχῶς ἐξ ἀγαλλιάσεως διὰ τοὺς θριάμβους των, οὔτε ἡ Αὐστροουγγαρία, ἥτις, ἐπεμβαίνουσα στρατιωτικῶς, θὰ προεκάλει τὴν πανευρωπαϊκὴν σύρραξιν, διὰ τὴν ἀποσόδησιν τῆς ὁποίας τόσαι προσπάθειαι καταβάλλονται, δοθέντος ὅτι ἡ Ρωσία εἶνε ἀποφασισμένη νὰ μὴν ἐπιτρέψῃ νὰ στερηθοῦν τὰ χριστιανικὰ Κράτη τοῦ Αἴμου τῶν καρπῶν τῶν θριάμβων των.

Ἄφου λοιπὸν αἱ ἐπιτυχίαι τῶν συμμαχικῶν ὄπλων ἔλυσαν τὸ ζήτημα τοῦ καθεστώτος καὶ ἀπέδειξαν τοῦτο ἀδιατήρητον, ἡ Εὐρωπαϊκὴ ὁμοφωνία, διὰ νὰ ἔχῃ ἀντικείμενον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ν' ἀσχολῆται, προσπαθεῖ ἤδη νὰ συμφωνήσῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς μὴ ἐπεμβάσεως, ταυτέστι τῆς «οὐδετερότητος», κατὰ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον. Μὲ ἄλλους λόγους ἡ Εὐρώπη—φοβουμένη μήπως παρασυρθῇ εἰς γιγαντικὸν πόλεμον, εἰς τὸν ὁποῖον θὰ ἐχύνοντο ποταμοὶ αἵματος, καὶ ἀποτέλεσμα τοῦ ὁποίου θὰ ἦτον ἴσως ἡ ἀνατροπὴ τῶν βάσεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων στηρίζεται τὸ σημερινὸν Εὐρωπαϊκὸν καθεστῶς—προσπαθεῖ ν' ἀπομονώσῃ τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον, ἐπιδιώκουσα διὰ παντὸς τρόπον, ὅπως οὐδεμίαν Μεγάλην Δύναμιν γυμνώσῃ τὸ ἔϊφος.

Ἡ Εὐρωπαϊκὴ ὁμοφωνία—αὐτὸς εἶνε ὁ νέος ὄρος, ὅστις ἐτέθη γενικῶς ἐν χρήσει—ἀποφασίζει νὰ μείνῃ ἀμέτοχος πάσης ἐδαφικῆς ἐν τῇ Βαλκανικῇ ἐπεμβάσεως, παραδεχομένη νὰ μείνῃ ἡ Χερσόνησος τοῦ Αἴμου εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι θὰ τὴν λάβουν εἰς τὴν κατοχὴν των, εἰς τοὺς νικητὰς δηλαδὴ Βαλκανικοὺς στρατοὺς καὶ ἴσως κατὰ τι καὶ

εἰς Τουρκίαν, ἂν τὰ νικηφόρα Κράτη θελήσουν νὰ τῆς ἀφήσουν καμμίαν στενὴν λωρίδα.

Τὸ τοιοῦτον ἐγένετο ἴδι, παραδεκτὸν παρὰ τῆς Ρωσίας, ἣ ὁποία δὲν ἀποκρίπτει τὴν εὐχαρίστησίν τῆς προκειμένου νὰ προασπίσῃ τὰ συμφέροντα τῶν Νοτιοσλαύων, τῆς Ἀγγλίας, ἣτις ποθεῖ διακαῶς τὴν εἰρήνην καὶ εἶνε ἀρκετὰ ἱκανοποιημένη καὶ ἀπτησχολημένη, μὲ τὸ ἀχανὲς Κράτος τῆς, ὥστε νὰ μὴν ἐπιθυμῇ οἰανδήποτε ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν, καὶ τῆς Γαλλίας, ἣτις εὐρίσκει ὑπερβολικὸν τὸ ν' ἀναγκασθῇ νὰ πολεμήσῃ διὰ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καὶ νὰ ἐκθέσῃ εἰς κινδύνους τὰ οἰκονομικὰ συμφέροντα, ἅτινα ἔχει τόσον εἰς τὰ Κράτη ταῦτα, ὅσον καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν.

Καὶ ταῦτα μὲν ὅσον ἀφορᾷ τὴν Τριπλῆν Συνεννόησιν. Ὡς πρὸς τὴν Τριπλῆν συμμαχίαν, πρέπει νὰ γίνῃ κάποια διάκρισις μεταξὺ τῶν ἀποτελουσῶν αὐτὴν Δυνάμεων. Ἡ Ἰταλία—ὡς ἕκαστος ἐννοεῖ—ἔχει κηρυχθῆ ὑπὲρ τῆς οὐδετερότητος τῆς Εὐρώπης εἰς τὸν Βαλκανοτουρκικὸν πόλεμον, δὲν δύναται ἕμως καὶ νὰ παραδεχθῇ τὰ ὑπὸ τῆς Τριπλῆς Συνεννόησεως προτεινόμενα, χωρὶς προηγουμένως νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῶν συμμάχων τῆς Δυνάμεων. Ἡ Βαλκανικὴ πολιτικὴ τῆς Ἰταλίας δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἐξῆς τριῶν κυρίων σημείων :

1) Οὐδεμία ἐδαφικὴ ἐπέκτασις ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ πρὸς ὄφελος οἰανδήποτε ἐκ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.

2) Διατήρησις τοῦ καθεστῶτος ἐν ταῖς ὀθωμανικαῖς ἐπαρχίαις τῆς Εὐρώπης.

3) Ἐν περιπτώσει διαιμελισμοῦ τῆς Τουρκίας νὰ ἐφαρμοσθῇ ἡ ἀρχὴ «τὰ Βαλκάνια εἰς τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς».

Εἶνε λογικὸν ἐπομένως νὰ συμπεράνῃ τις ὅτι ἡ Ἰταλία ἐμμένει κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν εἰς τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ πρώτου καὶ τοῦ τρίτου ἐκ τῶν ὡς ἄνω ὄρων, αἱ διατάξεις τῶν ὁποίων συνδυάζονται ἄλλως τε πληρέστατα μὲ τὰ αἰσθήματα καὶ τὰς συμπαθείας τοῦ ἰταλικοῦ λαοῦ.

Διὰ τὴν Γερμανίαν εἶνε ἐξηκριθωμένον ὅτι ποθεῖ ἐπίσης τὴν οὐδετερότητα καὶ ἐτι πλείοτερον τὴν εἰρήνην. Ἀπομένει ἡ Αὐστροουγγαρία, πρὸς τὴν ὁποίαν στρέφεται, κατὰ τὴν παροῦσαν στιγμὴν, ἡ προσοχὴ ὁλοκλήρου τῆς Εὐρώπης, δοθέντος ὅτι ἀρκεῖ ἐν Αὐστριακὸν

πραξικόπημα διὰ νὰ προκληθῇ τρομερὰ σύρραξις, ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν ἀναφέρει ἡ Ἱστορία. Ποῖαι εἶνε αἱ προθέσεις τῆς ἀπέναντι τῶν τῆς συμμάχου; Εἶνε, βεβαίως, δύσκολον ν' ἀπαντήσῃ τις δοθέντος ἔτι ἡ Κυβέρνησις τῆς Βιέννης ἐτήρησε μέχρι τοῦδε στάσιν Σφιγγός. Ἐν τούτοις ὑπάρχουν ἐλπίδες μεταξὺ τῶν διπλωματικῶν κύκλων ὅτι ἡ Αὐστρία θὰ τηρήσῃ συνδιαλλακτικὴν στάσιν, παρὰ τὴν δῆλωσίν τῆς ἔτι δὲν δύναται νὰ δηλώσῃ τελείαν οὐδετερότητα, διότι ἔχει νὰ προσπίσῃ συμφέροντα ἐν ταῖς Βαλκανίαις. Φαίνεται δὲ ὅτι πρέπει μᾶλλον νὰ ἐλπίζῃ τις ἔτι τὴν φορὰν αὐτὴν ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία δὲν θὰ σημειώσῃ νέαν οἰκτρὰν ἀποτυχίαν εἰς τὰς προβλέψεις τῆς.

Ταυτόχρονως δὲ ἐξηγείροτο καὶ αὐτὴ ἡ Ἐκκλησία, λαμβάνουσα ἀφορμὴν ἐκ τῆς μονομεροῦς ἀπελευθερώσεώς τῆς ἀπὸ τῶν ὀνύχων τοῦ τυράννου, ἀνακτῶσα οὕτω τὰ δίκαιά τῆς μόνον ἐντὸς τῶν Εὐρωπαϊκῶν κτήσεων τῆς Τουρκίας.

Ἰδοῦ δὲ τί ἔγραφεν ἐπικαίρως ἤδη ὁ ἀρχιεπίσκοπος Κιτίου Μελέτιος Μεταξᾶς:

«Εἶνε λοιπὸν πλεόν γεγονὸς ἔτι τὸ κράτος τῆς ἀδικίας, τοῦ φαυλισμοῦ, τῆς βαρβαρότητος, τὸ κράτος τῶν αἰμάτων καὶ τῶν στεναγμῶν, τοῦ σκότους καὶ τῆς στασιμότητος, τὸ ὁποῖον πρὸ πέντε αἰῶνων ἰδρῦθη ἐπὶ τῶν μεγαλοπρεπῶν ἐρειπίων τῆς περιλάμπρου Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Βυζαντίου, κατέρρευσε μετὰ πατάγου ἔπως ἔλα τὰ σεσαθρωμένα οἰκοδομήματα.

»Τὸ γεγονὸς εἶνε τόσοσ μέγα, ὥστε καὶ οἱ γεγυμνασμένοι εἰς τὸ νὰ ἀντιμετωπίζωσι ψυχραίμως τὰ μεγάλα γεγονότα, δὲν δύναται νὰ ἀποκρύψωσι τὴν κατάπληξιν αὐτῶν, οἱ ψυχραιμότερον δὲ τὴν μεταβολὴν ἀντιμετωπίζοντες καὶ θετικώτερον τὴν νέαν κατάστασιν ἀντιλαμβανόμενοι εἶνε ἴσως οἱ ἄνθρωποι τῆς πίστεως, οἱ δεχόμενοι τὴν ἀλλοίωσιν ταύτην ὡς ἔργον τῆς δεξιᾶς τοῦ Ὑψίστου, οἱ πιστεύοντες ἔτι ἐν τῷ γεγονότι τούτῳ τῷ κοσμοϊστορικῷ ἀποκαλύπτεται Θεία δικαιοσύνη τιμωρὸς ἅμα καὶ βραβεύτρια.

»Τιμωρὸς τῶν ἀνομημάτων τῆς Τουρκίας, βραβεύτρια τῆς ὁμονοίας τῶν μικρῶν κρατῶν ὑπὲρ ἑνὸς ἀγίου σκοποῦ, τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀδελφῶν αὐτῶν ἀπὸ τὸν σκληρὸν τῆς τυραννίας ζυγόν. Ἡ ἔνωσις τῶν μικρῶν κρατῶν ὑπὲρ τόσοσ θεοφιλοῦς σκοποῦ ἐπέσυρεν

ἐφ' ἑαυτὴν τὴν εὐλογίαν τοῦ Θεοῦ καὶ οἱ μικροὶ καὶ ἀνίσχυροὶ καὶ ἐξησθενημένοι ἐν τῇ διαιρέσει, ἐγίναν εὐθὺς μεγάλοι καὶ δυνατοὶ καὶ εὐυπόληπτοι τῇ ἐνώσει. Καὶ κατετρόπωσαν αἱ χιλιάδες τὰς μυριάδας καὶ κατενίκησαν οἱ Δαυὶδ τὸν γίγαντα Γολιάθ. Ὁ Ὑψιστος ἤκουσε τοὺς στεναγμοὺς τῶν πιεζομένων, ἠλέησε τοὺς υἱοὺς τῶν τεθανατωμένων, ἐξέχεε τὴν ὀργὴν αὐτοῦ ἐπὶ ἔθνοους, μὴ γινώσκον αὐτὸν καὶ ἐπὶ βασιλείαν ἣ οὐκ ἐπεκαλέσθη τὸ ὄνομα αὐτοῦ.

Ἐὰ ἦτο μάταιον νὰ θελήσῃ τις νὰ προΐδῃ πάσας τὰς συνεπείας τῆς καταλύσεως τῆς ἐξουσίας τῶν Τούρκων ἐν Εὐρώπῃ. Τὸ γεγονός ἀκριβῶς περὶ οὗ πρόκειται κατέδειξε τὸ ἀσφαλές τῶν ἀνθρωπίνων προβλέψεων καὶ τῶν πολιτικῶν ὑπολογισμῶν. Ὑπάρχουσιν ὁμοῦ καὶ ἀπὸ τοῦδε σαφῶς διακρινόμεναί γραμμαὶ τῆς εἰκόνας τῆς νέας καταστάσεως.

Ἡ ἐλευθερία καὶ ὁ πολιτισμὸς ἐπανιδρύουσι τὸ κράτος αὐτῶν εἰς τὰς χώρας, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἄλλοτε ἰδρυμένοι ἀπέδωκαν ἀφθόνους τοὺς καρποὺς αὐτῶν. Ἡ Μακεδονία, ἡ Θράκη καὶ ἡ Ἰλλυρία ἀπὸ θεάτρου ἐθνικῶν προπαγανδῶν μεταβάλλονται εἰς στάδιον εὐγενοῦς ἀμίλλης διὰ πᾶν ὅ,τι ἀποβλέπει τὴν πρόοδον τοῦ ἀτόμου, τῆς κοινωνίας, τοῦ κράτους. Πέντε Κράτη ἐφαπτόμενα ἀλλήλων, ἔχοντα ὁμοιογενῆ τὴν σύστασιν καὶ συνδεόμενα πρὸς ἀλλήλα διὰ τῶν δεσμῶν τῆς αὐτῆς θρησκείας, τῆς αὐτῆς ἱστορίας, τῶν αὐτῶν συμφερόντων, θὰ ἀποτελῶσι μίαν μεγάλην Εὐρωπαϊκὴν Δύναμιν ἐξ ἴσου σεβαστὴν ὄσον καὶ πᾶσα ἄλλη, ἡ προσθήκη δὲ τῆς νέας ταύτης Δυνάμεως εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν συναυλίαν θὰ συμπληρώσῃ τὴν ἁρμονίαν καὶ θὰ ἐπιταχύνη τὴν ἀποκατάστασιν τῆς Πανευρωπαϊκῆς ὁμοσπονδίας, πρὸς ἣν ἀσυναισθῆτως ἤδη ἡ Εὐρώπη ἐξελίττεται.

Ἐὰ τῆς λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος κατὰ τὸ μείζον καὶ δυσκολώτερον αὐτοῦ μέρος αἴρεται μέγιστον μέρος τῆς ἀντιθέσεως τῶν συμφερόντων τῶν παλαιῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ἅρα καὶ τῆς ἀνάγκης τῶν τεραστίων δαπανῶν, διὰ τῶν ὁποίων σήμερον οἱ Εὐρωπαϊκοὶ λαοὶ ἐξαγοράζουσι τὴν πρὸς ἀλλήλους εἰρήνην. Ἡ Κωνσταντινούπολις ὡς ἐλευθερά πολιτεία ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν ἀπάντων τῶν Κρατῶν τῆς Εὐρώπης μικρῶν καὶ μεγάλων—διότι τοιαύτην φανταζόμεθα τὴν νέαν θέσιν αὐτῆς—ἀναλαμβάνουσα παρ' αὐτῆς τῆς Εὐρώπης ἐπηυξημένον τὸν πολιτισμόν, τὸν ὅποιον εἰς αὐτὴν πρὸ πέντε αἰῶνων ἐδάνεισε, θὰ

ἐκπέμψῃ αὐτὸν ὡς δέσμην φωτὸς πλουσίαν ἀνὰ τὴν Ἀνατολήν, τὴν κοιτίδα τῆς θρησκείας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ τῆς Εὐρώπης. Αὐτοὶ οἱ ἐκδιωκόμενοι σήμερον ἀπὸ τῆς Εὐρώπης Ἀσιάται ἀποκαθιστάμενοι εἰς τὸ κέντρον τῆς φυλετικῆς αὐτῶν βαρύτητος θὰ διατηρήσωσιν ὑπὸ τινὰς ἀπαραιτήτους δρους τὴν ἐθνικὴν αὐτῶν ὄντοτητα.

» Καὶ ἄλλη ἕμως ἀποψις τῆς νέας καταστάσεως τῶν ἐν Ἀνατολῇ πραγμάτων, ἡμᾶς ἰδίᾳ τοὺς Ἑλλήνας ἐνδιαφέρουσα, παρουσιάζει εὐδιακρίτους γραμμάς.

» Ἐν τοῖς ὄριοις τοῦ νέου ἀσιατικοῦ ἀραβικοῦ πλέον Κράτους θὰ ἐξακολουθήσωσι βιοῦντα πολλὰ ἑκατομμύρια χριστιανῶν. Οἱ Ἕλληνες μόνοι δὲν εἶνε ὀλιγώτεροι τῶν τριῶν καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίων, δύο δὲ πρεσβυγενεῖς Ἐκκλησίαι, τὰ Πατριαρχεῖα Ἀντιοχείας καὶ Ἱεροσολύμων—τὸ Πατριαρχεῖον Ἀλεξανδρείας οὐδένα πλέον ἔχει λόγον νὰ συνδέεται ἔστω καὶ φιλῶ δεσμῶ πρὸς τὴν Σουλτανικὴν ἐξουσίαν—ἐκτοπιζομένης τῆς Κωνσταντινουπόλεως θὰ ἐξακολουθήσωσι νὰ εἶνε ὑπήκοοι τοῦ Σουλτάνου, ὅπουδήποτε καὶ ἂν μεταφέρῃ τὴν ἔδραν αὐτοῦ. Βεβαίως οὐδὲ ὡς ὑπόθεσις εἶνε παραδεκτὸν ὅτι ἡ ἐκβασίς τοῦ συμμαχικοῦ πολέμου δὲν θὰ περιλάβῃ καὶ τούτους εἰς τὸν κύκλον τῶν εὐεργετικῶν αὐτῆς ἀποτελεσμάτων.

» Οἱ σύμμαχοι θὰ ἐξεπλήρουν κατὰ τὸ ἡμισυ μόνον τὴν θείαν αὐτῶν ἀποστολήν, ἂν ἀρχοῦμενοι εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν ἐν Εὐρώπῃ χριστιανῶν, οὐδεμίαν ἐλάμβανον πρόνοιαν ὅπως καταστήσουν ἀνεκτὸν τοῦλάχιστον τὸν βίον τῶν ἐν Ἀσίᾳ. Ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης ἐξ ἅπαντος θὰ μεριμνήσῃ περὶ αὐτῶν. Τοῦρκοι ἄς κυβερνώσι τὸ νέον κράτος αὐτῶν ὅπως θέλουσιν, ἀπολυταρχικῶς, ὀλιγαρχικῶς, συνταγματικῶς. Ἡ θέσις τῶν χριστιανῶν ἐν μουσουλμανικῷ Κράτει εἶνε καθωρισμένη ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἱεροῦ τῶν Μουσουλμάνων νόμου ὑπ' αὐτῶν τῶν ἀμέσων διαδόχων τοῦ Προφήτου Μωάμεθ. Δὲν ζητοῦσιν οἱ χριστιανοὶ ἰσότητα πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους ἐν μουσουλμανικῷ κράτει, διότι γνωρίζουσιν ὅτι τοῦτο δὲν ἐπιτρέπεται ὑπὸ τοῦ Ἱεροῦ νόμου τῶν Μουσουλμάνων, οἱ δὲ τὴν Τουρκίαν συνταγματοποιήσαντες εἶνε παραδάται τῶν νόμων τῆς θρησκείας αὐτῶν καὶ ὑπονομευταὶ τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον διὰ τοῦ συντάγματος ἔφερον ταχύτερον εἰς τὸν ὄλεθρον.

» Εἶνε δικαίωμά των νὰ ἐξακολουθήσωσι καὶ ἐπὶ τῆς Ἀσίας τὰ

συνταγματικὰ παθήματα. Οἱ ὑπὸ τὸ κράτος των Χριστιανοὶ καὶ καθόλου μὴ Μουσουλμάνοι ἐνὸς ἔχουσιν ἀνάγκην: αὐθυπαρξίας θρησκευτικῆς, ἐκπαιδευτικῆς, ἀστικῆς. Τὴν αὐθυπαρξίαν ταύτην, ἣτις κακῶς ἀποδίδεται διὰ τοῦ ὄρου «προνόμια», διότι δὲν εἶνε παρὰ ὄρος ὑπάρξεως μὴ μουσουλμανικῶν κοινοτήτων ἐν μουσουλμανικῷ Κράτει, θὰ ἐξασφαλίσῃ πάντως αὐτοῖς ἡ συνθήκη τῆς εἰρήνης δι' ὄρου ἐιδικοῦ, ὅστις ἐν τῇ νέᾳ τάξει τῶν πραγμάτων δὲν θὰ μείνῃ γρήγορα νεκρός, ὡς συνέβη μὲ τοὺς ὄρους τῶν συνθηκῶν Παρισίων καὶ Βερολίνου, διότι θὰ ὑπάρχῃ ὁ δυνάμενος ν' ἀπαιτήσῃ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτῶν.

» Ὁ Κιτίου ΜΕΛΕΤΙΟΣ.»

* *

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ Ρώμης μᾶς διεδιόχοντο τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικώτατα τῆς καταστάσεως:

«Ὁ πόλεμος τῶν ὄπλων ἐγγίζει εἰς τὸ τέρμα του καὶ ἀρχίζει ὁ πόλεμος τῆς διπλωματίας. Ἄς εὐχηθῶμεν νὰ φανοῦν οἱ σύμμαχοι διπλωμάται ἀξιοὶ τῶν συμμάχων στρατηγῶν. Ἴσως ὁ πόλεμος τῆς διπλωματίας δὲν θὰ εἶνε ὀλιγώτερον δύσκολος τοῦ ἱστρατιωτικοῦ πολέμου. Ἄλλ' ἐνῶ εἰς τὸ πεδῖον τοῦ αἵματος εἶχομεν νὰ ἀντιμετωπίσωμεν τὸν παράλυτον Τοῦρκον, ἀντιθέτως εἰς τὸ πεδῖον τῆς διπλωματίας θὰ εὐρεθῶμεν ἀπέναντι τῆς πανόπλου Εὐρώπης. Διὰ νὰ νικήσωμεν καὶ εἰς τὸν δεύτερον τοῦτον πόλεμον, ὅπως καὶ εἰς τὸν πρῶτον, ἀνάγκη πρωτίστως νὰ παραστῶμεν ἡνωμένοι ἐν ἀρμονίᾳ βλέψεων καὶ ἐνεργειῶν.

» Ἡ τριπλῆ συμμαχία, πρωτοστατούσης τῆς Αὐστρίας, ἀποπειρᾶται νὰ διασπάσῃ τὴν συμφωνίαν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν. Εἶνε βέβαιον ὅτι ἡ Αὐστρία, ὑποστηριζομένη παρὰ τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Γερμανίας, ἐπιδιώκει νὰ ἀποτρέψῃ τὴν κἀθοδον τῆς Σερβίας εἰς τὰς ἀλβανικὰς ἀκτᾶς. Ἀντὶ τοῦ Ἀδριατικοῦ τῆς ὑποδεικνύει τὸ Αἶγατον. Δὲν μεταβάλλει διὰ τοῦτο ἡ Αὐστρία τὸ παλαιὸν πολιτικὸν πρόγραμμά της τοῦ drang nach Osten, ἀλλ' ἀπλῶς ἀναβάλλει τὴν ἐφαρμογὴν του εἰς εὐθετωτέραν περίστασιν διὰ νὰ ἀποσοβήσῃ τῶρα τὸν κίνδυνον τῆς Ἀδριατικῆς. Καὶ ἡ Αὐστρία ἀνοίγει ἤδη τὸ ἀλβανικὸν ζήτημα. Ἐξ ἄλλου ὄθει τὴν Ρουμανίαν νὰ προβάλλῃ ἀμέσως ἐδαφικὰς ἀξιώσεις ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν.

» Λέγουσιν ὅτι κατὰ τῶν ἐνεργειῶν τῆς Αὐστρίας θὰ ἀντιταχθῇ ἡ

Ρωσία. Τὸ λέγουν, ἀλλὰ διὰ νὰ τὸ πιστεύσωμεν, θὰ χρειασθῆ νὰ τὸ ἴδωμεν εἰς τὰ πράγματα. Ἄλλὰ καὶ ἂν, χάριν τῶν ἰδίων τῆς συμφερόντων, ἐναντιωθῆ ἡ Ρωσία εἰς τὰ Αὐστριακὰ σχέδια, μένει πάντοτε νὰ ἴδωμεν μέχρι ποίου σημείου θὰ φθάσῃ ἡ ἀντίστασις τῆς καὶ ἂν θὰ ἔχη συνεπικούρους τὰς ἄλλας δύο Δυνάμεις τῆς τριπλῆς συμμαχίας.

» Ὅπωςδὴποτε τὰ Βαλκανικὰ Κράτη δὲν δύνανται νὰ ὑπολογίσουν ἐπὶ ξένης βοήθειας. Μόνον εἰς τὰς ἰδίας τῶν Δυνάμεις πρέπει νὰ στηριχθοῦν, καὶ διὰ νὰ νικήσουν καὶ εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὀφείλουσιν νὰ διατηρήσουν τὴν ἑνωσίν των. Ὁ ἐνταῦθα πρεσβευτὴς τῆς Βουλγαρίας ἐρωτηθεὶς χθὲς περὶ τῆς βαλκανικῆς ὁμοσπονδίας ἐξέφρασε τὴν πεποίθησιν ὅτι αὕτη εἶνε βεβαία. Κατὰ τὴν ἀτομικὴν του κρίσιν τὰ κράτη τῆς τετραπλῆς συμμαχίας θὰ ἔχουν κοινὸν κοινοβούλιον, κοινὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, κοινὴν τελωνειακὴν, κοινὴν ναυτικὴν καὶ στρατιωτικὴν ὀργάνωσιν. Κοινὰ τὰ πάντα, πλὴν, ἐννοεῖται, τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς διοικήσεως . . . »

Βουλγαρικαὶ κινήσεις ἐν Μακεδονίᾳ.

Φθινόπωτος τοῦ 8)βρίου ἢ «Μίρ» διέψευδε κατηγορηματικῶς τὴν ὑπὸ Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων δημοσιευθεῖσαν εἰδησιν, ὅτι ἤρξαντο διαπραγματεύσεις μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Ρουμανίας διὰ τὴν παραχώρησιν μιᾶς λωρίδος Βουλγαρικοῦ ἐδάφους ὑπὸ τύπον ἀντισταθμισματος.

Ἐκ Σερρών δὲ ἀνηγγέλλετο ὑπὸ ἡμερομηνίαν 27)9 Νοεμβρίου, ὅτι ἐκτελεσθεῖσας ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ τὴν προηγουμένην ἡμέραν ἀναγνωρίσεως ἐν ταῖς πέριξ ἐχθρικαῖς θέσεσιν, ἐγνώσθη, ὅτι οἱ Τούρκοι κατέχουσι δι' ἰσχυρῶν δυνάμεων τὰ ὑψώματα τοῦ Ἀϊνάτοβο καὶ τοῦ Ἰλο.

Τὴν 27)9 Νοεμβρίου, μετὰ μάχην ἀρξαμένην τὴν πρωτὰν λίαν ἐνωρὶς καὶ διαρκέσασαν ἐπὶ τρίωρον, οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην καταδιωκόμενοι ὑπὸ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Ταυτοχρόνως ὁ διοικῶν τὴν δευτέραν Μεραρχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑποστράτηγος Κ. Καλάρης ἀνήγγειλεν εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τῆς

Βουλγαρικῆς μεραρχίας τὴν εἰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ παράδοσιν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἐν τούτοις, ἐπειδὴ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εὐρίσκειτο ἀντιμέτωπος τῆς τρίτης Βουλγαρικῆς μεραρχίας καὶ δὲν εἶχεν εἰσέτι ἀίχμαλωτιστὴ οὗτος, ὁ στρατηγὸς Θεοδωρῶφ διέταξε τὴν ἐπὶ τὰ πρόσω προέλασιν.

Μαθὼν ὅμως ὅτι οἱ Τούρκοι ὑπεχώρουν ἄνευ ἀντιστάσεως, διέταξε τὴν παῦσιν τῆς καταδιώξεως καὶ τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην προέλασιν.

Τὴν ἑσπέραν τῆς 28)8 Νοεμβρίου, κατὰ τινὰ ἀναγνώρισιν, ὁ διοικῶν τὴν ταξιαρχίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἱππικοῦ συνταγματάρχης προσήλθεν εἰς συιάντησιν τοῦ Βουλγάρου στρατηγοῦ Θεοδωρῶφ εἰς τὴν ἑπαυλιν Γκουδέσγα καὶ ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ ὁδηγίαν περὶ τοῦ πρακτέου.

Ὁ στρατηγὸς Θεοδωρῶφ τοῦ ἀπήντησεν ὅτι ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς πάσῃ θυσίᾳ θὰ προσβάλλῃ τὸν ἐχθρὸν περὶ τὸ λυκαυγές. Ὁ Ἑλληναὶν συνταγματάρχης ἀνεχώρησεν, ὅπως ἀναφέρῃ ταῦτα εἰς τὸν Ἀρχιστράτηγον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Οἱ πρίγκηπτες Βόρις καὶ Κύριλλος παρηκολούθησαν δι' ὅλης τῆς ἡμέρας τὴν μάχην. Ἡ ἐν γένει κατάστασις τοῦ στρατοῦ ἦτο ἀρίστη καθ' ἕλας τὰς ἐπόψεις, ὁ δ' ἐνθουσιασμός του ὑπερβαίνει πᾶν ὄριον⁽¹⁾.

* *

Αἱ ξένοι ὑγειονομικαὶ ἀποστολαὶ κατὰ τὴν διὰ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Φιλιππουπόλεως διάβασιν των ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τῆς Βασιλίσσης Ἐλεονώρας, ἣτις ἐξέφρασεν αὐταῖς τὰς εὐχαριστίας τῆς διὰ τὴν εὐγενῆ αὐτῶν ἀρωγὴν ὑπὲρ τῶν τραυματιῶν.

Ἐν Στάρα Ζαγορᾷ αἱ ἀποστολαὶ αὐταὶ ἐγένοντο δεκταὶ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν, αἵτινες παρέθεσαν πρὸς τιμὴν αὐτῶν γεύμα. Ἀπειραὶ ἠγέρθησαν προπόσεις ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Βουλγαρικῶν ἑπλων.

Ἡ Ρουμανικὴ ἀποστολὴ παρέμεινεν ἐν Στάρα Ζαγορᾷ, ἢ Ἀγγλικὴ τοιαύτη ἀνεχώρει διὰ Σαράντα Ἐκκλησίας, ἣ δὲ Τσεχικὴ ἐγκαθίστατο ἐν Γαμπόλει.

(1) Σ. Σ.—Χάριν ἀπλῆς περιεργείας τοῦ ἀναγνώστου, ἀλλὰ καὶ χαρακτηριστικῶς ἄριστα τὰς ἐξ ἀρχῆς μεγολοφειὰς ἐμπνεύσεις τῶν Βουλγάρων, παρενεθέσαμεν ἐναυθὰ τὰς κωμικὰς αὐτὰς στρεβλώσεις γεγονότων γνωστώων ἡδὴ ἡμῖν ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ.

Ξεναὶ ψυχολογίαι καὶ ψυχρολουσίαι.

Ὅτι τὰ πράγματα παρίσταντο οὐσηματικῶς ἀντίθετα πρὸς τὴν ἀλήθειαν, εἶνε αὐτόδηλον ἐκ τῶν ὄσα ἀνεγράψαι ἐν ἤδη.

Δὲν βλέπτει ὁμῶς νὰ παρενβίρωμεν καὶ κάπου-κάπου μερικὰς στομφοῦδεις καὶ «αὐτὸς ἔφα» κρίσεις καὶ προβλέψεις μερικῶν πού περνοῦν ὡς μεγαλοφυεῖς, διότι ἔτσι πολλάκις τὸ θέλουν αἱ περιστάσεις.

Ὁ πολὺς Μπάουτσερ, ἐν παραδείγματι, ἐτηλεγράφει ἤδη ἐκ Σόφιας πρὸς τοὺς «Τάιμς», ὅτι ἡ εἰδησις περὶ καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων προὐκάλεσε γενικῶς ἐν τῇ Βουλγαρικῇ πρωτεύουσῃ ζῶηράν εὐχαρίστησιν, παρ' οὐδενὶ δὲ ἐγεννήθη τὸ ἀνάξιον αἰσθημα ζηλοτυπίας.

Καὶ ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς ἐπήγετο ὅτι ἡ κρατοῦσα πεποιθῆσις μεταξὺ καὶ τῶν Ξένων διπλωματικῶν κύκλων τῆς Σόφιας εἶνε ὅτι ἡ τελικὴ διαρρύθμισις τῶν τόσῳ δυσχερῶν ἐδαφικῶν ζητημάτων θὰ ἐπιτευχθῇ μεταξὺ τῶν συμμάχων, χωρὶς καμμίαν Ξένην παρέμβασιν καὶ διαιτησίαν !!!

Καὶ ὁ ἐν Βελιγραδίῳ ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάιμς» ἐτηλεγράφει ὅτι ἡ κυριώτερα εἰδησις τῆς ἡμέρας καὶ εἰς τὰς ἐφημερίδας καὶ μεταξὺ τῶν Σερβικῶν πολιτικῶν κύκλων ὑπῆρξεν ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ δῆλωσις ἀφ' ἑτέρου τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Ἀγγλίας Ἄσκουϊθ, καθ' ἣν ἡ Ἀγγλία θὰ κατέβαλλε πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως μεταϊώσῃ διαρκούντος τοῦ πολέμου τὴν ἀπὸ μέρους τρίτων ὑποκίνησιν μεμονωμένων κινδυνωδῶν ζητημάτων, προुकάλει πανταχοῦ ζῶηράν ἐντύπωσιν.

Οἱ «Τάιμς» πάλιν ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ, ἐξαίροντες [τὴν] δῆλωσιν ταύτην συνίσταν ἐπιφύλαξιν ὡς πρὸς τὴν Αὐστροσερβικὴν διένεξιν, καθόσον ἔκφρασις γνώμης ἐπ' αὐτῆς ἐκ μέρους τῆς Ἀγγλίας, διαρκούντος τοῦ πολέμου, μᾶλλον θὰ ἐπεδείνου τὴν κατάστασιν.]

Ὁ ἄρθρογράφος προσέθετεν :

«Ἡ κατάληψις τοῦ Δυρραχίου ὑπὸ τῶν Σέρβων καὶ τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων δὲν εἶνε προωρισμέναι, κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ν' ἀποτελέσουν τὴν τελικὴν διευθέτησιν τῆς ἐν λόγῳ διαφορᾶς. Ἡ Ἀγγλία, οὐδὲν συμφέρον ἔχουσα ὑπὲρ ἢ κατὰ, εἶνε ἀναμ-

Καταδύνητριψις Τουρκικοῦ ἵππικοῦ ὑπὸ τῶν ἀντιτάτων
δρατιωτῶν μας.

πισδότητον ὅτι θὰ ἐργασθῆ ὅση αὐτῇ δύναμις πρὸς πρόληψιν περαιτέρω περιπλοκῶν.»

Καὶ ὅμως ἡ περαιτέρω ἐξέλιξις τῶς γεγονότων ἀπεδείκνυε τάχιστα ὅτι ἅλα αὐτὰ ἦσαν «ἀέρας φρέσκος» καὶ μάλιστα πολὺ πολὺ πρόωρα. Καὶ ὁ Γαλλικὸς δὲ Τύπος ἐπεδοκίμαζε καὶ ἐξῆγε τὰς δηλώσεις τοῦ Ἑγγλοῦ Πρωθυπουργοῦ.

Αὐτὰ ἐπίσης ὁ Μπάουτσερ ἐτηλεγράφη ἐκ Σόφιας πρὸς τοὺς «Τάϊμς», ἐπιβεβαιῶν ὅτι αἱ Δυνάμεις ἐπρόκειτο νὰ προῶσιν εἰς διάδημα μεσολαδήσεως τόσον πρὸς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, ὅσον καὶ πρὸς τὴν Τουρκίαν.

Ὁ Μπάουτσερ προσέθετεν ὅτι αἱ ἐν τῇ Βουλγαρικῇ πρωτεύουσῃ πρεσβεῖαι τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Ρωσσίας εἶχον λάβει ἤδη σχετικὰς ὁδηγίας ἐκ μέρους τῶν Κυβερνήσεών των καὶ ὅτι ἀνέμενον ὅπως λάβουν καὶ αἱ λοιπαὶ πρεσβεῖαι διὰ νὰ υπάρξῃ τὸ διάδημα κοινόν.

Πράγματι ὅμως ἐπρόκειτο περὶ ἀπλῆς βολιδοσκοπήσεως τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ὡς πρὸς τοὺς ὅρους τῆς εἰρήνης.

Καὶ πάλιν οἱ «Τάϊμς» μᾶς ἀνήγγελλον ἐκ Σόφιας ὅτι ἡ πτώσις τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀνεμένετο ἀπὸ ἡμέρας εἰς ἡμέραν, ὡς ἐκ τῆς ἀπέλπιστικῆς καταστάσεως εἰς ἣν εἶχε περιστῆ ἡ φρουρά.

«Τρία μεγάλα φρούρια, δεσπόζοντα τῆς ὀχυρώσεως, κατελήφθη-φθησαν ἤδη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων, τῶν ὁποίων αἱ ἀπώλειαι ἀπ' ἀρχῆς τῆς πολιτορκίας ἀνέρχονται εἰς δέκα χιλιάδας νεκροῦς καὶ τραυματίας.

Ἐτὸ στραταρχεῖον τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐκ Στάρα-Ζαγόρας μετεφέρθη εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας, διὰ νὰ εἶνε ἐγγύτερον τοῦ πεδίου τοῦ πολέμου.»

Καὶ ὅμως ἡ Ἀδριανούπολις δὲν ἔπεσεν οὔτε μετὰ τρεῖς μῆνας!...

Ἄφ' ἑτέρου ἡ «Μίρ» διέψευδε κατηγορηματικῶς τὴν ὑπὸ Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων δημοσιευθεῖσαν εἰδήσιν ὅτι ἤρξαντο διαπραγματεύσεις μεταξὺ Βουλγαρίας καὶ Ρωμουνίας διὰ τὴν παραχώρησιν μιᾶς λωρίδος Βουλγαρικῶν ἐδάφους ὑπὸ τύπον ἀντίσταθμίσματος.

Ἄστειον! Ἡ διάψευσις ἤρξατο ἐπικαιρότατα: ὁκτὼ ὀλοκλήρους ἡμερᾶς μετὰ τὴν ἐπίσημον ἔναρξιν τῶν διαπραγματεύσεων.

Πόσοι θὰ παρέμενον πτωχοὶ καὶ ἀσχημοὶ διὰ παντὸς ἐν τῷ βίῳ!

ἂν δὲν ὑπῆρχεν ἡ γνωστὴ ζαρωμένη γρηούλα ποῦ ὀνομάζεται Ἀναΐ-
δεια!...

Οἱ Βούλγαροι φεύγουν ἐκ Θεσσαλονίκης.—Τουρκικὴ κωμωδία.

Ἀπὸ τῆς 2ας Νοεμβρίου ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις ἔδιδε διατα-
γὰς εἰς τὴν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Θεοδωρῶφ μεραρχίαν, τὴν προσελά-
σσαν μέχρι Θεσσαλονίκης, ὅπως ἀναχωρήσῃ ἐκείθεν πρὸς ὀρισμένην
ἄλλην διεύθυνσιν.

Πράγματι δὲ τὴν ἐπιούσαν ἐκ τῆς ἕλης μεραρχίας ἀνεχώρησαν
δώδεκα χιλιάδες ἀνδρῶν, μετενεχθέντες εἰς Καβάλλαν ἐπὶ ἐλληνικῶν
ἐπιτάκτων σκαφῶν, συνοδείᾳ πλοίων τοῦ στόλου μας.

Ταυτοχρόνως ἤδη καθίσταντο γνωσταὶ καὶ αἱ πρῶται προτάσεις
τῆς Τουρκίας διὰ τὴν παρ' αὐτῆς ζητηθεῖσαν ἀνακωχὴν καὶ προσω-
ρινὴν εἰρήνην· ὑπῆρξαν δὲ τόσον ἡλιθίως κωμικαί, ὥστε θὰ διεπράτ-
τομεν ἀσυγχώρητον σφάλμα, ἂν δὲν τὰς παρενεβάλλομεν ἐναυθα.

Ἴδου τί προσέφερεν ἡ Πύλη, ὡς νὰ τῆς ἀνήκον :

1)—Παραχώρησιν τῆς Κρήτης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀνταλλασσομένης
μὲ τὴν Θεσσαλονίκην.

2)—Ἀὐτονομίαν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τέσσαρας διοικητῶν, ἓνα
Βούλγαρον, ἓνα Σέρβον, ἓνα Μαυροβούνιον καὶ ἓνα Τοῦρκον. («Ὡστε
οἱ Ἕλληνες δὲν ἐπετρέπετο ν' ἀναμιγνύωνται μὲ τὰ Μακεδονικά!»)

3)—Τὴν αὐτονομίαν τῆς Ἀλβανίας ὑπὸ Τοῦρκον ἡγεμόνα.

4)—Τὴν παραχώρησιν τῆς Καβάλλας(;) εἰς τὴν Σερβίαν καὶ τοῦ
Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μέδουας εἰς τὸ Μαυροβούνιον.

Συμπληροῦν ἤδη τὰς τηλεγραφικὰς πληροφορίας τὰς σταλείσας
ἐν ἀοριστίᾳ ἐκφράσεως εἰς Ἀθήνας τὸ Πρακτορεῖον Χαβάς διὰ τὸν
λόγον τοῦ Πουανκαρέ κατὰ τὸ γένημα τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ Ἐμπορίου
καὶ τῆς Βιομηχανίας ἀνεκρίνουσιν τὸ ἀκόλουθον ἀπόσπασμα αὐτοῦ».

»Ἡ πρότασις τῆς ἀνιδιοτελείας δὲν ὑπενόει ποσῶς τὴν παραγνώ-
ρισιν τῶν συμφερόντων τῶν Δυνάμεων. Εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἢ Γαλλία
ἔχει σημαντικὰ τοιαῦτα, τὰ ὅποια ὀφείλει νὰ προσκρίσῃ εἰς ἐκχωρή-
σεις, δάνεια, σχολεῖα, νοσοκομεῖα κτλ. Ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίσῃ τις
ὅτι οἱ αἰδυνάμεις ἀναμένουν τὴν λήξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ὅπως κα-
ταστήσουν σεβαστὰς τὰς βλέψεις των, καὶ ὅτι αἱ μεμονωμένοι ἐνέρ-
γεια καὶ τὰ βεδιασμένα διαδήματα δὲν δύνανται παρὰ νὰ καταλή-

γουν εἰς διχόνοιαν καὶ σύγκρουσιν συμφερόντων, ἀπὸ τὴν ὁποίαν οὔτε τὰ Βαλκανικὰ θὰ ὠφελήθουσι, οὔτε αἱ Δυνάμεις. Ὅτι δὲ πλέον τρομερὸς πόλεμος ἔστις θὰ ἐπέπιπτεν ἐπὶ τῆς Εὐρώπης θὰ ἦτο ὁ Εὐρωπαϊκός. Ἄλλ' ὁ πόλεμος οὗτος θὰ ἦτο ἡ δεινότερα προσβολὴ ἐναντίον τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ, ἐὰν ἐξεργηγνύετο ὑστερα ἀπὸ τόσας εἰλικρινεῖς προσπάθειας πρὸς ἀποτροπὴν του.

Καὶ ὁ Πουανκαρὲ κατέληγεν :

«— Ἡμεῖς θὰ καταβάλωμεν πᾶν μέσον συμβιβαστικὸν πρὸς ἀποτροπὴν τοῦ πολέμου μὲ τὴν ὑπεράσπισιν πάντοτε τῶν συμφερόντων μας καὶ τῆς ἐθνικῆς μας τιμῆς...»

Καὶ ἔμως δύο ἡμέρας κατόπιν ἀνηγγέλλετο ἐπισήμως ὅτι ἰδιαίτεροι συνεννοήσεις μετὰ τῆς Πύλης διεξήγοντο ὑπὸ τῶν παρασπόνδων Βουλγάρων ἕπως συναφθῆ μεταξὺ τῶν μόνον ἢ ἀνακωχῆ.

Ἦτο φανερόν πλέον.

Βούλγαροι καὶ Τούρκοι ἦσαν ἐπίσης ἐξηντημένοι. Ἡ Ἑλλάς δὲ μόνη δὲν ἠδύνατο νὰ ὑπογράψῃ ἀνακωχῆν, καθ' ὅσον οὔτε ἐξάντηλῃσιν ἠσθάνετο καμμίαν, οὔτε καὶ ἦτο διατεθειμένη νὰ διακόψῃ τὸν ἀποκλεισμόν τῶν τουρκικῶν λιμένων διὰ ν' ἀφήσῃ τὴν Τουρκίαν νὰ εἰσαγάγῃ ἕπως ἤθελε στρατεύματα διὰ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας.

Τοῦτο δὲ ὄχι διότι ἐφοβεῖτο ὅτι θὰ τὴν εὕρισκεν ἀντιμέτωπὸν τῆς πάλιν. Εἶχεν ἀρκετὴν τὴν δύναμιν νὰ τ' ἀποκρούσῃ, ἀλλὰ διὰ νὰ σώσῃ τὴν Βουλγαρίαν κυρίως ἀπὸ τὴν ἀνανέωσιν τῶν τουρκικῶν δυνάμεων ἐν Θράκῃ.

Εἰς εὐγνωμοσύνης δ' ἀντιστάθμισμα, ἐν τούτοις, δὲν ἐδίστασαν κατόπιν οἱ σύμμαχοι Βούλγαροι νὰ μᾶς εἴπουν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ὄχι μόνον δὲν τοὺς ἐβοήθησεν εἰς τίποτε, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἐβλαψεν μάλλον!...

Ἐν ἔχομεν ἀκόμη νὰ σημειώσωμεν ἐνταῦθα ὡς ἄκρον χρήσιμον διὰ τὰς κατόπιν μετὰ τῶν Βουλγάρων διενέξεις μας :

Ὅτι τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἡμέραν, καθ' ἣν οἱ Βούλγαροι ἀντάρται, αἱ ἐκ Δράμας προερχόμενοι, ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω, κατελάμβανον τὴν Καβάλλαν καὶ ἐγίνοντο τόσον ἐνθουσιωδῶς δεκτοὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων τῆς πόλεως, τὴν αὐτὴν ἀκριβῶς ἡμέραν ἰσχυρόν σῶμα Ἑλλήνων προμάχων (ἀνταρτῶν), ὑπαγόμενον ἔμως καὶ αὐτὸ εἰς τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ στρατοῦ μας, ὑπὸ τὸν διαπρεπῆ ὀπλαρχηγόν

Δούκαν, κατελάμβανε τὸ Πράβι καὶ ἔλα τὰ περίξ. χωρία τοῦ Παγγαίου πρὸς Δ. τῆς Κεβάλλας, ἀπὸ Ἐλευθερῶν μέχρι τῶν ἐκβολῶν τοῦ Στρυμῶνος, τὰ ὁποῖα δὲν ἐδίστασαν νὰ διαμφισθητήσουν κατόπιν οἱ φίλοι σύμμαχοι.

L.

Ἡ κατάληψις τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου.

Ἦτο πλέον, ἦτο πάλιν καιρὸς.

Ἐο φιλελληνισμὸς εὐρήκε νέον ἔδαφος.

Καὶ ἤρχισε ν' ἀναπηδᾷ ὡς φλόγες θαυμασμοῦ ἀπὸ τὰς στήλας πολλῶν Εὐρωπαϊκῶν φύλλων.

Ἴδου ἐν τοιοῦτον ἄξιον προσοχῆς ἄρθρον:

Ἐο Ζῶρξ Μπουρντόν ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Φιγαρῶ» διθυραμβικὸν ἄρθρον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἐο διαπρεπῆς Γάλλος λογοτέχνης, ὁ ὁποῖος πάντοτε εἰς στιγμὰς κρίσεως διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν εὐρεν εὐγενεῖς λόγους συμπαθείας, ἐκφράζει τώρα τὸν ἐνθουσιασμόν του διὰ τὰς νίκας τοῦ στρατοῦ μας.

«Οἱ Ἕλληνες, γράφει, εἶνε εἰς τὴν Θεσσαλονίκην!... Ἐν ὄνειρον πέντε σχεδὸν αἰῶνων εὐρίσκεται εἰς τὴν ὁδὸν τῆς ἐκπληρώσεως.

»Ἐο Ἑλληνισμὸς, ἀφανισμένος, συντετριμμένος, διεσπασμένος, αἰσθάνεται ὅτι φύονται νέαι πτέρυγες εἰς τὸ ἀναγεννηθὲν σῶμά του ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος εἰσήλθε πρὸ ὀλίγου εἰς Θεσσαλονίκην!

»Ἐνας παλαιὸς φίλος τῆς Ἑλλάδος, ὁ ὁποῖος ὑπέφερε μαζί της, ἀλλ' ἐπίστευσεν εἰς αὐτήν, ὁ ὁποῖος ἐγνώριζε ποῖαν ἐνεργητικότητα καὶ ποῖαν σοφίαν ἠδύνατο νὰ ἐπιδείξῃ, ἢ βυθισμένη εἰς τὴν δυστυχίαν ψυχῆ της, δὲν γράφει τὰ λόγια αὐτὰ χωρὶς χαράν. Οἱ Ἕλληνες προχωροῦντες ἀπὸ τοῦ νότου, ἐνῶ οἱ Βούλγαροι κατέρχονται ἀπὸ τοῦ βορρᾶ καὶ οἱ Σέρβοι ἀπὸ δυσμῶν, ἐπῆραν πάλιν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ Βουζάντιον!

»Ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Χαλκιδικῆς, τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, αἱ ὁπεταὶ ἀπὸ γυλίων ἐτῶν εἶνε ἰδικαί των φυλετικῶς, γλωσσικῶς καὶ λόγῳ τῆς ζωτικῆς ἐνεργείας των, ὁ νικηφόρος στρατὸς ἐμφανίζεται ὡς ὄργανον τῆς Μοίρας καὶ οἱ ἐλευθερούμενοι λαοὶ ρίπτονται ἐνώπιόν του κλαίοντες. Ἐὰν δὲν φθάσῃ μέχρι τῆς πρωτεύουσας, ἔπου τὴν 29ην Μαΐου 1453 ἔπεσε μετὰ τὸ σπαθὶ στὸ χέρι καὶ βεδαρη-

μένος ἀπὸ ἀπελπισίαν ὁ Κωνσταντῖνος Δραγάσης, ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ τῆς Ἀνατολῆς, τοῦτο συμβαίνει, διότι οἱ σύμμαχοι, κατόπιν ἀμοιβαίας συμφωνίας, ἐπεμερίσθησαν τὸ ἐγχείρημα. Ἀδιάφορον, ἕποια-δήποτε σημαία καὶ ἂν κυματίσῃ ἐπὶ τῶν παλαιῶν τειχῶν τοῦ Θεοδοσίου, εἰς τὰ συμπλιωθέντα Βαλκάνια ἀφυπνίζεται ὁ Ἑλληνισμός. Ὁ Ἑλληνισμός, δηλαδὴ ὁ ἀρχαιότερος καὶ ἐνδοξότερος ἐργάτης τοῦ Ἑυρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ.

»Διὰ τὸν Ἑλληνισμὸν ἐργάζεται ἡ Ἑλλάς. Ἐκ τοῦ Ἑλληνισμοῦ ἀντλεῖ τὴν ἰσχύν της. Δὲν εἶνε σημαντικὸν εἰς μίαν τόσον τραγικὴν στιγμήν νὰ αἰσθάνεται ὅτι ὑποστηρίζεται, ἐνθαρρύνεται, συντρέχεται ἀπὸ ἑκατοντάδας χιλιάδων ἀδελφῶν διεσπαρμένων ἀνὰ τὴν ὑφήλιον; Εἰς τοιαύτην ὥραν καθένας εἰς ἑλὰς τὰς πατρίδας δίδει ἀπὸ τὸν ἑαυτὸν του ἕ, τι ἤμπορεῖ. Οἱ πτωχοὶ ἀποστεροῦν ἑαυτοὺς τῶν πάντων· οἱ πλοῦσοι γίνονται πτωχοί· ἐκεῖνοι οἱ ὅποιοι δύνανται νὰ φέρουν ὄπλον, σπεύδουν νὰ τὸ ζητήσουν.

»Ἡ Ἑλλάς, ὡς καὶ οἱ σύμμαχοί της, εἶνε ἡρωϊκὴ· ἀλλὰ διὰ τὴν ἀποτολμήσῃ τὸ ἐγχείρημα, τὸ ὅποιον σήμερον πραγματοποιεῖ, ποτὲ δὲν θὰ μάθωμεν μέχρι ποίου σημείου ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡρωϊκὴ.

»Διχασμένη ἀπὸ τὰς πατρίδας, ἀποσυνετίθετο διὰ τῆς πολιτικῆς· ἦτο πτωχὴ καὶ ἀδύνατος καὶ ἡ θλιθερὰ ἐκστρατεία τοῦ 1897 εἶχε διαπομπέουσαι εἰς τὰ μάτια τοῦ κόσμου τὴν γυμνότητα καὶ ἀταξίαν της. Νικημένη καὶ μετ' ὀλίγον κατεστραμμένη ἐπρόκειτο λοιπὸν ν' ἀποθάνῃ; Ἄλλ' ἀκριβῶς τότε ἐξύπνησεν. Ὁ ρωμαλέος αὐτὸς καὶ παρὰ τὸ φαινόμενον καὶ τὴν φήμην στοχαστικὸς λαός, κατανοῶν ὅτι ἡ ὥρα διὰ νὰ ἐκλέξῃ τὴν τύχην τοῦ εἶχε φθάσει, προσδιώρισε τὴν βούλησίν του καὶ βλέπομεν πῶς ἐνέμεινε εἰς αὐτήν.

»Εἶχεν ἀνάγκην στρατιωτικῆς δυνάμεως. Κατὰ τὸ 1907 κατόπιν συγκριτικῶν δοκιμῶν, τῶν ὁποίων προήδρευεν ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος—ὁ ἀδελφός του, ὁ πρίγκηψ Νικόλαος ἦτο ἐπιθεωρητὴς τοῦ πυροβολικοῦ—τὰ πυροβόλα μας ἀνεδείχθησαν κατὰ πολὺ ἀνώτερα τῶν πυροβόλων Κρούπ καὶ μία πρώτη παραγγελία ἐδόθη εἰς τὸ Κρεζῶ. Ἄλλ' ἡ μεγάλη προσπάθεια δὲν εἶχε γίνεαι ἀκόμη. Ἡ Ἑλλάς ἐν τῇ ἀγωνίᾳ της ἐστράφη μετ' ἐμπιστοσύνην πρὸς τὴν Γαλλίαν, καὶ τὴν ἀδελφικὴν αὐτὴν βοήθειαν, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνάγκην διὰ νὰ

στερεώσῃ τὸ θάρρος τῆς, ἀπὸ ἡμᾶς τὰ τέκνα τῆς καὶ τοὺς αἰωνίους φίλους τῆς ἠθέλησε νὰ τὴν ζητήσῃ.

» Ἡ Ἑλλάς κατώρθωσε νὰ εὔρῃ ἕνα ἄνθρωπον. Ἦρχετο ἀπὸ τὴν Κρήτην, ἔπου εἶχεν ἐπαναστατήσῃ καὶ πολεμήσει. Ἦτο δικηγόρος, ὠμίλει καλὰ καὶ ἔδρα καλλίτερα. Ὀνομάζετο Βενιζέλος. Εἰς τὸν μετρημένον αὐτὸν ρήτορα, εἰς τὸν ἄνθρωπον τῆς δράσεως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀνεγνώρισε τὸν λειτουργὸν ποῦ ἐπερίμενον. Ὁ λαὸς τὸν ἔφερον εἰς τὴν ἐξουσίαν, τὸν προήσπισεν ἐναντίον τῶν δολοπλοικῶν καὶ ἔταν εἶδε τὸν Βασιλέα νὰ ἐνώνεται μὲ αὐτὸν διὰ νὰ τὸν διατηρήσῃ, μεταξὺ τοῦ στέμματος καὶ τοῦ ἔθνους ἀνεγεννήθησαν αἱ παλαιοὶ οἰκογενειακοὶ δεσμοί.

» Ὁ κ. Βενιζέλος ἐκ συμφώνου μὲ τὸν Ἄνακτα ἐκάλεσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν Γαλλικὴν στρατιωτικὴν ἀποστολήν. Τμῆμα αὐτῆς ἀνεχώρησεν ἀπὸ Παρίσι τὴν 26ην Ἰανουαρίου ἕτερον τὴν 6ην Ἀπριλίου.

» Πῶς εἰς τόσον σύντομον διάστημα μία τόσο μεγάλη πρόοδος κατέστη δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ; Ἐν πρώτοις δὲν παρέδωσαν ἄμορφον σῶμα εἰς τὰς φροντίδας τῶν ἀξιωματικῶν μας. Πρὸ τινῶν ἐτῶν, τὸ 1904, ὁ κ. Θεοτόκης, πρόεδρος τότε τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν, εἶχεν ἀρχίσει τὴν ὀργάνωσιν ὁ Διάδοχος τοῦ Θρόνου ἀφιέρωνεν εἰς τὸν στρατὸν ὄλας τὰς ὥρας του.

Ἐμπειροὶ καὶ ἐπιδέξιοι στρατιωτικοὶ θὰ εὔρισκον εἰς αὐτὸν εὐκαμπτότατον ὄργανον. Ἡ Ἑλλάς ἐστάθη τυχερὰ ποῦ ἡ Γαλλικὴ Κυβέρνησις ἐξέλεξεν ὡς ἀρχηγὸν τῆς ἀποστολῆς τὸν στρατηγὸν Ἐντου . . .»

Καὶ ἀναπτύσσων τὸ ἱστορικὸν τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας, ὁ Μπουρντὸν ἐπέλεγεν·

« Ἡ Ἑλλάς εὐρίσκεται εἰς πλήρη οἰκονομικὴν εὐημερίαν. Ἐνῶ ὁ ναρκωμένος Ἑλληνισμὸς ἐγείρεται διὰ νὰ πολεμήσῃ, ἀνευρίσκει τὴν ἐμπορικὴν τῆς δραστηριότητα καὶ εὐφυΐαν, αἱ ὁποῖαι εἶνε ἐπίσης κληρονομία μακρυσμένων προγόνων. Οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν ἔτι ἡ οἰκονομικὴ ἐπανάστασις θὰ εἶνε ἡ συνέπεια τῆς πολιτικῆς ἐπαναστάσεως. Ἦδη αἱ νικηταὶ σκέπτονται διὰ τὰ μέλλοντα ἔργα. Ἦδη Σέρβοι καὶ Βούλγαροι δίδουν εἰς τὰς ἀνακτηθείσας ὑπ' αὐτῶν χώρας διοικήσιν. Ἦδη αἱ φίλοι Ἑλληγες ἐτοιμάζονται νὰ περατώσουν τὰς γραμμάς, αἱ ὁποῖαι θὰ τοὺς ἐνώσουν μὲ τὴν Εὐρώπην, νὰ κατασκευάσουν

κατὰ μῆκος τῆς ἀκτῆς τὰ ἐνενηντα χιλιόμετρα τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, τὰ ὅποια ἢ ὀπισθοδρομικὴ ἐπιμονὴ τῶν Τούρκων, νέων καὶ παλαιῶν, τοὺς ἠρνήθη πάντοτε. Τὸ 1913 θὰ μεταβῶμεν νὰ ἐγκαινιάσωμεν τὴν γραμμὴν Παρισίων-Ἀθηνῶν εἰς ἐξήντα ὥρας. Ἡ Ἑλλὰς παύει νὰ εἶνε ἡ μακρυνὴ χώρα τῆς ἀναμνήσεως καὶ τοῦ ὄνειρου. Ἀνεγείρεται. Εἰσέρχεται πάλιν εἰς τὴν ζωὴν. Ὁ Ἑλληνισμὸς, ὁ ἀνατραπὴς πρὸ τετρακοσίων πενήντα ἐτῶν, εἶνε σήμερον μίᾳ ζῶσα πραγματικότης...»

Πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἀπεστάλη τὴν 6ην Νοεμβρίου τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα, διὰ τοῦ ὁποίου ἀγγέλλεται ἡ κατάληψις τῆς Κασσάνδρας καὶ τῶν περιχώρων:

«Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν Ἀθήνας.

»Εἰκοστὴν τετάρτην τρέχοντος, ἀποβιβάσθεις ἀτμοπλοίου «Ἑλένης» μετὰ τῶν ἀνδρῶν μου εἰς Κασσάνδραν, ἐξεδίωξα ἀρχάς, καταλύσας νῦν ὑφιστάμενον τουρκικὸν καθεστῶς. Ἀνύψωσα ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς 12 χωρῖα Κασσάνδρας. Κάτοικοι ἐξαλλοὶ χαρᾶς. Δοξολογίαι πλείσται ἐψάλλησαν.

»Δεήσεις ὑπὲρ Βασιλέως μας, Διαδόχου, στρατοῦ, Βενιζέλου Ἐλευθερίου, ὑπὲρ πεσόντων καὶ λοιπῶν.

»Κατὰ διαταγὴν Γενικοῦ ἀρχηγοῦ, ὁδεύω εἰς ἔξωθι Ἰσθμοῦ χωρὶον Πολύγυρος. Λαυδοὺς καὶ περιχώρα κατελήφθησαν παρὰ τμημάτων γενικοῦ ἀρχηγοῦ Βάλλα.

»29 Ὀκτωβρίου 1912.

»Ὁ ἀρχηγὸς Κασσάνδρας.

»Θ. Ι. ΖΑΧΟΣ» (1).

Ἀπὸ τῆς 4ης ἤδη Ὀκτωβρίου εἶχον γνωστῆ πολλὰ περὶ τῆς δράσεως τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων εἰς τὴν Χαλκιδικήν. Χάρτις εἰς τὰ ὀλιγόριθμα ταῦτα σώματα ἢ Ἑλληνικωτάτη χερσόνησος ἀναπνέει ἀπὸ δεκαπέντε καὶ πλέον ἡμερῶν (ἄλλο παράδοξον μὴ γνωστὸν παρὰ μετὰ 20 ὄλας ἡμέρας) τὸν ἀέρα τῆς ἐλευθερίας. Πλήρης ἐνθουσια-

(1) Σ. Σ.—Τὸ παράδοξον ἐνταῦθα εἶνε πῶς τὸ τηλεγράφημα ἔρχεται τὴν 6ην Νοεμβρίου, ὅτε καὶ ἀνεκοινώθη εἰς τὸν Τύπον, ἐνῶ εἶνε γεγραμμένον ἀπὸ τῆς... 29 Ὀκτωβρίου!

σμοῦ διηγεῖται τὰ κατὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Χαλκιδικῆς ὁ ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ Σωκράτης, ἀφιχθεὶς ἐκ Λιγκοβίστης, ἔπου ἡ ἔδρα του, εἰς Θεσσαλονίκην.

Ὁ Ἅγιος Ἱερισσοῦ εἶνε πρακτικώτατος ἱεράρχης.

«— Ἀπὸ τῆς 15ης Ὀκτωβρίου, εἶπεν, ἡ Χαλκιδικὴ εἶνε ἐλευθέρωσα. Σωμὶ ἀνταρτῶν ἀποδιβασθὲν εἰς τὴν Ὀλυμπιάδα προῦχώρησεν εἰς τὰ ἐνδότερα καὶ ἐνέσπειρε τὸν πανικὸν εἰς τοὺς Τούρκους χωροφύλακας, οἱ ὅποιοι ἔφρουγον πανταχόθεν προτροπάδην.

»Οἱ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σώματος Παπακώστας καὶ καπετὰν Τρομάρας Σωτηριάδης ἐκάλεσαν ἄλλους τοὺς Χριστιανούς στρατευσίμους, οἱ ὅποιοι κληθέντες ὑπὸ τῆς Πύλης εἰς τὰ ἔπλα καὶ μὴ προσελθόντες, εἶχον τραπῆ διὰ τὸν φόδον τῶν Τούρκων εἰς τὰ ὄρη, καὶ παρέδωσαν εἰς αὐτοὺς ἔπλα καὶ πολεμefόδια διὰ νὰ ὑπερασπισθοῦν καὶ ἑαυτοὺς καὶ τὴν χώραν των. Τοιουτοτρόπως οἱ Χριστιανοὶ ὠπλίσθησαν καὶ ἠγνώθησαν μετὰ τῶν ἀνταρτῶν.

»Οἱ Τούρκοι ὅμως ἔφρουγον, ὅπως σᾶς εἶπα, προτροπάδην καὶ δὲν ἔδωσαν παρὰ δύο μόνον συμπλοκάς, μίαν ἐπὶ τοῦ ὄρους Σολομῶντος ἔπου ἐτραυματίσθη πολεμήσας μὲ ἐξαιρετικὴν ἀνδρείαν ὁ καπετὰν Τρομάρας καὶ μίαν εἰς τὰ Ρετσινένικια, ἔπου οἱ Τούρκοι εἶχον κλεισθῆ εἰς μερικοὺς σταύλους, τοὺς ὁποίους οἱ ἡμέτεροι ἐπυρπόλησαν καὶ ἐφόνευσαν πολλοὺς ἐκ τῶν ἐξαναγκασθέντων εἰς ἔξοδον ἐχθρῶν.

»Διὰ νὰ λάβετε δὲ μίαν ἰδέαν τῆς δειλίας καὶ τοῦ τρόμου ὑπὸ τοῦ ὁποίου εἶχον συσχεθῆ οἱ Τούρκοι, θὰ σᾶς φέρω ὡς παράδειγμα τὴν ἀναχώρησιν των ἀπὸ τὸν Πολύγυρον.

»Εἰς τὸν Πολύγυρον ἦσαν 350 ἔνοπλοι Τούρκοι χωροφύλακες μὲ ἄρκετους ἀξιωματικοὺς. Μόλις ἐγνώσθη ἡ προσέγγισις τῶν Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων, τὰ ὅποια ἦσαν πολὺ ὀλιγαριθμότερα αὐτῶν, κατελήφθησαν ὑπὸ μεγάλου πανικοῦ καὶ ἠτοιμάσθησαν νὰ φύγουν. Οἱ ἀξιωματικοὶ μάλιστα ἠτοιμάσαν καὶ τὰς οἰκογενείας των καὶ τὰ ἐπιπλά των. Ἀλλὰ καὶ νὰ φύγουν ἐφοβοῦντο ἔτρεμον μήπως συναντήσουν εἰς τὸν δρόμον των τὰ Ἑλληνικὰ σώματα.

»Καὶ εἰς τὸν πανικὸν τοῦτον ἐπόμενοι οἱ ἀξιωματικοὶ των προσήλθον ἐνώπιον τοῦ ἐπισκόπου Πολυγύρου καὶ περιδεεῖς τὸν παρεκάλεσαν νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἀναχώρησιν των συνοδεύων ἐν ἀνάγκῃ αὐτοὺς μέχρι τινός.

»Καὶ πράγματι δὲν ἀνεχώρησαν παρὰ τῇ συνοδείᾳ χριστιανῶν, τοὺς ὁποίους ἔταξεν ὁ Ἐπίσκοπος.

Καὶ βουλγαρικὸς στρατός.

»—Ἀφοῦ μόλις γθὲς ἤλθατε ἐκεῖθεν, ἠρωτήθη ὁ ἱεράρχης, θὰ γνωρίζετε βεβαίως ἐὰν εἶνε βέβαιον ὅτι εἰς τὴν Χαλκιδικὴν κατῆλθε καὶ βουλγαρικὸς στρατός.

»—Γνωρίζω περὶ αὐτοῦ ὅτι μέχρι τῆς γθὲς κατηυλλίζετο εἰς τὸ χωρίον Βασιλικὰ ἀπέχον τέσσαρας ὥρας τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐκεῖ τὸν συνήντησα ἐγὼ διερχόμενος, εἶχε δὲ κάμει τοιαύτην κατασκήνωσιν, ὥστε φρονῶ ὅτι θὰ εὑρίσκειται ἐκεῖ δι' ἀρκετὰς ἀκόμῃ ἡμέρας. Ἐν πάσῃ ἔμῳ περιπτώσει εἰς τὴν Χαλκιδικὴν δὲν ἔχει κανένα λόγον νὰ προσέλθῃ ὁ βουλγαρικὸς στρατός. . . .»

Κατ' ἄλλας ἀσφαλεῖς πληροφορίας τὸ Βουλγαρικὸν στρατιωτικὸν σῶμα, τὸ ὁποῖον ὁ Ἅγιος Ἱερισσοῦ εἶδε κατεσκηνωμένον εἰς Βασιλικὰ, μετετοπίσθη ἐκεῖθεν καὶ κατέλαβε τὸ χωρίον Λαγκαδᾶ ἔπου καὶ ἐστρατοπέδευσε. Τὸ χωρίον Λαγκαδᾶ, κείμενον ἐπὶ τοῦ λαίμου τῆς Χαλκιδικῆς, ἀποτελεῖ στρατιωτικῶς τὴν κλειδα τῆς Χερσονήσου, πρᾶγμα ἔμῳ τὸ ὁποῖον εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν οὐδεμίαν σημασίαν ἔπρεπε βεβαίως νὰ ἔχῃ.

Ἐν τῷ μεταξύ ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ Βουλγαρικὸς στρατός ἐξακολουθεῖ νὰ παραμένῃ ἐκεῖ γυμναζόμενος καὶ ἐκτελῶν πορείας μέχρι τῶν πέριξ. Ἐφαίνετο δὲ ὅτι, ἐὰν δὲν λάβῃ ἀνάγκην τῆς ἐνισχύσεώς του τὸ κύριον σῶμα τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον ἐμάχετο πρὸ τῆς Τσατάλτζας, τὸ περὶ οὗ ὁ λόγος τμήμα θὰ παρέμενεν ἐν Θεσσαλονίκῃ μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων, ὡς ἐγένετο τότε.

»Ἐδήλωσέ μάλιστα τοῦτο εἰς ἡμέτερον στρατιωτικὸν πρόσωπον καὶ εἰς Βούλγαρος ταγματάρχης, ὁ ὁποῖος ἐρωτηθεὶς περὶ τοῦ πότε σκέπτονται ν' ἀναχωρήσουν ἀπήντησεν :

«—Ἐλπίζω νὰ μὴ παρουσιασθῇ ἀνάγκη νὰ ἀπομακρυνθῶμεν ἐκ Θεσσαλονίκης!...»

Ἄλλαι πληροφορίαι (ἀπὸ 10ης αὐταὶ Νοεμβρίου!) μᾶς μεταδίδουν τὰ ἑξῆς :

Εἰς τὴν Χαλκιδικὴν Χερσονήσον Ἑλληνικὰ ἀνταρτικὰ σώματα, συμπλακέντα μετὰ λειψάνων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐφόνευσαν 41 Τούρκους στρατιώτας καὶ ἠγματούτισαν 11.

Ἰολόκληρος ἡ Χερσόνησος τῆς Χαλκιδικῆς ἐξεκαθκρίσθη ἤδη, μὴ ἀπομεινάντων πλέον Τούρκων στρατιωτῶν ἐν αὐτῇ.

Τὸ Στρατοδικεῖον Θεσσαλονίκης συνήλθε χθὲς εἰς πρώτην συνεδρίαν καὶ ἐξεδίστασε διαφόρους ὑποθέσεις ἀνγκομένας εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου.

Τοῦ δικαστηρίου προήδρευεν ὁ μέραρχος Κλεομένους, μετέσχον δὲ ὡς μέλη οἱ ἀξιωματικοὶ Ζαγοραῖος, Χαλκιοπούλος, Χατζημιχάλης καὶ Παπακωνσταντίνου.

Βασιλικὸς Ἐπίτροπος παρίστατο ὁ Μπρισιμιτζάκης.

Ἄλλαι πληροφορίες ἀπὸ 2 Νοεμβρίου μᾶς δίδουν τῆς ἐξῆς πληροφορίας:

Περὶ τῆς μεγάλης καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν οἱ Τούρκοι, κατόπιν πολυῶρου αἱματηροτάτης μάχης πρὸ τοῦ χωρίου Ρεσιτνίκια τῆς Χαλκιδικῆς, μετεδίδοντο αἱ ἐξῆς αὐθεντικαὶ πληροφορίες:

Ὁ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἀτζέμ-Ἀγᾶ Τουρκικὸς στρατὸς συμπλακεῖς μετὰ Ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος τὴν παρελθούσαν ἑβδομάδα ἐξώθεν τῶν Ρεσιτνικίων ἠναγκάσθη νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸ χωρίον, ἀπὸ τὸ ὁποῖον ἐνόμισεν, ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ ἀντιτάξῃ ἀποτελεσματικὴν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀντίστασιν. Καὶ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον κατέλαβε διὰ τῆς βίας τὴν μεγαλοπρεπῆ καὶ καινουργῆ οἰκίαν τοῦ αἰδεσιμωτάτου Οἰκονόμου Παπαδημητρίου, ὅστις μόλις εἶχεν ἀπολυθῆ ἐκ τῶν φυλακῶν τῆς πόλεως μας, ἔπου ἐπ' ἀρκετὸν ἐκρατήθη, ἔνεκα ἐθνικῶν λόγων.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διατελῶν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Βασιλείου Παπακώστα ἤνοιξε πῦρ ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἵτινες, ὡς ἀνωτέρω γράφομεν, εὕρισκόμενοι ἐντὸς τῆς οἰκίας τοῦ Παπαδημητρίου ἀντεπυροβόλησαν ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἡ μάχῃ διήρκεσεν ἐπὶ ἐννέα ὥρας καὶ ὑπῆρξεν αἱματηροτάτη.

Ἐπειδὴ ἡ ὥρα εἶχε παρέλθει καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἐφοβεῖτο τὴν ἐκ τοῦ σκότους ἀπόδρασιν ἀπεφάσισε νὰ θέσῃ πῦρ εἰς τὴν οἰκίαν. Καὶ πράγματι πρὸ τῆς παρουσιασθείσης τοιαύτης ἀνάγκης μόνος ὁ Οἰκονόμος Παπαδημήτριος ἐκόμισε μεγάλην ποσότητα πετρελαίου καὶ ἐπέχυσεν ἐπὶ τῆς οἰκίας του, ἥτις ἐντὸς ὀλίγου ἐγένετο παρανάλωμα τοῦ πυρός.

Οἱ Τούρκοι στρατιῶται εὐρεθέντες πρὸ μεγάλου προφανῶς κιν-

δύνου ἠναγκάσθησαν νὰ δοκιμάσουν ἐξοδον, ὅποτε ἐφρονεύθησαν περὶ τοὺς τριάκοντα καὶ ἠχμαλωτίσθησαν ἑνδεκα, μεταξὺ τῶν ὁποίων δύο πληγωμένοι. Ἐντὸς δὲ τῆς εἰκίας ἐκάησαν περὶ τοὺς εἰκοσι στρατιῶται. Ἐκ τῶν ἡμετέρων γενναίως πελεμησάντων στρατιωτῶν ἐφρονεύθησαν δύο καὶ ἐπληγώθη εἷς (1).

Ὅλιγον κατόπιν ἐγένετο, — ταυτόχρονος σχεδόν, — καὶ ἡ κατάληψις τοῦ Ἁγίου Ὀρους. Αὕτη συνετελέσθη ὡς ἔπεται:

ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἀνεκκοινοῦντο κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν αἱ ἐξῆς λεπτομέρειαι περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἁγίου Ὀρους.

«Μοῖρα, ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τριῶν ἀντιτορπιλικῶν, τῶν «Πάνθηρος», «Ἰέρακος» καὶ «Θυέλλης», ὑπὸ τὰς ἀμέσως διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ, ἀπέπλευσε τὴν πρῶταν τῆς 2ας Νοεμβρίου ἐκ Λήμνου, φέρουσα ἀποβατικὰ ἀγγήματα.

»Περὶ τὴν 10ην ὥραν τῆς πρωίας ἡ μοῖρα κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Δάφνης. Αὐτόσε ὑψωσε τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν καὶ ἀπεβίβασε πρὸ τοῦ τελωνείου τὸ ἐν ἐκ τῶν ἀγγημάτων αὐτῆς, ὅπερ διὰ τῆς ὁδοῦ τῆς διερχομένης πρὸ τῆς ἀρχαιοτάτης Μονῆς τοῦ Ἐηροποτάμου καθησθύνθη εἰς Καρυάς, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ Ἁγίου Ὀρους καὶ κατέλαβε τὸ Διοικητήριον, ἀφοῦ ὑψώθη ἡ ἐλληνικὴ σημαία, χαίρεισθεῖσα ὑπὸ χαρμοσύνων κωδωνοκρουσιῶν ἀπάντων τῶν κωδωνοστασιῶν καὶ πυροβολισμῶν ριπτομένων ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδῶν μοναχῶν.

»Αὐτὸ ἦτο τὸ σύνθημα, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνὰ πάσας τὰς χαράδρας τοῦ περιπόστου Ὀρους ἀντελάλει ὁ χαρμόσυνος ἦχος τῶν κωδῶνων καὶ ὁ ἀρῆσις τῶν πυροβολισμῶν.

»Ἡ ὑποδοχὴ, ἣς ἔτυχε τὸ ἀγγήμα, ἦτο ἐνθουσιώδης. Οἱ μοναχοί, ἠγουμενων τῶν λαδάρων καὶ τῶν ἐξαπτερύγων, ἐξῆλθον πανταχοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀγγήματος καὶ προσπορεύαντο αὐτοῦ ψάλλοντες τὸ Δοξαστικὸν «Ἄξιον ἐστίν...»

»Κατὰ τὸν παράπλουν τῶν πλοίων πρὸ τῆς μεσημβρινοδυτικῆς ἀκτῆς τῆς Χερσονήσου, ἀπὸ τῶν Μονῶν τοῦ Ἁγ. Παύλου, τοῦ Ἁγ. Γρηγορίου, Σίμωνος Πέτρου, Παντελεήμονος, Ξενοφάντος, Δαχειαρίου

(1) Σ. Σ. — Ἀσχέτως ὅμως παρὰ τὰς ἀνωμαλίας αὐτὰς τῶν χρονολογιῶν ἡ ἀλήθεια τῶν γεγονότων παραμένει ἀμείωτος.

ὕφουντο αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῶν σημεῖαι καὶ οἱ κώδωνες ἤχουν χαρ-
 μοςύνως. Τὸ ἕτερον ἄγλημα ἀπεβίβασεν εἰτα ἡ μοῖρα εἰς τὸν λιμένα
 Ἀμουλιανῆς παρὰ τὸ Λαυρεωτικὸν Μετόχιον, ἐκεῖ ἔπου κατέληγεν ἡ
 περίφημος διώρυξ τοῦ Ξέρξου. Ἐκεῖθεν τὸ ἄγλημα κατηυθύνθη πρὸς
 τὴν Ἱερισσὸν (τὴν ἀρχαίαν Ἄκανθον) ἔπου καὶ κατηυλίσθη.

»Διὰ τῆς κατοχῆς ταύτης τοῦ Ἴσθμοῦ ἐξησφαλίζετο ἡ κατοχὴ
 ἐλοκλήρου τῆς Ἀθωνίτιδος χερσονήσου.

»Διωρίσθη στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς Διοικητὴς ὁ ἀρχηγὸς τοῦ
 ἀγήματος, ἀντικαταστήσας τὸν Καϊμακάμην, Καρυῶν.

»24 στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ αἰχμάλωτοι συνελήφθησαν καὶ
 ἀποστέλλονται ἐνταῦθα διὰ Θεσσαλονίκης.»

Τοιοιουτρόπως τὸ Ἅγιον Ὄρος κατελήφθη! Τὸ ὄρος τὸ μεγα-
 λῶνυμον, τὸ γεμάτον ἀπὸ χριστιανισμὸν καὶ οἰστρους, τὸ ἀνάπλεων
 ἀπὸ τὰς ὠραιότερας, ἀπὸ τὰς πεινητικωτέρας τοῦ Βυζαντινοῦ πολιτι-
 σμοῦ σελίδας, τὸ καρφωθὲν ἐκεῖ πρὸ τοῦ Αἰγαίου ὡς ὕμνος ἐξαισιος
 πρὸς τὸ θεῖον.

Ἡ οἰκῆσις αὐτοῦ ἀνάγεται εἰς τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστια-
 νισμοῦ. Ὑπῆρξε τὸ ὄρητῆριον τοῦ μεσαιωνικοῦ ἀσκητισμοῦ. Ὑπῆρξε
 τὸ καταφύγιον ὄλων τῶν ἐκ τῶν ἐπιδρομῶν διαφόρων βαρβαρικῶν
 λαῶν παθόντων, ἀποχωρησάντων ἐκεῖ εἰς τὰς κλιτῆς του, διὰ τὴν
 εὐροῦν ἄσυλον ἀπὸ τὰ μίση καὶ τὰς κακίας τῶν ἀνθρώπων. Ἐκεῖ
 καὶ Αὐτοκράτορες καὶ Αὐτοκράτορισσι καὶ μεγιστᾶνες καὶ στρα-
 τάρχαι, ἄλλοι διότι ἀγέδιασαν τ' ἀνθρώπινα, ἄλλοι διότι ἐξωρίσθησαν,
 ἄλλοι διότι κατεστράφησαν ἐν τῇ ζωῇ ἢ ἐν ταῖς μάχαις, ἐκεῖ εὐρον
 ἀσφαλῆ λιμένα σωτηρίας κ' ἐκεῖ ἐξήντησαν εἰς ὕμνους καὶ λατρείας
 ὅ,τι ἀπέμεινεν ἀπὸ τὴν ψυχὴν των ζωτικὸν καὶ ὅ,τι ἀπέμεινεν ἀπὸ
 τὴν καρδίαν των εὐαίσθητον.

Ἀπὸ αἰῶνων τὸ Ἅγιον Ὄρος ὑπῆρξε τὸ ἀντιμαχόμενον σημεῖον
 ἰδίᾳ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη μεταξὺ Ρώσων καὶ Ἑλλήνων. Ἦτο δλό-
 κληρον σκῆνυμα Ἑλληνικὸν εἰς τὰς ἀρχάς. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ μέσα τοῦ
 παρελθόντος αἰῶνος ἐγένετο καὶ τὸ Ἅγιον Ὄρος στάδιον ἠθικῶν
 καὶ θρησκευτικῶν καὶ πολιτικῶν διενέξεων μεταξὺ τῶν δύο ὀρθοδό-
 ξων αὐτῶν λαῶν, αἵτινες βεβαίως δὲν κατέληξαν εἰς νίκην καὶ ἐνίσχυ-
 σιν ἐκεῖ τοῦ Ἑλληνικοῦ γοήτρου καὶ τῆς ὀρθοδοξίας.

Κατὰ τὸ ραδιοτηλεγράφημα τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου τοῦ Αἰ-

γαίου, ἡ χερσονήσος τοῦ Ἁγίου Ὄρους κατελήφθη διὰ τῆς συγχρόνου ἀποβιβάσεως ἀγχημάτων εἰς τὸν ἕρμον τῆς Ἀμουλιανῆς καὶ εἰς Δάφνην, λιμένα τῶν Καρυῶν, ἔπου ἐδρεύει ἡ Ἱερὰ Κοινότης.

Ἡ κατάληψις τῆς Χαλκιδικῆς Χερσονήσου ἀποτελεῖ γεγονός λίαν εὐχάριστον, διότι ἐλόκληρος Χερσονήσος, ἐντελῶς ἐλληνική, ἀπηλλαγῆ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ. Εἰς τὰς τρεῖς Χερσονήσους τῆς Χαλκιδικῆς, καὶ ἰδίως ἐπὶ τῆς τοῦ Ἁθῶ, ὑπάρχουν 17 μοναὶ καθαρῶς ἐλληνικαί, μία ρωσικὴ τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονος, μία βουλγαρικὴ τοῦ Ζωγράφου, μὴ σχισματικὴ ὅμως, καὶ μία σερδικὴ τοῦ Χιλανταρίου.

Ἐκάστη μονὴ διακρίεται εἰς σκήτας, ἀποτελούσας ἴδια μοναστήρια, ὡς εἶνε ἡ τοῦ Ἁγίου Ἀνδρέου, καὶ αὗται εἰς κελλίαι καὶ καλύδας μὲ ὠρισμένον ἀριθμὸν μοναχῶν. Ἐπειδὴ δὲ ἐκάστοτε οἱ Ρῶσοι, ἀγοράζοντες σκήτας διαφόρους, ὑπερέβαινον τὸν τεταγμένον ἀριθμὸν, πολλάκις ἐγένοντο συγκρούσεις μὲ τοὺς Ἑλλήνας μοναχοὺς.

Αἱ μοναὶ εἶνε δύο εἰδῶν κοινόδεια καὶ ἑτερόρουθμα. Ἐκάστη μονὴ στέλλει κατ' ἔτος εἰς Καρυάς, τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ἁγίου Ὄρους, ἀντιπρόσωπον, οὗτοι δὲ ἀποτελοῦσι τὴν Ἱερὰν Κοινότητα διοικουμένην ὑπὸ ἑνὸς ἐπιστάτου. Ἄπαν τὸ Ἅγιον Ὄρος ἀποτελεῖ Δημοκρατίαν, συναρχομένην σημαντικῶς πρὸς τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον. Ἄπασαι αἱ μοναὶ αὗται ἔχουσι προνόμια ἀναγνωρισθέντα διὰ χρυσοβούλλων τῶν Βυζαντινῶν Ἑλλήνων Ἀυτοκρατόρων τοῦ 11ου καὶ 10ου αἰῶνος.

Ὠραιοτέρα μονὴ εἶνε ἡ τῶν Ἰδύρων, ἥτις ἔχει καὶ τὸ περιάλητον δισκοπότηρον. Ἐπίσης πλουσία μονὴ εἶνε ἡ τοῦ Βατοπεδίου, ἔπου ὑπάρχει καὶ ἡ ζώνη τῆς Θεοτόκου καὶ ἡ τῆς Λαύρας, ἔχουσα σπουδαιοτάτην βιβλιοθήκην.

Εἰς Καρυάς ὑπάρχει ἔδρα καίμακάμη μετὰ χωροφυλάκων. Στρατὸς Τουρκικὸς δὲν μετέβη ποτέ. Ἰχνη φαίνονται ἀκόμη εἰς τὸν Ἁθῶ τῆς περιφήμου διώρυγος τοῦ Μαρδονίου καὶ τοῦ Ξέρξου. Λιμὴν τῶν Καρυῶν εἶνε ἡ Δάφνη ἡ καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἔπου πλέον κυματίζει ἡ Ἑλληνικὴ σημαία.

Ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν μετέβη εἰς Θεσσαλονίκην ἐν πομπῇ ἐπισήμῳ ἡ Ἱερὰ Σύναξις τοῦ Ἁγίου Ὄρους πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου.

Ἡ μετάβασις τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους παρὰ τῷ Βασιλεῖ τῶν Ἑλλήνων ἀπατέλει γεγονός ἀυτόχρονον ἱστορικόν.

Ἀπὸ τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐπιπτεν ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ, ἔπαυον πλέον καὶ τὰ Μοναστήρια τοῦ Ἁθῶ ἐπικοινωνοῦντα μετὰ τοῦ «Ἐλέφ Θεοῦ Βασιλέως καὶ Αὐτοκράτορος τῶν Ρωμαίων». Εἶνε δὲ γνωστοὶ οἱ δεσμοί, οἱ ὅποιοι ἴθουν τὸ Ἱερὸν Παλάτιον καὶ κατοπιν τὸ Παλάτιον τῆς Βλαχέρνας πρὸς ἕλας ἀνεξαιρέτως τὰς Μονὰς αὐτάς, τὰς ὁποίας ἐπροικοδότησαν μὲ κτήματα καὶ δῶρα καὶ προνόμια, ἔπειτα δὲ κατέστησαν τὸ καταφύγιον τῶν γηρασάντων πλέον εἰς πολιτισμὸν τελευταίων δυναστικῶν Οἴκων.

Ἡ ἐπίσκεψις τῆς Ἱερᾶς Συνάξεως πρὸς τὸν Βασιλέα διὰ τὰς προϋπαρξάσας ἀκριβῶς σχέσεις ταύτας καθίσταται γεγονός λίαν χαρακτηριστικόν. Ἀναγνωρίζεται παρὰ τῶν μεσαιωνικῶν αὐτῶν θρησκευτικῶν Σωματοειῶν ἐν τῷ προσώπῳ Γεωργίου τοῦ Α' ἐκεῖνος, ὁ ὅποιος ἐξακολουθεῖ νὰ σύρῃ εἰς τὴν ἱστορικὴν ἐξέλιξιν τῆς Ἀνατολῆς τὴν χρυσὴν γραμμὴν τῶν Αὐτοκρατόρων τοῦ Βυζαντίου.

Ἄν ἔχῃ τὰς Ἀθήνας πρωτεύουσταν, τοῦτο δὲν ἀφαιρεῖ τίποτε ἀπὸ τὴν Φιλόχριστον Μεγαλειότητα, διότι καὶ ἄλλοτε οἱ βασιλικοὶ πρόγονοι εἶχον στήσει τὸν θρόνον τῶν εἰς τὴν Νίκαιαν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας χωρὶς νὰ χάσῃ καμμίαν ἀκτίνα λάμπειως ἢ ἀγιωσύνης των.

Διὰ τοῦτο ἡ ἐπὶ μεμδράνης ἐνθουσιώδους προσκλιαί, ἡ ἐγχειρισθεῖσα παρὰ τῶν μοναχῶν εἰς τὸν Βασιλέα τῶν Ἑλλήνων, ἡ κοσμουμένη ἀπὸ τὰς σφραγίδας ὄλων τῶν Μονῶν, εἶνε ἐγγραφὸς ὁμολογία πίστεως, ἣν ἔπρεπε ν' ἀνανεώσουν κατόπιν τόσων ἐτῶν χωρισμοῦ καὶ διακοπῆς τῆς ἀμέσου σχέσεως τοῦ Στέμματος μὲ τὸ Ἱερὸν μας Ὁρος.

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς, μάλιστα κατὰ τὴν ἀκρόασιν τὴν ὁποίαν παρέσχε πρὸς τὴν ἀντιπροσωπείαν τῆς Συνάξεως τοῦ Ἁγ. Ὁρους, τὴν 15 Ν)βρίου ἔδειξε μέγα ἐνδιαφέρον περὶ τῶν Μονῶν καὶ πλείστας πληροφορίας ἐζήτησε περὶ αὐτῶν παρὰ τῶν μοναχῶν.

Ὁ Βασιλεὺς, ἐκδηλῶν τὸ ἐνδιαφέρον του, ἐξέφρασε πρὸς τοὺς μοναχοὺς καὶ τὴν ἐπιθυμίαν αὐτοῦ ὅπως ἐν πρώτῃ εὐκαιρίᾳ ἐπισκεφθῇ τὸ Ἁγιον Ὁρος καὶ ἀντιληφθῇ ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὴν κοσμοῖστορικὴν Κοινότητα.

Οἱ μοναχοὶ μετὰ χαρᾶς ἤκουσαν τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Α. Μ. καὶ

παρεκάλεσαν τὸν Βασιλέα νὰ ἐκπληρώσῃ αὐτὴν τὸ ταχύτερον.

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ τὰ γεγονότα ἀπησχόλουν τὴν τε ἑλληνικὴν κατοχὴν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν βαλκανοευρωπαϊκὴν διπλωματίαν· Ἰδοὺ δὲ ποῖα τὰ γεγονότα ταῦτα :

Ἡ κατάληψις τῆς Καβάλλας.

Τὴν 5ην Νοεμβρίου ὡς ἔξῃς ἀφηγεῖτο ὁ προμνηθεὶς ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ τὰ κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Καβάλλας ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ὁ Ἐπίσκοπος Ἱερισσοῦ Σωκράτης εἶπε τὰ ἔξῃς :

«—Ἐπληροφορήθην ἀπὸ ἡμερῶν ὅτι τὴν εἶχε καταλάβει ὁ ἑλλη-
νικὸς στόλος, ἐνεργήσας ἀπόβασιν. Ἀργότερον μετέβησαν ἐκεῖ Ἑλ-
ληγες ἀντάρται, μετ' αὐτοὺς δὲ καὶ τακτικὸς βουλγαρικὸς στρατός.

«—Ἡ πλουτοπαργωγικὴ κατάστασις τῆς Χαλκιδικῆς εἰς ποῖον
σημεῖον εὗρισκεται; ἠρωτήθη ὁ ἱεράρχης.

«—Δύναμαι νὰ σὰς ἀπαντήσω μόνον διὰ τὴν ἰδικὴν μου περιφέ-
ρειαν, ἣ ὅποια εἶνε κυρίως μεταλλειοφόρος. Τὰ ἐννέα χωρία, ἅτινα
περιλαμβάνετ' ἢ ἐπισκοπῇ μου, ὀνομάζονται ὡς ἐκ τούτου Μαντεμο-
χώρια.

»—Τὰ μεταλλεῖα αὐτὰ εἶνε ἀνεκμετάλλευτα ;

»—Ὅχι. Τὰ ἐκμεταλλεύεται, ἀλλ' οὐχὶ τελείως, μία Ἑλληνικὴ
Ἑταιρεία.

»—Μοναὶ μήπως ὑπάρχουν εἰς τὴν περιφέρειάν σας ;

»—Ἐὰν ἐξαιρέσῃ κανεὶς τὸ Ἅγιον Ὄρος, εἰς ἑλὴν τὴν ἄλλην
Χαλκιδικὴν δὲν ὑπάρχει παρὰ μία μόνον Μονή. Ὑπάρχουν ὅμως ἐγ-
κατεσπαρμένα πανταχοῦ πολλὰ μετόχια τῶν μονῶν τοῦ Ἁγίου Ὄ-
ρους, ἔλα πλουσιώτατα...»

Ἡ κατάσχεσις τοῦ «Φουάτ».

ὑπὸ τοῦ Γεν. ἐπόπτου τοῦ λιμένος Δ. Λάμπρου κατεσχέθη τὴν
4ην Νοβρίου τὸ ὄρμουν εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης Τουρκικὸν θα-
λαμηγὸν «Φουάτ».

Ὁ κυβερνήτης καὶ ὁ Ὑπαρχος τοῦ σκάφους ἐδυστρόπησαν κατ'
ἀρχὰς νὰ υπογράψουν τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως τοῦ σκάφους,
ἰσχυριζόμενοι ὅτι ἀνήκε τούτο εἰς τὴν Ἐρυθρὰν Ἡμιέγγον, ἔτ

Ἄγγλιδες νοσοκόμοι ἀποβιβαζόμεναι εἰς Θεσσαλονίκην. περιείχε τοῦτο καὶ ἐξηκολούθει νὰ εἶνε ὄχι πλωτὸν νοσοκομεῖον, ἀλλ' ἀπλῶς τουρκικὴ κανονιοφόρος. Κατόπιν τούτου οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδώσουν τὸ πλοῖον, ἀπὸ τότε δὲ κυματίζει ἐπ' αὐτοῦ ἡ ἑλληνικὴ σημαία.

Κατεσχέθησαν ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Λάμπρου τὸ φορτηγὸν «Σαλονίκη» τοῦ Τουρκοκρητῆς Σκουνάκη καὶ τὰ δύο πλοηγὰ «Κατερίνη» καὶ «Σουράτ».

Τῇ πρωτοβουλίᾳ δὲ τῆς Α. Μ. τῆς Βασιλίσσης Ὀλγας κατηρτίσθη ἐπιτροπὴ ἐκ τῶν κυριῶν Κλ. Χατζηλαζάρου, Γ. Χρυσάφη, Σ. Πεσματζόγλου, Α. Μενεξέ, Κλ. Ἀθανασίου, Ἀλφρέδου Ἀμποτ, Μπενσουσάν καὶ Μισραχί, ἡ ὁποία ἀνέλαβε τὴν μέριμναν ὑπὲρ τῆς προστασίας καὶ τῆς περιθάλψεως τῶν οἰκογενειῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπάθον καὶ ἐδυστύχησαν ἐκ τοῦ πολέμου.

Κατὰ τὴν πρώτην ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Βασιλίσσης συνεδρίασιν τῆς ἐπιτροπῆς ἀπεφασίσθη ὅπως χορηγηθῆ εἰς τὰς ἀπόρους ταύτας οἰκογενείας τοῦλάχιστον ὁ ἐπιουσιῶς ἄρτος.

Ἡ Α. Μ. ἡ Βασιλίσσα ἔδωκε διαταγὴν ὅπως ἐξ ὀνόματός τῆς διαγερμῆθουν εἰς τὰς ἀπόρους οἰκογενείας ἄρτοι, δηλαδὴ 6 χιλιάδες εἰς τὰς ἀπόρους Μουσουλμανικὰς οἰκογενείας, τὰς ὁποίας ὑπέδειξεν ὁ Μουφτής, 3 χιλ. εἰς τὰς Ἰσραηλιτικὰς, τὰς ὁποίας ὑπέδειξεν ὁ Ἀρχιερατικὸς, καὶ 10,000 ἄρτοι εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ὑποδειχθείσας Ἑλληνικὰς οἰκογενείας.

Αἱ ἐργασίαι τῆς ἐπιτροπῆς τῶν κυριῶν ἐξηκολούθουν, ἤλπιζον δὲ ὅτι ἐντός ὀλίγου χρονικοῦ διαστήματος θὰ κατωρθοῦτο ἡ ἀνελλιπὴς καὶ συστηματικὴ περίθαλψις ὅλων τῶν ἀπόρων οἰκογενειῶν.

Ἡ στρατὸς μας εἰς τὰς Σέρρας.

Ἡ εἰσοδος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς τὰς Σέρρας διήρξεν ἀποθεωτικῇ.

Ὁ Ἑλληνικὸς ἐκεῖ πλῆθος, πληροφορηθεὶς ὅτι κατέφθασεν εἰς τὴν πόλιν τῶν τμήμα τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐσπευσαν νὰ ὑψώσουν εἰς τὰς οἰκίας τῶν ἑλληνικῶν σημαίας, ἀφ' ἧδες προητοιμασθῆσαν. ὁλόκληρος δὲ ἡ πόλις προσέλαβε πανηγυρικὴν ὄψιν. Κανεὶς δὲν ἔμεινεν εἰς τὴν εἰρήνην τοῦ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, καὶ αὐταὶ αἱ τουρκικαὶ οἰκογένειαι ἐξήλθον ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ κλήρου εἰς ὑποδοχὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Οἱ κάτοικοι προῦπνῆσαν ἐξωθεν τῆς πόλεως τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν διὰ ζητωκραυγῶν καὶ συνώδευσαν αὐτὸν μέχρι τῶν κεντρικωτέρων ὁδῶν. Ἐκεῖ ἐγένετο δεξίωσις τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

ρων, ὅτινες, ὡς εἶδομεν, εἶχον προηγηθῆ. Ἡ συνάντησις τῶν δύο συμμαχικῶν στρατευμάτων ὑπῆρξεν ἐξαιρετικῶς ἐγκάρδιος. Στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ ἀδελφωμένοι ἐπανηγύριζον ἐπὶ ταῖς νίκαις.

Ταῦτοχρόνως τῶρα ἐν Θεσσαλονίκῃ ὁ γενναῖος ὀπλαρχηγὸς καὶ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Μιχαὴλ Ρίστιτς, ὁ ὁποῖος ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Ἑλλήνος ὀπλαρχηγοῦ Δημ. Τσιτσιμή ἐδρασαν κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον εἰς τὴν περιφέρειαν Στρωμνίτιδος, ἐζήτησε νὰ παρουσιασθῆ εἰς τὸν Στρατιωτικὸν Διοικητὴν Θεσσαλονίκης. Πράγματι δὲ ὁ Σέρβος ὀπλαρχηγὸς μετὰ τοῦ Ἑλλήνος συνεργάτου του παρουσιάσθησαν εἰς τὸν Γενικὸν Στρατιωτικὸν Διοικητὴν τὸν πρίγκηπα Νικηλαον καὶ ἐζήτησαν νὰ τοῖς ἐπιτραπῆ ὅπως μεταδοῦν καὶ πάλιν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν. Ὁ πρίγκηψ ὑπεσχέθη νὰ τοῖς χορηγήσῃ τὴν ἄδειαν ταύτην, μόνον θὰ παρίστατο νέα ἀνάγκη τῆς συμπράξεώς των.

Ἐπικαίρως θαυμάσια ἐπῆρχετο ἤδη τὸ θρασὺ μὲν, ἀλλ' εἰλικρινέστατον ὑπόμνημα τοῦ Πρίγκηπος Σαμπαχεδδὶν πρὸς τὸν Σουλτάνον.

Τὸ πολύκροτον τοῦτο ὑπόμνημα εἶχεν ὡς ἑξῆς:

«Μεγαλειότατε.

»Πέποιθα εἶτι κατὰ τὴν ζοφερὰν ταύτην ὥραν, καθ' ἣν ἡ Ὑμέτερα Πρωτεύουσα καὶ ἴσως αὕτη ἡ ἐθνικὴ ἡμῶν ὑπαρξις εἶνε εἰς κίνδυνον, θὰ μοι ἐπιτρέψητε νὰ ὑψώσω φωνὴν εἰλικρινῆ μέχρι τοῦ Ὑψηλοῦ Θρόνου τῆς Υ. Α. Μ. καὶ εἶτι ἡ συνείδησις τῆς Υ. Μ. θὰ ἀναγνωρίσῃ τὴν εἰλικρίνειαν τῆς παρακλήσεως, ἣτις ἐκπηγάξει ἐκ τῆς συνειδήσεώς μου.

»Κατὰ τὴν παρούσαν ὥραν ὁ Ὑμέτερος στρατὸς ἔχει ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην μιᾶς ψυχῆς. Ἡ ψυχὴ αὕτη δὲν δύναται νὰ εἶνε ἄλλος ἢ Ὑμεῖς, Μεγαλειότατε. Μετάβητε μετ' ἀποφάσεως εἰς τὸ πεδίον τοῦ πολέμου, ἐν συνοδείᾳ πάντων τῶν μελῶν τῆς Αὐτοκρατορικῆς Οἰκογενείας τῶν Ὀσμανιδῶν, ἣτις ἀπὸ 600 ἐτῶν διέπει τὰς πολιτικὰς τύχας τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐὰν ὁ Παδισάχ τῶν Ὀθωμανῶν εἶπῃ μετὰ τοῦ στρατοῦ Αὐτοῦ πρὸς τὴν τύχην «Νίκη ἢ θάνατος», ἡ τύχη τοῦ πολέμου θὰ μεταβληθῆ ἴσως ἐντελῶς, πάντως δὲ θὰ κορυφωθῶσιν αἱ πιθανότητες τῆς ἐπιτυχίας.

»Ἀλλὰ καθ' ἣν στιγμὴν συντελεῖται ἡ ὑπερτάτη αὕτη θυσία, ὑπάρχει μία ἀλύθεια, τὴν ὁποῖαν εἶνε καιρὸς νὰ ἀναγνωρίσωμεν καὶ διακηρύξωμεν.

Μεγαλειότητα !

«Ὅσον πικρὰ καὶ ἂν εἶνε ἡ ἀλήθεια αὕτη, ὀφειλομέν νὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ὁ μέγιστος ἡμῶν ἐχθρὸς δὲν εἶνε οὔτε ἡ Ἰταλία, οὔτε τὰ Βαλκάνια, οὔτε ἡ Εὐρώπη, ἀλλ' ἡμεῖς αὐτοὶ καὶ μόνοι ἡμεῖς. Ἡ ρίζα τοῦ κακοῦ εὐρίσκεται εἰς τὴν ἐν τῷ ἰδιωτικῷ βίῳ ἡμετέραν ἀδράνειαν. Αὐτὴ εἶνε ἡ οὐσία τῆς ψυχῆς μας καὶ αὐτὴ εἶνε ἡ φονεύσασα τὸ προοδευτικὸν πνεῦμα καὶ τὴν ἀτομικότητα. Ἐν δὲ τῷ δημοσίῳ βίῳ ἡ συγκέντρωσις εἶνε ἡ ἄγουσα πρὸς τὸν ὄλεθρον τὴν ὄλην πατρίδα καὶ αὐτὴν τὴν πρωτεύουσάν της.

» Ἡ Τουρκία δὲν φονεύεται σήμερον, αὐτοκτονεῖ.

» Ἄν ἐτολμῶμεν νὰ θέσωμεν χεῖρα ἐκκαθαρίσεως εἰς τὴν τακτοποίησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ κέντρου καὶ τῶν ἐπαρχιῶν, ἂν εἰς τὸν στρατιωτικὸν βίον ἐλαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν τὰς ἀπαιτήσεις τοῦ πολέμου τῆς αὔριου, αὐξάνοντες ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν τὴν ἐπιθετικὴν ἡμῶν δύναμιν, ἂν ἐν τῇ ἐξωτερικῇ ἡμῶν πολιτικῇ εἴχομεν πρὸ παντὸς μέλημα νὰ ἐναρμονίσωμεν τὰ ἡμέτερα συμφέροντα πρὸς τὰ τῶν γειτόνων, οἱ πανταχόθεν σήμερον ἐπιτιθέμενοι ἵνα μᾶς ἐκμηδενίσωσι καὶ μεταχειριζόμενοι ὡς ράκος τὴν ἐθνικὴν ἡμῶν ἀξιοπρέπειαν, θὰ ἠναγκάζοντο νὰ μᾶς πλησιάζωσι μετὰ σεβασμοῦ καὶ ἡ ἀπαισία συμμαχία, ἡ στρεφόμενη ἐναντίον ἡμῶν, ἤθελε συμπηχθῆ ὑπὲρ ἡμῶν, ὑπὸ τὴν προεδρίαν τῆς Υ. Μεγαλειότητος.

» Εἰς τοὺς δύο πολιτικοὺς ὀμίλους τῆς Δύσεως ἤθελε προστεθῆ εἰς τρίτος ἰσχυρὸς ὀμιλος, ὁ τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς, ὡς πολῦτιμος παράγων εἰρήνης καὶ προόδου.

» Δὲν ἠθελήσαμεν ὁμῶς νὰ βαδίσωμεν τὴν μόνην ὁδὸν τῆς σωτηρίας καὶ διὰ τοῦτο καταλείπομεν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν τραγικῶς καὶ ἐν κατασχύνῃ.

» Ἄλλ' ἄς μὴ προδῶμεν εἰς τὴν ἐγκατάλειψιν ταύτην πρὶν ἢ προσφύγωμεν εἰς τὰ ἔσχατα μέσα, εἰς τὴν ὑπερτάτην θυσίαν.

» Αἱ γονιμώτεραι δὲ θυσίαι, Μεγαλειότατε, εἶνε δικαιότεραι. Δὲν ὑπάρχει δίκαιον ἐκεῖ ὅπου ἡ ἀλήθεια ποδοπατεῖται. Ἄς ἀναγνωρίσωμεν τοῦλάχιστον κατὰ συνείδησιν τὸ εὐλογον τῶν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ τεθέντων κοινωνικῶν νόμων καὶ τῶν ἀναλλοιώτων ἀληθειῶν, ἐφ' ὧν δέον νὰ στηριχθῆ ὁ ἀγὼν τῆς ἡμετέρας πατρίδος. Ἐὰν προσφύγωμεν εἰς τὴν Θεῖαν Χάριν μετὰ συνείδησεως μεταρσιουμένης εἰς τὸ μέγεθος

τῆς πληττούσης ἡμᾶς συμφορᾶς, ἐὰν λάβωμεν τὴν στερεὰν ἀπόφασιν νὰ σώσωμεν τὴν ἀξιοπρέπειαν καὶ τὸ μέλλον μας, οὐδεμία ἀμφιβολία ἐστὶν ὅτι ὁ ἥλιος τῆς ἐλπίδος θὰ ἀνατείλῃ ἐπὶ τῆς προσφιλοῦς μας πατρίδος.

»Δῶν ὁ Ὑψιστος νίκην τῷ στρατῷ σας, εὐδαιμονίαν καὶ τιμὴν τῇ Ὑ. Μεγαλειότητι καὶ σωτηρίαν τῇ πατρίδι.

Ταπεινὸς Ὑμῶν θεράπων

ΣΑΜΠΑΧΕΔΔΙΝ.»

Καὶ μᾶς ἤρχοντο ἐν τέλει αἱ λεπτομέρειαι τῶν νέων παραχωρήσεων τῆς Πύλης πρὸς διευκόλυνσιν τῆς συνομολογήσεως τῆς ἀναχωρήσεως... Ἀλλὰ ὁποίων παραχωρήσεων!... Ἴδέτε τὰς :

«1) Ἡ Τουρκία θὰ διατηρήσῃ τὸ νομὸν Ἀδριανουπόλεως χωρὶς νὰ τῇ ζητηθῇ νὰ παραχωρήσῃ εἰς αὐτὸν αὐτονομίαν...

»2) Ἡ Βουλγαρία νὰ λάβῃ τὰς πόλεις Σαράντα Ἐκκλησίας, Μουσταφᾶ πασοᾶ, Κιρτζαλι, Νευροκόπιον καὶ Δζουμάι Μπαλιὰ καὶ λωρίδα ἐδάφους πρὸς τὸ Αἰγαῖον διὰ Καβάλλας ἢ Δεδέαγατς.

»3) Ἡ Ἑλλὰς νὰ λάβῃ τὰς πόλεις Πρέβεζαν, Γρεβενά, Ἐλασσώνα μέχρις Αἰκατερίνης ὡς καὶ τὴν Κρήτην!...

»4) Ἡ Σερβία νὰ λάβῃ τὸ Κουμάνοβον, τὴν Πριστινάν, τὴν Μητροδίτσαν καὶ ἕλον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ σαντζακίου Νόβι Παζάρ. Ἡ Τουρκία ὑποχρεοῦται νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Σερβίαν νὰ κατασκευάσῃ σιδηροδρομικὴν γραμμὴν μέχρι θαλάσσης, μάλιστα νὰ καταβάλλῃ αὐτὴ μέρος τῶν πρὸς τοῦτο δαπανῶν.

»5) Τὸ Μαυροβούνιον νὰ λάβῃ τὸ ὑπόλοιπον μέρος τοῦ σαντζακίου Νόβι Παζάρ καὶ ἕλην τὴν παρόχθιον λίμνην Σκόδρας, πλὴν τοῦ φρουρίου τῆς Σκόδρας.

»6) Ἡ Ἀλβανία, ἡ Μακεδονία καὶ αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου νὰ λάβουν πλήρη αὐτονομίαν. Αἱ νῆσοι αὗται θὰ ἔχουν ὡς ἕδραν τὴν Σάμον. Αἱ τρεῖς αὗται αὐτόνομοι περιφέρειαι θὰ διατελοῦν ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας, οἱ δὲ διοικηταὶ θὰ διορίζωνται ὑπὸ τῆς Ὑ. Πύλης.

»7) Ἡ Τουρκία νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Βαλκανικὴν Ὁμοσπονδίαν, ἀποβαίνουσαν διαρκῆ πολιτικὴν ὀργάνωσιν, ἔχουσαν ὡς βᾶσιν γενικὴν καμβαλκανικὴν τελωνιακὴν ἔνωσιν.

»8) Ἡ Τουρκία ὑποχρεοῦται νὰ ἀναδιοργανώσῃ τὸν στρατὸν τῆς ἐντὸς 8 ἢ 9 ἐτῶν...»

LII.

Τὰ ἐν τῷ μεταξὺ Μαυροβουνιωτικὰ κατορθώματα.

(15 Ὀκτωβρίου—1 Νοεμβρίου 1912)

Τὰ ἐν τῇ περιόδῳ ταύτῃ πολεμικὰ γεγονότα ἐν Μαυροβουνίῳ ἔχουν κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν ὡς ἑξῆς :

Ἰουλίου 15.—Ἀποκλείεται ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων ἡ ἐδὸς πρὸς Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδοῦης.

Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην οἱ Μαυροβούνιοι κατάσχουν 10,000 σάκκους ἀλεύρων πρωρισμένων διὰ τὴν τουρκικὴν φρουρὰν τῆς Σκόδρας.

Ἰουλίου 16.—Περὶ τὸ Βαρδαγκιὸν παρὰ τὴν Σκόδραν συγκροτεῖται σφοδρὰ μάχη, κατὰ τὴν ὁποίαν τμημα τοῦ στρατεύματος τοῦ στρατηγοῦ Λάζοβιτς καταλαμβάνει τὰς ὄχθρας ταύτας θέσεις, ἡ κατάληψις τῶν ὁποίων περιφανῶς ὑποστηρίζει τὴν προέλασιν τοῦ λοιποῦ στρατεύματος.

Περαιτέρω οἱ Τουρκαλθανοὶ κατὰ τὸν συνήθη αὐτῶν δόλιον ἄντρον ὑψοῦσι λευκὰς σημαίας.

Οἱ Μαυροβούνιοι προχωροῦν ἕως τοὺς συλλάβουν ἀμέριμνοι.

Αἰφνης πυροβολοῦνται ὑπ' αὐτῶν, μόλις τοὺς ἐπληγίσασαν, καὶ 10—15 πίπτουν.

Οἱ λοιποὶ ἀντιπυροβολοῦν καὶ στρώνουν τὸ ἔδαφος μὲ τὰ πτώματα τῶν ἀτίμων ἐκείνων, συλλαμβάνουν δὲ τοὺς ὑπολοίπους.

Ἰουλίου 17.—Οἱ Μαυροβούνιοι καταλαμβάνουν κατόπιν πεισματωδῶν συμπλοκῶν καὶ πλείστα χωρία νοτιοδυτικῶς τῆς Σκόδρας, ἐντὸς τῆς κοιλάδος τοῦ Στόζ.

Ἰουλίου 18.—Ἐξακολουθεῖ ἐκ μέρους τοῦ στρατεύματος τοῦ στρατηγοῦ Μαρτίνοβιτς ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ Ταραμπός, τὸ ὅποιον ἀνταποκρίνεται διὰ ζωηροῦ πυρός.

Τμημα τοῦ αὐτοῦ στρατοῦ ἐκδιώκει τοὺς Τούρκους ἐκ τοῦ Πουλάζ ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Βογιάνα καὶ ἀναγκάζει αὐτό, κατόπιν ἀπωλείων, ν' ἀκολουθήσῃ τὴν ὄχθην, διευθυνόμενον πρὸς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδοῦης.

Ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος φθάνει ἐκ Ριέκας εἰς Ἀντίβαρι καὶ κατευθύνεται πρὸς τὸ Δουβρίνον.

Τὸ στρατεύμα τοῦ στρατηγοῦ Βούκοβιτς καταλαμβάνει τὸ Ἰπέκ.
Ἀποκρούεται ἐπιτυχῶς ἀπόπειρα τῶν Τούρκων πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς Σιρόκας.

Ὁ Ἀλθανὸς συγχρόνως φύλαρχος τῶν Σκρέλι (Μαλισσόρων) τῆς κοιλάδος Προνισάχ νοτίας Σκόδρας ὀνόματι Βάτ Νάρσχ ὑπατάσσεται εἰς τὸν Βασιλέα τοῦ Μαυροβουνίου.

(Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ οἱ Βούλγαροι—19 Ὀκτωβρίου—κατελάμβανον τὴν Στρώμνισαν, οἱ δὲ στρατοὶ τοῦ στρατηγοῦ Θεοδωρῶφ καὶ τοῦ στρατηγοῦ Κοβαντσέφ, κατερχομένου ἐκ Νευροκοπίου, ἔπου εἶχε περατώσει τὰς ἐπιχειρήσεις του, τῇ συνδρομῇ τῶν Σέρβων, συνηγνώντο περὶ τὸ Ρασλόγκ).

Ὀκτωβρίου 20. — Αἱ θέσεις τῶν Μαυροβουνιωτικῶν στρατευμάτων διατηροῦνται αἱ αὐταί. Ἐξακολουθεῖ ὁμοῦ πείσμων ἢ τε πολιορκία τῆς Σκόδρας καὶ ὁ βομβαρδισμὸς τῶν φρουριῶν τοῦ ὄχυρωτάτου Ταραμπός.

Ὀκτωβρίου 24.—Μετὰ τριήμερον ἀπραξίαν καὶ προπαρασκευήν, οἱ Μαυροβούνιοι, συμπραττόντων καὶ τῶν Σέρβων, κυριεύουν τὴν Διάκοθαν καὶ βομβαρδίζουσι τὸ Ἀλέσσιον.

Ὀκτωβρίου 25.—Ἐξακολουθεῖ ἡ πολιορκία τῆς Σκόδρας, ὡς καὶ αἱ περὶ τὸ Ἀλέσσιον στρατιωτικαὶ ἐπιχειρήσεις, ἐν συμπράξει τώρα μετὰ τῶν Σέρβων.

Ὀκτωβρίου 26.—Τμημα τῆς μεραρχίας Μαρτίνοβιτς, εἰσχωρήσαν πέραν τοῦ Βογιάνα, ὡς εἶδομεν, καὶ καταδιώξαν 2 συντάγματα τουρκικὰ εἰς Βαρβαλοῦτσι, ἀναγκάζεται σήμερον, ὡς ἐκ τῶν βροχῶν καὶ τῆς πλημμύρας τοῦ Δρίνου καὶ τοῦ Βογιάνα, ἐξ ἄλλου δὲ ἐκ τῆς ἐπιθέσεως τῶν συγκεντρωθέντων Τούρκων, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὸ Μαυροβουνιωτικὸν ἔδαφος κανονικῶς ὑποχωροῦν.

Ἡ πολιορκία τῆς Σκόδρας ἐξακολουθεῖ.

Τὰς λεπτομερείας τῶν μαχῶν τούτων, ὡς καὶ τὰ κατόπιν γεγονότα θὰ τὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ὁ Σουλτάνος ἐκρατεῖτο ἐνήμερος τῆς σχετικῶς πρὸς τὴν ταυτόχρονον κατάστασιν διασκέψεως τοῦ Συμβουλίου, μετὰ τὴν ὁποίαν ὁ Μ. Βεζύρης παρουσιασθεὶς εἰς αὐτὸν ἀνεκοίνου τὰς ληφθείσας ἀποφάσεις.

Αἱ ἐφημερίδες συνίστων ἐγκαρτέρησιν καὶ ὑπομονήν, ἀπέκρουον δὲ πᾶσαν σκέψιν ἐπαμβάσεως τῶν Δυνάμεων, ἥτις θὰ ἦτο δεκτὴ μόνον ἔπειτα ἀπὸ μίαν μεγάλην νίκην ἢ πλήρη ἦταν τῶν Τούρκων.

Ἐξ ἀντιθέτου ἐν Γαλλίᾳ ὁ πρωθυπουργὸς Πουανκαρέ ἐκφωνήσας λόγον ἐν Νάντη ἐξιστόρει τὰς προσπάθειας πρὸς παρεμπόδισιν τῆς θυέλλης, ἥτις ἐξερράγη εἰς τὰ Βαλκάνια καὶ ἐτόνιζεν ὅτι αὐταὶ στρέφονται ἤδη πρὸς ἐντοπισμὸν τοῦ πολέμου, καταδεικνύων ὅτι γενικὴ ὁμοφωνία τῶν Δυνάμεων εἶνε ἀναγκαία, ὅπως ἡ ἀναπόφευκτος ἀντίθεσις συμφερόντων μὴ ἐκτραπῇ θάπτον ἢ βράδιον εἰς γενικωτέρην ρῆξιν.

Καὶ προσέθετεν :

« Αἱ Κυβερνήσεις ὄλων τῶν Δυνάμεων ἐπεκρότησαν εἰς τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Γαλλίας, ἥτις ἐπροκάλεσεν ὁμόθυνον τὴν ἐποπτείαν των εἰς τὰ συντελούμενα, ἵνα δι' αὐτῆς καταστή, ὡς ἐλπίζει, εὐχεροστέρα ἢ παρέμβασις. Ἴσως μάλιστα τοιαύτη παρέμβασις ὑπάρξῃ προσηχέστατα δυνατῇ.

» Αἱ διεξαγόμεναι ἤδη συνεννοήσεις δὲν θὰ μεταβάλουν, ἐννοεῖται, τὸ σύστημα τῶν ἤδη συμμαχιῶν καὶ συμφωνιῶν τῆς Γαλλίας, παρὰ τὰς μελλούσας νὰ προκύρουν διαφορὰς προτιμήσεων τῶν διαφορῶν Δυνάμεων ἐν τῇ δοθησομένῃ λύσει εἰς τὴν Ἀνατολικὴν κρίσιν. Ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις θὰ μείνῃ ἀκλόνητος.»

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐν Ρουμανίᾳ ἐπύρχεται κυβερνητικὴ μεταβολή, καταρτιζομένου νέου ὑπουργεῖου ὑπὸ τὸν Μαγιорέσκον, τὸ ὅποιον ὁ Βασιλεὺς Κάρολος μετὰ τὴν ὀρκωμοσίαν προσφωνεῖ ὡς ἑξῆς:

« Χαιρετίζω τὸν σχηματισμὸν τῆς νέας Κυβερνήσεως μετὰ ζωηροτάτης χαρᾶς, ἵσως μᾶλλον, ὅσω διανύομεν τὰς σημερινὰς σοβαρὰς περιστάσεις. Αἱ περιστάσεις ὅμως αὐταὶ μᾶς ἐπιβάλλουν τὴν υποχρέωσιν νὰ λάβωμεν σοβαροτάτας ἀποφάσεις. Διότι μόνον Κυβερνήσεις ἰσχυρὰ καὶ στηριζομένη ἐπὶ τῆς λαϊκῆς ἐμπιστοσύνης θὰ δυνηθῇ νὰ ἀντικρούσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ παρόντος.

» Εὐτυχῶς τοιοῦτον ὑπουργεῖον ἐσχηματίσθη. Ἀπὸ τῆς ἐνάροξεως τοῦ πολέμου ὄλων τὰ βλέμματα εἶνε ἐστραμμένα πρὸς ἡμᾶς καὶ ἡ Ρουμανία κερδίζει ἐκτίμησιν μεγαλειότεραν ἐξ αἰτίας τοῦ προσώπου, τὸ ὅποιον πρόκειται νὰ διαδοραμάτισθ. Ἄς ἀπομακρύνωμεν ὅλας τὰς ἐσωτερικὰς ἡμῶν διαμάχας καὶ ἅς ἀσχοληθῶμεν περὶ τῆς πολιτικῆς

καταστάσεως ταῦ τόπου, ἢ ὁποία εἶνε δυσχερής, ἀλλὰ τὴν ὁποίαν ἡ στρατιωτικὴ μας δύναμις καὶ ἡ διπλωματικὴ μας ἰκανότης θὰ δυνηθῶν νὰ ἀντιμετωπίσουν.»

Ἐκ Ριέκας τοῦ Μαυροβουνίου ἀνηγγέλλετο ἤδη ὅτι ὁ Διάδοχος Δανήλος διηύθυνε τὴν 15ην Ὀκτωβρίου αὐτοπροσώπως ἑνδεκα τάγματα καὶ πολλὰς ὀρειβατικὰς πυροβολαρχίας εἰς Γκολέμ ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Δρίνου, ὅπως οὗτοι καταλάβουν διὰ κυκλωτικῆς κινήσεως τὰ μεταξὺ Μπαζνταζάλ καὶ Σκόδρας ὑψώματα. Συγχρόνως δὲ ἡ δεξιὰ φάλαγξ ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρτίνοβιτς διήρχετο τὸν Βογιάναν παρὰ τὸ Σάνριτς, ὅπως ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Σκόδρας ἐκ τῆς νοτίου πλευρᾶς. Σφοδρὸν πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ ὑπεστήριξε τὸ πεζικόν. Ἡ μάχη διήρκασε μέχρι τῆς 17ης Ὀκτωβρίου, ὅτε ὁ Μαρτίνοβιτς ἰσχυρῶς προσβληθεὶς ἀπὸ τὰ συγκεντρωμένα πῦρ τῶν τουρκικῶν δυνάμεων καὶ τῆς Σκόδρας καὶ περὶ τὴν ἀριστερὰν ὄχθην τοῦ Βογιάννα ἠναγκάσθη ν' ἀνακόψῃ τὴν προέλασίν του, ὑπερβᾶς δὲ αὐθις τὸν ποταμὸν νὰ ἐνωθῆ μετὰ τῆς φάλαγγος τοῦ πρίγκηπος Δανήλου πρὸς κοινὴν καὶ πάλιν ἐνέργειαν.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (15 Ὀκτωβρίου), εἰς τὸ Νόδι-Παζάρ, τὰ ἐκεῖ ὄντωντα Σερβικὰ στρατεύματα ἤνοῦντο μὲ τὰ Μαυροβουνιωτικὰ πλησίον τῆς Σεενίτσης, καὶ προήλαυον πρὸς κοινὴν ἐνέργειαν πρὸς τὸν ΒΑ τομέα τῆς Σκόδρας.

Ὁ δὲ Βασιλεὺς Νικήτας, συμπαραλαβὼν καὶ τοὺς ἐν Κεττίγγη ἀντιπροσώπους Σερβίας, Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, ἀπῆρχετο ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ θέατρον τοῦ πολέμου, παραπορευόμενος τὴν βορείαν ὄχθην τῆς λίμνης τῆς Σκόδρας.

Ἄλλ' ὁ ἥρωϊκὸς Ἄναξ τῆς Τσέρνα-Γόρας εὐρίσκειτο ἤδη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ προέλθῃ εἰς διαπραγματεύσεις καὶ μὲ τοὺς ἀρχηγούς τῶν συμμαχητῶν τοῦ Ἀλβανῶν Μαλισσόρων, οἵτινες εἶχον ἤδη ἀξιώσει αὐτονομίαν μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου, εἰς ἀντάλλαγμα τῶν ὑπηρεσιῶν των πρὸς τὸ Μαυροβούνιον, διαρκούσης τῆς συρράξεως.

Πράγματι ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος» ἐθεβάλου ἤδη ὅτι, κατ' εἰδήσεις ἐκ Κεττίγγης, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν Ἀλβανικῶν φυλῶν Ὅτι, Κλεμέντι, Γκρούντι καὶ Καστράτι ὑπέβαλον πρὸς τὸν βασιλέα Νικόλαον τὴν αἴτησιν νὰ τοὺς δώσῃ ἐγγράφους ἐγγυήσεις ὅτι τὸ Μαυροβούνιον μετὰ ἐπιτυχῆ ἔκδοσιν τοῦ πολέμου θὰ ἐκκενώσῃ τὴν περιοχὴν τῶν

συνόρων, ἣ ὅποια κατοικεῖται ὑπὸ τῶν Ἀλβανικῶν καθολικῶν φυλῶν καὶ θ' ἀναγνωρίσῃ τὴν πλήρη αὐτονομίαν τούτων. Τὸ περιστατικὸν ὅτι οἱ διοικηταὶ ὅλων τῶν κατακτηθέντων μέχρι τοῦδε μερῶν διοικούντων Μαυροβουνιατικῶς ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως Νικολάου καὶ ὅτι τοῦτο ἀνέφερον καὶ αἱ προκηρύξεις, ἐπροξένησεν ἀνησυχίας μεταξὺ τῶν Μαλισσόρων περὶ τῆς θέσεως τοῦ ἐδάφους τῶν μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου, τοσοῦτο μᾶλλον, καθ' ὅσον ἐκ μέρους τοῦ Μαυροβουνίου ἐδόθησαν μόνον γενικαὶ προφορικαὶ διαβεβαιώσεις.

Αἱ διαπραγματεύσεις μεταξὺ τῶν Μαλισσόρων καὶ τῆς Μαυροβουνιακῆς Κυβερνήσεως ἐγένοντο πρὸ μιᾶς ἐβδομάδος περίπου. Τὸ γεγονός ὅτι οἱ Μαλισσόροι ἐξήρτησαν τὴν στάσιν των ἐκ τῆς παροχῆς τῶν αἰτηθεισῶν ἐγγυήσεων διὰ μίαν αὐτονομίαν, ἦτον ἡ κυρίᾳ ἀφορμὴ τῆς παρατηρηθείσης πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἐπιβραδύσεως τῆς προελάσεως τοῦ κυρίου σώματος ὑπὸ τὸν διάδοχον Δανῆλον κατὰ τῆς Σκόδρας, διότι ἡ πρὸς τὰ ἐκεῖ ὁδὸς κατεῖχτο ὑπὸ τῶν Μαλισσόρων.

Ἄλλ' ὁ γηραιὸς πατέρας-βασιλεὺς γνωρίζει: νὰ χαϊδεύῃ τὰ παιδιά του, καὶ εἰς τοὺς Μαλισσόρους ὑπεσχέθη ρητῶς «πᾶν ὅ,τι θὰ ἦτο δυνατόν μετὰ νικηφόρον πόλεμον», προσθέσας ὅτι οἰαδήποτε καὶ ἂν ἐβίβητε λύσις εἰς τὴν σύρραξιν ταύτην, θὰ τοὺς ἠγνώμωναι πάντοτε καὶ θὰ προσεφέρετο πρὸς αὐτοὺς ὡς ἀδελφοὺς τῶν καθ' ἑαυτὸ ὑπηκόων του Μαυροβουνίων».

Ἐκ Ρώμης, ὅπου τὸ ἐνδιαφέρον ἦτο μεῖζον διὰ τὰς ἐπιχειρήσεις τῶν Μαυροβουνίων, ἐγράφοντο ἐπικαίρως ἤδη τὰ ἐπόμενα χαρακτηριστικώτατα διὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ θανάτου ἡρωϊκὴν ἀπάθειαν τῶν ὀρεσείων τῆς Τσέρνα-Γόρας:

«... Κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας ἐμείναμεν ἄνευ εἰδήσεων περὶ τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Μαυροβουνίου. Ἄλλ' οἱ ἡρωϊκοὶ ἄνδρες τοῦ βασιλέως Νικολάου δὲν ἀνεπαύοντο. Τούναντίον ἐιργάζοντο πυρετωδῶς διὰ νὰ φθάσουν ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ἑνὸς τῶν κυριωτέρων σκοπῶν των, ὅστις εἶνε ἡ κατάκτησις τῆς Σκόδρας.

»Διὰ νὰ κατακτηθῇ ὁμως ἡ Σκόδρα πρέπει νὰ πέσῃ προηγουμένως τὸ ἰσχυρότερον προπύργιον τῆς Ταρμπούς, καὶ εἰς τοῦτο ἀκριβῶς συνεκέντρωσαν ὅλας τὰς προσπάθειάς των οἱ Μαυροβούνιοι. Αἱ ὁδοὶ διὰ τῶν ὁποίων ὤφειλον νὰ πορευθοῦν ἦσαν ἀδιάβατοι καὶ καθίστων

δύσκολον τὴν μεταφορὰν τοῦ πυροβολικοῦ των. Ὁ στρατηγὸς Μαρτίνοβιτς ἀφιέρωσεν ἔξι ἡμέρας εἰς τὴν κατασκευὴν νέων ὁδῶν, ἀγουσῶν εἰς ὑψώματα γύρω τοῦ φρουρίου Ταραμπός.

»Ἦδη οἱ Μαυροβούνιοι κατώρθωσαν νὰ τοποθετήσουν τὰ πυροβόλα των εἰς τὰ περὶ τὸ Ταραμπός ὑψώματα. Ἐξ πυροβόλα ἐστήθησαν εἰς Μπράκκα καὶ ἄλλαι πυροβολαρχίαι κινουῦνται ἀπὸ σημείου εἰς σημεῖον ἐπὶ τῶν πλευρῶν τοῦ ὄρους Κράϊα. Δέκα ἄλλα πυροβόλα ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ ὄρος Ρούμια καὶ μεταξὺ αὐτῶν δύο τῶν 310 χιλιοσσομέτρων. Ἐπὶ τοῦ λόφου Ἀνμόλης ἐτοποθετήθησαν πυροβολαρχίαι ταχυβόλων. Καὶ εἰς διαμέσους τοποθεσίας ἄλλα πάλιν στόμια πυρὸς σκορπίζουσιν τὸν θάνατον εἰς τοὺς ὠχυρωμένους Τούρκους.

»Οἱ Τούρκοι ἔχουσιν ἐπὶ τοῦ Ταραμπός 40 περίπου πυροβόλα καὶ ἐπὶ τῶν πλαγιῶν του ἔχουσιν μικρὰ ὠχυρώματα ἐφωδιασμένα μὲ μωδραλλιοβόλα. Ἐπίσης ἔχουσιν ὠχυρωμένα ἔλα τὰ μέρη μέχρι τῆς Σκόδρας, ἰδίως δὲ τὸν λόφον Καλάϊα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἔκτισαν τέλειον φρούριον.

»Ἦδη ἡ ἐπίθεσις τῶν Μαυροβουνίων ἤρχισε καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀναμένεται τὸ ἀγγελμα τῆς ἀλώσεως μὲ τρομακτικὴν μονομαχίαν τῶν πυροβόλων. Βροχὴ πίπτουσιν τὰ βλήματα τῶν Μαυροβουνίων ἐπὶ τοῦ Ταραμπός, ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπαντᾷ μὲ ζωηρότητα ἀξίαν τῶν ἐπιτιθεμένων. Τὴν βραδύτητα τῶν κινήσεων τῶν Μαυροβουνίων προκαλεῖ κυρίως ἡ πυκνὴ ὀμίχλη, ἣτις ἐμποδίζει τὴν σκόπευσιν. Ἄλλ' ὅμως μ' ἔλην τὴν κακοκαιρίαν κατώρθωσαν οἱ Μαυροβούνιοι νὰ καταλάβουν πέντε ὠχυρὰς θέσεις τῶν Τούρκων.

»Εὐθὺς μετὰ τὴν πρώτην μάχην τῶν Μαυροβουνίων—γράφει ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἑσπερινοῦ Ταχυδρόμου» τοῦ Μιλάνου—ἤρχισαν τὰ νοσοκομεῖα τῆς Ποδγορίτσας νὰ πληροῦνται τραυματιῶν.

»Ἄλλ' οἱ Μαυροβούνιοι δέχονται τοὺς πληγωμένους των μὲ ἡρωϊσμόν ψυχῆς ἀξιοθαύμαστον, χωρὶς ὄδυρους, χωρὶς παράπονα.

»Τὸ μέγα νοσοκομεῖον τῆς Ποδγορίτσας ἐφάνη ἀνεπαρκὲς ἀπὸ τῆς ἐπομένης τῶν πρώτων συγκρούσεων. Αἱ κλιναὶ ἐπυκνώθησαν, προσετέθησαν νέαι, ἐγένευσαν οἱ διάδρομοι, τὰ γραφεῖα τῶν ἰατρῶν, οἱ θάλαμοι τῶν νοσοκόμων. Ἄλλ' ἤρχοντο, ἤρχοντο ἀκαταπαύστως νέαι τραυματίαι. Κατεσκευάσθησαν ὑπόστεγα, στρώματα ἐναπετέθησαν κατὰ γῆς. Τέλος ὅταν τὰ πάντα ἐπληρώθησαν καὶ δὲν ἔμεινε πλέον

οὐδὲ γωνία διαθέσιμος, οἱ πληγγωμένοι ἐτοποθετοῦντο εἰς τὴν αὐλήν.
Ἦρχισαν καὶ τὰ γειτονικά σπίτια νὰ παραλαμβάνουν τραυματίας.

»Εἰς τὸ νοσοκομεῖον πάντες ἔχουν ἐλευθέραν εἴσοδον, ἀλλὰ δὲν γεννᾶται οὐδ' ἡ ἐλαχίστη σύγχυσις. Αἱ νοσοκόμοι εὐρίσκουν βοηθοὺς μεταξὺ τῶν συγγενῶν τῶν πληγγωμένων, αἱ ὁποῖαι παρέχουν τὰς ὑπηρεσίας των, χωρὶς νὰ κατανικῶνται ὑπὸ τοῦ πόνου.

»Ἐπὶ μιᾷ κλίνῃς ἔκειτο ὁ υἱὸς τοῦ στρατηγοῦ Βούκοβιτς, τοῦ αὐτοκτονήσαντος τὴν προτεραίαν τοῦ πολέμου ἐκ νευροπαθείας, πληγωθείς κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ντέτσιτς. Ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἀνεμένετο τὸ τέλος τοῦ νεκροῦ ἀξιωματικοῦ. Παρὰ τὸ προσκεφάλαιόν του ἐκάθητο ἡ μητέρα του καὶ ἡ πριγκίπισσα Ξενία.

»Ὁ τραυματίας ἠνθόει τὸ τέλος του ἐπερχόμενον. Ἠγέρθη, ἔτεινε τὰ χεῖλη εἰς ἓνα φίλημα τῆς μητέρας, ἤσπασθη τὴν χεῖρα τῆς πριγκίπισσας καὶ ἔπεσε. Ἦτο νεκρός!...

»Ἡ μητέρα, ἡ ὁποία εἶχεν ἀποκρύψει ἀπὸ τὸν υἱὸν τὴν αὐτοχειρίαν τοῦ στρατηγοῦ, ἔκλινε τὴν κεφαλὴν τῆς ἐπὶ τῆς παγωμένης κεφαλῆς τοῦ νεκροῦ τέκνου τῆς καὶ ἔκλεισεν εἰς τὴν καρδίαν τῆς τὸν πόνον τῆς τραγωδίας τῆς. Γύρω κίνησις σιγῆς ἀκατάπαυστος περὶ τοὺς τραυματίας. Μία γυναῖκα ὅταν ἔβλεπε τοὺς ἰατροὺς διαβαίνοντας πλησίον τῆς, τοὺς παρεκάλει νὰ σταθοῦν μίαν στιγμὴν διὰ νὰ ἴδωσιν τὸν σύζυγόν τῆς, ἓνα κολοσσιαῖον ὄρεινόν, ὁ ὁποῖος εἶχε κατεσχισμένην τὴν γαστέρα ἀπὸ μίαν λόγχην. Οἱ ἰατροὶ οἱ ὁποῖοι τὸν εἶχον ἤδη ἐπισκεφθῆ καὶ ἐγνώριζαν ὅτι δὲν εἶχαν πλέον νὰ πράξουν τίποτε πρὸς διάσωσίν του, ἀπήντων εἰς τὴν ἰκετεύουσαν γυναῖκα.

»— Ὑστερότερα, ἔχε ὑπομονήν.

»Καὶ ἡ γυναῖκα ὑπεμόνευεν, ἀλλὰ καὶ ἐφοβείτο. Ὁ ὄρεινός προσήλου τὸ βλέμμα ἐπάνω τῆς ἀκίνητον. Κατ' ἀρχὰς ἐζήτηε νὰ πῆ, ἀλλ' ἔπειτα δὲν ἔλεγε τίποτε καὶ ἡ δυστυχῆς σύζυγός του ἐγύριζε τοὺς ὀφθαλμοὺς γύρω τῆς μὲ ἀπελπισίαν.

»Μερικοὶ τραυματῆαι διηγοῦνται εἰς τὴν κλίνην τῶν πόνων των ὅτι εἶδον. Τότε γύρω των σπεύδουν ἀκραταὶ καὶ σχηματίζεται κύκλος.

»Εἰς διηγεῖτο ὅτι εἶχεν αἰχμαλωτίσει ἓνα ἀξιωματικὸν Τούρκον, τὸν ὁποῖον εἶχε σώσει ἀπὸ βέβαιον θάνατον, ἀλλ' ἐνῶ τὸν ὠδήγει εἰς τὸν ἀρχηγόν του, ὁ Τούρκος ἐπυροδόγησε κατ' αὐτοῦ διὰ τοῦ περι-

στρόφου του. Ὁ Μαυροβούνιος τότε τὸν ἐφόνευσε διὰ τῆς λόγχης του.

»Εἰς μαθητῆς τοῦ γυμνασίου εἶχεν ὑπάγει νὰ πολεμήσῃ μαζί με τὸν πατέρα του. Κατὰ τὴν μάχην πρὸς κατάκτησιν τοῦ φρουρίου Ρογκάμε ἐχωρίσθησαν. Ἐχάθησαν εἰς τὴν ἔφοδον. Ἀλλὰ συνηγήθησαν ἐκ νέου εἰς τὸ νοσοκομεῖον, κατατρυπημένοι καὶ οἱ δύο ἀπὸ λοχισμούς. Ἡ κατάστασις των εἶνε σοβαρά. Τοὺς ἔβαλαν πλησίον. Βλέπονται καὶ ὁ εἰς μειδιᾶ εἰς τὸν ἄλλον! . . .»

Τὴν 16 Ὀκτωβρίου οἱ Τούρκοι ἀπήντησαν μεγάλην ἀντίστασιν, ἐπιχειρήσαντες νὰ ἀνακτήσουν ὀχύρας θέσεις. Τὸ πυροβολικὸν τῶν Μαυροβουνίων ἀνέκοψε τὴν πορείαν τῶν Τούρκων. Οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον τὸ Ιλέδλιε. Ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς ἔφθασεν εἰς τὰ περίεξ τοῦ Ἰπέκ.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν, ἐπειδὴ οἱ πρόκριτοι τῆς Σκόδρας διεπραγματεύθησαν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως, οἱ Τούρκοι ἐδομάρδισαν μίαν συνοικίαν τῆς πόλεως, ἣτις ὑπέστη σοβαρὰς βλάβας.

Ἐν γένει δὲ αἱ ἐπανειλημμένοι καὶ ἐπίμονοι ἐπιθέσεις τῶν Μαυροβουνίων ἔσχον ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ἐκπόρθησιν τῶν ὠχυρωμένων ὑψωμάτων τοῦ Μπερντανγιόττι, ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Κερί. Πρὸς τούτους ἡ πολιορκία τῆς Σκόδρας καθίστατο ἤδη στενωτάτη καὶ ὁ βομβαρδισμὸς τῆς ἀπὸ τῶν λόφων τοῦ Ταρχμπὸς ἀδιάλειπτος. Οἱ Μαυροβούνιοι ἀπέβλεπον εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Σκόδρας, κατ' ἐπιθυμίαν τοῦ Νικήτα, ὅχι δι' ἐπιθέσεως, ἣτις θὰ συνεπήγετο ἀπωλείας, ἀλλὰ δι' ἐξαναγκασμοῦ εἰς παράδοσιν συνεπεῖα πείνης τῆς φρουρᾶς.

Μέχρι τῆς 21ης Ὀκτωβρίου πράγματι ἡ Σκόδρα ἐφλέγετο, ἀνεμένετο δὲ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ἡ παράδοσις τῆς εἰς τοὺς Μαυροβουνίους. Οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως εἶχον καταφύγει εἰς τοὺς καθολικοὺς ναοὺς.

Ἀφ' ἐτέρου δέ, ἀντεκδικούμενοι οἱ Τούρκοι, διέπραττον ὄργια κατὰ τῆς πόλεως. Μηχανικὴ Γάλλοι μεταβάντες εἰς Κέρκυραν διὰ τοῦ Αὐστριακοῦ «Δαλματία» ἐκ Σκόδρας, ὁπόθεν εἶχον ἀναχωρήσει ἕνεκα τῆς ἐκεῖ ἐπικρατούσης ἀνωμάλου καταστάσεως, ἀφηγοῦντο ἔτι οἱ Τούρκοι ὑπερέβησαν πᾶν ὄριον θηριωδίας. Οὕτω συλλαβόντες πρὸ ἡμερῶν Μαυροβουνίους τινὰς πρὸς ὕδρευσιν, ἐφόνευσαν τούτους, ἀποκόψαντες δὲ κατόπιν τὰς κεφαλὰς των περιήγαγον αὐτὰς καὶ τὰ

ἀκρωτηριασμένα σώματά των ὑπὸ τὰς ἐπιδοκιμασίας τοῦ ἀχαλινώτου ἔγλου, οὕτως ἤγειτο αὐτὸς οὗτος ὁ Τούρκος διοικητὴς τῆς πόλεως. Ἡ πολιορκία τῆς Σκόδρας παρὰ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ καθίστατο ἐν τούτοις ὁσημέραι στενωτέρα, ἦτο δὲ φανερόν ὅτι ἦτο ἀδύνατος ἢ μακρὰ τῆς ἀντοχῆ κυρίως ἕνεκα τῆς πείνης, ἣτις ἐμάστιζεν αὐτήν. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἦτο τελείως ἀποσυντεθειμένος καὶ ἀποτεθρονημένος, οὐδεμίαν δὲ σοβαρὰν ἠδύνατο ν' ἀντιτάξῃ, ὡς ἐκ τούτου ἄμυναν. Συχνόταται ἦσαν αἱ λιποταξίαι τῶν Τούρκων στρατιωτῶν, αἵτινες καθίστων κρισιμωτέραν τὴν θέσιν του.

Τὴν 22ην 8)βρίου οἱ Μαυροβούνιοι κατέλαβον τὸ Μοναστήριον τοῦ Δεκάτι. Προελάσσαντες δὲ μετ' ἀκathέκτου ὁρμῆς πρὸς Ἀνκτολάς, συνήνωσαν τὰ στρατεύματά των μετὰ τῶν Σερβικῶν ἐν Ἰπέκ. Ἡ συνάντησις αὕτη προὐκάλεσε μέγαν ἐνθουσιασμόν. Τὴν παράδοσιν τοῦ Ἰπέκ ὑπέγραφε μετ' ὀλίγων ἑκῶν ἄκων ὁ πρῶτος Τούρκος διοικητὴς.

Χίλιοι διακόσιοι δὲ Τούρκοι, οἵτινες διέβησαν τὰ Αὐστριακὰ σύνορα διὰ νὰ σωθοῦν, ἀρρωπλίσθησαν καὶ ἐτέθησαν ὑπὸ ἐπιτήρησιν ἀπὸ τὰς Αὐστριακὰς ἀρχάς.

Ἀπὸ τῆς 23 8)βρίου τὰ ὀχυρώματα τοῦ Ταρκαμπὸς δὲν ἀπήντων πλέον εἰς τὸ πῦρ τοῦ μαυροβουνιωτικοῦ πυροβολικοῦ μετὰ τῆς αὐτῆς σφοδρότητος, ἀλλ' ἀραιότατα. Δύο πυροβολορχίαι κατεστράφησαν ὀλοσχερῶς.

Ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῶν Μαυροβούνιων τῆς Νοτίας Στρατιάς, ἐφθασεν εἰς τὸ Κογκλή τὴν αὐτὴν ἡμέραν.

Τὸ «Βῆμα» τῆς Ρώμης ἐδημοσίευσεν ἤδη ὠραιοτάτην ἐκτενῆ περιγραφὴν τοῦ ἐν Ποδγορίτσα στρατοπέδου τῶν Μαυροβούνιων, γραφείσαν ὑπὸ τοῦ ἐκεῖσε εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου τῆς ἐφημερίδος Πάολο Τζορντάνι. Ἐξ αὐτῆς μεταφέρομεν τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα, εἰς τὸ ὁποῖον παρέχεται ζωηροτάτη εἰκὼν τῆς ἡρωϊκῆς χώρας καὶ τῶν αἰσθημάτων, ἀπὸ τὰ ὁποῖα διεπνέοντο οἱ σύμμαχοί μας τῶν Μαύρων Βουνῶν.

«Πολὺ προτοῦ εἰσέλθῃ κανεὶς εἰς τὴν Ποδγορίτσαν, ἀνὰ τὰ γειτονικὰ πεδία, συναντᾷ πυκνοὺς ὀμίλους ἀνδρῶν καὶ ὑποζυγίων. Μακρὰί σειραὶ τετραπόδων, ἵππων καὶ ἡμίονων, δεμένων τὸ ἐν ὀπίσω τοῦ ἄλλου διὰ σχοινίων, διασχίζουσιν τοὺς λειμῶνας. Εἶνε τὰ ὑποζύγια, τὰ

ὅποια χρησιμοποιούνται διὰ τὴν κίνησιν τῶν κάρρων καὶ τῶν πυροβόλων.

»Ὀλίγον περαιτέρω συναντῶμεν ἓνα σῶμα γερόντων, οἱ ὅποιοι φοροῦν τὸ ἐθνικὸν τῶν Μαυροβουνίων ἔνδυμα χανόμενον κάτω ἀπὸ πυκνάς σειρὰς φυσιγγιοθηκῶν καὶ ζωστήρων. Αὐτοὶ εἶνε οἱ ὑπερήλικες, εἰς τοὺς ὁποίους τὸ βῆρος τῶν ἐτῶν ἀφήρσεν πλέον τὴν παλαιὰν ὀρμὴν καὶ δὲν τοὺς ἐπέτρεψε νὰ διαθοῦν τὰ σύνορα μὲ ὄσπιν οἱ νέοι πολεμισταὶ ταχύτητα.

»Τώρα ὅμως ὑπηρετοῦν καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ νέοι τὴν πατρίδα των, ἐπιφορτισμένοι μὲ τὰς βοηθητικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὰ στρατόπεδα τῆς συγκεντρώσεως καὶ εἰς τὰ κέντρα τοῦ ἀνεφοδιασμοῦ τῶν μαχομένων στρατευμάτων. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν διεξάγουσιν ἐπίσης τὰς γραφικὰς ὑπηρεσίας εἰς τὰς δικαιοκρίσεις καὶ τὰς διαχειρήσεις τῶν σωμάτων, οὕτως ὥστε κανεὶς ἀπὸ τοὺς νέους νὰ μὴ μένη ἐκτὸς τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός.

»Μόνον εἰς τοὺς γέροντας εἶνε δυνατόν νὰ ἴδῃ κανεὶς αὐτὰς τὰς ἡμέρας τὸ πατροπαράδοτον ἔνδυμα τῶν Μαυροβουνίων μὲ τὰ ἐθνικὰ χρώματα. Κόκκινη κάπα, μὲ χρυσᾶ σειρήτικα, θλακασιὰ βράκια, λευκὰς μπότες, πιστόλια ἐπάργυρα χωμένα εἰς τὸ ζωνάρι.

»Τὸ μικρὸ καλπάκι εἶνε τὸ περισσότερον χαρακτηριστικὸν σημεῖον τῆς Μαυροβουνιωτικῆς ἐνδυμασίας. Ἐπάνω εἰς τὸ κόκκινο φόντον ἓνα χρυσὸ μονόγραμμα μὲ νὰ γράμματα Ν. Ι.

»Τὸ κόκκινον χρῶμα εἶνε τὸ χρῶμα τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ αἵματος, τὸ ὅποσον ἐχύθη κατὰ τοὺς πολέμους ἐναντίον τῶν Τούρκων· τὸ μαῦρον σημαίνει τὸν ἀγῶνα τῆς σερβικῆς ἐνώσεως· τὸ μονόγραμμα εἶνε τὰ ἀρχικὰ τοῦ βασιλέως Νικολάου Ι΄.

»Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν σωμάτων αὐτῶν φοροῦν ἐπὶ πλέον ἓν ἐπινώτιον διαφόρου χρωματισμοῦ, ἀναλόγως πρὸς τὸ σύνταγμα, εἰς τὸ ὅποσον ἀνήκουσιν.

»Ἄλλὰ τὸ Γενικὸν Ἀρχηγεῖον τοῦ στρατοῦ βρῖθει ἀνδρῶν μὲ τὴν κίτρινοπράσινον στολήν, τὴν στολήν τοῦ πολέμου, καὶ ἀπαστράπτει ἀπὸ τὰς λόγχας τῶν ὀπλιτῶν. Φρουροὶ εἶνε ἐγκατεστημένοι καθ' ὅλην τὴν ὁδὸν ἀπὸ Ριέκας εἰς Ποδγορίτσαν καὶ βηματίζουσιν προσεκτικοὶ εἰς τὰς γειτονικὰς κορυφὰς τῶν λοφίσκων. Εἰς τὰς εὐρείας καὶ δειδροφυτευμένας ὁδοὺς, ἐντὸς τῆς πόλεως, συνωθεῖται πλῆθος στρατιω-

τῶν καὶ ἀξιωματικῶν, ἄλλοι κáθηνται παρὰ τοὺς τοίχους τῶν οἰκιῶν συζητοῦντες καὶ καπνίζοντες, ἄλλοι συγκεντρωμένοι εἰς τὰς αἰθούσας τῶν καφενειῶν διηγοῦνται πολεμικὰς ἱστορίας καὶ ἄλλοι ἀκούουν τὰς ἀφηγήσεις τῶν Μουσουλμάνων κατοίκων, μὲ τὰ ἐρυθρὰ των φέσια, ἢ παρακολουθοῦν τὰς διερχομένας νεάνιδας μὲ τὸ εὐρωπαϊκὸν ἔνδυμα καὶ τὰς βιαστικὰς γυναῖκας. Ἴδού καὶ παπάδες ὀρθόδοξοι μὲ τὰ μαῦρα μπενίσια των καὶ τὸ ὑψηλὸν κάλυμμα τῆς κεφαλῆς.

»Ἐὰν ἡμπορῶ νὰ ἐκφρασθῶ οὕτω, δὲν ὑπάρχει ἀνθρωπίνη ὑπαρξίς ἐν Μαυροβουνίῳ, ἢ ὅποια νὰ μὴ διατελῇ ὑπὸ τὰ ὅπλα. Ὅμιλοι ἀνηλίκων ἀκόμη μάχονται ἤδη εἰς τὴν Σκόδραν, καὶ γυναῖκες ἀκόμη τρέχουν παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν μαχητῶν.

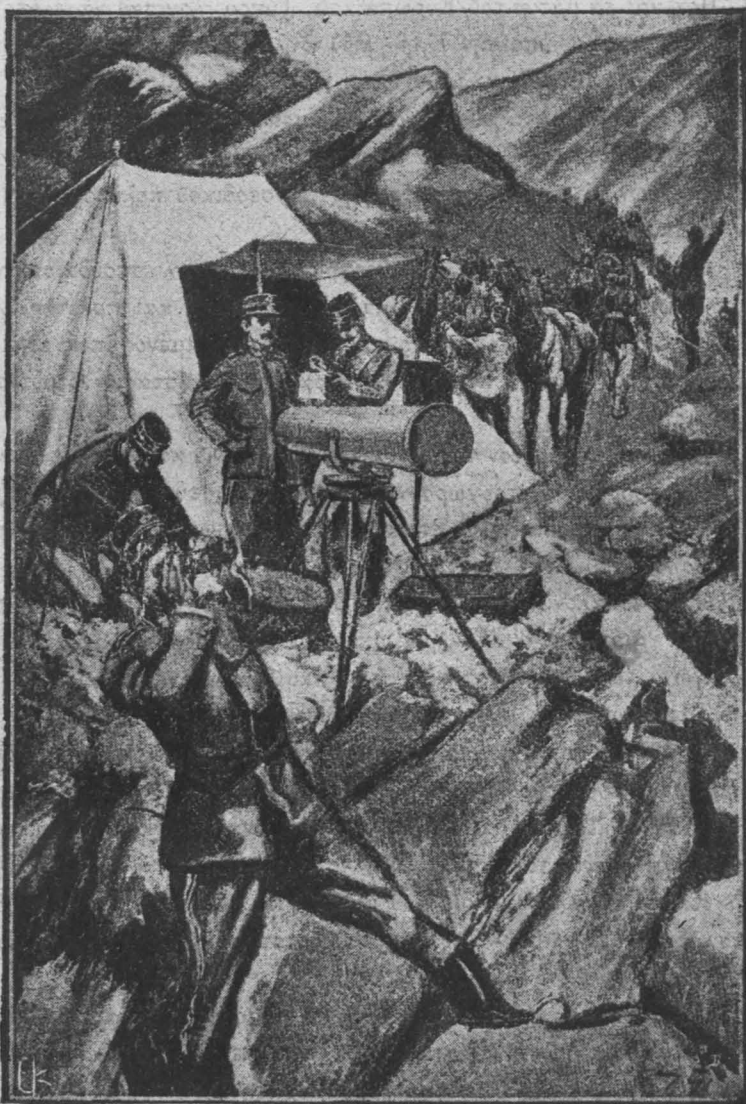
»Εἰς τὸ νοσοκομεῖον τῆς Πογδορίτσας εἶδα δύο γυναῖκας, αἱ δόπειαι ἐπέστρεψαν ἀπὸ τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός, φέρουσαι δύο ἢ τρία τραύματα ἢ κάθε μία.

»Ἡ ἀτιμόσφαιρα τῆς Τσερναγόρας αὐτὴν τὴν φορὰν ἐφάνη περισσότερο φιλοπόλεμος ἢ ὅποτεδῆποτε ἄλλοτε. Ἡ πολυχρόνιος ἀναμονὴ ἑνὸς τοιούτου γεγονότος, ἢ πολυετῆς ἐλπίς τῶν γενναίων κατοίκων τῆς μικρᾶς χώρας ἔφερεν αὐτὸ τὸ ἀποτέλεσμα. Ὅλων αἱ καρδίαι καὶ αἱ ψυχαὶ εἶνε γεμάται ἀπὸ ἐνθουσιασμόν, ἰδίως μετὰ τὰς πρώτας νίκας των κατὰ τῶν Τούρκων.

»Εἰς ὄλων τὰ πρόσωπα ἀντικατοπτρίζεται ἡ ὑπερηφάνεια καὶ ἡ χαρὰ. Ὑπερηφάνεια διὰ τὸν θρίαμβον τοῦ στρατοῦ των' χαρὰ, διότι ἤρχισαν νὰ βλέπουν τὴν πραγματοποιήσιν τοῦ μεγαλειότερου ἐνεῖρου τῆς φυλῆς των, τοῦ ἐθνικοῦ ἰδεώδους κάθε πατριώτου, τὴν συνένωσιν δηλαδὴ τῶν σερβικῶν λαῶν.

»Τὰς ἡμέρας αὐτὰς ἡ Πογδορίτσα εἶνε ἡ πόλις τῆς ἀληθινῆς χαρᾶς, χαρᾶς ὅμως ἢ ὅποια δὲν δείχνεται μὲ λόγους, ἀλλὰ εἶνε χαρὰ ὑπερήφανος, σιωπηλῆ, θρησκευτικῆ. Χαρὰ ἢ ὅποια δὲν ἐξωθεῖ τὴν ψυχὴν εἰς φανατικοὺς ἐνθουσιασμοὺς, δὲν δημιουργεῖ βίαια πάθη, ἀλλ' ἢ ὅποια εἶνε μᾶλλον ἰδεατὴ παρὰ ἐφηρμοσμένη, μᾶλλον αἴσθημα παρὰ φωνή, μᾶλλον πλάσμα παρὰ ἔργον.

»Ἐκεῖνο δὲ τὸ ὅποσον προκαλεῖ περισσότερον τὴν ἐκπληξιν εἶνε ἡ βαθεῖα σιγή, τὴν ὅποιαν τηροῦν ἔλα αὐτὰ τὰ πλήθη τῶν πολεμιστῶν, οἱ ὅποιοι πηγαίνουν εἰς τὴν μάχην ὕγιεις καὶ ἐπιστρέφουν πλη-

Κατοπτρεύσεις Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν ἐν Σόροβιτς.

γωμένοι, θεραπεύονται καὶ φεύγουν πάλιν, χωρὶς καμμίαν φανεράν
ἐξαψιν ἐνθουσιασμοῦ.

»Αὐτὸ εἶνε καὶ τοῦ ὁμοιάζει μάλλον πρὸς θρησκευτικὴν τελετὴν
παρὰ πρὸς πόλεμον!»

Ἦδη καὶ τὰ μάτια τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Τύπου ἤρχισαν νὰ βλέπουν πολὺ διαφορετικὰ, ὑπὸ τὴν ἀληθῆ των δεγλαδῆ μορφήν, τὰ πολεμικὰ πράγματα τῆς Βαλκανικῆς.

Ἐπὶ παραδείγματι, οἱ «Τάιμς» ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἐξήρουν ἤδη τὸν ἐξοχὸν ἠρωϊσμὸν τῶν Σέρβων, ὅπως ἀπεδείχθη εἰς τὸ Κουμάνδοον. ἐκδικηθέντων οὕτω τὴν καταστροφὴν τοῦ σερβικοῦ πολιτισμοῦ κατὰ τὸν Μεσαίωνα ὑπὸ τῶν Τούρκων.

«Οἱ Σέρβοι—παρατηρεῖ δ' ἄρθρογράφος—μὲ τὴν σπουδαιστάτην ταύτην νίκην τῶν ἀπεδείχθησαν λαὸς ζωτικώτατος καὶ πολιτισμένος.

»Οὔτε δύνανται πλέον οἱ Τούρκοι, ἀποσυνταθεμένοι ὅπως εἶνε, ν' ἀνασυνταχθοῦν καὶ νὰ προβάλουν περαιτέρω ἀντίστασιν νοτιώτερον τῶν Σκοπίων.

»Εἶνε δὲ τὸ τοιοῦτον τόσον μᾶλλον ἀδύνατον, καθόσον οἱ Ἕλληγνες ἐξακολουθοῦν νὰ προχωροῦν ὀρμητικώτατοι, εὐρισκόμενοι δὲ ἤδη πλησίον τῆς Βερροίας, θὰ ἐπιδιώξουν πρωτίστως ν' ἀναγκάσῃ τὴν υποχώρησιν τοῦ Ζεκὴ πασσᾶ.

»Ἐκ Θεσσαλονίκης ἀκούονται ἤδη αἱ κρότοι τῶν ἑλληνικῶν τηλεβόλων. Διότι καὶ οἱ Ἕλληγνες ὅπως καὶ οἱ Σέρβοι ἐμφυχουῦνται εἰς τὸν ἀγῶνά των ὑπὸ τῶν ἀναμνήσεων καὶ ζήτουσιν ἀντίποινα.

»Τὰ εὐρωπαϊκὰ Ἔθνη—ἐξακολουθεῖ τὸ ἄρθρον—βλέπουν ἐν τῇ παρόντι πολέμῳ τὴν ἐκκαθάρισιν παλαιῶν πενθήμων λογαριασμῶν ὀλοκλήρων ἑκατοντάετηρίδων μεταξὺ τῶν Τούρκων καὶ τῶν Χριστιανῶν τοῦ Αἴμου. Ἐκεῖ ὅπου αἱ Δυνάμεις ἐδίσταζον, ἐτόλμησαν τὰ πτωχὰ Βαλκανικὰ Κράτη τὸ μέγιστον τῶν τολμημάτων.

»Καὶ τὸ ἐπιτελεσθὲν διὰ τοῦ αἵματός των, μέγα ἔργον εἶνε ἀδύνατον πλέον ἐν τῇ συνόλῳ του τοῦλάχιστον νὰ κατασταθῇ παρ' οἰουδήποτε.»

Ἐπιπλέον, ἀφ' ἑτέρου Ἰταλὸς δημοσιολόγος, Γκαρφόλιο ἐδημοσίευσεν ἄρθρον εἰς τὴν Νεαπολιτάνικὴν ἐφημερίδα «Πρωΐα», ὑπὸ τὸν τίτλον «Τὸ τέλος τῆς Τουρκίας», ἔχον ὡς ἐξῆς—

«Ἡ Βαλκανικὴ στυροφορία ἤρχισεν ἀπὸ μιᾶς ἐβδομάδος καὶ δύνανται τις ἤδη μετὰ βεβαιότητος νὰ προῖδῃ τὸν τελικόν, καταπληκτικόν, περιφανῆ θρίαμβον τῶν Στυροφόρων.

»Μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἡ Ἀδριανούπολις, ἡ Σκόδρα καὶ ἡ Θεσσαλονίκη θὰ πέσουν καὶ ὁλόκληρος ὁ Μωαμεθανικὸς στρατός, ὁ ἐνδοξος

καὶ ἀκκαταμάχητος Ὄθωμανικὸς στρατός, θὰ κλεισθῆ εἰς τὴν ἄλλοτε ἰδικὴν του χερσόνησον, ὡς εἰς μίαν πελωρίαν φυλακὴν, εἰς τὴν διάθεσιν τῶν νικητῶν.

» Ἡ ἀντίστασις, τὴν ὁποίαν ἀντιτάσσει εἰς τὴν Ἀλβανίαν, Ρωμυλίαν καὶ Μακεδονίαν, εἶνε οἱ σπασμοὶ τῆς ἀγωνίας, ἀλλὰ πραγματικῶς οἱ Τούρκοι δὲν πολεμοῦν πλέον διὰ τὴν σωτηρίαν των, πολεμοῦν διὰ τὴν τιμὴν.

» Δισθάνονται τὸν ἀναπόφευκτον θάνατον καὶ θέλουσι τοῦλάχιστον ν' ἀποθάνουν καλῶς.

» Δὲν εἶνε ἤττα, εἶνε ξεχαρβάλωμα. Ὁ πόλεμος, ὅστις ἵτοιμάζετο μπροστὰ στὰ μάτια των ἀπὸ ἐτῶν, τοὺς εὔρεν οὐ μόνον ἀπροκαρσκαεὺς, ἀλλὰ καὶ ἐκπλήκτους, σὰν νὰ εὐρέθησαν εἰς κανένα σεισμόν.

» Ἐκτραγέντος τοῦ κατακλυσμοῦ, μία παραλυσία ἐγενήθη εἰς ὅλον τὸν στρατιωτικὸν ὀργανισμόν τοῦ Κράτους, ἕπερ ἀνίκανον νὰ κάμῃ μίαν κίνησιν, ἀνέμεινεν ὀπίσω ἀπὸ τὰ ὄχυρά του τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ ἐχθροῦ, ἀντέσχε πολὺ ὀλιγώτερον ἀπὸ ἕτι ἀνεμένετο, συμφώνως μὲ τὴν περὶ αὐτοῦ παράδοσιν καὶ πεποιθήσιν καὶ τρέπεται εἰς φυγὴν πανταχόθεν.

» Δὲν εἶνε πλέον ὀργανισμός, εἶνε χάος ἐν ὑποχωρήσει καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, ἐφ' ὅλων τῶν σημείων, καὶ τὸ ὅσοον θὰ καταστραφῆ πρὶν ἢ προφθάσῃ νὰ μεταδῆ εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

» Ὁ κόσμος κατεπλάγη ἀπὸ τὴν ἀπροσδόκητον αὐτὴν καταστροφὴν, διότι οὐδεὶς ὑπελόγησε καλῶς τὴν γιγαντιαίαν ἐργασίαν τῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν ἐπετέλει εἰς τὸν ἑαυτὸν τῆς ἡ Τουρκία κατὰ τὰ τέσσαρα τελευταία ἔτη.»

(Ἐνταῦθα ὁ ἀρθρογράφος παρουσιάζει κινηματογραφικῶς ὅλην τὴν ἀναρχίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐδύθησε τὸ Τουρκικὸν Κράτος ἡ δυναστεία τῶν Νεοτούρκων, μεθ' ἧ γράφει τὰ ἑξῆς:)

«Πῶσον ἔδει νὰ εἶνε τὸ ἀποτέλεσμα τῆς καταστρεπτικῆς αὐτῆς προπαρασκευῆς δι' ἓνα στρατόν, τοῦ ὁποίου ἡ δύναμις ἀπετελεῖτο πάντοτε ἀπὸ μίαν σιδηρᾶν πειθαρχίαν καὶ μίαν σκυλίτικην ὑποταγὴν εἰς τὴν θέλησιν τοῦ αὐθέντου; Ἦτο δύσκολον νὰ τὸ προῖδῃ κανεὶς; Ἡ συνέπειαι τούτου ἦτο ἡ ἤττα.

» Ποίαι ἔσονταί αἱ συνέπειαι τοῦ καταπληκτικοῦ τούτου γεγονότος τῆς ἐκμηδενίσεως δηλαδὴ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ἀπο-

σθέσεως πλέον τῆς φήμης περὶ καταπληκτικῆς στρατιωτικῆς ὑπεροχῆς τῆς Τουρκίας ἀπέναντι τῶν μικρῶν Βαλκανικῶν γειτόνων τῆς ;

»Θὰ εἶνε ἀνυπολόγιστοι αἱ συνέπειαι αὐταί.

»Κάμνω ἓνα ἀμυδρὸν ὑπολογισμὸν τῶν μεταβολῶν, τὰς ὁποίας ἡ νίκη δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου τῆς Χερσονήσου.

»Οἰαδὴποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ τύχη τῶν ἐπαρχιῶν τῶν διὰ πολέμου ἀφαιρεθειῶν ἀπὸ τὸ στέμμα τοῦ Μωάμεθ Ε΄, ἓνα πρᾶγμα εἶνε τώρα πλέον ἀναμφισβήτητον:—Τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος δύναται νὰ ἐπιζήσῃ ἴσως τῆς καταστροφῆς, ἀλλὰ τὸ κράτος τῶν Ὀθωμανῶν ἐτελείωσε.»

(Καὶ προφητεῖει ὁ ἀρθρογράφος ὅτι τὸ γόητρον τῶν χριστιανικῶν λαῶν θὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῆς Τουρκίας, ὅπου τόσοι πληθυσμοὶ Ἑλληνικοί, Βουλγαρικοί, Σερβικοὶ ζῶσι. Καὶ οἱ πληθυσμοὶ αὗτοὶ ἐπικρατοῦντες θὰ ἀποτελέσουν τὴν πλειονοψηφίαν ἐν τῇ Βουλῇ, ἐν τῇ Κυβερνήσει, ἐν ταῖς ἀρχαῖς, παντοῦ πλέον καὶ τοιοῦτοτρόπως ὁ Ὀθωμανισμὸς θὰ τεθῇ εἰς δευτέραν μοῖραν ἀπέναντι τοῦ πανισχύρου χριστιανικοῦ στοιχείου. Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ ἀρθρογράφος ὡς ἑξῆς):

«Εἰς τὸ παλαιὸν Τουρκο-Ἰσλαμικὸν Κράτος θὰ ἀντιταχθῇ ἐν νέον Κράτος χριστιανικὸν Ἑλληνο-Ἀρμενο-Σλαυικόν· ὁ Ἰσλαμισμὸς σιγά-σιγά θὰ ἀποσυρθῇ πέραν τοῦ Εὐφράτου καὶ τοῦ Λιβάνου εἰς τὴν Ἰσμαηλιτικὴν χερσόνησον ὅπου ἐγεννήθη.

»Ὁ Βαλκανικὸς σύνδεσμος, καὶ χωρὶς ἀκόμη νὰ μετατραπῇ εἰς ὁμοσπονδίαν, θὰ ἐπιζήσῃ τοῦ πολέμου, παχυνόμενος μὲ τὰς νέας πολιτικὰς μονάδας, εἰς τὰς ὁποίας ὁ πόλεμος θὰ δώσῃ ζωὴν καὶ θὰ ἔχῃ ὑπὸ τὸν ἑλεγχόν του τὸ Κράτος, τὸ ὅποσον θὰ διαδεχθῇ τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος.

»Ἀπὸ τὴν γοργὴν αὐτὴν ἔρευναν εἶνε εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις ὅτι ἡ κατάστασις ὀλοκλήρου τῆς Μεσογείου Ἀνατολῆς μέλλει νὰ ὑποστῇ βαθυτάτην μεταβολήν.

»Τὸ δόγμα τῆς τηρήσεως τοῦ καθεστώτος ἐν τῇ Ὀθωμανικῇ Αυτοκρατορίᾳ, τὸ ὅποσον ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε τύπος ἀρνητικὸς καὶ ἀναδλητικὸς, θὰ προσλάβῃ ἀξίαν θετικὴν καὶ πραγματικὴν.

»Ὅταν ἡ ὁρμὴ πρὸς τὸν πολιτισμὸν, ἥτις ἔφερε τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς κάτωθι τῶν τειχῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως, ἀπλωθῇ οὐ μόνον ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς μέ-

χρη τῶν ὀρίων τῆς Περσίας καὶ Ἀραβίας, ποία ἀρπακτικὴ χεὶρ θὰ τολμήσῃ πλέον ν' ἀπλωθῇ ἔπως ἰδιοποιηθῇ μίαν χριστιανικὴν γῆν ἐν πλήρει ἀνοιξίᾳ πολιτισμοῦ καὶ προόδου ;

» Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἐπομένως μόνον κατ' ἐπιφάνειαν ἀπευθύνεται κατὰ τῆς Τουρκίας. Διότι πράγματι ἀπευθύνεται κατὰ τῆς Αὐστρίας.

» Ἡ Τουρκία ἦτο τὸ ἄμεσον κώλυμα, ἦτο ὁ χωροφύλαξ, ὁ ὁποῖος ἐφρουρεῖ διὰ λογαριασμὸν τῶν Εὐρωπαϊκῶν ὀρέξεων.

» Ἄλλ' ὁ ἀληθὴς ἐχθρὸς ἦτο ἡ Αὐστρία, ἡ ὁποία εἰς τὰ Βαλκανικὰ ἤθελε νὰ κερδίσῃ ἐκεῖνο, τὸ ὁποῖον ἡ Πρωσία τῆς ἀφῆρεσεν εἰς τὴν Γερμανίαν.

» Τὰ ὄνειρα καὶ τὰ σχέδια αὐτὰ ἀνετράπησαν ὀριστικῶς ἀπὸ τὴν θριαμβευτικὴν πορείαν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν πρὸς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

» Τὸ σύνθημα τῶν νικητῶν εἶνε «*Τὰ Βαλκάνια εἰς τοὺς βαλκανικοὺς λαοὺς*». Καὶ τὰ Βαλκανικὰ θὰ ἐπεκταθοῦν πραγματικῶς καὶ πολιτικῶς αὖριον μέχρι τῶν ὄχθων τοῦ Τίγριδος καὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Ἰεράν.

» Μέχρι τοῦδε ἡ Αὐστρία δὲν ἀπησχολήθη παρὰ περὶ ἐνὸς μόνον ἐχθροῦ, τῆς Ρωσίας, καὶ δὲν τὸν ἐφοβεῖτο, γνωρίζουσα ὅτι θὰ τοῦ χρειασθοῦν πολλὰ ἀκόμη ἔτη μέχρις οὗ θεραπεύσῃ τὰς ἰαπωνικὰς πληγὰς.

» Ἀλλὰ σήμερον εἰς νέος πλέον ἐπικίνδυνος ἐχθρὸς ἐνεφανίσθη ἐπὶ τοῦ διαμφισδιουμένου αὐτοῦ ἐδάφους, ἐχθρὸς ὁ ὁποῖος θὰ εἶνε πάντοτε ἔτοιμος νὰ δώσῃ εἰς τὴν Ρωσίαν καὶ εἰς ἄλλους τοὺς ἐχθροὺς τῆς Αὐστρίας ἐν Ἀνατολῇ τὴν συνδρομὴν ἐνὸς πανισχύρου στρατοῦ — ἡ Βαλκανικὴ δημοσπονδία.

» Ὅλας αὐτὰς τὰς ὑψηλὰς ἐννοίας καὶ ἔλας αὐτὰς τὰς βαθεῖας μεταβολὰς φέρουν μέσα εἰς τὸν καπνὸν τῶν πυροβόλων καὶ εἰς τὴν ἀνύψωσιν τῶν σημαίων των οἱ σταυροφόροι Βαλκανικοὶ λαοί.

» Μαζὶ μὲ τὴν βρωμερὰν Ὀθωμανικὴν βαρβαρότητα καταρρίπτουν οὕτω καὶ τὴν πολιτικὴν τῆς ἀρπαγῆς καὶ τῆς ἀπάτης. Οὗτοι διακηρύττουν καθ' ἑλλην τὴν Ἀνατολὴν τὸ δίκαιον τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀνεξαρτησίας, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ μὲ τὴν ἀίχμην τῶν λογχῶν των ἀνορθώνουν καὶ ἐγκαθιδρύουν τὴν πολιτικὴν τῆς ἐργασίας. Θὰ γίνῃ μετὰ τὸν ἱερόν αὐτὸν πόλεμον μία ἀκόμη κατάκτησις τῆς Ἀνατολῆς.

Ἄλλ' αὐτὴν δὲν θὰ τὴν κάμουν αἱ Αὐστριακαὶ λόγχοι, ἀλλὰ τὸ χρήμα καὶ οἱ βραχίονες ἐκείνων τῶν λαῶν, οἵτινες κατὰ τὴν τελευταίαν πεντηκονταετίαν ἀπετέλεσαν τὸν πλοῦτον καὶ τὴν ἰσχύον τῆς Δύσεως.»

Διὰ νὰ λάβῃ κανεὶς ἰδέαν τῆς γιγαντομαχητικῆς τόλμης καὶ τῆς ἀπροσίτου ἀφοβίας τῶν Τσερναγοριτῶν, πρέπει νὰ γνωρίζῃ ὅποια ὑπῆρξεν ἡ πολεμικὴ ἱστορία καὶ αἱ πολεμικαὶ δυνάμεις, τὰς ὁποίας διέθεσεν εἰς πᾶσαν περίστασιν ἡ ἀνεξάντλητος αὐτῆ ἕσον καὶ ἀδάμαστος φυλή.

Ἰδοὺ μερικαὶ πληροφορίαι ἠρρατισμέναι ἐντεῦθεν κακειθεν.

«Τὸ Μαυροβούνιον ἐπὶ ἐπιφανείας 9,080 τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἀριθμεῖ ἐν ἑλῶ 228,000 κατοίκων, ἐξ ὧν 201,000 ὀρθόδοξοι, 13,000 καθολικοὶ καὶ 14,000 μουσουλμᾶνοι. Πρὸς τοῦτοις 6,000 περίπου Μαυροβούνιοι εἶνε ἐγκατεσπαρμένοι ἐν Αὐστρίᾳ, Τουρκίᾳ, Σερβίᾳ καὶ Ρωσίᾳ, ὑπάρχουσι δὲ καὶ δύο μικραὶ αὐτῶν ἀποικίαι ἐν Ἀλεξανδρείᾳ καὶ Ἀγίῳ Φραγκίσκῳ.

» Ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία περιλαμβάνει ἕλους τοὺς ἀπὸ 15 μέχρι 60 ἐτῶν ἡλικίας δυναμένους νὰ φέρωσιν ὅπλα. Ἐξ αὐτῶν οἱ τῶν ἡλικιῶν 20—45 ἐτῶν ἀποτελοῦσι τὸν στρατὸν τῆς πρώτης γραμμῆς, οἱ τῶν 15—20 τῆς δευτέρας, οἶονοι ἰχτιάτ, καὶ οἱ τῶν 45—60 τῆς τρίτης, ἧτοι ἐφεδρῶν ἢ ἐθνοφρουρῶν.

Ἡ ἐξάσκησις διεξάγεται ἐν καιρῷ εἰρήνης εἰς δύο σχολὰς τοῦ πυροβολικοῦ. Εἰς ἐκάστην σχολὴν τοῦ πεζικοῦ ἐκγυμνάζονται ἀνὰ 400 ἄνδρες κατ' ἔτος. Εἰς ἐκάστην δὲ σχολὴν τοῦ πυροβολικοῦ ἐξασκοῦνται ἀνὰ 80 ἄνδρες ἐπὶ ἕξ μῆνας, ἧτοι 160 ἄνδρες κατ' ἔτος.

» Καθ' ἐκάστην Κυριακὴν καὶ ἑορτὴν γίνονται γενικὰ γυμνάσια, εἰς τὰ ὅποια λαμβάνουν μέρος ὅλοι οἱ στρατεύσιμοι ἄνδρες. Ἐν ἑλῶ οἱ γυμνασμένοι ἄνδρες συμποσοῦνται εἰς 35,000 τοῦ πεζικοῦ καὶ 900 τοῦ πυροβολικοῦ.

» Ἐν καιρῷ πολέμου ὁ στρατὸς περιέχει 9 ταξιαρχίας μὲ 58 τάγματα πεζικοῦ καὶ 1 ταξιαρχίαν πυροβολικοῦ μὲ 9 πυροβολαρχίας. Τὸ Μαυροβούνιον ἔχει εἰς τὰς ὅπλαποθήκας τοῦ περι τὰς 100 χιλιάδας τυφεκίων, ἐξ ὧν τῷ ἔχει χαρίσει ἡ Ρωσία 30,000 τυφέκια Βερδάν καὶ 30,000 ἐπαναληπτικὰ Μοσχόβσκα μὲ 30 ἑκατομμύρια φυσιγγίων. Τὸ πυροβολικὸν ἀριθμεῖ 12 τηλεβόλα ἐκ χάλυθος καὶ 6 ὀρειχάλκινα,

συστήματος Κρούπ, 2 τηλεβόλα ρωσικοῦ συστήματος τῶν 12 λιτρῶν, 6 τηλεβόλα συστήματος Γκάτλινγ, 2 τοπομαχικά καὶ 20 ὄρεινά.

Τὸ Μαυροβούνιον διετήρησε διαρκῶς τὴν ἀνεξαρτησίαν του χωρὶς νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐν μέσῳ ἀδιαλείπτων ἡρωϊκῶν ἀγῶνων, διεξαχθέντων ὑπὸ μιᾶς δρακὸς ἀνθρώπων ἐναντίον τοῦ κολοσσοῦ τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας. Μέχρι τοῦ 1389 ἦτο ἡγεμονία «Ζέττα», ἐξαρτωμένη ἀπὸ τῆς Σερβίας. Μετὰ τὴν περὶ τὸ Κοσσυφοπέδιον μάχην, καθ' ἣν ἡ Σερβία ἔχασε τὴν ἀνεξαρτησίαν της, ὁ Γεώργιος Βάλοχας, γαμβρὸς τοῦ τελευταίου βασιλέως τῶν Σέρβων Λαζάρου, ἐγένετο πρῶτος ἀνεξάρτητος ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουνίου, ἰδρύσας τὴν δυναστείαν τῶν Τσερνάβιτς. Ὁ τελευταῖος τούτων Γεώργιος τῷ 1516, οἰκειοθελῶς παραιτηθεὶς τὴν ἐξουσίαν, ἐγκατέστησεν ὡς ἡγεμόνα τὸν Μητροπολίτην (Βλαδίκαν) Γερμανόν. Ἀπὸ τοῦ 1658 χρονολογεῖται ἡ δυναστεία τῶν Πέτροβιτς, ἧτις βασιλεύει σήμερον, οὕσα κατ' ἀρχὰς μὲν πνευματικῆ, ἀπὸ δὲ τοῦ 1651 μείνασα μόνον κοσμικῆ. Πρῶτος κοσμικὸς ἡγεμὼν ἐγένετο ὁ θεῖος τοῦ νῦν βασιλέως Νικήτα Δανῆλος. Ἀπὸ τοῦ 1710 οἱ Μαυροβούνιοι ὑπεβλήθησαν ἐκουσίως ὑπὸ τὴν Ρωσικὴν προστασίαν, ἧτις ἐπεκτείνεται ἐπ' αὐτῶν ἰσχυρὰ καὶ ἀποτελεσματικῆ μέχρι σήμερον.

»Μολοντί ἡ ἱστορία ἑλῆ τοῦ Μαυροβουνίου εἶνε μία διαρκῆς πάλη καὶ αἰώνιος πόλεμος κατὰ τῆς Τουρκίας, διακρίνονται ἕμως ἐποχαίτινες, καθ' ἃς ὁ ἀγὼν ἐλάμβανε χαρακτῆρα γιγαντομαχίας. Τὸ 1657 μέγα μέρος τῆς χώρας περιήλθε διὰ προδοσίας εἰς τὴν Τουρκικὴν ἐξουσίαν, ἡγωνίσθη δ' ὑπερανθρώπως πρὸς ἐξωσίν των ὁ Βλαδίκας Δανῆλος Πέτροβιτς. Τῷ 1712 οἱ Μαυροβούνιοι κατεπολέμησαν τοὺς Τούρκους ὡς σύμμαχοι τῶν Ρώσων, ἀλλὰ μετὰ δύο ἔτη ὑπέστησαν σφοδροτάτην ἐπίθεσιν, ἐξ ἧς ἐξῆλθον συντετριμμένοι, διασώσαντες μόνον τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Τῷ 1791 ἐκ νέου παρέσχον ἀξιόλογον ἐπικουρίαν εἰς τοὺς κατὰ τῶν Τούρκων πολεμοῦντας Ρώσους καὶ Αὐστριακοὺς, ὑπέστησαν ἕμως βραδύτερον πολλὰς ἐπιδρομάς, ἕως οὗτου τῷ 1796 ἐκέρδισαν μεγάλην νίκην καὶ ἠύξησαν τὴν ἐπικρατείαν των. Τῷ 1852 νέα Τουρκικὴ ἐκστρατεία διωργανώθη κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου, ἧτις κατέπαυσε τῇ μεσολαβήσει τῆς Αὐστρίας, κατὰ δὲ τὸ 1858 οἱ Μαυροβούνιοι ἐπέδραμον αὐτοὶ πλέον καὶ διὰ λαμπρᾶς ἐν Γραχόφ

νίκης προσήρτησαν τοῦτο καί τινα ἄλλα τμήματα εἰς τὴν ἡγεμονίαν των.

» Ἡ ἀπὸ τοῦ Αὐγούστου τοῦ 1873 ἀρξαμένη ἐπανάστασις ἐν Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη παρέσυρε καὶ τὸ Μαυροβούνιον, τὸ ὅποιον κατ' ἀρχὰς μὲν περιωρίσθη στέλλον ἐθελοντάς εἰς τὰς μαχομένας ἀδελφὰς ἐπαρχίας, κατὰ δὲ Ἰούνιον τοῦ ἐπομένου ἔτους 1876 ἀπεδύθη εἰς πόλεμον ἀπ' εὐθείας κατὰ τῆς Τουρκίας, ὅστις διήρκεσε μέχρι πέρματος τοῦ Ρωσσοτουρκικοῦ πολέμου τοῦ 1877—78 καὶ κατέληξεν εἰς τὴν σημερινὴν θέσιν τοῦ Μαυροβουνίου. Ἴδου τὸ κείμενον τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἕπερ ἀπῆλθνε τότε ὁ ἡγεμὼν Νικήτας πρὸς τὴν Ἰ. Πύλην, μὴ διαφέρων κατὰ τὰς βάσεις ἀπὸ τὸ σημερινόν·

« Ἀπέναντι τῶν ἀξανάτων κινδύνων, οἵτινες διὰ τῆς ἰσχύος τῶν πραγμάτων ἀπειλοῦσι τὴν χώραν μου, ἀπέναντι ἀτελεσφορήτου πολέμου, ἐρημοῦντος τὰς ἐπὶ τῆς συνδρομῆς μου δικαιομένους ἐλπίσαι ἐπαρχίας, ἀπολύτως ἀναγκάζομαι ν' ἀποφασίσω ὀριστικῶς καὶ ἀνευ ἀναβολῆς ».

» Τὸ Μαυροβούνιον κατώρθωσε τότε νὰ παρασκευάσῃ πρὸς πόλεμον 20,000 ἀνδρῶν καὶ ἔλαβεν ἐπιθετικὴν στάσιν πρὸς νότον μὲν κατὰ τῆς Πογδορίτσης, πρὸς βορρᾶν δὲ κατὰ τῆς Μοστάρ, πρωτεύουσῆς τῆς Ἑρζεγοβίνης. Οἱ Τοῦρκοι, καταβληθέντες κατ' ἀρχὰς, ἀπώθησαν εὐθαρσῶς τὰς κατὰ τοῦ ἐδάφους αὐτῶν ἐπιθέσεις τῶν Μαυροβουνίων, ἡ δὲ πάλιν περιωρίσθη μεταξὺ τῶν φρουρῶν Ποδγορίτσης, Μεδοῦν καὶ Νίξιτς.»

Ὡς ἐξῆς περιγράφει πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς τὸν ἀγῶνα τοῦτον :

« Ἐφοδοὶ ἀποκρουόμεναι, στρατηγήματα ἀποτυγχάνοντα, συγκρούσεις ἐν παρόδοις, τυφεκοβολισμοὶ ἀπὸ βράχου εἰς βράχον, πάλιν σώματος πρὸς σῶμα ἐν τῇ βάθει τῶν φαράγγων κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἔθιμον, πεδία μάχης εἰκοσάκις διαφιλονεικούμενα, τοιοῦτος ὑπῆρξεν ὁ πόλεμος οὗτος, οὔτινος τὸ μὲν θέατρον ἔμενε πάντοτε περιωρισμένον, ἀλλ' ἡ ἱστορία, ὡς ἔχει, ἀδύνατον νὰ γραφῆ. Οἱ Μαυροβούνιοι ὑπῆρξαν σχεδὸν πάντοτε νικηταί, καίτοι οὐχὶ τοσοῦτο κερδαίνοντες ἐκ τῶν θριάμβων αὐτῶν. Οἱ Τοῦρκοι δὲν ἠδύναντο μὲν νὰ εἰσβάλωσιν εἰς τὴν χώραν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ οὗτοι ἠδυνάτουσαν νὰ διασπάρωσι τὰς Τουρκικὰς γραμμάς. Τί ἠδύνατο νὰ πράξῃ ἡ δρᾶξ αὕτη τῶν ἀνδρῶν μακρὰν

τῶν ὁρέων αὐτῶν, ὧν ἡ εὐχερῆς ὑπεράσπισις ἀνεπλήρου τὸ εὐάριθμον τοῦ στρατοῦ των ;

» Ἡ σημαντικωτέρα μάχη τῆς ἐκστρατείας ταύτης ὑπῆρξεν ἡ τοῦ Κοῦτσι λαδοῦσα χώραν τὴν 1ην Αὐγούστου, καθ' ἣν 5000 Μαυροβούνιοι ἐπιπεσόντες ξιφῆρεις ἐναντίον 18 ταγμάτων τακτικοῦ στρατοῦ, 3000 ζειθέκων καὶ 5000 βασ.βοζούκων κατέσφαξαν ἐξ αὐτῶν 4700. Τὴν 19 Ὀκτωβρίου ἐπεμβάσει τῆς Ρωσσίας ἐγένετο δίμηνος ἀνακωχή παραταθεῖσα μέχρι Μαρτίου τοῦ 1877. Περὶ τὰς ἀρχὰς δὲ τοῦ Ἀπριλίου ἐκηρύχθη ὁ Ρωσοτουρκικὸς πόλεμος.

» Εἰς τὰ Μαυροβουινιωτικὰ σύνορα συνεκεντρώθη τότε τρομερὰ στρατιωτικὴ δύναμις ἐξ 115 ταγμάτων, ἦτοι 75 χιλ. ἀνδρῶν. Οἱ Τούρκοι εἶχον ἀποφασίσει νὰ καταστρέψωσι τὴν φωλεὰν ταύτην τῶν ἀνδρείων, ἦτις ἦτο διαρκῆς πληγὴ εἰς τὴν πλευρὰν τοῦ Κράτους, ὡς ἔλεγεν ὁ Ἐδχέμ πασσάς. Τρεῖς ἐκ τῶν ἀρίστων τότε Τούρκων στρατηγῶν, οἱ Σουλεῦμάν, Μεχμέτ Ἀλῆ καὶ Ἀλῆ Σαῖτ πασσάδες, ἦσαν ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἐκ τριῶν δ' ὀρμώμενοι σημεῖων ἐμελλον νὰ συναντηθῶσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς ἡγεμονίας καὶ νὰ βαδίσωσι κατὰ τῆς Κεττίγγης. Ἐναντίον των παρετάσσοντο 28000 Μαυροβούνιοι καὶ Ἐρζεγοδίνιοι, διαιρεθέντες καὶ αὐτοὶ εἰς τρία σώματα ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἡγεμόνος Νικήτα.

» Εἶνε ἄλόκληρος ἐποποιΐα ἡ περιγραφή τῆς ἐκστρατείας ταύτης, ἦτις διήρκασεν ἐπὶ δύο περίπου μῆνας, προξένησεν ἀρκετὴν φθορὰν εἰς τοὺς Μαυροβουίνους, ἀλλὰ καὶ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν, ὅστις ἔγασεν 8 χιλ. ἀνδρῶν καὶ ἠναγκάσθη ἐν τέλει νὰ ἐκκενώσῃ τὰ Μέλανα ἐκεῖνα ὄρη, τὰ ὅποια ἐπεχείρησε μάτην νὰ ὑποτάξῃ. Εἰς τὴν ἐκστρατείαν ταύτην ἔλαβον μέρος μετὰ τῶν Τούρκων καὶ οἱ Μαλισσόροι, διότι τοὺς ἠπειλήσαν ὅτι θὰ πυρπολήσωσι τὰς οἰκίας καὶ τὰ σπαρτὰ των, ἐξ αὐτῶν δ' ἐφρονεύθη εἰς καὶ ἐπληγώθησαν τέσσαρες μπαϊρακτάρηδες καὶ ἀπεδεκατίσθησαν αἱ φυλαὶ Σικρέλι, Καστράτι καὶ Χότι.

» Τὰ ἄρθρα 26—33 τῆς Βερολινίου Συνθήκης ὀρίζουσι τὴν πλήρη ἀνεξαρτησίαν καὶ τὰ σημερινὰ ὅρια τοῦ Μαυροβουίνου. Εἰς τὴν ἡγεμονίαν προσετέθησαν χωρὰ ἐκτάσεως 4,700 χιλιομέτρων μὲ 50,000 κατοίκους. Ὁ ἡγεμὼν τοῦ Μαυροβουίνου, ὡς γνωστὸν, πρὸ δύο ἐτῶν ἀνεκηρύχθη βασιλεὺς, οὕτω δὲ καὶ ἡ ἡγεμονία ἐγένετο Βασιλείον...

Τὴν 25ην 8)δρίου ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς ἀνήγγειλεν ἐκ Ριέκας ὅτι ἡ Διάκοβα κειμένη μεταξὺ Ἰστίπ καὶ Πρισρένης κατελήφθη τὴν 23 ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων. Ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος συνεχάρη τηλεγραφικῶς τὸν στρατηγὸν Βούκοβιτς διὰ τὴν νέαν ταύτην ἐπιτυχίαν.

Ἦτο ὅμως βέβαιον ὅτι ἔπως ἐνταῦθα οὕτω καὶ κατὰ τὴν ἐξ ἐφόδου κατάληψιν τῆς Δζακοβίτσας οἱ Σέρβοι συνέπραξαν μετὰ τῶν Μαυροβουνίων.

Ἐν ἐκ τῶν γεγονότων ἐκείνων τῶν θλιβερῶν ἡρωϊκῶν, τὰ ὅποια χαρακτηρίζουν πάντοτε τὰς ψυχὰς λαῶν εὐγενῶν, εἶνε τὸ ἀκλόουθον κατὰ τὸν Τουρκομαυροβουνιωτικὸν πόλεμον :

Εἶς τὸ Νοβιπαζάρ ὁ Μαυροβούνιος ταγματάρχης Λάκοτιτς ἠτόκτόνησε βαλὼν σφαίραν περιστρόφου εἰς τὸ στῆθος. Ὁ νεαρὸς ἀξιωματικὸς ἐπεζήτησε τὸν θάνατον ἐντὸς τῆς σκηνῆς του καὶ μετὰ τῶν στρατιωτῶν του.

Εἶχεν εἰπῆ ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ πλέον τὴν ζώην. Εἶνε βέβαιον ὅτι τὴν ἀπεγνωσμένην ἀπόφασιν τοῦ ἐνέπνευσε ἡ ἀποτυχία του εἰς μίαν ἐφοδον. Εἶχε διαταγὴν νὰ μὴ προσέλθῃ, ἀλλὰ δὲν ἠδυνήθη νὰ συγκρατήσῃ τὴν ἰδίαν του ὁρμὴν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν τῶν ἀνδρῶν του, οὕτω δὲ παρακαίρως ὠδήγησε τὸ τάγμα του εἰς ἐφοδον, ἡ ὅποια ἀπέβη καταστρεπτική. Οἱ Τούρκοι τοῦ Ταραμπὸς κατεπυροβόλουν ἐξ ἑλων τῶν ὄχρωμάτων καὶ ἐδεκάτισαν τὸ ἡρωϊκὸν τάγμα, τὸ ὅποιον ἐθυσίασθη ἄνευ λόγου. Δὲν διεσώθησαν παρὰ μόλις ἑκατὸν ἄνδρες καὶ ἔταν ὁ ταγματάρχης ὑπήκουσε τέλος εἰς τὴν διαταγὴν ἣν ἔλαβε νὰ στραφῆ ὀπίσω, εἶδε τοὺς πεσόντας στρατιώτας του καὶ αἰ ὀδύνηραι κραυγαὶ τῶν τραυματιῶν, καθὼς καὶ τὸ θέαμα τῶν νεκρῶν τοῦ κατεξέσχισαν τὴν καρδίαν. Φθάσας εἰς τὴν σκηνὴν εὗρε διαταγὴν νὰ ὑποβάλῃ ἐκθεσιν τῆς πράξεώς του. Ἡ καταδίκη του ἐφαίνετο ἄφρευκτος, ἀλλὰ πλειότερον αὐτῆς τὸν ἐβασάνιζεν ἡ συνείδησις τῆς ἀνωφελούς ἡρωϊκῆς θυσίας. Καὶ ἠτόκτόνησε...

Καὶ τὴν ἐπομένην (26ην Ὀκτωβρίου) τὸ πολιορκητικὸν πυροβολικὸν ἐξηκολούθησε τὸν βομβαρδισμόν τῆς Σκόδρας. Κατὰ τὰς ἐκθέσεις, αἵτινες ἐστάλησαν εἰς Ριέκαν, μέγας πανικὸς μετεδόθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Σκόδρας. Οἱ καθολικοὶ ἔφυγον ἐκ τῆς μῆτροπόλεως, ὅπου παρέμενε καὶ ὁ ἀρχιεπίσκοπος. Παρὰ τὰς ἀρίστας διαθέσεις ἦτο δύσκολον εἰς τὸ πυροβολικὸν τῶν Μαυροβουνίων νὰ φεισθῆ τὰ κτίρια

τὰ ἔχοντα εἰδικὸν προσρισμὸν, διότι δὲν ἦτο δυνατὴ ἡ διάκρισις αὐτῶν ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ των.

Ἐν Σκόδρα εἶλα τὰ τρόφιμα ἐφθασαν εἰς ὑπερόγκους τιμὰς. Ὁ πρόξενος τῆς Γαλλίας εἶχε διαταχθῆ ὑπὸ τῆς κυβερνήσεώς του νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πόλιν μὲ τοὺς Γάλλους ὑπηκόους καὶ τοὺς προστατευομένους, ἀλλ' ὁ φρούραρχος ἀπηγόρευσε τοῦτο.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας οἱ Μαυροβούνιοι εἶχον καὶ ἄλλας στενοχωρίας. Δὲν εἶχον πῶς νὰ οἰκονομήσουν τοὺς αἰχμαλώτους των. Ἀπεφασίσθη τότε, κατόπιν συνεννοήσεως μεταξὺ τῶν Κυβερνήσεων Μαυροβουνίου καὶ Ἑλλάδος, ἡ μεταφορὰ τῶν Τούρκων αἰχμαλώτων τοῦ Μαυροβουνίου εἰς Κέρκυραν δι' ἑλληνικῶν πλοίων. Ἡ μεταφορὰ αὕτη ἐπραγματοποιήθη τὴν 25 Ὀκτωβρίου τὸ ἀπόγευμα, ἔτε κατέπλευσεν ἐξ Ἀντιβάρεως ἡ «Ἀντιγόνη» τοῦ Τζῶν εἰς Κέρκυραν, φέρουσα 850 περίπου αἰχμαλώτους ἐκ Μαυροβουνίου.

Οἱ Μαυροβούνιοι ἀξιωματικοί, οἱ συνοδεύοντες τοὺς αἰχμαλώτους, ἐβεβαίουν ἔτι ἡ φρουρὰ τῆς Σκόδρας ἀντέτεχν, ἔχουσα ἀκόμη τροφάς, ἃς οἱ Τούρκοι κατάρθωσαν νὰ εἰσαγάγουν δι' Αὐλώνος πρὸ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ λιμένος τοῦτου· οὐχ ἦντιον ὑπῆρχε βεβαιότης ἔτι ἡ πόλις θὰ παραδοθῆ μετὰ πάροδον ὀλίγων ἡμερῶν, ἔτε θὰ ἐξήντλουν τὰ τρόφιμα, ἂν δὲν ἐξευρίσκετο νέος τρόπος ἐπισιτισμοῦ. Ἐν τῷ μεταξὺ τῷ Μαυροβουνιωτικῶν πυροβολικῶν ἐξηκολούθει τὸν βομβαρδισμόν, ὅστις ἐπέφερεν ὀσημέραι μεγάλην καταστροφὴν εἰς τὴν πόλιν, ἀντεχόντων εἰσέτι μόνων τῶν φρουρίων.

Ἐπικαίρως ἤδη ὁ Ἐδουάρδος Χέλσεϋ ἐδημοσίευσεν εἰς τὴν Παρισινήν «Ἐφημερίδα» τὸ ἐξῆς ἐξόχως ψυχολογικὸν ἄρθρον — ἐν εἶδει ἐντυπώσεων ἀπὸ ἑνα ταξιδίου του — περὶ Μαυροβουνίου :

«Ὅταν ὁ πόλεμος ἀφυπνιζόμενος ἐγείρεται καὶ ρίπτῃ ἐπὶ τινος χώρας τὸν σιδηρόφρακτον χιτῶνά του, καταστρέφει καὶ μεταβάλλει τὰ πάντα.

»Δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιον εἰς τὸ Μαυροβούνιον. Ὁ πόλεμος ἐδῶ εἶνε εἰς τὸν οἰκόν του, ἔχει εἶλας τὰς εὐκολίας του, ἐορτάζεται ἀπὸ φίλους οἰκογενειακοῦς. Ὁ πόλεμος εἶνε αὐτῇ ἡ ψυχῇ τοῦ λαοῦ τοῦτου καὶ εἰς τὰς ἀποτόμους αὐτοῦ ἀτραποῦς, εἰς τὰς ἀνευ βιομη-

χανίας μικροπόλεις, τὰς κενὰς ἐμπορίου καὶ πλημμυρούσας ἀπὸ ὕπλα, ἢ εἰρήνη εἶνε ὡς παρείσακτός τις.

» Ἀπὸ αἰώνων τὸ Μαυροβούνιον ἀγωνίζεται ἀδριακῶς. κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ εἰρήνη οὐδέποτε ὑπῆρξεν ἐπὶ τῶν θορυβωδῶν τούτων ὁρέων, εἰ μὴ ὡς ἀνακωχὴ μακρᾶς ἢ βραχείας διαρκείας. (Ὁ ἀρθρογράφος ἀναφέρει ὅλας τὰς μετὰ τῶν Τούρκων συγκρούσεις τῶν Μαυροβουνίων ἀπὸ τοῦ 1385 μέχρι τῆς εἰρήνης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, καὶ μετὰ τὴν ἀφήγησιν αὐτῶν ἐξακολουθεῖ).

» Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἀνακωχῶν οἱ πολεμισταὶ οὗτοι, οἱ μορφωθέντες μὲ τὸν προγονικὸν ἥρωϊσμόν πλείστων αἰώνων, ἐτοιμάζονται διὰ τὸν πόλεμον, αὐτὸν σκέπτονται ἀδιαλείπτως, τὸν περιμένουν ὡς πιστὴν μνηστῆραν. Περιφρονοῦντες τὴν χειρωνακτικὴν ἐργασίαν, λίαν ὑπερήφανοι ἀπέναντι τοῦ ἐμπορίου, πολὺ ὀκνηροὶ διὰ τὴν γεωργίαν, ἄγαν πτωχοὶ διὰ τὴν πολυτέλειαν, οἱ Μαυροβούνιοι περιφέρονται μὲ τὰ πιστόλια καὶ τὰ χαντζάρια εἰς τὴν ὀσφύν, ὑψοῦντες τὸ εὐθυτενὲς αὐτῶν ἀνάστημα ἐντὸς τοῦ χρωματιστοῦ ἐπενδύτου των, κυρτοῦντες τὸ γαταγάνι ὑπὸ τὸ ἐρυθρὸν ἐνδυμα καὶ τὸ κεντημένον ἐσωκάρδιον, σύροντες στρατιωτικῶς περίξ τῶν. ὀπλοστασίων τὰς ὀπανκῆς των, τὰ περιέργα δετὰ σανδάλια των.

» Αἱ γυναῖκες ἐπιφορτίζονται τὰς βαρεῖας ἐργασίας. Ἐξακολουθοῦν ν' ἀσχολῶνται μὲ αὐτὰς καθ' ὃν χρόνον οἱ ἄρρενες μάχονται. Εἰς ἡλικίαν δέκα πέντε ἐτῶν εἶνε ἤδη γραταί, κυφαί, ρυτιδωμένοι μὲ μειδίωμα ἐγκαρτερήσεως ἐπὶ τοῦ ὠραίου μαραμμένου προσώπου των, φέρουσαι τὸ φορτίον των κατὰ μῆκος τῶν ἀτελευτήτων ὁδῶν, αἱ ὁποῖαι λαξεύονται εἰς τὰς πλευρὰς τῶν βουνῶν. Εἰς τὰς πόλεις διατηροῦν μικροκαταστήματα, περιποιοῦνται τὰ ζῶα, φέρουν ὕδωρ.

» Δὲν πρέπει ὅμως καθόλου νὰ νομίσῃ τις ὅτι οἱ Μαυροβούνιοι εἶνε χανδροὶ στρατιῶται τοῦ παλαιοῦ καιροῦ. Ἔχουν μίαν ἀξιοπρέπειαν ἀκρόχολον, ἀξιοσεβέστατον καὶ ὀλίγον ἀπλοϊκὴν, ἀπὸ ἀπόψεως ὅμως τιμῆς σέβονται ὅλας τὰς ἵπποτικὰς παραδόσεις. Ἡ φιλοξενία εἶνε γενναιοφρων, ὀλοκληρωτικὴ. Τὴν ἐσπέρον τῆς ἀφίξεώς μου εἰς Ποδγορίσαν, ὅλα τὰ ξενοδοχεῖα ἦσαν πλήρη καὶ ὁ δήμαρχος τῆς πόλεως, μίαν προσωπικότητος, εὐηρεστήθη νὰ μοῦ προσφέρῃ τὴν κλίνην του.

» Τοὺς αἰχμαλώτους ποὺ συλλαμβάνουν τοὺς μεταχειρίζονται μὲ

μεγάλην προσήνειαν. Ὁ ξένος, ὁ φιλοξενούμενος εἶνε δι' αὐτοὺς ἱερός.

»Μὲ ἔλα αὐτά, ἢ φροντίς νὰ καταδειχθῇ ὅτι ὁ μικρὸς αὐτὸς λαὸς εἶνε λαὸς ἐλευθερὸς ἐκδηλώνεται εἰς μίαν κατάχρησιν ἱεραρχίας, εἰς μίαν παραλυσίαν πρωτοκόλλου. Ὑπάρχει ἀρχιθαλαμηπόλος τῶν Ἀνακτόρων. Ἀδύαρχης καὶ Κουρεὺς τῆς Αὐλῆς, φέρων ἐπὶ τῆς προσόψεως τοῦ κουρείου τοῦ χρυσοῦν θυρεόν. Ὁ Βασιλεὺς εἶνε ἀπλοῦς, ἀλλ' ἀπλοϊκότητος ἡγεμονικῆς, οἷα ἢ τοῦ Ναπολέοντος.

»Γύρω τοῦ δόλοκληρον δίκτυον ἀρχόντων προβάλλει, ἐκάστου ἐπιμένουτος εἰς τὰ ἀξιώματά του καὶ ἰδιαιτέρως εἰς τὸ νὰ κάμῃ νὰ ἴχουν. Καὶ φέρουν λίαν ἐπιδεικτικῶς ἔλαι ἀναρίθμητα παράσημα.

»Ὁ πόλεμος ἀφίνει νὰ φανῇ ἀκριβῶς ὅποιον εἶνε τὸ περίεργον μικρὸν αὐτὸ Κράτος χωμένον μέσα εἰς τὰς κορυφάς, αἱ ὅποιαι φαίνονται ἀπόρθητοι. Μερικὰ ὀροπέδια ἐλάχιστα καλλιεργημένα σχηματίζουν τὸ χρήσιμον διὰ τὴν χώραν ἔδαφος, ἀλλ' αὐτὴ αὕτη ἢ χώρα εἶνε λίαν εὐχαριστημένη ἐντὸς τῶν γυμνῶν καὶ σκοτεινῶν αὐτῶν κορυφῶν καὶ ἀκριβῶς ἐντὸς τοῦ σωροῦ αὐτοῦ καὶ τῶν ἀλληλοσυγκρουομένων καὶ ἀπειλητικῶν ἀγρίων βράχων δέον νὰ τὴν ἀντικρύσωμεν.

»Μεταβαίνων εἰς Ποδγορίτσαν ἐγενόμην μάρτυς αξιοπαρατηρήτου σκηνης, ἣτις κάμνει αἰσθητὸν τὸν τραχὺν χαρακτήρα τῶν ὄρειων αὐτῶν ἀνθρώπων. Ἡ ἀμαξά μου ἐσταμάτησεν ἐπὶ ἡμίωρον εἰς Ρζέκα καὶ ἐθαύμαζον τὴν φύσιν, ἢ ὅποια εἶνε ἐξαιρετικῶς ὠραία.

»Ἐπέστρεφον ἀπὸ τὰ Νοσοκομεῖον τῆς Κεττίνης. Εἶχον ἴδει τὰ ἥρωϊκὰ πρόσωπα, τὸ γενναῖον καὶ ἤρεμον ὕφος τῶν πληγωμένων. Εἶδον ἕν' ἀποθνήσκον «ἕνας γίγας», μὲ πρόσωπον τριχυτόν, μὲ παρειὰς αἱματωμένας, μὲ ρίνα κεκομμένην, τὰ μεγάλα δάκτυλα στραγγαλισμένα. Ἠγέρθη ἀποτόμως ἐπὶ τῆς κλίνης του, ὕψωσε πρὸς τὸ κενόν, ὡσάν νὰ ἤθελε νὰ κινήσῃ ἐν ὄπλον, τοὺς δύο ἰσχνούς του βραχίονας, ἀφήκεν δὲν καὶ ἄγριον γογγυσμὸν καὶ ἐπανάπεσε νεκρὸς εἰς τοὺς βραχίονας τῆς ρωσίδος νοσοκόμου, ἐνῶ ἢ μήτηρ του ὄρθια εἰς τὸ προσκέφαλόν του, ἀνεφώνει:

»— Ἄ, τί ὠραῖος θάνατος!

»Ἡ ρωμαϊκὴ αὐτὴ ἀρετὴ μὲ συνεκίνησε καὶ διηλθον, ἐγκαταλείπων τὴν πόλιν, ἀπὸ τὴν κλιτὸν τοῦ «Πύργου τῶν κρανίων», ἐκεῖ ὅπου ἄλλοτε ἦσαν κρεμασμένοι αἱ κομμένοι κεφαλαὶ τῶν Τουρκομάνων.

Ἐσυλλογιζόμενην τὸ παράξενον τῆς φυλῆς ταύτης, ὅταν παρετήρησα ἐν χαμίνιον ὀκτῶ ἕως δέκα ἐτῶν, τὸ ὅποιον κατεδίωκεν ἐν πρόβατον.

» Ἀφοῦ τὰ συνέλαβε, τὸ ἔσυρεν ὑπὸ τὸ ὑπόστεγον, τὸ ἔρριψε κατὰ γῆς καὶ ἐζήτησε τὸν λαϊμόν του. Πρὶν ὅμως φονεῦσθαι τὸ ζῶον, ἐφώναξε μὲ φαιδράς φωνάς δύο τρία νήπια, ἅτινα μόλις ἠδύναντο νὰ βηματίζουσι· ἔταν τὰ μικρὰ τὸν περιστριγύρισαν, τότε μόνον ὁ μικρὸς σφαγεὺς ἔκοψε τὸν λαϊμόν τοῦ προβάτου, ἐνῶ δὲ τοῦτο ἐτινάζετο ἐντὸς τοῦ αἵματος ὕπερ ἔρρεε κυματωδῶς ἐκ τῆς πληγῆς, τὰ βρέφη ἔδρεξαν τὰ δάκτυλά των, καὶ ἔχρισαν τὸ πρόσωπόν των.»

* *

Κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα ἐν Κωνσταντινουπόλει ἡ κρατοῦσα ἐκκρεμῆς κατάστασις ἐξηκολούθει ἀνήσυχος. Τὰ καταδρομικὰ τῶν Δυναμῶν διὰ τῆς παρουσίας των παρεῖχον ἐνθάρρυνσίν τινα εἰς τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμούς, ἀλλὰ ζήτημα ἂν θὰ ἠδύναντο καὶ ἐμπράκτως νὰ προστατεύσωσι τοὺς χριστιανούς κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν λόγῳ ἀριθμητικῆς ἀνεπαρκείας τῶν ἀγχημάτων.

Ἡ παρουσία των ἴσχει πάντοτε ἠθικὴν ἐπιβολὴν ἐπὶ τῶν Μουσουλμάνων.

Ἡ κατάστασις τῶν ἐν τῇ γραμμῇ τῆς Τσατάλτζας στρατευμάτων παρίστα οἰκτρὸν θέαμα συμφορμῶν καὶ ἀποσυνθέσεως. Ἡ ἀναρχία καὶ τὸ ἀπειθάρχητον ἦσαν ἤδη τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατεύματος. Οὔτε ἡ παρουσία τοῦ Διαδόχου Ἰτζεδδίν, οὔτε τὰ φλογερὰ κηρύγματα τῶν ἀπανταχοῦ ἐξαποσταλέντων Οὐλεμάδων, οὔτε ἡ παρουσία τοῦ πρίγκηπος Σαμπαχεδδίν ἐν τῇ στρατοπέδῳ καὶ ἄλλων Ὀθωμανῶν μεγιστάνων συνετέλει πρὸς ἀναθάρρυνσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Χάρις εἰς τὴν κατορθουμένην ποιάν τινα ἀνασύνταξιν τῶν φυγάντων, ἐπρόκειτο ἤδη νὰ δοθῇ ἐπὶ τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς τῆς Τσατάλτζας ἡ τελευταία μάχη, ἣτις καὶ θὰ ἀπεφεύγετο, ἂν οἱ Βούλγαροι ἦσαν εἰς θέσιν νὰ σπεύσωσι εἰς καταδίωξιν πρὸ πέντε ἡμερῶν, ὅποτε τὰ ἀτάκτως φεύγοντα τουρκικὰ στρατεύματα εἶχον ὑποχωρήσει ἐν μέρει πολὺ ἐντεῦθεν τῆς γραμμῆς ταύτης.

Ὁ Τουρκικὸς τύπος ἐκήρυττεν ἤδη τὸν θεσηκευτικὸν πόλεμον, ἀφοῦ ἐπὶ ὀλόκληρον ἑβδομάδα ἐθρηνολόγει τὴν ἀπώλειαν τῆς Εὐρω-

παίχης Τουρκίας καὶ ἀνησύχει διὰ τὴν τύχην αὐτῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ αὐτῶν ἐστὶ τῶν Ἀσιατικῶν ἐπαρχιῶν.

Τὸ ἐν γένει ἀπὸ 20—26 Ὀβρίου ἐπικρατήσαν παρὰ τοῖς Τούρκοις πνεῦμα ἦτο ὑπὲρ τῆς «ἐσχάτης ἀντιστάσεως». Τοῦτο δὲ πρέπει νὰ θεωρηθῆ ἀποτέλεσμα τῆς ἀποφάσεως τοῦ μεγάλου συμβουλίου, τὸ ὅποιον συνεκροτήθη εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην τὴν 24ην. Εἰς τὸ συμβούλιον τοῦτο ἐκτὸς τοῦ Κιαμήλ πασσᾶ καὶ τῶν ὑπουργῶν παρεκάθησαν καὶ ἄλλοι τεσσαράκοντα μεγιστάνες καὶ στρατηγοί, ἐν οἷς ὁ Μαχμουτ Σεφκὲτ πασσᾶς καὶ ὁ περίφημος νεότουρκος Ταλαὰτ βέης.

Ὁ Μ. Βεζύρης ἀπέδειξεν ὅτι ἄλλη λύσις ὅπως περιφρουρηθῶσι ὅσον τὸ δυνατὸν περισσότερον τὰ ὀθωμανικὰ συμφέροντα δὲν ὑπάρχει ἢ νὰ ἀναθέσῃαι τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῶν μετ' ἀπολύτου πληρεξουσιοτήτος εἰς τὰς Μ. Δυνάμεις.

Ἡ πλειονότης ὁμως τοῦ συμβουλίου ἀπέκρουσε τὴν πρότασιν ταύτην.

—Δὲν ἔχετε τοιοῦτον δικαίωμα παρὰ τοῦ ἔθνους, εἶπον πρὸς τὸν Κιαμήλ πασσᾶν. Τὸ ἔθνος ἐννοεῖ καὶ εἰς τὰ ἐσχάτα ἀκόμη μέτρα νὰ ἀταφύγῃ πρὸς ὑπεράσπισίν του!

Ὁ Κιαμήλ πασσᾶς ἐδήλωσε τότε ὅτι ἦτο ὑποχρεωμένος νὰ παραιτηθῆ.

Ἄλλ' οἱ ὑπουργοὶ παρετήρησαν.

—Δὲν δύνασθε νὰ παραιτηθῆτε, διότι, ὡς γνωρίζετε, αἱ κυβερνήσεις τῶν Μ. Δυνάμεων ἐδήλωσαν ρητῶς ὅτι δὲν ἐννοοῦν νὰ ἔλθουν εἰς οἰανδήποτε διαπραγματεύσειν καὶ ἐπικοινωνίαν πρὸς ἄλλην κυβέρνησιν. Ἀφοῦ κατ' ἀπαίτησιν τοῦ Κιαμήλ πάντα ταῦτα κατεχωρίσθησαν εἰς τὰ πρακτικά, ἐλήφθη ἀπόφασις, ὅπως ἅπαντες οἱ πασσάδες μεταβῶσιν εἰς τὸ πεδίον τῆς Τζατάλτζας.

Ἡ πλέον σοβαρὰ εἰδησις ἦτο κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκεῖνας ὅτι μετὰ σπουδῆς ἠτοιμάζοντο τὰ ἀνάκτορα τῆς Προύσης.

Οἱ Τούρκοι ἐν τῇ ἀλλοφροσύνῃ των ἐφοβοῦντο ἤδη τὰ πάντα, νομίζοντες τοὺς Βουλγάρους προβάλλοντας τοὺς ὀφθαλμοὺς τῶν ὀδόντας ὑπεράνω τῆς ὀχυρωματικῆς ζώνης τῆς Τσατσάλτας ἢ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀλλ' ὑπερθεν καὶ αὐτοῦ τοῦ Βοσπόρου. Ἄν ἤξευραν ὅτι καὶ αὐτοὶ ἦσαν ἐξηγνημένοι ὅσον κ' ἐκεῖνοι, ἀλλέως βέβαια θὰ ἐδίεπον τὰ πράγματα καὶ πολὺ διαφορετικὰ θὰ ἐσκέπτοντο.

Αὐτὰ κάμνει ἡ ἀδρῶς πληρωμένη ρεκλάμα καὶ μάλιστα ἔταν κα-
ταχωρίζεται εἰς φύλλα Εὐρωπαϊκὰ καὶ εἰς βιβλία εἰς γλώσσας ἄλλας
καὶ ἔχι εἰς τὴν τοῦ ἐνδιαφερομένου τόπου.

* *

Ἐν σχέσει μὲ τὰς δηλώσεις τοῦ βασιλέως Νικήτα πρὸς τὸν Αὐ-
στριακὸν Πρεσβευτὴν τῆς 31ης Ὀκτωβρίου, ἔχομεν νὰ προσθέσωμεν
ἐνταῦθα τὰς ἀκολουθοῦσας λεπτομερείας :

» Ὁ Αὐστριακὸς Πρεσβευτὴς ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Αὐστρία δὲν θεωρεῖ
ὀριστικὴν τὴν κατάληψιν τοῦ Ἀλεσίου καὶ τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου τῆς
Μεδούης, διότι αἱ δύο αὗται πόλεις θ' ἀποτελέσωσι μέρος τῆς μελ-
λούσης αὐτονόμου Ἀρβανίας. Ὁ Βασιλεὺς Νικήτας ἀπήντησεν ὅτι
δὲν εἶνε ἐπιφορτισμένος ὑπὸ τῶν συμμάχων του νὰ δώσῃ ἐπὶ τοῦ
προκειμένου ὀριστικὴν ἀπάντησιν, αὐτὸς ἕμως προσωπικῶς θεωρεῖ
ἀδύνατον τὴν μὴ προσάρτησιν τῶν εἰρημένων πόλεων, καθόσον σήμε-
ρον μὴ ὑπαρχούσης πλέον Τουρκίας παύει ἡ Ἀλβανία οὕσα αὐτό-
νομος.

» Εἰς τὸν πρεσβευτὴν τῆς Ἰταλίας, προβάνα εἰς παρόμοια διαβή-
ματα, ὁ βασιλεὺς Νικήτας ἀπήντησεν, ὅτι «ἡ Ἰταλία φροντίζει καὶ
ἐπὶ τοῦ προκειμένου διὰ τὰ ἴδια τῆς συμφέροντα, δὲν πρέπει δὲ νὰ
ἐπιμένῃ ἡ Εὐρώπη καὶ ἰδίᾳ ἡ Ἰταλία νὰ παραιτηθῇ τὸ Μαυροβούνιον
τῶν ἐν Ἀγίῳ Ἰωάννῃ καὶ Ἀλεσίῳ ἐπιχειρήσεων καὶ νὰ θεωρήσῃ τὰς
δύο ταύτας πόλεις ἀναποσπᾶστως συνδεδεμένας μετὰ τῆς Ἀρβανίας,
ἀφοῦ αὐτοπροαιρέτως αἱ Δυνάμεις ἐδήλωσαν ἤδη ὅτι παραιτοῦνται
τῆς ἰδέας τῆς διατηρήσεως τοῦ πρὸ τοῦ πολέμου καθεστῶτος.» Ἐδή-
λωσε δὲ προσέτι εἰς τὸν Ἰταλὸν πρεσβευτὴν ὅτι «οὐδεμίαν ὑποχρέω-
σιν δύναται ν' ἀναλάβῃ ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας διὰ τὰς δύο ταύτας
πόλεις.»

Ἐκ Ριέκας ἀφ' ἑτέρου, τὴν 6ην Νοεμβρίου, ὁ στρατηγὸς Μαρτί-
νοβιτς ἀνήγγελλεν ἐκ τοῦ στραταρχείου ὅτι, μετὰ τὴν κατάληψιν τοῦ
Ἀγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούης ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων, τρισχιλιοὶ Τούρ-
κοι ἀπεπειράθησαν τὸ Σάββατον νὰ ἐκταπίσουν τὸν Μαυροβουνιωτι-
κὸν στρατὸν ἐκ τῶν θέσεων, ἃς κατέλαβε. Μετὰ πεισματώδη μάχην,
διարκέσασαν ἐπὶ ὥρας, αἱ Μαυροβούνιοι διεσκόρπισαν τοὺς Τούρκους,
ὀπιοστάνας μεγάλας ἀπωλείας. Ἐκ τῶν Μαυροβουνίων 100 ἐφονεύ-
θησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν.

Μεταφορὰ Ἑλλήνων τραυματιῶν.

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς δὲ ταύτης καὶ μέχρι πέρας τοῦ πολέμου, οἱ Μαυροβούνιοι, πλὴν μικρῶν τιῶν ἀσημάντων συμπλοκῶν, ἀπησχολήθησαν εἰς τὴν πολιορκίαν τῆς Σκόδρας, ὑποβοηθούμενοι καὶ ἀπὸ

τοὺς Σέρβους καὶ ἐμμένοντες εἰς τὴν κατάληψιν αὐτῆς ἐπὶ πάσῃ θυσίᾳ.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τί ἐμπαίρειεν ἐν τῷ μεταξὺ ἡ εὐρωπαϊκῆ δι-
πλωματία καὶ ποῖα σκάνδαλα ἐγένων αἱ μονομερεῖς ἐνέργειαι τῆς
Βουλγαρίας.

LIII.

Τὰ μάτια καὶ τὰ νύχια τῆς Μεγαίρας.

Ἐποία ὑπῆρχεν ἡ διπλωματικὴ κατάστασις κατὰ τὴν πολεμικὴν
αὐτὴν περίοδον;

Αὐτὸ ἦτο τὸ σοβαρώτερον τῶν ἡμερῶν αὐτῶν ἐρώτημα.

Ἰδοὺ δὲ πῶς ἀπαντᾷ εἰς αὐτὸ ὁ Ἴταλὸς δελτιογράφος τῆς «Νέας
Ἡμέρας» ἀνασκοπῶν καὶ ἀναπτύσσων τὰ διπλωματικὰ ζητήματα, ἀφ'
ἧς ἀνεφάνησαν :

«... Ἡ Εὐρώπη παρίσταται εἰσέτι πλήρως ἐκπλήξεως καὶ θαυμα-
σμοῦ εἰς τὸ μεγαλοπρεπὲς θέατρον, τὸ ὅποσον οἱ λαοὶ τῆς Βαλκανι-
κῆς χερσονήσου κατώρθωσαν νὰ δώσουν εἰς τὸν κόσμον καὶ τὴν ἱστο-
ρίαν. Ἡ καταυγάζουσα αὕτη ἀναλαμπή τοῦ Χριστιανικοῦ πολιτισμοῦ
γεωᾶ εἰς ὅλας τὰς ψυχὰς ἀκατάσχετον αἰσθημα εὐγνωμοσύνης πρὸς
τοὺς ἐνδόξους ἥρωας τοῦ παρόντος πολέμου, πολέμου ἐναντίον τῆς
τυραννίας καὶ τῆς αἰσχύνης πέντε ὀλοκλήρων αἰῶνων καὶ ἐναντίον τῆς
αὐθαιρέτου συνασπίσεως μικροφιλοδοξίων, ἀποτέλεσμα τῆς ὁποίας
ἐπῆρξε τὸ νὰ προστάτεύωνται μέχρι τοῦδε τὰ δικαιώματα ἀναξίας
τῆς ἐποχῆς βαρβαρότητος, ἀντὶ τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων τόσων
πεπολιτισμένων λαῶν.

» Ἐν τούτοις ποτὲ ἴσως ἡ τυφλότης τῆς διπλωματίας δὲν ἔσχε τό-
σον σωτήρια ἀποτελέσματα, ὅσον κατὰ τὴν παρούσαν στιγμήν. Τῷ
ὄντι, ἀν ἡ διπλωματία κατώρθωνε νὰ προῖδῃ ἔστω καὶ πόρρωθεν τὸ
θαυμαστὸν ἱστορικὸν γεγονός, τὸ ὅποσον συντελεῖται σήμερον, θὰ προέ-
κυπτε μεγίστη ζήμια εἰς τὸν πολιτισμὸν καὶ εἰς τὴν εἰρήνην ἐν γένει.

» Ἡ ἐκ θείας ἐντύως προνοίας προελθοῦσα μυωπία τῆς Διπλωμα-
τίας, ἐνῶ ἀφ' ἑνὸς ἠνύνησε θαυμασίως ὁ ζήτημα τῶν χριστιανικῶν
λαῶν τοῦ Αἴμου, παρεμποδίσασα πᾶσαν ἐπέμβασιν ἐν ὀνόματι τῆς
περιφήμου Εὐρωπαϊκῆς ἰσορροπίας, ἠμπόδισεν ἐξ ἄλλου καὶ τὴν Τουρ-
κίαν νὰ ὀργανώσῃ ἀντίστασιν, ἣτις θὰ γδύνατο νὰ καταστήσῃ αἱμα-

τηροτάτας—ἴσως δὲ καὶ πλέον ἀμφιβόλους—τὰς τύχας τῆς συρράξεως. Τὴν ἡμέραν καθ' ἣν διεδόθη ἀνά τὸν κόσμον κεραινοδόλος ἢ εἰδησις τῆς Παμβαλκανικῆς ἐπιστρατεύσεως, ὁλόκληρον τὸ παμπάλαιον οἰκοδόμημα τῆς Διπλωματίας, τὸ ἰδρυθὲν ἐπὶ τῶν βάσεων τοῦ ἐδαφικοῦ καθεστώτος, κατέπεσεν ὡς κολοσσὸς κχιρίως πλῆγεις εἰς τὰ θεμέλια.

» Ἡ Αὐστρουγγαρία δὲν ἐδίστασεν οὐδ' ἐπὶ στιγμῆν εἰς τὸ νὰ ὑψώσῃ τὴν ἠχηρὰν καὶ ἐπιτακτικὴν φωνήν της καὶ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν θὰ ἐπέτρεπε ποτὲ καὶ ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ τὴν μεγέθυνσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἐν περιπτώσει δὲ οἰασθῆποτε ἐδαφικῆς ἐπεκτάσεως ἐνὸς ἢ πλείονων ἐξ αὐτῶν θὰ ἐπενέβαινε ἀμέσως καὶ θὰ κατελάμβανε τὸ σαντζάκιον τοῦ Νοβιπαζάρ.

» Πτοηθεῖσαι ἐκ τῆς ἀπειλῆς ταύτης αἱ Δυνάμεις, ἀπεφάσισαν ἄνευ ἐτέρας σκέψεως, ὅπως ἐν περιπτώσει ἐκρήξεως τοῦ πολέμου μεταξύ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Τουρκίας ἐμποδισθῆ ἢ ἐδαφικὴ ἐπέκτασις οἰουδῆποτε ἐκ τῶν ἐμπολέμων Κρατῶν, ἐπιβαλλομένου σεβασμοῦ πρὸς τὸ καθεστῶς, τὸ ὅποιον θὰ διατηρεῖτο ἀνεξαρτήτως τῆς ἐκθάσεως τοῦ πολέμου.

» Τὰ τέσσαρα Βαλκανικὰ Κράτη προσποιήθησαν ὅτι ἐλάμβανον ὑπ' ὄψει τὴν ἐπιτακτικὴν ταύτην ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων—αἱ ὅποια ἐτήρουν ἀκόμη τότε ἐπιτακτικὸν ὕφος ἀπέναντι τῶν Κρατῶν τοῦ Αἴμου καὶ οὔτε ἐραντάζοντο ἴσως διὰ τὸ θὰ ἔπαυον τόσον ταχέως νὰ τὸ τηροῦν—καὶ ἔσπευσαν νὰ δηλώσουν ὅτι σκοπὸς τοῦ πολέμου τῶν δὲν ἦτο τὸ νὰ ἐπιδιώξουν ἐδαφικὰς ἐπεκτάσεις, ἀλλ' ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἢ πραγματοποιήσις τῶν περιφημοτέρων καὶ αὐτοῦ ἴσως τοῦ καθεστώτος μεταρρυθμίσεων. Ἡ προσποίησις τῶν μάλιστα—ἢ ἐντεχνοτάτη καὶ διπλωματικωτάτη—ἐφθασε μέχρι τοῦ σημείου τοῦ νὰ συντάξουν τὸ πρὸς τὴν Τουρκίαν τελεσίγραφον ὑπὸ τὸ πνεῦμα τῆς πραγματοποιήσεως τῶν μεταρρυθμίσεων, ἐζήτησαν δὲ ὅπως εἰς τὸν ἔλεγχον, ὅστις θὰ ἐξησκεῖτο ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, συμμετάσχουν καὶ αὐτὰ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἀκριβῶς διὰ νὰ ἐξαναγκάσουν τὴν Τουρκίαν—ἦτις ἦτο προφανὲς ὅτι δὲν θὰ ἐδέχετο τὴν τοιαύτην συμμετοχὴν—ν' ἀπορρίψῃ τὸ τελεσίγραφον. Τὴν ἡμέραν ὅμως κατὰ τὴν ὅποιαν τὸ Μαυροβούνιον ἀφῆσαν κατὰ μέρος κάθε πρόσχημα, ἔστειλε τὸν γενναῖον στρατὸν του διὰ νὰ εἰσβάλῃ εἰς τὸ τουρκικὸν ἔδαφος

χωρίς νὰ παραλείψῃ τὸ σαντζάκιον τοῦ Νοβιπαζάρ, καὶ ἀκόμη περισσότερο τὴν ἡμέραν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπραξε τὸ ἴδιον ἢ Σερβία, ἢ κατὰστασις ἐθόλωσεν ἀρκετά, διότι ἀμέσως ἐγεννήθη, ὄχι ἀδίκως, ὁ φόβος ὅτι, ἂν ἡ Αὐστρία ἐπραγματοποιεῖ τὴν ἀπειλὴν τῆς διαβάσεως τῶν συνόρων τῆς διὰ νὰ ἐκδιώξῃ ἀπὸ τὸ Νοβιπαζάρ τοὺς Μαυροβου-νίους καὶ τοὺς Σέρβους. ἢ Ρωσία δὲν θὰ ἔμενε, βεβαίως, μὲ ἐσταυρωμένας τὰς χεῖρας.

» Ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Γερμανία προσέφερον τότε μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην. Ἡ Ἰταλία, συνδεδεμένη μετὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας λόγῳ τῆς Τριπλῆς συμμαχίας καὶ μετὰ τῆς Ρωσίας λόγῳ τῆς Βαλκανικῆς συνεννοήσεως, ἤρchiσε νὰ ἐνεργῇ ὅπως εἰρηνεύσῃ τὰς δύο ἀνταγωνιζομένας Δυνάμεις. Ἡ Γερμανία ἐξ ἄλλου, ἥτις ἐπεθόμει τὰ μάλιστα νὰ μὴ διακόψῃ τὰς μετὰ τῆς Ρωσίας ἀγαθὰς σχέσεις, ἐξήσκησεν ὅλην τὴν ἐπιρροὴν τῆς ἐν Βιέννῃ διὰ νὰ συγκρατήσῃ τὴν Αὐστροουγγαρίαν ἀπὸ πᾶσαν βεβιασμένην ἐνέργειαν. Αἱ δύο αὗται Δυνάμεις ὑποβοηθούμεναι καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν, κατώρθωσαν νὰ πείσουν τὴν Αὐστροουγγαρίαν ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀποκλεισθῇ ἢ ὀριστικὴ κατοχὴ ἐπὶ σκοπῶν κατακτήσεως. Ἄφου δὲ ἀπεκλείετο τὸ ὅτι τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἡ Σερβία ἠδύνατο νὰ πραγματοποιήσουν οἰανδήποτε ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν, πῶς λόγος ὑπῆρχε νὰ γενῶνται φόβοι διὰ τὰς στρατηγικὰς κινήσεις των; Ὅταν θὰ ἐτελείωνεν ὁ πόλεμος—ὅστις ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ πολὺ—θ' ἀποκαθίστατο ἀπλούστατα τὸ πρὸ αὐτοῦ καθεστῶς καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ὑπῆρχε λόγος νὰ διατρέξῃ ἡ Αὐστροουγγαρία τὸν κίνδυνον πολέμου ἐναντίον τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ τῆς Ρωσίας διὰ προσωρινήν, στιγμιαίαν ἴσως, κατοχὴν τοῦ σαντζακίου.

» Ἡ καταπληκτικῶς ἕμως ραγδαία ἐξέλιξις τῶν γεγονότων, αἱ θαυμασταὶ καὶ ταχύταται νίκαι τῶν τεσσάρων συμμάχων στρατῶν, ἢ πανωλεθρία τοῦ ὀθωμανικοῦ στρατοῦ καὶ τῆς ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, τὸ ἀνακοινωθὲν τὸ δημοσιευθὲν εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Γενεύης», καθ' ὃ ἡ Ρωσία δὲν θὰ ἠγείχετο ὅπως αἱ ἐπαρχίαι αἱ ἐλευθερωθεῖσαι ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ περιπέσουν εἰς τὸν αὐστριακὸν τοιοῦτον, εἰς αὐτὰ τ' ἀπροσδόκητα κατέληξαν ν' ἀνατρέψουν τελείως τὰ πολιτικὰ σγέδια τῆς Αὐστροουγγρικῆς Μοναρχίας.

» Ὅταν οἱ ἐν Βιέννῃ ἀντελήφθησαν ὅτι ἡ τετραπλῆ βαλκανικὴ

συμμαχία προέβαινεν εἰς πραγματικὰς κατακτήσεις, ἦτο πλέον ἀργά, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ παρεμποδισθῇ ἢ ἐξέλιξις τῶν γεγονότων. Οὕτε αὐτὸ τὸ πολιτικὸν κόμμα τοῦ Κοινῶν ἐτόλμησε νὰ ζητήσῃ ὅπως ὁ αὐστροουγγρικός στρατὸς περιπλακῇ εἰς πολεμικὴν περιπέτειαν ἐναντίον τῶν τεσσάρων βαλκανικῶν κρατῶν καὶ τῆς Ρωσίας. Ἡ Αὐστροουγγρική Μοναρχία ἠναγκάσθη τότε νὰ κάμῃ τὴν ἀνάγκην φιλοτιμίαν καὶ νὰ δηλώσῃ ὅτι δὲν ἦτο ἐπὶ τέλους χωροφύλαξ τῆς Τουρκίας, προσθέσασα ὅτι τὰ ἐν τοῖς Βαλκανίοις συμφέροντά της ἦσαν μόνον οἰκονομικὰ καὶ ἐπομένως θὰ ἦτο εὐκόλον νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Σερβίας.

» Ἡ Σερβία ζητεῖ κυρίως :

» 1) Θαλασσίαν διέξοδον μὲ λιμένα ἀποκλειστικῶς ἰδικόν της.

» 2) Νὰ μὴ γίνῃ ἡ Ἑλλάς αὐτόνομος, καθ' ἑσὸν κατοικουμένη ἀπὸ φυλὰς πρωτογενεῖς διαφερούσας ἀναμεταξύ των καὶ ἐχθρικῶς διακειμένης πρὸς ἀλλήλας δὲν δύναται ν' ἀποτελέσῃ Κράτος ἰκανὸν νὰ ἐξασφαλίσῃ εἰρηγικήν ἀνάπτυξιν καὶ ὡς ἐκ τούτου θὰ καθίστατο πεδῖον διαμάχης διὰ τὰ ἀντιτιθέμενα πρὸς ἀλλήλα Σερβικὰ, Βουλγαρικὰ, Ἑλληνικὰ, Ἰταλικὰ καὶ Αὐστριακὰ συμφέροντα. Ἡ Αὐστρία, τούναντίον, προτείνει ἄλλο σχῆμα λύσεως. τὸ ἀκόλουθον : ἡ Σερβία καὶ τὸ Μαυροβούνιον νὰ καταλάβουν τὸ σαντζάκιον ἢ μέρος αὐτοῦ καὶ νὰ ἐνωθοῦν ἐδαφικῶς, ὑπογραφομένης μεταξύ των τελωνιακῆς ἐνώσεως, ἢ ὁποῖα θὰ ἐνώσῃ τὰ δύο Κράτη καὶ ἐμπορικῶς. Τοιοῦτοτρόπως ἡ Σερβία θὰ ἔχῃ θαλασσίαν διέξοδον εἰς τὸν Μαυροβουνιατικὸν λιμένα τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούης ἢ ἀλλαχοῦ καὶ δὲν θὰ παρίσταται ἀνάγκη ἰδιαίτερου ἐμπορικοῦ λιμένος ἐν τῇ Ἀδριατικῇ.

» Ὅσον διὰ τὸ ζήτημα τοῦ στρατιωτικοῦ λιμένος, τοιοῦτον δὲν εἶνε δυνατόν ν' ἀποκτήσῃ, διότι ἐν ἐναγίᾳ περιπτώσει θὰ διαταράσσεται ἡ ἰσορροπία ἐν τῇ Ἀδριατικῇ καὶ θὰ προεκαλεῖτο ἐπέμβασις ἕλων τῶν Δυνάμεων.

» Ἀπέναντι τῶν τοιούτων πρὸς τὴν Σερβίαν παραχωρήσεων—διότι ὡς τοιαύτας τὰς θεωρεῖ—ἡ Αὐστρία ζητεῖ τὰ ἀκόλουθα ἀνταλλάγματα : 1) Αὐστροσερβικὴν τελωνιακὴν ἐνῶσιν. 2) Προνόμιον ἐπὶ τῶν εἰς Θεσσαλονικὴν ἀγουσῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν. 3) Οὐδεμίαν σερβικὴν διέξοδον πρὸς τὴν Θεσσαλονικὴν, ἕπερ σημαίνει : οὐδεμίαν ἐπέκτασιν τοῦ Σερβικοῦ ἐδάφους μεταξύ τῶν συνόρων τῆς πρὸ τοῦ

πολέμου Σερβίας καὶ τῆς θαλάσσης. †) Ἀνεξαρτησίαν καὶ αὐτονομίαν τῆς Ἀλβανίας.

» Ἡ Σερβία φαίνεται διατεθειμένη νὰ παραχωρήσῃ εἰς τὴν Αὐστροουγγαρίαν τὸ προνόμιον ἐπὶ τῶν ἀνατολικῶν σιδηροδρομικῶν γραμμῶν, δὲν φαίνεται ὅμως νὰ δέχεται εὐχαρίστως τὴν Αὐστρσοσερβικὴν τελωνιακὴν ἔνωσιν (ἣτις θ' ἀπετέλει ἓν εἶδος ἀμέσου ἐξαρτήσεώς της ἀπὸ τῆς γείτονος αὐτοκρατορίας), οὔτε τὴν ἰδέαν τῆς ἐγκαταλείψεως τῆς Ἀλβανίας εἰς ἑαυτήν. Ἐκ τῶν λεχθέντων ἐξ ἄλλου ὑπὸ τοῦ κ. Πάσιτς καὶ τοῦ ἐν Βιέννῃ Σέρβου Πρεσβευτοῦ δύνатаί τις νὰ συμπεράνῃ, ἀσφαλῶς ὅτι ἡ Σερβία εἶνε ἀποφασισμένη νὰ φθάσῃ πάσῃ θυσίᾳ εἰς τὸ Δυρράχιον.

» Καὶ ἤδη γενᾶται τὸ ἐρώτημα : Θὰ προσθέσῃ, ἀρά γε, ἡ Αὐστροουγγαρία εἰς τὴν διπλωματικὴν ἀπαγόρευσιν τὴν στρατιωτικὴν τοιαύτην διὰ νὰ ἐμποδίσῃ τὸν Σερβικὸν στρατὸν ἀπὸ τοῦ νὰ φθάσῃ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ; Ἴδού τὸ τρομερὸν ἐρώτημα, τὸ ἑποῖον ἀποτεῖνουν κατὰ τὴν παρούσαν στιγμὴν πρὸς ἀλλήλας αἱ Κυβερνήσεις τῶν Μεγάλων Δυνάμεων, ὀρρωδοῦσαι πρὸ τῆς ἐνδεχομένης καταφατικῆς ἀπαντήσεως.

» Ἡ κατάσταση εἶνε, ἐπομένως, λίαν ἀπειλητικὴ, καὶ ἀπέναντι τῆς ἀπειλῆς ταύτης αἱ δύο Τριπλαῖ, ἐνωθεῖσαι, προσπαθοῦν πάσῃ θυσίᾳ νὰ συντελέσουν εἰς τὸ νὰ μὴ λάβῃ τὸ ζήτημα διαστάσεις casus belli. Ἡ Γερμανία προσπαθεῖ νὰ ὑποδείξῃ ὅτι εἰς τὴν παρούσαν περίστασιν δὲν ἔχει ἀπέναντι τῆς Αὐστροουγγαρίας τὰς ὑποχρεώσεις, τὰς ὁποίας εἶχεν ἀναλάβει κατὰ τὸ 1908—1909, ὅποτε προσηρτήθη ἡ Βοσνία καὶ Ἑρζεγοβίνη, ὁ δὲ Γερμανικὸς στρατὸς δὲν εἶνε πλέον εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Αὐστροουγγρικῆς Μοναρχίας. Ἀλλὰ καὶ ἡ Γαλλία καὶ ἡ Ἀγγλία ἀφίνουσι διὰ τῆς στάσεώς των νὰ ὑπονοηθῇ ὅτι οὔτε ὁ στρατὸς τῆς πρώτης, οὔτε ὁ στόλος τῆς δευτέρας θὰ ἦσαν εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ρωσσίας ἐν περιπτώσει συρράξεως μεταξὺ Σερβίας καὶ Αὐστρίας.

» Τίς δύνатаί ὅμως νὰ προῖδῃ τί θὰ συμβῇ ἂν ἡ Αὐστροουγγαρία ἀπολέσῃ τὴν ὑπομονὴν της καὶ ζητήσῃ νὰ παρεμποδίσῃ τὴν Σερβίαν ἀπὸ τὴν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν κάθοδον ; Ἡ «Τριμπούνα» εἰς ἄρθρον ἡμιεπισήμου ἐμπνεύσεως προσπαθεῖ νὰ διαλύσῃ τὰς ἀνησυχίας, τονίζουσα, ὅτι αἱ Δυνάμεις καὶ τῶν δύο Εὐρωπαϊκῶν ὁμάδων εἶνε ἀποφασισμέναι νὰ ἐφαρμόσουν τὴν ἀρχὴν τῆς ἐθνικότητος καὶ ἐν Ἀλβα-

νία, ἢ ἀπόφασίς των δὲ θὰ γίνῃ ἐπὶ τοσοῦτω μᾶλλον σεβαστῇ, καθόσον εἶνε τελείως ἀμερόληπτος.

Τὸ περιεργότερον ὅμως εἰς ἑλλην αὐτὴν τὴν πολύπλοκον ὑπόθεσιν εἶνε ὅτι οὐδεὶς γνωρίζει τί θέλει ἐπὶ τέλους ἡ Αὐστρία κατὰ τὴν παροῦσαν ἱστορικὴν στιγμήν. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἀφῆκε νὰ ὑπονοηθοῦν τρία προβλήματα : Τὸ τῆς θαλασσίας Σερβικῆς διεξόδου, τὸ τῶν ἐμπορικῶν συνεννοήσεων μεταξὺ Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου καὶ τῶν εἰδικῶν προνομίων εἰς τὴν πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἄγρυσαν ἑδόν. Οὐδέποτε ὅμως καθώρισε καὶ οὐδ' ἐπὶ τοῦ παρόντος φαίνεται διατεθειμένη νὰ καθορίσῃ τὰς ἐπὶ τῶν τριῶν τούτων ζητημάτων ἀξιώσεις της.

»Τὰ Βαλκανικὰ Κράτη καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ Εὐρώπη ἀγνοοῦν τί ἀκριβῶς ζητεῖ ἡ Αὐστρία. Ἐκεῖνο τὸ ὅποιον ἐπιδιώκει σήμερον εἶνε τὸ νὰ μὴ ἀποκτήσῃ ἡ Σερβία λιμένα εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ἀναμένει δὲ προφανῶς νὰ ἱκανοποιηθῇ ἢ ἀπόφασίς της αὐτὴ διὰ νὰ καθορίσῃ καὶ τὰς λοιπὰς. Ἐν τούτοις ἡ συμφωνία ἢ ἐπελευθούσα εἰς τὰς βλέψεις τῶν δύο Τριπλῶν παρέχει ἐλπίδας βελτιώσεως τῶν Αὐστροσερβικῶν σχέσεων.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανίας, ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία ὑποχρεοῦνται διὰ τῆς εἰδικῆς συνεννοήσεως τοῦ 1889 τῆς συναφθείσης ἐν Μόντζα μεταξὺ τοῦ κόμητος Γολουχόφσκη καὶ τοῦ ὑποκόμητος Βενόστα νὰ σεβασθῶσιν ἀμοιβαίως τὴν ἀκεραιότητα τοῦ Ἀλβανικοῦ ἐδάφους ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ μακαρία τῇ λήξει καθεστῶτος, ἐν περιπτώσει δὲ διαλύσεως τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας νὰ προτιμηθῇ ἡ Ἀλβανικὴ αὐτονομία. Ἡ συνεννόησις ὑφίσταται καὶ σήμερον, εἶνε ὅμως δυσχερῆς ἢ ἐφαρμογὴ της, διότι, ὡς γνωστόν, ὑπάρχουν οἱ ἐννοσούντες νὰ ἐπεκτείνουν τὰ ὅρια τῆς Ἀλβανίας μέχρι τῆς Ἑλληνικῆς Ἠπείρου, μέγα μέρος τῆς ἑποίας συμπεριλαμβάνουν.

»Ἡ Εὐρώπη δέον νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν ὅχι τὴν τοιαύτην ἀνύπαρκτον Ἀλβανίαν, ἀλλὰ τὴν στενωῶς ἔχουσαν σχέσιν μὲ τὴν ἰσορροπίαν τῆς Ἀδριατικῆς, ὅποτε δὲν εἶνε δυσχερῆς ἢ ἐξεύρεσις διεξόδου ἱκανοποιούσης ἑλων τὰς βλέψεις. Αὐτῇ, τοῦλάχιστον, εἶνε ἡ ἐντύπωσις τῶν διπλωματικῶν κύκλων, τῶν ὁποίων φρονῶ ὅτι ἐξωτερίκευσα πιστῶς τὴν σκέψιν.»

Ταυτοχρόνως ὅμως μόνον μὲ τὰ μελανώτερα χρώματα ἠδύνατο

ν' ἀναπαρασταθῆ ἢ ἐν Κωνσταντινουπόλει κρατοῦσα κατάστασις.

Ὁ Μ. Βεζύρης διαρκῶς ἠπειλεῖτο διὰ τὴν ἀδράνειάν του, καίτοι καταναγκαστικὴν.

Ὁ λαὸς εὕρισκετο ἐν ἐπικινδύνῳ διεγέρσει καὶ ὁ ἀπειλῆσας ὄλον τὸν κόσμον περίφημος Σεφκὲτ πασσᾶς ἐγύριζε τῶρα εἰς τοὺς δρόμους μὲ πολιτικὴν ἐνδυμασίαν, ἅτε ἐντρεπόμενος νὰ φέρῃ τὴν στολὴν τοῦ στρατηγοῦ, τὴν ὁποίαν, ἄλλως τε, εἶχε κλέψει, εἶχε σφετερισθῆ κατὰ τὴν βυθίσασαν τὸ Κράτος εἰς τὴν ἀποσύνθετον Νεοτουρκικὴν ἐπανάστασιν.

Τὴν κατάστασιν ταύτην περιγράφει μὲ ζωηρότατα χρώματα ὁ ἐκεῖ ἀναποκριτῆς τῆς «Βερολινίου Τάγμαπλάττ».

Ἐκ τῆς ἐκθέσεως αὐτοῦ (ἀπὸ 2 Νοεμβρίου) μεταφέρονται ἐνταῦθα τὴν ἐξῆς περίληψιν:

«...Γενικῶς ἐπιστεῦετο πρὸ πέντε ἡμερῶν, ὅτι ἐπέκειτο σπουδαία μεταβολὴ εἰς τὴν ἐσωτερικὴν πολιτικὴν, ἀλλ' οὐδεὶς ἐγνώριζέ τι θετικόν. Πολλοὶ ὠμίλουν περὶ ἐπικειμένης νεοτουρκικῆς ἐξεγέρσεως, οἱ περισσότεροι ἐνόμιζον, ὅτι ὁ Κιαμὴλ θὰ ὑπέβαλλε τὴν ἀναμενομένην ἀπὸ ἡμερῶν παραίτησίν του καὶ ὅτι ὁ Μαχμοῦτ Σεφκὲτ πασσᾶς θ' ἀνελάμβανε τὴν ἀρχὴν, κατὰ προσωπικὴν ἐπιθυμίαν τοῦ Σουλτάνου. Διηγούντο, ὅτι οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Νεοτουρκικοῦ κόμματος Ταλαὰτ βέης καὶ πρίγκηψ Χαλίμ ἔδωσαν νὰ ἐνοήσῃ πρὸς τὸν Κιαμὴλ πασσᾶν, μὲ τὸν ὁποῖον εἶχαν συνομιλήσει πρὸ ἡμερῶν, ὅτι θὰ ἐπλήρωνε μὲ τὴν ζωὴν του τὰ διαθήματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἔκαμνε κατὰ τρόπον, ὁ ὁποῖος θὰ προσέβαλλε τὴν τιμὴν τῆς Τουρκίας».

»Παρόμοιόν τι ἐδήλωσε καὶ ὁ στρατηγὸς Μαχμοῦτ Σεφκὲτ πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην ἐν ὀνόματι τοῦ Ναζὶμ πασσᾶ. Ἐν τούτοις, εἰς τὴν δήλωσιν ταύτην προσέθη ὁ Ναζὶμ πασσᾶς, κατὰ τὰ φαινόμενα, μόνον κατόπιν πίεσεως μέρους τοῦ σώματος τῶν ἀξιωματικῶν.

»Ἐξ ἄλλου ἐκ διπλωματικῆς πηγῆς διεδίδετο αὐθεντικῶς, ὅτι ὁ Ναζὶμ ἀνεκοίνωσε πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην, ὅτι τὰ στρατεύματα, διαταχθέντα νὰ προχωρήσουν, δὲν ὑπήκουσαν καὶ ἐξήτησαν νὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειδὴ δὲ περίπου συγχρόνως ἦλθε καὶ ἡ εἰδησις, ὅτι ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν Μαχμοῦτ Μουκτάρ πασσᾶν διέτρεχε τὸν κίνδυνον εἰς Βύζαν ν' ἀποκλεισθῆ, ἐλέχθη, ὅτι ὁ Κιαμὴλ καὶ ὁ Νουραδουγκιὰν θεώρουν ἀναπόφευκτον

τὴν συνομολόγησιν εἰρήνης, ἐνῶ ἐξ ἄλλου οἱ νεότουρκοι ἐπιμένουν εἰς ἀπερίβριστον ἐξακολούθησιν τοῦ πολέμου. Ὁ Μαχμούτ Σεφκὰτ συνωμίλησε διὰ μακρῶν μετὰ τοῦ Κικιμὴλ πασσᾶ τὴν ἐσπέραν τῆς Πέμπτης. Καὶ ἐλέχθη, ὅτι ἔθεσε τὸν ὄρον διὰ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχηγίας τοῦ στρατοῦ τὴν ἄμεσον ἐφαρμογὴν πολεμικοῦ σχεδίου καταρτισθέντος ὑπὸ τοῦ φόν ντέρ Γκόλτζ πασσᾶ, ἀντὶ τοῦ ὁποίου ὁ Ναζιμ ἐφήρμοσεν ἰδικόν του σχέδιον.

» Ἄλλ' ἐπειδὴ ἀπεκρούσθη ὁ ὄρος οὗτος, ἠγνήθη ὁ Μαχμούτ Σεφκὰτ καὶ τὴν προσφερθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Σέρβων. Ὁ Σεφκὰτ τὴν Πέμπτην ἔφερε πολιτικὴν ἐνδομασίαν. Ἐρωτηθεὶς ὑπὸ γνωστοῦ του περὶ αὐτοῦ, ἀπήντησεν.

» — Ἐντρέπομαι νὰ φορέσω στρατιωτικὴν στολήν.

» — Ἐν ἰδιαιτέρως ἐνδιαφέρον φαινόμενον εἰς τὸν συγκλονιστικὸν μέχρι θανάτου ἀγῶνα τῆς Τουρκίας εἶνε ἡ ἀπόπειρα τῶν φιλελευθέρων, ἡ ὁποία κατ' ἀρχὰς φαίνεται, ὅτι ἐνεκρίθη ὑπὸ τῆς κυβερνήσεως καὶ κατόπιν, ὡς εἰκάζεται, ἀπεκρούσθη ἀφηνδίως, κατόπιν ξένης πραινέσεως. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἦτο νὰ καταφύγουν τὴν τελευταίαν στιγμὴν εἰς τὸ μόνον μέσον τῆς σωτηρίας, εἰς τὴν ἐξέγερσιν τοῦ μωαμεθανικοῦ φανατισμοῦ. Τὴν Παρσκειὴν ἤδη ἐδημοσιεύθησαν ἐκκλησίαι τῶν φιλελευθέρων ἐφημερίδων, αἱ ὁποῖαι ἐτόνιζον ἀναφανδὸν κατ' ἐκπληκτικὸν τρόπον τὴν θρησκευτικὴν σημασίαν ἐνδεχομένης ἐμφανίσεως τοῦ ἐχθροῦ πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἰδιαιτέρως ἡ ὑπουργικὴ «Γενὴ Γαζέτα» ἔκαμεν ἐκκλησίαν εἰς ἕν τρίστηλον διάγγελμα πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους νὰ υπερασπίσουν τὴν πρωτεύουσάν. Εἰς τοῦτο ἐδήλωστο: «Ἡ Ἐυρώπη δύναται ἂν θέλῃ νὰ κατασχίῃ ὅλας τὰς συνθήκας. Ἄν θὰ σχίσωμεν ποτὲ τὸ ἱερὸν Κοράνιον. Ὅστις σκέπτεται νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν πατρίδα, θὰ καταρασθῇ ὑπὸ τοῦ Ἄλλὰχ καὶ τοῦ Προφήτου. Ὅλοι οἱ Μωαμεθανοὶ ὀφείλουν νὰ σπεύσουν εἰς τὸν ἱερὸν πόλεμον διὰ τὸ Καλιφᾶτον, τὴν πατρίδα, τὴν θρησκείαν καὶ τὴν Ἐθνικὴν τιμὴν. Ἐλμεθα βέβαιοι, ὅτι τὴν στιγμὴν ταύτην εἶνε ἀνυπνωμένοι πρὸς τὸν οὐρανὸν αἱ χεῖρες τριῶν ἑκατομμυρίων πιστῶν, διὰ νὰ προσευχηθοῦν ὑπὲρ τῆς νίκης τῶν Ὀθωμανῶν εἰς τὸν ἀγῶνα τῆς ἡμισελήνου κατὰ τοῦ Ἰστυροῦ.»

» Τὸ φιλελευθέρον ἐσπερινὸν φύλλον «Ἄλεμδάρ» ἐδημοσίευσεν καὶ αὐτὸ τὴν Παρσκειὴν τὴν γνωστὴν ἤδη ἐκκλησίαν τοῦ Σεῖχ-ούλ-Ἰσλάμ

πρὸς τοὺς Οὐλεμάδες μὲ τὸν τίτλον : «Ἐκκλησις πρὸς ἱερὸν πόλεμον». Ὅλα τὰ πρῶτὰ φύλλα ἐπροτίθεντο νὰ ἀναδημοσιεύσουν ἤδη τὴν ἐκκλησίαν ταύτην, ἀλλ' ἡ λογοκρισία δὲν ἐπέτρεψεν. Ἐν τούτοις τὸ Σάββατον μεταξὺ τῆς 3 καὶ 4 πρῶτης ὥρας ἐξεδόθη διαταγὴ μὴ δημοσιεύσεως τῆς ἐκκλήσεως. Ἀξιωματικοὶ περιήλθον τὰ τυπογραφεῖα καὶ κατέσχον τὰ φύλλα ἐκεῖνα, τὰ ὅποια εἶχον δημοσιεύσει τὴν ἐκκλησίαν. Ἐπομένως ὅλα τὰ πρῶτὰ φύλλα ἐξεδόθησαν ἀργὰ καὶ εἰς τὰς στήλας των παρετηρήθησαν μεγάλα κενά. Τηλεγραφήματα ἀναφέροντα τὰ τοῦ γεγονότος τούτου κατεκρατήθησαν ὑπὸ τῆς λογοκρισίας.

» Ἄλλ' ἡ μωαμεθανικὴ προπαγάνδα δὲν ἀπέτυχε τῆς ἐπιδράσεώς της, μάλιστα ἐνισχύθη ἐκ τῶν γενομένων κηρυγμάτων τὴν Παρασκευὴν εἰς τὰ τζαμιά. Καὶ τοιοῦτοτρόπως σημειώνονται ἐδῶ κ' ἐκεῖ κρούσματα ἐπιθέσεων. Οὕτω μία Ὀθωμανὶς κυρία, ἣ ὅποια συνωδεύετο εἰς τὴν Σταμποῦλ ὑπὸ Εὐρωπαίου, ἐξυβρίσθη ὑπὸ Τούρκων ὡς κοινὴ γυνή, διότι εἶχε σχέσεις μ' ἓνα γκιαούρ. Καὶ κατώρθωσε νὰ σωθῆ διὰ τῆς φυγῆς.

» Ἄλλως εἶνε πολὺ ἀμφίβολον ἂν ἐκκλησις πρὸς τὸ θρησκευτικὸν αἰσθημα θὰ δυνηθῆ ν' ἀναζωογονήσῃ τὸ πατριωτικὸν σθένος τῶν ἡμιπενιόντων, παραλυμένων ἠθικῶς στρατιωτῶν.

» Ὁ Ἀβδουλλάχ πασσάς, ὃ ὅποιος καθηρέθη τῆς ἀρχιηγίας ἕνεκα τῆς προώρου δῆθεν διαταγῆς, τὴν ὅποιαν εἶχε δώσει πρὸς ὑποχώρησιν εἰς τὴν Τσατάλτσαν, δηλοῖ ὅτι ἐπέστρεψεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ὄχι συνεπεῖα ἀποφάσεως τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἀλλ' ἕνεκα λόγων ὑγείας. Ἡ ὑποχώρησις τοῦ πρώτου ἀνατολικοῦ στρατοῦ διετάχθη ἐκ στρατιωτικῶν λόγων, διὰ νὰ ἐνωθῆ μετὰ τοῦ δευτέρου στρατοῦ. Ἀμφότεροι οἱ στρατοὶ ἐτέθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχιστρατήγου. Ἡ τουρκικὴ λογοκρισία ἀπηγόρευσεν εἰς τὸ Ὀθωμανικὸν Πρακτορεῖον τὴν περαιτέρω διάδοσιν τῆς εἰδήσεως ταύτης.

» Τὴν πέμπτην ἀφίκοντο εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐκ Θεσσαλονίκης πολλοὶ ἀξιωματικοί, μεταξὺ δὲ τούτων καὶ εἰς συνταγματάρχης... δεμένος. Εἶχον φύγει πρὸ τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ναῦται τοῦ πλοίου ἐξέβρισαν τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τοὺς ἔπιψαν κατὰ πρόσωπον.

» Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀφικνοῦνται διαρκῶς ἐκ τοῦ πεδίου

τοῦ πολέμου φυγάδες, οἱ ὅποιοι δηλοῦν μεγαλοφώνως ὅτι θέλουν νὰ ἐπιστρέφουν εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός !...» (1).

Ἡ κατὰ Κράτη διπλωματικὴ κατάστασις εἶχεν ὡς ἔπεται κατὰ τὴν περίοδον ταύτην :

Ἐν Γερμανίᾳ καὶ Αὐστρίᾳ, τὸ ταξίδιον τοῦ Διαδόχου τῆς Αὐστρίας εἰς Βουδαπέστην ἐξηκολούθει νὰ προξενῇ αἰσθησιν. Γενικῶς ἔθεωρεῖτο ὡς φανερὰ ἔνδειξις, ὅτι ἐπέκειντο σοβαραὶ ἀποφάσεις. Ἰσως ἐπραγματοποιεῖτο ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν ἐρᾶσις τῆς Αὐστρίας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἀνεκκινεῖτο ἐπισήμως μὲ μεγάλην ἀκρίβειαν, ὡς ἀποτέλεσμα τοῦ τελευταίου στρατιωτικοῦ συμβουλίου, ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωσήφ καὶ ὁ Διάδοχος Φράντς Φερδινάνδος δὲν εἶχον πολεμικὰς διαθέσεις καὶ ἤθελον νὰ διατηρήσουν τὴν εἰρήνην, ἂν τοῦτο ἦτο δυνατόν.

Ἐν τούτοις, καθ' ἣν περίπτωσιν ἡ Σερβία προέβαιεν εἰς νέας προκλήσεις, εἶχον ληφθῆ ἤδη αἱ στρατιωτικαὶ προετοιμασίαι καὶ περὶ τούτου συνεσχέφθη ἤδη τὸ στρατιωτικὸν συμβούλιον, ἀλλ' ἀκόμη δὲν ἐγένετο λόγος περὶ κινήτοποιήσεως.

Ἡ κατεύθυνσις τῆς στάσεως τῆς Αὐστρίας, καθὼς διεβεβαίουν εἰς τοὺς ἐπισήμου κύκλους, ἐκάνονίζετο ἐκ τοῦ γεγονότος, ὅτι ὄχι μόνον ἡ Ἀγγλία καὶ ἡ Γαλλία, ἀλλὰ καὶ ἡ Ρωσσία ἐμφανῶς ἀπέτρεψαν τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν ἀπὸ παρακινδυνευμένον διάδημα. Ἐξ ἄλλων δὲ ὅσα ἐπληροφορεῖτο ἡ Κυβέρνησις ἐκ Πιτρούπολεως ἠρνοῦντο ἔχει τὴν ἐπέκτασιν τῆς Σερβίας. Ἐν συνόλῳ οἱ καλῶς πληροφορημένοι κύκλοι τῆς Βιέννης ἐθεώρουν κάπως εὐνοϊκωτέραν τὴν κατάστασιν, διότι αἱ πιθανότητες ὠμίλουν ὅτι ἀπεδεικνύετο ἀποτυχοῦσα ἡ κερδοσκοπία τῆς Σερβίας ἐπὶ διχογνωμίας τῶν Μ. Δυνάμεων.

Καθ' ἔσον ἡδύνατο νὰ κριθῆ ἤδη ἡ κατάστασις, οὐδεμία Δύναμις προὔτιθετο νὰ προκαλέσῃ Εὐρωπαϊκὴν ρῆξιν ἕνεκα τῆς ἐπιθυμίας τῆς Σερβίας δι' ἓνα λιμένα τῆς Ἀδριατικῆς καὶ ἦτο λίαν φανερόν ὅτι κατέβαλλον πᾶσαν προσπάθειαν ν' ἀναχαιτίσουν τὴν Σερβίαν ἀπὸ βεβιασμένα διαδήματα.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποστολὴ τοῦ Προέδρου τῆς Σοβράνιε Δάνεφ ἐκρίνετο εὐμενῶς, διότι ἡ Βουλγαρία ἤθελε νὰ παρεμποδίσῃ ἔντασιν τῶν διαφωνιῶν μεταξὺ Αὐστρίας καὶ Σερβίας.

(1). Σ. Σ.— Ἄλλ' ἐν τῷ αὐτῷ περιπτώσει δὲν εὐρέθη κανεὶς νὰ τοὺς ἐρωτήσῃ : Δ ι α τ ῖ ἔ φ ὄ γ α τ ε ;

Ὁ Δάνεφ προέβη εἰς σειρὰν προτάσεων, οἱ ὅποιοι ἐξητάζοντο ἤδη εἰς τὴν Βουδαπέστην ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος, τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ κόμητος Μέρχτολδ.

Ὁ Δάνεφ συνωμίλησε τρεῖς φορές μετὰ τοῦ κόμητος Μέρχτολδ καὶ ἐκτὸς δὲ τούτου ἔγινε δεκτὸς καὶ ὑπὸ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ τοῦ Διαδόχου. Ὁ Δάνεφ εἰς τὰς συνομιλίας ταύτας συναζήτησεν ἐκτὸς τῆς Σερβοαυστριακῆς ρήξεως καὶ τὴν ἐπιθυμίαν τῆς Ρουμανίας πρὸς ἀποζημίωσιν εἰς βάρος τῆς Βουλγαρίας, κατόπιν δὲ καὶ τὴν στάσιν τῆς Βουλγαρίας ἐπὶ τῆς προθέσεως τῶν Μ. Δυνάμεων νὰ παραχωρηθῇ εἰς τὴν Σερβίαν λιμὴν εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Γενικῶς ἐκρίνετο ὅτι ἡ ἀποστολὴ τοῦ Δάνεφ εἶχεν εἰρηνικὸν χαρακτῆρα.

Ἄν ἡ Σερβία ἐστηρίζετο ἐπὶ τῆς ἐπισήμου ἢ τῆς ἡμιεπισήμου Ρωσίας, ἂν ἡ Σερβία ἦτο ἀπλῶς ὄργανον ἢ προυκάλει μόνη τοὺς ἀπειλουμένους κινδύνους, ταχέως θὰ δισσαφηνίζετο. Ἡ ἔντασις ἦτο τόσον μεγάλη, ὥστε ἀνεμένοντο σπουδαῖα πολιτικὰ γεγονότα τάχιστα. Περὶ τούτου παρεῖχον ἀρκετὰς ἐξηγήσεις αἱ ἀκροάσεις καὶ αἱ συσκέψεις μεταξύ Αὐτοκράτορος καὶ Διαδόχου, τὸ ταξίδιον αὐτοῦ εἰς τὴν Γερμανίαν καὶ μερικαὶ ἐπίσης δηλώσεις, αἱ ὅποιοι ἐδίδον ἀφορμὴν εἰς πολλὰς ἀνησυχίας.

Τὸ ταξίδιον, ὅπερ ἐπεχείρησεν ὁ Διάδοχος εἰς τὴν Βουδαπέστην, δέον ν' ἀποδοθῇ ἀναμφιβόλως εἰς τὸ ὅτι ἡ διπλωματικὰ ἐσχεδιάζεε διὰ τὰς προσεχεῖς ἡμέρας κάποιον σοβαρὸν διάδημα. Καὶ ἦτο προφανέστατον πῶς ὁ Διάδοχος ὑπ' αὐτὰς τὰς περιστάσεις ὄφειλε νὰ εἶνε πληροφόρημένος περὶ ἔλων τῶν λεπτομερειῶν. Ἀλλὰ καὶ ὅτι ἡ διπλωματικὴ δράσις, ἡ ὅποια προητομαζέτο, θὰ συνωδεύετο ἐκ παραλλήλου μέ τινας προετοιμασίας ἄλλης φύσεως (φυσικὰ στρατιωτικῆς), ἦτο ὁμοίως εὐνόητον πλέον.

Ἄφ' ἑτέρου οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει διπλωματικοὶ κύκλοι εὐρίσκοντο εἰς τελείαν ἀναστάτῳσιν.

Αἱ δηλώσεις τοῦ Σέρβου Πρωθυπουργοῦ ὅτι ἡ Ἄλβανία ἔδει νὰ διανεμηθῇ μεταξύ τῆς Ἑλλάδος, τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου, διὰ τοὺς λόγους οὓς ἀνέπτυξε, προὐκάλεσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει βαθυτάτην ὀργὴν μεταξύ τῶν Ἄλβανῶν. Οἱ μορφωμένοι ἐξ αὐτῶν συνήλθον εἰς ἰδιαιτέραν σύσκεψιν τὴν ἐπομένην τῶν δηλώσεων τοῦ Πάσιτς καὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀμυνθῶσι διὰ παντὸς μέσου κατὰ τῶν ἀξιώ-

σεων τῶν συμμάχων κρατῶν. Ὁ γνωστός Ἀλβανὸς δημοσιογράφος Δερβίς Χίγια περιελθὼν ἐλα τὰ κέντρα, ἐπου συχνάζουσιν οἱ ξένοι ἀνταποκριταί, ἐπανελάμβανε·

— «Ἡ Ἀλβανία εἰς τοὺς Ἀλβανούς».

Πρὸς τοῦτοις ἀπεφασίσθη νὰ διαβιασθῇ τηλεγραφικὴ διαμαρτυρία πρὸς τοὺς ὑπουργοὺς τῶν Ἐξωτερικῶν κατὰ τῶν Σερβοελληνικῶν ἀξιώσεων καὶ ἐπίκλησις πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Εὐρώπης ὑπὲρ τῆς Ἀλβανικῆς Ἐθνότητος. Ἐλέχθη μάλιστα ἔτι δύο ἐκ τῶν ἐπιλέκτων Ἀλβανῶν ἀπεφάσισαν νὰ μεταβῶσι παρά τισιν ἐκ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτῶν καὶ ὑπεραμυνθῶσι τῶν δικαίων τῆς Χώρας των. Εἰς τὰς ἀνωτέρω ἐνεργείας δέος νὰ προστεθῇ καὶ ὁ ἐκδηλωθεὶς ὀργασμὸς τῶν Ἀλβανῶν τοῦ Ὁθ. Πανεπιστημίου φοιτητῶν, διαβιασάντων εἰς Εὐρώπην τηλεγραφικὴν διαμαρτυρίαν καὶ ἔκκλησιν. Ὅπως δὲποτε αἱ δηλώσεις τοῦ Πάσις προὐκάλεσαν κίνησιν τινα ἐν τῇ ὀθωμανικῇ πρωτεύουσῃ, ἣτις θὰ ἦτο πολὺ ζωηροτέρα, ἐὰν διάφορος ὑπῆρχεν ἡ ἐξέλιξις τοῦ πολέμου.

Φυσικὸν ὅμως ἦτο ἔτι ἐπὶ τῶν ἀποφάσεων τῶν Συμμάχων ἢ τῶν Μ. Δυνάμεων ἢ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας δὲν θὰ ἐξήσκουν μεγάλην ἐπίδρασιν αἱ ἐνεργεῖαι αὐταὶ τῶν Ἀλβανῶν. Πιθανὸν αἱ ἐνεργεῖαι αὐταὶ νὰ ἐξίδον ἐπιχειρήματα εἰς τοὺς Ἰταλοὺς ἢ τοὺς Αὐστριακοὺς διὰ τοὺς ἰδίους αὐτῶν σκοποὺς, διπλωματικῶς ὅμως δὲν ἠδύναντο νὰ βαρύνωσι πολὺ.

Ἐπιφανὴς μάλιστα ξένος διπλωμάτης εὐρισκόμενος τὴν ἐπόχην ταύτην ἐν Κωνσταντινουπόλει, προκειμένου περὶ Ἀλβανῶν, ἐδήλου ἤδη τὰ ἐπόμενα χαρακτηριστικώτατα :

— «Ἐὰν ἤθελαν, θὰ ἦσαν καὶ αὐτοὶ οὐθμισαὶ τῆς Βαλκανικῆς πολιτικῆς. Ἀλλὰ πάντοτε ἐκοιμῶντο καὶ ἐξύπνησαν ἀργά.»

Ὅπως ὅμως καὶ ἂν εἶχον τὰ πράγματα, τὸ Ἀλβανικὸν ζήτημα ἀναποσπᾶστος συνδέεται πρὸς τὴν διπλωματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου. Ἡ Αὐστρία ἀκολουθοῦσα τὴν πατροπαράδοτον «εὐμένην» πρὸς τοὺς Ἀλβανούς πολιτικὴν δὲν ἐστεργε διανομὴν καὶ εἰργάζετο ὑπὲρ τῆς ἀποκαταστάσεως Ἀυτονόμου Ἀλβανίας, καὶ ἡ Ἰταλία ἀποκρούουσα τὴν διανομὴν συνεφώνει πρὸς τὴν σύμμαχόν της, εὐελπιστοῦσα ἔτι τὸ μέλλον θὰ τῆς ἐμειδιά τρυφερώτερον ὅσον ἀφορᾷ τὰ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν στοργικὰ αὐτῆς αἰσθήματα.

»Τὰ Βαλκανικὰ ὅμως Κράτη, χωρὶς ν' ἀμφισβητήσωσι τὴν ρώμην τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνότητος, ἐξεδήλουν φόβους μήπως ἡ αὐτονομία τῆς Ἀλβανίας δημιουργήσῃ πράγματα εἰς τὸ μέλλον. Διότι μία αὐτόνομος Ἀλβανία θὰ ἀπέδαινε ἀναποφεύκτως ἐστὶα σκανδαλώδους Αὐστριακοῦ καὶ Ἰταλικοῦ ὄργανου, κέντρον ραδιοουργιῶν καὶ διηνεκῶν διενέξεων διπλωματικῶν. Αἱ ραδιοουργίαι δὲ αὗται θὰ εἶχον ἄμεσον ἀντίκτυπον καὶ εἰς τὰ ἐσωτερικὰ τῶν κρατῶν, τὰ ὅποια θὰ ἐγεινιάζον πρὸς τὴν αὐτόνομον Ἀλβανίαν. Ἴσως διὰ τὸ πολὺ ἀπώτερον μέλλον νὰ μὴ ἦτο ἀσύμφορος ἡ Ἀλβανικὴ αὐτοτέλεια. Ἄλλ' ὁ μέχρι τοῦδε ἐκδηλωθεὶς Ἀλβανικὸς πολιτισμὸς δὲν ἔδειξε σφριγῶντα σημεῖα χειραφετήσεως. Ἄλλως τε ἡ ἐπίλυσις τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος ἐν σχέσει πρὸς τὴν διπλωματικὴν ἐξέλιξιν τοῦ πολέμου ἐξηρτάτο τόσον ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς Αὐστρίας ὅσον καὶ ἀπὸ τὴν στάσιν τῆς Ἰταλίας. Εἰς τὴν Πίζαν πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ Ἀλβανίας. Εἰς τὰς συνδιαλέξεις Σάν Τζουλιάνο καὶ Μπέρχτολδ ἐκρυσταλλώθη ἡ Αὐστροῖταλικὴ πολιτικὴ εἰς τὰ ἐξῆς: Ἐμμονὴ εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ 1902. «Σεβασμὸς πρὸς τὴν Ἀλβανίαν—πρὸς ἀποφυγὴν προστριβῶν— «Ἡ Ἀλβανία διὰ τοὺς Ἀλβανούς».

Σπουδαιοτάτην συνέντευξιν ἔδωσεν ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας εἰς τὸν ἀντακριτὴν τοῦ Παρισίου «Χρόνου», κατὰ τὴν ὁποίαν ἀνέπτυσε τὰς σκέψεις περὶ τῆς αὐτονομίας ἢ μᾶλλον κατὰ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἀλβανίας.

Κατὰ τὸν Πάσις οἱ Ἀλβανοὶ ἓνα καὶ μόνον ἔχουν μέλλον: Νὰ διανεμηθῇ ἡ χώρα των μεταξὺ τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν κρατῶν. «Ἰδικόν τους, εἶπε, κράτος οἱ Ἀλβανοὶ δὲν δύνανται νὰ συμπήξουν. Εἶνε φυλαὶ πρωτογενεῖς ἢ μία ἐχθρεύεται τὴν ἄλλην. Ἀπὸ ἀμνημονεύτων χρόνων δὲν ἔχουν κοινὴν ἱστορίαν. Μὲ τρεῖς θρησκείας, μὲ τρεῖς ἐκκλησίας, μὲ δύο τρία ἀλφάβητα, πῶς θὰ καταρτίσουν ἓνα κράτος ὁμοιογενές; Ἐὰν ἐγένετο αὐτονομία ἢ Ἀλβανία, θὰ μετεβάλλετο εἰς ἐστίαν ταραχῶν καὶ ραδιοουργιῶν. Θὰ ἐγένετον ἐν θέατρον πάλης συμφερόντων μεταξὺ Σερβίας, Βουλγαρίας, Ἑλλάδος καὶ Αὐστρο-Οὐγγαρίας.

»Διὰ τοῦτο ἄλλην λύσιν δὲν βλέπω, ἐξηκολούθησε νὰ λέγῃ ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Σερβίας Πάσις εἰς τὸν ἀνταποκριτὴν τοῦ «Χρό-

νου», παρὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῆς καταστάσεως ἐκείνης, τῆς ὁποίας ἀπελάμβανον οἱ Ἕλληνοὶ κατὰ τὸν μεσαίωνα. Τότε ἀπετέλουν μέρος τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ Σερβικοῦ κράτους· χωρὶς ν' ἀπολαμβάνουν ἰδιαίτερα προνόμια, ἦσαν μόνον σεδασταὶ ἢ ἀτομικότης τῶν καὶ ἡ γλῶσσά των.

» Ἡ Σερβία καὶ ἡ Ἑλλάς, ἐπρόσθεσεν ὁ Πάσιτς, εἶνε κράτη συνταγματικὰ μὲ πλήρη τὴν ἀστικὴν καὶ τὴν πολιτικὴν ἐλευθερίαν. Τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς θὰ συμμετάσχουν οἱ Ἕλληνοὶ, διατηροῦντες τὰ σχολεῖά των καὶ τὴν θρησκείαν των.

» Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ἐδαφικὰς ἐπεκτάσεις, ὁ Πάσιτς εἶπεν ὅτι τὰ Βαλκανικὰ κράτη δὲν ζητοῦν παρὰ νὰ προσαρτήσουν τοὺς δημοθετεῖς πληθυσμούς των. Ἡ Σερβία ὅμως πρὸς τοὺς ἄλλοις ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκη διεξόδου πρὸς τὴν θάλασσαν. Διὰ τοῦτο ζητεῖ νὰ προσαρτήσῃ τοὺς λιμένας Σάν Δ'ισοβάνη, Ἀλέσσιον καὶ Δυρράχιον, τοὺς ὁποίους εἶχε καὶ εἰς τὸν Μεσαίωνα, κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Μεγάλης Σερβικῆς Αὐτοκρατορίας.

» Ἐν ἐνὶ λόγῳ, ἐπέρανε τὴν συνέντευξίν του ὁ Πάσιτς εἰπὼν, θέλομεν νὰ διανεύωμεν μεταξὺ μας τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, καὶ ἔσῳ διὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν, περὶ αὐτῆς ἂς ἀποφασίσουν αἱ Δυνάμεις.»

Ἄφ' ἑτέρου οἱ Ρωσικοὶ πολιτικοὶ κύκλοι ἠύχοντο ὅπως ἡ Εὐρωπαϊκὴ ἐπέμβασις μεταξὺ τῶν ἐμπολέμων πραγματοποιηθῇ ταχέως καὶ ἄνευ παρεκλύσεων, προτοῦ ἀκόμη οἱ Βούλγαροι φθάσουν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Καὶ τοῦτο τόσον χάριν τῶν δυσκολιῶν τὰς ὁποίας ἡ ἄλωσις τῆς Τουρκικῆς πρωτεύουσῆς θὰ προσεκάλει καὶ θὰ ἐξήγειρεν, ὅσον καὶ λόγῳ τοῦ φόβου μήπως ἡ Τουρκικὴ ἀντίστασις ἐντεινομένη καὶ παρατεινομένη, ἤθελε παραλύσει ἴσως τὴν ὁρμὴν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Εἰς τοὺς Γαλλικοὺς πολιτικοὺς κύκλους ὅμως ἔτρεφον ἀμφιβολίας περὶ τῆς ταχείας πραγματοποιήσεως τῆς ἐπεμβάσεως.

Εἶχε καταπλήξει τοὺς Παρισίους ἐπισήμους κύκλους τηλεγράφημα ἐκ Πετρούπολεως ἀφικθὲν κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν, κατὰ τὸ ὅποιον τὰ Βαλκανικὰ Κράτη ἐδήλωσαν εἰς τὸν Σαζόνωφ, ὅτι ἀπέχρουν οἰανδήποτε ἐπέμβασιν καὶ μεσίτευσιν.

Αἱ Παρισίαι ἐφημερίδες, σχολιάζουσαι τὴν ἀνωτέρω εἰδησίην, ἔγραφον ὅτι: «εἶνε μὲν ἀληθές ὅτι αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις καὶ παρὰ τὸ ἀνωτέρω διάδημα δὲν ἐμποδίζονται ἀπὸ τοῦ νὰ προβοῦν εἰς τὴν ἐπέμβασιν, ἀλλ' οὐχ ἤττον ἢ δῆλωσις αὕτη τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἀποδεικνύει μίαν ἐχθρότητα, ἢ ὅποια χρήζει προσοχῆς καὶ θὰ προκαλέσῃ σκέψεις καὶ συζητήσεις.»

Ἐν Βιέννῃ ἐξ ἄλλου ὁ κόμης Μπέρχτοδ ἐδήλου, πλὴν ἄλλων, καὶ τὰ ἐξῆς :

«*Ἡ ἡρεμος καὶ μειοπαθῆς στάσις τοῦ Βασιλείου τῆς Ρουμανίας, συνδεομένου μεθ' ἡμῶν διὰ στενῆς φιλίας, εἶνε ἀξία ἐξάρσεως. Ἐλπίζομεν ὅτι τὰ σεβαστὰ συμφέροντά του, τὰ ὅποια βασιζονται ἐπὶ τῆς γεωγραφικῆς καταστάσεως, θὰ εὗρουν τὴν δέουσαν ἐκτίμησιν.*»

Ἦτο προφανές ὅτι ὁ Αὐστριακὸς καγκελλάριος ἐξῆτει ἀμοιβὴν ὑπὲρ τῆς Ρουμανίας διὰ τὴν εἰρηνικὴν αὐτῆς στάσιν κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον.

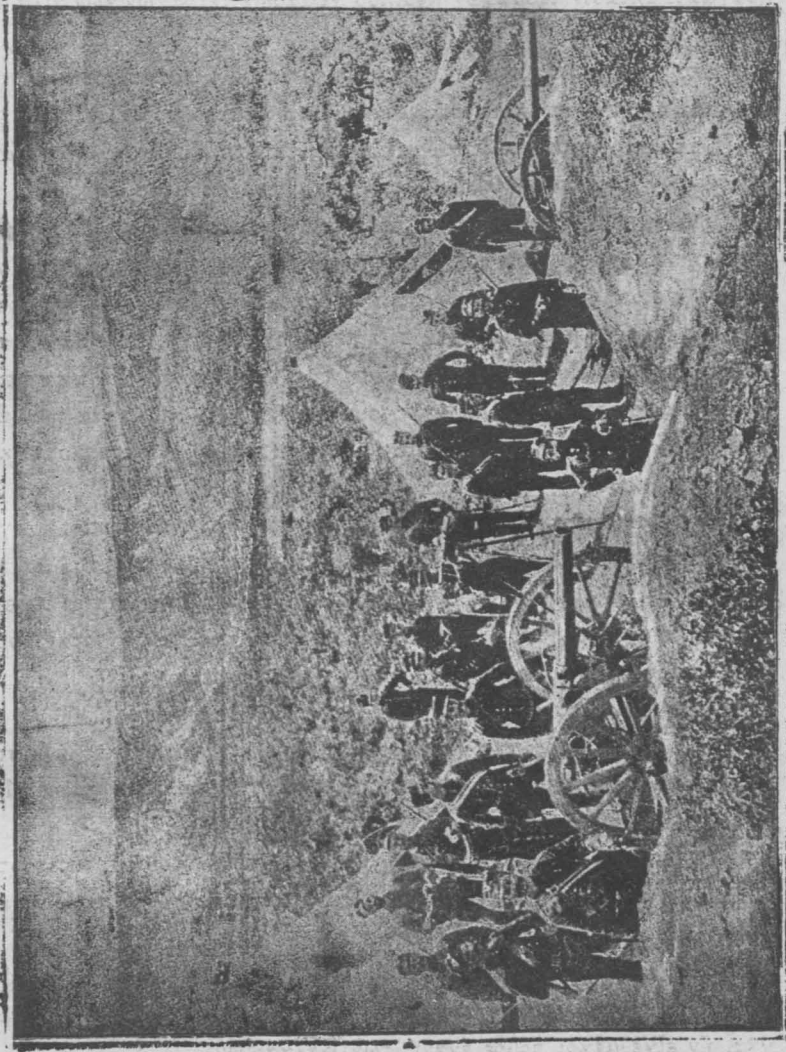
Ἄλλὰ ποία ἔπρεπε νὰ εἶνε ἡ ἀμοιβὴ αὕτη; Βεβαίως θὰ ἦτο ἑδαφική. Καὶ πράγματι τοιαύτη ἦτο ἡ ἀξίωσις, τὴν ὅποιαν ἐπρόβαλε σήμερον ἡ Ρουμανία.

Μετὰ τὴν Αὐστριαν λοιπὸν ἡ Ρουμανία!

Εἶχε λεχθῆ ὅτι ἡ Ρουμανία ἦτο προσδεδεμένη εἰς τὴν Αὐστριακὴν πολιτικὴν καὶ τὰ Τουρκικὰ συμφέροντα. Καὶ καθ' ἕσπον ἀφορᾷ τὴν Τουρκίαν, τὰ γεγονότα ἀπέδειξαν ὅτι ἡ θρυληθεῖσα Τουρκορουμανικὴ συμφωνία θὰ ἦτο χαρακτῆρος πολὺ ἀορίστου, ἀφοῦ κατὰ τὰς παρούσας περιστάσεις ἔμειναν οἱ Ρουμᾶνοι μετὰ τὸ ἔπλον παρὰ πόδα. Καὶ μάλιστα οἱ Ρουμᾶνοι ἐπωφελούτο σήμερον τῆς στάσεώς των ταύτης διὰ ν' ἀποδείξουν ὅτι δὲν ὑπῆρχον ἀληθεῖς συμφωνίαι ἀμοιβαίας ὑποστηρίξεως μεταξὺ τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ νεολατινικοῦ κράτους.

Ἄλλ' ἔσον ἀφορᾷ τὴν Αὐστρορουμανικὴν συμφωνίαν, αὕτη ἐφαίνετο φανερὰ ὄχι μόνον ἀπὸ τὰς φήμας τῶν ἐπισήμων κύκλων καὶ τὰς βεβαιώσεις τοῦ ρουμανικοῦ τύπου, ἀλλὰ πρὸ πάντων ἐκ τῆς σαφεστάτης ἀγορεύσεως τοῦ κόμητος Μπέρχτολδ.

Εἰς τοὺς πολιτικοὺς κύκλους τοῦ Βουκουρεστίου ἐλέγετο ἤδη ὅτι ἡ Ρουμανία ἐν περιπτώσει ἑδαφικῶν αὐξήσεων τῆς Βουλγαρίας—πράγμα βεβαιωμένον πλέον—ἠγνώνει νὰ ζητήσῃ καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν

Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν κατὰ τὴν ἑναρξιν μάχης.

εὔρυνσιν τῶν συνόρων τῆς δι' ἐδάφους ἑκατὸν χιλιομέτρων μήκους καὶ τεσσαράκοντα πλάτους, δηλαδή ἀπὸ τῆς Σιλιστρίας μέχρι τοῦ Ἀκρωτηρίου Νικολάου εἰς τὴν Μαύρην Θάλασσαν καὶ ἀκριβέστερον διὰ τῆς περιφέρειας ἣτις εἶνε γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ὀρμάν καὶ ἔχει

πράγματι ἔκτισιν τεσσάρων περίπου χιλιάδων τετραγωνικῶν χιλιομέτρων.

Ἐπὶ τοῦ σχεδίου τούτου ἦσαν σύμφωνα ἔλα τὰ πολιτικά ἔθνη καὶ κόμματα τῆς Ρουμανίας, περιλαμβανομένου καὶ τοῦ σοσιαλιστικοῦ.

Ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἡ διπλωματία τῆς τετραπλῆς εἶχεν ἤδη λάβει γνῶσιν τῶν προθέσεων τούτων καθὼς καὶ τοῦ προηγουμένου ὅτι, ἂν ἡ Ρουμανία δὲν ἐπετύγχανεν ὅ,τι ἐζητεῖ συμβιβαστικῶς, ἦτο ἀποφασισμένη νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τῆς Βουλγαρίας, ἐπιωφελουμένη τῆς ἐξαντλήσεώς της συνεπειᾶ τοῦ πολέμου ἔστω καὶ νικηφόρου. Καὶ ὡς ἐλέγετο μάλιστα κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, εἰς τοιοῦτο σημεῖον ἐπάρσεως εἶχε φθάσει τὸ μένος τῆς Ρουμανικῆς νοητικότητος, ὥστε ἦσαν διατεθειμένοι νὰ κηρύξουν τὸν πόλεμον καὶ κατὰ τῶν ἄλλων συμμάχων, ἂν ἡ συμμαχία των διήρκει πέραν τοῦ τουρκοβαλκανικοῦ πολέμου...

Ἐννοεῖται ὅτι αἱ ἀπειλαὶ αὗται, αἱ ὁποῖαι ἤρχοντο κάπως ἀργά, δὲν ἐγένοντο πιστευταὶ ὑπὸ οὐδεμίαν ἄλλην μορφήν ἐκτὸς τῆς Δοκτικῆς. Ἄλλ' ὅμως κατὰ τὴν παρούσαν ἐπικίνδυνον στιγμήν ἐπρεπε νὰ λαμβάνη κανεὶς ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς τροπὰς, πρὸ πάντων ὅταν αὗται παρουσιαζόντο σύμφωνα μετὰ τὰς αὐστριακὰς τάσεις.

Οἱ Ρουμᾶνοι ἐδικαιολόγουν τὰς ἀξιώσεις των ὡς ἐξῆς:

«1) ὁ πληθυσμὸς τῆς περιφέρειᾶς Ὁρμὰν εἶνε κατὰ τὸ πλεῖστον Ρουμανικὸς, ἐνῶ ἡ μειοψηφία αὐτοῦ ἀποτελεῖται ἐκ Βουλγάρων, Ἑλλήνων καὶ Ἑβραίων.

»2) Διὰ τὴν μεγάλην στρατηγικὴν σημασίαν τοῦ μέρους τούτου ὡς πρὸς τὴν ἄμυναν τῆς Ντόμπρουτζας, τὴν ὁποίαν δὲν πύουον ὑποβλέποντες οἱ ἔθνικόφρονες Βούλγαροι.

»3) Διὰ τὴν ἠθικὴν σημασίαν ἣν ἡ ἑδαφικὴ αὕτη ἀξίσις θὰ εἶχε διὰ τὴν Ρουμανίαν, δυναμένην οὕτω νὰ τηρήσῃ τὴν θέσιν τῆς ὑπεροχῆς, ἣν εἶχε μέχρι τοῦδε ἐναντὶ τῶν Βαλκανίων.

Ἡ Ρουμανία εἶχεν ἑτοιμον τὸν στρατὸν της διὰ νὰ ἐπιβάλλῃ τὰς ἀξιώσεις της ταύτας, ἀλλ' ἐθεωρεῖτο πολὺ πιθανωτέρα ἡ εἰρηνικὴ διὰ τῆς διπλωματίας διευθέτησις τοῦ ζητήματος—πρωτοστατούσης κυρίως τῆς Ρωσσίας—παρὰ ἡ προσφυγὴ εἰς τὰ ὅπλα.

Ἴδου μυαλὰ καὶ ἴδου πολιτικὴ Κράτους περισφιγμένου μεταξὺ ἀρκαλικῶν κολοσσῶν! Νὰ ἀπαιτῆ ἀπὸ τοὺς κυνηγούς μερίδιον τῆς

λείας των, —διὰ νὰ κάμῃ φιοῦρα, — ἐν ᾧ δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὸ ὄρατον αὐτὸ κυνήγι! . . .

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐντούτοις ὁ Μέγας Βεζύρης Κιαμὴλ πασσαῶς ἀπηνύθηντο ἀπ' εὐθείας πρὸς τὸν Βασιλέα Φερδινάνδον ζητῶν ὅπως συναφθῇ ἀνακωχή, διαρκούσης τῆς ὁποίας θὰ ἤρχιζον αἱ διαπραγματεύσεις διὰ τὴν εἰρήνην. Ἡ δὲ Βουλγαρική Κυβέρνησις, εὐμενῶς ὁπωσδήποτε δεχθεῖσα τὴν μονομερῆ πρότασιν, —διότι καὶ αὐτὴ εἶχεν ἤδη ἀνάγκην ἀνασυντάξεως, — ἐπεφυλάσσετο ν' ἀπαντήσῃ.

Ποικιλίαι Διπλωματικῶν φάσεων καὶ ἀντιφάσεων.

Ἄν ὑπάρχῃ εἰς τὸν Κόσμον καὶ ἐν ἔστω πράγμα τελείως ἄχρηστον, καὶ ἐπικίνδυνον μάλιστα διὰ τὴν ἤρεμον, ἂν ὄχι καὶ ἀδελφικὴν ἴσως συμβίωσιν τῆς ἀνθρωπότητος, εἶνε βεβαίως ἡ Διπλωματία.

Τὰ «Νταίβλο Νιούς» ἔλεγον: «Ναυτικός σταθμὸς ἐπὶ τῆς Ἀλβανικῆς ἀκτῆς θὰ καθίστα τὴν Ἀδριατικὴν φυλακὴν διὰ τὸν Αὐστριακὸν στόλον. Τὸ αὐτὸ φρονεῖ ἡ Ἰταλία. Καὶ αἱ δύο αὐταὶ Δυνάμεις ἀρνοῦνται ἢ μίᾳ πρὸς τὴν ἄλλην αὐτὸ τὸ ὄφελος καὶ συμφωνοῦν νὰ τὸ ἀρνηθοῦν καὶ πρὸς τρίτην Δύναμιν. Ἐννοεῖται, ὅτι ἡ Σερβία δὲν εἶνε σημαίνουσα ναυτικὴ Δύναμις καὶ δὲν θὰ εἶνε ποτέ, ἀλλ' ἡ Αὐστρία φοβεῖται, ὅτι Σερβικὸς λιμὴν θὰ ἠδύνατο νὰ ἐξυπηρετήσῃ τὰ Ρωσικὰ συμφέροντα. Ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Γερμανία δύνανται νὰ ἐλπίσουν καὶ αὐταὶ τεμάχια λείας εἰς τὴν Ἀσίαν, ἀλλ' ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν δύνανται ν' ἀποκτήσῃ οὔτε ἔδαφος, οὔτε καλλιτέραν πολιτικὴν θέσιν».

Ἐξ ἄλλου τοῦ κυβερνητικὸν ὄργανον τῆς Σερβίας «Σαμουπράβα» σχολιάζον τὸ τελευταῖον ἀρθρον τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου» περὶ συμβιβασμοῦ Αὐστρίας καὶ Σερβίας ἐπὶ τῆ βάσει οἰκονομικῶν παραχωρήσεων πρὸς τὴν πρώτην, λέγει, ὅτι ἡ Σερβία εἶνε πρόθυμος πρὸς στενωτέραν διαμόρφωσιν τῶν ἐμπορικῶν σχέσεων μετὰ τῆς Αὐστροουγγαρίας, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῦ τὸ μόνον, τὸ ὁποῖον δύνανται νὰ δώσῃ, εἶνε ἐγγύησις πρὸς συνομολόγησιν κανονικῆς ἐμπορικῆς συμβάσεως, διότι πᾶσα ἄλλη ἐγγύησις θὰ προσέβαλλε τὴν ἀνεξαρτησίαν τοῦ Σερβικοῦ Κράτους.

Συγχρόνως ἡ «Σαμουπράβα» ἀντιτίθετο πρὸς τὸ δημοσιευθὲν ὑπὸ τοῦ Παρισίου «Χρόνου» σχέδιον διανομῆς τοῦ σαντζακίου Νοδιπα-

ζάρ μεταξύ Αὐστροουγγαρίας καὶ Σερβίας καὶ ἐδήλου ὅτι ἡ Σερβία ὀφείλει νὰ τεινῆ ἀπαραιτήτως πρὸς τὴν ἔξοδον εἰς τὴν Ἀδριατικὴν.

Ὁ ἀνταποκριτὴς τοῦ παρισικοῦ «Ματὲν» εἰς τὴν Σόφισαν ἐλάμβανε ταυτοχρόνως συνέντευξιν μετὰ τοῦ προέδρου τῆς Σοβράνιε, ὁ ὁποῖος εἶπε :

«Δὲν εἴμεθα φανατικοὶ ὑπὲρ τοῦ πολέμου, δὲν μαχόμεθα πρὸς τέρψιν, ἀπλῶς διὰ νὰ μαχώμεθα, ἀλλ' ἀκολουθοῦμεν διὰ τοῦ πολέμου ἓνα σκοπὸν. Εὐθὺς ὡς ἐπιτευχθῆ ἂν αὐτὸς ὁ σκοπός, ὁ πόλεμος θὰ παύσῃ ἀφ' ἑαυτοῦ.

Τὸ ζήτημα τῆς ἀνακωχῆς πρέπει νὰ ἐξετασθῆ πρὸ παντὸς ἐκ στρατιωτικῆς ἀπόψεως, διότι ἡ Τουρκία διαθέτει πολλοὺς ἐφέδρους εἰς τὴν Ἀσίαν, τοὺς ὁποίους δύναται νὰ ρίψῃ εἰς τὴν Εὐρώπην. Ὁ πρῶτος ὅρος θὰ ἦτο ὅπως μὴ ἐχρησιμοποίει ἡ Τουρκία τὴν ἀνακωχὴν πρὸς συγκέντρωσιν νέων πολεμικῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας νὰ διευθύνῃ ἐναντίον μας εἰς δεδομένην στιγμήν. Ὁ δεῦτερος ὅρος θὰ ἦτο νὰ καταλάβωμεν τὴν Ἀδρικνούπολιν καὶ μερικὰς θέσεις ἐπὶ τοῦ πεδίου τοῦ πολέμου δυτικῶς. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ζήτημα ἂν ἀποδίδομεν σημασίαν νὰ βαδίσωμεν εἰς τὴν Κων(η)πολιν, ὀφείλω νὰ εἶπω ὅτι ἡ τουρκικὴ πρωτεύουσα δὲν ἦτο μέχρι τοῦδε ὁ σκοπός τῶν προσπαθειῶν μας.»

Εἰς τὴν ἐρώτησιν ποίαν στάσιν θὰ λάβουν οἱ σύμμαχοι προκειμένου περὶ εὐρωπαϊκῆς ἐπεμβάσεως ὁ Δάνεφ ἀπήντησεν·

«Ἐλπίζω—τοῦλάχιστον εἶνε ἡ προσωπικὴ μου γνώμη—ὅτι ἡ Εὐρώπη θὰ ἐπικυρώσῃ τὰς κατακτήσεις μας.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὰς σχέσεις πρὸς τὴν Αὐστροουγγαρίαν, εἶπεν ὁ Δάνεφ, αὕτη ἔχει τὴν ἐκλογὴν μεταξύ μιᾶς ἐδαφικῆς μεγεθύνσεως καὶ μιᾶς πολιτικῆς τῆς οικονομικῆς διεισδύσεως. Ἡδύνατο νὰ προχωρήσῃ διὰ τῆς μικρᾶς διόδου τοῦ σαντζακίου Νοβιπαζάρ, ἀλλ' αὕτη ἡ πολιτικὴ δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ διατηρηθῆ ἐπὶ πολὺ ἕνεκα γεωγραφικῶν καὶ στρατιωτικῶν λόγων. Ἡ μοναρχία θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδιώξῃ ἐπίσης νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν οικονομικὴν εἰσχώρησιν τῆς Βαλκανικῆς. Οὐδεὶς θὰ διελογίζετο νὰ τῆς διαμφισβητήσῃ τὸ δικαίωμα τῆς τοῦτο. Καθ' ἣν περίπτωσιν θέλει τὴν πολιτικὴν ταύτην, δύναται νὰ τῆς προεἶπω μέγα μέλλον. Ἐκτὸς δὲ τούτου τοιαύτη πολιτικὴ θὰ ἐξησφά-

λίξε καλὰς σχέσεις μεταξύ Αὐστροουγγαρίας καὶ τῶν βαλκανικῶν κρατῶν.»

Ἐν Σόφια ἀνταποκριτὴς τῆς «Ἐφημερίδος τοῦ Φῶς» ἐτηλεγράφη ὅτι οἱ σύμμαχοι, κατ' ἐπισήμους δηλώσεις, θέλουν νὰ διαπραγματευθοῦν ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Τουρκίας καὶ τοῦτο ὅταν ἀναγνωρίσῃ ἢ Τουρκία τὸν νέον γεωγραφικὸν χάρτην τῆς βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ ἀναλάβῃ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ σταματήσῃ ἵτ' ἐκ τῆς Ἀσίας ἐρχομένης ἐνισχύσεως. Ἀποζημιώσεις δὲν θὰ ζητηθῆ, διότι ἡ κατάκτησις τοῦ ἐδάφους θεωρεῖται ὡς ἀρκετὴ ἀποζημίωσις τῶν γενομένων θυσιῶν.

Ἐν τούτῳ τῆς Σόφιας ἐδημοσίευσεν τὴν ἐξῆς δήλωσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν δημοσίων ἔργων Γιαμπλάνσκι, γαμβροῦ τοῦ πρωθυπουργοῦ Γκέσωφ :

«Δὲν δύναται νὰ γίνῃ κἀν λόγος περὶ ἐπεμβάσεως τῶν Δυνάμεων πρὸς συνομολόγησιν εἰρήνης. Πρὸς τὸ παρὸν ἡ Βουλγαρικὴ Κυβέρνησις δὲν ἐπιθυμεῖ καμμίαν ἀνάμιξιν ἐξωθεν. Ἴσως νὰ ἔλθῃ τοιαύτη στιγμή ἂν οἱ Τούρκοι ἐπιχειρήσουν νὰ ἀντιστοῦν εἰς τὸ τελευταῖον σημεῖόν των, τὴν Τσατάλτζαν.»

Ἐκ Πετρούπολεως ἐτηλεγράφησαν πρὸς τὸν «Νέον Ἐλευθέρων Τύπον» ὅτι ἐγένετο συνέλευσις ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ στρατηγοῦ Παρέντσωφ τοῦ σλαβικοῦ φιλανθρωπικοῦ συνδέσμου (Πανσλαβιστικοῦ). Εἰς τὴν συνέλευσιν παρευρέθησαν ὁ Σέρβος πρεσβευτὴς Πόποβιτς καὶ ὁ Βούλγαρος Μπότσεφ.

Ὁ μυστικὸς σύμβουλος Βασίεφ ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Ρωσσία ὀφείλει ν' ἀπαιτήσῃ ἐπιτακτικῶς ν' ἀνήκῃ ἢ Βαλκανικὴ χερσονήσος μόνον εἰς τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ἐκτὸς δὲ τούτου δὲν πρέπει νὰ λησμονηθῇ ὁ τελικὸς σκοπός· τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελῶν καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις διὰ τοὺς Ρώσους. Ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν ὀφείλει ν' ἀπαιτήσῃ παραχωρήσεις· ὀφείλει ν' ἀποδώσῃ εἰς τοὺς Σέρβους τὴν Βοσνίαν καὶ τέσσαρα ἑκατομμύρια ὑποδουλωμένων Ρώσων πρὸς τὴν Ρωσσίαν· αὐτὰ θὰ ἦσαν δίκαιαι παραχωρήσεις.

Ὁ Μπασμάκωβ ὠμίλησε περὶ τοῦ μέλλοντος τοῦ Βαλκανικοῦ συνδέσμου καὶ ἐχαρκτήρισε τούτον ὡς «δεκάτην Μ. Δύναμιν».

Ὁ στρατηγὸς Παρέντσωφ ἐξεφώνησε τὸν τελικὸν λόγον, ὁ ὅποιος κατὰ τὸ πλεῖστον ἦτο ἐναντίον τῆς Αὐστροουγγαρίας. Κατέληξε δὲ

μέ τὰς λέξεις: «Ἐχομεν ἐμπιστοσύνην εἰς τὸ πνεῦμα καὶ τὰ ρωσικά αἰσθήματα τοῦ κυριάρχου μας· θὰ ὑπακούσωμεν εἰς τὴν μοναρχικὴν θέλησίν του, ἀλλ' οὐδέποτε θὰ κλίνωμεν πρὸ τῶν ἐπιθυμιῶν τοῦ ἐχθροῦ...»

Ἐκ Βελιγραδίου ἐτηλεγράφουν πρὸς τὸν «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» ὅτι τὸ κυβερνητικὸν ὄργανον «Σαμουπράδα» περιγράφον τὴν παροῦσαν πολεμικὴν κατάστασιν ἀνέφερε διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου τὴν πιθανότητα περὶ ταχείας συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης, τονίζον ὅτι ὁ σερβικὸς στρατὸς ἐξεπλήρωσεν ἐν πολλοῖς καὶ ἐν ὀλίγοις τὴν ἀπόστολήν του καὶ ὅτι συναντᾷ διαρκῶς ὀλιγωτέραν καὶ ἀσθενεστέραν ἀντίστασιν τῆς Τουρκίας. Ἡ ἡμέρα καθ' ἣν θὰ ὑπαγορευθῆ ἡ βλκκανικὴ εἰρήνη ὑπὸ τῶν συμμάχων βαλκκανικῶν ἡγεμόνων, προσήγγισε τόσον, ὥστε ἀναγνωρίζεται ἤδη εἰς τὸν πολιτικὸν ὄριζοντα.

Ἀηλαδή: Ὅλοι ἠπατώντο καὶ ὅλοι ἐψεύδοντο διὰ τοῦτον ἢ δι' ἐκεῖνον τὸν λόγον, πλὴν τοῦ βασιλέως Νικήτα!

Ταυτοχρόνως ἤδη ἐβεβαιούτο ὅτι ὁ Κιαμήλ πασσᾶς ἀπέστειλε τὸν Μουσοῦρον βέτην εἰς Σόφιαν ὅπως ζητήσῃ παρὰ τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως ἀνακωχὴν καὶ ἔρους εἰρήνης. Ὁ Μουσοῦρος βέτης ἐλέγετο ὅτι ἤθελε μεταβῆ ἐπίσης καὶ εἰς Ἀθήνας διὰ τὸν αὐτὸν σκοπόν. Κατ' ἄλλας πληροφορίας ὁ Τουρκὸς ἀρχιστράτηγος Ναζήμ πασσᾶς ἐζήτησε παρὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ ἀρχηγείου ἀνακωχὴν, δικαιολογήσας ταύτην διότι ἡ κατάστασις ἐν Κωνσταντινουπόλει ἦτο ἀνώμαλος καὶ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐμαστιζέτο ὑπὸ τῆς χολέρας. Ἡ Βουλγαρία, καθὰ ἐβεβαιούτο ἐπρόβαλεν ὡς κυριώτερον ἔρον διὰ τὴν διακοπὴν τῶν ἐχθροπραξιῶν τὴν παράδοσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς Σκόδρας καὶ τοῦ Μοναστηρίου. Διὰ τὰ Ἰωάννινα δὲν ἐγένετο λόγος.

Καὶ διατί νὰ γείνη; ἐνδιεφέροντο οἱ σύμμαχοί μας (;) Βούλγαροι διὰ τὰ συμφέροντα τῆς Ἑλλάδος;

Ἐξ ἄλλου ἡ «Γενικὴ Ἐφημερίς» τῆς Βιέννης ἐβεβαίον ὅτι ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις, συμφωνήσασα μετὰ τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας, συνεβούλευσάν τὴν Σερβίαν ν' ἀπόσχη τῆς καταλήψεως τοῦ Δυρραχίου, κηρυχθεῖσα ὑπὲρ τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας. Ἐθεωρεῖτο ἐν τούτοις βέβαιον ὅτι ἡ προέλασις τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν

διὰ τῆς Ἀλβανίας ἤθελεν ἐξακολουθήσει παρ' ἑλας τὰς ἀντιθέτους συστάσεις τῶν Δυνάμεων.

Καὶ διὰ τὰ καθορίσωμεν εὐχρινέστερον τὰ ζητήματα, παραθέτομεν ἐντεῦθα ἰδιαιτέρως τοὺς ὅρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους ἡ Βουλγαρία ἐδέχετο τὴν εἰρήνην.

Οἱ Βουλγαρικοὶ ὅροι διὰ τὴν εἰρήνην ἦσαν οἱ ἀκόλουθοι:

«1) Ν' ἀποσυρθῇ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τῆς Τσατάλτσας ὑπὸ ἰσχυρὰν βουλγαρικὴν συνοδείαν.

«2) Νὰ ἐκκενωθῶσιν ἡ Ἀδριανούπολις, ἡ Σκόδρα, τὰ Ἰωάννινα καὶ τὸ Μοναστήριον.

«3) Νὰ εἰσέλθωσιν οἱ Βούλγαροι εἰς Κωνσταντινούπολιν, ἥτις θὰ καταστῇ διεθνὴς πόλις! . . .

«4) Ν' ἀνοιχθῶσι τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων. . . (Διατί; Διὰ τὴν εἰσπλευσὴν ὁ ἑλληνικὸς στόλος;) Ἄλλ' ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ οἱ Τούρκοι ἐξελαμβάνοντο ὡς τρελλοί, ἢ οἱ Βούλγαροι ἤθελον νὰ παραδώσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν εἰς τοὺς Ἕλληνας! Ὡ αὐταπάρησις! πῶς ἐχλευάσθης μ' ἓνα πόλεμον! . . .

«5) Νὰ πληρῶσῃ ἡ Τουρκία πολεμικὴν ἀποζημίωσιν.»

Ἄλλ' ἴδωμεν καὶ τὴν ἀντίστροφον ὄψιν τοῦ τεχνητοῦ νομίσματος τῆς Ἀλβανικῆς αὐτοτελείας: Πῶς ἐνόει τὰς οικονομικὰς παραχωρήσεις καὶ ὁποῖα τις ἡ ἀνεξαρτησία τῆς Ἀλβανίας:

Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Βιέννης καὶ αὐλικὸς σύμβουλος Δρ. Ἀδόλφος Μέντσελ ἐδημοσίευσεν εἰς τὸν «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» ἄρθρον ὑπὸ τὸν τίτλον «Τί πρέπει νὰ ζητήσωμεν». Τὸ ἄρθρον ἦτο ἐγωῦστικώτατον διὰ τὰς Αὐστριακὰς ἀξιώσεις, τὰς ἔλωε ἀσχιρέτους καὶ ἀπροόπτους, τὰς ἔλωε δηλαδὴ «ἄστε ντεθε».

Ἴδου τὸ ἱταμώτατον ἄμα καὶ ληστέμπνευστον ἄρθρον:

«Ἡ πολιτικὴ τῆς Αὐστροουγγακίας εὐρίσκεται εἰς μίαν θέσιν, ἣ ἐποῖα ἐπιβάλλει εἰς τὴν οὐνεσιν καὶ τὴν ἐνέργειαν τῶν ἰθυόντων παραγόντων τὰς ὑφίστας ἀξιώσεις. Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα πρόκειται περὶ τῆς ὀριστικῆς λύσεως τοῦ Βαλκάνικοῦ ζητήματος καὶ δι' αὐτῆς συγχρόνως περὶ τοῦ πολιτικοῦ καὶ οικονομικοῦ μέλλοντος τῆς μοναρχίας. Ἡ κατάστασις εἶνε περιπλοκωτέρα ἀπὸ τὴν κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς προσαρτήσεως τῆς Βοσνίας καὶ Ἐρζεγοβίνης. Τότε ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν ἔλαβε τίποτε, τὸ ὁποῖον νὰ μὴ κατεῖχε» ἤγνωσε μόνον τὰς

ἐπαρχίας, τὰς ὁποίας κατεῖχε. Τὸ ἐναντίον δὲ παρητήθη, ὡς γνωστὸν, τοῦ δικαίωματος τῆς κατοχῆς ἐπὶ τοῦ σαντζακίου Νοδιπαζάρ.

» Ἄλλὰ σήμερον ἡ δημοσία γνώμη δὲν ἔχει καμμίαν σαφῆ ἰδέαν περὶ τοῦ σκοποῦ, τὸν ὅποιον πρέπει νὰ ἔχη τοῦ λοιποῦ ἢ μοναρχία. Συχνὰ γίνεται λόγος περὶ τῆς οικονομικῆς κατακτῆσεως τῆς Βαλκανικῆς, περὶ ἐξασφαλίσεως τῆς περιφερείας καταναλώσεως διὰ συνθηκῶν μὲ τὰ Βαλκανικὰ κράτη καὶ περὶ παρομοίων.

» Ἄς ἀφήσωμεν ἐντελῶς τὸ ζήτημα πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐκδιασθοῦν ἀνεξάρτητα κράτη νὰ μᾶς δώσουν οικονομικὰς εὐμενεῖς παραχωρήσεις. Εἰς τὴν σημερινὴν ἐν τούτοις περίστασιν ἐπιτεύξεως εὐνοϊκῶν ἐμπορικοπολιτικῶν συνθηκῶν δὲν ὑπάρχει ἡ ἐλαχίστη ἐγγύτης περὶ τῆς διαρκείας των. Τὸ ἀνατολικὸν ζήτημα δὲν δύναται νὰ λυθῇ δι' ἡμᾶς μόνον διὰ τῆς διαρκείας μιᾶς ἐμπορικῆς συμβάσεως!!!... (Ἄλλὰ ;...)

» Εἶνε ἐντελῶς σφαιερὸν νὰ πιστευθῇ ὅτι εἰς τὴν παρούσαν κρίσιν πρόκειται μόνον περὶ οἰκονομικοπολιτικῶν συμφερόντων. Νοτίως τῆς μοναρχίας μας τελεῖται προφανῶς σημαντικὴ μετατόπισις δυνάμεως· εἰς τὴν θέλησιν τοῦ φιλικῶς δεικνυμένου πρὸς ἡμᾶς, τοῦλάχιστον μὴ διατεθειμένου εἰς μηχανορραφίαν κατὰ τῆς ἀσφαλείας μας Τουρκικοῦ κράτους (Μπράβο!...), εἰσέρχεται νεκρὰ Δύναμις, πρὸς πρόοδον τείνουσα, πρὸς ἐχθρικὴν διάθεσιν μὲ τὴν συνένωσίν της. Τοῦτο δὲν δύναται νὰ μᾶς εἶνε ἀδιάφορον. Ἄν δὲν δυναθῶμεν νὰ ἐμποδίσωμεν ἤδη τοῦτο, τότε ὀφείλομεν νὰ παραλύσωμεν αὐτὴν τὴν δυσμενῆ δυναμικὴν μετατόπισιν!!!... (Τί λέγετε, ὦ γίγαντες ;)

» Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ παραβλέψωμεν καὶ ἄλλην σπουδαίαν ἀποφιν πολιτικοῦ χαρακτῆρος· τὸ ναυτικὸν ζήτημα. Ἡ ἔνωσις μεταξὺ τῆς Ἀδριατικῆς καὶ τῆς Μεσογείου θαλάσσης ἠδύνατο νὰ καταστῇ ἐπικίνδυνος ἂν δεχθῶμεν νὰ κυριαρχηθῇ ἡ Ἀλβανικὴ ἀκτὴ ὑπὸ ἐχθρικῆς δι' ἡμᾶς Δυνάμεως. (Διατί ἐχθρική; Σεῖς τὴν χαρακτηρίζετε τοιαύτην. Αὐτὴ δὲν τὸ θέλει, δὲν τὸ δηλοῖ... Ἄλλ' ἡ ἄρπαγὴ εἶνε τὸ εὐκολώτερον μέσον τοῦ νὰ γείνη κανεὶς πλοῦσιος... Ἐρωτήσατε ὅμως σεῖς οἱ Πνιγεῖς τοῦ Φεραίου τί σκέπτεται ἐπὶ τούτου καὶ ὁ... εἰσαγγελεύς, ὁ ὅποιος ἐνταῦθα εἶνε οἱ λαοὶ οἱ ἀναγεννηθέντες καὶ μὴ ἐννοῦντες νὰ σὰς ἀφήσωσι τοῦ λοιποῦ ἀτιμωρητὴ τὴν danse macabre εἰς βάρος τῆς ζωῆς των). Αἱ θυσίαι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβλήθη ἡ Ἀστρούγγα διὰ τὸ ναυτικὸν της καὶ εἰς τὰς ὁποίας θὰ ὑποβληθῇ

ἀκόμη, θὰ ἦσαν ἀχρηστοί, ἂν δὲν παρηκολουθοῦμεν τὴν ἀποψιν ταύτην τοῦ ζητήματος μὲ τὴν μεγίστην προσοχὴν (!). Χωρὶς ἰσχὸν εἰς τὴν θάλασσαν δὲν θὰ ἠδύναντο νὰ διατηρηθοῦν καὶ τὰ ἐμποροπολιτικὰ συμφέροντα τῆς Αὐστροουγγαρίας εἰς τὴν Ἀνατολήν. Γενικῶς ἡ ἱστορικὴ πείρα δεικνύει ὅτι ἡ οἰκονομικὴ κυριαρχία ἐξαρτᾶται πολλαπλῶς ἐκ τῆς πολιτικῆς ἰσχύος· ἀρκεῖ μόνον νὰ ἐνθυμηθῆ κανεὶς τὸ Μαρρόκον. (Διατί ὄχι τὴν Τριπολίτιδα ;)

» Ἄν εἶνε ὀρθαὶ αἱ ἀπόψεις αὗται, δὲν πρόκειται λοιπὸν ἐν γένει μόνον περὶ οἰκονομικῶν συμφερόντων τῆς μοναρχίας, καὶ τότε ὀφείλου νὰ συμμορφωθοῦν τὰ αἰτήματά της πρὸς τὰς κυρίας αὐτὰς ἀπόψεις καὶ ν' ἀντιπροσωπευθοῦν μὲ πλήρη ἔμφασιν. Ὅτι ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν ἐπιδιώκει ἐδαφικὴν κατοχὴν ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς, ἐπανειλημμένως διεβεβαιώθη ὑπὸ ἐπισήμου πηγῆς. Ἐπ' αὐτοῦ πρέπει νὰ ἐπιμεινωμεν· πᾶσα προσάρτησις ἀκόμη καὶ ὑπὸ τὴν ἡπίαν μορφήν τοῦ προτεκτοράτου δὲν λαμβάνεται ὑπ' ὄψιν. Ἄλλ' ὑπάρχουν ἄλλαι διεθνεῖς διαμορφώσεις, αἱ ὁποῖαι εἶνε κατάλληλοι νὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν τοῦλάχιστον κατὰ τὸ ἥμισυ διὰ τὰ ζῆτικὰ συμφέροντα τῆς μοναρχίας. Ὡς τοιαῦται εἶνε κατὰ τὴν γνώμην μου ἡ ἴδρυσις διεθνοῦς ὑπεξουσιότητος χάριν τῆς Αὐστροουγγαρίας καὶ ἡ ἴδρυσις ἐνὸς οὐδετέρου κράτους. (Γιατί τάχα ;)

» Ἐκεῖνος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν ὀριστικὸν διαμελισμὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας θὰ λάβῃ τὴν ζώνην, ἡ ὁποία ἄγει ἐκ Βοσνίας διὰ τοῦ σαντζακίου Νοβιπαζάρ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην (!), θὰ ὑποχρεωθῆ εἰς περιορισμὸν τῆς κυριαρχίας του ἐπὶ τῆς περιφερείας ταύτης διὰ τοῦ δικαιώματος (;) τῆς Αὐστροουγγαρίας νὰ κατασκευάζῃ μέσα συνγωνίας καὶ ἰδιαιτέρως σιδηροδρόμους καὶ νὰ διαμετακομίσῃ αὐτὴ ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ της ὅλα τὰ ἐμπορεύματα ἐλεύθερα φόρων καὶ δασμῶν. Διὰ τὸ τελευταῖον ἔχει ἤδη ὑποχρεωθῆ ἄλλως ἢ Σερβία διὰ τοῦ ἀρθρου 37, παράγραφος 2 τῆς Βερολινίου συνθήκης. Δὲν πρόκειται λοιπὸν περὶ ἀπολύτως νέου πράγματος. Ἄλλως τὸ διεθνὲς δίκαιον γνωρίζει πολυάριθμα παραδείγματα περιορισμῶν τοιοῦτου εἶδους, ἰδιαιτέρως προκειμένου περὶ κατασκευῆς σιδηροδρόμων ἐπὶ ξένης περιοχῆς (!).

(1) Σ. Σ.—Εἰς πᾶσαν λέξιν τονίζεται καθαρὰ τὸ «Δίκαιον τοῦ ἰσχυροτέρου», τονίζεται δὲ μάλιστα θρασυτάτα καὶ προκλητικώτατα !

» Ἡ ἰδρυσις ἀνεξαρτήτου κράτους τῆς Ἀλβανίας δὲν συμφέρει μόνον τὴν μοναρχίαν μας, ἀλλὰ—καὶ τοῦτο ἔχει σπουδαιότεραν σημασίαν—ἀνταποκρίνεται πρὸς τοὺς πόθους τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ καὶ τὰ ἐθνογραφικὰ πράγματα τῆς Βαλκανικῆς!...

» Τοῦτο ἄλλως τε θὰ ἦτο ἀπαραίτητον καὶ διὰ τὴν ἀντίδρασιν κατὰ τοῦ φυλετικοῦ ἐχθροῦ τοῦ Σερβικοῦ ἔθνους, οὗ ἡ παρένθεσις θὰ ἀντέφασκε πληρέστατα πρὸς τὴν ἀρχὴν τῆς ἐθνικῆς αὐτονομίας. Καὶ ἐπειδὴ ἐξ ἄλλου τὸ ὑπερτεροῦν μέρος τῶν Ἀλβανῶν δὲν εἶνε τὸ τῶν ὀρθοδόξων, λείπει τότε καὶ ὁ λόγος τῆς ἐνώσεώς της μετὰ τῶν ὀρθοδόξων Κρατῶν τοῦ Αἴμου! (1).

«...Ὅλοι αἱ νίκαι τῶν συμμάχων ἐγένοντο διότι δὲν συνεκρότησαν μέχρι τοῦδε μάχην! Ἐπὶ τοῦ δυτικοῦ πεδίου τοῦ πολέμου ἡ Σκόδρα μὲ τὴν ἡρωϊκὴν φρουρὰν τῆς ἀνεχάϊτισε τὴν πρόοδον τῶν Μαυροβουνίων. Ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ πεδίου τοῦ πολέμου ἀμύνεται ἡ Ἀδριανούπολις μὲ ἀντοχὴν καὶ δύναμιν καὶ ἡ τουρκικὴ δύναμις ἐνικῆθη μόνον μετὰ πενθήμερον ἀγῶνα καὶ διατηρεῖται σήμερον ἀκόμη ἱκανῆ νὰ ἀμυνθῆ εἰς τὴν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας. Καὶ αὐτὸς ὁ στρατὸς τοῦ Τζεκκὴ πασσᾶ ἐπάλαισε καὶ συνῆψεν αἱματηρὰν μάχην παρὰ τὸ Κουμάνοδον. Ἡ παράδοσις 25,000 ἀνδρῶν τουρκικοῦ στρατοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως Θεσσαλονίκης, ἡ ὁποία εἶνε ὠχυρωμένη καὶ βεβαίως περιεῖχε πλουσίας προμηθείας, στρατιωτικῶς εἶνε τρομερὰ καταστροφὴ, ἡ ὁποία δὲν συγκρίνεται μὲ καμίαν μέχρι τοῦδε εἰς αὐτὸν τὸν πόλεμον. (Δόξα σοι ὁ Θεός!...)

» Ἰδιαιτέρως θλιβερά ἀντηχεῖ ἡ εἶδησις αὕτη, διότι ἴσα ἴσα πρόκειται περὶ τῆς Θεσσαλονίκης, τοῦ κέντρου τοῦ νεοτουρκικοῦ κόμματος ἀπὸ δεκαετηρίδων, τὸ ὁποῖον ὑπῆρξε τὸ ὀρμητήριον τῆς ἀντεπαναστάσεως, διὰ τῆς ὁποίας κατεστράφη ὁ Ἀβδούλ Χαμίτ. Ἐκ τῆς Θεσσαλονίκης ἀπέστειλεν ὁ Μαχμούτ Σεφκὲτ πασσᾶς διὰ τοῦ σιδηροδρόμου τὸν στρατὸν κατὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ κατῶρθωσεν ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν διὰ μιᾶς συχνάκις θαυμασθείσης τακτικῆς

(1) Σ. Σ.—Μπᾶ! Ἄλλ' αὐτὸ ἀκριβῶς ἐνίσχυε τὴν ἐπιβολὴν τῆς διανομῆς τῆς Ἀλβανίας μεταξὺ Σέρβων, Μαυροβουνίων καὶ Ἑλλήνων... Διὰ τὰ τάχα ὑπεκρίνετο τὸν ρόλον τοῦ μὴ ἐννοοῦντος ἡ Αὐστρία; Ἐπασχεν ἀπὸ διπλωματικῆν μυωπίαν, ἢ ἐλησμόνει ὅτι ὅλοι οἱ σύμμαχοι κατὰ Ὀθωμανῶν ἐμάχοντο καὶ ὄχι κατὰ χριστιανῶν; Αὐτὰ εἶνε ἀπλοϊκότητες μόνον ἀνάξια προσοχῆς, ἀλλ' ἄξια παντὸς οἴκτου... Ἄ ρ π α ξ ε ν ἄ φ ᾶ ς, ξ;

ἐκστρατείας νὰ κυκλώσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ νὰ τὴν κατακτῆσῃ μετὰ βραχείαν μάχην. Τώρα ἡ πόλις αὕτη, ἡ ὁποία τὸ πρῶτον ἦτο Ἑλληνική, κατόπιν Βουλγαρική καὶ ἡ ὁποία εἶχε καταληφθῆ ἀλληλοδιαδόχως ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν, τῶν Νορμανδῶν, τῶν Βουργουνδίων καὶ τῶν Ἑνετῶν, πίπτει εἰς Ἑλληνικὰς χεῖρας καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐπετεύχθη διὰ τὴν Ἑλλάδα, σκοπὸς τοῦ πολέμου (1). Ὄφειλε νὰ μὴ κρατήσῃ (;!) τὴν Θεσσαλονίκην, ἀλλ' ἐπέδειξεν οὕτως, ὅτι ὁ στρατός της διαπνέεται ὑπὸ ἰσχυροτάτου ἐπιθετικοῦ πνεύματος καὶ ἠδυνήθη νὰ ἐπιφέρῃ τὴν βαρυτάτην ἠθικὴν ἤτταν κατὰ τῆς Τουρκίας. (Τί λόγος! Μήπως ἔπρεπε νὰ σᾶς τὴν ἐκχωρήσωμεν;).

»Εἰς τὴν Τουρκίαν, ἐν ὅσῳ ἐν γένει δύναται εἰσεῖτι νὰ γίνῃ χρήσις αὐτῆς τῆς λέξεως διὰ τὸ Εὐρωπαϊκὸν τουρκικὸν κράτος, θὰ καταβληθῶσι ἀκόμη ἀπελπισμένα μέσα ὅπως ἀναπτύξουν μίαν φοράν ἀκόμη τὴν ἀντίστασιν καὶ ὑποκινήσωσι τὰς Δυνάμεις εἰς ἐπέμβασιν. Ὁ Κιαμὴλ πασσᾶς ἀπειλεῖ ἀμέσως μὲ τὰς φρικαλεότητας ταραχῶν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ παλαιὸν αὐτὸ κράτος πᾶνεται ἀπὸ τὰ ἐρείπια τῆς εὐρωπαϊκῆς κτήσεώς του μὲ τὴν τελευταίαν δυνάμιν του.

»Ὁ φόβος ἐκ τοιούτων ταραχῶν ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ἀγγλικὴ Κυβέρνησις διέταξε τὸν ἀπόπλουν καὶ ἄλλων πλοίων ἐκ τῆς Μάλτας διὰ τὰ πλησίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως μέρη. Καθ' ἑκάστην ἀνυψοῦται, προτοῦ ἐξημερώσῃ, ἡ γέφυρα τοῦ Γαλατᾶ διὰ νὰ ἐμποδισθῇ ἡ εἰσοδος τοῦ ὄχλου εἰς τὴν χριστιανικὴν συνοικίαν. Ἐξ ὅλων τῶν σημείων φθάνουν εἰδήσεις περὶ τῆς ἀθλιότητος τῶν κατοίκων, οἷτινες διευθύνονται κατὰ χιλιάδας πρὸς τὴν πρωτεύουσαν καὶ τῶν ὁποίων πυρπολοῦνται αἱ οἰκίαι καὶ οἱ ὅποιοι εἶνε εὐτυχεῖς σώζοντες τὴν ζωὴν των μόνον ἐκ τοῦ ἐχθροῦ . . .»

Εἶπε τόσον ἀηδῆς ἡ συνέχεια τῶν αὐστριακῶν αὐτῶν φληναφημάτων, ὥστε μὲ ἀναγκάζει νὰ σταματήσω ἕως ἐδῶ. Ὁμολογῶ ὅτι μοῦ εἶνε ἀδύνατον νὰ γείνω συνήγορος . . . οἰκοπεδοφάγων!

Τὴν 3ην Νοεμβρίου οἱ Γαλλικοὶ κύκλοι ἐπιστοποιοῦν ὅτι αἱ ἐν

(1) Σ. Σ. — Λησμονεῖτε λοιπόν, κατετὴν ἀγύρται, ὅτι ὁ Τοῦρκος εἶχε φθάσει μέχρι τῶν πυλῶν τῆς Βιέννης καὶ ὅτι σᾶς ἐλύτρωσαν ἀπ' αὐτοῦσιν οἱ Πολῶνοι, τοὺς ὁποίους, πρὸς ἑκφρασίαν εὐγνωμοσύνης, δι ε μ ε λ ί σ α τ ε κατόπιν ;.... Οἱ λαοὶ δὲν λησμονοῦν !

Βουδαπέστη συνεννοήσεις διεξήχθησαν ὑπὸ τοῦ Δάνεφ ἐν ὀνόματι καὶ τῶν 4 συμμάχων Κρατῶν.

Ἐξ ἄλλου εἰς Παρισίους ἐτηλεγραφεῖτο ἐκ Κων)πόλεως ἡ πληροφορία ὅτι ὁ Βούλγαρος διερμηνεὺς Ποπῶφ ἔσχε μακρὰν συνέντευξιν μετὰ τοῦ Κιαμήλ πασᾶ ἐπὶ τῶν ἔρων τῆς ἀνακωχῆς, καθόσον ἡ Πόλη ἐδήλωσεν ὅτι λόγῳ τῆς βραδύτητος τῆς μεσολαβήσεως τῶν Δυνάμεων προτιμᾶ νὰ ἔλθῃ αὐτὴ εἰς ἀμέσους διαπραγματεύσεις μετὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ πρὸς συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς, ἐφαρμόζουσα κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον τὰς διαπραγματεύσεις διὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης.

Ἄλλ' ἐν τῷ μέσῳ τῶν γεγονότων καὶ τῶν τεχνασμάτων τούτων ὑφῄσθαι μεγαλοπρεπῶς ἡ ἀγνή μορφή τοῦ βασιλέως Νικήτα καὶ λέγει:

«—Τὴν διακοινωνοῖν τῆς Αὐστρίας διὰ τὴν κατάληψιν δύο λιμένων τῆς Ἀλβανίας δηλῶ ὅτι θεωρῶ ὡς μὴ ληφθεῖσαν!»

Οἱ ἐν Βιέννῃ εἶνε πολὺ ἐξηγριωμένοι φυσικῶς. Τί ἔμως νὰ κάμουν; Μήπως εἰμπορεῖ ἡ Αὐστρία νὰ κηρύξῃ τὸν πόλεμον κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου; Ὁ Βασιλεὺς Νικήτας ἦτο πρώτης τάξεως διπλωμάτης, γνωρίζων τότε δύναται ν' ἀδιαφορῇ ἔστω καὶ διὰ τὸν Αὐστριακὸν κολοσσόν;

Κάποιος ἐν τούτοις ξένος διπλωμάτης ἐν Βιέννῃ ἔδωκε τὸν ἐξυπνότερον χαρακτηρισμὸν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα ταῦτα τῆς κουτοπονηρίας. Ἐτόνισε δηλαδή ὅτι ὑπὸ τὰς παρούσας περιστάσεις οἱ καταλληλότεροι Ἕλληνες πληρεξούσιοι διὰ τὴν εἰρήνην ἦσαν ὁ Διάδοχος Ἀρχιστράτηγος μετὰ τοῦ ὑποστρατήγου Δαγκλῆ ἀφ' ἑνὸς καὶ ὁ Σαπουντζάκης ἀφ' ἑτέρου, διεξάγοντες τὰς διαπραγματεύσεις τῶν οἱ πρῶτοι ἔξωθι τοῦ Μοναστηρίου καὶ ὁ τρίτος ἔξωθι τῶν Ἰωαννίνων!...

Ἐν τούτοις οἱ Αὐστριακοὶ κύκλοι προσεσχεδίαζον ἤδη τὰ ὅρια τῆς Ἀλβανίας, εἰς τὰ ὅποια συμπεριελάμβανον τὸ Μοναστήριον, τὴν Κορυτσάν καὶ τὸ Ἀργυρόκαδτρον! Βεβαίον ἐπίσης ὅτι ἡ Ἀλβανία θέλει κηρυχθῆ αὐτόνομος ὑπὸ . . . Δανὸν ἡγεμόνα, Αὐστριακὸς δὲ καὶ Ἰταλικὸς στρατὸς θ' ἀνελάμβανε τὴν εἰρήνευσιν τῆς χώρας καὶ τὴν ὀργάνωσιν τῆς Ἀλβανικῆς χωροφυλακῆς!—(Σ. Καὶ ποῖος δὲν οὐνευεταί ἐκεῖνο ποῦ ἐπιθυμεῖ!)

Οἱ Τούρκοι ἀφ' ἑτέρου (καὶ πολὺ δικαίως κατόπιν τῆς ἐλευθερίας αὐτῆς διαγωγῆς τῶν τρίτων) ἤξιον νὰ κρατήσουν τὴν Ἀδριανούπο-

λιν καὶ τὰς Σκράντζα Ἐκκλησίας, αἱ δὲ ὑπὸ τῶν συμμάχων Κρατῶν κατακτηθεῖσαι χῶραι νὰ πληρῶνουν φόρον ὑποτέλειαι, ὡς συνέβαι-
νεν ἄλλοτε μὲ τὴν Ἀνατολικὴν Ρωμυλίαν.

Ὁ Μπέρχτολδ ἐξ ἄλλου δὲν ἔπαυσε ν' ἀναμασᾷ τὰς ἰδίας πάντοτε φθισιώσας του σκέψεις. Ἀναφορικῶς δὲ μὲ τὸ ζήτημα τῆς αὐτονομίας τῆς Ἀλβανίας ἐτόνιζεν, ὅτι ὑπῆρχε πλήρης ὁμοφωνία ἐπ' αὐτοῦ μετὰ τῆς Ἰταλίας. Καὶ ἐξέφραζεν ἐν τέλει τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ Σερβία θ' ἀπῆντα εὐνοικῶς εἰς τὰς διατυπωθείσας Αὐστριακὰς ἀξιιώσεις...

Ἀλλὰ μένει νὰ μάθωμεν ἀκόμη καὶ τὰς γνώμας τοῦ ἀμεσώτερον ἐνδιαφερομένου διὰ τὴν Ἀλβανικὴν ὑπόθεσιν περιδοῦντος ἀργομίθου Ἰσμαήλ Κεμάλ βέη.

Συνεργάτης τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου» ἔσχε τὴν ἐξῆς συνομιλίαν μὲ τὸν διακεκριμένον αὐτὸν μωροφιλοδοξον :

Ἐκ διαφόρων ὑποδουλώσεων τοῦ Ἰσμαήλ Κεμάλ βέη προέκυπτεν ὅτι αἱ Κυβερνήσεις τῶν Βαλκανίων ἐλογάριαζαν πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου τὴν πιθανότητα νὰ συνηθοῦν νὰ παρακινήσουν τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς συμμετοχὴν εἰς τὸν πόλεμον καὶ θὰ ἦτο φυσικὸν εἰς τὴν περίπτωσιν ταύτην νὰ τοὺς ὑπεδείχθη ἀνεξάρτητος ὑπαρξίς κράτους. Ὁ Ἰσμαήλ Κεμάλ ἐξεφράσθη μὲ μεγάλην ἐπιφύλαξιν. Εἰς τὴν ἐρώτησιν τοῦ συντάκτου τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου» σχετικῶς μὲ τὸ ζήτημα αὐτὸ ἀπήντησεν :

— Ὁφείλω ν' ἀποσιωπήσω πολλά, ἐν τούτοις δύναμαι ν' ἀνακοινώσω ὅτι πρὸ τινος χρόνου ὁ Βασιλεὺς Μυροδουνίου ἐκάλεσεν εἰς γεῦμα ἐν Κεττίγγη τὸν Τούρκον πρεσβευτὴν, τὸν ἀρχιεπίσκοπον τῆς Σκόδρας καὶ ἐμέ. Ἐκαμε πρόποσιν καὶ εἶπεν ὅτι ἐπιθυμεῖ εὐχαρίστως νὰ γίνῃ ὁ διερμηνευτὴς ἐνὸς ἡρωϊκοῦ λαοῦ, ὥστε νὰ μεταχειρισθοῦν τὸν λαὸν αὐτὸν ὅπως τοῦ ἀξίζει, καὶ δὲν ἔχει ἄλλην φιλοδοξίαν παρὰ νὰ ἴδῃ εὐημεροῦντα τὸν λαὸν τῶν Ἀλβανῶν.

» Ὁ Ἰσμαήλ Κεμάλ βέης ἀνεμνήσθη ὅτι οἱ Ἀλβανοί, ὅταν τὸ ὑπουργεῖον Σαῖδ πασοῦ ἀντικατεστάθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ τοῦ Γαζή Μουκτάρ, ἐπίεσθησαν καὶ ἤλπισαν ὅτι τοῦτο θὰ ἐπιγνώρθωνε τὰ σφάλματα, τὰ ὅποια εἶχον διαπράξει οἱ Νεότουρκοι πρὸς τὰς ἐθνικότητας. Οἱ Ἀλβανοὶ ἦσαν πάντοτε πιστιῶς ἀφωσιωμένοι εἰς τὸ ὀθωμανικὸν κράτος καὶ ἤθελον νὰ συμβάλουν πρὸς τὸ μεγαλεῖον τούτου μέχρι

τῆς τελευταίας στιγμῆς καὶ ἐξηγέρθησαν μόνον διὰ νὰ ἐπιτύχουν τὴν τάξιν καὶ τὴν δικαιοσύνην, τὴν ὁποίαν τοὺς εἶχον ἀρνηθῆ οἱ Νεότουρκοι.

» — Οἱ Ἄλβανοί, εἶπεν ὁ Ἰσμαήλ Κεμάλ βέης, ἔμειναν ὀπαδοὶ τῆς Τουρκίας καὶ δὲν συνέπραξαν μετὰ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ὅταν ἔμαθον τὰ συμβαίνοντα μεταξὺ τούτων, διότι ἤλπιζον ὅτι ὁ Γαζή Μουκτάρ καὶ ὁ Κιαμήλ πασσάς θὰ ἐχάραττον νέαν πορείαν διὰ τὴν Ἀλβανίαν. Ἀλλὰ σήμερον, ὅτε συνετελέσθη ἡ κατάκτησις καὶ ἡ ἀποσύνθεσις τῆς ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας εἰς τὴν Εὐρώπην, ἀφείλουν ὅλοι οἱ Ἄλβανοὶ νὰ σκεφθοῦν μόνον ἓνα: τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ Ἄλβανοὶ μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις, τὰς ὁποίας διαθέτουν, θ' ἀντισταθοῦν κατὰ πάσης ἐπιθέσεως τῶν Σέρβων, τῶν Μαυροβουνίων καὶ τῶν λοιπῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν κατὰ τοῦ ἐδάφους των καὶ τοῦ δικαιώματος τῆς ἐθνικῆς ὑπάρξεώς των (1).

» Ἄν αἱ δυνάμεις τῶν Ἀλβανῶν δὲν θὰ ἦσαν ἀρκεταὶ ν' ἀποκρούσουν ἀδικον ἐπίθεσιν, ἡ ὁποία θὰ ἀντιτίθετο πρὸς τὰς ἀρχάς, ἐπὶ τῶν ὁποίων βασιζοῦν τὰ Βαλκανικὰ κράτη τὰς ἰδίας ἀξιώσεις των, τότε οἱ Ἄλβανοὶ δὲν θ' ἀπολέσουν τὴν ἐλπίδα ὅτι τὰ πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης καὶ ἰδιαιτέρως αἱ Δυνάμεις, αἱ ὁποῖαι ὡς ἐκ τῆς γεωγραφικῆς θέσεώς των καὶ τῶν ἱστορικῶν δικαίων των ἐνδιαφέρονται εἰς τὴν διατήρησιν τῆς τάξεως εἰς τὴν Βαλκανικὴν, θ' ἀναγνώρισουν τὸ δίκαιον τῶν τάσεών μας. Ἄλλ' ἂν θὰ ὑφίσταντο οἱ Ἄλβανοὶ ἀδίκημα, εἶνε ἀποφασισμένοι νὰ παραμείνουν ἀδιάλλακτοί, ὥπως ἀποκτήσουν μαχόμενοι τὸ δίκαιόν των. Καὶ ἂν ἡ διπλωματία δὲν θ' ἀναγνώριζεν ἀμέσως τὸ δίκαιον τῶν Ἀλβανῶν, θὰ τὸ ἀναγνώρισῃ ὁ κατόπιν χρόνος!...

» Ἡ Σερβία δὲν ἔχει κανὲν δικαίωμα νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν θάλασσαν καὶ νὰ διαμελίτῃ τὴν Ἀλβανίαν. Ἄν ἡ Εὐρώπη, κωφεύσῃ εἰς τοιοῦτον ἐγκλήμα κατὰ τῆς Ἀλβανίας, θὰ ἦσθάνοντο αὐτὰ τὰ Βαλκανικὰ κράτη ταχέως τὴν ἐπίδρασιν μιᾶς τοιαύτης ἀδικίας ἀπέναντι τῶν Ἀλβανῶν! Αὐτὸ τὸ ἐλόκληρον μέλλον οἰκοδόμημα τῶν ἀνεξαρτήτων ἐπεκτεινομένων Βαλκανικῶν κρατῶν, τὸ ὅποιον θὰ ἀνοψωθῇ ἐπὶ τῶν ἐρείπων τῆς Ὀθωμανικῆς αὐτοκρατορίας, θὰ συν-

(1) Σ.Σ.—Πολὺ περιεργὸς ἀντίληψις ἀτομικῆς ἰσχύος, τὴν ὁποίαν μόνον κουτσαβάκης Ἀθηναῖος ἢ Ἀλβανὸς ἐπιζητῶν... στέμμα ἐπιτρέπεται νὰ τὴν ἔχῃ...

τριβῇ ὑπὸ τὴν ἀντίστασιν τῶν Ἀλβανῶν. οἱ ὅποιοι θὰ ἐνέμενον μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν θὰ τοὺς ἐξησφαλίζοντο αἱ ἐδαφικαὶ ἀξιώσεις των. (Φυλαχθῆτε! Φυλαχθῆτε!)

«Ὁ Ἰσμαήλ Κεμάλ βέης ἐξηκολούθησεν»

«—Ἐκτὸς ὀλίγων ἐξαιρέσεων εἰς τὰ Μαυροβουινικὰ σύνορα τῆς Ἀλβανίας δὲν ὑπάρχει κανεὶς Σέρβος μέχρι τῆς Ἀδριατικῆς θαλάσσης. Ὅλοι οἱ κάτοικοι τῆς Ἀλβανίας εἴτε Μουσουλμᾶνοι, εἴτε καθολικοί, εἴτε ὀρθόδοξοι, εἶνε Ἀλβανοὶ τὴν γλῶσσαν, τὴν συνείδησιν καὶ τὴν ψυχὴν. Εἰς τὸ Δυρράχιον, τὴν Αὐλῶνα, τὸν Σάν Τζιόδανι ντὶ Μέντουα δὲν ὑπάρχει κανεὶς Σέρβος. Εἰς τὴν Σκόδραν ὑπάρχουν μόνον μερικαὶ οἰκογένειαι, αἱ ὅποιοι εἶνε Σερβικαὶ καὶ εἰς τὸ σαντζάκιον τῆς Δίβρης κατοικοῦν μερικαὶ χιλιάδες Βουλγάρων.

«Καὶ κατὰ ἀκόμη. Τὰ Βαλκανικὰ κράτη διακίδουν ὅτι κατέρριψαν νεκρὰν τὴν Τουρκίαν εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἐπ' αὐτοῦ λέγω : Οἱ Ἀλβανοὶ θὰ ἔμενον εὐχαρίστως πιστοὶ εἰς τὴν Τουρκίαν, ἂν αὕτη δὲν τοὺς εἶχε προσβάλει εἰς τὰ ἱερώτερα ἔθνικα αἰσθήματά των. Ἄλλ' αὐτοὶ ἦσαν οἱ ὅποιοι ἐξηγέρθησαν πρῶτοι, καίτοι ἡ μεγάλη πλειοψηφία τοῦ λαοῦ ἀποτελεῖται ἐκ μωαμεθανῶν. Ἐδῶσαμεν ἀπόδειξιν ὅτι κατέχομεν πλήρη ἀντίληψιν διὰ τὸ ἔθνικόν μας δίκαιον. Ὑπῆρξαμεν πρόμαχοι τῶν ἔθνικῶν δικαίων διὰ τὴν Τουρκίαν, ἔχι δι' ἡμᾶς τοὺς ἰδίους, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας ἐθνότητας. (Πῶς δύναται ν' ἀρνηθῆ τὰς ληστρικὰς σας ὑπηρεσίας;) Πῶς εἶνε δυνατόν λοιπὸν νὰ μᾶς μεταχειρισθοῦν ὡς ὑποδεστέρους;

«Ὁ Θεὸς νὰ μὴ δώσῃ νὰ ἐκτραγῆ πόλεμος μεταξὺ Αὐστροουγγαρίας καὶ Σερβίας. Ἄλλ' ἂν γίνῃ τοιοῦτος πόλεμος, τότε ὅλοι οἱ Ἀλβανοὶ θὰ τεθοῦν ἀνεξαιρέτως εἰς τὸ πλευρὸν τῆς Αὐστρίας.

«Ἄν οἱ Σέρβοι ἔχουν μόνον οἰκονομικὰς ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Ἀδριατικῆς, δύνανται αὐτοὶ νὰ ἱκανοποιηθοῦν. χωρὶς νὰ μᾶς ἀφαιρέσουν περιφέρειαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἡμεῖς μόνον ἔχομεν δικαίωμα. Μήπως ἡ Αὐστροουγγαρία, ἡ Τουρκία, ἡ Σερβία καὶ ἡ Βουλγαρία δὲν συνωμολόγησαν σύμβασιν διὰ τοὺς ἀνατολικοὺς σιδηροδρόμους; Παρομοίως ἠδυνάμεθα νὰ συνωμολογήσωμεν καὶ ἡμεῖς μετὰ τῆς Σερβίας συμφωνίαν ἐπὶ τῇ βάσει οἰκονομικῆς ἀλληλεγγύης ὑπὸ τὸ πνεῦμα, τὸ ὅποion προέβλεψε τὸ Βερολίνιον συνέδριον.»

Αὐτὰ εἶπεν ὁ Ἀρβανίτης... Αὐτοκράτωρ!

Τί λέγει ἄλλος σωστά καὶ κοφιά.

Δὲν εἶνε φίλος κανενὸς καὶ συνεπῶς δὲν εὐρίσκειται εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ψευσθῆ.

Ἴδου περὶ τίνος πρόκειται :

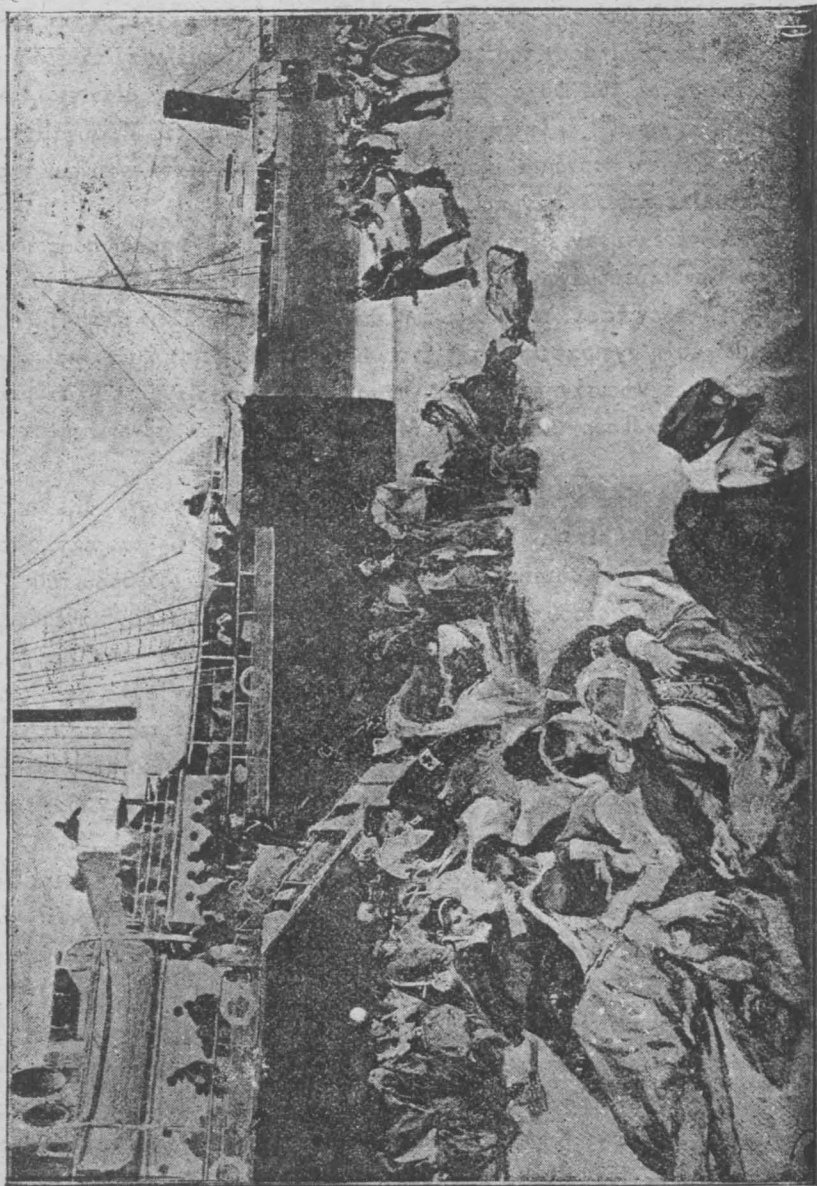
Εἰς τὴν παγκοσμίως γνωστὴν Γαλλικὴν «Ἐπιθεώρησιν τῶν Δύο Κόσμων» ὁ Ρενὲ Πινὸν ἐδημοσίευσεν ἤδη ἐκτενή μελέτην περὶ τῆς Βαλκανικῆς Ὀμοσπονδίας. Ὁ γνωστὸς Γάλλος δημοσιολόγος εἶνε εἰς ἕκ τῶν ὀλίγων, οἱ ὅποιοι εἰχόν προεῖπει ἔτι ὁ συνασπισμὸς τῶν κρατῶν τοῦ Αἵμου ἦτο ἀναπόφευκτος.

«Ὅ,τι ἀναμένουσιν οἱ Βαλκανικοὶ λαοί,» ἔγραφε πρὸ δύο ἡδὴ ἐτῶν, «δὲν εἶνε συνέδριόν τι καθηγητῶν ἢ νομομαθῶν καὶ διπλωματῶν, ὅπερ ν' ἀπονείμῃ ἐκάστη τὸ ἀναλογοῦν μερίδιον καὶ νὰ καταστρώσῃ ἐπὶ τοῦ χάρτου ὁμοσπονδίαν εἰδυλλιακὴν. Ὅ,τι ἐλπίζουν ἄμα καὶ φοβοῦνται εἶνε ὁ ἀνὴρ ἐκεῖνος, ὁ ὅποτος θὰ καταλύσῃ τὰ ἐκκρεμῆ, ὁ ἀνὴρ ποῦ θὰ τολμήσῃ νὰ τολμήσῃ— I' homme qui osera oser.

»Τώρα ὅπου «ὁ ἀνθρωπος εὐρέθη», ὁ Ρενὲ Πινὸν ἀναπτύσσει τὰ κατὰ τὴν γένεσιν τῆς ὁμοσπονδίας, ἀφοῦ προηγουμένως συνοψίσῃ τὴν ὅλην ἱστορίαν τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος μετ' ὕψος καὶ διαύγειαν ἀληθῶς γαλατικὴν.

»Ὅταν οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν τὴν Βαλκανικὴν Χερσόνησον, δὲν ἐπεδίωξαν ν' ἀφομοιώσουν τοὺς ἡττημένους λαοὺς, ἐπιβάλλοντες εἰς αὐτοὺς τὴν ἰδικὴν τῶν γλῶσσαν καὶ πίστιν· τοὺς ἄφησαν νὰ ὀργανωθοῦν μόνον τῶν κατὰ τρόπον τοιοῦτον, ὥστε ἡ μεγάλη ἀπὸ τῆς Γαλλίας πνοὴ κατὰ τὸν 10' αἰῶνα ἐξύπνησε τὴν συνείδησιν τῶν λαῶν, αἱ ἐθνότητες δὲ συνεκροτήθησαν ἐντὸς τῶν θρησκευτικῶν καὶ κοινωνικῶν πλαισίων, τὰ ὅποια εἶχον ἐπιζῆσει τῆς κατακτήσεως. Οἱ Μαυροβούνιοι εἶχον πάντοτε διατηρήσει ἕνα πυρῆνα ἀνεξαρτησίας· οἱ Σέρβοι διεκλήρυσαν τὴν αὐτονομίαν τῶν τὸ 1804, οἱ Ἕλληνες τὸ 1821, τὸν δὲ πόλεμον τοῦ 1877 προῦκάλεσαν αἱ ἐπαναστάσεις καὶ τὰ παράπονα τῶν Χριστιανῶν τῆς Μακεδονίας, τῆς Βοσνίας, τῆς Ἐρζεγοβίνης, τῆς Ρωμυλίας. Διὰ τῆς Συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου αἱ Χριστιανικαὶ χῶραι τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας εἶχον χωρισθῆ ἀπὸ τὴν Ὄθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν.

»Οἱ ὕψηλοι πληρεξούσιοι τῆς Εὐρώπης, δταν συνεκεντρώθησαν

Ἐπιβίβασις Ἑλλήνων τραυματιῶν.

εἰς Βερολίνον ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Βίσμαρκ, δὲν ἐσκέφθησαν ποσῶς νὰ ἱκανοποιήσουν τοὺς πόθους τῶν λαῶν· διεμέλισαν τὰ ἐδάφη καὶ ἐμοίρασαν τὰς ψυχὰς εἰς τρόπον ὥστε νὰ εὐρωῦν μίαν εἰρηνοποιὸν διατύπωσιν, ἣ ὁποία ἐγένετο δεκτὴ ἀπὸ ἑλκας τὰς Μ. Δυνάμεις. Ἐνίσχυσαν τὰ προνόμια ἐκάστης ἐξ αὐτῶν διὰ νὰ καταπραῦνουν τὰς ζήλοτυπίας καὶ νὰ ἱκανοποιήσουν τὰς ὀρέξεις.

» Δὲν ἐδέχθησαν εἰς τὸ Συνέδριον αὐτὸ τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν μικρῶν ἐνδιαφερομένων Κρατῶν, οὐτὲ τὰς ἀπεσταλμένους τῶν ἐθνοτήτων· ἔλαβον ἀποφάσεις μόνοι των διὰ τὴν τύχην ἄλλων πληθυσμῶν. Μερικὰ ἔθνη ἐχειραφετήθησαν ἐντελῶς, ἄλλα κατὰ τὸ ἥμισυ καὶ ἄλλα ἀποῦ ἐγνώρισαν ἐπὶ τινὰς μῆνας τὴν ἐλευθερίαν, ἐτέθησαν ἐκ νέου ὑπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Τοὺς ὑποσχέθησαν μόνον «μεταρρυθμίσεις».

» Ὅτι ἀρέσει εἰς τὴν Εὐρώπην, αὐτὸ εἶνε τὸ δίκαιον», ἔλεγεν ὁ Ἀλεξάνδρος Α' εἰς τὸν Ταλλεϋράνδου κατὰ τὸ 1815 καὶ κατὰ τὸ 1817, αἱ λόγιοι δὲ οὗτοι ἐστρέφοντο ἐναντίον τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ Β' διὰ νὰ τοῦ ἀφαιρέσουν τοὺς καρποὺς τῶν νικῶν του καὶ διαθέσουν, ὡς ὅλην ἀψυχον, τοὺς λαοὺς τοὺς ἐλευθερωθέντας διὰ τῶν ὅπλων. Ἡ Ἱστορία ἔκρινε τὸ ἔργον τοῦ Βίσμαρκ, τοῦ Βήκονσφιλδ καὶ τοῦ Ἀνδράση. Ἐάν ἡ συνθήκη τοῦ Ἁγίου Στεφάνου εἶχε τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν, τριάκοντα ἔτη ταραχῶν, σφαγῶν, δυσχερειῶν ἀκαταπαύστως ἀναγεννωμένων, ὡς καὶ ὁ σημερινὸς πόλεμος, δὲν θὰ εἶχον βαρύνει τὴν Εὐρώπην.

Φυσικὸν ἦτο δτι τὸ τεχνητὸν ἔργον τοῦ Συνεδρίου τοῦ Βερολίνου δὲν θὰ ἀνθίστατο εἰς τὴν φθορὰν τοῦ χρόνου καὶ τῶν ἀνθρωπίνων θειλήτων. Ἡ πολιτικὴ σωφροσύνη εἶνε σύντομος, δταν δὲν ἐμπνέεται ἐπὶ ἀνώτερα ἰδεώδη.

» Οἱ λαοὶ ἀφ' ἑαυτῶν ἀντέδρασαν ὅσον ἠμπόρεσαν ἐναντίον τοῦ ἔργου τοῦ Βερολίνου· ἡ μελάνη τῶν ὑπογραφῶν μόλις εἶχε στεγνώσει καὶ ἤδη οἱ πάρα πολὺ στενεῖ δασὶ τοῦ κοπιωδῶς συνταχθέντος κειμένου ἀπὸ τοὺς Εὐρωπαϊκοὺς πληρεξουσίους εἶχον ἀρχίσει νὰ κάμπτωται· ἀλλ' ὅσον ἀφορᾷ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, αὐταὶ δὲν ἐπράξαν τίποτε ὑπὲρ τῶν λαῶν τοὺς ὁποίους εἶχον θέσει ἐκ νέου ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τοῦ Σουλτάνου· αἱ ἐπίσημοι ὑποσχέσεις των ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος· αἱ πάντοτε ἀναγγελλόμενα· μεταρρυθμίσεις τω δὲν ἐπραγ-

ματοποιήθησαν ποτέ. Ἡ ἀπογοήτευσις δὲ τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν ὑπῆρξε τοσοῦτο μᾶλλον σκληρά, καθ' ὅσον οὗτοι ἐδίδεπον πλησίον αὐτῶν, πέραν τῶν τεχνητῶν συνόρων, ἀδελφούς των ἑμοσφύσκους καὶ ὁμαίμονας νὰ ἀναπτύσσωνται, ἐργαζόμενοι ἐν εἰρήνῃ καὶ ἐλευθερίᾳ.

Ἡ ἱστορία τῆς ἀποτυχίας τῆς πολιτικῆς τῶν «μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ» εἶνε αὐτὴ ἡ ἱστορία τῶν αἰτίων καὶ τῶν ἀφορμῶν τοῦ σημερινοῦ πολέμου. Πρέπει νὰ ἀναλογισθῇ κανεὶς ἕλον αὐτὸ τὸ παρελθόν διὰ νὰ ἐννοήσῃ καὶ τὸν ἀδιάλλακτον ἀνταγωνισμόν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν καὶ τῶν Ὀθωμανῶν κυβερνητικῶν, καὶ τὸ ὅτι μεταρρυθμίσεις ἐφαρμοζόμεναι εἴτε ἀπὸ τοὺς Τούρκους εἴτε ἀπὸ τοὺς ξένους ἦσαν ἀπραγματοποιήτοι, ἐὰν δὲν κατέλγγον εἰς οὐσιαστικὴν αὐτονομίαν.

Ἦδη ἀπὸ τοῦ 1673 εἰς διομολογήσεις (Capitulations), τὰς ἐπιτευχθείσας παρὰ τῆς Γαλλίας, καὶ ἀργότερα εἰς ἐκείνας, αἱ ὁποῖαι παρεχωρήθησαν εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ρωσίαν, ἡ Πύλη ἐδίδεν ἐγγυήσεις ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν τῆς Αὐτοκρατορίας. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἀρχὴ «τῆς πολιτικῆς τῶν μεταρρυθμίσεων» εἶνε ἕνας συνδυασμὸς τοῦ αἰσθήματος τῆς χριστιανικῆς ἀλλολεγγύτης, τῆς χρονολογουμένης ἀπὸ τῶν Σταυροφοριῶν, καὶ τῆς πολιτικῆς τῆς ἰσορροπίας, ἡ ὁποῖα συνεπάγεται τὴν διατήρησιν καὶ τὴν ἀκεραιότητα τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Ὑπὸ τὴν ἐπίδρασιν τῶν «φιλελευθέρων» ἰδεῶν, αἱ ὁποῖαι διεδόθησαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, καὶ κατόπιν συμβουλῶν τῆς Ἀγγλίας, ἡ Ὀθωμανικὴ Αὐτοκρατορία κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ἀβδουλ Μετζήτ ἐφάνη ὅτι εἰσῆρχετο ἀπ' ἑαυτῆς εἰς τὴν ὁδὸν τῶν ριζικῶν μεταρρυθμίσεων.

Οἱ νόμοι τοῦ Τανζιμάτ, ἀναγγελθέντες καὶ ἐρμηνευθέντες διὰ τοῦ χατ-σερίφ τοῦ Γκιουλ Χανέ (3 Νοεμβρίου 1839), ἐὰν ἦσαν ἐφαρμοστοὶ ἢ ἐφαρμοστέοι, θὰ ἐπανίδρουν τὴν Ὀθωμανικὴν Αὐτοκρατορίαν, θεμελιοντες αὐτὴν ἐπὶ τῆς ἰσότητος ἐνώπιον τοῦ νόμου κατὰ μίμησιν τῶν Κρατῶν τῆς Δύσεως.

Ἀλλὰ προσέκρουον εἰς αὐτὰ τὰ θεμέλια τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἡ ὁποῖα, στηριζομένη ἐπὶ τῆς στρατιωτικῆς κυριαρχίας μιᾶς φυλῆς καὶ μιᾶς θρησκείας, δὲν ἠδύνατο νὰ συμμορφωθῇ πρὸς τὰ νέα δόγματα, χωρὶς νὰ καταλύσῃ αὐτὴ ἑαυτήν. Συχνὰ αἱ προσπά-

θεῖαι τοῦ ἐξευρωπαϊσμοῦ ἦσαν ἀπλή προσωπίς, προωρισμένη νὰ δώσῃ ἱκανοποίησιν εἰς τὴν ἐπιμονὴν τῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἢ νὰ προσποιηθῇ ὅτι ἐκτελεῖ τοὺς ρητοὺς ἔθρους ὑπαρχούσης συνθήκης. Τοιαύτη ὑπῆρξε, παραδείγματος χάριν, ἡ ἀνακήρυξις τοῦ Συντάγματος τοῦ 1876 ὑπὸ τοῦ Ἀβδούλ Μετζίτ. Ἄλλ' ἀκόμη καὶ ὅταν αἱ μεταρρυθμίσεις ἐψηφίσθησαν μὲ εὐλικρινῆ ἐπιθυμίαν ἐφαρμογῆς, προσέκρουσαν εἰς τὴν παθητικὴν ἀντίστασιν τῶν παραδόσεων καὶ τῶν ἠθῶν, τὰ ὅποια ἐθριάμβευσαν μέχρι τοιοῦτου βαθμοῦ, ὥστε αἱ προσπάθειαι αὐταὶ κατέληξαν μόνον εἰς τὸ νὰ ἐκνευρίσουν τὰς δυνάμεις τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ νὰ ἐπισπεύσουν τὴν παρακμὴν τῆς. Ἐν Κράτος δὲν ἔμπορεῖ νὰ ἀναμορφωθῇ ἐν ἀπολύτῳ ἀντιφάσει πρὸς τὰς ἀρχάς, αἱ ὅποια τὸ ἐδημιούργησαν καὶ τὸ διατηροῦν εἰς τὴν ζωὴν. Θεωρητικῶς, δὲν ὑπάρχει εἰς τὸν θρησκευτικὸν Μουσουλμανικὸν νόμον τίποτε τὸ ἀσυμβίβαστον μὲ τὴν ἀνάπτυξιν ἑνὸς Κράτους νεωτεριστικοῦ· ἀλλὰ εἰς τὴν πράξιν μακρὰ πείρα ἀπέδειξεν ὅτι ὑφίστανται τοῦλάχιστον πολὺ μεγάλαὶ δυσχέρειαι διὰ νὰ προσαρμόσουν τὸν χαρακτήρα, τὸ πνεῦμα τῶν Τούρκων ὡς λαοῦ εἰς τὴν ζωὴν ἑνὸς Κράτους πολιτισμένου κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν μόδον. Δὲν ἀρκεῖ νὰ ψηφίσῃ κανεὶς τὴν ἐλευθερίαν· πρέπει νὰ ἔχῃ καὶ τὰ σχετικὰ ἠθῆ.

» Μετὰ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον, ὅπου ἡ Τουρκία ἐνίκησε διὰ τοῦ ξίφους τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἀγγλίας, ἐβεδαιοῦτο ὅτι οἱ νόμοι τοῦ Ταντζιμάτ δὲν εἶχον τεθῆ εἰς ἐφαρμογὴν. Τῇ ὑποκινήσει τῶν Δυνάμεων ὁ Σουλτᾶνος ἀνεκήρυξε τὸ χάττι-χουμαγιούν τῆς 18ης Φεβρουαρίου 1856. Τὸ νέον αὐτὸ φερμάνιον, τὸ ὅποιον δὲν ἦτο παρά ἡ ἐπιβεβαίωσις καὶ ἡ ἀνάπτυξις τῆς πράξεως τοῦ Γκιούλ-Χανέ, ἔμεινε, καθὼς ἐκείνη, γράμμα νεκρόν. Ἦτο ὅμως ἐπικυρωμένον καὶ προσυπογεγραμμένον ἀπὸ τὰς Μεγάλας Δυνάμεις, αἱ ὅποια εἰς τὸ ἄρθρον 9, τῆς συνθήκης τῶν Παρισίων διευτύπωναν ὅτι :

« Ἡ Α. Μ. ὁ Σουλτᾶνος, ἐν τῇ διαρκείᾳ τοῦ μερίμνη περὶ τῆς ἐδημερίας τῶν ὑπηκόων του, παραχωρήσας φερμάνιον, τὸ ὅποιον, καλλιερεῶν τὴν τύχην των, ἀδιακρίτως θρησκείας ἢ φυλῆς, ἀφιερώνει τὰς γενναϊόφρονας διαθέσεις του πρὸς τοὺς χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τῆς Αὐτοκρατορίας του καὶ θέλων νὰ δώσῃ νέαν ἀπόδειξιν τῶν αἰσθημάτων του ὡς πρὸς τοῦτο, ἀπεφάσισε νὰ κοινοποιήσῃ εἰς τὰς συμβαλλομένας Δυνάμεις τὸ ἐν λόγῳ φερμάνιον, ἀδδορμήτως.

ἀπορροῦσαν ἐκ τῆς ἡγεμονικῆς του θελήσεως. Αἱ συμβαλλόμεναι Δυνάμεις ἀναγνωρίζουν τὴν μεγάλην ἀξίαν τῆς κοινοποιήσεως. Ἐπινοεῖται, ὅτι ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει θὰ ἔδιδε τὸ δικαίωμα εἰς τὰς ρηθείσας Δυνάμεις ν' ἀναμιχθῶσιν, εἴτε ἀπὸ κοινοῦ, εἴτε χωριστὰ, οὔτε εἰς τὸ ζήτημα τῶν σχέσεων τοῦ Σουλτάνου μετὰ τῶν ὑπηκόων του οὔτε εἰς τὴν ἐσωτερικὴν διοίκησιν τῆς Ἀυτοκρατορίας».

Ἐν τῷ πνεύμα τοῦ Συνεδρίου τῶν Παρισίων φαίνεται ἐδῶ καθάρω-
τατα. Ἡ Εὐρώπη, φοβουμένη τὴν Ρωσσίαν καὶ καμμίαν νέαν συνθή-
κην τοῦ Οὐνκιάρ-Σκελεσί, ἐκφράζει τὴν ἐμπιστοσύνην της πρὸς τὸν
Σουλτάνον καὶ δένει ἡ ἰδίᾳ τὰ χέρια της: εἶνε εἰς τὴν πληρεστέραν
της ἔκφρασιν ἡ πολιτικὴ τῆς μὴ ἐπεμβάσεως. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶνε,
ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1860 ὁ Γκορτζασκὼφ ζητεῖ ἀπὸ τὰς Δυνάμεις νὰ
συνεννοηθοῦν διὰ νὰ προβοῦν εἰς ἔρευναν περὶ τῆς τύχης τῶν Χρι-
στιανῶν τῆς Τουρκίας. Τὸ 1867, αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις, συνελ-
θοῦσαι εἰς «*ἰατρικὸν συμβούλιον*», ἀνταλλάσσουν γνώμας σημαντικὰς.

Τὸ Γαλλικὸν ὑπόμνημα ἐκφράζει τὴν ἰδέαν ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ
γίνωνται «*σοβαρῶς δεκτοὶ οἱ Χριστιανοὶ εἰς τὰς ὑπηρεσίας τοῦ Κρά-
τους*». Τὸ Ρωσικὸν ὑπόμνημα δηλώνει: *Εἶνε πλέον ἢ ἀληθές, ὡς πα-
ρατηρεῖ τὸ Γαλλικὸν μεμοράντουμ, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ θεωροῦνται
παρὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, παρὰ τῶν Μουσουλμάνων καὶ
ἀκόμη περισσότερον παρὰ τοῦ Σουλτάνου, ὡς ἀποτελοῦντες ἐπικίν-
δυνον τάξιν, ἡ ὁποία ὀφείλει νὰ μένη ὑποχείριος.*»

Ὅσως αἱ ἐπισήμως ἀναγγελλθεῖσαι μεταρρυθμίσεις δὲν ἐφηρμόθη-
σαν ἐπὶ πλέον ἡ νέα πολιτικὴ τῆς ἀφομοιώσεως καὶ τῆς συγκεντρώ-
σεως, ἡ ἐφαρμοσθεῖσα ἀπὸ τὸ 1839, ἐγένετο ἀφορμὴ διὰ ν' ἀφαιρε-
θοῦν ἀπὸ τοὺς Χριστιανικοὺς πληθυσμοὺς τὰ προνόμια καὶ τὰ δι-
καιώματα τῆς ἐπαρχιακῆς καὶ κοινωτικῆς αὐτονομίας, τὰ ὅποια εἶ-
χον οὗτοι ἐξ ἐθίμου ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς κατακτήσεως. Ἡ τύχη των
ἐχειροτέρευσε μετὰ τὰς διῆθεν μεταρρυθμίσεις, ἐνῶ αἱ διακονώσεις
τοῦ Σουλτάνου καὶ αἱ ὑποσχέσεις τῶν Δυνάμεων τοὺς ἔκαμαν νὰ
βλέπουν καθαρὰ τὴν θέσιν των. Ὅλοι αἱ Εὐρωπαϊκαὶ Κυβερνήσεις
ἦσαν σύμφωνοι διὰ ν' ἀναγνωρίσουν ὅτι παρομοία κατάστασις δὲν
ἦτο δυνατόν παρὰ νὰ φέρῃ περιπλοκὰς σοβαράς, ἀλλ' ἤρροῦντο νὰ
λάβουν τὰ ἀναγκαῖα μέτρα διὰ τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων.
Τὸ Ρωσικὸν Ὑπουργεῖον κατέληγεν εἰς τὸ ὑπόμνημα τοῦ 1867 μὲ

τὴν φράσιν αὐτήν, ἣ ὁποῖα φαίνεται ὡς νὰ ἐγράφη χθές: «Οἱ Χριστιανικοὶ πληθῆσμοὶ ἐπέστησαν πάρα πολὺ σκληρὰς καὶ συχνὰς ἀπορογητεύσεις διὰ νὰ ἔχουν ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν καλὴν θέλησιν καὶ εἰς τὸ *savoir faire* τῶν Μουσουλμανικῶν ἀρχῶν...»

Τὰ κατόπιν γεγονότα.

«... Ἡ Εὐρώπη, εἰς μίαν στιγμὴν κρίσιμον διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, ἐνόμισεν ὅτι ἡ λύσις θὰ προήρχετο ἐξ αὐτῶν τῶν Τούρκων καὶ διὰ μιᾶς ἐσωτερικῆς μεταρρυθμίσεως.

» Ἡ ἐπανάστασις τῆς 10ης Ἰουλίου 1908 καὶ ἡ ἀναγόρευσις τῶν Νεοτούρκων ἐφάνησαν ὅτι θὰ ἐγκαινιάζον νέαν πολιτικὴν ἐπὶ βάσεων συνταγματικῶν, μὲ τὴν ἰσότητά καὶ τὴν ἐλευθερίαν ὡς θεμέλια τοῦ εὐκοδομήματος. Ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη ἔδωσε προθύμως πίστωσιν ἐμπιστοσύνης, χρόνου καὶ χρημάτων εἰς τὴν Νέαν Τουρκίαν.

» Ἐἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ ἐπανάστασις τῆς 10ης Ἰουλίου, ἐνῶ ἐστρέφετο ἐναντίον τοῦ Ἀβδουλ Χαμίτ, ἦτο συγχρόνως καὶ πρὸ πάντων μία διαμαρτυρία ἐναντίον τῶν ἀδυναμιῶν τοῦ ἀπέναντι τῶν ξένων, δηλαδὴ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἣ ὁποῖα ἀνεπτύσσετο ὀλονὲν ἐν Μακεδονίᾳ. Τὸ Νεοτουρκικὸν κίνημα ὑπῆρξε πολὺ περισσότερον νασιοναλιστικὸν καὶ ἀντιξενικὸν παρά φιλελεύθερον. Αἱ βουλευτικαὶ ἐκλογαὶ κατ' Αὐγούστον καὶ 7)βριον τοῦ 1908 ἀπέδειξαν ὅτι ἡ ἰσότης τῶν δικφόρων ἐθνοτήτων δὲν ἦτο παρά δόλωμα. Διὰ πράξεων προφανῶς κακοπίστων καὶ παρανόμων ἢ ἀντιπροσωπεΐα τῶν Χριστιανῶν εἰς τὴν Βουλὴν περιωρίσθη εἰς ἀσημάντους ἀναλογίας. Βούλγαροι καὶ Ἕλληνες παρεπονέθησαν εἰς τοὺς προξένους διὰ ὑπομνημάτων, τὰ ὅποια δὲν εὔρον ἠχώ. Τὸ πολιτικὸν πρόγραμμα τοῦ Νεοτουρκικοῦ Κομιτάτου «Ἐνωσις καὶ Πρόσδος», μετὰ τὰς γενικὰς φράσεις περὶ ἰσότητος τῶν πολιτῶν καὶ περὶ σεβασμοῦ τῶν θρησκευτικῶν προνομίων, ἀναγράφει ρητῶς τὰ δικαιώματα τῆς Τουρκικῆς ὡς γλώσσης ἐπίσημου, ὁμιλεῖ περὶ τοῦ ὁμογενοῦς καὶ ὁμοιόμορφου χαρακτήρος, ὁ ὅποιος πρέπει νὰ δοθῇ εἰς τὴν ἐκπαίδευσιν ἕλων τῶν ὑπηκόων, βασιζομένην ἐπὶ τῆς ἐποχρωτικῆς διδασκαλίας τῆς Τουρκικῆς. Τοιοῦτοτρόπως ἐτονίζετο ὁ συγκεντρωτικὸς καὶ νασιοναλιστικὸς χαρακτήρ τῆς Τουρκικῆς ἐπαναστάσεως.

» Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἔσφαλαν δεικνύουσαι ὑπερβολικὴν ἐμπι-

στοσύνην· ὀλίγας ἐβδομάδας μετὰ τὴν ἐπανάστασιν ὑπεχώρησαν πρὸ τῆς ἐπιμονῆς τῶν Νεοτούρκων καὶ ἐδέχθησαν νὰ παραιτηθῶν τῆς πολιτικῆς τῶν μεταρρυθμίσεων, ἣ ὁποία, ὅπως ἐλειτούργει, ἔφερε καλὰ ἀποτελέσματα ἐν Μακεδονίᾳ.

Αἱ Δυνάμεις εἶχον κουρασθῆ ἀπὸ τὰς διαρκῶς δημιουργουμένας δυσχερείας λόγῳ τῆς ἐφαρμογῆς τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ τῶν δαπανῶν ἃς αὐταὶ ἀπήτουν. Ἐβιάζοντο νὰ τὰς ἐγκαταλείψουν, ὅσον οἱ Νεότουρκοι ἐδιψοῦσαν νὰ ἀπαλλαγῶν ἀπὸ αὐτὰς. Αἱ διατυπωθεῖσαι ἐπιφυλάξεις παρὰ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Πετροπούλεως ἦσαν ἀνεπαρκεῖς διὰ νὰ ἐμποδίσουν ἀπῶς τὴν ἀτυχῆ αὐτὴν βίαν. Ἐὰν οἱ Νεότουρκοι ἦσαν ὀλιγώτερον ματαιόδοχοι καὶ πλέον συνετοί, θὰ εὔρισκον μεταξὺ τῶν Εὐρωπαϊῶν πρακτόρων τῶν μεταρρυθμίσεων ὁδηγούς πεπειραμένους, οἱ ὅποιοι θὰ τοὺς ἐβοήθουν νὰ ὀργανώσουν τὰ βιλαέτια τῆς Μακεδονίας καὶ ἐκ τούτου οἱ κανόνες καὶ τὰ ἤθη μιᾶς καλῆς διοικήσεως ἤδύνατο νὰ διαδοθῶν ἀνὰ πᾶσαν τὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἀφθέντες εἰς ἑαυτούς, ἐσώρευσαν σφάλματα ἐπὶ ἀδικιῶν καὶ ἀπεξενώθησαν διὰ παντός τῶν συμπληθειῶν τῶν χριστιανικῶν πληθυσμῶν τῆς Μακεδονίας.

» Συγχρόνως ἡ ἀδεξιότης τῶν Τούρκων ἐπραγμάτωε τοῦτο τὸ ἀριστούργημα: νὰ συμφιλιώσῃ δύο φύλα, τῶν ὁποίων αἱ ἐχθρότητες καὶ τὰ μίσση ἐφαίνοντο ἀδιάλλακτα, ἐνῶ ἀπ' ἐτέρου ἡ τραχύτης τῶν στρατιωτῶν τῆς Αὐτοκρατορίας ἐξηρέθιζε τοὺς Ἀλβανούς.

» Αἱ μὴ τουρκικαὶ φυλαί. Ἑλλήνες καὶ Βούλγαροι, Ἀλβανοὶ καὶ Μαυροβούνιοι, λησμονοῦσαι τὰ προαιώνια μίσση, τῶν τὰ ἄλλοτε πιστότατα στηρίγματα τῆς Αὐτοκρατορίας, οἱ Ἀλβανοὶ καὶ Ἀραβες, ἐχθρικοὶ ἢ δυσηρεστημένοι· αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις ἤρεθισμένοι· αἱ μικραὶ ἠναγκασμένοι νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸν πόλεμον καὶ νὰ διαπραγματευθῶν τὴν συμμαχίαν τῶν ἢ Τριπολιτικῆς γυμνῆ στρατιωτῶν καὶ ἐμβάλλουσα εἰς πειρασμὸν τὰς Ἰταλικὰς φιλοδοξίας, ἰδοὺ μερικὰ ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς διοικήσεως τῶν Νεοτούρκων.

» Ποτὲ εἰς συντομώτερον διάστημα δὲν διεπράχθησαν περισσότερα οὔτε βαρύτερα σφάλματα. Θὰ ἦτο ἀδικον νὰ κατηγορήσῃ κανεὶς τοὺς Νεοτούρκους ὅτι δὲν ἐπρᾶγματοποίησαν ἕλας τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ ἕλους τοὺς νεωτερισμούς, τοὺς ὁποίους ἤμποροῦσαν νὰ περιμένουν ἐξ αὐτῶν· ἀλλὰ μέσα εἰς τὰ τρία ἔτη, κατὰ τὰ ὁποία ἐξήσκησαν δικτα-

τωρίαν ἀπόλυτον δὲν φαίνεται νὰ ὠδήγησαν τὴν χώραν των εἰς τοὺς δρόμους τοῦ μέλλοντος, νὰ συνέλθον μεταρρυθμίσεις γονίμους, νὰ ἐχάραξαν σχέδιον εὐεργετικόν, νὰ ἐφήρμοσαν κάπως περισσοτέραν δικαιοσύνην καὶ διὰ τοῦτο οἱ συμπατριῶταί των τὰ ἔχουν μαζί των. Αἱ βλέψεις των ὑπῆρξαν στεναὶ καὶ ταπειναί· δὲν ὑπερέβησαν τὸν ὀρίζοντα μιᾶς μασωνικῆς στοᾶς· μετεχειρίσθησαν δλην των τὴν δύναμιν διὰ νὰ συγκατήσουν τὴν ἀρχήν· ἐσύγχισαν τὴν διατήρησίν των εἰς τὴν ἐξουσίαν μὲ τὸ μέλλον τῆς Τουρκίας.

» Ἡ ἀποτυχία τῆς Νσοτουρκικῆς διοικήσεως ὑπῆρξε συγχρόνως ἀποτυχία τῆς τελευταίας ἀποδείρας μεταρρυθμίσεων τῆς ἐπιχειρηθείσης παρ' αὐτῆς τῆς Τουρκίας. Οἱ παλαιοὶ λειτουργοὶ τοῦ Ἀβδουλ Χαμίτ, οἱ Κιαμήλ, οἱ Μουχτάρ, οἱ Σαίτ, οἱ Χιλμῆ ἀνεφάνησαν εἰς τὴν ἐξουσίαν καὶ ἐδοκίμασαν νὰ ἐγκαινιάσουν καταπραϋντικὴν πολιτικὴν· ἦτο πλέον ἀργά· τὰ τέσσαρα Βαλκανικὰ Κράτη εἶχον σχηματίσει πεποιθῆσιν περὶ τῶν μεταρρυθμίσεων, τὰς ὁποίας ἤμποροῦσαν νὰ περιμένουν ἀπὸ τὴν πρωτοβουλίαν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως· αἱ σφαγαὶ τῶν Κοτσάνων καὶ τοῦ Ἰστίπ, αἱ ἐναντίον τῶν Σέρβων βιαιοπραγαὶ εἰς τὸ βιλαέτιον τοῦ Κοσσόβου, αἱ πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους Ἀλβανοὺς παραχωρήσεις ἐπὶ τῇ ἐλπίδι συμφιλίωσης ἄφιναν νὰ φαίνεται ἡ ἀταξία ἀθεράπευτος πλέον καὶ προσιωνίζοντο τὰς χειροτέρας καταστροφάς.

» Ἦτο ἀποδεδειγμένον ὅτι ἡ καλλιτέρευσις τῆς τύχης τῶν Χριστιανῶν τῆς Τουρκίας δὲν θὰ προήρχετο ποτὲ ἀπὸ τὴν Ὄθωμανικὴν Κυβέρνησιν ἢ ἀπὸ τὴν Εὐρώπην· ἡ δύνατο λοιπὸν νὰ ἐπιτελεσθῇ μόνον δι' αὐτῶν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

» Ὁ Ἰταλοτουρκικὸς πόλεμος τοὺς προσέφερε μίαν εὐνοϊκὴν περίστασιν· ἀπεφάσισαν νὰ μὴ τὴν ἀφήσουν νὰ τοὺς διαφύγῃ· συνέσφιγξαν λοιπὸν τὴν ἔνωσίν των καὶ ἀνήγγειλαν τὴν πρόθεσίν των περὶ κινητοποιήσεως, ἐὰν δὲν ἐπετύγχανον διὰ τοὺς ἐν Μακεδονίᾳ «ἀδελφούς» των τὰς ἀναγκάίας ἱκανοποιήσεις.

» Τὴν τελευταίαν ὥραν ἡ Εὐρώπη καὶ ἡ Τουρκία ἀπεπειράθησαν νὰ προστρέξουν εἰς τὰ παλαιὰ φάρμακα. Ἐρρίφθη κατὰ πρῶτον ἡ πρότασις τοῦ Μπέρχτολδ, τῆς ὁποίας ἡ σημασία καὶ ἡ ἔκτασις δὲν κατενοήθησαν, φαίνεται, καλῶς ἀπὸ ἑλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς Κυβερνήσεις· ἦτο μία ἀπόπειρα συνεννοήσεως τῶν διχογνωμούντων μελῶν

τῆς εὐρωπαϊκῆς συναυλίας κατὰ τὰς παραμονάς τῆς προβλεπομένης καταιγίδος, ἀλλ' ἐφαίνετο ὅτι ἔδιδεν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἓν εἶδος πρωτοκαθεδρίας εἰς τὰ Βαλκανικὰ πράγματα· καὶ ἰδοὺ διατὶ αἱ κυβερνήσεις τὴν ὑπεδέχθησαν μὲ ἐπιφυλάξεις. Δὲν κατέληγεν ἄλλως τε εἰς κανὲν οὐσιαστικὸν ἀποτέλεσμα, εἰμὴ μόνον εἰς τὸ νὰ ἀνανεωθοῦν αἱ προσπάθειαι, αἱ τοσάκις ἀποδειχθεῖσαι μάταιαι διὰ τὴν ἐφαρμοσθῆναι ἢ Πύλῃ μεταρρυθμίσεις.

Τὴν τελευταίαν στιγμὴν ὁ Πουανκαρέ μὲ πολλὴν ἀποφασιστικότητα ἐπρότεινε ἓν φάρμακον ἡρωϊκόν· αἱ Δυνάμεις θ' ἀνελάμβανον ἀφ' ἑαυτῶν τὴν ἐκτέλεσιν τῶν μεταρρυθμίσεων. Θὰ ἦτο μία ἐπιστροφή πρὸς τὴν πολιτικὴν τοῦ Ρεβάλ, μία σταδιοδρομία πρὸς τὴν πραγματικὴν αὐτονομίαν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τὴν κηδεμονίαν τῆς Εὐρώπης, μία σταδιοδρομία ἀναμφιβόλως ἐν μέσῳ μεγάλων δυσχερειῶν ὡς πρὸς τὴν ἐφαρμογὴν τῶν μεταρρυθμίσεων καὶ ὡς πρὸς τὴν διατήρησιν τῆς Εὐρωπαϊκῆς ὁμοφωνίας. Πῶς ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ ἐλπίζῃ ἀπὸ αὐτὰς ὁμόνοιαν διαρκῆ ἕταν, ἐξ ἀφορμῆς τῆς διατυπώσεως τοῦ Πουανκαρέ, ἐγεννῶντο διχογνωμίαι, ὡσὰν νὰ ἦτο ἀκόμη καιρὸς δι' ἀκαδημαϊκὰς συζητήσεις; . . .

Ἡ Υ. Πύλη ἐδοκίμασε νὰ ἐπαναλάβῃ τὸ κλασικὸν κόλπον· ἐδήλωσεν ὅτι δὲν εἶχεν ἀνάγκην τῆς συνδρομῆς κανενὸς διὰ τὴν πραγματοποίησιν τὰς μεταρρυθμίσεις καὶ χωρὶς νὰ ἐξοδεύσῃ πολλὴν φαντασίαν, ἐβγαλεν ἀπὸ ἓνα συρτάρι, ἔπου εἶδε καὶ ἔπαθε, καθὼς λέγουσι διὰ τὸν τὸν εὐρῆ, τὸν νόμον περὶ βιλακετίων τοῦ 1880, τὸν ὅποιον ὑπεσχέθη ὅτι θὰ ἐφήρμοζεν ἀμέσως.

Τὰ τέσσαρα σύμμαχα Κράτη ἀπῆντησαν εἰς αὐτὸ τὸ ραβασάκι διὰ τῆς κινητοποιήσεως τῶν στρατευμάτων τῶν καὶ ἔστειλαν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν πρόγραμμα μὲ τὸ κατώτατον ἕριον τῶν ἀπαιτήσεων τῶν. Τὸ πρόγραμμα τοῦτο εἶνε λογικὸν καὶ χαράσσει μίαν λύσιν καταλήγει κατ' οὐσίαν εἰς τὴν δημιουργίαν, ὑπὸ τὴν ὀνομαστικὴν ἐπικυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου μιᾶς Μακεδονίας αὐτονόμου ὑπὸ τὴν ἐγγύησιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

Κατὰ τοὺς συμμάχους, τὰ αἰτήματα ταῦτα ἀντεπροσώπευον ἓν λογικὸν κατώτατον ἕριον· οἱ Τούρκοι ὅμως δὲν ἤμποροῦσαν παρὰ νὰ τὰ θεωρήσουν ὡς ἀπαράδεκτα, καὶ ὁ πόλεμος ἐξερράγη. Δὲν προσκλήθη, ἔπως ἐλέχθη, ἀπὸ τὴν φιλοδοξίαν τούτου ἢ ἐκείνου τοῦ ἡγε-

μόνος τῶν Βαλκανίων· ἢ μάλλον ἢ φιλοδοξία αὕτη ἐπεβάλλετο ἀφ' ἐαυτῆς εἰς τοὺς βασιλεῖς τῶν Χριστιανικῶν κρατῶν ὡς μία ἀπόλυτος ἀνάγκη τῆς πολιτικῆς των· ὁ πόλεμος ἐμελλε μοιραίως νὰ προσέλθῃ ἐκ τῆς ἀδυναμίας τῆς πραγματοποιήσεως μεταρρυθμίσεων ἐν Τουρκίᾳ, δηλαδὴ ἐκ τοῦ ὅτι ἦτον ἀδύνατον νὰ μεταμορφωθῇ ἡ Τουρκία τέτοια πὸς εἶνε, μὲ τὴν ἱστορίαν τῆς, μὲ τὰ ἦθη τῆς, μὲ τὰς πολιτικὰς ἀντιλήψεις τῆς, μὲ τὰ θρησκευτικὰ τῆς ἰδεώδη, εἰς σύγχρονον εὐρωπαϊκὸν Κράτος.

» Ἡ παλαιὰ Τουρκία συνεκρατεῖτο, διότι δὲν μετεβάλλετο καὶ διότι αἱ ἀντιζηλῖαι τῶν Δυνάμεων ἠνθόουν τοὺς ἀκροβατισμούς τῆς. Ἡ ἀποτυχία τῆς νέας Τουρκίας κατέδειξεν ἀκόμη περισσότερον τὴν ἀπόστασιν, ἢ ὅποια χωρίζει τὴν Ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν ἀπὸ τὰ κράτη τῆς Δυτικῆς Εὐρώπης. Ἀφ' ἧς ἡμέρας αἱ μέθοδοι καὶ αἱ ἀρχαὶ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ ἀντεπροσωπεύθησαν εἰς τὴν Χερσόνησον ἀπὸ τὰ μικρὰ κράτη, τὰ ἄλλοτε ὑπὸ τὴν ὑψηλὴν ἢ τὴν πλήρη κυριαρχίαν τῆς Τουρκίας, τὰ μικρὰ αὐτὰ κράτη, τὰ ἐπιζητοῦντα νὰ ὑψωθοῦν, τὰ διψῶντα νεωτερισμούς, ἀλλαγὴν καὶ πρόοδον, κατέστη φανερόν ὅτι ἡ σύγκρουσις θὰ ἐπῆρχετο.

» Ὁ συναπτόμενος ἀγὼν δὲν εἶνε, ὅπως εἶπεν ὁ γερουσιαστὴς Μασκωρῶ, πόλεμος θρησκευτικός, εἶνε ὁ ἀγὼν δύο πολιτισμῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν ἓνας εἶνε ὁ δυτικὸς πολιτισμὸς ὁ ἀπορρέων ἐκ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ πολιτισμὸς τῆς κινήσεως καὶ τῆς ἐλπίδας, ὁ δὲ ἄλλος ὁ Ἀνατολικὸς πολιτισμὸς ὁ στηριζόμενος ἐπὶ τοῦ Ἰσλάμ, ὁ πολιτισμὸς τῆς ἀκινήσεως καὶ τοῦ μοιραίου.

» Δύναται νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ σχηματισμὸς τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου σχετίζεται στενῶς μὲ τὸν Ἰταλοτουρκικὸν πόλεμον. Ἡ Ἰταλία βιαζομένη νὰ τελειώσῃ τὸν πόλεμον, στενοχωρουμένη ἀπὸ τὰς ὑποχρεώσεις περὶ μὴ ἐπιθέσεως ἐναντίον τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐπιθυμοῦσα δ' ἐπίσης νὰ δημιουργήσῃ ἐν τῇ Χερσονήσῳ ἀντίδρασιν εἰς τὴν Αὐστριακὴν ἐπιρροήν, εἶχε βεβαίως συμφέρον νὰ ἴδῃ εἰς τὰ Βαλκάνια ὀργανουμένην νέαν δύναμιν, ἱκανὴν ν' ἀντιμετωπίσῃ τοὺς Τούρκους. Πράγματι εὐθὺς ἐν ἀρχῇ τοῦ νέου πολέμου ἡ Ἰταλία ἀπεσύρθη ἀπὸ τὸ παιγνίδι συναποφέρουσα τὸ κέρδος τῆς. Ἄλλως τε ὅπωςδῆποτε καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, ἡ ἰδρυσις τοῦ Βαλκανικοῦ Συνδέσμου εἶνε γεγονός, τοῦ ὁποίου ἡ σημασία εἶνε ἀναμφιβόλως με-

γίστη. Ἐάν, ὡς ἡ ἀποσύνθεσις τῶν Τούρκων μᾶς ἐπιτρέπει νὰ προβλέπωμεν, ἡ νίκη, ἀποκλίνη ὀριστικῶς ὑπὲρ τῶν συμμάχων, ἐὰν οὗτοι εἶνε ἀρκετὰ σώφρονες, ἀρκετὰ δευδερκεῖς διὰ νὰ διατηρήσουν, διὰ νὰ συσφίξουν τὴν συμμαχίαν των καὶ διὰ νὰ ἰδρῶσουν Βαλκανικὴν Ὀμοσπονδίαν, τότε εὐρισκόμεθα πρὸ τῆς γεννήσεως μιᾶς νέας Μ. Δυναμείας ἐν Εὐρώπῃ· καὶ ποῖος δὲν βλέπει τὰς συνεπείας, ἕλας τὰς συνεπείας; Ἀλλὰ προτρέχομεν ἴσως πολὺ...

Ἡ ὀργανισμὸς τοῦ συνδέσμου τῶν τεσσάρων μικρῶν Κρατῶν ὑπῆρξεν ἔργον τῶν ἡγεμόνων καὶ τῶν διπλωματῶν. Ἀλλ' οἱ λαοὶ μόνον ἠμποροῦσαν νὰ ἐμφυχώσουν τὸ νέον σῶμα καὶ νὰ τοῦ μεταδώσουν ζωὴν. Ἡ ὁρμή των ὑπερέδῃ ἕλας τὰς προβλέψεις καὶ ἐδικαίωσε πᾶσαν τόλμην. Παντοῦ ἡ κινητοποιήσις διεξήχθη μὲ ταχύτητα, μὲ τάξιν καὶ πειθαρχίαν, αἱ ὁποῖαι ἔδωσαν τὴν ἐντύπωσιν μιᾶς δυνάμειος ἐν κινήσει.

Νεοὶ καὶ ἄνδρες ὄρμιμοὶ ἡμιλλῶντο εἰς αὐταπάρνησιν καὶ πατριωτισμόν. Εἰς τὸ Παρίσι αἱ πρεσβεῖαι ἐβλεπον νὰ φθάνουν ἐξ Ἀμερικῆς πλῆθος ὁμοεθνῶν, αἱ ὁποῖαι κατὰ τὴν ὥραν τοῦ κινδύνου ἐξήτουν τὴν τιμὴν νὰ ὑπάγουν νὰ πολεμήσουν διὰ τὴν σωτηρίαν καὶ τὴν δόξαν τῆς μικρᾶς των πατρίδος. Οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἔδωσαν ἐν ὑπέροχον παράδειγμα εὐσυνειδήτου καὶ πειθαρχικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Γεγονὸς ἀκόμη πλέον ἀξιοσημεῖωτον: Μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων αὐτῶν, τῶν ἀνηκόντων εἰς ἔθνη διάφορα καὶ οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐνωθῆ ὑπὸ τὰς σημαίας τεσσάρων ἡγεμόνων καὶ ὑπὸ τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, ἐγεννήθη ἓνας πατριωτισμὸς ὁμοσπονδικός. Σέρβοι καὶ Βούλγαροι ἐπολέμησαν κοντά-κοντά. Οἱ Ἕλληες ἐχειροκρότησαν τὰς ἐπιτυχίας τῶν Βουλγάρων. Οὐδὲν ἴχνος ἀνταγωνισμοῦ διὰ τὴν ἀρχηγίαν. Παντοῦ ὑπακοή, ἀφοσίωσις, καὶ χαρούμενον ἀντίκρουμα τοῦ θανάτου διὰ μιάν μεγάλην ἰδέαν. Ὅταν μᾶζαι ἀνδρῶν ρίπτωνται εἰς τὴν μάχην ὡς μία ψυχὴ, μὲ τὴν συνείδησιν ὅτι ἀπὸ τὸ θάρρος των καὶ τὴν πειθαρχίαν των ἐξαρτῶνται ἡ ζωὴ καὶ ἡ δύναμις τῆς πατρίδος των καὶ ἡ σωτηρία ἐκάστου, ἐὰν ἔχουν ὁδηγοὺς ἀξίους μιᾶς τόσοσ ὑψηλῆς ἀποστολῆς, ἡ νίκη θ' ἀποκλίνη ἀσφαλῶς ὑπὲρ αὐτῶν.

Ἀπέναντι αὐτῆς τῆς πίστεως καὶ τῆς τάξεως, οἱ Τούρκοι παρουσιάζουν θέαμα ἀποθαρρύνσεως καὶ ἀποσυνθέσεως, τὸ ὁποῖον ἐξέπληξε τοὺς ἐχθροὺς των πρώτους. Βεβαίως οἱ στρατιῶται γνωρίζουν

ἀκόμη νὰ ὑποφέρουν, νὰ μάχωνται καὶ νὰ πεθαίνουν, ἀλλὰ δὲν πιστεύουν πλέον εἰς τὴν ἐπιτυχίαν. Δὲν ἤξεύρουν πλέον διὰ τί καὶ διαποῖον πολεμοῦν. Ἐνας ἡγεμὼν ἄνευ θελήσεως, πρόεδροι τοῦ Ἵπουργικοῦ Συμβουλίου ὀδοηγητάρηδες, ἀξιωματικοὶ πολιτευόμενοι, γνωστότεροι εἰς τοὺς συλλόγους παρὰ εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ οἱ ὅποιοι φιλοσοφοῦν ἐπὶ τῶν ἀθλιότητων τοῦ πολέμου, παντοῦ ἢ διαίρεσις, ἢ ἀβεδοκίτης, ἢ ἀταξία.

Ἡ Νέα Τούρκια ἐκλόνησε τὰς ἀρχαίας ἀρετὰς τῶν Ὀθωμανῶν, ἀλλὰ δὲν ἐξεργάζωσεν τὰ ἐλαττώματά των. Ἡ πτώσις τῆς ἐν Εὐρώπῃ Τουρκικῆς δυνάμεως ἠκολούθησε κατὰ πόδας τὴν ἐπανάστασιν, ἢ ὅποιον ἔμελλε νὰ τὴν ἀναγεννήσῃ.

Ἡ «Σταμπούλ» τῆς 23 Ὀκτωβρίου ἀνῆγγελλεν ὅτι τὴν παραμονὴν, εἰς τὰς δύο τὸ ἀπόγευμα, ὁ Σουλτάνος Μωάμεθ Β', συνοδευόμενος ἀπὸ τοὺς υἱοὺς του καὶ μερικοὺς ὑπασπιστάς του, ἐπῆγε νὰ προσκυνήσῃ εἰς τὸ τζαμί καὶ εἰς τὸν τάφον τοῦ Σουλτάνου Μωάμεθ Β', τοῦ κατακτητοῦ. Ὁ ἡγεμὼν ἔκαμε τὴν προσευχὴν του εἰς τὸ τζαμί καὶ ἔπειτα ἐμβόηκε μόνος εἰς τὸν τουρμπέ, ὅπου κείται, μεταξὺ τεσσάρων λαμπάδων, ἢ κόνις ἐκείνου, ὁ ὅποιος ὑπῆρξεν ὁ νικητῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὁ ὅποιος ἐκόλλησε τὸ αἵματοβεβημένον χέρι του εἰς τὸν τοίχον τῆς Ἁγίας Σοφίας...

Ἐὰν ὁ τίμιος καὶ ὠχρὸς Αὐτοκράτωρ Ἀμίρ-αλ-Μουμενίν, Σουλτάνος καὶ Πατισάχ τῶν Ὀθωμανῶν χάρις εἰς τὴν Ἐπανάστασιν, ὁ φέρων τὸ βαρύτερον ὄνομα τοῦ προφήτου Ἰδρυτοῦ τοῦ Ἰσλάμ καὶ τοῦ κατακτητοῦ, τοῦ ἐξαλείφαντος καὶ τελευταίου ἰχνος τῆς Ρωμαϊκῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τὸν χάρτην τοῦ κόσμου, ἐπῆγε νὰ διδαχθῇ τὸ μέγα δίδαγμα τὸ ἀπορρέον ἐκ τῶν θόλων αὐτῶν καὶ νὰ ζητήσῃ ἀπὸ τὸν ἔνδοξον πρόγονόν του τὸ μυστικὸν τῶν ἱστορικῶν ἐπαναστάσεων, ἢ σκιά τοῦ Σουλτάνου Φατιχ θὰ τὸν ἔμαθε ποιοὶ θεοὶ καὶ ἀνθρώπινοι νόμοι διέπουν τὴν ζωὴν καὶ τὸν θάνατον τῶν ἐπιγείων Αὐτοκρατοριῶν.

Ἡ ὥρα τοῦ τηλεβόλου δὲν εἶνε ἡ ὥρα διπλωματῶν. Ἡ δρᾶσις τούτων δὲν ἐνασκεῖται παρὰ ἐντὸς τοῦ πλαισίου, τοῦ ὁποίου τὸ μέγεθος κανονίζεται ἀπὸ τὰς βολὰς ἐκείνου. Ἐφ' ὅσον διαρκεῖ ὁ πόλεμος, εἶνε μάταιον νὰ προτρέγῃ κανεὶς τῆς μοίρας. Ἀπόσχωμεν λοιπὸν σήμερον νὰ χαράξωμεν τὸν μέλλοντα χάρτην τῆς Χερσονήσου. Θὰ

περιορισθῶμεν, ἐν τέλει, νὰ διατυπώσωμεν μίαν παρατήρησιν γενικοῦ ἐνδιαφέροντος. Αἱ Μ. Δυνάμεις θὰ ἔχουν βεβαίως ἓνα λόγον νὰ εἰποῦν κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐπακολουθήσουν τὴν εἰρήνην. Θὰ ὁμιλήσουν πιθανῶς ἐν Συνεδρίῳ. Τὸ παράδειγμα τῶν ἐν Βερολίῳ συντελεσθέντων μᾶς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ εὐχηθῶμεν ὅπως, ἐὰν οἱ πληρεξούσιοι τῆς Εὐρώπης συνέλθουν, τοῦτο μὴ γείνη διὰ τὴν ἀναβληθῆ ἢ λύσει προβλημάτων λυθέντων ἤδη διὰ τῆς σπάθης καὶ διὰ τὴν ἀπονεμηθῶν εἰς ἄλλους ἢ εἰς ἐκείνους, οἱ ὁποῖοι ἐθυσίασαν τὸ αἷμα τῶν τὰ κτηθέντα προνόμια. Αἱ Μ. Δυνάμεις ἔχουν νὰ προστατεύσουν συμφέροντα καὶ ὄχι νὰ ικανοποιήσουν φιλοδοξίας. Ὅπωςδήποτε καὶ ἂν διεξαχθῶσιν αἱ διαπραγματεύσεις μετὰ τὴν εἰρήνην θὰ καθιερώσων ἐν νέον μέγα γεγονός. Τὰ μικρὰ Κράτη θὰ ἔχουν αὐτὴν τὴν φορὰν δικαίωμα ψήφου. Ἡ νίκη ἐβίασε τὰς πύλας, τὰς ὁποίας ἡ δικαιοσύνη δὲν εἶχε κατορθώσει ν' ἀνοίξῃ. Θὰ ζητήσουν ἀπὸ τὰς Μ. Δυνάμεις νὰ ἐφαρμόσουν ὡς πρὸς αὐτά, ἐν Ἀνατολῇ, τὴν πολιτικὴν τῆς μὴ ἐπεμβάσεως, τῆς ὁποίας τὴν χρῆσιν συνέστησαν τόσον ἀπέναντι τῆς Τουρκίας. Ὅσον πληρέστερον πραγματοποιήσουν οἱ ὅροι τῆς εἰρήνης τὸ ἀξίωμα «τὰ Βαλκάνια εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς», τόσον θὰ ὑπάρχουν πιθανότητες εἰς τὸ ἔργον τῶν διπλωματῶν θὰ διαρκέσῃ καὶ δὲν θὰ γείνη, ὅπως ἡ συνθήκη τοῦ Βερολίνου, πηγὴ περιπλοκῶν καὶ πολέμων...

» Ἡ σωφροσύνη τῶν μεγάλων ἐθνῶν, φωτισμένη ἀπὸ τὴν πείραν, ἀς ἀποφύγῃ νὰ ὑψώσῃ ἔργον τεχνητόν ἄς φοβηθῇ κάθε λύσει, ἢ ὅποια θὰ παρεγνώριζε τοὺς πόθους τῶν λαῶν! Ὅσον περισσότερο αἱ ἰδέαι καὶ τὰ δημοκρατικὰ ἦθη διαδίδονται ἀνά τὴν Εὐρώπην, ἐπιτοσοῦτον ἡ συνείδησις τῶν λαῶν διαμαρτύρεται ἐναντίον τῶν εὐρωπαϊκῶν τύπων τοῦ δικαίου τῆς κατακτήσεως, τὸ ὅποσον διέθετε τοὺς ἀνθρώπους παρὰ τὴν θέλησίν των καὶ παρὰ τὰς φυσικὰς τῶν κλίσεις. Ἡ Χερσόνησος τῶν Βαλκανίων δὲν θὰ εὖρη ἰσορροπίαν εὐσταθῆ καὶ δὲν θὰ ἴδῃ περίοδον εἰρήνης καὶ εὐημερίας, παρὰ μόνον ἐὰν τὰ σύνορα τῶν Κρατῶν ἀντιστοιχοῦν, ὅσον τὸ δυνατόν, πρὸς τὰ σύνορα τῶν λαῶν!...

» Ὅποιαῖδήποτε λύσεις παρεμπέσουν, ἀνάγκη αἱ διπλωματικαὶ διατυπώσεις νὰ ἐρμηνεύουν τὴν οὐσιώδη ταύτην ἀλήθειαν εἰς, ἐὰν τὰ ὅλικά συμφέροντα καὶ αἱ ἐπιχειρήσεις κάθε χώρας ἔχουν δικαιώματα.

ἐπὶ τῆς μερίμνης τῶν Κυβερνήσεων, ὑπάρχει κατὶ πολυτιμότερον καὶ τὸ ὅποσον ἀξίζει νὰ τὸ προσέξουν περισσότερον ἀφ' ὅσον ἐπρόσεχον κατὰ τοὺς χρόνους τοῦ Ναπολέοντος καὶ τοῦ Βίσμαρκ: **ὑπάρχουν ἀνθρώποι, καὶ αὐτοὶ ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ζήσουν, ἀφοῦ γνωρίζουν νὰ πεθαίνουν τόσον καλῶς.**

Εἰς ἀπάντησιν τοῦ τηλεγραφήματος τοῦ Μ. Βεζύρου πρὸς τὸν Βασιλέα Φερδινάνδον ἢ κυβέρνησις, ἀφοῦ συνεννοήθη μετὰ τῶν συμμάχων κυβερνήσεων, ἐγνωστοποιήσε τὴν ἡγίαν Νοεμβρίου εἰς τὴν Πύλην ὅτι διώρισε πληρεξουσίους, οἱ ὅποιοι ἐπεφορτίσθησαν νὰ πραγματοποιηθῶν μετὰ τοῦ Ἀρχηγείου τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων τοῦς ὅρους τῆς ἀνακωχῆς καὶ νὰ ἐπιληφθοῦν ἔπειτα τὰ τῆς εἰρήνης.

Ἡ Βουλγαρικὴ κυβέρνησις ἀπήντησεν ἐπίσης αὐθημερὸν καὶ πρὸς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων ὅτι εὐχαριστεῖ αὐτὰς διὰ τὴν προταθεῖσαν μεσολάθεισιν, ἀλλ' ὅτι, ἐπειδὴ ἡ Πύλη ἀπηυθύνθη πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, αὕτη, ἐκ συμφώνου μετὰ τῶν συμμάχων, διαπραγματεύεται ἀπ' εὐθείας μετὰ τῆς Τουρκίας.

Σχετικῶς ἤδη μὲ τὴν Αὐστροσερβικὴν διαφορὰν ἐτονίζετο ἐπιμύθως ὑπὸ τοῦ Γαλλικοῦ τύπου μία πρότασις τῆς Ἀγγλίας, γενομένη ἐξ ὀνόματος τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, πρὸς συμβιβαστικὴν λύσιν. Ἡ πρότασις ὑπέδεικνυε τὴν παραχώρησιν εἰς τὸ Μαυροβούνιον καὶ τὴν Σερβίαν ἀπὸ κοινού ζώνης ἐδαφικῆς πλάτους 12 χιλιομέτρων ἀπὸ τῶν ἀκτῶν τῆς Ἀδριατικῆς μέχρι τοῦ Δρίνου μὲ δύο λιμένας, τὸν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδοῦης καὶ τοῦ Ἀλεσσίου. Ἐξ ἄλλου νὰ ἐξασφαλισθοῦν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἡ ἔνωσις τῶν σιδηροδρόμων τῆς Βοσνίας μετὰ τῆς γραμμῆς Μητροβίτσης—Θεσσαλονίκης καὶ τὸ δικαίωμα νὰ ὀρίζῃ ἐπὶ 30 ἔτη τὸ δασμολόγιον ἐπὶ τῆς ἀκτῆς.

Σχετικῶς μὲ τὴν στάσιν τῆς Ἰταλίας καὶ τὴν δυσφορίαν μερίδος τινὸς τοῦ Ἰταλικοῦ Τύπου ἢ ἡμιεπίτημος «Τριμποῦνα» καθώριζεν ὡς ἑξῆς τὴν πολιτικὴν τῆς Ἰταλίας:

Ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἀπὸ Ἰταλικῆς ἀπόψεως δύναται νὰ καθορισθῇ ὡς ἑξῆς:

Πρόγραμμα σαφές περὶ τοῦ ὅσον τὸ δυνατόν φιλελευθέρου διακατονισμού τῶν Βαλκανικῶν ζητημάτων. Δράσις φιλικὴ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν δικαίων βλέψεων τῆς Σερβίας διὰ τὴν ἐλευθέραν ἀνάπτυξιν

τῆς οἰκονομικῆς τῆς ὑποστάσεως καὶ πρὸς ἐξασφάλισιν ἀφ' ἑτέρου εἰς τὴν βιομηχανίαν μας καὶ τὸ ἐμπόριον ἐλευθέρας εἰσόδου εἰς τὰς ἀγοράς τῆς. Ὑποστήριξιν διὰ τὴν ἀποκατάστασιν Ἀλβανίας αὐτονόμου μετὰ τῶν ὀφειλομένων ἐγγυήσεων διὰ τὰ πολιτικά, οἰκονομικά καὶ ἱστορικά συμφέροντα ἡμῶν ἐν πλήρει ἁρμονίᾳ πρὸς τὴν πατροπαράδοτον πολιτικὴν τῆς Ἰταλίας καὶ τῶν ὑποχρεώσεών τῆς.

«Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Αὐστρίαν, ἐπιβάλλεται ἀπὸ μέρους αὐτῆς στάσις δικαία καὶ μετριοπαθῆς πρὸς εἰρηνικὴν λύσιν τῶν διχόρων ζητημάτων ἀνευ ζημίας τῶν δικαίων Αὐστριακῶν συμφερόντων.»

Ὡς πρὸς τὴν στάσιν τῆς Ρωσίας οἱ ἀνταποκριταὶ τῶν Γαλλικῶν ἐφημερίδων ἐπιπροσφοροῦντο ἤδη ἔτι κατόπιν ἀνακοινώσεως τοῦ ἐν Πετροπόλει πρεσβευτοῦ τῆς Αὐστρίας τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον συνελθὼν ἀπεφάσισε νὰ συμβουλευσῆ ἀφ' ἑνὸς εἰς τὴν Σερβίαν μετριοπαθεῖν, ἀλλὰ νὰ δηλώσῃ συγχρόνως πρὸς τὴν Αὐστριακὴν Κυβέρνησιν ὅτι ἡ Ρωσία ἀποδέλπει εὐνοϊκῶς πρὸς τὰς δικαίας ἀξιώσεις τῆς Σερβίας, μὴ θεωροῦσα ταύτας ἐπιζημίους διὰ τὰ Αὐστριακὰ συμφέροντα.»

Περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας οἱ Ἀλβανοὶ καὶ Μωαμεθανοὶ βέγηδες τοῦ Κοσσόβου συνήλθον εἰς συνεδρίασιν ἐν Δυρραχίῳ πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ συσχεφθῶσι περὶ τῆς ἀποστολῆς ἀντιπροσώπων εἰς τὴν συνέλευσιν τῶν Ἀλβανῶν τὴν μέλλουσαν νὰ συγκροτηθῆ εἰς Αὐλῶνα πρὸς συζήτησιν τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας ὑπὸ Αὐστριακὴν προστασίαν.

Ἄμυ τῆ ἐνάρξεϊ ἕμως τῆς συσκέψεως διεφώνησαν μεταξύ τῶν διαπληκτισθέντες πρὸς τὴν μειονοψηφίαν, ἥτις ἀπεφάσισε νὰ ἀποστείλῃ ἀντιπροσώπους. Οἱ ἀπομείναντες βέγηδες ἀπήτησαν τὴν παῦσιν καὶ ἀποκήρυξιν τοῦ Δημάρχου Δυρραχίου ὡς ὑποκινητοῦ τῶν τοιοῦτων γεγονότων. Ἐξ ἄλλου ὁ Ἐσσάτ πασσὰς τῆς Σκόδρας ἔγραψε πρὸς τοὺς βέγηδες ἀποτρέπων τὴνπραγματοποίησιν τῆς συνελεύσεως εἰς Αὐλῶνα, ὅπερ ἀντεστρατεύετο εἰς τὰ συμφέροντα τῆς Ὀθωμανικῆς πατρίδος.

Σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν μετάθεσιν τοῦ Ἰταλοῦ προξένου εἰς Αὐλῶνα διὰ Ἰταλικῶ ἀντιτορπιλικῶ ἐγένετο ἤδη γνωστὸν ἔτι σκανδαλωδῶς ὁ πρόξενος οὗτος ἐπεβίβασεν ἐν Βάρῃ ἐπὶ τοῦ ἀντιτορπιλικῶ τρεῖς Τουρκαλβανδὺς ἐκ τῶν ὠμοτέρων καὶ ἐπιδεικτικῶς ἀπεβίβασε μεθ' ἑαυτοῦ εἰς Αὐλῶνα, καίτοι ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀντιτορπιλικῶ παρετήρησεν εἰς τὸν πρόξενον ἔτι ἡ ἀδεία τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνή-

σεως πρὸς προσωρινὴν διάσπασιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τῆς Αὔλωνος ἐπέ-
 τρεπε τὴν ἀποβίβασιν μόνον τοῦ προξένου.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἡ στάσις τοῦ Μαυροβουνίου ἐξηκολούθει ν'
 ἀπασχολῆ τὴν εὐρωπαϊκὴν διπλωματίαν. Ὁ νικηφόρος στρατὸς τοῦ
 προεχώρει πρὸς τὸ Ἀλέσσιον, ἀφοῦ κατέλαβε τὸν Ἅγιον Ἰωάννην
 τῆς Μεδοῦης. Ὁ βασιλεὺς Νικόλαος εἰς τὸν ἀντιπρόσωπον τῆς Ἰτα-
 λίας προέβη εἰς σοδαρωτάτας δηλώσεις. Ὁ Μίλλερ, ὁ ἐν Ρώμῃ ἀν-
 ταποκριτὴς τοῦ «Πρωῖνου Ταχυδρόμου», ἐτηλεγράφη ἤδη τὴν ἀπάν-
 τησιν τοῦ βασιλέως τοῦ Μαυροβουνίου Νικολάου πρὸς τὸν ἐν Κεττί-
 γνη ἀντιπρόσωπον τῆς Ἰταλίας, ὅστις προέβη κατ' ἐντολὴν τῆς κυ-
 βερνήσεώς του εἰς παραστάσεις πρὸς τὴν Α. Μεγαλειότητα διὰ τὸ
 ζήτημα τοῦ λιμένος τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου.

«Ἡ Ἰταλία, εἶπεν ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου πρὸς τὸν Ἰ-
 ταλὸν πρεσβευτὴν, ἐνεργεῖ ἀντιθέτως πρὸς τὰ ἑαυτῆς συμφέροντα,
 ἀλλὰ καὶ ἐναντίον τῶν ἐθνικῶν Ἰταλικῶν πόθων, ὑποστηρίζουσα τὰς
 αὐστριακὰς βλέψεις εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

»Ἀφοῦ πλέον τὸ ἐδαφικὸν καθεστῶς κατελύθη εἰς τὴν βαλκανι-
 κὴν χερσόνησον», ἐξηκολούθησεν ὁ βασιλεὺς, «αἱ συμμαχικαὶ ὑπο-
 χρεώσεις, τὰς ὁποίας ἡ Ἰταλία εἶχεν ἀναλάβει ἀπέναντι τῶν συμμα-
 χων τῆς, πρέπει νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μὴ ὑπάρξασαι».

Ὁ Ἄγγλος ἀνταποκριτὴς ἐτόνιζεν ὅτι τὴν χαρακτηριστικὴν ταύ-
 την ἀπάντησιν ὀλόκληρος σχεδὸν ὁ Ἰταλικὸς τύπος ἀπέφυγε νὰ δη-
 μοσιεύσῃ.

Παρὰ τὰς προσπάθειας δὲ περὶ φιλικῆς συνεννοήσεως τῆς Σερβίας
 καὶ τῆς Αὐστρίας, αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν δύο κρατῶν διαρκῶς ἐνε-
 τείνοντο. Κυρίως ἐπληξάνε τὸν ἐν Αὐστρίᾳ ἐρεθισμὸν ἡ ἀναβολὴ πά-
 σης ἀπαντήσεως ἐκ μέρους τῆς Σερβίας εἰς τὰς αὐστριακὰς παρα-
 στάσεις διὰ τὸν λιμένα ἐν τῇ Ἀδριατικῇ, παραστάσεις τὰς ὁποίας
 ἐνίσχυσαν ἤδη καὶ τὰ δύο ἄλλα μέλη τῆς Τριπλῆς (Γερμανία καὶ ἡ
 Ἰταλία) ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἔλλειψις εἰδήσεων ἀπὸ μέρους τοῦ ἐν Πρι-
 σρένη προξένου τῆς Αὐστρίας, τὸν ὁποῖον ἐβέβωρον ὡς κακοποιηθέντα
 ὑπὸ τῶν Σέρβων, παρὰ τὰς ἐκ Βελιγραδίου ἐπισήμους διαφεύσεις.

Ἐξ ἄλλου τὰ διοργανωθέντα εἰς διάφορα κέντρα τῆς Βοσνίας ὑπὲρ
 τῶν Σερβικῶν ἀξιώσεων συλλαλητήρια, ὅπως εἰς τὸ Ἄγραμ, τὸ Σε-

Συμπλέγμα ἀθανάτων εὐζώνων γαεῖ ἐν Σιατίστῃ.

ράγεθον, τὸ Σπαλάτο καὶ τὸ Σεμένικον, ἐδημιούργουν ἐπιπρόσθετον τῆς αὐστριακῆς κοινῆς γνώμης ἔξαψιν καὶ ἐνίσχουν. τοὺς ἀδιαιλλάκτους τοὺς ὑποκινούντας τὴν αὐστριακὴν κυβέρνησιν εἰς ἄκρας ἀποφάσεις.

Παρ' ἄλλα ταῦτα ἐν τούτοις οἱ πολιτικοὶ καὶ διπλωματικοὶ κύκλοι ἐξηκολούθουν τηροῦντες διαλλακτικότητα καὶ ὑπῆρχε πιθανότης ὅτι μέχρι τέλους θὰ καθίστατο δυνατὴ ἡ εἰρηνικὴ διευθέτησις τῆς διαφορᾶς.

Τὴν ἄλλην ἄλλων ἐπιφυλακτικότητα εἶχε τηρήσει καὶ ὁ κόμης Μπέρχτολδ εἰς τὰς δηλώσεις του πρὸς τὰς αὐστριακὰς ἀντιπροσωπείας του. Ἄφηκεν ἐν τούτοις νὰ καταστῇ σαφῶς ἀντιληπτὴ ἡ ἐπελοθοῦσα εἰς τὴν ἄλλην κατάστασιν ἔντασις.

Ἐνῶ ὅμως τοιαῦτα ἦσαν αἱ ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας διαθέσεις, ἡ Ρωσία ἐδείκνυε τώρα προκλητικὴν στάσιν. Παρὰ πάσας τὰς καθησυχαστικὰς διαβεβαιώσεις ἡ Ρωσικὴ κινητοποίησις ἦτο γεγονός πλεόν ἀναμφισβήτητον. Προεκλήθη ὅμως ἡ ὄχι, ἄλλως τε, καὶ ἐν μεγάλῃ κλίμακι ἡ κινητοποίησις αὕτη ἐκ τῆς αἰνιγματώδους στάσεως τῆς Αὐστρίας, ἡ ὁποία χωρὶς νὰ διατυπώσῃ ἐπακριβῶς τὰς ἀξιώσεις τῆς καὶ χωρὶς νὰ καθορίσῃ τὰ συμφέροντα, τὰ ὁποῖα ὁ κόμης Μπέρχτολδ εἶχεν ἐπισήμως δηλώσει ὅτι θέλει νὰ προστατεύσῃ, προέβαινε καὶ εἰς πολεμικὰς πρᾶξεις λίαν ἀνησυχητικὰς.

Πολλὴν δ' ἐπίσης ἐπρόξενησεν ἐντύπωσιν καὶ τὸ ἡμιεπίσημον Ρωσικὸν ἀνακοινωθὲν τὸ εἰς ἀπάντησιν τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ αὐстро-γερμανικοῦ τύπου, ὅτι ὁ Σαζόνωφ, ὑπέικων δῆθεν εἰς συστάσεις τοῦ ἐν Πετρούπολει πρεσβευτοῦ τῆς Γερμανίας κόμητος Πουρταλές, ἐδήλωσεν εἰς τὴν Σερβίαν, ὅτι ἡ Ρωσία δὲν εἶνε διατεθειμένη νὰ ἐμπλακῇ εἰς πόλεμον διὰ τὴν ἐξασφάλισιν Σερβικοῦ λιμένος ἐν τῇ Ἀδριατικῇ.

Ἡ τοιαύτη περιπλοκὴ, μολονότι βέβαια δὲν ἐκρίνετο ἀκόμη, ὡς ἐπικίνδυνος, ἐφέλκυε ζωηρότατα τὴν προσοχὴν τῆς διπλωματίας, ἰδίᾳ ὡς ἐκ τῆς στενῆς συνοχῆς τῆς ὑφισταμένης τελευταίως μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας.

Τοῦρκοι καὶ Βούλγαροι.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἡ διαταγὴ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ 1ου Τουρκικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος συλληφθέντες ἐπὶ διοργανώσεϊ στασια-

στικοῦ κινήματος κορυφαίοι Νεφέσουργοὶ παρεπέμποντο εἰς τὸ Στρατοδικεῖον. Οὗτοι ἦσαν :

Ὁ ἄλλοτε βουλευτὴς Καρχιστάρ Ριζᾶ πασσᾶς, ὁ ἀδελφὸς τοῦ Χουσεῖν Τζαχίτ Σουαδ βέης, ὁ διευθυντὴς τῆς «Τανίν» Μουχιεδδίν βέης, ὁ διευθυντὴς τοῦ Τουρκικοῦ σατυρικοῦ «Δζέμ» Σαλάχ Δζιμοζὸς βέης, ὁ πρόην νομάρχης Σμύρνης Δζελάλ βέης, ὁ ἄλλοτε ἀρχισυντάκτης τῆς «Τασβίρι Ἐφκιάρ» καὶ «Χάκ» Σουλεῖμάν Ναζήφ βέης, ὁ ἐκ τῶν γραμματέων τοῦ γραφείου τοῦ Τύπου Γιουσούφ Δζεμάλ βέης, ὁ πρόην βουλευτὴς Ἀδριανουπόλεως Φαῖκ βέης καὶ ἄλλοι. Ἐλέγετο μάλιστα ὅτι ἐπέκειτο καὶ ἡ σύλληψις τοῦ Μαχμούτ Σεφκέτ πασσᾶ καὶ τοῦ πρόην ὑπουργοῦ τῶν Οἰκονομικῶν Τζαβίτ βέη, ὅστις ἔμως εἶχε φύγει ἤδη εἰς Εὐρώπην.

Οἱ ἡμιεπίσημοι κύκλοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐφρόνουν ὅτι καὶ ἡ γνωστὴ θεορυσθῶτης πρὸ τῆς Υ. Πύλης φοιτητικὴ διαδήλωσις, ἡ ὁποία εἶχε διοργανωθῆ ὑπὸ τοῦ Κομιτάτου, ἦτο μίᾳ ἐνδειξις τῆς προπαρασκευαζομένης ἀντικυβερνητικῆς στάσεως.

Αἱ νομαρχίαι διετάχθησαν ὅπως συλλάβουν πάντας τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις κορυφαίους κομιτατικούς.

Ἐξ ἄλλου αἱ μεταξὺ Τουρκίας καὶ Βουλγαρίας ἐχθροπραξίαι διεκόπτοντο ἤδη. Ἡ Βουλγαρία διώριζε τὸν δικαιοκτῆν τοῦ ἐν Τσατάλτζα βουλγαρικοῦ στρατοῦ ὅπως διαπραγματευθῆ μετὰ τοῦ πληρεξουσίου τῆς Τουρκίας ἀνακωχῆν. Αἱ δὲ περὶ ἀνακωχῆς διαπραγματεύσεις θὰ διεξίγοντο εἰς Ἀδέμκιοι, ὅπου θὰ συνηγνῶντο οἱ πληρεξούσιοι Βουλγαρίας καὶ Τουρκίας. Ἐὰν δὲ ἡ Τουρκία ἀπεδέχετο τοὺς ἔρους, θὰ συνήπτετο ἡ σύμβασις περὶ ἀνακωχῆς.

Συνεπεῖα λοιπὸν τῶν ἀρξαμένων τούτων διαπραγματεύσεων περὶ ἀνακωχῆς τῇ αἰτήσει τῶν Τούρκων τὰ πρὸ τῆς Τσατάλτζας δρώντα βουλγαρικὰ στρατεύματα ἐλάμβανον διαταγὴν νὰ ἀναστεύσων τὰς ἐχθροπραξίας τηροῦντα τὰς κατακτηθείσας μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης (τῆς Νοεμβρίου) θέσεις.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἐλάμβανον χώραν μέχρι τοῦ πρώτου δεκαημέρου τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου 1912.

Θὰ ἴδωμεν τώρα ποῖα ἡ κατόπιν ἐξέλιξις των μέχρι τῆς υπογραφῆς τῆς μονομεροῦς ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων πρὸς τοὺς Τούρκους ἀνακωχῆς.

LIV.

Μέχρι τῆς μονομεροῦς ἀνακωχῆς.

Ἦτο κατάφωρον τώρα πλέον ὅτι τόσον ἡ Βουλγαρία ὅσον καὶ ἡ Τουρκία ἐπεθύμουν τὴν ταχέειαν συνομολόγησιν τῆς ἀνακωχῆς, διότι ἦσαν ἀμφοτέραι ἐξηνητημένα.

Παρὰ πᾶσαν ἀντίθετον δῆλωσιν τῆς μίας καὶ τῆς ἐτέρας, ἡ ἀλήθεια εἶνε αὐτή

Ἀπὸ τῆς 7ης Νοεμβρίου ἡ Κιαμὴλ πράγματι εἶχεν ἐπιληφθῆ ἀπ' εὐθείας διαπραγματεύσεων μετὰ τῶν ἐμπολέμων. Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ ἡ γραμμὴ τῆς Τσατάλτζας ἐνισχύετο διὰ νέων δυνάμεων ἀνεπάφων ἐκ τῆς 3ης στρατιωτικῆς περιφερείας Ἐρζερούμ. Ἐπὶ ἐβδομάδα ἑλλην μετηνέχθησαν μέσῳ Τραπεζοῦντος περὶ τὰς 20 χιλιάδας τοιοῦτου στρατεύματος καὶ ἡ μεταφορὰ ἐξηκολούθει ἀθρόα. Μεταξὺ τῶν στρατευμάτων κατελέγοντο καὶ τὰ ἀρειμάνια τάγματα τῆς Λαζικῆς. Ὡστε ὁ Κιαμὴλ πασοᾶς φαίνεται ὅτι ἐσκόπει νὰ ἐπωφεληθῆ πάσης βραδύτητος, ἵνα ἰσχυροποιήσῃ τὴν ἀμυναν τῆς Τσατάλτζας, καὶ τοῦτο ὄχι βέβαια ὅπως καταγάγῃ νίκην, ἀλλ' ἵνα διὰ τῶν μέτρων αὐτῶν διευκολύνη τὰς προσπαθείας τοῦ ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τοὺς εὐνοϊκοὺς ἔρους, τοὺς ὁποίους ἐπεδίωκε.

Ἐκτὸς δὲ τῶν εἰρημένων ἐνισχύσεων, παρελαμβάνετο καὶ νέον ὕλικόν πολέμου, συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ κατασχεθέντος Σερβικοῦ πυροβολικοῦ ἐν Σκοπίοις πρὸ τοῦ πολέμου. Τὸ πυροβολικόν τοῦτο ἦτο τελευταίου ὑποδείγματος Κρεζῶ, ἦτο ἀγνωστον εἰς τοὺς Τούρκους· διὰ τοῦτο νυχθημερὸν οἱ πυροβοληταὶ ἐξησκοῦντο εἰς χειρισμὸν αὐτοῦ.

Ἐν τσοσούτῳ, οἱ Βούλγαροι προσήγγιζον τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν, καὶ κατελάμβανον ἐπικαίρους θέσεις.

Εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον αἱ ἐπιδημικαὶ νόσοι καὶ ἰδίᾳ ὁ τυφος, ἡ εὐλογία καὶ ἡ χολέρα προσέλαβον κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας τεραστίαν καὶ ἐπικίνδυνον ἐπίτασιν. Τὰ θύματα ἐκ τῶν ἐπιδημιῶν ἦσαν πολυχριθμότερα ἢ ὅσα ὑπῆρξαν κατὰ τὰς συναφθείστας φονικωτάτας μάχας. Εἰς Ἅγιον Στέφανον δι' ἄλληπαλλήλων ἀμαξοστοιχιῶν τὴν 6ην Νοεμβρίου μόνον μετεφέρθησαν τριτχιλίσι ἀσθενεῖς, ἐξ ὧν οἱ 400 ἀπέβισαν καθ' ὁδόν.

Ἄλλη μάστιξ τοῦ τουρκικοῦ στρατεύματος ἦτο ἡ λιποταξία. Ὅλοι οἱ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως στρατευθέντες σχεδὸν ἐλιποτάκτησαν καὶ κατέφυγον εἰς τὴν πόλιν προσπαθοῦντες νὰ κρυθῶσι μὲ πάντα τρόπον. Οἱ ἀξιωματικοὶ λιποτάκται, οἱ κρυπτόμενοι ἐν τῇ τουρκικῇ πρωτεύουσῃ, ἦσαν ἐπίσης ἀπειράριθμοι. Τὰ φρουραρχεῖα ἠναγκάσθησαν καὶ διὰ προκηρύξεων δημοσιευθεισῶν εἰς τὰς ἐφημερίδας νὰ προσκαλέσωσι τοὺς φυγάδας ἀξιωματικούς, ἕπως ἐπανέλθωσιν εἰς τὰ σώματά των. Ἦτο τελεία ἡ ἀποσύνθεσις τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου, τὴν ὁποίαν οἱ λιποτάκται ἀφηγοῦντο διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων. Καὶ οἱ Οὐλεμάδες, περὶ τοὺς 100, οἵτινες ἀπεστάλησαν ἕπως διὰ κηρυγμάτων ἀναπτερώσωσι τὸν φανατισμὸν καὶ τὸ θάρρος τοῦ στρατεύματος, οὐδὲν κατώρθωσαν.

Τὰ ἀξιόμαχά στρατεύματα δὲν ὑπερέβαινον ἤδη τὰς 60 χιλιάδας, ἀλλὰ καὶ ταῦτα ἐστεροῦντο ἠθικοῦ καὶ οὐδεμιᾶν ἐπ' αὐτῶν ἐμπιστοσύνην ἠδύναντο νὰ στηρίξωσιν ἐπ' αὐτῶν οἱ στρατηγοὶ των.

Τὰ πυροβόλα καθ' ἑλλην τὴν ἄμυντικὴν γραμμὴν ἀνῆρχοντο εἰς 130, ἐξ ὧν 56 ἦσαν τὰ Σερβικά, τὰ δὲ λοιπὰ Κρούπ παλαιοῦ συτήματος, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Δὲν ἦτο καὶ πολὺ ὅμως καλλιτέρα ἡ κατάστασις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ τοῦ πολιορκουμένου τὴν Ἀδριανούπολιν.

Αἱ Εὐρωπαϊκαὶ ἐφημερίδες ἐδημοσίευσον ἤδη ἕκτενὴ τηλεγραφήματα ἐκ τῶν βουλγαρικῶν συνόρων τοῦ ἀπεσταλμένου τοῦ «Ἐγγωρίου Μηγύτορος» τοῦ Βερολίνου εἰς τὸ στρατηγεῖον τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Κατὰ τὸ τηλεγράφημα ἐκεῖνο, ἕπερ ἀπεδείχθη ἐκ τῶν ὑστέρων ἀληθέστατον, ἡ θέσις τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ δὲν ἦτο εὐχάριστος. Οἱ Βούλγαροι οὐ μόνον ἐδοκίμαζον μεγάλας δυσχερεῖας εἰς τὰς ἐνεργείας των, ἀλλὰ καὶ πᾶσα πολεμικὴ τῶν ἐπιχειρήσις μέχρι τότε ὑπῆρξεν ἄκαρπος, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ ἐλπίς ὅτι θὰ μετεβάλλετο ταχέως ἡ κατάστασις.

Οἱ Βούλγαροι εἶχον τὴν ἀτυχίαν νὰ ἴδουν παρασυρομένας ἐκ τῶν τελευταίων πλημμυρῶν τὰς γεφύρας, τὰς ὁποίας ἐτοπochέτησαν ἐπὶ τοῦ ποταμοῦ Μαρίτσα πρὸς τὸ νότιον μέρος τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὅπου κατ' ἀρχὰς εἶχον ἐνεργήσῃ ἐπίθεσιν, καθόσον τὰ ὀχυρώματα τῆς πόλεως πρὸς τὸ μέρος τοῦτο ἦσαν ὀλιγώτερον ἰσχυρά. Ἦδη ἤρχιζον τὴν ἐπίθεσιν ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους, ἄνευ σοβραῆς ἐπιτυχίας

οὐδεμιᾶς, καθόσον ἑδάλλον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μὲ πεδινὸν πυροβολικόν, στερούμενοι πολιορκητικοῦ βαρέος τοιοῦτου. Δὲν ἐπέτυχον μέχρι τοῦδε νὰ φθάσουν κἂν οὔτε εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ ἄνευ σύρματος τηλεγράφου τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Αἱ ἐνέργειαι τῶν Βουλγάρων τοὺς ἐστοίχισαν πλείστας ἀπωλείας χωρὶς νὰ φέρουν εἰς αὐτοὺς κατὲν κέρδος. Οἱ Τοῦρκοι, οἱ ἑπῶσι μέχρι τινὸς ἐφαίνοντο καταβεδλημένοι, ἀνέπτυξαν τελευταίως λυσσαλέαν καὶ γενναίαν ἀντίστασιν διεκδικούντες σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τὸ ἔδαφος πρὸς τοὺς ἐκτεθειμένους Βουλγάρους. Αἱ μάχαι συνήπτοντο ἀκόμη εἰς τὰ πλέον ἐξωτερικὰ ὄχυρώματα τῆς Ἀδριανουπόλεως, τὸ δὲ πῦρ τοῦ πεδινοῦ βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ δὲν ἔφθανε τὰ ἐσωτερικὰ καὶ δυσπρόρητα ὄχυρώματα τοῦ ἐχθροῦ.

Ἄλλως τε οἱ Βούλγαροι διέθεσαν ἐν Τσατάλτσα καὶ ἐνταῦθα καὶ τὸν τελευταῖον στρατιώτην των διὰ τὴν πολιορκίαν, ἐκόμιζον δὲ εἰς τὸν σταθμὸν τῆς Ἀδριανουπόλεως τὰς τελευταίας προχείρους δυνάμεις των. Ἐπίσης ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία των ἦτο πλημμυλεστάτη. Πολλοὶ τραυματῆται ἀξιωματικοὶ δὲν ἐτύγγανον τῆς δεούσης περιποιήσεως καὶ ὁ στρατὸς καὶ ὁ λαὸς δὲν ἦσαν εὐχαριστημένοι ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν, ὡς ἐκ τούτου δὲ ἡ διοίκησις προέβη εἰς τὸν ἄθρονον προδιθεασμὸν ὑπαξιωματικῶν εἰς ἀξιωματικούς. Ἐπίσης βαθεῖαν καὶ θλιβερωτάτην ἐντύπωσιν παρήγαγον εἰς τὸν λαὸν αἱ ὀγκώδεις ἀπώλειαι κατὰ τὴν μάχην τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν καὶ τοῦ Λουλέ Βουργᾶς, ἀσχέτως πρὸς τὸ νικηφόρον ἀποτέλεσμα τῶν δύο τούτων μεγάλων μαχῶν.

Ἐξ ἄλλου φαίνεται ὅτι δὲν ἐπεκράτει ὁμόνοια μεταξὺ τοῦ σερβικοῦ καὶ τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ οἱ Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ συμπεριεφέροντο κάπως ἀγερῶχος πρὸς τοὺς Σέρβους ἀξιωματικούς, οἵτινες γνωρίζομεν πόσον ἀνώτεροι τῶν Βουλγάρων ἀνεδείχθησαν κατὰ τὸν τραγικὸν αὐτὸν πόλεμον, ἔπου διεσκέλισθη σχεδὸν ἡ στρατηγικὴ ὑπὸ τῆς Ἀνδρείας, τῆς Ψυχραιμίας καὶ τῆς Ἐθελουσίας...

Τὴν 8 Ν)βρίου εἰς τὴν Ἀγγλικὴν Βουλὴν τῶν Κοινοτήτων, ὁ Σερ Ἔδ. Γκρέυ ἐπερωτηθεὶς σχετικῶς πρὸς τὸν πόλεμον ἀπήντα ὅτι αἱ Δυνάμεις «δὲν ἐσκέφθησαν εἰσέτι περὶ συγκροτήσεως συνδιασκέψεως. Τοῦτο θὰ κανονισθῇ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου.» Ὁ ὑπουργὸς ἐδήλωσεν ὅτι «ἀδυνατεῖ νὰ δηλώσῃ τὸ πιθανὸν πρόγραμμα τῆς συνδιασκέψεως.»

Ὁ Γκρέϋ εἶπεν ἐπίσης ὅτι «εἶνε ἀνακριβὲς ἔτι αἱ Δυνάμεις διευ-
πώσαν αἰτήσεις πρὸς τοὺς συμμάχους. Μ' ἔλα ταῦτα, ἀνταλλάσσονται
σκέψεις μεταξὺ τῶν Δυνάμεων. Ἄπασαι, προσέθηκε, συμφωνοῦν, εἰς
τὸ ὅτι εἶνε ἀνάμυστος νὰ συζητήσουν προῶπως τὴν ἐνδεχομένην
διευθέτησιν μεμονωμένων ζητημάτων.»

Κατὰ τὴν αὐτὴν πολεμικὴν περίοδον ὁ Γαλλικὸς τύπος παρετή-
ρει ὅτι, ἐνῶ παρεσκευάζετο ὁ ἐπίλογος τοῦ πολέμου, ἡ Αὐστροσερβικὴ
ἔρις ἐτραχύνετο καὶ ἠπειλεῖ τὴν εἰρήνην, μολοντί ὁ λόγος τοῦ Αὐ-
στριακοῦ καγκελλάριου ἦτο διαλλακτικὸς τόνου. Ἄλλ' ὁ «Χρόνος»
ἐθεώρει θλιβερὸν τὸ γεγονός ὅτι ὁ Αὐστροουγγρὸς καγκελλάριος δὲν
ἐδέχθη ἀπροκαλύπτως τὴν Ἀγγλικὴν πρότασιν περὶ ἀναβολῆς τῆς
συζητήσεως μέχρι τῆς λήξεως τοῦ πολέμου. Ἡ κατάστασις οὕτω πα-
ρέμενε σοδαρά.

Ὡς πρὸς τὴν στάσιν τῆς Ρωσίας εἶχομεν ἤδη τὰ ἐξῆς δεδομένα :

Ἡ Ρωσία εἶχε λάθει, ὡς γνωστόν, στρατιωτικὰ μέτρα ἐπιβαλλό-
μενα ὑπὸ τῆς στοιχειωδωδέστερας προνοίας. Τοιαῦτα μέτρα ἀπεδείκνυον
ὅτι ἡ Ρωσία δὲν ἠθέλε ν' ἀποφύγη μὲ πᾶσαν δυνατὴν θυσίαν τὸν
πόλεμον καὶ ἐνόει νὰ ὑπερασπίσῃ τὰς Σερβικὰς ἀξιώσεις. Ὅταν ὁ
Γερμανὸς ἐν Πετροπόλει πρεσβευτῆς ἐπήγγε νὰ εἰπῇ εἰς τὸν Σαζόν-
ωφ, ὡς εἶχε κάμει πρὸ τριετίας εἰς τὸν Ἰσδόλσκυ, ὅτι ἡ Γερμανικὴ
κυβέρνησις εἶνε ὑποχρεωμένη νὰ λάβῃ τὸ μέρος τῆς συμμάχου τῆς
Αὐστρίας, ὁ Σαζόνωφ ἀπήντησεν : « **Ἡ Ρωσία τοῦ 1912 δὲν εἶνε
ἡ Ρωσία τοῦ 1909** »

Ὁ πολιτικὸς λοιπὸν ὀρίζων ἐλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρώπης ἐθο-
λοῦτο ἐπικινδύνως καὶ ἡ ἀναμενομένη θύελλα δὲν ἐφαίνετο μακρὰν.

Ἐν τῷ μεταξὺ διεξήγοντο περὶ τὴν Τσατάλτζαν αἱ τελευταῖαι
ἄκαρποι καὶ πάλιν βουλγαρικαὶ προσπάθειαι πρὸς ὑπέρθεσιν τῆς ὀχυ-
ρωματικῆς αὐτῆς ζώνης.

Αὗται περιεγράφοντο ὡς ἐξῆς ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ δημοσιογράφου
Ρέντζο Λάρκο :

«Ἡ Βουλγαρικὴ ἐπίθεσις τὴν ὁποῖαν ὑπέμειναν μετὰ καρτερίας
οἱ Τούρκοι προχθὲς ἀπεκρούσθη. Ἡ μάχη εἶχε τὸ κέντρον τῆς ἐν-
τάσεώς της μεταξὺ Τσατάλτζας καὶ Δέρκων ἐν μετώπῳ τριάντα χι-
λιομέτρων. Ἡ διπλασιασις τοῦ ἐδάφους ὑπεχρέωνε τοὺς Βουλγάρους
νὰ περάσουν ἀπὸ δίωδον, ἡ ὁποία μολοντί στενὴ ἐπέτρεπεν εἰς αὐ-

τοὺς νὰ τοποθετήσουν ὀπίσω ἀπὸ τὰ συντάγματα τοῦ πεζικοῦ τὰς πυροβολαρχίας.

»Τὸ σημαντικώτερον ἐπεισόδιον διεξήχθη πλησίον τοῦ Μπαχτσέ-κιοι. Ἐκεῖ εἶχε λάθει θέσιν τὸ Βουλγαρικὸν πυροβολικόν. Αὐτὸ ἔκαμιν σέναρξιν τοῦ πυρὸς ἐκσεσφενδονίζον ἐντὸς ὀλίγων στιγμῶν τριακόσι ξράπνελ, τὰ ὅποια δὲν διηρυθύνθησαν καλῶς καὶ συνεπῶς δὲν ἐπρο-ένησαν μεγάλας ζημίας εἰς τοὺς Τούρκους.

»Τὸ Βουλγαρικὸν πεζικὸν ἤρχισε νὰ καταβαίη τότε ἀκολουθοῦ-μενον ἀπὸ τρεῖς πυροβολαρχίας. Οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι μέχρι τῆς στιγ-μῆς δὲν εἶχαν ἀπαντήσει εἰς τὸ πῦρ τῶν Βουλγάρων, ἔταν εἶδαν ὅτι τὸ ἐχθρικὸν πεζικὸν εἶχε προχωρήσει πολὺ καὶ ὅτι ἀκόμη εἶχαν κα-ταβῆ ἐπὶ τοῦ χθαμαλοῦ ἐδάφους αἱ πυροβολαρχίαι, ἤνοιξιν δυνατὸν πῦρ πασχίζοντες νὰ φονεύσουν κυρίως τοὺς πυροβολητάς. Ἀκολού-θως ἤρχισε νὰ βάλῃ καὶ τὸ πεζικόν.

»Τὸ βουλγαρικὸν πεζικὸν ἐπροσπάθησε ν' ἀντισταθῆ κατ' ἀρχάς, ἀλλ' ἔπειτα ἠναγκάσθη ν' ἀποχωρήσει καὶ ἐν τῇ ὑποχωρήσει ἐγκατε-λείφθησαν τὰ τηλεδόλα. Τρεῖς ἐπεχείρησε νὰ ξανακατέβῃ καὶ ν' ἀνα-κτήσει τὰ τηλεδόλα ἐπὶ τοῦ χθαμαλοῦ ἐδάφους, ἀλλὰ καὶ τὰς τρεῖς φοράς ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσει... Ὅταν ἐβράδευασεν, οἱ Τούρκοι κα-τέβησαν ἀπὸ τὰ ὀχυρώματά των καὶ παρέλαβον τὰ ἐγκαταλειφθέντα ὑπὸ τῶν Βουλγάρων πολεμικὰ εἶδη.

»Οἱ ἀγῶνες αὗτοι ἐπαναληφθέντες ἐκούρασαν πολὺ τὰ στρατεύ-ματα. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἀπομείναντες εἰς τὰ ὀχυρώματά των καθ' ὅλον τὸ διάστημα σχεδὸν ἔσχον μικρὰς ἀπωλείας.

»Εἰς τοὺς Δέρκους οἱ Τούρκοι ἀντέσχον μὲ πολλὴν καρτερίαν. Ὑπῆρξαν στιγμαὶ ποῦ τ' ἀντίπαλα στρατεύματα ἐμάχοντο διὰ τῆς λόγχης.

»Τὸ ἀποτέλεσμα ἦτον ὅτι οἱ Τούρκοι διετήρησαν τὰς θέσεις των καὶ ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν ἐκέρδισαν πουθενὰ ἔδαφος.

»Τὴν ἐπομένην αἱ βρονταὶ τῶν τηλεδύλων διήρκεσαν ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἐκ μέρους τῶν Βουλγάρων. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀπήντησαν. Οἱ Βούλγαροι δὲν εἶχαν εὖρει τὸ στόχον. Ἄλλὰ καὶ εἰς τοὺς νυκτερινοὺς αἰφνιδιασμοὺς των οἱ Βούλγαροι κατὰ τῶν ἰσχυροτέρων σημείων τῆς Τουρκικῆς ἀμύνης ἀπέτυχον καὶ ἠναγκάσθησαν μάλιστα πολλαχοῦ

ν' ἀπομακρυνθῶσιν καὶ ἐκ τῶν προλαβουσῶν θέσεων τῆς πικρατά-
ξιάς των.»

Πολὺ βραδύτερον, ὅταν αἱ σχέσεις μεταξὺ τῶν συμμάχων ἤρχι-
σαν ἐκτραχυνόμεναι, ἡ ἡμιεπίσημος βουλγαρική ἐφημερίς «Βουλγα-
ρία», ὄργανον τοῦ νέου πρωθυπουργοῦ Δάνεφ, ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἐδη-
μοσίευσεν τὸ κυβερνητικὸν πρόγραμμα τῆς νέας Κυβερνήσεως.

Κατ' αὐτό, μετὰ τῆς Τουρκίας θὰ ἐδημιουργεῖ ἡ Βουλγαρία ἀρί-
στας σχέσεις, μετὰ δὲ τῆς Ρουμανίας κανονικάς. Ἡ προκλητικὴ στά-
σις τῆς Σερβίας καὶ τῆς Ἑλλάδος ἡπεύθει, προσέθετε, σοβαρῶς ἔνο-
πλον ρῆξιν, ἣν δὲν θὰ προδικάζει ἡ νέα Κυβέρνησις, ἥτις θὰ ἐξίτησι
οὐχ ἤττον τὴν ἐφαρμογὴν τῆς Σερβοβουλγαρικῆς συνθήκης ἄνευ πα-
ραχωρήσεων καὶ θὰ ἀνέμενε τὴν ἀπόφασιν τῶν διαιτητῶν μόνον ἐπὶ
τῆς ἀμφισβητουμένης ζώνης. Ὡς πρὸς τὴν μετὰ τῆς Ἑλλάδος δια-
φορὰν ἡ κατάστασις οὐδόλως ἐθεωρεῖτο διςσαφηνισμένη.

«Δὲν γνωρίζομεν τὰς ἀξιώσεις τῆς, ἔγραφον, πρὸ πάντων δὲ θέ-
λομεν νὰ γνωρίζομεν τί θέλουσι νὰ κρατήσωσιν οἱ νότιοι ἡμῶν σύμ-
μαχοι. Μεταξὺ ἡμῶν ὑπάρχει καὶ ἕτερον ζήτημα προκαταρκτικόν :
Τὰ ἡμέτερα στρατεύματα πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης κα-
τεῖχον ὅλα τὰ βόρεια καὶ ἀνατολικά μέρη τῆς πόλεως ταύτης, βρα-
δύτερον δέ, μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τῶν στρατευμάτων ἡμῶν εἰς Θρά-
κην, τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα προελάσαντα κατέλαβον καὶ ἄλλα
μέρη καὶ κατέχουν ἀκόμη αὐτὰ, χωρὶς νὰ ἔχωσι δίκαιον.

Πρέπει ἄρα νὰ τὰ ἐκκενώσουν καὶ τότε δυνάμεθα νὰ προβῶμεν
εἰς τὴν λύσιν τῶν λοιπῶν».

Σ. Σ. Ἄλλ' ἡ «Βουλγαρία» ἐψεύδετο μετὰ τῆς μεγαλητέρας
ἀφελείας.

Ἡ «Βουλγαρία» προσεπάθει νὰ λησμονήσῃ ὅσα ἦσαν ἤδη παγ-
κοίνως γνωστά, καὶ δὴ ὅσα γνωρίζομεν ἐκ τῶν προτέρων, ὑπὸ ποίας δι-
πλαθῆ συνθήκας ἐγένετο ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης μετὰ τὴν μά-
χην τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ
πῶς καὶ παρὰ τίνων κατελήφθησαν τὰ περίξ τῆς Θεσσαλονίκης. Καί-
τοι δὲ ἐπρόκειτο περὶ πραγμάτων γνωστῶν, ἐπαναλαμβάνομεν ταῦτα
ὅπως περιέλαθον εἰς γνῶσιν τῆς «Βουλγαρίας», ἥτις ὑπεκρίνετο ὅτι
τὰ ἠγγόει :

«Τὴν 3ην Ὀκτωβρίου δύο ἀποβατικὰ σώματα Ἑλληνικοῦ στρα-
Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

τοῦ ἐπὶ τοὺς ἀξιωματικοὺς Παπακόσιαν, Γαλανόπουλον καὶ Σωτηριάδην ἀπεβιβάζοντο εἰς τὸν κόλπον τοῦ Ὁρσανοῦ. Καὶ τὸ μὲν ἐν τῶν σωμάτων τούτων διὰ Βρασιῶν ἐβράδιζε πρὸς τὴν Νιγρίταν, τὸ ἕτερον δὲ ἐξησφάλισε τὰς συγγωνίας μεταξὺ Παγγαίου καὶ Νιγρίτης, κατόπι μάλιστα μάχης πρὸς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν.

«Τὴν 22αν Ὀκτωβρίου κατελήφθη ἡ Νιγρίτα καὶ τὴν 26ην ἰδιομηνὸς ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἐκνυμάτιζεν εἰς τὸ Τσάγεζι. Ἐνα μῆνα μετὰ ταῦτα, περὶ τὰς πρώτας δηλαδὴ ἡμέρας τοῦ Δεκεμβρίου, μικρὸν Βουλγαρικὸν ἀπόσπασμα, ἀποτελούμενον ἐκ στρατιωτῶν καὶ κομιτατζήδων, ἐνεφανίσθη εἰς Τσάγεζι. Τὴν 9ην Δεκεμβρίου 50 Βούλγαροι στρατιῶται διηυθύνθησαν πρὸς Κρούσοστα καὶ Βρασιτά, χωρὶς νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὸ Τσάγεζι. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν 150 ἄτακτοι Βούλγαροι, φέροντες στρατιωτικὰς Βουλγαρικὰς στολὰς, ἐπὶ τὸν ἀρχικομιτατζῆν Ἐλευθερόφ, διελθόντες διὰ Νιγρίτης, ἔφθασαν εἰς Τσάγεζι...

«Ἡ μετὰ ἕνα καὶ πλέον μῆνα μετὰ τὴν ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατάληψιν τῶν μερῶν τούτων ἐμφάνισις Βουλγαρικοῦ ἀροσπάσματος σημαίνει προτεραιότητα κατοχῆς ;...»

Ἡ ἐπακολουθήσασα κατόπιν μακρὰ ἐκκρεμότης, ἣτις θὰ ἴδωμεν εἰς τί κατέληξε, καὶ αἱ δυσκολίαι τὰς ὁποίας τὰ Βαλκανικὰ Κράτη συνήγτησαν μετὰ νικηφόρον πόλεμον πρὸς τὴν Τουρκίαν, ὑφείλονται συνεπῶς ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν Βουλγαρικὴν κατοπιστίαν. Ὁ Βουλγαρικὸς στρατός, παρὰ τὴν βοήθειαν τῶν Σέρβων καὶ τοῦ στόλου ἡμῶν, δὲν κατενίκησε τὸν Τουρκικὸν στρατὸν εἰς Θράκην. Ἀπόδειξις δὲ τούτου ἔτι μετὰ δέμηνον, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀνακωχὴν ἠναγκάσθη νὰ ἐπαναλάβῃ τὰς ἐχθροπραξίας πρὸ τῆς Τσατάλτζας, αἵτινες ἔμως ἔμειναν ἄνευ ἀποτελέσματος. Εἰς τὸ ἐνεργητικὸν ἔθεν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως δὲν ἀπέμενον ἢ μόνον ἡ νίκη τοῦ Λουλέ-Μπουργᾶς, ἀφοῦ οἱ ἴδιοι πλέον ὠμολόγησαν ὅτι ἡ τὸσον ὑπ' αὐτῶν διαφημισθεῖσα μυριόενκρος μάχη τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν ἀπετέλει σειρὰν μικροσυγκρούσεων τῆς πόλεως ἐγκαταλειφθείσης ἀμαχητί.

Ἡμεῖς ἐν τούτοις ὡς καὶ οἱ Σέρβοι ἀπέναντι τῶν ἀτελεσφορήτων ἐνεργειῶν τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἔχομεν νὰ παρατάξωμεν συνεχῶς καὶ ἀδιάκοπον ἐπὶ ἑπτάμηνον πολυάριθμον σειρὰν νικηφόρων μαχῶν,

ὧν ἀποτέλεσμα ἡ τελεία καταστροφή καὶ αἰχμαλωσία τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Ἡπείρῳ Τουρκικοῦ στρατοῦ, ἡ ἐπιτρέψασα τὴν ἀσφαλῆ κατοχὴν τῆς χώρας ὄχι μόνον παρ' ἡμῶν καὶ τῶν Σέρβων, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν τῶν Βουλγάρων, τῶν οὐδὲν συνεισενεγκόντων ἐν Μακεδονίᾳ.

Ἐὰν ρίψη τις καὶ ἀπλοῦν βλέμμα ἐπὶ τοῦ χάρτου, θὰ παρατηρήσῃ ὅτι καὶ τὸ ἐλάχιστον τμήμα τῆς χώρας, ἧπερ κατέχεται σήμερον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, κατελήφθη βήμα πρὸς βήμα ποτισθὲν δι' ἑλληνικοῦ αἵματος κατόπιν αἱματηροτάτων μαχῶν, πρᾶγμα ἧπερ δὲν συνέβη τὸ παράπαν διὰ τοὺς Βουλγάρους τοὺς καταλαβόντας τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας ἄνευ οὐδεμιᾶς μάχης, ἄνευ τῆς βοήθειας τῶν Σέρβων, καὶ ἀφοῦ τὸ μέρος τοῦτο ἐγυμνώθη τουρκικοῦ στρατοῦ, κατελθόντος ὅπως ἐπιτεθῆ κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ.

Ἐξ ἄλλου πάλιν ἡ Σερβικὴ κυβέρνησις ἐδήλου τὰ ἐξῆς σχετικὰ πρὸς τὴν κατάστασιν ταύτην :

« Ἡ Κυβέρνησις ἐθεώρησεν ἐπελθεῦσαν τὴν στιγμήν νὰ ἐξετάσῃ ἐκ νέου τῆς πολιτικῆς τᾶς θυντρίας γραμμᾶς, ἃς ἠκολούθησεν ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου μέχρι τῆς σήμερον. Τὸ Ὑπουργεῖον μετὰ τὴν λήψιν ἰδίᾳ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ Ἀυτοκράτορος τῆς Ρωσσίας ἠσθάνθη τὴν ὑποχρέωσιν νὰ ἀποφασίσῃ ἂν καὶ ὑπὲρ ποίους ἔρους δεῖον νὰ ἀκολουθήσῃ τὴν ὁδὸν τῆς διαιτησίας εἰς τὴν διαφορὰν τῆς Σερβίας πρὸς τὴν Βουλγαρίαν, δεδομένου ὅτι ἡ συνθήκη ἀπώλεσε τὴν ἀξίαν τῆς.

» Τὸ ζήτημα εἶχε μεγάλην σπουδαιότητα.

» Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἠθέλησε νὰ δώσῃ εἰς τὸν Βασιλέα τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀρυσθῆ καὶ ἄλλων γνώμας καὶ ὑπέβαλε τὴν παραίτησίν τῆς.

» Ὁ Βασιλεὺς ὅμως δὲν τὴν ἀπεδέχθη, θεωρῶν ἄσκοπον τὴν πρόκλησιν ὑπουργικῆς κρίσεως, ἀφοῦ ἡ Κυβέρνησις ἀπολαύει τῆς ἐμπιστοσύνης τῆς πλειοψηφίας καὶ τοῦ Στέμματος. Μετὰ νέαν ἐξέτασιν τοῦ ζητήματος ἡ Κυβέρνησις παρητήθη τῆς προθέσεώς τῆς καὶ ἀπεφάσισε νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν, ἣν μέχρι σήμερον ἀκολουθεῖ» (1).

(1) Σ. Σ.— Ἠναγκάσθημεν νὰ παρενείρωμεν τὴν παρένθεσιν ταύτην ἐδῶ, καίτοι ἀνήκουσαν εἰς ἄλλο μέρος τῆς Ἱστορίας ταύτης, ἵνα καταστήσωμεν καταφανέστερον τὰ προπαρασκευασμένα βουλγαρικά ψεύδη.

Κατὰ τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Νοεμβρίου ἤρχιζον ἤδη τὰ πράγματα νὰ σκυθρωπάξουν ἀπειλητικώτερα ὡσημέραι. Αἱ πανταχόθεν τῆς Εὐρώπης καταφθάνουσαι διαρκῶς πληροφορίαι κατεδήλουσαν ἤδη σαφῶς τὴν αἰφνιδίαν προπῆν τῆς Διεθοῦς καταστάσεως ἐπὶ τὰ χεῖρω καὶ ἀνήγγελλον ταυτοχρόνως τὴν ἐπίτασιν τῶν ἀνησυχιῶν μεταξὺ τῶν τε διπλωματικῶν καὶ στρατιωτικῶν κύκλων.

Δυστυχῶς δὲ τὰ πρῶτα ταῦτα ἀγγέλματα ὄχι μόνον ἐπεβεβαίουν αἱ κατόπιν πληροφορίαι, ἀλλὰ καὶ ὑπερέβαλλον εἰς ἀνησυχίας, καθ' ὅσον ἀνήγγελλοντο συνεννοήσεις πυρετώδεις καὶ κινητοποιήσεις πᾶν ἄλλο ἢ καθησυχαστικά.

Χαρακτηριστικώτατον τῆς ὅλης καταστάσεως καὶ τῶν ἐκ ταύτης φόβων περιπλοκῶν ἦτο ἡ διαβεβαίωσις ὅτι ἡ Ρωσσία, ὅπως προλάβη ἀπειλουμένης περιπλοκᾶς ἐκ τῆς παρατάσεως τοῦ πολέμου, ἐπενέθη συστήσασα εἰς τὴν Βουλγαρίαν στάσιν διαλλακτικωτέραν ἀπέναντι τῆς Τουρκίας—ἐν τῷ ζητήματι τῆς Τσατάλτζας—ἵνα οὕτω ἐπιτευχθῇ ταχέως ἡ ἀνακωχὴ καὶ ἡ εἰρήνη.

Ἐπῆρχον ἐν τούτοις μέσῃ εἰς τὴν ζοφερότητι τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ ὀρίζοντος καὶ σημεῖα τινὰ παρήγορα καὶ δὴ τὸ ὅτι ἡ Γερμανία δὲν ἐφαίνετο διατεθειμένη, ὡς ὁ Αὐτοκράτωρ Γουλιέλμος ἐδήλου, νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν Αὐστρίαν καὶ εἰς ἔνοπλον ἀγῶνα.

Ἐλπίζετο οὕτως ὅτι σκέψεις μᾶλλον νηφάλιαι θὰ ἐπεκράτουσαν κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμάς, ἐξ ὧν νὰ ἐπῆρχετο ταχεῖα ἢ ἐπὶ τὰ βελτίω μεταβολὴ τῆς διεθοῦς καταστάσεως ἀποσοβουμένης Εὐρωπαϊκῆς συρράξεως.

Σχέτικῶς πρὸς τὴν σοβαρότητα τῆς καταστάσεως ἐβεβαιοῦντο καὶ τὰ ἐπόμενα :

Ἡ δύναμις τοῦ κινητοποιουμένου Αὐστριακοῦ στρατοῦ τῶν ἐπιτὰ διαμερισμάτων ἀνήρχετο εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας ἀνδρῶν.

Ἡ δὲ «Τάγεμπλατ» παρίστα διαρκῶς ὀγκουμένην τὴν δυσφορίαν παρὰ τῇ Κοινῇ Γνώμῃ τῆς Αὐστρίας ἐκ τῆς ἐπιδεινώσεως τῆς καταστάσεως.

Ἡ ἀπάντησις τῆς Ρωσσίας εἰς τὰς ἐξηγήσεις, ἃς ἐζήτησεν ἡ Αὐστριακὴ Κυβέρνησις, δὲν ἐκρίθη οὐδόλως ἱκανοποιητικὴ.

Ἐξ ἄλλου ἢ συνάντησις τῶν ἀρχηγῶν τοῦ Αὐστριακοῦ καὶ Γερμα-

νικοῦ Ἐπιτελείου, ἡ λαβοῦσα χώραν ὀλιγίστας ἡμέρας πρότερον, ἐνίσχυε τὸ φιλοπόλεμον ρεῦμα ἐν Αὐστρίᾳ.

Οὐχὶ ἄσχετος δὲ πρὸς τὰς διεξαχθείσας μεταξὺ τῶν δύο ἐπιτελαρχῶν συνεννοήσεις ἐθεωρεῖτο καὶ ἡ διαταχθεῖσα ὑπὸ τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως, καθ' ὑπόδειξιν τοῦ Ἐπιτελείου, κινητοποιήσις πέντε στρατιωτικῶν σωμάτων.

Παραλλήλως δὲ πρὸς τὰς ἐνεργείας ταύτας καὶ ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις ἐπέσπευσεν ἤδη τὰς στρατιωτικὰς κινητοποιήσεις τῆς.

Ἐνῶ δὲ ἰσχυρίζετο ὅτι ἐλάμβανε μέτρα ἀφορῶντα τὴν ἐσωτερικὴν τάξιν τῆς, ἐκίνητοποιεῖ εἰκοσιτέσσαρα ἑλα στρατιωτικὰ σώματα ὑπερβαίνοντα τὸ 1,000,000 ἀνδρῶν.

Αἱ ἄλλαι ἐν Ἀλβανίᾳ μηχανορραφαί διεξήγοντο ἤδη μετὰ πάσης τέχνης καὶ πονηρίας.

Ὁ περιβόητος Ἰσμαήλ Κεμάλ, ἐν τὴν 9ην Νοεμβρίου κατώρθωσε νὰ ἀποδιδάσῃ εἰς τὸν ὄρμον Ροκτόντι ἐγγὺς τοῦ Δυρραχίου, τὸ Αὐστριακὸν Λόυδ, ἔφθανεν ἤδη εἰς Δυρράχιον μετὰ τῶν ὄπαδῶν του καὶ ἐκήρυττε τὴν ἀνεξαρτησίαν τῆς Ἀλβανίας, ἐν ὀνόματι ἀπασῶν τῶν Ἀλβανικῶν Πατριῶν. Τὸ Αὐστριακὸν θωρηκτὸν «Βούρμπραντ» ἐξηκολούθει ναυλοχοῦν εἰς Δυρράχιον.

Ἡ Σερβία, ἐν τούτοις, μεθ' ἑλας τὰς Αὐστριακὰς ἀπειλὰς ἐξηκολούθει ἐπιμένουσα ἀνενδῶτως εἰς τὴν κατάληψιν τοῦ Δυρραχίου... Καὶ ἡ Αὐστρία ὑπέπιπεν εἰς ἀρκετὰ σημαντικὴν ἀποτυχίαν.

Τὸ σχέδιον δηλαδὴ τῆς Αὐστρίας ὅπως, ταῦτοχρόνως μὲ τὴν ὑπὸ τοῦ Κεμάλ ἀνακήρυξιν τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἀλβανίας, πραξικοπήσωσιν ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Αὐστρία, καταλαμβάνουσαι στρατιωτικῶς τὴν Ἀλβανίαν, ἀπέτυχε, διότι ἡ Ἰταλία, φοβουμένη χειροτέρας περιπλοκάς, ἀναποφεύκτους ἄλλως τε, ἀπέρριψε τὴν πρότασιν τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως τῆς Ἀλβανίας.

Δὲν ἔπαυσεν ὅμως ὑποστηρίζουσα τὴν αὐτονομίαν αὐτῆς.

Ἐξ ἄλλου ὅμως καὶ ὁ Μπέρχτολδ, ἰδίᾳ δὲ ὁ Σιρ Ἐδουαρδ Γκρέϊ ἀπέστεργον κατὰ θάθος ρῆξιν κατὰ τῆς Σερβίας, ἐλπίζοντες εἰς ἐξεύρεσιν μέσης τινὸς λύσεως τοῦ ζητήματος τῆς ἐξόδου τῆς εἰς τὴν Ἀδριατικὴν. Διὰ τοῦτο δὲ καὶ αἱ κηρυχθεῖσαι κινητοποιήσεις ἐκηρύσσοντο μὲν εἰς μεγάλην κλίμακα, ἀλλ' ἐπραγματοποιοῦντο βραδέως καὶ ἀνὰ μικρὰς σχετικῶς ομάδας.

Ἐκ Βιέννης 14 στρατιωτικὰ τραίνα ἀνεχώρουν τὴν 10γν Νοεμβρίου διευθυνόμενα εἰς τὸ Ἄγγραμ.

Ἐκτὸς τούτων ἄλλα τραίνα πλήρη στρατοῦ προερχόμενα ἐκ Γαλικίας διήρχοντο διὰ τοῦ Γράτς διευθυνθέντα εἰς Τεργέστην.

Τὸ ἀτμόπλοιον «Βρονγές» τοῦ Αὐστριακοῦ Λόυδ παραλαβὸν εὐάριθμον στρατὸν ἐκ Τεργέστης ἀπέπλεεν εἰς ἀγνωστον διεύθυνσιν.

Ἄλλο ἀτμόπλοιον ὃ «Κάτσερ Φραγκίσκος Ἰωσήφ» ἀπέπλεε καὶ τοῦτο μετὰ 4 χιλιάδων ἀνδρῶν. Ἐπίσης ἀπέπλεε τὴν ἐπισύσαν τὸ «Δρανκόσκα» φέρον ὃ χιλιάδας ἀνδρας.

Ἐκάστου δὲ τῶν ἀτμόπλοιῶν τούτων ἐπέβαιναν ἀνὰ εἰς ἀξιωματικὸς τοῦ ναυτικοῦ φέρων ἐνσφραγίστους διαταγὰς.

Πάντα τὰ ἀτμόπλοια ταῦτα διηρῶντο εἰς τὰ ὕδατα τῆς Δαλματίας, δηλαδὴ πρὸς τὰ βόρεια τῆς Ἀλβανίας ἢ τὰ νότια τοῦ Μαυροβουνίου, πρὸς ἀπειλὴν ὑποχωρήσεως, οὐχὶ δὲ καὶ πρὸς ἐνεργὸν ἐπέμβασιν, ὅπως φάνερονται ἐκ τῶν δυνάμεων, τὰς ὁποίας διέθετον αἱ μικραὶ αὐταὶ κινήσεις τῶν Αὐστριακῶν, ἐνῷ ἀντιθέτως οὐδεμίαν ἐποίητο ἀκόμη ἐνέργειαν ἢ σύμμαχος καὶ συνενδιαφερομένη διὰ τὴν εἰς ἀπώτερον μέλλον καταδρόχυσιν τῆς Ἀλβανίας Ἰταλίας.

LV.

Ἡ δοῦσις τοῦ στόλου μας.

(Περίοδος δευτέρα. — Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λήμνου).

Μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου Λήμνου, περὶ ἧς ὠμιλήσαμεν εἰς τὸ οἰκεῖον μέρος τῆς παρούσης συγγραφῆς καὶ ἤτις κατάληψις ἦτο εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ἀπαραίτητος διὰ τὰς κατόπιν ναυτικὰς μας ἐπιχειρήσεις, αἵτε ἀποτελοῦσα θαυμασίαν ἀφετηρίαν καὶ ὑπήγεμον λιμένα διὰ τὰ πολεμικὰ μας πλοῖα, — μετὰ τὴν κατάληψιν ταύτης ἄρχονται αἱ κύρια κατὰ θάλασσαν πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καθ' ἅπαν τὸ Αἰγαῖον καὶ μέχρι τῆς Μεσογείου καὶ τοῦ Ἰονίου πελάγους.

Παρακολουθήσωμεν ὅθεν ἐνταῦθα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης καὶ πέραν τὴν νικηφόρον περιφορὰν τῆς οὐδέποτε ἠττηθείσης ναυτικῆς μας σημαίας.

Καὶ ἐν πρώτοις ἃς ἴδωμεν τί λέγει ἡ ἐπίσημος ἔκθεσις τοῦ Ναυάρχου περὶ τῶν πρώτων κινήσεων τῆς ὑπ' αὐτὸν Ἀνατολικῆς Μοίρας (τοῦ Αἰγαίου):

Αριθ. 7 Δελτίον Ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων.

Παρά τοῦ ὑποναύαρχου ἀρχηγοῦ ἐλήφθησαν αἱ ἀκόλουθοι λεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως τῶν νήσων Θάσου. Ἰμβρου, Στράτη καὶ Σαμοθράκης.

«Τὴν ἑσπέραν τῆς 17ης Ὀκτωβρίου διέταξα τὸν ἀπόπλουν ἐκ Μούδρου τῶν θωρηκτῶν «Ἰδρας» καὶ «Σπεταῶν» καὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Θυέλλης» καὶ «Δόγγης» ὑπὸ τὸν μοίραρχον πλοίαρχον κ. Γκίνην.

Ἡ μοῖρα συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ ἐπιταγῶγοῦ «Πέλοπος», φέροντος λόχον πεζικοῦ, ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Δ. Κονταράτον, κατέλαβε τὴν 8 πρωτὴν ὥραν τῆς 18ης τὴν νῆσον Θάσον καὶ ἠχημαλώτισε τὰς ἀρχάς. Συγχρόνως τὸ ναρκοδόλον «Κανάρης» μετὰ τοῦ τορπιλλοβόλου ὑπ' ἀριθ. 14 κυβερνωμένου παρὰ τοῦ ὑποπλοίαρχου Π. Ἀργυροπούλου καὶ ναυτικοῦ ἀγῆματος ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Τσατέρην κατέλαβε τὴν νῆσον Στράτην.

Τὴν μεσημβριαν τῆς 18ης ἡ ναυαρχίς «Γ. Ἀβέρωφ», συνοδευομένη ὑπὸ τοῦ θωρηκτοῦ «Φαρά» καὶ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Ναυκρατοῦσα» κατέπλευσεν εἰς Ἰμβρον καὶ κατέλαβε τὴν νῆσον δι' ἀγῆματος ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον κ. Π. Χόρν. Σήμερον τὴν πρωτὴν ἄπας ὁ στόλος κατέπλευσεν εἰς Σαμοθράκην καὶ ἀποβιβάσας ἄγλημα ὑπὸ τὸν σημαιοφόρον Παναγιώτου κατέλαβε ταύτην.

Ὁ στόλος περιπολεῖ διαρκῶς περὶ τὰ Δαρδανέλλια, ἀναμένων ματαίως τὴν ἔξοδον τοῦ ἐχθροῦ.

Ὁ Ἀρχηγὸς τοῦ Στόλου

Ἰπποναύαρχος Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.

Καὶ αὗται μὲν αἱ ἐν ἐλαχίσταις γραμμαῖς πρώται ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις μας κατὰ τὴν βραχύλογον ἔκθεσιν τοῦ Στολάρχου Κουντουριώτου.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν πῶς ἀντελαμβάνοντο ἤδη τὰς Ἑλληνικὰς δυνάμεις οἱ ξένοι.

Ὁ ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτὴς τοῦ «Κήρυκος τῆς Νέας Ὑόρκης» ἀπέστειλεν εἰς τὴν ἐφημερίδα του τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«**ΑΘΗΝΑΙ**, Πέμπτη 4.30 μ. μ.—Αἱ Ἀθηναί ἐορτάζουν σήμερον ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ἤττης τῶν Τούρκων πρὸ τῶν Σερβίων. Ἡ κατάληψις τῆς πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων καὶ ἡ κατάσχεσις 21 πεδινῶν πυροβόλων καὶ μεγάλου ἀριθμοῦ ὕλικου πολέμου ἐνέπλησαν τὸν κόσμον ἐνθουσιασμοῦ καὶ ὑπερηφανείας. Ἐνθουσιασμοῦ ἐπὶ τῇ ἀπολυτρώσει τῶν Μακεδονικῶν χωρῶν καὶ ὑπερηφανείας διὰ τὸν ἐθνικὸν τῶν στρατῶν.

»Οἱ ἐφημεριδοπῶλαι τρέχουν εἰς τοὺς δρόμους μὴ προφθάνοντες νὰ πωλοῦν τὰς ἐκτάκτους ἐκδόσεις τῶν ἐφημερίδων. Ὅμιλοι σταματοῦν πρὸ τῶν Γραφείων τῶν ἐφημερίδων, ἔνθα τοιχοκολλοῦνται τὰ δελτία τοῦ πολέμου, ἢ συναθροίζονται πρὸ τῶν προθηκῶν τῶν καταστημάτων, ὅπου εἶνε ἐκτεθειμένοι χάρται τοῦ πολέμου μὲ μικρὰς ἐθνικὰς σημαίας δεικνύουσας τὰς θέσεις τῶν διαμαχόμενων στρατῶν.

»Τὰ διάφορα ὑπουργεῖα κατακλύζονται ὑπὸ ἀτελευτήτου ρεύματος ἐπισκεπτῶν. Αἱ Ἀθηναί πράγματι ὁμοιάζουν σήμερον πρὸς ζωνρὸν μελισσῶνα.

»Αἰσθήματα μὴ ἐξωτερικευθέντα ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἀλλὰ καλυπτόμενα ὑπὸ στωϊκῆς γαλήνης, εὗρον αἰφνιδίως διέξοδον, καὶ ἔλον τὸ ἔθνος ζητωκραυγάζει διὰ τὸν θρίαμβον τοῦ στρατοῦ. Ἡ ἀνάμνησις τῆς καταπτώσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατὰ τὸ 1897 ἐδάρυεν ἐπὶ τῆς καρδίας τῶν Ἑλλήνων ἐν εἶδει ἐφιάλτου καὶ ἡ ταχεῖα προέλασις τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Διαδόχου—προέλασις κατὰ τὴν ὁποίαν τὸ ἠθικὸν τῶν ἀνδρῶν διετηρήθη ἀκμαιότατον—ἐπέφερε τοιαύτην ἀνακούφισιν, ὡς ἀποδεικνύουσα τὴν ἀναγέννησιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὥστε ἡ ἐξ αὐτῆς χαρὰ εἶνε ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς.

»Τὸ αἰσθημα τοῦτο δὲν ἐμετριάσθη ἀπὸ τὰς σοβαρὰς ἀπωλείας, ἃς ὑπέστησαν οἱ Ἕλληνες. Ἐξ ἐναντίας ὁ κατάλογος τῶν ἀπωλείων ἀποδεικνύει ὅτι ἡ πρὸ τῶν Σερβίων μάχη δὲν ἦτο ἀπλοῦς περίπατος, εἶνε δὲ ἡ τρανοτέρα ἀπόδειξις τῆς ἐπαρκείας τῶν Ἑλληνικῶν σωμάτων.

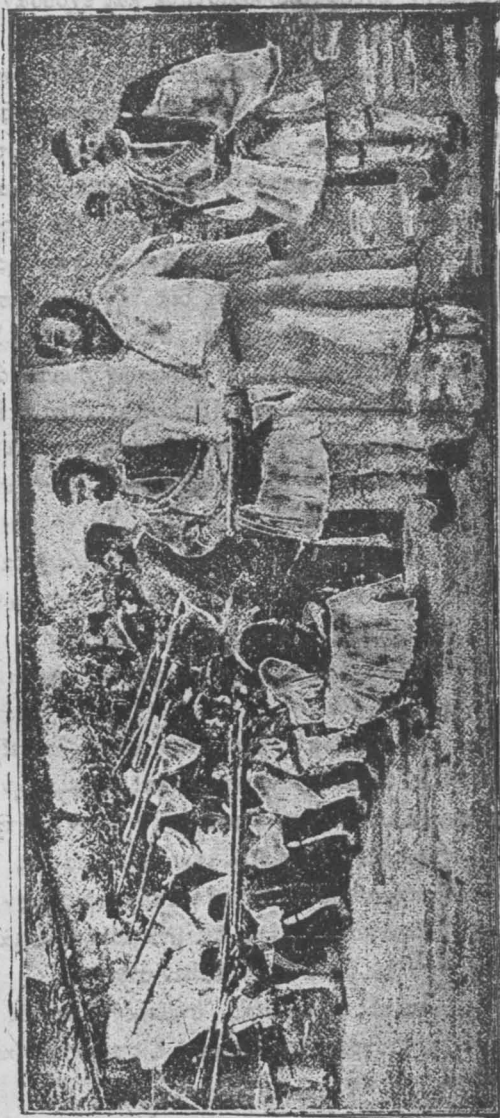
»Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στράτος, ἐν συνομιλίᾳ ἣν ἔσχον μετ' αὐτοῦ σήμερον, εἶπεν ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ ἀπώλειαι κατὰ τὰς τελευταίας

ἐπιχειρήσεις ἀνήλθον εἰς φονευθέντας 27 ἀξιωματικούς καὶ 60 ἄνδρας, τραυματισθέντας δὲ 6 ἀξιωματικούς καὶ 250 ἄνδρας.

» Ἡ ἐργασία τῆς συμπληρώσεως τῶν κενῶν εἰς τὰ διάφορα σώματα προχωρεῖ ταχέως. Καθ' ἑκάστην ἀναχωροῦσι νέα σώματα στρατοῦ διὰ τὰ σύνορα.

» Περίπου 2 χιλ. Κρήτες ἀνεχώρησαν χθὲς διὰ θαλάσσης πρὸς ἀγνωστον διεύθυνσιν, νέα δὲ στελέχη θὰ ἀναχωρήσουν ἐντὸς τῆς ἡμέρας σήμερον.

» Τὸ μέγεθος τοῦ ἀγῶνος, εἰς τὸν ὅποιον ἀπεδύθη ἡ Ἑλλάς, τόσον ἀπὸ στρατιωτικῆς ὅσον καὶ ἀπὸ ναυτικῆς ἀπόψεως, εἶνε ἢ πλέον ἀξιοσημειώτως ἀποφῆς τῆς παρούσης κρίσεως. Οἱ Εὐρωπαῖοι ἐσυνήθισαν τόσον πολὺ νὰ θεωρῶσι τὴν Ἑλλάδα ὡς ἀσήμαντον παράγοντα, ὥστε ἔμειναν σχεδὸν ἐμβρόν-

Σόμυ ἀνταρῶν ἐν θεοῖι μάχης.

τητοι, διότι εὐρον αὐτὴν τελείως ἀνδρωθεῖσαν, συναισθανομένην τὴν πραγματικὴν αὐτῆς σπουδαιότητα καὶ ἔχουσαν τὴν δύναμιν νὰ ἐπιβάλλῃ τὸν σεβασμὸν πρὸς τὰ δικαιώματα αὐτῆς. Τὰ γεγονότα ταῦτα δὲν πρέπει νὰ παραβλεφθῶσιν ὑπὸ τῶν ἐπιθυμούντων ὅπως μὴ ἀναφυῶσι δυσχέρειαι μετὰ τὸ πέρας τῶν ἐχθροπραξιῶν.

» Ἦρχισαν ἤδη νὰ λαμβάνωνται μέτρα διὰ τὴν ἐγκατάστασιν τοῦ πολιτισμοῦ εἰς τὰ διάφορα διαμερίσματα, ἅτινα τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα ἠλευθέρωσαν ἀπὸ τὸν Τουρκικὸν ζυγόν. Ἡ καταληφθεῖσα χώρα ἐτέθη ὑπὸ τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ νομάρχου Λαρίσης, ἀρκετὸς δὲ ἀριθμὸς Δημοσίων ὑπαλλήλων διωρίσθη διὰ τὴν ὀργάνωσιν τῆς διοικήσεως.

» Ἡ ἐλαφρὰ τῇ συνειδήσει σφαγὴ τῶν ἐν Σερβίοις χριστιανῶν λαμβανομένη ἀπὸ ἀπόψεως Τουρκικῶν συμφερόντων, ἀποτελεῖ κατὰ χειρότερον τοῦ ἐγκλήματος. Ἡ πράξις αὕτη ἐγέννησεν αἰσθημα ἀποτροπιασμοῦ παρὰ τοῖς Ἕλλησι καὶ συνέτεινε νὰ ἐδραιώσῃ ἔτι μᾶλλον τὴν ἀπόφασιν αὐτῶν ν' ἀπελευθερώσωσι διὰ παντὸς τὴν Μακεδονίαν ἐκ τῆς Τουρκικῆς βαρβαρότητος.

» Μία ἰδέα τοῦ ἐπικρατοῦτος πνεύματος ἐνταῦθα δύναται νὰ σχηματισθῇ ἐκ τῶν κυρίων ἀνθρῶν τῶν ἐφημερίδων κρινουσῶν τὴν τελευταίαν Ἑλληνικὴν νίκην πρὸ τῶν Σερβίων.

» Ἡ «*Πατρις*», τὸ ἐπίσημον ὄργανον, λέγει: Τὸ στίγμα τοῦ 1897 ἀπεπλύθη.

» Ἡ «*Νέα Ἡμέρα*» λέγει ὅτι ἡ ἐθνικὴ συνείδησις χαίρει τῆς μετὰ χαρᾶς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ νίκην καὶ ὅτι εἰς τὴν διπλωματίαν ἐναπόκειται ἤδη νὰ καταστήσῃ διαρκῆ τὴν νίκην ταύτην.

» Τὸ «*Ἐμπρὸς*» θαυμάζει τὴν ταχύτητα τῆς Ἑλληνικῆς προελάσεως καὶ παραβάλλει ταύτην μὲ τὸν περίφημον Μαραθῶνιον δρόμον.

» Ἡ «*Ἀκρόπολις*» λέγει ὅτι μίᾳ μόνῃ ἑβδομαῖ ἤρκεσεν ὅπως ἐξαλείψῃ τὸ πρὸ 15 ἐτῶν ἐγκολαφθὲν στίγμα.

» Εἰς ὅλας τὰς συνομιλίαις σήμερον διαρκῶς ἀναφέρεται ὁ τελευταῖος Ἑλληνοτουρκικὸς πόλεμος. Εἰς στρατιωτικὸς ἱατρὸς πρὸ ὀλίγου μοὶ ἔλεγεν :

» — «Ὁ στρατὸς μας ἐξεδιχῆθη. Αἱ συνθήκαι ὕφ' ἧς ἐπολεμήσαμεν τὸ 1897 ἀνετράπησαν. Οἱ Τούρκοι τώρα φεύγουν ἐν τελείᾳ ἀποσυνθέσει.

» Νέα περὶ τοῦ στόλου ἀναμένονται μετ' ἀνυπομονησίας ἀλλὰ καὶ ἐμπιστοσύνης.

» Ὑπάρχουν ἄφθονοι διαδόσεις περὶ ἐπιχειμένης ναυτικῆς ἐπιχειρήσεως, ἀλλ' ἀδυνατῶ ν' ἀνεύρω τὴν ἀσφαλῆ πηγὴν αὐτῶν. Ἐξ ἐναντίας, ἐν συνεντεύξει ἦν ἔσχον σήμερον τὴν πρῶταν μετὰ τοῦ κ. Στράτου, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν δὲν ἐξέφρασε πολλὰς ἐλπίδας περὶ ἐξόδου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐκ Δαρδανελλίων. « Ἐπρόξαμεν, εἶπε, πᾶν τὸ δυνατόν ὅπως ἀναγκάσωμεν αὐτὸν νὰ ἐξέλθῃ τῆς κρύπτης του. Ἡ ὑφ' ἡμῶν κατάληψις τῆς Δήμνου ἦτο καταφανὴς πρόκλησις ὅπως τὸν φέρωμεν πρὸς ἡμᾶς, ἀλλ' ὁ Τουρκικὸς στόλος δὲν φαίνεται διατεθειμένος νὰ μᾶς ἀντιμετωπίσῃ πρὸς μάχην. Τοῦναντίον, ἀπεμακρύνθη ἔτι περισσότερον. Προτιμᾷ νὰ ἀπουσηθῇ εἰς τὸν Εἰξεινον καὶ νὰ βομβαρδίσῃ ἀνυπεράσπιστα Βουλγαρικά παράλια.

» Ὁ στόλος μας ἐν τούτοις, ἐξηκολούθησεν ὁ κ. Στράτος, ἔφερε λαμπρὰ ἀποτελέσματα. Ποία ἡ ἀποστολὴ ἐνὸς στόλου ἐν καιρῷ πολέμου; Δὲν εἶνε αὕτη νὰ καταστῇ κύριος τῆς θαλάσσης ἐξασφαλίζων οὕτω ἐλευθέραν διόδον εἰς τὰς προμηθείας τροφῶν διὰ τὴν χώραν του ὡς καὶ τὴν ναυτικὴν συγκοινωνίαν αὐτῆς, ἐνῶ ταυτοχρόνως ἐμποδίζει τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ καὶ σταματᾷ τὰς διὰ θαλάσσης κομιζομένας προμηθείας του; Ἄν ὁ σκοπὸς ἐπιτευχθῇ διὰ τῆς μάχης ἢ ἄνευ αὐτῆς, τοῦτο εἶνε ἐντελῶς ἀδιάφορον.

» Βεβαίως ἡ ναυμαχία ἔχει μεῖζον μεγαλεῖον καὶ ἡ λαϊκὴ φαντασία στρέφεται περισσότερον πρὸς αὐτήν, ἐν πολέμῳ ὅμως τὰ ἀποτελέσματα λαμβάνονται ὑπ' ὄψιν, οὐχὶ δὲ αἱ πράξεις αἱ προκαλοῦσαι αἰσθηθῶν. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐξεπλήρωσε πληρόστατα τὸν σκοπὸν διὰ τὸν ὁποῖον πᾶσα ναυτικὴ δύναμις εἶνε προωρισμένη. Ἐγένετο κύριος τῆς θαλάσσης, περιώρισεν τὸν Τουρκικὸν στόλον, κατέστησεν ἀδύνατον διὰ τὴν Τουρκίαν τὴν μεταφορὰν στρατευμάτων ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ ἀφῆκε τὴν Ἑλλάδα τελείως ἐλευθέραν νὰ ἐφοδιάζηται διὰ τῆς θαλασσίας ὁδοῦ μὲ ἐμπορεύματα, ὑλικά πολέμου καὶ τροφάς.

» Ἐὰν θέλητε, ἐξηκολούθησεν ὁ κ. Στράτος, νὰ ἐννοήσητε τὸ μέγεθος τῆς ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου στόλου, προσπαθήσατε νὰ φαντασθῆτε ποία θὰ ἦτο ἡ θέσις μας, ἐὰν δὲν εἶχομεν τοιοῦτον. Ἀντὶ νὰ

ἤμεθα κύριοι τῶν κινήσεών μας ὅσον ἀφορᾷ τὴν ναυτικὴν συγκοινωνίαν εἰς τὸ διὰ θαλάσσης ἔμποριον, θὰ καταλαμβανόμεθα ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ, στόλου ὅστις θὰ εὐρίσκειτο ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἀντὶ ἐν τῷ Εὐξείνῳ, καὶ θὰ ἠμπόδιζε τὰς ἡμετέρας προμηθείας τροφῶν καὶ ὑλικῶν πολέμου.

«Ὁ στόλος μας, τράγματι, ἀνεδείχθη διὰ πάντα πρακτικὸν ὁκονὸν ἐξ ἴσου ἐπαρκῆς καὶ ἐνεργητικὸς ὡς καὶ αἱ κατὰ ξηρὰν δυνάμεις μας. Τίποτε δὲν θὰ ἰκανοποιήσῃ τοὺς ναύτας μας πληρέστερον, ἢ μία συνάντησις μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἀλλ' οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔχουν προφανῶς οὐδεμίαν διάθεσιν πρὸς ναυμαχίαν, συνεπῶς πρέπει νὰ εἴμεθα ἰκανοποιημένοι πρὸς τὸ παρὸν μὲ τὸ γεγονός ὅτι ὁ στόλος μας κατέχει πλήρη τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης.»

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὸ πρῶτον σημαντικὸν ναυτικὸν κατόρθωμα—τόλμηρὸν μάλιστα ἀπὸ τὰ σπάνια, τὰ ὑπενθυμίζοντα τοὺς ἡρώισμους τῶν «πυρπολητῶν» τοῦ 21.

Ἀνατίναξις τοῦ τουρκικοῦ τεθωρακισμένου θωρηκτοῦ «Φετῆχ-Μπουλέντ» ἐντὸς τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης.

«Υπουργεῖον Ναυτικῶν

»ΑΙΚΑΤΕΡΙΝΗ, 19 Ὀκτωβρίου, 1 καὶ 1)2 πρωϊνῆ. — Ἐσπέραν χθὲς Πέμπτης ἐτορπιλλίσσαμεν ἐπιτυχῶς Τουρκικὸν θωρηκτὸν «Φετῆχ-Μπουλέντ» εἰς λιμένα Θεσσαλονίκης.

»Πλοῖον βυθιζόμενον ἔκλινε δεξιᾷ. Πλήρωμα καὶ πλοῖον ἡμῶν ἀβλαβές. Ἐκεῖθεν κατεπλεύσαμεν εἰς Αἰκατερίνην ἐκ τῆς ἐπιθέσεως.

»Κυβερνήτης τορπιλλοβόλου 11

ΒΟΥΤΣΗΣ».

Ἡ ἐκθεσις τοῦ τορπιλλητοῦ.

Ἴδου ἡ ἐπίσημος ἐκθεσις τὴν ὁποίαν ἀνεκοίνωσε περὶ τὴν 3ην ἀπογευματινὴν τῆς αὐτῆς ἡμέρας προερχομένων ἐκ τοῦ ἰδίου Κυβερνήτου τοῦ τορπιλλοβόλου 11 τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν :

«Ἀπέπλευσα ἐκ Λιτοχωρίου τὴν πρωΐαν καὶ κατέπλευσα εἰς Σκάλαν Ἐλευθεροχωρίου, ὅπου παρέμεινα μέχρις 9ης ἑσπέρας, ὅποτε ἀπέπλευσα διὰ τὴν ἐπίθεσιν.

» Τὸ Καραμπουρνοῦ ἐφώτιζε συνεχῶς τὴν θάλασσαν διὰ τῶν προβολέων του, ἀλλὰ διήλθον ἀπαρατήρητος μεταξὺ Καραβοφανάρου καὶ Βαρδάρι. Κατόπιν ὀλοταχῶς ἐφθασα εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν 11 καὶ 20' διέκρινα ἄνευ ἀμφιβολίας τὸ Τουρκικὸν θωρηκτὸν ἀνάπυρον (ἐστραμμένον) πρὸς τὸν πνέοντα Μέσην (BA) εἰς τὴν δυτικὴν ἄκραν τοῦ κυματοθραύστου.

» Εἰς τὴν ἀντίθετον δεξιὰν ἄκραν (συνήθη τόπον ἀγκυροβολίας) ὑπῆρχε Ρωσικὸν πολεμικὸν ὑποθέτω καὶ ἄλλα. Ἐχείρῃσα ἡρέμα, πάντοτε ἀπαρατήρητος καὶ κατηύθυνα τὴν πῦρραν εἰς τὸ μέσον τοῦ Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ. Ἐξεσφενδόνισα πρῶτον τὴν δεξιὰν πρῶταιαν τορπιλλὴν τὴν 11 καὶ 35' ἀπὸ ἀποστάσεως 150 μέτρων· ἐστρεψα εἶτα ὀλίγον ἀριστερᾶ προχωρῶν καὶ ἐξεσφενδόνισα τὴν ἀριστεράν· ἀνεπόδισα τότε ὀλοταχῶς ὅπως ἀπομακρυνθῶ τῆς ἐκρήξεως. Τῆς πῦρρας τοῦ πλοίου μου στρεφούσης ἤδη ἀριστερᾶ ἐξεσφενδόνισα καὶ τὴν τοῦ καταστρώματος τορπιλλῆν, ἣτις ὁμῶς ἐξέκλινε καὶ ἐξερράγη, μετὰ τὰς πρώτας ταῦτοχρόνους σχεδὸν ἐκρήξεις, ἐπὶ τοῦ κυματοθραύστου μετὰ κρότου μεγάλου, ὃν πρὸς στιγμὴν ἐνομίσαμεν ὡς πυροβολισμὸν ἐκ τῆς ξηρᾶς. Ἀμα τῇ πρώτῃ ἐκρήξει παρετηρήθη κίνησις φώτων ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου καὶ συρίγματα.

» Τὰ διαμερίσματα τῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν φωτισμένα. Ἡ ἐκρήξις ἐγένετο ὀλίγον πρῶραθεν τῆς καπνοδόχου, δεξιᾶ. Καπνὸς ἐξῆλθεν ἄφθονος τῆς καπνοδόχου· τὸ πλοῖον καταφανῶς ἐδυσθίζετο διὰ τῆς πῦρρας, κλίνον δεξιᾶ. Ὀλοταχῶς πλέον τότε ἐξῆλθον ἄνωθεν τῆς γραμμῆς τῶν ἔξω τοῦ λιμένος βυθισμένων τορπιλλῶν, στηριζόμενος εἰς τὸ βύθισμα τοῦ πλοίου μου καὶ διήλθον πρὸ τοῦ Καραμπουρνοῦ, τὸ ὅποιον εἰδοποιγηθὲν φαίνεται ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ Θεσσαλονίκης, ἦναψε πάντας τοὺς προβολεῖς του.

» Διήλθεν ἐν τούτοις καὶ πάλιν ἀπαρατήρητος καὶ καθ' ἣν στιγμήν εὐρισκόμεν ἀπέναντι τοῦ Καραμπουρνοῦ, κατὰ προηγουμένην ὑπόσχεσιν πρὸς τοὺς πυροβολητάς μου, διέταξα καὶ ἔρριψαν ἐπ' αὐτοῦ βολὴν διὰ τοῦ ταχυβόλου τῶν 37 ἀπὸ ἀποστάσεως 2,500 μέτρων. Ἐκείθεν κατηρθύνθη τὴν 4ην πρωϊνὴν εἰς Βρωμερὴν τῆς Αἰκατερίνης, πρὸς παρακολούθησιν ἀποβιβάσεως τροφίμων διὰ τὸν στρατὸν μᾶς.»

A. ΒΟΤΣΗΣ.

Τὸ κατόρθωμα τοῦ Ἑλληνικοῦ τορπιλλοβόλου εἰσπλεύσαντος διὰ μέσου τῶν Τουρκικῶν πυροβολείων τῶν δύο φρουρίων Καραμπουρνοῦ, τὰ ὁποῖα εὐρίσκονται ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης καὶ βυθίσαντος τὸ Τουρκικὸν θωρηκτόν, ἦτο βεβαίως ἀπὸ τὰ ναυτικὰ ἐκεῖνα κατορθώματα, διὰ τὰ ὁποῖα πολλὰ πρέπει νὰ γραφοῦν, ἀπὸ τὰ κατορθώματα εἰς τὰ ὁποῖα ὁ ἱστορικὸς ὀφείλει νὰ σταθῇ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο διὰ νὰ γράψῃ μίαν σελίδα ἀπὸ τὰς πλέον ἐνδόξους.

Πρὶν ἢ προχωρήσωμεν περιγράφοντες τὴν σπουδαιότητα τοῦ ναυτικοῦ τούτου κατορθώματος καὶ τὰς δυσκολίας, τὰς ὁποίας εἶχε νὰ συναντήσῃ καὶ νὰ υπερβῇ τοιοῦτον ἐγχείρημα, ἀναμνησθῶμεν πρῶτον μίαν ὄντως εἰρωνικωτάτην σύμπτωσιν: Τὸ ὄνομα τοῦ θωρηκτοῦ «Φετήχ Μπουλέντ» Ἑλληνιστὶ ἐξηγεῖται «Καλὴ Νίκη».

Ἄν ἐλέγετο «Καλὴ Τύχη», τὸ πάθημά του θὰ ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῇ δυσμέγεια τῆς Μοίρας... Ἄλλὰ τώρα; Ἦτο κατάφωρος ἡ δυσμέγεια τῆς Νίκης διὰ τοὺς Τούρκους.

Ὁ κυβερνήτης τοῦ τορπιλλοβόλου Βότσης, ἐπιχειρῶν τοιοῦτον σχέδιον, εἶχε νὰ σκεφθῇ καὶ νὰ υπερνικήσῃ χιλίους κινδύνους, οἱ ὅποιοι θὰ καθίστων τὸ ἐγχείρημά του σχεδὸν ἀκατόρθωτον, δεδομένου μάλιστα ὅτι καὶ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 παρομοίᾳ ἀπόπειρα ἐγένετο ὑπὸ πλοίου τοῦ Ἑλληνικοῦ μᾶς στόλου, χωρὶς ὅμως νὰ γείνη τίποτε ἄλλο παρὰ ἀπόπειρα. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἡ ἀπόστασις ἀπὸ τοῦ ἑνὸς Τουρκικοῦ φρουρίου εἰς τὸ ἄλλο, διὰ τῆς ὁποίας θὰ διήργετο τὸ τορπιλλοβόλόν μας, εἶνε πολὺ στενὴ, εἰς πολλὰ μέρη τοῦ περάσματος τὰ νερὰ ἦσαν τόσο ρηχὰ, ὥστε ἡ παραμικρὰ παρέκκλισις νὰ κάμῃ τὸ πλοῖον νὰ ἐξοκείλῃ.

Ἐπίσης ὁ κίνδυνος τῶν κάτωθι εὑρισκομένων τορπιλλῶν ἦτο τόσῳ μεγάλος, ὥστε ἐχρειάζετο μία παγετώδης πλέον ψυχραιμία κυβερνήτου καὶ ναυτῶν, ἢ ὅποια θὰ ἔφερε τὸ τορπιλλοδόλον νὰ διέλθῃ ἀνωθεν ἄλλων τόσων ἡφαιστειῶν, ἐτοιμῶν πρὸς ἐκρηξιν.

Ἐπίσης πρέπει νὰ τονισθῇ καὶ νὰ ἐξαρθῇ μεγάλως τὸ ἐνιαίον τῆς δράσεως τοῦ πληρώματος καὶ ἡ μεθοδικότης μετὰ τὴν ὅποιαν ἐνήργησεν ἐκτελοῦν τὰ κελεύσματα τοῦ κυβερνήτου. Ἡ ψυχραιμία μετὰ τὴν ὅποιαν ἐνήργησε τὸ πλήρωμα πλησιάζει τὸ ἐχθρικὸν πλοῖον εἰς ἀπόστασιν μόλις 150 μέτρων, εἶνε ἀπὸ τὰς μοναδικὰς ἐκείνας περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας ἀναδείκνυται πολὺ μεγαλητέρα καὶ μᾶλλον σημαίνουσα ἢ προσωπικὴ ἀνδρεία παρὰ ἡ τέχνη καὶ ἡ μάθησις. Ἐν τῷ προσώπῳ ὅμως τοῦ Βότση καὶ τῶν ναυτῶν τοῦ συνυπάρχον ἀμφοτέρω ἀί ζηλευταὶ αὐταὶ ἀρεταί.

Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ τορπιλλοδόλου εἶνε πράγματι ἀξίον ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν ὄχι μόνον τοῦ θάρρους τοῦ πληρώματος καὶ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ Ἑλληνικοῦ τορπιλλοδόλου, ἀλλὰ καὶ τῆς μεθοδικότητος μετ' ἧς ἐξετελέσθη τὸ τολμηρὸν ἐγχείρημά.

Τὸ τορπιλλοδόλον ἐπλησίασεν εἰς ἀπόστασιν 150 μέτρων, ἐκ τῶν τριῶν δὲ τορπιλλῶν τὰς ὁποίας ἔρριψεν, αἱ δύο ἐπέτυχαν τὸ Τουρκικὸν θωρηκτόν. Ἐπὶ πλέον εἰς τὰς τορπίλλας ἔπρεπε νὰ δοθῇ ἡ ἀκριβεστέρα κατεύθυνσις διὰ νὰ μὴ προσδάλουν τὰ παρὰ τὸ Τουρκικὸν θωρηκτόν ἐλλειμενισμένα ἐμπορικὰ ἀτμόπλοια. Ὑπελογίσθη ἀκριβῶς ἡ ὥρα τῆς ἀναχωρήσεως, ἡ ὥρα κατὰ τὴν ὅποιαν θὰ ἔφθαναν, ὁ ἐκ τῶν ρηχῶν ὑδάτων κίνδυνος, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἀποδεικνύει τὴν ἐνιαίαν δρᾶσιν τοῦ πληρώματος καὶ τὸν μαθηματικὸν ὑπολογισμὸν ὄλων τῶν κινήσεων. Ἐὰν δὲ προστεθῇ καὶ ἡ λεπτομέρεια ὅτι τὸ ἐνεργήσαν τὴν ἐπίθεσιν σκάφος χρονολογεῖται ἀπὸ τὸ 1886, δύναται τις νὰ πεισθῇ ὅτι πρόκειται περὶ ἀληθοῦς κατορθώματος. Ἡ καταδύθις τοῦ Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ ἐστοίχισεν 75 χιλιάδας δραχμάς, δεδομένου ὅτι καθε τορπίλλη στοιχίζει 25 χιλ. δρ. Ὡς πρὸς τὰ ἐκ τοῦ τορπιλλισμοῦ τοῦ Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ ἀποτελέσματα ταῦτα δὲν εἶνε ὀλιγώτερον εὐκαταφρόνητα. Διότι καὶ μὲν τὰ μεγαλειότερα κανόνια τοῦ θωρηκτοῦ εἶχον μεταφερθῇ εἰς τὸ Καραμπουρνού, οὐχ ἦττον καὶ τὸ ἐναπομείναν πυροβολικὸν ἦτο ἀρκετὰ ἰσχυρόν, ὥστε νὰ παράσχῃ πράγματα εἰς τὸν

μέλλοντα νὰ εἰσβάλλῃ εἰς Θεσσαλονίκην Ἑλληνικὸν στρατόν, τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς ἐλάχιστα ἀπεχούσης ἀπὸ τὸ μέρος οὗοι ἦτο ἐλλειμεινισμένον.

Ἔνεοι δημοσιογράφοι τηλεγραφήσαντες ἐν ἐκτάσει τὸ γενναῖον τόλμημα τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ, παρέβαλλον τοῦτο πρὸς τὴν τολμηρὰν εἰσοδὸν τῶν 4 ἀντιτορπιλικῶν τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου εἰς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελῶν καὶ τὸ χαρακτηρίζουσιν ὡς ἀνώτερον ὑπὸ ἐποψίν γενναϊότητος, διότι ἐκεῖνα μὲν ἐπλευσαν 6 μίλλια πρὸς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελῶν, ἐνῶ τὸ Ἑλληνικὸν τορπιλλοδόλον ἐπλευσεν ὀλοταχῶς πρὸς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης, διανύσαν 12 μίλλια καὶ διελθὸν ὕδατα ποῦ μὲν ἀδαθῆ, ποῦ δὲ ἐπίφοβα ὡς ἐκ τῆς παρουσίας τῶν τηλεβόλων τοῦ Καραμπουρνου καὶ τῶν τορπιλλῶν τοῦ λιμένος.

* *

Τὸ βυθισθὲν Τουρκικὸν θωρηκτὸν ἐναυπηγήθη εἰς τὰ Ἀγγλικά ναυπηγεῖα τοῦ Μπλέκβαλ τῷ 1870—1872 διὰ λογαριασμὸν τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἀντὶ 5,400,000 φράγκων. Ἐφερε δὲ ἀρχικῶς τὸ ὄνομα «Μουκαντεμὲχ-Χαῖρ».

Μετασκευάσθη τῷ 1905—1907 ὑπὸ τῶν Ἰταλικῶν ναυπηγεῖων Ἀνσάλδο ἀντὶ 1,600,000 φράγκων. Ἐγένετο δὲ πλήρης ἀνακαινίσις τῶν λεβήτων, τῶν μηχανῶν καὶ τοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ σκάφους, τὸ ὁποῖον κατὰ τὰς δοκιμὰς ἔδωκε ταχύτητα 13,4 μιλίων τὴν ὥραν καὶ ἐθεωρήθη ἀνώτερον τοῦ «Ἀνδάλια», ἔπερ ἐβυθίσθη ἐσχάτως εἰς τὸν λιμένα τῆς Βηρυττοῦ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν. Τὸ θωρηκτὸν μετωνομάσθη κατὰ τὴν μετασκευὴν εἰς «Φετήχ-μπουλέντ».

Ἦτο μήκους 72 μέτρων, πλάτους 12, βυθίσματος 6 καὶ ἐκτοπίσματος 2,710 τόννων. Αἱ μηχαναὶ τοῦ ἀπέδιδον δύναμιν 3,200 ἵππων. Ὁ θώραξ τοῦ Φετήχ-μπουλέντ ἦτο 229—152 χιλιοστομέτρων, ὁ δὲ ὀπλισμὸς τοῦ ἀποτελεῖτο ἐκ τεσσάρων τηλεβόλων τῶν 15, ἕξ τηλεβόλων τῶν 75, ἕξ τηλεβόλων τῶν 57 καὶ ἐνὸς τορπιλλοβλητικοῦ σωλήνος. Ἀμα τῇ προελάσει τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην, τρία τῶν τηλεβόλων τῶν 15 εἶχον μεταφερθῆ ἐκ τοῦ πλοίου εἰς τὸ Καραμπουρνου διὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ πυροβολικοῦ του. Ἔμεναν ὅμως πάντοτε ἀξιομάχον τὸ ἐλαφρὸν πυροβολικὸν του.

Τὸ βυθισθὲν θωρηκτὸν εἶχε πλήρωμα 220 ἀνδρῶν.

Τὴν εἶδθαι τῆς καταδυθίσεως τοῦ τουρκικοῦ θωρηκτοῦ εἰς τὸν κόλπον τῆς Θεσσαλονίκης μετέδωκε πρῶτον τὸ ὀθωμανικὸν Πρακτορεῖον διὰ τοῦ ἐξῆς τηλεγραφήματός του :

«ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, 18 Ὀκτωβρίου. — Τὸ μεσονύκτιον παρὰ τέταρτον ἑλληνικὸν τορπιλλοβόλον μὲ δύο καπνοδόχους ἐξεσφενδόνισε δύο τορπίλλας κατὰ τῆς τουρκικῆς θωρηκτικῆς κορβέτας «Φετήχ-Μπουλέντ», ἣτις κατεβυθίσθη εἰς διάστημα 5 λεπτῶν. Μέρος τοῦ πληρώματος εὗρισκετο εἰς τὴν ξηράν. Αἱ ἀπώλειαι εἰς ἄνδρας εἶνε εἰσέτι ἄγνωστοι.»

Ταυτοχρόνως μὲ τὸ ἀνωτέρω τηλεγράφημα ἡ Πύλη ἀνεκοίνωσεν τὰς ἀκολουθοῦσας συμπληρωματικὰς πληροφορίας περὶ τῆς καταστροφῆς τοῦ «Φετήχ-Μπουλέντ» :

«Τηλεγράφημα ἀποσταλὲν ὑπὸ τοῦ πλοίαρχου Μαχμουτ Νιμέτ βέη, κυβερνήτου τοῦ «Φετήχ-Μπουλέντ» πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ἐπιβεβαιοῖ τὸ ἀνωτέρω τηλεγράφημα καὶ προσθέτει ὅτι τὸ τορπιλλοβόλον εἰσῆλθεν ἐξαίφνης εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης τὸ μεσονύκτιον καὶ ἐξεσφενδόνισε δύο ἀλλεπαλλήλους τορπίλλας κατὰ τῆς πρῆμνης τοῦ «Φετήχ-Μπουλέντ», τὸ ὅποῖον ἤρξατο νὰ κάμνη νερά.

» Ἀπαν σχεδὸν τὸ πλήρωμα ἐσώθη. Ὁ κυβερνήτης, ὁ β' μηχανικός, ὁ ἠλεκτρομηχανικός, ὁ μηχανικός Ὄσμάν καὶ τέσσαρες ναῦται πεσόντες εἰς τὴν θάλασσαν ἐσώθησαν ὑπὸ ἀλιευτικῶν λέμβων Ἰσραηλιτῶν, οἵτινες ἔσπευσαν εἰς βοήθειάν των. Οἱ λέβητες ἐξεθροάγησαν δὶς.»

Εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐν τούτοις, ἐξηκολούθουν οἱ Τούρκοι ν' ἀποκρύπτουν τὴν ἀληθῆ σημασίαν τῆς καταστροφῆς, ὡς ἐνδείκνυται ἐκ τῆς ἐξῆς ἐκεῖθεν ταυτοχρόνου σχεδὸν ἀγκακινώσεως :

«Ἐγνώσθη ἐκ Θεσσαλονίκης ὅτι κατὰ τὴν ἀνατίναξιν τοῦ θωρηκτοῦ «Φετήχ-Μπουλέντ» εἰς τὸν λιμένα Θεσσαλονίκης ὑπὸ Ἑλληνικοῦ τορπιλλοβόλου ἐπνίγησαν ἕνας Ἰμάμης, 2 ἀξιωματικοὶ καὶ δέκα ἕξ ναῦται, τὸ δὲ λοιπὸν πλήρωμα ἐσώθη διαπεραιωθὲν εἰς τὴν ξηράν. Τὸ κατόρθωμα τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐνεποίησε μεγίστην ἐντύπωσιν εἰς τοὺς τουρκικοὺς κύκλους, ὁ δὲ τουρκικὸς ὄχλος Θεσσαλονίκης κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ.

» Ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν Θεσσαλονίκης κατεβλήθη πᾶσα προσπάθεια ὅπως τὸ γεγονός ἀποσιωπηθῆ, ἀλλὰ διεδόθη εὐρύτατα,

ἀπὸ στόματος εἰς στόμα καὶ μόνον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἔφθασεν ὡς ἀόριστος ἡχώ.»

* * *

Ὁ Ἰταλικὸς τύπος διὰ μακρῶν ἡσχολεῖτο ἐπὶ ἡμέρας μὲ τὸ ἥρωϊκὸν κατόρθωμα τοῦ Βότση, τὸν ὁποῖον ἀπεκάλει νέον Μιαούλην καὶ Κανάρην. Τὸ «Βῆμα» ἔγραφεν ὅτι οὐδὲν ναυτικὸν κράτος ἔχει τοιοῦτον νὰ ἐπιδείξῃ κατόρθωμα καὶ οὔτε ἴσως ποτὲ ἐπιδείξῃ.

Ἐξήρητο δ' ἐν γένει τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν καθὼς καὶ ἡ Ἑλλάς ἢ ἔχουσα τοιοῦτον στόλον.

Ἀλλὰ πλὴν τῶν Ἰταλικῶν καὶ δλόκληρος ὁ Εὐρωπαϊκὸς τύπος ἐξῆρε διὰ ζωηροτάτων ἐκφράσεων τὸ ἐν Θεσσαλονίκῃ ναυτικὸν κατόρθωμα τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου. Ἰδίως δὲ ὁ Βιενναῖος τύπος ἐξέφραξε μέγαν θαυμασμόν διὰ τὴν τόλμην τοῦ πληρώματος τοῦ ἥρωϊκοῦ τορπιλλοβόλου καὶ δὴ τοῦ κυβερνήτου αὐτοῦ, ὅστις ἀνεδείχθη ἀντάξιος ἀπόγονος τοῦ Μιαούλη, συγκρίνων δὲ τὸ κατόρθωμα τοῦ Βότση πρὸς τὸ κατόρθωμα τῶν Ἰταλικῶν τορπιλλικῶν τῶν εἰσελθόντων εἰς τὰ Δαρδανέλλια εὑρίσκει τὸ Ἑλληνικὸν κατόρθωμα πολὺ ἀνώτερον, διότι τὸ Ἑλληνικὸν σκάφος περιεφρόνησεν ἔχι μόνον τὰ πυροβόλα τοῦ Καραμπουροῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς τορπίλλας διελθὸν ἄνωθεν αὐτῶν.

Ἄς γνωρίσωμεν ἤδη καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ μικροσκοπικοῦ μας σκάφους προτοῦ προβῶμεν εἰς λεπτομερείας περὶ τῶν κατὰ τὴν περιόδον ταύτην ναυτικῶν μας ἐπιχειρήσεων καὶ ἐπιτυχιῶν.

Τὸ πλήρωμα τοῦ ὑπ' ἀριθμὸν 11 τορπιλλοβόλου ἀπετελεῖτο ἐκ τῶν ἀκολούθων ἀνδρῶν.

Νικ. Βότσης, ὑποπλοίαρχος, Δημ. Χατζίσκος σηματοφόρος, Θεόδωρος Σούγκρας κελουστὴς μηχανικός, Κ. Ἀληφαντῆς ὑποκελευστὴς Ἀοσ μηχανικός, Ι. Κοραγγελὸς δίοπος μηχανικός, Δημ. Κοκκινόπανης ναύτης ἀρμένων ἐπίστρατος, Βασ. Κομπανοῦς, ναύτης πυροβολητὴς ἐπίστρατος, Δημ. Λαουτάρης, ναύτης πυροβολητὴς ἐπίστρατος, Α. Λαγουρός, ναύτης πυροβολητὴς ἐπίστρατος, Νικ. Μουσαφτῆς, ναύτης τορπιλλητὴς ἐπίστρατος, Γ. Θεοχάρης, ναύτης τορπιλλητὴς ἐπίστρατος, Δημ. Ἐλευσινιώτης ναύτης τορπιλλητὴς ἐβελοντῆς, Στ. Βλαχάνης, ναύτης οἰακιστῆς, Γ. Λεμονῆς, ναύτης μηχανικός, Α. Ἀλάνογλος, ναύτης θερμαστῆς, Γ. Κακλῆς, ναύτης θερμαστῆς, Κ. Δαργῶνας, ναύτης θερμαστῆς. Γ. Ψαρρὸς ναύτης θερμα-

στής, Ε. Κουτσουδάκης ναύτης ἐσχαρεύς, Δημ. Μπήτρος ναύτης ἐσχαρεύς, Σ. Καραδήμας ναύτης ἐσχαρεύς, Δ. Μαλτέζος ναύτης ἐσχαρεύς, Γ. Γιακουμής τεχνίτης Βας τάξεως, Α. Λαζάρου τεχνίτης Βας τάξεως.

Και μερικά περιεργοὶ πληροφορίες.

Ὁ Βότσης εἶνε υἱὸς τοῦ ἱατροῦ Βότση. Ἐκ μητρὸς εἶνε ἀπόγονος τῆς μεγάλης Ὑδραϊκῆς οἰκογενείας τῶν Κουντουριώτηδων, ἀνεψιὸς δὲ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου Π. Κουντουριώτου.

Ὁ Βότσης ἐξῆλθε πρὸ δωδεκαετίας περίπου τῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων, εἰς τὴν ὁποίαν διεκρίνετο πάντοτε μεταξὺ τῶν πρώτων ἐκ τῶν συναδέλφων του.

Ὅταν ἀνεχώρει διὰ νὰ ἐπιδιεασθῆ ἐπὶ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 τορπιλλοβόλου, συνηντήθη τυχαίως μετὰ τοῦ καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Κυπαρίσσου Στεφάνου.

— Οφείλομεν νὰ μεγαλοουργήσωμεν αὐτὴν τὴν φορὰν, κ. Βότση! προσέθεσεν εἰς τὰς ἀποχαιρετιστηρίους του εὐχὰς ὁ Στεφάνου.

Καὶ ὁ γενναῖος ἀξιοματικὸς προμελετῶν βεβαίως καὶ προσχεδιάζων ἔχτοτε κατὶ τι, τὸ ὅποσον θὰ τὸν ἀνύψου εἰς τὸ ἥρωϊκὸν ἐπίπεδον τῶν προγόνων του, ἀπήντησε μετὰ πεποιθήσεως:

— «Πολὺ γρήγορα θὰ λάβετε εἰδήσεις μου, κ. καθηγητά!»

Τὸ ὅτι ὁ ὑποπλοίαρχος ἦτο προαποφασισμένος νὰ δράσῃ μετ' αὐταπαρνήσεως καὶ ν' ἀποτολμήσῃ ἐπιχειρήματα πολὺ ριψοκίνδυνον, ἀποδεικνύει καὶ ἡ πρόνοιά του νὰ συντάξῃ προτοῦ φύγῃ τὴν διαθήκην του.

Κωμικώτατα ἦσαν τὰ γραφόμενα ἐπὶ τῷ περιστατικῷ τούτῳ ὑπὸ τοῦ «Ἐμβροντήτου» Τύπου τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Ἑλληνικὴ ἐφημερὶς «Νέα Ἀλήθεια» τῆς Θεσσαλονίκης ὡς ἐξῆς ἀνήγγελλε τὴν τορπιλλισιν τοῦ Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ ἐν τῷ λιμένι Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ ὑπὸ τὸν Βότσην Ἑλληνικοῦ τορπιλλοβόλου.

«Ποικίλαι κυκλοφοροῦν διαδόσεις ἐπὶ δύο ἤδη ἡμέρας διὰ τὸν κρότον τοῦ μεσονυχτίου τῆς Κυριακῆς. Μία τῶν διαδόσεων τούτων φέρει ὅτι Ἑλληνικὸν τορπιλλοβόλον προσήγγισεν εἰς τὸ στόμιον τοῦ λιμένος, γενόμενον δὲ ἀντιληπτὸν ἀπὸ τοὺς φρουροὺς τοῦ Καραμπουρνοῦ ἐπυροβολήθη. Μετὰ τὴν

πρώτην βολήν τὸ ἀντιτορπιλικὸν ἀπεσύρθη, διὰ τοῦτο δὲν παρέστη ἀνάγκη νὰ ριφθῶσι καὶ ἄλλοι κανονιοβολισμοί!...

Περὶ τῆς ἀνατινάξεως τοῦ θωρηκτοῦ οὔτε λέξις.

Ἰδοὺ λοιπὸν κατὰ τίνα τρόπον οἱ Τούρκοι ἀλλεπαλλήλως ἐκέρδαινον νίκας.

Ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ἐπεισοδίου εἰς τὴν Σύρον διεδίδοντο τὰ ἐπόμενα ὑπὸ ἐπιδατῶν τοῦ ἐκεῖ καταπεύσαντος ἐκ Θεσσαλονίκης Γαλλικοῦ ἀτμοπλοίου τῆς γραμμῆς. Ἐκ τοῦ πληρώματος τοῦ τορπιλισθέντος Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ ἐφονεύθησαν 14 καὶ εἰς χόντζας. Τῶν λοιπῶν ἡ τύχη ἀγνοεῖται. Τὸ θωρηκτὸν ἐβυθίσθη. Μόνον οἱ ἴστοι ἐξέχουσι τοῦ ὕδατος. Εἰς τὴν Θεσσαλονίκην εὐρίσκονται 30 χιλιάδες στρατιῶται Τούρκοι ρακένδυτοι, ἄοπλοι καὶ πεινῶντες, ἀρνοῦνται δὲ οὔτοι νὰ πολεμήσουν. Οἱ φεύγοντες φονεύονται παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν. Ὁ ἴδιος ὁ ἀρχιστράτηγος ἐφόνευσε πλείστους ἰδιοχείρως. Οἱ στρατιῶται οὔτοι πωλοῦσι τὸν ὄπλισμόν των πρὸς ἀγορὰν τροφίμων. Ἡμέγιστος πανικὸς κατέχει τοὺς Τούρκους τῆς Θεσσαλονίκης, περίξ τῆς ὁποίας εἰς ἀκτίνα 20 μιλίων ἀκούεται ἐκ τοῦ λιμένος δαιμονιώδης φρικιαστικὸς κρότος πυροβόλων. Εἰκάζεται ὅτι συγκροτεῖται μάχη.

Ἡ ἀλήθεια ἦτο ὅτι ἐκ τοῦ βυθισθέντος τουρκικοῦ θωρηκτοῦ ἐφαίνοντο πλέον μόνον οἱ ἴστοι.

Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐκσφενδονίσεως τῶν τορπιλλῶν ἐπῆλθε γενικὴ ἀναστάτῳσις. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς σπεύσας εἰς τὴν προκυμαίαν ἐπυροβόλησεν ἐναντίον τουρκικῆς ἡμιολίας, ἐκλαβὼν αὐτὴν ὡς Ἑλληνικὸν πολεμικὸν καὶ φονεύσας τὸν πλοίαρχον καὶ τοὺς ναύτας. Ἐπὶ τοῦ βυθισθέντος θωρηκτοῦ ἐφονεύθησαν δέκα ὀκτῶ ἐν δλω.

Ὁ κάλυξ μιᾶς τορπίλλης ἀνευρέθη εἰς θέσιν Μύλος Ἀλατίνη.

Ὁ φρούραρχος Χασὰν Καζιμ κατηριθμεῖτο καὶ αὐτὸς μεταξὺ τῶν τραυματιῶν.

Ὅλοι δὲ τὸρα καὶ αἱ ῥωσικαὶ ἐφημερίδες μετ' ἐνθουσιασμοῦ ἔγραφον περὶ τοῦ κατορθώματος τοῦ Ἑλληνικοῦ τορπιλλικοῦ, ὅπερ ἀνετίναξε τὸ Τουρκικὸν θωρηκτὸν ἐν τῷ λιμένι τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ ἐδήλουν ὅτι δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς δὲν ὑπάρχει πλέον καὶ ὅτι κατόπιν τῶν νικῶν τῆς ξηρᾶς δύναται τις νὰ βεβαιώσῃ ὅτι ἡ Τουρκικὴ Αὐτοκρατορία δὲν ὑφίσταται πλέον...

Καὶ ἔπρεπε νὰ προσθέτουν :

«Καὶ ὅτι τὰ μάτια μας ἐθεραπεύθησαν πλέον ἀπὸ τὴν μέχρη τοῦδε ἔκουσιαν τῶν μυωπιῶν...»

* *

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ τὴν 22αν 8)δρίου κατέπλευσεν εἰς τὸν προλιμένα τοῦ Πειραιῶς τὸ ἐπιτεταγμένον ἀτμόπλοιον «Ἑσπερία» τοῦ Ἐμπειρικοῦ συνοδεῦον τὰ ἀγγλικά ἀτμόπλοια «Ἀστούρια» καὶ «Οὐόρβιτς» καὶ τὸ ἀτμόπλοιον «Μαΐνην» τοῦ Χατζῆ Λαοῦτ, τὰ ὁποῖα εἶχε συλλάβει ἔξωθι τῶν Δαρδανελλίων ἢ Ἑλληνικῆ μοίρα τῆς Μεσογείου, ὡς μεταφέροντα Τουρκικὸν στρατὸν ἐκ τῶν παραλίων τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Ἐπὶ τῶν συλληφθέντων ἀτμοπλοίων εἶχεν ἐγκατασταθῆ πρὸς φρούρησιν ἀνάλογον ἀγγημα ναυτῶν καὶ ἀξιωματικῶν. Ἐκ τῶν ἀτμοπλοίων τὸ «Μαΐνην» τοῦ Χατζῆ Λαοῦτ εἶχεν ὑψώσει Ἑλληνικὴν σημαίαν, ὅπως ἐξαπατήσῃ τὰ πολεμικά μας καὶ ἀποφύγῃ τὴν ὑπ' αὐτῶν νηοψίαν. Ἄτυχῶς ὅμως διὰ τὸν πλοίαρχον τοῦ εἰρημένου ἀτμοπλοίου, ὅστις φαίνεται εἶχεν ἐκτελέσει προηγούμενα ταξείδια μὲ Ἑλληνικὴν σημαίαν, ἢ ἐπινόησις του ἀνεκαλύφθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις καὶ τὸ συνέλαβε.

Ὁ πλοίαρχος ἐρωτηθεὶς ἀνεκοίνωσε τὰ ἑξῆς :

— «Ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν Σμύρνην μὲ γυναικόπαιδα, τὰ ὁποῖα ἐπρόκειτο νὰ μεταφέρω εἰς Κων)πολιν διὰ τὸν φόβον ἐνδεχομένων σφαγῶν. Μόλις ἐπροχώρησα ὀλίγα μίλια μακρὰν τῆς Σμύρνης μὲ συνέλαβον τὰ Ἑλληνικά πολεμικά καὶ μὲ ἐρρυμούλησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ. Δὲν γνωρίζω διὰ ποῖαν αἰτίαν μὲ συνέλαβον καὶ μὲ ὠδήγησαν εἰς τὸν Πειραιᾶ, τὸ μόνον τὸ ὁποῖον γνωρίζω εἶνε ὅτι ὅσα ἔγραψεν ὁ Τούρκος δημοσιογράφος τῆς «Τανίν» περὶ τοῦ πλοίου μου, ὅτι δηλαδὴ ἐταξείδευσε μαζί μου ἀπὸ Μυτιλήνης διὰ Λήμνου εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ 62 Τούρκων νεοσυλλέκτων καὶ ὅτι εἶχαν ὑψώσει κατὰ τὸ ταξείδιον Ἑλληνικὴν σημαίαν πρὸς ἐξαπάτησιν τῆς Ἑλληνικῆς μοίρας, ὅλα αὐτά, ἐπαναλαμβάνω, εἶνε ἀνυπόστατα καὶ ψευδῆ!

* *

Τὸ ἑσπέρας, τέλος τῆς 23ης Ὀκτωβρίου αἱ Ἀθηναὶ ἐπιλοξέουν διὰ μίαν βραδειᾶν τὸν θαυμαζόμενον πλέον Βόταγν. Ὀλίγοι ὅμως ἀντελήφθησαν τὴν παρουσίαν του.

Ἰδοῦ δὲ πῶς ὁ ἴδιος ἀφηγεῖτο τὰ κατὰ τὸ ἐπίκαιρον ναυτικόν του κατόρθωμα :

Εἶπε γνωστὸν ὅτι οἱ νησιῶται τοῦ Μυρτώου πελάγους, ἰδιαίτερος δ' ἐξ ὧν οἱ Ὑδραῖοι, εἶναι ὑπερβολικὰ φιλόθρησκοι. Ἐπίσης ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ Βότσης ἦτο Ὑδραῖος, ἀφοῦ ἐκ μητρὸς εἶνε ἀπόγονος τοῦ θαλασσομάχου Κουντουριώτη. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ φανῇ παράδοξον ὅτι ὁ γενναῖος ἀξιωματικὸς μας εἶνε εἰς ὑπερβολὴν φιλόθρησκος. Τρεῖς εἰκόνες ἀγίων, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ τῆς Παναγίας, κρέμονται εἰς τὰ ἐντὸς τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 τορπιλλοβόλου, μὲ τὸ ὁποῖον ὁ Βότσης ἐπεχείρησε καὶ ἔφερεν εἰς πέρας τὴν ἀνατεθεῖσαν εἰς αὐτὸν ἐντολήν.

Πρὶν ἀκόμη ἐκπλεύσῃ, ἐπῆρε ἓνα παπᾶν ἀπὸ τὸ χωρίον Λιτόχωρον, ὅστις ἐψαλεν ἀγιασμὸν, μὲ τὸν ὁποῖον ἐρράντισε τοὺς τορπιλλοβλητικὸς σωλήνας.

Ἄφοῦ ἐτελείωσε τὸ θρησκευικὸν μέρος, ὁ Βότσης ἐφρόντισε νὰ προσλάβῃ καὶ ἐντόπιον πολίτην, μεθ' ὃ ἀπέπλευσεν.

Μετ' ὀλίγην ὥραν τὸ ὑπ' ἀριθμὸν 11 τορπιλλοβόλον ὀλοταχῶς πλέον, διήρχετο τὸ τρίγωνον τορπιλλῶν μεταξὺ Καραμπουρνοῦ καὶ Βαρδάρη, χωρὶς οἱ ἐν τῷ φρουρίῳ στρατιῶται νὰ τὸ ἀντιληφθῶσι κἄν. Ὅταν εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ λιμένος, ἔβαλε πορείαν ἄνευ πυξίδος πλέον κατὰ τοὺς συμπερασμούς του.

— Ἡ Παναγία, ἔλεγεν ὁ ἴδιος, μ' ἔβγαλεν ἐπάνω στὴ Σημαδοῦρα (Καραδοφάναρο), τῆς ὁποίας τὸ φανάρι—ἐκ λόγων προνοίας βεβαίως—ἦτο σβυστόν.

Ἀπὸ τὴν Σημαδοῦραν ὀδηγηθεὶς ἐπλησίασε τὸ Τουρκικὸν σκάφος εἰς ἀπόστασιν 150 μέτρων, τὸ ἀνεγνώρισε δὲ ἀπὸ τὴν σιλουέτταν του καὶ διότι ἦτο ἀπομεμονωμένον.

Τὸ φεγγάρι εἶνε τὸ θρησκευτικὸν σύμβολον τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Καὶ ὅμως τὴν βραδυὰν ἐκείνην εἶχε ταχθῆ μὲ τὸ μέρος τῶν γενναίων Χριστιανῶν.

«—Μεγάλην ἐντύπωσιν μοῦ ἔκανε, διηγεῖται ὁ Βότσης, τὸ γεγονός ὅτι τὸ φεγγάρι δταν τὸ θέλαμε ἐφαινότανε ἐπάνω στὸν οὐρανόν. δταν δὲν τὸ θέλαμε, ἐκρυβότατε πίσω ἀπὸ τὰ σύννεφα...

Οἱ ἐντὸς τοῦ Τουρκικοῦ σκάφους καίτοι ἐνόμιζαν ὅτι μέσα εἰς τὸ λιμάνι τῆς Θεσσαλονίκης ὅπου ἐδρίσκοντο δὲν εἶχαν νὰ φοβηθοῦν

τίποτε, ἐν τούτοις ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἔρριπτον τοὺς ἠλεκτρικοὺς προβολεῖς τοῦ ἀνατιναχθέντος πολεμικοῦ ἐρευωνόντες τὰ πέριξ. Καὶ ὅμως καίτοι οἱ προβολεῖς ἐπανειλημμένως ἔπεσαν ἐπάνω στὸ Ἑλληνικὸν τορπιλλοδόλον, ἐν τούτοις δὲν τὸ ἀντελήφθησαν.

Ὁ Βότσης τὸ ἀπέδιδε καὶ αὐτὸ εἰς τὴν ἐπέμβασιν κάποιου ἁγίου.

«Κάποιος ἅγιος, ἔλεγεν, τοὺς εἶχε στραβώσει καὶ δὲν τὸ εἶδεν.»

Ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι μεγάλως συνέβαλεν εἰς αὐτὸ καὶ ὁ χρωματισμὸς τοῦ σκάφους, χρωματισμὸς βρεγμένου πανιοῦ, ὁ ὁποῖος ἔχει τὴν ιδιότητα νὰ μὴ γίνεταί ἀντιληπτὸς καὶ δταν ἀκόμη φωτίζεται.

Ὁ Βότσης ὠμολόγει ὅτι καθ' ὅλην τὴν ἐνέργειαν οὐδόλως ἀπώλεσε τὴν ψυχραιμίαν του. Διὰ τοῦτο ἐξεσφενδόνισεν ὁ ἴδιος τὴν πρώτην τορπίλλην κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ σκάφους, προτοῦ δὲ ἀκόμη περιμεῖνῃ τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῆς, ἔστρεψε τὸ σκάφος ἀριστερὰ καὶ ἐξεσφενδόνισε δευτέραν τορπίλλην μετὰ τὴν σκέψιν ὅτι ἐὰν τὰ πρὸς τὴν πρῶραν διαμερίσματα τοῦ Τουρκικοῦ σκάφους ἦσαν κλειστά, ὑπῆρχε φόδος νὰ μὴ βυθισθῇ τοῦτο μ' ἓνα μόνον τορπιλλισμόν. Διὰ τὸν λόγον αὐτὸν τὴν δευτέραν τορπίλλην διηύθυνε μάλλον πρὸς τὴν πρῶμην τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου. Ἡ ἐκρηξις ἀμφοτέρων τῶν τορπιλλῶν ὑπῆρξε σχεδὸν ταυτόχρονος, ἐνῶ ὁ Βότσης μετὰ τὰ γυαλιὰ στὰ μάτια παρηκολούθει ἀπὸ τὴν γέφυραν τοῦ τορπιλλοδόλου τὴν ἀνατίναξιν.

Κάποιος τότε ἀπὸ τοὺς ναύτας τὸν ἐπλησίασε καὶ τοῦ εἶπεν ὅτι ἀντελήφθη πῶς δὲν εἶχεν ἐκφύγη τοῦ σωλήνος μία ἐκ τῶν δύο τορπιλλῶν. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Βότσην νὰ διατάξῃ τὸν ὑπαρχον Χατζίσκον νὰ ἐκσφενδονίσῃ καὶ τὴν τρίτην τορπίλλην τοῦ καταστρώματος.

Ἡ τρίτη ὅμως δὲν ἦτο ἡ καλλίτερη. Ἀπ' ἐναντίας μάλιστα ἐξέκλινε καὶ ἐξερράγη ἐπὶ τοῦ κρηπιδώματος τοῦ λιμένος, παραγαγοῦσα δαίμονιῶδη κρότον καὶ δαίμονιῶδέστερον πανικόν.

Ἡ ἀντίληψις τοῦ Βότση κατὰ τὰς ἀγωνιώδεις ἐκεῖνας στιγμὰς ἦτο ὅτι οἱ ἐπιβαίνοντες τοῦ ἀνατιναχθέντος πολεμικοῦ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται ἀντελήφθησαν ὀλίγον πρὸ τῆς ἐκσφενδονίσεως τῶν τορπιλλῶν τὸ ἑλληνικὸν τορπιλλοδόλον. Τοῦτο ἄλλως τε μαρτυρεῖ καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ κίνησις φώτων καὶ τὰ ἀλλεπάλληλα σφυρήματα. Φαίνεται ὅμως δὲν τοὺς ἐδόθη καιρὸς νὰ βάλουν μετὰ ταχυδόλου τοῦ σκάφους, ὁ ἀριθμὸς τῶν ὁποίων ἦτο μέγας.

Μετὰ τὴν ἐκσφενδόνισιν καὶ τῆς τρίτης τορπίλλης ὁ Βότσης ἀνεπόδισεν, ἔθεσε πρῶραν εἰς τὸ στόμιον τοῦ κόλπου καὶ ὀλοταχῶς ἐξέπλευσεν. Ἐξερχόμενος τοῦ στομίου ἔβαλε δύο βολὰς μὲ τὸ μοναδικὸν μικρὸν ταχυδρόλον τοῦ σκάφους του κατὰ τῶν φρουρίων τοῦ Καραμπουρνοῦ, ὡς ποιᾶν τινα εἰρωνεῖαν διὰ τὴν ἀγρυπνον φύλαξιν τῶν ἐν αὐτῷ στρατιωτῶν. Μερικοὶ ναῦται πλειοδοτοῦντες εἰς εἰρωνεῖαν ἔρριψαν καὶ καμμιὰ δεκαριά τουφεκιὰς κατὰ τῶν αὐτῶν φρουρίων.

Ὁ Βότσης ἀπὸ μετριοφροσύνην ὠπέδιδεν ἔλ' αὐτὰ εἰς τὴν θεῖαν ἀντίληψιν. Ἀνεξίτηλον ἐντύπωσιν τοῦ ἀφησαν τὰ δύο γεγονότα τὸ ὅτι ἡ Σημαδοῦρα ἔλαχεν εἰς τὴν πρῶραν τοῦ σκάφους του καὶ αἱ μυστηριώδεις συμπτώσεις τῶν παιγνιδίων τοῦ φεγγαριοῦ.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στράτος μόλις ἐδέχθη τὸν Βότσην ὠδήγησεν αὐτὸν εἰς τὸν πρωθυπουργόν, ὅστις, ἀφοῦ τὸν συνεχάρη, συνέστησεν αὐτὸν εἰς τὸ ὑπουργικὸν Συμβούλιον, τὸ ὁποῖον τοῦ ἔσφιξε τὸ χέρι.

Ταυτοχρόνως ἤδη τὸ Ἑλληνικὸν λιμεναρχεῖον Θεσσαλονίκης ἀπεφασίζετο νὰ κοσμηθῆ μὲ τὴν εἰκόνα τοῦ γενναίου ὑποπλοιάρχου.

Καθ' ἃ δὲ βραδύτερον ἐγένετο γνωστὸν ἐκ Θεσσαλονίκης, ἀρκετὰ τραγικὰ γεγονότα ἐπηκολούθησαν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην μετὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ τορπιλλοδόλου ἀνατίναξιν τοῦ τουρκικοῦ θωρηκτοῦ. Ἐκ τῶν ἀμέσως μετὰ ταῦτα γενομένων ἀνακρίσεων ἐξηκριθῆθη ὅτι ὁ νυκτοφύλαξ τῆς θωρηκτῆς κορβέτας ἀντελήφθη τὴν προσέγγισιν τοῦ τορπιλλοδόλου, σπεύσας δὲ ἐξύπνησε τὸν κυβερνήτην καὶ τοῦ τὸ ἀνήγγειλεν. Αὐτὸς ὁμως καθυσύχασε τὸν νυκτοφύλακα μὲ τὴν βεβαίωσιν ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ ὑπάρχοντος ἐν τῷ λιμένι τουρκικοῦ τορπιλλοδόλου...

Τὴν ἐπαύριον, ἐξακριβωθέντος ὅτι ὁ νυκτοφύλαξ εἰδοποίησε πράγματι τὸν κυβερνήτην, ὁ τελευταῖος οὗτος ἀνεξήτηθη ὅπως τεθῆ ὑπὸ ἀνάκρισιν, ἄτε σωθεὶς ἐκ τῆς ἀνατινάξεως.

Καὶ οὕτως ἡ ἀνατίναξις τοῦ πλοίου του τοῦ ἐστοίχισε τὴν ζωὴν κατ' ἄλλον τρόπον.

Ἡ Τουρκικὴ κυβέρνησις θεωρήσασα αὐτὸν ὑπαίτιον τοῦ δυστυχήματος, ἐπειδὴ δὲν ἠδυνήθη νὰ ἀντιληφθῆ τὴν προσέγγισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ τορπιλλοδόλου, διέταξε πολὺ δικαίως τὸν τυφεκισμὸν του, ὁ ὁποῖος καὶ ἐξετελέσθη μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

Ὠραίας κρίσεις ἐπὶ τοῦ κατορθώματος τοῦ Ἑλληνος ὑποπλοιάρχου ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐπιτυχίαν του καὶ τὴν χριστιανικότητά του ἔγραφεν ἐπικαίρως ἤδη ὁ Διευθυντὴς τῆς «Ριζαρείου» Ἐκκλησιαστικῆς σχολῆς Ἀρχιμανδρίτης Χρυσόστομος Παπαδόπουλος. Ἴδού αἱ κρίσεις αὐταί:

«Ἡ διήγησις ἡ ἀφελὴς τοῦ κ. Βότση περὶ τοῦ μεγάλου ἐν τῷ λι-

μένι τῆς Θεσσαλονίκης κατορθώματός του, τὴν ὅποιαν ἐδημοσίευσεν χθὲς ἢ «Ἀκρόπολις», παρουσίασεν ἀκόμη μίαν φορὰν ζωντανὴν τὴν εἰκόνα τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνος στρατιώτου. Εἶτε εἰς τὴν ξηρὰν εἶτε εἰς τὴν θάλασσαν μάχεται ὁ Ἕλληνας, εἶνε ἤρωα πιστεύων εἰς τὴν ὑπερφυσικὴν τοῦ Θεοῦ δύναμιν. Ὅχι μόνον ὡς Χριστιανὸς ἀλλὰ καὶ ὡς εἰδωλολάτρης, καὶ ὄχι μόνον κατὰ τῶν Τούρκων, ἀλλὰ καὶ κατὰ τῶν Περσῶν, κατὰ παντὸς τῆς πατρίδος του ἐχθροῦ, μάχεται ὑπὲρ «βωμῶν καὶ ἑστιῶν». Ὁ κυβερνήτης τοῦ ὑπ' ἀριθ. 11 τορπιλοβόλου.

Α. Βότσης

Τὸν ἡρωϊσμόν του ἐμπνέεται ἐκ τῆς πίστεως. Δὲν εἶνε δὲ τυχαία σύμπτωσις τὸ ὅτι ὅλοι οἱ μεγάλοι πόλεμοι τῶν Ἑλλήνων εἶχον προσλάβει θρησκευτικὸν χαρακτήρα, διότι εἰς κανὲν ἔθνος δὲν συνεδέθη τόσο στενῶς καὶ τόσο ἀρμονικῶς ἡ πίστις καὶ ἡ πατρίς, ὅσον εἰς τὸ Ἑλληνικόν. Ἐν τῇ ἀληθινῇ θρησκείᾳ τοῦ Χριστοῦ τὸ ἔθνος μας, κατεστραμμένον πολιτικῶς, δουλεῖον εἰς τοὺς Ρωμαίους, κατάρθρωσε ἢ ἀναγεννηθῆ, νὰ δημιουργήσῃ μίαν μεγάλην Αὐτοκρατορίαν, νὰ συγκαταστήσῃ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καθ' ἕλον τὸν μεσαίωνα.

«Καὶ ὅταν ἐκάμφθη ὑπὸ τὸν ὄγκον τοῦ βαρβάρου Τούρκου, τὴν ἀγίαν του πάλιν θρησκείαν εἶχε τὸ ἔθνος μόνον στήριγμα καὶ μόνην πηγὴν τοῦ ἡρωϊσμοῦ του.

«Δι' αὐτῆς ἀνέκτησε τὴν ἐλευθερίαν του καὶ δι' αὐτῆς σήμερον

προβαίνει ὀρμητικῶς εἰς τὴν ἐθνικὴν του ἀποκατάστασιν. Δι' αὐτῆς δὲν θὰ σταματήσῃ εἰς τὴν Θεσσαλονικίην, ἀλλὰ θὰ στρέψῃ τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ Αἰγαῖον καὶ εἰς τὴν πέραν τοῦ Αἰγαίου χώραν, τὴν ὁποίαν ἑκατομύρια Ἑλλήνων κατοικοῦν.

» Ἡ μεγάλη ἰδέα τῆς ἀποκαταστάσεως τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας ἤρχισε πραγματοποιουμένη διὰ τοῦ σημερινοῦ πολέμου, ἀλλὰ θὰ συντελεσθῇ ὅταν τὸ Ἔθνος μείνῃ πιστὸν εἰς ἑαυτό, ὅταν ἐξακολουθήσῃ ν' ἀγωνίζεται καθ' ὃν τρόπον σήμερον μὲ τοῦ Θεοῦ τὴν βοήθειαν.

» Ὁ Βότσης ἠδραγάθησε μετὰ τῶν συναγωνιστῶν του, ἀφ' οὗ προηγουμένως ἐπεκαλέσθη τὴν βοήθειαν αὐτῆν. Εἶνε πολὺ συγκινητικαὶ αἱ λεπτομέρειαι τὰς ὁποίας διηγείται, πῶς προσεκάλεσεν ἱερέα καὶ ἔκαμεν ἀγιασμόν ἐπὶ τοῦ πλοίου, πῶς ἤγιάσε καὶ τὰ καταστρεπτικὰ διὰ τὸν ἐχθρὸν ὄπλα, πῶς καθ' ἔλγην τὴν διάρκειαν τοῦ ἀνδραγαθήματός του ἔδλεπε προφανεστάτην τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ, τὴν ἐπέμβασιν εἰς ἀγῶνα ἱερὸν καὶ μέγαν θείας δυνάμεως.

» Ἡ ἀκράδαντος πίστις τοῦ Βότση δὲν ἐμειώθη καὶ μετὰ τὸ ἡρωϊκὸν του κατόρθωμα. Τούναντιον μετὰ τὸ κατόρθωμά του ὁ νέος Κανάρης ὁμιλεῖ μετ' ἀπολύτου εὐλαθείας καὶ θαυμασμοῦ περὶ τοῦ βοηθήσαντος αὐτὸν Θεοῦ.

» Καὶ δὲν εἶνε μόνος του ὁ Βότσης. Ὅλοι οἱ μαχόμενοι σήμερον ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἠπείρῳ καὶ ἐν τῷ Αἰγαίῳ Ἕλληνες ἔχουσι βαθύ τὸ ἅγιον τῆς πίστεως αἶσθημα καὶ ἐξ αὐτοῦ ἐμπνέονται τὴν ἀκατάσχετον ὀρμὴν των κατὰ τοῦ Τούρκου. Χύνουσι τὸ τίμιον αἷμά των μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι διεξάγουσιν ἀγῶνα ἱερώτατον ὑπὲρ τῆς Χριστιανικῆς πίστεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς πατρίδος. Ἡ πίστις των εἰς τὸν Θεὸν εἶνε καὶ πίστις των εἰς τὴν ἀθανασίαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, χάριν τῆς ὁποίας θυσιάζονται, μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι ἀποθνήσκοντες δὲν χάνονται, ἀλλὰ θὰ ἐξακολουθήσουσι ζῶντες τὴν αἰωνίαν ζωὴν. Ἀληθινοὶ μάρτυρες καὶ ἀληθινοὶ ἥρωες δημιουργοῦν διὰ τοῦ αἵματός των τὸν νέον Ἑλληνικὸν κόσμον...

Εἶναι κρίσεις.

Καὶ ταῦτα μὲν ἐλάμβανον χώραν παρ' ἡμῖν διαφόρου ὁμοῦ μορφῆς καὶ ποικιλίας ὑπῆρξαν αἱ ταυτόχρονοι κρίσεις τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου.

Οὕτως εἰς τὸν «Πρωϊνὸν Ταχυδρόμον» ἐδημοσιεύετο εἰδικὸν ἄρθρον περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τῆς δράσεως αὐτοῦ κατὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν δράσιν του εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1912-1913.

«Τότε ἔκαμε πολὺν θόρυβον ἡμεῖς τοὺς διαφόρους βομβαρδισμούς του, χωρὶς νὰ φέρῃ κανὲν ἀποτέλεσμα (1).

»Σήμερον ὅμως τὰ πράγματα εἶνε διαφορετικά. Ἐνας Ἑλληὴν ἑκατομμυριοῦχος, ὁ ὁποῖος ἀπέθανεν ἐν τῇ μεταξύ, ὁ Γεώργιος Ἀβέρωφ, κληρονομήσας εἰς τὸ ἔθνος του τὸ ὀμνύμενον θωρακισμένον εὐδρομον, συνετέλεσεν ὥστε ὁ δυστυχισμένος τουρκικὸς στόλος νὰ ἀσχοληθῆται εἰς τὸ εὐκόλον ἔργον τοῦ βομβαρδισμοῦ τῶν βουλγαρικῶν παραλίων μέσα εἰς τὴν κλεισμένην Μαύρην Θάλασσαν, ἀντὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐξοδὸν πρὸς τὸ Αἰγαῖον.

»Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, καταλαβὼν ἐγκαίρως τὴν Ἀἴμνον, ἀπέδειξεν ὅτι ἡξεύρει τί ζητεῖ καὶ ὅτι ἡξεύρει ἐπίσης πῶς νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Μὲ τὴν Ἀἴμνον ὡς βάσιν περαιτέρω ἐνεργείας δύναται εὐκόλως ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν νὰ πολιορκήσῃ τὰ Δαρδανέλλια καὶ νὰ ἔχῃ τὰ αὐτὰ στρατηγικὰ πλεονεκτήματα, ἐὰν οἱ Τούρκοι ἀπετόλμων νὰ ἐμφανισθοῦν πρὸ τῶν στενῶν, τὰ ὁποῖα καὶ ὁ Ἰάπων ναύαρχος Τόγκος εἶχεν ἐξῶθεν τοῦ Πόρτ Ἀρθούρ.

»Ἄλλ' οἱ Τούρκοι καθ' ὅλας τὰς πιθανότητας δὲν σκέπτονται, καὶ κάμουν τὴν ἐμφάνισίν των ἐξῶθεν τῶν στενῶν καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει δὲν δύναται νὰ συμβῇ ἕτερόν τι ἀπὸ τὴν ἐπίδειξιν τῆς κυριαρχίας τῆς θαλάσσης. Καὶ τὰ πλεονεκτήματα ὅμως τῆς Ἑλλάδος ἐκ τῆς τοιαύτης κυριαρχίας βεβαίως δὲν εἶνε μικρά. Ἐνδεχόμενον ἢ σημερινὴ θριαμβευτικὴ προέλασις τοῦ στρατοῦ τῆς ν' ἀνακοπῆ κάπου ἐν τοιαύτῃ δὲ περιπτώσει δὲν ἔχει πρὸς νὰ χρησιμοποιήσῃ τὴν κυριαρχίαν τῆς θαλάσσης διὰ νὰ ἀποβιβάσῃ ὅπου δήποτε στρατὸν καὶ νὰ

(1) Σ.Σ.—Ὁ ἀρθρογράφος δὲν γνωρίζει, φαίνεται, ἢ καὶ λησμονεῖ τοὺς λόγους τῆς ἀδρανεῖας τοῦ στόλου μας κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897. Ἄλλὰ διὰ τί τάχα δὲν ἐκφράζει καὶ τὴν δικαίαν ἀπορίαν πῶς, ἐνῶ τότε ὁ στόλος μας ἠδράνει, —διὰ τοῦτον ἢ ἐκεῖνον τὸν λόγον ἀδιάφορον, — «πῶς δὲν ἐξήρχετο τῶν Δαρδανελίων ὁ τουρκικὸς νὰ μᾶς συντρίψῃ;» Εἶνε τοῦτο, νομίζω, ἐρώτημα ἐρχόμενον εἰς ὅλων τὰ χεῖλη ὡς ἐξ ἐμφύτου καὶ ὑποθέτω ὅτι ἀρκετὰ σαφῶς ὁπωσδήποτε ἔχω ἀπαντήσῃ εἰς αὐτὸ εἰς τὴν ἐμὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου» τοῦ 1897.

κτυπήσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Εἶνε τόσον μέγα τὸ Ἑλληνικὸν τοῦτο πλεονέκτημα, ὥστε καὶ νὰ κατενικᾶτο ἀκόμη ἀπὸ τοὺς Τούρκους ὁ στρατὸς τῆς, θὰ ἠδύνατο διὰ τοῦ στόλου νὰ διεκδικήσῃ τὴν τελικὴν νίκην, διακόπτουσα τὴν συγκοινωνίαν τοῦ στρατοῦ.»

Καὶ ὁ ἀρθογράφος, ὁ ὁποῖος νομίζει κανεὶς ὅτι ἔγραψεν δλόκληρον τὸ ἄνθρον διὰ τὸ ἀγγλικώτατον συμπέρασμά του, ἐπιλέγει :

«Κατὰ πᾶσαν πιθανότητα καμμία ναυμαχία δὲν ἀπειλεῖται ἀπὸ τὸ μάθημα ὁμῶς ἐνὸς στόλου, ὁ ὁποῖος μένει κύριος τῆς θαλάσσης, διότι ὁ ἐχθρὸς δὲν τολμᾷ νὰ τὸν ἀντιμετωπίσῃ, θὰ εἶχον πολλὰ νὰ διδαχθοῦν ὄχι μόνον οἱ περὶ τὸ Αἰγαίον, ἀλλὰ καὶ οἱ κατοικοῦντες πολὺ πλησιέστερον ἡμῶν, εἰς τὰς Ἀγγλικὰς νήσους.»

Σοβαρώτερον (;) δὲ καὶ προλαμβάνον τὰ πράγματα τὸ Ἀνατολικὸν Πρακτορεῖον» ἔγραψε τὰ ἑξῆς :

«Κατὰ τὰς ἡμετέρας ἐκ καλῆς πηγῆς πληροφορίας, αἱ κινήσεις τῶν στόλων τοῦ τε τουρκικοῦ καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ περιβάλλονται ὑπὸ μυστηρίου, μένει δὲ εἰσέτι ἄγνωστον ποία ἐκ τῶν δύο ἐχθρικῶν δυνάμεων θὰ ὑπερισχύσῃ ἐν τῷ Αἰγαίῳ (!). Τὸ γεγονός ὅτι τὰ τουρκικὰ συμφέροντα ἀπαιτοῦσι τὴν παροχὴν τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἢ μέρους αὐτοῦ ἐν τῷ Εὐξείνῳ, ἐνῶ τὰ ἑλληνικὰ πλεῖστα προβαίνουν εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν Τουρκικῶν παραλίων τῆς Ἀδριατικῆς (πῶς ;) προκαλεῖ τὴν ἐπιβράδυνσιν ἀποφασιστικῆς μάχης μεταξὺ των. ἢ ὅποια ἴσως καὶ οὐδόλως θὰ συγκροτηθῇ...

» Ἡ κατάστασις αὕτη ἐμβάλλει τὴν ἰδέαν, σύμφωνον ἄλλως τε πρὸς τὴν πραγματικότητά, ὅτι οἱ δύο στόλοι εἶνε τῶν αὐτῶν ἀπολύτως δυνάμεων, ὥστε νὰ μὴ ἐπιθυμοῦν νὰ ἔλθουν ἀντιμέτωποι. Θὰ ἦτο ὁμῶς προτιμότερον ὑπὸ τὴν ἐποψιν τῆς οὐδετέρας ναυσιπλοίας ὅπως ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν ἀναδειχθῇ νικητῆς, ἐκλείψῃ δὲ οὕτω καὶ πᾶς φόβος κλεισίματος τῶν Δαρδανελλίων, καθὼς ἐπίσης καὶ ἡ ἑλληειψίς ἀσφαλείας, ἣτις ἐπικρατεῖ ἐν τῷ Αἰγαίῳ...»

Ἐνός ἀφ' ἑτέρου διπλωμάτης ἐδήλου εἰς συντάκτην τῆς «Ἰκθὰμ» ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἰς οὐδεμίαν θὰ προβῇ ἐνέργειαν διὰ τὰς νήσους ὄχι μόνον ἕνεκα τῶν Ἑυρωπαϊκῶν συμφερόντων, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα λόγων στρατιωτικῶν, διότι ὁ ὀθωμανικὸς στόλος εἶνε ἰσχυρότερος. Οὗτος θὰ νικήσῃ ἐξ ἅπαντος τὸν Ἑλληνικὸν καὶ τότε οἱ εἰς τὰς νήσους ἀποδάντες Ἑλληγες θ' ἀπολεσθῶσι. Διὰ τοῦτο προτοῦ γείνη,

μία ναυμαχία, οὐδεμία νήσος θὰ καταληφθῆ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων !»

Θαυμάσια !

Ἄλλὰ πῶς νὰ ἐγίνετο καὶ διαφορετικὰ ;

Οἱ ἄνθρωποι αὐτοὶ ἦτο ἀνάγκη νὰ διακριθῶσιν ὡς τέλειοι «ἐρα-
ματισταί», αἱ προορήσεις ὅμως δυστυχῶς εἰς τὸν αἰῶνά μας ἔχουν
ἀκολουθήσει κατεύθυνσιν τόσον κωμικὴν !

Τί πταίουν οἱ καυμένοι οἱ προφῆται ;

Ἐν τούτοις ὁ ἐλληνικὸς στόλος τοὺς διαψεύδει μετ' ὀλίγον διὰ
τοῦ τηλεβόλου καὶ καταλαμβάνει νήσους πρὸ πάσης ναυμαχίας...

Ποικίλα γεγονότα.

Τὴν 29ην Ὀκτωβρίου ὁ ἀτμομυοδρόμων «Ἀλφειὸς», περιπολῶν
τὰ Ἠπειρωτικὰ παράλια πρὸς ἐπίδλεψιν τοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἐνῶ ἔπλεε
πλησίον τῆς παραλίας τῆς Αὐλώνος, ἐπυροβολήθη παρὰ Τούρκων
εὐρισκομένων εἰς τὴν ἀποβάθραν. Ὁ «Ἀλφειὸς» εὐρέθη εἰς τὴν
ἀνάγκην νὰ κανονισολήσῃ, ρίψας περὶ τὰς 10 βολάς, ἐξ ὧν ἔπαθον
βλάβας τὸ κατάστημα τοῦ Τελωνείου, ἡ κλιμαξ τῆς ἀποβάθρας καὶ
εἰς οἰκίσκος καὶ ἐφρονεύθησαν δύο Τούρκοι. Ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδεὶς
ἔπαθεν. Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν διασκορπισθέντες.

Κατέπλεεν ἤδη εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς ἐκ Κωνσταντινουπόλεως,
τὸ Ρωσικὸν φορτηγὸν ἀτμόπλοιο «Πάριζα», οὗτινος ὁ πλοίαρχος
ἀνέφερεν εἰς τὰς ἀρμοδίας ἀρχάς ὅτι, ἐξερχόμενος τῶν Δαρδανελ-
λίων, ἐζήτησε διὰ σήματος ἀπὸ τὸν στόλαρχον τοῦ Αἰγαίου Κων-
τουριώτην, ἵνα ὑποδληθῆ εἰς τὴν σχετικὴν νηοψίκην, ἥτις καὶ διενηρ-
γήθη διὰ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Βέλου».

Ἀνέφερε δὲ εἰς τὸν στόλαρχον, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶνε ἑτοι-
μος νὰ ἐξέλθῃ τῶν στενῶν, περατωθέντος σχεδὸν τοῦ καθορισμοῦ
τῶν ἀπαρτιζόντων αὐτὸν πολεμικῶν πλοίων.

Ἐπιβάται ἐπίσης ἀφίχθόντες ἐκ Κωνσταντινουπόλεως εἰς Πει-
ραιᾶ διὰ τοῦ ἀγγλοαιγυπτιακοῦ ἀτμοπλοίου «Ὅσμανιὸς» ἀφηγοῦντο,
ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἤρχισε νὰ καθαρίζεται, ὅπως ἐτοίμασθῆ καὶ
ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων, ἐπιτιθέμενος κατὰ τοῦ ἡμετέρου στόλου,
ἀναμένοντος ἐξωθεν τῆς Τενέδου.

Τὸ ἀληθές ὅμως ἦτο ὅτι ἡ ραγδαία, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω,

δράσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου συνείχεν ἐν καταπλήξει τοὺς Τουρκικοὺς κύκλους καὶ ἔτι ἡ περίφημος Ἀρμάδα ἐξηκολούθει παραμέουσα εἰς ἀσφαλές ἐντὸς τῶν Δαρδανελλίων μέρους.

Αἱ ἀνησυχίαι τῶν Τούρκων ἐπετάθησαν καὶ ἐκ τοῦ ὅτι ἐγνώσθη, ἔτι πρὸ τῶν Δαρδανελλίων ἐνεφανίσθη ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος περιπλέων.

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος πράγματι εἶχε μείνει ἐκεῖ ἐφ' ἱκανὴν ὥραν ἐκτελῶν κατοπετεύσεις.

Καὶ αἱ Τουρκικαὶ ἄλλως τε ἐφημερίδες ἀνήγγελλον τὴν ἐμφάνισιν τοῦ στόλου μας πρὸ τῶν Δαρδανελλίων.

Ὁ τρόμος τῶν Τούρκων ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τοῦ ἐξῆς γεγονότος!

Τὰ κατὰ τὸν Ἰταλοτουρκικὸν πόλεμον σταθμεύοντα παρὰ τὸ ἐξωτερικὸν φρούριον Σμύρνης δύο Τουρκικὰ πολεμικά, ὧν τὸ ἐν θωρηκτόν, εἰσῆλθον, μετὰ τὴν πληροφορίαν τῆς ἀνατινάξεως τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ «Φετῆχ Μπουλέντ», εἰς τὸν ἐσωτερικὸν λιμένα τῆς Σμύρνης, πλησιέστατα τοῦ τελωνείου καὶ ἀναμίξ μετὰ τῶν ἄλλων ἐμπορικῶν πλοίων. Τὰ πολεμικὰ ταῦτα ἐξηκολούθουν νὰ μένουν ἄνευ ἐπισημοῦ, καθ' ἕσον τὰ τηλεβόλα των εὐρίσκοντο τοποθετημένα ἀπὸ τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου περὶ τὴν Σμύρνην, εἰς τὰ παράκτια πυροβολεῖα.

Ἀφ' ἑτέρου τὸ τουρκικὸν ἀντιτορπιλικὸν «Ἀττάλεια», τὸ ὅποιον εἶνε νεωτάτου συστήματος πολεμικὸν καὶ τέλειον, ρυθισθέν, ὡς ἐμνήσθημεν, εἰς τὸν Ἀμβρακικόν, ἀνεϊκνύετο ἤδη ὑπὸ τοῦ ἐπίσης κατασχεθέντος νκαυγοσωτικῆς τῆς Ἀγγλικῆς Ἐταιρείας Γκρέκ. Τὸ πολεμικὸν τοῦτο δὲν εἶχεν ὑποστῆ οὐδεμίαν βλάβην. Ὁ κυβερνήτης του δὲν ἠθέλησε νὰ τὸ ἀνατινάξῃ, τίς οἶδεν ἕνεκα ποίων λόγων, καὶ ἠρκέσθη μόνον νὰ ἀνοίξῃ τοὺς κρουνοὺς τῆς ὑδροληφίας καὶ τὸ πλοῖον πλημμυρῆσεν θαλασσίῳ ὕδατος, ἐδυσθίσθη. Ἡ «Ἀττάλεια», εἰς τὴν ἀπεφασίζετο νὰ ἐδοθῆ τὸ ὄνομα «Νικόπολις», ἦτο ἀξίας ἑνὸς καὶ ἡμίσεος ἑκατομμυρίου. Πλὴν δὲ τῆς «Ἀτταλείας» ἐπρόκειτο νὰ ρυμουλκηθῆ καὶ τὸ ἄλλο πολεμικὸν «Τοκάτ», τὸ ὅποιον ἕμως ἐχρηῖζεν ἀρκετῶν ἐπισκευῶν.

Εἰς τὰς νηοφίας του ὁ στόλος μας εἶχε καὶ ποικίλα ἄλλα ἐπιπέσοδια. Οὕτως ἐν Ἑλληνικὸν τορπιλικὸν συναντήσαν τὸ Γερμανικὸν

ἀτμόπλοιον «Τένεδος» ἐνήργησεν ἐπ' αὐτοῦ νηοψίαν καὶ ἀνεκάλυψεν ὅτι ἦσαν κεκρυμμένοι ἐν αὐτῷ ὀγδοήκοντα Τούρκοι ἐπίστρατοι, οἵτινες μετεφέροντο εἰς Κωνσταντινούπολιν· ὠδήγησε συνεπῶς τὸ πλοῖον τοῦτο εἰς Πειραιᾶ.

Ἡ ἐπὶ τῶν Ἀγγλικῶν ἀτμοπλοίων «Οὐόρβριτς» καὶ «Ἀστούρια» ἐνεργηθεῖσα νηοψία τῶν ἐμπορευμάτων, ἥτις διήρκεσεν δολοκλήρον ἡμέραν, ἐπερατώθη χωρὶς νὰ ἀνκαλυφθῇ τίποτε ὡς λαθρεμπόριον πολέμου. Συνεπῶς τὰ συλληφθέντα σκάφη ἀφέθησαν ἐλεύθερα.

Ἐκ τῶν διαφόρων ἐπιβατῶν τῶν ἀνωτέρω ἀτμοπλοίων μόνον δύο συνελήφθησαν ὡς ὄντες Τούρκοι ἐπίστρατοι, οἵτινες μετεφέρθησαν εἰς Ἀθήνας.

Ἐπίσης ὑπὸ τοῦ Λιμεναρχείου Πειραιῶς ἐνηργήθη νηοψία ἐπὶ τοῦ Γερμανικοῦ ἀτμοπλοίου «Εὔριπος», ἐπὶ τοῦ ὁποῖου ἀνευρέθησαν διάφορα εἶδη θεωρούμενα λεία πολέμου.

Τὸ ἀτμόπλοιον ἐκρατήθη. Ἐπίσης ἐκρατήθη, καὶ τὸ ἀτμόπλοιον τῆς αὐτῆς ἐταιρείας «Σκῦρος».

Προσθέτως ἤδη τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν διέτασσε δι' ἐγκυκλίου τὰς Ναυτιλιακὰς Ἀρχὰς νὰ εἰδοποιήσωσι τοὺς ναυτιλλομένους ὅτι ἀπηγορεύετο ἀπὸ τῆς 21 Ὀβρίου ὁ εἰσπλους τῶν πλοίων εἰς τὸν λιμένα τῆς Σκιάθου, ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου.

Ἐν Ἠπειρῷ δὲ ἡ μοῖρα τοῦ Ἀμβρακικοῦ διατάσσετο καὶ ἐπεξέτεινε τὸν ἀποκλεισμόν τῶν Ἠπειρωτικῶν παραλίων μέχρι καὶ τῶν Ἀγίων Σαράντα συμπεριλαμβανομένων.

Κρίσεις Τουρκικαί.

Ἀπὸ μίαν συνέντευξιν τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ὁ Χασὰν Ταχσὶν πασᾶς, ὁ τῶς διοικητῆς Θεσσαλονίκης, μνηθάνομεν ὅτι ὁ ἀρχηγὸς τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα ἐτάχθησαν νὰ ὑποστηρίξουν τὴν ἄμυναν τῆς Μακεδονίας πρὸς τὰ Θεσσαλικά σύνορα, εἶνε αὐτὸς οὗτος ὁ Ταχσὶν πασᾶς. Ἀπὸ τῆς Ἐλασσῶνος μέχρι τῶν προθύρων τῆς Θεσσαλονίκης αὐτὸς διεύθυνε τὴν ἄμυναν.

Τὰς ἀλλεπαλλήλους ἤττας τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἡ ἐκπεσοῦσα ἐξοχότης ἀποδίδει εἰς δύο τινά. Τὴν ἀνεπάρκειαν τῶν δυνάμεών του καὶ τὴν ἐξέγερσιν τοῦ Μακεδονικοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, λαβόντος τὰ ὄπλα κατὰ τοῦ τῶς δεσπότη του.

«—Τὴν Θεσσαλονίκην», εἶπε, «τὴν παρεδῶσαν ὑπείκων εἰς συστάσεις τῶν Δημοτικοῦ, Νομαρχιακοῦ καὶ Κοινοτικοῦ Συμβουλίων τῆς πόλεως, ἅτινα ἐφοδοῦντο μήπως πάθῃ τι ὁ πληθυσμὸς ἀπὸ τὸν ἐπιχείμενον βομβαρδισμόν.»

Εἰς ἐρώτησιν ἂν εἶχε καμμίαν σύγκρουσιν μετὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν, ἀπήντησεν·

«—Ἀπολύτως καμμίαν. Ἡμεῖς ἐπολεμήσαμεν μόνον μετὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ εἰς αὐτὸν παρεδώσαμεν τὴν πόλιν.

Ὁ Ταχσὶν πασσᾶς τὴν καθ' ἕλα τὰ μέτωπα ἤτταν τῆς Τουρκίας ἀποδίδει εἰς λάθῃ ἀσυγχώρητα τῶν κυβερνητῶν τῆς ἀφ' ἑνὸς καὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον ἀφ' ἑτέρου, ὁ ὁποῖος ἔκοψε τὴν συγκοινωνίαν μεταξὺ τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης.

«— Ἄν ἔλειπεν ὁ στόλος σας», εἶπεν ὁ Ταχσὶν πασσᾶς, «διαφορετικὴ θὰ ἦτο ἡ ἔκβασις τοῦ πολέμου. Χιλιάδες στρατοῦ ἔμεναν ἀχρησιμοποίητοι εἰς Συρίαν καὶ Μ. Ἀσίαν.»

Ἐπίσης ἡ «Ἐφημερίς τοῦ Φῶς» ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ὑπερημύνητο τῶν σχεδίων τοῦ Γκόλτζ πασσᾶ, γράφουσα ὅτι «διὰ τὰς ἤττας τῆς Τουρκίας δὲν ἔπταισεν ἡ Γερμανικὴ ἀποστολή, ἀλλ' ὁ Τουρκικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδυνήθη νὰ προστατεύσῃ τὴν μεταφορὰν Τουρκικῶν στρατευμάτων καὶ φαίνεται οὕτω ἡ Τουρκία ὡς παλαιούσα μὲ μίαν μόνον χεῖρα, διότι τὴν ἑτέραν κρατεῖ δεσμίαν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, εἰς τὸν ὁποῖον οἱ Βούλγαροι ὑφείλουν τὴν ἐπιτυχίαν των, διότι ἂν δὲν ὑπῆρχεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς Σμύρνης καὶ Συρίας ἀνερχόμενος εἰς διακοσίας καὶ πλέον χιλιάδας θὰ ἐβάδιζεν ἤδη πρὸς τὴν Σόφιαν. **Ἡ Ἑλλὰς ἔσωσε τὴν Βουλγαρίαν**».

Ἡ κατάληψις τῆς Θάσου, τῆς Ἰμβροῦ καὶ τοῦ Ἄγ. Ἐστρατιῶν.

Ἦδη ὁ ἀρχηγὸς τῶν Ναυτικῶν Δυνάμεων τοῦ Αἰγαίου ναύαρχος Π. Κουντουριώτης ἀπέστειλεν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

« Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν

Ἀ θ ῆ ν α ς.

» Κατάληψις Θάσου καὶ Ἰμβροῦ ἐγένετο σήμερον καὶ ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ σημαία. Ὁ Κανάρης μετ' ἑνὸς τορπιλλοβόλου ἐστάλησαν

ἀπὸ πορφίας πρὸς κατάληψιν τοῦ Ἁγίου Εὐσταθίου. Ὁ Λέων καὶ ὁ Πάνθηρ (ἐκ τῶν νέων ἀντιτορπιλικῶν) εἶπε μεθ' ἡμῶν.

Ἀρχηγός

ΠΑΥΛΟΣ ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.»

Αἱ καταληφθεῖσαι νῆσοι.

Ἐκ τῶν καταληφθεισῶν νήσων ἡ Θάσος κεῖται ἀκριβῶς ἐναντι τοῦ κόλπου τῆς Καβάλλας, ἐνθα ἐκβάλλει καὶ ὁ Νέστος, ἔχει ἔκτασιν 393 τετρ. χιλιομέτρων καὶ πληθυσμὸν 15,000 Ἑλλήνων κατοίκων. Κυβερνᾶται ὑπὸ ἀπεσταλμένου τῆς Αἰγυπτιακῆς Κυβερνήσεως, διότι ὁ ἄλλοτε ἀντιβασιλεὺς τῆς Αἰγύπτου Μεχμέτ Ἀλῆς εἶχε λάβει αὐτὴν ὡς δῶρον παρὰ τοῦ Σουλτάνου Μαχμούτ. Κεῖται πλησίον τῶν Μακεδονικῶν ἀκτῶν ἀπέναντι τῆς Καβάλλας, ἀπὸ τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ πορθμοῦ πλάτους 6 χιλιομέτρων, ἐν ἀποφράσει ἡ νησίς Θασοπούλα. καθιστῶσα ἄκρως ὑψηλὸν τὸν θασιακὸν τοῦτον Βόσπορον καὶ ἄριστον διὰ ναυτικὴν ἀφετησίαν.

Ἡ Ἰμβρος ἔχει 6 χιλιάδας κατοίκους ἐπίσης ἔλους Ἑλλήνας. Κεῖται ἐναντι τῆς εἰσόδου τῶν Δαρδανελλίων, ἀπὸ τὰ ὁποία ἀπέχει μόλις 20 χιλιομέτρα. Πρωτεύουσα τῆς Ἰμβροῦ εἶνε τὸ Κάστρο μὲ 2 χιλιάδας ψυχάς.

Ἡ Θάσος ἔχει καλὸν λιμένα, εἰς ὃν καταφεύγουσιν οἱ ναυτιλλόμενοι. Ἡ γῆ τῆς εἶνε ὄρεινῆ· ἀλλ' εὐφροωτάτη. Παράγει ἐλεγκτὰ ὄπωρικὰ καὶ οἶνον ἄριστον.

Εἰς τὴν ἀρχαιότητα ἡ Θάσος ἦτο περίφημος διὰ τὰ μεταλλεῖα τοῦ χρυσοῦ, τὰ ὁποία ὑπῆρχον ἐκεῖ, καὶ διὰ τὸ μάρμαρόν της. Δύο ἐκ τῶν ἀνδριάντων τοῦ Ἀδριανοῦ πρὸ τοῦ ἐν Ἀθήναις ναοῦ τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς ἦσαν ἐκ Θασίου μαρμάρου.

Ἐκ Θάσου κατήγοντο ὁ περίφημος ζωγράφος τῆς ἀρχαιότητος Πολύγνωτος καὶ Θεαγένης ὁ υἱὸς τοῦ Τιμοσθένους, ὁ ὅποιος εἶχε λάβει τετρακασίους στεφάνους εἰς τοὺς Ὀλυμπιακοὺς ἀγῶνας.

Στραγγύλη περίπου τὸ σχῆμα ἡ Θάσος ἔχει κατὰ τὸ ἐσωτερικὸν ὄροπέδιον διασχιζόμενον ὑπὸ δύο κοιλάδων. ΒΑ τοῦ ὄροπέδιου τὸ ὄρος Ὑφαρίων φθάνει τὸ ὕψος 1029 μέτρων. Ἡ Θάσος εἶνε κατάφυτος ἐκ θασῶν, ἐν οἷς δεσπόζει ἡ πίτυς. ΒΑ εὕρηται ὁ λιμὴν Πύργος εἰς τοὺς μεγάλους μυχοὺς τοῦ ὄρου τῆς Παναγίας, ἐκεῖ ἔπου ἦτο ἡ

ἀρχαία πόλις τῆς Θάσου (Παλαιόπολις). Πρὸς Δ εἶνε ὁ λιμὴν Μορηῆς καὶ πρὸς Β ἔρμος τῆς Ποταμιάς.

Ἡ νῆσος εἶνε εὐφορος εἰς ἐλαίας, ἀμπέλους καὶ ἀραβόσιτον. Κέκτηται δὲ τὰ περιάλγητα ἄλλοτε μάρμαρά της, ἀλλὰ δὲν περισώζει ἢ μόνον τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἐπιλοίπου μεταλλευτικοῦ πλοῦτου της ἐξ ὀπαλίνου λίθου, χρυσοῦ καὶ ἀργύρου. (Ὅρα χάρτην ἐν Σελίδι 625).

Ἡ νῆσος Θάσος ἀκριβῶς εἰπεῖν, δὲν ἦτο τελείως Τουρκικὴ κτῆσις πολιτικῶς μὲν καὶ διοικητικῶς ἐξηρτᾶτο πράγματι ἐκ τῆς Τουρκίας. Τὸ πλεῖστον ἔμως μέρος αὐτῆς καὶ δὴ τὸ περιέχον τὰ πλούσια δάση καὶ μεταλλεῖα ἀποτελεῖ μέρος τοῦ Βακοῦφ τῆς Καβάλλας, τοῦ ἰδρυθέντος ὑπὸ τοῦ μεγάλου Μωχάμετ Ἄλη (Μεχμέτ-Ἄλη), τοῦ ἰδρυτοῦ τῆς Αἰγυπτιακῆς Δυναστείας. Διαχειριστῆς τοῦ Βακοῦφ τῆς Καβάλλας κατὰ τὰς διατάξεις τῆς Βακουφίας πρέπει νὰ εἶνε ὁ μεγαλειέτερος υἱὸς τῆς οἰκογενείας τοῦ Μωχάμετ Ἄλη.

Ὡς τοιοῦτος μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ἀβδουλ Χαλήμ πασοῦ, ἤρχετο ἡ Αἰγυπτία πριγκήπισσα Ζομπέδα Χάνεφ, ἀλλὰ συνεπεῖα συμβιβασμοῦ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ Χεδίβου τῆς Αἰγύπτου, ἡ Ζομπέδα Χάνεμ παρητήθη τῶν δικαιωμάτων της ὑπὲρ τοῦ Χεδίβου, ἔκτοτε δὲ ὁ Χεδίβης διωρίσθη ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Καδῆ (ἀντιπροσώπου τῆς φανταστικῆς πλέον τουρκικῆς ἐπικυριαρχίας) τῆς Αἰγύπτου Ναξίρης (διαχειριστῆς) τοῦ Βακῦφου τῆς Καβάλλας. Ὡς τοιοῦτος δὲ διατηρεῖ ἀντιπρόσωπον ἐν Θάσῳ καὶ πολυαριθμούς ὑπαλλήλους διὰ τὴν διαχείρισιν τῶν δασῶν καὶ τῶν λοιπῶν του ἐκεῖ κτημάτων.

Ἐπίσημοι πληροφορίες.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐξέδωκε τὴν 4ην Νοεμβρίου τὰ ἐξῆς ἀνακοινωθέντα ἐν σχέσει μὲ τὰς καταληφθείσας νήσους Θάσον, Ἰμβρον, Ψαρά, Στράτην καὶ Σαμοθράκην.

Α'. — Ἡ κατάληψις τῆς Θάσου. — Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου ἀφίκετο πρὸ τῆς Θάσου ἡ Μοῖρα τῶν θωρηκτῶν παραπέμπουσα τὸ ὀπλιταγωγὸν «Πέλοψ», ἐφ' οὗ ἐπέβαινε λόχος πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν τῆς διλοχίας I. Κονταράτον. Μετὰ τὰς σχετικὰς διατυπώσεις περὶ παραδόσεως τῆς νήσου καὶ τῆς φρουρᾶς μεταξὺ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Μοίρας καὶ τοῦ Καϊμακάμη, ἤρχισεν ἡ ἀποβίβασις τοῦ ἀγγήματος, ληφθέντων τῶν ἀναγκαίων μέτρων διὰ τυχὸν παρασπονδίαν τῶν

Τούρκων. Ἄμυ τῇ ἀποβιβάσει, ἤτοι τὴν 11ην π. μ., κατελήφθη τὸ διοικητήριον καὶ ἐγένετο ἡ παράδοσις τῶν αἰχμαλώτων, συμποσούμενων εἰς τρεῖς ἀξιωματικούς, ἐννέα χωροφύλακας καὶ 30 ρεδίφιδες, οἵτινες ἐπεβιβάσθησαν ἐπὶ τοῦ «Πέλοπος». Τῇ αἰτήσει τῶν κατοίκων ἐξήλθεν ὁ Μοίραρχος, ὅπως παραστή εἰς τὴν δοξολογίαν ἐπὶ τῷ εὐφροσύνῳ γεγονότι, γενομένης εἰς αὐτὸν ἀποθεωτικῆς ὑποδοχῆς.

Ἄκρος ὁ ἐνθουσιασμός καὶ τὸ φρόνημα Ἑλληνικώτατον καὶ ἀκμαῖον. Τὴν νύκτα περιφέρονται οἱ κάτοικοι λαμπαδηφοροῦντες εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ κραυγάζοντες ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως».

Β'.—Ἡ κατάληψις τῆς Σιράτης. — Ἡ κατάληψις τῆς Σιράτης ἐγένετο ὑπὸ ἀγέματος 25 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἐφεδρον ἀνθυποπλοίαρχον Γ. Τσατίρη τὴν 28ην Ὀκτωβρίου. Ὁ διοικητὴς τῆς νήσου ἀπουσίαζεν ἐπ' ἀδεία, τὴν ἕλην δὲ φρουρὰν ἀπετέλουν πέντε χωροφύλακες, ἐξ ὧν οἱ τρεῖς Ὄθωμανοί, οἵτινες καὶ συνελήφθησαν, τῶν δύο ἐτέρων χριστιανῶν ἀφεθέντων ἐλευθέρων.

«Οἱ κάτοικοι, πάντες Ἕλληγες, ἀνερχόμενοι εἰς 1300, ἔκαμαν ὑποδογὴν συγκινητικὴν, ἐζητωκραύγον ὑπὲρ τῆς Ἐνώσεως καὶ τοῦ Βασιλέως, οἱ δὲ παῖδες τῶν σχολείων ἐψάλλον ᾄσματα πατριωτικά.»

Ἡ νησίς αὕτη κεῖται μεσημβρινῶς μᾶλλον καὶ πρὸς δυσμὰς τῆς Λήμνου, ΒΑ. δὲ τῶν Βορείων Σποράδων καὶ εἶνε ἡ ἀρχαία Ναιαι.

Γ'.—Ἡ κατάληψις τῆς Ἰμβρου. — «Τὸ ἀγῆμα ὑπὸ τὸν υποπλοίαρχον Παντελεὴν Χὸρον κατέλαβεν αὐθημερόν τῃ 18 Ὀκτωβρίου τὰ ἐν τῷ ἐπινηίῳ δημόσια καταστήματα, μεθ' ὃ προὐχώρησε πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου καὶ κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν Παναγίαν.

Ἡ ἐν αὐτῇ φρουρὰ ἐκ 12 ἀνδρῶν παρεδόθη καὶ κατέθεσε τὰ ὅπλα διαταγῇ τοῦ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς ἀξιωματικοῦ, ὅστις παρεδόθη προηγουμένως μετὰ τοῦ ἀστυνόμου. Ὑψώθη ἡ σημαία εἰς τὸ διοικητήριον καὶ ἐγκατεστάθη ἐν αὐτῇ φρουρᾷ. Πᾶσαι αἱ ἀρχαὶ τῆς νήσου εἶχον ἀναχωρήσει, μεταξὺ δὲ αὐτῶν ὁ τηλεγραφητὴς συναποφέρων καὶ τὸ τηλεγραφικὸν μηχάνημα καὶ τὸ τηλέφωνον. Οἱ κάτοικοι ὑπεδέχθησαν τὸ ἀγῆμα μετ' ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐζητωκραύγον ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.»

Ἡ νήσος αὕτη κεῖται σχεδὸν ἀπέναντι τοῦ στομίου τῶν Δαρδανελλίων. Εἶνε ὄρεινὴ παράγουσα σίτον, οἶνον, ἔλαιον καὶ βάμβακα. Ἡ νήσος κατωκίθη κατὰ πρῶτον ὑπὸ Πελασγῶν, ἀπὸ δὲ τῆς ἐν

Μαραθῶνι μάχῃς περιήλθεν εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Ἀθηναίων. Τὰ νομίματα τῆς Ἰμβροῦ ἔφερον συνήθως τὴν κεφαλὴν τῆς Ἀθηνᾶς.

Ἀπέχει δὲ τῆς μὲν Σαμοθράκῃς περὶ τὰ 18 μίλια ΝΑ, τῆς δὲ Λήμνου 12 μίλια ΒΔ.

Ἡ περιφέρεια αὐτῆς εἶνε περὶ τὰ 25 μίλια, ἡ δὲ νῆσος καλύπτεται ὑπὸ βουνοσειρῶν καλυπτομένων ὑπὸ καλῶν δασῶν καὶ διὰ χαραδρῶν διασχιζομένων, δι' ὧν ρέει τὸ κύριον ρεῦμα τὸ ὑπὸ τῶν ἀρχαίων Ἠλυσὸς καλούμενον.

Ὁ καθ' ὁλοκληρίαν Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς αὐτῆς, ἀνερχόμενος εἰς 6,000, ὡς εἶδομεν, εἶνε διεσπαρμένος εἰς διάφορα χωρία, ὧν τὸ πρὸς Β τῆς νήσου, Κάστρον καλούμενον, κατέχει τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἰμβροῦ.

Ἄλλοτε ἐξηρτάτο ἀπὸ τῆς Ἀττικῆς.

Κατὰ τὴν ἀρχαιότητα μετὰ τῆς Λήμνου αὕτη ὡς καὶ ἡ Σαμοθράκη ἦσαν αἱ κύριαὶ θέσεις, ἐν αἷς ἐτελεῖτο ἡ λατρεία τῶν Καβείρων⁽¹⁾.

Καὶ κατὰ μὲν τὴν ἀρχαιότητα δὲν εἶχε σημασίαν τινά, ἀλλ' ὅταν κατελήφθη παρὰ τοῦ Μωάμεθ Β', ἀνήκεν εἰς τοὺς Γκαττιλούζους πρίγκηπας τῆς Μιτυλήνης.

Ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν ἦτο τόπος ἐξορίας πασσάδων, εἰς δυσμένειαν περιπιπτόντων, ὅπως τοῦ Μεγάλου Βεζύρου Βαλτατζή Μεχμέτ, ὅστις μετὰ τε τοῦ Μεγάλου Πέτρου καὶ τῆς Αἰκατερίνης τὸ 1711 εἶχε συνάψει συνθήκας.

Δ'.—Ἡ κατάληψις τῆς Σαμοθράκῃς. — «Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου ἐπίσης ὁ σημαιοφόρος Παναγιώτου, ἡγούμενος ἀγῆματος, ἀπέβη εἰς Σαμοθράκην καὶ κατέλαβε τὸ λιμεναρχεῖον, ἐφ' οὗ ὕψωσε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν μὲ κεκανονισμένας τιμάς. Ἀφοῦ δὲ ἐγκατέστησε φρουρὰν αὐτόθι ἐξ ὀκτῶ ἀνδρῶν, προέβη εἰς τὴν κατάσχεσιν τῶν ἐν τῇ ἀποθήκῃ αὐτοῦ ἀντικειμένων καὶ ἐκ τῆς δεκάτης προσερχομένων διαφόρων δημητριακῶν καὶ λοιπῶν καρπῶν. Εἶτα μετὰ τοῦ ὑπολοίπου ἀγῆματος κατελήφθη ἡ πόλις τῆς Σαμοθράκῃς, κατωκνημένη ἀπὸ 4 χιλ. Ἑλληνικῶν καὶ Ὀθωμανικῶν οἰκογενειῶν. Ἐνταῦθα εὐρέθησαν ἐξ στρατιῶται ὑπὸ ἓνα δεκανέα, οἷτινες παρεδόθησαν. Ἐπίσης παρε-

(1) Σ. Σ.—Ὅρα ἐμὴν «Μυθολογίαν» ἐν λέξει Κ α β ε ἰ ρ ο ι σελίδες : 185, 369, 749. Ἐκδόσις τοῦ 1896.

δόθη εἰς ἀνθυπολοχαγὸς καὶ ὁ λιμενάρχης. Ἐπὶ τοῦ στρατώνος ὑψώθη ἡ σημαία.

Ἐν τοῖς διαφόροις ταμείοις εὐρέθησαν 3,400 φράγκα περίπου, ἅτινα κατεσχέθησαν. Οἱ κάτοικοι ἐνθουσιωδῶς ὑπεδέχθησαν τὸ ἄγγημα καὶ συνέταξαν ψήφισμα ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.»

Ἡ Σαμοθράκη, ἧτις παρ' Ἡροδότῳ καλεῖται Σαμοθρήκη καὶ οἱ κάτοικοι αὐτῆς Σαμοθρήκες, κεῖται εἰς 20 θαλασσίων μιλίων ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ Λεδαγαῆς ΒΑ.

Ἐχει μῆκος μέσον 8 μιλίων καὶ πλάτος 6 μιλίων, περιφέρειαν δὲ 32 μιλίων καὶ κατοικεῖται ἀπὸ 8000 ὡς ἔγγιστα Ἕλληνας.

Πρῶτοι καὶ αὐτῆς κάτοικοι ἦσαν οἱ Πελαγοὶ καὶ ἐν αὐτῇ ἐτελοῦντο ἐπίσης τὰ τῶν Καβείρων μυστήρια, ὧν ἐμυήθη Φίλιππος ὁ Μακεδῶν μετὰ τῆς συζύγου τοῦ Ὀλυμπιάδος (1).

Εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου ὑψοῦται τὸ ὄρος Σᾶος ὕψους 1752 μέτρων, ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὁποίου, νῦν καλουμένης Φεγγάρι, ὁ Ὅμηρος ἐτοποθετεῖ τὸν Ποσειδῶνα ἐπισκοποῦντα τὴν πόλιν τῆς Τρωάδος.

Ἐν Σαμοθράκῃ τὸ 168 π. Χ. κατέφυγεν ὁ τελευταῖος Μακεδῶν βασιλεὺς Περσεὺς μετὰ τὴν ἐν Πύδνᾳ τῆς Πιερίας μάχην.

Κατὰ τὴν ὑπὸ τῶν Φράγκων κατάληψιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὸ 1204, ἡ νήσος παρεχωρήθη εἰς τὴν οἰκογένειαν τῶν Δανδῶλων, ἀλλ' ἀνεκτήθη παρὰ τοῦ αυτοκράτορος Ἰωάννου Δούκα. Κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα περιήλθε καὶ αὕτη εἰς τὸν πρίγκηπα Μυτιλήνης Γκατιλουζι. οὗτος καὶ νῦν ἐτι τὰ ἐμβλήματα παραμένουσιν ἐν τῷ φρουρίῳ. Τὸ 1457 κατελήφθη ὑπὸ τῶν Τούρκων, οἱ κάτοικοι τῆς ἔφυγαν ἔλοι. Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1821 οἱ μὴ προλαβόντες νὰ καταφύγωσιν εἰς τὸ ὄρος ἐθανατώθησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Ἐπερθεν τῆς θέσεως Ἀκρωτήρι, κεῖται ἡ μόνη κόμη τῆς νήσου Χώρα, καὶ πρὸς Β τὰ εἰρεῖκια τῆς ἀρχαίας πόλεως, Παληγοπόλεως νῦν καλουμένης, ἔπου ὑπῆρχέ ποτε τὸ ἱερὸν τῶν Καβείρων, τοῦ ὁποίου διατηροῦνται εἰρεῖπια.

Πρὸς Β τῆς Χώρας, εἰς τρίωρον ἀπόστασιν, ἀναδύζουσι θεϊαῖς θερμοπηγαὶ συχναζόμεναι ὑπὸ τε τῶν κατοίκων τῆς Χώρας, ὡς καὶ τῶν πέριξ νήσων.

(1) Σ. Σ.—Ὅρα προηγουμένην σημείωσιν.

Οἱ πλείστοι τῶν κατοίκων εἶνε ἐπήλυδες, ἀλλ' οἱ ποιμένες θεωροῦνται ἀρχαιοτάτης καταγωγῆς, ὡς διατηροῦντες πολλὰς παναρχαίας Ἑλληνικὰς λέξεις.

Ε'.—*Ἡ κατάληψις τῶν Ψαρῶν.*—«Τὴν 26 Ὀκτωβρίου ἐν τῷ μέσῳ τοῦ λιμένος Ψαρῶν ἠγγυροβόλησεν ὁ «Ἰέραξ» εἰς ἀπόστασιν 800 μέτρων ἀπὸ τοῦ οἰκήματος, ἐφ' οὗ ἐκυμάτιζεν ἡ ὀθωμανικὴ σημαία καὶ ἐξῴθη τοῦ ὁποίου ἐφαίνετο μικρὸς ἀριθμὸς στρατιωτῶν, οἵτινες μετέβαινον εἰς ἕτερον παρακείμενον οἰκήμα καὶ ὀπλιζόμενοι ἐπέστρεφον εἰς τὸ πρῶτον, ἀπὸ τὰς γωνίας τοῦ ὁποίου παρηκολούθουν τὰς κινήσεις τοῦ πλοίου. Ἐπεδιδάσθη ἐπὶ τῆς λέμβου ἢ διὰ τὴν νῆσον προσωρινὴ φρουρὰ ἐκ δέκα ἀνδρῶν, ἐνισχυθεῖσα καὶ διὰ 12 ἀνδρῶν ἐκ τοῦ πληρώματος ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Α. Γκιώνην. Κατὰ τὴν προετοιμασίαν πρὸς ἀποβίβασιν τῆς φρουρᾶς παρετηρήθη ὅτι ὄχι μόνον ἡ τουρκικὴ φρουρὰ δὲν διελύετο, ἀλλὰ καὶ ἡ τουρκικὴ σημαία ἐτηρεῖτο ἐπηρμένη καὶ ἡ στάσις τῶν στρατιωτῶν μᾶλλον προκλητικὴ ἐφαίνετο, ὅπερ κατεδηλοῦτο καὶ ὑπὸ τῶν εἰς τὸ ἕτερον ἄκρον τοῦ λιμένος παραμενόντων κατοίκων, οἵτινες δὲν ἐπλησίαζον πρὸς τὴν λέμβον. Ἐκ τῆς φανερᾶς ἐχθρικῆς στάσεως τῆς φρουρᾶς ὁ «Ἰέραξ» ἠναγκάσθη νὰ βάλῃ τρεῖς βολὰς κατὰ τῶν οἰκημάτων τούτων. Ἡ τρίτη βολὴ ἐφόνευσε τὸν Μουδύργην, τὴν δὲ φρουρὰν ἔτρεψεν εἰς φυγὴν. Ἀπέβη εἶτα τὸ ἄγχημα καὶ συνέλαβε τὴν φρουρὰν, ὕψωσε δὲ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, τῶν κατοίκων ἐνθουσιωδῶς υποδεχομένων τὸ ἄγχημα καὶ ζητωκραυαζόντων ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως.»

Τὰ τῆς καταλήψεως τῶν Ψαρῶν ἠγγέλθησαν ἐν ἀρχῇ διὰ τοῦ ἐξῆς ἐπισήμου ἀνακοινωθέντος τοῦ ὑπουργείου :

ΑΝΑΚΟΙΝΩΘΕΝ ΤΟΥ ΥΠΟΥΡΓΕΙΟΥ ΤΩΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ

22 Ὀκτωβρίου, ὥρα 9 μ. μ.

«Ἰὸ ἀνιχνευτικὸν «Ἰέραξ» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν ἀντιπλοίαρχον κ. Ἀντ. Βρατσᾶνον ἠτύχησε σήμερον νὰ χαιρετίσῃ διὰ τῶν νεονοισμένων βολῶν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ τὴν δόξαν τῶν Ψαρῶν.»

Τὸ ὠραίως ὄντως ἐμπνεύσεως αὐτὸ τηλεγράφημα ἤξιζε διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς μυθικοῦ ἡρωϊσμοῦ καὶ ὑπερμυθικῶν καταστροφῶν νήσου.

Σύμπτωσις ώραία εἶνε τὸ ὅτι ὁ κατὰ τὴν 22 Ἰουνίου 1824 ἀνατινάξας τὰ Ψαρά διὰ νὰ μὴ πέσουν εἰς χεῖρας τῶν καταλυσάντων τὴν γύρω θάλασσαν—κατὰ τὸν ἱστορικὸν—κολοσσῶν τοῦ ἐπιδρομέως Βρατσᾶνος ὠνομάζετο Ἀντώνιος. Ἀντώνιος δὲ ὠνομάζετο καὶ ὁ καταλαβῶν ἤδη αὐτὰ ἀντιπλοίαρχος Βρατσᾶνος, ὁ κυβερνήτης τοῦ ἀνιχνευτικοῦ «Ἰέραξ».

Ἐπὶ τῆς νήσου ὑπῆρχε μόνιμος φρουρὰ ἐκ δώδεκα ζαπτιέδων ὑπὸ ἓνα γηραλέον ἀνθυποπλοίαρχον, ἐκτελοῦντα χρέη διοικητοῦ, ἀστυνόμου, λιμενάρχου κλπ., καταδυναστεύοντα δὲ παντοιοτρόπως τοὺς κατοίκους.

Σημειωτέον ὅτι προνομιακῶς ἡ νῆσος, ἐκτὸς ἄλλων, δὲν ἐπλήρωνε φόρους, πλὴν τῶν μετξητιῶν καὶ τῶν λιρῶν, τὰς ὁποίας ἐζήτησε ὁ διοικητὴς αὐθαριέτως, κατὰ τὰ παρ' Ὀθωμανοῖς ἐθιζόμενα... Διηλαθῆ, ἐπλήρωνε περισσότερο καὶ δὴ ὑπὸ μορφὴν κεφαλικοῦ φόρου...

Γνώστης τῶν πραγμάτων τῆς ἡρωϊκῆς νησιδος μᾶς παρέχει ἐνταῦθα τὰς ἀκολουθοῦσας περὶ αὐτῆς πληροφορίας :

«... Ὅτε τηλεγράφος συνέδεε τὴν νῆσον, οὔτε ἄλλο μέσον μετὸν λοιπὸν κόσμον καὶ ἡ ἐμφάνισις ἀτμοπλοίου εἰς τὸν λιμένα ἀπετέλει γεγονός, τὸ ὁποῖον ἔκαμνε τοὺς ὀλίγους κατοίκους νὰ συρρέουν εἰς τὴν παραλίαν ἐν χαρμῶσύνῳ κωδωνοκρουσίᾳ.

» Μόνον κατὰ τὰς ἐν Ἐρετρίᾳ ἐκλογὰς στολίσκος ἀπὸ καϊκία ἐξέπλεε, μεταφέρων τοὺς κατὰ τὸ Σύνταγμα καὶ τὰ ψηφίσματα τῶν ἐθνοσυνελεύσεων κεκτημένους δικαίωμα ψήφου εἰς τὴν ἐντὸς τοῦ Εὐβοϊκοῦ Ἐρέτριαν, τὴν μετονομασθεῖσαν εἰς Νέα Ψαρά.

» Ὅταν, ἀρξαμένου τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου, ἐγράφη κατ' ἐπανάληψιν ὅτι ἀπηλευθερώθησαν ὑπὸ ἀνταρτικῶν σωμάτων, ἡ τουρκικὴ Κυβέρνησις ἔκρινε καλὸν νὰ ἐνισχύσῃ τὴν ὑπάρχουσαν φρουρὰν δι' ἄλλων πεντήκοντα στρατιωτῶν.

» Ἡ νῆσις εἶνε εὐλίμενος, ἀλλὰ σχεδὸν ἀκατοίκητος. Μόλις πεντήκοντα οἰκογένειαι ζοῦν ἐπ' αὐτῆς, εἰς ἀραιότατον συνοικισμόν ἀποτελούμεναι ἀπὸ γέροντας καὶ πρεσβυτιῶν, ἀσχολουμένους εἰς ποιμνιοδοσίαν, τυροκομίαν, μελισσοκομίαν κλπ. Φημίζεται τὸ ἐλάχιστον μέλι των καὶ τὸ ἔτι ὀλιγώτερον τυρὶ των.

» Ὁ συνοικισμὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ μικρόσπιτα. Ἀλλὰ διατηροῦν-

ται, προβάλλοντα πενθίμως εἰς τὸ βλέμμα τοῦ ἐπισκέπτου, τὰ σπίτια τοῦ Ἀποστόλη, τοῦ Ναυάρχου τῶν Ψαριανῶν, τοῦ Ἀράπη καὶ ἄλλων ἡρώων τῆς ἐκατομῆτης ἐκείνης, μὲ ἡρειπωμένας τὰς προσόψεις ἀπὸ σφαιράς καὶ ὀδοῦζια ἐνσφηνωμένα εἰς τοὺς τοίχους τῶν.

»Καὶ πέραν εἰς τὸν τετρὸν κωνοειδῆ λοφίσκον σῶζεται τὸ ἡρωϊκὸν «Παληόκαστρο», τὸ ἀνατιναχθὲν καὶ συγκλονήσαν τὸ Αἴγατον, ὅταν ὁ στολάρχος Χοσρέφ πασσᾶς ἐπῆλθε διὰ νὰ ἀποσδέσῃ τὸν λεοντόψυχον νησάκι ἀπὸ τὸν χάρτην κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ Σουλτάν Μαχμούτ τοῦ κυριάρχου του, ὅστις μὲ τὸ νύχι του δίδων τὴν διαταγὴν ἔταν ἤκουσε τὴν ἀναφορὰν τοῦ στολάρχου διὰ τὰ κατορθώματα τοῦ Κανάρη, τοῦ Παπανικολῆ, τοῦ Βρατσάνου, τοῦ Νικοδήμου, ἀπέξεσε τὰ Ψαρά ἀπὸ τὸν χάρτην.

»Τὸ κάστρο μακρυσμένο ἀκόμη ἐλκύει τὸ μάτι τοῦ ἐπισκέπτου, τοῦ ἀνερχομένου τὴν μαύρην ράχιν τοῦ λοφίσκου καὶ εἰς τὸ ἐλαφρότερον ἀνασκάλευμα τοῦ χώματος τοῦ περιδόλου περιβάλλον πάλλευκα κόκκαλα ἀπὸ τὰ ἱερά ἐκεῖνα ποῦ ἐγέννησαν τὴν Ἑλευθερίαν»⁽¹⁾.

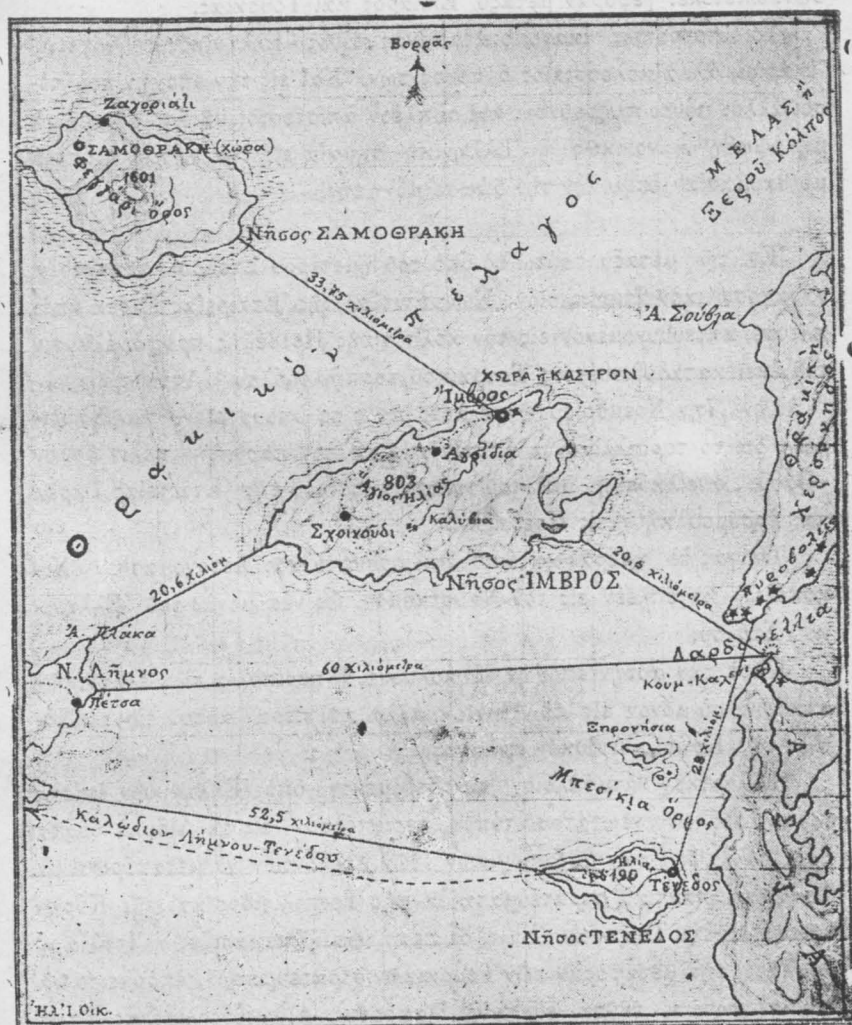
ΣΤ'—*Κατάληψις τῆς Ἰκαρίας*. — Τὴν 2αν μ. μ. τῆς 3ης Νοεμβρίου τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀνεκοῖνον ἔτι, κατὰ ραδιοηλεκτρικὸν ἀρχηγῶ τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου, ἣ νῆσος Ἰκαρία κατελήφθη ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἔτι ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἀνυψώθη ἐκεῖ ὑπὸ τὰς ἐπευφημίας τοῦ λαοῦ.

Γνωστὸν ἤδη ἔτι ἡ Ἰκαρία, ἀρχομένου τοῦ πολέμου, εἶχε κηρύξει τὴν ἑνώσιν καὶ εἶχε δημιουργήσει *Ἀυτόνομον Πολιτείαν τῆς Ἰκαρίας*.

Ἡ καταληφθεῖσα ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου Ἰκαρία κείται πρὸς Δ. τῆς Σάμου καὶ Ν. τῆς Χίου καὶ ΒΑ. τῆς Πάτμου. Ἡ νῆσος ἔχει σχῆμα ἐπίμηκες καὶ ἔδαφος ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τραχύ Αἰ σχηματιζόμενα ὑπὸ τῶν ὄρεων κοιλάδες ἀρδεύονται ὑπὸ τῶν κατερχομένων ἐκεῖθεν ἀφθόνων ὑδάτων καὶ καλλιεργοῦνται ὑπὸ τῶν κατοίκων.

Ἡ νῆσος κατοικεῖται ἀπὸ πληθυσμὸν 18 χιλιάδων περίπου ψυχῶν, καταγινομένων ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτρο-

(1) Σ. Ἐπὶ τῆς «Καταστροφῆς τῶν Ψαρῶν» ἔχει γράψει ὁ Συγγραφεὺς τῆς παρούσης Ἱστορίας ὀλόκληρον, ὑπὸ μορφὴν Μυθιστορήματος, πραγματείαν εἰς τὸν «Χρόνον» τοῦ 1907, ὅπου καὶ παρατέμπεται ὁ φιλιναγνώστης διὰ τὰς φρικώδεις καὶ ἀπιστεύτους θηριωδίας τῶν Τούρκων καὶ τὸν ἀνυπέβλητον ἡρωϊσμὸν τῶν εὐαρίθμων ὑπερασπιστῶν τῆς ἀτρομήτου νηοῖδος.

Τένεδος, Ἴμβρος, Σαμοθράκη.

φίαν καὶ σπογγαλιεῖαν. Ἡ ἑλληνική νῆσος ἔχει τρεῖς κοινότητες, τὴν Μεσαρίαν, τῆς Ράχαις καὶ τὸ Φανάρι.

Νοτιανατολικῶς τῆς νήσου ὑπάρχει ὁ ἕρμος τοῦ Ἁγίου Κηρύκου καὶ 1.30' ὥρας μακρὰν ἐκεῖθεν αἰλιματικαὶ πηγαί.

Μικρὰ μεσολαβοῦσα μεταξύ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν τουρκικῶν νή-
Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

σων, ἀπετέλει γέφυραν μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας.

Τοιοῦτοτρόπως ἱκανοποιεῖται ἕνας πύθος Ἑλληνικός. Ὀλίγοι οἱ Ἰκάριοι, ἀλλὰ κολοσσιαῖος ὁ πύθος των. Καὶ εἰς τὴν ἐποχὴν ποῦ τόσοι ἄλλοι πύθοι πληροῦνται καὶ οἱ πλέον ἀπίστευτοι, θά ἦτο ἄδικον νὰ μὴ ὑψωθῇ κανονικῶς ἡ Ἑλληνικὴ σημαία εἰς τὴν νῆσον, ἣ ὁποία μὲ θαυμασίαν ἐπιμονὴν τὴν ὑψωσε μόνη της.

* *

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ τὸ ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου Στόλου κατασχεθὲν ναυαγοςωτικὸν ἀτιμόπλοιον «Κωνσταντζα» τῆς Ἑταιρείας Γκρέκ ἀπέπλευσε κατευθυνόμενον εἰς τὸν κόλπον τῆς Πρεβέζης πρὸς ἀνέλκυσιν τοῦ ἐκεῖ καταδυθισθέντος Τουρκικοῦ τορπιλλοβόλου «Ἀττάλεια.»

Τὴν 7ην Νοεμβρίου ἠγγέλλετο πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, ὅτι τὸ τορπιλλικὸν «Ἀττάλεια», εἰς τὸν παρὰ τὴν πόλιν ὄρμον «Βαθύ», ἀνελκύσθη ὑπὸ τοῦ ναυαγοςωστικοῦ τῆς Ἑταιρείας Γκρέκ καὶ ἐρρουμολκῆθη εἰς Πρέβεζαν.

Ὀλίγας δὲ ἡμέρας κατόπιν ἐπιδιορθωθὲν καὶ μετονομασθὲν «Νικόπολις» κατέπλεεν εἰς τὸν Νάυσταθμον, ὡς νέα μονὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν ἐξηκολούθει ἡ περιπολία τῶν ἑλληνικῶν σκαφῶν οὐ μόνον εἰς τὸ Αἰγαῖον, ἀλλὰ καὶ πέραν αὐτοῦ εἰς τὸ Νοτίως τῆς Κρήτης Λιθικὸν πέλαγος.

Ἑλληνικὸν ἀτιμόπλοιον συνοδευόμενον ὑπὸ Ἑλληνικῶν ἐπίσης τορπιλλοβόλων νεωτάτου τύπου, περιεπόλουν εἰς τὰ Λιθικὰ ὕδατα πρὸς σύλληψιν τῶν μεταγωγικῶν τῶν μελλόντων νὰ μεταφέρωσι τὰ Τουρκικὰ τακτικά στρατεύματα ἐκ τῆς Τριπολίτιδος καὶ τῆς Κυρηναϊκῆς εἰς τὴν Τουρκίαν. Ἐν ἣ δὲ περιπτώσει ἀπεφάσιζεν ἡ Ἰταλία ν' ἀναλάβῃ τὴν μεταφορὰν τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων, ἐπρόκειτο νὰ συγκεντρωθῶσι ταῦτα εἰς τοὺς διαφόρους Λιθικοὺς λιμένας, ὅπως ἐπιδιεασθῶσι τῶν Ἰταλικῶν μεταγωγικῶν.

Ἀλλὰ κατόπιν τῶν δηλώσεων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὅτι θὰ συναλάβανε πᾶν ὑπὸ οἰανδήποτε σημαίαν σκάφος μεταφέρων στρατὸν ἢ πολεμεφόδια εἰς Τουρκίαν, δὲν ἐπετευχθῆ τὸ ἐγχείρημα τοῦτο.

Συγχρόνως τώρα κατόπιν παραπόνων διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν ἀτιμοπλοικῶν Ἑταιρειῶν, τῶν ὁποίων τὰ ἀτιμόπλοια διέτρεχον σοβα-

ρούς κινδύνους ἐκ τῶν τοποθετημένων εἰς τὴν εἴσοδον τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων τορπιλλῶν, αἱ ἐνδιάφερόμεναι Κυβερνήσεις προέβησαν εἰς φιλικὰ διακρήματα πρὸς τὴν Πύλῃν, ὅπως ἀφαιρεθῶσιν αἱ τορπιλλοὶ ἐκεῖθεν. Ἡ Πύλη ἀπήντησεν ὅτι ἔχει ὀλην τὴν καλὴν διάθεσιν νὰ διατάξῃ ν' ἀλιευθῶσιν αἱ τορπιλλοὶ, διστάζει ὅμως νὰ πράξῃ τοῦτο, διότι οὐδεμίᾳ βεβαίωσιν τῇ ἐδίδοτο ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν θὰ ἐπεχειρεῖ ἐπιθέσιν ἐναντίον τῶν στενῶν.

Ἡ Ἑλλάς ἀφ' ἐτέρου ἀπήντα ἤδη εἰς τὴν ρωσικὴν διακοίνωσιν τὴν σχετικὴν μὲ τὴν ἀποσόδησιν ἐπιθέσεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐναντίον τῶν Δαρδανελλίων, ὅτι θ' ἀποφύγῃ πᾶν τὸ δυνάμενον νὰ προκαλέσῃ τὸ κλείσιμον τῶν στενῶν, ἐπεφύλασεν ὅμως εἰς ἑαυτὴν πλήρη ἐλευθερίαν ἐνεργείας, ὅπως ἐπεκτείνῃ ἐν ἀνάγκῃ τὰς ἐχθροπραξίας καὶ ἐναντίον τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων.

Τὸ ἀστείον κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην ἦτο ὅτι παρ' ὅλα τὰ γνωστὰ ἤδη ἡμῖν γεγονότα καθίστατο ἐπίσης γνωστὸν ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ὁλονὲν ἤτοιμάζετο ὅτι ἐν μέγα τηλεβόλον ἐτοποθετεῖτο ἐφ' ἑνὸς τῶν θωρηκτῶν καὶ ὅτι ὅλα μαζί, ἀφου ἀπετελείωνον τὸν Πύργον καὶ τὴν Βάρναν, θ' ἀπέπλεον περὶ τὰ μέσα Ὀκτωβρίου καὶ ἐξερχόμενα τῶν στενῶν θὰ ἐπλεον πρὸς συνάντησιν καὶ μάλιστα, ὡς ἔγραφον ἐπικαίρως αἱ τουρκικαὶ ἐφημερίδες, πρὸς καταδίωξιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, ὅπως ἐκδικηθοῦν διὰ τὴν καταστροφὴν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῶν παρλιακῶν συγκοινωνιῶν αὐτῶν.

Χάρμα ὀφθαλμῶν αἱ ἀνακηθεῖσαι νῆσοι.

Ὅμιλεῖ γνώστης ἐπισκεφθεὶς αὐτὰς πλειστάκις: «Θαυμάζει τις τὴν ὠραιότητα τῶν νήσων τούτων εὐρισκόμενος ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς ὄχθης τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ ἰδοὺ ἐπὶ τῆς κομποπόλεως Ρέγκιοι, ἥτις εἶνε τὸ ἀρχαῖον Ὀφρύνιον τῆς Δαρδανίας, ὑπεράνω τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης κειμένης ἐπὶ καταφύτου λόφου ἐκ πευκῶν καὶ βαλανιδεῶν καὶ κατοικουμένης ἐκ πέντε χιλιάδων κατοίκων Ἑλλήνων.

»Ἐκ τοῦ λόφου τούτου βαθύτερον διαβλέπει τις καὶ τὸ ἄλλο ὄρος τῆς Μακεδονίας, τοῦ ὁποίου κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου αἱ ὕψηλα κορυφαὶ προξενουσι τὸν θαυμασμὸν τῶν περιηγητῶν Εὐρωπαίων, τῶν συνεχῶς ἐπισκεπτομένων τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον. Εἶνε ἀξία πολλοῦ λόγου ἡ θέσις αὕτη τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐξ ἧς ὁ θεατὴς παρατηρεῖ πρὸς

Ν. ἐκτὸς νῶν τριῶν τούτων Ἑλληνικῶν νήσων καὶ τὴν θεαματικὴν τοῦ Ἁγίου Ὀρους θέσιν καὶ τὴν πρὸς ἀνατολὰς κειμένην Ἰῆν, ὄρος ὑψηλὸν ὡς ὁ Ὀλυμπος τῆς Μακεδονίας. Πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν του ἐξαπλοῦται καὶ τὸ Τρωϊκὸν πεδῖον, ὅπερ διασχίζει ὁ ποταμὸς Σκάμανδρος ἐκβάλλων παρὰ τὰ δύο ἐξωτερικὰ φρούρια τῆς Ἀσιατικῆς ὀχθῆς Κούμ Καλὲ καὶ Ὀρχανιέ, τὰ βομβαρδισθέντα ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου ἔχοντος ὡς ὀρμητήριον τὰς νήσους περιῶν ὁ λόγος.

» Ἡ Ἰμρος κατοικουμένη ὑπὸ 8 χιλιάδων Ἑλλήνων καθαρῶν καὶ εὐρισκομένη μεταξὺ τῶν ἄλλων δύο ἀδελφῶν Λήμνου καὶ Σαμοθράκης, ἔχει μῆκος ἐξ ὠρῶν καὶ πλάτος 5.

» Ὑπάγεται εἰς τὴν διοίκησιν Λήμνου, εἶχε δὲ ἔδραν ὑποδιοικήσεως ἐδρεύουσαν ἐν τῇ κεντρικῇ αὐτῆς Χώρα Παναγία, ὅπου ἐδρεῦε καὶ ὁ Μητροπολίτης Ἰμβρου Πανάρετος.

» Ἡ κωμόπολις αὕτη ἔχει 3.000 κατοίκους, Ἱερὰν Μητρόπολιν καὶ κεντρικὰ ἐκπαιδευτήρια ἀρρένων καὶ θηλέων.

» Εἶχε καὶ Πρωτοδικεῖον ἐν τῷ ὁποίῳ ἐδικάζοντο αἱ πολιτικαὶ καὶ ποινικαὶ ὑποθέσεις ἅλης τῆς νήσου κατὰ τὸ Ὄθωμανικὸν δίκαιον, εἰς γλῶσσαν δὲ Τουρκικὴν, Ἀστυνομίαν καὶ χωροφυλακίαν, ταχυδρομείον καὶ ὑποκατάστημα τῆς Ἐταιρείας τοῦ Μονοπωλίου τῶν καπνῶν.

» Τὸ Σχοινοῦδι, οἱ Ἁγιοὶ Θεόδωροι, τὸ Γλυκὺ, τὰ Ἀγρίδια καὶ τὸ Κάστρον, κῶμαι τῆς νήσου.

» Παρὰ τὸ Κάστρον, πλησίον εἰς τὴν παραλίαν κείμενον, ὑπάρχει καὶ μικρὸς λιμενίσκος, ὅπου ὁρμοῦσι τὰ ἱστιοφόρα, διὰ τῶν ὁποίων γίνεται ἡ εἰσαγωγὴ καὶ ἐξαγωγὴ τῶν ἐμπορευμάτων.

» Οἱ κάτοικοι ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, τῆς ὁποίας προϊόντα εἶνε οἱ δημητριακοί, σίτος, κριθὴ καὶ σήσαμος, καὶ εἰς τὴν κτηνοτροφίαν ἔχοντες 30,000 αἰγοπρόβατα καὶ νομάς καλὰς.

» Καταγίνονται δὲ καὶ εἰς τὴν δενδροφυτείαν τῶν ἐλαιῶν καὶ εἰς τὴν ἐμπορίαν καὶ διακρίνονται ἐπὶ φιλοξενίᾳ, φιλοπονίᾳ καὶ φιλομουσίᾳ.

» Ἐν Κάστρῳ ἔχουσι πολλὰς ἀποθήκας, ὅπου ἀποθηκεύουσι τὰ προϊόντα αὐτῶν.

» Πρὸς δυσμὰς τῆς νήσου ὑπάρχει καὶ Ἀλυκὴ, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι κατέστρεφον ἵνα μὴ οἱ κάτοικοι καρποῦνται τὰ ἐξ αὐτῶν κέρδη.

»Γερμανική Ἑταιρεία πρό ἐτῶν ἀνεκάλυψε παρὰ τὸ Κάστρον καὶ ἀνθρακωρυχεῖον, ὡς καὶ νομίσματα φέροντα τὴν κεφαλὴν Ἀθηνᾶς, ἐξ οὗ εἰκόσθη ὅτι οἱ πρῶτοι κάτοικοι ἦσαν Ἀθηναῖοι.

»Ὁ κάβος Κέφαλος τῆς νήσου πρὸς Α. κείμενος ἔχει ἀπέναντι τὴν Θρακικὴν χερσόνησον, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ ἐξωτερικὰ φρούρια τοῦ στομίου τοῦ Ἑλλησπόντου Κούμ Καλέ, Ὁρχανιέ, Σεδήλ Μπάχρ, ἐφ' οὗ εὐρίσκειται καὶ ὁ φάρος. Ἐπὶ τῆς Θρακικῆς χερσονήσου κεῖται καὶ ἡ κωμόπολις Μάδυτος Ἑλληνική, ἐκ 10000 κατοίκων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐδρεύει ὁ ὑποδιοικητὴς Μαδύτου τῆς Διοικήσεως Καλλιουπόλεως καὶ ὁ Μητροπολίτης Καλλιουπόλεως—Μαδύτου.

»Τοιαύτη ἡ νήσος Ἰμβρος, ἐπὶ τῶν ὁρέων τῆς ὁποίας ἤδη κυματίζει ἡ Ἑλληνική σημαία, χαιρετῶσα τὴν Ἀἴμνον καὶ Σαμοθράκην καὶ ἐμπνέουσα τὸ θάρρος πρὸς τὰς ἀπέναντι αὐτῆς Ἑλληνικὰς Κοινότητας καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν πρὸς τὴν ἐλευθερίαν.

»Φαντάζομαι τώρα τὴν λύσσαν τῶν Τούρκων τῶν Δαρδανελλίων καὶ τὰς ἀπειλὰς κατὰ τῶν χριστιανῶν.

»Φαντάζομαι ἐπίσης καὶ τὴν Ἀρμάδαν τὴν τουρκικὴν τρέμουσαν νὰ ἐξέλθῃ τῶν στομίων καὶ τοὺς καθ' ὄλην τὴν νύκτα προβολεῖς φεγγοβολοῦντας.

»Εἶνε πάρα πολὺ φανατικοὶ οἱ Τούρκοι τῶν Δαρδανελλίων, οἵτινες ὑπὸ σκληρὰν δοκιμασίαν ἦσαν καθ' ἕλον τὸ ἔτος τρέμοντες ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου καὶ προσευχόμενοι εἰς τὰ τεμένη, ἵνα ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς ὁ Ἀλλάχ ἐκ τῶν Γκιαούργδων . . .»

Συγχρόνως τώρα περίπου ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἀνεκοινοῦντο αἱ ἐξῆς λεπτομέρειαι περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Ἁγίου Ὁρους.

«Μοῖρα ἀποτελουμένη ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τριῶν ἀντιτορπιλικῶν, τῶν «Πάνθηρος», «Ἰέρακος» καὶ «Θυέλλης», ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ ἀπέπλευσε τὴν πρωΐαν τῆς 2ας Νοεμβρίου ἐκ Λήμνου, φέρουσα τὰ ἀποβατικὰ ἀγγήματα.

»Περὶ τὴν 10ην ὥραν τῆς πρωΐας ἡ μοῖρα κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Δάφνης. Αὐτόσε ὕψωσε τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἀπεδίβασε πρὸ τοῦ τελωνείου τὸ ἐν τῶν ἀγγημάτων αὐτῆς, ὅπερ διὰ τῆς ὁδοῦ, τῆς διερχομένης πρὸ τῆς ἀρχαιοτάτης Μονῆς τοῦ Ἐηροποτάμου κατηρθύνθη εἰς Καρυάς, τὴν πρωτεύουσαν τῆς Ἱερᾶς Κοινότητος τοῦ

Ἄγιου Ὄρους καὶ κατέλαβε τὸ διοικητήριον, ἐφ' οὗ ὑψώθη ἡ ἐλληνικὴ σημαία, χαιρετισθεῖσα ὑπὸ χαρμωσύνων κωδωνοκρουσιῶν ἀπάντων τῶν κωδωνοστασιῶν καὶ πυροβολισμῶν ριπτομένων ὑπὸ τῶν ἐνθουσιωδῶν μοναχῶν.

»Αὐτὸ ἦτο τὸ σύνθημα, καὶ μετ' ὀλίγον ἀνὰ πάσας τὰς χαράδρας τοῦ περιψύστευ Ὄρους ἀντελάλει ὁ χαρμώσυνος ἤχος τῶν κωδῶνων καὶ ὁ ἀρχίος τῶν πυροβολισμῶν.

»Ἡ ὑποδοχὴ, ἣς ἔτυχε τὸ ἄγγμα, ἦτο ἐνθουσιώδης. Οἱ μοναχοί, ἡγουμένων τῶν λαβάρων καὶ τῶν ἐξαπτερύγων, ἐξήλθον πανταχοῦ πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ ἀγγήματος καὶ προεπορεύοντο αὐτοῦ ψάλλοντες τὸ Δοξαστικὸν «Ἄξιον ἐστίν...»

»Κατὰ τὸν παράπλου τῶν πλοίων πρὸ τῆς μεσημβρινοδοτικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου, ἀπὸ τῶν Μονῶν τοῦ Ἄγιου Παύλου, τοῦ Ἄγιου Γρηγορίου, Σίμωνος Πέτρας, Παντελεήμονος, Ξενοφάντος, Δοχειαρίου ὑψοῦντο αἱ θρησκευτικαὶ αὐτῶν σημαίαι καὶ εἰ κώδωνες ἤχουν χαρμωσύνως. Τὸ ἕτερον ἄγγμα ἀπεδίβασεν εἴτα εἰς τὸν λιμένα Ἀμουλιανῆς, παρὰ τὸ Λαυρεωτικὸν Μετόχιον, ἐκεῖ ἔπου κατέληγεν ἡ περίφημος διώρυξ τοῦ Ξέρξου. Ἐκείθεν τὸ ἄγγμα κατηρθύνθη πρὸς τὴν Ἱερισσὸν (τὴν ἀργαίαν Ἀκκινθον), ἔπου καὶ κατηρλίσθη.

»Διὰ τῆς κατοχῆς ταύτης τοῦ Ἰσθμοῦ ἐξασφαλίζεται ἡ κατοχὴ ὀλοκλήρου τῆς Ἀθωνίτιδος χερσονήσου.

»Διωρίσθη στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀγγήματος, ἀντικαταστήσας τὸν καϊμακάμην Καρυῶν.

»24 στρατιωτικοὶ καὶ πολιτικοὶ συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι καὶ ἀποστέλλονται ἐνταῦθα διὰ Θεσσαλονίκης» (1).

Ἐν ὥραϊον ἐπεισόδιον.

Ἀποτελεῖ καὶ αὐτὸ μίαν κατὰ θάλασσαν ἐπιτυχίαν τῆς Ἑλληνικῆς εὐφύτας, ἡ ἐτοιμότης δηλ. τοῦ κυβερνήτου τῆς «Σφακτηρίας» ἐπρόλαβε δυσαρρεσκείας μετὰ τῆς Γαλλικῆς ἐταιρείας τῶν λιμενικῶν ἔργων τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Γαλλικὴ ἐταιρεία, ἃμα ὡς παρεδόθη ἡ Θεσσαλονίκη, παρέλαβεν ἑλοὺς τοὺς πλοηγοὺς Τούρκους τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης καὶ τοὺς

(1) Σ. Σ.—Ὅρα Χάρτας Σελ. 817 καὶ 849 καὶ λεπτομερῆ περιγραφὴν ἐν Σελ. 1109 καὶ πέραν.

ἐπεβίβασεν εἰς ἰδικόν τῆς ρουμλικῆς ὑπὸ Γαλλικὴν σημαίαν. Ὅταν ἐπληρίσασεν ἡ «Σφακτηρία», ἐξήλθε τὸ ρουμλικόν, τὸ ὅποιον, ὅταν εἶδεν ἐκτὸς τοῦ κόλπου ὅτι ἐπρόκειτο περὶ Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ, ἤρ-
νήθη νὰ τοῦ δώσῃ πλοηγόν. Οἱ ὑπάλληλοι τῆς Γαλλικῆς ἐταιρείας εἶ-
χαν λόγους ἴσως ἰδικούς των νὰ ἀποκλείσουν τὰ Ἑλληνικὰ πλοῖα νὰ
εἰσέλθουν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην. Καὶ τὸ Γαλλικὸν ρουμλικὸν ἀνέκρου-
σε πρῶμναν. Τότε ὁ κυβερνήτης τῆς «Σφακτηρίας» ἔσχε τὴν εὐτυχῆ
ἔμπνευσιν. Διέταξε τὸ Γαλλικὸν νὰ σταματήσῃ διὰ νὰ ὑποβληθῆ εἰς
νηοφίαν. Ἐκεῖνο ἀπεμακρύνετο ἰταμώτατα. Ἀλλὰ μία ἔνσφαιρος βολὴ
ἔπεισε τὸν πλοίαρχόν του ὅτι θὰ ἐβυθίζετο. Ἐστάθη λοιπὸν ἀμέσως
καὶ ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν ἀγγήματος, τὸ ὅποιον ἀνεκάλυψε τοὺς πλοη-
γούς. «Αὐτοὶ οἱ κύριοι τί εἶνε ;» — «Τούρκοι», ἀπήντησεν ὁ Γάλλος.
— «Τοὺς κρατοῦμεν ὡς ἀίχμαλώτους.»

Οἱ πλοῖα μετεφέρθησαν εἰς τὴν «Σφακτηρίαν» καὶ τὴν ὠδήγη-
σαν εἰς τὸν λιμένα. Ἦπου τὴν ἐπομένην εἰσήγαγον καὶ εἰκοσιτρία Ἑλ-
ληνικὰ ἄλλα ἀτιμύπλοια σημαιστόλιστα, εἰς τὸ πείσμα τῆς φιλοτουρ-
κου ἐταιρείας τῶν λιμενικῶν ἔργων τῆς Θεσσαλονίκης.

Διὰ τοὺς ἀνησυχουῦντας διὰ τὰς ὑπερδιακοσίας τορπίλλας, αἵτινες
προὐκάλουν τοιαῦτα ὠραία ἐπεισόδια, δυνάμεθα νὰ προσθέσωμεν ὅτι
ἅπασαι ἠλιεύθησαν ἐντὸς βραχυτάτου διαστήματος ὑπὸ εἰδικοῦ ἀξιω-
ματικοῦ τοῦ ναυτικοῦ μας.

Συμπληρωτικὰ περὶ τῆς νήσου Λήμνου, εἰλημμένα παρ' ἀνδρὸς
γνωρίζοντος στενωῶς τὴν νήσον :

» Ἡ ὠραία αὕτη νῆσος, ἣτις παρὰ μὲν τῶν Ἱταλῶν καλεῖται Στα-
λιμίσι, παρὰ δὲ τῶν κατεχόντων αὐτὴν μέχρι τοῦδε Τούρκων Ἰμμελέ,
ἀποτελοῦσα σὰντζάκι τῆς νήσου Ρόδου, κεῖται σχεδὸν ἐν τῷ μέσῳ
τοῦ ὄρους Ἄθω καὶ τοῦ Ἑλλησπόντου, δώδεκα δὲ μίλια ΝΔ. τῆς
νήσου Ἰμβρου.

» Τὸν πληθυσμὸν αὐτῆς ἀναριθμῶσιν εἰς εἴκοσι ἑπτὰ χιλιάδας,
ἀλλ' ὁ πραγματικὸς ἀνέρχεται εἰς 12 χιλιάδας Ἑλληνας καὶ χιλίους
Μωαμεθανούς, ὡς ἔγγιστα.

» Τὰ τοῦ Ἑλλησπόντου ἰσχυρὰ ρεύματα φθάνουσι μετὰ ταχύτη-
τος ἱκανῆς μέχρι τῆς Λήμνου καὶ Ἰμβρου πνεόντων Β καὶ ΝΔ ἀνέμων.

» Ἡ θέσις ἀμφοτέρων τῶν νήσων τούτων ὡς καὶ τῆς μεταξὺ Ἀθη-
νῶν καὶ αὐτῶν μεσολαβούσης Σκύρου ἐξησφάλιζον ἐν τῇ ἀρχαιότητι

τὴν ἐπὶ τῶν ἀκτῶν τῆς Θράκης ἐπικοινωνοῦσαν τῶν ἀθηναϊκῶν κτήσεις.

»Οἱ ἀρχαῖοι τῆς νήσου κάτοικοι παρ' Ὀμήρῳ μνημονεύονται ὅτι ἐκ Θράκης προήρχοντο. Ὅποτε δὲ οἱ Ἀργοναῦται ἀπεδιδάσθησαν εἰς Λήμνον, λέγεται ὅτι εὔρον αὐτὴν μόνον ὑπὸ γυναικῶν οἰκουμένην, αἵτινες ἐφόνευσαν τοὺς συζύγους των. Ἀριθμὸς τις τούτων παρέμειναν ἐν αὐτῇ καὶ μετὰ τῶν τῆς Λήμνου γυναικῶν ἐγένοντο οἱ γονεῖς τῶν Μινυῶν κλπ.

»Ἐπὶ τῶν Περσικῶν πολέμων καταλήφθη παρὰ τινος τῶν στρατηγῶν τοῦ Δαρείου, ἀλλ' ὁ Μιλτιάδης ἐλευθερώσας τὴν ἀπέδωκε τοῖς Ἀθηναίοις, οἵτινες ἐπὶ μακρὸν διάστημα τὴν ἐνέμοντο.

»Κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα ἦτο γνωστὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα «Σταλιμίνα» (εἰς τὴν Λήμνον (!).

»Μετὰ τὴν 4ην Σταυροφορίαν ἀπετέλεσε μέρος τοῦ Γενουησίου πριγκιπάτου Γκαττιλούζου πρίγκιπος τῆς Μιτυλήνης, ὡς ἐμνήσθημεν καὶ προηγουμένως, μέχρι τοῦ 1462, ὅποτε περιήλθεν εἰς τοὺς Ἑνετοὺς. Καὶ οὗτοι διὰ συνθήκης τοῦ 1478 παρεχώρησαν τὴν νήσον εἰς τὸν Μωάμεθ Β'.

»Κατὰ τὸν Πλόμιον ἡ Λήμνος εἶχε περίφημον λαδύρινον ὑποδασταζόμενον ὑπὸ 140 στηλῶν, τοῦ ὁποῖου μέχρι τοῦδε δὲν ἀνευρέθησαν ἴχνη.

»Τὸ σχῆμα τῆς Λήμνου εἶνε ἐντελῶς ἀκανόνιστον ἕνεκα τῆς εἰς αὐτὴν εἰσχωρήσεως τῶν λιμένων Μούδρου (Ἁγίου Ἀντωνίου) καὶ Πουρνᾶ (Παραδείσου) ἀπὸ Μεσημβρίας καὶ Βορρᾶ. Οὗτοι παρέχουν ἀρίστην ἀγκυροβολίαν.

»Ἡ τῆς νήσου ἀποψὶς δὲν εἶνε γραφικὴ, καθ' ὅσον τὰ φαῖά αὐτῆς βουρὰ τυγχάνουσιν ἔλωσ ἄμορφα καὶ ἐστερημένα δασῶν, μόνον δ' εἰς μέρη τινὰ ἐμφαίνονται συκαὶ τινες.

»Εἰς τὸ μέσον τῆς νήσου ἐκτείνεται κοιλάς τις, ἐν ἣ κεῖνται χωρία τινὰ καὶ ἐπαύσεις, ὧν τινὲς ἀνήκουσιν εἰς Μονάς.

»Οἱ εἰρηνικοὶ καὶ φίλεργοι τῆς νήσου κάτοικοι ἐκπατριζόμενοι εἰς τε τὴν Αἴγυπτον καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἔτι, προσδύλουσι πάντοτε πρὸς τὴν ποθητὴν αὐτῶν Πατρίδα καὶ ἐπανερχόμενοι οὐ μόνον νομφεύον-

(1) Σ. Σ.—Κατὰ τὴν συνήθη ἀπομιμητικὴν λεξιλογίαν τῶν Τούρκων ὡς Σ τ α μ π ο ὑ λ (σ τὴν Πόλι) κ.τ.λ.

ται Λημνιάς, ἀλλὰ καὶ καλὰς ἀνεγείρουσιν οἰκίας. Αὕτη ὅμως ὠ-
καὶ ἡ Ἰμβρος ἦσαν τόποι ἐξορίας τῶν ὑπὸ τὴν δυσμένειαν τῆς Ἀσίας
τικῆς τυραννίας περιπιπτόντων μεγιστάνων.

»Κυρία τῆς νήσου πόλις εἶνε τὸ Κάστρον, ἡ ἀρχαία Μύρινα (μνη-
μονευομένη ὑπὸ τοῦ Ὀμήρου ὡς καλῶς κτισμένη), κειμένη εἰς τὴν
Δυτικὴν τῆς νήσου πλευράν,
καὶ κυκλουμένη ὑπὸ Γε-
νουησίου τείχους. Οἰκεῖται
ὑπὸ τρισχιλίων περίπου ψυ-
χῶν.

»Τὸ κατὰ τὸ ΒΔ. τῆς
νήσου ἀκρωτήριο, μνημο-
νευόμενον παρὰ τοῦ Αἰσχύ-
λου ὡς ἀποτελοῦν τὴν ὄρο-
σειράν, δι' ἧς διὰ πυρῶν ὁ
Ἄγαμέμνων ἐγνώρισε τῇ
Κλυταμνήστρᾳ εἰς Ἄργος
τὴν πτώσιν τῆς Τροίας.

»Εἰς τὸν λιμένα Πουρ-
νια Κόχινον εἶνε τὰ ἐρείπια
τοῦ φρουρίου Χαλκοκονδύ-
λη, ἐνῶ ὁ Κωνσταντῖνος Πα-
λαιολόγος ἀντετάχθη κατὰ
τῆς Τουρκικῆς στρατιᾶς. Πλησίον δ' αὐτοῦ εὔρηται ἡ Λημνία ἐρυθρὰ
γῆ, καλουμένη Λημνία σφραγίς διὰ τὴν ιδιότητά της, παρ' εὐρωπαίους
δὲ terra sigillata ἢ Lemnia friglos.

»Ταύτην μετεχειρίζοντο ὡς ἀντίδοτον κατὰ τε τῶν ὕφρων καὶ
κατὰ τὸν 16ον αἰῶνα κατὰ τε τοῦ λοιμοῦ καὶ τῆς δυσεντερίας.

»Τὸ Παλαιόκαστρον κατέχον τὴν θέσιν τῆς ἀρχαίας Ἀσταυλίας
ἀπέχει 5 χιλιομ. τοῦ Κοχίνου, κείμενον παρὰ τὴν παραλίαν.

»Ἀπὸ δὲ τοῦ Κάστρου τὸ ἐν τῇ πεδιάδι Ἀτζίκι ἀπέχει τετράω-
ρον καὶ 1 1/2 ὥραν τοῦ Κοχίνου» (1).

Ἄντωνιος Βουτσάνος,
ἀντιπλοίαρχος Βασιλ. Ναυτικοῦ, κυβερνήτης
ἀντιτορπιλικοῦ «Ἰέρακος».

(1) Σ. Σ.—"Θρα χάριτην Σελ. 305.

Ζ'.—Τὴν 24 Νοεμβρίου παρὰ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἐδόθη ἡ κάτωθι ἀνακοίνωσις :

Δελτίον ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων.

« Ἡ νῆσος Τένεδος κατελήφθη σήμερον τὴν 24 μ. μ. ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ».

Ἐπίκαιρος δὲ χαριτωμένος ἀστεϊσμός τοῦ ναυάρχου Κουντουριώτου ἐγνώσθη κατόπιν. Ὅταν κατέλαβε τὴν Τένεδον, πρὶν ἀποκόψῃ τὸ καλώδιον, τὸ ὁποῖον ἦν ὡνε τὴν νῆσον μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀπέστειλε πρὸς τὴν Τουρκικὴν πρωτεύουσαν τὸ τελευταῖον ἐκ Τενέδου τηλεγράφημα, τὸ ὁποῖον ἔλεγε :

« Σὰς περιμένομεν πρὸ πολλοῦ. Ἐλάτε ἐπὶ τέλους !... »

Δυστυχῶς διὰ τὸν στόλον μας ὁ ναύαρχος θὰ ἐβράδυνε πολὺ ἀκόμη πρὶν ἶδῃ τὸν Τοῦρκον ξεμυτίζοντα ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλια.

Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ σκάφη μας δὲν ἔπαυον, ἐννοεῖται, ἀλιεύοντα καθ' ὁδὸν διάφορα ξένα πλοῖα.

Εἰς τὸν λιμένα Πειραιῶς ὠδηγοῦντο τὴν 10ην Νοεμβρίου δύο νέα φορτηγὰ σκάφη συλληφθέντα καὶ ταῦτα πρὸ τῶν Δαρδανελλίων ὡς ὑποπτα παρὰ τῶν περιπολούντων ἐκεῖ ἐλληνικῶν πολεμικῶν. Τὰ φορτηγὰ ταῦτα ἦσαν ὁ « Αἶνος » Γερμανικῆς ἐταιρείας καὶ ἡ « Φλωρίς » τῆς ἐν Σμύρνῃ ἐδρευούσης ἀμερικανικῆς ἐταιρείας (πρόην Χατζῆ Δαούτ).

Τὸ Λιμεναρχεῖον Πειραιῶς ἐνεργήσαν ἐπὶ τοῦ πρώτου νηοψίαν, εὔρε λαθρεμπόριον πολεμοφοδίων.

Σχετικῶς μὲ τὴν σύλληψιν τοῦ πρώτου ἀτμοπλοίου « Αἶνος » εἶχον γνωσθῆ ἤδη αἱ ἐξῆς χαρακτηριστικαὶ λεπτομέρειαι.

Τὸ ἀτμόπλοιον τοῦτο κατὰ πρώτην φοράν παρετηρήθη ὑπὸ ἐλληνικοῦ ἀντιτορπιλικοῦ ἐξωθι τῆς Τενέδου καὶ διὰ σήματος διετάχθη νὰ ἀνακόψῃ τὸ πλοῖον πρὸς νηοψίαν.

Ἄλλ' ὁ πλοίαρχος τῆς « Αἶνου » οὐδεμίαν δῶσας προσοχὴν εἰς τὸ σήμα τοῦ ἐλληνικοῦ ἀντιτορπιλικοῦ ἀπεπειράθη νὰ διαφύγῃ πλέον ὀλοταχῶς πρὸς τὴν εἰσοδὸν τῶν Δαρδανελλίων.

Τότε τὸ ἐλληνικὸν ἀντιτορπιλικὸν κατεδίωξε τὴν « Αἶνον » καὶ μετὰ τὴν αἰχμαλωσίαν τῆς ὠδήγησε τὸ Γερμανικὸν φορτηγὸν εἰς τὴν

Ἀγγινον τὸ ὀρμητήριον τοῦ στόλου μας, ὁπόθεν ὠδηγήθη διὰ τὴν εὐρύτεραν νηοψίαν του εἰς τὸν Πειραιᾶ.

Η'.— *Κατάληψις τῆς Μιτυλήνης.*— Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐξέδωκε τὸ ἀκόλουθον ἀνακοινωθὲν τὴν 10ην Νοεμβρίου :

«Περὶ τὴν ὄην πρωϊνὴν τῆς χθὲς μοῖρα τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου εἰσέπλεε τὸν Μεταξὺ Μιτυλήνης καὶ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς πορθμόν».

Ὁ στόλος ἤγκυροβόλησε πρὸ τοῦ λιμένος, ἀριστερόθεν τοῦ ἀρχαίου ἐνετικοῦ φρουρίου, ἐγκαταλειμμένου ἤδη. Λιπαρὰ γαλήνη ἐπεκράτει, θερμοκρασία εὐάρεστος.

Ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως συγκευμένη ἐκ 1400 ἀνδρῶν ἠθέλησε νὰ ἀντιτάξῃ ἀντίστασιν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῆς ναυτικῆς μοῖρας.

Τὴν 7 1)2 ἀπεστάλη ἀξιωματικὸς εἰς τὸν βαλῆν τοῦ Ἀρχιπελάγους, ὁ ὁποῖος μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ρόδου ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν παρέμενεν εἰς Μιτυλήνην, καὶ ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.

Κατόπιν τῆς προσκλήσεως ταύτης εἰ πρόξενοι καὶ ὁ βαλῆς τοῦ Αἰγαίου παρεκάλεσαν τὸν ἀρχηγὸν πρὸς πρόληψιν αἰματοχουσιῶν ἐντὸς τῆς πόλεως νὰ δοθῇ προθεσμία, ἐντὸς τῆς ὁποίας ἡ φρουρὰ τῆς πόλεως, εἰ δὲν ἤθελε παραδοθῆ, νὰ ἀποσυρθῇ εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου παρεχώρησε τὴν ζητηθεῖσαν προθεσμίαν. Μέχρι τῆς 10 1)2 ἡ φρουρὰ ἤρξατο ἀποχωροῦσα εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ληξάσης τῆς προθεσμίας ἀπεβιδάσθησαν τὰ ἀγγήματα, γενόμενα δεκτὰ μετ' ἀπεριγράπτου ἐνθουσιασμοῦ ὑπὸ τῶν κατοίκων, κατέλαβον τὴν πόλιν καὶ ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ σημαία μετὰ τῶν συνήθων τιμῶν.

Τὸν τουρκικὸν στρατὸν ἀπερχόμενον πρὸς τὸ ἐσωτερικόν κατεδίωκον ἤδη κατὰ πόδας τὰ ἀγγήματα. Περαιτωθείσης τῆς ἀποβάσεως, ὁ στόλος κατέπλευσεν εἰς Ἀγγινον.

Συμπληρωματικαὶ πληροφορίαι ἀνήγγελλον ἤδη ὅτι τῆς καταλήψεως τῆς Μιτυλήνης μετέσχεν ὁ «Ἀβέρωφ» μετὰ τριῶν ἄλλων θωρηκτῶν, τὰ ἀντιτορπιλικὰ «Ἰέραξ», «Ἀσπίς», «Βέλος», «Νίκη» καὶ «Νέα Γενεὰ» μετὰ τινῶν τορπιλλοδόλων καὶ τριῶν μεταγωγικῶν, ἅτινα μετέφερον τὸ στρατιωτικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Μανουσάκην καὶ τὸ ἀποβατικὸν ἄγγημα ὑπὸ τοὺς ὑποπλοιάρχους Μελᾶν καὶ Δεμέστιχαν καὶ τοὺς ἀνθυποπλοιάρχους Χόρν καὶ Κουρμούλην.

Ἡ ναυαρχίς ἤγκυροβόλησεν ἀκριβῶς πρὸ τοῦ φρουρίου τῆς πόλεως, καὶ ὁ Κουντουριώτης δι' ἀξιωματικοῦ του, ἀποβιβάσθεντος περὶ

τὴν 7 1)2 πρῶτὴν, ἐξήγησεν ἀπὸ τὰς ἀρχὰς τὴν παράδοσιν τῆς νήσου, διὰ νὰ μὴ περιέλθῃ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κανονισθῆσθαι τὴν πόλιν. Ὁ πολιτικὸς διοικητὴς ἔσπευσε μετ' ὀλίγον ὁ ἴδιος ἐπὶ τοῦ «'Αθήρωφ» καὶ ἐδήλωσεν ὅτι ἡ πόλις εἶνε ἔτοιμος νὰ παραδοθῆ, ἀλλ' ὅτι ἡ ἐν αὐτῇ Τουρκικὴ φρουρά, ἀρνηθεῖσα νὰ παραδοθῆ ἐπίσης, ἐτράπη πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου.

Ἡ ἀπόδοσις τῶν Ἑλλήνων πεζοναυτῶν ἤρξατο εὐθὺς ὡς ἐξέπνευσεν ἡ προθεσμία ἡ ταχθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ ναυάρχου διὰ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.

Ἦτο ἀπερίγραπτος ὁ ἐνθουσιασμὸς μὲ τὸν ὅποιον οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς Μιτυλήνης ὑπεδέχθησαν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, κατόπιν δὲ τὴν ἀπόδοσιν τῶν πεζοναυτῶν, οἱ ὅποιοι μετέβησαν κατ' εὐθείαν καὶ ὕψωσαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν ἐφ' ὄλων τῶν κυβερνητικῶν καταστημάτων.

Ὁ κρότος τῶν τηλεβόλων τοῦ «'Αθήρωφ» χαιρετίζοντος τὴν ἀνύψωσιν τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας ἐπὶ τοῦ διοικητηρίου, ἐκαλύπτετο ὑπὸ τοῦ χαρμωμοῦ ἤχου τῶν κωδῶνων τῶν ἐκκλησιῶν, τῶν ζητωκραυγῶν τῶν κατοίκων καὶ τῶν χαρμωμῶν αὐτῶν πυροβολισμῶν.

Τὸ ἑλληνικὸν ἀποδατικὸν ἄγγελμα ἐτράπη ἡμέσως κατόπιν εἰς καταδίωξιν τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου.

Τὴν νύκτα ἡ πόλις τῆς Μιτυλήνης ἐρωπτεγυγῆθη, βεγγαλικά δὲ πολύχρωμα ἐφώτιζον ὀλόκληρον τὴν προκυμαίαν.

Ἡ ἐν Ἀθήναις ἐπιτροπὴ τῶν Λεσβίων, παρουσιασθεῖσα ἐνώπιον τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως, προσεφώνησεν αὐτὸν δι' ἐνόσ τῶν μελῶν τῆς ὡς ἐξῆς:

«Κύριε Πρόεδρε,

» Ἦλθομεν καὶ ἐξ ὀνόματος ἡμῶν καὶ ἐξ ὀνόματος τῶν συμπολιτῶν ἡμῶν ὅπως ἐκφράσωμεν πρὸς ὑμᾶς τὴν βαθυτάτην ἡμῶν εὐγνωμοσύνην.

» Τὰ πλημμυροῦντα τὴν καρδίαν ἡμῶν αἰσθήματα εἶνε τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα, ὥστε κατὰ τὴν ἐπίσημον ταύτην σιγμὴν μόλις δυνάμεθα νὰ ἐκδηλώσωμεν ἀποχρῶντως αὐτά, δὲν εὐρίσκομεν δὲ καὶ λέξεις ἐπαρκεῖς ὅπως ἐκφράσωμεν πρὸς ὑμᾶς τὰς θερμότητας ἡμῶν εὐχαριστίας, διότι ἐχορηγήσατε ἡμῖν τὸ μέγιστον τῶν ἀνθρωπίνων

ἀγαθῶν, τὴν ἐλευθερίαν. Ὅ,τι ἐπὶ τόσους αἰῶνας δὲν ἠδυνάμεθα οὐδὲ νὰ φαντασθῶμεν, Σὺ τὸ ἐπραγματοποίησας.

»Τὰ τέως ὄνειρα ἡμῶν ἐγένοντο πράγματα διὰ τῆς Ὑμετέρας πρωτοβουλίας. Ὅ,τι ἐπὶ τόσους αἰῶνας οὐδεὶς ἠδυνήθη νὰ κατορθώσῃ καὶ δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὸ ἄλλο ὑπόδουλον Γένος, τοῦτο κατώρθωσας Σὺ. Θὰ σκιοτήσωσιν ἐν τοῖς τάφοις τὰ ὄσπ' αὐτῶν πατέρων ἡμῶν, οἵτινες ἐν ἀναστεναγμοῖς καὶ θρήνοις ἐπὶ τόσους αἰῶνας μάτην ἀνέμενον τὴν ἀνατολήν τῆς ἐλευθερίας καὶ ἀπέθνησκον φελλίζοντες διὰ πικρῶν χειλέων τὴν ποθητὴν ἐλευθερίαν.

«Τὴν ἐλευθερίαν ταύτην νῦν σὺ ἐξανέτειλας ἡμῖν. Ἡ ἡμετέρα πατρίς, ἡ Λέσβος ἐγνωμονοῦσα πρὸς τὸν μέγιστον εὐεργέτην αὐτῆς, πρὸς τὸν, δωρησάμενον τὸ τιμιώτατον τῶν ἀγαθῶν, θὰ ἐορτάζῃ καθ' ἕκαστον ἔτος ἐλευθέρια εἰς ἀνάμνησιν μὲν καὶ πανηγυρισμὸν τῆς ἐνδόξου ταύτης ἡμέρας, ἀλλὰ καὶ εἰς ἀίδιον δόξαν καὶ τιμὴν τοῦ Ἐλευθερίου Βενιζέλου. Τὸ δὲ μνημεῖον περὶ ὃ θὰ τελεῖται ἡ ἐορτὴ τῶν Ἐλευθερίων θὰ εἶνε ἀνδριάς φέρον τὴν ἐπιγραφήν :

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΒΕΝΙΖΕΛΟΣ

«Ὁ ἐλευθερωτὴς τῆς νήσου.»

Ὁ Πρωθυπουργὸς ηὐχαρίστησε τὴν ἐπιτροπὴν, συγχαρεὶς αὐτὴν διὰ τὸ αἰσιον γεγονός.

Συμπληρωματικαὶ πληροφορίες περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Μιτυλήνης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου παρέχουν τὰς ἑξῆς λεπτομερείαι :

Ὁ «Ἀβέρωφ», ὅστις ἔφερε τὸ σήμα τοῦ ἐπιβαίνοντος αὐτοῦ ναύαρχου Κουντουριώτου, ἠγκυροβόλησε τὴν 8 καὶ 30' πρωϊνῆν ὥραν πρὸ τοῦ ἐνετικοῦ φρουρίου τῆς πόλεως.

Ἀμέσως ἄμα τῆ ἀγκυροβολία ὁ Κουντουριώτης δι' ἀξιωματικοῦ τοῦ ἀποβιβάσαντος εἰς τὴν ξηρὰν εὐθὺς ἀμέσως ἐζήτησε τὴν παράδουσιν τῆς νήσου, καθ' ὅσον ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ εὐρίσκετο εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ κανονιοβολήσῃ τὴν πόλιν.

Ὁλίγον μετὰ ταῦτα ὁ πολιτικὸς διοικητὴς τῆς νήσου, συνοδευόμενος καὶ ὑπὸ τοῦ διαβιβάσαντος τὰς διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ ἀξιωματικοῦ, ἐπεσκέφθη τὸν «Ἀβέρωφ» καὶ ἐδήλωσεν ὅτι δὲν ἔχει καμμίαν ἀντίρρησην διὰ τὴν παράδουσιν τῆς πόλεως, ἀλλ' ὅτι ὁ ἐν τῇ πόλει τουρκικὸς στρατός, ἀρνηθεὶς νὰ συμμερισθῇ τὴν γνώμην αὐτοῦ, ἐτράπη πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου.

Μετὰ τὴν τοιαύτην δήλωσιν τοῦ Πολιτικοῦ διοικητοῦ τῆς Μιτυλήνης ὁ Κουντουριώτης διέταξε τὴν ἀπόδοσιν τῶν πεζοναυτῶν, ἀρξαμένην εὐθὺς ἅμα τῇ ἐκπνεύσει τῆς παρασχεθείσης πρὸς παράδοσιν τῆς φρουρᾶς προθεσμίας.

Ἡ ἐμφάνισις εἰς τὸν λιμένα τῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου παρήγαγεν εἰς τὴν νῆσον ἐνθουσιασμὸν ἀπερίγραπτον, ὅστις ἐκορυφώθη ὅταν τὰ πεζοναυτικὸν ἄγλημα διήλθε διὰ μέσου τῶν ὁδῶν τῆς πόλεως καὶ ἐβάδισε πρὸς τὸ Διοικητήριον.

Ὁλόκληρος ἡ πόλις ἐσειετο ἀπὸ τὰς ἐπευφημίας καὶ τὰς ζητωκραυγᾶς.

Τὴν ἀνύψωσιν ὑπὸ τοῦ ἀγγήματος τῆς κυκλοεύκου ἐπὶ τοῦ Διοικητηρίου καὶ τῶν ἄλλων Δημοτικῶν κτιρίων ἐχαίρεισε διὰ τῶν κεκαυνοσιμένων κανονισμοῦν ὁ «Ἀβέρωφ», ἐνῶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἤχουν χαρμωδῶς καὶ οἱ πυροβολισμοὶ τῶν κατοίκων ὁμοιάζον πρὸς ἀσθενῆ ἀπάντησιν τῆς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἀνισχύρου πόλεως εἰς τοὺς μυκηθμοὺς τοὺς ὁποίους ἐξήμουν τὰ τηλεβόλα τοῦ Ἑλληνικοῦ θωρηκτοῦ.

Τὸ πεζοναυτικὸν ἄγλημα ἀποβιβάσθην ἐτράπη ἀμέσως πρὸς κατάδιωξιν τῆς φευγούσης πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου φρουρᾶς.

Τὴν νύκτα ἐφωταγωγήθη ἡ πόλις καὶ πολύχρωμα βεγγαλικά ἐφώτιζον τὴν προκυμαίαν ὀλόκληρον.

Ἡ διοίκησις τῆς νήσου, ἀποφάσει τῆς κυβερνήσεως, ἀνετέθη εἰς τὸν τέως διευθύνοντα τὸ Γεν. Προξενεῖον Σμύρνης Ξενοφῶντα Στελλάκη, ὅστις ἔχων ἐντολὴν νὰ λάβῃ πάντα τὰ ἐνδεικνυόμενα διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως μέτρα καὶ ἀκόμη νὰ διοργανώσῃ τὰς ἐν αὐτῇ δημοσίας ὑπηρεσίας ἀνεχώρησε τὴν 10 καὶ 30' τῆς πρωῆς ἐπιβαίνων τῆς «Ἀρκαδίας».

Ἡ νήσος Μιτυλήνη (ἀρχαία Λέσβος) ἀνῆκε διοικητικῶς εἰς τὸ Βιλαέτιον τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου καὶ εἶνε μίᾳ τῶν εὐφορωτέρων καὶ πλουσιωτέρων εἰς παραγωγὴν νήσων. Οἱ κάτοικοι αὐτῆς ἀνερχόμενοι εἰς 140 χιλ., ἐξ ὧν 15 χιλιάδες Μουσουλμᾶνοι • ἐξισλαμισθέντες κατὰ τὴν κατάκτησιν, ἀσχολοῦνται εἰς τὴν γεωργίαν, τὴν κτηνοτροφίαν καὶ τὴν σηροτροφίαν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ νήσος προσπορίζεται μεγάλη ἀφέλη, οὕτως ὥστε πάντες νὰ εὐποροῦν.

Ἡ παιδεία εἰς τὴν νῆσον εἶνε λίαν διαδεδομένη, ὑπάρχουσι δὲ εἰς

αὐτὴν πλεῖστα Δημοτικὰ καὶ Ἑλληνικὰ σχολεῖα καθὼς καὶ Ἡμιγυμνάσια, ἐν δὲ τῇ πρωτεύουσῃ καὶ πλήρες τοιοῦτον, λειτουργοῦν ἄριστα.

Παράγει πληθὺν ὀπωρικῶν, ἐκ τῶν ὁποίων τροφοδοτοῦνται αἱ παρ' αὐτὴν νῆσοι καθὼς καὶ ἡ Κωνσταντινούπολις. Τὸ κύριον ἔμωσ προῖον αὐτῆς εἶνε τὸ ἔλαιον. ἐξ οὗ παράγονται περὶ τὰ 30 ἑκατομμύρια δακῶν.

Ἐὰν ἐξαίρεση τις τὰ βόρεια μέρη, ὁλόκληρος ἡ λοιπὴ νῆσος καλλιεργεῖται ἐπιμελῶς καὶ εἶνε κατάφυτος παρέχουσα ὠραιότατον θέαμα εἰς τὸν ἀπὸ θαλάσσης θεώμενον αὐτὴν.

Ἐκ τῶν κατοίκων τῆς πολλοὶ εἶνε ἐγκατεστημένοι ἐν Αἰγύπτῳ. Κωνσταντινουπόλει, Ὀδησσῷ καὶ Μασσαλίᾳ. 25 χιλιάδες εἶχον δὲ ἐκπατρισθῆ ἑσχάτως ἕνα ἀποφύγῳσι τὴν στρατολογίαν.

Οἱ φόροι οὗς ἀπέδιδον εἰς τὴν Τουρκικὴν διοίκησιν ἀνήρχοντο εἰς τὸ ποσὸν τῶν 500 χιλ. λιρῶν, ὅπερ ἀσφαλῶς θέλει αὐξηθῆ κατὰ πολὺ τυγχανούσης τῆς νήσου συνετῆς διοικήσεως.

Ἐντεῦθεν πραινείρομεν ἐντυπώσεις αὐτόπτου μάρτυρος τῆς καταλήψεως, τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ Παρισικοῦ «Κήρυκος».

Ἡ «Κήρυξ» τῆς Ν. Ὑόρκης ἐλάμβανε πράγματι διὰ τὴν ἐν Παρισίοις ἐκδοσίν του τὸ ἐξῆς ἐκ Μιτυλήνης τηλεγράφημα τοῦ ἐκεῖ ἐχτάκτου ἀπεσταλμένου του, παραστάντος αὐτόπτου μάρτυρος τῆς καταλήψεως τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου:

«Νέον τμημα ἀπεσπάρθη σήμερον ἀπὸ τοὺς ὄνυχας τῆς Τουρκίας, καταληφθεῖσης ἐνόπλιος τῆς νήσου Μιτυλήνης ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ναύαρχου κ. Κουντουριώτου. Ἡ ἐνέργεια αὐτὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπῆρξε πρᾶξις ἀπολυτρώσεως μᾶλλον ἢ καταλήψεως, καθόσον μέχρις ὥρας δὲν ἐροίφθη οὐδὲ μία βολή. Εἰς τὴν προσέγγισιν τῶν ἑλληνικῶν σκαφῶν ἡ τουρκικὴ φρουρά, ἀνερχομένη εἰς 4 περίπου χιλιάδας, ἀπεσύρθη εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, ἀπομακρυνθεῖσα εἰς ἀπόστασιν τοιαύτην, ὥστε νὰ εἶνε τελείως ἀφανὴς ἀπὸ τῶν πλοίων.

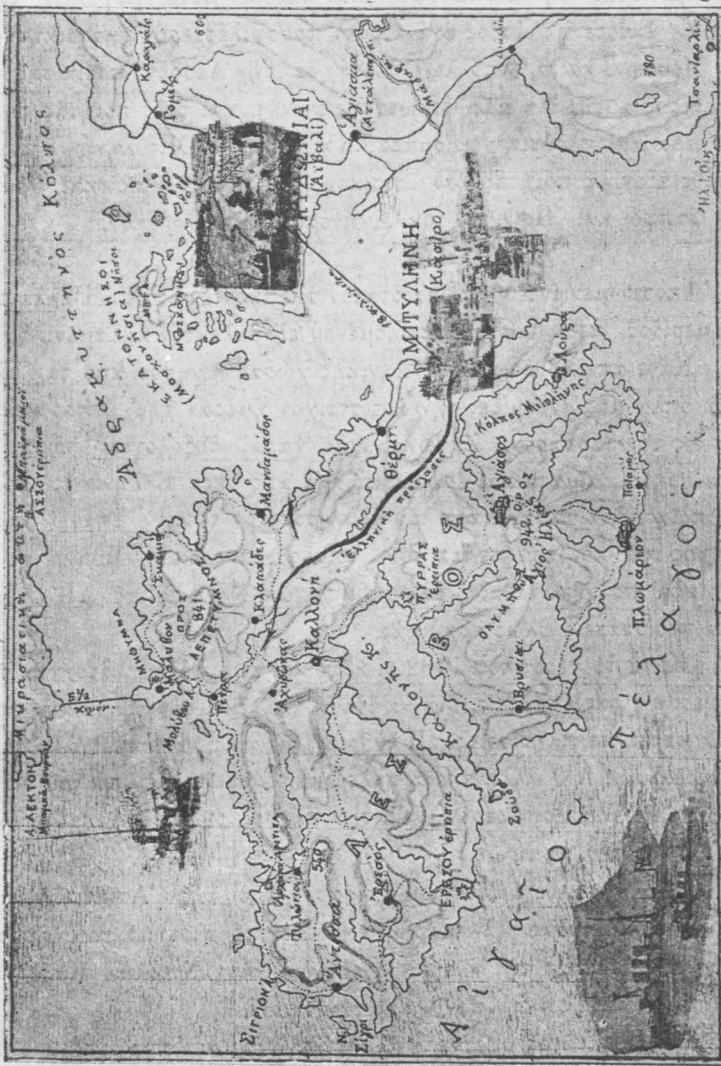
» Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς κατοίκους, οὗτοι ἐδέχθησαν τοὺς Ἕλληνας μὲ ἐκδηλώσεις χαρᾶς, αἰτινες ὁμοίαζον πρὸς φρενίτιδα. Τὸ μόνον ἥσυχον μέρος τῆς πόλεως εἶνε ἡ Τουρκικὴ συνοικία, τῆς ὁποίας οἱ κάτοικοι ἀπεδέχθησαν τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ καρτερικῶς καὶ νὲ ἀπολύτῳ σιγῇ.»

»Ὅταν ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ἡ Μιτυλήνη ἐφωταγωγήθη δλόκληρος διὰ βεγγαλικῶν φώτων καὶ πολυχρώμων φανῶν. Δύναται τις νὰ κρίνη περὶ τοῦ μίους, τὸ ὁποῖον ἐμπιέει ἡ Τουρκικὴ διοίκσις, ἐκ τῆς χαροῦς ἐκείνων ὅσοι ἀποτινάσσουν τὸν ζυγὸν τῆς. Εἰς τὴν παροῦσαν περιστασιὶν ἐκτάκτως συγκλητικὸν ἐπιπέδιον ὑπῆρξεν ἡ ἐπὶ τοῦ « Ἀβέρωφ » ἀνάβασις σεβασμοῦ γέροντος χωρικοῦ, ὅστις κλαίων ἔκαμε τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ καὶ γονυπετήσας ἠσπούθη τὸ κατὰστρομα τοῦ σκάφους μετὰ τὴν εὐλάβειαν, μετὰ τὴν ὁποίαν ἀσπάζεται κανεὶς ἕνα ἱερὸν χῶρον...»

Ἡ ὠραία νῆσος Λέσβος, ἡ ἀγαπημένη χώρα τῆς Μελομένης καὶ πατρὶς τῆς Σηπρούς, ἀπὸ τοῦ ἔτους 1180 μ. Χ. εἶνε περισσότερον γνωστὴ μετὰ τὸ ὄνομα Μιτυλήνη. Οἱ ἀρχαῖοι ἔτασσον αὐτὴν μετὰ τῶν μεγαλειτέρων νήσων τῆς Μεσογείου, δηλονότι μετὰ τὴν Σικελίαν, Σαρδίαν, Κορσικὴν, Κρήτην, Εὐβοίαν καὶ Κύπρον, διὸ καὶ ὁ Βυζάντιος δικαίως ἀποφαίνεται ὅτι τὸ ὄνομα Λέσβος προήλθεν ἐκ τῆς φοινικικῆς λέξεως ἔσσο (ὅπερ σημαίνει ἑπτὰ). Σήμερον εἶνε ἡ ὠραιότερα, πλουσιώτερα καὶ πολυπληθεστέρα νῆσος μετὰ τὴν Κρήτην καὶ Κύπρον τοῦ τουρκικοῦ Αἰγαίου. Ὡς ἐκ τῆς τοποθεσίας τῆς δέ, ἴσως μὲν ἡμέραν θὰ ἐγένετο μῆλον ἔριδος μετὰ τὴν Ἄγγλων, Ἰταλῶν καὶ Γάλλων, ἴσως καὶ Γερμανῶν, ἕνεκα τῆς ἀποικιακῆς Γερμανικῆς πολιτικῆς ἐν τῇ Μικρᾷ Ἀσίᾳ. Δις κατὰ τὴν τελευταίαν δεκαετίαν αἱ Μ. Δυνάμεις κατέλαβον τὴν νῆσον ταύτην, ἀποδείξασαι ὁποῖαν σημασίαν εἶδον εἰς αὐτήν, ὅπως καὶ εἰς τὴν Ἀθήμνον, προκειμένου νὰ ἐκδιώσωσι τὴν Ὑψ. Πύλιν.

Τὸ ἔδαφος τῆς νήσου εἶνε μᾶλλον ὄρεινόν καὶ πετρώδες· εὐμοῖρει ὅμως πεδινῶν τοπίων καὶ κοιλάδων ἢ γηλόφων λίαν εὐκάρπων, διὸ καὶ ἡ νῆσος ἀείποτε ὑπῆρξεν ὀνομαστή διὰ τὸ πλούσιον καὶ ἐξαιρετὸν ποιότητος τῶν προϊόντων τῶν.

Τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου εἶνε μᾶλλον πετρώδη, τὰ δὲ παράλια δασώδη καὶ πλούσια εἰς περὶαγωγὴν. Εἶνε ἐπίσης γνωστὸν ὅτι τὰ βουναὶ τῆς Λέσβου ἐνέκλειον ἄλλοτε (:) καὶ λατομετὰ πολλά, ἐξ ὧν ἄφθονον ἐπορίζοντο οἱ ἀρχαῖοι τὸ μάρμαρον μεγάλως τιμώμενον ἀπὸ τοῦς Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίους ἀγαλματοποιούς. Ἐνταῦθα ἐπίσης παρήγετο ἡ γνωστὴ πέτρα Λεσβίαν χρώματος μέλανος περιφύγμος διὰ τὴν στερεότητά τῆς.

Ἡ νῆσος Λέσβος (Μιτυλήνη).

Ἐν Λέσβῳ μυθολογεῖται ὅτι εὐρέθη καὶ ἐτάφη ἡ κεφαλὴ τοῦ Ὀρφῆως, τὴν ὁποίαν αἱ Μαινάδες εἶχον ρίψει εἰς τὸν Ἑβρον ποταμόν, τὰ ρεῦματά τοῦ ὁποίου τὴν ἔσυραν μέχρι τῶν ἀκτῶν τῆς, ἔπου οἱ κάτοικοι ὀδηγηθέντες ἀπὸ τοῦ βραχεῖς ἤχους τῆς θρηνώδους μολ-

πῆς τῆς λύρας τὴν ἀνεκάλυψαν, καὶ κατόπιν μετὰ μεγάλων τιμῶν ἔθραψαν· ἔκτοτε ἡ Λέσβος ἐγένετο τὸ προσφιλέστερον κατοικητήριον τῶν Μουσῶν, καὶ ὁ Ἀπόλλων ἠυλόγησε τὴν Λέσβον, προικίσας τοὺς κατοίκους αὐτῆς διὰ μελωδικωτάτης φωνῆς, καὶ τοὺς ποιητὰς τῆς μὲ ἰδιαίτερα καὶ πλούσια χαρίσματα. Καὶ ὄντως ἡ Μιτυλήνη ἐγέννησε τόσους ἐξόχους ποιητὰς καὶ μουσικούς, ὡς τὸν Ἀλκαίον καὶ Φρύνῳν, τὴν Σαπφῶ καὶ Ἡρίκων, τὸν Ἀγγίνορα καὶ Ἑλληνικόν.

*
*
*

Ἀποσπῶμεν ἐντεῦθεν ὠραιότατον σχετικὸν δημοσίευμα ἑλληνικῆς ἐφημερίδος περὶ Λέσβου, ὀφειλομένου εἰς ἐκλεκτὸν κάλαμον.

»Κάθε ἀπελευθέρωσις Ἑλληνικῆς χώρας ἢ νήσου ἀπὸ τὰ Ἑλληνικὰ ὄπλα μᾶς ἐνθυμίζει τὴν ἀντίστοιχον ἡμέραν τῆς ὑπόδουλώσεώς τῆς εἰς τὸν βάρβαρον. Ζητωκραυγαί, χαρά, δοξολογίαι τώρα, ἐνῶ τότε θρήνοι, αἰματα καὶ ἐρήμωσις. Μία ἀπὸ τὰς Ἑλληνικὰς πόλεις, αἱ ὁποῖαι ἐδοκίμασαν κατὰ τὸν ὀδυνηρότερον τρόπον ἐπάνω εἰς τὸ στῆθός του τὸ βαρὺ πέλμα τοῦ Ἀσιανοῦ, εἶνε καὶ ἡ Μιτυλήνη, τῆς ὁποίας ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἄλωσις ἀπὸ τὸν Μωάμεθ τὸν Β' ἐγένετο ὑπὸ περιστάσεις ὅλως τραγικὰς.

»Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1462 οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως ἔτρεχαν περίτρομοι εἰς τὰς ἐπάλξεις, διὰ νὰ ἴδουν ἀπ' ἐκεῖ τὸν τουρκικὸν στόλον ποῦ κατέπλεε πλησίον. Ἡ ἐχθρική δύναμις ἀπετελεῖτο ἀπὸ 25 τριήρεις καὶ 100 ἄλλα πλοῖα πολεμικά, διψέτετο δὲ ὑπὸ τοῦ Μ. Βεζύρου. Οἱ Τούρκοι ἔφερον μαζί τιν πλῆθος τηλεβόλων καὶ ὑπὲρ τὰς 2,000 λιθίνων σφαιρῶν.

»Ταῦτοχρόνως ὁ Μωάμεθ ἐπέρασε ἀπὸ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς μὲ ὀλίγας χιλιάδας γιαντισάρων καὶ κατὰ τὸ σύστημά του προσεκέλευσε τὸν ἡγεμόνα τῆς νήσου, τὸν Γενουήνσιον Νικολὸν Κατελοῦζον, νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν καὶ τὴν νήσον.

»Ὁ Σουλτάνος ὑπέσχετο ἄλλας μεγάλας κτήσεις εἰς ἀμοιβὴν τῆς ὑποταγῆς του. Ὁ δοῦξ ὅμως εἶχε πεποιθήσιν εἰς τὰς δυνάμεις του, αἱ ὁποῖαι δὲν ἦσαν ἀξιοκαταφρόνητοι. Οἱ Γενουήνσιοι, βοηθούμενοι καὶ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων, οἱ ὁποῖοι ἐγνώριζον τί τοὺς ἀνέμενον, ἐν ἡ κίδαρις ἀντικαθίστα καὶ εἰς τὸ νησίον τῶν τῆν Λατινικῆν κλύπτραν, παρεσκευάσαν τὴν υπεράσπισιν ἄριστα. Τὸ πυροβολικὸν τῶν ἦτο πολυἀριθμὸν. Τὰ τεῖχη τῆς Μιτυλήνης ὑψόντο ἰσχυρὰ καὶ

οἱ πύργοι των, οἱ ὅποιοι ὠγκοῦντο ἐδῶ καὶ ἐκεῖ, ἐφαίνοντο νὰ ἐξασφαλίζουσι μίαν ἀντίστασιν πείσιμονα. Ἐπάνω εἰς τὰς ἐπάλλξεις ἀπήστραπτον τὰ κράνη 5,000 πολεμιστῶν, τοὺς ὁποίους, ὡς ἦτο συνήθεια, κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς τῶν ἐφόδων θὰ ἐβοήθουν οἱ ἄνδρες καὶ αἱ γυναῖκες λιθοβολοῦντες τὸν ἐχθρόν.

Ἐδικαιοῦτο λοιπὸν ὁ δοῦξ Νικολὸς νὰ δώσῃ εἰς τὸν Μωάμεθ τὴν κατωτέρω ἀπάντησιν, ὅταν οἱ ἀπεσταλμένοι του ἦλθον φωνάζοντες ἀπὸ μακρὰν πρὸς τοὺς ἐν τῇ πόλει τὰς Σουλτανικὰς προτάσεις.

« — **Οὐκ ἔστι δυνατὸν παραδοῦναι τὴν πόλιν καὶ τὴν νῆσον εἰ μὴ πρῶτον αὐταὶ πολεμικῶ νόμῳ κτηθῆσονται.** »

Ἐὸ Μωάμεθ ἐπέστρεφεν εἰς τὴν στερεὰν διὰ νὰ εἶνε περισσότερον ἀσφαλές, ἐπειδὴ πλῆθος πειρατικῶν πλοίων προσερχομένων ἀπὸ τὰς Λατινοκρατούμενας νήσους τοῦ Αἰγαίου ἐπέπιπτε διαρκῶς κατὰ τοῦ στόλου τοῦ Βεζύρου, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ κηρορθοῦν μεγάλα πράγματα. Τότε ἤρχισε κατὰ τῶν τειχῶν κηνονιοβολισμὸς ἀκάθεκτος διαρκέσας ἐπὶ 27 ὅλας ἡμέρας.

Τὰ τεῖχη καταρρέουσι πεταχθῶς, ἀλλ' εἰς τοὺς ἐφορμῶντας Γιαννισάρους ὅπως εἰσέλθουν, ἀντεπέρχονται μὲ ἡρωϊκὰς ἐξόδους οἱ ὑπερασπισταί. Τὴν νύκτα μακτίως οἱ ἐν τῇ πόλει προσπαθοῦν νὰ φράξουν τ' ἀνοίγματα ποῦ ἐσχημάτιζαν εἰς τὰ τεῖχη αἱ ὀγκώδεις λίθιναι σφαῖραι τῶν Τουρκικῶν πυροβόλων. Ἐπειτα ἤρχισαν νὰ σωριάζονται κάτω καὶ οἱ ἰσχυρότατοι πύργοι. Ἡ ἀπόγνωσις κατέλαβεν ἤδη τοὺς κατοίκους. Πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις ἐφαίνετο ἀδύνατος.

Ἐὸ δοῦξ πιεζόμενος καὶ ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν του, ἀπεφάσισε νὰ στείλῃ πρὸς τὸν Σουλτάνον προτείνων τὴν παράδοσιν. Ἐὸ Μωάμεθ γεμάτος χαρὰν διεπαιρώθη καὶ πάλιν εἰς τὴν νῆσον, ὅπου συνωμολόγησε μετὰ τοῦ ἡττηθέντος συνθήκην ἔνορκον. Ἐὸ Νικολὸς ἐσύρθη πάρχυτα εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ νικητοῦ, ταπεινωμένος καὶ κλαίων γοερῶς. Ἐπεσεν εἰς τοὺς πόδας του καὶ ὠδύρευτο, διότι ἀπ' ἀρχῆς δὲν τοῦ παρέδωκε τὴν Μιτυλήνην. Ἐὸ Μωάμεθ ἐφάνη κατ' ἀρχὰς εὐμενῆς πρὸς τὸν δοῦκα, ἀλλ' ἰδοὺ μὲ ποῖον τρόπον ἐτήρησε τὰς συνθήκας, μόνις οἱ Γιαννίτσαροι κατέλαβον τὴν πόλιν.

Ἐν πρώτοις ὁ κατακτητὴς συνέλαβε 300 νεκτοίλους ὑπερασπιστὰς τοῦ λιμένος, τοὺς ὁποίους ἔσχισεν εἰς δύο, πρὸς διασκέδασιν τοῦ στρατιωμάτος του. Ἐπειτα ἐκ τῶν κατοίκων, οἱ ὅποιοι συνεποσεύοντο

εἰς 25,000, τοὺς μὲν γέροντας καὶ τοὺς πτωχοὺς ἀφῆκε μέσα εἰς τὰ τεῖχη, τοὺς μετρίας περιουσίας καὶ μέσης ἡλικίας παρέδωκεν ὡς δούλους εἰς τοὺς γιαννισάρους καὶ αὐτὸς ἐξέλεξε διὰ τὸν γυναικωνίτην τοῦ μεταξὺ ἄλλων καὶ 800 παρθένους.

»Μέσα εἰς τὴν κυριευθεῖσαν πόλιν εὐρίσκετο καὶ ἡ χήρα τοῦ Ἀλεξίου Κομνηνοῦ, θεοῦ τοῦ τελευταίου Αυτοκράτορος τῆς Τραπεζοῦντος, ἡ ὡραιότατη τῶν γυναικῶν τῆς Ἀνατολῆς, τὴν ὁποίαν ἀμέσως ὁ Μωάμεθ ἀπέστειλεν εἰς τὸν γυναικωνίτην του.

»Παρομοίᾳ ἐρήμωσις ἐπεβλήθη καὶ εἰς τὰς ἄλλας πόλεις τῆς Λέσθου, ἔπου μετὰ πάροδον 450 ἐτῶν πανηγυρίζουν σήμερον διὰ πυροβολισμῶν καὶ ἀσμάτων τὴν ἀπὸ τοῦ Ἀσιατικοῦ ζυγοῦ ἀπελευθέρωσιν τῆς ὡραίας πατρίδος των...»

Σήμερον ἡ νῆσος κατοικεῖται ὑπὸ 140 χιλ. ψυχῶν, ἐξ ὧν αἱ 20 χιλ. τουρκικαί. Ὑπῆγγοτο δὲ ὡς ἔλαι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου εἰς τὸν νομὸν τοῦ Ἀρχιπελάγους, οὗ ἔδρα ἡ Ρόδος καὶ διοικεῖτο ὑπὸ ἐπάρχου (μουτσαρίφη).

Ἡ νῆσος διαιρεῖται εἰς δύο μεγάλα μητροπολιτικὰ διαμερίσματα, τὰ ὁποῖα φέρουν τὰ δύο ὀνόματα τῶν θυγατέρων τοῦ Μακαρέως, ἐκ τῶν πρώτων οἰκιστῶν τῆς νήσου, Μιτυλήνης καὶ Μηθύμνης.

Τὸ τῆς Μιτυλήνης περιελάμβανεν εἰς τὴν δικαιοδοσίαν του 52 χωρία καὶ τὴν νῆσον Τένεδον, τὸ δὲ τῆς Μηθύμνης 31. Διοικητικῶς ἡ νῆσος διηρεῖτο εἰς πέντε καζάδες: 1) τὸν τῆς Μιτυλήνης με ἔδραν τὴν Μιτυλήνην, 2) τὸν τοῦ Μολύδου με πρωτεύουσαν τὸν Μόλυδον, 3) τὸν τοῦ Σιγρίου με πρωτεύουσαν τὸ Σίγριον, 4) τὸν τοῦ Πλωμαρίου με πρωτεύουσαν τὸν Ποταμὸν καὶ 5) τὸν τῶν Μοσχονησίων με πρωτεύουσαν τὰ Μοσχονήσια (ἐγγύτατα τῆς ἀσιατικῆς παραλίας τῆς Τουρκίας). Ἐκαστον ἐκ τῶν διαμερισμάτων τούτων ἔχει τὸν καϊμακάμην του. Πρὸς τούτοις τὰ πέντε ταῦτα διαμερίσματα ὑποδιηροῦντο εἰς δέκα δήμους (Μουδιρλίκια). Ὁ δῆμος Μιτυλήνης με 18 χωρία, ὁ δῆμος Ἀγιάσου με 8 χωρία, ὁ δῆμος Γέρας με 7 χωρία, ὁ δῆμος Μανδαμάδου με 6, ὁ δῆμος Πλωμαρίου με 16 χωρία, ὁ δῆμος Βασιλικιῶν με 7 χωρία, ὁ δῆμος Σιγρίου με 12, ὁ δῆμος Μολύδου με 12: ἐπίσης, ὁ δῆμος Καλλονῆς με 10 καὶ ὁ δῆμος Μοσχονησίου, ἀποτε-

λούμενος ἀπὸ 12 μικρὰς νησίδας κειμένας ἐγγὺς τῶν Κυθωνιῶν καὶ κατοικουμένας ἀπὸ 7 χιλ. κατοίκους.

Ἐδρὰι τῶν ἐπισκοπικῶν Μητροπόλεων τῆς Μιτυλήνης εἶνε ἡ ὁμώνυμος πρωτεύουσα τῆς νήσου, τῆς δὲ Μηθύμνης ἡ κωμόπολις Ἀχυρών, ἣτις εἶνε καὶ πρωτεύουσα τοῦ δήμου Καλλονῆς.

Ἡ ἐξαγωγή τῆς νήσου εἰς χρῆμα ἀνέρχεται εἰς 29 περίπου ἑκατομ. φράγκα, ἡ δὲ εἰσαγωγή εἰς 15 ἑκατομ. Καὶ ἡ μὲν ἐξαγωγή ἀποτελεῖται ἐκ τῶν ἐξῆς προϊόντων τῆς νήσου: Ἐλαιον τοῦ ὁποίου ἡ παραγωγή κυμαίνεται μεταξὺ 15—20 ἑκατ. ὀκάδων, ἐξάγεται δὲ εἰς Ρωσσίαν, Τουρκίαν, Ρουμανίαν, Βουλγαρίαν καὶ Ἀγγλίαν (ἐλάχιστον). Μετὰ τὸ ἔλαιον ἐν μεγίστῃ ἐπίσης ποσότητι ἐξάγεται ἐκ τῆς νήσου σάπων παραγόμενος εἰς τὰ ἐν τῇ νήσῳ λειτουργοῦντα 30 ἐργοστάσια σαπωνοποιίας, ἐξ ὧν τὰ τέσσαρα μὲ ἀτμόν. Ἐκ τῶν τεσσάρων πάλιν τὸ τῶν ἀδελφῶν Ρουμέλη εἶνε τὸ καλλίτερον τῆς Ἀνατολῆς.

Ἐξαγωγή ἐπίσης εἰς μεγάλην ποσότητα 25—40 χιλ. κωνταρίων βελανιδίων γίνεται εἰς Εὐρώπην. Ἐξαγωγή ἐπίσης ἱκανὴ ἐκ τῆς νήσου γίνεται δεοματίων (ἀξίας 1,500,000) κυρίως εἰς Βουλγαρίαν καὶ Γαλλίαν καὶ νωπῶν ὀπωρικῶν (ἀξίας 200 χιλ.)

Τὸ σπουδαιότερον μέρος καίζει ἐν τῇ νήσῳ τὸ διαμετακομιστικὸν ἐμπόριον τῆς Μιτυλήνης, τροφοδοτοῦσης ἑλθὴν τὴν ἔναντι ἀσιατικὴν παραλίαν, μὲ νήματα, ἄλευρα, μακαρόνια, τυρόν καὶ ἐλαίας, ζάχαριν, ὀρύζια, καφέδες καὶ ἐν γένει μὲ ὄλα τὰ εἶδη τῆς πολυτελείας, ὧν ἡ ἀξία τῆς ἐξαγωγῆς ἀνέρχεται περίπου εἰς 3 ἑκατομμύρια φράγκα.

Εἰς τὴν ἀκμάζουσαν ἐμπορικὴν κίνησιν τῆς νήσου πολὺ συντελοῦσι τὰ ἐν αὐτῇ λειτουργοῦντα 70 ἐλαιοτριβεῖα, ἀπασχολοῦντα ἕκαστον ἐργάτας 70 καὶ ἄλλα 100 λαϊκὰ ξύλινα ἐλαιοτριβεῖα, βυρσοδεφεῖα 40 μὲ 600 περίπου ἐργάτας, 30 σαπωνοποιεῖα, ἐξ ὧν 4 ἀτμοκίνητα, 2 πυρηνοεργοστάσια, 3 ἀλευρόμυλοι, 1 ἀτμοκίνητον σιδηρουργεῖον καὶ ἓν νηματουργεῖον.

Ἐδῶ ὁμιλεῖ γνῶστης τῆς νήσου.

«Δέκα μουτάφικα, δηλ. ἐργοστάσια κατασκευάζοντα τρίχινα ὑφάσματα, καὶ περὶ τὰ 15 κεραμοποιεῖα, κατασκευάζοντα κεραμίδια, τοῦβλα καὶ τὰ γνωστὰ ὕδατοφόρα ἀγγεῖα (κουμάρια). Ἡ πρωτεύουσα

τῆς νήσου Μιτυλήνης ἔχει δύο λιμένας, τὸν Βόρειον καὶ τὸν Νότιον, τὸν καὶ συχνάζομενον.

» Ἡ πόλις εἶνε ἀρκετὰ καλῶς ὑποδομημένη με προκυμαίαν πλακώστρωτον, με καλὸν φωτισμόν, με δρόμους ἀμαξιτούς, με ἄφθονον ὕδωρ, με οἰκίας καὶ ἐπαύλεις μεγαλοπρεπεῖς, με δύο θερινὰ θέατρα καὶ ἓν χειμερινόν, με ἀνθοστεφῆ δημοτικὸν κήπον, με ὠραίας ἐκκλησίας, με ἐμπορικὴν λέσχην, με τραπέζας καὶ με προξενικὰ πρακτορεῖα, Ἑλληνικόν, Ἀγγλικόν, Ἰταλικόν, Ρωσικόν, Αὐστριακόν, Γαλλικόν, Ἰσπανικόν, Περσικὸν κλπ., με ξενοδοχεῖα ὕπνου καὶ φαγητοῦ εὐπρόσωπα, με κοινωνίαν πολιτισμένην καὶ φιλόξενον καὶ με ἐπιστήμονας εὐρωπαϊκῆς μορφώσεως. Τὰ περισσότερα τῶν δημοτικῶν ἔργων, τὰ ὅποια ἐκαλλώπισαν τὴν πόλιν, ὀφείλονται εἰς τὸν πρόην δήμαρχον κ. Κωνστ. Καθέτσον, νῦν ἐν Αἰγύπτῳ ἐμπορευόμενον. Ἡ πόλις ἔχει καὶ τὸ Φάληρόν τῆς, τὸν ἐξοχικὸν περίπατον μέχρι Βαρειᾶς, ὅπου τὸ θέρος ἢ μεγαλειτέρα συνάθροισις τοῦ ἐκλεκτοῦ κόσμου, τοῦ παραθερίζοντος ἐν τῇ νήσῳ.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, ὡς ἀκολούθως εἶχεν ἡ θέσις τῶν πραγμάτων ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν συμμάχων καὶ τὰς ἀντιρρήσεις τῶν Δυνάμεων :

Τὸ Μαυροβούνιον ἤθελε νὰ λάβῃ εἰς τὴν κατοχὴν του τὸ βιλαέτιον τῆς Σκόδρας.

Ἡ Σερβία τὴν παλαιὰν Σερβίαν καὶ διέξοδον πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν.

Ἡ Βουλγαρία ὅσα τῇ παρεῖχεν ἢ συνθήκη τοῦ Ἀγίου Στεφάνου (τὴν ἕκτασιν δηλαδὴ ἐκείνην τὴν ὁποίαν ὀνομάζουσι Μεγάλην Βουλγαρίαν), ἐφ' ὅσον τὸ τοιοῦτον συνεβιάζετο με τὰ συμφέροντα καὶ τὰς συμφωνίας τῶν συμμάχων.

Τὰ ὅρια τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας θὰ καθορίζοντο ἀπὸ τοῦ Ἐδρου καὶ τοῦ Ἐργίνῃ ἀφ' ἑνὸς καὶ τῆς γραμμῆς τῆς Κων)πόλεως ἀφ' ἑτέρου.

Ἐπὶ τῶν Ἑλληνικῶν ὅμως βλέψεων ἢ Διπλωματία ὁμίλει κάπως συγκεχυμένως.

Ἰδοὺ τί ταυτοχρόνως ἦδη ἐδήλου Ἰταλὸς διπλωμάτης :

«—Τὰ νέα σύνορα τῆς Ἑλλάδος δύνανται νὰ ἐπεκταθοῦν—χωρὶς :

νὰ παρουσιασθῆ καμμία ἀντίστασις ἐκ μέρους τῶν Μεγάλων Δυνάμεων—μέχρι τοῦ Ἀργυροκάστρου πρὸς δυσμάς. Ἐίπε προφανῆς ἔτι πέραν τοῦ Ἀργυροκάστρου ἢ Ἑλλάς θὰ συναντήσῃ δυσχερείας, ἐν ἣ περιπτώσει ἀποφασισθῆ ὀριστικῶς ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἢ Ἀλβανικῆ ἀκεραιότης καὶ αὐτονομία. Καὶ αὕτῃ ἢ Ἰταλία, κατὰ τὴν γνώμην τῶν διπλωματικῶν τῆς κύκλων, δὲν ἠδύνατο νὰ εὐνοήσῃ τὴν πέραν τοῦ Ἀργυροκάστρου Ἑλληνικὴν ἐπέκτασιν, πάντοτε ἐννοεῖται ἐν ἣ περιπτώσει ἀπεφασίζετο ὀριστικῶς ἢ Ἀλβανικὴ αὐτονομία. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἢ Ἰταλία δὲν ἠδύνατο νὰ φανῆ εὐμενῶς διατεθειμένη ὅπως ἀφαιρεθῆ ἀπὸ τῆς Ἀλβανίας τὸ μέρος ἐκεῖνο ἀκριβῶς τοῦ ἐδάφους τῆς, τὸ ὅποιον περισσότερον τὴν ἐνδιαφέρει καὶ διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ ὁποίου εἰργάσθη κατὰ τὸ παρελθόν, συνεπεῖα κανονικῶν μετὰ τῆς Αὐστρίας συνεννοήσεων.

Ἐπὶ τὸ ζήτημα τῆς Κρήτης ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ὡς ὀριστικῶς λελομένον ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Οὐδεὶς θὰ ἠδύνατο νὰ παρεμποδίσῃ τὴν μετὰ τῆς Μητρὸς Πατρίδος ἔνωσιν τῆς ἡρωϊκῆς Μεγαλονήσου, ἥτις ἐστοίχισε μέχρι τοῦδε εἰς τὴν Ἑλλάδα τῶσας θυσίας ζῶης καὶ χρημάτων.

Ἐὰν διατηρήσῃ ἐπίσης ἢ Ἑλλάς τὰς ὑπ' αὐτῆς καταληφθεῖσας νήσους τοῦ Αἰγαίου. Ὅσον ἀφορᾷ τὰς ὑπὸ τῆς Ἰταλίας καταληφθεῖσας νήσους, ἢ ἀπομάκρυνσις τῶν Ἰταλικῶν στρατευμάτων ἀπὸ τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους δὲν δύναται νὰ γείνη πρὸ τῆς λήξεως τοῦ πολέμου τούτου, ὡς ἐκ τῶν δυσχερειῶν, αἵτινες παρουσιάζονται εἰς τὴν ἐκκένωσιν τῆς Λιβύης ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Φαίνεται ὅτι ὁ Ἐνδερ βέης δὲν ἔλαβεν εἰσέτι ὀριστικὴν ἀπόφασιν περὶ ἐγκαταλείψεως τῶν φίλων τοῦ Ἀράβων, ἐνῶ ἐξ ἄλλου, ὡς διεδόθη ἐν Ρώμῃ, ὁ στρατηγὸς Ρεῖζολι ἐπέδωκε τηλεσίγραφον εἰς τὸν δικικητὴν τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων τῆς Κηρηναικῆς, ἀπειλῶν αὐτὸν μὲ ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἐν ἣ περιπτώσει δὲν συμμορφωθῆ ἐπακριβῶς μὲ τοὺς ὅρους τῆς συνθήκης τῆς εἰρήνης. Συνέβησαν μάλιστα καὶ μικροσυμπλοκαὶ μετὰ τῶν προφυλακῶν τῶν δύο στρατῶν.

Δοθεῖσας τοιαύτης τῆς ἐν Λιβύῃ καταστάσεως, ἦτο τροφανῶς ἀδύνατον νὰ γείνη ἐπὶ τοῦ παρόντος λόγος περὶ ἐκκένωσης τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους. Ἦρκει νὰ τονισθῆ μόνον ὅτι ὑπῆρχον μετὰ τῶν ἰταλικῶν ἐπισήμων κύκλων οἱ δικαίως ἀμφιβάλλοντες περὶ τοῦ δυνα-

τοῦ τῆς καθ' οἰονδήποτε καιρὸν ἐπιστροφῆς εἰς τὴν Τουρκίαν τῶν ὑπὸ τῆς Ἱταλίας καταληφθεισῶν ἑλληνικῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους.

Ἐν περιπτώσει διεθνούς συνδιασκέψεως ἡ τύχη τῶν νήσων τούτων δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ μὴ συζητηθῇ, πάντως δὲ ἡ τριαύτη συζήτησις δὲν θ' ἀπέβαινε πρὸς ὄφελος τῆς Τουρκίας.

Ἡ Ἱταλία ἐπαιξε διπλοῦν πρόσωπον ἐπὶ τοῦ προκειμένου, καθόσον ὡς Δύναμις συνάψασα συμφωνίαν μετὰ τῆς Τουρκίας ἦτο ὑποχρεωμένη νὰ τῇ ἐπιστρέψῃ τὰς νήσους, ἀλλ' ὡς Μεγάλη Δύναμις ἀνεξάρτητος ἐδικαιοῦτο νὰ συμμετάσχῃ τῆς συνδιασκέψεως, ἡ ὁποία θ' ἀπεφάσιζε περὶ τῆς τύχης των.

Αἱ δὲ σκέψεις τῆς ἐπισήμου Ἱταλίας δὲν ἀπεμακρύνοντο ποσῶς κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῶν ἑλληνικῶν βλέψεων.

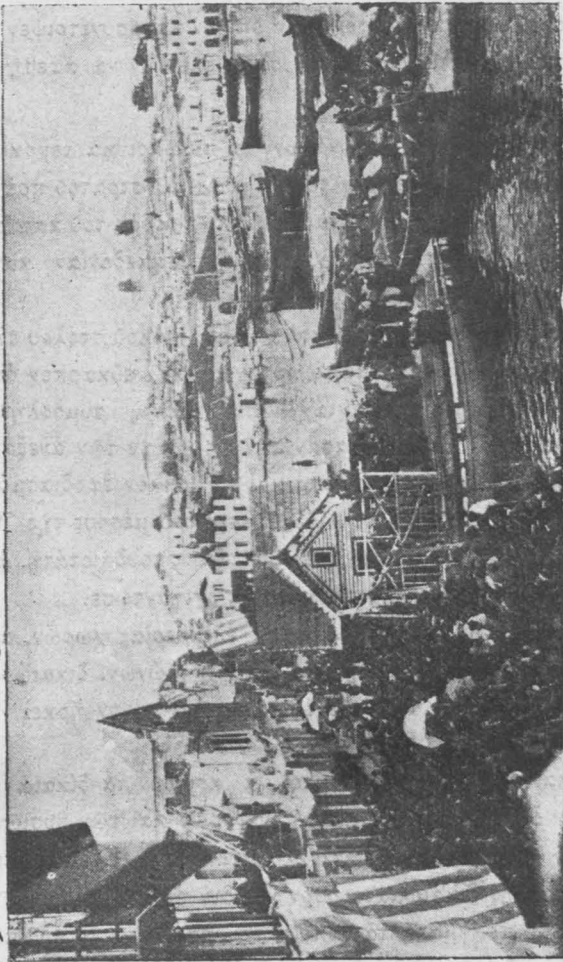
Ὡς πρὸς τὴν πρὸς ἀνατολὰς ἑλληνικὴν προέκτασιν καὶ τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης, αὕτη ἐθεωρεῖτο ἐν Ἱταλίᾳ ὡς ἀποφασισμένη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους λόγους καὶ διὰ τὸν λόγον τοῦ τετελεσμένου γεγονότος.

Ἄφ' ἐτέρου ὁ «Ἐωθινὸς Ἰαχυδρόμος» τοῦ Λονδίνου ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἐξ ἀφορμῆς τῆς καταλήψεως τῆς Μιτυλήνης ὑπὸ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἔλεγεν ὅτι «ἡ ἐπιθυμία τῆς Ἑλλάδος ὅπως καταλάβῃ πάσας τὰς Ἑλληνικωτάτας νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους εἶνε ἀπολύτως δικαιολογημένη.»

Καὶ ὁ ἀρθρογράφος κατέληγεν ὡς ἐξῆς :

«Ἐκτὸς τούτου ἡ ἐπιτελουμένη ἔνωσις τῆς μεγαλονήσου Κρήτης θὰ ἀπαλλάξῃ τὴν Ἑλλάδα ἀφορμῆς διαρκoῦς ἀνησυχίας καὶ θὰ θέσῃ τέρμα εἰς μίαν ἀνώμαλον κατάστασιν παραταθεῖσαν ἐπ' ἄπειρον.»

Ἐξ ἄλλου δὲ καὶ αἱ κρίσεις ὄλων τῶν εἰδικῶν στρατιωτικῶν ἀρθρογράφων τῶν ἐγκριτωτέρων Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων, κρίσεις αἵτινες δὲν ἦσαν ξέναι καὶ πρὸς τὰς κρατούσας γνώμας καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς ἐπισήμους κύκλους τῶν ἀμεσώτερον ἐνδιαφερομένων κρατῶν, συνήγινοντο εἰς τὸ ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα προωρῖζετο ὁ εὐτυχέστερος κληρὸς κατὰ ξηρὰν διὰ δύο λόγους: Πρῶτον ὅτι ἐθεωρεῖτο ὡς ἡ ὀλιγωτέραν ἔχουσα νὰ παρατάξῃ στρατιωτικὴν δύναμιν, καὶ δεύτερον διότι τὰ κυριώτερα σημεῖα ἀμύνης τῆς Τουρκίας ἐτοποιητοῦντο πρωτίστως μὲν εἰς τὴν Θράκην καὶ κατὰ δεύτερον πάλιν λόγον εἰς τὰ Σερβικὰ σύνορα.

Καστάνης τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἡ δὲ ταχεῖα καὶ νικηφόρος προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ πέραν τοῦ Σαρανταπόρου καὶ μάλιστα μέχρι Θεσσαλονίκης ἐθεωρεῖτο ἀδύνατος, διὰ τὸν λόγον ὅτι εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ οὐχὶ εὐκαταφρόνητον ἐχθρικήν δύναμιν.

Ὁ Ἑλληνικὸς ὅμως στρατὸς ἀντιμετώπισε νικηφόρως τὰς Τουρκικὰς δυνάμεις τῆς Νοτίου Μακεδονίας, ἣ δὲ καταπλήσσοσα ταχύτης τῆς προελάσεώς του ἐστρεψεν ἐναντίον καὶ τὴν προσοχὴν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, τοῦ προωρισμένου νὰ παρεμποδίσῃ τὴν πρὸς Θεσσα-

λονίκην κάθοδον τῶν Βουλγάρων, τὸν ὁποῖον κατασυνέτριψεν εἰς τρόπον ὥστε ἢ πρὸς τὴν Θεσσαλονίκην ἐδὸς ἐκείνων νὰ ἀφεθῆ ἀνεμπόδιτος.

Ἀλλὰ καὶ τῶν Σερβικῶν συνόρων τὰ πολυάριθμα τουρκικὰ τάγματα ἀντεμετώπισαν τὴν ὁρμὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ πρὸ καὶ πέραν τῆς Φλωρίνης, ὁ δὲ καθαρισμὸς ἀπὸ τὰς ὁρδᾶς τοῦ καταρρέοντος κολοσσοῦ ποῦ ἐπλημμύρισαν τὴν δυτικὴν Μακεδονίαν κατὰ μέγα μέρος ὠφείλετο εἰς αὐτόν.

Ἐὰν δὲ λάβῃ κανεῖς ὑπ' ὄψιν καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου τὴν ἀνεκτίμητον συμβολὴν εἰς τὴν ἐπὶ τὸ εὐτυχές καὶ εὐκαρπον ἀποπεράτωσιν τοῦ ἀγῶνος ὑπὸ τῶν Συμμάχων συλλήβδην, συμβολὴν ἀνομολογηθεῖσαν διεθνῶς καὶ στερήσασαν τὴν Τουρκίαν τῶν ἀνεξαντλήτων αὐτῆς Ἀσιατικῶν πόρων εἰς ἀνδρας καὶ εἰς ὑλικὸν ἐφοδιασμόν, εὐκόλως δύναται νὰ σχηματίσῃ τὴν ἰδέαν περὶ τοῦ μέρους τῆς Ἑλλάδος ὡς συμμάχου, ἢ ὅποια καὶ ἀρχήθεν ὑπῆρξε σπουδαιότητι, ἀλλὰ καὶ τῶν γεγονότων ἢ ἐξέλιξις ἐκραταίωσε κατ' ἐγγιγάντωσε.

Οἱ σύμμαχοι ἐμάχοντο ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας χωρῶν, αἱ ὁποῖαι ἀνήκον εἰς τὸν τέως δορικτήτορα ἀπὸ 5 αἰῶνων, δικαίωματι τοῦ βαρβαρικοῦ τοῦ ξίφους. Τὸ γεγονός τοῦτο καὶ μόνον ἤρκει νὰ καθορίσῃ τὸν ἀγῶνά των.

Ἀλλὰ καὶ ἂν ἀκόμη ἐπρόκειτο νὰ κριθοῦν τὰ δίκαια ἐκάστου Κράτους καὶ διὰ τοῦ μεγέθους τῶν εἰσφορῶν καὶ τῶν θυσιῶν αὐτοῦ, ἢ Ἑλλὰς θὰ ἤδύνατο καὶ πάλιν νὰ ἐμφανισθῆ ἐξ ἴσου ὑπερήφανος διὰ τὰ ἱστορικὰ τῆς δικαίωματα ὅσον καὶ διὰ τὴν εἰς τὸν καινὸν ἀγῶνα εἰσφορὰν αὐτῆς, πράγματα τὰ ὅποια τῇ παρεῖχον τὸ δικαίωμα νὰ ὑπερηφανεύεται διὰ τὴν θέσιν τῆς ἐν τῇ Συμμαχίᾳ.

Ἄλλ' ἄς ἀκολουθήσωμεν τὰ γεγονότα.

Κατὰ τὴν 11 Νοεμβρίου, κατόπιν τῶν διαδόσεων ὅτι ἠτοιμάζετο Ἑλληνοβουλγαρικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τῶν φρουρίων τῶν Δαρδανελίων διὰ τοῦ κόλπου τοῦ Ξηροῦ, ἢ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἀπέστειλεν ἱκανὰς ἐνισχύσεις πρὸς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἀγγλικὸν ρουμουλκὸν ἀνεχώρησεν ὅπως παραλάβῃ τοὺς Ἄγγλους καὶ Γάλλους ὑπηκόους τῆς Καλλιπόλεως.

Τὴν ἐπισοῦσαν ἀνεχώρησεν ἐκ Πειραιῶς μὲ τὸ ἀτμόπλοιοιον «Ἄλε-

ξάνδρα» ἀπόσπασμα ἐκ 50 ναυτῶν τοῦ Π. Ν. κατευθυνόμενον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην πρὸς παραλαβὴν τῆς Τουρκικῆς κανονιοφόρου «Φουάτ». Ὡς γνωστόν, αὕτη κατεσχέθη εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τοῦ Ἑλλήνος ἐπόπτου τοῦ λιμένος ὡς λεία πολέμου, καθόσον δὲν εἶχε μετασκευασθῆ εἰς πλωτὸν Νοσοκομεῖον, ὡς ψευδῶς ἰσχυρίσθη ὁ Γούρκος κυβερνήτης του.

Τὸ «Φουάτ» κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληρώματος ὠδηγήθη εἰς τὸν Πειραιᾶ, ἔπου διερρυθμίσθη καταλλήλως καὶ προσετέθη κατόπιν εἰς τὴν δύναμιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

Ἰπὸ τοῦ κυριαρχοῦντος τοῦ Αἰγαίου στόλου μας συνελαμβάνετο καὶ ἐν ἱστιοφόρον ὑπὸ Τουρκικὴν σημαίαν τοῦ ἰδιοκτῆτου πλοιάρχου Νικολουδίν, τὸ ὅπαιον μετέφερον ἐκ Σμύρνης ἀρκετὴν ποσότητα ἀλεύρων διὰ τὸν ἐν Χίῳ Τουρκικὸν στρατόν. Τὸ κατασχεθὲν μετὰ τοῦ φορτίου του Τουρκικὸν ἱστιοφόρον ὠδηγήθη εἰς Ἀθήμνον.

Συμπληρωματικὰ τῆς καταλήψεως τῆς Λέσβου :—Νεώτερον ἀνακοινωθὲν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν παρῆγεν ἤδη λεπτομερείας περὶ τῆς φυγῆς τῶν Τούρκων τῆς Λέσβου καὶ τῆς πρώτης ἀψιμαχίας αὐτῶν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τὸ ἀνακοινωθὲν εἶχεν οὕτω :

Ἰπουργεῖον Ναυτικῶν.

» Ὁ ἐν Λέσβῳ τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη εἰς τὰ περίξ τοῦ Μολύβου. Προχθὲς Τούρκοι στρατιῶται κρυβέντες ὀπισθεν λόφου ἔδκλλον ἄνευ ἀποτελέσματος κατὰ τῶν ἀποσταλέντων πρὸς ὕδρευσιν ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Βέλος» καὶ «Νίκη» τῶν ὀρμούντων ἐν τῷ λιμένι τῆς Λέσβου. Τούτους τὰ ἀντιτορπιλικὰ διὰ βολῶν τινων διεσκόρπισαν προξενήσαντα εἰς αὐτοὺς βλάβας. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Αἰγαίου ἀγγέλλει τὴν 1 καὶ 20' μ. μ. ὅτι ὁ Μοίραρχος τῶν εὐδρόμων τηλεγραφεῖ : «Κατέλαβον Πλωμάριον Λέσβου, κατελύσαμεν τὰς ἀργὰς, ἐκρατήσαμεν τοὺς ὑπαλλήλους. Ἐνθουσιασμοὺς λαοῦ μέγιστος.»

» Λόγῳ ἀποστάσεως στερούμεθα νεωτέρων εἰδήσεων.

» Μεγίστη κακοκαιρία ἐπικρατεῖ εἰς Αἶγατον.»

Λεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως τῶν Ψαρῶν.—Ἐξ ἐπιστολῆς περιγραφούσης τὴν κατάληψιν τῆς νήσου τῶν Ψαρῶν ἀποσπῶμεν ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα :

» Τὴν 1ην πρωϊνὴν ὥραν ἀπεπλεύσαμεν διὰ Ψαρά, περὶ τὴν 11 δὲ

καὶ ἡμίσειαν εἰσερχόμεθα ἐντὸς τοῦ λιμένος τῆς πολυπαθοῦς νήσου, τῆς ὁποίας ἡ κατάληψις εἶνε ἡ ὡραία ἀνάμνησις τῆς ζωῆς μου.

» Ἀριστερὰ τοῦ ὀρμίσκου ὑψοῦται ὁ βράχος, ἐφ' οὗ ἔκειτο τὸ ἱστορικὸν Παλαιόκαστρον, τοῦ ὁποίου σώζεται ἀκόμη ἐν τμήμα, εἰς τὸ ὅποιον κατὰ τὴν καταστροφὴν τῶν Ψαρῶν, τὴν 21 Ἰουνίου 1824, εἶχον καταφύγει οἱ τελευταῖοι ὑπερασπισταὶ τῆς νήσου καὶ πολλὰ γυναικόπαιδα ὑπὸ τὸν Ἀντώνιον Βρατσάνον.

» Εἰς τὸ βάθος τοῦ ὄρμου ὑψοῦται ὁ ἱστορικὸς ναὸς τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ὅστις ἐκτίσθη τῷ 1793, πέριξ δὲ αὐτοῦ ἐκτείνεται ἡ μικρὰ πολίχνη μὲ τὰ λευκὰ τῆς σπιτάκια, μεταξὺ τῶν ὁποίων φαίνονται ἐρείπια μεγάλων οἰκοδομῶν ποῦ ἐνθυμίζουσι τὴν δόξαν τῶν Ψαρῶν, διάτρητα ἀπὸ τουρκικὰς σφαίρας.

» Ἐνῶ εἰσερχόμεθα, εἶδομεν ὑψομένην κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ὑπὸ τῆς φρουρᾶς εἰς τὸ Διοικητήριον τὴν τουρκικὴν σημαίαν, πρὸς δὲ στρατιώτας, 20 τὸν ἀριθμὸν, προκλητικώτατα παρατεταγμένους καὶ ἐνόπλους.

» Τὸ Διοικητήριον κεῖται εἰς τὸ δεξιὸν ἄκρον τῆς πόλεως, παρ' αὐτὸ δὲ οἰκίσκος, ἐξ οὗ ἐβλέπομεν τοὺς στρατιώτας λαμβάνοντας τὰ ὄπλα.

» Ὁλοσ ὁ πληθυσμὸς τῆς ἡρωϊκῆς μεγαλονήσου εἶχε κατέλθει εἰς τὴν προκουμαίαν καὶ ἐθεᾶτο τὸ πλοῖον.

» Ἐν τῷ μεταξὺ ἠγκυροβολήσαμεν πρὸ τοῦ Διοικητηρίου εἰς ἄποστασιν 900 μέτρων ἀπ' αὐτοῦ καὶ διετάχθη ἡ ἐτοιμασία τοῦ ἀγγήματος, τὸ ὅποιον τάχιστα εἰσῆλθεν εἰς τὰς λέμβους ὑπὸ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον κ. Γκίνιν.

» Οἱ Τούρκοι παρέμενον ὀπλισμένοι καὶ δὲν ἐδείκνυσον τάσιν ὑποχωρήσεως ἢ παραδόσεως, ἢ ἀπόθαις δὲ ὑπὸ τὸ πῦρ καθίστατο ἀδύνατος καὶ τούτου ἕνεκα ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἀφεθῇ ὁ λόγος εἰς τὰ πυροβόλα τοῦ «Ἰέρακος».

» Ἐρρίφθησαν τρεῖς βολαὶ κατὰ τοῦ Διοικητηρίου καὶ τοῦ φυλακείου καὶ αἱ τρεῖς ἐπέτυχον θαυμάσια ἀνοίξασαι τρία παράθυρα εἰς τὰ δύο κτίρια. Μόλις ἐβρόντησαν τὰ τηλεβόλα, οἱ Τούρκοι στρατιώται ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς τὰ βουνά, συγχρόνως δὲ ἀπὸ τῆς προκουμαίας ποῦ εὐρίσκοντο οἱ Ψαριανοὶ ἠκούσθησαν βροντώδεις ζητωκραυγαὶ καὶ μανδῆλια ἐσειόντο, καπέλλα ἐρρίπτοντο εἰς τὸν ἄερα, πυρο-

βολισμοὶ ἀντήχουν καὶ οἱ κώδωνες τῶν ἐκκλησιῶν ἐκρούοντο χαρμωσύνως.

»Ταυτοχρόνως πολλοὶ ἐπιβαίνοντες λέμβων διηυθύνοντο ζητωκραυγάζοντες πρὸ τοῦ «Ίέρακος», ἐνῶ αἱ φέρουσαι τὸ ἄγγημα λέμβοι πάσῃ δυνάμει κωπηλατούμεναι προσήγγιζον πρὸς τὴν προκυμαίαν.

»Τί ἔγινε κατὰ τὴν ἔξοδον τῶν ἐνόπλων ναυτῶν εἶνε ἀπερίγραπτον. Οἱ ἄνδρες τοὺς ἐνηγκαλίζοντο, αἱ γυναῖκες σταυροκοπούμεναι καὶ χύνουσαι χειμάρρους δακρῶν ἠσπάζοντο τοὺς πόδας των. Ἑλληνικαὶ σημαῖαι ἐκυμάτιζον πανταχοῦ, εἰς δὲ διάκονος σείων πελωρίαν σημαίαν ἐτέθη ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἀγγήματος ἵνα ὀδηγήσῃ αὐτὸ εἰς τὸ μέρος, ὅπου εἶχον καταφύγει οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι παρεδόθησαν μέχρις ἐνὸς χωρὶς νὰ ρίψωσιν ἓνα πυροβολισμὸν ἀναμένοντες γονυπετῶς τοὺς ναύτας μας τρέμοντες καὶ κάτωχροι.

»Οἱ Ψαριανοὶ ἐν τῷ μεταξύ ἀνήρχοντο εἰς τὸ πλοῖον, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς δύο ἱερεῖς, ἠσπάζοντο δακρῶντες τοὺς ἀξιωματικούς καὶ τὰ πληρώματα καὶ προσφέροντες βασιλικόν. Οἱ πυροβοληταὶ ἐστόλισαν τὸ πρυμναῖον πυροβόλον, ὅπερ εἶχε βάλει.

»Ἡ Τουρκικὴ σημαία ὑπεστάλη καὶ ὑψώθη ἡ Ἑλληνικὴ ἐν μέσῳ ὁμοβροντιῶν πυροβολισμῶν.

»Τὴν 4ην ἐξήλθον ὁ κυβερνήτης καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ παρέστησαν εἰς τὴν δοξολογίαν. Ὅταν ἔφαλλον τὸ Πολυχρόνιον, ἔξαλλοι αἱ γυναῖκες ἐκραύγαζον, «Παναγίτσα μου, νὰ εἶνε ἀλήθεια ἡ ὄνειρον βλέπομεν;»

»Μετὰ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας ἀνεγνώσθη ἡ προκήρυξις τοῦ Ναυάρχου περὶ καταλήψεως τῆς νήσου, ἣν ἐπηκολούθησαν ζητωκραυγαὶ οὐρανομήκεις ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος, τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Ίέρακος» καὶ τῆς Ἑλευθερίας.

»Περατωθεῖσης τῆς δοξολογίας, ἐξήλθε τοῦ ναοῦ ἡ συνοδεία καὶ ἠγγουμένον τῶν σημαίων καὶ τῶν ἱερέων, οἱ ὅποιοι ἔφαλλον τὸν ἐθνικὸν ὕμνον, ἀνήλθομεν εἰς τὸν ναὸν τοῦ ἁγ. Νικολάου. Τρέμων ἐκ συγκινήσεως, εἰσήλθομεν εἰς τὸν ἱστορικὸν τοῦτον ναὸν, ὅπου πρὸ 97 ἐνῶν ὁ μέγας πυρπολητὴς Κανάρης καὶ ὁ Πιπίνος ἐξωμολογήθησαν καὶ μετέλαβον τῶν ἀχράντων μυστηρίων, πρὶν ἢ μεταβῶσιν εἰς Χίον καὶ ἀνατινάξωσι εἰς τὸν ἀέρα τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα.

»Ἐν μεγίστῃ κατανύξει ἠσπάσθη τὴν εἰκόνα τοῦ Ἁγίου Νικο-

λάου, ὅπου εἶχον ἀκουσθῆσαι τὰ χεῖλη των αἱ δύο πυρποληταί, ἤναψα κηρίον καὶ ἠὺχθήθη ἐνδομύχως νὰ ἀξιωθῶμεν νὰ μιμηθῶμεν αὐτούς.

» Οὕτω συνετελέσθη ἡ κατάληψις τῆς ὀνομαστῆς τῶν Φαρῶν νήσου, ἣτις τοσοῦτον ἀγωνισθεῖα ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν λοιπῶν Ἑλληνῶν ἐνεκαρτέρησεν ἐν φιλογενεῖ αὐταπαρνῆσαι ἐπὶ 68 ἔτη...»

Τὴν 11ην Νοεμβρίου, σχετικῶς πρὸς τὰς ἐν Μιτυλήνῃ ἐπιχειρήσεις μας, ἐξεδίδετο τὸ ἀκόλουθον ἐπίσημον ἀνακρινωθέν :

Ἐν Ἀθήναις τῇ 11 Νοεμβρίου 1912.

Δελτίον Ναυτικῶν ἐπιχειρήσεων.

«Ὁ ἐν Λέσβῳ Τουρκικὸς στρατὸς ἀπεσύρθη εἰς τὰ περὶ τὸν Μόλυβον χωρία. Προχθὲς Τούρκοι στρατιῶται κρυβέντες ὀπισθεν λόφων ἔβαλλον ἄνευ ἀποτελέσματος κατὰ ἀποσταλέντων πρὸς ὕδρευσιν ἀνδρῶν ἐκ τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Βέλος» καὶ «Νίκη» τῶν ὀρμούντων εἰς Γενί Αἰμάνι τῆς Λέσβου. Τούτους τὰ ἀντιτορπιλικά διὰ βολῶν τινων διεσκόρπισαν προξενήσαντα πλείστας βλάβας.

» Ἐξηκριβώθη ὅτι τὸ πλείστον τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς Λέσβου κατέφυγεν εἰς τὰς περὶ τὸν Μόλυβον Τουρκικὰ χωρία.

«Καθ' ὅσον τὸ Αἰγαῖον προχθὲς ἐπεκράτει μεγάλη κακοκαιρία».

Ἐκ εὐκαιρίας τῆς καταλήψεως τῆς Λέσβου, Ἑλλην ἀνταποκριτῆς ἐφημερίδος περιέγραφε τὰς καλλονὰς αὐτῆς μὲ τὰ κάτωθι ὄρατα λόγια :

«Τὸ ὄρατο μοναστηράκι τῶν Τεξιαρχῶν πλησίον τῆς κομποπόλεως Μανδαμάδου. Αὐτοῦ ἐπ'ἀνήγυριζον προχθὲς πλῆθος προσκυνητῶν ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τῆς νήσου καὶ ἀπὸ τὴν ἀπέναντι Ἀνατολήν. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἔγινε καὶ ἡ ἀπελευθέρωσις τῆς Λέσβου. Σύμπτωσις ;

» Πέραν ἡ ὡμορφη παραλία τοῦ Ἁγίου Στεφάνου μὲ τὸ ἀρχαῖο βυζαντινὸ ἐκκλησάκι μέσα στῆς ἐλῆξ. Τὰ μικρὰ νησάκια Λεῦκα μὲ τὴν ἀπέναντι ἀκτὴν τῆς Μικρασίας μοιάζουν τὰς Πριγκηπονήσους τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Παρακάτω μία τοποθεσία μὲ τὸ ὄνομα Καλαφάτης. Ἔχει δίκαιον ἢ παράδοσις νὰ λέγη ὅτι μιά φορά μιά ἐξόριστος βσιλίσσα τοῦ Βυζαντίου πέρασεν ἐδῶ τὴν ζωὴν τῆς.

» Βλέπετε ἐκεῖ κάτω τὰ Παράκοιλα μέσα σὲ πορτοκαλεῶνας ; Τὰ ζουμερώτερα καὶ γλυκύτερα πορτοκάλια.

» Περνοῦμεν τὸ Τσαμλίκι, μεγάλο δάσος μὲ τὰ λοφάκια του, καὶ φθάνομε στὸν ἄλλον κόλπον τῆς Γέρας. Σωστή λίμνη τῆς Γενεύης.

Γύρω ἐληές, ἔλο ἐληές. Κάτω στήν ἀριστερά παραλία ἕνας κάμπος καταπράσινος μέ τὰ μεγάλα του κυδώνια. Τό ἀποπάνω βουνό ἀνεβοκατεβαίνει σάν φρύλι πιασμένο δῶ κ' ἐκεῖ μέ κρυστάλλινες πόρτες, τὰ λευκά χωριά τῆς Γέρας. Αὐτοῦ ἦτο τὸ ἀγροκήπιον τοῦ πλουσίου Μιτυληναίου Διονυσοφάνους, ἔπου συνέδγησαν τὰ κατὰ Δάφνιν καὶ Χλόην τοῦ Λόγγου. Τὸ πρωτ-πρωτ βαρκοῦλες φαρεύουν τὰ νόστιμα θαλασσινὰ καὶ τὰ γλυκὰ μπαρμποῦνια. Τὴν νύκτα ἡ σελήνη, κυνηγᾷ στοὺς γύρω ἐλαιῶνας καὶ πηγαίνει ἔπειτα νὰ λουσθῇ στὰ ζεστά νερά τοῦ Κόρφου ἢ λίγο πκραπάνῳ στὰ Θέρμα, ἔπου τὸ ἱερόν τῆς Θερμαίας Ἀρτέμιδος.

» Πάνω ἀπὸ τὸν Κόλπον προβάλλει ἡ μαρμαρίνη κορυφή τοῦ Ὀλύμπου ὕψους 990 μέτρων. Ἐνα βουνό ζωσμένο ἀπὸ καστανιές, ἀπιδιές, μηλιές, κερυδιές, κεραισιές—ἔλα τὰ φρούτα. Κατορθώματα τῆς ἐργατικῆς Ἀγιάσου. Νερά κρύα. Κοπέλλες βρακοφοροῦσες σάν τὰ κρύα νερά. Παραμάννες ἔσες θέλετε. Αὐτοῦ ὁ μέγας ναὸς τῆς Παναγίας μέ τὴν φημιζομένην εἰκόνα τοῦ ὁσίου Λουκά. «Τί ντα τίσις βρὲ Μποκι ;» θὰ εἰπῇ Ἀγιασιώτικα : «Τί ἐποίησες βρὲ Πανηγιώτη ;»

Ἡ χειραφέτησις στή Μιτυλήνη. Πλησίον τοῦ χωρίου ἕνας πλάτανος μέ ἀφθονο δροσερὸ νερό, ἔπου σαρικλῆδες ἀγάδες ἔλη μέρα ξαπλωμένοι φουμάρου τοὺς ναργιλῆδες των. Τί ἁμαρτία νὰ ταράσῃ κανεὶς τέτοια χουζούρια !

» Ἀπὸ ἐκεῖ καταβαίνουμε στήν κωμόπολιν Πέτραν μέ τὰ ὠραῖα σμυρνιακναθρεμμένα κορίτσια τῆς καὶ τὰ γλυκὰ καρπούζια. Νὰ καὶ ὁ Μόλυδος, ἡ ἀρχαία Μήθυμνα, ἔπου ψάλλει ὁ Ἀρίων τοὺς ὕμνους του. Αὐτοῦ ὁ ἥλιος βασιλεύει βευτώντας μέσα στή θάλασσα πέρα πρὸς τὸ Ἅγιον Ὄρος. Τί μεγαλοπρεπῆς δύσις !

» Σταθῆτε. Θαυμάσατε τὴν πεδιάδα τῆς Καλλονῆς. Ὅλα τὰ πράσινα χρώματα, ἀνοιχτά, βαθιά, σκοθρα. Ἀμπέλια, κυπαρίσσια, ἐληές, βᾶτοι, συκές, βαλανιδιές πληθός. Ἀνάμεσα προβάλλουν τὰ χωριά τῆς Καλλονῆς μέ πρωτεύουσαν τὸν Ἀχυρῶνα, σάν μιὰ μεγάλη πόλις ξεπεσμένη. Ὁρατο κρασί, ὠρατο νερό, τραγοῦδι καὶ εὐθυμία. Καὶ ἔλο αὐτὸ τὸ γέλιο τῆς ζωῆς ἀναβαίνοντα; ἐπάνω εἰς τοὺς βράχους τοῦ μοναστηριοῦ τοῦ Λειμῶνος γίνεται σιγά-σιγά προσευχή.

» Τὸ ἁμμορφο μοναστήρι τοῦ Ἁγίου Ἰγνατίου μέ τὴν πλουσίαν

βιβλιοθήκην του. Παραπάνω ἢ γυναικεία Μονή τοῦ Λειμῶνος χωμένη, μέσα σέ δάφνες καί μυρσίνες.

»Νά, ὁ κόλπος τῆς Καλλονῆς, μέγας μὲ τὸν πλοῦτον τῶν σαρδελῶν του. Δεξιὰ τὸ βουνὸ Ἴσσα, φωλεὰ δνάγγων. Εἰς τὸν μυχὸν λαμπυρίζει στὸν ἥλιο ἢ ἀσπράδα τῆς ἀλυκῆς. Πλησίον τὰ ἐρείπια τῆς Πύρρας καταστραφείσης ἀπὸ σεισμὸν τῷ 300 π. Χ. μὲ ἓνα λιμανάκι ἐξάισιο, καί κοντὰ ἓνα πυκνὸ δάσος, ποῦ τροφοδοτοῦσε ἄλλοτε τὸ ναυτικὸ τῆς Μυτιλήνης. Παρὰ μέσα τὰ ἐρείπια ἐνὸς ἀρχαίου ναοῦ, πιθανῶς τοῦ Διός. Ἐρειπωμένη λατρεία.

»Ἀντικρύζομεν τὸν Ὀρδυμνον, βουνὸ 780 μέτρων. Μία φορὰ ἤτο ἠφαιστειον. Φυσοῦσε λάβα καί φοβέριζε τὸν οὐρανὸ. Τώρα μὲ ἓνα μοναστήρι στὴν κορυφή του θυμιατίζει τὸν Θεὸ ταπεινωμένο.

Κάτω τὰ Τελωνεῖα μὲ τῆς μυζηθρῆς των, καί ἡ Φτεροῦντα μὲ τὰ γλυκά της κάστανα Στὴν τοποθεσία Ἀπολιθωμένη, ἓνα δάσος ἀπὸ δένδρα ἀπολιθωμένα τῆς πλειοκαίνου ἐποχῆς. Πρὸς δυσμὰς τὸ Σίγρι, τὸ περίφημο λιμάνι. τὸ ὅποιον νοστιμεύετο ἡ Ἀγγλία. Τὸ νοστιμεύεται ἀρὰ γε ἀκόμα ; Καί πάρα κάτω ἡ Ἐρεσσός, πατρίς τοῦ φιλοσόφου Θεοφράστου, ἓνα χωριὸ τώρα μὲ σῦκα μεγάλα καί γλυκά. Ἀπέναντι τῆς Ἐρεσσοῦ ὁ Παπανικολῆς ἔκαψε τὸ πρῶτο Τουρκικὸ δίκροτο.

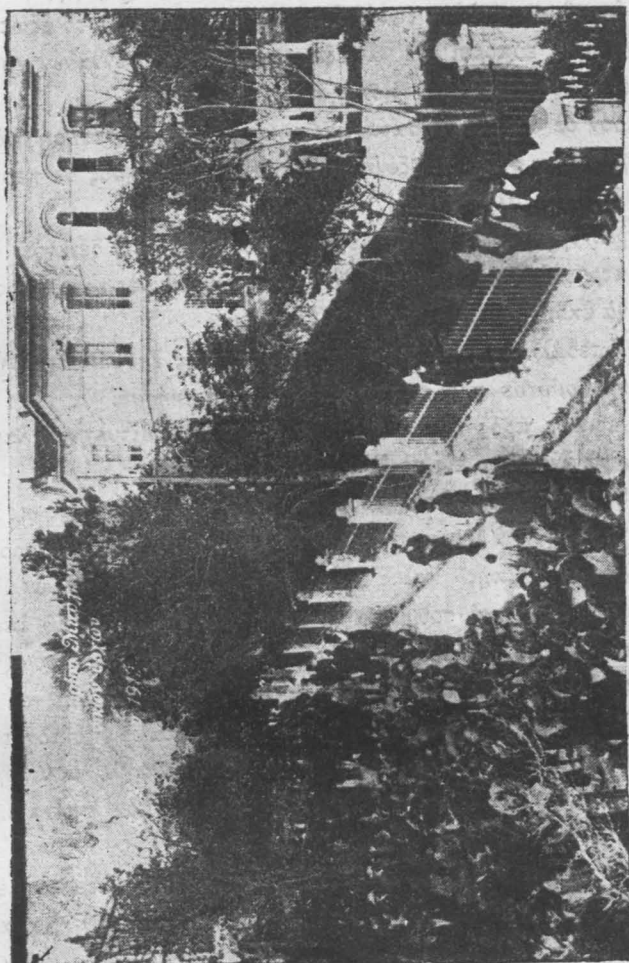
»Νά ἡ ἀρχαία πόλις Ἄντισσα, ἔπου ἔβγαλαν τὰ κύματα τὴν κεφαλὴν τοῦ Ὀρφῆως, καί γεννήθηκεν ὁ μέγας μουσικὸς Τέρπανδρος. Αὐτοῦ τὰ ἀηδόνια κελαδοῦν γλυκύτερα ἀπὸ τὰ ἄλλα.

»Ἡ ὠραία πρωτεύουσα, ἡ Μυτιλήνη ! Σπίτια καινούργια ἄμορφα, μέσα σὲ περιβόλια καί μέσα σὲ ἐληγῆς σπιτάκια λευκὰ σκορπισμένα. Ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ λόφου τὸ κομψὸν ἐνετικὸν φρούριον μὲ τὸν πύργον τῶν Κατελοῦζων, σὰν στέμμα πυργωτὸ στὸ μέτωπο βασιλισσας.

»Ἐπὶ τῆς πόλεως τὸ ἀρχαῖον θέατρον, κατὰ τὸ σχέδιον τοῦ ὁποίου ἐκτίσθη τὸ θέατρον τῆς Ρώμης. Ἡ ζωὴ ξεχειλίζει παντοῦ, καί ἡ πόλις ξαπλώνεται ὀλοένα πρὸς νότον. Εἰς τὸ βόρειον μέρος ἓνα πρόχωμα ἀπὸ μικρά, παλαιά, ξύλινα σπίτια, σὰν ξένο πρᾶγμα μέσα εἰς τὸν ὀργανισμὸ τῆς πόλεως, σὰν ἓνα συννεφάκι, μαῦρο στὸν ὀλογάλανο οὐρανὸν τῆς Μυτιλήνης. Ὁ Τούρκικος μαχαλάς.

«Τώρα ὁ ἥλιος τῆς ἐλευθερίας θὰ διαλύσῃ αὐτὸ τὸ συννεφάκι.»

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς στρατιωτικῆς καταλήψεως τῆς νήσου Μυτιλήνης ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος πρέπει νὰ γνωσθῇ καί σημαντικὸν ἱστορικὸν

Ἐγκατάστασις τῶν Ἑλλαντικῶν ἄρχῶν ἐν Μιτλι-ἀνήν.

γεγονός συντελεσθὲν ἀπὸ ἐτῶν ἐκεῖ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων κατοίκων.

Ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς κατοχῆς ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου ἀποτελεῖτο κατὰ τὸ ἕμισυ ἀπὸ Μωαμεθανοῦς καὶ κατὰ τὸ ἕμισυ ἀπὸ Ἑλλήνων. Οἱ τελευταῖοι ἐφαρμόζοντες εἰρηνικὴν πολιτικὴν ἀπομακρύνσεως τῶν Ὀθωμανῶν ἠγόρασαν κατὰ διαφόρους ἐποχὰς μικρὸν κατὰ μικρὸν πάσας τὰς Τουρκικὰς ἰδιοκτησίας, οὕτως ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ κυριαρχῶσι τῆς κτηματικῆς ἐν γένει περιουσίας τῆς νήσου ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Παρετηρήθη δὲ καὶ τοῦτο τὸ ἀξιοσημείωτον παράδειγμα τοῦ

ἀστικοῦ ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς νήσου, ὅτι τὸ ἐμμύθησαν καὶ οἱ ἀγρόται ὁμοσθνεῖς, πολλοὶ τῶν ὁποίων ἀπεδήμησαν εἰς τὸ ἐξωτερικὸν καὶ ἐπανήλθον εὐποροὶ διὰ τὰ ἐξαγοράσασιν ἀντὶ γενναίων χρηματικῶν ποσῶν τὰς Τουρκικὰς ἰδιοκτησίας.

Σήμερον δὲ ὅτε καὶ στρατιωτικῶς κατεκτήθη, παρατηρήθη ὅτι οὐδαμοῦ τῆς νήσου ὑπάρχει ξένη ἰδιοκτησία, ὀλόκληρος δὲ περιήλθεν εἰς τὸν ἑλληνικὸν πληθυσμὸν.

Τὸ φαινόμενον ὁμολογουμένως εἶνε ἀσύνηθες, δεικνύει δὲ τὸν ἄκρον πατριωτισμὸν τῶν νησιωτῶν Ἑλλήνων, οἵτινες κατώρθωσαν εἰρηρικῶς τὰ ἐκδιώξουσιν ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους.

Ἦδη ὑπεβάλλετο καὶ ἡ λεπτομερὴς ἐπίσης ἐκθεσις τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτου περὶ τῆς καταλήψεως τῆς νήσου.

«...Σχετικῶς πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς νήσου Μιτυλήνης λαμβάνω τὴν τιμὴν τὰ ἀναφέρω εἰς τὸ Ὑπουργεῖον τὰ ἑξῆς:

»Τῇ 7ῃ τρέχοντος ἀπέπλευσα ἐντεῦθεν διευθυνόμενος πρὸς τὴν Μιτυλήνην μετὰ τῶν θωρηκτῶν, τοῦ «Ἰέρακος», τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Βέλους», «Νίκης» καὶ «Ἀσπίδος», τῶν τορπιλλοδόλων 12 καὶ 14, τοῦ «Κανάρη» καὶ τοῦ μεταγωγικοῦ «Πέλοπος», ἐφ' οὗ ἐπέβαινε τὸ ναυτικὸν ἄγημα. Πλεύσας μὲ μικρὰν ταχύτητα εὕρισκόμην περὶ τὴν ὄην πρωΐνῃν ἐξωθὶ τῆς Μιτυλήνης, συναντήσας δὲ ἐκεῖ τὰ μεταγωγικὰ «Ἰσμήνην» καὶ «Καλουτᾶν» τὰ συμφέροντα τὸ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Μανουσάκην πεζικὸν τάγμα, συνοδευόμενα δὲ ὑπὸ τῆς «Ν. Γεναῆς», κατέπλευσα οὕτω περὶ τὴν 7ην π. μ. εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως Μιτυλήνης.

»Ἀμα τῷ ἐκεῖ κατάπλω ἀπέστειλα εἰς τὴν ξηρὰν λέμβον μὲ λευκὴν σημαίαν ὑπὸ ἀξιωματικὸν ὅπως μεταφέρωσιν εἰς τὴν Ναυαρχίδα τὸν πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν διοικητὴν τῆς Νήσου. Οἱ κάτοικοι ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει μας ἐξεδήλωσαν ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμὸν τόνον πρὸς τὴν ἐξεληθοῦσαν λέμβον, ὅσον καὶ πρὸς ἡμᾶς ἐν ταῖς πλοαῖς διὰ ζητωκραυγῶν, πυροβολισμῶν καὶ ἄλλων συγκινητικῶν ἐκδηλώσεων, χαίρετίζοντες τὴν ἐλευθερίαν τῆς πατρίδος των.

»Διὰ τῆς ἀποσταλείσης λέμβου μεταφέρθη καὶ παρουσιάσθη ἐνώπιον ἡμῶν ὁ πολιτικὸς μόνον διοικητὴς τῆς νήσου συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου καὶ τοῦ Δημάρχου. Πρὸς τοῦ ἐν λόγῳ διοικητοῦ ἐξήγησα τὴν παράδοσιν τῆς νήσου. Εἰς ἀπάντησιν οὗτος μοὶ ἐδήλωσεν

ἔτι ἐκ μέρους μὲν αὐτοῦ δὲν ὑπάρχει ἀντίρρησης πρὸς τοῦτο, δοθέν-
τος ὅτι περὶ ἑαυτὸν δὲν ἔχει δύναμιν ἐπαρκῆ, ἀλλ' ὅμως ἀγνοεῖ τί θὰ
κάμῃ ὁ στρατός, μοι ἐζήτησε δὲ 24ωρον προθεσίαν ὅπως συνεννοη-
θῇ μετὰ τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ καὶ τηλεγραφήσωσιν εἰς Κων)-
πολιν διὰ νὰ λάβουν ὁδηγίας. Ταῦτα δὲν ἐδέχθη, τῷ ἐχορήγησα δὲ
μόνον προθεσίαν μέχρι τῆς 11ης π. μ. ὅπως μοι ἀπαντήσῃ ὀριστι-
κῶς περὶ τῆς παραδόσεως τῆς νήσου, συνέστησα δὲ δι' αὐτοῦ εἰς τὸν
στρατιωτικὸν διοικητὴν νὰ μὴ ἐπιχειρήσῃ ἀντίστασιν, διότι εἶνε φα-
νερόν ὅτι ἢ κατὰ συνέπειαν ταύτης αἱματοχυσία οὐδὲν ὑπὲρ αὐτοῦ
σχετικῶς πρὸς τὴν κατάληψιν τῆς νήσου θὰ εἶχε. Πρὸ τῆς λήξεως
τῆς δοθείσης προθεσμίας ἐπέβησαν τῆς Ναυαρχίδος τὰ αὐτὰ πρόσω-
πα, πρὸς τούτοις δὲ ὁ Βαλῆς τοῦ Αἰγαίου καὶ τὸ αὐτόθι προξενικὸν
σῶμα.

»Ὁ Βαλῆς μοῦ ἐζήτησε προθεσίαν 24ωρον νὰ τοῦ χορηγήσω
ὅπως ἐπιτραπῇ εἰς τὰς ἀρχὰς καὶ τὸν στρατὸν νὰ ἐπιβῶσι ξένου πλοίου,
καὶ δὴ Αὐστριακοῦ καὶ νὰ μεταφερθῶσιν εἰς Σμύρνην χωρὶς νὰ πα-
ραδοθῶσιν, ἐγκαταλείποντες οὕτω εἰς ἡμᾶς τὴν νήσον.

»Εἰς ἀρνητικὴν ἐπὶ τούτου ἀπάντησίν μου, μοῦ ἐζήτησε νὰ τοῦ
ἐπιτρέψω νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τῆς Κυβερνήσεώς του ἐν Κων)πόλει.
Ἀπορριφθείσης ὅμως ὑπ' ἐμοῦ καὶ τῆς αἰτήσεώς του ταύτης με
παρεκάλεσε νὰ τῷ χορηγήσω προθεσίαν τριῶν ὡρῶν ὅπως ἐν τῷ με-
ταξὺ ἀποσυρθῇ τῆς πόλεως ὁ Τουρκικὸς στρατός, προληφθῇ δὲ οὕτω
αἱματοχυσία ἐντὸς τῆς πόλεως. Εἰς ἀπάντησιν τῷ ἐχορήγησα προθε-
σίαν μιᾶς μόνον ὥρας, διότι εἶχον ἀντιληφθῆ ὅτι ὑπὸ τὴν προθεσίαν
ταύτην ἐζήτηι νὰ κερδίσῃ χρόνον. Κατόπιν παρακλήσεως ὅμως τῶν
προξένων οὗς κατόπιν εἶδον, ἠῤῥησα τὴν προθεσίαν ταύτην κατὰ ἡμί-
σειαν. Οὕτω ἀκριβῶς τὴν 12 1)2 τὸ πλεῖστον τοῦ ναυτικοῦ ἀγγήμα-
τος εἶχεν ἀποδιδοθῆ εἰς τὴν πόλιν, ἀκολουθούμενον ὑπὸ τοῦ ἀλλό-
φρονος ἐξ ἐνθουσιασμοῦ πλήθους καὶ ἐν μέσῳ οὐρανομήκων ζήτησιν
ὑψωσαν ἐπὶ τοῦ Διοικητηρίου τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἐχαι-
ρετίσαμεν ταύτην διὰ τῶν κεκανοτισμένων κανονισμοῦ. Μετ' ὀλί-
γον ἀπεβίβασα καὶ τὸ πτερικὸν τάγμα, ἢ δὲ ἀπόβασιν αὐτοῦ κατὰ πολὺ
ἠδύκολύνθη ὑπὸ πασῶν τῶν φορηγίδων καὶ λέμβων τοῦ λιμένος, τὰς
ἁποίας αὐθορμήτως οἱ κάτοικοι ὠδήγησαν εἰς τὰ πλοῖα πρὸς τοῦτο.

Μετὰ τὴν ὑψωσιν τῆς σημαίας τὸ ναυτικὸν ἄγγημα ἐξηλήθεν ἀμέ-

σως τῆς πόλεως καὶ κατέλαβε τοὺς πέριξ λόφους, ἔπως καταδιώξῃ τοὺς ἐγκαταλείφοντας τὴν πόλιν στρατιώτας Τούρκους. Ἐπίσης συνηνώθη μετὰ τοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος καὶ τὸ πεζικὸν τάγμα καὶ οὕτω ὀλόκληρος ἡ στρατιωτικὴ δύναμις ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ταγματάρχου Μανουσάκη ἤρξατο τῆς καταδιώξεως τῶν Τούρκων τὴν 2 καὶ 30' μ. μ.

Ἐν λιμένι Μούδρου Ἀρχηγὸς

Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.»

Βραδύτερον διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Μοίρας τῶν εὐδρόμων τὸ καταδρομικὸν «Μακεδονία» ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ λιμένος Μυτιλήνης τὴν 11ην π. μ. τοῦ Σαββάτου, φέρουσα ἄγημα πεζοναυτῶν καὶ 120 ἀνδρῶν, ὑπὸ τὸν Δεμέστιχαν ὑποπλοίαρχον καὶ Ν. Ρίτσον ἀνθυποπλοίαρχον. Παρακλήσει τοῦ μοιράρχου ἐπέβαινε καὶ ὁ Γ. Καρατζᾶς πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν Πλωμαρίῳ προσωρινῶν ἀρχῶν.

Τὴν 1ην μ. μ. ἡ «Μακεδονία» ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Πλωμαρίου, ἔπου ἠκούσθησαν συνεχεῖς πυροβολισμοὶ καὶ κωδωνοκρουσαί, ἀπειρον δὲ πλῆθος ἦτο συνηγμένον ἐπὶ τῆς παραλίας. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἠγκυροβολίαν προσήγγισε τὴν «Μακεδονίαν» λέμβος φέρουσα ἐπιτροπὴν τῶν Πλωμαριτῶν, ἧτις ἐδήλωσεν ὅτι ἀπὸ δύο ἡμερῶν ἤδη αἱ ἀρχαὶ κατελύθησαν καὶ ἡ πόλις ἀναμένει τὴν ἐξοδὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ. Διετάχθη πάραυτα ἡ ἀποβίβασις τοῦ ναυτικοῦ ἀγήματος, εἶτα δὲ ἀπεβιδάσθησαν τὸ ἐπιτελεῖον τῆς «Μακεδονίας» μετὰ τοῦ κ. Καρατζᾶ.

Ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἀποθεωτικὴ, τῶν κατοίκων ἀσπαζομένων ἀξιωματικῶν καὶ ναύτας, ἐνῶ αἱ κυραὶ καὶ αἱ νεάνιδες ἔρραινεν δι' ἀνθέων καὶ ἀρωμάτων.

Ἀνήρπασαν αὐτοὺς εἰς τὰς χεῖρας καὶ μετέφερον αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἔπου ἐψάλλη δοξολογία καὶ ἐξεφωνήθησαν ἐνθουσιῶδεις λόγοι. Κατόπιν ἡγουμένης τιμητικῆς συνοδείας πολιτοφυλάκων μετέβησαν εἰς τὰ διάφορα δημόσια καταστήματα πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Ἀνετέθη ἡ διεύθυνσις τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν εἰς τὴν Δημογεροντίαν καὶ δημοτικὴν ἀρχήν. Εἶτα μετέβησαν εἰς τὴν Λέσχην ἔπου παρετέθησαν ἀναψυκτικὰ καὶ ἐξεφωνήθησαν καὶ ἄλλοι λόγοι. Τὴν 7ην ἑσπερινὴν ἐν μέσῳ φρενίτιδος ἐνθουσιασμοῦ ἐπεβιδάσθησαν

ἐκ νέου, ἀφ' οὗ ἐχορηγήθησαν εἰς τοὺς κατοίκους ἐπαρκῆ ὄπλα πρὸς ἄμυναν αὐτῶν.

Τὴν μετεπιούσαν τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκοίνου τὸ κάτωθι τηλεγράφημα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Μοίρας τοῦ Αἰγαίου Κουντουριώτου, ἀγγέλλον κανονισμοὺς μεταξὺ τῆς «Δόξης» καὶ τοῦ πρώτου πρὸς Β. ἐσωτερικοῦ φρουρίου τῶν Δαρδανελλίων Σεδὶλ Μπάχρ :

« Ἐξ « Ἀβέρωφ, » τῆ 16 Νοεμβρίου, ὥρα 1. μ. μ.

Ἵπουργεῖον Ναυτικῶν.

« Δόξα », ἐκτελοῦσα νυκτερινὴν περιπολίαν ἐγγὺς ἀκτῆς Σεδὶλ Μπάχρ, ἐπυροβολήθη περὶ ὥραν 6.15' πρωίας διὰ τεσσάρων βολῶν ἀπὸ τοῦ φρουρίου ἄνευ ἀποτελέσματος. Ἀπήνησα πάρουτα διὰ 5 ἐνοφαιῶν βολῶν. Περιπολία ἐξακολουθοῦσι.

ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.»

Τὸ ἀνδραγάθημα τοῦ τορπιλλοβόλου 14.

Νέον ναυτικὸν ἀνδραγάθημα, ὅμοιον τοῦ ἐν τῷ κόλπῳ Θεσσαλονίκης ἐπιτευχθέντος ὑπὸ τοῦ ὑποπλοιάρχου Ν. Βότση, ἐπετύγχανεν ἤδη ἔξωθεν τῶν Κυδωνιῶν (Ἀἶβαλί), τὸ ὑπ' ἀριθ. 14 τορπιλλοβόλον μας, μὲ μόνην τὴν διαφοράν ὅτι τὸ ἀντίπαλον σκάφος ἦτο ἀπλή κανονιοφόρος.

Τὸ ἀνδραγάθημα ἔλαβε χώραν ὑπὸ τὰς ἀκολούθους περιστάσεις, κατὰ τὴν σχετικὴν ἀνακοίνωσιν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν ἔχουσαν ὡς ἔπεται :

« . . . Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ἀναφέρει ὅτι χθὲς τὴν νύκτα τὸ ὑπ' ἀριθ. 14 τορπιλλοβόλον κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ὑποπλοιάρχου Περικλέους Ἀργυροπούλου, εἰσελθὼν εἰς τὸ Ἀἶβαλί (Κυδωνία) ἐπετέθη κατὰ τουρκικῆς κανονιοφόρου, ὁ κυβερνήτης καὶ τὸ πλήρωμα τῆς ὁποίας, ἅμα τῇ ἐμφανίσει τοῦ τορπιλλοβόλου, ἐγκατέλειψαν τὸ πλοῖον ἀνοίξαντες τοὺς κρουνοὺς τῆς κατακλύσεως.

» Τὸ τορπιλλοβόλον παρενεδλήθη τῇ κανονιοφόρῳ καὶ ἄγημα ἐμβολῆς ὑπὸ τὸν ὑπαρχον σημαιοφόρον Κονιάλην ἐπέβη αὐτῆς. Τὸ ἄγημα τοῦτο δὲν ἠδυνήθη νὰ ἐμφράξῃ εἰμὴ μίαν μόνον ὀπὴν καὶ ἡ κανονιοφόρος ἤρξατο βυθιζομένη, διὸ τὸ ἄγημα ἀνεκλήθη καὶ τὸ πλοῖον ἀνετινάχθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

» Ἐν τῷ τηλεγραφίματι δὲν ἀναφέρεται τὸ ὄνομα τοῦ τουρκικοῦ πλοίου. Ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἔμως τὰς ὁποίας ἔχομεν, ἡ κανονιοφόρος ὀνομάζεται «Ζέφυρος», ταχύτητος 8 μιλίων, καὶ ἔφερε 3 πυροβόλα Κρούπ τῶν 37 χιλιοστομέτρων.»

Κατόπιν τῆς εἰσόδου τῶν ἑλληνικῶν πολεμικῶν εἰς τὸν Ἀμβρακικὸν κόλπον καὶ τοῦ θαυμαστοῦ κκοτορθώματος τοῦ Βότση, τῆς ἀνατινάξεως τοῦ Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης, ἡ νέα αὕτη ἐπιτυχία ἐξήπτεν ἀφ' ἐνὸς τὸ μένος τοῦ στόλου μας καὶ συνέστελλε κατὰ πολὺ τὴν τουρκικὴν θρασύτητα ἀφ' ἐτέρου.

Τοῦ ἑλληνικοῦ τορπιλλοβόλου κυβερνήτης ἦτο ὁ ὑποπλοίαρχος Περικλῆς Ἀργυροπούλος ἐκ τῶν ἱκανωτάτων ἀξιωματικῶν τοῦ Βασιλικοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ μας, ὅστις παραιτηθεὶς τὸ 1910 διὰ τὰ ἐκτεθῆ ὡς βουλευτῆς Ἀττικοβοιωτίας, ἀνεκλήθη εὐθύς ὡς ἤρχισεν ὁ πόλεμος διὰ τὰ ὑπηρετήσῃ τὸσον περιλάμπρως καὶ ἐνδόξως τὴν πατρίδα κατὰ τὰς κρίσιμους ταύτας στιγμὰς ὁ ἄξιος ἀπόγονος τῆς ἀρχαιοτάτης καὶ ἐνδοξοτάτης ἑλληνικῆς οἰκογενείας τῶν Ἀργυροπούλων, τῆς ἀπὸ τοῦ 800 μ. Χ. ἐμφανιζομένης καὶ πρωτοστατούσης εἰς τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν ἱστορίαν τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Ἴδού τῶρα καὶ ἡ ἐκθεσις τοῦ ὑποπλοιάρχου Περ. Ἀργυροπούλου πρὸς τὸν στόλαρχον τοῦ Αἰγαίου Π. Κουντουριώτην.

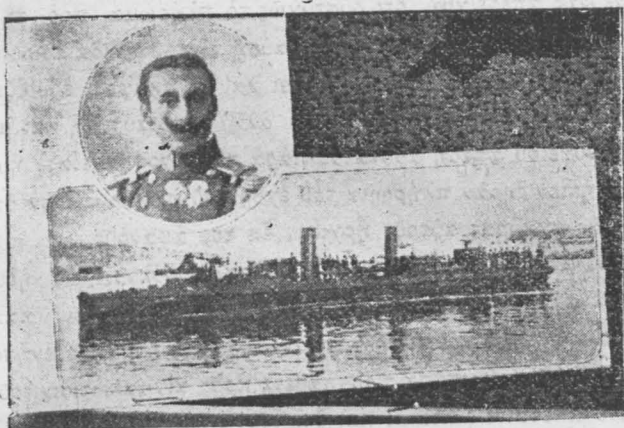
Πρὸς τὸν Ὑποναύαρχον Ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου.

«Κύριε Ἀρχηγέ!

» Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω Ὑμῖν, ὅτι ἐπωφεληθεὶς τῆς ἐπὶ εἰκοσιτετράωρον ἐν Μιτυλήνῃ παραμονῆς μου, λόγῳ τῆς σφοδρᾶς τρικυμίας, προέβην τὴν νύκτα τῆς 9ης πρὸς τὴν 10 Νοεμβρίου εἰς τὴν διὰ τορπιλλίσεως καταστροφὴν τῆς ἐν τῷ ὄρμῳ Κυδωνιῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας σταθμευούσης Τουρκικῆς Κανονιοφόρου. Εἰς τοῦτο προέβην, καθότι τὸ ἐχθρικὸν τοῦτο σκάφος θὰ ἠδύνατο, μετὰ τὸν ἐκ Μιτυλήνης ἀπόπλου τοῦ ἡμετέρου Στόλου, νὰ προστατεύσῃ ἐχθρικὰς ἀποβάσεις ἐκ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας εἰς τὴν νῆσον. Ἐγγνώριζον δ' ἅμα ὅτι, τούτου ἕνεκεν, εἶχετε ἐπιτρέψει εἰς τι τῶν ἀντιτορπιλικῶν τὴν ἐνέργειαν τῆς προσβολῆς τῆς κανονιοφόρου ταύτης.

» Τὴν 10ην μ. μ. τῆς 9ης Νοεμβρίου ἀπέπλευσα ἐκ τοῦ ἕρμου Γενῆ λιμάνι τῆς Μιτυλήνης μετὰ τὴν πρόθεσιν καὶ ἀπόφασιν νὰ προσβάλω τὸ ἐχθρικὸν σκάφος δι' ἐμβολῆς καί, εἰ δυνατόν, αἰχμαλωτίσω καὶ ρυμουλκήσω τοῦτο εἰς Μιτυλήνην.

» Τὴν 1ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἰσέπλευσα διὰ τῶν γνωστῶν στενωπῶν καὶ τῆς διώρυγος, ἔνθεν κ' ἔνθεν τῆς ὁποίας ἦσαν ἠγκυροβολημένα τουρκικὰ ἰστιοφόρα, καὶ ἐπλησίασα εἰς τὴν πόλιν τῶν Κυθωνιῶν, ὅπου κατὰ τὰς δοθείσας μοι προηγουμένως πληροφορίας ἔδει νὰ εὐρίσκηται ἡ τουρκικὴ κανονιοφόρος· ἀλλὰ μὴ ἰδὼν ταύτην ἔστρεψα

Περικλῆς Ἀργυρόπουλος,
κυβερνήτης τοῦ ὑπ' ἀριθ. 14 τορπιλλοβόλου, καταβυθίσας ἐν τῷ κόλπῳ τῶν
Κυθωνιῶν τουρκικὴν κανονιοφόρον.

δεξιᾶ καὶ πλεύσας ὀλοταχῶς πρὸς τὸν ὀρμίσκον τοῦ Ἁγ. Νικολάου, ὅπου εἶχε καταφύγει καὶ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Ἱταλοτουρκικοῦ πολέμου. Ὡς κατόπιν ἔμαθον, πρὸ τινῶν ὥρῶν εἶχε μεθορμισθῆ εἰς τὸν ὀρμίσκον τοῦτον, ἵνα προφυλαχθῆ ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Βέλου», ὅπερ εἶχεν ἐμφανισθῆ πρὸ τῶν στενωπῶν κατὰ προηγουμένην νύκτα.

» Ἄμα ὡς ἀνεγνώρισα τὸ ἐχθρικὸν σκάφος, ἔπλευσα κατ' αὐτοῦ μετὰ τῆς μεγίστης ταχύτητος ἵνα προκαταλάβω τοῦτο. Ἄλλ' ἡ παρουσία ἡμῶν ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως λόγῳ τῆς κατ' ἐκείνην τὴν νύκτα πανσελήνου. Εἶδον δὲ λέμβους νὰ ἀποσπῶνται τοῦ πλοίου πλεύουσαι πρὸς τὴν ἔναντι παραλίαν. Προφανῶς τὸ

πλήρωμα καταληφθὲν ὑπὸ πανικοῦ ἀντὶ νὰ ἀντιστη διὰ τῶν ὄπλων τοῦ πλοίου, ἐγκατέλειπε τοῦτο, νομίζον ἴσως ὅτι προσεβάλλετο παρ' ἀντιτορπιλικοῦ.

»Διέταξα νὰ ριφθῆ ὀβίς ταχυδόλου ἐξ ἀποστάσεως 500 μέτρων καὶ κατὰ τῶν ἐξάλων τοῦ σκάφους, ἵνα ἀποφύγω τὸν καταποντισμὸν τούτου, καὶ ὠδήγησα τὸ τορπιλλοδόλον εἰς ἐμβολὴν ἐνσφηνώσας τὴν πρῶράν μου παρὰ τὸν δεξιὸν λεμβοῦχον τῆς ἐχθρικής κανονιοφόρου ἀμέσως δ' εἰσεπιθόησεν ἄγημα ἐμβολῆς μετὰ τοῦ ὑπάρχου σιγμαιοφόρου Χ. Κονιάλη μὲ τὴν ἐντολήν νὰ συλλάβωσι τινὰς τυχόν ἐναπομειναντας καὶ ἀπάρωσι τὸ πλοῖον πρὸς ρυμούλκησιν. Ἐκ τῆς γενομένης ἐρεύνης ἀπεδείχθη, ὅτι δυστυχῶς τὸ πλήρωμα πρὸ τῆς ἀποδράσεώς του ἔσχε τὸν χρόνον νὰ θραύσῃ τὴν βαλβίδα τοῦ καταποντισμοῦ. Τὰ ὕδατα εἶχον ἤδη εἰσρεύσει καὶ τὸ σκάφος ἐδυθίζετο. Ἐπετεύχθη ἡ ἐμφραξις τῶν δύο ὄπων, ἀλλ' ἡ τοιαύτη ἡ καὶ μεγαλειτέρα τοῦ ψυγείου ἀπέβη ἀδύνατος παρὰ τὰς προσπαθείας ἡμῶν. Τὸ εἰς τὴν πλησίον ξηρὰν πλήρωμα τοῦ ἐχθρικοῦ σκάφους ἰδὼν ὅτι ἀνεσύρομεν τὰς ἀγκύρας αὐτοῦ, ἤρχισεν ἐκ τοῦ ἀφανοῦς νὰ πυροβολῆ καθ' ἡμῶν. Δὲν ἀπήντησα διὰ τοῦ μυδραλλιοδόλου, ὡς ἠδυνάμην, καθότι ἡ ἐναντι ἀκτὴ, ἐνθα οἱ ἐχθροὶ ἦσαν κεκρυμμένοι, κατῳκείτο ἀποκλειστικῶς παρὰ χριστιανῶν καὶ ἐφοδοῦμην μὴ προσενήσω τούτοις ζημίας. Ἰδὼν ὅτι πᾶσα προσπάθεια πρὸς αἰχμαλώτισιν τοῦ ἐχθρικοῦ πλοίου ἀπέβαινε ματαία, καὶ ὅτι τοῦτο ταχέως ἐδυθίζετο, ἀνεκάλεσα τὸ πλήρωμα ἐνδον. Ἐπιστοποιήθη ὅτι ἡ αἴθουσα τοῦ Κυβερνήτου ἦτο φωταγωγημένη καὶ ὅτι δύο τῶν ὀψωμάτων τοῦ μεσοδόμου τῶν ἀξιωματικῶν ἦσαν κεκλεισμένα· ἐντὸς δὲ τοῦ ἐνὸς τοῦ πρὸς τὴν αἴθουσαν τοῦ Κυβερνήτου ἠκούοντο κινήσεις ἀνδρὸς προστατεύοντος τὴν θύραν καὶ μὴ ἀπαντῶντος εἰς τὰς προσκλήσεις τῶν ἀνδρῶν ὅπως παραδοθῆ. Πιθανὸν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ αὐτοῦ τοῦ Κυβερνήτου, ὅστις ἐγκαταλειφθεὶς παρὰ τοῦ πληρώματός του ἐνεκλείσθη ἐν τῷ ὀψωμάτιω του (1).

»Προεφύλαξα τὸ πλήρωμά μου ἐντὸς τῶν πυργίσκων καὶ ἐχείρισα

(1) Σ. Σ. — Ὡς βραδύτερον ἐξηκριβώθη, ὁ κυβερνήτης τοῦ πλοίου πλωτάρχης Ἐφκῆ-βῆς μετὰ τοῦ μηχανικοῦ παρέμειναν ἐν τῷ πλοίῳ ἀνατιναχθέντες. Τὸ πλήρωμα ἀπετελεῖτο ἐκ 35 ἀνδρῶν, οἵτινες συλληφθέντες παρὰ τῶν ἀρχῶν Σμύρνης ἐδικάσθησαν ἐπὶ ἐγκαταλείπει θέσεως.

Ψαρά, Ἀντίψαρα, Ἅγιος Εὐστράτιος.

διὰ διαδοχικῶν κινήσεων τῆς μηχανῆς ἐπ' ἀρκετὸν χρόνον, ὅπως
 δυναθῶ καὶ ἀπομακρύνω τὸ τορπιλλοβόλον, καὶ τοῦτο λόγῳ τῶν
 γύρωθεν ἀβαθῶν ὑδάτων.

»Τὴν 2 καὶ 15' τῆς πρωῆς ἐξ ἀποστάσεως 60 μέτρων ἔβαλον

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

τὴν δεξιὰν πρῶταιν τορπίλλην, ἣτις προσκρούσασα πρῶραθεν τοῦ μέσου τοῦ σκάφους εἰς τὸ διαμέρισμα των λεβήτων ἀνετίναξε μετὰ ἰσχυροῦ πατάγου τὴν κανονιοφόρον, ἣς συντρίμματα ὑψώθησαν εἰς στήλην 30 μέτρων. Τὸ σκάφος ἐδυσθίσθη ἀμέσως. Ἡ ἐκρηξις ἔσχε μέγιστα ἀποτελέσματα ἕνεκα τῆς ἀναπτυχθείσης μεγάλης ὑδραυλικῆς πίεσεως ἐκ τῶν ἐν τῷ σκάφει ὑδάτων.

»Καθ' ἣν στιγμὴν ἀποπλέοντες διήλθομεν ἀναγκαστικῶς πλησίον τῆς ξηρᾶς, οἱ Τούρκοι ἐπυροβόλησαν καθ' ἡμῶν διὰ περιστρόφων.

»Οὐδεὶς τῶν ὑπ' ἐμὲ ἔπαθέ τι.

ΠΕΡΙΚΛΗΣ Ι. ΑΡΓΥΡΟΠΟΥΛΟΣ»

Εἰς τὰς ἀνακοινώσεις ταύτας τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀπήντησεν πρὸς τὸν Ναύαρχον τὸ ἀκόλουθον συγχαρητήριον τηλεγράφημα :

Ἄρχηγὸν στόλου Αἰγαίου.

2. 15' πρωίας τῆς 12—11—1912.

«Πρὸς τὸν Κυβερνήτην, τὸν ὑπαρχον καὶ τὸ πλήρωμα τοῦ τορπιλλοβόλου 14 καταστρέψαντας δι' ἐπιθέσεως τὴν ἐν Κυδωνίαις Τουρκικὴν κανονιοφόρον ἐκφράζω τὴν ἄκραν εὐαρέσκειάν μου καὶ τὰ συγχαρητήριά μου διὰ τὴν ἐνώπιον τοῦ ἐχθροῦ ἐκτελεσθεῖσαν ὑπὲρ Πατρίδος πράξιν.

Ὁ ὑπουργὸς

N. ΣΤΡΑΤΟΣ»

Συγχρόνως δὲ μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ συγχαρητηρίου τούτου τηλεγραφήματος, τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἔδιδεν εἰς τὴν δημοσιότητα τὸ ἐπόμενον ἐπίσημον ἀνακοινωθέν :

«Τὴν 10ην νυκτερινὴν ὥραν τῆς 9ης Νοεμβρίου τὸ τορπιλλοβόλον 14 κυβερνώμενον ὑπὸ τοῦ ὑποπλοιάρχου Περ. Ἀργυροπούλου διηυθύνθη ἐκ τοῦ ἕρμου Σκαμνιά τῆς Μιτυλήνης εἰς Ἀἶβαλί, ὅπως προσβάλλῃ καὶ εἰ δυνατόν συλλάβῃ καὶ μεταφέρῃ εἰς Μιτυλήνην Τουρκικὴν κανονιοφόρον ἠγχυροβολημένην ἐν τῷ λιμένι Ἀἶβαλι (Κυδωνίων). Τὴν 1ην μετὰ τὸ μεσονύκτιον εἰσέπλευσε διὰ τῶν γνωστῶν στενῶν εἰς τὸν ἕρμον Ἀἶβαλί, ὃν καὶ ἤρξατο ἐρευνῶν ἐπιμελῶς, ἀνεκάλυψε δὲ εἰς τὴν βορείαν ἄκραν τοῦ ἕρμισκου Ἀγίου Νικολάου κανονιοφόρον φέρουσαν ἐν ταχυβόλον πρῶραθεν καὶ δύο μυδραλλιοβόλα μετ' ἀσπίδος πρύμνηθεν καὶ ἣτις ἀνθρακεύσασα τὴν προηγουμένην εἶχε προσωρισθῆ εἰς τὸ ἄνω μέρος. Λόγω τῆς πανσελήνου ἢ παρουσίας τοῦ

τορπιλλοβόλου ἐγνώσθη ἐκ μεγάλης ἀποστάσεως, καθόσον τὸ πλήρωμα τῆς καταληφθὲν ὑπὸ φόβου ἔλαβε τὸν χρόνον νὰ ἀποδῆ εἰς τὴν ξηράν, ἀφοῦ προηγουμένως ἤνοιξε τὸν κρουρὸν κατακλύσεως.

» Ἀντιληφθεὶς τὰ διατρέξαντα ὁ κυβερνήτης τοῦ τορπιλλοβόλου, ἀλλὰ μὴ γνωρίζων ἂν πάντες ἀπέβησαν, ἔρριψε βολὴν ταχυβόλου καὶ παρέβαλε τὸ τορπιλλοβόλον τῷ ἐχθρικῷ σκάφει, ἐφ' οὗ ἐπεβίβασεν ἄγλημα ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ὑπαρχον Χριστόφορον Κονιάλην σημαιοφόρον, ὅπως κλειομένων τῶν κρουρῶν καταστῆ δυνατὴ ἡ ρυμούλκησις αὐτοῦ εἰς τὸν λιμένα Μιτυλήνης. Παρὰ ὅμως τὴν ἐπὶ τέταρτον ὥραν ἐργασίαν καὶ τὴν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀνδρῶν ἐμφραξιν μιᾶς ὁπῆς τὸ πλοῖον ἐδουλίζετο, δι' ὃ ἀνεκάλεσε τὸ πλήρωμα ἕνδον καὶ ἵνα μὴ ἀφήσῃ τὴν τουρκικὴν κανονιοφόρον εἰς ἀβαθῆ ὕδατα, ἀπεμακρύνθη εἰς ἀπόστασιν 60 μέτρων καὶ τὴν 2.15' πρώτας ἐξεσφενδόνισε τὴν δεξιὰν πρῶταιαν τορπίλλην, ἣτις προσέκρουσε πρῶραθεν τοῦ μέσου τοῦ σκάφους καὶ ἐξερράγη παταγωδῶς ἀνυψώσασα τὰ συντρίμματα τῆς κανονιοφόρου εἰς ὕψος 30 περίπου μέτρων. Μετὰ τὴν ἐκρηξιν ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης οὐδὲν ἀπέμεινε. Καθ' ἣν στιγμὴν ἀπέπλεε τοῦ λιμένος διεληθὸν ἀναγκαστικῶς πλησίον τῆς ξηρᾶς, Τούρκοι ναῦται ἔρριψαν βολὰς τινὰς περιστρόφου. Οὐδεὶς τῶν τοῦ τορπιλλοβόλου ἔπαθέ τι. Τὴν 9ην πρωϊνὴν κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Μουδρου.»

(Ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν).

Γνωρίσωμεν ἤδη καὶ τὸ μέρος εἰς ὃ ἔλαβε χώραν τὸ νέον τοῦτο Κανάρειον ἀληθῶς ναυτικὸν κατόρθωμα, ἵνα σαφέστερον κατανοηθῆ ἡ σημασία αὐτοῦ. Ἡ κάτωθι περιγραφή μας προέρχεται ἐκ πηγῆς ἀσφαλεστάτης:

Τὸ στόμιον τοῦ λιμένος Κυδωνιῶν, διὰ τοῦ ὁποίου εἰσῆλθε τὸ ὑπ' ἀριθ. 14 Ἑλληνικὸν τορπιλλοβόλον, σχηματίζεται ἐκ τῆς προσεγγίσεως τῶν Μοσχονησιῶν πρὸς τὴν Ἀσιατικὴν ἀκτὴν, εἶνε ἀβαθὲς καὶ ἔχει ἐν τῷ μέσῳ λωρίδα μακράν, ἐκβαθυνθεῖσαν διὰ τεχνικῶν ἔργων δαπάναις τῶν Κυδωνιέων τῷ 1880. Διὰ ταύτης διέρχονται τὰ πλοῖα καὶ ἀτμόπλοια.

Ὁ διάπλους διὰ τῆς διόδου ταύτης τὴν νύκτα ἀποβαίνει δυσχερῆστατος καὶ κινδυνώδης, διότι ἀπὸ τοῦ Ἱταλοτουρκικοῦ πολέμου οἱ ὑπάρχοντες παραπλεύρωσι φανοὶ δὲν ἀνήπτοντο πλέον καὶ ἡ συγκοινωνία διὰ τῶν ἀτμοπλοίων ἐτελείτο μόνον τὴν ἡμέραν. Ἐὰν δὲ λά-

βωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι καὶ τὰ πρὸ τῆς εἰσόδου ταύτης μέρη εἶνε στενὰ καὶ ὅτι ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως φανῶν ἐν ὄρα νυκτὸς παρουσιάζουσι μεγάλα ἐμπόδια, τὸ Ἑλληνικὸν τορπιλλοδόλον διήνυσεν ἀπόστασιν εἰς ἄκρον κινδυνώδη, μεγαλειτέραν τῶν 2 χιλιομέτρων.

Ἀπὸ τῆς εἰσόδου εἰς τὸν λιμένα μέχρι Κυθωνίων ἡ ἀπόστασις εἶνε ἄλλη τόση περίπου. Καὶ ἀριστερᾷ μὲν τῷ εἰσερχομένῳ κεῖται ἡ πόλις Μοσχονήσια, μὲ 8,000 κατοίκους, ὅλους ὁμογενεῖς, θαλασσινοὺς τολμηροὺς, ἀπέναντι δὲ ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας ἀμφιθεατρικῶς αἱ Κυθωνίαι, πόλις ἐλληνικωτάτη, ἱστορικὴ δὲ διὰ τὴν ἀκμάσασαν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς γενικῆς τοῦ ἔθνους δουλείας μεγάλωνυμον Ἀκαδημίαν καὶ τὴν φρικώδη καταστροφὴν κατὰ τὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821. ἔχει κατοίκους περὶ τὰς 25 χιλιάδας, ὅλους Ἑλληνας, Γυμνάσιον ἀνεγνωρισμένον, καὶ παράγει ἐν ἀφθονίᾳ περίφημον ἔλαιον. Ὁ λιμὴν εἶνε εὐρύτατος, φυσικὸς καὶ ἀσφαλίστατος.

Τὸ ἀνατιναχθὲν Τουρκικὸν πολεμικὸν ἦτο κανονιοφόρος ἀκταιωρός, σκάφος μικρὸν καὶ παλαιόν, μὲ τρεῖς τηλεβόλα μικρᾶς ὀκλής. Ἐκρύπτετο δὲ καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τοῦ Ἱταλοτουρκικοῦ πολέμου εἰς μικρὸν ἕρμον, τὸν ὁποῖον σχηματίζει ὁ λιμὴν τῶν Κυθωνίων πρὸς Ν. ἔπου ἡ γραφικὴ μονὴ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Δύναται τώρα νὰ φαντασθῇ ἕκαστος ὁποῖα ὑπῆρξεν ἡ συγκίνησις καὶ ἡ ταραχὴ τῶσων ὁμογενῶν ἀλυτρώτων, ὅτε αἰφνης τὴν σιγὴν τῆς νυκτὸς κατετάραξεν ὁ κρότος τοῦ ἀνατιναχθέντος ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ τορπιλλικοῦ τουρκικοῦ πλοίου.

Καὶ τὸ ἀνδραγάθημα δὲ τοῦτο εἶχεν ἄμεσον τὸν ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ ἀντίλαλον εἰς τὸν Εὐρωπαϊκὸν τύπον καὶ δὴ ἐν Ἱταλίᾳ καὶ Ἀγγλίᾳ.

Πράγματι ἐξ ἀφορμῆς τώρα τοῦ νέου κατορθώματος τῆς ἀνατινάξεως τῆς τουρκικῆς κανονιοφόρου ἐν Ἀἴθαλί αἱ Ἱταλικαὶ ἐφημερίδες ἠσχολοῦντο καὶ πάλιν, μὲ τὴν δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τὴν ὑψίστην συμβολὴν αὐτοῦ εἰς τὸν ἀγῶνα τῶν Βαλκανικῶν.

Τὸ «Μεσατζέρο» μάλιστα ἐσχολίαζε καὶ τὰ τελευταῖα ἄρθρα τοῦ Ἀθηναϊκοῦ τύπου τῶν τελευταίων ἡμερῶν ἐν οἷς ἐξήγγετο ἡ δρᾶσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ ἐτονίζετο ὅτι ἡ Ἑλλὰς ὑπὲρ πᾶν ἄλλο ἐκ τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν Κρατῶν συνεισέφερεν εἰς τὸν ἀγῶνα.

Καὶ αἱ Λονδίνια δὲ ἐφημερίδες ἐγραφοῦν εὐμενέστατα διὰ τὸν

ἐλληνικὸν στόλον, ἐν ἀντιθέσει δὲ ἐξεπλήσσοντο διὰ τὴν ἀδράνειαν τοῦ τουρκικοῦ στόλου περιοριζομένου μόνον εἰς βομβαρδισμόν ἀνοχυρῶτων πόλεων τοῦ Εὐξείνου Πόντου.

Αἱ Ἀγγλικαὶ μάλιστα ἐφημερίδες δημοσιεύουσαι τὴν ἀνατίναξιν τῆς Τουρκικῆς κανονιοφόρου ἐπήγοντο κρίσεις ἐμφανεστάτας ὑπὲρ τῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις κατῶρθωνε νὰ εὐρίσκαται πανταχοῦ παρῶν χωρὶς νὰ διακόπτη ἐν τούτοις τὸν στενὸν ἀποκλεισμόν τῶν Δαρδανελλίων.

Ὁ «*Ἡμεροῆσιος Χρονογράφος*» ἔλεγεν, ὅτι «*ἂν ἐχρειάζετο μία ἀπόδειξις τῆς κατὰ θάλασσαν ναυτικῆς ἀδυναμίας τῶν Τούρκων, τὴν ἀπόδειξιν ταύτην ἔδωκεν ἡ ἀνατίναξις τῆς Τουρκικῆς κανονιοφόρου. Ὁ Τουρκικὸς στόλος καίτοι ἀπὸ τῆς ἐνάροξεως τοῦ πολέμου ἀπειλεῖται διὰ πράξεων προκλητικωτάτων, ἐν τούτοις περὶ ὧρας τὴν δράσιν αὐτοῦ εἰς τὸν ἄδοξον βομβαρδισμόν ὅτε μὲν τῶν ἀκτῶν τῆς Βουλγαρίας, ἄλλοτε δὲ τῶν ἰδίων τῆς Τουρκίας παραλίαν εἰς τὸν Ἑλλήσποντον !...»*

Συμπληρωτικὰ περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Ἰκαρίας.

Εἶνε γνωστὸν ὅτι διαρκούντος τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου, κατὰ τὸν μῆνα Ἰούλιον οἱ κάτοικοι τῆς Ἰκαρίας, ἐπωφελοῦμενοι τῶν περιστάσεων ἐξανέστησαν κατὰ τῆς Τουρκικῆς τυραννίας ἐκδιώξαντες ἐκεῖθεν, κατόπιν πείσμονος ἀντιστάσεως, τὴν Τουρκικὴν φρουρὰν καὶ κηρύξαντες τὴν αὐτονομίαν των.

Ἡ νῆσος ἐμπιστευθεῖσα τὴν διοίκησίν της εἰς διοικητικὴν ἐπιτροπὴν ἀποτελουμένην ἐκ τῶν προκρίτων διήλθεν ἕκτοτε περίοδον εὐνομίας. Ἐπιτόπιος χωροφυλακὴ ἀποτελουμένη ἐκ 40 ἀνδρῶν, ἐτήρει τὴν τάξιν καὶ τοσοῦτον καλῶς, ὥστε τὰ πρότερον ἐπὶ Τουρκοκρατίας καθ' ἐκάστην λαμβάνοντα χώραν πταίσματα καὶ ἐγκλήματα ἐξέλιπον ἅμα τῇ ἐγκαθιδρύσει τῶν ἀρχῶν τῆς αὐτονομίας, οἱ δὲ κάτοικοι εἶχον ἐπιδοθῆ ἀνέτως εἰς τὰς ἐργασίας των.

Ἡ ἐπὶ τετράμηνον διαρκέσασα διοίκησις τῆς ἐλευθέρου Πολιτείας Ἰκαρίας εἶχεν ἴδια γραμματόσημα, ἡ δὲ πολιτικὴ διοίκησις εἶχεν ὀργανωθῆ καὶ ἐλειτούργει τόσον καλῶς, ὥστε ἡ μικρὰ νῆσος προεκάλεσε τὸν γενικὸν θαυμασμόν.

Ἰδιαίτερον ἀτμόπλοιον ἐνοικιασθὲν ὑπὸ τῆς Ἰκαριακῆς Πολιτείας

καὶ ἐφωδιασμένον μὲ μυδραλλιοβόλον, ἐξετέλει τὴν συγκοινωνίαν τῶν παρὰ τῶν κωμοπόλεων τῆς νήσου καὶ ἐπροφύλαττεν αὐτὴν ἀπὸ ἐνδεχομένην ἐπιθέσειν Τουρκικῶν ὀρδῶν.

Κατὰ τὴν ἐπανάστασιν τῆς Σάμου ἡ Ἰκαρία ἐδοθήθη τὴν διαπεραιώσειν τῶν ἀνταρτῶν διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου τῆς ἐξ Ἰκαρίας, ἐνθα εἶχον συγκεντρωθῆ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κ. Σοφούλη ἐπαναστάται εἰς Σάμον.

Συγχρόνως ἰδιαιτέρον σῶμα Ἰκαρίων μὲ τὴν σημαίαν τῶν ἑλαθε μέρος εἰς τὴν ἐπανάστασιν, ἀγωνισθὲν μετ' αὐταπαρνήσεως διὰ τὴν ἀποδίωξιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ Σάμου. Καὶ τοιοῦτοτρόπως ἡ Ἰκαρία διὰ τοῦ παραδείγματός τῆς ἔδωκε πρώτη τὸ σύνθημα τῆς ἐξαναστάσεως κατὰ τῆς βαρβάρου φυλῆς (1).

Αὐτόπτης μάρτυς τῆς καταλήψεως τῆς Ἰκαρίας μᾶς δίδει τὰς ἐξῆς πληροφορίας :

«Κατὰ τὴν 27ην Ὀκτωβρίου διεδόθη ἡ εἰδησις τῆς παραδόσεως τῆς Θεσσαλονίκης εἰς τοὺς Ἕλληνας. Οἱ δὲ κάτοικοι τῆς γενναίας Ἰκαρίας, μὴ δυνηθέντες νὰ συγκρατήσωσι τὸν ἐνθουσιασμόν των, συνήλθον εἰς Εὐδῆλον καὶ ὕψωσαν ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν, κηρύξαντες τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος καὶ ὀρίσαντες ἅμα νέαν πρωτεύουσάν τῆς νήσου τὸν ὄρμον Εὐδῆλου, κωμόπολιν κειμένην ἐπὶ τῆς βορείας πλευρᾶς τῆς νήσου καὶ συγκεντροῦσαν περὶ ἑαυτὴν τὰ 3)4 τοῦ ὅλου πληθυσμοῦ τῆς Ἰκαρίας, δυναμένην δὲ ἀντὶ ὀλίγων δαπανῶν νὰ μεταδληθῆ εἰς ἀσφαλέςτατον λιμένα, οὗτινος ἡ ἔλλειψις ἀποτελεῖ μέγα κενὸν ἐν τῇ νήσῳ.

»Τὴν κήρυξιν τῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς μητρὸς Ἑλλάδος ἀνήγγειλαν καὶ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν καὶ εἰς τὸν κ. Κουντουριώτην, ἀρχηγὸν τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου διὰ δημοψηφισμάτων, τὰ ὅποια ἐκόμισεν ὁ Δήμαρχος Μεσαρίας Χ. Σπανός, ἰατρός, αὐτοπροσώπως ἐν Αἴμνῳ.

»Τὴν 3ην Νοεμβρίου τέλος, τὸ ὑπὸ τὸν γενναῖον κυβερνήτην Βλαχόπουλον ἀντιτορπιλικὸν «Θύελλα» διαταχθέν, κατέλαβεν ἐπισήμως

(1) Σ. Σ.—Λεπτομερείας ἐπὶ τῶν γεγονότων τούτων θὰ εἶρῃ ὁ ἀναγνώστης εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου τούτου, ὅπου θὰ γείνη ἐκτενὴς λόγος περὶ Σαμιακῶν κτλ.

τὴν νήσον, χειρατέισαν τὴν ἤδη ὑψωμένην ἐν τῷ ὄρμῳ Εὐδήλου Ἑλλη-
ληνικὴν σημεῖαν καὶ ἀποδιδάσταν περὶ τοῦς δέκα πεζοναύτας πρὸς
φρούρησιν αὐτῆς.

» Ἀπερίγραπτος ἦτο ὁ ἐνθουσιασμός τῶν κατοίκων ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ
Ἑλληνικοῦ πολεμικοῦ ἀπειρος κόσμος, συρρέουσας ἐκ τῶν πέριξ
χωρίων, κατεπλημμύρησεν αὐτὸ θακρῶν ἐκ χαρᾶς ἐπὶ τῇ συντελε-
σθείσῃ ἐνώσει.

» Εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Χαρχαλάμπους ἐτελέσθη ἡ ἐπίσημος δο-
ξολογία, ὅπου ὁ δήμαρχος Σπανός, ἐξ ὀνόματος τῶν λοιπῶν δημάρ-
χων καὶ δημοτικῶν συμβουλίων τῆς νήσου, προσηγόρευσε τὸ πλή-
ρωμα τοῦ πλοίου, δμιλήσαντος κατόπιν τοῦ δικηγόρου Α. Σπανοῦ καὶ
τοῦ ἱατροῦ Πουλιάνου, οἱ ὅποιοι ἐξήρασαν τὸ εὐτυχές γεγονός τῆς ἀπο-
λυτρώσεως τῆς νήσου ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ τοῦ βαρβάρου κατακτητοῦ.

» Μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀλγισμονήτου ταύτης ἐθνικῆς πανηγύρεως,
παρετέθη ὑπὸ τοῦ δημάρχου γεῦμα πρὸς τιμὴν τοῦ κυβερνήτου τῆς
«Θυέλλης» Βλαχοπούλου καὶ τῶν ὑπαξιωματικῶν Τριγγέτα, Μπούμ-
πουλη καὶ Δρόση, εἰς ὃ παρεκάθησαν καὶ τὰ ἐκλεκτότερα μέλη τῆς
κοινωνίας μας. Ἐνθουσιώδεις προπόσεις ἐγένοντο ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ
καὶ τοῦ στόλου.

» Χαρακτηριστικὸν τῶν ἀνταλλαγέντων λόγων ἦτο ἡ δυσφορία
τῶν ἀξιωματικῶν, διότι ὁ Τουρκικὸς στόλος διὰ τῆς μὴ ἐξόδου του
ἀπέφευγε νὰ δώσῃ τὴν εὐκαιρίαν εἰς τοῦς ἐνδόξους ἀπογόνους τοῦ
Κανάρη, Μικούλη καὶ τῆς Μπουμπουλίνας νὰ δοξάσωσι μίαν ἐτι φο-
ρὰν τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν.

» Τοιοῦτοτρόπως ἐπληρώθησαν τὰ ἰδανικὰ καὶ οἱ προαιώνιοι πό-
θοι τῶν γενναίων κατοίκων τῆς Ἰκαρίας, ἥτις πολὺ δικαίως ἀποκα-
λεῖται ἡ νέα Κρήτη τοῦ Αἰγαίου, καθότι οἱ κάτοικοι αὐτῆς, καίτοι
ἐλεύθεροι καὶ αὐτονομούμενοι, δὲν εἶχον τὴν ὑπομονήν, ἀλλ' αὐτοὶ δι'
εἰδικῶ ἀπεσταλμένου των, τοῦ δημάρχου Χ. Σπανοῦ, παρὰ τῷ ναυ-
άρχῳ κ. Κουντουριώτῃ ἐζήτησαν τὴν κατάληψιν τῆς νήσου των καὶ
ἐρρίφθησαν εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μητρὸς Ἑλλάδος, πρὸς ἣν ἤδη ἀτε-
νίζοντες ἀναμένουσι μετὰ πεποιθήσεως τὰ καλὰ τοῦ πολιτισμοῦ.

» Ἐπιτροπὴ συσταθεῖσα τῇ προτάσει τοῦ Δημάρχου ἀποτελου-
μένη ἐκ τῶν Ι. Γαγῶργιτσαῖ καὶ Μ. Πουλιανοῦ, διενήργησεν ἐράνους
σταφίδος ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

»Ἐντὸς δύο ἡμερῶν συνέλεξε περὶ τοὺς 100 στατῆρας. Τὸ Δημοτικὸν συμβούλιον Μεσαρίας, συνελθὸν ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς νήσου, ἐπήγγισε 1000 φράγκα μετὰ τοῦ λιμενικοῦ ταμείου ὑπὲρ τοῦ στόλου, ἐκάστη δὲ ἐνορία προσέφερεν ἀνά ἓν ἀρνίον διὰ τοὺς ναύτας τοῦ στόλου ἡμᾶς, τὰ ὁποῖα δι' εἰδικῆς ἐπιτροπῆς ἀπεστάλησαν πρὸς τὸ ἐν Ἀθήνῃ Ναυαρχεῖον».

Ὁ αὐτὸς αὐτόπτης μᾶς περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν βραδύτερον γενομένην ἐν Ἰκαρίᾳ ἐορτὴν ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς νήσου :

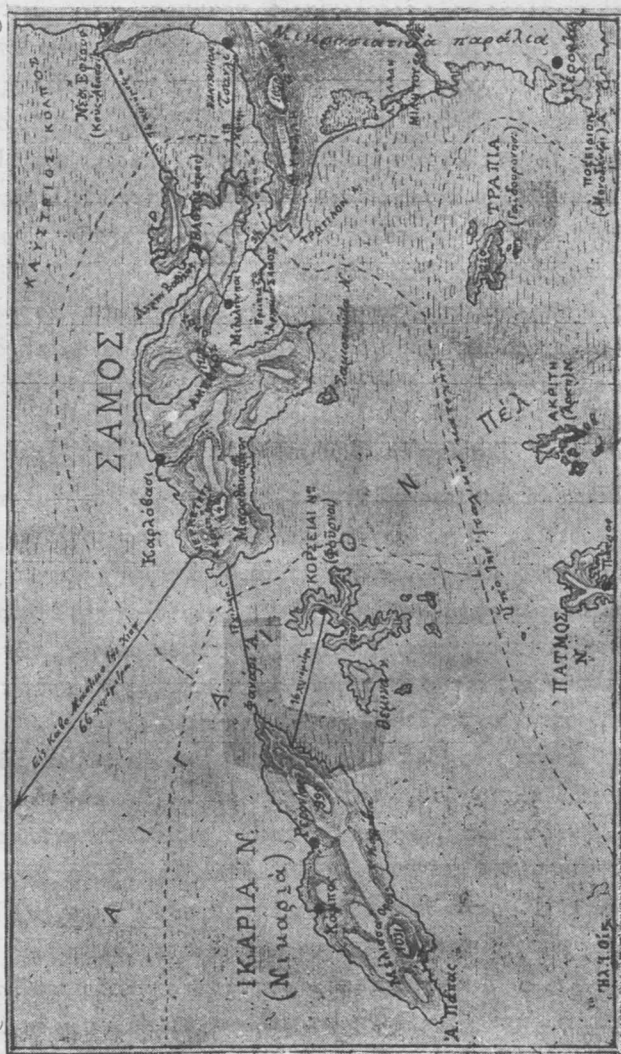
«Τὴν παρελθοῦσαν Δευτέραν, ἦν Νοεμβρίου, ὁ Ἅγιος Κήρυκος, πρωτεύουσα τῆς Ἰκαρίας, ἔγινε ἐορτὴν ἐορτῶν καὶ πανήγυριν πανηγύρεων. Ἀπὸ τῆς Κυριακῆς ὁ κόσμος τῶν μεμακρυσμένων χωρίων τοῦ δήμου Φαναρίου μαθὼν τὴν κατάληψιν τῆς νήσου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἤρξατο νὰ συρρέῃ εἰς ἅγιον Κήρυκον, ἵνα παραστῇ εἰς τὸ εὐφρόσυνον γεγονός τοῦ θαύματος τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας, τὴν ὁποῖαν ἐπὶ αἰῶνας ὀλοκλήρους ὠνειροπόλει.

»Ἀπὸ τῆς πρώτης ἤρχισαν νὰ κατέρχωνται εἰς Ἅγιον Κήρυκον οἱ ὀπλοφόροι τῶν διαφόρων χωρίων Φαναρίου, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὰς Ἑλληνικὰς σημαίας, ἃς ἐκράτουν λευχειμονοῦσαι παρθένοι, συνοδευόμεναι ὑπὸ ἄλλων, αἵτινες ἐφαλλον μελωδικώτατα διάφορα ἡρωϊκὰ ᾄσματα.

»Ἡ ὥρα ἦτο δεκάτῃ τῆς πρώτης καὶ ἡ πλατεία πρὸ τοῦ διοικητηρίου ἦτο πλήρης κόσμου ἀμφοτέρων τῶν φύλων. Οἱ ὀπλοφόροι εἰχον καταλάβει τὴν γέφυραν τῶν μεταλλείων πρὸ τοῦ διοικητηρίου.

»Περὶ τὴν 10 1)2 ἀφοῦ οἱ ἱερεῖς ἐνεδύθησαν τὰ ἱερατικά των ἄμφια, ἐξῆλθον τῆς ἐκκλησίας, προπορευομένων τῶν φανῶν καὶ τῶν ἐξαπτερύγων καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ ἀπάντων τῶν κατοίκων, ἐχόντων ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν τὸν πρόεδρον τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς Ι. Α. Μαλαχίαν, ἐφθασαν εἰς τὸ διοικητήριον καὶ ἔστησαν πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ.

»Ἐκεῖ ἐψάλη κατανυκτικώτατα δοξολογία ὑπὲρ τῆς Βασιλικῆς ἡμῶν Οἰκογενείας, τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καὶ εὐδωξείας τοῦ ἔργου αὐτοῦ τε καὶ τῶν Συμμάχων, τελευταῖον δ' ἐψάλη κατανυκτικώτατα ὁ Πολυχρονισμὸς τοῦ Βασιλέως ἡμῶν πρὸς τοῦ ἀρχιμανδρίτου Κωνσταντίνου Ζουμπουλίδου Ἀτταλέως, ψάλτου τῆς ἐνοριακῆς ἐκκλησίας Ἁγίου Κηρύκου.

Σάμος, Ἰκαρία, Πάτμος.

» Καθ' ἣν ὥραν ἐψάλλετο ὁ Πολυχρονισμός, πολλοὶ ἐδάκρυσαν ἐκ τῆς συγκινήσεως καὶ ἐδόξολόγουν τὸν Θεόν, διότι ἤξιωσεν αὐτοὺς ἵνα ἴδωσιν ἐπὶ τῶν βράχων τῆς Ἰκαρίας κυματίζουσας ὑπεριφάνως τὴν κυανόλευκον ἡμῶν Ἑλληνικὴν σημαίαν.

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

Μετὰ τὸ πέρασ τῆς δοξολογίας ὁ γραμματεὺς τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς Γεώργιος Λομβαρδᾶς ἀναβᾶς τὸ βῆμα ἀνέγνω διὰ φωνῆς σθεναρᾶς πρὸς τὸν λαὸν πρῶτον τὸ διάγγελμα τοῦ Βασιλέως ἡμῶν, τὸ ἀναγνωσθὲν ἐν τῇ τῶν Ἑλλήνων Βουλῇ τῇ 5ῃ Ὀκτωβρίου, εἶτα δὲ τὸ διάταγμα τῆς καταλήψεως τῶν νήσων Ἰκαρίας καὶ Φούρων ὑπὸ τοῦ ὑποναυάρχου ἀρχηγοῦ τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου Παύλου Κουτουριώτου, τοῦ ὁποίου τὸ τέλος ὑπεδέχθησαν καταγῶδη χειροκροτήματα καὶ πυροβολισμοὶ ἀτελεύτητοι.

Ἀφοῦ ἀποκατέστη ἡ τάξις, ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ὁ λαοφιλὴς πρόεδρος τῆς Διοικητικῆς Ἐπιτροπῆς Ἰωάννης Α. Μαλαχίας, ὅστις εἰς ἔπακρον συγκεκινημένος ἀπήγγειλε τὸν πανηγυρικὸν τῆς ἡμέρας, ὡς ἔξῃς:

«*Λαὲ Ἰκαρίας καὶ Φούρων.*

Ἡμέρα ἀναστάσεως ἀνέτειλε διὰ σὲ σήμερον, ἡμέρα χαρᾶς, ἡμέρα ἐλευθερίας. Ἡ γαλανὴ κυανόλευκος σημαία τοῦ Σταυροῦ, τὴν ὁποίαν ἐπόθησας ἐπὶ τόσους αἰῶνας, ἰδοὺ ἀνυψώθη καὶ ὑπερήφανος κυματίζει ἐπὶ τῶν κεφαλῶν ἡμῶν αὐτὸ τὸ σύμβολον τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν ψυχῆς, κομίζον πρὸς ἡμᾶς γλυκὺν ἀσπασμὸν ἐκ μέρους τῶν ἐλευθέρων ἀδελφῶν μας καὶ ἀποστέλλον θερμὰ φιλήματα πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸν ζυγὸν στενάζοντας ἐτι ἀδελφοὺς χριστιανοὺς.

«*Λαε! Σὺ πρῶτος ἐδειξας τὰ Ἑλληνικά σου αἰσθήματα κατὰ τὴν 17ην Ἰουλίου καταργήσας τὰς Τουρκικὰς ἀρχάς, καὶ τὸ ἅγιον πῦρ, τὸ ὅποσον ἤναψας, ὡς ἤλεκτρικὸς σπινθὴρ μετεδόθη παντοῦ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ περιχαρῆς βλέπεις καὶ ἀκούεις σήμερον εἶτι νικηφόρα τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς Μακεδονίας καταρρίπτουσι τὴν δουλείαν καὶ τὴν βαρβαρότητα. Ἡ φλόξ ἐκεῖνη τὴν ὁποίαν ἤναψας θὰ ἐπεκταθῇ ἐφ' ὅλοκλήρου τῆς Τουρκικῆς Ἀυτοκρατορίας καὶ θὰ ἀναστηλώσῃ τὴν ἐλευθερίαν, τὴν ὁποίαν ἀπηνῆς τύραννος ἀπὸ τῶσων αἰῶνων κατήργησεν.*

«*Λαε! Σὺ αὐτὸς καλεῖσαι καὶ σήμερον ἐξ ὀνόματος τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων νὰ τεθῆς ὑπὸ τὸ σκήπτρον αὐτοῦ, νὰ ὁμολογήσῃς τὸν ὄρκον τῆς πίστεως καὶ τῆς ὑποταγῆς εἰς τὸν Ἀνώτατόν Σου Ἄρχοντα καὶ τὴν Βασιλικὴν Κυβέρνησιν, ἣν ἐπόθησας, ἣν ὄνειρεύθης ἀπὸ τῶσων αἰῶνων. Ὅπως δὲ μέχρι σήμερον διὰ τῶν πράξεών σου ἀπέδειξας εἶτι εἶσι ἀξιοὶ τῆς ἐλευθερίας, ἣν ἀπολαμβάνεις ἀκε-*

ραίαν σήμερον, οὕτω καὶ εἰς τὸ μέλλον νὰ ἐξακολουθήσῃς δεικνύων τὰ αὐτὰ φιλόσυχα καὶ φιλόνομα αἰσθήματα, ἅτινα ἐξετιμήθησαν δεόντως ὑπὸ σύμπαντος τοῦ πεπολιτισμένου κόσμου καὶ καλεῖσαι νὰ δώσῃς χεῖρα βοήθειας εἰς τοὺς στενάζοντας ἔτι ὑπὸ τὸν ζυγὸν ἀδελφοῦς μας.

«Ζήτω ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων!

«Ζήτω τὸ Ἔθνος! Ζήτω ὁ γενναῖος στρατός! Ζήτωσαν οἱ σύμμαχοι. Ζήτω καὶ ὁ Ἱκαρικὸς λαός!»

«Τὸ τέλος τοῦ λόγου ἐκάλυψαν παταγώδη χειροκροτήματα, οὐρανομήκεις ζητωκραυγαὶ καὶ ὁμοβρονταὶ συνεχεῖς τῶν ὀπλιτῶν.

«Μετὰ τὸν Μαλαχίαν ὠμίλησε καταλλήλως ὁ γραμματεὺς τῆς ἐπιτροπῆς κ. Γεώργ. Στ. Λομβαρδάς, ἐνθουσιάζας τὰ πλήθη καὶ προκάλεσας φρενίτιδα ἐπευφημιῶν.

Τὸ τέλος καὶ τούτου τοῦ λόγου ἐκάλυψαν βροντώδη χειροκροτήματα, ζητωκραυγαὶ καὶ ὁμοβρονταὶ τῶν ἐνόπλων.

Μετὰ τοῦτον, ὁ ἱερομόναχος Κωνστάντιος Χ. Ζουμπουλίδης Ἀτταλεὺς ἱεροψάλτης Ἀγ. Κυρύκου ἀπήγγειλεν ὄρασιον πατριωτικὸν ποίημα.

Οὕτω ἔληξεν ἡ ἐορτὴ τῶν ἐορτῶν καὶ πανηγυριεῖς τῶν πανηγύρεων διὰ τὴν Ἱκαρίαν. Εὐθύς τότε ὁ Ἱκαρικὸς λαός εἰσῆλασεν εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ προσεχάρετο τὸν Πρόεδρον τῆς Διοικητικῆς ἐπιτροπῆς. Ι. Α. Μαλαχίαν, εἰς ὃν κατὰ μέγα μέρος, ὠφείλετο ἡ ἐλευθερία τῆς Ἱκαρίας. Οἱ πλείστοι ἐδάκρυσαν ὑπὸ χαρᾶς καὶ ἠῦχοντο ὡς ἄλλος Συμεὼν νὰ ἀπαλλάξῃ αὐτοὺς τῆς προσκαίρου ζωῆς, ἀφοῦ ἤξιωσεν αὐτοὺς νὰ ἴδωσι τὴν Ἱκαρίαν ἐλευθέραν.

Η κατάληψις τῆς νήσου Χίου.

Ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν. (Ἐκθεσιεὶ ἀρχηγοῦ ἀποδακτικοῦ στρατοῦ).

« Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Ἀθήνας.

«ΧΙΟΣ, Δευτέρα.—Νῆσος Χίος κατελήφθη ἀπὸ χθὲς ἑσπέρας διὰ βιαίης ἀποδόσεως εἰς θέσιν Κοντάρι, μίαν ὥραν μακρὰν τῆς πόλεως Χίου. Σήμερον πρωτῶν ὤδευσα πρὸς τὴν πόλιν τῆς Χίου καὶ κατέλαβον αὐτὴν ἀμαχητῆ, ἀποσυρθείσης τῆς φρουρᾶς καὶ διασκορπισθέντος τοῦ παρὰ τὴν θέσιν Κοντάρι στρατοῦ, δυνάμειως περὶ τοὺς 1800, εἰς

τὰ ὄρη. Ἐνεργήσας καταδίωξιν, ἠνάγκασα αὐτὸν ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου, ἀφοῦ ἀφήκεν εἰς χεῖράς μου 25 αἰχμαλώτους ἐκτὸς τῶν φρονεθέντων καὶ τραυματισθέντων.

» Ἐδημοσίευσά προκήρυξιν καταλήψεως τῆς νήσου ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΣ

Συνταγματάοχος.»

Τὸ τηλεγράφημα διεδιδάσθη διὰ Σύρου λόγῳ τῆς κρατούσης μεγάλης κακοκαιρίας, ἐνήργησαν δὲ τὴν κατάληψιν τῆς Χίου λόγῳ τῆς συγκεντρώσεως μεγάλης Τουρκικῆς δυνάμεως, δύο τάγματα καὶ δύο πυροβολαρχίαι, ἐνῶ διὰ τὴν Μιτυλήνην εἶχον χρησιμοποιηθῆ ἐν τάγμα καὶ ἄγημα χιλίων ἀνδρῶν.

Ὀλίγῳ κατόπιν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀνεκοίνου καὶ τὰς ἐξῆς λεπτομερείας τοῦ εὐφροσύνου γεγονότος :

« Ἡ τετάρτη μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν εὐδρόμων «Μακεδονίας», «Ἑσπερίας» καὶ «Ἀρκαδίας» καὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Νέας Γενεᾶς» καὶ «Κεραυνοῦ», ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ πλοίαρχου Ι. Δαμιανοῦ, κατέπλευσεν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου Χίου (Κάστρο) τῇ 11ῃ Νοεμβρίου ἡμέρᾳ Κυριακῇ καὶ ὥρα 8η π. μ. συνοδευμένη ὑπὸ δύο ταγμάτων τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος, 1 τάγματος τοῦ 1 πεζικοῦ συντάγματος καὶ μιᾶς πυροβολαρχίας ὀρειβατικῆς λυομένης ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ συνταγματάρχου τοῦ πεζικοῦ Ν. Δελαγραμμάτικα, ἐπιβαινόντων ἐπὶ τῶν μεταγωγικῶν «Πατρίδος», «Σαφροῦς» καὶ «Ἐρριέττας», καὶ ἐζήτησε τὴν παράδοσιν τῆς νήσου.

» Ἀποτυχούσης τῆς παρεμβάσεως τῶν Προξένων πρὸς εἰρηνικὴν παράδοσιν, ἐνεκα τῆς ἐπιμονῆς τοῦ στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ τῆς νήσου, ἤρξατο ἀπόδασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς θέσιν Κοντάρι, νοτίως τῆς πρωτεύουσας, ὥρα 3 μ. μ.

» Τουρκικὸς στρατὸς ἐνεδρεῦν ἐπετέθη ἐκ διαφόρων σημείων ὅπως παρεμποδίσῃ τὴν ἀπόδασιν, ἤτις ἐνηργήθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ Στόλου καὶ ἐπεραιώθη ἐπιτυχῶς, τοῦ ἀντιπάλου στρατοῦ ὑποχωρήσαντος βαθμηδὸν καὶ ἀποσυρθέντος περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὀλοσχερῶς ἀπὸ τῶν κατεχομένων ὑπ' αὐτοῦ θέσεων.

» Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐγκτέλιπε τὴν πόλιν περὶ τὸ μεσονύκτιον

καὶ ἀπεσύρθη εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ ὄρους Πρόδατον.

Τὴν 8ην ὥραν π. μ. τῆς Δευτέρας ὁ ἀποδατικὸς στρατὸς προσέλασας κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν ἀμαχητί, μεθ' ἧς προήλασε κατὰ τοῦ ἔξω ταύτης παρατεταγμένου Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸν ὅποιον ἀπέδιωξε μετὰ μάχην καὶ καταδιώκει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου.

» Ἐφρονεύθησαν εἰς δεκαεὺς, δύο πεζοναῦται καὶ δύο στρατιῶται, ἐτραυματίσθη δὲ εἰς ἀνθυπασιπστής.

« Συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι αἱ ἀρχαὶ τῆς νήσου, περὶ τοὺς 20, ἐξ ὧν ἀξιωματικοὶ ἀστυνόμοι 5, 2 χωροφύλακες, 2 στρατιῶται Τούρκοι, εἰς Ἀρμένιος καὶ λοιποὶ 4 χριστιανοὶ στρατιῶται ὡς καὶ 25 Τούρκοι στρατιῶται.

(Ἐκ τοῦ Ἑπιτομίου τῶν Ναυτικῶν).

Τὴν εἰδησιν περὶ καταλήψεως τῆς Χίου ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν Στράτος ἀνεκοίνωσε πρὸς τὸν Λουκᾶν Ράλλην, πρόεδρον τῆς ἐν Λονδίῳ Ἑλληνικῆς Κοινότητος καὶ Χίον τὴν καταγωγὴν, διὰ τοῦ τηλεγραφήματος :

« Ἀγγέλλω ὑμῖν εὐχαρίστως ὅτι ἡ τετάρτη μοῖρα τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου μετὰ συντάγματος πεζικοῦ ἀπέδωκαν χθὲς τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὴν Χίον, ἐφ' ἧς κυματίζει ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ὑπερήφανος, παρέχουσα τοῖς Ἑλλησι τὴν εὐκαιρίαν, ὅπως δι' ἀσφαλίσεως ἰσονομίας καὶ ἰσοπελιτείας ἀνταποδώσωσιν εἰς τοὺς Τούρκους τὰς σφαγὰς καὶ τὰς δηλώσεις.»

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν ἐτηλεγράφησεν ἐπίσης πρὸς τὸν Τζωρτζῆν Μιχαηλὸν καὶ πρὸς τὸν Ἑλληνα πρόξενον Τερζέστης, ὅπως τὸ ἀνακοινώσῃ πρὸς τὴν πολυάριθμον ἐκεῖ Χιακὴν παροικίαν.

Ἄργα τὸ μεσονύκτιον μέσῳ Σύρου διεδιβάζοντο καὶ αἱ κάτωθι λεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως τῆς Χίου.

» Τὴν Κυριακὴν (11 Νοεμβρίου) καὶ τὴν 9ην π. μ. ὥραν ἡ μοῖρα τῶν εὐδρόμων μετὰ τῶν ἀντιτορπιλικῶν καὶ μεταγωγικῶν κατέπλευσεν εἰς Χίον. Προσκλήσει τοῦ κ. Μοιράρχου ἀνήλθον ἐπὶ τῆς μαιραρχίδος ὁ Μητροπολίτης, ὁ ἀντιπρόσωπος τοῦ Μουτσαρίφου, ὁ Δήμαρχος καὶ οἱ Δημογέροντες, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνεκοίνωσεν ὁ Δαμιανὸς τὴν διαταγὴν περὶ τῆς καταλήψεως, τάξας δίωρον προθεσμίαν. Μετ' ἑλίγον ἀνήλθον ἐπίσης οἱ πρόξενοι, πρὸς οὓς ὁ μοῖραρχος ἐπανάλαβε τὰ αὐτά. Οὗτοι ἐδήλωσαν ὅτι ὁ στρατιωτικὸς Διοικητὴς ἀπε-

φάσειεν ἔπως ἀντιτάξῃ ἄμυναν ἐντὸς τῆς πόλεως, ἐὰν ἐπιχειρήσωμένῳ νὰ καταλάβωμεν αὐτήν, παρεκάλεσαν δέ, ἔπως ἡ ἀποβίβασις γίνῃ ἀλλαχοῦ.

»Παρελθούσης τῆς προθεσμίας, ἡ μοῖρα ἐπλευσεν εἰς θέσιν «Κοντάρι», τρεῖς χιλιόμετρα περίπου μακρὰν τῆς πόλεως.

»Καταβιβάσθεισῶν πασῶν τῶν λέμβων ἤρξατο ἡ ἀποβίβασις τῶν ἀγγυμάτων καὶ τοῦ στρατοῦ.

»Εὐθὺς ὁ Τυρκικὸς στρατὸς ἐκ τῶν χαρακωμάτων καὶ τῶν οἰκιῶν τῆς παραλίας ἤνοιξε σφοδρὸν πῦρ κατὰ τῶν λέμβων τῶν πλοίων, ἅτινα ἀνταπαντῶντα δι' ἔλῳν αὐτῶν τῶν τηλεβόλων μεγίστας ἐπέφερον τῷ ἐχθρῷ καταστροφάς.

»Οὗτος ἔμως, μεθ' ἔλας τὰς ἀπωλείας, ἀπεγνωσμένως ἐπυροβόλει καθ' ἡμῶν. Ἡ γενναϊότης τοῦ στρατοῦ ἡμῶν ἦτο ἀπαραμίλλος. Ἡ εὐθυβολία τῶν τηλεβόλων τῆς «Μακεδονίας» ἰδίως ἦτο θαυμασία. Εἰς οὐλαμὸς τοῦ ἐχθρικοῦ ἱππικοῦ κάτεστράφη τελείως ὑπὸ δύο ὀβιζῶν. Ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς νυκτός, ὅτε συνετελέσθη ἡ ἀποβίβασις ὀλοκλήρου τοῦ στρατοῦ. Τὴν 1ην π. μ. τῆς Δευτέρας ὁ στρατὸς, βαίνων παραλιακῶς καὶ ὑποστηριζόμενος ὑπὸ τῶν πλοίων, κατέλαβεν ἀμυχῆτι τὴν πόλιν, τοῦ ἐχθροῦ ἀποσυρθέντος εἰς δεσπόζουσαν ἰσχυρὰν ἀνωθί τῆς πόλεως θέσιν.

»Ὁ ἡμέτερος στρατὸς, προελάσας ἀμέσως καὶ καθ' ἔλῳν τὴν ἡμέραν ἀνήρχετο μαχόμενος τῇ βοήθειᾳ τῶν τηλεβόλων τῆς «Μακεδονίας», βαλλόντων συνεχῶς ἀπὸ ἀποστάσεως 8,000 μέτρων, μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Μία ὀβίς ἐξεμηδένισε δύο ἐχθρικά τηλεβόλα, ἅτινα τὰ μέγιστα ἐδυσχέραινον τὴν προέλασιν ἡμῶν. Πρὸς τὸ ἑσπέρας ἡ μάχη ἔπαυεν. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ εἶνε μέγισται.»

Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τοῦ πλοιάρχου τῆς «Πατρίδος» ἐν Σύρῳ τὰ ἐμπορικὰ ἀτιμόπλοια, ἅτινα ἔφερον τὸν στρατὸν τῆς κατοχῆς, ἠγγυροβόλησαν ἐξωθί τοῦ λιμένος τὴν 8ην π. μ. τῆς Κυριακῆς, ἀνήρχετο δὲ ὁ στρατὸς εἰς 2.400 ἄνδρας μετὰ τοῦ ἀναγκαίου πυροβολικοῦ καὶ 250 ζώων. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ συνταγματάρχης I. Δελεγραμμάτικας ἦλθεν ἀμέσως εἰς συνεννόησιν πρὸς τὰς ἀρχάς τῆς Χίου, ἀξιῶσας τὴν παράδοσιν.

Αἱ Τυρκικαὶ ἀρχαὶ ἔμως ἠρνήθησαν νὰ παραδοθῶσι ζητήσασαι προθεσμίαν. Ἐδόθη δὲ ὑπὸ τοῦ συνταγματάρχου τοιαύτη μίᾳ καὶ

ἡμισείας ὥρας. Ἐπειδὴ ἔμως οἱ Τούρκοι ἠρνήθησαν καὶ πάλιν νὰ παραδώσωσι τὴν νήσον, ἤρχισεν ἀμέσως ἡ ἀπόδρασις τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν θέσιν Κοντάρι.

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς ἀποδόσεως οἱ Τούρκοι ἤρχισαν πυροβολοῦντες τὰς λέμβους μας διὰ τυφεκίων· ἀλλ' ἐντὸς τριῶν ὥρῶν τὰ τηλεβόλα τῶν εὐδρόμων ἔτρεψαν αὐτοὺς εἰς φυγὴν μὲ μεγάλας ἀπωλείας· μᾶς ἀφήκαν μάλιστα καὶ πέντε αἰχμαλώτους.

Ἡ ἀπόδρασις ἐξηκολούθησε καθ' ἑλλην τὴν νύκτα τῆς Κυριακῆς πρὸς τὴν Δευτέραν καὶ τὴν ἴην πρωϊνὴν τῆς προχθῆς ὁ στρατὸς κατέλαβε τὴν πόλιν ἀμαχητί.

Μέρος τοῦ στρατοῦ ἐπροχώρησε κατόπιν εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, φθάσαν εἰς ἀπόστασιν δύο ὥρῶν ἀπὸ τῆς πόλεως.

Καὶ διηγεῖτο ὁ πλοίαρχος τῆς «Πατρίδος» ἔτι μεταξὺ τῆς 8ης καὶ τῆς 9ης μ. μ. προηγηθείσης τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ ἀτμοπλοίου, συνεκροτεῖτο μάχη, εἶχε μάλιστα διαδοθῆ ἑπι συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας καὶ 50 ἄλλοι Τούρκοι στρατιῶται.

Τί εἶνε ἡ Χίος ;

Ἡ Χίος μετὰ τῶν Ψαρῶν καὶ τῶν Οἴνουσῶν ἀποτελοῦν μόνιμον ἐκκλησιαστικὴν ἐπαρχίαν. Τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1822 ἡ νήσος Χίος εἶχε κατὰ τὸν Μένδελσον Βαρθόλδι 100 χιλ. κατοίκων, τὸν δὲ Αὐγούστου τοῦ αὐτοῦ ἔτους μόλις 2,000. Εἴκοσι τρεῖς χιλιάδες ἐσφάγησαν, τεσσαράκοντα καὶ ἑπτὰ χιλιάδες ἤχθησαν εἰς ἀτιμωτικὴν δουλείαν, οἱ δὲ λοιποὶ, ἄλλοι μὲν ἀπεσφάγησαν ἐν τῇ καταστροφῇ τῶν Ψαρῶν (1824) καὶ ἄλλοι κατέφυγον εἰς ἄλλας νήσους καὶ τὴν Ἑλλάδα. Ἄλλοι ἱστορικοὶ ὑπολογίζουσιν τοὺς τότε κατοίκους εἰς 140,000.

Οὐδεὶς χωρὸς τόσον γῆρυνε τὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἐνόματος διὰ τῆς χρηστότητος καὶ τῆς ἰδιοφυΐας τῶν τέκνων τῆς καὶ τὴν δόξαν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς διὰ τῶν περιωνύμων ἐμπορικῶν οἰκῶν ἐν Παρισίοις, Λονδίῳ, Λιβερπούλ, Μαγχεστρία, Μασσαλία, Ὁδησσῷ, Ἀλεξανδρεία καὶ Ἰνδίαις.

Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν οἱ ἐν ταῖς νήσοις τοῦ Αἰγαίου καὶ τῇ Ἑλλάδι φυγάδες ἐπανῆλθον κατὰ τὸ 1830—1833 εἰς τὴν γενέτειραν, 20 χιλιάδες περίπου φυγάδες, αὐξηθέντες μέχρι τῆς σήμερον εἰς 70 χιλ.

Καὶ τις εἰδικὸς τῶν ἐν Χίῳ πραγμάτων μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἐπόμενα :

»Μόνον ἡ μεγαλοφυΐα τῶν Χίων δύναται νὰ δικαιολογήσῃ τὰς μέχρι τοῦδε δημιουργηθείσας ἐν τῇ κατεστραμμένῃ νήσῳ των προόδους. Οἰκίαι ἀνεκτίσθησαν, γαίαι ἐφυτεύθησαν, μεγαλοπρεπῆ δὲ τεμένη ἀφιερώθησαν εἰς τὴν θεραπείαν τῶν Μουσῶν καὶ τῆς φιλανθρωπίας. Ἡ περιώνυμος σχολὴ τῆς Χίου εἶχε πρὸ τῆς καταστροφῆς χημικὸν ἐργαστήριον, τυπογραφεῖα καὶ βιβλιοθήκην. Ἡρίθμει δὲ ἡ βιβλιοθήκη κατ' ἄλλους μὲν 12 καὶ κατ' ἄλλους 20 χιλιάδας τόμους, εἰς τὸν πλουτισμὸν αὐτῆς μοχθήσαντος εἴπερ τις καὶ ἄλλος τοῦ αἰεδήμου Ἀδαμαντίου Κοραῆ, οὗ καὶ φέρει τὸ ὄνομα ἡ μετὰ τοὺς σεισμοὺς τοῦ 1881 ἀνακτισθεῖσα περίκομπος βιβλιοθήκη.

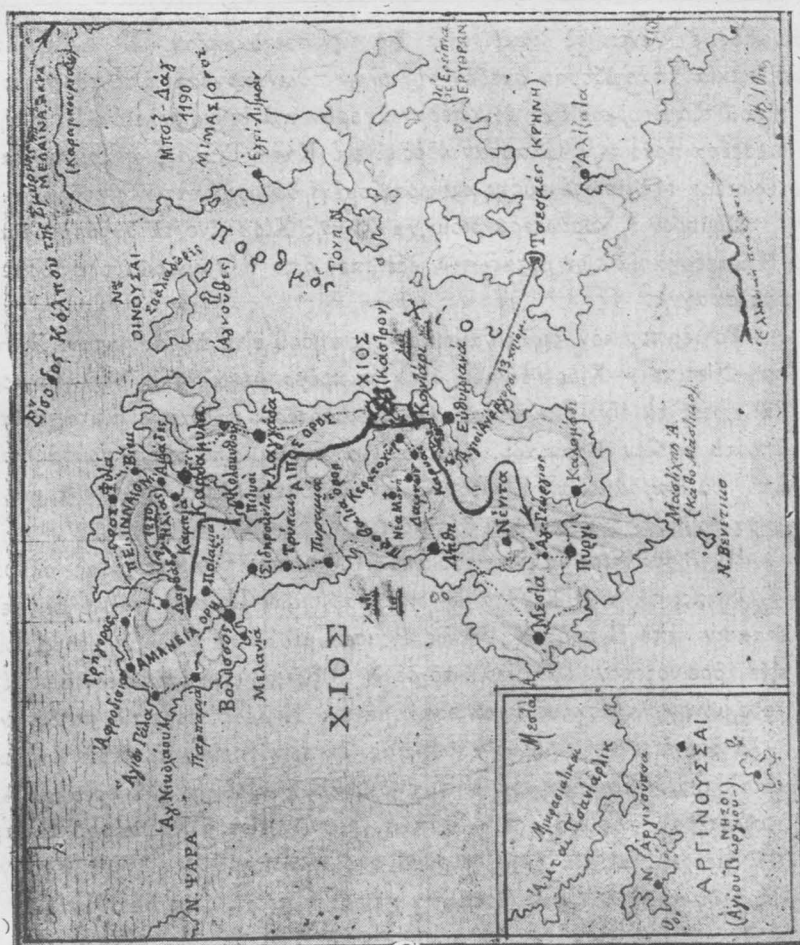
»Διὰ τῶν κατόπιν δωρεῶν τῶν ἐν Τεργέστη Γ. Ἀνδρεάδου, τοῦ Πκτριάρχου Κων/πόλεως Ἰωακείμ τοῦ 4ου, τοῦ Μητροπολίτου Πελαγονίας Ἰωακείμ Φοροπούλου, πάντων Χίων, ὁ ἀριθμὸς τῶν βιβλίων ἀνήλθεν εἰς 20 χιλιάδας τόμους. Καὶ τὸ τυπογραφεῖον τῆς Χίου τὸ ἰδρυθέν τῇ πρωτοβουλίᾳ τοῦ Κοραῆ τὸ 1819, κατεστράφη τὸ 1822. Σήμερον ἡ Χίος κέκτηται δύο ἰδιόκτητα τυπογραφεῖα καὶ ἐν Τουρκικόν.

»Εἰς τὰ Ἑλληνικὰ τυπογραφεῖα ἐκδίδονται ἀπὸ τοῦ Συντάγματος δύο Ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες, ὧν μία ἡ «Παγγιακὴ.»

»Ἡ Χίος ὀρίζεται πρὸς Δ. ὑπὸ τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης, τῆς ὁποίας χωρίζεται διὰ τοῦ κόλπου τοῦ Καρᾶ Μπουργου, καὶ πρὸς Α ἀπὸ τῆς Μικρασιατικῆς παραλίας διὰ τοῦ πορθμοῦ τῆς Χίου. Μεταξὺ Χίου καὶ Τσεσμέ τὸ πέραμα εἶνε 10 μιλίων ἐκτάσεως. Πρὸς τὰ βόρεια τοῦ πορθμοῦ εὐρίσκονται αἱ νῆσοι Οἰνοῦσαι, τῶν ὁποίων ἡ ἀνατολικωτέρα, Πασσᾶ καλουμένη, ἔχει φάρον ὕψους 75 μέτρων. Ἐτεροι δύο ἐρυθροὶ φανοί, ὕψους 42 μέτρων, εὐρίσκονται εἰς τὴν ἄκραν τῆς προκυμαίας τῆς πόλεως Χίου, καὶ οἱ τρεῖς δὲ ἔχουν ἀνεγερθῆ δαπάναις Γαλλικῆς ἐταιρείας.

»Ὁ λιμὴν τῆς Χίου (Κάστρον) σχηματίζει ἑλλειπτικὴν, διευθυνομένην ἀπὸ Β πρὸς Ν. Πρὸς Β ὁ λιμὴν ἔχει ὄριον τὸ φρούριον, πρὸς Δ τὴν πόλιν, πρὸς Ν τὰ Τουρκικὰ νεκροταφεῖα καὶ πρὸς Α τὴν προκυμαίαν. Τὸ μῆκος τοῦ λιμένος εἶνε 1200 μέτρων, τὸ δὲ πλάτος 400 περίπου.

»Τὸ φρούριον τῆς Χίου ἔχει ἐπάλξεις καὶ εἶνε παλαιὸν οἰκοδόμημα, ἀνεγερθὲν ὑπὸ τῶν Γενουησίων δεσποτῶν τῆς νήσου εἰς τὰ 1416

Χίος, Οἰνοῦσαι, Ἀργινοῦσαι.

Αἱ ἐπάλξεις του εἶνε πάχους 4 μέτρων καὶ χωρίζονται ἀπὸ τὸ ἔξω μέρος μὲ τάφρον βαθεῖαν. Εἰς τὸ τείχος ὑπάρχουν καὶ δέκα πύργοι, τῶν ὁποίων ὅμως τὰ πυροβόλα μόνον διὰ τοὺς ἐπισήμους χαιρετισμοὺς χρησιμεύουν. Εἰς τὸ φρούριον ἀριθμοῦνται ἐπίσης δεξαμεναὶ καὶ πυριτιδαποθήκαι, θαυμάσια κτίσματα τῶν Γενουησίων. Ἡ πόλις διαιρεῖται εἰς συνοικίας, τὴν τουρκικὴν, τὴν ἑβραϊκὴν καὶ τὴν ἑλληνικὴν. Ἡ πρώτη ἔχει ὁδοὺς στενάς, ἐκτὸς τῆς μεγάλης ὁδοῦ ὅπου ὑπάρχει καὶ τζαμίον κομφόν. Ἡ Ἑβραϊκὴ εἶνε ὑγρά, ἔχει ἔλλειψιν ἀέρος καὶ

φωτός, ἐν γένει δὲ διακρίνεται διὰ τὴν στενοχωρίαν. Ἡ Ἑλληνικὴ συνοικία ἀπαρτίζουσα σχεδὸν τὴν ὅλην πόλιν, ἀρχεται ἀπὸ τοῦ τουρκικοῦ τζαμίου καὶ ἔχει ἰδιαιτέραν ἀγορὰν καὶ ἰχθυοπωλεῖον. Ἡ πλησιεσττέρα πρὸς τὴν θάλασσαν ὁδὸς εἶνε ὁ Κάτω Γιαλός, ἡ ἀριστοκρατικωτέρα τῆς πρωτευούσης καθωραϊζομένη δι' ὠραιστάτων οἰκοδομῶν.

Σήμερον ἡ κυριωτέρα βιομηχανία τῆς Χίου εἶνε τὰ βυρσοδεφεῖα. Ἡ κατεργασία τῶν μεταξωτῶν ἐξέλιπεν ἀπὸ τῶν ἡμερῶν τῆς τρεμερᾶς σφαγῆς.

Τὸ ἐμπορικὸν ἔμως ναυτικὸν τῆς νήσου εἶνε ἀκμαιότατον. Ἦδη πρὸ 20ετίας ἡ Χίος ἤρθημι 150 ἰστιοφόρα μεγάλης χωρητικότητος καὶ περὶ τὰ 450 μικρότερα. Οἱ περισσότεροι πλοίαρχοι κατάγονται ἀπὸ τὸ χωρίον Βροντάδο, ἀπὸ τὸν Λαγκαδᾶν, ἀπὸ τὰς Οἰνούσας καὶ ἀπὸ τὰ Καρδάμυλα. Εἰς τὸ χωρίον Λατομεῖα, ὅπου ὑπάρχουν μάρμαρα ἐρυθρά, βγάζουσι καὶ ἀντιμόνιον.

Ἡ νήσος Χίος κατοικεῖται ἀπὸ 70,000 περίπου κατοίκους, ὅλους Ἑλληνας, πλην 1000 Ἰταλῶν καὶ ἰσχυρίθμων Τούρκων. Τὸ νησί ἔχει ἕκτασιν ἀπὸ Β πρὸς Ν. 28 ὡς ἔγγιστα μιλίων. Τὸ μὲν Β μέρος τοῦ εἶνε ὀρεινότερον (10 μίλια), τὸ δὲ Ν (9 μίλια) εἶνε ἐπίπεδον, μὲ ὀλίγους μόνον λοφίσκους ἐγκατεσπαρμένον. Ἡ Χίος στερεῖται ποταμῶν, ἀλλὰ διαθέτει χειμάρρους καὶ πηγὰς, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ περισσότεραι μεταλλικαί. Τὰ ὄρη τῆς εἶνε ξηρά, ἀλλὰ ἔχουσι πολλὰ φρέατα. Αἱ ὑψηλότεραι κορυφαὶ τῶν Χιακῶν βουνῶν εἶνε ἡ Προφήτης Ἥλιος (915 μέτρα) καὶ μία ἄλλη κορυφή ἔχει πλησίον ὕψους 1050 μέτρων. Εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ Προβατῖα κεῖται ἡ περίρυστος Νέα Μονή.

Αἰλεπομέρειαι περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Μιτυλήνης.

Ἰδοὺ καὶ μερικαὶ ἀκόμη λεπτομέρειαι ἀπὸ τῶν λαβόντων χώραν κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Λέσβου, ἧς γνωρίζομεν ἤδη τὰς γενικὰς γραμμὰς ἀπὸ ναυτικῆς τε καὶ στρατιωτικῆς ἀπόψεως.

Τὴν νύκτα τῆς 1ης πρὸς τὴν 8ην Νιβρίου ὁ ἐν Πλωμαρίῳ μηχανικὸς τοῦ Θρασυβούλου Μελανδινῶ, μεταβὰς ὡς ἀπεσταλμένος παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, εἰδοποίησε περὶ ὥραν 11 1)2 τὴν Α. Σ. τὸν Ἅγιον Μιτυλήνης Μητροπολίτην Κύριλλον, τὸ Γαλλικὸν Προξενεῖον καὶ τὸν προϊστάμενόν του Θ. Μελανδινόν, ὅτι τὸ πρῶτ' ἡμερῶν ἐπαύριον

Πέμπτης (8 Νοεμβρίου) καὶ ἐορτῆς τῶν Ταξιαρχῶν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐμελλε νὰ προβῇ εἰς κατάληψιν τῆς νήσου.

Τὴν προῶταν τῆς ἐπομένης ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, προπορευομένου τοῦ «Ἀβέρωφ», κτέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτωλήνης ὑπὸ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους, τὸ ὅποιον εἶχε πλημμυρίσει τὴν προκυμαίαν.

Ἐνῶ οὕτως εἶχον τὰ πράγματα, εἰς τοῦ Τούρκου νομάρχου Ἀρχιπελάγους Ἐκρέμ βέη, ἔπου εἶχε προσέλθει καὶ ὁ διοικητὴς Ἐράμ, συνήρχοντο ἡ Α. Σ. ὁ Μητροπολίτης Λέσβου, ὁ Τούρκος Μουφτής, πλειστοὶ πρόκριτοι Ὀθωμανοί, ὁ Δήμαρχος Β. Π. Βασιλείου, οἱ Δημογέροντες καὶ οἱ πρόξενοι τῶν ξένων κρατῶν, ἔπως συσχεφθῶσιν ἐπὶ τῆς καταστάσεως, τοῦτο δὲ μετὰ ἰδιαιτέραν τῆς Τουρκικῆς νομαρχίας πρότασιν.

Ἐκεῖ λαθῶν τὸν λόγον ὁ Νομάρχης προέτεινε τὴν ἀμεσον παράδοσιν τῆς πόλεως. Ὁ χιλιάρχος ὁμῶς ἀντέτεινε καὶ τοῦτο ἐξώργισε τὸν Ἀγγλον ὑποπρόξενον Ἀτκινσον, ἐξ ὀνόματος τοῦ ὁποίου ὁ Γεώργιος Ράλλης κατέστησεν ἀτομικῶς ὑπεύθυνον τὸν χιλιάρχον διὰ πᾶν ἔτι ἠδύνατο νὰ συμβῇ ἐξ ὑπαιτιότητός του.

Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον εἰς τοῦ Νομάρχου, μία ἀτμάκατος ἀποσπασθεῖσα ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ» ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς εἰσήρχετο εἰς τὸν λιμένα φέρουσα εἰς τὴν πρῶραν ἀναπεπταμένην λευκὴν σημαίαν καὶ εἰς τὴν πρῶμην τὴν κυανόλευκον.

Ἐπὶ τῇ θέᾳ τῆς τί ἐγίνε τότε εἶνε ἀπερίγραπτον.

Οὐρανομήκεις ζητωκραυγαὶ ἀντήχησαν κατὰ μήκος τῶν δύο τοῦ λιμένος βραχιόνων καὶ τῆς προκυμαίας, ἧτις ἦτο κατάμεστος κόσμος, συνοδευόμεναι καὶ ὑπὸ ἀπειραριθμῶν πυροβολισμῶν, ὡσανεὶ συνήπτετο σφοδρὰ μάχη. Πολλοὶ μάλιστα μὴ γνωρίζοντες τὸν λόγον τῶν πυροβολισμῶν, κυρίως οἱ ἐν ταῖς συνοικίαις, ἔσπευσαν νὰ κρυφθοῦν εἰς τὰς οἰκίας των.

Τῆς ἀτμακάτου ἐπέβαινον ὁ γνωστὸς καὶ δημοφιλὴς πλοίαρχος τῆς ἀτμοπλοῦας Χανζή Δαοῦτ καὶ νῦν ἀξιωματικὸς τοῦ Β. Ναυτικοῦ Βασίλειος Καραμουζος, ἐξελθὼν ἔπως ἀπαιτήσῃ τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως καὶ τῷ εὐρισκομένῳ ἐν αὐτῇ στρατοῦ κατ' ἐντολὴν τοῦ ὑποναύάρχου Ἀρχηγοῦ Κουντουριώτου.

Ἐν τῷ μεταξύ πάντες οἱ κυβερνητικοὶ ὑπάλληλοι καὶ οἱ χωροφύ-

λακες τῆς προκουμαίας εἶχον ἐξαφανισθῆ. Πελώριαι δὲ Ἑλληνικαὶ σημαῖαι εἶχον ἀναπετασθῆ ἐκ τῶν κατὰ μήκος τῆς προκουμαίας κτιρίων·

Ἐντεταλμένος ὅπως ἀκούσῃ τὰς προτάσεις τοῦ ὑποναυάρχου παρουσιάσθη ὁ τέως διοικητὴς Μυτιλήνης Ἐράμ βέης. Ἡ δὲ ρητὴ τοῦ ὑποναυάρχου ἀπαίτησις ἦτο ὅπως ἢ παράδοσις γίνῃ ἐντὸς δύο ὥρων.

Τὴν πρότασιν ταύτην ἔφερον ὁ τέως διοικητὴς εἰς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ τοῦ τέως νομάρχου συσκεπτομένους, ὅτε καὶ ὁ Τοῦρκος χιλιάρχος ἀντέταξε τὴν ἀρνησιν, ἣν ἀνωτέρω ἀνεφέραμεν, διὰ τὴν ὁποῖαν διεμαρτυρήθησαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς κοινότητος καὶ τῶν ξένων κρατῶν.

Ὁ χιλιάρχος εὐρεθεὶς εἰς δυσάρεστον θέσιν λόγῳ τοῦ μεγέθους τῆς εὐθύνης, τὴν ὁποῖαν ἀνελάμβανεν ἐὰν ἡμίονετο, προέτεινε τὴν ἐξῆς μέσῃν λύσιν.

»1ον.— Νὰ ζητηθῆ 24ωρος προθεσμία πρὸς συνενόησιν μετὰ τῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει κυβερνήσεώς του. Μετὰ τὴν συνενόησιν ταύτην, ἐὰν ὁ χιλιάρχος διατάσσεται νὰ παραδώσῃ τὴν πόλιν ἀνευ ἀμύνης, ἐδήλωσεν, ὅτι θὰ ὑπήκουεν,

»2ον. Ἐν ἣ περιπτώσει δὲν θὰ ἐγίνετο δεκτὴ ἐκ μέρους τοῦ ὑποναυάρχου Διοικητοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, νὰ ὑποστηριχθῆ δευτέρᾳ πρότασις· νὰ ἐπιτραπῆ δηλονότι εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν νὰ διαπεραιωθῆ εἰς τὴν ἀντιπέραν Ἀνατολὴν μετὰ τῶν ὅπλων καὶ πολεμφοδίων, ἣ δὲ διαπεραιώσεις αὕτη νὰ γίνῃ διὰ τινος τῶν Ἑλληνικῶν μεταγωγικῶν.

»3ον. Ἐν ἣ περιπτώσει καὶ ἡ πρότασις αὕτη ἤθελεν ἀπορριφθῆ, νὰ ἐπιτραπῆ εἰς τὸν τουρκικὸν στρατὸν ν' ἀποχωρήσῃ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, ὅπως ἀντιτάξῃ τὴν ἄμυναν ἐκεῖ.

Τὰς τρεῖς ταύτας ἀντιπροτάσεις ἀνέλαβον νὰ φέρουν εἰς τὴν ναυαρχίδα οἱ πρόξενοι, ὁ Νομάρχης μετὰ τοῦ διοικητοῦ καὶ ἡ Α. Σ. ὁ Μητροπολίτης Κύριλλος. Ἐφ' ᾧ καὶ ἀνηλθον ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» δι' ἀτμακάτου ἐπὶ τούτῳ ἀποσταλείσης, ὅπως παραλάβῃ τὴν ἐπιτροπὴν.

Ὁ Κουντουριώτης ἀπέρριψεν ἀσυζητητὴ τὰς δύο πρώτας τῶν προτάσεων, διὰ τὴν τρίτην εἰπὼν ὅτι: ἐὰν ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐνόμιζεν, ὅτι θὰ ἦτο δι' αὐτὸν καλλίτερον ν' ἀποσυρθῆ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου, ἦτο κύριος νὰ τὸ πράξῃ καὶ οὐδεὶς θὰ τὸν ἡμπόδιζεν. Ὅθεν ἐδήλωσεν εἰς τὴν ἐπιτροπὴν, ὅτι παρέτεινεν ἐπὶ μίαν εἰσέτι

ᾧραν, ἤτοι μέχρι τῆς ἡμισείας μετὰ μεσημβρίαν, τὴν προθεσμίαν πρὸς παράδοσιν τῆς πόλεως, μεθ' ἧς θὰ διέτασσε τὴν ἀποβίβασιν τῶν ἀγγημάτων πρὸς κατάληψιν αὐτῆς διὰ παντός μέσου.

Πράγματι τὴν ἡμίσειαν μ.μ. ἀκριβῶς, ἐπιδαίοντες λέμβων καὶ φορτηγίδων, αἱ ὁποῖαι εἶχον προηγουμένως ζητηθῆ, ἀπεβιδάσθησαν εἰς διάφορα μέρη τῆς πόλεως τὰ ἀγγήματα καὶ ὁ στρατός μας. Ὁ τουρκικὸς στρατός εἶχεν ἀπὸ πρῶτας ἐκκενώσει τὴν πόλιν καὶ λάβει τὴν πρὸς τὴν Οὐτζάν ἄγουσαν.

Ἡ ἀποβίβασις συνεπῶς ἐγένετο ἄνευ ἀντιστάσεως εἰς διάφορα, ὡς εἶπομεν σημεῖα τῆς πόλεως· ἤτοι εἰς τὸν λιμένα, τὴν Πετρόσκαλα καὶ τὴν τουρκικὴν συναικίαν Ἐπάνω Σκάλαν, ὅπου εἶχαν μεταβῆ τὰ «Ψαρά», ὅπως βοηθήσωσιν ἐν ἀνάγκῃ τὴν ἀπόβασιν.

Ἐν μέσῳ τῶν ζητωκραυγῶν καὶ τῶν ἀλαλαγμῶν τοῦ ἐξάλλου πλήθους ἀπεβιδάσθη τὸ εἰς τὴν Πετρόσκαλαν ἀγγημα. Προηγούντο αὐτοῦ δύο μυδραλλιοβόλα Μαξιμ καὶ εἶπετο τὸ ἀγγημα με μίαν πελωρίαν σημαίαν. Ἦγειτο δὲ αὐτοῦ ὁ Καραμούζος.

ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν τοῦ Καραμούζου, τὸ ἀγγημα ἠκολούθησε τὴν παραλιακὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ Καστράκι καὶ πρὸς τὴν ἑπαυλίαν τοῦ Νομάρχου.

Πάραυτα τὸ ἀγγημα ἔκαμε κατοχὴν τοῦ κυβερνητικοῦ κτιρίου καὶ ἐπὶ τοῦ ἐξώστου αὐτοῦ τοῦ βλέποντος πρὸς τὴν θάλασσαν ὑψώθη ἡ σημαία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, χαιρετισθεῖσα ὑπὸ τοῦ στόλου δι' εἰκοσι καὶ ἑνὸς κωνιοβολισμῶν.

Ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον εἰς τὸ κίосκι τοῦ Νομάρχου, ὁ στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς Μιτυλήνης Κ. Μελάς κατελάμβανε τὸ διοικητήριον, τάσων πρὸ αὐτοῦ φρουράν.

Τὴν νύκτα τῆς 9ης Νοεμβρίου ἀπέπλευσε πρὸς ἄγνωστον διεύθυνσιν τὸ πλείστον μέρος τοῦ στόλου τῆς κατοχῆς μετὰ τῆς ναυαρχίδος καὶ τῶν μεταγωγικῶν.

Εἰς τὸν Ν. λιμένα ἠγκυροβόλουν ἤδη μόνον τὸ ἀντιτορπιλικὸν «Νέα Γενεά» καὶ τὸ μεταγωγικὸν «Ἑσπερία», εἰς δὲ τὸν Β. λιμένα τὸ θωρηκτὸν «Ψαρά».

Πλήρης τάξις ἐπεκράτει ἐν τῇ πόλει, ἡ δὲ ἀντίστασις ἐκ μέρους τοῦ ἀποχωρήσαντος τουρκικοῦ στρατοῦ δὲν ὑπετίθετο ὅτι θὰ ἦτο σοβαρά.

Ὁ στρατὸς τῆς κατοχῆς κατηυλίσθη εἰς τὰ διάφορα τῆς πόλεως κοινοτικά σχολεῖα.

Ἡ τουρκικὴ χωροφυλακὴ ἤχημαλωτίσθη παραδοθεῖσα.

Πῶς κατελήφθη ὁ Ποταμὸς τῆς Μιτυλήνης.

Τὴν ἐπιούσαν ἀνεκοινούντο τὰ ἐπόμενα περὶ τῆς προσελάσεως τοῦ στρατοῦ μας πρὸς τὰ νότια τῆς νήσου :

«Διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων, τὸ καταδρομικὸν «Μακεδονία» ἀπέπλευσεν ἐκ τοῦ λιμένος Μιτυλήνης τὴν 11ην πρωϊνὴν τοῦ Σαββάτου, φέρον ἄγχιμα πεζοναυτῶν ἐξ 120 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ὑποπλοίαρχον κ. Δεμέστιχαν καὶ τὸν ἀνθυποπλοίαρχον Ν. Ρίτσον. Παρὰ κλήσει τοῦ μοιράρχου ἐπέβαινε τῆς «Μακεδονίας» καὶ ὁ Γ. Καρατζᾶς τμηματάρχης τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν, πρὸς ἐγκατάστασιν ἐν Πλωμαρίῳ προσωρινῶν ἀρχῶν.

Τὴν 1ην μ. μ. ἡ «Μακεδονία» ἠγκυροβόλησε πρὸ τοῦ Πλωμαρίου, ὅπου ἠκούοντο συνεχεῖς πυροβολισμοὶ καὶ κωδοнокρουσίαι, ἄπειρον δὲ πλῆθος ἦτο συνηγμένον ἐπὶ τῆς παραλίας. Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀγκυροβολίαν προσήγγισε τὴν «Μακεδονίαν» λέμβος φέρουσα ἐπιτροπὴν Πλωμαριτῶν, ἥτις ἐδήλωσεν ὅτι ἀπὸ δύο ἤδη ἡμερῶν αἱ ἀρχαὶ κατελύθησαν καὶ ὅτι ἡ πόλις ἀναμένει τὴν ἐξοδὸν τοῦ ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ.

Διετάχθη πάραυτα ἡ ἀποβίβασις τοῦ ναυτικοῦ ἀγῆματος, εἴτα δὲ ἀπεβιβάσθησαν τὸ ἐπιτελεῖον τῆς «Μακεδονίας» μετὰ τοῦ Καρατζᾶ. Ἡ ὑποδοχὴ ὑπῆρξεν ἀποθεωτικὴ, τῶν κατοίκων ἀσπαζομένων ἀξιωματικῶς καὶ ναύτας, τῶν δὲ κυριῶν καὶ νεανίδων ραινουσῶν αὐτοῦς δι' ἀνθέων καὶ ἀρωμάτων. Τοὺς ἀνῆρπασαν κυριολεκτικῶς καὶ τοὺς μετέφερον εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ὅπου ἐξεφωνήθησαν ἐνθουσιώδεις λόγοι.

Κατόπιν ἠγουμένης τιμητικῆς συνοδείας πολιτοφυλάκων μετέβησαν εἰς τὰ διάφορα δημόσια καταστήματα πρὸς παραλαβὴν αὐτῶν. Ἡ προσωρινὴ διεύθυνσις τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν ἀνετέθη εἰς τὴν Δημογεροντίαν καὶ δημοτικὴν ἀρχήν. Εἴτα μετέβησαν εἰς τὴν λέσχην ὅπου παρετέθησαν ἀναψυκτικὰ καὶ ἐξεφωνήθησαν καὶ ἄλλοι λόγοι.

Τὴν ἐβδόμην ἑσπερινὴν ἐν μέσῳ τῆς αὐτῆς φρενιτιδοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐπεβιβάσθησαν ἐκ νέου, ἀφοῦ ἐχορήγησαν εἰς τοὺς κατοίκους ἐπαρκῆ πρὸς ἀμυνάν των ὅπλα.

Συμπληρωματικά περὶ τῆς καταλήψεως τῆς Χίου.

Τὴν 16ῃν Νοεμβρίου τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου μετέδιδε τὰς ἑξῆς νέας πληροφορίας περὶ τῆς προόδου τῶν στρατευμάτων μας εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου Χίου.

«Κατὰ τηλεγραφικὰς πληροφορίας ἐκ Χίου ἡ θέσις Ἅγιος Μάρκος, κορυφὴ τοῦ ὄρους Προβάτιον, κατελήφθη μετὰ γενναίαν προέλασιν τοῦ πεζικοῦ καὶ πεζοναυτικοῦ ἀγῆματος.

Τὴν προέλασιν ὑπεστήριξεν ἡ λυομένη πυροβολαρχία καὶ ἀπὸ θαλάσσης τὰ ταχυβόλα τῆς «Μακεδονίας». Ὁ τουρκικὸς στρατὸς ὑποχωρήσας πρὸς Δ. τοῦ ὄρους κατέλαβε γραμμὴν ἀπὸ Ἅγ. Μάρκου μέχρι Λαγκαδάς.

Ἡ προέλασις ἐξηκολούθησε καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν τῆς σήμερον.

Διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου «Ὁράτιος» ἀπεστάλησαν εἰς Πειραιᾶ ὁ εἰσπγγελεὺς, ὁ ὑποτελώνης, ὁ ὑποδιοικητής, 60 στρατιῶται ἀχμάλωτοι καὶ 117 Τούρκοι ἄτακτοι μετασχόντες τῶν μαχῶν.

Ἐντὸς τοῦ παρὰ τὸν λιμένα παλαιοῦ φρουρίου εὐρέθησαν ἀρκετὰ ἀχρηστα πυροβόλα καὶ κιβώτια τινὰ πυρομαχικῶν. Τούρκοι στρατιῶται παρεδίδοντο καθ' ἑκάστην εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.»

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ δὲ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Χίου ὁ Χίος ἐφοπλιστὴς Α. Μιχαλινὸς παρουσιασθεὶς εἰς τὸ ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν Στρατόν ἐδήλωσεν ὅτι κατ' ἐντολὴν τοῦ ἐν Λονδίῳ ἀδελφοῦ του Τζωρτζῆ Μιχαλινου θέτει εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῇ χαρμυσύνῳ ἀγγέλματι τῆς καταλήψεως τῆς ἰδιαίτερας πατρίδος Χίου ποσὸν 25 χιλ. φράγκων.

Ὁ Στράτος εὐχαριστήσας τοὺς ἀδελφοὺς Μιχαλινου διετύπωσε τὴν γνώμην ὅπως τὸ ποσὸν τοῦτο χρησιμεύσῃ ὡς πυρὴν τῆς κατασκευῆς ἐνὸς νέου πολεμικοῦ, τὸ ὁποῖον νὰ φέρῃ τὸ ὄνομα τῆς ἀπελευθερωθείσης ὠραίας νήσου.

Τὴν γνώμην τοῦ ὑπουργοῦ ἔσπευσε νὰ τηλεγραφήσῃ μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τὸν ἐν Λονδίῳ ἀδελφόν του ὁ Α. Μιχαλινός, ὁ ὁποῖος καὶ κατέθετεν ἤδη τὸ ἀνωτέρω ποσὸν εἰς μίαν τῶν ἐνταῦθα Τραπεζῶν.

Πρακτικώτερον ὁμῶς σχεπτόμενος ὁ τέως ὑπουργὸς τῆς Ἐθνικῆς Οἰκονομίας Ε. Α. Μπενάκης ἀπέστειλε πρὸς «Ἐστίαν» τὴν κατωτέρω ἐπιστολήν :

«Κύριε συντάκτα τῆς «Ἐστίας».

Ἐἰς τὸ χθεσινὸν φύλλον σας ἀνέγνωσα τὰ δημοσιευθέντα ἐν σχέσει πρὸς τὴν ἐκ τοῦ χαρμωσύνου γεγονότος τῆς καταλήψεως τῆς Χίου προκληθεῖσαν δωρεάν τοῦ κ. Μιχαηλοῦ καὶ τὴν ἰδέαν νὰ κατασκευασθῇ δι' ὁμοίων δωρεῶν νέον πλοῖον φέρον τὸ ὄνομα τῆς νήσου.

Ἡ ἰδέα εἶνε πολὺ ὠραία. Δὲν νομίζετε ὅμως ἔτι, ἀντὶ νέου μικροῦ πολεμικοῦ σκάφους διὰ δωρεῶν, τοῦ ὁποίου δὲν ὑπάρχει ἄμεσος ἀνάγκη, θὰ ἦτο πολὺ ἐπιφελεστέρα ἢ σύστασις καὶ συντήρησις πρακτικῆς Γεωργικῆς Σχολῆς μὲ ὠρισμένον ἀριθμὸν μαθητῶν, διδασκόμενων δωρεάν; Μία τοιαύτη σχολὴ εἰς τὴν Χίον θὰ ἐνεθάρρυνεν εἰς ἕλας τὰς νήσους τὴν παραμεληθεῖσαν ἕνεκα τῆς κακοδιοικήσεως γεωργικὴν ἀνάπτυξιν τῶν κατοίκων, δι' ἔλλειψιν τῆς ὁποίας οἱ γεωργοὶ ἐβιάζοντο νὰ μεταναστεύωσιν. Οἱ Χῖοι γνωστότατοι ὡς καλοὶ γεωργοὶ καὶ ἄριστοι κηπουροὶ, διὰ τοιαύτης μορφώσεως θὰ ἀπέδιδον συντομώτατα σημαντικὰ ἀποτελέσματα, ὅχι μόνον εἰς αὐτὴν τὴν νῆσον, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας νήσους καὶ ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος.

Ἐρωπόνος εἰδικὸς διὰ τὴν καλλιέργειαν τῶν ἐσπεριδοειδῶν, τῶν ὄπωροφόρων δένδρων καὶ τῶν ἀμπέλων δι' ἐκλεκτοῦς οἶνους θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν ἐπαναφορὰν τῆς εὐτυχίας εἰς τὸν τόπον, ἐνῶ ταυτοχρόνως καὶ αἱ ἄλλαι νῆσοι θὰ ἐδιδάσκοντο ἐκ τῆς αὐτῆς σχολῆς.

Ἐὰν οἱ εὐποροῦντες Χῖοι μελετήσωσιν τὴν σκέψιν ταύτην καὶ ὡς πρακτικοὶ ἀποφασίσουν τι τοιοῦτον, δὲν ἀμφιβάλλω ἔτι καὶ τὴν Κυβέρνησιν θὰ εὔρουν πρόθυμον νὰ τοὺς συνδράμῃ εἰς τὸ ἔργον των.

Μεθ' ὑπολήψεως

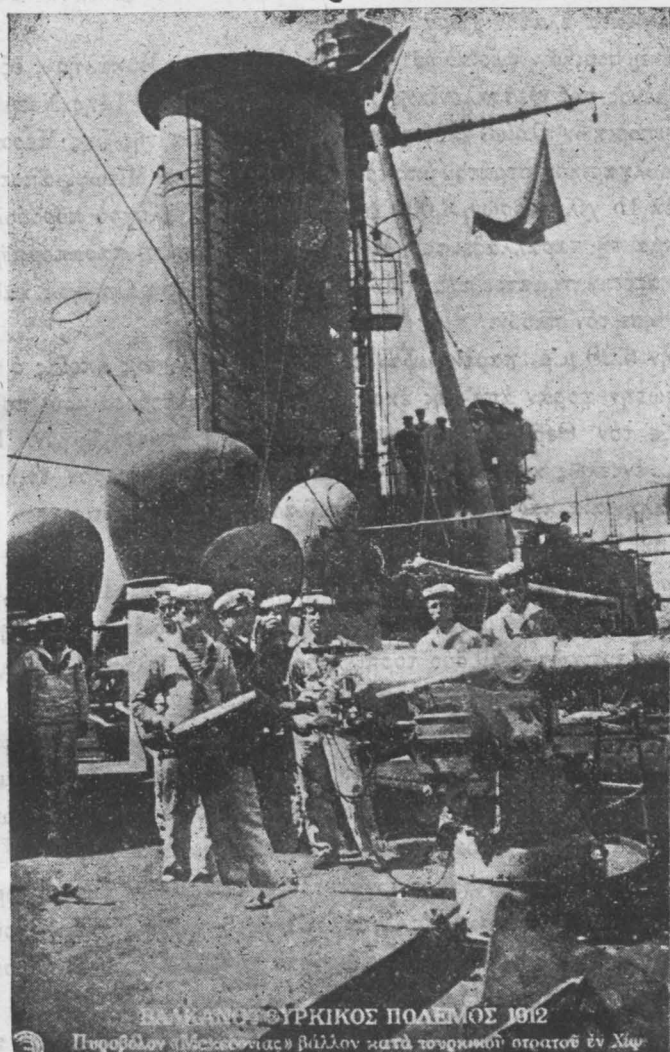
Ε. Α. ΜΠΕΝΑΚΗΣ.»

Διὰ τὸ "Ἁγιον" Ὄρος.

Ἄστυνίμος τῆς χερσονήσου Ἄθω διωρίζετο ἤδη ὁ ἐκ Πατρῶν ἐφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς Δ. Λόντος, ὅστις καὶ ἐγκαθίστατο μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν δυνάμεως εἰς τὸ Διοικητήριον Καρυῶν.

Εὐθὺς ἄμα τῇ ἐγκαταστάσει του ἐξέδωκε διαταγὴν, δι' ἧς ἀπηγόρευσε τὴν ὀπλοφορίαν, ἔθεσε καὶ διαφόρους ἄλλους περιορισμοὺς χάριν τῆς τάξεως καὶ τῆς ὑγείας τῶν πολιτῶν.

Ὁ κόσμος τόσον οἱ μοναχοὶ ἀνερχόμενοι εἰς 10 χιλιάδας ὅσον καὶ

ΒΑΛΚΑΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1912
Πυροβόλον «Μετσοβίας» βύλλον κατὰ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐν Χίω

οἱ πολῖται ἦσαν ἐνθουσιασμένοι μὲ τὰς Ἑλληνικὰς ἀρχάς, αἵτινες κατώρθωσαν νὰ ἐμπεδώσουν τὴν τάξιν καὶ νὰ ἐπαναφέρουν τὴν γαλήνην μεταξὺ τῶν εὐρισκομένων εἰς προαιωνίους διαμάχας καὶ ἔριδας μοναχῶν ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος.

Ὡς πρὸς τὰς λεπτομερείας τῆς παραπομπῆς τῆς Βουλγαρικῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

ταξιαρχίαι δι' Ἑλληνικῶν πλοίων ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Δεδεαγάτς, τὰ πράγματα ἔλαβον χώραν ὡς ἑξῆς :

Τὰ ἐμπορικὰ πλοία, ὀδηγούμενα ὑπὸ τῆς «Μυκάλης», ἐξήλθον τοῦ λιμένος τῆς Θεσσαλονίκης τὴν 9.20' π. μ. τῆς 14ης Νοεμβρίου. Τῶν ἐμπορικῶν πλοίων ἐπέβαινεν ἡ Β' ταξιαρχία τῆς 5ης Μεραρχίας τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Μίτωφ, ἀποτελουμένη ἐκ 15 χιλ. ἀνδρῶν, 3,000 ἵππων καὶ τοῦ ἀναλόγου πυροβολικοῦ.

Ἄμα τῇ παραλλάξει τοῦ Μεγάλου Ἐμβόλου ἡ παραπομπή ἐτάχθη, κατόπιν σήματος τῆς «Μυκάλης», εἰς τρεῖς φάλαγγας καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πλοῦν.

Τὴν 6.20 μ.μ. παρέκαμψαν τὴν Κασσάνδραν, τῆς ὁποίας ὁ φάρος διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ Ἱταλοτουρκικοῦ πολέμου ἐφώτιζε τὸν Θερμαϊκὸν ἐλευθερὸν πλέον ἀπὸ πάντα ζυγόν. Ἡ θάλασσα ἐντελῶς κατ' ἐξαίρεσιν μετὰ τεσσαρακονθήμερον τρικυμίαν. ἦτο γαλινηαία καὶ ἡ σελήνη ἀνατείλασα τὴν 9ην ἐφώτισε τὸν μεγαλοπρεπῆ Ἄθω.

Πρὸ τοῦ Δεδεαγάτς ἐφθασαν τὴν 1ην μ. μ. τῆς ἐπομένης, ὅπου ἀπὸ πρωΐας ἀνέμενε μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐκ τῶν θωρηκτῶν, δύο ἀνιχνευτικῶν καὶ δύο τορπιλλοβόλων, ἐνῶ πλήθος ρυμουλκῶν καὶ φορτηγίδων ἦσαν ἔτοιμοι διὰ τὴν ἀποδίδοσιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁλόκληρος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἶχε τὰς σημαίας του μεσιστίους ἐπὶ τῷ ἔθνικῷ πένθει διὰ τὸν ἐπισυμβάντα θάνατον τοῦ Οἴκουμ. Πατριάρχου, ὡς θὰ ἴδωμεν κατωτέρω. Τὸ αὐτὸ δὲ ἐπραξαν ἀμέσως κατόπιν σήματος τῆς «Μυκάλης» καὶ πάντα τὰ μεταγωγικά.

Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς συγκεντρωμένος ἐπὶ τῶν καταστρωμάτων τῶν πλοίων ἐξερράγησαν εἰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἅμα ὡς τὰ μεταγωγικά ἀντίκρυσαν αὐτόν, εἰς τὰς ζητωκραυγὰς δὲ ταύτας ἀπήντησαν οἱ ἡμέτεροι.

Μεταξὺ τῶν ρυμουλκῶν καὶ τῶν φορτηγίδων, ἐκτελοῦντα τὸ μετριόφρον ἔργον, ἦσαν τὰ δύο τιμήσαντα ἑαυτὰ τορπιλλοβόλα ὑπ' ἀριθ. 11 τῆς Θεσσαλονίκης (Α. Βότσης) καὶ 14 τῶν Κυδωνιῶν (Περ. Ἀργυρόπουλος).

Ἡ ἀπόδοσις ἐξηκολούθησε μέχρις ἐσπέρας, διακοπεῖσα κατ' ἐπιθυμίαν τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπανελήφθη τὴν ἐπομένην παρατωθεῖσα εἰς 18 ὥρας.

Ὁ συνταγματάρχης Μιτώφ ἐπεσκέφθη, κατόπιν τὸν Ἀρχηγὸν ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» διὰ νὰ τὸν εὐχαριστήσῃ, χαιρετισθεὶς διὰ τῶν κεκανο-
νισμένων κανονισμῶν. Τὸν «Ἀβέρωφ» ἐπεσκέφθησαν καὶ πολλοὶ
ἄλλοι Βούλγαροι ἀξιωματικοί.

LVI.

Ὁ Θάνατος τοῦ Πατριάρχου.

Τὴν σύμπτωσιν μοιραία! Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (14 Νοεμβρίου), καθ' ἣν τὰ Ἑλληνικὰ σκάφη μετέφερον τὸν Βουλγαρικὸν στρατὸν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Δεδὲ-Ἀγάτς, παρέδιδεν ἐν Κωνσταντινουπόλει τὸ μέγα τοῦ πνεύματος ὁ πράγματι μέγας ἀρχηγὸς τῆς Ὀρθοδοξίας Οἴκ. Πατριάρχης Ἰωακείμ δ' Γ'.

Ἐν μέσῳ τῆς χαρᾶς τοῦ θριάμβου καὶ τῶν νικῶν τῶν ἑλληνικῶν ἑπλων, μὲ τὴν δύναμιν τῶν ὁποίων τὸ Γένος εἶδεν ἐλευθερουμένους ἐκ τῆς δουλείας τόσους πληθυσμούς, ἢ κεραυνοδόλος εἰδησις τοῦ θανάτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου ἤλθε νὰ διαχύσῃ τὸ πένθος καὶ τὴν θλίψιν εἰς ἕλον τὸ Ἑλληνικὸν διὰ τὴν ἐθνικὴν ὄντως ἀπώλειαν, ἣν ὑπέστη σύμπαν τὸ Γένος ἐν τῷ προσώπῳ Ἰωακείμ Γ'.

Δὲν ἦτο συνήθης ἢ ἐκλιπούσα μεγάλη φυσιογνωμία τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου οὐδὲ κοινὸς τύπος Ἱεράρχου, καταλαβόντος ἐκ συμπτώσεως τὸν θρόνον τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Διότι ἕλος αὐτοῦ ὁ βίος ὡς ἀρχηγοῦ τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ ὡς ἐθνάρχου ὑπῆρξε μεγαλοουργὸς δράσις καὶ διαρκὴς ἀγὼν ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων καὶ τῶν προνομίων τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους, ὁ δὲ θάνατος αὐτοῦ κατελίμπανε μέγα κενόν, ἢ πλήρωσις τοῦ ὅποιου κατὰ τὰς στιγμὰς ἐκείνας μάλιστα δὲν ἦτο εὐχερής.

Ὁ Ἰωακείμ Γ' Βυζάντιος τὴν πατρίδα ἐγεννήθη τῇ 18 Ἰανουαρίου τοῦ 1834 ἐκ πατρὸς Δημητρίου καὶ μητρὸς Θεοδώρας καλούμενος Χρῆστος. Καταταχθεὶς δὲ ἐν τῷ κλήρῳ ἐκλήθη Ἰωακείμ. Ὑπηρέτησε τὸ πρῶτον ὡς διάκονος τοῦ ναοῦ Ἁγίου Γεωργίου τῶν Ὀρθόδοξων ἐν Βιέννῃ. Προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ Ἰωακείμ τοῦ Β' διορίσθη ὑπ' αὐτοῦ τῇ 12 Νοεμβρίου 1860 δευτερεύων τῶν Πατριαρχείων καὶ τῇ 23 Μαρτίου 1863 μέγας Πρωτοσύγκελος, ἀπαλλαγεὶς τῶν καθηκόντων τούτων τῇ 18 Ἰουλίου ἡμέρας τινὰς μετὰ τὴν παῦσιν τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ Β'.

Τῇ 10 Δεκεμβρίου 1864 ἐξελέγη Μητροπολίτης Βάρνης καὶ μετετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν Θεσσαλονίκης τῇ 9 Ἰανουαρίου 1884.

Γνώστης τῆς Τουρκικῆς, τῆς Βλαχικῆς καὶ τῆς Γερμανικῆς διεκρίνετο διὰ τὴν ἀπαράμιλλον εὐροίαν τοῦ λόγου καὶ τὸν μέγαν ζήλόν του ὑπὲρ τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Γένους.

Πρὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτοῦ ὡς Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης πέντε ἀλλεπαλλήλως Μητροπολίται εἶχον παραιτηθῆ ἕνεκά τοῦ τότε Βουλγαρικοῦ ζητήματος τῶν σχολείων. Ὁ Ἰωακείμ ὅμως μὲ τὴν διπλωματικὴν του περινοίαν καὶ τὴν ἐπιβολὴν κατώρθωσε νὰ ἐπιβληθῆ καὶ εἰς τὰ ἐρίζοντα τότε μέλη τῆς κοινότητος Θεσσαλονίκης καὶ εἰς τὴν Πύλγν. Ἦτο διπλωμάτης ἐκ τῶν διαπρεπεστάτων περιβεδλημένος τὴν ἱερωτάτην στολὴν Πρωθιεράρχου.

Καθ' ἣν ἐποχὴν μετὰ τὸν Ρωσοτουρκικὸν πόλεμον ἐκρίνετο ἡ τύχη τῆς Τουρκίας εἰς τὸ Βερολίνον, ὁ Ἰωακείμ ὡς μητροπολίτης Θεσσαλονίκης συνέταξε καὶ ὑπέβαλεν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ δι' αὐτῶν εἰς τὰ Ἀνακτοβούλια τῆς Εὐρώπης σφοδρότατα ὑπομνήματα ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν δικαιωμάτων ἐν Μακεδονίᾳ, ἧτις διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου παρεδίδοτο ὀλόκληρος εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων. Καὶ τὰ ὑπομνήματα ἐκεῖνα ἐχρησίμειυσαν ὡς πηγὴ, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Σώλοβαρου ἤντησε τὰ μεγαλείτερα καὶ πειστικώτερα τῶν ἐπιχειρημάτων του κατὰ τῆς συνθήκης τοῦ Ἁγίου Στεφάνου.

Ἰωακείμ ὁ Γ' εἶχεν ἤδη ἐπιβάλει τὴν μεγάλην φυσιογνωμίαν του ἐν τῇ Μεγάλῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ τῇ 4 Ὀκτωβρίου 1878 ἐξελέγετο πανηγυρικῶς Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης ἐν ἡλικίᾳ μόλις 40 ἐτῶν.

Ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον, εὗρε τὰ ταμεῖα τοῦ Πατριαρχείου κενὰ ἕνεκα τῶν διεξαγομένων τότε ἀγώνων κατὰ τῶν Βουλγάρων. Τὸ πρῶτον αὐτοῦ ἔργον, συνεπῶς, ὑπῆρξε νὰ ἐλύσῃ τοὺς ὁμογενεῖς καὶ νὰ προκαλέσῃ μεγάλας δωρεὰς αὐτῶν, διὰ τῶν ὁποίων κατώρθωσεν ἐντὸς τριῶν μόνον μηνῶν νὰ ἀνακαινίσῃ τὰ Πατριαρχεῖα, ἅτινα εἶχον καταστῆ ἐρείπια, ἀφήσας μόνον ἄθικτον τὴν κλειστὴν θύραν τοῦ Πατριάρχου Γρηγορίου, εἰς τὴν ὁποίαν τρία ἔτη πρὸ τῆς ἀνακηρύξεως τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ ἀνήρτησε καὶ τὴν εἰκόνα Γρηγορίου τοῦ Ε', τὴν ὁποίαν ὅμως τῇ σφοδρᾷ διαμαρτυρίᾳ τῆς Πύλης καὶ διότι ἠπειλήθησαν ταραχαὶ ἠναγκάσθη νὰ ἀποσύρῃ.

Κατὰ τὴν ἀνακαίνισιν τῶν Πατριαρχείων ἐξήλειψεν ὅλα τὰ τουρκικὰ σήματα τὰ ὑπάρχοντα εἰς τὴν μεγάλην αἵθουσαν καὶ ἀνεστήλωσε τὰ σήματα τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων μετὸν δικέφαλον ἀετόν.

Τὸ παράστημα, ὁ ἐπιβλητικὸς χαρακτήρ καὶ τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ ὕψους τοῦ Ἰωακείμ συνήρπαξε καὶ ἐγοήτευεν. Ἱστορικῆ δὲ εἶνε ἡ πρώτη αὐτοῦ παρουσίασις ἐνώπιον τοῦ Σουλτάνου. Μετὸν συνήθη του μεγαλοπρέπειαν φέρων τὰ Βυζαντινὰ σήματα καὶ ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Μεγάλου Λογοθέτου, τοῦ διερμηνέως του, ἐνεφανίσθη ὑψηλόσωμος πρὸ τοῦ Σουλτάνου, ὅστις θέλων νὰ ἐκδηλώσῃ πρὸς αὐτὸν ἰδιαιτέραν εὖνοιαν, τῷ εἶπε :

—Χαίρω ἰδιαιτέρως, διότι ἐξελέγη Πατριάρχης καταγόμενος ἐκ Βυζαντίου, διότι θὰ δύναμαι νὰ συνδιαλέγωμαι τουρκιστί.

Ἄλλ' ὁ Ἰωακείμ μετὸν παρρησίαν, ἥτις τὸν ἐχαρακτήριζε καὶ τὴν ἐθνικὴν του ὑπερηφάνειαν, μολονότι ἐγνώριζε τελείως τὴν τουρκικὴν, τῷ ἀπήντησε διὰ νενομισμένου τύπου τοῦ διερμηνέως ἑλληνιστί :

—Μεγαλειότατε, παρουσιάζομαι ἐνώπιόν σας ὡς ἀρχηγὸς τοῦ Ἔθνους (Μιλὲτ) καὶ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ σᾶς ὁμιλήσω εἰς τὴν γλῶσσαν τοῦ Ἔθνους μου.

Τὴν αὐτὴν ὑψηλοφροσύνην καὶ μεγαλοπρέπειαν ἐτήρει κατὰ τοὺς περιπάτους καὶ τὰς ἰδιαιτέρας ἐπισκέψεις του. Εἶχεν ἰδιόκτητον λέμβον (καϊκι), διὰ τῆς ὁποίας διέπλεε τὸν Βόσπορον καὶ τὸν Κεράτιον. Ἡ λέμβος ἔφερεν ἔμπροσθεν καὶ ὀπισθεν τὰ Βυζαντινὰ σήματα, ἡ δὲ ὑπηρεσία αὐτῆς καὶ τὸ πλήρωμα ἔφερεν ἰδιαιτέραν περιβολὴν, τὸ θέαμα δὲ τοῦ διάπλου τῆς πατριαρχικῆς λέμβου μετὰ τὰ αὐτοκρατορικὰ σήματα καὶ τὰς ἑξ κώπας τῆς ἐκίνει τὸν θαυμασμόν. Αὐτὸς δὲ ὁ Σουλτάνος ἰδὼν μίαν ἡμέραν ἐκ τῶν Ἀνακτόρων τὴν διέλευσιν τῆς λέμβου ἐξεπλάγη καὶ ἀνήσυχος ἐζήτησε νὰ μάθῃ ποιοσ ἦτο ὁ ἐπιβαίνων αὐτῆς. Ὄταν δὲ τῷ ἀπήντησαν ὅτι ἦτο ἡ λέμβος τοῦ Πατριαρχου, ἐξεδήλωσε τὸν θαυμασμόν του.

Ἰωακείμ ὁ Γ' συνέστησε τὸ Πατριαρχικὸν Τυπογραφεῖον καὶ ἱδρυσεν ἀπὸ τῆς 1 Ὀκτωβρίου 1880 τὸ πατριαρχικὸν περιοδικὸν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», ὡς καὶ τὴν Πατριαρχικὴν Βιβλιοθήκην. Τῷ 1879 συνέστησεν ἐν Κων)πόλει Κεντρικὴν Ἱερατικὴν Σχολὴν, ἐπέτυχε

τὴν ὑπὸ τῆς Ρωσικῆς Ἐκκλησίας ἀφιέρωσιν εἰς τὸν Οἰκουμενικὸν θρόνον τοῦ ἐν Μόσχᾳ μετοχίου τοῦ Ἁγίου Σεργίου, καθιέρωσε κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1881 πατριαρχικὸν ἐπόπτην τῶν ἐν τῇ ἀρχιεπισκοπῇ Κωνσταντινουπόλεως σχολείων τῶν ὀρθοδόξων, ἐπέτυχε διὰ χρημάτων ὁμογενῶν τὴν ἀνέγερσιν εἰς περιδλεπὸν μέρος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς, ἣτις εἶνε ἐν τῶν μεγαλοπρεπεστέρων κτιρίων τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Μετέτρεψε τὴν ἐν τῇ νήσῳ Πρώτῃ μονὴν τῆς Μεταμρφώσεως εἰς κληρικὸν γήροκομεῖον καὶ ἐδείχθη διώκτης αὐστηρότατος τῶν καταχρήσεων.

Κατὰ Μάιον τοῦ 1882 ὁ Ἰωακεῖμ ἐχειραφέτησε τὰς μητροπόλεις Λαρίσης, Ἄρτης, Δημητριάδος, Φαναριοφερσάλων, καὶ τὰς ἐπισκοπὰς Τρίκκης, Σταγῶν, Θαυμακοῦ, Γαρδικίου καὶ Πλαταμῶνος μετὰ τῶν ἐν αὐταῖς μονῶν, ἐνωθείσας μετὰ τοῦ βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Ἐπίσης τῇ 20 Ὀκτωβρίου 1879 ὁ Ἰωακεῖμ ἐχειραφέτησε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Σερβικοῦ κράτους ἀνακηρυχθέντος εἰς Βασιλείον. Κατὰ Μάρτιον δὲ τοῦ 1880 ἀπέλυσε τόμον «περὶ τῶν ὀρθοδόξων παροικιῶν Ἐρζεγοβίνης, Σβορνικίου καὶ Βοσνίας.»

Κατὰ τὸ ἔτος 1884 τῇ 30 Μαρτίου περιελθὼν εἰς διάστασιν πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ τὰ δύο ἔθνικα Σώματα παρητήθη καὶ ἐξελέγη τοποτηρητὴς ὁ Ἐφέσου Ἀγαθάγγελος. Ὅταν δὲ μετὰ 40 ἡμέρας ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ νέα ἐκλογὴ, τὸ κόμμα τοῦ Ἰωακεῖμ ἦτο τοσον ἰσχυρὸν καὶ μετὰ τόσου φανατισμοῦ διεξήγετο ἡ ἐκλογὴ, ὥστε καὶ φόνοι ἐγένοντο ἐντὸς τῶν γραφείων τῆς ἐφημερίδος «Νεολόγος», ἣτις διεξῆγε τὸν κατὰ τοῦ Ἰωακεῖμ ἀγῶνα, καὶ ἡ Πύλη ἠναγκάσθη νὰ διατάξῃ τὴν φρούρησιν τῶν Πατριαρχείων διὰ στρατιωτικῆς δυνάμεως. Ἐπεκράτησαν ἐν τούτοις τότε οἱ ἀντίθετοι τοῦ Ἰωακεῖμ.

Ἀποθανόντος ὁμοῦ τοῦ ὑπ' αὐτῶν ἐκλεγέντος μετὰ διετίαν, ἐπανήλθε τὸ ζήτημα τῆς ἐκλογῆς τοῦ Ἰωακεῖμ Γ', ὅστις ἐξηκολούθη ἐξασκῶν μεγάλην γοητείαν ἰδίᾳ παρὰ τῷ λαῷ. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἐξελέγη ἀντ' αὐτοῦ Διονύσιος ὁ Ε' τῇ πλειονοψηφίᾳ τῶν μελῶν τῆς Συνόδου.

Ἐπὶ τῶν ἡμερῶν Διονυσίου τοῦ Ε' ἡ ἐκκλησία ἐκπρύχθη ἐν διωγμῷ κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1890. Ὁ Ἰωακεῖμ τότε μετέβη εἰς Ἅγιον Ὅρος. Ἐπηρεολούθησαν ἔκτοτε συχναὶ ἀλλαγαὶ Πατριαρχῶν, καθ' ἃς ὁ Ἰωακεῖμ Γ' ἦτο πάντοτε ὁ σοβαρώτερος τῶν ὑποψηφίων.

Μετὰ τὸν Διονύσιον Ε' ὁ Νεόφυτος Η' καὶ μετ' αὐτὸν Ἀνθίμος ὁ Ζ' καὶ εἶτα Κωνσταντῖνος ὁ Ε'. Τέλος κατὰ τὸ ἔτος 1901 τὸν μῆνα Ἰούνιον ἡ Ἰωακειμική μερίς ἐνισχυθεῖσα ἐπέτυχε τὴν ἐκλογὴν Ἰωακείμ τοῦ Γ'.

Κατὰ τὴν β' ταύτην Πατριαρχεῖαν τοῦ τετράκις προεκλήθη Πατριαρχική κρίσις, καθόσον πάντοτε ὁ Ἰωακείμ εἶχε κατ' αὐτοῦ τὰ μέλη τῆς Ἱεράς Συνόδου, ἐνῶ ἐξ ἐναντίας ἀπήλαυε τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν λαϊκῶν ἐκλεκτόρων.

Ἡ σπουδαιότερά τῶν κρίσεων ἦτο ἡ ἐκραγεῖσα τὴν 10 Ὀκτωβρίου 1904, ὁπότε ἡ πλειονοψηφία τῆς Συνόδου ἀποτελουμένη ἀπὸ 8 Μητροπολίτας ἐκήρυξε τὸν Ἰωακείμ ἔκπτωτον διὰ τοῦ περιφρήμου «ὕπομνήματος τῶν ὀκτώ». Ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς κρίσεως ταύτης ὁ Ἰωακείμ ἐξῆλθε νικητής.

Ὁ Τρικούπης, συμφώνως πρὸς τὰ καθιερωμένα διὰ μικρῶν δεκαετηρίδων σφάλματα τῆς ἐλληνικῆς πολιτικῆς ἐν τῇ ἀντιλήψει τῶν γενικωτέρων συμφερόντων τοῦ Πανελληνίου, κατεδίωξεν ἀμειλίκτως τὸν Ἰωακείμ κατὰ τὸ 1884. Ἔτε ἔπεσε τοῦ θρόνου τοῦ καὶ τοῦτο ἔνεκα τῆς ἰδέας τῆς Οἰκουμενικότητος, τῆς ὁποίας στερρῶς εἶχετο ὁ Ἰωακείμ μέχρι τέλους τοῦ βίου του.

Ἡ διπλωματική του περίνοια ἦτο μεγίστη. Μία ἀπὸ τὰς πράξεις του, αἵτινες ἐπέσυραν καὶ πολλὰς ἐπικρίσεις ἐναντίον τοῦ καὶ πολλοὺς ἐπαίνους ἐτέρωθεν, ἦτο ἡ συνθήκη (κογκορδάτον, πνευματικὴ ἰσονομία) περὶ τῆς ἐκκλησίας Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης, τὴν ὁποίαν συνήψε τὸ Πατριαρχεῖον μετὰ τῆς Αὐστρίας, ἀποτέλεσμα τῆς πολυπραγμοσύνης του, ἀλλὰ καὶ τῆς ἰδέας τῆς Οἰκουμενικότητος.

Γνωστὴ δὲ ἐπίσης εἶνε ἡ ἐπίμονος καὶ ἰσχυρὰ ἀρνήσις του, ἣν ἀντέταξε κατὰ τῶν ἀξιώσεων τῆς Ρουμανίας ζητούσης νὰ ἀναγνωρισθῇ ἐν Μακεδονίᾳ ἡ ρουμανικὴ κοινότης, ὡς ἐπίσης καὶ ἡ τελευταία ἀνδρική στάσις του ἀπέναντι τῆς αὐθάδους καὶ ἀσεβοῦς κατὰ τοῦ προσώπου τοῦ συμπεριφορᾶς τοῦ Τούρκου στρατάρχου Σεφκέτ πασσᾶ, τὸν ὁπαῖον ἠνάγκασε νὰ ἐπανέλθῃ παρ' αὐτῷ καὶ ἐκφράσῃ τὴν λύπην του.

Ὁ τίτλος τοῦ Ἐθνάρχου εἰς οὐδένα ἄλλον ἠδύνατο οὐσιαστικώτερον νὰ ἀπονεμηθῇ ἢ εἰς τὸν Ἰωακείμ τὸν Γ' ἐν τῷ προσώπῳ τοῦ ὁποίου τὸ Ἔθνος καὶ ἡ φυλὴ ἔχανεν ἤδη τὸν σθεναρώτερον ὑπερα-

πιστὴν καὶ ἰσχυρότερον σηματοφόρον τῆς Ἰδέας τῆς Ἐνότητος τοῦ Γένους.

Ἐγεννήθη καὶ ὁ Ἰωακείμ Γ' ὅπως τόσοι ἄλλοι διὰ τὴν φυλὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀνήκεν, ἀλλ' ἐγεννήθη, ὅπως κ' ἐκεῖνοι, προῶρως. Δὲν ὑπῆρξε σύγχρονος διὰ τὴν ἐποχὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἐνεφανίσθη καὶ ὡς Ἑλληὴν καὶ ὡς κληρικὸς. Διὰ τοῦτο καὶ κατεδιώχθη μετὰ πάθους ὑπὸ τῶν συγχρόνων του καὶ ἔμειναν ἀχρησιμοποίητα τὰ καλλίτερα ἔτη τῆς ζωῆς του. ἐχρησιμοποίηθησαν δὲ μόνον τὰ γηρατεῖά του. Τὴν ἀνοιξὴν τῆς ἀκμαίας ζωῆς του διήλθεν ὁ Ἰωακείμ Γ' φυλακισμένος εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος. Ἄλλ' ἢ ἐθνικὴ ψυχὴ, τὸ ἐνστικτον τῆς ὁποίας ἀπῆτει ζωὴν καὶ μεγαουργίαν, κατώρθωσε νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησιν καὶ τὴν δυνάμιν τῆς καὶ γέρων πλέον σωματικῶς ὁ Ἰωακείμ Γ' ἀνεκλήθη ἐπὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου.

Ἴδου διατι ἢ θλιβερὰ εἶδησις τοῦ θανάτου του ἐδύθιζεν ἤδη, εἰς λύπην ἀφατον ὀλόκληρον τὸν ὀρθόδοξον Ἑλληνισμόν.

Ὁ Οἰκουμενικὸς Πατριάρχης Ἰωακείμ ὁ Γ' ἀπέθανε τὴν νύκτα τῆς 13 πρὸς τὴν 14 Νοεμβρίου κατόπιν σοβαρᾶς ἀσθενείας, ἧτις τὸν ἐκράτει ἀπὸ ἡμερῶν ἤδη κλινίῃ.

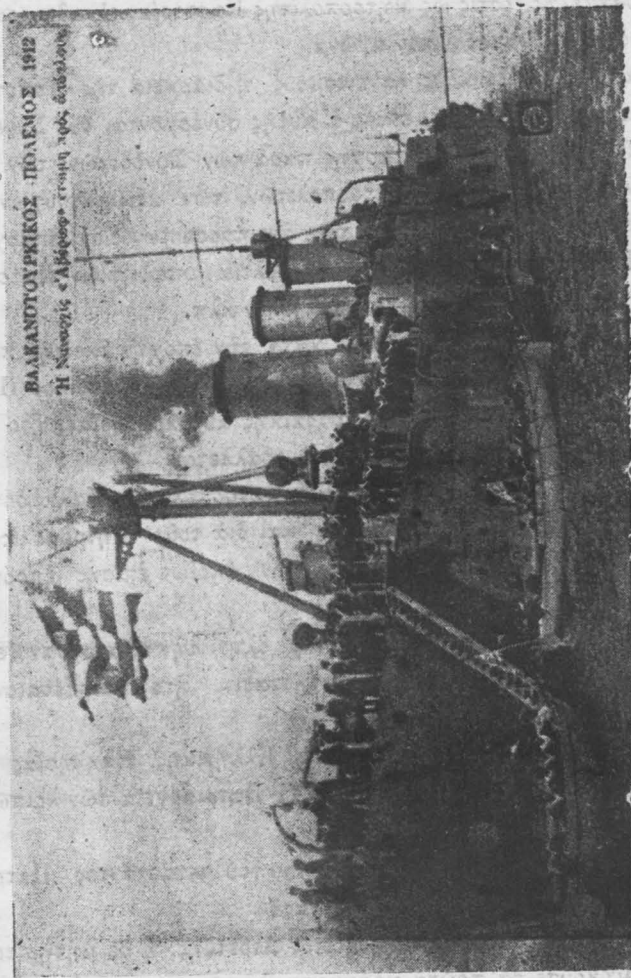
Ὀλίγον μετὰ μεσημβρίαν τῆς 14ης ὁ Πρωθυπουργὸς ἔλαβεν ἐκ Θεσσαλονίκης τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως ἀγγέλλοντος τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου ἐκ πληροφοριῶν τοῦ ἐκεῖ Γάλλου προξένου ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι ἄμεσος τηλεγραφικὴ συγκοινωνία δὲν ὑπῆρχε λόγῳ τοῦ πολέμου.

Ἄμα τῇ λήψει τοῦ βασιλικοῦ τηλεγραφήματος ἢ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις ἔσπευσε ἀμέσως νὰ συλλυπηθῇ τὴν Ἱεράν Σύνοδον τῆς Μεγάλης Ἐκκλησίας διὰ τὴν ἐθνικὴν ἀπώλειαν.

Ἄλλ' εἶχον ἤδη προηγηθῇ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας τὰ συλλυπητήρια, διαβιδοσθέντα ὑπὸ τοῦ ἐν Θεσσαλονίκῃ παρεπιδημοῦντος πανιερωτάτου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, μέσῳ τοῦ ἐκεῖ Γαλλικοῦ Προξενείου διὰ τοῦ παρὰ τῇ Γαλλικῇ πρεσβείᾳ Κωνσταντινουπόλεως ἀπεσπασμένου Ἑλλήνου διπλωματικοῦ ὑπαλλήλου.

Καὶ τηλεγραφήματα δὲ ἐκ τῶν διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν κέντρων ἀνέφερον ὅτι πανταχοῦ τῆς Εὐρώπης ἐτηλεγραφήθη ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάϊμς» ἀγγέλλων

ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1912
Ἡ Ναυαρχία «Ἀλφόνσο» τριτοῦ βαθμοῦ

τὸν θάνατον τοῦ Ἰωακείμ, ἐπελθόντα τὴν ἕν ὥραν καὶ 15 λεπτά μ. μ. προσέθετεν ὅτι ὑπῆρξε τοῦτο κατὰ τὰς τότε μάλιστα κρίσιμους στιγμὰς μεγίστη ἀπώλεια δι' ὀλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος.

Ὁ αὐτὸς ἀνταποκριτὴς ἠγγελλεν ἐπίσης ὅτι συνεκλήθη ἐσπευσμένως ἡ Ἱερὰ Σύνοδος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ὅπως ἐκλέξῃ τοποτηρητὴν καὶ μεριμνήσῃ περὶ τῆς κηδείας τοῦ μεταστάντος Πατριάρχου.

Ὡς τοποτηρητὴς ἐφέρετο ὁ Μητροπολίτης Ἀμασειᾶς Γερμανὸς

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

Καραβαγγέλης, ὅστις ὡς Μητροπολίτης Καστορίας εἶχε διακριθῆ κατὰ τὸν πρὸ ἐτῶν Μακεδονικὸν ἀγῶνα.

Κατὰ τοὺς Ἐθνικοὺς κανονισμοὺς ἡ διάρχεια τῆς Τοποτηρητικῆς εἶνε τεσσαρακονθήμερος, ἐντὸς δ' αὐτῆς συνέρχονται δύο Συνελεύσεις, καθ' ἃς ἐκλέγεται ὁ Πατριάρχης παρὰ τῶν Συνοδικῶν, τῶν παρεπιδημούντων ἐν Κων)πόλει Μητροπολιτῶν, τῶν ἀξιωματούχων (ὀφφικιαλίων) τῶν Πατριαρχείων, τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ἐπαρχιῶν καὶ τῶν Μητροπολιτῶν ὑποβαλλόντων δελτία ὑποψηφίων Πατριαρχῶν, τῶν ἀντιπροσώπων διαφόρων σωματείων κλπ.

Ὡς ἐκ τῆς κρατούσης ἑμῶς κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην πολιτικῆς καταστάσεως, πλείστων Μητροπόλεων τοῦ Οἴκουμενικοῦ Πατριαρχείου ἀποσπασθεῖσθαι ἀπὸ τῆς τουρκικῆς αὐτοκρατορίας, ἦτο βέβαιον, ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ Πατριάρχου θὰ ἀνεβάλλετο.

Ὡς νέος Πατριάρχης ἐφέρετο ὁ Μητροπολίτης Χαλκηδόνος Γερμανός, ὑπῆρχον ἑμῶς πιθανότητες καὶ διὰ τοὺς Μητροπολίτας Κυζίκου, Ἡρακλείας καὶ Ἀμασειας, τῶν ὁποίων ἐπίσης ἐπρόκειτο νὰ προβληθῆ ὑποψηφιότης.

Ἡ κηδεῖα τοῦ Πατριάρχου, παρ' ἑλὴν τὴν κρατούσαν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνωμαλοτάτην κατάστασιν, ἦτο ὑπερβέβαιον ὅτι θὰ ἐτελείτο μεγαλοπρεπεστάτη.

Εἰς τὸ πένθος τῆς Ὀρθοδόξου Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας θὰ μετεἶχον ἡ Βουλγαρικὴ Ἐξαρχία καὶ τὰ Πατριαρχεῖα τῶν λοιπῶν ἐθνοτήτων.

Ἄλλας λεπτομερεῖας ἐπὶ τοῦ βίου τοῦ μεταστάντος Πατριάρχου ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν τὰς ἐπομένας :

Ὁ πατὴρ του ἐλέγετο Δημήτριος Δεβετζής, ἡ δὲ μήτηρ του Θεοδώρα. Διήκουσε τὰ πρῶτα γράμματα ἐν τῇ μικρᾷ σχολῇ τοῦ γραφικοῦ πολιχνίου τοῦ Βαρσοχωρίου. Ἐκ φύσεως ρέπων πρὸς τὸ κληρικὸν στάδιον καὶ ἐκ κληρονομίας εὐλαβῆς ἐγένετο κατὰ τὸ διάστημα τῆς μαθητείας του καὶ ἀναγνώστης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ Βαρσοχωρίου. Ὀλίγον μετα ταῦτα, δωδεκαετῆς περίπου, ἀπῆλθεν εἰς τὸ Ρύσιον—τὸ παρποληθὲν κατὰ τὸ 1910 καὶ ἀνοικοδομηθὲν ἰδίᾳ του πρωτοβουλία—ἀκολουθήσας τὰς περαιτέρω σπουδὰς αὐτοῦ παρὰ τῷ ὀνομαστῷ τότε Χρυσάνθῳ τῷ Ρυσίῳ, μετὰ τοῦ ὁποίου συναπῆλθεν εἰς Ἁγιον Ὅρος, ἔνθα διέτριψεν ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν. Ἐκεῖθεν ἀμφότεροι ἐπανε-

καμφαν εἰς Κωνίπολιν. Ἐν ἔτει 1848 προσκολληθεὶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ μητροπολίτου Σάμου, δύο δὲ ἔτη μετὰ ταῦτα τῇ συστάσει τοῦ βραδύτερον πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Β' ἀνεχώρησεν εἰς Βλαχίαν, ἔνθα καὶ ἐχειροτονήθη ἱεροδιάκονος ἐν ἡλικίᾳ δέκα καὶ ἑπτὰ ἐτῶν. Μετ' οὗ πολὺ ἀνευρίσκομεν αὐτὸν σπουδάζοντα ἐν Ρωσίᾳ, ἐν περιοδίᾳ καὶ ἐπισκεπτόμενον τὰ ἐκεῖ ἐκκλησιαστικὰ ἀρχαία.

Χάριν εὐρυτέρας συμπληρώσεως τῶν σπουδῶν του διακατεῖχeto ὑπὸ διακαοὺς ἐπιθυμίας νὰ συνεχίσῃ τὰς σπουδὰς του ἐν Ἀθήναις, τὰς ὁποίας ἐγνώριζε μόνον διὰ τῆς μελέτης. Ἀλλὰ διερχόμενος ἐκ Βιέννης ἐνέδωκεν εἰς παράκλησιν τῶν ἐκεῖ ὁμογενῶν καὶ παρέμεινεν ἐκεῖ, διατελέσας ἐπὶ τριετίαν ἱεροδιάκονος τῆς ἐν τῇ Αὐστριακῇ πρωτεύουσῃ ἐκκλησίας τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. Κατὰ τὴν τριετὴ αὐτόθι διακονίαν του, ἐξέμαθεν ἔσον ὀλίγοι τὴν Γερμανικὴν. Ἐπέστρεψεν ἀκολούθως εἰς τὰ ἴδια, δύο μόνον μῆνας ἐν τῇ γενετείρᾳ διατρίψας, ἐπανέκαμψε δὲ καὶ πάλιν δι' Ἁγίου Ὄρους, Ἀθηνῶν καὶ Τεργέστης εἰς Βιέννην καὶ παρέμεινε δευτέραν τριετίαν, μέχρις οὗ, παραιτηθέντος ἐν ἔτει 1860 τοῦ Πατριάρχου Κυρίλλου, τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνήλθεν ὁ προστάτης αὐτοῦ Ἰωακείμ ὁ Β', ὁ ἀπὸ Κυζίκου, ὅστις καὶ διώρισεν αὐτὸν δευτερεύοντα. Ἀλλ' Ἰωακείμ ὁ Β' κατέλιπε μετὰ τριετὴ πατριαρχικὸν βίον τὴν ἀρχήν, ὁ δὲ νεαρὸς δευτερεύων ἠναγκάσθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων νὰ τὸν συνοδεύσῃ ἀποχωρήσαντα. Ἀλλὰ μετὰ ἐν μόνον ἔτος διωρίζετο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Σωφρονίου τοῦ Β' μητροπολίτης Βάρνης, χρηματίσας τοιοῦτος ἐπὶ ὀλόκληρον δεκαετίαν, καὶ κατορθώσας καθ' ὅλον τοῦτο τὸ διάστημα ἐξιδανικευμένως πλέον νὰ ἐπιδείξῃ τὰς μεγάλας αὐτοῦ χριστιανικὰς ἀρετάς, ἀμέριστον ἐπισπᾶσας τὴν ἀγάπην καὶ λατρείαν τῶν ἐπαρχιωτῶν αὐτοῦ.

Τὴν 9 Ἰανουαρίου 1874 παυθέντος τοῦ Μητροπολίτου Θεσσαλονίκης, ὁ Ἰωακείμ, τῇ εἰσηγήσει τοῦ τὸ δεύτερον πατριαρχεύοντος προστάτου του Ἰωακείμ τοῦ Β', μετετέθη εἰς τὴν σπουδαιότατην τότε μητρόπολιν τῆς Μακεδονίας.

Ἐν τῇ πρώτῃ συνεδρίᾳ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως, ἣτις συνεκλήθη μετὰ βραχὺ διάστημα μεσοπατριαρχείας τῇ 26 Σεπτεμβρίου, καὶ καθ' ἣν παρήσαν 66 μόνον μέλη ἀντὶ τῶν 76, συνετάχθη κατάλο-

γος ὑποψηφίων ἐκ 13 ἐν ἑλω ὀνομάτων, ἐπιστραφεὶς ὑπὸ τῆς Ὑ. Πύ-
λῃς ἀμετάβλητος.

Ὅτε δὲ τῆ 4 Ὀκτωβρίου 1878 συνεκαλεῖτο τὸ δευτέρον ἢ ἐκλο-
γικὴ συνέλευσις, ἢ διαλογὴ παρεῖχεν εἰς τὸν Θεσσαλονίκης Ἰωακείμ
ψήφους 60, εἰς δὲ τὸν τῆς Φιλιππουπόλεως Νεόφυτον (τὸν μετέπειτα
Πατριάρχην) 44. Καὶ ἡ ὀριστικὴ δὲ ἐκλογὴ ἀνέδειξε παμφηφεὶ Οἰ-
κουμενικὸν Πατριάρχην Ἰωακείμ τὸν Γ' ἐν ἡλικίᾳ 44 ἐτῶν.

Τὰ κατόπιν τὰ γνωρίζομεν ἦδη.

Τὴν δημοτικότητα δὲ τοῦ μεταστάντος Πατριάρχου ἀποδεικνύει
τὸ κατωτέρω γεγονός.

Μετὰ τὴν δευτέραν πτώσιν τοῦ ὁ Πατριάρχης ἀπεσύρθη εἰς τὸ
Βαφειχώριον, ὅπου διήρχετο ἡμέρας ἀνίας. Ἦλθεν ἡ ὀνομαστικὴ του
ἑορτή. Τὴν μεσημβρίαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας 50 χιλιάδες λαοῦ ἐξεκίνη-
σαν ἀσκεπεῖς καὶ πεζῆ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως. Μετέβησαν εἰς τὸ
Βαφειχώριον ἵνα ζητήσωσι τὴν εὐχὴν τοῦ Ἱεράρχου, ἡγουμένου τοῦ
δικηγόρου Κουρούκλη, ὅστις ἦτο ἀνυπόδητος!

Ὁλόκληρος ἡ κολοσσαία διαδήλωσις παρήλασε πρὸ τοῦ Ἱεράρ-
χου συγχαίρουσα αὐτὸν καὶ ζητοῦσα τὴν εὐχὴν του.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸν ἐπεσκέφθη διὰ τὰ τὸν συγχαρῆ καὶ ἐκεῖ-
νος, ὅστις τὸν εἶχε πικράνῃ περισσότερον, ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου
Εἰσερχόμενος ὁ Μητροπολίτης καὶ συναισθανόμενος ὅτι εἶχε πικράνῃ
πολλάκις τὸν Μέγαν Ἱεράρχην, ἐσῆκωσε τὰς χεῖράς του καὶ εἶπε·

— «Συγχώρησέ με. Ἐρχομαι νὰ ζητήσω συγχώρησιν, ἀναγνωρί-
σας τὸ σφάλμα μου.»

Ταῦτα λέγων ὁ Μητροπολίτης Ἐφέσου, ἀνέμενε συγχώρησιν διὰ
νὰ εἰσέλθῃ.

Καὶ ὁ ἐκπτωτος Πατριάρχης ἐγερθεὶς εἶπε μὲ βροντώδη φωνήν·

— «Ὁ Θεὸς συγχωρεῖ καὶ ἔχι ἐγώ. Ποτέ μου δὲν κατηράσθην!»

Καὶ προσέφερε τὸ κάθισμά του εἰς τὸν γηραιὸν Μητροπολίτην,
ὅστις καὶ αὐτὸς εἶχε διανύσει πεζῆ τὸ τετράωρον διάστημα ἀπὸ Κων-
πόλεως εἰς Βαφειχώριον.

Ἄλλ' ὑπῆρξε καὶ ἀληθὴς προφήτης ὁ Ἰωακείμ.

Ὅταν ἀνεκηρύχθη τὸ Σύνταγμα ἐν Τουρκίᾳ καὶ ὁλόκληρος ἡ Ἐλ-
λάς ἐπανηγύριζε, νομίζουσα ὅτι τὸ φαῦλον καθεστῶς κατηργήθη καὶ
ὅτι ἀνέτειλαν νέαι ἡμέραι διὰ τοὺς Χριστιανούς, μόνον ὁ Πατριάρχης

Ἰωακείμ ἐφώνηξε μὲ κίνδυνον καὶ αὐτῆς τῆς ζωῆς του·

— «Μὴ βιάζεσθε. Μὴ βιάζεσθε.»

Ὅταν δὲ ἦ μεταβάσα εἰς Κων)πολιν ἐπιτροπῇ ἐκ τῶν Περιδιάκῃ καὶ Κονδύλῃ διὰ τὴν προετοιμάσῃ τὰ τῆς ἀφίξεως τῶν Ἀθηναίων ἐκδρομῶν, παρουσιάσθη ἐνώπιον τῆς Α. Θ. Παναγιότητος, οὗτος εἶπεν·

— «Ἀφοῦ ἤλθατε, καλῶς ἤλθατε. Ἀλλὰ τί θέλετε ποῦ ἤλθατε;...»

Καὶ μὲ βροντώδη φωνὴν προσέθεσεν ἀνεγερθεὶς·

— «Εἶχαμε ἓνα τύραννον. Τώρα θὰ ἔχωμεν πολλούς. Κάμνετε ἐκδρομὰς καὶ ἐνθουσιάζεσθε διὰ τὸ τίποτε, καθ' ἣν στιγμὴν εἰς τὴν Σάμον σφάζονται οἱ Χριστιανοί!...»

Αἱ προβλέψεις τοῦ Ἱεράρχου ἐπηλήθευσαν, ὄντως, κατὰ κεραίαν.

Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, τὴν ἡμέραν τοῦ θανάτου του, παρουσίαζεν ἐντύπωσιν ὁμοίαν μὲ ἐκείνην ποῦ παρέχει τὴν ἡμέραν τῆς Μεγάλῃς Παρασκευῆς. Ἐπένθει τὸν θάνατον τοῦ Ἐθνάρχου.

Διαταγῇ τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν ἀπὸ πρῶτης εἶχον ἀρχίσει κρουόμενοι πένθιμος οἱ κώδωνες ἔλων τῶν ἐκκλησιῶν. Καὶ οἱ ἀρχοὶ αὐτοὶ πένθιμοι ἤχοι ἐσκόρπιζαν μέχρι τῆς νυκτὸς ἓνα ἀντίλαλον τῆς γενικῆς θλίψεως.

Ἀφ' ἑτέρου εἰς ἔλα τὰ δημόσια καταστήματα ἐκυμάτιζον μεσίστιι αἱ σημαῖαι. ὁμοίως δὲ σημαῖαι μεσίστιι εἶχον ἀναρτηθῆ καὶ εἰς πλείστας οἰκίας καὶ ἰδιωτικὰ καταστήματα.

Οἱ φρουροὶ στρατιῶται τῶν διαφόρων στρατιωτικῶν καταστημάτων ἐκράτουν τὰ ὅπλα τῶν ὑπὸ μάλης, οὕτω δὲ πανταχόθεν ἐξεδηλοῦτο τὸ ἐπικρατοῦν πένθος.

Εἰς ἐκτέλεσιν δὲ Β. Διατάγματος, τηλεγραφικῶς κυρωθέντος διὰ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ Βασιλέως, περὶ ἑπταήμερου ἐθνικοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Πατριάρχου, ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν διέταξεν ὅπως πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ φέρωσι πένθος εἰς τὸν ἀριστερὸν βραγίονα ἐπὶ ἑπτάημερον, αἱ δὲ φρουραὶ κρατῶσι τὰ ὅπλα ὑπὸ μάλης.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ναυτικῶν διέταξεν, ὅπως πάντα τὰ πλοῖα τοῦ στόλου ὡς καὶ πάντα ἀγεξαιρέτως τὰ ἐμπορικὰ φέρωσι κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα τὴν σημαίαν μεσίστιον καὶ τὰς κεραίας τῶν κεκλιμένας.

Ἐκτὸς τούτου, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας, ἀπὸ ἀνατολῶν μέ-

χρη δυσμῶν τοῦ ἡλίου, διετάχθη νὰ βάλλωσιν ἅπαξ καθ' ὄραν ἢ ναυ-
αρχίς, ἀνά εἰ τῶν ἐν Μιτυλήνῃ καὶ Χίῳ ὀρμουμένων πολεμικῶν πλοίων,
οἱ ἐν ταῖς διαφόροις ὀρμοῖς τῆς Ἠπείρου ἀτμομυοδρόμωνες, τὰ πυ-
ροβολεῖα Πειραιῶς, Πρεβέζης, Λήμνου ὡς καὶ ἡ ἐν Θεσσαλονίκῃ ὀρ-
μοῦσα ἀκταιωρός.

Σχετικὴ διαταγὴ διὰ τὰ πυροβολεῖα τοῦ Καραμπουρνοῦ ἐδόθη
ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν.

Οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν παλεμικῶν ὑπουργείων θὰ ἔφερον προσέτι πέν-
θιμον ταινίαν καὶ ἐπὶ τοῦ σπαθιστῆρός των.

Ὁ ὑπουργὸς τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως διέταξε τοὺς γυμνα-
σιάρχας καὶ τοὺς ἐπιθεωρητὰς τῶν σχολείων, δι' αὐτῶν δὲ τοὺς scho-
λάρχας καὶ λοιπούς, ὅπως φέρωσι πάντες πένθος εἰς τὸν ἀριστερόν
βραχίονα. Παρόμοιον πένθος διετάχθη νὰ φέρωσι καὶ ἔλοι οἱ ὑπάλλη-
λοι τοῦ ὑπουργείου ὡς καὶ οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου.

Διετάχθησαν ἐπίσης οἱ ἀνωτέρω ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ ὅπως ἐπιμνη-
μόσουνοι δεήσεις τελεσθοῦν καθ' ἕλον τὸ κράτος κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς
κηδείας, παρισταμένων κατ' αὐτάς καὶ τῶν μαθητῶν τῶν σχολείων
ἐν σώματι διακοπτομένων τῶν μαθημάτων.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν ἔδωκεν ἐπίσης ἀναλόγους διατα-
γὰς πρὸς τοὺς νομάρχας τοῦ κράτους νὰ εἰδοποιήσωσι καὶ τὰς δημο-
τικὰς ἀρχὰς ὅπως ἐκ συνεννοήσεως μετὰ τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἀρχῶν
φροντίσωσι διὰ τὴν δημότελεστέραν τέλεσιν τῶν ἐπιμνημοσύνων δεή-
σεων. Ἀναλόγους διαταγὰς ἔδωκεν καὶ οἱ ὑπουργοὶ τῶν Οἰκονομικῶν
καὶ τῆς Δικαιοσύνης.

Τὸ πένθος ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος θὰ ἔφερον καὶ πάντα τὰ
μέλη τοῦ ὑπουργικοῦ συμβουλίου, ἐπὶ ἑπτάήμερον δὲ θὰ ἔμενον με-
σίστιοι αἱ σημαῖαι ἕλων τῶν δημοσίων καταστημάτων.

Ταυτοχρόνως ἡ Ἱ. Σύνοδος ἐλάμβανε τὴν ἀκόλουθον ἀπόφασιν :
Ἰον. Νὰ ἀποστείλῃ εἰς τὸν Σεβ. Τοποτηρητὴν τοῦ Οἴκουμ. Θρό-
νου τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

« Σεβασμ. Τοποτηρητὴν Οἰκουμενικοῦ Θρόνου

Κωνσταντίνου—Φανάριον

« Ἱερὰ Σύνοδος Ἐκκλησίας Ἑλλάδος μετὰ παντός χριστεπωνύμου
πληρώματος, βαρυσταλάως ὅτι Μεγάλῃ Χριστοῦ Ἐκκλησίᾳ ἀπωρφα-
νίσθη δεξιῷ κυβερνήτου Παναγιωτάτου Πατριάρχου Ἰωακείμ, ἐκφρά-

ζει ὑμετέρᾳ Σεβασμιότητι ἐπὶ τούτῳ ἐγκάρδια συλλυπητήρια, εὐχομένη ὅπως ὁ Πανάγαθος Θεὸς μακαρίαν ψυχὴν μεταστάντος ἀοιδίμου Πατριάρχου ἐν σκηναῖς δικαίων ἀναπαύσῃ. Ἀγιωτάτην δ' Ἐκκλησίαν ἐπὶ ἐκκλησιαστικῇ καὶ ἐθνικῇ ταύτῃ ἀπωλείᾳ παραμυθίσῃ.

† Ο ΘΗΡΑΣ ΑΓΑΘΑΓΓΕΛΟΣ

Προεδρεύων.

β'.) Νὰ τελεσθῇ ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας τοῦ ἀοιδίμου Πατριάρχου ἐπιμνημόσυνος δέησις, ἐν ταῖς ἐπαρχίαις δὲ ὑπὸ τῶν κατὰ τόπους Σεβ. Ἱεραρχῶν καὶ

γ'.) Νὰ διακοπῶσιν εἰς ἐνδειξιν πένθους ἐπὶ ὀκταήμερον αἱ ἐργασίαι τῆς Ι. Συνόδου.

Ἐξ ἄλλου γ' Ἑλληνικῆ Βουλῆ διὰ τοῦ Προέδρου τῆς, μετέχουσα τοῦ Πανελληνικοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Πατριάρχου, ἀπηύθυνε τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα πρὸς τὴν Ι. Σύνοδον τῶν Πατριαρχείων:

«*Διεομηνεύων αἰσθήματα βαθυτάτου ἄλγους Ἑλληνικῆς Βουλῆς ἐπὶ μεγίστῃ ἀπωλείᾳ, ἣτις ἐπλήξε τὴν Μεγάλην τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν καὶ ὀλόκληρον τὸ Γένος, παρακαλῶ, δεχθῆτε ἐγκάρδια αὐτῆς συλλυπητήρια. Ἡ καρδία σύμπαντος τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ ἦν καταναγάζει σήμερον ἢ χαρὰ τοῦ ἀνατέλλοντος φωτός τῆς ἐλευθερίας, συντετριμμένη τελεῖ φόρον ἐγγνωμοσύνης πρὸς τὸν φιλόστοργον τοῦ Γένους Πατέρα, ὅστις ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἀπέμαζεν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ τὰ δάκρυα τῆς δουλείας, ἐμπνεύσας εἰς τὰς ψυχὰς τὸ θάρρος, τὴν ἐλπίδα καὶ τὴν πίστιν.*

Πρόεδρος τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων

Κ. Γ. ΖΑΒΙΤΣΑΝΟΣ.»

Ἡ κηδεία εἶχεν ὀρισθῆ, ἤδη, διὰ τὴν 16τὴν Νοεμβρίου, ὥραν 10τὴν π. μ.

Ἡ ἡμιεπίσημος τῶρα βουλγαρικῆ ἐφημερίς «*Mir*», γράφουσα περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ἔλεγεν ὅτι ὁ ἀποθανών, ὡς ἀρχηγὸς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας, εἶχε μεγάλας ἀρετάς. Ἐγνώριζε καλῶς τοὺς Σλαύους καὶ εἶχεν εὐμενεῖς διαθέσεις πρὸς τοὺς Βουλγάρους. Εἶχεν ἐπίσης τὴν ἰκανότητα, ὅτι ἐμετρίαζε τοὺς ἐκκλησιαστικούς ἀγῶνας μεταξὺ Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων.

Κατὰ δὲ τὴν ταυτόχρονον ἤδη συνεδρίᾳσιν τοῦ Δημοτικοῦ Συμ-

βουλίου Ἀθηναίων ὁ δήμαρχος Μερκούρης ἅμα τῇ ἐνάρξει εἶπε τὰ ἑξῆς ἐν μέσῳ βαθυτάτης σιγῆς:

— «Μετὰ βαθυτάτης λύπης, κύριοι, ἀναγγέλλω ὑμῖν τὸ ἐπισυμβάν μέγα ἐθνικὸν δυστύχημα διὰ τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ἀρχηγοῦ τοῦ Γένους, τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ'. Φαίνεται ἔτι βάσκανος Μοῖρα ἠθέλησε κατὰ τὰς εὐφροσύνους ταύτας στιγμάς, τὰς λαμπρυνούσας τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα. νὰ ρίψῃ δλόκληρον τὸ ἔθνος εἰς μέγιστον πένθος καὶ νὰ πικράνῃ τὸν Ἑλληνισμόν δλόκληρον διὰ μιᾶς μεγάλης ἐθνικῆς ἀπωλείας, οἷα εἶνε ὁ θάνατος τοῦ Πατριάρχου μας, ὁ ὁποῖος συνετάραξε πᾶσαν Ἑλληνικὴν καρδίαν. Νομίζω ὅτι ἀναλόγως τοῦ μεγάλου τούτου ἐθνικοῦ πένθους πρέπει καὶ ὁ δῆμος τῆς πρωτεύουσας νὰ λάβῃ καταλλήλους ἀποφάσεις, διερχομένης τὴν πανελληνίον ταύτην θλίψιν.

»Πρὸς τοῦτο προτείνω:

»1) Νὰ διαδικασθῇ συλλυπητήριον τηλεγράφημα τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς πρὸς τὴν Ἱερὰν Σύνοδον Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ Μικτὸν Συμβούλιον.

»2) Νὰ παραστῇ ἐν σώματι ἢ δημοτικῇ ἀρχῇ κατὰ τὴν ἐπιμνημόσυνον δέησιν τὴν τελεσθησομένην ὑπὸ τῆς Κυβερνήσεως τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας.

»3) Ν' ἀναφθῶσι καὶ περιβληθῶσι πενθίμως οἱ φανοὶ τῆς πρωτεύουσας κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας.

»4) Ν' ἀναπετασθῶσι μεσίστιοι αἱ σημαίαι ἀπὸ τῆς σήμερον, καὶ ἐφ' ὅσον διαρκεῖ τὸ πένθος ἐφ' ὅλων τῶν δημοτικῶν καταστημάτων.

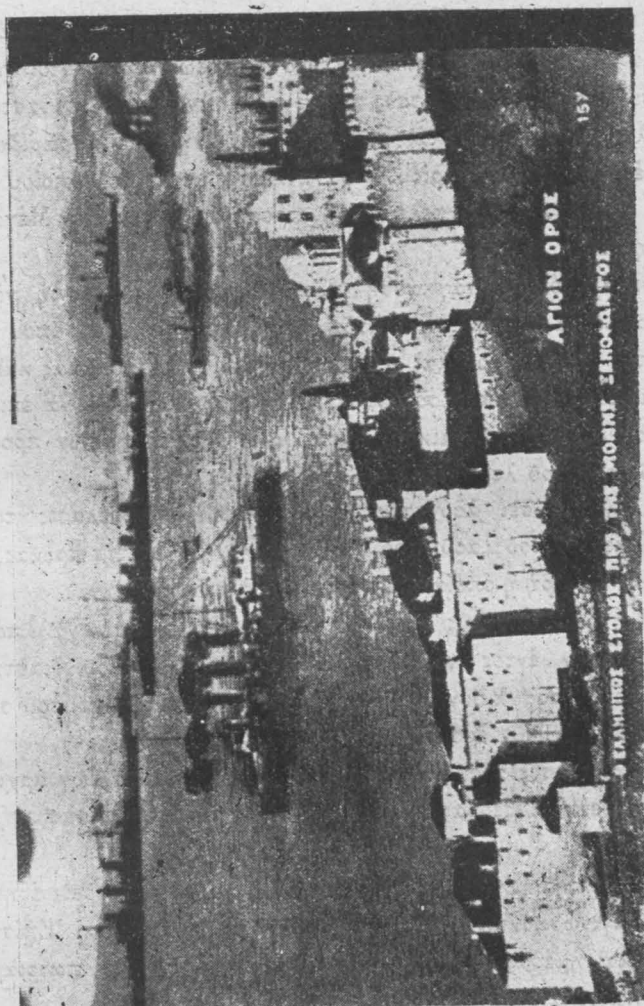
»5) Νὰ ὀνομασθῇ μία ὁδὸς ἐκ τῶν κεντρικῶν ὁδῶν τῆς πόλεως μὲ τὸ ὄνομα τοῦ ἀειμνήστου Πατριάρχου Ἰωακείμ τοῦ Γ' καὶ

»6) Νὰ διακοπῶσιν αἱ ἐργασίαι τοῦ σώματος ἐπὶ ἐφθήμερον.

»Τὸ δὲ Δημοτικὸν Συμβούλιον, ἀκούσαν ἐν βαθυτάτῃ συγκινήσει τῶν λόγων τοῦ Δημάρχου, ὁμοφώνως ἀπεδέξατο τ' ἀνωτέρω καὶ ἐλύθη ἢ συνεδρήσας εἰς ἔνδειξιν πένθους.

Ἐνώπιον τοῦ μεγάλου νεκροῦ.

Ἀδύνατον νὰ περιγραφῇ ὅ,τι ἐλάμβανε χώραν πρὸ τῶν Πατριαρχείων ἀπὸ τῆς ἡμέρας τοῦ θανάτου τοῦ Μεγάλου Ἐθνάρχου. Χιλιάδες λαοῦ πάσης τάξεως, πάσης ἡλικίας, παντὸς φύλου συνέρρεον εἰς τὸ

Φανάριον δι' ἔλων τῶν μεταφορικῶν μέσων, ἀπὸ ἕλα τὰ σημεῖα τῆς πόλεως, ἀπὸ ἕλα τὰ πλησιόχωρα μέρη, διηυθύνοντο πρὸς τὸ Πατριαρχεῖον καὶ συνωθοῦντο ἐκεῖ πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ ναοῦ, εἰς τὴν αὐλήν, εἰς τὴν πλατεῖαν καὶ εἰς τὰς παρόδους ἀκόμη, ἀναμένουσαι σειρὰν διὰ νὰ εἰσέλθουν καὶ νὰ προσκυνήσουν τὸν νεκρὸν τοῦ Μεγάλου Ποιμενάρχου των.

Καὶ ἐβλεπέ τις ἀνάμεσα εἰς τὸ συνωσιζόμενον τιοιυτοτρόπως

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

πλήθος νὰ ὀθοῦν καὶ ὀθροῦνται, νὰ διαγκωνίζονται καὶ ἀγωνίζονται, διὰ τὴν κατάκτησιν μιᾶς πλεονεκτούσης θέσεως, παράλυτοι γέροντες μόλις συγκαταόμενοι εἰς τοὺς πόδας των, ἀνάπηροι υποβασταζόμε-
παρ' ἄλλων, γράται τυφλαὶ συρόμεναι ὑπὸ ἀνηλέων κορασίδων!

Ἐξέρχεται πάντως ὀρίου ὁ φανατισμός, μετὰ τοῦ ὁποίου ὁ λαὸς ἔδραμε νὰ ἀπευθύνῃ τὸ τελευταῖον προσκύνημα εἰς τὸν Μέγαν Πατριάρχην του.

Ἐνεκα τούτου ἠναγκάσθη ἡ τελεταρχικὴ Ἐπιτροπὴ νὰ λάβῃ ἔκτακτα μέτρα, νὰ κλείσῃ δηλαδὴ τὰς θύρας τοῦ ναοῦ ἔπου τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου καὶ νὰ τοποθετήσῃ χωροφύλακας καὶ ἀστυφύλακας εἰς ἑκαστὰς εἰσοδοὺς τῶν Πατριαρχείων διὰ νὰ ἐπιτυγχάνεται τοιοῦτοτρόπως ἡ μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰσοδος τῶν προσκυνητῶν τοῦ σεβαστοῦ λειψάνου.

Ἄλλ' ἦτο φύσει ἀδύνατον νὰ συντελεσθῇ ἡ παρέλασις τῶν χιλιάδων ἐκείνων τοῦ λαοῦ πρὸ τοῦ λειψάνου μέχρι τῆς πρωῆας, μέχρι τῆς ὥρας δηλαδὴ ἡ ὁποία εἶχεν ὀρισθῇ διὰ τὴν κηδεῖαν.

Καὶ ἡ ἰδέα ἀκριβῶς αὐτὴ εἶτι δὲν θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς σειρὰν ἐντὸς τοῦ ὀλιγίστου τούτου χρονικοῦ διαστήματος ἔκαμνε τὸ πλήθος νὰ συνωστίζεται περισσότερο καὶ μέχρι τοῦ σημείου ὥστε νὰ ἀπειληθοῦν δυστυχήματα.

Κατασκευασθείσης καὶ τοποθετηθείσης τῆς ὑπὸ τῶν ἀρχιτεκτόνων ἐγκριθείσης ἐξέδρας ὁ νεκρὸς κατὰ τὴν νύκτα ἐτοποθετήθη ἐπ' αὐτῆς ὕψηλά.

Δι' ὅλης τῆς νυκτὸς καὶ τῆς ἐπομένης ἡμέρας οἱ ἱερεῖς ἐξηκολούθησαν ἀναγινώσκοντες τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὰ Εὐαγγέλια. Ἐπίσης νυκτός τε καὶ ἡμέρας ἔκαιον αἱ λαμπάδες τοῦ πρὸ τοῦ πατριαρχικοῦ θρόνου πολυελαίου.

Περὶ τὴν 3 μ. μ. ὁ ἐκ τῶν ἀνωτέρων ἀνακτορικῶν Ρετζαὶ βέης προσελθὼν εἰς τὰ Πατριαρχεῖα διέβασε τὰ θερμότετα συλλυπητήρια τοῦ Ἄνακτος ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Πατριάρχου.

Ὁ ἀπεσταλμένος τῆς Α. Μ. ὀδηγηθεὶς παρὰ τοῦ Νικολοπούλου εἰς τοὺς κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην συσκευαζομένους διὰ τὴν ἀναβολὴν τῆς κηδεῖας Συνοδικούς καὶ Συμβούλους, ἐξέφρασε διὰ θερμότητων φράσεων τὴν λύπην τοῦ Ἄνακτος διὰ τὴν μεγάλην ἀπώλειαν, ἣν ὕφι-

στατο ἡ Ἐκκλησία καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος διὰ τοῦ θανάτου τοιαύτης περιωπῆς Πατριάρχου.

Ὁ πρῶτος τῇ τάξει Σεβ. Ἀμασειᾶς παρεκάλεσε τὸν ἐπίσημον ἀπεσταλμένον νὰ ὑποβάλλῃ εἰς τὴν Α. Μ. τὰς θερμὰς τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἔθνους εὐχαριστίας διὰ τὰ συλλυπητήρια Αὐτῆς, παρηγορίαν μεγάλην ἀποτελοῦντα διὰ τὴν θλίψιν αὐτῶν.

Ἐκ τοῦ διπλωματικοῦ κόσμου προσήλθον πλείστοι γραμματεῖς καὶ διερμηνεῖς τῶν πρεσβειῶν διὰ νὰ ὑποβάλλωσι καὶ τὰ ἀτομικὰ αὐτῶν συλλυπητήρια.

Μεταξὺ ἄλλων προσήλθον καὶ Γάλλοι ἀξιωματικοὶ τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει πολεμικῶν, ἐπιδώσαντες εἰς τὸν Παν. Μ. Πρωτοσύγγελον καὶ θερμοτάτην συλλυπητήριον ἐπιστολὴν τοῦ Γάλλου ναυάρχου Φουρνιέ.

Ὁ Γάλλος ναύαρχος ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ἐξέφραξε τὴν βαθυτάτην αὐτοῦ λύπην διὰ τὴν συμφορὰν, ἣτις ἐπλήξε τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος. Ἐν τῇ ἐπιστολῇ του ὁ ναύαρχος προσέθετεν ἐτι τὴν βαθεῖαν αὐτοῦ λύπην συμμερίζεται καὶ ἅπασα ἡ Γαλλικὴ μοῖρα.

Ἡ τελεταρχικὴ ἐπιτροπὴ συνεδριάσασα τὴν 1 μ. μ. ἀπεφάσισεν ἤδη ἔπως συγκληθῆ ἑκτάκτως ἡ Ἱερὰ Σύνοδος καὶ ἀποφασίσῃ ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς ἀναβολῆς τῆς κηδείας, τὴν ὁποίαν ἐπέβαλλεν ἡ ἀνάγκη ἔπως κατορθωθῆ νὰ προσκυνήσῃ τὸ λείψανον τοῦ Πατριάρχου δλόκληρον τὸ συρρεῦσαν πλῆθος.

Πράγματι ἡ Ἱερὰ Σύνοδος συνελθοῦσα ἀμέσως εἰς κοινὴν μετὰ τῆς ἐπιτροπῆς συνεδρίασιν ἀπεφάσισε παμψηφεί νὰ ἀναβληθῆ διὰ τὴν ἰδίαν ὥραν τῆς Κυριακῆς ἡ κηδεία.

Ἡ ἀπόφασις αὕτη ἀνεκοινώθη ἀμέσως εἰς τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον πραγματικῶς ἀνεκουφίσθη καὶ ἤρχισε νὰ ἀραιούται, καθόσον εἶχεν ἤδη πρὸ αὐτοῦ ἀρκετὸν καιρὸν διὰ τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἱεράς του ὑποχρεώσεως.

Περὶ τῆς ἀναβολῆς τῆς κηδείας τοῦ Πατριάρχου εἰδοποιήθησαν ἀμέσως ἡ Κυβέρνησις, οἱ ξένοι πρεσβευταί, οἱ ἀρχηγοὶ τῶν ἄλλων θρησκευμάτων, οἱ κυβερνήται τῶν ξένων πολεμικῶν καὶ τέλος ὅλοι οἱ προϊστάμενοι τῶν ἐνοριῶν.

Ἡ τελεταρχικὴ ἐπιτροπὴ συνεχομένη εἰς τακτικὰς μακρὰς συνε-

δριάσεις προσεπάθει ἤδη πλέον νὰ καθορίσῃ τὰς λεπτομερείας καὶ τὰ καθέκαστα τῆς κηδείας διὰ νὰ μὴ παρατηρηθῇ τὴν Κυριακὴν οὐδὲ ἡ παραμικρὰ κατ' αὐτὴν ἀταξία.

Εἰς μίαν τῆς συνεδριάσεων ἡ ἐπιτροπὴ ἀπεφάσισεν ὅπως πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ ἔργου τῆς χωρισθῇ εἰς δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν νὰ ἀναλάβῃ τὸν καθορισμὸν τῶν ἀφορώντων τὰ ἐντὸς τοῦ ναοῦ, καὶ τὸ ἄλλο τὸν καθορισμὸν τῶν ἐκτὸς τοῦ ναοῦ.

Κατὰ τὰς ἀποφάσεις τῆς ἐπιτροπῆς, κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς κηδείας δὲν θὰ ἐπετρέπετο ἡ εἰσοδος εἰς τὸν ναὸν οὐδεμιᾶς ἀπολύτως γυναικὸς καὶ τοῦτο ἕνεκα τῆς ἐλλείψεως χώρου.

Ὁ ναὸς θὰ παρέμενεν ἀνοικτὸς μέχρι τῆς 6ης μ. μ. Τὴν ἐπιούσαν θὰ ἦτο δι' ἑλῆς τῆς ἡμέρας κλειστὸς προκειμένου νὰ γίνῃ ὁ πένθιμος αὐτοῦ διάκοσμος καὶ νὰ καθορισθοῦν αἱ θέσεις τῶν ἐπισήμων.

Τὴν Κυριακὴν θὰ ἐτελεῖτο λίαν πρωτὶ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν λειτουργία, καθ' ἣ τὴν 9.30' π. μ. θὰ ἠνοιγόντο αἱ θύραι διὰ τὴν προσέλευσιν τῶν ἐχόντων ἐπίσημον ἰδιότητα καὶ μόνον αὐτῶν, μὴ ἐπιτρεπομένης τῆς εἰσόδου εἰς οὐδένα ἀπλοῦν ἰδιώτην.

Οἱ μέλλοντες νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν ναὸν θὰ ἐφωδιάζοντο μὲ εἰδικὰ εἰσιτήρια, ἐπιστεύετο δὲ ὅτι θὰ ἐχορηγοῦντο τοιαῦτα ἐκτὸς τῶν ἐπισήμων καὶ εἰς ὄλους τοὺς Ἑλληνας ἐπιστήμονας, ἀνὰ ἓν δὲ εἰς ἑκάστην ἐπιτροπὴν καὶ ἐφορείαν, εἰς ἕκαστον προεδρεῖον καὶ εἰς τὴν σύνταξιν ἑκάστης ἑφημερίδος.

Ἡ ἐπικήδειος πομπὴ θὰ ἦτο μεγαλοπρεπεστάτη. Ἀπὸ τοῦ ναοῦ τῶν Πατριαρχείων διὰ τῆς Μ. ὁδοῦ Φαναρίου θὰ κατηυθύνετο εἰς τὴν ἀποβάθραν τοῦ Ἀγιά-Καποῦ. Ἐκεῖθεν ὁ Νεκρὸς θὰ μετεφέρετο ἀτμοπλοικῶς εἰς Ὑψωμαθεῖα μὲν ἀν' ἐφύσα βορρᾶς, εἰς Τεφτερδάρ δὲ τοῦ Κερατίου ἀν' ἐφύσα νότος. Ἀπὸ τὰ Ὑψωμαθεῖα ἢ τὸ Τεφτερδάρ ἢ συνοδεία θὰ ὠδεύεν εἰς Βαλουκλή δι' ἀμαξῶν ἀκολουθοῦσα τὴν ἔξωθεν τῶν τειχῶν ὁδόν.

Εἰς τὴν κηδείαν θὰ παρίσταντο ἀντιπρόσωποι ἐκ μέρους μὲν τοῦ Σουλτάνου ὁ Μέγας Τελετάρχης Ἰσμαήλ Τζενανλή βέης, ἐκ μέρους δὲ τῆς Πύλης ὁ ὑπουργὸς τῆς Δικαιοσύνης, ὁ ὑπουργὸς τῶν Τηλεγραφείων καὶ Ταχυδρομείων Μουσοῦρος βέης, τρεῖς ὑφυπουργοὶ καὶ ὁ διευθυντὴς τοῦ πρωτοκόλλου Ρεσίτ βέης. Ἐπίσης θὰ παρίστατο καὶ ὁ Νομάρχης Τζεμίλ βέης.

Συμφώνως δὲ πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῆς Πύλης τὴν νεκρικὴν πομπὴν θὰ συνώδευεν ἰσχυρὸν σῶμα στρατιωτῶν τοῦ πυροσβεστικοῦ σώματος μὲ ἀνεστραμμένα τὰ ὄπλα εἰς ἔνδειξιν πένθους καὶ ἰσχυρὰ δύναμις χωροφυλάκων καὶ ἀστυφυλάκων. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν θὰ ἦτο αὐτὸς ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τῆς στρατιωτικῆς ἀστυνομίας Χασὰν-Ταξίν πασῶς, ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς πόλεως καὶ ὁ ἀρχηγὸς τῆς χωροφυλακῆς.

Διάφοροι λεπτομέρειαι.

Ἦτο γνωστὸν ὅτι ὁ αἰδίδιμος Πατριάρχης ἔτρεφε μεγάλην ἀγάπην πρὸς ἓνα μικρὸ σκυλλάκι, τὸ ὅποιον ὠνόμαζεν Ἔκτορα.

Ὁ Ἔκτωρ ἀφ' ἧς ἡμέρας ἠσθένησεν ὁ Πατριάρχης εἶχε σωρευθῆ εἰς μίαν γωνίαν τοῦ κοιτῶνός του κατατρυχόμενος ἀπὸ περιέργου ἀσθένειαν. Οὔτε ἔτρωγεν, οὔτε ἐκινεῖτο, οὔτε ἠκούετο κἄν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου οἱ ὑπηρέται τοῦ Πατριαρχείου ἀνεζήτησαν τὸν περιληγμένον τοῦ Ἔκτορα εἰς μάτην. Ἐπὶ τέλος τὸν εὔρον νεκρὸν μέσα εἰς τὸ δωμάτιον, εἰς τὸ ὅποιον ἐξεψύχησε καὶ ὁ κύριός του.

Τὸ βάρος τῶν ἐξαχθέντων ἐκ τῆς κύστεως τοῦ Πατριάρχου λίθων ἀνῆλθεν εἰς 170 γραμμάρια.

Οἱ κυβερνήται τῶν ξένων πολεμικῶν ἠρώτησαν ἀρμοδίως ἂν ἐπετρέπετο ἡ κατάθεσις στεφάνων ἐπὶ τῆς σοροῦ τοῦ Πατριάρχου καὶ ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν ὅτι δὲν ἔχει εἰσαχθῆ ἀκόμη τοιοῦτον ἔθιμον.

Κατὰ τὴν πρὸ τοῦ Πατριαρχείου συγκέντρωσιν τοῦ πλήθους ἕνας τηλεγραφικὸς διανομεὺς ἐμαχαίρωσεν ἓνα δωδεκαετὲς κοριτσάκι διὰ νὰ ἀνοίξῃ διόδον ἔπως εἰσέλθῃ εἰς τὸ Πατριαρχεῖον. Ὁ κακοῦργος διανομεὺς συνελήφθη.

Εἰς τὸ Ἐθνικὸν Οἰκονομικὸν Συσσίτιον κατὰ δῆλωσιν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐδόθη εἰς ἔλους τοὺς προσερχομένους δωρεὰν συσσίτιον «γιά τὴν ψυχὴ τοῦ Πατριάρχου».

Ὁ Ἑβραϊκὸς καὶ ὁ Ὄθωμανικὸς τύπος τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀνεγνώριζον ὡς ἀρμάζοντα ὄντως εἰς τὸν ἀποθανόντα Πατριάρχην τὸν τίτλον τοῦ «Μεγάλου», τὸν ὅποιον ἀπέδωσαν εἰς αὐτὸν αἱ ἑλληνικαὶ ἐφημερίδες.

Ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει πρεσβευτὴς τῆς Ρωσίας Γκίεργς συνελευπήθη ἐξ ὀνόματος τῆς Κυβερνήσεώς του τὴν Μ. Ἐκκλησίαν.

Ἡ κηδεία.

Τὴν 18ην τέλος Νοεμβρίου ἐγένετο ἡ κηδεία τοῦ μεγάλου νεκροῦ ἐν πάσῃ μεγαλοπρεπείᾳ καὶ ἐπιβλητικότητι, παραστάντων κατ' αὐτὴν τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ Σουλτάνου, τῶν ὑπουργῶν τῆς Δικαιοσύνης καὶ Ἰθρησκευμάτων καὶ τοῦ τῶν Ταχυδρομείων καὶ Τηλεγράφων, τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως, τῶν ἀντιπροσώπων τῶν ξένων Δυνάμεων, τοῦ πρέσβειος τῆς Ρωσίας, πάντων τῶν ἰθρησκευτικῶν ἀρχηγῶν καὶ τοῦ Μεγάλου Ραβίνου συμπεριλαμβανομένου, πλήθους ἐπισήμων λειτουργῶν τοῦ Κράτους καὶ τῶν ἐπιφανῶν ὁμογενῶν. Ἄπειρον πλῆθος κατέκλυζε τὴν ὁδὸν τοῦ Φαναρίου, καθιστῶν αὐτὴν ἀδιάβατον. Τουρκικὸς στρατὸς καὶ Ρωσικὸν καὶ Ρουμανικὸν ναυτικὰ ἀγήματα ἀπέδιδον τὰς τιμὰς.

Ἡ σορὸς ἀπετέθη ἐν τοῖς Πατριαρχικαῖς τάφοις τοῦ Μπαλουκλή, ἐνῶ τὸ Οἰκουμενικὸν Πατριαρχεῖον ἐξηκολούθει δεχόμενον συλλυπητήρια πανταχόθεν.

Ἡ Κων)πολις ἀπὸ πρῶτας παρουσίαζε πένθιμον ὄψιν μὲ τὰς ἀναρτηθείσας ἀπὸ τῶν Πρεσβειῶν καὶ τῶν Χριστιανικῶν οἰκιῶν μεσιστίους σημαίας. Ἄπαντα ἐπίσης τὰ ἐν τῇ λιμένι Κων)πόλεως πλοία ἀνήρτησαν μεσιστίους τὰς σημαίας των.

Τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῶν Πατριαρχικῶν Σωμάτων ἄπαντα συνεκεντρώθησαν περὶ τὸ σεπτὸν σκῆνωμα τοῦ Πατριάρχου φάλλοντες τὰς ἐπιμνημόσυνους δεήσεις εἰς τὴν ἀρχαίαν Βυζαντινὴν μουσικὴν.

Μεγαλοπρεπὲς καὶ συγκινητικώτατον ἦτο τὸ θέαμα.

Χιλιάδες ὁμογενῶν συνέρρεον περὶ τὸ Πατριαρχεῖον, ὅπως ἀκολουθήσωσι τὴν ἐκφορὰν καὶ ταφὴν τοῦ Πατριάρχου εἰς τὸ Φανάριον.

Τὴν κηδεΐαν ἠκολούθησαν ἐκτὸς τοῦ Διπλωματικοῦ Σώματος τοῦ ἐν Κων)πόλει, καὶ ἰδιαιτέροι ἀντιπρόσωποι τῆς Συνόδου Ἑλλάδος, Ρωσίας καὶ Βουλγαρίας.

Ἐκτὸς τοῦ Ἐξάρχου παρέστη εἰς τὴν ἐπιμνημόσυνον δέησις καὶ ὁ Πατριάρχης τῶν Ἀρμενοκαθολικῶν.

Καθ' ἣν ὥραν ἐγένετο ἡ κηδεΐα τοῦ Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει, εἰς τὴν ἐν Ἀθήναις ναὸν τῆς Μητροπόλεως, συμφώνως πρὸς τὸ ἐκδοθὲν ἐπίσημον πρόγραμμα, ἐτελεῖτο πᾶνδημος καὶ ἐπιβλητικωτάτη ἐπιμνημόσυνος δέησις ἐπὶ τῇ εἰς τὸν Κύριον μεταστάσει τῆς Α. Θ. Πανιερότητος.

Ἀπὸ τῆς 7ης πρωϊνῆς ὥρας οἱ κώδωνες τῶν ναῶν ἐκρούοντο πενθίμως.

Οἱ φανοὶ τῆς πόλεως, ἤτις παρῴσιαζε καθ' ἑλλην τὴν πρωΐαν πένθιμον ἔψιν, ἦσαν ἀναμμένοι καὶ κεκαλυμμένοι ὑπὸ μελανῶν κρεπίων.

Πλήθος δὲ κόσμου ἔσπευδεν, ἐφ' ἔσον ἐπλησίαζεν ἡ ὥρα τῆς τελέσεως τοῦ μνημοσύνου, πρὸς τὸν Μητροπολιτικὸν ναόν, ἕστις τὴν 10ην ὥραν ἤτο ἀσφυκτικῶς πλήρης καθὼς καὶ ἡ πλατεῖα τῆς Μητροπόλεως.

Πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως εἶχε ταχθῆ ἀρκετὴ δύναμις χωροφυλάκων ὑπὸ τὸν ἀστυνόμον Εὐσταθιάδην καὶ τὴν ἐπιτήρησιν αὐτοῦ τοῦ διευθυντοῦ τῆς Ἀστυνομίας Ζυμβρακάκη.

Κατὰ μῆκος τῆς εισόδου εἶχον ταχθῆ οἱ μαθηταὶ τῆς σχολῆς τῶν δοκίμων, πρὸ τῶν βαθμίδων δὲ 4 λόχοι πεζοναυτῶν ὑπὸ τὸν πλωτάρχην Μπεράτην. Ἐπίσης καὶ τάγμα πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Πεταλᾶν.

Ἐπίσης προσῆλθον τὴν 10 καὶ 20' καὶ παρετάχθησαν οἱ ἀποτελοῦντες τὸ σῶμα τῶν «Προσκόπων» ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν αὐτῶν Λευκαδίτην καὶ οἱ μαθηταὶ τῶν διαφόρων σχολείων τῆς Μέσης καὶ τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως φέροντες ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ βραχίονος πένθος 0,10 συμφώνως μὲ τὴν ἐγκύκλιον τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐκκλησιαστικῶν καὶ τῆς Δημοσίας Ἐκπαιδεύσεως ὑπουργείου.

Ἐπίσης κατὰ μῆκος τῆς ὁδοῦ Ἑρμοῦ εἶχε παραταχθῆ εἰς στοίχους ἕτερον τάγμα ὑπὸ τὸν λοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ Γαϊτάνον.

Τὸ γενικὸν πρόσταγμα τῆς παρατάξεως εἶχεν ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Θεοδωρόπουλος, ἕστις καθὼς καὶ οἱ ταγματάρχαι παρέστησαν πεζοί.

Πάντες δὲ οἱ κατὰ τὴν ἐπιμνημόσυνον δέησιν παραστάντες ἀξιωματικοὶ ἔφερον ἐπὶ τοῦ ξίφους των κρέπιον εἰς ἔνδειξιν πένθους.

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ Ναοῦ τῆς Μητροπόλεως εἶχε διακοσμηθῆ πενθίμως. Δύναμις ἀνδρῶν τῆς Χωροφυλακῆς ἐντὸς τοῦ Ναοῦ ἐτήρει τὴν τάξιν καὶ κατώρθου νὰ τηρῆ δίοδον ἀφ' ἔπου θὰ διήρχοντο οἱ ἐπίσημοι.

Ὁ Ναὸς εἶχεν ὑπερπληρωθῆ κόσμου ἀπὸ ἐνωρίς, διότι προηγεῖτο ἄλλο μνημόσυνον φανευθέντος ἀξιωματικοῦ.

Ἀπὸ τῆς 10ης ὥρας ἤρχισεν ἡ προσέλευσις τῶν ἐπισήμων. Ὁ δήμαρχος Μερκούρης μετὰ τοῦ προεδρείου τοῦ Δημοτικοῦ Συμβουλίου προσήλθον ἐκ τῶν πρώτων, εἶτα ὁ πρύτανης τοῦ Πανεπιστημίου Ζαΐμης μετὰ τῆς Συγκλήτου καὶ πολλῶν καθηγητῶν, ὁ φρούραρχος Γιάνναρος, ὁ διευθυντὴς τῆς Ἀστυνομίας, οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ ξηρᾶς καὶ θαλάσσης, ἐκ τῶν παραμενόντων ἐν Ἀθήναις, οἱ ἀνώτεροι ὑπάλληλοι τῶν ὑπουργείων, πολλοὶ βουλευταί, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν Γρυπάρης καὶ ἄλλοι. Ἐκατέρωθεν δὲ τῆς Ὁραίας Πύλης ἔλαβον θέσιν οἱ μαθηταὶ τῆς Ριζαρέου Σχολῆς.

Τὴν 10 καὶ 25' ἀκριβῶς ἤνοιξεν ἡ Ὁραία Πύλη καὶ ἐξήρχετο ταύτης ὁ Σεβ. Μητροπολίτης μετὰ τῶν Συνοδικῶν φερόντων ἀπάντων τὰ ἱερατικὰ ἄμφια.

Ὁ Σεβασμιώτατος καταλαμβάνει τὴν ἔδραν του καὶ περὶ τοῦτον ἴστανται οἱ Συνοδικοί.

Αἱ σάλπιγγες ἤδη ἤχουσι ἀγγέλλουσαι τὴν προσέλευσιν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Τὸν Βενιζέλον κατερχόμενον τῆς ἀμάξης ὑποδέχεται ὁ φρούραρχος, ὅστις καὶ τὸν συνοδεύει εἰς τὸν ναόν.

Ὁ πρωθυπουργὸς ἀσπάζεται τὴν δεξιὰν τοῦ Σεβασμιωτάτου. Τοῦτον ἀκολουθοῦν οἱ λοιποὶ ὑπουργοὶ καὶ εὐθὺς ἀμέσως ἄρχεται ἡ ἐπιμνημόσυνος δέησις, ἣτις δὲν διαρκεῖ περισσότερον τοῦ ἐνὸς τετάρτου. Τὴν δέησιν ἀνέπεμψεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης μετὰ τῶν Συνοδικῶν. τὸν δὲ Χορὸν ἀπετέλει ὁ τακτικὸς τοῦ ναοῦ τῆς Μητροπόλεως καὶ οἱ μαθηταὶ τῆς Ριζαρέου Σχολῆς.

Ἄμα τῷ πέρατι τοῦ μνημοσύνου ὁ Σεβ. Μητροπολίτης συνωμίλησεν ἐπ' ὀλίγιστον μετὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ, μεθ' ὃ οὗτος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν ὑπουργῶν ἐξῆλθε τοῦ ναοῦ.

Τὴν ἔξοδον ἐκ τοῦ ναοῦ τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ τῶν ὑπουργῶν, ὁ πρὸ τῆς πλατείας τῆς Μητροπόλεως συνωθούμενος κόσμος χαιρετᾷ διὰ χειροκροτημάτων, ἐνῶ ὁ στρατὸς παρουσιάζει ὄπλα καὶ ἡ μουσικὴ ἀνακροῦει ἐμβατήριον.

Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον ἐπιβαίνει τῶν ἀμαξῶν καὶ προχωρεῖ ὑπὸ τὰ διαρκῆ χειροκροτήματα διὰ τῆς ὁδοῦ Εὐαγγελιστρίας εἰς τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ.

Ἐξέρχονται τοῦ ναοῦ οἱ λοιποὶ ἐπίσημοι καὶ ληξάσης οὕτω τῆς

συγκινητικῆς ἐπιμνημόσυνου τελετῆς, ἀπέρχεται ὁ κόσμος καὶ ὁ στρατός εἰς τὰ ἴδια, ἐνῶ οἱ Πρόσκοποι κατηρθύνθησαν παρακολουθού-
τος πλήθους κόσμου εἰς τοὺς Στύλους τοῦ Ὀλυμπίου Διὸς πρὸς ἐκτέ-
λεσιν ἀσκήσεων.

Ἐπίσης ταυτοχρόνως καὶ εἰς τὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τοῦ Πει-
ραιῶς ἐψάλη ἐπὶ τῆ τελουμένη ἐν Κωνσταντινουπόλει κηδεῖα τῆς Α.
Θ. Π. Ἰωακείμ τοῦ Γ' ἐπιμνημόσυνος δέησις, κατὰ τὴν ὁποῖαν παρέ-
στησαν τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ὡς καὶ αἱ λοιπαὶ Ἀρχαὶ τῆς πό-
λεως. Ἐπίσης οἱ καθηγηταὶ καὶ Ἑλληνοδιδάσκαλοι τῶν ἐν Πειραιεὶ
σχολείων μετὰ τῶν μαθητῶν των.

Πάντα δὲ τὰ εἰς τὸν λιμένα ὀρμούντα πλοῖα ἔφερον μεσιστίους
τὰς σημαίας των, ὡς καὶ τὰ διάφορα δημόσια καὶ ἰδιωτικὰ καταστή-
ματα.

Ἐπίσης καὶ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου ἐψάλη τὴν πρωτὴν
δέησις ὑπὲρ τοῦ θανόντος Πατριάρχου.

Συνεπεῖα δὲ τηλεγραφικῆς διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου τῶν Ἐσωτε-
ρικῶν ἐψάλη κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν καὶ εἰς τοὺς ἐν ταῖς ἐπαρχίαις
Ναοὺς ἐπιμνημόσυνος δέησις ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ Οἰκου-
μενικοῦ Πατριάρχου.

Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ φιλανθρωπικοῦ Συλλόγου τῶν
«Τριῶν Ἱεραρχῶν» συνελθὼν ἐκτάκτως ἀπεφάσισε καὶ αὐτὸ νὰ ἐκ-
φράσῃ τὰ συλλυπητήριά του πρὸς τὸν Τοποτηρητὴν τοῦ Οἰκουμενι-
κοῦ Θρόνου καὶ ν' ἀναρτήσῃ ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ συλλόγου τὴν εἰκό-
να τοῦ μεταστάντος Πατριάρχου.

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν ἐξέδωκε τὸ ἀκόλουθον πρό-
γραμμα διὰ τὴν ἐπιμνημόσυνον δέησιν ὑπὲρ τοῦ αἰοιδίμου Πατριάρχου.

«Ἐπὶ τῇ τελουμένη ἐν Κωνσταντινουπόλει κηδεῖα τῆς Αὐτοῦ
Θειοτάτης Παναγιότητος Ἰωακείμ τοῦ Γ' ἀρχιεπισκόπου Κωνσταν-
τινουπόλεως, Νέας Ρώμης καὶ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου, ψαλλήσεται
ταυτοχρόνως ἐν τῇ ἱερῇ ναῷ τῆς Μητροπόλεως σήμερον Κυριακὴν
καὶ ὥραν 10 1)2 π. μ. ἐπιμνημόσυνος δέησις, χοροστατούντος τοῦ Σ.
Μητροπολίτου μετὰ τῆς παρ' αὐτῷ Ἱερᾶς Συνόδου.

»Κατὰ τὴν δέησιν ταύτην παρευρεθήσεται τὸ Ὑπουργικὸν Συμ-
βούλιον τὸ Προεδρεῖόν τῆς Βουλῆς μετὰ τῶν ἐναυθῶν κ. κ. Βουλευ-
τῶν, ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων μετὰ τοῦ Προεδρείου τοῦ Δήμου. Συμ-

θεουλίου καὶ πᾶσαι αἱ Πολιτικαὶ καὶ Στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ τῆς Πρωτευούσης.

»Τὰ τῆς Στρατιωτικῆς πικρατάξεως κανονισθῆσονται ὑπὸ τοῦ Φρουραρχείου.

»Ἀθῆναι 17 Νοεμβρίου 1912.

Ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ἐσωτερικῶν.

Τὸ ψήφισμα τῶν τριῶν Ἱεραρχῶν

«Τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Συλλόγου τῶν «Τριῶν Ἱεραρχῶν» συνελθὼν εἰς ἑκτακτον συνεδρίασιν ἐπ τῇ ἑλιθερᾷ ἀγγελίᾳ τῆς πρὸς Κύριον ἀποδημίας τοῦ ἀειδίου καὶ περικλοεῦς Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως, Νέας Ρώμης Ἰωακείμ τοῦ Γ', ὁμοφώνως.

Ψηφίζει

»1ον) Νὰ ἐκφρασθῶσι τὰ θερμὰ τοῦ Συλλόγου συλλυπητήρια πρὸς τὸν Σεβασμιώτατον Τοποτηρητὴν τοῦ Οἴκουμενικοῦ θρόνου καὶ δι' Αὐτοῦ πρὸς τὴν Σεπτὴν Ἱερὰν Σύνοδον καὶ τὸ Ἐπίτιμον Μικτὸν Συμβούλιον, καὶ

2ον) Ν' ἀναρτηθῆ καὶ διατηρηθῆ διαρκῶς ἀνηρτημένη ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Συλλόγου ἡ εἰκὼν τοῦ ἀειμνήστου, τοῦ πολλῆν πρὸς τὸν ἡμέτερον Σύλλογον στοργὴν ἐπιδειξαμένου καὶ ἐπιτίμου μέλους Αὐτοῦ τυχάνοντος.

Ὁ Πρόεδρος

Π. Α. ΒΑΡΥΜΠΟΠΙΩΤΗΣ

Ὁ Γεν. Γραμματεὺς

Μιχ. Π. Κατσαρός.»

Ὁρατὰ λόγια τοῦ Πατριάρχου.

Δύο ἡμέρας πρὶν ἀσθενήσῃ Ἰωακείμ ὁ Γ', ἐκάλεσε παρ' αὐτῷ ἕνα τῶν ἀνωτέρων πατριαρχικῶν ὑπαλλήλων, εἰς ὃν—ὡς ἐκ τῆς εἰδικότητός του—ἔδωκε τὴν ἐντολὴν νὰ εὕρῃ κάποιον τροπάριον τῶν Πατριαρχῶν, κατὰ τὴν εἰσοδὸν αὐτῶν εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν. Εἶχε διέλθει ἡμέρας ἐκτάκτου ψυχικῆς εὐδαιμονίας, ἀλλὰ καὶ φοβερᾶς ἀγωνίας.

Ὁνειρεύετο ἢ δὲν ὄνειρεύετο; Τίς οἶδεν !...

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε Ἰωακείμ ὁ Γ' εἶχε μορφώσει τὴν πεποιθήσιν ὅτι τὰς ἐορτὰς τῶν Χριστουγέννων θὰ ἐλειτούργει εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν, ἔχων παρὰ τὸ πλευρόν του τὸν Βασιλέα Φερδινάνδον καὶ τὸν Πρίγκηπα Κωνσταντῖνον τῆς Ἑλλάδος.

Καὶ ὅταν εἰς χριστιανὸς τῷ εἶπεν ὅτι ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν θὰ ἐπαι-
νίδη παγερωτέραν καὶ ὀδυνηροτέραν τελετήν ἢ ἂν μόνον ὁ Βασιλεὺς
Φερδινάνδος εἰσέλθῃ μετὰ τοῦ Πατριάρχου εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν, ἡ
Α. Παναγιότης ἀπήντησε :

«—Προεῖδον τὰ πάντα οἱ δημιουργοὶ τῆς σημερινῆς καταστάσεως.
Ὁ Φερδινάνδος δὲν θὰ ἔλθῃ μόνος εἰς Κωνσταντινούπολιν !...»

Ὅταν οἱ Ἑλληνοβουλγαρικοὶ σπαρχμοὶ ἐν Μακεδονίᾳ ἐσκόρπι-
ζον τὸν θάνατον εἰς τὴν πολυπαθῆ ἐπαρχίαν καὶ ἡ δημοσία Εὐρωπαϊ-
κῆ γνώμη ἐφρικία πρὸ τῶν «ἀδελφοκτονιῶν», Ἰωακείμ ὁ Γ' ἔλεγε :

—«Σκοτινόμεθα, σκοτινόμεθα ! Ἐνῷ ἔπρεπε νὰ συμφιλιω-
θῶμεν καὶ νὰ ὑπερασπίσωμεν τὰ δίκαιά μας !...»

Ὅταν ἀνεστηλώθη τὸ Σύνταγμα ἐν Τουρκίᾳ καὶ τὴν μεγίστην με-
ρίδα τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἶχε καταλάβει ἀχαλίντως φρενίτις ἐνθουσια-
σμοῦ, ὁ Πατριάρχης εἶχεν εἶπει :

—«**Θὰ κλαύσωμεν.**»

Δὲν παρῆλθεν ἔτος καὶ ἐκλαύσαμεν. Ἐραψ σπαθοφόρος ὁ Σεφκέτ
πασσᾶς στρατηγὸς πανίσχυρος δὲν εἶχεν εἶπει πρὸς τὸν Πατριάρχην :

«**Θὰ ἀγαπήσω μὲ τοὺς Βουλγάρους καὶ θὰ σοῦ σπάσω τὸ κεφάλι** ;

Καὶ ὅταν ὁ Χακὴ πασσᾶς ἐσχημάτισεν ὑπουργεῖον, ὁ Πατριάρχης
εἶπεν εἰς τοὺς περὶ αὐτόν :

—«**Οἱ Νεότουρκοὶ αὐτοκτονοῦν ! Εἰς τὴν καταστροφὴν των θὰ
παρασύρουν καὶ τὴν Ἀυτοκρατορίαν.**»

Ὅταν ὁ Ρῶσσος πρεσβευτὴς ἔμαθε τὸν θάνατον τοῦ Πατριάρχου,
εἶπεν :

—«**Ἐσβυσεν ὁ λαμπρότερος ἀστὴρ τῆς Ὁρθοδοξίας.**»

Ἰωακείμ ὁ Γ' ἀπέθανε φελλίζων

—«**Ἁγία Σοφία !**»

Ἦτο τὸ ὕστατον ὄνειρόν του, ἐνῷ παρέδιδε τὸ πνεῦμα κατὰ τὴν
ἀνατολήν τῆς νέας Ἀναγεννήσεως, εἰς τὴν ὁποίαν κατηγάλασεν ἔλα
τὰ ἔτη τῆς πολυταράχου ζωῆς του καὶ χάριν τῆς ὁποίας τασάκις ἐπά-
λαισε, τασάκις ἐκινδύνευσε νὰ πάντοτε ἐξέλθῃ νικητὴς.

Μεγάλῃ τῶρα παρασκηνιακῇ κίνησιν ἐπεκράτει ἐν Φαναρίῳ προ-
κειμένου νὰ ἐκλεγῆ Τοποτηρητὴς τοῦ χηρέυσαντος Πατριαρχικοῦ
Θρόνου.

Δύο κυρίως ἐκ τῶν Ἁγίων Συνοδικῶν ἐφέροντο ὡς ὑποψήφιοι

Τοποτηρηταί, ἀμφότεροι ἰσχυροὶ καὶ ἰσόπαλοι, ὁ Ἅγιος Ἀμασείας Γερμανὸς Καραδαγγέλης καὶ ὁ Ἅγιος Προύσης Δωρόθεος.

Ὡς πρὸς τὴν ἐκλογὴν τοῦ νέου Πατριάρχου ἀντηλλάσσοντο ἐξώ-
δικοι γνῶμαι μεταξὺ τῶν ἀρμοδίων. Λαμβανομένης ὁμῶς ὑπ' ἔμφει τῆς
κατοχῆς τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐπαρχιῶν τοῦ Οἰκουμενικοῦ Θρόνου, ὑπὸ
τῶν συμμάχων στρατευμάτων, ἡ ἐκλογὴ Πατριάρχου παρουσίαζε με-
γάλας δυσχερείας, ἰδίως ὅσον ἀφῶρα τὴν πιστὴν τήρησιν τῶν δια-
τάξεων τῶν Ἐθνικῶν Κανονισμῶν καὶ κυρίως ὡς πρὸς τὴν θεοπισμέ-
νην χρονικὴν προθεσμίαν.

Παρὰ τοῖς ἐντεταλμένοις ἐπεκράτει ἡ γνώμη, ὅτι τὴν φορὰν ταύ-
την ἡ Πατριαρχικὴ ἐκλογὴ ἔπρεπε νὰ διεξαχθῆ παρκακμυτομένης κα-
πως τῆς αὐστηρότητος τῶν κανονισμῶν, καὶ οἱ μὲν ἐφρόνου, ὅτι ἔδει
νὰ ἐπισπευσθῆ ἡ ἐκλογὴ, οἱ δὲ ὅπως διεξαχθῆ μετὰ τὴν ὀριστικὴν ἐξο-
μάλυνσιν τῆς καταστάσεως ἐν τῇ Βαλκανικῇ.

* *

Εὐθέτον ἐνταῦθα νὰ γνωρίσωμεν τίς ἡ θέσις, ἡ ἐπιβολὴ καὶ ἡ δύ-
ναμις τοῦ Πατριαρχικοῦ ἀξιώματος ἀπέναντι τοῦ Κράτους τῶν Ὀθω-
μανῶν καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸ ὀρθοδόξων ὑποδοῦλων.

»Εἰς τοὺς ἐπισκόπους Κωνσταντινουπόλεως, Ἀλεξανδρείας, Ἀν-
τιοχείας, Ἐφέσου καὶ Καισαρείας, λέγει εἰδικός, ἕνεκα τῆς ἐξαιρετικῆς
σημασίας, ἣν αἱ ἐπισκοπαὶ τῶν κατεῖχον, εἶχον δοθῆ ἔκπαλαι οἱ τί-
τλοι Ἐξάρχου καὶ Ἀρχιεπισκόπου. Μετὰ δὲ τὴν ἐν Χαλκηδόνι Σύνο-
δον, ὁ τίτλος τοῦ «Πατριάρχου.»

»Οἱ ἐπίσκοποι ὁμῶς Κωνσταντινουπόλεως ἕνεκα τῆς εὐνοϊκῆς θέ-
σεώς των ἀπέκτησαν ταχέως ἐπιρροὴν καὶ ἐπὶ τῶν ὑποθέσεων ἄλλων
διοικήσεων, κυρίως δὲ ἐπὶ τῶν πλησιοχώρων διοικήσεων τῆς Ἀσίας
καὶ τοῦ Πόντου, καίτοι εὖρον κατ' ἀρχάς ἀντίστασιν. Ἐπειδὴ δὲ ἤθε-
λον οἱ αὐτοκράτορες τῆς Ἀνατολῆς νὰ εἶνε ἰσχυρὸς ὁ ἐπίσκοπος
τῆς πρωτεύουσῆς των, ὡς τὸ κυριώτατον ὄργανον ἐν τῇ διοικήσει
τῆς Ἐκκλησίας, διὰ τοῦτο ἡ ἐν Χαλκηδόνι Σύνοδος ἔδωκεν εἰς τοὺς
Πατριάρχας τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐντελῶς ἴσα πρεσβεῖα πρὸς τὰ
τοῦ Ἐπισκόπου Ρώμης διὰ τοῦ 28 αὐτῆς κανόνος, ὅστις ἔχει οὕτω:

»Πανταχοῦ τοῖς τῶν ἁγίων πατέρων ὁμοῖς ἐπόμενοι, καὶ τὸν ἀο-
πίτως ἀγνωρισθέντα κανόνα τῶν 150 θεοφιλεσιτάτων ἐπισκόπων
γνωρίζοντες, τὰ αὐτὰ καὶ ἡμεῖς ὀρίζομεν καὶ ψηφίζομεν περὶ τῶν

προσβείων τῆς ἀγιοιότητος Ἐκκλησίας Κωνσταντινουπόλεως, νέας Ρώμης. Καὶ γὰρ τῷ θρόνῳ τῆς προεβυτέρας Ρώμης διὰ τὸ βασιλεύειν τὴν πόλιν ἐκείνην οἱ πατέρες εἰκότως ἀποδεδώκασι τὰ προσβεία, καὶ τῷ αὐτῷ σκοπῷ κινούμενοι οἱ 150 θεοφιλέστατοι ἐπίσκοποι τὰ ἴσα προσβεία ἀπένειμαν τῷ τῆς νέας Ρώμης ἀγιοιότητῳ θρόνῳ.» Ἡ αὐτὴ Σύνοδος ἔδωκε τῷ Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ δικαίωμα νὰ δέχεται ἐκκλησίες ἀπὸ πασῶν τῶν διοικήσεων κατὰ τῶν μητροπολιτῶν.

Ἐν τῇ 9 αὐτῆς κανὼν λέγει: «Ἐὶ δὲ πρὸς τὸν τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας μητροπολίτην ἐπίσκοπος ἢ κληρικὸς ἀμφισβητήσῃ, καταλαμβανέντῳ ἢ τὸν ἔξαρχον τῆς διοικήσεως ἢ τὸν τῆς βασιλευούσης Κωνσταντινουπόλεως θρόνον, καὶ ἐπ' αὐτῷ δικαζέσθω.»

Ἐν τῇ 10 αὐτῆς κανὼν λέγει: «Ὁ Πατριάρχης Κωνσταντινουπόλεως, πλὴν ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, διεδραμάτιζε τὸ δεύτερον μετὰ τὸν Αὐτοκράτορα πρόσωπον ἐπὶ Βυζαντινῶν.

Ἡ θέσις αὐτοῦ ἦτο πλεόν ἢ ὑπέροχος καὶ ἡ ἰσχύς του εἰς πλείστας περιπτώσεις ἀπεριόριστος.

Ἐν τῇ 11 αὐτῆς κανὼν λέγει: «Πάντες ἐνθυμούμεθα ὅποιαν ἰσχὴν εἶχεν ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ πλείστοι ἄλλοι μετ' αὐτὸν καὶ ὅποιās ἐκδουλεύσεις παρέσχεν εἰς τὸ Κράτος ὁ διευθύνας τὴν ἄμυναν τῆς Κωνσταντινουπόλεως Πατριάρχης Σέργιος, ἀπόντος τοῦ αὐτοκράτορος Ἡρακλείου.

Ἐν τῇ 12 αὐτῆς κανὼν λέγει: «Βεβαίως ὑφίστατο κάποια λανθάνουσα ἀντιζηλία μεταξὺ τοῦ Αὐτοκράτορος καὶ Πατριάρχου καὶ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐξεδηλοῦτο, καὶ κατὰ τραγικώτατον μάλιστα τρόπον, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον πλήρης ἁρμονία ὑφίστατο μεταξὺ τῶν δύο τούτων ἀνωτάτων ἀρχῶν.

Ἐν τῇ 13 αὐτῆς κανὼν λέγει: «Περὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου θὰ ἠδύνατό τις ὀλόκληρον μελέτην νὰ γράψῃ, διότι ἡ δράσις τῶν Πατριαρχῶν Κωνσταντινουπόλεως συνδέεται στενωτάτα πρὸς αὐτὴν τὴν ὑπαρξίν τοῦ Βυζαντινοῦ Κράτους.

Ἐν τῇ 14 αὐτῆς κανὼν λέγει: «Τοιοῦτος ἕμως δὲν εἶνε ὁ σκοπὸς μας σήμερον, εἰ δὲ καὶ προβαίνομεν εἰς τὴν θέσιν, ἣν ἐδημιούργησε τῷ Οἰκουμένικῳ Πατριάρχῳ ἡ τουρκικὴ κατάστασις.

Ἐν τῇ 15 αὐτῆς κανὼν λέγει: «Τὸ Κοράνιον περιέχει ὀλίγας καὶ ἀντιπατικὰς ἐντολάς ὡς πρὸς τὴν πρὸς τοὺς χριστιανούς συμπεριφορὰν τῶν Τούρκων, ὅτε μὲν συνιστῶν ἀνοχήν, ὅτε δὲ κηρύττον πόλεμον κατ' αὐτῶν ὡς ἀπίστων. Ἐνεκα πολιτικῶν λόγων ἕμως ἐφείσθησαν ἐν ἀρχῇ οἱ Τούρκοι τῶν χριστιανῶν ἔνεκα δ' αὐτοῦ τοῦ λόγου ὑπέθαλψαν καὶ τὴν ἀποστρο-

φήν αὐτῶν πρὸς τοὺς Λατίνους. Ὡμῶς προσηνέχθησαν οἱ Τοῦρκοι μετὰ τὴν ἄλωσιν μόνον πρὸς τινὰς προκρίτους ἄνδρας, οἷον τὸν Νοταρᾶν, τὸν Βασιλέα τῆς Σερβίας καὶ τὸν Αὐτοκράτορα τῆς Τραπεζοῦντος Δαυίδ τὸν Κομνηνόν. Ὅτε ἐγένετο ἡ ἄλωσις, εἶχεν ἤδη ὁ Ἀθανάσιος παραιτηθῆ. Διὰ τοῦτο ὁ νέος Δεσπότης Μωάμεθ ὁ Β΄ ὁ πορθητῆς διέταξε νὰ ἐκλέξωσιν οἱ χριστιανοὶ νέον πνευματικὸν ἀρχηγόν. Τοιοῦτοτρόπως ἐνόμιζεν ἴσως, ὅτι ἤθελεν ἐμπνεύσει ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν κυβέρνησίν του.

» Ὁ ἱστορικὸς Φραντζῆς, ὅστις ἔζη τότε, βεβαίως ὅτι τοῦτο ἐποίησεν, ὅπως προσελκύσῃ πάλιν αὐτοὺς εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἤτις μετὰ τὴν ἄλωσιν εἶχε μείνει σχεδὸν ἔρημος. Ἐπίσκοποι τινες λοιπὸν καὶ τινες ἄλλοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ συνελθόντες ἐξελέξαντο τὸν Γεώργιον Σχολάριον, ὅστις δὲν ἦτο μὲν ἐτι τεταγμένος μετὰ τοῦ κλήρου, διεκρίνετο ὅμως ἐπὶ πολυμαθείᾳ καὶ συνέσει. Ὁ Γεννάδιος, διότι οὕτως ὠνομάσθη ὁ Σχολάριος ὡς πατριάρχης, ἀπέδειξεν, ὅτι ἦτο ἄξιός τῆς ἐκλογῆς, καὶ ἀπέκτησε μεγίστην φήμην. Ὁ Σουλτᾶνος παρέσχεν εἰς τὸν νέον πατριάρχην μεγάλας τιμὰς, ἀπήλλαξε δὲ αὐτὸν τε καὶ τοὺς διαδόχους του καθὼς καὶ τοὺς ἐπισκόπους ἐν γένει τῶν φόρων καὶ τῶν τελῶν. Ἀνεγνώρισε δὲ τὸν πατριάρχην καὶ ὡς ἐθνάρχην τῶν γραικῶν ἢ ρωμαίων, πάντων δηλ. τῶν ὀρθοδόξων χριστιανῶν ὑπηκόων του, παραχωρήσας αὐτῷ καὶ πολιτικὴν ἐπ' αὐτῶν δικαιοδοσίαν.

» Ἡ σύστασις τῆς συνόδου καὶ τὰ δικαιώματα αὐτῆς ἔμειναν τὰ αὐτά. Αἱ ὑπάρχουσαι ἐκκλησίαι ἀνεγνώρισθησαν νὰ κτίζωνται. Οὐδεὶς ἠδύνατο νὰ ἀναγκασθῆ νὰ δεχθῆ τὸν ἰσλαμισμὸν. Εἰς τὴν ἐκκλησίαν ἀνεγνώρισθη καὶ ἡ ἰδιοκτησία αὐτῆς. Πάντες οἱ ἐπίσκοποι ἀπήλαυσαν τοῦ προνομίου νὰ εἶνε δικασταὶ ἐπὶ πασῶν τῶν ὑποθέσεων μετὰ τοῦ Χριστιανῶν, καὶ ἠδύνατο μόνον ἐνώπιον τοῦ διδανίου νὰ κατηγορηθῶσιν. Οὕτω διὰ τῶν παραχωρήσεων τούτων τοῦ κατακτητοῦ ἀπέκτησαν ὁ τε πατριάρχης καὶ ὁ ἀνώτερος κληρὸς ἐν γένει πολλὰ μεγαλειέταν δύναμιν τῆς ἡς ἀπήλαυον μέχρι τοῦδε...»

Ἡ ἐκλογή νέου Πατριάρχου.

Ἡ ἐκλογή Πατριάρχου ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀναστατώνει κυριολεκτικῶς ὀλόκληρον τὸν Ἑλληνικὸν πληθυσμὸν, συγκινεῖ τὴν Ἰ-

ψηλὴν Πύλῃν καὶ τὴν Ρωσσικὴν πρεσβείαν καὶ ἔχει τὸν ἀντίκτυπόν τῆς ἐπὶ πάντων τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν τῆς Τουρκικῆς αὐτοκρατορίας καὶ ἰδιαιτάτα ἐπὶ τῶν Ἀσιατικῶν τμημάτων.

Πᾶσα ἄλλη σύζητησις σταματᾷ τότε παρὰ τοῖς Ἑλλησσηνοῖς κύκλοις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ αὐτὰ δ' ἔτι αἰ συναλλαγὰὶ χαλαροῦνται.

Καὶ τοῦτο, διότι διὰ τοὺς ὑπὸ τὴν Τουρκίαν Ἑλληνας ὁ Πατριάρχδεν εἶνε μόνον ἡ ἀνωτάτη θρησκευτικὴ κεφαλὴ, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀντιπρόσωπός των παρὰ τῇ ἀρχούσῃ φυλῇ καὶ ἀνώτατος ρυθμιστὴς καὶ δικαστὴς ἐν ταῖς πλείσταις τῶν πρὸς ἀλλήλους σχέσεών των.

Ἡ ἐκλογὴ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου στηρίζεται κυρίως ἐπὶ τῷ διφυῆς αὐτοῦ :

Ἦτοι ὡς κεφαλῆς τῆς Ὀρθοδόξου Ἐκκλησίας καὶ ὡς Ἀνωτάτου πολιτικοῦ ἄρχοντος.

Ἐνεκα τοῦ λόγου τούτου οἱ ἐκλογεῖς εἶνε καὶ ἱερωμένοι καὶ πολιταί.

Ἰδοὺ λοιπὸν πῶς ἐγένετο ἡ δευτέρα ἐκλογὴ τοῦ ἤδη νεκροῦ Ἰωακείμ τοῦ Γ' τῷ 1901.

Κατ' αὐτὴν οἱ συμμετασχόντες τῆς ψηφοφορίας ἦλθον κατὰ τὴν ἐξῆς τάξιν.

A'. Οἱ Συνοδικοὶ καὶ σύμβουλοι.— Ὁ τοποτηρητὴς τοῦ Οἰκουμενικοῦ θρόνου καὶ οἱ Μητροπολίται Ἀδριανουπόλεως, Ἀμασειας, Ἰωαννίνων, Μηθύμνης, Μεσημερίας, Βάρνης, Χίου, Κορυτσᾶς, Γρεβενῶν, Λιτύστης, Λέρου καὶ Καλύμνου. Οἱ Σύμβουλοι 8 τὸν ἀριθμόν.

B'. Οἱ ἐνδημοῦντες Μητροπολίται. 1.—Οἱ Πατριαρχικοὶ ὑπάλληλοι, οἱ Ἄρχοντες Μέγας Λογοθέτης, Καπουκεχαγιάς, Μέγας Πρωτονοτάριος.

2.—Τρεῖς πολιτικοὶ ὑπάλληλοι ἐν τῇ ὑπηρεσίᾳ τῆς Πύλης.

3.—Δύο στρατιωτικοὶ βαθμοῦχοι.

4.—Τρεῖς πολιτικοὶ βαθμοῦχοι.

5.—Ὁ ἀντιπρόσωπος τῆς ἡγεμονίας Σάμου.

6.—Τέσσαρες ἐπιστήμονες.

7.—Ἐξ ἔμποροι καὶ τραπεζίται.

8.—Δέκα ἀντιπρόσωποι τῶν Συντεχνιῶν, ἦτοι τῶν ἀρτοποιῶν, ζαχαρεδζήδων, τσαφτζήδων, τζεδαερτζήδων, τσοχατζήδων, κρεοπω-

λῶν, σαράφηδων, καζαντζήδων, καπήλων, κερσετετζήδων.

9.—Τριάκοντα ἀντιπρόσωποι τῆς πρωτευούσης καὶ τῶν ἐπαρχιῶν.

Οἱ ἐκλέκτορες οὗτοι ἐξέλεξαν 24 ὑποψηφίους, ὧν ὁ κατάλογος ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην, ἣτις καὶ ἐπεκύρωσεν αὐτὸν μετὰ τὴν ἀφαίρεσιν μερικῶν ὑποψηφίων.

Κατόπιν ἐπηκολούθησεν ἡ δευτέρα καὶ τελειωτικὴ ψηφοφορία, ἣτις ἀνέδειξε Πατριάρχην τὸν Ἰωακείμ τὸν Γ' δι' 83 ψήφων, ὡς εἶδομεν καὶ ἀνωτέρω.

Τὸ ἀποτέλεσμα τῆς ὀριστικῆς ταύτης ἐκλογῆς ὑπεβλήθη εἰς τὴν Ὑψηλὴν Πύλην παρὰ τοῦ Ἀρχοντος Μεγάλου Λογοθέτου, ἣτις ἀμέσως ἀπήντησε διὰ τοῦ ἀρχιγραμματέως ὅτι ἀποδέχεται αὐτήν.

Ὡς πρὸς τὴν ἐπίκαιρον ὁμῶς τότε διαδοχὴν τοῦ θανόντος Ἱεράρχου, πλεισταὶ ἔσσι, ὡς προεμνήσθημεν, παρενεδάλλοντο δυσχέρεια. Ὁ διαπρεπὴς διευθυντὴς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς καὶ βαθῆς γνώστης τῶν ἐθνικῶν ἡμῶν ζητημάτων Χρυσόστομος Παπαδόπουλος, ἐρωτηθεὶς ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου, ἀπήντησε τὰ ἑξῆς :

«—Φρονῶ ὅτι δὲν εἶνε εὐκολὸς ἡ κατὰ τοὺς Κανονισμοὺς ἀμέσως ἐκλογὴ διαδόχου τοῦ Πατριάρχου Ἰωακείμ. Διότι διὰ τοῦ πολέμου ἀφαιροῦνται ἔσσι σχεδὸν αἱ εὐρωπαϊκαὶ Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπαὶ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τῶν ὁποίων καὶ οἱ λαϊκοὶ ἀντιπρόσωποι καὶ οἱ Μητροπολίται κατὰ τοὺς κανονισμοὺς ἔπρεπε νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἐκλογικῆς συνελεύσεως ἐν Κων)πόλει πρὸς ὑπόδειξιν τριῶν ὑποψηφίων, ἐκ τῶν ὁποίων τὸν ἕνα ἐκλέγει ἡ Σύνοδος. Ἐπειδὴ εἶνε ἐκτὸς πάσης ἀμφιβολίας ὅτι αἱ Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπαὶ τῶν διὰ τοῦ πολέμου ἀφαιρουμένων ἐπαρχιῶν δὲν δύνανται σήμερον οὐδὲ μετὰ τὸν πόλεμον νὰ συμμετάσχῃ τῆς ἐκλογῆς Πατριάρχου, θὰ παραστῇ ἀνάγκη συγκλήσεως ἐν Κων)πόλει ἰδιαιτέρας Ἐθνοσυνελεύσεως πρὸς ἀναθεώρησιν τῶς Κανονισμῶν τοῦ Πατριαρχείου, ἢ ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ χειραφετηθῶσι προηγουμένως αἱ ἐν λόγῳ Μητροπόλεις καὶ Ἐπισκοπαὶ καὶ ὕστερον θὰ γίνῃ ἐκλογὴ ὑπὸ τῶν ὑπολειπομένων. Ἀλλὰ τὸ προέχον ζήτημα δὲν εἶνε κυρίως σήμερον ἡ ἐκλογὴ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Τὸ ζήτημα εἶνε ὅποια τις θὰ καθορισθῇ ἡ θέσις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου μετὰ τὰς τελευταίας μεγάλας μεταβολάς. Δὲν ἐπιτρέπεται δὲ οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ ὅτι καὶ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο ἐλήφθη ἤδη πρόνοια ὑπὸ τῆς Σεβαστῆς Κυβερ-

Ο ΠΑΤΡΙΑΡΧΗΣ ΙΦΑΚΕΙΜ ΟΓ!

**Ο ΤΕΤΙΜΗΜΕΝΟΣ ΑΡΧΗΡΟΣ ΤΟΥ ΓΕΝΟΣ
ΚΑΙ ΣΩΝΑΡΟΣ ΥΠΕΡΑΣΙΣΤΗΣ ΤΗΣ ΠΙΣΤΕΩΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ**

νήσεώς μας, καὶ ὅτι ὁ Οἰκουμενικὸς Θρόνος θὰ περισώσει τὸ μέγα κῶ ὅς του καὶ τὴν περιφανῆ θέσιν του ἐν τῇ Ὁρθοδόξῳ Ἐκκλησίᾳ.»

Δεπτομέρειαι διὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ Πατριάρχου.

Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἐθνάρχου ἐκτεθειμένος ἐν τῷ ναῷ τῶν Πατριαρχείων ἐγένετο προσκύνημα πάντων τῶν χριστιανῶν. Μεταξὺ τῶν προ-

σκυνητῶν διεκρίνοντο καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν πρεσβειῶν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας προσήλθεν ὁ Μητροπολίτης Πρεσπῶν καὶ Ἀχρίδος Βόρις μετὰ τοῦ Καπουκεχαγιᾶ τῆς Ἐξαρχίας, οἵτινες καὶ προσεκύνησαν ἀμέσως καὶ ὁ ἀντιπρόσωπος τῶν Συροχαλδαίων. Ἐκτὸς τῶν ἀπεσταλμένων τῆς Βουλγαρικῆς Ἐξαρχίας προσήλθον εἰς τὰ Πατριαρχεῖα καὶ ἀντιπροσωπεῖται τοῦ Ἀρμεν. Πατριαρχείου, τοῦ Ἀρμενοκαθολικοῦ καὶ τῆς Ἀρχιερατείας, ὁ ἀρχιμανδρίτης τῆς Ρωσικῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ πρωθιερεὺς τῆς Ἀγγλικῆς.

Συμφώνως πρὸς τὴν ἀπόφασιν τῶν δύο Σωμάτων ὁ νεκρὸς τοῦ Πατριάρχου ἐταρχειύθη καὶ ἐνδύσαντες αὐτὸν τὴν μεγάλην του ἀρχιερατικὴν στολὴν τὸν ἐτοποθέτησαν εἰς τὸν δεσποτικὸν θρόνον. Ὁ Πατριάρχης ἐκράτει εἰς μὲν τὴν δεξιὰν τὴν ποιμαντορικὴν ράβδον του, εἰς δὲ τὴν ἀριστερὰν τὸ Εὐαγγέλιον.

Ἡ μορφή τοῦ νεκροῦ Πρωθιεράρχου, ἥτις μέχρι τῶν τελευταίων ἡμερῶν τόσῃ θαλερότητα καὶ μεγαλοπρέπειαν διετήρει, παρουσίαζεν ἤδη μεγάλην ἐξάντλησιν.

Ὁ Πατριάρχης διὰ σημειώματός του ἐξέφραζε τὴν ἐπιθυμίαν, ὅπως ταφῇ εἰς τὸ Ἅγιον Ὅρος καὶ εἰς τὴν σκήτην τῶν Καυσοκαλυβίων.

Ὁ Πατριάρχης ἀφῆκε χειρόγραφα, ἐν οἷς διατυποῖ σκέψεις καὶ γνώμας διὰ τὴν ἄρσιν τοῦ σχίσματος καὶ ἐν γένει διὰ τὴν νέαν διαρρυθμίσιν τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ καθεστώτος.

Πρὸς διευκόλυνσιν τῆς ἀναπνοῆς τοῦ Πατριάρχου, τὸν εἶχον ἀνακλίνει οἱ ἱατροὶ ἐπὶ προσκεφαλαίων, προσεπάθουν δὲ τεχνητῶς δι' εἰσπνοῶν ἐξυγόνου νὰ καταπολεμήσωσι τὴν δύσπνοϊαν. Παρ' ὅλον ὅμως τὸ ἰσχυρὸν τῆς κράσεως τοῦ θαλεροῦ πρεσβύτου, τὸ μοιραῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπήρχειτο. Αὐθημερὸν ἀπὸ πρωῆς ὁ Μέγας Ἀρχιμανδρίτης τῶν Πατριαρχείων Γρηγόριος κληθεὶς ἐσπευσμένως εἶχε προσφέρει τὰ Ἄχραντα Μυστήρια, τῶν ὁποίων καὶ ἐκοινωνήσεν ἡ Α. Θ. Παναγιότης μετὰ κλειστοῦς ὀφθαλμοῦς καὶ ἀσυναίσθητους. Λέγεται, ὅτι κατὰ τὴν προηγηθεῖσαν νύκτα ἔκαμεν ἐπικνελημμένως τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ.

Τὸ φυγορράγημα τοῦ Πατριάρχου ἦτο ἤρρεμον μετὰ μερικὸς ἐκ διαλειμμάτων τιναγμούς. Καὶ ἐσβυεν ἡσυχῶς μετὰ γαλήνην πλήρη μελαίλου. Μόνον τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἀφῆκε βαθὺν στεναγμὸν καὶ παρέδωκε τὸ πνεῦμα τῇ 3 καὶ 13' μ. μ.

LVII.

Συνέχεια τῆς δράσεως τοῦ Στόλου μας.

Περὶ τῆς πρώτης δράσεως τοῦ Στόλου μας ἀνάγκη νὰ παρεντεθῇ πρῶτον ἐνταῦθα ἡ ἀκόλουθος «ἐπίσημος ἔκθεσις» τοῦ Ἑλληνικοῦ ὑπουργείου τῶν Νευτικῶν :

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Νευτικῶν ἀνεκοίνου πρᾶγματι τὸ ἑσπέρας τῆς 18ης Νοβρίου τὰ ἑξῆς βαρυτήμαντα :

«Κατὰ τὸ λῆξαν δεκαήμερον εἰς τὸν Ἑλληνικὸν καὶ ἐμπορικὸν στόλον ἀνετέθησαν συγχρόνως αἱ ἑξῆς ἐπιχειρήσεις: Κατάληψις τῆς Μιτυλήνης, κατάληψις τῆς Χίου, μεταφορὰ καὶ παραπομπή τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Δεδεαγάτς καὶ μεταφορὰ μιᾶς Ἑλληνικῆς Μεραρχίας ἐκ Θεσσαλονίκης. Αἱ ἐπιχειρήσεις αὗται ἔδει νὰ ἐκτελεσθῶσι χωρὶς νὰ παρεμποδισθῇ οὐδ' ἐπ' ἐλάχιστον ἡ κυρία τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀσχολία, ἡ διηνεκῆς ἐπιτήρησις τῶν Δαρδανελίων καὶ ἡ ἔσωθεν τούτων ἀποκλεισμός τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.

» *Ἐπιχειρήσεις Μιτυλήνης.*—Τῇ 8ῃ Νοεμβρίου κατέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα Μιτυλήνης τὰ θωρηκτὰ «Γ. Ἀβέρωφ», «Υἷδρα», «Ψαρά», «Σπέτσαι», τὸ ἀντινευτικὸν «Ἰέραξ», τὰ ἀντιτορπιλικὰ «Ν. Γενεά», «Ἀσπίς», «Θύελλα», «Νίκη» καὶ «Βέλος», τὰ τορπολλοβόλα 14 καὶ 15 καὶ τὸ τορπιλλοφόρον «Κανάρης» συνοδευόμενα ὑπὸ τῶν μεταγωγικῶν «Ἰσμήνης», «Πέλοπος» καὶ «Καλουτᾶ», ἐφ' ὧν ἐπέβαινον τρεῖς λόχοι πεζοναυτῶν καὶ τέσσαρες λόχοι πεζικοῦ. Τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ στόλου ὑπὸ τὴν αὐτοπρῶτον διοίκησιν τοῦ ὑποναυάρχου Π. Κουντουριώτου κατέλαβε τὴν πόλιν Μιτυλήνης καὶ ἐγκατέστησε τὴν Ἑλληνικὴν κατοχὴν ἐπὶ τοῦ πλείστου μέρους τῆς νήσου Λέσβου.

Ἐπιχειρήσεις Χίου.—Τῇ 11ῃ Νοεμβρίου ἑτέρα μοῖρα τοῦ Στόλου ἀποτελεσθεῖσα ἐκ τῶν εὐδρόμων «Ἐσπερίας», Μοιραρχίδος, «Μακεδονίας» καὶ «Ἀρκαδίας» καὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Κεραυνοῦ» καὶ «Ν. Γενεᾶς» τοῦ τελευταίου προσαρτηθέντος εἰς τὴν μοῖραν ταύτην μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Μιτυλήνης, συνοδευομένη ὑπὸ τῶν μεταγωγικῶν «Πατριδος», «Σαπφους» καὶ «Ἐριέττας» φερόντων ἐν σύνταγμα πεζικοῦ, ἓνα λόχον πεζοναυτῶν καὶ μίαν πυροβολαρχίαν λυομένην, κατέλαβε τὴν πρωτεύουσαν τῆς νήσου Χίου Κάστρον, ὑπο-

στηρίζουσα βιαίαν ἀπόδασιν τοῦ στρατοῦ εἰς τὴν θέσιν Κοντάρι, διαρκέασαν ἐπὶ τρίωρον. Ἡ μεῖρα αὕτη ὑποστηρίζει διὰ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς τὴν νικηφόρον προέλασιν τοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ν. Δελαγραμμάτικαν ἀποδατικοῦ στρατοῦ.

»*Ταχίστη συγκέντρωσις μεταγωγικοῦ στόλου.*— Ἐπὶ τῇ αἰτήσει τῆς Βουλγαρικῆς Κυβερνήσεως ζητησάσης τὴν συνδρομὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ πρὸς μεταφορὰν δλοκλήρου τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ 7ης Μεραρχίας τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ δυνάμει 500 ἀξιωματικῶν, 35,000 ἀνδρῶν, 8,500 ἵππων, 1,500 βωῶν καὶ 1,700 ἀμαξῶν μετὰ 26 πυροβόλων, ἡ ναυτικὴ ὑπηρεσία συνεκέντρωσεν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐντὸς 48 ὥρῶν πενήτην ἑκατὸν ἐν μεταγωγικὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν ἐμπορικὸν στόλον τῆς Ἑλλάδος ἤτοι τὰ ἐμπορικὰ πλοῖα :

» 1 «Ἑλπίς», 2. «Ἁγία Πελαγία», 3. «Χριστόφορος», 4. «Βαρθάρα», 5. «Σοφία», 6. «Βυζάντιον», 7. «Οὐράνα», 8. «Ἑλένη» (Ἀχαϊκῆς), 9. «Ἑλδα» (Ἀχαϊκῆς), 10. «Ἥπειρος» (Γιαννουλάτου), 11. «Ἁγνὴ Χούντα», 12. «Σάμος» (Πανελληνίου), 13. «Καλυψώ», 14. «Ἀλεξάνδρα», 15. «Α. Κορωνάιος», 16. «Ἰγγλέσης», 17. «Ἐρμούπολις», 18. «Μαργαρίτα», 19. «Πηνεῖος», 20. «Πατρίς», 21. «Θεμιστοκλῆς», 22. «Σπάρτη», 23. «Θράκη», 24. «Ἰσιμνήνη», 25. «Δελφίν», 26. «Νεῖλος», 27. «Αἰολος», 28. «Καλουτᾶς», 29. «Κύπρος», 30. «Θεοφανὼ Σιδερίδη», 31. «Φρόσω», 32. «Ἄσσος», 33. «Καρυστινάκης», 34. «Σίφνος», 35. «Ἄγ. Γεώργιος», 36. «Μαρκέτης», 37. «Κύθηρα», 38. «Σαπφώ», 39. «Δ. Μιχαηλοῦ», 40. «Ἀργοστόλιον», 41. «Κέρκυρα», 42. «Στενήμαχος», 43. «Κωνσταντῖνος», 44. «Παντιᾶς», 45. «Θεσσαλία», 46. «Δίρφος», 47. «Σέσωστρις», 48. «Μικτ. Ἐμπειρίκος», 49. «Ἀθηναί», 50. «Λεονάρδος» καὶ 51 «Σπέτσαι».

» Συγχρόνως παρεσκευάσθησαν τὰ μέσα τῆς ἀποδιβάσεως τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐν Δεδεαγάτς.

» Προτιμηθείσης δ' ὅμως κατόπιν ὑπὸ τῶν βουλγαρικῶν στρατιωτικῶν ἀρχῶν τῆς διὰ ξηρᾶς μεταφορᾶς μέρους τῆς βουλγαρικῆς 7ης Μεραρχίας, ἐξετελέσθησαν συγχρόνως διὰ τοῦ ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ στόλου ἢ ἐκ Θεσσαλονίκης μεταφορὰ μιᾶς ἑλληνικῆς Μεραρχίας καὶ ἢ ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Δεδεαγάτς μεταφορὰ μιᾶς βουλγαρικῆς ταξιαρχίας.

» *Μεταφορὰ Ἑλληνικῆς Μεραρχίας.*— Συντελέσθη αὕτη διὰ τῶν

ἐμπορικῶν ἀτμοπλοίων «Δελφίν», «Ἡπειρος», «Φρόσω», «Ἐλένη», «Δέσποινα», «Λεονάρδος», «Ἀργοστόλιον», «Ἐμπειρικός», «Ἀγγελική», «Ἀγνή Χούντα», «Ἐλένη», «Κέοκυρα», «Ναύπλιον», «Θεοφρανῶ», «Καλυψῶ», «Ἀλεξάνδρεια», «Καλουτᾶ» καὶ «Ἰσμήνης» τῶν δύο τελευταίων ἀνακλιθέντων ἐκ Μιτυλήνης μετὰ τὴν περαίωσιν τῆς ἐκεῖ ἀποβάσεως, ἦτοι ἐν ὄλῳ ἀτμοπλοίων 18.

«*Μεταφορὰ Βουλγαρικῆς ταξιαρχίας.*— Ἡ μεταφορὰ τῆς ταξιαρχίας ταύτης, δυνάμει 13,000 ἀνδρῶν καὶ 3000 κτηνῶν ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Μιτώφ, ἐγένετο διὰ τῶν ἀτμοπλοίων «Σπέτσαι», «Ἰγγλέση», «Μαρκέτη», «Κύθηρα», «Σοφία», «Θράκη», «Ἁγία Πελαγία», «Κύπρος», «Ἐρμούπολις», «Μαργαρίτα», «Βαρβάρα», «Ἐλπὶς», «Ἀθῆναι», «Ἄσσος», «Πηνεῖος», «Ἅγιος Γεώργιος» καὶ «Στενίμαχος», ἦτοι ἐν ὄλῳ 17. Ἡ κίνησις αὕτη ἐγένετο ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, φρουροῦντος τὴν εἰσοδὸν τῶν Δαρδανελλίων διὰ τῆς μοίρας τῶν ἀντιτορπιλικῶν, ἐνῶ συγχρόνως ἐπλεε πρὸς Δεδεαγάτς ἡ θωρηκτὴ μοῖρα μετὰ τῶν ἀνιχνευτικῶν.

Ἡ παραπομπή αὕτη ἀπέπλευσέν ἐκ τοῦ λιμένος Θεσσαλονίκης ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς τὴν 9.20' π. μ. τῆς 14 Νοεμβρίου ὑπὸ τὴν ὁδηγίαν τοῦ εὐδρόμου «Μυκάλη», οὗτινος ἐπέδαιναν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Γεν. Ἐπιτελείου τοῦ Ναυτικοῦ ἀντιπλοίαρχος Μ. Ματθαίουπουλος, ἡγούμενος τοῦ πλοῦ.

Ἐν τῇ παραλλάξει τοῦ ἀκρωτηρίου «Μεγάλον Ἐμβόλον» (Καρὰ Μπουρνοῦ), ἡ παραπομπή ἐτάχθη, κατόπιν σήματος τῆς «Μυκάλης», εἰς ὅ φαλαγγας, τῆς ἀριστερᾶς ἧς ἦγειτο ἡ «Μυκάλη» τῆς μεσαίας ἦγοντο αἱ «Σπέτσαι», ὧν ἐπέδαιναν ὁ συνταγματάρχης κ. Μιτώφ, καὶ τῆς δεξιᾶς ἧς ἦγειτο ἡ «Ἁγία Πελαγία». Ὁ χειρισμὸς οὗτος ἐγένετο μετὰ δεξιότητος ἐπιμαρτυρούσης τὴν παγκοσμίως παραδεδεγμένην ἰκανότητα τοῦ ἡμετέρου ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ. Τὸ θέαμα ἦτο ὄντως μεγαλοπρεπές. Αἱ τρεῖς φαλαγγες ἐν τάξει διέσχισαν τὰ ὕδατα τοῦ Θερμαϊκοῦ. Αἱ ἀπαστάσεις μεταξὺ τῶν πλοίων ἦσαν 400 μέτρα, μεταξὺ δὲ τῶν φαλάγγων 800 μέτρα. Τὴν 6.20' ἡ παραπομπή παρήλαξε τὴν Κασσάνδραν, τῆς ὁποίας ὁ φάρος ἀνήφθη διὰ πρώτην φορὰν ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου καὶ ἀπεδόθη εἰς τὴν διεθνή ναυτιλίαν. Ἡ παραπομπή τὴν νύκτα ἐπλεε κατάφωτος λόγῳ ἀπολύτου κυριαρχίας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐν τῷ Αἰγαίῳ, ἡ ἔκτα-

σις δ' αὐτῆς ἐξικνεῖτο εἰς μῆκος τριῶν καὶ ἡμίσεος χιλιομέτρων καὶ πλάτος δύο χιλιομέτρων. Τὴν 1.30' τῆς πρωῆς τῆς 15 Νοεμβρίου παρηλλάχθη ὁ Ἄθως ἐν πλήρει σεληνόφωτι.

»Οἱ Βούλγαροι ἐνθουσιαζόμενοι ἐκ τοῦ ὠραίου θεάματος. — Ἡ ἀνατολὴ τοῦ ἡλίου ἐχρύσιζε τὰς κορυφὰς τῆς Λήμνου, τῆς πρώτης ἀπελευθερωθείσης Ἑλληνικῆς νήσου τοῦ Αἰγαίου. Ἐν πλήρει τάξει ἐπλευσεν ἡ παραπομπὴ πρὸς τὸ Δεδεαγάτς, ἔνθα ἀφίκετο περὶ τὴν 1ην ὥραν μ. μ. τῆς 15 Νοεμβρίου. Πρὸ τοῦ Δεδεαγάτς ὤρμει ἀπὸ πρωῆς μοῖρα τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου, ἀποτελουμένη ἐκ τῶν τεσσάρων θωρηκτῶν «Γ. Ἀθέρωφ», «Ἰδρασ», «Ψαρῶν» καὶ «Σπετσῶν», ἐν γραμμῇ μετώπου, τῶν ἀνιχνευτῶν «Λέοντος» καὶ «Πάνθηρος», τῶν τορπιλλοδόλων 11 καὶ 14 καὶ τοῦ τορπιλλοφόρου «Κανάρη», ἔτι δὲ μετὰ ρυμουλκῶν φορτηγίδων καὶ πάντων τῶν χρειδῶν διὰ τὴν ἀπόδασιν.

»Πάντα εἶχον προβλεφθῆ καὶ ὑδροφόρον ἔτι πλοῖον ὤρμει αὐτόσε διὰ τὴν ὑδρευσιν ἐν ἀνάγκῃ τῶν πλοίων τῆς παραπομπῆς. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἔφερε τὰς σημαίας μεσιστίους ἐνεκα τοῦ ἐθνικοῦ πένθους ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Πατριάρχου. Ὁμοίως ὑπέστειλαν τὰς σημαίας τὰ πλοῖα τῆς παραπομπῆς. Κατὰ τὸν εἰσπλουν τῆς παραπομπῆς ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἦτο παρατεταγμένος ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ μόλις ἀντίκρουσε τὴν ναυτικὴν παράταξιν, ἡ ὁποία ἐδείκνυε τὴν ναυτικὴν ἰσχὴν τῆς συμμάχου χώρας, ἐξερράγη εἰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Εἰς τὰς ζητωκραυγὰς ταύτας μετὰ Ἰσου ἐνθουσιασμοῦ ἀνταπεκρίνοντο οἱ ἡμέτεροι ναῦται ἀπὸ τῶν καταστρωμάτων τῶν οἰκείων πλοίων.

»Ἄμα τῷ κατάπλῳ τῆς παραπομπῆς, φορτηγίδες καὶ ἰστιοφόρα ἐγχώρια πλοῖα ρυμουλκούμενα ὑπὸ τῶν ρυμουλκῶν καὶ τορπιλλοδόλων παρέλαβον τὰ πλοῖα καὶ ἤρξατο ἀμέσως ἡ ἀποδίβασις, ἐκτελουμένη μετὰ ταχύτητος καὶ τάξεως χάρις εἰς τὰ ληφθέντα ἐκ τῶν προτέρων κατάλληλα μέτρα καὶ τὴν ἐπικρατήσασαν τὴν πρώτην ἡμέραν γαλήνην, ἥτις ἔλως ἐξαιρετικῶς διέκοψε τὴν ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἀπὸ τεσσαρακονθημέρου διαρκούσαν κακοκαιρίαν. Ἡ ἀπόδασις διεκόπη τὴν νύκτα κατ' αἴτησιν τοῦ Βουλγάρου ταξιάρχου καὶ ἐπανελήφθη τὴν πρωΐαν, ἐξηκολούθησε δὲ μετὰ τῆς αὐτῆς τάξεως παρὰ τὴν ἐπικρατοῦσαν τὴν ἐσπέραν θαλασσοταραχὴν καὶ ἐπερατώθη τὸ ἐσπέρας.

Ἦτοι ὑπὸ περιστάσεις οὐχὶ πάντοτε εὐνοϊκὰς ἐπετεύχθη ἡ ἀποβί-
θασις 13,000 ἀνδρῶν καὶ 3000 ἵππων μετὰ τοῦ ὕλικού των κλπ. ἐν
διαστήματι 18 ὥρῶν κατὰ συντεταγμένας μονάδας εἰς ἀπόστασιν 260
μιλίων ἀπὸ τοῦ κυριωτέρου Ἑλληνικοῦ λιμένος τοῦ Πειραιῶς, τοῦ
μόνου διαθέτοντος ἡσάυτα μέσα ἀποβίβάσεως.

» Μετὰ τὴν ἀπόθασιν ὁ στόλος ἀπέπλευσεν ἐκ Δεδεαγάτς.

» Ὁ Βούλγαρος ταξίαρχος ἐπεσκέφθη τὸν ὑποναύαρχον ἀρχηγόν,
κατὰ δὲ τὴν ἀποβίθασιν αὐτοῦ ἀπενεμήθησαν αἱ κεκανονισμένοι διὰ
κανονισμοδολισμῶν τιμαί. Πολλοὶ Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ ἐπεσκέφθη-
σαν τὸν «Ἀθέρωφ» καὶ ἐξέφραζον τὰς εὐχαριστίας των διὰ τὰς πε-
ριποιήσεις ὧν ἔτυχον καὶ τὴν χαρὰν αὐτῶν διὰ τὴν ὑπεροχὴν τοῦ
Ἑλληνικοῦ Ναυτικοῦ.

» Ἐτεροι κινήσεις τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου.— Ἐνῶ ἐνηργάζοντο αἱ
μεταφοραὶ αὗται συγχρόνως τὰ ἐπίλοιπα συγκεντρωθέντα ἐν Θεσσα-
λονίκῃ ἐμπορικὰ πλοῖα, ἐν ἔλῳ 18, ἡσχολήθησαν εἰς τὴν μεταφορὰν
τῶν 30 χιλ. αἰχμαλώτων ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς διάφορα μέρη τῆς
Ἑλλάδος. Ἐτερα 14 ἐμπορικὰ πλοῖα ἡσχολοῦντο εἰς τὴν ὑπηρεσίαν
τοῦ στρατοῦ τῆς Ἠπείρου, ἐνῶ συνάμα 14 μεγάλα φορτηγὰ πλοῖα
κατέπλεον εἰς Πειραιᾶ ἢ εὐρίσκοντο ἐν πλῆ μεταφέροντα ὕλικὰ
τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

» Τὸ ἐμπορικὸν ναυτικὸν μας.— Κατὰ τὸν διεξαγόμενον πόλεμον
αἱ ὑπηρεσίαι τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου τῆς Ἑλλάδος ἡμιλλήθησαν πρὸς
τὰς τοῦ πολεμικοῦ ναυτικοῦ. Ἐκ τοῦ ἐμπορικοῦ στόλου προσελήφθη-
σαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Κράτους 4 ταχυδρομικά, μεταβληθέντα
εἰς εὐδρομα, τὰ «Ἐσπερία», «Μακεδονία», «Ἀρκαδία» καὶ «Μυ-
κάλη», πάντα ἐξωπλισμένα διὰ ταχυδύλων, δύο ταχυδρομικά μετα-
βληθέντα εἰς πλωτὰ νοσοκομεῖα, ἐν τοῦ στόλου καὶ ἐν τοῦ στρατοῦ,
ἐν πετρελαιοσφόρον τοῦ στόλου, ἐν διαρκῆς μεταγωγικὸν τοῦ στόλου
καὶ 85 μεταγωγικά στρατοῦ καὶ στόλου, ἧτοι ἐν ἔλῳ ἀτμόπλοια ὑπε-
ρωκεάνια ταχυδρομικά καὶ φορτηγὰ 95. Ἡ ἀκμὴ τῆς ἐμπορικῆς
ναυτιλίας παρέχει εἰς τὸ Κράτος πλοῦσια τὰ μέσα νὰ ἐπαρκέσῃ διὰ
μόνης τῆς σημαίας του εἰς πάσας τὰς μεγίστας μεταγωγικὰς ἀνάγκας
τοῦ τε στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου.

(Ἐκ τοῦ Ἑπιτομίου τῶν Ναυτικῶν).

Ἐπὶ τῆς σημασίας τῶν κατὰ θάλασσαν τούτων ἐπιχειρήσεών μας

καὶ ἰδίως τῆς μεταφορᾶς τῶν Βουλγάρων ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Δεδεαγάτς, ἰδοῦ ὅποιας ἐξέφερε κρίσεις—θαυμασμοῦ σχεδὸν—ἢ Παρισινή ἐκδόσις τοῦ «Κήρυκος τῆς Νέας Ἰόρκης» :

Ἐνταυτοῦ ἀνταποκριτὴς ἐτηλεγράφει ἀπὸ τὸ Δεδεαγάτς ὅτι «αἱ στρατιωτικαὶ καὶ ναυτικαὶ ἐπιχειρήσεις ἤρχισαν αὐτόθι ἐν συνδυασμῷ. Ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς μετὰ τοῦ ἵππικοῦ, βοῶν καὶ μεγάλης προμηθείας ὕλικοῦ ἐκστρατείας, μεταφερθεὶς ἐκ Θεσσαλονίκης διὰ 19 Ἑλληνικῶν πλοίων, ἀπεβιβάσθη κροτούντων τῶν τηλεβόλων τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου πρὸς χαιρετισμὸν τῆς Βουλγαρικῆς σημαίας.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος συνώδευε τὴν μεταφορὰν μέχρι τοῦ λιμένος τοῦ Δεδεαγάτς. Ἡ θάλασσα ἦτο γαληνιαία. Ἡ μοῖρα ἐφθάσε πρὸ τοῦ Δεδεαγάτς περὶ τὴν ἡμέραν πρωϊνὴν ὥραν τῆς Τετάρτης. Εἰς τὸν λιμένα ἦτο ἠγκυροβολημένον τὸ Γαλλικὸν καταδρομικὸν «Ζουριέν δὲ λὰ Γκραβιέρ», τὸ ὅποιον μόλις εἰσῆλθεν ἡ μοῖρα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου παρατεταγμένη κατὰ μέτωπον ἐχαιρέτησε διὰ κανονιοβολισμῶν τὴν σημαίαν τῆς ναυαρχίδος καὶ μετ' ὀλίγον ἀνεχώρησε.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἠγκυροβόλησεν εἰς ἀπόστασιν περὶπου 15000 γιαρδῶν. Ὁ στόλος τῶν τορπιλικῶν καὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν ἐφθάσε περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς τρεῖς φάλαγγας. Ἡ δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ φάλαγγε εἶχεν ἐπὶ κεφαλῆς τὰ εὐδρομα «Σφακτηρία» καὶ «Μυκάλη», ἡ δὲ κεντρικὴ φάλαγγε τὸ ἐμπορικὸν πλοῖον «Σπέτσι», ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἐπέδκινεν ὁ συνταγματάρχης Μιτώφ, ἀρχηγὸς τοῦ μεταφερομένου Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Ἡ παραπομπὴ ἐτήρει τὰς ἀποστάσεις τῆς παρατάξεως με ἀξιοθαύμαστον κανονικότητα, ἠγκυροβόλησε δὲ εἰς τὰ ἐκ τῶν προτέρων ὀρισθέντα σημεῖα με ἀκρίθειαν ὥρολογίου.

» Τὰ πληρώματα τοῦ «Ἀβέρωφ» ἤρχισαν τὴν ἀποβίβασιν τοῦ στρατοῦ ἀπὸ τῶν πλοίων χωρὶς νὰ χάσουν καιρὸν. Ἡ ἀποβίβασις διεξήχθη μετὰ θαυμαστῆς τάξεως, ἄνευ ἐμποδίων, με

κανονικότητα μοναδικήν καὶ ταχύτητα ἐκπληκτικὴν, βοηθήσαντος καὶ τοῦ καιροῦ μεγάλως.

» Ἡ τελειότης τῆς ὀργανώσεως τῆς δυσκολωτάτης ταύτης ναυτικῆς ἐπιχειρήσεως εἶνε εὐγλωττος ἀπόδειξις τῆς μεγάλης καὶ ἀδιαφιλονεικίτου ἐπαρκειᾶς καὶ δεξιότητος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τοῦ ἐπιτελείου τῶν ἀξιωματικῶν.

» Δίαν ἀξιοθαύμαστος ὑπῆρξεν ἡ ταχύτης, μὲ τὴν ὁποίαν συνηθροίσθη ἐν Θεσσαλονίκῃ τεραστία δύναμις Ἑλληνικοῦ ἐμπορικοῦ ναυτικοῦ, οὐδενὸς ἀναγκαίου μέτρου παραλειφθέντος καὶ προβλεφθεισῶν ἀπασῶν τῶν λεπτομερειῶν.

» Ὁ ἐμπορικὸς οὗτος στόλος, ἐφ' οὗ ἐπέβαινον οἱ Βούλγαροι στρατιῶται, καταδεικνύει τὴν μεγάλην ἐπάρκειαν τῆς Ἑλληνικῆς ναυτιλίας. Πλοῖον εἰδικῶς κατασκευασθὲν πρὸς τοῦτο ἠκολούθει τὸν ἐμπορικὸν στόλον, φέρον ὕδωρ, ἵππους καὶ κτήνη.

» Ὁ μεταφερθεὶς στρατὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν 1ην ταξιαρχίαν τῆς 7ης μεαρχίας τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Εἰς τὸ Δεξαγᾶτς εὐρίσκοντο ἤδη 25 χιλ. Βούλγαροι ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Γκινέφ.

» Πολλοὶ Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ ἐπεσκέφθησαν τὸν «Ἀβέρωφ» διαρκούσης τῆς ἡμέρας. Ἐγκαρδιώταται σχέσεις ἀνεπτύχθησαν μεταξὺ τῶν ἀντιπροσώπων τῶν κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν δυνάμεων.

» Ἡ συνδεδυασμένη αὐτῇ ἐπιχειρήσις τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ μετὰ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ὑπῆρξε θαῦμα Ἑλληνικῆς ναυτικῆς ὀργανώσεως, ὑπῆρξεν ἐπιχειρήσις τιμῶσα μεγάλως τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικόν, ἐπιχειρήσις πλέον ἢ στρατιωτικῆ, ἐπιχειρήσις τῆς ὁποίας τὰ πολιτικὰ ἀποτελέσματα διαφαίνονται ὑψίστης σημασίας...»

Ἄλλὰ καὶ ὁλόκληρος ὁ Ἀγγλικὸς Τύπος ἀνωμολόγει πάλιν ἐξ ἀφορμῆς τῆς μεταφορᾶς τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης

εἰς Δεδεαγάτς, τὴν σπουδαιότητα κατὰ τὸν πόλεμον δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

Αἱ ἐφημερίδες «Σφαῖρα» «Πῆλ-Μέλ», «Ἡμερήσια Νέα» καὶ τὸ ἐβδομαδιαῖον «Ἔθνος» ἐτόνιζον ὅτι καὶ αἱ Βουλγαρικαὶ ἐπιτυχίαι εἰς τὰ πεδία τῆς Θράκης ὠφείλοντο καὶ αὗται εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, ὅστις ἀπέκλεισεν ἕλας τὰς ἐξ Ἀσίας Τουρκικὰς ἐπικουρίας καὶ προεκάλεσε παρὰ τῷ ἐχθρῷ τὴν σύγκρισιν, τὴν παραλυσίαν καὶ τὴν ἀδράνειαν.

«Εἰς περίπτωσιν μάλιστα, προσέθετε τὸ «Ἔθνος», καθ' ἣν ὁ πόλεμος ἐξακολουθήσῃ, τὸ μέρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου θὰ εἶνε ὑψίστης σημασίας δι' ἔλους τοὺς συμμάχους.»

Καὶ διὰ τὴν παραβίασιν ἀκόμη τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων τὸ «Ἔθνος» ἐξεφράζετο ὅτι «ἐθελῶρει ταύτην, ἐν συνδυασμῷ ἐννοεῖται ἐπιθέσεως καὶ ἀπὸ ξηρᾶς, δυσχεροῦ μὲν καὶ ἐπικίνδυνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀδύνατον διὰ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον...»

Προέλασις τοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ μας ἐν Χίῳ.

Ὁ Ἑλληνικὸς ἀποβατικὸς στρατὸς καταλαβὼν ἅμα τῇ πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς νήσου προελάσει τοῦ ἐχυρωτάτας θέσεις, περιέζωσε τοὺς Τούρκους, τῶν ὁποίων ἡ παράδοσις ἐπέκειτο ἤδη.

Ἐπετεύχθη δὲ ἡ ἐκτόπισις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐκ τοῦ ἀσφαλτοῦς καταφυγίου του, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο αὐτόχρημα ἀπόρθητον, διὰ τῶν πυροβόλων τοῦ στόλου, τὰ ὁποῖα, βάλλοντα ἐξ ἀποστάσεως 10,000 μέτρων, κατέστρεψαν τὴν Μονὴν τῶν Ἀγίων Πατέρων, ὅπου εἶχεν ἐχυρωθῆ ὁ Τουρκικὸς στρατὸς.

Κατεστράφησαν δ' ἐπίσης τελείως καὶ αἱ ἀποθήκαι τῶν τροφίμων αὐτοῦ, συνεπεία τοῦ ὁποῖου ἡ θέσις τῶν Τούρκων εἶχε καταστῆ ἔτι μᾶλλον δυσχερής.

Μετὰ μεσημέριαν τῆς 18ης Νοεμβρίου ἐδίδοτο εἰς τὸν Ἑλληνικὸν τύπον πρὸς δημοσίευσιν τὸ ἀκόλουθον σχετικὸν ἀνακοινωθὲν τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν :

» *Ἡ προέλασις τοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ν. Δελαγραμμάτι-
καν Στρατοῦ ἐν Χίῳ ἐξακολουθεῖ βραδέως καὶ ἀσφαλῶς. Ὁ Τουρ-
κικὸς στρατὸς, καταληφθειῶν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος*

ὀχυρῶν θέσεων, ἀπεκλείσθη. Διαταγῇ τοῦ συνταγματάρχου Ν. Λελαγραμμάτικα ἢ «Μακεδονία», κατέστρεψε βομβαρδίσασα τὴν Μονὴν τῶν Ἀγίων Πατέρων, τὴν ὁποίαν οἱ Τοῦρκοι εἶχον μεταβάλει εἰς κεντρικὴν ἀποθήκην πυρομαχικῶν καὶ τροφίμων, ἐγκαταστήσαντες οὕτω ἐν ταύτῃ καὶ βάσιν τῆς ἐνεργείας των. Ὁ βομβαρδισμὸς ἐνηργήθη ἐκ τῆς ἐγγυτέρας πρὸς τὴν Μονὴν ἀποστάσεως 10,000 μέτρων μετὰ τελείας ἐπιτυχίας ὀφειλομένης εἰς τὴν τελειότητα καὶ τὸ μέγιστον βεληνεκὲς τοῦ πυροβολικοῦ Μπέτλεμ, δι' οὗ εἶνε ἐξωπλισμένη ἡ «Μακεδονία».

Ἡ προσωρινὴ Τουρκοβουλγαρικὴ ἀνακωχὴ καὶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

Νέον τώρα γεγονὸς, ὑπὸ πολὺ ἀπροσδόκητον μορφήν συντελεσθέν, ἤρχετο ν' ἀνατρέψῃ ἄρδην τὴν μέχρις ὥρας κατεύθυνσιν τῶν πολεμικῶν πραγμάτων καὶ νὰ φέρῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὸ ἀπροσπτότερον ἔλων: Νὰ μείνῃ ἡ Ἑλλάς ἐπ' ἀρκετὸν πολεμοῦσα *μόνη* κατὰ τῆς Τουρκίας!

Ἀπὸ πολλῶν ἤδη ἡμερῶν οἱ Βούλγαροι εἶχον, ἰδιαιτέρως ἔλως, ἐπιδιώξει τὴν μετὰ τῆς Τουρκίας προσωρινὴν ἀνακωχὴν.

Εἶχον ἀνάγκην αὐτῆς, ὅπως ἐπανορθώσουν τὰς μεγάλας ζημίας ἃς εἶχον ὑποστῆ ἀπ' ἑνός, καὶ ὅπως ἐφοδιασθοῦν καὶ στρατολογήσουν νέας δυνάμεις ἀπ' ἐτέρου.

Εἰς τὴν αὐτὴν δὲ θέσιν εὐρίσκετο καὶ ἡ Τουρκία.

Ἄλλ' ἡ Βουλγαρία δὲν ἐπεθύμει νὰ φανῇ ζητοῦτα αὐτῆ πρώτῃ τὴν ἀνακωχὴν· ἔταν δὲ τέλος ἀπεφασίζετο ἢ ἀποστολὴ εἰς Τσατάλτσαν Τούρκων καὶ Βουλγάρων πρὸς συζήτησιν τοῦ θέματος τούτου, ἢ ἀποστολὴ αὕτη ἐγένετο ταυτόχρονα, καὶ σχεδὸν εἶπεν ἐξ ἀμειβαίας συγκαταθέσεως.

Τὰ προσχήματα, συνεπῶς, ἐτηρήθησαν... παιδαριωδέστατα!

Ἄλλ' ἡ Βουλγαρία, προσέτι, εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο ἀντεπροσώτευε καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον... οὐχὶ ἔμως καὶ τὴν Ἑλλάδα.

Καὶ ἡ Ἑλλάς δὲν ἀντεπροσωπεύθη οὔτε δι' ἰδίου τῆς πληρεξουσίου.

Διατί;

Διότι ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις, μεριμνῶσα περὶ τῆς γενικῆς ἐπιτυχίας τῶν συμμαχικῶν καὶ οὐχὶ μόνον τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων, οὐδέποτε ἠδύνατο ν' ἀποδεχθῆ ἕνα κυρίως ἐκ τῶν ὑπὸ τῆς Τουρκίας προταθέντων ὄρων : τὴν διακοπὴν τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

Οἱ Σέρβοι εἶχον περατώσει σχεδὸν τὰς ἐν Μακεδονίᾳ ἐπιχειρήσεις των καὶ ἐρησύχαζον ἤδη, ἀγρυπνοῦντες μόνον διὰ τὴν φάσιν ἣν θὰ πρσυστάξεν ὁ τερματισμὸς τοῦ πολέμου. Ἡδύναντο συνεπῶς νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἀνάγκην τῆς ἀνακωχῆς διὰ τὴν σύμμαχον Βουλγαρίαν.

Οἱ Μαυροβούνιοι εὐρίσκοντο καὶ αὐτοὶ περὶ τὸ τέρμα τῆς ὑποθέσεως των ἐξηκολούθουν μόνον πολιιορκοῦντες τὴν Σκόδραν, οὐχὶ καὶ μὲ μεγάλην ἐλπίδα, ὅτι καὶ πίπτουσιν θὰ τῆς τὴν ἐξεχώρει ἡ Εὐρωπαϊκὴ κακεντρέχεια.

Οἱ Βούλγαροι τίποτε τὸ σημαντικὸν δὲν εἶχον κατορθώσει ἐν Θράκῃ, πρὸ παντὸς διὰ τὸ ἀρχικόν των σφάλμα τῆς μεγάλης κατατιμήσεως τῶν δυνάμεων των, ὡς νὰ ἐπρόκειτο περὶ καταλήψεως τῆς Θράκης καὶ οὐχὶ περὶ συντριβῆς τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων τῆς Θράκης...

Ἀντιστρόφως ἕμωσ περὶ πάντας τοὺς συμμάχους, οἱ Ἕλληνες εἶχον πολλὰ ἀκόμη νὰ ἐκκαθαρίσουν μὲ τοὺς Τούρκους.

—Νὰ ἐκκαθαρίσουν πάσῃ θυσίᾳ ὀλόκληρον τὴν ΝΔ Μακεδονίαν, ἀπὸ τε τὰ τακτικὰ καὶ ἄτακτα τουρκικὰ καὶ ἀλβανικὰ στοιχεῖα τοῦ καταρρεῦσαντος Μωαμεθανισμοῦ.

—Νὰ τηρήσουν καὶ νὰ συμπληρώσουν καὶ νὰ προφυλάξουν ἀκόμη τὴν κατοχὴν τῶν Νήσων τοῦ Αἰγαίου.

—Νὰ κυριεύσουν τὰ Ἰωάννινα τὸν ἰσχυρότατον τοῦτον προμαχῶνα τῆς Τουρκικῆς ἀμύνης.

—Νὰ προφυλάξουν τέλος τοὺς συμμάχους ἀπὸ μεγάλων ἐνισχύσεων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξ Ἀσίας, ὅπου οὗτοι εἶχον ἐπὶ ποδὸς κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην 300 περίπου χιλιάδας ἄνδρας, τοὺς ὁποίους ἦτο ἀδύνατον νὰ μεταφέρουν εἰς Θράκην καὶ Μακεδονίαν.—Πῶς λοιπὸν θὰ ἐδέχτο ἡ Ἑλλάς νὰ ἄρῃ τὸν ἀποκλεισμόν; Πῶς θὰ ἐδέχτο νὰ συμμετάσχη ἀνακωχῆς, ἐπιζημίου καὶ δι' ἑαυτήν, καταστρεπτικῆς

ἔμως διὰ τοὺς ἄλλους συμμάχους καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν Βουλγαρίαν;

Ἡ Ἑλλάς καὶ εἰς αὐτὴν τὴν περίστασιν ἐφέρθη ἔσκεμμένως καὶ ἐντίμως, ὅπως ἐφέρθη καὶ καθ' ἑλλην τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, — ὡς ἐφέρθη δὲ καὶ κατόπιν (ὡς θὰ ἴδωμεν) κατὰ τὴν ρῆξιν μεταξὺ τῶν συμμάχων, κατόπιν τῆς τουρκικῆς πανωλεθρίας.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἀποτελοῦν τὴν ἀλήθειαν. Ἡ πραγματικότης ἔμως ἡ ἡλιθία ἦτο ὅτι οἱ Βούλγαροι ἐπέσπευσαν τὴν συνομολόγησιν τῆς μονομεροῦς ἀνακωχῆς.

Τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀνακωχῆς ὑπεγράφη τὴν 20ὴν Νοεμβρίου τὴν 8 μ. μ. εἰς τὴν Τσατάλτζαν, ὑπαγορευθέντος τοῦ κειμένου ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου πληρεξουσίου Δάνερ, Προέδρου τῆς Σοβράνι (1). Οἱ ὅροι εἶνε οἱ ἑξῆς :

«(1). Οἱ ἐμπόλεμοι στρατοὶ θὰ παραμένουν εἰς τὰς θέσεις των.

»(2). Αἱ πελιορκούμεναι ὄχουραι θέσεις δὲν θὰ ἐφοδιάζονται διὰ τροφίμων.

»(3). Ὁ ἐφοδιασμός τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ θὰ ἀρχίσῃ ἐνεργούμενος διὰ τῆς Μαύρης θαλάσσης καὶ τῆς Ἀδριανουπόλεως, δέκα ἡμέρας μετὰ τὴν σύναψιν τῆς εἰρήνης.»

Ἡ ἀνακωχὴ ὑπεγράφη μεταξὺ Τούρκων καὶ Βουλγάρων πληρεξουσίων, τῶν τελευταίων ἀντιπροσωπευόντων καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον. Ἐπομένως ἡ Ἑλλάς μὴ δεχθεῖσα νὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὸ συναφθὲν πρωτόκολλον τῆς ἀνακωχῆς, θὰ ἐξηκολούθει, ὡς ἔδει, μόνη πλέον τὰς ἐχθροπραξίας. Ἡ Ἑλλάς δὲ ἐπὶ τῶν στερρῶν τῆς τούτων ἀποφάσεων καὶ σκέψεων στηριζομένη, πλὴν τῶν Ἰωαννίνων, ἤξιωσε καὶ τὴν παράδοσιν τῶν Τουρκικῶν φρουρῶν Χίου καὶ Μιτυλήνης.

Κατὰ τὰς ταυτοχρόνους ἐκ Παρισίων καὶ Λονδίνου πληροφορίας ὁ Γαλλικὸς καὶ ὁ Ἀγγλικὸς τύπος ἐτόνιζον τοὺς κινδύνους, οἵτινες ἠπειλοῦν τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην ἐκ τῆς διαλύσεως τῆς Βαλκανικῆς Συμμαχίας, συνίστων δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα νὰ προβῇ εἰς ὑποχωρήσεις, δεσθόντος ὅτι θὰ ὑποφέρῃ καὶ αὕτη ἐκ τῆς τοιαύτης διαλύσεως.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ὁ σερ Ἔδ. Γκρέϋ συνωμίλησεν ἐπὶ

(1) Τοῦ δηλαδὴ ἀτομιμητοῦ τῆς πολιτικῆς τακτικῆς τῶν Νεοτούρκων ὄς... Νεοβουλγάρου καὶ αὐτοῦ, ὡς θὰ ἀποδειχθῇ ἐν τοῖς κατόπιν.

μακρὸν μετὰ τῶν πρεσβευτῶν Γαλλίας, Ρωσσίας, Αὐστρίας καὶ Ἑλλάδος. Ὁ τελευταῖος ἐν δημοσιογραφικῇ συνεντεύξει ἐτόνισεν ὅτι πρὶν ἢ κριθῆ ἢ σημερινῇ στάσει τῆς Ἑλλάδος δεόν νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν ἡ συνδρομή, τὴν ὅποιαν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς καὶ ὁ στόλος προσέφερον εἰς τὴν συμμαχίαν καὶ ἡ προσφορὰ τὴν ὅποιαν ἔκαμεν ἡ Τουρκία πρὸς τὴν Ἑλλάδα ὅπως συνεννοηθῆ ἀπ' εὐθείας μετ' αὐτῆς καὶ ἤτις προσφορὰ ἀπεροίφθη.

Ἐν τούτοις οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Βουλγαρίας καὶ τῆς Τουρκίας συμφωνήσαντες ὑπέγραψαν τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀνακωχῆς, τῆς Βουλγαρίας ὡς ἐντολοδόχου τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβανίου. Εἰς τὸ πρωτόκολλον δὲ τοῦτο δὲν ὑπέγραψαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ μὴ συμμετοχὴ τῆς Ἑλλάδος εἰς τὴν ὑπογραφήν τοῦ πρωτοκόλλου τῆς ἀνακωχῆς πολὺ ἀπέχε τοῦ νὰ ἦτο ριζικὴ. Τὴν στάσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως ὑπεγόρευσε κυρίως ἡ ἰδέα νὰ μὴ διακοπῆ ἡ ἐνέργεια τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους. Ὁ πρῶτος εἰδικώτερον ἀφορῶν τὰ συμφέροντά μας ἦτο ὅτι παρίστατο ἀνάγκη νὰ μὴ καταστῆ δυνατὸς ὁ ἐπισιτισμὸς τῆς Ἠπείρου, ὁ δὲ δευτέρος λόγος ἵνα καταστῆ δυνατὴ ἡ ἐξακολούθησις τῆς νησιφίας εἰς τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Αὐτὴ ἡ δευτέρα ἀποφίς ἀφεώρα ἰδίως τὸ κοινὸν συμφέρον τῶν συμμάχων, διότι κοινὸν συμφέρον τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν συμμάχων τῆς, περισσώτερον δὲ τῶν δευτέρων, ἦτο νὰ μὴ δυνηθῆ ἡ Τουρκία νὰ μεταφέρῃ στρατεύματα εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς τὰ Δαρδανέλλια.

Ὡστε ἀπὸ κοινῆ ἐκρίθη ὅτι ἦτο δυνατὸν καὶ συμφέρον οἱ μὲν ἄλλοι σύμμαχοι νὰ ὑπογράψουν τὴν ἀνακωχὴν, ἡ δὲ Ἑλλάς νὰ μὴ ὑπογράψῃ ταύτην.

Εἶνε ἤδη γνωστὸν ὅτι διπραγματεύσεις περὶ εἰρήνης δὲν προϋπέθετον ἀνακωχὴν. Ἀπόδειξις τούτου ἦτο ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν ὑπέγραψε πρὸ τῆς εἰρήνης οὐδὲ μιᾶς ἡμέρας ἀνακωχῆν. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου τοῦτο ἐπαληθεύεται τὸ οὐσιαστικώτερον θέμα: διότι ἡ Ἑλλάς, ἡ ὅποια δὲν ὑπέγραψε τὴν ἀνακωχὴν, θὰ ἐλάμβανεν, ἐν τούτοις, μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, αἵτινες θὰ ἤρχιζον ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν εἰς τὸ Λονδίνον.

Ἡ Ἑλλάς πλὴν τῶν ἄλλων λόγων, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἐθεώρει συμφέρουσαν δι' αὐτὴν τὴν σύναψιν τῆς ἀνακωχῆς, ἦτο κυρίως τὸ

ζήτημα τῆς ἄρσεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Αἰγαίου.

Ἡ Τουρκία ἐπρόβαλε τὴν ἀξίωσιν νὰ παραιτηθῇ ἢ Ἑλλάς τοῦ περαιτέρω ἀποκλεισμοῦ τοῦ Αἰγαίου διὰ τοῦ στόλου τῆς, χωρὶς ὅμως ἀπέναντι τῆς παραχωρήσεως ταύτης τῆς Ἑλλάδος νὰ δώσῃ ἢ Τουρκία ἀνάλογόν τινα παραχώρησιν ἢ ὑπόσχεσιν ὅτι δὲν θὰ ἐξεμεταλεύετο τὴν περίστασιν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν στρατευμάτων τῆς διὰ τῶν ἐν Ἀνατολῇ διαθεσίμων μεγάλων δυνάμεών τῆς.

Ἡ Ἑλλάς συνεπῶς δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δεχθῇ τοιαύτην παραχώρησιν μετὰ τοὺς ἀγῶνας, εἰς τοὺς ὁποίους ὑπεβλήθη. Ἡ ἄρσις τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Αἰγαίου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου θὰ ἀπετέλει διὰ τὴν Ἑλλάδα ἐγκατάλειψιν μέρους κατεχομένου ὑπ' αὐτῆς, τοῦθ' ὅπερ θὰ ἐθεωρεῖτο ὡς ὑποχώρησις αὐτῆς, ἐφ' ὅσον ἢ Τουρκία δὲν ἤθελεν ἐγκαταλείψει ἀνάλογον θέσιν κατεχομένην ὑπ' αὐτῆς.

Καὶ ὅμως, πάντα ταῦτα τὰ εἰλικρινῆ, τὰ νόμιμα, τὰ δίκαια, τὰ ἄψογα ἐθεωρήθησαν ὡς μὴ ὑπάρχοντα διὰ τὴν Βουλγαρικὴν ἀπληστίαν, ἥτις σωθεῖσα διὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἤρνετο κατόπιν τὰ πάντα, καὶ ταρταρινικώτατα, ἐδήλου ὅτι ἢ ὑπαρξῆς τοῦ Στόλου μας τὴν ἐζημίωσε μᾶλλον!...

Ἄλλὰ, ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει, διατὶ *ἐζητήσε* τὴν *συμμαχίαν* μας; Τὸ Ἱεροδικαστήριον τῆς Ἱστορίας ὅμως τοῖς ἐπιφυλάττει πολλὰς ἐκπλήξεις, τὰς ὁποίας ἀγνοῶ ποῦ θὰ αἰσθανθοῦν,—εἰς τὸ πρόσωπον (περὶ τοῦ ὁποίου δὲν ἐνδιαφέρονται, ὡς φαίνεται) ἢ εἰς τὴν... *ράχιν!*

Φαντασθῆτε δὲ ὅτι αὐτὰ ἐλέγοντο καὶ αὐτὰ ἀναιδέστατα ἐγράφοντο ὑπὸ τῶν Βουλγάρων (τοῦ ληστανταρτικοῦ Κράτους τῶν ἀπογόνων τοῦ Κρούμου, ἤθελα νὰ εἶπω), καθ' ἃς ἡμέρας αὐτοὶ οἱ Τούρκοι ἀνωμολόγουν εἰλικρινέστατα ὅτι τὰς «τύχας τοῦ πολέμου τὰς εἶχε κρίνει μόνος ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.»

Καὶ ἰδοὺ ἢ ἄμεσος καὶ ἀνεπίδεκτος ἀμφισβητήσεως ἀλήθεια αὕτη.

Τὴν 17ην ἤδη Νοεμβρίου συντάκτης ἑλληνικῆς ἐφημερίδος γράφει ἐκ Καλαμῶν τὰ ἐπόμενα ἀνεπίδεκτα πάσης διαψεύσεως:

«Οἱ Τούρκοι αἰχμάλωτοι τῆς πόλεός μας ἀπέβαλον τὸ δύσθυμον καὶ μελαγχολικὸν ὕφος των καὶ φαίνεται νὰ ἐσυνείθισαν μὲ τὴν νέαν των κατάστασιν. Περιφέρονται ἐλεύθεροι εἰς τὰ ὁδοὺς, τὰ καταστή-

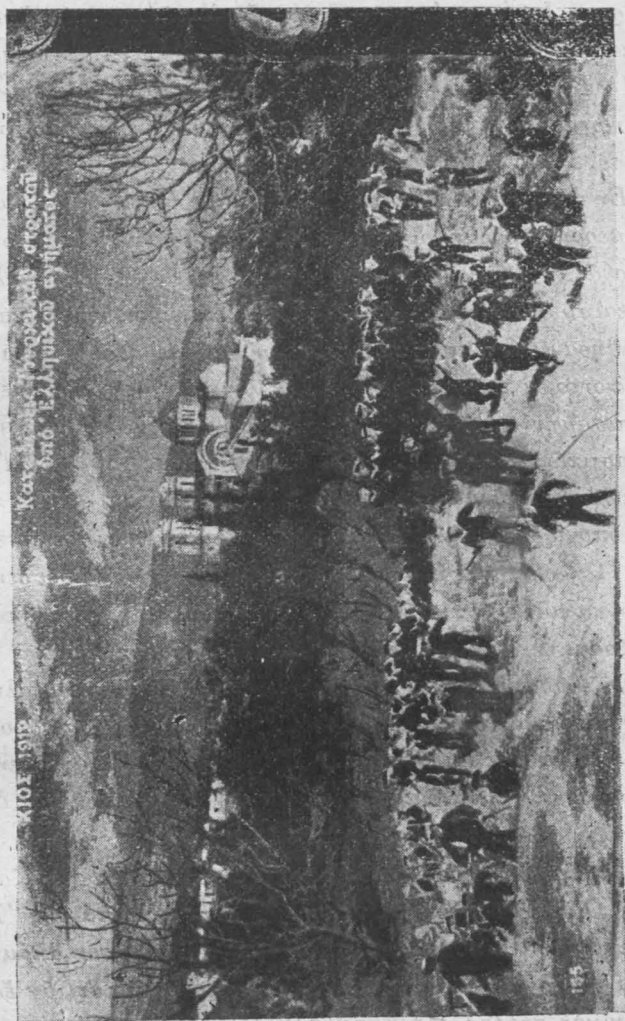
ματα, τὰ καφενεῖα, ἀδιάφοροι μεταξὺ τοῦ ἀδιαφόρου πλέον πλήθους. Ἐἶνε ὁμιλητικοί, δίδουν συνεντεύξεις καὶ ἐκφράζονται κολακευτικώτατα διὰ τὴν εὐγένειαν καὶ τὸ φιλόξενον τῆς πόλεως.

» Ἐκτάκτου ἐνδιαφερόντος εἶνε ἡ συνέντευξις ἦν μοι ἔδωκεν ὁ Ἄλῃ ἐφέντης, ὅστις, ἀνήκων ὡς ἐπιτελάρχης εἰς τὸ ἐπιτελεῖον τοῦ Ἀβδουλάχ πασᾶ τοῦ διοικοῦντος τὸν κατὰ τῶν Βουλγάρων διεξαγόμενον ἀγῶνα, ἐστάλη ὑπὸ τοῦ Σερασκεράτου ὅπως ἀντιληφθῇ τὴν δοῶσιν τοῦ πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν μέτωπον πολεμοῦντος Τουρκικοῦ στρατοῦ, καθ' ἣν στιγμήν οὗτος ἐνικᾶτο καὶ ἠχημαλωτίζετο ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων συναιχημαλωτισθεὶς καὶ αὐτός.

» Ὁ Ἄλῃ ἐφέντης μορφωθείς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τοῦ Βερολί-
νου διηγεῖται τὰ ἐξῆς ἐν σχέσει μὲ τὰς μεγάλας μάχας καὶ νίκας τῶν
συμμάχων Βουλγάρων Μουσταφᾶ πασᾶ καὶ Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

«—Τὰ στρατεύματα, μοι εἶπε, τὰ ὀρισθέντα διὰ τὴν πρὸς τὸ Βουλγαρικὸν μέτωπον δοῶσιν ὑπὸ τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ Ἀβδου-
λάχ πασᾶ δὲν ὑπερέβαιναν τὰς 140 χιλιάδας ἄνδρας μετὰ 250 Γερ-
μανικῆς προελεύσεως τηλεβόλων. Ἐνῶ οἱ Βούλγαροι διέθετον 200
χιλιάδας ἄνδρας καὶ ἀνάλογον ἄριστον πυροβολικόν. Ἀνεμένομεν
ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν ἐνισχύσεις ἐκ Κωνσταντινουπόλεως, δεδο-
μένου ὅτι τὸ σχέδιον τοῦ Τουρκικοῦ ἐπιτελεῖου ἦτο κατ' ἀρχὴν ἐπι-
θετικὸν ἐναντίον τῆς Βουλγαρίας.

» Ἡ ἔναρξις τοῦ πολέμου μᾶς εὗρεν ἀντοιμᾶστους καὶ ματαίως
ἀναμένοντας Ἀσιατικὰς ἐνισχύσεις, τὰς ὁποίας ὁ Ἑλληνικὸς στό-
λος ἀπέκλεισεν εἰς Σμύρνην. Ἄχ, ἐκεῖνος ὁ Ἑλληνικὸς Στόλος
πολλὰ μᾶς ἔκαμε! Τὸ κύριον σῶμα τοῦ στρατοῦ μᾶς συγκείμενον ἐκ
δύο στρατιωτικῶν σωμάτων μὲ 40 χιλιάδας ἕκαστον ἦτο ἐστρατο-
πεδευμένον εἰς Σαράντα Ἐκκλησίας, ἐνῶ αἱ προφυλακαὶ μᾶς ἐβά-
διζον πρὸς τὰ Βουλγαρικὰ σύνορα. Ὁ Ἀβδουλάχ πασᾶς εἶχε στήσει
τὸ στρατηγεῖόν του δέκα χιλιόμετρα βορείως τοῦ Κουλελί-Μπουραῆς
καὶ διηύθυνε τὴν Μάχην τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Μολοντί τὸ
σχεδίον μᾶς ἦτο ἐπιθετικόν, οἱ Βούλγαροι εἰσέβαλον ὀρμητικῶς, κατέ-
κοψαν τὰς προφυλακὰς μᾶς καὶ ἐθρόθησαν, πρὶν μᾶς ἔλθουν ἐπι-
κουροί, ἐπιτιθέμενοι κατὰ τῶν Σαράντα Ἐκκλησιῶν. Ὁ Ἀβδου-
λάχ ἐξήτησεν ἐπικουρίας ἀπὸ τὸ ἐκ 40 χιλιάδων σῶμα τῆς Ἀδρια-

τουπόλεως ἐλπίζων, οὐ θὰ ἤροχοντο ἐπικευραῖα καὶ θὰ ἀνελάμβανον ἐπιθετικὴν σιάσιν.

» Ἡμύνθησαν ἐκεῖ δύο ἡμέρας συνεχῶς. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀριστεροῦς μας πτέρυγος Χιλμὴ πασῶς διοικῶν τὸ 5ον σῶμα στρατοῦ διεσκόρπισε τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῶν Βουλγάρων καὶ ἐπεχείρησε κυκλωτικὴν κίνησιν, ἀποτυχοῦσαν ὅμως, διότι ἔσπευσεν εἰς βοήθειαν τῶν Βουλγάρων ὁ στρατηγὸς Σαβῶφ μὲ 80 χιλιάδας. Καταφανῶς πλέον

αὶ ἐχθρικαὶ δυνάμεις ὑπερτεροῦσαν τῶν ἰδικῶν μας καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ ὑποχωρήσωμεν πρὸς τὸ Λουλέ-Μπουργᾶς καὶ ὠχυρώθημεν ἐκεῖ. Τὸ Βουλγαρικὸν σχέδιον ἀπέβλεπεν εἰς τὸ νὰ μᾶς διακόψη τὴν συγγνωμίαν μετὰ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, χωρὶς ὁμοῦς νὰ τὸ κατορθώσῃ.

» Ἐν τῷ μεταξὺ ἦλθε καὶ ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ὁ Ναζήμ καὶ μετὰ ὀλιγοήμερον ἀπραξίαν οἱ Βούλγαροι ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Λουλέ Μπουργᾶς. Τὸ πυροβολικὸν μας ἐπέφερεν εἰς αὐτοὺς μεγάλας ἀπωλείας καὶ τὸ ὄνον σῶμα ὑπὸ τὸν Χιλμῆν ἐθανυματούργησε καὶ πάλιν. Ἡμύνθησαν ἐπὶ ὀκτῶ ἡμέρας λυσοῦδως. Αἱ Βουλγαρικαὶ ἐπιθέσεις ἐγίνοντο ἐκ τοῦ συστάδην διὰ τῆς λόγχης. Διεξεδικήσαμεν τὸ ἔδαφος σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν, ἐν τούτοις τὸ σχέδιόν μας μετεβλήθη ἀναγκαστικῶς εἰς ἀμυντικόν. Τὸ ἐπιτελεῖόν μας νομίζον ὅτι ἐν Τσατάλιτζα θὰ ἠγωνιζόμεθα ὑπὸ εὐνοϊκότερους ὄρους, διέταξε τὴν πρὸς αὐτὴν ὑποχώρησιν, ἣν ἐκάμαμεν τακτικώτατα καὶ πάντοτε ἀμυνόμενοι. Ὁχυρώθημεν ἐκεῖ, ὅπου κρίνω, ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν θὰ δυναηθοῦν νὰ μᾶς ἐκτοπίσουν, ἐὰν οἱ σύμμαχοι δὲν τοὺς βοηθήσουν. Στηριζομαι δὲ εἰς τὰς ἐνισχύσεις τῶν Καυκασίων καὶ τοῦ σώματος τῆς Ἐρζερούμ, αἵτινες ὅσον οὐπω φθάνουν εἰς τὴν Τσατάλιτζαν, καὶ εἰς τὸν τουρκικὸν στόλον ὅστις βομβαρδίζει τοὺς Βουλγάρους ἐκ τοῦ Τσεκμετζὲ καὶ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ, τοὺς ἠνάγκασεν ἤδη νὰ ὑποχωρήσουν. Ὅσον διὰ τὴν χολέραν δὲν τὴν φοβοῦμαι, διότι τὴν ὑπολογίζω ὡς ὄπλον τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ:

» Καὶ μετ' ὀλίγον ὁ Αλῆ ἐφέντης προσέθηκεν ἀναστενάζων

» — Ὁμολογῶ τὴν ἡττάν μας πρὸς τὰ μέτωπα τῆς Ἑλλάδος καὶ Σερβίας. Ὁ Βούλγαρος ὁμοῦς δὲν ἐνίκησεν ἀκόμη. Αὐτὸ πρέπει νὰ τὸ πιστεύσητε καὶ νὰ βεβαιωθῆτε ὅτι ἂν ἐλείπεν ὁ Ἑλληνικὸς στόλος, θὰ ἦμην σήμερον εἰς τὴν Σόφιαν, ἀντὶ νὰ σᾶς δμιλῶ ἐδῶ. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος καὶ ἡ Ἑλλὰς ἔδωσαν τὴν νίκην εἰς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ὡς εἶνε πασίγνωστον εἰς ὅλον τὸν ἐπίσημον στρατιωτικὸν κόσμον τῆς Εὐρώπης. Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος μᾶς ἀνέκοψε τὴν προόδόν μας εἰς τὴν Σόφιαν. Ἀποσύρατε τὸν στόλον σας διὰ μίαν μόνον ἡμέραν, καὶ θὰ ἴδῃτε τὸ ἀποτέλεσμα διὰ τοὺς Βουλγάρους. Ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν θὰ εἴμεθα εἰς τὴν Σόφιαν.

» Καὶ προσέθηκεν σιγαλῆ τῇ φωνῇ·

» — Ἄχ αὐτὸς ὁ σιόλος ὁ Ἑλληνικὸς τί ἔκανε ! Ποῦ νὰ ἐγνώριζε κανεὶς τὴν δύναμιν του. Ἐπορεύοντο οἱ Νεότουρκοὶ νὰ μὴ ἐξωθήσονται ἐπὶ τὰ πράγματα καὶ νὰ ἔχουν πάντοτε σύμμαχον τὴν Ἑλλάδα. Δι' αὐτὸ τὸ λάθος τῶν εἶνε ἀξιοκατάκριτοι.

» Καὶ ἀποτόμως κατέληξεν·

» — Ὅχι. Ὅχι. Δὲν ἐνίκησαν οἱ Βούλγαροι. Μόνον οἱ Ἕλληνες καὶ οἱ Σέρβοι ἐνίκησαν εἰς τὰ μέτωπά των καὶ ὁ Ἑλληνικὸς σιόλος ἔσωσε τὴν Βουλγαρίαν. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Τσατάλιξαν, μὴ φαντασθῆτε ποτὲ ὅτι εἶνε δυνατὸν οἱ Βούλγαροι νὰ διασπάσουν. Θὰ νικήσουν ἐὰν συγκεντρωθοῦν ὅλοι οἱ σύμμαχοι στρατοί. Μόνοι τους οἱ Βούλγαροι εἶνε ἀδύνατον ποτὲ νὰ περάσουν.»

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΠΕΜΠΤΟΝ

ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΜΕΤΑΒΑΣΕΩΣ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΕΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΑ

XVIII.

Δράσις τῶν προσκόπων (ἀνταρτικῶν σωμάτων) ἐν Ἡπείρῳ καὶ Μακεδονίᾳ

Ἀνάγκη νὰ διατεθῇ ἰδιαίτερον κεφάλαιον εἰς τὴν δρᾶσιν ταύτην τῶν Ἑλλήνων προσκόπων, διὰ τὸν λόγον ὅτι πολλαχοῦ μὲν συνεπολέμησαν μετὰ τοῦ καθ' αὐτὸ τακτικοῦ μας στρατοῦ, ὠρκισμένοι ἄλλως τε, κατατεταγμένοι ὅπως οἱ τακτικοὶ καὶ τὰς αὐτὰς ὑφιστάμενοι ἐν τῇ πολεμικῇ των δράσει συνεπείας ἐνώπιον τοῦ Νόμου, ἀλλ' ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἔδρασαν μεμονωμένως καὶ μεμονωμένης δράσεως διατάγας ἐλάμβανον ἐν γένει διευθύνοντες τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις.

Α'. Οἱ ἀντάρται (Πρόσκοποι, ἐθελοντικὰ σώματα, Κοῦτες κ.τ.λ.) ἐν Ἡπείρῳ. (Ἐπίσημοι καὶ ἡμιεπίσημοι ἀνακοινώσεις πρὸς Συγγραφέα).

1.—Ἀνταρτικὸν Σῶμα Θεμιστοκλ. Οἰκονομοπούλου, ἐκ Σπάρτης, πρῶτην βουλευτοῦ Τροιζηνίας, πληρεξουσίου Ἀργολιδοκορινθίας καὶ παλαιμάχου (ἀπὸ τοῦ 1866), λαβόντος ἐκούσιον μέρος εἰς ἕλας τὰς Κρητικὰς ἔκτοτε ἐπαναστάσεις, καθ' ἃς ἔδαπάνησεν ἐξ ἰδίων του ἄνω τῶν 50,000 δραχμῶν. Ἴδου τί μᾶς ἀφηγήθη περὶ τῆς τελευταίας του εἰς Ἡπειρον «πολεμικῆς ἐκδρομῆς» :

«Τῇ 16 Ὀκτωβρίου 1912 ἀνεχωρήσαμεν περὶ ὥραν 4 μ. μ. ἐξ Ἀθηνῶν καὶ τὴν 11 μ. μ. ἐκ Πειραιῶς δι' ἀτμοπλοίου Κυκλαδικῆς

«Πηγινεὶς», καὶ διελθόντες τὸν Ἴσθμὸν Κορίνθου, τὰς Πάτρας, Μεσολόγγιον, Ζάκυνθον, Ἀργαστόλιον, Λιξούριον, Κεφαλληνίαν, Λευκάδα, Βόνιτσαν καὶ ἐκεῖθεν τὴν 19, τὴν 7 1)2 π. μ. ὥραν δι' ἀτμοπλοίου μικροῦ «Σμύρνη» τοῦ ἰδιοκτῆτου Πέτρου Νομικοῦ ἐκ Σαντορίνης καὶ μὲ συνοδείαν κανονιοφόρων μας ὑπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς Κοσμάν Μπούμπουλην καὶ Νικόλαον Μυκᾶν, ἐφθάσαμεν εἰς παραλίαν Ἄρτης (εἰς Κόπραϊνα) τὴν 10 π. μ. ὥραν καὶ ἐκεῖθεν ἐφθάσαμεν τὴν 3 1)2 μ. μ. εἰς Ἄρταν καὶ ἐπασκέφθημεν τὸν Στρατηγὸν Σαπουνηζάκην, ὅστις μᾶς ἐτοποθέτησεν εἰς χωρίον Σφελένικο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἐκεῖ ἐστρατοπεδευμένου ἀντισυνταγματάρχου τοῦ πεζικοῦ Γεωργίου Πολυμενάκου.

»Τὴν 20 ἐμείνκαμεν εἰς Ἄρταν καὶ ἐφωδιάσθημεν μὲ τινα πράγματα τῶν ὀπλιτῶν μας.

»Τὴν 21 (Κυριακὴν) τὴν 10 1)2 π. μ. ὥραν ἀνεχωρήσαμεν ἐξ Ἄρτης καὶ διελθόντες τὴν θέσιν «Χανόπουλο» καὶ τὸ χωρίον «Στρεβίνα», ἐφθάσαμεν εἰς Κωμόπολιν Φιλιπιάδα, ἐν ᾗ ἀνεπαύθημεν ὀλίγον καὶ ἀνεχωρήσαμεν διὰ χωρίον Σφελένικο, εἰς ὃ ἐφθάσαμεν τὴν 3 1)2 μ. μ. ὥραν.

»Τὴν 22 διατάχθημεν νὰ καταλάβωμεν τὸ χωρίον Τσαγκαρόπουλον καὶ νὰ μείνωμεν ἐκεῖ. Ἄνεχωρήσαμεν τὴν 9 π. μ. ὥραν καὶ τὴν 1ην μ. μ. ἐφθάσαμεν εἰς Τσαγκαρόπουλον καὶ ἐπελήφθημεν ἀναγνωρίσεως τοῦ ἐδάφους. Ἐφθάσαμεν εἰς θέσιν Κλεισοῦρα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀντελήφθημεν εἰς τὴν ἐναντίαν μας καὶ ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ Λούρου ἀγρῶσαν ἀπὸ Ἰωάννινα εἰς Φιλιπιάδα, Ἄρταν καὶ Πρέβεζαν δημοσίαν ὁδόν, ἐχθρικών στρατῶν μετὰ πυροβολικοῦ καὶ ἵππικοῦ διάγοντος ἀμερίμῳως πρὸς τὴν Φιλιπιάδα διὰ νὰ ὑπερφαλαγγίσῃ τὰ εἰς Σφελένικο κλπ. μέρη, τὰ κείμενα ἐντεῦθεν τῆς Φιλιπιάδος πρὸς τὸ Τσαγκαρόπουλον, ἐστρατοπεδευμένα στρατεύματά μας. Ἀμέσως ἤρχισαμεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ πῦρ καὶ ἐπεφέραμεν αὐτῷ ζημίαν, φονεύσαντες πολλοὺς, διότι ἦτο κατὰ τετράδας κλπ. Ὁ ἐχθρὸς κατέλαβε διάφορα μέρη ἐντεῦθεν τοῦ ποταμοῦ Λούρου καὶ ἤρχισε τακτικὴ μάχη ἐξ ὄλων τῶν σημείων, κατελθόντος καὶ ἐτέρου ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἀπὸ Πέντε Πηγάδια, κείμενα ἀρκτικῶς καὶ πλησίον τοῦ χωρίου Τσαγκαρόπουλον. Τοὺς εὑρεθέντας εἰς Τσαγκαρόπουλον χωρικοὺς συνέλαβον ὡς ὑπόπτους. Εἰς ἐξ αὐτῶν μοὶ εἶπεν ὅτι ὑπάρχει μέγας ρυαξ ἀριστερὰ τοῦ χωρίου, ὅστις κατα-

λήγει εἰς τὸν ποταμὸν Λοῦρον καὶ δι' αὐτοῦ θὰ μᾶς ὑπερφαλαγγίσῃ ὁ ἐχθρὸς. Εἰδοποιήσα ἀμέσως λοιποὺς καὶ ἐγὼ μὲ 18 ὀπλίτας καὶ τὸν χωρικὸν ἔσπευσα εἰς τὸν ρύακα, εἰς ὃν εἶχε φθάσει τμήμα ἐχθρικοῦ στρατοῦ καὶ ἀνήρχετο διὰ τὴν ὑπερφαλάγγισιν, ἐν ᾧ εἰς τὸ ἐπίπεδον μέρος πρὸς τὸν ποταμὸν εἰς τὸν ἐκεῖ ἐλαιῶνα ἀνήρχετο περιπολία ἀνιχνευτική, ἐκ 15 ἰππέων Ἑλλήνων καὶ οἱ ἐκεῖ Τούρκοι, ἐνεδρεῦοντες ἡσυχοὶ ἐζήτουν νὰ τοὺς συλλάθωσιν. Ἡμεῖς ἤρχισαμεν πυκνὸν πῦρ κατὰ τοῦ ἀνερχομένου ἐχθροῦ, ὃν ἠναγκάσαμεν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ οὕτω ἀπεφύγαμεν τὴν ὑπερφαλάγγισιν. Διὰ φωνῶν δὲ καὶ τιῶν πυροβολισμῶν εἰδοποιήσαμεν τὴν ἐξ ἰππέων περιπολίαν τοῦ στρατοῦ μᾶς ὅτι ἐκεῖ τρέχει κίνδυνον καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τὰ ὀπίσω, φρονεῦθέντος τοῦ ἵππου τοῦ ἐπιλοχίου μᾶς Π. Μπουστάκη, ὅστις ἐσώθη ἰππεύσας εἰς τὰ καπούλια ἐτέρου ἵππου ἰππέως μᾶς.

» Ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι ἐσπέρας καὶ ἐπληρώθη μόνον εἰς τὴν ἀριστερὰν ὠμοπλάτην ὁ Μίνως Μάντακας ἐλαφρῶς, ὃν ἀπεστείλαμεν εἰς χειρουργεῖον, Τούρκοι δέ, ὡς ἐμάθαμεν ἀργότερα, ἐφονεύθησαν πολλοὶ (πλέον τῶν 100). Οὗτοι μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἐγκατέλειψαν τὸ σχέδιόν των καὶ ὑπεχώρησαν, ἐπανεληθόντες εἰς τὰ ἴδια.

» Ἀπὸ τὴν περιπολίαν μᾶς ἢ ἄλλως πῶς ἔλαβε γνῶσιν ὁ κύριος Πολυμενάκος τῆς μάχης καὶ δὲν γνωρίζω διατί μᾶς ἐθεώρησεν ὡς αἰχμαλωτισθέντας, οὐχ ἦττον ἐπεμψεν ἀξιωματικὸν μὲ 80 περίπου ὀπλίτας πρὸς ἡμᾶς. Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἀντελήφθη τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ στρατοῦ, τὸ ὁποῖον φαίνεται μᾶς ἐξέλαθεν ὡς Τούρκους καὶ ἐσταμάτησε μακρὰν μᾶς εἰς λίθους. Ἐγὼ ἀντελήφθημι τί ὑπέθεσε καὶ ἔρριψα μόνος ὄπλον διὰ τρόπον νὰ ἐννοήσῃ ὅτι εἴμεθα Ἕλληνες καὶ ἐκίνησα καὶ λευκὸν μανδύλιον. Τὸ τμήμα τοῦ στρατοῦ μᾶς ἐπέισθη ὅτι εἴμεθα Ἕλληνες καὶ ἐπροχώρησεν ὀλίγον, ἀλλ' ὁ Ἀντώνιος Μάντακας καθήμενος φαίνεται εἰς μέρος παράμερον πρὸς τὰ ἔπισθεν τῶν πολεμούντων δεξιὰ ἡμῶν καὶ τῶν ὀπλιτῶν μᾶς, εἶδε τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ στρατοῦ μᾶς καὶ ἔσπευσε πρὸς συνάντησίν του καὶ ἔμαθε παρ' αὐτοῦ τὴν διαταγὴν τοῦ κυρίου Πολυμενάκου, ἣτις ἦτο ἡ ἐξῆς ἀκριβῶς, ὡς ἐμάθαμεν τὴν ἐπομένην (23 Ὀκτωβρίου πρωίας): «ἀφ' οὗ δὲν εἰσθε αἰχμαλωτοὶ (εἶπεν ὁ ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀντωνίου Μάντακα) κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου νὰ ὑποχωρήσητε.»

Ἐπὶ τῆς ἐπομένης ἡμέρας ὁ κύριος Μάντακας χωρὶς οὐδένα νὰ εἰδοποιήσῃ ἠκολούθησεν

ἀμέσως μόνος του τὸν ἀναχωρήσαντα διὰ Σφελένικο ἀξιωματικὸν μὲ τὸ τμήμα τοῦ στρατοῦ καὶ ἡμεῖς ἐμείναμεν εἰς τὰς θέσεις μας, ὅτε ἐπληροφορήθην ἀπὸ τὸ δεξιὸν μας, ὅτι, ὡς ἀντελήφθησαν, ὁ Α. Μάντακας ἀνεχώρησε μὲ τὸν στρατὸν μας πρὸς τὰ ὀπίσω. Ἐπεμψα 4 ὀπλίτας μου νὰ συναντήσωσι 2 ἐτέρους ὀπλίτας μου, τοὺς ὁποίους εἶχον πέμψει δι' ἄρτους τοῦ σώματος καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσωσι εἰς Σφελένικο καὶ συνεννοήθην μὲ τοὺς εἰς τὸ δεξιὸν λοιποὺς ὀπλίτας νὰ μεταδῶμεν ἔπου καὶ ὁ στρατὸς μας κλπ. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον ἐφθάσαμεν εἰς θέσιν τινὰ ἐν ἧ ἦτο τμήμα στρατοῦ μας καὶ μὲ πολὺν κόπον μέχρις ὅτου συνεννοηθῶμεν μὲ τὰς προφυλακὰς του, διότι δὲν ἐγνωρίζαμεν τὸ σύνημα, καὶ ἐδέησε νὰ διανυκτερεύσωμεν ἐκεῖ δεινοπαθήσαντες.

» Τὴν 23 πρωτῶν διετάχθημεν νὰ μεταδῶμεν εἰς χάνι Παληοκαρδασσαρᾶ, κείμενον δεξιᾶ καὶ ὀλίγον ἐντεῦθεν τοῦ χωρίου Τσαγκαρόπουλο. Πράγματι μετέβημεν ἐκεῖ μὲ ὀλίγον στρατὸν. Ἡμεῖς ὅμως, ὄχι καὶ ὁ στρατὸς μας, μετέβημεν ἐμπρὸς 3)4 τῆς ὥρας εἰς θέσιν «Χαλάσματα» (Στενώματα) τῶν Πέντε Πηγαδίων καὶ ἐπολεμήσαμεν μὲ τὸν ἔναντι εἰς Πέντε Πηγάδια ἐχθρὸν μέχρις ἑσπέρας. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐπληρώθη ὁ ὀπλίτης Ἀθανάσιος Σκόδρας καὶ ἐλαφρότατα ὁ ὀπλαρχηγὸς Νικόλαος Καραβάρης. Τοῦ ἐχθροῦ αἱ ἀπώλειαι ἀγνωστοί. Τὸ ἑσπέρας διενυκτερεύσαμεν εἰς χάνι Παληοκαρδασσαρᾶ.

» Τὴν 24 πρωτῶν μετέβημεν πάλιν, χωρὶς στρατὸν μας, εἰς ἰδίαν ἄνω θέσιν «Χαλάσματα» καὶ ἐπολεμήσαμεν μὲ τὸν αὐτὸν τῶν Πέντε Πηγαδίων ἐχθρὸν μέχρις ἑσπέρας. Εἰς τὴν μάχην ταύτην οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἔπαθέ τι. Τοῦ ἐχθροῦ αἱ ἀπώλειαι ἀγνωστοί. Τὸ ἑσπέρας διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ ἴδιον χάνι.

» Τὴν 25, λόγῳ τῆς μεγάλης βροχῆς, μετέβημεν εἰς τὸ πλησίον τοῦ χανίου κείμενον καὶ ἀκατοίκητον χωρίον Μουλιανᾶ, ἐν ᾧ καὶ διενυκτερεύσαμεν.

» Τὴν 26 μετέβημεν εἰς ἰδίαν ἄνω θέσιν «Χαλάσματα» καὶ ἐπολεμήσαμεν μὲ τὸν ἴδιον ἐχθρὸν μόνον μας, χωρὶς στρατὸν μας, καίτοι τοιοῦτος εὐρίσκετο εἰς ἄνω χάνι. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἔλαβον μέρος καὶ δύο ὄρεινὰ πυροβόλα μας, βάλλοντα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τὸ χωρίον Τσαγκαρόπουλο. Ἡ μάχη ἤρχισεν ἀπὸ τῆς πρωτῆς καὶ ἐτελείωσε τὴν ἑσπέραν. Εἰς τὴν μάχην ταύτην οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἔπαθέ τι. Τοῦ

ἐχθροῦ αἱ ἀπώλειαι ἀγνωστοί. Τὴν ἐσπέραν ἐπεστρέψαμεν εἰς ρηθὲν χάνι καὶ διενυκτερεύσαμεν.

»Τὴν 27 τὴν πρωΐαν μετέβημεν εἰς ἰδίαν θέσιν «Χαλάσματα» καὶ ἐπολεμήσαμεν μέχρις ἐσπέρας. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἔλαθον μέρος καὶ τὰ ἴδια δύο ὄρεινὰ πυροβόλα μας, βάλλοντα ἀπὸ τὸ ἴδιον χωρίον Τσαγκαρόπουλο. Ἐπίσης ἔλαθε μέρος εἰς τὴν μάχην καὶ ὁμοίρια πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Γεώργιον Μάνθον τοῦ 3 λόχου τοῦ 1 τάγματος τοῦ 15 ἐφεδρικοῦ συντάγματος. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐφονεύθη ὁ γενναῖος ὀπλίτης Ἑμμ. Μανούσκακας καὶ εἰς στρατιωτικῆς καὶ ἐπληρώθησαν δύο τοιοῦτοι.

»Εἰς τὰς ἀνωτέρω μάχας καὶ πρὸ τούτων ἐπολεμοῦσε εἰς τὰς κορυφὰς τῶν βουνῶν, ὀνομαζομένας ἀνώγεια, καὶ τὸ εὐζωνικὸν μας, ὅπερ ἐμκρτύρησεν ἀπὸ τὰς κακουχίας, χωρὶς φωτιᾶς καὶ ἄλλα χρειώδη καὶ πολλάκις καὶ χωρὶς ἄρτον.—Οἱ Εὐζωνοὶ βεβαίως ὡς μάρτυρες θ' ἀγιάσουν, ἐὰν γίνωνται ἀκόμη ἅγιοι.

»Τὴν νύκτα τῆς 27—28 Ὀκτωβρίου 1912 οἱ Τούρκοι ἐγκαταλείψαντες τὰ Πέντε Πηγάδια ὑπεχώρησαν εἰς τὰ χωρία Μπιστά. Λαγάτρα καὶ Μούλες, ἐνθα ὠχυρώθησαν καταλλήλως μὲ πολλὰ πυροβόλα, τὸ πλεῖστον πεδινά. Τοποθετήσαντες τοιαῦτα καὶ ἐπάνω εἰς τὸ βουνὸν «Ἀετορράχην» (ἀνατολικὸν μέρος).

»Τὴν 28, συνεπέα διταχγῆς τοῦ κ. Πολυμενάκου καὶ τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ καὶ ἐπιτελάρχου κυρίου Δημητρίου Ἰωάννου (γενναϊοτάτου στρατιώτου) ὅπως προπορευώμεθα τοῦ στρατοῦ μας, διήλθομεν τὰ ἐγκαταλειφθέντα Πέντε Πηγάδια καὶ προχωρήσαντες κατελάβομεν τὸ χωρίον Σκλίδανι ἢ Βιτσιρίνι, κείμενον ἀνατολικῶς τοῦ ἐχθροῦ καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

»Τὴν 29 κατελάβομεν τὸ ἀριστερόθεν κείμενον χωρίον Βαρλάμι, εἰς ὃ ὑπῆρχεν εἰς (1) Τούρκος στρατιώτης, τραπεὺς εἰς φυγὴν ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει μας καὶ δὲν ἠδυνήθημεν νὰ τὸν φονεύσωμεν. Τὴν ἐσπέραν ἐπανήλθομεν εἰς χωρίον Σκλίδανι ἢ Βιτσιρίνι, καὶ διενυκτερεύσαμεν.

»Τὴν 30 ἐπανήλθομεν εἰς χωρίον Βαρλάμι, εἰς ὃ εἶχε φθάσει καὶ τμήμα στρατοῦ μας ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Δούλην.—Ἡμεῖς ἐπανήλθομεν τὸ ἐσπέρας εἰς χωρίον Σκλίδανι καὶ διενυκτερεύσαμεν.

»Τὴν 31 ἐμείναμεν ἡσυχαι εἰς ἴδιον χωρίον, ἐν ᾧ καὶ διανυκτερεύσαμεν.

»Τὴν 1 Νοεμβρίου ἐγκυβερνήθημεν εἰς Βαρλάμι καὶ ἀμέσως πρὸς τὴν ἑξῆς ἐδύναμεν εἰς τὸ κάτωθι: 1) ὄραν ἀπέχον χωρίον Μπουράτσα διὰ νὰ ἀναγκωρίσωμεν τὸ πέραν αὐτοῦ μέρος καὶ κανονίσωμεν ἐν ἡδυνάμεθα νὰ στρατοπεδεύωμεν ἐν αὐτῷ, ἀλλ' ὁ ἐχθρὸς πλησίον εὐρισκόμενος ἤρχισε νὰ βάλλῃ καθ' ἡμῶν. Τοῦτο ἐπράξσαμεν καὶ ἡμεῖς. Εἰς τὴν μάχην ταύτην διαρκέσασαν 2 ὥρας, δύσταντος τοῦ ἡλίου, ἔλαβε μέρος καὶ τὸ τουρκικὸν πυροβολικόν, κατὰ τοῦ ὁποίου ἀντεπεξήλθε καὶ τὸ εἰς τὴν ὁροσειρὰν τοῦ χωρίου Τέροβο ἡμέτερον.

»Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδεὶς ἔπαθεν· αἱ τῶν Τούρκων ἀπώλειαι ἄγνωστοι.

»Τὴν 2 Νοεμβρίου 1912 ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Βαρλάμι, ὡς καὶ τὴν 3 καὶ 4 Νοεμβρίου.

»Τὴν 5 Νοεμβρίου 1912 περὶ ὄραν 3 μ. μ. μετέδθημεν εἰς Μπουράτσα διὰ νέν ἀναγκωρίσωμεν τῶν μερῶν τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' αἱ προφυλακαὶ αὐτοῦ ἐβαλλον καθ' ἡμῶν διὰ πυκνοῦ πυροβολισμοῦ ὅπλων καὶ πυροβόλων, κατὰ τῶν ὁποίων ἀντεπεξήλθομεν καὶ κατεδιώξαμεν τὰς προφυλακὰς ἐκ τῶν θέσεών των καὶ τὰς κατεδιώξαμεν ἐκ τοῦ σύνεγγυς μέχρι τοῦ κυρίου σώματος. Εἰς τὴν μάχην ταύτην, διαρκέσασαν μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, ἐπληρώθη ἐξ ἡμῶν ὁ ὀπλίτης Νικόλαος Σομπατζής. Ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἀπωλείας ἀλλ' ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς. — Ἐπειδὴ δὲ ἀντελήφθημεν ὅτι ὁ ἐχθρὸς εἶχεν ἐνισχύσει διὰ μεγάλων μονάδων τὰ πλησίον μέρη τοῦ χωρίου Μπουράτσα, ἐπενήλθομεν εἰς τὸ χωρίον Βαρλάμι, ἐν ᾧ καὶ διανυκτερεύσαμεν.

»Τὴν 6 Νοεμβρίου 1912 ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Βαρλάμι.

»Τὴν 7 Νοεμβρίου 1912 τὴν μεσημέριαν, συναπεῖξ διταγῆς τοῦ Διοικητοῦ μας καὶ Διοικητοῦ τοῦ Συντάγματος, ἀνεχωρήσαμεν διὰ Μελίχοβον. Τὸ ἑσπέρας διανυκτερεύσαμεν εἰς χωρίον Τέροβο.

»Τὴν 8 Νοεμβρίου 1912 ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Τέροβον καὶ μετέδθημεν εἰς χωρίον Μελίχοβον πρὸς συνάντησιν τοῦ λοχαγοῦ Μπάκα πρὸς συνεννόησιν. Εἰς Μελίχοβον εὔρομεν 1) τὸν κύριον Κωνσταντῖνον Μάνον μετὰ τὸ 1)3 τῶν ἀρχικῶν ὀπλιτῶν του, τῶν λοιπῶν ἀνεχωρησάντων δι' Ἀθήνας μετὰ τὴν μάχην τῆς Πρεδέζης, καὶ 2) τὸν λοχαγὸν τοῦ πεζικοῦ κύριον Φίλιπ. Φιλιππόπουλον, τοῦ κυρίου Μπάκα τοποθετηθέντος εἰς χωρίον Ζώριστα.

»Τὴν 9 Νοεμβρίου 1912 ἐμείναμεν εἰς Μελίχοβον ἡσυχοὶ.

»Τὴν 10 Νοεμβρίου 1912 συνεπλάκημεν εἰς θέσιν Γκορτζιαῖς Με-
λιχόβου μετὰ τοῦ εἰς θέσιν χάνι Ἐμίν Ἀγά ἐχθροῦ, βάλλοντος καθ'
ἡμῶν δι' ὅπλων καὶ πεδινῶν καὶ ὀρεινῶν πυροβόλων. Ἡ μάχη ἀπὸ
πρωῖας ἐτελείωσε τὸ ἑσπέρας. Κατὰ ταύτην ἐφρονεύθησαν πολλοὶ
Τοῦρκοι, ἐξ ὧν 2 ἐσκύλευσαν εἰς ὀπλαρχηγοὶ Ἰωάν. Κουτρούλης καὶ
Γεώργ. Σολιδῆς, ἐξ ἡμῶν δὲ ἐπληρώθη ὁ ὀπλίτης Ἰωάννης Ἀνδρου-
λιδάκης.

»Τὴν 11 Νοεμβρίου τὴν μεσημβρίαν μετέβημεν εἰς χωρίον Ζώρι-
στα καὶ συνεννοήθημεν μετὰ τὸν λοχαγὸν Μπάκαν περὶ τῶν ἐνεργειῶν
μας καὶ ἐπανήλθομεν εἰς Μελίχοβον καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

»Τὴν 12 Νοεμβρίου ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Μελίχοβον.

»Τὴν 13 Νοεμβρίου συνεπλάκημεν μετὰ τὸν ἐχθρὸν εἰς θέσιν Γκορ-
τζιαῖς—χάνι Ἐμίν Ἀγά. Ἡ μάχη διήρκεσε 3 ὥρας. Ἐκ τῶν ἡμετέ-
ρων ἐπληρώθη ὁ ὀπλίτης Εὐάγγελος Ὀρνελάκης· τοῦ ἐχθροῦ αἱ ἀπώ-
λειαι ἄγνωστοι.

»Τὴν 14 Νοεμβρίου 1912 ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Μελίχοβον, ἀλλ' ὁ
ἐχθρὸς ἔβαλλεν 60 βόμβας διὰ πεδινῶν καὶ ὀρεινῶν πυροβόλων καθ'
ἡμῶν καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ χωρίου Βαρλάμι καὶ τῶν Πέντε Πηγα-
δίων.

»Τὴν 16 Νοεμβρίου 1912 ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Μελίχοβον. Εἰς
Μελίχοβὸν μένοντες καὶ ἐνισχύοντες καθ' ἕλα τὸν στρατὸν μας, ἐκρα-
τούσαμεν νυχθημερὸν προφυλακᾶς.

»Τὴν 16 Νοεμβρίου 1912 ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Μελίχοβον, ὡς καὶ
τὴν 17 καὶ 18.

»Τὴν 19 Νοεμβρίου 1912 μέρος τοῦ σώματός μας ἀπεσπάσαμεν
εἰς τὰ περίξ μέρη τοῦ πρὸς δυσμὰς τοῦ Μελιχόβου, κειμένου χωρίου
Κοπάνι, εἰς ὃ ἐφαίνετο καπνὸς οἰκίας πυρπολουμένης ὑπὸ τοῦ ἐκεῖ
πλησίον ἐστρατοπεδευμένου ἐχθροῦ, καὶ συνεπλάκη μετ' αὐτοῦ, ἐνῶ
ἡμεῖς μετὰ τὸ λοιπὸν σῶμα συνεπλάκημεν μετὰ τὸν ἐχθρὸν εἰς θέσιν Γκορ-
τζιαῖς — Χάνι Ἐμίν ἀγά. Ἡ μάχη διήρκεσεν εἰς μὲν τὴν θέσιν Γκορ-
τζιαῖς μέχρι τῆς 10 καὶ 1½ π.μ., εἰς δὲ τὸ Κοπάνι μέχρι τῆς 4 μ.μ.
ἀποσυρθέντος τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰς θέσεις του κατὰ τὰς ὥρας ταύτας.
Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἔπαθε τι, αἱ δὲ τοῦ ἐχθροῦ
ἀπώλειαι ἄγνωστοι.

»Περὶ τὴν 10 καὶ 1½ π. μ. ὥραν ἦλθεν εἰς Μελίχοβον ὁ ἐπιτε-

λάρχης κ. Δημήτριος Ἰωάννου. Τοῦτο μαθόντες, ἀφίσαμεν εἰς τὴν θέσιν Γκορτζιαῖς τοὺς ὀπλίτας μας ἀνήλθομεν εἰς Μελίχοβον καὶ συναντήσαντες τὸν ἐπιτελάρχην ἐλάβομεν γνῶσιν τοῦ σκοποῦ τῆς ἀφίξεώς του.

»Τὴν 20 Νοεμβρίου ἐμείναμεν ἡσυχαι εἰς Μελίχοβον.

»Τὴν νύκτα τῆς 20 Νοεμβρίου ἀπὸ τῆς 8 μ. μ. ὥρας μέχρι τῆς 4 π. μ. τῆς 21 τὸ εἰς χωρίον Βορηάδες σῶμα τοῦ κ. Μπότσαρη συνεπλάκη μετὰ τμήματος ἐχθρικοῦ στρατοῦ, ἕπερ δι' αἰφνιδιασμοῦ ἐζήτησε διὰ τῶν περίξ μερῶν τοῦ χωρίου Κοπάνι νὰ καταλάβῃ ἐπικαίρους θέσεις τοῦ χωρίου Βορηάδες. Ἡμεῖς μὲ τὸ πλείστον σῶμά μας, ἀφοῦ μὲ τὸ ὑπόλοιπον τούτου ἐτακτοποιήσαμεν τὰς ἀπαιτούμενας προφυλακὰς, κατελάβομεν εἰς Μελίχοβον καὶ τὰς περίξ αὐτοῦ καὶ τῶν Βορηάδων ἐπικαίρους θέσεις πρὸς ἀπόκρουσιν τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ Δ. Μπότσαρη, ἀλλ' οὐδὲν συνέβη.

»Τὴν 21 καὶ τὴν 22 Νοεμβρίου ἐμείναμεν ἡσυχαι εἰς Μελίχοβον.

»Τὴν 23 Νοεμβρίου ὁ ἐχθρὸς μᾶς ἔρριψεν ὀβίδας ἐντὸς τοῦ χωρίου Μελίχοβον καὶ πλείστας ἄλλας εἰς τὰ περίξ μέρη τοῦ χωρίου Σκλίθανι (εἰς τοὺς ἐκεῖ εὐζώνους μας φαίνεται). Ἀρκετὰς δὲ ὥρας ἠκούσθησαν τυφεκισμοὶ πρὸς τὸ χωρίον Βαρλάμι. Πρὸς τὸ ἴδιον μέρος καὶ πρὸς τὰ Πέντε Πηγάδια ἠκούσθησαν καὶ πυροβολισμοί.

»Τὴν 24 Νοεμβρίου περιπολία στρατοῦ μας συνεπλάκη μετὰ περιπολίας ἐχθροῦ εἰς Χάνι ἐμὴν ἀγᾶ, καὶ ἐπυροβολοῦντο ἐπὶ τρεῖς ὥρας. Ἐσπεύσαμεν εἰς θέσιν Γκορτσιαῖς καὶ ἀπεκρούσαμεν τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐπανήλθομεν μετὰ 2 1/2 ὥρας εἰς Μελίχοβον, ἀποσυρθέντος τοῦ ἐχθροῦ μὲ ἀγνώστους ἀπωλείας· ἐξ ἡμῶν οὐδεὶς ἔπαθέ τι.

»Τὴν 25 Νοεμβρίου ἐμείναμεν ἡσυχαι εἰς Μελίχοβον. Οἱ Τούρκοι ὁμῶς ἔρριψαν 30—35 ὀβίδας εἰς εὐζώνους μας εἰς τὰ δουνὰ τοῦ Σκλίθανι.

»Τὴν 26 ἐμείναμεν ἡσυχαι εἰς Μελίχοβον. Ὀλίγας ὀβίδας ἔρριψεν ὁ ἐχθρὸς εἰς διάφορα μέρη μακρὰν ἡμῶν καὶ ἄλλας πλησίον ἡμῶν καὶ εἰς θέσιν Γκορτσιαῖς Μελιχόβου περὶ ὥραν 2 1/2 μ. μ. καὶ ἐφόνευσεν ἓνα στρατιώτην· ἕτερον ἐπλήγησε βαρέως καὶ 2 ἐλαφρῶς. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῶν ἀξιωματικὸς δὲν τοὺς ἐπροφύλαξεν. Ἐπρεπε νὰ τοὺς περάσῃ ἀπὸ τὸ ἐντεῦθεν μέρος τῆς ὁροσειράς.—Τὴν 2 1/2 ἀνεχωρήσαμεν συνεπείᾳ διαταγῆς τοῦ νέου Διοικητοῦ μας κυρίου Χρί-

στου Μαλάμου, ἀντισυνταγματάρχου τοῦ Μηχανικοῦ, διὰ τὸ χωρίον Πίπα πρὸς συνεννόησιν, καὶ διενυκτερεύσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς χωρίον Ζώριστα.

»Τὴν 27 Νοεμβρίου ἐκλήθμεν τὸ χωρίον Τόσκαις καὶ περὶ τὴν δύνειν τοῦ Ἡλίου ἐφθάσαμεν εἰς χωρίον Λίπα, ἐνῶ συνεννοήθημεν μὲ τὸν νέον Διοικητὴν μας κύριον Χρῆστον Μαλάμον καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

»Τὴν 28 Νοεμβρίου ἀνεχωρήσαμεν διὰ χωρίον Γρατσανά, διεληθόντες τοῦ χωρίου Τσιρίτσενα. Εἰς Γρατσανά ἐφθάσαμεν περὶ τὴν δύνειν τοῦ ἡλίου καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

»Τὴν 29 Νοεμβρίου μετέβημεν εἰς χωρίον Μπαουσοῦς τὴν 9 π. μ. ὥραν καὶ τὴν 2 μ. μ. ἐφθάσαμεν εἰς χωρίον Πλέσα. Πρὸ τοῦ χωρίου Πλέσα προσέλαβον δύο ὀπλίτας μου καὶ ἐδάξασα τὴν ἄγουσαν εἰς χωρίον Δραμισιοῦς διὰ νὰ εὔρω κατάλληλον μέρος καὶ κάμω διὰ διόπτρων ἀναγνώρισιν τῶν κατεχομένων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ μερῶν εἰς θέσιν Ἁγίου Νικολάου. Καθ' ὅδον συνήντησα πολλὰ γυναικοπαῖδα καὶ ἱερέα τινά οὗτοι ὠδήγουν αἰγοπρόβατα, βόας, ἡμιόνους κλπ. ἀπὸ τὸ χωρίον των (Δραμισιοῦς) εἰς χωρίον Πλέσα διὰ νὰ μὴ τοὺς τὰ πάρον οἱ Τούρκοι, οἵτινες τὴν προτερσίαν 28 Νοεμβρίου τοὺς ἐπῆραν, καθὰ μοι εἶπον κλαίοντες, 350, καὶ ἤδη σήμερον 29) Νοεμβρίου τοὺς ἐξήτουν 70 κριοὺς ἢ 50 λίρας Γαλλικῆς. Μοι εἶπον ἀκόμη ὅτι εἰς τὸ 1)2 ὥραν χωρίον τους εὐρίσκονταί Τούρκοι καὶ ὅτι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἐρχονται παραλλήλως ἀπὸ τὸ κάτωθεν μέρος διὰ νὰ εὔγουν ἐμπρὸς των καὶ τοὺς πάρουν τὰ ὅποια ὠδήγουν μικρομεγάλα ζῶα. Ἀμέσως ἔσπευσα μετὰ τῶν δύο ὀπλιτῶν μου πρὸς τὰ κάτω καὶ ἐφθάσαμεν εἰς μέρος ὅπου εἶδομεν τοὺς ἐρχομένους Τούρκους. Μᾶς εἶδον ὅμως καὶ αὐτοί· ἐπυροβολήσαμεν κατ' αὐτῶν. Οὗτοι ἀφῆσαντες 6 κότας ἐσφαγμένας ὅπου ἐκράτουν εἰς χεῖράς των ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν. Ἡμεῖς ἐξηκολουθήσαμεν πυροβολοῦντες κατ' αὐτῶν, ἐξ ὧν ὡς ἀντελήφθημεν ἐφονεύθησαν δύο. Εἰς τοὺς πυροβολισμούς μας, εἰς οὓς ἀντεπεξήλθον οἱ Τούρκοι, ἔσπευσαν οἱ ὀπλαρχηγοί μας καὶ ὀπλίται μας καὶ ἐδιώξαμεν τὸν ἐχθρὸν ἐκ τοῦ χωρίου Δραμισιοῦς καὶ καταλάβομεν αὐτὸ καὶ τὸ πλησίον αὐτοῦ χωρίον Τσαρκωδίτσα καὶ ἐκυριεύσαμεν καὶ 2 ἐχθρικά σήματα (μικροσημαίαις τουρκικῶν σταθμῶν) καὶ διενυκτερεύσαμεν εἰς τὰ χωρία ταῦτα.

»Τὴν 30 Νοεμβρίου τὴν 8 1/2 κατήλθομεν εἰς τὸν ἀμέσως κάτωθεν τοῦ χωρίου Δραμισιοῦς κείμενον ποταμόν, καὶ κατελάδομεν ἐπιβαίρουσ διὰ μάχην θέσεις καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν μέχρι Μαντείου Δωδώνης. Μετ' ὀλίγον ἐβάνησαν Τούρκοι μετ' ἑξα μεταγωγικά διὰ νὰ προμηθευθῶσιν ὕδωρ, ἀλλ' ἀπὸ ἀνυπομονησίαν τινῶν ὀπλιτῶν μας μᾶς ἀντελήφθησαν οὗτοι, οἵτινες ἀφήσαντες τὰ μεταγωγικά τῶν ἄπερ ἐκυριεύσαμεν, ἐβράπησαν εἰς φυγὴν. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἤρχισε μάχη καὶ διήρκεσε μέχρις ἑσπέρας, καθ' ἣν οὐδεὶς ἐξ ἡμῶν ἐπαθῆ τι, ἐνῶ οἱ Τούρκοι εἶχον ἀπώλειαν, ἀγνώστους ὅμως εἰς ἡμᾶς.

»Τὴν 1 Δεκεμβρίου 1912 ἀπὸ τῆς πρώτης κατελάδομεν τὰς καταλήλους θέσεις. Ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἀπὸ τὸ χωρίον Κοτσάνι καὶ τὸ ἀπέναντι μέρος τοῦ χωρίου Δραμισιοῦς, τοῦ χωρίου Τσαρκωβίτσα καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὸ Μαντεῖον Δωδώνης καὶ ἤρχισαμεν μάχην μετὰ τοὺς Τούρκους Ἀγίου Νικολάου κλπ. ἀπὸ ἑκατὰ τὰ σημεῖα ταῦτα. Διαρκούσης τῆς μάχης ὁ ἐχθρὸς δι' ἐπανειλημμένον ἐφόδον ἐζήτησε νὰ καταλάβῃ τὰς θέσεις μας καὶ τὰ ἀνωτέρω χωρία, ἀλλ' ἡμεῖς τὸν ἀπεκρούσαμεν ἐπιτυχῶς. Πάντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλίται μας ἐδειξαν μεγάλην ἀνδρείαν.—Περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ὁ ἐχθρὸς ἀπεσύρθη εἰς τὰς τοῦ κυρίου σώματός του θέσεις, ἦτοι εἰς ἅγιον Νικόλαον, ἅγιον Σάββαν καὶ Τσοῦκαν, μετ' ἀγνώστους εἰς ἡμᾶς ἀλλ' ἀρκετάς, ἐὰν οὐχὶ μεγάλας ἀπώλειαν. Ἐξ ἡμῶν οὐδεὶς ἐπαθῆ τι.

»Τὴν 2 Δεκεμβρίου 1912, λίαν πρώτῃ ἐπανελήφθη ἡ μάχη λυσώδους, καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ χωρίον Κωστάνη μέχρι Μαντείου Δωδώνης. Ἀπαντες οἱ ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλίται μας ἀπέκρουσαν τὰς ἐπανειλημμένας ἐφόδους τοῦ ἐχθροῦ. Εἰς τὴν μάχην ταύτην διαρκέσασαν μέχρις ἑσπέρας, ἀπεσύρθη ὁ ἐχθρὸς εἰς τὰς θέσεις του. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπληρώθη ὁ ὀπλίτης Ἀναστάσιος Χαραλαμπίδης. Τοῦ ἐχθροῦ αἱ ἀπώλειαι ἀγνώστοι μας.

»Σημειωτέον δὲ ὅτι εἰς ἀπάσας τὰς μάχας ταύτας ὁ ἐχθρὸς ἐβαλλεν ἐναντίον μας καὶ διὰ τῶν δύο ἐν ἁγίῳ Νικολάῳ πεδινῶν πυροβόλων του, ἐνῶ ἡμεῖς δὲν εἶχομεν οὐδὲν πυροβόλον, ἀλλ' οὕτε καὶ τακτικὸν στρατὸν μας, καὶ ὅτι καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν ταύτην ἐγένετο μάχη μεταξὺ τοῦ στρατοῦ μας καὶ τοῦ ἐχθρικοῦ καθ' ἑλλην τὴν ἀριστερὰν ὀροσειρὰν τοῦ χωρίου Μανωλιάσσης.

»Τὴν 3 Δεκεμβρίου 1912, ἐπανελήφθη καὶ πάλιν ἡ μάχη μετὰ με-

γαλητέραν λύσσαν καθ' ἑλπην τὴν γραμμὴν ἀπὸ χωρίου Κωστάνι μέχρι Μαντείου καὶ Κάμπου Δωδώνης καὶ ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, καθ' ἣν ἀπεσύρθη εἰς τὰς θέσεις του ὁ ἐχθρὸς. Εἰς τὴν μάχην ταύτην περιήλθον ἐπανειληγμένως καὶ ὄρθιοι, ὡς πάντοτε ἄπασαν τὴν γραμμὴν τῆς μάχης καὶ συνεννοήθη μετὰ τῶν ὀπλαρχηγῶν καὶ ὀπλιτῶν μας καὶ ἐδήλωσα εἰς αὐτούς, ὅτι θὰ μεταβῶ εἰς κάμπον Δωδώνης διὰ νὰ βάλω ἀπὸ ἐκεῖ κατὰ ἐχθροῦ, τοῦ βάλλοντος καὶ μετὰ 2 μυδραλλιοβόλων εἰς τὸν ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὀροσειρᾷ τῆς Μανωλιάσσας στρατὸν μας, καὶ νὰ μὲ ἀναζητήσωσιν ἐν ἀνάγκῃ ἐκεῖ. Περί τὴν 10 δὲ π. μ. ὥραν προὐχώρησα μὲ μέρος τοῦ σώματός μου εἰς τὸν κάμπον τῆς Δωδώνης καὶ ἔβαλον ἀπροφύλακτος καὶ ἐγὼ καὶ οἱ ὀπλιταί μου ἐκ τῶν ὀπισθεν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τοῦ πολεμοῦντος ὡς ἐρρήθη μὲ τὸν στρατὸν μας εἰς τὴν ἀριστερὰν ὀροσειρὰν Μανωλιάσσας καὶ εἰς τὰ πλευρὰ τῆς ὀροσειρᾶς ταύτης. Ὁ κάμπος τῆς Δωδώνης ἦτο ἀνευ δένδρων, λίθων καὶ χανδάκων καὶ διὰ τοῦτο ἔβαλλον καὶ οἱ ὀπλιταί μου ἀπροφύλακτοι μὲν, ἀλλὰ γονυπετεῖς. Ἐγὼ δὲ ὄρθιος, ὡς πάντοτε, ἔβαλλον, ἐκικαρίαζα καὶ ὠδήγουν τοὺς ὀπλίτας μου τούτους. Λέγω ὄρθιος ὡς πάντοτε, διότι οὐδέποτε εἰς οὐδεμίαν μάχην προφυλάσσομαι, τοῦναντίον μὲν ἐντελῶς ἀπροφύλακτος καὶ οὕτω διευθύνω τὰς μάχας. Οὕτω δὲ εὐρισκόμενων καὶ εἰς τὴν μάχην ταύτην, οἱ Τούρκοι ἐρριψαν τὴν προσοχὴν των καθ' ἡμῶν (ἐμοῦ καὶ τῶν ὀπλιτῶν μου εἰς τὸν κάμπον) καὶ ἔβαλλον ἐναντίον μας διὰ τῶν δαλων, πυροβόλων καὶ μυδραλλιοβόλων. Τὰ τελευταῖα τὰ ἐσιγήσαμεν διὰ πυκνοῦ πυρός, φονευθέντων ἐκεῖ ἀρκετῶν Τούρκων. Εἰς τὴν σιγὴν μάλιστα αὐτῶν ἔτρεξεν εἰς αὐτὰ ἐφιππος καὶ ὁ ἴδιος Τζαβίτ πασσᾶς, νεώτατος τὴν ἡλικίαν καὶ γενναῖος φαίνεται, μετὰ 4 ἄλλων ἀκολούθων του ἐφιππων, ἀλλ' εὗρον καὶ αὐτοὶ ἅπαντες τὸν θάνατον. Οἱ Τούρκοι, λέγω, ἐρριψαν τὴν προσοχὴν των καθ' ἡμῶν τῶν ὀλίγων εἰς τὸν κάμπον καὶ ἤρχισαν νὰ βάλλουν ἐναντίον μας ἀπὸ ὅλα τὰ πέραξ σημεῖα, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ μέτωπόν μας καὶ ἀμφότερα τὰ πλάγια, διότι εἰς τοιαύτην θέσιν εὐρισκόμεθα εἰς ἣν ἐκτυπούμεθα καὶ ἀπὸ τὰ τρία μέρη. Ἐγὼ περιερχόμενος ὄρθιος τὸ μέρος ἐνθα οἱ ὀπλιταί μου, εἰς τὸν κάμπον ἠρεύνων νὰ εὕρω καὶ ἀσφαλὲς μέρος δι' αὐτούς, ἀλλὰ τοιοῦτον δὲν ὑπῆρχε. Τὴν ἡμέραν ταύτην ἀπὸ πρῶτας μοι ἐρριψεν (εἰδικῶς εἰς ἐμὲ) ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ Ἁγίου Νικόλαον 30 καὶ

πλέον ὀδίδας, ἐκεῖ ὅπου περιεφερόμην καὶ ὠδήγουν ἔλους τοὺς ὀπλίτας, ἐξ ὧν τὰς 20 μοὶ τὰς ἔρριψεν εἰς τὸν κάμπον Δωδώνης, ἐνῶ ἐτοπεθετήθην, ὡς εἶπον ἀνωτέρω. Περὶ τὴν 1 μ. μ. ὥραν καθ' ἣν στιγμήν ἐβαλλον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, μολύβδινη σφαῖρα ἐχθρικής ὀδίδας μὲ ἐπλήγωσεν εἰς τὸν μηρὸν τοῦ ἀριστεροῦ ποδός μου. Ἡ σφαῖρα δὲν ἐξήλθεν. Ἐμεινε εἰς τὸν μηρὸν, εἰς τὴν ἄκρην εἰς τὸ ὀπισθεν μέρος. Ἐκράτησα μυστικήν τὴν πληγὴν μου καὶ χωρὶς ν' ἀφήσω νὰ φαίνωνται τὰ αἵματα εἰς τοὺς ὀπλίτας μου, ἐκάλεσα αὐτοὺς καὶ διὰ νεύματος τοὺς εἰδείξα νὰ μὲ ἀκολουθήσωσιν, ὅπερ καὶ ἐπραξάν οὗτοι. Ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Μαντεῖον τῆς Δωδώνης, ἔνθα οἱ ὀπλαρχηγοὶ μᾶς μετ' ἀρκετῶν ὀπλιτῶν μᾶς, ἐγνώρισαν εἰς τούτους ἅπαντας τὴν πληγὴν μου καὶ εἶπον εἰς αὐτοὺς νὰ παραμείνωσιν ἐκεῖ μέχρι τέλους τῆς μάχης καὶ ἐκράτησα τὸν 18ετῆ ἐπλίτην μου Ἀχιλλέα Παπαντωνίου, ἐκ Πόρου, γενναῖον (τοῦ ὀποῖου ὁ ἀδελφὸς Δημήτριος Παπαντωνίου δικηγόρος καὶ στρατιώτης εἰκοσακοκταετῆς, ἐπληγώθη τὴν 3 Δεκεμβρίου 1912 εἰς Μπιζάνι, καὶ ἀπεβίωσε καὶ ἐτάφη εἰς χάνι Ἐμῖν ἀγά, τὴν 5 ἰδίου μηνός), βαδίζων δὲ οὗτος ἐμπρὸς καὶ ἐγὼ κουτσάκνοντας ὀπισθεν καὶ μακρὰν αὐτοῦ 15 βήματα, ἐφθασα μετὰ μίαν καὶ πλέον ὥραν εἰς τὸ 3/4 τῆς ὥρας ἀπέχον πλησιέστερον χωρίον Τσαρκωδίτσα. Ἐκεῖ παρέμεινα περὶ τὰς 2 ὥρας, οἰκονόμησα ζῶον καὶ ἵππεύσας μετέβην τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ χωρίον Δραμισιοῦς καὶ ἐκεῖ διενυκτέρευσα. Ἀπὸ ἐκεῖ ἐξήτησα καὶ ἦλθεν ὁ εἰς χωρίον Πλέσα εὐρισκόμενος ἀνθυπίατρος καὶ μοὶ εἶπεν ὅτι δὲν εἶχεν ἐργαλεῖα διὰ νὰ βγάλῃ τὴν σφαῖραν.

Τὴν 4 Δεκεμβρίου περὶ ὥραν 6 μ. μ. οἰκονόμησα ἐγχώριον ζῶον καὶ ἵππευσα καὶ ἐφόρτωσα εἰς ἓνα παληάλογον ὅπου εἶχον τὰ πράγματα μου καὶ προσέλαβον καὶ 8 ὀπλίτας μου, ἐν οἷς καὶ ὁ Ἀχιλλεὺς Παπαντωνίου μετὰ τῆς σημαίας μου καὶ δύο χωρικοὺς ὡς ὀδηγούς, ἐβαδίσσαμεν διὰ τοῦ ἄνω χωρίου εἰς χάνι Ἐμῖν Ἀγά μὲ μέγαν κίνδυνον προκειμένου νὰ διέλθωμεν ἀπὸ τὰς προφυλακὰς τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἀπεφάσισα τοῦτο, διότι, ἐὰν ἤθελον μεταβῆ εἰς χάνι Ἐμῖν Ἀγά μέσον χωρίου Λίπας κλπ., ἐκινδύνευα νὰ κρημνισθῶ τοῦ ζώου, μὴ δυνάμενος νὰ στερεώσω τὸν πόδα μου εἰς τὸ σαμάρι τοῦ ζώου, εἰς τοὺς ἀποτροπαίους κρημνοὺς τῆς ὁδοῦ αὐτῆς. Διερχομένους ἀπὸ τὸ χωρίον Ἀλεποχώρι οἱ ἐκεῖ πλησίον τουρκικαὶ προφυλακαὶ μᾶς ἀντελήφθη-

σαν καὶ διὰ τὰ μᾶς ἐξαπατήσουν ἔρριψαν ὄπλον Μάνλιχερ καὶ ἤρχισαν νὰ ἐμιλοῦν μεταξὺ των (οἱ Τούρκοι) ἑλληνιστί, ἀλλ' ἐγὼ γνωρίζων τὰ τερτίτιά των εἶπον εἰς τοὺς ὀπλίτας μου κλπ. καὶ ἐβαδίσαμεν γρήγορα καὶ μετὰ ἔρευναν εἰς χωρίον Μελιγγούς. Ἐνῶ ἦσαν ἐκεῖ Τούρκοι, διήλθομεν καὶ τὸ χωρίον τοῦτο καὶ ἐβαδίσαμεν ἐπικινδύνως πάντοτε πρὸς τὸ χάνι Ἐμὶν Ἀγᾶ. Τὴν 1 καὶ 1]2 π. μ. ὥραν τῆς 5 Δεκεμβρίου, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ παρὰ τὸ χωρίον Κοπάνι 4 στρατιωτικῶν χειρουργεῖον, ἐνῶ ὁ ὑπίατρος Δημήτριος Α. Λέων, ἔστις μου ἐξήγαγε δι' ἐγχειρήσεως τὴν σφαίραν.

»Τὴν 5 Δεκεμβρίου τὴν πρώτην μετέβην εἰς χάνι Ἐμὶν Ἀγᾶ καὶ ἐκεῖθεν τὴν 3 1]2 μ. μ. ἀνεχώρησα δι' αὐτοκινήτου διὰ Φιλιπιάδα, εἰς ἣν ἐφθάσα τὴν 6 1]2 μ. μ. ὥραν καὶ εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐκεῖ νοσοκομεῖον τῆς Πριγκηπίσσης Ἀλίκης καὶ ἐνοσηλεύθην ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Κωνστ. Μέρμηγκα μετ' ἐνδιαφέροντος μέχρι τῆς 31 Δεκεμβρίου 1912.

»Τὴν 5 Δεκεμβρίου οἱ ἐν Δραμισιοῖς ὀπλίται μου παρέμενον πλησίον τοῦ ὑπαρχηγοῦ μου Γεωργίου Μιχαλάκη καὶ λοιπῶν ὀπλαρχηγῶν μου ἤσυχαι.

»Τὴν 6 καὶ 7 Δεκεμβρίου οἱ ὀπλίται μου πκρέμειναν εἰς Δραμισιοὺς ἐπίσης ἤσυχαι.

»Τὴν 8 οἱ Τούρκοι κατῆλθον ἀπὸ τὸν Ἅγιον Νικόλαον κλπ. μέρη μ. μ. ἐναντι τοῦ χωρίου Δραμισιοῦς εἰς τὴν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ καὶ προκάλεσαν τοὺς ὀπλίτας μου καὶ ἐκείνους τοῦ Ἀντωνίου Μάντακα καὶ Μάρκου Μάντακα εἰς πολεμον, ἀλλ' οὗτοι ἀπέφυγον καὶ ἐλάχιστοι ὀπλίται αὐτοῦ ἠκολούθησαν τοὺς ἡμετέρους καὶ ὀπλαρχηγόν μου Γ. Μιχαλάκην κλπ. ὀπλαρχηγούς καὶ κατέλαβον καταλλήλους θέσεις καὶ ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρὸν καὶ δὲν κατέλαβεν οὗτος τὸ χωρίον, ἀπομάκρυνθέντος τοῦ ἐχθροῦ τὴν ἑσπέραν. Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐπληγώθη ὁ ὀπλίτης Σπυρίδων Σφιγκάκης τοῦ ἐχθροῦ αἰ ἀπώλειαι ἄγνωστοι.

Τὴν 9 οἱ Τούρκοι κατῆλθον ἀπὸ πρώτης ἐναντι τοῦ χωρίου Δραμισιοῦς, ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ καὶ ἤρχισαν πῦρ. Οἱ ἀνωτέρω ὀπλαρχηγοὶ καὶ ὀπλίται κατέλαβον καταλλήλους θέσεις καὶ ἐπολέμησαν τὸν ἐχθρὸν μέχρις ἑσπέρας, καθ' ἣν ἀπεσύρθη οὗτος καὶ κατέλαβον τὰς θέσεις τοῦ οἱ ἡμέτεροι καὶ κατόπιν ἐπανῆλθον εἰς Δραμισιοὺς. Εἰς τὴν μάχην ταύτην ἐπληγώθη ὁ ὀπλίτης Σπυρίδων Παλαιολόγος

Ὁ γενναῖος ὄπλαρχηγὸς Θεμιστοκλῆς Οἰκονομόπουλος.

ἢ Παλαιολογάκης καὶ διὰ δευτέραν φοράν ὁ ὄπλαρχηγὸς Μίνως Μάντακας καὶ δι' ἐξεσφενδονισθέντων ὑπὸ ἐχθρικῆς ὀβίδος λίθων ὁ ὀπλίτης Γεώργιος Ἀλιμπράντης. Τοῦ ἐχθροῦ αἱ ἀπώλειαι ἄγνωστοι.

Πῆν 10 οἱ ὀπλίται μας καὶ ἅπαντες οἱ λοιποὶ ὄπλαρχηγοὶ καὶ

ὀπλιται ἀνεχώρησαν ἀπὸ Δραμισιοῦς καὶ μετέβησαν εἰς τὸ χωρίον Βορριάδες, οἱ δὲ ἡμέτεροι ὀπλιται εἰς Σπαρτίτσι.

» Τὴν 11 Δεκεμβρίου μέχρι τῆς 31 ἔμειναν οἱ ὀπλιταί μου εἰς Σπαρτίτσι ἤσυχαι.

» Τὴν 1 Ἰανουαρίου 1913 ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν Φιλιπιάδα μὲ ἀνοικτὴν τὴν πληγὴν μου διὰ τὸ στρατόπεδον, ἀφοῦ ἠδυνάμην νὰ πατῶ τὸν πόδα μου, καίτοι ὁ ἰατρὸς Μέρμηγκας δὲν ἐνέκρινε τοῦτο. Μέχρι χάιν Ἐμὴν Ἀγὰ μετέβην μὲ τὸν ἰατρὸν Μέρμηγκαν μὲ τὸ αὐτοκίνητον τοῦ Νοσοκομείου τῆς πριγκιπίσσης Ἀλικῆς. Ἐκεῖθεν ἀνήλθον ἔφιππος εἰς τὴν κάτωθεν τοῦ ὕρου Ὀλίτσικα καὶ ἀνωθεν τοῦ χωρίου Κοπάνι θέσιν «Σπαρτίτσι», ἐνθα οἱ ὀπλιταί μου, καὶ ἔκει ἔμειναν καὶ διενυκτέρευσα. Ἐκεῖ δὲ ἐτοποθετήθη εἰς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ τοποθετημένων 2 ὄρειων πυροβόλων μας ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Γ. Λέτσον.

» Τὴν 2 μέχρι τῆς 6 Ἰανουαρίου 1913 ἔμειναμεν ἐν Σπαρτίτσι ἤσυχαι.

» Τὴν 7 τὴν πρωτὴν ἤρχισε μάχη εἰς τὴν δεξιὰν ὄρσειράν τοῦ χωρίου Μανωλιάσσας ἀπὸ τὸν στρατὸν μας. Ἐγὼ, ἔχων ὑπ' ὄψει μου τὴν διαταγὴν, μετέβην εἰς τὸν ἐκεῖ πληθεῖον λόχον τοῦ πεζικοῦ (εἰς Σπαρτίτσι) διὰ νὰ συνεννοηθῶ μετὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ λόχου περὶ κοινῆς ἐνεργείας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ λοχαγὸς δὲν εἶχε διαταγὴν νὰ ἐνεργήσῃ καὶ συνεπῶς ἦτο ὑπόχρεως καὶ αὐτὸς καὶ ἐγὼ νὰ μείνωμεν εἰς τὰς θέσεις μας πρὸς φρουρῆσιν τῶν ἐκεῖ πυροβόλων μας κατὰ τὴν ὑφισταμένην διαταγὴν, μοὶ ἀπήντησεν ὅτι θὰ μείνῃ ἐκεῖ καὶ δὲν θὰ ἐνεργήσῃ ἀνευ νεωτέρας διαταγῆς, καίτοι εὗρισκεν ὀρθὴν τὴν γνώμην μου ὅτι οὐδεμία ἀνάγκη ὑφίστατο διὰ τὴν ἐκ τῶν πληθεῖον φρουρῆσιν τῶν πυροβόλων μας, ἤτις ἄλλως δὲν ἔπαυσεν αὐτὴ διὰ τῆς ὑποδεικνυμένης ἐνεργείας μας. Εἰς τὴν ἀπάντησιν τοῦ ταύτην ἐμὴν συνεφώνησα καὶ ἀπεφάσισα νὰ προσελάσωμεν ἐκεῖθεν τοῦ Σπαρτιτσίου διὰ νὰ μεταδῶμεν εἰς τὸ χωρίον Μελιγγούς, ἐν ᾧ καὶ ἐφθάσαμεν πολεμοῦντες καθ' ὁδὸν τὴν 10 π. μ. ὄραν. Ἐκεῖ ἐδιώξαμεν καὶ τοὺς ἐναπομείναντας ὀλίγους Τούρκους καὶ ἐπολεμήσαμεν μέχρι νυκτὸς μὲ τοὺς ἐν τῇ ἀριστερᾷ ὄρσειρᾷ τῆς Μανωλιάσσας Τούρκους, οὓς ἀπεκρούσαμεν καὶ δὲν ἠδυνήθησαν νὰ ἐνίσχυσωσι καὶ οὗτοι τοὺς πολεμοῦντας Τούρκους μὲ τὸν στρατὸν μας εἰς τὴν δεξιὰν ὄρσειράν

τῆς Μανωλιάσσης, ἐν ᾗ καὶ ἐπέμψαμεν καὶ τινὰς ὀπλίτας μας καὶ ἐνίσχυσαν τὸν ἐκεῖ στρατὸν μας.

«Εἰς τὴν μάχην ταύτην, ὁ μὲν ἐχθρὸς ὑπέστη παρ' ἡμῶν σοβαρὰς ζημίας, ἐκ τῶν ἡμετέρων δὲ ἐπληρώθησαν ἐλαφρῶς οἱ ὀπλίται Στυλιανὸς Χαρ. Βασιλάκης καὶ Κωνσταντ. Μαραγκουδάκης ἢ Μπουφαλάτσος. Ὁ στρατὸς μας ὅμως ἔπαθε πανωλεθρίαν εἰς τὸ δεξιόν. Ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 1012, οὐχ ἕττον καὶ οἱ Τούρκοι τὸ αὐτὸ ἔπαθον. Τὸν στρατὸν μας ἐζημίωσαν τὰ ἐχθρικά πυροβόλα Μπιζανίου καὶ Ἁγίου Νικολάου.

«Τὴν 8 Ἰανουαρίου 1913 εὕρισκόμεθα εἰς Μελιγγοῦς, τὴν δὲ θῆν π. μ. ὄραν, περιπολοῦντες οἱ ὀπλίται Γεώργιος Σ. Κατσελιδάκης καὶ Κωνσταντῖνος Μαραγκουδάκης ἢ Μπουφαλάτσος, συνέλαβον ἀόπλους, μαζεύοντα βελάνιας διὰ τροφὴν τους, δύο στρατιώτας ὀθωμανοῦς, τοὺς Βελῆ Μεμέτογλου καὶ Σερῖφ Σερῖφογλου, οὓς ἀπεστείλαμεν εἰς 4 Μεραρχίαν, ἀλλὰ καθ' ὁδὸν, θελήσας νὰ δραπέτευσῇ, ὁ Βελῆ Μεμέτογλου ἐφονεύθη παρὰ τοῦ συνοδεύοντος αὐτὸν Ἰωάννου Βούρβαχη ἢ Πάτρου ὀπλαρχηγοῦ μας.

«Καθ' ἐκάστην στιγμήν εἶχομεν ἀκροβολισμὸν μὲ τὸν ἐναντι ἐχθρὸν, εὕρισκόμενον ἐντὸς βολῆς ὄπλου εἰς ἀριστερὰν ὀροσειρὰν Βουνῶν Μανωλιάσσης.

«Τὴν 9 Ἰανουαρίου 1913 εὕρισκόμεθα εἰς Μελιγγοῦς. Ἐκεῖ καθ' ἑλπὴν τὴν ἡμέραν καὶ ἐκ διαλειμμάτων εἶχομεν ἀκροβολισμὸν. Περί ὄραν 3 μ. μ. περιπατῶν ὁ ὀπλίτης Χριστόφορος Ἐμμ. Βλαχάκης, ἐπληρώθη ἐλαφρῶς ὑπὸ ἐχθρικῆς σφαίρας. Τὴν ἐσπέραν διενυκτερεύσαμεν εἰς Μελιγγοῦς.

«Τὴν 10 Ἰανουαρίου 1913 ἤμεθα εἰς Μελιγγοῦς. Ὁ στρατὸς μας ὅμως εἶχε πόλεμον τῆς δεξιᾶς ὀροσειρᾶς Μανωλιάσσης, καὶ τούτου ἕνεκεν ἐκρατούσαμεν δι' ἀκροβολισμοῦ τοὺς Τούρκους τῆς ἀριστερᾶς ὀροσειρᾶς τῆς Μανωλιάσσης εἰς τὰς θέσεις των, διὰ νὰ μὴ δώσουν εἰς τοὺς τῆς δεξιᾶς ἐνίσχυσιν. Τὰ πυροβόλα μας ἀπὸ Προφήτην Ἥλιαν καὶ Σπαρτιτισίου ἐβοήθουν τὸν στρατὸν μας, ἀλλὰ δὲν ἐπετύγγανον τὸν ἐχθρὸν αἱ δόξιδες τῶν πυροβόλων μας καὶ μετέβην μὲ ἕνα ὀπλίτην ἐκεῖ καὶ εἶπον εἰς τὸν λοχαγὸν Γεώργιον Λέτσον τὰς ἀποτυχίας καὶ διωρθώθη ὁ στόχος. Διενυκτερεύσαμεν εἰς Μελιγγοῦς.

» Τὴν 11 Ἰανουαρίου 1913 ἐμείναμεν εἰς Μελιγγοῦς καὶ εἶχομεν ἀκροβολισμόν. Διενυκτερεύσαμεν αὐτόθι.

» Τὴν 12 Ἰανουαρίου 1913 ἐπίσης αὐτόθι καὶ μ' ἀκροβολισμόν. Διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

» Τὴν 13 Ἰανουαρίου 1913 ἐπίσης αὐτόθι. Τὴν νύκτα ὅμως τῆς 12—13 κατέλαβεν ὁ στρατός μας τὸ χωρίον Μανωλιάσσα. Ἡμεῖς δὲ ἀπὸ τῆς ὄρας π. μ. ὥρας τῆς 13 κατελάδομεν τὸ ἀριστερόν τοῦ χωρίου τούτου. Τὴν 9 π. μ. τῆς 13ης ἤρχισε πῦρ ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα. Εἰς τὸ χωρίον Μανωλιάσσα ἐπέμψαμεν δύο ὄπλαρχηγούς με ὀπλίτας μας καὶ ἐνίσχυσαν τὸν ἐκεῖ στρατόν μας. Ἡ πραγματικὴ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ 2 ὥρας. Εἰς ταύτην ἐφονεύθησαν 4 ὀπλίται, εἰς εἰς τὸ χωρίον Μανωλιάσσα, ὁ Μιχαὴλ Περδικάρης, καὶ τρεῖς εἰς τὴν πρώτην ἀριστερὰν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ Μανωλιάσσας, οἱ Ἀντώνιος Ρουμανιᾶς, Κωνσταντῖνος Καρίτσας καὶ Ἀπόστολος Παπαδαντωνάκης, καὶ ἐπληρώθησαν ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἰωάννης Κουτρούλης διὰ χειροβομβίδος ἐχθρικῆς καὶ Γεώργιος Σπυριδάκης διὰ τεμαχίου ἑλληνικῆς ὀβίδος. Κατόπιν δὲ ὑποχωρήσεως τοῦ στρατοῦ μας ἀπὸ χωρίον Μανωλιάσσα, συνεπέα ἀνωτέρας διαταγῆς, ὑπεχώρησαν καὶ οἱ ἡμέτεροι, μὴ δυνηθέντες νὰ παραλάβωσι τοὺς 3 φονευθέντας εἰς τὰ εἰς τὸ ἀριστερόν προχώματα τοῦ ἐχθροῦ, καὶ τοι: ἐπὶ πολὺ εἰργάσθησαν με προφανῆ κίνδυνον, ὁ Ἰωάννης Βούρβαχης ἢ Πάτρος μετὰ τῶν ὀπλιτῶν Ε. Σεργάκη καὶ Π. Ματάκια, οὐχ ἤττον παρέλαβον τῶν 2 τὰ ὄπλα, καὶ τοῦτο, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐντὸς τῶν προχωμάτων του με ἐφ' ὄπλου λόγγην δὲν ἀπέχετο πλέον τῶν 10 μέτρων, ἐπετίθετο διὰ χειροβομβίδων κατὰ τῶν ἡμετέρων. Διενυκτερεύσαμεν εἰς Μελιγγοῦς.

» Τὴν 14 Ἰανουαρίου ἐμείναμεν εἰς Μελιγγοῦς, ἤσυχαι ὅμως διὰ πρώτην φοράν καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

» Τὴν 15 Ἰανουαρίου ἐμείναμεν εἰς Μελιγγοῦς καὶ εἶχομεν ἀκροβολισμόν. Διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ. Τὴν ἡμέραν ταύτην οἱ περιπολοῦντες ἀριστεῖοι ὀπλίται μας Δημήτριος Πεπονάκης καὶ Ἐμμ. Πλουσάκης συνέλαβον περὶ ὥραν 8 π. μ. τὸν Ὄθωμανὸν Ἰσμαήλ Χουσεῖν ἐκ Τραπεζοῦντος, ὡς εἶπεν οὗτος, στρατιώτην τοῦ 52 συντάγματος, τρίτου τάγματος. Οὗτος ἔφερε πλήρες φυσιογίαν τότε τὸ ὄπλόν του Μάουζερ καὶ τὴν φυσιογιότηκην του καὶ ὠρολόγιον ἀργυροῦν με ὁμοίαν ἄλυσον αὐτοῦ. Τοῦτον ἀφοῦ ἀνεκρίναμεν καταλλήλως, ἐπέμ-

ψαμεν με ὀπλίτας μας καὶ με τὴν ὑπ' ἀριθμὸν 8 ἀναφορὰν μας εἰς τὸ ἀρχηγεῖον στρατοῦ Ἠπειροῦ. Ὁμοῦ με τοῦτον ἐπέμψαμεν καὶ δύο χωρικοὺς, τοὺς ὁποίους συνελάβομεν ὡς ὑπόπτους, καὶ ἦσαν πράγματι ὑποπτοι· τὸ ὄπλον του, ὠρολόγιόν του κλπ. ἐδώσαμεν εἰς τοὺς συλλαβόντας ὀπλίτας μας. Διενυκτερεύσαμεν εἰς Μελιγγοῦς.

»Τὴν 16 Ἰανουαρίου ἐμείναμεν εἰς Μελιγγοῦς με ἐλάχιστον ἀκροβολισμόν. Σήμερον ὁ Διάδοχος ἀνεκάλεσεν ἀνταρτικὰ σώματα διὰ τῆς ὑπ' ἀριθμὸν 50 τηλεγραφικῆς διαταγῆς του, ἐκδοθεῖσαν συνεπεῖα τῆς 1471 τηλεγραφικῆς διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου. Διενυκτερεύσαμεν εἰς Μελιγγοῦς.

»Τὴν 17 Ἰανουαρίου ἐμείναμεν εἰς Μελιγγοῦς με ἐλάχιστον ἀκροβολισμόν καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

»Τὴν 18 Ἰανουαρίου πρῶτ με σκότος μετέδημεν εἰς Σπαρτίτσι, διότι ἦτο ἀδύνατος ἢ ἐν ὄρα ἡμέρας διάδασίς μας, καθόσον ὁ ἐχθρὸς ἦτο πλησίον καὶ ἐντὸς βολῆς τυφεκίου. Ἐγὼ μετέδην εἰς χάνι Ἐμὴν Ἄγα διὰ τροφᾶς καὶ διενυκτέρευσα ἐκεῖ, οἱ δὲ ὀπλίται μου διενυκτέρευσαν εἰς Σπαρτίτσι.

»Τὴν 19 Ἰανουαρίου ἐμείναμεν εἰς χάνι Ἐμὴν Ἄγα, τὸ δὲ σῶμά μας εἰς Σπαρτίτσι καὶ διενυκτερεύσαμεν αὐτόθι.

Τὴν 20 Ἰανουαρίου 1913 ἐμείναμεν ἐπίσης εἰς Σπαρτίτσι τὸ σῶμά μου καὶ ἐγὼ εἰς χάνι Ἐμὴν Ἄγα. Εἰς τοῦτο ἡτοίμαζον διαμέρισμα διὰ τὸν διάδοχον, ὅστις μέχρι σήμερον 3 φορές ἀνήλθεν εἰς γραμμὴν πολεμικὴν καὶ διέταξεν εἰκότα, τὴν μετατόπισιν 12 πυροβόλων ἀπὸ τὸ ἀριστερὸν εἰς τὸ δεξιόν, εἰς Ἀετορράχην (Κορυφὴν). Καθ' ἐκάστην ἀπὸ 1—6 τούρκοι, χριστιανοὶ καὶ σέρβοι στρατιῶται παραδίδονται εἰς τὸν ἰδικὸν μας στρατὸν καὶ εἰς ἡμᾶς σπανίως. Τὸ ἐσπέρας ἐπανάληθμεν εἰς Σπαρτίτσι καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

»Τὴν 21 Ἰανουαρίου 1913 ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Σπαρτίτσι, διενυκτερεύσαντες αὐτόθι.

»Τὴν 22 ἐμείναμεν ὁμοίως καθ' ὅλα εἰς Σπαρτίτσι, ἐνθα ἦλθε νέα πυροβολαρχία ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Ἰωάννην Χαντζησαράντου, ἀναχωρήσαντα μετ' ὀλίγας ἡμέρας, τὸν λοχαγὸν Παναγιώτην Κουγιτέαν, ὑπολοχαγὸν Μιχαὴλ Παρίσσην, ἀνθυπολοχαγὸν ἐδεργετικὸν Ἰωάννην Νταῆν καὶ ἀνθυπίατρον ἐδεργετικὸν Παναγιώτην Τζωρτζά-

κην, τῆς πυροβολαρχίας Γ. Λέστου μετατεθείσης εἰς Δύο Βουνά Ὀλίτσινα. Διενυκτερεύσαμεν εἰς Σπαρτίτσι.

»Τὴν 24 Ἰανουαρίου 1913 μετέδημεν εἰς Κοπάνι, με ὑπαρχηγόν μου Γεώργιον Μιχελάκην καὶ ἐκεῖθεν εἰς θέσιν τινα ἐντεσθεν τοῦ χωρίου Θεριακίσι. ἐνῷ εἶδον τὸν στρατηγὸν κύριον Μοσχόπουλον καὶ τὸν Μοίραρχον κύριον Γεωργιάδην καὶ εἶπομεν πολλά. Ἐπίσης εἶδομεν καὶ τοὺς Πέτρον Μάνον καὶ Κωνσταντῖνον Μάνον καὶ ἄλλους ἀξιωματικούς τῆς 2 Μεραρχίας. Ἐκεῖθεν μετέδημεν εἰς χάνι Ἐμίν ἀγᾶ, ἐνθα ἡ Πριγκήπισσα Θεοδώρα Ὑψηλάντου, ὑπηρετοῦσα εἰς τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον, μοὶ ἐζήτησε καὶ τῆς ἔδωκα τὸν ἀργυροῦν κονδυλοφόρον μου, δεικνύοντα τὴν χρονολογίαν, με τὴν ὑπόσχεσιν νὰ μοὶ πέμψῃ ἕτερον ὅμοιον ἐκ Βιέννης, ὅπου θὰ δώσῃ νὰ κάμουν χρυσοῦς ἐκεῖ καὶ ἔγραψε τὸ ὄνοματεπώνυμόν τῆς εἰς τὸ ἡμερολόγιόν μου.

»Τὴν 25 Ἰανουαρίου 1913 μετέδημεν εἰς Φιλιπιάδα με τὸν ὑπαρχηγόν μου Γ. Μιχελάκην.

»Τὴν 26 Ἰανουαρίου παρουσιάσθη εἰς Φιλιπιάδα πρὸ τοῦ Διαδόχου, ὅστις με γνωρίζει ἀπὸ τοῦ 1895, 1896, 1897 καὶ 1898, ἔτε τὴν Τρίτην τοῦ Πάσχα εἰς τὴν Μονὴν τοῦ Πόρου «Ζωοδόχου Πηγῆς» με τὸν πρίγκηπα Γεώργιον εἶπομεν πολλά καὶ ἰδίᾳ περὶ τῶν Κρητικῶν πραγμάτων. Παρουσιασθεὶς εἰς τὸν Διάδοχον ἐζήτησα νὰ μοὶ ἐπιτρέψῃ νὰ μείνω μετὰ τοῦ σώματός μου εἰς Ἠπειρον. Οὕτως μοὶ ἐπέτρεψε καὶ ἔδωκε τὰς δεούσας διαταγὰς εἰς τὰς ἀρχάς. Με ἐκοπλιμεντάρισε πολὺ. Μοὶ ὑπενθύμισε τὰς γνωριμίας μας ἀπὸ τοῦ 1895—1898. Μοὶ εἶπε δὲ νὰ μὴ κρατήσω Κρήτας ὅπου εἶχον ἀρκετοὺς εἰς τὸ σῶμά μου, καὶ τῇ παρακλήσει μου μοὶ ἐπέτρεψε νὰ κρατήσω ὅσους τοῦ εἶπον (15—30), ἀλλ' ὑπ' εὐθύνην μου ἐὰν ἀτακτήσωσιν. Ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἀνεχώρησα διὰ χάνι Ἐμίν-Ἀγᾶ καὶ ἔφθασα τὸ ἑσπέρας καὶ διενυκτέρευσα.

»Τὴν 27 ἀνήλθον εἰς Σπαρτίτσι, ἐνθα καὶ τὸ σῶμά μου καὶ διενυκτέρευσα ἐκεῖ.

»Τὴν 28 καὶ 29 Ἰανουαρίου ἐμείναμεν ἡσυχοὶ εἰς Σπαρτίτσι.

»Σήμερον ὁ στρατός μας εἰς δεξιὸν Μανωλιάσσας πολεμεῖ μ. μ. προσέλαβον τὸν ὑπαρχηγόν μου Γ. Μιχελάκην καὶ διὰ Βορηάδων, Τόσκαϊς ἐνθα διενυκτερεύσαμεν, ἐφθάσαμεν διελθόντες τὰ χωρία Τσερίτσена καὶ Δρατσενά, εἰς Μπασσοῦς τὴν 30 Ἰανουαρίου καὶ ἐγνώ-

ρισα τὴν διαταγὴν τοῦ Διαδόχου περὶ παραμονῆς μου εἰς Ἡπειρον εἰς τὸν ἐκεῖ ἐδρευόντα διοικητὴν μας κύριον Χρίστον Μαλάμν, εἰς ὃν καὶ με ἐτοποθέτησεν ὁ ἴδιος ὁ Διάδοχος. Τὴν 30 Ἰανουαρίου ἐμείναμεν εἰς Μπασσιούς.

Τὴν 30 Ἰανουαρίου ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Μπασσιούς καὶ διελθόντες τὰ χωρὶα Δραμισσιούς καὶ Τσαρκεβίτσα, Ἐλευθεροχώριον καὶ Μελιγγούς, τὰ δύο τελευταῖα ἐν ὄρα νυκτός, διότι ὁ ἐχθρὸς ἦτο πλησίον αὐτῶν (ἐντὸς βολῆς), ἐν οἷς καὶ μετέβαιναν ἐνίστε, δὲν ἦτο δυνατόν ἢ ἐν ὄρα ἡμέρας μετάβασίς μας, ἐφθάσαμεν εἰς Σπαρτίτσι τὸ μεσονύκτιον.

Τὴν 1 Φεβρουαρίου ἀνεχώρησα με ὑπαρχηγόν μου τὸν Γ. Μιχαλάκην διὰ Φιλιπιάδα καὶ ἐφθάσαμεν τὸ ἑσπέρας εἰς χάνι Ἐμίν-Ἀγά, ἐν ᾧ καὶ διενυκτερεύσαμεν.

Τὴν 2 μετέδηνεν εἰς Φιλιπιάδα.

Τὴν 3 ἔκαμα αἴτησιν νὰ μοὶ χορηγηθῶσι 4 μεταγωγικά καὶ 3 ἕτερα καὶ ἐνέκρινεν αὐτὴν ὁ Διάδοχος.

Τὴν 4 εἰς Φιλιπιάδα ἔκαμα αἴτησιν δι' ἱμκτισμὸν ὀπλιτῶν μου καὶ ἐνέκρινεν αὐτὴν ὁ Διάδοχος. Τὴν αἴτησίν μου ταύτην ἔχασα μοῖρα ὁ Φορέστις, ὅστις ἐπρόκειτο νὰ ὑπογράψῃ τυπικῶς. Ἐγὼ ἐξήτησα αὐτὴν καὶ τὴν ἔλαβον ὀπίσω ἀπὸ τὸ ἀρχηγεῖον καὶ τὴν 10 π. μ. ὄραν καθ' ὁδὸν ἔδωσα μόνος μου εἰς τὸν Διάδοχον, μεταβαίνοντα (μόνον του) εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ κ. Δούσμανη διὰ νὰ ἐργασθῶσιν. Ὁ Διάδοχος ἐκράτησε τὴν αἴτησίν μου καὶ ἔπεμψεν αὐτὴν με λοχαγόν εἰς τὸν Φορέστιν νὰ θέσῃ ἐν αὐτῇ τὴν τυπικὴν ὑπογραφὴν του, ἔπερ καὶ ἐγένετο. Τὴν 12 τῆς μεσημβρίας, πρὸ τῶν ἐκτεθέντων, ὁ Διάδοχος, συναντήσας με εἰς τὴν ἀγοράν, με ἐκράτησεν ἐκεῖ καὶ ἐπὶ 10 λεπτά τῆς ὄρας συνωμίλει μαζί μου περὶ διαφόρων τῆς σημερινῆς περιστάσεως ἀντικειμένων, κινήσας τὴν κοινήν περιέργειαν. Μεταξὺ ἄλλων μοὶ εἶπεν ὁ Διάδοχος, ὅτι ὁ ὄπλαρχηγὸς Ἀντώνιος Μάντακας ἐπήγγε καὶ τοῦ διεμαρτύρητο ὅτι τοῦ ἐπήγγε τοὺς ὄπλαρχηγούς του καὶ ἄλλα διάφορα καὶ ὅτι τοῦ εἶπεν ὁ Διάδοχος ὅτι ὁ Οἰκονομόπουλος θὰ μείνῃ τῇ ἐγκρίσει μου μόνος καὶ θὰ κρατήσῃ μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ μερικὸς Κρήτας». Μοὶ ἔδωκε δὲ νὰ ἐννοήσω ὅτι τὰ λόγια τοῦ Μάντακα ἦσαν χαμέναις κουθέντες καὶ ὅτι αὐταὶ προήρχοντο ἐκ φθόβου. Μοὶ προσέθηκε δὲ ὅτι ὁ Μάντακας τοῦ ἐξήτησε νὰ τοῦ χάρισῃ

τὸ ὄπλον Μάνλιχερ καὶ τοῦ εἶπεν ὁ Διάδοχος ὅτι: «ἡ πατρίς ἔχει ἀνάγκη ὄπλων, τῶρα σὺ κάμε ὅ,τι θέλεις», καὶ ὅτι καὶ μετὰ τὰ οὕτω λεχθέντα ὁ Μάντακας ἐκράτησε τὸ ὄπλον.

» Τὴν 5 ἔλαβον ἀδειαν χορηγήσεως ἱματισμοῦ.

» Τὴν 6 ὥραν 8 1)2 π. μ. παρέλαβον ἱματισμὸν καὶ 4 ἡμιόνους, ἄλλαξα καὶ παλαιὸν ἵππον καὶ ἔλαβον ἀντ' αὐτοῦ νέον καὶ ἐπεμψα ἱματισμὸν καὶ ζῶα μέ τινας ὀπλίτας μου εἰς χάνι Ἐμὶν ἀγᾶ καὶ ἐκείθεν εἰς Βορηάδες διὰ νὰ μεταβῶμεν εἰς χωρίον (Σουλιχωῖρι) Κόπρα, ἔνθα ἐτοποθέτησέ με ὁ Διοικητὴς μας Χρ. Μαλάμος, εἰς ὃν με ἐτοποθέτησεν ὁ Διάδοχος. Εἰς Ἐμὶν ἀγᾶ ἐφθασα καὶ ἐγὼ αὐθημερόν.

» Τὴν 7 μετέβην εἰς Θεριακίσι καὶ ἐκείθεν εἰς Κοπάνι, καὶ Βορηάδες, ἔνθα καὶ διενυκτέρευσά με ἔβλον τὸ σῶμά μου, ὅπερ εἰδοποίησα καὶ ἦλθεν ἐκ Σπαρτιτσίου.

» Τὴν 8 ἐμείναμεν ἤσυχοι εἰς Βορηάδες.

» Τὴν 9 ἀνεχωρήσαμεν καὶ διὰ τοῦ χωρίου Τόσκαϊς καὶ Μονῆς Πανηγίας θαυματουργούσης, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Λίπα, ἔνθα καὶ διενυκτερεύσαμεν.

» Τὴν 10 ἀνεχωρήσαμεν ἀπὸ Λίπαν καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ χωρίον Κόπρα διὰ δυσβάτων ὁδῶν τὴν 4 μ. μ. ὥραν.

» Τὴν 11 ἐμείναμεν ἤσυχοι εἰς Κόπρα.

» Τὴν 12 μετέβην μετὰ τοῦ ὑπαρχηγοῦ μου Γεωρ. Μιχαλάκη καὶ ὀπλαρχηγοῦ μου Γεωρ. Σολιδῆ καὶ Γρηγ. Μαλακωνάκη καὶ τινῶν ὀπλιτῶν πρὸς ἀναγνώρισιν ἐδάφους εἰς τὸ χωρίον Ζαραβούτσι περὶ τὴν 8 3)4 π. μ. καὶ τὴν 1 μ. μ. μετέβημεν εἰς τὸ χωρίον Βελανιδιά, ἐνῶ ἡδρευσ λόχος πεζικοῦ με διοικητὴν ὑπολοχαγὸν καὶ με δύο ἀνθυπολοχαγοὺς (καὶ οἱ τρεῖς εὐεργετικοί). Τὴν 5 μ. μ. ἐπανήλθομεν εἰς Κόπρα.

» Τὴν 13 ἀνέφερα εἰς τὸν Διοικητὴν κύριον Χρ. Μαλάμον διὰ τῆς 41 ἀναφορᾶς μου μεταξὺ τῶν ἄλλων καὶ ὅτι ἡ εἰς Κόπρα τοποθέτησίς μου μακρὰν τοῦ ἐχθροῦ ἰσοδυναμεῖ με καταδίκην ἀπραξίας καὶ τοῦ ἐπρότεινα νὰ τοποθετηθῶ εἰς τὸ χωρίον Λουζιάννα, πλησίον ἐχθροῦ καὶ εἰς κατάλληλον θέσιν δι' ἐνέργειαν. Τούτου δὲ γενομένου ὁ σύνδεσμος με τοὺς ἐν ταῖς χωρίοις Βελανιδιά, Πετούσι, Λουζιανὰ καὶ Κεράσφον τοποθετημένους καθίστατο τέλειος καὶ δυνάμενος νὰ ἐπιβλέπη ἀπάσας τὰς κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ν' ἀποκρούσῃ αὐ-

τὸν ἀμέσως· ἀλλ' ἐκτὸς τούτου καὶ ἡμεῖς πρῶτοι δυνάμεθα τῇ ἐγκρίσει τοῦ πάντοτε νὰ ἐπιτεθῶμεν κατ' αὐτοῦ μὲ τὴν ἐλπίδα ἐὰν οὐχὶ μὲ τὴν βεβαιότητα ἐπιτυχίας.

Τὴν 14 καὶ 15 ἐμείναμεν εἰς Κόπρα ἤσυχοι.

Τὴν 16 τὴν 2 μ. μ. ὄραν συνεπέλα διαταγῆς τοῦ Μαλάμου, ἀνεχωρήσαμεν διὰ Κζλοχώριον πρὸς ἐνίσχυσιν ἐντοπίου ἀρχηγοῦ καὶ ἐντοπίου ἀνταρτικοῦ σώματος, ἦτοι τοῦ σώματος τοῦ ἀρχηγοῦ Σπυρίδωνος Κρομμύδα καὶ διελθόντες τὸ χωρίον Μπρλια τὴν 4 παρὰ τέταρτον μ. μ. ἐφθάσαμεν εἰς χωρίον Ζαγόριτσα τὴν 6 μ. μ. καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ.

Τὴν 17 εὐρισκόμενοι εἰς Ζαγόριτσαν ἐλάβομεν πληροφορίας ὅτι γίνεται μάχη εἰς μοναστήρι Λυκοστάνης «ἢ Κοίμησις τῆς Παναγίας» εἰς θέσιν Μεγάλο Λόγκο τῆς Δραοφᾶς ἢ Σπήλιο (χωρία). Ἀμέσως ἀνήλθομεν εἰς τὴν κορυφὴν τῆς ὄροσειρᾶς Ζαγόριτσας, εἰς τὸν ἐκεῖ ναὸν ὁ «Προφήτης Ἡλίας». Ἐν τῇ κορυφῇ ταύτῃ μᾶς ἐφθασαν δύο παιδιὰ 17ετῆ ἀπὸ τὸ χωρίον Χίγκα ἀποσταλέντα ἀπὸ τὸν εἰς τὸ χωρίον αὐτὸ Χίγκα ὑποχωρήσαντα ἀρχηγὸν Κρομμύδαν, μετὰ τοῦ ὁποίου συμφώνως μὲ τὴν διαταγὴν ἔπου εἶχομεν ἀπὸ τὸν διοικητὴν μας Χρ. Μαλάμον ἀντισυνταγματάρχην Μηχανικοῦ ἐπρόκειτο νὰ συνεννοηθῶμεν. Τὰ παιδιὰ μᾶς εἶπον ὅτι ὁ Κρομμύδας μᾶς ἀναμένει εἰς Χίγκα. Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ἀκόμη εὐρισκόμεθα, ὅτε ἤρχισέ νὰ πίπτῃ πολλὴ χιών, ἦτις πολὺ μᾶς ἐστενοχώρησεν· ὡς ἐπίσης μᾶς ἐστενοχώρησε καὶ ἡ μεγάλη καὶ πυκνὴ ὀμίχλη καὶ ὁ ἀπὸ ἐμπρὸς μᾶς σφοδρὸς ἀήρ. Εἰς Μοναστήρι Λυκοστάνης δὲν ὑπῆρχεν ἀνάγκη καὶ μετέβημεν εἰς χωρίον Χίγκα χιονιζόμενοι τὴν 2 μ. μ. ὄραν, ἐνθ' ὁ ὀπλαρχηγὸς μᾶς Γεώργ. Σολίδης μετὰ τινων ὀπλιτῶν εἶχεν ἤδη φθάσει εἰς τὸ ρηθὲν Μοναστήριον καὶ ἐδοθήθησε τοὺς ἐκεῖ ὀπλαρχηγούς. Διενυκτερεύσαμεν εἰς Χίγκα ἡμεῖς, ὁ δὲ Γ. Σολίδης κλπ. ὀπλιταὶ εἰς Δραοφᾶ χωρίον πλησίον τοῦ Μοναστηρίου Λυκοστάνης. Εἰς Χίγκα συνεννοήθημεν μὲ τὸν Κρομμύδαν.

»Τὴν 18 Φεβρουαρίου 1913 ἡμέραν Δευτέραν (τυριναῖς ἀπόκρως) ὁ Κρομμύδας ἀνεχώρησέ διὰ τὸ χωρίον Μπαουσιοῦς, νὰ συνεννοηθῇ, ὡς μοι εἶπε, μὲ τὸν Διοικητὴν μας Μαλάμον, ὁ δὲ ὀπλαρχηγὸς μᾶς Γεώργιος Μιχελάκης καὶ ὁ ὀπλαρχηγὸς μᾶς Γρηγ. Μαλακωνάκης μὲ τοὺς πλειοτέρους ὀπλίτας μας καὶ μὲ μίαν διμοιρίαν ὀπλιτῶν τοῦ

Κρομμύδα, μετέβησαν τὴν 8 π. μ. ὥραν πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἄνω Μοναστηρίου Λυκοστάνης. Τὴν 9 π. μ. ἐπεμψα εἰς τὸν Γ. Μιχαλάκη καὶ Γρηγ. Μαλακωνάκη καὶ τοὺς λοιποὺς ὀπλίτας, ἧτοι εἰς θέσιν Λυκοστάνη, ἄνωθεν τοῦ ρηθέντος Μοναστηρίου καὶ ἐκράτησα μόνον 3 ὀπλίτας. Ὁ ὀπλαρχηγός μας Γ. Σολιδῆς εὕρισκετο εἰς ὃ καὶ χθὲς μέρος μετὰ τινὰς ὀπλίτας μας, ἧτοι εἰς τὸ δεξιὸν μέρος τοῦ Μοναστηρίου.—Τὴν 2 ὥραν μ. μ. ἀνῆλθον εἰς τὰς ἄνω θέσεις μετὰ τοὺς λοιποὺς 3 ὀπλίτας μας καὶ ἐκεῖνους τοὺς ἐν Χίγκκα μένοντας ὀπλίτας τοῦ Κρομμύδα, προτρέψας αὐτοὺς πρὸς τοῦτο, ὑποπτευθεὶς μήπως δὲν ἔχουν τοποθετηθῆ^ν καταλλήλως καρπούλια. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς μας ἀπὸ Χίγκκα, εἶπον ὑπονοίας μου καὶ τὸν σκοπὸν μου εἰς τὸν ἐκεῖ ἐλθόντα ὀπλαρχηγὸν Βασίλειον Κολοβὸν καὶ τὸν ἐπρότρεψα νὰ σπεύσῃ νὰ μεταβῆ εἰς τὸ χωρίον Γουριάνικα, ἐν ᾧ καὶ οἱ ὀπλίται του καὶ ἐν ᾧ ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἀδιαλείπτως καὶ νὰ ἔχῃ δυνατὰ καρπούλια. Μετὰ τὰ ἐκτεθέντα αὐτὸς ἀνεχώρησε διὰ ρηθὲν χωρίον ἀμέσως.

Ἐπειδὴ ὡς ἔφθασα εἰς τὴν κορυφὴν τὴν βλέπουσαν πρὸς τὰς θέσεις Λούτσα, Μεγάλο Λόγκο καὶ Προφήτην Ἥλιαν, συνεπλάκην μετὰ τὸν ἐχθρὸν, ὅστις, καίτοι ὀλιγάριθμος, προυχώρησε πολὺ, ἐλλείπει καρπούλιων, καὶ ἤρχισεν ἡ μάχη. Οἱ ὀπλίται μας κατέλαβον τὴν ὁδηγίαν μας καταλλήλως θέσεις καὶ ὅμοι μετὰ τῶν ὀπλιτῶν Κρομμύδα καὶ Κολοβοῦ, τοποθετημένων εἰς διάφορα σημεῖα, ἔβαλλον κατὰ τοῦ προχωροῦντος ἐχθροῦ, ὃν ἐσταματήσαμεν ἐπ' ὀλίγον, ἀλλὰ κατόπιν, τραπέντων εἰς ἀδικαιολόγητον φυγὴν τῶν ὀπλιτῶν τοῦ Κολοβοῦ καὶ Κρομμύδα καὶ φονευθέντος τοῦ ὀπλίτου μας Ἀριστείδου Μακρῆ, ὅστις ἀπρησχόλησε τινὰς ὀπλίτας μας, εἰς 10 μέτρα μακρὰν τοῦ ἐχθροῦ εὕρισκόμενοι, καὶ πληγωθέντων καὶ τῶν ὀπλιτῶν μας Γεωργ. Χρ. Δημάκου καὶ Νικολάου Ἰωσήφ Γιαννουλάκη, ὁ ἐχθρὸς ἐπροχώρησεν ὀλίγον, ἀλλ' ἠμποδίσθη παρ' ὀπλιτῶν μας, τοποθετηθέντων παρ' ἡμῶν εἰς κατάλληλον θέσιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἐκράτησαν μέχρι ἑσπέρας, καθ' ἣν ἀπεσύρθη ὁ ἐχθρὸς μετὰ πολλὰς ἀπωλείας. Διευθύνων ὡς ἀνωτέρω τὴν μάχην καὶ ζητῶν νὰ μεταφέρω τοὺς πληγωμένους, ἀπῆντησα δυσκολίαν εἰς τὴν μεταφορὰν, τραπέντων ὡς εἶπον τῶν ἐντοπίων ὀπλιτῶν Κρομμύδα καὶ Κολοβοῦ εἰς ἀδικαιολόγητον καὶ ἄτακτον φυγὴν. Μόνον δύο ὀπλίται τοῦ Κρομμύδα παρέμειναν καὶ μετ' ἐδοθήσαν μετὰ δύο ἐτέρους ὀπλίτας μου εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν πληγωμένων, μὴ

δυνάμενος δὲ νὰ σμικρύνω τὸν ἀριθμὸν τῶν μαχομένων λοιπῶν ὀπλιτῶν μου, παρέλαβον ἐπ' ὤμου τὸ ὄπλον μου, τὰ ἔπλα τῶν πληγωμένων καὶ τὰ ἔπλα τῶν ἀνωτέρω μεταφερόντων τοὺς πληγωμένους, τὸ ἔλκον τὰ ὄπλα καὶ τὰς δύο κάπας των καὶ ἐβάδιζον τὴν ὁδὸν πρὸς τὸ χωρίον Χίγκα μὲ τοὺς πληγωμένους, ἀφοῦ ἐτοποθέτησα τοὺς ὀπλίτας μου καταλλήλως διὰ νὰ εὗρω ζῶα καὶ μεταφέρω τοὺς πληγωμένους καὶ τοῦτο διότι δὲν ἔδλεπον ἐπανερχόμενον ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον εἶχον πέμψει ὀπλίτην τοῦ Κρομμύδα, πρὸς τοῦτο προσφερθέντα, διὰ νὰ φύγη δικαιολογημένος φαίνεται τὸν κίνδυνον τῆς μάχης.

» Βαδίζων οὕτω τὴν ὁδὸν τοῦ χωρίου Χίγκα, συνήντησα ὀπισθεν τοῦ ἐτέρου ναοῦ «Προφήτου Ἡλιοῦ» τοῦ κειμένου πλησίον τοῦ χωρίου Χίγκα τὸν ὀπλαρχηγὸν Χρῖστον Μπράντον καὶ τὸν ὑπαρχηγὸν τοῦ Κρομμύδα Ἰωάννην Βάντσον, οὗς μετὰ προηγουμένης παρατηρήσεις μου παρεκάλεσα νὰ μεταβῶσιν εἰς τὸν ἐκεῖ πλησίον λόφον, ἔνθα ἐτοποθέτησα τινὰς τῶν ὀπλιτῶν μου εἰς ἀπόκρουσιν τῆς προελάσεως τοῦ ἐχθροῦ διὰ νὰ μὴ δυνηθῇ οὗτος νὰ καταλάβῃ τὸν λόφον τοῦτον καὶ κατόπιν τὸ χωρίον Χίγκα, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ἐμποδισθῇ πλέον ὁ ἐχθρὸς, ἐὰν καταλαμβάνετο ὁ λόφος οὗτος· ἀλλ' οὗτοι καίτοι ἐπροσοιήθησαν ὅτι θὰ μεταβῶσι, δὲν μετέδησαν καὶ ἔμειναν ἐντεῦθεν τοῦ λόφου, καὶ ὅταν ἐβάδισα πρὸς τὸ χωρίον, ἀνεχώρησαν ἀλλαχοῦ. Ἐγὼ φθάσας εἰς Χίγκα εὗρον τὸν κόσμον καὶ γυναϊκόπαιδα νὰ φεύγουν φοβούμενα τὴν κατάληψιν τοῦ χωρίου των ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Τὴν ὃ 1)2 μ. μ. ἐξεφόρτωσα τὸ ζῶον (ἡμίονον) καὶ ἔθεσα τὸν πληγωμένον Γ. Δημάκον ἐπ' αὐτοῦ καὶ μετέφερα αὐτὸν ὡς καὶ τὸν ἕτερον Ν. Γιαννουλάκην (τοῦτον πεζὸν) εἰς χωρίον Ζαγόριτσα καὶ διενυκτερεύσαμεν ἐκεῖ. Καθ' ὁδὸν συνήντησαν τὸν ἀρχηγὸν Κρομμύδα ἐπανερχόμενον ἐκ Μπασισοῦς καὶ τοῦ ἡγεῖραν παράπονα διὰ τὴν διαγωγὴν τῶν ὀπλιτῶν του καὶ ἐκείνων τοῦ Κολοβοῦ, οἵτινες μᾶς ἄφησαν μόνους. Τοῦ εἶπον ἀκόμη ὅτι αὐριοι λίαν πρῶτ' θὰ ἐπανεέλθω εἰς Χίγκα καὶ ἐκεῖ νὰ συνεννοηθῶμεν καλλίτερα πλέον διὰ πᾶσαν ἐπομένην ἐνέργειαν, ἵνα μὴ ἐν ἀπουσίᾳ του λαμβάνουν χώρα ὅσα ἔλαβον καὶ σήμερον.

» Τὴν 19 Φεβρουαρίου 1913 τὴν 8 1)2 π. μ. ὤραν ἐπεμψα τὸν πληγωμένον Γ. Χρ. Δημάκον μὲ Νικόλαον Μουρούκην σηματοφόρον εἰς Μπαουσιοῦς, διὰ νὰ τὸν μεταφέρῃ ἐκεῖθεν εἰς Νοσοκομεῖον, τὸν δὲ ἔτε-

ρον Νικόλαον Γιαννουλάκη, δυνάμενον νὰ ὀδοιοπορῇ, ἔλαβον πλησίον μου καὶ ἐπανήλθον τὴν 10 π. μ. ὄραν εἰς Χίγκα. Τὴν 11 π. μ. ὄραν, ὁ Γ. Μιχελάκης, ὑπαρχηγός μας, καὶ ὁ ὀπλαρχηγός μας Γ. Σολίδης, μετὸν Κρομμύδαν καὶ Κολοβὸν καὶ ἀρκετοὺς ὀπλίτας, ἀνήλθον εἰς 2 μέρη κατέλαβε χθὲς ὁ ἐχθρὸς, ὅστις ἔμωσ τὰ ἐγκατέλειψε τὴν νύκτα τῆς 18—19 καὶ ἀμέσως μετὰ τὸ πέρασ τῆς μάχης, καὶ ἐπανήλθον περὶ τὴν ὄραν 3 π. μ. εἰς Χίγκα. Ὁ Γ. Μιχελάκης ἔφερε πλησίον του καὶ τὸν φονευθέντα χθὲς ὀπλίτην μας Ἀρίστείδην Μακρῆν, τὸν ὁποῖον καὶ ἀνταφιάσαμεν χθὲς εἰς τὸν ναὸν τοῦ χωρίου Χίγκα.

Τὴν 20 Φεβρουαρίου 1913, ὄραν 2 π. μ. ἐλάδομεν διαταγὴν ἀπὸ τὸν Μαλάμον, κατόπιν διαταγῆς τοῦ Διαδόχου, νὰ ἀναχωρήσωμεν ἀμέσως διὰ τὸ χωρίον Μωρέκα, ἔνθα θὰ συναντηθῶμεν μετὸν Μαλάμον, διότι πρόκειται νὰ γίνῃ λίαν πρῶτ' γενικὴ ἐπίθεσις. Ἀμέσως ἀνεχωρήσαμεν ἅπαντες καὶ ὁ Κρομμύδας καὶ ὁ Κολοβὸς καὶ τροχάδην ἐφθάσαμεν περὶ τὴν ὄραν 7 π. μ. εἰς τὸ χωρίον Μουσπίνα, πλησίον ἁγίου Βλάση (ἄκρον ἀριστερὸν), ἔνθα ὁ ἐχθρὸς περὶ τοῦ ὁποῖου ἐπρόκειτο νὰ ἐπιτεθῶμεν, διότι καθ' ὅδον ἐπληροφορήθημεν, ὅτι ἐκεῖ μετέστη ὁ κ. Μαλάμος. Μὴ εὐρόντες ἐκεῖ τὸν κ. Μαλάμον, εὗρομεν τὸν ταγματάρχην τοῦ πεζικοῦ κ. Ἀλέξ. Μανουσάκη, ὅστις μᾶς εἶπεν ἐξ ὀνόματός του καὶ ἐξ ὀνόματος τοῦ κ. Μαλάμου, νὰ καταλάβωμεν τὸν ἁγιὸν Βλάσην, ἐκδιώκοντες ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρὸν. Ἀνερχόμενοι τὸ Βουνὸν ἁγίου Βλάση ἐφώναζον οἱ στρατιῶται μας ἀπὸ θέσει Τσοῦκαν, κειμένην πρὸς τὰ δεξιὰ μας, «Ζήτω!» Οὗτοι κατέλαβον τὴν Τσοῦκα, ἐκδιώξαντες τὸν ἐχθρὸν, σφάξαντες πολλοὺς Τούρκους ἐφώναζον τὸ «Ζήτω». Μετὰ μάχην 2 ὥρων ἐνὸς λόχου τοῦ τάγματος κ. Ἀλεξ. Μανουσάκη καὶ ἡμῶν, ὁ ἐχθρὸς ἐγκατέλειψε τὸν ἁγιὸν Βλάσην καὶ δύο φονευμένους τούρκους καὶ σκηνάς, ἵππους κλπ. εἶδη καὶ ἐτράπη εἰς φυγὴν πρὸς τὰ ἐκεῖθεν, εἰς τὴν ἐναντι ὄροσειρᾶν, ὀνομαζομένην Σαντοθίτσα καὶ Δουρούτι, τὴν βλέπουσαν τὰ Ἰωάννινα. Τοῦτον κατεδίωξε τὸ σῶμά μου καὶ ἐκυρίευσε καὶ ἵππον μὲ πλούσιον φορτίον, διανεμηθὲν καταλλήλως εἰς τοὺς ὀπλίτας μου. Ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ τὸ ἐναντι μέρος μας ἐκανονισθόλει εἰλην τὴν ἡμέραν. Τὸ ἑσπέρας διενυκτερεύσαμεν εἰς τὸ χωρίον Μουσπίνα.

Τὴν 21 Φεβρουαρίου περὶ τὴν 3 π. μ. ὄραν ἠκούσθησαν ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Μπιζανίου πάμπολλοι πυροβολισμοὶ πυροβόλων μας. Οὗτοι

μετὰ μίαν ὥραν ἔπαυσαν καὶ ἐπεκράτησε γενικὴ νεκρικὴ σιγή. Ἡμεῖς λίαν πρῶτ' ἀνήλθομεν εἰς τὴν θέσιν «ἅγιος Βλάσης» καὶ τὰς πέριξ αὐτοῦ κορυφάς. Ἐκεῖ ἐμείναμεν περὶ τὴν ὥραν, ἀλλ' ὁ πυκνὸς τῆς νυκτὸς πυροβολισμὸς τῶν πυροβόλων μας καὶ ἡ ἐπελθοῦσα μετ' αὐτὸν νεκρικὴ σιγή μὲ ἔπεισαν ὅτι οἱ Τούρκοι τοῦ Μπιζανίου κλπ. μερῶν παρεδόθησαν καὶ ἔγραψα ἐπιστολὴν εἰς τὸ εἰς τὸν χωρίον Μπουσίνα ἐλθόντα Διοικητὴν μας κ. Χρ. Μαλάμον τὴν γνώμην μου ταύτην καὶ τοῦ ἐδήλουν ὅτι ἀναχωρῶ δι' Ἰωάννινα. Ὁ κ. Μαλάμος μοι ἀπήντησεν ὅτι καὶ οὗτος ἔχει τὴν αὐτὴν γνώμην, δηλαδὴ ὅτι παρεδόθησαν οἱ Τούρκοι, ἀλλὰ νὰ μὴ ἀναχωρήσω δι' Ἰωάννινα, ἔνευ προηγουμένης διαταγῆς του. Ἐγὼ ὅμως ἔχων πέποιθῆσιν περὶ τῆς παραδόσεως τῶν Τούρκων καὶ θέλων νὰ φθάσω τὸ ταχύτερον εἰς Ἰωάννινα παρήκουσα τῆς διαταγῆς του καὶ ἀνεχώρησα ἀπὸ τὴν θέσιν «ἅγιος Βλάσης» τὴν 9 π. μ. ὥραν καὶ διελθὼν τρῶ χωρίου Λιῶκο ἔφθασα διὰ τῆς ἀριστερᾶς ὁδοῦ εἰς Ἰωάννινα τὴν 1½ μ. μ. ὥραν ἦτοι κατὰ πολὺ πρῶτος καὶ ἀμέσως μετὰ τὸ ἱππικὸν μας, συναποκομίσας τὰ καθ' ὁδὸν κυριευθέντα τουρκικὰ μεταγωγικὰ (22 ἡμιόνους).

»Εἰς τὴν εἰσοδὸν μας μᾶς ὑπεδέχοντο οἱ κάτοικοι· οἱ Ἑβραῖοι, διότι ἦτο μᾶλλον ἐβραϊκὸς μαχαλας, ἐζήτησαν νὰ μᾶς τρατάρουν, ἔχοντες ἀνὰ χεῖρας φιάλας μὲ ρακὴ καὶ ποτήριον. Ἐγὼ δὲν ἐδέχθην, ἀλλ' ἐζήτησα νὰ μᾶς ὀδηγήσουν εἰς ἀγοράν. Προσεφέρθησαν πολλοὶ καὶ μᾶς ὀδήγησαν. Ἐφθασα εἰς μεγάλην οἰκοδομὴν εἰς ἀρχὰς ἀγορᾶς, εἰς ἣν ἐγράφετο «Ξενοδοχεῖον ἡ Δωδώνη Χριστοδοῦλου Λάμπρου Παπαχρόνη». Ἐπειδὴ δὲ ἐγὼ ἐπληγώθην εἰς Δωδώνην, εἶπον καθ' ἑαυτὸν, «πρὸς τιμὴν τῆς πληγῆς μου νὰ μείνω ἐδῶ». Τὸ Ξενοδοχεῖον τοῦτο εἶχε καὶ χάνι ζώων εἰς τὸ βᾶθος. Ἐμείναμεν ἐκεῖ. Ἐτοποθετήσαμεν τὸν ὄπλισμόν μας κλπ. Εἰς δωμάτια Ξενοδοχείου ὑπνου καὶ τὰ ζῶα εἰς χάνι καὶ ἐγευματίσαμεν εἰς τὸ ἀχούριον (χάνι) ὑπῆρχον καὶ ἀρκετὰ κτήνη τουρκικὰ μὲ μεταγωγεῖς Τούρκους. Ὁ στρατηγὸς Σούτσας ἔλαβε γνώσιν τούτων καὶ ὅτι ἔφθασα καὶ ἐγὼ μὲ ἀγγελιαφόρον του περὶ ὥραν 3 μ. μ. νὰ ὀδηγήσω τὰ μεταγωγικὰ καὶ μεταγωγεῖς Τούρκους εἰς Μεγάλον Στρατῶνα ἐνώπιόν του. Τοῦτο ἐγένετο περὶ ὥραν 4 μ. μ. Εὐρισκόμην ἐκεῖ φέρων καὶ τὰ μεταγωγικὰ ποῦ ἐκυριεύσαμεν καθ' ὁδόν. Ταῦτα πάντα καὶ τοὺς μεταγωγεῖς παρέδωκα εἰς τὸν Στρατηγὸν διὰ ζώσης, παρέλαβον δὲ αὐτὰ

στρατιωτῶν μας καὶ τὰ παρέδωκαν εἰς τὸν ἐκεῖ πλησίον ἀκραῖον σταθμόν. Τὴν ἐσπέραν διενυκτερεύσαμεν εἰς Ξενοδοχεῖον Δωδώνης.

Τὴν 22 περὶ ὥραν 1)2 μ. μ. εἰσῆλθεν ὁ Διάδοχος εἰς Ἰωάννινα καὶ μετέβη ἄμέσως εἰς Μητρόπολιν, ἐν ᾗ ἐγένετο δοξολογία, κατόπιν περιήλθομεν τὸ φρουρίον, ἐνθα 1) 1100 οἰκοδομαὶ ἑθωμανικαὶ καὶ ἑβραϊκαί, 2) αἱ ἀποτρόπαιοι φυλακαὶ καὶ Νοσοκομεῖα, καὶ 3) τὰ δύο τζαμιά. Τὸ ἐν ἄλλο ὁ ἅγιος Ἰωάννης, ἐνῶ καὶ ὁ τάφος τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἐν τοῖς νοσοκομείοις εὐρίσκοντο περὶ τὰς 6 χιλιάδας πληγωμένοι καὶ ἀσθενεῖς Τούρκοι. Ἐντὸς τοῦ φρουρίου ἦτο καὶ ἡ οἰκία καὶ κατοικία τοῦ Ἐσᾶτ πασᾶ ἀρχιστρατήγου τῶν ἐν Ἠπείρῳ τουρκικῶν στρατευμάτων.

Ἐκ τῶν ἐν τῷ φρουρίῳ καὶ ἐν τῇ πόλει ἀσθενῶν καὶ πληγωμένων Τούρκων καὶ ἐκ τῶν ἐν τῷ μεγάλῳ στρατῶν ἀιχμαλώτων Τούρκων ἀπέθνησκον 500 καὶ πλέον καθ' ἐκάστην. Ὁ μικρότερος ἀριθμὸς τῶν καθ' ἐκάστην ἀποβιούντων ἦτο 300. Τούτους μετέφερον Τούρκοι εἰς φορεῖα, εἰς ἀμάξια καὶ κάρρα σκεπασμένους ἐξωθι τῆς πόλεως, τοὺς ὁποίους ἐπέτῳν εἰς τὸν κάμπον διὰ τὰ τοὺς ἐνταφιάσουσταν δοθῆναι εὐκαιρία. Τὸ πρᾶγμα ἦτο συγκινητικόν. ἀλλὰ καὶ ἐπικίνδυνον διὰ τὴν δημοσίαν υγείαν. Εἰς τοὺς δρόμους τῆς πόλεως εὐρισκας ἀποθαμένους. Πολλοὶ δὲν ἠδύναντο ἀπὸ τὴν μεγάλην ἐξάντησιν νὰ μασήσουσιν τὸν χορηγούμενον παρὰ τοῦ στρατοῦ μας ἄρτον. Εἰς τὸν κάμπον τῶν Ἰωαννίνων μέχρι Μπιζανίου καὶ ἐν αὐτῷ ἦδη χιλιάδες πτώματα Τούρκων ἄταφα...

Περὶ τοῦ ἀληθοῦς τούτου ἐκ Σπάρτης ἀρματωλοῦ, εἰς ἐκ τῶν συναγωνιστῶν του γράφει τὰ ἑξῆς, μεταξύ ἄλλων, διὰ τὴν κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον δρᾶσιν αὐτοῦ ἐν Ἠπείρῳ :

«... Ἄμα τῇ ἐνάρξει τοῦ ὑφισταμένου ἀγῶνος, μεθ' ὧρας τὰς προδληθείσας αὐτῷ παρὰ τῶν ἀρμοδίων ἀντιδράσεις, συνεκρότησε σῶμα ἐξ ἐκλεκτῶν ἀνδρῶν Κρητῶν καὶ Πελοποννησίων, καὶ ἐσπευσεν ἐκ τῶν πρώτων εἰς τὸν ἐν Ἠπείρῳ πόλεμον, δαπανήσας ἐξ ἰδίων του οὐκ ὀλίγα. Μετ' ὧρας τὴν ὑπερεξηκονταετῆ ἡλικίαν του καὶ τὸ πολὺ βάρος τοῦ σώματος, ἐθαυμάσθη διὰ τὴν ἀντοχὴν του, τὴν δύναμιν, τὴν ταχύτητα, τὴν δραστηριότητα καὶ τὴν πολεμικὴν πείραν. Εἰς τὰς μάχας ἀνεδείχθη γίγας, δὲν ἐπτοήθη, πρὸ οὐδενὸς κινδύνου, δὲν ἐπροφυλάχθη ποτὲ ἐκ τῶν βροχηδῶν πιπτουσῶν σφαιρῶν. Ἐτραυμα-

τίσθη βαρέως δι' ἐχθρικής σφαίρας διαπερασάσης τὸν μηρὸν αὐτοῦ ἐν τῇ μάχῃ τοῦ ἀγίου Νικολάου (Δωδώνης τῆς 3 Δεκεμβρίου) 1912 καὶ εἶνε τὸ πέμπτον τοῦτο τῶν ἐν μάχαις τραυμάτων του. Μόνον ἐπὶ εἴκοσιν ἡμέραις ἐνοσηλεύθη εἰς τὸ νοσοκομεῖον Φιλιππιάδος, καὶ μόλις δυνηθεὶς νὰ ὀδεύσῃ, ἔσπευσε πάλιν εἰς τὰς μάχας τῆς Μελιγγούδης (Μανωλιάσσας) καὶ ἀναλαθὼν τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἐθελοντικοῦ σώματός του ἔλαθε μέρος ἐξοχὸν εἰς πλείστας μάχας, διατηρήσας ἐν τελείᾳ πειθαρχίᾳ καὶ εὐταξίᾳ καὶ ἡρωικῇ δράσει τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἀνδρας. Ὅταν δὲ διετάχθησαν νὰ ἐπανέλθωσι τὰ ἐθελοντικὰ σώματα, εἰς αὐτὸν ἐπετραπίη, παρὰ τοῦ Ἀρχιστρατήγου Διαδόχου νὰ μείνῃ ἐκεῖ μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος, καὶ ἔμεινε πράγματι καὶ ἔλαθε μέρος εἰς ὅλας τὰς κατόπιν μάχας, εἰσελθὼν πρῶτος τὴν 21 Φεβρουαρίου 1912 εἰς Ἰωάννινα μετὰ τὸ ἱππικὸν μας, παραδώσας δωρεάν εἰς τὸν στρατὸν μας τὰ τοῦ πολέμου λάφυρά του, ἕξ 24 ἡμιόνων καὶ 2 ἵππων ἱππασίας ἐκλεκτῶν.

2.— Δοῦσις τοῦ ἡρωικοῦ ἱεροῦς Παλαδράκου, παλαιμάχου τοῦ ἀντιβουλγαρικοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος. (Ἡμερολόγιον τῆς δράσεώς του):

«Τὸ τρίτον δεκαήμερον τοῦ Σεπτεμβρίου τοῦ 1912 εἶχον παρουσιασθῆ ἐνώπιον τοῦ κ. Βενιζέλου μετ' αἰτησιν ἐγγραφον, ὅπως μετ' χρησιμοποίησιν ἢ Πατρίδος. Ἐπισυνῆψα δύο πιστοποιητικά μου ἐκ τῶν πολυτιμοτέρων, 1) τὸ τοῦ 1897, δι' οὗ πιστοποιεῖται ὅτι προσήλθον ὡς ἐθελοντῆς ἀρχηγὸς 140 ἐθελοντῶν καὶ καταταγείς εἰς τὸν στρατὸν μετ' αὐτοῦ ἐξεπλήρωσα τὸ καθήκον μου, 2) τοῦ Μακεδονικοῦ Κομιτάτου, δι' οὗ ἐμφαίνεται καὶ ἀποδείκνυται ὅτι πολυτίμους προσέφερα ὑπηρεσίας εἰς τὴν Πατρίδα ἐν Μακεδονίᾳ. Μετ' συνεχάρη, μ' ἐδέχθη καὶ μετ' παρέπεμφεν εἰς τὸν κ. Σακουντζάκη, ἀρχηγὸν Στρατοῦ Ἠπείρου.

1 Ὀκτωβρίου.— Ἐφοδιάζομαι δι' ἐγγράφου ἀδείας ὑπ' ἀρ. 1393 τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Ἀθηνῶν. Ὁ Σεβασμιώτατος διακόψας τὴν συνεδρίασιν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου μετ' ἐδέχθη καὶ μετ' ἡλόγησεν.

2.— Ἐφόρετα τὸ στέμμα καὶ τὸ καλυμμαυχί μου. Εἰς τὰς 4 μ.μ. ἔφαλα παράκλησιν ἐνώπιον ὄλων τῶν ἐνοριτῶν μου ἀθρόως προσελθόντων εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Προφήτου Ἡλιοῦ Παγκρατίου, ὅπου

ἐφημερεύω. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ ἀπεχαιρέτησα τοὺς ἐνορίτας μου.

»3.— Λίαν πρῶτ' ἐγερθεὶς καὶ λαβὼν ὅσα πολεμικὰ εἶδη εἶχόν ἐκ τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγώνος, ἀνεχώρησα σιδηροδρομικῶς εἰς Πάτρας, εἶτα Κρουονέρι διὰ τῆς Καλυδῶνος ἀτμοπλοίου τῆς ἐταιρείας τοῦ σιδηροδρόμου (Πατρῶν).

» Διὰ τοῦ ἀτμοπλοίου τούτου ἐταξείδευον στρατιωτῶται μεταβαίνοντες εἰς τὸ πεδίον τῆς τιμῆς. Ἦσαν συγκεντρωμένοι πρὸς τὴν πύρραν τοῦ ἀτμοπλοίου. Ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως καὶ στὰς ἐν μέσῳ αὐτῶν προσεφώνησα καὶ ἐνεθουσίασα. Ἐπειτα μαζὶ μ' αὐτοὺς ἐτραγούδησα καὶ ἔψαλα.

» Τὴν γύκτα ἐφθάσαμεν εἰς Ἀγρίνιον σιδηροδρομικῶς.

»4.— Ἡ πλατεία γέμει στρατιωτῶν ὡς καὶ διάφορα μεγάλα κτίρια. Συγκεντρῶνω αὐτοὺς καὶ ὁμιλῶ καὶ ἀπαγγέλλω ποιήματα.

» Ἐνῶ εὐρισκόμην εἰς τὴν Πλατεῖαν ὁμιλῶν, βλέπω γὰρ μὲ πλησιάζη μία γλυκυτάτη φυσιογνωμία, εἰς λοχαγὸς ἱατρός, ὅστις εἰς τὸ τέλος τοῦ λόγου μου μὲ παρακαλεῖ ἕπως ὁμιλήσω καὶ πρὸς τοὺς ἄνδρας τοῦ χειρουργείου καὶ τοὺς τραυματισφορεῖς, οὓς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ, περὶ τοὺς 300 ἄνδρας ἐν συνόλῳ μετὰ ἀνθυπιάτρων καὶ ὑπιάτρων καὶ ὑπαξιωματικῶν.

»5.— Ἠγέρθην λίαν πρῶτ'. Ἐνῶ εὐρισκόμην εἰς τὴν Πλατεῖαν ὁμιλῶν, προσήλθεν ὁ κ. Γ. Ἀντωνόπουλος ὑπίατρος σταλεὶς ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ ἱατροῦ κ. Γ. Γεωργιάδου, ἵνα μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὁπλίται ἑτάμοι μὲ ἀναμένουν διὰ γὰρ τοὺς εὐλογήσω.

» Ἡ πρόσκλησις αὕτη ἢ ἐπανειλημμένη δεικνύουσα ὅτι ἐγένετο καταληπτὴ ἢ ἐν τῷ στρατεύματι ἀποστολῇ μου μὲ ἐνεθουσίασε καὶ μὲ συνέκίνησε...

» Ἐν ὠραίῳ τετράγωνον, εἰς τὴν μίαν γωνίαν τοῦ ὁποίου ἦσαν συγκεντρωμένοι οἱ εὐγενέστατοι Γ. Γεωργιάδης διεθυντῆς τοῦ χειρουργείου, Γ. Ἀντωνόπουλος καὶ ἄλλοι, ὁ ἀεικίνητος καὶ εὐγενέστατος λοχίας Ἐμμανουὴλ Κανέλλης καὶ ἄλλοι, μὲ ἐδέχθη εἰς τὸ μέσον ὡς πατέρα πνευματικῶν ἵνα τὸ εὐλογήσω...

» Ὁμίλησα περίπου ὡς ἑξῆς κρατῶν εἰς τὴν δεξιάν τὸν τίμον Σταυρὸν καὶ φορῶν ἐπιτραχήλιον.

» Παιδιά μου,

» Λίαν συγκεκινημένος ἐδέχθη τὴν ἐπανειλημμένην πρόσκλησιν τοῦ

Ὁ περιόφημος Μακεδονομάχος Παπαδράκος.

ἐδγεγεσιάτου καὶ παιρωτικωτάτου διευθυντοῦ σας, νὰ σᾶς εὐλογήσω καὶ σᾶς προσφωνήσω...

»Σᾶς φέρω τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τοῦ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Ἀθηνῶν, σᾶς φέρω τὰς εὐχὰς καὶ εὐλογίας τῆς Ἁγίας ἡμῶν Ἐκκλησίας. Ὁ τίμος καὶ Ζωοποιὸς Σταυρὸς οὗτος εἶθε νὰ σᾶς ἐνισχύσῃ νὰ ἐπιτελέσετε τὸ καθήκόν σας εὐόρκως.

»Ἐχετε πρώτιστα πειθαρχίαν, διότι στρατὸς σημαίνει πειθαρχία. Ὅταν πρὸ τινων ἔτων (1904—1905) ἐδρισκόμην εἰς Μακεδονίαν,

ἔλαβα ἐπιστολὴν Ἀρχιερέως τινός, δι' ἧς μὲ συνέχαιρε γράφων : «Σὲ συγγαίρω ὄχι τόσον διὰ τὴν πανθομολογουμένην πολυτιμον δοῦσίν σου ἀνὰ τὰ χωρία τῆς Ἐπαρχίας μου, ὅσον διὰ τὴν παραδειγματικὴν πειθαρχίαν, ἣν δεικνύεις πρὸς τὸν Ἀρχηγόν». Μὴ νομίσετε δὲ ὅτι, ἐπειδὴ δὲν πρόκειται νὰ πολεμήσετε, δὲν ἔχετε σπουδαίας ὑπηρεσίας νὰ προσφέρετε. Ὅχι ! Τοῦναντίον ἔχετε μέγαν προορισμὸν καὶ ὑψηλὴν ἀποστολὴν· αἱ δὲ ὑπηρεσίαι σας εἶνε σπουδαιόταται καὶ πολυτιμώταται. Σεῖς εἰσθε αἱ ἀδελφαὶ καὶ μητέρες τῶν πληρωμένων. σεῖς θὰ τοὺς παρηγορήσετε, σεῖς θὰ τοὺς ἐνθαρρύνετε εἰς τοὺς δοιμῆς πόνοους των. Σεῖς θὰ τοὺς ῥάνετε μὲ δαφνολούλουδα, ἀντιπροσωπεύοντες τὴν γλυκυτάτην Πατριδα, σεῖς θὰ τοὺς δροσίσετε τὰ χεῖλη των τὰ καίοντα ἀπὸ τὸν πυρετόν.

Ἀπὸ Ἀγρινίου μέχρις Ἄρτης ἤμην ὑποχρεωμένος νὰ μεταβῶ περὶ ἧ. Ἀλλ' ἡ εὐγένεια τοῦ κ. Γ. Γεωργιάδου δὲν ἐπέτρεψε τοῦτο⁽¹⁾.

Ἐἰς τὰς 5 μ.μ. ἐξεκίνηει τὸ χειρουργεῖον ἔχον ἐπὶ κεφαλῆς τὸν κ. Γεωργιάδην, ἀριστερᾶ αὐτοῦ ἐμὲ καὶ ἀριστερᾶ ἐμοῦ τὸν ὑπίατρον κ. Γ. Ἀντωνόπουλον ἐπίππους. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τοῦ λαοῦ ἀπερίγραπτος. Μᾶς συνώδευσεν ἐπὶ μίαν περίπου ὥραν ἐξώθεν τοῦ Ἀγρινίου χειροκροτῶν καὶ ζητωκραυγάζων. Ἐπεχείρησαν ἐπανειλημμένως νὰ ζητωκραυγᾶσιν ὑπὲρ ἐμοῦ, ἀλλὰ κατώρθωσα νὰ τοὺς ἐμποδίσω λέγων εἰς αὐτοὺς «ὅταν θὰ ἐπιστρέψωμεν νικηταὶ ὄχι τῶρα, παιδιὰ μου».

Ἐπερὶ τὸ μεσονύκτιον ἐφθάσαμεν εἰς θέσιν «Σφήνα», ὅπου ὑπάρχει καὶ χάνι. Ἐμείναμεν εἰς τὰ ἀντίσκηνά μας.

6.—Ἐἰς τὰς 8 ἀνεχώρησαμεν δι' Ἀμφιλοχίαν (Κραβασαρά) ὑπὸ βροχίην, ἣτις ἐγένετο ραχδαία διαρκέσασα καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς πορείας μας. Περὶ τὴν 1 μ. μ. ἐφθάσαμεν καὶ εἰσῆλθομεν εἰς Ἀμφιλοχίαν μὲ τάξιν. Εὐρισκόμην ἐν μέσῳ τῶν κ. Γεωργιάδου καὶ Ἀντωνοπούλου. Ὑποδοχὴ ὑπὸ τοῦ λαοῦ μετ' ἐνθουσιασμοῦ πολλοῦ. Ἐβράχην φοβερά, διότι ἀντίσκηρόν μου χρησιμοποιοῦν ὡς ἀδιάβροχον εἶδος

(1) Πρὸ τῆς ἀνάχωρήσεώς μας ἐξ Ἀγρινίου ἐγένετο εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ζωοδόχου Πηγῆς πάνδημος παράκλησις, εἰς ἣν ἔλαβα μέρος. Ἀνέγνωσα τὴν εὐχὴν τοῦ Στρατοῦ τὴν συνταχθεῖσαν ὑπὸ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος, καὶ ὡμίλησα συστάσας εἰς τοὺς μένοντας ἐν τῇ πόλει ὅπως φροντίσωσι περὶ τῶν οἰκογενειῶν τῶν ἀγωνιζομένων.

μπελερίνας δὲν κατώρθωσε νὰ μὲ προφυλάξῃ νὰ γίνω λούτσα ἄλος. Εὐρον εὐτυχῶς προθυμίαν εἰς τὴν εὐγενῆ οἰκογένειαν Ν. Μαλαπέτσα, ἔπου ἐστέγνωσα.

»7.—Ἀνεχώρησα εἰς Κόπραϊναν, ἔπου συνήντησα τοὺς κυβερνήτας τῶν κανονιοφόρων Α καὶ Δ, αἵτινες τὸ μεσονύκτιον τρέχοντος διηλήθον τὸ στόμιον τοῦ Ἀμβρακικοῦ ἀπαρατήρητοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οἵτινες εἶχον φῶτα ἄπλετα ἐνώπιόν των καὶ ἐμελέτων ἴσως πῶς θὰ ἐμποδίσωσι τὴν διάβασιν τῶν ἐλληνικῶν πλοίων ἐντὸς τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Οἱ κυβερνήται εἶνε οἱ κ. κ. Μπούμπουλης, Κοσμᾶς καὶ Μακκάς. Τοὺς συνεχάρην θερμῶς.

»Ἀπὸ Κόπραϊναν καὶ Ἄρταν ἐφθάσαμεν μετὰ Καλλικουὴ ἀνωθυπιάτρου ἐφέδρου εἰς 3 ὥρας μὲ ἄμαξαν.

»Εἶδον τὸν στρατηγὸν Σαπουντζάκη, ὅστις μὲ ἔστειλεν εἰς Ἰωάννου Δ. ἐπιτελάρχην, ὅστις μετὰ τοῦ κ. Μπασῖα ἀξιωματικοῦ τοῦ ἐπιτελείου ἐκνόνισαν τὰ τῆς τοποθετήσεώς μου εἰς τὸ βον τάγμα τῶν εὐζώνων.

»Ἐφιλοξενήθηγ ὑπὸ τοῦ Σεβασμ. Μητροπολίτου Ἄρτης κ. Σπυρίδωνος Γκιανάκα, ὅστις κατὰ τὸν πόλεμον προσέφερε πολυτιμοτάτας ὑπηρεσίας μεταβαίνων καὶ εἰς τὰ στρατόπεδα καὶ ἐνθαρρύνων καὶ εὐλογῶν τοὺς ἀγωνιζομένους. Ἀκίνητος καὶ ἐνεργητικώτατος ἀνὴρ, πατριώτης ἐνθουσιώδης μὴ φειδόμενος παντὸς εἴδους θυσίας χάριν τοῦ μεγαλείου τῆς Πατρίδος, τῆς δόξης αὐτῆς καὶ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἐκκλησιῶν μας ἀπὸ τὰ δεδηλώσεις τῶν βαρβάρων.

»Χθὲς εἶχε στρατιώτας συγκεντρωμένους καὶ ὠμίλει, ἔτε ἤκούσθη τὸ κανόνι νὰ βροντᾷ. «Εὐλογημένη ἡ ὥρα, εἶπε, παιδιὰ μου· παύουν πλέον οἱ λόγοι καὶ ἀρχίζουν τὰ ἔργα. Κτυπᾶτε τοὺς Τούρκους. Προχωρεῖτε ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ σταυροῦ ἐνισχυόμενοι ἀπὸ τὸν μεγαλοδύναμον Θεόν, ἀπὸ τὸν Χριστόν, ὅστις θέλει νὰ ἐλευθερωθοῦν πλέον οἱ χριστιανοὶ ἀπὸ τὸν βάρβαρον ζυγὸν καὶ νὰ κυματίσῃ ἡ γαλανόλευκος ἐκεῖ, ἔπου ἐμπνέει τὴν φρίκην καὶ τὸν τρόμον τὸ σύμβολον τῆς βαρβαρότητος, ἡ ἡμισέληνος». Ἐκαμὲ δὲ τὴν ἐξῆς περίκου ἀποστροφῆν πρὸς τὴν ἡμισέληνον: «Σὺ δὲ μακρὸν καὶ ἀπαίσιον θηρίον, τὸ ὅποσον τρίβεις τοὺς ὄνυχας καὶ τὰς σάρκας σου μὲ τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν μας, τρέμε πρὸ τῆς γαλανολεύκου ταύτης σημαίας τοῦ Σταυροῦ. Εἶνε τὸ σύμβολον διὰ τοῦ ὁποίου ἐνεπνέοντο οἱ τολμήσαντες πρώτο!

νά σέ κλονίσωσι. Εἶνε τὸ σύμβολον, δι' οὗ ἐμπνέονται οἱ ἀναλαβόντες ἤδη νά σέ καταλύσωσι τελείως».

»Περὶ τὸ μεσονύκτιον μετέβην κληθεὶς εἰς διεύθυνσιν τῆς Ἀστυμίας, ἔπου ὄρκισα 50 ἀντάρτας ἐτοιμοὺς ἔπως ἐξέλθωσιν εἰς Ἥπειρον ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀνθυπομοιράρχου Βασιλείου. Πρὶν ἐπιβάλω τὸν ἔρκον, ὠμίλησα ὑπομνήσας τὰ καθήκοντα αὐτῶν ὡς στρατιωτῶν, ὡς συναδέλφων, ὡς ἐλευθερωτῶν καὶ προστατῶν τῶν ἐλευθερουμένων ἀδελφῶν μας...

«8.—Ἐφοδιασθεὶς δι' ἐγγράφου τοῦ Ἀρχηγείου ὑπ' ἀριθ. 857 πρὸς τὸν διοικητὸν τοῦ 3ου μονίμου εὐζωνικοῦ τάγματος κ. Ἀλέξ. Κοντούλην διήλθον τὴν γέφυραν καὶ ἀνέμενον. Ἀλλὰ δὲν ἐφάνη τὸ τάγμα. Ἐπέστρεψα εἰς Ἄρταν καὶ ἐσυντρόφευσα τὸν κ. Χρ. Παπαδόπουλον, λοχίαν, ἄλλοτε ὄπλαρχηγὸν συναγωνιστὴν μου ἐν Μακεδονίᾳ, ἔστις μὲ 5-6 ἄλλους μου ἔκαμε τραπέζι. Ἐφαλα καὶ ἐτραγοῦδησα δημοτικὰ ἐθνικὰ τραγούδια.

»9.—Ἀπὸ τὰς ὥραιότερας ἡμέρας τοῦ βίου μου. Ἀνῆλθον εἰς τὸν ἀμυντικὸν λεγόμενον στρατῶνα τῆς Ἄρτης καὶ ἐκεῖ ἀνέμενον τὴν ἔλευσιν τοῦ τάγματός μου. Μονομαχία πυροβολικοῦ. Τὸ ἰδικόν μας εἰς τὸ Γρίμποσον. Τὸ τουρκικόν εἰς Στριβίνα καὶ Φιλιπιάδα καὶ Γέφυραν Καλογήρου. Ἀπὸ τὸν στρατῶνα ἦτο ὥραιον καὶ μεγαλοπρεπὲς τὸ θέαμα.

»Περὶ ὥραν 10 π. μ. ἦλθεν ἐκ Πέτα τὸ τάγμα μου. Εὐρισκόμην τὴν ὥραν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ στρατῶνος. Ὅταν εἶδον τὰ ἰδιαίτερά μου αὐτὰ παλληκάρια νὰ ἔρχωνται, συνεκινήθην πολὺ. Ὅλοι ἐκλεκτοὶ ἄνδρες προωρισμένοι ὑπὸ τῆς θείας προνοίας νὰ μεγαλοουργήσουν καὶ νὰ δοξάσουν τὰ ἑλληνικὰ ἔπλα. Τί εὐτυχῆς ποῦ εἶμαι!

»Εἰς τὰς 5 μ. μ. ὁ κ. Ἀλέξ. Κοντούλης συνεκάλεσε τοὺς ἀξιωματικοὺς ἔλους τοῦ τάγματος, μὲ ἐκάλεσεν ἐνώπιόν του καὶ μὲ συνέστησεν εἰς αὐτοὺς μὲ πολὺ κολακευτικὸς λόγους. Ἀπήντησα δι' ὀλίγων λέξεων εὐχαριστήσας καὶ ἐκφράσας τὴν χαρὰν μου, διότι κατῴρθωσα, χάριτι θεῆς, νὰ εὐρίσκωμαι ἐν τῷ μέσῳ τοῦ ἐκλεκτοῦ μου τάγματος, τὸ ὅποιον ἔχει τὸ εὐτύχημα νὰ διοικῆται ἀπὸ τόσον ἔξοχον καὶ λαμπρὸν διοικητὴν, τὸ ὅποιον ἔχει ἀξιωματικοὺς ἐκλεκτοὺς καὶ τὸ ὅποιον τάγμα ἐπροτίμησα ἀπὸ τόσα τὰ ὅποια ἔχει ἡ Ἑλλάς. Ἡ-

χήθην δὲ ὅπως ταχέως δρέψωμεν δάφνας καὶ δοξάσωμεν τὴν πατρίδα καὶ μεγαλοργήσωμεν.

»Τοῦ τάγματος οἱ τρεῖς μόνοι λόχοι εὕρισκοντο ἐνταῦθα. Ὁ 1ος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Χρ. Τρυπογεωργον, ὁ 3ος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ι. Παρραμυθιώτην καὶ ὁ 4ος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν (λησμονῶ τὸ ὄνοματεπώνυμόν του).

»Ὁ 2 λόχος εὕρσκεται εἰς τὸ Ἀνώγειον, ἀνατολικῶς τῶν Πέντε Πηγαδιῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κ. Θεμ. Λιθαδέα.

»Συνέφαγον μετὰ τοῦ λοχίου Ἀλεξοπούλου σιτιστοῦ τοῦ 1 λόχου, εἰς ὃν καὶ ἐκοιμήθην. Ἡ ψεῖρα ἤδη ἔχει ἀρχίση. Καθ' ἑλπὴν τὴν νύκτα βροχὴ ραγδαία.

»10.—Περὶ τὴν 10 ὥραν ὠμίλησα εἰς τὸν πρῶτον λόχον, ἀφοῦ ἀνέγνωσα τὴν προσευχὴν τῆς Ι. Συνόδου. Εἰς τὰς 11. 15' ὠμίλησα εἰς τὸν 4 λόχον. Μ. μ. εἶχον σκοπὸν νὰ ὁμιλήσω καὶ εἰς τὸν 3 λόχον. Ἀλλὰ ἐδόθη διαταγὴ ὅπως ἐτοιμασθῶμεν πρὸς ἀναχώρησιν. Εἰς τὰς 5. 30' κατήλθομεν τοῦ Στρατῶνος· ἐγὼ ἐκαθήμην ἐπὶ ἡμιόνου καὶ προηγούμεν μετὰ τῶν λοχαγῶν, τοῦ διοικητοῦ μὲς εὕρισκομένου εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον πρὸς συνεννόησιν...

»Περὶ ὥραν 6ην ἤρχισε βροχὴ ἀρκετὰ δυνατὴ. Εὕρισκόμεθα πλησίον τῆς γεφύρας τῆς Ἄρτης ἀριστερὰ τοῦ Ἀράχθου.

Ἀπαισίαι διαδόσεις.

»Ἀραιοὶ-ἀραιοὶ καὶ ἔπειτα σωρηδὸν ἔρχονται οἱ χωρικοὶ διαδίδοντες, ὅτι οἱ Τούρκοι πολυαριθμότατοι ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἰδίων μὲς οὓς ἐξετόπισαν, ἐσκόρπισαν, ἐνίκησαν καὶ τὰ τούτοις ὅμοια. Ὅτι ἔκαυσαν τοὺς Κουμζάδες, ἔπου κατεστράφη τὸ 7ον τάγμα τῶν εὐζώνων. Ἐλυπούμεθα, διότι δὲν ἤμεθα πλησίον διὰ νὰ δώσωμεν ἄμεσον χεῖρα βοηθείας καὶ ἀνεμένομεν ἀνυπομόνως ὅπως διαταχθῶμεν πρὸς τοῦτο.

»Παρὰ τὸ ἄκρον τῆς γεφύρας συναντῶ ἕνα ὀπλισμένον. Ἄλτ! τοῦ λέγω. Ποῖος εἶσαι; ποῦ πᾶς; —Εἶμαι ἀντάρτης, πηγαίνω νὰ κυττάξω τὴν υγείά μου.—Μὲ ποῖον ἀρχηγὸν ἦσο;—Μὲ τὸν Βασιλείου.

»—Ἄθλιε, τῷ εἶπον, ποῦ εἶνε ὁ ὄρκος τὸν ὁποῖον ἔδωκες προχθές; Δός μου τὸ ὄπλον σου! Εἶνε περιττὸν νὰ ἔχῃς αὐτὸ τὸ βᾶρος μαζί σου.—Μά, πῶς; ἔπειτα;

»—Δός μου τὸ ὄπλον σου, τοῦ εἶπον καὶ τὸ ἀφήρεσα ἀποτόμως. Δός μου καὶ τὴν φυσιογιωθήκη σου. Τὴν ἀφήρεσα καὶ τὴν ἐφόρεσα καὶ ἐκείνην. Δός μου καὶ τὴν κάμαν σου, εἶπον. Ἄλλ' ἐπειδὴ δὲν ἦτο εὐκολον νὰ ἐβγῆ αὐτῆ, τοῦ τὴν ἀφήκα μὴ θελήσας ἄλλως τε νὰ ἐξευτελίσω αὐτὸν εἰς μέγιστον βαθμόν.

»Στραφεῖς εἶδον ὀπισθὲν μου τὸν κ. Γ. Π. Παπανδρόπουλον ὑπολοχαγὸν τῆς ἐπιμελητείας γενναιοτάτου, ψυχραιμότατου καὶ πατριωτικώτατου ἀνδρα παρακολουθήσαντα ἑλὴν αὐτὴν τὴν ἱστορίαν.

»—Καὶ τώρα τί νὰ πῶ ἐγὼ στήν Ἄρταν γιὰ τὸ ὄπλον μου;

»—Νὰ πῆς ὅτι σοῦ τὸ ἐπῆρε ὁ Παπαδράκος.

»Ὁπλισμένους, ἐνῶ ἐξηκολούθει ἡ βροχή καὶ ἠτοιμάζετο τὸ τάγμα πρὸς ἀναχώρησιν, περιήλθον τοὺς λόχους μὲ τὸ ὄπλον ἐπ' ὤμου.

»Οἱ ἄνδρες τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὴν κρίσιμον ἰδόντες με ὀπλισμένον ἐνεθουσιάσθησαν καὶ ἄλλοι μὲ ἡρώτων ἀπ' εὐθείας, ἄλλοι δὲ διηρωτῶντο μεταξύ των ποῦ εὐρέθη αἶφνης τὸ ὄπλον (1).

»Εἰς τὰς 11 περίπου ἐκκινούμεν διερχόμενοι τὸ Ἰμαρὲτ ἔπου συναντῶμεν τὸν ἐπιτελάρχην κ. Δ. Ἰωάννου. Οὗτος ὀμιλεῖ ὀλίγον μετὰ τοῦ κ. Κοντούλη ἔν διορίζει προφορικῶς φαλαγγάρχην, ὥστε νὰ δύναται νὰ διατάξῃ τὸν κ. Πολυμενάκον ἀντισυνταγματάρχην διοικητὴν τοῦ 15ου πεζικοῦ Συντάγματος καὶ τὰς πυροβολαρχίας καὶ λοιπὰ σώματα εὑρισκόμενα εἰς τὸ Γρίμποδον.

»—Ἡ πατρίς ἀπὸ σᾶς περιμένει νὰ σώσετε τὴν κινδυνεύουσαν τιμὴν τῆς. Ἐχω πεποίθησιν εἰς τὴν φρόνησιν καὶ τὴν ἀνδρείαν σας. Αὐριον θὰ σᾶς στείλω ἐγγράφως τὸν διορισμὸν ὑμῶν ὡς φαλαγγάρχου.

»Μετὰ ταῦτα ἐξεκινήσαμεν πρὸς τὰς κορυφὰς τοῦ Γριμπόδου, ἔπου ἐμαίνετο τὸ πῦρ. Περὶ τὴν 2 ὥραν π. μ. τῆς 11ης Ὀκτωβρίου συνήγηθησαμεν τὸν κ. Πολυμενάκον, πρὸς ὃν ὁ κ. Κοντούλης ἀνεκοίνωσε τὴν ἰδιότητά του καὶ ἐζήτησε πληροφορίας καὶ ἔδωσε διαταγὰς.

»—Ἐδῶ θὰ μείνω καὶ μόνος, ἂν μείνω κ. φαλαγγάρχα. Αὐτὸ εἶνε τὸ καθήκον μου! (2)

(1) Ὁ κ. Κοντούλης διοικητὴς μου, ὅταν ἔμαθε συντόμως τὴν ἱστορίαν τοῦ ὀτιλισμοῦ μου, δὲν ἀντέτεινε, τοῦναντίον ἐχάρη, διότι τοῦτο ἐνεθουσίασε τοὺς στρατιώτας.—Κράτησέ τον τὸν Γκρά, τὸν πῆρες μὲ τὴν καλληκαρία σου. Εὐχομαι νὰ τὸν δοξάσῃς.

(2) Ἐκράτησε λαμπρὰ τὰς θέσεις του ἀποκτήσας καλὸν ὄνομα.

»Περὶ ὥραν 3ην π. μ. (νύκτα) ἤσυχάσαμεν τυλιγμένοι εἰς τὰς κάπας καὶ τὰ ἀντίσκηνά μας. Τὸ πρωὶ κατήλθομεν εἰς φάραγγας, ἐπέθεν μ. μ. ἐξεκινήσαμεν ἔπως μεταβῶμεν ἀλλαχρῶς.

»Οἱ τρεῖς λόχοι τοῦ τάγματός μου 3 μονίμου εὐζωνικοῦ καὶ 2 τοῦ 10ου ὑπὸ τὸν κ. Κωνσταντῖνον Νικολάου ἀντισυνταγματάρχην τεθέντα καὶ τοῦτον ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κ. Κοντούλη, προχωροῦμεν καὶ πλησιάζομεν πρὸς τὸ στενὸν τῆς Κιάφας, ἔπερ ἀποτελεῖται ἀπὸ τὸ ἄκρον τοῦ Ξηροβουνίου καὶ τὸ ἄκρον τοῦ Γριμπόβου.

»Προηγεῖται ὁ 1ος λόχος ὑπὸ τὸν Χ Τρυπογιώργον καὶ ἔπονται οἱ ἄλλοι δύο καὶ οἱ τοῦ 10ου. Αἶφνης ἀπὸ τὴν κορυφὴν Γιλμπιρίνης μᾶς πυροβολοῦν. Ἀμέσως διατάσσεται ὑπὸ τοῦ Τρυπογιώργου ὁ λόχος τοῦ ἔπως καταλάβῃ θέσεις ὀπισθεν τῶν βράχων καὶ ἀρχίσῃ τὸ πῦρ.

»Ὁ κ. Κοντούλης ἐν τούτοις δὲν εἶχε διατάξῃ τοιοῦτόν τι, διότι εἶχεν ἄλλας διαταγὰς νὰ ἐκτελέσῃ ἦτοι, ὡς ἀντελήφθη, νὰ διέλθῃ τὸ στενὸν τῆς Κιάφας καὶ νὰ ἀποκόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τῶν ἐν τῷ Γριμπόβῳ Τούρκων ἀπὸ τῶν ἐν Φιλιππιᾶδι καὶ Στριβίνη. Εὐρέθη, ἐπομένως εἰς δύσκολον θέσιν.

«—Τώρα τί νὰ κάμω; Γιατὶ νὰ ἀντιπυροβολήσῃ καὶ νὰ ὀχυρωθῇ; Τώρα ἂν διατάξω νὰ ἐγκαταλίπωσι τὰς θέσεις, ἃς κατέλαβον οἱ ἰδιοὶ μας, θὰ παρεξηγηθῶ ἂν δὲ ἐπιτρέψω τὴν ἐξακολούθησιν τῆς μάχης, φαίνομαι παραβαίνων τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγείου».

»Αὐτὰ μοι ἔλεγεν ὁ κ. Κοντούλης, καθόσον εὐρισκόμην πλησίον τοῦ βαδίζων μὲ αὐτὸν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ στρατεύματος. Τὸ πῦρ ἤγαψε παντοῦ. «Ὅλοι οἱ λόχοι κατέλαβον θέσεις καὶ πυροβολοῦν καὶ ἀντιπυροβολοῦνται.

«—Κύριε Διοικητά, ἔπως κρίνετε καλλίτερον, διατάξατε, καὶ περιέμενα τὴν ἀπόφασίν του. Ἀμέσως πληγώνεται εἰς εὐζωνος εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα. Τοῦ ἐπιδένω τὴν πληγὴν καὶ τὸν ἀφήνω νὰ μεταβῇ εἰς τὸν ἱατρὸν τοῦ τάγματος, ὅστις ἦτο εἰς τὴν οὐρὰν τοῦ σώματος, ὡς συνήθως.

Τὸν κ. Κοντούλην τὸν χάνω, διότι μετέβῃ νὰ δώσῃ διαταγὰς εἰς ἄλλας θέσεις.

»Προχωρῶ πρὸς τὴν κορυφὴν... 20—25 εὐζωνοὶ ὑπὸ ἓνα ὑπολοχαγὸν τρέμοντα ὡς λαγῶν καὶ κάτωχρον κἀθηγνται ἀσφαλῶς ὀπισθεν

τῶν βράχων. Ὁ Τρυπογιώργος πλησιάζει πρὸς τὰ ἐκεῖ... «Ἐμπρὸς παιδιὰ, ἔμπρὸς. Τί κάθισθε ;» φωνάζει. Δὲν τὸν ἀκούουν ὁμοῦς καὶ στενοχωροῦμαι διὰ τὴν κατάστασιν.

»Ἐξάγω ἐκ τῆς τσάντας μου τὸν τίμιον σταυρὸν, τὸ ἀγέτητον ὄπλον, λυόμενον δὲ ὡς πυροβόλον καὶ αὐτόν. Προσαρμόζω τὰ 2 τες μάχια. Ἐξάγω σημασιοῦλαν, ἣν εἶχον μαζὺ μου ἀναχωρήσας ἐντεῦθεν-δένω τὸ ἐν ἄκρον αὐτῆς εἰς τὸ στόμιον τοῦ ὄπλου καὶ τὸ ἕτερον πρὸς τὸν ἀορτήρα. Τὴν ἐτοιμασίαν ταύτην ἀντιληφθεὶς ὁ Τρυπογιώργος φωνάζει:

«—Μωρὲ παιδιὰ ἔμπρὸς. Γιὰ ἴδῃτε τί κάμνει ὁ παπᾶς μας! Σταυρὲ τίμιε, βοήθησέ μας, καὶ ἀσπάζεται τὸν τίμιον σταυρὸν.

»—Παιδιὰ, φωνάζω, ὅσοι εἰσθε Ἕλληγες, ὅσοι εἰσθε παλληκάρια ἔμπρὸς μαζὶ μου νὰ ἀποθάνωμε γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ γιὰ τὸν Χριστόν!

»Ἐνε ἀπερίγραπτος ἡ συγκίνησις καὶ ὁ ἐνθουσιασμός τῶν ἀνδρῶν! Ἐγὼ κρατῶ μὲ τὴν δεξιὰ χεῖρα τὸν σταυρὸν καὶ μὲ τὴν ἀριστεράν τὴν σημαίαν καὶ προχωρῶ ἔμπρὸς δίδων ὄλον τὸ σῶμά μου στόχον εἰς τοὺς ἐχθρούς.

«—Ἐμπρὸς παιδιὰ, ἔμπρὸς, νὰ ἡ σφαῖρα δὲ σκοτώνει... Ἐμπρὸς.

»Αἱ σφαῖραι ἐσύριζον πέριξ· μοῦ διετρύπησαν καλυμμαῦχι καὶ ῥάσσαν καὶ σημαίαν. Ἄλλ' ἐγὼ ἔμενον ἄτρωτος. Προχωροῦμεν. Τὸν σταυρὸν θέτω εἰς τὴν ζώνην μου ἐνίστε καὶ πυροβολῶ κατὰ τῶν Τούρκων ὠχυρωμένων ὀπισθεν τῶν βράχων καὶ τῶν μεγάλων δένδρων τῶν ἐπὶ τῶν κορυφῶν τοῦ Γριμπόδου καὶ τῆς Γιλμπιρίνης. Προχωρῶ πέραν τῆς γραμμῆς. Ἰσταμαι καὶ προσκαλῶ τοὺς ἀκολουθοῦντας καὶ συγχρόνως μαχομένους.

»Ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 5 καὶ 30' περίπου ἀρχίσασα ἀπὸ τῆς 2ας μ. μ. Τὰ πυρὰ τῶν Τούρκων ἀραιοῦνται καὶ ἐπὶ τέλους παύσονται. Εἶμεθα κύριοι τοῦ ὄρους ὀλοκλήρου. Ἐν τούτοις εἰς μίαν θέσιν τὴν ὑψηλοτέραν σημαίνει σάλπιγξ τουρκική. Ὀχυροῦμεθα καὶ ἀναμένομεν ὅπως ἐξημερώσῃ καὶ ἴδωμεν τί θὰ γείνη. Καθ' ὄλην τὴν νύκτα δὲ πυροβολισμοὶ ἀκούονται.

»Κατὰ τὴν μάχην τῆς Γιλμπιρίνης ἐπληρώθη βαρέως ὁ ἀνθυπαπιστής τοῦ τάγματός μου Δημ. Θεοδοσίου, τύπος γενναίου καὶ εὐθύμου ἀνδρός. Πρὸ τῆς μάχης ἔλεγε: «—Μ' αὐτὰ τ' ἀπομεινάρια θὰ καταδεχθοῦμε ἡμεῖς τὰ λιοντάρια νὰ πολεμήσουμε; Ἄς μᾶς φέρουν ἄλ-

λους φρέσκους καμμιὰ δεκαρικὰ χιλιάδες...» Ἡ κηδεῖα του ἐγένετο εἰς τὴν Ἄρταν εἰς τὰς 13. Ὁμίλησεν εἰς ταύτην ὁ Σεβασμιώτατος Ἄρτης κ. Σπυρίδων Γκινάκας. Ὁ λόγος ἦτο ἐξοχος συγκινήσας καὶ ἐνθουσιάζσας εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἀντὶ «αἰωνία ἡμνήμη» ν' ἀκουσθῶσιν ἐπευφημίαι καὶ ζητωκραυγαὶ καὶ ἀντὶ πενθίμου ἐμβατηρίου νὰ ψάλλωνται ἐθνικὰ τραγούδια μέχρι τοῦ τάφου του. Πρὸς τὴν χήραν ἀπευθυνόμενος εἶπε: «Σὺ δὲ σύζυγε τοῦ Θεοδοσίου χαῖρε, διότι ἀπὸ συζύγου ἐνὸς ἀσήμου ἀνθυπασιστοῦ, ἀνεδείχθης χήρα ἐνὸς μεγάλου ἥρωος, ἐνὸς ἡμιθέου. Χαρὰ σὲ σένα.»

»12.—Οἱ Τούρκοι ἐγκατέλιπον γιὰ πάντα τὸ Γρίμποδον ἀπὸ τὸ μεσονύκτιον. Ἐγκατέλιπον ἐπίσης καὶ τὴν Στριδιναν καὶ τὴν Φιλιπιάδα.

»Ὁ κ. Κοντούλης μὲ συνεχάρη, διότι ἐπραξά καθ' ὑπέρβασιν, ὡς εἶπε, τὸ καθήκόν μου καὶ μὲ ἔβαλε νὰ συνοδεύσω δύο νεκρούς. Μὲ παρετήρησεν ὅμως ὅτι εἰς τὸ ἐξῆς πρέπει νὰ μένω πλησίον τοῦ ἱατροῦ διὰ νὰ παρηγορῶ τοὺς πληγωμένους.

»—Θέλω νὰ μὲ συντροφύσσης, ἀν πληγωθῶ, εἶπεν. Ἄρκει δ, τ ἐπραξες διὰ τοῦ ὅπλου. Τώρα σὲ ἔμαθαν οἱ στρατιῶται καὶ θὰ γνωρίζουν ὅτι ὅσα τοὺς λέγεις νὰ κάμουν, εἶσι ἀξίος καὶ ἔτοιμος νὰ τὰ πράξῃς. Ἄλλ' εἰς τὸ ἐξῆς παρκαλῶ νὰ περιορισθῇς μόνον εἰς τὰ θρησκευτικὰ σου καθήκοντα.

»—Πολὺ καλῶ. . . Τὸ μάουζερ αὐτό, τὸ ὁποῖον μοῦ ἔστειλεν ὁ Ἐσσάτ πασσαῶς δῶρον, τί νὰ τὸ κάμω;

»—Νὰ τὸ παραδώσῃς εἰς τὸ τάγμα.

»—Μὰ τὸ θέλω δι' ἀνάμνησιν. Τὸ μάουζερ τὸ παρέδωκα εἰς τὸ τάγμα. Ἦτο μάουζερ ἀπὸ τὰ παλαιά (1).

»13.—Πορεία διὰ μέσου Μπρενίτσας καὶ Γριμπόδου μετὰ λόχων τῶν εὐζωνικῶν ταγμάτων 7ου, 3ου καὶ 10ου ἐφθάσαμεν εἰς στενὸν Κιάφκας, ὅπερ διήλθομεν θαδίσαντες μίαν περίπου ὥραν καὶ ἐσταθμεύσαμεν παρὰ τὴν ἐξοδὸν τοῦ στενοῦ εἰς τὸ χωρίον Κουμζάδες.

»Εἰς τὸ μέσον τοῦ μήκους τοῦ στενοῦ ὑπάρχει σταθμὸς Στρατιωτικὸς, πλησίον τοῦ ὁποίου εὗρομεν σφάγια 10 περίπου ἔτοιμα νὰ φρωθῶσι καὶ ἐγκαταλειφθέντα.

(1) Ἀργότερον εἰς τὸ Μπιζάνι ἐπρομηθεύθην τελειότερον μάουζερ, ὅπερ καὶ κρατῶ δι' ἀνάμνησιν.

»Κουμζάδες χωρίον με οἰκίας 180 καείσας ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν ἀνακατάληψιν τοῦ χωρίου τὴν 10ην τρέχοντος, ὅτε τὸ ὑπὸ τὸν Καπετανάκην Τον εὐζωνικὸν τάγμα ὑπέστη ἐπίθεσιν καταστρεπτικὴν καὶ ἐσκορπίσθη, διότι δὲν ἐφρόντισε νὰ ἔχῃ προφυλακὰς, οἱ δὲ Τούρκοι αἰφνιδιαστικῶς ἐπετέθησαν καὶ ἐξετόπισαν καὶ ἐσκορπίσαν αὐτούς.

»Ἐκίθρευσα τὸν Γερω-Μπουκουβάλαν ἀρχίσαντα ἤδη νὰ ἀποσυντίθεται.

»Εἰς τὸ χωρίον τοῦτο συνέλαβον οἱ Τούρκοι 24 χωρικοὺς, οὓς ἔδεσαν ἄμοῦ καὶ ἐτυφέκισαν ἐκ τῶν ὀπισθεν. Οἱ 22 ἐφρονεύθησαν, οἱ 2 προσεπειθήθησαν ὅτι ἐφρονεύθησαν, καὶ ἔταν ἀνεχώρησαν οἱ Τούρκοι κατώρθωσαν νὰ λυθῶσι καὶ νὰ ἀπέλθωσι διηγούμενοι τὸ γεγονός.

»Ἡ ἐκκλησία τοῦ ἁγίου Γεωργίου εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Τῶν ἁγίων εἰκόνων τὰ ὄμματα κτυπημένα διὰ τῆς λόγχης. Τὰ μάρμαρα τοῦ ἱεροῦ ἀνεστραμμένα. Ἡ ἁγία Τράπεζα κάτω ἐρριμμένη, τὸ ἅγιον Ἄρτοφόριον κενὸν καὶ ποδοπατημένον. Σφαγίων ἐντόσθια καὶ δέρματα ἐντὸς τοῦ νάρθηκος ὄζουσιν, τὰ ἔξαπτέρυγα, αἱ σημαῖαι, οἱ φανοί, αἱ κανδηλαὶ τεθραυσμένα. Ἐστρατοπεδεύσαμεν μεταξὺ Διάσελο Γογομούλου καὶ Τσοῦκας Γιλμπερίνη ἐν μέσῳ τοῦ χωρίου καὶ πρὸς τὸ ἱερόν τῆς ἐκκλησίας.

»14.—Ἐμείναμεν ἐνταῦθα. Ἀπέναντι τῆς ἐξόδου τοῦ στενοῦ καὶ βορείως ὀλίγον εἶνε ἡ θέσις «Καστράκι» λόφος. Ἦτο εἰς παλαιὰν ἐποχὴν ὠχυρωμένη ἡ θέσις αὕτη.

»15.—Εἰς τὰς 6 π. μ. ἐκκινουμέν. Ἰσταμαι μετὸν τίμιον σταυρὸν εἰς τὰς χεῖρας εἰς τὴν θύραν τῆς ἐκκλησίας καὶ εἰς τοὺς διερχομένους κατὰ λόχους στρατιώτας ἐπαναλαμβάνω τοὺς ἐξῆς λόγους :

«—Παιδιά μου, παλληκάρια μου, μὴ λησμονεῖτε τὴν οἰκτρὰν κατάστασιν τῆς ἐκκλησίας ταύτης. Μὴ λησμονεῖτε τὸ ἀθῶον αἷμα τῶν χριστιανῶν ἀδελφῶν. Παιδιά, ἐκδικηθῆτε! Παιδιά, φέρετε τὸ φῶς τῆς ἐλευθερίας εἰς τοὺς ἀδελφούς μας. Τιμὴ καὶ δόξα σὲ σὰς. Νὰ εἰσθε πειθαρχικοί, ὡς εἰσθε καὶ γενναῖοι στρατιῶται!»

»Μετὰ πορείαν 3)4 τῆς ὥρας ἐκαθήσαμεν μεταξὺ βουνοσειρᾶς καὶ λόφων Καστράκι καὶ Γογομλή. Ἡ θέσις αὕτη λέγεται καὶ στέρνα Κουμζάδων. Μετὰ ἀξιοματικῶν (1) τοῦ τάγματός μου ἀνήλθον εἰς τινα

(1) Ἀλεξ. Συριπισίου, Κ. Δασκαλοπούλου καὶ Δ. Ἀβραάμπτου.

πλαγιὰν τοῦ Καστράκι καὶ ἐκαμαρώναμεν κάτω τὰ εὐζωνάκια καταγινόμενα εἰς τὸ νὰ καθαρίζουν τὰ ὄπλα των.

» Ἀκούω τραγουδοῦ. Μιὰ ὁμάς εὐζώνων τραγουδαί.

»—Παιδιά, λέγω εἰς τοὺς ἀξιωματικούς. ὁ προορισμός μου εἶνε μ ἄλλον μεταξὺ τῶν ἀπλῶν στρατιωτῶν. Νὰ μοῦ ἐπιτρέψετε νὰ ἀφήσω τὴν καλὴν σας συντροφίαν καὶ νὰ πάγω νὰ συντροφεύσω τὰ παλληκάρια ἐκεῖ κάτω ποῦ τραγουδοῦν καὶ νὰ τραγουδήσω καὶ νὰ ψάλω μαζὶ των. Νὰ τοὺς διδάξω, νὰ τοὺς διαπαιδαγωγήσω...

» Μὲ ὀλίγα πηδήματα, ἅτινα κατώρθωσα νὰ κάμω, ἀφοῦ ἐμάζευσα τὸ ράσὸ μου, εὐρέθην εἰς τὸ μέσον τῆς ὁμάδος τῶν τραγουδιστῶν.

» Τὸ ἀπόγευμα ἐφόρεσα τὸ Ἐπιτραχήλιόν μου, ἀνήλθον ἐπὶ βράχου ἕναντι καὶ πλησίον τοῦ τάγματος εἰς κλιτὸν τοῦ Καστράκι καὶ βλέπων πρὸς ἀνατολάς ἔβαλα «εὐλογητὸν» καὶ ἀνέγνωσα σύντομον προσευχὴν, ἐν ἣ συμπεριέλαβον καὶ τὴν τοῦ στρατοῦ εὐχὴν τῆς Ἱερᾶς Συνόδου τῆς Ἑλλάδος. Μετὰ ταῦτα ὠμίλησα πρὸς τοὺς ἄνδρας ὀλίγας λέξεις συγκαρεῖς αὐτοὺς καὶ κεντήσας τὴν φιλοτιμίαν των.

» 16.— Ἐν τῇ αὐτῇ θέσει. Εἰς στρατιώτης, Κωνσταντῖνος Δινάρδος ἐκ Κερκύρας, προσεφέρθη νὰ ἀνταλλάξῃ τὸν μανδύαν του, ὄντα στρατιωτικὸν μὲ τὸν ἰδικόν μου, ὃν ἐφόρουν καὶ ἔστις ἦτο εὐζωνικὸς καί... κοντός.

» Ὁ οὐλαμὸς τῶν πολυδόλων ὑπὸ τὸν κ. Δ. Ἀδράμπον μὲ ἐπεριποιήθη διὰ ζωμοῦ καὶ κρέατος. Εὐγενὴς ἄνθρωπος, ἀλλὰ καὶ παλληκάρι τέλειον.

» Ὁρα 11.30 π. μ. ἠκούσθησαν πυροβολισμοὶ ἀπὸ τὸ χάνι Καρθασαρά. Ἀμέσως παρετάχθησαν καὶ ἐξεκίνησαν οἱ 3 λόχοι τοῦ τάγματός μου (3ου μονίμου). Τὰ πολυδόλα παρετάχθησαν (2 τὸν ἀριθμὸν) εἰς τὸ Καστράκι. Εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τὸν κ. Ἀδράμπον, ὅτι μὲ τὴν πρώτην εὐκαιρίαν θὰ προτιμήσω νὰ μεταβῶ πλησίον τῶν πολυδόλων, νὰ εὐλογήσω ταῦτα. Ἔσπευσα εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Οἱ ἄνδρες ὑπὸ τὸν γενναῖον διοικητὴν των ἦσαν ἔτοιμοι. Ἠγέρθησαν, ἔφεραν σέβας, ἀπεκαλύφθησαν, ἐνῶ ἐγὼ ἐφόρεσα τὸ ἐπιτραχήλιόν μου καὶ κρατῶν εἰς τὴν δεξιὰν χεῖρα τὸν χρυσοῦν μέγαν Σταυρόν μου εἶπον περὶ σου τὰ ἑξῆς :

»—Κύριε ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστέ, εὐλόγησον τὰ πολυδόλα ταῦτα καὶ ἐνίσχυσον καὶ ἐνδυνάμωσον τὸν Διοικητὴν αὐτῶν καὶ τοὺς ὑπ'

αὐτὸν ἄνδρα πρὸς δόξαν τῆς Πατρίδος, ἐλευθερίαν τῶν σκλαδωμένων καὶ τυραννομένων ἀδελφῶν μας καὶ πρὸς θρίαμβον τῆς Ἁγίας σου Ἐκκλησίας, ἦν περιποιήσω διὰ τοῦ ἰδίου τιμίου Ἁγίου Αἵματός Σου. Ἄμην.»

» Ἐκάθησα πλησίον τῶν πολυδύλων ἀναμένων τὴν εὐλογημένην ὄραν. Πλὴν οἱ Τούρκοι πτοηθέντες καὶ ἰδόντες στρατὸν ἔτοιμον νὰ τοὺς ἐπιτεθῆ ἑτράπησαν εἰς φυγὴν ἀπρακτοί. Δὲν εἶχομεν διαταγὰς, ἀλλ' οὐδὲ καὶ ἀρκούσας δυνάμεις διὰ νὰ προχωρήσωμεν.

ΣΗΜ. Ἄν εἶχομεν ἀπὸ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου 20.000 ἀνδρῶν εἰς τὴν Ἠπειρον δὲν θὰ ὑπεφέραμεν κατόπιν τὰ βάραινα τῆς πολιορκίας τοῦ Μπιζανίου.

3.—Ποικίλα σώματα: ἡ δρασίς των ἀπὸ Νικοπόλεως μέχρι Μαυωλιάσσας, Δρίσκου καὶ Μετσόβου. Σημειώσεις ἐξ αὐθεντικῶν «Ἡμερολογίων».

Αὐτόπτης μαρτυρεῖ: «Οἱ ἀνηλεεῖς τύραννοι ἡμῶν, μηδὲως ἀνολογιζόμενοι τὴν ἔμφυτον φιλανθρωπίαν καὶ τὸν εὐγενῆ ἱπποτισμὸν τῶν Ἑλλήνων, εἰς τὸ διαμέρισμα τῆς Τσαμουρίας καίουν χωρία, σφάζουν ἱερεῖς καὶ ἄθωα πλάσματα ὅθεν διέρχονται. καταδιωκόμενοι ὡς λαγῶι ἀπὸ τὰ γενναῖοψυχα παλληκάρια τοῦ Μπότσαρη, Νταφώτη, Ἄριστ. Παππαδιᾶ, Κ. Τζώρτζη καὶ τοῦ τρίτην ἤδη φορὰν πληρωθέντος ἀκαταβλήτου καὶ γενναίου ὀπλαρχηγοῦ Π. Χαραλαμποπούλου τοῦ πληρωθέντος εἰς τὴν κνήμην καὶ νοσηλευομένου εἰς τὸ ἐδῶ Νοσοκομεῖον.

» Κατὰ τὴν τριήμερον μάχην τούτην, συναρθεῖσαν εἰς τὴν περιφέρειαν τοῦ ἡρωϊκοῦ Σουλίου καὶ εἰς τὰ χωρία Γλυκὺ, Ποταμιᾶ, Νεμίτζα καὶ Χόϊκα, τὰ ὅποια δὲν εἰέφυγον καὶ τὸν ἐμπρησμὸν, οἱ πολυαριθμότεροι Τουρκαλβανοὶ Τζάμηδες κατετροπώθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, φονευθέντων ἄνω τῶν πενήτηκοντα καὶ ἀπείρων πληρωθέντων, καίτοι τὸ πλεῖστον τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ἔχουσι ὅπλα Γκρά, ἅτινα κατὰ τὴν ἐκπυρσοκρότησιν ἐκπέμπουσι τολύπας πυκνὰς καπνοῦ.

» Ἐκ τῶν ἀνταρτῶν τοῦ σώματος Παππαδιᾶ ἐφανεύθησαν οἱ ἀντάρται χωρικοὶ Σωτήριος Μπέσιος καὶ Τάκης Κωστάκης ἐπληρωθέντες δὲ οἱ Γ. Πήλιος καὶ Μιχ. Τσουράπης νοσηλευόμενοι εἰς Ἄρταν.

» Ἐκ τῶν ἐμπρησθέντων Σουλιωτικῶν χωρίων ἔνα ἀποφύγωσι τὴν μάχιραν τῶν τυράννων κατέφυγον ἐνταῦθα ἐν Φιλιπιάδι ὁ κάλλι-

στος ἱερεὺς Παπακωνσταντῖνος Οἰκονόμος οἰκογενειακῶς καὶ ἕτεροι δέκα οἰκογένειαί τυχούσαι τῆς δεούσης περιποιήσεως ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων.

» Ἡ ἐγκατάστασις ἐνταῦθα τοῦ κ. Θ. Βελιανίτου ὡς Νομάρχου, τοῦ κ. Λούδρου ὡς τελώνου ὡς καὶ τῶν ὑποδεεστέρων ὑπαλλήλων ἐφείλκυσε τὴν γενικὴν συμπάθειαν καὶ ἐκτίμησιν, διότι ἐκτὸς τοῦ ὑπηρεσιακοῦ ζήλου των, κέκτηνται συνάμα, ἕπερ τὸ καλλίτερον, καὶ τὴν ἐμφυτον καὶ εὐγενῆ ἀδρότητα καὶ συμπεριφορὰν. Πρὸς δέ, ἅπασαι αἱ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ ἀναπτύσσουν ὑπέρμετρον δραστηριότητα διὰ τὴν ἀσφάλειαν καὶ τάξιν, ἥτις οὐδόλως διεσαλεύθη καὶ ἅπαντες εἰσὶν εὐχαριστημένοι...

Κρητες ἐθελονταὶ (ἡμερολόγιον πολεμιστοῦ).

« Τὴν 19 Ὀκτωβρίου περὶ τὴν 4ην πρωϊνὴν ὥραν τὸ σῶμα τῶν ἐθελοντῶν Κρητῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Μάνου ἀνεχώρησεν ἐκ Φιλιππιάδος ἔπου διενυκτέρευσε φθάσαν τὴν προηγουμένην ἡμέραν, διὰ Λαύρου. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως τούτου προηγήθη τὸ πυροβολικὸν μὲ τμήμα στρατοῦ πεζικοῦ καὶ οὐλαμοῦ ἰππέων.

Ἐκ Λαύρου περὶ τὴν 3 μ. μεσημβρινὴν ὥραν ἀνεχώρησε τὸ σῶμα τοῦτο ὑπὸ ραγδαίαν βροχὴν κατευθυνόμενον εἰς Ἁγίους Ἀποστόλους.

Μετὰ πορείαν κοπιώδη ἐπὶ ὁδῶν δυσβάτων διασκελίζων τὸ ἐθελοντικὸν σῶμα τάφρους καὶ χάνδακας πολλούς, διὰ μέσου ἀτραπῶν καὶ ὁρμίσκων μὲ τὴν τύραννον βροχὴν ἐπάνω του περὶ ὥραν 10ην νυκτερινὴν ἔφθασεν εἰς Ἁγίους Ἀποστόλους.

Ἐκεῖ ἐν ὑπαίθρῳ εἰς τὸν βοῦρρον καὶ τὴν λάσπην πλέον ἡναγκάσθη ἄνευ σκηνῶν καὶ ἀντισκηνῶν ἀλλὰ μὲ μίαν κουβέρταν νὰ ριφθῆ εἰς ὕπνον.

Τὸ σῶμα τοῦτο τόσον εἰς Λαύρον ἐγευματίσε μὲ ἄρτον καὶ τυρὸν ἕσον καὶ εἰς τὸ μέρος αὐτὸ ὑπὸ τὸ πυκνὸν τῆς νυκτὸς-σκότος. Οὐδεὶς γογγυσμὸς ἕως διὰ τοῦτο ἠκούσθη.

Περὶ τὴν 4ην πρωϊνὴν ὥραν τὸ σῶμα τῶν ἐθελοντῶν ἐγερθὲν κατηρθύνθη καθ' ἃς ἔλαβε διαταγὰς παρὰ τοῦ Σπηλιάδου ταγματάρχου εἰς Κονίσματα, ἧται εἰς τὰ ὑπερθεν τῆς Νικοπόλεως ὑψώματα. Ἐπορεύθη εἰς μάχην.

Ἡ βροχὴ ἐπιπτεν ἀραιὰ καὶ περὶ τὴν χαραυγὴν ἔπαυσεν ὀλοτελῶς.

Ὁ οὐρανὸς ἦτο μαῦρος ἀπὸ μολυβένια σύννεφα, τὰ ὁποῖα ἐκινητοποιοῦντο εἰς τὰς βουνοσειράς πού διεβαίνομεν.

Τὴν ἐβδόμην καὶ ἡμίσειαν ἐρθάσαμεν εἰς τὴν διαταχθεῖσαν θέσιν, τὰ Κονίσματα.

Ὅτε πρὸς τὰ ἀριστερὰ ἡμῶν καὶ παρὰ τὴν παραλιακὴν ὁδὸν τὴν δημοσίαν τῆς Πρεβέζης τὴν διερχομένην ἐκ τῆς Νικοπόλεως ἠκούσαμεν αἰφνης κρότον τηλεβόλων.

Ἦρξατο ἡ μάχη. Τὸ πυροβολικὸν μας ἔβαλλε κατὰ τῶν δύο πολεμικῶν πλοίων τῶν ὀρμούντων ἐν τῷ Ἀμβρακικῷ τῶν ἐναγχιμαλωσίᾳ οὕτως εἰπεῖν εὐρισκομένων ἀπὸ τῆς ἡμέρας τῆς ἐπιστρατεύσεως.

Τὸν κρότον τῶν τηλεβόλων μας διεδέχθη ὁμοβροντία καὶ κανονισολισμὸς ταχύς καὶ μανιώδης τῶν πολεμικῶν τουρκικῶν, ἅπερ ἀμέσως ἀνεπτύχθησαν εἰς μάχην.

Οἱ κρότοι τῶν τηλεβόλων ἤρχεσαν νὰ γεννήσουν εἰς τὴν ψυχὴν τῶν Κρητῶν ἐθελοντῶν τὸ μένος καὶ τὸν ἐνθουσιασμὸν τῆς μάχης, ὅπως εἰς τοὺς κυνηγετικοὺς κύνας ἢ θέα τοῦ θηράματος.

Ἐν «ζήτῳ» ἠκούσθη ἀπὸ ὅλα τὰ στόματα τῶν ἐθελοντῶν καὶ ὤρμησε τὸ σῶμα διακρεθὲν εἰς δύο τμήματα πρὸς τὰ ἔμπρὸς εἰς συνάντησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν τῆς ὥρας τὸ σῶμα συνητήθη μὲ τὴν προφυλακὴν τῶν Τούρκων.

Εἰς ἓν πρόχωμα ἦσαν εἴκοσι Τούρκοι στρατιῶται, οἵτινες μᾶς ὑπεδέχθησαν μὲ πῦρ ταχύ.

Δὲν παρῆλθον ὅμως εἰμὴ στιγμῆ τῆς ὥρας καὶ τὸ πρόχωμα αὐτὸ ἠλώθη. Οὐδεὶς ἐσώθη τῶν Τούρκων τούτων. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπληγάθη μόνον εἰς σοβαρῶς ὁ Δημ. Παρασκάκης ἐκ τῆς συμπλοκῆς αὐτῆς.

Ὁ Νικόλαος Μιγκλάκης δεῖκνυται ἤρωος πρῶτος συλλαμβάνων ζωντανὸν ἓνα νιζάμην τοῦ ὁποίου φέρει πλέον τὴν πανοπλίαν του.

Ἡ πρώτη αὕτη ἐπιτυχὴς ἐφόδος τόσον ἐνεθουσίασεν ἅπαν τὸ σῶμα, ὥστε πάντες οἱ ἐθελονταὶ ἔτρεξαν ἀνάθεκτοι ἔμπρὸς μὲ φωνάς.

— Ἀπάνω τους, μωρὲ κοπέλλια.

Αὐτὸ ἠκούσθη ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ σώματος καὶ τοῦτο ἅπαν πλέον ὡς θύελλα μὲ τὴν σημαίαν του ἐπὶ κεφαλῆς, ἦν ἔφερε τὸ γενναῖον παλληκάρι ὁ Σταμάτιος Μαλιντρέτος, ἐρρίφθη κατ' ἐπάνω τῶν Τούρκων.

Λέν παρήλθε πολλή ὥρα, ὅποτε τὸ πυροβολικὸν τοῦ στρατοῦ τὸ μὲν ἐν ἐκ τῶν πολεμικῶν τῶν Τούρκων ἐδύθισε, τὸ δὲ ἕτερον κατέστη ἐκτὸς μάχης διὰ πυρὸς εὐστόχου.

Ἐνταῦθεν ἀρχεται ἡ δρᾶσις τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τῶν ἐθελοντῶν Κρητῶν.

Ἀνάγκη νὰ γνωρίζετε τὰς θέσεις τοῦ ἐχθροῦ διὰ νὰ θαυμάσητε τὴν εὐστοχον κινητοποίησιν τοῦ ἐθελοντικοῦ σώματος τῶν Κρητῶν.

Ἡ ἀρχαία Νικόπολις, ἐρ' ἦς ἦτο ὁ ἐχθρὸς, διατώζει ἐρείπια τοῦ φρουρίου τῆς, ἅπερ ἐκτείνονται ἐν εἴδει λιμενοβραχίονος ἀπὸ ἀνατολῶν πρὸς δυσμᾶς, ἐπὶ τῆς πεδιάδος τῆς Νικοπόλεως, ἥτις ἀπέχει μίαν ὥραν τῆς Πρεβέζης. Ἐπὶ τῶν ἐρειπίων αὐτῶν, ἅπερ ἡ δημοσία ὁδὸς Πρεβέζης διασχίζει, ἦτο τοποθετημένος ὁ ἐχθρὸς ἀνερχόμενος εἰς χιλίους διακοσίους ἀνδρας τακτικοῦ στρατοῦ καὶ ἀτάκτων Ἀλβανῶν. Τὸ μὲν πυροβολικὸν του εἰς τὰ ὑψώματα τὰ παρακείμενα τῶν ἐρειπίων καὶ ἀριστερὰ τῆ εἰσιόντι εἰς Πρέβεζαν εἰς τὰς θέσεις Ἀνάληψις καὶ Πασσᾶ Βρούσι, τὸ δὲ περικλὸν ἐπὶ πάντων τῶν χαρρακωμάτων αὐτῶν τῶν ἐρειπίων τοῦ φρουρίου καὶ τῶν ἐλαιῶνων τῶν συνεχομένων μετὰ τῶν ἐρειπίων.

Τὰ σώματα τοῦ τακτικοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ πυροβολικοῦ καὶ ἐθελοντῶν Κρητῶν καὶ τῶν ὑπὸ τὸν Κώσταν Τζώρτζην διακοσίων Ἡπειρωτῶν εἶχον τοποθετηθῆ πρόσθεν τῆς Νικοπόλεως ἐπὶ τῶν ἀμφιθεατρικῶς ἐκτεινομένων βουνοσειρῶν τῶν δεσποζόντων τῆς Νικοπόλεως, ὑψωμάτων γνωστῶν ὑπὸ τὸ ὄνομα «Κονίσματα».

Πρῶτον ἐκ τῶν σωμάτων τούτων τὸ ἐθελοντικὸν σῶμα τῶν Κρητῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μάνου ἐκινήθη πρὸς τὰ δεξιὰ μὲ κατεύθυνσιν νὰ καταλάβῃ διὰ πλευρικήσ κινήσεως τὴν ἄκραν τῶν ἐν εἴδει βραχίονος ἐκτεινομένων ἐρειπίων.

Ὁ Μάνος, ὁ γλυκὺς αὐτὸς καὶ εὐγενὴς ἀνθρωπος, ὁ ἐν πολέμῳ εἰς ὄλος μένος ὀρμὴ καὶ ἀπειλή, ἐπὶ κεφαλῆς μὲ τοὺς ἀληθεῖς γίγαντας ἀρχηγούς του κ. κ. Δ. Μαλιντρέτον, Ε. Κλάδον καὶ Π. Παρασχάκη καὶ τοὺς ἡμίσεις ἀνδρας τοῦ σώματος, τοὺς ἑτέρους ἡμίσεις ὡς ἐπισθοφυλακὴν τοποθετήσας, δι' ἐπιθέσεως ἦν ἀπὸ 800 μέτρων ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν, κατῴρθωσε νὰ ἀλώσῃ τὴν ἄκραν αὐτὴν τοῦ ἐρειπωμένου φρουρίου, ἀφοῦ ἐξετόπισε τὸν ἐχθρὸν ἐκεῖθεν μὲ τὰς ἐξῆς ζημίας. Τὸν τραυματισμὸν ἐνός ἀρχηγοῦ τοῦ σώματος Παρασχάκη εἰς τὴν

δεξιὰν χεῖρα σοβαρῶς, τὸν ἀκίνδυνον τρεῖς τραυματισμὸν τοῦ αὐτοῦ τοῦ ἰδίου Μάνου εἰς τὴν χεῖρα καὶ τὰ σκέλη καὶ τὸν τραυματισμὸν ἐνίων τοῦ ἀνδρῶν 12 τὸν ἀριθμὸν.

Ἄμα τῇ καταλήψει τῆς ἄκρας αὐτῆς τοῦ ἐρειπωμένου φρουρίου ἢ μίᾳ κατόπιν τῆς ἄλλης ἀλληλοδιαδόχως ἐπιπτον εἰς χεῖρας τοῦ σώματος αἱ θέσεις.

Ἡ μάχη διήρκεσεν ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς μέχρι τῆς 3 μ. μ., ὅτε χάρις εἰς τὴν κυκλωτικὴν αὐτὴν κίνησιν τοῦ ἐθελοντικοῦ σώματος τῶν Κρητῶν καὶ τὴν ἀνδρείαν τῶν ἐξ Ἡπείρου ἐθελοντῶν ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Κώστα-Τζώρτζη, καὶ τὸ εὐστοχον πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ μας βάλλοντος ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ ἐχθροῦ, ὕπερ ἠγαγκάσθη ταχέως νὰ σιωπήσῃ, ἡ μάχη ἔπαυσε καὶ οἱ ἐχθροὶ οἱ διασωθέντες ἐγκαταλείψαντες τὰς θέσεις τῶν κατέφυγον δρομαίως εἰς τὴν Πρέβεζαν, κλεισθέντες ἐντὸς τοῦ φρουρίου τῆς.

Παύσαντος τοῦ πυρὸς ὁ κ. Μάνος ὕψωσε τὴν σημαίαν τοῦ σώματος τοῦ πρῶτον ἐπὶ τοῦ πυροβολείου τῆς Ἀναλήψεως καὶ ἀκολούθως ἐπὶ τοῦ ἐτέρου πυροβολείου, ὕπερ εἶχε καταλάβῃ ὁ ἀρχηγὸς κ. Μυλωνάκης καὶ οὕτω ἐκυριεύθη ἡ Νικόπολις.

Ἐφρονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν ἐκ τῶν ἐχθρῶν 150, αἰχμάλωτος μόνον εἰς, ὅστις παρεδόθη εἰς τὸν στρατὸν ἐκ μέρους τοῦ κ. Μάνου συλληφθεὶς καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδεὶς ἐφρονεύθη, ἐτραυματίσθησαν μόνον σοβαρῶς οἱ πλείστοι 15 ἄνδρες.

Περιήλθον εἰς χεῖρας τοῦ ἐθελοντικοῦ σώματος πλείστα λάφυρα, ὅπλα, ξίφη, μανδύαι, σιχηναί, ἕξ πυροβόλα, ἐν τοπομαχικῶν καὶ τρία μικρότερα πυροβόλα καὶ ἄφθονα πολεμοφόδια.

Περὶ τὴν δεῖλην τῆς ἡμέρας ταύτης τὸ πυροβολικὸν μας τοποθετηθὲν εἰς τὴν θέσιν Ἀνάληψις, ὅπου ἦτο πρότερον τὸ τουρκικὸν πυροβολεῖον, ἔρριψε τέσσαρας βολιδοφόρους θείδας κατὰ τῆς Πρέβεζης, ὧν ἡ μίᾳ εὐρούσα τὸ φρούριον ἐνέσπειρε πανικὸν εἰς τὸν ἐχθρόν, ὅστις τῇ ἐπεμβάσει ἦν ἐπεζήτησε τῶν προξένων καὶ τῶν προκρίτων Χριστιανῶν, παρέδωκε τὴν πόλιν περὶ τὴν 3ην πρωϊνὴν τῆς Κυριακῆς.

Οὕτως ἠλώθη καὶ ἡ Πρέβεζα.

Ἐπέεα ἀφήγησις ὀφειλομένη εἰς ἀνώτερον ἀξιωματικόν.

«Τὸ στρατιωτικὸν σῶμα, μοι εἶπεν ὁ ἐν λόγῳ ἀξιωματικὸς, ὕπερ

εἶχον ἐντολήν νὰ βαδίσῃ κατὰ τῆς Πρεβέζης, ἦτο μικτόν, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ γενναίου ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ καὶ μέλους τοῦ Ἐπιτελείου Σπηλιάδου. Μετ' αὐτοῦ εἶχον συνενωθῆ καὶ Κρητικὸν ἐθελοντικὸν σῶμα ὑπὸ τὸν Κ. Μάνον ὡς καὶ Ἡπειρωτικὸν ὑπὸ τὸν Ζαχαράκην.

»Τὴν μ. μ. τῆς Παρασκευῆς ἐλάβομεν τὴν διαταγὴν ὅπως, ἀναχωροῦντες ἐκ τοῦ λόφου ἔνθα ἡμεθα ἐστρατοπεδευμένοι, διευθυνθώμεν πρὸς συνάντησιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸν ὁποῖον ἠλπίζομεν νὰ καταλάβωμεν ἐξ ἀπροόπτου. Βροχὴ ραγδαισιότατῃ ἐπιπτε καθ' ἣν στιγμὴν ἐξεκινήσαμεν. Διηύσαμεν ἐπτὰ περίπου χιλιόμετρα καὶ ἐφθάσαμεν εἰς τὸ Μοναστήριον τῶν Ἀγίων Ἀποστόλων, ἔνθα καὶ ἐστρατοπεδεύσαμεν ὑπὸ βροχὴν πάντοτε. Τὴν ὃ 1)2 πρωϊνὴν ὥραν ἀνελάβομεν καὶ πάλιν τὴν πορείαν διευθυνόμενοι πρὸς τοὺς παρὰ τὴν Νικόπολιν λόφους, οὓς εἶχομεν ἐντολήν νὰ καταλάβωμεν ὡς δεσπόζοντες τοῦ μέρους. Ἡ βροχὴ ἐξακολουθεῖ πάντοτε. Ἡλπίζομεν, ὡς σὰς εἶπον, ὅτι θὰ καταλάβωμεν ἐξ ἀπροόπτου τοὺς Τούρκους, φαίνεται ὅμως ὅτι αὐτοὶ εἶχον εἰδοποιηθῆ, καθ' ὅσον μόλις τὸ πεζικόν μας ἐπροχώρησε, δύο τουρκικὰ πυροβολεῖα, εὕρισκόμενα ἐπὶ τῶν λόφων, ἤρχισαν βάλλοντα ἐκ τῶν ἔμπροσθεν κατ' αὐτοῦ, ἐνῶ συγχρόνως τὸ Τουρκικὸν πεζικόν μας ἐπροχώρησε, δύο τουρκικὰ πυροβολεῖα, εὕρισκόμενα εἰς τὰ δεξιὰ μας ἤνοιγαν πῦρ ὁμαδὸν ἐναντίον μας. Ἀριστερόθεν εἶχομεν τὴν θάλασσαν, κατὰ προηγουμένην δὲ διαταγὴν ἀνεμένομεν τὴν ἐμφάνισιν τῶν δύο κανονιοφόρων μας τοῦ Ἀμβρακικοῦ, αἵτινες εἶχον τὴν ἐντολήν νὰ προσβάλουν τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα. Αἶφνης ὅμως καὶ παρ' ἐλπίδα διακρίνομεν ἐμφανιζομένην τὴν Τουρκικὴν βενζινακτὸν τῆς Πρεβέζης, ἣτις πάραυτα ἤνοιξε πῦρ καὶ αὐτὴ διὰ τῶν μυδραλλιοβόλων τῆς. Ἡ στιγμὴ ἦτο κρίσιμος. Τὸ πεζικόν μας ὑφίστατο ἐκ τριῶν συγχρόνως μερῶν τὸ πῦρ, ἐνῶ τὸ ἀνώμαλον ἔδαφος ἐδυσκόλευε τὰς κινήσεις τοῦ ἰδικοῦ μας πυροβολικοῦ, ἀποτελουμένου ἐξ ὀκτώ πυροβόλων.

»Καὶ τότε ἀνεφάνη ὀλόκληρος ἡ ἀνδρεία τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τὸ πῦρ δὲν ἤρχεσε νὰ σταματήσῃ τοὺς ἀνδρας, οἵτινες ἐξηκολούθουν βαδίζοντες πρὸς κατάληψιν τῶν λόφων. Συγχρόνως τὸ πυροβολικόν μας τοποθετηθὲν ἀνοίγει τὸ πῦρ. Ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Χαβίλης διευθύνει τὸ πυροβόλον του κατὰ τῆς τουρκικῆς βενζινακάτου

καὶ μὲ τὴν τρίτην εὐστοχον βολὴν τοῦ τὴν προσβάλει καιρίως. Ἡ βενζινάκατος καιομένη ἀρχίζει νὰ βυθίζεται. Καὶ ἐνταῦθα ὀφείλω νὰ ὁμολογήσω ὅτι οἱ ἐπ' αὐτῆς ἐπιβαίνοντες ἐπέδειξαν ἀνδρείην ἐπαινετήν, διότι, ἐνῶ διηθύθονον τὸ καιόμενον σκάφος πρὸς τὴν ξηράν, ἐξηκολούθουν νὰ πυροβολοῦν διὰ τῶν μυδραλλιοβόλων, μέχρις οὗ ἐβυθίσθησαν.

» Ἡ μάχη τότε ἤρξατο κλίνουσα ὑπὲρ ἡμῶν. Τὸ πυροβολικόν μας, ἐλεύθερον ἐξ ἀριστερῶν, στρέφεται κατὰ τῶν τουρκικῶν πυροβολείων τῶν λόφων, ἅτινα ἀναγκάζονται νὰ σιγήσωσι. Τότε καταλαμβάνομεν τοὺς λόφους καὶ στρέφομεν τὸ πῦρ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ πεζικοῦ, τὸ ὅποιον ἐκδιωχθὲν μὲ μεγάλας ἀπωλείας, ὑποχωρεῖ καὶ ὀχυρώνεται εἰς τὰ ἱστορικά ἐρείπια τῆς Νικοπόλεως.

» Κύριοι πλέον τοῦ πεδίου, διευθύνομεν ὅλας τὰς δυνάμεις κατὰ τῆς Νικοπόλεως, ὅπως ἐκτοπίσωμεν καὶ ἐκεῖθεν τοὺς Τούρκους καὶ ὠθήσωμεν αὐτοὺς πρὸς τὴν Πρέβεζαν.

» Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀπεδείχθη καὶ ἡ γενναιότης τῶν ἀξιωματικῶν, οἵτινες ἤγουντο τοῦ στρατοῦ. Ὁ διοικητὴς Σηπλιάδης, ὁ Ἰλαρχος Γαβριαλάκης καὶ ὁ ἀνθυπὶλαρχος Γεώργιος Μελάς, ἀδελφὸς τοῦ Μακεδονομάχου Παύλου Μελά, ζητοῦντες νὰ ἐνθαρρύνωσι τὸν στρατόν, διευθύνονται ἐπιπλοὶ ἐπὶ τινος ὑψώματος καὶ ἵστανται εἰς τὴν κορυφὴν αὐτοῦ, ἀποτελοῦντες θαυμάσιον στόχον, καθ' οὗ οἱ Τούρκοι διευθύνουσι τὰς σφαίρας των. Ἡ στιγμὴ ἦτο ὑπέροχος. Οἱ τρεῖς ἀξιωματικοί, ἀκίνητοι, ἀδιάφοροι διὰ τὰς συριζούσας σφαίρας, ἀψηφούσι τὸν θάνατον. Καὶ ὁ θάνατος τοὺς σέβεται. Οἱ στρατιῶται ἐκπληκτοὶ, θαυμάζοντες τὸν ἥρωισμόν τῶν ἀνωτέρων των, διπλασιάζουν τὰς δυνάμεις των. Ἄλλ' ἐὰν αἱ σφαῖραι ἐσεβάσθησαν τὴν αὐτοθυσίαν τῶν Ἑλλήνων ἀξιωματικῶν, δὲν ἐσεβάσθησαν ὅμως καὶ τοὺς ἴππους των. Πρῶτος τραυματίζεται ὁ ἵππος τοῦ διοικητοῦ κ. Σηπλιάδου καὶ ἀμέσως μετ' αὐτὸν ὁ τοῦ Ἰλαρχοῦ Γαβριαλάκη. Παρέρχονται ὀλίγα δευτερόλεπτα καὶ ὁ μόνος σῶος ἵππος τοῦ ἀνθυπὶλαρχοῦ Γ. Μελά τίπτει κερυνοδόπληκτος, βληθεὶς ὑπὸ τριῶν συγχρόνως σφαιρῶν εἰς τὸ στήθος καὶ τὴν κεφαλὴν, καὶ πίπτων παρασύρει καὶ τὸν ἀναβάτην του, τοῦ ὁποῦ οὗ πούς περιπλέκεται ὑπὸ τὸ σῶμα τοῦ φονευθέντος ζώου. Οἱ Τούρκοι, βάλλοντες ἀπὸ 700 περίπου μέτρων, βλέπουν τὰ συμβαίνοντα καὶ διπλασιάζουν τὰς προσπαθείας των, ὅπως φονεύσουν τοὺς

ἀξιωματικούς. Καί εἶνε βέβαιον ὅτι ὁ κ. Μελάς θὰ ἐφρονεῖτο ὡς ἀδυνατῶν νὰ κινηθῆ, ἀν μὴ ἐσπευδε νὰ τὸν ἀνασύρῃ ὑπεγεύρων τὸ σῶμα τοῦ ἵππου ὁ διοικητὴς Σπηλιάδης, καθ' ἣν στιγμὴν ἀκριβῶς σφαίρα τουρκικὴ διεπέρα τὸν μανδύαν τοῦ γενναίου ἀνθυπιδάρχου, χωρὶς εὐτυχῶς νὰ τὸν θίξῃ.

»Οἱ τρεῖς ἀξιωματικοὶ ἵππευσαν πάραυτα ἄλλους ἵππους στρατιωτῶν καὶ ἐξηκολούθησαν ἐποπτεύοντες τὴν μάχην. Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὸ πυροβολικὸν ἐπετέλει θαύματα. Ἡ εὐστοχος βολὴ τῶν πυροβολητῶν ἐκτοπίζει τὸν ἐχθρόν, ὅστις κλονίζεται.

»Εἰς τὴν στιγμὴν ταύτην ὁ Σπηλιάδης κατανοῶν ὅτι ἡ τόλμη θὰ θέσῃ τέρμα εἰς τὴν μάχην, ὄρμᾳ ἀκάθεκτος πρὸς τὰ ἐμπρός, ὑπερβαίνει καὶ τὸ πεζικὸν ἀκδημὴ καὶ πρῶτος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἔλου στρατοῦ ρίπτεται ἐπὶ τῶν ἐρείπειων. Οἱ ἄνδρες ἐνθουσιάζονται. Τὸν ἀκολουθοῦν πετῶντες. Τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ἐρείπια, ὀπισθεν τῶν ὀπίωον ἦσαν ὠχυρωμένοι οἱ Τοῦρκοι, κυριεύονται ἐξ ἐφόδου, ἐνῶ τὸ πυροβολικὸν διευθύνει ἤδη τὰς βολὰς τοῦ πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς Πρεβέζης, πρὸς ἣν ἀτάκτως τρέπονται οἱ Τοῦρκοι.

»Τὴν στιγμὴν ταύτην ἐν τουρκικὸν πυροβόλον, ὅπερ ἐνομιίσθη ὡς καταστραφέν, ἤρξατο βάλλον αἰφνιδίως, ἀλλ' ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ τὰ ἑλληνικὰ πυροβόλα στραφέντα κατ' αὐτοῦ τὰ ἠνάγκασαν νὰ σιγήσῃ.

»Οἱ Τοῦρκοι εἶχαν νικηθῆ κατὰ κράτος.

»Τὴν 4ην μ. μ. ὥραν οἱ Ἕλληνες ἐκυρίευσαν τὰ δύο τουρκικὰ πυροβόλαια ἐκ 4 συγκείμενα πυροβόλων καὶ τὴν 5ην ὥραν οὐδεὶς πλέον Τοῦρκος εὗρισκετο ἐξωθεν τῆς Πρεβέζης, καθ' ἣς ἤρξατο τακτικὴ πολιορκία.

»Ἡ μάχη αὕτη τῆς Νικοπόλεως, τῆς ὁποίας τὰ ἐρείπια διπλῆν ἔτι ἀποκτώσιν ἱστορικὴν σημασίαν, διήρκεσε 10 ὀλοκλήρους ὥρας.

»Ἐγενόμεθα ἀτόχοι ὄχι μόνον τῶν πυροβόλων, ἀλλὰ καὶ πλήθους πυρομαχικῶν, σιγητῶν καὶ ἄλλων. Ἡ μάχη λογίζεται ὡς σοβαρωτάτη, καθ' ὅσον καὶ αἱ κυριευθεῖσαι θέσεις ἦσαν ὀχυρώταται καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπέδειξαν ἐρρωμένην ἀντίστασιν καὶ θαυμαστὴν γενναϊότητα.

»Ὁ ἑλληνικὸς στρατός, ἀπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ μέχρι τοῦ τελευταίου ὀπλίτου, ἐπραξε τὸ καθήκον των. Καὶ μεταξὺ τῶν πρώτων ὀφειλομένων ἀναφῆρωμεν τὸν γενναϊότατον Δούλην, διοικούντα τὸ πεζικόν, ἐπέδειξαντα ἡρωισμόν. Ἐπίσης καὶ λοχαγόν τινα τοῦ πεζικοῦ, οὗτινος τὸ

ὄνομα δυστυχῶς μοῦ διαφεύγει τὴν στιγμὴν ταύτην, ἀλλ' ὅστις θὰ ἀναφερθῆ βεβαίως εἰς τὴν ἡμερησίαν διαταγὴν. Ὁ λοχαγὸς οὗτος καθ' ἑλπὴν τὴν διάρκειαν τῆς μάχης παρέμενον ὀρθοῖς διακανονίζων τὴν βολὴν τῶν στρατιωτῶν.

» Ἀπὸ τῆς ὄγης ἐσπερινῆς ὥρας τοῦ Σαββάτου ἤρξατο, ὡς εἶπον, ἡ πολιορκία τῆς Πρεβέζης.

» Ἐν τῇ μεταξὺ ἐντὸς τῆς πόλεως, ἔνθα εἶχε κλεισθῆ ὁ τουρκικὸς στρατὸς, διεξίγοντο συσκέψεις, εἰς ἃς ἔλαβον μέρος ἡ Α. Σ. ὁ Μητροπολίτης Πρεβέζης, οἱ πρόκριτοι τῆς πόλεως, ὁ μουτεσαρίφης, ὁ στρατιωτικὸς διοικητὴς καὶ ὁ Δήμαρχος. Κατὰ τὰς συσκέψεις ταύτας ἀνεγνωρίσθη τὸ ἄστοχον τῆς ἀντιστάσεως, οὕτω δὲ τὴν 4 1)2) πρωϊνὴν τῆς Κυριακῆς οἱ τρεῖς προμνησθέντες καὶ οἱ πρόξενοι Ἀγγλίας, Ρωσσίας καὶ Αὐτρίας μετὰ τοῦ διερμηνέως τῆς Διοικήσεως, ἐξεληθόντες τῆς πόλεως, ἦλθον εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, κομίζοντες τοὺς ὄρους, ὑφ' οὗς θὰ παρεδίδοτο ἡ Πρέβεζα.

» Οἱ Τούρκοι ἐζήτησαν ὅπως ἐξασφαλισθῆ ἡ ζωὴ καὶ ἡ περιουσία τῶν κατοίκων καὶ ὅπως ἐπιτραπῆ εἰς τοὺς ἀξιωματικούς ν' ἀναχωρήσουν φέροντες τὰ ἔξληκτα των, ὅπου ἤθελον τοὺς ἀποστείλει οἱ Ἕλληνες. Ὁ λοιπὸς στρατὸς θὰ παρέδιδε τὰ ὅπλα, οἱ πάντες δὲ ν' ἀποσταλῶσι δι' Ἑλληνικῶν πλοίων ὅπου ἤθελον διαταχθῆ. Οἱ ὄροι οὗτοι ἐγένοντο δεκτοὶ καὶ οὕτω μετὰ τινος ὥρας ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰσῆρχετο νικηφόρος εἰς Πρέβεζαν.

» Τί συνέβη τὴν στιγμὴν ἐκείνην, εἶνε ἀδύνατον νὰ σᾶς περιγράψω. Οἱ κάτοικοι ἔβλοο τῆς Πρεβέζης, ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά, κλαίοντες, φωνάζοντες, πηδῶντες, ἀλαλάζοντες ἐρρίπτοντο ἐπὶ τῶν στρατιωτῶν, τοὺς ἐνηγκαλίζοντο καὶ τοὺς ἠσπάζοντο. Ζητωκραυγαὶ ἐξερχόμεναι ἐκ βάθους καρδίας ἐπλήρουν τὸν ἀέρα. Καὶ μέχρι τῆς στιγμῆς αὐτῆς ἀκόμῃ, οἱ κάτοικοι τῆς Πρεβέζης δὲν τολμοῦν νὰ πιστεύσουν εἰς τὴν εὐτυχίαν των θεωροῦντες ὡς ὄνειρον τὸ γεγονός ὅτι ἐπὶ τῶν φρουρίων τῆς πόλεως κυματίζει ὁ Σταυρὸς.

» Οἱ παραδοθέντες αἰχμάλωτοι εἰσὶν οἱ ἐξῆς: Στρατιῶται τακτικοὶ 450 καὶ 40 ἀξιωματικοί. Ἐκτὸς ὁμῶς αὐτῶν συνελήφθησαν καὶ 150 ἄτακτοι Ἀλβανοὶ μετὰ 10 ἀρχηγῶν των, οἵτινες ἤσαν ἔτοιμοι νὰ προδοῦν εἰς δηώσεις καὶ σφαγὰς κατὰ τῶν Χριστιανῶν. Ὑπάρχουν βε-

βασιότητες ὅτι κρύπτονται ἐν Πρεβέζῃ καὶ ἄλλοι Ἄλβανοί, οἵτινες καταζητοῦνται ἤδη.

» Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης 55 ἐν ὄλῳ, ἐξ ὧν 5 — 6 μόνον νεκροί, οἱ δὲ λοιποὶ τραυματῖαι, μεταξὺ τῶν ὁποίων εἰς ἀνθυπολοχαγός.

» Κατόπιν συνελήφθησαν ἐν Πρεβέζῃ καὶ ἄλλοι αἰχμάλωτοι, οἵτινες ἐκρύπτοντο. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν καὶ 15 ἀκόμη ἀξιωματικοί. Οἱ ἐν Πρεβέζῃ συλληφθέντες καὶ παραδοθέντες ἀνέρχονται ἤδη εἰς 815.»

Σ.Σ.— Ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως, ὅλας τὰς λεπτομερείας ταύτας καὶ τὰς ἀφορώσας τὰς λοιπὰς ἐν Ἠπείρῳ ἐπιχειρήσεις θὰ ἴδωμεν περαιτέρω ἐν τῇ ἐκδόσει τῆς δράσεως τοῦ «Μικτοῦ Στρατεύματος Ἠπείρου».

» Ἡ 28 Ὀκτωβρίου, γράφει αὐτόπτης, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ὄντως χειμερινὴ ἡμέρα, μὲ βροχὴν ραγδαιοτάτην διαρκέσασαν καθ' ὅλον τὸ εἰκοσιτετράωρον. Πολλὰ χροὶ αἱ συγκοινωνίαι διεκόπησαν, καὶ αὐτὸ δὲ τὸ ταχυδρομεῖον καθυστέρησεν ἐν μέρει, μεγάλου μέρους αὐτοῦ ἀναμενομένου σήμερον.

» Εἰς τὸ ἐνταῦθα νοσοκομεῖον ἐκομίσθησαν εἴκοσι περίπου τραυματῖαι τῆς τελευταίας τριημέρου μάχης, τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν τραυματισμένων εἰς τοὺς πόδας καὶ τὰς χεῖρας. Τινὲς ἐξ αὐτῶν νοσηλεύονται εἰς τὸ οἶκημα τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὅπερ διευθύνουν ἡ ἰατρός Δις Μαρία Καλαποθάκη καὶ ὁ χειρουργὸς ἰατρός κ. Σαβ. Σαβδάκης.

» Δὲν θὰ ἦτο περιττὸν ν' ἀναφέρωμεν δι' ὀλίγων τὰ τῆς λειτουργίας τοῦ τμήματος τούτου τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, ὅπερ, λαμβανομένων ὑπ' ὄψιν τῶν συνθηκῶν, ὑφ' ἃς ἐγκατεστάθη, ἀποτελεῖ ὁμολογουμένως ἐπικινὸν διὰ τοὺς διοργανωτὰς αὐτοῦ καὶ καθιστᾷ ἥρωας τοὺς ἐν αὐτῷ.

» Τὸ ἐν λόγῳ τμῆμα εἶνε τὸ τρίτον φορητὸν νοσοκομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἀποτελεῖται ἐκ τῶν δύο διευθυντῶν, πέντε ἄλλων βοηθῶν ἰατρῶν, τῆς τελετοφοίτου ἰατροῦ Δος Κωνσταντίνου Χατζηγιάννη ἐξ Ἰωαννίνων, τῶν Δων Πανουσοπούλου καὶ Μαριάνθ. Δρακονταειδῆ, 8 φοιτητῶν τῆς ἰατρικῆς καὶ 7 κατωτέρων ὑπαλλήλων.

» Τὸ Νοσοκομεῖον διαθέτον 25 σκηνὰς καὶ περὶ τὰς 60 κλῖνας ἦτο προσωρισμένον καὶ εἶνε νὰ συνοδεύῃ τὸν προελαύνοντα στρατὸν καὶ

παρέχη τὴν ἄμεσον ἀρωγὴν του εἰς τοὺς τραυματίας. Κατὰ ρητὴν ὁμως ἀπαγόρευσιν τοῦ στρατηγοῦ Σαπουντζάκη δὲν ἐπετράπη τόσον εἰς ἄλλους ὅσον καὶ εἰς τὸ νοσοκομεῖον τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ νὰ προχωρήσῃ πέραν τῆς γραμμῆς, ἐνθα εἶνε ἐγκατεστημένον τὸ Ἀρχηγεῖον. Οὕτω παρέστη ἀνάγκη ὅπως ὁ Ἐρυθρὸς Σταυρὸς ἐγκατασταθῇ ἐν Ἄρτῃ καὶ εἰς οἶκημα ἕως ἀκατάλληλον.

» Ἐστήθησαν ὅπως—ὅπως 40 κλῖναι καὶ μεμέσα ἐλάχιστα ἤρξατο λειτουργοῦν τὸ νοσοκομεῖον χάρις εἰς τὰς ἀκαμάτους ἐνεργείας τῆς Δος Μ. Καλαποθάκη, τοῦ ἱατροῦ κ. Σαββάκη καὶ τῶν συνεργατῶν των.

» Ἡ ἔλλειψις τροφίμων, ἣτις ἤρξατο γενομένη αἰσθητὴ ἐν Ἄρτῃ συνεπέα τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἀμβρακικοῦ, καθίστα ἐπαισθητοτέρας τὰς δυσχερείας, καθ' ὧν εἶχον νὰ παλαίσουν οἱ εἰρηνικαὶ αὐτοὶ στρατιῶται τοῦ πολέμου.

» Καὶ δὲν λέγω ὑπερβολὴν, ἐὰν βεβαιώσω, ὅτι οἱ ἀποτελοῦντες τὸ τμήμα τοῦτο τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἀνεδείχθησαν ἥρωες ἴσοι τοῦλάχιστον πρὸς τοὺς μαχομένους σήμερον εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια.

» Ἐν τῷ Ἐρυθρῷ Σταυρῷ νοσηλεύονται νῦν 25 τραυματῖαι καὶ 5 ἀσθενεῖς στρατιῶται. Πλὴν ὁμως τούτων, ὁ Σταυρὸς περιθάλλει καθ' ἐκάστην στρατιώτας κρυολογήσαντας, ἐνδύει ἐθελοντάς, παρέχει ὀλίγην τροφήν εἰς τοὺς πεινῶντας. Ὁ ρουχισμὸς ἰδίως, δι' οὗ εἶνε ἐφωδιασμένος, ἀπέδῃ εὐεργετικὸς διὰ τοὺς ἀνδρας, οἵτινες βραχύντες δὲν ἔχουν ἄλλα πρὸς ἀλλαγὴν.

» Ἐφ' ὅσον προχωροῦν αἱ ἡμέραι, ἐπὶ τοσοῦτον καθίσταντο γνωστὰ καὶ διάφορα γεγονότα τῆς ἡρωϊκῆς μάχης τῆς Νικοπόλεως. Τὰ σταχυολογῶ ὅπως τὰ ἤκουσα.

» Τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Μάνον Κρητικὸν ἐθελοντικὸν σῶμα ἀνεδείχθη ἀντάξιον τῆς φήμης του. Ἀνῆλθε πρῶτον εἰς τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα μετὰ ταχύτητα προκαλοῦσαν τὸν θαυμασμόν.

» Τὸ πυροβολεῖον τοῦ Πασσᾶ Ἰδρίς κατέλαβεν ὁ Κρῆς ὄπλαρχηγὸς Ἰωάννης Μυλωνάκης μετ' ἐλάχιστων ἀνδρῶν καταλαβὼν αὐτὸ ἐξ ἐφόδου.

» Κατὰ τοῦ πυροβολεῖου τῆς Ἀναλήψεως ἔβαλε τὸ ἑλληνικὸν πυροβολικόν, μετὰ τόσης ὁμως ταχύτητος ἐβάδισαν κατ' αὐτοῦ οἱ Κρῆ-

τες καὶ τὸ κατέλαβον, ὥστε οἱ Ἕλληνες πυροβοληταὶ δὲν εἶχον προφθάσει νὰ ἀντιληφθῶσι τὴν γενομένην ἀλλαγὴν καὶ ἐξηκολούθουν νὰ βάλωσι κατ' αὐτοῦ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι ὕψωσαν τὴν σημαίαν ζητωκραυγάζοντες.

» Ἱστορικὴ εἶνε ἡ πολεμικὴ κραυγὴ τῶν Κρητῶν.

«— Ἀπάνω των, μωρὲ κοπέλλια! Οὐ! οὐ! Ἐσπάσαμέτσι! Τὴν ἐπάθανε οἱ σκύλλαι!»

» Καὶ οἱ Τούρκοι ἐξαλλοὶ πρὸ τοῦ ἀλαλαγμοῦ αὐτοῦ ἐτρέποντο εἰς ἄτακτον φυγὴν.

» Δύο ἐξ αὐτῶν εἶχον διέλθει θολωτὸν τι μέρος ὑψοῦντες τὰς χεῖρας εἰς ἔνδειξιν ὑποταγῆς. Ὁ εἰς μάλιστα εἶχεν ἀρχίσει νὰ τρέμῃ φωνάζων «ἀμάν! ἀμάν!» Ὁ Μάνος αὐτοπροσώπως τὸν ἐπλησίασε καὶ τὸν ἐδεβαίωσεν ὅτι δὲν διατρέχει κίνδυνον ἢ ζωὴ του. Καθ' ἣν ὁμῶς στιγμὴν τοῦ ὠμίλει, ὁ δεύτερος Τούρκος ἐπυροδόλησε κατὰ τῶν Κρητῶν προδοτικῶς ἐκ τῶν ὀπισθεν ἄνευ εὐτυχῶς ἀποτελέσματος. Τότε ὁ Κρῆς Στυλιανὸς Κατάκης τὸν ἐφόνησε καὶ κατέσχε τὸ ὄπλον του ὡς λάφυρον.

» Ἦρως ἀνεδείχθη καὶ ὁ ὄπλαρχηγὸς Δημήτριος Μαλινδρέτος, φωνεύσας τρεῖς Τούρκους πρὶν ἢ προφθάσουν νὰ ἐκκενώσουν τὰ ὄπλα των.

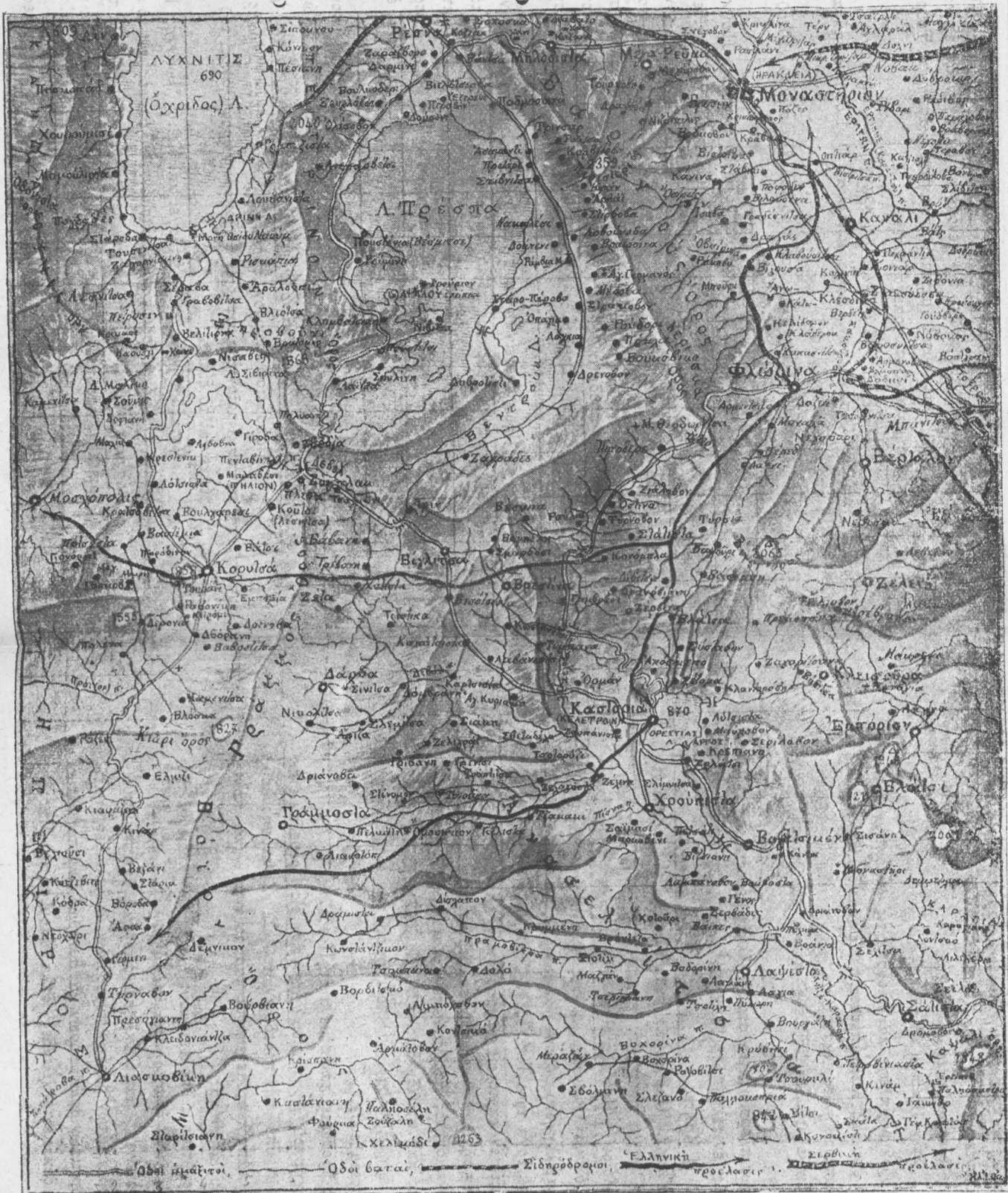
» Ὁ Μάνος ἐδέχθη τρεῖς σφαίρας. Μίαν εἰς τὸν δάκτυλον, μίαν εἰς τὸν πόδα καὶ μίαν εἰς τὸ ὑποκοιλίον. Ἡ σφαῖρα διατρήσασα τὰς περισκελίδας μόλις ἤγγισε τὴν σάρκα. Ἡ πληγὴ αὐτὴ ἐξακολουθεῖ προκαλοῦσα εὐθυμὰ σχόλια τῶν Κρητῶν.

» Ὁ Μάνος βαρέως φέρων τὰς ὀπὰς, τὰς ὁποίας προυξένησαν οἱ Τούρκοι εἰς τὰ φορέματά του, τὰ ἀντικατέστησε μὲ ἓν ὄρατον τουρκικὸν πανταλόνιον καινουργῆς καὶ μίαν χονδρὴν τουρκικὴν κάπαν.

» Παρόμοιον λάφυρον φορεῖ καὶ ὁ δικηγόρος Δημήτριος Παπαντωνίου, ὄρατον ἐπανωφόριον Τούρκου χωροφύλακος, τοῦ ὁποίου κατέσχε καὶ τὸ ξίφος.

» Μεταξὺ τῶν Κρητῶν ὑπάρχει καὶ εἰς, ὁ Ἰωάννης Κόρακας, ὁ ὁποῖος ἓνα μόνον ἔρριψε πυροβολισμόν. Φιλόσοφος εἰς τὸ εἶδός του ὁ Κόρακας καθ' ὅλην τὴν μάχην περιεφέρετο ὀρθῶς εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν, παροτρύνων τοὺς Κρητὰς, ἀλλ' ἀρνούμενος ἐκ περιφρονησεως νὰ πυροβολῆσῃ κατὰ τῶν Τούρκων.

» Πρὸ τῆς Πρεσβείας καὶ μετὰ τὴν νίκην τῆς Νικοπόλεως οἱ Κρη-

‘Από Μακεδονίας εις Ήπειρον και Μοναδτήριον (Δ’ τμήμα Μοναδτηρίου). — Μπάνιτσα, Φλώρινα, Μοναδτήριον, Άναδελίτσα, Καστορία, Κορυτιά, Μοχόπολις κλπ. (Έμβασθόν 9,000’ τετραγ. χιλιομέτρων).

τες συγκεντρωθέντες εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως, ἔσφαξαν 6 γίδια καὶ ἔστησαν χορὸν ψάλλοντες·

Φάτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιά,

Στὴν Πρέβεζα θὰ πᾶμε!

»Μεταξὺ τῶν Τούρκων ὑπῆρχε καὶ πλοῦσιός τις γαιοκτήμων τῆς Πρεβέζης, ὁ Σερβὲρ ἐφένδης Καραμπέτρος, περίφημος διὰ τὴν καλλονὴν του καὶ τὴν σκοπευτικὴν του ἰκανότητα.

»Περὶ αὐτοῦ διηγοῦνται, ὅτι ἐξώδευε πολλὰ εἰς κατανάλωσιν σφαιρῶν.

»Ὁ Σερβὲρ φέρων πλουσιωτάτην στολὴν, ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην. Περικυκλωθεὶς ἐν τέλει, ἔρριψε τὸ ὄπλον του, ζητῶν νὰ φεισθῶσι τῆς ζωῆς του οἱ Κρῆτες.

»Δυστυχῶς ἦτο ἀργά. Ὁμοβροντία πυροβολισμῶν τὸν ἔρριψε νεκρόν...

»Τὴν 23 Ὀκτωβρίου ἡ Πρέβεζα εἶχεν ἐπανακτήσει τὴν γαληνιαίαν τῆς ὄψιν. Οἱ ὀλίγοι Ὀθωμανοί, οἵτινες ἐκρύπτοντο τὰς πρώτας ἡμέρας ἐξ ἀδικαιολογήτου φόβου, ἤρχισαν ἤδη ἐξερχόμενοι καὶ ἐπαναλαμβάνοντες τὰ ἔργα των. Τίποτε δὲν ὑπενθύμιζε ὅτι πρὸ τριῶν μόλις ἡμερῶν ἤλλαξεν ἐν καθεστῶς μακροχρόνιον. Οἱ Ἕλληνες ἀτοικοὶ τῆς πόλεως ἐν τῇ μακροθυμίᾳ των συμπεριφέρθησαν μεθ' ἱπποτικότητος καὶ γενναϊότητος πρὸς τοὺς τέως κατακτητὰς καὶ δυνάστας. Ἀντεκδικήσεις καὶ καταδιώσεις, συνήθεις ἄλλως τε εἰς ταύτας μεταβολὰς, δὲν ἐσημειώθησιν. Ὁ πολιτισμὸς τῶν ἐντοπίων καὶ τοῦ στρατοῦ μας ἐθριάμβευσε.»

Αὐτόπτης ἄλλος προσθέτει τὰ ἐπόμενα ἐκ Πρεβέζης:

«Κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ἀρχηγείου ἤλθεν ἤδη εἰς Πρέβεζαν ἐπιτροπὴ ἐξ ἀξιωματικῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Σ. Ζαχαροπούλου, ὅπως καταγράψῃ ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ τὰ παραδοθέντα ὕλικά πολέμου εἰς τὰς διαφόρους ἀποθήκας.

»Κατὰ τοὺς μετριοτέρους ὑπολογισμοὺς ἡ ἀξία τῶν κυριευθέντων ὕλικῶν ἀνέρχεται εἰς ὀκτὼ ἑκατομμύρια δραχμῶν.

»Τὰ ὕλικά ταῦτα εἶνε 1) μία δλόκληρος ἀποθήκη ἀκάπνου πυρίτιδος, 2) πληθώρα βλημάτων βαρέων πυροβόλων, 3) χιλιάδες ρηκτικῶν ὀβιδίων καὶ ἐκρηκτικῶν βολιδοφόρων καὶ συνήθων διαμετρημάτων 21, 15, 12, 7,5, 4) δεκαπέντε χιλιάδες ὄπλα Μάουζερ καὶ Μαρτίνι.

δ) ἀποθήκη πλήρης μελανῆς πυρίτιδος καὶ θ) ἀποθήκη πλήρης ἱματισμοῦ, ἐργαλείων, φαρμάκων κ.λ.π.

» Ἐκτὸς τῶν ἄλλων εὐρέθησαν παμμέγιστα ἀποθήκαι ἀλεύρων ἐξ ὀκτῶ περίπου χιλιάδων σάκκων. Τὰ ἄλευρα ταῦτα προωρίζοντο ὑπὸ τῶν Τούρκων διὰ τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων· κατὰ τοῦ τοιοῦτου ἔμως μέτρου ἐξηγέρθησαν οἱ Τούρκοι τῆς Πρεβέζης, οἵτινες διὰ συλλαλητηρίου ἐζήτησαν ἕπως παρκαμείνουν τὰ ἄλευρα εἰς τὴν πόλιν των λόγῳ τοῦ ἐπαπειλουμένου ἀποκλεισμοῦ τῆς πόλεως. Ἐπηκολούθησαν διαπραγματεύσεις καὶ ἀλληλογραφίαι τῶν ἀρχῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος, ἐν τῷ μεταξύ ἔμως τούτῳ ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος καὶ ἤρχισεν ὁ ἀποκλεισμός καὶ αἱ πολεμικαὶ ἐπιχειρήσεις. Τοιοῦτοτρόπως παρέμειναν ὀριστικῶς τὰ ἄλευρα ἐν Πρεβέζῃ.

» Εὐρέθησαν ὡσαύτως 20 πυροβόλα, ἐξ ὧν τὰ περισσότερα τοπομαχικά. Πάντα εἶνε νεωτάτου συστήματος. Ἐπίσης δύο μυδραλλιοβόλα.

» Οἱ Τούρκοι τῆς Πρεβέζης ἀποθαυμάζουν τὴν τάξιν καὶ τὴν συμπεριφορὰν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

» — Εἶμεθα τελείως εὐχαριστημένοι, ἔλεγεν ὁ Τούρκος Λήμπαρος Χαλιλ βέης, ἀπὸ τὴν ὄντως εὐγενῆ συμπεριφορὰν τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὡς καὶ ἀπὸ τὴν συμπεριφορὰν τῶν Κρητῶν. Δὲν ἐσημειώθη οὔτε ἐν ἐπεισόδιον, ἀν οἱ συμπολιταί μου ἀνέμενον τοιαῦτα, διότι γνωρίζουν ἔτι εἶνε δύσκολον νὰ συγκρατηθοῦν οἱ στρατοὶ μετὰ μίαν νικηφόρον προέλασιν.

» Ἡμεῖς οἱ Ὄθωμανοὶ δὲν γνωρίζομεν πῶς νὰ ἐκφράσωμεν τὰς εὐχαριστίας καὶ εἰς ἕλον μὲν τὸν στρατόν, ἀλλὰ ἰδιαιτέρως εἰς τὸν γενναῖον ἐκπορθητὴν τῆς Πρεβέζης ταγματάρχην Σηηλιάδην καὶ τὸν προϊστάμενον τῆς στρατονομικῆς ὑπηρεσίας κ. Τρακάκην διὰ τοὺς κόπους των πρὸς ἐξασφάλισίν μας. Ἡ εὐγνωμοσύνη μας θὰ τοὺς συνοδεύῃ πάντοτε.

» Τὰ ἐπιταχθέντα στρατιωτικὰ αὐτοκίνητα ἔπαιξαν σπουδαῖον μέρος τόσον εἰς τὴν ἐλαστροτείαν τῆς Πρεβέζης, ὅσον καὶ εἰς τὰς ἄλλας πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Ἠπείρου. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ὑπηρεσίας ταύτης Μάτσας, ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ, ἐπέδειξε δραστηριότητα καὶ ζήλον ἀπαράμιλλον, προσενεγκῶν οὕτω πολυτίμους ὑπηρεσίας εἰς τὸ στρατεύμα τῆς Ἠπείρου. Ἐπίσης δέον νὰ ἐξαρθῇ ὁ ζήλος

τῶν αὐτοκίνητιστῶν Γάστωνος Ρενάρ, Φουλίου Ἐβανν, Σ. Τρικουπῆ, Μ. Κίκιζα, Ταμπσκοπούλου καὶ Λυμπεράκη.

» Ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία εἰς τὸν στρατὸν τῆς Ἠπείρου, διατελοῦσα ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀρχιάτρου Ἀντωνιάδου, ἐπετέλεσε θαύματα. Τόσον τὸ κεντρικὸν χειρουργεῖον τῆς Ἀρτις, ὅσον καὶ τὰ λοιπὰ χειρουργεῖα τοῦ στρατοπέδου, ἀνταποκρίνονται πληρέστατα εἰς τὸν προορισμὸν των. Οἱ τραυματῆαι εἶνε κατενθουσιασμένοι ἀπὸ τὴν τάξιν, τὴν μεθοδικότητα καὶ τὴν ταχύτητα, μεθ' ἧς ἐπιλαμβάνονται οἱ ἰατροὶ τῆς περιθάλψεως τῶν ἀσθενῶν καὶ τῶν τραυματιῶν.

» Ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία ἐνισχύθη σημαντικῶς διὰ τῆς λειτουργίας τῶν χειρουργείων τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ Ἰταλικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἡ διεύθυνσις τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ ἀνετέθη εἰς τὸν ἐκ Κρήτης διαπρεπῆ χειρουργὸν Σαβδάκη, ὅστις συνεργαζόμενος μετὰ τῆς ἰατροῦ δεσποινίδος Καλαποθάκη κάμνει ἀληθῆ θαύματα. Ἐπίσης ἀκουράστως ἐργάζονται αἱ νοσοκόμαι κυρίαι καὶ δεσποινίδες Δ. Πανουτσοπούλου, Δρακονταειδῆ, Χατζηγιάννη. Κατόπιν αἰτήσεως τῆς δεσποινίδος Καλαποθάκη ἀπεστάλησαν ὑπὸ τοῦ Λυκείου τῶν Ἑλληνίδων πληθώρα ἀσπυρορροῦχων καὶ ἄλλων χρησίμων εἰς τὴν λειτουργίαν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ. Ἦδη νοσηλεύονται εἰς αὐτὸν περὶ τοὺς ἑκατὸν τραυματῆαι. Ὁ διευθυντῆς τοῦ Ἰταλικοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, φέρων τὸν βαθμὸν ἐπιάτρου, εἶνε εἰς τῶν διαπρεπεστέρων Ἰταλῶν χειρουργῶν.

» Χθὲς τὴν ἑσπέραν ἀφίχθησαν ὅπως ἀναλάβουν ὑπηρεσίας, καταρτίζουσαι ἴδιον τμήμα Ἐρυθροῦ Σταυροῦ, αἱ κυρίαι καὶ δεσποινίδες Μάνου, Δούμα καὶ Δεληγεώργη.

» Τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τοῦ ἐν Ἠπείρῳ στρατοῦ παρακολουθεῖ ἀπὸ ἡμερῶν ὁ Ἀγγλὸς λοχαγὸς Ἀλβέρτος Τράμπμαν ὡς ἀνταποκριτῆς τοῦ «Ἡμερησίου Ταχυδρόμου» καὶ τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» τοῦ Λονδίνου.

» Ὁ Τράμπμαν, διαπνεόμενος ὑπὸ φιλελληνικωτάτων αἰσθημάτων, δὲν παύει διαφωτίζων τὸ δημόσιον φρόνημα διὰ τῶν μεγίστων τούτων ἀγγλικῶν φύλλων περὶ τῶν δικαίων τοῦ Ἑλληνισμοῦ καὶ τῆς ἱερότητος τοῦ ἀγῶνος, ὃν διεξάγομεν κατὰ φυλῆς βαρβάρου.

» Γενόμενος δὲ μάρτυς τῶν τελευταίων θηριωδιῶν τῶν Γούρκων ἐν Ἠπείρῳ, διεμαρτυρήθη μὲ ὄλην τὴν θέρμην τῆς εὐγενοῦς ψυχῆς του·

πρὸς τοὺς φιλελευθέρους Ἕλληνας, διὰ τὰ ἀναισθητικὰ ταῦτα.

»Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Σαπουτζιάκης, τὸ ἐπιτελεῖον, τὰ μέλη τοῦ πολιτικοῦ γραφείου τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ σύμπασα ἢ κοινῶν τῆς Ἄρτης ἐκτιμῶντες τὰ φιλελεύθερα αἰσθήματα τοῦ εὐγενοῦς φιλέλληνοσ, ἐπανειλημμένως διετράνωσαν τὴν βαθεῖαν εὐγνωμοσύνην των πρὸς αὐτόν».

Τὴν 25 Ὀκτωβρίου μετεφέρθησαν εἰς Κέρκυραν ἐκ Πρεβέζης 810 αἰχμάλωτοι, ἐξ ὧν δύο ἀνώτεροι καὶ 50 κατώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ τουρκικοῦ πυροβολικοῦ, πεζικοῦ καὶ ναυτικοῦ καὶ 752 στρατιῶται. Μεταξὺ τούτων εὐρίσκονται 150 ἀντάρται, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς ὃ Τζέσμησ Σ. Φράσαρης, ἦν ἀνεψιὸς τοῦ γνωστοῦ Φακιάτμπεχ ἐκ Φιλιππιάδος, ὅστις παρεκάλεσε τὰς ἀρχάς θερμῶσ νὰ δημοσιευθῇ τὸ ὄνομά του πρὸς καθυσύχασιν τῆσ μητρός του. Οἱ αἰχμάλωτοι διηγούμενοι τὴν μάχην τῆσ Πρεβέζης ἐξεφράζοντο μετὰ θαυμασμοῦ περὶ τῆσ ἀνδρείασ τῶν Κρητῶν, οἵτινες ἐπολέμησαν ὡσ λέοντες. Οἱ ἐν Πρεβέζην Τούρκοι ἠγνόνουν τὴν καταστροφὴν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, νομίζοντες ὅτι κατάγει οὗτος νίκασ καθ' ἑλὴν τὴν γραμμὴν. Μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων εὐρίσκοντο 27 Σέρβοι καὶ Βούλγαροι, οἵτινες ἐνεθουσιάστησαν ἅμα μαθόντες τὰς νίκασ τῶν συμμαχικῶν στρατῶν, ἃσ ἠγνόνουν. Οἱ αἰχμάλωτοι ἐτοποθετήθησαν εἰς τὸ παλαιὸν φρούριον, δεθέντων ἰδιαιτέρων διαμερισμάτων εἰς τοὺς ἀξιωματικούς.

Ἄλλαι πληροφορίες.

»Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου μεταξὺ Ταρβίνας καὶ Δελβινακίου συνήφθη λυσσώδης μάχη μεταξὺ Ἑλληνικῶν καὶ ἀνταρτικῶν σωμάτων καὶ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

»Κατὰ ταύτην Τουρκικὸν τάγμα ἐκ 500 ἀνδρῶν, ἀκολουθούμενον καὶ ὑπὸ πολυαριθμῶν ἀτάκτων Τουρκαλθανῶν, συνεκεντρώθη εἰς τὰ χάνιτ Δελβινακίου καὶ Ταρβίνας ἐπὶ τῆσ ἀμαξιτῆσ ὁδοῦ Ἀργυροκάστρου—Ἰωαννίνων. Οἱ Τούρκοι εἶχον εἰσβάλεἰ πρὸ μικροῦ ἀπὸ τὸ Κρουονέρι καὶ ἐβάδιζον πρὸς τὴν Μόστροην.

»Ἡπειρωτικὸν σῶμα ἑμῶσ ἐκ 40 ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Μέμον, εὐρισκόμενον πλησίον, καὶ νομίζαν ὀλιγαριθμούς τοὺς Τούρκους ἐπετέθη κατ' αὐτῶν ὅπως τοὺς δισκορπίσῃ. Οἱ Τούρκοι ἀπῆντισαν διὰ σφοδροῦ πυρός καὶ λυσσώδης μάχης ἤρχισε μεταξὺ τῶν

Τούρκων καὶ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ σώματος, τὸ ὅποτον ἐν τέλει ἐκυκλώθη ὑπὸ τῶν πρώτων καὶ διέτρεχε κίνδυνον δεκατισμοῦ.

» Εὐτυχῶς περὶ τὸ μέσον τῆς μάχης ὁ καπετὰν Κρομμύδας μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος, τοῦ καπετὰν Ροῦμπκακα καὶ 50 χωρικῶν ἔσπευσεν ἐκ Μισογδόριανης καὶ ἐπιτεθεὶς κατὰ τῶν Τούρκων διεσκόρπισεν αὐτούς, σώσας καὶ τὸ κινδυνεῦσιν Ἡπειρωτικὸν σῶμα τοῦ καπετὰν Μέμου.

» Ἡ μάχη ὑπῆρξεν ἀληθῶς λυσώδης, διήρκεσε δὲ ἀπὸ τῆς 9ης πρωϊνῆς μέχρι τῆς 7ης ἑσπερινῆς. Ἄτυχῶς ὅμως οἱ Τούρκοι καὶ οἱ πολυάριθμοι Ἄλβανοὶ ἐξηκολούθουν εἰσβάλλοντες εἰς τὰ χωρία καὶ ἐπιφέροντες ἀγρίας καταστροφάς. Εἰδικῶς τὰ παρὰ τὴν ὁδὸν Ἀργυροκάστρου Ἰωαννίνων Ἡπειρωτικὰ χωρία ἦσαν προγεγραμμένα, ἀπὸ ἡμέρας δὲ εἰς ἡμέραν τὰ ἀνέμενον ἢ τραγικὴ μοῖρα τῆς ἀποτεφρωθείσης Ταραβίνας.

Βομβαρδίζονται καὶ τὰ χειρουργεῖα.

Τὴν 31ην Ὀκτωβρίου ἐξηκολούθησαν οἱ Τούρκοι κανονιοβολοῦντες τὰς ἡμετέρας δυνάμεις καταλαμβάνοντα νέας θέσεις κατὰ τὴν ἔξοδον τῶν Πέντε Πηγαδίων. Αἱ βολαὶ των ὅμως ἦσαν ἐντελῶς ἀκίνδυνοι. Οἱ στρατιῶταί μᾶς ἐξοικειωθέντες μὲ τὰ Τουρκικὰ αὐτὰ χάλια, οὐ μόνον δὲν ἠγνωχλοῦντο ἀπὸ τὸν κανονιοβολισμόν, ἀλλὰ καὶ ἠὺχαριστοῦντο, διότι τοῖς ἐδίδοτο εὐκαιρία νὰ ἀστειευθοῦν καὶ νὰ γελάσουν, ποικίλλοντες οὕτω τὴν ζωὴν τοῦ στρατοπέδου.

Καὶ εἰς τὴν Ἡπειρον συνέβαιnen ὅ,τι καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν μὲ τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν. Δηλαδή 90 ἐπὶ τοῖς ἑκατὸν αἱ ὀβίδες ἔμεινον ἀδιάρρηκτοι.

Τὴν 30ὴν Ὀκτωβρίου μετέβαιnen ἀπὸ Σφελενικοῦ εἰς Τσαγκκρόπουλον τὸ 13ον χειρουργεῖον εἰς τὴν καμπὴν τῆς ὁδοῦ ἀπέναντι τῶν στενωπῶν τῶν Πέντε Πηγαδίων ἀντελήφθη τοῦτο μία Τουρκικὴ πυροβολαρχία, ἣτις ἤρχισε βάλλουσα μὲ πυρὰ ὀμαδόν. Δεκατρεῖς ὀβίδες ἔπεσαν μεταξὺ τῶν κτηνῶν καὶ τῆς συνοδείας τοῦ χειρουργεῖου χωρὶς νὰ πάθῃ κανεὶς τίποτε, διότι καμμία ἀπὸ τὰς ὀβίδας δὲν διερράγη. Τὸ μόνον ἀποτέλεσμα τῆς ὀμβροντίας αὐτῆς ἦτο ὁ ἀφηνιασμός τῶν κτηνῶν. Ὁ διευθυντὴς τοῦ χειρουργεῖου Γαλανόπουλος καὶ οἱ ἱατροὶ Περδικάρης καὶ Βεντούρας ἔδειξαν θαυμασίαν ψυχραιμίαν καὶ κατώρ-

θωσαν ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ χειρουργεῖον.

»Εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν τῆς Ἡπείρου ὑπηρετοῦν καὶ Χριστιανοὶ ἐπίστρατοι. Εἰς αὐτοὺς οἱ Τούρκοι δὲν ἐνεπιστεύοντο σπουδαίας ὀπωσθήποτε ὑπηρεσίας. Εἰς ἐξ αὐτῶν καὶ λιποτακτήσας διηγεῖτο ὅτι ἔλαβε μέρος καὶ εἰς τὴν μάχην τοῦ Γριμπόδου καὶ εἰς τὰς μάχας τῶν Πέντε Πηγαδίων, καίτοι δὲ ἦτο ἐξησχημένος σκοπευτής, ἐν τούτοις ἐχρησιμοποιοεῖτο εἰς τὸ νὰ μεταφέρῃ ὀβίδας καὶ ἄλλα ὕλικά. Τὴν ἀποτυχίαν τοῦ Τουρκικοῦ πυροβολικοῦ ἀπέδιδεν εἰς τὴν ἀθλίαν ποιότητα τοῦ ὕλικου, τὴν πλαισιότητα αὐτοῦ καὶ τὴν κακὴν μετασκευήν.

»—Δὲν εἶχαμεν καλοὺς πυροτεχνουργούς, λέγει Τὸ στρατόπεδον τῶν Ἰωαννίνων εἶνε ἐγκυκλολελειμμένον εἰς τὴν τύχην του. Ὅλα γίνονται ἐκ τῶν ἐνόνητων. Ἡ συσκευὴ τῶν ὀβιδῶν εἶνε ἀτελεστάτη. Ἀλλὰ καὶ τὸ πυροβολικὸν δὲν ἔχει τοὺς καταλλήλους ἀνθρώπους. Ὅλοι οἱ ὑπηρετοῦντες εἶνε ἐπίστρατοι μὴ προλαβόντες νὰ ἐγκυμνηθοῦν. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐν ἀναλογία εἶνε ὀλίγιστοι. Εἰς τὰ Γιάννενα ἔχομεν ἀξιωματικούς γιὰ πέντε χιλιάδας στρατόν, ἐνῶ ἔχει μαζευθῆ περὶ τὰς δώδεκα χιλιάδας.»

Ὁ ἴδιος ἐβεβαίωσεν ὅτι ὁ στρατὸς τῶν Ἰωαννίνων εἶχεν ἀσφαλίσει τρόφιμα δι' ἓνα μῆνα, ἢ πόλις ὅμως, καὶ ἰδίως οἱ Χριστιανοί, ἐστεροῦντο τῶν πάντων.

»—Εἶμαι βέβαιος ὅμως, προσθέτει, ὅτι ἡ φρουρὰ μετὰ μίαν ἐπίθεσιν θὰ παραδοθῆ. Ὁ Ἔσσατ πασσάς εἶνε Γιαννιώτης καὶ συνδέεται μὲ τὸν τόπον, τὸν ὁποῖον δὲν θὰ θελήσῃ νὰ αἵματοκυλισθῆ ἀσκόπως.»

Κρητικὴ δρᾶσις.

»Τὸ ὑπὸ τὸν Μάνον σῶμα τῶν Κρητῶν ἔσχε νέαν κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἐπιτυχίαν.

»Εἶχεν ἀγγελθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον ὅτι πολυάριθμος Ἀλβανικὴ συμμορία, κατακυύσασα πολλὰ χωρία, ᾤδευε πρὸς τὸ Τέροβον. Πρὸς καταδίωξιν τῆς συμμορίας αὐτῆς, ἀποτελουμένης ἐκ τριακοσίων περίπου, ἀπεστάλη τὸ ὑπὸ τὸν Μάνον σῶμα τῶν ἐθελοντῶν.

»Οἱ Κρήτες συνήντησαν τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς τὸ μεταξύ Τερόδου καὶ Γορίτσας διάστημα καὶ πεντακόσια μέτρα ἀπὸ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ. Μάχη σφοδρὰ συνήφθη. Οἱ Κρήτες ἐπιπίπτουν ἀκάθεκτοι. Κατορθῶνουν μάλιστα νὰ τοὺς ἀποκλείσουν μίαν δίοδον. Τότε ἔγεινε τέλειον

μακelleiό. Ἀπὸ τοὺς τριακοσίους ἐφρονεύθησαν περὶ τοὺς ἑκατόν. Οἱ λοιποὶ ἐσώθησαν τραπέντες εἰς φυγὴν. Οἱ Κρήτες τοὺς κατεδίωξαν ἐπὶ μίαν καὶ πλέον ὥραν. Ἡ νύξ ὁμως ἀνέστειλε τὴν ὀρμὴν τῶν γενναίων παλληκαριῶν τῆς Κρήτης.

»Οἱ Ἀλβανισταὶ τῆς Ἠπείρου τρέμουν ἄμυ ἀκούουν Κρήτα. Πανικὸς ἐπεκράτησεν εἰς ὅλα τὰ Τσαμοχώρια. Ἡ μόλις ἐγνώσθη δτι τὸ Ἠπειρωτικὸν ἔδαφος ἐπάτησαν Κρήτες ἐθελονταί...

Δυτικῶς τοῦ Μπιζανίου ἔνθα εὐρίσκετο συγκεντρωμένος δλόκληρος ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ πρὸ τοῦ ὀχυρώματος Ἀγ. Νικολάου ὑφούται μεμονωμένον ὀροπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὀποίου κεῖται τὸ χωρίον Μανωλιάσσα.

Τὸ ὑπὸ τὸν Κ. Μάνον Κρητικὸν σῶμα, βοηθούμενον καὶ ὑπὸ εἰκοσάδος ἀνδρῶν ὑπὸ τὸν ἔφιππον ἀνθυπολοχαγὸν Γρανίτσαν, ἐβάδισεν ἐκ Ζώριτζας καὶ ἐφθασε πρὸς τὸ ἐσπέρας τῆς 3ης Νοεμβρίου ἐπὶ τῆς κορυφῆς ταύτης, ἀφοῦ καθ' ἑδὸν ἐξώντωσε συμμαορίαν Τσάμηδων.

Εἰς τὴν Μανωλιάσσαν οἱ Κρήτες εὗρον τὸν ἱερέα μόνον καὶ 10 χωρικοὺς, οἵτινες ἔντρομοι τοῖς ἀφηγήθησαν δτι τὴν ἐπομένην οἱ Τούρκοι θὰ ἤρχοντο, ὡς τοὺς εἶχον εἰδοποιήσει, διὰ νὰ λάβουν διάφορα λύτρα, ἀπογυμνοῦντες τὸ χωρίον. Οἱ Κρήτες ἔσπευσαν τότε νὰ ἐτοιμασθοῦν. Ἀποστείλαντες διπλοσκοποὺς πρὸς τὸ μέρος ὀπόθεν θὰ ἤρχοντο οἱ Τούρκοι, διέταξαν αὐτοὺς νὰ τοὺς ἀφήσουν νὰ περάσουν, ὅταν θὰ ἤρχοντο τὴν ἐπομένην.

Πράγματι τὴν πρώτην τῆς ἐπομένης οἱ Τούρκοι ἀνερχόμενοι εἰς 50, ἐφθασαν ἀνύποπτοι μέχρι τῆς εἰσόδου τοῦ χωρίου, δτε αἰφνης πυκνὸν πῦρ τοὺς ὑποδέχεται πανταχόθεν. Ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ τί συνέβη τότε. Ἐκ τῶν 50 Τούρκων οἱ 9 μόνον ἐσώθησαν, τραπέντες εἰς φυγὴν, ἐνῶ τῶν ἄλλων τὰ σώματα ἐχρησίμευσαν βορὰ εἰς τὰ ὄρνεα.

Ἡ θέσις ὁμως τῶν Κρητῶν δὲν ἔπαυε νὰ εἶνε σοβαρωτάτη, καθόσον ἡ Μανωλιάσσα εὐρίσκεται εἰς τὸ κέντρον τῆς ἀμυντικῆς ζώνης τῶν Ἰωαννίνων, μίαν μόνον ὥραν ἀπέχουσα ἐκ Μπιζανίου καὶ ἡμίσειαν ἐξ Ἀγίου Νικολάου· ἐκ τοῦ χωρίου φαίνεται δλόκληρος ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων μετὰ τῆς λίμνης, οἱ δὲ Κρήτες μὲ παλμοὺς χαρᾶς ἠτένιζον πρὸς αὐτήν. Οἱ ἀνταλλαγέντες λοιπὸν πυροβολισμοί, γενόμενοι ἀντιληπτοὶ ἀπὸ τὰς Τουρκικὰς προφυλακὰς, ἐξήγειραν τὴν

Κατάληψις ὑπὸ Κρητῶν τῶν λόφων Καθῆροι καὶ Μύλου ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Παπαγιαννάκην.

προσοχὴν αὐτῶν, μετ' ὀλίγον δὲ τὸ πῦρ ἐγενικεύετο καθ' ἑλγὴν τὴν γραμμὴν, τῶν Τούρκων πιστευάντων ὅτι ὀλοκλήρως ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς προήλαυεν. Οἱ Κρητικὲς συνήλθον εἰς σύσκεψιν. Ἀντελήφθησαν ὅτι τόλμημά των ἦτο ριψοκίνδυνον καὶ ἀνωφελὲς συνάμα, ἐφ' ὅσον δὲν ἦτο ποτὲ δυνατόν μόνον καὶ ἄνευ πολεμοφοδίων ν' ἀνθέξουν καθ' ὀλοκλήρου τοῦ Τουρκικοῦ στρατεύματος.

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

— « Ἄν ἐμέναμεν, θὰ ἦνωκαζόμεθα νὰ χορεύσωμεν τὸν χορὸν τοῦ Ζαλόγγου, » ἔλεγον βραδύτερον ἐπιστρέψαντες εἰς Ἄρταν.

Καὶ ἀπερασίστη ἡ ὑποχώρησις μεθ' ἑλῶν ἐνοεῖται τῶν γυναικοπαίδων καὶ κατοίκων τοῦ χωρίου, καθ' ὅσον ἦτο βέβαιον ὅτι οἱ Τούρκοι ἐπανερχόμενοι θὰ ἐξεδικούντο τρομερῶς κατὰ τῶν ἀόπλων καὶ ἀνυπερασπίστων.

Ἡ ὑποχώρησις ἐγένετο ἀνευ οὐδενὸς ἀπεικταίου. Δύναται νὰ προστεθῇ μάλιστα ὅτι τινὲς τῶν ὀπλαρχηγῶν ἐφθασαν καὶ μέχρι τῆς αὐτοθυσίας νὰ προτείνουν καὶ ὑπερασπίσων τὴν θέσιν. Τοῦτο ὁμῶς θὰ ἦτο βέβαιον ὅσον καὶ ἀνωφελὲς θάνατος, ἐφ' ᾧ καὶ ἡ φρόνησις ὑπερίσχυε.

Τὴν 7ην Νοεμβρίου ἕτερον ἰσχυρὸν ἀνταρτικὸν σῶμα, τὸ τοῦ Σωτήρη καὶ Κρεμμύδα, ἐξ ἑξακοσίων ἀνταρτῶν ἀποτελούμενον, συνήψεν ἐν Ἠπειρῷ ἐξάωρον μάχην, φονεύσαν 14 Τουρκαλβανούς. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἀνταρτῶν οὐδεὶς ἐπαθέ τι. Τὸ σῶμα κατέσχε τοῦ διαδοχικοῦ ληστήρχου Μουχαρέμ Ραυσίτη 2000 πρόβατα. Κατὰ τοῦ σώματος Σωτήρη ἐστρατολογήθησαν 2500 Τουρκαλβανοί, ἐκ τῶν χωρίων Κομισπόλεως, Μαρκάτη, Κίτσικας, Ἀλίνατι, Γιάκκρι, Λιάφι καὶ Σμάρτα. Ἐδηλώθησαν ὑπὸ Τουρκαλβανῶν 18 χριστιανικὰ χωρία τῆς περιφερείας Δελβίνου. Ἐξωθι τῶν ἁγίων Σαράντα οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐλγίστεον καὶ ἐφάνεον πάντα διερχόμενον χριστιανόν.

Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ Νοεμβρίου 1912, ὁ τακτικὸς ἐν Ἠπειρῷ στρατὸς μας ἔβαινε μονίμως με βῆμα σημειωτόν, ἐξ ἄκρας φρονήσεως.

Ἄλλ' ἐὰν ὁ στρατὸς μας δὲν ἤκούετο ἐπὶ τοῦ παρόντος, δὲν συμβαίνει τὸ αὐτὸ καὶ μετὰ τὰ διάφορα ἐθελοντικὰ καὶ ἀνεξάρτητα σώματα, τῶν ὁποίων τὸ ἔργον ἐξηκολούθει. Οἱ ἀτυχεῖς πληθυσμοὶ τῆς Ἠπειροῦ κατεδυναστεύοντο ὑπὸ τῶν ἀγρίων Ἀλβανικῶν ὀρδῶν καὶ τῶν τακτικῶν Τούρκων στρατιωτῶν. Κατὰ τῶν κτηνανθρώπων αὐτῶν ἐξηγεῖροντο ἤδη πανταχόθεν αὐθόρμητα τὰ ἀνταρτικὰ σώματα. Κρήτες, Σουλιῶται, Ἠπειρώται διεσπάρησαν πᾶσι τῶν Ἰωαννίνων προστατεύοντες τὰ κινδυνεύοντα χωρία. Δὲν εἶχον ἀνάγκην τακτικῆς αὐτοί, οὔτε στρατηγικῶν σχεδίων διὰ νὰ ἐκδικηθοῦν. Ἐγνώριζον βῆμα πρὸς βῆμα τὸ ἔδαφος, ἐγνώριζον τὰ λημέρια του καὶ ἰδίως ἐγνώριζον ὅλην τὴν

ἀτιμίαν, ἔλγη τὴν κτηνωδίαν, τὴν ὁποίαν περικλείει ἡ βάρβαρος τουρκικὴ ψυχὴ.

Εἶνε ἀνάγκη ἀρὰ γε νὰ βεβαιώσωμεν ὅτι τὰ ἐθελοντικὰ αὐτὰ σώματα ἐπιδεικνύουν ἀνδρείαν ἀξιοθαύμαστον, παλαιόντα ἐναντίον διπλασίου κατὰ τὸν ἀριθμὸν ἐχθροῦ ;

Ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου ὁ Μακεδονομάχος Φουρτούνας μὲ 80 μόνον ἄνδρας τοῦ κατετρόπως 550 τακτικοῦς Τούρκους στρατιώτας. Ἦρχοντο νὰ καύσουν τὴν Λάκκαν καὶ τὰ πέριξ τοῦ Σουλίου χωρία. Ὁ Φουρτούνας μετέβη ἀπ' ἐσπέρας εἰς τὸ χωρίον Μουσουτίστα καὶ ἀνέμενε τοὺς Τούρκους. Μετ' αὐτοῦ εἶχον συνενωθῆ καὶ 30 χωρικοί. Οἱ Τούρκοι ἐφθασαν ἀνύποπτοι τὴν ἐπομένην. Ἄλλ' ἦσαν πολλοί. Ὁ Καπετὰν Φουρτούνας μεταχειρίσθη τότε τέχνασμα. Ἠπλωσεν ἐπὶ τῶν θάμνων πολλὰς κάπας, καὶ ἀφοῦ ἔριψε μερικοὺς πυροβολισμοὺς, ἀπεμακρύνθη ταχέως. Οἱ Τούρκοι ὠχυρώθησαν ἀμέσως καὶ ἤρχισαν σκοπεύοντες τὰς κάπας, τὰς ὁποίας ἐξέλαθον ὡς ἀντάρτας. Ἐν τῷ μεταξύ τὸ σῶμα τοῦ Φουρτούνα διηρέθη εἰς δύο, διέγραψε κυκλωτικὰς κινήσεις καὶ ἐπετέθη αἰφνιδίως ἐξ ἀμφοτέρων τῶν πλευρῶν κατὰ τῶν Τούρκων. Ἡ ἐπίθεσις ὑπῆρξεν ἀπροσδόκητος. Αἱ σφαῖραι τῶν ἀνδρείων Ἠπειρωτῶν ἐδεκάτισαν τοὺς βαρβάρους, ἐξ ὧν 24 ἐφρονεύθησαν καὶ 77 ἐτραυματίσθησαν, ἐνῶ οἱ λοιποὶ ἐτρέποντο εἰς φυγὴν καταλιπόντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης πολλοὺς σάκκους, ἀρκετὰ ὄπλα καὶ φυσίγγια, σκητὰς καὶ 72 ἐν ὄλῳ ἵππους καὶ ἡμιόνους.

Ἐκ τῶν Ἠπειρωτῶν οὐδεὶς ἐφρονεύθη οὔτε ἐτραυματίσθη. Ὁ καπετὰν Φουρτούνας τοὺς κατεδίωξε μέχρι σχεδὸν τοῦ ὄχυρώματος Ἀγίου Νικολάου, ὅπερ ἀπέχει δύο περίπου ὥρας ἐξ Ἰωαννίνων.

Εἰς τὴν Χειμάρραν.

Τὴν 6ην Νοεμβρίου, ἀνταρτικὸν ἀπόσπασμα ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Σπυρομήλιον ἀπεδιβάζετο εἰς τὴν παραλίαν Σπηλιές, προχωρήσαν ἀνευ ἀντιστάσεως εἰς τὴν κωμόπολιν τῆς Χειμάρρας, ἔνθα κατελάμβανε τὸ διοικητήριον καὶ τὸ τηλεγραφεῖον.

Τὴν 2αν ἀπογευματινὴν ἐχαιρετίσθη ἡ ἀνύψωσις τῆς Ἑλληνικῆς σημαίας δι' 21 κανονοβολισμῶν.

Ἡ Χειμάρρα ἐκαίετο κυριολεκτικῶς ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς. Οἱ κάτοικοι ἄμα τῇ ἀφίξει τοῦ ἀποδακτικοῦ ἀγγήματος προσδραμόντες

εἰς τὴν παραλίαν ἐφίλουν τὰς χεῖρας τοῦ διοικητοῦ αὐτοῦ. Αἱ γυναῖκες τῆς Χειμάρρας μετέφερον τὰ πολεμεφόδια τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀποσπάσματος.

Ἑλληνικαὶ σημαῖαι ἐκυμάτιζον ἐφ' ὄλων τῶν ὑψηλῶν σημείων.

Ἡ ἀπόδρασις αὕτη ἐγένετο λίαν ἐπιτυχῶς εἰς τὸν ὄρμον τῆς Σπηλιάς, ὑποστηριχθεῖσα ὑπὸ ἀγῆμκτος ναυτῶν. Ἐκεῖθεν ἐν τάξει μάχης ἐχώρησαν εἰς Χειμάρραν, ἣν καὶ ἐπολιόρησαν.

Ἡ ὀλιγάριθμος Τουρκικὴ φρουρὰ ἀντέστη, καὶ συνήφθη ἀψιμαχία. Ἐφονεύθησαν τρεῖς Τοῦρκοι. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐτραυματίσθη εἰς.

Ἡ χμαλωτίσθησαν δεκαεννέα Τοῦρκοι, ὧν οἱ δύο ὑπαξιωματικοὶ καὶ δεκατρεῖς πολιτικοὶ ὑπάλληλοι μεταφερθέντες εἰς Κέρκυραν. Κατεσχέθησαν δὲ οἱ ὄπλισμοὶ καὶ τὰ ταμεῖα τῆς διοικήσεως.

Εὐθὺς ἅμα ἐγκατεστάθη εἰς τὴν Χειμάρραν ὁ Σπυρομήλιος ἐξέδωκε δύο προκήρυξεις, τὴν μὲν πρὸς τοὺς Χειμαρριώτας, τὴν δὲ πρὸς τοὺς Μουσουλμάνους. Ἡ προκήρυξις τοῦ Σπυρομήλιου πρὸς τοὺς Χειμαρριώτας ἔχει ὡς ἐξῆς :

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

«Χειμαρριῶται!

» Καταλαμβάνω ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως Γεωργίου καὶ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως τὴν ἐπαρχίαν Χειμάρρας. Κηρύσσω αὐτὴν ἐλευθέραν καὶ ἀναπόσπαστον τμήμα τῆς ἀδιαίρετου Ἑλληνικῆς Πατρίδος. Πληροῦται οὕτως ὁ πόθος πλείστων γενεῶν, αἵτινες ἐπότισαν τὴν γῆν τυχύτην μὲ αἷμα. Φέρων μεταξύ ὑμῶν τὰ ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἰσοπολιτείας, τρέφω τὴν ἐλπίδα ὅτι θέλετε τηλεγραφῆσαι εἰς τοὺς ἀπέναντι Μουσουλμάνους τὴν ἀξιοπρεπῆ στάσιν, ἣν ὑπαγορεύουσιν οἱ νόμοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς φέρει οὐχὶ τὸν τρόμον, ἀλλὰ τὸ χάρμα τῆς ἐλευθερίας. Διὰ τοῦτο πάντες δεόντ' ἀγωνισθῆτε μετ' αὐταπαρνήσεως ὑπὸ τὴν ἱεράν μας σημιχίαν ἐναντίον παντὸς ἐχθροῦ, ἀναδεικνυόμενοι ἀξιοὶ ἀπόγονοι τῶν εὐκλεῶν ἡμῶν ἀπογόνων.»

Τὴν ἐτέραν προκήρυξιν ἀπηύθυνεν εἰς τοὺς Μουσουλμάνους ἔχουσαν οὕτω :

« Ἀδελφοὶ Μουσουλμᾶνοι !

» Καταλαμβάνων ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων καὶ τῆς Κυβερνήσεως τὴν ἐπαρχίαν τῆς Χειμάρρας, αἰτῶ ἀμέσως νὰ προσέλ-

θητε καὶ δηλώσητε ὑποταγὴν, ὁπότε ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπόσχε-
ται εἰς ὑμᾶς πλήρη εὐνομίαν, ἰσοπολιτείαν καὶ ἅπαντα τὰ ἀγαθὰ,
ἅτινα ἐξασφαλίζονται εἰς τοὺς πολίτας φιλελευθέρου καὶ εὐνομουμέ-
νου Κράτους. Ἡ θρησκεία, τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα ὑμῶν θὰ εἶνε σεβα-
στά, ἀπαρabiάστα δὲ θὰ εἶνε τὰ δικαιώματα τῆς ἰδιοκτησίας. Οἱ γεί-
τονες χριστιανοὶ θὰ εἶνε συνδεδεμένοι πρὸς ὑμᾶς ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς
Ἑλληνικῆς Πολιτείας, ὅπως διάγετε βίον αἴσιον καὶ εὐτυχῆ.

»Ὅφείλω ὁμως νὰ ὑπομνήσω ὅτι πᾶσα παράβασις τοῦ νόμου καὶ
πᾶσα ἐνέργεια κατὰ τῆς κυριαρχίας τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν θὰ τύχη
αὐστηρᾶς καὶ ἀμειλίχτου τιμωρίας. Τρέφω τὴν πεποίθησιν ὅτι θέλετε
εἰσακούσει τῆς προσκλήσεως ἐμοῦ ὡς ἐντολοδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ
ἔθνους, μετὰ τοῦ ὁποίου συγγενικοὶ συνδέουσιν ὑμᾶς δεσμούς.»

Σχετικῶς μὲ τὴν κατάληψιν ταύτην τῆς Χειμάρρας προστεθή-
τωσαν καὶ αἱ ἐξῆς λεπτομέρειαι.

Τὸ σῶμα τῆς κατοχῆς ἀποτελεῖτο ἐξ ἀνταρτῶν Κρητῶν καὶ Χει-
μαρριωτῶν ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Σπυρομήλιον.

Ἀστυνόμος τῆς Χειμάρρας διωρίσθη ὁ ἀνθυπομοίραρχος Γκεσερ-
λῆς, πταισματοδίκης δὲ ὁ Μαρτάρος.

Ἡ ἐπανάστασις τῆς Χειμάρρας ἀπεδείκνυεν ἀπαξ ἔτι τὴν ἀκμὴν
τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ἣν ἀμέσως προὐκάλεσεν ἡ Ἑλληνικὴ κατοχὴ, καθ'
ἅπασαν τὴν Ἠπειρὸν καὶ ἰδίᾳ τῶν διαμερισμάτων ἐκεῖνων, τῶν ὁποίων
ἡμφισθητεῖτο ἡ ἀκραϊφνὴς Ἑλληνικὴ συνείδησις παρὰ τῶν ἐχόντων
συμφέρον. Πλεῖστοι ἤδη μπέηδες τῆς περιφερείας ἐδήλουν ὑποταγὴν
εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ σώματος τῆς κατοχῆς.

Ἡ Χειμάρρα, γνωστὴ ἀπὸ αἰῶνων διὰ τοὺς ἡρωϊκοὺς ὑπὲρ τῆς
Ἑλευθερίας ἀγῶνάς της, ἀποτελεῖ μετὰ τοῦ Σουλίου τὰς δύο Ἑλλη-
νικὰς Ἀκροπόλεις τῆς Ἠπέρου.

Ἡ Χειμάρρα ἀποτελεῖται ἀπὸ ἑπτὰ χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ
κυριώτερον καὶ πολυπληθέστερον ἔχει λόβει τὸ ὄνομα Χειμάρρα. Οἱ
κάτοικοι ἀνέρχονται εἰς 7—8 χιλιάδας ψυχῶν, ἀσχολοῦνται μὲ τὴν
γεωργίαν καὶ τὴν κτηνοτροφίαν, ἀλλὰ πολλοὶ ἐκ ταύτων μεταναστεύ-
ουσιν εἰς διάφορα μέρη, ἰδίως δὲ εἰς τὰ μεταλλεῖα τοῦ Λαυρείου.

Οἱ Χειμαρριῶται, τρέφοντες ἀπὸ αἰῶνων τὴν ἰδέαν τῆς ἑλλη-
νικῆς ψυχῆς, ἀξιοῦν ὅτι εἶνε ἀπόγονοι τῶν ἀρχαίων Σπαρτιατῶν, με-
τοικησάντων εἰς τὴν ὄρεινὴν χώραν των.

Τὰ προνόμια, ἅτινα ἔλαβον οἱ Χειμαρριῶται κατόπιν αἱματηρῶν πολυετῶν ἀγῶνων ἐναντίον τοῦ κατακτητοῦ, εἶνε παλαιά, χρονολογούμενα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Σουλτάνου Σελήμ, λεγεται δὲ ὅτι ταῦτα εἶχον χαραχθῆ τότε ἐπὶ χαλκίνης πλακός.

Τὰ προνόμια ταῦτα ἦσαν ἀρχικῶς εὐρύτατα, περιλαμβάνοντα τὴν ἄδειαν τῆς ἐμπορίας, λίαν σημαντικὴν διὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, καὶ ἀπόλυτον ἐλευθερίαν διοικητικὴν καὶ δικαστικὴν. Αἱ διαφοραὶ των ἐλύοντο ἐνώπιον τοῦ Ἐπισκόπου των, ἐπλήρων δὲ ὡς μόνον φόρον ὑποτελείας πρὸς τὴν Τουρκίαν 5,000 γρόσια ετησίως.

Τὰ προνόμια ταῦτα ἀνεγνωρίζοντο πάντοτε, ἀλλ' οἱ Τούρκοι κατῳρθῶν διὰ τῆς μεθόδου τῶν μεταρρυθμίσεων νὰ τὰ περικόπτουν ὀλονέν. Ἐν τούτοις οἱ Χειμαρριῶται διετήρησαν μέχρι τέλους μερικὰ ἐκ τῶν προνομίων των, μὴ δεχόμενοι τὸ μονοπώλιον τοῦ καπνοῦ καὶ ἀπολαμβάνοντες διοικητικῆς ἀσυδοσίας.

Τελευταίως οἱ Νεότουρκοι προσεπάθησαν νὰ καταργήσουν πάντα τὰ προνόμια των ἀφομοιοῦντες αὐτοὺς μετὰ τῶν ἄλλων ὑπηκόων τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους, ἀλλὰ οἱ Χειμαρριῶται ἐπαναστατήσαντες κατῳρθῶσαν νὰ διατηρήσουν τὸ προνόμιον τῆς διοικητικῆς καὶ δικαστικῆς ἀσυδοσίας.

Σχετικῶς πρὸς τὸν ἀγῶνα τοῦτον ἤρχοντο ἤδη ἐξ Ἄρτης διαφοροὶ πληροφορίαι, ἐκ τῶν ὁποίων ἐραυίζόμεθα ἐνταῦθα τὰς κάτωθι λεπτομερείαι :

«Χθὲς ἀφίχθη Ἑλληὴν ἐξ Ἰωαννίνων, ὅστις ἀνακοινεῖ τὰ γνωστὰ, τονίζων ὅτι οἱ Τούρκοι φοβοῦνται πολὺ τὴν δράσιν τοῦ πυροβολικοῦ μας καὶ τῶν εὐζώνων. Ἐπίσης ἔσχεν ἐπίδρασιν ἢ ἀρχηγία τοῦ Διαδόχου, τοῦ ὁποίου τὴν στρατιωτικὴν ἀξίαν καὶ ὀρητικότητά ἀναγνωρίζουν. Ὁ ἀφίχθεις Ἑλληὴν ἀνακοινεῖ ἐπίσης ὅτι εἰς Ἰωάννινα εὐρίσκειται ὁ ἦρωας τῆς Ρέσνας Νιαζήμ.

»Χθὲς καὶ σήμερον ἐπικρατεῖ πλήρης ἡσυχία...»

Ἄλλ' ἐδῶ γίνεται λόγος περὶ «ἀνταρτικῶν σωμάτων».

Ἄς ἴδωμεν, συνειπῶς, ποῖα ἢ δράσεις ἢ νέα αὐτῶν, καὶ ἰδίως ποῖα ἢ δράσεις τοῦ Σπυρομήλιου καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν ἐν Χειμάρρα, ἐν συμπράξει μετὰ τῶν ἐντοπίων πολεμικῶν στοιχείων.

«Ὁ ἀγὼν ποῦ διεξάγεται εἰς τὴν Χειμάρραν, ἀποτελεῖ τὸ ὀλιγώ-

τερων γνωστόν, ἔχι ἕμως καὶ τὸ ὀλιγώτερον ἡρωϊκὸν μέρος τοῦ ἔλου Ἡπειρωτικοῦ ἀγῶνος.

»Χθὲς ἐπαγγέλλον ἐν Χειμάρρας οἱ Κρήτες ἀντάρται, οἱ ὅποιοι ἐπολέμησαν ἐκεῖ, μετὰζὺ αὐτῶν δὲ καὶ ὁ γνωστός Κρήτης ὀπλαρχηγός καὶ πληρεξούσιος ἐσχάτως τῆς Κρήτης Ι. Πολυξύγκης.

»Οἱ ἐκ Χειμάρρας ἐπανελθόντες μεταδίδουν ἤδη πληροφορίας ἀρκετάς διὰ νὰ καταδείξουν τὴν ἡρωϊκότητα τοῦ διεξαχθέντος ἀγῶνος.

»Καὶ ἀρχίζουσιν αἱ ἀφηγήσεις τῶν ἀπὸ τὴν ἡμέραν τῆς ἀποβάσεως.

»Οἱ ἀντάρται 200 περίπου καὶ Κρήτες ἔλοι σχεδόν, διετέλουν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τῶν Παπαγιαννάκη, τοῦ ὁποίου ἐθαυμάσθη ἡ δρᾶσις καὶ ἔτυχε πλήρους ἐπιδοκιμασίας ἐκ μέρους τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς κατοχῆς Ι. Πολυξύγκης, τοῦ ὁποίου τὸ σῶμα διεκρίθη ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας τῆς ἀποβάσεως μέχρι τέλους, Σ. Γαλεροῦ καὶ Γ. Τζουλάκη.

»Ἡ ἀπόδρασις ἐνηργήθη ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς μοίρας τοῦ Ἰονίου. Οἱ ἐν Χειμάρρα Τούρκοι δὲν ἀντέταξαν σοβαρὰν ἀντίστασιν. Αἱ Τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἐκλείσθησαν εἰς τὸ Διοικητήριον, περικυκλωθεῖσαι ἀπὸ τοὺς ἀντάρτας. Μετὰ τὴν ἀνταλλαγὴν ἀρκετῶν πυροβολισμῶν, ἀποτέλεσμα τῶν ὁποίων ἦτο ὁ φόνος τριῶν Τούρκων, οἱ λοιποὶ παρεδόθησαν.

»Οἱ ἀντάρται εἰσηλθον εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ συνέλαβον τοὺς ἐν αὐτῷ εὐρισκομένους. Ἦσαν 35 ἐν ἔλω.

»Ο αἰχμάλωτοι ἀφωπλίσθησαν καὶ ἀργότερον ἀπεστάλησαν εἰς Κέρκυραν.

»Ἀκολουθῶντες οἱ ἀντάρται διετάχθησαν νὰ προχωρήσουν καὶ νὰ καταλάβουν τὰ χωρία Βοῦνο, Μάτες, Δριμάδες καὶ Παλάσαν. Τὸ τελευταῖον χωρίον ἀπέχει περὶ τὰς 12 ὥρας τῆς Αὔλωνος.

»Τὰ τέσσαρα ταῦτα χωρία, ἡ Χειμάρρα καὶ τὰ πρὸς τὴν ἀντίθετον διεύθυνσιν εὐρισκόμενα χωρία Πηλιοῦρι καὶ Κούδεσι, ἀποτελοῦν τὴν ἑλληνικὴν περιφέρειαν τῆς Χειμάρρας.

»Ὁλόκληρός ἡ περιοχὴ τῆς Χειμάρρας εἶνε τόπος βραχῶδης, κατεχόμενος ἀπὸ μίαν προέκτασιν τῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρεων. Τὸ φῶχος εἶνε δριμύτατον ἐκεῖ. Οἱ ἀντάρται ἀφηγοῦνται ὅτι κατὰ τὴν τετράμηνον διάρκειαν τῆς ἐν Χειμάρρα παραμονῆς τῶν οὐτε δεκαπέντε ἡμερῶν καλοκαιρία δὲν ἐπεκράτησε. Καθ' ἔλον τὸν ἄλλον χρόνον ἔβρεχε καὶ ἔπιπτε πυκνοτάτη χιών, ἡ ὁποία εἰς τὰ ὑψηλότερα

σημεῖα τῶν βουνῶν ἔχει φθάσει εἰς ὕψος πολλῶν μέτρων ἀπὸ τοῦ ἐδάφους.

»Τὰ ἀνταρτικά σώματα προὐχώρησαν ἐκ Χειμάρρας μέχρι Παλάσας. Εἰς τὰ ἐνδιάμεσα χωρὶα ἐγένοντο δεκτοὶ ὑπὸ τῶν κατοίκων μὲ ἐνθουσιασμόν.

»Τὴν 12ην Νοεμβρίου οἱ Τουρκαλβανοὶ ἀπεφάσισαν νὰ ἀρπάσουν διὰ νυκτὸς τὰ ποίμνια τῶν Παλασινῶν. Οἱ ποιμένες ὑπεδέχθησαν μὲ πυροβολισμοὺς τοὺς Τούρκους, ἀναγκασθέντας οὕτω ν' ἀνακόψουν τὴν ἐπιδρομὴν των.

»Εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν πυροβολισμῶν προσέτρεξαν οἱ ἀντάρται.

»Τὴν πρωτῶν ἀντελήφθησαν τοὺς Ἄλβανούς δισχιλίους περίπου, κατέχοντας ὑψηλὰ σημεῖα. Τὰ ἀνταρτικά σώματα ἤρχισαν τὸ πῦρ. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἀντέστησαν, ὑπερέχοντες ἀσυγκρίτως καὶ λόγῳ τοῦ ἀριθμοῦ των καὶ λόγῳ τῶν θέσεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον. Ὀλίγον κατ' ὀλίγον ὁμως οἱ Ἄλβανοὶ ἤρχισαν νὰ κλονίζωνται καὶ τέλος ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν.

— Ἐπηδοῦσαν σὰν κατοίκια ἐπάνω στοὺς βράχους, μᾶς λέγουν οἱ ἀντάρται. Καὶ ὄλοι ξυπόλυτοι. Κανεὶς δὲν φορεῖ ὑποδήματα. Τοὺς ἐκυνηγήσαμεν ὁμως καὶ ἐξηφανίσθησαν.

»Μετ' ὀλίγας ἡμέρας Ἑλληνὴν ἐλθὼν ἐξ Αὐλώνος ἀνήγγειλεν ὅτι ἐκ τῶν Τούρκων εἶχον πληρωθῆ ὄθ, τριάκοντα δὲ ἐφονεύθησαν.

»Ἐκ τῶν Κρητῶν οὐδεὶς ἐφονεύθη.

»Οἱ ἀντάρται ἔμειναν ἀκολούθως εἰς Παλάσαν, ἔχοντες διαρκῶς προφυλακὰς διὰ τὸν φόβον νέας ἐπιθέσεως ἐκ μέρους τῶν Τουρκαλβανῶν, τοὺς ὁποίους ἐξώθουν πρὸς τοῦτο ὁ Κεμάλ καὶ οἱ λοιποὶ ἐν Αὐλῶνι Ἄλβανοί.

Ἐνῶ ὁμως ὁ ἐχθρὸς ἀνεμένετο εἰς Παλάσαν, ἡτοιμάζετο πράγματι δι' ἐπιθεσιν πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τῆς περιοχῆς τῆς Χειμάρρας, τὸ Πηλιοῦρι. Ἀπὸ τὸ χωρίον Κοῦτσι, ὅπου εὕρισκοντο οἱ Τουρκαλβανοί, ἀνηγγέλησαν αἱ ἀποφάσεις των εἰς τοὺς ἐν Χειμάρρα. Εἰδοποιήθησαν ἀμέσως τὰ εἰς Παλάσαν εὕρισκόμενα σώματα νὰ σπεύσουν.

Ἡ διαταγὴ ἐλήφθη περὶ τὸ μεσονύκτιον καὶ ἡ ἐκτέλεσις τῆς ἤρχισεν ἀμέσως. Ὑπὸ ραγδαίωσιν βροχῆν οἱ ἀντάρται ἐξεκίνησαν ἀμέσως ἀπὸ τὴν Παλάσαν καὶ μετὰ ἐξάωρον περίπου κοπιώδη πορείαν ἐφθασαν εἰς Χειμάρραν. Ἐκεῖθεν ἀνεχώρησαν διὰ Πηλιοῦρι, χωρίον

εὐρισκόμενον εἰς ὑψηλότετον σημεῖον τῶν βουνῶν. Ἡ πορεία διὰ δυσβάτου ἀνηφορικοῦ δρόμου ἦτο κοπιωδεστάτη.

»Περὶ τὸ μεσονύκτιον ἔφθασαν τέλος οἱ ἀντάρται εἰς τὸ χωρίον καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα εὐρίσκοντο εἰς τὴν θέσιν Ἁγίου Ταξιάρχης, ὅπου συνήντησαν 80 στρατιώτας καὶ περὶ τοὺς 20 ἄλλους ἀντάρτας ὑπὸ τὸν ἀρχηγὸν Τζουλάκην.

»Ἐκάθησαν καὶ οἱ νεωστὶ ἐλθόντες περίξ τῶν μεγάλων πυρῶν, τὰς ὁποίας οἱ πρῶτοι εἶχον ἀνάψει, καὶ ἀνέμενον νὰ ἐξημερώσῃ διὰ ν' ἀρχίσουν τὴν μάχην. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁμοῦ οἱ Ἄλβανοὶ διὰ πλαγίας ὁδοῦ εἶχον περικυκλώσει ἀπὸ ὄλων τῶν σημείων τὸν Ἁγίον Ταξιάρχην. Ὅλοι αἱ γύρω κορυφαὶ τῶν Ἀκροκεραυνίων, ὁρέων εἶχον καταληφθῆ ἀπὸ τοὺς Τουρκαλθανούς, ἀνερχομένους τὴν φορὰν αὐτὴν εἰς 4 περίπου χιλιάδας.

»Πρὶν ἀκόμη ἐξημερώσῃ τελείως, ἤρχισε τὸ πῦρ ἐκ μέρους τῶν Τουρκαλθανῶν. Αἱ περίξ βουνοκορυφαὶ ἐφωτίζοντο ἀπὸ τὰς ἀναλαμπὰς τῶν πυροβολισμῶν.

»Οἱ ἀντάρται ἀπήντησαν εἰς τὸ πῦρ καὶ ἐξηκολούθησαν οὕτω μαχόμενοι ἐπὶ πολλὰς ὥρας.

»Περὶ τὴν μεσημβρίαν οἱ Τουρκαλθανοὶ ἀντελήφθησαν ὅτι εἶχον ἀντιμετώπους ἐλαχίστας ἐν συγκρίσει πρὸς τὰς ἰδικὰς τῶν δυνάμεις. Ἐνήργησαν τότε γενικὴν ἐφοδον.

»Ὁ ἀγὼν ὑπῆρξεν ἀπεγνωσμένος. Πᾶσα ὁμοῦ προσπάθεια τῶν Τουρκαλθανῶν προσέκρουεν εἰς τὴν ἀκλόνητον ἀμυναν τῶν ὑπὸ τὸν Παπαγιαννάκην ἀνταρτῶν, ὠχυρωμένων εἰς τινὰ λόφον.

»Ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν οὕτω μέχρι τῆς 8ης νυκτερινῆς ὥρας, ὁπότε καὶ διεκόπη. Αἱ ἐφοδοὶ τῶν Ἄλβανῶν εἶχον ὄλαι ἀποκρουσθῆ.

»Τὴν νύκτα οἱ Ἕλληνες ἔμειναν ἄϋπνοι, χωρὶς ν' ἀπομακρυνθοῦν ἀπὸ τὰς θέσεις των, μὲ τὰ ὄπλα εἰς χεῖρας. Δὲν εἶνε ἀνάγκη νὰ σημειωθῆ ὅτι εἰς τὰ ὕψη ἐκεῖνα τῶν Ἀκροκεραυνίων διανυκτέρευσις ὑπὸ τοιαύτας συνθήκας δὲν εἶνε διόλου εὐχάριστος.

»Ὅταν ἐξημέρωσε τέλος καὶ οἱ Ἕλληνες ἀνέμενον νὰ ἐπαναλάβουν τὴν μάχην, ἀντελήφθησαν ὅτι οἱ Ἄλβανοὶ εἶχον ἐξαφανισθῆ. Καὶ δὲν εἶχον ἄδικον, διότι διαρκούσης τῆς νυκτὸς εἶχε παρασκευασθῆ ἡ ἐκτέλεσις στρατηγῆματος, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ εἶχε διόλου εὐχάριστα ἀποτελέσματα.

»Οἱ Ἄλβανοὶ ἔσχον 50 νεκροὺς καὶ μεγαλειότερον ἀριθμὸν τραυματιῶν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφρονεύθη εἰς Κρής καὶ 5 χωρικοὶ ἐκ Πηλιουρίου, τοῦ ὁποίου οἱ ἀλκιμώτεροι τῶν κατοίκων μετέσχον ἐνεργότατα τῆς μάχης.

»Ἐτραυματίσθησαν ἐπίσης 2 Πηλιουριῶται καὶ εἰς Κρής ἀποθανόντων ἀργότερον.

»Οἱ Ἄλβανοί, ἐκδηλοῦντες ὀλόκληρον τὸ ἐναντίον τῶν Κρητῶν μίσος των, εἶχον προῦθι εἰς φρικώδεις ἀγριότητας ἐπὶ τοῦ φονευθέντος Κρητός. Τὸ πτώμα του εὐρέθη τελείως γυμνόν, ἡκρωτηριασμένον κατὰ τὸν οἰκτρότερον τρόπον καὶ πλήρες ἀπὸ τραύματα διὰ μαχαίρας.

»Ἐπεκράτησαν ἀκολούθως 37 ἡμέραι ἡσυχίας εἰς τὸ Πηλιοῦρι. Ἀκολούθως οἱ ἀντάρται διετάχθησαν καὶ πάλιν νὰ μεταβῶν εἰς Παλάσαν.

»Τὴν νύκτα τὰ ἀνταρτικὰ σώματα παρέμειναν ἐντὸς τοῦ χωρίου θέσαντα πρὸ αὐτοῦ προφυλακὰς.

»Οἱ Τουρκαλβανοί, ἔρποντες, ἐπλησίασαν περὶ τὴν 10ην νυκτερινὴν μέχρι 50 περίπου μέτρων ἀπὸ τῶν πρώτων προφυλακῶν. Οἱ σκοποὶ τοὺς ἀντελήφθησαν καὶ ἐπυροβόλησαν. Ἀμέσως δι' ἀγγελιαφόρου εἰδοποιήθησαν οἱ εἰς τὸ χωρίον εὐρισκόμενοι ἀρχηγοὶ Πολυξίγης, Παπαγιαννάκης καὶ Γαλερός, τοῦ ὑπὸ τὸν Τζουλάκην σώματος παραμείναντος εἰς Πηλιοῦρι.

»Τὰ ἀνταρτικὰ σώματα ἐξήλθον ἀμέσως καὶ ἔλαβαν καταλλήλους θέσεις. Τὸ πῦρ ἤρχισε κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν, διευθυνόμενον εἰς τὰ σημεῖα, ὅπου ἐφαίνοντο αἱ λάμπεις τῶν πυροβολισμῶν.

»Οἱ Ἄλβανοὶ ὑπεχώρησαν μετ' ὀλίγον ἐγκαταλείποντες 3 νεκροὺς.

»Τὴν πρωΐαν οἱ Τούρκοι εὐρίσκοντο ὠχυρωμένοι εἰς τὴν ὑψηλὴν ὄσον καὶ ἰσχυρὰν τοποθεσίαν Κιάφα Λαγαρά. Οἱ Ἕλληνες κατηυθύθησαν ἐναντίον των καὶ ἤρχισε πάραυτα σφοδρότατη ἐπίθεσις.

»Ἡ μάχη ἦτο πεισματωδεστάτη. Πολλοὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπλησίασαν εἰς 10' μέτρων ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Τουρκαλβανῶν, ἐνῶ καὶ οἱ περισσότερον ἀπομεικχυσμένοι δὲν εὐρίσκοντο εἰς ἀπόστασιν μεγαλειτέραν τῶν 100 μέτρων.

»Ἡ ἐκ τοῦ συστάδην διεξαγωγὴ τῆς μάχης ἐπέτρεπεν εἰς τοὺς μαχομένους νὰ ἀνταλλάσσουν ὄχι μόνον πυροβολισμοὺς ἀλλὰ καὶ ἀπειλὰς καὶ ὕβρεις.

«—Γιουνάνηδες, ἐφώναζον οἱ Ἑλληνομαθεῖς Τουρκαλβανοί, θὰ φάμε τὸ σπίτι σας!

»—Θὰ φάμε τὸ δικό σας, ἀπήντων οἱ Ἕλληνες.

»—Θὰ σᾶς πάρωμε τὰ ὅπλα σας, Γιουνάνηδες.

»—Ἐλάτε μωρέ. Ἐλάτε νὰ πάρετε Ἑλληνικὰ ὅπλα, ἂν θέλετε.

»Ἐν τῷ μεταξύ ἡ μάχη ἐξηκολούθει λυσσωδῶς. Ὁ ἀρχηγὸς Παπαγιάννης μὲ ἀρκετοὺς ἀντάρτας διὰ πλαγίας ὁδοῦ εὐρέθησαν εἰς τὰ πλάγια τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ κίνησις αὕτη, προστεθεῖσα εἰς τὴν πανωλεθρίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν ἤδη ὑποστῆ οἱ Τούρκοι, τοὺς ἠνάγκασε νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν.

»—Σταθῆτε μωρέ, τοὺς ἐφώναζεν ὁ Παπαγιαννάκης. Σταθῆτε ἂν εἰσθε παλληκάρια νὰ πιασθοῦμε ξίφος μὲ ξίφος.

»Οἱ Ἄλβανοὶ ἔμως δὲν ἦσαν διατεθειμέτοι ν' ἀκούσουν. Καὶ ἐξηφανίσθησαν ἀτάκτως, ἀφήνοντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 12 νεκροὺς καὶ 30 τραυματίας.

»Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθησαν 4 Κρήτες καὶ ἐτραυματίσθη εἰς χωρικὸς ἐκ Πηλιουρίου.

»Πληροφορίαι, μεταδοθεῖσαι βραδύτερον ἐξ Αὐλώνος, ἀνήγγειλαν πρὸς τοὺς ἐν Χειμάρρα, ὅτι οἱ Ἄλβανοί, ἀφοῦ ἐτρέπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἔφθασαν πανικόβλητοι εἰς τὴν περίφημον Ἀλβανικὴν πρωτεύουσαν, διέδιδον ὅτι εἶχον κατανικήσει τοὺς ἡμετέρους.

»Ὁ πολὺς ἔμως Ἰσμαήλ Κεμάλ ἐθύμωσε.

»—Ποῦ εἶνε, εἶπε πρὸς τοὺς ἀρχηγούς τῶν Ἀλβανῶν, τὰ σημάδια γιὰ νὰ πιστέψω ὅτι μοῦ λέτε; Λέτε ὅτι σκοτώνετε τοὺς Ἕλληνας, ἐνῶ αὐτοὶ σᾶς σκοτώνουν καθ' ἡμέραν, σᾶς πέρνουν τὰ ὅπλα, σᾶς ἐξευτελλίζουν...»

Μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα παριστάνετο τώρα ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν κατοίκων τῆς ἡρωικῆς Χειμάρρας, ὅπου ἀπεστάλη κατόπιν καὶ τακτικὸς στρατὸς ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Λ. Βεβολίνην. Διάφοροι ἐπίσης κινηματογραφικαὶ ἑταιρεῖαι ἀπέστειλαν ἀντιπροσώπους των εἰς Ἡπειρὸν διὰ νὰ λάβουν ταινίας σχετικὰς μὲ τὴν δρᾶσιν τοῦ στρατοῦ μας καὶ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν εἰς τὰ κατακτώμενα μέρη. Εἰς ἓκ τῶν ἀπεσταλμένων τούτων μετέβη εἰς τὴν ἡρωικὴν ταύτην κωμόπολιν τῆς Ἡπέιρου. (Ὅρα Χάρτην Σελ. 529).

Καὶ ἄλλοι ἡρωῖσμοί.

Τὴν 29ην Ὀκτωβρίου, ὁ γνωστὸς Λάκων ὀπλαρχηγὸς Χρ. Μαρῖνος, ὅστις φονεύσας ἄλλοτε εἰς τὴν Πρέβεζαν τὸν ἐκεῖ Τούρκον ἀστυνόμον, ἐρρίφθη τὴν νύκτα εἰς τὴν θάλασσαν καὶ διεπεραιώθη κολυμβῶν εἰς τὸ Ἄκτιον, εὐρισκόμενος εἰς τὸ χωρίον Ἴνρα τῆς Ἡπείρου μὲ τὰ παλληκάρια του, εἰδοποιήθη ὅτι 300 Τούρκοι στρατιῶται καὶ Τουρκαλβανοί, εἰσβαλόντες εἰς τὸ ἐλληνικώτατον χωρίον Δρόβιανη, ἔθυον καὶ ἀπώλλυον.

Τὴν ἐπαύριον παρκαλβῶν τοὺς ἀνδρας του, ἔσπευσεν ἀμέσως εἰς βοήθειαν τοῦ ἀπειλουμένου χωρίου καὶ τοποθετήσας αὐτοὺς καταλλήλως εἰς ἐπικαίρους θέσεις περὶ τῆς Δρόβιανης, κατώρθωσε τῇ συμπράξει καὶ τῶν Ἡπειρωτῶν ὀπλαρχηγῶν Θύμιου, Λιόλιου καὶ Χορμύδα νὰ ἀπωθήσῃ ἐκτὸς τῆς Δρόβιανης τοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἀλβανοὺς κατόπιν 48ώρου πεισματώδους μάχης, καθ' ἣν ἐφρονεύθησαν 45—60, ἐπληγώθησαν δὲ περὶ τοὺς 50 τούτων χωρὶς—πράγμα ἀπίστευτον—νὰ πάθῃ οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων.

Ἀπὸ τὸ σῶμα τοῦ καπετὰν Μαρίνου διεκρίθησαν εἰς τὴν μάχην αὐτὴν δεῖξαντες ἀληθινὸν ἡρωϊσμόν τὰ παλληκάρια του I. Ζορμπᾶς Θεσσαλονικεὺς, Ἄν. Φαρμάκης, Γ. Σκαντολέτσος φονεύσας τὸν ὀπλαρχηγὸν τῶν Ἀλβανῶν καὶ Λεωνίδα Λιόλιος, οἵτινες παρ' ὀλίγον νὰ ἐφρονεούοντο, σωθέντες ὡς ἐκ θαύματος χάρις εἰς τὴν ὀξυδέρκειαν καὶ δεξιότητα τοῦ πρώτου αὐτῶν I. Ζορμπᾶ.

Ἡ θράσις τῶν γενναίων ἀνταρτικῶν σωματίων καὶ ἡ ἀνδρεία αὐτῶν ἐνέσπειραν εἰς τοὺς ἐπτοημένους πληθυσμοὺς Ἀλβανῶν καὶ Τούρκων τόσον τρόπον, ὥστε ἐζήτησαν τὴν ἀποστολὴν δύο ταγματῶν τακτικοῦ στρατοῦ μετὰ πυροβολικοῦ ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα πρὸς ἐκδίωξιν τῶν ἀνταρτῶν.

Ἀρχομένου τοῦ Νοεμβρίου, οἱ Κρήτες ἐθελονταὶ ὑπὸ τὸν Μάνον λαβόντες διαταγὴν νὰ βαδίσουν πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ συνεπλάκησαν παρὰ τὴν Γόριτσαν μετὰ ἰσχυροῦ σώματος Τουρκαλβανῶν καὶ Τούρκων στρατιωτῶν, τὸ ὅποιον καὶ διεσκόρπισαν.

Ἐκείθεν οἱ Κρήτες ἐνισχυθέντες διὰ δυνάμεως εὐζώνων ὑπὸ τὸν ἐφεδρον ἀνθυπολοχαγὸν Στέφ. Γρανίτσαν, διημυθύνθησαν πρὸς βορρᾶν

καὶ κατέλαβον τὸ χωρίον Μανωλιάσσα κείμενον ἐπὶ τοῦ ὄροπεδίου πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆ εἰσερχομένῃ διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Φιλιππιάδος — Ἰωαννίνων πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Κάτωθεν τῶν ὑψωμάτων ἀρχίζει ἡ πεδιάς τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ πόλις ἀπέχει δύο περίπου ὥρας. Ἐκεῖθεν διακρίνονται εὐκρινέστατα καὶ διὰ γυμνοῦ ὀφθαλμοῦ ὄχι μόνον αἱ οἰκοδομαί, ἀλλὰ καὶ ἐν γένει πᾶσα στρατιωτικὴ κίνησις τῶν πέριξ μερῶν.

Εἰς τὴν ὄχυράν αὐτὴν τοποθεσίαν ἔφθασαν νύκτα οἱ ἐθελονταὶ τοῦ Μάνου μετὰ τῆς ὑπὸ τὸν Γρανίτσαν ἐνωμοτίας. Οἱ χωρικοὶ ἔκαμαν γνωστὸν εἰς τοὺς ἀρχηγοὺς ὅτι μόλις πρὸ ὀλίγης ὥρας ἐγκατέλειψαν τὸ χωρίον οἱ Τούρκοι, οἱ ὅποιοι θὰ ἐπανήρχοντο τὴν ἐπομένην.

Οἱ Τούρκοι περὶ τοὺς τριακοσίους, φεύγοντες, παρήγγειλαν εἰς τοὺς χωρικοὺς ὅπως τὴν ἐπομένην ἔχουν ἔτοιμα ἄρτον καὶ ἄλλας τροφὰς διὰ τὸν στρατόν, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει θὰ ἔκαιον τὸ χωρίον.

Τὰ σώματα ἐστρατοπέδευσαν εἰς τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα. Τὴν πρωτὴν περὶ τὴν ἕτην ὥραν οἱ φρουροὶ ἀνήγγειλαν ὅτι ἰσχυρὸν Τουρκικὸν σῶμα ὤδευσε πρὸς τὴν Μανωλιάσσαν, ἐκ τῆς ὁδοῦ τῆς πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ἀμέσως οἱ Κρήτες καὶ οἱ εὐζῶνοι κατέλαβον τὰ ἐπικαιρότερα σημεῖα τῶν εἰσόδων. Τὸ πῦρ ἤρχισε μόλις ὁ ἔχθρὸς ἐπλησίασεν εἰς διακοσίων μέτρων ἀπόστασιν. Οἱ Τούρκοι ἐπετέθησαν μετὰ λύσσης ἀλαλάζοντες, κατὰ τὴν συνήθη τῶν τακτικῆν, ἀλλὰ καὶ οἱ Κρήτες μετὰ τῶν εὐζῶνων, ἀτάραχοι διατηροῦντες τὰς θέσεις των, ἐξηκολούθουν ταχὺ πῦρ.

Περὶ τὴν 10ην πρωϊνὴν ὥραν κατέφθασαν νέαι Τουρκικαὶ ἐπικουραὶ, καὶ τότε πλέον διετάχθη γενικὴ ἐφοδος, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐπίθεσις αὐτὴ ἔμεινεν ἀτελεσφόρητος. Οἱ Κρήτες καὶ οἱ εὐζῶνοι μὲ γενναϊότητα ἐθέριζον διαρκῶς τὰ ἀνανεούμενα Τουρκικὰ στίφη. Αἱ σάλπιγγες ἔδιδον τὸ σύνθημα «Προχωρεῖτε», χωρὶς ὅμως νὰ κατορθώσουν οἱ ἐπιτιθέμενοι νὰ φθάσουν οὔτε εἰς τὰ ἑκατὸν μέτρα τοὺς ἡμετέρους.

Τῆς Τουρκικῆς στρατιάς συμποσομένης εἰς χιλίους περίπου μετὰ τῶν ἀτάκτων, ἤγγειτο συνταγματάρχης, ὅστις πολλάκις ἐθεάθη τρέχων ἐπιππος καὶ ἐνθαρρύνων τὸν διαρκῶς ἀπωθούμενον στρατόν του. Τὸ ἀπόγευμα ἀπεστάλησαν νέαι ἐπικουραὶ, αἱ ὅποιοι ἐβάδισαν πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ πρὸς τὸ μέρος τοῦ χωρίου Μελιγγολί, μὲ τὴν πρόθεσιν

νὰ καταλάβουν τὰ πλευρὰ τῶν μαχομένων. Πρὸς τὸ μέρος ὅμως ἐκεῖνο ἦτο ἀπὸ τῆς πρῶτης τοποθετημένον ἐκ προνοίας τὸ σῶμα τοῦ καπετὰν Κλάδου. Οἱ Τούρκοι ἀπήντησαν νέους βράχους ἀνδρείας, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐθραύετο ἡ μανία. Ὁ καπετὰν Κλάδος καὶ τὰ παλληκάρια του ἀπέκρουσαν ἡρωϊκώτατα τοὺς ἐπιτιθεμένους. Ἐδῶ ἐτέθη εἰς χρῆσιν καὶ ἡ λόγχη.

Ἐπὶ δύο ὥρας οἱ Τούρκοι ἠγωνίσθησαν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα χωρὶς νὰ δυνηθοῦν νὰ διασπάσουν τὴν γραμμὴν τῶν ἡρωϊκῶν μαχητῶν. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἀφρίζοντες ἐκ λύσσης εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν ἐδλασφύημον κτυποῦντες μὲ τὰ ξίφη τοὺς στρατιώτας διὰ νὰ προχωρήσουν. Αἱ ἀπεγνωσμένοι προσπάθειαι τῶν ὅμως παρέμειναν ἄκαρποι.

Ἐν τῷ μεταξὺ εἰς τὸ ἄλλο μέρος τῆς ἀρχικῆς ἐπιθέσεως οἱ Κρητὲς καὶ οἱ εὐζῶνοι ἔτρεπον εἰς φυγὴν τοὺς Τούρκους, οἵτινες ὑποχωροῦντες ἀτάκτως ἔλαβον τὴν πρὸς τὰ Ἰωάννινα ἄγουςαν. Τοιοῦτοτρόπως ὁ ἀγὼν ἀπέβη ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων. Οἱ Τούρκοι φεύγοντες ἀφήκαν ἐπὶ τῆς κλιτύος ἐκείνης περὶ τοὺς ἐβδομήκοντα νεκρούς.

Οἱ πρὸς τὸ μέρος τοῦ χωρίου Μελλιγούδς Τούρκοι ἀντιληφθέντες τὴν ὑποχώρησιν τῆς ἄλλης πτέρυγος τρέπονται ἐπίσης εἰς ἄτακτον φυγὴν. Οἱ ἡμέτεροι τοὺς κατεδίωξαν, φονεύσαντες πολλοὺς εἰς μακρυνὴν ἀπόστασιν.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης τὸ πυροβολικὸν τοῦ Μπιζανίου ἐρριψε πέντε βολὰς, προφανῶς ἕπως ὑποστηρίξῃ τὴν ὑποχώρησιν τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὴν μάχην τὰ σώματα συγκεντρωθέντα ἐώρτασαν τὴν περιφανῆ νίκην εἰς τὰς φιλοξένους οἰκίας τῶν κατοίκων τῆς Μανωλιόσσης. Συγχρόνως ἀπεφασίσθη ὅπως ἀποσυρθοῦν ἐκεῖθεν, διότι εἰς τοὺς ἀνδρας ἀπέμειναν ὀλίγιστα φυσίγγια, ὑπῆρχε δὲ δυσκολία ἀναχορηγίας νέων, λόγῳ τῆς μακρυνῆς ἀποστάσεως ἀπὸ τοῦ κέντρου. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως ὅμως ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ ἐξασφαλίσθοῦν οἱ χωρικοί, οἵτινες πράγματι συγκεντρωθέντες σὺν γυναῖξι καὶ τέκνοις ἐτέθησαν εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατεύματος.

Οἱ Κρητὲς ὀδεύσαντες πρὸς νότον ἐστάθμευσαν εἰς τοὺς Ἁγίους Θεοδώρους, ἔπου παρέμειναν καθ' ὅλην τὴν ἐπομένην ἡμέραν. Οἱ Τούρκοι, ἐνίσχυθέντες ἐξ Ἰωαννίων, ἐτράπησαν πρὸς συνάντησιν αὐτῶν, πληροφορηθέντες δὲ ὅτι οἱ ἐθελονταὶ καὶ οἱ εὐζῶνοί μας εὐρί-

σκοντο εἰς τὸ χωρίον, κατέλαβον τὰς πέριξ θέσεις καὶ ἤσυχολήθησαν εἰς τὴν κατασκευὴν προχείρων ὀχυρωματικῶν ἔργων, διὰ νὰ κάμουν τὴν ἐπίθεσιν ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς.

Περὶ τὴν 2αὴ πρωϊνὴν ὥραν διατάσσεται γενικὴ ἐφοδος ἐκ τριῶν σημείων. Οἱ ἡμέτεροι ἀντιληφθέντες ἀπὸ τῆς ἐσπέρας τὸν ἐχθρὸν, ἀνέμενον ἔτοιμοι, καταλαβόντες ἐπικαιροτάτας θέσεις. Οἱ Τούρκοι νομίζοντες ὅτι θὰ εὕρισκον κοιμωμένους τοὺς Ἕλληνας ἐπροχώρουν μετὰ προφυλάξεως εἰς τὸ σκότος. Μόλις ὁμως ἐπλησίασαν εἰς ἀπόστασιν πενήτηνκατὰ μέτρον, οἱ ἡμέτεροι ἤνοιξαν φονικὸν πῦρ. Εἰς δύο σημεία οἱ Ἄλβανοὶ Τσάμηδες προσεπάθησαν νὰ πλησιάσουν ἐξορκίζοντες Ἕλληνιστί νὰ μὴ τοὺς κτυποῦν «γιατὶ εἶνε Ἕλληνες». Τὸ μάθημα ὁμως τῆς Κιάφας ἦτο πρόσφατον. Οἱ Κρήτες διέκρινον ἀνὰ μέσον τοῦ σκότους τοὺς Ἄλβανοὺς κακούργους. Μία ὁμοβροντία τῶν Μάνλιχερ ἔδωκε τὴν ἀπάντησιν. Οἱ Τούρκοι ἐκλονίσθησαν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς. Ὑπεχώρησαν εἰς ἀρκετὴν ἀπόστασιν, ὀχυρωθέντες δὲ εἰς τὰ προχώματα τὰ ὅποια κατεσκεύασαν τὴν νύκτα, ἐξηκολούθουν πυροβολοῦντες ἐκεῖθεν. Προσεπάθησαν κατόπιν καὶ διὰ κυκλωτικῶν κινήσεων νὰ πολιορκήσουν τοὺς ἡμετέρους. Ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὰς τὰς προσπαθείαις τῶν ἀπέτυχον. Διότι οἱ Κρήτες, προβλέποντες, κατέλαβον παρακειμένην ἀσφαλῆ λοφοσειράν.

Περὶ τὴν 4 1)2 τῆς πρώτης ἤρχισεν ἡ ὑποχώρησις τῶν Τούρκων. Εἰς δύο σημεία μάλιστα ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Πολλοὶ φεύγοντες ἐγκατέλιπον τὰ ὅπλα τῶν καὶ τὰς κάπας τῶν.

Κατὰ τὴν δευτέραν ταύτην μάχην ἐφονεύθησαν ἐκ τῶν Κρητῶν δύο γενναῖα παλληκάρια, ὁ γραμματεὺς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Κλάδου καὶ ὁ Μανουσακῆς. Ἐπληρώθησαν δὲ ὁ Μ. Μετσαμάς εἰς τὸ στήθος, καὶ ὁ Ν. Μιγλάκης εἰς τὸν πόδα.

Ὁ ἀρχηγὸς Μάνος, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Στέφ. Γρανίτσας καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλαρχεῖς ἠγωνίσθησαν μὲ θάρρος καὶ ἀνδρείαν, πολλάκις ριψοκινδυνεύσαντες εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Ἀλλὰ καὶ τὰ ἄλλα παλληκάρια, καθὼς καὶ οἱ εὗζωνοι, δὲν ὑπελείφθησαν. Τριακόσιοι αὐτοὶ, κατώρθωσαν νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν χιλιάδα Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Τὴν ἐπομένην οἱ Τούρκοι ἐκδικούμενοι, ἔκαυσαν...ἠρωϊκώτατα τὰς οἰκίας τοῦ χωρίου Μανωλιάσσα καὶ τῶν πέριξ χωρίων. Ἐπρό-

ἔπειτα περὶ τῆς συνήθους τακτικῆς, τὴν ὁποίαν ἐφήρμοζον μετὰ πᾶσαν φυγὴν των.

Ἐπίσης τὴν 7ην Νοεμβρίου εἰς τὸ χωρίον Κεραμίτσα τῆς ἐπαρχίας Φιλιατῶν συνήφθη δεκάωρος μάχη μεταξὺ Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων καὶ ἰσχυροῦ Τουρκαλθανικοῦ σώματος ὑπὸ τὸν περιρριβόητον Ἄλιος Τάχα καὶ τὸν λήσταρχον Μουχαρέμ Ρουσίτην. Κατὰ τὴν πεισματώδη ταύτην μάχην οἱ Τοῦρκοι ἔσχον μεγάλας ἀπωλείας. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐλίγιστοι μόνον ἐτραυματίσθησαν. Οἱ Τουρκαλθανοὶ ὑποχωροῦντες ἔκαυσαν καὶ ἐλεηλάτησαν τὸ χωρίον Κεραμίτσα.

Τὴν 10ην Νοεμβρίου ἐκ Χειμάρρας ὁ ἀρχηγὸς τῆς κατοχῆς Σπυρομήλιος ὥπλισε πάντας τοὺς κατοίκους. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν Χειμαρριωτῶν ἦτο ἀπερίγραπτος. Καὶ αὐταὶ αἱ γυναῖκες παρείχον χεῖρα βοήθειας εἰς τὴν ἀναγορηγίαν τῶν πολεμοφοδίων καὶ τῶν τροφῶν. Ἐγκατεστάθησαν ἤδη καὶ αἱ νέαι ἀρχαί· ὁ Γ. Σίμος ὡς λιμενάρχης, ὁ Χρ. Πάνος φρούραρχος Κιλίσου, ὁ Ρούτσης Δρυμάδων, ὁ Βλάσης Κηπουροῦ καὶ Δρυμάδων καὶ ὁ Ἀνδρέας Δήμας πάρεδρος τῆς Χειμάρρας.

Ὁ ἀρχηγὸς Σπυρομήλιος, πληροφορηθεὶς ὅτι οἱ Ἄλθανοὶ ὑπὸ τὸν Ἄλῃ Μεμέτην κατήλθον ἐκ τῆς Αὐλώνας πρὸς τὰ στενὰ τῆς Χειμάρρας, ἐξαπέστειλε κατ' αὐτῶν σῶμα ἐβελοντῶν. Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἄλθανικοῦ σώματος, ζητήσας νὰ συνεννοηθῇ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ ἡμετέρου σώματος, συνεδούλευσεν ἕπως οἱ Ἕλληνες μὴ ἐπιτεθῶσι κατὰ Τουρκαλθανικῶν χωρίων, δηλώσας ὅτι προθύμως θὰ ὑποταχθῶσι καὶ θὰ παραδώσωσι τὴν Αὐλώνα, ἐὰν πρόκειται νὰ ἔλθῃ τακτικὸς στρατὸς, τῶν Ἄλθανῶν μὴ ἐμπιστευομένων νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὰ ἀνταρτικὰ σώματα. Παρὰ ταῦτα ἡμῶς ἐβεβαιοῦτο ἐπίσης ὅτι ὁ Ἰσμαήλ Κεμάλ εἰδοποίησεν ἐκ Δυρραχίου τοὺς Ἄλθανοὺς τῆς Αὐλώνας νὰ ἀναμεινῶσι τὴν ὑπ' αὐτοῦ κήρυξιν τῆς Ἄλθανικῆς αὐτονομίας.

Κατὰ τὰς μάχας πρὸς κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων, οἱ Τοῦρκοὶ αἰχμάλωτοι ἀπεστέλλοντο πλεόν εἰς Φιλιπιάδα καὶ Πρέβεζαν. Ἐνας ἐξ αὐτῶν ἐγγράμματος καὶ γαλλομαθῆς στρατιώτης παρίστανεν ἤδη μὲ τὰ ζωηρότερα χρώματα τὴν ἀθλίαν κατάστασιν, εἰς ἣν εὗρισκετο ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τῆς Ἡπείρου.

«Μετὰ τὴν γενικὴν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ μας, ἔλεγεν, ἐκ τῆς

πεδιάδος τῆς Ἄρτης καὶ τῶν θέσεων Γριμπόβου Κιάφας, τὰς ὁποίας κατέλαβε δι' ἐφόδου ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, συνεκεντρώθημεν εἰς τὴν Φιλιππιάδα, ὅπου πρώτην φοράν ἐμάθομεν διὰ τῶν Τουρκικῶν ἐφημερίδων ὅτι ὁ στρατός μας νικηφόρος προχωρεῖ μέχρι τῶν Θηβῶν, καὶ συνεπῶς ἡ υπερφαλαγγίσις τοῦ ἐν Ἠπείρῳ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶνε βεβαία, ἐπίσης δὲ ὅτι κατόπιν ναυμαχίας εἰς τὸ Αἰγαῖον πολλὰ πλοιά σας κατεστράφησαν καὶ συνελήφθη καὶ αὐτὸς ὁ «Ἀδέρωφ», φόβητρόν μας μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Ἐννοεῖται ὅτι πολὺ ἀμφεβάλλομεν περὶ τῆς ἀληθείας τῶν τερατωδῶν αὐτῶν εἰδήσεων, καθ' ὅσον μάλιστα ἦτο ἀδύνατον ἐντὸς τοῦ μικροῦ διαρρευσαντος διαστήματος νὰ κατορθωθῇ ἡ ἀπώθησις τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τὰς ἰσχυρὰς ἀμυντικὰς γραμμὰς τῆς Λαρίσης. Ἐν τούτοις οἱ ἀξιωματικοὶ ἐπετύγχανον διὰ τῶν χαλκευμάτων αὐτῶν ν' ἀναζωπυρήσουν τὸ καταπεπτωκὸς φρόνημα τοῦ στρατοῦ καὶ νὰ ἐκμηδενίσουν κάθε διαμαρτυρίαν διὰ τὴν παντελῆ ἔλλειψιν τροφίμων. Διότι πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀγρία πείνα μᾶς ἐμάστιζε, τὴν ὁποίαν ἐπροσπαθοῦσαμεν νὰ κορέσωμεν μὲ ἐλάχιστα καλαμπόκια προχείρως ψηγόμενα καθ' ὁδόν. Σπανίως πωληταὶ τροφίμων ἐπεσκέπτοντο τὸ στρατόπεδόν μας, τότε δὲ ἡ τιμὴ τῶν πωλουμένων εἰδῶν ἐφθάνεν εἰς δυσθεώρητα ὕψη, ἀφοῦ ἓνα παξιμάδι ἠγοράζετο ἀντὶ ἐνὸς γροσίου. Ἐξαντλοῦσαμεν ἔτσι ἅλην τὴν ὑπομονὴν μας μὲ τὴν ἐλπίδα καλλιτερεύσεως τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεώς μας, πιστεύοντες νὰ πραγματοποιηθῇ ὅ,τι μᾶς ἔλεγον οἱ ἀνώτεροί μας. «Ξαπόστατα παιδιά, θὰ μᾶς φέρουν φαῖ σὸ Μεσολόγγι».

» Καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα αὐτὴν ἐπεχειρήσαμεν τὴν ἀτυχῆ ἐκείνην ἐφοδὸν τῆς Κιάφας, κατὰ τὴν ὁποίαν ὑπέστημεν ἀληθῆ πανωλεθρίαν καὶ ἠναγκάσθημεν νὰ ὀπισθοχωρήσωμεν πρὸς τὰ Πέντε Πηγιάδια, ὅπου ὀχυρωθέντες ἀνεμένομεν. Ἄλλ' ἡ πείνα ἤρχισε πλέον νὰ μᾶς πιέζῃ τρομερὰ καὶ μαζί μὲ τὰ παράπονά μας ἐξεφράζομεν καὶ τὴν ἀπορίαν γιατί δὲν μᾶς ἐτροφοδότην διὰ μέσου Πρεβέζης ἢ Θεσσαλονίκης. Τὴν ἀπορίαν αὐτὴν πάντοτε ἀπέφευγον νὰ μᾶς λύσουν οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὡς ἐκ τούτου πρώτην τότε φοράν οἱ πλέον ἐγγράμματοι στρατιῶται ἤρχισαν νὰ ὑποψιάζωνται ὅτι κάποια δεινὴ συμφορὰ εἶχε πλήξῃ τὸ Ὀθωμανικὸν Κράτος. Μ' ὅλα ταῦτα ἐσιωπήσαμεν ἐκ φόβου μήπως τιμωρηθῶμεν, μέχρι τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἐφθασαν τὰ θλιβερὰ ἀγ-

γέλωτα τῆς καταλήψεως τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τῆς πτώσεως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ Πρεβέζης.

»Τελεία ἀποθάρρυνσις μᾶς κατέλαβε, πρᾶγμα τὸ ὅποιον ἐννοήσαντες οἱ ἀξιωματικοὶ εἶχαν τοποθετήσῃ σκοπὸν εἰς τὰς προφυλακὰς καὶ τὸ ὀπισθεν μέρος μακρὰν τοῦ στρατοπέδου διὰ νὰ προλάβουν πᾶσαν τυχὸν λιποταξίαν.

»Τοιαύτη ἦτο ἡ κατάστασις μας ὁπότε συνεκροτήθη καὶ ἡ μάχη τῶν Πέντε Πηγαδιῶν, κατὰ τὴν ὁποίαν συνελήφθην αἰχμάλωτος.

»Δὲν πιστεύω ὅτι θὰ εἶνε καλλιτέρα ἡ τύχη τῶν ὑπολοίπων στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι ἄλλως τε, καθὼς καὶ ἐγώ, θὰ εὐχωνται μίαν αἰχμαλωσίαν διὰ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν φρικώδη βάσανον τοῦ ἀοράτου καὶ ἀπολεμήτου ἐχθροῦ τῆς πείνης.»

Εἰς τὸ Μέτσοβον.

Εἰς τὴν Καλαμπάκαν ἐφθασαν τὰ ἀνταρτικά μας σώματα τὴν 4ην Νοεμβρίου. Ἀπὸ ἐκεῖ ἀφου ἐπέρασαν τὴν Κουτσούφλιανην καὶ ταῖς Μηλικίαις, ἐπάτησαν εἰς τὸ Μέτσοβον κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἑορτῆς τῶν Ταξιαρχῶν.

Καθ' ὅλας των τὰς πορείαις ὑπέφεραν τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὰ χιόνια, τὸ ψῦχος καὶ τὴν λάσπην, ἀλλ' εἰς τὸ Μέτσοβον τὰ ἐλησμονήσαν ὅλα ἔμπρὸς εἰς τὴν ἀγάπην καὶ τὴν στοργὴν καὶ τὸν ἐγκάρειον ἐνθουσιασμόν, μὲ τὸν ὅποιον τοὺς ὑπεδέχθησαν.

Τὸ Μέτσοβον ἔχει 8 χιλ. κατοίκους ἐξ ὁλοκλήρου Ἑλλήνων καὶ εἶνε τριγυρισμένον ἀπὸ βουνά.

Μὲ ὁδηγοὺς δύο Μετσοβίτας οἱ ἡμέτεροι ἐξεκίνησαν τὴν 9 Νοεμβρίου διὰ νὰ συναντήσουν τοὺς ἐπερχομένους χιλίους περίπου Τούρκους τοῦ Μπεκὴρ ἀγά.

Οἱ ὁδηγοὶ τὼν τοὺς ὠδήγησαν διὰ τῆς τοποθεσίας Πλάκας καὶ μετὰ κοπιωδεστάτην πορείαν 4 ὥρῶν τὸ σῶμά των κατέλαβε τὰ βόρεια τῶν Τούρκων. οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐστρατοπεδευμένοι εἰς μέρος χαμηλόν, τὸ ὅποιον διαρρέει χεῖμαρρος πλησίον τοῦ χωρίου Βοτονόσι. Ἀριστερά των εἶχον τὸ σῶμα τοῦ Μοιράκη καὶ εἰς τὴν ἀντιπέραν ὄχθην τοῦ ποταμοῦ εὐρίσκετο τὸ σῶμα τοῦ Κριάρη.

Ὁ ἀρχηγὸς καπετὰν Βελουδάκης εἰς τὰς 11 ἀκριβῶς μετὰ μεσημβρίαν διέταξε «ν' ἀρχίσουν φωτιά» καὶ ἕως τὸ βράδυ κατετσάκισαν κυριολεκτικῶς τοὺς Τούρκους, οἱ ὅποιοι μόλις ἤρχισε νὰ σκοτεινιάσῃ

ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν ἐγκαταλείψαντες ὅλα τῶν τὰ ζῶα, τὰς ἀποσκευὰς καὶ τὰ πολεμεφόδιά των καὶ περὶ τοὺς 50 νεκροὺς...

Ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας ἐφρανεύθησαν δύο καὶ ἐπληγώθησαν ὁ Μπαίλος ἐξ Ἀσκύφου καὶ ὁ Μητσόβης ἐξ Ἰμβρου.

Ἀκούσωμεν ἤδη τὴν ἀφήγησιν αὐτόπτου πολεμιστοῦ :

« Ἀργὰ κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπεστρέψαμεν εἰς τὸ Μέτσοβον μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι δὲν θὰ συνηνητῶμεν πλέον Τούρκους, ἀλλ' ἠπατήθημεν, διότι ἐπέπρωτο τὴν ἐπομένην νὰ χάσωμεν καὶ αὐτὸν τὸν καπετὰν Κλειδῆν, ὕστερον ἀπὸ μίαν ἡρωϊκὴν νίκην.

» Εὐρισκόμεθα εἰς τὸ Μέτσοβον τὴν πρωτὴν τοῦ Σαββάτου τῆς 10 Νοεμβρίου, ὅταν ἐπληροφορήθημεν ὅτι ὁ Μπεκὴρ ἀγάς παρὰ τὴν χθεσινήν του ἦτταν μὲ σῶμα 1000 Τούρκων κατεῖχε τὴν μονὴν τοῦ Προφήτου Ἥλιου ἀπέχουσαν περὶ τὰ 3¼ τῆς ὥρας ἀπὸ τὸ Μέτσοβον.

» Πρὸς ἀνατολὰς τῆς μονῆς ὑψοῦνται τραχεὰ καὶ ἀπότομα βουνὰ καὶ πρὸς νότον λόφος κεκαλυμμένος ἀπὸ ὑπερῷφλα δένδρα.

» Ὁ καπετὰν Κλειδῆς ἐσπευσεν ἐκεῖ μὲ τὰ 150 παλληκάρια του. Ἀπὸ τὸ μέρος τῶν βουνῶν διέταξε νὰ ἐπιτεθῆ ὁ ὄπλαρχηγὸς Τσοῦρδος, ἀπὸ τὸν λόφον ὁ Ἀγγελῆς Παπαντωνάκης καὶ αὐτὸς ἐβάδισε κατ'εὐθείαν ἐναντίον τῆς μονῆς.

» Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισεν εἰς τὰς 2 μ. μ. ἀκριβῶς, μὲ ψῦχος ὀρμὴ καὶ μὲ πυκνιστάτην ὀμίχλην.

» — Ἐμπρὸς παιδιὰ, εἶπεν ὁ καπετὰν Κλειδῆς, ἔτσι ἐλεύθερα, παλληκαρία καὶ πρῶτος αὐτὸς ἡνοιξε τὸ τουφέκι, ἐνῷ ἔλη ἡ γραμμὴ ἤρξατο προχωροῦσα ὑπὸ τὰς Τουρκικὰς συμπυρροσφορτῆσεις πρὸς τὴν μονὴν.

» Ἐξαφνα ἓνας βαρὺς μυκηθμὸς ἀντήχησεν εἰς τὰ γύρω βουνά, κάποιον ἀγριον οὐρλιασμα ἐδόνησε τὴν ὀμιχλώδη ἀτμοσφαῖραν καὶ μίαν κανονία ἐξερράγη ὀπισθὲν μας εἰς 100 μέτρων ἀπόστασιν.

» Ἦτό ὀδὶς, τὴν ὀποίαν μᾶς ἀπέστειλε τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν.

» — Ἄ, ἔχουν καὶ κανόνια λοιπόν ; εἶπε γελῶντάς ὁ ἀρχηγὸς μας, καὶ ἐπανέλαθεν : « Ἐμπρὸς παιδιὰ ! ».

» Τὸ τουφεκίδι ἡνοιξε πλέον συνεχῆς, φονικόν, σπείρον τὸν φόβον καὶ τὸν θάνατον.

» Πρὸς στιγμὴν ἐν νέφος ὀμίχλης παρασυρθέν ἀπὸ τὴν ὀρμὴν τοῦ ἀέρος ἀποκαλύπτει τοὺς βρεγμένους τοίχους τῆς Μονῆς καὶ πῦρ ὀμα-

δὸν διευθύνεται ἐκεῖ ἀπὸ ὄλους μας. Οἱ Τούρκοι, ἀφοῦ μας ἔρριψαν μερικοὺς ἀβλαβεῖς κανονιοβολισμούς, ἔπαυσαν διὰ νὰ ἀρχίσουν τὸ τουφεκίδι. Εἶπε ἡ ὥρα 3.30' καὶ εὐρισκόμεθα ἐγγὺς τῆς Μονῆς. Αἰφνης ὁ ἀρχηγὸς μας διατάσσει·

»—'Ἀπάνω τους, ὄλοι μαζί !...

»Σκυφτοὶ καὶ πυροβολοῦντες ἤρχισαμεν τὴν ἀνάβασιν. Τὸ χιόνι παγωμένον ἐγλυστροῦσε κάτω ἀπὸ τὸ πέλμα μας καὶ ἡ ἀνάβασις αὐτὴ ὠρισμένως θὰ μᾶς ἐστοίχιζε πολὺ, ἐὰν οἱ Τούρκοι βλέποντες τὴν ταχύτητα μὲ τὴν ὁποῖαν διηυθυνόμεθα ἐναντίον των, δὲν ἐτρέποντο εἰς φυγὴν.

»'Ολόκληρος ὁ κάμπος ὁ ὁποῖος ἐξετείνεται ὀπίσω ἀπὸ τὴν Μονὴν ἀντήχει ἀπὸ τὴν βοῆν τῶν φευγόντων Τούρκων. Ὁ καπετάν Κλειδῆς μόνος ἔχει φθάσει ἔξω ἀπὸ τὴν Μονὴν καὶ γεμάτος χαρὰν παρακολουθεῖ τὸ θέαμα τοῦ πανικοβλήτου στρατοῦ, ἐνῶ ἡμεῖς ἐπισπεύδομεν τὴν ἀνάβασιν μὴ προσέχοντες εἰς τὰ πτώματα, τὰ ὁποῖα μολύνουν τὴν λευκότητα τῆς χιόνος μὲ τὴν ἀπαισίαν μορφήν καὶ μὲ τὸ μαυρίζον παγωμένον αἷμα.

»Ἐτρέχαμεν καὶ ἡμεῖς ὀλίγα μέτρα πλησίον του, ὅταν ἕνας πυροβολισμὸς ἀκούεται καὶ ὁ καπετάνιος μας φέρει τὴν χεῖρα εἰς τὸν λαιμὸν καὶ στηριζόμενος μὲ τὴν ἄλλην εἰς τὸ μάνλιερ, γονατίζει.

»'Αλλοίμονον !... εἶχε σκοτωθῆ ἀπὸ ὀλίγους Τούρκους, οἱ ὁποῖοι εἶχον κρυφθῆ ἐντὸς τῆς Μονῆς.

»'Ανέβημεν ἱπτάμενοι σχεδὸν καὶ λυσσασμένοι ἀπὸ τὸ ἀνεπανόρθωτον δυστύχημα, ἄλλοι ἐθραύσαμεν τὴν θύραν τῆς Μονῆς διὰ νὰ περιποιηθῶμεν τοὺς δολοφόνους, καὶ ἄλλοι τὸ περισσότερον μέρος τοῦ σώματος ὤρμησεν εἰς τὴν πεδιάδα διὰ τὴν καταδίωξιν...

»Τὸ κυνήγι τῶν Τούρκων ἐξηκολούθησε μέχρι βαθείας νυκτός. Ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν 62 καὶ ἐκ τῶν ἡμετέρων μόνον πέντε. Τὴν πρῶταν ἐθάψαμεν μὲ κάθε τιμὴν τὸν τιμημένον ἀρχηγὸν μας.

»'Ὅλον τὸ Μετσόβον σὺν γυναιξὶ καὶ τέκνους παρηκολούθησε τὴν κηδείαν μὲ δάκρυα καὶ μὲ ὄδυρους.

»'Ὁ Ἄριστείδης Κριάρης, ὁ ὁποῖος ἐφθασε τὴν πρῶταν μὲ σῶμα ἐκ 300 Κριτῶν, ἐξεφώνησε τὸν ἐπικηδεῖον καὶ μετ' αὐτὸν εἶπεν ὀλίγα θερμὰ λόγια ὁ ἱεροκῆρυξ τοῦ Μετσόβου.

»Καὶ ὅταν ὁ νεκρὸς πλημμυρισμένος ἀπὸ εὐχρωμα λουλούδια καὶ

δάκρυα ἐσύρθη εἰς τὸ μνήμα, μία μπαταριά Κρητικῶν τουφεκιῶν διελάλησεν ἀνά τοὺς κάμπους καὶ τὰ βουνὰ τῆς Ἠπείρου μίαν ἀκόμη θυσιάν τῆς Κρήτης, τὸ αἷμα τοῦ γενναίου καὶ ὠραίου παλληκαριοῦ...» (Ὅρα Χάρτην Σελ. 497).

Οἱ ἀιχμάλωτοι Ἄλβανοὶ τῆς Πρεδέζης παρὰ τὰς δοθείσας ὑποσχέσεις περὶ παραδόσεως καὶ ὑποταγῆς καὶ τῶν λοιπῶν Ἄλβανῶν, ἀνεκαλύφθησαν τὴν 10 Νοεμβρίου ὅτι συνεννοοῦντο μετὰ τῶν Ἄλβανῶν Μαργαριτίου. Κατόπιν τῆς παρασπονδίας ταύτης ἤχθησαν δέσμιοι εἰς Ἄρταν. Ἄφ' ἐτέρου δὲ ὁ Πρόξενος τῆς Αὐστρίας ἐν Ἰωαννίνοις ἀναφανερῶς σχεδὸν συνίστα τοῖς Ἄλβανοῖς ν' ἀντισταθῶσι κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς προελάσεως, ἐπιζητοῦντες ἐν ἀνάγκῃ τὴν Αὐστριακὴν προστασίαν. Οἱ Τούρκοι τοῦ Μαργαριτίου καὶ τῆς Παραμυθίας, καίτοι ἐδῆγλωσαν ὅτι ὑπετάσσοντο, ἐν τούτοις ἐξηκολούθουν δροῦντες χριστιανικὰ χωρία. Εἰς θέσιν Γλυκὸ ἐπετέθησαν κατὰ τῶν ἡμετέρων, ἀποκρουσθέντες μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν. Ἐν Ἰωαννίνοις οἱ Τούρκοι προσεπάθουν διὰ τῆς φοβερωτέρας τρομοκρατίας νὰ σημειώσωσι τὸ τέρας τῆς κυριαρχίας των. Προηγουμένως ἀπηγγόνισαν τρεῖς ἱερεῖς καὶ κατεδίκασαν εἰς ἰσόβια δεσμὰ τὸν ἰδιοκτήτην τῆς ἐφημερίδος «Ἡπειρος» Δημήτριον Κούτσικόν καὶ τὸν ἀρχισυντάκτην αὐτῆς Γεώργιον Χατζῆν, περὶ ὧν ἐλέγετο, ὅτι ἐφονεύθησαν εἰς τὰς φυλακάς.

Οἱ αἰώνιοι αἰφνιδισμοί.

Εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἠπειρον τὸ πρῶτον δεκαήμερον τοῦ Νοεμβρίου διήλθεν ἐν τελείᾳ πολεμικῇ ἀπραξίᾳ δεδικοιολογημένη ἄλλως τε διὰ πολλοὺς λόγους.

«Ἡ αὐτὴ ὁμῶς ἡσυχία», γράφει αὐτόπτης, «δὲν ἐπεκράτησε καὶ εἰς τὰς δυτικὰς Ἠπειρωτικὰς ἐπαρχίας, ὅπου εὕρισκοντο ἀντιμέτωπα πρὸς τοὺς Τουρκαλβανοὺς τὰ ἐθελοντικὰ σώματα καὶ οἱ εὐζωνοὶ μας. Ἐκεῖ καθημερινῶς σχεδὸν συνήπτοντο μάχαι καὶ συμπλοκαὶ μετὰ τῶν μικτῶν σωμάτων καὶ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Τσαμηδων τῶν ὀργανωθέντων ὑπὸ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν.

»Τὴν νύκτα τῆς 9 Νοεμβρίου πολυἀριθμὸν τμήμα τοιοῦτου στρατοῦ ἀπεπειράθη εἰς Κοπάνους αἰφνιδισμὸν κατὰ τῶν Ἑλληνικῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων. Αἱ προφυλακαὶ ἐννοήσασαι ἐγκαίρως τὸν ἐπερχόμενον ἐχθρὸν ἤνοιξαν πῦρ καὶ τοιοῦτοτρόπως ἐδόθη καιρὸς εἰς τὸ

κύριον σῶμα νὰ ἀνασυνταχθῆ καὶ νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων. Ἀμέσως οἱ διοικοῦντες ὀπλαρχηγοὶ ὡς καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ Γρανίτσας καὶ Λεόντιος διέθεσαν ἓνα λόχον εὐζώνων, ὅστις κατέλαβε τὴν ράχιν τῶν Βορηάδων ἀριστερᾶ καὶ ἄνωθεν τοῦ Μελιχόδου. Τοιοῦτοτρόπως οἱ Ἄλβικοὶ εὐρέθησαν εἰς δύσκολον θέσιν.

» Τὴν 7ην πρωϊνὴν ὥραν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν κακοὶ κακῶς, ἀφήσαντες ἀρκετοὺς νεκροὺς καὶ τραυματίας.

» Τόσον ὁ τακτικὸς Τουρκικὸς στρατὸς ὅσον καὶ τὰ ἄτακτα στίφη τῶν Τσάμηδων, τὰ ὁποῖα πολυπληθῆ λυμαινόνται τὴν Ὑπαιθρον χώραν, καθημερινῶς μεταχειρίζονται νυκτερινούς αἰφνιδιασμούς. Τὸ σχέδιον αὐτὸ ἔχει καταστήσει ἐδῶ εἰς τὴν Ἠπειρον κοινὸν μυστικὸν καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἀποτυγχάνει. Εἰς τὸ Γρίμποδον εἰς τὴν Κιάφαν, εἰς τὰ Πέντε Πηγάδια, εἰς τὴν Μανωλιάσσαν, εἰς τοὺς Ἁγίους Θεοδώρους εἶχομεν τοιοῦτους αἰφνιδιασμούς.

» Ὅλοι ἀπέτυχον κακοὶ κακῶς χάρις εἰς τὰ καλὰ μέτρα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔλαβον οἱ ἡμέτεροι. Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Τσάμηδες, οἱ ὅποιοι ἀκολουθοῦν τὴν ἀτιμον τακτικὴν, τὴν ὁποίαν ἐδημιούργησε πρὸ ἐνός αἰῶνος ἡ σχολὴ τοῦ Ἀλη πασσᾶ, θὰ διατηρήσουν πικρὰν ἀνάμνησιν τῆς μεθόδου τῶν αἰφνιδιασμῶν.

» Ἐὰ ὄργιζ ἀφ' ἑτέρου τῶν Τούρκων καὶ τῶν Τσάμηδων ἐξακολουθοῦν εἰς τὴν Ἠπειρον. Χθὲς συνήντησα τὸν γενναῖον ὀπλαρχηγὸν Σ. Κρεμμύδαν ἐπανερχόμενον ἐκ τοῦ ἐσωτερικοῦ, ὅστις μοῦ περιέγραψε διὰ τῶν μελανωτέρων χρωμάτων τὴν κατάστασιν.

» Ὁ ἀρχηγὸς τῆς Χωροφυλακῆς Ἰωαννίνων ἀνέλαβε τὸ ἔργον τοῦ ληστήρχου, ἡγούμενος πολυαριθμοῦ ληστρικῆς συμμορίας συνισταμένης ἐκ χωροφυλάκων καὶ Τσάμηδων.

» Ὡς ἔργον τῆς ἡμισαρᾶ αὕτη συμμορία ἔχει τὴν ληστείαν, τὴν κατὰστροφὴν καὶ τὴν ἐρήμωσιν τῶν Ἑλληνικῶν χωρίων. Μαζὶ τῶν φέρουν ὀλόκληρον παραδάνιον πετρελαίου, τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται διὰ τοὺς ἐμπρησμούς.

» Τὸ πρῶτον ἔργον ἅμα εἰσέλθῃ ἡ συμμορία αὕτη εἰς ἓν χωρίον εἶνε νὰ φορολογηθοῦν, ἢ μᾶλλον νὰ ληστευθοῦν οἱ κάτοικοι. Ἄλλομονον εἰς ἐκεῖνον, ὁ ὁποῖος δὲν σπεύσῃ νὰ δώσῃ ὅ,τι ἔχει καὶ δὲν ἔχει εἰς τὰ τέρατα αὐτά! Τὸ σπῆτι του θὰ καῆ καὶ αὐτὸς θὰ σφαγῆ.

» Πρὸ τοιαύτης καταστάσεως εὐρισκόμενοι οἱ χριστιανοὶ ἐτράπη-

σαν εἰς τὰ ὄρη καὶ τὰ σπήλαια. Ἐκεῖ δὲ φεύγουν μὲν τὴν ὀργήν, τὴν ἀγριότητα καὶ τὸ σπαθὶ τῶν Τσάμηδων, συναντοῦν ὁμως τὴν δυστυχίαν τῆς πείνης καὶ φύχους.

»—Ὅλα τὰ παλληκάρια, ἔλεγεν ὁ καπετὰν Κρεμμύδας, εὐρίσκονται ἤδη χωρὶς κάπες. Ὅλας τὰς ἐδώσαμεν διὰ νὰ σκεπασθοῦν τὰ γυναικόπαιδα ποὺ συναντούσαμε στὰ βουνὰ καὶ στῆς σπηλιές. Ἐκεῖ βλέπεις μητέρες δυστυχισμένες μὲ τὰ βρέφη στὴν ἀγκαλιὰ νὰ τῆς δέρνην τὸ ἀνεμόδροχο καὶ τὸ χιονόνερο ἡμέρες ὀλόκληρες. Ἡ δυστυχισμένες στέκονται ἐκεῖ μὲ τὴν ψυχὴν στὸ στόμα χωρὶς ψωμί, χωρὶς ροῦχο, γιὰ νὰ θερμάνουν τὰ παγωμένα παιδιὰ τους. Φεύγουν ἀπὸ τὸ σπαθὶ καὶ τὴ φωτιά τοῦ Τσάμη, γιὰ νὰ πεθάνουν ἀπὸ τὸ κρύο καὶ ἀπὸ τὴν πείνα. Σὲ μιὰ σπηλιὰ συνήντησα ἕνα πλῆθος τοιοῦτων δυστυχῶν, αἱ ὁποῖαι εἶχαν πέντε ἡμέρες νὰ φάνε· διετηροῦντο δὲ εἰς τὴν ζωὴν μὲ χόρτα.

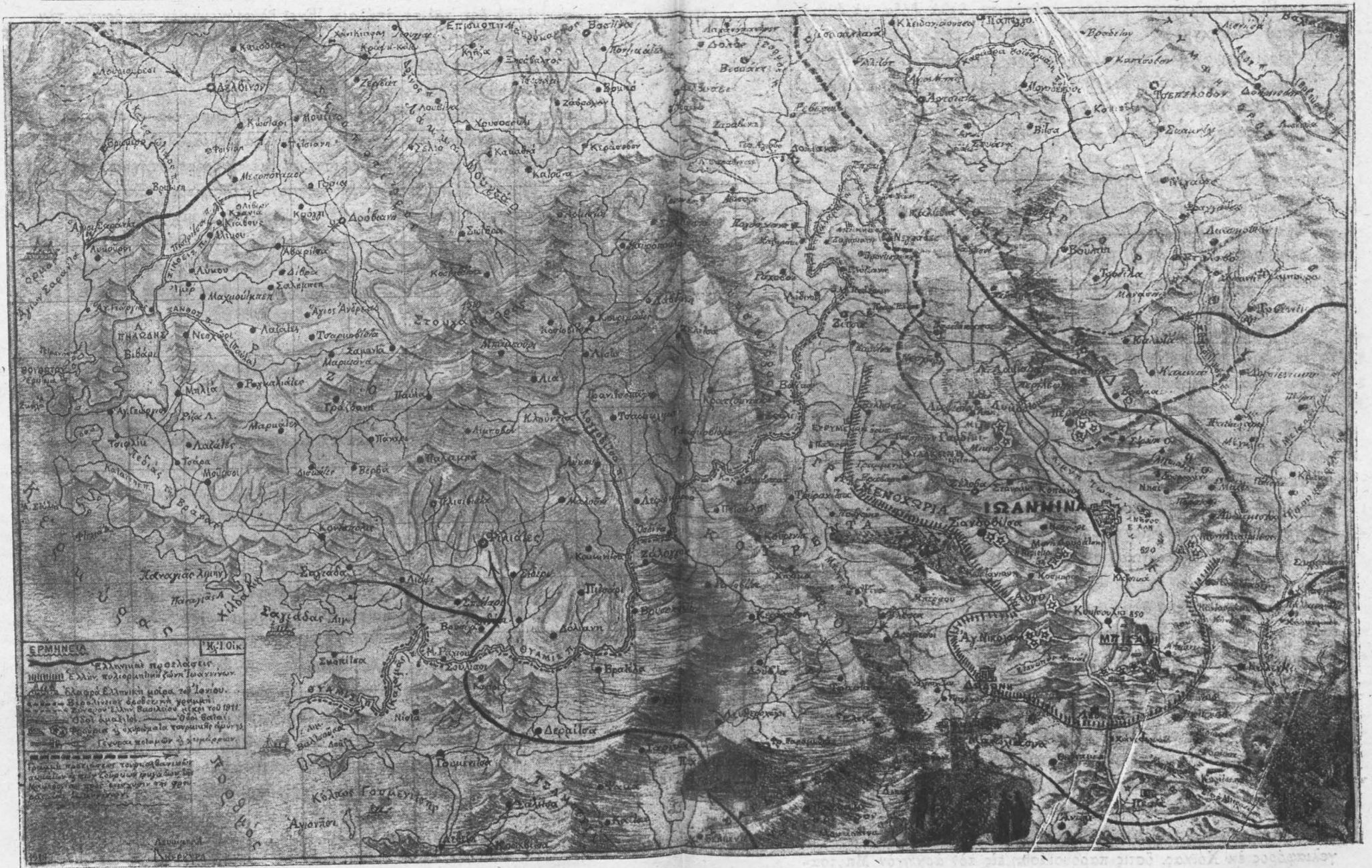
»Τὰ Ἑλληνικὰ σώματα καὶ ὁ στρατὸς κάμνουν ὅτι ἡμποροῦν διὰ νὰ ἀντεπεξέλθουν κατὰ τῆς καταστάσεως αὐτῆς, πράγματι δὲ τελευταίως ἐτσακίσθησαν πολλὰ ἐκ τῶν τοιοῦτων ληστρικῶν σωμάτων. Πάντοτε ὅμως τὰ ἐναπομείναντα εὐρίσκουν εὐκαιρίαν καὶ ἐξακολουθοῦν τὰ ὄργια των. Τὰ τελευταίας ἡμέρας ἐκάησαν τὰ χωρία Βρωμισμένη, Νεγραδέες, Ζεραβίνα, Μουρονόρος, Κρουονέρι, Μόσορι, Μπογδόριανη, Κουκλιός, Γρίβιανη, Ρεπετίσι καὶ ἄλλα...»

»Ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα ἡ ζωὴ τῶν Χριστιανῶν δὲν ἦτο καλλιτέρα. Αἱ φυλακαὶ εἶχον γεμίσει ἀπὸ τοὺς προκρίτους. Δύο Χριστιανοὶ δὲν ἠδύνατο νὰ συνομιλῶσιν ἰδιαιτέρως, διότι ἀμέσως συνελαμβάνοντο καὶ ἀπεστέλλοντο εἰς τὰ μπουδρούμια...»

Ἄφ' ἑτέρου εἰς τὰ Θεσσαλικά Τρίκκαλα ἐφθانون καθ' ἑκάστην πρόσφυγες φεύγοντες τὸ λεπίδι τῶν ἀγρίων Τουρκαλθανῶν. Τὴν 13ην Νοεμβρίου ἐφθانون ἐκεῖ περὶ τὰς 15 οἰκογενεῖας ἐκ Ζαγοροχωρίων, τὰ ὅποια οἱ τύραννοὶ φεύγοντες ἐδήλωσαν κυριολεκτικῶς. Ἔτεροι δὲ 60—70 οἰκογένειαι ἔμειναν εἰς Καλχμπάκαν.

Γυμνοί, πειναλέοι καὶ εἰς ἀθλίαν τελείως κατάστασιν εὐρίσκοντο οἱ ἀφικθέντες εἰς Τρίκκαλα καὶ εἰς τὴν ὄψιν τῶν διέκρινέ τις τὰ μαρτύρια, ἅτινα ὕπστησαν οἱ ἄνθρωποι οὗτοι μέχρις ὅτου φθάσουν ἐκεῖ.

Εἰς σχετικὰς ἐρωτήσεις ἀφηγήθησαν τὰ ἑξῆς:

Μέση Ήπειρος : Περιοχαί Ίωαννίνων, Μαραυθιάς, Φιλιατών, Σαγιάδων, Δελβίνου, Ζαγορίου μέχρι Τραπεζόδαν.
 Ιστορία του Βαλκανοτουρκικού πολέμου

»—Εἶνε ἀνεκδιήγητα τὰ ὅσα ὑπέστημεν, ἀλλὰ δόξα νὰ ἔχη ὁ Θεὸς τοῦ ἰσώθηκαμε.

»Ὅσοι ἔμειναν ἐκεῖ, θὰ ὑπέστησαν ὅσα δὲν ὑπέστη ὁ Χριστός.

»Μέχρι σήμερον ἐπληροφορήθημεν ὅτι κατεστράφησαν τὰ χωρὶα Σαμνέλι, Τσεπέλοβο, Φλαμπουριάρι καὶ Βωβοῦσα, ὅπου ἐγένετο γνωστόν, ὅτι ἐσφάγησαν καὶ πολλὰ οἰκογένεια...»

Εἰς τὴν Νοτιοδυτικὴν Ἠπειρον.

Πρόκειται περὶ τῶν ἐνεργειῶν τμήματος τοῦ «Μικτοῦ Στρατεύματος Ἠπείρου» εὐρισκομένου κατὰ τὸ τελευταῖον δεκαήμερον τοῦ Ὀκτωβρίου 1912 εἰς τὴν ΝΔ. Ἠπειρωτικὴν χώραν. Τὰς δὲ κάτωθι πληροφορίας ἀφελόμεν εἰς ἐπίλεκτον πολεμιστὴν τοῦ τμήματος τούτου, καὶ εἶνε αὐταὶ εἰς ἄκρον ἀσφαλεῖς καὶ ἀθθεντικάι.

1. *Ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Κασοῦ.* (Ὁρα Χάρτην Σελ. 289).—Καθ' ὅς τὸ τμήμα τοῦτο εἶχε πληροφορίας, εἰς τὸ ἐν μέσῳ τῶν ποταμῶν Κωκυτοῦ καὶ Ἀχέροτος εἶχον συγκεντρωθῆ περὶ τοὺς 600 Ἀλβανοὶ μὲ σκοπὸν νὰ ἐπιδοθῶσιν εἰς διαρπαγὰς καὶ σφαγὰς τῶν χωρίων τοῦ μέρους τούτου τῶν ἠπειρωτικῶν ἐκτάσεων.

Κατ' αὐτῶν ἐβάδισε πρὸς τὸ ὑπὸ τὰς ἀμέσους διαταγὰς τοῦ ἀρχηγοῦ Δ. Μπότσαρη τμήμα ἀποτελούμενον ἐκ δύο διμοιριῶν εὐζώνων ἐκ 40 ἀνδρῶν ἐκάστης ὑπὸ τοὺς ἀνθυπολοχαγούς Σ. Γρανίτσαν καὶ Δ. Λεόντιον καὶ τοῦ ὑπὸ τοὺς ἱερεῖς Παπαδμητρίον καὶ Παπαγιάννην ἐθελοντικοῦ σώματος ἐκ 47 ἀνδρῶν ὀπλισμένων δι' ὅπλων Γκρά.

Κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ τὸ σῶμα ἐτέθη ἐφ' ἑνὸς ζυγοῦ μὲ διάστημα μέτρου κατ' ἀνδρα καὶ ἐβάδιζε πρὸς τὸν θάνατον ὡς εἰς παράταξιν μὲ τὸν ἀρχηγὸν τοῦ ἐπιππον καὶ τὸν σαλπικτήν του ρυθμιζόντα τὸ βήμα. Ἐὐθὺς δὲ ὡς ἐφθασεν εἰς καλὴν ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἤρξατο σφοδροῦ πυρὸς καὶ ἐξηνάγκαζε τὸν ἐχθρὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς ὀχυράς του θέσεις καὶ νὰ τραπῆ εἰς ἐπονείδιστον φυγὴν. Μετὰ τὸ ἀπατέλεσμα τῆς ἐπιθέσεως ταύτης τὸ τμήμα εἰσῆλθεν εἰς τὸ χωρίον Γιαννοῦζι ἵνα γευματίσῃ καὶ ἀναπαυθῆ ἐπ' ὀλίγον καθ' ὅσον ἐμελλε νὰ συνεχίσῃ τὴν πορείαν του.

2. *Συγκρούσεις περὶ τὴν Χόικαν.*—Μετ' ὀλίγον κατέφθανεν ἀγγελιαφόρος ἐκ Χόικας, ὅστις παρουσιάσθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν Μπότσα-

ρην καὶ τοῦ ἀνεκκοίνου ὅτι κάτωθεν τῆς Χόϊκας παρὰ τὸ χωρίον Γλυκὺ περὶ τοὺς 1000 Ἄλβανούς ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τμήματος τουρκικοῦ στρατοῦ προσεπάθει νὰ καταλάβῃ τὴν Χόϊκαν, ἐκτοπίζον τοὺς ἐκεῖ ἀνθισταμένους ὀπλοφόρους χωρικούς. Ἡ στιγμή ἦτο κρίσιμος· συνεκentrώθημεν ἀθορόβως καὶ ἀφανῶς καὶ ἐσπεύσαμεν πρὸς σωτηρίαν τῶν κινδυνευόντων ἀδελφῶν μας. Δὲν δύναται νὰ ὀνομασθῇ πορεία ἐκείνη· ἐτρέχομεν διὰ νὰ φθάσωμεν ἐγκαίρως. Ἐρρίφθημεν καὶ διήλθομεν τὸν Ἀχέροντὰ χωρὶς νὰ αἰσθανώμεθα τὴν κόπωσιν· ἤδη οἱ πυροβολισμοὶ μᾶς ἐμέθυσον καὶ ἀληθῶς ἐφθάσαμεν εἰς στιγμὴν κρισιμωτάτην, καθόσον οἱ ἀπὸ πρώτας ἐκεῖ μαχόμενοι ἤρχιζον νὰ κλονίζωνται. Ἡ ὑπὸ τὸν Γρανίτσαν διμοιρία τῶν εὐζώνων ἀναπτυχθεῖσα κατέλαβε τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεως, ἐνῶ ἡ τοῦ Λεοντίου προὐχώρησε πρὸς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως, ὡπερ ἐνίσχυε τὸ τμήμα τῶν χωρικῶν, τὸ ὅποσον ἐμάχετο περὶ τὴν σημαίαν· τῆς ἐλευθερίας, ἣτις ἔσχεπε τοὺς πρώτας Σουλιώτας πολεμιστὰς διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς καταστροφῆς τοῦ Σουλίου. Εἰς τὸ δεξιὸν δὲ τῆς παρατάξεως ἐτάχθη τὸ ὑπὸ τοὺς προμνησθέντας ἱερεῖς ὀπλαρχηγούς σώμα. Ἡ ἐγκαίριος ἀφίξις τοῦ μικτοῦ στρατεύματος Ἠπείρου, ἐνῶ ἀφ' ἐνὸς ἐνεψύχωσε καὶ ἀνεπτέρωσε τὸ ἠθικὸν τῶν μαχομένων ἐγχωρίων, ἀφ' ἐτέρου διὰ τοῦ δραστικοῦ καὶ ἀποτελεσματικοῦ του πυρὸς ἐπέφερε κακὰ πλῆξιν εἰς τὰς τάξεις τῶν Τουρκαλβανῶν, οἵτινες κατεπτοήθησαν. Ἦτο ὑπέροχον τὸ θέαμα. Ἀρχηγὸς καὶ ἀξιωματικοὶ ὀπλισμένοι διὰ βραχυκάνων Μάνλιχερ συνεπολέμουν εἰς τὸ πλευρὸν τῶν εὐζώνων καὶ τῶν χωρικῶν, ὅτε δὲ μετὰ ἡμίωρον πῦρ διετάχθη ἡ ἐκτέλεσις πυρῶν ταχέων καὶ ἡ προέλασις κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ἐχθρὸς ἐτρέπη εἰς φυγὴν μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν πρὸς τὸ Γαρδικί, ὅπου ἐδικαιολόγει τὴν ἠττάν του διαδίδων ὅτι ἐφθασεν ὁ Μπότσαρης μὲ πολλὸν στρατὸν καὶ ὅτι ἔφερε καὶ ταχυβόλα. Τὰ Μάνλιχερ τῶν ἀθανάτων εὐζώνων μας ἐξελήφθησαν ὡς πυροβολαρχία ταχυβόλων.

Μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην νίκην ἐν μιᾷ ἡμέρᾳ τὸ Μικτὸν Στράτευμα, ἀφοῦ ἔλαβεν ὄλα τὰ ἐπιβαλλόμενα μέτρα ἀσφαλείας, ἐπέστρεψεν εἰς τὸ Γλυκὺ ἵνα συνεχίσῃ τὴν πρὸς τὴν πρόσω πορείαν του.

Ἀνεχώρησε δὲ ἀπὸ τὸ Γλυκὺ περὶ τὴν 4 καὶ 1)2 πρωϊνὴν ὥραν τῆς ἐπομένης ἵνα μὴ γίνῃ ἀντιληπτὴ ἡ ἀπομάκρυνσις του ἐκ τῶν με-

ρῶν ἐκείνων διὰ τὴν ἀναπαυτὴν εἰς Παληοχώρι· Μπότσαρη τὴν 10ην ἑσπερινήν.

3. Βαρηάδες, Ζώριτσα, Σπαρτίτσι, Μανωλιάσσα. 3 Νοεμβρίου. *Μάχη Βαρηάδων*.—Περὶ τὴν 3ην νυκτερινὴν ὥραν συνεχεῖς πυροβολισμοὶ ἀνήγγελλον ἐπιθέσιν νυκτερινήν ἐκ μέρους τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἀρχηγὸς Μπότσαρης ὑποφέρων εὐρίσκετο ἐπὶ τραυματιοφόρου φορέου ἀνίκανος νὰ μετακινήθῃ ὡς ἐκ τῆς ἐπιδεινωθείσης καταστάσεως τοῦ ποδός του· παρ' αὐτὸν ἔμενον, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Λεόντιος ἐπιφορτισμένος τὰ τῆς ἀσφαλείας τοῦ χωρίου Βαρηάδες καὶ τῶν πέριξ ὄχυρῶν θέσεων Γκρεμίνας, Χωραφιές, Γραδάκια, Μεγάλη Ράχη. Ἡ ὄλη διαθέσιμος δύναμις, ἣτις κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην εὐρίσκετο ἐν τῷ χωρίῳ, ἦσαν 28 ἀθάνατοι· εὗζωνοι, οἵτινες θὰ ἐνίσχουν τὴν γραμμὴν τῆς ἐπεκταθείσης μέγρ. Βαρηάδων μάχης καὶ θὰ ὑπεστήριζον συγχρόνως τὰ προκεχωρηκότεν τμήματα Γρανίτσα—Μάνου—Κουσουδάκη—Κολάδοβου—Κυπριάδου, ἅτινα ἐμάχοντο πρὸς τὸν ἐπιτεθέντα κατ' τῶν Ἀγ. Θεοδώρων ἐχθρὸν καὶ θὰ παρεκώλυον τὴν κυκλωτικὴν τοῦ ἐχθροῦ κίνησιν προσπαθίσαντος καὶ ἐκ Μελιχόβου ν' ἀνέλθῃ καὶ ἀποκόψῃ πᾶσαν δυνατὴν ὑποχώρησιν.

Μετὰ ζηλευτῆς ταχύτητος καὶ ψυχραιμίας ἐγένετο ἡ συγκέντρωσις τοῦ τμήματος· οὐδεὶς δ' ἐδράδυνε νὰ σπεύσῃ εἰς τὴν στιγμὴν τοῦ κινδύνου ἵνα διὰ τῆς ζωῆς του σώσῃ τοὺς κινδυνεύοντας συμπολεμιστάς του.

Τρεῖς ἄνδρες ἐπὶ πλῆρῳ ἀπετέλουν τὴν φρουρὰν τοῦ Ἀρχηγοῦ, ὅστις καὶ ἐκ τούτων ἠθέλησε νὰ ἀποστείλῃ τοὺς δύο εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός ὡς ἀπέστειλε καὶ τὸν μοναδικὸν σαλπικητὴν ἵνα ἐνίσχυσῃ τὴν δύναμιν τῆς ἀμόνης.

Ὅταν τὸ τμήμα τοῦτο ἔφθασεν εἰς τὴν ἐξοδὸν τοῦ χωρίου, διηρέθη εἰς δύο τμήματα καὶ τοῦ μὲν ἐκ 14 ἀνδρῶν τὴν διοίκησιν ἀνέλαβεν ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Λεόντιος ἔχων μετ' αὐτοῦ καὶ τὸν λοχίαν τοῦ 2ου Τάγματος τῶν ἔθνοφρουρῶν Ἰωάννην Κουσουδάκην ὡς καὶ τὸν ἐκ Βαρηάδων μετέπειτα ὀπλαρχηγὸν γενόμενον Γεωργαντζᾶν· τὸ δὲ ἕτερον ἔκ τὸν λοχίαν εὗζώνων Βλάχου ὄφειλε νὰ ὑποδiciaρεθῇ εἰς δύο πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν θέσεων Χωραφιές—Γραδάκια μέχρι Μεγάλης Ράχης μὲ ὁδηγὸν τὸν ἐπίσης ἐκ Βαρηάδων Ζήκον Παναγιώτου.

Μόλις τὸ τμήμα Λεοντίου ἔφθασεν εἰς τὴν θέσιν Γκρεμίνα, συνην-

τήθη μετὰ τῶν ἐκεῖ φυλασσόντων ἕξ εὐζώνων καὶ τῶν κατ' ἐπέκτασιν εὐρισκομένων χωρικῶν καὶ ἐθελοντῶν ὠπλισμένων διὰ Γκρά ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον.

Μετ' οὐ πολὺ τὸ τμήμα τοῦτο ἐδέχθη τὰ πρῶτα βλήματα τῶν προσπαθούντων ν' ἀνέλθωσιν ἐπὶ τοῦ Ὀλύτσικα ἐχθρῶν· ἡ στιγμή ἦτο κρίσιμος. Λόγω τοῦ σκοτίους ὁ ἐχθρὸς ἦτο δυσδιάκριτος, καὶ ἔνεκα τοῦ εὐαριθμοῦ τῶν ὑπερασπιστῶν δὲν ἐπετρέπετο ἄφρων προχώρησις, ἥτις πιθανὸν ὀλόκληρον τὸ σῶμα νὰ κατέστρεφεν.

Ὁ ἡγήτωρ τῆς μικρᾶς ταύτης δυνάμεως κατέφυγε τότε εἰς τὸ ἐξῆς στρατήγημα.

Διατάσσει τὸν σαλπικτήν νὰ σημάνη ἐγερτήριον σάλπισμα καὶ μετ' ὀλίγον προσκλητήριον καὶ πάλιν προσκλητήριον καὶ τροχάδην, τὴν κατάλληλον δὲ στιγμήν διατάσσει τὴν ἐκτελεσῆναι πῦρ ὀμαδῶν κατὰ τοῦ ἐπερχομένου ἐχθροῦ.

Ὁ σκοπὸς ἐπετεύχθη· ὁ ἐχθρὸς ἐφαντάσθη ἴσως ὅτι θὰ ἐπὶ ἤρηστο μεγάλη δύναμις καὶ χωρὶς νὰ ἐπιμείνῃ ἤρχισε ν' ἀποσύρεται ἵνα ἀνεύρῃ ἴσως ἄλλην θέσιν ἀμύνης ἰσχυροτέραν.

Ἐν τούτοις μικρὸν τμήμα ἐχθρικὸν κατώρθωσε νὰ προχωρήσῃ καὶ μετ' οὐ πολὺ ἡ δρᾶξ τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς Γκρεμίνας ἐβάλλετο ἐκ τῶν νώτων καὶ τοῦ πλαγίου. Εἶνε ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς τὸ θάρρος καὶ ἡ ψυχραιμία τῶν ἀφελῶν ἐκείνων ἀνδρῶν· ἄλλοι ἐτραγῶδουν, ἄλλος ἐχαριτολόγει, ἄλλος τέλος ἐσπευδεν ἀψηφῶν τὸν θάνατον νὰ προσφέρῃ μέλι εἰς τοὺς συμπολεμιστάς του.

Οἱ ἄνδρες ὅμως ἐκινδύνευον νὰ κυκλωθοῦν καὶ πρὸς στιγμήν μάλιστα ἀνηγγέλθη εἰς τὸν ἐπὶ τῆς Μεγάλης Ράχης εὐρισκόμενον ἐπὶ τοῦ φορείου ἀρχηγὸν Μπότσαρην ὅτι ὁ Λεόντιος μετὰ τῆς διμοιρίας του κατεστράφη κυκλωθεὶς. Εὐτυχῶς τὸ τοιοῦτον δὲν ἦτο ἀληθές, καθόσον ὁ Λεόντιος ἀντιληφθεὶς τὸ δύσκολον τῆς θέσεώς του διέταξε μετακίνησιν τοῦ τμήματός του, αὐτὸς δὲ παρὰ τὰς ἱκεσίας καὶ προτροπὰς τῶν ἀνδρῶν του προκινδυνεύων αὐτὸς ὑπὲρ ἐκείνων κατώρθωσε διὰ τοῦ εὐστόχου τοῦ πυρὸς ν' ἀναγκάσῃ τὸν ἐχθρὸν εἰς ὑποχώρησιν.

Μόλις εἶχεν ἐπιτευχθῆ τοῦτο, ἐπεφάνη ἡ σημαία τοῦ σώματος τῶν Κρητῶν ἐπὶ τοῦ Ὀλύτσικα, οἵτινες μετὰ τῶν λοιπῶν τμημάτων ἐπήγαινον πρὸς ἀπόκρουσιν τῶν κατ' αὐτῶν ἐπιτεθέντων παρὰ τοὺς Ἄγ. Θεοδώρους.

Ὁ Λεόντιος οἰσθηλατηθεὶς ἐκ τῆς θέας τῆς κυανολεύκου διατάσσει ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὸν σαλπικτήν νὰ σημαίνῃ τὸ ἐμβατήριον τῆς σιμκίας. Μετ' ἀλαλαγμῶν οἱ εὐζῶνοι ρίπτονται πρὸς τὰ ἐμπρός, ὁ ἐχθρὸς κάμπτεται καὶ οἱ λεοντόθυμοι Κρήτες μετὰ τῶν εὐζῶνων τοῦ Γρανίτσα καὶ τῶν λοιπῶν ἑθελοντικῶν σωμάτων καταδιώκουσι τοὺς ἐπιτεθέντας.

Ὁ ἐχθρὸς ὅμως πολυαριθμότερος ὢν διέθετε νέας δυνάμεις, καὶ ἐνῶ τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεως καὶ τὸ κέντρον ἐνίκα. ἐκινδύνευε τὸ δεξιόν, δηλ. αἱ θέσεις Μεγάλη Ράχη, Χωραφιές, *Γραβάκια, κατέφθανε δὲ χωρικὸς κομίζων σημεῖωμα τοῦ λοχίου Βλάχου ζητοῦντος ἐνισχύσεις καὶ πυρομαχικά. Εὐθὺς ὁ Λεόντιος παραλαμβάνει 10 εὐζῶνους καὶ περὶ τοὺς 15 ἑθελοντάς καὶ σπεύδει πρὸς τὰ ἐκεῖ βλέπων ὅμως ὅτι ἡ δύναμις ἦν διέθετεν ἦτο ὀλιγάριθμος καὶ ὤφειλε νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν ἐχθρὸν, μετήλθεν ἕτερον στρατήγημα: ἠγούμενος τῶν ὀλίγων, ἀλλὰ γενναῖον του συμπολεμιστῶν, ἔσπευδε ἀπὸ βράχου εἰς βράχον, ἐξετέλει ἐπαναληπτικῶς πυρὰ ὀμαδὸν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοιοῦτοτρόπως ὅταν ἐφθασεν εἰς τὸ ἐπίκαιρον ἐπὶ τῆς Μεγάλῃς Ράχῃς σημεῖον, κατεδίωκε διὰ δραστικοῦ πυρὸς τὸν ἐν ἀποσυνθέσει φεύγοντα ἐχθρὸν, ὅστις ἀφῆκεν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης ὑπὲρ τοὺς 150 νεκροὺς, ἐνῶ ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθησαν δύο μόνον Κρήτες. Ἡ μάχη κατέπαυσε περὶ τὴν 2 μ. μ. ὥραν. Μετὰ μάχην ἐπῆλθεν ἐξάντλησις τῶν λίαν καταπεποντημένων ἀνδρῶν, οἵτινες ἐπὶ 18 ἡμέρας διαρκῶς ὑπὸ βροχὴν, τελείως ἐξηνητλημένοι ἐκ τῶν πορείων, τῶν ἀγρυπνιῶν, τῆς κακῆς τροφῆς καὶ τῆς ὑπερκοπώσεως τοῦ προηγηθέντος ἀγῶνος, ὡχροὶ ἐπιπτον σχεδὸν λίπόθυμοι ἐκ τῆς ἐξάντλήσεως καὶ ἰσως ἢ πίπτουσα βροχὴ κπτ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐζωογόνοι αὐτοὺς.

*Ἐμείναν ὅθεν μέχρι τῆς ἐσπέρας εἰς Βαρηάδες τῶν Κρητῶν τοῦ Μάνου προπορευθέντων εἰς Ζώριстан, ἀφοῦ δὲ ἐταξαν προφυλακὰς ἐξ ἐγγυρῶν, μετέθη καὶ ὁ λόχος τῶν εὐζῶνων εἰς Ζώριстан μεταφέρων τὸν ἀρχηγὸν Μπότσαρην ἐπὶ τοῦ φορείου.

Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης ὁ ἀρχηγὸς Μπότσαρης μετεφέρθη ἐπὶ τοῦ φορείου ἐπὶ τῆς Μεγάλῃς Ράχῃς ἵνα δύναται νὰ παρακολουθῇ καὶ αὐτὸς τὴν μάχην ἔχων καὶ τὸ ὄπλον του· ἐδοκίμασε νὰ ἴδῃ ἐὰν ἔχῃ ἠδύνατο νὰ ἱππεύτῃ καὶ ἱππευσεν, ἀλλ' ἦτο ἀδύνατον νὰ σταθῇ ἐπὶ τοῦ ἵππου· τέλος οἱ χωρικοὶ κατὰ παράκλησιν τῶν στρα-

τιωτῶν του τὸν ἀπεμάκρυνον ἐκ τῆς Μεγάλης Ράχης καὶ τὸν μετέφερον εἰς ἄλλην θέσιν.

ΣΗΜ.— Πρὸς πλήρη, τώρα κατανόησιν τῶν μεμονωμένων τούτων κινήσεων καὶ ἄλλων προαναφερθεῖσῶν, ἀνάγκη νὰ γνωρίσωμεν εἰς τοὺς ἀναγνώστας ἡμῶν ποία ἢ ἀρχικὴ σύστασις, ἢ ἀποστολὴ καὶ τίνες αἱ ἐπιχειρήσεις, αἵτινες εἶχον ἀνατεθῆ εἰς τὸ σπουδαιότατον τοῦτο τῶν ἡμικνταρτικῶν σωμάτων: τὸ «Μικτὸν Στρατεύμα Ἡπείρου», ὡς εἶχεν ἐπονομασθῆ.

Ἐκ τῆς ἀσφαλεστάτης δὲ τῶν πηγῶν παρέχομεν ἐνταῦθα ὅλας τὰς λεπτομερείας αὐτάς, ὧν εἶνε ἀδύνατος ἢ κατανόησις τοῦ ἐκτάκτως ποικιλομόρφου Ἡπειρωτικοῦ ἀγῶνος:

ΜΙΚΤΟΝ ΣΤΡΑΤΕΥΜΑ ΗΠΕΙΡΟΥ.

Δυνάμει τῆς ὑπ' ἀριθ. 1279, ἀπὸ 15ης Ὀκτωβρίου τοῦ 1912. τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ τῶν Ἡπειρωτικῶν μας δυνάμεων ἀντιστρατήγου Σαπουντζάκη, εἶχεν ἀνατεθῆ εἰς τὸν δεδοικμασμένης μορφώσεως καὶ ἀνδρείας ὑπολοχαγὸν τοῦ Μηχανικοῦ Δημ. Νότη Μπότσαρη ἢ διοικησις λόχου, σχηματισθέντος εἰς ἐκτέλεσιν εἰδικῆς ἐντολῆς, ὁμοίως ὑπὸ τὰς διαταγὰς του ἐτέθησαν ἅπασαι αἱ ἐξ ἐθελοντῶν φάλαγγες ἐν τῇ Δ. Ἡπείρῳ. Γενικῶς ὠρίσθη ὅτι ἡ ὑπ' αὐτὸν δύναμις ἤθελε χρησιμεύει ὡς ἀοιστερὰ πλαιιοφυλακὴ τοῦ στρατοῦ. Ὑπὸ τὴν γενικὴν ταύτην ἐννοίαν συνυπῆρχεν ἡ ἐντολὴ τῆς ἀπωθήσεως τῶν ἀτάκτων σιφῶν τῶν Ἀλβανῶν, ἅτινα ἐλυμαίνοντο τὴν περὶ τὸν Ἀχέροντα ὑπαίθρον χώραν, ἀφ' ἑνὸς μὲν με σκοποῦς ληστρικούς, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἵνα κατέλθωσιν εἰς Πρέβεζαν. Ἦδη ὁ Μπότσαρης εἶχεν ἀποστείλει τὸ ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Γζώρτζην σῶμα εἰς τὰ πέραν τῆς Καμρινῆς χωρία, ἵνα ἀντιτάξῃ πρῶτην ἀντίστασιν ἐναντίον παντὸς σίφου ἀλβανικοῦ, ὅπερ ἤθελε προελαύνει πρὸς Πρέβεζαν, προκειμένου μετ' ὀλίγας ἡμέρας νὰ ἐπιχειρηθῆ ἢ ἐκπύρθησις αὐτῆς· ἐπίσης τὰ ὑπὸ τοὺς ὀπλαρχηγούς Φουρτούναν καὶ Δρόστον σώματα διὰ Λέλοβας πρὸς μικρὰν Ὀλύτσιαν, ἵνα ἐπιτηρῶσι τὸν ἐχθρὸν, προκειμένου ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς νὰ καταλάβῃ τὴν γραμμὴν Ἀγ. Γεωργίου—Μουλιανῶν προελαύνων.

Εὐθύς δ' ὡς συνεκρατήθη ὁ ἐν λόγῳ λόχος, ἐξεκίνησεν ὁ Μπό-

τσαρης ἐξ Ἄρτης ἐπὶ κεφαλῆς τούτου καὶ τοῦ ὑπὸ τοὺς ἱερεῖς Δημήτριον καὶ Ἰωάννην ἐθελοντικοῦ σώματος τὸ ἀπόγευμα τῆς 18ης Ὀκτωβρίου.

Ἦδη ἐξ ἀναφορᾶς τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Διονυσίου Τζήμα ἦτο γνωστὸν ὅτι οἱ Τσάμηδες, συγκεντρωθέντες εἰς τὴν κάτω κοιλάδα τοῦ Ἀχέροντος, ἐπεχείρουν συνεχῶς νὰ διαδώσι τούτον, ἀνθισταμένων τῶν ἡμετέρων. Τὴν 19ην ὁ ἀρχηγὸς εὐρέθη εἰς Λούρον, ἔθα ἔλαβεν ἡμετέραν διαταγὴν, ὅπως ἀποστείλῃ ἐν τῶν ὑπ' ἐμὲ τμημάτων εἰς τὰ μεταξὺ Λέλοβας καὶ δημοσίας ὁδοῦ ὑψώματα. Ἀπέστειλε πάραυτα ἐκεῖσε τὴν ὑπὸ τὸν Παπαδόπουλον διμοιρίαν. Ἀφείδ δὲ τὸ σῶμα τοῦ Τζώρτζη ἐνισχυθὲν ὑπὸ τῶν ἐξοπλισθέντων χωρικῶν καὶ ἀποτελούμενον ἤδη ἐκ 250 ἀνδρῶν ἕνα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ταγματάρχου Σπηλιάδου συμβάλλῃ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Πρεβέζης μέλλουσαν νὰ ἐπιχειρηθῇ τὴν ἐπιούσαν, ἐβάδισε μετὰ τῶν λοιπῶν διὰ Παλαιοροφόρου καὶ Δουβιανῶν πρὸς Μπουτάρη καὶ Καναλάκι. Ἐπεδόθη ἐκεῖ πάραυτα εἰς τὴν ὀργάνωσιν τῆς κατὰ μῆκος τοῦ Ἀχέροντος ἀμύνης. Διήρσε τὸν χῶρον εἰς τομεῖς, τάξας ὀπλαρχηγούς ἀπὸ ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος μέχρι χωρίου Μπουζακάκι καὶ Κλειπούρας τοὺς Κούκουλον, Ζάλογγον, Σταθάν καὶ Τριάντην. Τσάμηδες κατεῖχον ἰσχυρῶς τὸν ὄχυρόν λόφον Καστρί, ὠπλισμένον διὰ παλαιοῦ τείχους, ἐπίσης δὲ ὀρμώμενοι ἐκ τῶν πέραν τοῦ Ἀχέροντος χωρίων, ἐπεχείρουν διαρκῶς ἐπιθέσεις.

Τὴν πρωτὴν τῆς 22ας Ὀκτωβρίου ἤρξαντο ἐκ τῶν πρὸ τοῦ χωρίου Γιαννούσι θέσεων σφοδροῦ πυρὸς μετὰ τῶν ἑναντι εἰς Καστρί Τσάμηδων, οἵτινες ἀφέντες ὀκτὼ νεκρούς, ὡς κατόπιν ἐπληροφοροῦντο, ἐγκατέλιπον τὰς θέσεις των. Ὁ ἀρχηγὸς ἐθεώρησε τότε καλόν, ἕνα μὴ ὑπερβῇ τὸ σῶμα τοῦτοτὸν ποταμόν, ὅστις ἀπετέλει διὰ τὰ τοπικὰ σώματα ἀσφαλὲς κώλυμα κατὰ τῶν ἐχθρῶν, καθ' ὅσον καὶ ἂν κτελαμβάνετο τὸ Καστρί, δυσκόλως εἶτα τὰ ἐκεῖ μικρὰ σώματα ἤθελον τηρήσει τὴν πέραν τοῦ ποταμοῦ ταύτην θέσιν.

Ἐβάδισαν πρὸς Γλυκὺ διευθυνόμενοι πρὸς Β. τῆς Μικρᾶς Ὀλύτσικας, διότι ἔλαβον διαταγὴν, δι' ἧς ἐκοινοποιεῖτο εἰς τὸν ἀρχηγὸν ὅτι προτιθέτο ὁ Σαπουντζάκης κατ' ἀρχὴν νὰ ἐπιτεθῇ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὴν 25ην Ὀκτωβρίου, διέτασσε δὲ ἕνα συγκεντρῶν τὰς δυνάμεις του ὁ Μπότσαρης φθάσῃ τὴν 24ην Ὀκτωβρίου Βορείως τῆς μικρᾶς Ὀλύτσικας.

Ἐπανελημμένοι ὅμως προσκλήσεις ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων χωρικῶν μαχομένων μεταξὺ Γλυκὺ καὶ Χοΐκας ἐναντίον πολυαριθμῶν Τσαμηδῶν, βοηθουμένων καὶ ὑπὸ τακτικῶν στρατιωτῶν, ἠνάγκασαν αὐτὸν ὡπως στρέψῃ πρὸς αὐτούς· εὐρισκομένων δὲ τῶν ἡμετέρων ἐν ἀμέσῳ κινδύνῳ, ἔσπευσαν τρέχοντες εἰς τὸν ἀγῶνα, ὅστις ἐσυνεχίσθη σφοδρῶς ἐπὶ δίωρον, ὅτε ὁ ἐχθρὸς καταλιπὼν ἕξ νεκροὺς ἐτράπη εἰς φυγὴν καὶ κατέφυγεν εἰς Γαρδίκι, ὅπερ ἦτο τὸ μόνον ἐχθρικὸν χωρίον ἐν τῇ περιοχῇ.

Μὴ δυνάμενος ὅμως ὁ Μπότσαρης νὰ παραμείνῃ πλειότερον ἐκεῖ ἵνα συνεχίσῃ τὴν καταδίωξιν τῶν Τσαμηδῶν, καθ' ὅσον μόνον διὰ συντονωτάτης πορείας θὰ ἠδύνατο νὰ εὐρεθῇ ἐγκαίρως εἰς τὴν θέσιν τῇ εἶχεν ὀρισθῆ, ὠργάνωσε τὴν ἐκεῖ ἀμυναν, μεριμνήσας ὥστε ἡμέτερα τμήματα νὰ καταλάβωσι τὰ κυριώτερα σημεῖα τοῦ ὄρους Ζαβρούχου φράσσοντος ἐκ δυσμῶν τὸ Σοῦλι καὶ καλέσας τὰ σώματα Παπαδιά καὶ Τζώρτζη, ἵνα σπεύσωσι πρὸς αὐτόν, ἀφοῦ ἀφήσωσι 39 ἐθελοντὰς πρὸς φύλαξιν τοῦ Γλυκὺ, ὤδευσε πρὸς τὸ Σοῦλι μεριμνῶν περὶ τῆς πολεμικῆς ὀργανώσεως τῶν χωρίων τῆς περιοχῆς, ἣν ἐκάστοτε διήρχειτο καὶ τῆς συνενώσεως τῶν προσπαθειῶν των εἰς ἐνιαῖον ἀγῶνα.

Τὴν 23ην Ὀκτωβρίου μετὰ πορείαν ἐπιπονωτάτην ἔφθασαν εἰς Παληοχωρί—Μπότσαρη, ἐνθα ἐκανόνισεν ὥστε τὰ πρὸς Δυσμὰς τοῦ Ἀχέροντος χωρία νὰ ἀναλάβωσι τὴν φύλαξιν τῆς ΒΔ. τοῦ Σουλίου ζώνης.

Τὴν 24ην Ὀκτωβρίου συναντήσας παρὰ τῷ χωρίῳ Γεωργάνου τὸν ὀπλαρχηγὸν Φουρτούναν ἔφθασε πρὸς Β. τῆς Μικρᾶς Ὀλύτσιας εἰς στιγμὴν τὰ μάλα σοδαράν. Οἱ κάτοικοι ἀπάσης τῆς ἐκεῖ περιοχῆς ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰ χωρία των, καθ' ὅσον κάτωθεν αὐτῶν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εὐρισκόμενος ἠπέλπει ταῦτα. Ἐπανελημμένοι δὲ

Δημ. Νότη Μπότσαρης,
διοικητῆς ἀνεξαρτήτου σώματος
ἐν Ἠπείρῳ.

ἐπιθέσεις τῶν παρακολουθούντων τὸν ἐχθρὸν ἀτάκτων ὀρδῶν εἶχον ἐπιφέρει μεγάλας ζημίας εἰς πλησίον χωρία, ἀπάγουσαι τὰ ποιμνία, φονεύουσαι ἀνθρώπους, καὶ ἐμβάλλουσαι πῦρ εἰς τὰς οἰκίας. Ἡ δὲ ἀμυνα ἦν ἡδύνατο νὰ ἀντιτάξωσι δὲν ἦτο ἐπαρκής.

Τὴν 25ην καὶ 26ην τοῦ μηνὸς ὁ Μπότσαρης κατέγινεν εἰς τὴν ἐγκατάστασιν προφυλακῶν ἀπὸ Μουσοτίτσας μέχρι Μεγάλης Ὀλύτσικας, καθ' ἃσον ὑπῆρχε κίνδυνος μὴ ἐχθρικὸν τμήμα εἰσπηδῆσαι, ὑπὲρ τὰ δυτικῶς τῆς δημοσίας ὁδοῦ ὑψώματα, εἰς τὴν ἀπὸ Μιλιαῶν πρὸς Λέλοδαν ὁδόν, ὅτε ἤθελεν ἐπιφέρει σοβαρὰς ἐνοχλήσεις εἰς τὸ ἀριστερόν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Τοιοῦτόν τι εἶχεν ἐπιχειρήσει ἤδη, ὁ ἐχθρὸς πρὸς τριῶν ἡμερῶν. Συνήφθη σφοδρὰ σύμπλοκή τῶν Τούρκων ἀποπειρωμένων νὰ εἰσπηδῶσιν εἰς Μιλιαῶν ἐκ Μουσοτίτσας.

Διακόσιοι πεντήκοντα ἐξ αὐτῶν εὐρίσκοντο εἰς τὴν Ἄνω Μουσοτίτσαν, διηυθύνοντο δὲ πρὸς κατάληψιν τοῦ ὑψώματος τοῦ φέροντος ὑποδείκτιν 650 (χαρτῆς 1) 75000 ὡς καὶ πρὸς τὴν περιοχὴν Ζώριστας. Ἐναντίον αὐτῶν ἀντετάχθησαν τὰ σώματα Φουρτούνα, Κολοδοῦ, Δρόσου καὶ ὁμάδες ὀπλοφόρων Σουλιωτῶν ἐκ τῶν πέριξ χωρίων.

Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν ἐπὶ 26 ὥρας, ἠναγκάσθη δὲ ὁ ἐχθρὸς τελικῶς νὰ τραπῆ εἰς φυγὴν ὑποστὰς ἀρκετὰς ἀπωλείας, καὶ καταλιπὼν μέρος τῆς σκευῆς του.

Συγχρόνως ὁ Μπότσαρης ἤρξατο πάραινα συγκεντρῶν τοὺς ὀπλοφόρους χωρικοὺς τῶν πέριξ χωρίων καὶ ἀναμιγνύων αὐτοὺς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῶν προφυλακῶν καὶ τῆς ἀμύνης, ἐπὶ τῷ σκοπῷ ἵνα ἐξασκούμενοι προχείρως συμπηχθῶσιν εἰς ἀνεξάρτητα Σουλιωτικὰ σώματα.

Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς δὲν ἐγένετο ἐπίθεσις ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος κατὰ τῶν Πέντε Πηγαδίων.

Ὁ ἐχθρικὸς στρατὸς ἐξεστεινέτο ἀπὸ γάνι Ἐμὶν ἀγὰ καὶ Σεφίχ μπέη πρὸς Πιστὰ καὶ Πέντε Πηγάδια. Ἡ διαρκὴς σχεδὸν ὀμίχλη καὶ ὁ βροχερὸς καιρὸς ἠμπόδιζε τὴν ἀκριβῆ κατόπτευσιν τῶν ἐχθρικῶν θέσεων, ἣ δὲ ὑπηρεσία τῶν προφυλακῶν τοῦ σώματος ἐκτεινομένων ἐπὶ μήκους 4 ὥρων καθίστατο ἐπιπικνωτάτη.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην πρὸς τοὺς ἄλλους ἐπετάθη ἣ δυσχέρεια ἐξευρέσεως τροφίμων, διαρκεῖς δὲ ἀψιμαχίαι πρὸς τοὺς κάτωθεν τοῦ Μικτοῦ Στρατεύματος Τούρκους καὶ τὰς μετ' αὐτῶν συμ-

πραττούσας ληστρικές ὁρδὰς εἶχον ἐπιφέρει μεγάλην καταπόνησιν εἰς τὰ σώματα τούτου.

Κατὰ τὰς ἡμέρας αὐτὰς περιέπεσεν εἰς χεῖρας τοῦ μικτοῦ στρατεύματος δεκάς Τούρκων φυγάδων.

Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον προσεπάθει ὁ Μπότσαρης νὰ διευθετήσῃ τὸν εἰς Τσαμοχώρια καὶ Παραμυθίαν ἀγῶνα, οὕτως ὥστε νὰ ἐπιτύχῃ τὴν ἀσφάλειαν ἐν γραμμῇ, ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ θαλάσσης ἤθελε καταλήξει ἐν συνεχείᾳ μέχρις Ὀλύτσικα, καὶ ἀπὸ ταύτης μέχρι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος. Εἰς τοῦτο κυριωτάτην ἀντίδρασιν εὗρισκεν ἐκ τοῦ ὅτι ἡ ὁδὸς Ἰωαννίνων-Παραμυθιάς ἦτο ἐλευθέρη, ἅπαντες δὲ οἱ ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ φυγάδες Τσαμηδες, ὡς καὶ οἱ ἐπὶ τούτῳ ἀποστελλόμενοι κατήρχοντο εἰς Τσαμοχώρια, ἐνισχύοντες τὰς ἐκεῖ ληστρικές ὁρδὰς.

Ἦδη τὰ μικρὰ ἐπιτηρητικὰ ἀποσπάσματα, ἅτινα εἶχεν ἐξαποστελεῖ, ἐσημείωσαν τὴν διάβασιν χιλίων Τσαμηδῶν στρατιωτῶν.

Ἔλαβε τότε φροντίδα ὅπως ὀργανωθῇ ἡ ἀμυνα καὶ εἰς τὸν περὶ τὸ Πόποβον καὶ τὴν Μπουρέλεσαν τομέα πρὸς προστασίαν τοῦλάχιστον τῶν χωρίων, μέχρις οὐ δυνήθῃ νὰ ἀποφράξῃ ὀριστικῶς τὴν ἀπὸ Ἰωαννίνων πρὸς Παραμυθίαν ὁδόν.

Σχετικῶς πρὸς τὴν δύναμιν τοῦ ἐχθροῦ ἐπληροφορήθη ὅτι αὐτὴ ἀνῆρχετο εἰς 14000 μετὰ ἐννεήκοντα περίπου πυροβόλων, ἐξ ὧν 50 βαρέα, τὰ δὲ πλησιέστερα πρὸς τὸ σῶμα ὀχυρώματα εὗρισκοντο εἰς Μπιζάνι καὶ Ἄγ. Νικόλαον (ἐνθα ἦσαν τοποθετημένα ἐξ τηλεδόλα πιθανῶς τῶν 10,5 ἀναδιδασθέντα διὰ βουβάλων καὶ ἀγγαρείας).

Τὸ πυροβολικὸν τοῦ ἐχθροῦ προσέβαλλε συχνὰ τὰς περὶ τὸ χωρίον Κόπανα θέσεις, μετὰ δὲ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου ἄτακτα στίφει, εἰσβάλλοντα εἰς αὐτὰ συνεπλήρου τὸ ἔργον τῆς δηώσεως· πολλάκις δὲ ἐπεχείρουν ἀφηνδιασμοὺς ἐναντίον των. Ὑπὸ τοιούτους ὄρους συνήφθη συμπλοκὴ τοῦ ὑπὸ τοὺς ἱερεῖς Δημήτριον καὶ Ἰωάννην σώματος βοηθημένου ὑπὸ τῶν ὀπλοφόρων Βαρηάδων καὶ τινῶν ἐκ Κοπάνων πρὸς ἐχθρικήν συμμορίαν συνοδεύουσαν εἰς Κόπανα 61 φορτηγὰ ζῶα καὶ προσβαλοῦσαν τοὺς ἡμετέρους. Ἀποτέλεσμα τῆς συμπλοκῆς ὑπήρξεν ὁ διασκορπισμὸς τῆς ἐχθρικής συμμορίας καὶ ἡ σύλληψις ὀλοκλήρου τῆς ἐφοδιοπομπῆς.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ἀνάγκη, ἰδιαζόντως νὰ τονισθῇ ἡ εὐ-

στάθαια φρονήματος καὶ ἡ ἀφοσίωσις εἰς τὸ καθήκον, ἅπερ ἐπεδείξαντο τὰ στελέχη τοῦ «Μικτοῦ Στρατεύματος» συνδραμόντα τὸν ἀρχηγὸν εἰς τὴν ἐπίρρωσιν τοῦ φρονήματος τῶν ἀσθενεστέρων, εἰς τὴν ἀγρυπνον ἐπίβλεψιν τοῦ ἔργου τῶν προφυλακῶν, τὸ ὁποῖον ἀπερρόφα τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεώς του. Ἡ βροχὴ δὲ ἦτο διαρκής, ἐπαυξάνουσα τὰς δυσχερείας.

Σημειωτέον ὅτι εὐρίσκοντο εἰς ἀπόστασιν 2 ὥρων ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, συνειδότες ὅτι ἡ ἐξασφάλισις τῆς πλαγιοφυλάξεως συνίστατο εἰς τὸ νὰ θραυσθῶσιν ἐπ' αὐτῶν ἅπασαι αἱ προσπάθειαι τοῦ ἐχθροῦ, χωρὶς νὰ ἐνοχληθῇ ποσῶς τὸ κύριον στράτευμα.

Παρὰ τὸ Μελέιχοδον ἦτο κατηυλισμένον ἐν τάγμα Τουρκικόν, ἕτερα δὲ δύο ὀλίγον περαιτέρω, οὐδόλως μετασχόντα τῆς ἤδη διεξαγομένης περὶ τὰ Πέντε Πηγαδία μάχης. Ἐκ τῆς θέσεως ἦν κατεῖχεν ὁ Μπότσαρης, παρατηρῶν τότε καὶ τὰς ἐκατέρωθεν προσπάθειας τῶν ἀντιπάλων στρατῶν, ἐπέισθη ὅτι ὁ ἐχθρὸς θὰ ἐξεβιάζετο εἰς ὑποχώρησιν, ἐὰν προῦχώρουν ταχέως διὰ τῆς δυτικῆς τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ ὄροσειρᾶς τμήματα στρατοῦ ὡς καὶ τινα πυροβόλα, ὅτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν τμημάτων αὐτοῦ εὐκόλως ἠδύναντο νὰ καταληφθῶσι τὰ ὑψώματα τοῦ Περόβου καὶ ἐκ τούτου νὰ κτυπηθῇ πλευρικῶς ὁ ἐχθρὸς.

Τὴν σκέψιν ταύτην δι' ἐπανελημμένων ἀναφορῶν ὑπέβαλεν ὁ Μπότσαρης εἰς τὸν Γ. Ἀρχηγὸν Σαπουντζάκην.

Ἐκ Τούρκων φυγάδων ἐπληροφορήθη ἀφ' ἑτέρου ὅτι ἐπρόκειτο νὰ ἐπιχειρηθῇ γενικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τοῦ «Μικτοῦ» ἐκ μέρους τῶν κάτωθεν αὐτοῦ ἐχθρικῶν ταγμάτων, ὅτι δὲ ὁ ἐχθρὸς ἐμελλε νὰ συγκεντρώσῃ δύναμιν χωροφυλάκων, ἧτις ὑπὸ συμμοριῶν βοηθουμένη ἤθελεν εἰσδᾶλει διὰ τοῦ αὐχένος Ἐλευθεροχωρίου—Πλέσσα πρὸς κατὰστροφὴν τῶν Σουλιωτοχωρίων.

Διέταξε πάραυτα τότε τὴν συγκέντρωσιν πρὸς τὰ ἐκεῖ σωμάτων, καθ' ὅσον πᾶσα ἐκεῖθεν εἰσβολὴ ἐπιτυγχάνουσα ἤθελεν ἐξουδετερώσει τὰς μέχρι τοῦδε ἐπιτυχίας.

Ὡς πρὸς τὴν ἐναντίον των γενικὴν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν πλησίον αὐτῶν ἐχθρικῶν ταγμάτων πρὸς κατάληψιν τῶν ὑψωμάτων Ζώριστας, αὕτη δὲν ἐπεχειρήθη, εἴτε διότι ἡ ἐν Πέντε Πηγαδίοις μάχη ἤρξατο κλίνουσα ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ, εἴτε διότι ἐκυκλοφόρησαν, ὡς κατόπιν ἐμαθόν οἱ τοῦ «Μικτοῦ», ἐξωγκωμέναι πληροφοροῖαι παρὰ τῶν

ἐχθρῶ περὶ τῶν δυνάμεών των· τὸναντίον μάλιστα νύκτωρ ὁ ἐχθρὸς μετεστάθμευσεν ἀπομακρυνθεὶς. Ἡ τοιαύτη πεποίθησις τοῦ ἐχθροῦ ἐνισχύθη ἐκ τοῦ ὅτι ἐπανεπιλημμένοι ἐπιθέσεις κατὰ τῶν θέσεων Πουλκερία, Χωραφιάς, Μεγάλη Ράχη ἀπεκρούσθησαν διὰ ταχίστης ἐνεργείας πρὸς τὸ κινδυνεῦον μέρος δι' εὐζώνων καὶ ἐθελοντῶν.

Ἦδη, ἀπὸ τῆς 28ης Ὀκτωβρίου καὶ ἡ ὑπὸ τὸν Παπαδόπουλον διμοιρία τῶν εὐζώνων, ἣτις εἶχεν ἀποσταλῆ ὅπως ἐπιτηρῇ τὰ περὶ τὴν Λέλοβαν ὑψώματα, γίνωθη μετὰ τῶν ἄλλων, συνεπεῖα διαταγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ Μπότσαρη, διότι εἶχε λήξει ἡ πρὸς τὰ ἐκεῖ ἀποστολὴ τῆς.

Εὐθὺς δ' ὡς ἀντελήφθη οὗτος ὅτι οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον τὰ Πέντε Πηγάδια, ἐπληροφόρηθη δ' ὅτι λόχοι τινὲς ἡμετέρου στρατοῦ προχώρουν πρὸς τὰ ὑψώματα τῆς Ζώριστας, συνέλαβε τὴν σκέψιν προχωρήσεως πρὸς Μανωλιάσσαν. Εἶχε σχηματίσει τὴν πεποίθησιν ὅτι ἐνδεχομένη ἰσχυρὰ κατάληψις τῆς Μανωλιάσσας, προχωροῦντος τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ, ἤθελε σπουδαίως εὐκολύνει τὸ ἔργον τῶν περαιτέρω ἐπιχειρήσεων. Ὅντως ἐκ τῆς Μανωλιάσσας εὐχερῆς δύναται νὰ γίνῃ ἐπιθέσις ἐναντίον τοῦ ὀχυρώματος τοῦ Ἀγ. Νικολάου, τοιαύτην δὲ ἐσκέπτετο καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ «Μικτοῦ» νὰ ἐπιχειρήσῃ ἐν ἡ περιπτώσει, ἀποφάσει τοῦ ἀρχηγοῦ Σαπουντζάκη, ἕτερα τμήματα στρατοῦ ἤθελον προχωρήσει, ἵνα ἐρειδόμενα εἰς τὴν Μεγάλην Ὀλύτσικαν ἤθελον ἐξασφαλίσαι τὴν συνάφειαν μετὰ τοῦ κυρίου στρατεύματος.

Ἀπεφάσισεν ὅθεν νὰ προπαρασκευάσῃ τοιαύτην ἐνέργειαν. Ἀναγείλας τοῦτο εἰς τὰ πλγσίον του τμήματα τὴν νύκτα τῆς 29 πρὸς 30 Ὀκτωβρίου ἀπέστειλε δύο σώματα ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Φουρτούναν εἰς Μανωλιάσσαν. Τὴν ἐπομένην ἔφθασεν εἰς Ζώρισταν τὸ ὑπὸ τὸν Μάνον σῶμα ἐξ 193 Κρητῶν, εἰς ὃν ἀνέπτυξε τὴν ἀπόφασίν του. Καταφθάσαντος τοῦ λόχου Φιλιπποπούλου εἰς Ζώρισταν, ἀπέστειλεν εἰς Μανωλιάσσαν τὴν 31 Ὀκτωβρίου τὴν ὑπὸ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Γρανίτσαν διμοιρίαν του, ὡς καὶ τὸ σῶμα Κοσσυφάκη, μετ' αὐτῶν δὲ ἐπορεύθη καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Μάνον σῶμα.

Τὴν δὲ διμοιρίαν τοῦ ἐπιλοχίου Παπαδοπούλου μετὰ τοῦ σώματος Κολοβοῦ ἀπέστειλεν εἰς θέσιν Σπαρτίτσι, ἵνα μὴ ἀποκοπῶσι τὰ εἰς Μανωλιάσσαν τμήματα.

Τὴν πρωτῶν τῆς ἐπομένης φυλάκιον εὐζώνων συνεχρούσθη μετὰ ἐχθρικοῦ τμήματος ἐρχομένου εἰς Μανωλιάσσαν. Ταυτοχρόνως ἕτερον

τμήμα ἐχθρικὸν ἀπεκρούσθη ὑπὸ ομάδος Κρητῶν.

Μετὰ μεσημβρίαν τμήμα ἐκ τοῦ κατεσκηνωμένου εἰς τὸ ὄχυρωμα τοῦ Ἁγ. Νικολάου ἐχθροῦ ἀπεπειράθη κύκλωσιν τῆς Μανωλιάσσης διὰ κινήσεώς του πρὸς τὸ Μελιγκοῦς.

Τὴν κίνησιν ταύτην ἀπέκρουσε τὸ σῶμα τοῦ Κοσσυφάκη ἐνισχυθὲν ὑπὸ τοῦ σώματος Κλάδου, Κρητὸς, καὶ ὑποστηριζόμενον ὑπὸ τῶν ἐν Μανωλιάσση. Συγχρόνως δὲ τὸ πυροβολεῖον τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἔβαλε κατὰ τῶν Μελιγκῶν μέχρι τῆς 7ης ἑσπερινῆς.

Ἡ δὲ διμοιρία τοῦ Παππαδοπούλου καὶ τὸ σῶμα Κολοβοῦ ἀνέστησαν σφοδρῶς εἰς Σπαρτίτσι ἐναντίον ἐνὸς καὶ ἡμίσεος τουρκικοῦ λόχου βοηθουμένου καὶ ὑπὸ πυροβολικοῦ ἐκ τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Πρὸς τὴν ἐσπέραν ὁ ἐχθρὸς ἀποσυνετέθη μετὰ πολλῶν ἀπωλειῶν καὶ ἐτραπή, εἰς φυγὴν.

Τότε ἀπέστειλεν ὁ Ἀρχηγὸς τὸ ὑπὸ τὸν Κυπριάδην τμήμα τοῦ σώματος Παπαδιᾶ εἰς Σπαρτίτσι, τὴν δὲ διμοιρίαν Παππαδοπούλου διέταξε νὰ ἐνισχύσῃ τὰ πέραν τοῦ Σπαρτίτσι τμήματα.

Τὰ δὲ ἐν τῇ Μανωλιάσση τμήματα ἵνα μὴ ἀποκοπῶσιν ἀνῆλθον εἰς τὰ ἐναντι ταύτης ὑψώματα, εἰς θέσιν Ἁγ. Θεοδώρους.

Τὴν νύκτα τῆς 2ας Νοεμβρίου ὁ ἐχθρὸς ἐπετέθη κατὰ τῶν ἐν Ἁγ. Θεοδώροις. Ἐπέπεσε δὲ πρῶτον ἐπὶ τῶν ὑπὸ τὸν Κυπριάδην προφυλακῶν, τὰς ὁποίας ἀμυνομένας ἀπώθει καὶ ἀπῆρχετο δρομαίως· τότε οἱ ἡμέτεροι ἔσπευσαν ἵνα ἀναρριχηθῶσιν εἰς θέσιν δεσπόζουσας. Ἐνταῦθα ἐπωφελῆς ὑπῆρξεν ἡ ἰσχυρὰ ἀμυνα, ἣν ἀντέταξεν ὁ Κρηὶς ὀπλαρχηγὸς Μαλινδρέτος. Μετὰ πείσμονα δὲ ἐκατέρωθεν ἐπιμονὴν ἡ νίκη ἤρχισε κλίνουσα ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων. Ἡ μάχη ἐπεξετάθη μέχρι Βαρηάδων, πρὸ τῶν ὁποίων ἐτάχθη ὁ Λεόντιος, ἕτερα τρία μικρὰ σώματα ὡς καὶ ἐνίσχυσις ἐκ χωρικῶν.

Τμήμα δὲ ἐχθρικὸν ἀνερχόμενον εἰς Ὀλύτσιαν ἠναγκάσθη νὰ υποχωρήσῃ, βληθὲν ὑπ' αὐτῶν, κατόπιν δὲ ἀποπειραθὲν νὰ ἀναρριχηθῆ εἰς Βαρηάδας ἠττήθη ἐκ νέου ἀποσυντεθέν.

Ἦδη ὁ ἐχθρὸς ἐκάμφθη ὀριστικῶς καὶ κατελήφθη ὑπὸ πανικοῦ, ἡ δὲ φυγὴ του ὑπῆρξε τόσο ἄτακτος, ὥστε ἐντὸς ἐλαχίστης ὥρας διεσκορπισμένους ἔφθασε πέραν τῶν Κοπάνων· τὸν διασκορπισμὸν του ἐνίσχυσεν ἡ καταδίωξις του διὰ τῶν πυρῶν τοῦ τμήματος Λεοντίου σπεύσαντος καὶ βαλόντος ἐκ τῆς Μεγάλης Ράχειος.

Κατὰ τὰς ἄνω συμπλοκάς ἐφρονεύθησαν δύο Κρήτες, ἐτραυματίσθησαν δὲ ἕτεροι δύο· ἐπίσης εὐζωνοὶ τινες καὶ ἐθέλονται ὑπέστησαν ἔλως ἀσήμενα τραύματα.

Οἱ δὲ Τούρκοι ἀφήκαν εἰς Μανωλιάσσαν 35 νεκροὺς περίπου, εἰς Ἀγίους Θεοδώρους 40, κάτωθεν τῶν Βαρηάδων 17· ὁμοίως πολλὰς ἀπωλείας ἔσχον εἰς Σπαρτίτσι.

Κατὰ τὴν νυκτερινὴν ἐπίθεσιν ὁ ἐχθρὸς ὠδηγήθη ὑπὸ προδότου Χριστιανοῦ, ὅστις προέδωκε τὸ σύνθημα, οἱ δὲ Ἄλβανοὶ μετὰ τῶν Τούρκων ἐλθόντες μεγαλοφώνως ἔκαμαν χρῆσιν πρὸς ἐξαπάτησιν τοῦ ὀνόματος Μπότσαρη, ἐτι δὲ κατ' ἐπανάληψιν ἐσάλπιζαν Ἑλληνιστὶ «Παύσατε πῦρ».

Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ὁμοίως σφοδρὸς διεξήγετο ἀγὼν ἐναντίον τῶν Τσάμηδων, ἀπαξ μόνον ἑνηθέντων νὰ διασπάρωσι τὴν ἡμετέραν ζώνην, ὅτε καὶ κατέκαυσαν τὸ Γλυκὺ, ὠδηγηθέντες ἀτυχῶς ὁμοίως ὑπὸ προδότου, ὅστις ἐφρονεύθη ὑπὸ τῶν ἀμυνομένων Ἑλλήνων.

Ὀλίγον ὅμως μετὰ τὴν εἰσβολὴν τῶν ἀποκρουσθέντων ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπανακάμψωσιν εἰς τὰ ἴδια.

Ἦδη πλέον εὐδοκιμοῦντος ὀριστικῶς τοῦ ἀγῶνος καὶ ἀναθαρρησάντων τῶν ἡμετέρων, ἠδυνήθη καὶ ὁ Μπότσαρης νὰ καθορίσῃ συνεχῆ γραμμὴν ἀντιστάσεως, ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος ἠκολούθει τοῦτον μέχρι Γλυκὺ, ὁπόθεν διέτρεχε τὰς δυτικὰς κλιτύς τοῦ ὄρους Ζαχρούχου, καὶ διὰ Ποπόδου, Μπουρέλεσας, Ἐλευθεροχωρίου, ἐστηρίζετο ἐπὶ τῶν δύο βουνῶν Ὀλύτσιας, καὶ ἐκεῖθεν ἤγευτο μετὰ τοῦ κυρίου Ἑλληνικοῦ στρατεύματος.

Δὲν ποιοῦμεθα μνηεῖαν ἐν λεπτομερείᾳ τῶν συνεχῶν συμπλοκῶν, αἵτινες συνήφθησαν εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς οὕτω καθορισθείσης ἀμύνης, καθ' ὅσον ἅπασαι φέρουσι τὸν αὐτὸν χαρακτήρα.

Καθ' ἕλον τὸν τομέα τοῦτον τὸ πῦρ ἦτο διαρκές.

Ὁ ἐχθρὸς εἶτε ἐπετίθετο καθ' ὄλην τὴν γραμμὴν ἐναντίον τῶν ἡμετέρων, εἶτε συγκεντρούμενος καθ' ὀρισμένου σημείου ἐπεχειρεῖ νὰ διασπάρῃ τὴν ἡμετέραν ἄμυναν καὶ εἶτα νὰ ἐκχυθῇ πρὸς λεηλασίαν καὶ σφαγὰς, πάντοτε ἀπεκρούετο.

Σημειωτέον ὅτι, ἐὰν ἡ γραμμὴ τοῦ Ἀχέροντος ἐπιπτεν, εὐκόλως τὰ στίφη ταῦτα ἠδύναντο νὰ κατέλθωσι μέχρι Λούρου ἢ καὶ Φιλίπ-

πιάδος, ἐπιφέροντα ἐπικίνδυνον ἀντιπερισπασμὸν εἰς τὰς Ἑλληνικάς ἐπιχειρήσεις.

Ὅπως ἀντεπεξέρχονται λοιπὸν τὰ σώματα τοῦ Μπότσαρη εἰς τὰς ἐπιθετικὰς μεθόδους τοῦ ἐχθροῦ, ἔταξε πρώτην τινὰ σταθερὰν γραμμὴν ἀμύνης, ἀποτελουμένην ἐκ μικρῶν σωμάτων ἐξ ἐθελοντῶν καὶ ἐντοπίων, ὧν ἕκαστον ἐφύλαττεν ὀρισμένον τμήμα· εἶτα δὲ ὥρισε μεγάλα σώματα ἔχοντα ἐν ὀρισμένῳ μέτρῳ ἐλευθερίαν μετακινήσεων, ἅτινα ἐσπεύδον ὅπου οἱ ἐχθροὶ ἐπετίθεντο συγκεντρωμένοι εἰς μεγάλας μάχας. Τακτικαὶ δὲ συνεννοήσεις ἐπέτρεπον ὥστε τὰ χωρία νὰ εἰδοποιῶνται περὶ τοῦ κινδύνου καὶ νὰ συμμετέχωσιν εἰς τὸν ἀγῶνα κατὰ τὸ προσήκον.

Εἰς τὸ τμήμα αὐτὸ ἐτάχθησαν καὶ τὰ Κρητικὰ σώματα, ἅτινα εὐρίσκοντο ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μπότσαρη, συμμετασχόντα εἰς μεγάλην συμπλοκὴν μετὰ τῶν Τσαμηδῶν κατὰ τὴν δευτέραν Νοεμβρίου ἣτις κατέληξεν εἰς ἐντελὴ κατατρόπωσιν τῶν τελευταίων τούτων.

Τὴν ὅην Νοεμβρίου ἀπέστειλε τὰ σώματα Κοσσυφάκι καὶ Κυπριάδου εἰς τὰ περὶ τὸ Χάνι Τζουμαγιά· Ἀγᾶ χωρία, ὅπως ἐνισχύσωσι τὴν ἐκεῖ ἀμυναν, καὶ ἀποφράξωσι τὴν ὁδὸν Ἰωάννινων—Παραμυθιάς μετὰ τὴν Πλέσσας καὶ Ἐλευθεροχωρίου, προτιθέμενος νὰ στείλῃ ἐκεῖσε, εὐθύς ὡς ἤθελε δυνηθῆ, καὶ ἄλλας δυνάμεις.

Ὅντως αἱ ἡμέτεραι προφυλακαὶ ἀνέφερον τὴν προχώρησιν πρὸς Χάνι Τζουμαγιά· Ἀγᾶ, ὅπου καὶ ἐγκατεστάθη, ἐχθρικῆς δυνάμεως 500 ἀνδρῶν. Συγχρόνως διέταξε τὴν αὐστηρὰν ἐπιτήρησιν τῆς Παραμυθιάς ὡς καὶ τοῦ Γαρδικίου, ἅτινα ἦσαν τὰ πλησιέστερα ὀρμητήρια τῶν Τσαμηδῶν.

Τὴν 1ην Νοεμβρίου ἀπεσταλμένος τοῦ Φουὰτ-Πρόνια, ὅστις ἦτο ἰσχυρὸς Μπέης τῆς Παραμυθιάς, περιήγεν εἰς τὰ Ἑλληνικὰ χωρία Κουκουλεύς, Κορίστιανην, Τσαγκάρην καὶ Γλαδίτσαν ἐγγραφον διαταγὴν τοῦ ἀνω Μπέη πρὸς ἄμεσον ὑποταγὴν αὐτῷ.

Καὶ ὁ μὲν ἀγγελιαφόρος, χριστιανὸς καὶ αὐτὸς, συλληφθεὶς ἐστάλη εἰς τὰς φυλακὰς Ἄρτης.

Ὁ δὲ Φουὰτ-Πρόνιας μετὰ τὰς ραγδαίως ἐπακλουθησάσας ἐπιτυχίας ἡμῶν ἐσπευσε νὰ ἀλλάξῃ τόνον, δηλώσας ὅτι προθύμως θὰ παρεδίδετο εἰς τὸν Μπότσαρην αὐτὸς καὶ οἱ λοιποὶ Μπέηδες, ἐὰν μετέβαινον οὕτως αὐτοπροσώπως.

Τὴν μωβλικὴν ἐποποιίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, θὰ γράψῃ ὁ Ἡλίας Οἰκονομοπούλος, ὡς τρίτον Τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Αναμείνατε μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, προσεχῶς.

Συγχρόνως διαταγή τοῦ Μπότσαρη ὤριζεν ἵνα μὴ μετακινηθῶσι τὰ περὶ τὴν Ὀλύτσειαν τμήματά του. Δυστυχῶς σοβαρὰ ἀσθένεια τοῦ δεξιοῦ ποδός, ὅφ' ἣς πρὸ πολλῶν ἤδη ἡμερῶν ὑπέφερε, τὰς ἡμέρας ἐκείνας εἶχε σοβαρῶς ἐπιδεινωθῆ συνοδοευομένη ὅφ' ὑψηλοῦ πυρετοῦ καὶ δριμυτάτων πόνων, καταστήσασα αὐτὸν ἐντελῶς ἀνίκανον πρὸς βιάδισιν (1).

Οὕτω δὲ ὑπῆρξεν ἀνάγκη νὰ μεταφέρεται ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν ἐπὶ φορείου. Παραστάσης δὲ ἀνάγκης ἀμέσου ἐγχειρήσεως πρὸς πρόληψιν γενικῆς μολύνσεως τοῦ αἵματος, ἀμέσως ἀπειλουμένης, ἐδέησε τὴν 3ῆν Νοεμβρίου νὰ μεταφερθῆ εἰς Ἄρταν ὅπου καὶ ὑπεβλήθη εἰς ἐγχειρήσιν.

Τοιουτοτρόπως δὲν κατέστη δυνατὴ ἡ συμπλήρωσις τῆς πρὸς τὸν τομέα Παραμυθιάς—Μαργαριτίου καὶ Πάργας ἐπιχειρήσεως, ἣτις ἤδη εἶχε τελείως ὀρμάσει καὶ ἤθελεν ἔχει ὡς ἀποτέλεσμα τὴν ὑποταγὴν ὅλης τῆς μέχρι Θυάμιδος (Καλαμᾶ) ἐκτάσεως. Ἀπερχόμενος ἤδη ἀφῆκε τὴν διοίκησιν τοῦ λόχου εἰς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Γρανίτσαν, τὴν δὲ ἐποπτεῖαν τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων εἰς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Λεόντιον.

Εἰς τὸ Βόρειον τμήμα τῆς οὕτω καταρτισθείσης ἀμύνης εὐρίσκοντο τὰ σώματα Κοσσυφάκη, Κολοδοῦ, Φουρτοῦνα, Κυπριάδου, Δρόσου, Παπαδημητρίου, Παπαγιάννη, Τζαβέλλα, Τσέγκου,

Διονύσιος Λεόντιος,

ἑφεδρος ἀνθυπολοχαγός, δράσας ἡρωικώτατα ἐν Ἡπίρῳ.

(1) Ὁ Μπότσαρης εἶχε πάθει ἀπὸ αἰχμηρὸν λίθον ἐμπαγέντα εἰς τὸν πόδα του κατὰ τινὰ ἀνιχνευτικὴν ἐνέργειαν ἔξω τῆς Ἄρτης.

Δικαιάκου καὶ Πάσχου· ἐπίσης τὰ καταρτισθέντα Σουλιωτικά σώματα τοῦ Ζήκου ἐξ 100 ἀνδρῶν, Στέφου Σούλα καὶ Γ. Τζήμα ἐξ 65 καὶ τῆς Σουλιώτιδος ὀπλαρχηγοῦ Μαρίας Ἀθαν. Νασοῦλη ἐκ 35 καὶ οἱ λοιποὶ ὀπλοφόροι, οἵτινες συμμετείχον. Τὸ πλεῖστον τῆς δυνάμεως ταύτης ἀπερχόμενος, διέταξεν ἵνα εὐθὺς ὡς τοῦτο ἤθελε καταστή δυνατὸν συγκεντρώσῃ περὶ τὰ Γρατσαῖα καὶ Μπαουσοῦς πρὸς ὀριστικὴν κατοχὴν τῆς ὁδοῦ Παραμυθιάς—Ἰωαννίνων, οὕτω δὲ ἐξασφαλιζόμενων τῶν νότιων καθίστατο δυνατὴ ἢ κατάληψις τῆς Σκάλας τῆς Παραμυθιάς καὶ ἡ πρὸς ταύτην προχώρησις.

Τὴν κατάληψιν τῆς Σκάλας ἀνέθηκεν εἰς τὰ εἰς τὴν περιφέρειαν ἐκείνην ἐργαζόμενα σώματα Κουτούπη, Δεληγιαννάκη, Καρρᾶ καὶ λοιπῶν. Ἀβτὴ ἐπετεύχθη βραδύτερον.

Μεταδὸς εἰς Ἄρταν ἐξηκολούθει κατὰ τὸ δυνατὸν μακρόθεν ἐπιτηρῶν τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, μέχρις ὅτου ἤθελε διορισθῆ ἀντικαταστάτης αὐτοῦ. Ὁ ἐχθρὸς κατ' ἐπανάληψιν ἀπεπειράθη καὶ μετὰ τὴν ἐκ Ζώριστας ἀναχώρησιν τοῦ Μπότσαρη λόγῳ τῆς καταστάσεως τοῦ ποδὸς του νὰ γίνῃ κύριος τῆς σημερινούσης θέσεως Σπαρτίτσι καὶ τῶν διαφόρων ἄλλων ἐκεῖ ὄχυρῶν θέσεων, σκοπῶν ν' ἀπωθήσῃ ἐκ Βαρηγάδων τὰ ὑπὸ τοὺς μνησθέντας ἀξιωματικούς ἐθελοντικά σώματα μετὰ τοῦ λόχου τῶν εὐζώνων. Πρὸς τοῦτο ἐπεχείρησε διαφόρους νυκτερινούς αἰφνιδιασμοὺς πάντοτε ἀποτυχόντας.

Τὴν νύκτα ἰδίως τῆς 8ης πρὸς τὴν 9ην Νοεμβρίου ἐπωφελούμενος τοῦ πυκνοῦ σκότους καὶ τῆς ραγδαίας βροχῆς ἐπετέθη κατὰ τῶν αὐτῶν θέσεων, τὸ πυκνὸν πῦρ ὅμως τῶν ἡμετέρων ἐθελοντῶν καταλλήλως τοποθετημένων καὶ ἀγρυπνούντων ἐξηνάγκασεν αὐτὸν νὰ ὑποχωρήσῃ καὶ παραιτηθῆ τῆς διὰ νυκτερινῆς ἐπιθέσεως καταλήψεως τῶν θέσεων τούτων.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν τῆς 9ης Νοεμβρίου ὁ ἐχθρὸς προσέβαλε πλεόν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ του τὰ εἰς Βαρηγάδες εὐρισκόμενα σώματα, ἀνεπιτυχῶς ὅμως.

Τὴν 12ην Νοεμβρίου 17 Τούρκοι καὶ εἰς λοχίας ἀποσπασθέντες τῆς παρὰ τὸ Χάνι Τζουμαγιά-Ἀγᾶ δυνάμεις ἐπροχώρησαν εἰς Γρατσαῖα· ἐκεῖ ὅμως ἐπιτεθέντων ἐναντίον αὐτῶν τῶν ἡμετέρων ὀπλοφόρων χωρικῶν ἐφρονεύθησαν ἅπαντες πλὴν ἑνὸς σωθέντος.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐπληρώθη εἰς, ὅστις ἐστάλη εἰς Ἄρταν πρὸς

νοσηλείαν. Μετ' οὐ πολὺ ἤ εἰς χάνι Τζουμαγιά-Ἀγᾶ δύναμις ἀπεσύρθη.

Τὴν 19 Νοεμβρίου 270 στρατιῶται κατήρχοντο ἐξ Ἰωαννίνων εἰς Παραμουθιάν· κατ' αὐτῶν ἀντετάχθησαν πλείστα τῶν σωμάτων ἐξ ἐθελοντῶν καὶ ἐντοπίων. Συναφθείσης δὲ μάχης ἐφονεύθησαν 20, οἱ δὲ λοιποὶ ὑπεχώρησαν. Κατὰ τὴν ἴδιαν ἡμέραν ἕτερον τμήμα τουρκικοῦ στρατοῦ προῦχώρησε πρὸς τὸ χωρίον Κοπάνων, ἵνα καύσῃ τὰς διασωθείσας ἐκ τῆς πρώτης καταστροφῆς οἰκίας καὶ ἐν γένει καταστρέψῃ πᾶν ὅ,τι ἐνουπήρχεν εἰς τὸ χωρίον ἄθικτον. Τὸν τοιοῦτον ὄμως σκοπὸν ἐγνώριζεν ἐκ πληροφοριῶν τῶν κατοίκων ὁ διοικῶν τὰ ἐθελοντικὰ σώματα ἀνθυπολοχαγὸς Λεόντιος· καὶ εἶχε προαποστείλει εἰκοσάδα ἐνόπλων χωρικῶν ἐκ Κοπάνων ὡς καὶ τὸ ὑπὸ τὸν ὄπλαρχηγὸν Στέφρον Σούλαν, κατ' αἰτησίην του, σῶμα ἐξ ἐγχωρίων. Τοιουτοτρόπως ἔταν ὁ ἐχθρὸς εὐρέθῃ ἐντὸς τοῦ χωρίου, ἐδέχθη αἰφνιδίαν ἐπίθεσιν ἐκ μέρους τῶν ἐν τῷ χωρίῳ εὐρισκομένων ὀπλοφόρων· ὅτε δὲ ἠθέλησε νὰ διασκορπίσῃ τούτους προελάντων ὁ ἐχθρὸς, ὑπέστη νέαν ἐπίθεσιν ἐξ ἄλλων σωμάτων ὑπὸ τοὺς ὄπλαρχηγούς Κ. Τσέγκον, Ἀριστ. Ρίζον κλπ. καὶ ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ. Ὑποχωρῶν ὄμως ἀποσυνετέθη, διότι οἱ προσδραμόντες Κρήτες ἐκ Μελιχόδου ἀπώθησαν αὐτὸν πρὸς τὴ Σπαρτίτσι, ἐκεῖ δὲ οἱ ἐν ἀναμονῇ διατελοῦντες ἐθελονταὶ ὑπὸ τοὺς ὄπλαρχηγούς Π. Δικαϊάκον καὶ Κ. Ντόγραν κατεδίωξαν αὐτοὺς διὰ τῶν πυρῶν των καὶ συνεπλήρωσαν τὴν νίκην.

Τέλος τὴν 23ην τοῦ μηνὸς ἐχθρική δύναμις ἐξ 600 ἀνδρῶν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Βιήπ-βεη μετὰ 3 ὀρειβατικῶν πυροβόλων καὶ φορητῶν πεφορτισμένων διὰ πετρελαίου ἐπετέθησαν πρὸς Ψίναν καὶ Ἐλευθεροχώριον, ἅτινα ἔκαυσαν. Τὸ πυροβολικὸν κατ' ἀρχὰς ἐτοποθετήθη εἰς Κωστάνινην καὶ εἶτα εἰς Ψίναν. Οἱ ἡμέτεροι ἠμύνθησαν ἐκ τῶν περὶ τὸ Χάνι Τζουμαγιά θέσεων, καὶ οὕτως ἀνέκοφαν τὴν προχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ, ἤτις τὴν ἐπομένην δὲν ἐπετέθη. τὴν δὲ 25ην Νοεμβρίου ἀπεσύρθη πρὸς Ἰωάννινα.

Τὴν 23 Νοεμβρίου ἀγέλαδε τὴν διοίκησιν τοῦ «Μικτοῦ στρατεύματος Ἠπείρου» ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ Μηχανικοῦ Μαλάμος Χρῆστος.

Τοιουτοτρόπως ἐπετεύχθη ἡ μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκπλήρωσις τῆς ἀποστολῆς τοῦ Μπότσαρη.

Ὅσον μὲν ἀφορᾷ εἰς τὴν πλαγιοφύλαξιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύ-

ματος, ἐπέτυχεν ὥστε οὐδὲν τμήμα ἐχθρικὸν ἢ ληστρικὸν στίφος δυνηθῆναι νὰ προσπελάσῃ τὸ πλευρόν. Ὅσον ἀφορᾷ δὲ εἰς τὴν ἀπώθησιν τῶν ἐπιθέσεων τῶν Τσάμηδων καὶ τὴν προστασίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ, κατωρθώθη ἡ ἴδρυσις συνεχοῦς γραμμῆς ἐθνικῆς ἀμύνης, ἣτις ἀρχομένη ἀπὸ τῶν ἐκβολῶν τοῦ Ἀχέροντος καὶ βαίνουσα τοξοειδῶς πρὸς Ὀλύμπικαν καθώρισε τὸ μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης ἐλευθερωθὲν τμήμα τῆς Ἠπείρου καὶ συνέτριψε τὰς ἐναντίον αὐτοῦ προσπαθείας τῶν Τσάμηδων· ἐν τέλει δὲ τὸ «Μικτὸν» ἀπέκρουσε καὶ τὴν ἐξ Ἰωαννίνων πρὸς Παραμυθιὰν κάθοδον Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐρχομένου εἴτε ἵνα ἐνισχύσῃ τοὺς Τσάμηδες, εἴτε ἵνα πυρπολήσῃ τὰ Ἑλληνικὰ χωρία.

Τὰ κυριώτερα τῶν εἰς τὴν ἐξασφαλισθεῖσαν ἕκτασιν περιλαμβανομένων χωρίων ἦσαν ἅπαντα τὰ χωρία τῆς περιοχῆς Ζαλόγγου (Δουβιανὰ, Παληορόφορος, Σέσσοβα, Καμαρίνα, Σεφτίκιλα, Μέγα δένδρον, Καστροσυκιά, Ριναίτσα, Κανάλι, Ἄνω Βλάδον, Κάτω Βλάδον, Τοπόλια κλπ.).

Τὰ παρὰ τὴν ἀριστερὰν ὀχθὴν τοῦ Ἀχέροντος (Μπουτάρι, Βαλινοδώραχη, Τσουκνίδα, Καναλάκι, Μπερμπίλι, Γιαννοῦζι, Μπουζακάτι, Νεμίτσα, Κλεισοῦρα).

Τὰ Σουλιωτοχώρια καὶ Παρασουλιωτοχώρια (Τσεκούρι, Γόρανα, Συριζάνα, Γκιόναλα, Σαμωνίδα, Παληοχώρι-Μπότσαρη, Ἄλποχωρ, Μπότσαρη καὶ Ρωμανό, Ρουσάτσα, Παπαδάτες, Νάσαρι, Μιλιανὰ, Νικολίτσι, Μπουλμέτσι, Ποδογόρα, Λέλοβα, Κωστανόπουλον, Ἄνω καὶ Κάτω Κορίστιανη, Σκιαδᾶ, Ντάρρα, Σιστροβνι, Πόποβον, Μουκαβίνα, Δραγοδέτσι, Ἄρδες, Ἐλέσνε, Πίππα, Τόσκετσι, Γεωργάνον, Βαρηάδες, Ζώριστα, Τσερίτσανα, Κόπρα, Μπαουσούς κτλ.).

Μεγάλη ὑπῆρξεν ἡ δυσχέρεια τῆς ἐξασφάλισεως ἐνιαίου ἀγῶνος καθ' ἕλον τὸ μῆκος τῆς γραμμῆς ταύτης, καθ' ἕτι φυσικῶς πανταχοῦ ἐπεκράτει τοπιμιστικὸν πνεῦμα.

Ὁ ἀνεφοδιασμός εἰς πυρομαχικά ἦτο δυσχερής, λόγῳ τῆς μεγάλης ἐκ Φιλιπιάδος καὶ Ἄρτης ἀποστάσεως τῶν σωμάτων καὶ τῆς ποικιλίας τῶν ὄπλων (Μάνλιχερ, Γκρά, Μάουζερ κτλ.).

Ὁ ἐπισιτισμός, μολοντί οὐδόλως ἐτροφοδοτοῦντο ἐκ τοῦ στρατοῦ, δὲν παρουσίασε μεγάλας ἀτελείας, καθ' ὅσον ὑπῆρξεν ἀντικείμενον ἰδιαζούσης μερίμνης.

Ἡ πρόθεσις τῶν Τσαμηδῶν ὠθυμένων πρὸς τοῦτο ὑπὸ τοῦ Τούρκου ἀρχιστρατήγου, ἵνα, διασπῶντες τὴν ἡμετέραν ἀμυναν, κατέλθωσι πρὸς Λούβρον καὶ Πρέβεζαν, διεπιστώθη καὶ διὰ τινος αὐτογράφου ἐπιστολῆς τοῦ Ἐσσάτ πασσᾶ πρὸς τὸν Φρούραρχον Πρεβέζης. Αὕτη περιπεσοῦσα εἰς χεῖρας τοῦ Μπότσαρη εἶχε γραφῆ μίαν ἐβδομάδα μετὰ τὴν παράδοσιν τῆς Πρεβέζης, διελάμβανε δὲ ὅτι ὁ πασσᾶς ἤθελεν ἐπιτύχει τελικῶς νὰ ἀποστείλῃ βοήθειαν εἰς Πρέβεζαν, καὶ ἀφθονον ἐφοδιοπομπὴν διὰ τμημάτων, ἅτινα ἤθελον διασπάσει τὴν ἡμετέραν γραμμὴν.

Σημειωτέον ἐπίσης ὅτι καθ' ἕλον τὸ ἐλευθερωθὲν τοῦτο τμήμα μὴ ὑπαρχούσης οὐδεμιᾶς ἄλλης Ἑλληνικῆς ἀρχῆς ἠναγκάζετο ἐνίοτε ὁ ἀρχηγὸς Μπότσαρης νὰ χρησιμοποιῇ μικρὰ ἀποσπάσματα εὐζώνων, πρὸς πρόληψιν ἀτόπων ἢ πρὸς ἐπιβολὴν μέτρων ἀναγκαίων διὰ τὸν πόλεμον. Ἐλήφθη οὕτω πάντοτε ἡ μέριμνα, ὥστε τὰ χωρία ἐκεῖνα ἅτινα εὐρισκόμενα ἔξω καὶ πλησίον τῆς ἡμετέρας ζώνης ἔτρεχον ἀμεσον κίνδυνον πυρπολήσεως ἢ σφαγῶν, νὰ ἐκκενῶνται, χρησιμοποιοῦμένων μόνον καταλλήλως τῶν εἰς αὐτὰ ὄπλοφόρων.

Ἀξία προσοχῆς ὑπῆρξεν ἐπίσης ἡ προθυμία, μετὰ τῆς ὁποίας ἐνωτίσθησαν τοῦ ἐλευθερωτικοῦ ἀγῶνος οἱ ἐξωχώριοι πληθυσμοί. Ἔϊνε ἀληθὲς ὅτι τινὰ τῶν χωρίων ὑστέρησαν εἰς προθυμίαν, ἀλλὰ τοῦτο δέον κυρίως νὰ ἀποδοθῆ εἰς τὴν διστακτικότητα καὶ ἔλλειψιν σθένους τῶν προϋχόντων, τινὲς τῶν ὁποίων εὐρίσκοντο εἰς στενάς σχέσεις μετὰ τῶν Τουρκικῶν ἀρχῶν, ἀλλ' εἶνε ἀναμφισβήτητον ὅτι σχεδὸν πανταχοῦ ἡ διέλευσις τῶν ἐλευθερωτῶν εὔρε τὸ πλεῖστον τῶν κατοίκων πρόθυμον νὰ ἀναλάβῃ τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας ἀγῶνα. Ὑπῆρξε τιμητικὸν διὰ τοὺς Ἠπειρώτας ὅτι, λησμονοῦντες τὴν μέχρι χθὲς δουλείαν, ἐλάμβανον τὰ ὄπλα οὐχὶ μόνον κατὰ τῶν ἀτάκτων σιφῶν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἀπόδειξις τῆς ἀκμῆς, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφθασε τὸ ἔθνικόν τῶν κατοίκων φρόνημα, ὑπῆρξεν ἡ συμμετοχὴ τῶν γυναικῶν εἰς τὸν ἀγῶνα· οὕτως, ἀλλαι μὲν ἐβοήθουν αὐθορμήτως εἰς τὴν μεταφορὰν τροφίμων, ἀλλαι δὲ συμμετείχον οὐσιαστικῶς εἰς τὸν ἀγῶνα, δείξασαι σταθερότητα ἐθνικοῦ σθένους κατὰ τὰς μάχας. Τοιαῦτα ὑπῆρξαν ἡ Λάμπρω Κουμαριώτισσα, ἡ Μαρία Ναστοῦλη ἐκ Γεωργάνου, ἡ ἐκ Γρατσανῶν Λάμπρω, ἄλλη τις ἐκ Πεπόδου κλπ. Ἐκ δὲ τῶν χωρικῶν ἰδιαιτέρας μνείας ἀξία ὑπῆρξεν ἡ συμμετοχὴ τοῦ Στέ-

φου Σούλα ἐκ Τόσκεισι καὶ Ιεωργαντζᾶ ἐκ Βαργάδων. ("Ὅρα χάρτας Σελίδων 289 καὶ 169).

Σ.Σ.—Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ ἀποστολὴ καὶ τοιαύτη ἡ δράσις τοῦ «Μικτοῦ στρατεύματος τῆς Ἡπείρου», ἐφ' ἧσον διετέλει ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Δ. Μπότσαρη.

Λεπτομερείας αὐτῆς μᾶς ἀφηγήθησαν ἐνταῦθα ἀρκετοὶ ἄλλοι ἐν ταῖς πρόσθεν.

Μετὰ δὲ τὴν ἀνάληψιν τῆς ἀρχηγίας ὑπὸ τοῦ Μαλάμου, ἀρκετὰ ἐπίσης ἕως τῶρα γνωρίζομεν καὶ ἀρκετὰ ἐπίσης θὰ μάθωμεν περαιτέρω.

Καὶ ὑπὸ τὴν μίαν ὁμοῦς ἀρχηγίαν καὶ ὑπὸ τὴν ἑτέραν ἡ ἐπιτυχία ὑπῆρξε πάντοτε ἡ αὐτή: ὀριστικὴ νίκη.

Ἡ τραγωδία τοῦ Ζαγορίου.

Ἐμέσασεν ἤδη ὁ Νοέμβριος τοῦ 1912, ὅτε τὸ Ζαγόριον, ἡ κοιτίς τῶν ἐθνικῶν εὐεργετῶν, ἡ ἀκρόπολις τοῦ ἐν Ἡπείρῳ συμπαχοῦ Ἑλληνισμοῦ, μετεβάλλετο εἰς ἀπέραντον νεκροταφεῖον...

Τὰ γραφικὰ χωρία τοῦ ἠρημώθησαν, ἐπυρπολήθησαν. κατεστράφησαν ὑπὸ ἀγρίων σιφῶν τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἀτάκτων Ἀλβανῶν. οἱ ὅποιοι εἶχον ὡς ὀδηγοὺς Ρουμανίζοντας ἐκ τῶν χωρίων Ἀδδέλλα, Περιδόλι καὶ Γρεβενά.

Γνώστης τῆς τραγωδίας ταύτης μᾶς μεταδίδει ἐκ Καλλυμπίκας τὰς ἀδιαφεύστους ταύτας λεπτομερείας:

«...Ἴδου πῶς ἔχουν ἀκριβέστατα τὰ γεγονότα, κατὰ πιστὴν ἀφήγησιν προσφύγων ἐκ Ζαγορίου καὶ ἀνταρτῶν λαδόντων μέρος εἰς τὰς μάχας Τσεπελόβου, Σκαμνελίου, Λισκοθέτσι, Βωβούσης καὶ Τριῶν Χανίων παρὰ τὸ Μέτσοδον.

Ἐπὶ μὲν τῶν περιπέτου τὰ ἠνωμένα σώματα τοῦ Καραγεώργου καὶ Κ. Βάσου ἢ Μέμου, ἀποτελούμενα ἐκ 50 ὀπλοφόρων, ὧν οἱ πλείστοι Ἡπειρώται, ὕψωσαν τὴν Ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὴν πρωτεύουσαν τοῦ Ζαγορίου Τσεπέλοβον, ἀφοῦ κατόπιν συνθηκολογίας πρὸς τὴν φρουράν, ἀποτελουμένην ἀπὸ 40 Τούρκους ὑπὸ δύο τσιαούσηδες, ἐπετράπη ἡ ἐξοδος αὐτῆς πρὸς τὴν Μπάγιαν, Δοβράν καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰωάννινα.

Τὸ σῶμα τοῦ Καραγεώργου ἐκείθεν προχωρήσαν κατέλαβε τὰ χωρία Ἄνω καὶ Κάτω Βίτσας καὶ Ἄνω Σουδενά, τῶν ὁποίων οἱ κάτοικοι ἐδέχθησαν τοὺς ἀντάρτας μὲ ἑξαλλον ἐνθουσιασμόν, προὔπαντήσαντες αὐτοὺς εἰς τὰ πρόθυρα μὲ πυροβολισμοὺς εἰς ἔνδειξιν χαρᾶς πρὸς τοὺς ἐλευθερωτὰς των.

»Τοὺς ἐπρομήθευσαν τρόφιμα ἀσπαζόμενοι αὐτοὺς ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά.

»Ἐκείθεν οἱ ἀντάρται κατηυθύνθησαν εἰς τὸ δίωρον τῶν Σουδενῶν ἀπέχον Ζαγοροχώρι Δοβράν, ὅπου κατέλυσαν ἐγκαταστήσαντες σκοπούς.

»Τὴν ἐπομένην ἐφάνησαν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν σκοπῶν ἀνερχόμενοι ἀπὸ τὴν Βρύσην Πασσᾶ τέσσαρες ζαπτιέδες (χωροφύλακες), οἱ ὅποιοι ἐνέπεσαν σχεδὸν εἰς τὰς προφυλακὰς τοῦ σώματος, αὐξηθέντος καὶ δι' ἄλλων ἐνόπλων ἐκ τῶν περίε χωρίων.

»Πυκνὸν πῦρ ὑπεδέχθη τοὺς ἑλίγους Τούρκους. Δύο ἐφονεύθησαν, ὁ τρίτος ἐπληγώθη διαφυγών. ὁ τέταρτος δὲ διασωθεὶς μετέδωκε τὴν εἶδησιν εἰς τὰ Ἰωάννινα. ὁπόθεν ἐξήλθον εἰς τὸ Ζαγόριον 500 στρατιῶται τακτικοί.

»Οὗτοι ἀπὸ δύο σημεῖα προσέβαλον τὴν Δοβράν, προσπαθήσαντες νὰ κυκλώσουν τὸ σῶμα.

»Οἱ 150 Τούρκοι ὑπὸ τὸν Μουκτάρ τσικοὺς ἀνήλθον ἀπὸ τὴν Περιλεφτην εἰς Ζονδήλαν, ὁπόθεν ἐπήρχοντο ἐκ τῶν πλαγίων κατὰ τοῦ σώματος.

»Ἀγγελιαφόρος σπεύσας ἐκ Ζονδήλας ἀγγέλλει εἰς τοὺς ἀντάρτας τοῦτο. Πάρκυστα δὲ οἱ ἀντάρται ἀναπτύσσοντα: πρὸς μάχην, καταλαβόντες ἐπίκαιρα σημεῖα.

»Συγχρόνως ἡ πολυαριθμοτέρα δύναμις τῶν Τούρκων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Σαδῆκ ἤρχισε τροχάδην νὰ ἀνέρχεται τὸ Ραδοβάν. Ἐν τῷ μεταξὺ τὰ γυναικόπαιδα προστατευόμενα ὑπὸ ὄπλοφόρων ἐγκαταλείπουν τὸ χωρίον.

»Οἱ ἀντάρται ἀνταλλάσσουν πυροβολισμοὺς μὲ τοὺς Τούρκους, ἀνευ ἀποτελέσματος ὅμως, διότι τοὺς ἐχώριζεν ἀπόστασις 1500 μέτρων καὶ πλέον. Πρὸ τοῦ κινδύνου, τὸ σῶμα ἔσπευσε νὰ ἐγκαταλείψῃ τὰς θέσεις του πρὸς ἀποφυγὴν κυκλώσεως. Διηυθύνθησαν ἐκείθεν εἰς Κουκούλιον καὶ Βραδέτον. Τὰ γυναικόπαιδα ἐστάλησαν εἰς Λαίτσαν.

Οἱ Τούρκοι, ἐπιδραμόντες εἰς τὰ χωρία, ἔθεσαν πῦρ καὶ σίδηρον πανταχοῦ ὀπότεν διήλθον ἀνάρται.

Αἱ οἰκίαι τῶν προυχόντων Δοβράς, Τσαπάρας, Μπλιοῦ, Παπακάνετσιου καὶ τινῶν ἄλλων ἔγειναν παρανάλωμα τοῦ πυρός, ἐσφάγη δὲ ἀνηλεῶς ἡ οἰκογένεια τοῦ Σπύρου Σαμαρά.

Τὸ Τσεπέλοβον διηρπάγη τελείως. Ἐκάησαν αἱ οἰκίαι τῶν προκρίτων Λάμπρου Σιάρκα, Μιχαήλ Κοντίμη καὶ Κ. Βενέτη.

Ἐσφάγησαν ὑπὸ τῶν Τούρκων οἱ προεστοὶ Ἄθ. Κέντρος, ὁ πρωθιερεὺς Παπαγιάννης μετὰ τῆς γυναίκος του, ὁ Μ. Νούρης μετὰ τῆς γυναίκος του, ἡ Μαρία Ντούβαλη μετὰ τῆς ἀνεψιάς της Κατίγκως, οἱ Μ. Γκοντίμης, Ν. Μάντζιος καὶ Κ. Μάντζιος. Ἐπίσης ἐχάθη ἡ Οὐρανία Ντούβαλη.

Οἱ Τούρκοι κατεκρεοῦργησαν φρικωδῶς τοὺς ἀνωτέρω, προβάντες εἰς τερατοργήματα, τὰ ὅποια ἀδυνατεῖ κανεὶς νὰ ἀναγράψῃ χωρὶς νὰ σηκωθοῦν αἱ τρίχες τῆς κεφαλῆς του.

Ὁ Παπαγιάννης ἐσφάγη θελήσας νὰ φυλάξῃ τὴν τιμὴν τῆς ἐπίσης σφαγείσης Κατίνας Ντούβαλη.

Ἡ ἴδια καταστροφή συνέβη εἰς τὰ Ζαγοροχώρια, Νεγάδες, Φραγγάδες, Λιασκοβέτσι, Φλαμπουριάρι, Μοκρόνου, Γρεβενίτι καὶ Βωδοῦσα.

Τὸ σῶμα τοῦ Καραγεώργου ἐνισχυθὲν ἀπὸ τὸν ἀρχηγὸν Τσιοκαντάναν καὶ τὸν καπετὰν Νώνταν μετὰ Κρητικοῦ σώματος ἐβάδισεν ἐκ νέου κατὰ τοῦ Τσεπελόβου, συγκροτήσαν μάχην παρὰ τὸν Σαρανταπόταμον, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι ἀπώλεσαν 40, τραυματισθέντων ἰσαριθμῶν.

Τὰ ἠνωμένα σώματα συνεκρότησαν ἀλλεπαλλήλους μάχας εἰς Λιασκοβέτσι καὶ λοιπὰ χωρία μέχρι Μετσόβου.

Οἱ Τούρκοι εἰς τὸ Λιασκοβέτσι εἶχον περικυκλώσει τὸ σῶμα τοῦ Καραγεώργου. Κατόπιν ὁμοῦ ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν ἰσὶ ὀπλαρχηγοῖς Τσιοκαντάνας, Τσιτσιριδῆς, Καραγιάννης καὶ Ράλλης. Οἱ Τούρκοι ἐνικήθησαν καθ' ἑλὴν τὴν γραμμὴν, καίτοι δεκαπλάσιοι, σχόντες μεγάλας ἀπωλείας. Σημειωτέον ὅτι αἱ μάχαι αὗται διήρκεσαν ὀλοκλήρους ἡμέρας καὶ νύκτας, ἐνῶ ἐπιπτε χιῶν καὶ εἶχεν ἐπικαθίσει καταχνιά. Ἐπληρώθησαν ἐκ τῶν ἐνόπλων Ζαγορισιῶν οἱ ἐκ Τσεπελόβου Τόλιας Γιαννηκώστας, Σωτ. Βατζούμας καὶ Χρ. Τζιάλας ἐλα-

Μάχη Γαριβαλδινῶν παρὰ τὸν Δρῖσκον.

φρότατα. Κατόπιν ἐπηκολούθησαν μεγάλοι μάχαι εἰς τὰ Τρία Χάνια καὶ εἰς τὴν Κουρτσοβίτσαν, ἐπελθόντων ἐκ διαφόρων σημείων πολλῶν Τουρκαλβανῶν ὑπὸ τὸν Σαδῆκ, ὅστις ἐπληρώθη βαρέως εἰς τὴν κνήμην.

»Οὗτος καὶ ἄλλοι 50 στρατιῶται μετεφέρθησαν πρὸς νοσηλείαν εἰς Ἰωάννινα.

»Εἰς τὴν Βωθοῦσαν οἱ κάτοικοι ἠμύνθησαν ἐπὶ ὥρας κατὰ τοῦ Σαδῆκ, φονεύσαντες πλείστους Τούρκους. Ἐκ δὲ τῶν γενναίων τούτων προασιπιστῶν τῆς πατρίδος ἔπασαν μερικοὶ ἥρωϊκῶς, ἀφοῦ περιζώθησαν πανταχόθεν, ἐξαντλήσαντες καὶ τὸ τελευταῖον φυσίγγιόν των.

»Τὰ γυναικόπαιδα τῶν καταστραφέντων Ζαγοροχωριῶν κατέφυγον κατόπιν συνεχῶν ταλαιπωριῶν καὶ ὁδοιποριῶν εἰς τὰ ὄρη ἐπὶ ἑβδομάδα, εἰς Γρεβενά, Μέγα Σπήλαιον, Δῆκον, Λαῖτσαν καὶ Μέτσοβον...» (ἄρα χάρτην σελίδος 497)

Ἐπιδρομὴ εἰς Χειμάρρα.

Κατόπιν τῆς μεταβάσεως τοῦ Ἰσμαήλ Κεμάλ εἰς τὸ Δυρράχιον (13 Νοεμβρίου) οἱ Ἄλβανοί, οἵτινες ὑπέσχοντο ὑποτάγην, ἀναθαρρήσαντες ἐσχεδίασαν ἐπίθεσιν κατὰ τῆς Χειμάρρας. Ὁ Καϊμακάμης τοῦ Δελθίνου μετὰ τοῦ μοτεσαρίφου τοῦ Ἀργυροκράστρου μετέβησαν εἰς τὰ τουρκικὰ χωρία Μπίρι καὶ Κούτσι μετὰ δυνάμεως 1000 περίπου ἀνδρῶν. Ἄτεροι 800 συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν θέσιν Λογάρι. Τὴν πρωτῶν δὲ τῆς 17ης ἐπεχείρησαν ἰσχυράν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἡμετέρων θέσεων εἰς τὸ χωρίον Πηλιοῦρι. Ἡ μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς ἑσπέρας ἀποκρουσθέντων τῶν Τούρκων μετὰ μεγίστων ἀπωλειῶν. Οἱ Τουρκαλβανοί, οἵτινες πρὸ τῆς μάχης ἐξηπάτησαν τὸν ἱερέα, τὸν πάρεδρον καὶ τὸν διδάσκαλον τοῦ χωρίου Λουκόδου, κατέσφαξαν τούτους.

Οἱ ἡμέτεροι εἰς νεκροῦς καὶ τραυματίας ἀπώλεσαν 9 ἀνδρας. Τῆς μάχης συμμετέσχον ἀνδρείως ἀγωνιζόμενοι καὶ αἱ γυναῖκες τοῦ χωρίου Πηλιοῦρι. Οἱ Τουρκαλβανοὶ ἐπεχείρησαν ἐπίθεσιν καὶ κατὰ τοῦ χωρίου Βουνό, ἀλλὰ μετὰ μικρὰν ἀψιμαχίαν ἀπεκρούσθησαν. Στίφη Τουρκαλβανῶν συνεκεντροῦντο ἤδη καθ' ἑκάστην εἰς Δέλτινον, τὸ Ἀργυροκαστρον, τὸ Κουρβελέσιον καὶ τὴν Αὐλῶνα.

Τὴν 15ην Νοεμβρίου τρία Ἑλληνικὰ ἰστιοφόρα πλήρη ἐθελοντικῶν σωματων προσεπαθήσαν νὰ ἀποβιβάσωσι τοὺς ἐπιβαίνοντας αὐτῶν ἀνδρας εἰς τὰς Ἠπειρωτικὰς ἀκτὰς.

Ἐνῶ ὅμως εἶχον ἀποβιδασθῆ περι τοὺς τεσσαράκοντα μόνον τούτων, τριακόσιοι Τούρκοι στρατιῶται καὶ Λιάπηδες καρδοκοῦντες μετὰ δύο πυροβόλων ἐπετεθήσαν αἰφνιδίως κατὰ τῶν ἐθελοντῶν, βάλλοντες δι' ὀμβροντιῶν ἐναντίον των.

Ἀναμφιβόλως δὲ ὑπὸ τοιούτους ὄρους θὰ ἐπύρχεται πλήρης καταστροφή τῶν ἡμετέρων, ἐὰν μὴ εἰς τὸ ἄκουσμα τῶν πυροβολισμῶν κατέρθανεν ὁ ἐκεῖ που τυχαίως περιπολῶν ἀτμομυοδρόμων «Πηνεῖος», ὅστις πλησιάζας, ἤρξατο βάλλων συνεχῶς ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Τοιοτοτρόπως ὁ Τουρκικὸς στρατὸς διεσκορπίσθη ἀποδεκατισθεὶς, ἐσώθησαν δὲ οἱ ἡμέτεροι.

Εἰς μόνος τῶν ἀνταρτῶν ὀνόματι Πέτρος Λαμπίρης, Ἡπειρώτης, ἐφονεύθη.

Ἐκ τῶν Τούρκων πολλοὶ ἐφονεύθησαν καὶ ἐπληγώθησαν, τὰ πτώματα δὲ πέντε ἐκ τούτων ἀνευρέθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ταυτοχρόνως δὲ τώρα ὁ Τουρκικὸς στρατὸς προσεπάθει δι' ἀπεγνωσμένης προσπάθειας ν' ἀναστηλώσῃ τὸ στρατιωτικὸν γόνιτρον τῆς Τουρκίας τὸ ἀπολεσθὲν ἐν Μακεδονίᾳ. Ὁ Ἑλληνικὸς ὁμοῦ στρατὸς ἦτο ἕτοιμος ὅπως ἀντιμετωπίσῃ τὸν ἐχθρὸν, τοῦ ὁποῦ αἱ προσπάθειαι ἐθεωροῦντο ἀνωφελεῖς πλέον.

Ταυτοχρόνως δὲ σχεδὸν τώρα τὴν 17ην Νοεμβρίου ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀκόμη παραμένων Διάδοχος ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, κατόπιν τῶν συνεχῶν ὁμοτήτων, ἧς διέπραξεν ὁ περιδόητος καταστροφεὺς τῶν Γρεβενῶν καὶ δολοφόνος τοῦ Μητροπολίτου Αἰμιλιανοῦ Μπεκὴρ ἀγάς, ἐπεκλήρυξε τοῦτον ὡς ληστήν. Ἐτάσσετο δὲ ἀμοιβὴ διὰ τὴν σύλληψιν ἢ τὸν φόνον τοῦ ληστοῦ 10,000 δραχμῶν.

Λεπτομερέστερον τ' ἀφορῶντα τὴν δρᾶσιν τοῦ Μπεκὴρ ἐν Ἡπειρῷ ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

Ὁ περιδόητος καταστὰς Μπεκὴρ ἀγάς κακῶς ἐθεωρήθη ὡς ληστής, κομιτατζῆς ἢ ἀντάρτης. Ὁ Μπεκὴρ ἦτο εἰς ἐκ τῶν μᾶλλον μεμορφωμένων Τούρκων ἀξιωματικῶν. Ἀκριβῶς διὰ τοῦτο αἱ θηριωδίαί του τὸν καθιστῶσιν ἀπαισιώτερον.

Ἐπὶ κεφαλῆς ἦτο οὗτος πολυπληθῶν ἀγρίων σιφῶν ἀτάκτων καὶ τακτικῶν στρατιωτῶν, συμπράττων δὲ μὲ τὰς οὐχὶ ὀλιγώτερον ἀποθηρωμένας ρουμανικὰς ἢ κχαρῶς ἄλβανικὰς συμμορίας, αἵτινες πᾶσαι ὁμοῦ, περιερχόμεναι ὡς τόσαι καταιγίδες συμφορᾶς τὰ Ἡπειρωτικὰ χωρία, διέπραττον μυρίας ἀτιμίας μὴ ἀφίνουσαι πολλαχοῦ οὔτε λίθον ἐπὶ λίθου.

Εἰς τὰ Ζαγοροχώρια βορειανατολικῶς τῶν Ἰωαννίνων, ὁ Μπεκὴρ μετὰ τῶν ἀνταξίων του συναθλητῶν Νουρῆ, Σαδῆκ καὶ Μουχτάρ βέη

καὶ τῶν ρουμανοβλαχικῶν συμμοριῶν τοῦ Τραϊάνα καὶ τοῦ Μπαλαμούττη, δὲν ἀφήκαν ὄργια τὰ ὁποῖα νὰ μὴ διαπράξουν· διαρκῶς ἡ ἀγρία τῶν ἔμπνευσις συνελάμβανε νέα τοιαῦτα, μέχρι θηριωδιῶν εἰς τὰς ὁποίας οὐδὲ κατὰ προσέγγισιν δύνανται νὰ παραβληθοῦν αἱ ἀπαίσιαι ἔμπνευσεις τῆς Ἱερᾶς Ἐξετάσεως...

Εἰς τὰ χωρία Δρεστενίκου καὶ Γρεβενίτη, ἀφοῦ ἐπυρπόλησαν τοὺς ναοὺς καὶ τοὺς κατέστρεψαν ἐκ θεμελίων, ἀπαισίως βεδηλώσαντες αὐτοὺς, διεσπάρησαν ἀνὰ τὰς οἰκίας, τὰς ὁποίας ἀπεγύμνωσαν ἐντελῶς, φονεύσαντες ἀγρίως τοὺς ἐλαχίστους ἐν αὐταῖς παραμένοντας ἐνοίκους...

Εἰς τὸ Λιασκοβίκι δὲν εὗρηκαν πολλὴν ἐργασίαν.

Τὸ χωρίον αὐτὸ τὸ εἶχαν καταστρέψει πρὸ αὐτῶν λησταὶ Τουρκαλθανοὶ διαρπάσαντες τὰ πάντα καὶ ἀπαγαγόντες πρὸς ἄγνωστον τύχην πολλὰς ἀγνάς παρθένους.

Εἰς τὴν Δόλιανην μάλιστα ὁ πονηρὸς Νουρῆς, προτοῦ προβῆ εἰς λεηλασίαν τῶν οἰκιῶν, ἀφήκεν εἰς τὸ σπῆτι τοῦ διδασκάλου τοῦ χωρίου Π. Βουροπούλου τὴν ἀκόλουθον χαρακτηριστικωτάτην διὰ τὴν δολιότητά της ἐπιστολήν·

«Πρὸς τὸν Διδάσκαλον τῆς Δόλιανης».

Ἐὰν ἐπιθυμῆτε τὴν προφύλαξιν τοῦ χωρίου σας, νὰ ὑπακούητε εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ Ὀθωμανικοῦ Κράτους.

Ἄλλως σὰς διαβεβαίω, ὅτι ὀριστικῶς θὰ καταστραφῆτε μετὰ τῆς γῆς σας αὐτῆς.

Ἀὐτὰ τὰ ὁποῖα ἐκάματε σεῖς, εἶνε προδοσία πρὸς τὴν πατριδα ! Ἐστὲ βέβαιοι, ὅτι εἰς ὁποῖαν καταστροφὴν εὗρισκονται τὰ χωρία Τσεπέλοβον καὶ Σκαμνέλιον, εἰς τὴν αὐτὴν θὰ εὗρεθῆτε καὶ σεῖς. Μὴ δίδετε πίστιν εἰς τοὺς λόγους τῶν ἀνταρτιῶν.

Διότι ἐν τῷ Ἄδῃ οὐκ ἔστι μετάνοια.

Μαζεύσατε τὸν νοῦν σας εἰς τὴν κεφαλὴν σας. Ἡμεῖς δὲν ἐπιθυμοῦμεν εἰς αὐτὰς τὰς χειμερινὰς ἡμέρας τὰ ἀθῶα νήπια καὶ αἱ γυναῖκες νὰ μένουν εἰς τὰ βουνά.

Πρέπει δὲ νὰ γνωρίζετε, ὅτι εἴμεθα ἐν γνώσει ὄλων τῶν ἐνεργειῶν σας, καὶ ὅτι οἱ ὑποκινηταὶ τῶν χωρίων εἶνε οἱ διδασκαλοὶ καὶ οἱ πρόκριτοι.

Τόσον μόνον, συμπατριῶτα, σὲ συμβουλεύω.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσπάσματος

ΝΟΥΡΗΣ»

Ὀλίγας ἐν τούτοις προτιήτερα ἡμέρας οὐδεὶς ἐκ τῶν αἰμοχαρῶν τούτων εἶχε τολμησεῖν νὰ πλησιάσῃ εἰς τὴν περιοχὴν αὐτήν, τὴν ὁποίαν ἐφρούρουσαν καὶ ἐπροστάτευον ἰσχυρὰ ἐθελοντικὰ σώματα, τὰ ὅποια ὁμῶς ἐκαλοῦντο ἤδη ἀλλαχοῦ δι' ἄλλας σημαντικωτέρας πολεμικὰς ἀνάγκας.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μπεκὴρ μετὰ τῶν ρουμανικῶν συμμοριῶν κατώρθωσαν νὰ καταλάβουν τὰ χωρία Γρεβενίτι, Δρεστενίκου, Λιάπη, Πέτρα, Δεμάτι καὶ Δόλιανη καὶ στήσας ὁ Ἄγας τὸ στραταρχεῖόν του ἢ μᾶλλον τὸ σφαγιαστήριόν του εἰς Δρεστενίκον, ἤρχισεν ἐκεῖθεν τὰς ἐξολοθρευτικὰς του πρὸς τὰ πέριξ χωρία ἐπιδρομὰς, τὰς ὁποίας προῶριστο κατόπιν νὰ συντρίψουν καὶ νὰ καταστείλουν τὰ ἡμέτερα σώματα τοῦ Μετσόβου, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω.

Ἦδη ἄς διατρέξωμεν καὶ ἄλλας περιοχὰς τῆς Ἠπειρωτικῆς γῆς, ἐπου θὰ παραστῶμεν εἰς νέα ταυτόχρονα ὄργια καὶ νέους ἥρωϊσμούς.

Ὁ ἀγὼν τὸν ὁποῖον διεξῆγον πανταχοῦ τῆς Ἠπείρου τὰ ἀνταρτικὰ σώματα, δὲν ἦτο ὀλιγώτερον ἀξίος προσοχῆς ἀπὸ τὴν προετοιμαζομένην κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην γιγαντομυχίαν τοῦ κέντρου τῶν πολεμικῶν μας ἐπιχειρήσεων, τῶν Ἰωαννίνων.

Κυρία ἀποστολὴ τῶν σωμάτων τούτων ἦτο ἡ προστασία τῶν διαμερισμάτων καὶ τῶν χωρίων ἐκείνων τῆς Ἠπείρου, ἅτινα ἦσαν διαρκῶς ἐκτεθειμένα εἰς τὰς ληστρικὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τουρκαλθανῶν.

Ὁ ὄπλαρχηγὸς Χ. Μαρῖνος ἐκ Νεμέας κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1912 εὗρισκόμενος ἐν Πρεβέζῃ καὶ ἐλθὼν εἰς ἔριδα πρὸς τινὰ Τούρκον γιούζμπασην, ἐφόνευσεν αὐτόν.

Συλληφθεὶς τότε ἐπρόκειτο νὰ καταδικασθῇ εἰς θάνατον, ἀλλὰ κατορθώσας νὰ δραπετεύσῃ, διεπεραιώθη κολυμβῶν ἀπὸ Πρεβέζης εἰς Ἄκτιον.

Ἄμα λοιπὸν τῇ ἐκρήξει τοῦ πολέμου, σχηματίσας εὐάριθμον ἐν ἀρχῇ σῶμα, τὸ ὁποῖον ἐπληθύνθη ὀλίγον κατ' ὀλίγον διὰ τῆς προσελεύσεως καὶ νέων ἐθελοντικῶν καὶ δὴ ἐγχωρίων Ἠπειρωτῶν, ἐφρευγεν εἰς Ἠπειρον, προωρισμένος καὶ αὐτὸς διὰ τὴν προστατευτικὴν ταύτην ἄμυναν τῶν χωρίων καὶ τῆς πασχούσης χριστιανικῆς χώρας.

Ἦτο 30ῆ Ὀκτωβρίου τοῦ 1912, ἔτε παρὰ τὴν Δρόβιανην τοῦ Δελβίνου, σῶμα ἐκ τριακοσίων Τουρκαλθανῶν καὶ Τούρκων, ἐπιτεθὲν κατ' αὐτῆς μὲ σκοποὺς λεηλασίας καὶ διαρπαγῆς, εὗρέθη ἀντιμέτω-

πον τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων Λιόλιου καὶ Χορμόδα καὶ ἀρκετῶν Ἡπειρωτῶν ἐθελοντῶν.

Ὁ ἀρχηγὸς Μαρτίνος κατὰ τὴν παραμονὴν τῆς συρράξεως εὐρίσκειτο εἰς τὸ χωρίον Κρᾶ.

Ἄμα τῇ χαρραυγῇ ἡ σύρραξις ἐπῆλθε τρομακτικὴ ἐν Δρόδιανῃ.

Οἱ Τοῦρκοι εἶχον ἐπιτεθῆ λυσσωδῶς κατὰ τῶν ἐν τῷ χωρίῳ ὠχυρωμένων ἀνταρτῶν καὶ ἐθεώρουν ἀσφαλῆ τὴν ἐξόντωσιν αὐτῶν, ὅτε αἰφνιδίως προσελήθησαν ἐκ τῶν νῶτων ἀπὸ τοῦ ἀνδρα τοῦ Μαρτίνου.

Καὶ ἡ μάχη παρετάθη καθ' ἕλην τὴν ἡμέραν ἀνευ οὐδενὸς θετικοῦ ἀποτελέσματος δι' οὐδέτερον τῶν ἀντιπάλων.

Τὴν νύκτα δὲ οἱ Τοῦρκοι ἐνισχύθησαν καὶ πάλιν.

Ἀνῆρχοντο ἤδη εἰς 650—700 ἄνδρας.

Μὲ τὴν δύναμιν ταύτην ὁ Τουρκαλθανὸς ἀρχηγὸς ἐνόμισεν ἔτι θὰ συνέτριβε πλέον πᾶσαν ἀντίστασιν τῶν ἡμετέρων.

Ἄλλὰ καὶ οἱ ἀντάρται ἐπωφεληθέντες τῆς νυκτερινῆς ἀνακωχῆς, ὠχυρώθησαν ἀσφαλέστερον καὶ ἐνισχύθησαν δι' εὐαρίθμων ἀκόμη ἐντοπίων ἐθελοντῶν.

Ἐξημέρωσε καὶ ἡ σύρραξις ἐπανελήφθη ἀγριωτέρα ἐκατέρωθεν.

Ἄλλ' ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ ἀκατάσχετος ὀρμὴ τῶν πολεμιστῶν μας ἦτο τοιαύτη, ὥστε οὐδὲ κατὰ σπιθαμὴν οἱ Τουρκαλθανοὶ ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσουν.

Περὶ τὴν δῦσιν δὲ τῆς δευτέρας ταύτης ἡμέρας τῆς ἀγρίας συρράξεως, ἠγαγκάσθησαν τέλος νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῶν Ἰωαννίνων.

Ἐδυσεν ὁ ἥλιος, δτε ὁ ἀρχηγὸς τῶν ἔπεσε νεκρός.

Εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων ἐγκατελείφθησαν πενήκοντα τέσσαρες νεκροὶ, ἐξηκοντα τραυματῆαι καὶ ἀρκετὰ ὅπλα καὶ ἄλλα ἐφόδια.

Ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν, τὴν 12 Νοεμβρίου, οἱ ἀντάρται τοῦ Μαρτίνου εὐρίσκοντο εἰς τὴν Κοσσοβίτσαν τῆς Δρυϊνουπόλεως.

Ἐκεῖ εἶχε συγκεντρωθῆ ἰσχυρὸν ἐχθρικὸν σῶμα, μεθ' οὗ συνέπραττε καὶ ὁ καϊμακάκης τοῦ Ἀργυροκάστρου.

Ἡ συναφθεῖσα μάχη ὑπῆρχε λυσσωδεστάτη, διαρκέσασα ὀλόκληρον τὴν ἡμέραν, ἀλλὰ περὶ τὴν δείλην οἱ Τοῦρκοι ἐκάμφθησαν ὑποστάντες ἀληθῆ δεκατισμόν.

Περαιτέρω, εἰς τὴν Λεσνίτσαν εἶχον κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην συγκεντρωθῆ πολυάριθμα γυναικόπαιδα ἐκ τῶν πέριξ καταστραφέντων χωρίων.

Οἱ Ἄλβανοὶ δὲν ἐβράδυναν.

Μυρισθέντες νέαν λείαν, νέον αἶμα, ἔδραμον πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Εἶχον συγκεντρωθῆ περὶ τοὺς ἑξακοσίους καὶ ἦσαν ἔτοιμοι νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Λεσνίτσαν, ὅτε αἰφνης, ἐγκαίρως εἰδοποιηθὲν τὸ σῶμα τοῦ Μαρίνου, προσέβαλεν αὐτοῦς ὀρμητικῶς ἐκ τῶν νώτων.

Ἡ μάχη διήρκεσεν ἐπὶ δύο ἡμέρας, 4—5 Δεκεμβρίου, διεξαχθεῖσα μετ' ἀφαντάστου λύσσης.

Τέλος ἔμως οἱ ἐχθροί, δεκατισθέντες, διεσκορπίσθησαν καὶ τὰ γυναικόπαιδα ἐσώθησαν ἀπὸ βεβαίας σφαγῆς.

Ὁ μπίμπασης ἤδη τοῦ ἐν Ἀργυροκάστρῳ τουρκικοῦ στρατοῦ, εὐρισκόμενος ἐν Κακαβιά, ἐλάμβανεν αἰφνης τὴν ἀκόλουθον χαριεστάτην ἔσσην καὶ χαρακτηριστικωτάτην ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Ἑλληνοῦς ὀπλαρχηγοῦ:

«Γενναϊότητα Μπίμπαση»!

» Κατόπιν τῶν τελευταίων συμπλοκῶν ἐπέσθη ὅτι εἶνε περιττὴ πᾶσα ἄλλη τοιαύτη, ἐπειδὴ ἄλλως τε καὶ τὰ μέχρι τοῦδε κινδυνεύοντα γυναικόπαιδα, ὅσα δὲν ἐσφάγησαν, τὰ ἐξησφαλίσαμεν εἰς μέρος ὅπου δὲν εἰμπορεῖτε νὰ τὰ φθάσετε.

» Δεδομένου λοιπὸν ὅτι ἡ περαιτέρω παρουσία τῆς γενναϊότητός σας ἐν Ἀργυροκάστρῳ οὐδένα σκοπὸν πρόπει νὰ ἐξυπηρετήσῃ τοῦ λοιποῦ, φρονῶ ὅτι πρόπει, ἄνευ νεωτέρας μου εἰδοποιήσεως, νὰ ἐγκαταλείψετε τὴν περιοχὴν αὐτοῦ καὶ ν' ἀπομακρυνθῆτε ἐκεῖθεν ἐντελῶς.

Μετ' ἄκρας ὑπολήψεως
ΚΑΠΕΤΑΝ-ΜΑΡΙΝΟΣ

Ἡ περίεργος αὕτη ἐπιστολή, ἀνταξία τῶν ἀρματολικῶν χρόνων, αὐτὰ περίπου περιεῖχε.

Ἄλλ' ὡς ἐπανελθωμεν εἰς τὸν Μπεκήρ.

Διοικητῆς τῶν ἐν Μετσόβῳ στρατευμάτων μας ἦτο ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ πεζικοῦ Μήτσας.

Οὗτος, καρδιὰ γερῆ καὶ στρατιώτης σωστός, ἅμα τῇ πληροφροσίᾳ τῆς προελάσεως τοῦ Μπεκήρ, ἤλθεν ἀμέσως εἰς συνεννόησιν μετὰ τοῦ

ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων Γαριβαλδινῶν Ρώμα καὶ κατήρτισαν τὸ σχέδιον τῆς ἐναντίον τοῦ ἀγρίου ἐκείνου κοινῆς ἐνεργείας τῶν.

Τὸ σχέδιον ἦτο ἀπλοῦν συνάμα καὶ εὐστοχώτατον.

Ὁ Ρώμας, μὲ 312 ἄνδρας, ὀπλισμένους μὲ γκρά καὶ μάνλιχερ, καὶ 50 ἀντάρτας, προήλασε κατὰ τοῦ χωρίου Ἰρεβενίτι διὰ τῆς περιοχῆς τῶν Πέντε-Ἄλωνίων, ὀρμώμενος ἐκ Μετσόδου.

Ἡ προέλασις ἐγένετο τὴν πρωΐαν τῆς 23ης Δεκεμβρίου 1912.

Ὁ Μήτσας, ἄγων δύο λόγους μετὰ τεσσάρων πυροβόλων, προήλασε διὰ τῆς Πλάκας ἐναντίον τοῦ Δρεστενίκου, ὅπου εἶχε στήσει τὸ ἀρχηγεῖόν του ὁ Μπεκήρ.

Ἐκ τρίτου, σῶμα πεζοναυτῶν συνοδευόμενον καὶ ὑπὸ 200 ἀτάκτων Κρητῶν, προήλασε διὰ τοῦ χωρίου Δερβεντίστα ἐναντίον τῶν χωριῶν Πέτρα, Λιάπη καὶ Δεμάτι.

Ἄλλὰ τὸ σχέδιον τοῦτο ἔμεινεν ἄνευ ἐφαρμογῆς λόγῳ παρεξηγήσεων. Ὡς ὥρα ἐνάρξεως τοῦ πυρός εἶχεν ὀρισθῆ ἡ 11 καὶ 1)2 τῆς 22ης Δεκεμβρίου ἐκ μέρους καὶ τῶν τριῶν τμημάτων τῆς ἐπιθετικῆς φάλαγγος. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἐτηρήθη πιστῶς. Ἴδου δὲ διὰ τίνα λόγον.

Οἱ Κρήτες μετὰ τῶν πεζοναυτῶν, ταχύτερον τοῦ δέοντος προελάσαντες, διέκριναν περὶ τὴν 10ην π. μ. τὰς προφυλακὰς τοῦ Μπεκήρ-ἀγᾶ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων Δεμάτι-Λιάπη.

Ἀσυγκράτητοι δὲ οἱ ἦρωες τοῦ Ψηλορείτη, μόλις ἀντίκρυσαν τὸν ἐχθρόν, ἐπετέθησαν κατ' αὐτοῦ μετὰ λύσσης, ἀκολουθούμενοι μετ' ἴσης ὀρμῆς ὑπὸ τῶν πεζοναυτῶν.

Ἄλλ' ἡ ταχύτης αὐτῆ ἐβλάψε τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ ὄλου σχεδίου.

Ὁ Ρώμας δὲν ἐμμήθη τοὺς Κρήτας· πιστῶς ἀκολουθῶν τὸ ἀρχικὸν σχέδιον, ἀνέμεινε τὴν 11 1)2, ὅτε καὶ ἐπετέθη μεθ' ὀρμῆς κατὰ τῶν ὀλίγων Τούρκων, οἵτινες εὐρίσκοντο ὠχυρωμένοι εἰς τὸ Γρεβενίτι, τὸ ὅποτον καὶ κατέλαβε κατόπιν φονικῷ πυρός, τῶν Τούρκων τραπέντων πρὸς τὸ Δρεστενίκον, καθ' οὗ ἐδόδιζεν ὁ Μήτσας.

Καὶ ὁ μὲν Ρώμας διενευκτέρευσε εἰς τὸ ὑπ' αὐτοῦ καταληφθὲν χωρίον, εὐρῶν κατάλληλα ἐκεῖ στεγάζματα κατα τῆς ἐπικρατούσης φοβερᾶς χιονοθύελλης.

Δὲν συνέβη ὅμως τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τὸν Μήτσαν. Ἡ καθ' ὅλην τὴν νύκτα ἐκείνην ἐπικρατοῦσα θύελλα ἔφερε μεγίστας εἰς αὐτὸν δυσχερείας. Τὰ μεταγωγικά, τὰ πυροβόλα, τὰ πυρομαχικά μετ' ἄκρας δυ-

σκολίας καὶ βραδύτητος κατώρθωσαν νὰ προχωρῶσιν.

Ὡς ἐκ τούτου ὁ Μήτσας ἐφθασε κατὰ τι βραδύτερον τῶν δύο ἄλλων τμημάτων εἰς τὰ ὑπὲρ τὸ Δρεσθενικὸν ὑψώματα.

Τότε, ἀντιληφθεὶς τὴν ταχύτεραν προέλασιν τῶν συμπολεμιστῶν του, ἀνίχνευσε τὰς θέσεις, ἐτοποθέτησε τὰ πυροβόλα του ἐπὶ δύο λόφων τῆς θέσεως Παλισές, καὶ ἤρχισε βάλλων ἐκεῖθεν μετ' ἄκρας ἐπιτυχίας κατὰ τῶν συγκεντρωμένων εἰς τὴν πλατείαν τοῦ Δρεσθενικοῦ Τούρκων. Ὀλίγον νοτίως τοῦ χωρίου τούτου ὑφούται μικρὸν παρεκκλήσιον τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Ὁ Μπεκὴρ λοιπὸν, ἅμα ὡς ἐξερράγησαν αἱ πρῶται δόιδες ἐντὸς τοῦ χωρίου, διέταξε τοὺς ἄνδρας του νὰ συγκεντρωθοῦν περὶ τὸ παρεκκλήσιον τοῦτο καὶ νὰ καταλάβουν ἐκεῖ ἀσφαλεστέρας θέσεις.

Διέταξε τότε σφοδρὸν πῦρ κατὰ τῶν ἡμετέρων.

Ἡ διλοχία τοῦ Μήτσα ἀπήντησεν ἀκόμη σφοδρότερον.

Μετὰ τρεῖς μάλιστα κανονιοβολισμοὺς, τοιαύτην ἐπέφερε θραῦσιν εἰς τοὺς ὀπλοφόρους τοῦ Μπεκὴρ, ὥστε ἠνάγκασεν ὁλόκληρον τὸ σῶμα νὰ τραπῆ ἐν ἀποσυνθέσει εἰς φυγὴν, μὴ δυναθὲν ν' ἀποκομίσῃ οὔτε τοὺς νεκροὺς του. Μετ' ὀλίγον ἢ ἡμέρα ἐκλινε πρὸς τὴν δύσιν τῆς ἅμα δὲ προὐχώρησε κατὰ τι ἢ νύξ, ὁ Μήτσας μετὰ τῶν πεζοναυτῶν καὶ ἀνταρτῶν ἐπέστρεψεν εἰς Μέτσοβον, ὅπως κανόνισῃ τὰ κατὰ τὴν νέαν ἐπίθεσιν πρὸς τελειωτικὴν ἐξόντωσιν τῶν ἀγρίων ἐκείνων σιφῶν.

Εἰς τὰ καταληφθέντα μέρη ὁ Μήτσας ἀφήκεν ὡς πρόχειρον φρουρὰν τοὺς ὑπὸ τὸν Ρῶμαν Ἑλληνας Γαριβαλδίνους.

Ὁ Μπεκὴρ, ἄγρυπνος πάντοτε καὶ πάντοτε θυφῶν νέον αἷμα, ἐπωφελήθη τῆς περιστάσεως ταύτης. Ἀνασυντάσσει λοιπὸν τὰς δυνάμεις του, καὶ τὸ μεσονύκτιον, ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ὅτι εἰς τὸ Δρεσθενικὸν δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληνικὸς στρατός, εἰσέρχεται εἰς αὐτὸ ἀθορύβως καὶ τὸ ἀνακαταλαμβάνει.

Ἄμα δὲ τῇ χαραυγῇ τῆς ἐπιούσης, 23ης Δεκεμβρίου, ἐπιτίθεται ἐξ ἀπροόπτου κατὰ τοῦ Ρῶμα χρησιμοποιοῦσας καὶ τινα μυδραλιοβόλα. Οἱ Γαριβαλδῖνοί μας ἦσαν ἐλάχιστοι ἀπέναντι τῆς ἀντιπάλου των δυνάμεως. Συνεπῶς, κατόπιν μανιώδους μάχης, καθ' ἣν κατώρθωσαν ν' ἀποκρούσουν ἐπανειλημμένως τὸν ἐχθρόν, ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσουν εἰς Μέτσοβον χωρὶς νὰ διακόψουν τὴν πάλιν ἐναντίον τοῦ ἀγρίου των ἀντιπάλου.

Μετὰ τὰ γεγονότα ταῦτα ὁ Μπεκὴρ διασπείρει τοὺς φονεῖς τοῦ πανταχοῦ πέριξ, ἵνα ἐκδικηθῆ καὶ πάλιν κατ' ἀμάχων γερόντων καὶ γυναικοπαίδων, ἐνῶ ὁ ἀξίος σύντροφός του ὁ ἀπαίσιος Ρουμάνος ἀξιωματικὸς Τραγιάν, ἄγων πενήκοντα περίπου Τουρκαλθανούς καὶ Κουτσοβλάχους μετὰ τοῦ Ρουμανιστοῦ Βασιλάκη, εἰσβάλλει ἐκ νέου εἰς Δόλιανην, διαρπάζων πᾶν ὅ,τι εἶχεν ἀπομείνει ἐκεῖ, πυρπολῶν τὸ χωρίον, καὶ κατόπιν σπεύδει πρὸς τὸ Γρεβενίτι, ἔπου τὸν προσεκάλει ἐσπευσμένως ὁ Μπεκὴρ.

Καθ' ὁδὸν ὅμως τὰ πράγματα ἀλλάσσουν ἐντελῶς ὄψιν.

Μεταξὺ Δόλιανης καὶ Γρεβενίτι, ἐπὶ τοῦ Ζαγορίσιου ποταμοῦ, ἐνὸς τῶν πηροποτάμων τοῦ Ἀράχθου, ταῖς ἐπεφυλάσσετο πολὺ ἔδωγρὰ καὶ πολὺ συνάμα ταπεινωτικὴ ἐκπλήξις.

Ἐπαρχει ἐκεῖ γέφυρα τῆς Κούρτιας λεγομένη.

Τὴν νύκτα τῆς προηγουμένης ἐννέα ὄπλοφόροι ἐφάνησαν προχωροῦντες πρὸς τὴν γέφυραν μετὰ προφυλάξεων καὶ προσεκτικῶς ἀνιχνεύοντες τὸ ἔδαφος. Κατόπιν ἀπεκρύβησαν. Ἦσαν ὁ Καπετὰν Καρχαεῶργος καὶ οἱ ἄνδρες του, ἐγκαίρως εἰδοποιηθέντες παρὰ χωρικῶν, ὅτι ἐκ τῆς γεφύρας ἐκείνης διήρχοντο οἱ Κουτσοβλάχοι.

Ἐξαφνα, θὰ ἦτο ἡ ὥρα ἕως δέκα τῆς πρωῒας, ἀντήχησαν πυροβολισμοὶ ἐκ τῆς διευθύνσεως πρὸς τὴν ἐπρόσεχον.

Οἱ ἐνεδρευταὶ ἐνέτειναν τὴν προσοχὴν των καὶ ἔδραμον νὰ καταλάβουν τὰς ὑπὸ τοῦ ἀρχηγοῦ των ὑποδειχθείσας εἰς αὐτοὺς θέσεις.

Τέλος, περὶ τὴν ἐνδεκάτην καὶ ἡμίσειαν οἱ Βλαχορρουμᾶνοι συμμορίται ἐθεάθησαν προχωροῦντες μετὰ προφυλάξεων πρὸς τὴν γέφυραν.

Οἱ πολεμισταὶ μας τοὺς ἀφήκαν νὰ πλησιάσουσι τόσον, ὥστε χαμμία των σφαῖρα νὰ μὴ πάη χαμένη.

Καὶ πράγματι μόλις θ' ἀπείχον διακόσια μέτρα, ὅτε δεκαπλῆ τοὺς ὑπεδέχθη φονικὴ συμπτροσκοκρότησις ἀπὸ δέκα συνάμα διάφορα σημεῖα.

Αἱ συμπτροσκοκρήσεις ἐπανελήφθησαν πλειστάκις· οἱ Βλαχορρουμᾶνοι ἀπήντησαν ἐν ἀρχῇ πυροβολοῦντες εἰς τὴν τύχην κύκλω των· τέλος ὅμως ἐνόησαντες ὅτι θ' ἀπεδεικνύοντο ἀσφαλῶς, ἐτράπησαν ἐν πλήρει διασπορᾷ φεύγοντες τροχάδην πρὸς ὄλα τὰ σημεῖα.

Δώδεκα ἐξ αὐτῶν κατέκειντο νεκροί.

Μεταξὺ δ' αὐτῶν ἀνεγνώρισαν τὰ πτώματα τῶν ἀτίμων ὀπλαρχηγῶν τῶν Τραγιᾶν καὶ Βασιλάκη...

Περὶ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ἐγγὺς τοῦ χωρίου πεισματωδέστατῆ ἐλάμβανε χώραν μάχη μεταξὺ εὐαρίθμων ἐθελοντικῶν σωμάτων καὶ χιλίων ἑκατὸν περίπου Τουρκαλθανῶν καὶ Τούρκων.

Οἱ ἐθελονταὶ μας εἶχαν ἐπὶ κεφαλῆς τοὺς ἀρχηγοὺς καὶ ὀπλαρχηγοὺς Βράϊλαν, Βάρθην πρῶτην βουλευτὴν Κερκύρας, Γύπαρην, Δαμιανόν, Μπουραζάνην καὶ τινες ἄλλους.

Οἱ Τούρκοι θέλοντες ν' ἀποπλύνωσι τὸν ρύπον τῶν προηγουμένων τῶν ἀποτυχιῶν, συνεκεντροῦντο ἤδη εἰς πυκνὰς φάλαγγας καὶ ἐξώρμων μετὰ λύσσης κατὰ τῶν παλληκαριῶν μας, βέβαιαι ὅτι θὰ τοὺς ἐξόντωναν. Ἀλλὰ καὶ πάλιν ἠπατώντο.

Ἡ μάχη διήρκεσε καθ' ἑλὴν τὴν ἡμέραν.

Καίτοι δὲ οἱ Τούρκοι διέθετον καὶ δύο πυροβόλα, τοιαύτῃ ὑπέβηξεν ἡ ὁρμὴ καὶ ἡ καρτερία τῶν ἡμετέρων, ὥστε περὶ τὴν δείλην τοὺς ἐξετόπισαν πανταχόθεν καὶ τοὺς ἠνάγκασεν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν φονεύσαντες τριάκοντα ἐξ αὐτῶν καὶ τραυματίσαντες ὑπερδιπλασίους.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύοντο μόνον ὁ Μπουραζάνης καὶ εἰς ἕκ τῶν ὀπλιτῶν, ἐτραυματίζοντο δὲ δεκαπέντε καὶ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Γύπαρης καὶ Βάρθης, οἱ πλείστοι ἐλαφρῶς. Οἱ Τουρκαλθανοὶ δὲ μὴ φεύγοντες ἐπεζήτησαν ἀλλαχοῦ τῶρα τὸν κορεσμόν τῆς λύσσης τῶν.

Ἐπέπεσαν κατὰ τοῦ χωρίου Δραγουμή, καὶ ἀφοῦ τὸ ἐλεηλάτησαν, ἐπυρπόλησαν κατόπιν τὰς εὐαρίθμους ἐν αὐτῷ χριστιανικᾷ οἰκίᾳ.

Μετὰ δὲ τοῦτο εἰσήλασαν εἰς τὸ χωρίον Φαλᾶρι, τοῦ ὁποίου μετέβαλλον εἰς τέφραν τὰς ἐβδομήκοντα οἰκίας, μεθ' ὃ ἀπῆλθον τῶν μερῶν ἐκείνων εἰς ἀναζήτησιν ἄλλων θυμάτων τῆς θηριώδους τῶν ἐκδικήσεως. Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων τούτων, νήστευσι καὶ ριγοῦντες ὑπὸ τὰ ράκη των, ἀφοῦ ἐπὶ μακρὸν περιεπλανήθησαν κρυπτόμενοι ἀνὰ τὰ ὄρη, κατῶρθωσαν τέλος νὰ καταφύγωσιν εἰς τὴν Πρέδεζαν.

Ἐκεῖ εὐρήκαν πᾶσαν περίθαλψιν, ἐνεργηθέντος χάριν αὐτῶν καὶ ἐράνου χρηματικοῦ, τὸ προῖόν τοῦ ὁποίου τοῖς διενεμήθη.

Ἄλλα ἄγρια, φοβερά, πελώρια ἦσαν ἐν Ἡπειρῷ.

Ἀλλὰ πελωριωτέρα ὄλων εἶνε ἡ ἀνδρεία τῶν μαχητῶν μας, τακτικῶν καὶ ἀτάκτων.

Εἶπα «καὶ ἀτάκτων».

Ναί, τοὺς ἐξύμνησα ὅσον τοὺς ἤρμωζε πολλαχοῦ.

Ἄλλὰ μὴ τις φαντασθῆ ὅτι ὀμιλῶ ἐνταῦθα περὶ τῶν «ἀτάκτων στοιχείων», — τῶν χυδαίων αὐτῶν καὶ ἀκάρδων καὶ ἀρπακτικῶν στοιχείων, τὰ ὅποια πολλαχοῦ ἐρρύπαναν τὸ ἱερόν τοῦ ἀγῶνός μας, διὰ τῶν ἰδιαξούσης φύσεως κατορθωμάτων των.

Ὁμιλῶ μόνον περὶ τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων, οἵτινες, ἄνευ εὐδεμιᾶς ὑποχρεώσεως, ἔδραμον εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, καὶ ἔχυσαν τὸ αἷμά των ὑπὲρ τῆς κοινῆς, τῆς Πανελληνίου ἐλευθερίας.

Περὶ τῶν «προμάχων» ἐκείνων, τῶν ὁποίων ἡ αὐτοθυσία ὑπερέδῃ πᾶν ὄριον συνήθους ἡρωϊσμοῦ.

Περὶ ἐκείνων, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἄφησαν ἀχρησιμοποίητον ὕμνον αὐτοὶ οἱ παρ' αὐτῶν σωθέντες ἀπὸ τοῦ μαχαίρι τοῦ Τουρκαλβανοῦ ἡπειρωτικοὶ πληθυσμοί.

Ἴδού δὲ καὶ μία διακρίστωσις μεταξύ τῶν ἄλλων

Εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Βοστίνης ἔδρα τὸ σῶμα τοῦ ὀπλαρχηγοῦ Γ. Λεοντοπούλου.

Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1912 μέχρι τοῦ Φεβρουαρίου τοῦ 1913 ὁ Λεοντόπουλος ὑπῆρξεν ἀγρυπνὸς φρουρὸς καὶ ὑπερασπιστῆς τῆς ζωῆς καὶ τῆς τιμῆς τῶν ἀτυχῶν ἐκείνων.

Καὶ ἡ εὐγνωμοσύνη των συνέταξε καὶ τοῦ ἀπέστειλε τὸ ἐξῆς ἔγγραφον :

«Πρὸς τὸν κύριον Γεώργιον Λεοντόπουλον, ὀπλαρχηγὸν κλπ.

»Τιμημένε Ἀρχηγέ !

»Μετ' εὐγνωμοσύνης πάντοτε καὶ εὐλαβοῦς ἀγάπης θ' ἀναφέρωσι τὸ ὄνομά σου εἰς ἅπαντα τὸν αἰῶνα, μεταδίδοντες οἱ γονεῖς πρὸς τοὺς υἱοὺς καὶ οὗτοι πρὸς τοὺς ἀπογόνους, τὴν ἡρωϊκὴν δοᾶσίν σου εἰς τὴν περιφέρειαν Βοστίνης ἐν Ἠπείρῳ κατὰ τὸ ἀπὸ ἀρχῶν Ὀκτωβρίου 1912 μέχρι τέλους Φεβρουαρίου 1913 διάστημα τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.

»Ἡ δρᾶσίς σου αὕτη, μαρτυροῦσα γενναϊότητα μετὰ στρατηγικῆς καὶ ψυχικῆς εὐγένειας, δικαιολογεῖ ἐκ τῶν προτέρων τὸ ἐπίθετόν σου, διότι τῷ ὄντι ὡς λέων ἠγωνίσθης, προασπιζόμενος τὰ δίκαια τῶν πολιτῶν καὶ τὴν τιμὴν τῆς Μεγάλης πατρίδος.

»Καταρτίσας καὶ συντηρῶν ἐξ ἰδίων σου σῶμα ἀπὸ εἰκοσιν, ὡς σέ,

λεοντόκαρδα πλληγκάρικα, οὐδέποτε, οὐδένα, κατ' οὐδέν οὔτε ἄτομον, οὔτε κοινότητα ἐπέβάρυνες τὸ παράπαν, τὸναντίον δὲ πολλάκις εἰς πολλοὺς χριστιανοὺς διωγμένους καὶ κατεστραμμένους ἀπὸ τὰ ἄγρια τῶν Τουργκαλθανῶν στίφη, ἤλθες ἀρωγὸς προθύμως.

» Πρὸς σέ, γενναῖε ὄπλαρχηγέ, οἱ κάτωθι μετ' εὐγνωμοσύνης ὑπογραφόμενοι προεστοὶ Κοινοτήτων ὁμολογοῦμεν ὅτι ὀφείλομεν τὴν διάσωσιν τιμῆς, ζωῆς καὶ περιουσίας, κατορθώσαντα νὰ κρατῆς εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν χωρίων μας τὰς αἰμοδιψεῖς καὶ ἀγρίας καθ' ὅλα ὄρδας τῶν ἀτάκτων Μουσουλμανικῶν σιφῶν, μέχρι τῆς περιλάμπρου νίκης τοῦ στρατηλάτου Διαδόχου μας τότε καὶ ἤδη Βασιλέως μας Κωνσταντίνου τοῦ 12ου, καὶ τῆς εἰσόδου τοῦ ἐνδόξου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

» Τῆς ἀπέιρου καὶ ἀτελευτήτου εἰς τοὺς αἰῶνας πάντας εὐγνωμοσύνης μας μαρτύριον ἔστω πρὸς ὑμᾶς τὸ παρὸν γράμμα.

» *Ἐπιτροπὴ Κρουαριού* : Ἀθανάσιος Κώνστας, Νικόλαος Κ. Ἀγγελῆς, Κωνσταντῖνος Πολυζώης Τρίκουλης, Νικόλαος Τάσσοσ.

» *Ἐπιτροπὴ χωρίου Ἀρσινόης* : Νικόλ. Τζεδάρας, Χρῆστος Γ. Δολιότης, Ν. Παππᾶς.

» *Ὁ τῆς ἐν Πιπέλι Ἱεροῦ Μονῆς τῆς Ἁγίας Τριάδος* : Ἡγούμενος Ἀρχιμανδρίτης, καταμαρτυρεῖ τρανότατα. (Τ. Σ.)

» *Ἐπιτροπὴ Μέγγουλης* : Γεώργιος Σ. Μόσχος, Σταῦρος Λάζος, Χρῆστος Π. Γκίνας.

» *Ἐπιτροπὴ Στρατινίστας* : Νικόλαος Γκολέμης, Πέτρος Ψᾶνος, Παναγ. Π. Μαγκόνης, Χαρ. Σ. Κοτσίνας.

» *Ἐπιτροπὴ Δημόκορης* : Σταῦρος Κότζης, Ἰωάννης Λόντος, Σταῦρος Πέτσας.

» *Ἐπιτροπὴ Βάλτιστας* : Κώνστ. Χρήστου, Ἰωάννης Σταύρου, Κωνστ. Β. Κότσης.

» *Ἐπιτροπὴ Λουβίνας* : Παππαδημήτριος, Γεώργιος Παππᾶς.

» *Ἐπιτροπὴ Λόγγου* : Ι. Ν. Διαζόπουλος, Σπύρος Φ. Ντάγγος.

» *Ἐπιτροπὴ Κερασόβου* : Σταῦρος Παπαδόπουλος, Πέτρος Λιάγκος, Λεωνίδας Γεώργιος.

» *Ἐπιτροπὴ Καλοδές* : Ἰωάννης Π. Γάτσιος, Δημ. Καρανάτζης, Ἄντων. Παπαδόπουλος.

» *Ἐπιτροπὴ Καστιανίνας* : Παναγιώτης Οἰκονόμου, Κ. Ι. Κώστης.

Παπᾶς, Κωνστ. Π. Τζόντης, Εὐάγγ. Στ. Παπαγιάννης.

» Ἐπιτροπὴ Κοσοβίας : Γ. Χ. Κάργιαννης, Χρῆστος Β. Βούκας, Νικ. Α. Μάστακας.

» Ἐπιθεβαιοὶ τῶν γνήσιον τῶν ἄνω ἐπιγραφῶν ὁ δήμαρχος Πωγωνίου (Βοστίνης).

(Τ. Σ.)

Α. Θ. ΚΙΤΣΩΝΑΣ.»

Περὶ τῶν τοιούτων «ἀτάκτων στιφῶν» ὁμιλῶ.

Καὶ ἔφθασαν οἱ ἄνδρες οὗτοι εἰς αὐτοθυσίας τοιαύτας πολλάκις, ὥστε οὐδεὶς ποτε θὰ τὰς ἐπίστευεν, ἂν δὲν ὑπῆρχον μάρτυρες ἀψευδεῖς καὶ αὐτόπται δυνάμενοι μετὰ κύρους νὰ ἐπιθεβαιώσωσιν αὐτάς.

Θὰ φέρω ἐν μόνον παράδειγμα ἐδῶ, ἀλλὰ παράδειγμα ἀξίζον διὰ μυρίας τοιαύτης φύσεως αὐταπαρνήσεως.

Τὸ παίρνω ἐπὶ λέξει ὅπως ὑμνήθη εἰς τὰς ἐφημερίδας μας ἐπίτηδες, διὰ νὰ μὴ θεωρηθῆ ὡς ὑπερβολικὴ παραδοξολογία :

«Εἰς τὸ στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον Κερκύρας, τὸ ὅποσον διευθύνει ὁ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως λοχαγὸς χειρουργὸς ἰατρός Σγουρδαῖος, ἐνεργήσας πλείστας ὄσας διαρκούντος τοῦ πολέμου κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον σοβαρὰς χειρουργικὰς ἐπεμβάσεις καὶ θεραπείας τραυματιῶν πολέμου, ἐγένετο κατ' αὐτὰς ὑπ' αὐτοῦ τοῦ διαπρεποῦς χειρουργοῦ σπουδαία ἐγχείρησις. Καὶ καθ' ἑαυτὴν σπουδαία, ἀλλ' ἰδιαιτέρως ἀξιοσημείωτος διὰ τὸ ἱστορικὸν τῆς καὶ τὰ ἐπικολουθήσαντα ὅλως ἀσυνήθους φύσεως καὶ ἀξία τοῦ κοινοῦ θαυμασμοῦ περιστατικὰ ἀναδεικνύοντα μίαν ἀκόμη φοράν τὸν ἀφθαστὸν Κρητικὸν ἥρωισμόν.

»Εἰς τὸ νοσοκομεῖον λοιπὸν αὐτὸ νοσηλεύεται παθὼν εἰς τὸ δεξιὸν πόδι ἀπὸ δύο μηνῶν κρυσπαγήματα ὁ στρατιώτης Καρέλης. Ἐδέησε νὰ ἀποκοποῦν τὰ δάκτυλά του διὰ νὰ σώσῃ τὸ ἄλλο πόδι του καὶ ἀπεκόπησαν Ἄλλὰ ἡ σῆψις ἐπροχώρει ἐπικινδύνως, μολονότι ἐπιμόνως καταπολεμουμένη. Ἡ ἐπιστήμη τέλος ὑπερίσχυσε καὶ μέρος τοῦ ποδὸς διεσώθη κατόπιν συντόνου καὶ ἀγρόπνου θεραπείας. Ἄλλὰ καὶ πάλιν δὲν παρουσίαζε παρὰ μίαν ἄμορφον μάζαν αἱματωμένων σαρκῶν, ἀπογυμνωμένων τοῦ δέρματος.

»Ἡ χρησιμοποίησις τοῦ ποδὸς εἰς τοιαύτην κατάστασιν ἀπέβαινε προβληματικὴ βεβαίως. Διὰ νὰ κατορθωθῆ δὲ ἡ χρησιμοποίησις αὐτοῦ ἔστω καὶ ἄνευ τῶν δακτύλων, ἔστω καὶ ἐλαττωματικὴ, ἔπρεπε νὰ εὑρεθῆ ἄνθρωπος, ὅστις νὰ δώσῃ ἓνα μέρος ἀπὸ τὸ δικό του δέγμα

διὰ τὰ περικαλυφθῆ με αὐτὸ ὄλον τὸ πέλμα τοῦ ἀκρωτηριασμένου ποδὸς τοῦ ἀτυχοῦς Καρέλη μέχρι τῶν μεταταρσίων. Ὅχι πολὺ, ὄχι ὀλίγον, ἓνα κομμάτι ἀνθρωπίνου δέρματος δηλαδὴ μήκους 14—15 ἑκατοστομέτρων καὶ 10 πλάτους περίπου.

» Ποῦ θὰ εὑρίσκετο ὁ ἄνθρωπος, καὶ ποῖος θὰ εἶχε τὸν ἥρωϊσμόν καὶ τὴν ἐθελουσίαν νὰ δεχθῆ νὰ τὸν γδάρουν ζωντανόν, καὶ νὰ προσφέρῃ ἓνα τόσο κομμάτι ἀπὸ τὸ δέρμα του γιὰ τὸ πόδι τοῦ φτωχοῦ Καρέλη ;

» Ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς δὲν ἀνεμένετο βέβαια ἀπὸ πουθενά καὶ ὁ ἄξιος χειρουργὸς παρηκολούθει με θλίψιν τὴν κατάστασιν τοῦ ἀτυχοῦς Καρέλη.

» Ἀλλὰ τὸ γενναῖον παλληκάρι τὸ Κρητικόπουλο, ποῦ ἐλαδῶθηκε στὸν πόλεμο γιὰ τὴν Πατρίδα καὶ ἐνοσηλεύετο στὸν ἴδιον θάλαμον, ἐσυμπόνεσε τοῦ στρατιώτου τὴν συμφορὰν. Ὁ στρατιώτης Γ. Πατέρος ἀπὸ τὸ Πισταγιῆ τῆς Κρήτης προσεφέρθη μόνος του νὰ ὑποστῆ τὴν ὀδυνηρὰν ἐγχείρησιν καὶ νὰ δώσῃ τὸ δέρμα του διὰ τὸν συστρατιώτην τοῦ Καρέλην, ἄνθρωπον, τὸν ὅποιον δὲν ἐγνώριζεν ἕως τὴν στιγμὴν ἐκείνην !...

» Καὶ ὅταν τὸ γενναῖο τὸ Κρητικόπουλο ἐξαπλώθηκε ἐπάνω στὸ χειρουργικὸ τραπέζι με ἐθελουσίαν ἡμιθεικὴν, καὶ τὸ ἀγαλματένιο κορμὶ τοῦ ἀρχαῖκου ἐφήβου ἀναφρικίᾳζε κάτω ἀπὸ τὸ χειρουργικὸ λεπίδι, ποῦ αὐλάκωνε καὶ ἐσχίζεν ἀλύπητα τὸ δέρμα του, οἱ παρευρεθέντες εἰς τὴν ὑπέροχον αὐτὴν σκηνήν, συνέχοντες τὴν ἀναπνοήν, ὠχραὶ ἀπὸ μίαν βαθυτάτην, δυσκόλως συγκρατουμένην συγκίνησιν, ἀπὸ μίαν ὀρμητικὴν σύγκρουσιν αἰσθημάτων, ἐκλιναν με εὐλαδῆ κατάνυξιν τὰς κεφαλὰς πρὸ τοῦ ἀφθάστου μεγαλείου ἀλτροῦτισμοῦ, πρὸ τοῦ ἀπαραμίλλου ἥρωϊσμοῦ τοῦ σεμνοῦ παλληκαριοῦ τῆς Κρήτης.

» Ἡ ἐγχείρησις ἐγένετο ὑπὸ τοῦ τιμῶντος τὴν Ἑλληνικὴν ἐπιστήμην χειρουργοῦ κ. Σγουρδαίου.

» Καὶ ἀπὸ τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὸ ἀξιοθαύμαστο Κρητικὸ παλληκάρι ἐκτὸς τοῦ ἀλγεινοῦ μαρτυρίου τῆς ἐκδορᾶς ὑπεβλήθη εἰς δευτέρον, διαρκέστερον καὶ μαρτυρικώτερον βασανιστήριον. Διατελεῖ ἀκουσίως καὶ ἀναγκαστικῶς κληήρης ἔχων τὸ πόδι τοῦ Καρέλη ραμμένον καὶ προσδεδεμένον καταλλήλως ἐπάνω εἰς τὸ δεξιὸν πλάγιον μέρος τοῦ ἰδικοῦ τοῦ ἐπιγαστρίου, ἀπὸ τὸ ὅποιον τοῦ ἀφηρέθη τὸ δέρμα ποῦ

ἐτυλίχθη καὶ ἐρράφθη εἰς τὸ πόδι τοῦ Καρέλη. Τὸ κομμάτι δὲ αὐτὸ τοῦ δέρματος τοῦ ἥρωϊκοῦ Πάτερου, διὰ τοῦ ὁποίου περιετυλίχθη τὸ γυμνὸν δέρματος πόδι τοῦ Καρέλη, ἀφέθη συγκρατούμενον ἀπὸ ἓνα μέρος εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ πρώτου, ὀπόθεν ἀντλεῖ ζωὴν καὶ τρέφεται τὸ πόδι τοῦ δευτέρου.

»Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν, χωρὶς νὰ δύναται νὰ κάμῃ τὴν ἐλαχίστην κίνησιν. ἑκουσίως κατάκοιτος καὶ ἑκουσίως μάρτυς εὐρίσκεται ἐπὶ μίαν ἑβδομάδα τώρα ὁ ἥρωϊκός, ὁ θαυμαστός Κρητικὸς καὶ θὰ μένῃ, μέχρις ἔτου θρέψῃ τὸ δέρμα του καὶ προσκολληθῇ εἰς τὸ γυμνὸ-δερμο τοῦ Καρέλη.

»Ἐς σημειωθῆ καὶ μία ἀκόμη λεπτομέρεια χαρακτηρίζουσα ἐτι μᾶλλον καὶ ἐξαίρουσα τὴν εὐγένειαν τῆς ἀλτροῦστικῆς ἐθελοθυσίας τοῦ γενναίου Κρητικοῦ. Ὁ ἀτυχὴς Καρέλης κατασυγκινημένος, μὴ βλέπων ἐν τῇ ἀφελείᾳ του πῶς ἄλλως νὰ τοῦ ἐκδηλώσῃ τὴν εὐγνωμοσύνην του, τοῦ προσέφερε 100 δραχμὰς ὡς δῶρον. Ἀλλὰ τὸ Κρητικὸ πούλο ἀπέκρουσε τὸ δῶρον.

»Καὶ εἶχε δίκαιον. Διὰ τοιαύτας προσφορὰς αὐτοθυσίας καὶ μοναδικοῦ ἥρωϊσμοῦ δὲν ὑπάρχουν δῶρα ἀνταποδόσεως ἀντάξια...»

Καὶ ἄλλαι γιγαντομαχίαι.

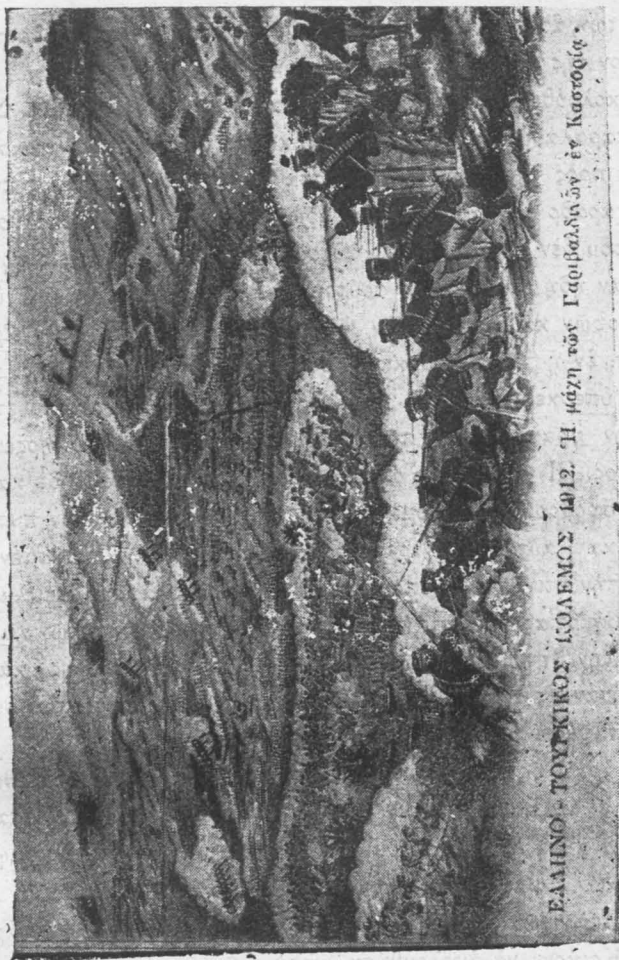
Ἐν πρώτοις θ' ἀφήσωμεν μερικὸς ἐκ τῶν νέων ἀρματωλῶν νὰ ὀμιλήσουσι οἱ ἴδιοι.

Ἔχομεν ὅπ' ὄψιν μᾶς τὰς ἐκθέσεις τῶν σωμάτων Σγουροῦ—Λαγουδάκη καὶ Δασκαλάκη.

Ἰδοῦ δὲ αὐταὶ ἐπὶ λέξει:

«Εὐρισκόμενοι ἐν Δερβενίτσα ἐλάβομεν ἐπιστολὴν ἐκ μέρους τοῦ Χρήστου Ζαμπήρα, κατοικοῦ Γοτίπτης, περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 23 πρὸς τὴν 24 Νοεμβρίου, δι' ἧς μᾶς εἰδοποιεῖ ὅτι σφοδρὰ μάχην διεξήγετο πέραξ τῆς γεφύρας Παπαστάθη μεταξὺ Κρητῶν ἀνταρτῶν καὶ μέρους εὐζώνων προελαυνόντων ἀπὸ Παλαιοχωρίου κατὰ τῶν Τούρκων.

»Συνελθόντες οἱ Μ. Σγουρός, Κ. Λαγουδάκης καὶ Μ. Δασκαλάκης ἄμα τῇ εἰδήσει μετὰ τοῦ ἐπίσης εἰς Δερβενίτσα παραμένοντος ἀρχηγοῦ Ἄρ. Κριάρη ἔκρινον ἀναγκαῖον νὰ σπεύσωμεν ἐκεῖσε τὴν ἐπομένην πρωΐαν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἡμετέρων, μὴ δυνάμενοι ἄλλως τε νὰ συγκρατήσωσι τὴν ἐμμονὴν τῶν ἀνδρῶν των. Πράγματι

ΕΛΛΗΝΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΣ ΠΟΛΕΜΟΣ 1912. Ἡ μάχη τῶν Γαριβαλδινῶν ἐν Καστοριάῃ.

δὲ τὴν ἐπομένην ἀνεχωρήσαμεν ἐσπευσμένως εἰς Γόνιτσαν, ὅπου καὶ κατέφθασε μετὰ τινῶν ἀνδρῶν τοῦ σώματος πρῶτος ὁ ἀρχηγὸς κ. Δασκαλάκης. Χωρὶς νὰ χάσῃ οὔτε στιγμὴν οὗτος διηυθύνθη εἰς Κράψι, διαπεραιωθεὶς δὲ διὰ τῆς κάτωθεν τοῦ χωρίου τούτου εὕρισκομένης πλωτῆς γεφύρας εἰς τὴν δεξιὰν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου ποταμοῦ μετὰ τῶν ἀκολουθησάντων αὐτὸν ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ τρεῖς ἐκ τοῦ σώματος τοῦ κ. Κριάρη, προσέβαλε τοὺς ἐχθροὺς ἐκ τῶν νώτων ἐνσπείρας τὸν πανικὸν εἰς αὐτούς. Μετὰ δὲ τὸ τέλος τῆς μάχης, περὶ τὴν ἑθδόμην ἐσπερινὴν ἐπανήλθον πάντες εἰς Κράψι ἑλλείψει τροφίμων καὶ τῶν

καπῶν των, ἄστινας εἶχον ἐγκαταλείψει εἰς Γόνιτσαν σπεύδοντες πρὸς τὸ πεδῖον τῆς μάχης.

» Ἀκολουθῶς ἔφθασεν εἰς Γόνιτσαν ὁ ἀρχηγὸς κ. Μιχ. Σγουρός, ὅστις παραλαβὼν περὶ τοὺς πενήντα ἄνδρας τοῦ σώματός μας ἔσπευσε πρὸς τὴν γέφυραν Παπακασάθη. Ἡ ἐπτάωρος ὁμῶς πορεία ἐν μέσῳ χαραδρῶν καὶ δυσβάτων ὁδῶν ἀφ' ἐνὸς καὶ ἡ ἐπληθοῦσα νύξ ἀφ' ἐτέρου δὲν ἐπέτρεψαν εἰς αὐτοὺς νὰ λάθωσι μέρος εἰς τὴν καταπάυσασαν ἡδὴ μάχην. Ἐν τούτοις διενυκτέρευσαν ἐν τῷ ὑπαίθρῳ ἄνευ τροφῶν καὶ καπῶν, τὴν δὲ ἐπομένην διαβάαντες τὴν εἰρημένην γέφυραν, ἐν ἣ βροχὴ τουρκικῶν σφαιρῶν ἐπιπτον ἐπ' αὐτῆς, ἀνῆλθον εἰς τὰ ὑπερκείμενα τῆς γεφύρας ὑψώματα καὶ ἐτοποθετήθησαν παρὰ τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός. Ἡ ἀνδρεία πάντως ὑπῆρξεν ἀξιοθαύμαστος. Ἡ γενναϊότης ἀπαράμιλλος. Ὡς ἐπὶ πλέον δὲ κατώρθωσαν διὰ σφοδροῦ πυρός ὁμαδὸν νὰ ἐκτοπίσωσι τουρκικὸν πυροδόλον, βάλλον κατ' αὐτῶν, συντρέξαντος καὶ τοῦ ἐκεῖ εὑρισκόμενου κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν ἀνθυπασπιστοῦ κ. Ἀποστολάκου, ὅστις μετὰ μεγίστης ἀκριβείας ὥρισε τὴν ἀπόστασιν τοῦ ἐχθροῦ ἀπὸ τῶν ἡμετέρων. Περὶ δὲ τὴν 3ην μ. μ. ὥραν πιεζόμενοι ὑπὸ τῆς πείνης καὶ δίψης ὑπεχώρησαν εἰς Κράψι, ὄντες βέβαιοι ὅτι ἡ ὑποχώρησις των οὐδεμίαν ἤθελεν ἐπιφέρει σύγχισιν εἰς τὰς τάξεις τῶν ἡμετέρων.

» Ὁ ἀρχηγὸς Κ. Λαγουδάκης μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ Κριάρη ἐθεωρήθη ἀναγκαῖον νὰ παραινεῖται ἐκείνην τὴν ἑσπέραν εἰς Γόνιτσαν πρὸς φρουρῆσιν αὐτῆς ἀπὸ ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν ὑπὸ τῶν ἐν Δρίσκῳ κατεσκηνομένων ἐχθρῶν. Τὴν ἐπομένην ὁμῶς 25ην Νοεμβρίου ὁ Λαγουδάκης μετὰ τῶν ἀνδρῶν του ἀνεχώρησε διὰ Κράψι, ἀρνηθέντος τοῦ Κριάρη νὰ ἀκολουθήσῃ μετὰ τοῦ σώματός του, ὅπου εὐρίσκετο καὶ ὁ Δασκαλάκης ἀναμένων αὐτόν.

» Τὴν 12ην ὥραν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἀνεχώρησαν κατευθυνόμενοι πρὸς τὸ πεδῖον τῆς μάχης διὰ τῆς αὐτῆς ὁδοῦ, δι' ἧς καὶ τὴν προτεραίαν εἶχεν ὀδεύσει ὁ Δασκαλάκης. Χωρὶς νὰ γίνωσιν ἀντιληπτοὶ προσεχώρησαν μέχρι κορυφῆς τινος τῆς λοφοσειρᾶς τοῦ Δρίσκου προσβαλόντες ἐκ τῶν ὀπισθεν τὸν ἐχθρόν. Κατατρομαγμένοι οἱ ἐχθροὶ ἐκ τῆς αἰφνιδίως ταύτης ἐπιθέσεως ἐγκατέλειπον τὰ ὀχυρώματα αὐτῶν σπεύδοντες πρὸς τὸ Κοντοδράκι, τὸ ὁποῖον καὶ ἐξεκένωσαν κατὰ τὴν ἑσπέραν ταύτην φοβούμενοι νυκτερινὴν πιθανὴν κύκλωσιν, οἱ δὲ ἡμέ-

τεροι εὐρέθησαν πρὸ θεάματος ἀληθῶς μεγαλοπρεποῦς. Ἐκ τῶν ὕψωμάτων τοῦ Κοντοβρακίου ἐβλέπε τις ἤδη τὴν μαγευτικὴν πεδιάδα τῶν Ἰωαννίνων καὶ πέραν αὐτῆς εἰς τὰς ὑπὸ πρῆρας τοῦ χιονοσκεποῦς Μιτσικέλι τὴν λίμνην μὲ τὸ ἱστορικὸν νησί ἐν τῷ μέσῳ αὐτῆς καὶ παραπλευρῶς τὰ αἱματοδαφῆ Ἰωάννινα, τὴν ἄλλοτε πρωτεύουσαν τοῦ Ἄλῃ πασσᾶ.

» Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐτραυματίσθη σοβαρῶς λαβὼν διαμπερὲς τραῦμα εἰς τὴν ἀριστερὰν ὠμοπλάτην ὁ γενναῖος καὶ ἐμπειροπόλεμος Ἄνδρέας Κακέκος ἐκ Κάμπου Μετοχίων Μυλ., μαχόμενος ἐν τῇ πρώτῃ γραμμῇ, ὅστις καὶ μετεφέρθη εἰς Κράφι μετὰ τὸ πέρασ τῆς σφοδρᾶς ταύτης μάχης περὶ τὴν 21ην ἐσπερινήν.

» Τὴν 26 Νοεμβρίου συνεκεντρώθη ἅπαν τὸ σῶμα εἰς Κράφι, οὐδεμία δὲ ἐνέργεια ἐγένετο ἵνα ἀναπαυθῶσιν οἱ πολὺ ἐξηνητημένοι ἄνδρες. Τὴν δὲ νύκτα τῆς 26ης πρὸς τὴν 27ην χαρμόσυνος εἰδησις ἐλήφθη ὅτι τὸ τοῦ Γαριβάλδη σῶμα δι' αἰφνιδιασμοῦ κατὰ τῶν Τούρκων κατέλαβε τὸν Δρίσκον.

» Ὑπὸ τὸν λαμπρὸν ἥλιον τῆς 27ης Νοεμβρίου ἀνεχωροῦμεν ἀπὸ Κράφι ἀναλογιζόμενοι καθ' ὁδὸν ὅτι μετ' οὐ πολλὰς ἡμέρας θὰ εἰσεέλθωμεν εἰς Ἰωάννινα, ἀναθάντες δὲ ἐπὶ τῆς λοφοσειρᾶς τοῦ Δρίσκου καταλαμβάνομεν τὸ κέντρον αὐτῆς δεξιὰ μὲν ἔχοντες τὸ σῶμα τοῦ Γαριβάλδη καὶ τὸ τοῦ Κριάρη, ἀριστερὰ δὲ ἄλλα σώματα Κρητικά, πρὸς ἃ καὶ ἐστελταμεν ἐνίσχυσιν (διότι ἀπὸ τῆς πρῶτης ἐγένετο μάχη) ἄν καὶ λίαν ἀργά. Καθ' ἕλην τὴν ἐπελθοῦσαν νύκτα ἐμέναμεν ἄγρυπνοι φυλάσσοντες τὸ καταληφθὲν μέρος διὰ φρουρῶν, ἃς εἶχομεν ἐγκαταστήσει εἰς διάφορα σημεῖα.

» Ἀπὸ δὲ τῆς 5ης πρωϊνῆς τῆς 28ης Νοεμβρίου πάντες εὐρισκόμεθα ἐπὶ τῆς ράχews ἐγκαταλιπόντες τὰς πυράς, ἃς εἶχομεν ἀνάψει εἰς διάφορα μέρη. Ὁ ἥλιος τῆς ἡμέρας ταύτης εὗρεν ἡμᾶς πλήρεις νέων ἐλπίδων ὅτι ἠθέλομεν ἀπωθήσει τὸν ἐχθρὸν μέχρις αὐτῆς τῆς πεδιάδος καὶ καταγινομένους ἕκαστος εἰς τὸ νὰ ἀθροίσῃ λίθους καὶ νὰ τοποθετῇ αὐτοὺς οὕτως, ὥστε νὰ βλέπῃ μὲν τὸν ἐχθρὸν, ἀλλὰ καὶ νὰ προφυλάττεται ἀπ' αὐτόν, ὅστις καθ' ἕλην τὴν νύκτα ὠχυροῦτο τῇ βοήθειᾳ ἡλεκτρικοῦ προβολέως εἰς ἀπόστασιν ἀφ' ἡμῶν 300 μέτρων, θεωρήσας ἡμᾶς πολὺ ὀχληροὺς καὶ ἀποφασίσας νὰ ἀπωθήσῃ ἡμᾶς

πέραν τοῦ Ἀράχ'ου πάση θυσίᾳ, ἐννοήσας τὴν δύναμιν ἡμῶν μικρὰν οὔσαν καὶ ἐστερημένην πυροβόλων.

»Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης τὸ σῶμα ἡμῶν εἶχε διαιρεθῆ εἰς δεξιὸν καὶ ἀριστερὸν κέρας ἐκ 30 ἀνδρῶν ἕκαστον καὶ εἰς τὸ κέντρον ἐξ εἴκοσι μόνον ἀνδρῶν ἀποτελούμενον. Ἄφου δὲ ἐτοποθετήθημεν καταλλήλως, ἀνεμέναμεν τὴν ἐναρξιν τῆς μάχης ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμήν.

»Ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων ἀνερχομένων εἰς 10 χιλιάδας καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν κατὰ τῶν ἡμετέρων ἐγένετο πρῶτον εἰς τὰ δύο ἄκρα τῆς ἑλλης δυνάμεως καὶ εἶτα καθ' ἡμῶν περὶ τὴν 9,30 π. μ. ὥραν. Παρ' ἑλλην ὅμως τὴν ἀκατάσχετον ὁρμὴν αὐτῶν καὶ τὰς ἀλληλοδιαδόχους ἐφόδους ἀφ' ἑνὸς καὶ τὴν ἀσυγκρίτως ὑπερτέραν δύναμιν τῶν ἀφ' ἑτέρου ἡδυνήθημεν νὰ κρατήσωμεν μέχρι τέλους τὰς θέσεις μας καὶ νὰ ἀποκρούσωμεν αὐτοὺς ἐπανειλημμένως. Μόνον δὲ ἔταν ἀντελήφθημεν ὅτι τὰ δύο κέρατα τῆς ἑλλης δυνάμεως τῶν ἡμετέρων (τὸ δεξιὸν ἀπὸ τὸν Δρίσκον καὶ τὸ ἀριστερὸν ἀπὸ τὸ Κογτοδράκι) εἶχον ὑποχωρήσει, ἠναγκάσθημεν καὶ ἡμεῖς νὰ ὑποχωρήσωμεν εἰς Γόνισταν κανονικῶς περὶ τὴν 3 μ. μ. ὥραν.

»Κατὰ τὴν σφοδρὰν ταύτην μάχην ἐπληρώθη σοβαρῶς εἰς τὴν κοιλιακὴν χώραν ὁ ὄπλαρχηγός μας Δημ. Μανωλέσας, μαχόμενος γενναίως καὶ περιερχόμενος ἀπὸ τάξεως εἰς τάξιν ἐνθαρρύνων τοὺς ἀνδρας.

»Καθ' ἕλας τὰς ἐν τῇ ἐκθέσει ταύτῃ ἀναφερομένας μάχας ἄπαντες οἱ ἄνδρες μας ἐπεδείξαντο ἀπαράμιλλον γενναϊότητα πολεμήσαντες εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν μετὰ τῆς προσηκούσης ψυχραιμίας.

»Ἐν Γονίτση τῇ 3 Δεκεμβρίου 1912.

»Οἱ γραμματεῖς τοῦ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ κ.κ. Μ. Σγουροῦ
Κ. Λαγουδάκη καὶ Μ. Δασκαλάκη ἀνταρτικοῦ σώματος

Ἰω. Ν. Πανταλῶς

Ἐμμ. Γ. Λαγουδάκης.»

Β'. — Τὰ ἄτακτα στρατεύματα ἐν Μακεδονίᾳ.

[Ἐθελονταί, Πράσοκοποι, Γαριβαλδῖνοί, Ἕλληνες Ἐρυθροχίτωνες].

Μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἑπείρου.

Κατὰ τὴν γνωστὴν μας ἤδη εἰσβολὴν τοῦ Μπεκίρ εἰς Γερβενά, τῆς 3ης Νοεμβρίου 1912, ὁ Μητροπολίτης Γρεβενῶν πληροφορηθεὶς

ἐγκαίρως περὶ τῆς προσελάσεως αὐτοῦ τὴν ἑνὴν πρωϊνὴν ὥραν διὰ κήρυκος εἰδοποίησε τὰ γυναικόπαιδα νὰ φύγουν ἐκ Γρεβενῶν, διότι ἐκινδύνευσον.

Καθεὶς δύναται νὰ φαντασθῇ τὴν ἐπικρατήσασαν σύγχυσιν κατὰ τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

Γυναῖκες μὲ τὰ παιδιά τῶν εἰς τὰς ἀγκάλας τρέχουσαι εἰς τοὺς δρόμους καὶ ὀλοφροόμεναι, ἄνδρες ἀρπάζοντες ὅτι ἕκαστος ἠδύνατο διηυθύνοντο τῆδε κάκεισε, γέροντες καὶ μικρὰ παιδάκια προσεπάθουν πάντες ν' ἀπομακρυνθῶσιν ἐκ τῆς ἀπειλουμένης πόλεως.

Μέχρι τῆς ἑσπέρας εἶχον σχεδὸν ἐκκενωθῇ τὰ Γρεβενά. Ἐπέρασαν ὁμως δύο ἀκόμη ἡμέραι, πλὴν ὁμως ὁ κίνδυνος οὐδαμῶθεν ἀνεφαίνετο.

Ἐνεκα τούτου οἱ ἐναπομείναντες ἤρχισαν ἀναθαρροῦντες, νομίζοντες ὅτι ἡ κρίσις παρήλθε.

Τὸ ἀπόγευμα ὁμως τῆς ἑνῆς ἀνεφάνη μακρόθεν ἐρχόμενος ὁ Μπεκὴρ μὲ τὸ ἄγριον στίφος του καὶ οἱ ἐναπομείναντες ἐφυγαν καὶ αὐτοὶ τραπέντες εἰς τὰ ὄρη.

Ἐντὸς τῶν Γρεβενῶν δὲν ἔμειναν εἰμὴ οἱ 60 στρατιῶταί μας φρουροὶ πιστοὶ εἰς τὸ καθήκον των, μερικαὶ οἰκογένειαι καὶ 4—5 ἄλλαι Ρωμουνίζουσαι.

Ἡ φρουρά τῶν Γρεβενῶν, δηλαδὴ οἱ 60 ἔθνοφρουροί, ἐνισχυθεῖσα καὶ ὑπὸ τινῶν Κρητῶν ἐθελοντῶν, ἀνέμενε τὴν ἀφίξιν τοῦ ἐχθροῦ, ὅστις, ὡς προείπομεν, εἶχεν ἀρκετὴν δύναμιν ἐκτὸς τῶν πυροβόλων, ἅτινα δὲν κατώρθωσε νὰ ὀδηγήσῃ μέχρις ἐκεῖ ἔνεκα τοῦ δυσβάτου τῆς ὁδοῦ.

Περὶ τὴν 7ην νυκτερινὴν ὥραν μόλις ἐφθασεν ὁ Μπεκὴρ εἰς ἀπόστασιν βολῆς, ἤρξατο ἡ συμπλοκὴ ἐπιτευχθείσης ἐν τῷ μεταξὺ τῆς τελείας ἐκκενώσεως τῶν Γρεβενῶν ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν οἰκογενειῶν.

Ἀφοῦ δὲ ἀνεχώρησε καὶ ἡ τελευταία οἰκογένεια, τότε οἱ στρατιῶταί μας μετὰ τῶν ἐθελοντῶν ὑπεχώρησαν τακτικῶς καὶ δὴ κατ' ἀνάγκην, πρὸς τὸ Ἐλευθεροῶρι, ὀλίγον ἀπέχον τῶν Γρεβενῶν.

Κατόπιν τούτου εἰσηλθεν ὁ Μπεκὴρ ἐντὸς τῶν Γρεβενῶν, τὰ ὁποῖα καὶ ἐλεηλάτησεν, ἐγκατασταθεὶς ἐκεῖ.

Τὴν 4ην Νοεμβρίου αἱ ἐκ Γρεβενῶν οἰκογένειαι ἐφθασαν εἰς Καλαμπάκαν, τὴν δ' ἐπιοῦσαν ἀφίκοντο καὶ εἰς Τρίκκαλα πολλοὶ τούτων. Ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τῶν προσφύγων ὑπερέβαινε τὰς 10 χιλιάδας, κα-

θόσον συγκατελέγοντο ἐν αὐτοῖς καὶ οἱ ἐκ τῶν περιχώρων. Ὁ Μητροπολίτης Γρεβενῶν κατέφυγε καὶ οὗτος εἰς Καλαμπάκαν. Ὅταν δὲ κατήρχοντο ἐκ τῆς ἀμαξοστοιχίας, ἐθεάθη ἕκαστος φέρων ἐπ' ὤμου ἐν κλινოსκέπασμα, τὰ μόνα ἄπερ κατώρθωσε νὰ συναποφέρη...

Γέροντες δὲ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον καὶ ἱερεῖς μὲ ὅπλα συνώδεον τὰ γυναικόπαιδα....

Ὁ Μπεκὴρ εἰσελάσας εἰς Γρεβενὰ κατέστρεψε τὰς γεφύρας τοῦ Ἀλιάκμονος ἵνα παρεμποδίσῃ μετάβασιν στρατοῦ μας. Ἐν τούτοις ἐγκαίρως εἰδοποιηθέντα διάφορα σώματα ἡμετέρου στρατοῦ περιεκύκλωσαν τοῦτον ἐντὸς τῶν Γρεβενῶν.

Μετὰ τὴν εἰσοδὸν ἐν τούτοις τοῦ Μπεκὴρ ἀγὰ εἰς Γρεβενὰ ἰσχυρὸν σῶμα εὐζώνων διατάχθη νὰ καταδιώξῃ τὰ ἀτακτα στίφη τοῦ Μπεκὴρ, πρὸς ἐνίσχυσιν δὲ τούτου ἐστάλη κατόπιν καὶ ἐθελοντικὸν σῶμα ἐκ Γαριβαλδινῶν.

Οἱ Γαριβαλδῖνοι εἶχαν πλησιάσει τὰ Γρεβενὰ καὶ εὕρισκοντο ἐναντι τοῦ χωρίου Καμένο. Κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς διελεύσεώς των πυκνοὶ πυροβολισμοὶ ἐρρίφθησαν ἀπὸ τὸ ἐκεῖ τζαμί κατὰ τῶν πυκνῶν φαλάγγων τῶν Γαριβαλδινῶν. Ἐκ τῶν πυροβολισμῶν ἐτραυματίσθη εἰς ἀξιωματικὸς καὶ 2—3 ὄπλιται. Οἱ στρατιῶται παρατάσσονται εἰς μάχην καὶ ἀντιπυροβολοῦν καὶ μετ' ὀλίγον τὸ τζαμί κυριεύεται ἐξ ἐφόδου. Εἰς χόντζας καὶ τέσσαρες Τοῦρκοι στρατιῶται εὐρέθησαν κατόπιν νεκροί. Προφανῶς ὁ χόντζας καὶ οἱ στρατιῶται ἐπυροβόλησαν ἀπὸ τὸ τζαμί κατὰ τῶν ἡμετέρων Γαριβαλδινῶν.

Τὸ σῶμα κατόπιν ἐπροχώρησεν εἰς Γρεβενὰ, ἀλλ' ἔταν ἐφθασεν ἐκεῖ, οἱ εὐζῶνοι εἶχον κυριεύσει τὴν πόλιν.

Ὁ δὲ Μπεκὴρ ἀγᾶς, ἐπωφεληθεὶς τῆς κρατούσης πυκνῆς ομίχλης, κατώρθωσε νὰ διαφύγῃ.

Εἰς τὰ Γρεβενὰ τὴν 11 Νοεμβρίου μετὰ ἀντίστασιν τοῦ ἀνταρτικοῦ σώματος Κούτρα, ὁ σύντροφος τοῦ Μπεκὴρ Ἀλῆς ὠδεύσεν ὅπως πυρπολήσῃ τὴν Σιάτισταν, 500 ὅμως κάτοικοι τῆς Σιατίστης ἐνίσχυθέντες καὶ ὑπὸ στρατοῦ τῆς Κοζάνης ἐπιτεθέντες κατασυνέτριψαν αὐτὸν ἔξωθι τῆς Σιατίστης, φονεύσαντες 250. Ἀνάρται τινὲς ἐφονεύθησαν. Ὁ Μπεκὴρ εἰδοποιηθεὶς παρὰ τοῦ Ἀλῆ περὶ τῆς ἤττης, ἐγκατέλειπε τὰ Γρεβενὰ καταφυγὼν εἰς τὴν Καστορίαν καὶ καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

Κατόπιν τὰ ἐθελοντικά σώματα ἐχρησιμοποιοῦντο ἀλλαχοῦ.

Αἱ ἐπαρχίαι Γρεβενά, Ἀνασελίτσα καὶ Καστοριά ὀλίγον βραδύτερον εἶχον κενωθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων καὶ μόνον εἰς τὴν Κωμόπολιν τῆς Χρούπιστας καὶ ἐκτὸς τῆς πόλεως Καστορίας ὑπῆρχε μικρὰ δύναμις ἐχθροῦ. Ἐναντίον τῶν Τούρκων αὐτῶν ἀπεστάλη δύναμις ἐξ ἐθελοντικῶν σωμάτων ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν Κρητῶν ὀπλαρχηγῶν, οἵτινες καὶ συνήψαν μάχην διαρκέσασαν ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους.

Κατὰ τὴν μάχην ταύτην οἱ Τούρκοι ἐξετοπίσθησαν τῶν θέσεών των ὑποστάντες σοβαρὰς ζημίας.

Ἡ δὲ καταδίωξις τῶν Τούρκων ἐπρόκειτο νὰ ἐξακολουθήσῃ ὅπως καθαρισθῆ τὸ ἔδαφος ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ τῶν τουρκικῶν τμημάτων φυγάδων τοῦ κυρίου σώματος τοῦ στρατοῦ Μοναστηρίου.

Ἐν τούτοις, αἱ δηλώσεις καὶ καταστροφαι τῶν Χριστιανικῶν χωριῶν τῆς Μακεδονίας ὑπὸ τῶν συμμοριῶν τῶν Τουρκαλθανῶν ἐξηκολούθουν. Τὸν ἀντίον δὲ ἐξήγγετο καὶ ὑπὸ τοῦ ξένου τύπου ἢ συμπεριφορὰ τῶν ἡμετέρων ἐθελοντικῶν σωμάτων, τὰ ὅποια μετῆρχοντο βίαια μέτρα μόνον ἔταν εὐρίσκοντο πρὸ σφαγιαστικῶν ἀντιδράσεων Τούρκων χωρικῶν.

Μία Κρησσο ἡρωΐς.

Τὸ ἔτι εἶχομεν καὶ ἡρωΐδες κατὰ τὸν πόλεμον αὐτὸν τὸ κατεστήσαμεν ἤδη γνωστὸν εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας, ἀλλ' εἶχομεν ὀμιλήσει περὶ τῶν Σουλιωτισσῶν.

Ἦδη σὰς παριστάνομεν καὶ τὴν Κρησσο ἡρωΐδα Ἀνναν Κοντογιάννιναν καταγομένην ἐκ Χανίων τῆς Κρήτης.

Ἡ ἡρωΐς ἀντάρτις Κοντογιάννινα ἔφερεν ἀνταρτικὴν στολὴν μεθ' ὄλου τοῦ ὀπλισμοῦ αὐτῆς. Ἦτο δὲ ἀναστήματος ὑψηλοῦ, εὐσωμος καὶ μὲ βραχίονας ρωμαλέους.

Τὴν 12ην Νοεμβρίου ἡ Κοντογιάννινα εὐρίσκετο ἐν Θεσσαλονίκῃ, μεταβάσα ἐκεῖ ἐξ Ἀθηνῶν ὅπου ἀσθενήσασα ἠναγκάσθη νὰ παραμείνῃ ἐπ' ὀλίγας ἡμέρας. Μὲ πρώτην δὲ εὐκαιρίαν ἐπρόκειτο ν' ἀναχωρήσῃ καὶ ἐκ Θεσσαλονίκης μεταβαίνουσα εἰς Μοναστήριον πρὸς συνάντησιν τοῦ ὑπὸ τὸν ὀπλαρχηγὸν Κριάρην πολυμελοῦς Κρητικοῦ σώματος, τοῦ ὁποίου ὑπαρχηγὸς ἦτο ὁ υἱὸς αὐτῆς Ἀλέξανδρος Κοντογιαννάκης.

Ἡ ἡρωΐς Κοντογιάννινα ἀφηγηθεῖσα τὰ τῆς Κρητικῆς Ἐπαναστά-

σεως προσέθεσεν ὅτι ἐπανειλημμένως εἶχεν ἐν Κρήτῃ πολεμήσει ἐναντίον τῶν Τούρκων, δύο δὲ μόνον φορές, ἔλαβε μέρος εἰς τὰς μάχας τοῦ Γαλατᾶ. Ἐπίσης ἐπολέμησεν ἐναντίον τῶν Τούρκων καὶ εἰς τὰ Λιδάδια, Σταυρόν, Τσικανιά, Βουκολιές καὶ Ἀλμυρίδα.

Μολονότι δέ, ὡς ἔλεγεν ἐν Θεσσαλονίκῃ, εἶχε πλέον ἐλευθερωθῆ ἡ Μακεδονία, ἐπεθύμει ἐν τούτοις πολὺνὰ πολεμήσῃ καὶ ἐν τῇ χώρᾳ ταύτῃ ἐναντίον τῶν Τούρκων...

Ἀνταρτικά ἀπρόοπτα.

Ἐξῴθι τῆς Σιατίστῃς τὴν 12ῃν Νοεμβρίου ἐγένετο μάχη μεταξὺ ἀνταρτικοῦ Σώματος, ἐνὸς τάγματος καὶ Τούρκων φυγάδων. Μετὰ πεντάωρον ἀντίστασιν, ὅσοι Τούρκοι δὲν ἐρονεύθησαν, ἐτράπησαν εἰς τὰ ὄρη, καταδιωκόμενοι ὑπὸ ἀνταρτῶν Κρητῶν. Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων ἀνήρχοντο εἰς 150 νεκρούς. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐδεδαιούντο τοῦ μὲν τακτικοῦ στρατοῦ 42, ἐκ δὲ τῶν ἀνταρτῶν 5 τραυματῖαι.

Μερικαὶ ἄγνωστοι λεπτομέρειαι διὰ τὴν ἐπιδρομὴν τοῦ Μπεκῆρ ἀγᾶ κατὰ τῶν Γρεβενῶν δὲν θὰ ἦσαν ἄσκοποι ἐνταῦθα.

Ὁ Μπεκῆρ ἀγᾶς, ἄγων 1000 ὀπλοφόρους στρατιώτας καὶ ἀτάκτους προσέβαλεν ἐκ διαφόρων σημείων τὰ Γρεβενά, ἔργμα στρατοῦ.

Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτην εὗρον οὐκ ὀλίγον θάνατον 10 κάτοικοι τῶν Γρεβενῶν, μὴ προφθάσαντες νὰ φύγουν, καὶ 15 ἐκ τῶν περιχώρων.

Ὁ Μπεκῆρ ἀγᾶς ἐπυρπόλησεν 20 οἰκίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν τοῦ Δημάρχου Ν. Κοτσίδου, τοῦ γνωστοῦ Τραπελοβίτου καὶ θερμοῦ πατριώτου.

Συγχρόνως ἄλλο σῶμα ἐκ 1200 νιζάμηδων καὶ βλααδῶν ἐπεχείρησε νὰ εἰσελάσῃ εἰς τὴν Σιατίστην, ἀπέχουσαν τετράωρον τῆς Κοζάνης.

Ἐκεῖ εὐρίσκοντο χιλιάδες γυναικοπαίδων ἐκ τῶν Γρεβενῶν καὶ τῶν περιχώρων. Ὁ ἀντισυνταγματάρχης ὄμως Ἡπίτης, ἄγων τὴν ἀνεξάρτητον ταξιαρχίαν του, ἦτις κατέλαβε τὸ Μέτσοδον καὶ τὰ Γρεβενά, ἔσπευσε καὶ ἀνεχάιτισε τὴν προέλασιν τῶν Τούρκων, καταλαβὼν ὀχυρὰς θέσεις. Ἐπληκολούθησε τότε σφοδρὰ μάχη καθ' ἣν συμμετέσχον καὶ τὰ Κρητικὰ σώματα ὡς καὶ οἱ Γαριβαλδῖνοί. Οἱ Τούρκοι, ἀφροῦ ἔκαμαν ἐπανειλημμένως ἐφόδους, ὑπεχώρησαν ἀτάκτως, ἀφήσαντες ἐπὶ

τόπου 400 νεκρούς. Τὸ εὐστοχόν πυρ τῶν ἡμετέρων τοὺς ἀπεδεκάτισε κυριολεκτικῶς. Τὰ ὑπολείμματα αὐτῶν καιεδιώκοντο ἤδη κατὰ πόδας ὑπὸ ἀνταρτικῶν σωμάτων. Ἐπίσης εἰς τὴν περιφέρειαν Βλάτση; ἔδρων τελεσφόρως τὰ σώματα τοῦ Στεργίου Κούντουρα καὶ Παπασιότη, ἀποτελούμενα ἀπὸ ἐντοπίους πολεμιστάς.

Αἱ Τουρκικαὶ ὀρδαί, αἱ ὁποῖαι ἀπεπειράθησαν νὰ προσβάλουν τὴν Σιάτισταν, ἦτο βέβαιον ὅτι ἐξηγρῶντο ἀπὸ τὸν Μπεκὴρ ἀγᾶν.

Οὗτος ὅμως δὲν ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην, σπεύσας νὰ ἐγκαταλίπη τὰ Γρεθενᾶ μεθ' ἐπιβουλεύσεων πρὸς τὴν Καστορίαν.

Οἱ ὀπαδοὶ ὅμως τοῦ Μπεκὴρ ἀγᾶ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἦσαν βαλαάδες, δηλ. Τούρκοι χωρικοὶ ἐκ τῆς περιφερείας Γρεθενῶν καὶ Ἀνασελιτσης. Οὗτοι ἐπέστρεφον εἰς τὰ χωρία των μετὰ τὰς διαρπαγὰς καὶ τὰς γεωργικὰς ἐργασίας των, κρύπτοντες τὰ ὄπλα των ὑπὸ τὴν γῆν διὰ νὰ τὰ ἀρπάσουν εἰς πρώτην εὐκαιρίαν.

Οἱ ἡμέτεροι συνελάμβανον ἤδη τὴν μητέρα τοῦ Μπεκὴρ ἀγᾶ, ἣτις οὐδόλως ἐκκοποιήθη, χάρις εἰς τὰς συστάσεις τοῦ Δημάρχου Κουσίδου.

Ὁ γνωστός ὅμως προδότης Τσιακμάς, ἐκ τῶν Ρωμουνίζόντων, φέρων τὸν βαθμὸν μουλιαζίμη (ἀνθυπολοχαγού), ἐπολέμησε κατὰ τοῦ στρατοῦ μας, φονευθεὶς εἰς τινὰ μάχην. Ὁ ἴδιος εἶχεν ὁμολογήσει, πρότερον ὅτι παρέδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους ἓνα λοχίον τοῦ ἵππικοῦ ἰδικόν μας, κατακρευρηθέντα ὑπ' αὐτῶν... Ὁ Τσιακμάς ἦτο περιβόητος, αὐτὸς οὗτος φιλοξενήσας εἰς τὴν Κρανιὰν τοὺς ληστὰς Σκουμπραίους.

Ἐπίσης δὲ εἶχον συνταχθῆ μετὰ τοὺς Τούρκους καὶ πλείστοι ἄλλοι Ρουμανίζοντες.

Ἐνῶ δὲ αὐτοὶ ἦτο βέβαιον σχεδὸν ὅτι συμμετεῖχον τοῦ σώματος τοῦ Μπεκὴρ, αἱ οἰκογένειαι των ἐφιλοξenoῦντο εἰς Θεσσαλίαν.

Μετὰ τῶν Τούρκων ἦτο καὶ ὁ ἐπιθεωρητὴς τῶν Ρουμανικῶν σχολείων Νούσις Τούλιας, ὁ φονεύσας ἐν Βουκουρεστήῳ τὸν Λαζαρέσκου Λεκάντα πρὸ ἐτῶν.

Καὶ τούτου δὲ ὁ πατήρ εἶχε καταφύγει εἰς Θεσσαλίαν.

* *

Ἰδιαιτέρως δὲ διὰ τὴν δρᾶσιν τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων κατὰ τὴν

ὡς τὸν Τόμιον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Ἀρχειοῦνται μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, πρὸς τὴν κεντρικὴν ἐποικίαν, τὴν Τσαρκίαν τοῦ Ἐλκίνοβου, ἰσχυροῦς ἀποστολῆς, ἡ δὲ ἱστορία τοῦ πολέμου, δὲ ἰσχυρῶς ἀποστολῆς, ἡ δὲ ἱστορία τοῦ πολέμου, δὲ ἰσχυρῶς ἀποστολῆς.

ἐπιδρομὴν τῆς Σιατίστῃς ἔχομεν νὰ παραθέσωμεν ἐνταῦθα καὶ τὰς ἀκολουθοῦσας λεπτομερείας:

Οἱ Τούρκοι ἀποθρασυνθέντες καὶ μὴ γνωρίζοντες ὅτι εὐρίσκειτο τότε δύνάμεις στρατιωτικὴ εἰς Σιατίστην συνεχέντρωσαν ἕλας τὰς δυνάμεις των καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τῆς Σιατίστῃς ἀπροόπτως τὴν 11ην Νοεμβρίου. Πάραυτα ἕμως κατελήφθησαν τὰ περίξ ἐπίκαιρα σημεῖα καὶ ἐτοποθετήθησαν εἰς κατάλληλον μέρος τὰ τηλεβόλα μας, ἤρξατο δὲ μάχη λυσσώδης ἐξ ὄλων τῶν σημείων, διαρκέσασα μέχρι τῆς ἑσπέρας.

Τὰ ἐθελοντικὰ σώματα παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ στρατοῦ μας ἔδειξαν ἡρωϊσμὸν ἀπαράμιλλον, ἰδίως δὲ τὸ δεξιὰ τῆς Σιατίστῃς σῶμα τοῦ Κρητῆς ἀρχηγοῦ Γύπαρη ἐπετέθη τόσον ὀρμητικῶς, ὥστε διέσπασε τὴν ζώνην τῶν Τούρκων καὶ ἔφθασε μέχρι τῆς κάτωθι κοιλάδος, ἔνθα ἐνωθὲν μετὰ τῶν λοιπῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ εἶχον διασπάσει τὴν ἄλλην ζώνην, κατεδίωξαν τοὺς Τούρκους εἰς μακρὰν ἀπόστασιν μέχρι τοῦ Ὀθωμανικοῦ χωρίου Βρογκίτσιστα, ἔπερ ἀντιστὰν ἐπυροπολήθη.

Ἡ νίκη ὑπῆρξε περιφανὴς διὰ τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα. Οἱ Τούρκοι ἀποκρουσθέντες ἐτράπησαν εἰς αἰσχροὴν φυγὴν ἀφήσαντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης περὶ τοὺς 350 νεκρούς. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφρονεύθησαν ἐκ μὲν τοῦ στρατοῦ 32, εἰς ἀνθυπολοχαγὸς καὶ εἰς ἀνθυπίατρος, ἐκ δὲ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων 14, ἐν οἷς ὁ ἀρχηγὸς Καπιτσίνης ὑπολοχαγὸς, Στέλιος Παπαδόπετρος, Φιωτῆκης διδάσκαλος, ὁ ἀνδρεῖος ἀρχηγὸς Λεωνίδας Παπαμαλέκος, Λεωνίδας Παπαδάκης καὶ Γ. Χατζηγιαννάκογλους, ἐτραυματίσθησαν δὲ περὶ τοὺς ἐνενήκοντα.

Τὴν ἐπομένην περισυλλέξαντες τοὺς νεκρούς τοὺς ἔθαψαν, τὴν δὲ μεθεπομένην ἐβάδισαν πρὸς τὴν Λιάψισταν, ὅπου οἱ Τούρκοι εἶχον ἐπανεέλθει, ἀλλὰ τὴν εὗρον κενήν, διότι πληροφορηθέντες ὅτι βαδίζει κατ' αὐτῆς ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τὴν ἐγκατέλειψαν οἱ Τούρκοι. Οὕτω δὲ καὶ τὸ διαμέρισμα τοῦτο τῆς Μακεδονίας ἀπὸ Γρεβενῶν μέχρι Καστορίας ἔμενε πλέον ἐλεύθερον καὶ συνεπληροῦτο τοιοῦτοτρόπως ἢ κατάληψις ἀπάσης τῆς ΝΑ. Μακεδονίας ὑπὸ τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ὡς θὰ ἴδωμεν λεπτομερῶς εἰς τὸ ἐπόμενον κεφάλαιον.

Τὴν 16ην Νοεμβρίου εἰς τὸ Τουρκικὸν χωρίον Μπάλο Σειρωῶν κείμενον ἀνωθεν τῶν Γρεβενῶν, συνεπλάκησαν οἱ Γαριβαλδινοὶ μετὰ

Τούρκων χωρικῶν, οἵτινες ἠρνήθησαν νὰ ὑποταχθῶσι. Κατὰ τὴν μάχην, ἣ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ τετράωρον, ἐφρονεύθησαν δύο Γαριβαλδινοί, ἐπληρώθησαν δὲ εἰς λοχίας, εἰς δεκανεὺς καὶ 8 στρατιῶται.

Τὸ Τουρκικὸν χωρίον ἀρνήθην νὰ ὑποταχθῆ καὶ πολιορκηθῆν κατελήφθη τέλος ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ σώματος. Τριάκοντα Βαλαάδες κλεισθέντες ἐντὸς οἰκίας τινὸς καὶ ἀρνήθέντες νὰ παραδοθῶσιν ἐφρονεύθησαν.

Κατὰ τὴν περίοδον ταύτην αἱ ὅλοι ἐν συγκεντρούμεναι πληροφοροῖαι περὶ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Μακεδονίας πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων, προῦκάλουν τὸν θαυμασμὸν διὰ τὴν γενναιότητα τοῦ τακτικοῦ μας στρατοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐξ ἴσου διὰ τὴν δρᾶσιν τῶν Γαριβαλδινῶν.

Ὅσον ἀργὰ καὶ ἂν ἦλθεν ὁ Γαριβάλδης, πάλιν ἐγκαίρως ἐφθασεν. Ἐγκαίρως διὰ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐνδοξὸν ἱστορίαν τῶν ἐρυθροχιτῶνων καὶ νὰ βοηθήσῃ εἰς τὸν κατὰ τοῦ τυράννου ἀγῶνα.

Εἰς τὴν Κοζάνην ὁ στρατηγὸς ὠμίλησε πρὸς τοὺς πολεμιστὰς τοῦ ὑπενθυμίσας αὐτοῖς τὰς παραδόσεις, τὰς ὁποίας ὤφειλε νὰ τιμῆσῃ τὸ σῶμα τῶν Γαλιβαλδινῶν· ἀνέπτυξε δὲ τὸν κανονισμὸν τοῦ σώματος, κατὰ τὸν ὁποῖον οἱ Γαλιβαλδινοὶ ἀφείλουσι νὰ μάχωνται ὄρθιοι, νὰ τουφεκίζονται δὲ παρακρῆμα πᾶς Γαλιβαλδινός, ὅστις θὰ ἐφωράτο λαφυραγωγῶν καὶ ἐν γένει ὑπεξαιρῶν ξένα πράγματα.

Κατόπιν ἐχωρίσθη τὸ σῶμα εἰς δύο. Τοῦ ἐνὸς τμήματος ἡγεῖτο αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Γαριβάλδης, τοῦ δὲ ἐτέρου ὁ Ἀλέξανδρος Ρώμας. Τὸ τμήμα τοῦτο ἔσχεν ἀρχηγὸν τὸν Ζακύνθιον εὐπατρίδην, τοῦ ὁποίου εἶνε γνωστὴ καὶ ἀπὸ τὸ 1897 ἡ γενναιότης καὶ ὁ ἱπποτισμὸς.

Οἱ Γαριβαλδινοὶ τοῦ Ρώμα, περὶ τοὺς χιλίους περίπου, ἐξεκίνησαν ἐκ Κοζάνης πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν διὰ νὰ συμπληρώσουν τὸ ἔργον τοῦ τακτικοῦ στρατοῦ, ὅτε ἐπληροφορήθησαν ὅτι Τουρκικὸς στρατὸς ἀποτελούμενος ἐκ τινῶν ταγμάτων ἐβάδιζε κατὰ τῆς Σιατίστης. Τότε ὁ Ρώμας καὶ ὁ ὑπαρχηγὸς Μπαρδόπουλος ἐσπευσαν ἐκεῖ καὶ διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ των κατώρθωσαν, ὥστε οἱ χίλιοι ἐρυθροχιτῶνές των μετὰ πολύωρον πεισματώδη μάχην νὰ νικήσωσι τὸν ἐχθρόν,

Οἱ Τούρκοι διασκορπισθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν καὶ ἐσώθη, ὡς εἶδομεν, ἡ Σιατίστα, τὴν ὁποίαν ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἐσκόπει νὰ παραδώσῃ εἰς τὸ πῦρ καὶ τὸν ἄλθρον.

Οἱ Γαριβαλδινοὶ τοὺς ὁποίους ἐνίσχυσαν καὶ δύο λόχοι τακτικοῦ

στρατοῦ, εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν ἐπευφημούμενοι ἐνθουσιωδῶς ὑπὸ τῶν κατοίκων, οἵτινες δὲν εὔρισκον ἐπικραεῖς λόγους καὶ ἐνδείξεις διὰ νὰ ἀποδείξωσι τὴν εὐγνωμοσύνην των πρὸς τοὺς νικητὰς καὶ ἐλευθερωτὰ των. (Ὅρα χάρτην σελ. 497).

Καὶ ταῦτα μὲν ἔσον ἀφορᾷ τὴν μετ' ἄλλων ὁράσιν τῶν Γαριβαλδινῶν, ἢ τὰς μεμονωμένας τμημάτων αὐτῶν ἐπιχειρήσεις· ἔσον ὅμως ἀφορᾷ τὴν γενικὴν ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους ὁράσιν τοῦ σώματος τούτου, παρέχουмен ἐνταῦθα πλήρη καὶ ἀδιαψεύστου πηγῆς ἔκθεσιν τῶν ὑπ' αὐτῶν πεπραγμένων κατὰ τὸν πόλεμον τούτον.

Ὡς μᾶς εἶνε ἤδη γνωστὸν ἐκ προηγουμένου κεφαλαίου, ἢ Ἱταλικῆ Κυβέρνησις παρενέβαλε πλείστα ἔσα ἐμπόδια εἰς τὴν ἀναχώρησιν τῶν Ἱταλῶν Γαριβαλδινῶν διὰ τοῦτο πολλοὶ ὀλίγοι στρατιῶται καὶ ἀξιωματικοὶ Ἱταλοὶ κατετάχθησαν εἰς τὴν Γαριβαλδινὴν φάλαγγα.

Τὴν ἔλλειψιν ὅμως αὐτὴν ἀνεπλήρωσεν ἡ πρόθυμος κατάταξις τῶν Ἑλλήνων. Οὕτως ἀπετελέσθη Σῶμα Γαριβαλδινόν, καθαρῶς ἑλληρικὸν μὲ Γενικὸν Ἀρχηγὸν τὸν μεγαλόφρονα πολιτευτὴν τῆς Ζακύνθου Ρώμαν καὶ μὲ Στρατιωτικὸν Διοικητὴν αὐτοῦ καὶ Ἐπιτελάρχην τὸν Δ. Μπαρδόπουλον. Ὁ ἀριθμὸς τῶν καταταχθέντων ἀνῆρχετο εἰς 1000—κατὰ ἱστορικὴν παράδοσιν τοῦ σώματος—κατήγοντο δὲ οὗτοι ἀπὸ τὴν Λακωνίαν, Μεσσηνίαν, Ζάκυνθον, Κύπρον, Κέρκυραν, Ἀθήνας κ.τ.λ. Διηρέθησαν εἰς 6 λόχους διευθυνομένους ἀπὸ ἑλληνας ἀξιωματικούς. Γαριβαλδινούς. Εἰς τὸ ὑπὸ τὴν Ἀρχηγίαν τοῦ Στρατηγοῦ Ριτσιώτη Γαριβάλδη, τοῦ διαπνεομένου ἀπὸ τὰ πλέον ἀγνὰ διὰ τὴν πατρίδα μας αἰσθήματα, σῶμα κατετάχθησαν Ἱταλοὶ καὶ Ἕλληνες διευθυνομένοι ὑπὸ ἀξιωματικῶν Ἑλλήνων καὶ Ἱταλῶν. Τὴν Διοίκησιν τοῦ ὅλου σώματος εἶχεν ὁ υἱὸς τοῦ Πιπίνος Γαριβάλδης.

Τὴν 26 8)βρίου οἱ Ἕλληνες Γαριβαλδῖνοι ἀνεχώρησαν διὰ θαλάσσης εἰς Βόλον μετενεχθέντες ἐκεῖ τὴν 3 μ. μ. τῆς 27ης διὰ δύο ἐπιτεταγμένων ἀτμοπλοίων. Ἐκεῖθεν διὰ τοῦ Σιδηροδρόμου ἀφίκοντο αὐθημερὸν εἰς Λάρισαν, ὁπόθεν κατόπιν διαταγῆς ἀνεχώρησαν ἐσπευσμένως τὴν 4ην μ. μ. τῆς 28ης καὶ μὲ ἀδιάκοπον βροχὴν διὰ Καζακλάρ (ἔβου ἐφθασαν τὴν 9 μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας), ἐκεῖθεν δὲ

μέσον Τυρνάβου καὶ Μελοῦνας εἰς Τσαρίτσαιναν. Νέα διαταγή ἐπέιγουσα τοὺς φέρει μέσον Ἐλασσῶνος καὶ Σαρανταπόρου εἰς Σέρβια. Ἐδῶ πρέπει νὰ ἐξαρθῇ ἰδιαιτέρως ἡ δρᾶσις τοῦ Σώματος αὐτοῦ. Ἐφθασεν εἰς Σέρβια εἰς κρίσιμον στιγμὴν συνεπεῖα τῆς ἀτυχησάσης ὄης Μεραρχίας καὶ διὰ τοῦ ἡρωϊσμοῦ του καὶ τῆς ἀνταπκρησείως του ἐνέπνευσε θάρρος καὶ ἐπανάφερε τὸ καταπεσὸν ἡθικὸν τῶν Ἑλληνικῶν πληθυσμῶν. Εἶνε γνωστὰ αἱ ἀτυχίαι τῆς Μεραρχίας τοῦ Ματθιοπούλου. Ὁ πόνος τοῦ Ἀρχηγοῦ τῆς νὰ προσθέσῃ νέας πολεμικὰς δάφνας εἰς τὰ μέτωπα τῶν νικηφόρων στρατιῶν τῆς Ἑλλάδος τὸν ὤθησεν εἰς προέλασιν τολμηρὰν κατὰ δυνάμειν ἀνωτέρων.

Γνωρίζομεν ἐκ τῶν προηγουμένων ἔσοι ἐκ τούτου προηγήθησαν καὶ τίνι τρόπῳ ἐπληρωθῶθη ἡ κατάστασις, ἀφ' οὗ ἀπωλέσθησαν ὄχι ὀλίγοι ἀξιωματικοί· μας καὶ ὑπέφερον τὰ πάνδεινα οἱ Ἑλληνικὸὶ πληθυσμοὶ τῶν πέριξ μερῶν. Πέριξ τὰς 15 χιλιάδες, πρόσφυγεσ ἐκ Κοζάνης καὶ τῶν πέριξ χωρίων ἔμενον περίτρομοι εἰς Σέρβια. Πλειστοὶ ἄλλοι πρόσφυγεσ ἐφθασαν μέχρι Καλαμπάκας καὶ ἄλλων πόλεων τῆς Θεσσαλίας, οἱ δὲ Ἕλληγεσ ἀξιωματικοὶ οἱ διευθύνοντεσ τὰ πέριξ μέρη ὡσ στρατιωτικοὶ διοικηταὶ τῆς κατοχῆς ἢ ὑπὸ ἄλλασ ἰδιότητασ, ἐλάμβανεν μέτρα ἀμύνης κατὰ ἐνδεχομένησ ἐπιθέσεωσ τοῦ ἐχθροῦ.

Εὐτυχῶσ ὁμοσ ἐν τῷ μεταξὺ τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἀνασυνταχθέντα καὶ ἐνισχυθέντα ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Γαριβαλδινῶν ἐπανάκτησαν τὸ ἡθικὸν των καὶ τάχιστα ἀπεδίωξαν τὸν ἀποθραυσθέντα ἐχθρόν. Οἱ Γαριβαλδῖνοι εἰς τὰ Σέρβια παρέμειναν ἐπὶ 1 ἡμέραν πρὸσ ἀνάπαυσιν, μεθ' οὗ ἐβάδισαν πρὸσ τὴν Κοζάνην. Ἐφθασαν εἰς τὰ πέριξ αὐτῆσ τὸ ἑσπέρας καὶ μετ' ὀλίγον τοῦ Ἀρχηγείου τῆσ Κοζάνης ἐστράφησαν πρὸσ τὸ Τουρκικὸν χωρίον Ἴσβορον μετ' τὴν διαταγὴν νὰ τὸ καταλάβωσι καὶ διενυκτερεύσωσιν εἰς αὐτό. Τὸ χωρίον αὐτὸ ἦτο ἐκ τῶν ἀρχικῶσ καταληφθέντων ὑπὸ τοῦ Ἑλλ. Στρατοῦ καὶ συνεπεῖα τῆσ ὑποχωρήσεωσ τῆσ Ε' Μεραρχίας περιελθόντων ἐκ νέου εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Τούρκων.

Μετὰ τὴν προεπιταγωγὴν ταύτην, ἀναγκαιοτάτη εἶνε ἡ παρένθεσισ σχετικῶν ἀσφιλῶν πληροφοριῶν περὶ τῆσ δρᾶσεωσ τοῦ Α' Λόχου τῆσ φάλαγγοσ, τοῦ διοικουμένου ὑπὸ τοῦ ταγματάρχου Δ. Δαπόντε.

μαθ' ἃ θὰ προδῶμεν εἰς τὰ σχετικὰ πρὸς τὴν δρᾶσιν τῶν λοιπῶν τμημάτων.

29 Ὀκτωβρίου 1912.—Παραλαβὼν ἐκ Καζακλάρ κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν Ἑλλήνων ἐρυθροχιτώνων τὴν διοίκησιν τοῦ 1ου λόχου, οὗτινος ἡ δύναμις ἀνήρχετο εἰς 170 ἄνδρας, παρὰ τοῦ τῆως διοικητοῦ Σ. Χαλκιοπούλου ὁ Δαπόντες, ἐδάδισεν ὡς ὀπισθοφυλακὴ πρὸς τὸν Τύρναβον, ἐνθα ἔφθασαν εἰς τοὺς ἐκεῖ στρατώνας. Καθ' ὁδὸν παρατηρήσας ὁ διοικητὴς ὅτι πολλοὶ τῶν ἀνδρῶν εἶχον ἐφθαρμένα ἰδιωτικὰ ὑποδήματα, μὴ χορηγηθέντων αὐτοῖς στρατιωτικῶν τοιούτων, ἔκρινεν ἐπάναγκες νὰ ζητήσῃ τοιαῦτα παρὰ τῆς ἐκεῖ ἐπιμελητείας τοῦ στρατοῦ, ἣτις καὶ εὐχαρίστως ἐχορήγησεν ὑποδήματα εὐζωνικά (τσαρούχια), ἅτινα καὶ διένειμεν εἰς τοὺς ἔχοντας ἀνάγκην ἄνδρας.

30 Ὀκτωβρίου 1912.—Κατόπιν ἐτέρας διαταγῆς ἀνεχώρησαν ἐκ Τυρνάβου τὴν 8ην ὥραν π. μ. ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κυρίου σώματος. Καθ' ὁδὸν καὶ παρὰ τὸν συνοριακὸν σταθμὸν Λουσφάκι ἐξετέλεσαν κατὰ διαταγὴν τοῦ λοχαγοῦ Δ. Μπαρδοπούλου γυμνάσια ἀραιᾶς τάξεως καὶ σκοποβολῆς, ἐξακολουθήσαντες δὲ τὴν πορείαν καὶ διελθόντες διὰ τῆς Μελοῦνας ἔφθασαν εἰς Τσαρίτσαιναν περὶ τὴν 8ην μ. μ. καταυλισθέντες εἰς τὰ ὀρισθέντα οἰκήματα.

31 Ὀκτωβρίου 1912.—Κατόπιν ἄλλης διαταγῆς ἀνεχώρησαν ἐκ Τσαριτσαίνης, ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κυρίου σώματος, τὴν 9ην ὥραν π. μ. καὶ διελθόντες διὰ τῆς Ἐλασσῶνος ἀφίχθησαν εἰς Λακκούδι περὶ ὥραν 8ην μ. μ. καὶ διενυκτέρευσαν εἰς τὰ ὀρισθέντα ἐκεῖ οἰκήματα.

1 Νοεμβρίου 1912.—Κατόπιν διαταγῆς, ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κυρίου σώματος, ἀνεχώρησαν ἐκ Λακκούδιου τὴν 9ην ὥραν π. μ. διελθόντες δὲ ἀπὸ τοῦ χανίου Χαντζή-Γώγου, παρέλαβον παρὰ τῆς ἐκεῖ ἐπιμελείας τοῦ στρατοῦ ἄρτους καὶ ἰχθῦς ἀλιπιάστους (ρέγγας) ὧν τὸ ἀντίτιμον κρατήσας ὁ διοικῶν ἐκ τῆς μισθοδοσίας τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου, παρέδωκεν εἰς τὸν ἐπιμελητὴν τοῦ σώματος λοχαγὸν Ἄλ. Γέροντα, εἶτα δὲ ὀδεύσαντες διὰ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τῶν στενῶν τῆς Πόρτας ἔφθασαν εἰς Σέρβια περὶ τὴν 8ην ὥραν μ.μ. διανυκτερεύσαντες εἰς ἐπὶ τούτῳ ὀρισθέντα οἰκήματα.

2 Νοεμβρίου 1912.—Παραλαβὼν ὁ Δαπόντες παρὰ τῆς ἐκεῖ ἐπι-

μελητείας τοῦ στρατοῦ ἄρτους καὶ ἐν βαρέλιον τυροῦ, τὸ ἀντίτιμον τῶν ὁποίων ἐκράτησαν ἐκ τῆς μισθοδοσίας τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου, παρέδωκεν εἰς τὸν ἐπιμελητὴν τοῦ σώματος λοχαγὸν Ἄλ. Γέρονταν, καὶ ἀνεχώρησαν ἐκ Σερβίων τὴν 9ην π. μ. ὥραν, ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κυρίου σώματος μὲ κατεύθυνσιν πρὸς Κοζάνην, διελθόντες δὲ διὰ τοῦ τουρκικοῦ χωρίου Κετσελε παρέμειναν ἐκεῖ παρὰ τὰς διακηρυχθείσων περὶ τὰς 2 ὥρας, κατὰ διαταγὴν τοῦ Μπαρδοπούλου. ἐπισυμβάντος αὐτῷ ἀτυχήματος, συνεπεία πτώσεως ἀπὸ τοῦ ἵππου του· πρὶν δὲ διαταχθῆ ἢ ἀναχωρήσας, ἀφίκετο ἐφιππος ἀξιωματικὸς, κομίζων ἐγγράφον διαταγὴν τοῦ μεράρχου Γεννάδη, ὅπως σιτισθῶσι καὶ διαφυκτερεύσωσιν εἰς τὸ τουρκικὸν χωρίον Ἰσόροον, συνεπεία τῆς ὁποίας ὁ λοχαγὸς Βέργης, ὃν ὥριζεν ἀντικαταστάτην τοῦ ὁ Μπαρδόπουλος, ἀναχωρήσας ἐπ' αὐτοκινήτου διὰ Κοζάνην, διέταξε τὴν ἀναχώρησιν τοῦ σώματος μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὸ χωρίον Ἰσόροον, οἱ κάτοικοι τοῦ ὁποίου οὐδεμίαν ἀντίστασιν ἔφεραν, τοῦναντίον μάλιστα ἔδειξαν μεγάλην προθυμίαν ὅπως περιποιηθῶσι τοὺς Ἑλλήνας ἐρυθροχίτωνας. Μεθ' οὗ καὶ διατάχθη ἡ εἰσδοδος τοῦ λόχου ἐντὸς τοῦ χωρίου· πρὸς ἀποφυγὴν δὲ παρεκτροπῶν ἐκ μέρους τῶν ἀνδρῶν διατάχθη κατωλισμὸς κατὰ διμοιρίας εἰς παρακειμένας ἀλλήλαις οἰκίας καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν τοῦ διοικητοῦ καὶ τῶν ἀξιωματικῶν, ὅπως οἱ ἄνδρες μὴ προβῶσιν εἰς ἐνδεχομένας ἴσως ἀσχημίας.

3 Νοεμβρίου 1913.— Ἀποφασισθείσης τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ σώματος ἐξ Ἰσόροου, οἱ λοιποὶ λόχοι ἀνεχώρησαν διὰ Κοζάνην περὶ τὴν 1ην ὥραν μ. μ. Ὁ ὑπὸ τὸν Δαπόντε λόχος παρέμενον εἰς τὸ χωρίον μέχρι τῆς 2ας ὥρας μ. μ., ὁπότε, καθ' ἣν στιγμὴν ἀνεχώρει, παρουσιάσθησαν ἐν σώματι τὰ γυναικόπαιδα τοῦ χωρίου καὶ μετὰ δακρύων καὶ γονυπετεῖς τὸν παρεκάλεσαν ὅπως ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ λόχου μεταφερθῶσιν ἐκ Κοζάνης. Παραλαβὼν ἔθεν αὐτὰ ἀνεχώρησε καὶ ἀφίκετο περὶ τὴν 4ην ὥραν μ. μ. εἰς Κοζάνην, παραδώσας δὲ τὰ γυναικόπαιδα εἰς τὸ ἐκεῖ φρουραρχεῖον, ἐφρόντισε καὶ κατηυλίθησαν οἱ ἄνδρες εἰς τοὺς ἐκεῖ Τουρκικοὺς στρατῶνας.

4 Νοεμβρίου 1912.— Παραλαβόντες ἄρτον ἐκ τῆς ἐκεῖ ἐπιμελιτείας τοῦ στρατοῦ, τὸ ἀντίτιμον τοῦ ὁποίου κρατήσας ὁ Δαπόντες ἀπὸ τὴν μισθοδοσίαν τῶν ἀνδρῶν παρέδωκεν εἰς τὸν λοχαγὸν Ἄλ. Γέρονταν, ἀνεχώρησαν ἐκ Κοζάνης τὴν 9ην ὥραν π. μ. διελθόντες δὲ

διὰ τῶν Τουρκικῶν χωρίων Κοτζᾶ-Μετλί, Σαριχαλάρ καὶ Σαϊλέρ, ἔφθασαν περὶ ὥραν 5 μ. μ. εἰς Σιάτισταν, ἔνθα, λαβόντες διαταγὴν παρὰ τοῦ Μπαρδοπούλου λοχαγοῦ, ἐβάδισαν κατ' εὐθείαν εἰς τὸ πεδῖον τῆς μάχης, δυστυχῶς ὅμως ἔφθασαν κατὰ τὴν λήξιν αὐτῆς. Διαταχθέντες δὲ νὰ παραμένωσιν ἐκεῖ ὅπως λάβωσι μέρος εἰς τὰς προφυλακὰς, ἠναγκάσθησαν μετὰ 2 ὥρον ν' ἀναχωρήσωσι, τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου ἀρνούμενων (παρ' ἑλας τὰς προτροπὰς καὶ ἐνθαρρύνσεις τῶν ἀξιωματικῶν καὶ τινῶν ὑπαξιωματικῶν, ἰδίᾳ δὲ τοῦ λοχίου Βενιέρι, ὅστις τοὺς ἀπήγγειλε καὶ πατριωτικὰ ποιήματα) νὰ παραμείνωσιν ἕνεκα τῆς βροχῆς, τοῦ ψύχους, τῆς ὑπερκοπώσεως καὶ τῆς προσηγηθείσης ἀναχωρήσεως τῶν ἄλλων λόχων· ἐπιστρέψαντες δὲ εἰς τὴν πόλιν, δὲν ἠδυνήθησαν ὡς ἐκ τῆς βροχῆς καὶ τοῦ προκεχωρηκότος τῆς ὥρας νὰ εὐρωσιν οἰκήματα, καὶ οἱ ἄνδρες διενυκτέρευσιν ἐπου ἕκαστος ἠδύνατο.

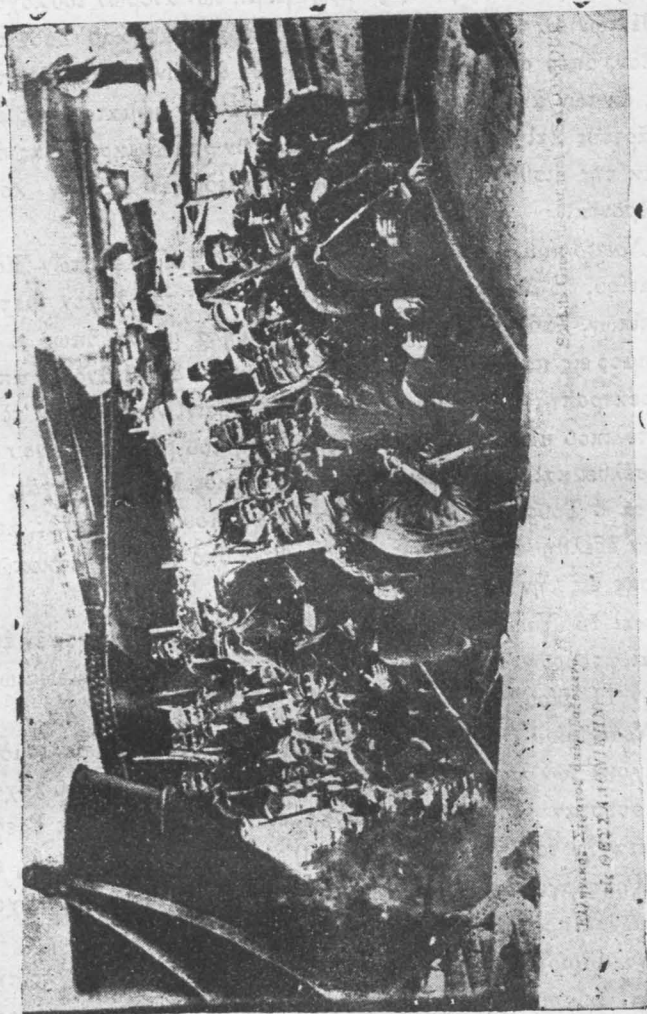
5 Νοεμβρίου 1912.—Περὶ τὴν 4ην πρωϊνὴν ὥραν, συγκεντρωθεὶς ὁ λόχος, ἀνήλθεν εἰς τὴν παρὰ τοῦ ἀρχηγοῦ ὀρισθεῖσαν θέσιν ἔξωθι τῆς Σιατίστης, ἔνθα λαβὼν ὁ Διπλότης διαταγὴν παρὰ τοῦ λοχαγοῦ Μπαρδοπούλου, κατέλαβεν ὀρισθεῖσαν θέσιν, ἕνα ὁ λόχος χρησιμεύσῃ ἔρεισμα πυροβολικοῦ· μετὰ παρέλευσιν χρόνου, ὑπὸ βροχὴν ἀδιάκοπον, ἐπέστρεψαν εἰς τὴν πόλιν κατόπιν διαταγῆς, ἔνθα ἐλήφθη φροντίς πρὸς εὐρεσιν οἰκημάτων διὰ τὸν καταυλισμὸν τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου, καταλλήλων ὅπως ἐν δεδομένῃ στιγμῇ εὐρίσκεται συγκεντρωμένοι, τοῖς πρήχωρήθη δὲ τὸ Γυμνάσιον τῆς πόλεως.

6 Νοεμβρίου 1912.—Παραμονὴ ἐν Σιατίστῃ.

7 Νοεμβρίου 1912.—Ἀναχωρήσαντες ἐκ Σιατίστης, κατόπιν διαταγῆς τὴν 8 1)2 ὥραν π. μ. καὶ διεληθόντες διὰ τῆς γεφύρας πασσᾶ, ἀφίχθησαν περὶ τὴν 5 ὥραν μ. μ. εἰς τὸ Τουρκικὸν χωρίον Σούμπινο, ἔνθα παρέμειναν 1)2 ὥραν, καὶ ἐκεῖθεν περὶ τὸ ἑσπέρας ἔφθασαν εἰς τὸ Τουρκικὸν χωρίον Κρίφτσι, ἔνθα ἐλήφθη φροντίς καὶ ὁ λόχος κας τηυλίσθη κατὰ διμοιρίας εἰς τέσσαρα πλησίον ἀλλήλων κείμενα οἰκήματα.

8 Νοεμβρίου 1912.—Ἐξηκολούθησεν ὁ λόχος φρουρῶν τὴν ἡμέραν καὶ τὴν νύκτα ἐπὶ τῶν ὀρισθεισῶν αὐτῶν θέσεων.

9 Νοεμβρίου 1912.—Ἐξηκολούθησαν φρουροῦντες μέχρι τῆς 2 ὥρας μ. μ., ὁπότε κατὰ τὴν διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ ἀνεχώρησαν διὰ τὰ

χωρίον Τσοῦρχλι, ἔνθα φθάσαντες τὴν 4 1)2 μ.μ. ἀντικατέστησαν τὸν ἐκεῖ φρουροῦντα λόχον.

10 Νοεμβρίου 1912.— Κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ χωρίου Τσοῦρχλι τὴν 7ην ὥραν π. μ. καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ Κρίφτσι τὴν 9 1)2 ὥραν π. μ., ἔνθα συνενωθέντες μετὰ τῶν λοιπῶν λόχων καὶ ἀποτελέσαντες μέρος τοῦ κυρίου σώματος, ἀνεχώρησαν διὰ Γρεβενά, διελθόντες δὲ διὰ τοῦ χωρίου Ντομπράτοδον καὶ Γκουμπλάρι,

ἔφθασαν εἰς Γρεβενὰ τὴν 4 1/2 ὥραν μ. μ., τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου καταυλισθέντων ἐκ τοῦς ἐκεῖ Τουρκικοῦς στρατώνας, καθ' ὅσον τὸ Νοσοκομεῖον, ἔπερ ὠρίσθη ὡς κατάλυμα τῶν λόχων, ἐκρίθη ἀκατάλληλον, ὡς ἐκ τῶν ἀκαθαρσιῶν. Ἡ ἐπιμελεία τοῦ σώματος τοῖς ἐχορήγησεν ἄρτους καὶ ἀμνούς, τὸ ἀντίτιμον τῶν ὀποίων κρατήσας ὁ διοικητὴς ἐκ τῆς μισθοδοσίας τῶν ἀνδρῶν παρέδωκεν εἰς τὸν λοχαγὸν Ἄλ. Γέροντα.

11 Νοεμβρίου 1912.—Καθαρισθέντος τῆ ἐπιμελεία τῶν ἰδίων τοῦ νοσοκομείου, ὁ Δαπόντες συνεκέντρωσεν ἐκεῖ τὸν λόχον μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν, λαδόντων ἅπαντα τὰ κατάλληλα μέτρα ὅπως ὁ λόχος εἶνε ἔτοιμος εἰς πᾶσαν περίστασιν, ἀποφεύγων δὲ οἱ ἄνδρες ἀπὸ πάσης παρεκτροπῆς καὶ ἀνέλαβε τὴν φρούρησιν νυκθημερὸν τοῦ Βορειοανατολικοῦ μέρους τῆς πόλεως, δηλαδὴ τοῦ μέρους ἐκείνου δι' οὗ εἶχεν εἰσελθεῖ καὶ καταλάβει αὐτὴν ὁ Τούρκος Μπεκὴρ Ἀγᾶς. Κατὰ τὴν νύκτα ὁ Τούρκος κάτοικος τῆς πόλεως Μουσταφᾶ Γάτος, ἀποπειραθεὶς νὰ ἐξέλθῃ τῆς πόλεως, ἐφονεύθη ὑπὸ τῶν διπλοσκοπῶν μὴ ὑπακούσας εἰς τὴν διαταγὴν νὰ σταθῇ.

12 καὶ 13 Νοεμβρίου 1912.—Ἐξηκολούθησεν ὁ λόχος ἐν ἐπιφυλακῇ καὶ φρουρῶν τὸ Βορειοανατολικὸν μέρος τῆς πόλεως ὡς καὶ κατὰ τὴν 11 ἰδίου.

14 Νοεμβρίου 1912.—Παραδώσας ὁ διοικητὴς τὸν ὄπλισμὸν καὶ τὰ ἀμπέχονα τῶν λαδόντων φύλλα πορείας 26 ἀνδρῶν τοῦ λόχου ὡς καὶ τὴν σοῦσταν εἰς τὸ ἐκεῖ φρουραρχεῖον, ἀνεχώρησεν ἐκ Γρεβενῶν κατὰ διαταγὴν τοῦ Ἀρχηγοῦ τὴν 10 ὥραν π. μ. καὶ ἀφίχθη εἰς τὸ χωρίον Κηπουργιὸ τὴν 4 ὥραν μ. μ., ἐνθα διενυκτέρευσεν ὁ λόχος εἰς παρακειμέναις πρὸς ἀλλήλας οἰκίας.

15 Νοεμβρίου 1912.—Ἀναχωρήσαντες κατόπιν διαταγῆς τὴν 10 ὥραν π. μ. ἐκ τοῦ χωρίου Κηπουργιοῦ καὶ ἀποτελοῦντες μέρος τοῦ κυρίου σώματος ἀφίχθησαν εἰς Κρασιάν τὴν 4 μ. μ. καταυλισθέντες εἰς τὰς ἐκεῖ οἰκίας.

16 καὶ 17 Νοεμβρίου 1912.—Παραμονὴ εἰς Κρασιάν.

18 Νοεμβρίου 1912. Ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ χωρίου Κρασιᾶς κατόπιν διαταγῆς τὴν 9 ὥραν π. μ. καὶ ἀφίχθησαν εἰς τὸ χωρίον Μηλιὰ τὴν 2 ὥραν μ. μ. καταυλισθέντες εἰς τὰς ἐκεῖ οἰκίας.

19 Νοεμβρίου 1912.—Ἀνεχώρησαν ἐκ τοῦ χωρίου Μηλιὰ τὴν 8

ὥραν π. μ. κατόπιν διαταγῆς καὶ ἀφίχθησαν τὴν 3 ὥραν μ. μ. εἰς Μέτσοβον καταυλισθέντες εἰς τὸ ὑπὸ τῆς Ἀβερωφείου ἐπιτροπῆς ὀρισθὲν οἴκημα.

20 Νοεμβρίου 1912.—Κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ λόχου Δοξογιάννης μεθ' ἐνὸς λοχίου καὶ 12 ἀνδρῶν τοῦ λόχου, ἀνεχώρησαν διὰ Γρεβενὰ πρὸς παραλαβὴν φυσιογίων διὰ τὸ σῶμα, ὁ δὲ λοιπὸς λόχος παρέμεινεν εἰς Μέτσοβον.

21, 22 καὶ 23 Νοεμβρίου 1912.—Παραμονὴ εἰς Μέτσοβον.

24 Νοεμβρίου 1912.—Ἀνεχώρησαν κατόπιν διαταγῆς ἐκ Μετσόβου τὴν 8 ὥραν π. μ. καὶ ἐφθασαν εἰς Κοσοβίτσαν τὴν 3ην ὥραν μ.μ. καταυλισθέντες εἰς τὰ ἐκεῖ οἴκηματα.

25 Νοεμβρίου 1912.—Ἀναχωρήσαντες κατὰ διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ ἐκ Κοσοβίτσης τὴν 8ην ὥραν π. μ. καὶ διελθόντες διὰ τῶν χωρίων Πέτρα καὶ Λιάπη, ἀφίχθησαν τὴν 4ην ὥραν μ. μ. εἰς τὰ πρὸ τοῦ ποταμοῦ Μπαλατοῦμα ὑψώματα, ἔνθα διετάχθησαν παρὰ τοῦ ταγματάρχου Μπαρδοπούλου ὅπως καταλάβωσι ταῦτα καὶ προστατεύσωσιν ἀπὸ ἐχθρικής ἐπιθέσεως τὸ λοιπὸν σῶμα, μέλλον νὰ διανυκτερεύσῃ εἰς χάνι Καμπέρ-ἀγά.

Ὁ Δαπόντες ὅμως ἐφρόντισεν ὥστε νὰ καταλάβῃ ὁ λόχος ἕτερα ὑψώματα προέχοντα τῶν ὀρισθέντων καὶ ἐτοποθέτησε τοὺς σχετικούς διπλοσκοπούς. Περὶ τὴν 1ην πρωϊνὴν ὥραν, κληθεὶς παρὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Κοτσογιαννοπούλου, διαβιδάζοντας διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ κατήλθεν ἐκ τῶν ὑψωμάτων εἰς τὸ χάνι Καμπέρ-ἀγά. Οἱ ἄνδρες καθ' ὄλην τὴν νύκτα παρέμειναν ἄγρυπνοι καὶ βεβρεγμένοι ἐκ τῆς διαβάσεως τοῦ Μαλντούμα.

26 Νοεμβρίου 1912.—Κατόπιν διαταγῆς τοῦ ἀρχηγοῦ τὴν 7 ὥραν π. μ. ἀνεχώρησαν ἐκ τῆς θέσεως χάνι Καμπέρ-ἀγά με κατεύθυνσιν πρὸς τὸ ὄρος Δρίσκον, ἀποτελοῦντες τὴν ὀπισθοφυλακὴν τοῦ σώματος, μετὰ τὰ μεταγωγικά. Κατὰ τὸ μέσον τῆς ἀνωφέρειας, ἔλαβον διαταγὴν ὅπως προηγηθῶσι τῶν μεταγωγικῶν καὶ σπεύσωσιν πρὸς ἐνίκαυσιν τῶν μαχομένων κατόπιν ταύτης, ὁ Δαπόντες διέταξε τὸν λόχον ὅπως συντασσόμενος πρὸ τῶν μεταγωγικῶν σπεύσῃ με ταχὺ βῆμα καὶ ἀνέλθῃ τὴν ἀνωφέρειαν. Μόλις δὲ ὑπερέβησαν ταύτην καὶ ἐφθασαν ἐπὶ τῆς βορείου ὀφρῦος τοῦ ὑψώματος, καὶ εἰς θέσιν καθ' ἣν ἡ ὁδὸς διχάζεται πρὸς τὴν Μονὴν τοῦ Σιωτήρος καὶ πρὸς τὸ

χωρίον Μάζι, διετάχθησαν παρ' ομάδος κατεχούσης ὕψωμα πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς ὁδοῦ νὰ μὴ βαδίσωσι πρὸς τὰς σκηνάς, ἀλλὰ κατ' εὐθείαν ἔμπρὸς πρὸς τὸ χωρίον Μάζι ἵνα ἀποκόψωσι τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ Δαπόντες τότε διέταξε τὸν λόγον, ἵνα ἀναπτυχθῇ ἀκροβολιστικῶς καὶ προχωρήσῃ τροχάδην πρὸς τὸ χωρίον Μάζι, ἐνθα φθάσαντες παρετήρησαν ἀπροσδοκίτως ὅτι ὁ ἐχθρὸς εὐρίσκετο εἰς ἀπόστασιν δισχιλίων μέτρων, παρὰ τὴν θέσιν χάνι Λεύκας, ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, κρίνας δὲ ἀσχοπον τὴν διὰ πυρῶν καταδιώξιν του, περιωρίσθη ὅπως καταλάβῃ τὴν θέσιν παρατάξας τὸν λόγον ἀκροβολιστικῶς ἔμπροσθεν τοῦ χωρίου Μάζι· εἶτα ἐξερευνήσας τὴν τοποθεσίαν καὶ παρατηρήσας ὅτι ὁ ἐχθρὸς παρετάσσετο ἐπὶ τῆς πεδιάδος, τὸ δὲ πυροβολικόν του ἐβαλλεν ἀραιῶς κατὰ τοῦ λόγου, παρέταξε τὸν λόγον ὡς ἑξῆς·

Καθ' ὄλην τὴν δυσμικὴν ἑκτασιν τῆς ὄφρους τοῦ λόφου ἀπὸ τῆς πρὸς νότον γλωσσίδος τοῦ πρὸς τὴν πεδιάδα ἐξικνουμένου γηλόφου μέχρι τοῦ δεσπόζοντος τῆς νοτιοανατολικῆς πλευρᾶς τῆς λίμνης Ἰωαννίνων βραχώδους ὕψωματος ἔταξε φρουρὰν μίαν διμοιρίαν μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ φυλάττῃ καὶ τὴν ἐκ τῆς λίμνης διὰ τῶν ὕψωμάτων πρὸς τὸ χωρίον Μάζι διερχομένην βατὴν ὁδόν. Τὸ κέντρον ἀποτελούμενον ἐκ δύο διμοιριῶν, ἔταξε πρὸ τοῦ χωρίου Μάζι καὶ εἰς θέσιν δεσπόζουσαν τοῦ χωρίου Ἀρδαμίτσας καὶ τῆς ἐκ τούτου πρὸς τὸ χωρίον Μάζι βατῆς ὁδοῦ, ὡς καὶ τῶν χαραδρῶν τῶν διαχωριζουσῶν τὴν θέσιν ταύτην ἐκ τῶν θέσεων, εἰς ἃς εὐρίσκετο τὸ δεξιὸν καὶ τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεως, τὸ δὲ ἀριστερὸν ἀποτελούμενον ἐκ τῆς ὑπολοίπου διμοιρίας ἔταξεν ἐπὶ τῆς κατωτάτης ὄφρους τοῦ λόφου τοῦ δεσπόζοντος τῆς διὰ τούτου διερχομένης βατῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἐκ τοῦ χωρίου Ἀρδαμίτσας καὶ τοῦ χανίου Λεύκας πρὸς τὴν Μονὴν Σωτήρος καὶ χωρίου Μάζι. Περὶ τὴν ἑσπέραν εἰς τὸ ἀριστερὸν ἀντικατέστησεν αὐτοὺς λόχος Ἰταλῶν Γαριβαλδινῶν, οὕτω δὲ τὴν νύκτα περιωρίσθησαν εἰς τὴν φρουρήσιν τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ.

27 Νοεμβρίου 1912.—Τὴν πρωτὴν παρατάξας ὁ Δαπόντες τὸν λόγον ὁμοίως τῇ προηγουμένη ἡμέρᾳ ἐκoinοποίησε πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν δι' ἀξιωματικοῦ του τὴν ἐνέργειαν ταύτην, ἔλαβε δὲ τὴν τιμὴν νὰ τύχῃ τῆς ἐγκρίσεώς του καὶ διετάχθη ὅπως τηρήσῃ πάσῃ θυσίᾳ τὴν θέσιν του. τὴν Περὶ 10 ὥραν π. μ. ἐδέχθησαν τοὺς πρώτους κανονιο-

βολισμούς τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ ἐκ τοῦ λόφου Καστρίτσα. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην διὰ φωνῶν ἐκλήθησαν ὅπως ἀνέλθωσιν ἐπὶ τῆς Μονῆς τοῦ Σωτήρος, μόλις ὅμως ἔφθασαν πρὸ ταύτης, ὁ ἐπιλοχίας Ζυμάρης ἐνεχείρισεν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ λόχου ἔγγραφον διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ ὅπως τηρήσῃ πάσῃ θυσίᾳ τὰς παρὰ τοῦ λόχου καταχομένους θέσεις, χωρὶς νὰ ἐπιχειρήσῃ νὰ κατέλθῃ εἰς τὴν πεδιάδα, εἰς ἣν προσεπάθουν οἱ Τούρκοι νὰ τοὺς παρασύρῳσιν. Κατόπιν τούτου διετάχθη ὁ λόχος καὶ ἐπανήλθε τροχάδην εἰς τὴν προτέραν αὐτοῦ παράταξιν· Μόλις εἶχον παραταχθῆ, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ σώματος Κεφάλας διεδίδασεν εἰς τὸν διοικητὴν Δαπόντεν διαταγὴν τοῦ στρατηγοῦ Πιπίνου Γαριβάλδη, ὅπως ἀνέλθῃ καὶ αὐθις εἰς τὴν Μονήν, ἀλλ' ὁ Δαπόντες εἶχεν ὠρισμένην ἔγγραφον διαταγὴν τοῦ ἀρχηγοῦ, διεδίδασε ταύτην πρὸς τὸν στρατηγὸν καὶ οὕτω παρέμεινεν ἐπὶ τῆς ὄφρυος τοῦ ὑψώματος πρὸ τοῦ χωρίου Μάζι, τὸ ἀριστερὸν τοῦ ὁποίου ἐφρούρει ἤδη δύναμις τοῦ ὑπὸ τὸν ἄγγλον ταγματάρχην Μπράουν σώματος, τὸ δὲ δεξιὸν τὸ πέραν τῆς χαράδρας ἐφρούρει δύναμις ἐκ τοῦ σώματος τῶν Ἰταλῶν Γαριβαλδινῶν. Ἡ ἔγγραφος διαταγὴ τοῦ Δαπόντε δὲν ἐπέτρεπεν ἐπίθεσιν καὶ διὰ τοῦτο παρέμειναν ἐν ἀμύνη μέχρι τῆς ἐσπέρας ὑπὸ τὸ σφοδρότατον πῦρ τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ βάλλοντος ἐκ τῆς πεδιάδος καὶ ἐκ τοῦ λόφου Καστρίτσης οὐ μόνον κατὰ τῶν ὀπισθεν αὐτῶν παραταχθέντων ὀρειβατικῶν πυροβόλων μας, ἀλλὰ καὶ δι' ὀμοβροντιῶν ἐναντίον των μετ' ἐξαιρετικῆς ὄντως εὐστοχίας.

Δύναται ἐν τούτοις νὰ ὑπεργφανεύεται ὁ Δαπόντες. διότι οἱ ἄνδρες τοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησίν του λόχου ἐπεδείξαντο μεγίστην ψυχραιμίαν καὶ εὐστάθειαν, καίπερ ἀπειροπόλεμοι, ἐνῶ αἱ ἐχθρικοὶ ὀβίδες ἐκρηγνυόμεναι ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν περιέλουον αὐτοὺς διὰ θραυσμάτων, πετρῶν καὶ χύματος, τραυματισθέντων καὶ τινων ἐκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου. Καὶ ὅμως διετήρησαν τὰς θέσεις των πεισιμόνως, ἀρξάμενοι πυρὸς κατὰ τοῦ ἐχθροῦ μόνον μετὰ μεσημβρίαν, ὅποτε ὁ ἐχθρὸς ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως νὰ ἀναρριχθῆ ἐκ τῆς βραχώδους ὄφρυος τῆς ἄνωθεν τοῦ χωρίου Ἀρδαμίτσης πρὸς τὰς θέσεις αὐτῶν. Τὸ εὐσταθὲς ἀπὸ 400 καὶ 300 μέτρων πῦρ τοῦ λόχου ἀπέκρουσε τὰς ἀποπείρας ταύτας τοῦ ἐχθροῦ. Καθ' ὅλην τὴν νύκτα διετήρησαν τὰς προφυλακὰς τοποθετήσαντες τοὺς ἀναγκαίους διπλοσκοπούς, τοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Μπράουν λόχου μὴ λαβόντος μέρος εἰς τὰς

προφυλακὰς καὶ ἐκτὸς 6—7 στρατιωτῶν τοῦ οὗς συμπεριέλαβον αἱ τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος λόχου. Καθ' ἑλπὴν τὴν νύκτα ὁ ἐχθρὸς τοὺς παρηνώχλει δι' ἀρχιῶν πυροβολισμῶν.

Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ λόχος ἔσχε τοὺς ἐξῆς τραυματίας: 1) Χριστοφιλογιάννην Παῦλον, 2) Ραϊμόνδον, 3) Γκέλην Ἐμ. καὶ 4) Μηλιώρη.

28 Νοεμβρίου 1912.—Τὴν πρωΐαν καὶ περὶ τὸ λυκαυγὲς ὁ ἐχθρὸς ἐκ τῆς ὀφρύος τοῦ ἄνωθεν τοῦ χωρίου Ἀρδαμίτσα λόφου, ἔπου κατὰ τὴν νύκτα εἶχεν ὀχυρωθῆ, προστατευόμενος ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, ἐπεχείρησεν ἐπανειλημμένως ἔπως ἀνέλθῃ ἐπὶ τῶν θέσεων τοῦ λόχου Δαπόντε, ἀλλὰ διὰ σφοδρατάτου πυρὸς ἀνέκοψαν οἱ ἄνδρες αὐτοῦ τὴν ἄνοδον καὶ ἐξηγάγκασαν αὐτὸν ἔπως παραμείνῃ ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων του μέχρι τῆς 12 τῆς μεσημβρίας, ὁπότε τοῖς διεδιδάσθη ἢ διαταγῇ τοῦ στρατηγοῦ Πιπίνου Γαριβάλδη περὶ ὑποχώρησεως. Ἄμα τῇ διαταγῇ ὁ διοικητὴς ἠρεύνησε τὰς πλησίον τῆς παρατάξεως οἰκίας τοῦ χωρίου, μήπως ὑπῆρχον στρατιῶται, δὲν εὔρεν δὲ εἰμὴ τὸν λοχίαν σαλπικητὴν Καβαλάρην Ἐλευθ. τὸν ὁποῖον διέταξε νὰ ἐξέλθῃ, διότι ἐπρόκειτο νὰ διαταχθῇ ἢ υποχώρησις τοῦ λόχου. Εἶτα περισυλλέξας τὸν ὄπλισμὸν καὶ τὰς ἀποσκευὰς τῶν τραυματιῶν καὶ φονευθέντων ὡς καὶ τὸν τραυματισθέντα λοχίαν Λουκίδην καὶ τὸν νεκρὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Χαϊδεμενάκη, τῶν λοιπῶν τραυματιῶν μεταφερθέντων εὐθὺς μετὰ τῶν τραυματισμένων εἰς τὸ Νοσοκομεῖον δι' ἀνδρῶν τοῦ λόχου, καὶ ἐν πλήρει τάξει, τεθεῖς ὡς οὐραγὸς πρὸς ἐνθάρρυνσιν τῶν ἀνδρῶν, ἐπὶ τῆς ἀνωτάτης ὀφρύος τοῦ λόφου μεθ' ἑλοῦς τοὺς κανονισολισμοὺς τοῦ ἐχθροῦ. Φθάσαντες εἰς ὃ σημεῖον ἢ ἀπὸ τὸ Χάνι τοῦ Καμπέρ-ἀγά ὁδὸς διασχίζεται πρὸς τὸν Ναὸν τοῦ Σωτήρος καὶ πρὸς τὸ χωρίον Μάτζι, εὔρε τὸν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ λόχου τοῦ Δοξογιάννη μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν τοῦ λόχου, σπεύσαντας εἰς τὴν μάχην ἐκ Γρεβενῶν ἔπου εἶχαν σταλῆ πρὸς μεταφορὰν πυρομαχικῶν.

Οὗτος ἤδη ἀνεκοίνωσε διαταγὴν ἔπως ἀπολουθῆσουν τὸ ὑποχωρήσαν ἤδη σῶμα πρὸς τὸ χάνι Καμπέρ-ἀγά. Καίτοι στερούμενοι φυσικῶν, καίτοι αἱ εἰς τὸ ἀριστερὸν καὶ τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεως λόχοι τῶν ἰταλῶν Γαριβαλδινῶν εἶχον ἐγκαταλείψει ἀπὸ πρωΐας τὰς θέσεις των, ἐκτὸς τοῦ ὑπὸ τὸν κ. Μπράου ταγματάρχην λόχου, ὅστις παρέμεινε μὲν μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ λόχου Δαπόντε, οὐδὲ-

λως ἔμως ἔλαβε μέρος, ἐκτός ἐλαχίστων ἀνδρῶν, κατὰ τὴν διήμερον μάχην παραταχθεὶς εἰς θέσεις μὴ ὁρατὰς ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐν τούτοις ὁ λόχος Δαπόντε παρέμεινεν ἀκίνητος καθ' ἑλλην τὴν διάρκειαν τῆς μάχης καὶ κατὰ τὴν ὑποχώρησιν, δεῖξας διαγωγὴν ἀξίαν παντὸς ἐπαίνου.

α') Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς διήμερου μάχης ὁ διοικητὴς περιέτρεχεν ἀπὸ τοῦ ἐνὸς ἄκρου εἰς τὸ ἕτερον τῆς παρατάξεως, ἐπιβλέπων, ἐμψυχῶνων καὶ ἐνθαρρύνων τοὺς ἀνδρας, πρὸς δὲ κανονίζων τὰ κλεισιολόγια ἀναλόγως τῶν ἀποστάσεων καὶ ἀποτρέπων τοὺς πέραν τῶν 600 μέτρων πυροβολισμούς, τοσοῦτο μᾶλλον καθ' ἕσον εἶχον ἔλλειψιν φυσιογύων. Ἐπίσης ἔρθιοι παρέμειναν διαρκῶς, μεγάλως συμβάλλοντες καὶ οὗτοι εἰς τὴν ἐμψύχωσιν τῶν ἀνδρῶν, ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Καρβούνης Νικόλαος, ὁ ἐπιλοχίας Βραχνὸς Σταύρος καὶ οἱ λοχῖαι Βενιέρης Διον., Ἀγγελόπουλος Βασίλ., Παππαγιαννόπουλος, Κατελάνος, καὶ ὁ στρατιώτης Τσακαλάκας, μνήμονες πρὸς τὰς παραδόσεις τῶν Γαριβαλδινῶν καὶ μὲ καταφανῆ τὸν ἐνδοξὸν ἐρυθρὸν χιτῶνα παρ' ἕλον τὸν σφοδρὸν πυροβολισμὸν καὶ τὰς ὁμοβροντίας τῶν πυροβόλων τοῦ ἐχθροῦ, ὧν αἱ δόξιδες ἐξεργηγύνοντο πέριξ καὶ ἀνωθεν τῶν κεφαλῶν των.

β') Κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην ἔσχε τὰ ἐξῆς ἀπωλείας φονευθέντας

- 1) Χαϊδεμενάκη Ἰωάν. ἀνθυπολοχαγόν,
- 2) Μπιρμπάκον σαλπικτήν,
- 3) Μῶρον Ἀναστ. καὶ 4) Κορνελάκη στρατιώτας. Τραυματισθέντας
- λοχίας 1) Λουκίδη Κ., 2) Δαμπρόπουλον Χρ., 3) Συργιαννάκη Δημ., 4) Παππαγιαννόπουλον, 5) Μιχαλόπουλον, 6) Σῶχον Ἰωάν. δεκανέα, 7) Ἀλικάκον, 8) Πάλην, 9) Τεμπονέραν καὶ 10) Λήτην στρατιώτας.

Φθάσαντες εἰς χάνι Καμπέρ-Αγᾶ ἐνεταφίασαν τὸν νεκρὸν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Χαϊδεμενάκη, ἀποδώσαντες αὐτῷ τὰς τελευταίας τιμάς. Ἐκεῖ συνενωθέντες μετὰ τμημάτων τῶν λοιπῶν λόχων, ἐδάδισαν κατόπιν διαταγῆς πρὸς τὸ Μέτσοβον καὶ περὶ τὴν 8ην ὥραν μ. μ. ἔφθασαν ἀποτελοῦντες τὴν ὀπισθοφυλακὴν, εἰς τὰ ὑψώματα τὰ πρὸ τοῦ χωρίου Λιάπι, εἰς ἃ καὶ διενυκτέρευσαν. Τὸν τραυματίαν Λουκίδη, λοχίαν τοῦ λόχου, ἀπέστειλαν εἰς Μέτσοβον διὰ μεταγωγικοῦ τοῦ λόχου καὶ τῆ συνοδείᾳ ἀνδρῶν, τὸν δὲ τραυματίαν ἐπιλοχίαν Φωτεινόπουλον, εὐρόντες καθ' ὁδόν, μόλις διέβησαν τὸ ποταμὸν Μπαλντούμαν, μετέφεραν ἐπὶ φορείου δι' ἀνδρῶν τοῦ λόχου.

29 Νοεμβρίου 1912.—Τὴν ἐγδόγην π. μ. ὥραν ἀνεχώρησαν καὶ

διελθόντες διὰ τοῦ χωρίου Πέτρας, ἔνθα ἀφῆκαν τὸν τραυματίαν ἐπιλοχίαν Φωτεινόπουλον, ὑπὸ τὴν ἐπίδλεψιν τοῦ λοχίου τοῦ λόχου Βενιέρη, καὶ ἀφίκαντο εἰς τὸ χωρίον Κοσοβίτσα τὴν 4τὴν μ. μ. ἔνθα καὶ διενυκτέρευσαν.

30 Νοεμβρίου 1912.—Τὴν 9τὴν ὥραν π. μ. ἀνεχώρησαν ἐκ Κοσοβίτσας καὶ ἐφθασαν εἰς Μέτσοβον τὴν 3 ὥραν μ. μ. καὶ καυηυλίσθησαν εἰς διαφόρους ἐκεῖ οἰκίας.

1—17 Δεκεμβρίου 1912.—Παραμονὴ εἰς Μέτσοβον.

18 Δεκεμβρίου 1912.—Λαθῶν ὁ Δαπόντες ἀδειαν εἰκοσαήμερον δι' Ἀθήνας, παρέδωκε τὴν διοίκησιν τοῦ λόχου διαταγῇ τοῦ ἀρχηγοῦ εἰς τὸν ταγματάρχην Καμιζέλην.

Σημειωτέον δὲ ὅτι αἱ σχετικῶς ἄρισται αὐταὶ ἐπιτυχίαι τοῦ λόχου Δαπόντε ἐπετεύχθησαν, ἂν καὶ ὁ λόχος τῷ εἶχε παραδοθῆ ἄνευ μητρόφου τῆς δυνάμεως αὐτοῦ καὶ μὲ ἀκαταρτίστους τὰς διμοιρίας, ἕπερ ἐν τούτοις κατωρθώθη ἐντὸς 4 μόνον ἡμερῶν· κατὰ τὰς πορείας ἐδίδασκεν εἰς τοὺς ἄνδρας τὴν χρῆσιν τοῦ κλεισιοσκοπίου καὶ τὸν χειρισμὸν τοῦ ὄπλου, παρατηρήσας ὅτι δὲν εἶχον γνῶσιν τούτων· καίτοι δὲ ἔχοντες ὡς μεταγωγικὰ μόνον τὰ ἀρχικῶς δοθέντα αὐτοῖς 4 τοιαῦτα, ὡς συμμορφωθέντες ἐντολῇ τοῦ Ἀρχηγοῦ ὅπως μὴ ἐπιτάσσουν ζῶα ἐκ τῶν χωρίων καὶ καθ' ὁδὸν, ἐν τούτοις κατώρθωσαν ἕπως οἱ ἄνδρες τοῦ Λόχου μὴ στερῶνται, κατὰ τὸ δυνατόν, τροφῶν. "Ἄμα τῇ ἀφίξει των εἰς χωρία καὶ πόλεις, ἡ πρώτη των φροντίς ἦτο νὰ εὐρίσκωσι κατάλληλα καταλύματα διὰ τοὺς ἄνδρας καὶ ὅσον τὸ δυνατόν παρακείμενα ἀλλήλους, ἵνα εἰς πᾶσαν περίστασιν εὐρίσκεται συγκεντρωμένος ὁ λόχος καὶ μετὰ τοῦτο ἐφρόντιζον διὰ τὰ ἴδια των καταλύματα. Ὅσάκις ὁ λόχος ἐστερεῖτο τροφῶν ἐπαρκῶν, ἀπέφευγον νὰ κάμωσι χρῆσιν ἰδίας προμηθείας, ἵνα δίδουν εἰς τοὺς ἄνδρας τὸ παράδειγμα τῆς ἐγκαρτηρέσεως. Τακτικώτατα ἐπλήρωναν τοὺς ἄνδρας, ὅσάκις τοῖς ἐχορήγει ἢ ἐπιμελητεία χρήματα. Ἐνέπνευσαν δὲ εἰς τοὺς ἄνδρας τὴν τυφλὴν καὶ μέχρι θανάτου ὑπακοὴν εἰς τὰ κελεύσματα τοῦ Ἀρχηγοῦ καὶ τὸν σεβασμὸν τῆς ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας τῶν κατοίκων, ἀνεξαρτήτως θησκειύματος. Ἐν γένει ἐπραξαν πᾶν ὅ,τι ἦτο δυνατόν ὅπως ὁ λόχος ἀποθῆ πειθαρχικῶς, πρόθυμος καὶ ἀμέτοχος πάσης παρεκτροπῆς. Εἰς πάντα ταῦτα σπουδαίως συνέβαλον οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ τινες

τῶν ὑπαξιωματικῶν τοῦ λόχου καὶ ἰδίᾳ οἱ ἀνθυπολαχαγοὶ Καρβούνης καὶ Δοξογιάννης καὶ οἱ ὑπαξιωματικοὶ Βενιέρης, Ἀγγελόπουλος καὶ Κατελάνος.

Γενικὴ δρᾶσις τῶν ἐρυθροχιτώνων.

Σ. Σ.—Τὰς κατωτέρω λεπτομερείας τὰς περιλαμβάνομεν, ἐν περιλήψει, ἐκ τῶν ἀνακοινωθέντων εἰς τὴν «Ἑλληνικὴν ἐπιθεώρησιν» ὑπὸ τοῦ κ. Δ. Μπαρδοπούλου ταγματάρχου τῶν ἐρυθροχιτώνων.

«Ἡ νίκη τῶν Γαριβαλδινῶν εἰς τὸ Ἴσδορον ἦτο τελεία. Ἄφ' οὗ ἐφρόνευσαν ὄχι ὀλίγους ἐκ τῶν ἐνόπλων χωρικῶν, συνέλαβον πολλοὺς κίχμακλώτους καὶ ὑπὸ τῆς ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης τῶν περιστάσεων ὠθοῦμενοι κατέστρεψαν τὸ ἄγριον αὐτὸ χωρίον ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον. Φαίνεται δὲ ὅτι εἰς αὐτὸ ὑπῆρχον μεγάλαι ἀποθήκαι πυρομαχικῶν, διότι ἐπὶ ἡμέρας ἠκούοντο αἱ ἐκπυροσκοροτήσεις αἱ προερχόμεναι ἀπὸ τὰ καίόμενα πυρομαχικά. Ἡ καταστροφὴ τοῦ χωρίου αὐτοῦ, τὸ ὅποιον ἦτο διαρκῆς κίνδυνος τῶν πέριξ χριστιανῶν, ἐπανηγυρίσθη ζωνρῶς ὑπὸ τῶν Κοζανιτῶν καὶ τῶν κατοίκων τῶν πέριξ χωρίων. Ἦτο μία διαρκῆς ἐνέδρα κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στρατοῦ καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πληθυσμῶν καὶ δικαίως θερμαὶ ἀνεπέμφθησαν ἀπ' ἐκκλησίας εἰς τὸν Ὑψιστον δεήσεις διὰ τὴν ταχίστην ἐξόντωσίν του. Μετὰ τὴν ἐπιτυχίαν αὐτὴν διηυθύνθησαν εἰς Κοζάνην ὅπου παρέμειναν ἐπὶ διήμερον πρὸς ἀνάπαυσιν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐντολὴ τῆς Α. Β. Γ. ἀντικαθίστατο ὁ Μέγαρχος Μαθιόπουλος ὑπὸ τοῦ Γεννάδη καὶ διαταγὴ ἐστάλη εἰς τὸ Σῶμα τῶν Γαριβαλδινῶν νὰ κανονίσῃ τὴν θέσιν του ἐν σχέσει πρὸς τὰ τακτικὰ σώματα τοῦ στρατοῦ. Οὕτως ἡ φάλαγξ τῶν χιλιῶν ἀπετέλεσε μέρος μικτοῦ ἀποσπάσματος —ἐκ Γαριβαλδινῶν, εὐζώνων καὶ πυροβολικοῦ—ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Ἡπίτου.

»Μετὰ τοῦτο ἔλαβον διαταγὴν νὰ μεταβῶσιν εἰς Σιατίστην. Ἐφθασαν ἐκεῖ ἑνωρὶς καὶ καθ' ἣν ἡμέραν ἐγένετο ἡ μάχη τῆς Σιατίστης, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔπεσαν πολλοί, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἀλησμόνητος Χατζηγιαννάκογλου, ὁ Καπιτσίνης καὶ ἄλλοι. Τοῦ Σώματος εἶχε προηγηθῆ ὁ Ρώμας, ὁ ὁποῖος καὶ ἔλαβε μέρος εἰς τὴν μάχην. Τὸ ἑσπέρας τῆς ἰδίας ἡμέρας κατέλαβον τὰς θέσεις των καὶ τὴν ἐπομένην πρωτὰν ἐπιχειρήσας μάχης ἠτοιμάσθησαν νὰ συμμετάσχουν. Ἡ Ἑλληνικὴ παράταξις εἶχε πρὸ αὐτῆς τὸν Ἀβδουλάχ, ἔχοντα ὑπὸ τὰς δια-

ταγὰς τοῦ 2000 ἀνδρας καὶ πυροβόλα. Τὰ μυδραλιοβόλα διατάχθησαν νὰ πλησιάσουν ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς ἀριστερᾶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγοῦσης ἀπὸ Σιατίστης εἰς Λιαψίσταν, καὶ ἀφ' οὗ ἔλαβον τὰς θέσεις των ἔλα τὰ σώματα, ἐκλήθη ὑπὸ τοῦ Ρώμα ὁ Ἡπίτης, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσπάσματος, διὰ νὰ ἀναλάβῃ τὴν διεύθυνσιν τῆς μάχης καὶ διατάξῃ τὴν ἐναρξιν τοῦ πυρός. Ἔσπευσεν ἐκεῖ ὁ Ἡπίτης, ἀλλ' εὐθὺς ἀμέσως, κατόπιν ἀναγνωρίσεως, ἀνηγγέλθη ἔτι ὁ Ἀβδουλλάχ ἀπέσυρε τὰ στρατεύματά του τραπεὶς εἰς φυγὴν. Οὕτω τὰ σώματα ἀπεσύρθησαν εἰς τὴν ἐπισταθμίαν καὶ παρέμειναν μόνον τμήματα προφυλακῶν. Τὴν ἐπομένῃν τὸ Σῶμα τῶν Γαριβαλδινῶν ἔλαβεν ἐντολὴν παρὰ τοῦ Ἡπίτου—ἐκτελοῦντος διαταγὰς τοῦ Διαδόχου—νὰ ἀναχωρήσουν διὰ νὰ καταλάβουν τὰ Τουρκικὰ χωρία Κρίφσκη, Σούμπινο, καὶ Τσοῦρφλι (τὸ τελευταῖον ἢ πατρις τοῦ περιβοήτου Μπεκὴρ Ἀγᾶ), ἐπεφορτίζοντο δὲ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν γέφυραν Παναρέτι ἐπὶ τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ Λιαψίστης—Γρεβενῶν. Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς Μπαρδόπουλος ἔλαβε τὴν πληροφορίαν ἔτι εἰς τὸ Κρίφσκη ὑπῆρχον 980 ὄπλοφόροι Τούρκοι. Τὸ σῶμα ἐδάδισε προφυλακτικῶς. Οὐδεμίαν ἔμως ἀντίστασιν εὔρε. Τὸ Σούμπινο κατελήφθη ὑπὸ τοῦ βου λόχου, τὸ Κρίφσκη διὰ 3 λόχων καὶ τὸ Τσοῦρφλι διὰ τῶν ὑπολοίπων. Οἱ κάτοικοι ὑπεδέχθησαν τοὺς ἐλευθερωτὰς τῶν Γαριβαλδινῶν με σιμῆας καὶ ζητωκραυγὰς. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐμφανίζεται ὁ ἀσύλληπτος Μπεκὴρ Ἀγᾶς καὶ διατάσσεται τὸ σῶμα νὰ κατευθυνθῇ εἰς Γρεβενὰ πρὸς καταδίωξίν του.

»...Τὸ σῶμα ἀπὸ Γρεβενῶν μέχρι Μετσόδου ἐξετέλεσε τὴν σπουδαιότεραν αὐτοῦ ἀποστολὴν. Συμμορίαι ἐξ Ἀλβανῶν καὶ Ρουμανιζόντων ἐλεγλάτουν τὰ Ἑλληνικὰ χωρία, κατέστρεφον τὰς περιουσίας τῶν κατοίκων καὶ ἐπροξένουν εἰς αὐτοὺς ἀνηκούστους συμφορὰς. Ὅλα αὐτὰ τὰ κακοποιὰ στοιχεῖα τὰ ἐξεκαθάρισαν οἱ Γαριβαλδῖνοι λόχοι ἐντὸς τριῶν ἡμερῶν. Τρεῖς ἡμέραι ἤρκεσαν διὰ νὰ ἐξαφανίσωσι κάθε ἔχνος τῶν ἐπιδρομῶν αὐτῶν καὶ νὰ ἐξασφαλίσωσι τὴν ζωὴν, τὴν τιμὴν καὶ τὴν περιουσίαν εἰς ἀμιγεῖς Ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς τῆς ὑπαίθρου Ἡπειρωτικῆς χώρας. Ἡ τρομασμένη Ἑλληνικὴ ψυχὴ ἀνελάμβανε θάρρος καὶ ἐδέχετο με δάκρυα χαρᾶς τοὺς ἀνδρείους ἐρυθροχίτωνας, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς ἐμφανίσεώς των ἐπροξένουν τὴν ἐντύπωσιν μεγαλειτέρων δυνάμεων, διὰ τῶν ὁποίων ἐνέπνεον τρόμον εἰς τοὺς ἐχθροὺς καὶ θάρρος καὶ πεποίθησιν εἰς τοὺς ἡμετέρους. Ἐβάδι-

ζον κατὰ λόχους ἐφ' ἐνὸς ζυγοῦ καὶ ἕκαστος λόχος εἶδεν ἰδέαν τῆς εἰσόδου συντάγματος ἀντὶ τῆς ὀλιγαριθμοῦ δυνάμεως τῶν λόχων.

» Ἡ μετάβασις ἀπὸ Γρεβενῶν εἰς Μέτσοβον δὲν ἐγένετο παρ' ὄλου τοῦ σώματος τῶν 6 λόχων. Ἡ ἀναχώρησις ἐγένετο βαθμηδόν. Τελευταῖος ἔφυγεν ἐκ Γρεβενῶν ὁ ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Γιοβάννην βὸς λόχος. Τινὲς τῶν ἀνδρῶν τοῦ λόχου ἔπεσαν εἰς ἐνέδραν. Εἰς τὸ χωρίον Μεγάλον Σερῖνι εἶχον ὀχυρωθῆ ὑπὲρ τοὺς 100 Τοῦρκοι καὶ ἐπυροδόλουν κατὰ τῶν Ἑλλήνων Γαριβαλδινῶν. Δὲν ὑστέρουσι δὲ εἰς πολεμικὸν μένος καὶ αὐταὶ αἱ χανούμισσαι τοῦ χωρίου. Ὀπλισμένοι εὐρίσκοντο παρὰ τὸ πλευρὸν τῶν ἀνδρῶν των καὶ μὲ τόλμην ἡμύοντο πυροβολοῦσαι κατὰ τῶν ἡμετέρων. Ἀκάθεκτοι ὤρμησαν οἱ Γαριβαλδῖνοι τοῦ Γιοβάνη κατὰ τοῦ χωρίου καὶ τῶν ὑπερασπιστῶν του. Ἐφρόνουσαν τριάκοντα ἐξ αὐτῶν, τοὺς δὲ λοιποὺς ἔκαυσαν, ὡς καὶ τὰς οἰκίας των, φονευθέντων δύο ἐκ τῶν ἡμετέρων καὶ δέκα τραυματισθέντων. Ἡ καθ' ἕλα τὰ σημεῖα εὐεργετικὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ δράσις τῶν Γαριβαλδινῶν ἐνέπνεεν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς καταταρρανομένους ἑλληνικοὺς πληθυσμοὺς καὶ οἱ χωρικοί, ἀφου ἐξήντλουν κάθε ἄλλο μέσον διαμαρτυρίας, ἔκλειον διὰ νὰ κατορθώσουν νὰ τοὺς κρατήσουν πλησίον των. Τὸ καθήκον ἕως τοὺς ὠδήγει πάντοτε ἐμπρός.

» Ἄμα τῇ ἀφίξει των εἰς Μέτσοβον ὑπέβαλον τηλεγραφικὴν ἔκθεσιν τῆς μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης δράσεώς των εἰς τὴν Κυβέρνησιν, τὸν Διάδοχον καὶ τὸν Σαπουτζάκην. Μετὰ δύο ἡμέρας τὸ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ στρατηγοῦ Γαλιβάρδη σῶμα ἔφθανεν εἰς τὸ Μέτσοβον καὶ μέσον Τρικκάλων, Καλαμπάκας καὶ Μαλακασίου καὶ συνηνοῦτο μετὰ τῶν Ἑλλήνων Γαλαβαλδινῶν. Τότε ἐφθασεν ἐκεῖ καὶ ὁ συνταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ Ματθαίουπουλος, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν ἀρχηγίαν τῶν ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Μήτσαν σωματίων (δύο τάγματα πεζικοῦ καὶ μία λυομένη πυροβολαρχία). Ἐπίσης ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ Μήτσα ἐτέλουν πολυάριθμοι ἀντάρται, οἱ ὁποῖοι εἶχον ρητὴν διαταγὴν νὰ ὑπακούουν τυφλῶς εἰς τοὺς ἀρχηγούς, ἄλλως θὰ ἀφωπλίζοντο καὶ θὰ ἀνεκαλοῦντο. Οἱ Γαριβαλδῖνοι ἐστάλησαν καὶ αὐτοὶ ἐκεῖ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἀνωτέρω δυνάμεων. Τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τοῦ σώματος τὴν εἶχεν ἀναθέσει ἡ Κυβέρνησις εἰς τὸν στρατηγὸν Σαπουτζάκην. Αὐτοὶ εἶχον ἐντολὴν νὰ συνεργάζωνται μὲ τὰ ὑπὸ τὸν

Ματθαιόπουλον σώματα. Ἐν τῷ μεταξύ τὰ ἀρχηγεία τοῦ στρατοῦ Μακεδονίας καὶ Ἠπειροῦ ἀπεφάσισαν νὰ ἐνισχύσουν ἐπὶ πλέον τὰς συγκεντρωθείσας ἐκεῖ δυνάμεις καὶ διέταξαν τὸν Ἠπίτην διαμένοντα εἰς Γρεβενὰ νὰ μεταβῇ εἰς Μέτσοβον ἐπὶ κεφαλῆς 3 ταγμάτων. Ἡ πρὸς αὐτὸν διαταγὴ ὠρίζε νὰ σπεύσῃ νὰ ἐνωθῇ μετὰ τῶν ἄλλων σωμάτων. Γενικὴ δὲ διαταγὴ τοῦ ἀρχηγοῦ Σαπουντζάκη πρὸς τὸν στρατηγὸν Γαριβάλδην, Ματθαιόπουλον καὶ Ἠπίτην ὠρίζε δράσιν ἀπὸ κοινοῦ πρὸς κατάληψιν τοῦ περιμαχήτου Δρίσκου καὶ ἐπιθέσιν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ στρατηγὸς Γαλιβάλδης τὴν 23 Νοεμβρίου ἐξέδωκε διαταγὴν πρὸς τὸν Ρώμαν, δι' ἧς τὸν διέτασεν ὅπως μετὰ τοῦ ὑπ' αὐτὸν σώματος ἀναχωρήσῃ τὴν 24 Νοεμβρίου ἐκ Μετσόβου καὶ τὸ ἐσπέρας τῆς 25 ἰδίου μηνὸς εὑρεθῇ εἰς θέσιν τοιαύτην φθάνων ἐκεῖ, ὥστε νὰ δύναται νὰ προσβάλῃ τὰ ὕψωματα Δρίσκου καὶ Λιγκιάδες.

» Ἡ Γενικὴ διαταγὴ τοῦ Σαπουντζάκη πρὸς τοὺς Σωματάρχας Ματθαιόπουλον καὶ Ἠπίτην περιεῖχε τὸ αὐτὸ ἀντικείμενον, τὰς αὐτὰς ὁδηγίας. Καὶ διετάσσοντο ὁ μὲν Ἠπίτης νὰ ταχθῇ δεξιόθεν τῶν Γαριβαλδινῶν, ὁ δὲ Ματθαιόπουλος ἀριστερόθεν αὐτῶν.

» Ἡ τελευταία παράγραφος τῆς διαταγῆς Σαπουντζάκη ἔλεγε νὰ μὴ δεχθῶσι διαπραγματεύσεις περὶ παραδόσεως τῶν Ἰωαννίνων.

» Ὁ ἀρχηγὸς Ρώμας ἐπόμενος εἰς τὴν διαταγὴν τῆς 23ης Νοεμβρίου ἀνεχώρησε μετὰ τοῦ σώματός του τὴν πρωτὰν τῆς 24ης ἐκ Μετσόβου καὶ διὰ Κουνοβίτσας, Πέτρας καὶ Λιάπη ἐφθασε τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὕψωμάτων Δρίσκου, Γιδοτζᾶ καὶ Λιγκιάδων. Ἐστάθμευσεν εἰς Χάνι Καμπέραγα δεξιόθεν τοῦ Λιποτάμου Μπαλντούμα. Εἰς τὸν Ἐπιτελάρχην Μπαρδόπουλον ἐδόθησαν αἱ πληροφορίες ὅτι τὸ ὕψωμα Δρίσκου κατέχεται ὑπὸ τουρκικῆς δυνάμεως περίπου ἐνὸς τάγματος καὶ ὅτι ὁ ἐχθρὸς εἶνε κατεσκευασμένος εἰς πενήκοντα περίπου σηνάς. Ἐπίσης τὸν ἐπληροφόρησαν ὅτι ἡ δύναμις ἢ διαμένοντα εἰς Λιγκιάδες εἶχε κατευθυνθῆ πρὸς τὸ Λυκόστομον, ὁ δὲ ἐχθρικός στρατὸς ὁ διαμένων εἰς Λεσκοβίτσι εἶχε κατευθυνθῆ πρὸς Κόνιτσαν, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχον συγκεντρωθῆ 2500 περίπου Τούρκοι στρατιῶται μετ' ἀναλόγων πυροβόλων καὶ 300 ἵππέων.

» Κατόπιν τῶν πληροφοριῶν αὐτῶν συνήλθον τὸ ἐσπέρας αἱ ἀρχηγοὶ τῶν Γαριβαλδινῶν εἰς πολεμικὸν συμβούλιον, κατὰ τὸ ὅποιον ἀπε-

φρασίσθη νὰ γίνῃ ἐπίθεσις κατὰ Δρίσκου καὶ Λιγκιάδων, ἀμέσως τὴν αὐτὴν νύκτα. Ἡ ἀπόφασις τῆς ἀμέσου ἐπιθέσεως κατὰ τῶν θέσεων αὐτῶν ἀπέρρευσε ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐκ τῆς διαταγῆς τοῦ Σαπουντζάκη γνωρίζοντος ὅτι τὴν πρωΐαν τῆς 26 Νοεμβρίου θὰ ἐγένετο γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἰωαννίνων ἐξ ὅλων τῶν σημείων καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς σκέψεως ὅτι ἐὰν ἔμενον καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 26 εἰς τὸ Χάνι Καμπέραγα καὶ τοὺς ἔδλεπον οἱ φρουροῦντες τὸν Δρίσκον θὰ ἐνίσχυσον τὰς θέσεις των καὶ θὰ ἐζήτησαν ἐπικουρίας ἐκ τῶν ἐγγύτατα εὐρισκομένων στρατευμάτων μεταξὺ Δρίσκου-Καστρίτσης-Μπιζάνι-Ἰωαννίνων. Πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς γενναίας ταύτης ἀποφάσεως προέβησαν εἰς τὴν ἐκλογὴν ἐκ τοῦ ὅλου σώματος 50—60 ὀπλιτῶν μετὰ τῶν ἀναλόγων ὑπαξιωματικῶν ἐκ τῶν ἀρίστων, τοὺς ὁποίους ἔθεσαν ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Παληούρα. Ἐδόθησαν εἰς αὐτὸν διαταγαὶ καὶ ὁδηγίαι ὅπως ἀναχωρήσῃ τὸ μεσονύκτιον καὶ μεταβῇ εἰς χωρίον Γιουβουρτζᾶ. Ἄμα τῇ ἐκεῖ ἀφίξει του διετάχθη νὰ παραλάβῃ τὰ ἀρμόδια πρόσωπα καὶ νὰ βαδίσῃ κατὰ τοῦ ἐν κατασκηνώσει εὐρισκομένου ἐχθρικοῦ τάγματος. Ἐπίσης διετάσσετο νὰ προβῇ εἰς αἰρηνιδισμὸν κατὰ τῶν Τούρκων καταपुरοβολῶν αὐτοὺς καὶ λαμβάνων συγχρόνως μὲ τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἄνδρας θέσεις τοιαύτας, ὥστε νὰ δύναται νὰ παραταχθῇ πρὸς μάχην τὸ κατόπιν ἐρχόμενον πρὸς βοήθειάν του σῶμα. Ἐπίσης διετάχθη ὁ ταγματάρχης Μπαρδόπουλος ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ τρίτου, πέμπτου καὶ δευτέρου λόχου νὰ βαδίσῃ διὰ Γιουβουρτζᾶς μὲ τὴν ἐντολὴν ὅπως ταχέως ἀναλάβῃ καὶ περατώσῃ ὅσα ἀνετέθησαν εἰς τοὺς προπορευθέντας ἄρτι ἐξήκοντα περίπου ἄνδρας, ἀπεφασίσθη δὲ νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ Ρώμας ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ πρώτου, ἕκτου καὶ τετάρτου λόχου πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν προπορευθέντων σωματίων.

Ἐπράγματι ὁ Παληούρας ἐξεκίνησε μὲ τοὺς ἄνδρας του πρὸς ἐκτέλεσιν τῶν ἀποφασισθέντων καὶ τὴν πρωΐαν τῆς 26 ἤκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ κατὰ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου. Οἱ Τούρκοι ἀμέσως ἀνταπεκρίθησαν καὶ ἡ μάχη ἤρchiσε. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ ὑπὸ τὸν Μπαρδόπουλον τμήμα εἶχε διέλθῃ τὸ χωρίον Γιουβουρτζᾶ. Ἐσπευσε οὗτος πρὸς τοὺς πυροβολισμοὺς μετὰ τοῦ τρίτου καὶ πέμπτου λόχου ἀκολουθούντων καὶ τῶν δύο ὑπασπιστῶν τοῦ ὑπολοχαγοῦ Σκορδαρᾶ καὶ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Σταματίου. Τὸν δεῦτερον λόχον ὑπὸ

τὸν ὑπολοχαγὸν Ματζουράνην διέταξεν ὅπως καταλάβῃ τὴν στενωπὸν Γιοδουρτζᾶς-Λιγκιάδων πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ὄρους Μιτσικέλι (Τόμαρον).

» Ὁ τρίτος καὶ πέμπτος λόχος διατάχθησαν ὅπως βαδίσουν πρὸς τὰ ἔμπρὸς καὶ κατακυροβολήσουν τοὺς παραταχθέντας καὶ πυροβολούντας Τούρκους ἀπὸ τῶν ὑψωμάτων Δρίσκου, Βίγλας καὶ Τουφεκλήθρας (τοῦ κυριωτέρου ὑψώματος). Ἦλθεν ἡ κρίσιμος στιγμή τῆς ἐφόδου καὶ ὁ Μπαρδόπουλος διέταξε τὸν μὲν Σχορδαρᾶν νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ μετὰ τοῦ σαλπικτοῦ Φωκᾶ διὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν τῆς ἐφόδου, τὸν δὲ Σταματίου νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του μετὰ τὴν ἐντολήν νὰ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ πεδίον τῆς μάχης τὸν ἀρχηγὸν Ρώμαν ἐρχόμενον ἐπὶ κεφαλῆς τῶν λόχων τοῦ ἀμέσως ὀπισθέντων.

» Ὁ Μπαρδόπουλος ἐν τῷ μεταξὺ ἐπροχώρησεν εἰς τὴν θέσιν τὴν εὐρισκομένην μετὰ τὴν Βίγλας καὶ τῶν ἄνωθεν ὑψωμάτων τῆς Μονῆς Σωτήρος καὶ τῶν πυροβολούντων ἀνδρῶν τοῦ τρίτου καὶ πέμπτου λόχου, ἀπέστειλε δὲ τὴν αὐτὴν στιγμήν σημεῖωμα πρὸς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Βραχνὸν ὅπως προχωρήσῃ καὶ οὕτως συμπαρασύρων καὶ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, τὸν δὲ ὑπολοχαγὸν Χατζηκυριάκον διέταξεν ὅπως διευθύνῃ τὴν δεξιὰν πτέρυγα τῆς παρατάξεως. Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Βραχνὸς μετὰ μεγάλου τμήματος ἐφθασε ξιφήρης ζητῶν ὀδηγίας, διατάχθη δὲ νὰ κατευθυνθῇ πρὸς τὴν Βίγλαν, τὴν ὁποίαν μετ' ὀλίγων οἱ γενναῖοι Γαριβαλδῖνοι κατελάμβανον. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐφθανε μετὰ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν ἐφιππος καὶ ὁ Ρώμας σπεύδων καὶ οὕτως πρὸς κατάληψιν τῆς Βίγλας. Ἡ ἐπίθεσις τῶν δύο λόχων καὶ ἡ ἐμφάνισις τῆς ὑπὸ τὸν Ρώμαν δυνάμεως ἠνάγκασε τοὺς ἐχθροὺς νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν πρὸς τὴν πεδιάδα κατευθυνόμενοι εἰς Ἰωάννινα. Ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ κατεδιώχθησαν ἐπ' ἀρκετὸν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, οἱ ὅποιοι ἐπιστρέψαντες κατέλαβον τὰς ἐχθρικὰς σκηνὰς συγκεντρωθέντες ἐκεῖ.

» Κατόπιν τῆς νίκης αὐτῆς ἔλαβον πρόνοιαν πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς καταληφθείσης τοποθεσίας καὶ διὰ μὲν τοῦ βου λόχου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Γιολάνην κατελήφθη τὸ ἀριστερὸν μέτωπον τῆς παρατάξεως ὑψώματα Μονῆς Τζούρας, διὰ δὲ τοῦ 4ου λόχου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν καθηγητὴν Κονδύλην ὁ λόφος τῆς Τουφεκλήθρας.

» Ὁ λόφος Τουφεκλήθρας, βορείως τοῦ ὁποίου ἔκειντο αἱ τουρκικαὶ σκηναί, κανελήφθη ὑπὸ τοῦ 1ου λόχου ὑπὸ τὸν Δαπόντεν, καθὼς

καὶ αἱ κλιτύες ἀνωθεν τοῦ χωρίου Μάξι, ὑπὸ δὲ τοῦ 2ου λόχου ὑπὸ τὸν Μαντζουράνην ἐξησφαλίσθη ἢ στενωπὸς Λιγγκιάδες. Ἄλλὰ δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν καὶ τὴν δρᾶσιν τοῦ ἐπιλοχίου Φωτοπούλου, ὅστις μὲ τὴν διμοιρίαν του ἐκ τοῦ λόχου τοῦ Μαντζουράνη συνετέλεσεν εἰς τὴν κατάληψιν τῆς Βίγλας καὶ καταδίωξιν τῶν ἐχθρῶν καὶ πέραν τοῦ Χανίου Λεύκας. Ἡ ἐξασφάλισις τῆς στενωποῦ Λιγγκιάδων εἶχε μεγίστην σημασίαν. Ἐάν τὸ μέτρον αὐτὸ δὲν ἐλαμβάνετο, οὔτε ἡ κατάληψις τοῦ Δρίσκου ἠδύνατο νὰ γείνη, οὔτε ἡ διατήρησις αὐτοῦ ἠδύνατο νὰ ἐπιτευχθῇ. Ἐκ τῶν ὑπολειπομένων λόχων ὁ 3ος ὑπὸ τὸν Μπαρδόπουλον καὶ ὁ 5ος ὑπὸ τὸν Βέργην διατάχθησαν νὰ ἀναπαυθῶσιν ὑπὸ τὰς σκηνάς.

«...Περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 26 Νοεμβρίου καὶ μετὰ ἐξασφάλισιν τῆς τοποθεσίας Δρίσκου-Λιγγκιάδων οἱ Ἀρχηγοὶ τῶν Γαριβαλδινῶν συνεκεντρώθησαν εἰς τὰς σκηνάς των καὶ δὴ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἀρχηγοῦ των Ρώμα. Ἐκεῖ ἐδέχθησαν τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Στρατηγοῦ Πιπίνου Γαριβάλδη καὶ τοῦ Ὑπολοχαγοῦ ἀδελφοῦ του. Τὰ τέκνα τοῦ Στρατηγοῦ Γαριβάλδη συνεχάρησαν θερμῶς τοὺς ἑλληνας Γαριβαλδινούς Ἀξιωματικούς διὰ τὴν ἐπιτυχὴ διεξαγωγὴν τοῦ σχεδίου των ὀφειλομένην ἔχι μόνον εἰς τὸν προσωπικὸν ἠρωϊσμόν τοῦ σώματος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν δεξιότητα καὶ ἰκανότητα τῶν ἀρχηγῶν του. Μετὰ τοῦτο συνεζήτησαν περὶ τῶν συμπληρωματικῶν μέτρων, τὰ ὅποια θὰ ἐλάμβανον πρὸς ἀσφάλειαν τῶν καταληφθέντων μερῶν καὶ κατέληξαν ὅπως ὁ Πιπίνος ἀναλάβῃ τὴν ἐξασφάλισιν τῶν Λιγγκιάδων. Κατόπιν τούτου εἰδοποιήθη ὁ λόχος τοῦ Μαντζουράνη, ὁ ἐντεταλμένος τὴν φρουρῆσιν τῆς θέσεως ταύτης, νὰ ἐπανέλθῃ εἰς τὰς σκηνάς εὐθὺς ὡς τὰ ὑπὸ τὸν Πιπίνον τμήματα ἀναλάβωσι τὸ καθήκον τοῦτο. Ἐν τῷ μεταξύ προσήλθον εἰς τὰς σκηνάς καὶ συνεχάρησαν τοὺς Γαριβαλδινούς οἱ Κρήτες Ὀπλαρχηγοὶ Κριάρης, Μακρῆς καὶ ἄλλοι δηλώσαντες ὅτι τίθενται εἰς τὴν διάθεσίν των. Ἀριστερόθεν τῆς παρατάξεώς των εὕρισκοντο σώματα ὑπὸ τοὺς Κόρακκν καὶ Τρυπογεῶργον κατέχοντα τὰς θέσεις Κοντοβράκι. Μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτῶν ἦλθεν εἰς συνεννόησιν τὸ ἐπιτελεῖον τῶν Γαριβαλδινῶν.

» Ὁ δὲ λοχαγὸς Τρυπογεῶργος ἀπέστειλε σημείωμα, διὰ τοῦ ὁποίου καθίστα γνωστὰ τὰ μέρη ποὺ κατεῖχον, ἀπεστάλη δὲ εἰς αὐτὸν παρόμοιον πληροφοροῦν αὐτὸν ὅτι οἱ Γαριβαλδῖνοι κατεῖχον τὸ ἀπὸ

Μονῆς Τζούρας μέχρι Λιγκιάδων καὶ προπόδων τῶν ὑψωμάτων πρὸς τὴν πεδιάδα Λίμνην διάστημα.

»Οὕτως ἔληξεν ἡ 26 Νοεμβρίου, ἡμέρα ἱστορικὴ διὰ τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα καὶ ἰδιαίτατα διὰ τὸ σῶμα τῶν Ἑλλήνων Γαριβαλδινῶν, τὸ ὁποῖον καὶ μόνον κατέλαβε τὸν Δρίσκον. Καὶ τὸ κατέλαβε μόνον τὸ σῶμα τοῦ Ρώμα, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ὁποίου ὑπηρέτουν εἰς μὲν τὸ ἐπιτελεῖόν του ὁ Μπαρδόπουλος καὶ οἱ ἡρωϊκοὶ Μαβίλλης ὁ ἀλησμόνητος ἐπτανήσιος ποιητής, Δομενεγίνης, Ἀθανασιάδης, Ταμιολάκης, Τοπάλης, Γέροντας, Παπαφώτης, Γερκακάρης, Σαμούτης, Κουτσογιαννόπουλος, Λαδάς καὶ Ἀλεξάκης, εἰς δὲ τοὺς λόχους, εἰς τὸν Α' ὁ Δαπόντες, Καρθούνης καὶ Δοξογιάννης, εἰς τὸν Β' οἱ Ματζουράνης καὶ Θεοφιλάκης, εἰς τὸν Γ' ὁ Μπαρδόπουλος μὲ διμοιρίτας τοὺς Καρακίτσον, Λιακίδην, Κωνσταντινίδην καὶ Μελετόπουλον, εἰς τὸν Δ' οἱ Κονδύλης, Παληούρης καὶ Βρυλάκης, εἰς τὸν Ε' οἱ Πατρινέλης, Χατζηκυριάκος, Βραχνός, εἰς τὸν ΣΤ' οἱ Γιοβάνης καὶ Νοταράς. Ἐπίσης ὑπηρέτουν ὡς ὑπασπισταὶ οἱ Σταματίου καὶ Σκορδαράς ὑπολοχαγοί.

»Τὴν ἐπομένην 27 Νοεμβρίου περὶ ὥραν 9ην ἠκούσθησαν οἱ πρῶτοι πυροβολισμοὶ ἐκ τῶν τουρκικῶν πυροβολείων Γαστρίτσας ἐναντίον τῶν Γαριβαλδινῶν. Τμήματα τοποθετημένα ἐκ τῶν προτέρων εἰς θέσεις προφυλακῶν ἐνεπλάκησαν μετὰ τῶν ἐπερχομένων τμημάτων Τουρκικοῦ πεζικοῦ. Ἡ ἐπίθεσις ἐξετείνετο καθ' ἕλον τὸ μέτωπον ἀπὸ ἀπέναντι τῆς Μονῆς τῆς Τζούρας μέχρι τῆς λίμνης, ἐνθα ἐστηρίζετο τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεως καὶ ἄνωθεν τοῦ Μάζι (λόχος Δαπόντες). Ἡ ἐπίθεσις τῶν Τούρκων ἦτο λίαν ὀρμητικὴ μετὰ δυνάμειν πλέον τῶν 8 χιλ. πεζῶν, ἐνισχυμένη μάλιστα ἀπὸ πολλὰ πυροβόλα καὶ 4 μυδραλιοβόλα.

»Κατὰ τὰς 10 τῆς πρωῆας παρουσιάσθησαν πρὸ τοῦ Ρώμα οἱ ὀπλαρχηγοὶ Κριάρης καὶ Μακρῆς μετὰ πολλῶν Κρητῶν ἐθελοντῶν καὶ ἐζήτησαν παρ' αὐτοῦ θέσιν νὰ πολεμήσουν, τοῖς ὠρίσθη δὲ τοιαύτη εἰς τὸ κέντρον, τὸ ὁποῖον εἶχε καταληφθῆ ἀπὸ τοὺς Λόχους Κονδύλη, Ματζουράνη καὶ Βέργη. Διακόπτων τὴν περιγραφὴν ὁ κ. Μπαρδόπουλος ἀφηγεῖται μίαν καταχρηστικὴν λεπτομέρειαν.

»Περὶ τὴν μεσημβρίαν πλησίον τῆς θέσεως πού ἴστατο ὁ Ρώμας ἐνεφανίσθη ἡ Ἀσπασία Ράλλη τὸ γένος Μαυρομιχάλη, ἡ ὁποία δι' ἔπλου Μάνλιχερ ἔρριψε κατὰ τῶν ἐχθρῶν ἀρκετὰς βολὰς μετὰ παρα-

Τουρκικὸν πυροβολεῖον εἰς Μπιζάνι.

δειγματικῆς ψυχραιμίας καὶ γενναιότητος. Παρηκολούθησε δὲ τὴν μάχην χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ λιποψυχήσῃ πρὸ τοῦ κινδύνου. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ὁ Μπαρδόπουλος ὀμίλει μετ' ἐνθουσιασμοῦ περὶ τῆς ἀνεπιείκους τοῦ Ρώμου, ἐνόμιζε καθήκον του νὰ ἐξάρῃ καὶ τὸν ἀρχηγὸν θεῖον, ὁ ὅποιος διὰ τοῦ γενναίου παραδείγματός του ἐνεψύχου τοὺς ἄνδρας καὶ ἐφρονημάτιζε τὸν Στρατὸν του.

» Ἐπιπτος καὶ ξιφήρης ὁ Ρώμας εὕρισκετο εἰς τὸ μέσον τῆς παρατάξεως τῆς μάχης καὶ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ τῆς ἀγούσης ἀπὸ χάνι Καμπέρ-ἀγά διὰ Βήγλας-Δρίσκου-Χάνι Λεύκας πρὸς Ἰωάννινα. Περιστοιχίζετο ἀπὸ τοὺς ἐπιτελεῖς τοῦ Ἀλέξ. Τάκην, Δομενεγίνην, Τοπάλην καὶ Γερακάρην κρατῶν εἰς τὴν διάθεσίν του τμήματα ἀνέπαφα ἐφεδρείας καὶ ἐν μέσῳ τῶν βολῶν τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ διηθύνε τα πάντα, δεχόμενος τὰς πληροφορίες διὰ τῶν συνδέσμων τῶν διαφόρων τμημάτων καὶ ἀποστέλλων ὁδηγίας καὶ ἐνισχύσεις καὶ πυρομαχικά εἰς τὰ διάφορα σημεῖα μετὰ θαυμαστῆς δεξιότητος καὶ παραδειγματικῆς ψυχραιμίας. Περί τὴν μεσημβρίαν ὁ Μπαρδόπουλος διηθύνθη ἐπὶ κεφαλῆς τμήματος τῶν Γαριβαλδινῶν πρὸς τὸ κέντρον τῆς παρατάξεως. Ἐκεῖ παρέλαβεν ὀλίγους ἄνδρας καὶ τὸν ἀκόλουθόν του ἐκ Βούρμπας τῆς Ἐλασσῶνος Κώτσον Παλάτζην καὶ ἐκνόησε τὰ τῆς παρατάξεως τῆς πρώτης γραμμῆς καὶ ὤθησε πρὸς τὰ ἔμπρὸς τοὺς ἐκεῖ μαχομένους διὰ νὰ βάλουν ὀλόκληρον τὴν κλιτὸν μέχρι τῶν προπόδων. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην προσήλθεν ἐκεῖ ἐπιπτος ὁ Παπαφώτης, συγκαίρων τοὺς μχητὰς καὶ ἀξιωματικούς· καθ' ἣν δὲ στιγμὴν ἀνεχώρει οὗτος, ἐτραυματίσθη ὁ Μπαρδόπουλος εἰς τὴν ἀριστερὰν χεῖρα. Ὁ τραυματισμὸς τοῦ Μπαρδοπούλου ἐτηρήθη μυστικῶς ἀπὸ τοὺς μαχομένους, ἐδέχθη δὲ οὗτος μόνον τὴν πρόχειρον ἐπίδεσιν τοῦ παρὰ τοῦ ἀκολούθου τοῦ Παλάτζα. Ἐν τούτοις λόγῳ τῆς σοβαρότητος τοῦ τραύματος ἀπεμακρύνθη τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός καὶ διηθύνθη πρὸς τὸν Ρώμαν, πρὸς ὃν ἐγνώρισε τὴν κατάστασιν, εἰς ἣν εὕρισκετο ἀπὸ γενικῆς ἀπόψεως ὁ μαχομένος στρατὸς καὶ ἐδεδείωσεν ὅτι ἡ νίκη ἦτο ὑπὲρ τῶν Γαριβαλδινῶν. Σχετικῶς μὲ τὸν τραυματισμὸν ἀπεφασίσθη νὰ μὴ ἀπομακρυνθῆ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ἀμέδῃ ἐκλήθη ὁ ἱατρὸς Ραζέλος, ὅστις ἐπέδεσε τὸ τραῦμα· ὀλίγον πρότερον εἶχε τραυματισθῆ καὶ ὁ Βέργης, σύμπτωσις δὲ τὴν στιγμὴν ποῦ ἐφέρετο παρὰ στρατιωτῶν εἰς τὸ χειρουργεῖον οὗτος, ὁ Μπαρδόπουλος, ὅστις ἐπληροφορήθη τοῦτο, μετέβαινε νὰ τὸν ἀντικαταστήσῃ καὶ ἐδέχθη τὴν ἐχθρικὴν σαφίραν εἰς τὴν χεῖρα.

» Ἡ μάχη ἐξηκολούθησε μέχρις ἑσπέρας ἐνισχυθείσης τῆς γραμμῆς μεσημβρινῆς κλιτῆος Τουφεκίθρας, ἔνθα ἐμάχητο ὁ λόχος Μαντζουράνη καὶ ὁ 2ος καὶ 3ος λόχος μετὰ τοῦ 4ου, ὑπὸ τοῦ λόχου Φιλαρέτου. Ἐπῆλθεν ἡ νύξ τῆς 27ης Νοεμβρίου καὶ οἱ Τούρκοι σχόν-

τες πολλάς ἀπωλείας πλέον τῶν (1000) ὑπεχώρησαν εἰς τὴν γραμμὴν Χάνι Λεούκας καὶ δυτικῶς ταύτης μέχρι τῆς Λίμνης, γραμμὴν τὴν ὁποίαν εἶχον ὀχυρώσει. Μετὰ τὴν κατάπαυσιν τῆς μάχης ἐλάβομεν καὶ τὴν πληροφορίαν ὅτι τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας, τὸ εἰς τὴν Μονὴν Τσοῦρας τὸ διοικούμενον ἀπὸ τὸν Μαβίλην καὶ Τζοβάνην λοχαγούς καὶ ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς Μαρτινέγκον, Σαμουτήν καὶ Νοταρᾶν ἀπέκρουον τοὺς Τούρκους ἡρωϊκῶς καὶ πολλοὺς ἐκτὸς μάχης ἔθεσαν. Μετὰ τὴν ἐπέλευσιν τοῦ σκότους—ἐσπέρα τῆς 27-28—οἱ μὲν Τούρκοι ἤρχισαν τὰς ἐτοιμασίας των, βοηθούμενοι ὑπὸ ἤλεκτρικοῦ προβολέως καὶ ὑπὸ φανῶν, διὰ τὴν μάχην τῆς ἐπομένης 28ης, ἡμεῖς δὲ τὰς ἰδικὰς μας συνεννοήσεις καὶ σκέψεις καὶ ἀποφάσεις.

»...Κατόπιν τούτου ἐσκέφθημεν διὰ νυκτερινῆς ἐπιθέσεως νὰ καταλάβωμεν τὴν Καστρίτσαν, ἐξ ἧς προσεβάλλοντο τὰ νῶτα τοῦ Μπιζανίου καὶ ἐκόπτετο ἡ ὑποχώρησις αὐτῶν δι' Ἰωάννινα. Ἄλλ' ἔχοντες προφανῆ τὴν ἀπόδειξιν ὅτι θὰ ἐχάνομεν τὴν συνοχὴν ἐκ τῆς τοποθεσίας ἠρκέσθημεν νὰ δεχθῶμεν μάχην τὴν 28ην, ὅπως ἀπασχολήσωμεν πολλὰς δυνάμεις τῶν Τούρκων καὶ δοθῆ καιρὸς εἰς τὰ στρατεύματα Σαπουντζάκη νὰ ἐπιτεθῶσι. Σημειωτέον ὅτι τὴν 26, 27 καὶ 28ην οὔτε ἓν πυροβόλον ἐρρίφθη κατὰ τοῦ Μπιζανίου ἐκ τῶν ἑλλήν. στρατευμάτων Φιλιππιάδος—Μπιζανίου. Καὶ τῆς μὲν δεξιᾶς στενωποῦ Λουγκιάδων καὶ τοῦ χωρίου Λουγκιάδων ἀνέλαθεν ὁ στρατηγὸς Πιπνὸς Γαριβάλδης, καὶ τοῦ κέντρου καὶ ἀριστεροῦ κυρίως ἀνελάβομεν τὴν διεύθυνσιν μετὰ τοῦ Ρώμα.

» Ὁ Ρώμας μᾶς εἶπεν ὅτι ἀναμένομεν καὶ 2 πυροβόλα μεθ' ἐνὸς λόχου ὡς πεζικοῦ, ὡς παρήγγειλεν ὁ Ματθαίόπουλος διὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ τῶν Γαριβαλδινῶν Βυζίου Ἀντωνίου. Τὸν λόγον αὐτὸν προωρίσαμεν ἵνα ἐνισχύσῃ τὴν Μονὴν Τσοῦρας (Μαβίλην καὶ Τζοβάνην λοχαγούς) καὶ τὰ πυροβόλα παρὰ τὰς σκηνὰς μεταξὺ Βίγλας, Δρίσκου καὶ Προφήτου Ἴηλιοῦ.

» Ἐδόθησαν τροφαὶ καὶ ὀλίγιστα πυρομαχικά. Ἀνεμέναμεν δὲ καὶ 40 χιλ. φυσιγγία γκρᾶ ἐκ Γρεβενῶν, ἐνθα πρὸ πολλῶν ἡμερῶν εἶχεν ἀποσταλῆ ἐκ Μετσόβου ὁ Γαριβαλδινὸς ἀνθυπολοχαγὸς Δοξογιάννης.

» Διενυκτερεύσαμεν τὴν νύκτα τῆς 27 πρὸς τὴν 28 Νοεμβρίου παρασκευασθέντες διὰ τὴν μάχην τῆς 28 καὶ λίαν πρωτὶ ἔχοντες τὸν 3 καὶ 5 λόχον ὡς τμήματα ἐνισχύσεως πλησίον μας ἐχωρήσαμεν, τῆς

μάχης ἀρξαμένης δι' ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων. Τὴν στιγμὴν τῆς ἐκ τῆς θέσεως τῶν σκηνῶν ἐκκινήσεώς μας μετὰ τοῦ Ρώμα καὶ τῶν ἐπιτελῶν ἀξιωματικῶν Δομενεγίνη, Ἀλεξάκη Τάκη πρῶην βουλευτοῦ Τρικκάλων, Τοπάλδου καὶ Γερακάρη παρουσιάσθη ἀνθυπασπιστὴς τις ὀνόματι Πολιουδάκης μετὰ 45 στρατιωτῶν ὠπλισμένων διὰ μάνλιχερ καὶ μεθ' ἑνὸς πυροβόλου ὀρειθιατικοῦ μετὰ τῶν ἀναλόγων βαθμοφόρων.

»Καίτοι ἀνεμένομεν λόχον καὶ δύο πυροβόλα, ἐν τούτοις διέταξα τὸν ἀνθυπασπιστὴν μὲ τοὺς ἀνδρας του νὰ σπεύσῃ νὰ καταλάβῃ τὸ δυτικὸν τῆς μονῆς Τζούρας ὑψωμα συμπράττων μετὰ τοῦ Τζοβάνη καὶ Μαβίλη, ἀλλ' οὗτος μοι ἀπαντᾷ ὅτι ἔχει διαταγὴν ἀπὸ τὸν Ματθαιόπουλον νὰ εἶνε στήριγμα τοῦ πυροβόλου. Τοῦ κατέδειξα ὅτι τεθεὶς ὑπὸ τὰς διαταγὰς μας ὀφείλει νὰ ὑπακούσῃ καὶ κατέδειξα ὅτι ἡ θέσις του εἶνε ἐκεῖ, πληροῦσα τοὺς ἄρους τοῦ στηρίγματος πυροβολικοῦ, ἀλλὰ δὲν συνεμορφώθη. Ἦθελε νὰ μεταβῇ ἔμπροσθεν εἰς τὴν κλιτὸν τοῦ ὑψώματος Τουφεκήθρας. Τοῦ ἐδόθη παρ' ἡμῶν ἡ ὁδηγία νὰ ταχθῇ εἰς τὴν ἐπέκτασιν τοῦ λόχου Μαντζουράνη καὶ διατάχθη ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ ἐπιτελείου Τοπάλης, ὅπως παραλάβῃ ἓνα οὐλαμὸν τοῦ 3 λόχου καὶ τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Κωνσταντινίδην καὶ μεταβῇ ταχέως πρὸς τὴν θέσιν τῆς μονῆς Τζούρας.

»Ἐσπευσεν ὁ Τοπάλης νὰ ἐκτελέσῃ τὴν διαταγὴν, ὁ δὲ Πολιουδάκης ἐτάχθη ἔπισθεν τοῦ λόχου Μαντζουράνη καὶ ἔχει εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός. Τοῦτο μᾶς ἠνάγκασε νὰ διατάξωμεν τὸν 5 λόχον ὑπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Χατζηκυριάκου, Χρηστον Λαδᾶν καὶ Πατρινέλην ὅπως ταχέως καταλάβῃ τὴν θέσιν ποῦ δὲν κατέλαβεν ὁ Πολιουδάκης. Τοῦτο ἐξετέλεσαν οἱ ἐρυθροχιτῶνες μὲ τόσῃ εὐχέρειαν καὶ ταχύτητα ὅπλῃται καὶ βαθμοφόροι, ποῦ ἐπροξένει τὸν ἐνθουσιασμόν μας, διότι μετέβαινον εἰς σοβαρὰν θέσιν ὑπὸ τὸ πῦρ τοῦ ἐχθροῦ μὲ ζητωκραυγὰς καὶ χαρὰν. Καὶ ἐνῶ ταῦτα ἐξελλίσσοντο ὑπὸ τὴν ἐπιρρῆσαν βροχῆς σφαιρῶν ὀπλων καὶ μυδραλλιοβόλων καὶ τὸ πῦρ ἦτο ἐν τῇ ἀκμῇ του ἐκατέρωθεν τῶν ἀντιπάλων καὶ καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν ἀπὸ Μονῆς Τζούρας (Μαβίλη, Τζοβάνη καὶ Μαντζουράνη λοχαγοῦ 2 λόχου μετὰ τοῦ λόχου Χατζηκυριάκου, Λαδᾶ καὶ Δαπόντε 1 λόχου παρὰ τὸ Μάζι), δυτικῶς τῆς Λεκίθρας τραυματίζεται ὁ Μπαρδόπουλος περὶ τὴν 9 ὥραν πρῶτως εἰς τὸ δεξιὸν γόνυ διαμπερῶς ὑπὸ σφαίρας Μάουζερ, ταυτοχρόνως τραυματίζεται βαρέως καὶ ὁ Ρώμας προσ-

παθοῦν νὰ παραμείνουν ὅπως διευθύνουν τὴν μάχην καὶ τὴν βεβαίαν νίκην τῆς 28, ἀλλ' ἀδύνατον ἕνεκα τῆς σοβαρότητος τῶν τραυμάτων ἀμέσως διατάσσουν νὰ δοθῇ συνδρομὴ εἰς τὸ πυροβόλον τὸ πλησίον των καὶ δίδουν ὁδηγίας, ἵνα μεταφέρωσι τοῦτο πλησίον τῶν σκηνῶν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ νὰ βάλῃ κατὰ τῶν ὑψωμάτων Μονῆς Τζούρας, ἂν ἐκεῖ ἀναφανοῦν οἱ Τούρκοι.

Ἀμέσως δὲ μετεφέρθησαν ὑπὸ ἀνδρῶν εἰς τὸ χειρουργεῖον ἁγίας Σωτείας. Καθ' ὁδὸν ὅταν διήρχοντο πλησίον τῶν σκηνῶν ὁ Ρώμας καὶ ὁ Μπαρδόπουλος, ἴστατο ὁ Κριάρης μετὰ ἄλλων Κρητῶν παραπονούμενος ὅτι δὲν ἔχει φυσίγγια.

»Τὸν παρεκάλεσαν νὰ σπεύσῃ ἂν δύναται πρὸς τὴν Μονὴν Τζούρας πρὸς ἐνίσχυσιν Μαβίλη, Τζοβάνη καὶ Τοπάλη, νὰ μεταβῇ δὲ διὰ τῆς κορυφογραμμῆς Προφήτου Ἑλίου—Μονῆς Τζούρας, προσθέντες αὐτῷ ὅτι μεγάλην ὑπηρεσίαν ἤθελε προσφέρει εἰς τὴν πατρίδα.

»Προθύμως ἐξεκίνησε. Φθάσαντες εἰς τὸ χειρουργεῖον μᾶς ἐπέδεσαν τὰ τραύματα, ἐδέχθημεν τὰ συγχαρητήρια καὶ φιλιὰ τοῦ σεβαστοῦ στρατηγοῦ Γαριβάλδη καὶ ἀμέσως διατάχθη ἡ μεταφορὰ μας διὰ Χάνι Καμπέραγα εἰς Μέτσοβον.

»Μετὰ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Ρώμα καὶ τοῦ Μπαρδοπούλου ἀνέλαβε τὴν διοίκησιν ὁ Πιπίνος Γαριβάλδης (υἱός). Ἐφθάσαμεν εἰς Χάνι Καμπέραγα, ἐκεῖ δὲ ἔμαθον ὅτι ἐγκατελείφθη τὸ Δρίσκον μετὰ μεσημβρίαν καὶ τὰ τελευταῖα τμήματα ἦσαν τοῦ Πιπίνου Γαριβάλδη καὶ τοῦ Μαντζουράνη, τὰ ὁποῖα ἐμάχοντο καὶ μετὰ τὸν τραυματισμὸν τοῦ Χατζηκυριάκου ὑπὸ τὸν Λαδᾶν Πατρινέλην καὶ ἄλλους, ἀξιοὶ θαυμασμοῦ πολῖται βαθμοφόροι νὰ μάχωνται μὲ τὰ τμήματά των συντεταγμένα. Ἐφρονεύθη εἰς Μονὴν Τζούρας καὶ ὁ λοχαγὸς Μαβίλης (1) καὶ ἐτραυματίσθη ὁ λοχαγὸς Τζοβάνης. Ὁ ἀνθυπασπιστὴς Πολιουδάκης ὑπεχώρησε πρὸ τοῦ Μαντζουράνη καὶ Λαδᾶ, τὰ δὲ τμήματα τοῦ Ματθαιοπούλου δὲν ἔλαβον μέρος εἰς τὴν μάχην τῆς 28ης.

»Αἱ ἀπώλειαι τῶν ἡμετέρων ὑπερέβησαν τοὺς 400, τῶν δὲ Τούρκων πλέον τῶν 2,000.

(1) Σ. Σ.—Πρόκειται ἐνταῦθα περὶ τοῦ γνωστοῦ ποιητοῦ μαζί καὶ ἥρωος Λαυρεντίου Μαβίλη, ὅστις καὶ κατὰ τὸν ἀτυχῆ πόλεμον τοῦ 1897 εἶχε πολεμήσει ἡρωϊκῶτα καὶ εἶχε τραυματισθῆ. Τώρα δ' ἀπέθνησκεν ἵνα βυθίσῃ εἰς ἄπειρον θλίψιν τοὺς ἐκτιμήσαντας αὐτὸν καὶ τὴν ὑπερήφανον διὰ τὸ ἐκλεκτὸν τῆς τέκνον πατρίδα.

» Κατὰ τὴν διάδοξίν μας κάτωθεν Κουρσοβίτσης πρὸς τὸ Μέτσοβον, μᾶς ἐπληροφόρησαν ὅτι ὁ Ἡπίτης μετὰ 3 1/2 χιλ. περίπου στρατοῦ διέμενεν εἰς Κουρσοβίτσαν κειμένην εἰς τὸ μέσον τῆς ὁδοῦ ἀπὸ Μετσόβου εἰς Δρίσκον 5 ὥρας ἀπέχουσαν ἀπὸ Δρίσκον.

» Τὴν ἑσπέραν τῆς 29 Νοεμβρίου ἐφθάσαμεν εἰς Μέτσοβον μετὰ τοῦ Ρώμα καὶ τῶν λοιπῶν τραυματιῶν τοῦ σώματος τῶν Ἑλλήνων Γαριβαλδινῶν.

» Μετὰ ἐπίδουσι τῶν τραυμάτων τὴν 1 Δεκεμβρίου μετεφερόμεν ἐπὶ φορείου ἐκ Μετσόβου διὰ Ζυγοῦ (Λάκμωνος) καὶ Μαλακασίου εἰς Καλαμπάκαν καὶ ἐκεῖθεν σιδηροδρομικῶς εἰς Ἀθήνας μετὰ τῶν ἄλλων τραυματιῶν Χατζηκυριάκου, Βέργη καὶ Σκορδαρά. Εἰς Μέτσοβον ἔμειναν οἱ ἐναπομείναντες τοῦ σώματος τῶν Ἑλλήνων ἐρυτροχιτώνων ὑπὸ τὸν Ρώμαν, Ἀλεξάκην, Δομενεγίνην, Μαντζουράνην καὶ ὀπολοχαγὸν Καρακίτσον καὶ τινες ἄλλους.

» Καὶ οὕτως ἔληξε τῶν ἐρυθροχιτώνων ἡ πολεμικὴ [ὄρασις...]

LVIII.

Διάμεσα ἐν Ἠπείρῳ γεγονότα.

1ον. - Ἡ ἀστοχος ἀπόβασις τῶν Ἀγίων Σαράντα (ἀσθεντικὴ ἀφήγησις.)

(24—28 Νοεμβρίου 1912.)

»...Περὶ τὴν 11ην π. μ. ὥραν τῆς 24' Νοεμβρίου 1912 (ἡμέραν Σάββατον), ὑπὸ τοὺς κρότους τῶν τηλεβόλων δύο ποταμῶν τῆς Μαύρης Μοίρας, ὑποστηριζόντων τὴν ἀπόβασιν καὶ ὑπὸ βροχὴν ραγδαίαν, ἀπεβιδάσθημεν εἰς Ἀγίους Σαράντα, τὸ 1ον καὶ 2ον τάγματα τοῦ 1ου πεζικοῦ συντάγματος τῆς 2ας Μεραρχίας, ἀποτελοῦντα δύναμιν δισχιλίων περίπου ἀνδρῶν, ἀνευ πυροβολικοῦ, ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀντισυνταγματάρχου τοῦ πεζικοῦ Κου Μέξα, Διοικητοῦ τοῦ αὐτοῦ συντάγματος.

» Οἱ Ἀγιοὶ Σαράντα, πόλις ἄλλοτε ἀξιόλογος, ἤδη εἶνε λιμὴν σχεδὸν ἔρημος. Ἐκλήθησαν δὲ οὕτω ἐκ τῆς ἐν τῷ λόφῳ τοῦ λιμένος λαμπρᾶς ἄλλοτε Μονῆς τῶν Ἀγίων Σαράντα μαριτύρων.

» Οἱ πρῶτοι ἐκ τῶν ἀποβιασθέντων στρατιωτῶν, ἀποτελέσαντες τὴν ἄλυσον τῶν ἀνιχνευτῶν, ἐτράπησαν εὐθὺς ἅμα τῇ ἀποβάσει τῶν ἀνερχόμενοι καθέτως τα ὄρη, ἅτινα περιθέοντα τὴν παραλίαν χωρί-

ζουσι τὸν λιμένα τῶν Ἀγίων Σαράντα ἀπὸ τῆς ὑδατοβριθοῦς καὶ ἐλώδους πεδιάδος, ἣν διαρρέει ὁ Σιμβέις (Βίστριτσα) ποταμὸς καὶ οἱ παραπόταμοι αὐτοῦ, καὶ ἤτις ἐκτείνεται ἐκεῖθεν αὐτῶν, μέχρι σχεδὸν τῶν ὑπωρειῶν ἐτέρων ἀπωτέρων ὁρέων, ἐπὶ τῶν πρᾶνῶν τῶν ὁποίων τὸ Δέλβινον.

» Ὀλίγον μετὰ τὴν ἐν μακρᾷ σειρᾷ ἐκκίνησιν τῶν ἀνιχνευτῶν, εἰς λόχος ἀποδιβασθεὶς καὶ ἀνασυνταχθεὶς ἐν τάχει, ὥρμησε κατὰ τετράδας καὶ μὲ βῆμα ταχῶς ἀνερχόμενος τὴν ἀπὸ Ἀγίων Σαράντα εἰς Δέλβινον καὶ ἐκεῖθεν εἰς Ἰωάννινα καταλήγουσαν δημοσίαν ὁδόν.

» Ἡ ἀποδιβάσις ὕλου τοῦ στρατεύματος, ἐπιβαίνοντος πέντε μεγάλων μεταγωγικῶν πλοίων, ἐγένετο παρὰ τὸν ἰσχυρὸν πνέοντα ἄνεμον μετὰ βροχῆς καὶ τὸ τρικυμιῶδες τῆς θαλάσσης, ἐν σχετικῶς μικρῷ χρονικῷ διαστήματι, τῇ βοήθειᾳ πολλῶν μικρῶν καὶ μεγάλων λέμβων ὡς καὶ τινῶν φορτηγίδων, ἃς τὰ μεταγωγικὰ πλοῖα ἔσυρον ὀπισθῆν των ἐκ Κερκύρας.

» Τὴν ἀπόβασιν ἐν γένει διηύθυνεν ὁ Μοίραρχος τῶν ρηθέντων δύο ποταμῶν, τῇ βοήθειᾳ τῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὕλων τῶν πληρωμάτων αὐτῶν ἐργασθέντων ἐπὶ ὥρας ὑπερανθρώπως ἐν τρικυμιῶδει θαλάσσει καὶ ὑπὸ βροχῆν. Ἡ ἀποδιβάσις τῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ ἐκφόρτωσις τῶν μεταγωγικῶν ζώων, τῶν πυρομαχικῶν, ἀποσκευῶν, τροφῶν κ.τ.λ., ἐγένετο ὄχι μόνον ἐν πληρεστάτῃ τάξει, ἀλλὰ καὶ ἐν ταχύτητι.

» Συντελεσθεὶς τῆς ἀποβάσεως, ἐκτὸς τῶν ἀνδρῶν οἵτινες διατάχθησαν νὰ προχωρήσωσιν ἀμέσως πρὸς τὸ ἐσωτερικόν, πάντες οἱ λοιποὶ κατέλαβον πρὸς ἐπισταθμίαν καὶ μετὰ σχετικὴν διαταγὴν διάφορα ἔρημα οἰκήματα (ἀποθήκας, κατοικίας Τούρκων δημοσίων ὑπαλλήλων, δημόσια κτίρια κ.τ.λ.), ἐγκατεσπαρμένα κατὰ μῆκος τῆς παραλλῆλης. Ἡ πρώτη διμοιρία τοῦ 3ου λόχου τοῦ 1ου τάγματος, ὑπὸ Διοικητὴν τοῦ λόχου τὸν ὑπολοχαγὸν Α. Γιώτην, καὶ διμοιρίτην τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Νικ. Κισσόπουλον, διατάχθη νὰ ἐπισταθμεύσῃ ἐντὸς μιᾶς διωρόφου ξυλίνης ἀποθήκης.

» Ἐν τῷ ἄνω ὁρόφῳ αὐτῆς καὶ ἐν τῷ μέσῳ κιβωτίῳ πετρελαίου καὶ σάκκων πευκοφλοιῶν, ἀνήλθε καὶ κατέλυσε μέρος τῆς ρηθείσης 1 διμοιρίας, ἐν οἷς ὁ λοχίας Ἄντ. Λουκιανός, καθηγητὴς τῶν ἐλληνικῶν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Εὐελπίδων, φονευθεὶς μετὰ 12 ἡμέρας, ἦτοι τὴν 6 Δεκεμβρίου 1912 (ἡμέραν τοῦ ἁγίου Νικολάου) εἰς τὸ ἄκρον

τῆς Μανωλιάσσας πρὸ τοῦ Μπιζανίου καὶ ἀκριβῶς ἐξῶθεν τοῦ ἐκκλησιδίου τοῦ Προφήτου Ἠλία, ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω. Οἱ στρατιῶται καὶ ἐν Ἀθήναις δικηγόροι Στυλιανὸς Γλυκοφρύδης, Κωνσταντῖνος Παπαπᾶνος καὶ Τάκης Κούσκουρης, ἐξ τῶν ὁ τελευταῖος ἀδίκως ἀπέθανε μετὰ τινὰς ἡμέρας εἰς Κέρκυραν, ὅπου κατόπιν ἐορτῆς ἐπετράπη ὑπὸ τῶν ἀρμοδίων νὰ μεταφερθῆ. Οἱ στρατιῶται, δικηγόροι δὲ καὶ δουλευταὶ Κύπρου, Χριστόδουλος Σῶζος καὶ Εὐάγγελος Χατζηγιάννου, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ μὲν πρῶτος ἐφονεύθη, ὁ δὲ δεύτερος ἐπληρώθη μετὰ δώδεκα ἡμέρας εἰς τὴν αὐτὴν ὡς ἄνω μάχην τοῦ Προφήτου Ἠλία πρὸ τοῦ Μπιζανίου. Οἱ κατὰ τὴν αὐτὴν μάχην φονευθέντες στρατιῶται Γεώργιος Δαμήγος ἐκ Σαντορίνης καὶ Πάλλμερ Νιούμπολδ Ἄγγλος ἐβελοντής. Οἱ ἐπίσης στρατιῶται καὶ κατὰ τὴν αὐτὴν μάχην τραυματισθέντες Ἰωάννης Καμπᾶς δικηγόρος καὶ πράκτωρ ἀτμοπλοικῶν ἐταιρειῶν ἐν Καλάμαις, Ἀθανάσιος Ζωγράφος παραγγελιοδόχος ἐν Ἀθήναις καὶ Λεωνῆς Καλβοκορέσης ἀνώτερος ὑπάλληλος τῶν ἐν Καλκούτᾳ τῶν Ἰνδιῶν καταστημάτων τῶν ἀδελφῶν Ράλλη, πρὸς ὃν ἰδιαιτέρως δι' ἐπιστολῆς εἶχε συστηθῆ ὁ ρηθεις Ἄγγλος Νιούμπολδ. Ὁ δεκανεὺς Δημοσθένης Δουζίνας ἔμπορος ἐν Ἀθήναις, ὁ λοχίας Δελθέρογλου ὀδοντοῦατρός ἐν Ἀθήναις, ἐπίσης καὶ τινες ἄλλοι, ὧν μοῦ διαφεύγουσι τὰ ὀνόματα.

»Δὲν εἶχομεν ἀκόμη τακτοποιηθῆ ἐν τῇ ρηθείσῃ ἀποθήκῃ, ὅτε αἰφνιδίως ἠκούσαμεν ἐξῶθεν τοῦ παραπήγματος τὴν πολεμικὴν κραυγὴν «Εἰς τὰ ὄπλα!» Τάχιστα ὅπως ἕκαστος εὗρίσκετο ἀρπάσαντες τὰ ὄπλα καὶ τὰς φυσιγγιοθήκας, ὠρμήσαμεν ἐκτὸς τοῦ οἰκήματος. Εὐθὺς ἔμα τῇ ἐξόδῳ μας ἀντελήφθημεν ἀριστερὰ ἡμῶν τὸν διοικητὴν τοῦ λόχου μας Γιῶτην καὶ τὸν διμοιρίτην μας Κισσόπουλον νὰ ἀνέρχωνται ἡρέμα τὸ πρᾶνὲς καὶ νὰ πλησιάζωσιν ὁμάδα Ἀλβανῶν ἐνόπλων. Οὗτοι περὶ τοὺς ὀκτὼ κατελθόντες ἐκ τῶν ὑπερκειμένων ὁρέων ἐπλησίαζον ἐν ἀραιᾷ τάξει πρὸς τὰς ἐπισταθμίας μας. Ἀμέσως ἀναπτύχθεντες ἀκροβολιστικῶς ἐτράπημεν ἐν τάχει πρὸς συνάντησίν των ἀκολουθοῦντες τὸν λοχαγὸν μας.

»Οἱ Ἀλβανοὶ ἀντιληφθέντες ἀστραπιαίως τὸν κίνδυνον ὃν διέτρεχον νὰ φονευθῶσι πάντες καὶ εἰς τὴν ἐλαχίστην αὐτῶν κίνησιν, κατέπεσαν ἀμέσως εἰς τὰ γόνατα καὶ ἀπορρίψαντες τὰ ὄπλα ἐδήλωσαν κατὰ τὸν ἰδιόζοντα τοῖς Τούρκοις δουλικὸν τρόπον ὑποταγὴν. Πλησιάζ-

σας ὁ λοχαγὸς τοὺς ἐξήτασε καὶ ἀφοῦ ἐπέστη, κατὰ τὴν κρίσιν του, ὅτι ἐπρόκειτο περὶ Ἑλλήνων, ὡς ἄλλως τε διατείνοντο οὗτοι, τὰς ἐπέτρεψε νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὴν ἀγορὰν μετὰ τῶν ὄπλων των.

»Ὀλίγον μετὰ τὴν σκηνὴν ταύτην συνελήφθησαν ἕτεροι τρεῖς Ἀλβανοί, οἵτινες ὄχι μόνον ἀφωπλίσθησαν, ἀλλὰ καὶ ἐκρατήθησαν ἐν περιορισμῷ, ὡς ἔμαθον, ἐν τινι οἰκίματι.

»Πλησίον τῆς εἰς προσωρινὸν στρατῶνα μετατραπέισης ἀποθήκης ταύτης καὶ ἐπὶ τῆς παραλιακῆς ὁδοῦ, εὑρίσκετο εἰς τὸ ἰσόγειον διωρόφου λιθοκτίστου οἰκίας ἑτέρα ἀποθήκη πλήρης φιαλῶν ζύθου. Ταύτην ἀσφραγθέντες οἱ στρατιῶται ἐλαφυραγωγῶσαν κατὰ τὸ ἤμισυ. Λέγω δὲ κατὰ τὸ ἤμισυ, διότι οἱ ἀξιωματικοὶ ἀντελήφθησαν τὸ γεγονός καὶ ἔθεσαν φρουροὺς ὄχι μόνον ταύτης, ἀλλὰ καὶ πασῶν τῶν τυχόν ὑπαρχουσῶν ἀλλαχοῦ που τοιούτων.

»Ὀλίγον κατωτέρω καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς μόνης ὁδοῦ τῶν Ἀγίων Σαράντα, ὑπῆρχον ἐγκαταλελειμμένα μερικὰ βρέλια πλήρη κονιάκ. Τοῦτου ἐγεύσθησαν κρυφίως τινὲς τῶν στρατιωτῶν.

»Τὴν ἐσπέραν ἐπελθόντος τοῦ σκότους, οἱ μὴ ἔχοντες ὑπηρεσίαν κατεκλιθῆμεν ἐνωρίς, ὅπως ἀναλάβωμεν ἀπὸ τὰς ταλαιπωρίας πολυήμερου θαλασσίου ταξειδίου, τὸ ὁποῖον ὑπὸ τὰς χειροτέρας τῶν συνθηκῶν διήρκει ἀπὸ τῆς 4 καὶ 1)2 μ.μ. ὥρας τῆς 21ης, ὁπότε ἐπεδιδάσθημεν ἐκ Πρεβέζης, μέχρι τῆς 11ης π. μ. τῆς 24ης Νοεμβρίου, ὁπότε ἀπεδιδάσθημεν ἐνταῦθα. Καθ' ὄλον τοῦτο τὸ ἑβδομηκοντάωρον περίπου χρονικὸν διάστημα, ἐνδιητώμεθα ἐντὸς βαθυτάτων ὕσων καὶ σκοτεινοτάτων διαμερισμάτων τοῦ κύτους διαφόρων μεγάλων φορητῶν ἀτμοπλοίων, τὰ ὁποῖα ὡς ἐκ τῆς ἀπὸ μηνῶν ἀδικόπου μεταφορᾶς στρατιωτῶν, κτηνῶν καὶ ἀκαθάρτων Τούρκων αἰχμαλώτων, ἀφίνω τὸν ἀναγνώστην νὰ φαντασθῇ εἰς ποίαν κατάστασιν εὑρίσκοντο :

»Καθ' ὄλην τὴν νύκτα ταύτην, κατὰ τὴν ὁποίαν εἰρήσθω ἐν παρόδῳ δὲν ἐκοιμήθην οὔτε δύο ὥρας, κατακλιθεὶς ἐπὶ σάκκου πευκοφλοίων, εἶχον παραπλεύρως μου τὸν ἀτυχέστατον δικηγόρον Ἀθηνῶν Τάκην Κούσκουρην. Οὗτος ὑποφέρων φρικτὰ ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐκ φοβερῶν πόνων ἐν τῇ κεφαλῇ, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἐκ πυρετοῦ μετὰ ρίγους (ὅσάκις τὸν ἐθερμομετρήσαμεν, πάντοτε εὑρομεν θερμοκρασίαν ἀνωτέραν τῶν 40 βαθμῶν), ἐπεκαλεῖτο ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν τὴν βοήθειαν ἐμοῦ καὶ τοῦ ἐτέρωθεν παρακειμένου συναδέλφου Λεωνῆ Καλδοκο-

ρήση. Ἄλλ' εἰς τί ἡδυνάμεθα νὰ τῷ φανῶμεν χρήσιμοι; Ὅλη ἡ περιποίησις τόσον ἔμοῦ ἔσον καὶ τῶν λοιπῶν ὀπλιτῶν, οὔτινες κατεκλίθημεν ἡμῶς κατὰ τὴν νύκτα ἐκείνην, συνέκειτο εἰς ὀλίγον τσάϊ, τὸ ὅποιον τῷ παρεσκευάσαμεν καὶ ἔπιεν, εἰς ὀλίγον ὕδωρ μὲ κοινὰν ἕπερ τῷ ἐδίδαμεν ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν διὰ νὰ σβύνη πρὸς στιγμὴν τὴν κατακαίουσαν αὐτὸν κάμινον, καὶ εἰς πολλοὺς ἀνωφελεῖς παρήγορητικούς λόγους. Πάντα ταῦτα ἡμῶς ἀπέβησαν εἰς μάτην, διότι, ὡς μετὰ ταῦτα ἔμαθον, ὁ ἀτυχεστάτος Κούσκουρης ἀπέθανε μετ' ὀλίγας ἡμέρας εἰς Κέρκυραν.

Ἐπὶ τὴν ἐπομένην πρωΐαν (25ῃν Νοεμβρίου) ἡμέραν Κυριακὴν, προκειμένου τὰ στρατεύματα νὰ παρακολουθήσουν τὴν γενομένην δοξολογίαν, μετέβημεν ἐν πλήρει ὀπλισμῷ καὶ παρετάχθημεν εἰς διπλοῦς στοίχους ἐκατέρωθεν καὶ κατὰ μῆκος τῆς μόνης ὁδοῦ, μέχρι τῆς ἐκκλησίας. Ἡ ἐκκλησία αὕτη εὑρίσκεται εἰς τὸ ἄκρον τῶν Ἀγίων Σαράντα καὶ ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ τῆς ἀγούσης εἰς Ἰωάννινα.

Ἐπιβὰς τὴν δοξολογίαν ὁ διοικητὴς ἡμῶν καὶ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποβατικοῦ σώματος Μιξῆς ἐξεφώνησεν ἐνθουσιώδη λόγον, ὃν ἐπέστεψαν αἱ ζήτησκαυγαὶ καὶ τὰ χειροκροτήματα τῶν περειαρισκομένων ἐπισήμων τε καὶ μὴ κατοίκων τῶν Ἀγίων Σαράντα.

Ἐπιβὰς μεσημέριαν τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐξεκινήσαμεν ἐξ Ἀγίων Σαράντα προχωροῦντες πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Μετὰ μιᾶς περιπέτου ὥρας πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς τὴν θέσιν «Γκιάστα», ἔπου ὑπάρχουσιν ὀλίγα τινὰ ἀθλίκα κτίρια καὶ ἐρείπια παλαιῶν πύργων. Ἐνταῦθα ἐμείναμεν ἄλλοι μὲν ἐκτὸς τοῦ ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Τουρκικοῦ Στρατῶνος, ἄλλοι ἐντὸς ἑτέρου Τουρκικοῦ κτιρίου ἀνωθεν τῆς ὁδοῦ εὑρισκομένου, καὶ οἱ λοιποὶ εἰς τὸ ὑπαιθρον κάτωθεν τῶν ἀντισκήνων. Ἐγὼ μετὰ μέρος τῆς διμοιρίας μου κατελύσαμεν ἐντὸς βρωμεροῦ ἀλλ' εὐμεγέθους σταύλου, εὑρισκομένου εὐθὺς ἀμέσως δεξιᾷ τῷ εἰσερχομένῳ εἰς τὸ ρηθὲν κτίριον.

Ἐπιβὰς αἱ περίεξ ὄχουραι θέσεις κατελήφθησαν ὑπὸ μικρῶν τμημάτων στρατοῦ. Ἄπαντα σχεδὸν ἡ δύναμις διηρέθη εἰς δύο μέρη· εἰς τοὺς διπλοσκοποὺς καὶ τὰς περιπόλους. Ἐγένετο θεωρία καὶ συνεστήθη αὐστηρῶς εἰς τοὺς στρατιώτας ἕπως ἔχουν τελειῶς ἐντεταμένην τὴν προσοχὴν των πρὸς ὑποδειχθησόμενα αὐτῆς σημεῖα, μὴ χαλαροῦντες αὐτὴν οὐδεμίαν στιγμὴν, οὔτε τῆς νυκτός· καθότι οἱ Τουρ-

καλθανοὶ καθ' ὧν ἤδη ἔδει νὰ πολεμήσωμεν, ἦσαν γενναῖοι, ἐπὶ πλεόν δὲ δόλιοι καὶ τὸ φοβερώτερον τολμηταὶ νυκτερινῶν αἰφνιδιασμῶν. Τὰ φυσίγγια τῶν στρατιωτῶν ἠϋξήθησαν ἀπὸ 150 εἰς 200, ἐκαθαρίσθησαν καὶ ἠλειφθήσαν διὰ γλυκερίνης τὰ μάνιχερ καὶ αἱ ξιφολόγχοι, καὶ ἐν γένει ἐγένετο πᾶσα ἐκείνη ἡ προετοιμασία ἢ πληροῦσα τὴν ἀτμόσφαιραν ὁσμῆς πυρίτιδος καὶ προαναγγέλλουσα προσεχῆ μάχην.

» Ἡ περιβάλλουσα ἡμᾶς φύσις ἐνεῖχέ τι τὸ ἄγριον. Ὅπισθεν, δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ ὄρη βραχώδη καὶ λίαν ἀπότομα· ἔμπροσθεν ἡμῶν καὶ κάτωθεν πεδιάς εὐαώδης, συγχρόνως δὲ καὶ τελματώδης, ἀλλοῦ μὲν μὲ ποταμοὺς καὶ ρύακας ὀρμητικῶς ρέοντας διὰ μέσου τῶν πυκνῶς φυομένων ὑδροχαρῶν χόρτων, θάμνων καὶ δένδρων, ἀλλοῦ δὲ μὲ λιμνώδεις ἐκτάσεις πρασίνων ἀκίνητουτων ὑδάτων. Ἡ πεδιάς αὕτη ἐπλασιοῦτο πρὸς τὸ βάθος ὑπὸ ὑψηλῶν λόφων, ἐφ' ὧν τινὰ χωρία. Ὅπισθεν ὑψοῦντο ὄρη, ἐπὶ τῶν πρὸς ἡμᾶς κλιτύων τῶν ὁποίων τὸ Δέλδινον. Ἀκόμη δὲ βαθύτερον εἰς τὸν ὀρίζοντα ἐπρόβαλλε τὰς χιονοσκεπεῖς αὐτῆς κορυφᾶς ἑτέρα σειρὰ ὑψηλῶν ὄρων.

» Κατὰ τὴν πρώτην ταύτην νύκτα τῆς εἰς «Γκιάστα» παραμονῆς συγκατελέγην μεταξὺ τῶν νυκτοφρουρῶν καὶ ὠρίσθην κινούμενος σκοπὸς ὑπ' ἀριθ. 2, τῆς τρίτης κατ' ἀπόστασιν σκοπιᾶς διπλοσκοπῶν. Ἔδει ἐπομένως νὰ φυλάξω καὶ ἐφύλαξα ἀπὸ τὰς 9—11 πρὸ τοῦ μεσονυχτίου, ἀπὸ τῆς 1—3 μετὰ μεσονύχτιον, καὶ ἀπὸ τὰς 5—7 τῆς πρωῆας τῆς ἐπομένης. Καὶ ὁ μὲν σύντροφός μου ὡς ἀκίνητος σκοπός, καθ' ὅλας τὰς ἀνωτέρω ὥρας ἔπρεπε νὰ μένη καὶ ἔμεινεν ὀρθιος καὶ κατὰ τὸ ἐφικτὸν ἀκίνητος ἐπὶ τινος βράχου, ὅστις ἀπέχων τῆς ἐπισταθμίας ἡμῶν περὶ τὰ 200 μέτρα ὑψοῦτο ἐπὶ τῆς ὀπισθίας πλευρᾶς ὄρους τινός, εἰς τρόπον ὥστε νὰ δεσπόζῃ τῆς κάτωθεν διερχομένης δημοσίας ὁδοῦ· ἐγὼ δὲ ὡς κινούμενος τοιοῦτος ἔπρεπε νὰ κινούμαι καὶ ἐκινούμην διαρκῶς βαδίζων 100 καὶ πλεόν μέτρα, ἐναλλάξ ὅτε μὲν δεξιᾶ ὅτε δὲ ἀριστερᾶ τοῦ ἀκινήτου, εἰς τρόπον ὥστε νὰ ἔρχομαι εἰς ἐπαφήν μὲ τοὺς κινουμένους σκοποὺς τῶν ἐντεῦθεν καὶ ἐκεῖθεν εὐρισκομένων ἑτέρων σκοπιῶν. Καὶ δεξιᾶ μὲν κινούμενος ἐπλησίαζον πρὸς τὴν ἐπισταθμίαν καὶ ἔφθανον μέχρι σχεδὸν τῆς δημοσίας ὁδοῦ· ἀριστερᾶ δὲ, ἀπεμακρυνόμεν ἑαυτῆς καὶ κατηρχόμεν, μέχρι τινός, χαράδραν βαθεῖαν καὶ λίαν ἀπότομον, εἰς τὸ βάθος τῆς ὁποίας καὶ παρὰ

τὴν δημοσίαν ὁδόν, (κάμπτουσαν καὶ διερχομένην καὶ ἐκεῖθεν), εὐρί-
σκετο ἕτερον φυλακίον.

» Ἡ νύξ ὑπῆρξεν ἀγρία. Οὐδὲν ἐπρόδιδε περίξ ζώην. Πέραν τῆς ἀκτίνος τῆς ἐπισταθμεύσεως τοῦ στρατεύματος, τὰ πάντα ἦσαν βεθυ-
θισμένα εἰς σκότος ψηλαφητὸν καὶ σιγὴν νεκρικὴν. Τὸ σκότος ἦτο
τοιούτου, ὥστε εἰς ἀπόστασιν ὅ μέτρων δὲν διέκρινέ τις ἄνθρωπον.
Βράχοι, δένδρα, θάμνοι καὶ ἀκίνητοῦντες ἄνδρες συνεχέοντο εἰς τοὺς
ὀφθαλμοὺς τῶν νυκτοφρουρῶν τῶν μὲν ἐκλαμβανομένων ἀντὶ τῶν δέ.
Πολλάκις οἱ κινούμενοι σκοποὶ παρακειμένων σκοπιῶν, ὀδηγοῦμενοι
ἀπὸ τὸν ἤχον τῶν ἰδίων αὐτῶν βημάτων, ἐπλησίαζον ἀλλήλους μὲ τὸ
ὄπλον προτεταμένον καὶ τὸν δείκτην εἰς τὴν σκανδάλην. Πολλάκις τὰ
ὄπλα σκοπῶν ὑψώθησαν κατ' ἀδελφῶν στρατιωτῶν, οἵτινες ἐν τῷ μέσῳ
τοῦ σκότους περιπολοῦντες καὶ ἐρευνοῦντες τὸ ἔδαφος ἐπλησίαζον τοὺς
νυκτοφρουροὺς. Εἰς παρομοίαις περιστάσεσι ἡ νεκρικὴ σιγὴ νυκτὸς
ἀποτόμως διεκόπτετο καὶ ἐν βροντῶδες «ἄλι» προξενοῦν ῥίγος εἰς τε
τὸν διατάσσοντα καὶ τὸν διατασσόμενον ἠκούετο. Ἐπιηκολούθει ἡ ἀνα-
γνώρισις, μεθ' ἣν καὶ πάλιν ἡ αὐτὴ σιγὴ.

» Ἡ μόνη συντροφιά τῶν καθ' ἑλπὴν τὴν νύκτα ἀγρυπνοῦντων ἀν-
δρῶν, εἴτε ὡς νυκτοσκοπῶν, εἴτε ὡς περιπόλων, ἐφόδων κ.τ.λ., συν-
τροφιά ὅμως ἦτις ἐτάρασσε τὴν ψυχὴν τοῦ στρατιώτου, συναισθανο-
μένου ἑαυτὸν μόνον ἐπὶ τῶν ὁρέων ἀγρίαις ἐχθρικῆς χώρας, ἐν τῷ
μέσῳ ψηλαφητοῦ σκότους καὶ ἐν μεταμεσονυκτικαῖς ὥραις ἦσαν αἱ
κραυγαὶ τῶν διαφόρων ζώων καὶ πτηνῶν (λύκων, θῶων, ἀγρίων χη-
νῶν, νησῶν κ.τ.λ.), αἵτινα ἐν μεγίστῃ ἀφθονίᾳ κατώκουν τὰ ὄρη, τὰς
χαράδρας, τὰ παραποτάμια μέρη καὶ τὰ δασώδη τέλματα τῶν μερῶν
τούτων.

» Καθ' ἑλπὴν τὴν νύκτα ἀνεταράσσοντο τὰ ὕδατα τῆς ἐν πολλοῖς
τελματώδους πεδιάδος ἀπὸ τὰ κτυπήματα τῶν πτερύγων διαφόρων
μεγάλων πτηνῶν. Κτυπήματα πτερύγων καὶ κρωγμοὶ ὄξεις ἦσαν αἱ
ἐναλλασσόμενοι ἤχοι ἐνταῦθα κατὰ τὰς χειμερινὰς ταύτας νύκτας.

» Ἐκτὸς δὲ τῶν ἄλλων κακῶν, τὰ ὅποια ἐβασάνιζον τοὺς ἄνδρας,
εἶχομεν καὶ τὸ ψῦχος, ὅπερ καὶ λόγῳ τῆς ὥρας τοῦ ἔτους καὶ λόγῳ
τοῦ ὄρειου τοῦ μέρους, πρὸ πάντων δὲ κατὰ τὰς νύκτας ἦτο δριμύ-
τατον. Ἄς ληφθῆ δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι ἀμφοτέρας τὰς χεῖρας εἶχομεν ἐν-
τελῶς ἐκτεθειμένας καὶ εἰς ἄμεσον ἐπαφὴν μὲ τὴν ψυχρὰν ἀτμόσφαι-

ραν, ἄνευ χειροκτιών. Ὅχι βεβαίως δι' ἔλλειψιν τοιούτων, καθ' ὅτι οἱ πλείστοι ἐξ ἡμῶν εἶχομεν τοιαῦτα, ἀλλ' ὅπως χειριζόμεθα εὐκολώτερον τὸ ὄπλον. Οἱ φρουροὺντες κατὰ τὴν νύκτα ἐκρατοῦμεν τὸ ὄπλον πάντοτε εἰς τοιαύτην θέσιν, ὥστε νὰ εἴμεθα ἔτοιμοι πρὸς ἄμεσον πυροβόλησιν.

»Ἦτο ἀδύνατον κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς νυκτός νὰ κάμῃ τις ὀλίγα βήματα ἐκτὸς τῆς δημοσίας ὁδοῦ χωρὶς νὰ διατρέξῃ τὸν κίνδυνον νὰ πέσῃ. Πολλάκις κατὰ τὰς ὥρας τῆς νυκτός, καθ' ἃς ἐφρούρουν ὡς κινήτος σκοπός, μοῦ συνέβη νὰ πέσω. Ἐπειδὴ δὲ κατὰ τὰς διαφόρους πτώσεις μου προσεπάθουν πάντοτε νὰ προφυλάσσω τὸ ἄλλως τε πλήρεις ὄπλον μου, τὸ ὅποion ἤσθανόμην ὅτι ἦτο καὶ ἡ μόνη μου σωτηρία, κυριολεκτικῶς ἐτσακιζόμην. Τινὲς τῶν ἀνδρῶν, ἐν οἷς καὶ ὁ γνωστός μου δεκανεὺς Γεώργιος Σάμιος, πεσόντες ἔπαθον θλάσεις, ὡς ἐκ τῶν ὁποίων κατασταντες ἄχρηστοι μετεφέρθησαν εἰς τὰ ἐν Κερκὺρα νοσοκομεῖα.

»Τὴν ἐπομένην (26 Νοεμβρίου, ἡμέραν Δευτέραν), πρὶν ἢ ἀκόμη ἀνταεῖλῃ ὁ ἥλιος, ἀρκετοὶ χωρικοὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων τῶν περίξ ἐλληνικῶν χωρίων ἀνέμενον ἐκτὸς τῆς στρατιωτικῆς ζώνης, ὅπως τοῖς ἐπιτραπῇ ἢ εἰσοδος εἰς τὸ στρατόπεδον, ὅπερ καὶ ἐγένετο περὶ τὴν 8 π. μ. ὥραν. Οἱ χωρικοὶ οὗτοι, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς ἔσυρον ὀπισθὲν τῶν καὶ ζῶα, ἐφωδιασμένοι μὲ διαφόρους εἰς μέγεθος καὶ χρώμα σίρκους, προήρχοντο καθ' ὄλον τὸ βράχῳ ἄλλως τε χρονικὸν διάστημα τῆς ἐνταῦθα παραμονῆς μας, καὶ ἐλεηλάτουν τὰς ἀποθήκας Τούρκων βέηδων, αἵτινες ἦσαν πλήρεις δημοτικῶν καρπῶν.

»Σήμερον, ἄγων τὴν ἑορτὴν τοῦ ὀνόματός μου, (γεγονὸς ὅπερ εἰρήσθω, ἔμαθον παρὰ τρίτου), ἐδέχθη ἐν τῷ Ξυλίνῳ παραπήγματι, ὅπερ ἐπέειθε θέσιν καφενεῖου, διευθυνομένου ὑπὸ τινος Ἀλβανοῦ, ἐλάχιστα ὁμιλοῦντος τὴν ἐλληνικὴν, τὰ συγχαρητήρια πολλῶν στρατιωτῶν τοῦ λόχου μου, ὧν τινες δυστυχῶς καθ' ἣν στιγμὴν γράφω ταῦτα, δὲν ὑπάρχουσι εἰς τὴν ζωὴν, φονευθέντες εἰς τὰς ἐπακολουθησάσας μάχας.

»Τὸ πρόγευμά μας σήμερον συνέκειτο ἀπὸ βραστήν ὄρουζαν ἄνευ κρέατος, ὅχι βεβαίως δι' ἔλλειψιν τοιούτου, ἀλλὰ κατὰ διαταγὴν τοῦ ἱατροῦ, ἕνεκα τοῦ ὅτι τὸ πλείστον τῶν ἀνδρῶν ὑπέφερον ἀπὸ καιλιακάς ἐνοχλήσεις. Ἐννοεῖται ὅτι οἱ ἔχοντες νὰ φάγωσι τι καλλίτερον,

δὲν ὑπέβαλλον ἐαυτοὺς εἰς τὴν δίκαιαν ταύτην. Ἐπειδὴ δὲ οὗτοι ἦσαν οἱ περισσότεροι, διότι πάντες κατὰ τὸ μᾶλλον καὶ ἤττον εἶχον κάμει τὰς προμηθείας των, ἐπερίσσευσε τόσον πολὺ φαγητόν, ὥστε ἔφαγον ἐξ αὐτοῦ κατὰ κέρον περὶ τοὺς εἴκοσιν ἀντάρται καὶ διπλάσιοι χωρικοί, παρευρεθέντες κατὰ τὴν ὥραν τοῦ συσσιτίου.

»Τὸ ἀπόγευμα ἔφθασεν εἰς τὸ στρατόπεδον πρὸς ἐνίσχυσίν μας μία πυροβολαρχία λυομένη, ἀποθιβάσθησα εἰς Ἁγίους Σαράντα καὶ ἀποτελουμένη ἐκ 4 λυομένων παλαιῶν πυροβόλων, ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα διὰ τὴν σημερινὴν ἐποχὴν θεωροῦνται ὄχι μόνον ὡς ἄχρηστα, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐπικίνδυνα· καθ' ὅτι ἐκ τοῦ πυκνοῦ καὶ παρατεταμένης διαρκείας καπνοῦ, ὅστις σχηματίζεται μεθ' ἑκάστην πυροβόλησιν, προδίδουσι τὴν θέσιν των εἰς τοὺς ἐχθρούς. Ἐκτὸς τούτου τὰ πυροβόλα ταῦτα ἐκτινασσόμενα πρὸς τὰ ὄπισθεν ἅμα τῇ ἐκπυρσοκροτήσει, ἔχουσιν ἀνάγκη μεθ' ἑκάστην τοιαύτην νέας τοποθετήσεως καὶ φυσικὰ νέας σκοπεύσεως. Ἐπὶ πλεόν εἶνε καὶ βραδείας βολῆς.

»Πρὸς τὸ ἑσπέρας ὁ λόχος μας διετάχθη νὰ καταυλισθῇ ὀλόκληρος ὑπὸ ἀντίσκηνα εὐρισκόμενος εἰς ἐνὸς τετάρτου ἀπόστασιν ἐκεῖθεν, ἐπὶ τοῦ πρανοῦς ὄρους τινὸς καὶ ἄνωθεν ἀκατοικήτων καὶ ἐρειπωμένων τινῶν πύργων.

»Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἐπαύριον (27ης Νοεμβρίου, ἡμέρας Τρίτης), κατέφθασαν πρὸς ἐνίσχυσίν μας προερχόμενοι ἐκ Χειμάρρας δύο λόχοι πεζῶν ἔθνοφρουρῶν, οἵτινες κατηυλίσθησαν ὑπὸ ἀντίσκηνα ὀλίγον πέραν τοῦ στρατώνος καὶ ἄνωθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ. Μεταξὺ των ἀνδρῶν αὐτῶν ἀνεγνώρισα καὶ τὸν ἐν Ἀθήναις παραγγελισδόχον Ἀθανάσιον Σχοινᾶν, τὸν ἐκ Καλαμῶν δίκαστὴν Ἀλφιέρην καὶ τινας ἄλλους.

»Τὸ ἑσπέρας ἀλλάξαμε θέσιν καταυλισμοῦ, κατήλθομεν καὶ ἐστήσαμεν τὰ ἀντίσκηνά μας ἔναντι τοῦ τουρκικοῦ στρατώνος καὶ ἐπὶ τοῦ ἐτέρου μέρους τῆς πρὸ αὐτοῦ διερχομένης δημοσίας ὁδοῦ, εἰς μέρος ἀκάθαρτον καὶ ἐπομένως λίαν ἀνθυγιεινόν.

»Ἐποφέρων καθ' ὅλην τὴν νύκτα ταύτην ἐξ ἀγρυπνίας καὶ πρὸ πάντων ἐκ τῆς ἀφορήτου δυσσομίας, ἣτις ἀνεδίδοτο γύρωθεν ἡμῶν, ἠναγκάσθη τὴν ἐπομένην (28 Νοεμβρίου, ἡμέραν Τετάρτην), νὰ ἐξέλθω τοῦ ἀντισκήνου λίαν ἐνωρίς, ἦτοι περὶ τὴν 3ην πρωϊνὴν ὥραν, καὶ νὰ διέλθω τὸ ὑπόλοιπον τῆς νυκτὸς πλησίον γιγαντιαίας πυρᾶς τοῦ καταυλισμοῦ τῆς ἐκ Χειμάρρας ἐλθούσης διλοχίας.

»Τὸ ἐγεργήριον καθ' ἅπαν τὸ στρατόπεδον τὴν πρώτην ταύτην ἐσήμανεν ἐξαιρετικῶς τὴν 4 καὶ 1)2 ὥραν. Οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ ὑπαξιωματικοὶ περιτρέχοντες τοὺς καταυλισμοὺς διέτασσον ταχεῖαν σύνταξιν εἰς τὰς ὀρισθείσασ δι' ἐκάστην διμοιρίαν θέσεις, καθ' ὅτι ἐπρόκειτο εὐθὺς ἅμα τῇ ἡμέρᾳ νὰ προχωρήσωμεν κατὰ τοῦ Δελβίνου.

»Τὴν 7 πρωϊνὴν ὥραν τῆς 28 Νοεμβρίου ἐξεκινήσαμεν ἐκ Γκάσια διὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, βαίνοντες κατὰ τοῦ εἰς τὸ Δέλβινον ὠχυρωμένου ἐχθροῦ, τοῦ ὁποίου τὰς δυνάμεις οἱ ἐντόπιοι μᾶς ἀνεδίβαζον μέχρι τῶν δύο χιλιάδων τὸ πολὺ ἀνταρτῶν καὶ οὐχὶ τακτικῶν στρατιωτῶν ἄνευ πυροβόλων ἢ κατ' ἄλλους μετὰ δύο τὸ πολὺ παλαιῶν τοιούτων.

»Μετὰ τριῶν ὥρῶν πορείαν ἢ πόλιν τοῦ Δελβίνου ἀνεφάνη δεξιὰ ἡμῶν, εἰς ἀπόστασιν χιλίων περίπου μέτρων, ἐκτισμένη εἰς ὠρϊάν καὶ τερπνὴν ὑψηλὴν θέσιν, μὲ πρὸ αὐτῆς εὐφορον πεδιάδα διαβρεχομένην ὑπὸ τῶν ὑδάτων τοῦ Σιμόεντος ποταμοῦ καὶ τῶν παραποτάμων αὐτοῦ.

»Τὸ Δέλβινον κείμενον παρὰ τὰς πηγὰς τοῦ Σιμόεντος (Βιστριτζα) νοτιοδυτικῶς δὲ τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ εἰς ἀπόστασιν χιλιομέτρων τινῶν ἐξ αὐτοῦ, εἶνε καθ' ὅλας τὰς ἱστορικὰς πληροφορίας πόλις ἱερυθεῖσα κατὰ τοὺς τελευταίους αἰῶνας τῆς μέσης ἑλληνικῆς ἐποχῆς. Ἐκαλεῖτο δὲ ἀρχικῶς «Δολώνια» ἢ «Δελμένιον». Σήμερον τὸ Δέλβινον ἀριθμεῖ πέντε χιλιάδας κατοίκων, ὧν οἱ πλείστοι εἰσὶν Ἕλληνες χριστιανοὶ ὀρθόδοξοι καὶ οἱ λοιποὶ Μωάμεθανοὶ γινώσκοντες κάλλιστα τὴν Ἑλληνικὴν.

»Τὸ Δέλβινον μέχρι τοῦ 1830 διετέλει ἔδρα ἐπισκόπου καλουμένου Δελβίνου καὶ Χειμάρρας, διότι ἡ πρώην ἐπισκοπὴ τῆς Χειμάρρας εἶχε συγχωνευθῆ μετὰ τοῦ Δελβίνου. Μετὰ τὴν κατάργησιν τῆς ρηθείσης ἐπισκοπῆς τὸ Δέλβινον μεθ' ὅλης τῆς ὁμωνύμου ἐπαρχίας ὑπήχθη εἰς τὴν πνευματικὴν δικαιοδοσίαν τῆς Μητροπόλεως Δρυϊνουπόλεως (Ἀργυροκάστρου).

»Περὶ τὴν 10 π. μ. ὥραν ὁ 5ος λόχος ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ λοχαγοῦ Τσιμπούκη, διαβάς λιθόκτιστον γέφυραν κειμένην εἰς τοὺς πρόποδας τῶν ὄρεων, ἐπὶ τῶν ὁποίων τὸ Δέλβινον, καὶ πλησιάσας τὸν ἐχθρὸν ἐβάδιζε κατὰ διμοιρίας εἰς παράταξιν, ὅτε ἔπεσε κατ' αὐτοῦ ἡ πρώτη ἐχθρική βολὴ τηλεβόλου.

»Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ ἐχθρὸς ὠχυρωμένος ἐπὶ δυσπροσί-

των ὑψηλῶν θέσεων καὶ ἀνερχόμενος ὡς μετὰ ταῦτα ἐμάθομεν, εἰς 6 περίπου χιλιάδας ἀνδρας τακτικοῦ στρατοῦ μετὰ 12 πυροβόλων ταχειας βολῆς, ἤρξαντο καθ' ἡμῶν καὶ ἀπὸ ἀποστάσεως χιλίων περίπου μέτρων ἀδιάκαπον πῦρ ταχύ.

»Τὰ ἡμέτερα τέσσαρα παλαιὰ πυροβόλα τοποθετηθέντα ἐν τάχει, ἤρξαντο ἀπαντῶντα εἰς τὰς ἐχθρικός βολάς, ἐνῶ τὰ προπορευόμενα πεζικὰ τμήματα τοῦ 8ου λόχου ἀνεπτύσσοντο ἀκροβολιστικῶς εἰς μάχην.

»Καθ' ὃν χρόνον ἐλάμβανον χώραν τ' ἀνωτέρω γεγονότα, ὁ 3ος λόχος εἰς ὃν ἀνῆκον, διαταχθεὶς εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἐχθρικῶν βολῶν νὰ σταματήσῃ, ἐξηκολούθει νὰ ἴσταται ἀκόμη παρατεταγμένος ἐπὶ τῆς καταφανεστάτης καὶ ἐντελῶς ἀπροκαλύπτου εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο δημοσίας ὁδοῦ παρουσιάζων ὀλόκληρον τὴν δεξιὰν αὐτοῦ πλευρὰν πρὸς τὸν ἐχθρόν. Οἱ ἄνδρες αὐτοῦ, (τῶν ὁποίων πολλοὶ ἦσαν κατὰ τὸ κοινῶς λεγόμενον λεβέντες), περιφρονοῦντες τὸν κίνδυνον προσεπάθουν ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ διερωτῶμενοι νὰ ἀνακαλύψωσι τὰς θέσεις τῶν ἐχθρικῶν πυροβολείων ἀπὸ τὰς λάμπεις τῶν κροτούτων τηλεβόλων.

»Ὑπὸ τῆς αὐτῆς περιεργείας φλεγόμενος καὶ ἐγώ, μὴ δυνάμενος δὲ ἀπὸ τῆς θέσεώς μου νὰ ἱκανοποιήσω τὴν περιέργειάν μου ταύτην, προσεποιήθην ὅτι εἶχον ἀνάγκη νὰ ἐξέλθω πρὸς στιγμὴν τῶν τάξεων τοῦ στρατοῦ. Ἐξήγησα ἔθεν ἀπὸ τὸν διμοιρίτην μου ἀνθυπολοχαγὸν Ν. Κιονόπουλον τὴν πρὸς τοῦτο ἄδειαν, ἣν καὶ μοὶ ἐχορήγησεν.

»Ἀποσπασθεὶς ἀπὸ τὴν τετράδα μου ἐκλίνα δεξιὰ καὶ τεμῶν τὴν ὁδὸν καθέτως ἐδάδισα πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ συνάδελφοί μου βλέποντές με ἐξακολουθοῦντα νὰ πρόχωρῶ ἀνευ οὐδεμιᾶς προφυλάξεως, μὲ βῆμα σὺνηθες καὶ τὸ σπλον ἀνηρτημένον, καθ' ὃν χρόνοναὶ ὀπίδες ἐμαίνοντο περὶ ἡμῶν, ἀνησυχῶντες δὲ διὰ τὴν ζωὴν μου, κινδυνεύουσαν, δύναται τις νὰ εἴπῃ, ἀνευ λόγου, ἤρχισαν νὰ μὲ καλῶσιν ὅπως ἐπιστρέψω ἢ τοῦλάχιστον σταματήσω. Ἐγὼ ἐφ' ἔσπον δὲν ἤκουον φωνὴν ἀξιωματικοῦ, ἐξηκολούθουν τὸν δρόμον μου, μέχρις ὅτου ἐφθασα καὶ ὑπερέβην συστάδα δένδρων καὶ θάμνων ἀναμίξ, πέραν τῆς ὁποίας, ἀποκρυθεὶς ἐντελῶς ἀπὸ τὰ βλέμματα τῶν συστρατιωτῶν μου, ἠδυνήθην ἐν σχετικῇ ἡσυχίᾳ νὰ παρατηρήσω τὰς θέσεις, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἔδραλλε τὸ ἐχθρικὸν πυροβολικόν, συγτομέουσας οὕτω τὴν μεταξύ ἐμοῦ καὶ αὐτοῦ ἀπόστασιν κατὰ 150 περίπου μέτρα.

» Ἐκτὸς τῶν ἄλλων θέσεων ἐκ τῶν ὁποίων ἔβαλλε τὸ Τουρκικὸν πυροβολικόν, διέκρινα τελείως ἓνα πυροβολεῖον, ἕπερ εὕρισχόμενον ἀκριβῶς εἰς τὴν δεξιὰν γωνίαν τοῦ περιβόλου λευκοῦ τινος τζαμίου, ἐκτισμένου εἰς τερπνὴν καὶ ὑψηλὴν τοποθεσίαν ἐπὶ τῶν πλαγίων τοῦ ὄρους, ἐνήργει δραστηκὴν βολὴν καθ' ἡμῶν.

» Μετὰ τὰς πρώτας βολὰς τῶν ἐχθρικῶν τηλεβόλων, τὰς ἄλλως τε

Ἀπόκρουσις τουρκικῆς ἐπιθέσεως ὑπὸ τῶν εὐζώνων μας.

ἐπιτυχαστάτας, οἱ συνοδεύοντες ἡμᾶς ἀντάρται θαυροδηθέντες εἰς τὸν ὑψίστον βαθμόν, ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὀπίσω τρέχοντες. Δὲν ἀμφιβάλλω δὲ ἔτι, βλέποντες τοὺς τακτικούς στρατιώτας παρ' ὅλον τὸ πῦρ, νὰ ἴστανται κατὰ τετραδάδας ἀκίνητοι καὶ ὄρθιοι εἰς τὰς θέσεις των, βεβαίως θὰ ἠσθάνοντο μέγιστον θαυμασμόν καὶ ἴσως τοὺς ἐθεώρουν ὡς ἡμιθέους. Ἐκτὸς ἐὰν πάλιν ὄλωσ τὸνναντίον τοὺς ᾤκτειρον διότι ἐξηκολούθουν νὰ παραμένουν εἰς τὰς θέσεις των, ἐνῶ οὗτοι περίτρομοι ἔτρεχον μὲ τὰ νῶτα πρὸς τὸν ἐχθρόν, ζητοῦντες ἀσφαλὲς καταφύγιον.

» Μετὰ ἐν τέταρτον περίπου τῆς ὥρας, ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ παρα-

τηρητηρίου εἰς τὴν θέσιν μου, ἐπίστευσα πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ διεμελιζόμην. Ὅδεις ἐκκραγεῖσα τρία ἕως τέσσαρα μέτρα ὀπισθεν καὶ δεξιᾷ μου, ἤρκεσθη εὐτυχῶς μόνον νὰ με περιλούσῃ με τὰ ἀνατιναχθέντα λασπώδη χώματα, χωρὶς τὸ παράπαν νὰ με βλάψῃ. Ἐστάθην καὶ ἐκαθάρισα ὀλίγον τὰ ἐνδύματά μου, μεθ' ὃ ἐπροχώρησα πρὸς συνάντησιν τῆς διμοιρίας μου, ἣν εὔρον εἰς ἄλλην θέσιν πρηνῆ κατὰ τετράδας, με μέτωπον πρὸς τὸν ἐχθρόν, ἐκείθεν τῆς ἀμαξιτῆς ὁδοῦ, ἐπιμελῶς καλυπτομένην ὀπισθεν δενδρουλλίων τινῶν.

» Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἀπουσίας μου, παραταθείσης ὅπωςδὴποτε, παρὰ πολλῶν ἐκ τῶν συστρατιωτῶν μου ἐθεωρήθην ὡς βληθείς ἐκ τῶν ὀπίδων, αἵτινες εἶχον ἐκραγῆ πρὸς τὸ μέρος, πρὸς ὃ εὐρισκόμην. Μάλιστα οἱ στρατιῶται Γεώργιος Παυλάκης, δικηγόρος ἐκ Κρήτης (φονευθείς μετὰ ταῦτα ἐπὶ τῆς Μανωλιάσσας), καὶ Ἀντώνιος Ψαχαρόπουλος, ὑπάλληλος παρὰ τῇ ἐν Ἀθήναις Ἐταιρείᾳ τοῦ Ἀεριοφωτός, ἐξ Ἀθηνῶν), τραυματισθεὶς ἀργότερον ἐπίσης ἐπὶ τῆς Μανωλιάσσας, μοι ἔλεγον μετὰ ταῦτα ὅτι τόσοσιν πολὺ ἐπίστευον ὅτι κατὶ ἔπαθον, ὥστε μετὰ μεγάλης ἀνησυχίας ἐξήταζόν τὰ πλησίον τῶν διερχόμενα τραυματιοφορεῖα, μετὰ πεποιθήσεως σχεδὸν ἀναμένοντες νὰ με διακρίνωσιν ἐπίτινος ἐξ αὐτῶν.

» Μὴ δυνάμενος νὰ μένω πρηνῆς, ἀλλ' οὔτε καὶ γονυπέτης, ἐπὶ τοῦ ὑγροτάτου ἐδάφους, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἅπαντες οἱ συνάδελφοί μου εἶχον πέσῃ, καταχρῶμενος δὲ καὶ τῆς πρὸς ὄλους μας καλωσύνης τοῦ διμοιρίτου ἡμῶν Νικ. Κισσοπούλου, ἠγέρθην καὶ ἀποσπασθεὶς τῶν τάξεων ἐπλησίασα ὀλίγον κατ' ὀλίγον πρὸς τὴν ἀμαξιτὴν ὁδόν, ἐπὶ τῆς ὁποίας κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐλάμβανον χώραν σοδαρὰ γεγονότα, προδίδοντα τὴν μετ' οὐ πολὺ διαταχθεῖσαν ὀπισθοχώρησιν.

» Ὡς ἔμαθον μετὰ ταῦτα, αἰσπῶται πεσοῦσαι Τουρκικαὶ ὀπίδες, λόγῳ τῆς προηγουμένης ἐπιστημάνσεως τῆς ὁδοῦ, ἐπέφερον μεγάλην φθοράν ἐπομένως δὲ καὶ σύγχυσιν εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ στρατεύματος, ἤτοι εἰς τὸν ὄσον λόχον καὶ ἐν μέρει εἰς τὸν ἀκολουθοῦντα αὐτὸν ὄσον λόχον. Ἐπανειλημμένα βλήματα ἐπέτυχον νὰ πέσουν ἀκριβῶς ἐντὸς τῶν Ἑλληνικῶν τετράδων, ἐπενεγκόντα τὸν θάνατον καὶ τὸν τραυματισμὸν εἰς πολλοὺς τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν κατωτέρων βαθμοφόρων. Ἐκτὸς τούτου, ὅτε τὸ ἡμέτερον πυροβολικὸν τοποθετηθὲν ἤρχισε νὰ βάλλῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπιτυχεὶς ἐχθρικοὶ βολαὶ τὸ ἠνάγκασαν μετ' ὀλίγον

νά σιγήσῃ, ἐνῶ οἱ πυροβοληταὶ καὶ οἱ ὄδηγοὶ τῶν μεταγωγικῶν μάχης (τὰ πυρομαχικά), κλονισθέντος τοῦ ἠθικοῦ των, ἤρχισαν αὐτοβούλως νὰ ὀπισθοχωρῶσιν ἐν ἀταξίᾳ ἐγκαταλείποντες τὰ πυροβόλα. Τὸ φοβερότερον ὅμως πάντων εἶνε ὅτι βαλλομένης τῆς γεφύρας ὑπὸ ἐπιτυχεστάτων συνεχῶν βολῶν πυροβολικοῦ, κατέστη ἀδύνατος ἢ δι' αὐτῆς ὀπισθοχώρησις τοῦ ἔχοντος ἤδη διαβῆ τὴν γέφυραν Ἰου λόχου ἀποκοπέντων οὕτω τῶν ἀνδρῶν αὐτοῦ πέραν τοῦ ποταμοῦ!

»Σημειωθῆτω δὲ ὅτι τὰ ὕδατα τοῦ ποταμοῦ ἦσαν ὄχι μόνον βαθέα, ἀλλὰ καὶ ὀρηκτικά.

»Οἱ ἀποκοπέντες ἄνδρες ἀτομονωθέντες ἀπὸ τὸ λοιπὸν στράτευμα, βαλλόμενοι δὲ ἀκαταπαύστως ὑπὸ τοῦ ἐχθρικοῦ πυρὸς κατεθορυβήθησαν. Ὁ ἠθικὸς δὲ αὐτῶν κλονισμὸς ἐπετάθη εἰς μέγαν βαθμόν, ὅτε διὰ τῶν διμοιριτῶν διεβιδάσθη αὐτοῖς ἡ διαταγὴ τοῦ διοικοῦντος τὸν λόχον Τσιμπούκη, ὅπως «ἐκαστος φροντίσῃ νὰ σώσῃ τὸν ἑαυτὸν τοῦ ὅπως ἡδύνατο, διὰ τοῦ ποταμοῦ καὶ οὐχὶ διὰ τῆς γεφύρας!»

»Οἱ ἄνδρες οὗτοι δισπασθέντες τελείως ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν καὶ προσεπάθησαν νὰ σωθῶσιν ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας ὄχθης. Ἐκ τούτων οἱ μὲν ἰσχυροὶ τό τε σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, ὡς καὶ ἐκεῖνοι ἐκ τῶν ἀδυνάτων ὅσοι ἔσχον τὴν πρόνοιαν καὶ τὴν ἐτοιμότητα τοῦ πνεύματος νὰ ἐγκαταλείψωσι κατὰ τὸ ὄλον ἢ καὶ κατὰ μέρος τὸν ὀπλισμὸν αὐτῶν, κατώρθωσαν νὰ διαπεραιωθῶσιν αἰσίως. Τινὲς ὅμως ἐκ τῶν δευτέρων ἐν τῇ μεγάλῃ αὐτῶν σπουδῇ ὅπως σωθῶσιν, ἐρρίφθησαν εἰς τὸν ποταμὸν μὲ πλήρη ὀπλισμὸν, ἤτοι μὲ πρόσθετον βᾶρος (ὑπὲρ τὰς ἀσθενεῖς αὐτῶν δυνάμεις) 20 περίπου ὀκάδων. Οὗτοι, ὀλίγοστοὶ εὐτυχῶς, παρασυρθέντες ὑπὸ τῶν ὑδάτων ἀνετρέπησαν καὶ ἐπνίγησαν.

»Καθ' ὃν χρόνον ἐλάμβανον χώραν τ' ἀνωτέρω ἐκεῖθεν τῆς ρηθείσεως γεφύρας, ἀπεσπώμην διὰ δευτέραν φοράν (ὡς ἐμνήσθη ἐῖπων εἰς προηγουμένην παράγραφον) τῆς πρηνηδὸν εὐρισκομένης διμοιρίας μου καὶ προσποιοῦμενος τὸν ἀμέριμνον, ἐπλησίαζον ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἀμαξιτὴν ὁδόν. Ἐπ' αὐτῆς εὐρίσκοντο ὄρθιοι ὁ ταγματάρχης Διαλέτης διοικητῆς τοῦ 1 τάγματος, ὁ διοικητῆς τοῦ λόχου μας Γιώτης καὶ τινες στρατιῶται χρησιμεύαντες ὡς σύνδεσμοι· ἐπίσης δὲ καὶ ὁ ἀεικίνητος ἀρχηγὸς Μέξας, ὅστις ὅμως, ἀφοῦ ἀντήλλαξε λέξεις τινὰς μετὰ τῶν ἀνωτέρω ἀξιωματικῶν, ἐπροχώρησε πρὸς τὰ ἑμπρός.

» Ὅτε ἐπλησίασα τὴν δημοσίαν ὁδόν, ἐσταμάτησα παρὰ τὸ χεῖλος αὐτῆς καὶ χωρὶς νὰ τὸ δεῖκνῶ, παρηκολούθουν τὰ συμβαίοντα μετὰ μεγάλης προσοχῆς.

» Μετ' ὀλίγον κάμφαντες τὴν ἐκεῖ πλησίον καμπὴν τῆς ὁδοῦ κατέφθασαν φεύγοντες δύο ἡμιονηγοὶ πυρομαχικῶν πυροβολικοῦ. Οὗτοι ἐν μεγάλῃ ταραχῇ προσεπάθουν ἐπισθοχωροῦντες νὰ προφυλάσσωνται ὀπισθεν τῶν ἡμιόνων, χωρὶς νὰ σκέπτωνται εἰ ἀθλιῶι ἐτι ἦτο δυνατὸν νὰ διαμελισθῶσιν ἀνατινασόμενοι εἰς τὸν ἀέρα, ἐὰν βλῆμά τι ὀβίδος μετέδιδε τὸ πῦρ εἰς τὰ πυρομαχικὰ ταῦτα.

» Πρὸς τοὺς ἀνδρας τούτους ὁ μὲν Διαλέτης δὲν εἶπε τίποτε, διότι στραφεὶς πρὸς τὰ ὀπίσω δὲν τοὺς ἀντελήφθη· ὁ Γιώτης ὅμως, ἀφ' οὗ πρῶτον τοὺς περιέβαλε διὰ περιφρονητικοῦ βλέμματός, τοὺς ἠρώτησεν μὲ φαινομενικὴν ἀδιαφορίαν ποῦ πηγαίνουν. — «*Τί νὰ κάνουμε, κ. ὑπολοχαγέ, τοῦ ἀπῆντησαν, δὲν μπορούσαμε νὰ σταθοῦμε ἀπὸ τῆς ὀβίδος καὶ μᾶς διέταξαν νὰ πάμε πιὸ πίσω*», καὶ ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον των. Ὁ Γιώτης χωρὶς νὰ προσθήσῃ τίποτε ἄλλο ἐξηκολούθησε νὰ τοὺς περιβάλλῃ διὰ τοῦ αὐτοῦ βλέμματός ἀπερχομένους.

» Ὅπισθεν αὐτῶν καὶ εἰς μικρὰν ἀπόστασιν ἤρχετο στρατιώτης τις ἄοπλος, ὅστις ὡς παρετήρησα, ἐτε ἐπλησίασεν, ἦτο πληγωμένος εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα, διότι τὸ αἷμα ἔρρεε διὰ τῶν δακτύλων τοῦ κάτωθεν τῆς περιχειρίδος. Καὶ τοῦτον ἐπίσης ἠρώτησεν ὁ Γιώτης: «—*Σὺ τί ἔχεις, παιδί;*» «—*Εἶμαι πληγωμένος, κ. ὑπολοχαγέ*», ἀπῆντησεν ὁ στρατιώτης ἀλγῶν καταφανῶς. «—*Γιὰ ποῦ εἶσαι;*» ἠρώτησε καὶ πάλιν ὁ Γιώτης, ἀμφιβάλλων περὶ τῆς ἀληθείας τῶν λεγομένων τοῦ στρατιώτου, καὶ πολὺ δικαίως, διότι τινὲς ἐξ αὐτῶν ἀπὸ ὑπερβολικὸν φόβον ὑπεκρίνοντο ἢ καὶ εἰλικρινῶς ἐπίστευαν τὸν ἑαυτὸν των τραυματίαν χωρὶς νὰ ἔχωσι τίποτε· ἤρκει μόνον κάποια ὀβὶς νὰ εἶχεν ἐκτραγῆ ὀπωσδήποτε πλησίον των.

» Μετὰ τὴν δευτέραν ταύτην ἐρώτησιν τοῦ Γιώτη, ἐπεμβὰς κατέστησα αὐτῷ γνωστὸν ὅτι ὁ στρατιώτης οὗτος ἦτο ἀληθῶς πληγωμένος εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα καὶ ὅτι τὸ αἷμα ἔρρεεν ἐκ τῶν ἄκρων τῶν δακτύλων. — «*Α! καλὰ, παιδί μου, σὲ συγχαίρω, τῷ εἶπε τότε, προχώρει πρὸς τὰ ὀπισθεν νὰ εὗρῃς τὸν γιατρό· δὲν εἶνε τίποτε.*» Στραφεὶς δὲ πρὸς ἐμὲ διέταξε νὰ μεταβῶ εἰς τὴν θέσιν μου.

» Πέντε λεπτὰ δὲν εἶχον παρέλθῃ ἀφ' ἧτου ἐπέστρεψα εἰς τὴν

διμοιρίαν μου (ἐξακολουθοῦσαν νὰ μένη εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν), ἰστάμενος πλησίον τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ μου Νικ. Κισσοπούλου, ὅτε ἐφάνησαν ἀριστερᾶ ἡμῶν νὰ κατέρχονται διὰ μέσου τῶν θάμνων ἐν ἀταξίᾳ καὶ μὲ ἠθικὸν πεπτωκός, ἄνευ δὲ βαθμοφόρων, περὶ τοὺς 50 ἄνδρες ἄλλου ἢ ἄλλων λόχων. Τούτους ἐσταματήσαμεν πλησίον μας καὶ τοὺς ὑπεδείξαμεν νὰ ταχθῶσιν ὅπως ἡμεῖς πρὴν ἡδὸν εἰς ἀπόστασιν μέτρων τινῶν ἀριστερᾶ μας.

»Εἶπομεν ἀνωτέρω ὅτι οἱ πυροβοληταὶ τῆς ἡμετέρας λυομένης πυροβολαρχίας, ἀνήκοντες εἰς τὰς κλάσεις τῶν ἐθνοφρουρῶν μετὰ τινὰς κατ' αὐτῶν καὶ τῶν τηλεβόλων τῶν ἐπιτυχεῖς βολὰς τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ κλονισθέντες ἤρχισαν νὰ ὀπισθοχωρῶσι καὶ νὰ ἐγκαταλείπουν τὰ πυροβόλα.

»Τοὺς πυροβολητὰς τούτους δημοσίᾳ καὶ μὲ τὰς ὀριμυτέρας ἐκφράσεις ἐπέπληξε καὶ ἐπετίμησεν ὁ γενναῖος ὄσον καὶ εὐγενὴς Διοικητὴς τοῦ ἀποδακτικοῦ στρατεύματος Μέξας. Συγχρόνως ἀνέθηκε τὴν διοίκησιν τῆς πυροβολαρχίας εἰς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν τοῦ Πεζικοῦ Νικολαρέαν, ὅστις ἄλλοτε εἶχε χρηματίσῃ λοχίας τοῦ πυροβολικοῦ. Δυστυχῶς ὅμως οἱ πυροβοληταὶ εἶχον διασπαρῆ καὶ συναναμιχθῆ μετὰ τῶν πεζῶν, τὰ δὲ τηλεβόλα ἦσαν πανθομολογουμένως ἀχρηστα διὰ τὴν προκειμένην ἐπιχείρησιν, ἀφοῦ καὶ συνητησαμεν ἀπέναντί μας ἐχθρικὸν πυροβολικὸν ὄχι μόνον διπλάσιον καὶ πλέον κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ καὶ ἀσυγκρίτῳ τῷ λόγῳ ἀνώτερον ποιοτικῆς ἀπόψεως. Ἀμφότερα ταῦτα τὰ σοβαρὰ γεγονότα κατέστησε γνωστὰ εὐθὺς ἀμέσως ὁ Νικολαρέας πρὸς τὸν Διοικητὴν, συγχρόνως δὲ τῷ προσέθηκεν ὅτι ἄνευ ὑπερβολῆς πρέπει νὰ θεωρῆ τὸ στρατεύμα μας χωρὶς πυροβολικόν. Ἐπὶ πλέον οἱ πάντες εἶχον ἀντιληφθῆ ὅτι αἱ ἀπέναντι ἡμῶν ἐχθρικαὶ δυνάμεις ἦσαν τοῦλάχιστον τριπλάσιαι τῶν ἡμετέρων. Ἐκτὸς δὲ τούτου ἦσαν ὠχυρωμένοι εἰς ὑψηλὰ καὶ δυσπρόσιτα μέρη, ἐνῶ ἡμεῖς ἐβαίνομεν διὰ τῆς ὁδοῦ ἐντελῶς ἀπροκάλυπτοι.

»Ταῦτα πάντα εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς ὑποπεσόντα εἰς τὴν ἀντίληψιν τοῦ ἀρχηγοῦ μας Μέξα, ἐπεισαν αὐτὸν μετὰ τὰ ἀνωτέρω συμβάντα νὰ λάβῃ σοβαρὰν ἀπόφασιν. Καλέσας λοιπὸν παρ' ἑαυτῷ τοὺς ἀρμοδίους ἀξιωματικούς, διέταξε τὴν ὀπισθοχώρησιν.

»Ἡ ὑποχώρησις διετάχθη νὰ γείνη καὶ ἐγένετο κανονικωτάτη καὶ τακτικωτάτη μὲ κλιμακῆδὸν ὀχυρώσεις τμημάτων στρατοῦ, ὑπο-

στηριζόντων τὴν ὀπισθοχώρησιν τῶν ὑπολοίπων στρατευμάτων ὡς ἐξῆς : Δύο λόχοι τῆς πρωτοπορείας τοῦ, κατὰ τετράδας ἐν τάξει καὶ μὲ βῆμα ὀδοιπορικόν ὑποχωροῦντος στρατεύματος, διετάχθησαν νὰ ὀχυρωθῶσι προχείρως ἐνθεν ἀκείθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ εἰς τὴν πλησιεστέραν ἐπίκαιρον θέσιν καὶ ἐκεῖθεν νὰ ὑποστηρίξωσι πάσῃ θυσίᾳ τὰ ὑποχωροῦντα στρατεύματα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐὰν τυχὸν οὗτος ἤθελε διανοηθῆναι νὰ προβῆ εἰς καταδίωξιν ἡμῶν. Μετὰ τὴν διέλευσιν ἀπὸ τῆς καταληφθείσης ταύτης θέσεως ὀλοκλήρου τοῦ ὑπολοίπου στρατεύματος, διετάχθησαν καὶ αἱ ὡς ὑποστήριγμα χρησιμεύσαντες ἀνωτέρω δύο λόχοι καὶ ἠκολούθησαν τοὺς ὑποχωροῦντας. Προηγούμενος ἕμως ἕτεροι δύο λόχοι, ἐν οἷς καὶ ὁ ἡμέτερος βος λόχος, κατελάβομεν προπορευθέντες ἀπωτέρω ὑψομένους δύο λόφους, δεσπόζοντας τῆς διὰ μέσου αὐτῶν διερχομένης δημοσίας ὁδοῦ, μὲ τὴν αὐτὴν ἐπίσης ρητὴν διαταγὴν νὰ ὑποστηρίξωμεν πάσῃ δυνάμει τὴν ὀπισθοχώρησιν τοῦ ὑπολοίπου στρατεύματος, μεθ' ἧς νὰ ἀκολουθήσωμεν καὶ ἡμεῖς (ὑπὲρ καὶ ἐγένετο), ὑποστηριζόμενοι ὡσαύτως ὑπὸ ἐτέρων λόχων, οἵτινες μὲ τὴν σειρὰν τῶν θὰ εἶχον καταλάβει ἐτέρας πλέον ἀπομακρυσμένας ὀχυρὰς θέσεις.

» Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἐγένετο ἡ ὀπισθοχώρησις τῶν στρατευμάτων μας ἀπὸ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ Δελφίνου μέχρι τῶν ὀρέων τῶν ὑπερκειμένων τῆς θέσεως «Γκιάστας», διαρκέσασα 4 περίπου ὥρας καὶ συντελεσθεῖσα ἐν πληρεστάτῃ τάξει μὲ βῆμα πάντοτε ὀδοιπορικόν.

» Ἐπὶ τῶν ὀρέων τούτων τῶν ἀποτόμων καὶ λίαν δυσβάτων, ὀπισθεν τῶν ὀρειῶν ἐξετείνετο ἡ θάλασσα, διετάχθημεν τὰ ὑποχωροῦντα στρατεύματα νὰ ὀχυρωθῶμεν προχείρως, καταλαμβάνοντες διαφόρους ὀχυρὰς θέσεις, μὲ τὴν ρητὴν ὅσον καὶ σοβαρὰν διαταγὴν, νὰ ὑποστηρίξωμεν μέχρις ἐσχάτων τὰ ἐκ τῶν πέριξ ἑλληνικῶν χωρίων κατερχόμενα ἐν κλαυθμοῖς καὶ ὀδυρμοῖς γυναικόπαιδα, ὅπως εὔρωσι σωτηρίαν ἀπὸ τὴν ἀγρίαν ἀλβανοτουρκικὴν ἐχθρὴν ἐπὶ τῶν ἡμετέρων πλοίων.

» Κατὰ τὴν ἐναρξιν τῆς ὀπισθοχωρήσεως ὁ πανταχοῦ παρῶν ἀρχηγὸς Μέξας, παρατηρήσας ὅτι τὰ ἡμέτερα 4 τηλεβόλα ἐγκαταλείφθησαν ὑπὸ τῶν πυροβολητῶν τῶν παρέμενον εἰς τὰς θέσεις τῶν λελυμένα, φοβήθεις δὲ καὶ πολὺ δικαίως μήπως ταῦτα πέσωσιν εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ, ἐστράφη πρὸς τοὺς παρερχομένους κατ' ἐκείνην

τὴν στιγμὴν στρατιώτας τοῦ 7ου λόχου καὶ ἐξεφώνησε μὲ τὴν διακρι-
 νουσαν αὐτὸν εὐγλωττίαν ἐνθουσιωδέστατον σχετικὸν λογιόδιον. Ὑπέ-
 μνησεν αὐτοὺς τὰ κατορθώματά των ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν τέλει τοὺς
 ἠρώτησεν «ἐὰν αὐτοί, ὡς μαχηταὶ τοῦ Σαρανταπόρου καὶ τῶν Γιαν-
 νιτωῶν, θὰ ἐπιτρέψουν ποτὲ τὸ πυροβολικὸν μας νὰ πέσῃ εἰς τὰς
 ἐχθρικὰς χεῖρας !»

»Δὲν εἶχεν ἀκόμη περτῶσει τὴν ἐπίκλησίν του ὁ ἐνθουσιωδῆς
 διοικητής, ὅτε πληθὺς στρατιωτῶν ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τὰς παρελαυ-
 νούσας διμοιρίας τοῦ ρηθέντος 7ου λόχου, ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ
 διαστήματος, βοηθοῦντος καὶ αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀρχηγοῦ Μέξα, ἀνῆρ-
 πασε καὶ διέσωσεν ἅπαν τὸ πυροβολικόν. Εἰρήσθω ὁ ὅτι, καθ' ὄν
 χρόνον ἐλάμβανον χώραν τ' ἀνωτέρω γεγονότα, τὸ ἐχθρικὸν πῦρ
 ἐμαίνετο . . .

»Πρὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς ὀπισθοχωρήσεως διέταξε καὶ μετεφέρ-
 θησαν εἰς Ἁγίους 40 διὰ τῶν δύο αὐτοκινήτων τοῦ ἐκ Κερκύρας
 Ἀσπιώτου, (ὅστις μᾶς ἠκολούθει ὡς σοφέρ), ἅπαντες οἱ ἐντεῦθεν τῆς γε-
 φύρας τοιοῦτοι, ὡς παρὰ πολλῶν ἤκουσα βεβαιούμενον, ἐγκατελείφθη-
 σαν, ἀφ' ἐνὸς μὲν λόγῳ τῆς ὀπωσθήποτε βεδισμένης ὀπισθοχωρή-
 σεως τῶν στρατευμάτων, ἀφ' ἑτέρου δὲ διότι οὐδεὶς εἶχε τὴν τόλμην
 νὰ διέλθῃ περὶ τὸν ὀρητικὸν ποταμὸν βυθιζόμενος ἐν ταῖς ὕδασι
 αὐτοῦ ὑπὲρ τὴν ὄσφυν, ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν ὀβιδίων.
 Εἶχεν ἄλλως τε διαδοθῆ ὅτι τινὲς τῶν ἐκεῖθεν τῆς γεφύρας ἀποκο-
 πέντων ἀνδρῶν ἐπνίγησαν προσπαθοῦντες νὰ τὸν διαβῶσι περὶ τῆς...

»Ὁ ἡμέτερος 3ος λόχος κατὰ τὴν ἀπὸ Δελβίνου εἰς Ἁγίους 40
 ὀπισθοχώρησιν, δις διετάχθη νὰ καταλάβῃ θέσιν μάχης, πρὸς ὑποστή-
 ριξιν τῶν στρατευμάτων καὶ τῶν γυναικοπαίδων. Τὴν μὲν πρώτην
 φοράν εὐθὺς ἅμα τῇ ἐνάρξει τῆς ὀπισθοχωρήσεως, ὀχυρωθεὶς ἐπὶ
 ἡμίσειαν περίπου ὥραν, ὡς καὶ ἀνωτέρω εἶπομεν, ἐπὶ τινος λόφου,
 ὀλίγον ἀπέχοντος τῆς θέσεως ἐν ἣ ἔλαβε χώραν ἢ ἀτυχῆς ἀνακοπή
 τῆς προόδου τῶν στρατευμάτων. Τὴν δὲ δευτέραν φοράν περὶ τὸ
 τέλος τῆς ὀπισθοχωρήσεως, ἐπὶ τῶν ὑπερκειμένων τῶν Ἁγίων 40
 ὀρέων, παρὰ τὴν θέσιν «Γκιάστα».

»Θὰ ἐπλησίαζε βεβαίως ἡ 4 μ. μ. ὥρα, ὅτε συνετελέσθη ἡ ἀνοδὸς
 τοῦ λόχου μας καὶ ἡ κατάληψις ἐπικαίρων θέσεων ἐπὶ τοῦ λίαν ἀπο-

τόμου ὄρους, ὅπερ μετὰ τὴν Γκιάσταν ὑψοῦται ἀριστερᾶ τῆ κατερ-
χομένῳ τὴν εἰς Ἀγίους 40 ἄγουσαν ἀμαξιτὴν ὁδόν. Καὶ οἱ μὲν πλει-
στοὶ ἐξ ἡμῶν κατελάβομεν θέσεις διασπαρέντες εἰς μικρὰν σειρὰν,
ἀκριβῶς ἀπέναντι καὶ ἄνωθεν τῆς πεδιάδος, ἥτις ἤπλουτο 200 περί-
που μέτρα, σχεδὸν καθέτως κάτωθεν τῶν ποδῶν μας, μετὰ τὴν ἐντολὴν
νὰ προστατεύσωμεν ἀριστερᾶ μὲν ἡμῶν τὴν δημοσίαν ὁδόν, ἀπέναντι
χωρίον τι καὶ δεξιᾶ ξυλίνιας τινὰς γεφύρας κάτω ἐπὶ τῆς πεδιάδος.
Μικρὸν δέ τι ἀπόσπασμα ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ λοχίου Ἄντων. Λου-
κιανοῦ κατέλαβε θέσεις ἐτι ὑψηλότερον καὶ κατὰ τι ὀπισθεν ἡμῶν,
μετὰ τὴν ρητὴν διαταγὴν νὰ ἐμποδίσῃ πάσῃ θυσίᾳ τὴν κάθοδον τῶν
Τσάμηδων (Πατριᾶς Τουρκαλδανικῆς), σπυδρόντων τυχόν εἰς ἐνίσχυ-
σιν τῶν ἐκ Δελβίνου κατερχομένων πρὸς λεηλασίαν Τουρκαλδανῶν
ληστανταρτῶν.

» Ἐπὶ τῆς θέσεως ταύτης παρεμείναμεν φυλάσσοντες πλέον τῆς
ὥρας. Ἐνταῦθα ἀνάψας πυρὰν ἐντὸς κοιλώματος, κατώρθωσα μετὰ
τινων ἄλλων συναδέλφων μου νὰ ψήσωμεν καφέν, ὃν ἀπολαυστικώ-
τατα ἐρροφήσαμεν ἐν συνοδείᾳ πολλῶν σιγαρέτων.

» Μετὰ μίαν περίπου ὥραν συνενωθέντος μετ' ἡμῶν καὶ τοῦ μικροῦ
τμήματος τοῦ Λουκιανοῦ, κατήλθομεν ἅπαντες τοῦ ὄρους ἀρκατὰ καὶ
ἐπροχωρήσαμεν πρὸς τὴν διεύθυνσιν τῆς ὁδοῦ. Ἐκεῖ σταματήσαντες
συνετάχθημεν, ἐξ' ὅσον τὸ ἐπέτρεπε τὸ ἔδαφος, εἰς διμοιρίας καὶ διε-
τάχθημεν νὰ καθήσωμεν εἰς τὰς θέσεις μας αὐστηρῶς ἀπαγορευθέν-
τος ἡμῖν τοῦ καπνίσματος.

» Ἡ νύξ ἤδη ἐπήρχετο καὶ τὸ ἐσπερινὸν φῶχος καθίστατο δριμύ-
τερον. Οἱ ἄνδρες κατάκοποι καὶ ριγοῦντες κατέκειντο ἐξηπλωμένοι
ἐπὶ τῶν ὑγρῶν βράχων. Ἐναντι ἡμῶν καὶ ἐπὶ τῶν λόφων τῶν ὑψου-
μένων εἰς τὸ τέρμα τῆς πρὸ τῶν ποδῶν μας ἐκτεινομένης ὕδατο-
βριθοῦς πεδιάδος, αἱ πυρκαϊαὶ διεδέχοντο ἢ μίαν τὴν ἄλλην.

Ἄγρια στίφη ληστανταρτῶν Τουρκαλδανῶν κατερχόμενα τῶν
ὄρέων, κατέκαιον τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο τὰ ἐλληνικὰ χωρία, ἀφοῦ προη-
γουμένως τὰ ἐλεηλάτου. Παριστάμεθα θεαταὶ τῆς καταστροφῆς τῶν
βωμῶν καὶ ἐστιῶν τῶν ὁμοθρήσκων καὶ ὁμοφύλων μας χωρὶς νὰ ζυνά-
μεθα νὰ τοὺς παράσχωμεν οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην βοήθειαν!...

» Μετὰ ἡμίσειαν περίπου ὥραν ἠλλάξαμεν καὶ πάλιν θέσιν καὶ κα-
τελθόντες ἐντελῶς τοῦ ὄρους παρετάχθημεν κατὰ τετράδας πρηνῆδόν

παρὰ τὴν ἀμαξίτην ὁδόν. Κατὰ τὴν τελευταίαν ταύτην ἀθροδὸν μας πολλοὶ ἐξ ἡμῶν κατέπεσαν καὶ ἐτραυματίσθησαν ἢ καὶ ἀπλῶς ἐμωλωπίσθησαν ὡς ἐκ τοῦ ἐπικρατοῦντος σκότους καὶ τοῦ λίαν δυσβάτου τοῦ μέρους. Μεταξὺ ἄλλων κατέπεσα καὶ ἐγὼ καὶ ἐμωλωπίσθη εἰς διάφορα τοῦ σώματός μου μέρη.

»Δὲν θὰ εἶγε παρέλθῃ τέταρτον ὄρας, ἀφ' οὗτου εἶχομεν πέσῃ πρηναὶς ἐπὶ τοῦ ὕγρου ἐδάφους, ὅτε παρετήρησα ὅτι εἰς ἀξιωματικὸς τοῦ λόγου μας ἐκάλεσεν ἰδιαιτέρως πρὸ ἐαυτοῦ τοὺς συναδέλφους μου Λεωνῆν Καλθοκορέσην καὶ Κωνστ. Παπαπάνον καὶ τοὺς ἀνεκείνωσεν, ὡς ὀλίγον μετὰ ταῦτα ἐμαθον, τὰ ἐξῆς περίπου:

»Παιδιά, ἡ θέσις μας εἶνε σοβαρωτάτη· οἷς ἀναγγέλλω ὅτι εἰς τοὺς ἀνδρας τοῦ λόχου μας ἔλαχεν ἡ ὑψίστη τιμὴ νὰ ἀποθάνωμεν πάντες ὑποστηρίζοντες τὴν ὀπισθοχώρησιν καὶ ἐπιβίβασιν ἐπὶ τῶν καταφθανόντων πλοίων ὄχι μόνον τοῦ ὑπολοίπου στρατεύματος, ἀλλὰ καὶ πάντων τῶν γυναικοπαίδων τῶν πυροπολουμένων χωρίων.

»(Καθ' ἣν στιγμὴν ἔλεγε ταῦτα, τὸ στερέωμα ἐφωτίζετο μεγαλοπῶς ἀπὸ τὰς οὐρανομήκεις φλόγας τῶν καιομένων χωρίων.) «Νὰ εὐχεσθε, παιδιά, νὰ μὴ μᾶς προσβάλλουν ἐνταῦθα οἱ Τοῦρκοι ἄλλως εἴμεθα πάντες χαμένοι. Οὐδεὶς θὰ ἐπιστρέψῃ σὶδὸ σπιτί του! Πηγαίνετε τώρα εἰς τὰς θέσεις σας καὶ μὲ τρόπον πλησιάσατε τοὺς συναδέλφους σας καὶ γνωστοποιήσατέ τους τὴν θέσιν μας, γὰρ νὰ λάβουν τὰ μέτρα τους!»

»Οἱ ρηθέντες στρατιῶται ἐπιστρέψαντες ἐπλησίασαν καὶ μετέδωκαν ὅσα ὁ λοχαγὸς τοῖς εἶπεν, ὁ μὲν Λ. Καλθοκορέσης εἰς τὸν Χριστόδουλον Σῶζον, ὁ δὲ Κ. Παπαπάνος εἰς ἐμέ. Εὐθὺς ὡς ἤκουσα τὴν ἀπόφασιν τοῦ λοχαγοῦ μας, νὰ κοινοποιηθῶσιν εἰς τοὺς ἀνδρας τὰ τῆς δεινοτάτης θέσεώς μας, ἡμεγεθεὶς ἀποτόμως καὶ ἀπευθυνόμενος πρὸς τε τοὺς ἐντολοδόχους τοῦ λοχαγοῦ Παπαπάνον καὶ Καλθοκορέσην, πρὸς τὸν Σῶζον ὅστις εἶχεν ἤδη γίνῃ κάτοχος τοῦ μυστικοῦ, καὶ πρὸς τὸν συνάδελφον Ἰωάννην Καμπᾶν ὅστις, ὡς ἀντελήφθη, κατὶ εἶχεν ἐννοήσῃ ἐκ τῶν μεταξὺ ἐμοῦ καὶ τοῦ Παπαπάνου δικμειφθέντων, ἀπαντᾶς γαλλομαθεὶς, εἶπον αὐτοῖς γαλλιστί, (ὅπως μὴ ἐννοηθῶ καὶ ὑπὸ τῶν παρακειμένων), τὰ ἐξῆς περίπου.

»Παιδιά, οἷς ἐξορκίζω εἰς ὅ,τι ἔχετε ἱερόν νὰ μὴ εἰπήτε τίποτε πρὸς τοὺς ἀνδρας ἐξ ὧων οἷς εἶπεν ὁ λοχαγός, διότι ἄλλως ὑπάρ-

χει φόβος νὰ μὴ μείνωμεν οὔτε 20. Πολλοὶ τῶν στρατιωτῶν πρὸ τοῦ βεβαίον θανάτου θὰ μᾶς ἐγκαταλείψωσι κρυφίως ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, ἐπιωφελοῦμενοι τοῦ σκότους καὶ τοῦ ἀνωμάλου ἐδάφους.»

Εὐτυχῶς τὴν σοβαρότητα καὶ λογικὴν τῶν ὑπ' ἐμοῦ λεχθέντων ἀντελήφθησαν καὶ παρεδέχθησαν ἀσυζητητὶ οἱ συναδέλφοί μου καὶ οὕτω τὸ φοβερὸν μυστικὸν ἔμεινε μεταξύ μας.

»Ἐν τούτῳ τῷ μεταξύ τὰ γυναικόπαιδα καὶ οἱ χωρικοὶ ὑπὸ τὴν διττὴν προστασίαν τοῦ σκότους καὶ τῶν ἀγρυπνούντων ἑλληνικῶν στρατευμάτων, διήρχοντο ἀκαταπαύστως τὴν ἀμαξιτὴν ὁδὸν καὶ κατερχόμενα συνηθροίζοντο εἰς τὴν παραλίαν τῶν Ἀγίων Σαράντα. Ἐκεῖ φθάνοντα ἀνέμενον τὴν σειρὰν τῶν πρὸς ἐπιβίβασιν ἐπὶ τῶν ἀτμοπλοίων, προστατευομένων καὶ ὑπὸ δύο ἢ τριῶν ποταμῶν τῆς Μαύρης Μοίρας.

»Κατ' εὐτυχίαν, τῆς ὁποίας τὸ μέγεθος πᾶς τις δύναται νὰ ὑπολογίση, αἱ ἀπαίσιαι προβλέψεις ἐπέπρωτο νὰ μὴ πραγματοποιηθῶσιν. Οἱ Τούρκοι, εἴτε διότι ἐφοβήθησαν μήπως ἡ ὑποχώρησις ἡμῶν ἐκάλυπτε τεχνηέντως παγίδα, ἔπως τοὺς παρξύρωμεν ἐκτὸς τῶν ὄχρωδων θέσεων τῶν καὶ τοὺς κατακόψωμεν, προστρεχουσῶν ὑπὲρ ἡμῶν καὶ ἐτέρων τυχόν μεγαλειτέρων δυνάμεων, ἢ ἴσως νὰ ἐφραντάσθησαν ἐπιμελῶς πρὸς κρυπτομένας, εἴτε διότι ἐφοβήθησαν μήπως εἰς τὸν λιμένα τῶν Ἀγίων Σαράντα ναυλοχεῖ ἰσχυρά τις μείρα τοῦ στόλου μας, μετὰ τῶν τηλεβόλων τῆς ὁποίας ἔκρινον προτιμότερον νὰ μὴ ἔλθωσιν εἰς οὐδεμίαν γνωριμίαν, εἴτε τέλος πάντων διότι ὀλιγαρκεῖς ὄντες ἠρκέσθησαν εἰς τὰς μετρίας δάφνας τῆς ἀποκρούσεως ἡμῶν, σχόντων ὅπωςδὴποτε σοβαρὰς ἀπωλείας ἀναλόγως τῆς ἀριθμητικῆς δυνάμεώς μας, δὲν ἀπεπ ἰράθησαν νὰ μᾶς προσβάλλωσιν εἰς τὰς θέσεις μας. Τὸναντίον μᾶς ἄφησαν ἡσύχους νὰ συντελέσωμεν ὅσον τὸ δυνατόν ἀνετώτερον καὶ τελειότερον τὸ ἱερὸν ἔργον τῆς περισυλλογῆς τῶν θρηγούτων καὶ ὀδυρομένων γυναικοπαίδων.

»Περὶ τὴν ἕκτην καὶ ἡμίσειαν μ. μ. ὥραν, πρὸς ἄπειρον χαρὰν τῶν ἀνδρῶν καὶ πρὸ πάντων ἡμῶν τῶν διατελούντων ἐν πλήρει γνώσει τῆς καταστάσεως, ἐδόθη ἡ πρὸς ἐκκίνησιν διαταγὴ διὰ τοὺς Ἀγίους Σαράντα. Ρητῶς μᾶς συνεστήθη νὰ βαδίζωμεν ἐν ἀπολύτῳ ἡσυχίᾳ καὶ σιγῇ, χωρὶς νὰ κάμνωμεν οὐδὲ τὸν ἐλάχιστον θόρυβον, καθ'

ἔσον οἱ Τοῦρκοι μᾶς παρηκολούθουν μετὰ μεγίστων προφυλάξεων, διατηρούμενοι πάντοτε ἐν ἐπαφῇ μεθ' ἡμῶν.

» Μετὰ τριῶν τετάρτων περίπου τῆς ὥρας πορείαν ἐν πλήρει σιγῇ καὶ τάξει, ἐφθάσαμεν εἰς Ἁγίους Σαράντα καὶ παρετάχθημεν εἰς πυκνὰς τάξεις ἔξωθεν τῆς ἐκκλησίας, ἐν ἣ τὴν παρελθούσαν Κυριακὴν, ἦτοι πρὸ τεσσάρων ἡμερῶν, ἐτελέσαμεν μετὰ μεγάλης πομπῆς καὶ παρατάξεως λειτουργίαν.

» Εἰς τὴν θέσιν αὐτὴν ἐμείναμεν περὶ τὴν ὥραν. Καθ' ἕλον δὲ αὐτὸ τὸ χρονικὸν διάστημα, ἀγνοῶ πότε ἀρχίσασα, ἐξηκολούθει ἐν σιγῇ καὶ μεγίστῃ δραστηριότητι ἡ ἐπιθίβασις γυναικοπαίδων, στρατιωτῶν, πυροδόλων, πυρομαχικῶν, ἀποσκευῶν κτλ. Τὰ μεταγωγικὰ ζῶα, καθ' ἃ ἐπληροφρήθη, ἐγκατελείφθησαν· τὰ δὲ δύο αὐτοκίνητα τοῦ Ἀσπιώτη κατεστράφησαν.

» Τὰ μεταγωγικὰ πλοῖα, ὧν τὸν ἀριθμὸν δὲν ἠδυνήθη νὰ παρατηρήσω ὡς ἐκ τοῦ πυκνοῦ σκότους, εἰς ὃ ἦτο βεδουθισμένος ὁλόκληρος ὁ λιμὴν, καθ' ὅτι τὰ τε πολεμικὰ καὶ μεταγωγικὰ πλοῖα, κατ' ἀνωτέραν βεβαίως προνοίας διαταγῆν, δὲν εἶχον ἀνάψει εἰμὴ μόνον ἐλάχιστά τινα λυχνάρια, ἀπολύτως ἀναγκαῖα διὰ τὴν ἐν σπουδῇ συντελουμένην ἐργασίαν τῆς ἐπιθίβασεως, εἶχον διαταχθῆ, ὡς μετὰ ταῦτα ἔμαθον, τηλεγραφικῶς νὰ καταπλεύσωσιν ἐνταῦθα ἐκ Κερκύρας, πρὶν ἢ ἀκόμη ἀρχίσῃ ἡ ἐκ Δελδίνου ὀπισθοχώρησις.

» Ὅ τὰ πάντα προβλέπων καὶ περὶ τῶν πάντων προνοῶν ἀρχηγὸς Μέξας, ἀντιληφθεὶς εὐθύς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης ὅτι μᾶς ἦτο ἀδύνατον νὰ συγκρατηθῶμεν ὑπὸ τὸ ταχὺ καὶ ἀπὸ πάσης ἀπόψεως ἀνώτερον πῦρ τοῦ κατ' ἐλάχιστον τριπλασίου κατ' ἀριθμὸν ἐχθροῦ, πολὺ δὲ περισσύτερον νὰ προχωρήσωμεν, ἐκάλεσε παρ' ἑαυτοῦ τὸν ἐκ Κερκύρας Ἀσπιώτην καὶ τὸν διέταξε νὰ μεταβῇ ἐν σπουδῇ δι' ἑνὸς τῶν αὐτοκινήτων αὐτοῦ εἰς τὴν θέσιν «Γκιάστα», ἔπου ἀπὸ τῆς πρώτης ἡμέρας εἶχομεν ἐγκαταστήσῃ τηλεγραφεῖον καὶ τηλεγραφῆσῃ δι' Ἀγίων Σαράντων εἰς Κέρκυραν «περὶ τῆς ταχίστης ἀποστολῆς ὅσον τὸ δυνατόν περισσοτέρων ἀτμοπλοίων.»

» Ἐνταῦθα πρέπει νὰ γίνῃ ἔστω καὶ ἐν ἐλαχίστοις λίαν εὐφημος μνησία τοῦ Ἀσπιώτη, ὅστις διὰ τῆς μεγίστης προθυμίας, ἐθελουσίας καὶ αὐταπαρνήσεως, ἃς ἐπεδείξατο κατὰ τὴν στρατιωτικὴν ἐπιχείρησιν τῶν Ἀγίων 40 πρὸς τὸ Δέλδινον, παρέσχε πλείστας καὶ ποι-

κίλας, σοβαρωτάτας δὲ ὑπηρεσίας εἰς τὸ ἀποβιβάσθην σῶμα καὶ ἐπομένως εἰς τὴν Πατρίδα. Χάρις εἰς τὸν εὐγενῆ καὶ πατριώτην Ἀσπιώτην καὶ τὰ δύο αὐτοῦ ἰδιόκτητα αὐτοκίνητα, ἐκτὸς τῶν ἄλλων κατωρθώθη νὰ μεταφερθῶσιν ἐκ τοῦ πεδίου τῆς συγκρούσεως πάντες οἱ τραυματαῖοι οἱ ἐντεῦθεν τῆς κατ' ἐπανάληψιν μνημονευθείσης γεφύρας:

»Ἐπικαίρου ὄντος τοῦ πράγματος, ἀναφέρω ὅτι, καθ' ἕως ἔσχον μετὰ ταῦτα πληροφορίας, αἱ κατὰ τὴν πολεμικὴν ταύτην ἐνέργειαν ἀπώλειαι ἡμῶν εἰς νεκρούς, τραυματίας καὶ ἐξαφανισθέντας ἀνῆλθον κατ' ἄλλους μὲν εἰς 100, κατ' ἄλλους δὲ εἰς διπλασίους περίπου ἀνδρας.

»Περὶ τὴν ὀγδόην καὶ ἡμίσειαν μ. μ. ὄραν τῆς 28 Νοεμβρίου 1912 ὁ λόχος ἡμῶν ἐπεβιδάζετο ἐνὸς τῶν μεταγωγικῶν καὶ μετὰ ὃ ὄρας ἀνεχώρει διὰ τὴν Κέρκυραν.

»Ἡ ἐπιβίβασις ἐπὶ τῶν διαφόρων πλοίων ἐξηκολούθησεν ἀκαταπύστως καὶ μετὰ τῆς μεγίστης δραστηριότητος, τὸ πλεῖστον μέρος τῆς νυκτὸς πολὺ πέραν τοῦ μεσονυκτίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτῆς καὶ ἐν τῷ μέσῳ τοῦ σκότους, συνέβησαν πολλὰ τραγικὰ γεγονότα, ἐν οἷς πτώσεις γυναικοπαίδων εἰς τὴν θάλασσαν, πυροβολισμοὶ τῶν στρατιωτῶν ἐξ παρεξηγήσεως, μικροκανικοὶ κ.τ.λ.» (Ὅρα χάρτην σελίδων 1448—1449)

2. — Μέχρι τῆς πρώτης πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων (Πέντε Πηγάδια, Ἀητόρραχη, Μανωλιάσσα).

Πολεμικὸς ἀνταποκριτὴς Ἀγγλικοῦ φύλλου γράφει τὰ ἐπόμενα, ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐν Ἠπείρῳ πολεμικὰς μας ἐπιχειρήσεις μέχρι τῆς καταλήψεως τῶν Πέντε Πηγαδίων:

«...Ἀναμένεται ἤδη ὅπως οἱ Τούρκοι ἀντιτάξουν τελευταίαν ἀμυναν εἰς τὰς θέσεις Κοστίτσι καὶ Μπιζάνι. Ἡ πτώσις δὲ τοῦ Μπιζάνι ἐκθέτει πλέον καὶ τὰ Ἰωάννινα, τὰ ὁποῖα μένουσιν οὕτω ἐντελῶς ἀπροστάτευτα.»

Ὁ ἀνταποκριτὴς ἀποδίδει κατόπιν τὸν ὀφειλόμενον ἐπαινον εἰς τὴν μεγάλην στρατηγικὴν ἰκανότητα τοῦ Σαπουντζάκη καὶ τοῦ Ἐπιτελείου του, τονίζων ὅτι «καὶ ἡ διάταξις ἢ τεχνικωτάτη καὶ αἱ μέχρι τοῦδε κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ δύνανται νὰ παραβληθοῦν πρὸς κινήσεις ζατρικίου ἐμπειροτάτου σκακιστοῦ.

«Με ἐλαχίστας μόνον σχετικῶς ἀπωλείας», ἐπιλέγει, «κατετροπώθη πολὺ μεῖζων ἐχθρὸς καὶ ἐξετοπίσθη ἀπὸ τὰς ἐχυρωτάτας τῶν θέσεων. Σήμερον οἱ Ἕλληνες ἔχουν εἰς τὰ χέρια των ὅλα τὰ ἀτοῦ».

Περιγράφων τὴν τελευταίαν μάχην, τὴν ἀπολήξασαν εἰς τὴν κατάληψιν τῶν Πέντε Πηγαδίων, λέγει ὅτι «οἱ Τούρκοι φρονιμώτατα φερόμενοι μετὰ τὸ καταστρεπτικὸν πῦρ τοῦ Ἑλληνικοῦ πυροβολικοῦ καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν καταδίωξιν μετ' ἐφ' ὅπλου λόγῃν, ἀφήκαν τὰς θέσεις των ἐν καιρῷ νυκτὸς καὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν».

Καταλήγων ὁ ἀνταποκριτὴς ἀναφέρει ὅτι «ὑπέδειξεν εἰς τὸν Ἑλληνικὸν Ἐρυθρὸν Σταυρὸν πολλὰς ἀγγλικὰς ὑγειονομικὰς μεθόδους, παρέδωκε δὲ ἐκ μέρους τῆς ἐφημερίδος του καὶ ἀποστειρωτικούς κλιδάνους δεχθεὶς τὰς θερμὰς εὐχαριστίας τοῦ στρατηγοῦ καὶ τῶν μελῶν τοῦ Ἐρυθροῦ Σταυροῦ».

Τελευταίος δόλος τῶν Τούρκων ὑπῆρξεν ὅτι ἐδοκίμασαν νὰ κάμουν κατάχρησιν τῆς λευκῆς σημαίας ὅπως παρασύρουν τοὺς Ἕλληνας εἰς παγίδα. χωρὶς ἑμῶς καὶ νὰ τὸ κατορθώσουν ἐγκαίρως ἐννοηθέντες.

Οἱ Ἀλπινισταὶ μας.

Ἐτερος Ἕλλην αὐτόπτης, ὁ κ. Γ. Χαριτάκης, μᾶς μεταδίδει τὰ ἐξῆς ἀξιοθαύμαστα, γράφων ἀπὸ 30 Ὀκτωβρίου 1912.

«Ἀπάνω στὸν αὐχένα ἑνὸς βουνοῦ ποῦ βρίσκεται δεξιὰ ἀπὸ τὸν ἀμαξιτὸν δρόμον ποῦ τραβάει ἀπὸ τὴν Φιλιπιάδα στὰ Γιάννινα εἶνε ἓνα μικρὸ βαθούλωμα· πέντε ἢ μᾶλλον ἕξ πηγάδια φαίνονται μετέτρες γύρω ἀπὸ τὸ ἀνοιγμα. (Ἀρχικῶς φαίνεται ὅτι ἦσαν μόνον πέντε καὶ τώρα πρόκειται νὰ κάμουν καὶ ἕβδομον διὰ νὰ ὑδρεύεται ὁ στρατός μας). Κοντὰ περνάει ὁ ἓνας δρόμος διαβατὸς σὰν τούρκικο καλντερίμι, ποῦ φαίνεται ὅτι παλαιῖκά ἦταν ὁ κύριος δρόμος ποῦ πήγαιναν ἀπὸ τὰ Γιάννινα εἰς τὴν Φιλιπιάδα. Δεξιὰ ἀπ' αὐτὸν τὸν δρόμον εἶνε ἓνα μικρὸν εἰκονοστάσιον μετ' ἀγάλματι ἀγίου, ἄσπρο καὶ ταπεινὸν μέσα εἰς τὴν ἀγρία ἐρημίαν, πειὸ πάνω δεξιὰ τὸ βουνὸ ποῦ κρύβει τὸ Ἄνωγι καὶ ξάπλατα μέσα στὸν δρόμον, μόλις παραμερισμένον διὰ νὰ περνοῦν τὰ μουλάρια, τὸ πτώμα ἑνὸς Τούρκου, θλιβερὴ καὶ βαρυσήμαντη σφραγίδα, σὰν σύμβολον διὰ νὰ δείξη τὴν ἀπαισίαν σημασίαν αὐτοῦ τοῦ τόπου, ποῦ ἀλησμόνητος θὰ εἶνε εἰς τὴν νεώτερήν μας ἱστορίαν, τὰ Πέντε Πηγάδια. Ἡ τελευταία ἐφεδος, μετ' ὅποιαν τὰ ἐπὶ-

ρεν ὁ στρατὸς τῆς Ἡπείρου, δὲν ἐκόστισεν οὔτε πολλοὺς ἀνθρώπους, οὔτε πολὺν κόπον, ἀλλὰ εἶνε δύσκολον νὰ φαντασθῆ κανεὶς τί ἐχρειάσθηκε γιὰ νὰ κερδίσουμε λόφον με λόφον τὰ ὑψώματα ποὺ ὀδηγοῦν ἔως τὸν περιώνυμον αὐχένα, προχωροῦντες σιγὰ-σιγὰ μέσα στὴ βροχὴ καὶ στὸ κρύο. Εἶνε ἀλήθεια ὅτι μόλις μία διλοχία δική μας ἤρχισε νὰ πυροβολῆ ἀπὸ πάνω ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Ἄνωγιου, οἱ Τούρκοι ἔφυγαν, ἀλλὰ τὰ εὐζωνικὰ τάγματα ξέρουν τί τοὺς ἐκόστισε σ' ἀλησιμονήτους κόπους γιὰ νὰ μπορέσῃ αὐτὴ ἡ διλοχία νὰ ξεπροβάλλῃ ἀπὸ πάνω ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὕψος. Ἡρωες οἱ εὐζωνοὶ μας καὶ τοῦ καθενὸς ἔπρεπε τὸ ὄνομα νὰ σημειωθῆ σὲ μιὰ σελίδα τῆς ἱστορίας μας. Ἡμέρες καὶ νύκτες ἐπολέμησαν μέσα τὸ κρύο, τὸν παγερὸν ἄνεμον καὶ τὴν φρικώδη βροχὴν. Αὐτὸ ποὺ ἔκαναν αὐτοὶ κανένα ἄλλο σῶμα δὲν θὰ ἤμποροῦσε νὰ κατορθώσῃ, ἐκτὸς ἀπὸ Ἀλπινιστὰς ἢ Τυρολέζους. Οἱ Κρητῆς (διότι ἐδῶ πολεμαίει τὸ ἀνεξάρτητον σύνταγμα τῶν Κρητῶν) εἶνε ὑπέροχοι στὴ φωτιά, πολεμοῦν σὰν νὰ μὴ κρατᾶ ὁ Τούρκος ντουφέκι, σηκώνονται ὄρθιοι ἐκεῖ ποὺ δὲν πρέπει, ξεπροβάλλουν ἀπὸ ἐκεῖ ποὺ βρέχουν ἢ σφαίρες σὰν νὰ ἦσαν ἀπρόσβλητοι. Νομίζει κανεὶς ὅτι ὄλοι εἶνε παλαίμαχοι καὶ ὅτι ὁ πόλεμος ἦταν ὡς τῶρα ἡμόνη τους δουλειά. Ἐχουν ἀκόμη τὸ προτέρημα νὰ εἶνε ἔξυπνοι καὶ ξέρουν νὰ τὰ βγάζουν πέρα ὅπου χρειάζεται κάποια πρωτοβουλία. Ὅταν ξέρῃς νὰ τοὺς πάρῃς ἀπὸ τὸ φιλότιμο, ἤμπορεῖς νὰ τοὺς στείλῃς ὄλους νὰ σκοτωθοῦν στὴ φωτιά καὶ πρέπει κανεὶς νὰ ὁμολογήσῃ ὅτι ἤξευραν τί ἔκαναν ἐκεῖνοι ποὺ ἔβαλαν τὸν Σινανιώτη νὰ τοὺς διοικήσῃ.

»Εἶνε ὄλοι νέοι (ὅ ἡλικίες ἐν ὄλω), καὶ μερικοὶ ἀπὸ αὐτοὺς εἶνε παρὰ πολὺ νέοι, διότι ἔχουν δηλωθῆ μεγαλείτεροι. Ἰδιαίτερη ἐντύπωση κάνει νὰ βλέπῃς αὐτὰ τὰ παιδιὰ μὲ τ' ἀθῶά τους καὶ νεαρὰ πρόσωπα πῶς μὲ ἀφροντισία καὶ περιφρόνησι βαδίζουν στὸν θάνατον. Σκοτώθηκαν ἕνα-δυό, μὲ τὸ μειδιάμα στὰ χεῖλια καὶ τὰ ὤμορφα κορμιά τους λαμπάδες ἀχνιστές, ξαπλωμένα στῆς κορφῆς τοῦ Ἑεροῦ βουνοῦ, εἶνε βέβαιον, ἡ ὠμορφότερη θυσία, θυσία αἵματος νέου, ἀδόλου, ποὺ χύθηκε γιὰ τὴν ἐλευθέρωσι τῆς Ἡπείρου. Ὁ στρατὸς προχώρησε πέρα ἀπὸ τὰ Πέντε Πηγιάδια ἀκολουθώντας τὴν πρὸς βορρᾶν διεύθυνσιν-ἐμπρὸς κατὰ τὰ Γιάννινα. Τὰ Γιάννινα ἔχουν γίνοι γιὰ μᾶς σκοπὸς κάθε προσπαθείας καὶ κάθε κόπου, σὲ κάθε ὀμιλία ξανάρχεται τὸ ποι

λυστήμαντον αὐτὸ ὄνομα, καὶ μὲ τὰ Γιάννινα συνδέει ὁ καθένας τὰ διάφορὰ του σχέδια. Ἄλλ' ὡς ἐκεῖ χρειάζεται ἀκόμη κόπος καὶ ἡμέρες στὸ ντουφέκι, καὶ νύκτα στὴ βροχὴ καὶ κάμπσοι ἀπ' αὐτοὺς ποὺ σχεδιάζουν γιὰ τὸ μέλλον δὲν θ' ἀξιωθοῦν νὰ ἴδωσιν τὰ ὄνειρά τους πραγματοποιούμενα. Ἐδῶ ὁ πόλεμος εἶνε σκληρὸς, πόλεμος βουνῶν. Ὁ Τούρκος εἶνε ὁ μικρότερος ἀντίπαλός μας, ἡ βροχὴ καὶ τὸ κρύο παραφυλᾶνε καὶ κτυποῦνε ἀλύπητα, μ' αὐτοὺς ἔχει νὰ πολεμήσει ὁ στρατιώτης καὶ ὁ ἡρωϊσμός του ἐκεῖ βρῖσκεται σὲ πικρὴ δοκιμασία. Δὲν ἤκουσα κανένα νὰ σκέπτεται τὸ βόλι, καὶ σχεδὸν ὅλοι ἀνησυγοῦν ὅταν πρόκειται νὰ κοιμηθοῦν σὲ βρεγμένη κουβέρτα κάτω ἀπὸ τὴν βροχὴ. Καὶ βέβαια σεῖς αἱ ἐφημερίδες, καὶ κατόπιν οἱ ἱστορικοὶ θὰ γράψετε μὲ θαυμασμό γιὰ τὴν ἀξία καὶ τὴν παλληκαριὰ τῶν 50 ἢ 60 ἀνθρώπων (μὲ ἀξία καὶ παλληκαριὰ βέβαια) ποὺ εἶνε στὰ ἀρχηγεῖα καὶ ἐκτελοῦν τὲς διάφορες ἐπιτελικὲς ὑπηρεσίαι, δίχως ἕμως νὰ σκεφθῆ κανεὶς νὰ μετρήσῃ τί ὑποφέρει ὁ στρατὸς ποὺ εἶνε στὴ γραμμῇ. Καὶ νὰ ἀπορῆτε πῶς μπόρεσε κι' ἀνθεξε σὲ τόσους κόπους. Κι' ὅπως ἡ κυρία τῶν νοσοκομείων δρέπουν περισσότερες δάφνες ἀπὸ τοὺς πληγωμένους, ἔτσι λησμονοῦνται οἱ ἄσημοι⁽¹⁾.

Ἡρωϊκὴ δρᾶσις τοῦ 15 Συντάγματος (Ἀναμνήσεις αὐτόπτου).

«—Πάντες μὲ ἐρωτοῦν»—γράφει ἀξιωματικὸς ἐπ' ἀδείᾳ τοῦ συντάγματος τούτου ἀπουσιάζων—«περὶ τοῦ Ἡρωϊκοῦ 15ου συντάγματος, περὶ τοῦ Διοικητοῦ τοῦ ὁποίου οἱ πάντες ὡς πρὸς ἥρωα ἀτεμίζουν. Εἰς τὸν στρατὸν τῆς Μακεδονίας ἐγένετο θεωρία μὲ παράδειγμα τὸ σύνταγμα τοῦτο κ.τ.λ.»

«Ἡ δρᾶσις του εἶνε πολλαπλῇ: ἐν Νικοπόλει, Πρεβέζῃ, Γουμπόβῃ, Πέντε Πηγαδίοις, εἰς Πεστὰ, Ἰωάννινα, Ἀργυρόκαστρον μέχρι Κλεισούρας ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Γεώργ. Πολυμενάκων.

»Τὸ Γρίμποβον τὸ μεγαλείτερον τῶν ὑψωμάτων, ἡ πτώσις τοῦ ὁποίου θὰ ἐπέφερα τὴν εἰς Ἄρταν ὑποχώρησιν τοῦ στρατοῦ μας, δικάως ἐποφθαλμιᾶτο ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ἡ φύλαξις του εἶνε εἰς

(1) Σ. Σ.—Τὸ παράπονον εὐτό, τὸ τόσον ἐπικαίρως ἐκφραζόμενον μὲ ἕνα στεναγμόν, δὲν φρονῶ ὅτι εἶνε ἀπολύτως δίκαιον· διότι καὶ ἂν οἱ πάντες λησμονοῦν (ὅπερ ἀκρῶς ἀπίθωνον), ἡ ἱστορία ὅμως τοῦλάχιστον ἔχει καθήκον καὶ ἀποστολὴν νὰ ἐνθυμῆται καὶ οὕτω πράττει.

χειρας τοῦ 15ου συντάγματος. Εἶνε ἡ τρομερὰ νύξ τῆς 10ης Ὀκτωβρίου, ὅποτε βροχὴ καὶ ἄνεμος ἐμποδίζουσιν τὴν ἀναγνώρισιν τῶν ἀντικειμένων καὶ εἰς μέτρων τινῶν ἀπόστασιν. Οἱ Τούρκοι αἰφνιδιάζουσιν τοὺς ἡμετέρους, ἐνοσπεύρουσιν τρόμον, κατορθώνουσιν νὰ διασπάρουσιν τὴν γραμμὴν τῶν προφυλακῶν, νὰ διαλύσουσιν τὸν ἐκεῖ λόχον καὶ καταλάβουσιν πρὸς στιγμὴν τὸ ὕψωμα τοῦτο· ὁ πανικός μεταδίδεται καὶ τὸ λογικὸν σταματᾷ! Ἐν τῇ κρίσιμῃ στιγμῇ ὄρμᾳ ἐκ τῆς ἔδρας τοῦ ὁ συνταγματάρχης μὲ τὸ ρεβόλβερ ἀνὰ χειρας καὶ συγκρατεῖ, συνάζει, ἐνθαρρύνει, ἀπειλεῖ καὶ ἐμψυχώνει διὰ τοῦ ἀτρομήτου παραδείγματός του. Ἡ προέλασις τῶν Τούρκων (λυσσωδῶς πολεμούντων) συγκρατεῖται, πίπτει παραπλευρῶς ὁ λοχαγὸς Ροδόπουλος καὶ ὁ συνταγματάρχης ὡς λοχαγὸς πλέον ἐγκαρτερεῖ, ἐνθουσιᾷ, ἀντεπιτίθεται, νικᾷ καὶ τρέπει εἰς ἐπαίσχυντον φυγὴν τοὺς ἀντιπάλους, σώζων οὕτω τὴν Ἄρταν μετὰ 12 ὥρων συνεχῆ καὶ ἀγρίαν πάλην! Μετὰ τὴν μάχην αἱ στρατιῶται τὸν ἐγείρουσιν ὕψηλά εἰς τὰς χεῖρας, τὸν ἐναγκαλιζοῦνται ἐνθουσιῶντες καὶ ὁ ἴδιος συγκινεῖται μέχρι δακρύων. Δάκρυα ἱερά, στιγμὰὶ ὑψίστης εὐτυχίας, ἡ καλλιτέρα ἀμοιβὴ διὰ τὴν ἀφροσύνην του εἰς τὸ καθήκον. Μ. μ. μεταδραίνει ἐκεῖ ὁ στρατηγὸς Σαπουντζάκης μετὰ τοῦ ἐπισκόπου Ἄρτης καὶ συγκινητικώτατα συγχαίρουσιν τὸν συνταγματάρχην παρουσίᾳ ἑλῶν τῶν ἀξιωματικῶν. Κατὰ τὴν μάχην ἔσχομεν 24 φονευμένους, 72 πληγωμένους, ἐκ δὲ τῶν Τούρκων ἐμετρήσαμεν 130 καὶ 8 ἀξιωματικούς.

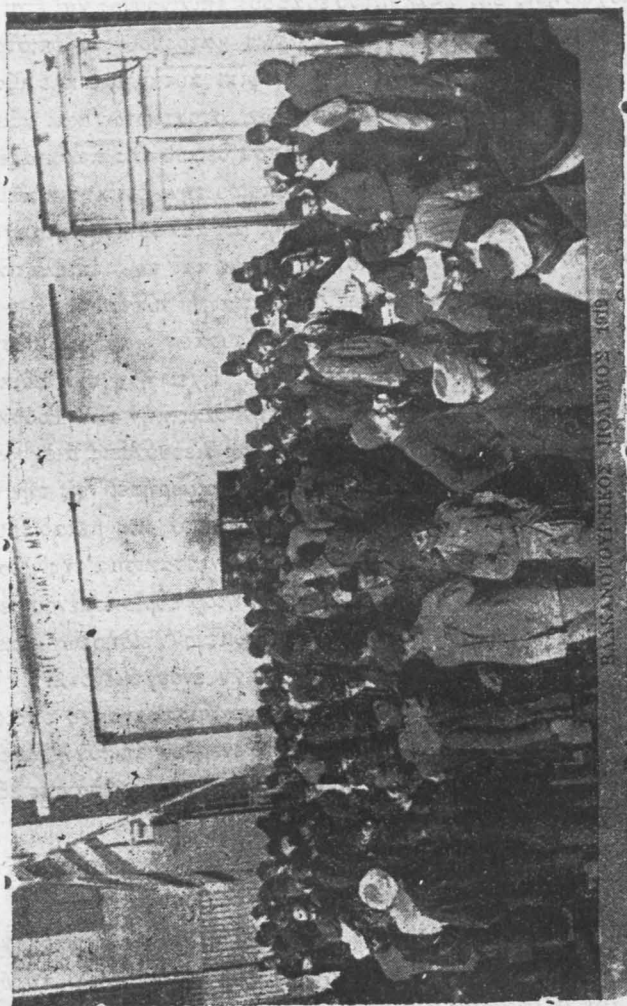
» Ἀκολουθοῦν ἡμέραι βροχεραί, ψυχὸς ὄρμῃ, ἡμέραι ἀνίας εἰς τὰ Πέντε Πηγὰδισ ἄνευ ἐλλείψεως στρατοῦ ἀρκετοῦ πρὸς ἀπόθησιν τῶν Τούρκων. Ἡ προσοχὴ ὅλων εἶνε ἐτραμμένη πρὸς τὴν ἐν Μακεδονίᾳ δόξαν τοῦ στρατοῦ μας.

» Μὲ δωρεὰς τῶν διαφόρων πόλεων καὶ σωματείων ἐνδύονται θερμὰ ἔλαι αἱ στρατιῶται καὶ ἀνακτῶσι ποιάν τινα εὐεξίαν. Σταφίς, κονιάκ καὶ πολλὰ ἄλλα ἀντακουρίζουσιν τοὺς ὄρεσιβίους μάρτυράς μας.

» Τὴν ἡμέραν τοῦ Ἀγ. Νικολάου καταλαμβάνεται ἡ ὀχυρὰ θέσις Ἅγιος Νικόλαος μὲ 800 Τούρκους νεκροὺς καὶ τὴν παραμονὴν τοῦ Ἀγ. Ἀνδρέου νέα νίκη παρὰ τῆς Μοῦλες καὶ τὰ Πεστὰ.

» Ἡ προέλασίς μας γίνεται βραδέως καθ' ὅσον συναντῶμεν ὀχυρώματα μεγάλα.

» Αἱ συνεχεῖς κακουχίαι, αἱ στερήσεις, ἡ ἀθλία κατάστασις τῆς

Αιχμάλωτοι Τούρκοι ἐπιβιβαζόμενοι ἐκ Θεσσαλονίκης.

ἀτμοσφαιρας ἐξασκῶν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν ἡρώων τῆς Ἀετορράχης.

»Αἱ ἀδιάκοποι νυχτεριναὶ ἐπιθέσεις τῶν Τσαμηδῶν ἐκνευρίζουν καὶ τὸν πλέον χαλκέντερον.

»Εἶνε ἡ ἐποχή, καθ' ἣν τὰ ἀτρόμητα εὐζωνάκια μας ὡς ἐκ τῆς πολλῆς ὀρμῆς ἐφθασαν εἰς 600 μέτρα ἀπὸ τοῦ Μπιζανίου καὶ ἐπικάθηγνται ὡς στρεῖδια ἐπὶ τῶν βράχων. Μακρὰ ἀντίστασις ἐκεῖ εἶνε ἀδύ-

νατος, υποχώρησις ἐπὶ ἀκαλύπτου εἰσόδου ἐπικίνδυνος καὶ ἔτσι βασιανίζονται ἐκεῖ δεκατιζόμενα. Ὀλίγα μόλις κατορθοῦν νὰ ἐπιστρέψουν ὡς ράκη πλέον ἀνθρώπινα. Αἱ ἀπερικοψίαι αὐτὰι μᾶς κλομίζουν, αἱ ἀπώλειαι μᾶς εἶνε μεγάλαι, αἱ τάξεις τῶν στρατιωτῶν καὶ ἀξιωματικῶν πολὺ ἀραιωμένα. Πρόκειται περὶ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεως ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Ἀετορράχης, τοῦ ὁποίου τὴν διοίκησιν καὶ πάλιν ἐμπιστεύεται ὁ στρατηγὸς Σαπουτζάκης εἰς τὸν συνταγματάρχην Πολυμενάκον συγκεντρῶντα ἕλον τὸ κύρος καὶ τὴν ἐπιδητικότητα γενναίου στρατιώτου. Ἐγκαίρως φθάνει τὴν νύκτα τῆς 9—10 ἕνα προλάβει νέον φοβερὸν αἰφνιδισμὸν τῶν Τούρκων καὶ ἐμφυχώσῃ τοὺς ἀρχίσαντας νὰ ἀποθαρρύνωνται ἡμετέρους. Ἐχει ἤδη τὴν εἰδικότητα εἰς τὰς ἀντεπιθέσεις γνωρίσας τελείως τὴν τακτικὴν τῶν Τούρκων.

» Αἱ σφαῖραι συρίζουν ἤδη καθ' ἕλας τὰς διευθύνσεις, ὁ ἐχθρὸς εἶνε ἐγγύτατα, τμήματα στρατοῦ ἔχοντα ἤδη υποχώρησις εἰς τὴν ἀρχὴν τοῦ αἰφνιδισμοῦ διασπείρουν σύγχισιν εἰδήσεων καὶ μεταδίδουν πανικὸν εἰς τοὺς μετόπισθεν. Διαδίδεται τέλειον τσάκισμα τῆς γραμμῆς, ὁ φόνος, ἡ αἰχμαλωσία τοῦ γενναίου διοικητοῦ εὐρισκομένου εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός. Τὸ ἐπιτελεῖον στερούμενον εἰδήσεων ἐπισήμων ἀγωνιᾷ ἐπὶ ὥρας καὶ προετοιμάζεται διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον...

» Ὑπερισχύει ὁμοῦς ἡ ἐπιμονὴ τοῦ συνταγματάρχου, ὁ ὁποῖος ἐμφυχώσας τοὺς ἀνδρας τοῦ αὐτοπροσώπως ἐνεργεῖ ἐπιτυχητὴ ἀντεπίθεσιν, οἱ Τούρκοι κλονίζονται καὶ οἱ ἡμέτεροι ἀναθαρρήσαντες ἐξαναγκάζουν τοὺς Τούρκους εἰς υποχώρησιν.

» Αἱ θέσεις διατηροῦνται, ἄλλαι σπουδαιότεραι καταλαμβάνονται καὶ ἡ γραμμὴ μᾶς αὐτὴ ἐνδυναμοῦται.

» Συγχαίρων τὴν ἐπομένην ὁ στρατηγὸς τὸν συνταγματάρχην μὲ φράσεις λίαν κολακευτικῆς τοῦ συνίστα «νὰ μὴ ἐκτίθεται πολὺ, διότι ἡ παιρὶς τὸν θέλει καὶ δι' ἄλλας περιστάσεις». Διερχόμενος μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ τὴν 15 Φεβρουαρίου ἐκ τῶν θέσεων τοῦ 15ου συντάγματος καὶ βλέπων τὸν διοικητὴν τὸν ἐναγκαλιζέται καὶ τῷ λέγει παρυσία ἕλων «Εἶμαι εὐτυχής, Πολυμενάκε, πὸς ὀνηρεῖωμάς ὑ σας· φεύγων δὲ ἐφώνει:— Χαιρέτα μου τὸ ἀγαπητόν μου 15ον σύνταγμα»...

Ἀτομικὲς παλληκαριές.— Προσωπικὲς δόξες.

Τὸ Ἐπικρατοῦν, τὰ βροντὰ τῶν Πεστώων, ἡ Ἀγτόρραχη καίονται.

Τὸ κανόνι μουγκρίζει ἐπὶ ὥρας, ἕως ὅτου σιωπᾷ τὸ κανόνι τὸ τουρκικο.

Ἡ συνομιλία θ' ἀρχίσῃ τῶρα μεταξὺ μάουζερ καὶ μάνλιχερ, διὰ νὰ τελειώσῃ διὰ τῆς λόγχης καὶ τῆς καταδιώξεως.

Πέντε ὥρες τῶρα ἔνας λόχος εὐζώνων πολεμεῖ μέσα σὲ μιὰ λαγκκαδιὰ χωρὶς νὰ δίδῃ προσοχὴ ἑστῶς ἀμυνομένους ἢ ἀπειλοῦντας ἀπὸ τὰ πλαγινὰ ὑψώματα Τούρκους.

Τὸ τηλεβόλον βροντᾷ ὀπισθέν των.

Οἱ εὐζῶνοι τὸ παρακολουθοῦν μὲ κρυφὴ λαχτάρια.

Ἔμαθαν περὶ τί φοβερὴ λαλιὰ εἶνε ἡ φωνὴ του ἐκείνῃ.

Καί, παίζοντες μὲ τὸν θάνατον, πότε προσφωνοῦν τὰ πυροβόλα μας : «—Σκοῦξ' το, οὐρὲ λεθέντη μ', ἄλλη μιὰ φορά!», καὶ πότε συνοδεύουν μὲ μίαν βουνήσια προσφώνησιν τὸν δαιμονισμένον κρότον ἐκρηγνυμένης ὀβίδος.

Μετὰ μικρὰν ἔμωσ ἀντίκρουσιν τῆς θαυματουργησάσης βαρείας μείρας Διγενῆ τὰ τουρκικὰ πυροβόλα εἶχον κατασιγασθῆ.

Οἱ εὐζῶνοι ἔρμουν ἀπὸ τὴν χαράδραν των πρὸς τὰ πλαγινὰ ὑψώματα, ὀπόθεν ἐπιτίθενται ἢ ἀμύνονται μετὰ λύσσης οἱ Τουρκαλθανοί.

Δὲν περνᾷ ὥρα, καὶ οἱ ἐχθροὶ ἄλλοι φεύγουν καὶ ἄλλοι κατακυλοῦν μέσα ἑστὴ χαράδρα.

Ὅσοις δὲν ἐσκόττωσε τὸ εὐστοχον βόλι τῶν εὐζώνων μας, τοὺς σκοτώνουν τὰ ἄγρια βράχια τῆς ἀποτόμου φάρμαγγος.

—Ἐφ' ὄπλου λόγχην! διατάσσει μιὰ βροντώδης φωνή.

Οἱ εὐζῶνοι ἔρμουν ἀκράτητοι πρὸς τὰ ὕψη. Καὶ τραγιὰ ἀκόμη θὰ τοὺς ἐζήλευαν.

Ἡ κορυφὴ καταλαμβάνεται διὰ τῆς λόγχης. Οἱ τελευταῖοι ἀπομείναντες Τουρκαλθανοὶ τρέπονται περίτρομοι εἰς ἄτακτον φυγὴν.

Φθάνουν οἱ εὐζῶνοι εἰς τὴν κορυφὴν. Ἡ ἑλληνικὴ σημαία ἀναπετάννυται ὑπερήφανος, καὶ οἱ ἀπτώητοι πολεμισταὶ στήνουν ἀτάραχοι...χωρὸν γύρω ἀπὸ τὴν σημαίαν τους...

Τὸ πρῶτ' τῆς 29ης Νοεμβρίου ἐπεθεώρησεν ὁ ἀρχηγὸς διὰ τελευταίαν φορὰν τὰ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ του κατεχόμενα ὑψώματα καὶ διέταξεν ἀνίχνευσιν τῶν ἐχθρικών θέσεων. Μεθ' ὃ διέταξεν ἄμεσον ἐπίθεσιν.

Ἡ τρομερὰ μάχη ἤρξατο.

Ἀπασαι αἱ πέριξ φάραγγες ἀντήχουν τρομακτικῶς ἀπὸ τὸν βαρὺν βρόμον τῶν τηλεβόλων. Αἱ δίδες διεσταυροῦντο πανταχόθεν, — συμβολικοὶ θάνατοι διασχίζοντες τὸν ἀέρα καὶ ἀναζητοῦντες πανταχοῦ θύματα, ἐνῶ αἱ προφυλακαὶ τοῦ πεζικοῦ ἐμάχοντο ἀπωτέρω καὶ ἐδεκάτιζον τὸν ἐχθρὸν μὲ τὴν φοβερὰν χάλαζαν τῶν σφαιρῶν τῶν μάνλιχερ.

Τὸ σημεῖον τῆς παρατάξεως ἔπου διεξήγετο λυσσωδέστερος δ' ἀγὼν ἦτο τὸ δεξιόν, διότι οἱ Τούρκοι ἔβαλλον μετὰ πεισματώδους ὀρμῆς κατὰ τῶν λοφοσειρῶν τῆς ἐξόδου τῶν περιφήμων Πέντε Πηγαδίων δι' ὄμβροντιῶν τῶν πυροβολαρχιῶν των.

Ἄλλ' ἡ βαρεῖα μοῖρα τῶν τοπομαχικῶν μας δὲν ἐλάλει τὴν γλῶσσαν τῶν ταυρικῶν τηλεβόλων· ἀπετελεῖτο ἀπὸ τηλεβόας καταπνίγοντας πᾶσαν ἄλλην ἠχῶ ὑπὸ τὰς τρομεράς των βροντάς.

»—Πρῶτον πυροβόλον, παρεκτροπὴ ἀριστερᾶ 140, ὕψους 16...

»—Δεύτερον πυροβόλον, παρεκτροπὴ 190...

»—Γεμίσατε... Πῦρ!

Οἱ γύρω βράχοι σεῖονται ὡς ὑπὸ ἔκρηξιν ἠφαιστείου· μυρῖοι κερρανοὶ νομίζεις ὅτι καταπίπτουν συγχρόνως ἐπὶ τῶν ἀπροσίτων ἐκείνων ἀνωφερειῶν, καὶ ἡ πάλῃ αὕτη—πάλῃ στοιχείων μᾶλλον παρὰ ἀνθρώπων—ἐξακολουθεῖ ἐπὶ ὥρας.

Εἶνε μεσημέρι.

Αἱ τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι, μία μετὰ τὴν ἄλλην, κατασιγάζονται, ὑποχωροῦν φεύγουσαι, ἢ συντρίβονται ἐπὶ τόπου.

Μία διαταγὴ στέλλεται τότε ἀπὸ τοῦ Στραταρχείου·

»—Γενικὴ προέλασις τοῦ πεζικοῦ!

Ἡ προέλασις ἀρχίζει δι' ἀλαλαγμῶν καὶ ἁσμάτων τῶν πολεμιστῶν μας.

Τὰ εὐζώνικα σώματα τὰ κατέχοντα ἤδη τὰς ἐσχάτας ἄκρας τῶν Ἐηροδουνίων, ὀρμῶσιν ἀκάθεκτα κατὰ τῶν κυρίων ὕψωμάτων τῆς Ἀητορράχης.

Ἐκεῖ θὰ παιχθῇ τὸ τρομερώτερον παιγνίδι τοῦ θανάτου.

Καὶ οἱ εὐζωνοὶ καὶ οἱ πεζοὶ μας τὸ παίζουν γελῶντες καὶ χαριτολογοῦντες, ἂν καὶ οἱ Τούρκοι σπεύδουν νὰ ἐνισχύσωσι σημαντικῶς τὰς σχεδὸν ἀπροσπελάστους καὶ ἀπορθητοὺς ἐκείνας ἀκρωρείας.

Τροχματίζονται κατὰ δεκάδας· ἀλλὰ μένουσι ἀτάραχοι.

Πολλοὶ δένουν μόνοι τὰς πληγὰς των καὶ προχωροῦν.

Ἡ δὲ ἐπιθεσις ἐξακολουθεῖ ἀκάθεκτος.

Οἱ πολεμισταὶ μας ἀνέρχονται ἤδη τὰς ἀποκρήμινους κλιτύς τῆς Ἀητόρραχης.

Καθίσταται ἀδύνατος πᾶσα ἀντίστασις πρὸ τῆς θυελλώδους ἐκείνης ἐπιθέσεως. Κλίνει ἤδη ἡ ἡμέρα πρὸς τὴν δεξιάν. Οἱ Τούρκοι κάμπτονται καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν. Μερικὰ σώματα Τουρκαλβανῶν ἀνθίστανται ἀκόμη πεισμόνως.

Ἄγὼν μάταιος. Πείσμα ματαιότερον.

Τὴν ὁρμὴν τῶν πολεμιστῶν μας δὲν δύναται πλέον νὰ τὴν ἀνακόψῃ οὔτε ὠκεανὸς πύρινος.

Ὀλιγώτεροι οὗτοι ἀπὸ τὰς δυνάμεις τῶν ἀμυνομένων, τοὺς ἐκτοπίζουσι ἐν τούτοις πανταχόθεν καὶ τοὺς ἐξαναγκάζουσι εἰς ἀτακτον, εἰς πανικόδλητον ὑποχώρησιν πρὸς τὰ ἐπιπροσθεύοντα πρῶτα ὀχυρώματα τῆς ὀχυρωματικῆς ζώνης τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ Ἀητόρραχη κατελήφθη!

Ἐπὶ τῆς ἀπροσίτου κορυφογραμμῆς τῆς κυματίζει ἤδη ἡ σημαία τῆς ἐλευθερίας καὶ τῆς ἀπολυτρώσεως.

Οὐρανομήκεις τότε ἀκούονται ζητωκραυγαὶ καταπλήττουσαι ἔτι μᾶλλον τὸν προτροπάδην φεύγοντα ἐχθρόν.

Μόνον εἰς κάποιον ὕψωμα τοῦ χωρίου Λαγάτορα ἀναφαίνεται αἰφνης μία ἐχθρική πυροβολαρχία καὶ ἀρχίζει νὰ βάλῃ ἐκεῖθεν κατὰ τῆς δημοσίας ὁδοῦ Σεφικ-Ἐμίν-Ἀγᾶ, δηλαδὴ κατὰ τῆς ἀριστερᾶς μας πτέρυγος.

— Ἄς εἶν' καλὰ τὸ βροντῶδες! ἀναφωνοῦν οἱ εὐζωνοὶ ἐν τῇ ὁρμῇ τῆς προελάσεώς των.

«Βροντῶδες» ἐννοοῦν τὰ τοπομαχικά μας.

Καὶ τὰ τοπομαχικά μας πράγματι, μετ' ὀλίγα λεπτὰ τῆς ὥρας, κατασυντρίβουν τὴν τολμηρὰν πυροβολαρχίαν τοῦ ἐχθροῦ.

Ἦδη οἱ προελάσαντες μάχονται στήθος πρὸς στήθος με τοὺς σταματῶντας ὅπως ἀνακόψωσι τὴν ὁρμὴν των ἐχθροῦς.

Ἄνδρες ξεσχιζονται διὰ τῆς λόγχης.

Οἱ ἀξιωματικοὶ μας πυροβολοῦν διὰ τῶν περιστρόφων των ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀνταξίων των μαχητῶν.

Ἡ πάλῃ ὁμως αὕτη δὲν διαρκεῖ πολὺ.

Ἔλαι αἱ κατωφέρειαί ἐκείναι γεμίζουσι ἀπὸ πτώματα νεκρῶν καὶ σώματα ψυχορραγούντων...

Ὁ στρατηγὸς εἶχεν εἶπει :

«Τὴν νύκτα ὁ ἐχθρὸς θὰ ἐγκαταλείψῃ τὰ Πεστιά. Εἶνε ἀδύνατον νὰ κρατηθῇ πλέον ἐκεῖ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Ἀητόροαχης.»

Νυκτώνει ἤδη καὶ τὸ πῦρ παύει διὰ τὰ διαδεχθῶσιν ἄλλαι πυρκαϊὲς πολὺ ἀπαισιώτεραι.

Οἱ Τούρκοι φεύγοντες δὲν παρέλειψαν νὰ ἐκτελέσουν τὸ εἰθισμένον καθήκον τῶν. Νὰ πυρπολήσουν δηλαδὴ τὰ πέριξ χωρία.

Φλόγες ἀναπέμπονται πανταχόθεν, φλόγες ἐνδόξου καταστροφῆς.

Ἔλαι τὰ χωρία μετὰ τὴν Πεστίαν καὶ Μπιζανίου καὶ ἕνα Κατσανοχώρι εἶχον σωθῆν μέχρις ὥρας, καίοντα τώρα, ἵνα μεταβληθῶσι μέχρι πρωτῆς εἰς σωρείας τέφρας καὶ ἐρειπίων ἀμόρφων.

Ἔνεοι παραστάντες κατὰ τὴν τιτανομαχίαν ἐκείνην προσέρχονται ἤδη νὰ συγχαρῶσι τὸν ἀρχηγόν.

Ἄλλ' οὕτως ἀπαντᾷ :

—«Μεταβιάσατε τὰ συγχαρητήριά σας εἰς τοὺς ἀνδρείους μου ἐκείνους!»

Καὶ δεικνύει διὰ τῆς χειρὸς δόλοκληρον τὴν γραμμὴν τῆς προελασάσης στρατιᾶς του.

Τὸ πρῶτ' τὰ Πεστιά εἶχον πράγματι κενωθῆν τελείως ὑπὸ τῶν Τούρκων. Ὁ στρατηγὸς τότε διέταξε γενικὴν ἀνίχνευσιν πρὸς ἐπιβεβαίωσιν τοῦ γεγονότος.

Μετὰ ἡμίσειαν ὥραν εἰς ἐφιππος ἀγγελιαφόρος κατέφθασε καλπάζων εἰς τὸ πρόχειρον στραταρχεῖον.

—Στρατηγέ μου, εἶπεν, οὔτε σικιά Τούρκου ὑπάρχει πουθενά. Εἰς τὰ Πεστιά εὐρήκαμεν τρεῖς μόνον Τουρκαλθανοὺς παραπλανηθέντας κατὰ τὴν νυκτερινὴν ὑποχώρησιν καὶ τοὺς συνελάβομεν.

—Καλά, ὀδηγήσατέ τους ἐδῶ.

Μετὰ μικρὸν οἱ τρεῖς αἰχμάλωτοι παρουσιάζοντο.

Ὁ στρατηγὸς ἐκάλεσεν ἕνα ἐξ αὐτῶν.

Ὁ Τουρκαλθανὸς ἐπλησίασε τρέμων σύσσωμος.

—Μὴ φοβεῖσαι, τοῦ εἶπεν εἰς ἀξιωματικὸς. Ἐδῶ δὲν σκοτώνουσι τοὺς αἰχμαλώτους, ἀλλὰ τοὺς πολεμιστάς.

—Εἰς ποίαν κατάστασιν εὐρίσκειται ὁ στρατός σας ; τὸν ἠρώτησαν

—Τάχουν ἐντελῶς χαμένα. Ἡ ὀρμή σας μᾶς ἐτσάκισε. Δὲν πιστεύω νὰ κρατηθοῦμε πουθενά!

Κατόπιν τούτου τὸ ἐπιτελεῖον ἐνήργησεν αὐτοπροσώπως νέαν κατόπτεισιν μέχρι τῶν προβούρων τοῦ Μπιζανίου, μεθ' ἧς διατάχθη γενικὴ προέλασις.

Ἐνῶ δὲ οἱ Τούρκοι ἔφευγον ἐντεῦθεν προτροπάδην ἔπως ὀχυρωθῶσιν εἰς ἰσχυροτέρας τοποθεσίας, ἀλλαχοῦ τῆς Ἠπειροῦ οἱ Τούρκοι ἐσφαζον, ἐπυρπόλουν, διήρπαζον, ἠτίμαζον . . .

Τὸ χωρίον Λαγάτορα ἀναπέμπει φλόγας ἤδη.

Εἶχε καὶ αὐτὸ πυρποληθῆ.

Ὁ ἐγγύτερον πρὸς αὐτὸ εὐρισκόμενος λόχος τῶν Ἠπειρωτῶν ἐβελοντῶν ὀρμᾶ πρὸς τὰ ἐκεῖ. Σβύνει ἕσας ἠδυνήθη πυρκαϊᾶς οἰκιῶν, σώζει ἕσα ἠδυνήθη γυναικόπαιδα.

Ὀρμᾶ κατόπιν πρὸς τινὰ λόφον, ὅπισθεν τοῦ ὁποίου διακρίνεται φεύγον ὀλιγάριθμον σῶμα Ἀλβανῶν ἀνταρτῶν.

Αὐτοὶ εἶχον πυρπολήσει τὰ Λαγάτορα.

Μὲ δύο συμπυροκροτήρεις οἱ ἐβελονταὶ καταρρίπτουσι νεκροὺς ὄλους τοὺς λύκους τῆς συμμορίας ἐκεῖνης.

—Ἄ, χά! κραυγάζει μία φωνή... Ἐχομε καὶ πλιάτσικο ἐδῶ!

Τμημα τῶν προελασάντων σπεύδει πρὸς τὰ ἐκεῖ. Εὐρέθη πρὸ ἐνὸς λάκκου.

Ὁ λάκκος ἐκεῖνος εὐρέθη γεμάτος ἀπὸ ὕπλα, ἐφόδια, τρόφιμα, μαχαίρας, πελέκεις κ.τ.λ.—ὄργανα θηριωδίας, διὰ τῶν ὁποίων Κύριος οἶδε τίνας ἀνοσιουργίας ἐμελέτων νὰ ἐκτελέσουν οἱ ἀπαίσιτοι ἐκεῖνοι κακοῦργοι. Ἐν τούτοις ἀπὸ τὰ Πεστὰ ἔλειπον δέκα παρθένοι.

Ἡ μία ἐξ αὐτῶν εὐρέθη νεκρὰ ἐρριμμένη ἐντὸς πλησίον χαράδρας, αἱ λοιπαὶ ἐννέα εἶχον ἀπαχθῆ ὑπὸ τῶν φυγάδων, ἄγνωστον πρὸς ποῖον ἴσως Μινώταυρον τῆς περιοχῆς τῶν Ἰωαννίνων!

Τὰ κτήνη ἐκεῖνα, τὰ ὅποια ἢ διπλωματία ἐξακολουθεῖ ἀκόμη νὰ κατατάσῃ μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, εἶχον ἐκτελέσει καὶ πάλιν μὲ ἄκραν εὐσυνειδησίαν τὸν πραγματικόν, τὸν προαιώνιον προορισμὸν των...

Στὴ Μανωλιάσσα.

Ἄγρια, ἀπότομα, δύσβατα, ἀγριόφυτα τὰ ὑψώματα τῆς Μανωλιάσσας. Λύκων φωλιᾶς καὶ Τούρκαρβανιτῶν κρησφύγετα, ἀπὸ τὰς

ὁποίας ἐξορμῶντες οἱ μὲν κατὰ τρώγον τὰ ποίμνια, ἐξορμῶντες οἱ δὲ κατερρημάζουσι τὰ πάντα.

Τὸ πέρασμά τους ὁμοιάζει μὲ τὴν διέλευσιν μανιώδους θυέλλης. Στὸ πέρασμά τους καὶ δένδρα κόπτονται καὶ οἰκίαι κατεδαφίζονται καὶ χωριά πυρπολοῦνται καὶ διαρπάζονται καὶ γυναικόπαιδα σφάζονται καὶ κόραι ἀγναι ἀπάγονται καὶ ἀτιμάζονται...

Ἐδῶ τώρα πρόκειται νὰ παιχθῇ νέα πράξις τῆς φοβερᾶς Ἡπειρωτικῆς τραγωδίας.

Διάφορα σώματα τοῦ στρατοῦ μας συγκεντροῦνται κάτωθεν τῶν ὑψωμάτων τούτων ἵνα λάβωσι διαταγὰς πρὸ τούτου ὅμως ἀνάγκη νὰ εὐλογηθῶσι τὰ δπλα των, νὰ ἐξομολογηθῶσιν οἱ ἄνδρες καὶ νὰ μεταλάβωσι τῶν ἀχράντων Μυστηρίων.

Εἰς ἱερεὺς προχωρεῖ μὲ βῆμα ἐπίσημον.

Ἐπὶ τοῦ καλυμμουχίου του εἶνε προσηρμοσμένος σταυρὸς χρυσοῦφαντος, ὅπερ σημαίνει ὅτι ὁ ἱερεὺς ἀνήκει εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ στρατεύματος.

Εἶνε ἀδύνατον νὰ φαντασθῇ κανεὶς ποίαν ριγηλὴν ἐντύπωσιν κάμνει ἢ παρουσία ἱερέως ἐν τῷ στρατοπέδῳ, καὶ μάλιστα τοιαῦτα μέλ-λοντα νὰ ἐκτελέσῃ καθήκοντα εἰς τὰς παραμονὰς μάχης.

Πρέπει νὰ τὸν ἴδῃτε ἐκεῖ, ἐντὸς τοῦ σιγῶντος στρατοπέδου, εὐχόμενον, εὐλογοῦντα, δεόμενον, ἵνα κατανοήσῃτε ποίαν ἐπιστημότητα ἔχει ἢ παρουσία του, ποῖον ρίγος παρηγορίας ἐγγχεί εἰς τὰς ψυχὰς τῶν πολεμιστῶν, πόσον ἢ φωνὴ του ἀνδρίζει τὰς καρδίας των, πῶς τοὺς κάμνει νὰ πιστεύσωσιν ἑαυτοὺς ἀτρότους.

Οἱ ἐν διαρκεί εἰρήνῃ ζῶντες, μέσα εἰς τὰς πόλεις ἰδίως, οὐδέποτε δύνανται νὰ φαντασθοῦν, οὐδὲ κατὰ πορρωτάτην προσέγγισιν, τὴν θεῖαν ἐκείνην ἐπιβολήν, ἣν ὁ ἱερεὺς ἀσκεῖ ἐπὶ τῆς ψυχῆς καὶ τῆς καρδίας καὶ τοῦ φρονήματος τοῦ πολεμιστοῦ.

Ἀποτελεῖ τὴν ἠθικὴν δύναμιν καὶ βοήθειαν, ἣτις τοῦ ἔρχεται ἐξ οὐρανοῦ ἵνα τοῦ ἐνισχύσῃ, τοῦ ἀναγκάσῃ εἰς παφλασμόν τὸ αἷμα, τοῦ ἀναπτύξῃ τὸ θάρρος καὶ τὸν καταστήσῃ ὀρμητικώτερον θυέλλης.

Ἐνώπιόν του κατὰ τοιαύτας μόνον στιγμὰς ἀντιλαμβάνονται ὅτι εἶνε ὅλοι ἴσοι, ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται, ἀντάρται καὶ στρατηγοὶ καὶ ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ μόνος ἀνώτερός των...

Εἶνε παράδοξον τὸ φαινόμενον τοῦτο· καὶ ὅμως εἶνε ἀληθέστατον.

Ἐν τούτοις, προχωρήσας ἐπὶ μικρὸν μὲ τὸ βραδύ καὶ ἐπίσημον βῆμά του ὁ στρατιωτικὸς ἱερεὺς—διὰ τὸ ἑλληνικὸν στράτευμα ἡμποροῦσα νὰ εἶπω κυριολεκτικώτερον ὁ πολεμιστὴς ἱερεὺς, διότι οἱ ἱερεῖς μας εἶνε πλειστάκις καὶ πολεμισταὶ καὶ ὀπλαρχηγοί,—σταματᾷ τέλος.

Πάντες ἀποκαλύπτονται ἐν κατανυκτικῇ σιωπῇ.

Μακρὰν βροντᾷ τὸ πυροβόλον. Ἐδῶ ἐπικρατεῖ σιγὴ ἀπόλυτος, σιγὴ νεκρική.

Εἰς τὸ ἄγριον ἐκεῖνο περιβάλλον τῶν βραχοδούνων καὶ τῶν ὀρέων τῶν δασοφύτων, στήνεται ἐν ὑπκίθρῳ ἡ Ἁγία Τράπεζα...

Μία Ἁγία Τράπεζα, πρὸ τῆς ὁποίας θὰ ἔκλινε τὸ γόνυ καὶ ὁ ἀσεβέστατος τῶν φιλοσόφων. Οὔτε τράπεζα εἶνε, οὔτε τὴν πολυτέλειαν ἢ τὴν τυπικότητα παρουσιάζει τῶν συνήθων εἰς τοὺς ναοὺς μας τοιούτων.

Δύο ἄνδρες μετέφερον ἐκεῖ μερικὰ κιβώτια πυρομαχικῶν, ἔστρωσαν ἐπ' αὐτῶν ἐν ἀντίσκηνον καὶ ἔστησαν ὑπεράνω αὐτῶν ἕτερον ἀντίσκηνον ἀποτελοῦν στέγασμα τῆς πρωτοτύπου, ἀλλὰ καὶ διὰ τοῦτο ἐπιβλητικωτέρας αὐτῆς Ἁγίας Τραπέζης.

Πρὸ αὐτῆς σταματᾷ ὁ ἱερεὺς, προστρέχουσι δὲ τότε καὶ τάσσονται ἐκατέρωθεν αὐτοῦ δύο ὀπλίται, μέλλοντες νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς ἱεροψάλται.

Ὁ ἱερεὺς, μὲ τοὺς προχειροὺς του βοηθοῦς, ψάλλει τὴν σχετικὴν ἀκολουθίαν.

Ἡ ἀκολουθία περατοῦται ἐν μέσῳ ἄκρας κατανύξεως καὶ σιωπηλῶν σταχυροσκοπημάτων.

Ἐρχεται ἤδη ἡ σειρά τῆς ἐξομολογήσεως.

Ἄλλὰ πῶς νὰ ἐξομολογηθῶσιν, ἀνά εἰς, αἱ χιλιάδες ἐκεῖναι τῶν πολεμιστῶν; Ἐβδομὰς ὀλόκληρος δὲν θὰ ἐπάρκει.

—Τέκνα μου! ἀναφωνεῖ ὁ ἱερεὺς, τοῦ ὁποίου καὶ μόνου ἀντηχεῖ ἡ κρυσταλλίνη φωνὴ μέσα εἰς τὴν ἀπόλυτον ἐκεῖνην σιγὴν, τέκνα μου ἐν Χριστῷ! Πρὸ τοῦ θρησιαστηρίου οἱ ἐκκλησιαστικοὶ κανόνες ἐπιβάλλουσιν εἰς τοὺς ἱερεῖς ὅπως ἀναγινώσκωσι καὶ κατ' ἴδιον τὰς ἐξομολογητηρίους εὐχὰς τοῦ ἐξιλασμοῦ καὶ τῆς θείας συγγνώμης. Ἄλλ' ἐνταῦθα, τέκνα μου, ἡ ἀνάγκη ἐπιβάλλει ν' ἀπαγγείλω αὐτὴν παρρησίᾳ, ἐξομολογῶν οὕτως ἅπαντας ὁμοῦ... Κατὰ τὴν ἱεράν αὐτὴν

στιγμὴν τῆς παραμονῆς νέας νίκης τῶν τέκνων τῆς, ἡ Ἐκκλησία μοι ἐπιτρέπει νὰ ἐπικαλεσθῶ ταυτόχρονον καὶ ἐνιαίαν τὴν θεῖαν συγγνώμη καὶ τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτιῶν ἄλων ὁμῶν συνάμα... Πλήρωμα τῆς ὑπαίθρου λατρείας, ἔστε συγγνώστοι πάντες! Ὁ Θεὸς εὐλογεῖτω τὰ ἔπλα ὁμῶν κατὰ βαρβάρων καὶ ἀπίστων καὶ διωκτῶν τοῦ Σταυροῦ!

Ὅλων οἱ ὀφθαλμοὶ ἦσαν πλήρεις δακρῶν πρὸ τῆς θεσπεσίας ἐκείνης σκηνῆς ἐν μέσῳ χώρας ἐχθρικής καὶ ἐν τῇ ἀναμονῇ νέων θυσῶν ὑπὲρ τῆς τιμῆς, τῆς πίστεως, τῆς πατρίδος καὶ τῆς ἐλευθερίας.

Ὁ ἱερεὺς ὕψωσε τὰς χεῖρας, καὶ διὰ μιᾶς ἀπεράντου χειρονομίας περιέβαλε καὶ ἠλόγησεν ὀλόκληρον ἐκείνην τὴν στρατιάν, τὴν προσωρισμένην διὰ νέους ἡρωϊσμούς καὶ νέας θυσίας αἵματος χάριν τῆς τιμῆς τῆς Πατρίδος.

— Προσέλθετε οἱ πιστοὶ! ἐφώνησεν εἶτα ὁ ἱερεὺς.

Καὶ εἰς ἕκαστος τῶν μελλόντων ἐκείνων νικητῶν ἢ θυμάτων ἤρξαντο προσερχόμενοι.

Ὁ ἱερεὺς ἀφῆρεσε τὸ ἀργυροχρυσοποικίλτον κάλυμμα τοῦ δισκοποτηρίου, ἐν ᾧ περιείχετο ἡ θεία μετάληψις, καὶ οἱ ἄνδρες μετάλαβον πάντες τῶν ἀχράντων Μυστηρίων, ἐνθουσιῶντες διότι τόσον ἁπλῶς τοῖς εἶχον ἀφεθῆ αἱ ἁμαρτίαι των.

Μετὰ καὶ τοῦτο ὀπλιταὶ καὶ ἀξιωματικοὶ ἀπεσύρθησαν πρὸς ἀνασύνταξιν εἰς τὰ σώματά των ἕκαστος, ἔπου θὰ ἐλάμβανον τὰς σχετικὰς διαταγὰς τῆς προελάσεως καὶ τὰς ὁδηγίας τῆς δράσεως καὶ τῶν θέσεων τὰς ὁποίας θὰ κατελάμβανεν ἕκαστον τμήμα.

Εἰς ἐν ἐν τούτοις σημεῖον δὲν ἦτο τυχερὸν νὰ τελειώσῃ τόσον γρήγορα ἡ ἀπόκρουσις.

Εἰς τὸν πρὸς τὴν πεδιάδα τοῦ Μπιζανίου προτελευταῖον λοφίσκον τῆς λοφογραμμῆς τῆς Μανωλιάσσης εὐρίσκετο τμήμα στρατοῦ μας μαχόμενον ἀκόμη περὶ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἐνῶ ὁμίχλη πυκνὴ δὲν ἐπέτρεπε νὰ ἴδῃ κανεὶς ἀρκετὰ μακρὰν.

Ὁ διοικητὴς τοῦ 3ου λόγου τοῦ 1ου πεζικοῦ συντάγματος διέταξε τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἕνα τῶν τολμηροτέρων του ὀπλιτῶν νὰ ἀνέλθῃ εἰς τὸ ὕψωμα ἐκεῖνο καὶ νὰ διαδιβάσῃ εἰς τὸ ἀκόμη μαχόμενον ἐκεῖ τμήμα τὴν διαταγὴν νὰ παύσῃ τὸ πῦρ μέχρι νεωτέρας διαταγῆς.

Ὁ λόφος ἐκεῖνος ἐσχημάτιζεν ἐπὶ τῆς βραχέως κορυφῆς του

μικρὸν ἀπότομον ὄροπέδιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου μετὰ δυσχερείας ἠδύνατό τις νὰ βαδίσῃ, ἂν δὲν ἐχρησιμοποίει καὶ τὰς χεῖράς του.

Ἐκεῖ ὁ ὀπλίτης συνήντησεν ἕνα ἀνθυπολοχαγὸν μετὰ τεσσάρων πέντε ἀνδρῶν προχωροῦντας πρὸς τὴν ἀντίθετον πλευρὰν τοῦ δυσπροσίτου ὄροπέδιου.

Τοῦτο ἐγίνετο, διότι οἱ ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου πλησιάζοντες Τουρκαλθανοὶ τὰς ἐλληνικὰς γραμμὰς ἐφαίνετο ὅτι εἶχον ἀπόφασιν νὰ παραδοθῶσιν.

Ὁ προσελθὼν ὅπως διαβιάσῃ τὴν διαταγὴν τοῦ διοικητοῦ ὀπλίτης, γνωρίζων ὀλίγα τουρκικά, ἐκλήθη παρὰ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ ὅπως τοῦ χρησιμεύσῃ ὡς διερμηνεὺς.

Ἄτυχῶς, τὰ πράγματα ἔλαβον αἰφνης τροπὴν ἀντίθετον ἀπὸ τὴν φραμενομένην. Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς εἶχε δώσει διαταγὴν νὰ μὴ πυροβολήσῃ κανεὶς κατὰ τῶν πλησιάζόντων Τουρκαλθανῶν.

Μία ἐντούτοις μικρὰ ὁμὰς ὀπλιτῶν μας, εἴτε μὴ ἀντιληφθέντες τὸ παράγγελμα, εἴτε φοβηθέντες ὅτι ἢ προσέγγισις ἐκείνῃ τῶν ἐχθρῶν ἦτο δολία, ἤρχισαν αἰφνης πυκνοὺς πυροβολισμοὺς κατὰ τῶν Τουρκαλθανῶν.

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς, ἐν καταφῶρῳ καὶ δικαίᾳ ὀργῇ, ἐστράφη τότε ἀποτόμως πρὸς τοὺς πυροβολοῦντας καὶ τοὺς διέταξεν αὐστηρῶς :

— «Πάύσατε πῦρ ! εἶπα· παύσατε πῦρ !»

Μόλις ἔμως εἶχε τελειώσει τὴν φράσιν του καὶ κατέπεσε πρηγῆς.

Οἱ πλησίον τοῦ ὀπλίται ὤρμησαν νὰ τὸν ἀνεγείρουν. Ἄλλοίμονον !... Ἦτο νεκρὸς !

Μία σφαῖρα ἀπὸ τὰς πανταχόθεν κύκλω του διασταυρουμένας, τὸν εἶχε πλήξῃ κατὰ πρόσωπον, —διότι οἱ Τουρκαλθανοὶ τρομάξαντες πρὸ τῆς ἀπροσδοκῆτου προσβολῆς ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων, ἐπυροβόλουν καὶ αὐτοὶ σφοδρῶς ἤδη, τρεπόμενοι συνάμα εἰς φυγὴν...

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς ἐκεῖνος ὠνομάζετο Καλλάρης. Ἦτο υἱὸς τοῦ διοικητοῦ τῆς Β' Μερραρχίας Καλλάρη.

Τὸ πτώμα μετεφέρθη εἰς τὸ στρατηγεῖον καὶ ὁ πατὴρ εἰδοποιήθη.

Ὁ Μέρραρχος ἔσπευσεν ἐπὶ τόπου... Ἠσπάσθη τὸν υἱὸν του, ἀπέμαξεν ἕνα πατρικὸν δάκρυ καὶ ἐστράφη διὰ νὰ δώσῃ νέας διαταγὰς νέων μαχῶν καὶ νέων τροπαίων εἰς τὴν γενναίαν στρατιάν...

Σειρὰ ἀτελεύτητος τοιοῦτων ἡρωϊσμῶν καὶ τοιαύτης αὐταπαρνή-

σας ἀποτελεῖ ὁλόκληρον τὴν καίουσαν ἄλυσον τῶν ἐπιχειρήσεών μας κατὰ τὸν τραγικόν, τὸν ἄγριον αὐτὸν πόλεμον, ποῦ δὲν ἔχει καμμίαν ἀναλογίαν καὶ καμμίαν ὁμοίότητα πρὸς οὐδένα τῶν προηγουμένων αὐτοῦ πολέμων.

Τὴν πρωΐαν τῆς ἐπιούσης ἐπανελαμβάνετο ἡ ἐπίθεσις τῶν στρατευμάτων μας, ἐνισχυθέντων διὰ νυκτός, πρὸς κατάληψιν καὶ ἄλλων ὀχυρῶν θέσεων, ἐγγυτέρων πρὸς τὸ τρομερὸν Μπιζάνι καὶ τὰ λοιπὰ ὀχυρώματα τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ ὑπῆρξε τρομακτικὴ κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην.

Χιλιάδες ὀπίθων διεσταυροῦντο ἀκατακύστως εἰς τὸν ἀέρα, ὡς διαβολικὰ πλάσματα βομβοῦντα καὶ σπεύροντα πανταχοῦ τὸν θάνατον καὶ τὴν καταστροφὴν.

Τὰ τουρκικὰ πυροβόλαια καὶ ὀχυρώματα ἐσειόντο ἐκ βάθρων ὑπὸ τὰς ὀπίδας, τὰς ὁποίας ἐξηκόντιζον καὶ ὑπὸ τὰς ἑλληνικὰς, αἴτινες πίπτουσαι βροχιθῶν ἐπ' αὐτῶν τὰ κατέσκαπτον καὶ ἀνετίνασσον εἰς τὸν ἀέρα ἀληθεῖς σίφωνας χωμάτων, λίθων, συντριμμάτων καταστρεφόμενων πυροβόλων, τεμχισμένων σαρκῶν φονευομένων ἀνδρῶν.

Ἡ μονομαχία παρετάθη ἐπὶ τρεῖς ὁλοκλήρους ὥρας, κατὰ τὰς ὁποίας τετρακισχίλια ὀπίδες συνεκλόνησαν τὰ αἵματωμένα ἐκεῖνα ἐδάφη.

Τέλος ἐσίγησεν ἡ φοδερὰ φωνὴ τῶν τηλεβόλων, διὰ τὴν διαδεχθῆναι ἡ χαλαζοβολὴ καὶ ὁ δαιμονιώδης συριγμὸς τῶν σφαιρῶν τοῦ μάνλιχερ, τοῦ μάουζερ καὶ τοῦ γκρά.

Οἱ πολεμισταὶ μας ἐξορμήσαντες ἐκ τῶν χαρακωμάτων των, ἐπέτιθεντο καθ' ἕλον τὸ μέτωπον μετ' ἀκρατήτου ὀρμῆς καὶ λύσσης.

Τὸ σῶμα τῶν Κρητῶν ἐμάχοντο ὄρθιοι.

Οἱ προαιώνιοι οὔτοι ἀτίθασοι ἀντίπαλοι τοῦ φοδερῶ Τούρκου ἐσυνήθισαν ν' ἀψηφῶσι τὸν θάνατον καὶ δὲν ἐλογάριαζαν πόσοι ἠδύναντο νὰ πέσουν νεκροί...

Καὶ ἐδεκατίζοντο πράγματι, χωρὶς ὅμως οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ κλονισθῶσιν ἢ νὰ ζητήσουν προφυλακτήρια.

Μουγκρίζει ὁ θάνατος γύρω ζτὸν Προφήτη Ἡλία.

Ἄλλ' ἐδῶ ὁ θάνατος θερίζει ἡμιθέους αὐτοκλήτως σπεύσαντας νὰ τὸν ἀντικρύσουν χάριν τῆς Ἑλληνικῆς Πατρίδος.

Ἄριστερόθεν τοῦ ναοῦ, κάτω τῶν ὑψωμάτων διανοίγεται μικρὰ καιλάς.

Τὴν καιλάδα ταύτην κατέχει ὁ ὑπολοχαγὸς Γιώτης μὲ ἓνα λόχον πεζικοῦ καὶ ἓνα οὐλαμὸν εὐζῶνων.

Ὀλίγον ὀπισθεν, ἐπὶ ὀχυρᾶς θέσεως ἐμάχητο μία ἀκόμη διμοιρία ὑπὸ τὸν ἐφεδρον ἀνθυπολοχαγὸν Οἰκονομάκην.

Ἡ καιλάς αὕτη, κατεχομένη προηγουμένως ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἐθεωρήθη ὡς θέσις ἐπίκαιρος καὶ διετάχθη ἡ κατάληψίς της.

Τοῦτο ἔπρεπε νὰ γείνη ἐξ ἐφόδου. Ἄλλος τρόπος δὲν ὑπῆρχε.

Καὶ ἡ ἐφοδος εἶχεν ἐκτελεσθῆ μετὰ τόσης ὀρμῆς καὶ ἀποφασιστικότητος, ὥστε οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀκάθεκτον, κατόπιν ἐλαχίστης ἀντιστάσεως.

Αἱ τοιαῦται ὁμῶς ἐφοδοὶ ἔχουν πάντοτε τὰ θύματά των.

Καὶ ἐδῶ εὐγενεστάτων θυμάτων αἷμα ἐπεσφράγισε τὴν ἐπιτυχίαν τῶν ἡρωϊκῶν στρατευμάτων μας.

Ὁ λοχίας Λουκιανὸς ἦτο καθηγητὴς τῆς Φιλολογίας εἰς τὴν Σχολὴν τῶν ὑπαξιωματικῶν.

Ἄλλ' ἡ ἀφοσίωσίς του εἰς τὰ γράμματα δὲν ἠμπόδισε νὰ διαπλασθῆ ἀληθῆς ἥρωας.

Ὅπου καὶ ἂν ἔλαβε μέρος εἰς μάχην, ἐπολέμησεν ὀρθίως. Καὶ κατὰ τὴν ἐφοδὸν ταύτην ἔπραξε τὸ αὐτό.

—Μὴ ὀρθίως, λοχία! τὸν συνεβούλευσεν ὁ λοχαγὸς του. Πραφουλαχθῆτε, κ. Λουκιανέ!...

Ἄλλ' ὁ φιλόλογος-πολεμιστὴς ἀπεκρίθη ἀταράχως·

—Καλλίτερα ἔτσι, κύριε λοχαγέ... Ἔτσι θὰ φάω περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ σκυλλιά!...

Ὀλίγα λεπτὰ κατόπιν καὶ αἱ μυριάδες τῶν σφαιρῶν ποῦ ἐσφύριζαν γύρω του, κατέρριπτον ὀλίγον περαιτέρω νεκρὸν τὸν πολύτιμον αὐτὸν ἥρωα...

—Ἔτσι πεθίνουν τὴλθινὰ παλληκάρια! ἐφώνησε μὲ τὴν ξενίζουσαν προφορὰν τοῦ ὁ ἡρωϊκὸς Ἄγγλος φιλέλλην Νισυμπολδ.

Καὶ ὤρμησε πρὸς τὸν ἀριστερόθεν ὑψούμενον λόφον.

Ἄλλὰ δὲν ἐπρόλαβε νὰ τὸν ἀναρριχηθῆ μέχρι τῆς κορυφῆς.

—Γιὰ τὴν Ἑλλάδα! ἐφώνησε.

Καὶ ῥόγχος βαρὺς ἀπέπνιξε τὴν φωνὴν αὐτοῦ διὰ παντός.

Θραῦσμα ὀδίδος τοῦ εἶχε χάρισει τὸν εὐγενέστερον τῶν θανάτων. Ἐν τῷ μεταξύ, ἐνῶ τὰ τουρκικὰ τηλεβόλα ἐξηκολούθουν νὰ διασπείρουν καθ' ὄμμαθός, θὰ ἔλεγες, τὸν θάνατον ἐπὶ τῶν πρᾶνῶν καὶ τῶν χειλέων τῆς κοιλάδος ἐκείνης, αἱ ἀπώλειά μας ἤρχισαν νὰ ἐλαττοῦνται, διότι οἱ πολεμιστὲί μας πεσόντες πρηγεῖς καὶ προσφυλαττόμενοι ὀπισθεν τῶν ἐξεχόντων αὐτῆς χειλέων, δὲν προσεδάλλοντο πλέον ὑπ' αὐτῶν.

Οἱ Τούρκοι κατεῖχον ὕψωμα ἐπίκαιρον ἀπέναντι ἀκριβῶς τῆς ὀξυκορύφου βραχογραμμῆς, ἣτις ἀπέφραττε τὴν κοιλάδα.

Ἐπίθεσις ἐκείθεν κατὰ μέτωπον ἐναντίον τῶν ἡμετέρων θὰ ἦτο καταστρεπτικὴ δι' αὐτούς.

Ἦτο ὅμως πολύτιμος ἡ ἀνάκτησις τῆς κοιλάδος ἐκείνης.

Καὶ ἐπεχείρησαν κύκλωσιν.

Ὁ λοχαγὸς μας δὲν εἶχεν ἀντιληφθῆ τὴν τοιαύτην πρόθεσιν τοῦ ἐχθροῦ. Πρὸς τὰ δεξιὰ τῆς παρατάξεώς μας ἠπλοῦτο ὁ κάμπος, ἀπὸ τοῦ ὁποίου θὰ ἦτο λίαν δυσχερὴς ἡ κυκλωτικὴ κίνησις τοῦ ἐχθροῦ. Διὰ τοῦτο καὶ ὀλόκληρος ἡ προσοχὴ τῶν ἡμετέρων ἦτο ἐστραμμένη πρὸς τὸν κατέναντι λόφον, ὃν κατεῖχεν ὁ ἐχθρὸς.

Ἐξαφνα ἕνας ὀπλίτης διακρίνεται τρέχων πρὸς τὸν λοχαγὸν ἐκ τοῦ δεξιοῦ.

— Κύριε λοχαγέ! φωνάζει... Οἱ Τούρκοι μᾶς κυκλώνουν...

— Ἐκ ποίου μέρους;

— Ἐκ τοῦ δεξιοῦ ὅπου εὐρισκόμην.

— Ἐκ τοῦ δεξιοῦ; ἔκαμεν ἀπαρῶν ὁ λοχαγός.

— Ναί, ἐκ τῆς περιόδου.

— Πρέπει νὰ βεδαιωθῶμεν.

Δεκαπέντε ἕως εἴκοσιν ὀπλίται παρουσιάζονται ἀμέσως.

— Κύριε λοχαγέ! Εἴμεθα ἔτοιμοι διὰ τὴν ἀνίχνυσις.

Αὐτὸ ἐσήμαινεν οὔτε πολὺ οὔτε ὀλίγον:

«Εἴμεθα ἔτοιμοι νὰ σκοτωθῶμε!»

Καὶ προτοῦ ὁ Γιώτης δώση ὀρισμένην διαταγὴν, οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι ὤρμησαν πρὸς τὰ δεξιὰ.

Εἰς λόχος τουρκικὸς ἐφάνη προχωρῶν ταχέως ἐκ τοῦ μέρους ἐκείνου.

Ἀμέσως οἱ εὐάριθμοι ἐλλοχευταὶ ἤρχισαν πῦρ ταχύ, ἀδιάλειπτον,

φονικώτατον κατ' αὐτῶν, καίτοι ὑποστηριζομένων ὑπὸ πυροβολικοῦ.

Οἱ Τούρκοι ἀνεκώχουσιν ἐκπλαγέντες. Ἄν καὶ δεκατιζόμενοι ἕμως ἐξηκολούθησαν μαχόμενοι καὶ διαρκεῖς ἐπιχειροῦντες ἐπιθέσεις.

Ὁ λοχαγὸς ἀφίσσας τὴν φουκταν ἐκείνην τῶν παλληκαριῶν του νὰ συγκρατήσῃ τὸν ἐχθρὸν ἐκ τοῦ δεξιοῦ, ἐνέτεινεν ὅλην τὴν προσοχὴν του εἰς τὸ μέτωπον.

Τοῦτο δὲ δίδει οἱ Τούρκοι ὑποπεύσαντες ἤδη ὅτι θὰ ἐματαιοῦτο ἡ κυκλωτικὴ τῶν κινήσεις, ἐσφόδρουναν εἰς μᾶλλον τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσίν των καὶ ἐπύκνωσαν τὰς ὁμοβροντίας τοῦ πυροβολικοῦ των.

— Χτυπάτε, παιδιά! ἐφώναζεν ὁ λοχίας, μὴ φοβῆσθε τίποτε... Καὶ πάλιν φαλάγγι θὰ τοὺς πάρουμε. Ὁ Θεὸς εἶνε μαζί μας!

Ἄλλ' οἱ λεοντόκαρδοι ἄνδρες του δὲν εἶχον ἀνάγκην ἐνθαρρύνεσθαι πρὸς ἐκτέλεσιν τοῦ καθήκοντός των.

Κατὰ τὸν πόλεμον αὐτόν, στρατηγοί, ἀξιωματικοὶ καὶ ὀπλίται εἶχον πάντες ἐκστρατεύσει μὲ τὴν ἀπόλυτον πεποίθησιν ὅτι πανταχοῦ ἡ νίκη ἦτο δι' αὐτοὺς ἀσφαλὴς καὶ βεβαία.

Αἱ βολαὶ τῶν μάνλιχερ δεκατίζουσι τὸν ἐχθρὸν ἀμειλίκτως.

Ἄλλὰ κ' ἐκείνου αἱ δάκρυα κάμνουν θραῦσιν εἰς τὰς τάξεις ἡμῶν.

Οἱ προμαχοῦντες εὐζωνοὶ ὑφίστανται καὶ ἐδῶ τὰς μείζονας ἀπολείας.

Ἐδῶ πίπτει ἤδη εἰς καὶ ἐξαπλοῦται νεκρὸς ἐντὸς τοῦ προχώματός του.

Ὁ παραπλεύρως συνάδελφός του κύπτει καὶ τοῦ χαϊδεύει τὴν κεφαλὴν.

Εἶπε διερρηγμένη ἀπὸ θραῦσμα δάκρυα.

— Ἀδελφούλη μου!... φωνάζει. Τί σοῦκαναν τὰ σκυλλιά!

Ἦτο πράγματι ἀδελφός του.

Ἄλλὰ δὲν ἠδύνατο πλέον ν' ἀπαντήσῃ.

Ὁμιλοῦν οἱ νεκροὶ ;...

Καὶ παραπλεύρως εἰς τὸ πτώμα τὸ σφαδάζον τοῦ ἀδελφοῦ του ὁ ἕτερος ἀδελφὸς μάχεται λυσσαλέως τώρα κατὰ τῶν φονέων τοῦ ἀδελφοῦ του.

— Ἐκδικήσου τον, παλληκάρι μου! τοῦ φωνάζει ὁ λοχαγός.

Ἦτο περιττὴ ἡ παρότρυνσις.

Ὁ ἀπορφανισθεὶς ἐμαίνετο ἤδη.

Τὸ μάνλιχερ ἔκαιεν εἰς τὰς χεῖράς του.

Οἱ Τούρκοι προχωροῦν ἀγρίως ἐπιτιθέμενοι.

Ἐτραυματίας τὴν ψυχὴν εὐζωνος κυρτοῦται ὡς γαλῆ καὶ ὄρμαῖ κατ' αὐτῶν ἀκράτητος πλέον.

Ἀλλὰ μετ' ὀλίγα βήματα πίπτει ἄπνους καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῶν χαρκωμάτων... καί :

« Δυὸ ἀδέλφια ἴς ἓνα μνημῖα
ἀναπαύονται ἀγκαλιά... »

Τίς θὰ εἶχεν ἀδίκον ἂν τὴν μικρὰν ἐκείνην δράκα τὴν ὠνόμαζε «δράκα ἡμιθέων» καὶ ἂν τὴν αἱματόλουστον ἐκείνην κοιλάδα τὴν ἀπεκάλει «κοιλάδα θανάτου» ;

Ἐλοχαγὸς ἦτο ἐξαλλος ἤδη ἀπὸ τὴν λύσσαν καὶ τὴν χαρὰν του συνάμα διὰ τὴν διαγωγὴν ἣν ἐπεδείκνυον οἱ ἀτρόμητοι πολεμισταὶ του.

— Εὐγε ! Εὐγε, παιδιά ! τοὶ ἐφώναζεν ἀδικόπως μετὰ συγκινήσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ.

Παραπλευρῶς του ἐξαφνα εἶς ὀπλίτης ὀρθοῦται ἀποτόμως ἐκ τοῦ προφυλακτηρίου του.

— Τί κάνεις ἐκεῖ, παιδί μου ; φωνάζει ὁ λοχαγός... Θὰ πᾶς χαμένος !

— Οὐφ ! κύριε λοχαγέ, ἀπαντᾷ ὁ ἡρωϊκὸς μαχητής· ἀπὸ χαμηλὰ μου φεύγουν πολλὲ σφαῖρες ἀδικοῦ... Ἐγὼ, δὲν ἐννοῶ νὰ χάσω καμμία.

Καὶ πυροβολεῖ.

— Κύτταξε, κύριε λοχαγέ. Τὸν ἔρριξα κι' αὐτόν.

— Κύριε λοχαγέ... Νά, τὸν πῆρα κι' αὐτόν... Τὸν παίρνω κι' ἐκεῖνον !

Καὶ ἐξηκολούθει βάλλων μὲ ἀταραξίαν καὶ εὐστοχίαν ἀπαράμιλλον κατὰ τῶν ἐπερχομένων Τούρκων.

Ἐξαφνα, ὀλίγον ἀπωτέρω, ἀκούεται μία κραυγὴ·

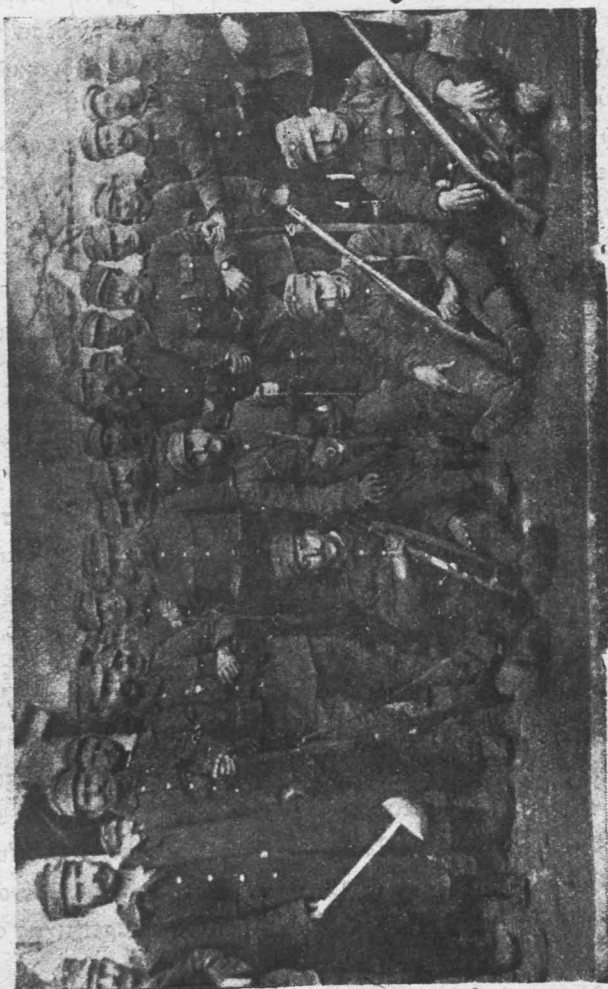
— Ἄχ ! Πάει καὶ ὁ Κυπραίος ! Τὸν χάσαμε κι' αὐτόν !...

Ἐλοχαγὸς στρέφεται πρὸς τὰ ἐκεῖ.

Πράγματι ὁ Κυπραίος ἦρωα ἐσφάδαζε ψυχορραγῶν κατὰ γῆς.

Προτοῦ δὲ τοῦ ἐκφύγη ἡ ἀγνή ψυχὴ, ἡ φωνὴ, τοῦ ἐτέρου ἦρωα, τοῦ μαχομένου ὀρθίου, παύει νὰ ἐπικαλεῖται τὴν προσοχὴν τοῦ λοχαγοῦ διὰ τὰς εὐστόχους βολὰς του.

Ἐἀρχηγὸς στρέφεται ἀνίσυχος.

Ἑλληνικὸς στρατός εἰς Χιον.

Δὲν πρόκειται περὶ ἀπλῆς μονάδος τοῦ σώματος.
Πρόκειται περὶ ἀνδρὸς πολύτιμον κατέχοντος θέσιν ἐν τῇ Πολιτείᾳ.
Ἦτο ὁ Σῶζος, ὁ ἡρωϊκὸς βουλευτὴς τῆς Κύπρου.
Ὁ λοχαγὸς τὸν ἐπλησίασεν. Ἐσκυφεν ἐπὶ τοῦ πτώματός του καὶ
τὸν ἠσπάσθη εἰς τὸ μέτωπον.
Ὁ Γιώτης ἐκύρου τοιοιτοτρόπως τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ ἀνδρὸς διὰ
τοῦ φιλήματος ἐκείνου.

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

Μετ' ὀλίγον ἔμως λαμβάνει καὶ αὐτὸς τραῦμα εἰς τὴν παρεῖαν.

Τοῦτο ἔμως δὲν τὸν ἐμποδίζει νὰ παραμείνῃ εἰς τὴν θέσιν του καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ σφοδρὰν τὴν ἀντεπίθεσιν κατὰ τῶν διαρκῶς καὶ μετ' αὐξήσεως λύσεως ἐπιτιθεμένων Τυρρῶν.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ εἰς τὸ δεξιὸν ἢ ἐκεῖ μαχομένη φούκα τῶν ἀνδρείων εἶχε κατορθώσει νὰ τρέψῃ εἰς φυγὴν τὸν ἐνεργοῦντα τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν ἐχθρικὸν λόχον.

Καὶ τὸν ἔτρεψαν οἱ ὀλίγιστοι ἐκεῖνοι ἄνδρες, ἀφοῦ κυριολεκτικῶς τὸν ἀπεδεκάτισαν.

Ἄλλὰ, καὶ μετὰ τὴν τροπὴν, δὲν ἠθέλησαν νὰ ἀφήσουν νὰ ἐπιτρέψῃ κανεὶς ζωντανὸς εἰς τὰ ὄχυρά τῶν.

Τοὺς παρηκολούθησαν μὲ σφοδρὸν καὶ εὐστοχώτατον πῦρ.

Ὁ δρόμος δὲν ἠκολούθησαν φεύγοντες ἐστρώθη ὑπὸ νέων πτωμάτων.

Εἶνε ζήτημα ἂν πέντε ἢ δέκα μόνον ἐξ αὐτῶν κατώρθωσαν νὰ σωθῶσι δι' ἐπιτηδείων ἐλιγμῶν ἢ κρυπτόμενοι ὀπισθεν φυσικῶν τοῦ ἐδάφους ἀνωμαλιῶν ἢ πυκνοφύτων ἀγριοθάμνων.

Δὲν ἐπολέμουν ἔμως πλέον οἱ ὀλίγοι ἐκεῖνοι ἄνδραῖοι ἀπὸ χαρακωμάτων. Ἐν τῇ μέθῃ τῆς ἐντελοῦς τοῦ ἐχθροῦ ἐξοντώσεως εἶχαν ἐξορμήσει πέραν τῶν προφυλαγμένων θέσεων των, κατήλθον δὲ τὸ πρᾶνὸς τοῦ λόφου καὶ ὄρμησαν ἐναντίον τῶν φυγάδων ἐντὸς σχεδὸν πλέον τοῦ κάτωθι ἀπλουμένου πεδίου, προσεγγίσαντες κατὰ πολὺ τὰς θέσεις τοῦ κυρίου τουρκικοῦ στρατοπέδου, δηλαδὴ μέχρι σχεδὸν τῶν προπόδων τοῦ ἀπέναντι λόφου, τὸν ὅποιον κατεῖχον οἱ Τυρκοί.

Εἰς τὸ σημεῖον ἔμως ἐκεῖνο εὐρέθησαν αἰφνίς ἐκτεθειμένοι οὐχὶ πλέον εἰς τὸ πῦρ τῶν μάκουζερ, ἀλλ' εἰς τὰς καταστρεπτικὰς συμπτροκρατίεις τῶν ἐχθρικῶν μυδραλιοβόλων.

Ἦτο ἀδύνατος, λοιπὸν πᾶσα περαιτέρω προέλασις των.

Καὶ ἤρριξαν μαχομένοι νὰ ὑποχωρῶν.

Ὁ Συνοδινός, ὁ ἀκόλουθος τοῦ στρατηγοῦ τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς Ἐντοῦ, εἶχε τραυματισθῆ δις ὑπὸ μυδραλίων καὶ κατέπιπτεν ἴδη φωνάζων·

— Ἐλάτε, πάρτε με γρήγορ' ἀπ' ἐδῶ...

Ἄλλ' οἱ συμπολεμισταὶ τοῦ ἤτο ἀδύνατον νὰ σταματήσουν ἐκεῖ ὑπὸ τὴν φονικὴν βροχὴν τῶν μύδρων.

Ὁ τραυματίας ἐσύρθη, τότε πρὸς τον βράχον καὶ κατέπεσεν ὄπιθεν αὐτοῦ ὄπου εὐρῆκεν ἀσφαλὲς στέγασμα.

—Μείνε ἐκεῖ! τοῦ ἐφώναξαν. Μὴ μετακινήθῃς...

Καὶ κατέπεσαν πάντες πρηνεῖς, προφυλαττόμενοι ὅπως ἕκαστος ἡδυνήθη καλλίτερον.

Ἀμέσως τὰ τουρκικὰ πυροβόλα παύουν βάλλοντα κατὰ τῆς φούκτας τῶν γενναίων, διὰ ν' ἀρχίσουν προσβάλλοντα αὐτοὺς τὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου.

Μία ὄβρις ἐκρήγνυται πρὸ τῶν ποδῶν τοῦ ἐπίσης ἐπιλέκτου ἐθελοντοῦ Χατζηγιωάννου καὶ τὸν ἀνατινάσσει μακρὰν.

Ὅλοι τὸν νομίζουσι νεκρὸν καὶ συγκίνησις ἀκράτητος συσφίγγει τὰς καρδίας των.

Ἄλλ' αἰφνης ὁ ἀνδρεὺς Κύπριος ἀναπηδᾷ ἐν μέσῳ νεφέλης κοριορτοῦ, τινάσσεται διὰ νὰ καθαρισθῇ καὶ τρίβει τοὺς ἡμιτεφρωθέντας ὀφθαλμοὺς του.

Ἄλλὰ τὸ στόμα του μένει χεῖνον. Μία τρομερὰ πληγὴ ἐκ θραύσματος ὀβίδος τοῦ εἶχε σχίσει τὰ χεῖλη, τοῦ εἶχε θραύσει τοὺς ὀδόντας καὶ τὸ αἷμα ἔρρεεν εἰς κρουνούς.

Δὲν δύναται πλέον νὰ ὀμιλήσῃ.

Μὲ νεύματα δὲ μόνον κατορθώνει νὰ ὑποδείξῃ εἰς τοὺς συναθλητάς του νὰ πάρουν τὸ ὄπλον του.

—Γρήγορα! κραυγάζει ἐκ τῆς θέσεώς του ὁ λοχαγός... Φέρετέ τον κάτω!

Οἱ ὀπλίται ἔδραμον, ἄλλοι πρὸς αὐτόν, ἄλλοι πρὸς τὸν Συνοδικὸν καὶ ἄλλοι πρὸς ἄλλους τραυματίας καὶ μεταφέρουν αὐτοὺς ἐν τάχει εἰς τὸ χειρουργεῖον.

Ὁ Σῶζος, ὁ Κυπραίος, ὁ Χατζηγιωάννου, εἶπε οἱ τρεῖς Κύπριοι πρωταθληταί, οἱ πληρώσαντες οὕτω μὲ τὸ ἡρωϊκὸν των αἷμα τὴν πρὸς τὴν μεγάλην πατρίδα ἱεράν ὀφειλήν...

Καὶ οἱ Τοῦρκοι ἐπαναλαμβάνουν ἤδη τὰς ἐφόδους των.

Καὶ τὰ πυροβολεῖα τοῦ τρομεροῦ Μπιζανίου, τρομοκρατοῦντα τὸν ἄερα, βάλλουν χειμάρρους ὀβίδων κατὰ τῶν θέσεων τῶν ἀνδρείων ἐκείνων παλαιστῶν.

Ἄλλ' ὁ Προφήτης Ἡλίας μένει ἀκυρίευτος.

Οὐδεὶς τῶν ἡμετέρων ἐγκατέλειψε τὴν θέσιν του.

Κρατοῦν γερὰ ἐκεῖνο πού διετάχθησαν νὰ κρατήσουν καὶ ὅταν ἀκόμη αὐτὸς ὁ λοχαγὸς λαμβάνῃ εἰς τὸ μεριδίον τοῦ δύο ἐχθρικῆς σφαίρας.

Ὁ γενικὸς ἀρχηγός, ἀντιστράτηγος Σαπουντζάκης, πρὶν ἀναχωρήσῃ ἀπὸ τὴν Φιλιππιάδα διὰ τὸ πεδῖον τῆς μελλούσης ἐπιθέσεως, εἶχεν εἶπει :

— Ὁ Θεὸς βοηθός! Νομίζω ὅτι δὲν θὰ βραδύνη νὰ ἐπιστέψῃ τὰ ὄπλα μας καὶ νέα περιφανῆς νίκη!

Τὰ αὐτὰ περίπου εἶχε τονίσει καὶ ὁ ἐπιτελάρχης Καλλάρης.

Ἀμφότεροι εἶχον πλήρη πεποιθήσιν καὶ εἰς ἑαυτοὺς καὶ εἰς τὰ ὑπερήφανα στρατεύματα, τὰ ὁποῖα διέφυκον, ὀδηγοῦντες αὐτά, μίαν ἀκόμη φοράν, πρὸς ἀσφαλῆ θρίαμβον.

Ἡ ἐπιθεσις ἐπρόκειτο νὰ γίνῃ ταυτόχρονος ἔκ τε τοῦ δεξιοῦ, τοῦ κέντρου καὶ τοῦ ἀριστεροῦ.

Τὸ δεξιὸν μας κατέχευε τὰ ἄνω τῶν Πεστῶν ὑψώματα πρὸς τὸ ἄκρον δεξιὸν τοῦ Μπιζανίου καὶ τὴν Γαστρίτσαν.

Τὸ κέντρον μας ἀπετέλουν αἱ θέσεις τῶν βορείως τῆς Ἀγιτόρραχης ὑψωμάτων κατανακτιρῶ τοῦ Μπιζανίου.

Τὸ ἀριστερόν μας τέλος ἐπρόκειτο νὰ προελάσῃ διὰ τῶν κορυφογραμμῶν τοῦ Θεριακισίου καὶ τοῦ Ὀλύτσικα πρὸς τὴν Μανωλιάσσαν, ὅπου ἡ ἄμυνα τοῦ ἐχθροῦ θὰ ἐγένετο κυρίως διὰ τῶν δυτικῶν πυροβολείων τοῦ Μπιζανίου καὶ τῶν ἐπίσης ἰσχυρῶν πυροβολείων τοῦ Ἀγγίου Νικολάου, ὑψουμένου ὀλίγον δυτικῶς τοῦ Μπιζανίου καὶ δεσπόζοντος, ὡς αὐτό, τῆς τε δημοσίας πρὸς τὰ Ἰωάννινα ὁδοῦ καὶ τῆς πεδιάδος τῆς Ἡπειρωτικῆς πρωτευούσης.

Τὸ κύριον, τὸ ἰσχυρόν, τὸ ἀπροσπέλαστον, ἐν τούτοις, ὀχύρωμα τῶν Ἰωαννίνων ἦτο τὸ Μπιζάνι.

Ἄς ἴδωμεν λοιπὸν πρῶτα-πρῶτα τί εἶνε αὐτὸ τὸ θηρίον, αὐτὸς ὁ Πύγας πού ὑψοῦτο ἀπειλητικὸς ἐνώπιον τῶν στρατιῶν μας καὶ τὰς προεκάλει μὲ τ' ἀστροπελέκια τῶν ὀβιδῶν του.

Μὴ φαντασθῆ κανεὶς ὡς κανένα Λυκαθηττὸν τὸ Μπιζάνι, ἀπότομον καὶ ἀπομονωμένον φύσει ἐντὸς τῆς πεδιάδος.

Ἄν ἦταν ἔτσι, θ' ἀπεμονοῦτο καὶ τέχνη, εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς, ὅπως θὰ ἦτο φύσει ἀπομονωμένον.

Τὸ Μπιζάνι εἶνε ὀλόκληρος σειρὰ κορυφῶν, μία κορυφογραμμῆ,

ἔδω ἀπότομος, ἀλλαχοῦ ὀμαλωτέρα, κατέχουσα μέγα μέτωπον πρὸ τῶν προελαυνόντων κατὰ τῶν Ἰωαννίνων.

Βουνὸν ὀλόκληρον μὲ τὰς χαράδρας του, τὰς κρημνωρεῖας του, τὰ δενδρόφυτα μέρη του, τὰς σχισμάδας του, τὰς ἐδῶ πετρώδεις καὶ ἐκεῖ μαλακὰς του κλιτύς, φθάνον μέχρις ὕψους 850 μέτρων πρὸς τὰ ἀριστερὰ καὶ χθαμαλοῦμενον πρὸς τὰ δεξιὰ, διαιρούμενον δὲ διὰ βαθείας φάραγγος εἰς δύο κυρίως ὄρεινους κόμβους : τὸ Μεγάλο καὶ τὸ Μικρὸ Μπιζάνι.

Διὰ τὴν φθάσιν εἰς τὰ Ἰωάννινα βαδίζων ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν, ἢ πρέπει νὰ τὸ υπερβῆς, ἢ πρέπει νὰ τὸ παρακάμψῃς.

Ἄλλ' οὔτε τὸ ἓν εἶνε εὐκολὸν ἐν ὄρα πολέμου οὔτε τὸ ἄλλο.

Αἱ δύο κορυφογραμμαὶ του δεσπόζουσι τῶν ἐκατέρωθεν πρὸς τὰ Ἰωάννινα διόδων.

Πρὸς τὰ δεξιὰ εἶνε ἡ διόδος τῆς Γαστρίτσας, ὠχυρωμένης κα αὐτῆς.

Πρὸς τ' ἀριστερὰ ἡ διόδος τῆς Κανέτας καὶ ὁ δημόσιος δρόμος Πρεβέζης—Φιλιπιάδος—Ἰωαννίνων.

Πρὸς νότον δέ, μεταξὺ τῶν ἐλληνικῶν θέσεων καὶ τοῦ Μπιζανίου ἐκτείνεται, τὸν χειμῶνα ἰδίως, μεγάλη ἔκτασις, ὡς νὰ ποῦμε μία πελωρία λεκάνη ἀπὸ νερὰ λιμνάζοντα, στάσιμα σχεδόν, καὶ ἀποτελοῦντα ἀδιάβατον λασπώδη λίμνην.

Ἐπάρχει δὲ καὶ χωρίον Μπιζάνι.

Τοῦτο εἶνε ἐκτισμένον εἰς τὸ μέσον τῶν δύο κορυφογραμμῶν παρὰ τὰ χεῖλη τῆς χαράδρας πού τὰ χωρίζει.

Ἐνας τραυματίας ἐρωτηθεὶς πῶς τοῦ ἐφάνη τὸ ὠχυρωμένον αὐτὸ βουνόν, ἀπεκρίθη.

—«Ἐνα βουνὸ ὅπως ὁ Ὑμηττός, γεμᾶτο ἀπὸ ἀποτόμους χαράδρας, ἀποτόμους κλιτύς, ἀποτόμους βράχους, ὅπου σὲ κάθε βῆμα συναντᾶ κανεὶς ἐκτάσεις ὀλοκλήρους ἀπὸ μυτερὰς πέτρες, εἶνε τὸ Μπιζάνι. Ἐχάσαμε τὸ περπάτημά μας ἐκεῖ ἐπάνω. Ἡ μάχη ὅμως δὲν σταματᾶ οὔτε στιγμήν...»

Καὶ τὸ θεόρατον αὐτὸ φυσικὸν προτείχιμα τῶν Ἰωαννίνων ἦτο τελείως καὶ τέχνη ὠχυρωμένον.

Ἐν ἀρχῇ ἀπὸ τοὺς Γερμανοὺς διοργανωτὰς τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, κατόπιν συμπληρωματικῶς ἀπὸ τοὺς εἰδικοὺς εἰς τὴν ὀχυρωτι-

κὴν Τούρκους, καὶ δὴ ἀπὸ τὸν ἀδελφὸν τοῦ Ἑσσάτ πασσά Βεχὴπ-βέην.

Ὁ Ὑμηττός αὐτός, πού μόνον κατὰ τὸ ὕψος εἶνε κατώτερος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ Τρελλοῦ, ὑψοῦται εἰς τὸ κέντρον σχεδὸν τῆς Ἰωαννιτικῆς πεδιάδος καὶ σχεδὸν τὴν ἀποφράττει δλόκληρον.

Ἄλλὰ καὶ τὰ ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ὑψώματα, τῆς Σαδοβίτσης, τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τοῦ Αὔγου, τοῦ Κοτσελιοῦ καὶ τῆς Γαστρίτσης ἦσαν ἐπίσης ὠχυρωμένα ἰσχυρῶς, ἀλληλοδογηθούτο δὲ ἄλλα καὶ τὰ συνδεόμενα καὶ διασταυρούμενα πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν πυρὰ τῶν ἐθεωροῦντο ἱκανὰ ν' ἀποκρούσουσιν πᾶσαν ἐπίθεσιν ἐκ τοῦ Νότου, ὁπόθεν προήλαινον κυρίως τῶρα οἱ ἰδιοὶ μας.

Τὸ κλειδί τῆς ὅλης αὐτῆς ὀχυρωματικῆς ζώνης ἀπετέλει τὸ Μπιζάνι. Τὰ πυροβολεῖά του ἔφερον βαρέα τοπομαχικὰ πυροβόλα, προφυλακισόμενα ὀπισθεν ἰσχυροτάτων προκαλυμμάτων.

Εἰς τὰς κλιτύς του παρετάσσοντο ἀπειράριθμα χαρακώματα διὰ τὴν ἀμυναν τοῦ πεζικοῦ· ἀλλὰ καὶ ὀρύγματα ἄλλα εἶχον σκαφῆ πολυπληθῆ καὶ προασπίσματα τῶν πυροβολείων καὶ μικραὶ ὑπόνομοι καὶ τάφροι τεχνηταὶ καὶ συρματοπλέγματα ἰσχυρά, μέλλοντα νὰ σταματήσωσι τοὺς ἐπιτιθεμένους.

Τοιοῦτο περίπου ἦτο τὸ Μπιζάνι, τὸ ὁποῖον ἐκαλοῦντο ἤδη νὰ κυριεύσουσιν τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα.

Ἐπὶ τῇ πρώτῃ ἐντυπώσει ἐκ τῆς ἀπορρήτου ὀχυρότητος αὐτοῦ, κάποιος ξένος εἶχε παρατηρήσει εἰς Ἑλληνα ἀξιωματικόν :

— Ἄλλὰ χρειάζονται ἀετοὶ διὰ νὰ ὑπερβῶσι τοιοῦτο προτείχιμα !

Καὶ ὁ Ἑλληὴν ἀξιωματικὸς ἐπιδείξας τὰ ἐνώπιόν του ἐξελισσόμενα τὴν στιγμὴν ἐκείνην εὐζωνικὰ τάγματα καὶ τὴν Κρητικὴν φάλαγγα ἀπεκρίθη :

— Καὶ αὐτοὶ τί εἶνε ;

Ἐπειδὴ δὲ ὁ ξένος ἐφάνη ἀπορῶν, ὁ Ἑλληὴν ἀξιωματικὸς προσέθη-
κεν ἀφελέστατα :

— Τὸ ἔχουν ἤδη κάμει. Καὶ σὰς βεβαιῶ ἔτι πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς εἴμποροῦν νὰ ὑπερβῶν τὰ ὕψη, τὰ ὁποῖα δὲν πλησιάζουσιν οἱ ἀετοὶ !

Δὲν γνωρίζω ἂν ὁ ξένος ἀπεκαλύφθη ἢ ἂν ἐσταυροκοπήθη.

Ἀσφαλῶς ὅμως δὲν θὰ κατώρθωσε νὰ πιστεύσῃ ὅσα τοῦ ἔλεγε.

μέ τὸσην πεποιθήσιν ὁ Ἕλληγ ἀξιωματικός, ὁ κατὰ βάθος γνωρίζων τὸ πτερωτὸν τῶν ἀνδρῶν ἐκείνων.

Παρακολουθήσωμεν ἤδη τὴν πρώτην ἐπίθεσιν :

Δὲν εἶχεν ἀκόμη παρέλθει ἡ 9η πρωϊνὴ ὥρα καὶ κατόπιν τῆς σφοδροτάτης μονομαχίας τοῦ πυροβολικοῦ, ἣτις εἶχεν ἀρχίσει πρὸ τῆς 8ης, τὸ 8 καὶ 9 πεζικά συντάγματα τῆς 4ης Μεραρχίας εἶχον κατορθώσει ν' ἀποδιώξουν τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τὰς κορυφογραμμάς, τὰς ὁποίας κατεῖχε μετὰξὺ Ὀλύτσικα καὶ Θεριακίσιον καὶ νὰ προελάσουν δρομέως πρὸς ἀνακατάληψιν τῆς Μανωλιάσσας, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ κατ' ἀρχὰς ἀσθενῆ στρατεύματά μας εἶχον ἀποσυρθῆ πρὸ τινῶν ἡμερῶν.

Ἀπὸ τὰ περίξ τοῦ χανίου Φτελιάς δὲν ἠκούετο τίποτε ἄλλο πλέον, παρὰ μία μόνη ἐκκωφαντικὴ βοή.

Ἦτο ὁ συγκεχυμένος ὄρυμαγδὸς τῶν ἐκρηγνυμένων δβίδων, τῶν σφαιρῶν τῶν μυδραλλιοβόλων καὶ τῶν σφαιρῶν τῶν μάνλιχερ καὶ τῶν μάουζερ, ἀναμιξ με τοὺς ἀλαλαγμοὺς καὶ τὰς κραυγὰς τῶν μαχομένων, αἵτινες δὲν ἔπαυον οὔτε στιγμῆν.

Ἐκείνο πού ἔκαμνε τὴν συγκινητικωτέραν ἐντύπωσιν καὶ τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ τοὺς ἐξηγρίωνεν ἔτι μᾶλλον εἰς τὴν τρομερὰν αὐτὴν πάλην καὶ ἰδιαιτέρως εἰς ὄσους ἐμάχοντο ἀπὸ τῶν ὑψηλοτέρων θέσεων, ἦτο ἡ μακρὰν διαγραφομένη σκιερὰ σιλουέττα τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων καὶ ὁ γαλανὸς καθρέπτης τῆς λίμνης τῶν.

Ἐνόμιζαν ὅτι τοὺς ἐπροκάλει ὡς ὠραία νύμφη ἐτοίμη νὰ πέσῃ εἰς τὰς ἀγκάλας σφριγῶντος ἐραστοῦ, τὸν ὁποῖον κάποιος τρομερὸς ἐχθρὸς ἠμποδίζει ἀκόμη νὰ τὴν πλησιάσῃ.

Καὶ οἱ μαχηταὶ μας ἀποβλέποντες μετὰ πόθου πρὸς τὴν πόλιν αὐτὴν ἀνεφώνουν :

— Καὶ δράκοντας ἂν σὲ φυλάῃ, θὰ σὲ πάρουμε !

Καὶ ἄλλοι ἀπῆντων :

— Ἦς πέσῃ ὁ μπάρμπα-Μπιζάνης κ' ἐφτάσαμε !

Καὶ πάντα κίνδυνον ἀψηφόντες καὶ λησμονοῦντες τὰ πάντα οἱ ἀκαταπόνητοι ἐκείνοι ἄνδρες, ὄρμουσιν διαρκῶς πρὸς τὰ ἔμπρός, πάντοτε πρὸς τὰ ἔμπρός !

Ἀπεδείχθη ἐκ τῶν μαχῶν τοῦ πολέμου τούτου κατὶ σοβαρὸν, τὸ

ὅποσον συνεζητεῖτο πρότερον ὡς ἀνόητον.

Ὅτι ὁ Ἕλληγν εἶνε μοναδικὸς μαχητῆς ὅταν ἐπιτίθεται. Ἡ ἀμυνα τὸν κουράζει καὶ τὸν ἐκνευρίζει.

Ἀρχίζει ἐν τούτοις τῶρα σφοδρότερα ἢ ἐπίθεσις τῶν ἡμετέρων ἐκ τοῦ δεξιοῦ, ὅπου ἡ παράταξις μας φθάνει μέχρι τῆς δεξιᾶς ὀχθῆς τοῦ Ἀράχθου, ἕως τὸ χωρίον Κοστίτσι.

Ἐκεῖθεν ἡ βαρεῖα μοῖρα τῶν τοπομαχικῶν μας καὶ τὰ πεδινὰ μας πυροβόλα μονομαχοῦν ἀγρίως κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πυροβολείων, καὶ ἰδίως κατὰ τῶν φοβερῶν ὀμβρονητιῶν τοῦ Μπιζανίου.

Ὅλος ὁ τόπος σείεται ἀπὸ τοὺς κραδασμοὺς ποῦ τοῦ ἐπιβάλλον αἰ ἐκρήξει χιλιάδων ὀβιδῶν.

Ἐνῶ, συγχρόνως, τὰ πυρὰ τοῦ πεζικοῦ ἀποτελοῦσιν ἀπέραντον κροταλισμὸν καθ' ὅλην τὴν παράταξιν.

Ἡ γραμμὴ ὅλη καίεται κυριολεκτικῶς.

Ἡ λύσσα τῆς πρώτης ἐκείνης συρράξεως εἶνε ἀπεριγράπτως μανιώδης.

Νομίζεις ὅτι οἱ μαχηταὶ ἐκεῖνοι θὰ ἐπόθουν νὰ φάγουν μὲ τὰ δόντια των, εἰ δυνατόν, ἀλλήλους.

Αἰφνης, ἐνῶ τὰ πυροβόλα ἀραιοῦν τὰς συμπυροκροτήσεις των, ἐν ἀπειλητικῶν σάλπισμα ἀντηχεῖ καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς παρατάξεώς μας.

Εἶνε ἡ διαταγὴ τῆς ἀθρόας προελάσεως.

Αὐτὴν ἀνέμενον καὶ ἐκεῖνοι, διὰ νὰ ἐπιπέσουν ἀκάθεκτοι ἐναντίον τῶν θέσεων τοῦ ἀντιπάλου.

Ὅσοι εἶδον ἢ ὅσοι ἀνέγνωσαν, ἀπὸ πέννα γερῆ γραμμέρον, τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐκχύνονται εἰς τὰς ἐρήμους τῆς Ἀμερικῆς πεδιάδας αἱ τρομεραὶ ἀγέλαι τῶν βονάσων, μόνου αὐτοὶ δύνανται νὰ συλλάβουν ποῖαν τινα ἰδέαν τῆς θυσελλώδους ὀρμῆς τῶν παλληκαριῶν μας κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ταύτης.

Ἐν διαστήματι μιᾶς καὶ ἡμισείας ὥρας, παρ' ὅλην τὴν λυσαλέαν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ, τὸν εἶχομεν ἐκτοπίσει ἀπὸ ὄλας του τὰς ὀχυρὰς θέσεις, τὰς ὁποίας κατεῖχεν ἐπὶ τῶν ἔναντι κορυφογραμμῶν μέχρι τοῦ χωρίου Λεσιανά.

Ὁ φρούραρχος τοῦ Μπιζανίου Φουὰτ ταράσσεται, ὑποπτευθεὶς μήπως ἡ τροπὴ ἐκείνη μετατραπῆ εἰς καταδίωξιν καὶ δοθῆ ἡ ὀρι-

στικὴ λύσις προτοῦ ἀρχίσῃ σχεδὸν ἢ ἐφαρμογῇ τοῦ πρὸς ἐπιτυχίαν αὐτῆς σχεδίου.

Καὶ συγκεντρώνει τὰ πυρὰ του ἐναντίον τῶν προελαυνουσῶν πεζικῶν μας δυνάμεων, ἀδιαφορῶν διὰ τὰς ἐπιθέσεις τοῦ πυροβολικοῦ μας...

Ἄλλὰ καὶ τὰ συγκεντρωτικὰ αὐτὰ πυρὰ τοῦ Μπιζανίου δὲν ἰσχύουν πλέον νὰ ἀνακόψουν τὴν ἀκατάσχετον ὄρμην τῶν ἐπιτιθεμένων.

Οἱ μαχηταὶ μας προχωροῦν ὑπὸ ραγδαιοδότην βροχὴν ὀρίδων, ποὺ τρελλαίνουσι καὶ αὐτὸν τὸν ἀντίλαλον μὴ προφθάνοντα πλέον νὰ ἀνταποδίδῃ τοὺς βόμβους των.

—Ἐμπρός! ἔμπρός! ἔμπρός!

Αὐτὸ εἶνε πλέον τὸ μοναδικὸν σύνθημα τῶν πολεμιστῶν μας.

Ἄν αἰφνης ἐδίδοτο παράγγελμα ὑποχωρήσεως ἢ καὶ ἀπλῶς ἔστω ἀνακοπῆς τῆς ὀρμῆς των, οὔτε θὰ ἤκούετο κἀν.

3.—Κατὰ τῶν Ἰωαννίνων.

Τὸ ἄκρον δεξιὸν μας ἐξετέλει ταυτοχρόνως καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς ὀρμῆς τὴν προέλασίν του.

Καὶ ἡ ραγδαία αὕτη ἐπίθεσις ἐξηκολούθησεν ἀπὸ τῆς 8ης πρωϊνῆς ὥρας μέχρι σχεδὸν τῆς μεσημβρίας, χωρὶς οὐδὲν νὰ δυνηθῇ ν' ἀνακόψῃ τὸν δρόμον τῶν μαχητῶν μας.

Ὁ ἐχθρὸς, τραπεὶς πανταχόθεν εἰς αἰσχρὰν φυγὴν, ἀπέρριπτε καὶ αὐτὰ του τὰ ἔπλα, διὰ νὰ καθιστᾷ εὐκοπώτερον τὸ ἀλλόφρον «τροχάδην» του.

Τὸ μεσημέρι, εἰς αἰ ἐχθρικοὶ θέσεις εἶχον καταληφθῆ καθ' ἑλλην τὴν κορυφογραμμὴν ποὺ καταλήγει εἰς τὸ χωρίον Κοτόρσι.

Μεταδῶμεν τώρα εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας.

Ἐκεῖ ἐμάχετο ἀπὸ πρώτας λυσσωδῶς ἡ 4η μας Μεραρχία.

Ἡ Μεραρχία δηλαδὴ, ἡ ὁποία θριαμβεύσασα καθ' ἀπάσας τὰς μάχας Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου, εἶχε δικαίως ἐπονομασθῆ σιδηρᾶ.

Οἱ τυφλῆς γενναιότητος ἄνδρες αὐτῆς, ἀφρὺ ἐξετόπισαν τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ δλόκληρον τὴν κορυφογραμμὴν τοῦ Ὀλύτσικα, —τοῦ ἀρχαίου θαλαδῆ Τομάρου, —τὸ μεσημέρι εὐρέθησαν νικηταὶ ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Μανωλιάσσας· ἐκεῖ ὅπου εἶδομεν πόσον ἐπανεπιλημμένως εἶχε χυθῆ αἷμα, ἀπὸ μηνὸς ἤδη.

Ἐδῶ οἱ Τούρκοι ἐδοκίμασαν ν' ἀντιτάξουν ἀπελπιστικὴν καὶ πάλιν ἀμυναν. Καὶ εἶχον πλεονεκτήματα ἐκεῖ.

Τὸ Μπιζάνι ἐκείθεν ἠδύνατο νὰ τοὺς βοηθῇ ἐξόχως.

Καὶ ἰδίως διὰ τῶν δύο τελευταίων πρὸς τὴν πεδιάδα πυροβολείων του, ἔπυ εἶχον τοποθετηθῆ πυροβόλα τῶν 9 ὑφεκατομέτρων.

Ἐκείθεν λοιπὸν καὶ τώρα ἐβαλλε μετὰ λύσσης κατὰ τῶν προελαυνόντων πεζικῶν μας τμημάτων, τὰ ὁποῖα προχωροῦντα ἐσκεπάζοντο διαρκῶς ἀπὸ σύννεφα κονιορτοῦ, ἀπὸ τολύπας καπνοῦ, ἀναμίχτου μὲ ἀπειροπληθῆ θραύσματα οὐρείων καὶ λίθων ἀποσπωμένων ἀπὸ τοὺς γύρω των βράχους, ἐφ' ὧν ἐθραύοντο ἐκρηγνύμενα τὰ ἐχθρικά βλήματα.

Ἄλλὰ μήπως ἦσαν ὀλιγώτερον δι' αὐτοὺς ἐπικίνδυνα καὶ τὰ ἀριστερόθεν τοῦ Μπιζανίου, ἐπίσης δὲ δεσπόζοντα τῆς πεδιάδος πυροβολεῖα τοῦ Ἁγίου Νικολάου ;

Παρὰ τὰ συγκεντρωτικὰ ἐν τούτοις πυρὰ ἀμφοτέρων τούτων τῶν ὀχυρωμάτων, τὰ ὁποῖα δισταυροῦντο ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τῶν μαχητῶν μας, τὰ ἡμέτερα συντάγματα συνέτριψαν τὸν ἐχθρὸν, τὸν ἐξετόπισαν ἀπὸ ὄλας τὰς θέσεις καὶ τὸν ἐξηνάγκασαν τέλος νὰ τραπῆ εἰς φυγὴν ἵνα εὕρῃ προστατευτικὸν στέγασμα ὑπὸ τὰ πυροβολεῖα τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Κατὰ τὴν ἔντρομον ἔμως ταύτην ὑποχώρησίν των, οἱ ἥρωές μας δὲν ἔπαυσαν καταδιώκοντες αὐτοὺς ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς ἐκείνης πυρκαϊᾶς.

Καὶ τὰ μυδραλλιοβόλα τῶν συνταγμάτων μας δὲν ἔπαυσαν σαρώοντα αὐτοὺς φεύγοντας.

Τοιοιτοτρόπως, πανταχόθεν ἐκτοπισθέντες οἱ Τούρκοι, τὴν 5ην μ. μ. ἀφῆκαν ἡμᾶς κυρίους ὄλων τῶν ὀχυρῶν των θέσεων, αὐτοὶ ἐγκλεισθέντες εἰς τὰ κύρια φρούρια καὶ προμαχῶνας τῶν Ἰωαννίνων.

Καὶ ἡ πολιορκία συνεσφίχθη τοιοιτοτρόπως στενώτατα εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ταύτης ἡμέρας τῆς συστηματικῆς μας προελάσεως.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ τρομερὰ μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ οὐδαμῶς εἶχε παύσει.

Καθ' ὅσον μάλιστα ἐγίνοντο γνωστὰ τὰ ποτελέσματα τῆς πεζικῆς ἐπιθέσεως, κατὰ τοσοῦτον τὰ συγκεντρωμένα πυρὰ τῶν τε βαρέων καὶ

τῶν πεδινῶν μας πυροβόλων δὲν ἔπαυον κραδαίνοντα τὰ πρηνῆ τοῦ Μπιζανίου καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Ὁ ἥλιος δύει ἤδη. Ἡ νύξ ἀρχίζει νὰ ἐξαπλώνῃ τὰ μαῦρα πτερά της.

Ἄλλὰ τὴν καθιστῶμεν τρομακτικῶς φωτεινῆν.

Διότι τὸ τηλεβόλον δὲν ἔπαυσε νὰ βροντᾷ καὶ κατὰ τὴν νύκτα ἐκ διαφόρων σημείων, ἐδῶ δι' ὀμβρονηπιῶν, ἐκεῖ δι' ἀραιῶν βολῶν.

Ὁ οὐρανὸς εἶνε νεφελώδης. Ἄλλὰ δὲν βρέχει.

Ὑπὸ δὲ τὰς ἀστραπόβολὰς τῶν τηλεβόλων νέον καθήκον, καθήκον ἱερώτατον, καλεῖ τοὺς ἀνδρας μας εἰς ἄγρυπνον προσοχὴν.

Πρέπει, πάση θυσίᾳ, νὰ περισυλλεγῶσιν οἱ νεκροὶ καὶ οἱ τραυματῆται μας, ὅσοι τυχὸν κατὰ τὴν ραγδαίαν ἐκείνην ἐπίθεσιν δὲν εἶχον ὑποπέσει εἰς τὴν ἀντίληψιν τῶν συμμαχητῶν των καὶ δὲν περισυνελέγησαν ἀμέσως.

Ἡ νύξ προστατεύει τώρα τοὺς ἐντεταλμένους τὸ ἔργον τοῦτο τῆς ἀναζητήσεως ἐγκαταλελειμμένων νεκρῶν ἢ τραυματιῶν μέχρι τῆς γραμμῆς τῶν διπλοσκοπῶν μας καὶ περαιτέρω ἀκόμη.

Καὶ ἐνῶ τὸ τηλεβόλον βροντᾷ ἀπειλητικόν, ἄνδρες προχωροῦν πανταχόθεν πρὸς ὅλα τὰ σιμεῖα τῶν προλαβουσῶν συμπλοκῶν . . .

Προχωροῦν ἀραιωμένοι, προσεκτικοί, μὲ τὰ βλέμματα πρὸς τὸ ἀχνίζον ἀπὸ τὸ αἶμα ἔδαφος ὡς νυχτερινὰ φαντάσματα μελανώτερα τῆς νυκτὸς ποῦ τὰ γενᾶ καὶ τὰ προστατεύει.

Ἐδῶ ἐκεῖ κατάκειται ἕνας Τουρκαλθανὸς νεκρὸς.

Ἡραιτέρω συναντῶσι σωρὸν ἀπὸ πτώματα. Τὰ ἀνασκαλεύουσι μετὰ πάσης προσοχῆς.

Ὁ εἰς κρατεῖ κλεπτοφάναρρον. Οἱ ἄλλοι ἐρευνοῦν ἐν σπουδῇ.

Εὐρίσκουν δύο, τρεῖς τραυματίας Ἑλληνας ἢ Τούρκους ἀναπνέοντας ἀκόμη, μὲ πάλλουςαν ἀκόμη τὴν φιλικὴν ἢ τὴν ἐχθρικὴν καρδίαν. Ἀδιάφορον! Ὁ θάνατος, καὶ ὁ ἄπλοος ἀκόμη κίνδυνος τοῦ θανάτου ἰσοπεδῶνει, κάμνει τὰ μίση νὰ λησμονῶνται.

Οἱ νεκροὶ καὶ οἱ ἐπιθάνατοι δὲν εἶνε πλέον ἐχθροί.

Παραλαμβάνονται ἔλοι καὶ ἀπάγονται διὰ τῶν φορεῶν μακρὰν, πρὸς τὰς τραυματιοφόρους ἀμάξας, ἵνα ὀδηγηθῶσιν ἐκεῖθεν εἰς τὰ πρόχειρα νοσοκομεῖα.

Ἄλλοι ἀναζοῦν καθ' ὁδὸν διὰ τὰ τῶν προχείρων προσπαθειῶν τῶν

νοσοκόμων. Ἄλλοι ἀγωνιῶσιν ἀκόμη. Ἄλλοι ἀποθνήσκον προτοῦ φθάσουν εἰς τὰς τραυματιοφόρους.

Καὶ ἡ πομπή αὐτῆ τῶν νεκρῶν καὶ τῶν ψυχορραγούντων ἐξακολουθεῖ μέχρι τῆς χαραυγῆς ἀραιά, ἀτελειώτος, ἀποκαρδιωτικῆ, τρομωτέρου καὶ τῆς λυσσώδεστέρου πάλης διὰ τῆς λόγγης.

Τότε μεθύσκειται ἡ ψυχὴ, οἱ ὀφθαλμοὶ θολοῦνται ἐκ τῆς ὀργῆς καὶ τοῦ πολεμικοῦ μένου καὶ δὲν αἰσθάνεται ῥίγος καὶ φρικίας πρὸ τοῦ ξεσχίσματος σαρκῶν, πρὸ τῆς θραύσεως κεφαλῶν, πρὸ τοῦ λογιζομένου στέρνων, πρὸ τοῦ ρόγγου τῶν θνησκόντων ἐνώπιον τῶν συμπλεκόμενων, πρὸ τοῦ γόου τῶν κραυγῶν τῶν τραυματιζομένων.

Τώρα ὁμοῦς ἡ φρικὴ δεσπάζει ὑπὸ τὸ κράτος τῆς σιωπηλῆς νυκτός.

Ἡ ἔρευνα ἐξακολουθεῖ καθ' ἕλας τὰς διευθύνσεις ἐπίμονος.

Καὶ φέρουν, διαρκῶς φέρουν νέους νεκροὺς καὶ νέους τραυματίας, ἰδίως τραυματίας, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ πλεῖστοι εἶνε Τούρκοι ἢ Ἄλβανοί.

Ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ αἱ κατὰ τῶν προχωμάτων τῶν Ἰωαννίνων ἐπιθέσεις τῶν ἡμετέρων ἐξηκολούθουν διαρκεῖς, λυσσώδεις, ἀκράτητοι ἀποφασιστικαί, παρὰ πᾶσαν τὴν ἀθλίαν καιρικὴν κατάστασιν, ἧτις τώρα μὲν ἐμούσκευε μέχρις ὀστέων τοὺς ἀνδρας μας, τώρα δὲ τοὺς ἐκοκκάλωνε μὲ τὴν ἀνυπόφορον παγωνιά τῆς.

Ἀπὸ τὰς 8 ἕως τὰς 10 Ἰανουαρίου τοῦ 1913 ἐδρεχε ραγδαίως εἰς τὰ ἀπρόσιτα ἐκεῖνα ὑψώματα.

Καὶ ὁμοῦς ὑπὸ τὴν βροχὴν αὐτὴν συνήπτοντο μάχαι, ἐξετελοῦντο ἐφοδοὶ καὶ ἀνιχνευτικαὶ προελάσεις.

Τὸ αἶσθημα τῆς φιλοτιμίας, τῆς φιλοπατρίας, ὁ κληρονομικὸς τοῦ Ἑλληνος ἡρωϊσμός, τὸν καθίστων καὶ τώρα ἀκαταβλήτου ἀντοχῆς ἀνθρώπων καὶ πολεμιστῶν ἀπτόητον, ὄχι μόνον πρὸ τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ καὶ πρὸ τῶν ἐχθρικών του στοιχείων τῆς φύσεως.

Ἀπὸ πρωτῆς τῆς 10 Ἰανουαρίου εἶχεν ἀρχίσει σφοδρότατη μονομαχία πυροβολικοῦ καὶ λυσσαλέου συνάμα ἐπιθέσεις τῶν βαρέων ἑλληνικῶν πυροβόλων κατὰ τῶν πυροβολείων τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ.

Ἐπρόκειτο νὰ ἐνεργηθῇ ταυτοχρόνως ἐπιθέσεις κατὰ τοῦ Μπιζανίου καὶ διὰ πεζικῶν δυνάμεων.

Πράγματι δέ, ὁ Μοσχόπουλος, ἐπωφελούμενος τῆς κοπασάσης κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν βροχοθυέλλης, ἔσπευσε νὰ διατάξῃ γενικὴν ἐπίθεσιν ἐκ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεώς μας κατὰ τοῦ ἀπορθητοῦ βου-

νοῦ. Ἀπὸ πρώτας μέχρι τῆς μεσημβρίας αἱ ἐπιθέσεις ὑπῆρξαν συνεχεῖς, ραγδαῖαι καὶ πολύνεκροι.

Τὰ πυροβολεῖα δὲν ἦτο δυνατόν πλέον νὰ χρησιμοποιηθῶσι.

Τὸν λόγον ἐδῶ εἶχε τώρα τὸ μυδραλλιοβόλον, τὸ ὁποῖον διεσκορπιζε διαρκῶς τὰ βλήματα τοῦ διανοίγον ριπιδιοειδῆ χάσματα εἰς τὰς ἐχθρικὰς τάξεις.

Καὶ οἱ ἄνδρες μας προήλαυον ἀποφασιστικοὶ καὶ ἀκλόνητοι πρὸς τὰς πρώτας περιβολὰς τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μπιζανίου.

Τὰ πλεῖστα τῶν ἐκεῖ μαχομένων σωμάτων τοῦ στρατοῦ μας, περὶ τὴν μεσημβρίαν, εἶχον πλησιάσει τὰ γραμμάς τῶν ἐχθρικῶν συρματοπλεγμάτων.

Τὰ εὐζωνικὰ τάγματα ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ἰωάννου, εἶχον ἀρχίσει ἀναρριχώμενα τὰ πρανή τοῦ τρομεροῦ βουνοῦ.

Ὀλόκληρον τάγμα τουρκικοῦ στρατοῦ καταστρέφεται. Πέντε ἢ ἕξ διαισθηθέντες ἄνδρες καὶ εἰς ἀξιωματικὸς αἰχμαλωτίζονται.

Εἶχαν κρυθῆ, ἐντὸς παρακειμένου λάκκου, διὰ νὰ διέλθουν ἐκεῖ τὴν νύκτα, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι, ἅμα κατέπαυεν ἡ μάχη, θὰ κατώρθωναν νὰ σωθῶσι διὰ τῆς φυγῆς.

Ἄλλ' οἱ ἀναρριχώμενοι τὰ πρανή τοῦ Μπιζανίου εὐζωνοὶ τοὺς ἀνακαλύπτουν καὶ τοὺς συλλαμβάνουν.

Ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς παραδίδεται, ἀλλ' ἔχει ἔντρομον τὸ ἦθος καὶ τραγικὸν τὸν συσπασμὸν τῶν μυῶν τοῦ προσώπου του.

— Ἐν ὀνόματι τοῦ Θεοῦ! λέγει πρὸς τοὺς αἰχμαλωτίσαντας αὐτόν, φανήτε φιλόανθρωποι... Ἄν προτίθεσθε νὰ μᾶς φονεύσετε, μὴ μᾶς βασανίσετε τοῦλάχιστον.

Ὁ ἐπὶ κεφαλῆς τῶν εὐζώνων λοχίας ἐγέλασε παταγωδῶς.

— Μήπως λοιπὸν μᾶς περνάτε γιὰ ἀγρίους; παρατηρεῖ.

Ὁ Τούρκος ἀξιωματικὸς τὸν κυττάζει κατάπληκτος.

— Μὰ δὲν σκοτώνετε λοιπὸν τοὺς αἰχμαλώτους; ἐρωτᾷ.

Γενικῶς ἐπεκράτει πεποιθήσις παρὰ τοῖς Ὀθωμανεῖς ὅτι οἱ εὐζωνοὶ συλλαμβάνοντες αἰχμαλώτους τοὺς ἐκρεουργοῦν.

Οἱ φύσει αἰμοχαρεῖς, ὅπως οἱ φύσει ἀγριοὶ, δὲν δύνανται ν' ἀντιληφθῶσι πῶς ἠμποροῦν νὰ ὑπάρχουν ἄνθρωποι μὴ αἰμοχαρεῖς καὶ φυλαὶ φύσει εὐγενεῖς καὶ πεπολιτισμένοι.

Τὴν ἐξήγησιν δὲ τούτου, ὅπως καὶ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὸ τελευ-

ταῖον ἐρώτημα τοῦ αἰχμαλώτου, ἀνέλαβε τώρα νὰ δώσῃ εἰς τῶν παρευρισκομένων εὐζώνων·

—Νὰ μὲ συμπαθῆς, κύριε ἀξιωματικέ, εἶπεν. Ἐμεῖς δὲν τρώμε κρέας ἀνθρωπινό, σκοτώνουμε μονάχα τὰ παλληκάρια τοῦ μᾶς πολέμου... Γιὰ σὰς ἔχουμε καὶ κουραμάνα κι' ὅ,τι ἄλλο θέλετε...

Ὁ αἰχμάλωτος, ἀν δὲν συνέπιπτε νὰ εἶνε Μωαμεθανός, θὰ ἐσταυροκοπεῖτο βεβαίως.

Ἠλὴν ὅμως τῶν δυνάμεων δεξ διέθετον μέχρι τῶν ἡμερῶν τούτων οἱ Τούρκοι καὶ τῶν πολυαριθμῶν ληστανταρτικῶν ομάδων τῶν Ἀλβανῶν, ὁ ἀρχηγὸς Σαπουντζάκης εἶχε ν' ἀντιμετωπίσῃ τώρα καὶ τὰ ἰσχυρὰ λείψανα τῆς κατασυντριβείσης ἐν Μακεδονίᾳ στρατιᾶς τοῦ Τζαβήτ, ἅτινα εἶχον κατορθώσει νὰ διέλθουν διὰ τῶν χιονοσκεπῶν ὁρέων τῶν μεταξὺ Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου καὶ κατήρχοντο ἤδη πρὸς τὰ Ἰωάννινα διὰ πολλῶν ὁδῶν. (Ὅρα χάρτην σελ. 1448-1449)

* *

Ἐφθάσε συνεπῶς ἡ στιγμή καθ' ἣν ὀφειλομεν νὰ παρακολουθήσωμεν τὸν Διαδόχον Κωνσταντῖνον εἰς τὴν ἐκκαθαριστικὴν ἐκστρατεῖαν τοῦ ἀπὸ Θεσσαλονίκης, ὅπου τὸν ἀφήσαμεν, μέχρι τῶν Ἠπειρομακεδονικῶν συνόρων, καὶ νὰ μάθωμεν ὑπὸ ποίας περιστάσεις ἐσπευσε κατόπιν μετ' ἰσχυρῶν δυνάμεων ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων.

LX.

Στρατεία τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου ἀπὸ Θεσσαλονίκης μέχρι τῶν Ἠπειρομακεδονικῶν συνόρων.

(Ἀπόσπασμα τοῦ Ἀ' δημοσιευθέντος ἐπισήμου «Ἀνακοινωθέντος» τοῦ ἐπιτελήχου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ Θεσσαλονίκης τῆς 14 Δεκεμβρίου 1912 διὰ τὴν ἐκεῖ προέλασιν τῶν στρατευμάτων τοῦ Διαδόχου).

«1, 3, 5 Νοεμβρίου.—Μάχη πλησίον τῆς Σιατίστης.

1 Νοεμβρίου.—Ὁ στρατὸς τοῦ Διαδόχου βαδίζει κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ τοῦ Μοναστηρίου.

3 Νοεμβρίου.—Συμπλοκὴ πλησίον τοῦ Κατσανίχ (4 Μεραρχία).

3—4 Νοεμβρίου.—Μάχη τοῦ Κομανὸ (5 Μεραρχία). Κυρίως δύο Τουρκικῶν πυροβόλων.

4 Νοεμβρίου.—Σύγκρουσις πλησίον τῆς Νιάουστας (3 Μεραρχία).

4 Νοεμβρίου.—Μάχη τοῦ Ὀστρόβου (6 Μεραρχία καὶ ἀπόσπασμα τῆς 4ης).

6 Νοεμβρίου.—Μάχη τοῦ Γχορνιτσόβου (6 Μεραρχία).

7—8 Νοεμβρίου.—Καταδίωξις πρὸς τὴν Φλωρίναν καὶ τὸ Πισοδέρι (ἵππικὸν καὶ 4η μεραρχία). Κυρίευσις 22 πυροβόλων καὶ πολλῶν πολεμοφοδίων. Σύλληψις 3,000 αἰχμαλώτων.

2 Δεκεμβρίου.—Μάχη εἰς Σμαρδέσι μεταξὺ Φλωρίνης καὶ Κορυτσᾶς (6η Μεραρχία).

5 Δεκεμβρίου.—Μάχη εἰς τὰ στενά τοῦ Τσιγκόνι. Καταδίωξις τοῦ ἄχθρου. Κατάληψις τῆς Κορυτσᾶς (3η, 5η καὶ 6η μεραρχία). Κυρίευσις 3 πυροβόλων καὶ 3 βλητοφόρων.

7—8 Δεκεμβρίου.—Καταδίωξις πρὸς νότον καὶ παρὰ τὸ στενὸν Κιάρι (5 μεραρχία καὶ ἵππικόν).

«Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ στρατὸς τῆς Θεσσαλίας διέτρεξεν ἀπὸ τῆς 5ης Ὀκτωβρίου (Λάρισα) μέχρι τῆς 26ης Ἰουλίου μηνὸς (Θεσσαλονίκη) διὰ τοῦ κέντρου τοῦ 308 χιλιομέτρα ἐπὶ ἐδάφους λίαν ὀρεινοῦ, δηλαδὴ 15 χιλιομέτρα τὴν ἡμέραν.

»Καὶ ἐκ Λαρίσης (5 Ὀκτωβρίου) μέχρι Φλωρίνης (7 Νοεμβρίου), εἰς 32 δηλαδὴ ἡμέρας, 454 χιλιομέτρα, δηλαδὴ 14.2 χιλιομέτρα ἡμερησίως, τοῦ καιροῦ ὄντος κατὰ τὸ πλεῖστον βροχεροῦ καὶ ψυχροῦ καὶ τοῦ ἐδάφους λασιώδους.

»Αἱ δύο ἦσαν τελείως κατεστραμμέναι καὶ σχεδὸν ἀδιάβατοι.

»Αἱ φάλαγγες τῶν πτερύγων, αἱ ὁποῖαι ἐβάδιζαν ἐπὶ ὀρεινῶν δρομίσκων, διέτρεξαν ἀποστάσεις ἀσυγκρίτως μεγαλειτέρας.

»Ἐν συνόλῳ ὁ στρατὸς τοῦ Διαδόχου εἰς 60 ἡμέρας ἔδωσε 30 συρράξεις καὶ μεγάλας μάχας, διέτρεξεν ὑπὸ τὰς χειρίστας τῶν περιστάσεων πλεόν τῶν 600 χιλιομέτρων, διήλθε τρεῖς μεγάλους ποταμούς, ἠχμαλώτισε 45,000 ἄνδρας, ἐκυρίευσεν 120 πυροβόλα διαφόρου διαμετρήματος, 75,000 ἔπλα, καὶ μεγάλας ποσότητας ὀλικῶν πολέμου.

»Μετὰ τὴν διέλευσιν τοῦ Ἀλιάκμονος, λόγῳ τῆς μεγάλης ἀποστάσεως τῆς κεφαλῆς πρὸς τὰς ἀποθήκας τῆς Λαρίσης, ὁ στρατὸς ἔπαυσε νὰ χρησιμοποιῇ τὴν ἐκ τῶν ὀπισθεν τροφοδοτικῆν ὑπηρεσίαν καὶ ἐτροφοδοτεῖτο ἐπιτοπίως. Αἱ δυσκολαὶ ἦσαν μέγισται, διότι ὁ τόπος ἦτο πολὺ πτωχὸς καὶ ἐξηγνημένος ὑπὸ τῶν Τούρκων.

»Μετὰ τὴν μάχην τῶν Γιαννιτσῶν ὁ στρατὸς ἤνοιξε νέαν γραμμὴν συγκοινωνίας διὰ τῆς Σκάλας τοῦ Ἐλευθεροχωρίου καὶ μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Θεσσαλονίκης ὁ ἐπισιτισμὸς ἐγένετο διὰ τῆς πόλεως ταύτης καὶ τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης-Μοναστηρίου...» (Ὅρα διπλοῦν χάρτην σελίδων 1416—1417).

Προέλωμεν ἤδη εἰς τὰς λεπτομερείας τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων.
 «...Καὶ ἐπηγήθευσαν αἱ προβλέψεις μου», ἔγραφεν ἐπικαίρως ἤδη διαπρεπῆς Ἀμερικανὸς διπλωμάτης, «ὄχι μόνον ὡς πρὸς τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς πρὸς τὴν πολιτικὴν, ἐκ τῆς ὁποίας μόνον ἦτο δυνατόν νὰ ἀναμένῃ τὴν ἐπανόρθωσίν τῆς ἢ χερσονήσου τοῦ Αἴμου. Ἐνθουσοῦμαι, προκειμένου περὶ τούτου, ἔτι κατὰ τὸ 1905, πολλῶν Ἀθηναίων σκανδαλιζομένων, διΰσχυρίσθησαν εἰς μίαν διάλεξιν περὶ τοῦ γλωσσοῦ ζητήματος καὶ εἰς πολλὰς κατ' ἴδιαν συνομιλίαις, ἔτι οὔτε ἐκ τῶν μαλλιαρῶν, οὔτε ἐκ τῶν μυστριωτικῶν, οὔτε ἐκ τῶν βυζαντινῶν περὶ Ἐξαρχίας καὶ Πατριαρχείου συζητήσεων, ἀλλὰ ἐκ τῆς συμπράξεως καὶ στρατιωτικῆς παρασκευῆς ἕλων τῶν χριστιανικῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου ἐξηγρᾶτο ἡ ἀπέλασις τῶν αἰμοδόρων βαρβάρων ἐκ τῆς κοιτίδος τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἡμερώσεως.

»Μὴ θεωρήσητε ὡς ἀποτέλεσμα ματαιοδοξίας τὴν διάχυσίν μου ταύτην, ἀλλ' ὡς ἀπήχησιν τῶν χειροκροτημάτων, τὰ ὁποῖα ἐπιδαψιλεύονται κατ' αὐτὰς εἰς τὰ ἀνδραγαθήματα τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ ἕλων τῶν συμμαχικῶν στρατῶν.

»Ἄν ἡ ἐπίσημος Εὐρώπη ἀντικατέστησε πλέον τὰ ἰδανικά διὰ τοῦ χρηματοκιβωτίου, οἱ λαοὶ αὐτῆς δὲν ἀπέμαθον ἀκόμη τὴν λατρείαν τῆς δικαιοσύνης, καὶ ὑπάρχουν μεταξὺ αὐτῶν ἀνθρώποι κλαίοντες ἐκ συγκινήσεως, ὡς ἐγώ, δι' ἐκάστην νίκην τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἀνθρώποι διὰ τοὺς ὁποίους, καθὼς καὶ δι' ἐμέ, αἱ τύχαι τοῦ Ἑλληνισμοῦ παραμελοῦμεναι μὲν ὑπὸ ἀδεξιωτάτης πολιτικῆς ἦσαν αἰτία βαθυτάτης λύπης, ἀνορθοῦμεναι δὲ τῶρα καὶ ἀναπτεροῦμεναι ὑπὸ τοῦ σωτήρος Πρωθυπουργοῦ καὶ τοῦ ὑπ' αὐτοῦ διοργανωμένου στρατεύματος, εἶνε πηγὴ τοιαύτης χαρᾶς, οἶαν δὲν τοῖς παρέχουν τὰ εὐτυχεστερα προσωπικά κατορθώματα.

»Εἴθε αἱ Βαλκανικαὶ Κυβερνήσεις, μὴ ἀπατώμεναι ὑπὸ τῶν ὑποῦ-

Ὁ λοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Διγενῆς κατασκοπεύων τὸ τουρκικὸν πυροβολικόν.

λων καὶ συμφεροντολογικῶν συμβουλῶν τῆς Εὐρώπης, νὰ δρέψουν ἐλοὺς τοὺς καρποὺς τῶν εὐχλεῶν αὐτῶν νικῶν καὶ νὰ θέσωσι τὰ θεμέλια νέας ζωῆς, νέας εὐημερίας, ἥτις νὰ εἶνε διαρκῆς πλέον καὶ διαρκῆς ἅμα ἀπειλή καθ' οἰωνοῦ βαρβάρων ἢ ὀρέξεων κατακτητικῶν...»

* *

Ἐν Θεσσαλονίκῃ ἤδη ἐπεκράτει ἀρκετὰ ἀσφαλῆς ἡρεμία, μετὰ ἰδίως τὴν ἐπίσημον ἐν τῇ πόλει ἐγκατάστασιν τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' καὶ τὸν διορισμὸν τοῦ ἡγεμονίδου Νικολάου ὡς στρατιωτικοῦ διοικητοῦ ἐν τῇ Μακεδονικῇ πρωτεύουσῃ, τοῦ τόσον ἐμφρό-

νως ὄσον καὶ ἐπιβλητικῶς διαχειρισθέντος τὰς δυσχερέστατα καθήκοντα τῆς θέσεώς του ταύτης.

Μόνον οἱ Τούρκοι δὲν ἠδύνατο ἀκόμη νὰ συνέλθουν ἀπὸ τῆς πρώτης των ταπεινώσεως καὶ τοῦ τρόμου, ὅστις τοὺς κατέχεν ἀκόμη. Μαρτυρεῖ δὲ τοῦτο τὸ ἀκόλουθον χαρακτηριστικὸν ἐπεισόδιον :

Ὁ φρούραρχος Θεσσαλονίκης Χασάν Ταχσίν ἐφαίνετο λίαν στενοχωρημένος, ἐθεάθη δὲ ὑπὸ πολλῶν δακρῶν διὰ τὴν ταπείνωσιν, τὴν ὁποίαν ἐφρόναι ὅτι ὑπέστη. Ὁ στρατηγὸς Δαγκλῆς μαθὼν τοῦτο ἔσπευσε νὰ τὸν πλησιάζῃ καὶ νὰ τοῦ εἶπῃ παραμυθητικούς λόγους, τονίσας ἰδίως ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ δὲν ἀμφιδάλλαν ποσῶς περὶ τῆς ἀξίας του καὶ συστήσας εἰς αὐτὸν νὰ μὴ στενοχωρῆται δι' ἀτύχημα, τὸ ὅποιον εἰς κάθε στρατιωτικὸν δύναται νὰ συμβῇ.

— « Ἄλλως τε », προσέθεσεν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐπιτελείου, « εἰς ἐμὲ θὰ εὕρετε ἀφωσιωμένον φίλον, διότι εἰμεθα ἔκτος τῶν ἄλλων καὶ... συμπατριῶται. »

Καὶ ἐπειδὴ ὁ Χασάν Ταχσίν ἐξεπλήσσετο, ὁ Δαγκλῆς προσέθηκε :

— « Βεβαίως, εἰμεθα συμπατριῶται, διότι κατάγομαι ἀπὸ Ἑλληνικὴν ἐπαρχίαν τῆς πρόφην εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. »

Μεθ' ὃ ἔτεινε τὴν χεῖρα εἰς τὸν Τούρκον ἀξιωματικόν, ὅστις ἠθέλησε νὰ τὴν ἀσπασθῇ, ἀλλ' ὁ Δαγκλῆς τὸν ἠμπόδισεν.

— « Εἰς τὴν πατρίδα μας », εἶπεν, « φιλοῦν τὰ χεῖρα μόνον τῶν κυριῶν !... »

Λαβὼν κατόπιν τὸν Χασάν Ταχσίν ἀπὸ τὸν βραχίονά ὁ Δαγκλῆς ἀπεμακρόνη συνομιλῶν μετ' αὐτοῦ φιλικώτατα.

Ἡ νέα προέλασις.

Ὁ Νικητὴς ἀπὸ τῆς 1—2 ἡδὴ Νοεμβρίου εἶχε διατάξει τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ μας ἀπὸ Θεσσαλονίκης πρὸς τὰ δυτικὰ ἐδάφη τῆς Μακεδονίας. Ἡ προέλασις αὕτη ἐγένετο ταυτοχρόνως ἀπὸ τριῶν στρατηγικῶν ὁδῶν, Βοδενῶν, Γραμματικόβου καὶ Κοζάνης.

Τὴν 3ην Νοεμβρίου τέλος περὶ τὴν μεσημβρίαν ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος, συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν πριγκίπων Νικολάου, Ἀνδρέου καὶ Χριστοφόρου καὶ τοῦ ἐπιδόξου Διαδόχου, ἐπέδη ἀμαξοστοιχίας, ἀναχωρησάσης διὰ τὴν γραμμὴν Μοναστηρίου. Μετὰ τῆς Α. Ὑψηλότητος, συνελθόντος τὴν νικηφόρον προέλασίν του πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν κα-

τεχομένων ἀκόμη ὑπὸ τοῦ βαρβάρου ἐχθροῦ Μακεδονικῶν χωρῶν, ἀνεχώρησαν καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἐπιτελείου. Πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς των ὁ Διάδοχος καὶ οἱ Πρίγκηπες μετέβησαν εἰς τὰ Ἀνάκτορα καὶ ἀπεχαιρέτισαν τοὺς Σεπτοὺς γονεῖς των, ἐκείθεν δὲ δι' αὐτοκινήτου κατηυθύνθησαν εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν. ἔνθα τιμητικῆ φρουρὰ ἐκ δύο λόχων καὶ οὐλαμοῦ τῆς Κρητικῆς χωροφυλακῆς ἀπένειμε τὰς νενομισμένας τιμὰς.

Κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὰ ἐν Θεσσαλονίκῃ εἶχον ὡς ἔπεται :

Τῇ πρωτοβουλίᾳ τῆς Βασιλείσης εἶχε καταρισθῆ, ἐπιτροπή, τῆς ὁποίας τὴν προεδρίαν ἀνέλαθεν αὐτὴ ἡ ἰδίᾳ. Ἡ ἐπιτροπὴ αὕτη θὰ ἐμερίμνα διὰ τὰς οἰκογενεῖας ἐκεῖνας τῆς Θεσσαλονίκης, αἵτινες ἔπασχον ἐκ τῶν συνεπειῶν τοῦ πολέμου.

«—Ὁ Βασιλεὺς ἔρχεται φέρων τὴν ἐλευθερίαν, τὴν εὐτυχίαν καὶ τὴν πρόοδον· ἔστε δὲ βέβαιοι ὅτι θὰ σᾶς ἀγαπῶμεν ὅπως καὶ τὰ τέκνα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος».

Μὲ αὐτὰ τὰ χρυσᾶ λόγια ἀπήντησεν ὁ Ἄναξ εἰς προσφώνησιν τοῦ Μητροπολίτου κατὰ τὴν παρουσίᾳσιν τῆς Κοινοτικῆς Ἐπιτροπῆς τὴν 2αν Νοεμβρίου.

Εἰς 230 ὑπελογίζοντο αἱ τορπίλαι, αἱ ὁποῖαι εἶχον τοποθετηθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων πρὸς τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος.

Ὅλαι δὲ ἦσαν συνδεδεμένοι διὰ σύρματος μετὰ τοῦ μεγάλου φρουρίου.

Ἴδου καὶ ὁ λόγος τοῦ Μουφτῆ Λαγκαδᾶ παρουσιασθέντος ἐνώπιον τοῦ νομάρχου :

«—Ὁ Ὑψίστος Θεὸς ἐξελέξατο καὶ πάλιν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος ὅπως παραδώσῃ εἰς αὐτὸ τὸν πολῦτιμον λίθον, τὸν ὅποιον ἡ Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία εἶχεν ἀποσπάσει ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸ 600 ἐτῶν. Ὁ Θεὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἀνεχθῆ ἐπὶ πλέον τὰς ὑπὸ τῆς Ὄθωμανικῆς Κυβερνήσεως διαπραττομένας ἀνομίας καὶ ἀδικίας καὶ ἐπάταξεν αὐτήν. Χαιρετίζω εὐφροσύνως τὸν ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀντιπρόσωπον τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως καὶ διαβεβαιῶ αὐτὸν ὅτι ὅλοι οἱ ὑπὸ τὴν πνευματικὴν μου δικαιοδοσίαν διατελοῦντες Μουσουλμᾶνοι θὰ εἶνε πιστοὶ ὑπήκοοι τοῦ Βασιλέως τῆς Ἑλλάδος...»

* *

Τὰ πρῶτα δεχθέντα τὴν διαταγὴν τῆς εἰσελάσεως ἑλληνικὰ σώ-

ματα εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀναπόδραστον ἀνάγκην νὰ δώσουν μάχην ἐν Σιατίστῃ. Ἰδοὺ δὲ ποῖαι αἱ λεπτομέρειαι αὐτῆς, διαρκούσης, ὡς εἶδομεν, τὴν 1ην, 2αν καὶ 3ην Νοεμβρίου (1) :

Χρειαζέται ἔμως προηγουμένως μία παρένθεσις, ἣ ἐξῆς :

Ἡ τοποθεσία τοῦ Μοναστηρίου, πρὸς ἧ διαταχθεῖσα προέλασις, εἶνε ἀπ' ἑνὸς μὲν ὀχυρωτάτη, δεσπόζουσα ἕλης τῆς πέριξ χώρας, ἀπ' ἑτέρου δὲ κατὰ τοὺς μακροὺς φυλετικοὺς ἀγῶνάς μας κατὰ τῶν Βουλγάρων ὑπῆρξεν ἀεῖποτε ἀπρόσδλητον προπύργιον τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὸ Μοναστήριον.

Διὰ τοὺς δύο τελευταίους τούτους λόγους ἰδίως ἣ κατάληψις αὐτοῦ ἀπησχόλει ἰδιαίτερος τὸν Διάδοχον.

Ὁ Διάδοχος, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, εἰσῆλθεν εἰς Θεσσαλονίκην μετὰ τὴν Α' Μεραρχίαν, ὑπὸ Μέραρχον τὸν ὑποστράτηγον Μανουσογιαννάκη, προσκολληθείσης αὐτῷ τῆς ἀνεξαρτήτου ταξιαρχίας ὑπὸ τὸν Κωνσταντινόπουλον. Τὴν Β' Μεραρχίαν ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Καλλάρην, ὡς καὶ τὴν Ζ' ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κλεομένην Κλεομένους, ἐκράτησεν ἐξωθεν τῆς Θεσσαλονίκης. Τὰς δὲ λοιπὰς, ἦτοι Γ' ὑπὸ Μέραρχον τὸν ὑποστράτηγον Δαμιανόν, Δ' ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μοσχόπουλον, Σ' ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Κ. Κομνηνὸν Μηλιώτην διέταξε νὰ βαδίσωσι πρὸς δυσμὰς καὶ νὰ συγκεντρωθῶσι πρὸ τοῦ Σόροβιτς. Ἐκεῖ δ' εὐρίσκετο καὶ ἡ Ε' Μεραρχία ὑπὸ τὴν προσωρινὴν διοίκησιν τοῦ σπεύσαντος πρὸς ἐνίσχυσίν τῆς συνταγματάρχου Στεφάνου Γεννάδη, διοικητοῦ Ἀνεξαρτήτου Ταξιαρχίας. Οὕτω πως ὁ Διάδοχος εἶχε συγκεντρώσει ἐκεῖ περὶ τὰς 50,000 ἀνδρῶν.

Ἐν τῷ μεταξύ διὰ τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Θεσσαλονίκης Γιδα-Σόροβιτς ἀπέστειλε τὰς ἐφοδιοπομπὰς καὶ τὰ πυρομαχικά.

Ἄλλ' ἣ γραμμὴ αὕτη δὲν ἦτο ἐπαρκὴς διὰ μίαν τοιαύτην κίνησιν, ἣ δ' ἀπ' εὐθείας διὰ Μοναστήριον δὲν ἠδύνατο νὰ λειτουργήσῃ, καταστραφεισῶν δύο γεφυρῶν τῆς.

Ὁ Διάδοχος συμφώνως πρὸς τὴν ἀρχὴν του ἤθελε νὰ προελάσῃ μετὰ μεγάλας δυνάμεις καὶ μετὰ μίαν ἢ δύο κινήσεις νὰ καταστρέψῃ τὸν

(1) Ἡ ἐν σχέσει πρὸς τὴν μάχην ταύτην δράσις τῶν ἀναρτικῶν σωμάτων καὶ τῶν Γαριβαλδινῶν ἐξετέθη εἰς προηγουμένον κεφάλαιον. Ἐνταῦθα ὅθεν θὰ περιορισθῶμεν εἰς τὴν τακτικὴν ἐξέλιξιν τῆς μάχης καὶ εἰς τὰ παρεμπιπτόντα τῆς συμπράξεως τῶν σωμάτων τούτων.

ἐχθρόν, δι' ἧ καὶ ἔδωκε διαταγὴν νὰ τὸν περιμένουν καταφθάνοντα μὲ τὴν Β' Μεραρχίαν.

Ὅλας αὐτὰς τὰς κινήσεις ὁ Διάδοχος δὲν ἠδύνατο νὰ τὰς κάμῃ ταχύτερον καὶ διότι ἔνεκα πολιτικῶν λόγων νείχεν ἀναγκασθῆ νὰ παραμείνῃ μίαν περιπλέον ἡμέραν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, καὶ διότι λόγῳ τῆς ἐκτάκτου κακοκαιρίας, ὡς προεμνήσθημεν, ἡ μεταφορὰ τοῦ πυροβολικοῦ καθίστατο δυσχερεστάτη.

Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Σέρβοι παρ' ἡμῶν προσκληθέντες προήλκοντο πρὸς τὸ Μοναστήριον, πρὸς ἀποφυγὴν τυχόν προελάσεως ἐκείσε ὑπὸ τῶν Βουλγάρων.

Ἐδῶ ἀναγκασόμεθα πρὸς στιγμὴν νὰ ἀφήσωμεν τὴν στρατιάν τοῦ Διαδόχου ἐλαύνουσαν βραδέως πρὸς τὸ Σόροβιτς, ἕπως ἀφηγηθῶμεν ἕτερον πολεμικὸν γεγονός μεγάλης σημασίας, τὴν κατάληψιν τῆς Νιγρίτης, ἣν ἐκ Γιαννιτσῶν εἶχε διατάξει ὁ Διάδοχος.

Οἱ Βούλγαροι εἶχον καταλάβει ἤδη τὰς Ἑλληνικωτάτας Σέρρας.

Ὁ Διάδοχος ἔνα ὑποστηρίξῃ τὰ ἐπ' αὐτὰς δικαιώματά μας ἀπέστειλεν αὐτόσε ἐν σύνταγμα ἰππικοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Γ. Καραμανλίκην.

Ταυτοχρόνως θέλων νὰ καταλάβῃ πρὸς τὰς Σέρρας ἐπίκαιρον σημεῖον διέταξε τὸ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Γεωργίου Γιαγλῆ σῶμα προσκόπων νὰ καταλάβῃ τὴν Νιγρίτην, ἀποικίαν τῶν νεωτέρων Μεγαρέων.

Ἴδου ἡ ἐκθεσις τοῦ ἀρχηγοῦ Γεωργίου Γιαγλῆ:

«Τὸ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν μου σῶμα τῶν προσκόπων, ἀποτελούμενον ἀπὸ 120 ἀνδρας καὶ διοικούμενον ὑπὸ τεσσάρων τμηματάρχων (σωματάρχων, Νικολάου Σέρπη τελειοφοίτου τῆς ἰατρικῆς, Γεωργίου Ἀλεξοπούλου, Ζαχαρίου Ζαχαριάδου καὶ Ἰωάν. Γεροσέλα) κατήλθε τὴν 21ην Ὀκτωβρίου 1912 εἰς θέσιν κειμένην 1)½ τῆς ὥρας μακρὰν τῆς κωμοπόλεως Νιγρίτης μὲ τὴν πεποιθήσιν, ἕπως ἐξ ἐφόδου καταλάβῃ ταύτην, ὑπερασπιζομένην ὑπὸ ἀρκετῆς στρατιωτικῆς τουρκικῆς δυνάμεως.

»Τὴν 22αν μετὰ μεσημβρίαν εἰδοποιήθημεν ὅτι τουρκικὸς στρατὸς περὶ τοὺς 80 ἤρχοντο ἐναντίον ἡμῶν, ἀμέσως δὲ ἐλάβομεν ἔλα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα μας.

»Ἀμα ὡς ἐπλησίισαν, διέταξαμεν αὐτοὺς ἕπως παραδοθῶσιν,

οὗτοι ἔμωσ ἀπήντησαν διὰ σφοδροῦ πυρὸς ἐναντίον μας, εἰς τὸ ὁποῖον ἡμεῖς ἀπηντήσαμεν μετὰ μεγαλειτέρας πυκνότητος.

» Οὕτω λοιπὸν ἤρξατο ἡ μάχη διαρκέσασα ἐπὶ τετράωρον, διότι οἱ Τούρκοι εἶχον ὀχυρωτάτας θέσεις, ἐκ τῶν ὁποίων ἐχρειάσθη νὰ καταβάλωμεν μεγάλας προσπάθειας, ὅπως τοὺς ἐκτοπίσωμεν. Κατὰ τὸ μέσον τῆς μάχης ἀνεφάνη ἐπικουρία Τούρκων στρατιωτῶν ἐκ Νιγρίτης περὶ τοὺς πεντήκοντα, οἵτινες ἔμωσ πρὸ τοῦ σφοδροτάτου πυρὸς ἡμῶν δὲν ἐτόλμησαν νὰ ρίψωσιν οὐδὲ βολήν, τραπέντες εἰς φυγήν.

» Ἡ μάχη ἐτελείωσε μὲν ἐνύκτωσεν. Ἐφονεύθησαν πάντες οἱ πρῶτοι ἐλθόντες 80 Τούρκοι πλὴν δύο, ἐξ ὧν ὁ εἰς τραυματίας. Τὴν ἐπομένην 23ην ἀπεστείλαμεν προκήρυξιν εἰς τὸν Μουδίρην Νιγρίτης, ὡς καὶ ἐπιστολὴν δι' ἧς ἐδηλοῦτο αὐτῷ τὸ μέρος εἰς τὸ ὁποῖον ἐμένομεν, πρὸς δέ, ὅπως ἐκκενώσωσι τὴν πόλιν χωρὶς νὰ πειράξωσιν οὐδένα τῶν Ἑλλήνων, ἄλλως θὰ προεβαίνομεν εἰς ἀντεκδικήσεις.

» Ἡ προκήρυξις καὶ ἡ ἐπιστολὴ τοσοῦτον πανικὸν ἐνέβαλον εἰς τοὺς Τούρκους, ὥστε τὴν νύκτα τῆς 23 πρὸς τὴν 24 λαβόντες πάσας τὰς ἀποσκευὰς τῶν ἀνεχώρησαν ἐκ Νιγρίτης διασκορπισθέντες εἰς τὰ περίξ χωρία.

» Τοσοῦτος δὲ ἦτο ὁ πανικός των, ὥστε ἐγκατέλειπον τὰς λόγχας των, τὰ περιστροφὰ των καὶ πολλὰ ἄλλα, περιελθόντα εἰς χεῖρας ἡμῶν, ἔτε τὴν 24 κατήλθομεν καὶ κατελάβομεν τὴν κωμόπολιν, ἀνυψώσαντες τὴν κυανόλευκόν μας εἰς τὸ διοικητήριον. Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ λαοῦ δὲν περιγράφεται. Οἱ ἱερεῖς ἔψαλλον τὰ ἀναστάσιμα καὶ ζητωκραυγαὶ ἠκούοντο οὐρανομήκεις ὑπὲρ τῶν Βασιλέων καὶ τοῦ Διαδόχου.

» Μετὰ τὴν εἰσοδὸν μας καὶ τὴν ἀνύψωσιν τῆς σημαίας μας εἰς τὸ διοικητήριον ἐψάλλη ἡ δοξολογία. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν συνελάβομεν 63 Τούρκους στρατιώτας, τοὺς ὁποίους ἀφοπλίσαντες ἀπεστείλαμεν εἰς τὰ χωρία των. Ἄμα τῇ καταλήψει τῆς Νιγρίτης ἀπεστάλησαν διάφορα ἀποσπάσματα εἰς τὰ περίξ τουρκικὰ χωρία, ἅτινα καταλαμβάνοντα ταῦτα ἀπὸ τὸ Ὀρλιακὸν μέχρι Τσαγγέζι ἀνύψωσαν εἰς πάντα Ἑλληνικὴν σημαίαν καὶ ἀφώπλισαν πάντα τὰ Τουρκικὰ χωρία, ἐκ τῶν ὁποίων συνήχθησαν πλεῖστα ὅπλα. Πλεῖστοι Τούρκοι στρατιῶται ἀφώπλισθησαν. Πάντες οἱ προύχοντες τῶν Τουρκικῶν χωρίων ὡμολόγησαν ὑπακοὴν εἰς τὸν ἀρχηγόν μας ἐλθόντα εἰς Νιγρίτην.

«Οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ οἱ διευθύνοντες πρὶν τὸν Τουρκικὸν στρατὸν εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦτο, παρουσιασθέντες καὶ οὗτοι, ἐδήλωσαν ὑποταγῆν. Εἰς πᾶσαν τὴν περιφέρειάν μας ἀποτελουμένην ἐκ τεσσαράκοντα καὶ πλέον χωρίων κυματίζει ἡ Ἑλληνικὴ σημαία καὶ πάντες πανηγυρίζουσιν. Οἱ Τούρκοι χωρικοὶ εἶνε τὰ μέγιστα εὐχαριστημένοι μὲ τὴν διοίκησίν μας γενομένην συμφώνως μὲ τοὺς Ἑλληνικοὺς νόμους...»

Ἀρχὴ βουλγαρικῶν παρασπονδιῶν.

Ἡ Νιγρίτα ἦτο ἔδρα τοῦ Μουδέρου καὶ ἔχει περὶ τὰς 500 οἰκογενείας χριστιανικάς, ἐκκλησίαν, σχολεῖα ἀρρένων καὶ θηλέων, 6 γὰννα, ἐβδομαδιαίαν ἀγορὰν καθ' ἕκαστον Σάββατον, ζυῦσεις καὶ λαχανοκήπους.

Εἰς τὴν Νιγρίταν παρέμεινε φιλοξενούμενος καὶ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἐκ 400 περίπου ἀνδρῶν.

Ὁ Βούλγαρος διοικητὴς τοῦ στρατιωτικοῦ τούτου σώματος, ὅστις ἦτο καὶ ὁ μόνος ὑπαίτιος τῶν συμβάντων, καλέσας τὴν προηγουμένην τῆς συμπλοκῆς τὸν ἱερέα τῆς Νιγρίτης τοῦ εἶπε :

«—Θέλω νὰ μὲ δώσης ἐγγράφως καὶ ἀμέσως, ὅτι εἶλοι οἱ κάτοικοι τῆς Νιγρίτης εἶνε Βούλγαροι καὶ ἔτι μόνον τοὺς Βουλγάρους θέλουν εἰς τὸ χωρίον! Ἄλλως θὰ σὰς κάψωμεν ἔλας»...

Ὁ ἱερεὺς ἐκπληκτος ἤκουσε τὴν θρασεῖαν καὶ ἀναιδῆ ταύτην ἀπαίτησιν τοῦ Βουλγάρου καὶ τοῦ ἀπήντησε :

«—Θὰ σκεφθῶ ἀπόψε μὲ τοὺς προκρίτους τοῦ χωρίου καὶ θὰ σοῦ ἀπαντήσω.»

Καὶ ἀμέσως κατέφυγεν εἰς τὸν Ἑλληνα διοικητὴν καὶ τοῦ κατήγγειλε τὴν πρᾶξιν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ χωρικοὶ μαθόντες τὰ διατρέχοντα ἔνοπλοι ἐξήλθον τῶν οἰκιῶν των καὶ μεταδάντες εἰς τὸ Διοικητήριον διεμαρτύροντο φωνάζοντες.

«—Ἡμεῖς εἶμεθα Ἑλληγες! ἢ θὰ γείνη Ἑλληνικὸν ἐδῶ ἢ θὰ τὸ κάψωμεν τὸ χωρίον!»

Ἡ ἐξέγερσις τῶν χωρικῶν ἦτο τοιαύτη, ὥστε ἐπεβάλλετο ἡ λήψις μέτρων στρατιωτικῶν πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως.

Ἦπερ τοὺς χιλίους χωρικοὶ καὶ αὐταὶ ἀκόμη αἱ γυναῖκες ἐξήλθον

εἰς τὰς ὁδοὺς μὲ τὰ ὅπλα εἰς τὰ χέρια των καὶ μὲ διπλὰς ἀρμάθες φουσίγγια.

Ὁ στρατὸς ἐκλήθη εἰς τὰ ὅπλα, ἀλλ' ἐν ᾧ συνετάσσετο, μίᾳ σφαίρᾳ ριφθεῖσα ἐκ τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατῶνος εὕρισκε εἰς τὸ στήθος τὸν νεαρῶτατον ἀνθυπασιστὴν Μήτσαν, Μακεδόνα μόνις ἐξεληθόντα τῆς σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, καὶ τὸν ἀφίνει ἄπικου.

Τὸν πρῶτον πυροβολισμὸν διαδέχονται καὶ ἄλλοι καὶ 2-3 χωρικοὶ φονεύονται.

Ἡ κακὴ πρόθεσις καὶ ἡ κακουργία τῶν Βουλγάρων ἦτο καταφανής. Καὶ ἀμέσως ἤρχισεν ἀληθὴς μάχη.

Ἡ πλατεῖα τῆς Νιγρίτας ἐστρώθη μὲ πτόματτα καὶ μετὰ τινὰς ὥρας ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς εἶχε συντριβῆ.

Πλέον τῶν 40 ἔπεσαν νεκροί, περισσότεροι τῶν 100 ἐτραυματίσθησαν.

Οἱ δὲ λοιποὶ κυκλωθέντες ὑψωσαν λευκὴν σημαίαν ὁμολογήσαντες ὅτι ἦσαν αἰχμάλωτοι.

Πρὶν ὅμως ἀκόμη λήξῃ ἡ μάχη, ἐφάνησαν μακρόθεν ἐρχόμεναι ἐπισχύσεις τῶν Βουλγάρων. Οἱ χωρικοὶ ἐξήλθον καὶ διὰ τῶν ὅπλων τοὺς ἠμπόδισαν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸ χωρίον.

Οἱ Βούλγαροι τοὺς ἐπυροβόλησαν καὶ ἤρχισαν νὰ βάλουν διὰ δύο πυροβόλων κατὰ τῆς Νιγρίτης.

Ἀπεστάλησαν ἰσχυραὶ ἐπισχύσεις ἐκ τῶν πέριξ χωρίων καὶ οἱ Βούλγαροι ἐκδιωχθέντες καὶ συντριβέντες ἐφυγον πρὸς τὰς Σέρρας.

Ἄλλ' ἐνῶ ταῦτα συνέβαινον ἐν Νιγρίτῃ, τάγμα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ ἀκολουθοῦμενον καὶ ἀπὸ 200—300 πλιατσικολόγους Βουλγάρους πολίτας ἐπέρχεται ἐκ Σερρῶν κατὰ τῆς Νιγρίτης.

Τὸ σῶμα τοῦτο διὰ νὰ διαφύγῃ τὴν προσοχὴν καὶ ἐπιτεθῆ ἐξ ἀπροόπτου δὲν διήλθε τὴν μεγάλην γέφυραν τοῦ Στρυμῶνος τὴν ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Θεσσαλονίκης—Σερρῶν, ἀλλὰ διήλθε τὸν ποταμὸν ἀριστερῶτερον ταύτης ἐκ μικρᾶς γεφύρας παρὰ τὸ χωρίον Λιμητριτοῖ.

Τοὺς Ἕλληνας φρουροὺς ἀνερχομένους εἰς τὸ ἐφόνευσαν οἱ Βούλγαροι, εἰσελθόντες δὲ εἰς χωρίον ἐφόνευσαν καὶ τὴν ἐξ 20 ἀνδρῶν φρουρὰν τοῦ χωρίου.

Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου προχωροῦν πρὸς τὸ χωρίον Ἀδδαμάκ καὶ ἐκεῖθεν εἰς τὸ χωρίον Κομπάση. Τὸ χωρίον Κομπάση τὸ κατέστρε-

ψαν οἱ Βούλγαροι, ὀχυρωθέντες δὲ ἐξωθεῖ αὐτοῦ ἐστειλαν ἕλην ἵππικῶν πρὸς τὴν Νιγρίτην.

Εὐτυχῶς ἡ ἐγκαιρὸς ἀφύπνισις τῶν χωρικῶν καὶ τῶν κατὰ τὰ μέρη ἐκεῖνὰ Ἑλληνικῶν φρουρῶν τοὺς ἐξετόπισε καὶ ἐκείθεν τοὺς κατεδίωξε πέραν τοῦ Στρυμῶνος.

Καὶ ἤδη ἐπανερχόμεθα καὶ πάλιν εἰς τὸν Διάδοχον.

Ἡ Ε' Μεραρχία ἐνισχυθεῖσα ἐτράπη, πρὸς τὴν Σιάτισταν.

Ἡ μάχη τῆς Σιατίστης (4 Νοεμβρίου 1912).

(Ἀφηγομένη ὑπὸ πολεμιστοῦ λαβόντος μέρος εἰς αὐτήν).

«Ἀναχωρήσαντες ἐκ Σερβίων τὴν 31ην Ὀκτωβρίου ἡμέραν Τετάρτην καὶ ὥραν 8ην π. μ. ἐφθάσαμεν περὶ ὥραν 4ην μ. μ. εἰς Τσιτσιλιέρι, διαβάντες τὸν Ἀλιάκμονα ποταμὸν διὰ τῆς μεγάλης σιδηρᾶς γεφύρας, ἣν ἐφύλαττεν οὐλαμὸς μηχανικοῦ. Ἡ ὁδὸς ἔνθεν κἀκείθεν ἦτο πλήρης πτωμάτων Τούρκων ἀνταρτῶν ἐκ τῶν Καλλάρων, οἵτινες παρασπονδήσαντες ἐπετέθησαν κατὰ τῶν χειρουργείων καὶ τῶν μεταγωγικῶν μας μετὰ τὴν υποχώρησιν τοῦ Σόροβιτς, καὶ κατασκόπων τοιούτων, οἵτινες υποκρινόμενοι ὅτι εἶνε πιστοὶ εἰς τὸ νέον καθεστῶς, προέδιδον τὰς κινήσεις μας εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν.

«Εἰς Τσιτσιλιέρι κατηυλίσθημεν ἐκτὸς τοῦ χωρίου, ὅπου ἐστήσαμεν τὰ ἀντίσκηνα. Τὸ χωρίον τοῦτο ἦτο σχεδὸν ἐμπρησμένον ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀνταρτῶν, διότι καὶ αὐτοῦ οἱ κάτοικοι ἐπυροδόγησαν κατὰ τὴν υποχώρησιν τοῦ Σόροβιτς κατὰ τῶν ἡμετέρων. Οἱ κάτοικοι εἶχον ἐγκαταλείψει τὰς οἰκίας των, τραπέντες εἰς φυγὴν. Ἐνταῦθα διενυκτερεύσαμεν μόνον μίαν νύκτα, τὴν δ' ἐπομένην 1ην Νοεμβρίου ἡμέραν Πέμπτην καὶ ὥραν 4ην μ. μ. ἐλάβομεν διαταγὴν αἰφνιδίως ὅπως ἀναχωρήσωμεν διὰ Καλλάριον, δὲν ἐπροφθάσαμεν δὲ οὐδὲ τὸ συσσιτίον μας νὰ λάβωμεν, — ἐμπαίρουν κρέας βόειον σοῦπα μὲ ρύζι, δὲν εἶχεν ὅμως ἐτοιμασθῆ καὶ δι' αὐτὸ ἔμεινεν ὁ συσσιτιάρχης δεκαεὺς μετὰ τῶν μαγείρων ὅπως, ἅμα ἡτοιμάζετο, μᾶς τὸ φέρωσιν, ὅπερ καὶ ἐγένετο, ἀφοῦ ὅμως ἡ σοῦπα μετεβλήθη εἰς ἀλμυρώτατον πιλάφι.

«Μετὰ πεντάωρον πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς Καλλάριον. Καθ' ὁδὸν ἤκούσαμεν τοὺς κανονιοβολισμοὺς τῆς μάχης τοῦ Κουμανοῦ, κατὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου. Κατελάβομεν τοὺς πρὸ τοῦ χωρίου λόφους, ὅθεν φαίνεται ὅτι θὰ διήρχετο τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ υποχωρήσαντος ἐκ Κουμανοῦ.

» Καθ' ἑλλην τὴν νύκτα δὲν ἐκοιμήθημεν, διότι τὸ ψῦχος ἦτο πολὺ ὀρμύ, τὰ δὲ δόντια ἀνεβοκατέβαιναν αὐτομάτως. Περὶ τὰ ἐξημερώματα διεκρίναμεν ἄνδρας ἐρχομένους πρὸς ἡμᾶς. Τοὺς ἐσταματήσαμεν ἦσαν Τούρκοι αἰχμάλωτοι προσερχόμενοι ἐκ Θεσσαλονίκης, εἰς οὗς ἔμως ὁ θαυμαστός στρατηλάτης μας Διάδοχος εἶχε δώσει ἀμνηστίαν, ἐπιτρέψας αὐτοῖς ἕπως ἐπιστρέψωσιν εἰς τὰ χωρία των, τοὺς εἶχεν ἐφοδιάσει δὲ διὰ τῶν σχετικῶν πιστοποιητικῶν τοὺς ἀφήκαμεν ἐλευθέρους ἕπως ἀπέλθωσιν.

» Τὴν πρώην ὁ ταγματάρχης μας Μπέλλος διέταξεν ἕπως συνταχθῆ τὸ τάγμα καὶ μᾶς συνεχάρη, διότι ἐξετελέσαμεν καλῶς τὸ καθήκον μας τῶν προφυλακῶν κατὰ τὴν νύκτα, ζητωκραυγᾶς ὑπὲρ τῆς μεγάλης μας Πατρίδος, τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Διαδόχου. Κατ' ἐκείνην τὴν ἱερὰν στιγμὴν φρενίτις ἐνθουσιασμοῦ κατέλαβεν ἅπαντας τοὺς στρατιώτας, οὐρανομήκεις ζητωκραυγαὶ διεδέχθησαν τὰς τοῦ ταγματάρχου, ὁ δὲ ἀντίλαλος αὐτῶν ἐφθανε ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφὴν τῶν Μακεδονικῶν βουνῶν μέχρι τῶν Θεσσαλικῶν τοιούτων. Δι' ἡμᾶς, οἵτινες κατὰ πρώτην φοράν. οὕτως εἶπεῖν, ἐλαμβάνομεν μέρος εἰς τὸν πόλεμον εἰς τὰ Μακεδονικὰ χώματα, εἶχε μεγίστην ἰδεώδη σημασίαν, ἐπειδὴ τὸ τάγμα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπετελεῖτο ἀπὸ ἐθελοντᾶς, παιδιὰ τὰ ὅποια εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος ἐσπευσαν αὐτόκλητα νὰ προσφέρωσιν ἑαυτὰ εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας καὶ τοῦ πολιτισμοῦ.

» Ἐδιψῶμεν ἐκδίκησιν κατὰ τοῦ κατακτητοῦ, παιδιὰ τὰ ὅποια ἔζησαν ὑπὸ τὸν ζυγὸν καὶ ἤξευρον καλῶς τί θὰ πῆ ζυγός, τί θὰ πῆ δουλεία, ἐπὶ τόσα ἔτη ἀνέμενον τὴν εὐλογημένην ἐκείνην ἡμέραν, καθ' ἣν θὰ ἔθραυον τὰ δεσμὰ τῆς δουλείας, καὶ νὰ ποῦ τοὺς ἐδίδοτο ἢ κατάλληλος εὐκαιρία. Οὔτε νοεῖς ἐλογάριασαν, οὔτε τέκνα, οὔτε συζύγους, οὔτε ἀδελφάς, οὔτε περιουσίας, μεταξὺ δ' αὐτῶν ὑπῆρξαν καὶ ἐκ τῆς ἐλευθέρως Ἑλλάδος παιδιὰ καὶ μεσήλικοι ἀκόμη, οἵτινες ὁμοίως ἐγκατέλιπον οἰκογενείας καὶ περιουσίας, ἄς δι' ἰδρωτὸς ἀπέκτησαν, ἂν καὶ ἐθνοφρουροὶ καὶ συνεπῶς μέλλοντες νὰ στρατολογηθῶσιν, ἔμως ἐσπευσαν προτοῦ κληθῶσιν αἱ ἡλικίαι των νὰ ὑπηρετήσωσι τὴν ἀγαπητὴν Πατρίδα, δίδοντες τὴν ἐλευθερίαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀδελφούς μας, ὡς εἶχον ὑποχρέωσιν ἐκ τῆς διαθήκης τῶν προγόνων μας τῶν Γίγαντομάχων ἐκείνων τοῦ 21, οἵτινες τὰ πάντα προσέφερον εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας. Ἦτο ὁ ἀθάνατος Νικόλαος

Ἀργύρης ὁ γνωστός μπάριμπα-Ἀργύρης ὑπερβᾶς ἦδη τὸ πεντηκοστὸν ἔτος τῆς ἡλικίας, πατὴρ πολυμελοῦς οἰκογενείας, ἔχων καὶ υἱὸν συνυπηρετοῦντα εἰς τὸν πόλεμον καὶ λαθῶν μέρος εἰς τὴν ἐπιστράτευσιν τοῦ 1886 καὶ εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1897. Ὁ Τάνταλος ὁμοίως εἰς τὸν πόλεμον 1897 καὶ ἕτερός τις ἰδιοκτῆτης τυπογραφείου ἐν Ἀθήναις ὁμοίως λαθῶν μέρος εἰς τὸν πόλεμον τοῦ 1897, περισσότερον εὐτυχεῖς οἱ τρεῖς τελευταῖοι, διότι τῷ μὲν 1897 ὑπὸ τὸν αὐτὸν στρατηγὸν ἡττημένοι, νῦν δὲ ὑπὸ τὸν ἴδιον Στρατηλάτην νικηταὶ καὶ τροπαιοῦχοι, ἀψηφόντες τὰς πορείας, τὰς κακουχίας καὶ τὰς ἄλλας στερήσεις, ὡς δυνατὸν νὰ ἔχη μίᾳ ἐκστρατεία.

»Εἰσῆλθομεν εἰς τὸ χωρίον κατωκημένον μόνον ὑπὸ Τούρκων· οὐδεὶς χριστιανὸς κατοικεῖ ἐν αὐτῷ, οὐδεὶς ὁμιλεῖ τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν.

»Οὐδεμία ζημία εἰς τὸ χωρίον, διότι εἶχεν ὑποταγῆ εἰς τὸ νέον καθεστῶς. Κατηρλίσθημεν ἐντὸς τῶν οἰκιῶν, ἀφοῦ προηγουμένως ἤρευνήσαμεν ταύτας. Οἱ Τούρκοι ἐδειχθήσαν φιλόφρονες, ἀλλὰ καὶ οἱ ἡμέτεροι στρατιῶται ἐφέροντο εὐγενεῖς καὶ ἵπποτικοὶ πρὸς αὐτούς, ὡς ἐμπρέπει εἰς γενναίους στρατιώτας.

»Κατὰ τὴν νύκτα ἐτοποθετήθησαν αἱ προφυλακαὶ καὶ περίπολοι, αἵτινες σκοπὸν εἶχον νὰ ἀνιχνεύσουν τὰ περίξ τοῦ χωρίου. Παρῆλθε καὶ ἡ νύξ αὕτη ἀνευ τινὸς ἐπεισοδίου. Τὴν ἐπομένην ἡμέραν πρῶτῃ, 3 Νοεμβρίου, ἀνεχωρήσαμεν διὰ Σιάτισταν, ἔχοντες τὰ ὅπλα γεμάτα καὶ ἐν τάξει μάχης μέχρι τινὸς σημείου διαστήματος δύο ὥρων, ἐπὶ τῇ προδλέψει ἀποσπάσεως τμηματὸς τινος ἐκ τῶν ὑποχωρησάντων τουρκικῶν στρατευμάτων. Διήλθομεν διὰ μέσου τῆς Κοζάνης χωρὶς νὰ σταματήσωμεν καὶ ἐκεῖθεν ἐνωθέντες μετὰ μιᾶς πεδινής πυροβολαρχίας καὶ τεθέντες ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Ζυγοῦρη ἐβαδίζομεν πρὸς τὴν Σιάτισταν, διὰ μέσου χωρίων τελείως κατεστραμμένων ἦσαν Κονιαιοχώρια παρασπονδήσαντα. Φθάσαντες πρὸ ὑψηλοῦ βουνοῦ διεκρίναμεν ἐπὶ τῆς κορυφῆς ἀνδρας κινουμένους· ἀμέσως ἐστάλη περίπολος ἐκ τῶν στρατιωτῶν Β. Τσουμέντη ἐθελοντοῦ ἐκ Παραμυθιάς Ἡπείρου, Γ. Παπασωτηρίου ὁμοίως ἐκ Βούρμπιανης Ἡπείρου, Σταύρου Φαῖτάκη ὁμοίως ἐκ Κρήτης, Μένικα ὁμοίως ἐξ Ἡπείρου καὶ Δημ. Ἡλ. Ντόκα, ἐθελοντοῦ-ἐθνοφρουροῦ ἐκ Παραλίας

Πισᾶ Λουτροῦ (Κορινθίας), ἤτις καὶ ἠρσύνησε τὸ ἔδαφος, οὗτοι ὁμοῦς εἶχον φύγη.

»Εἰς τὴν κορυφὴν τοῦ βουνοῦ ὁ Ντόκας συνήντησε τεράστιον ὄφιν, ὅστις προσεπάθει νὰ φύγη, τῇ συνδρομῇ ὁμοῦς τῶν Τσουμέντη καὶ Μιχαηλίδου τὸν ἐφόνευσεν. Τὸ τοιοῦτον τὸ ἐξέλαβαν ὡς οἰωνὸν διὰ τὴν συνήντησιν τὸν ἐχθρὸν ἐν καὶ θὰ ἐνίκων, τὴν ἐξήγησιν δὲ ταύτην ἀνεκοίνωσαν καὶ εἰς τοὺς ἄλλους συστρατιώτας τῶν· οὕτω καὶ ἐγένετο. Τέλος μετὰ δεκάωρον πορείαν ἐφθάσαμεν εἰς Σιάτισταν, κατοπίην μιᾶς διώρου ἀνηφορικῆς ἀναβάσεως.

»Δὲν δύναμαι νὰ περιγράψω τὴν ἐγκάρδιον ὑποδοχὴν ἣν μᾶς ἔκμαν οἱ κάτοικοι αὐτῆς. Τὰ παιδιὰ, αἱ γυναῖκες καὶ οἱ ἄνδρες κρατοῦντες εἰς τὰς χεῖρας διάφορα ὑδροφόρα ἀγγεῖα μᾶς ὑπεδέχοντο μὲ τὸ «καλῶς ὤρισστε· θέλετε νερό; θέλετε τσίπουρο; πεινάτε; ὄριστε στὰ σπίτια μας. Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς Στρατός! ζήτω ἡ Ἑλλάς! ζήτω ὁ Βασιλεὺς! ζήτω ὁ Διάδοχος! ζήτω ὁ Βενιζέλος» καὶ τὰ τοιαῦτα. Ἡμεῖς ἂν καὶ κουρασμένοι καὶ διψασμένοι, τὰ ἐλησημονήσαμεν ὅλα καὶ ἀντεχαιρετῶμεν διὰ τῶν αὐτῶν «Ζήτω», «Ζήτω ἡ Σιάτιστα». Ὅταν παρῆλθεν ἡ πρώτη ἐντύπωσις, ἐξεκενώσαμεν τὰ κανάτια καὶ τὰ διάφορα μπουκάλια ἀπὸ τὸ περιεχόμενόν τῶν· ἐπὶ μίαν καὶ πλεόν ὥραν διήρκεσεν ἡ συγκινητικὴ αὕτη σκηνή· ἦτο ἄλλως τε νῦξ ἤδη.

»Οἱ καλοὶ καὶ φιλόξενοι Σιατιστινοὶ προσέφεραν πολὺ εὐχαρίστως τὰς οἰκίας τῶν πρὸς καταυλισμὸν τῶν στρατιωτῶν, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ τροφὴν παρέσχον εἰς ὅλους ἐν γένει τοὺς στρατιώτας.

»Ἐγὼ, ὁ ἀθάνατος Μπάρμπα-Ἀργύρης, ὁ Πηχεῶν, ἐβελοντῆς μηχανικὸς τοῦ δημοσίου ἐν Κρήτῃ ἐκ Μοναστηρίου Μακεδονίας καταγόμενος, ὁ Θεόδ. Φίλης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ἐφιλοξενήθημεν εἰς τὴν ἀρχοντικὴν οἰκίαν τοῦ αἰδεσιμωτάτου Παπαπαναγιώτου Καραντζῆ. Δὲν ἤξευραν πῶς νὰ μᾶς περιποιηθοῦν· εἴμεθα περὶ τοὺς εἴκοσι πέντε· ἡ παπαδιὰ μὲ τὴν παροιμιώδη ἐλληνικὴν εὐγένειαν, αἱ δεσποινίδες θυγατέρες τῶν μὲ τὸ γέλοιο αὐτῶν τὸ φυσικόν, τὸ ἄδολον, ὁ παπᾶς ὁ σεβάσιμος καὶ πολὺς Παπαπαναγιώτης, ὁ σκορπίζων εὐλογίας καὶ εὐχάς, πάντες κατέβαλον πᾶσαν προσπάθειαν ὥπως «τὰ παιδιὰ τους»· ὅπως μᾶς ἀπεκάλουν, περάσουν καλά. Ὡς ὄνειρον μᾶς ἐφαίνετο ἡ τοιαύτη διαχυτικότης.

»Ἐστρώθη ἡ τράπεζα, ὁ αἰδεσιμώτατος αὐστηρὸς φύλαξ τῆς θρη-

σκειάς ἠυλόγησε τὴν τράπεζαν, ἐμοῦ ἀπαγγείλαντος τὸ «Πάτερ ἡμῶν», φαγητὰ ἀφθονα καὶ ἐκλεκτά, εἶνος νέκταρ τῶν Ὀλυμπίων ἔρευσεν ἀφθόνως, προπόσεις πολλαὶ ἠγέρθησαν καὶ ζητωκραυγαὶ ἐδόνησαν τὸν ἀρχοντικὸν οἶκον τοῦ Παπαπαναγιώτη, ἐνῶ ἡ πρεσβυτέρα καὶ αἱ θυγατέρες τῶν μᾶς ὑπηρέτου ἐπὶ τὴν τράπεζαν. Τὸ δεῖπνον ὑπῆρξεν ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίαν εὐθυμότατον.

»Μετὰ τὸ φαγητὸν καὶ τὴν σχετικὴν συνδιάλεξιν μᾶς ἠτοίμασαν διὰ τὰ κοιμηθῶμεν στρώματα, κουβέρται μάλλιναι καὶ κηλίμα πολύτιμα ἐστρώθησαν, ἡμεῖς ὅμως ὑπὸ διαφόρους προφάσεις καὶ δι' εὐνοήτους λόγους δὲν ἠθελήσαμεν νὰ κοιμηθῶμεν ἐπ' αὐτῶν· ἐγὼ καὶ ὁ Πηγεῶν ἐπροφασίσθημεν ὅτι πρέπει νὰ κοιμώμεθα σκληραγωγημένα, διότι κακοςυνειθίζομεν. Τὸ τοιοῦτον πολὺ τοὺς ἐλύπησεν.

»Τὴν ἐπομένην πρωΐαν 4ην Νοεμβρίου ἡμέραν Κυριακὴν ἅμα τῇ ἐγέρσει μᾶς, μᾶς ἔφερον νερὸν νὰ πληθῶμεν, πετσέτες, κατόπιν καφέ, τσίπουρον κλπ., ἠτοίμαζον δὲ καὶ τὸ γεῦμα, ἂν καὶ τὸ στρατεύμα εἶχε συσσίτιον. Μετέδημεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν ὅπου διὰ πρώτην φοράν ἐν ἀπελευθερωθείσῃ πόλει ἠκούσαμεν τὸ πολυχρόνιον.

»Μετὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἀφ' οὗ ἐπεσκέφθημεν τὴν ἀγοράν, ἤτοι μαζόμεθα δὲ διὰ τὸ γεῦμα, αἶφνης οἱ σκοποὶ ἐφώνησαν «στὰ ὄπλα» ἐπανειλημμένως, οἱ κάτοικοι ἐταράχθησαν βλέποντες τοὺς στρατιώτας νὰ τρέχωσι πρὸς τὰς διαφόρους διευθύνσεις ὅπου αἱ ἔδραι τῶν λόχων τῶν ἡ παππαδιὰ μὲ ἡρώτα «τί τρέχει; τί τρέχει;», ὁμοίως καὶ αἱ θυγατέρες τῆς περιτρομῆς, ἐγὼ δὲ ταῖς ἀπήντων: τίποτε-τίποτε, θέλουσιν νὰ μᾶς δοκιμάσουν ἂν ἐτοιμαζόμεθα ἐγκαίρως.

»Ἀφ' οὗ ἠτοιμάσθημεν, ἐξεκινήσαμεν πάντες διὰ τὴν μάχην ὑπὸ τὰς εὐχὰς τῶν κατοίκων: στὸ καλὸ, στὸ καλὸ, νικηταί, νικηταί, καὶ τὰς ζητωκραυγὰς τῶν στρατιωτῶν.

»Ἴδου τί συνέβαινε: Τμήμα τουρκικοῦ στρατοῦ εἶχεν ἐπιτεθῆ κατὰ τῆς Σιατιστῆς, ἡ δὲ μάχη εἶχεν ἤδη ἀρχίσῃ.

»Ἀνέβημεν τὸν δρόμον τραγφεδόντες τὸ ἡρωϊκὸν τραγοῦδι τῶν Σουλτατισσῶν κρημνιζομένων εἰς τὸν Ἀχέροντα ποταμὸν:

» Ἐχε γειά, καῦμένη κόσμε,
 » Ἐχε γειά, γλυκειὰ πατριότῃ,
 » Ἐχετε γειά παντοιεινά.

»Οἱ Σιατιστινοὶ δὲν ἔχασαν καιρὸν, ἄλλοι μὲν ἤρπασαν τὰ ὄπλα

ἄτινα τοῖς εἶχον δοθῆ, ἄλλοι δὲ ἐβοήθουν εἰς τὰ κανόνια μας, τὰ ὁποῖα ἀνέβασαν μετὰ τῶν πυροβολητῶν μας ἐπὶ τοῦ ὑψώματος τοῦ δεσπόζοντος τῆς Σιατίστης.

Τὴν μάχην ἤνοιξαν οἱ ἀντάρται καὶ οἱ πεζοναῦται εἰς τὸ δεξιὸν ὡς καὶ κάτοικοι τῆς Σιατίστης.

»Τὸ δεξιὸν κατέτεχε τὸ τάγμα τοῦ ταγματάρχου Παπαδάκη, τὸ δὲ κέντρον καὶ τὸ ἀριστερὸν τάγμα τοῦ ταγματάρχου κ. Μπέλλου, τὰ πολυβόλα, ἀντάρται, Κρήτες καὶ πεζοναῦται καὶ περὶ τοὺς 10 Γαριβαλδῖνοι.

» Ἄμα παρετάχθημεν εἰς μάχην, τὰ κανόνια μας ἤρχισαν νὰ βάλουν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ. Οὐρανομήκεις ζητωκραυγαὶ τῶν στρατιωτῶν μας ὑπεδέχθησαν τὴν πρώτην ὁμοβροντίαν τῶν πυροβόλων μας, μία δὲ σφαῖρα ἐχθρική ἐπλήγγωσεν ἓνα τῶν στρατιωτῶν τοῦ λόχου μας τὸν Γιάνναρον ἐθελοντήν. Οἱ Τοῦρκοι μᾶς ἐκανονιοβόλουν διὰ δύο ὀρειβατικῶν πυροβόλων, ἄνευ ὁμως καὶ πολλῶν ἐπιτυχιῶν, χάρις εἰς τὴν σκοπευτικὴν των δεινότητα. Τὰ πολυβόλα μας ἐμαίνοντο κυριολεκτικῶς· μᾶς ἐπληγγώθη καὶ ἕτερος στρατιώτης τοῦ λόχου μας τοῦ 4ου δηλαδὴ, ὁ Μυρωδιάς ἐθελοντής.

» Ἡ μάχη ἐγενικεύθη καθ' ὄλην τὴν γραμμὴν, κατὰ δυστυχίαν ὁμως ἤρχισε νὰ πίπτῃ ραγδαία βροχὴ καὶ συγχρόνως ὁμίχλη (ἀντάρα ὑπὸ ἐντοπίων ὀνομαζομένη), εὐτυχῶς ὁμως δὲν διήρκεσε καὶ πολὺ· ἦτο ὁμως τόσον πυκνὴ ἢ ὁμίχλη, συχνὴ ἄλλως τε εἰς αὐτὰ τὰ μέρη, ὥστε μόνον εἰς πολὺ μικρὰν ἀπόστασιν διέκρινέ τις. Οἱ Τοῦρκοι ἐπωφεληθέντες ταύτης ἐπλησίασαν πολὺ τὰς ἡμετέρας θέσεις, ἰδίως εἰς τὸ ἀριστερὸν, ὅπου ὁ ἀγὼν διεξήγετο πεισματωδέστατος, ἐπανειλημμένως ἀπεπειράθησαν ὅπως καταλάβουν ὑψηλὸν λόφον, ὅπως ἐκεῖθεν ὀδεύσωσι κατὰ τῆς πόλεως, ἀλλὰ καθ' ὅλας τὰς ἐπιθέσεις των ἀπεκρούσθησαν ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, αἰτίνες ἕκαμμον ἀντεπιθέσεις. Εἰς τὸ δεξιὸν εἶχον ὑποστῆ ἀληθῆ πανωλεθρίαν ὑπὸ τῶν πολυβόλων καὶ τοῦ πυροβολικοῦ μας, χάρις εἰς τὴν εὐστοχίαν τῶν σκοπευτῶν. Δὲν συνέβαιναν ὁμως τὸ αὐτὸ καὶ εἰς τὸ ἀριστερὸν. Ἐδῶ συνεχέντρωσαν οἱ Τοῦρκοι ὄλην των τὴν δύναμιν καὶ ἐπωφελοῦμενοι τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ βουνοῦ, κατῴρθωσαν νὰ πλησιάσωσι τοὺς ἡμετέρους εἰς ἀπόστασιν 50 βημάτων. Περὶ τὴν 3ην μ. μ. ἔφθασε καὶ ἐνίσχυσις εἰς τὸν λόφον τοῦτον ἐνδὸς οὐλαμοῦ τοῦ λόχου μας τοῦ 4ου, ὑπὸ τὸν ἑφεδρον ἀνθυ-

πολοχαγὸν κ. Σαπουνάκη, ὅστις ἐπέδειξεν ἀνδρείαν ἀπαράμιλλον, παροτρύνων τοὺς στρατιώτας διὰ διαφόρων πατριωτικῶν λόγων: «Ἐμπρὸς παιδιὰ, ἔμπρὸς Ἑλληγες στρατιῶται, ἀπὸ σᾶς ἡ Πατρίς ἀναμένει τὴν δόξαν, σεῖς θὰ τιμῆσετε τὴν Πατρίδα μας, ἔμπρὸς-ἔμπρὸς.» Οἱ στρατιῶται ἀκάθεκτοι ἐρρίφθησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· ἄλλως τε ὁπωσδήποτε ἡ θέσις μας ἦτο κρίσιμος· τόσον σφοδρὰ δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπιθεσις μας ὥστε ἐγὼ, ὁ Τσουμέντης, ὁ Μιχαηλίδης, ὁ Φαϊτάκης, ὁ λοχίας Μπὸν καὶ ἄλλοι, οὗς κατ' ἐκείνην τὴν στιγμήν δὲν ἤδυνήθηγιν νὰ ἀντιληφθῶ, χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθῶμεν καὶ ἐρρίφθημεν ἐκτὸς τοῦ προχώματός καὶ μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην ἐπολεμοῦμεν ἀπὸ πεντήκοντα βημάτων κατὰ τοῦ ἐχθροῦ· γύρω μας δὲν ἐδλέπομεν, εἴμεθα μεθυσμένοι ἀπὸ τὴν μάχην. Μόνον ἐν ἐδλέπομεν: νὰ πίπτουν κορμιὰ ἕνα γύρω· δὲν μᾶς ἔκαμον οὐδεμιὰν ἐντόπωσιν, ἄλλοι ἐπιπτον δεξιά, ἄλλοι ἀριστερά, ἄλλοι ἔμπροσθεν· δὲν ἤκουέ τις εἰμὴ οἰμωγὰς, τυφεκοβολισμοὺς καὶ ἔμπρός-ἔμπρός. Τί ἐγίνετο κανεὶς δὲν εἶχε τὴν ψυχραμίαν νὰ ἀντιληφθῆ. Ἡμεῖς μὴ δυνάμενοι ὡς ἐκ τῆς κλίσεως τοῦ ἐδάφους νὰ πέσωμεν πρηνηδόν, ἐπολεμοῦμεν γονυπετῶς, δίδοντες οὕτω ἀρκετὸν στόχον εἰς τοὺς Τούρκους, ἐν ᾧ οὗτοι ἐπολέμουεν πρηνηδόν. Διετάχθημεν νὰ ἐπιστρέψωμεν εἰς τὸ πρόχωμα, ἕπερ καὶ ἐπράξαμεν.

»Οἱ Τούρκοι βλέποντες ὅτι ἐκινδύνεον νὰ αἰχμαλωτισθῶσιν, ἐμηχανεύθησαν τὸ ἐξῆς δαυμόνιον ὄντως: ἐγειρόμενοι ἐφώναζον «εἴμαστε Ἑλληγες ρὲ παιδιὰ—Ἑλληγες εἴμαστε». Κατ' ἀρχὰς τὸ ἐπιστεῦσαμεν καὶ ἐπαύσαμεν πῦρ, μόλις ὅμως ἠγγείρετο κανεὶς ἀπὸ τοὺς ἰδικούς μας τὸν ἐπυροδόλουν, ἵνα δίδεται αὐτοῖς καιρὸς ὅπως ὑποχωροῦν, ἄλλως τε εἶχεν ἀρχίσῃ νὰ νυκτώνῃ ἤδη, ὡς ἐκ τούτου ἠρχίσσαμεν νέον σφοδρὸν πῦρ κατ' αὐτῶν, ἕως ὅτου πλέον ἐνύκτωσε τελείως, ὅτε καὶ κατέπαυσε τὸ πῦρ τελείως.

»Ἠρχισεν ἡ περισυλλογὴ τῶν τραυματιῶν, οἵτινες ἐγόγγυζον γοερῶς. Ὁ Νικ. Ἡλιοπούλος στρατιώτης τοῦ 4ου λόχου ἐθελοντῆς σπεύσας ὅπως μεταφέρῃ τραυματίαν τὸν δεκανέα Γιαννουλόπουλον, ἐδέχθη σφαῖραν ἐχθρικήν ἐπὶ τῆς καρδίας καὶ ἔμεινεν ἄπνους· πεσὼν παραπλεύρως μας ὁμοίως ἀπεδίωσε καὶ ὁ τραυματίας δεκανεὺς. Ἐγὼ καὶ ὁ Τσουμέτης ἐσπεύσαμεν νὰ μεταφέρωμεν τὸ στρατιώτην Γοιτσιλιάνον, ἐθελοντήν, ὅστις ὅμως ἀπέθανε καθ' ὁδόν, τραυματισμένος καιρῶς εἰς τοὺς βουδῶνας. Ἄντ' αὐτοῦ μετεφέραμεν τὸν ἐξ Ἄνδρου στρατ

τιώτην Γεώργιον Μουστάκαν, ἐθελοντήν, τραυματισμένον εἰς τὸν πόδα, ὃν καὶ παρεδώσαμεν εἰς τραυματιοφόρον.

»Καθ' ἑλλην τὴν νύκτα ἔδρεχε καὶ τὸ ψῦχος ἦτο δριμύτατον, ἀκουσίως μας δὲ οἱ ὀδόντες μας συνεκρούοντο πρὸς ἀλλήλους, ἐστερούμεθα ἄλλως τε κλινოსκεπασμάτων καὶ μανδυῶν, διότι εἶχομεν ἀφήσει ταῦτα πρὸ τῆς μάχης μακρὰν ταύτης. Καθ' ἑλλην τὴν νύκτα οἱ Τούρκοι ὑπεχώρουν, ὥστε τὴν πρωΐαν δὲν ἐφαίνοντο πουθενά, εἰμὴ πέντε ἕξ, οὓς καὶ ἐφρονεύσαμεν, εἰς δὲ συνελήφθη αἰχμάλωτος ὑπὸ τοῦ Μπάρμπα Ἀργύρη.

»Ἀπαίσιον θέαμα παρουσίαζε τὴν ἐπομένην τὸ πεδῖον τῆς μάχης, ἔδλεπέ τις πτώματα ἡμετέρων στρατιωτῶν ἀνάμικτα μετὰ τουρκικῶν τοιούτων εἰς τὸ μέρος ὅπου εἶχομεν ἐξέλθει τοῦ προχώματος. Αἱ χεῖρες τῶν νεκρῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλείστον τεταμέναι πρὸς τὰ ἄνω. Ἄλλα ἔφερον διερρηγμένον τὸ κρανίον καὶ χυμένα τὰ μυαλά, ἀπὸ ἄλλα ἔλειπε τὸ ἥμισυ πρόσωπον, ἄλλα τραῦμα ἐπὶ τῆς καρδίας, αὐτὰ ἦσαν τὰ καὶ θανατηφόρα τραύματα. Εἰς νεαρὸς Τούρκος ἀξιωματικὸς νεκρὸς μετὰ τοῦ σαλπικτοῦ του ἐπίσης νεκροῦ εἶχον κατορθώσει νὰ φθάσῃ πολὺ πλησίον τῶν προχωμάτων μας.

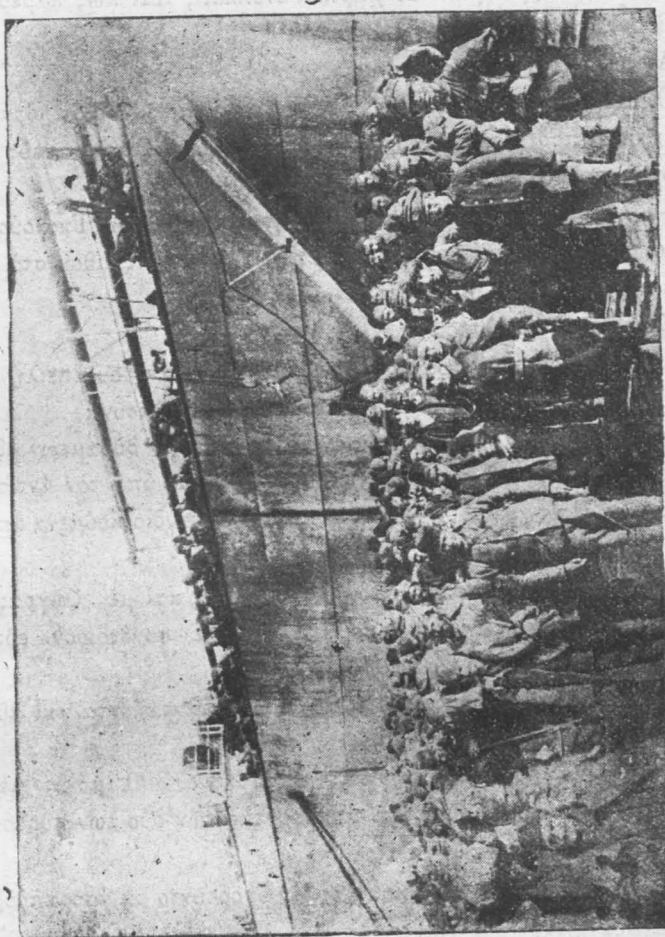
»Ἦρχισεν ἡ περισυλλογὴ καὶ ὁ ἐνταφιασμὸς τῶν νεκρῶν μας, οἵτινες ἐνδόξως ἔπεσαν ὑπὲρ πίστεως καὶ πατρίδος. Τοὺς μετέφερον οἱ Σιατιστινοὶ ἐπὶ ἡμιόνων, ἀνὰ δύο φορτωμένους, δεξιὰ καὶ ἀριστερά, οἵτινες καὶ ἐτάφησαν εἰς τὸ νεκροταφεῖον τῆς Σιατίστης μετὰ τὰς νενομισμένας στρατιωτικὰς τιμὰς.

»Κατὰ τὴν μάχην ταύτην ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφρονεύθησαν πενήκοντα, ἐπληγώθησαν δὲ ὀγδοήκοντα, Τούρκοι δὲ ἐφρονεύθησαν τετρακόσιοι, ἀγνωστον ὅμως πόσοι ἐπληγώθησαν. Καὶ οὕτως ἔληξεν ἡ μάχη αὕτη, ἣτις προσέθεσε μίαν εἰσέτι νίκην εἰς τὰς τόσας ἄλλας τοῦ ἀνδρείου μας στρατοῦ καὶ καθ' ἣν οἱ ἐθελονταὶ ἐπέδειξαν ἀνδρείαν ἀπαράμιλλον.» (Δ. Ἡ. Ντ.).

Ἄλλαι λεπτομέρειαι.

Ἐδῶ ἐχάνοντο τώρα τὰ γενναιότερα Κρητικὰ παλληκάρια, ἐδῶ ἀνεδείκνυτο ἡ ἐθελουσία τῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων· ἐδῶ ὁ τακτικὸς μας στρατὸς ἐπετέλει θαύματα ἀνδρείας καὶ πολεμικῆς τέχνης.

Αἱ συμπλοκαὶ εἶχον ἀρχίσει αἰματηρόταται ἀπὸ τῆς 1ης Νοεμβρίου.

Τούρκοι αιχμάλωτοι μεταφερόμενοι ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Πειραιᾶ.

Τὸ πρωτὶ τῆς 4 Νοεμβρίου ἀνεκκινώθη εἰς τὸ στρατόπεδόν μας ὅτι ἐπλησίαζεν ὁ περιβόητος Μπεκῆρ-Ἀγάς, μέλλων νὰ πειραθῇ τὴν κατάληψιν τῆς Σιατίστης.

Ὡς εἶχε γνωσθῆ, ὁ στρατός του ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὰ ἐξῆς σώματα :

Ἄνδρες ὑπὸ τὸν Μπεκῆρ 1200 καὶ 2 πυροβόλα, 2 τάγματα Νιζάμηδων 1600, χωρικοὶ ἔνοπλοι 900, δηλαδὴ ἐν ὅλῳ ἄνδρες 3,700 μὲ 2 πυροβόλα.

Ἄλλὰ ποῦ εὐρέθησαν οἱ χωρικοὶ ἔνοπλοι ; Καὶ πῶς παρὰσῶθησαν νὰ συνεργασθῶσι μὲ τὸν Μπεκὴρ ;

Ἄπλοῦστατα.

Ὁ Μπεκὴρ τοὺς ἐξηνάγκασε νὰ τὸν ἀκολουθήσουν, διότι, ὅταν τοὺς προσεκάλεσε πρὸς τοῦτο καὶ ἠρνήθησαν, ὁ ἄγριος αὐτὸς σφαγεὺς ἐδροντοφώνησε πρὸς τοὺς ἐντρόμους ἐκείνους χωρικούς :

— « Ἦ ἔρχεσθε μαζί μου νὰ πολεμήσετε κατὰ τῶν Γκιαούρτζων. ἢ βάζω φῶτιὰ πέρα-πέρα καὶ δὲν ἀφίνω λίθον ἐπὶ λίθου στὰ ἄτιμα χωριά σας, ἀν δὲν μὲ βοηθήσετε ! »

Ἔτσι τὸν ἠκολούθησαν.

Ἀπὸ τὴν φόβον μήπως ἐκτελέσῃ τὴν ἀπαισίαν του ἀπειλῆν.

« Πεκαῆμ, Ἄγα μου !... » Τί ἤμποροῦσαν νὰ κάμουν ;

Πρὸς ἀντίκρυσιν λοιπὸν τῶν ἐχθρικών τούτων δυνάμεων οἱ Ἑλληγες διέθετον εὐάριθμον σῶμα τακτικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ἡπίτην καὶ 5—6 ἀνταρτικὰ σῶματα διοικούμενα ἀπὸ τὸν ὑπολοχαγὸν Γ. Καπιτσιόνην.

Οἱ Τούρκοι τοῦ Μπεκὴρ προήλασαν ταχεῖς καὶ μὲ ζωγραφισμένην εἰς τὰς μορφάς των τὴν πεποίθησιν, ὅτι θὰ συνέτριβον εὐκόλως τὰς μικράς μας ἐκεῖ δυνάμεις.

Ἄλλὰ τὴν ἐπικθαν οἰκτρότερα ἀφ' ὅσον ἐφανατάζοντο καὶ αὐτοὶ οἱ ἰδιοὶ μας πολεμισταί.

Τοὺς ἀφήκαν νὰ πλησιάσουν εἰς ἀπόστασιν 300 μόλις μέτρων, χωρὶς ν' ἀπαντήσουν οὔτε εἰς τὰς βροντὰς τῶν δύο των πυροβόλων, οὔτε εἰς τὴν χάλιαζαν τῶν σφαιρῶν των.

Κακῶς ὠχυρωμένοι οἱ ἰδιοὶ μας δὲν ἐφοβοῦντο τὰ ἀστραπόδροντα τοῦ Μπεκὴρ.

Ὅταν ὅμως οἱ ἄνδρες του ἐπλησίασαν, ὡς εἶπομεν

« Περὶ ὁμαδὸν ! » ἐδροντοφωνήθη ἀπὸ τὰς ἡμετέρας τάξεις.

Τὰ κυρὰ τχῦτα ὑπῆρξαν ἱκανὰ ὥστε ἐντὸς ἐλαχίστου χρονικοῦ διαστήματος ν' ἀραιώσουν οἰκτρόως τὰς ἐχθρικές τάξεις.

Διπλῆ δὲ πλευρική κίνησις τῶν ἀνταρτῶν μας, τρομερὰ πλευροκοπήσαντων τοὺς Τούρκους, τοὺς ἐξηνάγκασον τέλος εἰς αἰσχρὰν φυγὴν.

Μία ἀκόμη περιπέτεια καὶ ὅλα τελειώνουν,

Εἶχε νυκτώσει πλέον.

Ἐπεκράτει δὲ καὶ ὁμίχλη πυκνοτάτη.

Ταύτης ἰδίως ἐπωφελήθη ὁ κατατσακισθεὶς Μπεκλήρ, ἵνα ἀνακτήσῃ ὅ,τι εἶχεν ἀπολέσει.

Διέθεσε λοιπὸν ἰσχυρὸν σῶμα Τούρκων ἐθελοντῶν, τοὺς ὁποίους διέταξε νὰ ἐπιχειρήσουν αἰφνιδιασμὸν κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεώς μας.

Ἐπὶ τῶν περιπετειῶν τῆς λυσσαλέας αὐτῆς νυκτερινῆς μάχης, τῆς ὅλως ἀπροσδοκῆτου ἀλλ' ἐπικαίρως ἐπελθούσης διὰ νὰ δοξάσῃ καὶ πάλιν τὰ ἑλληνικὰ ὄπλα, ἰδοὺ τί γράφει αὐτόπτης μάρτυς:

«... Ἦτο περίπου μεσονύκτιον καὶ εἶχον παύσει ἐντελῶς οἱ πυροβολισμοί, ὁ δὲ στρατός μας ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Σιάτισταν.

» Ὁ καπετὰν Τσόντος μετὰ πεντηκοντάδος παλληκαριῶν κατέχων τὴν δεξιὰν πτέρυγα δὲν ἔννοε νὰ ἀφήσῃ τὰς θέσεις του ἀπὸ κάποιον φόβον, ἀπὸ κάποιον προαίσθημα ὅτι δὲν ἦτο ἀπίθανος μία δευτέρα ἐπίθεσις τῶν Τούρκων, ἔστω καὶ φυγάδων, πρὸς τὸ μέρος ὅπερ κατεῖχε καὶ τὸ ὁποῖον ἦτο καὶ τὸ ἀσθενέστερον.

» Ἡ πρόβλεψις ἀπεδείχθη ἐπιτυχῆς καὶ περὶ τὴν 1ην μεταμεσονυκτικῆν ὥραν, ἐνῶ οἱ Κρητικοὶ κουκουλωμένοι μὲ τοὺς μανδύας των καὶ τὰ μάνλιχερ ἔτοιμα περιέμενον νὰ τελειώσῃ ἢ ἀποχώρησις τοῦ στρατοῦ, μέσα εἰς τὴν σιγὴν τῆς νυκτὸς ἔφθασε μέχρι τῆς ἀκοῆς των ὁ θόρυβος παραμεριζομένων θάμνων καὶ χαμοδένδρων καὶ κατόπιν διεγράφησαν εἰς τὸ σκότος σικαὶ προσεκτικῶς προχωρούντων Τούρκων.

» Ἐπιπτε λεπτῆ, λεπτοτάτη βροχὴ, καὶ τὸ ψῦχος εἶχε ξυλιάσει τὰ μέλη.

» Μὲ ἓνα σφύριγμα τοῦ ἀρχηγοῦ τὰ παγωμένα χέρια ὕψωσαν ἐπὶ σκοπὸν τὸ τουφέκι καὶ μετ' ὀλίγον ἢ κοιλὰς μὲ τὰς παρακειμένας πλευρὰς τῶν βουνῶν ἀντίχρησεν ἀπὸ τὴν βοῆν καὶ τὸν κρότον τῶν μάνλιχερ.

» Ἡ μάχη διήρκεσεν ὀλίγα μόνον λεπτὰ τῆς ὥρας καὶ οἱ Τούρκοι ὑπὸ τὸ ἄθροον καὶ ἀπρόοπτον φονικὸν πῦρ τῶν Κρητῶν ἐτράπησαν εἰς φυγὴν.

» Τὸ σχέδιον τῶν Τούρκων εἶχεν ἀποτύχει καὶ μετ' αὐτοῦ ὁ ἀνεπανόρθωτος καὶ καταστρεπτικὸς αἰφνιδιασμὸς τοῦ στρατοῦ μας.

» Τὴν ἐπομένην πολὺ πρῶτ' οἱ ἀντάρται παρέλαβον τοὺς νεκροὺς

των καὶ τοὺς ἔθαψαν, ὅπως τοὺς ἤρμωσε μὲ τὴν πομπὴν τῶν γενναίων. Ἐβδομήκοντα νέοι τάφοι μὲ ἀπερίττους ξυλίλους σταυροὺς ἠγοιχθήσαν εἰς τὸ μικρὸν χορταρισμένον Νεκροταφεῖον τῆς Σιατίστης.

»Μετὰ τὴν μάχην τῆς Σιατίστης τὰ ἀνταρτικὰ σώματα μετὰ τοῦ στρατοῦ ἐπροχώρησαν πρὸς Λιαψίσταν, ἔνθα ἐλέγετο ὅτι ὑπῆρχε πολυάριθμον σῶμα Τουρκικοῦ στρατοῦ.

»Ὅταν ἔφθασεν ἔμως ἐκεῖ ὁ στρατός, εἶχε φύγει καὶ αἱ Τουρκαὶ οἰκογένειαι διπλομανταλωμένοι εἰς τὸ σπίτι τοῦ Χότζα ἔκλαιον καὶ ὠδύροντο φοβούμεναι σφαγὰς. Ἐδέησε δὲ νὰ παρέλθῃ ὦρα ἀρκετὴ ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ στρατοῦ εἰς τὸ χωριὸν εἰς νὰ λάβουν θάρρος καὶ νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὰς οἰκίας των...»

Ἐκεῖθεν τὰ σώματα ἐπροχώρησαν εἰς τὴν Χρούπισταν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐπληροφορήθησαν τὴν τρομακτικὴν δῆωσιν καὶ καταστροφὴν τῆς Κορυτσᾶς. Ἄλλ' ἐπρεπε πλέον νὰ ἐπιστρέψουν καὶ τὴν 4 Νοεμβρίου ἐπάτουν καὶ πάλιν τὰ χῶματα τῆς Σιατίστης, ὅπου τὸ Κρητικὸν τουφέκι ἔγραψε μίαν ἀκόμη σελίδα ἡρωϊσμοῦ καὶ γενναιότητος.

Τὴν ἐπιούσαν τῆς προελάσεώς του, 3 Νοεμβρίου, ὁ Διάδοχος ἐπληροφορεῖτο ὅτι ἰσχυρὰ Τουρκικὴ δύναμις εὑρίσκετο ὠχυρωμένη πλησίον τοῦ Κατσανίκ.

Ὁ νικητὴς ἐκάλεσεν ἀμέσως πλησίον του τὸν Μέραρχον τῆς 4 Μερραρχίας.

—Θὰ προελάσετε ἀμέσως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, θὰ τὸν συντρίψετε καὶ θὰ τὸν ἐκτοπίσετε!

Ὁ Μέραρχος ὑπεκλίθη καὶ ἀπῆλθε πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς τόσοσιν ρητῆς διαταγῆς, ἣν εἶχε λάβει.

Μόλις δὲ ἀνεκοινώθη ἡ ἀποστολὴ αὕτη εἰς τὰ σώματα τῆς «σιδηρᾶς Μερραρχίας», οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὴν ἄνδρες κατελήφθησαν ὑπὸ φρενίρους ἐνθουσιασμοῦ καὶ ἐζητωκραύγασαν διατόρως ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου καὶ τῆς ἀσφαλοῦς του νίκης.

Διχτάσσεται ἡ προέλασις ταχεῖα.

Ἄλλὰ, ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν, ἡ ταχύτης μετετρέπη εἰς «τροχάδην».

Οἱ ἄνδρες ἐκεῖνοι, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουσιν τίποτε ἄλλο πλέον πλὴν τῆς νίκης, ἐπέρχονται ὡς θύελλα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Παρ' ἄλλην δὲ τὴν ἐπικρατοῦσαν ραγδαίαν βροχὴν καὶ τὸν παγερὸν ἄνεμον, βικιότεροι αὐτοὶ εἰς τὴν ἀσυγκράτητον πλέον ὀρμὴν των, ὑπερπηδῶσι τὰ τουρκικὰ χαρακώματα, κατόπιν συντόμου τυφεκοβολῆς, ἐκτοπίζουσι διὰ τῆς λόγχης τοὺς ἐπιχειροῦντας νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις των ἐχθροῦς, παραλύουσι πᾶσαν ἀντίστασιν των καὶ τοὺς τρέπουσι τέλος εἰς ἀτακτον φυγὴν.

Διαταγὴν καταδιώξεως δὲν εἶχον.

— Ἄς τοὺς κυνηγήσωμε μὲ τὰ βόλια! εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀξιωματικούς.

Οἱ πολεμισταὶ μας, ὄρθιοι τώρα ἔλοι, ἀρχίζουσι ὁμαδῶν πυρὰ κατὰ τῶν φευγόντων καὶ ὀλόκληρος ἐκεῖνος ἑ χῶρος εἰς ὃν εἶχον διασπαρῆ ἐν τῇ τροπῇ των, στρώνετε τώρα μὲ πτώματα ἐπισχόντων βαρβάρων.

Τὴν ἐπιούσαν, 4ην Νοεμβρίου, τὴ στρατιὰ τοῦ Νικητοῦ εὐρίσκειτο πλησίον τοῦ Κομανοῦ.

Νέα πρόκειται νὰ συναρθῆ ἐδῶ γιγαντομαχία.

Ἄλλα τὰ περίεξ τοῦ Κομανοῦ τὰ κατέχει Τουρκικὸς στρατὸς ὠχυρωμένος εἰς διάφορα σημεία.

Διατάσσεται ἀνίχνευσις.

Σῶμα ἵππέων βαίνει ποδὸς ἐκτέλεσιν τῆς.

Ἄλλὰ, μετὰ τέταρτον ὥρας, ἐπιστρέφουσι οἱ ἵππεῖς μας καλπάζοντες.

Εἶχον πυροβοληθῆ ἀπὸ τριῶν ταυτοχρόνως σημείων, εἶχον ἀντιπυροβολήσει, εἶχον ἀναγνωρίσει τὰς θέσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἐπέστρεφον ὅπως ἀναγγείλωσι τοῦτο.

Ὁ Διάδοχος καλεῖ τότε τὸν Διοικητὴν τῆς 5ης Μεραρχίας.

Ἡ διαταγὴ του ὑπῆρξεν ἐπίσης ρητὴ.

Ὁ τόπος ἔπρεπε νὰ ξεκαθαρισθῆ τελείως ἀπὸ τὰ σποραδικὰ ταῦτα σώματα τῶν Τούρκων. Ὁ δρόμος πρὸς τὸ Μοναστήρι ἔπρεπε νὰ μείνῃ ἐντελῶς ἐλεύθερος εἰς τὴν ὀρμητικὴν προέλασιν τοῦ Διαδόχου.

Ὁ μέραρχος παρέλαβε τὰ σώματά του καὶ προέλασεν ὀρμητικῶς πρὸς τὰ ὑποδειχθέντα σημεία.

Μετὰ μικρὸν ἐπηκολούθησε μονομαχία πυροβολικοῦ.

Ὁ ἐχθρὸς ἐμάχετο δι' ὀμοβροντιῶν ἵνα καταπτοήσῃ, ὡς ἀφελῶς ἐνόμιζε, τοὺς ἡμετέρους.

Αἴφνης τρομεραὶ συμπυροκροτήσεις ἀντιγχοῦσαν ἀπὸ δύο σημείων ὀπισθεν τῆς ἑλληνικῆς παρατάξεως.

Δύο πυροβολαρχίαι μας εἶχον ἀναβιβασθῆ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἐπὶ δύο ἐξόπισθεν λόφων καὶ ἤρχισαν κατακεραυνουσαὶ ἐκεῖθεν τὸν ἐχθρόν.

Αἱ τάξεις του κλονίζονται. Τὰ πυροβόλα του κατασιγάζονται βίαια.

Τὰ πεζικά του σώματα ἀρχίζουν νὰ ὑποχωροῦν ἀπὸ τὰ χαρῶματά των, προσπαθοῦντα νὰ καταλάβωσιν ἕτερα ὀπισθεν τῶν πρώτων.

Ἄλλ' αἱ συμπυροκροτήσεις τοῦ πεζικοῦ μας καταδιώκουν ἀμειλίκτως καὶ δὲν προφθάνουν νὰ ὀχυρωθοῦν περαιτέρω.

Εἶναι φανερόν ὅτι ἐντὸς ὀλίγου θὰ τραπῶσι καὶ αὐτοὶ εἰς αἰσχροῦν φυγῆν.

— Ἐμπρός! τροχάδην! εἶπε τώρα τὸ αἶσθημα τῆς παρατάξεώς μας.

Οἱ ἄνδρες τρέχοντες ἅμα καὶ πυροβολοῦντες, ἀνέρχονται τὰ ἐνώπιόν των πρᾶνῃ τῶν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχομένων ὑψωμάτων καὶ ἐξαναγκάζουν αὐτὸν νὰ ἐκτοπισθῇ καὶ ἐκεῖθεν. Πράγματι, ὁ ἐχθρὸς, κλονισθεὶς ἔτι μᾶλλον, φεύγει καὶ ἀπ' ἐκεῖ, ἀλλὰ μὲ κάποιαν βραδύτητα.

Ἡ βραδύτης του ἕμως αὐτῇ ἄς μὴ ἀποδοθῇ εἰς γενναιότητα. Κάθε ἄλλο. Βραδύνει μόνον καὶ μόνον, διότι προσπαθεῖ νὰ σώσῃ τὰ πυροβόλα του.

— Ἐφ' ἑπλου λόγχην!... Ἐμπρός! κλαγγίζουσι αἱ σάλπιγγές μας.

Ἐνας τριγμὸς ἀπέραντος ἀκούεται καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός. Αἱ λόγχαι τῆς Μεραρχίας ἀστράπτουσι ἐπὶ στιγμὴν.

Ἐπακολουθεῖ δούπος βαρὺς βημάτων.

Καὶ οἱ ἀπτώχοι μαχηταὶ μας ὀρμῶσιν ἀκάθεκτοι πρὸς τὰ ἔμπρός.

Ἀνέρχονται τὰ ὑψώματα.

Οἱ Τούρκοι κατρακυλοῦνται πρὸς τ' ἀντίθετα πρᾶνῃ.

Οἱ εὔζωνοι τοὺς καταδιώκουν κατὰ πόδας.

Ἐξακολουθεῖ ἀφαντάστως ὀρμητικὴ φυγὴ καὶ καταδίωξις φρονικωτάτη. Οἱ πολεμισταὶ μας κυριεύουσι διὰ τῆς λόγχης δύο πυροβόλα καὶ σταματοῦν.

Ὁ Νικητὴς διατάσσει τώρα γενικὴν προέλασιν πρὸς τὸ Ὀστροδον.

Θὰ τὸν παρακολουθήσωμεν.

Σ. Σ.—Εἰδικῶς περὶ τῆς δράσεως τοῦ πυροβολικοῦ μας ἐν Κουμανῶ, ἔχομεν ἐνταῦθα νὰ παραθέσωμεν τὰς ἀκολουθοῦσας λεπτομερείας :

« Ἡ δρᾶσις τῆς εἰς τὴν ὄην Μεραρχίαν ἀπέσπασμένης μοίρας τοῦ 2ου πεδινοῦ Πυροβολικοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Γουβέλην κατὰ τὴν μάχην τοῦ Κουμανοῦ κκαταδεικνύεται ἐκ τῆς ἡμερησίας διαταγῆς τῆς ἐν λόγῳ Μεραρχίας. Ἡ μοῖρα αὕτη καὶ πρὸ τῆς μάχης τοῦ Κουμανοῦ καθ' ἕλην τὴν πλήρη δυσχερειῶν ἐνέργειαν τῆς πέμπτης Μεραρχίας κατ' ἐχθροῦ τριπλασίου καὶ τετραπλασίου τὸν ἀριθμὸν ἀπέδειξεν ἀξιόθαύμαστον διαγωγὴν, ὡς εἶνε πασίγνωστον εἰς τοὺς ἀναγνώστας μας. Τὸ σχετικὸν μέρος τῆς περὶ οὗ ὁ λόγος διαταγῆς ἔχει ὡς ἑξῆς :

» Τὸ τμήμα Στρατιᾶς διὰ τῆς ἐπ' ἀριθμὸν 4458 διαταγῆς του ἐντέλλεται τὴν μεταστάθμευσι τῆς ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Γουβέλην Μοίρας τοῦ 2ου πεδινοῦ πυροβολικοῦ, ἀνηκούσης εἰς τὴν ὄην Μεραρχίαν εἰς Βέροϊαν. Ἡ μοῖρα αὕτη θέλει ὑπάγεσθαι μέχρι νεωτέρας διαταγῆς ἀπ' εὐθείας εἰς τὸ τμήμα στρατιᾶς, θέλει ἀποστείλῃ διὰ προηγουμένης κατὰ τὴν αὐτὴν διαταγὴν εἰς Βέροϊαν ἀξιωματικὸν ἵνα κανονίσῃ τὰ τοῦ στρατωνισμοῦ αὐτῆς αὐτόθι ἐν συνεννοήσει μὲ τὸν φρούραρχον Βεροίας. Οὕτω πανομένης τῆς ὑπαγωγῆς τῆς ἐν λόγῳ μοίρας ὑπὸ τὰς διαταγὰς τῆς 5 μεραρχίας, θεωρῶ εὔκαιρον νὰ ἐκφράσω τὴν πλήρη εὐαρέσκειάν μου, πρὸς τε τὸν διοικητὴν αὐτῆς καὶ τοὺς λοχαγοὺς διοικητὰς πυροβολαρχιῶν καὶ ἐπίσης πρὸς πάντας τοὺς ὑπαξιωματικούς καὶ στρατιώτας αὐτῆς διὰ τὴν μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως ἐπέτευσιν τῶν ἑαυτῶν καθηκόντων, καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παρὰ τῇ μεραρχίᾳ μου ὑπηρεσίας των, ἀφ' ἧς τὴν διοίκησιν ταύτης ἀνέλαβον, ἰδίᾳ δέ, διὰ τὴν ἀξίαν παντὸς ἐπαίνου δοῶσιν, ἐν μὲν τῷ Κομανῶ τῶν ὑπὸ τοὺς λοχαγοὺς Χατζηδημητρίου καὶ Πετρόπουλον πυροβολαρχιῶν ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην διοίκησιν τῆς μοίρας ταγματάρχου Γουβέλη, αὐτοπροσώπως διοικοῦντος αὐτὴν, ἐν δὲ τῇ Σιατιστῇ, τῆς ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Κλαδῆν.

» Ἡ παρούσα κοινοποιηθῆτω πρὸς ἅπαντα τὰ ἐπ' ἐμὲ σώματα

καὶ ὑπερησίας, ἀναγνωσθήτω εἰς τρία συνεχῆ προσκλητήρια καὶ διαβιβασθήτω ἐν ἀντιγράφῳ πρὸς τὴν 5 Μεραρχίαν.»

Σ. ΓΕΝΝΑΔΗΣ

Ἐνῶ ἐξετυλίσσοντο τ' ἀνωτέρω ἐν Κομανῶ, τμήμα τῆς 3ης μεραρχίας διετάσσεται νὰ κατευθυνθῆ πρὸς τὴν Νιάουстан, ἔπου εἶχε γνωσθῆ ὅτι εἶχον συγκεντρωθῆ ἀρκετὰ ἰσχυραὶ Τουρκικαὶ δυνάμεις.

Οἱ ἄνδρες τῆς 3ης μεραρχίας κατέφθασαν ἐκεῖ περὶ τὰ ἐξημερῶματα τῆς 4ης Νοεμβρίου, ἀμέσως δὲ ἤρχισαν τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν κατεχομένων ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ θέσεων.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας τὰ πάντα ἔπρεπε νὰ ἐξελιχθῶσι μετὰ θυελλώδους ταχύτητος.

Τοῦτο δὲ κυρίως διότι αἱ Σερβικαὶ φάλαγγες, προελάσασαι ἀπὸ Βορρᾶ, εἶχον πλησιάσει εἰς τὸ Μοναστήριον καὶ συγκρουσθῆ, μάλιστα ἐπανελημμένως πρὸς τὰς προκεχωρημένας θέσεις τῶν Τουρκικῶν δυνάμεων καὶ εἶχον ἐκτοπίσει τούτους πολλαχῶθεν.

Ἐντὸς ὀλίγου θὰ προσεβάλλετο τὸ Μοναστήρι.

Ὁ ἐν αὐτῷ στρατὸς τοῦ ἐχθροῦ ὑπερέβαινε τὰς 50,000.

Συνεπῶς ἔπρεπε νὰ προλάβωμεν καὶ ἡμεῖς ἐκ νῶτων καὶ ἀνατολῶν ὥστε ὁ ἐχθρὸς νὰ εὐρεθῆ μεταξὺ δύο πυρῶν καὶ νὰ ἐξανγκασθῆ εἰς παράδοσιν, μὴ προφθάνων πλέον οὔτε νὰ διαφύγῃ οὔτε ν' ἀνασυνταχθῆ πρὸς ἄμυναν.

Αὐτὸς ἦτο ὁ λόγος τῆς ἀστραπιαίας ταχύτητος τοῦ Διαδόχου.

Ἄλλ' ὁ αὐτὸς ἐπίσης λόγος ἔκαμνε καὶ τοὺς Τούρκους τοῦ Μοναστηρίου νὰ ἀποσπάσῃσι μεγάλα τμήματα ἐκ τῶν δυνάμεων τῶν καὶ νὰ τὰ ἐγκαταστήσωσιν εἰς διάφορα σημεῖα μεταξὺ Μοναστηρίου, Καστορίας καὶ Κομανοῦ, πρὸς παρακώλυσιν τῆς ταχείας προελάσεως τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ Διαδόχου.

Ὅπως δὲ ἦτο ἐπιχειρήσασα ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἐν Νιαούστη Τουρκικῶν δυνάμεων 3η μεραρχία κατώρθωσεν ἤδη, ἐντὸς ὀλίγων μόλις ὥρων, νὰ ἐκπορθῆσῃ τὰς ἰσχυρὰς θέσεις τῶν ἀντιπάλων, νὰ ἐκδιώξῃ καὶ καταδιώξῃ αὐτοὺς μακρὰν τῆς περιφερείας καὶ νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν.

Ἀφήσασα δ' ἐκεῖ ἰσχυρὰν φρουράν, ἔσπευσε νὰ ἐπανέλθῃ πλησίον τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ, φέρουσα νέας δάφνας καὶ νέα λάφυρα εἰς τὴν μέχρι τοῦδε σωρείαν λαφύρων καὶ δαφνῶν.

Ταυτόχρονος ἦτο καὶ ἡ συμπληρωτικὴ δρᾶσις τῶν Γαριβαλδινῶν ἐν Μακεδονίᾳ.

Αἱ συγκεντρούμεναι πληροφορίαι περὶ τῶν ἐν τῷ ἐσωτερικῷ τῆς Μακεδονίας πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων προῦκάλουν ἤδη τὸν θαυμασμόν διὰ τὴν γενναϊότητα τοῦ τακτικοῦ μας στρατοῦ, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ τῶν Γαριβαλδινῶν.

Ὅσον ἀργὰ καὶ ἂν ἐφθασεν εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν ὁ Γαριβάλδης μετὰ τῶν ἐρυθροχιτώνων, πάλιν ἐγκαίρως ἤλθε διὰ νὰ ἀγωνισθῇ παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ νὰ συνεχίσῃ τὴν ἐνδοξον πορείαν του, ὡς καὶ τὰ ἀνδραγαθήματα τῶν ἐρυθροχιτώνων, ὅπως, ἄλλως τε, μᾶς εἶνε ἤδη γνωστὸν ἐκ προηγουμένου κεφαλαίου.

Τὴν 6ην Νοεμβρίου 1912 ὁ Νικητὴς εὐρίσκετο εἰς Ὀστρόβον, τὸ ὅποιον εἶχε καταλάβει τὴν 4ην τοῦ αὐτοῦ μηνὸς κατόπιν λυσσωδῶν συγκρούσεων εἰς τὰ πέριξ τῆς πόλεως αὐτῆς, συγκρούσεων καθ' ἃς κατασυνετρίβη πᾶσα δοκιμασθεῖσα ἀντίστασις τοῦ ἐχθροῦ, κμφθέντος τέλους ὑπὸ τὴν ὀρμητικὴν θύελλαν τῆς προελάσεώς μας καὶ τραπεπέντος εἰς αἰσχρὰν φυγὴν, ἀφοῦ ἐγκτελείψῃ τὸ Ὀστρόβον εἰς χεῖρας τῶν στρατευμάτων τοῦ Διαδόχου.

Ἰδοῦ δὲ καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐπίσημος τηλεγραφικὴ του «ἀντακίωσις» :

«Πρωθυπουργὸν Ἀθῆναις

» Ἐξ Ὀστρόβου 6 Νοεμβρίου 1912.

» Ἡ ὑπ' ἐμὲ στρατιὰ ἀρχίσασα ἀπὸ 2 Νοεμβρίου προέλασιν ταυτόχρονον διὰ Βοδενῶν, διὰ Γραμματικόβου καὶ διὰ Κοζάνης ὑπὸ ραγδαίαν καὶ συνεχῆ βροχὴν καθ' ὅλον τὸ μέχρι σήμερον διάστημα συνέτριψε τὴν ἀντίστασιν τοῦ ἐχθροῦ τὴν 3ην καὶ 4ην Νοεμβρίου παρὰ τὸ Κομανόν, παρὰ τὴν Κατράνισαν καὶ παρὰ τὸ Ὀστρόβον, σήμερον δὲ παρὰ τὸ Σόροβιτς καὶ παρὰ τὰ μεταξὺ τοῦ Γκορνιτσόβου καὶ Ὀστρόβου σιενά. Ἀντίστασις ἐχθροῦ ἐξακολουθεῖ, μολονότι στρατὸς Μοναστηρίου παρεδόθη. Πιθανῶς ἀνθίσταται τμήμα στρατοῦ ἐχθροῦ ὑπὸ Νιαζῆν, γνωστὸν Νεότουρκον τῆς Ρέσνας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Διάδοχος, μαθὼν ὅτι τουρκικαὶ δυνάμεις εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὰ ὀχυρώτατα μεταξὺ Ὀστρόβου καὶ Γκορνι-

τόσδου στενά, διέταξεν ἄμεσον ἐπίθεσιν κατ' αὐτῶν.

Εἰς τὴν μάχην τοῦ Ὀστρόβου, ἕπερ, ὡς εἶδομεν, κατελήφθη ἤδη, εἶχε λάθει μέρος ἡ ἑβὴ μεραρχία μετ' ἰσχυροῦ ἀποσπάσματος τῆς 4ης μεραρχίας.

Ἦδη εἰς τὰ στενά Γ'κορνιτσόβου—Ὀστρόβου ἀπεστέλλετο καὶ αὐθις ἐν σπουδῇ ἡ αὐτὴ ἑβὴ μεραρχία, ἀλλὰ μόνη τῆς πλέον.

Περὶ τῆς σφοδρᾶς ταύτης μάχης καὶ τῆς ἐκπορθήσεως τῶν περιφήμων στενῶν ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας, ἔχομεν ἐπίσημον μαρτυρίαν ἐκ μέρους τοῦ παρκαλουθῆσαντος τὰς πολεμικὰς ταύτας ἐπιχειρήσεις τοῦ Δικδόχου ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Ἑσπερινοῦ Ταχυδρόμου» τοῦ Μιλάνου.

Ἴδού τί ἐκθέτει ὁ εἰδικὸς οὗτος ἀπεσταλμένος ἕσον καὶ ἀμερόληπτος ξένος :

«Ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἡ ὁποία εὑρίσκετο εἰς τὰ Βοδενά, συντηγῆθη μετ' ἰσχυρῶν Τουρκικοῦ στρατοῦ ἀποτελουμένην ἐξ εἴκοσι χιλιάδων ἀνδρῶν, ἀμέσως δὲ ἤρχισε σφοδρότατη μάχη. Τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν κατετρόπωσε κυριολεκτικῶς τοὺς Τούρκους. Οἱ Τούρκοι ἠττηθέντες ἐτράπησαν εἰς φυγὴν ἀφήσαντες ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης 800 νεκροὺς καὶ πλῆθος τραυματιῶν.

»Ἐν τῷ μεταξύ ἡ ἑτέρα πτέρυξ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ προχωρήσασα πρὸς τὴν Κατράνιτσαν νοτιοδυτικῶς τῆς Φλωρίνης συντηγῆθη μετ' ἄλλο σῶμα τουρκικοῦ στρατοῦ, τὸ ὅποιον καὶ διεσκόρπισεν, ἀφοῦ συνέλαβε πολλοὺς αἰχμαλώτους. Ἀκολούθως ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἠνωμένος προὐχώρησε πρὸς τὴν Φλωρίναν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαθεν».

Ὁ αὐτὸς ἀνταποκριτὴς τονίζει ἔτι οἱ Τούρκοι στρατιῶται «παντοῦ ἔπου διήλθον προέβησαν εἰς θηριωδίας, ἔτι δὲ κατὰ τὴν διόδον των εἰς Σόροβιτς ἐπυρπόλησαν αὐτὸ καὶ κατέστρεψαν τριακοσίας οἰκίας. Ἐπίσης εἰς τὴν Μπάνιτσαν οἱ Τούρκοι πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἔσφαξαν 52 χριστιανούς, μεταξύ τῶν ὁποίων γυναῖκες, παῖδια καὶ γέροντες!...»

Ἡ 4η Μεραρχία.

Ἄς ἴδωμεν τώρα τί μᾶς πληρσοφρεῖ μέχρι τοῦδε ἐν πάσῃ λεπτομερείᾳ ὁ γνωστὸς μας ἤδη καὶ ἐκ προηγουμένων κεφαλαίων πα-

ρακολογηθῆσας τὴν δρᾶσιν τῆς Δ' Μεραρχίας καὶ μετὰ τὴν ἐν Ὀστρόβω θριαμβευτικὴν νίκησιν.

«...Μετὰ τὴν μάχην τὰ σώματα τῆς Μέραρχίας μας διετάχθησαν εἰς διάφορα σημεῖα νὰ καταυλισθοῦν. Δεξιὰ καὶ ἀριστερά μας ἦσαν αἱ ἄλλαι Μεραρχίαι, μὲ τὰς ὁποίας ἐγένετο συνεννόησις διὰ τοῦ ὀπτικοῦ. Ἴσως τὴν πρώτῃν νὰ συνηγνῶμεν ἀντίστασιν μετὰ τὰ στενά, ἔπρεπε δὲ διὰ καταλλήλου κινήσεως νὰ μὴ διαφύγῃ ὁ ἐχθρὸς. Ἐσφαλίσθη ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα ἡ Μεραρχία μας καὶ ἰδίᾳ ἐδόθη προσοχὴ ἀριστερὰ πρὸς δυσμὰς ὅπου εἶχε συμδῆ κυρίως ὁ αἰφνιδικισμὸς τῆς πέμπτης Μεραρχίας.

»Τὸ πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο μέτωπον ἀνετέθη εἰς τὸ τρίτον τάγμα τοῦ ὀγδόου· ὁ ἀνθυπολοχαγὸς δὲ τοῦ ἐνάτου λόχου Πέτρος συνεδέθη μὲ τὴν πέμπτην καὶ ἔκτην Μεραρχίαν. Οἱ βαθμοφόροι ἐπέστησαν τὴν προσοχὴν τῶν σκοπῶν. Ἀλλὰ καὶ χωρὶς τὰς συναντήσεις ταύτας οἱ στρατιῶται ἐννοοῦσαν πολὺ καλὰ τὴν θέσιν των. Εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχαν πέσει τόσα θύματα. Ἐφαντάζοντο ὅλον τὸν κόσμον σπαρμένον ἀπὸ πτώματα. Κανόνια ἐδῶ, σκοτωμένοι ἐκεῖ, στρατεύματα φεύγοντα πρὸς ἄλλο σημεῖον. Ἐσυλλογίζοντο τόσα παιδιὰ, τὸσον κόσμον, τόσους ἰδικούς των, συγγενεῖς, ἀδελφούς των, εὐρόντας ἐκεῖ τὸν θάνατον. Καθένας ἐφθανε νὰ νομίξῃ ὅτι ἐκεῖ ποῦ ἔστρωνε τὴ μισθὴ κουδέρτα του νὰ ξαπλωθῇ πῶς εἶνε καὶ ἕνας τάφος στρατιώτου. Ἄλλως τε ἐνωρρίτερα εἶχον βρῆ πτώματα, εἶχαν μάθει ὁ ἕνας μὲ τὸν ἄλλον εἰς ποῖον σημεῖον ἔγινεν ὁ μεγαλειότερος ὄλεθρος.

»Ὁ κάμπος ἐκεῖνος τοῦ θανάτου ἦτο πετισμένος ἀπὸ τὸ αἷμα τῶν ἀδελφῶν των, τὸ ὅποιον εἰς τὴν ἐξημμένην φαντασίαν αὐτῶν ἐδοῦρίζεν, ἐζητοῦσεν ἐκδίκησιν, ὠμιλοῦσεν, ὅπως ἐνθυμοῦντο εἰς τὰ παλαιότερα παραμύθια. Κάποιος στρατιώτης ἐν ἀληθείᾳ ἀλλοφροσύνη ἐζητοῦσε νὰ μάθῃ ποῦ ἐσκοτώθη ὁ ἀδελφός του. Εἰς ποῖαν θέσιν ἐμάχετο τὸ σῶμά του καὶ μὲ συμπερασμοὺς καὶ σκέψεις ἀδασίμους βέβαια νὰ κατορθώσῃ νὰ βρῇ τὸν τάφον του. Ἴσως εἰς τὰ παραμορφωμένα πτώματα ἐκεῖνα νὰ ἦτο καὶ ὁ ἀδελφός του. Ἐτρεχε δῶθε-κειθε σὰν νὰ ἐνόμιζε πῶς θὰ τὸν βρῇ, πῶς τὸ πτώμα του θὰ ἐδιώξῃ τὸ χῶμα ποῦ τὸ σκέπαζε νὰ τοῦ ὀμιλήσῃ, νὰ τὸν ἰδῇ.

»Ὅλοι οἱ ἄνδρες τὴν νύκτα αὐτὴν ἀπὸ τοιαῦτα σφοδρὰ συναισθήματα κατεῖχοντο λύπης, σεβασμοῦ πρὸς τοὺς ἥρωας, τοὺς ὁποίους

ἐφρατίζοντο μπροστά τους καὶ ἀγανακτῆσεως νὰ ἐκδικήσουν τὸν θάνατόν του. Δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κοιμηθοῦν. Τὸ κρύο ἐξ ἄλλου ἦτο τόσο παγερόν, ὁ βορριάς ὁ ὁποῖος ἐχύνετο εἰς τὸν κάμπον τόσο διαπεραστικός, ὥστε καὶ ὁ πλέον καταπεπονημένος στρατιώτης δὲν ἤμποροῦσε νὰ κλείσῃ μάτι. Εἰς τὸ ἀπέραντον κοιμητήριον ἐκεῖνο, τὸ ὅποιον ἐφωτίζετο ἀπὸ τὸ μεγάλο κανδηλι τοῦ φεγγαριοῦ ποῦ ἔρριπτε μελαγχολικὸν τὸ φῶς του, οἱ ἄνδρες περιφερόμενοι ὡς σκοποὶ ἢ ριγμένοι σὲ κανένα χαντάκι διὰ νὰ προφυλάσσωνται ἀπὸ τὸ κρύο εὗρισκοντο εἰς ψυχικὴν κατάνυξιν, προσηύχοντο. Ἄδιαφορον ποῖαν στάσιν ἔχει τὸ σῶμα· ἢ ψυχὴ γονυπετεῖ, προσεύχεται πολλάκις, λέγει ὁ ποιητής.

»Ἦτο ἡ τραγικωτέρα νύξ διὰ τοὺς στρατιώτας· δὲν ἦτο δυνατόν νὰ κοιμηθοῦν, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ μὴ αἰσθάνωνται ποῦ εὗρισκοντο.

»Καὶ τὸ γλυκοχάραγμα, διελθόντες μίαν νύκτα ψυχικῶν συγκλονισμῶν, ἠτοιμάζοντο μόνοι τους οἱ ἄνδρες. Τὸ φεγγάρι εἶχε σβύσει καὶ εἶχεν ἀφήσει γιὰ συντροφιά καὶ παρηγορίαν εἰς τοὺς τάφους τὰ ὑστερὰ ἄστρα καὶ ἀσθενὴς ἤχος, σὰν κοράκων κρωγμὸς μόλις ἀκούμενος, τοὺς ἐφαίνοντο μοιρολόγια τονισμένα εἰς τὰ πτώματα ἐκεῖνα ποῦ εἶχαν σωριασθῆ ἐκεῖ, τὰ ὅποια ἀόρατος ἢ Δόξα τὰ περιέβαλλε μὲ τὸν φωτοστέφανον τῆς Ἀθανασίας.

»Οἱ ἄνδρες συνεκεντρώθησαν πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν καὶ ἐζήτησαν μὲ φωτιὰς ποῦ ἄναψαν νὰ ξεπαγώσουν τὰ παρὰλυμένα μέλη των.

»Προτοῦ ἐξημερώσῃ καλὰ, ἡ Μεραρχία μας εὗρσκεται συγκεντρωμένη πρὸ τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ. Εἰς τὸ ὄγδοον οὐνταγμα ἀνατίθεται νὰ ἀνέλθῃ τὰ ὑψώματα ἐκεῖνα πρὸς λίμνην Πέτερσκο καὶ νὰ βαδίσῃ πρὸς βορρᾶν πρὸς ἐνδεχομένην ἀνακάλυψιν ἐχθροῦ. Κυρίως ἢ εἰδικὴ ἀποστολὴ αὐτὴ ἀνατίθεται εἰς τὸ τρίτον τάγμα τοῦ Πραντούνα. Ἡ λοιπὴ δύναμις τῆς Μεραρχίας βαδίζει δυτικώτερον καὶ τὸ πυροβολικὸν ἐπίσης ἀκολουθεῖ τὸν δημόσιον δρόμον.

»Οἱ ἄνδρες διὰ νὰ φθάσουν πρὸς τὰς ὑπηρεσίας τῶν στενῶν Κιρλι-Δερβὲν ἠναγκάσθησαν νὰ διέλθουν τελεματώδη ἔκτασιν. Ἄυπνοι σχεδόν, κοκκαλιασμένοι ἀπὸ τὸ κρύο ἐν ψυχικῇ ταραχῇ ὑπεχρεώθησαν νὰ ρίπτωνται μέσα στὰ παγωμένα νερὰ διὰ νὰ περάσουν τὸ ταχύτερον. Ἀνέκοπτον δὲ πολλάκις τὸν δρόμον των διὰ νὰ μὴ πέσουν ἐπάνω εἰς τυμπανιαῖα ἄλογα καὶ βῆδια.

»Οἱ Τούρκοι συνεπλήρωσαν τὴν καταστροφὴν σκοτώσαντες καὶ τὰ ζῶα τῶν κατοίκων.

»Κατὰ τὰς ὑπηρεσίας τῆς ἀποκρήμνου ἐκείνης ἀναβάσεως, οἱ ἄνδρες εὐρέθησαν πρὸ ζωηρῶν ἐκδηλώσεων τῶν χωρικῶν τοῦ ὁμωνύμου τῆς λίμνης χωριδίου. Τὰ παιδιά ἐφώναζον: «Ζήτω ἡ Ἑλλάς! Ζήτω ὁ Ἑλληνικὸς στρατός!» Οἱ πρόκριτοι δὲ Ἕλληνες καὶ Τούρκοι διεβεβαίωσαν τοὺς ἀξιωματικούς ὅτι περνοῦν καλὰ μεταξύ τους, ὁμονοοῦν καὶ διὰ τοῦτο οἱ Τούρκοι τὸ εἶχον σεβασθῆ· ἀπετέλει δὲ μοναδικὴν ἐξαίρεσιν τὸ χωριουδάκι αὐτὸ νὰ μὴ εἶνε κατεστραμμένον.

»Ἀρχίζει ἡ ἀνάβασις εἰς τὰ ὑψώματα, κουραστικὴ, ἐξαντλητικὴ. Οἱ ἄλλοι ποῦ διέρχονται κάτω εὐρίσκονται πρὸ συγκινητικῶν εἰκόπων. Πολλαχοῦ περνοῦν ἐμπρὸς σὲ πτώματα στρατιωτῶν μας. Μᾶζαι σκοτωμένων χωρικῶν ἄλλου. Εἰς τὴν σήραγγα ἐκεῖ ποῦ σχίζονται τὰ στενὰ διὰ νὰ περάσῃ ὁ σιδηρόδρομος πρὸς τὴν Μπάνιτσαν, πόσοι ἄρα γε νὰ εἶχαν εὐρεῖ τὸν φρικωδέστερον τῶν θανάτων! Καταφυγόντες ἐκεῖ, κρυφθέντες, ζητήσαντες σωτηρίαν στρατιῶται, χωρικοί, εἰκογένειαι φεύγουσαι τὴν καταστροφὴν ἀπέθανον ἐκ ψύξεως ἢ ἐθρυμματίσθησαν ἀπὸ τὸ τραῖνο ποῦ ἐπέρασεν ἐπάνω τους τὴν νύκτα.

»Ἐνας στρατιώτης μας εὐρίσκεται εἰς τὸν δρόμον τοῦ συντάγματος. Ἐχει ἐξωρυγμένα τὰ μάτια, ἀπὸ τοὺς πόνους τῶν ὀπίων εἶχεν εὐρεῖ τὸν θάνατον. Αἰχμαλωτισθέντα τὸν ἐτυράνηνησαν ἀγρίως οἱ χωρικοί. Πρὸ τοῦ πτώματός του ὡς πρὸ ἱεροῦ λειψάνου ἐστάθη εἰς προσοχὴν καὶ κατάνυξιν τὸ σύνταγμα.

»Ὁ ἱερεὺς μεταδίδων εἰς τοὺς ἄνδρας τὴν σφοδρὰν συγκίνησίν του ἔφαλε προχείρους εὐχὰς διὰ τὸν μάρτυρα ἐκείνον, τοῦ ὁποίου τὸ τίμιον σκήνος ἀπετέθη ἐκεῖ. Ἐκοιμήθη ἐν εἰρήνῃ· εἶχεν ἐξασφαλίσαι τάφον. τὸν ὁποῖον δὲν εὕρισκε κανεὶς συχνά—κατὰ τὸν Βύρωνα—τὸν τάφον, τοῦ στρατιώτου, μέσα εἰς τὸν ὁποῖον ὁ θάνατος γίγεται ἔντιμος.

»Σιωπηλοί, σκυθρωποὶ οἱ ἄνδρες ἐξηκολούθησαν τὸν δρόμον των, ἀφήσαντες νὰ κοιμᾶται ἐν γαλήνῃ τὸν συνάδελφόν των διὰ νὰ εὐρεθοῦν πρὸ νέων εἰκόπων καταστροφῆς καὶ ἀγριότητος. Ἐνα χωριουδάκι μετὰ τὰ στενὰ εἶχεν ἀνσκαφῆ ἐκ βάθρων. Ἡ μανία τῶν Τούρκων δὲν εἶχεν ἀφήσει λίθον ἐπὶ λίθου. Τὰ δένδρα καὶ αὐτὰ τὰ εἶχον καταστρέφει. Ψυχὴ ζῶσα δὲν ὑπῆρχε, καὶ μίαν βρυσσοβλάν καὶ αὐτὴν τὴν

εἶχον ἀνασκάψει. Εἶχεν ἐπικαθήσει στὸ ὄρατον χωριουδάκι αὐτὸ ζωντανή, ἐνόμιζε κανεῖς, ἢ εἰκὼν τοῦ θανάτου.

» Ἡ πορεία ἐξακολουθεῖ κουραστικὴ πρὸς τὴν Ρόσαν, ὅπου διηϋθύνετο ἡ Μεραρχία. Τὸ τρίτον τάγμα τοῦ ὀγδόου συντάγματος ἀναρριχᾶται εἰς ἀτελειώτους βουνώδεις ἀνωφερείας. Οἱ ἄνδρες σκαρφαλώνουν, ἀναρριχῶνται, πᾶλλον βαδίζουν. Ὑποτίθεται ἐχθρική δύναμις κρυπτομένη καὶ οἱ ἄνδρες εἶνε ἑτοιμοὶ πάντοτε. Ἐνας λόγος τοῦ Βώκου ὁ ἐνδέκατος διατίθεται δεξιὰ πρὸς ἀνίχνευσιν. Καὶ ἐξακολουθεῖ ἐπὶ ὥρας τὴν ἐξαντλητικὴν πορείαν τοῦ τῆγματος αὐτοῦ. Ἐνας ἀξιωματικὸς ἐπιτελῆς μεταδίδων διαταγὰς ἐρωτᾷ :

» — Ποῖον σύνταγμα εἶνε ἐδῶ ;

» — Τὸ ὀρειθατικόν, τοῦ ἀπαντᾶ προσφυῶς κάποιος στρατιώτης.

» Μετὰ μεσημβρίαν ὅλη ἡ Μεραρχία περνᾷ ἀπὸ τὴν Μπάνιτσαν διὰ νὰ θαυμάσῃ πάλιν τὴν τρομακτικὴν καταστροφὴν. Ἴτιποτε δὲν εἶχε μείνει γερὸ ὅλα εἶχον κατῆ, καταστροφῆ. Πτώματα ριγμένα ἐδῶ, ζῶα σκοτωμένα ἐκεῖ, ἀπέδιδον ἀποπνικτικὰς ἀναθυμιάσεις. Οἱ χωρικοὶ εἰς τὴν ἐμφάνισιν τοῦ στρατοῦ κατέβαινον εἰς τὰ σπίτια των, τὰ ὁποῖα δὲν ἐγνώριζον. Ἐκλαιον καὶ αὐθόροντο αἱ γυναῖκες.

» Πρὸ τῆς τοιαύτης καταστροφῆς, τὴν ὁποῖαν διὰ πρώτην φοράν ἐδῶλεπον, ἐσταύρωνον τὰ χεῖρα καὶ ἐκλαιον... Μία ὁμάς Βουλγάρων ἀνταρτῶν μὲ πλήρη ἀρμυρωσιά καὶ μεγάλα μαλλιά, λειψανα παλαιᾶς εὐκλείας, παρέχουν πληροφορίας περὶ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τίθενται εἰς τὰς διαταγὰς τοῦ στρατοῦ. Ὁ ταγματάρχης τοὺς εὐχαριστεῖ καὶ τοὺς στέλλει πίσω ὅπου θὰ βροῦν πολλὰ βώδια καὶ πρόβατα διὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὸν προορισμὸν τους. Ἴσως ἦτο ἡ ὁμάς, ἢ ὁποῖα εἶχε βεβαιώσῃ εἰς τὸ ἴδιον σημεῖον ἀκριδῶς τὴν πρωτοπορείαν τῆς πέμπτης Μεραρχίας ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἀποτελεῖται ἀπὸ ὀλίγους ἀντάρτας. Γύρω ἐκεῖ εἶχε γίνῃ ἡ πρώτη ὑποχώρησις καὶ αἱ ἀπώλειαι. Πτώματα δὲ ἀποσυντεθειμένα ἀνεκαλύπτοντο εἰς διάφορα σημεῖα. Περὶ τὰ 100 ἐφέροντο τὰ πτώματα.

» Οἱ ἄνδρες εὐρίσκουν εἰς τὴν Μπανιτσαν μόνον νερὸν καὶ καταπνίγουν τὴν δίψαν των.

» Ἀπὸ ἐκεῖ ρίπτονται εἰς τὸν κάμπον. Ἀπέναντί των χλοάζει μεγάλη ἔκτασις καὶ λευκάζουν σπίτια, βεβαιοῦντα ὅτι πόλεις πλούσιαι εὐπάρχουν. Ἀρχίζουν τὰ ὄνειρα τῶν ἀνδρῶν περὶ τοῦ πῶς θὰ περά-

συν καλλίτερα· θὰ εὔρουν ὄλα τὰ μέσα. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοὺς ἐνίσχυον ὅτι θὰ μειώσωμεν εἰς τὴν πόλιν, εἰς τὸν Φλωρῖναν, ὅπου πηγαίνομεν. Ἐμάνθανον δὲ οἱ ἄνδρες ὅτι τὸ Μοναστήρι παρεδόθη εἰς τοὺς Σέρβους καὶ ἔλυποντο ὅτι δὲν ἔφθασαν αὐτοί, ἀλλὰ ἐγλύτωσαν ἀπὸ τοὺς κόπους· ὑπολογίζουσι δὲ ὅτι ὁποῖος καὶ ἂν τὸ κατέλαβε, τὸ ἴδιον ἦτο.

»Τὸ ἀπόγευμα ἡ Μερραρχία ἔφθασεν εἰς τὸ χωριὸν Ρόσανα.

»Εἰς τὴν Ρόσαναν τὰ συντάγματα ἔφθασαν ἑνωρῖς. Ὁρίσθησαν τὰ σημεῖα τῶν καταυλισμῶν καὶ τὰ μαγειρεῖα διετάχθησαν νὰ παρασκευάσωσι φαγὴ διὰ τοὺς ἄνδρας, οἱ ὅποιοι ἐξέφραζον ζωηράν τὴν εὐχαριστήσιν των ὅτι καταυλίζονται ἑνωρῖς καὶ εὐρίσκουσι νερὸν καὶ ἐξησφάλιζον στῶμα θαυμάσιον ἐξ ἀχύρων διὰ νὰ κοιμηθοῦν ἐν ἀπολαύσει. Τὰ πηγάδια τοῦ χωριοῦ εἶχαν καλὸ νερὸ καὶ ἓνα ποταμάκι, τὸ ὅποιον πρὸ τοῦ χωριοῦ ἦσυχον ἐκυλοῦσε τὰ νερά του, ὑπέσχετο νὰ θεραπεύσῃ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατεύματος.

»Καθ' ὁδὸν οἱ ἄνδρες ἐδεδαιούοντο ὅτι τὸ Μοναστήρι ἔπεσε, παρεδόθησαν οἱ Τοῦρκοι εἰς τοὺς Σέρβους, ἀλλὰ καὶ ὅτι τὰ Ἰωάννινα δὲν ἐκυριεύθησαν. Μάλιστα διετάχθη τὸ πυροβολικὸν κάποιος Μερραρχίας νὰ υπάγῃ εἰς τὰ Ἰωάννινα.

—»Δὲν θέλετε νὰ πάῃ καὶ ἡ Μερραρχία μας παιδιά, ἦτο ἡ διαπορία μερικῶν.

—»Μπα, ἀπήντων οἱ ἄλλοι, θὰ πάμε ἡμεῖς ἀπὸ δω στὰ Γιάννενα ;... Δὲν στέλλουσι ἄλλες μεραρχίαι ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ;...

»Ἀλλὰ αἱ ἀόριστοι ὑποψίαι αὐταὶ ἐλησημονήθησαν ὅταν ἐφθάσαμεν εἰς Ρόσαναν. Τὸ χωριὸν αὐτὸ μὲ τὰ ξύλα καὶ τ' ἀχυρά του, μὲ τὸ νερὸ του, μὲ τὴν πτηνοτροφίαν του μᾶς ὑπέσχετο καλὴ βραδεία. Μόλις εἶχαν στήσει τ' ἀντίσκηνά των οἱ ἄνδρες, διατάσσονται νὰ φύγουν, εἶχεν ἀναγγελθῆ ὅτι οἱ Τοῦρκοι φεύγοντες ἐκ Μοναστηρίου εἶχον κατέλθει εἰς Φλωρῖναν· ἔπρεπε νὰ σπεύσωμεν κατ' αὐτῶν καὶ νὰ καταλάβωμεν τὴν πόλιν. Τὸ ἵππικὸν διατάσσεται νὰ προηγηθῆ καὶ νὰ τὸ ἀκολουθήσῃ τὸ ὄγδοον σύνταγμα. Τὰ λοιπὰ συντάγματα παρέμειναν ἐκεῖ διὰ νὰ φθάσωσι τὴν ἐπομένην.

»Ἄν καὶ τόσον οἰκτρὰ διεψεύσθησαν αἱ ἐλπίδες τῶν ἀνδρῶν, ἐν τούτοις ἦσαν εὐχαριστημένοι ὅτι θὰ ἐκοπίαζον, ἀλλ' αὐτεῖ θὰ ἔδιδον τὸ τέρας τῆς ἐπιχειρήσεως, διότι ἀπὸ ἐκεῖ δὲν εἶχαμε ποῦ νὰ πάμε

πλέον· ἄλλως τε θὰ ἔμενον καὶ εἰς τὴν πόλιν, καὶ καθὼ πρῶτοι, θὰ ἔκαμναν τὴν ἐκλογὴν τοὺς εἰς καταλύματα.

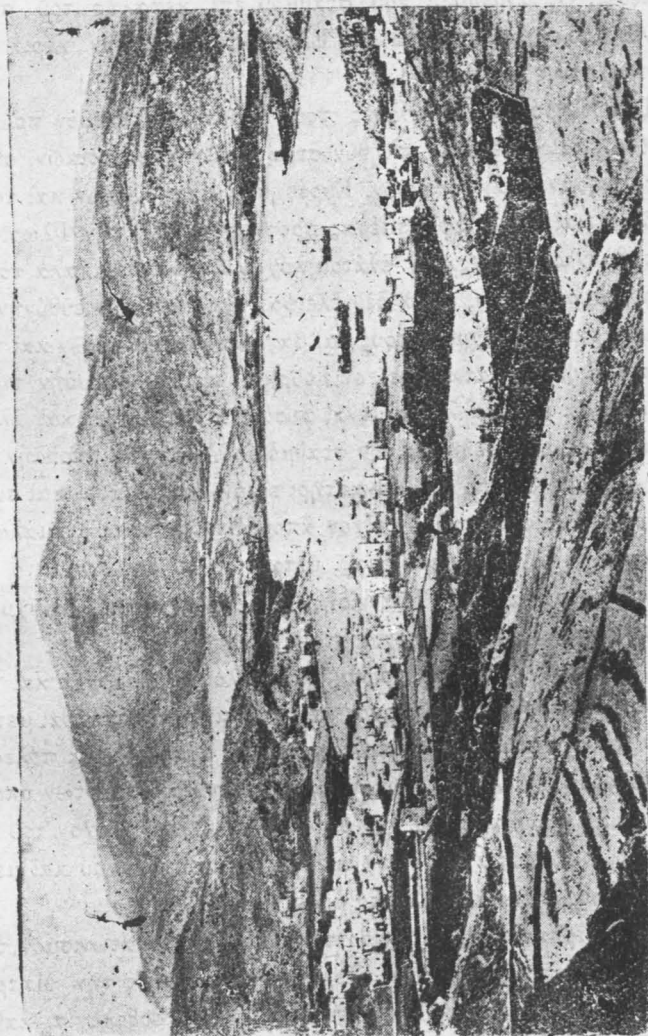
»Μὲ εὐχαρίστησιν ὑποβάλλονται εἰς τὴν νυκτερινὴν πορείαν μέσα στὰ χωράφια καὶ τὰ ποταμάκια. Προηγεῖται τὸ τρίτον τάγμα, εἰς τὸ ὁποῖον ὁ διοικητὴς τοῦ ὑπόσχεται ὅπως ἔκαμνε πάντοτε, ἀλλὰ καὶ τί δὲν ἔδιδε; Καὶ ἔτσι ἠῤῥησεν ἡ εὐχαρίστησις τῶν ἀνδρῶν. Εἰς τὰς πρῶτας ὥρας τῆς νυκτὸς τὸν μαῦρον ἐκ τοῦ σκότους κάμπον, τὸν ὁποῖον περνοῦν οἱ ἄνδρες, διατρέχει κάποιον φῶς καὶ συριγγὸς δαιμονιώδης ταράσσει τὴν ἀπόλυτον ἡσυχίαν καὶ τὴν σιγὴν. Ἐπερνοῦσε τὸ τραῖνον τοῦ σιδηροδρόμου Θεσσαλονίκης—Μοναστηρίου. Οἱ ἄνδρες ποῦ ἔφεροντο ἐπὶ τῆς γραμμῆς δὲν ἤθελαν νὰ ἀπομακρυνθοῦν πολὺ διὰ νὰ τὸν ἴδοῦν πλησιέστερα, αἰσθανόμενοι ἰσχυροὺς δονισμοὺς ψυχικῆς εὐχαριστήσεως μὲ τὴν ἐμφάνισίν του καὶ ἐξωτερίκευον τὴν ἐπιθυμίαν των.

»—Νὰ μπαίναμε στὸ σιδηρόδρομο!...

»Δὲν βαδίζομεν ἐπὶ πολὺ καὶ ἡ ἐπιθυμία τῶν ἀνδρῶν πραγματοποιεῖται. Αὐτοστιγμὴ γερμίζου τὰ τραῖνα. Καμμία τάξις ἐπιβιάσεως δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ τηρηθῇ. Οἱ ἄνδρες ἐστρυμώχθησαν αἰσθανόμενοι ὅτι ἀπολαμβάνου τὴν μεγαλειτέραν εὐτυχίαν. Δὲν ὑπελόγιζαν ποῦ πηγαίνουν· τοὺς ἤρκει ὅτι ἀπελάμβανον μιᾶς τέρψεως, τὴν ὁποῖαν ἐφαντάζοντο μόνον. Εἶνε δυστυχεῖς οἱ βραδυποροῦντες ἐξ ἀδυναμίας, οἱ τῶν μεταγωγικῶν καταρῶνται τὴν ἐκλογὴν των καὶ οἱ ἰατροὶ καὶ οἱ νοσοκόμοι ποῦ μένουσιν πίσω τιμωροῦνται· μένουσιν ἔξω καὶ παλαίουσιν δι' ἑλπίδος τῆς νυκτὸς νὰ τεράσουν ἀπὸ τὰ τέλματα, νὰ διαβοῦν γεφύρια. Πολλὰ μεταγωγικά εὐρίσκουσιν ἄδοξον τέλος. Οἱ πολεμισταὶ μόνον ἀπολαμβάνου τῆς εὐτυχίας αὐτῆς...»

Πρὸς Φλώριναν καὶ Μοναστήριον.

»Μετὰ ὀλιγόωρον ταξίδι», ἐξακολουθεῖ τὸ ἡμερολόγιον τῆς 4ης Μεραρχίας, «οἱ ἄνδρες ἀποβιβάζονται εἰς τὸν σταθμὸν Φλωρίνης. Ἀπὸ ἐκεῖ διὰ νυκτὸς πεζοὶ πλέον διετάχθησαν νὰ φθάσουν εἰς τὴν πόλιν εἰς διάστημα περισσότερον τῆς ὥρας μακρὰν. Φῶτα λαμπυρίζουσιν ἀπέναντι καὶ ἡ πόλις διακρίνεται εἰς μικρὰν ἀπόστασιν. Οἱ λόχοι τοῦ τρίτου τάγματος συνεχίζου τὴν πορείαν των· παραμένει μόνον εἰς τὸν σταθμὸν ὁ ἔνατος. Μετὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ ἄνδρες εὐρίσκουσιν τὸ στρα-

Τὰ Ἰωάννινα μετὰ τῆς λίμνης των.

τωνισμένοι εἰς τὴν πόλιν κατάκοποι καὶ ἐξηγτηγμένοι μέχρι θανάτου, ἀλλ' εὐχαριστήμενοι ὅτι ἔφθασαν εἰς τὸ ὑπολογιζόμενον τέρμα τῆς ἐπιχειρήσεως. Οἱ ἄνδρες τοῦ ἐνάτου λόχου κοιμῶνται εἰς τὰ βαγόνια. Μερικοὶ ἐξασφαλίζουν θέσιν εἰς τὰ διαμερίσματα τῆς πρώτης καὶ τῆς δευτέρας καὶ ἀπολαμβάνουν ὄνειρώδους ὕπνου εἰς τὰ κρεβάτια καὶ τοὺς

καναπέδες. Οἱ ἄνθρωποι τοῦ σταθμοῦ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ σταθμάρχου, νέου φλογεροῦ πατριώτου Ἑλληνας, μοιράζουσαν κερὰ καὶ παρέχουσαν πᾶσαν εὐκολίαν.

Ἐτσιουτοτρόπως οἱ ἄνδρες τοῦ ὀγδοῦ κατέλαβον πρῶτον τὴν Φλωρίναν καὶ συνέλαβον πληθὺν στρατιωτῶν καὶ χωρικῶν, οἱ ὅποιοι δὲν ἐτόλμησαν ν' ἀνισταθοῦν. Εὐρέθησαν μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν Σέρβων, διότι καὶ οὗτοι ἀφ' ἐσπέρας προσήγγισαν εἰς τὴν Φλωρίναν. Εἰς τὸν σταθμὸν οἱ ἄνδρες τοῦ ἑνάτου λόχου ἀπήλαυσαν καλὰ τὸν ὕπνον εἰς τὸν σιδηρόδρομον, ἀλλὰ δὲν ἔλειψαν καὶ ἀπὸ τὴν εὐθύνην νὰ φυλάττουν ἀρκετοὺς αἰχμαλώτους καὶ βαγόνια πυρομαχικῶν καὶ τροφῶν, τὰ ὅποια εἶχαν ἐγκαταλείψει οἱ Τούρκοι εἰς τὴν σπουδὴν τῆς σιγῆς των. Κανόνια ἐγκαταλλελειμμένα, φυσίγια καὶ ὀβίδες καὶ ἄλλα διάφορα εἶδη εἶγον ἀφεθῆ εἰς τὸν σταθμὸν. Ἀπὸ τὴν σπουδὴν των νὰ φύγουν ἐρχόμενοι ἀπὸ τὸ Μοναστήρι εἶχον ἐκτροχιάσει καὶ συντρίψει 2 βαγόνια. Εἰς τὸν σταθμὸν εἶχον ἀπομείνει καὶ τινες αἰχμάλωτοι ἰδιόκοί μας, τῆς πέμπτης μεραρχίας, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ὁ ταγματάρχης τοῦ μηχανικοῦ Ἰωαννίδης, τὸν ὅποιον εἰς τὴν σύγκυσιν τῶν Τούρκων εἶχε προστατεύσει ὁ σταθμάρχης.

Ἐτὴν ἐπομένῃν συνέκεντρώθη καὶ ἡ λοιπὴ μεραρχία καὶ τὴν μεσημβρίαν ἔφθασε καὶ ὁ Διάδοχος μὲ τὸ Ἐπιτελεῖόν του καὶ μετέβησαν εἰς τὴν πόλιν, ὅπου ὁ Μητροπολίτης καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως θερμῶς ἐδεξιώθησαν αὐτόν, τῶν Μουσουλμάνων δηλωσάντων ὑποταγήν. Ἀνετέθη δὲ ἡ φύλαξις τοῦ σταθμοῦ εἰς τὸν ἑνάτον λόχον τοῦ Λυμπεροπούλου, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὰ καθήκοντα φρουράρχου καὶ μετὰ τοῦ λοχχαγῶ τοῦ μηχανικοῦ Μεταξᾶ ἐπέτηρουν τὴν κίνησιν.

Ἐὁ Μητροπολίτης εἶχε φροντίσει διὰ τὸν στρατωνισμόν τῶν ἀνδρῶν καὶ διὰ τὸν ἄρτον των. Τὴν ἐπομένῃν δὲ εἰς τὴν Μητρόπολιν ἐψάλη ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει κατασυγκινητικῆ δοξολογία, καθ' ἣν ὁ Σ. Μητροπολίτης μὲ ἐξάρσεις πατριωτικὰς ἐχαιρέτισε τὸν στρατὸν καὶ τὸν ἀρχηγόν του ὑπὸ τὴν συγκίνησιν καὶ τὰ δάκρυα πάντων. Οἱ κάτοικοι δὲ ὄλων τῶν πέριξ μερῶν προσήρχοντο νὰ ἰδοῦν τὸν ἐλευθερωτὴν τους Διαδοχον.

Ἐεἰς τοὺς Σέρβους, οἱ ὅποιοι εἶχαν μείνει ἐπάνω ἀπὸ τὴν πόλιν τὴν νύκτα, ἐπετράπη νὰ εἰσέλθουν εἰς αὐτὴν καὶ συνεορτάσασιν μὲ τοὺς στρατιώτας μας ἀδελφωμένοι.

» Ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς Μεραρχίας μας διορίσθη φρούραρχος τῆς πόλεως ὁ διοικητὴς τοῦ ὀγδόου Καμπάνης, ὁ ὁποῖος διὰ διαταγῆς του ὄρισε τὴν φύλαξιν τῆς πόλεως διὰ τῶν ἐν ἐπισταθμῶν σωματίων καὶ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως.

» Εἰς τὰ σώματα δὲ ἐκοινοποίησε διαταγὴν τοῦ Μεράρχου ἀναφερομένην εἰς τὰς μάχας τοῦ Ὀστρόβου καὶ τοῦ Σόροβιτς.

» — Συγχαίρω τὸ μεραρχιακὸν ἱππικὸν—ἔλεγεν ὁ Μέραρχος— διότι κατὰ τὴν χθεσινήν—β' τοῦ μηνὸς—μάχην τοῦ Σόροβιτς, ὡς ἐξετέλεσε τοῦτο καὶ κατὰ τὴν μάχην τοῦ Ραχόβου καὶ τὰς ἐτέρας μάχας ἅς ἔδωκεν ἡ Μεραρχία, ἐπεδείξατο ὡς πάντοτε τὴν αὐτὴν ἐπιδεξιότητα περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῆς ἀναγνωρίσεως καὶ τὴν αὐτὴν ἐτήρησεν ἀνδρείαν στάσιν ἀπέναντι τοῦ ἐχθροῦ προχωροῦσαν καὶ ἀφιχθὲν μέχοι τῆς γραμμῆς τῶν πυρῶν τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ, μεθ' οὗ συνεπλάκη ἐξ ἀποστάσεως 20 βημάτων. Τῶν συγχαρητηρίων τούτων ἄξιον εἶνε καὶ τὸ Μεραρχιακὸν ἱππικὸν τῆς Α' Μεραρχίας, ὅπερ συνειργάσθη μετὰ τοῦ ἡμετέρου κατὰ τε τὴν μάχην τοῦ Ὀστρόβου καὶ τὴν τοῦ Σόροβιτς.

» Ὡσαύτως συγχαίρω καὶ τὸ ἐνδέκατον σύνταγμα, διότι ἀνδρείον ὡς πάντοτε ἀπώθησε καὶ κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν μέχρι νυκτός, ἀναγκάσαν αὐτὸν νὰ ἐγκαταλείψῃ πλῆθος νεκρῶν καὶ τραυματιῶν ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

» Ἐπίσης—ἐτελείωνεν ὁ Μέραρχος—συγχαίρω ὅλην τὴν Μεραρχίαν διὰ τὴν πειθαρχίαν καὶ κανονικότητα, μεθ' ἧς ἠκολούθησε τὴν σημερινήν—τὴν ἐκ Σόροβιτς πρὸς τὴν Ρόσκαν—πορείαν».

» Ὁ Διάδοχος μὲ τοὺς πρίγκηπας τὴν ἐπομένην μετέδῃ εἰς Μοναστήριον, ὅπου συνηγητήθη μὲ τὸν Σέρβον διοικητὴν τῶν στρατευμάτων καὶ ἐπανήλθεν αὐθημερόν.

» Οἱ κάτοικοι τοῦ Μοναστηρίου ἦσαν περιλυποὶ ὅτι δὲν ἐπρόφθασεν ὁ στρατὸς μας νὰ καταλάβῃ τὴν πόλιν. Ἦρχοντο ἀπὸ τὸ Μοναστήριον νὰ ἰδοῦν τοὺς στρατιώτας μας.

» —Σὰς ἐπεριμέναμεν μὲ συγκίνησιν, ἔλεγον. Εἶχον κλείσει δὲ τὰ καταστήματά τοὺς εἰς ἔνδειξιν τῆς λύπης των καὶ ἀπήντων εἰς τοὺς Σέρβους ἀνευδοκίμως·

» —Ἡμεῖς ἐπεριμέναμεν τὸν στρατὸν μας.

» Τώρα ἤρχιζε νὰ ἐμφανίζεσθαι καὶ ἡ ἐπιμελητεία μας. Εἰς τὸν

σταθμὸν ἤρχοντο ἐκ Θεσσαλονίκης τρόφιμα, βαγόνια κουραμένες, αἱ ὅσαι κλεισθεῖσαι εἶχον μουχλιάσει ὄλαι καὶ ἱματισμός. Φανέλλαι καὶ ζουνάρια, προσφορά τῶν διαφόρων μερῶν, ἀλλὰ καὶ σταφίδες καὶ σῦκα καὶ κονιάκ ἀπὸ τὴν Κρήτην «τῷ ἐλευθερωτῇ στρατῷ».

»Οἱ ἄνδρες ἀναπαυόμενοι καὶ τρεφόμενοι ὅπωςδήποτε καλὰ ἦσαν εὐχαριστημένοι...»

Τὰ ἐπίσημα.

Ἴδου τώρα καὶ τὰ «κατὰ κανόνα», ἔλως ἐπικρίσιμον, γλίσχρα «ἐπίσημα», ὅπωςδήποτε ὅμως διαφωτιστικὰ τῆς ἐπαλθθεύσεως τῶν ἀλλοθεν λεπτομερειῶν.

Περὶ δὲ τῶν γεγονότων τῆς 6ης πρὸς τὴν 7ην Νοεμβρίου ὁ Διαδόχος ἀπέστειλε τὴν ἐπομένην χαρακτηριστικὴν ἐκθεσιν :

«Ἐκ Μπανίτσας, 7 Νοεμβρίου.

«Ἡ ὑπ' ἐμὲ στρατιά, διεΐθουσα τὰ στενὰ τοῦ Γκορντισόβου καὶ τοῦ Γκερλί—Νιερβὲν ἀνεπύχθη ἐπὶ τῆς γραμμῆς Ταμπερδάγι—Φλώρινας καταλαβοῦσα τὴν τελευταίαν ταύτην πόλιν.

» Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς τοῦ Μοναστηρίου, προσβληθεὶς ὑπὸ Σέρβων καὶ ἀποκοπεισῶν τῶν συγκοινωνιῶν τοῦ πρὸς Ρέσαν, εἶχεν ὑποχωρήσῃ ἀτάκτως διὰ Φλωρίνης. Σήμερον ἀπέκοψα τοὺς μὴ εἰσέτι ὑποχωρήσαντας· εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ Μου ἔπεσε πλῆθος αἰχμαλώτων καὶ πολὺ ὕλικόν. Οἱ διὰ Φλωρίνης ὑποχωρήσαντες ἀνέρχονται εἰς 30 χιλιάδας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Ἡ θέσις τῶν πολεμικῶν μας ἐπιχειρήσεων, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς Σερβικῆς προελάσεως ἐκ Βορρά, εἶχε συνεπῶς ὡς ἐξῆς κατὰ τὴν ἐποχὴν εἰς ἣν εὕρισκόμεθα :

Ἡ πόλις τοῦ Μοναστηρίου δὲν εἶχε καταληφθῆ ἀκόμη οὔτε ὑπὸ τῶν Σέρβων οὔτε ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Οἱ Τούρκοι συντριβέντες ὑπὸ τοῦ Διαδόχου εἰς τὰς θέσεις, ἃς κατεῖχον, πρὸς τὴν Νότον καὶ Ἀνατολὰς τοῦ Μοναστηρίου, καὶ ἀποκοπεισῆς πάσης συγκοινωνίας πρὸς τὰς ἐντὸς τῆς πόλεως εὕρισκαμένους Τουρκικὰς δυνάμεις, — τὰς ὁποίας οἱ Σέρβοι ὑπελόγιζον μέχρις 70,000 ἀνδρῶν, — ὡς καὶ πρὸς τοὺς φυγάδες, οἵτινες τραπέντες ἐν ἀταξίᾳ ἐκ Φλωρίνης εἶχον φύγει πρὸς τὴν Κορυτσάν, εὕρισκοντο ἤδη

εἰς τὸ τρίγωνον, τὸ ὁποῖον σχηματίζουν αἱ πόλεις Ρέτνα—Μοναστήρι—Φλώρινα.

Ἐκεῖ πλέον, τελείως ἀποκεκλεισμένοι πανταχόθεν, ἢ θὰ ἐξηναγκάζοντο νὰ παραδοθῶσιν εἰς τὸν στρατὸν τοῦ Διαδόχου, ἢ θὰ κατεστρέφοντο μέχρις ἐνός.

Καὶ τοῦτο κυρίως, διότι καὶ αὐτὴ ἡ πρὸς τὴν Ρέτναν ὁδὸς ἦτο κατελλημμένη ὑπὸ τῶν Σέρβων, ὅπως ἡ πρὸς τὴν Φλώριναν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων, οἵτινες, ὡς εἶδομεν, κατείχον τώρα καὶ τὴν Μπάνιτσαν καὶ τὰ περίφημα στενὰ τοῦ Ὀστρόβου, κατόπιν κρατερῶν μαχῶν.

Ἄναπόφρευτος συνεπῶς ἡ παράδοσις τοῦ Μοναστηρίου.

Ἀπὸ τὴν Φλώριναν ἤδη, τὴν ὁποῖαν εἶχον καταλάβει τὰ νικηφόρα στρατεύματά μας, ὁ Νικητὴς ἀπέστειλεν εἰς τὴν Κυβέρνησιν τὴν ἐξῆς τηλεγραφικὴν ἔκθεσιν :

«Φλώρινα, 9 Νοεμβρίου

Πρωθυπουργὸν

Ἄ θ ἡ ν α ς.

» *Ἰππικὸν Μου καταδιώξαν τὸν ἐχθρὸν μετὰ τὴν προχθεσινὴν μάχην κατέσχεν 20 πυροβόλα καὶ μέγα ποσὸν ὄλικου ἐν στενωπῷ Πισοδερι.*

» *Ραγδαῖαι καὶ συνεχεῖς βροχαὶ καὶ χιόνες ἐπικρατοῦσιν. Ἐξακολουθεῖ ἡ καταδίωξις τοῦ διαφυγόντος ἐχθροῦ.*

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Ἄλλαι λεπτομέρειαι τῶν συρράξεων τούτων προηγηθεισῶν τῆς καταλήψεως τοῦ Μοναστηρίου ἔχουσιν ὡς ἐξῆς :

Εἰς τὰς περὶ τὴν πόλιν ταύτην μάχας, οἱ ἀνώτεροι Τούρκοι ἀξιωματικοὶ ἦσαν οἱ δίδοντες τὸ παράδειγμα τῆς φυγῆς εἰς τοὺς μαχητάς των, μόνις ἀντελαμβάνοντο αὐτοὺς κλονιζομένους.

Τρεῖς ἡμέρας προτοῦ δοθῆ ἡ ὀριστικὴ μάχη, ἡ κρίνασα τὴν τύχην τοῦ Μοναστηρίου, ὁ Ριζᾶ πασσᾶς καὶ ὁ Καρᾶ Σαῖτ πασσᾶς εἶχον δραπετεύσει ἤδη.

Τὸ αὐτὸ ἐπραξε καὶ ὁ Φετῆ πασσᾶς, φυγῶν μετῃμριεσμένος καὶ διαδώσας ἐπιτηδείως ὅτι εἶχε δῆθεν αὐτοκτονήσει.

Μόνον ὁ γενναῖος Τζαδῆτ πασσᾶς, τεθεὶς ἐπὶ κεφαλῆς τῶν συντριμμάτων τοῦ στρατοῦ του, διηυθύνθη πρὸς τὸ Περιστέρι.

Ἄλλ' ἀπ' ἐκεῖ ἡ διάβασις καὶ ἡ τακτικὴ ὑποχώρησις ἦτο ἐντε-

λῶς ἀδύνατος, διότι τὸν παρηκολούθει διὰ διαρκῶν ἐπελάσεων τὸ Σερβικὸν ἱππικόν.

Τὸ ἱππικὸν τοῦτο συναντηθὲν μὲ ἰσχυρὰν ἐχθρικήν δύναμιν εἰς τὸ μέσον περίπτου τῆς ἀπὸ Μοναστήριον εἰς Φλώριναν ὁδοῦ, φέρουσαν ἱππικὸν καὶ δέκα πυροβόλα, ἐπετέθη λυσιπαιδιᾶς κατ' αὐτοῦ.

Οἱ Τούρκοι ἐτράπησαν ἀμέσως εἰς φυγὴν, ἐγκαταλείποντες τὰ πυροβόλα καὶ πετώντες κατὰ τὴν φυγὴν τῶν τὰ ἔπλα τῶν.

Τότε τὸ Σερβικὸν ἱππικόν, καταδιώξαν αὐτοὺς πρὸς τὴν Φλώριναν, ἔξωθεν τῆς ὁποίας οἱ Τούρκοι διεσπάρησαν πρὸς πᾶσαν διεύθυνσιν, διότι τὴν Φλώριναν κατεῖχον τὰ στρατεύματα τοῦ Διαδόχου, εἰσηλθε τέλος τὸ Σερβικὸν ἱππικὸν εἰς τὴν πόλιν ταύτην, ἔπου τοῦ ἐγένετο ἐνθουσιωδестаτὴ ὑποδοχὴ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

Ἐνῶ δὲ προῦδιβάζετο ἤδη, «χάριν τιμῆς», εἰς Στρατηγὸν ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος, ἄλλα πολεμικὰ μεγαλουργήματα συνετελοῦντο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ Του πρὸς τὰς Σέρρας καὶ τὴν Νιγρίταν.

Τὰ Ἑλληνικὰ ἐθελοντικὰ σώματα εἶχον καταλάβει, ὡς εἶδομεν, τὴν πλουσιωτάτην περιφέρειαν τῆς Νιγρίτας, πρὸς τὰς Σέρρας, μετὰ τῶν τεσσαράκοντα αὐτῆς χωρίων.

Ὁ Διάδοχος, ἐν Φλωρίνῃ ἀκόμη εὐρισκόμενος, ἔμαθε τὴν εἴσοδον τῶν Σέρρων εἰς Μοναστήριον.

Μ' ἔλον ὅτι ἀνέμενε τὴν εἴσοδον ταύτην, τὴν ὁποίαν πρῶτοι ἡμεῖς προεκαλέσαμεν, ἡσθάνθη ζωηροτάτην ἐπ' αὐτῷ λύπην.

Αὕτῃ ὑπῆρξεν ἡ πρώτη λύπη, τὴν ὁποίαν ἡσθάνθη ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ πολέμου. Ἠνόησεν ὅτι δύο ἡμέρας ἐὰν ἔφθανε πρότερον, θὰ προελάμβανε τοὺς Σέρρους, καὶ δι' αὐτὸ ἡ λύπη του ὑπῆρξεν ἰσχυροτέρα. Ἄλλ' ὡς εἶπομεν, τὸ τοιοῦτον ἦτο ἀδύνατον καὶ ἐντελῶς, ἄλλως τε, ἀσήμαντον, ἀφοῦ τὴν κατέλαβον οἱ Σέρβοι.

Ὁ Ἄλγ-Ριζᾶ πασσᾶς, ὁ Τούρκος στρατηγός, ὁ ὑπερασπιζόμενος τὸ Μοναστήριον, βλέπων τοὺς Σέρρους ἐπερχομένους καὶ θεωρῶν τὸν Διάδοχον πολὺ μακρὰν εἰσεῖτι εὐρισκόμενον, ὅπως σῶση καὶ τὸν στρατὸν του καὶ τὰ πλουσιώτατα πολεμικοῦ αὐτοῦ, ἐφόρτωσε τὸ μέγιστον μέρος τῶν τελευταίων τούτων ἐπὶ τοῦ σιδηροδρόμου καὶ τὰ ἀπέστειλεν εἰς Φλώριναν.

Ταυτοχρόνως αὐτοὺς ἠγούμενος τοῦ ἐξ 20,000 ἀνδρῶν περίπτου στρατοῦ του, καταλιπὼν εἰς Μοναστήριον ἀσήμαντον φρουράν, ἤρξατο

κατερχόμενος πρὸς τὴν Καστορίαν καὶ τὴν Κορυτσάν.

Ἐκ Φλωρίνης ὁ Διάδοχος ἀπέστειλεν ἕνα τῶν ὑπασπιστῶν του εἰς Μοναστήριον, ἕπως χαιρετίσῃ τοὺς Σέρβους καὶ συγχαρῇ αὐτούς.

Ἐπὶ τῇ προσκλήσει δὲ τοῦ Σέρβου Διαδόχου μετέθε αὐτόσε αὐτοπροσώπως.

Ἡ γενομένη πρὸς αὐτὸν ὑποδοχὴ ἐν Μοναστηρίῳ ὑπῆρξεν ἐγκαρδιωτάτη. Ἄλλ' ἐκεῖνο τὸ ὁποῖον ἰδιαίτερος τὸν ἐκολάκευσεν ὑπῆρξεν ἢ ὑποδοχὴ τῶν κατοίκων.

Οἱ Ἕλληγες κάτοικοι τοῦ Μοναστηρίου, μόλις μαθόντες τὴν ἔλευσιν τοῦ Διαδόχου, ἔδραμον ἔξω τῶν πυλῶν τῆς πόλεως καὶ ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν Μητροπολίτην, τὸν ὑπεδέχθησαν ὡς ἀληθῆ βασιλέα των.

Τσοῦτον δὲ θερμῇ καὶ ἐνθουσιώδῃς ὑπῆρξεν ἢ ὑποδοχὴ αὕτη, ὥστε αἱ Σέρβοι ἐξεπλάγησαν.

Ὁ Διάδοχος, ἀξιοπρεπέστατα παραμείνας αὐτόσε μίαν καὶ μόνην ἡμέραν, ἐπέστρεψεν εἰς Φλώριναν.

Τὴν 2αν Δεκεμβρίου ἢ 6η Μεραρχία ὑπὸ μέγαρχον τὸν Κωνσταντῖνον Μηγλιώτην Κομνηνὸν προσέβαλε τὸν στρατὸν τοῦ Ἀλῆ-Ριζᾶ πασσᾶ εἰς Σμαρδέσι μεταξὺ Φλωρίνης καὶ Κορυτσᾶς, ἐνῶ τὴν 8ην ἰδίου μηνὸς τρεῖς μεραρχίαι ἢ 3η, 5η καὶ 6η ἀπέθουον αὐτὸν ἐκ Βιγλίτσας.

Ὅλαι αὐταὶ αἱ κινήσεις ἐγένοντο, ἵνα ἀπωθηθῇ ὁ ἐχθρὸς πρὸς τὰ Στενά τοῦ Τσαγού, τὰ πρὸ τῆς ὀχυρωτάτης Κορυτσᾶς.

Ἠράγματι αἱ τρεῖς αὐταὶ μεραρχίαι κατέφθασαν τὴν ἐπαύριον πρὸ τῶν Στενῶν, ἐκδιώξασαι δὲ τὸν ἐχθρόν, διήρχοντο δι' αὐτῶν καὶ κατελάμβανον τὴν Κορυτσάν.

Πληθὺς αἰχμαλώτων, 3 πυροβόλα καὶ 3 βλητοφόρα ἐγένοντο λεία τῶν ἡμετέρων.

Ἡ κατάληψις τῆς πόλεως ταύτης ἦτο ἐξαιρετικῶς ἐνδιαφέρουσα δι' ἡμᾶς, διότι ἀποτελεῖ τὴν κλεῖδα τῶν νέων ἡμῶν πρὸς τὴν Ἀλβανίαν συνόρων.

Ὁ Διάδοχος ἠσθάνθη ἐπὶ τῇ καταλήψει τῆς Κορυτσᾶς ἰδιαίτεράν χαράν, διότι δι' αὐτῆς κατερχόμενος θὰ ἐπύρχτο βοηθὸς τοῦ Στρατηγοῦ Σαπουντζάκη ἐν Ἠπείρῳ.

Ἡ Κορυτσά κεῖται ἐν τῇ μεσημβριοανατολικῇ ἄκρᾳ τοῦ ὁμωνύ-

μου λεκανοπεδίου, ὀριζομένου πανταχόθεν ἀπὸ ὑψηλῶν σειρῶν ὀρέων, πρὸς τὰ Β. τῶν ὁποίων κείνται αἱ λίμναι Μαλίχη καὶ Σβίρινας ἢ Σόβιανη ἔχουσαι μικρὰν ἔκτασιν καὶ σχηματιζόμεναι ἐκ τοῦ ποταμοῦ Δεβόλιδος καὶ ἄλλων χιονορρυάκων καταρρέοντων ἐκ τῶν πέριξ ὀρέων. Καὶ ἐξ ἀνατολῶν μὲν ὀρίζεται ὑπὸ τῶν ὀρέων τῆς Πιερίας (Ἐηροδου- νίου, Γράμμου, Ζβέσδας), πρὸς βορρὰν ὑπὸ τοῦ Λιδανίσκου (Γόρα), πρὸς δυσμὰς ὑπὸ τοῦ Τομάρου καὶ πρὸς νότον ὑπὸ τοῦ αὐτοῦ καὶ κλάδου τινὸς βορείου τοῦ Γράμμου, Μοραῦα ὑπὸ τῶν ἐγγχωρίων καλουμένου.

Ἡ ἀγορὰ τῆς πόλεως εἶνε ὀνομαστή, διότι ἀπογομνοῦνται οἱ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων προσερχόμενοι ἀγορασταί, ἀφοῦ καὶ ἡ παροιμία «Ἄλλάχ μερικήτ θερσιν γκέ παζάρι ντέ Κόρτζας βάτε με κάλι ἔρδε με γόμαρι» ἴτοι «ὁ θεὸς νὰ τὰ διῶῃ ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὴν ἀγορὰν τῆς Κορυτσᾶς, εἰς τὴν μετέβην με ἵππον καὶ ἀπῆλθον με ὄνον».

Ἐπίκαιροι θέσεις ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς ἀσφαλείας τῆς πόλεως εἶνε 1) ὁ εἰς ἀπόστασιν τετάρτου γήλοφος τοῦ προφήτου Ἥλια ἀνωθεν τῆς πρὸς Μοναστήριον ὁδοῦ, 2) ἡ ράχιν τοῦ βουνοῦ ἐφ' οὗ τὸ παρεκ- κλήσιον τοῦ Ἁγ. Ἀθανασίου, 3) ἡ Ἐμπορία, 4) πρὸς Ν. ὁ μεταξὺ αὐτῆς καὶ τοῦ χωρίου Δρένοβας γήλοφος καὶ 5) πρὸς Δ. ἡ πλησιε- στέρα πλευρὰ τοῦ βουνοῦ, ἐφ' οὗ κείται ὁ Τεκὸς τῆς Μετζάνης. Ἐκ Χρουπίστης ἑτέρα ὁδὸς ἀμαξιτὸς διαβαίνουσα τὸν ποταμὸν ἐπὶ τῆς γεφύρας, ἐγκαταλείπουσα δὲ ἐπ' αὐτῆς ἀριστερόθεν τὴν ἄνω ὁδὸν καὶ βαίνουσα ὀμαλῶς ἐπὶ τῶν ὑπωρειῶν τοῦ ἀριστερόθεν καὶ μικροῦ ὕψους ὄρους, φέρει μετὰ 3 ὥρας εἰς χωρίον Σουπάνιτσα, περὶ τὴν ὁδὸν, ἐν ἧ συναντᾶται μετὰ τῆς κατωτέρω ἀμαξιτοῦ ἀπὸ Καστορίας εἰς Κορυτσάν.

Τελικοὶ θριάμβοι.

Τὰ γεγονότα τὰ ὁποῖα προηγήθησαν τῆς καταλήψεως τῆς Κορυ- τσᾶς καὶ τῆς φυγῆς καὶ ἐντεῦθεν τέλος τῶν συντριμμάτων τῆς Τουρ- κικῆς στρατιᾶς, ἔλαβον χώραν ὡς ἔξῃς, καὶ δὴ κατὰ τὴν ἀκόλουθον σειρὰν, σύμφωνα μὲ τὰς ἀψευδεῖς ἀφηγήσεις αὐτοπτῶν μαρτύρων.

Ἀπὸ πολλῶν ἡμερῶν πρὸ τῆς ἐκεῖ συγκεντρώσεως τῶν στρατευ- μάτων τοῦ Νικητοῦ, ὁ Ἰζαβήτ πασσᾶς, συγκεντρωθεὶς εἰς Κορυτσάν μετὰ τὴν ὑποχώρησιν διὰ Φλωρίνης, προσεπάθει ν' ἀνασυντάξῃ τὰς μεραρχίας του καὶ ἀντιτάξῃ αὐτὰς εἰς τὴν περαιτέρω προέλασιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἡμέτερος στρατὸς ἐπωφελήθη τῆς φυγῆς εἰς

Φλώριναν καὶ Καστορίαν, περιωρίσθη, δ' ἐπί τινας ἡμέρας εἰς παρακλούθησιν τῶν κινήσεων τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ διὰ συντάγματος ἵππικοῦ τοποθετηθέντος εἰς Βίγλιτσαν.

Προφανῶς τὴν παρουσίαν μόνον ἵππικοῦ εἰς Βίγλιτσαν ὁ Τζαβὴτ πασσᾶς ἐξέλαβεν ὡς ἀδυναμίαν τοῦ στρατοῦ μας, ἄγνωστον δὲ εἰς τίνης πληροφορίας στηριζόμενος, ἀθεώρησε τὴν στιγμὴν εὐθετον ὅπως ἀναλαμβάνων τὴν ἐπίθεσιν, ἀπαλλάξῃ τὰ στρατεύματά του τῆς καταστάσεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ καὶ μετατρέψῃ εἰ δυνατόν τὴν μορφὴν τοῦ πολέμου.

Τὸ ἀριστερόν τῆς μελετηθείσης πρὸς Φλώριναν ἐνεργείας τοῦ Τζαβὴτ κατεῖχτο ὑπὸ Σερβικοῦ στρατοῦ, ἡ μὲ τούς Σέρβους δὲ ὑφισταμένη ἀνακωχὴ (1) μεγάλως ἐξυπηρέτει τὰ σχέδια τοῦ πασσᾶ, ὄντος ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου ἀπολύτως ἐξησφαλισμένου.

Τὸ εἰς Βίγλιτσαν ἵππικόν μας διεξῆγεν ἐπὶ δύο ἐβδομάδας δυσχερέστατον ἀγῶνα πρὸς φύλαξιν τῆς κωμοπόλεως καὶ ἐπιτήρησιν τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὰς διόδους τοῦ Πρόγκρι, τῆς Χότιστας καὶ τῆς Πολόσκας. Ὁ Τζαβὴτ βεβαιωθείς ὅτι εἰς τὴν Βίγλιτσαν δὲν ὑπῆρχεν Ἑλληνικὸν πεζικόν, προήλασεν ἐκ Κορυτσᾶς καὶ διὰ ζωηρᾶς ἐπιθέσεως κατέλαβε τὴν Βίγλιτσαν, τοῦ ἵππικοῦ μας ἐγκαίρως ἀποσυρθέντος ἐκείθεν. Ἡ ἀπομάκρυνσις αὕτη τοῦ ἵππικοῦ μας ἔτι μάλλον ἐνεθάρρυνε τὸν Τζαβὴτ.

Ἐν τῷ μεταξῦ ὅμως αἱ παρὰ τὴν Φλώριναν καὶ Καστορίαν Ἑλληνικαὶ δυνάμεις, εἰδοποιηθεῖσαι περὶ τῆς κινήσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, συνεκεντρώθησαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Λαμιανοῦ. Τὴν ὄην Δεκεμβρίου διατάχθη ἡ γενικὴ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐπίθεσις. Ἡ 6η μεραρχία ἐπρόκειτο νὰ προσελάσῃ διὰ τῆς στενωποῦ Μπρέσνιτσα—Σμαρδέσι, τὴν ἐξοδὸν τῆς ὁποίας κατεῖχον ἤδη ἐχθρικαὶ δυνάμεις. Ἡ 8η μεραρχία, ἐρχομένη ἐκ Κωστανέστου, θὰ ἐβάδιζε πρὸς Καπάστιτσαν καὶ Βίγλιτσαν, καὶ ἡ 3η μεραρχία, διὰ τμημάτων αὐτῆς φυλάσσουσα τὰς ὄρεινὰς διόδους τοῦ Μπόζαγρετ, θὰ ὑπεστήριζε τὸ

(1) Διότι, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, ἡ παρὰ τῶν Β ο υ λ γ ἄ ρ ω ν συναφθεῖσα ἤδη ἀνακωχὴ μὲ τὴν Τουρκίαν περιελάμβανε καὶ τὴν Σερβίαν καὶ τὸ Μαυροβούνιον, διότι ἡ Βουλγαρία ἀντεπροσώπευε καὶ τὰ δύο ταῦτα Κράτη. Ἡ Ἑλλὰς μόνη δὲν ἐδέχθη τὴν ἀνακωχὴν.

ἀριστερὸν τῶν ἄλλων μεραρχιῶν κατευθυνομένη ἐκ Νοβοσέλου πρὸς Πολόσκαν.

Τὴν πρώτην τῆς 5ης Δεκεμβρίου αἱ Ἑλληνικαὶ φάλαγγες ἐκινήθησαν πρὸς τὰς διαταχθείσας κατευθύνσεις. Ὁ ἐχθρὸς ἰσχυρῶς ὠχυρωμένος εἰς τοὺς δεσπόζοντας παρὰ τὴν ἐξέδον τῆς στενωποῦ λόφους, ὑπεδέχθη διὰ σφοδροῦ πυρὸς τὴν ἐμπροσθοφυλακὴν τῆς 6ης μεραρχίας. Ταχέως ἕμως ἀνεπτύχθησαν τὰ εὐζωνικὰ τάγματα, τὸ 9ον καὶ 8ον, καὶ δεξιὰ αὐτῶν τὸ 18ον πεζικὸν σύνταγμα, ἐνεργήσαν κοπιώδη κύκλωσιν ὑπερθεὶν τῶν ἀποτόμων ὄρειων ὄγκων τοῦ Βαμπέλι.

Οἱ Τοῦρκοι μετὰ πείσματος κρατοῦντες τὰς θέσεις των, ἔβαλλον κατὰ τῶν προχωροῦντων εὐζώνων μετὰ λύσσης. Οἱ ἀξιωματικοὶ ἐν τούτοις ἀκάλυπτοι προχωροῦντες ἐμπρός, δὲν ἐβράδυναν νὰ συμπαρασύρῃσι τὰ τμήματά των πρὸς τὰς ἐχθρικὰς τοποθεσίας, τοῦ πυροβολικοῦ μας σφοδρῶς πάντοτε βάλλοντος τὸν κλονιζόμενον ἀντίπαλον. Ἡ σύγκρουσις ἰδιαιτέρως ὑπῆρξεν αἱματηρὰ καὶ ὀρμητικὴ πρὸς τὴν ἀνωφέρειαν τοῦ ὑπὲρ τὸ χωρίον Βερνίκι λόφου.

Ἡ προσέγγισις τοῦ 18 συντάγματος, ἐλθόντος ἐκ τοῦ πλευροῦ, ἔδωκε τὴν τελικὴν ἔκβασιν τοῦ ἀγῶνος. Οἱ Τοῦρκοι ἀδυνατοῦντες νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις των ἐτράπησαν ἀκατασχέτως εἰς φυγὴν, αἱ φάλαγγες δὲ αὐτῶν ὑποχωροῦσαι πρὸς Βίγλιτσαν εὐρέθησαν μοιραίως πρὸ τῆς 5 Μεραρχίας, ἣτις ὀρμητικῶς συνεπλήρωσε τὸ τέρμα τοῦ ἀγῶνος. Τὴν νύκτα ἐκείνην αἱ 3 Μεραρχίαι μας ἐστρατοπέδευσαν εἰς Βίγλιτσαν καὶ τὰ περίεξ, τοῦ ἐχθροῦ φυγόντος πρὸς τὸ Τσαγγόνι.

Κατὰ τὸν ἀγῶνα τοῦτον μετὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ συνέπραξαν καὶ οἱ κάτοικοι τῶν ἐκεῖ Τουρκικῶν χωρίων.

Τὴν πρώτην τῆς ἐπομένης, 6ης Δεκεμβρίου, ὁ στρατηγὸς Δαμιανὸς διέταξε γενικὴν πρὸς τὴν Κορυτσάν προέλασιν. Ἡ 6η Μεραρχία ὤρθη νὰ ἐκδιάσῃ τὰ στενὰ τοῦ Τσαγγόνι. Ὁ ἐχθρὸς πράγματι ἠμύνθη ἀπεγνωσμένως εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο. Τὸ 17ον πεζικὸν σύνταγμα, μὴ λαθὼν μέρος εἰς τὴν μάχην τῆς προτεραιίας, εὐρίσκετο ἐμπρός.

Οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατιῶται μας οἱ συγκεντρωμένοι περὶ τὸ χωρίον Πρόγκρι μετὰ θαυμασμοῦ παρηκολούθουν τὴν πρόοδον τῆς μάχης, ἣτις δὲν ἐβράδυνε νὰ κλίνη θριαμβευτικῶς ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν ἔπλων.

Εξούς κατόπιν ή 6η Μεραρχία εξηκολούθησε την πορείαν της προς την Κορυτσάν, καθ' όν χρόνον ή 5η, υποβοηθήσασα την 6ην εις τόν άγώνα, κατηυθύνετο δια της όρεινης όδοϋ προς την Πλιάσσαν.

Υπετίθετο ότι ό έχθρός εξαντληθείς δέν θ' άνθίστατο πλέον εις την προς Κορυτσάν προέλασιν του στρατού μας. Ό Τζαβήτ όμως δέν ήγγόει να έγκαταλείψη τών άγώνα. Ένισχυθείς εις Πλιάσσαν παρά τμημάτων, τά όποια μέχρι της ώρας εκείνης έμενον άθικτα εις Κορυτσάν και ιδίως παρά του πεδινού πυροβολικού του, τό όποιον δέν κατέστη δυνατόν να συμμετάσχη τών εις Βαμπέλι και Τσαγγόνι μαχών ένεκα του όρεινου έδάφους, απεφάσισε ν' άντιτάξη την υστάτην πρό της Κορυτσάς άμυναν.

Πράγματι περί την 1 μ. μ. ή 6 Μεραρχία έγένητο δεκτή εις Πλιάσσαν δια σφοδρού πυρός. Ήτο πιθανώτατον ότι θα εύρισκε και εκεί άντίστασιν, έχουσα δε τούτο ύπ' όψιν της, ώφειλε να εινε παρεσκευασμένη δια ταχύτεραν ανάπτυξιν της ιδίως της έμπροσθοφυλακής της. Ό έχθρός έν τούτοις δέν έπωφελήθη της έλαττωματικής δια την στιγμήν εκείνην διατάξεως και παρ' όλας τās συμπυροκροτήσεις τών πεδινών πυροβόλων του, ή 7 Μεραρχία ήδυνήθη έγκαίρως να δεχθή την επίθεσιν.

Οί στρατιώται μας ιδίως κατά την μάχην ταύτην απέδειξαν τί δύναται να πράξη, έστω και όλιγος στρατός, όταν εινε αύστηρώς άποφασισμένος να νικήση. Άκολουθεύν τό πεζικόν και εύζωνικόν τούς αξιωματικούς του, έδάδισεν άκλόνητον προς τό έχθρικόν πυρ. Έπί ώραν ή μάχη διεξήγετο χωρίς τό πυροβολικόν μας να προφθάση να παραταχθή προς μάχην.

Τό έδαφος δεξιά της δημοσίας όδοϋ διεξήχθη μέσα από άπέραντον τέλμα, άριστερά δε εις δύσβατον πετρώδη έκτασιν, έντελώς ακατάλληλον δια ταχείας παρατάξεις πυροβολικού.

Τό αποτέλεσμα έν τούτοις επήλθε ραγδαίον μετά την έναρξιν του πυρός του πυροβολικού μας. Άριστα τούτο βάλλον, ταχύτατα εύρέν τόν στόχον, εξηνάγκασε τό έχθρικόν πεζικόν να υποχωρήση πέραν τών αρχικών θέσεών του. Έπωφελήθησαν τότε της άραιώσεως τών πυρών του πεζικού οι στρατιώται μας δια να κερδίσουν έδαφος. Υπό την προστασίαν δε του πυροβολικού μας, βάλλοντος ήδη κατά του άντιπάλου πυροβολικού, οι πεζοί και οι εύζωνοι κατέλαβον τās παρὰ

τοῦ ἐχθρικοῦ πεζικοῦ κατεχομένας πρὸ μικροῦ ὄφρως.

Ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἐπὶ 3 ὥρας. Προφανῶς ὁ ἐχθρὸς εἰδοποιήθη περὶ τῶν κινήσεων τῆς 5ης καὶ τῆς 3ης Μεραρχίας ἐρχομένων ἀνωθεν τῶν ὄρειων ὄγκων τοῦ Μοράβα, τοῦτο δ' ἠνάγκασεν αὐτὸν ἀποτόμως νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸς Κορυτσάν. Εὐτυχῶς ἕμως ἡ 3η μεραρχία ἐπρόφθασε διὰ τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῆς ν' ἀναφανῆ παρὰ τὴν Δίσνιτσαν.

Τὸ σκότος ἐπλησίαζεν, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἠμπόδισε τμήματά τινα τῆς ἐμπροσθοφυλακῆς τῆς 3ης μεραρχίας νὰ ἐνεργήσουν πλευρικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ πρὸς Κορυτσάν ὑποχωροῦντος ἐχθροῦ.

Ἡναγκάσθη τότε οὗτος νὰ ἐκτραπῆ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἣν ἠκολούθει, καὶ νὰ φύγῃ ἀτάκτως ἀνά τοὺς ἀγρούς, ἐγκαταλιπὼν εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ μας 3 πεδινὰ πυροβόλα.

Τὴν ἰδίαν νύκτα τῆς 6ης Δεκεμβρίου ὁ Τζαβὴτ πασσαῆς ἀνατινάξας ἐν Κορυτσᾷ τὴν ἀποθήκην τῶν πυρομαχικῶν του, ἐτρέπη πρὸς νότον καταδιωκόμενος ὑπὸ τῆς 5ης Μεραρχίας.

Αἱ ἀπώλειαι τῶν Τούρκων ὑπῆρξαν μέγισται. Ὁ στρατός μας ἠγωνίσθη θαυμασίως.

Ἐξ ἐπιστολῆς ἀξιωματικοῦ λαβόντος μέρος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις ταύτας πρὸς συγγενῆ του διαμένοντα ἐν Ἀθήναις ἀποσπῶμεν τὰς ἐξῆς χαρακτηριστικὰς λεπτομερείας.

«Κορυτσά, 17 Δεκεμβρίου 1912. — Διαιτελῶ ἀκόμη ὑπὸ τὰς ζωηράς ἐντυπώσεις τῆς εἰσόδου μας εἰς τὴν θαυμασίαν Ἑλληνικωτάτην πόλιν. Ἀλλὰ πρὶν ὀμιλήσω περὶ αὐτῆς, εὐχαρίστως θὰ χαράξω ὀλίγας γραμμὰς σχετικὰς πρὸς τὰς ἀλησιμονήτους ἡμέρας, τὰς ὁποίας διήλθομεν τελευταίως καὶ τὰς ὁποίας βεβαίως δὲν θὰ λησιμονήσουν ποτὲ καὶ οἱ ἀποτελέσαντες τὰ στρατεύματα τοῦ Τζαβὴτ πασσαῆ. Ἡ προέλασίς μας ἀπὸ Φλωρίνης καὶ Καστορίας θὰ διεξήγετο πολὺ ταχυτέρᾳ. Ἡ ἀπερίγραπτος ἕμως ἀθλιότης τοῦ ἐδάφους, τὸ ὅποιον ἡμεθα ἠναγκασμένοι νὰ διασχίσωμεν, καὶ αἱ δυσμενέσταται συνθήκαι τοῦ καιροῦ μᾶς ἠνάγκασαν νὰ καταφύγωμεν εἰς μεθόδους καὶ προσπάθειας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἤρμοζον εἰς στρατεύματα τῆς πρώτης Γαλλικῆς αὐτοκρατορίας. Ὁ Τζαβὴτ πασσαῆς, διοικῶν δύο Μεραρχίας, ἐξήντηλσε τὰς προσπάθειάς του εἰς τρία διαδοχικὰ σημεῖα. Εἰς τὴν στενωπὸν τοῦ Τσαγγόνι καὶ τελικῶς εἰς τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν τῆς

Πλιάσας. Εἶνε, δυστυχῶς, ἀκριβές, ἔτι κατὰ τὰς τρεῖς ταύτας μάχας ἐχάσαμεν πολλοὺς ἀνδρας καὶ φίλους πολυτίμους. Ἄλλὰ μήπως δὲν εἶνε τοῦτο τὸ μόνον μέσον, διὰ τοῦ ὁποίου ἕνας λαὸς κατακτᾷ τὴν ἐλευθερίαν του; Εἰς πᾶν βῆμα τοῦ στρατοῦ μας, εἰς πᾶσαν κίνησιν πρὸς τὰ ἔμπροσθεν, εἰς πᾶσαν ἐπιτυχίαν μας, οἱ χωρικοὶ τῶν διαμερισμάτων, διὰ τῶν ὁποίων διηρχόμεθα, συνοδευόμενοι ἀπὸ τὰς γυναῖκας καὶ τὰ τέκνα των, προσήρχοντο κλαίοντες ἐκ συγκινήσεως καὶ εὐγνωμοσύνης διὰ νὰ ὑποδεχθοῦν καὶ ζητωκραυγᾶσουν τὸν ἐλευθερωτὴν στρατόν.

» Πάντες ἐσπευδον τίς νὰ φιλοξενήσῃ πρῶτος τοὺς στρατιώτας μας, νὰ μεριμνήσῃ διὰ τὴν ταφὴν τῶν νεκρῶν μας, καὶ τὴν πρόχειρον ἀνακούφισιν τῶν τραυματιῶν. Οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ μαθήτριαι τῶν σχολείων, κινδυντες τεμάχια ὑφασμάτων ἐνθουσιζόντων τὴν σημαίαν μας, ἔτρεχον πρὸ τῶν στρατιωτῶν μὴ γνωρίζοντες πῶς καλλίτερον νὰ ἐκδηλώσουν τὸν ἐνθουσιασμόν των.

» Ἐπεράσαμεν ἕμωι φρικτὰς ἡμέρας ψύχους, βροχῆς, χιόνων καὶ στερήσεων. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ συντρίψωμεν τὸν Τζαζήτ καὶ ἡ Κορυτσὰ ὀλίγον πέραν μᾶς ἀνέμενε.

» Εἰς τὴν Κορυτσάν, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσῆλθομεν τέλος, μᾶς ἐγένετο θερμοτάτη ὑποδοχή. Γέροντες ὀγδοήκοντα ἐτῶν, ἀσθενεῖς καὶ κατὰκοιτοὶ ἐξήρχοντο εἰς τὰς ὁδοὺς διὰ νὰ ὑποδεχθῶσι τὸν εἰσερχόμενον στρατόν. Οἱ ἱερεῖς, ἔχοντες ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ἀρχιερέα, ἠυλόγησαν τὸν στρατόν, συνοδεύσαντες τὸν στρατηγὸν εἰς τὴν Μητρόπολιν, ὅπου ἐγένετο ἀπεριγράπτως συγκινητικὴ δοξολογία.

» Μεταξὺ τῶν πρώτων παρουσιασθέντων ἐνώπιον τοῦ στρατηγοῦ Δαμιανοῦ, ἦσαν οἱ ἀντιπρόσωποι τῆς ἐνταῦθα Ἀλβανικῆς κοινότητος, καθὼς καὶ οἱ βέηδες.

» Ὁ Πρόεδρος τῆς Ἀλβανικῆς Κοινότητος κατὰ τὴν παρουσίαν του εἶπε, μεταξὺ ἄλλων, Γαλλιστὶ καὶ τὰ ἑξῆς πρὸς τὸν κ. Δαμιανόν:

— « Ἡμεῖς οἱ Ἀλβανοὶ δὲν ἀγνοοῦμεν, Ἐξοχώτατε, ὅτι ἐν μέσφω τῶν Βαλκανικῶν λαῶν ἔχομεν τοὺς Ἕλληνας ὡς τοὺς μᾶλλον στενοὺς συγγενεῖς. Ἐχομεν τὴν αὐτὴν καταγωγὴν. Συνθῆκαι ἄλλαι μᾶς ἐχώριζον μέχρι σήμερον. Θὰ ἴδητε δὲ εἰς τὸ μέλλον, πόσον ἡ Ἀλβανικὴ Κοινότης Κορυτσᾶς θὰ συντελέσῃ διὰ τὴν σύσφιγξιν τῶν δεσμῶν μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν ».

»Εἰς ταῦτα ἀπήντησεν ὁ Ἕλλην στρατηγὸς ὡς ἑξῆς :

»— Πάντες, εἶπε, θὰ αἰσθανθῶσι ταχέως τὰ ἀγαθὰ τοῦ πολιτισμοῦ, τὸν ὅποιον θὰ γνωρίσουν διὰ τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως.

»Εἶνε τέλος ἀδύνατον νὰ περιγραφοῦν αἱ συγκινητικαὶ σκηναὶ καὶ τὰ ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα συνέβησαν καὶ συμβαίνουν μὲ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν καὶ τοὺς ἀπελευθερωθέντας κατοίκους τῆς Κορυτσᾶς...»

Ἄπ' ἐδῶ πλέον οὐδὲν ἕτερον ἔργον εἶχεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς τοῦ Διαδόχου, ἐκτὸς τῆς καταδιώξεως τοῦ κατὰ πάσας τὰς διευθύνσεις διασπαρέντος ἐν ἀταξίᾳ πανικοβλήτου ἐχθρικοῦ στρατεύματος.

Καὶ ἡ καταδίωξις ἤρξατο ὑπὸ εὐνοϊκωτάτας, ὡς ἦτο ἐπόμενον, συνθήκας εὐθὺς μετὰ τὴν κατάληψιν τῆς Φλωρίνης συστηματοποιηθεῖσα τελειότερον μετὰ καὶ τὴν ἐκ Κορυτσᾶς ἐκδίωξιν τοῦ Τζαθῆτ πασσᾶ.

Ἐπὶ τῶν ἐπιχειρήσεων τούτων ἔχομεν τὰς ἑξῆς πληροφορίες :

Ἀπὸ τῆς μάχης, ὡς προείπομεν, τῆς Φλωρίνης δύναται νὰ εἴπη κανεὶς ὅτι ἡ πολεμικὴ δρᾶσις τοῦ στρατοῦ μας ἔληξε, μὴ παρουσιασθεῖσης πλέον εὐκαιρίας ν' ἀντιμετωπίσῃ ἑλληνικὸν στράτευμα τὸν ἀποσυντεθέντα τουρκικὸν στρατὸν.

Ἐν τούτοις τὸ ἀπὸ Μοναττηρίου ἀπωθθὲν τουρκικὸν στράτευμα, τὸ κατακερματισθὲν ὑπὸ τοῦ Διαδόχου, δὲν παρεδόθη ὀλόκληρον, οὔτε ἄλλως τε ἦτο δυνατὸν νὰ παραδοθῇ.

Τμήματά του μικρὰ ἀπετμημένα τοῦ κυρίου μετώπου τῆς παρατάξεως, εἴτε δὲν ἐπρόφθασαν ὅλα, εἴτε ἐφοβήθησαν νὰ παραδοθῶν. Καὶ τὰ τμήματα αὐτὰ παρεδίδοντο ἤδη τὸ ἐν μετὰ τὸ ἄλλο καὶ ὠδηγοῦντο καθημερινῶς εἰς Θεσσαλονίκην αἰχμάλωτοι.

Ἀπέμενον ὅμως καὶ ὀμάδες τινές, αἱ ὁποῖαι ἀκέφαλοι καὶ ἄνευ ἀρχηγῶν ἐπλανῶντο ἀκόμη, ἰδίως πρὸς τὰ σύνορα Μακεδονίας καὶ Ἡπείρου. Αἱ ὀμάδες αὗται ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον ἀπέβαλλον τὴν στολὴν τοῦ στρατιώτου. Οἱ ἀποτελοῦντες αὐτὰς χωρικοὶ πρὸ πάντων καὶ ἰδίως ἐκ τῶν Κονιάρων τῆς Μακεδονίας ἐπλανῶντο τώρα ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον πρὸς ἐξεύρεσιν τροφῆς καὶ εἶχον μεταβληθῆ εἰς ληστάς, οἱ ὅποιοι ἐξεβίαζον ὄχι μόνον χριστιανικοὺς, ἀλλὰ καὶ τουρκικοὺς πληθυσμούς.

Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ἄνευ μεγάλων κόπων ἐκαθάριζε τὴν χῶ-

ραν ἀπὸ τὰ ἄτακτα αὐτὰ στοιχεία, τὰ ὅποια δὲν εἶχον τὴν δύναμιν νὰ καταστῶν ἐπικισθητῶς ἐπικινδύνα.

Οἱ περιπλανώμενοι λησται ἐμπίπτοντες εἰς Ἑλληνικοὺς στρατιωτικούς σταθμούς παρεδίδοντο ζητοῦντες μόνον ὀλίγον ψωμί, τοῦ ὁποίου ἐστεροῦντο ἐπὶ ἡμέρας.

Εἰς τινὰς περιστάσεις ἀντέτασσαν καὶ μικρὰν τινὰ ἀντίστασιν.

Οὕτω πρὸς δυσμὰς τῆς λίμνης Ὀστρόβου Ἑλληνικὸν στρατιωτικὸν σῶμα ἀντήλλαξε πολυαριθμούς πυροβολισμούς πρὸς Τούρκους στρατιώτας, οἱ ὅποιοι προσκληθέντες ἠρνήθησαν νὰ παραδοθῶν.

Ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδεὶς ἔπαθεν, ἐν ᾧ οἱ Τούρκοι μετὰ σημαντικὰς ἀπωλείας ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθῶν.

Ὀλόκληρος ἀφ' ἐτέρου ἢ σιδηροδρομικῆ γραμμῆ ἀπὸ Φλωρίνης μέχρι Μοναστηρίου ἢ διερχομένη διὰ τῶν ἐπικινδύνων στενῶν τῆς Μπανίτσας καὶ τοῦ Σόροβιτς, διὰ πυκνῆς σειρᾶς σηράγγων καὶ γεφυρῶν ἐφρουρεῖτο ὑπὸ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ὁ ὁποῖος πρὸς νότον μὲν δὲν εὐρέθη εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ ἐπιβληθῇ ἀτάκτων στοιχείων, πρὸς βορρὰν ὁμοῦς ἠσχολήθη ἐπανειλημμένως νὰ καθαρῶσιν τὴν χώραν.

Μετὰ πάροδον ὁμοῦς ὀλίγων ἡμερῶν, τὸ ἔργον τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατέστη πολὺ εὐκολώτερον ἕνεκα τῆς ἐπιστροφῆς τῶν φυγάδων Τούρκων εἰς τὰ χωρῖα τῶν. Οἱ πλανώμενοι Τούρκοι στρατιῶται μὴ εὐρίσκοντες πλέον καταφύγιον οὔτε εἰς αὐτὰ τὰ χωρῖα, ἐτρέπησαν πρὸς δυσμὰς καὶ ἐντελῆς ἀπαλλαγῆ τῆς χώρας ἀπὸ τὰ στοιχεία αὐτὰ ἠδύνατο πλέον νὰ θεωρηθῇ γεγονός τετελεσμένον.

Οὕτω λοιπόν, μεταξὺ τῶν ὑπερμόχθων ἀγώνων τοὺς ὁποίους κατέβαλλον αἱ Ἑλληνικαὶ ἀρχαὶ τῆς Θεσσαλονίκης πρὸς ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως καθ' ἑλὴν τὴν χώραν, περιλαμβάνετο καὶ ἡ ἐργασία πρὸς καθαρισμόν τῆς ὑπαίθρου χώρας ἀπὸ τὰ λείψανα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τοῦ διασκορπισθέντος τῆδε κάκεισε. Πολλοὶ τῶν διαφυγόντων στρατιωτῶν ἀπέτελεσαν μικροσυμμορίας, ἀρκετὰ βεβαίως ἐπικινδύνους, διὰ τὴν ὑπαιθρον χώραν.

Τὸ ἔργον συνεπῶς τῆς ἐκκαθαρίσεως ταύτης ἀνετέθη εἰς τὸ σῶμα τῶν προσκόπων, τὸ ὅποιον προσέφερε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου τόσας πολυτίμους ὑπηρεσίας.

Τὴν ἑλὴν ἐπίβλεψιν τῆς ἐκκαθαρίσεως εἶχεν ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ σώματος λοχαγὸς Μάζσαράκης. Ἀνετέθησαν δέ : τὸ διαμέρισμα

τοῦ Ὀλύμπου εἰς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Ἀναγνωστάκον, τῶν Γιαννιτσῶν εἰς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Παπατζανετέαν, τῶν Βοδενῶν εἰς τὸν ἀνθυπολοχαγὸν Σταυρόπουλον, καὶ εἰς τοὺς ἀνθυπολοχαγοὺς Παπακώσταν καὶ Γ. Γιαννόπουλον τῆς Χαλκιδικῆς. Ἀπαντες οἱ ἀξιωματικοὶ οὗτοι ἦσαν ἐκ τῶν δρασάντων κατὰ τὸν πρὸ τοῦ Τουρκικοῦ συντάγματος Μακεδονικὸν ἀγῶνα ὡς ἀρχηγοὶ ἀνταρτικῶν σωμάτων καὶ ἐγνώριζον τὸν τόπον λεπτομερῶς.

Διὰ τοῦτο ἐθεωρεῖτο βέβαιον ὅτι τάχιστα θὰ ἐξεκαθάριζον τὴν ὕπαιθρον χώραν ἀπὸ παντὸς λειψάνου τοῦ δισκαρπισθέντος τουρκικοῦ στρατοῦ.

Καὶ μεθ' ἑλα ἕως ταῦτα τὰ μέτρα, πολλοὶ τῶν φυγάδων τούτων κατώρθωσαν νὰ διεκφυγῶσι τὴν ἀγρυπνον καταδίωξιν τῶν «προσκόπων» μᾶς καὶ ἄλλοι ὑπερβάντες τὰ Μακεδονοηπειρωτικά σύνορα νὰ βῆδίσουν ἐλεεινοὶ καὶ πειναλέοι πρὸς τὰ Ἀλδανοηπειρωτικά βουνά.

Οὕτω τὴν 2 Δεκεμβρίου 1912, πληροφορία ἐκ Βερατίου τῆς βορείου Ἡπείρου ἀνήγγελλον ὅτι λείψανα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Μοναστηρίου ἀνερχόμενα εἰς 20,000 ἐλεεινῶς ἐνδεδυμένα καὶ σχεδὸν ἀοπλα, ἐφθασαν αὐτόθι ζητήσαντα παρὰ τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, πρῶην βουλευτοῦ, ὅπως ὀπλιζόμενα ὀδεύσωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Ἀλῆς πασσᾶς ἀπηγόρευσε τὴν εἰσοδὸν αὐτῶν εἰς τὴν πόλιν ἐπικρίνας τὴν ἀίσχρᾶν φυγὴν των μετὰ τὴν πτώσιν τοῦ Μοναστηρίου, ὅπου ὤφειλαν νὰ παραμείνωσιν καὶ ὄχι νὰ ζητοῦν σήμερον νὰ πολεμήσωσι κατὰ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ ἐλεεινὸς στρατὸς κατόπιν τῆς ἀποδιώξεως τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ κατέφυγε πέριξ τοῦ Βερατίου ἀπειλῶν νὰ καταστρέψῃ αὐτὸ καὶ βεδίση κατὰ τῆς Αἰθλωνος. Τὰ τρόφιμα τοῦ Βερατίου ὑψώθησαν ὑπερβολικῶς ἕνεκα τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Καθημερινῶς δὲ κατέφθανον ἐκεῖσε πρόσφυγες ἐκ τῆς ἀπέθαντι Ἡπείρου, ἀνελθόντες εἰς 8,000 πειναλέων στομάτων.

Ὁ δὲ ἀριθμὸς τῶν καταστραφέντων καὶ ἐμπρησθέντων χριστιανικῶν χωρίων ὑπερέβαινεν ἤδη τὰ τριάκοντα. Τὸ σημαντικώτερον ἕως ἀποτέλεσμα τῆς διεκφυγῆς τῶν ἀλητῶν τούτων ὑπῆρξεν ἡ κατόπιν συγκέντρωσις των εἰς τὰ στενωπὸς ἤδη πολιορκούμενα Ἰωάννινα, μετὰ καὶ τῶν συντριμμάτων τῶν στρατιῶν τοῦ Ζεκῆ,

καὶ τοῦ Ριζᾶ πασσαῦ. Ἄλλ' ἐκεῖ τοὺς ἀνέμενον οἰκτροτέρα τύχη, ὅπως θὰ ἴδωμεν (1).

Ἀκούσωμεν ἤδη τὸν περιγράφοντα τὴν δρᾶσιν τῆς 4ης Μεραρχίας, ἀφ' οὗ σημείου τὸν ἀφήκαμεν :

«... Οἱ ἄνδρες τῆς Μεραρχίας μας ἐν ἐπισταθμίᾳ εἰς τὴν Φλώρι-

ΜΑΧΗ ΠΑΡΑ ΤΗ ΜΠΑΝΙΤΣΑ — UN COMBAT PRÈS DE BANITZA

ναν δὲν ἐπερνοῦσαν ἄσχημα. Ὑπέφεραν λόγῳ τῆς ὑγιεινῆς καταστάσεώς των, ἦσαν ὅλοι σχεδὸν ἄρρωστοι, ἀλλ' ἐπὶ τέλους δὲν ἐβιάδιζον μέρα-νύχτα, δὲν ἐδρέχοντο, δὲν ἐχιονίζοντο καὶ φαγὶ εὕρισκον παντοῦ. Λόγῳ τῆς συσσωρεύσεως τόσου στρατοῦ, ὡς ἐκ τῶν ἀναθυμιάσεων τῶν τυμπανιαίων μετχρωγικῶν, τὰ ὅπια παρέδιδον τὰ κῶλα ἐκεῖ, ἠπειλήθησαν μολυσματικαὶ καὶ ἐπιδημικαὶ νόσοι. Ἐλήφθησαν ὅμως ὅλα τὰ δυνατὰ ὑπὲρ τῆς καθαριότητος μέτρα. Τὸ ποταμάκι τῆς Φλωρίνης ἀπέβη τὸ σωστικώτερον μέσον. Ἐπαίρνε τὰ ψοφίματα καὶ

(1) Σ.Σ. Ὁφείλομεν ἐνταῦθα νὰ ἐξάρωμεν τὴν θαυμασίαν δρᾶσιν τοῦ ἱππικοῦ μας καθ' ὅλην τὴν στρατιωτικὴν ταύτην ἐκδρομὴν ἀπὸ Θεσσαλονίκης εἰς Μοναστήριον καὶ Κορυτσάν, καὶ νὰ μνησθῶμεν τοῦ λαμπροῦ στρατιώτου ἐπιλόρχου Ἄρτα.

ἔφερε μακρὰν ἀκαθαρσίαν· μὲ τὴν ἀδιάκοπον δὲ βροχὴν ἐφρούσκωναν τὰ νερά του καὶ ἐδυναμώνοντο εἰς τὸ ἔργον του. Καθὼς δὲ διασχίζει τὴν πόλιν, παρεῖχεν εὐκολίαν εἰς τὴν καθαριότητα τῆς πόλεως.

Ἐν τούτοις τὰ προσωρινὰ νοσοκομεῖα εἶχαν γεμίσει ἀπὸ ἀσθενεῖς, τοὺς ὁποίους ἐν τέλει ἤναγκάζοντο νὰ μὴ δέχωνται, διότι δὲν διέθετον τὰ μέσα νὰ τοὺς κρατήσουν. Τὸ πολὺ ποὺ ἤμποροῦσαν νὰ προσφέρουν οἱ ἰατροὶ εἰς ἓνα ἀσθενῆ ἦτο θέσις εἰς τὸ πάτωμα καὶ ἂν δὲν εἶχε καὶ κουδέρτα ἰδική του, ὑπεχρεοῦτο πρὸς τιμωρίαν νὰ κοιμᾶται χαμαί. Περὶ φαγητοῦ δὲν ἐγένετο λόγος· νὰ κάθωνται στὸ νοσοκομεῖον, νὰ μαγειρεύουν καὶ διὰ τοὺς ἀσθενεῖς ἦτο ἀκατανόητον. Αἱ κυριαὶ αἱ κολακευόμεναι εἰς τὴν ἐπίκλησιν τῆς «ἀδελφῆς» ἐλάμβανον τὸν κόπον νὰ προσφέρουν εἰς τοὺς ἀσθενεῖς ἓνα φλυτζανάκι τσάι τὴν ἡμέραν.

»—Φέρτε μας νὰ σὰς δώσωμεν, ἦτο ἡ ἀπάντησις των.

»Τόση δὲ ἦτο ἡ πληθώρα τῶν ἀσθενῶν, ὥστε τὰ νοσοκομεῖα ὑπέφερον ἀπὸ ἔλλειψιν χώρου. Ἐδίδον πρόχειρα φάρμακα καὶ ἐξιτήρια νὰ νοσηλεύωνται μόνοι τους οἱ στρατιῶται.

»Ἐννοεῖται ὅτι αὐτὸ δὲν ἤργησαν νὰ γίνουν γνωστὰ εἰς τὸν Διάδοχον, ὁ ὁποῖος ἐξέδωκεν αὐστηρὰς διαταγὰς καὶ ἀνέτρεψε τραπέζας εὐωχομένων νοσοκομειακῶν, εἰσορμήσας εἰς τὰ διαμερίσματά των. Τὸ κρῦο ὅμως ἐξηκολούθει δριμύτατον καὶ τὸ νερὸν ἦτο τόσον ἀποτελεσματικόν, ὥστε ἐλάχιστοι ἐγλύτωσαν νὰ μὴν ἀσθενήσουν. Ἐλήφθη ὅμως τὸ μέτρον νὰ στέλλωνται οἱ ἀσθενεῖς εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, ὅπου ὑπετίθετο ὅτι ὑπῆρχον ἐπαρκέστερα μέσα.

»Τὸ χιόνι μᾶς παρούσαζε κάθε πρωτὶ λευκοτάτην τὴν γύρω ἕκτασιν. Ἀπὸ τῆς 9 τοῦ μηνὸς ἤρχιζε νὰ χιονίζει ἀδιακόπως. Τὴν πρώτην ἡμέραν οἱ ἄνδρες ἐξυπνήσαντες εὐρέθησαν πρὸ ὤραίου θεάματος. Τὴν νύκτα τὸ χιόνι ἀθορύβως, ἀθέατα εἶχε φιλοτεχνήσει τὴν θαυμάσιαν εἰκόνα, τὴν ὁποίαν ἀπελάμβανον ἄνδρες. Τὰ πάντα ἦσαν χιονοσκεπῆ, κατάλευκα. Τὰ βουνὰ ὄγχοι βάμβακος· ὁ κάμπος τῆς Φλωρίνης ἓνα τεράστιον σινδόνι μὲ χωρὶς τὴν ἐλαχίστην πτυχὴν. Τὰ δένδρα παρουσίαζον ἀλλόκοτα σχήματα, ὅλα μέχρι καὶ τοῦ μικροτέρου φύλλου περιβεβλημένα μὲ τὸ χιονῶδες περίβλημά των. Ἦτο τόσον λεπτὴ ἡ χιών, ὥστε ἐκολλοῦσε παντοῦ, πυκνὴ δὲ πυκνοτάτη κατέβαινε καὶ σὲ μιὰ στιγμή περιέβαλλεν, ἐσκέπαζε τὰ πάντα.

»Οἱ ἄνδρες δὲν ἠδύναντο νὰ κρύψουν τὴν ἐντύπωσιν, τὸν θαυμασμόν των καὶ εἰς τὴν μονοτονίαν τῆς ζωῆς των εὑρισκόν κάτι τι νὰ περισπᾶσουν τὴν προσοχὴν των.

»Οἱ τοῦ ἐνάτου λόχου εἰς τὸν σταθμὸν εἶχαν τὴν ἐπιτήρησιν τῶν λαφύρων, τῶν αἰχμαλώτων, τῆς φυλάξεως τῶν τροφῶν καὶ τοῦ ἱματισμοῦ καὶ ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἐπερνοῦσαν ἄσχημα, διότι καὶ οἰκήματα εἶχαν καὶ θέρμανσιν καὶ ἀπὸ τὰ τρόφιμα ἔκαμναν τὴν ἐκλογὴν τους δικαίωματι τῆς προτεραιότητος.

»Οἱ αἰχμάλωτοι δὲ καθ' ἑκάστην κατὰ πυκνάς φάλαγγας ἐστέλλοντο διὰ τοῦ σιδηροδρόμου εἰς Θεσσαλονίκην. Φυγάδες στρατιῶται τοῦ Τζαβὴτ καὶ πρόσφυγες ἐγέμισαν τὰ τζαμιά τῆς πόλεως. Καθ' ἑκάστην λοιπὸν ἐγίνοντο ἀποστολαὶ ἀνθρωπομαζῶν εἰς οἰκτράν, εἰς ἀθλίαν κατάστασιν εὑρισκομένων ἀπὸ τὴν πείναν καὶ τὰς ἀσθενείας. Καραβάνια προσφύγων ἀπὸ τὰ χωρία ποῦ εἶχαν ζητήσῃ καταφύγιον εἰς τὸ Μοναστήρι, ἐγύριζαν πίσω. Γυναῖκες μὲ τὰ παιδιὰ στὰ χέρια, γρηῆς ποῦ μόλις ἤμποροῦσαν νὰ κινήσουν τὰ πόδια, ἐσύροντο μέσα στῆς λάσπες εἰς σειρὰν ἀτελεύτητον μὲ τῆς βφδαμαξῆς τους, ὅπου ἔφερον ὄλον τὸ νοικοκυριό τους. Ἦτο θέαμα συγκινητικώτατον, εἰκὼν θλιβερά. Τόσαι χιλιάδες ὑπάρξουν ἐπάλαιον μὲ τὸν θάνατον, ἐδασανίζοντο δεινῶς. Οἱ στρατιῶται συγκεκινημένοι τοὺς ἔπετοῦσαν ψωμί, ὅ,τι εἶχαν. Ἐπέπιπτον τὰ σμῆνη ἐκεῖνα κατὰ τῶν χαλασμένων ψωμιῶν τῶν πεταμένων μακρὰν εἰς τὰ χωράφια καὶ τὰ κατεδρόχθιζον ἀγρίως. Τοιαῦται εἰκόνες φρίκης καὶ ἀποτροπιασμοῦ ἐξετυλίσσοντο καθ' ἑκάστην. Εἰς τὸν σταθμὸν συνεσωρεύοντο καθ' ἡμέραν κανόνια ὅσα εὑρέθησαν εἰς τὴν Φλώριναν καὶ τὴν ὁδὸν Μοναστηρίου καὶ ἄλλα, τὰ ὅποια εἶχαν κρημνίσει εἰς χαράδραν φεύγοντες οἱ Τούρκοι. Εἴκοσι κανόνια ἐν ὄλῳ συνεσωρεύθησαν εἰς τὸν σταθμὸν. Οἱ αἰχμάλωτοι κατὰ χιλιάδας περιήρχοντο εἰς τὰς χεῖρας τοῦ ἵππικοῦ, τὸ ὅποῖον ἐξεκαθάριζε τὴν πέριξ ἕκτασιν καὶ τῶν ἀποσπασμάτων τῶν γύρω ἐν ἐπισταθμίᾳ μεραρχιῶν.

»Ὅταν ἀποκατεστάθη τακτικὴ ἢ συγκοινωνία μὲ τὸ Μοναστήρι, ἤρχοντο εἰς τὴν Φλώριναν ὁμογενεῖς στρατολογημένοι ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀφεθέντες ἀπὸ τοὺς Σέρβους, οἵτινες διηγούντο τί ὑπέφερον εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν. Ρῶσοι ἐθέλονται ἐπίσης ἐπέστρεφον εἰς τὴν Ρωσίαν, οἱ ὅποιοι εἶχον καταταχθῆ εἰς τὸν Σερβικὸν στρατόν.

»Οἱ ὀλίγοι αἰχμάλωτοι στρατιῶται μας καὶ οἱ αὐτομολήσαντες εἰς τοὺς Σέρβους χριστιανοὶ στρατολογηθέντες ἐρχόμενοι ἐκ Μοναστηρίου διηγούνοτο πῶς ἔπεσε τὸ Μοναστήρι, πῶς παρεδόθη εἰς τοὺς Σέρβους. Εἰς τὴν προέλασιν τῆς Σερβικῆς στρατιᾶς ἡ Τουρκικὴ δύναμις ἀντετάχθη ἐπὶ τριήμερον, ἀλλὰ ὁ Τζαβήτ, ὅταν ἔμαθεν ὅτι καταφθάνει ἡ στρατιὰ τοῦ Διαδόχου, εὗρεν ὅτι ἔπρεπε νὰ φύγῃ διὰ νὰ διασωθῇ. Ἐγκατέλειπε λοιπὸν τὴν πόλιν, ὅχι διότι δὲν ἠδύνατο νὰ ἀντισταθῇ, ἀλλὰ ἐφοβήθη ὅτι θὰ τοῦ ἀπεκόπτετο ἡ ὑποχώρησις ἐγγισίας τῆς στρατιᾶς τοῦ διαδόχου. Καὶ μόλις δὲ κατώρθωσε νὰ διασωθῇ διὰ τοῦ σιδηροδρόμου, ἐγκατέλειπεν ἕμως πλουσίαν λείαν πολεμικῶν εἰδῶν εἰς τὸν στρατὸν μας.

»Ὁ Ζεκὴ πασσᾶς ὁ διοικητὴς τῆς στρατιᾶς τοῦ Ἀξιοῦ τελευταίως εἰς τὴν Ἰταλίαν ἀνεκοίνωσεν εἰς δημοσιογράφον, ὅτι τὸ Μοναστήρι δὲν θὰ τὸ ἐγκατέλειπον, ἂν δὲν ἐλάμβανον γινῶσιν ὅτι προελαύνει ἡ στρατιὰ τοῦ Διαδόχου. Ἡδύνατο νὰ ἀνθέξουν δεκαπέντε ἀκόμη ἡμέρας. Ἀλλὰ τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς μάχης ὁ Ἀλῆ Ριζᾶ κατελήθων εἰς Φλώριναν ἀνήγγειλεν ὅτι ἐπλησίασεν ἡ Ἑλληνικὴ στρατιὰ. Τότε ἐγκατέλειψαν τὴν πόλιν καὶ συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν Κορυττάν, ὁπόθεν ὕστερον μετέβησαν εἰς τὴν Ἠπειρον ἐνισχύσαντες τοὺς πολιορκουμένους.

»Προφανὲς λοιπὸν ὅτι ἂν καὶ μίαν ἡμέραν μόνον ἀνθίσταντο ἀκόμη, θὰ ἐπρόφθανεν ὁ στρατὸς μας. Ἡ 4ῃ Μεραρχία θὰ ἐφθανε πρώτη εἰς τὴν πόλιν, ἐνεργοῦσα κατὰ τῆς ὀπισθοφυλακῆς τῶν Τούρκων, διότι ἡ ἀντίστασις κατὰ τῶν Σέρβων ἀντετάσσετο ἔξω τῆς πόλεως ἐπὶ φυσικῶν ὄχυρωμάτων. Ἐν τῷ μεταξὺ ἕμως εἶχεν ἀνακοινωθῆ τηλεγράφημα τῆς Κυβερνήσεως εἰς τὸν στρατὸν ὅτι τὸ Μοναστήριον ἐκυριεύθη ἀπὸ τοὺς Σέρβους καὶ παρεδόθη ὁ Τουρκικὸς στρατός. Ἡ πληροφορία αὕτη, μεταβιβάσθεισα ἐκ Βελιγραδίου, προφανῶς ἦτο ἀνακριδής. Διὰ τοῦτο ἡ Μεραρχία εἰς ἡμερησίαν διαταγὴν τῆς ἀνεκοίνωσεν ὅτι ἡ πληροφορία τῆς Κυβερνήσεως ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατός τοῦ Μοναστηρίου παρεδόθη εἰς τοὺς Σέρβους, ἦτο ἐσφαλμένη. Ὁ στρατὸς οὗτος (ἐγκαταλείψας τὴν πόλιν ἀνυπεράσπιστον) ὑπεχώρησεν ἐν ἀτάξει μεγίστη διὰ Φλωρίνης εἰς Πισοδέρνι ἔπεσαν δὲ εἰς χείρας τῶν ἡμετέρων 20 πεδινὰ πυροβόλα, μεγάλη ποσότης στρατοπεδεύσεως καὶ ὑπὲρ τοὺς 2000 αἰχμάλωτοι.

» Καί μετὰ τὴν παράδοσιν τοῦ Μοναστηρίου καὶ τὴν φυγὴν τῶν Τούρκων ἢ καταδιώξεις τοῦ ἐχθροῦ δὲν ἀνεκόπη. Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἐκ Φλωρίνης ἐξέδωκε διαταγὴν περὶ ἐξηκολουθήσεως τῆς καταδιώξεως. Καὶ διετέθη τὸ ἱππικὸν σύνταγμα ὅπως καταδιώξῃ τὸν ἐχθρὸν διὰ Ζεχόβου πρὸς τὴν διακλάδωσιν τῆς ὁδοῦ νοτιῶς τῆς Ρούλικας ἀκολουθοῦν τὴν ὑποχώρησίν του. Ἡ τρίτη Μεραρχία διετάχθη ἐκ τοῦ χωρίου Ἐξισοῦ νὰ βαδίσῃ εἰς Λέχοβον καὶ Τόροβιτς πρὸς ἀναγνώρισιν τῶν Στενῶν τῆς Κλεισοῦρας. Ἡ πέμπτη Μεραρχία διετάχθη νὰ παραμείνῃ εἰς τὰς παρὰ τὸ Ἄρμενοχώρι σταθμεύσεις τῆς. Ἡ 1η Μεραρχία διετέθη διὰ τὰς προφυλακὰς περὶ τῆς Φλωρίνης, κατέχευσα τὴν πρὸς τὸ Πισοδὲρι στενωπὸν. Τὸ πεδινὸν πυροβολικὸν τῆς πέμπτης Μεραρχίας, τὸ ὅποσον παρηκολούθει τὴν Μεραρχίαν μας, ἐπανήλθεν εἰς τὴν ἰδίαν.

» Τὰ σώματα τῆς Μεραρχίας μας εἰς τὴν Φλώριναν, ὡσάκις ὁ καιρὸς ἐπέτρεπεν, ἐξετέλουν ἀσκήσεις ἔξω τῆς πόλεως ὑπὸ τὴν παρουσίαν καὶ τῶν Σέρβων ἀξιωματικῶν. Τὰ αὐστηρὰ μέτρα τοῦ Φρουραρχείου ἀπέτρεψαν καὶ τὴν ἀθωοτέραν παρεκτροπὴν. Τὰ Τουρκικὰ σπίτια ἐφιλοξενοῦσαν τὸν στρατὸν μας φιλικώτατα. Ἄν καὶ τὸ ἐλάχιστον συνέβαιναν, αἱ ἴδιαι αἱ χανοῦμαι ἐπήγαιναν εἰς τὸ Φρουραρχεῖον. Διὰ διαταγῆς δὲ τοῦ Γεν. Στρατηγεῖου εἶχεν ἀπαγορευθῆναι νὰ σταθμεύουν σώματα ὅπου κατοικοῦν οἰκογένεια. Αἱ περιπολῖαι ἦσαν αὐστηραὶ. Τὰ σώματα μετὰ τὰς πρώτας ἡμέρας διετάχθησαν νὰ παραμένουν ἐν ἐπιφυλακῇ. Ὁ φρούραρχος διοικητὴς τοῦ ὄγδου ὤρισεν παντοειδῆ διδασκαλίαν πρὸς τοὺς ἀνδρας εἰς τὰς ἐπισταθμίαις. Καθ' ἐκάστην δὲ ἐξεκενοῦντο τὰ τζαμιὰ ἀπὸ τὰς χιλιάδας τῶν αἰχμαλώτων. Ὁ ὄγδος λόχος τοῦ ἐνδεκάτου ὠδήγησαν εἰς Θεσσαλονίκην ὑπὲρ τοὺς χιλίους αἰχμαλώτους.

» Τὸ ἕνατον σύνταγμα τὴν 16ην διετάχθη νὰ ἀναχωρήσῃ εἰς Μπέρνισαν, διατεθὲν ὡς ἀπόσπασμα εἰς τὴν περιφέρειαν ἐκεῖνην. Τὴν ἐπομένην ἀνεχώρησε διὰ Ζέλοβον καὶ τὴν 18ην τὸ ἀπόγευμα ἐφθασεν εἰς Μπέρνισαν. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ συντάγματος τούτου ἀπέθῃ μαρτυρικὴ. Οἱ ἀνδρες ἐπερνοῦσαν βουὰ σκεπασμένα ἀπὸ χιόνι, διὰ μέσου τοῦ ὁποίου διήνοιγον δρόμον. Τὸ σύνταγμα εἰς τὴν διεύθυνσιν ἐκεῖνην διετέθη εἰς διάφορα σημεῖα, πρὸς τὰ τμήματα τοῦ

ὁποίου καθ' ὁμάδας ἐπιπτον οἱ φυγάδες, παραδιδόμενοι δὲ εἰς τὸ ἵππικὸν διηθύνοντο εἰς τὴν Φλώριαν.

»Τὸ ἀπόσπασμα τοῦ ἐνάτου συντάγματος, διατεθέν, ὡς εἶπομεν, εἰς τὴν περιφέρειαν τῆς Μπρέσνιτσας καὶ τῶν πέριξ, ὑπέφερον ἐκ τοῦ φόβου. Μέσα στὰ χιόνια ἦτο ὑποχρεωμένον νὰ ἔχη διαρκῶς προφυλακὰς.

»Διάφορα τμήματα τοῦ ἀποσπάσματος τούτου, διατεθειμένα εἰς τὰ γύρω χωριά, εὐρίσκοντο πρὸ εὐχαρίστου ἐκπλήξεως. Ἐτύγχανον ὑποδοχῆς ἐνθουσιῶδους καὶ συγκινητικῆς ἀπὸ Ἑλληνικοῦς πληθυσμοῦς, οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐγκατεστημένοι εἰς τὴν περιφέρειαν ἐκείνην. Ἀμιγεῖς Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἔξαλλοι ἀπὸ τὴν χαρὰν τους, δὲν ἤξευραν πῶς θερμότερον καὶ ζωηρότερον νὰ δεχθοῦν τοὺς στρατιώτας μας. Μὲ ἐνθουσιασμέν καὶ συγκίνησιν μέχρι δακρύων, ἔσπευδον νὰ ὑποδεχθοῦν τοὺς στρατιώτας καὶ νὰ τοὺς φιλοξενήσουν. Εἰς ἓνα χωριὸν Γέρμα πρὸς τὴν Πρέσπαν, τὸ ὅποιον διετάχθη νὰ καταλάβῃ τμήμα τοῦ πέμπτου λόγου τοῦ Δαβέρου, ὅταν εἶδον ἔξαφνα οἱ κάτοικοι τοὺς ὀλίγους στρατιώτας ὑπὸ ἓνα λοχίαν—Κωστόπουλον ὀνόματι—νὰ φθάσουν μέχρις ἐκεῖ, μέσα στὰ χιόνια, ἔτρεχαν καὶ τοὺς καταφιλοῦσαν μὲ δάκρυα. Ἀλλὰ ποῖοι νὰ τοὺς πρωτοπάρουν; Εἰς τὴν διαφωνίαν τῶν ἀνδρῶν ἐπενέβησαν αἱ γυναῖκες.—«Ἐμεῖς ἐπεριμέναμε 500 χρόνια νὰ τοὺς βλέπωμε», ἔλεγον αἱ γυναῖκες καὶ εἰς ὅλους μαζί προσέφερον ὅ,τι εἶχον στὸ σπίτι τους.

Τοιαῦται σκηναὶ ἐγίνοντο εἰς ὅλα τὰ χωριά ἐκεῖνα, τὰ ὅποια κατελάμβανον τμήματα ἀποσπάσματος· ὅπου δὲ κατέφθανον καὶ Σέρβοι ἐξοῦσαν ἀδελφικώτατα μὲ τοὺς στρατιώτας μας.

»Τὸ ζῶπυρον τοῦ ἔθνισμοῦ ὑπῆρχε φλογερὸν ἐκεῖ ἐπάνω εἰς τὰ ἀπρόσιτα ἐκεῖνα μέρη, καὶ δὲν ἴσχυσεν οὔτε ἡ ἐπιβολὴ τοῦ τυράννου, οὔτε αἱ προπαγάνδαι νὰ ἀπομακρύνουν τοὺς κατοίκους ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴν ἰδέαν. Ἐξοῦσαν μὲ τὴν προσδοκίαν ὅτι θάλλθῃ ἡμέρα πού θὰ ἐλευθερωθοῦν, καὶ ὅταν ἔβλεπαν τοὺς στρατιώτας μας, ἔκλαιαν ἀπὸ τὴν συγκίνησίν τους.

»Τὰ λοιπὰ σώματά μας εἰς τὴν Φλώριαν ἀνεπαύοντο, συνήρχοντο ἀπὸ τόσας κακουχίας καὶ στερήσεις. Καὶ ροῦχα ἐπρομηθεύοντο, καὶ ὅ,τι ἄλλο τοὺς ἐχρειάζετο κατῶρθων καὶ ἐξοικονομοῦσαν, ἐκτός ὅτι καὶ φανέλλες τοὺς ἐμοιράσθησαν καὶ ζῶναι καὶ κάλτσες καὶ νέα ἄρβηλα ἐδόθησαν εἰς τοὺς λόγους. Εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν.

καθ' ἡμέραν βαγόνια δλόκληρα κατέφθανον καὶ ἐφοδιάζον ἕλας τὰς γύρω μεραρχίας. Ἦτο κεντρικὸς σταθμὸς ἐφοδιασμοῦ καὶ ἔλαι αἱ Μεραρχίαι ἀπὸ ἐκεῖ ἔπρεπε νὰ ἐφοδιασθῶν.

»Τὸ κρῦο ἔμως ἐξηκολούθει νὰ γίνεται σφοδρότερον. Τὸ χιόνι ἐσκέπαζε τὰ πάντα καὶ ἡ ὑγιεινὴ κατάστασις τῶν ἀνδρῶν ἐχειροτέρευε. Τὰ ἔξυλα γιὰ τὴ φωτιά ἤρχισαν νὰ ὀλιγοστεύουν. Τὰ δύο εὐζωνικὰ τάγματα, τὸ ὄγδοον καὶ ἕνατον, τὰ ὅποια εἶχον στρατωνισθῆ εἰς τὸ Ἀρμενοχώρι, εἰς τὸ μέσον τοῦ σταθμοῦ καὶ τῆς πόλεως Φλωρίνης, ἐχρησιμοποιοῦν τὴν ξυλείαν παληοσπιτιῶν. Διὰ τοῦτο ἔταν ἐγνωσθῆ ἔτι ἡ Μεραρχία μας θὰ φύγῃ διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, οἱ ἄνδρες ἐχαραιοποιήθησαν. Ἡ διαταγὴ τῆς 21 πράγματι ἀνήγγειλε τὸ γεγονός καὶ ἕνας πόθος θερμὸς τῶν ἀνδρῶν ἐξεπληροῦτο, νὰ ὑπάγουν νὰ ἀναπαυθῶν καὶ αὐτοὶ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, μολοντί δὲν τοὺς ἀπέλιπε καὶ ὁ φόβος μὴ ἔχουν νέαν ἐκστρατείαν πουθενὰ ἄλλου καὶ δὲν τοὺς ἐμελλεν ἔπου δήποτε καὶ ἂν ἐστέλλοντο, δὲν ἤθελον ὁμῶς νὰ ὑπάγουν ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων, ὡς ἐφέρετο τότε, ὅτι θὰ ἐστέλλοντο εἰς τὴν Καλλιόποιν.

»Τὰ σώματα κατόπιν τῆς διαταγῆς ταύτης ἡτοιμάζοντο. Τὸ ἕνατον ἀνεκλήθη ἀπὸ τὴν Μπρένιτσαν. Τὴν 24 διὰ μέσου χιονοσκεπῶν ἐκτάσεων ἐφθασεν εἰς τὸ Ζέλοβον καὶ τὴν ἐπομένην διὰ Πισοδέρι ἐπανῆλθεν εἰς Φλώριναν.

»Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον καλέσαν τὴν Μεραρχίαν μας εἰς Θεσσαλονίκην, συνεκρότησε τμῆμα στρατιᾶς δι' ἐνδεχομένης ἐπιχειρήσεις διότι εἰς τὴν Κορυτσάν καὶ τὰ περίξ αἱ ἐχθρικοὶ δυνάμεις ὑπελογίζοντο εἰς 12 χιλιάδας μὲ 10 πυροβόλα, κατεῖχον δὲ τὸ Φλιόκι (ΝΔ τῆς Κορυτσᾶς), τὰς διαβάσεις τοῦ ὄρους Μοράβα μέχρι Πλιάσσας καὶ Τσιγκόνι. Λόγῳ δὲ τοῦ ἀδιαδάτου τῶν μερῶν τούτων, ἀπεφασίσθη νὰ μὴ καταδιωχθῆ ἐκεῖ ὁ ἐχθρὸς, ἀλλὰ διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον συνεκροτήθη τμῆμα νὰ ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

»Τὴν 25 Νοεμβρίου ἤρχισεν ἡ ἐπιβίβασις σύμφωνα μὲ τὰς εἰδικὰς διαταγὰς. Πρῶτον ἐπεβιδάζετο τὸ ὄγδοον, μεθ' οὗ τὸ ἐνδέκατον καὶ κατόπιν ἦτο ἡ σειρὰ τοῦ ἑνάτου, τὸ ὅποιον, ὡς εἶπομεν, ἐπέστρεψεν ἐκ Μπρένιτσας.

»Τὸ χιόνι καθὼς μᾶς εἶχε δεχθῆ πλοῦσιον, μᾶς προέπεμπε πλουσιώτερον. Ὑπὸ τοιοῦτον καιρὸν ἦσαν ὑποχρεωμένοι οἱ ἄνδρες νὰ πα-

ραμένον ὥρας ἔξω στὸ δρόμο, ἕως ἔτου νὰ ἔλθῃ ἡ σειρά των νὰ ἐπιβιθασθοῦν.

» Οἱ ἄνδρες εἶχον τόσον ἀποκάμει ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ τὴν κούρασιν μὲ τὸ νὰ εἶνε ἕτοιμοι ἀπὸ τὸ πρῶτ', ὥστε ἐπέστρεφον ἤδη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν ἐφραντάζοντο ὡς τέρμα των ταλαιπωριῶν των, τὸ ἡσυχαστήριόν των, τὸ ὁποῖον θὰ τοὺς ἐξησφάλιζε τὰ μέσα νὰ ἐπανεέλθουν εἰς τὸν πρῶτον ἄνθρωπον, ἀπὸ τὸν ὁποῖον πολὺ εἶχον ἀπομακρυνθῆ, νὰ συνέλθουν εἰς ἑαυτούς.

» Μὲ τοιαύτας ἐλπίδας καὶ τοιαύτας προσδοκίας ἐδουκαλιζόντο οἱ ἄνδρες καὶ ἐλησμόνουν τί ὑπέφερον ἕως τότε.

» Ἡ ἀμαξοστοιχία μὲ ἓνα δαιμονιῶδες μουγκρητὸ ἐκύλισεν εἰς τὸν κάμπου καὶ οἱ ἄνδρες μὴ δυνάμενοι νὰ ἴδουν τίποτε ἔξω ἐσωριάσθησαν εἰς τὰς θέσεις των ὁ ἓνας στριμωγμένος στὸν ἄλλον. Ὅσοι ἀντέτεχον εἰς τὴν κούρασιν καὶ δὲν παρεδίδοντο εἰς τὸν Μορφέα, προσεπάθουν νὰ προσδιορίσουν τὰ μέρη ποὺ περνοῦσαν, νὰ τὰ θυμηθοῦν. Εἰς τὴν σήραγγα τῆς Μπανίτσης ἡ ἀμαξοστοιχία φεύγει σιγὰ καὶ οἱ ἄνδρες ἀπὸ τὸν ἀσυνήθιστον κρότον ἀναγκάζονται νὰ ἐξυπνήσουν οἱ περισσότεροι. Σὰν νὰ ὑπελόγιζε τὰς ἐκατόμβας τῶν θυμάτων ἐκεῖ μέσα καὶ ἐπερνοῦσε προσεκτικὰ νὰ μὴ τοὺς ταράξῃ τὸν ὕπνον...

» Ὁ κάμπος τοῦ Σόροβιτς μαυρίζει ἀπαίσια. Ὁ κάμπος αὐτὸς τοῦ θανάτου εἶνε εἰς τὴν ἐντύπωσιν πάντων ἓνα τεράστιο κοιμητήριον. Καὶ ἀναπαύονται μέσα σ' αὐτὸ τόσα ἡρωϊκὰ θύματα ποὺ ἐζήτησαν ὀλίγο χῶμα διὰ νὰ ταφοῦν. Ἐκοιμήθησαν ἐκεῖ μιὰ νυχτιὰ οἱ ἄνδρες καὶ ἐδοκίμασαν τὰς σφοδρότερας συγκινήσεις· τῶρα ἐπαναδλέπουν τὸ μέρος αὐτό, τὸ ὁποῖον τοὺς ἀποτροπιάζει, ἀλλὰ καὶ τὸ ὁποῖον τοὺς εἶνε τόσον προσφιλές.

» Φεύγουν· τὸ ἀποχαιρετοῦν πλέον διὰ παντὸς καὶ ἀφίνουν τόσα παιδιὰ κοιμηθέντα ἐκεῖ εἰς τὸν ἡσυχον ὕπνον των.

» Ἡ σκοτεινὰ τῆς νυκτὸς κάμνει πενθιμωτέρας τὰς σκέψεις των, ἐνισχύει τὴν θλίψιν, τὴν δόυνην τῶν ἀνδρῶν, εἰς τῶν ὁποίων τὴν φαντασίαν ἐπανερχεται ζωηρὰ ἢ τραγωδία ἐκείνη, ἡ ὁποία πρὸ ὀλίγου εἶχεν ἐκτυλιχθῆ εἰς τὸν ἀπαίσιον αὐτὸν κάμπου. Μὲ τὴν σφοδρότεραν συγκίνησιν ἀπομακρύνονται τῶν μερῶν αὐτῶν, τὰ ὁποία τὰ τοιαῦτα γεγονότα κρατοῦν ἀναπόσπαστα ἐπὶ τὴν μνήμην των καὶ

τὰ ὁποῖα ἐπέρασαν βῆμα πρὸς βῆμα εἰς μικρὰς ἡμέρας ταλαιπωριῶν καὶ ἀφαντάστων δεινοπαθημάτων.

»Οἱ ἀφυπνισθέντες πρὸς στιγμὴν διὰ τὴν ἐπιτέλεσιν ἐνὸς ὑψηλοῦ καὶ εὐγενοῦς καθήκοντός των, τοῦ ὑστάτου ἀποχαιρετισμοῦ πρὸς τὰς περιπτώμενας εἰς τὸν ἱερὸν ἐκείνον τόπον ψυχὰς ἡρώων ἀδελφῶν, ἐπανεπέσαν ἐκ τῆς κοπώσεως καὶ τῆς ἐξαντλήσεώς των νὰ ἴσυχάσουν διὰ νὰ εὐρεθοῦν τὸ πρῶτ' εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

»Εἰς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν συνεκεντρώθησαν ἔλα τὰ τμήματα καὶ ἐδόθησαν αἱ ὁδηγαίαι ποῦ θὰ στρατωνισθοῦν.

»Μετ' ὀλίγον ἐν τάξει πορείας τὰ τμήματα διηυθύνοντο εἰς τὰ διάφορα ὀρισθέντα σημεῖα νὰ στρατωνισθοῦν.

»Κατάκοποι, ἐξαντλημένοι οἱ ἄνδρες, ἀλλὰ μὲ τὴν ἔκφρασιν τῆς ὑπερηφανείας ζωηράν, ἐπερνοῦσαν τοὺς δρόμους τῆς Θεσσαλονίκης χαιρετώμενοι διὰ χειροκροτημάτων καὶ ἐπευφημιῶν.

»Μετὰ ταῦτα ἀφίχθη καὶ τὸ ἐνδέκατον καὶ τὴν ἐπομένην 26 ἔφθασε καὶ τὸ ἔννατον καὶ οὕτω ἔλη ἡ Μεραρχία μας συνεκεντρώθη εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

»Τὴν ἐπομένην τῆς ἀφίξεως τῆς Μεραρχίας μας, ἐκοινοποιήθη εἰς τὰ σώματα διαταγὴ τοῦ Μεράρχου καθιστώσα γνωστὸν ὅτι ἡ Μεραρχία ἐκλήθη διὰ σπουδαίους λόγους εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

»—Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας—Μακεδονίας, ἔλεγεν ἡ διαταγὴ, διὰ σπουδαίους ἐθνικοὺς λόγους μετεκαλέσατο τὴν Μεραρχίαν ἡμῶν εἰς Θεσσαλονίκην. Ἔχω πεποιοθῆναι ὅτι τὸ δοκὸν σύνταγμα περικλοῦν, τὸ ὁποῖον τόσας θυσίας καὶ στερήσεις ὑπέστη καὶ τόσας πολυτίμους ὑπηρεσίας προσέφερεν εἰς τὸν ἔνδοξον τοῦτον ἀγῶνα, βαθέως συναισθάνεται τὰς σπουδαίας ὑποχρεώσεις, ἃς ἀναλαμβάνει ἀπέναντι τῶν κατοίκων καὶ τῶν συμμάχων ἐν τῇ πόλει ταύτῃ, ἐν ἧ' ἐγκλείονται τόσοι ἐθνικοὶ πόθοι καὶ τόσα συμφέροντα ἀνατεθειμένα εἰς τοὺς πόθους τοῦ ἔθνους.

»Κατόπιν τῆς διαταγῆς ταύτης ἡ μεραρχία ἀνέλαβε τὴν φρούρησιν τῆς πόλεως καὶ οἱ ἄνδρες οὕτω περιωρίζοντο εἰς τὴν ἀνάπαυσίν των, ἀλλ' ἐν τούτοις ἐκολακεύοντο ὅτι ἀπὸ τόσας ἄλλας μεραρχίας καὶ σώματα ἐπροτιμᾶτο ἡ ἰδική των.

»Μετ' ὀλίγας μάλιστα ἡμέρας, ὅταν οἱ προσφιλεῖς σύμμαχοι Βούλγαροι ἐφαινότο ἀπειθεῖς, προσπαθοῦντες νὰ καταλαμβάνουν οἰκήματα

καὶ ἀποπειρώμενοι μικροταραχάς, ἢ ἀποστολὴ τῆς μεραρχίας καταδείχθη τραγικωτέρα, ἐν συμπράξει μετὰ τῆς Κρητικῆς χωροφυλακῆς. Οἱ ἀγαπητοὶ σύμμαχοι ἠναγκάσθησαν νὰ λησμονήσουν τὰς μεθόδους των καὶ νὰ παραιτήσουν τὰς ἐπιχειρήσεις των. Τὰ σώματα ἐν ἐπιφυλακῇ καθ' ἑκάστην ἐπέβαλλον τὸν σεβασμὸν τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοσύνης εἰς τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ταραχοποιούς, ἀλλὰ καὶ θρασυδείλους συμμάχους. Ὁ Διάδοχος ἐπιβλέπων ἐπὶ πᾶσιν ἐνέργειαν, αὐστηρὸς καὶ ἀνένδοτος, διὰ τῶν τοιούτων μέτρων ἐξησφάλισε τὴν ἡσυχίαν καὶ ἐξήλειψε πᾶσαν ἀπειλὴν τρομοκρατίας. Ἐπεκλήρυξε τὰ ἀνταρτικὰ σώματα καὶ διέταξε τὴν ἐφαρμογὴν ἐπ' αὐτῶν τοῦ στρατιωτικοῦ νόμου.

» Ἡ ἰδέα τῆς συμμαχίας κατενοεῖτο ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας ἔτι διὰ τοὺς Βουλγάρους ἦτο μέσον νὰ ἀρπάξουν καὶ λεηλατοῦν. Οἱ ἐντόπιο ὁμογενεῖς, τρέφοντες παλαιότερον ἄγριον μῖσος, διότι τοὺς ἐγνώριζον, δὲν ἤργησαν νὰ φανατίσουν τοὺς στρατιώτας μας, οἱ ὅποιοι πρὶν ἐπευφύμουν ἔταν τοὺς ἀνηγγέλλοντο αἱ νίκαι τῶν Βουλγάρων, ὡς συμμάχων διὰ τῶν διαταγῶν τῶν σωμάτων.

» Ἐβλέπον στρατιώτας ρακενδύτους, μὲ πανιὰ καὶ δέρματα τυλιγμένους στὰ πόδια, χυμένους σ' ἄσχημο καλοῦπι, ἀποτροπιαστικούς καὶ ἠπόρουσ τρομερὰ ἔτι τοιοῦτοι τοὺς ἀπεκαλύπτοντο οἱ σπουδαῖοι σύμμαχοι. Νὰ καταδέχωνται νὰ μὴ πληρῶνουν μίαν πεντάρρα στὸ τράμ, νὰ τρώγουν καὶ νὰ μὴ πληρῶνουν, ν' ἀρπάξουν καὶ νὰ γδύνουν ὅποιον εὕρισκαν, ἦσαν πράξεις διὰ τὸν στρατὸν μας, αἱ ὅποιαι ἐπρόδιδαν προστυχιὰν καὶ ποταπότητα καὶ ἔλλειψιν παντελῆ ὑψηλότερας συναισθήσεως καθήκοντος καὶ ἰδέας πατριωτισμοῦ.

» Τὸ παράδειγμα τῶν Βουλγάρων τοὺς ἐξηνάγκαζε νὰ εἶνε ἀφ' ἑαυτῶν προσεκτικοί, νὰ ἀποφεύγουν καὶ τὸ ἐλάχιστον τὸ ὅποιον ἦτο δυνατὸν νὰ προκαλέσῃ τὴν προσοχὴν εἰς παρεξήγησιν τῶν κατοίκων καὶ τῶν ξένων. Εἰς τὰς ἑλληνικὰς συνοικίας, ὅπου εἶχον ἐπισταθμεύσει οἱ λόχοι, οἱ στρατιῶταί μας ἀπέβαινον τὸ ἀντικείμενον τῶν συμπαιθῶν τῶν κατοίκων καὶ τῶν οικογενειῶν.

» Τὸ μέγαλον προαύλιον τοῦ Ἀρσάκειου ἐφιλοξένει τὰς γύρω οικογενεῖας νὰ βλέπουν τοὺς στρατιώτας χορευόντας, νὰ μετέχουν εἰς τὴν διασκέδασίν των, συντρεχούσης εἰς ὅλα τῆς μόνης ἀπομεινάσης εἰς τὸ Ἀρσάκειον καλῆς διδασκαλίσσης κυρίας Παρασκευῆς.

» Ὅσάκις λοιπὸν οἱ ἄνδρες δὲν ἀπησχολοῦντο μὲ τοὺς συμμάχους

Βουλγάρους, ἐπεδίδοντο εἰς τὴν διασκέδασιν, βεβαιωμένοι ὅτι δὲν θὰ ἔφευγον ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην, τὴν ὁποίαν τοὺς ἀνέθεσαν νὰ φυλάττουσιν.

»Τοιοῦτοτρόπως οἱ ἄνδρες τῆς Μερραρχίας μας εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ἐπέρασαν καλὰ. Ἡ πόλις αὐτὴ τῶν πτόθων των τοὺς παρεῖχε, τοὺς ἐξησφάλιζε πολλὰς ἀπολαύσεις· αἱ ὥραι τῆς ἀργίας των παρήρχοντο εὐχαρίστως. Διὰ νὰ εἶνε δὲ εὐπροσωπότεροι, διώρθωσαν τὸν ἱματισμὸν των ἢ ἡγόρασαν νέον.

»Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦς ἤρχισε νὰ ψιθυρίζεται ἐν ἀρχῇ καὶ νὰ διαδίδεται κατόπιν ὅτι ἡ μεραρχία μας θὰ φύγη.

»Ἀορίστως ἐφέρετο ὅτι θὰ μεταβῇ εἰς τὰ νησιὰ ἢ εἰς τὴν Ἡπειρον. Ἴσως δὲ καὶ εἰς τὴν Καλλιόπολιν ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων. Οἱ ἄνδρες γινώρισαντες πλέον τοὺς Βουλγάρους δὲν ἤθελον νὰ πιστεύουσιν ὅτι θὰ σταλοῦν νὰ συμπολεμήσουν μετ' αὐτῶν.

»Οἱ Τοῦρκοι ἀπέναντι τῶν Βουλγάρων δὲν ἐσυγχρίνοντο. Εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατὸν οἱ στρατιῶταί μας ἀνεγνώριζαν καὶ ἀνδρείαν καὶ φιλοτιμίαν καὶ πολεμικότητα. ἀλλὰ καὶ εὐγένειαν καὶ δὲν ἠδύνατο παρὰ νὰ αἰσθάνωνται ἐκτίμησιν· ἐξ ἐναντίας τοὺς συμμάχους—ἐπὶ τοὺς ἐβλεπαν—δὲν ἠμποροῦσαν νὰ τοὺς ἀναγνωρίσουν πολεμιστάς· δὲν ἠδύνατο νὰ εὔρουν κανένα αἰσθημα, τὸ ὁποῖον νὰ τοὺς ἐκίνει παρὰ μόνον ἢ βουλιμία νὰ ἀρπάξουν.

»Ἄλλ' ἡ ἀνησυχία των αὐτὴ διεσκεδάσθη, διότι ἐβεβαιώθη μετ' ὀλίγον ὅτι δὲν πρόκειται νὰ σταλοῦν εἰς τὴν Τσατάλτζαν.

*
*
*

»Ὁ ἀγὼν τῆς Ἡπείρου δὲν εἶχε περατωθῆ· ἦτο εἰς τὸ κρισιμώτερον σημεῖόν του. Αἱ ἐπιθέσεις τῶν ἡμερῶν ἐκείνων ἀπεκάλυψαν σπουδαίαν ἀμυναν τοῦ ἐχθροῦ, ὁ ὁποῖος ἐν τῷ μεταξύ εἶχεν ἐνισχυθῆ ἀρκούντως μετὰ τὰ σώματα τὰ καταδιωχθέντα ἐκ Μακεδονίας.

»Τὸ Μπιζάνι τότε ἤρχισε νὰ γίνετα γνωστὸν καὶ νὰ περιγράφεται ὡς φρούριον τρομακτικόν. Καὶ μετεδίδοτο καθ' ἐκάστην ὅτι πίπτει, θὰ πέσῃ, θὰ παραδοθῆ, ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἐγένετο καὶ ἡ ἀνησυχία καθίστατο ὀλονὲν μεγαλειτέρα, διότι ὁ ἀγὼν ἐθεωρεῖτο περατωθεὶς πλέον δι' ἡμᾶς.

»Οἱ ἄνδρες τῆς Μερραρχίας μας ἤρχισαν νὰ πιστεύουσιν πλέον ὅτι δὲν θὰ ἀπελάμβανον περισσότερον τὴν Θεσσαλονίκην.

»Τὴν νύκτα τῆς 7 πρὸς τὴν 8 Δεκεμβρίου διατάσσεται αἰφνιδίως τὸ ὄγδοον σύνταγμα νὰ ἐτοιμασθῆ πρὸς ἀναχώρησιν.

»Οἱ ἄνδρες λαμβάνουν ἡμερῶν τινων ξηρὰς τροφάς, ἀνεφοδιάζονται μὲ πυρομαχικὰ καὶ γίνονται ἐτοιμοὶ πρὸς νέους ἀγῶνας. Εἶχε ζητηθῆ ἐν σύνταγμα καὶ ἐξελέγη τὸ ὄγδοον ὑπετίθετο δὲ ὅτι ἀρκεῖ ἡ δύναμις αὐτή. Οἱ στρατιῶται μεθυσμένοι ἀπὸ τὰς τόσας ἐπιτυχίας, δὲν ὑπελόγιζον κινδύνους· ἐσυλλογίζοντο μόνον τὸ νερόν, τὸ χιόνι ἐπάνω στὰ Ἡπειρωτικὰ βουνὰ καὶ μέσα στὸ χειμῶνα. Ἐλυποῦντο πού ἄφιναν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τοὺς συμπολεμιστὰς των τοῦ ἐνάτου καὶ τοῦ ἐνδεκάτου, ἀλλ' ἐπεκράτει ὄλων τούτων τῶν αἰσθημάτων ἡ υπερηφάνεια ὅτι ἐξελέγησαν αὐτοὶ νὰ πάρουν τὰ Γιάννενα.

»Ὅλα ἔτοιμα. Ὁ Μέραρχος ἀποχαιρετᾷ τὸν διοικητὴν τοῦ συντάγματος εὐχόμενος «νέας δάφνας καὶ τρόπαια». Τὰ πλοῖα ἀνέμενον εἰς τὸν λιμένα.

»Ἄλλ' ἐνῶ συγκεντρωμένα τὰ τμήματα δὲν ἀνέμενον παρὰ νὰ ξεκινήσουν, διατάσσονται νὰ παραμείνουν. Ἀναβάλλεται ἡ ἀναχώρησις καὶ τὴν ἐπομένην ἐφέρετο ὅτι θὰ φύγῃ ὀλόκληρος ἡ Μεραρχία. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἀνεβλήθη καὶ τέλος διατάσσονται εἰς τὰ συντάγματα νὰ εἶνε ἔτοιμα. Ὅλη ἡ Μεραρχία μαζί. Οἱ ἄνδρες εἰς τοὺς λόχους ἐπεδόθησαν εἰς χοροὺς καὶ τραγοῦδια. Ἀπεχαιρέτων τὴν Θεσσαλονίκην, τὰς γνωριμίας των, τὴν ὀλιγοήμερον ὠραίαν ζωὴν των. Νέοι ἀγῶνες, νέοι κίνδυνοι, ἀλλὰ καὶ ἄλλαι δόξαι. Περὶ τούτου δὲν ἀμφέβαλλον. Καὶ οἱ ἄνδρες ὑπὸ τοιαῦτα συναισθήματα ἐπεδίδοντο εἰς ἐνθουσιαστικὰς ἐκδηλώσεις. Οἱ λοχαγοὶ των τοὺς ἐμίλουν, τοὺς ἐξαίρουν τὴν ἀποστολὴν των εἰς τὸν Ἡπειρωτικὸν ἀγῶνα. Εἰς τοὺς λόχους τοῦ ὄγδου χορεύον· κυριαρχεῖ τὸ «τώρα θὰ πάω στὰ Γιάννενα στοῦ μπῆ τὰ σαράγια». Εἰς τὰ τμήματα τοῦ ἐνάτου γλέντι ἠρωϊκὸν ἐπικρατεῖ. Ἐνας ἐνθουσιῶδης νέος, ὁ λοχίας Ἡλ. Φασιλάκης, ἀνοίγει χορὸν καὶ σὲ ὀλίγον στρατιῶται καὶ πολῖται σχηματίζουσι παμμέγιστον κύκλον· δὲν δυσκολεύονται καὶ οἱ Βούλγαροι στρατιῶται νὰ λάβουν μέρος καὶ εὐρωπαϊκοὶ καὶ ἑλληνικοὶ σύρονται μὲ ἐνθουσιασμόν. Εἰς τὸ ἐνδέκατον ἐπίσης γλεντοῦν καὶ ἑλὴ ἡ Μεραρχία πανηγυρίζει τὴν ἀναχώρησίν της διὰ τὴν Ἡπειρον.

»Ζητωκραυγαὶ καὶ οὐρρά τῶν Βουλγάρων στρατιωτῶν ἀντηχοῦν.

Οἱ λόχοι ἀπὸ τὰς διαφόρους συνοικίας προπέμπονται μὲ συγκινητικὰς ἐκδηλώσεις.

»Εἶχε διαταχθῆ νὰ ἐπιβιασθῆ πρῶτον τὸ ὄγδοον, τὴν ἐπομένην τὸ ἕνατον καὶ κατόπιν τὸ ἐνδέκατον... (1)»

Ἦδη, μετὰ τὴν θριαμβευτικὴν ταύτην διέλασιν τοῦ Νικητοῦ Στρατηλάτου τῆς Μακεδονίας καὶ τὴν ἐπιστροφὴν Του εἰς Θεσσαλονίκην, ἤρχισαν πανταχόθεν αἱ θερμαὶ καὶ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις τῶν νέων μας ἀδελφῶν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς δικαιοσύνης.

Τὴν 17ην Νοεμβρίου ὁ ἀριθμὸς τῶν ἐν Θεσσαλονικίᾳ Τούρκων αἰχμαλώτων ἠρξάνετο κατὰ 3,500 ἄνδρας διὰ τῆς ἐκεῖσαι μεταφορᾶς ὑπὸ ἰσχυρὰν συνοδείαν 1,500 Τούρκων στρατιωτῶν αἰχμαλωτισθέντων εἰς τὴν Φλώριναν καὶ 10 ἀξιωματικῶν, τὴν δὲ ἐπομένην 2,000 εἰσέτι αἰχμαλωτισθέντων κατὰ περαιτέρω συρράξεις.

Ἡ θέα τούτων, ὀδηγοῦμένων εἰς τὸ πρὸ τοῦ Λευκοῦ Πύργου φρουραρχεῖον, ἦτο οἰκτρὰ ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν. Ἑλεεινοί, κακοενδεδυμένοι, καταβεβλημένοι ἐκ τῶν στερήσεων καὶ τῶν κακουχιῶν, μόλις δυνάμενοι νὰ σύρουν τὸ βῆμά των, ἀπετέλουν μίαν εἰσέτι εἰκόνα τῆς ἀποσυνθέσεως καὶ τῆς πλήρους καταπτώσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Οἱ περισσότεροι εἶχον τὸ βλέμμα ἀπεγνωσμένον, ἄλλοι ἐφαίνοντο ἔτι οὔτε κἂν ἀντελαμβάνοντο πῶς περιήλθον εἰς τοιαύτην θέσιν, διατὶ ἦσαν στρατιῶται καὶ διατὶ ὠδηγοῦντο ὑπὸ συνοδείαν Ἑλλήνων στρατιωτῶν.

Οἱ ἀξιωματικοὶ των ἀποσυρόμενοι εἰς τὸ βᾶθος κεκλεισμένων ἀμαξῶν προσεπάθουν νὰ κρύπτουν τὸ πρόσωπόν των καὶ νὰ μὴ γίνωνται ὄρατοί.

Μεταξὺ τῶν ἐκ Φλωρίνης αἰχμαλώτων συγκατελέγοντο περὶ τοὺς 40 Ἰσραηλίται στρατιῶται. Ὁ Ἀρχιρραβῖνος τῆς Θεσσαλονικῆς κατόπιν παρακλήσεων τῶν συγγενῶν των ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν Νομάρχην ζητῶν νὰ μὴ σταλοῦν καὶ οὗτοι εἰς τὴν Ἑλλάδα μετὰ τῶν ἄλλων

(1) Σ.Σ. Ἐνταῦθα ὀφείλω ὄχι μόνον νὰ εὐχαριστήσω ἀλλὰ καὶ νὰ συχαρῶ θερμῶς τὸν μετὰ τόσης σαφηνείας καὶ λογοτεχνικῆς ἔτι καλλιτείας δόντα εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κοινὸν τὰς πληροφορίας ταύτας Ἑλληνα δημοσιογράφον κ. Σ. Κτεναβέαν ὡς πολεμικὸν ἀνταποκριτὴν τοῦ «Σκρίπ.» — Βραδύτερον θὰ τὸν ἐπανεύρωμεν ἐν Ἡπειρῷ.

ὑποσχεθεῖς πᾶσαν ἐγγύησιν ὅτι δὲν θὰ ἐγκαταλείψουν οὗτοι τὴν Θεσσαλονίκην διὰ νὰ μεταβῶν ἀλλαχοῦ πρὸς συνάντησιν τῶν Τούρκων.

Ὁ νομάρχης ἐζήτησε γραπτὴν τὴν ἐγγύησιν, ἣτις καὶ ἐδόθη ὑπὸ τοῦ Κοινοτικοῦ συμβουλίου τῶν Ἑβραίων, οὕτω δὲ οἱ Ἰσραηλιταὶ αἰχμάλωτοι παρέμειναν εἰς Θεσσαλονίκην.

Ἐπίσης μεταξὺ τῶν αἰχμαλώτων τοῦ ὑπὸ τὸν Χασάν Ταξίν πασᾶν στρατοῦ ὑπῆρχον καὶ 300 Ἀρμένιοι στρατιῶται. Αἱ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ τῶν ἐν Θεσσαλονίκῃ Ἀρμενίων προέβησαν εἰς κατάλληλα διαβήματα διὰ τὴν μὴ ἀποστολὴν των εἰς Ἑλλάδα μετὰ τῶν ἄλλων. Ἐπιτυχὸν δὲ ὅπως οἱ 300 οὗτοι Ἀρμένιοι σταλαῶν εἰς τὰ πέριξ τῆς Αἰκατερίνης ἵνα ἐργάζωνται μέχρι λήξεως τοῦ πολέμου.

Ἄλλ' ἐν μέσῳ τῶν καθησυχαστικῶν τούτων μέτρων δὲν ἦτο δυνατόν νὰ λείψωσι καὶ νέαι ἀγριότητες ἐκ μέρους τῶν ἀδιορθῶτων Τούρκων.

Οὕτως ἔχομεν τώρα τὰ ἀπαίσια γεγονότα τοῦ Βογατσικοῦ.

Τὰ θλιβερὰ ταῦτα γεγονότα ἐξελίχθησαν ὡς ἔπεται :

Τὸ ἡρωϊκὸν Βογατσικόν, τὸ ὅποιον ἦτο τὸ προπύργιον τοῦ Μακεδονικοῦ ἀγῶνος καὶ τὸ ὀρμητήριον ὄλων τῶν Μακεδονομάχων τῆς Δυτικῆς Μακεδονίας, λήγοντος τοῦ Νοεμβρίου δὲν ὑπῆρχε πλέον. Καταστροφεὺς εἶνε ὁ Τουρκικὸς στρατὸς καὶ οἱ μετ' αὐτοῦ συνενωθέντες Τούρκοι Βασιβουζοῦκοι, οἱ γνωστοὶ ἐξωμόται Βαλαάδες, κάτοικοι τῶν πέριξ τοῦ Βογατσικοῦ Τουρκικῶν χωρίων καὶ συνοικισμῶν.

Ἡ πρώτη ἐπίθεσις, κατ' ἀφηγήσεις αὐτοπτῶν μαρτύρων, ἐγένετο τὴν 16ην Ὀκτωβρίου. Τὴν πρωτὴν τῆς εἰρημένης ἡμέρας, Τουρκικὸς στρατὸς μετὰ Βασιβουζούκων διελθόντες τὸν Ἀλιάκμονα ποταμόν, ἐφθασαν εἰς τοὺς ἔξωθι τοῦ Βογατσικοῦ ἀμπελώνας, καὶ καταυλισθέντες ἐκεῖ ἐπεμφαν ἀπεσταλμένον ἐν τῇ κωμοπόλει καὶ ἤξισαν νὰ μεταβῶσι παρ' αὐτοῖς οἱ πρόκριτοι τῆς κωμοπόλεως.

Ἐντὸς τοῦ Βογατσικοῦ δὲν ὑπῆρχον τότε εἰμὴ 12 Ἑλληγες ἀντάρται ὑπὸ τοὺς ἀρχηγοὺς Κώσταν Λάζον καὶ Μακρῆν τὸν ἐκ Γρεβενῶν. Μετὰ σύσκεψιν τῶν κατοίκων, ἐνεκρίθη νὰ ἀποσταλῶσιν εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον δύο πρόκριτοι διὰ νὰ πληροφορηθῶσι τί ἀκριβῶς ἤξισουν οἱ Τούρκοι. Τρυτοχρόνως ἔμως οἱ ἀντάρται, ἐνισχυθέντες καὶ ὑπὸ πλείστων ἐκ τῶν κατοίκων, λαθόντων τὰ ὄπλα καὶ ἀποφασισάντων νὰ προασπίσωσι τὴν κωμόπολιν των, κατέλαβον ἐπικαίρως

τινάς οἰκίας παρὰ τὸ χωρίον, ὁπόθεν θὰ ἐπεχειροῦν τὴν ἀπόκρουσιν τῶν Τούρκων.

Ὡς εἶχον τὰ πράγματα, ὁπότε μετεδιδάσθη ὑπὸ τινος βόσκου ὑπηρετοῦντος παρ' Ὀθωμανῶν μία ψευδὴς εἰδησις, ἣτις ἀνέτρεψε τὸ σχέδιον τῶν ὑπερασπιστῶν. Ὁ ἄθλιος οὗτος μετέδωκεν ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς εἶχε μεθ' ἑαυτοῦ καὶ δύο τηλεβόλα. Οἱ ἀναλαβόντες τὸν ἀγῶνα τῆς ἀμύνης ἠναγκάσθησαν συνεπῶς νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς ἀρχικῶς καταληφθείσας θέσεις καὶ νὰ καταλάβωσιν ἄλλας τοιαύτας εἰς χυρὰς τινὰς οἰκίας καίμενας ἐντὸς τῆς πόλεως, ὁπόθεν θὰ ἀπέκρουον τὴν ἐπίθεσιν.

Ἐν τῷ μεταξύ ἐπανῆλθον οἱ εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον μεταδόντες πρόκριτοι καὶ ἐδήλωσαν ὅτι οἱ Τούρκοι ἐζήτουν τὴν παράδοσιν τῶν ὄπλων. Οἱ κάτοικοι ὅμως τοῦ Βογατσικοῦ ἀντελήφθησαν τὸν βόλον τῶν Τούρκων καὶ ἐνέκριναν νὰ μὴ παραδώσωσι τὰ ἔπλα των, ἀλλὰ νὰ ἀγωνισθῶσι πάσῃ θυσίᾳ πρὸς διάσωσιν τῶν γυναικοπαίδων ἀπὸ σφαγῆς, ἣτις διχφορετικὰ ἦτο βεβαία.

Μετὰ τὴν λήψιν τῆς ἀποφάσεως ταύτης, τὰ γυναικόπαιδα συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ βορειοανατολικὸν μέρος τῆς κωμοπόλεως, τὸ προστασιζόμενον ὑπὸ τῆς ἐπιστεφούσης τοῦ Βογατσικοῦ μαγευτικῆς ὀροσειρᾶς. Ἐκεῖθεν δὲ ἔταν θὰ ἐδίδοτο τὸ σύνθημα ἐκ μέρους τῶν πολεμιστῶν, τὰ γυναικόπαιδα θὰ ἀνεχώρουν πρὸς τὰ ὑπερκείμενα ὄρη.

Εὐθὺς κατόπιν οἱ γενναῖοι πολεμισταὶ ἤνοιξαν πῦρ κατὰ τῶν προσεγγιζόντων Τούρκων, οἵτινες ἐπίσης ἀνταπήντησαν διὰ σφοδροῦ πυρός. Ἡ ἐναρξίς τῶν πυροβολισμῶν ἐγένετο ἀκριβῶς τὴν 8ην πρωϊνῆν ὥραν τῆς 19 Ὀκτωβρίου. Οἱ Τούρκοι ἐφώρμων μετὰ λύσσης καὶ διὰ βροχῆς πυροβολισμῶν ἐπεχείρησαν νὰ ἀπωθήσωσι τοὺς γενναίους ὑπερασπιστὰς τοῦ Βογατσικοῦ. Ἄπασαι ὅμως αἱ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀπεκρούσθησαν ἐρρωμένως.

Οἱ Τούρκοι τότε ἐπεχείρησαν νὰ κυκλώσωσι τοὺς ἡμετέρους, ἀλλὰ καὶ πάλιν ἀπέτυχον τοῦ σκοποῦ, διότι οἱ ἔλίγα πολεμισταὶ ἐμάχοντο μετὰ θαυμασίας αὐτοθυσίας. Οἱ γνωρίζοντες ποῦ ἔκειτο ἡ μυστικὴ ἀποθήκη τῶν πολεμοφοδίων διρκῶς μετεκόμεζον φυσίγγια καὶ μὲ προφανῆ κίνδυνον τῆς ζωῆς των διένεμον ταῦτα εἰς τοὺς εἰς διάφορα σημεῖα μαχομένους.

Ἡ οὕτω διεξαγομένη μάχη διήρκεσε μέχρι τῆς 3 1)2 ἀπογευμα-

τινῆς ὥρας, τότε δὲ τὰ γυναικόπαιδα ἔλαβον ἐντολήν νὰ λάβωσι τὴν ἄγουσαν πρὸς τὸ ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὑπερκειμένου βουνοῦ κείμενον παρεκκλήσιον τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου. Δυστυχῶς ὅμως οἱ ὄλονεν εἰσερχόμενοι ἐν τῇ κωμοπόλει Τούρκοι διέκριναν τὰ ἀπερχόμενα γυναικόπαιδα καὶ ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατ' αὐτῶν, καὶ ἄλλα μὲν ἐτραυματίσθησαν, τινὰ δὲ ἐφονεύθησαν. Μετὰ πολλὰς τέλος περιπετίας, τὰ γυναικόπαιδα κατώρθωσαν νὰ φθάσωσιν εἰς τὸ παρεκκλήσιον καὶ ἐκεῖθεν κατῆλθον εἰς τὸ ὄροπέδιον Σκάπετον.

Ἡ νύξ εἶχεν ἐπέλθει πλέον, ὁπότεν οἱ πολεμισταὶ ἐθεώρησαν προσφορώτερον νὰ ἀποχωρήσωσιν, ἵνα ὑπερασπίσωσι τὰ ἀπερχόμενα γυναικόπαιδα. Οὕτω δὲ ἡ κωμόπολις ἀφέθη ἔρμαιον εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Οὗτοι προχωροῦντες ἐντὸς τῆς κωμοπόλεως, διήρπαζον τὰς διαφόρους οἰκίας καὶ εἶτα ἔθετον εἰς αὐτὰς πῦρ.

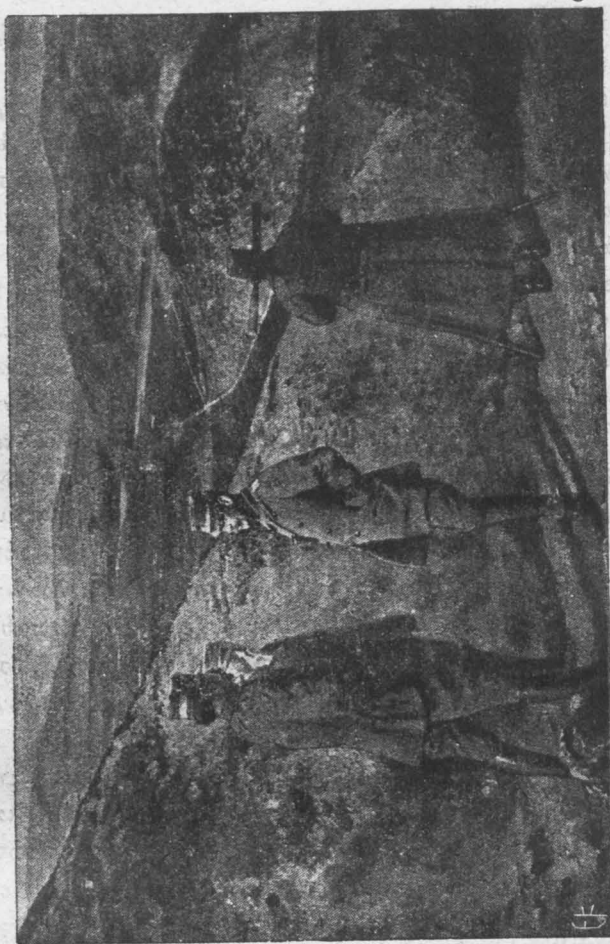
Τὸ ἀπαίσιον ἔργον τῶν Τούρκων διήρκασε μέχρι βραθείας νυκτός, ὁπότε ἀπεχώρησαν, ἀφ' οὗ κατέκαυσαν 92 οἰκίας καὶ ἐσφάξαν τοὺς γέροντας Ἰωάννην Σαθαρίαν, Γεώργιον Σιαρμπέζην καὶ Κωνσταντῖνον Μαλέτσκαν, τῶν ὁποίων τὰ φρικωδῶς κατακρευτρογγημένα σώματα κατεκάησαν. Πλὴν αὐτῶν κατεκρευρογγήθησαν καὶ ἐκάησαν γραφαὶ τινές.

Μεταξὺ τῶν καεισῶν οἰκιῶν συγκατελέγετο ἡ οἰκία τοῦ πάππου τοῦ Στεφάνου Δραγοῦμη.

Τὰ εἰς τὸ ὄροπέδιον Σκάπετον καταφυγόντα γυναικόπαιδα, μὴ θεωροῦντα ἀκίνδυνον τὴν ἐκεῖ διαμονήν των, ἐξηκολούθησαν τὴν ἔδοιπορίαν των διὰ τῶν ἀποκρήμων καὶ κιδυνωδῶν ἀτραπῶν, ἃς εὐφυστάτα χαρακτηρίζουσιν οἱ περίξ κάτοικοι ἀποκαλοῦντες αὐτὰς «Χάος», καὶ κατόπιν μυρίων βασάνων κατέφυγον ἄλλα μὲν εἰς τὸ χωρίον Λοσνίτσα, ἄλλα δὲ εἰς τὴν κωμόπολιν Βλάτση, ἔνθα ἔτυχον θερμῆς φιλοξενίας.

Ἐκ τῶν λαβόντων μέρος εἰς τὴν συμπλοκὴν οὐδεὶς ἐφονεύθη ἢ ἐτραυματίσθη, ἐν ᾧ ἐκ τῶν Τούρκων ἐφονεύθησαν ἄρκετοί, οἵτινες τὴν ἐπομένην, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἡγουμένου τῆς ἐκεῖ πλησίον Ἱερᾶς Μονῆς τῆς Μεταμορφώσεως, μετεφέρθησαν διὰ δύο φορηγῶν ἄμαξῶν εἰς Λειψίτσαν.

Ἐν τῷ μεταξὺ οἱ ὀπλαρχηγοὶ Καούδης καὶ Δεληγιαννάκης πληροφορηθέντες τὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν Τούρκων κατὰ τοῦ Βογατσιοῦ,

Ὁ Διάδοχος εἰς τὴν προφύλακτικὴν ἀνεγνοοῦμενος μετὰ τῶν μεφύλλων.

ἔσπευσαν ἐκεῖ μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀνταρτικῶν σωμάτων, ἐπέστρεψαν δὲ καὶ τὰ ὑπὸ τοὺς ἀρχηγούς Καπετὰν Λάζον καὶ Μακρὴν σώματα ἐκ Γρεβενῶν.

Ἡ παρουσία τῶν ἀνταρτικῶν τούτων σωμάτων ἔδωκε θάρρος εἰς τὰ εἰς Λοσνίτσαν καὶ Βλάτσι καταφυγόντα γυναικόπαιδα, καὶ τέσσαρας ἡμέρας μετὰ τὴν μερικὴν τοῦ Βογατσικοῦ καταστροφὴν ἐπανήλθον εἰς τὰς ἐστίας των.

Δὲν ἐπέπρωτο ἕμως δυστυχῶς τὸ Βογατσικὸν νὰ ὑποστῇ μονομερῶς τὴν θυσίαν αὐτήν. Ὑπέστη καὶ δευτέραν ἐπίθεσιν μετ' ὀλίγας

ἡμέρας, ἣτις ἐπέφερε τὴν ὀλοσχέρη καταστροφὴν τῆς ἠρωϊκῆς αὐτῆς κωμοπόλεως.

Ἡ δευτέρα ἐπίθεσις ἐγένετο τὴν 2ην Νοεμβρίου. Κατὰ τὴν συναφθεῖσαν μεταξύ Σμῆνης καὶ Μαυροβίου μάχην, οἱ Ἕλληνες ἀνάρται ἐπέδειξαν ἠρωϊκὴν ἀνδρείαν. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐτραυματίσθησαν καὶ μεταξύ αὐτῶν ὁ ἐπιλαρχηγὸς Καούδης, ὅστις καὶ τραυματίας ἐξηκολούθει νὰ μάχεται.

Ἐλλείπει ὅμως πολεμοφοδίων οἱ ἀνάρται ἠναγκάσθησαν νὰ ὑποχωρήσουν συναποκομισάντες τὰ γυναικόπαιδα τοῦ χωρίου εἰς Κοντοικό καὶ ἐκείθεν εἰς Σιάτισταν. Ἐν Σιατίστῃ, στρατὸς ἐκ χιλίων περὶπου Τούρκων καὶ δύο τηλεβόλων, ἐπετέθη ἐναντίον τῶν ἀνταρτῶν. Εὐτυχῶς ὅμως σῶμα Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐκ 400 ἀνδρῶν κατέφθασεν ἐγκαίρως καὶ ὑπῆρξεν ἀληθῶς τραυματικὴ ἢ καταστροφὴ τῶν Τούρκων 330 ἐξ αὐτῶν ἐφονεύθησαν καὶ 40 συναλήφθησαν αἰχμάλωτοι.

Κατὰ τὸ διάστημα τοῦτο τὰ χωρία Βογοταϊκόν, Καστράτοι καὶ ἄλλα καταστράφησαν τελείως. Ἐν Βογοταϊκῷ πλείστα ἦσαν τὰ πτώματα τῶν γερόντων χωρικῶν, οἵτινες δὲν ἐπρόφθασαν νὰ σωθῶν.

Ἐν τῇ μεταξύ τούτῳ, ἐν Θεσσαλονικῇ ἐξηκολούθει ἡ συναδέλφωσις τῶν ἀπελευθερωτῶν πρὸς τοὺς γέους τῶν ἀλλοφύλων ἀδελφούς.

Οὕτω τὴν 28ην Νοεμβρίου ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονικῆς Γεννάδιος, μετέβαινε παρὰ τῇ τέως Νομάρχῃ Ναζῆμ πασσα, διαμένοντι εἰς τὸ οἶκον τοῦ τέως δεσποτάτου τῆς Νομαρχίας διὰ πρώτην φοράν ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονικῆς ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ ἐπισκεφθεὶς αὐτόν.

Ὁ Ναζῆμ πασσαῦς ὑπεδέχθη φιλοφρονέστατα τὸν Μητροπολίτην, ὁ ὅποιος ἐξέφρασε τὰς θερμὰς τοῦ εὐχαριστίας διὰ τὴν ἄγαν συνειτὴν καὶ ἐπαινετὴν στάσιν τοῦ τέως Νομάρχου κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς πτώσεως τῆς πόλεως.

Εἰς ταῦτα ἀπαντῶν ὁ Ναζῆμ πασσαῦς ἠνυχαρίστησε τὸν Μητροπολίτην, τῇ συναρωγῇ τοῦ ὁποίου καὶ τῶν προέδρων τῶν διαφόρων συνοίκων ἐθνοτήτων ἠδυνήθη νὰ συμμορφωθῇ μὲ τὰς ὑπαγορεύσεις τοῦ καθήκοντός του κατὰ τὰς κρίσιμους τελευταίας ἡμέρας. Ἐξαιρῶν δὲ τὰς προσπάθειάς τοῦ Μητροπολίτου, ἦς οὗτος κατέβαλε κατὰ τὴν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατοχὴν τῆς πόλεως ὑπὲρ τῶν μωαμε-

θανῶν καὶ ὄλων ἐν γένει τῶν πολιτῶν, ἐξέφρασε τὴν εὐγνωμοσύνην του εἰπὼν τὰ ἑξῆς :

«Οἱ Τούρκοι ὑπάλληλοι καὶ ὁ Μουσουλμανικὸς λαὸς τῆς Θεσσαλονίκης δὲν θὰ λησμονήσωσι ποτὲ τὰς καλὰς διαθέσεις καὶ τὰς πολυτίμους ὑπηρεσίας τῆς ἡμετέρας Παναγιότητος, τὰς ὁποίας καὶ ἡ ἱστορία θὰ ἀναγράψῃ».

Μετὰ μεγάλου δὲ ἐνθουσιασμοῦ ὁ Ναζήμ πασσᾶς ἐξεφράσθη καὶ περὶ τοῦ Διαδόχου, ἐπιδείξαντος μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ὑπεράσπισιν τοῦ Μουσουλμανικοῦ στοιχείου. Τὸν Διάδοχον ὁ Ναζήμ πασσᾶς ὠνόμασεν «ἀληθῆ πρόγκηπα, μεγαλόκαρδον κατακτητὴν».

Ἐξαίρων δὲ τὴν μητρικὴν μέριμναν τῆς βασιλίσσης ὑπὲρ τῶν Μουσουλμάνων προσφύγων, εἶπεν «οὐδόλιως ἀμφέβαλλον ὅτι τοιαύτην φιλόανθρωπον στάσιν θὰ τηρήσῃ ἡ Α. Μ. ἡ Βασίλισσα, διότι ἀνέκαθεν ἦτο γνωστὸν εἰς ἐμὲ ὅτι ἡ Βασίλισσα τῶν Ἑλλήνων εἶνε μεγάλη φιλόανθρωπος, τοῦτ' ὅπερ ἄλλως τε εἶνε πανθωμολογημένον».

Ὁ Ναζήμ πασσᾶς ἐν τέλει ἐδῆλωσεν εἰς τὸν Μητροπολίτην ὅτι ἦτο εὐχαριστημένος ἀπὸ τὴν καθόλου στάσιν τῶν Ἑλληνικῶν ἀρχῶν Θεσσαλονίκης ἀπέναντι τῶν Μουσουλμάνων καὶ δὴ τοῦ Νομάρχου Ἀργυροπούλου, ὁ ὁποῖος πολὺ ἐπεδείξατο ὑπὲρ αὐτῶν ἐνδιαφέρον, καὶ ἀφοῦ ἐξέφρασε τὴν λύπην του, διότι δὲν προσλήφθη ἡ Ἑλληνοτουρκικὴ σύρραξις, διετύπωσε τὴν θερμοτάτην εὐχὴν, ὅπως μετὰ τὴν λήξιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ἡ Ἑλλάς καὶ ἡ Τουρκία συνάψωσι συμμαχίαν χάριν τῶν κοινῶν ἀμφοτέρων τῶν χωρῶν συμφερόντων.

Ἐνταῦθα πρέπει νὰ ἐξηρθῇ καὶ ἡ δράσις τοῦ ἀντιπροσώπου τῆς Κυβερνήσεως καὶ ὑπουργοῦ Κ. Ρακτιιάν, ὁ ὁποῖος κατέβαλλε διηνεκεῖς προσπάθειάς πρὸς ὅσῳ τὸ δυνατόν ἐντελεστοέραν καὶ μεθοδικωτέραν διοικητικὴν ὀργάνωσιν τῆς Μακεδονίας.

Ὅστω τὴν 28 Νοεμβρίου μετέβη εἰς Νιάουσταν, ἕπως ἐπιτοπίως μελετήσῃ τὰς ἀνάγκας τῆς Ἑλληνικωτάτης ταύτης πόλεως καὶ φροντίσῃ διὰ τὴν λήψιν τῶν ἀναγκαίων μέτρων.

Ἡ γενομένη αὐτῇ ὑποδοχὴ ἔκ τε τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν εὐαριθμῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Τούρκων ὑπῆρξεν ἐνθουσιωδεστάτη. Ἀργὰ δὲ τὴν νύκτα τῆς ἰδίας ἡμέρας ἐπανέκαμψεν εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα καὶ πάλιν ἐντὸς ὀλίγου περιέλθῃ εἰς τὰς πόλεις τῆς Μακεδονίας, ὅπως ἐξετάσῃ καὶ μελετήσῃ καλῶς τὴν κατάστασιν μιᾶς ἐκάστης τῶν

πόλεων τούτων, εἰς τὰς ὁποίας ἐπρόκειτο νὰ θέσῃ εἰς ἐφαρμογὴν μέτρα ἐξασφαλίζοντα τὴν εὐνομίαν καὶ τὴν εὐημερίαν τῶν κατοίκων.

Κατὰ τὰς αὐτὰς ἡμέρας ὁ ἀρχιρραβῖνος Θεσσαλονίκης Γιάκῳ Μαῖρ ἐπεσκέφθη τὴν Α. Υ. τὸν Διάδοχον, ὁ ὁποῖος προσηνέστατα ἐδεξιώθη αὐτόν. Ὁ ἀρχιρραβῖνος, ἀφ' οὗ ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν πρὸς τοὺς Ἰσραηλίτας ἐπιδειχθεῖσαν εὐμένειαν καὶ ἀγάπην τοῦ Διαδόχου, ἐστρεφε τὸν λόγον εἰς τὸ ζήτημα τῶν ἀντιπροσωπειῶν τῶν ἐν Ἑλλάδι Ἰσραηλιτικῶν κοινότητων. Ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος καὶ ὁ ἀρχιρραβῖνος ἐξήραν τὸ ἔργον τῶν ἀντιπροσωπειῶν τούτων, αἵτινες κατῴρθωσαν νὰ συσφίξουν στενωτέρον τοὺς δεσμοὺς μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς καὶ Ἰσραηλιτικῆς κοινότητος. Ὁ Διάδοχος προσέθηκεν ὅτι οἱ κ. κ. Κωνσταντίνης καὶ Χαϊμάκης Κοὐν ἦσαν καὶ προσωπικοὶ φίλοι τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας.

Τὴν 7 καὶ 8 Δεκεμβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐπηκολούθησε σφοδρότατῃ καταδίωξις τῶν τελευταίων λειψάνων τοῦ ἐξηρθρωμένου τουρκικοῦ στρατοῦ ὑπὸ τοῦ ὀρμητικωτάτου ἰππικοῦ μας, ἕως οὗ καὶ τὰ τελευταῖα αὐτὰ ράκη τοῦ ἥρωος τῆς Ρέσνας ἐτράπησαν ἀνὰ τὰς δυσβάτους διόδους τῶν Ἠπειρομακεδονικῶν ὁρέων. Εἰς τὴν τελευταίαν δὲ ταύτην καταδίωξιν ἔλαβεν, ὡς προσελέχθη, μέρος καὶ τμήμα τῆς 5 Μεραρχίας.

Ἄλλὰ πῶς ἦτο αὐτὸς ὁ Τοῦρκος στρατηλάτης ὁ δικαιούμενος νὰ φέρῃ τὸν πομπώδη τίτλον τοῦ «ἥρωος τῆς Ρέσνας»;

Ἦτο ὁ ἀρχηγὸς τῶν τουρκικῶν φαλάγγων, αἵτινες ἐπεχείρησαν ν' ἀνακόψουν τὴν προέλασίν μας πρὸς Φλώριναν καὶ Μοναστήριον καὶ τόσον οἰκτρῶς κατακερματισθεὶς καὶ καταδιωχθεὶς ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς στρατιάς Νιαζήμ βέης.

Ὁ Νιαζήμ βέης κατήγετο ἐκ Ρέσνας καὶ εἶχε τὸν βαθμὸν τοῦ ταγματάρχου ἐν τῷ Τουρκικῷ στρατῷ, ἀναδειχθεὶς ἀπὸ ἀπλοῦς στρατιώτης χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ ἐξ οὐδεμιᾶς στρατιωτικῆς σχολῆς.

Ἦτο δὲ Ἕλληνας τὴν καταγωγὴν, καταγόμενος ἐξ οἰκογενείας Ἰωαννίδου ἐξισλαμισθεὶς πρὸ πολλοῦ.

Αὐτὸς πρῶτος ἐκήρυξε τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1908 ἐν Τουρκίᾳ πρὸς ἀπόκτισιν συντάγματος καὶ μετὰ τὸ σύνταγμά του ἐξῆλθεν εἰς τὰ ὄρη τῆς Ρέσνας. Ὀλίγας δὲ ἡμέρας ὕστερον, τὴν 10 Ἰουλίου, ἐπανεστάτησεν ἢ φρουρὰ τῆς Θεσσαλονίκης.

Μετὰ τὴν ἀνακλήρουσιν τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ καὶ τὴν ἐκ-
 ἄθρονισιν τοῦ Χαμίτ, κατὰ τοῦ ὁποίου μετὰ τοῦ Σεφκέτ πασσᾶ καὶ
 τοῦ Ἐμβέρ βέη ἐξεστράτευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν, παρητήθη τοῦ
 στρατοῦ καὶ ἐξῆ ἰδιωτεύων ἐν Ρέσνῃ, ἔβου ἠγγόρασεν ἐκτεταμένας
 ἐκτάσεις γαιῶν καὶ ἔκτισε μέγαρα, ἐκ τῶν χρημάτων προφανῶς, τὰ
 ὅποια κατεχράσθη ἐκ τῶν θησαυρῶν τοῦ Γιλδίξ, διότι πρότερον ἦτο
 πτωχός.

Ἦδη δὲ μὲ τὴν ἐπιστράτευσιν τῆς Τουρκίας ὁ Νιαζήμ ἀνέλαβε
 τὴν ἀρχηγίαν σώματος κατὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

Ἐτρομοκράτει δὲ τῶν Χριστιανῶν ὁλοκλήρου τῆς περιφερείας
 Ρέσνης καὶ πολλάκις ἐξύβρισε τὸν Ἑλληνισμόν.

Οἱ Ρουμανίζοντες.

Εἶνε πασίγνωστον ὅτι εἰς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς Πίνδου (ΝΑ. Μα-
 κεδονία-Γρεβενά κ.τ.λ.) ὑπῆρχον ἀρκετοὶ Ρουμανίζοντες ἢ Κουτσό-
 βλαχοὶ (Ἑλληνοβλαχοὶ καὶ Ἑλληνοαλβανοὶ μᾶλλον) ἀποτελοῦντες
 ἰδίᾳς κοινότητας.

Ἐπειδὴ λοιπὸν κατὰ τὴν περίοδον ταύτην τῆς ἐκκαθαρίσεως τῆς
 Μακεδονίας ἀπὸ τῶν τουρκικῶν ὄρδων πολλὰ ἐγράφησαν περὶ τῆς
 διαγωγῆς τοῦ στρατοῦ μας πρὸς τοὺς Ρουμανίζοντας τούτους, ψευδῶς
 καὶ κακοβούλως, δὲν εἶνε ἄσκοπος ἢ ἐνταῦθα παρενθήκη τῆς ἀκο-
 λούθου «ἐκθέσεως» τοῦ Δημάρχου Γρεβενῶν, τοῦ μεγαλειτέρου δη-
 λαδῆ κέντρου τοῦ Κουτσοβλαχικοῦ πληθυσμοῦ τῆς ΒΔ. περιοχῆς τῆς
 Πίνδου, ἐκθέσεως ἀπευθυνομένης πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν Βενιζέ-
 λον καὶ ἐχούσης ὡς ἐξῆς:

ΓΡΕΒΕΝΑ τῆ 16)29 Νοεμβρίου 1912.

« Ἐξοχώτατε,

» Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς βεβαιώσω, ὅτι ὅλοι οἱ Κουτσόβλαχοὶ
 τῆς πόλεως καὶ τῆς ἐπαρχίας τῶν Γρεβενῶν, τόσοσ οἱ Ἑλληνοβλαχοὶ,
 ὅσον καὶ οἱ Ρουμανίζοντες, ζοῦν ὑπὸ τὸ νέον καθεστῶς ὑπὸ τὴν πλη-
 ρεστέραν ἰσότητα καὶ ἀπολαύουν τῆς μεγαλειτέρας ἀσφαλείας. Εἰς
 ἀπόδειξιν τούτου σᾶς παραθέτω τὰ ἀκόλουθα γεγονότα:

» Οἱ Ρουμανίζοντες, οἱ διαχειμάζοντες ἐντὸς τῆς πόλεως τῶν Γρε-
 βενῶν, ἀπηύθυναν οἰκεία βουλήσει καὶ ἄνευ οἰασδῆποτε πιέσεως πρὸς
 τὸν Δημαρχεῖον Γρεβενῶν τὴν ἐγγραφοὶν καὶ ὑπογεγραμμένην μὲ τὰ
 ὀνόματά των δήλωσιν, ὅτι δωροῦνται εἰς τὴν κοινότητα ἐν Ἴδρυμα, τὸ

ὅποιον τοῖς ἐχρησίμευεν ὡς ἐκκλησία καὶ σχολεῖον, ὡς καὶ τὸ ἰδιαιτέρον νεκροταφεῖόν των.

» Ἄλλ' ἀπεκρούσαμεν τὴν δωρεάν ταύτην, φοβούμενοι μήπως ἐθεωρεῖτο ἀποτέλεσμα πίεσεως καὶ ἐζητήσαμεν παρ' αὐτῶν ν' ἀναβάλουν τὴν πραγματοποίησιν τοῦ σχεδίου των μέχρι τοῦ ὀριστικοῦ καθορισμοῦ τῆς νέας καταστάσεως, προσθέσαντες ὅτι ἄλλως τὸ νέον καθεστῶς θὰ ἄφηνεν εἰς αὐτοὺς πᾶσαν ἐλευθερίαν, ἕπως διατηρήσουν τὰ Ρουμανικά των αἰσθήματα.

» Καὶ κατὰ περισσώτερον ἀκόμη χαρακτηριστικόν: Ὅταν κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς τελευταίας ἐπιθέσεως τοῦ Μπεκήρ Ἀγᾶ ἐναντίον τῶν Γρεβενῶν οἱ Ἕλληνες κάτοικοι τῆς πόλεώς μας ἐζήτησαν καταφύγιον εἰς Θεσσαλίαν, οἱ Ρωμουνίζοντες τοὺς ἠκολούθησαν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν ἔδαφος. Ἐκεῖ ἐν Θεσσαλίᾳ ἐστεγάσθησαν καὶ ἐσιτίσθησαν δαπάναις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι μεταξὺ τῶν Ρωμουνιζόντων, οἱ ὅποιοι ἐζήτησαν καταφύγιον ἐν Ἑλλάδι, φεύγοντες τοὺς Τούρκους, εὐρίσκονται τὰ περισσώτερον διακεκριμένα μέλη τῆς Ρωμουνικῆς προπαγάνδας, ὡς καὶ οἱ διδάσκαλοι, ἕπως καὶ εἰς Στέργιος Τούλιος, τοῦ ὁποίου ὁ υἱὸς Χούσης, ἐπιθεωρητὴς τῶν Ρωμουνικῶν σχολείων, εἶπε εἰς ἕκ τῶν ὀλίγων Ρωμουνιζόντων, οἱ ὅποιοι κατετάχθησαν εἰς τὸν ἐχθρικὸν στρατόν.

» Ἰδοὺ μερικὰ ὀνόματα οἰκογενειῶν Ρωμουνιζόντων, αἱ ὅποια κατέφυγον εἰς Θεσσαλίαν.

» Ὁ ἐφημέριος Ἀδδέλας Περικληῆς, Νάκος Παπᾶς, Νάκος Ἐξαρχος, Ἰωάννης Παπαχατζῆς, Τάκης Παπᾶς, Ἰωάννης Προφένιζος, ὁ διδάσκαλος Ἀδδέλας Γιαννολύκος μετὰ τῆς οἰκογενείας του, Στέργιος Καραγιάννης, Ἰωάννης Μπίρκας, Ἀπόστολος Τάρμας, Στέργιος Τούλιος, ἅπαντες μετὰ τῶν οἰκογενειῶν, Τάκης Νεμπίν, ὁ διδάσκαλος τοῦ Περιβολιοῦ Στέργιος Περδίκη καὶ Δημήτριος Παπακώστας ἅπαντες μετὰ τῶν ἀδελφῶν των.

» Θὰ ἦτο εὐκόλον νὰ ἐπεκτείνω ἀκόμη τὸν ὡς ἄνω κατάλογον.

» Πρέπει νὰ προστεθῇ προσέτι ὅτι οἱ ἄλλοι Ρωμουνίζοντες τῶν χωρίων Σαμαρίνας, Κρέμας καὶ Περιβόλι, ὅσοι ἔμειναν εἰς τὰ χωρία των δὲν ἐγείναν ἀντικείμενα μομφῶν, ἕπως καὶ οἱ τῶν Γρεβενῶν.

» Δὲν κρίνω ἄσκοπον νὰ ἀναφέρω ἐνταῦθα τὸ ἀκόλουθον ἐπεισόδιον: Ἐν ἐλεύθερον σῶμα εἶχε συλλάβει τὸν υἱὸν τοῦ Δημ. Τσουκαμᾶ

μετέχοντα Τουρκικῆς συμμορίας, ὡς καὶ τοὺς δύο Ρωμῶνους διδασκάλους, καὶ τὸν ἡφ' ἡμέριον Κρέμας μετὰ τὴν ἰδέαν ἔτι ἔπραττε πατριωτικὸν ἔργον.

» Ὁ Ἕλληγ ἀξιωματικὸς ἐ διοικῶν τὰ Γρεβενὰ διέταξε καὶ ἀφέθησαν ἐλεύθεροι αἱ ἐν λόγῳ Ρουμανίζοντες, ἀφοῦ ἐβεβαιώθη ἔτι δὲν εἶχον τίποτε ὑποστῆ.

» Τὸ μόνον ἄτομον, τὸ ὅποιον ἐφυλακίσθη, εἶνε ὁ φαρμακοποιὸς Νικόλαος Ταγκούρας, ὁ ὅποιος, ὡς ὠμολόγησεν ὁ ἴδιος, εἶχε παραδώσει εἰς τοὺς Τούρκους ἓνα Ἕλληνα λοχίαν τοῦ ἵππικοῦ, σφαγέοντα κατόπιν.

» Ἐπίσης εἰς μόνος ἐκ τῶν ὀλίγων Ρουμανίζόντων, τῶν πολεμούντων μετὰ τὸ μέρος τῶν Τούρκων, ἐφραγέυθη, οὗτος δὲ εἶνε ὁ προαναφερθεὶς Δημήτριος Τσουκαμᾶς ἐκ Κρέμας.

» Βεβαίῳ ἐν τῇ ἐπισήμῳ ἰδιότητί μου καὶ ἐπὶ ἰδίᾳ μου εὐθύνη ἔτι οὐδὲν ἄλλο ἐπεισῶδιον συνέβη.

» Εἶμαι, κ. Πρωθυπουργέ, τῆς ἡμετέρας Ἐξοχότητος ταπεινὸς θεράπων.

(ὑπογρ.) Ν. ΚΟΥΣΙΑΔΗΣ
 Δήμαρχος Γρεβενῶν.»

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΕΚΤΟΝ

ΠΤΩΣΙΣ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ.—ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ

LXI.

Ἡ ἑξακέφαλος Ὑδρα εἰς τὸ μαγερεῖόν της.

Ἄν τυχὸν ὑπάρχη τρόπος νὰ λείψουν εἰς τὸ μέλλον οἱ πόλεμοι, ὁ μόνος τοιοῦτος τρόπος ὑποθέτω ὅτι θὰ εἶνε ἡ ἀπὸ τοῦδε κατάργησις τῆς διπλωματίας.

Καθ' ἣν ἡμέραν ἐγένετο γνωστὴ ἡ συνομολόγησις τῆς Ἰταλοτουρκικῆς εἰρήνης, ὡς γράφει ὁ Σλειτισλόβ Ἰλιτς, «ἡ δημοσία γνώμη» — τῆς ὄντως εὐκρινούς φίλης καὶ συμμάχου μας Σερβίας, — «συνεταράχθη φοβηθεῖσα μήπως ἡ Τουρκία ἀπαλλαχθεῖσα τῆς παρουσίας τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου θὰ γέδνατο νὰ κινητοποιῇ τὸν ἰδικὸν της στόλον ἐλευθέρως εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Αἰγαίου καὶ νὰ μεταφέρῃ τὰ στρατεύματά της ἐκ τῆς Ἀσίας εἰς Εὐρώπην. ἤρχισαν δὲ νὰ φέγουν τὴν Ἰταλίαν διὰ τὴν σπουδὴν μεθ' ἧς ἐκλείσει τὴν εἰρήνην. Ἀλλὰ ἀνεθάρρησαμεν ὅταν εἶδομεν ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος εἶνε αὐτὴν τὴν φορὰν τόσο καλὰ ἐξηρημένος καὶ ἐξωπλισμένος, ἀνώτερος ὀλικῶς καὶ ἠθικῶς τοῦ Τουρκικοῦ καὶ ὅτι εἶνε ἰκανὸς νὰ ἐπιδλέπῃ πᾶσαν κίνησιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ μεταφορὰν Τουρκικῶν στρατευμάτων. Διὰ τοῦτο παρκαλοουθούμεν ἐδῶ μετὰ μεγάλης προσοχῆς τὰς κινήσεις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ εἴμεθα εὐτυχεῖς βλέποντες αὐτὸν εἰς τὸ ὄψος τῆς ἀποστολῆς του.

Ἐτὴν στιγμήν ποὺ γράφομεν τὰς γραμμὰς αὐτὰς ὁ Σερβικὸς στρατὸς εἶνε χάριτι θεῆα παντοῦ νικητῆς. Ἀκόμη καὶ οἱ ἐχθροὶ τοῦ Σερ-

Τὴν μυθικὴν ἐπιτοίαν, τὴν Ἰστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, θὰ γράψῃ ὁ κ. Ἡλίας Οἰκονομόπουλος, ὡς τρίτον τόμον τῆς Ἰστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Ἀναμείψατε μετὰ τὸ πέρας τοῦ βιβλίου πρὸς ἐπιτοίαν.

δικού ἔθνους—οἱ Αὐστριακοὶ τὸ ὁμολογοῦν. Ἀναγνωρίζοντες τὸν ἡρωϊσμόν μας. Ὁ Σερβικὸς λαὸς πλέει εἰς ὠκεανούς χαρᾶς καὶ ἀναγνωρίζει ὅτι ἡ συμμαχία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν εἶνε γεγονός ὑψίστης σημασίας διὰ τὸ μέλλον, καὶ ὅτι ἡ Βαλκανικὴ συμμαχία ἀντιπροσωπεύει νέαν μεγάλην δύναμιν...»

« Ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας ».

» Ἴδου τὰ κυριώτερα ἀποσπάσματα τοῦ ἐπικαίρου λόγου τοῦ Γάλλου πρωθυπουργοῦ Πουανκαρέ, τὰ σχετιζόμενα μὲ τὴν κατάστασιν τῶν Ἀνατολικῶν πραγμάτων :

» Θὰ παρεδρέπομεν τὰς παραδόσεις τῆς χώρας μας καὶ τὰ καθήκοντα μιᾶς μεγάλης Δημοκρατίας, ἐάν δὲν ἐπεχειροῦμεν τελευταίαν προσπάθειαν, μᾶζι μὲ δλόκληρον τὴν Εὐρώπην, διὰ ν' ἀποτρέψωμεν αἰματηρὰς συγκρούσεις.

» Τὸ ρεῦμα παρέσυρε μετ' ὀλίγον τὸ ἔργον μας· ἀλλὰ τοῦλάχιστον οἱ ἐργάται του εἶνε διατεθειμένοι νὰ ἀναλάβουν ἀμέσως ὑπὸ ἄλλην μορφήν τὴν κοινὴν των προσπάθειαν.

» Αἱ Δυνάμεις ἐσκέφθησαν ὅτι, διὰ νὰ περιορίσουν ἀσφαλέστερον τὰς ἐχθροπραξίας καὶ διὰ νὰ θέσουν ἐν τέλος ὅσον τὸ δυνατὸν ταχύτερον εἰς τὰ θλιβερά γεγονότα τοῦ πολέμου, ὄφειλον νὰ προετοιμασθοῦν διὰ νὰ ἐπέμβουν.

» Ἀλλὰ αἱ λαμπραὶ ἐπιτυχίαι τῶν συμμάχων καὶ αἱ βαρεταὶ των θυσίαι τοὺς ἔδιδον κάθε ἡμέραν νέα δικαιώματα, τὰ ὅποια κανεὶς δὲν ἐσυλλογίζετο νὰ διαμφισθητήσῃ.

» Διὰ νὰ ἔχῃ ἡ μεσολάβησις, κατὰ τὴν κατάλληλον στιγμήν, περισσότερας πιθανότητος ἐπιτυχίας παρὰ τοῖς συμμάχοις, δὲν θὰ ἤρμοζεν εἰς τὴν Εὐρώπην νὰ μὴ προβάλῃ καμμίαν ἀξίωσιν ἐπὶ τῶν καρπῶν τῆς νίκης; Τοιαύτη ὑπῆρξεν ἡ σκέψις μας, ἐν πλήρει δὲ συμφωνίᾳ βλέψεων μὲ τὴν Ρωσσίαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν ὑπεβάλλομεν εἰς τὴν κρίσιν τῶν ἄλλων Κυβερνήσεων μίαν πρότασιν, ἡ ὅποια πιθανῶς ἠρμηνεύθη κακῶς ἀπὸ μίαν μερίδα τῆς ξένης Κοινῆς Γνώμης, ἀλλ' ἡ ὅποια δὲν συνεπήγετο τοσῶς, ἐννοεῖται, τὴν παραγνώρισιν τῶν συμφερόντων οὐδεμιᾶς μεγάλης Δυνάμεως ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

» Συμφέροντα ἔχομεν καὶ ἡμεῖς σοβαρώτατα ἐν τῇ Ἀνατολῇ, τὰ ὅποια ὀφείλομεν νὰ προστατεύσωμεν, παραχωρήσεις σιδηροδρόμων,

φωτισμοῦ καὶ ἄλλων δημοσίων ὑπηρεσιῶν, δάνεια ἐκδοθέντα ὑπὸ τῆς Ὄθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, εἰσπράξεις ἀντιπροσωπευούσας ἐγγύησιν διὰ τὸ χρέος, σχολεῖα γαλλικά, ἰδρύματα φιλανθρωπικά, ἔργα παντὸς εἶδους. Πῶς θὰ ἰδυνάμεθα ποτὲ νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἡ Εὐρώπη ὀφείλει νὰ μὴ ἐνδιαφερθῇ διὰ τὸ Ἀνατολικὸν ζήτημα ;

» Ἡ ἰδέα, ἡ ὁποία ἦνωσε τὰς Κυβερνήσεις τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ρωσίας καὶ Γαλλίας, εἶχεν ἀπέναντι τῶν ἐπιπολέμων Κρατῶν τὴν ἀρετὴν τῆς ἀμερίστου γενναιοφροσύνης καὶ ἀπέναντι τοῦ κόσμου τὴν ἀρετὴν τῆς διανυγίας. Δὲν εἶχεν ὡς ἀντικείμενον καὶ δὲν ἰδύνατο νὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὸ νὰ θέσῃ ἀπέναντι ἀλλήλων τὰς δύο ομάδας τῶν Δυνάμεων. Κάθε ἄλλο. Ἄλλως τε, ἐὰν αἱ ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις διεκόπησαν ἢ ἐπεβραδύνθησαν, ἐξακολουθεῖν σήμερον μετὰ τῆς αὐτῆς ἐμπιστοσύνης καὶ, δικαιοῦμαι νὰ εἶπω, ἐντονώτερον. Θὰ ἔλθῃ στιγμή, καθ' ἣν θὰ γείνουσι γνωσταὶ καὶ θὰ ἰδῆτε ὅτι ἡ Κυβέρνησις, ἐρμηνεύουσα πιστῶς τὴν Γαλλικὴν σκέψιν, ἐξεπλήρωσε πάντοτε εὐσυνειδήτως διττὸν καθήκον, συντρέχουσα πραγματικῶς τοὺς συμμάχους καὶ ἐπαγγρουπούσα διὰ τὴν διατήρησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης.

» Ἐάν, ὡς εἶνε ἐπιτετραμμένον νὰ ἐλπίζεται, εἶαι αἱ Δυνάμεις περιμένοντες μέχρι παύσεως τῶν ἐχθροπραξιῶν διὰ νὰ ἐπιχειρήσουν, ὅπως κατισχύσουν κατὰ τὸν τελικὸν διακανονισμόν αἱ σχετικαὶ βλέψεις των, ἐὰν μεμονωμένοι πρωτοβουλία ἢ ἐκδιαστικὰ μέτρα δὲν δημιουργήσουν ἀσυμβιδάστους διχονοίας, αἱ ἀντιθέσεις τῶν συμφερόντων θὰ ἐξομαλυνθοῦν ἀναμφιβόλως διὰ συμφωνιῶν, ἐκ τῶν ὁποίων δὲν θὰ ὑποφέρουν οὔτε οἱ Βαλκανικοὶ λαοί, οὔτε κανὲν ἐκ τῶν μεγάλων Εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν.

» Αὐτὴν τὴν εὐχὴν διετύπωσε κατ' αὐτὰς εἰς ἓνα τοῦ λόγον σύντομον καὶ φωτεινὸν ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἀγγλίας καὶ δὲν εἶνε, φαίνεται, ἀδύνατον ν' ἀκουσθῇ ἢ ἐκκλησίᾳ του. Ἐὰν τῆρα παρὰ τὰς τόσας εἰλικρινεῖς θελήσεις ἐκτραγῆ πόλεμος, ὁ τρομερώτερος ἀναμφιβόλως ἀπὸ ὅλους ὅσοι ἐμάστισαν τὴν Εὐρώπην, τοῦτο θὰ ἦτο ἀναμφιβόλως μία πρόκλησις ἐναντίον τοῦ πραγματικοῦ κοινοῦ νοῦ, τοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπότητος.

» Δὲν ἀμφιβάλλω ὅμως ὅτι ὁ κόσμος δὲν θὰ ὑποστῇ τοιαύτας φοικαλεότητες. Διὰ νὰ τὰς ἀποφύγωμεν, θὰ πράξωμεν πᾶν ὅ,τι συμβιβάζεται μὲ τὴν προώπισιν τῶν συμφερόντων μας καὶ τῆς ἐθνικῆς.

μας τιμῆς. Τὰ προβλήματα, τὰ ὁποῖα ἀποκινεῖ ἡ ἀναγκάραξις τοῦ χάστου τῆς Ἀνατολῆς, εἶνε ποικίλα καὶ πλήρη δυσχεροῶν. Ἡ Κυβέρνησις θὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν μελέτην αὐτῶν ἔχουσα μὲ τὸ μέρος τῆς τὴν ἐθνικὴν ὁμοφωνίαν, ἡ ὁποία δὲν διεψεύσθη, οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν καὶ ἡ ὁποία ἀποτελεῖ τὴν μεγαλειέραν τῆς δύναμιν. Μόλις καταστῆ δυνατόν νὰ ἀρχίσῃ ἡ ἐλευθέρᾳ συζήτησις, θὰ δώσῃ ἐξηγήσεις ἐνώπιον τῆς Βουλῆς καὶ γνωρίζει ὅτι ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ὑπολογίσῃ ἐπὶ τῆς ἐμπιστοσύνης τῶν Βουλῶν, ἐπὶ τῆς δευδερεκείας των καὶ ἐπὶ τῆς ψυχραιμίας των. Εἶνε ὑπερήφανος, διότι ὑποστηρίζεται ἀπὸ τὴν Κοινὴν Γνώμην καὶ διότι μετὰ βεβαιότητος δύναται νὰ ὁμιλῇ ἐν ὀνόματι τῆς Γαλλίας.»

Ἱταλικαὶ σκέψεις καὶ βλέψεις.

(Ἀνακοίνωσις Ἑλληνος διπλωμάτου)

Ὡς δικαίως παρετήρει κατὰ τὴν περίοδον ταύτην ὁ «Ἑσπερινὸς Ταχυδρόμος», ὁ πεπολιτισμένους κόσμος παρίσταται τὰς ἡμέρας αὐτὰς εἰς ἱστορικὸν γεγονός, τοῦ ὁποίου ἡ σημασία δύναται νὰ συγκριθῆ μόνον μὲ τὸν σχηματισμὸν τῆς Γερμανικῆς Αὐτοκρατορίας ἀπὸ τοῦ 1866 μέχρι τοῦ 1870. Ἰσχυροποιούμενα ἀπὸ τὸ αἷμα μυριάδων μαχητῶν, ἐν μέσῳ μαχῶν τῶν ὁποίων τὸ μέγεθος εἶνε τοσοῦτον, ὅσον θὰ εἶνε καὶ τὸ τῶν καρπῶν τῆς νίκης, τίθενται τὰ θεμέλια νέας δυνάμεως, ἐν τῇ ὁποίᾳ θὰ εἶνε δύσκολον ν' ἀναγνωρίσῃ τις αὐρίον τὰ διχογνωμοῦντα πρὸς ἀλλήλα συντρίμματα, ἅτινα ἀποτελοῦν τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, τίθενται τὰ θεμέλια δυνάμεως μεγάλης εἰς ἕκτασιν καὶ ἰσχυρᾶς εἰς στρατόν, ὄθουμένης ἀκατασχέτως πρὸς τὰ ἐμπρὸς ἐκ τῆς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως τοῦ πολέμου, ἀποκτησάσης πειραν ἐκ τῶν γεγονότων τῶν ἡμερῶν τούτων, κατανοούσης δὲ τὴν μεγίστην σημασίαν, ἣν ἔχει διὰ τὸ μέλλον τῆς ἡ ἑμοσπονδιακῆς ἰδέας, πρὸς τὴν ὁποίαν τόσον ταχέως φέρεται. Καθίσταται πραγματικότης ἡ Βαλκανικὴ Ὁμοσπονδία, διὰ τὴν ὁποίαν ἐξεφράζοντο εὐχαὶ ἐπὶ τοσοῦτον χρόνον καὶ ἡ μανία τῆς προσωρινότητος, ἡ χαρακτηρίζουσα τὴν νεωτέραν διπλωματίαν, πνίγεται ἀπὸ τὴν βροντὴν τῶν ὅπλων καὶ ὑπὸ τοὺς ὀρθαναικτοὺς ἐκ τῆς καταπλήξεως ὀφθαλμοῦς ἔλων τῶν διπλωματῶν, γράφει νέαν ἱστορικὴν σελίδα, μέλλουσαν νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τῶν τυχῶν τῆς Εὐρώπης.

Πλησιάζει εἰς τὸ τέλος τοῦ τὸ καταθλιπτικὸν Ἀνατολικὸν ζήτημα

τὸ τόσας βασάνους δημιουργήσαν, καὶ τὸ τέλος αὐτὸ θὰ ἐπέλθῃ— ὅπως εἶνε μοιραῖον δι' ὅλα τὰ μεγάλα ζητήματα—μακρὰν τῆς ἀργοπορούσης διπλωματικῆς ἐνεργείας, εἰς τὰ πεδία τῶν μαχῶν, ὅπου κυριαρχοῦν τὸ πῦρ καὶ ὁ σίδηρος.

»Πρόκειται περὶ πληγῆς, ἡ ὅποια δὲν εἶνε δυνατὸν παρὰ νὰ θεραπευθῇ, διότι κόπτονται τὰ σεσηπῶτα κρέατα καὶ καυτηριαζέται τὸ ὑπόλοιπον, ἐνῶ μέχρι τοῦδε ἐγένετο χρῆσις φαρμάκων ἀνωφελῶν καὶ χωρὶς καμμίαν δραστηκότητα.

»Τὸ τέλος δύναται νὰ ἐπέλθῃ διὰ τῆς εισόδου τῶν Βουλγάρων εἰς Κωνσταντινούπολιν, μετὰ τὴν πρόθυμον καὶ ὀλίγον ταπεινωτικὴν συγκατάθεσιν τῶν Δυνάμεων. Ἀλλὰ καὶ ἂν ἐπρόκειτο νὰ προκληθῶσι νέαι μεγαλείτεροι περιπλοκαὶ καὶ νὰ ἐπέλθῃ ποιά τις σύγκρουσις εἰς τὴν κατ' εὐθείαν γραμμὴν αἱματηρὰν προέλασιν διὰ τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου μέχρι τῆς ἐτοιμορρόπου πρωτευούσης τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, πάλιν εἶνε βέβαιον, ὅτι ἡ ἱστορικὴ αὕτη περίοδος δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ τελειώσῃ ἄλλως πῶς εἰμὴ διὰ ριζικῆς λύσεως τοῦ Ἀνατολικοῦ ζητήματος. Ὅλοι αἱ μικροδιαφοραί, αἵτινες δυνατόν εἶνε νὰ γεννηθοῦν, οὐδεμίαν θὰ ἔχουν σημασίαν ἢ θὰ ἔχουν τοιαύτην δευτερεύουσαν πρὸ τῶν δύο θαυμαστῶν γεγονότων, ἅτινα πρόκειται νὰ συντελεσθῶσι καὶ τὰ ὅποια εἶνε: Τὸ τέλος τῆς ἐξωτικῆς καὶ βαρβάρου Τουρκίας κατόπιν ἀνηκούστων βιαιοτήτων πέντε ἀλοκλήρων αἰῶνων καὶ ἡ διανομὴ τῆς Βαλκανικῆς Χερσονήσου εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς (1).

»Ἡ ἴδια ἐκείνη διπλωματία, ἡ ὅποια ἐπὶ αἰῶνας κατεγίνετο εἰς τὴν ἐξεύρεσιν μέσων ὄρων χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ τοὺς ἐξεύρῃ, ὑποκύπτει σήμερον πρὸ τῆς μεγάλης μεταβολῆς τῆς γενομένης διὰ τῶν ὅλων εἰς διάστημα μικρότερον τοῦ μηνός.

»Ἀμα τῇ ἐνάρξει τῶν ἐχθροπραξιῶν ἡ Εὐρώπη, δῦσπιστος καὶ δυσηρεστημένη, ἐνόμισεν ὅτι τῆς ἔμενεν ἀκόμη ἰκανὴ ἐνεργητικότης διὰ νὰ θυνθῇ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν θέλησίν της καὶ κατορθώσῃ νὰ μὴ διαταραχθῇ τὸ Βαλκανικὸν καθεστῶς. Ταχέως ὅμως ἠναγκάσθη

(1) Σ. Σ. Καὶ ὅμως αὐταὶ αἱ προβλέψεις ἀπεδείχθησαν ἄωροι, διότι ὁ εὐθὺς κατόπιν χρόνος ἀπέδειξεν ὅτι, πλὴν τῶν Τούρκων, ἔξω καὶ ἄλλοι βάρβαροι, ἀγριώτεροι μάλιστα αὐτοί, εἰς τὴν Βαλκανικὴν, βάρβαροι οὐ μόνον ὅμοιοι, ἀλλὰ καὶ ἀπαισίως θρασυδείλοιοι ἔπρπεε συνεπῶς καὶ αὐτοὶ νὰ ἐκδιωχθοῦν...

ν' ἀλλάξη ὄφρα καὶ κανὲν Εὐρωπαϊκὸν Ἀνακτοδοῦλιον δὲν ἔσχε τὸ θάρρος νὰ ἐπιμείνη εἰς τὴν ἀρχικῶς ἐκφρασθεῖσαν ἀπόφασιν. Ἡ Γαλλία, μεγάλη Μουσουλμανικὴ Δύναμις (!!!), ἔσπευσε νὰ ὑποβάλῃ εἰς τὰς λοιπὰς Δυνάμεις τὴν ἀκόλουθον πρότασιν :

«1) Αἱ Δυνάμεις ἀναγνωρίζουν τὰς ἐδαφικὰς μεταβολὰς τὰς ἐπεληθούσας ἐκ τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου καὶ τὴν πολιτικὴν καὶ διοικητικὴν διάταξιν τὴν εἰσαχθεῖσαν εἰς τὰς κατακτηθεῖσας χώρας ὑπὸ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

«2) Αἱ Δυνάμεις ἀναγνωρίζουν τὴν κυριαρχίαν τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῶν περιχώρων.

«3) Διὰ νὰ ληφθῶσιν ἔριστικαὶ ἀποφάσεις ἐπὶ τῶν διαμφισθητομένων σημείων, θὰ συγκληθῇ Εὐρωπαϊκὴ συνδιάσκεψις, εἰς ἣν θὰ συμμετάσχωσι καὶ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη.

Ἡ Γαλλικὴ πρότασις, ἥτις ἀναμφιδόλως θὰ εἶχε προσεχῆ τὴν ἐφαρμογὴν, ἐσήμαινε διπλωματικῶς τὸ τέλος τῆς Τουρκίας. Τοιοῦτοτρόπως δὲ ἐλάμβανε τέλος καὶ ὁ θρόνος τοῦ αἰωνίου ἀσθενοῦς, ἀφροῦ ἐσήμαινε πλέον ἡ ὥρα τοῦ θανάτου του.

Οἱ Βούλγαροι εἶνε καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι πεπεισμένοι περὶ τοῦ ἐπικινδύνου τῆς εἰσόδου ἐντὸς τῶν τειχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ εἰσοδος εἰς Κωνσταντινούπολιν τῆς νικηφόρου στρατιᾶς δὲν θὰ ἐσήμαινε καὶ ἔριστικὰν κατάληψιν, ὅπως ἴσως ἡ εἰσοδος εἰς Θεσσαλονικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ δὲν ἔπεται ὅτι σημαίνει ἄρνησιν τῆς Τετραπλῆς εἰς ἀνδεχομένην διεθνοποίησιν τῆς πόλεως ταύτης (1). Μεταξὺ δὲ Θεσσαλονίκης καὶ Κωνσταντινουπόλεως ὑφίσταται διαφορὰ ὄχι εὐκαταφρόνητος.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ δέον νὰ τονισθῇ ὅτι περιοριζομένης τῆς κυριαρχίας τοῦ Σουλτάνου εἰς στενὴν ἀκτίνα περίξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέρχεται πλήρης ἡ κατάπτωσις τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας ἐφ' ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας.

Ἄλλως οἱ διπλωματικοὶ ὄροι εἶνε τοσοῦτον ἐλαστικοί, ὥστε παρ' ἑλῆν τὴν Σουλτανικὴν κυριαρχίαν δὲν θὰ καταστῆ δύσκολον ν' ἀποκτῆσῃ ἡ Κων(σταντι)πολις εἰδικὴν διοίκησιν, ἥτις χωρὶς νὰ μειώσῃ τὰ δι-

(1) Νέα πλάνη... Οὐδὲ συζητήσις ἐπὶ τοιοῦτου θέματος ἐπετράπη νὰ γείνη, μόνον δὲ μερικοὶ ἴσως Βούλγαροι νὰ εἶδον εἰς τὰ ὄνειρά των τοιαῦτα πράγματα.

καιώματα τοῦ Σουλτάνου, καί νά λύσῃ τὸ ζήτημα τῶν στενῶν διὰ τῆς ἐξουδετερώσεως τούτων.

» Ἡ πρότασις, πράγματι, περὶ περιορισμοῦ τῆς Σουλτανικῆς κυριαρχίας εἰς τὴν περὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀκτίνα σημαίνει ὅτι δὲν θὰ συμπεριληφθῇ εἰς τὴν ἀκτίνα ταύτην ἡ ἀκτὴ τῆς θαλάσσης τοῦ Μαρμαρᾶ καὶ τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως. Ἄν ἦδη ἡ κατοχὴ αὕτη ἀφεθῇ εἰς τὴν Τετραπλῆν, θὰ παραστῇ ἀνάγκη νὰ ἐξουδετερωθοῦν τὰ στενὰ ἀπαγορευομένου εἰς τὸ Κράτος, τὸ ὁποῖον θὰ εἶνε κυρίαρχον τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς μέχρι τῶν ὁρίων τῆς περιοχῆς τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ εἰς τὴν Τουρκίαν—ἥτις θὰ εἶνε κυρία τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς—νὰ κατασκευάσῃσι φρούρια. Ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ Κωνσταντινούπολις θὰ ἴδῃνατο νὰ ἀποκτήσῃ εἰδικὴν διοικήσιν.

» Ἐκ τῶν πληροφοριῶν ἃς ἔχω ἐπὶ τοῦ προκειμένου δύναται τις νὰ συμπεράνῃ ἀσφαλῶς ὅτι τοιαύτη τις λύσις θεωρεῖται ὡς λίαν πιθανή ὑπὸ τινῶν διπλωματικῶν Εὐρωπαϊκῶν κύκλων.

» Ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ διατύπωσις τῆς προτάσεως Πουανκαρὲ (δικτήρησις τῆς Τουρκικῆς κυριαρχίας ἐπὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς περὶ αὐτὴν περιοχῆς) ἀποδεικνύει ὅτι ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία δὲν θέλει ν' ἀποφανθῇ ἐκ τῶν προτέρων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῶν στενῶν, τὸ ὁποῖον θὰ συζητηθῇ κατὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν Συνδιάσκεψιν τὴν προταθεῖσαν ὑπὸ τοῦ Πουανκαρὲ καὶ ἥτις θὰ παραστῇ ἀνάγκη—πράγμα ὄχι καὶ τόσῳ εὐκόλῳ—νὰ λύσῃ ὅλα τὰ ζητήματα. τὰ εἰκοτὰ θὰ προκύψουν ἐκ τοῦ νικηφόρου πολέμου τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν.

» Ἄλλο ὅμως ζήτημα εἶνε σοβαρὸν καὶ ἐνδιαφέρον.

» Μέχρι τοῦδε τὰ διαμαχόμενα μέρη εἶνε δύο: Αὐστρία καὶ Σερβία. Ἡ πολιτικὴ τῶν Αὐстро-Οὐγγρικῶν παραδόσεων, ἥτις δύναται νὰ ἐκφρασθῇ συντόμως διὰ τῆς τυπικῆς φράσεως *drang nach osten* (προέλασις πρὸς τὴν Ἀνατολήν), ἐνεπνέετο ὑπὸ τῶν ζωτικῶν συμφερόντων τῆς Αὐτοκρατορίας, τὰ ὁποῖα ἀπείκτου διέξοδον πρὸς τὰς ἀνατολικὰς θαλάσσας χάριν τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἀναγκῶν τῆς. Λόγω τῶν συμφερόντων τούτων ἡ Μοναρχία δὲν κατέστη δυνατόν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν ἔνωσιν τῶν δύο Κρατῶν Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου διὰ τοῦ σαντζακίου τοῦ Νοδιπαζάρ, οὔτε καὶ διὰ τῆς ὁδοῦ

τῆς ἀγούρας ἐκ τοῦ σαντζακίου εἰς Θεσσαλονίκην. Σήμερον ἡ ἐκρη-
ξις τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, αἱ νικηφόροι κατακτήσεις τῶν συμμά-
χων καὶ—τὸ κυριώτερον—ἡ εἰσβολὴ τῶν Σέρβων καὶ τῶν Μαυρο-
βουνίων εἰς τὸ σαντζάκιον, ἡ ἐκ μέρους τῶν Μαυροβουνίων κατά-
ληψις τῶν λιμένων τοῦ Ἀλεσίου καὶ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς
Μεδούης καὶ ἡ ἐκ μέρους τῶν Σέρβων κατάληψις τῶν κατὰ μῆ-
κος τῆς γραμμῆς Μητροβίτης—Σκοπίων—Κιοπρουλοῦ—Θεσσαλονί-
κης μερῶν, ἐξαναγκάζουν τὴν Μοναρχίαν νὰ τροποποιήσῃ τὰς βλέ-
ψεις τῆς, ἀλλ' ἔχει καὶ νὰ παραμελήσῃ τελείως τὰ συμφέροντά τῆς.
Διὰ τοῦτο ἡ Αὐστροουγγαρία δὲν θὰ δυσκολευθῆ νὰ ἀναγνωρίσῃ τὰ
διὰ τῶν ὅπλων συντελεσθέντα γεγονότα, ἀρκεῖ νὰ εἰσέλθῃ μετ' αὐτῆς
ἡ Σερβία εἰς διαπραγματεύσεις, αἵτινες θὰ ὀδηγήσουν εἰς τὴν διευ-
κρίνησιν καὶ ὀριστικὴν διάκανόνισιν τῶν Αὐστριακῶν συμφερόντων.

» Ὁμιλήσαμεν ἤδη περὶ τοῦ σχεδίου τῆς λύσεως τὴν ὁποίαν προ-
τείνει ἡ Αὐστρία καὶ ἤτις συνίσταται εἰς τὴν διὰ τοῦ σαντζακίου ἔνω-
σιν Σερβίας καὶ Μαυροβουνίου, ὅποτε ἡ Σερβία θὰ ἔχη τὴν διέξοδόν
τῆς εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδούης, ἀντὶ τούτου δὲ ἐξίτηι δια-
φορα ἀνταλλάγματα, σπουδαιότερα τῶν ὁποίων ἦσαν ἡ Αὐστρο-Σερ-
βικὴ τελωνιακὴ ἔνωσις καὶ ἡ αὐτονομία τῆς Ἀλβανίας. Ἡ σταθερὰ
ὁμωσὶς καὶ ἀποφασιστικὴ στάσις τῆς Σερβίας καὶ αἱ προσπάθειαι τῶν
Δυνάμεων, ἰσῶς δὲ καὶ αὐτῶν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν—τὰ ὁποῖα
ἔσον καὶ ἂν εἴνε εἰλικρινῶς καὶ ἰσχυρῶς ἠνωμένα δὲν δύνανται νὰ
ἔχουν συμφέρον νὰ εὐνοήσουν Αὐστρο-Σερβικὰς περιπλοκάς—ἔμετρί-
σαν τὴν Αὐστριακὴν ἀγερωχίαν καὶ συνετέλεσαν εἰς τὸ ν' ἀποφα-
σίσῃ ἡ Αὐστρία νὰ ἔλθῃ εἰς συνεννόησιν. Ἐν τούτοις ἰσῶς ἡ διαφορὰ
ὑφίσταται εἰσαεὶ τὴν στιγμήν κατὰ τὴν ὁποίαν γράφω καὶ μάλιστα
προστίθεται καὶ βεβαιοῦται ἐπισήμως ὅτι ἡ Αὐστρία παρητήθη τῆς
ἰδέας τῆς τελωνιακῆς ἐνώσεως μετὰ τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβου-
νίου. Ὅπωςδὲποτε, ἐὰν δὲν ἐπέλθουν νέαι περιπλοκαί, δύναται νὰ
θεωρηθῆ ὡς ἀποσοδηθῆς ὁ κίνδυνος τοῦλάχιστον νέων σοβαρῶν γε-
γονότων.

» Παρὰ τὰς ἐλπίδας ὁμωσὶς περὶ τοῦ δυνατοῦ τῆς συνεννόησεως, ἡ
διαφορὰ τῶν Αὐστροσερβικῶν βλέψεων καθίσταται ἀκόμη μεγαλει-
τέρα ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι ἡ Σερβία ἐλαχίστως μόνον προνομιακὰς
παρχωρήσεις φαίνεται διατεθειμένη νὰ παράσχη, ἐνῶ τὸναντίον ἡ

διπλῆ Μοναρχία ἐπιδιώκει προνόμια τοιαῦτα, ὥστε νὰ ἔχη αὐτὴ τὴν πρώτην θέσιν εἰς τὴν ἐμπορικὴν γραμμὴν τὴν ἄγρουν εἰς Θεσσαλονίκην. Παραμένει ἐκτὸς τούτου ἐπὶ τάπητος πάντοτε τὸ ζήτημα τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἡ Σερβία σκέπτεται ὡς ἑξῆς: συνθήκαι ἱστορικαί, φυλετικαί, ὡς καὶ τοιαῦται πολιτικῆς ἀγωγῆς· συντελοῦν εἰς τὸ νὰ προκαλῆ ἀνησυχίας ἢ σκέψις ἔτι προτείνεται ἡ αὐτονομία τοῦ Ἀλβανικοῦ λαοῦ, εἰς τὸν ὁποῖον ἔχει τόσον βαθέως εἰσδύσει τὸ ἐπαναστατικὸν πνεῦμα καὶ ἔστις διασπάται ἀπὸ τρεῖς τόσον διαφορητικὰς θρησκείας.

» Ἡ ἀναγνώρισις τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας θὰ ἰσοδυναμῆ μετὰ παγίωσιν τῆς ἀταξίας εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα. Ἀυτόνομος Ἀλβανία θὰ ἐσήμεναι: τόπος συνεχῶν ἐπαναστάσεων καὶ ταραχῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ πολιτικαὶ συνθήκαι τῆς Ἀλβανίας δὲν εἶνε τοιαῦται, ὥστε νὰ ἐξασφαλίσουν τὸ μέλλον τῆς χώρας, ἔταν θὰ χειραφετηθῆ αὐτὴ τελείως.

» Ἡ Σερβία ἀπέδειξεν ἔτι εἶνε εἰς θέσιν νὰ δώσῃ εἰς τὸν λαόν τῆς καὶ τὸν λαὸν ἐν γένει τὸν ὁποῖον θὰ ἀνελάμβανε νὰ διοικήσῃ, πολιτεῦμα ἐκπολιτιστικὸν καὶ τελείως φιλελεύθερον. Θὰ δυνηθῆ νὰ δώσῃ καὶ εἰς τὴν Ἀλβανίαν τὰ σχολεῖα τὰ ὅποια τῆς λείπουν. Οὕτω σκεπτομένη ἡ Σερβία, βρῶσκειται ἐπὶ ὑψίστων συμφερόντων τῆς ὑπάρξεώς τῆς καὶ ἐπὶ ἱστορικῶν λόγων, ἐκ τῶν ὁποίων ἀποδεικνύεται ἔτι τὸ Δυρράχιον καὶ τὸ Ἀλέσιον ὑπῆρξαν Σερβικαὶ λιμένες τῆς Ἀδριατικῆς...

«... Οἱ ἡμεπίσθημοι Ἰταλικοὶ κύκλοι ὑποστηρίζουν τὴν ἀνάγκην τῆς ἐξασφαλίσεως τῆς ἀκεραιότητος καὶ τῆς αὐτονομίας τῆς Ἀλβανίας. Φαίνεται, ἐπὶ τοῦ προκειμένου, ἔτι οὐδέποτε ἡ Ἰταλικὴ πολιτικὴ ὑπῆρξε τοσοῦτον σύμφωνος μετὰ τὴν Αὐτριακὴν, ὅσο νείνε σήμερον. Ἐν τούτοις καλὸν εἶνε νὰ ἐμβαθύνῃ τις εἰς τὴν τοιαύτην Ἰταλο-Αὐστριακὴν συμφωνίαν καὶ νὰ τὴν συζητήσῃ προσεκτικῶς καὶ χωρὶς καμμίαν προκατάληψιν.

» Δι' οὐδένα εἶνε πλέον μυστήριον τὸ ἔτι ἡ Ἰταλία, μολονότι κατὰ τὸ παρελθὸν ὑπεστήριξε—δοθέντος ἔτι δὲν ἠδύνατο νὰ πράξῃ διαφορητικῶς—τὸ Βαλκανικὸν καθεστῶς, δὲν ἔπαυε συνάμα ὑποστηρίζουσα—καὶ τοῦτο κυρίως πρὸς τὸ συμφέρον τῆς—ἔτι τὰ Βαλκάνια ἔπρεπε ν' ἀνήκουν εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς μόνον λαοὺς, ὅχι δὲ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἡ ἀληθὴς ἀπασχόλησις τῆς Ἰταλίας, ἐπὶ τοῦ προκειμένου,

Ὁ Λιόδοχος περιερέμενος κατὰ βομβαρδιζόμενον.

ἦτο ἡ πιθανὴ ἐπέκτασις τῆς Αὐστρίας ἐν τῇ Ἀνατολῇ. Αὐτὴ εἶνε ἡ ἀλήθεια καὶ θὰ εἶνε παιδαριῶδες νὰ τὴν ἀρνηθῆ κανεὶς.

» Ὁ κίνδυνος οὗτος ἐξέλιπεν ἤδη, ἡ Ἰταλία ὅμως ἠναγκάσθη, παρὰ τὴν θέλησίν της, νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀποτέλεσμα αὐτό. Αἱ θυσίαι δὲ συνίστανται ἀκριβῶς εἰς τὴν διπλωματικὴν ὑποστήριξιν, τὴν ὅποιαν παρέχει ἐπὶ τοῦ παρόντος εἰς τὴν Αὐστρίαν. Σήμερον ἡ Ἰταλία, κατόπιν τῆς ρητῆς δηλώσεως τῆς Αὐστρίας ὅτι δὲν ἐπιδιώκει ἐδαφικὴν ἐπέκτασιν, δὲν δύναται νὰ μὴ ὑποστηρίξῃ, κατόπιν τῆς ἐπελθούσης συνεννοήσεως, τὰ λέγόμενα οἰκονομικὰ συμφέροντα τῆς Αὐστρίας.

» Παρ' ἅλα ταῦτα ὅμως ἡ Ἰταλία δὲν δύναται καὶ ν' ἀκολουθήσῃ

πολιτικὴν, ἢ ὁποία θὰ ὠφελήσῃ μόνον τὴν Αὐστρίαν χωρὶς νὰ ὠφελήσῃ καὶ αὐτὴν τὴν ἰδίαν.

»Δὲν ζητεῖ νὰ λάβῃ πολιτικῶς αὐτεὶ οἰκονομικῶς ἐξέχουσιν θέσιν ἐν τοῖς Βαλκανίοις, οὔτε κἀν θέσιν ἀπλῶς προνομιοῦχον ἐν συγκρίσει μὲ τὴν τῶν λοιπῶν Δυνάμεων. Ἀλλὰ ἐκ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς ὀρωμιμένη ἢ Ἰταλία δὲν δύναται νὰ ἐπιτρέψῃ νὰ λάβῃ ἡ Αὐστρία τὴν θέσιν αὐτὴν καὶ ν' ἀποκομίσῃ κέρδη τοιαῦτα, ὥστε νὰ ὑποστοῦν, ἀναγκαίως, ζημίαν τὰ ζωτικὰ Ἰταλικά συμφέροντα. Ἡ Ἰταλία, ἐπομένως, ὑποστηρίζει μὲν ἐπισήμως τὴν Αὐστρίαν, ἀλλὰ μέχρις ἐνὸς σημείου μόνον ὑποστηρίζει θετικῶς τὰς ἀξιώσεις τῆς συμμάχου τῆς. Ἐὰν λόγῳ ἀνωτέρας βίας ἡ Αὐστρία ὑπεχρεοῦτο νὰ προβῇ εἰς νέας παραχωρήσεις πρὸς τὴν Σερβίαν διὰ νὰ ἐπέλθῃ συνεννόησις μεταξὺ τῶν δύο χωρῶν, δὲν θὰ ἦτο βεβαίως ἡ Ἰταλία ἐκείνη, ἣτις θὰ δυσηρεστοίτο διὰ τοῦτο.

»Χωρὶς νὰ τὸ θέλω, ἴσως, ἀπεκάλυψα παρασκήνιак διπλωματικὰ ἀπόρρητα. Ἀλλὰ τὸ λεπτόν τοῦτο ζήτημα δὲν ἀφορᾷ μόνον τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Σερβίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν Ἰταλίαν καὶ ἄλλους τοὺς Βαλκανικοὺς πληθυσμούς. Ἡ Αὐστρία περιορίζουσα τὰς θαλασσίας καὶ ἰδίαι τὰς πρὸς τὴν Ἀδριατικὴν διεξόδους ἐν τῇ Βαλκανικῇ Χερσονήσῳ, ἀναλαμβάνει, κατ' ἀνάγκην, τὸν μονοπώλιον σχεδὸν τῶν μετακομίσεων καὶ τῆς ἐμπορικῆς, ἐν γένει, ζωῆς τῶν Βαλκανικῶν πληθυσμῶν.

»Εἶνε, ἐν τέλει, ἐπάναγκες νὰ γνωσθῇ ὅτι ἡ Ἰταλία καὶ τὰ Βαλκανικὰ Κράτη δὲν πρέπει, πρὸς τὸ κοινὸν συμφέρον, νὰ τηροῦν ἐχθρικὴν ἀναμεταξύ των πολιτικὴν. Δικαίως μοι ἔλεγεν ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὁ διακεκριμένος πολιτικὸς συνεργάτης τοῦ «Ἐσπερινοῦ Ταχυδρόμου» βουλευτῆς Α. Τόρρε:

»—Ἰποστηρίζομεν μὲ ὅλας τὰς δυνάμεις μας τὰς ἐθνικὰς βλέψεις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, διότι τὰ Κράτη αὐτὰ ἦσαν καὶ θὰ μείνουν οἱ φυσικοὶ σύμμαχοι τῆς Ἰταλίας...» (1).

(1) Ὁ Τόρρε πολὺ παραδόξως ποιεῖται συλλογισμούς ἐπὶ ζητήματος, τὸ ὁποῖον δὲν πρέπει ν' ἀναζητῆται τόσον εἰς τὴν κωνίστραν τῶν διπλωματικῶν συμφερόντων, ὅσον εἰς τὰ γισθήματα τῶν λαῶν ἃς εἶνε βέβαιος, ὅτι ἡμεῖς εἰς τὸ ἐλάχιστον δὲν σκεπτόμεθα νὰ αἰσθηματολογήσωμεν ἐν τῷ μέλλοντι. Τ ο ρ ε ι τ ο ι δ η μ ι ο υ ρ ο ὕ ν συμφέροντα ἐπὶ τῶν χωρῶν μας. Ἡμεῖς τὰ ἔχομεν κ ε κ τ η μ ε ν α. Αἱ δὲ ἀναγκαῖαι πρὸς τοῦτο δυνάμεις εὐκολα ἀυξάνονται εἰς λαοὺς ποὺ ἐγκλείουν πολλὴν καὶ δυνατὴν ζωὴν μέσα των.

Βουλγαρικαὶ ψευδολογίαι. — Ἀποκαλύψεις κακοηθειῶν.

Οἱ «Καιροὶ» τοῦ Λονδίνου, ἀφοῦ ἐπὶ τρεῖς ὄλας ἐβδομάδας ἐδημοσίευσαν μετ' ἄλλων ἀγγλικῶν ἐφημερίδων τὰς πολεμικὰς περιγραφὰς τοῦ ἀπεσταλμένου τῆς Βιενναίας «Ραϊχσπόστ» ὑπολοχαγοῦ Βάγνερ περὶ τῶν θριάμβων τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ἀκριβοπληρώνοντες μάλιστα αὐτὰς διὰ νὰ τὰς δημοσιεύουν ταυτοχρόνως, προβαίνουν ἤδη εἰς περιέργους ἀποκαλύψεις περὶ τῶν περιγραφῶν αὐτῶν, ὡς καθ' ὑπερβολὴν χρωματισμένων ὑπὲρ τῶν Βουλγάρων καὶ διερμηνευουσῶν μόνον τὴν βουλγαρικὴν ἀντίληψιν τῶν γεγονόνων.

Ἐπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου, παρατηρεῖ ὁ ἐν Βιέννῃ ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάϊμς», ἦτο φανερόν ὅτι αἱ προνομίαι, τῶν ὁποίων ἀπήλαυε παρὰ τῷ Βουλγαρικῷ ἀρχηγεῖω ἢ «Ραϊχσπόστ», δὲν ἦτο δυνατόν νὰ δοθῶσι παρὰ μόνον κυβερνητικῇ ἢ αὐλικῇ εὐνοίᾳ· καὶ ἐφ' ὅσον τοιαύτην προέλευσιν εἶχεν ἡ παρεχομένη προτιμῆσις, τὰ τηλεγραφήματα δὲν ἦτο δυνατόν νὰ εἶνε δυσάρεστα διὰ τοὺς Βουλγάρους. Ἐφ' ὅσον δύναται τις ἐκ τῶν ὑστέρων νὰ κρίνῃ, πάνθ' ὅσα ἀπέστειλεν ὁ ὑπολοχαγὸς Βάγνερ ἦσαν ἀκριβέστατα εἰς τὰς κυριώτερας αὐτῶν γραμμὰς, ἐφ' ὅσον αἱ Βουλγαρικαὶ στρατιωτικαὶ ἀρχαὶ ἔκρινον ὅτι ὁ κόσμος ἔπρεπε νὰ πληροφορηθῆται περὶ τῶν προόδων τῆς ἐκστρατείας σύμφωνα πρὸς τὴν ἰδικὴν τῶν ἀντίληψιν, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ἔπρεπε νὰ διαλυθῇ οἰαδήποτε ὑπάρχουσα ἀμφιβολία ὡς πρὸς τὴν ὀρμητικότητά τῶν βουλγαρικῶν θριάμβων.

»Καὶ ἐὰν ὅμως ἤθελέ τις διαμαρτυρηθῆ διὰ τὸ γεγονός ὅτι αἱ Βουλγαρικαὶ ἀρχαὶ, ἀποκλείσασαι τὸν ξένον Τύπον ἐν γένει ἀπὸ πάσης στρατιωτικῆς πληροφορίας καὶ παρασχοῦσαι ἐξ ἀντιθέτου τοιαύτας προτιμῆσεις εἰς μίαν Αὐστριακὴν κληρικοστρατιωτικὴν ἐφημερίδα, τῆς ὁποίας αἱ πολιτικαὶ γνώμαι, ἕπως λέγουσιν, δὲν εἶνε καθόλου διάφοροι πρὸς τὰς τοῦ ἀρχιδουκὸς Φερδινάνδου—καὶ ἐὰν διαμαρτυρηθῆ τις ὅτι αἱ Βουλγαρικαὶ ἀρχαὶ ἐπέδειξαν ἐνοχλητικὴν μεροληψίαν, δὲν θὰ δυνηθῆ ὅμως ἀφ' ἑτέρου νὰ μὴ ἀνομολογήσῃ ὅτι ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος δὲν ἀπολαύει ἀδίκως τῆς ἐπὶ εὐφύᾳ φήμης του καὶ ὅτι αὐτὸς ἢ τὸ ἐπιτελεῖόν του, ἔχοντες ὑπ' ὄψει τὸ πάθημα τῶν Ἰταλῶν κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου, εἶχον στοιχειώδεις καθήκον νὰ προβλέψουν πρὸς ἀποφυγὴν πάσης ἀντιβουλγα-

ρικότητος εἰς τὰ δημοσιεύματα τῶν ἐφημερίδων.

» Ἐν πάσῃ περιπτώσει, ἡ καθαρὰ ἀλήθεια εἶνε ὅτι τὸ νὰ πολεμήσῃ τις τὴν Τουρκίαν δὲν συνίσταται μόνον εἰς τὸ νὰ καταπολεμήσῃ τὸν Ὀθωμανικὸν στρατόν, ἀλλὰ μετ' αὐτοῦ καὶ τοὺς διεθνεῖς τραπεζίτας καὶ οἰκονομολόγους, ὡς ἐπίσης καὶ τὰ ὄργανα καὶ τὰ πρακτορεῖα τοῦ διεθνoῦς τύπου, τὰ διατελοῦντα ὑπὸ τὴν ἐπιτροπὴν τῶν τραπεζιτῶν καὶ οἰκονομολόγων.

» Ἡ Ἰταλία ἔμαθε τὸ μάθημα αὐτὸ ἰδίαις δαπάναις· ὁ δὲ Βασιλεὺς Φερδινάνδος ἐπωφελήθη πιθανώτατα τοῦ μαθήματος καὶ ἐπεζήτησε διὰ τῆς παροχῆς προτιμῆσεως εἰς τὸ μόνον μὴ Ἑβραϊκὸν ὄργανον περιωπῆς ἐν Αὐστρίᾳ νὰ δημιουργήσῃ κοινὴν γνώμην ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ ἔθνους του εἰς τὸν ἔξω κόσμον. Οὐδ' ὑπάρχει ἀμφιβολία ἔτι, ἐὰν ὁ Βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας παρίστατο μάρτυς τῆς σπουδῆς μετὰ τὴν ὁποίαν οἱ ἐν Βιέννῃ ἀντιπρόσωποι τῶν κυριωτέρων ὀργάνων τοῦ παγκοσμίου τύπου ἔσπευδον εἰς τὰ γραφεῖα τῆς «Ραϊχσπόστ» διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν ὑπὲρ τῶν ἐφημερίδων τῶν ἀντὶ ἀδρότατης πληρωμῆς τὴν ἀναδημοσίευσιν τῶν ἐκθέσεων τοῦ στρατιωτικοῦ τῆς ἀπεσταλμένου, βεβλῶως δὲν θὰ κατῴρθωνε νὰ συγκρατήσῃ τὸ μεῖδιᾶμα».

Πῶς θὰ διανεμηθῶσι τὰ κατακτηθέντα.

Εἰς μίαν ἐκ Λονδίνου σαφῆ ἔκθεσιν τῶν κρατουσῶν κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας γνωμῶν ἐν ταῖς Ἀγγλικαῖς κύκλοις, δανειζόμεθα ἐνταῦθα τὰ διαφωτιστικὰ ταῦτα :

«Οἱ φίλοι μας καὶ πρὸ παντὸς οἱ φίλοι τῆς εἰρήνης εὐχονται ὀλοφύχως νὰ μείνῃ ἀδιάσειστος ἡ ἔνωσις τῶν Βαλκανικῶν ἐπὶ πολλὰς εἰσέτι δεκαετηρίδας· εἶνε ἡ μόνη ἐγγύησις τῆς Εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης. Αὐτὸ ἀκριβῶς ἐτόνιζε προχθὲς ἡ ἡμιεπίσημος «Ἐφημερίς τοῦ Οὐεστμίνστερ» γράφουσα : «Ἐλπίζωμεν ὅτι ἡ ἔνωσις τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν θὰ ἐξακολουθήσῃ στερεὰ καὶ κατὰ τὸ στάδιον τῶν διαπραγματεύσεων τῆς εἰρήνης καὶ μετ' αὐτὰς ἔτι, διότι ἔκ τῆς ἐνώσεως τῆς Ὀμοσπονδίας (League) ἐξαρτᾶται καὶ ἡ ὁμοφωνία τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ἡ εἰρήνη ἐπομένως τῆς Εὐρώπης. Τὸ δ' ἔγκριτον «Morning Post» ἐξέφραζε τὴν χαρὰν του, διότι ἐξ ὄλων τῶν ἐνδείξεων προκύπτει, ἔτι ἡ θαυματουργὸς ἔνωσις τῶν Βαλκανικῶν ἔχει βαθυτάτας τὰς ρίζας καὶ τὰ ἀποτελέσματα αὐτῆς ἔσονται διαρκῆ καὶ μόνιμα. Μικροε-

πεισὸδιά τινα ἐνέπνευσαν ἀνησυχίας, ἀλλ' ἀπεδείχθη ὅτι ταῦτα δὲν προήρχοντο ἐκ τῶν ἰθυνοῦσῶν τὴν ἔνωσιν δυνάμεων καὶ ἐγκεφάλων, ἀλλ' ἦσαν ἀποτέλεσμα—ἀσήμαντον ἄλλως καὶ παρελθόν—ἀτομικῶν ἐνεργειῶν ἢ παρεστάθησαν ἐπὶ τὸ ὑπερβολικώτερον ὑπὸ τῶν ἐνδιαφερομένων νὰ σπεύρουν ζιζάνια μεταξὺ τῶν Κρῆτων τῆς Ἑνώσεως.

» Σιγά-σιγά ὑποφαίνεται τὸ μυστικὸν σχέδιον τῶν συμμάχων, τὸ ὅποιον εἶνε, ὡς φαίνεται, τελείως καθωρισμένον ἐν ὅλαις του ταῖς λεπτομερείαις. Ὁ εἰδικὸς ἀπεσταλμένος εἰς Σόφιαν τῆς «Ἐφημερίδος τοῦ Οὐεστμίνστερ» ἀναφέρει τὰς γενικὰς τοῦ σχεδίου γραμμάς, ὅπως τὰς ἐπληροφορήθη παρὰ πηγῆς Βουλγαρικῆς ἐπιστημοσύνης. Κατὰ τὰς πληροφορίας ταύτας, διὰ τὴν Ἑλλάδα εἶνε καθωρισμένα τὰ νέα ὄρια, δῆλοντα ἀπὸ Καβάλλας διὰ γραμμῆς βορείως στρεφομένης καὶ περιλαμβανούσης τὰς Σέρρας, τὰ Γενιτσά, τὰ Βοδενά, τὸ Μοναστήρι μέχρις Αὐλῶνος πρὸς δυσμὰς. Ἡ Χαλκιδική, ἡ Θεσσαλονίκη εἰσονται ἀπολύτως Ἑλληνικά. οὐδεμίαν δ' ἀπολύτως ὑπάρχει πρόβλεψις εἰδικῆ περὶ τῆς Θεσσαλονίκης, μόνη δὲ πρόβλεψις εἶνε ὅτι τὰ ἐμπορεύματα τῆς Αὐστρίας καὶ Ρουμανίας θὰ τυγχάνουν εἰδικῶν εὐνοϊκῶν ὄρων διερχόμενα διὰ τοῦ λιμένος τούτου. Περιττὸν νὰ γραφῆ ὅτι αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου ὄλαι μετὰ τῆς Κρήτης καὶ τῶν ἐξαρτημάτων θὰ προστεθοῦν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Ἡ Βουλγαρία θὰ λάβῃ τὴν Θράκην (ἐκτὸς μικρᾶς λωρίδος πρὸ τῆς Κωνσταντινουπόλεως) καὶ μέρος τῆς ΒΑ. Μακεδονίας τῆς λοιπῆς ἀφιεμένης εἰς τὴν Σερβίαν, ἣτις θὰ δικαιοῦν μετὰ τοῦ Μαυροβουνίου καὶ τὸ Σαντζακίον τοῦ Νοδιπαζάρ, διὰ τὸ ὅποιον οὐδεὶς, οὔτε κατ' ὄναρ θὰ ἐτόλμα νὰ σκεφθῆ τοιοῦτόν τι πρὸ τινῶν μόλις ἡμερῶν, δεδομένου ὅτι ὀπισθεν τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ ἴσταται ἕνας κολοσσός. Πῶς ὅμως ἐντὸς δύο ἐβδομάδων ἤλλαξαν τὰ πράγματα! Τί ἀνατροπὰί καὶ τί καταρρεύσεις ἐντὸς ὀλιγομέρου!...

» Αἱ πληροφορίες τῆς «Οὐεστμίνστερ Γκαζέτ» ἐκ Σόφιας ὡς πρὸς τὴν Ἑλληνικὴν μερίδα συμπίπτουν ἀκριβῶς πρὸς ὅσα ἐπιστέλλει ἐκ Θεσσαλονίκης ὁ ἀπεσταλμένος τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου», ἀρῶμενος τὰς πληροφορίας ἐξ Ἑλληνικῆς ἐπισήμου πηγῆς.

» Τὸ Μαυροβούνιον, ἐκτὸς λωρίδος τοῦ Νοδιπαζάρ, θὰ λάβῃ καὶ τμήμα τῆς Βορείου Ἀλβανίας, τὸ ὅποιον κατοικεῖται παρὰ πληθυσμοῦ λίαν οἰκείου τῷ μικρῷ Βασιλείῳ. Ὡς πρὸς τὴν ἐν τῇ Ἀδριατικῇ θέ-

σιν τῆς Σερβίας ἔλοι οἱ οἰωνοὶ προλέγουσιν ὑποχώρησιν τῆς Αὐστρίας. Οὐκ ἔστιν ἄλλως γενέσθαι! Θὰ πάρῃ λοιπὸν ἡ Σερβία λωρίδα τῆς Ἀλβανίας ὀλίγον κάτωθεν τῆς Σκόδρας, ὥστε νὰ ἔχη λιμένα, θύραν διὰ τὰ ἔμπορεύματά της. Τὸ ζήτημα, ὅπως παρετήρει χθὲς τὸ ἐγκριτοὺν «Ἔθνος», ἐνῶ εἶνε ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου διὰ τὴν Σερβίαν, εἶνε ὅλως μηδαμινὸν διὰ τὴν Αὐστρίαν καὶ τὴν Ἰταλίαν, οὕτως ὥστε ἀφοῦ ἔγινεν ὑποχώρησις γενναϊκότητι ἐξ ἀνάγκης διὰ τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὸ Νοβιπαζάρ, θὰ γίνῃ καὶ διὰ τὴν Ἀλβανίαν. Εἶνε ἀστεῖον καὶ πολὺ τραγικὸν ἀστεῖον νὰ πιστεῦσῃ τις τέτοιαν τρέλλαν τῶν ἰθυγόντων τὰ πράγματα τῆς Κεντρικῆς Εὐρώπης, ὥστε, ἐνῶ ἐχώνευσαν ὅλα, θὰ πάθουν δυσπεψίαν εἰς τὸν... καφέν! Ἡ Τριπλῆ Συνεννόησις εἶνε ἀποφασισμένη νὰ μὴ ἀφήσῃ νὰ σπρωχθοῦν τὰ πράγματα εἰς τὰ ἔσχατα διὰ μηδαμινὸν ζήτημα. Καὶ ἔχει ἡ Entente ὄχι μόνον τὴν ἰδικήν της ἠθικὴν καὶ ὀλικὴν δύναμιν, ἀλλὰ καὶ τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν, ὡς δὲ παρατηρεῖ ὁ σοβαρώτατος «Θεατῆς» (Spectator), ἡ Γερμανία, ἐπομένῃ εἰς τὸ Βισμάρκεια δόγμα, δὲν θ' ἀφήσῃ τὴν σύμμαχον Αὐστρίαν νὰ ἐκτεθῇ εἰς πόλεμον διὰ ψύλλου πῆδημα—πόλεμον μὲ βέβαια ἐκ τῶν προτέρων καταστρεπτικὰ διὰ τὴν Τριπλῆν Συμμαχίαν ἀποτελέσματα. Διότι, λέγει ὁ «Spectator», μαζὶ μὲ τὴν Entente θὰ συμπράξῃ στρατὸς νικηφόρος 800 χιλιάδων, ὀργῶν πρὸς νέας νίκας καὶ θριαμβούς.

»Τύχη ἀγαθὴ! Ὁ πόλεμος αὐτὸς ἀπεκάλυψε τὰς σπανίας, τὰς δυσυπερβλήτους ἀρετὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατιώτου, ὁμολογουμένης μελυσισμὸν ἀκράτητον ὑπὸ Ἀγγλῶν ἀνταποκριτῶν, οὐδόλως συμπαθούντων μέχρις ἐσχάτων τοὺς Ἑλληνας καὶ πολλὰ θυμιάματα προσεγγόντων εἰς τοὺς Τούρκους. Ὁ ἐν Θεσσαλονίκῃ ἀνταποκριτῆς τῶν «Τάμς», ὁ μὴ ὀκνήσας νὰ τηλεγραφήσῃ, ἔτι εἰς τὰ Γιαννιτσὰ εἶχον νικήσει οἱ Τούρκοι καὶ ὁ Διάδοχος εἶχεν ὑποχωρήσει (!), ὅπως τὸν ἐβεβαίωσαν οἱ Τούρκοι, ἐξήντησεν ὅλα τὰ ἐγκωμιαστικὰ ἐπίθετα ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ τοῦ εἰσελθόντος εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

»Καὶ ὁ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου παρακολουθήσας τὰς μάχας εἰδικὸς ἀπεσταλμένος τοῦ «Morning Post» ἐκθειάζει τὰς ἀρετὰς τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἐκ δὲ τῶν ἐνθουσιωδεστάτων αὐτῶν περιγραφῶν καὶ ἐντυπώσεων, προκύπτει ἔτι οὐδεὶς στρατὸς ἐκ τῶν τερσάρων νικηφόρων ἔλαβε τόσοὺς συλλήβδην ἐπαινούς ὅσους ὁ Ἑλλη-

λικὸς στρατός. Γενναῖοι εἶνε ὅλοι οἱ στρατοί, ἀλλ' ὁ Ἑλληνικὸς ἐκτὸς τῆς ἀρετῆς ταύτης, ἦν φαεινότερα ἀπέδειξεν εἰς λυσσώδεις μάχας, ἔχει καὶ ὄλας τὰς ἄλλας, αἱ ὅποια καθιστοῦν τὸν στρατιώτην ἄκρον ἄωτον τελειότητος. Εἶνε γενναῖος ὁ Ἑλληνικὸς στρατός, μὲ φρόνημα, μὲ ὀρμήν, ἀλλὰ εἶνε καὶ ἔκτακτος, πειθαρχῶν τυφλῶς εἰς τοὺς ἀξίους ἀρχηγούς του, πολιτισμένος, ἀμεμπτος εἰς ὅλα. Ὁ ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάμις», ἀπογοητευθεὶς ἀπὸ τὸ ἄθλιον θέαμα τῶν Τούρκων, γράφει ὅτι ἠσθάνθη ἀνακουφιστικὴν ἀγαλλίασιν ἐπὶ τῷ θεάματι τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἔστις μετὰ τόσας μάχας λυσσώδεις, κακουχίας καὶ πολυημέρους κόπους, ἐφαίνετο δροσερὸς σὰν νὰ ἤρχετο ἐκείνην τὴν στιγμὴν κατ' εὐθείαν ἀπὸ τὰς Ἀθήνας. Δόξα εἰς τὸν Ἑλληνα στρατιώτην, τοὺς ἀρχηγούς του καὶ τοὺς δημιουργούς του!

» Ἡ ἰδέα τῆς τελειωτικῆς κατοχῆς τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος οὐκ ἔχ' καθυῦδειν μερικοὺς ἀνεπισήμους Ἀγγλικούς κύκλους, ὑποκινουμένους ὑπὸ συμφεροντολόγων τοῦ Σίτυ ναυτικῶν κύκλων, οἱ ὅποιοι διαδέλπουσι κλονισμὸν μέγιστον τῆς Ἀγγλικῆς ἐμπορικῆς ναυτιλίας ἐν τῇ Μεσογείῳ, ἀδυνατούσης ν' ἀντεπεξέλθῃ κατὰ τῆς Ἑλληνικῆς. Καὶ ἐγράφη ἐνιαχοῦ, τῇ ὑποκινήσει τῶν κύκλων τούτων, ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη θὰ γίνῃ ἐλεύθερος λιμὴν, οὐχι δ' Ἑλληνικός. Ἡ γνώμη ἕμως τῶν ἐπισήμων—ἂν εἶνε ἀνάγκη νὰ ἔχουν γνώμην ἐπὶ γεγονότων τετελεσμένων—ἐμφαίνεται καθαρώτατα ἔκ τε τῆς στάσεως τοῦ ἐπισήμου Ἀγγλικοῦ τύπου καὶ πρὸ πάντων ἔκ τῶν διαμειφθέντων μεταξύ τῶν ξένων ναυάρχων ἐν Θεσσαλονίκῃ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Διοικητοῦ κ. Ρακτιβάν, τὰ ὅποια ἐτηλεγραφήθησαν ἐκτενῶς χθές. Ἡ δὲ σημερινὴ ἀγγελία περὶ τῶν σχετικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Ρώσου ἐκεῖ Προξένου, κατόπιν ὁδηγιῶν ἐκ Πετροπόλεως, ἦρε πᾶσαν ἀμφιβολίαν ὡς πρὸς τὴν στάσιν τῆς Entente. Εἶνε ἄλλως τε βέβαιον ὅτι ἡ μοιρασιά τῶν καρπῶν τῆς νίκης θ' ἀπασχολήσῃ μόνον τοὺς νικητὰς καὶ οὐδένα ἄλλον ἔξωθεν...»

Ἀυστριακαὶ ὑπερφιλοδοξίαι.

Τὸ ἀκόλουθον ἀποκαλυπτικώτατον ἄρθρον ἐδημοσίευσεν ἡδὴ ὁ Παρισινὸς «Χρόνος».

«Ἐνῶ εἰς τὰς γραμμὰς τῆς Τσατάλτζας ἐξακολουθοῦν συγχρόνως

αἱ τελευταῖαι πολεμικαὶ καὶ αἱ πρῶται εἰρηνικαὶ ἐνέργειαι, ἡ Αὐστροουγγρική διπλωματία διατηρεῖ τὰς ἀξιώσεις τῆς ἀπέναντι τῆς Σερβίας καὶ τὰς συνοφίξει εἰς τὸ ἐντεχνον δόγμα: «*Ἡ Ἀλβανία εἰς τοὺς Ἀλβανούς*». Ἀφοῦ, λέγει, ἡ Εὐρώπη παραδέχεται τὴν ἀρχήν: «*Τὰ Βαλκάνια εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς*», δὲν ὑπάρχει λόγος νὰ μὴ ἐπιτρέψῃ καὶ εἰς τὴν Ἀλβανικὴν ἐθνικότητα νὰ ἐπωφεληθῇ τῆς ἀρχῆς ταύτης. Οὕτω τιθέμενον τὸ ζήτημα, παρουσιάζεται βεβαίως ἐνδιαφέρον, οἱ Σέρβοι ἔμως τοῦ καταφέρουν καίριον πλήγμα, ἀπαντῶντες ὅτι Ἀλβανικὴ ἐθνικότης δὲν ὑφίσταται, καὶ πρέπει νὰ παραδεχθῶμεν ὅτι τὰ ἐπιχειρήματά των δὲν στεροῦνται ἀξίας. Ἐπειδὴ δὲ ὁ Αὐστριακὸς τύπος κατελήφθη ἐσχάτως ἀπὸ ἐθνογραφικὴν μανίαν, δύναται τις νὰ τοῦ ὑποδείξῃ ὅτι ἡ Ἀλβανικὴ ἐθνικὴ ἐνότης εἶνε μῦθος μόνον. Οἱ Ἀλβανοὶ οὔτε ἐνιαῖον τύπον ἔχουν, οὔτε μίαν καὶ τὴν αὐτὴν γλῶσσαν, οὔτε τὴν ἰδίαν ἔθλι θρησκείαν. Ὑπῆρξαν διαδοχικῶς εἰδωλολάτραι, ὀρθόδοξοι, μουσουλμᾶνοι, καθολικοί. Τὸ λεξιλόγιόν των ἀποτελεῖται ἀπὸ λέξεις ἐν μέρει σερβικᾶς. Ὀνομάζουσι τοὺς ἀρχηγοὺς των βοεδόδας. Δὲν εἶνε σύμφωνοι οὔτε δι' αὐτὸ τὸ ἀλφάβητόν των, εἰς τὸ ὁποῖον μεταχειρίζονται χαρακτῆρας ἄλλοι τουρκικοὺς, ἄλλοι λατινικοὺς καὶ ἄλλοι ἑλληνικοὺς. Οὔτε δύναται νὰ γίνῃ λόγος περὶ ἐθνικότητος προκειμένου περὶ πληθυσμοῦ περιλαμβάνοντος μουσουλμᾶνους καὶ χριστιανούς, δύο δηλαδὴ στοιχεῖα ἐκ διαμέτρου ἀντίθετα. Ἐπὶ ὧν τούτων βασιζόμενοι οἱ ἀμερόληπτοι ἱστοριογράφοι τῆς Τουρκίας, ἠρνήθησαν τὴν ὑπαρξίν τῆς Ἀλβανικῆς ἐθνικότητος.

Μόλις δύναται νὰ εἴπῃ τις—ἔγραφεν ὁ κ. Ρενᾶτος Πινὼν πρὸ πενήτημονταετίας— ὅτι εὐρίσκει εἰς τοὺς Ἀλβανούς ἔχνη ἐθνικῆς συνειδήσεως. Δὲν ἀποτελοῦν λαόν... Τρεῖς διάφοροι θρησκείαι, ἀνυπαρξία κοινῆς γλώσσης, ἀπειρία διαλέκτων οὐδὲν τὸ κοινὸν ἐχουσῶν πρὸς ἀλλήλας, ἄνδρες καὶ γυναῖκες σχεδὸν ἐντελῶς ἀναλφάβητοι, βίος καὶ συνήθειαι ἀγρίων, ἄνθρωποι ἐπαγγελλόμενοι τὸν βοσκόν, τὸν κυνηγόν καὶ τὸν ληστὴν συγχρόνως, αὐτὰ ὅλα εἶνε συνθηκαὶ καθιστῶσαι δυσχερέστατον τὸ ν' ἀπολεσθῇ λαὸς ἔχων συναίσθησιν τῆς ἐνότητός του καὶ δυνάμενος νὰ διεξαγάγῃ μετ' ἐπιτυχίας ἐθνικὴν προπαγάνδαν.

» Ὁ Αὐστροουγγρικός ἐπομένως τύπος θὰ ἔπραττεν ἔργον συνέσεως, ἂν δὲν ἐπεκλείετο ὑπὲρ τῶν Ἀλβανῶν τὴν ἀρχὴν τῶν ἐθνι-

κοτήτων, πρὸς τὴν ὁποίαν δείκνυται τόσον ὀλίγον εὐχίσθητος προκαιμένου περὶ τῆς Κροατίας, τοῦ Τρεντίνου ἢ τῆς Τρανσυλβανίας.

»Ἐπίσης συμφέρον τῆς Αὐστρίας εἶνε ν' ἀφήσῃ κατὰ μέρος καὶ τὰ ἱστορικὰ ἐπιχειρήματα, διότι ἡ χώρα ἡ ὀνομαζομένη σήμερον Ἰλθανία ὑπῆρξε κατὰ τὸν Μεσαίωνα κοίτις τοῦ Σερβικοῦ Κράτους. Ἡ Σκόδρα ὑπῆρξεν ἡ πρώτη Σερβικὴ πρωτεύουσα. Τὸ Δυρράχιον ἦτο Σερβικὸς λιμὴν κατὰ τὸν δωδέκατον αἰῶνα. Ὅλα τὰ μνημεῖα τὰ ὅποια ὑπάρχουν εἰς τὴν περιοχὴν ἐκείνην εἶνε σερβικῆς τέχνης, ἔργα μᾶς Βασιλείσης, θυγατρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος Βωδουΐνου, ἣτις ἐτιλοφορεῖτο «Βασίλισσα τῆς Σερβίας, τῆς Διοκλητίας, τῆς Ἰλθανίας, τῆς Ἐρζεγοβίνης, τῆς Δαλματίας καὶ τῶν θαλασσίων περιφερειῶν». Ὁ Αὐτοκράτωρ Δουστάν ὀμιλεῖ εἰς τὸν κώδικά του περὶ τῶν Ἰλθανῶν ὑπηκόων του. Τελευταίως ἀκόμη οἱ Ἰθαγενεῖς πασσαδες τῆς Σκόδρας καὶ τοῦ Δυρραχίου ἰσχυρίζοντο ὅτι ἦσαν ἀπόγονοι Σερβικῶν Δυναστειῶν. Ἄν ἄλλως τε ἀπεφάσιζε κανεὶς νὰ ὀνομάσῃ Ἰλθανίαν ἔλα τὰ μέρη ὅπου ζοῦν σποραδικῶς Ἰλθανοί, τότε θὰ ἦσαν Ἰλθανία καὶ ἡ Ἠπειρος, τὰ Σκόπια, τὸ Μοναστήριον καὶ ἕλη ἡ Παλαιὰ Σερβία.

»Τὸ ἀνυπόστατον τῶν Αὐτριακῶν θεωριῶν ἀποδεικνύεται τοιοῦτοτρόπως διὰ τῆς εἰς αὐτοπον ἀπαγωγῆς. Καλὸν εἶνε, ἐπομένως, ν' ἀφεθοῦν κατὰ μέρος αἱ θεωρίαι καὶ νὰ ἐξετασθοῦν τὰ γεγονότα. Καὶ τὰ γεγονότα μᾶς λέγουσιν ὅτι τὸ Αὐστριακὸν χρυσίον ἔρρευσεν ἐν ἀφθονίᾳ εἰς τὴν χώραν αὐτήν, κατὰ δὲ τὸ 1908. οἱ Μαλισσόροι ἐδήλωσαν ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἐπολέμουν ἐναντίον τοῦ «ἐυεργέτου» των Φραγκίσκου Ἰωσήφ.

»Ἴδου τί εἶνε σαφέστερον ἀπὸ τὴν ἐθνογραφίαν καὶ ἐξηγεῖ πληρέστατα τὴν στάσιν τῆς Κυβερνήσεως τῆς Βιέννης, ἣτις ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Αὐγούστου ἔθεσε τοὺς Ἰλθανοὺς εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τῶν πελατῶν τῆς. Αὐτόνομος Ἰλθανία σημαίνει διὰ τὴν Αὐστρίαν «Αὐστριακὴ Ἰλθανία», καὶ ἀκριβῶς διὰ τοῦτο ἡ Κυβέρνησις τῆς Βιέννης θέλει νὰ μὴ ὑπάρχη εἰς τὸ μέσον ἡ Σερβία, ἣτις θὰ ἦτο ἐνοχλητικὸς αὐτόπτης μάρτυς τῆς Αὐστριακῆς ἐπεκτάσεως...»

Διπλωματικοὶ πλατωνισμοί.

Με μεγίστην ἱκανοποίησιν ἐδέχθη τώρα ὀλόκληρος ὁ ἀγγλικὸς τύπος τὴν δήλωσιν, εἰς τὴν ὁποίαν προέβη ὁ Ἄσκουϊθ εἰς τὴν ἐτη-

συνέλευσιν τοῦ φιλελευθέρου συνδέσμου εἰς Νότιγγκαμ περὶ τῆς Βαλκανικῆς καταστάσεως. Διότι κανεὶς δὲν ὑπῆρχεν οὔτε ἐντός, οὔτε ἐκτός τοῦ τόπου εἰς τὴν Ἀγγλίαν, ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἐπεθύμει ἐγκαρδίως τὸ τέλος τῆς ἀνωφελοῦς αἱματοχυσίας, καὶ οὕτω ἡ διαβεβαίωσις τοῦ Ἄγγλου πρωθυπουργοῦ ὅτι αἱ Μ. Δυνάμεις συνεργάζονται ὁμοφώνως πρὸς ἀναχαίτισιν τῆς αἱματοχυσίας, ἐνεποίησεν ἀπεριόριστον εὐχαρίστησιν.

Ὁ Ἄσκουιθ πρόεθῃ ὁμοίως εἰς τὴν ἰδιαιτέρως ἐπιδοκιμαστικῶς χαιρετισθεῖσαν διαβεβαίωσιν ὅτι παρὰ τὰς ἰδιαιτέρας φιλίας καὶ συμφωνίας, εἰς τὰς ὁποίας ἐμμένουν τὰ ἰδιαίτερα εὐρωπαϊκὰ κράτη, δὲν θὰ ἐμποδισθῇ δι' οὐδενὸς ἰδιαιτέρου πόθου ἢ σκοποῦ ἢ συνεργουσα πολιτικῆ τῶν Μ. Δυνάμεων.

Μονομερῆ ζητήματα, ἐννοεῖται, θὰ ὤφειλον, ἂν ἦτο δυνατόν, ν' ἀναδληθοῦν, ἐν τῷ καλῶς ἐννοουμένῳ συμφέροντι τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὀριστικῆς ἐδραιότητος, ἕως ὅτου ἔλθῃ ὁ καιρὸς ἑνὸς γενικοῦ διακανονισμοῦ.

Διὰ τῶν λέξεων τούτων φυσικὰ ὁ Ἄσκουιθ ὑπενόει τὸν διακανονισμὸν τῆς σερβοουστριακῆς διαφορᾶς. Τοῦτο ἔδωσεν ἀφορμὴν εἰς τὴν διάδοσιν μερικῶν φημῶν ὅτι ἡ Αὐστρία ἐνισχύει τὰ νῶτα τῆς Τουρκίας· κατὰ τῶν φημῶν δὲ τούτων ἀντεπεξῆλθον ἰδιαιτέρως τὰ ριζοσπαστικὰ «Νταίλου Νηρός».

Εἰς μερικοὺς κύκλους ἡδύνατο ν' ἀποδοθῇ ἴσως ἡ κακὴ πίστις ὅτι ἤλπιζον εἰς τὴν ἐξασθένεισιν τῶν συμμάχων ἐκ τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ ἀγῶνος. Ἀλλὰ τοῦτο δὲν ἦτο πιστευτὸν οὔτε ἠλπίζετο ἐκ μέρους τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ δὲν θὰ συνεδιβάζετο μὲ τὴν διατήρησιν τῆς εὐρωπαϊκῆς συναυλίας, ἂν ὁποιοδήποτε μέλος τῆς ἐπέδιωκε παρόμοια σχέδια. Εὐτυχῶς δὲν ὑπῆρχον ἐνδείξεις τοιούτων δυσμενῶν προθέσεων. Ὅπως οὖν ὅμως παρηκολουθεῖτο ἡ σερβοουστριακὴ ἀντίθεσις. Ἡ «Μόρνιγγ Πόστ» τῆς Αὐλῆς ἐφρόνει ὅτι ἦτο ἀναπόφευκτον διὰ τὴν Αὐστρίαν νὰ ἐπιδειξῇ φιλικὴν τάσιν διὰ τοὺς Σέρβους. Ὡς ἐκ τούτου ἦτο ἀπολύτως ἀκατανόητον τὸ λεγόμενον ὅτι ἕνας σερβικὸς ἢ μαυροβουιναιτικὸς λιμὴν ἡδύνατο νὰ ἀποτελέσῃ κίνδυνον διὰ τὴν ναυτικὴν δύναμιν τῆς Αὐστρίας.

Ἐγένετο κατόπιν σοβαρὸς λόγος διὰ τὴν ἐπίσκεψιν τοῦ Αὐστριακοῦ Διαδόχου εἰς τὸ Βερολίνον, ἡ ὁποία ἐπίσκεψις ἐσχολιάζετο γενι-

κῶς μὲ κάποιαν ἐπιφύλαξιν εἰς τὸν ἀγγλικὸν τύπον. Ἡ «Μόρνιγγ Πόστ» π. χ. ἀνέφερεν ὅτι ἡ ἐπίσκεψις αὕτη θὰ καθώριζε τὴν στάσιν τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας ἀπέναντι τῶν αὐστριακῶν πόθων καὶ τοῦτο θὰ συνέβαλλεν εἰς τὴν ἀπόφασιν καὶ τὰ αἰσθήματα τοῦ λοιποῦ κόσμου ἰδίως τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς, ἀπέναντι τῆς αὐτροσυγγρικῆς μοναρχίας. Γνωμαὶ καὶ αἰσθήματα βεδαίως δὲν εἶνε ὀλικά δυνάμεις εἰς τὸν διπλωματικὸν κόσμον, ἀλλὰ πνευματικαὶ ἔμως δυνάμεις, αἱ ὅποια δὲν πρέπει νὰ παραμελῶνται.

Τὸ συντηρητικὸν «Νταίτλν Ἐξπρές» ἀφ' ἑτέρου, κατὰ περιέργον τρόπον ἀπέδιδε τὴν μεγίστην σημασίαν εἰς ἓνα τηλεγράφημα ἐκ Βερολίνου, σχετικῶς μὲ τὴν φιλειρηνικὴν ἀγάπην τῆς Γερμανίας. Τὸ τηλεγράφημα εἶχε τίτλον «Ὁ κύριος τῆς εἰρήνης» καὶ ἐφρόνει ὅτι ὁ Κάιζερ ἐκ συμφώνου πρὸς τὰ γενικά αἰσθήματα εἰρήνης εἰς τὸ Βερολίνον προσεκάλεσε τὸν Αὐστριακὸν διάδοχον διὰ νὰ βοηθήσῃ νὰ ἐπέλθῃ συμφωνία κατὰ τὴν ἐνδεκάτην ὥραν τῆς ὑποθέσεως.

Ὁ δὲ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος» προσέθετε τὰ χαρακτηριστικὰ ταῦτα τῆς ἐπικρατούσης ἐν τῇ διπλωματίᾳ χαώδους καταστάσεως :

» Ὁ Αὐτροσυγγρικὸς πρεσβευτὴς εἰς τὴν ρωσικὴν αὐλὴν ἐγένετο δεκτὸς ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος Νικολάου εἰς Τσάρσκοε Σέλο. Ἡ ἀκρόασις διήρκεσε πλέον τῆς ὥρας καὶ ἡ συνομιλία τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Τσάρος μὲ τὸν κόμητα Τούρν καὶ ἡ ἐξαιρετικὴ ὑποδοχή, τῆς ὁποίας ἔτυχεν ὁ ἀντιπρόσωπός μας, ἀποτελοῦν σπουδαῖον πολιτικὸν γεγονός. Τὸ ἀνακοινωθέν, τὸ ὅποion ἀπεστάλη χθὲς τὴν νύκτα ἐκ Πετροπόλεως, ἀπέδειξεν ἐντόνως ὅτι τὰς γνώμας τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν Σαζόνωφ συμμερίζονται οἱ ἀνώτεροι κύκλοι καὶ ὅτι ἡ εἰρηνικὴ πολιτικὴ των ὑποστηρίζεται ἐκεῖ ὅπου λαμβάνονται αἱ ἀποφάσεις. Ἡ ἀρχηγία τῆς ἐξωτερικῆς πολιτικῆς εὐρίσκειται εἰς τὰς χεῖρας τοῦ αὐτοκράτορος καὶ αὕτη ἡ ἐξουσία εἶνε τόσοσιν ζηλοτύπως ἐπιφυλακτικὴ καὶ τόσοσιν ἀνεπηρέαστος ἐκ τῶν κοινοβουλευτικῶν ἐπιρροῶν, ὥστε ὁ κ. Σαζόνωφ χρειάζεται ἰδιαιτέραν ἄδειαν ὅταν θέλῃ νὰ ὀμιλήσῃ εἰς τὴν Δούμαν περὶ τῶν σχέσεων τοῦ ρωσικοῦ κράτους πρὸς τὰ ξένα κράτη. Ἡ ἀκρόασις ἤς ἔτυχεν ὁ κόμης Τούρν, καὶ τὸ γεγονός ὅτι ὁ πρεσβευτὴς παρέμεινε πλέον τῆς ὥρας πλησίον τοῦ Τσάρου, θὰ προξενήσουν ἰδίως εἰς τὴν Ρωσίαν ἰσχυρὰν ἐντύπωσιν. Διότι ἡ προσωπικὴ ἐπέμβασις τοῦ Τσάρου Νικολάου κατὰ τὴν στιγμὴν καθ' ἣν ἔλη

ἡ Εὐρώπη συγκινεῖται ἐκ τῆς κρίσεως καὶ ἀπασχολεῖται μὲ τὰς συνδεομένας μὲ ταύτην πιθανότητας καὶ μὲ δεινὴν ἀνησυχίαν σκέπτεται τὸ μέλλον, ἐγένετο δεκτὴ σήμερον ἤδη εἰς τὴν Πετρούπολιν ὡς ἐκδήλωσις τῆς εἰρηνικῆς πολιτικῆς. Τὸ πόρισμα τοῦτο προέρχεται ἐξ ἐσωτερικῆς ἀνάγκης. Ὁ Τσάρος παρέσχε τὴν ἀπόρασιν ταύτην μόνον διότι ὁ κίνδυνος τῶν σχέσεων μεταξὺ Αὐστρουγγαρίας καὶ Ρωσσίας δὲν παρήλθεν ἀκόμη. Ἐν κατὰ τὴν ἀπόρασιν ταύτην ἐξετέθησαν ἐκατέρωθεν αἱ γνώμη ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ λιμένου τῆς Ἀδριατικῆς καὶ ἐδηλώθησαν αἱ κατευθύνσεις τῆς πολιτικῆς ἀμφοτέρων τῶν μερῶν, τότε δέον νὰ παραδεχθῆ τις ὅτι τὰ ἴχνη τῆς ἀπροάσεως ταύτης θὰ ἐξασκήσουν ἐμφανῶς ἐπιρροὴν εἰς τὴν περαιτέρω πορείαν τῆς κρίσεως. Ἡ ἀπόρασις εἶνε τὸ γεγονός τῆς ἡμέρας...

» Ἡ ἀπόρασις αὕτη μὲ τὴν φιλειρηνικὴν δῆλωσιν τοῦ Τσάρου κατ' αὐτὴν δεικνύει ὅτι τὸ τηλεγραφικὸν σύρμα μεταξὺ Βιέννης καὶ Πετροπόλεως δὲν ἀπεκόπη καὶ ὅτι δὲν ὑπάρχει κανὲν ἐμπόδιον μιᾶς ἀμέσου συνεννοήσεως. Αἱ δυσχέρειαι μένουσιν ἀκόμη μέγιστα. Τὰ σερβικὰ στρατεύματα βαίνουν πρὸς τὸ Δυρράχιον καὶ λέγεται ὅτι ἀπέχουσι ὀλίγα γιλιόμετρα ἐκ τῆς πόλεως. Ὁ κ. Πάσιτς ζητεῖ τὸ ἥμισυ τῆς Ἀλβανίας, ἂν καὶ βλέπῃ ὅτι ἡ Ἑλλάς, τῆς ὁποίας ἡ συνετὴ καὶ περιεσκεμμένη στάσις εἶνε παντὸς ἐλαίνου ἀνωτέρα, ἐπιφυλάσσεται νὰ θέσῃ χεῖρα εἰς αὐτὴν τὴν σφηκοφωλιάν.

» Ἡ Σερβία ριψοκινδυνεύει μεγάλως εἰς αὐτὴν τὴν ὑπόθεσιν. Ἡ Σερβία ὑπελόγιεν ὅτι ἡ Ρωσσία θὰ συμπαρεσύρετο ὑπὸ τῶν πανσλαυιστικῶν στοιχείων εἰς ἕνα παράλογον πόλεμον ἕνεκα ἀπλοῦ γοήτρου καὶ προσπαθεῖ μὲ τὴν Ρωσικὴν προστασίαν καὶ μὲ τὴν παράστασιν τῆς Αὐστρίας ὡς πιεζούσης τὴν Σερβίαν νὰ βαδίσῃ πρὸς τὸ Δυρράχιον. Ἀλλὰ ἡ Ρωσσία δὲν ἐφάνη διατεθειμένη πρὸς τοιαῦτα πράγματα καὶ ἡ Σερβία γνωρίζει πολὺ καλὰ τὸ τί ἐδήλωσε σαφῶς πρὸς αὐτὴν ὁ ἐν Βελιγραδίῳ Ρῶσσοσ πρέσβυς φὸν Οὐγγρον. Ἡ Σερβία ἤλπισε νὰ περιπλέξῃ τὰς Δυνάμεις εἰς πόλεμον διὰ τὸ ζήτημα τοῦ λιμένου. Ἀλλὰ τοῦτο κατέστη ἀδύνατον ἐκ τῶν τελευταίων γεγονότων. Ἡ ἀπόρασις τοῦ κόμητος Τοῦρν παρὰ τῷ Τσάρῳ εἶνε ἀπόδειξις ὅτι ἡ Ρωσσία καὶ ἡ Αὐστρουγγαρία παρ' ὅλα τὰ συγκλονιστικὰ γεγονότα, τὰ ὁποία ἔφεραν τόσην κατῆφειαν ἐπὶ τῶν λαῶν, εὐρίσκονται εἰς σχέσεις, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουσι νὰ δύνανται νὰ συνομιλοῦν καὶ νὰ δια-

πραγματεύονται μεταξύ των. Ἄν μία ὁδὸς δὲν ἐκλείσθη, ἀλλ' εἶνε ἀνοιχτή, τότε δύνανται καὶ οἱ σκοποὶ τῆς εἰρηνικῆς πολιτικῆς τῆς Ἀυστροουγγρικῆς μοναρχίας δυσκόλως νὰ μὴ ἐπιτευχθῶν...»

Ὁ Φὸν Ντέρ Γκόλτς ἀπολογεῖται.

Ταυτόχρονος σχεδὸν τῶρα ὑπῆρξε μία, ὅπως πρωτότυπος εἰς στρατιωτικὰς κρίσεις καὶ ἰδέας διάλειξι τοῦ ἀναδιοργανωτοῦ τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἢ μᾶλλον μία ἀπολογία αὐτοῦ διὰ τὴν ἐξαρθρωτικὴν κατάστασιν τῶν τουρκικῶν δυνάμεων.

Ἡ διάλειξι ἐγένετο εἰς τὴν Γερμανοασιατικὴν Ἐταιρείαν καὶ τὸ θέμα τῆς ὁμιλίας του ἦτο ὁ τουρκικὸς στρατός. Εὐκόλος λοιπὸν ἢ ἐξήγησις τοῦ ζωηροῦ ἐνδιαφέροντος, τὸ ὅποιον ἐπροκάλεσεν ἡ ὁμιλία αὐτὴ εἰς τὰς σημερινὰς περιστάσεις.

Ὁ Φὸν ντέρ Γκόλτς εἶπεν ὅτι ἡ κρίσις περὶ τῶν μέχρι τοῦδε συμβάντων εἰς τὴν Βαλκανικὴν θὰ τὰ διαφωτίσῃ καλλίτερα. Ὅταν προέκυψεν ἡ νεαρὰ Τουρκία, πρὸ τεσσάρων ἐτῶν, ἐξυμνήθη ὑπὸ τοῦ εὐρωπαϊκοῦ τύπου μὲ ὑπερβολικὸν ἔπαινον, πράγμα τὸ ὅποιον ἴσως νὰ ὠδήγησεν εἰς ὑπερτίμησιν τῆς ἰδίας δυνάμεως. Σήμερον ὁ ἴδιος τύπος δὲν ὁμιλεῖ διὰ τίποτε ἄλλο παρὰ διὰ τὸν «ἐξολοθρευμὸν διὰ τὴν σάπυλλαν τῆς Τουρκίας» κλπ.

Καὶ ὁ Φὸν ντέρ Γκόλτς προσέθεσε :

«Δὲν θέλει, εἶπε, νὰ ἐξετάσῃ τοὺς λόγους, οἱ ὅποιοι ἤγαγον εἰς τὰς ἤττας, εἰς τὰς μέχρι τοῦδε—ἐτόνισεν—ἤττας τὴν Τουρκίαν, ἀλλὰ θέλει νὰ ὑποδείξῃ τὸ ἄπλοῦν, τὸ καὶ ἐκ μέρους μὴ στρατιωτικῶν εὐκόλως ἐννοούμενον γεγονός, ἀλλὰ μέχρι τοῦδε ἀπαρατήρητον ὑπὸ τῆς κοινῆς γνώμης γεγονός, ὅτι εἰς τὴν Τουρκίαν δὲν ὑπῆρχε κανεὶς στρατός ἕως τὸ 1908.»

Πῶς αὐτὸ ἔμως ;

Ἴδου τί εἶπε :

«Βέβαια ὑπῆρχε μία ὀργανωμένη ἐφεδρεία, διὰ τὴν ὀργανώσιν τῆς ὁποίας εἰργάσθη ἐπὶ μακρὰ ἔτη. Μὲ μιαν τοιαύτην ὀργανώσιν δύναται τις νὰ κατορθώσῃ κατὰ ὑπὸ περιορισμὸν μερικῶν, τότε προβλεφθέντων σκοπῶν. Ἀλλὰ τὸ 1908 μόλις ἤρχισεν ἡ Τουρκία νὰ καταρτίσῃ στρατὸν ὑπὸ νεωτεριστικὸν πνεῦμα, ὁ ὅποιος εἶχε καλῶς κατατηρισμένην δυνάμιν ἐν καιρῷ εἰρήνης καὶ συγχρόνως ἔχει ὀπισθεν»

του μακρὰν σειρὰν ἡλικιῶν, ἐφεδρῶν, ἐθνοφρουρῶν. Αὐτὴ ἡ ἐργασία εἶχεν ἀρχίσει ἐπιμελῶς μὲ μέγαλον ζῆλον, ἀλλ' ἴσως ὄχι μὲ τὴν «ὀρθὴν κατανόησιν». Διότι μετὰ τὴν ληθαργίαν τριάκοντα ἐτῶν ἔλειψαν «αἱ διδακτικαὶ δυνάμεις».

» Ἐνας Τοῦρκος διπλωμάτης εἶχεν εἰπῆ τελευταίως ὅτι ἡ Τουρκία παρουσιάζει πρὸς τὸ παρὸν τὸ θέλημα χώρας γεμάτης αἰχμαλώτων. Διότι πῶς νὰ διδάξῃ κανεὶς αἰφνιδίως εἰς τοὺς ἄνδρας τὴν γνῶσιν τῆς νεωτεριστικῆς πολεμικῆς ὁδηγίας τῆς σκοπεύσεως, τῆς ἐκμεταλλεύσεως τοῦ ἐδάφους κλπ., ἔταν δὲν ἔχη κανένα, ὁ ὁποῖος νὰ χρησιμεύσῃ ὡς διδάσκαλος;

» Ἡ δημιουργία διδακτικοῦ προσωπικοῦ θὰ χρειάζεται ἴσως μακρὸν χρόνον. Ἦσαν βεβαίως εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ὅπως εἰς ἡμᾶς, ἔταν ἐκλήθησαν οἱ ἐφεδρῶν ἀξιωματικοί, ἀλλὰ ἡ μόρφωσις ὁμογενοῦς σώματος ἀξιωματικῶν ἀπαιτεῖ σειρὰν ὀλοκλήρων ἐτῶν. Ἀλλὰ πόσα ἔτη παρήλθον ἔκτοτε;

» Ἡ πρώτη ἐφεδρική ἡλικία προέρχεται ἐκ τῆς ἐποχῆς τοῦ Χαμίτ, καὶ οὐδέποτε ἐδιδάχθη ὑπηρεσίαν ἐκστρατείας. Ἀλλ' εἰς τὴν ὥραν τῆς ἀνάγκης ἐχρειάζοντο νὰ καλοῦν ἕλους τοὺς ὑπάρχοντας ἄνδρας, διὰ νὰ συμπληρῶνουν ἐν γένει τὰ στρατιωτικὰ σώματα. Δὲν ἠδύναντο νὰ σκεφθοῦν ἐπὶ πολὺ, ἂν οἱ ἄνδρες ἦσαν ἐπίσης καὶ διὰ τὸν πόλεμον ἐκγυμνασμένοι. «Ὅ,τι εἶδαν τώρα νὰ ἠττηθῆ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἦτο ἓνας στρατὸς νεοσυλλέκτων...!» Ἴτεποτε ἄλλο. Εἰς πᾶσαν ἄλλην δύναμιν θὰ συνέβαινε τὸ ἴδιον ἀπέναντι ἐνὸς στρατοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ 27 ἔτη προητοιμάσθη διὰ τὸν πόλεμον.» (Καὶ ταῦτα λέγων ἠγνώνει τοὺς Βουλγάρους).

» Ἀλλὰ μὲ ἀριθμητικῶς πολὺ ἠλαττωμένας δυνάμεις δὲν δύναται νὰ ἐνεργήσῃ κανεὶς ἐπίθεσιν ἀπέναντι καλλίτερον ἐκγυμνασμένης πλειοψηφίας. Τὸ τί θὰ γίνῃ περαιτέρω εἶνε ζήτημα (1). Ἀλλ' ἂν τώρα ἀρχίσουν νὰ ὑποτιμοῦν τὴν Τουρκίαν, πταίουν τόσον ὅσον καὶ ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπήνεσαν ὑπὲρ τὸ δέον τὴν νεκρὰν Τουρκίαν.

» Δὲν ἐπιθυμεῖ, προσέθεσε, νὰ ἐπεκταθῆ περισσότερο ἐπ' αὐτοῦ, ἀλλ' ἐφείλει ν' ἀποκρούσῃ τὴν ἰδέαν, ὅτι ἡ Τουρκία εὕρισκεται ἤδη εἰς τὸ τέλος τῆς. Αἱ ἐθνικαὶ δυνάμεις τῆς Τουρκίας κατέβαλον μέχρι

(1) Σ. Σ. Ἀλλὰ πότε πλέον θὰ ἠδύναντο νὰ ἐπέλθουν αὐτὰ τὰ περαιτέρω; Ὅτε πλέον ἡ Τουρκία εἶχε στραγγαλισθῆ; ...

τουδὲ υπερμέτρους προσπαθείας νὰ υπέρασπίζουσι τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας καὶ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὰς ἐπαναστάσεις ἐκεῖ, αἱ ὁποῖαι συνεδαυλιζόντο ἔξωθεν. Ἡ εἰς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν ἡσυχάζουσα θωμανικὴ λαϊκὴ δύναμις ὤφειλε νὰ προσφέρῃ διαρκῶς θυσίας διὰ τὴν εὐρωπαϊκὴν κατοχὴν τῆς Τουρκίας καὶ νὰ καταστρέφεται διαρκῶς ἐξ αὐτοῦ.»

Ὁ φὸν ντὲρ Γκόλτς ἐφρόνει, ὅτι διὰ τῆς ἀπωλείας τῆς Μακεδονίας μᾶλλον ἐνισχύετο ἡ Τουρκία παρὰ ἐξησθενίζετο. «Διὰ τῆς γνώσεως τῆς Μικρᾶς Ἀσίας καὶ τοῦ ἀσιατικοῦ ταύτης βήθους θὰ πεισθῇ κανεὶς, ὅτι ἡ Τουρκία διόλου δὲν κατεστράφη», ἐτελείωσεν εἰπὼν ὁ ρήτωρ!
— Ἄξιός ἐστι μισθός σου Φόν!...

LXII.

Τὰ ὀλίγον πρὸ τῆς μεταβάσεως τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου εἰς τὴν Ἑπείρον.

Ἀγγλικὴ λογικὴ.

Οἱ «Τάϊμς» ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἐπὶ τῶν πιθανοτήτων Αὐστηρορωσικοῦ πολέμου, παρετήρουν ἤδη ὅτι ὁλόκληρος ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος ἀπηχεῖ πιστῶς τὰς τάσεις τῆς Κοινῆς Γνώμης. Οὔτε πάθη λαϊκὰ διακρίνει τις, οὔτε ἐξεγέρσεις, δυναμένας νὰ παρασύρουν λαοὺς ὁλοκλήρους εἰς πόλεμον πρὶν ἢ λάβουν τὸν καιρὸν ν' ἀναλογισθοῦν ἐπισταμένως τί πράττουσι. Οὐδ' ὑπάρχει ἐν Εὐρώπῃ σήμερον μέγα ἔθνος, τὸ ὅποιον νὰ ἔχη καὶ τὴν ἐλαχίστην ἐπιθυμίαν νὰ ξεσπιτώσῃ ἑκατομμύρια ἀνδρῶν διὰ νὰ τὰ παρατάξῃ εἰς καταστροφὴν, διότι αὐτὸ ζήτουσι αἱ μάταιαι φιλοδοξίαι.

»Οἱ Βαλκανικοὶ λαοὶ ἐπολέμησαν δι' ὑπόθεσιν, ἡ ὁποία ἦτο ἀποκλειστικῶς ἰδική των. Ἐνεπνεύσθησαν ἀπὸ τὰς ἀναμνήσεις ἑκατονταετηρίδων ὄλων δειῶν, τὰ ὅποια ὑπέστησαν καὶ τὰ ὅποια ἐδίψων ἐκδίκησιν. Τὰ μεγαλεῖτερα ὅμως ἔθνη, περὶ ἐνδεχομένης συρράξεως τῶν ὁποίων γίνεται λόγος, δὲν ἔχουν καμμίαν τοιαύτην αἰτίαν, ἐκτὸς ἐὰν θέλουσι νὰ πλάσσουν τοιαύτην. Ἡ δὲ ἐχεφροσύνη τῶν λαῶν τῆς Εὐρώπης διατελεῖ ἐν πλήρει γνώσει τοῦ γεγονότος, ὅτι οὐδὲν ζήτημα παρουσιάσθη, τὸ ὅποιον νὰ μὴ εἶνε δυνατὸν νὰ λυθῇ διὰ φιλικῆς συνεννοήσεως.

» Ἐν Ἀγγλίᾳ ὁ κόσμος μετὰ καταπλήξεως καὶ δυσπιστίας θὰ μάθῃ ὅτι εἶνε ἐνδεχόμενος πόλεμος διὰ τὸ ζήτημα ἐνὸς Σερβικοῦ λιμένος ἢ ἔστω καὶ διὰ κατὶ μεγαλείτερον, τὸ ὁποῖον, ὡς λέγεται, κρύπτεται ὀπισθεν τοῦ λιμένος.

» Ἀλλὰ πῶς λοιπὸν θὰ κάμῃ τὸν πόλεμον ;

» Τὴν ἀπάντησιν εἶνε εἰς θέσιν νὰ δώσουν μόνον αἱ Καγκελλαρῖαι τῆς Εὐρώπης, οἱ ἄνθρωποι δηλαδή, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ μακροῦ τώρα χρόνου ἐσυνήθισαν νὰ παίζουσι μὲ τὰς ἀνθρωπίνας ὑπάρξεις, ὡς νὰ ἦσαν πιόνια ζατρικίου, οἱ ὁποῖοι ἔχουσι τόσον ἀπορροφηθῆ μέσα εἰς τοὺς τύπους καὶ τὰ κορακίστικα τῆς διπλωματίας, ὥστε ἔπαυσαν ν' ἀντιλαμβάνωνται τὴν ἐντονωτέραν πραγματικότητα, μὲ τὴν ὁποίαν θέλουσι ἀκόμη νὰ παίζουσι.

» Θὰ ἐξακολουθήσουσι δὲ οἱ πόλεμοι νὰ ἔχουσι τὴν ἰδίαν προέλευσιν, ἐφ' ἧσον αἱ μεγάλαι μάζαι, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦσι τὸ παιγνίδι τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος σχεδιαζόντων καὶ ὀνειρευομένων, δὲν ἐξεγείρονται διὰ νὰ εἰποῦσι τὴν λέξιν, ἢ ὁποία θὰ φέρῃ, ἀν' ὅχι τὴν παντοτεινὴν εἰρήνην, τοῦθ' ἔπερ ἀδύνατον, ἀλλὰ τοῦλάχιστον ὅτι οἱ πόλεμοι δὲν θὰ κηρύσσωνται, ἐκτὸς ἀν' ὑπάρχῃ αἰτία δικαία καὶ ὀρθὴ καὶ ζωτικῇ.

» Καὶ ἀν' πρόκειται αἱ μεγάλαι μάζαι νὰ εἰπωσὶ ποτε τοιαύτην ἐτυμηγορίαν, οὐδέποτε ὑπῆρξε καταλληλοτέρα περίστασις ἀπὸ τὴν σημερινήν. Ἔχουσι δὲ τὴν πεποιθήσιν ὅτι αἱ μεγάλαι μάζαι θὰ ὀμιλήσουσι, ἐφ' ἧσον ἀκόμη ὑπάρχει καιρὸς».

Ἱταλοτουρκικαὶ ἀνησυχίαι.

Ἡ «Τριμποῦνα» τῆς 22ας Νοεμβρίου ἐν ἄρθρῳ ἔγραφεν ὅτι ἡ ἐπιμονὴ τῆς Ἑλλάδος ὅπως προβῇ εἰς πολεμικὴν δρᾶσιν πρὸς τὴν Αὐλῶνα προεκάλεσε δυσμενῆ ἐντύπωσιν παρὰ τῇ Ἱταλικῇ κοινῇ γνώμῃ, ἣτις γνωρίζουσα τὴν μεγίστην σημασίαν τοῦ πράγματος εἶνε ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ μετὰ τῆς Κυβερνήσεως ἐπὶ τοῦ Ἀλβανικοῦ ζητήματος. «Καὶ εἶνε εἰς γνώσιν μας ὅτι ἀπὸ μιᾶς στιγμῆς εἰς ἄλλην, ἀν' δὲν ἐπραγματοποιήθῃ ἤδη, εἰ πρεσβεύται τῆς Ἱταλίας καὶ τῆς Αὐστρίας ἐν Ἀθήναις θὰ καταστήσουσι γνωστὸν ὅτι ἡ Ἱταλία καὶ ἡ Αὐστρία δὲν θὰ ἐπιτρέψουσι ποτὲ πάσῃ ἰσχύϊ ἢ Αὐλῶν ἢ ἢ Χερσονήσος τοῦ Ἀκρωτηρίου Λιγύοτα ἢ ἢ νήσος Σάσων νὰ καταλη-

φθοῦν εἰς ναυτικὴν ἢ στρατιωτικὴν βᾶσιν (1).

»Εἰς τὴν εἰδοποίησιν ταύτην θὰ δοθῇ τόνος εὐγενῆς καὶ φιλικός, ἀλλὰ καὶ κατηγορηματικὸς συγχρόνως.

»Δὲν ἔχομεν οὐδεμίαν ἀμφιβολίαν, ὅτι ἡ Ἑλλάς θὰ θελήσῃ νὰ λάβῃ ὑπ' ὄψιν τὴν σύστασιν, τοσούτῳ μᾶλλον, καθ' ὅσον γνωρίζει τὰς

Ὁ Διάδοχος παριστάμενος κατὰ τὸν βουβαρδιῶδον τοῦ Μπιζανίου.

φιλικὰς διαθέσεις, ἅς τρέφουν πρὸς αὐτὴν ἡ Αὐστρία καὶ ἡ Ἰταλία, αἵτινες δὲν θὰ λείψουν νὰ τὴν ὑποστηρίξουν ἐπὶ ἄλλων δικαίων καὶ λογικῶν ἀξιώσεών της.

»Ἡμεῖς δὲν θορυβοῦμεθα ἐξ ἐπεισοδίων ὡς τὸ τῆς Αὐλῶνος, διότι ἀναγνωρίζομεν τὴν πλήρη ἐλευθερίαν δράσεως τῶν ἐμπολέμων νομί-

(1) Σ. Σ.— Ἄλλ' ἡ νῆσος Σάσων, περὶ ἧς θὰ ὁμιλήσωμεν περαιτέρω, ἀνῆκε ἰσχυρῶς εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἄτε ἀποτελοῦσα μέλος τῆς «Ἰονίου Πολιτείας», ἣν ἡ Ἀγγλία, ὡς κάτοχος, εἶχε δωρήσει ὀλοκλήρῳ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς εἰς τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον ἀναρρήσεως τοῦ Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' (1863).

ζομεν ἐν τούτοις ὅτι, γνωστῆς οὐσῆς τῆς καταστάσεως καὶ τῶν ἀποφάσεων, αἵτινες ἐλήφθησαν παρὰ τῆς Αὐστρίας καὶ τῆς Ἰταλίας, μερικὰ γεγονότα, ἐπηρεάζοντα ἥμιστα εὐνοϊκῶς τὴν κοινὴν γνώμην, δύνανται ν' ἀποσοβηθῶσι» !...

* *
*

Συναφείς πρὸς τὴν ἐνέργειαν ταύτην τῆς Ἰταλοαυστριακῆς διπλωματίας εἶνε καὶ αἱ κάτωθι ἀνδρικαὶ δηλώσεις τοῦ Ἰταλοῦ βουλευτοῦ Γκάλλη.

Ὡς καθίστατο ἤδη γνωστόν, ἐγείνε θελλώδης συζήτησις εἰς τὴν Ἰταλικὴν Βουλὴν σχετικῶς μὲ τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὰ νερὰ τῆς Αὐλώνος καὶ τὴν κατάληψιν τῆς νήσου Σάσωνος. Δύο ἐπερωτήσεις σχετικαὶ εἶχαν ὑποβληθῆ εἰς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ἐξωτερικῶν, ἡ μίᾳ ἀπὸ τὸν Σαλάνδραν καὶ ἡ ἄλλη ἀπὸ τὸν γνωστὸν φιλέλληνα βουλευτὴν Βενετίας Γκάλλη. Περισσότεροι τῶν 300 βουλευτῶν παρίσταντο εἰς τὴν συνεδρίασιν.

Ἐν μέσῳ τῆς γενικῆς προσοχῆς ἠγέρθη ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν μαρκήσιος δὲ Σὰν Τζουλιάνο, ὅστις εἶπε:

«—Θὰ ὀμιλήσω διὰ βραχέων καὶ ἐλπίζω νὰ δώσω ἀπάντησιν πληρῆ εἰς τὰς δύο ἐπερωτήσεις.

» Ἡ Ἰταλικὴ κυβέρνησις ἐδήλωσε φιλικῶς ἀλλ' ἐντόνως εἰς τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ὅτι—καίτοι ἀναγνωρίζουσα τὴν ἐλευθερίαν εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν ἐμπολέμων—δὲν δύναται νὰ συγκατατεθῆ ὅπως ὁ κόλπος τῆς Αὐλώνος, τοῦ ὁποίου ἀποτελεῖ ἀναπόσπαστον μέρος ἡ νησίς Σάσων, προσαρτηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἢ μεταμορφωθῆ εἰς ναυτικὴν βᾶσιν στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων.

» Ἀνάλογον διάδημα ἐγένετο ἐν Ἀθήναις καὶ παρὰ τῆς Αὐστροουγγρικῆς κυβερνήσεως, μετὰ τῆς ὁποίας εὕρισκόμεθα ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ. (Σχόλια. Ἐπιδοκιμασίαι.)

» Ἐχομεν ἀφορμὰς νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ ἀνωμάλια θὰ λάβῃ λύσιν ἀνάλογον πρὸς τὰ νόμιμα συμφέροντά μας καὶ ὅτι αἱ ἐγκάρδιαί μας σχέσεις μὲ τὴν Ἑλλάδα θὰ ἡμπορέσουν νὰ λάβουν περισσότερον ἐνίσχυσιν καὶ ἀνάπτυξιν.» (Ἐπιδοκιμασίαι ζωηρόταται καὶ ὁμόθυμοι.)

Μετὰ τὸν ὑπουργὸν ἠγέρθη ὁ Σαλάνδρα, ὅστις εἶπε:

«—Χαίρω ὅτι ἐπροκάλεσα τὴν ἔκφρασιν αὐτὴν τῆς σκέψεως τοῦ

ὑπουργείου σχετικῶς με ὑψηλὰ συμφέροντα τοῦ τόπου. Τὸ ζήτημα τῆς Αὐλώνας εἶνε ζήτημα Ἰταλικόν.»

Καὶ μεταξύ τῶν ἄλλων παραδοξολογιῶν ὁ Σαλάνδρα ἀναφέρει ὅτι φαίνονται τὸ βράδυ τὰ ἀναμμένα φῶτα τῆς Αὐλώνας ἀπὸ τὸ Ὀτράντον!...

«Θὰ ἴμποροῦσε νὰ παρατηρήσῃ κανεὶς ὅτι ἐσεβάσθημεν τὸ δίκαιον τῶν ἐμπολέμων περισσότερον, παρ' ὅσον τὸ ἐσεβάσθη ἡ Ἑλλάς ἀπέναντί μας!...»

Κατόπιν ὁ Σαλάνδρα εἶπεν ὅτι «ἡ Ἑλλάς δικαιούται νὰ ἔχῃ ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Ἠπείρου, ὅχι ὁμως καὶ ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας, ἡ δὲ Αὐλὼν εἶνε λιμὴν Ἀλβανικὸς. Διὰ τὴν νῆσον Σάσσωνα εἶπεν ὅτι δὲν ἀνήκει εἰς τὰς Ἰονίους νήσους, καὶ οἱ λόγοι συνεπῶς, οἵτινες συνηγοροῦν ὑπὲρ τῆς ἀξιώσεως τῆς Ἑλλάδος ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει, εἶνε ἀβάσιμοι. Φαντάζομαι ὅτι ἡ Σάσσων δὲν θὰ γείνη ἀφορμὴ διχονοίας μεταξύ Ἑλλάδος καὶ Ἰταλίας. Πιστεύω ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ ὑπερασπίσῃ ἐνεργῶς τὰ ἐθνικὰ συμφέροντα.»

Ἀκολούθως ἀνῆλθεν εἰς τὸ βῆμα ὁ Γκάλλη, ὅστις εἶπεν ὅτι «ἐνῶ ἡ Σερβία κατέλαβεν ἄνευ διαμαρτυριῶν τὴν Ἀλβανίαν, διαμαρτυρόμεθα διὰ τὴν δρᾶσιν τῆς Ἑλλάδος.»

Ὁ Δι Πάλμα διεκόψε τὸν Γκάλλη :

«— Ἡ Ἑλλάς ἔκαμε λαθρεμπόριον εἰς Κωνσταντινούπολιν !»

Ὁ Γκάλλη ἐξηκολούθησεν :

«— Ἡ Ἑλλάς ἠρμήνευσε τὴν ὑποχρέωσιν τῆς οὐδετερότητος ἀξιοπρεπῶς. Τὸ ἐβεβαίωσεν ἐμμέσως ὁ ὑπουργός. Τὸ ἀποδεικνύει ὁ προβιδιασμός τοῦ ἐν Ἀθήναις πρέσβεώς μας εἰς πρέσβυν ἐν Πετρούπολει.»

Καὶ ἐπιλέγει :

«Ὁ Σαλάνδρα ἠρώτησε πῶς ἐγὼ ἰσχυρίσθην ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν θέλει νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἀλβανίαν. Τοῦ ὑπενθυμίζω ὑπόμνημα τῶν Ἀλβανῶν ψηφισθὲν ἐν συνελεύσει, ὅπως ὑποβλήθῃ εἰς τὸ συνέδριον τοῦ Βερολίνου, καὶ διὰ τοῦ ὁποίου ὑπομνήματος ἐζητεῖτο ἡ δημιουργία Ἀλβανικοῦ κράτους ἐκτεινομένου μέχρι Ἰωαννίνων. Ἀπεκλείετο ἡ Ἠπείρος. Ἡ Ἑλλάς πάντοτε ὠμίλησε καὶ ὁμιλεῖ περὶ ἀποκτήσεως τῆς Ἠπείρου, ἥτις εἶνε Ἑλληνικὴ καὶ ὅχι τῆς Ἀλβανίας.»

Καὶ συνεπέραναν :

«—Ἐχω ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν κυβέρνησιν καὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ προστατεύσῃ καὶ ἐν τῇ προκειμένῃ περιπτώσει τὰ μεγάλα Ἰταλικά συμφέροντα.»

Μαντζίνι, Κρίσι, Γαριβάλδης.

(3 δυνατοὶ Νόες τί εἶχον προεῖπει διὰ τὴν Βαλκανικὴν ὁμοσπονδίαν.
Ἀφήγησις Ἰταλοῦ βουλευτοῦ).

Ὁ γνωστὸς ἐκ τῶν πολιτικῶν του συγγραμμάτων Ἰταλὸς βουλευτὴς Ναπολέων Κολαγιάννι ἐδημοσίευσεν ἐπικαίρως ἤδη ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἡσχέψις τοῦ Μαντζίνι ἐν τῷ Βαλκανικῷ ζητήματι» τὰ ἀκόλουθα ἀξία μεγάλου ἱστορικοῦ ἐνδιαφέροντος :

«Ὁ Φραγκίσκος Κρίσι, κατὰ τὸ 1897, διεκήρυσεν, ὅτι οἱ Ἰταλοὶ δὲν ὄφειλον νὰ δεῖξουν ἐνδιαφέρον μόνον διὰ τὴν Κρήτην, ὅπου ἔσπευδον ἀθροοὶ ὡς ἐθέλονται ἐν ὀνόματι τῆς Γαλιβαλδινῆς παραδόσεως, ἀλλὰ δι' ὀλόκληρον τὴν Βαλκανικὴν χερσόνησον, ὅπου Σλαῦοι, Ἕλληνες καὶ ἄλλοι δυναστευόμενοι λαοὶ διατελοῦντες ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῶν Τούρκων, ὄφειλον νὰ ἐξεγερθοῦν καὶ νὰ ζητήσουν τὴν ἀποκατάστασιν των ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῶν ἐθνικοτήτων. Πολὺ ἀρχαιότεραι εἶνε αἱ ἐπὶ τοῦ ἰδίου θέματος ἐπιστολαὶ καὶ προκηρύξεις τοῦ Γαριβάλδη, ἡ πρώτη ἐκ τῶν ὁποίων ἀπηρθύνθη εἰς τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς Καπρέρας τὴν 28 Ὀκτωβρίου 1866. Καὶ διὰ τοὺς ἀγωνιζομένους Σλαῦους ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης ἐξεδήλωσε πολλάκις τὰς συμπαθείας του ἀπὸ τοῦ 1875 καὶ κατόπιν.

»Τὴν 31 Ὀκτωβρίου 1875 ἔγραψε διὰ τὸ ἐπαναστατήσαν Μαυροβούνιον : «Εἶπατε εἰς τοὺς γενναίους τοῦ Μαυροβουνίου ὅτι ὁ κόσμος θαυμάζει τὸν ἡρωϊσμόν των». Σήμερον ὅποτε μετὰ πάροδον 37 ἐτῶν ἐπικναλαμβάνονται τὰ γενναῖα κατορθώματα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, οὐδεμίᾳ ἄλλῃ λέξει δύναται νὰ ἐκφράσῃ καλλίτερον ἀπὸ τὰς ὀλίγας αὐτὰς λέξεις τοῦ Ἰωσήφ Γαριβάλδη τὸν ἐνθουσιασμόν καὶ τὸν θαυμασμόν ποῦ αἰσθάνεται ὁ πεπολιτισμένος κόσμος πρὸς τοὺς γενναίους Κξερναγόρας καὶ τοὺς ἀνταξίους συμμάχους των Σέρβους, Ἕλληνας, Βουλγάρους.

»Ὁ Ἰωσήφ Γαριβάλδης ἔγραψεν εἰς τὸν Βίσμαρκ δύο ἐπιστολάς, εἰς τὰς ὁποίας μὲ φιλικὸν τόνον ἐπιμένει εἰς τὴν ἀνάγκην τῆς συγκλήσεως Βαλκανικῆς συνδιασκέψεως καὶ τῆς ἐξόδου τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης. Εἰς ἄλλας ἐπιστολάς καταφέρεται ἐναντίον τῆς διπλω-

ματίας, ἢ ὁποία ὠθουμένη ἀπὸ τὰ μίση καὶ τὰς ζήλοτυπίας της, ἔχουσα τελείως ἀπολέσει πᾶσαν ἰδέαν δικαιοσύνης, κατεδίκαζε τὴν Εὐρώπην νὰ ἀνέχεται Αὐτοκρατορίαν ἀποτελοῦσαν ἀναχρονισμόν διὰ τὴν ἱστορίαν της.

»Οὐδείς βεβαίως θ' ἀρνήθῃ τὴν τραγικὴν ἐπικαιρότητα τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Γαριβάλδη καὶ τοῦ Κρίσπη κατὰ τὴν παρούσαν στιγμήν, ἢ δικαιοσύνη ἕως ἀπαιτεῖ ν' ἀναμνησθῶμεν καὶ τῶν ἐπὶ τοῦ Βαλκανικοῦ ζητήματος προφητειῶν τοῦ Ἰωσήφ Μαντζίνι, ὅστις ὑπῆρξεν ὁ ἐξ ἀντονομασίας διδάσκαλος τοῦ Γαριβάλδη καὶ τοῦ Κρίσπη. Καὶ ἀξίζει νὰ γίνῃ λόγος διὰ τὰς ἐπὶ τοῦ φλέγοντος σήμερον ζητήματος προβλέψεις τοῦ Μαντζίνι, ὄχι μόνον διὰ νὰ ἐκτιμηθῇ προσήκόντως ἡ θαυμαστὴ πολιτικὴ διορατικότης τοῦ μεγάλου αὐτοῦ Ἰταλοῦ, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ ρυθμίσουν οἱ σημερινοὶ Ἰταλοὶ τὴν πορείαν των ἐπὶ τῶν ὤσων εἶπε καὶ προεφήτευσεν.

»Ἐν πρώτοις δεόν νὰ τονισθῇ, ὅτι οὐδείς κατήγγειλε καλλίτερον καὶ πληρέστερον τοῦ Μαντζίνι εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον τὰς ἐλλείψεις, τὴν ἐνοχίαν, τὰς ἀδικίας καὶ τὰς εὐθύναις τῆς διπλωματίας, ἢ ὁποία προεκάλεσε τόσας ζημίας εἰς τοὺς λαούς, τοὺς ἀναγεννηθέντας καὶ τοὺς εὐρισκομένους εἰς τὴν προκαταρκτικὴν περίοδον τῆς ἀναγεννήσεως, χάρις εἰς τὴν ἀρχὴν «τῆς μὴ ἐπεμβάσεως», τὴν ὁποίαν ἐκήρυττεν ὡς δόγμα δῆθεν μὲν διὰ τὴν εἰρηνικὴν ἀνάπτυξιν ἐκάστου λαοῦ, πράγματι ὅμως διὰ ν' ἀφεθῇ ἐλεύθερος λαὸς βάρβαρος νὰ καταδυναστεύῃ λαοὺς πολιτισμένους καὶ εὐγενεῖς.

»Ποῖα εἶνε τὰ στοιχεῖα τὰ ἀποτελοῦντα τὴν διπλωματίαν;—ἔγραψεν ὁ Μαντζίνι κατὰ τὸ 1853.—ἡ πανουργία καὶ ἡ μυστικότης. Ποῖα εἶνε αἱ δυνάμεις τὰς ὁποίας δεόν ν' ἀντιτάξῃ τις εἰς αὐτά; Ἡ εἰλικρίνεια καὶ ἡ δημοσιότης. Τὸ ἐβεβαίωσεν ἀκόμη καὶ εἰς διπλωμάτης, ὁ κ. Βινιόν: «τὰ ἔπλα, τὰ ὁποῖα θὰ εἶχον τὴν ἀσφαλεστέραν ἐπιτυχίαν εἶνε ἐκεῖνα ἀκριβῶς, τῶν ὁποίων γίνεται ὀλιγωτέρα χρῆσις ἢ εὐθύτης καὶ ἡ εἰλικρίνεια.»

»Μὴ παρακολουθεῖτε τὸν ἐχθρὸν εἰς δαιδαλώδεις ἀτραποὺς καὶ μὴ νομίζετε, ὅτι θὰ δυνηθῆτε νὰ τὸν νικήσητε κάμνοντες χρῆσιν τῶν ἔπλων, ἅτινα ἔχει αὐτὸς ὁ ἴδιος. Ὅχι μόνον δὲν θὰ σᾶς στεφανώσῃ ἡ νίκη, ἀλλὰ καὶ θὰ σᾶς κηλιδώσῃ ἢ ἀτιμία, ἢ ὁποία εἰς τὸν ἐχθρὸν δὲν ἀφίνει καμμίαν ἀπολύτως κηλίδαν, διότι εἶνε συνειθισμένος νὰ ζῇ

διαρκῶς μὲ αὐτήν. Μὴ ἐπιχειρεῖτε νὰ προσλάβητε διπλωματικὸν ὕφος, διότι κανεὶς δὲν θὰ πισύεσθῃ ὅτι θὰ εἴπητε. Δύνασθε νὰ πράξητε κάτι καλλίτερον. Ν' ἀρνηθῆτε τελείως τὴν διπλωματίαν».

Ἡ κατωτέρω συμβουλή τοῦ μεγάλου Γενουηνοῦ φαίνεται ὡς νὰ ἐγράφη ἀπὸ σκοποῦ, ὅπως ὑποδείξῃ εἰς τοὺς Βαλκανικοὺς λαοὺς τὰ μέσα, διὰ τῶν ὁποίων ὄφειλον νὰ ἐπιδιώξουν τὴν ἀνεξαρτησίαν των.

«Μὴ ἐλπίζετε εἰς τὰς ξένας κυβερνήσεις. Ἄν κατορθώσετέ ποτε νὰ λάβητε καμμίαν βοήθειαν, θὰ τὴν λάβητε τότε μόνον, ἔταν πρῶτοι σεῖς οἱ ἴδιοι πεισθῆτε, ὅτι εἶσθε ἰσχυροὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ νικήσετε ἀνευ οἰαοδήποτε ξένης συνδρομῆς. Μὴ ἐμπιστεύεσθε εἰς τὴν διπλωματίαν. Ἀπομακρύνάτε τὴν, ἀγωνιζόμενοι ἐναντίον τῆς καὶ φέροντες εἰς φῶς πᾶσαν μηχανορραφίαν τῆς. Ἄν νικήσῃτε τὴν πρώτην μάχην ἐν ὀνόματι μιᾶς ἀρχῆς καὶ διὰ τῶν ἰδίων σας δυνάμεων, θὰ γίνετε πρωτεργάται μιᾶς ἰδέας, εἰς τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ὁποίας θὰ σπεύσουν νὰ συμμετάσχουν καὶ ἄλλοι. Ἄν πάλιν πέσετε, θὰ ἔχετε τοῦλάχιστον προαγάγει τὴν ἀνατροφὴν τῆς χώρας καὶ θὰ χαράξετε ἐπάνω εἰς τὸν τάφον σας ὥρατον πρόγραμμα διὰ τὴν γενεάν, ἣ ὁποία θ' ἀκολουθήσῃ τὴν ἰδικὴν σας.»

Κατὰ τὸ 1852, εἰς θαυμασίαν μελέτην «περὶ τῶν μελλουσῶν συνθηκῶν τῆς Εὐρώπης», δημοσιευθεῖσαν εἰς τὴν «Ἐπιθεώρησιν τοῦ Ὀδεστίνου» καταφέρεται ἐναντίον τῆς Εὐρωπαϊκῆς πολιτικῆς, τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ὡς στερουμένην ἐνότητος καὶ πίστεως, ἀποστολῆς καὶ σκοποῦ.

«Μὲ ἐξαιρετικὸν ἐνδιαφέρον διὰ τὸ ζήτημα τῆς Ἑγγύς Ἀνατολῆς ἔγραφε κατὰ τὸ 1885 τὴν ἐπιστολὴν πρὸς τὸν Π. Τάυλορ «περὶ τῆς διεθνoῦς πολιτικῆς τῆς Ἀγγλίας κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ ἀνατολικοῦ πολέμου», κατὰδεικνύων πόσον ἡ πολιτικὴ αὕτη ὑπῆρξεν ἐσφαλμένη καὶ ἐπιζήμιος, συντελέσασα εἰς τὴν ἀπώλειαν χιλιάδων Ἀγγλικῶν ὑπάρξεων καὶ ἑκατοντάδων Ἀγγλικῶν ἑκατομμυρίων διὰ τὴν διατήρησιν τοῦ καθεστώτος τῆς Ἀνατολῆς καὶ τῆς Τουρκικῆς Αὐτοκρατορίας.

Εἰς τὴν ἰδίαν πρὸς τὸν Τάυλορ ἐπιστολὴν ἔγραψεν ἐν σχέσει μὲ τὸν Κριμαϊκὸν πόλεμον :

«Ὅταν ὁ πόλεμος δὲν καθαγιάζεται ἀπὸ ἀρχὴν γραμμὴν ἐπὶ τῆς σημαίας, καταντᾷ τὸ τρομερώτερον τῶν ἐγκλημάτων. Ὅταν ὁ στρατιώτης δὲν εἶνε ἐνοπλος ἀπόστολος τῆς ἐλευθέρας προοδευτικῆς ζωῆς,

καταντᾶ ἄθλιος δολοφόνος πληρωνόμενος διὰ τὴν φονεύσῃ τοὺς ὁμοίους του. Πόλεμος κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον διεξαγόμενος δύναται νὰ σημειώσῃ ἐφημέρους θριάμβους, δὲν θὰ τὸν φωτίσῃ ὅμως ποτὲ ἢ θαυμαστά λάμψεις ἡρωϊκῆς, διαρκοῦς νίκης.»

Κατὰ τὸ 1867 ὁ Μαντζίνι ἔγραφεν ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς συγκλήσεως εἰς Γενεύην τοῦ πρώτου Συνεδρίου διὰ τὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν εἰρήνην :

«Ἐμελέτησα τὴν ἐν γένει δρᾶσιν τοῦ φιλειρηνικοῦ κόμματος καὶ κατέληξα εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι τὰ ἀποτελέσματά της εἶνε τὰ ἀκόλουθα. Ἡ Ἀγγλία εἶχε πρόγραμμα συχρὰ προδιδόμενον, τὸ ὅποσον ὅμως ἐνεθάρρυνε καὶ ὑπεστήριξε τοὺς λαοὺς τοὺς ἐπιδιώκοντας θρησκευτικὴν, πολιτικὴν καὶ οἰκονομικὴν ἐλευθερίαν. Ἡ φιλειρηνικὴ σχολὴ ἀντικατέστησε τὸ πρόγραμμα τοῦτο μὲ τὸ τῆς μὴ ἐπεμβάσεως καὶ τὸ ἀποτέλεσμα ὑπῆρξεν, ὅτι οἱ πεπολιτισμένοι λαοί, μὴ ἐπεμβαίνοντες διὰ τὸ καλὸν, ἐνεθάρρυναν τοὺς βαρβάρους νὰ ἐπεμβαίνουν διὰ τὸ κακόν. Ἡ τοιαύτη πολιτικὴ ἐνόθευσε τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν ἀνθρωπίνην ἔννοιαν τοῦ αἰσθηματος τῆς ἀλληλεγγύης καὶ ἐνεθρόνισεν εἰς τὰς ψυχὰς τὸν ἐγωϊσμόν, τὸν ἔχοντα ὡς ἀρχήν : Ἐκαστος ἐντὸς τῶν ὁρίων του καὶ διὰ τὸν ἑαυτὸν του. Συντέλεσεν εἰς τὸ νὰ παραμείνῃ ἐν Εὐρώπῃ ἡ Μωαμεθανικὴ κυριαρχία, ἢ ὅποια θὰ νικηθῇ μὲ τὴν ἐπανάστασιν μόνον καὶ μὲ τὸν πόλεμον. Πρέπει νὰ ἐξεγερθοῦν οἱ λαοὶ καὶ νὰ ἀναφωνήσουν :

— Ἐκουράσθημεν νὰ διατελώμεν ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἀτιμίας, ἐκουράσθημεν νὰ ζῶμεν ὑπὸ θλιβερὰς ἀρχάς. Ἄς ἀπαλλαγῇ ἡ σημαία μας πάσης ἐπαφῆς μὲ τὴν τυραννίδα. Ἄς δυνηθοῦν οἱ ἀδελφοὶ μας ν' ἀποθνήσκουν τοῦλάχιστον μὲ τὴν συνειδήσιν, ὅτι θυσιάζονται χάριν μιᾶς εὐγενεοῦς ἰδέας.»

Τὰ ἐν τῷ μεταξύ.

Αἱ σφαῖραι ντοῦμ-ντοῦμ.—Ἐν σχέσει μὲ τὴν ὑπὸ τῶν Τούρκων χρησιμοποίησιν βολίδων ντοῦμ-ντοῦμ εἰς διαφόρους μάχας ὁ συνταγματάρχης Ἡπίτης ὑπέβαλεν ἤδη ἀναφορὰν εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκθέτει διὰ μικρῶν ὅτι οἱ Τούρκοι εἰς τὴν μάχην τῆς Σιατίστης ἐποίησαντο χρῆσιν τῶν σφαιρῶν τούτων.

Πρὸς ταῦτα καὶ ὁ ἱατρὸς Σκ. Ζερβὸς ὑφηγητῆς τοῦ Ἐθν. Πα-

νεπιστημίῳ, διευθυντῆς τοῦ δεκάτου χειρουργείου τοῦ πολέμου, δι' ἐκθέσεώς του ὑποβληθείσης ἐξ Ἀνασελίτσης ἀναφέρει τὰ ἀκόλουθα :

«Λαμβάνω τὴν τιμὴν ν' ἀναφέρω ὑμῖν, ὡς ἄλλως τε εὐθὺς μετὰ τὴν μάχην τῆς Σιατίστης τῆς 4 Νοεμβρίου προφορικῶς ἀνέφερα, ὅτι κατὰ τὴν ἐν λόγῳ μάχην ὁ ἐχθρὸς ποιούμενος κατάχρησιν τῶν διεθνῶν συνθηκῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν ἐν Χάγῃ ἀποφασισθέντων μετεχειρίσθη τὰς τόσον καταστρεπτικὰς καὶ διεθνῶς ἀπηγορευμένας βολίδας ντοῦμντοῦμ ἐπενεγκῶν ἡμῖν διὰ τούτων ἀπαισία καὶ καταστρεπτικὰ ὄντως ἀποτελέσματα. Παραδείγματα τῶν διὰ τοιούτων σφαιρῶν ἀπαισιῶν τραυμάτων ἀναφέρω ὑμῖν τὰ τῶν Μιχαὴλ Γεωργουδάκη ἐκ Κρήτης, φέροντος κάταγμα ἐπιπεπλεγμένον τοῦ ἀριστεροῦ μηροῦ, τοῦ Εὐαγγέλου Λαζαρή ἐκ Σιατίστης φέροντος τραῦμα τῆς ἀριστερᾶς παλάμης μετὰ τελείας καταστροφῆς τῆς ὄλης χειρός, τοῦ Ἀθ. Δημητρίου ἐκ Σιατίστης φέροντος τραῦμα τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τοῦ δεξιοῦ ἀγκῶνος μετὰ τελείας καταστροφῆς τῆς ὄλης χειρός, τοῦ τε βραχιόνος καὶ τοῦ ἀντιβραχιόνος. Ἐπίσης ὑπὸ παρομοίων βολίδων ἐδλήθησαν 30 ἄλλοι τραυματῆαι.»

Εἰς τὸ κύριον θέμα.

Τὴν 22αν Νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ Ἠπείρου ἀντιστρατήγος Σαπουντζάκης ἀνῆγγειλεν ἐπισήμως ἐκ Πέντε Πηγαδιῶν ὅτι εἶχεν ἀρχίσει ἀπὸ τῆς ἑσπέρας τῆς 20ῆς γενικὴ ἐπίθεσις ἐναντίον τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων καθ' ἕλον τὸ μέτωπον τῆς ἐλληνικῆς παρατάξεως.

Ἡ μάχη διεξήχθη σφοδρὰ καθ' ὅλην τὴν 21ην ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ἀντιστρατήγου Σαπουντζάκη. Ὁ ἡμέτερος στρατὸς κατόπιν ἐπανειλημμένων ἐπιθέσεων κατέλαβε διὰ τῆς λόγχης τὰς προχωρημένας θέσεις τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὰ ὄχυρά τοῦ Μπιζανίου, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστρατοπέδευσε τὴν νύκτα.

Εἰς χεῖρας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ περιῆλθον 3 τουρκικὰ ταχυβόλα, ἀφθονία ὕλικου πολέμου καὶ μέγας ἀριθμὸς σκηνῶν.

Ἡ κατὰ τῶν Ἰωαννίνων ἐπίθεσις αὕτη διηκολύθη διὰ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ σχεδίου τῆς ἐξασθενήσεως τῆς ἐν Ἰωαννίνοις συγκεντρωμένης τουρκικῆς δυνάμεως, γενομένης ὡς ἀκλούθως.

Δύο τάγματα Ἑλληνικοῦ πεζικοῦ μετὰ 4 πυροβόλων ἀπεβιδιάσθη-

Τὴν μεθικὴν ἐποποιίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, θὰ γράψῃ ὁ κ. Ἡλίας Οἰκονομόπουλος, ὡς τρίτον τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Ἀναμείνεται μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, ποσομένως.

σαν εἰς Ἀγίους Σαράντα καὶ ἔλαβον κατεύθυνσιν πρὸς τὰ βορειοανατολικά τῶν Ἰωαννίνων (ὡς εἶδομεν).

Οἱ Τούρκοι μὴ γνωρίζοντες τὸ ποσὸν τῆς ἑλληνικῆς δυνάμεως ἀπέσπασαν ἐκ τῆς δυνάμεως Ἰωαννίνων πρὸς καταδίωξιν 8 τάγματα πεζικοῦ, 10 ταχυβάλα καὶ 2 τοπομαχικά.

Τὸ σχέδιον οὕτως εἶχεν ἐπιτύχει. Οἱ ἡμέτεροι ὑπεχώρησαν, πληροφορηθέντες τὸν ὄγκον τοῦ ἐχθροῦ, πρὸς τοὺς Ἀγ. Σαράντα, ὅπου ἐπεδιβάσθησαν ἐκ νέου τῶν πλοίων.

Ἀρχὴ σοβαρῶν ἐχθροπραξιῶν ἐν Ἠπείρῳ.

Ἐν Ἠπείρῳ, μέχρι τῆς στενώσεως τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων, ἔδρασεν ἥρωϊκῶς πράγματι τὸ σῶμα τοῦ διαπρεποῦς συνταγματάρχου Ἀριστοτέλους Κόρακα (υἱοῦ τοῦ πασιγνώστου στρατάρχου τῆς Κρήτης ἀλησμονήτου Μιχαὴλ Κόρακα). Ὁ Ἀριστοτέλης, νεώτατος ἀκόμη, διεκρίθη ἐν ταῖς συμπλοκαῖς Καραλή-Δερβέν (Θεσσαλίας) ἐπίφθονος δὲ ὑπῆρξεν ἡ φήμη του ὡς ἐκ τῆς δράσεώς του ἐν Κρήτῃ (τῷ 1897), ὅτε, ὡς ἀρχηγὸς τοῦ τμήματος Ἡρακλείου καὶ Λασηθίου, τῶν 12 ἀνατολικῶν ἐπαρχιῶν, ὅπου καὶ συνέτριβε τὰς τουρκικὰς δυνάμεις καὶ ἐταπεινῶσε τὸν ὑπερφίαλον περιβόητον Σεφκέτ. (1)

Ἦδη ἡ Κυβέρνησις ἀνέθετε τὴν ἀνωτάτην ἀρχηγίαν τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων προσκόπων Κρητῶν Ἠπείρου, διότι καὶ λόγῳ τῶν μεγάλων του στρατιωτικῶν ἀρετῶν καὶ λόγῳ τῆς ἐπιβολῆς ἣν ἤσκησεν ἀείποτε ἐπὶ τῶν Κρητῶν ἕνεκα τοῦ μεγάλου του οἰκογενειακοῦ ὀνόματος καὶ ἕνεκα τῆς πεφημισμένης ἀνδρείας του, ἣν ἐπεδείξατο εἰς τὰς ἥρωϊκὰς μάχας τῆς Κρήτης, ἦτο ὁ μόνος ἐνδεδειγμένος ὅπως τώρα καταλλήλως ὀδηγήσῃ εἰς τὴν νίκην τοὺς ὀρμητικὸς πολεμιστὰς τῆς Κρήτης.

Τὸ σῶμα τοῦτο κατηρτίσθη ὡς ἑξῆς:

Γενικὸς Ἀρχηγός: Συνταγματάρχης Κόρακας Ἀριστοτέλης.

Ὑπασπιστής Ἀρχηγείου: Εὐάγγελος Λαχανοκάρδης ἐφεδρὸς ἀθυπολοχαγὸς ἐπιδειξάμενος λαμπρὰν διαγωγὴν.

Ἀξιωματικός: Λοχαγὸς Τρύπογεωργος (μεθ' ἑνὸς λόχου εὐζώνων). Ὑπομοίραρχος: Καρύδης (τραυματισθείς). Ἀνθυπομοίραρχος:

(1) Σ. Σ.—Ὅρα ἐμὴν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου» τοῦ 1897. Μέρος Α' «Κρητικά».

Π. Βασιλείου. Ἐνθουπασπιστής ἰππικῶς: Δ. Ἀποστολάκος (τραυματισθείς). Ἐπιμελητεία: Ὑπολοχαγὸς Περρωτῆς, ἀνθουπλοχαγὸς Ζωητός.

Ἄρχηγοι κατὰ τὰ 9)10 Κρήτες ἐκ τῶν δρασάντων καὶ εἰς ἄλλας ἐπαναστάσεις.

Ἡ ἐπιβολὴ τοῦ Κόρακα καὶ τὸ ποῖον τῶν ἀρχηγῶν καὶ ἐθελοντῶν συνέτειναν ὥστε νὰ εἶνε τὸ μόνον σῶμα, ἕπερ εὐρέθη ἐγκαίρως εἰς τὴν θέσιν του καὶ ἕπερ ἐπὶ ἡμέρας ἔμεινε (τὸ κεντρικὸν τοῦ στρατοῦ ἐπετέθη ἀργότερα) μαχόμενον.

Ἄρχηγοι ἦσαν: Ἰωάν. Καλογεργῆς (ὁ γνωστὸς Κρής ἦρωσ), οἱ Πολογιώργης (ὁ γνωστὸς πολιτευτῆς) καὶ Μανουσαίης, Σπ. Φούμης, οἱ Θεοδωρουλάκης καὶ Γύπαρης, Γεώργιος Μαρῆς ἐξ Ἡρακλείου, Ἄνδρ. Μυλωνάκης, Ἐ. Μαρμάλιος, Κυρ. Φραντζεσκάκης, Στυλ. Κανιτσάκης, οἱ Μπαλαντίνος καὶ Μαλανδράκης, οἱ Θεοδωρίδης καὶ Καμπούρης, Σπανουδάκης (ιερεὺς), οἱ Βαβούρης καὶ Σιγανός, Γεώρ. Γαλάνης, Γεώρ. Καραθανάσης, Γ. Κανελλόπουλος, Γεώρ. Μενεγάκης, Βιστάκης (Ἰωάννης), Τοιτζεριδῆς (Εὐάγγελος), Ἰωσήφ Ἀναγνωστάκης, Ἐμμ. Λουκάκης, Σόλων Χατζιδάκης, Ἐμμ. Πανταράκης, Μιχ. Κεφαλογιάννης, Γεώρ. Φραγκιαδάκης, Ν. Σακελλαρίδης, Ι. Χατζήδημητρίου.

Καὶ οἱ ἐκ Μετσόβου: Κλειδῆς (φονευθεὶς), Σκουλαῖς, Μπεράκης.

Ἱατροί: Σκουλαῖς, Ζερβός, Φωτάκης (Κρήτες), Στεφανίδης Ἡπειρώτης, Λέζος τοῦ Ἐρ. Σταυροῦ Ἡπειρώτης καὶ Χρηστίδης Ἡπειρώτης.

Ἐκ τούτων πλὴν τῶν ἐκ Μετσόβου, οἱ λοιποὶ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ διὰ Κοπραίνης καὶ Ἄρτης μετέβησαν εἰς τὴν Ἀνατολικὴν Ἡπειρον, εἰσβαλόντες διὰ Τσουμέρκων—Πραμάντων εἰς Δοβίσδαιναν, Μιχαλίτσι κ.τ.λ., ὡς θὰ ἴδωμεν εὐθὺς ἀμέσως.

Ἡ δράσις.

Τὴν 23 Νοεμβρίου ἠκούσθησαν ἀπὸ τὰς παρωρείας τῶν Τσουμέρκων αἱ πρῶται βρονταὶ κατὰ τῶν τελευταίων πρὸς τὸ ἑλληνικὸν ἔδαφος προχαρᾶκωμάτων τῆς ὄχυρᾶς περιβολῆς τῶν Ἰωάννινων, κατόπιν πολυήμερου ἀδημονίας τῶν ἀνωτέρω σωμάτων.

Ὄστω κατὰ τὴν ἡμέραν ταύτην τετραπλῆ ἐνηργεῖτο ἀπειλητικῆ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Ἡπειρωτικῆς πρωτευούσης.

Α'. —Αἱ κύριαι στρατιωτικαὶ μὲς δυνάμεις ὑπὸ τὸν ἀντιστράτηγον

Σαπουτζάκην προήλαυον ἐκ Πέντε Πηγαδίων.

Β'.—Ἐκ τοῦ δυτικοῦ μέρους ἐσπευδεν ὡς πλαγιοφυλακῆ συνάμα καὶ ὡς φύλαξ τῶν δυτικῶν χωρίων τῆς Ἡπείρου ἢ ὑπὸ τὸν Δ. Μπότσαρην ἐν ἀρχῇ καὶ κατόπιν ὑπὸ τὸν Μαλάμον φάλαγξ, ἡ ἀποτελοῦσα τὸ «Μικτὸν στρατεύμα Ἡπείρου», ἐντολήν δ' ἔχουσα νὰ ὑποστηρίξῃ τὰ πλάγια τοῦ προχωροῦντος ἐκ Πέντε Πηγαδίων στρατοῦ καὶ νὰ φθάσῃ μέχρι Μανωλιάσσας, φάλαγξ περὶ τῆς γενικῆς δράσεως τῆς ὁποίας ὠμιλήσαμεν ἤδη ἐν ἐκτάσει.

Γ'.—Ἐκ τοῦ ΒΑ μέρους, ἦτοι ἀπὸ Μετσόδου καὶ Δρίσκου, κατέρχεται δύναμις Γαριβαλδινῶν, πεζοναυτῶν, Κρητῶν κ.τ.λ., περὶ ἧς ἐπίσης ὠμιλήσαμεν. Καὶ

Δ'.—Ἐκ τοῦ Α μέρους ἀπὸ Καλαρρυτῶν καὶ Συρράκου ἐγένετο σφοδρὰ ἐπίθεσις ὑπὸ τῆς φάλαγγος Κόρακα, ἀπάντων στρεφόμενων κατὰ τῶν κυρίων προφυγίων τῶν Ἰωαννίνων Πεστῶν—Μπιζανίου—Γαστριτόσης—Μανωλιάσσας—Ἁγίου Νικολάου κ.τ.λ. πρὸς κύκλωσιν τῆς Μητροπόλεως τῆς Ἡπείρου.

Τὸν λόγον ἐνταῦθα ἔχει κυρίως καὶ δικαιοματικῶς λοιπὸν ἡ φάλαγξ Κόρακα.

Ἡ φάλαγξ αὕτη εἶχε προσρισμὸν νὰ ὑπερβῇ τὰ δυσβατώτερα καὶ ἀποτομώτερα ὄρη, τὰ ἐνοῦντα τὸ ἄνω Ξεροβοῦνι μὲ τὸ Κοντοβράκι καὶ τὸν ΝΑ. Δρίσκον. Εὐτυχῶς εἶχον ἤδη τοποθετηθῆ μετ' ἀνηκούστους ἀγῶνας τοπομαχικὰ ἐπὶ ὕψωμάτων δεσποζόντων τῶν ἀπέναντι πρηνῶν καὶ περιβολαὶ εἶχον κατασκευασθῆ ἐκ τσιμέντου, ἐντὸς τῶν ὁποίων εἶχον στηθῆ ἄλλα τηλεδόξα, ὁπόθεν ἀσφαλῶς θὰ ἐβάλλοντο αἱ ἐχθρικαὶ θέσεις τῶν Πεστῶν καὶ τοῦ Μπιζανίου.

Τὰ σώματα λοιπὸν τοῦ Κόρακα εἶδει νὰ ἐνεργήσωσιν ἐντὸς τοῦ τομέως τούτου: Συροράκον—Γέφυρα Παπασιάθη—Κάτω Ἄραχθος, ὅπου τὰ ὕψη φθάνουν μέχρι 900 καὶ 1200 μέτρων καὶ βαθύταται χαράδραι διατέμνουσι κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν τὸν ὄρεινόν τοῦτον κόμβον, ὁπόθεν ἐπρεπε νὰ ἐκτοπισθῆ πᾶσα ἐχθρική δύναμις, νὰ ὑπερβληθῶσι τὰ ὄρη καὶ νὰ γείνη ὅσον ταχύτερα ἢ προέλασις πρὸς τὰ κύρια ὄχυρά τοῦ ἐχθροῦ, ὅπου ἐμάχετο ἡ στρατιὰ τοῦ Σαπουτζάκη.

Γνωρίζομεν ἤδη πῶς κατελήφθη τὸ Συρράκον ὑπὸ τῶν εὐζώνων καὶ Κρητῶν τοῦ Τρυπογεώργου, ἵνα βαδίσῃ ἐκεῖθεν πρὸς Ἅγιον Γεώργιον, Δοβίδγιανην καὶ Παλαιοχώρι, ἐνῶ ἐκ Καλαβρυτῶν ἕτερον σῶμα

εὐζώνων καὶ τοῦ Καλογερῆ ὤδευεν ἐπὶ τῶν ἀποκρήμων ὁρέων τοῦ Συρράκου, ὅπως καταλάβωσι δεσποζούσας θέσεις ἄνωθεν τοῦ Παλαιοχωρίου.

Κατὰ τὴν ἰδίαν σχεδὸν ὥραν διέβαινον τὴν γέφυραν Χρηστῶν, τοῦ Καλαρρυτινοῦ Ἀράχθου, δίωρον ἀπέχουσαν τῶν Πραμάντων, τὰ σώματα τοῦ ὑπομοιράρχου Καρύδη μὲ προέλασιν πρὸς Δοβίδγιανην, ὅπως ἐκεῖθεν μετὰ τῶν λοιπῶν τμημάτων βαδίσουν κατὰ τοῦ Παλαιοχωρίου, ὅπου ἀνεμένετο ἡ ἰσχυροτέρα ἀντίστασις τοῦ ἐχθροῦ.

Μετὰ τοὺς πρώτους πυροβολισμοὺς οἱ 30 Τούρκοι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου ἐτράπησαν εἰς φυγὴν πρὸς Δοβίδγιανην καὶ Παλαιοχωρί.

Οἱ ἐν Δοβίδγιανη Τούρκοι κοιμώμενοι καὶ αἰφνιδιασθέντες ἔξαφνα ἀπὸ παρακαίρουσ τινὰς πυροβολισμοὺς τῶν ἐθελοντῶν Καραθανάση, ἐτράπησαν πρὸς τὰ ὑπερθεν τοῦ χωρίου ὑψώματα καὶ ὠχυρώθησαν εἰς θέσιν Παληογορτοσά, ὁπόθεν ἤρχισαν πυροβολοῦντες τοὺς ἐκ Γεφύρας Χρηστῶν προελαύνοντας ἡμετέρους, καὶ τραυματίζουσι τρεῖς τὸν Καρύδη, χωρὶς ἑμῶς νὰ πάθῃ τι σοβαρόν, ἅτε ἄμέσως ἐπιδεθεὶς προχειρῶς καὶ ἀποσταλεὶς εἰς τὸ ἐν Πραμάντοις χειρουργεῖον Στεφανίδου.

Καὶ οἱ μὲν Τούρκοι ἔφευγον ἤδη ἐν σπουδῇ εἰς Παλαιοχωρί, ἐνῷ πυροβολισμοὶ πυκνοὶ καὶ κωδωνοχρυσταὶ ἤκούοντο αἰφνης ἀπὸ τῆν κορυφῆν τοῦ ὄρους. Οἱ Κρήτες μετὰ τῶν εὐζώνων εἶχον καταλάβει τὸν Ἁγιον Γεώργιον, τὸ Συρράκον καὶ τὰ πέριξ εἶχον καταληφθῆ κατόπιν μάχης ἀπὸ τῶν οἰκιῶν ὑπὸ τοῦ Τρυπογεώργου, καεισῶν καὶ τριῶν οἰκιῶν καὶ οἱ μὲν ἐφονεύθησαν, εἰς δὲ ἀξιωματικός, εἰς ὑπαξιωματικός καὶ 35 στρατιῶται ἠχμαλωτίσθησαν, ὁδηγηθέντες εἰς Καλαρρύτας.

Μετὰ τοῦτο τὸ σῶμα Τρυπογεώργου κατηυθύνθη ἐν σπουδῇ παρὰ τὸ Παλαιοχωρί, συναντηθὲν δὲ καὶ μετὰ τοῦ σώματος τέως Καρύδη καὶ ἤδη Ἀποστολόκου, ἐτράπησαν μεθ' ὁρμῆς πρὸς τὸ χωρίον τοῦτο.

Ἐπῆλθε τότε μάχη σφοδρὰ διαρκέσασα καθ' ἕλον τὸ ἀπόγευμα καὶ λήξασα μετὰ τῆς ἐπελεύσεως τῆς νυκτός, ἦν οἱ ἡμέτεροι διτλήθον ἐπὶ ὑψωμάτων 1000 μέτρων καὶ πλέον, ἀνάψαντες μεγάλας πυρὰς καθιστώσας ἀκτινοβόλους τῶρα τὰς χιονοστιβάδας τῶν ὁρέων.

Ἄμα τῇ πρώτῃ ὁ Κόρακας διέταξε νὰ ριφθῆ πρόχειρος γέφυρα παρὰ τὸν σταθμὸν Φράξον, διὰ τῆς ὁποίας διελθόντες οἱ Κρήτες εἰς ἀπόστασιν 5 ὥρων ἐκ τοῦ κυρίου πεδίου τῆς συρράξεως, κατέλαθον

τὸ Μηχανίτσι καὶ ἐκείθεν, διὰ ταχυτάτης πορείας, ὑπερκεϊμένα τινα ὑψώματα τοῦ Παλαιοχωρίου.

Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ὑπερφαλάγγισιν, ἀλλὰ συνετρίβησαν ἀποκρουσθέντες ὑπὸ τοῦ Τρυπογεώργου.

Τελεία νίκη.

(Λεπτομέρειαὶ αὐτόππου πολεμιστοῦ).

«Τὰ ἐν Δοβίδγιανης ἀπὸ τῆς πρωΐας (23 Νοεμβρίου) προελάσαντα τμήματα τῶν ἡμετέρων προσέβαλον περὶ τὴν 2 μ. μ. τοὺς Τούρκους ὠχυρωμένους εἰς τὰ χάνια τοῦ Παλαιοχωρίου, οἱ ὅποιοι ἀνθίσταντο ἀντιπυροβολοῦντες διὰ πυκνοῦ πυρός. Περὶ τὴν 5 μ. μ. ἔφθασαν ἐκ Συρράκου καὶ Ἁγίου Γεωργίου τὰ τμήματα τῶν εὐζώνων καὶ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων, τὰ ὁποῖα κατέλαβον θέσεις εἰς τὰ Χαλάσματα ἄνωθεν τοῦ Παλαιοχωρίου βάλλοντα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

» Ὁ τυφεκοβολισμὸς ραγδαίως καθ' ἑλθὴν τὴν γραμμὴν ἐξηκολούθησε, μέχρις ὅτου ἐπῆλθε τὸ σκότος. Ὅλιγον πρὸ τῆς παύσεως τοῦ πυρός σφαῖρα Τούρκων ἐτραυμάτισεν εἰς τὴν δεξιὰν κνήμην τὸν ἐθελοντὴν τοῦ σώματος Καραθανάση Τσαμπέρην I. Ἡπειρώτην, τὴν ὁποίαν, ἀφοῦ διέτρησεν, ἐτραυμάτισεν εἰς τὸν ἀριστερὸν ταρσὸν τὸν παρακείμενον Κρήτα Μαρακάκη τοῦ σώματος Κανιτσάκη. Ἡ σφαῖρα συνέτριψε τὰ ὀστέα καὶ ἔμεινε μέσα, διότι δὲν εἶχε πλέον πολλὴν δύναμιν πρὸς διαπέρασιν, ἐβλήθη δὲ καὶ ἐξ ἀποστάσεως ἄνω τῶν 1200 μέτρων.

» Ἀμφότεροι οἱ τραυματῆαι εἰς ἀκίνδυνον κατάστασιν μετεφέρθησαν εἰς τὸ χειρουργεῖον Στεφανίδου.

» Ὅλιγον μετὰ τὴν κατὰ μέτωπον ἐπίθεσιν τῶν ἡμετέρων τὰ ἐκ Μιχαλίτσι (ἀριστερόθεν Δοβίδγιανης ἐκ Παλαιοχωρίου) τμήματα ὑπὸ τὸν ἀνθυπομοίραρχον Βασιλείου καὶ ἄλλα Κρητικὰ σώματα προσέβαλον τμήμα ἰσχυρὸν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ὠχυρωμένον εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ πυροβόλου. Σῶμα ἐνόπλων χωρικῶν ἀπὸ Παλαιοχωρίου ἐπυροβόλου ἤδη τὸν ἐχθρὸν, ἐνῶ οἱ ἐκ Μιχαλίτσι ἔσπευσαν εἰς ἐνίσχυσίν των καταλαβόντες τὴν ἐπίκαιρον θέσιν Λάπατα, ἀπὸ τῆς ὁποίας ἐπλευροκόπου ἐπιτυχῶς τὸν ἐχθρὸν τεθέντα οὕτω ἐν μέσῳ δύο πυρῶν τῶν ἡμετέρων ἐλθόντων ἤδη εἰς ἐπαφήν.

» Μεταξὺ τῶν ἐνόπλων πολιτῶν ἔλαβεν ἐνεργὸν μέρος καὶ ὁ ἱερεὺς οἰκονόμος τοῦ χωρίου Μιχαλίτσι.

» Κατὰ τὴν νύκτα ἔταν αἱ ἄνδρες κατηλύσθησαν περίξ μεγάλων πυρῶν ἐπιτηροῦντες τὸν ἐχθρόν, οἱ κάτοικοι Μιχαλίτσι τοὺς προσέφερον ὅ,τι ἠδύναντο, ψωμί, νερό· καὶ αἱ γυναῖκες ἀκόμη ἐβοήθησαν εἰς τὴν μεταφορὰν τῶν καπῶν καὶ τῶν ἄλλων πραγμάτων τῶν ἀνδρῶν μὲ μείστην προθυμίαν καὶ χαράν.

» Οἱ ὀλίγοι στρατιῶται τοῦ σταθμοῦ τοῦ Μιχαλίτσι εἶχον διαφύγει ἀπὸ πρῶτας εἰς Παλαιοχωρί.

» Κατὰ τὴν νύκτα ὁ γιουσμπασης (λοχαγός), ἵνα ἐνθαρρύνῃ τοὺς ἐν Πριαβόλῳ κέκλεισμένους ἰδικούς του, διέταξε τὸν σαλιπικτήν καὶ ἐσάλπιξεν ἐπὶ πολλὴν ὥραν νὰ μείνουν εἰς τὰς θέσεις των καὶ νὰ μὴ φοβηθοῦν καὶ παραδοθοῦν, διότι ἔρχεται ἰδικόν των πολὺ ἀσκέρι. Πράγματι ὁμως διὰ νὰ ἐξαπατήσῃ τοὺς ἡμετέρους καὶ διευκολύνῃ τὴν ἀναχώρησίν των.

» Τῇ πρωΐν τῆς 24 Νοεμβρίου ὁ ἐχθρὸς οὐδὲν σημεῖον ζωῆς ἔδωκεν εἰς τὰ χάνια τοῦ Παλαιοχωρίου, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι προήλασαν ραγδαίως πρὸς τὴν γέφυραν τοῦ Παπαστάθη.

» Ἡ τύχη τῶν ἐν Πριαβόλῳ Τούρκων ἀγνοεῖται.

» Τελευταία πληροφορία ἀργὰ τὴν νύκτα ληφθεῖσα βεβαίως ὅτι οἱ ἡμέτεροι προχωρήσαντες διὰ συντόνου πορείας κατέλαβον τὴν ἐπὶ τοῦ Ἀράχθου γέφυραν Παπαστάθη, σῶμα δὲ Κρητῶν ἐξώρμησε πέραν αὐτῆς καταδιώκον τοὺς Τούρκους πρὸς τὸ Κοντοβράκι ὀχυρὰν θέσιν δίωρον τῆς γεφύρας, ὁποθεν φαίνονται τὰ Ἰωάννινα.

» Τὴν προηγουμένην περὶ τοὺς 50 εἶχον ὀχυρωθῆ εἰς τρεῖς οἰκίας διωρόφους παρακειμένας, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἀντέταξαν δίωρον, ὡς εἶδομεν, πεισματώδη ἀντίστασιν κατὰ τῶν προσβαλόντων αὐτοὺς εὐζώνων καὶ Κρητῶν. Εἰς μίαν ἐκ τῶν οἰκιῶν ἦτο κλεισμένος μουλιαζιμης μετὰ δέκα στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι, φαίνεται, ἤθελον νὰ παραδοθοῦν, ἀλλ' ἐφοβοῦντο μὴ τοὺς φονεύσουν οἱ Κρήτες. Ἐπειδὴ ὁμως παρετένετο ἡ ἀντίστασις, τὴν στιγμὴν ἐκείνην εἰς Κρής ἀνήλθεν εἰς τὴν στέγην τῆς οἰκίας, ἐξ ἧς ἐपुरοδόλουν οἱ Τούρκοι.

» — Τσῆ ἀποθαμμένοι σας; μωρέ, θὰ παραδοθῆτε ἢ θὰ σας ξετρουπώσω ἀπ' ἐδῶ πᾶ;

» Καὶ ἤρχισε νὰ ἀποσπᾷ τὰς πλάκας, αἱ ὁποῖαι ἀπετέλουν τὴν

στέγγην, διότι αἱ οἰκίαι ἐκεῖ δὲν ἔχουν κεράμους. Τὸ θέαμα τοῦ Κρητὸς κατακρημνίζοντος τὴν στέγγην ἦτο καὶ τι ἀπείρως γραφικὸν καὶ ὑπέροχον.

» Ἄλλοι δύο Κρήτες ἀνερριχθήσαν εἰς τὸν ἐξώστην τῆς οἰκίας, ἐν ᾗ ἦτο ἐγκλειστος ὁ μουλιαζίμης, ὁ ὁποῖος φοβηθεὶς μὴ ἐν τῇ ὀρμῇ των αἰ ἀκάθεκτοι Κρήτες δὲν τὸν περιποιηθοῦν διόλου, ἐζήτησεν ἀμέσως νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν λοχαγὸν Τρυπογεῶργον, τὸ ὁποῖον καὶ ἐγένετο δι' ἑλλην τὴν φρουρὰν Συρράκου.

» Ἐκ τῶν Τούρκων ἐφρονεῦθησαν ἕξ, ἕξ ἐτραυματίσθησαν βαρῶς καὶ 37 παρεδόθησαν αἰχμάλωτοι μετὰ τοῦ μουλιαζίμη.

» Μετὰ τῶν ἡμετέρων συνεπολέμησεν ἀνδρειότατα ὁ ἐκ Συρράκου καταγόμενος Γ. Λεπενιώτης, καθάσῃς τοῦ ἑλληνικοῦ προξενείου μας ἐν Ἰωαννίνοις, τραυματισθεὶς εἰς τὸν δεξιὸν βραχίονα σοβαρῶς, διότι ἡ σφαῖρα τοῦ ἔθραυσε τὸ ὄσθον. Οἱ Κρήτες — παλληκάρια τιμῶντα τὸ παλληκάρι — τὸν ἐπευφήμησαν ἐν Συρράκῃ. Ὁ Λεπενιώτης μετηνέχθη εἰς τὸ χειρουργεῖον τοῦ ἱατροῦ Στεφανίδου ἰδίαις δαπάναις ἰδρῶσαντος καὶ ἐγκαταστήσαντος αὐτό.

» Οἱ ἐντεῦθεν λοιπὸν τοῦ Ἀράχθου Τούρκοι ἐσαρώθησαν κυριολεκτικῶς ὑπὸ τῆς ὀρμητικῆς καὶ ραγδαίας προελάσεως τοῦ σώματος τοῦ συνταγματάρχου Κόρακα.

» Οἱ χωρικοὶ ἔμως, αἰ προσδραμόντες ἐκ τῶν πέριξ πρὸς βοήθειαν, ἦσαν ὀπλισμένοι διὰ Γκρᾶ, ὁ κρότος δὲ τῶν πυροβολισμῶν πολὺ βροντωδέστερος τῶν τοῦ Μάνλιχερ ἢ Μάουζερ ἐπρόδωκεν εἰς τοὺς Τούρκους ὅτι οἱ κατ' αὐτῶν βάλλοντες δὲν ἦσαν στρατιῶται, ἀλλὰ χωρικοί, ἢ ἀναγνώρισις δὲ αὕτη τοὺς κατέστησε τολμηροτέρους, ὥστε νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν χωρικῶν. Καὶ θὰ ἠναγκάζοντο οὗτοι εἰς ὑποχώρησιν, ἐὰν μὴ εἰς τὴν κρίσιμον στιγμὴν δὲν κατέφθανον τμήματά τινα τοῦ ὑπὸ τὸν ἀνθυπομοίραρχον Βασιλείου ἐθελοντικοῦ σώματος ὑπὸ ὀπλαρχηγοῦς τὸν Μπίτσωραν καὶ Μιτσλῆν, οἱ ὁποῖοι ὀπλισμένοι διὰ Μάουζερ ἀνεχαίτισαν καὶ ἀπέκρουσαν τὸν ἐχθρόν. Οἱ χωρικοί, οἱ ὁποῖοι ἐν τοσούτῳ εἶχον κρατήσει ἐπὶ πολλὰς ὥρας τοὺς Τούρκους, εἶχον δεῖξει μεγάλην γενναϊότητα ἐπὶ κεφαλῆς ἔχοντες τὸν πρόκριτον τοῦ τόπου Χρῆστον Σταύρου Ρόμπαν, ἄνδρα θερμῆς φιλοπατρίας καὶ γενναίων φρονημάτων.

» Ἀλλὰ τὴν πρῶταν τῆς ἐπομένης 24 Νοεμβρίου Σαββάτου, οἱ

Τούρκοι εἶχον ἐξαφανισθῆ ὑπὸ τὴν σκέπη τῆς νυκτὸς τραπέντες πρὸς τὴν γέφυραν Παπαστάθη μίαν καὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀπέχουσαν τοῦ Παλαιοχωρίου, ζευγνύουσαν τὸν Ἄραχθον εἰς τὰς ὑπωρείας ὑψηλοτάτης καὶ ἀποκρήμνου ὄροσειρᾶς τῆς γνωστῆς ὑπὸ τὸ ὄνομα Κοντοβράκι ἐκ τοῦ ὁμωνύμου χωρίου κειμένου εἰς τὴν ἀντιπέραν πλευρὰν πρὸς τὸ μέρος τῶν Ἰωαννίνων.

»Οἱ ἡμέτεροι εὐθὺς ὡς ἀνεγνωρίσθη ἡ ἐγκατάλειψις τοῦ Παλαιοχωρίου καὶ ἡ φυγὴ τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὴν γέφυραν, ὄρμησαν πρὸς καταδίωξιν αὐτοῦ σκοπεύοντες νὰ καταλάβωσι τὴν γέφυραν καὶ διερχόμενοι ταύτην ἀπωθήσωσι τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς ὀχυρωτάτης καὶ ἀπορρήτου θέσεως τοῦ Κοντοβρακίου. Ἡ διαταγὴ ἦτο νὰ καταλάβωσιν ἀντὶ πάσης θυσίας τὴν γέφυραν καὶ τὴν κορυφογραμμὴν τοῦ Κοντοβρακίου, δεσπόζουσαν τοῦ ἀνατολικοῦ μέρους τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἐξ ἧς ἠδύνατο νὰ περισπάσῃσι σπουδαίας δυνάμεις τοῦ ἐχθροῦ. Κατὰ τὴν διαταγὴν δὲ τοῦ ἀρχηγείου τοῦ στρατοῦ Ἠπείρου τὸ Κοντοβράκι ἐπρεπε νὰ εἶχε καταληφθῆ ὀρισμένως τὴν πρῶταν τῆς 26 Νοεμβρίου, ὅτε καὶ θὰ διενηργεῖτο ἡ ἀπὸ τοῦ μετώπου τοῦ στρατοῦ Ἠπείρου, δηλαδὴ ἐκ τῶν Πέντε Πηγαδίων, γενικὴ ἐπίθεσις ὑφ' ὄλου τοῦ στρατοῦ κατὰ τῶν Τουρκικῶν θέσεων. Τὴν διαταγὴν ταύτην τὸ σῶμα Κόρακα ἀποτελούμενον ἐκ δύο εὐζωνικῶν λόχων ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Τρυπογιώργον, Κρητικῶν ἐθελοντικῶν σωματίων καὶ ἄλλων ἐθελοντικῶν, δυνάμεις 1000 περίπου ἀνδρῶν, ἐξετέλεσε μετὰ ρώμης καὶ ὀρμῆς μοναδικῆς καὶ ἀληθῶς μετὰ μαθηματικῆς ἀκριβείας.

»Τὰ πρῶτα τμήματα τῶν ἡμετέρων ἤρχισαν νὰ διέρχωνται τὴν γέφυραν περὶ τὴν μεσημβρίαν τοῦ Σαββάτου μὴ συναντήσαντα καμμίαν ἀντίστασιν, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς ἠδύνατο κατέχων τὰς ἐναντι ὀχυρὰς θέσεις ν' ἀναχαιτίσῃ ἐπὶ πολὺ καὶ νὰ προξενήσῃ σοβαρὰς ἀπωλείας εἰς τοὺς ἡμετέρους κατὰ τὴν διάβασιν τῆς γεφύρας. Ἄλλ' ἀφοῦ τὰ τμήματα τῶν ἡμετέρων διέβησαν τὴν γέφυραν χωρὶς οὐδὲ στιγμήν νὰ χάσωσιν, ἤρχισαν ν' ἀναρριχῶνται τὰς ἀποτέμους καὶ ἀποκρήμνους πλευρὰς τοῦ ὄρου· σπεύδοντες πρὸς τὴν κορυφογραμμὴν. Μόλις δὲ μετὰ μίαν καὶ πλέον ὥραν τοὺς ὑπεδέχθησαν τὰ πρῶτα Τουρκικὰ πυρὰ ἐκ τῶν ὑπερκειμένων θέσεων. Ἄλλ' οἱ ἡμέτεροι ἦσαν ἀκράτητοι καὶ κατανεμηθέντες καθ' ὀμάδας καὶ ἐπωφελοῦμενοι ὅπου ἠδύνατο τῶν ἀνωμαλιῶν τοῦ ἐδάφους, ὑπερ ὠρθοῦτο πολλαχού σχεδὸν κατακόρυφον

ΤΟ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΠΥΡΟΒΟΛΙΚΟΝ ΠΑΡΑ ΤΗΝ ΑΙΤΟΡΑΧΗΝ. — L'ARTILLERIE GRECQUE A AÏTORHACHIN.

ἔμπροσθέν των, ἐξηκολούθουν διαρκῶς ν' ἀνέρχωνται ἐκτοπίζοντες τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ θέσεως εἰς θέσιν. Οἱ Τούρκοι ὑπεχώρουν πρὸς τὴν Ἀγ. Παρασκευὴν ἐρειπωμένον ἐξωκλήσιον κείμενον εἰς τὴν κορυφὴν τραχυτάτης ὄφρους τοῦ ὄρους διατεμούσης αὐτὸ καθέτως ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ ὕψους του ἕως κάτω εἰς τὴν ὄχθην τοῦ Ἀράχθου. Ἐκεῖθεν τῆς ὄφρους διηνοίγετο βαθύτατον βάραθρον μὲ ἀπτομωτάτην τὴν κλιτὸν πρὸς τὸ ἀνατολικὸν μέρος τῆς κορυφογραμμῆς Κοντοβρακίου. Ἡ μάχη διήρκεσε πεισματώδης μέχρι βαθείας νυκτὸς σημειώσασα περι-

φανῆ νίκην τῶν ἡμετέρων. Οἱ Τούρκοι εἶχαν ἐκτοπισθῆ ἐκείθεν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς ἤλ. ἐπέκεινα καὶ πλέον τοῦ μέσου τοῦ ὄρους.

Κατὰ τὴν τελευταίαν φάσιν τῆς μάχης ἐφρονεῦθη, ἐξ ἐγγυτάτης ἀποστάσεως ὁ εὐζώνος Καρακώστας ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ἐθελοντικοῦ σώματος Πρεβεζαίων, ἐνῶ ἀκράτητος ἐθαίνε πρὸς τὰ ἐμπρὸς κρατῶν ἀναπεπταμένην τὴν σημαίαν ἵνα τὴν ἐμπύξῃ εἰς τὴν Τουρκικὴν θέσιν. Ἡ σημαία τότε ἐπέσεν ἀπὸ τὰς χεῖρας του καὶ πρὸς στιγμὴν διέτρεξε κίνδυνον νὰ περιπέσῃ εἰς χεῖρας τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ σπεύσαντες Κρήτες ἐθέλονται ἐκ τοῦ πλησιεστέρου μαχομένου σώματος ἀνέλαβον καὶ ὑπερήσπισαν αὐτήν.

Νέα συνεχεῖς μάχαι.

Τὴν 26ην Νοεμβρίου ἡ φάλαγξ τοῦ Κόρακα εἶχε καταλάβει τὴν κορυφογραμμὴν Κοντοβράκι ὡς καὶ τὰ βορείως αὐτῆς χωρία καὶ ὑψώματα Κοντοβράκι καὶ Γερακάρι, ἀπασχολοῦσα ἐκείθεν τὰς σημαντικὰς ἐν Γαστριτσίῃ ἐχθρικὰς δυνάμεις.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐπρόκειτο, συμφώνως πρὸς τὸ ἀνακοινωθὲν εἰς ὅλα τὰ σώματα σχέδιον τοῦ Γ. Ἀρχηγοῦ Σαπουντζάκη, νὰ γείνη καὶ ἡ γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν Ἰωαννίνων.

Τὴν αὐτὴν ἐπίσης ἡμέραν ἐπρόκειτο, κατερχόμενον ἐκ Μετσόδου, νὰ φθάσῃ εἰς τὸ χωρίον Μάζι, εἰς τὰς βορειοτάτας ἀποτόμους κλιτύς τοῦ Κοντοβρακίου, ὅπως ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν μετὰ τὴν φάλαγγα Κόρακα, τὸ ὑπὸ τὸν συντάγματάρχην Ματθαίουπουλον σῶμα. Καὶ ἠπόρουσαν τότε οἱ ὑπὸ τὸν Κόρακαν ἄνδρες πῶς καὶ διὰ τίνους λόγους οὔτε τὸ κύριον σῶμα ἐνήργει τὴν ἀπὸ Πέντε Πηγαδιῶν, Πεστῶν καὶ Ἀγιδόρραχης γενικὴν ἐπίθεσιν, οὔτε τὸ σῶμα Ματθαίουπουλου κτέφθανεν ἐκ Μετσόδου. Ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν 27ην οὔτε καὶ τὴν 28ην συνέβη τι. Κατέφθανον δὲ μόνον ἐκ τοῦ τελευταίου τούτου σημείου (BAB) μικρὰ τινα ἐθελοντικὰ σώματα Κρητῶν καὶ ἡ φάλαγξ τῶν Γαριβαλδινῶν, δι' ὧν καὶ μόνων ἐνισχύετο τὸ δεξιὸν τοῦ Κόρακα.

Οὕτω ἡ φάλαγξ τοῦ Κόρακα ἔμεινεν ἐπὶ πέντε ἡμέρας μεμονωμένη, σχεδὸν ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τοῦ Κοντοβρακίου, ἀποδεκατισμένη, δὲ τῶρα καὶ αὐτὴ καὶ οὐχὶ ἀφθονούσα, ἐν ἀρκετῇ ἀναλογίᾳ στοιχείων ἐκτάκτων καὶ πειθαρχικῶν.

Ἄς μᾶς ὀμιλήσῃ καὶ αὖθις ὁ αὐτόπτης πολεμιστής, παρὰ τοῦ ὁποίου πλείστα ἐδανείσθημεν καὶ ἀνωτέρω :

«...Ἐξηκολούθησεν, ἐν τούτοις, ἀδιάκοπος ἡ ἐπίθεσις τῶν ἡμετέρων κατὰ τῶν Τούρκων, σώματα τῶν ὁπλῶν κατέλαβον τὴν ἐναντι τοῦ Κοντοβρακίου ὄχυράν θέσιν Ἀλιόκάλι, ἀντιτάσσοντες πείσμονα ἀντίστασιν κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ προσπαθοῦντες νὰ ἐμποδίσωσι τὴν περαιτέρω κάθοδον αὐτῶν. Συγχρόνως ἤρχισαν βάλλοντες κατὰ τῆς ἰδικῆς μας γραμμῆς καὶ τὰ δύο ὀρειβατικὰ τουρκικὰ πυροβόλα, τὰ ὁποῖα εἶχον σιγήσει τὴν προτερρίαν ἀπὸ τὸ ὄμαδὸν πῦρ τῶν ἰδικῶν μας καὶ εἶχον μετατοπισθῆ πέραν τῆς κορυφογραμμῆς. Βάλλουσαν ἀρκετὰ συχνὰ μὲ κρουσιφλόγους καὶ ἐγκαιροφλέκτους δίδιδας, ἀλλ' ἡ ἀποτυχία τῶν εἶνε καταφανής. Αἱ βολιδοφόροι ἐκρήγνυνται πολὺ ὑψηλὰ 60 καὶ 80 καὶ 100 μέτρα ἀνωθεν τῆς γραμμῆς τῶν ἰδικῶν μας, ἄλλοτε δὲ πολὺ ἐπισθεν ἢ ἔμπροσθεν αὐτῶν. Πολλοὶ ὅμως πίπτουν καὶ εἰς τὰς γραμμὰς, ἀλλ' εὐτυχῶς δὲν ἐκρήγνυνται, ἐγείρουν μόνον σύννεφα κονιορτοῦ καὶ χωμάτων. Τινὲς δὲ ἔπεσαν καὶ ἐντεῦθεν τῆς κορυφογραμμῆς πρὸς τὸ... Παληοχώρι ! Ὁμολογουμένως εἶνε θαυμάσιοι σκοπευταὶ οἱ Τούρκοι τοπτοσῆδες (πυροβοληταί). Ἀπὸ ὅλον αὐτῶν τὸν κανονισμὸν ἐτραυματίσθησαν μόνον δύο, ἐνὸς δὲ θραῦσμα δίδιδος ἔθραυσε τὴν ἀκτινίδα τοῦ Μάνλιχερ καὶ τοῦ ἐξέσχιε τὴν κάππαν χωρὶς εὐτυχῶς νὰ τὸν θίξῃ !

Ἐν τσοῦτῃ ἡ πρὸς κατάληψιν τοῦ χωρίου ἐπίθεσις τῶν ἡμετέρων ἐξηκολούθει ἀκάθεκτος, περὶ τὴν μεσημβρίαν δὲ οἱ Τούρκοι εἶχον ἐκδιωχθῆ κακὴν κακῶς ἐξ αὐτοῦ, ἐγκαταλείψαντες ἐν τῇ βίᾳ τῆς φυγῆς πολλὰ ἔπλα, φυσίγγια, δύο μικρὰς σημαίας, πλείστας γούνας καὶ μανδύας, μὲ τὰς ὁποίας πολλοὶ ἰδικοὶ μας ἐγλύτωσαν πνευμονίας. Ὁ δὲ γιούσμπας καὶ αὐτὸ τὸ ξίφος του ! Ἐπίσης τὴν σημαίαν τοῦ σταθμοῦ, τὴν ὁποίαν εἶχον ὑποστείλει ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασαν νὰ τὴν λύσουν, οὔτε νὰ κόψουν τὰ σχοινιά !

»Οἱ κάτοικοι τῶν χωρίων Κοντοβρακίου καὶ Γερακάρι ἀπὸ τῆς προτεραιᾶς ἤδη οἱ ἀτυχεῖς εἶχον ἐγκαταλείψει τὰς οἰκίας τῶν εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐχθροῦ καταφυγόντες μ' ἐλάχιστα ἐφόδια, γυμνοί, πεινῶντες καὶ ριγοῦντες εἰς τὰ σπήλαια τοῦ ὄρους καὶ ἄλλα ἀπρόσβια μέρη, ἵνα σωθῶσι καὶ ἴδωσι τὰ ἀποθησόμενα.

Ἐν τῷ μεταξῷ, ἐνῶ ἡ μάχη ἐξηκολούθει ἀδιάκοπος μεταξὺ τῶν

ἡμετέρων καὶ τῶν εἰς Ἀλιόκαλιν ὀχυρωθέντων Τούρκων, κάτω εἰς τὰ ἐπὶ τῶν ὕπωρειῶν χωρία καὶ τοῦ κάμπου ἄλλοι τουρκικοὶ στρατοὶ ἐπυρπόλουσαν τὰ χριστιανικὰ χωρία Μορπιούς, Κοστακοί, Γουλέ, Παννίτσα καὶ ἄλλα. Ὁ καπνὸς ἐκάλυπτε τὴν πεδιάδα καὶ ἀνήρχετο κατὰ πυκνάς τολύπας πρὸς τὸ ὄρος ὡς ἐν ἀποτρόπαιον σύννεφον θηριωδίας καὶ βαρβαρότητος, ἐνῶ οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι ἔσαι ἐπρόφθانون μετὰ τῶν ποιμνίων των, ὧν ἄπειρα διήρπασαν οἱ Τουρκαλθάνοι, ἔφευγον πρὸς τὸ ἀπελευθερωθὲν χθὲς καὶ προχθὲς Ἡπειρωτικὸν ἔδαφος, ἐν ᾧ σωθῶσιν ἀπὸ τὴν μάχαιραν τῶν Τούρκων. Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τῶν ἀτυχῶν αὐτῶν προσφύγων πολλοὶ μὴ δυνθθέντες ἢ μὴ προφθάσαντες ἐγκαίρως νὰ φύγωσιν, ἐσφάγγισαν ἀγρίως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Μετὰ μεσημβρίαν ἡ μάχη ἐσφοδρύνθη ἔτι μᾶλλον, τῶν Τούρκων ἐνισχυθέντων διὰ νέων ἐπικουριῶν, αἱ ὁποῖαι ἔφθασαν ἀπὸ τὸ Κουτσουλιὸ μετὰ δύο ἢ τριῶν μυδραλλιοβόλων, τῶν ὁποίων ἀπὸ τὰς τρεῖς μ. μ. ὥρας ἀντήχησεν ὁ δαίμονιῶδης κροταλισμὸς. Οἱ ἰδικοὶ μας κατ' ἀρχὰς ἐξαφνιάσθησαν ὀλίγον, ἀλλ' ἔταν εἶδον ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ μουσικὴ τῶν μυδραλλιοβόλων δὲν τοὺς ἐπέιραζεν, ἤρχισαν νὰ γελοῦν ἔπως καὶ μετὰ τὰ πυροβόλα. Τὴν αὐτὴν περίπου ὥραν ἤρχισαν νὰ χαιρετοῦν τοὺς ἰδικούς μας καὶ τὰ ἐχθρικά πυροβόλα κάτω ἀπὸ τὴν Γαστρίτσαν! Πρώτης τάξεως πολεμικὴ συμφωνία, τὴν ὁποίαν ἐποίκιλλε τῶν Μάνλιχερ τὸ ἀδιάκοπον καὶ εὐστοχον καὶ θανατηφόρον βροντοβόλημα, τὸ πότε ὡς καταιγίς καταπίπτον καὶ πότε ἀραιὸν καὶ πότε ραγδαῖον καὶ ἀλλεπάλληλον καὶ συνεχὲς ἢ διακοπτόμενον πρὸς στιγμὴν ἢ ὁμαδὸν ἢ μανιῶδες. Οἱ Τούρκοι προφανῶς εἶχον φοβηθῆ ἰσοδάραν ἐπιθεσιν κατὰ τῶν Ἰωαννίνων ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Κοντοβρακίου, ἡ ὁποία θὰ ἐξουδετέρωνε τελείως τὰς τετράωρον σχεδὸν πρὸς νότον ἀπεχούσας φοβεράς ὀχυρώσεις παρὰ τὸ Μπιζάνι καὶ συνελθόντες ἐκ τῆς καταπλήξεως τῆς ὀρμητικῆς προελάσεως τῶν ἰδικῶν μας προητοιμασθήσαν ἰσχυρῶς ἔπως ἀνακτήσωσι τὸ Κοντοβράκι καὶ ἀπωθήσωσι τοὺς ἰδικούς μας πάλιν πρὸς τὴν γέφυραν Παπαστάθη.

Ὅταν δὲ ἀντελήφθησαν ὅτι οὔτε πυροβόλα ἡμεῖς εἶχομεν οὔτε δὲ ἡ δύναμις μας ἦτο μεγάλη, ὡς ἀρχικῶς εἶχον ὑποθέσει, ἐγένοντο θρασύτεροι καὶ ἀποφασιστικώτεροι εἰς τὸ ἔργον των.

Ἐν τῇ μεταξὺ ἡ ἡμέρα ἐκλινε πρὸς τὴν δύσιν τῆς ἐν μέσῳ ἀδια-

κόπου σφοδροῦ πυρὸς μεταξύ τῶν ἡμετέρων καὶ τῶν ἐν Ἀλιόκαλι Τούρκων. Ὅταν ἐπεσεν ἡ νύξ ἐν μέσῳ ἀδιακόπων τυφεκοβολισμῶν, ἡ κορυφογραμμὴ τοῦ Κοντοβρακίου ἀνέλαμψεν ἀπὸ τὰ πυρὰ τῶν καταυλισθέντων ἡμετέρων.

» Ὑπὸ τὴν λαμπρὰν θαλπωρὴν ἐξαισίου ἑαρινοῦ ἡλίου λήγοντος Νοεμβρίου ἀνέλαμψε τὴν αὐγὴν μυριόχρωμος ἡ ὀροσειρὰ τοῦ Κοντοβρακίου, ἀλλὰ τὴν κυαναύγειαν τοῦ ὀρίζοντος ἐσκίαζεν ὁ καπνὸς τῶν πυρπολουμένων χωρίων τῶν Ἰωαννίνων. Ἡ μάχη ἐπανελήφθη ἀπὸ πρωτῆς (28ης Νοεμβρίου Τρίτη) λυσσώδης καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν. Οἱ Τούρκοι ἐνισχυθέντες ἐτήρουν τὰς θέσεις των δεικνύοντες ἐπιθετικὰς διαθέσεις, ἐνῶ οἱ ἡμέτεροι καταπεινασμένοι καὶ ἐξηντλημένοι ἐκ τοῦ πολυημέρου ἄνευ διακοπῆς καὶ ἄνευ ἀνέσεως ἀγῶνος ἀντέτασσαν ἀπεγνωσμένην ἄμυναν διὰ ραγδαίου πυροβολισμοῦ ἀντεπεξερχόμενοι κατὰ τοῦ ἐχθροῦ βάλλοντες καὶ διὰ 4 πυροβόλων καὶ διὰ 3 μυδραλλισβόλων. Τμήματα τοῦ λόχου τῶν εὐζώνων, ὁ ὅποτος καθ' ἑλας τὰς νύκτας ἐτήρει τὰς προφυλακὰς, ἐβαλλον ὁμαδὸν πυρὰ μετὰ καλῶν σκοπευτῶν ἐθελοντῶν προσπαθοῦντα νὰ κατασιγᾶσουν τὰ ἐχθρικά πυροβόλα καὶ πράγματι τὰ ἠνάγκασαν νὰ μετατοπισθοῦν εἰς ἄλλην θέσιν, ὁποῦθεν ἐξηκολούθουν βάλλοντα. Τὴν πρωτῆαν συνηντήθη μετὰ τοῦ λοχαγοῦ Τρυπογεώργου τὸ ἐκ Μετσόδου καταφθάσαν σῶμα τῶν Γαριβαλδινῶν διὰ τοῦ ταγματάρχου Μπαρδοπούλου καταλαβόντος τὴν ἐπέκτασιν τοῦ δεξιοῦ ἄκρου τῆς γραμμῆς τοῦ Τρυπογεώργου. ἐνῶ Κρητικὰ τινὰ σώματα, Σγουροῦ καὶ Δασκαλάκη, ἐπίσης τοῦ Μετσόδου, ἐπρόκειτο νὰ παρεντεθοῦν μεταξύ τῶν Γαριβαλδινῶν καὶ τῆς μονῆς τῆς Τζούρας παρὰ τὸν Δρέσκον εἰς τὴν συνέχειαν πρὸς Β. τῆς ἰδίας κορυφογραμμῆς Κοντοβρακίου.

Ὀλίγον πρὸ τῆς 10 καὶ 40' ἐφάνησαν σαφῶς αἱ προθέσεις τῶν Τούρκων, ὅπως δι' ἀμφοτέρων τῶν δυνάμεων ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν ἡμετέρων καὶ ἐκτοπίσωσιν αὐτοὺς ἐκ τοῦ χωρίου καὶ τῆς κορυφογραμμῆς Κοντοβρακίου, ἵνα οὕτως ἀπαλλαγῶσιν ὀχληροῦ ἀντιπάλου τόσοσιν πολὺ πλεονέκτων Ἰωαννίνων.

Συνέχεια ἐπιθέσεων καὶ ἀντεπιθέσεων.

Πράγματι ἰσχυρὰ τουρκικὴ φάλαγξ, ἐκκινήσασα ἀπὸ τὸ Κουτσουλιὸ (Δ τοῦ Μπιζανίου), διεγυθύνθη πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν Ἀλιόκαλι

μαχομένων ἐχθρῶν, ἐνῶ τὰ πυροβολεῖα τῆς Γαστρίτσας ἐσφόδρουν τὰ πυρά των κατὰ τῶν ἡμετέρων θέσεων. Ἐπίσης δὲ τὰ πυροβολεῖα τῆς νησιδος τῶν Ἰωαννίνων (τοῦ Ἀλλῆ) ἐβαλλον κατὰ τῶν Γαριβαλδινῶν, οἵτινες ἀπωθήσκητες τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τοῦ χωρίου Μάξι εἶχον καταλάβει αὐτό.

Ἡ ἐπίθεσις κατὰ τῶν θέσεων τοῦ Κόρακα ἐγένετο διὰ 5,000 ἀνδρῶν τούρκων καὶ τουρκαλθανῶν. Οἱ ἄνδρες μας, ἔχοντες εἰς τὸ κέντρον τοὺς εὐζώνους, ἐμάχοντο λυσοσῶδως διὰ πυκνοῦ πυρός. Τοῦτο δὲ διότι ἦτο ἀπολύτως ἀναγκαῖον νὰ κρατήσωσι τὰς θέσεις των, καθ' ὅσον οὔτε ἡ ἀποστολὴ ἐνισχύσεων ἦτο δυνατὴ εἰς τὰς θέσεις ἐκεῖνας οὔτε ἀσφαλοῦς ὑποχωρήσεως γραμμὴ ὑπῆρχε δι' αὐτήν.

Καὶ ὅμως μ. μ. ἡ φροῦτα αὐτῆ τῶν μαχητῶν τοῦ Κόρακα, ἐνισχυθεῖσα καὶ διὰ τμήματος Γαριβαλδινῶν, οἵτινες ἠδυνήθησαν ν' ἀπασχολήσωσι μέρος τῆς κατὰ τοῦ Κοντοβρακίου προελασούσης ἐχθρικής δυνάμεως, ἠδυνήθη μέχρις ἐσπέρας ν' ἀπωθήσκη τὸν ἐχθρὸν καὶ νὰ κρατήσῃ τὰς ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς θέσεις αὐτῆς. Τὰ κάτωθεν ὅμως μαχόμενα τμήματα, μετὰ κρατερωτάτην ἀντίστασιν καὶ μεγάλας ἀπωλείας, ἠναγκάσθησαν νὰ τραπῶσι καὶ ταῦτα πρὸς τὴν κορυφογραμμὴν. Ἐκ τούτων πολλοὶ εἶχον τόσοσιν πλησιάσει πρὸς τοὺς Τούρκους, ὥστε ἠναγκάσθησαν ν' ἀγωνισθῶσι καὶ μετὰ τὰ περιστροφὰ των ἀκόμη...

Τούτου ἀναγκαίως γενομένου, οἱ Τούρκοι εἰσῆλσαν εἰς τὰ χωρία, ἐδήλωσαν αὐτὰ καὶ τέλος τὰ ἐπυροπόλησαν.

Οἱ ὑποχωρήσαντες, ὑπὸ τὰς ἀνω συνθήκας, δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ εὐρίσκωνται ἐν πλήρει συντάξει. Ὑπέστησαν κλονισμόν, καὶ μόνον ἔταν ἐφθασαν εἰς τὴν κορυφογραμμὴν, συνήλθον καὶ ἀνασυνετάχθησαν εὐρόντες ἐκεῖ ἀκλόνητον τὸν λόχον τοῦ ἀποτόχτου πράγματι Τρυπογεώργου.

Ἡ νῦξ διήλθεν ἐν ἀγρυπνίᾳ, φόβῳ νυκτερινοῦ αἰφνιδιασμοῦ τῶν ἐχθρῶν. Καὶ δὲν ἀπεπειράθησαν μὲν τοιοῦτον, ἀλλ' αἱ προφυλακαὶ δὲν ἔπαυσαν ἀλληλοπυροβολοῦμαι καθ' ἕλον τὸ διάστημα τοῦ σκοτους.

Ἄμα τῇ πρωτῇ οἱ Τούρκοι ἔσπευσαν νὰ καταλάβωσι θέσεις πρὸς τὸ ἀριστερόν (Δ) σκοποῦντες προφανῶς ἐνέργειαν πρὸς ὑπερφάλαγγισιν. ἤρχισε δ' ἀμέσως σφοδρότατον τὸ πῦρ. Ἄλλ' οἱ Τούρκοι ἰσχυρότατοι τῶρα ἐφώρμων κατὰ τῶν ἡμετέρων, καταβαλλόντων ὑπεραν-

θρώπους προσπάθειάς πρὸς ἀπόκρουσιν αὐτῶν. Τμημα Γαριβαλδινῶν σπεύδει πάλιν πρὸς ἐνίσχυσιν· ἀλλ' ἡ ἄμυνα τῶν μαχητῶν μας κατὰ δεκαπλασίῳν δυνάμεων, διαρκῶς ἐνισχυομένων, ἦτο πλέον καταφανῶς ἀδύνατος. Κατόπιν τῶν θύματων ποῦ εἶχον ἐπιτελέσει, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ μάχωνται ἐπὶ πέντε συνεχεῖς ἡμέρας δεκατίζοντες, ἀλλὰ καὶ δεκατιζόμενοι μὴ δυνάμενοι δὲ νὰ λάβωσιν ἀρκετὰς ἐνισχύσεις ἐξηγητήθησαν τέλους...

Περὶ τὴν μεσημέριαν, συνεπῶς τῆς ἡμέρας ταύτης ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσωσι πρὸς τὴν γέφυραν Παπαστάθῃ, τοῦ λόχου τοῦ Τρυπογεώργου, παραμείναντος ὅπως ὑποστηρίξῃ τὴν υποχώρησιν ἕλων τῶν λοιπῶν τμημάτων, βῆμα πρὸς βῆμα διαφιλονικῶν τὸ ἔδαφος πρὸς τοὺς ὀρμητικῶς ἐπιτιθεμένους συμπαγεῖς ἐχθρούς. Εἰς τὴν Ἀγ. Παρασκευὴν μάλιστα, οἱ ἀκατάβλητοι εὐζῶνοι ἐπάλαισαν ἐπὶ δύο ὥρας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, δόντες οὕτω καιρὸν νὰ περισυλλέξωσιν οἱ λοιποὶ τοὺς 40 νεκροὺς καὶ τραυματίας μας τοὺς πεσόντας κατὰ τὴν τρομερὰν ἐκείνην σύρραξιν.

Ἄμα τῇ νυκτί, ὀλόκληρος ἡ φάλαγγεῖς εἶχεν ὑπερβῆ τὴν γέφυραν καὶ εἶχεν ἐγκατασταθῆ εἰς τὰ ὑπερθεν αὐτῆς ὑψώματα, ἐνῶ τὰ ἐθελοντικὰ σώματα, ἀνασυνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Κόρακα, παρέμειναν εἰς τὸ Παληοχωρι. Οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμησαν νὰ προχωρήσωσι περισσότερον. Τοιοῦτοτρόπως δὲ παρέμεινεν ἐλευθέρῃ ὀλόκληρος ἡ περιχῆ τοῦ Συρράκου μετὰ τῶν χωρίων Δοβίδγιανγι, Μιχαλίτσι, Χουλιαράδες, Βεσταδάτσι, Γουρα, Παληοχωρι, Κράψι, Προβόλα, — ἐπὶ τοῦ τουρκικοῦ ἐδάφους. Τὴν κορυφογραμμὴν ἕως Κοντοβράκι κατεῖχε πλέον ὁ ἐχθρός.

Ἡ ἐνίσχυσις τῶν Ἰωαννίνων.

Ἐν τῇ μεταξῷ, ὡς εἶδομεν, ἡ φρουρὰ τῶν Ἰωαννίνων εἶχεν ἀρχίσει νὰ ἐνισχύεται συνεχῶς διὰ τῶν φυγάδων τοῦ ἐν Μακεδονίᾳ κατακερματισθέντος τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἰδοῦ δὲ ὑπὸ ποίας συνθήκας συνέβη τοῦτο:

Ἐδρισκόμεθα εἰς τὴν 1ην Δεκεμβρίου, ὅτε δυστυχῶς διὰ τοῦ Τζαβῆτ πασσά τοῦ Μοναστηρίου, ὅστις ἔφυγε μετὰ τὴν στρατιάν του πρὸς τὴν Κορυτσάν, ὡς γνωρίζομεν ἤδη, προτοῦ οὗτος φθάσῃ ἐκεῖ, «ἐφάνη», κατὰ τὴν σχετικὴν ἐπίσημον ἐκθεσί, «κατερχομένη πρὸς Διονίτσαν ἡ 3η μεραρχία, τῆς ὁποίας ἡ ἐμπροσθοφυλακὴ ἐπρόφθασε

νά ἐπιτεθῆι πρὸς τὸ πλευρὸν τῶν ὑποχωρούντων Τούρκων. Ἀφῆκαν τότε οὗτοι τὴν δημοσίαν ὁδὸν καὶ διεσπάρησαν φεύγοντες πρὸς τὴν πεδιάδα. Ἄν ἢ εἰς Παλιοῦρι καὶ Πλιάσιν ἄμυνα τῶν Τούρκων διήρκει περισσότερον, ὁλόκληρος ἢ 3η μεραρχία θὰ εἶχε κατέλθει καὶ θὰ εἶχεν ἀποκόψει τὴν ὑποχώρησίν των.

»Εἰς χεῖρας τῶν ἡμετέρων περιῆλθον τρία πεδινὰ πυροβόλα, πλεῖστα ἐρόδια καὶ 200 αἰχμάλωτοι.

»Τὴν πρωίαν τῆς 7ης Δεκεμβρίου ἐγένετο πανηγυρικῶς ἡ εἰσοδος τοῦ στρατοῦ μας εἰς Κορυτσάν, διὰ διαταγῆς δὲ τοῦ στρατηγοῦ Δαμιανοῦ ὁ Τζαβῆτ πασσᾶς εὐθὺς κατεδιώχθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων, ὑπερβάντων ἤδη τὰ στενὰ τοῦ Κιάρι πρὸς τὴν Κολώνιαν.

»Ἐν ὄλῳ ἐκτὸς μάχης ἐτέθησαν περὶ τοὺς 200 ἡμέτεροι, ἐν οἷς καὶ ὁ ὑπολοχαγὸς Παπαγεωργίου. Τοῦ ἐχθροῦ οὐκ ἀπώλειαι ὑπῆρξαν πολὺ μεγαλείτεροι. . . »

Αὐτὸ ὑπῆρξε τὸ ἔσχατον ράπισμα κατὰ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων τῆς Μακεδονίας, ὁπόθεν τὰ λείψανά των κατέφευγον ἤδη συντετριμμένα πρὸς τὰ πρόσια Ἀλβανοηπειρωτικὰ ὄρη, ἀποβλέποντα εἰς, ὅσω τὸ δυνατόν, ταχύτερον εἰσοδὸν των εἰς τὰ Ἰωάννινα καὶ πρὸς ἴδιαν των ἀσφάλειαν καὶ πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐκεῖ ἀσθενῶν ὅπως δῆποτε ἀκόμη, ἐχθρικῶν δυνάμεων, αἵτινες ἦσαν προσωρισμένοι νὰ ἐξαναγκάσουν εἰς ἀληθῆ Τιτανομαχίαν τὰς ἑλληνικὰς δυνάμεις.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν συντριμμάτων τούτων ἔχομεν ἤδη καὶ τὰ ἀκόμη οἰκτρότερα καὶ ἀγριωτέρων διαθέσεων συντρίμματα τῆς στρατιᾶς τοῦ Ζεκή πασσᾶ.

Τὰ συντρίμματα ταῦτα ἀπετέλουν ομάδας ἀλητῶν, γυμνῶν τῶν πλείστων, πειναλέων, ἐξηγριωμένων. φαντάσματα μᾶλλον ἢ ἀνθρώπους ὁμοιάζοντα, εἶχον ἐκχυθῆ ἀνὰ τὰς δειράδας τῶν βουνοκόμδων τῆς βορειοανατολικῆς Ἡπείρου, ἀναζητοῦντες πανταχοῦ λείαν πρὸς κορεσμόν τῆς πείνης των καὶ θύματα πρὸς ἱκανοποίησιν τῆς ἐκδικητικῆς των λύσεως.

Δὲν εἶχεν ὑπολειφθῆ ἄλλο πλέον αἰσθημα ἢ ἄλλο ἐλατῆριον δράσεως εἰς τὰς κατατροπωθείσας στρατιὰς τῆς Μακεδονίας ἀπὸ τὸ αἰσθημα τῆς θηριώδους ἐκδικήσεως, τῆς καταστροφῆς καὶ ἐρημώσεως, ὡς νὰ ἦσαν παρὰίτιοι τῆς συντριβῆς των οἱ ἄμχοι πληθυσμοὶ καὶ τὰ ἄθῳα γυναικόπαιδα τῶν μερῶν, ἀπὸ τὰ ὅποια διήρχοντο ὡς θύελλα

Τὴν μυθικὴν ἐποποιίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικῶν πολέμου, θὰ γράψῃ ὁ κ. Ἡλίας Οἰκονομόπουλος, ὡς τρίτον τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Ἀναμείνεται μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, προσεχῶς.

μανιώδης κατασπείρουσα πανταχοῦ τὴν συμφορὰν.

Καὶ προῦχώρουν ἀτάκτως, ἐν πλήρει διασπορᾷ, ἔπου ὁδὸς ἢ ἀτραπός, ἄλλοι ὠπλισμένοι, πολλοὶ ἄοπλοι.

Μὲ ἓνα μετζίτη ἠδύνασο ν' ἀγοράσης ὀλόκληρον πανοπλίαν στρατιώτου, ἀγνωρίστου πλέον ὡς τοιοῦτου, ὑπὸ τὰ ἔλλεινὰ ράκη, ἐντὸς τῶν ὁποίων προσεπάθουν νὰ κρύψουν τὴν ἀπαισίαν γυμνότητά των.

Ἔλα τὰ γραφικὰ χωρία ποὺ εὐρίσκοντο εἰς τὸν μεταξὺ Κορυτσᾶς καὶ Ἰωαννίνων δρόμον, ὅλα διηρπάγησαν, ἐλεηλατήθησαν, ἐκάησαν ἠτιμάσθησαν.

Ἄλλὰ καὶ αἱ ἐνισχύσεις αὐταὶ δὲν ἐφαίνετο ὅτι θὰ τοῖς ἐχρησίμευον καὶ πολὺ. Διότι εἶχον ἀποθηριωθῆ πλέον ἐκεῖ ἐπάνω ὑπὸ βροχὴν, ὑπὸ χιονοθύελλαν, μὲ μυρίας στερήσεις καὶ κινδύνους ἀενάως μαχόμενοι. Καὶ ἐν ἀγωνίᾳ μεγαλοψυχίας ἀνέμενον τὴν στιγμὴν, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ ἐπέπιπτον κατὰ τῶν Ἰωαννίνων, ἔνα μετὰ τόσας δάφνας ἀπολαύσῃ τῆς μικρᾶς ἀναπαύσεως. Καὶ μήπως ἐκ τῶν Κρητῶν καὶ τῶν εὐζώνων, τῶν συνειθισμένων εἰς τὸ ἀντίκρουσμα τοῦ ἐχθροῦ κατὰ πᾶσαν ἐποχὴν, εἴτε καυμάτων εἴτε χιόνων, μήπως τὰ πεζικά μας στρατεύματα ἐπέδειξαν μικροτέραν ἀντοχὴν, ἀνδρείαν καὶ ἀπάθειαν πρὸ τοῦ κινδύνου ;

Καὶ μήπως, ἐκτὸς ὧν αὐτῶν, ἄλλοι, ἕως τῆς χθὲς ὅλοι ἄμαχοι θεωρούμενοι Ἕλληνες, ὡς οἱ ἐξ Ἀμερικῆς ἐθελονταί, ἐπέδειξαν ὀλιγώτερον ζηλευτὴν διαγωγὴν κατὰ τὰς αἵματηροτάτας αὐτὰς ἐν Ἡλείῳ συρράξεις ;

Τὴν 12ην Δεκεμβρίου, τοσοῦτον σφοδρὰ ὑπῆρξεν αἱ ὁμοβρονταὶ τοῦ πυροβολικοῦ μας, ὥστε κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς ἐπιούσης τόσον εὐρέθησαν κατεπτοημένοι οἱ Τούρκοι, ὥστε τὰ πυρὰ τῶν ὀχυρωμάτων των ὑπῆρξεν κατὰ πολὺ ἀραιότερα.

Ἐπλησίαζεν ἤδη ἡ μεσημβρία, ὅτε οἱ Τούρκοι φανταζόμενοι ἡμᾶς ἀσθενεῖς εἰς τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεως, ἐπεχείρησαν σφοδρὰν ἐφοδὸν κατὰ τῶν ἐκεῖ τμημάτων μας.

Ἄλλ' ἠπάτωντο. Ἐν διαστήματι βραχυτέρῳ τῆς μιᾶς ὥρας εἶχον ἀποκρουσθῆ πανταχόθεν. Κακοὶ δὲ κακῶς τραπέντες εἰς φυγὴν, ἀφήκαν τὸ ὀπισθὲν των ἔδαφος γεμάτον ἀπὸ πτώματα, ὄπλα καὶ ἐφόδια καὶ ἐπέτρεψαν εἰς τοὺς ἀνδρας μας νὰ καταλάβωσι καὶ νέας μάλλον προκεχωρημένας θέσεις πρὸς τὴν γραμμὴν τῆς τουρκικῆς ὀχυρώσεως,

ἕως οὗ τοὺς εἶδομεν ἀρχομένους ἢ ἀναρριχῶνται ἐπὶ τῶν φοβερῶν πρᾶνῶν τοῦ Μπιζανίου ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν ἄνωθεν βαλλομένων ἐναντίον των μυδραλλίων.

Ἐνφ' δὲ ταῦτα συνέβαινον ἐν τῷ ἡμετέρῳ στρατοπέδῳ, τὴν ἀντιθετον παρίστα εἰκόνα ἢ κατάστασις τοῦ ἐχθρικοῦ τοιοῦτου.

Στάσεις ἐγένοντο καθ' ἑκάστην. Οἱ Ἄλβανοι κυρίως ἐδραπέτευον κατὰ μπουλούκια.

Τὸ ἠθικόν δλων σχεδὸν τῶν πολιορκουμένων κατέπιπτεν ὁσημέραι ἀπὸ οἰκτροῦ εἰς οἰκρότερον.

Ὁ Ἐσσαὶ πασσαῶς, στρατιώσης γενναῖος καὶ πλήρης ἀπολύτου ἐμμονῆς εἰς τὸ καθήκόν του, μάτην κατέβαλλεν ὑπερανθρώπους ἀγῶνας, ὅπως συγκρατῆ τὸν συρφετὸν ἐκεῖνον.

Οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ ἠναγκάζοντο νὰ κρατοῦν διαρκῶς τὸ πτόλι εἰς τὸ χέρι διὰ νὰ ἐξαναγκάζουν τοὺς ἔλεεινοὺς ἐκεῖνους μαχητὰς τῆς Ἡμισελήνου νὰ προχωροῦν ἢ νὰ μὴ δραπετεύουν ἐπὶ ἀπειλῇ ἀμέσου θανάτου.

Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχον ἤδη τυφεκισθῆ εἰς τὸ στρατόπεδον, πολλῶν δὲ ἄλλων εἶχον θραύσει τὰς κεφαλὰς οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ κατὰ τὰς στιγμὰς, καθ' ἃς διατάσσοντο νὰ προελάσουν καὶ καταλαμβανόμενοι ἀπὸ τυφλὸν τρόπον, ἀπεπειρῶντο νὰ στραφοῦν πρὸς τὰ ὀπίσω καὶ νὰ φύγουν.

Οἱ ἐξ Ἀμερικῆς ἐθελοντικοὶ ἑλληνικοὶ λόχοι ἠμιλλῶντο τώρα νὰ ὑπερβάλλουν εἰς ἀνδρείαν, εἰς ἀντοχὴν καὶ πειθαρχίαν τὰ λοιπὰ σώματα τοῦ στρατοῦ μας· καὶ πολλάκις τὸ ἐπετύγχανον.

Οἱ νεαροὶ ἐκεῖνοι πολεμισταί, οἱ μέχρι τῆς χθῆς σθεναροὶ βιοπαλαισταί, οἱ δι' ὑπερανθρώπων ἀγῶνων, στερήσεων καὶ ταπεινωτικῶν πολλάκις ἐργασιῶν μοχθοῦντες ἐν Ἀμερικῇ πρὸς πλουτισμὸν ἢ πρὸς ἀπλὴν ἐμπέδωσιν ἀσφαλοῦς μέλλοντος, ἅμα ὡς ἠκούσθη ἢ φωνῇ τῆς Πατριδος καλοῦσης τὰ τέκνα τῆς πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῶν ὑπὸ δουλείαν ἀδελφῶν των, εἶχον ἐγκαταλείψει τὰς ἐκεῖ ἐργασίας των καὶ εἶχον σπεύσει νὰ διασχίσωσιν ὁλόκληρον ὠκεανόν, διὰ νὰ προσφέρουν τὸν σιτιδάρων των βραχίονα κατὰ τοῦ προαιωνίου τυράννου, ὑπὲρ τῶν ἄλλων ἀδελφῶν των· κατήγοντο δὲ οἱ ἀνδρεῖοι οὗτοι ἀπὸ πάσης χώρας καὶ ἀπὸ πάσης γωνίας, ὅπου κατοικεῖ, ἀνθεῖ, ἀκμάζει ἢ διώκεται καὶ ταλανίζεται ἡ ἑλληνικὴ φυλή.

Εἰς τοὺς λόχους τῶν Ἀμερικανῶν Ἑλλήνων εἶχον τοποθετηθῆ, ἐλλείψει ἄλλων ἀξιωματικῶν, νεαροὶ βαθμοφόροι μαθηταὶ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, βαπτισθέντες εἰς τὸ πῦρ πρὶν ἀκρόμῃ περατώσῃ τὰς στρατιωτικὰς τῶν σπουδὰς.

Καὶ οἱ νεαροὶ οὗτοι βλαστοί, οἱ μέλλοντες ν' ἀποτελέσουν τὸ προσεχὲς μέλλον τῆς Ἀναγεννήσεως τοῦ Ἑλληνισμοῦ, κατέστησαν λέοντας τοὺς ἐξ Ἀμερικῆς πολεμιστὰς μας μὲ τὸ ἀμίμητον παράδειγμα των, αὐτοὶ πανταχοῦ μαχόμενοι ὡς ἀπλοὶ ὀπλίται, αὐτοὶ καὶ πρῶτοι πολλάκις πίπτοντες, ὅπως ὁ λοχίας Ρωσέτης, ὅστις δις τραυματισθεὶς ἐπέμεινε παραμένων εἰς τὴν θέσιν του καὶ μαχόμενος ὄρθιος, ἕως οὗ τρίτῃ πληγῇ τὸν κατέρριψε νεκρὸν ἐπὶ τῆς θέσεως τῆς τιμῆς, ἣν εἶχεν ἤδη, βάψει πολλῶν συναθλητῶν του τὸ τίμιον αἶμα.

Φανερὸν ἔτι ἐκεῖνο πού ἐγένετο ἤδη μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων δὲν ἦτο ἀπλοῦς πόλεμος ἐπικρατήσεως.

Ἦτο πάλη ἐκπολιτιστικῆ.

Ἦτο πόλεμος ἀπελευθερωτικὸς.

Χαλασμοὶ κόσμου περὶ τὸ Χάνι τοῦ Ἐμίν-Ἀγᾶ.

Προπαρασκευάζεται νέα ἀποφασιστικῆ ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἰσχυροτάτων προοχωρωμάτων τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ πρὸς τὴν Φιλιππιάδα, τὴν Ἄρταν καὶ τὴν Πρέβεζαν ὁδὸς, πού καταλήγει ἐδῶ, εἰς τοὺς μικροὺς πηγοποτάμους τοῦ Λούρου, πού κυλίουν τὰ νερά τους κάτω ἀπὸ σκιᾶς γηραιῶν πλατάνων, εἶνε γεμάτη ἀπὸ κάθε τι πού χαρακτηρίζει εἰδικῶς μίαν ἐκστρατείαν.

Ἄγονται ἐδῶ ἐλόκληρα καραβάνια, ἐλόκληροὶ συνοδεῖται ἀπὸ βλητοφόρους ἀμάξας, ἀπὸ κάρρα κατάφορτα, ἀπὸ κουραμάνες καὶ τροφάς, ἀπὸ περίκομψα ἀλλὰ κατασκονισμένα τώρα αὐτοκίνητα γεμάτα ἀπὸ ἀξιωματικοὺς ἢ ἰατροὺς, ἀπὸ ἐλοκλήρους ἐφοδιοπομπὰς φαρμάκων, ἐπιδέσμων, τροφίμων, σιτηρῶν, τυροῦ, ὀρύζης, σταφίδος, ἀπὸ σοῦστες πού τρέχουν σὰν ἴλιγγος, ἀπὸ τραυματιοφόρους ἀμάξας καὶ διασταυροῦνται μὲ τὰ πλήθη τῶν πεζῶν, τῶν εὐζῶνων, τῶν ἰππέων, τῶν πυροδῶλων, τὰ ὅποια μετακομίζονται ἐκεῖ διαρκῶς πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν μαχομένων. Διότι τὰ Ἰωάννινα πρέπει νὰ πέσουν, ἀπεφασίσθη νὰ πέσουν καὶ θὰ πέσουν πάσῃ θυσίᾳ.

Αἱ βλέψεις μερικῶν Εὐρωπαϊκῶν Δυνάμεων ἤρχιζον ἤδη νὰ ἐκδη-

λῶνται διὰ μακρινοῦ τριγμοῦ τῶν χαλασμένων δοντιῶν τῆς Διπλωματίας.

Θέλουν τώρα νὰ δημιουργήσουν Μεγάλην Ἀνεξάρτητον Ἀλβανίαν, διὰ νὰ μᾶς τὴν ὑποκαταστήσουν εἰς τὴν ἐξαλειφθεῖσαν ἀπὸ τοῦ Εὐρωπαϊκοῦ Χάρτου Τουρκίαν.

Καὶ εἰς τὸ ἐξάμβλωμά των αὐτό, εἰς αὐτὴν των τὴν διπλωματικὴν ἔκτροσιν, ἐπιζητοῦν ἀυσστόλως νὰ περιλάβουν καὶ τὰ Ἰωάννινα, — διότι ἔχουν σχηματίσει τὴν πεποίθησιν ὅτι ὁ στρατός μας δὲν εἶνε ἱκανὸς νὰ τὰ κυριεύσῃ...

Ἐπὶ εἴκοσιν ἤδη ἡμέρας ἐξηκολούθει ἡ πάλι εἰς τὰ περίεξ τοῦ Μπιζανίου, εἰς τὴν Μανωλιάσσαν καὶ περὶ τὸν Ἅγιον Νικόλαον.

Πᾶλη ἐξαντλητικὴ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

Πᾶλη ἐκνευριστικὴ κατὰ τῶν στοιχείων τῆς φύσεως.

Τώρα ὁ ἐχθρὸς ἐπετίθετο καὶ ἀπεκρούετο οἰκτρῶς.

Ἄλλοτε ἐπετιθέμεθα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὸν ἐξετοπίζομεν ἀπὸ νέας διαρκῶς ὄχυράς του θέσεις.

Πᾶλη διαρκῆς, πείσμων, ἐπίμονος, λυσσαλέα.

Ἦσαν ὅλα ἐχθρικὰ δι' ἡμᾶς ἐκεῖ πέραν. Ὁ Τοῦρκος, οἱ Τουρκαλβανοὶ αἰφνιδιασταί, τὸ δύσθετον τοῦ ἐδάφους, αἱ χιονοθύελλαι, αἱ ἐπίμονοι καὶ ραγδαῖαι βροχαί, ἡ παλλομένη πνοὴ τοῦ μαινομένου βορρᾶ. Ἀπὸ τῆς Ἀητόρραχης μέχρι τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἀπὸ τῆς Μανωλιάσσας μέχρι τῆς Γαστρίτσας, ἀπὸ τοῦ Δρίσκου μέχρι τοῦ Ὀλύτσικα, ὅλα, πέρα ὡς πέρα, ὅλα τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα, ἀποτελοῦντα παραλληλόγραμμον ἐκτάσεως 200 καὶ πλέον τετραγωνικῶν χιλιομέτρων ἦσαν κατασκεπῆ ἀπὸ βαρῦ στρῶμα χιόνων, ἐκ τῶν ὁποίων ἐσύροντο πλαταγίζουσαι αἱ λευκαὶ πτέρυγες τοῦ βορρᾶ.

Τὰ κατάλευκα νέφη συνεχέοντο πολλάκις μὲ τὰς τολύπας τοῦ κπνοῦ τῆς μάχης.

Ὅσάκις αἱ βρονταὶ τοῦ οὐρανοῦ δὲν συνεχλόνιζον τὴν ἀγρίαν ἐκείνην φύσιν, τὴν ἠνάγκάζον εἰς τρανταγμὸς, αἱ βρονταὶ τῶν πυροδόλων, οἱ ἀκατάπαυστοι σφυριγμοὶ τῶν σφαιρῶν, οἱ κροταλισμοὶ τῶν πολυβόλων, αἱ λαχαὶ τῶν πολεμιστῶν.

Ἰπὸ τὰς συνθήκας ταύτας εἶχεν ἤδη ἐκδώσει ὁ ἀρχηγὸς Σαπουντζάκης «Ἡμερησίαν Διαταγὴν», διὰ τῆς ὁποίας ἐξέφραζε τὴν εὐαρέ-

σκείαν τοῦ πρὸς τὰ ἡρώϊκά στρατεύματα, τὰ ὁποῖα, ἀδιαφορήσαντα πρὸς τε τὰς κακουχίας καὶ τὰς θυσίας των, εἶχον διεκδικήσει σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τὸ Ἠπειρωτικὸν ἔδαφος, διαρκῶς μαχόμενα ἐπὶ μερῶν ἀποκρήμνων καὶ ὄρειων καὶ πλείστα κυριεύσαντα διὰ τῆς λόγχης ἀπρόσιτα ὄχυρά τοῦ ἐχθροῦ.

Ὑπὸ τὰς αὐτὰς δὲ καὶ τώρα συνθήκας ἐπρόκειτο νὰ προσέλθῃ μετ' ὀλίγον ἐκ Μακεδονίας ὁ Διάδοχος ἕπως ἀναλάβῃ τὸν τερματισμὸν τοῦ ἀγῶνος.

Καὶ τὸ φρόνημα τῶν ἀνδρῶν ἀναπτεροῦται ἔτι μᾶλλον λησμονούντων τὰς ὀδύνας καὶ τὰς καταπονήσεις, πρὸ τῆς ἰδέας ὅτι ταχέως πλέον θὰ ἐτερματίζετο ὁ γιγαντώδης ἀγὼν διὰ τῆς διαταγῆς τῆς γενικῆς καὶ τελικῆς ἐπιθέσεως.

Τὰ ἐξῆς χαρακτηριστικὰ τῆς καταστάσεως τοῦ ἠθικοῦ τοῦ στρατοῦ μας ἀποσπῶμεν ἐδῶ ἀπὸ μίαν ἐπίκαιρον ἀνταπόκρισιν τῆς Ἀθηναϊκῆς «Πατρίδος» :

«...Ἐνας γιγάντειος καὶ καταπληκτικὸς κλεφτοπόλεμος, εἰς τὸν ὅποιον ἡ Ἑλληνικὴ φουστάνελλα, οἱ εὐζωνοὶ μας θριαμβεύουν. Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τοὺς καλοὺς μαχητὰς μας. Ἐφερον εἰς πέρας ἔργον, τὸ ὅποιον βεβαίως δὲν θὰ ἐπεχειρεῖ δεκαπλάσιος Γερμανικὸς στρατός. Ὅσοι ἔπκιναι καὶ ἂν γραφοῦν διὰ τὰ παλληκάρια αὐτά, τὰ πρότυπα αὐτὰ τῶν σταυραετῶν, εἶνε ὀλίγοι.

«Ὅλοι ἐδῶ, στρατιωτικοί, πολῖται, ξένοι καὶ ἐντόπιοι, μένομεν κατάπληκτοι πρὸ τοῦ θάρρους, τῆς ἀνδρείας, τῆς ἐγκαρτερήσεως, τῆς πειθαρχικότητος τῶν εὐζώνων μας.

«Κάθε ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς εἶνε καὶ ἓνας ἥρωας, πρὸ τοῦ ὁποίου πάντες πρέπει ν' ἀποκαλυπτώμεθα, ἡ δὲ πολιτεία, ἡ μεγάλη πλέον Ἑλλάς, πρέπει νὰ λάβῃ ἰδιαιτέραν μέριμναν διὰ τὸ σῶμα αὐτό. Ἐάνκοπη μετάλλιον ἀνδρείας, ἅς μὴ ἀναζητηθῇ ἄλλο σύμβολον. Ἐν σύμβολον τὸ ὅποιον πρέπει νὰ τεθῇ πλέον εἶνε ὁ εὐζωνος μαχόμενος. Τοῦτο θὰ εἶνε ἡ ἰδανικωτέρα παράστασις τῆς ἀνδρείας.

«Σήμερον τὴν πρωΐαν ἐξήλθον τοῦ νοσοκομείου τρεῖς εὐζωνοὶ τραυματῖαι. Καὶ οἱ τρεῖς ἐζήτησαν ὡς χάριν ἀπὸ τὸν ἱατρὸν κ. Γεωργιάδην καὶ ἀπὸ τὸν ἀρχίατρον κ. Ἀντωνιάδην νὰ ἐπανέλθουν εἰς τὸ σῶμά των.

Δὲν ἐζήτησαν οὔτε ἀναρρωτικὰς ἀδείας, οὔτε μετακομιδὴν εἰς ἄλλο νοσοκομεῖον, ᾗθελαν νὰ πᾶνε νὰ ξαναπολεμήσουν, διότι τὸ θεο-

ροῦσαν ἐντροπήν, ὅπως ἔλεγαν, ἐνῶ οἱ ἄλλοι σύντροφοί των μάχονται, αὐτοὶ νὰ μένουν ἀργοί.

Προχθὲς δύο ἐκ τῶν εὐζώνων μας μετέφερον ἓνα τραυματίαν σύντροφόν των εἰς τὸ χειρουργεῖον τοῦ Ἑμίν-Ἀγά. Τὸ χειρουργεῖον ὁμως εἶχε μεταφερθῆ εἰς ἄλλο μέρος. Πλησιάζας ὁ ἀντισυνταγματάρχης κ. Παπαδόπουλος τοῖς συνέστησε νὰ τὸν μεταφέρουν εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο. Αὐτοὶ ἀπήντησαν μὲ τὰ ἑξῆς χαρακτηριστικὰ :

—Παρακαλοῦμε, κ. συνταγματάρχα, νὰ διατάξετε ἄλλους νὰ τὸν μεταφέρουν, γιὰτι ἐμεῖς βιαζόμεσθε νὰ ἐπιστρέψωμεν στὸ σῶμά μας. Οἱ σύντροφοί μας ἐκεῖ πάνω πολεμοῦν σήμερα καὶ πρέπει νὰ πᾶμε γρήγορα νὰ λάβωμε μέρος στή μάχῃ. Ἐμεῖς δὲν εἴμαστε τραυματιοφόροι, εἴμαστε πολεμισταί.

Ὁ κ. Παπαδόπουλος, ἀφοῦ συνεχάρη τὰ παλληκάρια, ἐξεπλήρωσε τὴν ἐπιθυμίαν των. Τὸ ἑσπέρας ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς μετεφέρετο τραυματίας. Τοιαῦτα παραδείγματα ὑπάρχουν ἄπειρα...

Ἦδη εἰς τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας ἡ μάχῃ, ἐπεκτείνεται λυσσώδης. Ἐχουν τοποθετηθῆ ἐκεῖ πεδινὰ πυροβόλα, τὰ ὅποια σαρώνουν τὰ πεζικὰ τμήματα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὰ ἐξανγκάζουν διαρκῶς εἰς αἰσχροὴν φυγὴν.

Τὸ Μπιζάνι ἀφ' ἐτέρου συγκλονίζεται δλόκληρον ἀπὸ τὰς φοβερὰς ὀβίδας τῶν τοπομαχικῶν μας. Μία τοιαύτη, ἐπιτυχεστάτα βληθεῖσα καθ' ἑνὸς πυροβολείου κειμένου πλησίον τοῦ χωριδίου Μπιζάνι, τὸ καταθρυμματίζει καὶ ἀναγκάζει εἰς σιγὴν τὰ πυροβόλα του.

Ἐνῶ δὲ ταῦτα ἐτελοῦντο εἰς τὸ κέντρον καὶ τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας, ἄλλη γιγαντομάχῃ ἐξετυλίσσετο εἰς τὸ δεξιόν μας.

Μικρὰ κοιλὰς ἐνταῦθα μήκους οὐχὶ μεγαλειτέρου τῶν τετρακοσίων ἕως πεντακοσίων μέτρων χωρίζει τ' ἀντίμαχα στρατεύματα. Καὶ ἡ μικρὰ ἐκείνη κοιλὰς φλέγεται δλόκληρος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας, τρίζει δὲ ὑπὸ τὸ προσεκτικὸν βᾶδισμα τῶν ἀφηνιδιστῶν κατὰ τὰς νύκτας...

Οἱ Τοῦρκοι καὶ τρεπόμενοι εἰς φυγὴν καὶ κατακερματιζόμενοι δὲν ἔπαυον νὰ ἐπανερχωνται πολυπληθέστεροι. Εἶχαν ἤδη τὰ μέγιστα ἐνισχυθῆ ἐκ τῶν λειψάνων τῆς τουρκικῆς στρατιάς, ἧτις ἕτηθεῖσα ἐν Μοναστηρίῳ, εἰσεχώρει τώρα μικρὸν κατὰ μικρὸν εἰς τὰ Ἰωάννινα.

Αἰγμάλωτος, συλληφθεὶς ὑπὸ τῶν εὐζώνων καὶ ἀχθεὶς εἰς τὸ στρα-

τηγείον, ἠρωτάτο ἤδη περὶ τῆς καταστάσεως τῶν Ὀθωμανικῶν δυνάμεων :

—Μέγα μέρος τῆς στρατιᾶς τοῦ Μοναστηρίου, ἀπήντησεν ὁ αἰχμάλωτος, ἐφθασεν ἤδη εἰς ἐνίσχυσίν μας. Ἐξ ἀρχῆς ὅμως ἔχουν ληφθῆ ἔλα τὰ κατάλληλα μέτρα διὰ νὰ μὴ ἔλθῃ ἀμέσως ὁ στρατός οὗτος εἰς ἐπικοινωνίαν μὲ τὰ στρατεύματα τῶν Ἰωαννίνων. Ὁ στρατηγός μας Ἔσσάτ πασσᾶς ἐφοδεῖτο μήπως ἀποθαρρύνουν τοὺς στρατιώτας μας οἱ φυγάδες αὐτοί.

—Καὶ τοῦ λοιποῦ τοὺς ἐστάματαύσατε ;

—Πολὺ μακρὰν τῆς πόλεως. Εἰς τὰ χωρία Μπεσδοῦνι καὶ Μπάγια πρὸς τὰ βορειοδυτικὰ τῆς λίμνης. Ἐκεῖ τοὺς ἐδίδαμε νέα ἐνδύματα καὶ ὅπλα, καὶ τοὺς ἀπεστέλλαμε κατ' εὐθείαν εἰς τὰς θέσεις τῆς παρατάξεώς μας, χωρὶς νὰ περνοῦν διόλου ἀπὸ τὴν πόλιν.

—Καὶ πόσῃν περίπτῳ δυνάμιν διαθέτετε σήμερον ;

—Μά, ὡς τριάντα ἢ τριανταπέντε χιλιάδας ἀνδρας.

.....

Ἐδῶ τώρα, κατέναντι τῶν πυροβολείων τοῦ Ἁγίου Νικολάου, εἰς θέσεις εὐρισκόμενας ἐγγύτατα πρὸς τὰ εἰρήπια τῆς μεγαλωνόμου Δωδώνης· μάχονται ἠρωτικώτατα τὰ ἐθελοντικά μας σώματα ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντίσυνταγματάρχου Μαλάμου.

Ὀλόκληρος ὁ περίξ τοῦ περιφήμου Μαντείου χώρος ἔχει κατασκαφῆ ἤδη ἀπὸ τὰς δρίδας τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Καὶ ὅμως οἱ ἐκεῖ Κρήτες καὶ οἱ ἐθελονταὶ ὄχι μόνον μένουσιν ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις, ἀς ἐτάχθησαν νὰ ὑπερασπίζωσιν, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ ἐννέα συναπτὰ ἡμερονύκτια ἀποκρούουσιν τὰς λυσσαλέας ἐφόδους τῶν Τούρκων, τρέποντες εἰς φυγὴν καὶ ἀποδεκατίζοντες αὐτούς.

Οἱ ἀντιμέτωποι τῶν Τούρκων ὅμως μετὰ μυθραλλισθόλων τῶν ἐξορμῶν καὶ πάλιν εἰς ἐπίθεσιν πείσμονα.

Ἀποσπῶσι δὲ ταυτοχρόνως ἰσχυρὸν τμήμα στρατοῦ καὶ τὸ ἀποστέλλουσιν διὰ τοῦ ἐκεῖ πλαγίου ρεύματος, ὅπως προσπαθῆσῃ νὰ ἐνεργήσῃ κυκλωτικὴν κίνησιν κατὰ τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων.

Ἀλλὰ καὶ ἡ ὄντως ἐπικίνδυνος αὐτῆ ἐνέργεια τῶν Τούρκων ἀποτυγχάνει οἰκτρῶς, λόγῳ τῆς δεξυτερκείας τῶν ἡμετέρων.

Καὶ δὴ ὑπὸ τὰς ἀκολούθους συνθήκας. Ὁ ὀλίγον ἀπωτέρω εὐρισκόμενος λόχος τῶν εὐζώνων ὑπὸ τὸν ἐφεδρον ἀνθυπολοχαγὸν Γρανί-

τοσαν ἀντιλαμβάνεται αἰφνης τὸν σκοπὸν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀμέσως δὲ διατάσσεται νὰ ἐπιτεθῆ κατ' αὐτῶν μία διμοιρία εὐζώνων ὑπὸ τὸν ἐπιλοχίαν Χρ. Παπαδόπουλον.

Οἱ εὐζῶνοι ἀραιοῦνται καὶ πηδῶντες ἀπὸ βράχων εἰς βράχους, ταχύτεροι δορκάδων καὶ θυελλωδέστεροι τοῦ πνέοντος ἰσχυροῦ ἀνέμου, καταφθάνουσι τοὺς ἐνεργοῦντας τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν Τούρκους καὶ συμπλέκονται μετ' αὐτῶν.

Συνάπτεται πάλη ἀγρία τότε. Ἀλλὰ τέλος οἱ Τούρκοι μὴ δυνηθέντες ν' ἀντιστῶσιν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν εὐζώνων μας τρέπονται εἰς φυγὴν.

Ταυτοχρόνως οἱ ὀπλαρχηγοὶ Ἀντώνιος καὶ Μάρκος Μάντακας, Κολοβὸς καὶ Τσέγκος ἐφορμῶσιν ἀκράτητοι κατὰ τῶν κατὰ μέτωπον ἐπιτιθεμένων ἐχθρῶν, ἐν μέσῳ δὲ βροχῆς σφαιρῶν καὶ μυδραλλίων, δεκατίξουσιν αὐτοὺς καὶ τοὺς τρέπουσι εἰς ἀτακτον φυγὴν, ἐνφ' ὃ ἀνθυπίατρος Κ. Φάρος ὑπ' αὐτὴν τὴν χαλαζοβολὴν τῶν ἐχθρικών βλημάτων, ἐπιδένει ἀτάραχος τὰς πληγὰς τῶν τραυματιῶν.

Ἡ ἀγρία σύρραξις περατοῦται. Ὁ Τσέγκος φονεύεται μετὰ 15 ὀπλιτῶν.

* *

Ὁ θαυμάσιος ἄμα ἀεροπόρος μας Μουτούσης ἀρχίζει τὰς καταπληκτικὰς διὰ τὸν ἐχθρὸν ἐναερίους κατοπιεύσεις του ὑπὲρ το Μπιζάνι, φθάνει μέχρι τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων, κτυπάται ἀδραβῶς ἐκ τῶν ὀχυρῶν καὶ προσγειοῦται ἵνα δώσῃ εἰς τὸν ἀρχηγὸν Σαπουντζάκην, ἔσας ἡδυνήθη νὰ συλλέξῃ ἐντυπώσεις περὶ τῶν θέσεων, τῶν κινήσεων καὶ τῶν δυνάμεων τοῦ ἐχθροῦ.

Αὐθωρεὶ διατάσσεται σφοδρὰ ἐπίθεσις τοῦ πυροβολικοῦ μας. Καὶ ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν γενικεύεται λυσσωδεστέρα.

Ἀπὸ τῆς Ἀητόρραχης μέχρι Γαστρίτσας ἐκ δεξιῶν καὶ Μανωλιάσσας ἐξ ἀριστερῶν, ὀλόκληρον τὸ μέγα τρίγωνον πεδίων τῆς φοβερᾶς πάλης καίεται καὶ διασεύεται ὑπὸ τὰς ἀστραποβολὰς χιλιάδων μύδρων πανταχόθεν βαλλομένων ἐκ τῶν ἀντιπάλων στρατοπέδων.

Τὰ πεζικὰ σώματα μόνον ἐφθυσχάζουσι ἀκόμη.

Ἡ ἡμέρα εἶνε πραγματικῶς ἀνοιξιὰτικη.

Κατόπιν τῆς φοβερᾶς νυκτερινῆς παγωνιάς καὶ τῆς βροχῆς, ἣν ὁποία ἐμούσκεψε μέχρι κοκκάλων τοὺς μαχητὰς, θερμὸς τῶρα ἦλιος.

ΕΦΟΔΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΥ ΜΠΙΖΑΝΙΟΥ
ASSAUT CONTRE BIZANI

τοὺς στεγνώνει καὶ τοὺς ἀναζωογονεῖ ὀλίγον κατ' ὀλίγον.

Ἀλλὰ ποῖα εἶνε ἡ πομπή ἐκεῖνη ἢ μικρά, ἢ μαυρίζουσα ἐκεῖ πλησίον τῶν προχωμάτων τοῦ πεζικοῦ μας, ἢ προχωροῦσα μὲ βῆμα εὐσταθὲς καὶ μὲ τελείαν ἀπάθειαν ὑπὸ τὴν βροχὴν τῶν οὐρίδων;—
Εἶνε τὸ ἱερατικὸν ἐπιτελεῖον τοῦ στρατοῦ μας.

Ἐπὶ κεφαλῆς τῶν κληρικῶν ἐκεῖνων βαδίζει ἓνας ἀληθινὸς λεβεντόπαπας, μὲ ἀνάστημα καὶ στάσιν πολεμιστοῦ μᾶλλον παρὰ ἱερέως.

Φέρει μανδύαν στρατιωτικόν. Εἰς τὸ καλυμμαυχί του ἀκτινοβολεῖ τὸ ἑλληνικὸν στέμμα.

Ἀπὸ τοῦ ὤμου του ἀνήρτηται ἀπαστράπτων μάνλιχερ.

Προχωρεῖ μετὰ τῶν ἄλλων του ἐπίσης ἡρωϊκῶν συναδελφῶν πρὸς τὰς γραμμάς τῆς πεζικῆς μας παρατάξεως. Πλησιάζει εἰς τὰ πρόχειρα ταχύσκαπτα τῶν πρώτων γραμμῶν.

Καὶ προσφωνεῖ τοὺς πολεμιστὰς μὲ φωνὴν τηλεβόλου, ἔντονον, ἐμπνευσμένην, ἐπιβλητικὴν :

« — Θάρρος, παιδιὰ!... Ἐμπρός! Τίποτε μὴ σὰς ἀνακόπτει ποτὲ τὸν δρόμον σας!... Ὁ Θεὸς καὶ ὁ Σταυρὸς εἶνε μαζί μας... Ὁ ἀγὼν μας εἶνε δίκαιος καὶ διὰ τοῦτο εἶνε θριαμβευτικὸς... Ἐμπρός! Θὰ πολεμήσουμε καὶ ἡμεῖς μαζί σας! »

Ζητωκραυγαὶ υποδέχονται τοὺς λόγους τοῦ πολεμιστοῦ ἱερέως.

Εἶνε ὁ πασίγνωστος εἰς τὸ στράτευμα, ὁ ἀφαντάστου ἡρωϊσμοῦ ἐκ Θράκης ἱερεὺς Παπαδράκος... Ὅπισθεν τῆς στρατοπεδεύσεως, ἄλλος ἱερεὺς τοῦ στρατοῦ βαδίζει μόνος του. Εἶνε ὁ ἀγάθος τὴν ἔκφρασιν ἀλλ' ἀτρόμητος τὴν ψυχὴν Παπαπέτρος Καλογερισίτης. Ἐνας πτωχὸς οἰκογενειάρχης ἐνὸς χωρίου τῶν Καλαμῶν.

Ἀφῆκεν ἐκεῖ γυναῖκα καὶ παιδιὰ, ἐγκατέλειψε τὴν ἐνορίαν του καὶ ἔσπευσεν εἰς τὰ πεδία τῶν ἡπειρωτικῶν γιγαντομαχιῶν ἵνα καὶ αὐτὸς ἐμφυσῆσῃ τὸ ἴδιόν του θάρρος εἰς τὰ ἀπτώτητα παλληκάρια . . .

Βογκᾷ ἤδη ἀσθενέστερον τὸ τηλεβόλον.

Εἶνε ἡ σφίρα τοῦ μάνλιχερ ἀπ' ἐδῶ, τοῦ μάουζερ ἀπ' ἐκεῖ.

Δὲν παρέρχεται ἡμίσεια ἀκόμη ὥρα καὶ τὸ πῦρ γενικεύεται λυσσασμένον καθ' ἑλγὴν τὴν γραμμὴν τῆς πεζικῆς παρατάξεως.

Ὁ παπα-Δράκος γονυπετεῖ, μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερέων, ὀπίσθεν τῶν προχωμάτων, καὶ ἀνὰ πᾶν δέησιν πρὸς τὸν προστάτην οὐρανόν.

Μεθ' ὃ ἀναφωνεῖ :

« — Ἀμήν! Ὁ Θεὸς μαζί σας!... Θάρρος παιδιὰ, καὶ ἔμπρός! »

Οἶονε δὲ θέλων νὰ ἐπικυρώσῃ τοὺς προτέρους τοῦ λόγου, κάμνει τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ, καταβιβάζει τὸ μάνλιχερ ἀπὸ τοῦ ὤμου του, καὶ ἀρχίζει νὰ μάχεται ὡς ἀπλοῦς ὀπλίτης μετὰ τῶν λοιπῶν ὀπλιτῶν . . . Τιμὴ καὶ δόξα εἰς τὸν γενναῖον Παπαδράκον, τὸν ἀτρόμητον ἥρωα μακεδονομάχον!

Γιγαντομαχίαι πρὸ τῆς τελικῆς νίκης.

Ἔλα εἶνε μεγάλα, ἔλα εἶνε τρομακτικὰ εἰς τὸν πόλεμον τοῦτον.

Ἡ ἀγριότης τοῦ ἐδάφους. Ἡ ἀγριότης τοῦ ἐχθροῦ. Αἱ φοβεραὶ ἐμβροντίαι τῶν ἐχθρικών πυροβολείων, αἱ κατασπείρουσαι τὸν θάνατον εἰς τὰς σιδηρᾶς τάξεις τῶν μαχητῶν μας. Αἱ γοεραὶ κραυγαὶ τῶν σφραζομένων ἀθῶων εἰς τὰ μὴ ἀκόμη ἐλευθερωθέντα χωρία τῆς Ἡπείρου.

Τὴν 13 Δεκεμβρίου 1912 τὸ πῦρ ἐξηκολούθει καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν ἀραιότερον κάπως εἰς ἑλλην τὴν γραμμὴν τῆς παρὰ τὰ Ἰωάννινα παρατάξεώς μας.

Οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν σφοδρὰν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς δεξιᾶς μας πτέρυγος καὶ τοῦ κέντρου. Ἄλλ' ὑπελόγιζον χωρὶς τὴν ἔμμονον ἐρημητικότητα τῶν ἀμυνομένων ἀκόμη πολεμιστῶν.

Οἱ εὐζῶνοι ἐν τούτοις τοὺς ὑπεδέχθησαν θαυμάσια.

Γὰ μυδραλλιοδόλα μας τοὺς ἐσάρωσαν θαυμασιώτερα.

Καὶ ἐντὸς διαστήματος βραχυτέρου τῆς ἡμισείας ὥρας εἶχον ἐπιστρέψει, ὅσοι διεσώθησαν, ἐν ἀτάκτῳ φυγῇ, εἰς τῆς φωλιᾶς των.

Συγχρόνως δὲ τὸ πυροβολικόν μας, παρὰ τὴν σφοδρότητα τοῦ ἰσχυροτέρου τουρκικοῦ τοιούτου, κατώρθωσε νὰ κάμῃ θαύματα κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτήν. Νέαι δὲ συνάμα ἐνισχύσεις κατέφθανον ἤδη εἰς τὸ πεδῖον τοῦ τρομεροῦ ἀγῶνος ἐκ Φιλιππιάδος.

Καὶ οἱ ἄνδρες οὗτοι, ὅπως καὶ πάντες οἱ προηγούμενοι, προσήρχοντο μετ' ἐνθουσιασμοῦ, πληροῦντες διὰ θουρίων χασμάτων τὰς ἰχνοὺς τῶν ἀποτόμων ὑψωμάτων τῆς στενωποῦ τῶν Πέντε Πηγαδίων.

Ἡ πείσμων δὲ μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ ἐξηκολούθει καὶ καθ' ἅπασαν τὴν ἐπακολουθήσασαν νύκτα.

Ἡ 7 Ἰανουαρίου 1913 ὑπῆρξεν ἡ πρώτη ἡμέρα τῆς σοβαρᾶς κατὰ τῶν προχωμάτων τῶν Ἰωαννίνων ἐπιθέσεως. Ἡ 8 Ἰανουαρίου ἦτο ἡ δευτέρα ἡμέρα τῆς ἐπιθέσεως.

Εἰς τὸ Χάνι τῆς Φτελιᾶς εἶχε συγκεντρωθῆ ὀλόκληρος ἡ 2α Μεραρχία μαζί με τὰ τάγματα τῆς Χίου, ἅτινα εἶχον ἐπιστρέψει ἐκεῖθεν μετὰ τὴν ὀλοσχερῇ καθυπόταξιν τῆς νήσου.

Τὰ σώματα ταῦτα, μόλις καταφθάσαντα, δὲν ἐπρόφθασαν ν' ἀπολαύσουν οὔτε ὥρων ἀναπαύσεως. Ἀπὸ τῆς πρωῒας τῆς ἡμέρας ταύ-

της διετάσσοντο νὰ προελάσουν καὶ νὰ καταλάβωσιν ὅλας τὰς ἐχθρικές θέσεις πρὸς τὰ ὑψώματα τοῦ χωρίου Λεσσιανά. Καὶ ἐκείθεν μέχρι τῶν πρώτων πρανῶν τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ ἐκτέλεσις τῆς διαταγῆς ταύτης ἐγένετο κανονικωτάτῃ κατὰ τὸ διάστημα τῆς νυκτός. Ἄμα τῇ πρώτῃ δὲ χαραυγῇ, ἡ 2α μεραρχία διετάχθη νὰ ἐξακολουθήσῃ τὴν προέλασιν της.

Τώρα ὅμως ἐπρόκειτο περὶ προελάσεως ἐχθρικήs.

Οἱ ἄνδρες μας εὐρήκαν ἀντίστασιν πρὸς τὰ τελευταῖα πρανή τῆς βουνοσειρᾶς τοῦ Μπιζανίου.

— Ἐφ' ὄπλου λόγχην!

Καὶ οἱ Τούρκοι, ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ, ἐξετοπίσθησαν ἐκεῖθεν.

Ἦτο φανερόν πλέον. Πρὸ τῆς ἀποφασιστικῆς ὁρμῆς ταῖς ἦτο ἀδύνατον νὰ κρατηθοῦν πουθενά. Ἡ Μεραρχία ἔφθασε μέχρι τῶν προπόδων τοῦ Αὐγοῦ.

Ἐνὸς δηλαδὴ κωνοειδοῦς λόφου προβαλλομένου εἰς τὴν ρίζαν ἀκριβῶς τοῦ Μεγάλου Μπιζανίου καὶ ἀπέχοντος ἀπὸ τῶν ὄχυρωμάτων αὐτοῦ περὶ τὰ 2 1/2 χιλιόμετρα.

Τὸ ὄχυρόν τῆς θέσεως τοὺς ἐνεθάρρυνε καὶ ταῖς ἐνέβαλε τὴν σκέψιν τῆς πεισματώδους ἐκείθεν ἀμύνης, μαζὶ μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ κατάρθουν νὰ ἐκτοπίσωσι καὶ νὰ ἀποδιώξωσι τοὺς ἡμετέρους.

Τὸ Αὐγὸ ἐν τούτοις κατελήφθη διὰ τῆς λόγχης, καὶ οἱ Τούρκοι ὠχυρώθησαν ἀπωτέρω.

Οἱ δὲ μαχηταὶ μας, μὴ ἐννοοῦντες νὰ παύσουν τὴν καταδίωξιν, ἔφθανον μέχρι τῶν προρρίζων τοῦ Μπιζανίου ἐχθρικῶν θέσεων τοῦ πεζικοῦ καὶ τοὺς περιέζωνον ἐκεῖ.

Ὀλόκληρος ἡ ἡμέρα ἐκείνη τῶν νέων μας ἐπιτυχιῶν σημανθῆτω ὅτι διετῆθη βροχερὰ καὶ θυελλώδης. Ἄλλ' ἡ θύελλα τῆς πολεμικῆς ὁρμητικότητος τῶν ἀνδρῶν μας ὑπῆρξε πολὺ ἀνωτέρα τῆς θυέλλης τῆς φύσεως. Καὶ τὴν ἐνίκησεν.

Τὰ τηλέφωνα εἶχον κοπῆ ὑπὸ τῆς λαίλαπος. Ὁ ὀπτικὸς τηλεγράφος ἦτο ἀδύνατον νὰ ἐνεργήσῃ ἐντὸς τῆς πυκνοτάτης ὀμίχλης, ἣτις ἐπεκράτει.

Καὶ οἱ νικηταὶ ἠναγκάσθησαν ν' ἀναγγείλωσι τὴν νίκην των δι' ἀγγελιαφόρου.

Οἱ Τούρκοι, ἀφ' ἐτέρου, φοβούμενοι μήπως ἐπωφεληθῶμεν τῆς

ἀγριότητος τοῦ καιροῦ καὶ προελάσωμεν ἔτι πέραν, δὲν ἔπαυσαν καθ' ἑλλην τὴν ἡμέραν βάλλοντες διὰ τῶν πυροβόλων τῶν κατὰ πᾶσαν διεύθυνσιν, μὴ βλέποντες δὲ ποῦ ἐπυροβόλουν λόγῳ τῆς πυκνῆς ομίχλης καὶ τῆς ἀποτυφλωτικῆς καταγιγίδος.

Αὐτόπτης γράφει :

«...Τὴν προσοχὴν τῶν προσεῖλκυσεν ἰδίως τὸ δεξιὸν μας, τοῦ ὁποῖου τὴν προέλασιν ἐμάντευον. Ὅλα τὰ δεξιὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου, ὡς καὶ τὰ δύο πυροβολεῖα τῆς Γαστρίτσας, ἔβαλλον διὰ μέσου τῆς ομίχλης εἰς τὰς διαφόρους κορυφογραμμὰς.

»Περὶ τὴν 4ην μ. μ. Τουρκικὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου ἐδομδάριδαν κυριολεκτικῶς τὸ Καστράκι, ἓνα λόφον παρὰ τὴν Φτελιάν, εἰς τὸν ὁποῖον οὔτε σκιὰ στρατιώτου ὑπῆρχε.

»Μέχρι τῆς μεσημβρίας οὐδεμία σαφῆς πληροφορία εἶχε κατορθωθῆ νὰ ἔλθῃ εἰς τὸ στρατηγεῖον. Ἡ ἀνεμοζάλη δὲν εἶχε διακόψει μόνον τὴν τηλεφωνικὴν καὶ τηλεγραφικὴν συγκοινωνίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν δι' ἐπίππων ἀγγελιαφόρων.

»Βουνὰ διακεκομμένα, κορυφογραμμὰ ἀπομεμονωμένα διὰ φαράγγων, δὲν εἶνε εὐκολον νὰ πατηθοῦν ἀπὸ ἐπίππους. Εἶχομεν συγκεντρωθῆ ὅλοι εἰς τὰς σκηνὰς τοῦ Στρατηγεῖου καὶ ἐζητοῦμεν πληροφορίας, ἀδημονοῦντες διὰ τὴν ἔκθασιν τοῦ ἀγῶνος. Γύρω μας ἤκούομεν ὁμοβροντίας πυροβόλων, τὸ σφύριγμα τῶν οὐρίδων, τὸν κρότον τῶν Μάνλιχερ καὶ τῶν πυροβόλων, ἡ βροχὴ ἕμως καὶ ἡ ομίχλη δὲν μᾶς ἄφηνε νὰ διακρίνωμεν καμμίαν κίνησιν...

»Εἶχε παρέλθει ἡ μεσημβρία, ὅτι ἐπιππος ἀγγελιαφόρος προσελθὼν εἰς τὸ στρατηγεῖον ἔφερε σημεῖωμα τοῦ μεράρχου Μοσχοπούλου, ἔχον περίπου ὡς ἑξῆς :

»Ἡ 7η Μεραρχία μετὰ τῶν εὐζωνικῶν σωμάτων καὶ τῆς Ἡπειρωτικῆς φάλαγγος, εἰς τὸ κέντρον καὶ τὸ δεξιὸν κατέλαβον ὅλα τὰ ὑψώματα τὰ κείμενα βορείως τοῦ Λοζέτσι ὡς καὶ τὰς κορυφογραμμὰς τὰς ὑψουμένας μετὰ τῶν χωρίων Λεσσιανά, Σερβιανά...

»Εἰς τὸ ἀκρότατον δὲ δεξιὸν ὁ Ἰωάννου, ἡγούμενος τῶν εὐζωνικῶν σωμάτων, εἶχεν ἔλθει εἰς ἐπαφὴν μετὰ τοῦ ἐχθροῦ πλησίον τῆς Γαστρίτσας. Ἡ προέλασις ἐγένετο πανταχοῦ ἀνευ ἀπωλειῶν».

Ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ δὲν ὑπῆρχον ἀκόμη εἰδήσεις εἰς τὸ στρατηγεῖον. Δὲν ἐδράδυνον ἕμως νὰ φθάσουν καὶ ἐκεῖθεν ἱκανοποιητικώτα-

ται τοιαῦται. Ἀπὸ πρώτας ἡ μάχη καὶ ἐκεῖ ἐξηκολούθησε σφοδρὰ καὶ πεισματώδης. Οἱ Τούρκοι, στηριζόμενοι εἰς τὰ ἰσχυρὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐπεχείρησαν νὰ ἀπωθήσωσιν ἐκείθεν τὰ προελαύνοντα στρατεύματά μας, ἀλλ' ἠπατήθησαν εἰς τοὺς ὑπολογισμούς των.

Μερικαὶ συμπυροκροτήσεις τῶν ἡμετέρων ἤρκεσαν νὰ τοὺς τρέψουν εἰς ἔντρομον φυγὴν, γεμίσαντες μὲ τὰ πτώματά των τὰ γύρω πρηνῆ, ἐνῶ οἱ πολεμισταὶ μας προελάσαντες ἀκάθεκτοι κατέλαβον περὶ τὴν μεσημβρίαν τὰ πρῶτα ἀντερείσματα τῶν προμαχῶνων τοῦ Ἁγίου Νικολάου, θὰ κατελάμβανον δὲ καὶ τοῦτον ἀκόμη, ἂν ὑπεβοηθοῦντο ὑπὲ ἰσχυροῦ πυροβολικοῦ.

Διὰ τοῦτο καί, διαρκούσης τῆς νυκτός, ἀπεστέλλοντο ἐκεῖσε ἰσχυρὰ ἐπικουρίαι. Τὸ δὲ πεδινὸν πυροβολικὸν μας διελαῶνον ταχέως μέσῳ τῆς ἀνοικτῆς πεδιάδος, κατελάμβανεν ᾗδη καταλλήλους θέσεις διὰ τὴν κατὰ τοῦ Μπιζανίου διαρκῆ καὶ τρομερὰν μονομαχίαν.

Καὶ ἓνας αὐτόπτης συμπληροῖ εἰς ὀλίγας λέξεις τὴν τραγωδίαν ταύτην.

«... Τὴν νύκται ὁ καιρὸς ἐξηκολούθησεν ὁ αὐτός. Ἀνεμόδροχον ἀπαίσιον. Τὰ παραπήγματα τοῦ στρατηγείου, εἰς τὰ ὁποῖα ἐζητήσαμεν ἄσυλον, εἶνε πλημμυρισμένα ἀπὸ τὴν βροχὴν. Τὸ ἔδαφος διάδροχον, τὰ ρουχὰ μας διάδροχα. Ἡμεῖς τοῦλάχιστον εἶχομεν μίαν στέγην. Χιλιάδες ὅμως ἀδελφῶν μας τὴν ὥραν αὐτὴν ἀντιμετωπίζουν μαζί μὲ τὰς δρίδας τοῦ ἐχθροῦ καὶ τοὺς καταρράκτας τοῦ οὐρανοῦ. Μόνον ὅσοι παρηκολούθησαν ἐκ τοῦ σύνεγγυς τὰ πράγματα δύνανται νὰ ἀντιληφθοῦν ὁποῖου εἶδους θυσία εἶνε αὕτη καὶ ποίους μόχθους καταβάλλει ὁ στρατός μας, μαχόμενος ὑπὲρ τῆς ἱερωτέρας ἰδέας, τῆς ἀπελευθερώσεως χιλιάδων δούλων ἀδελφῶν μας, οἱ ὅποιοι ἐπίσης διάδροχοι καὶ ἄστεγοι παρακολουθοῦν μετὰ συγκινήσεως τοὺς ἀγῶνάς μας ἀπὸ τὰς κρύπτας καὶ τὰ σπήλαια ὅπου τοὺς κατεδίκασε νὰ παραμένουν ἢ τουρκικῆ θηριώδεια...»

Ἡρώες κατὰ τήρων.

Ἡμίχλη βαρεῖα σκεπάζει ἅπασαν τὴν ὀχυρωματικὴν ζώνην τῶν Τούρκων. Ἡ βροχὴ ἐξακολουθεῖ νὰ καταπίπτῃ σφοδρὰ, ἀποτυφλοῦσα τοὺς ἡμετέρους, παρεμποδίζουσα τὰς κινήσεις των, εὐκολόνοῦσα δὲ τὴν ἄμυναν τῶν ἀντιπάλων.

Οἱ Τούρκοι, ἐπειδὴ ἡμύνοντο συστηματικῶς,—αἱ ἐπιθέσεις των εἶχον ἀραιωθῆ πλεον, ἦσαν δ' ἄλλως τε δοκιμαστικαὶ πάντοτε,—ἐξετέλουν ὀλιγωτέρας τῶν ἰδικῶν μας κινήσεις, ἐνῶ τὰ ἰδικὰ μας στρατεύματα εὐρίσκοντο σχεδὸν εἰς διαρκῆ κίνησιν καὶ μάλιστα τὸ πυροβολικόν μας, τοῦ ὁποῦ ἡ δύναμις ἦτο μικροτέρα τοῦ ἐχθρικοῦ καὶ τοιοῦτοτρόπως αἱ πλεισταὶ τῶν πυροβολαρχιῶν μας ἠναγκάζοντο νὰ μετασταθμεύουν πλειστάκις κατὰ τὸ διάστημα τῶν ἐκάστοτε μαχῶν.

Ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν ἐπισιτισμὸν τῶν ἀνδρῶν ἡ καιρικὴ κατάστασις ἢ ἀφόρητος, ἢ καθιστώσα τὸ ἔδαφος ὑπερβαλλόντως ὀλισθηρὸν καὶ τὰ γύρω πρᾶνῆ σχεδὸν ἐντελῶς ἀνυπέρβλητα, παρενέβαλλε πλειστα προσκόμματα, καί, συνεπῶς, ὁ ἐπισιτισμὸς ἐξετελεῖτο πλεον βραδέως καὶ ἀκανονίστως, εἰς τὰς προκεχωρημένας ἰδίως θέσεις μας.

Ἄς παρακολουθήσωμεν ἐν τούτοις τὴν ἐξέλιξιν τῆς τρίτης ταύτης μάχης, τῆς 9ης Ἰανουαρίου.

Ἀπὸ πρωῒας τῆς ἡμέρας ταύτης τὸ βαρὺ πυροβολικόν μας ἤρχισε νὰ βάλλῃ σφοδρότατα ἐναντίον ὄλων τῶν πυροβολειῶν τοῦ Μπιζανίου.

Τὰ ἐχαιρέτα δι' ὀμοβροντιῶν ἀπὸ ὀβίδας ἐκρηκτικὰς.

Αἱ ὀβίδες μας ἐξερρήγγυντο ἐπὶ τῶν ἀδικαίσιτων λαγόνων τοῦ φλογοδόλου θηρίου.

Καὶ τὸ ἐσκέπαζαν πέρα ὡς πέρα μὲ πυκνοὺς σίφωνας καπνοῦ μαύρου καὶ χρωμάτων...

Δύναμαι, διότι... θέλω.

Ἄλλ' ἤδη ἀρχίζει νέα τρομακτικὴ καιρικὴ μεταβολή.

Ἐπὶ τρία ὀλόκληρα ἡμερονύκτια θυελλώδης ἔσον καὶ παγερώτατος ὁ βορρᾶς, νομίζεις ὅτι προσπαθεῖ ν' ἀνασκάψῃ τὰ ἐδάφη ἐκεῖνα, ἔσα ἀφήκαν ἄσκαπτα αἱ χιλιάδες τῶν ὀβίδων ποῦ ὄργωναν διαρκῶς τὰ πεδία τῆς ἀγρίας πάλης.

Αἱ σιχναὶ τῶν διαφόρων μας καταυλισμῶν, μὴ δυνάμεναι ν' ἀνθέξωσιν εἰς τὴν δαιμονισμένην ὄρμην τῆς θυέλλης, ἀποσπῶνται βιαίως ἐκ τοῦ ἐδάφους καὶ παρασύρονται μακρᾶν.

Τὰ ἀντίσκηνα ἀνατρέπονται. Μὲ χέρια καὶ πόδια ξυλιασμένα ἀπὸ τὴν ἀπαισίαν ἐκεῖνην παγοθύελλαν, οἱ πολεμισταὶ μας μὲ ὑπερανθρώπους ἀγῶνας κατορθώνουν νὰ τὰ συγκρατήσουν. Καὶ αὐτὰ τὰ στερεώτερα, σχετικῶς, χειρουργεῖα παθαίνουν συμφοράς. Καὶ αὐτοὶ οἱ ἀσθε-

νεῖς καὶ οἱ τραυματῆται ἀναγκάζονται νὰ μείνουν ἐπὶ πολὺ εἰς τὸ ὑπαιθρον, ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τοῦ παγωμένου βορρᾶ...

Ὁ θάνατος διελαύνων ἀνὰ τὸν κόσμον μὲ τὴν ἀπαίσίαν του δρεπάνην, ὅπως ἔλεγον οἱ ὠρατοὶ μῦθοι τῆς Ἀρχαιότητος, εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐδαπάνῃ μεγαλειτέραν ὀρμητικότητα. Ὅσα ἔργα του ἀφῆκεν ἐδῶ ἡμιτελεῖ, τὰ συμπληροῖ τώρα ὁ τόσον πιστὸς σύμμαχός του Σιθῆρειος βορρᾶς...

Ἴδου καὶ ἐν ταιαύτης φύσεως τραγικώτατον ἐπεισόδιον.

Τὸ παραλαμβάνω ἀπὸ αὐτόπτην, ἄριστα γνωρίζοντα νὰ ἐντυπώνῃ καὶ εἰς τοὺς ἄλλους τὰς ἰδίας του ἐντυπώσεις.

Ἄλλ' ὁ φοβερὸς αὐτὸς βορρᾶς ἔχει καὶ ἄλλα προνόμια. Κατασιγάει τὴν τρομερὰν βροντὴν τοῦ τηλεβόλου.

Ἐξαναγκάζει εἰς ἀχρησίαν τὰ καθ' ὄρμαθους βάλλοντα μυδραλιοβόλα. Παγώνει τὰς χεῖρας καὶ καθιστᾷ ἀδύνατον τὸν χειρισμὸν τοῦ Μάνλιγερ καὶ τοῦ Μάουζερ. Παγώνει τοὺς ἄνδρας, παρεμβαίνει μεταξὺ αὐτῶν καὶ ἀναγκάζει εἰς κατάπαυσιν τὴν μάχην...

Ὁπλίτης εὐρισκόμενος εἰς τὰς προφυλακὰς, ἐρωτηθεὶς περὶ τῶν ἐντυπώσεων του ἐκ τῆς ἐπηρείας τοῦ θεελλώδους βορρᾶ ἐπὶ τῶν πολεμικῶν κινήσεων, ἀπεκρίθη:

«—Τὴν χθεσινὴν βραδυὰ θὰ τὴν ἐνθυμούμεθα ὄλοι. Ὁρισμένως τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως συνώμοσαν ἐναντίον μας. Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγράψω τί ὑπεφέραμε. Ἡ ὀρμητικότης τοῦ βορρᾶ παρέσυρε τὰ ἀντίσκηνά μας καὶ ἐμείναμεν οὕτω ἐκτεθειμένοι εἰς τὴν ὀρμητικότητα τοῦ ἀέρος καὶ εἰς τὸ κρῦο. Τί κρῦο ἦτο ἐκεῖνο! Ὅλοι ἐμείναμε κουκουλωμένοι μὲ τὰ ἀντίσκηνά μας, ἀπολιθωμένοι. Ὅσοι ἠμπόρεσαν νὰ προμηθευθοῦν ὀλίγα ξύλα, ἐξεστάθησαν ὀλίγο, γιὰ νὰ κρυώσουν περισσότερο τὰς πρωινὰς ὥρας. Τὸ ὄπλον μᾶς ἐφευγεν ἀπὸ τὰ παραλυμένα χεῖρα μας, ἐσυλλογιζόμεθα δὲ τί θὰ ἐγινόμεθα ἐὰν εἶχαμε καμμίαν ἐχθρικὴν ἐπίθεσιν. Ἄλλὰ οἱ Τούρκοι δὲν ἦσαν εἰς καλλιτέραν κατάστασιν. Ἀντικρὺ μας εἰς ὀκτακοσίων μέτρων ἀπόστασιν εἶχαμεν τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς: καὶ ἐκεῖ ἦσυχία πλήρης ἐπεκράτει, οὔτε μία φωνή, οὔτε ἓνα τουφέκι ἀκουστικὸν ἔδην τὴν νύκτα. Ὁ βορρᾶς μὲ τὴν ἀγρίαν του ἐπιβολὴν παραλύσας τοὺς ἀντιπάλους ἐκυριάρχει καὶ ἐπολέμει μόνος. Μόνος νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος μᾶς ἐκράτησε καθηλωμένους εἰς τὴν θέσιν μας. Ἐπαύσαμεν πρὸς στιγμὴν συλλογι-

Ἡλίας Οἰκονομό-
 Τὴν μυθικὴν ἐποποιίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, θὰ γράψῃ ὁ κ. Ἡλίας Οἰκονομό-
 πουλος, ὡς τρίτον τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Ἀναμείνεται μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, προσεχῶς.

ζόμενοι τοὺς Τούρκους, ὅπως καὶ οἱ Τούρκοι ἐλησημόνησαν ὅτι εἰς ὀλίγην ἀπόστασιν ἤμεθα ἡμεῖς. Οἱ ἐχθροὶ ἐνωμένοι εἰς τὴν δυστυχίαν, ἕνα ἐχθρὸν εἶχομεν ἐμπρὸς μας: τὸν ἀπαίσιον βορρᾶν...»

Καὶ ὄχι μόνον ὑφίσταντο καὶ οἱ Τούρκοι τὰ ἴδια μὲ τοὺς ἡμετέρους μαρτύρια, ἀλλὰ καὶ γυμνητεύοντες οἱ πλείστοι καὶ νήστες, ἤρχιζον ν' αὐτομολῶσι πρὸς τοὺς ἰδικούς μας, ὁσάκις τοῖς ἐδίδετο πρὸς τοῦτο εὐκαιρία, διότι οἱ ἀξωματικοὶ τῶν φεύγοντες τοὺς ἐφόνευον ἀμελιότως.

Ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» ἔγραψε τότε τὰ χαρακτηριστικώτατα ταῦτα :

«Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων μαχῶν, ὑπῆρξα μάρτυς τῆς θαυμαστῆς ἀκριβείας τῆς βολῆς καὶ τῆς καταπληκτικῆς ἀποτελεσματικότητος τῶν πεδινῶν πυροβολαρχιῶν, αἱ ὁποῖαι προητοιμάζαν καὶ ὑπεστήριζαν τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ.

» Οἱ Τούρκοι αἰχμάλωτοι δὲν κρύπτουν τὸν θαυμασμόν των διὰ τὸ Ἑλληνικὸν πυροβολικὸν καὶ ἤκουσα ἕνα ἐξ αὐτῶν, τὸν λοχαγὸν Ὁμέρ Σαιφεδίν, νὰ λέγῃ, ὅτι τὸ συντελεσθὲν ὑπ' αὐτοῦ ἔργον ἦτο ἀληθῆς ἀποκάλυψις.

» Τὸ Ἑλληνικὸν πεζικὸν δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀξιοσημείωτον διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὰς ἐπιτυχίας του καὶ ὁ ἀνταποκριτὴς ἀναφέρει κατόπιν τὴν ἐπιτυχῆ ἐπιθετικὴν δρᾶσιν κατὰ τὴν πρώτην ἡμέραν τῆς μεγάλῆς ἐπιθέσεως.

» Τὸ ἑσπέρας σφοδρὰ θύελλα ἐξερράγη, ἀκολουθουμένη ἀπὸ ραγδαιοτάτην βροχήν, ἣ ὅποια διήρκεσεν ἐπὶ 60 ὥρας χωρὶς οὐδ' ἐπὶ στιγμὴν νὰ διακοπῇ ἢ μάχη.

» Ἐπηκολούθησεν ἀκόμη σφοδρὰ τὰς ἀκολουθούσας ἡμέρας μὲ ἀποτελεσμα νέαν προέλασιν τῶν Ἑλλήνων. Ἐκτοτε ἡ κατάστασις ἔχει μείνει στάσιμος καὶ ὁ πόλεμος μετεβλήθη εἰς μονομαχίαν πυροβολικοῦ, τὴν ἐποῖαν ποικίλλουν ἐπεισοδιακῶς μερικαὶ ἐπιθέσεις καὶ ἀντεπιθέσεις καὶ πολλαὶ ἀψιμαχίαι.

» Ἢδη αἱ γραμμαὶ καὶ τὰ ὀχυρώματα τῶν Τούρκων περιεσφίγχθησαν ἀπὸ τὴν δεξιὰν καὶ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῶν Ἑλλήνων...»

Παρὰ τὰς προμνηθεύσας δὲ ἀθρόας αὐτομολήσεις Τούρκων στρατιωτῶν εἰς τὰς ἡμετέρας τάξεις, οὔτε ἕνας Ἑλληναὶ μαχητῆς ἤτομό-

λῆσέ ποτε εἰς τὰς ἐχθρικός, παρ' ἑλῆν τὴν σφοδρότητα τοῦ χειμῶνος καὶ παρ' ἑλας τῶν τὰς ἀνηκούσταὺς κακουχίας.

Ἐχομεν δὲ μεταξὺ πλείστων ἄλλων ἐνδείξεων τῆς περὶ καθήκοντος ἀντιλήψεως τοῦ Ἑλλῆνος στρατιώτου καὶ τὸ ἀκόλουθον, ἀπίστευτον σχεδόν, γεγονός, ἕπερ ἀπομνημονεῦει Ἀθηναϊκὴ ἑφημερίς διὰ τοῦ ἐν Ἠπειρῷ ἀνταποκριτοῦ τῆς.

Ἴδου τί εἶχε συμβῆ :

«...Πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν ἕνας στρατιώτης μας μετέθη νὰ ὑδρευθῆ εἰς μίαν πηγὴν κειμένην εἰς τὰς ὑπωρείας μιᾶς λοφοσειρᾶς, τὴν ὁποίαν κατεῖχον αἱ προφυλακαὶ μας εἰς τὰ δεξιὰ τῆς παρατάξεώς μας. Ἐκεῖ συνελήφθη ὑπὸ παραφυλασσόντων Τούρκων στρατιωτῶν, οἵτινες ὠδήγησαν θριαμβευτικῶς τὸν στρατιώτην μας εἰς τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον τοῦ Μπιζανίου, ἐκεῖθεν δὲ τὸν μετέφερον εἰς τὸ Στρατηγεῖον τοῦ Ἐσσάτ. Ὁ Τούρκος στρατάρχης ἐκάλεσε πρὸς ἀνάκρισιν τὸν Ἑλλῆνα στρατιώτην, παρόντος ὀλοκλήρου τοῦ ἐπιτελείου καὶ πολλῶν ἄλλων ἀξιωματικῶν. Ὁ Ἐσσάτ, ὀμιλῶν ἄριστα τὴν Ἑλληνικὴν, ἤρχισε περίπου μὲ τὸν ἑξῆς πρόλογον :

«—Πρόσεξε, στρατιώτη, νὰ μᾶς πῆς ἑλῆν τὴν ἀλήθειαν εἰς ὅ,τι θὰ σὲ ἐρωτήσωμεν. Ἀπὸ τὰς ἀπαντήσεις σου ἐξαρτᾶται ἡ ζωὴ σου. Ἐὰν ὀμολογήσῃς τὴν ἀλήθειαν, θὰ σωθῆς, καὶ ὄχι μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ θὰ διατάξω νὰ σὲ περιποιηθοῦν. Ἐὰν ἀρνηθῆς νὰ μᾶς δώσῃς τὰς πληροφορίας ποῦ ζητοῦμεν, θὰ τουφεκισθῆς παραχρῆμα.

«—Ἐγὼ, στρατηγέ, ἀπήντησεν ὁ Ἑλλῆν στρατιώτης, δὲν γνωρίζω τίποτε. Ἡμῆν στρατιώτης σ' ἕνα λόχον, ἐπολεμοῦσα ὑπακούων εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων καὶ τῆς Πατρίδος μου, χωρὶς νὰ ἠξεύρω τί γίνεται τριγύρω μου. Τίποτε, ἀπολύτως τίποτε δὲν γνωρίζω, ἀλλὰ καὶ ἐὰν ἐγνώριζα, δὲν θὰ σᾶς ἔλεγα, διότι εἶμαι στρατιώτης καὶ ἔχω καθῆκον νὰ τηρήσω τὸν ὄρκον ποῦ ἔχω δώσει.

«—Τότε θὰ τουφεκισθῆς, λέγει ὁ Ἐσσάτ.

«—Εἶμαι ἕτοιμος νὰ ὑποστῶ τὴν ποινήν !

«Ὁ Ἐσσάτ κατεπλάγη διὰ τὴν ἀπάντησιν. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ μέγας κύκλος εἶχε σχηματισθῆ περίξ ἐξ ἀξιωματικῶν, ὑπαξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν ἀκόμη.

«Στραφεὶς πρὸς τὸν κύκλον τοῦτον ὁ Ἐσσάτ λέγει :

«—Αὐτὸς ὁ στρατιώτης σᾶς δίδει ἕνα μεγάλο παράδειγμα σήμε-

ρον. Ἔβλεπε ἀξιόσους συγχαρητηρίων καὶ ὄχι τουφεκισμοῦ. Λυποῦμαι διότι τὸ παράδειγμα τὸ δίδει ἓνας ἐχθρὸς μας. Πρέπει αὐτὸ νὰ γείνη γνωστὸν εἰς ὅλον τὸν στρατὸν καὶ εἰς ὅλους ἐκείνους ποὺ λιποψυχοῦντες εἶνε ἔτοιμοι νὰ καταπρωδώσουν τὸν ἔρκον ποὺ ἔχουν δώσει.

»Στραφεὶς πρὸς τὸν Ἕλληνα ἔπειτα, λέγει :

»—Ἐσένα ὄχι μόνον δὲν θὰ τουφεκίσω, ἀλλὰ καὶ θὰ σὲ ἀφήσω ἐλεύθερον.

»Πράγματι τὴν ἐπομένην ὁ στρατιώτης, ὀδηγηθεὶς εἰς τὰς προφυλακὰς εἰς τὸ ἴδιον σχεδὸν σημεῖον, ὅπου συνελήφθη, ἀφέθη ἐλεύθερος . . .»

Εὐτυχῶς ὁ καιρὸς ἤρχισεν ἤδη νὰ μετατρέπεται ἐπὶ τὰ βελτίω.

Ἄφοβος βορρᾶς εἶχε κοπάσει τέλος. Τὸν διεδέχετο δὲ ἑαρινὴ σχεδὸν ἡμέρα.

Καὶ ναὶ μὲν τὴν νύκτα ἡ παγωνιά θὰ ἐπῆρχετο καὶ πάλιν ἀπνεκρωτική. Κατὰ τὸ διάστημα ἑμὸς τῆς ἡμέρας τὰ ναρκωμένα μέλη θ' ἀνελάμβανον κάποιαν ζωὴν καὶ ἡ μάχη, θὰ ἐπανήρχιζε με ἀισιωτέρους διὰ τὴν υγιάν καὶ τὴν ἀντοχὴν τῶν πολεμιστῶν οἰωνούς.

Ἐπὶ τριήμερον ἤδη τὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου εἶχον παύσει ἐντελῶς δρῶντα. Ἄμα ἑμὸς αἱ πρῶται ἡλιακαὶ ἀκτίνες προέδωκαν ἡμέραν ἑαρινήν, ἤνοιξαν ἀμέσως τὰ στόματά του, τὰ ἐξερευγόμενα τὸ πῦρ καὶ τὸν θάνατον, καὶ νέαι ὁμοβροντίαι ἐδόνησαν τὸν ἀέρα, ἀφύπνισαν τὸν ναρκωμένον ἀντίλαλον τῶν κύκλω ὑψωμάτων καὶ ἠγάγκασαν αὐθις εἰς κραδασμοὺς τὰ αἰμάσσοντα ἐκεῖνα ἐδάφη.

Ποίαν ἀπάντησιν ἐδώκαμεν εἰς τὴν νέαν αὐτὴν πρόκλησιν τῶν ἡρωϊκῶν Μπιζανιτῶν, θὰ μᾶς εἴπη αὐτόπτης μάρτυς.

Ἰδοὺ ἡ ἀφήγησίς του :

«... Εἰς τὰς πρώτας βολὰς του ἀπήντησαν ὅλα τὰ πυροβολεῖά μας, καὶ τοιουτοτρόπως τὸ πῦρ ἦναψε καθ' ἕλλην τὴν γραμμὴν. Συγχρόνως χθὲς ἐβαλλον τὰ πυροβολεῖα τοῦ Κοτσελιοῦ καὶ τῆς Γαστρίτσις κατὰ τοῦ ἄκρου δεξιοῦ μας.

»Τὸ πεζικὸν μας ἐκ τῶν προχείρων ὀχυρωμάτων του ἐβαλλε κατὰ τῶν Τουρκικῶν προφυλακῶν καθ' ἕλλην σχεδὸν τὴν ἡμέραν. Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Ἰωάννου, ὅστις διευθύνει τὴν ὀγδόην Μεραρχίαν ἀπὸ τοῦ τραυματισμοῦ τοῦ Ματθαιοπούλου, ἠγούμενος τῶν ἡρωϊκῶν του εὐζώνων, κατέλαθεν ἓνα ἐπίκαιρον λόφον. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν

αὐτὴν ξτραυματίστη ἐλαφρῶς εἰς τὸν πόδα ὁ Ἰωάννου.

» Ὁ γενναῖος ἀξιωματικός, ὅστις λατρεύεται κυριολεκτικῶς ἀπὸ τὸ στράτευμα διὰ τὴν παράτολμον ἀνδρείαν του, ὁ ὁποῖος εἰς ἕλας τὰς ἐφόδους προηγείται ὄρθιος, ἀκάλυπτος, ἐν μέσῳ τῶν σφαιρῶν καὶ τῶν βομβῶν, μὲ ψυχραμίαν καὶ θάρρος παραδειγματικόν, ἐτρώθη ἐν τέλει, εὐτυχῶς ἔμως ἐλαφρότατα. «Ὀλοι, ὅσοι παρηκολούθησαμεν τοὺς ἀγῶνάς του, δὲν παραξενευόμεθα διὰ τοῦτο. Ἡμεθα παρεσκευασμένοι νὰ ἀκούσωμεν τοιοῦτον ἄγγελμα, διότι αἱ βολίδες, ἐν μέσῳ τῶν ὁποίων διαρκῶς εὐρίσκετο, δὲν ἦτο δυνατόν καὶ ἐπ' ἀπειρον νὰ σέδωνται τὴν παλληκαριάν του. Κατὰ τὴν ἐπίθεσιν τῆς 7ης Ἰανουαρίου πρῶτος ἐξώρμησεν ἀπὸ τὰ ταμπούρια τῶν Τούρκων ἠγούμενος τοῦ 3ου εὐζωνικοῦ τάγματος. Πρῶτοι τὸν ἠκολούθησαν ἕξ εὐζωνοί, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 5 ἔμειναν νεκροὶ μόλις ἕκαμαν τὰ πρῶτα βήματα. Ὁ Ἰωάννου ὄρθιος ἐγένετο ὁ στόχος ὀλοκλήρου τῆς ἀπέναντι τουρκικῆς γραμμῆς. Αἱ σφαῖραι τὸν ἐσεδάστησαν. Οἱ εὐζωνοὶ του τὸν ἠκολούθησαν εἰς τὴν ὀρμὴν του καὶ οἱ ἐχθροὶ ἐντὸς ὀλίγου ἐτρέποντο εἰς φυγὴν.

» Ὁ Ἰωάννου καὶ τραυματισθεὶς θὰ παραμείνῃ εἰς τὴν γραμμὴν. Ἔχει τὴν φιλοδοξίαν νὰ ἀναβῇ εἰς τὸ Μπιζάνι. «Ὀλοι ὅσοι τὸν γνωρίζομεν, ἔχομεν πεποιθήσιν ὅτι θὰ τὸ κάμῃ.

» Κατὰ τὴν πρώτην ἐπίθεσιν ἕνας λοχαγὸς τῆς φάλαγγός του πλησιάσας τὸν Ἰωάννου τῷ λέγει :

«—Κύριε συνταγματάρχα, ἐκ καθήκοντος νομίζω ὅτι πρέπει νὰ γνωρίζω ποῖα εἶνε ἡ γραμμὴ τῆς ὑποχωρήσεως.

«—Κύριε λοχαγέ, ὀφείλετε νὰ γνωρίζετε καὶ σεῖς καὶ ὅλοι ὅτι γραμμὴ ὑποχωρήσεως δὲν ὑπάρχει. Ἐὰν ἔλθωμεν εἰς τὴν ἀνάγκην ἐκείνην, ὀφείλομεν νὰ ταφῶμεν ὅλοι ἐδῶ, καὶ πρῶτος πάντων ὁ Συνταγματάρχης σας. Τὰ πτώματά σας θὰ διαγράψουν τὴν γραμμὴν τῆς ὑποχωρήσεως!

» Αὐτὸς εἶνε ὁ Ἰωάννου...

Καὶ ἐπὶ πολλὰς ἀκόμη ἡμέρας αἱ περὶ τὰ προχαρακώματα τῶν Ἰωαννίνων μάχαι ἐξηκολούθησαν σφοδρόταται, αἱματηραὶ καὶ ὑπὸ καιρικῆς συνθήκας περισσότερον καὶ αὐτῶν τῶν ὀδίδων θανατηφόρους.

Ἐπὶ συνεχεῖς ἡμέρας ἡ βροχὴ κατέπιπτε κρουνηδόν.

Ὁ οὐρανὸς ἐβρόντα καὶ ὁ παγερὸς βορρᾶς συνεκλόνηζε τὰ πάντα.

Οἱ ἄνδρες μας ἠναγκάζοντο νὰ παλαίουν καταμουσκευμένοι μέχρις ὁστέων καὶ μὴ ἔχοντες τὴν παραμικρὰν ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἐπιούσα θὰ τοὺς ἐδώρει τὸν «στεγνωτὴν» Ἥλιον.

Μέσα εἰς τὰ προχώματα, κατὰ τὴν νύκτα, ἐκυριάρχει τρομερὸς παγετῶν, καρφῶνων εἰς τὰς θέσεις των τοὺς ἄνδρας καὶ καθιστῶν ἀλύγιστα τὰ μέλη αὐτῶν. Καὶ ὅμως εἶνε κρατεροί...

Πρηγεῖς ἐντὸς τῶν προχωμάτων των πρὸς ἀποφυγὴν βεβαίου θανάτου ἐκ τοῦ πυρὸς τοῦ ἐχθροῦ, ἔπερ ἐβάλλετο διαρκῶς ἀπὸ θέσεων πολὺ ὑψηλοτέρων τῶν ἰδικῶν των, ἀνέμενον νὰ καταπαύσῃ ἢ λύσσει τῆς μάχης, διὰ νὰ τοῖς διανεμηθῇ κατὰ πλείστας περιστάσεις, ψωμί μόνον ξερὸ ἢ νερό, —νερὸ κυρίως διότι ἐφλογίζοντο οἱ λάρυγγές των.

Πολλάκις δὲ τὸ νερὸν ἐκρυσταλλοῦτο μέσα εἰς τὰ παγούρικα των καὶ καθίστατο ἀδύνατος ἢ χρησιμοποίησις του.

Καὶ ὅμως δὲν διεμαρτύροντο. Ἡ διαμαρτυρία των ἦτο μία καὶ μόνη :

»—Διατί ἡ βραδύτης τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως πρὸς ἄλωσιν τῆς πόλεως ; — Ἐκεῖ θὰ ἐτελειούντο τὰ μαρτύριά των...

Καθ' ἔβλον τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας οἱ ἄνδρες μας κτυποῦν μετὰ λύσεως τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν ἀναγκάζουν εἰς συνεχεῖς μετατοπισμούς.

Καθ' ἄλλην τὴν νύκτα, μὲ τὸ μάνλιχερ ἔτοιμον, ἀναμένουν τοὺς αἰφνιδισμοὺς αὐτοῦ. Καὶ τὸν δεκατίζουν τότε, τὸν ἀναγκάζουν εἰς τροπὴν. Τὸν καταδιώκουν διὰ τῆς λόγχης, στρώνουν τὸ ἔδαφος ἀπὸ πτώματα καὶ τὰ ἐρευνοῦν...

Τί νὰ εὔρουν ὅμως ; Οἱ Τουρκαλθανοὶ εἶνε ἐφωδιασμένοι μόνον μὲ βελανίδια !

Αὐτὰ τοῖς ἐναπέμειναν ὡς τελευταία τροφή...

Ἐημερώνει. Καὶ ἀρχίζει πανομοιότυπος ἡ ἀγρία πάλη.

—Θὰ τὸ σκούξουμε καὶ πάλι σήμερα !

Αὐτὴν τὴν ἔκφρασιν χρησιμοποιοῦν μὲ τὴν εὐθυμίαν ποῦ δὲν τοὺς ἐγκατέλειψεν οὔτε στιγμὴν, οἱ εὐζωνοὶ, ὅταν προβλέπουν ὅτι πρόκειται νὰ συναφθῇ μάχη.

—Σπάσταζαα ! ἀκούονται ἔπειτα φωνάζοντες, ὅταν κανένας τουρκικὸς κανονιοβολισμὸς στείλῃ καμμίαν ὀβίδα νὰ συντρίψῃ κανένα ἀθῶον βράχον.

Καὶ ἐν γένει ὅταν πολεμοῦν, μεταχειρίζονται εὐστοχώτατα ὄλας τὰς ἐπιφωνήσεις τοῦ γλεντιοῦ. Καὶ μήπως δὲν καθίσταται, ἐκ τῆς ἐξοικειώσεως, ἐγὼ ἀπὸ τὰ ὠραιότερα, τ' ἀπολαυστικώτερα καὶ μάλιστα τὰ θορυβωδέστερα γλέντια ὁ πόλεμος;

—Οἱ Τουρκαλβανοί, διηγείτο ἓνας τραυματίας τοῦ στρατοῦ τῆς Ἡπείρου, ξέρουσι τὰ ὀνόματα τῶν περισσοτέρων κατωτέρων ἀξιωματικῶν.

»—Ἔ, λοχαγὲ Τάδε, φωνάζουν. Σὲ ξέρω καὶ με ξέρεις. Νά, πάρε μιά.

Ἐὶς τὸ σφύριγμα μιᾶς σφαίρας ποῦ περνᾷ ἐπάνω ἀπὸ τὸν ἀξιωματικόν, συμπληρώνει τὴν προσφώνησιν, εἰς τὴν ὁποίαν ἀπαντᾷ ἓνας ἄλλος πυροβολισμός. Καὶ ἡ στιχομυθία ἐξακολουθεῖ πλέον μετὰ τὸ τουφέκι.»

Ἐὶς τὸν τραυματίαν διηγείτο.

«—Στὸ Μπιζάνι ὑπῆρχεν ἓνας ἡλεκτρικὸς πυροβολεὺς. Μιὰ νύχτα ἤμυνα σκοπὸς καὶ ἐδλεπα τὸ ἀπαίτιο αὐτὸ μάτι νὰ ρίχνῃ ἐδῶ καὶ ἐκεῖ τὸ φονικὸ βλέμμα του. Ἐξαφνα σταμάτησε σ' ἓνα βράχο, ὅχι πολὺ μακρὰ ἀπὸ μένα. Ἀπὸ τὴν ἡμέρα μου εἶχε κάνει ἐντύπωση μία προεξοχὴ αὐτοῦ τοῦ βράχου, ποῦ ἔμοιαζε σὰν ἄνθρωπος. Οἱ Τούρκοι ἐγελάσθησαν, φαίνεται, καὶ μιὰ ἀληθινὴ βροχὴ ἀπὸ δάκρυα ἔκανε σκόνι, δλόκληρο σχεδὸν τὸ βράχο. Τρομερὴ σπατάλη δάκρυων γιὰ ἓνα —ἔπος τοῦλάχιστον εἶχαν νομίσει οἱ Τούρκοι—στρατιώτη. Ἐπειτα τὸ μάτι τοῦ πυροβολεῦς ἀργὰ-ἀργὰ ἐγύριζε. Με ἐπλησίαζε. Ἐκρύφθηκα ἀμέσως πίσω ἀπὸ τὸ βράχο ποῦ με προήσπιζε καὶ—τί νὰ σὰς πῶ;—αἰσθάνθηκα, ἂν καὶ δὲν τὸ εἶδα, τὸ πέρασμα τοῦ φωτός, ποῦ ἐπροκαλοῦσε τέτοια ἀποτελέσματα. Ὁ βράχος μου ὅμως με ἔκρυψε θαυμάσια.

Ἐὶς τὸ ἄλλο βράδυ τὸ πυροβολικόν μας εἶχε τυφλώσει γιὰ πάντα τὸ Κυκλώπειον αὐτὸ μάτι.»

Ἐὶς τὸ θεωρούμενον, ἐν τούτοις, ἀπόρθητον Μπιζάνι εἶχε σχεδὸν καταληφθῆ. Οἱ εὐζωνοὶ ἀπὸ τοῦ ἀριστεροῦ, οἱ Κρήτες ἀπὸ τοῦ δεξιοῦ, οἱ πεζοὶ μας ἀπὸ τοῦ κέντρου εἶχον χάμει πλέον τὸν φρούραρχόν του Φουὰτ βέην νὰ μὴ γνωρίζῃ τίνι τρόπῳ ν' ἀμυνθῆ.

Καὶ νὰ λογαριάσῃ συνάμα ὅτι τοῦ ἀπολείπουν σιγὰ-σιγὰ καὶ αἱ δάκρυα.

Καὶ ἔμῳς ἀντέχει ἀκόμη. Ἀντέχει διότι εἶνε βουνὸ καὶ ὄχι ἀπλοῦν τεχνηγτὸν ὄχυρωμα. Τὰ δὲ βουνὰ δὲν κρημνίζονται δι' ὀβίδων.

Τὴν κατάστασιν αὐτὴν τὴν κυρώνει τελείως τὸ ἐξῆς ἐπίκαιρον «ἀνακοινωθὲν» τοῦ Ὑπουργείου τῶν στρατιωτικῶν κατὰ τὰς ἐπισήμους ἐκ Χανίου Φτελιᾶς πληροφορίας :

«Χάνι Φτελιᾶς, 9 Ἰανουαρίου ὥρα 12. 40—Μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς χθὲς ἢ προέλασις τοῦ ἀριστεροῦ ὑπῆρξε βραδεία λόγῳ τοῦ δυσβάτου ἐδάφους καὶ τῆς μεγάλης κακοκαιρίας, ἐπίσης δὲ καὶ τοῦ κέντρου προελάσαντος μέχρι τῶν ἐκεῖθεν τῆς στενωποῦ Φουὰτ λόφων. Ἡ δεξιὰ πτέριξ προὐχώρησε μέχρι τῆς γραμμῆς Μπιζάνι—Κοτσελιό. Μικτὸν ἀπόσπασμα καταδιώξαν τὸν ἐχθρὸν ἐκ Λοζέτσι κατέλαβε τέσσαρα πολυβόλα, ἓν πυροβόλον καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους προξενήσαν πολλὰς ἀπωλείας εἰς τὸν ἐχθρὸν.

Ἡ ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς προχθὲς συνεχῆς ἰσχυροτάτη βροχὴ παρεκώλυσε δραστηριωτέραν ἐνέργειαν. Ἀπὸ χθὲς ὁ καιρὸς εἶνε θυελλώδης. Βρέχει ραγδαίως νυχθημερόν, ὅπερ δυσχεραίνει τὴν πλήρη συνεννόησιν ὡς καὶ τὴν πρόοδον τῶν ἐπιχειρήσεων.

» Ἀρχηγὸς Στρατοῦ.

» ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ»

Ἄλλο δὲ μὴ ἐπίσημον «ἀνακοινωθὲν», ἀλλ' αὐθεντικῆς καὶ τοῦτο ἀκριβεῖας, μᾶς ἐπληροφῶρει ἤδη τὰ ἐξῆς :

Τὰ ἀνταρτικὰ σώματα Κρεμμύδα καὶ Κολοβοῦ, εἰσελθόντα βορείωθεν εἰς τὴν περιοχὴν τῶν Ἰωαννίνων, μετέδρασαν εἰς Βελτίστην, ὅπου εἶνε 18 ὑδρόμυλοι, εἰς τοὺς ὁποίους ἀλέθονται σιτηρὰ προωρισμένα διὰ τὸν στρατὸν τῶν Ἰωαννίνων, καὶ κατέστρεψαν αὐτούς. Συμπλακέντα κατόπιν μετὰ τῶν φυλασσόντων Τούρκων στρατιωτῶν, ἐφόνευσαν πολλοὺς, ἐν οἷς καὶ δύο ἀξιωματικούς. Ἡ ἐνέργεια αὕτη εἶνε ἀποτελεσματικὴ, ὡς παραλύουσα τὴν τροφοδοσίαν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἐἰς Ἰωάννινα ἀπεβίωσεν ἐκ τραύματος ὁ αἰχμάλωτος ἐφεδρὸς ὑπολοχαγὸς Λαμπρόπουλος ἐκ Σελάδων Ἄρτης. Εγένετο ἐπίσημος κηδεῖα, παρακολουθησάντων τοῦ Μητροπολίτου καὶ ἀντιπροσώπου τοῦ Ἑσάτ. Τμημα στρατοῦ ἀπέδωκε τὰς τιμὰς τοῦ βαθμοῦ ὃν ἔφερεν ὁ θανών. Ὅλοι οἱ αἰχμάλωτοι ἀνέρχονται εἰς 22 παραμένοντες

ἐλευθεροὶ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησιν τοῦ νεαροῦ ἀξιωματικοῦ Ρεούφ βέη, ἀνεψιοῦ τοῦ Ἐσσάτ...»

Διὰ τὰ ἐννοήσητε τώρα ποίαν ἰδέαν ἐξηκολούθουν νὰ ἔχουν ἀκόμη περὶ ἡμῶν μερικοὶ τῶν τυφλωτότων Εὐρωπαίων, ἀναγνώσατε τὰς κάτωθι αὐστηράς (!) κρίσεις ἐνὸς ἐκ τῶν φαφλατάδων τούτων :

«Ὁ Ζεκὴ πασάς», ἔγραφεν ἐπικαίρως ἤδη ὁ Νέος Ἐλεύθερος Τύπος, «ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ τοῦ Βαρδάρ (Ἄξιου) κατώρθωσε νὰ φθάσῃ εἰς Ἰωάννινα, κατὰ δὲ τὴν πορείαν του ὑπέστη περιεργοτάτας περιπετείας.

» Παρατεταγμένος κατὰ πρῶτον μεταξὺ Κουμανόβου καὶ Σκοπίων ἀντετάχθη ἐναντίον τῶν Βουλγαροσερβικῶν στρατευμάτων τῶν ἐρχομένων ἀπὸ τὸ Κιουστενδὴλ διὰ Βράνζι, ἀλλ' ἠναγκάσθη κατόπιν μάχης μὲ μεγάλας ἀπωλείας νὰ πλησιάσῃ πρὸς τὸ Κουμάνοβον.

» Ἀνεπύχθη κατὰ τμήματα εἰς τὴν πεδιάδα τοῦ Ἄξιου καὶ διὰ τμημάτων ἐπίσης ἐπέστρεψε πρὸς τὸ Μοναστήριον, ἀντιτάξας ἄμυναν κατὰ τῶν Σέρβων. Ἐπὶ τέλους ὑποστηρικθεὶς καὶ παρὰ τῶν ἄλλων Τουρκικῶν δυνάμεων τῆς Θεσσαλονίκης ἐπέστρεψε πάλιν εἰς Μοναστήριον, μετὰ τὴν μάχην δὲ ταύτην τὰ ὑπόλοιπα τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἄξιου διητθύνθησαν πρὸς τὰ Ἰωάννινα, ἀφοῦ καθ' ὁδὸν εἶχον διαρκεὶς μάχας κατὰ σερβικοῦ ἱππικοῦ καὶ Ἑλλήνων ἀνταρτῶν.

» Ἡ πορεία αὕτη ἐκ 400 χιλιομέτρων δέον νὰ θεωρηθῇ στρατηγικὸν κατόρθωμα καὶ ὑπενθυμίζει ἐτέραν πορείαν τῶν Τούρκων κατὰ τὸ 1877—1878, ἀποδεικνύει δὲ ὅτι οἱ Τούρκοι κατέχουν τὰ αὐτὰ στρατιωτικὰ προτερήματα τῆς ἄλλοτε.

» Ἀλλὰ δυστυχῶς διὰ τὸν Ζεκὴ πασά, ἡ τοιαύτη δραστηριότης δὲν ἐχρησίμεισε, διότι διὰ τῆς παρατεταμένης διαμονῆς του εἰς τὰ Σκόπια ἀφῆκεν ἀνεχμετάλλευτον τὴν εὐκαιρίαν μεγάλης ἐπιτυχίας.

» Ἡ ἐστρατεία τῆς Τουρκίας ἐναντι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν τελειώνει διὰ πολιορκιῶν καὶ τὸ τέλος τοῦ μεγάλου αὐτοῦ ἀγῶνος σημειοῦται διὰ τῆς τουρκικῆς ἀμύνης ὑπὸ τὰ φρούρια τῆς Ἀδριανουπόλεως, Τσατάλτζας, Σκόδρας καὶ Ἰωαννίνων. «Οἱ οἱ Ἕλληες δὲν εἶνε πλέον εἰς θέσιν νὰ κατακτήσωσι τὰ Ἰωάννινα, δὲν δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἀμφιβολία.

» Δὲν γνωρίζομεν τὴν κατάστασιν τῶν εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐπιστρε-

Τὰ Ἰωάννινα βλεπόμενα ἀπὸ τὴν Ἀπορφάχην.

ψάντων ὑπολοίπων τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἀξιού.

» Ὁ στρατὸς τοῦ Ζεκή πασσᾶ θὰ εἶνε ἐντελῶς ἐξηγνημένος. Ἀλλὰ θὰ εὕρη εἰς τὰ Ἰωάννινα ἀρκετὰς τροφὰς καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν δρᾶσίν του.

» Δὲν εἶνε γνωστὴ ἡ δύναμις τῶν ὑπολειμμάτων τοῦ Ζεκή πασσᾶ, ἀλλ' ὑπολογίζονται εἰς 10 ἕως 12 χιλιάδας] ἄνδρας, ἐπειδὴ δὲ ἤδη ἡ ἄμυνα τῶν Ἰωαννίνων διαθέτει περὶ τοὺς 20 χιλιάδες ἄνδρας, οἱ Τούρκοι προῦποθέτουσιν ὅτι θὰ δυνηθῶσι νὰ ἀνθέξωσιν ἐπὶ μακρὸν εἰς τὰ τουρκικὰ φρούρια.

»Οἱ Ἕλληνες διὰ τῆς ἐπιστροφῆς τοῦ Ζεκῆ πασσαῖ μετὰ τοῦ στρατοῦ του... ἀπώλεσαν τὴν ἐλπίδα νὰ κατακτήσωσι τὰ Ἰωάννινα πρὸ τῆς συνάψεως τῆς εἰρήνης. Εἰς τὴν Ἡπειρον τὰ πράγματα δὲν εἶνε εὐνοϊκὰ διὰ τοὺς Ἕλληνας.

»Τὰ Ἰωάννινα εἶνε ἰσχυρὰ τοποθεσία, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ὀχυρώσεως ἢ ἀξίᾳ των ἔγεινε μεγαλειτέρα.

»Τὰ πυροβολεῖα εἶνε λιθόκτιστα ἔχοντα τηλεβόλα Κρούπ 9 ἑκατοστομέτρων, τὰ δὲ φρούρια πρὸς τὰ δυτικὰ καὶ τὰ μεσημβρινὰ τῆς πόλεως εἶνε ἐφωδιασμένα διὰ πυροβόλων τῶν 12 καὶ 15 ἑκατοστῶν καὶ νέων τηλεβόλων.

»Τὰ Ἰωάννινα δὲν περιεκυκλώθησαν ἐντελῶς ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καὶ μόνον οὗτοι κατώρθωσαν νὰ κυκλώσωσι τὰ μεσημβρινὰ, τὰ ἀνατολικὰ καὶ τὰ δυτικὰ μέρη τῆς πόλεως.

»Αἱ μέχρι τῆς στιγμῆς μάχαι ἐδόθησαν εἰς ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων καὶ δὲν δύνανται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μάχαι κεντρικαί. Οἱ Ἕλληνες ἐν ἡ περιπτώσει περιορίσωσι τὸν ἐχθρὸν εἰς τὰ φρούρια, πάλιν θὰ ἔχωσι πολλὴν ἀσχολίαν.»

* *

Ἴδου τώρα καὶ τὰ μικροσκοπικὰ τὴν ἔκτασιν σχετικὰ μὲ τὰς πολεμικὰς ταύτας ἐπιχειρήσεις ἐν Ἡείρῳ ἐπίσημα :

«Ἡ προχθεσινὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ ἐν Ἡείρῳ στρατοῦ ἀπεκρούσθη μετὰ μεγάλης ἐπιτυχίας. Χθὲς καθ' ὅλον τὸ μέτωπον τὰ στρατεύματα ἀπέκρουσαν νικηφόρως τὰς ἐπιθέσεις. Σήμερον οἱ Τούρκοι προσέβαλον τὸ μέτωπον τῆς παρατάξεως.

»Ἡ ἐπίθεσις αὕτη ἐπίσης ἀπεκρούσθη. Οὕτω καὶ κατὰ τὰς τρεῖς ἡμέρας τὰ γενναῖα στρατεύματά μας ἔσχον ἐπιτυχίας.

»Ἰσχυραὶ ἐνισχύσεις ἀπεστάλησαν ὅπως κατασταθῇ τάχιστα ὁ ἡμέτερος στρατὸς κύριος τῶν Ἰωαννίνων.

»Καὶ ἕτεραι ἐνισχύσεις ἀποστέλλονται ὅπως ἐπιτευχθῇ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦτο μὲ ὀλιγωτέρας ἀπωλείας.

Ἐν Ἀθήναις, 9 Δεκεμβρίου 1912.

(Ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Στρατιωτικῶν).

«Ἐκ Φιλιππιάδος

Ἰπουργεῖον Ἐξωτερικῶν

Ἀ θ ῆ ν α ς .

»Ὁ ὑπολοχαγὸς Μουτούσης ἐξετέλεσε σήμερον δευτέραν ἐπιτυχε-

στάτην πτῆσιν. Τὸ ἀπόγευμα κατὰ τὰς 2 περίπου ἐξεκίνησε πάλιν ἀπὸ τὴν Νικόπολιν καὶ ἐπέταξεν εἰς ὕψος 1200 μέτρων ὑπεράνω τοῦ Μπιζανίου καὶ τῆς Γαστρίτσας.

»Μόλις ἀντελήφθησαν ὅτι ὁ Μουτούσης πλησιάζει, οἱ Τούρκοι ἤρχισαν κανονιοβολοῦντες πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἀεροπλάνον, τοῦ ὁποίου ἡ βάσις ὑπέστη ἐλαφρὰν ἀμυχήν ἀπὸ θραῦσμα ὀπίδος.

»Εἰς τὰς 4. 10' ὁ ὑπολοχαγὸς Μουτούσης προσεγειώθη εἰς Φιλιππιάδα, ἐπευφημούμενος ὑπὸ τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ πλήθους.»

ΣΗΜ.—Τῶν Τούρκων πυροβολούντων, ὁ κ. Μουτούσης ἔρριψεν εἰς τὸ μέσον τοῦ στρατοπέδου 6 βόμβας, ἐνσπείρας τὸν πανικόν. Ἐπιστρέψας προσεγειώθη θαυμασίας εἰς Φιλιππιάδα. Ὁ ἀεροπόρος ἀνεκοίνωσε τὸ πόρισμα τῶν παρατηρήσεών του εἰς τὸν κ. Σαπουντζάκη.

»Σήμερον (11 Δεκεμβρίου) ὁ ἀγὼν τοῦ πυροβολικοῦ ὑπῆρξεν ἀραιός. Ἡ δευτέρα μεραρχία διεξήγαγεν ἀγῶνα προφυλακῶν, μὴ προσελάσασα πέραν τῶν θέσεων τῆς. Ἡ δεξιὰ πτέρυξ ἐνισχυθεῖσα διὰ μέρους τῶν ἐντεῦθεν ἀποσταλέντων ἀναπληρωματικῶν στρατευμάτων ἐνήργησεν ἐπιθετικὴν ἀναγνώρισιν μετὰ πάσης ἐπιτυχίας. 120 πτώματα Τούρκων στρατιωτῶν εὐρέθησαν ἐπὶ τῶν ἀναγνωρισθεῶν θέσεων.

(Ἐκ τοῦ ἙΠουογ. τῶν Στρατιωτικῶν).

«Φιλιππιάς, 15 Δεκεμβρίου 1912.

ἙΠουογείον Στρατιωτικῶν, Ἀ θ ἡ ν α ς.

»Κατάστασις παραμένει ἡ αὐτή, τηρουμένων πάντοτε θέσεων. Ἡμέτερον πυροβολικὸν ἔβαλε κατὰ Μπιζάνι, ὅπερ ἀπήντησεν ἀσθενῶς. Αἱ κατὰ τὴν νύκτα γενόμεναι μικραὶ ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἀπεκρούσθησαν. Περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐγένετο ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ κατὰ τῆς δευτέρας Μεραρχίας, ἣτις ἀπεκρούσθη.

Ἀρχηγὸς Στρατοῦ

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ ἀντιστράτηγος.»

«Φιλιππιάς, 17 Δεκεμβρίου, ὥρα 9 μ. μ.

»ἙΠουογείον Στρατιωτικῶν

Ἀ θ ἡ ν α ς.

»Τὰ στρατεύματα τηροῦσι τὰς θέσεις των. Εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα ἔλαβε χώραν σήμερον ἀγὼν πυροβολικοῦ. Εἰς τὴν δεξιὰν πτέρυγα τὴν 9 νυκτερινὴν ὥραν τῆς χθὲς ὁ ἐχθρὸς ἐπεχείρησεν ἐπιθεσιν μετὰ πυροβολικοῦ, ἀλλ' ἀπεκρούσθη.

Κ. ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

«Φιλιππιάς, 18 Δεκεμβρίου

» Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Ἄ θ ἡ ν α ς.

» Τοπομαχικὴ πυροβολαρχία ἐξετέλεσε νυκτερινὴν βολὴν ἀπὸ 3 μέχρι 6 πρωίνης κατὰ μεγάλων καταλισμῶν δυτικῶς ἑδοῦ Ἰωαννίνων καὶ κατὰ πτυχῶν ἐδάφους Μπιζάνι. Ἐχθρικὸν πυροβολικὸν δὲν ἀπήντησε. Περί 3 καὶ 1)2 τῆς πρώτης ὁ ἐχθρὸς ἐπεχείρησεν ἐπίθεσιν κατὰ κέντρου καὶ δεξιῦ ἀριστερᾶς πτέρυγος, ἀλλ' ἀπεκρούσθη. Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἡμέρας ἐγένετο ἀγὼν πυροβολικοῦ.

Ἄρχηγὸς στρατοῦ Ἠπειροῦ

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.

«Φιλιππιάς, 20 Δεκεμβρίου 1912.

» Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Ἄ θ ἡ ν α ς.

» Σήμερον οὐλαμὸς πυροβολικοῦ στενωποῦ Φουὰτ ἔβαλε κατὰ θέσεων ἐχθρικοῦ πεζικοῦ εἰς Λεσσανά. Ἐχθρὸς δὲν ἀπήντησεν.

Ἄρχηγὸς Στρατοῦ Ἠπειροῦ

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

Λεπτομέρειαι.

«Προχθὲς οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ὀρμητικὴν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἄκρου τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἀπεκρούσθησαν ἔμως ταχέως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων καὶ κατεδιώχθησαν ἀπὸ τοῦς εὐζώνους μὲ ἐφ' ὅπλου λόγχην μέχρι τοῦ Μπιζανίου, ὑποστάντες σημαντικωτάτας ἀπωλείας.

» Τὴν ἰδίαν ἡμέραν οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν καὶ ἐπίθεσιν πρὸς ἀνάκτισιν τῆς παρὰ τὴν Μανωλιάσσαν θέσεως Λεσσανά, ἀποκρουσθεῖσαν ὁμῶς καὶ αὐτήν. Ἐπηκολούθησε μονομαχία πυροβολικοῦ, ἀποτελεσματικῆς ὁποίας ὑπῆρξεν ἡ καταστίγασις τοῦ Τουρκικοῦ.

» Ὁ Νοταρᾶς ἔκαμε προχθὲς τὸ ἀπόγευμα πτῆσιν μὲ τὰ ἀεροπλάνου του προχωρήσας καὶ πέραν τοῦ Μπιζανίου. Ἐνεκεν ἔμως βλάβης σύρματός τινος τοῦ ἀεροπλάνου ἠναγκάσθη νὰ ἐπανακάμψῃ ταχέως καὶ νὰ προσγειωθῇ εἰς Νικόπολιν. Τὸ ἀεροπλάνον, ἐκτὸς τῆς ἀναξίου λόγου βλάβης τοῦ ἀνωτέρω σύρματος, οὐδεμίαν ἀπολύτως ζημίαν ὑπέστη.»

«Φιλιππιάς, 22 Δεκεμβρίου 1912.

» Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Ἄ θ ἡ ν α ς.

» Χθὲς ἐν τῷ κέντρῳ πυροβολαρχία στενωποῦ Φουὰτ ἔβαλλεν ἐπι-

τυχῶς κατὰ τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ εἰς Λεσσανά δι' ἐνὸς οὐλαμοῦ. Διὰ δὲ τοῦ ἐτέρου κατὰ πυροβολείων Μπιζανίου, ἅτινα ὑπεστήριξαν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν ἡμετέρων εἰς Ἀητορράχην, ἀποκρουσθεῖσαν.

» Ἀρχηγὸς Στρατοῦ Ἡπειροῦ
ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

Ἐνισχύσεις εἰς Ἰωάννινα.

Τὴν 23 Δεκεμβρίου, ἐν Θεσσαλονίκῃ ἐγένετο ἡ παράδοσις τῶν σημαίων τῆς 6 Μεραρχίας. Τὴν 10ην πρωϊνὴν παρετάχθησαν εἰς τὸ πεδῖον τοῦ Ἄρεος τὰ συντάγματα, ὅπως παραλάβωσι τὰς σημαίας παρὰ τοῦ Διαδόχου. Τὴν 10 1)2 προσήλθον οἱ πρίγκηπτες καὶ ὁ μητροπολίτης, τοῦ στρατοῦ παρουσιάζοντος ὅπλα, πλήθος κόσμου καὶ πολλοὶ ἀξιωματικοί.

Τὴν 11ην προσήλθεν ἔφιππος ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος, τῆς μουσικῆς τῆς φρουρᾶς παικνιζούσης βασιλικὸν ὕμνον. Ἀμέσως ὁ Διάδοχος, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ μεράρχου Μηλιώτου, ἐπεθεώρησε τὰ συντάγματα. Μετὰ τοῦτο ἐπλησίασε τὴν τράπεζαν τοῦ ἀγιασμοῦ, εὐρισκομένην ἐν τῷ μέσῳ τῆς παρατάξεως. Ὁ μητροπολίτης ἠλόγησε τότε τὰς σημαίας τοῦ στρατοῦ, τοῦ πλήθους ἀποκαλυφθέντος.

Μετὰ ταῦτα ὁ Διάδοχος ἔφιππος παρέδωκε τὰς σημαίας εἰς τὸ 17ον καὶ 18ον πεζικὸν καὶ 12ον εὐζωνικὸν, προσφωνήσας ὡς ἐξῆς:

«Στρατιῶται τῆς 6ης μεραρχίας, ὁ Βασιλεὺς μοῦ ἐνεπιστεύθη πρὸ καιροῦ νὰ παραδώσω τὰς σημαίας εἰς τὰ ὑμέτερα συντάγματα. Ἐδίστασα μέχρι τοῦδε νὰ ἐκτελέσω τὴν ἐντολὴν τοῦ Βασιλέως, ἀλλ' ἡ διαγωγή σας ἐν τῷ πολέμῳ τούτῳ οἷς κατέστησεν ἐφαιμίλους πρὸς τὰ παλαιὰ συντάγματα τοῦ μονίμου στρατοῦ. Τὸ Πηλορικί, τὸ Ὀστροβον, τὸ Κορίντιοσβον, τὸ Βλάδοβον, τὸ Ἰσαγίσι, ἡ Βιγλίτσα εἶνε χρυσαὶ σελίδες τῆς νεωτέρας ἱστορίας. Σῶς ἐμπιστεύομαι τὰς σημαίας ταύτας, ὑπενθυμίζων τὸν ὄρκον σας. Μὴ ἀποχωρίζεσθε αὐτῶν, ὑποστηρίζοντες αὐτὰς μέχρι τελευταίας ρανίδος τοῦ αἵματός σας. Μὲ τὸ αἶσθημα τῆς πειθαρχίας καὶ τὴν πεποιθήσιν εἰς τὴν δύναμιν σας δίδω σήμερον τὰς σημαίας. Ἀναχωρήσατε εἰς τὴν Ἡπειρον, ὅπως ἐνισχύσετε τοὺς μαχομένους ἀδελφούς μας καὶ φέρετε εἰς πέρας τὴν ἐκστρατείαν ταύτην, μαχόμενοι διὰ τὸν Βασιλέα, τὴν πατρίδα καὶ τὴν ἀγίαν πίστιν τοῦ Χριστοῦ».

Ὁ μέραρχος ἀπάντων ηὔχθη, ποτεινόμενος πρὸς τὸν Διάδοχον, νὰ εἰσέλθῃ ἡγήτης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἰς Κωνσταντινούπολιν, πραγματοποιουμένου τοῦ ἐθνικοῦ πόθου «**πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας θάναε**». Τότε ἡ ψυχὴ ἡ μεγάλη τοῦ Κωνσταντίνου θὰ σκιρτήσῃ, εὐλογοῦσα τὸν νέον Κωνσταντῖνον».

Τελευτῶν, ἐζητωκραύγασεν ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ στρατοῦ.

Οὐρανομήκεις ζητωκραυγαὶ τοῦ πλήθους καὶ τοῦ στρατοῦ ἐπηκολούθησαν.

Τὴν μεσημβρίαν ὁ στρατὸς παρήλασε πρὸ τοῦ Διαδόχου, προτοῦ ἀπέλθῃ ἔπου διετάχθη ἵνα δρέψῃ νέας δάφνας.

Ἐξηγηματικοὶ λόγοι τοῦ Σαπουντζάκη.

«Πρὸς τὸν δρόμον τῆς παλαιᾶς Φιλιπιάδος, μίαν πολυθόρυβον ἀρτηρίαν πλαισιώνουσαν τὴν πλέον παικίλην κίνησιν, τὸ σπίτι τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Ἡπειρωτικῆς Στρατιᾶς δὲν ξεχωρίζει ἀπὸ τὰ λοιπά, γράφει αὐτόπτης, καὶ ἐὰν ἔλειπεν ὁ φρουρὸς τῆς ἐξωθύρας, τίποτε δὲν θὰ ἐπρόδιδε τὸ Στραταρχεῖον. Εἰς τὸν πλακόστρωτον διάδρομον τῆς εἰσόδου ὁ γιγαντώσωμος τέως ἐπιτελάρχης Ἰωάννου πλησιάζει ἑμιλῶν ψυχρὰ καὶ βραδέως μὲ τὸν ἥλιοκατὴ τὴν φυσιογνωμίαν Συνταγματάρχην Μαθθαίουπουλον. Ὁ πρόδομος τοῦ δευτέρου ὀρόφου στολισμένος μὲ δύο ψάθινα καθίσματα καὶ ἄσπρο τραπέζι φιλοξενεὶ τὴν στιγμὴν τῆς εἰσόδου μου ὀλόκληρον τὸ πολιτικὸν γραφεῖον τοῦ Στρατηγοῦ καὶ τὸν ὑπασπιστὴν του Γρίβαν. Εἶνε ὁ ἀντιθάλαμος τοῦ Σαπουντζάκη.

»Ὁ στρατηγὸς στρέφων τὴν ράχην πρὸς τὸν Δεκεμβριανὸν ἥλιον ἐπάνω εἰς εὐρυτάτην Τουρκικὴν πολυθρόναν εὐχαριστεῖ τὸν ἐπισκέπτην πού ἦλθε νὰ υποβάλῃ τὰ σέβη του ὡς ξένος εἰς μίαν πόλιν κατακτηθεῖσαν ἀπὸ τὰς λόγχας τῶν στρατιωτῶν του.

»Οἱ Ἀθηναῖοι καὶ ὅσοι Ἕλληνες ἀγνοοῦν τὸν Σαπουντζάκη, ἴσως φαντάζονται ὅτι πρόκειται περὶ τραχέος στρατηγοῦ πολιορκητικῶν δυνάμεων. Ἐν τούτοις ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν διανύσας τὸ στάδιον τῆς πλέον διπλωματικῆς ἀβρότητας δὲν θὰ σὰς ἐσφιγγε τὸ χέρι μὲ προσήγειαν τόσοσ λεπτὴν καὶ μὲ λόγια μᾶλλον προσήγορα.

»Εἰς ὑπαινιγμόν μου διὰ τὸ εἶδος τῆς ἐπιχειρήσεως, τὴν ὁποίαν

διευθύνει εἶχε τὴν εὐμένειαν νὰ ἀπαντήσῃ :

«—**Πρόκειται περὶ συστηματικῆς πολιορκίας ὀχυρωτάτου φρουρίου. Γνωρίζω ὅτι πρέπει νὰ προχωρῶ βραδέως, ἀλλ' ἀσφαλῶς. Τὸ βαρὺ πυροβολικόν μας διεκομίσθη ἤδη ἐπὶ ὁρέων μὲ σχοινιά. Δὲν ἀμφιβάλλω διὰ τὸ ἀποτέλεσμα.**»

Ἐν Κερκύρα.—Τὴν πρωΐαν τῆς 28 Δεκεμβρίου κατέπλευσεν εἰς τὸν λιμένα Κερκύρας λέμβος φέρουσα ἐκ τῆς ἀπέναντι ἀκτῆς τῆς Ἡπείρου νέους πρόσφυγας φεύγοντας τὰς σφαγὰς καὶ τὰς πυρπολήσεις τῶν Τουρκαλθανῶν.

Οἱ πρόσφυγες οὗτοι ἔφερον μεθ' ἑαυτῶν τὰ πτώματα τεσσάρων συμπατριωτῶν τῶν σφαγέντων ὑπὸ τῶν ἐρημωσάντων τὴν Ἡπειρον ἀγρίων σιφῶν, ὀνομαζομένων δὲ Κ. Γ. Γκούτη, Γ. Κ. Γκούτη, Χρήστου Ἰωάν. Γκούτη καὶ Ἰωάν. Ἐδαγ. Λάμπρου. Ἐτέρων δύο τὰ πτώματα δὲν καταρθώθη νὰ παραληφθῶσι.

Τὰ κομισθέντα πτώματα ἐφωτογραφήθησαν ὑπὸ τοῦ Ἡπειρωτικοῦ συλλόγου. Ἐφερον δὲ ἕλα καταφανῆ ἴχνη ἀγρίας σφαγῆς· ἑνὸς μάλιστα εἶχεν ἀποκοπῆ διὰ πριονίου δλόκληρον τμήμα τῆς κεφαλῆς.

Μετὰ μεσημβρίαν οἱ ἐν Κερκύρα ὀκτακισχίλιοι πρόσφυγες Ἡπειρῶται μετὰ πλήθους Κερκυραίων καὶ ἔλων τῶν ἀρχῶν, ἐκήδευσαν μεγαλοπρεπῶς τοὺς νεκροὺς τῶν νέων θυμάτων τῆς Τουρκαλθανικῆς θηριωδίας.

Ὁ «Ἡπειρωτικὸς Σύλλογος Κερκύρας» ἀπηύθυνεν αὐθημερὸν τηλεγραφικὴν διαμαρτυρίαν διὰ τὰς διαπραττομένας συνεχῶς ἐν τῇ ἐπαρχίᾳ Δελβίνου καὶ τῇ λοιπῇ Ἡπειρῷ Τουρκαλθανικῆς ὀμότητος, πρὸς τὸν «Χρόνον» τῶν Παρισίων, τοὺς «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου καὶ τὴν «Νοβόγιε Βρέμια» τῆς Πετροπόλεως.

Κατηρτίζετο δὲ κατόπιν λεπτομερῆς κατάλογος τῶν τελευταίων ὀμοτήτων, ὃ ἐπίσως θὰ ἀποσταλῆ εἰς τὸ ἐν Ἀθήναις «Γραφεῖον τοῦ Τύπου».

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἡπειρωτικοῦ Συλλόγου Κερκύρας

ΓΙΩΤΟΠΟΥΛΟΣ.

Τὰ ἐνδιάμεσα μέχρι τῆς ἀλώσεως.

27 Δεκεμβρίου 1912. — Δύο φοιτηταί τοῦ Ἐθνικοῦ Πανεπιστημίου, μένοντες εἰς τὰ Ἰωάννινα λόγῳ τῆς ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πο-

λέμου διακοπῆς τῶν μαθημάτων, κατώρθωσαν κατόπιν πολλῶν μαρτυριῶν νὰ μεταβῶν εἰς Φιλιππιάδα, οἱ Εὐάγγελος Βαζᾶκος τῶν Φυσικομαθηματικῶν καὶ Νικόλαος Ζαφειρίδης τῆς Νομικῆς, ἔφυγον δὲ ἐξ Ἰωαννίνων ἐπιθυμοῦντες νὰ καταταχθῶσιν ὡς ἐθελονταὶ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

Ἐρωτηθέντες οὗτοι περὶ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις καταστάσεως, ἀπήνησαν :

«—Εἶνε ἀληθές, ὅτι ἡ θέσις τῶν χριστιανῶν εἰς τὰ Ἰωάννινα πᾶν ἄλλο εἶνε ἢ εὐχάριστος. Προχθὲς ἀκόμη οἱ Τούρκοι συλλαβόντες ἐφυλάκισαν ἐξ προκρίτους Ἑλληνας, τέσσαρας ἀπὸ τὸ χωρίον Γιάννιτσα καὶ δύο ἐξ ἄλλου χωρίου περίξ τῆς πόλεως, προφασιζόμενοι διάφορα αἴτια. Παρὰ πάντα ταῦτα ἐν τούτοις οἱ χριστιανοὶ τῶν Ἰωαννίνων δὲν ἠμποροῦμεν νὰ εἰπώμεν ὅτι φοβοῦνται ὑπερβολικά. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ἀναμένουν μὲ ἡρεμίαν τὴν ἐκτύλιξιν τῶν γεγονότων, τὰ ὅποια θεωροῦν ὅτι θὰ εἶνε πολὺ ταχέως εὐχάριστα.

»Ὡς πρὸς τὰ τρόφιμα ἐντὸς τῆς πόλεως παρατηρεῖται μεγάλη ἐλλειψίς βέβαια. Ἐν τούτοις τὰ γραφόμενα περὶ μὴ ἐπισιτισμοῦ τῶν Τούρκων δὲν εἶνε ἀκριβῆ. Ὁ τουρκικὸς στρατὸς κατορθώνει νὰ ἐπισιτίζεται ἐκ τῶν Ἀλβανικῶν χωρίων, ἔχων συγχρόνως ἀρκετὰ τρόφιμα ἀκόμη εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Μπιζανίου.

»—Καὶ ὅμως εὐρέθη κριθάρι καὶ καλαμπόκι εἰς σακκίδια αἰχμαλώτων Τούρκων, πῶς τοῦτο ;

»—Νομίζω ὅτι οἱ αἰχμάλωτοι αὐτοὶ εἶνε ἀπὸ τοὺς 2,500 τοῦ Τζαβῆτ πασσαῖ, τοὺς ἐλθόντας ἐκ Μοναστηρίου, τοὺς ὁποίους κακομεταχειρίζονται οἱ ἐνταῦθα Τούρκοι.

»Ὁ τουρκικὸς στρατὸς τῆς Ἠπείρου ἐκτὸς τῶν τραυματιῶν καὶ νεκρῶν, οἱ ὅποιοι ἀνέρχονται μέχρι τοῦδε εἰς 6 — 7 χιλιάδας, εἶνε 20,000 περίπου κατατετηγημένος εἰς διάφορα μέρη. Εἰς τὰ Ἰωάννινα ὅμως μόνον διακόσιοι περίπου ἐθνοφρουροὶ τηροῦν τὴν τάξιν. Ἐπίσης τριακόσιοι περίπου στρατιῶται εὐρίσκονται εἰς τὴν Σαντοδίτσαν.

»Τὸ ἠθικόν των ὅμως εἶνε τελείως κατεστραμμένον. Ἄλλως τε καὶ μορφωμένοι Τούρκοι τῶν Ἰωαννίνων, οἱ ὅποιοι γνωρίζουν καλῶς τὰ πράγματα, θεωροῦν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως ὡς ἀναπόφευκτον. Μόνον ὁ ἀμαθὴς λαός, τὸν ὁποῖον τινὲς ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ μεθύουσι μὲ νίκας, πιστεῦει ἀκόμη ὅτι οἱ Ἑλληνες θὰ νικηθοῦν. Ὅσον

ἀφορᾶ τὸν στρατὸν, αὐτὸν τὸν κρατοῦν οἱ ἀνώτεροι μὲ τὰ δόντια. Αἱ δὲ καταδιώξεις τῶν συμπολιτῶν μας εἶνε αὐστηρόταται. Ὁ διευθυν-
της τῆς «Ἡπειροῦ» κ. Κούτσιος καὶ ὁ ἀρχισυντάκτης αὐτῆς κ. Χα-
τζῆς δὲν ἐφρονέθησαν, ὡς ἀνεγράφη, ἀλλὰ κατεδικάσθησαν εἰς ἰσόβια
δεσμά.»

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν, καθ' ἣν εἶχομεν τὰς ἀποναλύσεις ταύ-
τας περὶ τῆς ἐν Ἰωαννίνοις καταστάσεως, ἦτοι τὴν 27 Δεκεμβρίου, οἱ
Τουρκαλβανοὶ τῆς Χειμάρρας ὑπὲρ τοὺς 360 τὸν ἀριθμὸν ἐπεχείρη-
σαν, ἐκ Κιάφας ὀρμηθέντες, νὰ προσβάλωσι τοὺς κατοίκους τῆς
Παλάσσας καὶ τῶν Δρυμάδων. Ἡ ὀρμὴ τῶν ἀληθῶς ἦτο λυσσώδης,
ἀλλ' ὅμως οἱ ἀντάρται Κρήτες καὶ οἱ κάτοικοι τῆς Παλάσσας καὶ τῶν
Δρυμάδων ἐν συνόλῳ 130 ἀπέκρουσαν ἐρρωμένως τὰς ἀγρίας ἐπιθέ-
σεις τῶν. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐκ τῆς θαλάσσης ὁ «Εὐρώτας» ἀντιληφθεὶς
τὴν συμπλοκὴν ἐθαλλεν ἐπιτυχῶς κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν, οἵτινες
καὶ ἐτράπησαν εἰς ἄτακτον φυγὴν. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐτραυματίσθη
1 καὶ ἐφρονέθησαν 4. Τὸ ἀποτέλεσμα βεβαίως θὰ εἶνε ὅτι οἱ ἐκ Κιά-
φας ἐπιδρομαὶς δὲν θὰ ἐπιχειρήσουν τοιαῦτα εἰς τὸ μέλλον, διότι ἀπώ-
λεσαν κατὰ τὴν μάχην ταύτην πλεόν τῶν 70.

31 Δεκεμβρίου 1912.—Περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁ Ἕλλην ἀεροπόρος
Νοταρᾶς ἐπεχείρησεν ἐπιτυχῆ πτήσιν διὰ διπλάνου, ὀρμηθεὶς ἐκ Νι-
κοπόλεως. Ὁ Νοταρᾶς περιεστράφη ἄνωθεν τῆς Πρεδέζης καὶ διηρθύθη
πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἡπειροῦ. Ἐλαβε μᾶλλον διεύθυνσιν πρὸς τὸ
Ἀργυρόκαστρον. Ἡ προσγείωσις του δὲ ἐγένετο ἄνευ βλάβης τινός.

1 Ἰανουαρίου 1913 (νέον ἔτος).—Ἐβδομήκοντα ἐν ὄλῳ πυροβόλα
διαφόρων διαμετρημάτων ἀπὸ τῶν μεγάλων τοπομαχικῶν τῶν 15 ἑκατ.
μέχρι τῶν πεδινῶν κομπῶν πυροβόλων Κρεζῶ ἡτοιμάζοντο νὰ ἀνοί-
ξουσι τὸ πῦρ κατὰ τοῦ ὄγκου τοῦ Μπιζανίου, ὅστις ἠμπόδιζεν εἰς τὸν
Ἑλληνικὸν στρατὸν τὴν προέλασιν πρὸς τὰ Ἰωάννινα.

Δὲν ἦτο ὅμως γνωστὴ ἡ ἡμέρα τοῦ βομβαρδισμοῦ αὐτοῦ, ἦτις θὰ
ἦτο καὶ ἡμέρα τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως. Αἱ τοπομαχικαὶ πυροβολαρ-
χίαι μας ἰδίως, αἵτινες ἠϋξήθησαν διὰ τῆς προσθήκης καὶ ἄλλων τε-
ραστῶν πυροβόλων κινούντων τὸν θαυμασμὸν τῶν ἀνδρῶν μας, θὰ εἶ-
χαν βεβαίως τὸ πρῶτον μέρος εἰς τὸν ὠραῖον αὐτὸν χορόν.

Τὸ Μπιζάνι θὰ ἔχη τῶρα νὰ ἀπασχοληθῇ μὲ ἀντάξιον ἀντίπαλον.
Τὰ πυροβολεῖά του, τὰ ὅποια ἀπὸ τινος ἐπιμόνως ἐσίγων, θ' ἀναγκα-

σθοῦν τώρα ν' ἀποδώσουν τὸν χαιρετισμόν, ὃ ὁποῖος θὰ τοὺς σταλῆ ἀπὸ τὰ πυριφλεγῆ στόμια τῶν ἑλληνικῶν πυροβόλων.

Οἱ Τούρκοι, κατόπιν πολλῶν ἀποτυχιῶν εἰς τὰς ἐπιθέσεις των, ὑποχωροῦν πανικόβληται εἰς ἓνα αἰφνιδισμὸν μας ἐγκαταλείποντες ὅπλα, σκηναὶς κτλ.

Ἄφιξις τῆς 6ης Μεραρχίας. Αἱ δυνάμεις ἔλαι, περὶ τὰς 40,000, συγκεντροῦνται ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον Μοσχόπουλον.

Ἄλλ' ὡς ἴδωμεν τὰς λεπτομερείας τῶν ἐνεργειῶν τούτων.

Οἱ σωματάρχαι περιελθόντες τὴν γραμμὴν, ἠὐχθήσαν εἰς τοὺς ἀνδρας των τὰ «Χρόνια πολλά».

Πανταχοῦ ἀγαλλίασις καὶ ἐνθουσιασμός διὰ τὰ εὐτυχή ἡμῶν γεγονότα.

«—Μὲ τοιοῦτους ἀνδρας», ἔλεγεν εἰς τῶν σωματαρχῶν, «μὲ τοιοῦτους Νεοέλληνας, δικαιῶμαι νὰ ἐλπίζω ὅτι τὸ ἀνατέλλον νέον ἔτος θὰ χαιρετίσῃ ἐντὸς ὀλίγου τὴν ἐθνικὴν σημαίαν μας ἐπὶ τῶν ἐπάλλεων τῶν φρουρίων τῶν Ἰωαννίνων.»

Οἱ ἐχθροὶ ἐν τούτοις ἐπεχείρησαν καὶ νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τὰ ἐξημερώματα τῆς Πρωτοχρονιάς, ἀλλὰ καὶ αὕτη ἀπέτυχε μετὰ μεγάλων ἀπωλειῶν.

Ἡ τακτικὴ αὕτη τῶν ἀντιπάλων μας ἐφαίνετο ὀλίγον δυσεξήγητος, διότι μόνον στρατὸς ἔχων ὑπεραρκετὰς δυνάμεις ρίπτει εἰς βεδαίαν καταστροφὴν ὀλόκληρα τμήματά του.

Ὅλαι αἱ ἐπιθέσεις των ἀπέτυχον, τὰ νοσοκομεῖα τῶν Ἰωαννίνων ἐγένεσαν ἀπὸ χιλιάδας τραυματιῶν, καὶ ὅμως ἐπέμενον εἰς τὴν τακτικὴν των, καίτοι πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν εἶχον ἐγκαταλείψει τὴν τακτικὴν αὐτήν. Οἱ ἀξιωματικοὶ μας ἐφρόνουσι, ὅτι οἱ Τούρκοι διὰ τῶν αἰφνιδισμῶν ἐπεζήτησαν τὴν ἐξάντλησιν τῶν ἡμετέρων. Ἀπετύγχανον ὅμως καὶ εἰς τὸν ὑπολογισμόν των αὐτόν.

Ὡς πρὸς δὲ τὰς διαρκεῖς εἰσβολὰς Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ ἀτάκτων στοιχείων εἰς τὴν ἐπαρχίαν Παραμυθιάς, εἶχον ἤδη ληφθῆ τὰ κατάλληλα μέτρα παρὰ τοῦ Ἀρχηγείου, ἔπως ὁ στρατὸς οὗτος σωθῆ.

Πράγματι τὸ ἀνθρωπομάζωμα αὐτὸ τῶν κακούργων, τὸ ὁποῖον ἔθαψε τὰ ξίφη του μὲ τὸ αἷμα ἀθῶων γυναικοπαίδων καὶ ἐκόρεσε τὰ ἄγρια ἐντικτὰ του εἰς ἀτιμίας καὶ καταστροφάς, τὰς ὁποίας μόνον οἱ

Ὁσμανλῆδες δύνανται νὰ ἐπινοήσουν, ἐσαρώθη πράγματι. Τιμωρὸς καὶ ἐκδικητῆς εἶνε ὁ στρατὸς τοῦ συνταγματάρχου Ἡπίτου, ὅστις, ἡγούμενος μεγάλης δυνάμεως στρατοῦ, ἐνεφανίσθη ἀπὸ τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου 1912 πρὸ τῶν Ἰσαμοχωρίων εἰς τὰς ὄχθας τοῦ Ἀχέροντος, ὅπου εἶχον συγκεντρωθῆ τὰ συντρίμματα τοῦ Ζεκῆ πασσά καὶ οἱ ὑπὸ τὸν Φουὰτ βέην ἄτακτοι Τουρκαλθανοί. Ἡ ἀνέλπιστος ἐμφάνισις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ κατετάραξε τοὺς κακούργους, οἱ ὅποιοι ὑποχωρήσαντες κατέλαβον τὴν γέφυραν τοῦ Γλυκύ, ἐλπίζοντες οὕτω νὰ παρεμποδίσουν τὴν προέλασιν αὐτοῦ.

«Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς», προσθέτει αὐτόπτης δημοσιογράφος, «δὲν ἔχασεν οὔτε μίαν στιγμὴν. Συνενωθεὶς ἐκεῖ μετὰ τῶν ἑθελοντικῶν σωμάτων, ἐπετέθη κατὰ τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους κυριολεκτικῶς ἐσάρωσε. Τὸ ὀρειβατικὸν πυροβολικὸν δι' ἐπιτυχιστάτων βολῶν διεσκορπίσε τὸν Τουρκικὸν στρατὸν καὶ ἀτάκτους, οἱ ὅποιοι φεύγοντες ἐτράπησαν εἰς Μαργαρίτιον καὶ Παραμυθιάν. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διαβάς τὴν γέφυραν ἐτράπη εἰς καταδίωξίν του, καὶ μετ' ὀλίγον κατελήφθη ἡ Παραμυθιά. Τὸ γεγονός τοῦτο ἐχαροποίησε τοὺς δυστυχεῖς ἐκείνους Ἠπειρωτικοὺς πληθυσμοὺς, οἵτινες ἔπαθον τὰ πάνδεινα ἀπὸ τὴν ἀπηνῆ καταδίωξιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν Τσαμίχδων. Χιλιάδες Ἑλληνικοὶ πληθυσμοί, οἵτινες σήμερον ἀκόμη εὐρίσκονται εἰς τὰ ὄρη, τὰ δάση καὶ τὰ σπήλαια, φεύγοντες τὴν μάχαιραν τοῦ δικεφάλου τέρατος, τὸ ὅποιον ὀνομάζεται Τουρκαλθανός, παρακαλοῦσθαι μετὰ συγκινήσεως τὴν νέαν ἐκστρατείαν καὶ ἀναπέμπουν δεήσεις ὑπὲρ τῆς εὐοδώσεως τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος εἰς τὰς δυτικὰς ἐκείνας ἐπαρχίας, ὅπου τὸ τέρας τοῦτο ἔχει στήσει τὴν φωλεάν του...»

2 Ἰανουαρίου 1913.—Τὴν ἑσπέραν τῆς 1 Ἰανουαρίου οἱ Τούρκοι ἐπεχείρησαν ἐπίθεσιν εἰς τὸ δεξιόν, ἥτις ἀπεκρούσθη μὲ πολλὰς ἀπωλείας. Τὴν ἐπομένην (2 Ἰανουαρίου) ἐπεκράτησεν ἡρεμία. Ὅλιγοὶ μόνον κανονισμοὶ τῶν βαρέων πυροβόλων μας ἐσημειώθησαν. Τμῆμα στρατοῦ ἀπέδωσε τὴν ἐλευθερίαν εἰς 16 χωρία, μετὰ τῶν ὁποίων εἶνε ἡ Νεμίστα, τὸ Κορωνόπουλον, ἡ Κορώνη, ἡ Γοριτσά, τὸ Καστρί, τὸ Δραγοῦμι, ἡ Κλεισούρα, ἡ Μουζακιά, ἡ Μπέρμπελη καὶ τὸ Καναλάκι.

3 Ἰανουαρίου 1912.—Εἰς τὴν «Ἐφημερίδα τῆς Κυβερνήσεως» ἐδημοσιεύθη Βασιλικὸν Διάταγμα, διὰ τοῦ ὁποίου προτάσει τοῦ Ὑ-

παιργικῶς Συμβουλίου ἢ Α. Υ. ὁ Διάδοχος, ὅστις μέχρι τότε ἔφερε τὸν τίτλον τοῦ «Ἀρχηγοῦ τοῦ στρατοῦ Θεσσαλίας», διωρίζετο γενικὸς ἀρχηγὸς ἀμφοτέρων τῶν στρατῶν Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου.

5 Ἰανουαρίου 1913.—Τὴν μεσημβρίαν τῆς 4 Ἰανουαρίου ἀνεχώρησαν ἐκ Φιλιππιάδος κατευθυνόμενοι εἰς Πρέβεζαν ὁ ἀντ.στράτηγος ἀρχηγὸς τοῦ Ἠπειρωτικοῦ στρατοῦ Σαπουντζάκης μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ αὐτοῦ Γρίβα καὶ τοῦ λοχαγοῦ Ἀντωνιάδου.

Ὁ Σαπουντζάκης πρὸ τῆς ἀναχωρήσεώς του δι' ἐγγυκλίου διαταγῆς πρὸς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν τῆς Ἠπείρου ἀνήγγειλε τὸν διορισμὸν τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου ὡς γενικοῦ ἀρχηγοῦ τῶν στρατῶν τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἠπείρου καὶ ἐξέφρασε τὴν ἄκραν αὐτοῦ εὐαρέσκειαν διὰ τὴν μέχρι τότε νικηφόρον δρᾶσιν τοῦ στρατοῦ, εὐχηθεὶς αὐτῷ ἐξ ὅλης καρδίας, ὅπως τάχιστα συμπληρώσῃ τὸ ἀπελευθερωτικὸν καὶ ἔνδοξον ἔργον αὐτοῦ.

Ὡς ἐγνώσθη δέ, εἰς τὸ Ἐπιτελεῖον τοῦ Διαδόχου προσελαμβάνετο καὶ ὁ λοχαγὸς τοῦ μηχανικοῦ Μεταξᾶς, ὅστις ἀνεχώρησε συνεπείᾳ προσκλήσεως τῆς Α. Υ. ἐσπευσμένως τὴν πρωΐαν τῆς 4 Ἰανουαρίου ἐκ Λονδίνου, ὅπου εὐρίσκετο ἀποτελῶν μέρος τῆς Ἑλληνικῆς ἀποστολῆς.

7 Ἰανουαρίου.—Μεγαλοπρεπῆς μάχη μεγαλοουργούντος τοῦ πυροβολικοῦ μας. 1300 Τούρκοι νεκροὶ καὶ μόνον 20 ἡμέτεροι. Πτώματα Ἀσιατῶν καὶ μαύρων καλύπτουν τοὺς ὁρομίσκους καὶ τὰς χαράδρας. Ἡ χιὼν καλύπτει πολλοὺς νεκρούς, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀκουσίως συχνὰ πατοῦμεν!

Τὸ στράτευμα ὑποφέρει πολὺ ἐν ὑπαίθρῳ ὑπὸ τοῦ ψύχους. Καθ' ἐσπέραν στρατιῶται ἀναμιξὲς ἐπιστήμονες, γεωργοὶ κτλ. φορτωμένοι πουρνάρια μεταφέρουν τὴν ζωὴν τῶν ἐπὶ τῶν ὤμων καὶ σπεύδουν νὰ προφυλαχθοῦν ἀπὸ τὰς συνεχεῖς ἐπισκέψεις τῶν σφαιρῶν.

Ὁ στρατηγὸς Σαπουντζάκης ἀπέστειλεν αὐθημερὸν πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα, ἀγγέλλον τὴν ἐπίθεσιν τοῦ στρατοῦ μας ἐναντίον τοῦ Μπιζανίου.

Χάνι Φτελιᾶς, 7 Ἰανουαρίου, ὥρα 8 μ. μ.

«Σήμερον ἐγένετο ἐπίθεσις ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων καθ' ὅλον τὸ μέτωπον.

»Τὸ πυροβολικὸν ἤρξατο τοῦ ἀγῶνος ἀπὸ τῆς 8 π. μ. καὶ ἐξηκολούθησε βάλλον μέχρι τῆς 6 ἑσπερινῆς.

»Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πυρός αὐτοῦ ἦσαν λίαν ἱκανοποιητικά.

»Τὸ πυροβολικὸν τοῦ Μπιζανίου μετὰ τὴν 11ην μ. μ. ἐβαλλε λίαν ἀσθενῶς ἐναντίον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, χωρὶς νὰ ἀνταποκρίνεται εἰς τὸ πυροβολικὸν τοῦ κέντρου.

»Ἐπιηκολούθησε γενικὴ ἐπίθεσις τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, ἣτις κατώρθωσε νὰ ἐκτοπίσῃ τὸν ἐχθρὸν ἀπὸ τῶν λόφων τῶν Λεσσανῶν καὶ νὰ καταλάβῃ τὸ Λοζέτσι.

»Ὁ ἐχθρὸς ἐπεχώρησεν ἀτάκτως πρὸς τὸ Μπιζάνι.

»Ταῦτοχρόνως δὲ ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ προὐχώρησεν ἐπὶ τῶν λόφων τῆς Μανωλιάσας.

ΣΑΠΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

Τὰ συμπληρωματικά τῆς μικροσκοπικῆς ταύτης ἀνακοινώσεως ἔχουσιν ὡς ἑξῆς:

«Ἐμὶν Ἄγῶ, 7 Ἰανουαρίου, ὥρα 11 μ. μ.

»Σήμερον τὴν πρωΐαν ὁ ἐχθρὸς ἐπετέθη κατὰ πρῶτον ἐναντίον τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ στρατοῦ μας, ἡ ὁποία ἀποκρούσασα γενναίως τὴν ἐπίθεσιν, ἤρξατο προελαύνουσα, ἐν μέσῳ γενικοῦ ἐνθουσιασμοῦ.

»Τὰ πυροβολικὸν μας ἐβαλλε διὰ πυκνοτάτου πυρός καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἐναντίον τῶν δχυρωμάτων τοῦ Μπιζανίου, τοῦ ὁποίου πλεῖστα πυροβολεῖα ἠναγκάσθησαν νὰ σιγήσουν.

»Μετὰ τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα προήλασε διαδοχικῶς ἡ δεξιὰ καὶ τὸ κέντρον ἐκ πολλῶν ταῦτοχρόνως σημείων, ἀναγκασθέντων τῶν Τούρκων νὰ ὑποχωρήσουν ἐν δυσπεριγράπτῳ ἀταξίᾳ. Τὰς κινήσεις τοῦ στρατεύματος διηύθυνεν αὐτὸς ὁ στρατηγὸς Σαπουντζάκης.

»Ἡ ἀριστερὰ πτέρυξ τοῦ στρατοῦ μας προὐχώρησεν ἐπὶ τῶν λόφων τῆς Μανωλιάσας, ἡ δὲ δεξιὰ προήλασε πρὸς τὰ Λεσσανὰ ἐκτοπίσασα τὸν κατέχοντα τὴν θέσιν ἐκείνην ἐχθρικὸν στρατόν.

»Τὸ ἀπόγευμα ὀλίγα ἐχθρικά πυροβόλα ἀπήντων ἀσθενῶς. Ὁλόκληρος ἡ παράταξις μας ὑποστηριζομένη θαυμασιῶς ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ, καὶ μαχομένη γενναίως προήλασεν ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν θέσεων».

Σχετικαὶ πληροφορίες.

«Τὰ Ἰωάννινα, ἡ μάχος νύμφη τῆς Παμβώτιδος, ἡ πόλις τῶν θρύλων, τῶν ὄνειρων καὶ τῶν παραδόσεων τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς», προστίθησιν ἄλλος αὐτόπτης, «περισφίγγονται ὀλοὲν στενώτατα πανταχόθεν ὡς ἐν κλοιῷ. Οὐδεμίᾳ χωρεὶ ἀμφιβολία πλέον ὅτι τὸ τέλος τῆς Ἡπει-

ρωτικῆς ἐκστρατείας εἶνε ἐγγύτατον καὶ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἢ κυανόλευκος ὑπερήφανος θὰ κυματίζη ἐπὶ τῶν ἐπάλξεων τοῦ φρουρίου τοῦ Ἄλῃ πασσᾶ καὶ τοῦ ἀετώματος τοῦ Κισλά καὶ τοῦ Σεραγίου Ἰωαννίνων.

»Πρὸ δεκαημέρου συνεκροτήθη ἐν Ἰωαννίνοις συμβούλιον, καθόσον αἱ γῶμαι ἔχουν διχασθῆ καὶ ἐν τῇ πόλει καὶ ἐν τῷ στρατοπέδῳ, ἄστον ἀφορᾶ τὴν περαιτέρω ἄσκοπον ἄμυναν.

»Εἰς τὴν σύσκεψιν παρέστησαν οἱ στρατηγοὶ Ἐσσάτ, Ριζᾶ καὶ Ζεκκῆ, οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ Βεῖπ, Γκαλήπ, Τζεμῆλ, Νουρῆ, Χακκῆ βέηδες καὶ πλείστοι ἄλλοι ἀνώτεροι ἐκ τῶν κατασυντριβέντων εἰς τὰ Μακεδονικὰ πεδία. Ἐπίσης παρέστη ὁ διοικητής, ὅλοι οἱ σημαίνοντες Τουρκογιαννιώται, ὡς καὶ οἱ Ἄλθανοὶ βέηδες, ὁ Μουφτῆς κλπ.

»Πάντες οἱ στρατιωτικοὶ συνετάχθησαν, πρωτοστατοῦντος τοῦ ἐπιτελάρχου Βεῖπ βέη, ἀδελφοῦ τοῦ Ἐσσάτ πασσᾶ, ὑπὲρ ἐξακολουθήσεως τῆς ἀμύνης.

»Δὲν συνέδη ὁμως τὸ αὐτὸ μὲ τοὺς κοπτομένους ὑπὲρ τῶν Ἄλθανικῶν δικαίων βέηδες, οἱ ὅποιοι, ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων, ἐθεώρουν ἄσκοπον καὶ ἐπιζημιωτάτην τὴν περαιτέρω ἄμυναν.

»Ἄς σημειωθῆ καλῶς ἔτι οἱ πλείστοι, ὡς ὁ Χαῖρῆ, Φουάτ, Ριζᾶ, Χουλιασῆ, Ὀμέρ, Καλαστῆς, Τζελακλεδίν, Σαδῆκ κλπ., ἦσαν μεγαλοκτηματῆται τῆς περιφερείας Ἰωαννίνων καὶ ἐφοδοῦντο δήμευσιν περιουσιῶν τῶν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

»Ἐπίσης οἱ Τουρκογιαννιώται ἐφέντηδες ἐκηρύχθησαν ὑπὲρ τῆς παραδόσεως τῆς πόλεως, ἀπὸ τῶρα μάλιστα ἔχουν καταφύγει εἰς ἑλληρικὰ οἰκήματα πρὸς προστασίαν τῆς ζωῆς καὶ περιουσίας τῶν, ἅμα τῇ εἰσόδῳ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐννοεῖται ἔτι οὐδὲν ἑλήφθη ὑπ' ὄψιν ἢ γνώμη τῶν προκρίτων καὶ ἐξακολουθεῖ ἐφαρμοζόμενον τὸ προδιαγεγραμμένον σχέδιον ἀμύνης τοῦ Ἐσσάτ, Ριζᾶ καὶ Βεῖπ.

»Ὅλοι οἱ βέηδες καὶ οἱ ἐφέντηδες ὑπεχρεώθησαν νὰ συνεισφέρουν μεγάλα ποσὰ εἰς χρῆμα καὶ σιτηρὰ διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς Ἐρυθρᾶς Ἡμισελήνου.

»Ὁ Χαῖρῆ ἐφέντης, πρόην δῆμαρχος, ἐφυλακίσθη κατόπιν διαταγῆς τοῦ Βεῖπ βέη, ὡς προτρέπων καὶ τοὺς λοιποὺς προκρίτους νὰ αἰτηθῆ γενικῆ βοή ἢ παράδοσις τῆς πόλεως.

»Ἐκτὸς τούτου, ὁ αὐτὸς σημαίνων Τουρκογιαννιώτης ἠρνήθη νὰ

προσφέρει μεγάλην ποσότητα ἀραβοσίτου διὰ τὴν ἀνάγκην τοῦ στρατοῦ, ἣν εἶχεν εἰς τὰς ἀποθήκας του εἰς τὰ περίχωρα.

» Ἐν τῷ μεταξύ τὸ ἡθικόν τοῦ στρατοῦ Ἰωαννίνων καὶ ὀχυρωμάτων ἔχει καταπέσει. Πλέον τῶν 8,000 ἔχουν τεθῆ ἐκτὸς μάχης κατὰ τὸν Δεκέμβριον, καὶ ὅμως ὁ σφαδάζων ἰσθόλος ὄφις ἐξακολουθεῖ ὑπάρχων...

» Ὁ πολὺς Μπεκὴρ ἀγάς, λοχαγός, θύει καὶ ἀπολλύει εἰς τὴν περιφέρειαν Ζαγοροχωρίων, λυμαινόμενος τὰ περίξ μετὰ τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χωροφυλακῆς, τοῦ ὑπολοχαγοῦ Σαδῆκ καὶ τῶν ὑπαξιωματικῶν Μουχτάρ καὶ Νουρῆ.

» Οἱ κάτοικοι τῆς ὑπαίθρου χώρας, ὡς ἄλλαι Προμηθεῖς, ἀναμένουν τὸν ἐλευθερωτὴν στρατόν, ἐορτάσαντες Χριστούγεννα καὶ νέον ἔτος εἰς τὰ σπήλαια καὶ τὰς χαράδρας, γυμνοὶ καὶ ἐκτετραχηλισμένοι. Τὰ γραφικὰ χωρία τῶν εἶνε δλα σωρὸς ἐρείπιων...»

Ἄλλαι λεπτομέρειαι.

« Μετὰ τὰς ἀπελθούσας μεταβολὰς εἰς τὴν ἀνωτέραν διοίκησιν τὸ στρατόπεδον ἐπίστευεν ὅτι ἡ κρίσιμος στιγμή ἀπεμακρύνθη ἐπὶ τινὰς ἡμέρας καὶ ὅτι ἡ σύνθεσις τῆς πολιορκητικῆς ὀργανώσεως ἴσως μετεβάλλετο», σημειοῖ ἕτερος πολεμικὸς ἀνταποκριτῆς.

» Ἐν τούτοις δλωσ ἀπροόπτως τὴν νύκτα τῆς 6ης Ἰανουαρίου τὰ στρατεύματα ἐδέχοντο διαταγὰς τοῦ Σαπουντζάκη καὶ τὰς πρωϊνάς ὥρας τῆς 7ης Ἰανουαρίου οἱ Σωματάρχαι παρηγγέλλοντο νὰ ἐνεργήσουν τὴν ἐπίθεσιν, ἐπὶ τῇ βάσει λεπτομερῶν ὀδηγιῶν, τὰς ὁποίας προηγουμένως εἶχον λάβει.

» Ἡ γενικὴ προσβολὴ κατὰ τῶν Ἰωαννίνων ἀποτελεῖ, λόγῳ ἀριθμοῦ ἰδίως τῶν ἐπιτιθεμένων ἀμέσως στρατευμάτων, τῆς δυνάμεως τῶν ἐκατέρωθεν πυροβόλων καὶ τῆς στρατηγικῆς σημασίας τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μπιζανίου, τὴν σπουδαιότεραν ἐπιχείρησιν τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου κατὰ τὸ Ἑλληνοτουρκικὸν μέτωπον.

» ... Ἡ προσβολὴ ὑπῆρξε γενικὴ καθ' ὅλην μας τὴν παράταξιν μὲ σύγχρονον ἐνέργειαν τοῦ πυροβολικοῦ, βαρέος, πεδινοῦ καὶ ὀρειβατικοῦ· ἀλλὰ κυρίως ἔδρασε τὴν 7ην Ἰανουαρίου ἡ ἀριστερὰ καὶ δεξιὰ πτέρυξ, τοῦ κέντρου τηρήσαντος μᾶλλον περὶ ὀρισμένην ἐνέργειαν.

» Ὁ ἐχθρὸς ἐφάνη στρέψας ἐξ ἀρχῆς τὴν προσοχὴν του καὶ τὸν

δγκον τῶν πεζικῶν του δυνάμεων μᾶλλον πρὸς τὴν ἀριστεράν, καθ' ἣς διετέθη καὶ ἡ δρᾶσις ὀλοκλήρου σχεδὸν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῶν πυροβολείων τοῦ Μπιζανίου.

»Κινητὰς πεδινὰς πυροβολαρχίας δὲν παρέταξε τὸ Μπιζάνι, ἀλλ' οὔτε καὶ πεζικὴ δύναμις ὀγκώδης ἔδρασεν ἐπ' αὐτοῦ ἀποκλειστικῶς, διότι ὁ ἐχθρὸς ἐτήρει τὸ πεζικόν του κατὰ μὲν τὴν ἰδικήν μας ἀριστεράν πρὸς τὴν Μανωλιάσσαν καὶ τὸ ἔρεισμα τοῦ Μπιζανίου τὸν λόφον τοῦ Ἀγίου Νικολάου, κατὰ δὲ τὴν δεξιάν πρὸς τὰ Λεσσανά καὶ τὰς ὑπολοίπους ἀπέναντι τῆς Ἀητόρραχης, Κορίκανης κλπ. θέσεις.

»Πρὸς ἐκπόρθησιν δὲ ἀκριβῶς τοῦ Μπιζανίου, κατηυθύνθη ἡ ὀλικὴ ἐνέργεια τῶν στρατευμάτων μας κατὰ τὴν 7 Ἰανουαρίου, ἔχουσα νὰ προλειάνῃ τὴν πῦσιν αὐτοῦ διὰ καταλήψεως καὶ ἄλλων ἐπικαίρων σημείων, τὴν ὁποίων σημαντικώτατον ἦτο ὁ ὠχυρωμένος λόφος τοῦ Ἀγίου Νικολάου.

»Ἡ ἑβδόμη Ἰανουαρίου ἠνόνησεν ὡς ἡμέρα τὰ ἀντίπαλα στρατεύματα καὶ τὰς ἐκατέρωθεν πυροβολικὰς δυνάμεις.

»Τὴν 7ην καὶ 14 τῆς πρωῆς ὁ ὕπνος κάτω ἀπὸ τὰς ὑγρὰς, παγωμένας σκηνὰς διεκόπη ἐκ τοῦ γνωρίμου ἤχου τῶν βαρέων μας τηλεβόλων. Ἡ ἡγεμονικὴ ἐπίθεσις ἐπραγματοποιεῖτο, διότι δύο ὀλοκλήρους σχεδὸν ὥρας μέχρις οὗ καταλήξω εἰς τὴν σκοπιάν μου, τὰ πυβόλα μας δὲν ἐπκυσαν βάλλοντα καὶ χαιρετιζόμενα μὲ τοὺς ὑποκώφους κανονιοβολισμοὺς τοῦ Μπιζανίου.

»Εἰς τὰς ἐννέχ τὸ πρῶτὸ πῦρ τοῦ πεζικοῦ καὶ οἱ συμπυροβολισμοὶ τῶν τηλεβόλων εἶχον γενικευθῆ. Δύναμαι νὰ βλέπω τὸν τομέα τῆς 4ης Μεραρχίας, τὸ ἀριστερόν πρὸς κέντρον ἐπὶ τοῦ χωρίου Θεργιακίσι, τὸ ὁποῖον κατεῖχετο ἀπὸ ἰδικὰς μας πεδινὰς πυροβολαρχίας, τὰς ἰδικὰς μας ἐπίσης μοίρας τῶν βαρέων καὶ τμήμα τῆς δεξιᾶς μας ἐπὶ τῶν Πεσῶν καὶ τῆς Ἀητόρραχης.

»Τὰ ἄλογα τοῦ ἐπιτελείου τῆς 4ης ἀκίνητοῦν εἰς τὸ χωρίον Κοπάνοι, κάτω εἰς γραφικωτάτην κοιλάδα, ἐνῶ ὁ μέραχος καὶ τὸ ἐπιτελεῖόν του προχωρημένοι διευθύνουν τὴν δρᾶσιν τῶν ἐκεῖ πεζικῶν συταγμάτων.

»Ἐπὶ τῆς ὀροσειρᾶς μεταξὺ Σπαρτίσι καὶ Θεργιακίσι τὰ τμήματα τῆς ἀριστερᾶς προελαύνουν ἀπὸ τῆς 8 πρωῆνης βραδέως, ἀλλὰ σταθερῶς. Ἡ κίνησις τῶν πεζῶν διακρίνεται ἐπίπονος μέσῳ τοῦ τραχέος

ἀνωφεροῦς δρόμου καὶ τῶν ἐγκαιροφλεγῶν δίδωων, τὰς ὁποίας στέλλει πυκνὰς τὸ Μπιζάνι ἐκ τῆς δεξιᾶς του μαζί με λυσσαλέον πῦρ μάουζερ καὶ πολυβόλων.

»Καὶ ἔμως τὸ ἀριστερόν, κατέχοντας τὴν ἀριστερὰν πτέρυγάν του τοῦ ἠρωϊκοῦ ὄγδου συντάγματος, προχωρεῖ διαρκῶς ὑπὸ τὸν κατακλυσμὸν τοῦ τριπλοῦ πυρός.

»Περὶ τὴν 11 πρωϊνὴν ὥραν ὁ διοικητὴς του ἀναγγέλλει πρὸς τὸν μέγαρχον Ἀντωνιάδην:

»— Βαλλόμεθα μετ' ὀβίδας μελινίτιδος ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ. Ἔχω ἤδη τινὰς ἀπωλείας, μάλιστα εἰς ἀξιωματικούς. Προελάσας κατέχω δεσποζούσας θέσεις Μανωλιάσας. Ἐνισχύσατέ με διὰ δύο λόγων».

»Μετ' ὀλίγον διὰ τῆς χαράδρας Μανωλιάσσης δακρῖνω προχωροῦντας

δύο λόγους τοῦ 11ου πεζικοῦ τῆς Τριπόλεως, ἐνῶ συγχρόνως τὸ ἔννατον πεζικὸν σύνταγμα διατάσσεται νὰ ἐνεργῇ ἀπὸ κοινοῦ μετ' ὄγδου, καὶ ἐν τάγμα τοῦ ἐνδεκάτου λαμβάνει τὴν ἐντολὴν νὰ πλευροκοπήσῃ πρὸς τὸ ἀριστερόν του κέντρον. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον τὰ βαρέα μας πυρσόλα καὶ αἱ πρὸς τὸ Χάνι Φουὰτ πεδινὰὶ βάλουν κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ Μπιζανίου. Ταυτοχρόνως ἄλλαι πεδινὰὶ καὶ μῆτραι ὀρειστικοῦ ὑποστηρίζουν διὰ προσευτικοῦ πυρός τὴν προέλασιν τῆς δεξιᾶς, ἣ ὁποία περὶ τὴν μεσημβρίαν καταλαμβάνει τὰ Λεσσανά.

»Ἀπὸ τῆς μεσημβρίας μέχρι τῆς 2ας μ.μ. συνεχίζεται ἡ μονομαχία

Ὁ δυνταγματάρχης Ἀριδοτ. Κόρακας, ἀρχηγὸς τῶν ἐν Ἠλείῳ προσκόπων.

χία βαρέος καὶ πεδινοῦ πυροβολικοῦ μας μὲ τὸ ἀριστερὸν Μπιζάνι, ἐνῶ τὸ δεξιὸν τοῦ βάλλει ἐπιμόνωσ κατα τὸ πεζικοῦ τῆς ἀριστερᾶς μας καὶ τοῦ εἰς τὴν αὐτὴν πτέρυγα ὀρειδατικοῦ πυροβολικοῦ, ἀνάπτυσσομένου διὰ τοῦτο δυσκόλως.

»Μέχρι τῆς 2 μ. μ. τὸ πῦρ τῶν κανονιῶν μας δὲν κατεσίγασε τὸ Μπιζάνι, ὅπερ ἐξηκολούθει ἀπαντῶν ἰσχυρῶς καὶ μόνον εἶχε καθαρισθῆ ὀλοσχερῶς τὸ ἔδαφος τῆς προελάσεως τῆς δεξιᾶς μας πρὸς τὸ κέντρον.

»Τὴν 2 μ. μ. καὶ 5' τὰ βαρῖα μας ἐξαπέστειλαν θύελλαν βλημάτων κατ' ἀμφοτέρων τῶν πτερύγων τοῦ Μπιζανίου. Παρακολουθῶ τὴν ἐκρηξιν τῶν τεραστίων ὀβίδων, αἱ ὅποσαι ὑψώνουν στήλας καπνοῦ ἐπὶ τῶν ἐχθρικών πυροβολείων, ἀλλὰ δὲν κατορθώνουν νὰ σβύσουν τὴν λάμπιν τῶν Τουρκικῶν κανονιῶν, πού φαίνεται ὡς ἀνάκλασις καθρέπτου καὶ συνοδεύεται μὲ ὑπόκωφον γδοῦπον.

»Ἐξάφνα ἐπὶ τοῦ ἀριστεροῦ Μπιζανίου ὑψώνεται πελωρία καὶ ὀγκώδης κατάπυκνος στήλη μελανωποῦ καπνοῦ. Ἡ ἐκρηξίς τῆς χάνεται εἰς τὸν κατακλυσμὸν τῶν κανονιοβολισμῶν, ἐνῶ ὁ καπνὸς μένει ἐπὶ πολὺ μελνότεφρος χωρὶς ἀναφλογισμοῦς.

»Ὁ παρακαίμενος ἀξιωματικὸς μοῦ βεβαιώνει ὅτι πρόκειται περὶ ἐκρήξεως πυριτιδαπυκνῆς, καθ' ὃν χρόνον ἔρχονται ὑψηλὰ εἰς ἡμᾶς βροντώδη τὰ ζήτω τῶν φαντάρων.

»Πλησιάζει ἡ 3 ἀπογευματινὴ, ὅταν τὰ ξηρὰ καὶ ρυθμικὰ κροτήματα τῶν πολυβόλων γίνονται σφοδρότερα. Εἰς τὴν ἀριστερὰν προφανῶς τὸ πολυβόλον χρησιμοποιεῖται ὡς ὄργανον κυρίας μάχης.

»Εἶνε τρεῖς ἡ ὥρα καὶ ἡ Μανωλιάσσα δὲν κατελήφθη ἀκόμη. Ὁ ἀγὼν τῆς ἀριστερᾶς μας, ἰδίως δὲ τοῦ ὀγδοῦ πεζικοῦ εἶνε λυσσαλέος. Αἱ Τουρκικαὶ ὀβίδες ἐκρήγνυνται ἄλλοτε λευκαὶ καὶ ἐνίοτε ὑπόφαιοι ὡς βροχή. Τὴν ἰδίαν ὥραν τὸ ἐπιτελεῖον τῆς 4 μεραρχίας μεταδίδει εἰς τὸ χωρίον Σπαρτίτσι παρακολουθοῦν ἀμέσως τὸν ἀγῶνα.

»Ἡ προσοχή μας στρέφεται ὀλόκληρος πάλιν πρὸς τὴν δρᾶσιν τῶν βαρέων μας. Μεταξὺ τῆς 3 1)2 καὶ 4 1)2 τὸ δεξιὸν Μπιζάνι καλύπτεται ἀπὸ νέφη ἐκρηγνυομένων ὀβίδων, ἀλλὰ δὲν σιγᾷ τὸ πῦρ του κατὰ τῆς ἀριστερᾶς. Τὰ κανόνια τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Καμπέρου συμ-πυροβολοῦν κεραυνωδῶς τρία ἢ τέσσαρα μαζὶ καὶ τὸ Μπιζάνι ἀπέ-

ναντι φλογίζεται, μὰ δὲν σιγᾶ. Μόνον τὸ πῦρ τῆς ἀριστερᾶς τοῦ πτέρυγος γίνεται ἀσθενέστερον.

»Τὴν 5 μ. μ. τὰ πυροβόλα μας βάλλουν κατ' ὄρουμαγδούς, ἐνῶ γενικῶς τὸ πῦρ τοῦ Μπιζανίου γίνεται ἀσθενέστερον. Συγχρόνως ἀναγγέλλεται ὅτι τὸ ἀριστερὸν κατέλαβε τὴν Μανωλιάσσαν καὶ ἡ δεξιὰ συμπληροῖ τὴν κυκλωτικὴν τῆς κίνησιν.

»Κατὰ τὰς 6 παρὰ 1)4, ἐνῶ ὁ καταγάλανος οὐρανὸς ἀρχίζει νὰ καλύπτεται ἀπὸ νέφη καὶ τὸ ψῦχος γίνεται αἰσθητὸν πολὺ, τὸ Μπιζάνι μόνον μὲ ἐν πυροβολεῖον εἰς τὴν ἀριστερὰν καὶ δύο τῆς δεξιᾶς ἀπαντᾶ, τέλος δὲ μὲ τὸ σκότος αἱ ἀντίπαλοι παρατάξεις σιγῶσι περὶ τὴν 6ην.

»Ὁ στρατηγὸς Σαπουντζάκης προχωρήσας ἔριππος εἰς Κανέταν παρηκολούθησεν εἶτα τὴν μάχην ἐπὶ τῆς παρατάξεως μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου τοῦ ἐκ τῶν Πεστών, ἐπιστρέψας τὴν 6 1)2 μετὰ τὴν μάχην εἰς τὸ στρατηγεῖόν του εἰς Ἐμὴν Ἀγᾶ.

»Μέχρι τοῦ μεσονυχτίου, ὁπότε καὶ ἀρχίζει βροχὴ ἐπίμονος, μετακομίζονται συνεχῶς τραυματῖαι τοῦ ὀγδόου πεζικοῦ.

»Μεταξὺ αὐτῶν εἶνε νεκρὸς ὁ ἑφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ 10ου λόχου ἐκ Ναυπλίου Κωτσονόπουλος, τραυματῖαι δὲ ὁ ἀνθυπασπιστὴς Αἰμίλιος Δαλμάρης εἰς τὴν κεφαλὴν, ὁ ἀνθυπολοχογὸς Παπαπαναγιώτου εἰς τὴν ὠμοπλάτην καὶ τινες ἄλλοι ἀξιωματικοί, ἰδιαιτέρως ἐγκωμιάζοντες τὴν ἀνδρείαν τοῦ ταγματάρχου τοῦ λοχαγοῦ Πραντούνα.

»Ἐπίσης μετεκομίσθη μὲ διαμπερὲς τραῦμα τοῦ θώρακος ὁ ἑφεδρος ἀνθυπολοχαγὸς πρῶην βουλευτὴς Αἰτωλοακαρνανίας Παντελῆς Καρασεβδᾶς.

»Τὰ αὐτοκίνητα τρέχουν μὲ δλην τὴν βροχερὰν Ἰανουαριανὴν νύκτα μὲ τραυματίας πρὸς τὴν Φιλιππιάδα. Γ. Β.».

Ὁ μετανάστης δεκανεὺς τοῦ 8ου πεζικοῦ Κωνστ. Σπύρου, μὲ διαμπερὲς τραῦμα εἰς τὴν ἀριστερὰν ὠμοπλάτην, διηγεῖτο ἀφ' ἐτέρου τὰ ἐξῆς :

«—Τὸ σύνταγμά μας, ἀνῆκον εἰς τὴν 4ην μεραρχίαν, ἦτο τοποθετημένον εἰς τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα τῆς παρατάξεώς μας ἔναντι τῆς Μανωλιάσσης καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου. Εἶχαμεν ἀρκετὰς ἡμέρας πού ἤμεθα κολλημένοι στὰς θέσεις μας καὶ δὲν ἐκάναμε παρὰ μικροσυμ-

πλοκάς. Λαχταρούσαμε ὅλοι τὴ στιγμή πού θὰ διατάσσετε γενική ἐπίθεση. Εἶχαμε καὶ μὲ νὰ τραβήξουμε ἐμπρός. Ἐμάθαμε ὅτι πρόκειται νὰ ἔλθῃ ὁ Διάδοχος καὶ τότε θὰ γινόντων ἡ γενική ἐπίθεση καὶ τὸν περιμέναμε σὰν Λαμπρή. Γι' αὐτό, ἐπειδὴ ὁ Διάδοχος δὲν εἶχεν ἔλθει ἀκόμη, δὲν ἐλογάριαζε κανεὶς πὼς θὰ εἶχαμε τὴ Δευτέρα γενική ἐπίθεση, ἂν καὶ γιατί ἦταν ἐκεῖνη τὴν ἡμέρα τ' Αἰ-Γιαννιῶ ὅλοι ἠθέλαμε νὰ ὀρμήσουμε καὶ νὰ πάρουμε καὶ τὸ Μπιζάνι καὶ τὰ Γιάννενα.

» Ἐημερώνοντας ἡ Δευτέρα, εἰς τὰς 4 τὸ πρωί, ἐχτύπησεν ἐγερτήριο καὶ πεταχτήκαμε ὅλοι ὄρθοι. Εἶχε μέρες πού ὅλο χιόνιζε καὶ ἔβρεχε. Ἐκεῖνη ἡ ἡμέρα ὅμως γλυκοχάραζε ὥραια. Ὁ οὐρανὸς ἦταν κατακάθαρος καὶ γεμάτος ἀστέρια. Τὸ φεγγάρι μόλις εἶχε πέσει πίσω ἀπ' τὰ βουνά. Μᾶς ἔβαλαν στὴ γραμμὴ κι' οἱ ἀξιωματικοὶ μας ἄρχισαν νὰ μᾶς λένε πατριωτικὰ λόγια. Ἦταν περιττά. Οὔτε τὸ θάρρος μᾶς ἔλειπε, οὔτε ἡ ἀπόφασις. Μᾶς εἶπαν ὅτι ἡ ἐπίθεση θὰ ἐγινόντων στὰς 9.

» Ἀπὸ τὰς 7 1)2 τὸ πυροβολικὸν μᾶς ἀρχίζει νὰ βάλῃ. Τὸ Τουρκικὸν ἀπήντησεν ἀμέσως. Ἡ μονομαχία του ἦταν φοβερή. Στὰς 8 διατάχθη ἐφοδος. Ὁρμήσαμε σὰν κατεβασμένο ποτάμι, ὅλο ἐνθουσιασμὸ καὶ μανία. Τόσο πολὺ ἐτρέχαμε πού τὸ Τουρκικὸ πυροβολικὸ δὲν μποροῦσε νὰ μᾶς εὔρῃ. Ὅσο νὰ σημαδέψῃ ἐκεῖνο στὴ ρίζα τοῦ λοφίσκου, ἐμεῖς ἤμαστε στὴν κορυφή, κι' ὅσο νὰ βαρέσῃ στὴν κορυφή, εἶχαμε ροβολήσει στὴν ἄλλη πλαγιά. Ὅλοι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐπηγαίναμε μὲ τὴν ἀπόφασιν νὰ μὴ γυροῖσουμε πίσω. Εἶχαμε ἀποχαιρέτησι γιὰ πάντα τῆς μάντρης πού μᾶς φύλαγαν τόσον καιρόν.

» Οἱ Τούρκοι σὲ κάθε ἐφοδὸ μᾶς ἄφιναν τὸ ἓνα ταμποῦρι τοὺς καὶ ὠπισθοχωροῦσαν στὸ ἄλλο. Ὅσο νὰ ταμπουρωθοῦν σ' ἐκεῖνο, μὲ ἄλλη ἐφοδο ἐμεῖς τοὺς σηκώνουμε πάλι. Ἐφευγαν σὰν τὰ τσακάλια. Στῆς 2 ἀπὸ τὸ μεσημέρι μὲ βρῆκε ἡ σφαῖρα στὸν ὤμο. Οἱ ἄλλοι ἐτράβηξαν μπροστά. Καθὼς ἔμαθα σὲ λίγη ὥρα, ἐπῆρξεν τὴ Μανωλιάσσα. Ἐνας λοχίας ὕστερα μου ἔλεγε στὸ Νοσοκομεῖο πὼς τὴν ἄλλην ἡμέραν πῆραν καὶ τὸν Αἰ Νικόλα. Δὲν ξέρω ἂν εἶνε ἀλήθεια. Σὰς τὸ δίνω γραμμένω ὅμως πὼς τὴ βδομάδα πού μᾶς ἐρχεται, ὁ Διάδοχος θὰ εἶνε στὰ Γιάννενα. Πάει, ἐτελείωσαν πεῖα τὰ ψέματα...»

9 Ἰανουαρίου 1913.— Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Ἠπειρῷ στρατοῦ ἀπέ-

στείλλε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

Χάνι Φτελιᾶς, 9 Ἰανουαρίου, ὥρα 12 καὶ 40' μ. μ.

«Μέχρι τῆς ἐσπέρας τῆς χθὲς ἡ προέλασις τοῦ ἀριστεροῦ ὑπῆρξε βραδεῖα λόγῳ τοῦ δυσβάτου ἐδάφους καὶ τῆς μεγάλης κακοκαιρίας, ἐπίσης δὲ καὶ ἡ τοῦ κέντρον προελάσαντος μέχρι τῶν ἐκεῖθεν τῆς στενωποῦ Φουὰτ λόφων. Ἡ δεξιὰ πτέρυξ προὐχώρησε μέχρι τῆς γραμμῆς Μπιζάνι—Κοτσελιό. Μικτὸν ἀπόσπασμα καταδιώξαν τὸν ἐχθρὸν ἐκ Λοζέτσι, κατέλαβε τέσσαρα πολυβόλα, ἐν πυροβόλον καὶ πολλοὺς αἰχμαλώτους, προξενῆσαν πολλὰς ἀπωλείας εἰς τὸν ἐχθρὸν.

» Ἡ ἀπὸ τῆς νυκτὸς τῆς προχθὲς συνεχῆς ἰσχυροτάτη βροχὴ παρεκώλυσε δραστηριωτέραν ἐνέργειαν.

» Ἀπὸ χθὲς ὁ καιρὸς εἶνε θνελλώδης. Βρέχει ραγδαίως νυχθημερόν. Ὑπερ δυσχεραίνει πλήρη συνεννόησιν, ὡς καὶ πρόοδον ἐπιχειρήσεων.

Ἀρχηγὸς Στρατοῦ Ἡπείρου
ΣΑΙΟΥΝΤΖΑΚΗΣ.»

10 Ἰανουαρίου 1913.—Καθ' ἑλγὴν τὴν ἡμέραν ταύτην ἐξηκολούθησεν ἡ αὐτὴ κακοκαιρία παρακωλύουσα τὰς πολεμικὰς ἡμῶν ἐπιχειρήσεις. Ἡ βροχὴ ὑπῆρξε ραγδαιότατη, παρ' ἑλγὴν ὅμως τὴν πρωτοφανῆ ταύτην θυελλαν ἡ προέλασις ἐξηκολούθησεν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα τῆς παρατάξεώς μας. Ἰδιαιτέρως δ' ἐθαυμάσθη ἡ ὀρμητικὴ προέλασις τῆς δεξιᾶς πτέρυγος, εἰς τὰς ἐπιτυχίας τῆς ὁποίας ὠφείλετο ἡ κατάληψις τῆς γραμμῆς Μπιζανίου—Κοτσελιοῦ.

Ἡ δεξιὰ πτέρυξ τοῦ στρατοῦ μας σπεύδουσα ἐκ τῶν θέσεων αὐτῶν νὰ καταλάβῃ τὴν προσκειμένην γραμμὴν Κατσικιῶν—Κλαζάδων ὑπεῖλει πλέον κυκλικῶς τὸ Μπιζάνι.

Κατὰ τοῦ σχεδίου τούτου ὁ πολιορκημένος Τουρκικὸς στρατὸς ἔθεσεν εἰς ἐνέργειαν ἰσχυρὰν δύναμιν οὐδὲν ὅμως κατώρθωσεν. Οἱ ἡμέτεροι τοὺς κατεδίωξαν ἀπὸ τὸ Λοζέτσι, ὁπόθεν δρομαίως ἔφυγον ἀφήσαντες ἀρκετὰ λάφυρα πολέμου εἰς χεῖρας τῶν νικητῶν, πυροβόλα καὶ ἄλλα ὕλικά.

Τὴν ἰδίαν ἡμέραν κατέφθανε καὶ ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος εἰς Πρέβεζαν.

Ἡ κρατοῦσα σφοδρὰ θαλασσοταραχὴ εἰς τὸ Ἴόνιον ἀνέκοψε τὸν

πλοῦν τῆς Βασιλικῆς θαλαμηγοῦ «Ἀμφιτρίτης», ἐφ' ἧς ἐπέβαιναν ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος. Ἡ «Ἀμφιτρίτη» ἠναγκάσθη νὰ μείνῃ μίαν ὁλόκληρον ἡμέραν εἰς τὸν ὄρμον Ἀλεξάνδρου παρὰ τὴν Λευκάδα. Εἰς τὴν Πρέβεζαν ἡ «Ἀμφιτρίτη» ἐφθασε τὴν 7. 30' π. μ.

Ἡ Α. Υ. ὁ Διάδοχος ἐξῆλθε τῆς θαλάσσης μετὰ τρεῖς περίπου ὥρας ὑπὸ ραγδαιοτάτην βροχὴν.

Περὶ τὴν μεσημβρίαν δὲ ἀπεστάλη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν τὸ κάτωθι τηλεγράφημα τοῦ Ἀρχηγοῦ τοῦ Ἐπιτελείου Δούμανη.

«Υπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Ἀθήνας.

»Σήμερον 10. 30' π. μ. ἀφίκετο ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος γενόμενος δεκτὸς ἐνθουσιωδέστατα ὑφ' ἔλων τῶν κατοίκων Πρεβέζης. Ἐφάλλη δοξολογία, καθ' ἣν ὠμίλησεν ἐνθουσιωδέστατα ὁ Μητροπολίτης.

ΔΟΥΣΜΑΝΗΣ».

Ὁ Διάδοχος ἀφικνεῖτο εἰς Πρέβεζαν συνοδευόμενος ὑπὸ τῶν πριγκίπων Ἀνδρέου, Χριστοφόρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ ἐπιδόξου Διαδόχου, τοῦ πριγκίπου Ἀλεξάνδρου, ὡς καὶ τῶν μελῶν τοῦ Ἐπιτελείου Του. Ὁ ἐν τῷ λιμένι «Ἀλφειὸς» ἐχαιρέτισε διὰ τῶν κεκανονισμένων βολῶν. Ὁ λιμὴν καὶ ἡ πόλις μυρτοσημαιοστόλιστοι. Εἰς τὸ ἀτμόπλοιον ἀνήλθον πρὸς ὑποδοχὴν τοῦ Διαδόχου ὁ κυβερνήτης τοῦ «Ἀλφειοῦ» Ἀνδρεάδης πλωτάρχης, ὁ ὑπαρχος Βελλίνης, ὁ λιμενάρχης Δούκας, ὁ Μητροπολίτης Ἰωακείμ, ὁ φρούραρχος Ζυγούρης, ὁ ἀστυνόμος Βουράκης, ὁ διοικητικὸς ἐπίτροπος Κωστάκης, ὁ Ὄθωμανὸς δήμαρχος Χαλλήλ βέης, ὁ μουφτής, ὁ διευθυντὴς τῆς Ἑβραϊκῆς Σχολῆς Ντανόν. Τὸν Διάδοχον προσεφώνησεν ὁ Σεβ. Μητροπολίτης, ἀποκαλέσας αὐτὸν δεύτερον Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον. Ὁ Ὄθωμανὸς δήμαρχος προσεφώνησεν ἐπίσης, δηλώσας ὑποταγὴν καὶ ἐκφράσας τὴν εὐγνωμοσύνην τῶν κατοίκων Ὄθωμανῶν ἐπὶ τῇ καλῇ διοικήσει.

Ὁ λαὸς τῆς Πρεβέζης ἐπευφημῶν, ζητωκραυγάζων, ἀπεκάλει αὐτὸν ἐλευθερωτὴν. Ὁ Διάδοχος ἀπεβιδάσθη εἰτα τοῦ ἀτμοπλοίου εἰς τὴν ἀποβάθραν ἐστρωμένην διὰ ταπήτων, μύρτων καὶ σημαῖων μετ' ἀψίδος περικόμφου ἄνωθεν καὶ τῇ συνοδείᾳ τοῦ λαοῦ μετέβη μετὰ τῶν πριγκίπων εἰς τὸν καθεδρικὸν ναὸν «Ἅγιος Χαράλαμπος», ἔνθα ἐτελέσθη καταनुκτικωτάτῃ δοξολογία. Μετὰ τὴν δοξολογίαν προσε-

φώνησε θαυμαστικῶς ὁ Σεβ. Μητροπολίτης, ὅστις καὶ προσέφερε τῇ Α. Υ. τῷ Διαδόχῳ στέφανον δάφνης. Αἱ ζητωκραυγαὶ ἔσειον τὸν ναόν. Μεθ' ὃ ὁ Διάδοχος μετὰ τῆς συνοδείας του ὠδηγήθησαν, τοῦ λαοῦ ἀκολουθοῦντος, εἰς τὴν μητρόπολιν ἔνθα ἐφιλοξενήθησαν. Τὴν μεσημβρίαν ἀνεχώρησαν εἰς Φιλιππιάδα, γευματίσαντες ἐντὸς αὐτοκινήτων.

11 Ἰανουαρίου 1913. — Ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ στρατοῦ, ἀναχωρήσας ὑπὸ τὰς ἀνω συνθήκας ἐκ Πρεβέζης, ἐφθασε τὴν ἐσπέραν εἰς Φιλιππιάδα, ὁπόθεν ἀμέσως ἀπῆλθεν. Ἀπὸ τῆς 11ης ὁ Διάδοχος ἀνέλαβε τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν καὶ μεταβάς εἰς τὸ στρατόπεδον ἔδωκε διαταγὰς πρὸς ἐπανάληψιν τῆς κατὰ τοῦ φρουρίου τοῦ Μπιζανίου ἐπιθέσεως.

Ἡ ἐμφάνισις αὐτοῦ ἐν μέσῳ τοῦ μαχομένου στρατοπέδου ἐπροκάλεσε φρενίτιδα ἐνθουσιασμοῦ. Ἡμερησία διαταγὴ κοινοποιηθεῖσα ἀμέσως, ἐγνωστοποιεῖ τὴν ἀνάληψιν τῶν καθηκόντων αὐτοῦ. Κατόπιν ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς περιήλθε μετὰ τοῦ Σαπουντζάκη καὶ τοῦ Ἐπιτελείου τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς ἐπευφημούμενος παντοῦ ὑπὸ τοῦ στρατοῦ. Ἡ κατάστασις τοῦ καιροῦ εἶχε βελτιωθῆ κατὰ τι, διευκολύνουσα πολὺ τὰς πολεμικὰς ἡμῶν ἐπιχειρήσεις.

Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς 11ης Ἰανουαρίου διετάσσετο γενικὴ ἐφοδος τοῦ στρατοῦ μας. Ἡ προέλασις ἐξ ὅλων τῶν διευθύνσεων ὑπῆρξε σημαντικωτάτη. Τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεώς μας ἐπλησίασε πολὺ τὸ Μπιζάνι, βαλλόμενον ὑπὸ πεντηκοντάδος πυροβόλων.

Συγχρόνως προήλασεν ὁ στρατὸς μας ἀπὸ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ ἀριστεροῦ.

Τὴν προέλασιν τοῦ πεζικοῦ μας ἐπικολούθησε καὶ ἡ προέλασις τοῦ πυροβολικοῦ καταλαβόντος νέας θέσεις ἐπικαιροτάτας, τὰς ἐγκαταλειφθείσας ἐχθρικὰς θέσεις, ὁπόθεν τὸ πῦρ ἦτο ἀσυγκρίτως ἀποτελεσματικώτερον. Τὰ ἐχθρικά πυροβολεῖα τόσον τοῦ Μπιζανίου ὅσον καὶ τοῦ Ἀγίου Νικολάου ἤρχιζον ἤδη ἀσθενέστερον βάλλοντα κατὰ τῶν ἡμετέρων.

Οἱ Τούρκοι τοῦ Μπιζανίου ὑποθέσαντες ὅτι ἡ κυκλωτικὴ κίνησις τοῦ δεξιοῦ τῆς παρατάξεώς μας διὰ τῆς θέσεως Κουτσελίδ—Μπιζάνι ἐγένετο διὰ ν' ἀπασχολήσῃ μόνον αὐτούς, ἐπέτεθησαν σφοδρῶς ὅπως διασπάσουν τὴν γραμμὴν τοῦ κέντρου καὶ κατόπιν στρεφόμενοι νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῆς διαρκῶς προελαυνούσης δεξιᾶς πτέρυγος. Ἄλλ' ὃ

ἐχθρὸς ἐπλανήθη εἰς τοὺς ὑπολογισμούς του, διότι τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεώς μας ἐπεχείρησε τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν, ὅχι διὰ νὰ ἀπασχολήσῃ τὰ ἐν τῷ φρουρίῳ Μπιζανίου στρατεύματα καὶ καταλάβῃ τὴν ὁδὸν τῶν Ἰωαννίνων, ἀλλ' ἵνα καταφέρῃ, ἂν τὸ κατώρθου, καιρὸν πλῆγμα κατ' αὐτοῦ τούτου τοῦ φρουρίου.

Οἱ Τούρκοι ἀπασχοληθέντες σπουδαίως μὲ τὸ κέντρον μας ἐξήσθην οὕτω τὴν ἐπίθεσιν. Ὁ διοικῶν τὴν δεξιὰν πτέρυγα ἡμῶν ἐπωφεληθεὶς τῆς ἐχθρικής ταύτης τακτικῆς, διέταξεν ἔφοδον κατὰ τοῦ Μπιζανίου. Οἱ Τούρκοι βαλλόμενοι ἐκ τοῦ κέντρου καὶ τοῦ δεξιοῦ ἡμῶν ὑπέστησαν σοβαρὰς ζημίας εἰς ἄνδρας καὶ θέσεις προσκειμένας τῶν πυροβολείων.

Συγχρόνως προήλασε καὶ τὸ κέντρον μας, τὸ ὁποῖον ἐμάχετο ἐναντίον συγκεντρωμένων ἐχθρικών δυνάμεων.

Αὐθημερὸν ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἐπεσκέπτετο τὰς προφυλακὰς ἐνθαρρύνων τὸν μαχόμενον στρατόν. Ἡ ἐμφάνισις τῆς Α. Σεβασμιότητος ἐν μέσῳ τοῦ στρατοῦ προεκάλεσε μέγαν ἐνθουσιασμόν καὶ συγκίνησιν. Ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν, παρ' ὅλην τὴν ἐπικρατοῦσαν ραγδαίαν βροχήν, ἐδράδυνε πολὺ ν' ἀπομακρυνθῇ ἐκεῖθεν.

LXIII.

Θριαμβευτικὴ ἐκπόρθησις τῶν Ἰωαννίνων.

Πρὶν ἢ προδῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τοῦ στρατηγικοῦ μεγαλειουργήματος τῆς ἐκπορθήσεως τῶν Ἰωαννίνων, ἀνάγκη ν' ἀνακεφαλαιώσωμεν ἐνταῦθα τὰ μέχρι τῆς λήξεως τοῦ 1912 τελευταῖα γεγονότα, καθ' ὅσον οἱ ἀναγνώσταί μας θὰ περιπλακοῦν τὰ μέγιστα εἰς τὸν λαβυρινθώδη αὐτὸν πόλεμον.

—Μεσοῦντος τοῦ Νοεμβρίου 1912 οἱ Σέρβοι εἰσῆλθον εἰς Δυρράχιον καὶ κατέλαβον αὐτό.

—Ἡρῆζον ἅμα αἱ περὶ ἀνακωχῆς συζητήσεις καὶ τὴν 8ην μ. μ. τῆς 25ης Νοεμβρίου ὑπεγράφετο αὕτη μεταξὺ Βουλγαρίας (ὡς ἐντολοδόχου καὶ τῶν συμμάχων Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων) καὶ Τουρκίας.

—Ἡ Ἑλλὰς ἀπέκρουσε τὴν ἀνακωχὴν καὶ ἐξηκολούθησε τὸν πόλεμον.

Ἡλικίας Οἰκονομίου, τὴν μὐθικὴν ἔποισίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, θὰ γράψῃ ὁ κ. Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Ἀναμείνεται μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, ὡς τρίτον Τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου, προσεχῶς.

—Τὴν 26ην Νοεμβρίου ὁ πρωθυπουργὸς τῆς Ἑλλάδος ἀνεχώρει διὰ Λονδίνον ὅπως συμμετάσχη τῶν ἐκεῖ διαπραγματεύσεων περὶ τῆς εἰρήνης.

—Εἰς τὴν Ἠπειρον καταλαμβάνετο τὸ Συρράκον καὶ ἡ φάλαγξ Κόρακα μετὰ τοῦ Τρυπογεώργου προήλαυε πρὸς τὸ δεξιὸν τῆς κατὰ τοῦ Μπίζανίου παρατάξεώς μας.

—Οἱ Τούρκοι διαπράττουν ἀγρίας ὠμότητας εἰς τὰ χωρία τῆς Θράκης.

—Περὶ τὰ τέλη Νοεμβρίου ἀρχίζουσιν ἀποφασιστικαὶ ἐπιθέσεις κατὰ τῶν Ἰωαννίνων.

—Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἀναμένει τὸν Τουρκικὸν ἐξωθεν τῶν Δαρδανελλίων.

—Αἱ συζητήσεις ἐξακολουθοῦν ἄκαρποι καὶ τὸν Δεκέμβριον τοῦ 1912 ἔνεκα τῶν διαρκῶν παρεκλύσεων τῶν Τούρκων ἀντιπροσώπων.

—Τὴν παραμονὴν τῶν Χριστουγέννων τέλος ἀναστέλλονται αἱ διαπραγματεύσεις αὗται, ἅτε μὴ δυναθῆσαι νὰ φθάσουν εἰς λογικὸν τι συμπέρασμα.

—Ἡ Ἑλλὰς ἐν τῷ μεταξύ τούτῳ ἐξακολουθεῖ τὸν πόλεμον ἀμείλικτον ἐν Ἠπειρῷ, καταδιωκτικὸν ἐν Μακεδονίᾳ, ἐναντίον τῶν τουρκικῶν δυνάμεων τῶν ἐγκαταλειφασῶν τὸ Μοναστήρι κατόπιν οἰκτρᾶς τῶν ἡττῆς ὑπὸ τῶν Σέρβων, ὀλίγον ἐξωθεν αὐτοῦ πρὸς τὸν Περλεπὲν καὶ τὴν Ρέσαν.

—Ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς συντρίβει καὶ διασκορπίζει αὐτὸν μέχρι Καστορίας καὶ Κορυτσᾶς.

—Ὁ στόλος μας ναυμαχεῖ ἐξωθεν τῶν Δαρδανελλίων καὶ κατασυντρίβει τὸν Τουρκικὸν (ὡς θὰ ἴδωμεν περαιτέρω).

—Οἱ Ἕλληγες καὶ οἱ Μαυροβούνιοι ἐξακολουθοῦν μαχόμενοι εἰς τὰ δύο ἄκρα (B—N) τῶν ἄλβανικῶν συνόρων (·).

—Ὁ βασιλεὺς Νικήτας δηλοῖ κατηγορηματικῶς εἰς τὰς Εὐρωπαϊκάς κυβερνήσεις ὅτι ἐννοεῖ νὰ κυριεύσῃ τὴν Σκόδραν ἀντὶ πάσης θυσίας.

—Αἱ Τουρκικαὶ δυνάμεις Χίου καὶ Μυτιλήνης παραδίδονται εἰς τοὺς Ἕλληνας.

—Κρατοῦμεν ἤδη, λήγοντος τοῦ ἔτους 1912, περὶ τὰς 50,000 ἀίχμαλῶτους τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

* *

Εἰς τὴν Ἠπειρον ἡ πάλη εἶνε γενική, εἶνε πανελληνίως. Ἐκεῖ δὲν μάχεται μόνος ὁ τακτικὸς Ἑλληνικὸς στρατός, ὁ εὐζωνος ὁ πεζός, ὁ μηχανικὸς, ὁ πυροβολητής, ὁ καθαλλάρης.

Εἰς τὸ πεδῖον αὐτὸ τοῦ τρομακτικοῦ ἀγῶνος τῆς ἐξοντώσεως ἔχει συγκεντρωθῆ, ἐκτὸς τούτων, καὶ ἕτι ἄλλο τραγικῶς μέγα εἰμπορεῖ νὰ ἐκπροσωπήσῃ τὴν Φυλὴν.

Κρήτες, Ἀμερικανοὶ Ἕλληνες, Ἠπειρώται ἐθελονταί, Ἕλληνες ἀπὸ τ' ἀπώτατα μέρη τῆς οἰκουμένης, εὐρίσκονται ἐδῶ, πρόθυμοι καὶ ἔτοιμοι νὰ θυσιάσωσι τὰ πάντα, μέχρι τῆς ζωῆς των χάριν τῆς πλήρους ἐπιτυχίας τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων.

Δὲν ὁμοιάζει-ἐδῶ ὁ ἀγὼν μὲ κανένα ἄλλον.

Ἐδῶ ἀντιπροσωπεύεται τὸ Πανελλήνιον μὲ ὀλίγους ἐξ ἐκάστης χώρας ἄνδρας, ἀλλ' ἄνδρας ἀμιλλωμένους πρὸς ἀλλήλους ποιοὶ νὰ φανοῦν καλλίτεροι εἰς τὴν πάλην πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς ἱερωτέρας ἐλληνικῆς γῆς.

Ἐλλὰς χωρὶς Ἰωάννινα θὰ ἦτο Κράτος μονόφθαλμον, καὶ τοιοῦτο Κράτος οὐδεὶς θὰ ἐδέχετο νὰ δημιουργηθῆ.

Καὶ νομίζει κανεὶς ὅτι οἱ παλαιοὶ δημοτικοὶ ὕμνοι καὶ τὰ θούρια ἐγράφησαν διὰ νὰ χρησιμεύσουν εἰς τὴν σημερινὴν περίστασιν, καθ' ἣν ἡ ἔμπνευσις δὲν ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος τοῦ συγχρόνου ἡρωϊσμοῦ.

Ναὶ εἰς ὅλα τώρα πλέον τὰ μέρη ὅπου ἠδύναντο νὰ συγκεντρῶνται ἀξιωματικοὶ τοῦ στρατοῦ μας, καὶ εἰς ὅλας ἀκόμη τὰς τάξεις τῶν μαχητῶν μας, συνεζητοῦντο σοβαρῶς τὰ νέα γεγονότα, παρηκολοῦθοῦντο μετ' ἀγωνίας τὰ νέα σύννεφα ποῦ ἤρχισαν νὰ συσκοτίζουν τὸν πολεμικὸν ὀρίζοντα καὶ ὅλων πέρα ὡς πέρα ἡ σκέψις ἦτο μία :

—Πρέπει νὰ πέσουν τὰ Γιάννενα!... Πρέπει νὰ τὰ καταλάβωμεν προτοῦ νὰ δοκιμάσουν νὰ μᾶς τὰ καταπιοῦν ἐκεῖνοι ποῦ δὲν ἔχουν καμμίαν σχέσιν μὲ τὴν ἐλληνικότητά των.

Καὶ αἱ ἐπικουραὶ καὶ τὰ ἐφόδια καὶ τὰ τρόφιμα ἤρχοντο κατὰ ποσότητος ἀπειλητικὰς ἢ ἐνθαρρυντικὰς καθ' ἐκάστην εἰς τὰ πεδία τοῦ Ἠπειρωτικοῦ ἀγῶνος. Καὶ τὸ μένος ἠνδροῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἐν ταῖς ψυχαῖς τῶν μαχητῶν. Καὶ οἱ παγωμένοι καὶ κατάσχιστοι ἀπὸ τὴν δριμύτητα τοῦ Ἠπειρωτικοῦ χειμῶνος βραχίονές των καθίσταντο χαλύβδινοι πρὸ τῆς νέας ἀπειλῆς.

.....

Ἐπάνω ἀπὸ τὸ χάνι τοῦ Ἐμίν-Ἀγᾶ, ἐπὶ πρᾶνῶν καταπρασίνων παρ' ὄλον τὸν χειμέριον παγετὸν ἔβροσκον τῶρα χιλιάδες ἵππων ἄρτι μεταφερθέντων ἐδῶ χάριν τῶν διαφόρων ὑπηρεσιῶν τοῦ στρατεύματος.

Ἐκατοντάδες ἐργατῶν ἀσχολοῦνται νυχθημερὸν εἰς τὴν συμπλήρωσιν τοῦ τηλεγραφικοῦ συμπλέγματος, τὸ ὅποιον θὰ συνδέσῃ πρὸς ἀλλήλους ἔλους μας τοὺς σταθμοὺς καὶ ἔλας τὰς ὄχυράς μας θέσεις.

Καὶ ἡ ἐργασία ἐκτελεῖται πολλᾶκις ἐν σπουδῇ ὑπ' αὐτὴν ἔτι τὴν μυδροβολὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ.

Ἄλλ' ἡ ἀτολμία, ὁ δισταγμὸς, ἡ ἐξάντλησις εἶνε φαινόμενα ἔλος ἄγνωστα πλέον εἰς τοὺς γιγαντωθέντας ἐκείνους πολεμιστὰς τῆς Ἰδέας.

Διότι ἡ ἀποκατάστασις τοῦ Ἑλληνισμοῦ εἰς τὴν περιωπὴν ἦν ἀπὸ αἰῶνων ἔπρεπε νὰ εὐρίσκειται, δὲν ἀποτελεῖ κατάκτησιν, ἀλλὰ μᾶλλον Ἰδέαν Ἰεράν.. Εἰς τὸ Ἐμίν Ἀγᾶ ἔχει ἤδη ἰδρυθῆ ἰσπαθμὸς ἀσυρμάτου τηλεγράφου.

Τὰ σύρματα τοῦ κοινοῦ τοιοῦτου θ' ἀποτελοῦν μετ' ὀλίγον δίκτυον διαθέον πρὸς πᾶν σημεῖον τὴν ἔκτασιν πού χωρίζει τὰς θέσεις ἡμῶν ἀπὸ τὰ ὄχυρώματα τῶν Τούρκων.

Παρασκευάζεται ἐπίσης τῶρα ἐν σπουδῇ καὶ τὸ μέρος ὅπου πρόκειται νὰ ἐγκαταστή ἐντὸς ὀλίγου ὁ ἐκ Μακεδονίας ἐρχόμενος νὰ ἀναλάβῃ τὴν Γενικὴν Ἀρχηγίαν τῶν Ἡπειρωτικῶν μας φαλάγγων Διάδοχος τοῦ Θρόνου Κωνσταντῖνος, ὁ τὸσον νικηφόρως ἔσον καὶ θυελλωδῶς ὀρημητικῶς ἐπελάσας, ἀπὸ Ἐλασσῶνος μέχρι Θεσσαλονίκης καὶ Κορυτσᾶς, ὀλόκληρον τὴν μεσημέρινην Μακεδονίαν ἐν διαστήματι ἐνὸς καὶ μόνου μηνός.

Ἰδοὺ δικαί, ἐκτὸς τοῦ πολεμικοῦ μένουσ τὸ ὅποιον διαπνέει τῶρα τοὺς μαχητὰς τῆς Ἡπείρου, ἐνεκα τῶν παικίλων περὶ Ἀλβανίας καὶ προστατῶν τῆς συζητήσεων, ἀνδροῦται καὶ κρατύνεται τὸ φρόνημά των καὶ ἀγωνιῶσι πότε νὰ τοῖς δοθῇ τὸ σύνθημα τῆς τελειωτικῆς ἐπιθέσεως: ἀναμένουν τὸν Διάδοχον, μεθ' οὗ ἐθριάμβευσαν ἐν Μακεδονίᾳ· ἀναμένουν τὸν πραγματικόν, τὸν φυσικὸν ἀρχηγόν των.

Καὶ εἶνε βέβαιαι πλέον περὶ τῶν νέων θριάμβων, οἱ ὅποιοι τοὺς ἀναμένουν.

Ἰδοὺ αἱ μεγάλαι σκηναί! μὲ τὰ πολλὰ παράθυρα... Ἰδοὺ τὸ μέγα ξύλινον παράπηγμα...

Ἐδῶ θὰ ἐγκαταστή τὸ νέον Στρατηγεῖον μὲ τὸν Διάδοχον καὶ τοὺς ἐπιτελεῖς του.

Ἡ ἀσφαλὴς νίκη δὲν ἔχει ἀνάγκην οὔτε πολυτελείας, οὔτε ἐπιδείξεων, οὔτε καὶ σχετικῆς κἄν εὐμαρσίας. Ὁ Διάδοχος εἶνε στρατιώτης ὅσον καὶ ὁ ἔσχατος τῶν ὀπλιτῶν του. Τὸ γνωρίζουν ὅλοι ἐξ ἰδίας τῶν ἀντιλήψεως.

Ἰδοῦ διατί τὸν ἀναμένουν μετὰ τῆς ἀθημονίας, μεθ' ὅσου καὶ θάρρους καὶ πεποιθήσεως ἐπὶ τῆς ἀσφαλοῦς νίκης.

Καὶ ἡ κίνησις περὶ τὸ Ἐμὴν-Ἀγᾶ ἐξακολουθεῖ πυρετωδῶς, βιαστικῆ ἀλλὰ τακτικῆ, καταρρακτώδης ἀλλὰ κανονικῆ καὶ τὰ πάντα προχωροῦν εἰς τὰς οἰκείας τῶν θέσεις μὲ τάξιν καὶ κανονικότητα, ἥτις εἶνε ζήτημα ἂν παρατηρεῖται πάντοτε καὶ εἰς τὰ συνήθη ἀκόμη στρατιωτικὰ γυμνάσια τῶν ἡμερῶν τῆς εἰρήνης.

Νυχτώνει καὶ ἡ κίνησις ἐξακολουθεῖ, ἀραιότερα ὅμως πλέον καὶ πολὺ μᾶλλον ἤρεμος. Αἶφνης, ἐν μέσῳ τῆς σχετικῆς αὐτῆς ἠρεμίας, κάποιος ψίθυρος ταρασσεῖ τοὺς ἀνδρας.

Κάποιον φέρουν τραυματισμένον. Δὲν πρόκειται βέβαια περὶ ἀπλοῦ ὀπλίτου. Οὔτε καὶ περὶ κατωτέρου ἀξιωματικοῦ.

Ὁ παρατεταμένος ψίθυρος, ἡ ἀθημονία τῶν ἀνδρῶν μας, ἡ πρὸς τὸ μέρος ὀπόθεν προβάλλει ἡ τραυματίοφόρος ἐσπευσμένη κίνησις, δεικνύουν ὅτι περὶ κάποιου σημαντικωτέρου πρόκειται.

Καὶ πράγματι.

Μετεφέρετο ἐκεῖ ἐκ Μπιζανίου τραυματίας ὁ μέγας Ματθαίου-πoulos—ὁ δυνατὸς αὐτὸς στρατιώτης εἰς τὴν πρᾶξιν καὶ τὴν θεωρίαν, καὶ ὁ πατέρας συνάμα τῶν ὀπλιτῶν του.

Καὶ ὅλοι ἐρωτοῦν μετ' ἀγωνίας·

—Εἶνε βαρεῖα τραυματισμένος ; —Ὁχι. ἐλαφρά.—Δὲν ὑπάρχει κινένας φόβος ;—Κανένας.

Καὶ ἄλλοι ὀποσύρονται μετ' ἀνακουρίσεως.

Ἄλλοι ὅμως, περισσότερον περίεργοι, ἐπιθυμοῦν νὰ μάθουν καὶ ὑπὸ ποίας περιστάσεις εἶχε τραυματισθῆ ὁ γενναῖος μαχητής.

Εἰς λοχίας τοῦ πεζικοῦ ἀντλαμβάνει νὰ τοῖς διηγηθῆ τὰ πράγματα λεπτομερῶς·

«—Ἡμῶν πλησίον του, τοῖς λέγει. Εὕρισκόμεθα εἰς τὸν καταυλισμὸν τοῦ δεξιοῦ, ὅταν ἑξαφνα μία τουρκικὴ ὄδις, καταπεσοῦσα μεθ'

ὄρμηξ, ἤρθε νὰ σφηνωθῆ μέσα ἔς τὸ χῶμα μπροστά ἔς τὰ πόδια τοῦ στρατηγοῦ... Δὲν τὸν ἐκτόπησεν ἕμως δυνατά, μόνον πού ἐσήκωσεν ἓνα σύννεφο ἀπὸ σκόνη πού μᾶς ἐξάλισε· τοῦ ἔσχισε μόνον τὴν μπότα καὶ τοῦ ἐζύμωσε δυνάτᾳ τῆ φτέρνα, ὥστε νὰ πρησθῆ χωρὶς νὰ ματώσῃ... Ὡς τὴν ἀρχὴ τὸν ἐπήγαμε νύχτα εἰς τὸ χάνι Φουάτ. Τώρα τὸν μεταφέρομεν ἐδῶ...

—Καὶ τί λέγουν εἰ γιανοί;

—Ἄ, δὲν εἶνε τίποτε. Σὲ καμμὶὰ δεκαριά ἡμέρες θὰ εἶνε ὄρθιος χωρὶς νὰ τοῦ ἀφήσῃ τὸ τραῦμα καμμίαν βλάβην.

Καὶ πραγματικῶς τὸ τραῦμα τοῦ Μεράρχου δὲν ἐνεῖχε κανένα κίνδυνον.

Ἐλεγε δὲ ὁ ἴδιος φαιδρώς πρὸς τοὺς περιστοιχίζοντας αὐτόν·

—Τίποτε, τίποτε δὲν εἶνε... Ὡς μίᾳ ἑβδομάδα θὰ εἶμαι ἕτοιμος νὰ τοὺς ἐπιστρέψω τὴν οὐδὶδα πού μοῦ ἔστειλαν πεσκέσι...

Δὲν παρήλθον πολλαὶ ἡμέραι καὶ κατὶ τὸ ἕκτακτον καὶ μέγα συνετελεῖτο εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον τῆς Ἡπείρου. Εἶχεν ἀφίχθῆ ὁ ἀρχιστράτηγος Διάδοχος Κωνσταντῖνος ἐκ Μακεδονίας.

Μία συγκίνησις ἀπέραντος εἶχε καταλάβει δολόκληρον τὴν Ἡπειρον ἅμα τῇ διαδόσει τῆς εἰδήσεως ταύτης. Ἀπὸ Πρεβέζης μέχρι Φιλιπιάδος, ἀπὸ Φιλιπιάδος μέχρι Ἀητόρραχης καὶ Μανωλιάσσης, μέχρι Μπιζανίου καὶ Δρίσκου, πάντες ἀπεκαλύπτοντο εὐλαδῶς ἐνώπιον τοῦ διελαύνοντος Ἐλευθερωτοῦ.

Ὅλα δὲ τὰ περίξ ὄψωματα, ἐπὶ τῶν ὁποίων εὕρισκετο ἑλληνικὸς στρατός, ἐσεῖναντο ἀπὸ τὰς ζητωκραυγὰς.

Καὶ μίᾳ πλέον ἐπεκράτει γενικὴ, πανηπειρωτικὴ οὕτως εἰπεῖν πεποίθησις :

—Ἦλθεν ὁ Διάδοχος; Ἐπίκειται ἡ πτώσις τῶν Ἰωαννίνων.

Ἦρκει μίᾳ του διαταγῆ. Ἦρκει νὰ εἴπῃ :

«—**Θέλω** ἐντὸς τῆς ἡμέρας νὰ κυριευθοῦν τὰ Γιάννενα!»

Καὶ θὰ ἐκυρεύοντο. Αὐτὴ ἦτο ἡ γενικὴ πεποίθησις· καὶ ἡ πεποίθησις αὕτη ἐπηγήθευσε κατὰ γράμμα.

Ὁ ἴδιος δὲν εἶπεν εἰς τὸ πρῶτόν του ἐπὶ τουρκικοῦ ἐδάφους στρατηγεῖον τῆς Ἐλασσῶνος :

«—Ὅχι! Δὲν ὑπάρχει ὄχυρόν ποῦ νὰ μὴ ἐκπορθῆται διὰ μιᾶς κυκλωτικῆς κινήσεως!»

Αὐτὴν δὲ τὴν κυκλωτικὴν κίνησιν ἐμελέτα τώρα.

Μάρτυς αὐτόπτης, — δημοσιογράφος Ἕλλην, — τῆς τρίτης ἡμέρας τῶν πρώτων μας συστηματικῶν ἐπιθέσεων κατὰ τῶν προχαρακωμάτων, μᾶς παρέχει τὰς ἀκολούθους πληροφορίας περὶ τῆς ἐξελιξέως τῆς μάχης αὐτῆς :

«... Ἐνόμιζα πρὸς στιγμὴν ὅτι τὰ τουρκικὰ πυροβολεῖα κατεστράφησαν τελείως. Εἰς μίαν στιγμὴν ἔπαυσαν νὰ βᾶλλουν. Ἡ χαρὰ μου ὅμως δὲ διήρκεσε πολὺ. Μετ' ὀλίγα λεπτὰ τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα βᾶλλουν ἀλληλοδιαδόχως, ἄλλα μὲν κατὰ τοῦ πεζικοῦ τῆς δεξιᾶς, ἄλλα κατὰ τοῦ πεζικοῦ τῆς ἀριστερᾶς καὶ τοῦ κέντρου καὶ ἄλλα κατὰ τοῦ πυροβολικοῦ.

» Δὲν δύναμαι νὰ ἀντιληφθῶ ἂν τὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου προξενοῦν ζημίαι, ἂν ὅμως κρῖνω ἐκ γεγονότων περιεληθόντων εἰς τὴν ἀντίληψίν μου, αὐτὰ ἐλαχίστας ἢ μάλλον μηδαμινὰς φθορὰς ἔκαμον μέχρι τοῦδε. Ἐμπρὸς μου εἰς ὀλιγίστην ἀπόστασιν, εἰς ἓν σημεῖον τῶν κορυφογραμμῶν τοῦ Θεριακισίου, εἶνε παρατεταγμένα δύο πεδινὰ πυροβολαρχεῖα. Κατ' αὐτῶν βᾶλλει διαρκῶς ἀπὸ τῆς προχθῆς μία τηλεβολοστοιχία τοῦ Μπιζανίου.

» Ὅλη ἡ περίεξ ἔκτασις εἶνε ὠργωμένη ἀπὸ τὰ Τουρκικὰ βλήματα, δεξιὰ, ἀριστερά, ἔμπροσθεν, ὀπισθεν ἀπὸ τὰ πυροβόλα ἔχουν πέσει βλήματα. Ὅλα ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Μόνον εἰς πυροβολητῆς ἐφρονεῦθη, εἰς ἕτερος ἐπληγώθη καὶ διετρήθη τὸ ἀσπίδιον ἑνὸς πυροβόλου. Ἐκεῖ καὶ σήμερον ἔπεσαν πολλὰ ἐχθρικά βλήματα.

» Μία ὁδὸς, πεσοῦσα εἰς τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἔξερράγη μετὰ πατάγου. Ἀπὸ τὴν θύραν ἐξέρχονται καὶ τρέπονται εἰς διαφόρους κατευθύνσεις μερικοὶ στρατιῶται τοῦ πεζικοῦ, οἱ ὅποιοι ἐστεγάζοντο ἐκεῖ. Οἱ Τούρκοι ὑπολογίζοντες ὅτι μὲ τὴν βροχὴν θὰ ἔμενον ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας, ἔρριψαν κατ' αὐτῆς. Τὸ ἐσπέρας ἔμαθον ὅτι ἐκ τῆς ὁδοῦ ταύτης μόνον εἰς ἐτραυματίστη ἐλαφρῶς.

» Ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τοῦ πυροβολικοῦ, τὸν ὅποιον συνήντησα μὲν κατῆλθον τοῦ λόφου, μοῦ ἐξήγησε διατί δὲν εἶνε εὐκολόν νὰ

σιγήγουν ἐντελῶς τὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου.

»—Πρέπει νὰ σημειώσετε, μοῦ λέγει, ὅτι τὰ ἐχθρικά πυροβόλα εἶνε τοποθετημένα εἰς μόνιμα πυροβολεῖα, τὰ ὁποῖα εἶνε κατασκευασμένα ἀπὸ μπετόν ἀρμέ. Οἱ πυροβοληταὶ καὶ τὰ πυροβόλα προφυλάσσονται ἐντὸς θόλου, ὁρατὸς δὲ μόνον εἶνε ὁ πυρασωλήν. Αἱ ὀπίδες μας πίπτουσαι, συναντοῦν τὴν ἀντίστασιν τῶν γύρωθεν τῶν πυροβόλων μονίμων ὄχρωμάτων, τὰ ὁποῖα εἶνε πολὺ δύσκολον νὰ καταστραφῶν. Ἐν τούτοις ἐκάμαμεν ἀρκετὰς φθοράς, διότι πολλάκις τὰ πυροβολεῖα εἰσήγαγον καὶ ἐπὶ δύο καὶ ἐπὶ τρεῖς ὥρας.

»Εἰς ἓνα πυροβολεῖον τῆς κορυφῆς, τὸ ὁποῖον ἔχει δύο πυροβόλα τῶν 16 ὄψεκ., οἱ πυροβοληταὶ εἶνε ὁρατοὶ ὅταν γεμίζουν. Ἀμέσως μετὰ τὸ γέμισμα κρύπτονται εἰς τὴν ὑπόγειον κρύπτῃν τοῦ πυροβολεῖου.

»Καὶ σήμερον δὲν ἠδυνήθην ν' ἀντιληφθῶ πολλά πράγματα. Ὁ ἄνεμος, ἡ βροχὴ καὶ ἡ ὀμίχλη μᾶς παρεμποδίζει ἀπὸ τοῦ νὰ βλέπωμεν τὰς κινήσεις εἰς μακρυνὴν ἀπόστασιν. Ἐπειτα τὸ ἔδαφος εἶνε τὸσον κυματοειδές, ὥστε νὰ μὴ παρέχεται μεγάλον πεδῖον ὁράσεως.

»Τὰ ἐπεσόδια καὶ αἱ σκηναί, τὰς ὁποίας παρέχει μία παρατακτὴ μάχη εἰς ἀναπεπταμένον πεδῖον, ἐλλεῖπουν ἐντελῶς ἀπ' ἐδῶ. Ἐδῶ ἔχουμε ἀπόκρημα βουνά, ἀποτόμους διακυμάνσεις τοῦ ἐδάφους, εἰς τρόπον ὥστε πολλάκις ὁ διοικητὴς ἐνὸς λόχου νὰ μὴ δύναται νὰ ἔχη ἐνώπιόν του ὀλόκληρον τὸν λόχον του. Ἀκούομεν ὁμοβροντίας εἰς τὰ δεξιὰ, πρὸ ὀμαδὸν εἰς τὰ ἀριστερά, πυροβολικὸν ἀσθενές ἀπ' ἐδῶ, ἰσχυρὸν εἰς τὸ κέντρον. Τί γίνεται; Κανεὶς δὲν δύναται ν' ἀντιληφθῇ. Μόνον τὸ ἐπιτελεῖον καὶ ὁ στρατηγός, ὅστις συγκεντρώνει τὰς πληροφορίας τῶν σωματάρχων, δύναται νὰ ἔχουν γνῶσιν τῶν πραγμάτων. Ὁ πόλεμος ἐδῶ δὲν εἶνε θέαμα, εἶνε ἄκουσμα. Βλέπομεν μόνον τὰ ἐχθρικά πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου καὶ ἐκεῖθεν κρίνομεν τὰς ἐνεργείας τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ μας.

»Ἐπληροφορήθην τὴν ἑσπέραν ὅτι αἱ πυροβολαρχαί, αἱ ὁποῖαι ἐξήλθον εἰς τὴν πεδιάδα καταλαβοῦσαι κατάλληλα ἐρείσματα, ἔβαλλον καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν κατὰ τοῦ πεζικοῦ τοῦ Μπιζανίου ἐπιτυχέστατα. Εἰς δὲ οὐλαμὸς κτυπᾷ καὶ τὰ πυροβολεῖα τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

»Ἀγγελιαφόροι ἐπίσης ἀνήγγειλαν ὅτι παρ' ὄλην τὴν βροχὴν ἡ

ἕκτη μεραρχία καὶ ἡ μεραρχία τῆς Ἡπείρου τοῦ ἄκρου δεξιοῦ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Μοσχοπούλου προχωροῦν καταπληκτικῶς. Ὁ Μοσχόπουλος ἐγνωστοποίησεν ὅτι ἀποκρούσας πανταχόθεν τὸν ἐχθρὸν θὰ εὐρίσκειται ἐντὸς τῆς αὔριον πρὸ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ πεζικοῦ εἰς τὸ Μπιζάνι. Κατόπιν τούτου ἐδόθη διαταγὴ εἰς τὸ πυροβολικὸν ὅπως προσέξῃ πολὺ κατὰ τὴν βολὴν του μήπως κατὰ λάθος βάλῃ κατὰ τῶν ἐπιτιθεμένων ἡμετέρων.

»Τὸ ἀριστερὸν προχώρησε σήμερον πολὺ κατόπιν ἐπανεπιλημμένων ἐφόδων, καταλαβὼν τὰ πρῶτα ὑψώματα τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Τὸ πῦρ ἐξηκολούθησεν ἔντονον καθ' ἅλην τὴν ἡμέραν μέχρι νυκτός.

»Κλείω τὴν παρουσίαν μου μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι ἡ αὐριανὴ ἡμέρα θὰ σημειώσῃ σημαντικώτερα γεγονότα...»

Ὀλίγον πρὸ

Τὴν 13 Φεβρουαρίου 1913 τὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου ἔβαλλον ἀταξήτουντα ματαίως τοὺς ἡμετέρους καταυλισμοὺς. Μετὰ τινὰς ἀνεπιτυχεῖς βολὰς τὸ Μπιζάνι εἰσήγησε πάλιν. Τὴν πρῶτην τῆς 14ης ὁ ἐπίδοξος Διάδοχος συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ ὑπιδάρχου Σταϊκού, μετέβη εἰς Ἐμιν Ἀγά καὶ ἐκεῖθεν ἐφιππος ἐπεσκέφθη τὸ δεξιὸν τῆς παρατάξεως.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐρρίπτοντο κατὰ τοῦ δεξιοῦ μας πυκνοὶ κανονιοβολισμοί. Τὰ πυροβολεῖα Γαστρίτσας καὶ Κοτσελιού ἔβαλλον κατὰ τῶν ἡμετέρων θέσεων. Ἐπίσης τὸ Μπιζάνι ἔβαλλεν ἀραιότατα. Τὸ πυροβολικὸν μας ἀπήντησε διὰ σφοδροῦ πυρός. Κατὰ τὰ ἄλλα ἐπεκράτησεν ἡσυχία, σημειωθέντων συνήθων ἀκροβολισμῶν.

Τὰ τουρκικὰ συντρίμματα ὑπὸ τὸν Ἰζαβήτ, ἀνερχόμενα εἰς τέσσαρας χιλιάδας, εὐρίσκοντο ἤδη ὠχυρωμένα εἰς τὴν τοποθεσίαν Καφεζέζη, μετὰξὺ Λιασκοβικίου καὶ Κορυτσάς. Ὁσαύτως παρὰ τὸ Λιασκοβίκιον ὑπῆρχεν ἡ στρατιὰ τοῦ Ζεκῆ. Παρὰ τὰ Δολιανὰ εὐρίσκετο ὁ στρατὸς τοῦ Ριζᾶ, ἀνερχόμενος εἰς τέσσαρας χιλιάδας.

Εἰς τὰ Ἰωάννινα μέχρι τοῦδε ἐπεκράτει ἀπόλυτος τάξις καὶ ἀσφάλεια.

Καὶ ἡ ἀτμοσφαιρικὴ δὲ κατάστασις εἶχεν ἀρκετὰ βελτιωθῆ.

Τὴν 15ην καὶ 16ην Φεβρουαρίου ἐξηκολούθησεν ἐλαφρὸς συνεχῆς κανονιοβολισμὸς ἀνευ σοβαρῶν συγκρούσεων. Ὁ καιρὸς ἦτο βρι-

Ἑλληνικοὶ στρατοὶ βαδίζων πρὸς κατάληψιν τῶν Ἰωαννίνων. χερός. Ὁ Διάδοχος μετὰ τῶν ἐπιτελῶν του ἐπεσκέπτετο ἐπανειλημμένως τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός.

Τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀνεκοίνωσε συγχρόνως τὰ κάτωθι ἐν σχέσει πρὸς τὴν δράσιν τῆς μοίρας τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου τοῦ Ἰονίου.

«Μοῖρα ἑλληνικοῦ στόλου ἔρριψε χθὲς βολὰς τινὰς ἐναντίον ἐχθρῶν»

κοῦ πυροβολικοῦ τοποθετημένου παρὰ τοὺς Ἀγίους Σαράντα. Οἱ Τούρκοι δὲν ἀπήντησαν εἰς τὸ πῦρ τῶν ἰδικῶν μας.»

Πράγματι μ. μ. τῆς 16ης ἐν τῶν ἀντιτορπιλικῶν μας, ἐκτελοῦν περιπολίαν ἀνά τὴν Ἠπειρωτικὴν ἀκτὴν μέχρις Αὐλώνας, ἐκανονιοβολήθη κατ' ἐπανάληψιν, ἀνευ ὁμως ἀποτελέσματος, ἐκ θέσεώς τινος ὑπερκειμένης τῶν Ἀγ. Σαράντα.

Κατόπιν τούτου μοῖρα τοῦ στόλου μας καταπλεύσασα εἰς Ἀγ. Σαράντα ἔρριψε περὶ τὰς 20 βολὰς ἐναντίον τῆς θέσεως, ὅπου ὑπῆρχε Τουρκικὸν ὀρειβατικὸν πυροβολικόν.

Οἱ Τούρκοι πυροβοληταὶ ἐτράπησαν εἰς ἀτακτον φυγὴν, ἐγκαταλείψαντες τὰ πυροβόλα των, χωρὶς καὶ ν' ἀπαντήσουν οὔτε δι' ἐνὸς βλήματος. Αἱ βολαὶ τῶν ἡμετέρων πλοίων ἦσαν ἐπιτυχεῖς.

Τμημα δὲ τῶν ἡμετέρων στρατευμάτων, τὰ ὅποια κατήρχοντο ἐκ Μετσόδου, ἐπετέθησαν ἐναντίον τῶν εἰς Χρυσοβίτσαν, Δρεσενίκον, Λίπα καὶ Πέτραν ἐχθρικῶν τμημάτων. Μετὰ ὀλιγόωρον ἀντίστασιν οἱ Τούρκοι ἐγκατέλιπαν ἀτάκτως τὰς θέσεις των. Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Σαρρῆς, φυλάττων μὲ 20 ἀνδρας τὴν γέφυραν Παπαστάθη, διεσκόρπισεν ἐπίσης σῶμα ἐξ 120 ἀνδρῶν, τὸ ὁποῖον ἐδάδιζε μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κυκλώσῃ τοὺς ὀλιγαριθμοὺς ἡμετέρους.

Μετὰ τὸν βομβαρδισμόν τῆς 16 ἡ κατάληψις τῶν Ἀγίων Σαράντα συντελέσθη δι' ἀγῆματος ναυτῶν. Λόγω τῆς ἐπελθούσης νυκτὸς ἡ περαιτέρω ἀποβίβασις ἀνεβλήθη διὰ τὴν ἐπιούσαν παραμεινάντος ἐκεῖσε ἐνὸς «ποταμοῦ», τῶν λοιπῶν πολεμικῶν ἐπιστρεφάντων εἰς Κέρκυραν, τὴν δὲ πρῶταν τῆς 17 τὰ πολεμικὰ εἰς τάξιν μάχης ἀνεχώρησαν συναδευόμενα ὑπὸ τῶν μεταγωγικῶν. Μετὰ τὴν ἀποβίβασιν τοῦ στρατοῦ, ἀπεδόθησαν αἱ κεκανονισμέναι τιμαὶ καὶ ἀνυψώθη ἡ Ἑλληνικὴ σημαία ἐκ μέρους πάντων τῶν πολεμικῶν καὶ τῷ στρατοῦ.

Τὴν 19 μετεφέρθησαν εἰς Κέρκυραν ἐξ Ἀγίων Σαράντα δύο ἵπποι Τούρκων ἀξιωματικῶν, ἐγκαταλειφάντων αὐτοὺς μετὰ τῶν ἐφιππίων των καὶ τῶν ἀνηρηθέντων σπαθῶν των. Τὸ παλαιὸν φρούριον τῶν Ἀγίων Σαράντα ἐκρημνίσθη ἐκ τῶν ὀρίδων τῶν πολεμικῶν μας. Οἱ δὲ Ἑλληνικοὶ πληθυσμοὶ ἐπανηγύριζον ἤδη τὴν φανερῶς πλέον ἀνακτιθεῖσαν ἐλευθερίαν των.

Τὴν 17ην Φεβρουαρίου κατεσχέθη ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀλληλογραφία προερχομένη ἐξ Ἰωαννίνων, ἐντὸς ἐπιστολῆς Τούρκου πρὸς τὸν

πρόεδρον τῶν πρωτοδικῶν Μαργαριτίου, περιέχουσα ἡμερησίαν διαταγὴν τοῦ Ἑσσάτ τὴν 9 Φεβρουαρίου καὶ λέγουσαν τὰ ἑξῆς :

«Μετὰ σφοδρὰν ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων εἰς Τσατάλιζαν οἱ Βουλγαροὶ διεσπάρθησαν, καταδιωχθέντες πέραν τῶν συνόρων. Τὰ στρατεύματα τῆς Ἀδριανουπόλεως συνεπεία τῆς νίκης ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν, τῶν Βουλγάρων ἀποσυρθέντων ἐκεῖθεν τοῦ Ἐβρου καὶ Ἄρδα. Οἱ Μαλισσόροι ἀπέκρουσαν τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Μαυροβουνίους».

Εἰς τὴν ἰδίαν ἐπιστολὴν περιείχοντο καὶ τὰ ἑξῆς φαιδρά :

«Ὁ χθὲς ἀφικθεὶς «Χρόνος» τοῦ Λονδίνου γράφει ὅτι ἡ ἀνατολικὴ στρατιὰ διεσκόρπισε τοὺς Βουλγάρους. Ἑλληνικὸς στολίσκος κατεστράφη ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ. Ἀποβιβασθέντα στρατεύματα κατέλαβον τὴν Δράμαν. Ἄλλα σώματα κατέλαβον τὴν Θεσσαλονίκην. Ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς χειροκροτεῖ. Ὁ λαὸς τῶν Ἰωαννίνων ἀναπέμπει δεήσεις πρὸς τὸν Θεόν.»

Ἴδου καὶ τὸ ἀκριβὲς κείμενον τῆς διαταγῆς τοῦ Ἑσσάτ πασσαῖ.

9 Φεβρουαρίου 1913.

Α') Κατόπιν σφοδρᾶς ἐπιθέσεως τῶν Τουρκικῶν στρατευμάτων τῆς Τσατάλιζας κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν, τὰ τελευταῖα διάσπασθέντα κατετροπώθησαν, καταδιωχθέντα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων πέραν τῶν συνόρων μὲ μεγάλας ἀπωλείας.

Β') Συνεπεία νίκης τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ, τὰ πέραξ τῆς Ἀδριανουπόλεως Βουλγαρικὰ στρατεύματα ἔλυσαν τὴν πολιορκίαν ἐξ ἀνατολῶν, βορρᾶ καὶ δυμῶν τῆς πόλεως, ἀποσυρθέντα ἐκεῖθεν τοῦ ποταμοῦ Ἐβρου.

Γ') Οἱ Μαλισσόροι ἀνέκτησαν τὸ Ἄκισε—Χισὰρ καὶ ἐπέφεραν μεγάλας ἀπωλείας εἰς τοὺς Σέρβους καὶ τοὺς Μαυροβουνίους.

Δ') Ἡ μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Αὐστρίας διαφωνία ἐξακολοθεῖ μὲ τὴν προτέραν αὐτῆς ἔντασιν. Ὁ χθὲς ἀφικθεὶς «Χρόνος» Λονδίνου τῆς 15 Φεβρουαρίου (γ. ἡ) δημοσιεύει τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα : «Τὰ στρατεύματα τῆς Ἀνατολικῆς στρατιᾶς διεσκόρπισαν τελείως τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν. Ὁ Ἑλληνικὸς στολίσκος κατεστράφη ὀλοτελῶς παρὰ τὸ Λεδεαγάτς ὑπὸ τοῦ Ὀθωμανικοῦ στόλου. Τὰ ἀποβιβασθέντα εἰς Λεδεαγάτς καὶ Καβάλλαν στρατεύματα εὐρίσκονται ἤδη εἰς Δράμαν. Τὰ ἄλλα σώματα ἐβάδιον κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαβον. Ὁ Ἀγγλικὸς λαὸς χειροκροτεῖ ἐπὶ τῷ θριάμβῳ

τῶν Μουσουλμανικῶν ὅπλων». Ὁ λαὸς τῶν Ἰωαννίνων εἶνε ἐμπλεως χαρᾶς καὶ ἀγαλλιάσεως καὶ ἀπευθύνει δεήσεις καὶ προσευχὰς πρὸς τὸν Θεόν.

ΕΣΣΑΤ ΠΑΣΣΑΣ.»

Μὲ τοικύτης ποιότητος εἰδήσεις ὁ Ἐσάτ πασσᾶς προσεπάθει νὰ ἐμπνεύσῃ θάρρος εἰς τὸν ἐξηγτηλῆμενον στρατὸν του. Πόσον ἔμως τὸ κατώρθωνε, τὸ ἐμαρτύρει τὸ πλῆθος τῶν αὐτομόλων, οἱ ὅποιοι προσέφευγον καθ' ἑκάστην εἰς τὰς ἡμετέρας προφυλακὰς.

Ἀποφασισθεῖσης ἤδη τῆς γενικῆς ἐπιθέσεως κατὰ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ νέου ἔλως σχεδίου, ἐκρίθη ἀναγκαῖο ὅπως γείνουν μετατοπίσεις στρατευμάτων εἰς τὸ ἀριστερόν, ὁπόθεν, κατὰ τὸ νέον σχέδιον τοῦ Διαδόχου καὶ τοῦ Ἐπιτελείου, ἐπρόκειτο νὰ γείνη ἡ ἐπίθεσις.

Ἴνα ἐπιτευχθῇ τοῦτο χωρὶς ὁ ἐχθρὸς νὰ λάβῃ γνῶσιν—διότι οἱ Τούρκοι ἐπίστευον ὅτι ἡ ἐπίθεσις θὰ γείνη ἐκ τῆς δεξιᾶς—διετάχθη ὅπως τὴν 19ην ἐνεργηθῇ πυκνὸς βομβαρδισμὸς κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πυροβολείων ἔλων γενικῶς τῶν ἐχθρικῶν θέσεων.

Συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν, καθ' ἕλλην τὴν ἡμέραν ταύτην ἅπαντα τὰ πυροβολεῖα ἐβαλλον διὰ σφοδροτάτου πυρός.

Τὸ Μπιζάνι κατ' ἀρχὰς ἀπέφυγε ν' ἀπαντήσῃ, κατόπιν ἔμως ἤρchiσε βάλλον κατὰ τῶν πυροβολείων μας καὶ τῶν καταυλισμῶν. Ὁλην τὴν ἡμέραν ἐρρίφθησαν ὑπὲρ τὰς τριάκοντα χιλιάδας ὀβιδῶν, ἐπενεγκοῦσαι μεγάλας ζημίας καὶ καταστροφὰς ἐνιαχοῦ εἰς τὰ ἐχθρικὰ πυροβολεῖα τοῦ Μπιζανίου, τοῦ ὁποίου 6 πυροβολεῖα ἐσίγησαν ἐντελῶς.

Ὁ Διάδοχος, οἱ πρίγκηπες καὶ πάντα τὰ μέλη τοῦ Ἐπιτελείου παρηκολούθουν τὴν μάχην ἐκ καταλλήλου θέσεως, πλησίον τῆς γραμμῆς τοῦ πυρός.

Καθ' ὃν χρόνον τὸ πυροβολικὸν οὕτως ἀπησχόλει τὸν ἐχθρόν, στρατεύματα πολυἀριθμα ἐξετέλουν κινήσιν πρὸς τὸ ἀριστερόν, φθάσαντα τὴν νύκτα τῆς 19ης πλησίον τῶν ὑψωμάτων τῆς Μανωλιᾶσσας.

Τὴν νύκτα ὁ βομβαρδισμὸς ἐξηκολούθησεν ἀραιότερος, τὴν πρωΐαν δὲ τῆς 20ῆς ἤρξατο σφοδρὸς, ἐνῶ συγχρόνως τὰ στρατεύματα τῆς ἀριστερᾶς ἐπέπιπτον ἀκαθέκτως κατὰ τῶν Τούρκων.

Κατ' ἀρχὰς τὸ πυροβολικὸν τοῦ Μπιζανίου ἐβαλλε κατὰ τοῦ ἡμετέρου στρατοῦ καὶ τοῦ ὀρειβατικοῦ πυροβολικοῦ, ἔπερ ἐδοῆθει ἐπιτυ-

χῶς τὴν κίνησιν. Βόμβα ἐπιτυχοῦσα ἐν τῶν πυροβόλων τῆς πυροβολαρχίας Βούλτσου κατέστρεψε τὸ πυροβόλον τοῦτο, φονεύσασα καὶ τρεῖς πυροβολητάς.

Οἱ Τούρκοι, καταπλαγέντες πρὸ τῆς αἰφνιδίως ἐπιθέσεως τόσης δυνάμεως καὶ κλονισθέντες, ἀπὸ τῶν πρωϊνῶν ἀκόμη ὥρων ἤρχισαν ὑποχωροῦντες ἀτάκτως. Οἱ ἡμέτεροι πρὸ μεσημβρίας κατέλαβον τὴν Μανωλιάσσαν, Τσοῦκαν καὶ λοιπὰ μέρη τοῦ ἀριστεροῦ, τὰ κατεχόμενα ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Τὸ Μπιζάνι, μὴ δυνάμενον νὰ ἀνθέξῃ εἰς τὰ ἄφθονα καὶ ἐπιτυχῆ πυρὰ τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ, ἐσίγησε περὶ τὴν ἐνδεκάτην.

Οἱ ἡμέτεροι, ὁλονὲν προχωροῦντες, τὸ ἀπόγευμα κατέλαβον τὴν λοφοσειρὰν καὶ τὰ πυροβολεῖα τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ἐν τῷ μεταξῷ δὲ συνελήφθησαν 110 αἰχμάλωτοι, ἐν οἷς τέσσαρες ἀξιωματικοί—δύο λοχαγοὶ καὶ δύο ἀνθυπολοχαγοί. Ἐπίσης ἐκυριεύθησαν πέντε πυροβόλα καὶ τινα μυδραλλιοβόλα.

Ἐν τῷ μεταξῷ τούτῳ τὸ δεξιὸν ἐκράτει τὰς θέσεις του, ἀπασχολοῦν τὸν ἐχθρὸν, ἐνῶ ἡ μικτὴ ταξιαρχία τοῦ Μετσόβου προχωροῦσα κατέλαβε τὸν Δρίσκον καὶ τὸ Κοντοβράκι.

Τὸ γεγονός ἀνηγγέλη περὶ τὴν μεσημβρίαν εἰς τὸ Στρατηγόν.

Τὴν τρίτην ἀπογευματινὴν ἡ φυγὴ τῶν Τούρκων τοῦ ἀριστεροῦ ἦτο γενικὴ. Κατερχόμενοι εἰς τὴν πεδιάδα ἔφευγον προτροπάδην πρὸς τὴν πόλιν. Ὁ δὲ ἡ πεδιάς ἦτο κατάστικτος ἐκ στρατιωτῶν φευγόντων.

Ἐκ τῶν ὕψωμάτων τοῦ Αὐγοῦ, πρὸ τοῦ Μπιζανίου, διεκρίνετο εὐκρινέστατα ὁ πανικός. Ἀξιωματικοὶ προσπαθοῦντες νὰ συγκρατήσουν τοὺς φεύγοντας, κατορθώνουν ν' ἀνασυντάσσουν ἐλαχίστους, οἵτινες πάλιν διελύοντο πανικόδλητοι. Ἰδίως προσεπάθησαν νὰ συγκεντρωθοῦν παρὰ τὴν Ραψίσταν, ἀλλὰ κατ' αὐτῶν ἔβαλε τὸ ὀρειβατικὸν πυροβολικὸν μας.

Τοὺς ἡμετέρους ἠνώχλει πυροβολικὸν Τουρκικόν, ἀποκαλυφθὲν εἰς τινα αὐχένα ἐκεῖθεν τοῦ Μπιζανίου πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Μέχρι τῆς νυκτὸς οἱ Τούρκοι ἔφευγον πρὸς τὴν πόλιν.

Περὶ τὴν πέμπτην τὸ Μπιζάνι ἤρξατο πάλιν βάλλον ἀσθενῶς διὰ δύο πυροβολείων, ἐνῶ συγχρόνως διετάχθη παρὰ τῶν ἡμετέρων ἀναγνώρισις, προχωρήσαντος εἰς τὴν πεδιάδα ἐνὸς οὐλαμοῦ ἱππικοῦ, κατὰ τοῦ ὁποίου ἔβαλλε τὸ Μπιζάνι.

Τὸ δεξιὸν πρὸς τὴν ἐσπέραν ἤρξατο προελαύνον. Τὸ βαρὺ πυροβολικὸν τῆς Ἀητόρραχης ἔρριψε τὴν πρώτην 15 βολὰς πρὸς τὰ Ἰωάννινα, ἐκραγείσας παρὰ τὴν Κοτσίκα.

Ἡ προέλασις τοῦ ἀριστεροῦ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς νυκτός, τῶν Τούρκων διατηρούντων ἐλαχίστην ἀμυναν εἰς Σαδοδίσαν.

Τὴν μεσημβρίαν ἀνυψώθη ὑπερθεὶν τοῦ πεδίου τοῦ πολέμου ὁ ἀεροπόρος Ἀδαμίδης.

Ἀργὰ τὴν νύκτα ἐπληροφορήθη τὸ Ἀρχηγεῖον ὅτι ἠλώθησαν διὰ τῆς λόγγης 20 πυροβόλα εἰς τὸ ἀοιστερόν. προήλασε δὲ τοῦτο μέχρι τῆς Δουρούτης, ἔξωθι τῶν Ἰωαννίνων.

Ἀναγκαῖαι λεπτομέρειαι.

Εἶχε καθιερωθῆ πλεόν ὡς κανὼν.

Πρὸς ἀποφυγὴν τῶν διαρκῶν νυκτερινῶν ἐπιθέσεων τῶν Τουρκαλθανῶν, αἵτινες κατεκούραζον τὰς τάξεις τῶν μαχητῶν μας, κάθε νύκτα τὸ πυροβολικὸν μας προσέβαλλε σφοδρῶς τὰ ὀχυρώματα τοῦ Μπιζανίου καὶ τὰ περὶ αὐτὸ πυροβολεῖα.

Ἡ τακτικὴ αὕτη συνέτεινε πράγματι εἰς δύο τινά. Καὶ τὰ δύο σημαντικώτατα.

Πρῶτον παρεκωλύοντο, ὡς εἶπομεν, οἱ νυκτερινοὶ αἰφνιδισμοὶ κατὰ τῶν προφυλακῶν μας. Δεύτερον οἱ Τούρκοι ἐξηναγκάζοντο νὰ ἐξοδεύουν τὰ πυρομαχικά των, καὶ μάλιστα τὰς ὀθίδας των, ἀπὸ τὰς ὁποίας δὲν εἶχον ἐπαρκεῖς διὰ καθρὸν ἀγῶνα πρὸς τὸ πυροβολικὸν μας.

Ἐχοντες ἀκόμη ἀνοικτὸν τὸν ἐκ βορρᾶ δρόμον πρὸς τὸ Ἀργυρόκαστρον καὶ τὴν Νότιον Ἀλβανίαν, ἠδύναντο ὅπωςδήποτε ν' ἀναμείνωσιν ἐκεῖθεν ἐπικουρίας καὶ νὰ προμηθεύωνται τρόφιμα· πυρομαχικά ἔμως δὲν διέθετον οἱ ἄλβανικοὶ βράχοι δι' αὐτούς.

Ἄλλ' ἢ πρώτη αὕτη αἰφνιδιαστικὴ ἐπιθεσις τοῦ πυροβολικοῦ μας εἶχε τόσον συγχύσει τοὺς ἀντιπάλους, ὥστε φοβηθέντες οὗτοι μήπως αἱ ὀμβροντίαι μας ἀπετέλουσι τὸν πρόλογον γενικωτέρας ἐπιθέσεως, ἤρχισαν ἐν σπουδῇ καὶ ἀταξίᾳ συμπυροκροτήσεις ἀπὸ τῶν χαρακωμάτων τοῦ πεζικοῦ των.

Οἱ πολεμισταὶ μας, κοιμώμενοι πάντοτε μὲ τὸ ἓνα αὐτί, κατὰ τὴν

χαρακτηριστικὴν γαλλικὴν ἔκφρασιν, ἀπύνησαν ἀμέσως δι' εὐστόχου πυρὸς καὶ ἡ μάχη, ἐν ἐλαχίστῳ διαστήματι χρόνου, ἐγενικεύετο καθ' ἅπασαν τὴν γραμμὴν τῆς πεζικῆς παρατάξεως.

Ἄμα ἐξημέρωσεν, ὁ Ἀρχηγὸς Διάδοχος μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του εὐρίσκετο εἰς τὸ Ἀρχηγεῖον.

Μόλις ἔφθασεν εἰς τὰ ὑψώματα τῆς Κανέτας, οἱ Τούρκοι ἤρχισαν νὰ βάλλουν σφοδρῶς ἐκ Μπιζανίου.

Ἄλλ' ἡ ὁρμὴ των ἐλάχιστα διήρκεσεν.

Μερικαὶ βολαὶ τῆς βαρείας ἡμῶν μοίρας τοὺς ἀπεστόμωσαν.

Οἱ Τούρκοι ἠτοίμαζον καὶ δευτέραν ἤδη ἀμυντικὴν γραμμὴν εἰς Καλουμπάκι, ἀπέχον τρίωρον βορείως τῶν Ἰωαννίνων. Τοὺς κατοίκους ὅμως τῆς πόλεως ἐμάστιζε πείνα. Ὁ ἄρτος ἐξ ἀραβοσίτου ἐτιμᾶτο πρὸς 10 γρόσια τὴν ὀκάν. Τινές, ἐπωφελοῦμενοι τοῦ δυσχεροῦς τῆς περιστάσεως, προσεπάθουν νὰ εἰσαγάγουν τροφίμα πρώτης ἀνάγκης διὰ τῆς ἡμετέρας γραμμῆς. Οὕτω παρὰ τὴν Λωδώνην συνελήφθησαν τὴν 15ην Φεβρουαρίου τριάκονσα ἡμίονοι μὲ φορτία προσωρισμένα διὰ τὰ Ἰωάννινα. Τὰ κατασχεθέντα ἀπεστέλλοντο εἰς Φιλιππιάδα.

Ταυτοχρόνως, ὁ στρατὸς τῆς Παραμυθιάς, συνιστάμενος κατὰ τὸ πλεῖστον ἐξ αὐτομόλων Ἀλβανῶν ἐνθαρρυνομένων καὶ διατηρουμένων ὑπὸ τῆς «Ἀλβανικῆς ὀργανώσεως», ἀνῆρχετο εἰς 9 χιλιάδας. Ἐκ τούτων εὐρίσκοντο εἰς Σκάλαν Παραμυθιάς 500, εἰς Προφήτην Ἡλίαν 700, εἰς Μαργαρίτιον 1200, εἰς Μένινα 500 καὶ οἱ λοιποὶ εἰς Φιλιάτες. Τροφίμα ἐπρομηθεύοντο ἐκ λεηλασιῶν τῶν πέριξ χωρίων.

Τὴν ἡμέραν ταύτην ὁ Διάδοχος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του ἐπεσκέπτετο καὶ πάλιν τὰς γραμμὰς τῆς παρατάξεώς μας, ἐνεθάρρυνε τοὺς ἀνδρας, ἀπηύθυνεν αὐταῖς λόγους παραμυθίας διὰ τὰς τόσας των κακουχίας καὶ τοὺς ἐβεβαίον ὅτι πολὺ γρήγορα πλέον θὰ ἔπαυον τὰ βάσανά των.

Καὶ πράγματι ἀνεζωογονοῦντο καὶ ἐνεθαρρύνοντο οἱ μυθικοὶ ἐκεῖνοι πολεμιστὰὶ ἔκ τε τῆς παρουσίας τοῦ Διαδόχου, ἐφ' οὗ εἶχον ἀπεριόριστον πεποίθησιν, καὶ ἐπὶ τῆς ἀρξαμένης ἤδη βελτιώσεως τοῦ καιροῦ.

Καὶ ἦσαν πεπεισμένοι πλέον ὅτι ὁ Δράκων τοῦ Μπιζανίου δὲν θὰ ἠδύνατο ν' ἀνθέξῃ ἐπὶ πολὺ ἀκόμη καὶ ὅτι δὲν θὰ ἐβράδυνον νὰ εἰσε-

λάσουν νικηταί συνάμα καὶ ἐλευθερωταί ἐντὸς τῆς πόλεως ἐκείνης, ἤτις τοὺς ἔκαμνε νὰ ὑπόκεινται διαρκῶς εἰς τὸ νεῦμα τῆς νίκης ἢ τοῦ θανάτου.

Ἡ παραμονή.

Ὁ στρατιωτικὸς ἀκόλουθος τῆς ἐν Ἀθήναις Γαλλικῆς Πρεσβείας Νταβίχ εἶχεν εἶπει ἐπανειλημμένως :

«— Ἡ ἐπίθεσις ἐναντίον τῶν Ἰωαννίνων, ὅπως ἐσχεδιάσθη παρὰ τοῦ Διαδόχου καὶ ἐξετελέσθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, θὰ παραμείνῃ ὡς πρότυπον εἰς τὴν πολεμικὴν τακτικὴν καὶ ὡς μᾶθημα διὰ τοὺς μεταγενεστέρους.»

Καὶ τὰ ὠραῖα καὶ εἰλικρινῆ αὐτὰ λόγια ἐστηρίζοντο ἐπὶ ἀδράς λογικῆς, ἐπιβεβαιωθεῖσης ἐκ τῶν πραγμάτων καὶ τῶν στρατηγικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Γ. Ἀρχηγοῦ, τὰς ὁποίας ἐπέστρεφε τάχιστα μία ἀληθῶς περιφανῆς νίκη.

Ἄλλ' ἄς ἴδωμεν πῶς ἐχαράχθη, πῶς ἐξειλίχθη καὶ πῶς ἐθριάμβευσε τὸ σγέδιον τοῦτο. Τὰ ὀλίγα κατωτέρω παραλαμβάνομεν ἀπὸ αὐτόπτην παρατηρητὴν τῶν ἐξελιχθέντων γεγονότων.

«... Εἰς τὸν συνταγματάρχην τοῦ πεζικοῦ Δελεγραμμάτικον, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν τιμὴν νὰ ἡγῆται τοῦ ἀπελευθερώσαντος τὴν Χίον στρατοῦ, ἀνετέθη τὴν 16ην Φεβρουαρίου ἢ διοικήσῃς μιᾶς ἀπὸ τὰς τρεῖς φάλαγγας τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τῆς κατὰ τῶν Ἰωαννίνων Ἑλληνικῆς στρατιᾶς. Ἡ φάλαγξ εἶχε τὴν ἀποστολὴν νὰ πραγματοποιήσῃ μίαν κίνησιν κυκλώσεως τῶν ἀμυνομένων Τούρκων καὶ συγχρόνως νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πτώσιν τοῦ φρουρίου Ἁγίου Νικόλαος, ἐνὸς ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἐρείσματα τῆς ἐχθρικῆς ἀμύνης.

«Ἡ τρίτη φάλαγξ ἀπετελέσθη ἀπὸ τὰ συντάγματα τοῦ πεζικοῦ πρῶτον καὶ ἔδδομον, ἐν τάγμα τοῦ ἐνδεκάτου πεζικοῦ, ἐν ἀνεξάρτητον τάγμα τοῦ Α. Μανουσάκη, ἕνα λῆχον μηχανικοῦ, δύο πυροβολαρχίας ὀρειβατικῆς καὶ τμημα δυνάμεων ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Μαλάμου, τῆς ἐδόθη ἀρχηγὸς ὁ συνταγματάρχης Ν. Δελαγραμμάτικος καὶ ἐπιτελεῖον ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ ταγματάρχου τοῦ μηχανικοῦ Ι. Παπαδασιλείου.

»Τὴν δεκάτην ἐνάτην Φεβρουαρίου ὄλα τὰ τμήματα τῆς φάλαγγος εὐρισκόμενα πρότερον εἰς τὸ κέντρον τῆς Ἑλληνικῆς παρατάξεως συνεκεντρώθησαν γύρω ἀπὸ τὸ χωρίον Μπουσούς, τοποθετημένον εἰς

Τὴν μεθικτὴν ἐποποιίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, δὲ γράμῃ ὁ κ. Ἡλίας Οἰκονομῶ-
 ποιλος, ὡς τρίτον τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Ἀναμείνεται μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέ-
 μου, προσεχῶς.

τὸ ἄκρον ἀριστερόν. Ἡ συγκέντρωσις αὐτὴ ἐπετεύχθη μὲ διήμερον πορείαν ὀπισθεν τοῦ Ὀλύτσικα κάτω ἀπὸ ἕνα συνεχῆς χιόνι καὶ ἐπὶ ἐδάφους ἐντελῶς ἀνωμάλου. Ὅταν ἔλα τὰ τμήματα τῆς φάλαγγος εὐρέθησαν εἰς Μπαουσούς, ὁ ἀρχηγὸς τῆς Δελαγραμμάτικας τοὺς ἐκονοποίησεν ἡμερησίαν διαταγὴν θαυμασίως πατριωτικὴν καὶ ὑπερόχου ἐξάρσεως. Συγχρόνως ἐκονοποιήθη εἰς τοὺς διαφόρους ἡγήτορας τῶν τμημάτων ἡ διαταγὴ τῶν ἐπιχειρήσεων, αἱ ὁποῖαι θὰ ἐξετελοῦντο τὴν νύκτα τῆς 19ης πρὸς τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου.

» Ἡ φάλαγξ ἐπρόκειτο νὰ ἐκτελέσῃ νυκτερινὴν ἐπίθεσιν πρὸς κατάληψιν τοῦ ὄρους Τσοῦκας καὶ τοῦ νοτιώτερον εὐρισκομένου Ἁγίου Νικολάου καὶ μετὰ τοῦτο νὰ προχωρήσῃ εἰς τὴν ὀχυρὰν θέσιν Δουρούτη.

» Διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Τσοῦκας ὠρίζετο τὸ 1ον Σύνταγμα πεζικοῦ ὑπὸ τὸν ταγματάρχην Διαλέτην, τὸ ὁποῖον θὰ προσέβαλλε τὸ ὄρος κατὰ πλευρόν.

» Ἐκ τοῦ 1ου Συντάγματος μία δολοχία ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Σαμᾶν θὰ κατελάμβανε δι' αἰφνιδιασμοῦ τὴν Δουρούτην.

» Τὸ τάγμα τοῦ 11 Συντάγματος ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Δέγλερην ἐνισχυόμενον καὶ ὑπὸ μιᾶς διλοχίας τοῦ 7ου συντάγματος θὰ ἐνήργει κατὰ τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

» Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Μαλάμος μετὰ τῆς ὑπ' αὐτὸν ἀρχικῆς δυνάμεως καὶ τοῦ τάγματος Μανουσάκη, θὰ κατελάμβανε διὰ νυκτερινοῦ αἰφνιδιασμοῦ τὴν θέσιν Ἁγίος Βλάσσης καὶ θὰ παρέμενε ἐκεῖ πρὸς στήριξιν τῆς ἄλλης φάλαγγος.

» Δέκα λόχοι τοῦ 70ου Συντάγματος παρέμειναν ἐφεδρικοί.

» Συγχρόνως μὲ τὴν διαταγὴν τῶν ἐπιχειρήσεων ἐκονοποιοῦντο ὁδηγεῖν διὰ τὴν διεξαγωγὴν τῆς νυκτερινῆς ἐπιθέσεως καὶ τὴν νύκτα τῆς δεκάτης ἐνάτης ἐκαλοῦντο ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ ἀπὸ τοῦ συνταγματάρχου μέχρι τοῦ λοχαγοῦ εἰς τὸ Στρατηγεῖον τοῦ Δελαγραμμάτικα...»

Εἰς ἕνα μικρὸ χωριάτικο σπιτάκι, παρὰ χωμένον μέσα στὰ ἄφυλλα δένδρα ποῦ ξαπλώνονται γύρω ἀπὸ τὴν Τσοῦκα καὶ φθάνουν ἔως πέρα εἰς τοὺς πρόποδας τοὺς τελευταίους τοῦ Ὀλύτσικα, ἐκεῖ κατὰ σπουδαῖον συμβαίνει ἀπόψε.

Πενήντα σχεδὸν ἀξιωματικοὶ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶνε σαχκεν-

τρωμένοι ἐκεῖ. Ἦλθαν σιγὰ-σιγὰ ἀπὸ διάφορα σημεῖα διὰ νὰ τιμήσουν μὲ τὴν παρουσίαν των τὸ ἄδοξον ἐκεῖνο καλύδι.

Ἐνα τέτοιον φτωχικὸ στρατηγεῖον, μέσα εἰς τὸ ὅποιον θὰ ληφθοῦν αἱ μεγάλαι ἀποφάσεις, ἀξίζει πολὺ περισσότερον ἀπὸ τὰ μέγала καὶ πλούσια καὶ ταπητόστρωτα στραταρχεῖα, ἔπου λαμβάνονται ἀποφάσεις μικραί, ταπειναὶ καὶ ἄδικοι.

Εἰς τὸ μέσον ἔλθων κáθηται μία ἀδρὰ στρατιωτικὴ φυσιογνωμία. Εἶνε ὁ διοικητὴς τοῦ τμήματός ἐκείνου Δελαγραμμάτικας.

Οἱ ἀξιωματικοὶ του τὸν κυκλοῦσι μετὰ σεβασμοῦ.

Καὶ μετ' ἄκρας προσοχῆς ἀκούουν τοὺς λόγους καὶ τὰς ὁδηγίας του.

«—Προσέξατε, φίλοι καὶ συναγωνισταί μου», λέγει περίπου ὁ διοικητὴς. «Κατανοεῖτε πάντες πόσον μεγάλης στρατιωτικῆς σημασίας εἶνε ἡ ἐντολή, τῆς ὁποίας ἡ ἐκτέλεσις ἔλαχεν εἰς τὸ σῶμα ἡμῶν.

»Ἐννοῶ τὴν διὰ νυκτερινῆς ἐπιθέσεως κατάληψιν τῆς Τσοῦκας καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου. Ἐκ τῆς ἐπιτυχίας ἡμῶν ἐξαρτᾶται ἡ ἐπιτυχία τῆς ἄλλης ἐπιχειρήσεως καὶ ἡ κατάληψις τῶν Ἰωαννίνων, ἡ ὁποία, κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας ἰδίως, κατανοεῖτε πόσον ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας εἶνε ...»

Οἱ ἀξιωματικοὶ κατένευσαν εὐγλώττως.

Ὁ Δελαγραμμάτικας ἐπανελάθεν :

«—Εἰς ὑμᾶς τοὺς ἀξιωματικούς δὲν περιμένω νὰ μεταδώσω αἰσθήματα καθήκοντος καὶ ἀντίληψιν πατριωτισμοῦ. Ἄξιῶ μόνον νὰ μεταδώσητε τὰ αἰσθήματά σας μέχρι καὶ τοῦ τελευταίου ὀπλίτου, καὶ σὰς ὑπενθυμίζω ὅτι οὐδεὶς ἀπὸ ἡμᾶς θὰ ἐπανεῖλη ζωντανὸς ἐκ τῆς ἰδίας ὁδοῦ. δι' ἧς θὰ βαδίσωμεν πρὸς ἐπίθεσιν.»

—«Ἴσως ἡ νύχτα δὲν ἀρκέσῃ διὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς ἐπιχειρήσεως», παρετήρησεν εἰς ἕκ τῶν ἀξιωματικῶν.

—Εἶμαι βέβαιος, Κουβέλη, εἶπεν ὁ συνταγματάρχης, ὅτι διὰ σὲ θὰ ἀρκέσῃ καὶ θὰ σὲ συγχαρῶ τὸ πρῶτ' ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν κανονιῶν τοῦ Ἁγίου Νικολάου.»

Οἱ ἀξιωματικοὶ, μετὰ τὰς δηλώσεις ταύτας τοῦ Διοικητοῦ των, ἀπεσύρθησαν καὶ δισπάρησαν ἀνὰ τὰ διάφορα τμήματά των, καὶ ἀνεκοίνωσαν τὰ ἀποφασισθέντα εἰς τοὺς ὀπλίτας των.

—«Στρατιῶται!» τοῖς ἔλεγον. «Ἡ νύχτα αὐτὴ εἶνε ἡ κρισίμου.»

τέρα ἔλων τῶν μέχρι σήμερον... Ἀπόψε θὰ καταλάβωμεν τὴν Τσόυ-
καν καὶ τὸν Ἅγιον Νικόλαον... αὔριον θὰ εἴμεθα εἰς τὰ Ἰωάννινα.
Τοιαύτη εἶνε ἡ θέλησις τοῦ ἐνδόξου μας Ἀρχηγοῦ καὶ Διαδόχου...»

Καὶ οἱ ἕως χθὲς ἀπολιθωμένοι ἐκ τοῦ παγετοῦ ἐκεῖνοι μάρτυρες,
ἀνγγέρθησαν ὡς εἰς ἄνθρωπος καὶ ἀπήντησαν διὰ τρομερᾶς ζητω-
κραυγῆς!

Εἰς ταγματάρχης περαιτέρω εἶχεν ἐξαγάγει ἐκ τοῦ πληθίου του
κάποιον ἔγγραφον.

Καὶ προσεφώνει οὕτω τοὺς ὀπλίτας :

—Στρατιῶται τῆς Πατρίδος καὶ τῆς Πίστεως. Ἀπόψε πρέπει νὰ
παρालύσετε τελείως πᾶσαν ἄμυναν τοῦ ἐχθροῦ... Αὔριον πρέπει νὰ
εὐρίσκεσθε ἐντὸς τῆς ἱερᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων...

—Θὰ ἤμαστε! Θὰ ἤμαστε! διέκοψαν ἐν ἐνθουσιασμῷ ἀκρατήτη
οἱ μαχηταὶ μας.

—Ἀκούσατε! προσέθηκεν ὁ ταγματάρχης... Ἴδου τί διατάσσει
καὶ τί ἐπιθυμεῖ ἀπὸ σᾶς ὁ Ἀρχηγὸς καὶ Διάδοχος τοῦ Ἑλληνικοῦ
Θρόνου.

Καὶ ἀνοίξας τὸ ἔγγραφον ὅπερ ἐκράτει συνεπτυγμένον εἰς τὴν
χεῖρα, ἀνέγνωσε τὰ ἑξῆς, ὑπὸ τὸ φῶς κηρίου, τὸ ὅποσον ἐκράτει πλη-
σίον του εἰς λοχίας τοῦ πεζικοῦ :

19 Φεβρουαρίου.

**«Αὔριον εἰκοστὴν Φεβρουαρίου διατάσσω γενικὴν
ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ φρουρίου Ἰωαννίνων. Ἀνακοινώ-
σατε ἀξιωματικοῖς καὶ στρατιώταις ὅτι ἀξιῶ ἀπὸ ὅλους
μαζῆ καὶ ἀπὸ κάθε ἓνα χωριστὰ ὅπως δώσωσι τὴν τε-
λικὴν νίκην εἰς τὴν Ἑλλάδα μας! Τὸ γενικὸν σύνθημα
ἔστω «Ἐξολόθρευσις τοῦ ἐχθροῦ!»**

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Διάτοροι ζητωκραυγαὶ ὑπεδέχθησαν τὴν ἀνάγνωσιν τῆς σπαρτια-
τικῆς ταύτης εἰς ἀνδρικὴν κομψότητα καὶ λακωνικότητα διαταγῆς
τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ.

—Σᾶς ζητοῦμεν θυσίας, ἀπόψε, ἐπανέλαβεν ἡ φωνὴ τοῦ ταγμα-
τάρχου, θυσίας μεγάλας ἴσως, ἀλλ' εἶμαι καὶ πρέπει νὰ εἰσθε καὶ σεις

βέβαιοι, ὅτι αἱ θυσίαι μας αὐταὶ θὰ εἶνε αἱ τελευταῖαι καὶ ὅτι θὰ στεφθῶσιν ὑπὸ πληρεστάτης ἐπιτυχίας...

— Ζήτωωωω! ἀπὴντησαν αὐθις οἱ ἀπτώητοι μαχηταί.

Καὶ ὁ Ἐπιτελάρχης τοῦ σώματος Παπαδασιλείου, στραφεὶς πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν Δελαγμαμαμάτικαν, καθ' ἣν στιγμήν αἱ διάτοροι ζητωκραυγαὶ εἶχον φθάσει εἰς τὸ ζενιθ τῆς ἐντάσεώς των:

— «Αὐτὰ τὰ ζήτη, συνταγματάρχα μου», εἶπεν, «ἐγγυῶνται πλειότερον ἀπὸ κάθε στρατηγικὸν σχέδιον καὶ ἀπὸ πᾶσάν πρόδλεψιν, ὅτι ὁ Ἅγιος Νικόλαος... ἔπεσεν ἤδη!»

Ἄγων ἡμιθέων.

Δὲν θὰ προβῶμεν ἀμέσως εἰς τὴν περιγραφὴν τῆς μάχης τῆς δευτέρας ἡμέρας τῆς ἐπιθέσεως—τῆς τελικῆς. Ἀνάγκη πρῶτον νὰ γνωρίσωμεν δι' ὀλίγων τὸ σχέδιον, τὸ ὅποσον ἠκολούθησεν ὁ Ἀρχιστράτηγος Διάδοχος, σχέδιον κατὰ πολὺ διάφορον τῶν μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐφαρμοσθέντων διὰ τὴν ἄλωσιν τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Ἰωαννίνων.

Μέχρι τῆς ἡμέρας εἰς ἣν εὐρισκόμεθα, εἶχε κριθῆ ἀναγκαῖον, ὅπως ἡ ἐπιθεσις συγκεντρωθῆ κατὰ τοῦ κυριωτέρου ὀχυρωματικοῦ ἔργου, τοῦ Μπιζανίου, διότι τούτου πίπτοντος θὰ ἔπιπτον ἀσφαλῶς καὶ τὰ Ἰωάννινα, καθότι ἐκ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μπιζανίου βάλλεται ἀσφαλῶς ἡ πόλις.

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τόσον ὁ Σαπουντζάκης, ὅσον καὶ ὁ Διάδοχος συνεκέντρωσαν εἰς τὸ δεξιόν, ἐπὶ τῶν ὕψωμάτων δηλαδὴ τῆς Ἀητόρραχης, καὶ κατὰ προέκτασιν εἰς ὅλην τὴν γραμμὴν μέχρι τῆς Γαστρίτης τὰς μεγαλειτέρας δυνάμεις μὲ τὴν πρόθεσιν, ὅπως ἡ ἐπιθεσις γείνη κατὰ μέτωπον, ἀφοῦ κατὰ πρῶτον κατορθωθῆ ἡ κατασigaσις τῶν ἐχθρικών πυροβολείων διὰ σφοδροῦ βομβαρδισμοῦ τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ, πρὸς ἀσφαλεστέραν δὲ τοῦ τοιοῦτου ἐπιτυχίαν, εἶχον μεταφέρθη κατὰ τὰς προηγηθείσας ἡμέρας ἐπὶ καταλλήλου θέσεως τῆς Ἀητόρραχης τέσσαρα βαρέα πυροβόλα, διὰ τῶν ὁποίων θὰ ἐκτυπᾶτο συγχρόνως καὶ τὸ εἰς τὸ ἀπώτατον ἄκρον τῆς δεξιᾶς μας πυροβολεῖον τῆς Γαστρίτης καὶ τοῦ Κοτσελιοῦ. Εἰς τὸ δεξιὸν τοιοῦτοτρόπως μὲ τὴν πρόθεσιν ταύτην εἶχον τοποθετηθῆ ἰσχυρόταται στρατιωτικαὶ δυνάμεις, διότι ἐκτὸς τῆς 8ης μεραρχίας, ἐκεῖ πρὸς τὸ ἄκρον

δεξιὸν ἦτο παρατεταγμένη ἡ 6η Μεραρχία καὶ πρὸς τὸ κέντρον τῆς δευτέρας.

Οἱ Τούρκοι, ἀντιληφθέντες τὴν τοιαύτην παράταξιν μας καὶ πεισθέντες πλέον ὅτι ἡ ἐπιθεσις θὰ ἐγίνετο ἐκ δεξιῶν, συνεχέντρωσαν ἐκεῖσε τὰς μεγαλειτέρας τῶν δυνάμεις καὶ ἐνέτειναν τὴν προσοχὴν τῶν ἰδίως εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Μπιζανίου καὶ τῆς Γαστρίτης ὀχυρᾶς τῶν θέσεις.

Εἰς τοιοῦτον σημεῖον εὐρίσκοντο τὰ πράγματα δύο ἡμέρας πρὸ τοῦ διαταχθῆ ἡ γενικὴ ἐπιθεσις.

Ἄλλ' ἤδη ὁ Διάδοχος, μελετήσας στρατηγικώτερον τὰ πράγματα ἀπεφάσιζεν ὄχι μόνον ν' ἀλλάξῃ σχέδιον ἐπιθέσεως, ἀλλὰ νὰ χρησιμοποιοῦν μάλιστα τὸ ὅλως ἀντίθετον τοῦ ἤδη ἐν-ἐφαρμογῇ εὐρισκόμενου τοιοῦτου.

Τὸ δεύτερον τοῦτο, εὐφρέστατον, σχέδιον ἐνέκειτο εἰς τὰ ἑξῆς :

—Νὰ προσποιηθῶμεν ὅτι ἐπρόκειτο πράγματι νὰ ἐκτελέσωμεν τὴν τελικὴν μας ἐπιθεσιν ἐκ τοῦ μετώπου καὶ δὴ ἐκ τοῦ δεξιοῦ, ὥστε νὰ κρατήσωμεν ἐκεῖ ἐντεταμένην τὴν προσοχὴν τοῦ ἐχθροῦ.

—Ἄλλὰ τὴν κυρίαν ἐπιθεσίν μας νὰ ἐνεργήσωμεν πραγματικῶς ἐκ τοῦ ἀριστεροῦ τῆς παρατάξεώς μας.

—Δηλαδή ἐκ τῶν κορυφογραμμῶν Μωνωλιότσκι, Τσοῦκκι καὶ Ἀγίου Νικολάου.

Εἰς τὸ δεξιὸν θὰ περιωριζόμεθα πρὸς τοῦτο εἰς διαρκεῖς ψευδεπιθέσεις καὶ εἰς σφοδρὰν προσβολὴν διὰ τοῦ πυροβολικοῦ μας κατὰ τῆς ὀχυρωματικῆς ζώνης Γαστρίτης-Μπιζανίου.

Οὕτως οἱ Τούρκοι θ' ἀπησχολοῦντο ἐκεῖθεν. Καὶ θὰ ἐπερρωννύετο ἐτι μᾶλλον ἡ πεποίθησις ἣν εἶχον σχηματίσει ἤδη, ὅτι ἐκ τοῦ δεξιοῦ τοῖς προητοιμάζομεν ἐκπλήξεις.

Ἄλλὰ, πρὸς πλήρη ἐπιτυχίαν τοῦ σχεδίου τούτου, ἦτο ἀνάγκη ἤδη νὰ μεταφερθῶσιν ἐν σπουδῇ πρὸς τὸ ἀριστερὸν τῆς παρατάξεώς μας μεγάλαι πεζικαὶ δυνάμεις.

Νὰ μεταφερθῶσιν ὅμως μυστικά.

Πρὸς ἐπιτυχή ἐφαρμογὴν τοῦ σχεδίου τούτου ἐλήφθησαν τὰ ἀκόλουθα εὐτυχεστάτης ἐμπνεύσεως μέτρα :

Συνεκεντρώθη ἰσχυρὸν πυροβολικὸν ἐπὶ τῶν καταντικρῶ Μπιζανίου καὶ Γαστρίτης ὀχυρῶν μας θέσεων.

Διετάχθη δὲ σφοδρότατον πῦρ ἐναντίον ὄλων τῶν πρὸς τὸ δεξιὸν μας τουρκικῶν ὄχρωμάτων. Τὸ πῦρ τοῦτο, τρομερώτερον τῶν μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης, διήρκεσεν ὀλόκληρον ἡμερονύκτιον.

Αἱ ἀκατάπαυστοι αὐταὶ ὁμοβρονταὶ ἑκατὸν πενήτηντα καὶ πλέον ἐκατέρωθεν πυροβόλων ἀπετέλουν κατὰ τὸ ἐξόχως μεγαλοπρεπὲς καὶ τρομακτικὸν συνάμα. Ὁ τόπος ἐσείετο ὡς νὰ ὑφίστατο τοὺς κραδασμοὺς ἰσχυροτάτου καὶ συνεχοῦς σεισμοῦ. Τὰ πέριξ βουνά, αἱ φάραγγες, αἱ χαράδραι, ἀντελάουν μὲ ἀγρίαν ταχύτητα τοὺς φοβεροὺς βόμβους τῆς ἀπεράντου ἐκείνης κεραυνοβολῆς.

Ἦτο φανερόν διὰ τοὺς Τούρκους.

Ἡ σφοδρὰ ἐκείνη τηλεβολοβολὴ ἀπετέλει βεβαίως τὸν πρόλογον τῆς ἐκ τοῦ δεξιοῦ ἐπιθέσεώς μας. Καὶ ἤρχισαν αὐθις συγκεντροῦντες μετὰ σπουδῆς εἰς τὰ σημεῖα ἐκεῖνα τὰς σημαντικωτέρας τῶν δυνάμεις καὶ τὴν μείζονα προσοχὴν τῶν.

Ὁ φρούραρχος τοῦ Μπιζανίου Φουὰτ πασσαῶς εἶχε μείνει ἀγρυπνος καθ' ὄλον τὸ πολύωρον ἐκεῖνο διάστημα τοῦ ἀσυλλήπτου ὀρμητικότητος βομβαρδισμοῦ, περιερχόμενος τὰ διάφορα πυροβολεῖα τοῦ ἀπορθήτου βουνοῦ, ἐδῶ δίδων ὁδηγίαις, ἐκεῖ τιμωρῶν, ἀλλαχοῦ σκοπεύων μόνος του κατὰ τῶν ἡμετέρων θέσεων.

Δι' ἡμᾶς ὅμως εἶχεν ἄλλην συνέπειαν τὸ πρᾶγμα. Ὑπὸ τὸν φοβερόν ἐκεῖνον ὄσον καὶ διαρκῆ βόμβον, μόλις ἐπῆλθεν ἡ νύξ, ἤρχισαμεν μεταδιβάζοντες ἐν σπουδῇ ἰσχυρὰς πεζικὰς δυνάμεις πρὸς τὸ ἀριστερόν τῆς παρατάξεώς μας.

Μετεφέρθησαν οὕτως ἐκ τοῦ δεξιοῦ εἰς τὸ ἀριστερόν ὀλόκληρα τὰ 15ον καὶ 18ον πεζικὰ συντάγματα, τὸ 10ον εὐζωνικὸν τάγμα καὶ πλεῖστα ἄλλα τμήματα στρατοῦ, ἀποτελοῦντα ἐν ὄλω δυνάμει 24 ταγμάτων.

Ἄλλ' ὑπῆρχον καὶ εἰς τὸ ἀριστερόν δυνάμεις ἄλλαι, μεθ' ὧν ἡ στρατιὰ αὕτη ἀπετελέσθη ἀπὸ 36 περίπου τάγματα.

«Πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ Διαδόχου», σημειοὶ ὁ παρακολουθήσας χάριεν τῆς ἡμετέρας ἱστορίας τὴν δρᾶσιν τοῦ 15 συντάγματος Πολυμενάκου, «διατάσσεται ἡ ταχεῖα μετάδασις τοῦ 15 συντάγματος ἐκ τῆς δεξιᾶς εἰς τὸ ἀριστερόν τὴν προηγουμένην τῆς κατὰ τοῦ Μπιζανίου τελικῆς ἐπιθέσεως.

»Μὲ χιόνια πολλὰ ποὺ ἔχανε κανεῖς τὰ μονοπάτια καὶ μὲ σκότος

ψηλαφητὸν ἐνεργεῖται ἡ πορεία αὐτῆ ἀπὸ τῆς 6 μ. μ. τῆς 17 μέχρι τῆς 5 μ. μ. τῆς 18 ἄνευ σταθμῶν καὶ συνπελαῖα τῆς τοιαύτης διαταγῆς τοῦ Γενικοῦ ἀρχηγοῦ, ἀλλὰ καὶ ἐκ φόβου παγώματος ὡς ἐκ τοῦ φοβεροῦ ψύχους. Ἐπρεπε νὰ διέλθωμεν πρὸς τούτοις ἀπαρατήρητοι νύκτωρ ἀπὸ τὴν ὀπτικὴν ἀκτῖνα τῶν τουρκικῶν πυροβολείων. Τὸ νερὸ γίνεται ἓνα κομμάτι πάχος μέσα στὰ παγούρια καὶ οἱ ἄνδρες δροσίζονται μὲ χιόνα! Πίπτουν, ἐγείρονται καὶ ὁμῶς προχωροῦν μέχρις Ἐμὴν Ἄγα. Εἶνε μία τῶν φοβερωτέρων περιστάσεων τοῦ πολεμικοῦ μας βίου! Καὶ εἰς αὐτὸν ὁμῶς τὸν Διάδοχον κάμνει ἐντύπωσιν ἡ ἐπιτυχία αὐτῆ καὶ διατάσσει τὴν παροχὴν παντὸς θερμαντικοῦ μέσου, ἐκ τῶν ὑπαρχόντων, εἰς τοὺς στρατιώτας...»

Ἡ προηγουμένως ὑπάρχουσα εἰς τὸ ἀριστερὸν στρατιᾷ ἀπετελεῖτο ἀπὸ τὴν «σιδηρᾶν» 4ην Μεραρχίαν.

Ὁλόκληρος δὲ τώρα ἡ δύναμις αὕτη διηρέθη εἰς τρεῖς φάλαγγας καὶ ἐτέθη ὑπὸ τὴν γενικὴν ἀρχηγίαν τοῦ σιδηροῦ ἐπίσης ὑποστρατήγου Μοσχοπούλου.

Μέσα ἀπὸ τὴν χαράδραν ποῦ διανοίγεται ἐντεῦθεν τοῦ Ὀλύτσικα, αἱ φάλαγγες αὗται προήλασαν νύκτωρ καὶ ὄλαι ἀπαρατήρητοι ἐφθασαν εἰς τὰ σημεῖα τῆς συγκεντρώσεώς των.

Οὕτως ἐχόντων τῶν πραγμάτων, ἡ θέσις τῶν Τούρκων κατέστη λίαν δυσχερῆς εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς τῆς ἐπιθέσεως, ἵνα μετ' ὀλίγον μεταβληθῆ εἰς κρίσιμον καὶ τὴν διαδεχθῆ ἄτακτος καὶ ἀπελπιστικῆ φυγῆ.

Ἄλλ' ἂς παρακολουθῶμεν τὰ γεγονότα ἐν τῇ τρομερᾷ των ὄσον καὶ θριαμβευτικῇ ἐξελίξει.

Κατὰ τὴν ἐβδόμην ἑσπερινὴν ὥραν εἶχεν ἀρχίσει ἡ ἐκκλίνσις τῶν διαφόρων τούτων σωμάτων ἀπὸ ἀφετηρίας τὸ χωρίον Πλέσσια.

Τὰ σώματα αὐτὰ ὠδηγοῦντο, διὰ τὸ ἀσφαλέστερον, ἀπὸ χωρικοῦς τῆς Καστάνιας.

Ἐν μέσῳ τοῦ σκότους, διὰ μονοπατίων σχεδὸν ἀπροσβάτων, ἐδῶ ἔρποντες, ἀλλαχοῦ κυρτούμενοι διὰ νὰ βαδίζουσιν ἀσφαλέστερον, ἐδῶ ὡς αἴλουροι, ἐκεῖ ὡς ἐρίφια, μὲ τὰς λόγχας ἐπὶ τῶν ὄπλων, προσεκτικοί, ἀλλ' ἀτάραχοι, σιωπηλοὶ ὡς πομπὴ νεκρική, ἀλλὰ σταθεροί, ἀκλόνητοι, ἀποφασιστικοί, καίτοι ἴσως ἐβάδιζον πρὸς ἀσφαλῆ θάνατον, οἱ

ἡμιμυθικοὶ ἐκεῖνοι πολεμισταὶ τῆς ἐλευθερίας προήλασαν ἤδη μέχρι τῶν τουρκικῶν προφυλακῶν.

Αἱ ὀδηγίαι τοῖς εἶχον δοθῆ ἔκ τῶν προτέρων.

Ἐμπρὸς τῶν εἶχον ἐδῶ τὴν Τσοῦκαν. Πλησιάζουν.

Πρῶτον ἔργον τῶν εἶνε ν' ἀπαλλαγῶσι τῶν νυκτοσκοπῶν τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ ἄνδρες μας σταματοῦν εἰς μικρὰν ἀπόστασιν.

Μερικοὶ ἐξ αὐτῶν ἀποσπῶνται τῶν τμημάτων καὶ σύρονται ἀργὰ ἀργὰ καὶ ἀραιοὶ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους.

Οὔτε μία κραυγὴ δὲν ἠκούσθη. Ἡ νύξ ἐτήρησε τὴν ἀπόλυτον σιωπὴν τῆς.

Οὐδὲν οὐδαμῶθεν ἀκούεται στρατιωτικὸν παράγγελμα.

Ἦλθεν ἡ κρισιμωτέρα στιγμή.

Οἱ ὀπλιταὶ μας γνωρίζουν ἔκ τῶν προτέρων τὸ καθήκον τῶν.

Προχωροῦν λοιπὸν μὲ βῆμα ταχὺ καὶ εὐσταθές, ἀλλὰ βῆμα ἀθροῦς. Μὲ τὴν λόγχην ἐφ' ὄπλου ρίπτονται ἀκάθεκτοι ἐπὶ τῶν τουρκικῶν κατασκηνώσεων.

Οἱ Τούρκοι . . . ἐκοιμῶντο. Ἡ λόγχη παίζει καὶ πάλιν τὸν τρομέρον τῆς ρόλον.

Πλεῖστοι λογγίζονται ἐντὸς τῶν κατασκηνώσεων τῶν.

Οἱ λοιποὶ, νυσταλέοι ἀκόμη, ἀνατινάσσονται ἔντρομοι, ἀφίρουν διατέρους κραυγὰς τρόμου καὶ τρέπονται αὐθωρεὶ εἰς φυγὴν ἀκάθεκτον.

Αἰσθάνονται ἐντὸς τῶν τὸν τρόμον ποῦ γεννᾷ εἰς τοὺς δεσποδαίμονας ἡ αἰφνιδία ἐμφάνισις λεγεῶνος νυκτοβίων δαιμόνων. Τὸ «σεῖτάν ἀσκέρ» θριχμβεύει.

Οἱ πολεμισταὶ μας ὀρμῶσιν εἰς φοδερὰν καταδίωξιν τῶν φυγάδων.

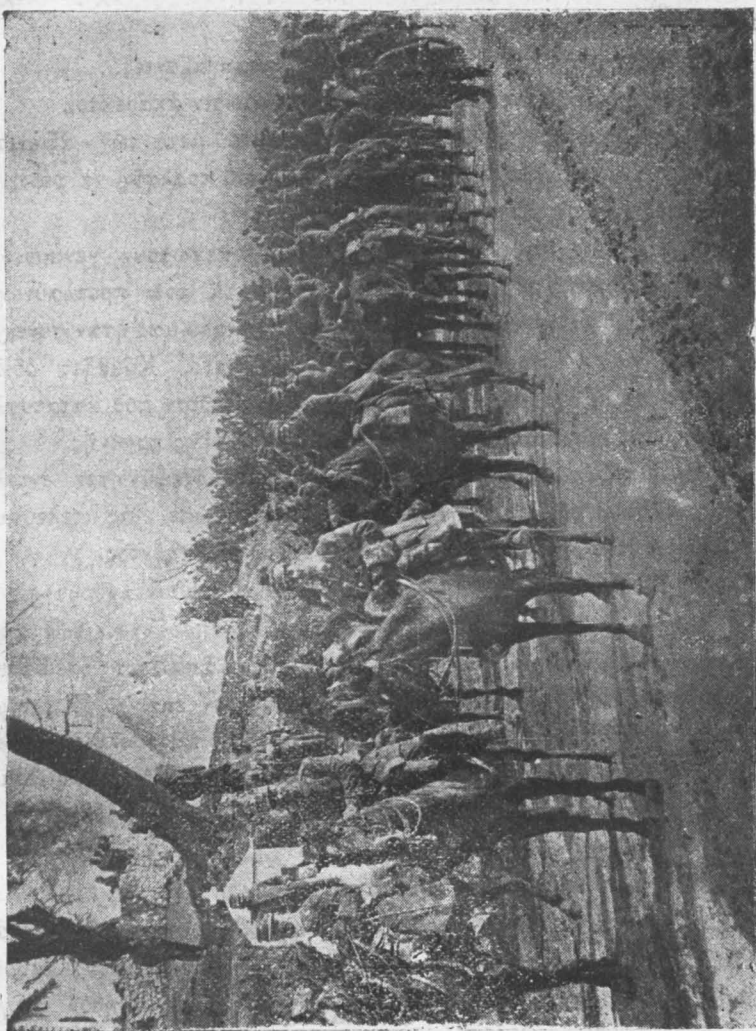
Ἀναβαίνου, πτερωτοὶ τώρα, τὰ πρηνῆ τῆς Τσοῦκας. Καταλαμβάνου τὰ πυρσολεῖα.

Οἱ Τούρκοι πυρροβολοῦνται σφάζονται ἐπ' αὐτῶν τῶν τηλεβόλων τῶν...

Εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς οἱ Τούρκοι εἶχον καταπλαγῆ πανταχοῦ ἔκ τε τοῦ ἀπροσδοκῆτου τῆς ἐξ ἀριστερῶν ἐπιθέσεως τῶν ἡμετέρων καὶ ἔκ τοῦ τεραστίου ὄγκου, τὸν ὅποιον ἐπεδείκνυον αἱ διαρκῶς ἀναπτυσσόμεναι καταλλήλως φάλαγγές μας. Οἱ ἀτυχεῖς ἐνόμισαν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ στρατιᾶς ἑκατὸν τοῦλάχιστον χιλιάδων ἀνδρῶν...

Καὶ κατεπτοήθησαν.

Τὸ τάγμα Κουζέλη, πρωτοποροῦν ἐδῶ, κατέλαβε πρῶτον διὰ τῆς.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἱππικοῦ Σουΐδος εἰδερχόμενος εἰς τὰ Ἰωάννινα·
λόγῃς τὰ προχαρακώματα τοῦ Ἁγίου Νικολάου.

Οἱ πυροβοληταὶ ἐλογχίσθησαν προτοῦ προφθάσουν νὰ ρίψουν δύο-
τρεῖς βολάς.

Δώδεκα πυροβόλα καταλαμβάνονται διὰ τῆς λόγῃς. Ὁ Ἅγιος
Νικόλαος εἶνε εἰς χεῖράς μας.

Ἀπὸ ὅλα τὰ πρὸ τῆς Μανωλιάσσης ὑψώματα οἱ ἐχθροὶ ἔχουν τραπήῃ εἰς ἀτακτον φυγὴν πρὸς τὰ Ἰωάννινα.

Οἱ ἰδικοὶ μας τοὺς καταδιώκουν ζητωκραυγάζοντες...

Εἰς μίαν χαράδραν εὐζωνοὶ καὶ πεζοὶ ὀρμῶσιν ἀκάθεκτοι.

Ὁλόκληρον ἐκεῖ τάγμα τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν του κυκλοῦται καὶ αἰχμαλωτίζεται προτοῦ προλάβῃ νὰ φέρῃ τὴν παραμικρὰν ἀντίστασιν.

Περὶ τὴν 9ην πρωϊνὴν ὥραν οἱ Τοῦρκοὶ ὑπεχώρουν γενικῶς. Τὸ Μπιζάνι ἐν τούτοις ἐδαλλεν, ἀραιῶς ὅμως, κατὰ τοῦ προελαύνοντος πεζικοῦ μας. Ἀλλὰ καὶ αἱ βολαὶ τοῦ πυροβολικοῦ μας ἦσαν συνεχεῖς. Καθ' ἕλην τὴν γραμμὴν τὸ πυροβόλον ἐμαίνετο. Χιλιάδες ὀπίδων ἐξεργάγησαν ἐπὶ τῶν ἐχθρικῶν θέσεων. Μὲ τοιοῦτον πῦρ κατατυφλωθέντες οἱ ἐχθροὶ, ἔπαυσαν βάλλοντες ἀπὸ τῆς 11ης πρωϊνῆς.

«Τὸ Μπιζάνι, σημεῖοι αὐτόπτης, τὴν 1 1)2 ἐξεψύχησεν ἐντελῶς καὶ μόνον περὶ τὴν πέμπτην ἀπογευματινὴν ἔδωκε τὰς τελευταίας ἀναλαμπάς του ἦσαν αἱ ἀναλαμπαὶ τοῦ ψυχορραγοῦντος.

»Οἱ Τοῦρκοὶ, φεύγοντες, προσεπάθησαν ν' ἀνασυνταχθοῦν εἰς λοφίσκον τινὰ πετρώδη παρὰ τὴν Ραφίσταν. Τὴν προέλασιν τῶν τριῶν ἰσχυρῶν φαλάγγων τῆς ἀριστερᾶς ὑπεστήριζεν ἅπαν τὸ ὀρειβατικὸν πυροβολικὸν ἐξ 24 πυροβόλων, διότι εἰς τὰ μέρη ἐκεῖνα τὰ πετρώδη καὶ ἀπρόσιτα ἦτο ἀδύνατος ἡ ἀνάπτυξις πεδικοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ ἐπιτυχίαι τῶν ὀρειβατικῶν πυροβόλων ἦσαν μοναδικαί. Κατ' αὐτῶν ἐδαλλε μόνον μία Τουρκικὴ πυροβολαρχία, ἣτις ἦτο τοποθετημένη εἰς αὐχένα δεξιώτερον τοῦ Μπιζανίου...

»Περὶ τὴν μεσημβρίαν ὁ μέγας Μοσχόπουλος τηλεγραφεῖ εἰς τὸ ἀρχηγεῖον ὅτι συνέλαβε πενήκοντα αἰχμαλώτους καὶ 4 πυροβόλα. Ὀλίγον ἀργότερον, τὸ 10ον τάγμα τοῦ 11ου Συντάγματος ἐκυρίευε τὰ ὡς ἄνω 12 πυροβόλα τοῦ Ἁγίου Νικολάου καὶ πληθὺν σκινηῶν καὶ πολεμοφοδίων. Οἱ ἡμέτεροὶ διαρκῶς προχωροῦν, ἐνῶ οἱ ἐχθροὶ φεύγουν προτροπάδην. Ὀλίγον μετὰ τὴν δευτέραν μεταμεσημβρινὴν διακρίνεται μεγάλη συγκέντρωσις εἰς Ραφίσταν, ἐν χωρίον εἰς τὸ ἄκρον ἀριστερὸν τῆς πεδιάδος τῶν Ἰωαννίνων.

»Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ Παρασκευόπουλος μὲ τὰς διόπτρας τοῦ παρατηρητηρίου διακρίνει ὅτι ἐκεῖ κατέφευγον πανικόβλητοι οἱ Τοῦρκοὶ, προσπαθοῦντες νὰ ἀνασυνταχθοῦν. Ὀλίγον ὅμως κατόπι

Ἔβλον ἐκεῖνο τὸ πλῆθος τῶν πανικοβλήτων διασκορπίσθη εἰς τὴν πεδιάδα, τρέχον πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ὅλη ἡ πεδιάς τῶν Ἰωαννίνων γίνεται κατάστικτος ἀπὸ φυγάδας, οἱ ὅποιοι ἀσυντάκτως βαδίζουσι τῆδε κάκεισε. Ἐφοδιοπομπαί, πεζοί, πυροβοληταί, φεύγουσι ἀσυντάκτως. Ἐκ τοῦ παρατητηρίου διακρίνομεν εἰς τινὰ σημεῖα ὅτι καταβάλλονται προσπάθειαι ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν ὅπως ἀνασυντάξουσι τὰ τμήματά των, τοῦτο ὁμως καθίσταται ἀδύνατον, διότι μόλις ἀνασυνετάσσοντο καὶ διελύοντο ἐκ νέου. Τὸ σφοδρὸν πῦρ τοῦ ὀρειβατικοῦ ἔφθανε μέχρι τῆς πεδιάδος. Περὶ τὴν ὄην μ. μ. εἰς τὸ χωρίον Ραψίστα πίπτουσι ἀρκεταὶ ὀβίδες, αἵτινες ἀνάπτουσι πυρκαϊάν. Τοῦτο ἐνέτεινε τὸν πανικόν.

»Ἐντὸς ὀλίγου τὸ χωρίον ἐκενώθη ἐντελῶς. Ἀμυξίαι ἐξ Ἰωαννίνων ὀδεύσασαι, παραλαμβάνουσι τοὺς τραυματίας.

Ἄμεσως διετάχθη ἡ 6ῃ Μεραρχία ὅπως διατάξῃ τὴν βαρεῖαν μοῖραν τῆς Ἀγιοτορράχης νὰ βάλλῃ μὲ μεγαλεῖτερον ὕψόμετρον πρὸς τὴν πεδιάδα. Τοῦτο καὶ ἐγένεεν. Αἱ ὀβίδες ἐκρηγνυόμεναι ἐν τῷ μέσῳ τῆς πεδιάδος ἐνέτεινον τὸν πανικόν. Καὶ τὰ ὀλίγα συντεταγμένα τμήματα διαλύονται πλέον καὶ οἱ στρατιῶται φεύγουσι ὡσάν ποιμνία πρὸς τὰ Ἰωάννινα.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ καὶ δὴ μέχρι τῆς μεσημβρίας, ἡ διλοχία Σαγιὰ προβαίνει εἰς παράτολμον ἐνέργειαν. Ἄλλ' ἐπιτυγχάνει.

Μὲ τὴν λόγχην ἐφ' ὄπλου ὁρμᾶ μόνῃ τῆς ἐναντίου τῆς Δουροῦτης καὶ τὴν καταλαμβάνει κατόπιν λυσσώδους πάλης, τῶν Τούρκων τραπέντων ἐν ἀνυπολογίστῳ ἀταξίᾳ εἰς αἰσχρὰν φυγὴν.

Κατὰ τὴν αὐτὴν ὥραν ὁ ὑπίλαρχος Σκανδάλης εἶχε διαταχθῆ νὰ προβῇ εἰς ἀναγνώρισιν μετ' εὐαρίθμων ἵππέων.

Μόλις ὁμως εἶχεν ἐξορμήσει τῆς θέσεώς του καὶ μετ' ὀλίγους τινὰς καλπασμούς, εὐρίσκειται ἔξαφνα ἀντιμέτωπος δύο τουρκικῶν πυροβόλων.

— Ἄλτ!

Ὁ ὑπίλαρχος ἀριππεύει. Οἱ ἵπποις του τὸν μιμοῦνται.

Καὶ ὅλοι ὁμοῦ, πεζομαχοῦντες ἐξόπισθεν τῶν ἵππων των, διασκορπίζουσι ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ τοὺς Τούρκους πυροβολητάς καὶ καταλαμβάνουσι τὰ ἐχθρικὰ πυροβόλα... γεμάτα ἀκόμη!

Τὴν πρώτην μεταμεσημβρινὴν ὥραν ὀλόκληρον τὸ «κλειδί» τῶν

Ἰωαννίνων, δηλαδή ελόκληρος ἡ ὠχυρωμένη κορυφογραμμὴ ἀπὸ Ἀγίου Νικολάου μέχρι Σαδοβίτσης εἶχεν ἀνοιχθῆ τελεείως ὑπὸ τὴν ἀκατάσχετον ὀρμητικότητά τῆς φάλαγγος Δελαγραμμάτικα.

Ἐνῶ δὲ τώρα αἱ ἐχθρικοὶ φάλαγγες ὑπεχώρουν πανταχόθεν ἐν πανικῷ πρὸς τὰ Ἰωάννινα, εἰς τὴν ἀρχὴν τῆς πεδιάδος πρὸς τὴν Μανωλιάσσαν ἐθεάτο προελαύνουσα εἰς καταδίωξιν μετ' ἀκαθέκτου ὀρμῆς ἄλλη πυκνοτάτη φάλαγγς τῆς ἡμετέρας στρατιάς.

Αὐτόπτης σημειοὶ ἐνταῦθα :

«... Ἦσαν οἱ εὐζωνοὶ τῆς δευτέρας φάλαγγος ἐκ τῶν ταγμάτων Βελισσαρίου καὶ Ἰατρίδου ὑπὸ τὸν ἀντισυνταγματάρχην Διον. Παπαδόπουλον, οἱ ὅποιοι ἐκπορθήσαντες τὴν Μανωλιάσσαν καὶ παρακάμφαντες τὸν κατειλημμένον παρὰ τοῦ Δελαγραμμάτικα Ἅγιον Νικόλαον, ὄρμησαν εἰς μίαν ἀπεριγράπτως ταχέαν δίωξιν τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὰ Ἰωάννινα.

»Τὸ εὐζωνικὸν σύνταγμα, ἡγούμενου τοῦ ἡρωικοῦ Βελισσαρίου, τοῦ Ἰατρίδου, τοῦ Δημητρακοπούλου καὶ τοῦ βραχῶδους διοικητοῦ τοῦ Παπαδοπούλου, ἐξωντάνευσεν ἐκεῖνο τὸ δεῖλι τοὺς ἀρματολικούς ἄθλους, ἐνῶ ἡ σημαία ἐκυμάτιζε μετὰ ταχείας ἀναπτυχώσεις καὶ ὁ σαλπικταὶ ἤχουν διαρκῶς προσβολήν, ἡ εὐζωνικὴ φάλαγγς ἄθροα εἰς ταχύπτερον ἀκαθέκτον πτήσιν κατεδίωξε τὸν ἐχθρὸν προτροπάδην μέχρι τοῦ Στρατηγείου τοῦ Ἐσσατὶ πρὸ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων...»

Ἄλλος αὐτόπτης μᾶς δίδει τὰς ἀκολουθούς ἐπὶ πλέον πληροφορίας ἐπὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς λαμπρᾶς ταύτης νίκης, ἣτις εἶνε ἀποκλειστικόν, σχεδὸν εἶπεν, ἔργον καὶ ἀποτελεῖ προσωπικὴν σχεδὸν τιμὴν τοῦ μεγάλου μας στρατηλάτου Κωνσταντίνου.

Ἴδου αἱ περικοπαὶ αἱ σχετικαὶ πρὸς τὸ θέμα μας :

«... Ὁ Διάδοχος, διευθύνων τὴν μάχην μετὰ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ ἀπὸ τὸ Χάνι Φτελιάς, περὶ τὴν 4ην ἀπογευματινὴν ὥραν διατάσσει τὸ 9ον εὐζωνικὸν σύνταγμα νὰ προβῆ εἰς καταδίωξιν εἰς τὴν πεδιάδα. Συγχρόνως ἐστέλλετο οὐλαμὸς ἵππικου δι' ἀναγνώρισιν, διότι τὸ Μπιζάνι ἀπὸ τῆς 11ης ὥρας εἰσήγησεν ἐντελῶς. Μόλις ὁ οὐλαμὸς ἐξήλθεν εἰς τὴν πεδιάδα, τὸ Μπιζάνι εἶδει νεὰ σημεῖα ζωῆς, διότι ἔβαλλε κατ' αὐτοῦ διὰ δύο πυροβολείων. Ἀμέσως ὅμως κατ' αὐτῶν ἐστράφησαν τὰ πυρὰ 60 ἡμετέρων πυροβόλων, τὰ ὅποια διὰ πυκνῶν πυρῶν ἐντὸς δύο λεπτῶν ἠγάγκασαν τὰ ἐχθρικά πυροβόλαια νὰ σιγήσουν ἐντελῶς.

Ἦδη ἀντιλαμβάνομεθα ὅτι εἴμεθα κύριοι τῆς πεδιάδος καὶ τῶν Ἰωαννίνων, διότι τὸ Μπιζάνι καὶ ἡ Γαστρίτσα ἀπεμονώθησαν. Συγχρόνως ἀνηγγέλθη ὅτι ἰσχυρὰ δυνάμεις ἡμετέρου στρατοῦ κατέλαβον τὸν Δρίσκον, ἐνῶ τὸ δεξιὸν πρὸς τὸ ἑσπέρας ἐπετίθετο κατὰ τοῦ πεζικοῦ τοῦ Μπιζανίου καὶ τῆς Γαστρίτσας.

» Ἡ νῆξ ἐπῆλθε μὲ πλῆρη νίκην τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων. Ὅλοι κατήλθομεν εἰς Ἐμιν Ἀγᾶ μὲ τὴν πεποίθησιν ὅτι τὴν ἐπομένην θὰ εὐρισκόμεθα εἰς τὰ Ἰωάννινα. Τοῦτο καὶ ἔγεινεν.

» Οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοί, ἡττηθέντες τελείως καὶ βλέποντες ὅτι οἰαδῆποτε ἐπὶ πλέον ἀντίστασις θὰ ἦτο ματαία, συνῆλθον τὴν νύκτα εἰς συμβούλιον, κατὰ τὸ ὅποιον ἀπεφασίσθη ἡ παράδοσις τῆς πόλεως.

Ἐνταῦθα παραθέτομεν ἄρτι τὰ πρῶτα ἐπίσημα τηλεγραφήματα περὶ τῆς θριαμβευτικῆς αὐτῆς νίκης τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων :

«EMIN-AGA, 20 Φεβρουαρίου (11.30' π. μ.).

Α. Μ. Βασιλεία, Θεσσαλονίκη, — Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν, Ἀθήνας.

» *Τὴν Τρίτην (19 τρ.) ἤρξατο γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῶν φρουρίων Ἰωαννίνων.*

» *Τὴν κυρίαν ἐπίθεσιν διέταξα κατὰ τοῦ δυτικοῦ μετώπου τοῦ φρουρίου, ἥτοι κατὰ τῆς γραμμῆς Μανωλιάσσης-Ἀγίου Νικολάου-Σαδοβίτσας.*

» *Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον συνεκέντρωσα εἰς τὸ ἀριστερόν μου λίαν σημαντικὰς δυνάμεις, ἐξ ὧν ἀπετέλεσα τμήμα στρατιᾶς ἐκ τριῶν φαλάγγων ὑπὸ τὸν ὑποστράτηγον κ. Μοσχόπουλον.*

» *Τὸ ἡμέτερον πεζικὸν ἐβαλλεν ἐκ τῶν θέσεών του κατὰ τῶν ἐχθρικῶν χαρακωμάτων, παρασύρον τὸν ἐχθρὸν εἰς τὸ νὰ τάξη τὸ πεζικὸν αὐτοῦ εἰς τὰς θέσεις μάχης καὶ νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν πάντα αὐτοῦ τὰ πυροβολεῖα.*

» *Τὸ πυροβολικὸν μας ἐπωφεληθὲν ἐβαλε σφοδρότατα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, ἐπενεγκὸν αὐτῷ μεγάλας φθορὰς ἀνδρῶν καὶ ὀλικοῦ.*

» *Τὸ πῦρ τοῦ πυροβολικοῦ μας ἐξηκολούθησε καθ' ὅλην τὴν νύκτα. Διὰ τὴν σήμερον διέταξα τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν. Κατὰ μὲν τὸ δεξιὸν καὶ τὸ κέντρον ἔδει νὰ ἐκτελέσωσιν ἀγῶνα κατατριβῆς πρὸς δέσμευσιν ἐχθρικῶν δυνάμεων, τὸ δὲ ἀριστερὸν ἀφινδιαστικὴν ἐπίθεσιν.*

« Ἡ πορεία καὶ ἡ συγκέντρωσις πασῶν τῶν φαλάγγων τοῦ ἀριστεροῦ ἐγένετο μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τοῦ ἐχθροῦ μὴ ἀντιληφθέντος τὴν κίνησιν ταύτην. Ὁ αἰφνιδιασμός αὐτοῦ ὑπῆρξε πλήρης καὶ ὀλοσχερῆς. Τὴν 7ην πρωϊνὴν κατελήφθη δι' αἰφνιδιασμοῦ ἡ Τσοῦκα, ἀλωθέντων τεσσάρων πυροβόλων καὶ 50 αἰχμαλώτων ὑπὸ τῆς ἀριστερᾶς φάλαγγος. Τοῦ δευτέρου τμήματος τῆς στρατιᾶς ἡ ἀριστερὰ φάλαγξ περὶ τὴν 10ην π. μ. ἐκυρίευσε τὰ ὑψώματα Μανωλιάσσας, κυριεύσασα ἐξ πυροβόλα καὶ συλλαβοῦσα αἰχμάλωτον ὀλόκληρον τάγμα μετὰ πολυβόλων.

» Ἡ κεντρικὴ φάλαγξ ἐν συμπράξει μετὰ τῆς ἀριστερᾶς ἐκυρίευσε τὸν Ἅγιον Νικόλαον, ὅπου τὸ α' τάγμα τοῦ 11ου συντάγματος ἐκυρίευσε 10 πυροβόλα καὶ πολλὰ ἐφόδια. Ἀπὸ τῆς 11ης πρωϊνῆς πολυάριθμα ἐχθρικά τμήματα ἤρξαντο κατερχόμενα ἐκ τῶν κλιτύων τῆς Μανωλιάσσας, τοῦ Ἁγίου Νικολάου μέχρι Κοσμηρᾶς ἐν ἀταξίᾳ πρὸς τὴν πεδιάδα, περὶ δὲ τὴν 1 1)2 ἐγένοντο ἀντιληπτὰ προσπάθειαι τοῦ ἐχθροῦ πρὸς συγκέντρωσιν φυγᾶδων παρὰ τὴν Ραψίσταν.

» Κατὰ τῶν συγκεντρώσεων ὁμοῦς τούτων ἔβαλε τὸ δριβερτικὸν ἡμῶν πυροβολικόν, διασκορπίσαν τοὺς φυγάδας.

» Ὀλίγον πρὸ τῆς ἑσπέρας παρατηρήθη ἐκ τοῦ παρατηρητηρίου τοῦ πυροβολικοῦ ὅτι τὰ φεύγοντα ἐχθρικά στρατεύματα συνεκρούσθησαν νοτίως τῶν Ἰωαννίνων πρὸς ἕτερα Τουρκικὰ στρατεύματα, σταλέντα ἴσως ὅπως ἀναχαιτίσωσι τὴν φυγὴν των. Κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἡ μικτὴ ταξιαρχία Μεισόβου κατελάμβανε τὸν Δρίσκον καὶ τὸ Κοιτοβράκι, ἀπὸ τῆς προχθῆς διὰ διαδοχικῶν ἀγῶνων ἀπωθοῦσα τὸν ἐχθρὸν ἐκ Χρυσοβίτης, Δρεσθενίκου καὶ Διάπι-δεμάτι.

» Τὸ δὲ δεξιὸν τῆς 6ης μεραρχίας ἐπροχώρησεν ὀλίγον.

» Τὸ δὲ πυροβολικὸν συνέδραμε τὸν ἀγῶνα ἡμῶν, καταπιέζον τὸν ἐχθρὸν διὰ σφοδροτάτου πυρός. Κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Τσοῦκας καὶ τοῦ Ἁγίου Νικολάου ἡ 3η ἀριστερὰ φάλαγξ προελάσασα ἐκυρίευσε τὸ συγκρότημα Δουρούτη, τὸ δὲ σκότος εὔρε τὸ ἀριστερὸν ἡμῶν ἐπὶ τῆς γραμμῆς Δουρούτης—Ραψίστα—Βοδιβίστα (πεδιάς βορείως Μανωλιάσσας).

» Οὕτω τὰ στρατεύματά μου σήμερον ἐνίκησαν καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν.

» Ἡ ἐπίθεσις καὶ καταδίωξις θὰ ἐξακολουθήσῃ αὔριον μέχρι πλήρους καταστροφῆς τοῦ ἐχθροῦ. Μετὰ τὸ πέρασ τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως θὰ ὑποβάλω λεπτομερεστέραν ἐκθεσιν.

Ἀρχιστρατήγος ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

«EMIN-AGA, 21 Φεβρουαρίου 6 π. μ.— Ἀλωθέντος ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὀλοκλήρου τοῦ δυτικοῦ μετώπου τῶν φρουρῶν τῶν Ἰωαννίνων καὶ κυκλωθείσης τῆς γραμμῆς τῶν ἐρουμάτων Μπιζάνι καὶ Γαστριζας, ὁ Ἐσάτ πασσᾶς μοι ἐδήλωσεν ὅτι ὁ στρατός του παραδίδεται αἰχμάλωτος πολέμου. Λεπτομερείας τῆς μεγίστης νίκης τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ μας τηλεγραφήσω προσεχῶς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Οὕτω λοιπόν, τὴν 2 1/2 μεταμεσονύκτιον ὥραν τῆς 21 Φεβρουαρίου 1913 ὁ Ἐσάτ πασσᾶς ἐδήλωσεν εἰς τὸν Διάδοχον ὅτι ἐπιθυμεῖ νὰ παραδοθῇ. Μετὰ δύο περίπου ὥρας αὐτοκίνητον φέρον τὸν Ρεοῦφ πασσᾶν καὶ τὸν Ταλαὰτ βέην μετὰ τοῦ Πρωτοσυγγέλου Μητροπόλεως Ἰωαννίνων ἐφθάσαν εἰς Ἐμίν-Ἀγᾶ.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἡττημένου ἀντιστρατήγου ἄνευ περιφράσεων ὁμολόγησαν ὅτι ἡ κατάστασις τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἦτο τελείως ἀπελπιστική, μετὰ τὴν γενικὴν τῶν ἡμετέρων ἐπίθεσιν, καὶ ὅτι ἡ παράδοσις εἶνε ἡ εὐχταία διὰ τὸν Ἐσάτ λύσις.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ὁ ἐχθρικός στρατός κατέστη αἰχμάλωτος πολέμου. Ἐκαστον τμήμα τῆς Τουρκικῆς στρατιᾶς ἀπεφασίζετο ἤδη νὰ ὑψώσῃ λευκὴν σημαίαν καὶ νὰ παραδίδεται εἰς τοὺς ἡμετέρους.

Ἡ μεγάλη εἰδησις, γνωσθεῖσα εἰς τὸ στρατόπεδον περὶ τὸ λυκαυγές, ἐχρησίμευσεν ὡς τὸ πλέον εὐφρόσυνον ἐγερτήριον σάλπισμα διὰ τὸν ἀναπαυόμενον μετὰ τοὺς μόχθους τῶν τόσων ἀγῶνων τοῦ στρατόν μας.

Οἱ ἄνδρες, ἐγείροντες ἀλλήλους, ἀνεφώνουν: Χριστὸς Ἀνέστη». Ἐζητωκραύγαζον δὲ ὑπὲρ τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου καὶ ἐώρταζον με σεμνότητα νικητῶν τὸν ἀμιμήτως ἡρωϊκὸν θρίαμβον τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων.

«**EMIN-AGA**, 21 Φεβρουαρίου (9 π. μ.).—3 ἰκκ. ἰππικοῦ ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ ὑποφρατῆγου κ. Σούτσου εἰσηλθὼν τὴν σιγαιὴν ταύτην εἰς Ἰωάννινα.

»Τὸ Μπιζάνι ἤδη καλύπτεται ὑπὸ λευκῶν σημαίων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ»

Εἰς τὰς 3 καὶ 40' τῆς 21 Φεβρουαρίου ἐπανήλθον ἐξ Ἰωαννίνων οἱ πληρεξούσιοι τοῦ Διαδόχου διὰ τὴν υπογραφήν τοῦ πρωτοκόλλου.

Τὸ φρούριον καὶ ἡ φρουρὰ παρεδόθη ἄνευ ὄρων.

Τὸ συνταχθὲν πρωτόκολλον περιελάμβανε τὰς τέσσαρας ἐπομένους παραγράφους:

1) Τὸ φρούριον τῶν Ἰωαννίνων παραδίδεται εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν.

2) Τὰ σήμερον ἐν τῷ φρουρίῳ εὑρισκόμενα στρατεύματα παραδίδονται ὡς αἰχμάλωτοι πολέμου.

3) Ἄπαν τὸ πολεμικὸν ὕλικόν, ὅπλα, σημαῖα καὶ ἔσται, τὰ ἀνήκοντα εἰς τὸν στρατόν, παραδοθήσονται τῷ Ἑλληνικῷ στρατεύματι εἰς τὴν κατάστασιν εὑρίσκονται.

4) Πάντες οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, οἱ πληγγωμένοι καὶ ἀσθενεῖς ὑπάγονται εἰς τὸν νόμον τοῦ πολέμου.

Ἡ ὅλη φρουρὰ συνέλειτο ἐκ 32,000 ἀνδρῶν.

Ὁ ὑπάρχων Στάϊκος ἀνέφερον ἅμα ἐξ Ἰωαννίνων, ὅπου εἶχεν ἀποσταλῆ παρὰ τοῦ Στρατηγοῦ, ὅτι τὸ ἐσπέρας ἰσχυρὸν σῶμα στρατοῦ ἐν τελείᾳ ἀποσυνθέσει ἀπεχώρησε πρὸς Λυκόστομον.

Ὁ Ἔσσάτ πασσαῶς ἐδικαιολογήθη λέγων ὅτι δὲν ἤδυνήθη νὰ ἐμποδίσῃ τὴν ἀποχώρησιν τούτων, καθ' ὅσον οὗτοι ὑπήγοντο εἰς τὴν δικαιοδοσίαν τοῦ Ἀρχιστρατήγου Ἀλή-Ριζᾶ πασσαῶ, ἐπὶ τούτου δὲ συδεμίαν εἶχε δικαιοδοσίαν ὁ Ἔσσάτ.

Ἡ Α. Β. Υ. ὁ Διάδοχος κατεγίνετο πλέον ἐπὶ τῆς λήψεως δικρῶρων μέτρων σχετικῶν μετὰ τὴν νέαν κατάστασιν.

Τὸ ἀπόγευμα τέλος τῆς 21 Φεβρουαρίου συνετάχθη τὸ ὀριτικὸν πρωτόκολλον περὶ παραδόσεως τοῦ στρατοῦ καὶ τῆς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων.

Ἐν ὀνόματι τῆς Α. Β. Υ. τοῦ Διαδόχου ὑπέγραψαν οἱ λοχαγοὶ τοῦ Ἐπιτελείου Στρατηγὸς καὶ Μεταξᾶς, ἐκ μέρους δὲ τῶν Τούρκων ὁ

ἀδελφός τοῦ Ἐρσάτ καὶ τέως διοικητὴς τῶν Ἰωαννίνων Βεχίπ βέης.

Τὰ στρατεύματά μας ἤδη κατέχουν τὴν πόλιν, εἰς τὴν ὁποίαν ὠργίασαν ἄλλοτε ὁ Ἀλῆς καὶ μετ' αὐτὸν καὶ μέχρις ἐσχάτων οἱ διάφοροι σφαγεῖς σατράπαι, τοὺς ὁποίους ἐξαπέστειλεν ἐκεῖ ἡ Τουρκικὴ ἀγριότης.

22 Φεβρουαρίου 1913.—Τὴν μεσημβρίαν ἐγένετο δεκτὸς ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς Διάδοχος, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τῆς εἰσόδου ὑπὸ 15,000 κόσμου εὐρισκομένου ἐν συγκινήσει, ἀκρατήτῃ ἐνθουσιασμῷ καὶ κλαίοντος. Κατὰ τὴν διέλευσιν τοῦ στρατοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ ἵππικοῦ τὴν προηγουμένην ἡμέραν, τὸ πλῆθος κατησπάζετο τοὺς στρατιώτας καὶ ἐφίλει τὰς χεῖρας τῶν ἀξιωματικῶν.

Εἰς οὐδεμίαν πόλιν τῆς Μακεδονίας ἐγένετο τοιαύτη ἀποθεωτικὴ ὑποδοχὴ στρατοῦ καὶ Διαδόχου, οἷα ἐδῶ.

Οἱ χριστιανοὶ ἐσχίζαν τὰ φεσάνια των καὶ ἐκάλυπτον μὲ αὐτὰ τὴν πλατεῖαν τῆς Ὀμονοίας. Πλὴν τῶν αἰχμαλώτων, παρεδόθησαν καὶ 6,000 τραυματῆαι καὶ ἀσθενεῖς.

Ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς μετὰ χαρᾶς ἐξένιζε τὴν στρατὸν μας μὲ τὰ ἐναπομείναντα εἰς αὐτὸν τρόφιμα.

Οἱ κάτοικοι ἐζητωκραύγαζον ὑπὲρ τοῦ πρωθυπουργοῦ.

Τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τῶν φυγάδων, ἀοπλος, ἀπὸ τὴν νύκτα τῆς 20ῆς Φεβρουαρίου ἐβάδιζε πρὸς τὴν Ἀλβανίαν.

Κατὰ τὴν διέλευσίν των τὴν νύκτα ἐληλάτησαν μερικὰ καταστύματα ἐλαχίστης σημασίας.

Ὁ Διάδοχος, ἀκολουθούμενος ὑφ' ὀλοκλήρου τοῦ Ἐπιτελείου του, ἀναχωρήσας ἀπὸ Ἐμῖν Ἀγᾶ τὴν 11ην, ἐφθασεν εἰς Ἰωάννινα τὴν 1ην μετὰ μεσημβρίαν. Ὁ λαὸς ἄπας, ἐνθουσιῶν καὶ ζητωκραυγᾶζων, εὐρίσκετο ἐπὶ ποδῶς ἀπὸ πρωῒας. Αἱ οἰκίαι ἦσαν σημαιοστόλισται. Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως ἐδεξιώθησαν τὴν Α. Ὑψηλότητα ὁ Μητροπολίτης, ὁ δήμαρχος, οἱ πρόξενοι καὶ ἅπαντες οἱ πρόκριτοι. Ἐκείθεν θριαμβευτικῶς μετέβησαν εἰς τὴν Μητρόπολιν, ὅπου ἐψάλη δοξολογία, προσφωνήσαντος τοῦ Μητροπολίτου. Τὸν Διάδοχον ἠκολούθουν ἐφιπποὶ οἱ πρίγκηπες καὶ ὁ ἐπιτελάρχης Δαγκλῆς, μεθ' ὀλοκλήρου τοῦ ἐπιτελείου. Ὁ λαὸς ἐχειροκρῶται, ἐζητωκραύγαζε καὶ ἔρραινε μὲ ἀνθῆ. Οἱ θόλοι τῆς Μητροπόλεως ἐδονοῦντο ἐκ τῶν ζητωκραυγῶν.

Κατόπιν ἡ Α. Ὑψηλότης μετέβη εἰς τὸ Διοικητήριον, ἔπου ἐδέχθη τὰς ἀρχάς, τοὺς προξένους καὶ τοὺς προκρίτους. Κατέλυσε δὲ εἰς τὴν οἰκίαν Σακελλαρίδου.

Ἡ πόλις τῶν Ἰωαννίνων ἐξηκολούθει ἐφορτάζουσα ἐν ἐξάλλῃ ἐνθουσιασμῷ.

Εἰς τὴν πόλιν εἰσῆλθον κατόπιν 8 εὐζωνικά τάγματα, τὸν Τον πεζικὸν σύνταγμα καὶ ἄλλα σώματα. Τάξις παραδειγματικὴ ἐπεκράτησεν ἀμέσως.

Τὰ Ἰωάννινα, καὶ μετ' αὐτῶν ἡ Ἠπειρος ἑλη, ἦσαν πλέον ἑλληνικά καὶ ἐλεύθερα.

Ὁ Ἕλληγ ἀρχιστράτηγος τὴν κατέλαβεν ὡς Διάδοχος τοῦ Θρόνου. Ἄλλ' ἡ Μοίρα ἠθέλησε νὰ ἐγκαταλείψῃ τάχιστα τὴν Ἠπειρωτικὴν πρωτεύουσαν . . . ὡς Βασιλεὺς !

Θά ἴδωμεν ὑπὸ ποίας ἀποκαρδιωτικᾶς συνθήκας.

Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων. — Ἀκράτητος ἐνθουσιασμός πανταχοῦ.

Ἡ Βουλὴ εἶχεν ἐπαναλάβει ἤδη τὰς ἐργασίας τῆς τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου 1913. Ὁ πρόεδρος δίδει ἀμέσως τὸν λόγον εἰς τὸν πρωθυπουργὸν Βενιζέλον, ὅστις ἐν μέσῳ ἀπολύτου σιγῆς ὁμιλεῖ ὡς ἑξῆς :

«Κύριοι Βουλευταί,

» Τὴν μεθεπομένην τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου ἡ Βουλὴ διέκοπιε τὰς ἐργασίας αὐτῆς διὰ νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἀπεριορίστως ν' ἀφοσιωθῇ εἰς τὰ μεγάλα αὐτῆς καθήκοντα. Ἐκτοτε δὲ στρατὸς ἡμῶν ἀπὸ ἐπιτυχίας εἰς ἐπιτυχίαν, ἀπὸ θριάμβου εἰς θρίαμβον, ἀπὸ μιᾶς νίκης εἰς ἄλλην ἐνδοξότεραν ἔφθασεν εἰς διάστημα δύο ἐβδομάδων πρὸ τῶν Γενιτσῶν, ἢ πρὸ τῶν ὁποίων μεγάλη μάχη ἔκρινε τὴν τύχην τῆς Θεσσαλονίκης, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ Ἑλληνικά στρατεύματα εἰσῆλθον μετὰ μίαν ἐβδομάδα ὅλην ἔνεκα δυσχερειῶν. Κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος τηρήσας ἀδιαμφισβήτητον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου παρημποδίσεν αὐτῷ πᾶσαν μεταφορὰν στρατοῦ, ἐξησφάλισε τὰς μεταφορὰς τῶν Ἑλληνικῶν στρατευμάτων, ἀπέδωσε δὲ καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰς πάσας τὰς Ἑλληνικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πλὴν ἐκείνων ὅσαι κατεῖχοντο ὑπὸ τοῦ Ἰταλικοῦ στρατοῦ.

» Νομίζω, κύριοι, ὅτι ἀνταποκρίνομαι εἰς τὸ αἶσθημα πάντων ὑμῶν ὅπως ἀνταποκρίνομαι καὶ εἰς τὸ αἶσθημα τοῦ Ἔθνους, διαπέμπων ἐντεῦθεν θερμὰ συγκαροτήρια καὶ τὴν ἐκδήλωσιν τοῦ θαυμασμοῦ τῆς Βουλῆς πρὸς τὸν γενναῖον στρατὸν καὶ τὸν στρατηλάτην αὐτοῦ, ὅστις τυγχάνει νὰ εἶνε καὶ διάδοχος τοῦ Θρόνου (χειροκροτήματα ἐν τῇ αἰθούσῃ), πρὸς τὸν γενναῖον ἀρχηγὸν τοῦ Στόλου, πρὸς τοὺς ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ στρατιώτας τοῦ στρατοῦ τῆς τε ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, οἵτινες διὰ τῶν ἡρωϊκῶν αὐτῶν κατορθωμάτων ἐμεγάλυναν τὴν Ἑλλάδα οὐχὶ μόνον κατ' ἔκτασιν, ἀλλὰ καὶ ψυχικῶς.

» Κατὰ τὸ αὐτὸ διάστημα χρόνου οἱ ἡρωϊκοὶ στρατοὶ τῶν συμμάχων Κρατῶν μετὰ ὁρμῆς ὄχι ὀλιγότερον σφοδρᾶς ἐπλήξαν τὸν ἐχθρὸν, οὕτως ὥστε ἐντὸς τεσσάρων ἐβδομάδων ἀπὸ τὸ Τουρκικὸν Κράτος τὸ ἐν Εὐρώπῃ καὶ ταῖς νήσοις δὲν ὑπελείπετο ἄλλο τι ἐκτὸς τῶν μικρῶν χερσονήσων τῆς Καλλιπόλεως καὶ Κωνσταντινουπόλεως παρὰ τρεῖς πόλεις, τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Σκόδρας.

» Ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις ἔσπευσε νὰ ζητήσῃ τὴν μεσολάβησιν τῶν Δυνάμεων πρὸς ἐπιτυχίαν τῆς ἀνακωχῆς, ἔσπευσε δὲ καὶ ἀπ' εὐθείας πρὸς τοὺς Συμμάχους διὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως τῆς Βουλγαρίας νὰ ζητήσῃ τὸ αὐτὸ διὰ τὴν διαπραγματεύσασθαι τῶν ὄρων τῆς εἰρήνης.

» Ἡ ἀνακωχὴ συνωμολογήθη ἡμῶν μὴ μετασχόντων, διότι εἶχομεν ἐνδοιασμούς τινας ὡς πρὸς τινα σημεῖα, ἐνδοιασμούς οἱ ὅποιοι δὲν κατορθώθη νὰ διαλυθῶσι μάλιστα ἔνεκα τῆς δυσχερείας τῶν συγκοινωνιῶν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, οὐχ ἦτιον μετέσχομεν τῶν διαπραγματεύσεων τῆς εἰρήνης, αἵτινες εἶχον ὁρισθῆ ἐν Λονδίνῳ διὰ τοῦ πρωτοκόλλου τῆς ἀνακωχῆς· αἱ διαπραγματεύσεις δὲ αὐταὶ ὑπῆρξαν ἐργώδεις, ἀλλ' ἠλπίσαμεν πρὸς σιγμὴν ὅτι θὰ κατελήγομεν εἰς αἶσιον ἀποτέλεσμα καὶ ὅτι ἡ Τουρκικὴ Κυβέρνησις θὰ ἀνεγνώριζεν ὅτι ἠτήθη καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν, ὅτι ἔπρεπε νὰ συγκομιθῆ τὰς λογικὰς συνεπειὰς τῆς ἡττης τῆς, μάλιστα ὅτε μετὰ προσωρινῆν διακοπὴν τῶν διαπραγματεύσεων ὄλοι αἱ Μ. Δυνάμεις ἐν πλήρει ὁμοφωνίᾳ διὰ συλλογικῆς διακοινώσεως ἀπηυθύνθησαν πρὸς τὴν Πύλην ἐπιμόνως συνιστῶσαι εἰς αὐτὴν νὰ ἐποκύψῃ. Ἄλλ' ἢ

ἐπελθοῦσα Κυβερνητικὴ μεταβολὴ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐματαίωσε κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμήν τὴν ἐλπίζομένην σύναψιν τῆς εἰρήνης, ἔκτοτε δὲ ὁ πόλεμος ἐσυνεχίσθη μὲν παρ' ἡμῶν, ἐπανελήφθη δὲ παρὰ τῶν συμμάχων καὶ συνεχίζεται ἀκόμη καὶ σήμερον.

» Ὑπάρχουσιν ὅμως σοβαροὶ ἐνδείξεις ὅτι καὶ ἡ νέα Κυβέρνησις ἐν Κων/πόλει ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην τῆς συνομολογήσεως εἰρήνης καὶ πρόπει νὰ ἐπιζώμεν ὅτι ἀναγνωρίζει τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἐπὶ τοῖς ὄροις, τοὺς ὁποίους διετύπωσαν οἱ σύμμαχοι. Δὲν ἔχομεν θετικὰς εἰσέτι πληροφορίας, ἀλλ' ὑπάρχουσιν ἐνδείξεις ὅτι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει σπεύδουσι πρὸς τὴν εἰρήνην, ἀναγνωρίζοντες ὅτι ἡ ἐπανάληψις τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ ἐν τῷ θεάτρῳ τοῦ πολέμου τῷ Θερακικῷ δὲν ἔχει νὰ παράσχη εἰς αὐτοὺς καμμίαν πλέον βελτίωσιν ἢ μεταβολὴν τῶν ὄρων, οἱ ὅποιοι ἐπλάσθησαν ἐκ τῆς διεξαγωγῆς τοῦ πολέμου μέχρι σήμερον.

» Ὅπως δὲ ποτε, κύριοι, δὲν δυνάμεθα νὰ γνιώμεν πότε θὰ τετραμαθῆ ὁ ἀγῶν, τὸν ὁποῖον ἄλλως τε ἀναλαμβάνοντες ἀνεγνωρίζομεν καὶ διεκηρύξαμεν ὅτι θὰ εἶνε δεινός. Νομίζω ὅμως ὅτι τὸ Ἔθνος ἐν ἀπολύτῳ ἐμπιστοσύνῃ πρὸς τὰς στρατιωτικὰς αὐτοῦ δυνάμεις καὶ ἐν στενῇ συναφείᾳ πρὸς τοὺς συμμάχους αὐτοῦ δύναται ν' ἀναμένη τὸ πέρασ τοῦ ἀγῶνος, τὸ ὁποῖον θὰ μεγεθύνῃ τὴν Ἑλλάδα, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποδώσῃ τὴν ἐλευθερίαν εἰς ἑκατομμύρια ὑποδούλων, τὸ ὁποῖον δὲν θὰ ἐθρύνῃ μόνον τὰ γεωγραφικὰ ὄρια, ἀλλὰ καὶ τοὺς ψυχικοὺς ὁρίζοντας, ὡς εἶπον πρὸ μικροῦ, τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους . . . »

Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς ἐρωτᾷ κατόπιν ἂν συμφωνεῖ ἡ Βουλὴ νὰ ἀποσταλῇ τηλεγραφικὸς χαιρετισμὸς πρὸς τὸν μαχόμενον στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἡ Βουλὴ ἐν μέσῳ ζῶντων χειροκροτημάτων συναινεῖ εἰς τὴν ἀποστολὴν τοῦ τηλεγραφήματος, ὅπερ εἶχεν ὡς ἑξῆς :

« Α. Υ. Διάδοχον, ἀρχηγὸν στρατοῦ, καὶ ἀρχηγὸν στόλου.

» Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Ἑθνους ἀναλαβόντες τὰ ἔργα αὐτῶν μετὰ μακρὰν διακοπὴν στρέφουσι τὸν πρῶτον αὐτῶν λογισμὸν πρὸς τοὺς ἐργάτας τῆς νίκης ἐν τῇ ξηρᾷ καὶ τῇ θαλάσῃ. Ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων ἀπὸ τῆς ἐμφανίσεως αὐτῆς ἐν τῷ πολιτικῷ βίῳ τοῦ Ἑθνους μοχθήσασα ἐν μέσῳ παγτωσίων περιπε-

τειῶν ἐνεπνεύσθη ἕως σήμερον τὴν παρηγορίαν καὶ τὸ θάρρος πρὸς ὑπερνίκησιν συνθηκῶν δυσχερεσιάζτων ἐκ μόνων τῶν ἱστορικῶν ὑποθηκῶν τοῦ παρελθόντος, διὰ πρῶτην δὲ φοράν ἤδη ἢ συνειδήσιν τοῦ Συνεδρίου τούτου ἐν ὑπερηφανείᾳ καὶ αὐτοπεποιθήσει ἐξαιρεμένη πρὸς τὸ ὕψος τῆς ἱστορικῆς τοῦ Γένους ἀποστολῆς, διαπέμπει πρὸς τὸν Διάδοχον τοῦ Θρόνου ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ καὶ πρὸς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου καὶ πρὸς πάντας τοὺς μαχομένους στρατιώτας καὶ ναύτας τὴν ἐκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης ὅλης τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς.

Κ. ΖΑΒΙΤΣΙΑΝΟΣ.»

21 Φεβρουαρίου. (Δευτέρα ἐπίσημος συνεδρίασις τῆς Βουλῆς). — Πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ περιβόλου τῆς Βουλῆς εἶχε συγκεντρωθῆ πλῆθος κόσμου ἐπιδιώκοντος νὰ ἴδῃ τὴν Κυβέρνησιν καὶ νὰ τὴν χειροκροτήσῃ διὰ τὸν θρίαμβόν τῆς Ἠπείρου.

Ὅταν ἡ Κυβέρνησις ἐνεφανίσθη, παταγώδη καὶ παρατεταμένα χειροκροτήματα καὶ ζητωκραυγαὶ τὴν ὑπεδέχθησαν ἐκ μέρους τοῦ πλήθους, τὸ ὅποιον ἦτο τόσον πυκνὸν πλέον, ὥστε ἡ συγκοινωνία εἶχε διακοπῆ.

Ἀπὸ τῆς τρίτης καὶ ἡμισείας, ὅποτε ὁ Πρόεδρος δὲν εὑρίσκειται εἰς τὴν ἔδραν του, ἀλλ' οὔτε κἂν εἰς τὴν Βουλὴν, διὰ νὰ διατάξῃ ν' ἀνοιχθοῦν τὰ θεωρεῖα «εἰς τὸν λαόν», ἔλα τὰ θεωρεῖα ἦσαν γεμάτα. Ὁ κανονισμὸς μολαταῦτα δὲν παραβαίνεται. Τὰ θεωρεῖα δὲν κατελήφθησαν ἀπὸ λαόν, ἀλλ' ἀπὸ κυρίας.

Εἰς τὸ θεωρεῖον τῶν κυριῶν, εἰς τὸ θεωρεῖον τῶν διπλωματιῶν, εἰς τὸ θεωρεῖον τῶν ἀνωτέρων ὑπαλλήλων, γυναῖκες, γυναῖκες, γυναῖκες.

Οἱ βουλευταὶ ἀρχίζουσι νὰ προσέρχωνται, συγχαίροντες ὁ εἰς τὸν ἄλλον διὰ τὴν νίκην τοῦ στρατοῦ μας. Ἡ πιθανότης τῆς ἐπιτήμου ἀνακοινώσεως τῶν ἐν Ἠπείρῳ εἰς τὴν Βουλὴν προκαλεῖ τὸ ἐνδιαφέρον τόσον τοῦ κόσμου, ὅσον καὶ τῶν βουλευτῶν, οἱ ὅποιοι συγκεντρῶνται ὅλοι σχεδὸν πολὺ πρὸ τῆς 4ης ὥρας.

Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων εὑρίσκονται ἤδη εἰς τὰς θέσεις των.

Τὴν 4ην καὶ τέταρτον καταλαμβάνει τὴν ἔδραν του ὁ Πρόεδρος Ζαβιτσανός.

Τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον εἰσέρχεται μετ' ὀλίγον. Οἱ βουλευταὶ καὶ τὰ θεωρετὰ ὑποδέχονται τὴν κυβέρνησιν μὲ παρατεταμένα χειροκροτήματα.

Ἡ συνεδρίασις ἄρχεται καὶ διατάσσεται τὸ ἀνοιγμα τῶν θεωρείων. Ἡ διαταγὴ δὲν ἐκτελεῖται, διότι, ἀπλούστατα, τὰ θεωρετὰ ἔχουν ἀνοιχθῆ καὶ γεμίσει ἤδη πρὸ πολλοῦ.

Ὁ πρωθυπουργὸς μετὰ ταῦτα ἀνακοινεῖ τὰ ἐξ Ἑπείρου τηλεγραφήματα καὶ ἐν συγχαρητήριον τοῦ Βασιλέως, διακοπιτόμενος ἀπὸ «εὖγε» καὶ ψιθύρους ἐπιδοκιμασίας. Τὸ πέρασ τῆς ἀνακοινώσεως τῶν δύο πρώτων τηλεγραφημάτων δίδει τὸ σύνθημα καταγῶδων χειροκροτημάτων ἐκ μέρους τῆς Βουλῆς καὶ τῶν θεωρείων, καὶ μία ζητωκραυγὴ ἐκρήγνυται :

— Ζήτω ὁ Διάδοχος !

Ἀγγέλλει κατόπιν ὁ πρωθυπουργὸς ὅτι συνεχάρη τηλεγραφικῶς τὸν Διάδοχον διὰ τὸ νέον τρόπιον, τὸ ὁποῖον ἐστήσεν ὁ ἀνδρεῖος στρατός μας εἰς Ἰωάννινα.

Χειροκροτήματα παρατεταμένα ὑποδέχονται καὶ πάλιν τοὺς λόγους τοῦ πρωθυπουργοῦ, μεθ' ᾧ ἐγείρεται ὁ Κυρικκούλης Μαυρομιχάλης, ὁ ὁποῖος λέγει τὰ ἑξῆς :

«— Αἰσθάνομαι, κύριοι βουλευταί, ἀνέκφραστον χαρὰν διὰ τὴν πλήρωσιν τῶν ἐθνικῶν πόθων, τῶν πόθων ὅχι μόνον τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος, ἀλλὰ καὶ τῆς δούλης. Ἄν ἡ ἐλευθέρα Ἑλλάς, κύριοι, δύναται νὰ καυχηθῆ ὅτι δὲν ἐπαυσε ἀγωνιζομένη ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν ἀδελφῶν, ἂν δύναται νὰ καυχηθῆ ὅτι δὲν ἀπεσπάρθη τῶν ἱστορικῶν ἀναμνήσεων καὶ τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων, δύναται ὁμοῦς νὰ καυχήθῃ ἐξ ἴσου καὶ οἱ ὁμογενεῖς ἀδελφοὶ ἡμῶν ὅτι δὲν ἀπεμακρύνθησαν καὶ αὐτοὶ τῶν ἀναμνήσεων τούτων καὶ τῶν ὀνείρων. Δι' ὃ καὶ σπεύδω νὰ χαιρετήσω θερμῶς σήμερον τὴν εἴσοδον τῶν Ἑπειρωτῶν εἰς τὸν κόλπον τῆς μεγάλης Ἑλληνικῆς Πολιτείας.

» Ἡ χαρὰ μας αὐτὴ ὁμοῦς δὲν πρέπει νὰ μᾶς κάμῃ νὰ λησμονήσωμεν τοὺς ἐπιλοίπους ἀδελφούς μας. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ, ἃς ἐπιτραπῆ εἰς ἡμᾶς νὰ ἐκφράσωμεν μικρὰν ὑλιψίαν, διότι προκειμένου νὰ κριθῆ ἡ τύχη πεντακοσίων καὶ πλέον χιλιάδων ὁμογενῶν δὲν ἐκρίθη ἀναγκαῖον νὰ παρουσιασθῆ ἐγκαιρότερον ἢ Βουλὴ διὰ νὰ ἀρυσθῆ ἀπ' αὐτῆς δύναμιν ὁ Πρωθυπουργὸς κατὰ πάσης τυχὸν ἀπιστίας.

» Ἄν ὑπὸ πολιτικὴν ἔποψιν ὑποχρεούμεθα νὰ περιορίσωμεν τὰς σκέψεις μας (1) καὶ νὰ σιγήσωμεν, νὰ σιγήσωμεν διὰ νὰ ἐνισχύσωμεν τὴν Κυβέρνησιν διὰ τῆς στάσεώς μας ταύτης, εὐτυχῶς ὑπὸ ἔποψιν στρατιωτικὴν δυνάμεθα ἐλευθέρως νὰ ὀμιλήσωμεν. Καὶ λέγομεν ὅτι ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τῆς χώρας αἰσθανόμεθα ἀπέραντον εὐγνωμοσύνην διὰ τὰ μεγάλα κατορθώματα τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Πᾶς στρατιώτης, πᾶς ὀπλίτης, πᾶς ναύτης ἀνεδείχθη ἀληθῆς ἥρωας· πᾶς ἀξιωματικός, ἀψηφῶν τὰς σφαίρας καὶ τὸν θάνατον, ἐτίθετο ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀνδρῶν του. Ἐπέδειξαν ἀληθῶς ἔλοι ἡρωϊκὴν αὐτοθυσίαν, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν ἔπταται ἡ αἰγλή τῆς πορφύρας τοῦ Διαδόχου· τοῦ Διαδόχου, ὁ ὁποῖος διὰ τῆς στρατηγικῆς του δεξιότητος ᾤδήγησε τὸν γενναῖον στρατὸν εἰς τὴν δόξαν καὶ τὴν νίκην. Δι' ὃ καὶ ἂν δὲν εἶχα ἄλλην ἀφορμὴν νὰ λάβω τὸν λόγον, θὰ τὸν ἐλάβω, κύριοι, καὶ μόνον διὰ νὰ χαιρετίσω τοὺς ἥρωας, οἱ ὅποιοι ἠτύχησαν νὰ συνεχίσουν τὴν λαμπρὰν ἱστορίαν τοῦ ἀθανάτου παρελθόντος.

Ἀκολουθῶν ὁ Δημ. Γαλλῆς εἶπε τὰ ἑξῆς :

« — Ὁ ἐνθουσιασμός διὰ τὸ γεγονός ὅτι ὁ γενναῖος στρατός μας, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ μέλλοντος βασιλέως, κατέλαβε νικηφόρως τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων δὲν εἶνε δυνατόν νὰ μὴ ἐξάψῃ τὴν ἐθνικὴν φιλοτιμίαν καὶ διαθρύψῃ τὰς ἐλπίδας ὀλοκλήρου τοῦ λαοῦ.

» Δύνανται νὰ καυχῶνται ὁ στρατός καὶ ὁ ἀρχηγός του ὅτι τὸ τελευταῖον ἄθλόν των, τὸ ἤδη ἀναγγελθέν, κατετρόπωσεν ὄσους ἤθελον ν' ἀμφισβητήσουν τὴν δόξαν καὶ τοὺς ἀγῶνάς των.

» Ἡ δόξα των εἶνε ὅποια ἢ δόξα τῶν Μαραθωνομάχων. Διότι ὑπὸ τοὺς δυσμενεστάτους ἔρους, ὑπὸ τοὺς ὁποίους διεξήχθη ὁ Ἡπειρωτικὸς ἀγὼν, δὲν δύναται εἰμὴ νὰ προκαλέσῃ τὸν γενικὸν θαυμασμόν διὰ τὸν ἡρωϊσμόν τῶν μαχητῶν, διὰ τὴν ἀντοχὴν καὶ τὴν αὐτοθυσίαν των. Τὸ συντελεσθὲν μέγα γεγονός ἀποτελεῖ ἐθνικὸν τρόπαιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου δύναται νὰ στηριχθῇ ἡ Κυβέρνησις, ἵνα διευθύνῃ τὰ τοῦ διακανονισμοῦ τῆς τύχης ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

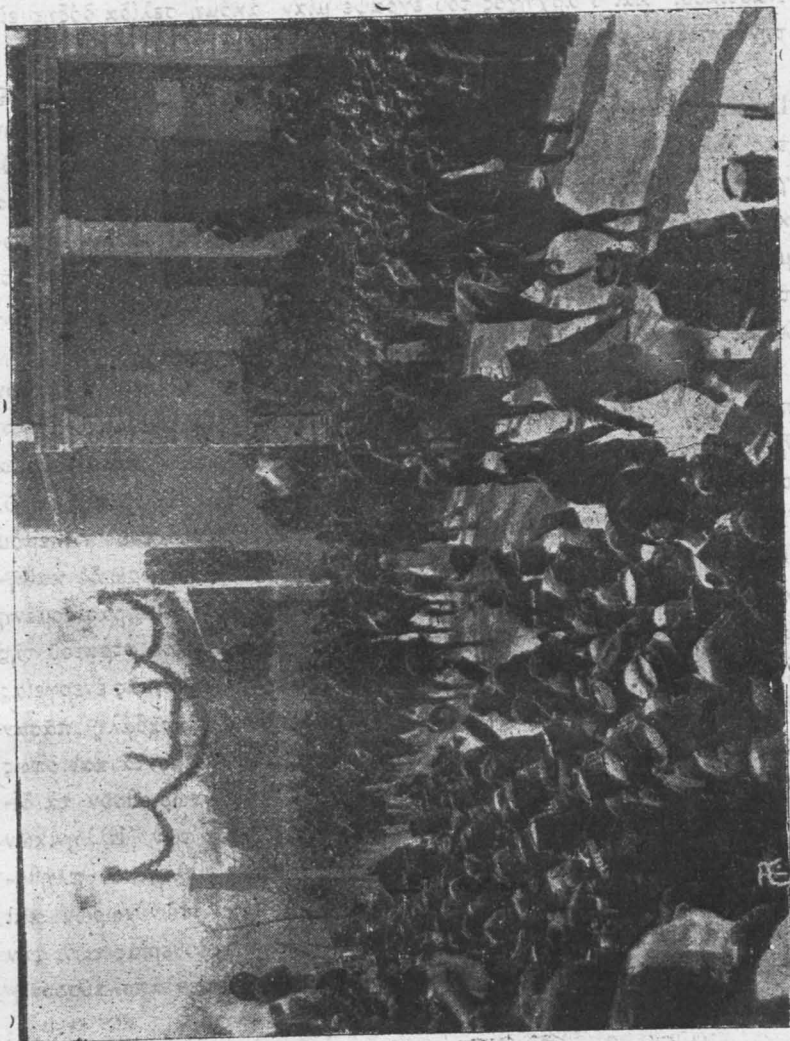
(1) Σ. Σ.—Ἡ πολιτικὴ ἀντιφροσίνη οὐδὲ εἰς τὰς κρίσιμωτέρας περιστάσεις ἀπέλειπε δυστυχῶς ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, ἀπ' ἧς ὑφίσταται αὕτη εἰς τὸν ἱστορικὸν ὄριζοντα τοῦ κόσμου. Πάντοτε ὅμως εὐρέθησαν καὶ οἱ «λογικώτεροι» ἵνα προλάβωσι κάθε τρικυμίαν ἐπικίνδυνον. Ποῖος ἐλημόνησε ποτὲ τὴν ἀπάντησιν τοῦ Θεμιστοκλέους: « Π ἄ τ α ξ ο ν μ ε ν, ἄ κ ο υ σ ο ν δ ἔ » :

» Ἡ Ἠπειρος, ἀληθῶς, ὑπῆρξεν ἡ πρώτη τροφός μας κατὰ τοὺς ἀγῶνας, τοὺς ὁποίους ἐπαξίως τῆς ἀποστολῆς του διεξήγαγεν ὁ Ἑλληνισμός. Ἄλλ' οὔτε ἡ Μακεδονία, οὔτε ἡ Θράκη, οὔτε αἱ νῆσοι ὑστέρησαν εἰς τοῦτο. Σήμερον δὲ ὑπὸ τοὺς ἀληθῶς εὐμενεῖς ἔρους, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργησεν ὁ ἐθνικὸς στρατός, δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν τὴν ἀλληλεγγύην τοῦ Ἐλευθέρου Βασιλείου μετὰ τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας κατέκτησε καὶ κατέχει ὁ ἐθνικὸς στρατός καὶ τῶν χωρῶν ἐκείνων, εἰς τὰς ὁποίας ἀνθεὶ ὁ Ἑλληνισμὸς ἀποτελῶν τὴν κλητήριόν των δύναμιν. Ἡ Κυβέρνησις δύναται νὰ διεκδικήσῃ, τὰ δικαιώματα τοῦ Ἑλληνισμοῦ, στηριζομένη εἰς τὸν θρίαμβον τοῦ στρατοῦ μας καὶ ὑπενθυμίζουσα μεθ' ἑλπίς τῆς ἀγερωχίας πρὸς πάντα, ὅτι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ εἰς τοὺς ἀγῶνας τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ καὶ τῶν ἡρωϊκῶν τέκνων τῆς ὀφείλεται κατὰ τὸ πλεῖστον ἡ ἔκδοσις τοῦ ἔλου Βαλκανικοῦ ἀγῶνος.

» Εἰς τοιαύτην πανηγυρικὴν συνεδρίαν δὲν ἀρμόζει ν' ἀνταποδώσῃ κανεὶς τὰς ἀπειλάς, αἱ ὁποῖαι ἐξηνέχθησαν εἰς ἄλλην αἴθουσαν. Ἄλλ' ἀρμόζει νὰ ὑπενθυμίσωμεν πρὸς πάντα, καὶ τὸ ὑπενθυμίζομεν, ὅτι, ἐὰν τὸ μέλλον ἐπιφυλάσῃ εἰς τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα καὶ ἄλλους ἀγῶνας, θὰ τοὺς διεξαγάγουν ταῦτα μετὰ τῆς αὐτῆς δόξης, τῆς αὐτῆς ἀντοχῆς καὶ αὐτοθυσίας, μεθ' ἧς διεξήγαγον καὶ τὸν σημερινόν.»

Ὁ Γεώργ. Θεοτόκης ἀκολούθως λέγει τὰ ἑξῆς :

«— Κατὰ μίαν ἐκ τῶν συνεδριάσεων τῶν πρὸ τῆς διακοπῆς τῆς Βουλῆς ἐξεφράσθη εὐχή, ὅπως τὰ Ἑλληνικὰ ὅπλα διαπρέψουν εἰς τὸν ἀγῶνά των. Ἡ εὐχή αὕτη ἀπεδείχθη ὑπὸ τοῦ ἀνδρικοῦ στρατοῦ πραγματοποιήσιμος. Καὶ ἐπραγματοποιήθη. Ἐθριάμβευσεν ὁ στρατός μας, ἐδοξάσθη ὁ ἀρχηγός του. Ὁ Ἑλληνικὸς στρατός διὰ τῆς λαμπρᾶς δράσεώς του καὶ τῶν νικῶν του εἰς Μακεδονίαν, διὰ τῆς ἡρωϊκῆς στάσεώς του εἰς τὴν Ἠπειρον, διὰ τοῦ θριάμβου τὸν ὅποιον κατήγαγεν ἐκεῖ καὶ τὸν ὅποιον ἀνεκοίνωσε πρὸ ὀλίγου ὁ κ. Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, ἔγραψε μίαν σελίδα δόξης μεγάλην εἰς τὴν ἐνδοξον ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Ἄλλὰ δὲν ἔδρασεν ἐνδόξως μόνον ὁ στρατός τῆς ξηρᾶς. Ἐδρασεν ἐξ ἴσου καὶ τὸ Ναυτικόν, τὸ ὅποιον μεγίστας προσέφερεν ὑπηρεσίας, ὄχι μόνον κατορθῶσαν νὰ κρατήσῃ τὴν κυριαρχίαν τοῦ Αἰγαίου καὶ νὰ καταλάβῃ τὰς ἐν αὐτῷ νήσους, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐμποδίσῃ συγχρόνως τὴν μεταφορὰν τῶν Τουρ-

Εἶσοδος τοῦ Διαδόχου εἰς τὰ Ἰωάννινα.

κικῶν δυνάμεων ἐξ Ἀσίας εἰς τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ συντελέσῃ οὕτω διὰ τῆς δράσεώς του εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ὄχι μόνον τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος, ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ ἀγῶνος τῶν Συμμάχων. Καὶ δυνάμεθα ὑπερηφάνως νὰ εἰπώμεν ὅτι τὸ Ναυτικόν μας προσέθηκε νέαν σελίδα δόξης εἰς τὴν ἐνδοξον ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ

Ναυτικοῦ, καὶ ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἔγραψε μίαν ἀκόμη σελίδα δόξης εἰς τὴν ἐνδοξὸν ἱστορίαν τῆς οἰκογενείας του.

» Καὶ ταῦτα μὲν ἐπραξεν ὁ στρατὸς τῆς Ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης. Πρέπει δὲ ἡμεῖς οἱ πολιτικοί, συμμεριζόμενοι τὴν γνώμην ὀλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος, ὀλοκλήρου τοῦ Ἑλληνισμοῦ, νὰ ἐκφράσωμεν τὴν εὐγνωμοσύνην μας πρὸς τὸν Στρατὸν καὶ τὸ Ναυτικόν, οἱ ὅποιοι τόσα καταρθώματα ἐπετέλεσαν, νὰ προσφέρωμεν ὀφειλόμενον φόρον εὐγνωμοσύνης πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔπασαν, πρὸς ἐκείνους οἱ ὅποιοι τόσα κατάρθωσαν, τόσα ἐπραξαν, τόσον ἐτίμησαν τὸ ὄνομα τὸ Ἑλληνικόν.

» Ἡ εὐχὴ μου, τὴν ὁποίαν ἀπηύθυνα τότε εἰς μίαν ἐκ τῶν πρὸ τῆς διακοπῆς συνεδριάσεων τῆς Βουλῆς, ἐπραγματοποιήθη ἤδη. Ἄλλ' εἶχον εὐχηθῆ ἀκόμη τότε νὰ ὦσι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου ἀντάξια τῶν μεγάλων θυσιῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐλπίζω, θέλω νὰ ἐλπίζω, ὅτι τὰ ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου θὰ ὦσιν ἀντάξια τῶν μεγάλων θυσιῶν τῆς Ἑλλάδος. Θεωρῶ δὲ καθήκον μου νὰ συστήσω θερμῶς πρὸς τὴν Κυβέρνησιν, ὅπως βασιζομένη ἐπὶ τῶν ἐπιτυχιῶν καὶ τῶν καταρθωμάτων τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατοῦ τῆς Ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης, καὶ δίδουσα εἰς τὰς διπλωματικὰς ἐνεργείας τῆς ἀνεξαρτησίαν ἀπὸ παντὸς δεσμοῦ συμπαθείας, καταβάλλη πᾶσαν προσπάθειαν νὰ μὴ παροραθοῦν τὰ Ἑλληνικὰ συμφέροντα καὶ ὅπως καταβάλλη πᾶσαν δυνατὴν προσπάθειαν διὰ ν' ἀναγνωρισθοῦν τὰ δίκαια τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ν' ἀναγνωρισθοῦν τὰ δίκαια τῶν Ἑλληνικῶν χωρῶν καὶ νήσων, τῶν οἰκουμένων ἀπὸ ἄμιγρους Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ νὰ ἐκανοποιηθοῦν οἱ πόθοι τῶν κατοίκων τῶν χωρῶν καὶ τῶν κατοίκων τῶν νήσων διὰ τῆς ἀποδόσεως τῆς ἐλευθερίας των, τὴν ὁποίαν μόνον ἐν τῇ ἐνώσει μετὰ τῆς Ἑλλάδος δύνανται ν' ἀπολαύσουν.»

Ὁ Γούναρης κατόπιν εἶπε τὰ ἑξῆς :

« — Ὁ θρίαμβος τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων εἰς τὰ Ἰωάννινα προσέθηκεν ἕνα ἀκόμη κλάδον δάφνης εἰς τὸν ἀμάραντον στέφανον, ὁ ὁποῖος ἔστεψε τὰ ὅπλα τῆς Πατρίδος. Δὲν θὰ τονίσω σήμερον τὴν ἐπιτυχίαν τῆς ἐπιχειρήσεως, ἤ; αἱ δυσχέρειαι ἦσαν τόσαι, ὥστε ἔθεωρεῖτο ἀμφίβουλον ἂν θὰ ἐπραγματοποιεῖτο. Δὲν θὰ ἐξάρω τὴν ὑπέροχον δρᾶσιν, χάρις εἰς τὴν ὁποίαν ἐν βραχυτάτῳ χρόνῳ καὶ ὑπὸ δυσμενεστάτας περιστάσεις ἐστέφη ὑπὸ ἐπιτυχίας ὁ ἀγὼν τῶν ἡμετέρων,

ἐνῶ ὅμοιοι ἀγῶνες ἄλλων γενναίων λαῶν, παραπλησίων πρὸς ἡμᾶς, δὲν κατώρθωσαν νὰ φθάσουν εἰς ἀποτέλεσμα. Δὲν θὰ ἐξάρω τὴν ψυχικὴν δύναμιν ἐκείνων, οἱ ὅποιοι κατήγαγον τὸ χθεσινὸν πρὸ τῶν Ἰωαννίνων τρόπαιον. Ἡ ἱστορία μαρτυρεῖ ὅτι, ἂν ὑπάρχη κατὶ τὸ ὅποιον δὲν ἀπέλιπε ποτὲ καὶ κατὰ τὰς κρίσιμους στιγμὰς καὶ κατὰ τὰς κρίσιμωτέρας περιστάσεις τὸν Ἑλληνικὸν λαόν, τοῦτο ἦτο ἡ δύναμις ἢ ψυχικὴ, ἀπαραίτητος παράγων τῶν ἐθνῶν τῶν ζητούτων νὰ προαχθοῦν, ἀσφαλῆς ἐγγυητὴς αἰσιωτέρου μέλλοντος τῶν λαῶν τῶν ἀξίων νὰ προαχθοῦν. Καὶ κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον τὰ κατορθώματα τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς καὶ τῆς θαλάσσης κατέδειξαν ὅτι δὲν ἀπέλιπον τοὺς ἐπιγόνους αἱ πατριωτικαὶ ἀρεταί, αἱ ὁποῖαι ὑψώθησαν τὸ πάλαι εἰς ἐπίπεδον ὅπου τὰ ἀφθαστα ἀπετέθησαν ἰδανικὰ πάσης εὐγενοῦς καρδίας, ὅπουδὴποτε γῆς καὶ ἀνεύρισκεται αὕτη.

» Ὁ στρατὸς τῆς θαλάσσης καὶ ὁ στρατὸς τῆς ξηρᾶς ἐξετέλεσαν τὴν ἀνατεθεισάν εἰς αὐτοὺς ἀποστολήν, ἐπαξίως τῶν προσδοκιῶν τοῦ Ἔθνους. Ἡ εὐγνωμοσύνη τῆς πατρίδος ὀφείλει νὰ παρακολουθῇ ἕσαι πάντα τὰ ἥρωϊκὰ τέκνα τῆς, τὰ ὁποῖα ὑπὸ τὸν τετιμημένον στρατηλάτην, ὃν ἡ δόξα ἔσπεψε μὲ στέφανον ἀνώτερον τοῦ στέμματος, τὸ ὅποιον ἢ γέννησίς του τοῦ ἔδωκεν, ἐξηκολούθησαν μέχρι τέλους τὸ μέγα ἔργον τῶν ἡρέμα, ἀγογγύστως.

» Νομίζω ὅτι ἡ ὑψηλότερα ἰκανοποίησις, τὴν ὁποίαν δυνάμεθα ἡμεῖς νὰ παράσχωμεν εἰς αὐτοὺς καὶ εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι ἔπесαν μὲ τὸ ὄνομα τῆς ἐλευθερίας εἰς τὰ χεῖλη, εἶνε νὰ καταβάλωμεν πᾶσαν προσπάθειαν ὅπως πραγματοποιηθῇ ὁ σκοπός, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου αὐτοὶ ἠγωνίσθησαν, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἐπολέμησαν, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἀπέθανον. Τότε ἂν ἐξασφαλίσωμεν τοὺς καρποὺς τοῦ ἀγῶνός των, θέλομεν ἀναδείξει ἡμᾶς ἀνταξίους πρὸς τοὺς ἥρωας ἐκείνους καὶ θέλομεν συμμετάσχει τῆς τιμῆς των.»

Ὁ Ἀλεξάνδρῃς ἐκφράζει τὴν ἐλπίδα ὅτι «τὰποτελέσματα τοῦ μεγάλου ἐθνικοῦ ἀγῶνος θὰ εἶνε ἀντάξια τοῦ μεγάλου τοῦ σκοποῦ. Βάσις καὶ σκοπὸς τοῦ ἀγῶνος εἶνε ἡ ἀπελευθέρωσις τῶν ὑποδοῦλων. Δὲν ζητοῦμεν τίποτε εἰς βᾶρος ἄλλων.»

Ὁμιλῶν κατόπιν περὶ τοῦ ἐκτὸς τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος Ἑλληγνισμού, φρονεῖ ὅτι «δὲν πρέπει οὗτος νὰ περιπέσῃ ἀπελευθερούμενος εἰς νέαν δουλείαν. Δὲν νομίζει δὲ ὅτι ὁ Ἑλληγνισμὸς οὗτος πρέπει νὰ δοθῇ

εἰς ἄλλους, πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν συνδέεται οὔτε διὰ δεσμῶν αἵματος, οὔτε διὰ ταυτότητος ἰδανικῶν.

»Προκειμένου νὰ διακανονισθῇ ἤδη ὀριστικῶς ἡ τύχη τῶν Βαλκανικῶν, τὰ Ἑλληνικὰ δίκαια στηριζόμενα εἰς τοὺς ἡρωϊσμούς τῶν προγόνων μας καὶ εἰς τὴν δύναμιν τῶν ὅπλων μας δὲν θὰ παροραθοῦν».

Ὁ Ζαβιτσάνος, πρόεδρος τῆς Βουλῆς, προτείνει κατόπιν—καὶ ἡ πρότασις του γίνεται δεκτὴ διὰ παρατεταμένων χειροκροτημάτων— ἵν' ἀποσταλῇ πρὸς τὸν Διάδοχον, διὰ τὸν ἐν Ἡπείρῳ θρίαμβον τοῦ στρατοῦ, συγχαρητήριον τηλεγράφημα ἐκ μέρους τῆς Βουλῆς.

Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ πρωθυπουργὸς ἀνέρχεται εἰς τὸ βῆμα καὶ ἀναγινώσκει τὸ σχετικὸν τηλεγράφημα περὶ τῶν ἔργων τῆς παραδόσεως τῶν Ἰωαννίνων.

Ἡ Βουλὴ χειροκροτεῖ φρενιτιωδῶς, μεθ' ὃ λύεται περὶ τὴν 5 μ. μ ἡ συνεδρίασις, προτείναντος τοῦ προέδρου ὅπως διακοπτομένου τοῦ ἔργου τῆς, μεταβῶν οἱ βουλευταὶ εἰς τὴν τελουμένην τὴν στιγμὴν ἐκείνην δοξολογίαν.

Ἡ πανελλήνιος δοξολογία.

Μόλις ἐλύθη ἡ συνεδρίασις τῆς Βουλῆς, ὀλόκληρος ἡ αἴθουσα κατὰ θεωρεῖα ἐκενώθησαν διὰ μιᾶς.

Ἡ Κυβέρνησις, οἱ βουλευταὶ, ὁ κόσμος, ἔσπευδαν νὰ ἐξέλθουν διὰ νὰ κατευθυνθοῦν εἰς τὴν Μητρόπολιν, ὅπου θὰ ἐτελεῖτο δοξολογία. Αἱ χιλιάδες τοῦ λαοῦ ποὺ ἐξεχύθησαν ἀπὸ τὴν Βουλὴν, ἐνωθεῖσαι μὲ τὸ πλῆθος, τὸ ὁποῖον συνωστίζετο ἔξω αὐτῆς, καὶ εἰς τοὺς περίξ δρόμους, ἀπετέλεσαν μίαν ἀδιαπέραστον καὶ συμπαγῆ ἀνθρωπομάζαν. Εἰς μίαν στιγμὴν ἀκούεται ἕνας ἀλαλαγμὸς ἐνθουσιασμοῦ :

—Ζήτω ὁ Βενιζέλος!

—Ζήτωωωωωω !

Ἡ ἄμαξα ἡ φέρουσα τὸν Πρωθυπουργὸν ἐξήρχετο τοῦ περιβάλλου τῆς Βουλῆς κατευθυνομένη πρὸς τὴν Μητρόπολιν.

Καὶ ἡ ἀνθρωποπλημμύρα ἐκείνη γίνεται ἕνας χεῖμαρρος, ὁ ὁποῖος μὲ ὄρμην καὶ γοργότητα παρακολουθεῖ τὴν πρωθυπουργικὴν ἄμαξαν πρὸς τὸν ναὸν τῆς Μητροπόλεως.

Οἱ ὑπουργοὶ Ρέπουλης καὶ Διομήδης μὴ κατορθώσαντες ἀπὸ τὸν συνωστισμόν τοῦ κόσμου νὰ ἐξέλθουν ἐκ τῆς κυρίας εισόδου τῆς Βουλῆς, ἔξωθι τῆς ὁποίας ἀνέμενον αἱ ἄμαξαι των, ἀναγκάζονται νὰ ἐξέλ-

θουν ἐκ τῆς ὀπισθίας καὶ ἀναμιγνυόμενοι μὲ τὸ πλῆθος, ὠθοῦντες καὶ ὠθούμενοι διὰ διαφόρων παρόδων φθάνουν περὶ εἰς τὴν Μητρόπολιν.

Ἐκεῖνο ὄμως τὸ ὅποσον συνέβαινεν ἐξωθι τοῦ Βουλευτηρίου εἶχε συμβῆ εἰς χιλιαπλασίαν κλίμακα εἰς τὴν πλατείαν τῆς Μητροπόλεως. Ἄνθρωποι πάσης τάξεως καὶ ἡλικίας, ἄνδρες, γυναῖκες, παιδιὰ, ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται, κατὰ χιλιάδας εἶχον συρρεύσει εἰς τὴν πλατείαν, ἐνῶ εἰς τοὺς ἐξώστας καὶ τὰ παράθυρα τῶν γύρω οἰκιῶν ἄλλαι χιλιάδες Ἀθηναίων ἐκρέμαντο.

Ἡ ἀφίξις τῶν ὑπουργικῶν ἀμαξῶν δίδει ἀφορμὴν εἰς κίνησιν φρενιτώδη.

Πολλοὶ σπεύδουν νὰ εἰσβάλλουν εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἄλλοι ζητωκραυγάζουν, ἄλλοι ἀπλῶς κινουῦνται καὶ ἡ ἀνθρωποπλημμύρα ἐκεῖνη, συνταρασσομένη ἀπὸ τὰ διαφόρων διευθύνσεων κύματα τοῦ κόσμου, δημιουργεῖ ἓνα ἀπερίγραπτον συνωστισμόν.

Ἡ Ἀστυνομία μόλις κατορθώνει νὰ συγκρατήσῃ τὸ πλῆθος ἵνα μὴ ὀρμήσῃ ὀλόκληρον πρὸς τὸν ναόν, καὶ ἐνῶ ἐξω μυχᾶται μία ἀληθινὴ θύελλα ἐθνουσιασμοῦ ζητωκραυγῶν, χειροκροτημάτων, εἰς τὴν Ἐκκλησίαν, ἣ ὅποια, παρὰ τὰς Ἀστυνομικὰς ἀπαγορεύσεις, εἶχεν ὑπερπληρωθῆ κόσμου, ἀρχίζει ἡ δοξολογία, χοροστατοῦντος τοῦ Π. Μητροπολίτου ἐν μέσῳ ὀλόκληρου τῆς Συνόδου.

Ὅλαι αἱ Ἀθῆναι, — ὅλη ἡ Ἑλλάς, — ἀντιπροσωπεύονται ἐδῶ.

Ὁ χορὸς τῆς Μητροπόλεως ἐψαλε μὲ κατάνυξιν τοὺς δοξαστικούς ψαλμούς, ὁ Μητροπολίτης μὲ φωνὴν προφανῶς συγκινημένην ἀπήγγειλε τὰς εὐχὰς ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ ἔθνους καὶ τοῦ στρατοῦ.

Μετὰ τοὺς ψαλμοὺς καὶ τὸ Πολυχρόνιον, ὁ Μητροπολίτης ἐκφωνεῖ τὸ «Μετὰ τῶν ἁγίων πατέρων ἡμῶν...», κατευθύνεται πρὸς τὸν πρωθυπουργόν, τὸν συγχαίρει καὶ τὸν ἀσπάζεται εἰς τὸ μέτωπον.

Ὁ Βενιζέλος εὐχαριστεῖ καὶ ἀσπάζεται τὴν δεξιὰν τοῦ Μητροπολίτου. Τὴν στιγμὴν ἐκεῖνην ὀλόκληρος ἡ ἐκκλησία συγκλονίζεται ἀπὸ ζητωκραυγὰς καὶ χειροκροτήματα.

— Ζήτω τὸ ἔθνος!

Καὶ πάντες οἱ ἐπίσημοι βαδίζουν πρὸς τὴν ἐξοδον.

Κατὰ τὴν ἐξοδον τοῦ πρωθυπουργοῦ μία κυρία ἀπὸ τὸν γυναικωνίτην δίδει τὸ σύνθημα καὶ ὀλόκληρος ἡ ἐκκλησία ἐκπαῖ εἰς ζητωκραυγὰς, ἐνῶ πολλοὶ ὀρμοῦν καὶ σηκώνουν εἰς τὰ χεῖρα τὸν Βενιζέ-

λον, ὀδηγοῦντες αὐτὸν εἰς τὴν ἔξωθι τοῦ Μητροπολιτικοῦ ναοῦ ἀναμένουσαν ἄμαξαν, ὑπὸ τὰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς καὶ ἐπευφημίας τοῦ συνωστιζομένου εἰς τὴν πλατεῖαν πλήθους.

Καὶ οἱ ἄλλοι ὑπουργοὶ ἀναχωροῦντες ἐκ τῆς Μητροπόλεως ἐπευφημοῦνται ζωηρότατα ὑπὸ τοῦ πλήθους.

Ἀμέσως μετὰ τὸ τέλος τῆς δοξολογίας ὁ δήμαρχος μετὰ τοῦ δημοτικοῦ συμβουλίου καὶ τῶν Ἡπειρωτικῶν σωματείων τίθενται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ λαοῦ καὶ προπορευομένης τῆς μουσικῆς τοῦ Ὀρφανотροφείου καὶ τῶν λαδάρων τῶν σωματείων σχηματίζουσι μίαν ὀγκώδη διαδήλωσιν.

Ὅλος ὁ λαός, ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο ἐντὸς καὶ ἐκτὸς τῆς ἐκκλησίας, ἑκατοντάδες στρατιωτῶν καὶ ὁ κόσμος ὁ ὁποῖος εὐρίσκετο κατὰ τὴν ὄραν ἐκείνην εἰς τὰς ὁδοὺς ἔσπευσε νὰ προσκολληθῆ εἰς τὴν διαδήλωσιν, ἣ ὁποία ὀγκωθεῖσα τοιουτοτρόπως ἐξεχώθη ἀπὸ τὴν πλατεῖαν τῆς Μητροπόλεως πρὸς τὴν ὁδὸν Ἑρμοῦ. Κάποιος πελώριος φουστανελλοφόρος Ἡπειρώτης ἐφιππος κρατεῖ μίαν μεταξωτὴν κυανόλευκον καὶ προηγείται τῆς διαδηλώσεως, ἣ μουσικὴ ἀνακρούει τὸ «ἀπὸ κρότον ὀργάνων βουίξει», οἱ διαδηλωταὶ ζητωκραυγάζουσι, ὁ κόσμος ποῦ συνωστίζεται εἰς τοὺς ἐξώστας καὶ τὰ παράθυρα χειροκροτεῖ καὶ ἡ διαδήλωσις προχωρεῖ.

Διὰ τῆς πλατείας Συντάγματος καὶ τῶν ὁδῶν Γεωργίου Α' καὶ Κηφισιάς ἡ διαδήλωσις, ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν ὀγκουμένη, εἰσήλθεν εἰς τὴν ὁδὸν Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ καὶ βαδίζει πρὸς τὸ ἀνάκτορον τοῦ Διαδόχου, ἔπου ἐξέσπασαν εἰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Διαδόχου.

Συγχρόνως, ὁ δήμαρχος, ὁ νομάρχης, τὸ δημοτικὸν συμβούλιον καὶ ὁ πρόεδρος τῆς Ἡπειρωτικῆς Ἀδελφότητος Γάγαρης εἰσήλθεν εἰς τὰ ἀνάκτορα καὶ εἰσήχθησαν παρὰ τῆ πριγκηπίσση Σοφία.

Ὁ Δήμαρχος διεβίβασε πρὸς τὴν Α. Ὑψηλότητα τὰ συγχαρητήρια τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ διὰ τοὺς νέους θριάμβους τοὺς ὁποῖους κατήγαγεν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ σεπτοῦ συζύγου Τῆς καὶ Διαδόχου τοῦ Ἑλληνικοῦ Θρόνου.

Ἡ Πριγκηπίσσα συγκεκινημένη ἠὺχαρίστησε τὸν Δήμαρχον, παρεκάλεσε δ' αὐτὸν ὅπως ἐκφράσῃ ἐκ μέρους τῆς τὰ εὐχαριστήριά

Τῆς πρὸς τὸν Ἀθηναϊκὸν λαόν, λυπουμένη ὅτι δὲν δύναται ἔνεκεν ἀδιαθεσίας νὰ εὐχαριστήσῃ μόνῃ.

Ὁ Δήμαρχος ἐξερχόμενος τῶν Ἀνακτόρων διαβιάζει πρὸς τὸν λαὸν τὰ εὐχαριστήρια τῆς Α. Ὑψηλότητος.

Τὸ πλῆθος ὅμως κραυγάζει·

—Θέλουμε νὰ ἴδωμε τὴν Πριγκήπισσα!

—Ζήτω τοῦ Διαδόχου!

Καὶ ἐνῶ αἱ ποικίλαι καὶ μυριόστομοι ἐκδηλώσεις τοῦ λαοῦ, ὁ ὁποῖος πλημμυρεῖ ἤδη τὴν ὀπισθίαν μεγάλην αὐλὴν τῶν Ἀνακτόρων, ἐξακολουθοῦν, μίᾳ θύρᾳ τοῦ νοτιοδυτικοῦ ἐξώστου ἀνοίγει καὶ ἡ πριγκήπισσα Σοφία φέρουσα μαῦρον βελούδινον παλτὸ μὲ λευκὴν γούναν ἐξέρχεται καὶ ὑποκλίνεται ἐπανειλημμένως εὐχαριστοῦσα τὸν λαόν.

Ζητωκραυγαὶ ὑποδέχονται τὴν ἐμφάνισιν τῆς Πριγκηπίσσης καὶ τὸ πλῆθος, ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ ὁποῖου τίθεται πάλιν ὁ Δήμαρχος καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον, ἐξέρχεται τῶν Ἀνακτόρων καὶ βαδίζει ἐν ἐπιδητικῇ καὶ πάλιν διαδηλώσει πρὸς τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν.

Καὶ ἐκεῖ εἰσέρχεται ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ ἡ αὐτὴ ἐπιτροπή. Ὁ Δήμαρχος Μερκούρης συγκαίρει τὸν Πρωθυπουργὸν λέγων:

«—Ἐλπίζω καὶ ἄλλοι ἔθνηκαί θρίαμβοι νὰ μοι δώσουν τὴν εὐκαιρίαν νὰ σὰς σφίξω τὸ χέρι ἐκ μέρους τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ».

Ὁ Βενιζέλος εὐχαριστεῖ τὸν δήμαρχον, ὁ ὁποῖος ἐξερχόμενος ζητωκραυγάζει μετὰ τοῦ λαοῦ ὑπὲρ τῆς Κυβερνήσεως καὶ ἡ διαδήλωσις ἐκκινεῖ πρὸς τὴν ὁδὸν Κηφισίας.

Κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, μόλις ἐνύκτωσε, τὰ ἠλεκτρικὰ τόξα τῆς ὁδοῦ Σταδίου ἀνήφθησαν καὶ ὅλα τὰ δημόσια καταστήματα ἐφωταγωγήθησαν φαντασμαγορικῶς.

Ὁ κόσμος κατὰ χιλιάδας περιπατεῖ εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου καὶ τὴν πλατεῖαν Συντάγματος. Ἡ χαρὰ εἶνε ζωγραφισμένη εἰς τὰ πρόσωπα ὅλων.

Ὅταν διὰ μίαν στιγμὴν διέρχεται διὰ τῆς ὁδοῦ Σταδίου μίᾳ βασιλικῇ ἄμαξᾳ, τῆς ὁποίας ἐπιβαίνουν τὰ τέκνα τοῦ πρίγκηπος Ἀνδρέου· ὅλοι οἱ διαβάται ἐκποῦν εἰς ζητωκραυγὰς:

—Ζήτω τα βασιλόπουλα!

Καὶ ἡ κίνησις ζωηρὰ καὶ ἀέναος ἐξακολουθεῖ μὲ τὴν αὐτὴν ἐντασιν μέχρι βαθείας νυκτός.

Μία διαδήλωσις μικρῶν φουστανελλοφόρων τῆς σχολῆς Μεταξᾶ γεννᾶ ζωηρὸν ἐνθουσιασμὸν εἰς τὸν κόσμον, πλῆθος δὲ μαζί μὲ στρατιώτας καὶ εὐζώνους τὴν πικρακολουθεῖ μέχρι τῆς πλατείας τοῦ Συντάγματος.

Ἐκείνην τὴν στιγμὴν ὅμως κατέρχεται ἡ μεγάλη λαϊκὴ διαδήλωσις, ἔχουσα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν Δήμαρχον καὶ τὰ προδρεῖτα τῶν Ἑπειρωτικῶν Σωματείων, κατέρχεται τὴν ὁδὸν Σταδίου ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς καὶ κατευθύνεται πρὸς τὴν Δημαρχίαν.

Ἡ κίνησις τῆς ὁδοῦ Ἀθηνᾶς σταματᾶ πρὸ τῆς ἀνθρωποπλημμύρας, ἡ ὁποία σχηματίζεται πρὸ τοῦ Δημαρχείου καὶ ἐκσπᾶ εἰς ἐνθουσιώδεις ζητωκραυγὰς.

Ὁ δήμαρχος, περιστοιχιζόμενος ὑπὸ τοῦ Δημοτικοῦ, Συμβουλίου, ἐμφανίζεται εἰς τὸν ἐξώστην καὶ μόλις γίνεται σχετικὴ σιωπὴ, ὁμιλεῖ πρὸς τὸν λαὸν ὡς ἑξῆς :

« Ἀγαπητοὶ συμπολίται,

» Σὰς συγχαίρω διὰ τοὺς νέους θριάμβους τοῦ ἡρωϊκοῦ στρατοῦ μας καὶ τοῦ ἐνδόξου Στρατηλάτου τοῦ Διαδόχου Κωνσταντίνου.»

Ὁ λαὸς ἐκσπᾶ εἰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς :

— Ζήτω ὁ Διάδοχος !

— Ζήτω ὁ στρατός !

Ὁ δήμαρχος συνεχίζει :

« — Ἐλπίζω καὶ εὐχομαι, ὅταν ἐπιστρέψουν μὲ τὸ καλὰ, νὰ δυνηθῶμεν νὰ τοὺς ἐτοιμάσωμεν ἀποθεωτικὴν ὑποδοχὴν. Καὶ ὅταν ξεκουρασθοῦν, ἐλπίζω καὶ εὐχομαι νὰ συνεχίσουν τοὺς ἡρωϊκοὺς ἀγῶνας των διὰ νὰ μὴ μείνη οὔτε ἓνας Ἕλλην δοῦλος.»

Τὸ πλῆθος διακόπτει ζητωκραυγᾶζον.

Μόλι, ἀποκαθίσταται ὀλίγη ἡσυχία, ὁ δήμαρχος μὲ φωνὴν παλλομένην ἀπὸ συγκίνησιν καταλήγει :

« — Καὶ ἔχω ὅλον τὸ δίκαιον νὰ τὸ ἐλπίζω, ὅταν βλέπω ὅτι τὸ θέλει λαὸς σὰν καὶ σὰς, ὁ ὁποῖος ὑπεβλήθη εἰς τόσους ἀγῶνας χάριν τῆς ἐλευθερίας. Καὶ τώρα ἄς ζητωκραυγᾶσωμεν μαζί :

— Ζήτω τὸ Ἔθνος !

— Ζήτω ὁ Βασιλεὺς !

— Ζήτω ὁ Διάδοχος !

— Ζήτω ὁ στρατός μας !

Τὴν μεθικὴν ἐποποιίαν, τὴν Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου, δὲ γράφη ὁ κ. Ἡλίας Οἰκονομόπουλος, ὡς τρίτον Τόμον τῆς Ἱστορίας τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου. — Αναμειναιτε μετὰ τὸ πέρας τοῦ πολέμου, προσεχῶς.

—Ζήτω ὁ Βενιζέλος!

Τὸ πλῆθος μίνεται ἐξ ἐνθουσιασμοῦ καὶ εἰς ἐκάστην ἀναφώνησιν τοῦ δημάρχου ἐκσπᾶ εἰς οὐρανομήκεις ζητωκραυγὰς καὶ χειροκροτήματα.

Μετὰ τὸν δήμαρχον παρουσιαζόμενος εἰς τὸν ἐξώστην τῆς Δημαρχίας ὁμιλεῖ δι' ὀλίγων εὐχαριστῶν τὸν λαὸν διὰ τὰς ἐκδηλώσεις του ὑπὲρ τῆς Ἑπείρου ὁ πατριωτικώτατος καὶ ἐθνωφελέστατος πρόεδρος τῆς Ἑπειρωτικῆς Ἀδελφότητος Γ. Γάγαρης.

Ἄλλὰ καὶ πρὸ τούτων εὐθὺς ἀπὸ τῆς στιγμῆς κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπισημοποιεῖτο ἡ εἰδησις, μέχρις ἀκόμη τῶν τελευταίων ὡρῶν τοῦ ἀπογεύματος, δλόκληρος ἡ πρωτεύουσα παρουσίαζε μίαν πολυτάραχον ὄψιν, ὁμοιάζουσαν πρὸς φρενιτιδαί παντοῦ ζητωκραυγαὶ καὶ χειροκροτήματα καὶ πυροβολισμοὶ ραγδαῖοι καὶ ἐκπυρσοκροτήσεις βαρελότων καὶ ἤχοι μουσικῆς καὶ ἀδιάκοπος θόρυβος. Ὁ κάθε ἄνθρωπος εἴτε εὐρίσκετο εἰς τὸν δρόμον, εἴτε εἰς τὸ παράθυρον τοῦ σπιτιοῦ του, εἴτε εἰς τὴν ταράτσαν του, εἴτε εἰς τὴν κεντρικωτέραν πλατείαν, ἤσθάνετο τὴν ἀνάγκην νὰ κάμῃ κἄτι τι διὰ νὰ δεῖξῃ τὴν χαρὰν του. Οἱ ὄπλοφοροῦντες ἐπιυροβόλουν, οἱ ἄοπλοι ἐζητωκραυγάζον, τὰ παιδιὰ ἠλάλαζον, τρέχοντα πρὸς ἑλὰς τὰς διευθύνσεις, αἱ κυρίαὶ ἐγκαταλείψασαι καὶ αὐταὶ τὰς οἰκίας των ἐξῆλθον ὅπως ἀναμιχθῶν μετὰ τὸν κόσμον. Ἡ ὁδὸς Σταδίου περὶ τὴν μεσημβρίαν εἶχε καταστῆ ἀδιάβατος. Κύματα κόσμου φρενιτιῶντος ἀνεδοκατέβαιναν ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν ἀπὸ τὴν Ὀμόνοϊαν πρὸς τὸ Σύνταγμα, ἐνῶ ἄλλα ἀτελείωτα καὶ πολυθόρυβα κλιμάκια ἐφθάνον ἀπὸ τὰς παρόδους, διψῶντα νὰ μάθουν λεπτομερείας καὶ νὰ ἀναμιχθοῦν μετὰ τοὺς πανηγυρίζοντας.

Ταυτοχρόνως ἀπὸ τὰς γύρω συνοικίας ἐφθάνεν ὁ ἤχος ραγδαίων ὁμοβροντιῶν, αἱ ὁποῖαι ἐδίδον τὴν ἐντύπωσιν τρομερᾶς μάχης.

Αἰφνης ὅλοι οἱ διαβάται τῆς ὁδοῦ Σταδίου περὶ τὴν 10ην ὥραν στρέφονται πρὸς τὴν πλατείαν τοῦ Συντάγματος. Μέσα εἰς τὴν πλατείαν μίαν ὁμάδα εὐζώνων σὺρει τὸν κλέφτικον. Ὁ κόσμος τοὺς περικυκλώνει καὶ τοὺς παρακολουθεῖ καθὼς χορεύουν, ἐκσπῶν ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν εἰς φρενιτιώδη χειροκροτήματα καὶ ζητωκραυγὰς.

—Ζήτω τὰ εὐζωνάκιά μας!

—Ζήτω οἱ σταυραητοὶ μας!

Ἀκολούθως τὰ εὐζωνάκια—τὰ περισσότερα τραυματίαι τῆς Ἑ-

παίρου—ἀκολουθοῦμενα ἀπὸ τεραστίαν οὐρὰν καὶ ἔχοντα ἐπὶ κεφαλῆς μίαν μουσικὴν, ἐξεχύθησαν πρὸς τὴν ὁδὸν Σταδίου. Ἐξ αὐτῶν δύο λοχίαι εἶχον ὑψωθῆ εἰς τὰ χέρια τοῦ κόσμου, κρατοῦντες πρὸς τὰ ἐπάνω τὰς λόγχας των, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἀνέμιζαν δύο λεραῖς φουστανέλλες, εἰς τὴν θέαν τῶν ὁπίων ἢ συγκινήσις τοῦ πλήθους ἐκορυφώθη.

Ἐκείνοι ὅμως οἱ ὅποιοι ἠσθάνθησαν βαθύτερον τὴν ἐθνικὴν χαρὰν ἦσαν οἱ μέχρι τῆς χθὲς ὑπόδουλοι Ἕλληγες, οἱ ἀκραίφνεῖς Ἡπειρώται, ἐκ τῶν ὁποίων χιλιάδες διέμενον ἐν Πειραιεὶ ἐγκατασταθέντες πρὸ ἐτῶν.

Ὅλοι οὗτοι οἱ ἀπελευθερωθέντες ἔνθερμοι πατριῶται, ἐπὶ τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλληνικωτάτης πατρίδος των ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ, ἔτρεχαν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πόλεως κλαίοντες ἀπὸ συγκινήσιν καὶ χαρὰν καὶ ἀλληλοσπαζόμενοι ἐπὶ τῇ ἀναστάσει τῆς ἡρωϊκῆς Ἡπέρου.

Καὶ ἔβλεπέ τις μέχρι βαθείας νυκτὸς εἰς τὰ καταστήματα τῶν Ἡπειρωτῶν Πειραιέων διαφόρους ἐκδηλώσεις χαρᾶς καὶ φρενιτιδος.

Ἄφ' ἐτέρου τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Πειραιῶς ἐν ἐκτάκτῳ συνεδριάσει ἀπεφάσιζε τὰ ἑξῆς·

Αον) Νὰ συγχαρῆ τηλεγραφικῶς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, τὴν Α. Υ. τὸν ἐνδοξον Ἀρχιστράτηγον Διάδοχον Κωνσταντῖνον καὶ τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν.

Βον) Νὰ ἀνεγείρῃ πρὸς τιμὴν τοῦ ἐνδόξου στρατηλάτου Διαδόχου ἐφιππον ἄνδριάντα αὐτοῦ ἐπὶ τῆς πλατείας Κοραῆ.

Γον) Νὰ τελέσῃ πάνδημον δοξολογίαν.

Δον) Νὰ φωταγωγηθῶσι τὰ Δημοτικὰ καταστήματα.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς προηγουμένης ἡμέρας εἶχε ληφθῆ ἐκ Θεσσαλονίκης τὸ κάτωθι τηλεγράφημα τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως :

«Κυρίῳ Πρωθυπουργῷ Ἀθῆναις

«Δόξα τῷ Ὑψίστῳ διὰ τὸν νέον θρίαμβον τοῦ ἀνδρείου στρατοῦ μας. Συγχαίρω μετὰ μεγάλης συγκινήσεως τὴν Κυβέρνησιν. Εἶμαι ὑπερήφανος διὰ τὴν νέαν ταύτην ἐθνικὴν δόξαν.

ΓΕΩΡΓΓΙΟΣ.»

Ἐξ ὀνόματος δὲ τῆς Κυβερνήσεως ὁ Πρόεδρος αὐτῆς ἀπέστειλε θερμότατον τηλεγράφημα πρὸς τὴν Α. Υ. τὸν Διάδοχον, διερμηνεύων

«τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ ἔθνους πρὸς τὸν δαφνηφόρον Στρατηλάτην καὶ τὸν γενναῖον στρατὸν διὰ τὸ ἐθνικὸν τρέπαιον, ὅπερ ἔστησεν ἐπὶ τῶν φρουρῶν τῶν Ἰωαννίνων».

Τὸ τηλεγράφημα τοῦ Δήμου Ἀθηναίων πρὸς τὸν Στρατηλάτην εἶχεν ὡς ἑξῆς :

«Α. Β. Υ. Διάδοχον Ἀρχιστράτηγον Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, Ἰωάννινα.

» Ὁ νέος μέγας θορίαμβος, τὸν ὅποιον ὑπὸ τὴν ἡρωϊκὴν Ὑμῶν ἀοχηγίαν κατήγαγεν ὁ γενναῖος Ἑλληνικὸς στρατὸς εἰς τὴν Ἡπειρωτικὴν γῆν, ἀνακτήσας καὶ ἀποδώσας εἰς τὴν Ἑλλάδα τὴν πόλιν τῶν ὀνείρων καὶ τῶν παραδόσεων τῆς φυλῆς, κρατεῖ εἰς ἕξαλλον ἐνθουσιασμόν τὴν Ἑλληνικὴν πρωτεύουσαν, πανηγυρίζουσαν ταύτην τὴν στιγμὴν ἐπὶ τῷ ἐνδόξῳ γεγονότι. Ὁ Δήμαρχος καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον Ἀθηναίων, μετὰ πάνδημον δοξολογίαν, τελεσθεύσαν ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῶ, συνελθόντες εἰς ἕκτακτον συνεδρίασιν, σπεύδουσι νὰ διοργανήσωσιν ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἀθηναϊκοῦ λαοῦ τὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸν θαυμασμόν αὐτοῦ πρὸς τὴν Α. Β. Υ. καὶ τὸν ἐπ' αὐτὴν στρατὸν, ἐπὶ τῇ περιλάμπρῳ νίκῃ, ἣ ὅποια πληροῦ ἀγαλλιᾶσεως τὴν ἐθνικὴν ψυχὴν.

Ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων
ΣΠ. ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ

Ὁ Πρόεδρος τοῦ Δημ. Συμβουλίου
Ι. Σόλων.»

Μέσα εἰς ἕλην αὐτὴν τὴν χαρὰν καὶ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν ὅποιον συνεμερίσθησαν καὶ ὅλοι οἱ ξένοι πάροικοι τῶν Ἀθηῶν, μόνον εἰς ἀπετέλεσεν ἐξαίρεσιν, — κηλιδα ἤθελα νὰ εἶπω — ὁ πλοίαρχος κάποιου ἐν Πειραιεὶ ναυλοχοῦντος Αὐστριακοῦ ἀτμοπλοίου. Ἐνῶ ἔλα τὰ πλοία πού εὐρίσκοντο εἰς τὸν λιμένα, μόλις ἀνηγγέλθη ἡ πτώσις τῶν Ἰωαννίνων, ἐσημαιοστολίσθησαν, αὐτὸς ἐπέμενε νὰ μὴ ἀναδιβάσῃ οὔτε κἀν τὴν ἑλληνικὴν σημαίαν εἰς τὸ ἰδικόν του. Πιθανὸν νὰ μὴ τοῦ ἔκαμεν ἐντύπωσιν, τὸ γεγονός. Ἐπρεπεν ἕμως, ἀπὸ εὐγένειαν τοῦλάχιστον, νὰ δείξῃ κάποιαν χαρὰν διὰ τὴν εὐτυχίαν ἐκείνων πού τὸν ἐφιλοξέενουν. Φαίνεται ἕμως ὅτι κἀτι ἤκουσε διὰ τὴν Θεσσαλονίκην, κἀτι διὰ τὴν Αὐστριακὴν διπλωματίαν καὶ εὔρε καὶ αὐτὸς τὴν περίστασιν νὰ κάμῃ τὴν ἰδικὴν του. «Ἐὰν τὸν ἠρώτα κανεὶς τί τοῦ ἔκαμαν οἱ Ἕλληγες καὶ τοὺς ἐκδικεῖται τόσον τραγικὰ, θὰ ἐσιώπα καὶ θὰ ἐγάλα μὲ μειδιάμα ἡλιθιώτερον ἀπὸ τὸ διπλωματικὸν κίνημά του. Ἐν τῷ μεταξύ

πιθανὸν νὰ ἐζημιώητο καὶ ὁ ἴδιος καὶ ἡ Ἐταιρεία του», ὡς παρατήρει εὐφύεστατα ἑλληνικὴ ἐφημερίς. Ὑπομανή.

Λεπτομέρειαι τῆς ἐκπορθήσεως τῶν Ἰωαννίνων.

Μέχρι τῆς στιγμῆς περιεγράψαμεν ἐν ὀλίγοις τὰ ἀφορῶντα διὰ τὴν κατάληψιν τῶν Ἰωαννίνων ἤδη ἀνάγκη νὰ προβῶμεν εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν λεπτομερειῶν αὐτῆς, τῶν συναφῶν ἐπεισοδίων, τῶν ἐντυπώσεων τῆς Εὐρώπης, τῶν κρίσεων στρατιωτικῶν κριτικῶν περὶ τοῦ θαυμαστοῦ στρατιωτικοῦ σχεδίου τοῦ Διαδόχου κτλ.

Ἐξ ἐπισήμου τηλεγραφήματος αὐτοῦ τοῦ παρθητοῦ τῶν Ἰωαννίνων Διαδόχου Κωνσταντίνου πρὸς τὸν Βασιλέα καὶ τὴν Κυβέρνησιν, ἀποσπῶμεν ἐνταῦθα τὰς ἐξῆς λεπτομερείας περὶ τοῦ τρόπου τῆς θριαμβευτικῆς του εἰσόδου (22 Φεβρουαρίου 1913, περὶ τὴν μεσημβρίαν) :

«... Σήμερον μεσημβρίαν εἰσῆλθον ἐπισήμως εἰς τὰ Ἰωάννινα.

» Ἡ εἰσὸδος ἐξετελέσθη ὡς ἐξῆς :

» Τὴν 11 1)2 ἐν χιλιόμετρον νοτίως τῶν Ἰωαννίνων παρετάχθησαν ὑπὸ τὰς διαταγὰς τοῦ κ. Μοσχοπούλου τὰ ἐξῆς στρατεύματα, ἀποτελούμενα ἐκ τμημάτων πασῶν τῶν Μεραρχιῶν : 1ον, 8ον καὶ 15ον πεζικὰ συντάγματα, 1ον σύνταγμα εὐζώνων, μοῖρα πεδ. πυροβολικοῦ Βλαχοπούλου, λόχος μηχανικοῦ, τμήματα ποδηλατῶν. Ἀξιοσημείωτον ἦτο τὸ εὐσταλὲς τῶν ἀνδρῶν, κατὰ τὴν γενομένην ὑπ' ἐμοῦ ἐπιθεώρησιν.

» Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πόλεως μὲ ὑπεδέχθησαν ὁ Μητροπολίτης μετὰ τοῦ κλήρου καὶ οἱ λοιποὶ θρησκευτικοὶ ἀρχηγοί, οἱ πρόξενοι ἐν μεγάλῃ στολῇ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων σωματείων.

Ἡ πορεία διὰ μέσου τῆς πόλεως ἐγένετο ἐν μέσῳ ἀληθοῦς φρενίτιδος σύμπαντος τοῦ λαοῦ.

Μετὰ τὴν ἐν τῇ Μητροπόλει γενομένην δοξολογίαν, καθ' ἣν τὴν προσφώνησιν τοῦ Μητροπολίτου διέκοπτον ζή-

τωκραυγαὶ ἀκράτητοι ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως, ἐμοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ, ἐγένετο ἐπίσημος διεξίωσις τῶν θρησκευτικῶν ἀρχηγῶν, τῶν προξένων καὶ τῶν Δημοτικῶν ἀρχῶν.

» Δύο οὐλαμοὶ ἱππικοῦ, διευθυνθέντες πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως, ἠχμαλώτισαν 2,300 στρατιώτας ἐκ τῶν διαφυγόντων.

» Ὁ Μητροπολίτης Παραμυθιάς ἀπέστειλε κατ' αἴτησιν τῶν ἐκεῖ προκρίτων Ὀθωμανῶν ἔγγραφον, δι' οὗ ζητεῖται ἢ εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν παράδοσις τῆς Παραμυθιάς καὶ τῶν πέριξ χωρίων.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Οἱ ἀμυνόμενοι.

Ὡς δύναται νὰ ἐξαχθῇ ἐκ τῶν, κατὰ μέσον ὑπολογισμόν, πραγματικῶν γεγονότων, οἱ ὑπερασπισταὶ τῶν Ἰωαννίνων ἐπλησίαζον τὸν ἀριθμὸν τῶν 55 — 60,000 ἀνδρῶν κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως. Δίετι:

- 32,000 ἄνδρες παρεδόθησαν εἰς τὸν διοικητὴν.
- 5,000, οἱ πλείστοι Τουργκαλθανοί, ἐφυγον εἰς Ἀλβανίαν πρὸ τῆς παραδόσεως τοῦ στρατοῦ τοῦ Ἑσάτ.
- 15,000 Τουργκαλθανοὶ ἐκράτουν τὰ πέριξ χωρία τραπέντες οἱ πλείστοι ἀνὰ τὰ ὄρη ἅμα ταῖς πρώταις σοβαραῖς ἐπιθέσεσι τῶν στρατευμάτων μας.
- 6,000 εὐρέθησαν τραυματῆαι καὶ ἀσθενεῖς.
- 58,000 ἐν ἔλω λοιπὸν ἦσαν οἱ ὑπερασπισταὶ τῆς πόλεως, ἐκ τῶν ὁποίων πρέπει νὰ ἀφαιρηθῶσιν 8—10,000 νεκροί, εἴτε ἐπὶ τοῦ πεδίου τῶν μαχῶν πεσόντες, εἴτε κατὰ τὴν ἐπακολούθησάν καταδίωξιν.

Μία ἐξοχος περιγραφή τῆς ἐκπορθήσεως.

Ἐδημοσιεύθη εἰς τὸν «Ἡμερήσιον Τηλέγραφον» τοῦ Λονδίνου καὶ ἀνήκει εἰς τὸν κάλαμον τοῦ πολεμικοῦ του εἰς Ἡπειρον ἀπεσταλμένου Γ. Στήβενς. Ἔχει δὲ ὡς ἑξῆς:

«Μετὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ χθεσικοῦ μου τηλεγραφήματος, κατ

ἐνῶ ἀκόμη εὐρισκόμενην εἰς τὸ Χάνι Φτελιάς, τὸ στρατιωτικὸν τηλέφωνον διεβίβασεν ἐκ τῆς γραμμῆς τοῦ πυρὸς τὴν χαροποιὸν εἰδησιν τῆς πτώσεως τοῦ φρουρίου τοῦ Ἁγίου Νικολάου, τὸ ὅποιον δεσπόζει πρὸς τὰ ἀριστερὰ τῆς κυρίας ὁδοῦ τῶν Ἰωαννίνων. Εἰς τὰ 4 τὸ ἀπόγευμα διατρέχω πεζῇ τὴν ἐκ δύο μιλίων ἀπόστασιν μέχρι Κανέτας, ἀποτελούσης τὸ κέντρον τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων, ὅπου δέκα τοπομαχικὰ τοποθετημένα ἐπὶ τῆς ὁδοῦ βάλλουσι κατὰ τοῦ λόφου τοῦ Μπιζανίου ὑπὲρ τὴν ὄφρυν ἄλλου μεσολαβοῦντος λόφου.

» Ἡ θέσις τῶν πυροβόλων τούτων ἦτο τόσον τεχνικῶς ἐκλελεγμένη, εἰς μεταξὺ δύο λόφων χαράδραν, ὥστε, μολοντί οἱ Τούρκοι πυροβολοῦνται εὗρον τὴν ἀπόστασιν, ἢ καμπύλην τοῦ βεληνεκοῦς, ἢ ἀναγκαίᾳ διὰ νὰ προσβάλουν τὴν θέσιν, ἦτο πολὺ ὑψηλὴ καὶ αἱ σφαῖραι τῶν ἐπιπτῶν ὀπισθεν τῶν ἑλληνικῶν πυροβόλων χωρὶς νὰ δύνανται νὰ τὰ βλάψωσι.

» Δέκα χιλιάδες ὀβίδες ἐρρίφθησαν χθὲς (Τρίτην) ἐπὶ τοῦ λόφου τοῦ Μπιζανίου καὶ 15 χιλιάδες σήμερον. Ἦτο δὲ ὁ κρότος τῶν εἰς τοιοῦτον βαθμὸν ἐκκωφαντικὸς, ὥστε ὑπεχρεώθημι μιμούμενος τοὺς πυροβολητὰς νὰ φράξω καὶ ἐγὼ τὰ ὦτά μου.

» Ἐκ τινος πλησίον ὑψώματος τοῦ λόφου τοῦ παρατητηρίου ἠδυνήθημι νὰ λάβω ἐπὶ τινὰς στιγμὰς πανοραμτικῶν ἀποψιν τῆς μάχης ὅλης.

» Μακρὰν εἰς ἀπόστασιν διέκρινά τοὺς Ἕλληνας διασπῶντας τὴν δυτικὴν γραμμὴν τῶν ὠχυρωμένων λόφων καὶ τοὺς Τούρκους ὑποχωροῦντας κάτω εἰς τὴν πεδιάδα πρὸς τὰ Ἰωάννινα, κατὰ πόδας δὲ διωκομένους ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ τῶν.»

Ὁ ἀνταποκριτὴς ἀφηγγεῖται κατόπιν, ὅτι ἐπέστρεψε τὴν νύκτα εἰς τὸ Χάνι Φτελιάς, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ κατώρθωνε νὰ ἀναπαυθῆ ἐπὶ τινὰς ὥρας εἰς τὴν εὐγενῶς παραχωρηθεῖσαν αὐτῷ σκηνὴν τῶν ἱατρῶν τοῦ νοσοκομείου.

Ἐπανειλημμένως ἡμῶς τὸν ἐξύπνησεν ἢ μεταφορὰ τῶν τραυματιῶν καὶ ὀριστικῶς τὸν ἔκαμε νὰ ἐγερθῆ τῆς κλίνης θόρουδος αὐτοκινήτου, διεληθόντος περὶ τὴν 3ην πρωϊνὴν καὶ κατευθυνομένου εἰς Ἐμλιν Ἀγᾶ ἦτο τὸ αὐτοκίνητον, τὸ ὅποιον ἔφερε τὸν Πρωτοσύγκελλον καὶ τοὺς δύο Τούρκους ἀξιωματικοὺς τοῦ Ἐπιτελείου μὲ προτάσεις παραδόσεως τῆς πόλεως.

»Εἰς τὰς 5 τὸ πρῶτ ἢ ἄνευ ὄρων παράδοσις συνετελέσθη καὶ ἐξεκίνησα ἀμέσως πεζὸς νὰ διανύσω τὴν ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων χωρίζουσαν με 16 μιλίων ἀπόστασιν. Τὸ Ἑλληνικὸν ἵππικὸν διέρχεται μετ' ὀλίγον καλπάζον πρὸς τὴν πόλιν. Εἶχα ὅμως τὸ εὐτύχημα νὰ περισυλλεγῶ ἀπὸ ἓν μεταγωγικὸν αὐτοκίνητον, τὸ ὅποσον ἠκολούθει τὴν ταξιαρχίαν.

»Διερχόμεθα τὸν φοβερὸν λόφον τοῦ Μπιζανίου, φρουρούμενον εἰσέτι ὑπὸ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀλλ' ἐντελῶς ἀβλαβῆ πλέον. Μερικοὶ ἀπὸ τοὺς δυστυχισμένους στρατιώτας κατακυλοῦν ἀπὸ τὰς βραχώδεις κλιτῶς διὰ νὰ μᾶς ζητήσουν ψωμί, καὶ τοὺς μοιράζομεν ὅτι ἔχομεν.

»Δύο μίλια πρὸ τῶν Ἰωαννίνων, εἰς τὸ μέρος δηλαδὴ ὅπου διεδραματίσθη ἡ χθεσινὴ μάχη, προσκόπτομεν ἐπὶ τῶν φρικαλεοτήτων τοῦ πολέμου. Οἱ δρόμοι καὶ οἱ πέριξ ἀγροὶ εἶνε σπαρμένοι μὲ τουρκικὰ πτώματα. Καὶ ἐπιτείνει τὴν φρίκην καὶ τὴν ἀγριότητα τοῦ θεάματος ἡ ἀντίθεσις τοῦ ἀνατέλλοντος ἡλίου ἐπὶ ἀνεφέλου κυανοῦ οὐρανοῦ. Ἐμέτρησα 118 πτώματα, ἔλα Τούρκων στρατιωτῶν, διότι οἱ Ἕλληνες προφανῶς ἢ ἔθαψαν ἢ ἀπεκόμισαν τοὺς νεκροὺς των.

»Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῶν Ἰωαννίνων μὲ σταματᾷ ὁ στρατηγὸς Σουτσοῦς, ὁ ὅποιος εἶχε σταλῆ ὑπὸ τοῦ Διαδόχου νὰ καταλάβῃ στρατιωτικῶς τὴν πόλιν. Ἰσταται παρὰ τὴν ὁδὸν ὑπὸ τὴν σημαίαν τοῦ συντάγματός του καὶ ἀναμένει τὴν ἀφίξιν τοῦ Βεχὴπ βέη, τοῦ ἀδελφοῦ τοῦ Ἐσοάτ, διὰ τὴν τυπικὴν παράδοσιν τῆς πόλεως.

»Μετ' ὀλίγον ὁ Βεχὴπ ἐμφανίζεται εἶνε κομφὸς νέος ἀξιωματικός, προφανῶς συγκεκινημένος ἀπὸ τὸ θλιβερὸν καθήκον, τὸ ὅριον αἱ τύχαι τοῦ πολέμου τῷ ἐπεφύλασσαν.

»Ὁ στρατηγὸς προχωρεῖ μετὰ τοῦ Βεχὴπ ἔφιππος ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῆς ταξιαρχίας τοῦ ἵππικοῦ, καὶ εἰσερχόμεθα εἰς τὴν πόλιν ἐν μέσῳ τῶν ἐκκωφαντικῶν ζητωκραυγῶν τοῦ λαοῦ τῶν Ἰωαννίνων, ἐξεληθόντος εἰς ὑποδοχὴν μας.

»Ἐπὶ τῆς μεγάλης πλατείας, τῆς πρὸ τῶν στρατώνων, τὰ τουρκικὰ στρατεύματα παρατεταγμένα εἰς διπλᾶς γραμμὰς, ἀφοῦ ἐπεθεωρήθησαν, ἀφωπλίζοντο.

»Οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ παρίσταντο μελαγχολικοί, μάρτυρες τῆς σκηνῆς ἀπὸ τοῦ ἐξώστου καὶ τῶν παραθύρων τοῦ ἀπέναντι τοῦ δικαίη-

τηρίου οἰκίματος, ἔπου εἶνε συγκεντρωμένοι.

» Διευθύνθη ἀμέσως πρὸς τὸ οἶκημα τοῦτο καὶ ἔστειλα τὸ ἐπισκεπτήριόν μου πρὸς τὸν Ἑσσαὶ πασσάν, ὁ ὁποῖος με ἐδέχθη με πολλήν εὐγένειαν ἐπὶ παρουσίᾳ τοῦ ἀδελφοῦ του καὶ τοῦ συνταγματάρχου, ὁ ὁποῖος διηύθυνε μέχρι τῆς χθῆς τὴν ἄμυναν τοῦ Μπιζανίου.

» Ὁ Ἑσσαὶ θαυμάσιος τύπος τῆς γενναίας φυλῆς του, μοὶ ἀπεινεὶ γαλλιστὶ τὸν λόγον διὰ τῶν ἐξῆς φράσεων :

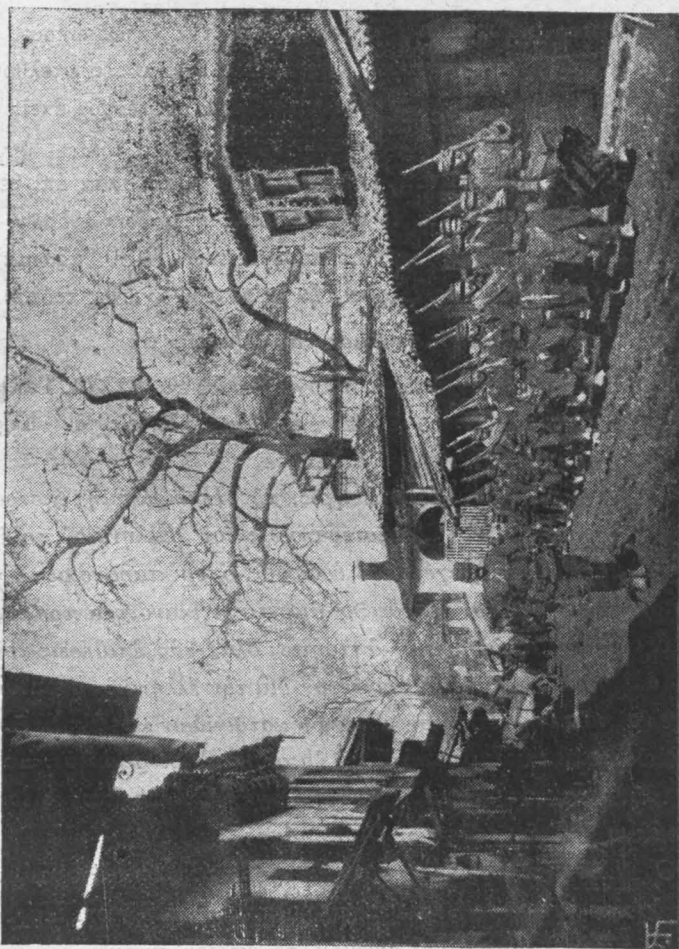
» — Ἀντέστην μέχρις ἔτου πᾶσα περαιτέρω ἀντίστασις κατέστη ἐντελῶς ἀδύνατος· συνέβη δὲ τοῦτο χθῆς με τὴν προέλασιν τῶν Ἑλλήνων μέχρις αὐτῆς τῆς εἰσόδου τῆς πόλεως. Δὲν μοὶ ἔμενε πλῆρον τίποτε παρὰ νὰ παραδοθῶ ἄνευ ὄρων. Τοῦτο δὲ καὶ ἔπραξα.

» Μοῦ ἔδωσε κατόπιν τὸν ἀριθμὸν τῶν ὑπ' αὐτὸν δυνάμεων ἀνερχομένων εἰς 16 χιλιάδας τακτικοῦ στρατοῦ καὶ 8 χιλιάδων ἀτάκτων· μοὶ ὑπελόγησε δὲ τὰς ἀπωλείας ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τῆς Ἡπειρωτικῆς ἐκστρατείας εἰς 7,500 ἄνδρας. Μοὶ ἀνέφερον ἐπίσης ὅτι δὲν τοῦ ἀπέμειναν καὶ πολεμephόδια ἢ ἐλάχιστα.

» Ὁ παριστάμενος συνταγματάρχης, ἀρχηγὸς τῆς ἀμύνης τοῦ Μπιζανίου, παρεμβὰς ἀνέφερον ὅτι ὁ ζωηρότατος βομβαρδισμὸς τῆς Τρίτης καὶ Τετάρτης ἐκ μέρους τῶν Ἑλλήνων δὲν ἐπέφερε ζημίαις εἰς ἄνδρας, ἀφοῦ μόνον δώδεκα πληγωμένους εἶχεν, ἀλλὰ τοῦ ἔθεσαν ἐκτὸς μάχης πολλὰ τηλεβόλα.

» Ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τοὺς γενναίους τούτους στρατιώτας, εἰς τὰ πρόσωπα τῶν ὁποίων διέκρινα πόσον βαθῶς συνησθάνοντο τὴν θέσιν των, διέκοψα πᾶσιν περαιτέρω ἐρώτησιν καὶ τοὺς ἀπεχαιρέτησα, ἀφοῦ προηγουμένως ἐξέφρασα πρὸς αὐτοὺς τὸν θαυμασμόν, τὸν ὁποῖον πᾶς Ἄγγλος αἰσθάνεται ἀπέναντι τῶν γενναίων, εἴτε νικηταὶ εἶνε εἴτε ἡττημένοι.

» Τὸ ὑπὸ πλήρους ἐπιτυχίας στεφθὲν σχέδιον τοῦ Ἑλλήνος Διαδόχου ἦται ν' ἀφήσῃ νὰ κυκλοφορήσῃ ὡς κοινὸν μυστικὸν ὅτι προὔτιθετο νὰ διευθύνῃ τὴν κυρίαν αὐτοῦ ἐπίθεσιν κατὰ τῆς ἀνατολικῆς (δεξιᾶς) γραμμῆς τῶν φρουρίων. Αἰφνιδίως δὲ τὴν Δευτέραν εἰς τὸ σκότος καὶ τὴν σιωπὴν τῆς νυκτὸς διέταξε μεγάλην συγκέντρωσιν δυνάμεων, ἐκτελεσθεῖσαν μετ' ἀξιοθαυμάστου ταχύτητος, πρὸς τὴν δυτικὴν (ἀριστερὰν) γραμμὴν τῶν φρουρίων πρὸς ἐπίδειξιν καὶ διατήρη-

Ὁ στρατός μας διέρχεται ἐκ τῆς πλατείας τῶν Ἰωαννίνων.

σιν τῆς πεποιθήσεως τοῦ ἐχθροῦ, ὅτι ἡ ἐπίθεσις θὰ ἐγίνετο ἀπὸ τοῦ μέρους ἐκείνου.

» Τὴν αὐγὴν τῆς Τετάρτης 23 τάγματα προσβάλλουσιν ἐξαίφνης τὸ φρούριον Τσοῦκα, ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἀναρριχῶνται καὶ τὸ καταλαμβάνουν δι' ἐφόδου, ἐνῶ οἱ Τούρκοι χάνουν τὸ ἠθικόν των, οὕτω δὲ καταλαμβάνεται διαδοχικῶς ὅλη ἡ σειρὰ τῶν ὠχυρωμένων λόφων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς.

» Ὁ ἐχθρὸς ὑποχωρεῖ κάτω εἰς τὴν πεδιάδα πρὸς τὰ Ἰωάννινα,

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

ἐνῶ οἱ Ἕλληνες, μεθυσμένοι ἀπὸ τὴν νίκην; τὸν καταδιώκουν, σταματοῦν δὲ μόνον πρὸ τῆς εἰσόδου τῆς πόλεως ἕνεκα τῆς ἐπελθούσης νυκτός. Δὲν ὑποχωροῦν δὲ οὔτε βῆμα, ἀλλ' ἐπισταθμεύουν ἐκεῖ, ἀναμένοντες τὴν αὐγὴν διὰ νὰ εἰσορμήσουν ἐξ ἐφόδου.

»Καὶ οὕτως ἡ Ἡπειρωτικὴ ἐκστρατεία, ἡ κρατήσασα ἐπὶ τετράμηνον, ἔληξε πληρωθεῖσα μὲ τὸ αἷμα δώδεκα χιλιάδων ἀνδρῶν.

»105 τηλεβόλα, μέγας ἀριθμὸς μεταγωγικῶν, 480 ἀξιωματικοὶ καὶ 28 χιλιάδες ἀνδρῶν ἀποτελοῦσι τὴν λείαν τοῦ ἀγῶνος τούτου (1).

Σαφεῖς γνώμαι τοῦ Ἐντοῦ.

Ἐκ συνεντεύξεως τὴν ὁποίαν ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἐν Ἑλλάδι Γαλλικῆς ἀποστολῆς στρατηγὸς Ἐντοῦ ἐδίδεν ἐπικαίρως ἤδη εἰς τὸν «Κήρυκα τῆς Νέας Ὑόρκης», ἀποσπῶμεν τὰ ἑξῆς:

«—Καὶ ἐμέ, εἶπεν ὁ στρατηγός, «ἡ Ἡπειρωτικὴ ἐκστρατεία ὑπῆρξεν ἡ ὠραιότερα καὶ ἐνδοξότερα σελίς τοῦ Ἑλληνικοῦ πολέμου. Ὁ στρατὸς ὄχι μόνον ἐμάχετο ἐπὶ ἐδάφους, ὅπερ παρουσίαζε δυσκολίας μεγάλας, ὄχι μόνον ἐπέδειξεν ἀμυντικὴν ἰκανότητα πρώτης τάξεως, ὄχι μόνον ἀπέκρουσεν ἀπιοήτως ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλ' ὄχι ὑπῆρξε φοβερώτερον διὰ τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν ἢ το ὅτι εἶχε νὰ παλαίῃ ἐναντίον συνεχῶν καταγίδων καὶ ἀληθινῶν χιονοθνελλῶν. Καὶ ὅμως ὅλα αὐτὰ τὰ ἐμπόδια τὰ ὑπερενίκησε. Τὸ τροπαιὸν τῶν Ἰωαννίνων ἐστοίχισεν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἴσως πλέον τῶν 15 χιλιάδων ἀνδρῶν τεθέντων ἐκτὸς μάχης.

»Ὁ Διάδοχος εἰργάσθη ὅλως ἀθορόβως καὶ μὲ ἀξιοθαύμαστον εὐσυνειδησίαν καὶ ἀφοσίωσιν ὑπέροχον πρὸς τὸ καθήκον. Παρασκευάσασε τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν ἐπὶ σχεδίου, τὸ ὁποῖον συνεκέντρωνεν ὅλας τὰς ἐλπίδας μιᾶς εὐτυχοῦς ἐκβάσεως.

«Ἡ πτώσις τῶν Ἰωαννίνων», — κατέληξεν ὁ στρατηγός, — «μιᾶς ἐκ τῶν τριῶν ὀχυρῶν θέσεων, ἃς παρουσίασε τὸ θέατρον τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, ἀποτελεῖ τὸν μεγαλείτερον θρίαμβον τῶν ἑλληνικῶν ὄπλων καὶ τὴν τραυτοτέραν ἀπόδειξιν τῶν ἀρετῶν τοῦ Ἑλληνι-

(1) Ἐν τῇ «χρονολογιαφικῇ» ταύτῃ ἱστορίᾳ δὲν εἶνε δυνατὴ ἡ ἄμεσος ἐξακρίβωσις τοῦ πραγματικοῦ ἀριθμοῦ αἰχμαλώτων, λαφύρων κτλ., διὰ τοῦτο παρατηρεῖται ἡ διαφορὰ αὕτη μεταξὺ τῶν διαφόρων πληροφοριῶν. Ἐν τέλει τοῦ βιβλίου θὰ παραθέσωμεν τοὺς πραγματικούς τοιοῦτους ἐκ τῶν ἐπισημῶν ἐκθέσεων.

κοῦ στρατοῦ. Εἶμαι δ' ἀπείρως εὐτυχῆς διότι δὲν διεφεύσθην εἰς τὰς προσδοκίας μου. Εἶμαι εὐτυχῆς διότι ἀνήκω εἰς τὴν ὑπερσίαν στρατοῦ τόσον γενναίου, στρατοῦ οὐτινος ἢ δρωῖς ἀνεδείχθη ἐν πολέμῳ ἀνταξία τῶν ἐλπίδων, στρατοῦ ἀξίου νέας καὶ μεγάλης Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν πιστεύσατε ὅτι ἀγαπῶ τόσον, ὅσον καὶ ὑμεῖς.»

Χαρακτηριστικαὶ λεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως.

Αὐτόπτης γράφει :

«... Ὃταν οἱ Τοῦρκοι ἐκάμφθησαν χωρὶς νὰ παύσῃ ἢ ἐπαφῇ, τὰ δύο εὐζωνικὰ τάγματα 8ον καὶ 9ον ἔχοντα ἐπὶ κεφαλῆς τὸν ταγματάρχην Βελισσαρίου κατεδίωξαν καὶ τοὺς εἰς τὸ ἀναπεπταμένον πεδῖον τῶν Ἰωαννίνων προσπαθοῦντας ν' ἀνασυνταχθῶσιν ἐχθροῦς.

» Τὸ τάγμα τῆς Πρεμετῆς εἶχε πάθει πλέον ἀπὸ ἀκατάσχετον πανικὸν φεῦγον προτροπάδην. Ὅπλα, φορέματα ἀπερρίπτοντο ὄλα ἐν τῇ φυγῇ των.

» Ἡ πολυβολαρχία ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Σητημοναράν καὶ τοὺς ἀξιωματικούς Βλασσόπουλον καὶ Μπάφαν φερομένους ἐπὶ τῶν ὤμων τῶν στρατιωτῶν ἐπαιξε σπουδαῖον μέρος. Τὰ πολυβόλα ἐθέρισαν ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοὺς φεύγοντας καὶ τὰ πτώματά των ἔγκαιρο τεσπαρμένα καθ' ἑλλην τὴν πεδιάδα μέχρι τῶν πυλῶν τῆς πόλεως.

» Ἴσως εἶνε μοναδικὸν γεγονός κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον ἢ μὴ χρησιμοποίησις σχεδὸν τῶν Μάνλιχερ.

» Τὰ εὐζωνικὰ κατὰ τὴν καταδίωξιν ἔκοψαν τὸ τηλεφωνικὸν δίκτυον, ὅπερ συνήγωνε τὰ διάφορα ὀχυρώματα, ἐπενεγκόντα μεγάλην σύγχυσιν εἰς τὸν ἐχθρόν.

» Τὴν 6ην μ. μ. ὁ Βελισσαρίου μετὰ δύο λόχους τοῦ τάγματός του καὶ ὁ Μανωλιῆς μετὰ τὸν 3ον τοῦ 8ου ἔφθασαν εἰς τὸ 2ον χιλιόμετρον ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων.

» Ὁ Ἐσσάτ πασσάς, ὅστις εἶχε τὸ στρατηγεῖόν του εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην εἰς μικρὰν ἀπόστασιν, καταθορυβημένος παρηκολούθει τὴν ραγδαιοτάτην προέλασιν τῆς εὐζωνικῆς ταύτης φάλαγγος.

» Τὸ ἀπόγευμα ὁ Ἐσσάτ πασσάς ἀπέστειλε δύο τάγματα πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν φευγόντων, συμπαρεσύρθησαν ὁμῶς καὶ ταῦτα, εἰσελθόντα εἰς τὴν πόλιν καὶ μετὰ διαρπαγὴν μικρὰν τῶν καταστημάτων ἐτράπησαν πρὸς τὸ Λυκόστομον.

» Τότε δ' Ἔσσάτ ὑψωσε λευκὴν σημαίαν, ὅπως παραδοθῆ μετὰ τοῦ Ἐπιτελείου του. Λόγῳ ὅμως τοῦ σκότους, τὸ ὅποτον εἶχεν ἐπικαθῆσαι πλέον ἐπὶ τῆς πεδιάδος, δὲν ἐγένετο ἀντιληπτὴ ἡ ὑψωσις τῆς λευκῆς σημαίας.

» Ὁ Ἔσσάτ πασσαῶς ἐτόνισεν ἰδιαιτέρως ὅτι ἡ ἐμφάνισις τῶν εὐζωνικῶν πρὸ τῆς πόλεως συνέτεινε μεγάλως εἰς τὴν παράδοσιν, συγχάρεις τὸν Βελισσαρίου καὶ εἰπὼν ὅτι εἰς αὐτὸν κυρίως ἀνήκει ἡ τιμὴ τῆς πτώσεως τῶν Ἰωαννίνων.

» Συγχρόνως ἡ φάλαγξ τοῦ Μοσχοπούλου ἐμάχετο εἰς Δωδώνην κατασυντρίψασα τοὺς ἐχθρούς.

» Ἐκεῖ εἰς τὸν περικλεθῆ καὶ ἱερὸν χώρον τῆς Δωδώνης συνήφθη σφοδροτάτῃ μάχῃ διαρκέσασα ὅλην σχεδὸν τὴν πρωΐαν. Οἱ Τούρκοι καὶ ἐκεῖθεν ἀπεδιώχθησαν πρὸς τὸ ἀναπεπταμένον πεδίον.

» Τὴν ἰδίαν ὥραν ἐγκατελείπετο ἡ Σαδοβίτσα ὑπὸ τῶν Τούρκων καταληφθεῖσα τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ σώματος Κρομμύδα-Κολοβοῦ.

» Ἡ ὅλη ἐπιχείρησις ἦτο τόσον λαμπρῶς συνδεδουασμένη, ὥστε ἐξέπληξε τοὺς Τούρκους εὐρεθέντας πρὸ ἀπροόπου.

«Οἱ Ἕλληνες προὐχώρουσι ὡσὰν νὰ ἐξετέλουν γυμνάσια παρατάξεως», ἐξεφράσθη ὁ Ἔσσάτ πασσαῶς.

» Ἡ ὅλη δ' ἐπιχείρησις μᾶς ἐστοίχισεν εἰς τὸ ἀριστερὸν 200 ἐκτὸς μάχης καὶ 150 εἰς τὸ δεξιόν, ὅπου ψευδεπίθεσις συνεχέντρωσε μεγάλας Τουρκικὰς δυνάμεις.

» Ὁ Ἡπειρωτικὸς στρατὸς ἐφθασεν ἐκεῖ μέχρι τῶν χαρακωμάτων.

» Τὴν 3ην μ. μ. ὥραν ὁ ὑπίλαρχος Σκανδάλης διεβίβασε πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ 1ου λόχου τοῦ 7ου πεζικοῦ συντάγματος διαταγὴν τοῦ φαλαγγάρχου συνταγματάρχου Δελαγραμμάτικα, δι' ἧς διατάσσοντο οἱ ἐν Κοσμηγῶ τέσσαρες λόχοι, ἧτοι ὁ ἀνωτέρω, 2 λόχοι τοῦ 11ου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Σαγιαῶν καὶ εἰς ἕτερος τοῦ 7ου ὑπὸ τὸν λοχαγὸν Ροκαῶν, νὰ ἐπιτεθῶσι καὶ κυριεύσωσι τὴν ὀχυρωτάτην θέσιν Δουρούτην κειμένην νοτιῶς καὶ εἰς ἀπόστασιν 45' ἀπὸ τῶν Ἰωαννίνων.

» Μὴ δυναμένων τῶν λόχων τοῦ 11ου νὰ συμμετάσχωσι τῆς ἐπιχειρήσεως ταύτης ἔνεκα τῆς τελείας ἐξαντλήσεως τῶν ἀνδρῶν, ἀπεφάσισαν οἱ δύο ἕτεροι νὰ διεξαγάγωσι τὴν ἐπιχείρησιν μόνοι, ἐζήτησαν δὲ πληροφορίας παρὰ τοῦ λοχαγοῦ Σαγιαῶ, ὅστις εἶχεν ἐκτελέσει ἐπίθεσιν προηγουμένως ἀναγκασθεὶς ἔνεκα πολλῶν ἀπωλειῶν, ἰδίως

ἕνεκα ἐξαντλήσεως τῶν φυσιογγίων του, ν' ἀποχωρήσῃ, καὶ ἔμαθον παρ' αὐτοῦ ὅτι ἡ θέσις κατεῖχτο ὑπὸ 5 περίπου χιλιάδων πεζῶν καὶ τινῶν πυροβόλων.

» Μεθ' ὅλην τὴν καταπληκτικὴν διαφορὰν τῆς δυνάμεώς των οἱ λοχαγοὶ Μπούτρας καὶ Ροκάς, ἔχοντες μόνον 300—500 ἄνδρας, ἤρξαντο τῆς ἐπιθέσεως, ἧτις ἦτο πανοραματικὴ.

» Αἱ διμοιρίαι ἔβαινον ὡς ἐν γυμνασίῳ μὲ ἀποστάσεις μεγάλας, ἵνα μὴ προσβάλλωνται ὑπὸ τῶν ὀβιδῶν τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ.

» Μετὰ τινὰ ὥραν ἀνεπτύχθησαν ἐν μακρᾷ γραμμῇ ἀκροβολιστῶν, ἧτις ὀλονὲν ἐπλησίαζε πρὸς τὰς ἐχθρικὰς θέσεις ἀψηφοῦσα τὴν βροχὴν τῶν ὀβιδῶν καὶ βολιδῶν.

» Οἱ ἀξιωματικοὶ τῶν λόχων Βαρῖνος Γ. Γεωργίου, Διονυσόπουλος καὶ Λώπης, προηγουμένων τῶν λοχαγῶν, ὠδήγουν τὰς διμοιρίας των μὲ θαυμασίους ἐλιγμούς, καὶ ὅταν ἔφθασαν εἰς ἀπόστασιν 300 περίπου μέτρων, ἐξώρμησαν πάντες μετ' ἀπαραδειγματίστου ἀνδρείας κραυγάζοντες τὴν πολεμικὴν κραυγὴν καὶ μὲ τὴν λόγγην ἐφ' ὀπλων, οἱ δὲ ἀξιωματικοὶ μὲ προτεταμμένα τὰ περίστροφα.

» Οἱ Τούρκοι πτοηθέντες ἐκ τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ πυροβολικοῦ μας ἀρχικῶς, ὅπερ ἔβαλε κατ' αὐτῶν λίαν ἐπιτυχῶς, εἶτα δὲ καὶ ὑπὸ τῆς ὀρμῆς τῶν πεζῶν, ἤρξαντο ἐγκαταλείποντες τὰ ὀχυρώματα, ἅτινα κατεῖχον, συσσωρευόμενοι ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς καὶ ἐγγὺς τῶν διαφόρων κτιρίων τῆς θέσεως· ὅτε ὁμοῦ οἱ στρατιῶταί μας ἀλαλάζοντες τοὺς ἐπλησίασαν εἰς ἀπόστασιν τῶν 250—200 μέτρων, τότε τοὺς κατέλαβε πανικὸς καὶ ἤρξαντο φεύγοντες ἄλλοι μὲν πρὸς τὰ Ἰωάννινα, ἄλλοι δὲ πρὸς τὴν Σαδοβίτσαν, ἐγκαταλείψαντες τὴν ὀχυρωτάτην ταύτην θέσιν, εἰς ἣν οἱ ἡμέτεροι κατέσχον πάμπολλα πυρομαχικὰ πυροβολικοῦ, ὅπλα, ἄφθονον κριθὴν καὶ παγτσιδὲς ὕλικόν.

» Κυριευθεῖσης καὶ τῆς θέσεως ταύτης ἡ πρὸς τὰ Ἰωάννινα εἰσόδος, ἧς ἐδέσποζεν αὕτη, ἦτο πλέον ἐλευθέρα...»

Ἡρωϊσμοὶ ἀπροσδόκητοι.

» Ὅταν διετάχθη ἐπιθεσις κατὰ τὴν 9ην πρωϊνὴν τῆς 7ης Ἰανουαρίου εἰς τὸ δεξιὸν τῆς πρὸ τοῦ Μπιζανίου παρατάξεως καὶ παρὰ τὸ χωρίον Λοζέτσι, προήλασαν τὰ δύο περιφανῆ πλέον εὐζωνικὰ τάγματα, τὸ 8ον καὶ 9ον ὑπὸ τὴν γενικὴν διοίκησιν τοῦ ἀντισυνταγμα-

τάρχου Παπαδοπούλου ἐποπτεύοντος καὶ παρακολουθοῦντος κατὰ τὴν μάχην ὑπὸ ἰσχυρὸν πυρετόν. Οἱ εὐζωνοὶ ἐπιτίθενται ὀρμητικοί, ἐκάθεκτοι, οἱ διοικηταὶ τοῦ 8ου ταγματάρχης Ἰατρίδης καὶ τοῦ 9ου ταγματάρχης Βελισσαρίου εὐρίσκοντο εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν. Οἱ Τούρκοι πρὸ τῆς τοιαύτης ὀρμῆς τῶν εὐζώνων ἀρχίζουσι ἀπὸ τὰς πρώτας στιγμὰς ὑποχωροῦντες, οἱ εὐζωνοὶ ἐπιτίθενται ὀρμητικώτεροι, πλησιάζαντες δὲ πρὸς τὰ τουρκικὰ πολυβόλα ὀρμοῦν μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην καὶ κυριεύουσιν αὐτά· ἡ ὑποχώρησις τῶ Τούρκων μετατρέπεται πλέον εἰς φυγὴν ἄτακτον. Τὰ ἑλληνικὰ πυροβόλα θερίζουσι αὐτούς. Ἐκεῖνο ἔμως τὸ ὅποσον ἐνθουσιάζει τοὺς εὐζώνους εἶνε ὅτι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης εὐρίσκεται παρὰ τὸ πλευρόν των ὁ ἰατρὸς τοῦ τάγματος ὑπίατρος Χριστόπουλος, φωνάζων διαρκῶς : ἐμπρός ἢ φουσιανέλλα ! Οἱ εὐζωνοὶ ἠλεκτρίζοντο βλέποντες τὸν ἰατρόν των παρὰ τὸ πλευρόν των, γίνονται ὀρμητικώτεροι καὶ μετὰ τοῦ ὑπιάτρου πηδῶσιν εἰς τὰς τουρκικὰς σκηνάς, οἱ Τούρκοι ἀποδεκατίζονται, ρίπτονται δὲ τὰ ὄπλα των, τρέπονται εἰς ἄτακτον φυγὴν, αἱ χαράδρα καὶ τὰ διάφορα ὑψώματα γέμουσι Τουρκικῶν πτωμάτων. Ὁ ὑπίατρος Χριστόπουλος ὅτε μὲν ἐπιδένων τραυματίας, ὅτε δὲ μαχόμενος, γίνεταί ἀντικείμενον θαυμασμοῦ. Ὁ διοικητὴς του ἐκφράζει εἰς αὐτὸν τὰς εὐχαριστίας του, ὡς καὶ τὰς τῶν ἀνδρῶν ἀποκαλέσας αὐτὸν ψυχὴν τοῦ τάγματός του.

Ἴδού διατὶ ὠνομάσαμεν τὰ ἐπεισόδια ταῦτα ἡρωϊσμούς... «ἀπροσδοκίτους» δὲν πρόκειται πλέον περὶ ἀξιωματικῶν μαχίμων, ἀλλὰ περὶ... ἰατρῶν !

Ἄλλα ἔμως ὑπῆρξαν μεγάλα κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην, διότι ἦτο ἡ ἐποχὴ μεγάλη.

Πανήγυρις ἐν Ἰωαννίνοις.

(Ἐντυπώσεις αὐτόπτου).

» Ὅσοι παρέστησαν εἰς τὴν ἀποθωετικὴν εἴσοδον τοῦ Διαδόχου εἰς τὰ Ἰωάννινα σήμερον, καὶ ἦσαν μυριάδες, ἀναμφηρίστως θὰ θεωροῦν τὴν 22αν Φεβρουαρίου ὡς τὴν εὐτυχεστέραν ἡμέραν τῆς ζωῆς των.

» Ποῖοι ἔθνικοι παλμοὶ καὶ σκιρτήματα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς ! Ποῖα λαίλαψ αἰσθημάτων ἤγωνε τὰς καρδίας ὅλων κατὰ τὸν σημερινὸν συναγερμόν !

»Τὰ Ἰωάννινα ἐξῆπνησαν ἐνωρίτερα, παρουσιάζοντα ὄψιν ἐορτάσιμον.

»Εἶχον ἐθνικὴν Ἀνάστασιν. Ἀπὸ πρωῒας χιλιάδες λαοῦ ἐξεχύθησαν ἀπὸ ὄλας τὰς ἀρτηρίας τῆς πόλεως, ποὺ φέρουν πρὸς τὴν καρδιαν αὐτῆς, εἰς τὴν πλατείαν Ὁμονοίας.

»Ἐσπευδον ὄλοι νὰ καταλάβουν θέσεις εἰς τὰ ὑψώματα, τὰς στέγας καὶ τοὺς ἐξώστας τῶν οἰκιῶν.

»Χιλιάδες κυανόλευκοι ἀναρριπίζονται ἀπὸ τὴν ἐσθινὴν αὐραν τῆς λίμνης. Τὸ θέαμα τῆς πόλεως εἶνε ἔκπαγλον, μεγαλοπρεπές, ἀφαντάστου γραφικότητος.

»Εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς πλατείας ὑψοῦται μεγαλοπρεπῆς ἀψὶς μετὴν ἐπιγραφὴν

«Τῷ Ἐλευθερωτῇ Μακεδονίας καὶ Ἡπειροῦ, Δαφνηφόρῳ Στρατηλάτῃ εὐγνωμονοῦσα ἡ Ἡπειρος».

»Τὴν 10ην πρωϊνὴν καταφθάνει ἐκ διαφόρων σημείων τὸ Ἴππικὸν ὑπὸ τὸν Πισρρᾶκον Μαυρομιχάλην καὶ τὸν ἐπίλαρχον Παμτικὸν Ζυμβρακάκην. Παρατάσσεται κατὰ μῆκος τῆς πλατείας μετὰ διαφόρους ἐλιγμούς, ἀφίνον διάμεσον πρὸ τοῦ Διοικητηρίου. Συγχρόνως ὁ ὑποστράτηγος καὶ Στρατιωτικὸς Διοικητὴς Ἰωαννίνων Σούτσος ἐπὶ κεφαλῆς ἴλης βαίνει πρὸς προὔπαντησιν τῆς Α. Υ. τοῦ Στρατηλάτου εἰς τὸν Ἄγιον Ἰωάννην εἰς τὰ πρόθυρα τῆς πόλεως.

»Τὴν 11ην π. μ. ἀτελεύτητος σειρὰ ἀμαξῶν, ἐφ' ὧν ἐποχοῦνται μετὰ τὰς χρυσοπαρύφους στολάς των οἱ πρόξενοι τῶν ξένων Ἐπικρατειῶν Δοσσᾶπ Γαλλίας, Τσεγκούνωφ Ρωσίας, Ρέκας Ἀγγλίας, Μπιλίνσκη Αὐστρίας, Λάμπια Ἰταλίας καὶ Πετιτσιὰν Ρουμανίας μετὰ τῶν διερμηνέων αὐτῶν, διευθύνονται πρὸς τὴν αὐτὴν εἰσοδὸν. Εἰς τὴν διέλευσιν τοῦ Γενικοῦ Προξένου τῆς Γαλλίας, ὅστις καθ' ὄλην τὴν πολιορκίαν τῶν Ἰωαννίνων ἔδειξε τόσα δείγματα φιλελληνισμοῦ, ὁ λαὸς ἐκρήγγυται εἰς διατόρους ζητωκραυγὰς.

»Ἀκολουθεῖ ἡ ἀμαξα, ἐφ' ἧς ἐπιβαίνει ὁ Μητροπολίτης Γερβάσιος καὶ οἱ ἐπίσκοποι Δωδώνης Πανάρτετος καὶ Περιστερᾶς Μελέτιος.

»Τὴν 11ην ἀφίκοντο ἐπ' αὐτοκινήτων αἱ πριγκίπισσαι Ἑλένη καὶ Ἀλίκη, τὴν ἐμφάνισιν τῶν ὁποίων αἱ χιλιάδες τοῦ λαοῦ ἐχαιρέτησαν μετὰ φρενιτιώδεις ζητωκραυγὰς, ἐνῶ δύο λόχοι τοῦ 7ου συντάγματος ὑπὸ τοὺς Παπακυριαζήν, Μπήτρον λοχαγοὺς καὶ τοὺς ἀνθυπολοχα-

γούς Γεωργίου, Βαρίνου καὶ Λέκκου ἀπέδιδον τὰς τιμὰς.

» Ὁ ἥλιος ἔμεσουράνει ἤδη, ὅταν ὁ ἀνυπομονῶν κόσμος εἶδε νὰ διαγράφεται εἰς τὸν ὀρίζοντα τὸ ἀεροπλάνου τοῦ Ἀδαμίδου φερόμενον μεγαλοπρεπῶς ὑπερθεῖν τῆς πόλεως. Ἡ θέα τοῦ ἀεροπλάνου κάμνει τὰς χιλιάδας τοῦ ἐξέλλου λαοῦ νὰ ἐκσπᾶσῃ εἰς ζητωκραυγὰς.

» Ὁ ἀετάνθρωπος, ἀφοῦ διέγραψε πλείστας στροφὰς καὶ ἐλιγμούς ὑπεράνω τῶν κεφαλῶν τῶν ἐκπλήκτων θεατῶν, διημυθύνθη πρὸς τὴν ἐξοδὸν τῆς πόλεως, προσγειωθείς εἰς τὸν Μελέτ-Μπαχτσέν, διανύσας τὸ ἀπὸ Νικοπόλεως ἐναέριον διάστημα εἰς 1 καὶ 20' τῆς ὥρας.

» Συγχρόνως κανονιοβολισμοὶ ριπτόμενοι ἀπὸ τὸ φρούριον ὑπὸ τοῦ λοχαγοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ Καραπάνου ἀναγγέλλουν τὴν ἐμφάνισιν τῆς πομπῆς εἰς τὴν εἴσοδον τῆς πόλεως.

» Τί ἐπηκολούθησεν, εἶνε ἀνώτερον πάσης περιγραφῆς. Ἀληθῆς φρενίτις καταλαμβάνει τὰ πλήθη εἰς τὴν ἐμφάνισιν τῆς πομπῆς.

» Πρῶτον ἐμφανίζεται ἡ ἔφιππος χωραφυλακὴ ὑπὸ τὸν Δημητρίου, ἔπειτα ὁ λόχος τῶν ποδηλατῶν. Ἀκολουθεῖ τὸ ἵππικὸν τοῦ Ἀρχηγείου ὑπὸ τὸν ὑπὸπλαρχον Γεωργόπουλον καὶ ἡ μουσικὴ τῆς Φρουρᾶς Ἀθηνῶν ὑπὸ τὸν Μαυρόχην.

» Εἰς τὸ κέντρον ἀκριβῶς τῆς παρατάξεως εὐθυτενῆς ἐπὶ ὠραίου ἵππου προχωρεῖ ὁ ἐνδοξος Στρατηλάτης ἀκτινοβολῶν καὶ περιβαλλόμενος ὑπὸ ἀοράτου αἰγλης.

» Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Ἀπολλωνίου Ἐλευθερωτοῦ ὑποδέχονται συνεχεῖς καὶ παρατεταμέναι ζητωκραυγαί. Ἡ ἀτμόσφαιρα δονεῖται κυριολεκτικῶς, ἐνῶ τὰ πλήθη διαγκωνίζονται διὰ νὰ ἀπολαύσουν καὶ χορτάσουν τὸν μέλλοντα βασιλέα των.

» Ὁ Διάδοχος χαιρετᾷ τὰ πλήθη, ἐνῶ ἐπὶ τῆς ἰλαρᾶς μορφῆς Του ζωγραφίζεται καὶ κατοπτρίζεται ὁ ἐνδόμυχος ἐνθουσιασμός.

» Ἀκολουθοῦν κατὰ σειρὰν ἔφιπποι: ὁ ἐπιτελάρχης Δαγκλῆς, οἱ πρίγκηπες Ἀνδρέας, Χριστόφορος, ὁ ἐπίδοξος Διάδοχος Γεώργιος καὶ ὁ πρίγκηψ Ἀλέξανδρος. Εὐθὺς ἀμέσως ὁ ὑπαρχηγὸς τοῦ ἐπιτελείου Δούσμανης, ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Διαδόχου Λεβίδης καὶ οἱ ἐπιτελεῖς Καλλίνσκης, Μεταξᾶς, Στρατηγός, Βερνάρδος κλπ.

» Τὴν πομπὴν κλείουσι τὰ δύο ἡρωϊκὰ εὐζωνικὰ τάγματα 8ον καὶ 9ον ὑπὸ τοὺς Ἱατρίδην καὶ Βελισσαρίου μὲ διοικητὴν τὸν Παπαδόπουλον.

»Οἱ εὐζῶνοι καμαρωτοί, πετώντες μᾶλλον μὲ κανονικὸν βῆμα παρελαύνουν ὑπὸ τὰ ἀκράτητα χειροκροτήματα καὶ τὰς ζητωκραυγὰς τοῦ Λαοῦ.

»Ἡ ὄλη πομπή ἐν ἀληθείᾳ ἀποθεώσεται κατευθύνεται θριαμβευτικῆ πρὸς τὴν Μητρόπολιν.

»Ὁ Διάδοχος καταλαμβάνει τὴν θέσιν Του εἰς τὸν θρόνον καὶ ἀρχίζει καταναυκτικὴ δοξολογία.

»Ψάλλεται μελωδικώτατα ὑπὸ χοροῦ ψαλτῶν τὸ «Πολυχρόνιον», ἐνῶ ἱερὰ συγκρίνησις κατέχει τὸν κόσμον.

»Ὅταν δὲ ὁ Μητροπολίτης εἰς τὸν θαυμάσιον καὶ πλήρη ἐξάρσεων λόγόν του ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν νικητὴν εἶπε :

«—*Γενεαὶ δόλοκληροὶ ἐγαλουχήθησαν μὲ τὸ ὄνειρον τῆς ἀναβάσεως εἰς τὸν θρόνον τῶν Παλαιολόγων, Κωνσταντίνου τρίτου καὶ ὁ Κωνσταντῖνος αὐτὸς εἶσαι Σὺ, Ὑψηλότατε !*»

»Οἱ θόλοι τοῦ ναοῦ ἐσειέσθησαν ἀπὸ ζητωκραυγᾶς.

»—Καὶ Στὴν Πόλι !

»Μὲ τὴν αὐτὴν μεγαλοπρέπειαν ἡ πομπή ἐπανεστρεψε πρὸς τὸ Διοικητήριον, ὅπου ὁ Διάδοχος ἐδέχθη τοὺς Ἐπισκόπους, τοὺς Προξένους, τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Μουσουλμανικῆς καὶ Ἰουδαϊκῆς Κοινοτήτος, οἱ ὅποιοι εἶχον ἐξέλθει ἐν σώματι πρὸς ὑποδοχὴν του, τοὺς ξένους Στρατιωτικοὺς ἀκολούθους, τοὺς διερμηνεῖς τῶν προξενείων Χαντέλην Ἑλληνικοῦ, Λάμπαν Γαλλικοῦ, Ἰωαννίδην Αὐστριακοῦ καὶ Τζωαννόπουλον Ἰταλικοῦ.»

Αἱ προκηρύξεις τοῦ Διαδόχου.

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας.

Πρὸς τοὺς Ἠπειρώτας,

«Ἡ θέλησις καὶ ἡ γενναιότης τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἤγαγεν ἡμᾶς εἰς κατάκτησιν τῆς πρωτευούσης τῆς Ἠπείρου.

»Τίμιον Ἑλληνικὸν αἷμα ἐχύθη ἐν πολλαῖς μάχαις διὰ τὴν κατάκτησιν ταύτην.

»Τὸν ἀγῶνα ἀνελάβομεν πρὸς προάσπιον τῶν δικαίων τῶν ἐθνῶν καὶ τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀτόμου καὶ ὡς πολίτου.

»Δι' ὃ καὶ εἰσελαύνων εἰς τὰ Ἰωάννινα διακηρύττω ὅτι ἐγγυῶ-

μαι εἰς πάντας, ἀνεξαρτήτως θρησκείας καὶ ἐθνότητος, ἀσφάλειαν ζωῆς, τιμῆς καὶ περιουσίας. Ἄλλὰ πᾶς ὁ ἐπιχειρήσων νὰ διαταράξη τὴν δημοσίαν τάξιν ἢ ὅπωςδήποτε νὰ ἀντιστρατευθῆ εἰς τὰς διατάγας Μου καὶ τοὺς Νόμους τῆς Ἑλλάδος, θέλει τιμωρηθῆ παραδειγματικῶς.

»Πρὸς ἐξασφάλισιν τῆς δημοσίας τάξεως κηρύττω τὸν στρατιωτικὸν νόμον μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως.

»Αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐφαρμογῆς αὐτοῦ περιέχονται ἐν ἰδιαιτέρῳ προκηρῶσει.

»Πέποιθα ὅτι πάντες ἀνεξαιρέτως συναισθανόμενοι τὰς εὐθύνas τῶν πράξεων αὐτῶν θέλουσι συντελέσει εἰς τὴν παγίωσιν τῆς τάξεως καὶ ἀσφαλείας ἐν τῇ πόλει καὶ θέλουσι παράσχει μοι προθύμον συνδρομὴν πρὸς εὐόδωσιν τοῦ ἔργου Μου.

»Ἐν Ἰωαννίνοις, τῇ 21 Φεβρουαρίου 1913.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας

Διακηρύττει,

«Ὅτι καταλυθεισῶν ἀπασῶν τῶν μέχρι τοῦδε πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν ἐν τῇ ὑφ' Ἡμῶν καταληφθεισῇ χώρᾳ, μέχρι νεωτέρας ἀποφάσεως ἀναγνωρίζονται μόνον αἱ θρησκευτικαὶ ἀρχαί, ἧτοι οἱ Σ. Μητροπολίται καὶ οἱ ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτώμενοι ἱερεῖς, μητροπολιτικὰ δικαστήρια καὶ δημογεροντίαι, οἱ Μουφτιῆδες καὶ καθῆδες καὶ Ραββῖνοι. Ἐκ δὲ τῶν πολιτικῶν ἀρχῶν ἀναγνωρίζονται μόνον αἱ τοπικαί, ἧτοι αἱ δημαρχίαι καὶ οἱ μονχτάρηδες.

»Προσκαλοῦνται δὲ οἱ Σεβασμιότατοι Μητροπολίται, ὡς καὶ αἱ ἀνωτέρω θρησκευτικαὶ ἀρχαί, νὰ συστήσωσιν εἰς τοὺς ἀπ' αὐτῶν ἐξαρτωμένους λειτουργοὺς νὰ ἐξακολουθήσωσιν ἀσκοῦντες τὰ ἑαυτῶν καθήκοντα μετὰ ζήλου καὶ ἀκριβείας, οἱ δὲ Δήμαρχοι καὶ Μονχτάρηδες νὰ ἐμφανισθῶσιν ἐντὸς ὀκτὼ ἡμερῶν ἐνώπιον τῶν ἀνωτέρων πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν ἀρχῶν.

»Ἐγένετο ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 21 Φεβρουαρίου 1913.

Ὁ Γενικὸς Ἀρχηγὸς τοῦ Στρατοῦ Ἠπείρου καὶ Μακεδονίας

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ»

Πρὸς τὸν στρατόν.

« Ἀξιωματικοί, ὑπαξιωματικοί, στρατιῶται,

» Ἡ ἄλωση τοῦ φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων προσέθεσε μίαν ἀκόμη περιλαμπρὸν νίκην εἰς τὰ ἔνδοξα κατορθώματά σας.

» Ἀφοῦ διεσχίσαιε τὴν Μακεδονίαν δολόκληρον καὶ συνετρίψαιε δύο ἐχθρικὰς στρατιάς, ἠλώσατε ὡς ἐπισφράγισιν τῶν κατορθωμάτων τούτων τὸ φρούριον, ὅπερ ἐθεωρεῖτο ἀπόρρητον.

» Αἱ μεγάλαι θυσίαι, κακουχίαι καὶ στερήσεις, τὰς ὁποίας μετὰ τοσαύτης καρτερίας ὑπέστητε, ἀμιλλῶνται πρὸς τὴν ἀνδρείαν σας. Εἰς τὰ Μακεδονικὰ τρόπαια προσεθέσατε νέα τοιαῦτα.

» Πλέον τῶν 100 πυροβόλων καὶ μία ἀκόμη ἐχθρική στρατιὰ μετὰ τοὺς στρατηγούς της καὶ τὰ ἐπιτελεῖά της, τὰς σημαίας καὶ ὅλα τὰ ἐφόδιά της εὐρίσκονται αἰχμάλωτοι ὑπὸ τὴν κυριαρχίαν σας.

» Αἱ σημαῖά σας ἐκαλύφθησαν μὲ νέαν δόξαν. Ὁλόκληρον τὸ ἔθνος θαυμάζει τὸ νέον τοῦτο κατορθωμά σας, ἐγὼ δέ, ὑπερήφανος διότι ἡγοῦμαι τοιοῦτον στρατοῦ, οἷς ἔκφραζω τὴν πλήρη εὐαρέσκειάν μου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ»

Τὴν 23ην Φεβρουαρίου ἡ Α. Β. Ἰ. ἐδέχθη ἐν τῇ ἰδιαιτέρᾳ αὐτοῦ κατοικίᾳ εἰς ἀκρόασιν τοὺς ἀδελφούς Ἐσσατ πασσᾶν, ἀρχιστράτηγον, καὶ Βεχρήν βέην, ἀρχηγὸν ἐπὶ τῶν ὀχυρωμάτων τῶν Ἰωαννίνων. Ἀμφότεροι ἐξεδήλωσαν τὸν θαυμασμόν των διὰ τὴν στρατηγικότητα τῆς ἀλώσεως τῶν Ἰωαννίνων, ὡς καὶ διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ ἀντοχὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Τὰ αὐτὰ ἐπανέλαβον εἰς τοὺς ἀνταποκριτὰς τῶν Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων.

Ἡ Ἰσραηλιτικὴ κοινότης παρουσιασθεῖσα δι' ἐπιτροπῆς ἐνώπιον τῆς Α. Β. Ἰ. ἐπανάλαβε τὴν χαρὰν της διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν Ἰωαννίνων, δηλώσασα ἀπεριφράστως ὅτι διαπνέεται ὑπὸ καθαρῶς ἑλληνικῶν αἰσθημάτων καὶ ὅτι θεωρεῖ ἐκπλήρωσιν τῶν πόθων της τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν μερῶν τούτων ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ. Ἐν τέλει ἐξέφρασε τὴν ἐπιθυμίαν ὅπως ἡ Α. Β. Ἰ. παραστῇ εἰς τὴν δοξολογίαν, ἣτις θὰ ἐτελεῖτο ἐν τῇ Συναγωγῇ, ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ τῆς εἰσόδου τῆς Α. Β. Ἰ. εἰς Ἰωάννινα. Ἡ Α. Β. Ἰ. ἐδέχθη ὀρίσασα τὴν 10ην π. μ. τῆς 24.

Μ. Μ. τῆς ἰδίας ἡμέρας ἡ Α. Β. Ἰ. ἐπεσκέπτετο τὸν ἐπὶ τοῦ φρου-

ρίου τάφον τοῦ Ἀλῆ πασσᾶ, κατόπιν δὲ τὴν ἐν τῇ νήσῳ οἰκίαν, ἔνθα ἐφρονεύθη ὁ τύραννος τῆς Ἡπείρου παρὰ τῶν Τούρκων.

Τὸ ἐσπέρας ἐγένετο λαμπαδηφορία. Πλέον τῶν δέκα χιλιάδων λαοῦ, εἰς ὃν ἀντιπροσωπεύοντο καὶ οἱ Ἰσραηλῖται καὶ οἱ ὀθωμανοί, παρήλασαν πρὸ τοῦ οἰκήματος τῆς Α. Β. Υ. Ὁ ἐνθουσιασμός τῶν κατοίκων εἶνε ἀπερίγραπτος. «Χριστὸς Ἀνέστη», φωνοῦσιν ὅλοι· «ἀληθῶς Ἀνέστη», ἐπαναφωνοῦσιν·

Οἱ ξένοι ἀνταποκριταὶ ἔλεγον μειδιῶντες :

«—Αὐτὴ εἶνε ἡ πόλις, ἣν ἡ Εὐρώπη ἤθελε νὰ ὀνομάσῃ πρωτεύουσαν τῆς Ἀλβανίας ; Ἀλλ' ἐδῶ καὶ οἱ ἐδάριθμοι Τοῦρκοι ὀμιλοῦν μόνον τὴν Ἑλληνικὴν, ἀγνοοῦντες τὴν Τουρκικὴν γλῶσσαν. Εἰς μόνον ἰσχυρισμὸς θὰ ἐχωροῦσεν ἴσως : ὅτι τὰ Ἰωάννενα εἶνε Ἑλληνικώτερα τῶν Ἀθηνῶν.»

Παράδοσις τοῦ Μπιζανίου.

Ἴδου καὶ μερικαὶ χαρακτηριστικαὶ λεπτομέρειαι τῆς ἀλώσεως τοῦ Μπιζανίου.

Ἐκ τῆς πρώτης τῆς ἡμέτης τὰ πυροβολεῖα τοῦ φρουρίου ἐξηκολούθησαν νὰ διευθύνουν τὸ πῦρ αὐτῶν ἰδίως πρὸς τὸ ἡμέτερον δεξιόν. Οἱ εὐζώνοι, οἱ ὅποιοι εἶχον προχωρήσει μέχρι τῶν συρματοπλεγμάτων, ἀπὴντων διὰ σφοδροτάτου πυρός, ὅταν εἰς Τούρκος ἀπεσταλμένος ἐπλησίασεν εἰς τὰς ἑλληνικὰς προφυλακὰς καὶ ἐζήτησε τὸν ἀντισυνταγματάρχην Ἰωάννου, πρὸς τὸν ὅποιον ἐπέδωκεν ἐπιστολὴν τοῦ διοικητοῦ τοῦ Μπιζανίου Φουὰτ βέη, ἔχουσαν ὡς ἐξῆς :

» Δυλοῦμαι, διότι δὲν ἠδυνήθην νὰ πέσω ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης. Ταύτην τὴν στιγμήν ἔλαβον διαταγὴν νὰ παραδώσω τὸ φρούριον τὸ ὅποιον διοικῶ. Εἶμαι ἔτοιμος νὰ ἐκτελέσω τὴν διαταγὴν.

Ἀντισυνταγματάρχης
Φουὰτ.»

Ἀμέσως ὑψώθησαν λευκαὶ σηματὰι πρῶτον εἰς τὸ φρούριον καὶ ἔπειτα εἰς τὰς ἑλληνικὰς θέσεις. Τὸ πῦρ ἔπαυσεν ἀμφοτέρωθεν. Ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ Μηχανικοῦ Γσάπαλος καὶ ὁ λοχίας τῶν εὐζώνων Ν. Ὄθωνας διετάχθησαν νὰ μεταβῶσιν εἰς τὰς τουρκικὰς προφυλακὰς, κομίζοντες τὴν ἀπάντησιν τοῦ ἀντισυνταγματάρχου Ἰωάννου.

Πρὸ τοῦ φρουρίου εἰς γηραιὸς Τούρκος συνταγματάρχης ἀνέμενε

τοὺς ἀντιπροσώπους τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ ἀπὸ ἀποστάσεως 15 βημάτων ἐχαιρέτισε στρατιωτικῶς καὶ τοὺς εἶπε γερμανιστί :

«—Εἶμαι ἐτοιμος νὰ παραδώσω τὸ ξίφος μου. Λυποῦμαι, διότι δὲν ἐξηκολούθησεν ἡ ἀντίστασις, ἀλλ' ὑπακούω εἰς τὰς διαταγὰς τῶν ἀνωτέρων μου. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης ἐλπίζω, ὅτι παύομεν νὰ εἶμεθα ἐχθροί.»

Ὁ Τσάπαλος ἐσφιγξε τὴν χεῖρα τοῦ Τούρκου συνταγματάρχου, ἀλλ' ἠρνήθη νὰ παραλάβῃ τὸ ξίφος του.

Ὁ ἔμφυτος ἑλληνικὸς ἱπποτισμὸς δὲν ἐπέτρεπε τὸ τοιοῦτο.

Μετ' ὀλίγον οἱ Ἕλληνες ἀπεσταλμένοι παρουσιάσθησαν πρὸ τοῦ Φουὰτ βέης, πρὸς ὃν ἔδωκαν τὴν ἀπάντησιν τοῦ Ἰωάννου, ἔχουσαν οὕτως :

«—Ἐπολεμήσατε γενναίως. Θεωροῦμεν ὡς τιμὴν μας ὅτι εἶχομεν τοιοῦτους ἀντιπάλους. Ἡ Μοῖρα ἠθέλησεν ὅπως ἡ νίκη κλήνῃ ὑπὲρ ἡμῶν.»

Ὁ Φουὰτ βέης μελαγχολικῶς ἐκίνησε τὴν κεφαλὴν καὶ εἶπεν :

«—Ἡ ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχηγοῦ σας εἶνε παραμυθητικὴ, ἀλλὰ πρὸς τοιαύτην πραγματικότητα δὲν ὠφελοῦν αἱ παρηγορίαι.»

Ἡ παράδοσις τῶν ὅπλων ὠρίσθη καὶ ἐγείνε τὴν 3ην μ. μ. τῆς Πέμπτης.

Ὅταν οἱ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι ἐξήρχοντο τοῦ φρουρίου, ὁ γηραιὸς Τούρκος συνταγματάρχης τοὺς ἐπλησίασε καὶ πάλιν καὶ τοὺς ἠρώτησεν ἐὰν ἐτελείωσεν ἡ παράδοσις, μεθ' ἧς ἀνελύθη εἰς δάκρυα.

Μετὰ μικρὸν ὁ ὑπολοχαγὸς Ραγκαβῆς ἀπέστειλε πρὸς τὸ Στρατηγεῖον τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«Υπασιπιστὴν Α. Β. Υ. ἐπίταρχον Καλλίνοκην.

» Ὁ διοικητὴς τοῦ Μπιζανίου Φουὰτ πασοῦς μὲ παρεκάλεσεν, ὡς ἀξιοματικὸν τοῦ Γεν. Στρατηγεῖου, νὰ διαβιβάσω πρὸς τὴν Α. Β. Υ. τὰ βαθεὰ σεβάσματά του καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ στρατεύματος, ὅπερ διώκει, τὴν εὐγνωμοσύνην του διὰ τὴν ἀνεπίληπτον διαγωγὴν, ἣν τὰ Ἑλληνικὰ στρατεύματα ἐπέδειξαν ἔναντι τῶν αἰχμαλώτων.

Ἐπολοχαγὸς

ΡΑΓΚΑΒΗΣ.»

Πράγματι εὐθύς ὡς ἀνηγγέλθη ἡ εἶδησις τῆς παραδόσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ αἱ λευκαὶ σημαῖαι ἐκυμάτισαν ἐπὶ τῶν ἐχθρι-

κῶν φρουρίων, οἱ ἡμέτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ στρατιῶται γνωρίζοντες ὅτι οἱ τῶς ἀντίπαλοι των ὑπέφεραν ἀπὸ ἔλλειψιν τροφίμων, διένειμαν ἀνὰ τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον, ὅτι περιεῖχον τὰ διασάκκιά των, ἤτοι κρέας, κουραμάναν, τυρόν, κονσέρβες, προσφερθέντα φιλοφρόνως ὑπὸ τῶν νικητῶν εἰς τοὺς ἡττημένους. Κατόπιν τούτου ὁ διοικητὴς τοῦ Μπιζανίου Φουὰτ ἐξέφρασε τὰς εὐχαριστίας του πρὸς τὸν Διάδοχον. Οἱ καϋμένοι οἱ Τούρκοι δὲν εἶχον ἀκόμη κατορθώσει νὰ ἐννοήσουν πῶς οἱ Ἕλληνες δὲν ἐξευτελίζουσι καὶ δὲν σφάζουσι τοὺς αἰχμαλώτους !...

Δυτικὴ Ἡπειρος.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ὁ Νικητὴς διεδίδαξεν ἐξ Ἰωαννίνων τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

« Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν

Ἄ θ ἦ ν α ς.

« **ΙΩΑΝΝΙΝΑ**, 24 Φεβρουαρίου.— Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σοῦς ἀνακουνώσω, ὅτι ὁ ἀντισυνταγματάρχης τοῦ πυροβολικοῦ κ. Ἡπίτης εἰσήλθε χθὲς Σάββατον τὴν 1 μ. μ. εἰς τὴν Παραμυθιάν μετὰ δύο ταγμάτων πεζικοῦ, ἑνὸς λόχου καὶ δύο ὀπλαμῶν πυροβολικοῦ καὶ ἰππικοῦ.

» Αἱ ὑπόλοιποι δυνάμεις θ' ἀφίχθουσι διὰ τῆς Σκάλας τῆς Παραμυθιάς.

» Ἀμέσως ἐτελέσθη δοξολογία. Ὁ Μητροπολίτης Νεόφυτος ἱεροούργησε καὶ ἐξεφώνησε συγκινητικὸν λόγον. Ὁ ἐνθουσιασμός τοῦ λαοῦ εἶνε μέγας. Ἦρχισεν ἀμέσως ἡ περισυλλογὴ τῶν ὀπλων.

» Ἐπίκειται ἡ κατάληψις τοῦ Μαργαριτίου.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Ἐπίσης διὰ τὸ αὐτὸ γεγονός ἐχομεν καὶ τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα τοῦ Ἡπίτου :

Ἐπουργὸν Στρατιωτικῶν

Ἄ θ ἦ ν α ς.

« **ΙΩΑΝΝΙΝΑ**, 25 Φεβρουαρίου.— Ἀναφέρω ἐκ Παραμυθιάς ὅτι σήμερον 1ην μ. μ. εἰσήλθον εἰς Παραμυθιάν μετὰ ταγμάτων μου, πυροβολαρχίας καὶ ὀπλαμοῦ ἰππικοῦ.

» Ἐτελέσθη ἀμέσως δοξολογία χοροστατοῦντος τοῦ Πανιερωτάτου Μητροπολίτου Νεοφύτου. Συγκίνησις ἀπερίγραπτος πλήθους κλαίοντος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κατόπιν ὠραίας προσλαλιάς Μητροπολίτου.

» Ἀντεφώνησα καταλλήλως. Ζητωκραυγαὶ ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως Διαδόχου καὶ ὑμῶν. Μοὶ παρουσιάσθησαν ἅπαντες οἱ πρόκριτοι Τουρκαλθανοί, πολιτικοὶ ὑπάλληλοι καὶ τρεῖς ἀξιωματικοί, μοὶ παρέδωκαν 400 ὄπλα. Θὰ ἐξακολουθήσω τὴν περισυλλογὴν. Ἐνταῦθα εὐρίσκονται 94 ἀσθενεῖς καὶ τραυματῖαι.

Ἀντισυνταγματάρχης ΗΠΙΤΗΣ.»

Ἡ κανονιοφόρος «B».

«Εἰς τὴν ραγδαίαν ἐξέλιξιν τῶν πολεμικῶν γεγονότων, λησμονοῦνται καὶ πολλὰ», γράφει ἐκ Λευκάδος Ἑλλην δημοσιογράφος. «Ἡ συρροὴ τῶν ἄλλων τὰ σκιάζει καὶ τὰ ἀφίνει ἀπαρατήρητα, ἐνῶ καὶ αὐτὰ ὅπως καὶ τὰ ἄλλα εἶνε ἀξιόλογα καὶ γεμάτα ἀπὸ ἡρωϊσμοῦ. Τοιαύτη εἶνε ἀκριβῶς καὶ ἡ δρᾶσις τῆς κανονιοφόρου «B» τῆς μοίρας τοῦ Ἀμβρακικοῦ. Τὸ μέρος τῆς κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ἐναντίον τῆς Πρεβέζης δὲν διαφέρει ἀπὸ τὸ μέρος ἐνὸς ἀληθινοῦ ἥρωος. Τὸ μικροσκοπικὸν αὐτὸ πολεμικὸν σκάφος ὑπὸ τὴν κυβέρνησιν τοῦ ὑποπλοίαρχου κ. Δεμέστιχα ἐκίνησε τὸν θαυμασμὸν μὲ τὴν τόλμην τὴν ὁποίαν ἀνέπτυξε κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ βομβαρδισμοῦ τῶν φρουρίων τῆς Πρεβέζης. Διαρκῶς ἐμπρὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα πλοῖα, πάντοτε πλησιέστερον πρὸς τὴν ἀκτὴν, ἐβαλλε κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ κατώπτευε τὰς κινήσεις καὶ τὴν ἐξέλιξιν τῆς μάχης εἰς τὴν ξηράν, ἐνῶ συγχρόνως ἐπάλαιε κατὰ τῶν κυμάτων, τὰ ὁποῖα πελώρια καὶ τρελλὰ ἐτάρασσαν τὴν θάλασσαν.

» Ὁ μικροσκοπικὸς ὅμως δὲν ἐτελείωσεν ἕως ἐδῶ τὸ ἔργον του.

» Τὴν ἐπαύριον, μόλις τὸ φρούριον τῆς Πρεβέζης ὕψωσε λευκὴν σημαίαν, ἡ κανονιοφόρος «B» ἔσπευσε νὰ διασχίσῃ τὸ στενόν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν λιμένα Πρεβέζης, καὶ ἀφου ἐβεβαιώθη ὅτι ὁ ἐχθρὸς συντετρημένος πλέον εἶχε παραδοθῆ, ἐπανῆλθε μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου κομίζουσα καὶ τοὺς αἰχμαλώτους Τούρκους ἀξιωματικούς.

» Ὁ ἀνδρεῖος κυβερνήτης τῆς ὑποπλοίαρχος Δεμέστιχας, τοῦ ὁποῖου ἡ τολμηρὰ δρᾶσις ἐθαυμάσθη ἀπὸ πάντας τοὺς ντυτικούς, ἀπέτελεσεν ἐνταῦθα θέμα γενικῆς συζητήσεως καὶ θαυμασμοῦ...»

LXIV.

**Δολοφονία τοῦ βασιλέως τῶν Ἑλλήνων
Γεωργίου τοῦ Α΄.**

5 Μαρτίου 1913.—Ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος παρέμενεν ἀκόμῃ ἐν Ἰωαννίνοις διατάσσων, καθορίζων καὶ ἐπιβλέπων τὰς κινήσεις τῶν στρατευμάτων πρὸς γενικὴν ἀφ' ἑνὸς ἐκκαθάρισιν τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τῶν κακοποιῶν τουρκαλβανικῶν στοιχείων καὶ ἀφ' ἐτέρου πρὸς τὴν βορείως καὶ βορειοδυτικῶς τῶν Ἰωαννίνων κατάληψιν τῶν ὑπολοίπων Ἠπειρωτικῶν χωρῶν, τῶν ἀνγκουσῶν εἰς τὴν Ἑλλάδα δικαίωματι ἐπικρατούσης ἐθνικότητος.

Αἴφνης κατὰ τὴν προμνησθεῖσαν ἡμέραν παρουσιάζεται ἐνώπιόν του ὁ Δούσμανης.

— Ὑψηλότατε, λέγει, ἔχω νὰ σᾶς ἀναγγείλω εἰδησιν τόσον σοβαρὰν ὅσον καὶ θλιβεράν.

Ὁ Διάδοχος ἠνωρθώθη ἐν προφανεί ταραχῇ.

— Καὶ ἡ εἰδησις αὐτή, ἐρωτᾷ, πόθεν προέρχεται; Μήπως ἐκ Θεσσαλονίκης;

Ὁ ἀντισυνταγματάρχης Δούσμανης μὴ δυνάμενος νὰ συγκαλύψῃ τὴν ἰδίαν του συγκίνησιν, τείνει πρὸς τὴν Α. Γ. τὸ τηλεγράφημα, ὅπερ ἐκράτει ἀνὰ χεῖρας καὶ προσθέτει:

— **Μεγαλειότατε!**...ἐκ Θεσσαλονίκης,... δυστυχῶς.

Τοῦτο ἤρκει.

Ὁ τέως Διάδοχος ἔμεινε κατάπληκτος καὶ συντετριμμένος.

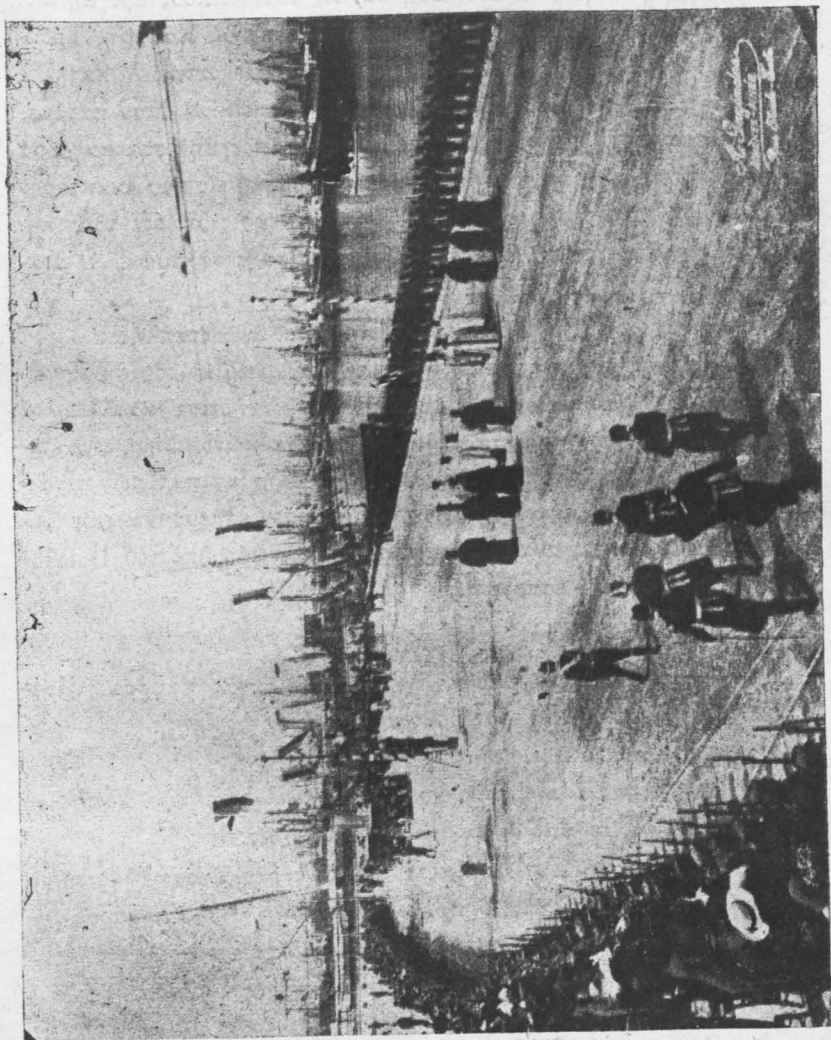
— Ἀναγνώσατε, εἶπε, σεῖς τὸ τηλεγράφημα τοῦτο.

Ὁ Δούσμανης ἀνέγνωσεν αὐτὸ δίς, ἕως οὗ συνέλθη καὶ κατανοήσῃ περὶ τίνος τρομεροῦ γεγονότος ἐπρόκειτο.

Τὸ τηλεγράφημα ἐκεῖνο ἀνήγγελλε τὴν ἐν Θεσσαλονικίᾳ ἀπροσδόκητον δολοφονίαν τοῦ ἀεμνήστου Βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α΄.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς δ' ἐκείνης ὁ Διάδοχος Κωνσταντῖνος δὲν ἦτο πλέον Διάδοχος, ἀλλὰ Βασιλεὺς.

Ἡ τρομακτικὴ αὕτη εἰδησις εἶχε μεταβιβασθῆ ἰδιωτικῶς ἐκ τοῦ τηλεγραφείου Ἀθηνῶν πρὸς τὸν ἐπιθεωρητὴν καὶ προσωρινὸν διοργανωτὴν τῶν Τηλεγραφείων καὶ Ταχυδρομείων τῆς Ἠπείρου Λαουτάρην, ὅστις καὶ μετεβίβασε ταύτην εἰς τὸν Δούσμανην.

Ἡ ἀποβίβασις τοῦ νεκροῦ τοῦ Βασιλέως ἐν Πειραιεῖ.

Θλιψις συγγνή διεδέχθη τὴν πρώτην ἄφατον χαρὰν τὴν ἐξωγραφισμένην ἀπὸ ἡμερῶν ἤδη ἐπὶ τῆς φυσιογνωμίας ἀπάντων τῶν Ἰωαννιτῶν, ἐπὶ τῇ διαδόσει τῆς ἀποτροπαίου αὐτῆς εἰδήσεως.

Ἐν δάκρῳ διεξέφυγε λαθραίως ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν τοῦ Στρατηλάτου.

Ἀμέσως ἡ εἶδησις ἀνεκοινώθη καὶ εἰς τοὺς λοιποὺς πρίγκηπας. Ὁ Διάδοχος εἶτα ἀκολουθούμενος ὑπὸ τῶν Δούσμανη, Καλάρη, Τρουπάκη, Μεταξά, Στρατηγοῦ καὶ τῶν λοιπῶν ἀξιωματικῶν κατέληθε τοῦ Ἀνακτόρου ἀμέσως κατευθυνθεὶς πρὸς τὴν οἰκίαν ὅπου παρέμενεν ἡ πριγκήπισσα Μαρία. Ἐν τῷ μεταξὺ ἡ πριγκήπισσα μαλοῦσα τὸ δεινὸν ἄγγελμα ἤρχετο μόνη κατευθυνομένη εἰς τὸ Ἀνάκτορον Διαδόχου, ὃν συνήντησε καθ' ὁδόν. Ἡ συνάντησις ὑπῆρξε τραγική. Ὁ Διάδοχος ἔσφιγξε τὴν χεῖρα τῆς πριγκήπισσης δακρῶν. Ὁ Διάδοχος εἶπε :

«—Τὸ γεγονός εἶνε ἀφάνταστον· με κρατεῖ ἐν καταπλήξει.»

Τὴν νύκτα ὁ Διάδοχος ἀνακτῆσας τὴν ψυχραιμίαν του συνειργάσθη μετὰ τῶν μελῶν τοῦ Ἐπιτελείου καὶ κατήρτισε κατάλληλον «ἡμερησίαν διαταγὴν» πρὸς τὰ στρατεύματα, ἵνα κοινοποιηθῇ τὴν ἐπιούσαν, καθ' ἣν, ἀφοῦ ἀφήκε τὰς ἀναγκαῖα; ὁδηγίας περὶ τῶν περαιτέρω στρατιωτικῶν ἐπιχειρήσεων, ἀνεχώρησεν ἐσπευσμένως δι' Ἀθήνας. Ἡ εἶδησις τῆς ἀνακηρύξεώς του ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ Πρωθυπουργοῦ περὶ ὀγδόην ἑσπερινήν.

Πρὸς τοὺς πρεσβευτάς.

Τὸ ἔγγραφο, διὰ τοῦ ὁποῦ ἀνηγγέλη εἰς τὰς διαφόρους Πρεσβείας ἡ εἶδησις τῆς στυγεραῆς δολοφονίας, εἶχεν ὡς ἑξῆς :

«Ἐξοχώτατε κ. Πρεσβευτά,

»Μετὰ βαθείας λύπης σπεύδω νὰ ἀναγγείλω εἰς τὴν Υ. Ε. τὸ μέγα δυστύχημα, τὸ ὁποῖον ἐπληξε τὸ ἔθνος μας.

»Ἡ Α. Μ. ὁ προσφιλεῖς ἡμῶν βασιλεὺς Γεώργιος Α' ἀπεβίωσεν ἐν Θεσσαλονίκῃ εἰς τὰς 5 1)2 τὸ ἀπόγευμα, θῦμα μυσταρᾶς δολοφονίας, διαπραχθείσης ἐναντίον τοῦ σεπιτοῦ του προσώπου.

»Δεχθῆτε τὴν ἔκφρασιν τῆς ἐξαιρέτου ὑπολήψεώς μου.

»Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν

Α. ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ.»

Γὰ π ὧτα ἐπίσημα.—Λεπτομέρειαι περὶ τῆς δολοφονίας.

Ὁ πρωθυπουργὸς ἔλαβε τὸ ἑσπέρας τῆς 5 Μαρτίου τὰ ἑξῆς λίαν ἐπείγοντα τηλεγραφήματα :

«Θεσσαλονίκη 6 καὶ 20' μ. μ.

» Α. Μεγαλειότης ὑπέστη δολοφονικὴν ἐπίθεσιν

πρὸ ἡμισείας ὥρας. Πρὸ ὀλίγων λεπτῶν ἐξέπνευσε.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ.»

«Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ὑπέστη δολοφονικὴν ἐπίθεσιν. Ἄπε-
βίωσε 5. 30' μ. μ.

Ἵποστράτηγος.

Α. ΠΑΛΗΣ.»

«Ἀνεκοινώθη ἤδη ἡμῖν ἡ στυγερὰ δολοφονία ἡμετέρου
Βασιλέως.

»Ἐπιφυλάσσομαι μεταδῶσαι ὑμῖν λεπτομερείας εὐθύς ὡς
ἐξακριβωθῶσι γεγονότα.

»Πᾶν μέτρον ἐλήφθη πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως.

ΡΑΚΤΙΒΑΝ.»

Αὐτόπται μάρτυρες ἀφηγοῦντο ἤδη ὡς ἐξῆς τὴν δολοφονίας :

«Ὁ δολοφόνος ἐκρύπτετο εἰς τὴν γωνίαν τῆς διασταυρώσεως τῶν
ὁδῶν Ἁγ. Τριάδος καὶ κεντρικῆς ὁδοῦ ἐξοχῆς, βήματα τινα κάτωθι
τοῦ ἀστυνομικοῦ τμήματος τῆς Ἁγίας Τριάδος. Ἡ ὁδὸς αὕτη τε-
λειώνει εἰς τὴν θάλασσαν μὴ ἔχουσα ἄλλην διεύθυνσιν.

»Ὁ Βασιλεὺς ἐπέστρεφε πρὸς τὰ Ἀνάκτορα.

»Μόλις παρήλθε τὴν γωνίαν, ὁ δολοφόνος ἐπυροβόλησεν ἀπὸ ἀπο-
στάσεως δύο βημάτων διὰ περιστρόφου μαυροβουνιωτικοῦ.

»Μὲ τὸν πρῶτον πυροβολισμόν ὁ ὑπασπιστής, συμπεριπατῶν μετὰ
τοῦ Βασιλέως, ἠθέλησε νὰ ἐξαγάγῃ περιστρόφον. Ὁ δολοφόνος ἔσυρε
καὶ κατὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ, ἀλλὰ τὸ περιστρόφον ἔπαθεν ἀφλογιστίαν.

»Δύο Κρήτες χωροφύλακες, παρακολουθοῦντες τὸν Βασιλέα,
ἔσπευσαν καὶ συνέλαβον τὸν δολοφόνον, μὴ ἀντιστάντα σχεδόν, τῇ
βοηθείᾳ ἑνὸς λοχίου καὶ ἑνὸς στρατιώτου, τυχαίως διερχομένων.

»Ὁ ὑπασπιστής μόλις εἶδε συλληφθέντα τὸν δολοφόνον, ἐστράφη
πρὸς τὸν Βασιλέα, τὸν ὅσοτον ἀφῆκε, σπεύσας πρὸς καταδίωξιν, νομί-
σας ὅτι ὁ Βασιλεὺς οὐδὲν ἔπαθεν. Ὁ Βασιλεὺς δμως, ἡμιλιποθυμή-
σας, ἔπεσε παρὰ τὴν τράπεζαν γωνιαίου παντοπωλείου, οὔτινος ὁ
καταστηματάρχης ἔσπευσε καὶ τὸν ἡμιανήγειρεν. Ὁ Βασιλεὺς δὲν
ἐπρόφερον οὔτε λέξιν. Κρατούμενος εἰς τὰς ἀγκάλας στρατιωτῶν, με-
τεφέρθη εἰς τὸ «Θεαγένειον Νοσοκομεῖον».

»Ἐρεῦνης γενομένης ἐπὶ τοῦ δολοφόνου, εὐρέθησαν μερικαὶ ση-

μειώσεις και εἰς ἓν τῶν θυλακίων του ἀρκεταὶ σφαῖραι τοῦ ἰδίου περι-
στρόφου. Ὁ δολοφόνος ἦτο ἄνθρωπος κακοενδεδυμένος, ἀξύριστος,
ἡλικίας 45—50 ἐτῶν, μὲ πᾶνιο κατεδαστὸ ὑποκάμισον. Ἐρωτηθεὶς
ἐκεῖ προχείρως ὑπὸ τοῦ λοχίου, διατί προέβη εἰς τὸ ἐγκλημα, εἶπεν :

«—Ἐχετε δικαστήρια· ἔταν δικαστῶ, θὰ πῶ γιατί τὸν σκότωσα.»

Ἐπειδὴ δὲ πάλιν οἱ στρατιῶται τὸν ἠρώτησαν, ἀπήντησε :

«—Στὴν ἀστυνομία θὰ εἶπω.»

«—Καὶ ἐδῶ ἀστυνομία εἴμεθα», εἶπον οἱ στρατιῶται.

» Ὁ δολοφόνος ἀπήντησε :

«—Πηγαίνετε με πρῶτον εἰς τὸ τμήμα νὰ μὴ μὲ κακοποιήσῃ τὸ
πλήθος καὶ ἐκεῖ θὰ σᾶς εἶπω.»

» Ὅταν ὠδηγήθη εἰς τὸ τμήμα εἶπεν ὅτι ὀνομάζεται Ἀλέξανδρος
Σχοινᾶς.

» Ὁ δολοφόνος Σχοινᾶς καὶ κατὰ τὴν σύλληψίν του καὶ κατὰ τὴν
μεταφορὰν του εἰς τὸ τμήμα καὶ κατὰ τὴν πρόχειρον ἀνάκρισίν του,
ἐδείκνυεν ἀπάθειαν ἀνθρώπου μὴ ἔχοντος συνειδησίν τοῦ τί ἔπραξεν.»

Ὁ νεκρὸς τοῦ Ἄνακτος μετεφέρθη εἰς τὸ Παπάφειαν νοσοκομεῖον,
ὅπου κατέφθασεν ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος καὶ αἱ ἀρχαί.

Ὁ Πρίγκηψ Νικόλαος, καλέσας ἀξιωματικούς, εἶπεν αὐτοῖς δια-
κοπτόμενος ὑπὸ λυγμῶν.

—«Μὲ βαθὺν πόνον τῆς ψυχῆς μου καὶ τῆς καρδίας μου σᾶς
ἀναγγέλλω τὸν θάνατον τοῦ πεφλημένου Βασιλέως μας καὶ σᾶς
προσκαλῶ νὰ δοκισηθῆτε πίστιν εἰς τὸν νέον Βασιλέα Κωνσταντῖνον».

Πρὸς τὸ ἑσπέρας τῆς 5ης Μαρτίου κατέφθανον δρομαῖοι εἰς τὸν
οἶκον τοῦ Πρωθυπουργοῦ οἱ πρέσβεις Μεγάλων Δυνάμεων, πρῶτος δὲ
ὁ πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας Ἐλλιοτ, τοῦ ὁποῦ ἡ συγκίνησις ἦτο ἀπε-
ρίγραπτος. Ὁ Πρωθυπουργὸς κάτωχρος ἐκ συγκινήσεως, μετέφραζεν
εἰς τοὺς ξένους πρεσβευτὰς τὰ τηλεγραφήματα, τὰ ὅποια εἶχε λάθει
μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης. Μετ' ὀλίγον κατέφθασεν εἰς τὴν οἰκίαν
τοῦ Πρωθυπουργοῦ ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς Ζαβιτσιᾶνος, ὅπως συνεν-
νοηθῆ μετὰ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως διὰ τὰ τῆς ἐκτάκτου
συγκλήσεως τῆς Βουλῆς.

Ὁ πρίγκηψ Νικόλαος, εὐρισκόμενος ἐν Θεσσαλονίκῃ, ἔσπευσε νὰ
τηλεγραφήσῃ τὴν φοβερὰν εἶδησιν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις πρίγκηπα
Ἀνδρέαν, καταφθάσαντα τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας μετὰ τοῦ

πρίγκηπος Γεωργίου καὶ τῆς Βασιλίσσης διὰ τῆς «Ἀλβανίας» ἐκ Πρεβέζης. Ὁ πρίγκηψ Ἀνδρέας ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος, ὅστις ἀνήγγειλε τὴν εἰδησιν εἰς τὴν Βασιλισσαν, ἢ ὅποια ἤκουσε τὸ ἄγγελμα μετὰ κεραινοδόλου καταπλήξεως καὶ τῆς ὁποίας ἢ συγκίνησις ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Ἡ Βασιλίσα, εὐθύς ὡς συνήλθε κάπως ἐκ τοῦ τρομεροῦ ἀγγέλματος, παρεκάλεσεν ὅπως εἰ δυνατόν δοθῆ εἰς αὐτὴν ὑπὸ τοῦ Κράτους τὸ μέσον ὅπως ἀναχωρήσῃ παράυτα διὰ Θεσσαλονίκην. Πράγματι, ἢ Βασιλίσα, ἢ πριγκήπισσα Ἀλίκη, ἢ πριγκήπισσα Μαρία, ὁ πρίγκηψ Γεώργιος καὶ ὁ πρίγκηψ Ἀνδρέας ἀπεφασίζετο νὰ ἀναχωρήσουν δι' ἀντιτορπιλικοῦ.

Ἄμα τῇ ἀναγγελίᾳ τῆς τρομερᾶς εἰδήσεως ἐκ Θεσσαλονίκης, συνήλθεν ἀμέσως τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον εἰς ἕκτακτον συνεδρίασιν καὶ ἐξέδωκε τὴν ἀκόλουθον ἀνακοίνωσιν πρὸς τὸν λαόν, ἢ ὅποια ἐδημοσιεύθη εἰς ἕκτακτον φύλλον τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κυβερνήσεως» περιβαλλόμενον ὑπὸ πενθίμου πλαίσιου :

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΙΣ ΤΟΥ ὙΠΟΥΡΓΙΚΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ

«Συντετριμμένον ὑπὸ δόδυνης τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἀγγέλλει εἰς τὸν λαὸν τὸν θάνατον τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ δημοφιλεστάτου Βασιλέως Γεωργίου Α'.

»Κακοῦργοι χεῖρες παραφρόνων ἐδολοφόνησαν σήμερον ἐν Θεσσαλονίκῃ τὸν Βασιλέα, βυθίσασαι εἰς βαθύτατον πένθος δλόκληρον τὸ Ἔθνος, ἐν ἡμέραις ἀγαλλιάσεως διὰ τὴν πληρωσιν πανελληνίων πόθων.

»Ἡ δολοφονικὴ ἐπίθεσις ἐγένετο περὶ ὥραν 5ην μ. μ. τῆς σήμερον ἐν περιπάτῳ διὰ περιστροφῆς.

»Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἐξέπνευσε μετὰ ἡμίσειαν ὥραν.

»Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον ἔσπευσε νὰ ἀνακοινώσῃ αὐθωρὲν τὸ δδυνηρὸν ἄγγελμα εἰς τὴν Α. Μεγαλειότητα τὸν νέον Βασιλέα Κωνσταντῖνον.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 5 Μαρτίου 1913.

Τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον

Ἐλευθέριος Κ. Βενιζέλος, Α. Α. Κορομηλάς, Ἐμμ. Ρέπουλης, Ἰω. Τσιριμᾶκος, Ἀλ. Ν. Διομήδης, Α. Μιχαλακόπουλος, Ν. Σιγάτος.

Κατ' ἀπόφασιν ἐπίσης τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ὠρίσθη ἐξάμηνος ἡ διάρκεια τοῦ ἐπισήμου πένθους καθ' ἑλλην τὴν Ἑλλάδα.

Τὸ αὐλικὸν πένθος ἐξ ἄλλου ὠρίσθη εἰς ἐνιαύσιον.

Ἐπειδὴ παρατηρήθη ὅτι περίεργοι πολλοὶ μετέβησαν ἐξωθὶ τῆς βουλγαρικῆς πρεσβείας, ἅτε ἀμέσως ὑποτεθέντος ὅτι ὁ δολοφόνος ἦτο Βούλγαρος, ἡ Ἀστυνομία ἐτοποθέτησεν ἱκανὸν ἀριθμὸν ἀνδρῶν πρὸς φρούρησιν αὐτῆς.

Ὁ γενικὸς Διευθυντὴς τῶν Ταχυδρομείων καὶ Τηλεγράφων ἔλαβεν αὐθημερὸν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα:

«Μετὰ μεγίστης θλίψεως ἀγγέλλω ὅτι ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τραυματισθεὶς θανατηφόρως ἐν περιπάτῳ διὰ περιστρόφου ἐκ τῶν ὀπισθεν πυροβοληθεὶς ἐτελεύτησεν ὥραν 5 καὶ 1)2.

»Οἱ δολοφόνοι ἦσαν δύο, ἐξ ὧν ὁ εἰς λέγεται ὅτι ἐφρονεύθη, ὁ δὲ ἕτερος ὁ ἐπιζήσας ὀνομάζεται Σχοινᾶς.

Διευθυντὴς Τηλεγραφείου Θεσσαλονίκης

ΜΟΥΡΤΖΟΥΚΟΣ.»

Συγκίνησις ἐν Ἀθήναις.

Ὅλαι αἱ μεγάλαι εἰδήσεις μεταδίδονται ἀκαριαίως ἐντὸς ὀλίγων λεπτῶν. Τοῦτο συνέβη καὶ κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην.

Θὰ ἦτο ὀγδόη καὶ ἡμίσεια περίπου νυκτερινὴ καὶ εἰς τὰ κέντρα τῆς πρωτευούσης οἱ θαμῶνες, ἐξαντλήσαντες ὅλα τὰ θέματα τῆς συζητήσεως, ἠτοιμάζοντο τότε ν' ἀπέλθουν, εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου οἱ πολυάριθμοι περιπατῆται ἐσχολιάζον ἀμέριμνοι τὰς ταινίας τοῦ κινηματογράφου, παντοῦ τέλος ἐπεκράτει ἡ ἡρεμία τῆς νυκτερινῆς ὥρας, ὅταν ἡ τρομακτικὴ εἰδησις ἐξερράγη ὡς βόμβα.

— Ἐδολοφόνησαν τὸν Βασιλέα μας!

Ἡ ἐπίδρασις τῶν ὀλίγων αὐτῶν λέξεων ἔφερεν ἀκαριαῖον κλονισμὸν μέσα εἰς κάθε ψυχὴν. Ἀφ' ἑτέρου ἡ εἰδησις ἦτο τόσο μεγάλη, τόσο ἀπίθανος, τόσο ἀνέλπιστος, ὥστε ὅλοι ἐπὶ στιγμὴν ἐδίστασαν νὰ πιστεύσουν ὅτι ἦτο δυνατόν νὰ εὗρεθῇ ἄνθρωπος, ὁ ὅποιος θὰ ἐσκέπτετο καὶ θὰ ἐπεχείρει δολοφονικὴν ἀπόπειραν ἐναντίον τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων, ὑπὸ τὰς συνθήκας ὑφ' ἃς εὗρισκετο τὰς ἡμέρας ταύτας τὸ μαχόμενον ἔθνος. Καὶ ὅλοι ἤλπισαν ὅτι περὶ κάποιας παρεξηγήσεως θὰ ἐπρόκειτο, κατὰ λάθος θὰ εἶχε γίνῃ, ἴσως ἀστεία ἀπό-

πειρα, ἴσως ἀνεπιτυχής, ἴσως διάδοσις κακόβουλος, ἴσως παρεξήγησις τοῦ τηλεγραφήματος, πάντως κάτι τι ἄλλο, ἐκτὸς ἕμως τῆς δολοφονίας τοῦ Βασιλέως.

Δυστυχῶς τὸ πρᾶγμα ἀντὶ νὰ διαψεύδεται ἐπεβεβαιουῦτο. Εἰς τὰ πρόσωπα ἔλων ἤρχισε νὰ διαγράφεται ἡ ἀγωνία, εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς κάποιος ἀόριστος πόθος ἐκδικήσεως. Εἰς τὰ καφενεῖα, τὰ ζυθοπωλεῖα, τὰ ζαχαροπλαστεία, τὰ συνοικιακὰ οἶνοπωλεῖα ἢ εἰδησις ἀνετίναξεν ἔλους. Διὰ μιᾶς αἱ λέξεις ἐσταμάτησαν εἰς τὰ χεῖλη ἔλων.

— Ἐδολοφόνησαν τὸν Βασιλέα μας ;

— Ποιός ;

Οὐδεμία ἀπάντησις. Καὶ ἡ ὁδὸς Σταδίου, τὸ κέντρον, ἀπὸ τὸ ὅποιον ἔλαιαι εἰδήσεις ἐξέρχονται, καὶ εἰς τὸ ὅποιον ἔλαι ἐξακριβοῦνται, ἐπλημμύρησε διὰ μιᾶς ἀπὸ κόσμον ἀγωνιῶντα. Τὰ πάντα ἐγκατελείφθησαν. Οἱ στρατιῶται ἐλησμόνησαν τὸ προσκλητήριο, οἱ ὑπάλληλοι τὰ καταστήματά των, ἔλοι ἀφήκαν τὰ πάντα εἰς τὸ μέσον καὶ ὤρμησαν εἰς τὴν κεντρικὴν ἀθηναϊκὴν ὁδόν.

Τὰ πρῶτα ἐπίσημα ἀνακαινωθέντα, βεβαιουῦντα τὴν ἀπαισίαν εἰδησιῶν, ἐτοιχοκολλήθησαν εἰς τὰς εἰσόδους τῶν γραφείων τῶν ἐφημερίδων. Εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ ἡ ὁρμὴ τοῦ πλήθους, τὸ ὅποιον σιωπηλόν, μὲ τὴν καρδίαν αἰμάσσουσαν ἀπὸ τὴν μεγάλην ὁδύνην, ἤθελε νὰ μάθη, ἤθελε νὰ ἐξακριβώσῃ, νὰ πεισθῆ, νὰ ἀλληλοπαρηγορηθῆ.

— Δυστυχῶς εἶνε Ἕλλην !

— Εἶνε ἀδύνατον !

— Καὶ ἕμως εἶνε ἀληθές. Τὸ γράφει τὸ ἀνακαινωθέν.

Τὸ πλήθος, τὸ ὅποιον ἤδη καθ' ὀμίλους περιεφέρετο, συνεζήτει, ἐσχολίαζε τὸ γεγονός, ἐπίεσθη μὲν διὰ τὴν ἀλήθειαν αὐτοῦ, ἦτο ἕμως ἀδύνατον νὰ πεισθῆ ὅτι ὁ στυγερὸς δολοφόνος τοῦ λατρουμένου Βασιλέως ἦτο Ἕλλην.

Ἐκατοντάδες ἀνθρώπων συνωθοῦντο πρὸ τῶν ὀλίγων γραμμῶν, αἵτινες ἀνήγγελλον τὸ γεγονός καὶ προσεπάθουν νὰ τὰς ἀναγνώσουν. Εἰς τὰ στόματα ἕμως ἔλων ἐφέροντο αἱ λέξεις·

— Ἕλλην δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐσκότωσε τὸν Βασιλέα μας !

Εἰς τὰς ἑκατοντάδας τῶν ὀμίλων, οὔτινες εἶχον σχηματισθῆ ἀπὸ τοῦ Συντάγματος μέχρι τῆς Ὀμονοίας, ἀνθρωποι τῶν ὀπίων ἢ ἐθι-

κὴ ψυχὴ ἐπόνεσε βαθειά, διὰ τοὺς ὁποίους ἡ δολοφονία τοῦ Βασιλέως, τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Πατρίδος καὶ τῆς φυλῆς, ἀντιπροσώπευε προσβολὴν ἐναντίον αὐτοῦ τοῦ Ἔθνους, ἐξηγμένοι ἀπὸ τὸν πόνον καὶ τὴν τροσχὴν, στρατιωτικῶν τῶν ὁποίων ἐδολοφονήθη ὁ ἀνώτατος ἀρχηγὸς καὶ πολίται ὅλοι αὐτοὶ ἀντιπροσωπεύοντες ὅλας τὰς τάξεις καὶ ὅλα τὰ ἐπαγγέλματα, ἔκφρονες καὶ ἐξηγμένοι συνεζήτουν καὶ ἐσχολίζον τὴν ἐθνικὴν ἀπώλειαν. Καὶ ὅλοι πλέον μίαν ἐξέφραζον εὐχὴν :

— » Ἄς ἀποδειχθῇ τοῦλάχιστον ὅτι αὐτὸς ὁ ἀποτρόπαιος Σχοινᾶς εἶνε ὄργανον... ἄλλων !

Ὡς ἐξῆς εἶχε τὸ πρῶτον Διάγγελμα, ὅπερ ὡς βασιλεὺς πλέον ἀπηθύονεν ὁ τέως Διάδοχος πρὸς τὸν στρατὸν ἐν Ἰωαννίνοις τὴν 6ην Μαρτίου :

« Πρὸς τὸν στρατὸν μου.

» Ἀπαίσιον ἀνοσιούργημα κατὰ τοῦ ἱεροῦ προσώπου τῆς **A. M.** τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως Γεωργίου **A'** ἐστέρησε πάντα ἡμᾶς τοῦ ἀρχηγοῦ μας, εἰς στιγμὰς κρισιμωτάτας δι' ὀλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν Γένος.

» Καλούμενος ἤδη ὑπὸ τῆς **Θείας Προνοίας** νὰ διαδεχθῶ τὸν Βασιλέα πατέρα Μου ἐπὶ τοῦ χηρεύσαντος Θρόνου, τὸν ὁποῖον ἐπὶ μακρὰ ἔτη ἐδόξασεν, ἀγγέλλω τοῦτο πρὸς τὸν στρατὸν Μου, μὲ τὸν ὁποῖον ἀτυχῆς καὶ εὐτυχῆς πόλεμος ἀδιαρρήτως μὲ συνέδεσαν.

» Ἀρθείσης ἀπὸ πολλοῦ πάσης παρεξηγήσεως τοῦ παρελθόντος, δηλῶ πρὸς τὸν στρατὸν, ὅτι ἡγούμενος πάντοτε αὐτοῖ δὲν θὰ παύσω μεριμνῶν περὶ τῆς προόδου αὐτοῦ τε καὶ τοῦ στόλου, τοῦ ὁποίου τὰ ἐνδοξα κατορθώματα ἐμεγάλυναν καὶ ἐλάμπρυναν τὴν Πατρίδα μας.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ.»

Χαρακτηρισμὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου.

« Λιγυρὸν εὐθυτενὲς σῶμα, ξανθὴ γραφικωτάτη κεφαλή ἐπὶ χυτοῦ λαμποῦ, βλέμμα ἀεικίνητον σπινθηροβολοῦν, μεγάλοι ξανθοὶ μύστακες ἐπιμελῶς ἐστρημμένοι, βάδισμα ἀλματικὸν μὲ ἐλαφρὰν τῶν ὤμων ἀνακίνησιν, ἰδοὺ ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εἰς τὰ τελευταῖα αὐτοῦ ἔτη, ἀκμαῖος ἀκόμη, νεάζων ἀκόμη, ἀκκατάβλητος.

» Δώσατε ζωὴν εἰς τὴν εἰκόνα αὐτὴν, τῆς ὁποίας αἱ γραμμαὶ φεύγουν λεπταί, ἀμυδραί, χανόμεναι, τὴν ζωὴν τοῦ πνεύματος, τῆς σκαπτικῆς εὐφυΐας, τῆς εὐθυμίας, τοῦ γέλωτος καὶ ἔχετε τὴν βασιλικὴν ψυχὴν ἐν ὄλῳ αὐτῆς τῷ μεγαλείῳ, τὴν ψυχὴν τοῦ βασιλέως Γεωργίου.

» Βασιλεὺς εἰς χρόνους εἰρήνης μακροῦς μονοτόνους, ἐνῶ ἦλθεν εἰς ἐποχὴν καθ' ἣν οἱ ἔθνικοι πόθοι ἤθελον τὴν Ἑλλάδα πέραν καὶ τοῦ Ἰστροῦ μὲ πρωτεύουσιν τοῦ Ἑλληνισμοῦ τὴν πάλαι ποτὲ βασιλίδαν τῶν πόλεων, δὲν ἐπρωταγωνίστησεν ἔθνικοῦ τινος κινήματος, δὲν ὠδήγησε τὴν στρατιὰν αὐτοῦ εἰς πεδία μάχων, οὔτε ἔστησε τρόπαια ἔθνικῆς τινος νίκης, ἀλλ' ἀνὰ μέσον τῶν εἰρηνικῶν του ἀσχολιῶν καὶ διὰ τῆς προσωπικῆς του ἐπιρροῆς καὶ τῆς διπλωματικῆς του δεξιότητος κατώρθωσε νὰ ἴδῃ προσκρῦνόμενον εἰς τὴν νέαν του πατρίδα ἰκάνον τμήμα τῶν ὑποδοῦλων χωρῶν.

» Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος γεννηθεὶς εἰς χώρην κατ' ἐξοχὴν θαλασσινήν, παιδιόθεν καὶ ἐκ κλίσεως ἐστράφη πρὸς τὸ ναυτικὸν ἐπάγγελμα, δόκιμος δὲ ἦτο μάλιστα, ὅτε ἡ τύχη τοῦ προώρισε τὸ βασιλικὸν στέμμα τῆς πατρίδος μας. Διηγοῦνται ὅτι τὸν ἔφηρον διέκρινεν ἔκτοτε ἰσχυρὰ θέλησις καὶ δι' αὐτὸ ἔταν ὁ λόρδος Πάλμεστρων τὸν ἠρώτησεν ἀπροόπτως ἐν Λονδίῳ :

«— Ὑψηλότατε, σὰς προσφέρωμεν ἐν Βασιλείῳ. Τὸ δέχεσθε;» ἀπήντησε μετ' ἀνδρικῆς ἀποφάσεως καὶ ἀδιστακτικῶς.

«— Θὰ τὸ ἀποδεχθῶ προθύμως καὶ ἄνευ δισταγμοῦ !»

» Ἡ χώρα μας τότε μετὰ τὸ γεγονός τῆς ἐξώσεως τοῦ πρώτου βασιλέως, παρουσίεζε τὴν εἰκόνα καθολικῆς ἀναρχίας, πράγματι δὲ ἐχρειάζετο ἀνδρικὸν σθένος εἰς νεανίαν δεκαοκταετῆ, ὅπως ἀποδεχθῆ τοιαύτην εὐθύνην.

» Ἀλλὰ τὴν θέλησιν τοῦ Βασιλέως καθωδήγει καὶ ἐρρῶθιμιζεν ἔκτακτος διπλωματικὴ εὐστροφία. Ἐπῆρξε μεταρρυθμιστῆς ἤμιστα ἀνυπόμονος. Τὴν δυνάμιν του ἐστήριξεν ἀνεκαθεν εἰς τὴν βαθμιαίαν μεταρρυθμισιν, ἀποφυγὼν ἐπιμελῶς πᾶσαν βιαίαν μέθοδον. Ἠλιπίεζεν ἐκ τῆς κανονικῆς ἐπιδράσεως τοῦ χρόνου περισσότερα ἢ ἐκ στιγμιαίων τολμηρῶν ἀποφάσεων χωρὶς νὰ εἶνε καὶ διὰ τοῦτο τυφλῶς λάτρης τοῦ πεπρωμένου. Ἐντεῦθεν τὸ ἀκλόνητον κράτος τῆς δυναστείας του, ἡ θερμὴ ἀγάπη διὰ τῆς ὁποίας περιβάλλεται ὑπὸ τοῦ λαοῦ δολόκληρος ἡ οἰκογένειά του.

» Ἡ ἀγάπη αὐτή, ἡ ὁποία ἀπετέλει ὄχι πλέον κατ' ἀπόφθεγμα ἀμφίβολον, ἀλλ' ἀσφαλῶς καὶ κατ' οὐσίαν τὴν ἰσχὴν τοῦ Βασιλέως, ἐπήγαξε καὶ ἐξ ἄλλης προσωπικῆς χάριτος τῆς Α. Μεγαλειότητος, ἐκ τῆς δημοκρατικῆς οἰονεὶ ἀφελείας του καὶ τῆς ἀπερρίτου ζωῆς ἦν διήγεν.

« Ὁ Βασιλεὺς ὑπῆρξε διπλωμάτης καθ' ἑλὴν τὴν σημασίαν τῆς λέξεως. Ἐγνώριζε νὰ πρωταγωνιστῆ εἰς πάντα τὰ ἔθνικα ζητήματα. Περιοδεύων τὴν Εὐρώπην, ἐπεσκέπτετο πάντας τοὺς μεγάλους πολιτικούς τῆς ἐποχῆς, ἐκθύμως συνηγορῶν ὑπὲρ τῶν ἔθνικῶν συμφερόντων.

» Τὸ πρῶτον ταξειδίον ὅπερ ἐπεχείρησεν ἡ Α. Μεγαλειότης ἐγένετο τέσσαρα ἔτη μετὰ τὴν εἰς Ἑλλάδα ἀφίξιν του. Τὸ τετραετές τοῦτο διάστημα εἶχε χρησιμοποίησει παραμένων ἐν τῇ χώρᾳ, ἐπισκεπτόμενος τὰς πόλεις τοῦ Βασιλείου του καὶ ἐκμανθάνων τὴν γλῶσσαν καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ τόπου.

» Ἐν Παρισίοις ὅπου μετέβη κατὰ τὴν πρώτην περιοδείαν Του ἐνεποίησεν εὐάρεστον ἐντύπωσιν διὰ τὴν προσήθειαν τοῦ ἡθους Του, διὰ τὴν διπλωματικὴν Του ἰδιοφυεῖαν καὶ τὴν χάριν τοῦ πνεύματός Του.

» Κατὰ τὴν ἐκτύλιξιν τοῦ μεγάλου ζητήματος τοῦ 1879, προκειμένου περὶ τῆς προσαρτήσεως τῆς Θεσσαλίας, ὁ Βασιλεὺς δὲν ἔμεινεν ἀμέτοχος τῶν διπλωματικῶν ἐνεργειῶν τοῦ Κράτους, ἀλλ' ἀνέπτυξεν ἑκτακτον δραστηριότητα ὑπὲρ τῆς εὐκταίας λύσεως αὐτοῦ.

» Ἄλλ' ἡ χάρις ἀληθῶς ἡ χαρακτηρίζουσα τὸν Βασιλέα, ἡ προσελκύνουσα τὰς συμπαθείας τῶν ὑπηκόων Του, ὑπῆρξεν ἡ δημοκρατικὴ ἀφέλεια τῶν τρόπων Του. Ἀνέκδοτα τῆς ἀπερρίτου ζωῆς Του εἶνε πολλά. Ἐκάστη Αὐτοῦ ἡμέρα ὑπῆρξε καὶ ἐν ἀνέκδοτον, φαιδρὸν πάντοτε ἐπεισόδιον, ἀνάλογον τῆς ἀειθαλοῦς εὐθυμίας τῆς Βασιλικῆς ψυχῆς.

» Ἐν πρώτοις αἱ ἐξοδοὶ του ἀνὰ τὴν πόλιν, οἱ περίπατοι ἀνὰ μέσον τοῦ λαοῦ του, δὲν εἶχον τίποτε τὸ πομπῶδες καὶ σκαιῶς ἐπιβλητικὸν καὶ κυριαρχικῶς ὑπέροχον. Ἦσαν περίπατοι ἀστοῦ, ἀπλούστατα ἐνδεδυμένοι, διαγκωνιζόμενοι πρὸς τὸ πλῆθος τὸ πολὺ, πολλακίς συνομιλοῦντος μετ' αὐτοῦ οἰκείως καὶ εὐμενῶς.

» Ἄλλ' ἡ ἀφέλεια τοῦ Βασιλέως ἀκόμη θελκτικωτέρα κατεδηλοῦτο

εἰς τὰ ἀνά τὴν Εὐρώπῃ ταξειδιά του, ὅτε τὸν περιέσκεπεν ἡ ἀφάνεια τοῦ ἀγνώστου ταξειδιώτου, τὴν ὁποῖαν τόσον ἐπεζήτει.

» Οἱ ἀξιοματικοὶ καὶ οἱ ναῦται τῆς θαλαμηγοῦ του πολλάκις τὸν συνήντησαν εἰς τὰς πόλεις ἔπου συνήθως ἀπεθιβάζετο, ἐντὸς ἐμπορικῶν καταστημάτων, διαπραγματευόμενον τὴν ἀγορὰν διαφόρων ἀναμνηστικῶν ἀντικειμένων με ἐνδιαφέρον κοινοῦ περιηγητοῦ.

» Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος ὑπῆρξεν ἐπίφθονος γαμβρός. Προτοῦ συμφωνηθῆ τὸ συνοικεσίον του μετὰ τῆς πριγκηπίσσης Ὀλγας, πολλὰ ἦσαν αἱ νόμφοι, αἱ ὁποῖαι τὸν ἐπεδίωκον. Καὶ πότε μὲν ἐλέγετο ἔτι ἐνυμφεύετο τὴν Λουίζαν, πριγκηπίσσαν τῆς Ἀγγλίας, ἄλλοτε διεδίδετο ὅτι ἐτέλει τοὺς γάμους του μετὰ τῆς Βέρας, τῆς νεωτέρας ἀδελφῆς τῆς βασιλίσσης Ὀλγας, καὶ ὡς τρίτη διάδοσις, τὴν ὁποῖαν ἀνέγραψε γερμανικὴ ἐφημερίς, ἦτο ὅτι θὰ ἐνυμφεύετο τὴν πριγκηπίσσαν Ἀγγάλτην Γερμανικοῦ τινος δουκάτου.

» Ἡ ἀληθὴς εἰδησις περὶ τῆς ἐκλογῆς τῆς νόμφης ἐκυκλοφόρησε βραδύτερον. Εἶπε δὲ καὶ ἱστορικῶς ἐξηκριθωμένον ἔτι πρὸ τῶν ἀρραθῶνων τοῦ Ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἰδῆ ποτε τὴν πριγκηπίσσαν Ὀλγαν· διεδίδετο μάλιστα ὅτι ἡ μελλονύμφος ἐδίσταζεν ἐν ἀρχῇ ν' ἀποδεχθῆ τὴν πρότασιν τοῦ συνοικεσίου, ἀλλὰ κατόπιν, ὅταν συνήντησε τὸν Βασιλέα καὶ εἶδεν αὐτόν, οἱ δισταγμοὶ τῆς μετεδλήθησαν ἐν τῷ ἄμα εἰς πρόθυμον συγκατάθεσιν.

» Ἀνέφελος καὶ ἀρμονικὴ ἐπηκολούθησεν εἶτα ἡ συμβίωσις ἐν τῷ Βασιλικῷ οἴκῳ καὶ τὸ εὐάρμοστον ζευγὸς ἀπετέλεσεν ἰδεώδη εἰκόνα τοῦ οἰκογενειακοῦ βίου.

» Ἡ καθημερινὴ ζωὴ τοῦ Βασιλέως εἰς τὰς κυριωτέρας τῆς γραμμῆς ἐξετυλίσσετο κανονικῶς.

» Ὑπῆρξεν ὀμιλητικώτατος ἀνὴρ. Οὐδεμίαν τέρψιν, οὐδεμίαν προτίμησιν τὸν ἐκυρίευσεν ἰδιαιτέρως, ὥστε νὰ τὸν ἐκτροχιάσῃ τῆς πικραδειγματικῆς του διαίτης. Πᾶν μέτρον ἄριστον διὰ τὸν Βασιλέα.

» Ὑπῆρξε κυνηγὸς εἰς ὀρισμένας ἐποχὰς καὶ καθ' ὀρισμένας ὥρας. Ὑπῆρξε ποδηλάτης καὶ ἵππεὺς καθ' ὅμοιον τρόπον. Τίποτε τὸ μέχρι μονομανίας διὰ τὸν Βασιλέα. Ὅλα κατὰ πρόγραμμα. Ἐκ τούτου δὲ ἀναμφιβόλως ἡ αἰωνία του νεότης.

» Ἐσηκώνετο τὴν 7ην πρωϊνήν. Διὰ τὸν καλλωπισμὸν του δὲν κατηνάλισκε περισσότερον τῆς ἡμισείας ὥρας. Εἰς τὰς 8 ἐπρογευμά-

τιζε καὶ ἀνεγίνωσκεν ἐφημερίδας. Τὰς ὑπολοίπους ὥρας μέχρι τῆς 11 καὶ 30' διήρχετο εἰς ἀκροάσεις καὶ συνεργασίας μετὰ τῶν ὑπουργῶν του.

» Ὁ Βασιλεὺς δὲν εἶχεν ἰδιάζουσιν προτίμησιν εἰς κανὲν ἔδρασμα. Ἐτρωγεν ἐν μέτρῳ. Οὐδέποτε ἐκοιμάτο μετὰ τὸ πρόγευμα. Ἐξηπλώνετο μόνον ἐπὶ ἀνακλίντου καὶ ἀνεγίνωσκεν ἔργα τῆς Γαλλικῆς φιλολογίας, πρὸς τὰ ὅποια εἶχεν ἰδιαιτέραν κλίσιν.

» Τὸ ἀπόγευμα ἐξήρχετο εἰς περίπατον ὅτε μὲν πεζῇ, ὅτε ἐφ' ἀμάξης καὶ κάποτε ἐφιππος. Ἰππεύων εἶχε συνήθως συνοδόν του τὴν θυγατέρα του, τὴν Μεγάλην Δούκισσαν Μαρίαν.

» Μετὰ τὴν ἐκ τοῦ περιπάτου ἐπάνοδόν του ὁ Βασιλεὺς ἀφιέρωνεν ὥρα· τινὰς πρὸς ἐργασίαν καὶ τὴν 8 καὶ 30' ἀκριδῶς παρεκάθητο εἰς τὸ γεῦμα.

» Μικρὰ ἑσπερίς ἐπηκολούθει κατόπιν μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Β. Οἰκογενείας, καθ' ἣν ὁ Βασιλεὺς ἐπαίξεν ἐνίοτε χαρτιὰ, ἀρεσκόμενος ἰδίᾳ εἰς τὸ μπεζίκι.

» Ἐκ τῶν πολιτευομένων ὅσοι μετ' αὐτοῦ κατὰ καιροὺς συνειργάσθησαν, μὲ ἰδιάζουσιν περιέβαλλεν ἐμπιστοσύνην τὸν Κουμουνοῦρον. Τοῦναντίον πρὸς τὸν Δελιγεώργην ἐφέρετο τυπικῶς μὲ ὑπηρεσιακὴν ὄλως ψυχρότητα.

Ἄλλὰ ὑπὲρ πάντα ἄλλον ὁ Βασιλεὺς ἐλάτρευε τὸν Βούλγαρον. Τοῦ ἐνεποίει εὐάρεστον ἐντύπωσιν ὁ τρόπος, μὲ τὸν ὅποιον ὁ πρωθυπουργὸς ἀνήρχετο εἰς τὸ γραφεῖόν του. Χωσμένος μέσα εἰς τοὺς τσουμπέδες τοῦ ὁ Βούλγαρος ἐπροχώρει σιγὰ-σιγὰ καὶ ἐξ ἀποστάσεως εἰκοσι βημάτων ἤρχιζε τοὺς τεμενάδες, βαθύτατα ὑποκλινόμενος καὶ φέρων τὴν χεῖρα ἐπὶ τοῦ στήθους.

» Ὁ Βασιλεὺς χάριν ἀστειότητος τοῦ ἀνταπέδιδον ἐνίοτε τὰ ἴσα καὶ ἀμφοτέροι ὑπεκλίνοντο ἐπανειλημμένως ἀπέναντι ἀλλήλων πρὶν προφέρουν τὴν πρώτην λέξιν.»

Ἡ ἕκτατος συνεδρίασις τῆς Βουλῆς.

Ἡ Βουλὴ τῆς 6 Μαρτίου παρουσίαζε πένθιμον ὄψιν. Αἱ περίξ ὁδοὶ ἤρχισαν ἀπὸ ἐνωρίς νὰ πληροῦνται κόσμου. Οἱ βουλευταὶ ἤρχισαν νὰ προσέρχωνται ὀλίγον πρὸ τῆς 11ης. Ἐκ τῶν πρώτων κατέφθασεν ὁ Ράλλης μὲ ρεδιγκόταν καὶ ὑψηλὸν πῖλον. Ἐπίσης καταφθάνει ὁ πρό-

δρος τῆς Βουλῆς φέρων ἐπίσης ρεδιγκόταν και μαῦρον λαιμοδέτην. Ὀλίγα λεπτά πρὸ τῆς συνεδριάσεως προσέρχεται ὁ Θεοτόκης. Ὁ Ζαβιτσιάνος πλησιάζει τοὺς δύο ἀρχηγούς και ἀνταλλάσσει μετ' αὐτῶν ὀλίγας λέξεις.

Τέλος ὁ Ζαβιτσιάνος ἀνέρχεται εἰς τὸ προεδρεῖον και δίδει τὸν λόγον εἰς τὸν Πρωθυπουργόν. Ἡ Βουλὴ σύσσωμος ἐγείρεται.

Ὁ Πρωθυπουργὸς ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ βήματος ἀναγινώσκει ἐν συγκινήσει ἀπὸ πενθίμου χάρτου τὰ ἑξῆς :

«Μετὰ βαθυτάτης ὀδύνης ἀγγέλλω εἰς τὴν Βουλὴν, ὅτι ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, πληγείς ὑπὸ δολοφόνου χειρὸς ἐν Θεσσαλονικῇ χθὲς τὸ ἀπόγευμα, καθ' ἣν στιγμήν ἐπέστρεφεν ἐκ περιπάτου, ἐξέπνευσε μετ' ὀλίγος στιγμᾶς.

»Πρὶν ἀκόμη καθιερωθῶν και διεθνῶς τὰ ἀποτελέσματα τῶν πολεμικῶν θριάμβων, εἰς οὓς ὠδήγησε τὸν ἐθνικὸν στρατὸν ὁ νικηφόρος αὐτοῦ Στρατηλάτης, ἔπεσεν ὁ ἀγαθώτατος Βασιλεὺς ἐν τῇ ἐκτελέσει τοῦ Βασιλικῆς του καθήκοντος, ὡς πρῶτος μεταξὺ τῶν τιμίων νεκρῶν τοῦ ἐνδόξου πολέμου,

» Ἄλλ' ἔζησεν ἱκανῶς, ὅπως ἴδη σαφῶς ἤδη διωγραφομένην τὴν νέαν Ἑλλάδα, ὑπὲρ τῆς ὁποίας ἐμόχθησε κατὰ τὸ 50ετὲς διάστημα τῆς Βασιλείας Αὐτοῦ, και ἀπέρχεται μετὰ τὴν ἀγαλλίασιν ὅτι ὁ σκοπὸς τοῦ βίου Αὐτοῦ ἐξεπληρώθη.

» Ὑπῆρξεν ἡγεμὼν κατ' ἐξοχὴν συνταγματικὸς. Πλήρης ἀνεξικακίας, ἐλησμόνησε πάντοτε βασιλικῶς τὰς προσωπικὰς προστριβὰς, εἰς ἃς ἤγαγεν Αὐτὸν ἡ ἄσκησις τῶν Βασιλικῶν καθηκόντων, και παρόσχευ ἀμέριστον αἰείποτε τὴν συνδρομὴν του εἰς τοὺς πολιτικοὺς ἀνδρας, οὓς ἀνεδείκνυνεν ἐκάστοτε εἰς τὴν ἐμπιστοσύνην Αὐτοῦ ἢ νομίμως ἐκδηλουμένη θέλησις τοῦ Ἔθνους.

» Ὅσοι εἶχον τὴν τιμὴν νὰ συνεργασθῶσι μετ' Αὐτοῦ, γνωρίζουν πόσον ἀσφαλὴς ἦτο ἡ κρίσις Αὐτοῦ ἐπὶ παντὸς ζητήματος, οἱ ὑπεύθυνοι δὲ ἴδια Αὐτοῦ σύμβουλοι ἠσθάνοντο ὅτι οὐδένα ἠδύνατο νὰ ἐχρηθῶσι δι' ἑαυτοὺς πολυτιμότερον σύμβουλον παρὰ τὸν ἴδιον ἑαυτῶν Βασιλέα.

» Τὴν ἰσχύν Του ἐστήριζεν εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ Λαοῦ Του, και αὕτη δύναται τις νὰ βεβαιώσῃ δι' οὐδέποτε ἐπέλιπε τὸν ἀπελθόντα

Βασιλέα, οὐδὲ κατὰ τὰς περιπετειωδεστέρας στιγμὰς τῆς μακρᾶς Βασιλείας Του.

» Πόσον βαθὺ δὲ ἦτο τὸ ἀδιάπτωτον τοῦτο αἶσθημα τῆς ἀγάπης πρὸς τὸν Βασιλέα, κατέδειξε τὸ μέγεθος τῆς λαϊκῆς ὁδύνης, ἐπὶ τῇ ἀγγελίᾳ τῆς συμφορᾶς.

» Ἐντυχῶς ὁ Βασιλεὺς ἀπέρχεται καταλείπων ἀμφιλαφῆς τὸ δένδρον τοῦ Βασιλικοῦ Οἴκου, ὅπερ βαθυντάτας ἔρριψε τὰς ρίζας αὐτοῦ ἐπὶ τοῦ Ἐθνικοῦ ἐδάφους.

» Ἐθνος καὶ Βασιλικὸς Οἶκος, κοινὸν ἄγοντες τὸ βαρύντατον πένθος, ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ ἀγαθωτάτου καὶ δημοφιλεστάτου Βασιλέως καὶ γενάρχου, θέλουσι χωρῆσαι ἐν ἀδιαπτώτῳ ἐνότητι, ἐξεργαζόμενοι τὰς τύχας τῆς νέας Ἑλλάδος.

» Τὴν ἀνησυχίαν δέ, ἣν δοκιμάζει τὸ Ἐθνος, διότι στερεῖται, ἐν μέσῳ τόσοσιν κρισίμων περιστάσεων, Βασιλέως τόσοσιν συνετοῦ καὶ τόσοσιν πολυπείρου, μετριάξει ἢ βαθεῖα πεποίθησις, ὅτι ὁ νέος βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὅστις διὰ τῶν πολεμικῶν Αὐτοῦ θριάμβων ἐμεγάλυνε τὴν Ἑλλάδα καὶ ἐκάλυπεν αὐτὴν μὲ τὴν δάφνην τῆς στρατιωτικῆς δόξης, θὰ ὀδηγήσῃ αὐτὴν διὰ σταθερᾶς χειρὸς καὶ εἰς τοὺς καλλινίκους ἀγῶνας τῆς εἰρήνης.»

Ὁ Βενιζέλος προσέθηκεν, ὅτι ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς θ' ἀνακοινώσῃ τὰ τῆς συμμετοχῆς τοῦ Σώματος εἰς τὸ πένθος.

Τὸν λόγον κατόπιν λαμβάνει ὁ Θεοτόκης, ὅστις λέγει τὰ ἑξῆς:

« Λαμβάνω τὸν λόγον βαθύτατα συγκεκνημένος ἐκ τοῦ τραύματος καὶ τῆς θλίψεως, ἣν ὀλόκληρον τὸ Ἐθνος συναισθάνεται ἐπὶ τῷ θανάτῳ τοῦ Βασιλέως, ὅστις κατὰ τὰ πενήκοντα ἔτη τῆς Βασιλείας Του συνετέλεσεν, ἐν τῷ κύκλῳ τῆς συνταγματικῆς Αὐτοῦ δράσεως, εἰς τὴν πρόοδον τῆς Χώρας καὶ ἠγωνίσθη τὸν καλὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ἐπεκτάσεως αὐτῆς καὶ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν δούλων ἀδελφῶν ἡμῶν.

» Ἡ Θεῖα Πρόνοια ἐπέτρεψεν εἰς τὸν Βασιλέα Γεώργιον νὰ ἴδῃ πολλὰ τῶν ἐθνικῶν ὀνείρων πραγματοποιούμενα. Μετὰ τὰς νίκας τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Δαφνοστεφοῦς Υἱοῦ Του, ἤλπιζε μετὰ τῶν ἑορτῶν ἐπὶ τῇ 50ετηρίδι τῆς Βασιλείας Του νὰ ἑορτάσῃ καὶ τὴν ἐπέκτασιν τῶν ὀρίων τοῦ Ἑλληνικοῦ Βασιλείου.

» Ἀλλὰ δολοφόνος χεῖρ ἔκοψε τὸ νῆμα τῆς ὑπάρξεώς Του καὶ

παρήγαγεν εἰς τὸ Ἔθνος δλόκληρον θλιψιν καὶ ὀδύνην βαθυτάτην. Πένθος μέγα κρατεῖ σήμερον εἰς σύμπαντα τὸν Ἑλληνισμόν. Καὶ τὸ αἰθθημα τοῦτο διηρημένουσεν ἄριστα διὰ τῶν λόγων τοῦ ὁ κ. Πρωθυπουργός.

»Ἐγὼ ἐθεώρησα καθήκόν μου νὰ δηλώσω, ὅτι τὸ πένθος καὶ τὴν ὀδύνην ὀλοκλήρου τοῦ Ἔθνους ἐπὶ τῇ συμφορᾷ συμμερίζεται πληρέστατα καὶ τὸ κόμμα, οὔτινος ἔχω τὴν τιμὴν νὰ προΐσταμαι.»

Ὁ Ράλλης ἀνέρχεται εἰς τὸ βήμα καὶ ὑπὸ τὸ κράτος βαθείας συγκινήσεως λέγει :

«Τὸ πένθος καὶ τὴν ὀδύνην τὴν ἐθνικὴν ἐκδηλοῖ ἡ σιγὴ καὶ τῶν ἐνταῦθα παρόντων, ἀλλὰ καὶ ὀλοκλήρου τῆς πόλεως. Ὁ μουσαρὸς κακούργος δὲν ἐπληξε τὰ στέρνα τοῦ Βασιλέως· ἐπληξεν αὐτὸ τὸ Ἔθνος. Ὁ αἰσιδύμος Βασιλεὺς ἀποκομίζει ὀλόκληρον τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ Ἔθνους διὰ τὰς πράξεις μιᾶς πεντηκονταετίας. Ὁ ἀποχωρισμὸς τοῦ δὲ εἶνε τόσοσ μᾶλλον ὀδυνηρός, ὅσον παρεσκευάζετο τὸ Ἔθνος νὰ ἐορτάσῃ τὴν πεντηκονταετηρίδα του. Καὶ ὅμως ἀκριβῶς τὴν παραμονὴν πλήσσει τὸ φρουρὸς τῶν ἐθνικῶν ὄνειρων. Ἡ δόξα τῆς βασιλείας του θὰ εἶνε ἀγήρωσ. Ὁ μαρτυρικός του θάνατος τὸν κατατάσσει εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ Κόδρου καὶ τοῦ Παλαιολόγου. Ἐπεσεν ὡς ἐθνομάρτυρ ὑπὲρ τῆς ἐθνικῆς ἰδέας, ἣς ἦτο ὁ πρόμαχος εἰς τὸν τόπον ὅπου τὸν ἔταξεν ἡ Πατρίς καὶ ὅπου εἰς τὴν παρουσίαν αὐτοῦ ἀπέβλεπεν ὀλόκληρον τὸ Ἔθνος. Εὐτυχῶς, καταλείπει Διάδοχον περιβεβλημένον τὸ στέμμα τῆς δόξης καὶ δαφνοστεφῇ. Ἄν τὸ κενὸν ἐκ τοῦ θανάτου εἶνε μέγα, δύναται τὸ Ἔθνος νὰ ἀποβλέψῃ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις καλεῖται νὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον σεπτοῦ πατρὸς καὶ Βασιλέως, ὅστις κατέστη τὸ ὑπόδειγμα τῆς ἀνεξικακίας, ὡς ὀρθῶς ὑπέμνησεν ὁ κ. Πρωθυπουργός. Θαυμάζει τις ὅτι εὐρέθη ἔχιδνα νὰ πλήξῃ τὰ στέρνα Αὐτοῦ. Κατάρρα καὶ ἀνάθεμα εἰς τὸν δῆμιον, ὁ ὅποιοσ ἀποτελεῖ αἰσχὸς ἐθνικόν!

»Θὰ νῦχόμην ν' ἀποδειχθῇ παράφρων, διότι μόνον κτήνος ἦτο δυνατόν νὰ διανοηθῇ καὶ ἐκτελέσῃ ἀνοσιούργημα πλῆττον αὐτὴν τὴν Πατρίδα. Ὁφείλεν εἰς τὰς ἐκατόμβας τῶν νεωτέρων ἡρώων ἡμῶν νὰ προστεθῇ, ὡς κορωνὶς τῶν θυσιῶν, καὶ ἡ ζωὴ τοῦ Βασιλέως. Ἄς εὐχρηθῶμεν ὅπως ὁ ἀπελθὼν ἀφ' ἡμῶν ἐπιβλέπῃ ἄνωθεν ἐπὶ τὴν Πατρίδα καὶ ἄς ἐκφράσωμεν τὴν πεποιθῆσιν ὅτι ὁ γενναῖοσ Υἱὸσ Αὐτοῦ

θὰ συνεχίσῃ τὸ ἔργον καὶ θὰ συμπληρώσῃ τὴν ἐθνικὴν ἀποκατάστασιν.»

Μετὰ τὸν Ράλλην ὁ Μαυρομιχάλης ἀπὸ τῆς θέσεώς του λέγει :

«Τὸ μυσαρὸν ἐγκλήμα, τοῦ ὁποῖου τὸ ἄγγελμα ἦλθε χθὲς τὴν νύκτα, συνεχλόνησεν ὀλοκλήρου τοῦ Ἔθνους τὴν ψυχὴν. Ἄγανακτεῖ τὸ Ἔθνος καὶ μένει κατάπληκτον πρὸ τοῦ ἐγκλήματος τούτου τοῦ ἀπροσδοκῆτου. Σπεύδομεν καὶ ἡμεῖς νὰ θρηνησῶμεν τὸν θάνατον τοῦ ἡγεμόνος ἐκείνου, ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ ὁποῖου ἡ Ἑλλὰς ἐμεγαλύθη.»

Ὁ Δημητρακόπουλος λέγει ὅτι ἂν τὸ ἐγκλήμα τῆς βασιλοκτονίας εἶνε πάντοτε δεινὸν καὶ ἀποτρόπαιον, ἀποβαίνει δεινότερον ἔτι ὑπὸ τὰς κρίσιμους ἐθνικὰς περιστάσεις, ὅφ' ἂς συνετελέσθη ὁ φόνος τοῦ βασιλέως Γεωργίου.

Εὐχεται ὅπως τὸ πένθος, εἰς τὸ ὁποῖον ἐδύθησε τὸ ἔθνος τὸ τραγικὸν γεγονός, μὴ συγκλονίσῃ τὸ ἐθνικὸν αἶσθημα. Τέρατα ὡς ὁ κακοῦργος ὁ ἀποπειραθεὶς κατὰ τοῦ βασιλέως οὔτε πατρίδα ἔχουν, οὔτε οἰκογένειαν. Οἱ λόγοι τοῦ πρωθυπουργοῦ ἐγένοντο πιστοὶ διερμηνεῖς τῶν κοινῶν αἰσθημάτων τοῦ ἔθνους.

Ὁ Κουτούπης λαμβάνων τὸν λόγον στιγματίζει τὸ μυσαρὸν ἐγκλήμα, τὸ ὁποῖον ἐπληξε τὸ ἰνδαλμα καὶ τὴν εὐτυχίαν τοῦ λαοῦ. Πλέκει τὸ ἐγκώμιον τοῦ σεκτοῦ Ἄνακτος, ἀναδειχθέντος πατρικωτάτου ἡγεμόνος καὶ ἐκτελέσαντος κατὰ γράμμα τὴν ὑπόσχεσιν, τὴν ὁποίαν ἀποδεχόμενος τὸν Ἑλληνικὸν θρόνον ἐδίδε πρὸς τὸ ἔθνος, καὶ καταλήγει παρατηρῶν ὅτι ἡ βασιλεία τοῦ ἐκλιπόντος Βασιλέως θ' ἀποτελεῖ μέγα πολιτικὸν ἐφόδιον διὰ τὸ ἔθνος.

Ὁ Παπαποστόλου ἐκφράζει τὴν ἰδιαιτέραν βαθεῖαν θλίψιν τοῦ Θεσσαλικοῦ λαοῦ διὰ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλέως, εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ τὴν διπλωματικὴν ἰκανότητά τοῦ ὁποῖου ὀφείλει ἡ Θεσσαλία τὴν προσάρτησίν της.

Μετὰ τοῦτο τὸν λόγον λαμβάνει ὁ Πρόεδρος Ζαβιτσιάνος :

«Παρακαλῶ ὑμᾶς, ὅπως παράσχῃτε εἰς τὸ Προεδρεῖον τὴν ἐντολήν, ἵνα παρουσιαζόμενον ἐνώπιον τῆς Α. Μ. τοῦ βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου καὶ τῆς Α. Μ. τῆς σεπτῆς Βασιλομήτορος διερμηνεύσῃ πρὸς ἀμφοτέρους τὴν βαθυτάτην ἐδύνην καὶ τὸ πένθος τῆς Βου-

Ἡ κηδεία τοῦ Βασιλέως. Εἰς τὸ μέσον τὸ φέρετρον φερόμενον ὑπὸ ναυτῶν.

λῆς καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ τὴν πλήξασαν βαθύτατα τὴν ἐθνικὴν μεγάλην ἀπώλειαν.

»Φρονῶ ἐπίσης ἔτι διερμηνεύω αἰσθημα καθολικὸν καὶ ἔτι ἀνταποκρίνομαι πρὸς τὰς ὑπαγορεύσεις ἐπιβεβλημένους εἰς τὸ Ἑλληνικὸν

ἔθνος καθήκοντος, ἐὰν προτείνω ὅπως ἀποφασίσῃ ἡ Βουλὴ, ἵνα προσκληθῇ ἡ Κυβέρνησις ὅπως υποβάλῃ σχέδιον νόμου περὶ ἀνεγέρσεως μνημείου πρὸς διηνεκῇ ἀνάμνησιν τοῦ δολοφονηθέντος βασιλέως μας.

» Προτείνω ἐπίσης εἰς τὴν Βουλὴν νὰ ὀρίσῃ τὴν διάρκειαν τοῦ πένθους αὐτῆς ἐπὶ ἕξ μῆνας.

» Νομίζω δὲ ὅτι πρὶν ἢ λυθῇ ἡ συνεδρίασις, πρέπει νὰ ἀκουσθῇ ἐν τῇ αἰθούσῃ τῆς Βουλῆς ἡ φωνή, ἣτις ἐκφεύγει κατὰ τὴν στιγμὴν ταύτην ἐξ ὄλων τῶν Ἑλληνικῶν χειλέων :

» — Ζήτω ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος. »

Καὶ ἡ συνεδρίασις λύεται.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ. — Ὁ νεκρὸς τοῦ Βασιλέως, ταριχευθεὶς προσωρινῶς μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν καθηγητῶν Σάββα καὶ Μελισσηνοῦ, ἐτέθη ἐν μικρῷ δωματίῳ τῆς ἀριστερᾶς πτέρυγος τοῦ Θεαγενείου νοσοκομείου. Ἀποφασισθείσης τῆς μεταφορᾶς τοῦ Σεπτοῦ σκήφους εἰς τὸ Ἀνάκτορον, Ἑλληνικῆ σημαία ἐκάλυψε τὸ φορεῖον καὶ περὶ ὥραν 9 1/2 μ. μ. τῆς 6ης Μαρτίου ἐγένετο ἡ μεταφορὰ, τοῦ φορείου βασταζομένου ὑπὸ τοῦ Βασιλόπαιδος Νικολάου καὶ τῶν ὑπασιπιστῶν Πάλλη, Σκουμπουρδῆ, Φραγκοῦδη καὶ ἄλλων ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν ἐναλλασσομένων.

Παρηκολούθουν ἀσκεπεῖς ὁ Ρακτιβάν, ὁ Νομάρχης, ὁ Ρῶσσος πρόξενος, πλείστοι ἀνώτεροι ἀξιωματικοί, αἱ ἀρχαὶ καὶ ὁ Κληρὸς. Προηγείτο ἀπόσπασμα Κρητῶν χωροφυλάκων καὶ περίξ οἱ εὐζῶνοι τοῦ ἀνακτορικοῦ οὐλαμοῦ μετὰ τὰ ὅπλα ὑπὸ μάλης. Ἐπίσης παρηκολούθουν καὶ ἀρκετοὶ στρατιῶται ἀσκεπεῖς.

Ἡ μεταφορὰ, κατὰ τὴν νύκτα, εἰς τὸν ἔρημον ἀνθρώπων δρόμον, ἦτο σιγηλή, βαρεῖα, μεγαλοπρεπῆς ἐν τῇ ἀπλότητί τῆς, ὑπὸ τὸ σεληγνόφως τὸ ὅποιον ἔρριπτεν ἀκτῖνας ἀργυρᾶς ἐπὶ τοῦ ἀκαλύπτου προσώπου τοῦ Βασιλέως, ἀργυρῶνον τὴν σημαίαν, ἣτις τοῦ ἐκάλυπτε τὸ σῶμα.

Ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἤνοιγε κανὲν παράθυρον καὶ γυναικεῖα πρόσωπα ἐπρόβαλλαν κλαίοντα, μόλις ἔβλεπον τὴν θλιβεράν καὶ μυστηριώδη αὐτὴν μεταφορὰν καὶ διέκρινον τὴν μορφήν τοῦ Βασιλέως.

Ἡ συνοδεία τοῦ ἐστεμμένου νεκροῦ διὰ διαφόρων στενωπῶν διήλθε καὶ ἀπὸ τοῦ μέρους ἀκριβῶς ὅπου ἐγένετο ἡ δολοφονία, καὶ κατὰ τὴν 10 1/2 ἔφθασε πρὸ τοῦ ἀνακτόρου, ὅπου παρουσιάζον τὰ ὅπλα λό-

χος στρατιωτῶν, Κρήτες χωροφύλακες καὶ εὐζωνοὶ σωματοφύλακες.

Ὁ νεκρὸς κατετέθη εἰς τὴν ἰσόγειον αἰθουσαν, οἱ τοῖχοι τῆς ὁποίας ἦσαν ἐστολισμένοι μὲ προϋπάρχοντα τρόπαια καὶ δπλα.

Ἐκεῖ ἐπὶ τοῦ νεκροῦ, περικυκλωμένου ὑπὸ ἀνωτέρων στρατιωτικῶν καὶ τῶν ἀρχῶν, ἀπάντων δακρυδόντων, ἐψάλη τρισάγιον ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου Γενναδίου.

Πλησίον τοῦ νεκροῦ διενυκτέρευσε Κρητικὴ φρουρὰ ὑπὸ λοχαγόν· Ἐπίσης καὶ ἱερεῖς, οὔτινες ἀνεγίνωσκον εὐχάς.

Ὁ πρίγκηψ Νικόλαος ἐξέδωκε προκήρυξιν πρὸς τὰ σώματα διὰ τὴν ἀνακήρυξιν τοῦ νέου Βασιλέως.

Αἱ ἀνακρίσεις.

Αὗται ἤρχισαν ὀλίγον μετὰ τὴν δολοφονίαν, διεξαχθεῖσαι ὑπὸ τοῦ εἰσαγγελέως τῶν Πρωτοδικῶν Λάμπρου, παρισταμένου καὶ τοῦ Βάου, προέδρου τῶν Πρωτοδικῶν, ὡς ἀνακριτοῦ, καὶ τοῦ Ρωμάνου, εἰσαγγελέως Ἐφετῶν. Ἐκ τῆς ἀνακρίσεως δὲν προέκυψαν στοιχεῖα ἐπιβαρύνοντα ἄλλα πρόσωπα. Ὁ δολοφόνος ἀπεδείχθη ἔκφυλος, ἀλήτης, οὐχὶ βεβαίως παράφρων, πάντως ὁμῶς ἀνισόρροπος, ζῶν δι' ἐπαιτείας. Ἀπὸ ἐπαιτείας εἰς οὐδεμίαν σχέσιν εὐρίσκατο μετὰ τῆς ἐν Θεσσαλονίκῃ διαμενούσης ὡς διδασκαλίσης ἀδελφῆς του. Ἀφίκετο ἐκεῖ πρὸ 20 ἡμερῶν ἐξ Ἀθηνῶν, μετὰ ὀλιγοήμερον διαμονὴν ἐν Βόλφ, ὅπουθεν διήλθεν.

Εἰς τοὺς πλησιάζοντας αὐτὸν τελευταίως, ἀνέπτυσε περιέργους ἰδέας περὶ σοσιαλισμοῦ, ὅτι ἔλοι οἱ ἄνθρωποι ἐντὸς ὀλίγου θὰ εἶνε ἴσοι, ὅτι δὲν θὰ ὑπάρχωσι πλοῦσοι καὶ πτωχοὶ καὶ ὅτι οἱ ἐργάται θὰ ἐργάζωνται 2 ὥρας τὴν ἡμέραν. Εἰς ἐρώτησιν: «Διατί ἐσκότῳσε τὸν Βασιλέα ;» ἀπήντησεν :

«—Ἔτσι κ' ἔτσι θὰ πέθαινα. Ἐγὼ εἶμαι νευρασθενικός. Θὰ πέθαινα πού θὰ πέθαινα καὶ ἤθελα νὰ ἐξαγοράσω τὴν ζωὴν μου !»

Ἐξῆ εἰς ἓν ἄθλιον χάνι δίδων δύο γρόσια τὴν ἡμέραν διὰ τὸν ὕπνον του καὶ ἐξοδεύων ἄλλα δύο γρόσια διὰ τροφήν. Ἐτρῳγε μόνον γάλα. Εἶχεν ἐγγραφῆ εἰς τὴν Ἱατρικὴν σχολὴν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν πρὸ ἐτῶν, ἀλλὰ δὲν ἐφοίτησε σοβαρῶς. Ἦτο δ' ἀποδιοπομπαῖος τράγος τῆς οἰκογενείας, ὑπῆρξε διδασκαλὸς εἰς τὴν Ἀγουλινίτσαν τῆς Τριφυλίας καὶ εἰς τὴν Αἰκατερίνην. Ἐρεῦνης γενομένης εἰς τὰ θυ-

λάκιά του εὐρέθη χειρόγραφος ἢ βιογραφία του, φέρουσα σημείωσιν πρὸς δημοσίευσιν καὶ ὑποσημείωσιν νὰ εἶνε κατηραμένοι οἱ δημοσιογράφοι, οἱ ὅποιοι δὲν θὰ τὴν δημοσιεύσουν. Εἰς ὑποβληθείσας εἰς αὐτὸν ἐρωτήσεις μετὰ σαφηνείας :

—Τί εἶχες μετὸν Βασιλέα ; εἶπεν ὁ ἀνακριτής.

—Πρὸ δύο ἐτῶν, ἀπήντησεν, ὑπέβαλα μίαν ἀναφορὰν εἰς τὸ Παλάτι, ζητῶν βοήθημα, καὶ ὁ ὑπασπιστής με ἐξεδίωξε μετὰ τρόπον βάνουσον.

Ἐνίοτε ὁμως περιέπιπτεν εἰς ἀντιφάσεις. Ἐπὶ τοῦ δολοφόνου εὐρέθησαν δύο φράγκα.

Ὁ Ἀλέξανδρος Σχοινᾶς κατήγετο ἐξ Ἀσβεστοχωρίου τῆς Μακεδονίας, ἦτο δὲ υἱὸς ἱατροῦ ἐξασκούντος τὸ ἐπάγγελμα του ἐν Θεσσαλονίκῃ.

Ὁ δολοφόνος τελειώσας τὰς γυμνασιακάς του σπουδὰς, εἶχε μεταβῆ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἐνθα παρηκολούθει Πανεπιστημιακὰ μαθήματα, ἐγγράφει εἰς τὴν Ἱατρικὴν Σχολήν. Ἀκολουθῶν ἐγκατέλειψε τὴν Ἱατρικὴν ἐγγράφει εἰς τὴν Φαρμακευτικὴν. Αὐτὴν τὴν ζωὴν τοῦ φοιτητοῦ ἐξησεν ἐπὶ ὀλόκληρον δεκαετίαν, χωρὶς νὰ κατορθώσῃ νὰ λάβῃ ποτὲ τὸ δίπλωμα, οὔτε τῆς Ἱατρικῆς οὔτε τῆς Φαρμακευτικῆς. Αἰτία εἰς τοῦτο ὑπῆρξεν ἡ ἐν γένει ζωὴ του, μία ζωὴ κυλιομένη πάντοτε μετὰ τοῦ καφενεῖου καὶ τῆς ταβέρνας. Φύσις ῥέπουσα πρὸς τὸν ἐκφυλισμὸν ὁ Ἀλέξανδρος Σχοινᾶς, κατέστη τελείως ἐκφυλος μετὰ ταῦτα, συνεπεία τοῦ τόπου τῆς ζωῆς του. Ἰδιαιτέρως τὸν ἐχαρακτήριζε μία μεγάλη ψυχικὴ ἀσυγκινησιὰ καὶ ἀπάθεια διὰ κάθε τι ποῦ συνέδινε γύρω του.

Περὶ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1912 παρουσιάσθη εἰς τινὰ τῶν ἐν Ἀθήναις νευρολόγων, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐζήτησε νὰ τὸν ἐξετάσῃ, διότι, ὡς διατείνεται, ἔπασχεν ἀπὸ νευρασθένειαν. Ἡ γενομένη ἐν τοσοῦτῳ ἐξέτασις ἀπέδειξεν ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ὑποχονδριακοῦ παραληρήματος μετὰ χαρακτηριστὰ ἐκφυλισμοῦ. Ἐκτοτε αἱ ἐμφανίσεις του ἔγειναν πολὺ ἀραιαί. Μερικοὶ τὸν ἐδλεπον κάποτε ἐπαιτοῦντα μέχρι πρὸ ὀλίγου, ὁπότε καὶ ἐγκατέλειψε τὰς Ἀθήνας, διὰ νὰ γείνη ὁ ἀποτρόπαιος δράστης τοῦ πλέον στυγεροῦ καὶ ἀδίκου κακουργήματος.

Τῷ 1908 μετέβη εἰς Καβάλλαν ἐν οἰκτρᾷ καταστάσει λόγῳ τῆς καταχρήσεως οἰνοπνευματικῶν ποτῶν.

Ἐκ Καβάλλας τὸ 1909 ἐπανήλθεν εἰς Ἀθήνας, ὅπου καὶ ἐξηκολούθησε τὴν ἰδίαν ζωὴν. Ἔργασίαν δὲν εἶχε καμμίαν. Τὰς περισσοτέρας ὥρας τοῦ τὰς διήρχετο εἰς τὰ καπηλεία. Τὰς ἄλλας ἐκεῖ συνήθως πρὸς τὰς ὁδοὺς Πανεπιστημίου καὶ Πατησίων, ἔνθα ἐσταμάτα γνωστούς καὶ ἀγνώστους διὰ νὰ τοὺς ζητήσῃ βοήθειαν. Κάποτε μάλιστα συνήντησε παλαιὸν συμμαθητὴν του, ἀπὸ τὸν ὅποιον ἐζήτησε χρήματα μὲ ὕψος ἀρκετὰ ἀπειλητικόν. Εἰς παρατήρησιν δὲ τοῦ συμμαθητοῦ του διατί δὲν ἐνεργεῖ νὰ εὑρῇ ἐργασίαν, ὁ Σχοινᾶς ἀπήντησε :

«—Θὰ πάω στὴ Θεσσαλονίκη καὶ ἐκεῖ θὰ εὑρω δουλειά. Θὰ ἰδῆς τί θὰ κάνω.»

Ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἐκείνης ὁ Σχοινᾶς ἐχάθη πλέον ἀπὸ τὴν ἐλληνικὴν πρωτεύουσαν.

Πρὸς καθυσύχασιν τοῦ λαοῦ, τοῦ μυρίας διατυποῦντος ἤδη ὑπονοίας περὶ τῶν πραγματικῶν δολοφόνων, τὸ «Γραφεῖον τοῦ Τύπου» ἐξέδιδε τὸ ἀκόλουθον ἀνακοινωθέν :

«Ἐπειδὴ ποικίλαι φήμαι ἐκυκλοφόρησαν εἰς τὴν πόλιν δηλοῦται :

α') Ἐκ τῆς ἀνακρίσεως, τῆς ὁποίας ἀνεκοίνωσεν ἤδη τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου τὰ κυριώτερα πορίσματα, προκύπτει ὅτι ὁ **μυσαρὸς δολοφόνος οὐδένα ἔχει συνεργόν.**

β') Ὅτι ἡ τάξις ἐν Θεσσαλονίκη οὐδαμῶς καὶ οὐδ' ἐπελάχιστον διαταράχθη.

γ') Ὅτι οὐδχι μόνον οὐδεμία ναυμαχία ἔλαβε χώραν, ἀλλ' οὔτε ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐξῆλθε τῶν Δαρδανελλίων.

(Ἐκ τοῦ γραφείου τοῦ Τύπου)

ΣΗΜ.—Καὶ τὰ τρία ταῦτα ἦσαν ἀληθέστατα εὐτυχῶς· ἀλλ' ἡ τάξις ἐν Θεσσαλονίκη θὰ διαταράσσεται ἀσφαλῶς, διότι ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ πλήθους ἦτο ἀκράτητος, ἀπεδίδοτο δὲ καὶ ἐκεῖ ἡ δολοφονία εἰς Βουλγαρικὰς ἐνεργείας,—διότι κυρίως ὁ ἀτυχῶς φιλοξενηθεὶς Βούλγαρος λησταντάρτης Σανδάνσκις, ἔφευγεν ἤδη ἐπειρόντως κατὰ τὴν ἀντίληψιν τοῦ πλήθους. Ἀλλ' ὁ ἐρεθισμὸς τοῦ πλήθους κατεστάλη καὶ πᾶσα σύρραξις πρὸς τοὺς Βουλγάρους ἀπεσοδῆθη, χάρις εἰς τὰ ἄμεσα καὶ δρακόντεια μέτρα, τὰ ὅποια ἔλαβεν ὁ θαυμάσιος Στρατιωτικὸς Διοικητὴς ἡγεμονίδης Νικόλαος καὶ οἱ ὑπέροχοι εἰς τὰς δυσχερεῖς ἐκείνας στιγμὰς ἀναδειχθέντες Κρήτες χωροφύλακες.

Τὰ συλλυπητήρια.

Πανταχόθεν τοῦ κόσμου ἀπὸ τῶν ἀκροτάτων χωρῶν τῆς γῆς ἤρ-
χισαν ἤδη καταφθάνοντα θερμότατα συλλυπητήρια πρὸς τὸν νέον
Βασιλέα καὶ τὴν Κυβέρνησιν διὰ τὸν θάνατον τοῦ συμπαθοῦς Ἄνακτος.

— Ὁ Μητροπολίτης Θεσσαλονίκης ἐτηλεγράφει τὰ ἑξῆς :

« Ἐν μέσῳ ἐθνικῶν θοιᾶμβων ἀτυχήσαντες πρῶτοι νὰ θρηνησω-
μεν τὸν σεπτὸν Βασιλέα, διωβιβάζομεν τῇ Υ. Μ. βαθύτατα συλλυ-
πήρια ἡμῶν, κοινότητος καὶ ἀπάσης τῆς ἐπαρχίας καὶ ὑποβάλλομεν
Ἐμῖν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν.

Γεννάδιος.»

Οἱ ἐν Θεσσαλονίκη Βούλγαροι ἐτέλουν δοξολογίαν ὑπὲρ ἀνα-
παύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ μεταστάντος.

— Οἱ τιτλοῦχοι τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας συνελλυποῦντο τὸν ἐκεῖ
πρεσβευτὴν μας Ρωμᾶνον.

— Ὁ Γαλλικὸς τύπος ἐπλεκε τὸ ἐγκώμιον τοῦ Γεωργίου καὶ συν-
ελυπεῖτο διὰ θερμῶν φράσεων τὸ ἔθνος.

— Ὁ Πουανκαρέ ἀπέστειλε πρὸς τὸν Κωνσταντῖνον τὸ ἀκόλου-
θον τηλεγράφημα :

« Πρὸ ὀλίγου ἐπληροφορήθην μετὰ βαθείας θλίψεως τὸν θάνατον
τοῦ πολυαγαπημένου πατρὸς σας, πεσόντος θύματος τῆς ἀνανδροτέ-
ρας δολοφονίας. Τὸ πένθος τοῦ Βασιλικῆς Οἴκου τῆς Ἑλλάδος θὰ
συμμερισθῇ δλόκληρος ἡ Γαλλία, τῆς ὁποίας ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος
εἶχε κερδίσει ζωηρὰς τὰς συμπαθείας κατὰ τὰ διαστήματα τῆς μεταξὺ
μας διαμονῆς του.

» Προσωπικῶς διατηρῶ πολύτιμον ἀνάμνησιν τῶν μετ' αὐτοῦ
συναντήσεών μου, ἰδιαίτερος δὲ τῆς μακροῦς συνδιαλέξεως, τὴν ὁποίαν
ἐκάμαμεν κατὰ τὸ παρελθὸν θέρος.

» Συμμετέχω μὲ ὄλην μου τὴν καρδίαν εἰς τὴν ὀδύνην τῆς Ἐμε-
τέρας Μεγαλειότητος καὶ παρακαλῶ Αὐτὴν νὰ δεχθῇ τὰ εἰλικρινέστε-
ρα συλλυπητήρια μου.

Πουανκαρέ.»

— Ὁ Πρωθυπουργὸς τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας ἀπηύθυνε πρὸς
τὸν Βενιζέλον τὰ ἀκόλουθα :

« Μετὰ βαθυτάτης καὶ ὀδυνηροτάτης συγκινήσεως μανθάνω τὸ
ἀπαισιον ἔγκλημα, οὗ θῦμα ἔπεσεν ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος.

καὶ σπεύδω νὰ διαβιβάσω ὑμῖν τὰ εἰλικρινέστερα συλλυπητήρια τῆς Γαλλικῆς Κυβερνήσεως, ἣτις μετέχει ἐκ μέσης καρδίας τοῦ πένθους τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Μπριάν.»

—Οἱ Βασιλεῖς τῆς Ἰταλίας καὶ ὁ Ἰταλικὸς Τύπος συνελυπόητο καὶ ἐξέφραζον τὰς ἄκρας τῶν συμπαθείας πρὸς τὴν Ἑλλάδα.

—Ὁ Κακλαμᾶνος διεβίβαζεν ἐκ Ρώμης τὰ ἔνθεμα συλλυπητήρια τῆς ἐκεῖ Ἑλληνικῆς κοινότητος.

—Ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις συνελυπήθη ἐπίσης ἰσομαστικῶς τὸν Βενιζέλον ὡς ἑξῆς·

«Μετὰ ζωηροτάτης συγκινήσεως ἐμάθομεν τὴν εἶδησιν τοῦ φρικτοῦ καὶ ἀπαισίου ἐγκλήματος τοῦ διαπραχθέντος κατὰ τῆς ζωῆς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως. Ἐν ὀνόματι τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα ὅπως δεχθῆ τὴν ἔκφρασιν τῆς βαθυτάτης θλίψεως καὶ τῆς εἰλικρινεστέρας συμμετοχῆς, ἣν ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις καὶ ὁ Σερβικὸς λαὸς λαμβάνουν εἰς τὸ πένθος, ὅπερ πλήττει τὸ σύμμαχον καὶ φίλον Ἔθνος.»

—Ἀφ' ἐτέρου ὁ Πρόεδρος τῶν ἐν Λονδίῳ Σέρβων πληρεξουσίων τῆς εἰρήνης ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν θερμὰς συλλυπητήριους ἐκφράσεις.

—Ἐν Βελιγραδίῳ ἐτελέσθη καὶ μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς ψυχῆς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου, παρισταμένων ὀλοκλήρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τοῦ διπλωματικοῦ Σώματος. Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς Πέτρος ἀντεπροσωπεύθη ὑπὸ τοῦ ἀυτάρχου του.

—Ὁ βασιλεὺς τῆς Ρουμανίας συνελυπήθη δι' ἐνὸς τῶν ὑπασπιστῶν του τὸν ἐν Βουκουρεστίῳ Ἑλληνα πρεσβευτήν, πρὸς τὸν ὅποιον ἐξέφρασαν ζωηροτάτας τὰς συμπαθείας τῶν καὶ ὁ πρωθυπουργός, ὁ ἡπουργός τῶν Ἐξωτερικῶν καὶ πολλοὶ τῶν κορυφαίων Ρουμάνων.

—Παρὰ τοῦ Προέδρου τῆς Κυβερνήσεως τῆς Σουηδίας ἀπηυθύνθη πρὸς τὸν Πρωθυπουργὸν τὸ ἑξῆς τηλεγράφημα :

«Βαθέως συγκινημένη ἐκ τῆς εἰδήσεως τῆς μυσσαρᾶς δολοφονίας, ἣτις ἐβύθισεν εἰς πένθος ὀλόκληρον τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος, ἡ Κυβέρνησις τῆς Σουηδίας σπεύδει νὰ ἀπευθύνῃ εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν τὰ θερμὰ καὶ εἰλικρινῆ συλλυπητήριά της.»

— Ἐπίσης ὁ Πρόεδρος τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου τῆς Πορτογαλίας ἐτηλεγράφηι ὡς ἑξῆς :

«*Πάρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα νὰ δεχθῆ τὰ συλλυπητήρια τῆς Πορτογαλικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὸ στυγερὸν δυστύχημα, ὅπερ ἔπληξε τὴν Ἑλληνικὴν πατρίδα καὶ τὴν ὑπὸ τὴν ὑμετέραν προεδρίαν Κυβέρνησιν.*»

Συλλυπητήρια τηλεγραφήματα ἐπίσης ἀπεστάλησαν καὶ ἐκ μέρους τῶν ἑξῆς :

— Τοῦ Προέδρου τῆς Δημοκρατίας καὶ τῆς Κυβερνήσεως τῆς Κούδας.

— Τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Βραζιλίας Ὁσκάρ ντὲ Τέφφε.

— Τοῦ ὑπουργοῦ τῆς Ἐξωτερικῶν τῆς Πορτογαλίας.

— Τοῦ προξενικοῦ σώματος τῆς Ἑλληνικῆς κοινότητος καὶ πολλῶν ἐπιφανῶν τῆς Γλασκώδης.

— Τοῦ ἐν Ἀμστερδαμ Γενικοῦ Προξένου Λέμν.

— Τοῦ διευθύνοντος τὸ ἐν Πόρτ Σατὶ Ἑλληνικὸν προξενικὸν πρακτορεῖον ἀπὸ μέρους τῆς Κοινότητος.

— Τοῦ τέως πρεσβευτοῦ τῶν Ἠνωμένων Πολιτειῶν ἐν Ἀθήναις Μόξες.

— Τοῦ ἐν Ὀστάνδη εὐρισκομένου πρεσβευτοῦ τοῦ Βελγίου ἐν Ἀθήναις.

— Τοῦ ἐν Βασιγκῶνι ἐπιτετραμμένου Βούρου.

— Τοῦ Πρυτάνεως τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Γλασκώδης.

— Τῆς Ἑλληνικῆς Κοινότητος τοῦ Καΐρου.

— Τοῦ ἐν Λονδίῳ πληρεξουσίου Σκουλούδη.

— Τῆς διευθύνσεως τῶν ναυπηγείων «Βουλκάν» ἐξ Ἀμβούργου.

— Τοῦ ἐν Μεξικῶ πρεσβευτοῦ τῆς Ἰσπανίας Κολογκάν.

— Τοῦ ἐν Ἀγκῶνι τῆς Ἰταλίας προξένου μας Νοβέλι.

— Τοῦ ὁμοίου ἐκ Παλέρμου τῆς Σικελίας Καστελλάνο.

— Τοῦ ὁμοίου ἐν Σεβίλλῃ τῆς Ἰσπανίας Φογένα.

— Τοῦ ὁμοίου ἐν Μαντένυ τῆς Γαλλίας Φεράλντο.

— Τοῦ ὁμοίου ἐν Σαδὸν τῆς Γαλλίας Ὁσκάρ Μορτέρ.

— Τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Πορτογαλίας Μαχέιρα.

— Τοῦ δημάρχου Κεττίγγης Μιλόχεβιτς.

- Τῆς «Μακεδονικῆς Ἀδελφότητος.»
- Τῆς Ἐνώσεως τῶν Ἑλληνικῶν Σωματείων Ἀθηνῶν.
- Πασῶν τῶν Ἰσραηλιτικῶν Κοινοτήτων.
- Τοῦ Βουλγάρου πρωθυπουργοῦ Γκέσωφ. λύσαντος εἰς ἔνδειξιν πένθους καὶ τὴν συνεδρίασιν τῆς Σοβράνιε.
- Τοῦ βασιλέως τῆς Βουλγαρίας Φερδινάνδου, καθορίσαντος καὶ δεκαπενθήμερον αὐλικὸν πένθος.
- Τῆς Ρουμανικῆς Βουλῆς καὶ Γερουσίας.
- Τοῦ βασιλέως καὶ τῆς βασιλείσσης τοῦ Μυροβουνίου.
- Τῆς Ρωσικῆς Δούμας.
- Τοῦ Γερμανικοῦ Τύπου, ἐκφράζοντος τὰς ἀκρας τοῦ συμπάθειας.
- Τοῦ Αὐστριακοῦ Τύπου ἐπίσης.
- Τῆς Ἰσπανικῆς Κυβερνήσεως διὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ Ρωμανόσι.
- Τῆς Βελγικῆς Βουλῆς καὶ τῆς Κυβερνήσεως.
- Μεγάλης μερίδος τοῦ Τουρκικοῦ Τύπου.
- Τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Αὐστρίας.
- Τοῦ Στρατιωτικοῦ Διοικητοῦ Ἰωαννίνων ὑπαστρατήγου Σούτσου.
- Τοῦ δημάρχου Ἰωαννίνων Γιαγιᾶ βέη.
- Τοῦ Στ. Δραγούμη, γενικοῦ διοικητοῦ Κρήτης.
- Τοῦ προέδρου τοῦ «Φιλελληνικοῦ Συλλόγου» τῆς Ρώμης Μπίλλικ.
- Τῶν Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων Κορυτσᾶς, Ἰσμηλίας (Αἰγύπτου) καὶ Βεΐρας (Αἰγύπτου).
- Τῶν Ἀλβανῶν τῆς Ἐλκσσῶνος διὰ τοῦ προέδρου Ράγκο.
- Τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτήτος Ὀδησσοῦ διὰ τοῦ ἀρχιμανδρίτου Περόνη.
- Τοῦ κόμητος Βοϊνοβιτε ἐκ Κεττίγνης.
- Ὅλων τῶν ἀπανταχοῦ γῆς Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων.
- Τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς Βελιγραδίου διὰ τοῦ Δαβίδοβιτε.
- Τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς Σόφιας διὰ τοῦ δημάρχου Γκέσωφ.
- Τῆς Δημοτικῆς Ἀρχῆς Πράγας (Βοημία) διὰ τοῦ Δρὸς Γάσπαρ.
- Τῆς Ἐνώσεως τῶν ἠπειρωτικῶν Σωματείων.
- Τοῦ Διεθνoῦς Γεωργικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Ρώμης.
- Τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἰαπωνίας, διὰ τοῦ ἀκούθου θερμοῦ τηλεγραφήματος :

«Σφοδρῶς ἀγανακτῶν διὰ τὸ φοβερὸν γεγονός, παρακαλῶ

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

τὴν ἡμετέραν Ἐξοχότητα ὅπως ἀποδεχθῆ καὶ ἐκ μέρους μου καὶ ἐκ μέρους τῆς Ἰαπωνικῆς Κυβερνήσεως τὰ πλέον εἰλικρινῆ συλλυπητήρια διὰ τὴν σκληρὰν ἀπώλειαν τὴν πλήξασαν τὴν ἡμετέραν χώραν.»

—Τῆς Βασιλομήτορος τῆς Ἀγγλίας Ἀλεξάνδρας διὰ τοῦ ἐξῆς τηλεγραφήματος εἰς ἀπάντησιν τῶν συλλυπητηρίων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως :

« Ἐν συντριβῇ καρδίας εὐχαριστῶ ὑμᾶς καὶ τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον δι' ὅλην τὴν συμπάθειαν, τὴν ὁποίαν μοῦ ἐκφράζετε ἐπὶ τῇ σκληρᾷ ἀπώλειᾳ ἣν πάντες ἐπέστημεν. Συμμερίζομαι καὶ ἐγὼ τὰ αἰσθήματα τῆς θλίψεως καὶ τοῦ ἀποτροπιασμοῦ, τὰ ὁποῖα δοκιμάζει ὁλος ὁ Ἑλληνικὸς λαός.»

Ἄλεξάνδρα.»

—Τῆς Βασιλομήτορος τῆς Ἰταλίας, διὰ τοῦ ἐν Ρώμῃ ἐπιτετραμμένου ἡμῶν Κακλαμάνου.

—Τοῦ ἐν Ἀθήναις πρεσβευτοῦ τῆς Ρουμανίας.

—Τῶν προξενικῶν ἀρχῶν Βαρλέττας (Ἰσπανία), Στουτγάρδης (Γερμανία), Βερδιάνσκας (Ρωσία), Χανασέβ (Ρωσία), Χριστιανίας (Νορβηγία), Κοπεγχάγης (Δανία), Μαλμὼν (Γαλλία), Κωνσταντζης (Ρουμανία) κ.τ.λ.

—Τῶν προκρίτων Μουσουλμάνων Ἡρακλείου καὶ Ρεθύμνης (Κρήτης).

—Τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως ὀρισθέντος καὶ ἀδελικοῦ πένθους.

—Τῆς ἡμιεπισήμου ρωσσικῆς ἐφημερίδος «Ρωσία».

—Τοῦ Αὐστριακοῦ αὐτοκράτορος ὀρίσαντος καὶ δεκαεξαήμερον ἀδελικὸν πένθος.

—Τῆς ἡμιεπισήμου «Ρουμανίας» ἐκφραζομένης ὡς ἐξῆς :

« Ὁ βασιλεὺς Γεώργιος παρουιάζεται ὡς ὁ πρῶτος ἥρωας τῆς Ἑλλάδος. Κατ'ὄρθωσεν νὰ ἐπιβάλλῃ μεγαλοφυᾶ ὑπουργόν, ὅστις ἐδημιούργησε τὴν Βαλκανικὴν ὁμοσπονδίαν. Ἐνώπιον τῆς ἱστορίας ὁ Γεώργιος Α' θὰ φέρῃ τριπλοῦν στέφανον : Ἰδρυτοῦ Δυναστείας, Νικητοῦ καὶ Μάρτυρος.»

—Τῆς Γερμανικῆς Κυβερνήσεως διὰ στρατιωτικοῦ καὶ ναυτικοῦ πένθους.

—Τοῦ πρωθυπουργοῦ τῆς Σερβίας Πάσιτς διὰ τοῦ ἐξῆς πρὸς τὸν Βενιζέλον τηλεγραφήματος:

«Μετὰ βαθυτάτης συγκινήσεως ἐμάθομεν τὴν εἶδησιν τῆς τρομερῶς καὶ μυσαρῶς ἀποπέρας ἐναντίον τῆς ζωῆς τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως. Ἐν ὀνόματι τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως παρακαλῶ τὴν Ὑμετέραν Ἐξοχότητα νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις καὶ ὁ Σερβικὸς λαὸς ἐνοῦνται εἰλικρινέστατα εἰς τὸ πένθος, τὸ ὁποῖον πλήττει τὸ ἀδελφὸν καὶ σύμμαχον Ἔθνος.»

—Παρόμοια τηλεγραφήματα ἀπέστειλαν ὁ Πρόεδρος τῆς Σοβράνιε ἐκ μέρους τῆς Ἐθνικῆς Ἀντιπροσωπείας καὶ ὁ Δήμαρχος Βελιγραδίου ἐκ μέρους τοῦ λαοῦ τῆς Σερβικῆς πρωτεύουσας. Ὁ Δήμαρχος Βελιγραδίου συνελυπήθη ἐπίσης καὶ τὸν Δήμαρχον Ἀθηνῶν.

—Τῆς Δουκίσσης Θύρα τοῦ Κούμπερλανῶ (Ἀγγλίας), ἀδελφῆς τοῦ δολοφονηθέντος Βασιλέως, διὰ τοῦ ἐπομένου τηλεγραφήματος:

«Βαθέως συγκινημένη ἐκ τῶν ἡμετέρων συμπαθειῶν παρακαλῶ νὰ διαβιβάσῃτε εἰς τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον τὰς εὐχαριστίας μου. Βαθέως ἐθλίβῃν διὰ τὸ τόσον τραγικὸν τέλος τοῦ Ὑμετέρου ἐνδόξου Ἡγεμόνος.

Θύρα.»

—Τῆς Ἀγγλικῆς Βουλῆς τῶν Κοινοτήτων: Ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων, προτείνων τὰ πρὸς τὸν Βασιλέα συλλυπητήρια ἄτινα ἐγένοντο ὁμοφώνως δεκτά, ὁ πρωθυπουργὸς Ἄσκουϊθ εἶπεν:

«Ἠκολουθήσαμεν ἐξ ἀρχῆς μετὰ συμπαθοῦς ἐνδιαφέροντος καὶ εὐμενείας τὴν Συνταγματικὴν ἀνάπτυξιν τῆς Ἑλληνικῆς ἐλευθερίας. Πέμπομεν εἰλικρινῆ συλλυπητήρια εἰς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα, τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Ἑλληνικὸν λαόν.»

Ὁ ἀρχηγὸς τῆς ἀντιπολιτεύσεως Μπόναρ Ἀῶ εἶπεν:

«Ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια καὶ ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἐπλήγησαν ὑπὸ μεγάλης συμφορᾶς ἀκριβῶς καθ' ἣν σιγμὴν ἡ Ἑλλὰς βλέπει ἀνασπλούμενον τὸ ἀρχαῖον γόητρον, ἐπραξε δὲ ἀρετὰ ὅπως ἐπαναφερῇ τὰς ἐιρῆδους ἀναμνήσεις τοῦ παρελθόντος.»

—Τοῦ Ἀρχιδουκὸς τῆς Αὐστρίας Λεοπόλδου Σαλβατώρ.

—Τῶν Πατριαρχείων Κων)πόλεως.

—Τοῦ Ναυπηγικοῦ Οἴκου Ὁρλάνδο ἐκ Λιβόρνου (Ἰταλία).

—Ἐκ Τεργέστης, ἐκ Νέας ὸρκης, ἐκ Καλκούττας (Ἰνδία), τῶν

Ἑλληνικῶν Κοινοτήτων διὰ τῶν Προξένων μας. Ἐπίσης καὶ ἐκ Γιωχάνεσδουργ (Τράνσβαλ), ἐκ Σουχοῦμ (Καυκάσου), ἐκ Μονρεάλ (Καναδά).

—Τῶν ἐν Σπάρτῃ αἰχμαλώτων Τούρκων ἀξιωματικῶν.

—Τοῦ Σέρβου διπλωμάτου καὶ πολιτειολόγου Βλάδαν Γεώργε-
διτς ἐκ Βάϊσπεχρς.

—Τοῦ Α' πεζικοῦ ρωσικοῦ συντάγματος, οὗτινος ὁ βασιλεὺς Γεώρ-
γιος ἦτο ἐπίτιμος διοικητής, μετὰ 24ημέρου πένθους.

—Τῆς προσωρινῆς Σαμιακῆς Κυβερνήσεως, μετ' ἀναλόγου ἐπιστή-
μου πένθους.

—Τῆς «Φιλελληνικῆς Ὁμάδος» τῆς Γενεύης (Ἑλβετία) διὰ τοῦ
Μπέντ καὶ Μπουασσονᾶ.

—Τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτήτος Ἀδδὶς-Ἀμπέμπα (Ἀθησυνία).

—Τοῦ «Κήρυκος τῆς Νέας Ὑόρκης» ἐκ Παρισίων.

—Τῆς Ἰσραηλιτικῆς Κοινοτήτος Χίου, Κερκύρας καὶ Ζακύνθου.

—Τῶν ὀρθοδόξων Συρίων τῆς Αἰγύπτου διὰ τοῦ προέδρου των
Ἐμὶν Χαράμ.

—Τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Ρόδου μετ' ἐπιβολῆς γενικοῦ πένθους.

—Τῶν Μουσουλμανικῶν κοινοτήτων Ἑλασσῶνος καὶ Γρεβενῶν.

—Τῶν ἐν Κερκύρᾳ αἰχμαλώτων Τούρκων ἀξιωματικῶν κ.τ.λ., ὧν
πελώριος ὁ ἀριθμὸς.

Συνάμα τῶρα εἰς τὴν ἐν Λονδίῳ Ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν ἐτελεῖτο
ἐπιδητικὸν μνημόσυνον ὑπὲρ ἀναπαύσεως τῆς φυγῆς τοῦ βασιλέως.

Ὁ Ναὸς ἦτο πενήθιμος διεσκευασμένος, ἱερουργήσῃ δὲ ὁ ἐφημέ-
ριος Ἀρχιμανδρίτης Κ. Παγώνης βοηθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρί-
του Ἀγαθαγγέλου Μοσχοβάκη.

Ὁ Βασιλεὺς τῆς Ἀγγλίας ἀντεπροσωπεύετο ὑπὸ τοῦ Λόρδου Ἄ-
κτον ὑπασπιστοῦ καὶ τοῦ Μεγάλου Τελετάρχου Σέρ Δ. Οὐάλς.

Τὴν Βασιλομήτορα Ἀλεξάνδραν ἀντεπροσώπευεν ὁ Λόρδος Χάου,
τὸν δὲ Λόρδον Σφραγιδοφύλακα καὶ ὑπουργὸν τῶν Ἰνδιῶν ὁ κ. Κ-
Κλαίη. Τοὺς προσκεκλημένους ὑπεδέχετο ὁ Ἑλλην πρεσβευτῆς Γεν-
νάδιος. Παρήσαν οἱ Πρεσβευταὶ Γαλλίας, Γερμανίας, Αὐστρίας, Ἰσπα-
νίας, Βελγίου, Βουλγαρίας, Χιλῆς, Κούβας, Νορβηγίας, Πορτογαλλίας,
Ρουμανίας, Σιάμ, Σουηδίας, Ἑλβετίας, Οὐρουγουάης, Ἀργεντινῆς,
Ἡνωμένων Πολιτειῶν. Ὁ Δήμαρχος τοῦ Λονδίνου, οἱ Δήμαρχοι τοῦ

Οὐδεστμίνστερ καὶ Κέσιγκτων καὶ ἄλλα ἐξέχοντα μέλη τῆς Λονδινίου ἀριστοκρατίας ὡς καὶ πλείστα μέλη τῆς ἐν Λονδίῳ Ἑλληνικῆς παρτικίας.

Τὰ ἐν Βιέννῃ.

Ἡ «Ἐφημερίς τῶν Ξένων» ἔγραφεν ὅτι «ἡ Αὐστρία συμπενοθεὶ μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τοῦ Βασιλέως, ὄντος στενοῦ φίλου τοῦ γηραίου Καίσαροβασιλέως. Τὸ πένθος ἐν ἀπάσῃ τῇ Εὐρώπῃ εἶνε δικαιολογημένον. Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὑπῆρξεν ἀκούρατος πολλαπλασιαστῆς τοῦ Βασιλείου του. Ὑπῆρξεν ἀγαθὸς καὶ εὐγενής. Ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἄς παρηγορηθῇ ὅτι ὁ Βασιλεὺς του ἀπέθανεν εὐτυχῆς, ἐπιζήσας τῆς ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους.»

Ἁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος» ἔλεγεν ὅτι «οἱ λαοὶ τῆς Αὐστρουουγαρίας συμπενοθοῦν μετὰ τῶν Ἑλλήνων, πληγέντων ἐν τῷ μέσῳ τῆς μεγάλης ἀναγεννήσεως τοῦ Ἔθνους. Αἱ νίκαι τοῦ νέου Βασιλέως θὰ διευκολύνουν τὴν βαρετὴν ἀποστολὴν, τὴν ἤδη ἀναλαμβάνει, ἀνερχόμενος τὸν Θρόνον. Οὐδὲν θὰ τιμῆσῃ κάλλιον τὴν μνήμην τοῦ Γεωργίου, εἰμὴ ἡ ταχεῖα συνομολόγησις τῆς εἰρήνης.»

Ἡ «Τσαίτ» ἔλεγεν: «Εἶνε περίεργον ὅτι καὶ ὁ ἀδελφὸς τοῦ Γεωργίου, ὁ Βασιλεὺς τῆς Δανίας ἀπέθανε καθ' ὁδόν.»

Ἡ «Ἡμερησία» τῆς Βιέννης ἐδημοσίευσεν ἤδη μακρὰν βιογραφίαν τοῦ δολοφονηθέντος Βασιλέως.

«Ὁ Γεώργιος, ἔλεγεν, ἄφινεν ἐλεύθερον τὸν λαὸν νὰ παιδαγωγηθῇ ἐν τῇ σκληρᾷ σχολῇ τῆς πικροτάτης πείρας. Ὑπῆρξεν αἰσιδοξότατος διὰ τὸ μέλλον. Συμπαραλαμβάνει εἰς τὸν τάφον του τὴν παρηγορίαν ὅτι ἐξεπληρώθη ὁ σκοπὸς του. Ἦδη ἀφίνει σὺν τῇ μεγαλειότηρᾳ Ἑλλάδι καὶ τὸν λαὸν ἐνγλικιωθέντα κοινοβουλευτικῶς καὶ πλήρη αὐτοπεποιθήσεως.

» Ὁ νῦν βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ἐξεπλήρωσε τοὺς πόθους τοὺς τεθέντας εἰς τὸ λίκνον αὐτοῦ. Ὁ λαὸς μετανοῶν διὰ τὰ προηγούμενα ἄδικα, ἐτοιμάζει εἰς τὸν νικηφόρον στρατηλάτην τιμὰς ἀγνώστους τῆς νεωτέρᾳ Ἑλληνικῇ ἱστορίᾳ. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἠλευθέρωσεν ἅπαν τὸ ἔθνος, ἀλλ' ἔμωσ μεγαλύνας διὰ τῶν νικῶν του τὴν Ἑλλάδα, προελείπε τὴν ἐκπλήρωσιν τῆς ἀποστολῆς τοῦ λαοῦ, τοῦ πρωτίστου τοῦτου ἐκπολιτιστικοῦ παράγοντος ἐν τῇ Ἀνατολῇ.»

Ἐν νεωτέρῳ δὲ ἄρθρῳ ἡ «Ἡμερησία» ἔγραφεν ὅτι «ὁ βασιλεὺς

Γεώργιος ὑπῆρξεν Ἕλληνα προτοῦ ἀνέλθῃ εἰς τὸ Ἑλληνικὸν θρόνον.»

Συγχρόνως δὲ ὁ ἀυλάρχης τοῦ Φραγκίσκου Ἰωσήφ, πάντες οἱ αὐλικοὶ καὶ οἱ πρεσβευταὶ ἐνεγράφοντο εἰς τὸ βιβλίον τῶν συλλυπητηρίων ἐν τῇ Ἑλληνικῇ πρεσβείᾳ Βιέννης.

Ἡ Αὐλὴ τοῦ Γουλιέλμου ὤρισε πένθος εἰκοσαήμερον, εἰς δὲ τὸ ναυτικὸν ὀκταήμερον. Ἐν Βερολίῳ ἐφρόνουσι ὅτι ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος συνέχιζε τὴν ἤρεμον πολιτικὴν τοῦ πατρὸς του.

Τὰ Ρωσικὰ φύλλα ἐξέφραζον ζωηρὰς ἐπίσης συμπαθείας ὑπὲρ τοῦ δεσλοφονηθέντος βασιλέως καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἡ Δούμα ἀπέστειλε θερμὰ συλλυπητήρια καὶ διέκοπτε τὰς συνεδριάσεις αὐτῆς εἰς ἔνδειξιν πένθους. Μετὰ δὲ τὴν συνεδρίασιν ἐτελέσθη εἰς τὸ παρεκκλήσιον τῆς Δούμας δοξολογία (1).

Συνέχεια ἀποκαλύψεων.—Ἡ κηδεία τοῦ Βασιλέως.

8 Ματίου 1913.—Πρόκειται νὰ ὀρκισθῇ ὡς Βασιλεὺς ὁ Κωνσταντῖνος.

Ἰπ' αὐτοὺς τοὺς ὄρους πρὸ τῆς ὀγδόης πρωϊνῆς δὲν ἔμεινεν ἄνθρωπος εἰς τὸ σπίτι του. Αἱ συνοικίαι, ἀπὸ τὰς κεντρικωτέρας μέχρι ἐκείνων τῶν προαστείων, παρουσίασαν ἐνωρίτατα μίαν ζωηροτάτην κίνησιν. Ἐκήρυξαν γενικὴν ἔξοδον.

Οἱ Ἀθηναῖοι, κάθε τάξεως καὶ κάθε ἡλικίας, σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις, ἐξῆλθον εἰς τὰς ὁδοὺς καὶ κατηυθύνοντο πρὸς τὰ σημεῖα, ἀπὸ τὰ ὅποια θὰ διήρχετο ἡ Βασιλικὴ πομπή. Ἄρκετο εἶχον προβλέψει ἀπὸ δύο τοῦλάχιστον ἡμερῶν. Κάποιος ἐξώστης ἢ κάποιος παράθυρον τῶν δρόμων, τοὺς ὁποίους θὰ διέσχισε πορευόμενος ὅπως ὁμῶς τὸν Βασιλικὸν ὄρκον ὁ Κωνσταντῖνος, κατόπιν σφοδρᾶς μάχης μετ' ἄλλους ἑκατὸν μνηστήρας, θὰ τοὺς εἶδε πιθάνως τὸ περιπόθητον θεωρεῖον τῆς ἱστορικῆς πομπῆς. Ἄλλοι ὅμως ἦσαν ἐλεύθεροι σκοπευταί. Θὰ ὑπεβάλλοντο εἰς τοὺς κόπους ἀενάου πορείας εἰς τοὺς προωρισμένους

(1) Σ. Σ.—Θαυμαστά τὰ ἔργα σου, Κύριε !... Προκειμένου περὶ ἐνὸς μεγάλου θύματος, Ἄνακτες, τύπος, λαοὶ ἐξεγείρονται καὶ θρηνοῦν προκειμένου ὅμως περὶ σφαγιασμοῦ λαῶν, ἀνατίθεται τὸ ἔργον τοῦτο εἰς τὴν φλυαροῦσαν ἀναισθητὸν Διπλωματίαν, ἣ ὅποια κατόπιν ἀπὸ πολλῆς μουρμούρας καὶ περισσότερα γλεντάκια ἀποφαίνεται ἀφελέστατα : «Καὶ τί σημασίαν ἔχει ἂν ἔσφαξαν γυναικόπαιδα καὶ ἂν ἔκαυσαν καὶ ἐρήμωσαν χώρας ; Ὅπως ἄποτε πρέπει ὅσον καὶ σεις νὰ ζήσουν καὶ αὐτοὶ !»

διὰ τὴν διέλευσιν τῆς Βασιλικῆς πομπῆς δρόμους. θὰ ἐμάχοντο, θὰ ἐσπρώχοντο καὶ πιθανῶς νὰ εὑρισκαν κάποιαν θέσιν. Καὶ αὐτοὶ ἦσαν οἱ περισσότεροι. Τοιοῦτοτρόπως πρὸ τῆς ὀγδόης πρωϊνῆς ἀκόμη ἔλοι οἱ φέροντες πρὸς τὸ Σύνταγμα καὶ τὴν ὁδὸν Κηφισιάς δρόμοι εἶχαν πλημμυρίσει ἀπὸ ὀγκώδη ρεύματα κόσμου.

Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ἡ κίνησις καὶ ὁ ἀγὼν πρὸς εὔρεσιν θέσεως εἰς τοὺς δρόμους καὶ τὰ πεζοδρόμια δὲν παρετάθη ἐπὶ πολὺ. Μόνον τρεῖς ὥρας διήρκεσε. Μετὰ ταῦτα, περὶ τὴν 10ην περίπου πρωϊνῆν, ἐν σύνταγμα στρατοῦ ἦλθε καὶ παρετάχθη εἰς ἀπλοῦς στοίχους κατὰ μῆκος τῶν ὁδῶν Σταδίου, Γεωργίου, Κηφισιάς καὶ Ἑρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Τὸ μικρὸν τοίχωμα τῶν στρατιωτῶν μὲ ἐφ' ἑπλοῦ λόγχην περιώρισε τὰ πλήθη εἰς τὰ πεζοδρόμια καὶ ἀφῆκεν ἐλεύθερον τὸν δρόμον διὰ τὴν Βασιλικὴν πομπήν.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν στρατιωτικῶν αὐτῶν στοίχων, μία ἔλη ἱππικοῦ, χωρισμένη εἰς δύο τμήματα, παρετάχθη ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ Ἑρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, ἀναμένουσα νὰ παρακολουθήσῃ τοὺς Βασιλεῖς. Συγχρόνως ἀγῆμα πεζοναυτῶν ὑπὸ τὸν πλωτάρχην Δημόπουλον παρετάχθη εἰς τὰ δύο πεζοδρόμια ἐναντι τῶν Ἀνακτόρων, ὅπως ἀποδώσῃ τὰς τιμάς. Τὸ πλήθος εἶχεν ἀναρριχηθῆ ἀκόμη καὶ εἰς τὰς κιγκλίδας τοῦ Βασιλικοῦ Κήπου.

Τὴν 10 καὶ 11 ἀκριβῶς ἠκούσθη τὸ τηλεδῶλον χαιρετίζον τὸν Βασιλέα. Οἱ πυροβολισμοὶ διαδέχονται ἀλλήλους πυκνοί. Τὸ πλήθος ἀγωνιῶν νὰ ἴδῃ τὸν Βασιλέα, εἶχε τὴν ὑπομονὴν νὰ τοὺς μετρή. Ὀλίγον ὅμως πρὸ τοῦ τέλους τῶν κανονιοβολισμῶν ἡ βροντὴ τοῦ τηλεδῶλου πνίγεται εἰς μίαν θυελλώδη βοήν, ἡ ὁποία ἀναδίδεται ἀπὸ τὴν ὁδὸν Ἑρώδου τοῦ Ἀττικοῦ.

Ἡ Βασιλικὴ πομπὴ ἐκκινεῖ.

Τὸ πλήθος ποῦ συνωστίζετο εἰς τὴν ὁδὸν Κηφισιάς καὶ τὸ Σύνταγμα, εἰδοποιούμενον ἀπὸ τὸν ἀλαλαγμόν, ὁ ὅποιος φθάνει ἀπὸ τὸ μέρος τῆς ἐκκινήσεως τῆς πομπῆς, ταρασσεται, μετακινεῖται, ἐντείνει τὴν προσοχὴν του.

Μετ' ὀλίγον ἀκούονται καὶ αἱ σάλπιγγες καὶ ἡ Βασιλικὴ πομπὴ ἐμφανίζεται, ἐνῶ τὸ πλήθος γύρω φρενιτιᾶ ἀπὸ ζητωκραυγὰς καὶ χειροκροτήματα.

Τί γίνεται γύρω εἰς τὰ πεζοδρόμια, εἰς τοὺς ἐξώστας καὶ εἰς τὰ

παράθυρα τὴν στιγμήν τῆς διόδου τῆς Βασιλικῆς πομπῆς εἶνε ἀδύνατον νὰ περιγραφῆ. Ζητωκραυγαί, χειροκροτήματα ἀτελείωτα καὶ ἐκκωφαντικὰ δημιουργοῦν μίαν θύελλαν ἐνθουσιασμοῦ. Πολλοὶ ζητωκραυγάζουν :

«—Ζήτη ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Δωδέκατος !...»

Κυριαὶ ἀπὸ τοὺς ἐξώστας τῆς «Μεγάλῃς Βρεττανίας» ραίνουν τοὺς Βασιλεῖς μὲ ἀνθη. Εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου δὲ μαζὶ μὲ τὴν ὁμοφώνιαν τῶν ζητωκραυγῶν τοῦ πλήθους ἀκούονται καὶ ἀρκεταὶ ξένοι. Ζητωκραυγάζουν ἐν ἐξάλλῳ ἐνθουσιασμῷ ἀρκετοὶ Σέρβοι ἀξιωματικοί.

Ὅ,τι ἐγένετο εἰς τοὺς ἄλλους δρόμους ἀπὸ τοὺς ὁποίους διήλθεν ἡ Βασιλικὴ πομπή, ἐσημειώθη ἐπηυξημένον κατὰ πολὺ καὶ ἔξω τῆς Βουλῆς. Τὰ πεζοδρόμια, οἱ ἐξώσται καὶ τὰ παράθυρα τῶν γειτονικῶν ξενοδοχείων εἶχαν πλημμυρήσει. Οἱ κῆποι καὶ αἱ τάρταροι τοῦ Βουλευτηρίου ἀκόμη ἦσαν φορτωμένοι ἀπὸ χιλιάδας κόσμου. Καὶ αὐτὸ προσέθετεν ἀρκετὰ εἰς τὸν διάκοσμον τοῦ Βουλευτηρίου, διότι μεταξὺ τοῦ πλήθους ἐπλεόναζαν αἱ κυριαὶ μὲ τὰς πολυχρῶμους ἀμφιέσεις των

Ἐκτὸς τοῦ στρατοῦ, ἄγλημα ναυτῶν μετὰ τῶν Εὐελπίδων ἔχει παρταχθῆ διὰ νὰ ἀποδώσῃ τὰς τιμάς. Ὀλίγον πρὸ τῶν Βασιλέων προσέρχεται ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν μετὰ σταυροῦ, ἐγκολπίου καὶ παρασῆμων, ἔχων ἀπέναντί του τὸ ἱστορικὸν Εὐαγγέλιον καὶ εὐλογῶν τὸ ἀποκαλυπτόμενον πλήθος. Τὸν ἀκολουθοῦν εὐλογοῦντες τὰ πλήθη καὶ οἱ Συνοδικοί, φέροντες ἔλοι σταυροὺς καὶ παράσημα.

Ἐν τῷ μεταξὺ διέρχονται πλήθη ἐπισήμων, πτεροστόλιστα διπλωματικὰ τρικιντὰ, Μεγαλόσταυροι κλπ. Ὁ ναύαρχος Τῶφνελ μετὰ τοῦ ἀνταποκριτοῦ τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» Στήβενς καὶ ὁλόκληρος ἡ Γαλλικὴ ἀποστολή. Τὸ πλήθος χειροκροτεῖ μὲ ἐνθουσιασμὸν τὸν στρατηγὸν Ἐντοῦ.

Μετ' ὀλίγον ὅμως ἀκούονται ζητωκραυγαὶ καὶ χειροκροτήματα, ἐνῶ συγχρόνως ἤχουσιν αἱ σάλπιγγες καὶ οἱ στρατιῶται παρουσιάζουσιν ὅπλα. Προσέρχεται σύσσωμος ἡ Κυβέρνησις. Ὁ πρωθυπουργὸς μειδῶν χαιρετᾷ τὰ ζητωκραυγάζοντα πλήθη καὶ ἡ Κυβέρνησις εἰσέρχεται εἰς τὴν Βουλὴν.

Ἐπακολουθοῦν αἱ Πανεπιστημιακαὶ καὶ αἱ ἄλλαι ἀρχαί, ὅταν ἀπὸ τὸ ἄκρον τῆς ὁδοῦ Σταδίου φθάσῃ ἡ θύελλα τῶν ζητωκραυγῶν καὶ τῶν χειροκροτημάτων. Τὸ ἔξω τῆς Βουλῆς πλήθος ἀρχίζει ἀπὸ τώρα

Ἡ κηδεῖα τοῦ Βασιλέως. Ἐκατέρωθεν βαδίζουν οἱ μητροπολίται καὶ ἐπίσκοποι.

νὰ ζητωκραυγάξῃ καὶ νὰ χειροκροτῇ, ἔταν δὲ μετ' ὀλίγας στιγμᾶς ἐμφανίζεται καὶ εἰσέρχεται εἰς τὸν περίβολον τῆς Βουλῆς ἡ φέρουσα τοὺς Βασιλεῖς πομπή, ὁ ἐνθουσιασμός φθάνει εἰς τὸ κατακόρυφον. Καπέλλα ρίπτονται εἰς τὸν ἀέρα, χειροκροτήματα ἀκούονται ἀπὸ παντοῦ, μίᾳ δὲ βοῇ δονεῖ τὴν ἀτμόσφαιραν :

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

—Ζήτω ὁ Κωνσταντῖνος! Ζήτωωωω! φωνάζουν τὰ πλήθη.

Καὶ οἱ Βασιλεῖς κατέρχονται τῆς ἀμάξης, ἀνέρχονται ἀργά-ἀργά τὴν μαρμαρίνην κλίμακα τοῦ Βουλευτηρίου διὰ μέσου τοῦ δάσους τῶν φυτῶν ποὺ τὴν δικχομοῦν καὶ ἐξαφανίζονται πρὸς τὸ βάθος τῶν προπυλαίων.

Ἀπὸ τῶν προπυλαίων τῆς Βουλῆς ἕως τὴν κεντρικὴν θύραν τῆς αἰθούσης διπλῆ ζώνη στρατιωτῶν ἔχει τοποθετηθῆ ἀπὸ τῆς πρώτας, ἀναμένουσα νὰ διέλθῃ διὰ τοῦ μέσου τῆς τὸ Βασιλικὸν ζεύγος.

Ἡ αἴθουσα τῆς Βουλῆς περιμένει λάμπουσα ἀπὸ καθαριότητα καὶ ἐστολισμένη με ἀρκετὴν φιλοκαλίαν. Κυριαρχεῖ τὸ λευκὸν καὶ τὸ κυανοὺν ἀπὸ τοῦ τάπητος ποὺ καλύπτει τὸν πρὸ τοῦ Προεδρείου χώρον, μέχρι τῶν παραπετασμάτων τῶν διαφόρων θυρῶν καὶ τῶν ὑφασμάτων ποὺ περιβάλλουν τὸ θεωρεῖον τῶν δημοσιογράφων.

Δύο θρόνοι ἀπὸ ἐρυθρὸν βελούδον καὶ χρυσὰ ἐρείσινωτα ἔχουν τοποθετηθῆ εἰς τὸ Προεδρεῖον, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ ἤδη εὐρύχωρον ἐξέδραν, ἀφαιρεθέντων τῶν χωρισμάτων τῶν γραφείων, ὅπου ἐργάζονται οἱ στενογράφοι καὶ οἱ πρακτικογράφοι τῆς Βουλῆς. Τὸ προεδρικὸν γραφεῖον καλύπτεται ἀπὸ κυανόλευκον κάλυμμα. Ἀνάγλυφον τὸ μονόγραμμα τοῦ Βασιλέως χρυσιῖζει εἰς τὸ κέντρον τοῦ μετώπου τοῦ Προεδρείου καὶ ἓνα ἐπίχρυσον στέμμα διακρίνεται ἀπέναντι εἰς τὸ μέσον τοῦ δημοσιογραφικοῦ θεωρείου. Ἄνθη ἔχουν τοποθετηθῆ ἐπὶ τοῦ ἐστολισμένου με κυανόλευκα ἐπίσης ὑφάσματα βήματος καὶ πρὸ αὐτοῦ.

Εἰς τοὺς τοίχους τῆς αἰθούσης ἔχουν ἀναρτηθῆ γιρλάνται ἀπὸ δάφνας καὶ στέφανοι.

Εἶνε μόλις ἐνάτη πρωϊνὴ. Εἰς τὴν αἴθουσαν ὁμοῦς ἤρχισαν εἰσέρχόμενοι ἤδη ἀραιοὶ οἱ βουλευταί, φρακοφοροῦντες. Εἰς τὰ θεωρεῖα ἐμφανίζονται ἐπίσης αἱ πρώται κυραὶ.

Ἄλλὰ δὲν ἔχει παρέλθει πολλὴ ὥρα καὶ ἄλλαι κυραὶ ἐμφανίζονται, ἀραιοὶ κατ' ἀρχάς, περισσότεραι κατόπιν. Ἐν ρεῦμα κυριῶν σχηματίζεται ἐπὶ τέλους, τείνον νὰ κατακλύσῃ ὅλα τὰ θεωρεῖα.

Οἱ κλητῆρες, οἱ χωροφύλακες, οἱ στρατιῶται προσπαθοῦν ματαίως νὰ ἀνακόψουν τὴν ὀρμὴν τοῦ γυναικείου αὐτοῦ ρεύματος.

Κάτω εἰς τοὺς διαδρόμους, ὅπου ἔκτακτος κίνησις φρακοφορεμένων βουλευτῶν καὶ ὑπαλλήλων τῆς Βουλῆς παρατηρεῖται, δεκάδες

ἄλλαι γυναικῶν προσπαθοῦν νὰ διασπάσουν τὰς στρατιωτικὰς γραμμάς, νὰ διαλάβουν τὴν προσοχὴν τῶν κλητῆρων, νὰ κατανικήσουν τὴν ἀρνησιν τῶν χωροφυλάκων καὶ νὰ ἀνέλθουν.

Ἄνερχονται πράγματι. Διαρκῶς ἀνέρχονται.

Μετ' ὀλίγον τὰ θεωρεῖα ἔχουν καταληφθῆ ἀπὸ γυναῖκας, μία δὲ θεᾶται καὶ εἰς τὸν παρὰ τὴν στέγγιν κυκλικὸν διάδρομον.

Τὴν εἰσβολὴν τῶν «ἀδρῶν» ἐπιδρομέων δὲν ὑφίστανται μόνον τὸ Βασιλικὸν θεωρεῖον, ἀλλὰ καὶ τὰ παρακείμενα διπλωματικά.

Εἰς τὸ ἐν ἑξ αὐτῶν ἐμφανίζονται πέντε μόνον κυρίαὶ διπλωματῶν μελανειμονοῦσαι μὲ μακρὰς καλύπτρας ἀπὸ κρέπ.

Οἱ διπλωμάται ἀρχίζουσιν μετ' ὀλίγον νὰ προσέρχωνται μὲ τὰς χρυσὰς ἐπισήμους στολάς των, μὲ τὸ πλῆθος τῶν παρασήμων των. Εἶνε ἔλοι σχεδὸν οἱ εὐρισκόμεναι πρεσβευταὶ καὶ ἐπιτετραμμένοι, οἱ παρὰ τῷ Διεθνῆ Ἐλέγχῳ ξένοι ἀντιπρόσωποι, οἱ κ. κ. Ἐντοῦ καὶ Τῶφνελ καὶ μερικοὶ Ἕλληγες διπλωματικοὶ ὑπάλληλοι.

Ὁ Ἕλλησιτ δίδει εἰς τοὺς συναδέλφους του πρὸς ἀνάγνωσιν κάποιον ἔγγραφον τηλεγράφημα πθανῶς. Τὸ πρᾶγμα προκαλεῖ περιέργειαν μεταξὺ ἐκείνων τοῦ δὲν ἔχουν πῶς ν' ἀπασχολήσουν τὴν προσοχὴν των.

Οἱ βουλευταὶ παρίστανται ἤδη ἔλοι σχεδόν. Ἐκτὸς ἐλαχίστων ἐξαιρέσεων οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ἔθνους ἔχουν περιελθῆ τὴν ἐπίσημον ἐνδυμασίαν τοῦ φράκου.

Ἐνας κλητῆρ ἔχει τοποθετήσῃ ἤδη εἰς τὸ μέσον τῆς προεδρικῆς τραπέζης τὸ ἱερὸν εὐαγγέλιον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου θὰ δώσῃ τὸν νενομισμένον ὄρκον ὁ Βασιλεὺς, καθὼς καὶ μέγα βιβλίον περιέχον τὸ ἐπίσημον κείμενον τοῦ Συντάγματος.

Εἰς τὸ προωρισμένον δι' αὐτοὺς θεωρεῖον ἐμφανίζονται οἱ ἀξιωματικοὶ τῆς Γαλλικῆς ἀποστολῆς. Αἱ κυρίαὶ τὸ ἔχουν καταλάβει καὶ μετὰ πολλοῦ κόπου κατορθώνουν νὰ τὰς ἀπομακρύνουν οἱ συνοδευόντες τὴν Γαλλικὴν ἀποστολὴν Ἕλληγες ἀξιωματικοί.

Εἰς τὰ ἀπέναντι θεωρεῖα προωρισμένα διὰ διαφόρους ἐπισήμους ἔχει ἀναγκασθῆ νὰ ἀνέλθῃ ὁ Ζαβιτσιάνος διὰ νὰ τὰ ἐκκενώσῃ ἀπὸ τοῦ πλῆθους τῶν κυριῶν, αἱ ὁποῖαι τὰ ἔχουν ὑπερπληρώσει.

Εἶνε ἤδη δεκάτῃ ὥρα. Οἱ ἀρχηγοὶ τῶν κομμάτων ἔχουν προσέλ-

θει ἔλοι φέροντες τὰ παράσημά των, ὅπως καὶ ὅσοι τῶν βουλευτῶν ἔχουν τοιαῦτα.

Ἦχος σαλπίγγων ἀκούεται. Εἶνε τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον. Εἰς τὰς 10 καὶ 7' ἐμφανίζονται διὰ τῆς δεξιᾶς θύρας τῆς αἰθούσης οἱ ὑπουργοὶ μὲ φράκον προπορευομένου τοῦ Πρωθυπουργοῦ καὶ καταλαμβάνουν τὰς θέσεις των.

Εἰσέρχονται ἐπίσης τὰ μέλη τῆς Ἱερᾶς Συνόδου καταλαμβάνοντα τὸ δεξιὰ τῆ εἰσόδῳ μέρος τῆς ἐξέδρας τοῦ Προεδρείου.

Εἶνε ὁ Μητροπολίτης μὲ βαρύτιμον στολὴν λευκόχρυσον, οἱ Ἐπίσκοποι Ὑδρας καὶ Σπετσῶν Προκόπιος, Θηβῶν καὶ Λεβαδείας Συνέσιος, Καλαβρύτων Τιμόθεος καὶ ὁ γηραιὸς Κορινθίαις Βαρθολομαῖος.

Ὁ Πρόεδρος Ζαβτσιάνος ἀνέρχεται εἰς τὸ Προεδρεῖον μετὰ τῶν γραμματέων του καὶ ἀγγέλλει:

«—Κύριοι Βουλευταί. Μόνον ἀντικείμενον ἐν τῇ Ἡμερησίᾳ Διατάξει εἶνε ἡ ὀρκωμοσία τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως. Ἐπειδὴ δὲ ἡ Μεγαλειότης Του θὰ ἔλθῃ τὴν 10ην καὶ ἡμίσειαν, προτείνω εἰς τὴν Βουλὴν νὰ διακόψῃ τὴν συνεδρίασίν της μέχρι τῆς 10 καὶ ἡμισείας.»

Ἡ Βουλὴ παραδέχεται. Οἱ ὑπουργοὶ ἀποχωροῦν.

Εἰς τὸ Βασιλικὸν θεωρεῖον ἐμφανίζονται ἐν τῷ μεταξὺ δύο μελανειμονοῦσαι γυναίκες μορφαί. Εἶνε ἡ πριγκήπισσα Μαρία, τῆς ὁποίας τὴν μορφήν καλύπτει μακρὸς κρέπινος πέπλος, καὶ ἡ θυγάτηρ τοῦ Βασιλέως, πριγκήπισσα Ἑλένη, φέρουσα ἓνα περιλαίμιον ἀπὸ μαργαρίτας. Εἰς τὸ βᾶθος τοῦ θεωρείου διακρίνεται ἡ στολὴ καίποιου ὑπασπιστοῦ.

Ἀκούονται μακρυνοὶ ἤχοι σαλπίγγων.

«—Ἐρχεται ὁ Βασιλεὺς, φωνάζουν ἔλοι.»

Δύο κλητῆρες τοποθετοῦνται ἐκατέρωθεν τῆς κεντρικῆς θύρας τῆς αἰθούσης καὶ αἶρουν τὰ παραπετάσματα. Οἱ ὑπουργοὶ καὶ τὸ προεδρεῖον τῆς Βουλῆς σπεύδουν πρὸ τῆς θύρας εἰς τὸ πρόστυον. Εἰς κλητῆρ ἀγγέλλει ἐν τῷ μεταξὺ:

«—Κύριοι βουλευταί. Οἱ Βασιλεῖς ἔρχονται.»

Ἐνας θόρυβος ἀκούεται ἀπὸ ἄλλῃ τὴν αἴθουσαν. Οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ ἐν τῷ θεωρείῳ ἐγείρονται.

Οἱ ἤχοι τῶν σαλπίγγων ἀκούονται ἤδη πληγισιάζοντες καὶ ἀναμιγνύμενοι μὲ τὰς μυριστόμους ζητωκραυγὰς τοῦ πλήθους. Καὶ ἀπὸ

τὸ ἀνοιγμα τῆς ὄπισθεν τοῦ προεδρείου θύρας διακρίνουν οἱ πρὸς τὸ κέντρον καὶ ὄπισθεν τῆς αἰθούσης εὐρισκόμενοι τὰς βασιλικὰς ἀμάξας.

Διακρίνονται κατόπιν χρυσαὶ στολαὶ καὶ παρατηρεῖται κίνησις εἰς τὸ πρόσκιον.

Ἐν τῷ μεταξύ ἔξω σβύνουν αἱ τελευταῖαι ζητωκραυγαὶ τοῦ πλήθους.

Τὸ Βασιλικὸν ζευγὸς ἔχει κατέλθει τῆς ἀμάξης του καὶ γίνεται δεκτὸν ὑπὸ τοῦ Προεδρείου καὶ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Ἀπόλυτος σιγή. Οὐτε ἀναπνεῖ κανεὶς μέσα εἰς τὴν Βουλὴν. Ὅλοι κύπτουν διὰ νὰ ἰδοῦν καλλίτερον, λорιον στρέφονται πρὸς τὴν θύραν. Ὅλα τὰ βλέμματα ἔχουν καρφωθῆ εἰς τὴν εἰσοδον.

Ἡ Πριγκήπισσα Μαρία καὶ ἡ νεαρὰ Πριγκήπισσα θυγάτηρ τοῦ Βασιλέως κύπτουν ἀπὸ τὸ θεωρεῖόν των διὰ νὰ ἰδοῦν καὶ αὐταὶ τοὺς εἰσρχομένους Βασιλεῖς.

Ἡ σιγή ἐξακολουθεῖ. Εἶνε 10 καὶ 24' ἀκριβῶς.

Εἰς τὸ ἀνοιγμα τῆς θύρας ἐμφανίζεται ἤδη εὐθυτενές, ὑψηλόν, ἀνδρικότατον τὸ ἀνάστημα τοῦ νέου Βασιλέως. Φέρει τὴν μεγάλην του στρατιωτικὴν στολὴν μὲ τὰ Βασιλικὰ διάσημα, κεκαλυμμένα διὰ πενθίμου καλύμματος.

Εἰς τὸν βραχίονά του στηρίζεται πενθηφοροῦσα καὶ μὲ κρέπινον μακρὸν βέλον ἡ Βασίλισσα.

— Ζήτω ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος !

Κατὰ τὰ ὀλίγα λεπτὰ τῆς σιγῆς ἐνόμιζε κανεὶς ὅτι οἱ ἐντὸς τῆς Βουλῆς εἶχον συγκεντρώσει ὅλην τὴν δύναμιν τῆς φωνῆς των. Τόσον βροντώδης εἶνε ἡ ἐπανάληψις τῆς ζητωκραυγῆς αὐτῆς, ποῦ ἐξετοξεύθη ἄγνωστον ἀπὸ ποῖον σημείον.

Οἱ Βασιλεῖς προχωροῦν καὶ ἵστανται πρὸ τῶν Θρόνων των. Δεξιὰ ὁ Βασιλεὺς, ἀριστερὰ ἡ Βασίλισσα.

Ὁ Βασιλεὺς χαιρετᾷ δι' ὑποκλίσεως τὴν Βουλὴν. Εἶνε ὅπως τὸν εἶχε γνωρίσει τὸ πλῆθος πρὶν ἀκόμη ἀναχωρήσῃ διὰ τὴν θριαμβευτικὴν ἐκστρατεῖαν του. Τὰ χαρακτηριστικὰ του ὁμοῦς ἔχουν πρᾶσλάβει κάποιαν ἀδρότητα καὶ ἡ ὠχρότης τῆς συγκινήσεως ἔχει ἐπιχυθῆ εἰς τὴν μορφήν του.

Τὰ χαρακτηριστικὰ τῆς Βασίλισσης εἶνε δυσδιάκριτα κάτω ἀπὸ τὸν μαῦρον πέπλον τῆς.

Ὁ Βασιλεὺς ὀρκίζεται.

Δεξιὰ τοῦ Βασιλικοῦ ζεύγους ἵσταται ἡ Ἱερὰ Σύνοδος. Ἀριστερὰ τῶν ὁ Διάδοχος Γεώργιος, τὸ Προεδρεῖον τῆς Βουλῆς καὶ τὸ Ἑπουργικὸν Συμβούλιον.

Ὅπισθεν οἱ ἄλλοι Πρίγκηπες.

Ἡ σιγὴ ἐξακολουθεῖ. Ἡ φωνὴ ἔμως τοῦ Μητροπολίτου τὴν διακόπτει.

— Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν . . .

Καὶ ἐπακολουθεῖ ἐκ μέρους τῆς Παναγιότητός του ἡ ἀπαγγελία τοῦ Τρισαγίου καὶ τῆς λοιπῆς ἀκολουθίας, τὴν ὁποίαν ἀναγινώσκει ἀπὸ χειρογράφου.

«Σῶσον Κύριε τὸν λαόν σου καὶ εὐλόγησον τὴν κληρονομίαν σου, νίκας τοῖς βασιλεῦσι κατὰ βαρβάρων δωρούμενος καὶ τὸ σὸν φυλάττων διὰ τοῦ Στανουῦ πολίτευμα.

Δόξα Πατρὶ

» Ὁ ὑψωθεὶς ἐν τῷ Στανουῶ ἐκουσίως τῇ ἐπωνύμῳ Σου καινῇ πολιτείᾳ τοὺς οἰκτιρομὸς Σου δώρησε Χριστὲ ὁ Θεός, εὐφρανὸν ἐν τῇ δυνάμει Σου τοὺς πιστοὺς Βασιλεῖς ἡμῶν, νίκας χορηγῶν αὐτοῖς κατὰ τῶν πολεμίων, τὴν συμμαχίαν ἔχοιεν τὴν σὴν ὄπλον εἰρήνης, ἀήτητον τρόπαιον.

Καὶ νῦν

» Προστασία φοβερὰ καὶ ἀκαταίσχυντε, μὴ παρίδης ἀγαθὴ τὰς ἰκεσίας, Πολυύμνητε Θεοτόκε, στήριξον Ὁρθόδοξον Πολιτείαν, σῶζε οὖς ἐκέλευσας βασιλεύειν καὶ χορηγεῖ αὐτοῖς οὐρανόθεν τὴν νίκην, διότι ἔτεκες τὸν Θεὸν μόνη εὐλογημένη.

» Ἐλέησον ἡμᾶς ὁ Θεὸς κατὰ τὸ μέγα ἔλεός σου, δεόμεθ' αὐτοῦ σου, ἐπάκουσον καὶ ἐλέησον...

» Ἐτι δεόμεθα ὑπὲρ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως ἡμῶν Κωνσταντίνου, τῆς εὐσεβεστάτης βασιλοῦσας ἡμῶν Σοφίας, τοῦ εὐσεβεστάτου Διαδόχου αὐτῶν Γεωργίου, τῆς εὐσεβεστάτης βασιλομήτορος. Ὁλγας, πάσης τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, παντὸς τοῦ Παλατίου, τοῦ Ἐθνους καὶ τοῦ Στρατοῦ.

» Ὅτι ἐλεήμων καὶ φιλόανθρωπος Θεὸς ὑπάρχεις...

Ἐπακολουθεῖ τὸ «Πάτερ Ἡμῶν» καὶ ἡ ἀκολουθία λήγει.

Ὁ πρόεδρος Ζαΐτοσαῖνος λέγει τότε πρὸς τὸν Βασιλέα, προφέροντα με δυσκολίαν, λόγῳ τῆς συγκινήσεως, τὰς λέξεις :

«—Μεγαλειότατε ! Μόνον ἀντικείμενον ἐν τῇ Ἑμεροσίᾳ Διατάξει εἶνε ἡ ὀρκωμοσία τῆς Μεγαλειότητός Σου κατὰ τὸ ἄρθρον 43 τοῦ Συντάγματος.»

Ὁ Βασιλεὺς σύρει μόνος ὀλίγον δεξιώτερα τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὸ φέρει ὑπὸ τὴν δεξιάν του χεῖρα, τὴν ὁποίαν ἐπιθέτει ἐπ' αὐτοῦ.

Ὁ Μητροπολίτης τότε ὑπαγορεύει :

«—Ὁμνύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος...»

Καὶ ὁ Βασιλεὺς ἐπαναλαμβάνει :

«—Ὁμνύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδιαιρέτου Τριάδος...»

Συγκρατεῖ τὴν συγκίνησίν του, ἢ ὁποία οὕτω δὲν ἄλλοιαι τὴν ἀποφασιστικότητά τῆς φωνῆς του, ἰσχυρᾶς, βαρεῖας, με τόνον ξηρόν.

Καὶ ὑπαγορευόμενος τοῦ Μητροπολίτου, ὁ Βασιλεὺς συμπληροῖ τὸν ὄρκον του :

«—...να προστατεύω τὴν κρατοῦσαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, να φυλάττω τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, να διατηρῶ καὶ ὑπερασπίζω τὴν Ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀκεραιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.»

Ἡ ὀρκωμοσία ἔληξε.

—Ζήτω ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος !

Εἶνε μία ἀναφώνησις ποῦ ἐπαναλαμβάνει τρίς ὁ Μητροπολίτης, ἐνῶ ὁ Βασιλεὺς τοῦ ἀσπάζεται τὴν δεξιάν.

Καὶ ἔλοι, ἀνεξαιρέτως ἔλοι, ὅσοι εὐρίσκονται ἐντὸς τοῦ Βουλευτηρίου, ἐπαναλαμβάνουσ με ἕλγην τὴν δύναμιν τῶν πνευμόνων των τὴν ζήτησιν, ἐνῶ ἡ συγκίνησις ἔχει καταστήσει ὠχρὰ ὅλα τὰ πρόσωπα.

—Νὰ μᾶς ζήσης ! Ζήτω ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος !

Εἶνε μία λεπτή, ἀλλ' ἰσχυρὰ γυναικεία φωνή, ποῦ ἀκούεται ἀπὸ ἐν θεωρεῖον καὶ ἐπαναλαμβάνεται ἀπὸ ἕλγην τὴν Βουλὴν.

—Νὰ μᾶς ζήσης !, νὰ μᾶς ζήσης !, ἐξακόλουθε νὰ φωνάξῃ ἐν συγκινήσει ἡ ἴδια φωνή.

—Ζήτω ὁ Βασιλεὺς !

— Ζήτω ὁ νικητής! φωνάζουν ἔλοι.

Ὁ Βασιλεὺς ἀπαντᾷ δι' ὑποκλίσεως. Τοῦ δίδεται κατόπιν ἡ γραφίς διὰ νὰ ὑπογράψῃ τὸ πρωτόκολλον τῆς ὀρκωμοσίας του.

Ὁ Βασιλεὺς λαμβάνει τὴν γραφίδα καὶ κύπτει νὰ ὑπογράψῃ. Ἡ συγκίνησις του ἐκδηλοῦται ἤδη εἰς τὰ δάκρυα ποὺ γεμίζουν τοὺς ὀφθαλμούς του. Ὑπογράφει συγκεκινημένος, μετ' αὐτὸν δὲ ὑπογράφει ὁ Μητροπολίτης.

Ἐν τῷ μεταξύ ἡ βοή τῶν ζητωκραυγῶν ἐξακολουθεῖ. Μία ἄλλη ὅμως ζητωκραυγὴ ἔρχεται τώρα ν' ἀντικαταστήσῃ τὰς ἄλλας, νὰ κυριαρχήσῃ :

— Ζήτω ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Δωδέκατος!

Ὁλη ἡ Βουλὴ τὴν ἐπαναλαμβάνει μὲ ἐπιμονήν.

Ὁ Βασιλεὺς χαιρετᾷ τὸν Πρωθυπουργόν, συγχαίροντα, καὶ τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς καὶ στρέφεται πρὸς τὴν ἐξοδὸν μετὰ τῆς Βασιλίσσης. Ἀποχωρεῖ πλέον, ἐνῶ τὸν ἀκολουθεῖ ἐπιμόνως ἡ κραυγὴ ποὺ ἐπαναλαμβάνεται κατόπιν καὶ ἔξω :

— Ζήτω ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Δωδέκατος! . . .

Οἱ ὑπουργοὶ ἐπιστρέφουν καὶ ὑπογράφουν καὶ αὐτοί.

Πρῶτος ὑπογράφει ὁ Πρωθυπουργός, κατόπιν δὲ κατὰ σειρὰν οἱ Κορομηλάς, Διομίδης, Ρέπουλης, Τσιριμῶκος, Μιχαλακόπουλος καὶ Στράτος.

Ὑπογράφει ἀκολουθῶς ὁ Πρόεδρος τῆς Βουλῆς καὶ μετ' αὐτὸν οἱ Γραμματεῖς, ἐνῶ ἡ αἴθουσα ἀρχίζει νὰ ἐκκενοῦται.

Τὸ κείμενον τοῦ ὑπογραφέντος πρωτοκόλλου ἔχει ὡς ἐξῆς :

« Σήμερον τὴν 8ην Μαρτίου τοῦ χιλιοστοῦ ἐννεακοσιοστοῦ δεκάτου τρίτου ἔτους καὶ ὥρα 10η καὶ 3)4 π. μ. ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων Κωνσταντῖνος, ὀδηγούμενος ὑπὸ τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς καὶ τῶν λοιπῶν μελῶν τοῦ Προεδρείου Αὐτῆς καὶ παρακολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Προέδρου τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου καὶ τῶν Ὑπουργῶν Αὐτοῦ, προσῆλθεν εἰς τὸν ἐπὶ τούτῳ παρεσκευασμένον ἐν τῇ Βουλῇ Θρόνον καὶ ἔδωκεν ἐνώπιον αὐτῆς, δημοσίᾳ συνεδριαζούσης, ἐπὶ παρουσίᾳ τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τὸν ὑπὸ

τοῦ ἄρθρου 43 τοῦ Συντάγματος ὀριζόμενον ὄρον, ἔχοντα ὡς ἐξῆς :

« Ὅμνύω εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος νὰ προστατεύω τὴν ἐπικρατοῦσαν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, νὰ φυλάττω τὸ Σύνταγμα καὶ τοὺς νόμους τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἐθνους καὶ νὰ διατηρῶ καὶ ὑπερασπίζω τὴν ἐθνικὴν ἀνεξαρτησίαν καὶ ἀκεραιότητα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κράτους.»

» Δι' ὃ συνετάχθη τὸ παρὸν, ὅπερ ὑπεγράφη παρὰ τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως, τοῦ Προέδρου τῆς Βουλῆς, τοῦ Μητροπολίτου Ἀθηνῶν καὶ Προέδρου τῆς Ἱερᾶς Συνόδου, τῶν Γραμματέων τῆς Βουλῆς καὶ τῶν Ὑπουργῶν τοῦ Κράτους» .

Τὸ ἀπόγευμα τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς ἀνεχώρηε εἰς Θεσσαλονίκην, ὅπως προσκυνήσῃ ἐκεῖ τὸ σκήνος τοῦ Σεπτοῦ Πατρὸς Του καὶ συνοδουσῇ ἀκολούθως τοῦτο, μεταφερόμενον ἐκείθεν εἰς Ἀθήνας τὴν κατόπιν ἐβδομάδα.

Τὴν 4 καὶ 45' μ. μ. ἀκριβῶς ἐξεκίνητην ἐκ τῶν Ἀνακτόρων ἐπιβαίνων βασιλικῷ αὐτοκινήτου, ὅπερ ἔφερε τοῦτον εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ σιδηροδρόμου Λαρίσης.

Τοῦ ἴδιου αὐτοκινήτου ἐπέβαινον καὶ ἡ Α. Ὑ. ἡ Πριγκίπισσα Μαρία μετὰ τοῦ Διαδόχου Γεωργίου. Δευτέρου δὲ αὐτοκινήτου, ὅπερ εἶπετο, ἐπέβαινον οἱ Πρίγκηπες Γεώργιος, Ἀνδρέας καὶ Χριστόφορος.

Εἰς τὰς 5 παρὰ 5' κατέφθασεν εἰς τὸν σταθμὸν καὶ ὁ Πρωθυπουργός. Ὁλόκληρος δὲ τότε ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια μετὰ τοῦ Πρωθυπουργοῦ, ἐπεβιβάσθη εἰδικῷ ἐκτάκτου τραίνου, ὅπερ ἀνέμενε, καὶ δι' αὐτοῦ κατηυθύνθησαν εἰς Χαλκίδα.

Εἰς τὴν Χαλκίδα ἀνέμενον, ἀναχωρήσασα ἀπὸ πρῶτης ἐκ Πειραιῶς, ἡ θαλαμηγός «Σφακτηρία», ἣς θὰ ἐπέβαιναν ἡ Α. Μεγαλειότης, ὅπως ἐξακολουθήσῃ τὸ μέχρι Θεσσαλονίκης ταξιδεῖόν Του.

Ὁ Πρωθυπουργός δὲν θὰ ἔμενον εἰς τὴν Θεσσαλονίκην παρὰ μόνον τὴν πρώτην νύκτα, ὅποτε καὶ θὰ ἔσπευδε νὰ προσκυνήσῃ τὸ

Βασιλικὸν Σκήνος, θὰ ἀνεχώρει δ' ἀκολούθως ἀμέσως τὴν ἐπιούσαν ἐπιστρέφων εἰς Ἀθήνας.

Ἡ σπουδὴ αὐτῆ τοῦ Πρωθυπουργοῦ ἐδικαιολογεῖτο ἐκ τῆς ἐπιβελημένης ἀνάγκης τῆς ταχίστης περατώσεως τῶν ἐργασιῶν τῆς Βουλῆς, τῶν ὁποίων ἡ πρόοδος ἀνεκόπη τὴν προτεραίαν ἀκριβῶς τῆς ἡμέρας, ἣτις εἶχεν ὀρισθῆ διὰ τὸ τέρμα αὐτῶν, λόγῳ τοῦ θλιβεροῦ καὶ αἰφνιδίου ἀγγέλωματος τῆς στυγεραῆς δολοφονίας τοῦ Ἀνακτος Γεωργίου.

Συμφώνως πρὸς γενομένην ἐπίσημον ἀνακοίνωσιν, ἡ σορὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἤθελε μεταφερθῆ ἐκ Θεσσαλονίκης ἐνταῦθα τὴν 13 Μαρτίου.

Ἡ μεταφορὰ θὰ ἐγένετο διὰ τῆς Β. θαλαμηγοῦ «Ἀμφιτρίτης», ἣς θὰ ἐπέβαινον ἡ Βασιλομήτωρ Ὀλγα, ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος καὶ ὄλοι οἱ Πρίγκηπες· θὰ συνῶδευον δὲ τὴν «Ἀμφιτρίτην», τιμῆς ἕνεκεν ἀναχωροῦσαν ἐκ Θεσσαλονίκης, πλὴν τῶν ἰδικῶν μας πολεμικῶν «Σπέτσαι» καὶ «Σφειδόνη», καὶ στόλος ὀλόκληρος ἐκ ξένων πολεμικῶν τῶν Δυνάμεων, ἅτινα ἤρχιζον ἤδη συγκεντρούμενα ἐκεῖ.

Δεπτομέρειαι περὶ τοῦ δολοφόνου κ.τ.λ.—Μεταφορὰ τοῦ μεγάλου νεκροῦ εἰς Ἀθήνας (1).

Θεσσαλονίκη, 6 Μαρτίου.— «Ἡ πόρτες ἐπλατάγησαν, ἐκτύπησαν, βουὴ ἠκούσθη εἰς τοὺς μικροὺς πετρίνους διαδρόμους, κρότοι βημάτων βιαστικῶν ἀνθρώπων, ὅπου τρέχων καὶ ἕνας μὲ ἀνοιχτὰ τὰ χέρια καὶ σηκωμένα τὰ μαλλιά ἐμπήκε φωνάζοντας, ὠχρὸς σὰν θειάφοκαίρι·

»—Ἐσχότῳσαν τὸν βασιλιᾶ!...

»Τὸ διοικητήριον ἀντήχει καὶ ἐστροβιλίζετο θαρρεῖς ἀπὸ ἀνθρώπους ξεσκούφωτους καὶ τεταραγμένους, ποὺ ἔμπαιναν καὶ ἔβγαιναν σὰν ζῶα ποὺ ὁ πανικός τὰ ἀλωνίζει. Ἀπὸ ἔξω μία βοὴ ὑπόκωφη, κᾶτι τὸ ροχθοῦν καὶ τὸ φοβίζον ἀνῆρχετο σὰν ποτάμι ποὺ φουσκώνει καὶ ἀπειλεῖ καὶ μιὰ τεφρὰ τρομάρα κάτω ἀπὸ ἕνα συννεφιασμένον οὐράνόν, ἐπίεζε καὶ ἠγωνία ὄλην τὴν πλάσιν.

»Μέγα ποτάμι, βουρκωμένο, κόκκινο, αἱματηρὸ ποτάμι, χιλιάδων

(1) Σ. Σ.—Τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας ἀρύσμαι ἐκ τῶν ὠραίων ἀνακοινώσεων τοῦ λαμπροῦ συναδέλφου πολεμιστοῦ Σ. Σταματίου.

Τούρκων καὶ Ἑβραίων ψεσοφορούντων, καταληφθέντων ἀπὸ πανικόν, ἔτρεχον πρὸς τῆς βορεινῆς τῆς Θεσσαλονίκης γειτονιῆς, τρέμοντες, ὠχροί, λαχανιασμένοι. σύροντες μικρὰ παιδιὰ, ζητοῦντες σωτηρίαν, κροτοῦντες πόρτες πού ἐρμητικῶς ἀπὸ τὸν φόβον ἔκλεισαν καὶ σκούζοντες μὲ ἓνα στρίγγλιασμα δερομένου σκύλου.

»Κάτω ἀπὸ πέρα ἀπὸ τοὺς στρατωτισμοὺς νευρικά ρεκάσματα σαλπίγγων ἐκάλουν τοὺς στρατιώτας εἰς τὰς θέσεις των καὶ ὅλη ἡ μακρὰ Ἑγνατία ἑδὸς καὶ ἔλα τὰ πρὸς αὐτὴν φέροντα δρομάκια μετεβλήθησαν εἰς θολὰ ποτάμια κυλοῦντα χιλιάδας στρατιωτῶν πού ἔτρεχον εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ τοὺς λόχους των μὲ προθυμίαν καὶ ταχύτητα ἀξίαν θαυμασμοῦ μεγάλου.

»Κόσμος νευρικός, ἄγριος ἢ φοβισμένος, ἐξωφρενικός, κόσμος ἀλαλιασμένος, κόσμος βλέπων τὸν θάνατον παντοῦ, ἀλληλοπατούμενος, τρέχων κατὰ διαφόρους διευθύνσεις, μέσᾳ σὲ χειρονομίαις, σὲ κραυγῆς, σὲ διαδόσεις πού ἐτρόμαζαν καὶ ἀνέφλεγον τὴν καπνισμένην φαντασίαν τῶν ἀνθρώπων.

»Ἐκείνην τὴν στιγμήν, πού ζωντανή, ἀπτή ἡ ἀγωνία ἐπλανάτο ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς, πού ὁ πανικός καὶ αἱ διαδόσεις εἶχαν θολώσει καὶ ζαλίσει, ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἀπέθνησκειν ὡς στρατιώτης καὶ δημοκράτης Βασιλεὺς, μέσᾳ εἰς τὰς ἀγκάλας ἀπλῶν στρατιωτῶν, οἱ ὅποιοι τὸν ἐκόμιζαν εἰς τὸ νοσοκομεῖον!

Ἀπέθνησκειν ἀπὸ τὸν θάνατον τὸν ὅποιον δὲν ἐφοβεῖτο καὶ διὰ τὸν ὅποιον τόσον περιφρονητικῶς ὠμίλει πρὸ δύο μόλις ὥρων, πρὸς τὸν Διαμαντίδην :

«—Ἦθελα νὰ ἦμουνα μέσα σὲ μιὰ μάχη», ἔλεγε, «μιὰ μεγάλη μάχη, νὰ αἰσθανθῶ τὸν θάνατον σφυρίζοντα εἰς τὰ αὐτιά μου καὶ τὸν κίνδυνον ὀλόρθον δίπλα μου.»

«—Ἡ Μεγαλειότης σας ἀνήκει εἰς τὸ Ἔθνος», ἀπήντησεν ὁ Διαμαντίδης «καὶ δὲν πρέπει νὰ ἐκτίθεται εἰς τὰς σφαίρας.»

«—ᾠ!» ἀπήντησεν ὁ Βασιλεὺς, «ἐγὼ δὲν φοβοῦμαι ποτὲ τὰς σφαίρας! Αὐτὲς δὲν μὲ πειράζουν!»

»Ἐξήρχετο εἰς περίπατον τὰς τέσσαρες παρὰ τέταρτον κάθε ἡμέραν ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν ὑπασπιστὴν του Φραγκούδη, βαδίζων ταχέως καὶ στερεῶς, τόσον ταχέως ὥστε νὰ κουράξῃ τὸν ὑπασπιστὴν, βαδίζων μέσα εἰς τὸν κόσμον ὡς ἀπλοὺς θνητός, διαγκωνιζόμενος μὲ

Τούρκους, με Ἑβραίους, με Βουλγάρους, με ὄλην τὴν πανσπερμίαν τῆς Θεσσαλονίκης, προσκόπτων ἐπάνω εἰς Τουρκόπαιδα ποῦ ἐπαιτοῦσαν γιὰ ἓνα μεταλλῆκι, μακρύνων ἕως τὰ ἔρημικὰ τοῦ Ἀλλατίνη πέρατα τοὺς περιπάτους του, καὶ ἕως τὴν θορυβώδη τῆς πλατείας τῆς Ἐλευθερίας καὶ ἐσώδη πολυκοσμίαν (1).

»Δὲν ἤθελε μυστικούς κλητήρας δίπλα του, καὶ εἶχε ψύχωσιν νὰ μὴ βλέπη ἀστονομικούς μαζί του. Οἱ περίπατοί του ἦσαν τόσον συχνοί, τόσον καθημερινοί, ὥστε ὁ Φραγκοῦδης, τὸν ὁποῖον ἐρωτοῦσα πρὸ ὀλίγων ἡμερῶν, μοῦ τὸ εἶπε με τέτοια φυσικότητα ὡς νὰ ὠμιλοῦσε περὶ Ἀνατολῆς καὶ δύσεως ἡλίου. Ἡ μεγάλη του καρδιά, ἡ ὁποία εἶχε μέσα μίαν δλόκληρον Θεσσαλονίκη, δι' ἣν ἔμενε καὶ ὑπέφερε τὸν περιωρισμένον βίον τῆς, καὶ διὰ τὴν ὁποίαν ὠμίλει μέχρι τῆς τελευταίας του στιγμῆς περὶ τῆς προόδου τῆς, τοῦ μεγαλείου τῆς, τῆς καλλύνσεως καὶ τῆς ἐξαπλώσεώς τῆς καὶ ἀπὸ τὴν ὁποίαν δὲν ἤθελε νὰ φύγη, ἂν καὶ ἡ Κυδέρνησις τὸν πκραλοῦσε ἂν θέλῃ χάριν ἀναφυχῆς νὰ ἔλθῃ εἰς τὰς Ἀθήνας, ἀπήντησε τηλεγραφικῶς :

«—Z' y souis, z' y reste».

«—Εἶμαι ἐδῶ καὶ ἐδῶ θὰ μένω».

Καὶ προσέθηκεν εἰς τοὺς περὶ αὐτόν·

«—Δὲν θὰ φύγῃ ἀπ' ἐδῶ, θὰ μένω μέχρι τέλους, μέχρις ὅτου ἐπισήμως ἐπικυρωθῇ ἡ Θεσσαλονίκη ἰδική μου, ἐν ἀπὸ τὰ πολυτιμότερα τῆς κορόνας μου πετράδια».

»Καὶ κατὰ περίεργον σύμπτωσιν σήμερον ἐπρόκειτο νὰ ἀνέλθῃ ἐπὶ τοῦ ὄρμουτος εἰς τὸν λιμένα μας Γερμανικοῦ θωρηκτοῦ «Γκέμπεν», εἰς τὸ ὁποῖον μεγάλαι ἐτοιμασίαι ἐγίνοντο καὶ τοῦ ὁποίου ἡ μουσικὴ ἐξησκαίετο ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ ὕμνου διὰ νὰ χαιρετίσῃ με αὐτὸν τὸν Ἄνακτα.

Ἐλίγας στιγμὰς πρὸ τῆς δολοφονίας ὁ Βασιλεὺς ἰδὼν τὸ «Γκέμπεν» ἔλεγεν εἰς τὸν Φραγκοῦδην :

«—Αὐτὸ τὸ θωρηκτὸν θὰ εἶνε τὸ πρῶτον ξένον πολεμικόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπισκεφθῶ ἐν Θεσσαλονίκη. Καὶ κύτταξε τί σύμπτωσις παρὰδοξος! Γερμανικὸν σκάφος θὰ με χαιρετίσῃ πρῶτον ὡς βασιλεῖα τῆς Ἑλληνικῆς Θεσσαλονίκης!»

(1) Σ. Σ.—Δηλαδὴ ἐξηκολούθει ἀτυχῶς ἦν ζωὴν διήγεν ἐν Ἀθήναις, ὡς νὰ εὐρίσκετο ἐν Ἀθήναις.

» Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἐκτυπήθη ἀπὸ ἕνα ἀηδὲς καὶ κακόμοιρον ὑποκείμενον, τὸ ὅποιον ἐνήδρευεν ἐκεῖ ἀπὸ ὥρας, καὶ τὸ ὅποιον ποτὲ ὁ Ἄναξ δὲν θὰ ἐφαντάζετο ὅτι ἐκρυσσε μέσα τῆς ἡ ἀγαπημένη του πόλις . . .

» Ἐκτυπήθη μὲ ἕνα σκουριασμένο Μαυροβουνιώτικο πιστόλι. Τόσο σκουριασμένο καὶ ἐλεεινόν, πού ἡ μηχανή του δὲν ἐδοῦλεε καλὰ καὶ εἰς τὸ δεῦτερον κτύπημα ἔπαθεν ἀφλογιστίαν καὶ ἐσώθη ὁ Φραγκοῦδης.

» Ὁ δολοφόνος, ἕνα ράκος ἀνθρώπινον, μαυροκίτρινος ἀπὸ τὴν δυστυχίαν, μὲ ἀρχίζοντα ν' ἀσπρίζουν τὰ μαλλιά καὶ μὲ μαῦρα τὰ μουστάκια καὶ μαῦρα κατάμαυρα σὰν πίσσα τὰ μάτια του, μάτια σκληρὰ καὶ ἄγρια, μὲ ἐκεῖνο τὸ ἀνήσυχον τῆς τρέλλας καὶ τὸν σπινθηρὰ τοῦ μανιακοῦ, μετρίου ἀναστήματος, μὲ ροῦχα λιγδιασμένα, πλατειά, ἀποφόρια φαίνεται κανενός, μὲ λερωμένο πάννινο ὑποκάμισσο, ἀξέριστος καὶ μὲ κουμπωτὰ παπούτσια καὶ κάλτσες φιλ-ντε-κὼς παληγὲς εἰς τὰ λιανὰ τὰ ξηρὰ πόδις νευρασθενικοῦ καὶ σὰν ξερόκλαδα τοῦ χεριοῦ τὰ δάκτυλα, μὲ ἕνα χρῶμα δέρματος καπνισμένου, ἐκάθητο ἀπὸ ὥρας ἐκεῖ παραμονεύων, πηγαινοερχόμενος εἰς τὸ ἔρημον τελείωμα τοῦ δρόμου τῆς Ἁγίας Τριάδος, πού κατεβαίνει ἀπὸ τὸν ἀνήφορον τῆς ὁμώνυμου γειτονιάς, δικταχυροῦται μὲ τὴν μεγάλην ὁδὸν πού φέρει εἰς τοῦ Ἀλατίνης καὶ καταλήγει εἰς τὴν θάλασταν μὴ ἔχων διέξοδον καμμίαν.

» Τὸ κομμάτι αὐτὸ τοῦ δρόμου, εἰς τὸ ὅποιον ἔγεινε τὸ ἐθνικὸν κακούργημα, κλείεται ἀπὸ μάνδρες ἀπὸ σανιδωτὰ χωρίσματα σκεδρωμένα καὶ εἰς τὴν γωνίαν ἀκριβῶς πού ἐστέκετο ὁ δολοφόνος ὑφούται ἕνας στῦλος καὶ τὸ φανάρι τοῦ δρόμου καὶ μία ρεκλάμα χρωματιστῆ τοῦ «Στέϊ», ἕνας ἥλιος σκορπίζων αἱματηρὰς ἀκτῖνας καὶ φλόγας ἐρυθροκίτρινους.

» Εἰς τὴν γωνίαν αὐτὴν ὑπάρχει ἕνα μπακάλιο Ἑβραίου. Δίπλα ἕνα ξυλουργεῖον καὶ ἕνα σιδηρουργεῖον ἑλληνικὰ ἀμφοτέρωτα. Ἐπάνω 50 μέτρα ἐπὶ τοῦ δρόμου τῆς Ἁγίας Τριάδος, εἶνε τὸ ὁμώνυμον τῆς θέσεως ἀστυνομικὸν κατάστημα.

» Ὁ βασιλιάς εἶχεν ἐκδράμῃ μὲχρι σχεδὸν τῆς «Πλατείας τῆς Ἐλευθερίας» καὶ ἐπέστρεφεν. Εἰς ἀπόστασιν ἡκολούθουν οἱ δύο Κρήτες χωροφύλακες. Ὁ δολοφόνος ἐκάθητο συσπειρωμένος ἐκεῖ εἰς τὴν

γωνίαν ἐστραμμένους πρὸς τὸν τοίχον. Μόλις ὁ βασιλεὺς ἐπροσπέρασε βαδίζων ἐπὶ τῆς μεγάλης ὁδοῦ, ταχύτατος ὁ κακούργος ἐξήγαγε τὸ περιστροφον καὶ τὸν ἐπυροβόλησεν ἐκ τῶν ὀπισθεν ἐξ ἀποστάσεως μικροτέρας τοῦ ἐνὸς μέτρου. Ἡ σφαῖρα εὗρηκε τὸν βασιλέα εἰς τὴν ἀριστερὰν πλευρὰν, διέτρησε τὴν καρδίαν καὶ ἐξῆλθεν ἀπὸ ἔμπρός, ἀψήσασα μίαν πλατεῖαν ἀνοικτὴν πληγὴν καὶ ἐστάθη εἰς τὰ ἐσώρρουχα, ἔπου καὶ τὴν εὐρον εἰς τὸ νοσοκομεῖον.

»Εἰς τὸν πυροβολισμὸν ὁ Φραγκοῦδης στραφεὶς εἶδε τὸν Βασιλέα νὰ ἵσταται ὀρθὸς ἀκόμη καὶ τὸν δολοφόνον μέσα εἰς τοὺς καπνοὺς τοῦ περιστρόφου. Σαστίσας ἔκαμε κίνημα ἀκούσιον ὑψώσας καὶ τὰς δύο χεῖρας. Συγχρόνως ὁ δολοφόνος ἐπυροβόλησε καὶ αὐτόν, ἀλλὰ τὸ περιστροφον δὲν ἐξεπυροκρότησε, παθὼν ἀφλογιστίαν Ὁ δολοφόνος μὲ τὴν ἀποτυχίαν τοῦ δευτέρου πυροβολισμοῦ, ἔκαμε ἐν κίνημα ὡς ἐκπλαγεὶς καὶ πηδήσας πρὸς τὰ ὀπίσω ἐτράπη εἰς φυγὴν, καταδιωκόμενος ὑπὸ τοῦ Φραγκοῦδῆ καὶ τῶν δύο Κρητῶν χωροφυλάκων.

»Συνελήφθη σχεδὸν ἀμέσως. Ὁ Φραγκοῦδης τότε ἰδὼν τὸν κακούργον συλληφθέντα ἐστράφη πρὸς τὸν Βασιλέα, τὸν ὁποῖον ἐνόμιζε μὴ τρωθέντα καὶ τὸν εἶδε μὲ φρίκην του πεσμένον καὶ ἀναίσθητον εἰς τὰς χεῖρας στρατιωτῶν τινῶν καὶ ἐνὸς Βαγγέλη ξυλοουργοῦ ἐκεῖ :

»—Τί ἔχετε, Μεγαλειότατε ; Μεγαλειότατε, Μεγαλειότατε !

»Ἄλλὰ ὁ Βασιλεὺς διόλου δὲν ἀπήντα ! Εἶχε χλωμιάσει μόνον, εἶχεν ἀνακλυθῆ καὶ ἔκλινεν εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν στρατιωτῶν, μὲ κλεισμένους ὀφθαλμοὺς καὶ μὲ σφιγμένον στόμα...

»—Δὲν θάνε χτυπημένος, εἶπὸν οἱ στρατιῶται, δὲν τρέχει αἷμα πουθενά.

»Καὶ πράγματι οὐδὲ ρανὶς αἵματος ἔσταξεν εἰς τὸ πεζοδρόμιον.— Ἐνας νέος τότε ἔτρεξε γιὰ νὰ φωνάξῃ ἀμάξι. Χωροφυλάκες καὶ πολῖτες, τρέχοντες εἰς τὸν πυροβολισμὸν καὶ ἀκούσαντες ὅτι ἐφόνευσαν τὸν Βασιλέα, μόλις εἶδον κάποιον νὰ τρέχῃ, ὑποθέσαντες ὅτι αὐτὸς εἶνε ὁ φονιάς, τοῦ ἐφώναξαν νὰ σταθῆ. Καὶ ἐπειδὴ ἐκεῖνος δὲν ἐστάθη, ἐπυροβολήθη καὶ ἐτραυματίσθη ἐλαφρῶς.—Τὸ πλῆθος ὤρμησε τότε ἐναντίον του νὰ τὸν κατασπαράξῃ, ἀλλὰ στρατιῶται παρεμβάντες τὸν ἔσωσαν ἀπὸ τρομερὸν θάνατον ἄγριον καὶ ἄδικον.

»Κατασπασμένοι, αἰμοστάζων ἐτέθη ἐντὸς τῆς ἀμάξης καὶ ἀπε-

στάλη εἰς τὸ νοσοκομεῖον. Συγχρόνως ἐτέρα παρεξήγησις εἰς βάρος ἀνθρώπου καταληφθέντος ὑπὸ πανικοῦ καὶ φεύγοντος ἐγένετο ὀλίγον παρακάτω, ἐνῶ δὲ πραγματικὸς βασιλοκτόνος ἐκινδύνευεν εἰς τὰς χεῖρας τῶν χωροφυλάκων.

» Ἐκμανέντες αὐτοὶ γιὰ τὸ κακούργημα, θὰ κατακομμάτιαζαν κυριολεκτικῶς τὸν δολοφόνον, ἐὰν ὁ λοχίας Φαρμακίδης σπεύσας μὲ δύο στρατιώτας δὲν τὸν ἔσωζε καὶ δὲν τὸν ἔκλειεν ἐγκαίρως μέσα εἰς τὸ γωνιακὸν παντοπωλεῖον, ὅπου μὲ ἀγωνίαν, πνιγμένοι ἕως ν' ἀκούσουν τὴν λέξιν, μὲ κτυποκάρδι δυνατὸ τὸν ἐρωτοῦσαν ποῖος εἶνε καὶ γιατί ἐκτύπησε τὸν βασιλέα.

» — Δὲν ξέρω, ἀπαντοῦσε. Δὲν ἔχω τίποτε νὰ εἰπῶ !

» — Εἶσαι Ἕλληγν ;

» — Δὲν ξέρω.

» — Σὲ ἔβαλε κανεὶς ;

» — Δὲν ξέρω.

» Δύο τρεῖς πολῖται καὶ κάτι στρατιῶται παρεισφρήσαντες εἰς τὸ παντοπωλεῖον, ἔσκυβαν, τὸν ἐκύτταζαν καὶ ὕβριζαν.

» — Τοῦρκος εἶνε ὁ αἷτιμος· δὲν βλέπεις τί μαύρη φυσιογνωμία ἔχει ;

» Ἐρέυνησαν τῆς τσέπης του. Εὗρήκαν κάτι γράμματα καὶ κάτι σημειώσεις, μεταξύ τῶν ὁποίων καὶ μιὰ ἐπιστολὴ ἐνὸς Βάκη ἀπὸ τὴν Χαλκίδα, ὁ ὁποῖος τὸν ἐρωτοῦσεν « ἂν ἔπεσε τὸν Μαντοῦκι ; »

» Ἀργότερον ἢ ἀνάκρισις ἀνεκάλυψε τὴν αὐτοβιογραφίαν του μὲ τὴν σημείωσιν « Νὰ δημοσιευθῆ » καὶ τὴν ὑποσημείωσιν :

« Νὰ εἶνε κατηγορημένοι ὅσοι δημοσιογράφοι δὲν τὸ δημοσιεύσουν ».

» Ἐπίσης εἰς τῆς τσέπης του εὗρέθησαν 2 δραχμαὶ καὶ ἀρκεταὶ ἀκόμη σφαῖραι τοῦ περιστρόφου, μὲ τὸ ὅποτον ἔγεινε τὸ ἐγκλήμα.

» Ὁ λοχίας ἐξηκολούθει νὰ τὸν ἐρωτᾷ·

» — Γιατί μωρὲ ἐσκότωσες τὸν Βασιλέα ;

» — Δὲν ἔχετε δικαστήρια ἐδῶ : ἀπήντησε.

» — Ναί.

» — Λοιπὸν εἴταν δικασθῶ θὰ τὰ εἰπω ὅλα !

» — Νὰ τὰ εἰπῆς καὶ εἰς ἡμᾶς.

» — Σεῖς δὲν εἰσθε δικασταί, οὔτε ἀστυνομία. Νὰ μὲ πᾶτε εἰς τὴν ἀστυνομίαν καὶ νὰ προσέξητε μήπως μαζευθῆ τὸ πλῆθος καὶ μὲ κακοποιήσῃ. Ἐκεῖ ἴσως νὰ εἰπῶ.

»—Καὶ ἡμεῖς ἀστυναμία εἶμεθα.

»—Σὰς, δὲν σὰς ἀναγνωρίζω!

»Καὶ ἴστατο ἐκεῖ ἀτάραχος καὶ ἥσυχος, ὡς ἂν τίποτε νὰ μὴν ἔκανε, ὡς ἂν νὰ μὴν ἀπέθνησκε ἀπὸ τὸ χτύπημά του ἕνας βασιλεὺς καὶ νὰ μὴν ἐφουρτούνιαζε τὴν στιγμὴν ἐκείνην μίᾳ πόλιν, ὁπότεν κάποιος πολίτης, πού εἰσῆλθε, τὸν ἐκύτταξε καλὰ-καλὰ καὶ τὸν ἐμούντζωσε μὲ ἕνα μεγάλον πόνον·

»—Νὰ ὁ αἰτίας. Δικός μας, Ἕλληνας εἶνε, Θεσσαλονικεὺς, τὸν ἔερω.

»Εἰς τὰς ἀγκάλας τῶν στρατιωτῶν ὁ Βασιλεὺς, ἀναίσθητος μετεφέρετο πρὸς ἀναζήτησιν ἀμάξης. Ἐφοροῦσε χακένιαν μικρὰν στολὴν στρατηγοῦ καὶ τὸ καπέλλον του εἶχε πέσει καὶ τὸ ἐκράτει κάποιος στρατιώτης, ὁ ὅποιος ἤρχετο κλαίων ὀπισθεν. Ἐπάνω ὁ πανικός καὶ ἡ παρεξήγησις διέδραμεν εἰς τῆς γειτονιές, γυναικειῆς φωνές ἤκούοντο, κλαυθμυρισμοὶ μικρῶν, κρότοι καὶ δοῦποι καὶ ὀλίγοι πυροβολισμοί.

»Μόλις ἐναπέθεσαν τὸν Βασιλέα ἐφ' ἀμάξης, κεκλιμένον πάντα ἐπάνω εἰς τοὺς στρατιώτας πού μὲ συγκίνησιν τὸν ἐκρατοῦσαν καὶ ὁ Βασιλεὺς ἤνοιξε τὰ μάτια του, τὰ σύλωσε ἐπάνω εἰς ἕνα στρατιώτην, ἤρπασε καὶ ἔσφιξε μ' ἕνα παρατεταμένο σφίξιμο, δυνατὰ τὸ χέρι ἑνὸς ἄλλου στρατιώτου καὶ ἔμεινεν ἀκίνητος εἰς αὐτὴν τὴν στάσιν.

»—Ζῆ ἀκόμη; κάποιος ἠρώτησε.

»—Ζῆ! Κινεῖται! εἶπον οἱ στρατιῶται.

»Καὶ ἐπρόστεχον νὰ τὸν κρατήσουν ὅσον μπορούσαν ἀπαλά, ὡς καὶτι σεπτὸν καὶ μέγα..

»—Ζῆ, ζῆ! Τώρα μόλις κινήθηκε!...

»Ἄλλὰ τὸ κίνημα ἐκεῖνο, πού τοὺς στρατιώτας ἐξηπάτησε, καὶ τοῦ χεριοῦ τὸ βουδὸ τὸ σφίξιμο, ἦταν τὸ τελευταῖο κίνημά του.

»Ὁ Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων δὲν ὑπῆρχε πειά, πεσὼν ὡς στρατιώτης εἰς τὸν νικηφόρον πόλεμον, ἐπὶ τοῦ ἐδάφους ἀπελευθερωθείσης χώρας, ἦν τόσον ἠγάπησε, τόσον ἤθελε νὰ παραμείνῃ καὶ τόσον μαζί της συνεδέθη ποτίσας μὲ τὸ τίμιον αἷμά του τὸ ἱερόν της χῶμα.

»Ὅταν μετεφέρθη εἰς τὸ Νοσοκομεῖον, ἦτο πειὰ νεκρός. Ὁ πρίγκηψ Νικόλαος μετ' ὀλίγων ἐξεληθῶν ἀπὸ τοῦ ἐξώστου εἶπεν εἰς τοὺς κάτωθεν συγκεντρωθέντας ἀξιωματικούς τὰ τηλεγραφηθέντα:

«—Μετὰ βαθυτάτης θλίψεως σὰς ἀ γέλλω τὸν θάνατον τοῦ

« Στέτσι »

« Ψαρά »

« Ἀβέρωφ »

« Ὑδρα »

Ἡ ναυμαχία τῆς 8ης Δεκεμβρίου.

σεβαστοῦ μου πατρὸς καὶ σεπτοῦ Βασιλέως ἡμῶν. Σᾶς παρακαλῶ νὰ ὀρκισθῆτε πίστιν εἰς τὸν νέον Βασιλέα τὴν Α. Μ. τὸν Κωνσταντῖνον. »

» Εἰς τοὺς λόγους αὐτοὺς εἰ ἀξιωματικοὶ καὶ πολῖται ἤγειραν τὰς χεῖρας καὶ ἐφώνησαν :

» — Ζήτω ὁ Βασιλεὺς !

» Καὶ ὁμέσως κατόπιν :

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

»—Ζήτω ὁ νέος Βασιλεὺς ἡμῶν Κωνσταντῖνος ὁ Δωδέκατος!

»Καὶ πάλιν ἡ νικητικὴ σιγή ἠπλώθη ἐκεῖ πέρα, βαρύνουσα ἐπὶ πλήθους ἀνθρώπων ποὺ ἔφευγαν ἀργά, σιωπηλοὶ καὶ μόνον εἰς τὸ σκοτάδι ὅπου ἔπιπτε, τὰ παράθυρα τοῦ Νοσοκομείου ἠκτινοβόλου πάμφωτα, ὀλόνοικτα, σὰν καταπεπληγμένα.

»Τὸ χρυσὸ βραχιόλι, τὸ ὁποῖον συνέθιξε νὰ φέρῃ ὁ Βασιλεὺς μαζί με τὸ χρυσὸ του δακτυλίδι, τὰ ἐκράτησεν ὁ ὑπασπιστὴς του διὰ νὰ τὰ παραδώσῃ εἰς τὴν Βασίλισσαν.

»Ὅταν ἐξέδυσαν τὸν σειπτὸν νεκρὸν, εὗρον εἰς τὰ καθήμαγμα ἀσπρόρρουχα τὴν σφαῖραν. Καὶ τὰ ἐρυθρὰ ἀσπρόρρουχα ἐκρατίθησαν. Τότε ὅλοι εἶδον νὰ κρέμεται διὰ χρυσοῦς ἀλύσειας ἀπὸ τὸν λαίμονα τοῦ Βασιλέως μικρὸς χρυσοῦς σταυρὸς, ἐγκόλπιον καὶ φυλακτήριον, κατακόκκινος ἀπὸ τὸ αἷμα.

»Εἶπε ἤδη ἡ ὥρα περασμένη. Ἡ πόλις ἠσύχασε, οἱ στρατιῶται με ἀξιοθαύμαστον ταχύτητα εὐρέθησαν εἰς τὰς θέσεις των, ὁ πανικὸς ἐχάθη, ἡ τάξις ἀπεκατέστη ὡς διὰ μαγείας, κανὲν κακὸν δὲν ἔγεινε, αἱ ἀρχαὶ ἐθαυματούργησαν, ξένοι καὶ Ἕλληνες ἔτριβον τὰ μάτια τους διὰ τὸ ἀστραπιαῖον ἀποτέλεσμα καὶ ἰσχυραὶ περιπολίαι διέτρεχον τοὺς δρόμους.

»Τὰ καταστήματα εἶχον κλείσῃ ἀμέσως ὡς ἠκούσθη τὸ συγγερὸν κακούργημα. Τὰ κέντρα ἐσφάλησαν. Οἱ κινηματογράφοι διέκοψαν τὰς ταινίας των καὶ ἐπ' αὐτοῦ ἀκόμη τοῦ Αὐστριακοῦ θωρηκτοῦ «Μαρία Θηρεσία», ἐγὼ προσεφέρετο τέιον, ὡς ἀνηγγέλθη ἡ δολοφονία εἰς τὸν Κυβερνήτην, οὗτος ἀπεκαλύφθη καὶ διέταξε τὴν μουσικὴν νὰ παύσῃ.

«—Κύριοι, εἶπεν, ἐν μέγα δυστύχημα συνέβη. Ἐδολοφόνησαν τὴν Α. Μ. τὸν βασιλέα τῶν Ἑλλήνων. Ἡ ἐορτὴ παύει.»

»Κατ' ἀρχὰς δὲ δὲν ἠθέλε ν' ἀφήσῃ τοὺς ξένους νὰ φύγουν. Εὐθὺς ὅμως ὡς ἐδεβαιώθη ὅτι πλήρης τάξις βασιλεύει εἰς τὴν πόλιν, τοὺς ἀπεχαιρέτησε.

»Ἡ πόλις ἀπὸ τῆς ἤρας εἶχεν ἐρημωθῆ τελείως. Σιωπὴ βαθεῖα, φοβίζουσα, ἐξετείνεται εἰς τοὺς στενοὺς τῆς δρόμους. Σιωπὴ ἀπέραντος, σιωπὴ πόλεως στοιχειωμένης καὶ νεκρᾶς με τὰς βαρεῖας τῶν ὑψηλῶν σπιτιῶν σκιᾶς καὶ τὰ τέρατα τῶν νεφῶν ποὺ ἐπερνοῦσαν εἰς τὸν οὐρανὸν ἐπάνω...

» Ἡμίσειαν ὥραν κατόπιν μίᾳ περίεργος εἰκὼν ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὸ Νοσοκομεῖον, προσκρούουσα εἰς τοὺς στενοὺς δρομίσκους τῆς γειτονιάς ἐκεῖ, κτυπῶσα ἐπάνω εἰς τῶν χαλασμένων σωμακίων τὰ κοτρῶνια, διαδιβάζουσα τόσῳ συμπαγῆς, τόσῳ σκυφτῆ, τόσῳ σιωπηλῆ, ποῦ μόνον ἓνα·—Γρούπ! γρούπ! ρυθμικὸν ἤκουετο, σὰν κατὶ μυστηριῶδες νὰ συνέβαινε.

» Κλειστὰ τὰ σπίτια γύρω, τίποτε δὲν ἀντελήφθησαν. Ποῦ καὶ ποῦ μόνον ἔτριζεν ἓνα παράθυρον, μιὰ μορφὴ ἔτεινετο καὶ μόλις ἔδλεπεν εἰς τὸ λειψανῶδες φῶς τοῦ φεγγαριοῦ, ἐξέσπα εἰς ἓνα λυγμὸν καὶ ἔκλειε τὸ παράθυρον μὲ φρίκην.

» Ἐχομίζετο ὁ νεκρὸς βασιλεὺς ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον εἰς τὴν χαμηλὴν οἰκίαν, ποῦ μετριοφρόνως μέσα εἰς δενδρωτὴν εἰσοδὸν κρύπτεται, ἥτις ἐχρησίμευσεν ὡς ἀνάκτορόν του τελευταῖον.

» Προηγούντο μέλανες, καταμέλανες ὡς θλίψις σῶμα Κρητῶν χωροφυλάκων. Περιεστοίχιζον οἱ εὐζῶνοι τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς καὶ ἀκολουθῶς πλῆθος ἀξιωματικῶν ἀσκεπῶν καὶ στρατιωτῶν ποῦ ἐκίνησαν ἀπὸ τὸ νοσοκομεῖον γιὰ νὰ ἀκολουθήσουν τὸν νεκρὸν τοῦ βασιλέως.

» Ὁ βασιλεὺς δ' ἓνα πτωχὸν τοῦ νοσοκομείου φορεῖον, ἐξαπλωμένως μὲ ἓνα πρόστυχον προσκέφαλον καὶ σκεπασμένος μὲ τὴν κυανόλευκον, κρατούμενος ὑπὸ τοῦ υἱοῦ του πρίγκηπος Νικολάου καὶ ἀνωτέρων ἀξιωματικῶν. Ἦσαν ὅλοι οἱ ἐπίσημοὶ ἐκεῖ ἀκολουθοῦντες, Σέρβοι καὶ Ἕλληνες καὶ ξένοι, **καὶ μόνον ὁ Βούλγαρος Χασαμιέφ δὲν ἐφάνη ἀκολουθῶν διόλου.**

» Μίαν ὥραν ἀκριβῶς διήρκεσεν ἡ μεταφορὰ αὕτη, καθ' ἣν ὁ πρίγκηψ Νικόλαος δὲν ἀφήκε διόλου τὸ φορεῖον. Ὁ μαῦρος γροῦπος αὐτὸς τῆς ἀπάτου θλίψεως ἐδάδιζε χωρὶς νὰ γνωρίζῃ τοὺς δρομίσκους κάμπτων καὶ παρακάμπτων γωνίας, πίπτων εἰς βαθὺ σκότος στενῶν ἢ ἐξερχόμενος εἰς φεγγαρόλουστον ἀπλωσίαν καὶ πάλιν προσκόπτων εἰς ἀγῶνας εἰς ἀγνώστους, κακοὺς, στραβοὺς δρομίσκους.

» Οὕτω περιπλανωμένη ἡ συνοδεία ἔφθασεν ἀκριβῶς εἰς τὸ μέρος, εἰς τὸ ὅποιον ἐγένετο ἡ δολοφονία, καὶ ἠκολούθησε πλέον τὸν μεγάλον δρόμον πρὸς τὰ ἀνάκτορα, σιωπηλῆ, σκυφτῆ, μᾶζα θλίψεως καὶ πόνου, ἐνῶ ἡ σελήνη ἐκλαίει ἀπὸ ψηλά, πίσω ἀπὸ τὰ γυμνά κλα-

διὰ τῶν δένδρων, δάκρυα θανάτου ἀργυρᾶ καὶ ἐξηγλαίττει τὴν μορφήν τοῦ βασιλέως, ὁ ὁποῖος ἀκίνητος, ὠραῖος, μὲ ἓνα πικρὸν μειδίαμα, νεκρικόν, λευκὸν εἰς τὰς ἀκτῖνας τῆς σελήνης, ἐφέρετο ἤρεμα, μυστικά, θαρρεῖς, σιωπηλὰ καὶ ρυθμικὰ εἰς τὸ δενδρόκλειστον παλάτι, χωρὶς ἀπὸ ὅλον τὸν κόσμον ἐκείνον ν' ἀκούεται ἄλλο κανέν, παρὰ τὸ ἀνατριχιαστικὸν τῶν ξηρῶν καὶ ρυθμικῶν βημάτων.—Γρούπ! Γρούπ! Γρούπ.

» Ἐκεῖ εἰς μίαν ἰσόγειον τῆς οἰκίας αἰθουσαν, γεμάτην εἰς τοὺς τοίχους ἀπὸ ὅπλα διαφόρων τόπων καὶ ἐποχῶν, ἐναπετέθη τὸ σεπτὸν σκῆνος, ἄσπρα κηριὰ ἀνήφθησαν καὶ βαθεῖα ἠκούσθη τοῦ Μητροπολίτου ἢ εὐχὴ τὸν Ὑψιστον παρακαλοῦσα...»

Ἡ εὐθὺς κατόπιν γενομένη νεκροψία ἀπέδειξεν ὅτι ὁ θάνατος τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ὑπῆρξε πράγματι ἀκαριαῖος, καθὼς ἢ σφαῖρα διέτρησε τοὺς πνεύμονας καὶ τὴν καρδίαν αὐτοῦ.

Ἐπὶ τοῦ προσώπου τοῦ μεγάλου νεκροῦ ἦτο διακεχυμένον τὸ ἤρεμον καὶ φωτεινὸν του μειδίαμα καὶ ἠδύνατό τις νὰ συμπεράνη ἐκ τούτου ὅτι οὐδεμία ὀδύνη ἐτάραξε κατὰ τὰς τελευταίας στιγμὰς τὴν Μεγαλειότητά του.

Τὸν τετιμημένον νεκρὸν τοῦ Βασιλέως μεταφερόμενον ἐκ Θεσσαλονίκης εἰς Ἀθήνας ἐμελλε νὰ συνοδεύσῃ εἰς ἐνδειξὴν τιμῆς καὶ διεθνῆς μετὰ πολεμικῶν πλοίων τῶν Μ. Δυνάμεων, τὰ ὁποῖα εὕρισκοντο ἤδη εἰς τὸν λιμένα τῆς Θεσσαλονίκης.

Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ κ. Σταματίου ἀπὸ τῆς 6ης Μαρτίου :

«Εἰς τὸ μέσον σχεδὸν τῆς μεγάλης Ἐγνατίας ὁδοῦ ὀλίγα βήματα πρὸς ἓνα δρομίσκον κάθετον, ὅπου στρατωνίζονται Βούλγαροί, στρογγυλοὶ καὶ βαρεῖς καὶ ἀντιπατοῦντες καὶ βραδυκίνητοι ὡς μπουρμπουλια, οἱ ἥρωες τοῦ Λουλέ-Μπουργᾶς, κείται τὸ χάνι τοῦ Γρηγόρη, ἐνὸς μὲ μαδημένην φυσιογνωμίαν Ἕλληνας, εἰς τὸν ὅποιον ἐκοιμάτο τὰς 20 ἡμέρας καθ' ἃς εὕρισκετο ἐδῶ πέρα ὁ δολοφόνος.

» Περὶ ἦτο πρὶν ; Οὐτε καὶ αὐτὸς γνωρίζει ἢ μᾶλλον δὲν θέλει νὰ εἰπῇ. Εἰς τὴν ἀστυνομίαν ὅπου τὸν εἶδομεν, ἐξηγητῆν τὸν τόσον, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ σταθῇ στὰ πόδια του, ὅταν μία δημοσιογράφος Ἀμερικανὴς τὸν ἐστήνη νὰ τὸν φωτογραφῆσῃ.

» — Ἐλα, κυρά μου, τῆς ἔλεγε, κάμε γρήγορα, γιὰτὶ δὲν ἔμπορῶ νὰ κρατηθῶ. Θὰ πέσω...

» Μετεφέρθη κατόπιν εἰς τὸ δωμάτιον ὅπου κρατεῖται καὶ ἐσωριά-

σθη κατὰ γῆς, σκεπάσας τὸ κεφάλι του μὲ τὸ πλατὺ παληὸ τεφρὸν του ἐπανωφόρι, κουλουριασθεὶς ἔτσι καὶ μὴ ὀμιλῶν. Τί ἄνθρωπος εἶνε, σὰς τὸν περιέγραψα. Τὰ γαλάζια του ρούχα, παλαιά, καταλερωμένα, μὲ αἷματα ξηρὰ ἀπὸ τὰ χτυπήματα ποὺ τὴν πρώτην στιγμὴν τοῦ κατεφέρθησαν καὶ τοῦ ἔσπασαν τὴν μύτη. Τὰ αὐτιά του, ὄχι αὐτιά, ἀλλὰ δύο μεγάλα σαρκώματα ἐκτεινόμενα ἀπὸ τὸ ἓν μέρος εἰς τὸ ἄλλο τοῦ κρανίου. Εἰς τὴν ἀστυνομίαν, ἐνῶ τοῦ ἔχουν ἰδιαιτέρον μέρος γιὰ νὰ κοιμηθῇ, αὐτὸς πηγαίνει καὶ πίπτει πάντοτε πίσω ἀπὸ τὴν θύραν, ὅπου σκεπάζει τὸ κεφάλι του καὶ μένει ἔτσι, μὴ θέλων νὰ ἰδῇ καὶ νὰ ὀμιλήσῃ σὲ κανένα.

«Ἐφόνευσε τὸν Βασιλέα», λέγει, «διότι ἔτσι ἤθελε.»

»—Ἐγὼ ἔτσι καὶ ἔτσι θὰ πεθάνω. Ἦθελα νὰ ἐξαγοράσω τὴν ζωὴν μου.

»—Καὶ εὐρῆκες τὸν πειὸ ἀθῶον ἄνθρωπον νὰ σκοτώσῃς;

»—Μοῦ ἔφταιξε. Εἶχαμε προηγούμενα μαζί. Πρὸ δύο ἐτῶν ὑπέβαλα ἀναφορὰν εἰς τὰ Ἀνάκτορα ζητῶν βοήθημα ἀπὸ τὸν Βασιλέα, καὶ ὁ ὑπασπιστὴς του μοῦ φέρθηκε βάναιουσα πολὺ. Μὲ πέταξε κάτω σὰν σκυλί.

»—Καὶ τώρα εὐρῆκες τὴν περίστασι νὰ σκοτώσῃς τὸν Βασιλέα, ποὺ περνάει τέτοιες περιστάσεις ἢ πατρίς;

»—Ἐγὼ δὲν ἔχω πατρίδα. Ἐγὼ εἶμαι σοσιαλιστὴς. Θὰ ἔρθῃ ἡμέρα ποὺ οἱ ἄνθρωποι θὰ εἶνε ὅλοι ἴσοι (1). Δὲν θὰ ὑπάρχουν πλούσιοι καὶ πτωχοί. Οἱ ἐργάται θὰ ἐργάζωνται δυὸ ὥρες μονάχα τὴν ἡμέραν καὶ θὰ εἶνε ὅλοι εὐτυχεῖς.

»Αὐτὰ ἔλεγε κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τῆς δολοφονίας. Κατόπιν ἔκλεισε τὸ στόμα του καὶ δὲν ἤθελε πειὰ τίποτε νὰ εἶπῃ.

»—Ἀφησέ με μωρέ. Ἀφησέ με, δὲν ἔμπορῶ σοῦ εἶπα.

»—Τί ἔχεις;

»—Ἐχω τρεῖς μῆνες ποὺ προσεβλήθην ἀπὸ φθίσι. Εἶμαι δώδεκα χρόνια νευρασθενικός.

»Τὸν ἐρωτήσαμε ποῦ ἦτο πρὶν ἔλθῃ εἰς τὴν Θεσσαλονίκην.

»—Εἰς τὴν Ἀθήνα. Ἐγνώριζα ἔκει πολλούς. Ὅλοι ἐχθροὺς. Ὅλοι ἐχθροὶ μοῦ εἶνε. Ὅλοι τὸ κακὸν μου θέλουν. Μὴ μὲ ἐρωτᾶτε γιὰ κανένα· δὲν θέλω νὰ τοὺς ξέρω...

(1) Σ. Σ.—Ἴσοι ;... μὲ σχέδιον τὸν Σχοινᾶν ;!

- »—Θυμᾶσαι ποῦ ἀνταμῶσαμε στὴ Μασσαλία ;
- »—Ποιὸς τὰ λέγει αὐτά...Ψέμματα. Δὲν ἐπήγα ἐγὼ ποτὲ στὴ Μασσαλία. Τρία χρόνια στὴν Ἀθήνα ἔμενα.
- »—Πῶς ἐζούσες ;
- »—Μοῦ ἔδιναν βοηθήματα, ἐλεημοσύνην δηλαδή, καὶ ἔκανα καὶ μεσιτείας.
- »—Τί μεσιτείας ;
- »—Νὰ μεσιτείας...
- Ἐδῶ οἱ σοσιαλισταί, τοῦ εἶπαμε παραπειστικῶς, ποῦ πήγαίνες καθε βράδῳ, λένε...
- »—Δὲν πήγαίνα σὲ κανένα σύλλογο. Κανένα σοσιαλιστὴν ἐδῶ πέρα δὲν γνωρίζω... Ὅλοι τὸ κακὸν μου θέλουν (!).
- »Καὶ ἔκρυβε τὸ πρόσωπόν του πάντα στὸ ἐπανωφόρι.
- »—Καὶ τὸ πιστόλι ποῦ τὸ εὗρήκεις ;
- »—Ἦταν δικό μου· τὸ εἶχα ἀπὸ καιροῦ μαζί μου... Ἄφησέ με βρέ· ἀπ' τὸ κεφάλι μου, δὲν ἤμπορῶ σοῦ εἶπα...
- »—Στὸ Βόλο ὅπου ἐπέρασες ποιὸν ἀντάμωσες ; Τὸν Ζάχο ;
- »—Ὅχι· δὲν τὸν γνωρίζω αὐτόν.
- »—Ἄλλὰ ποιόν ;
- »—Ἐνα παιδάκι ἀπὸ δῶ· τὸν λὲν Οἰκονομίδη. Τοῦ ἐζήτησα λεπτὰ, μοῦ ἔδωσε λίγα λιανὰ καὶ ἔφυγα.
- »—Ποιὸς σ' ἔδαλε νὰ σκοτώσης προχθὲς τὸν Βασιλιᾶ ;
- »—Κανένας. Τὸ μυαλό μου . . . Εἶμαι, σοῦ εἶπα, νευρασθενικός . . . Μόνον ξεφόρτωνέ με . . . (2).
- »Εἰς τὸ χάρι ὅπου ἔμεινε παρουσιάσθη ἕνα πρωτῆ, πρὸ 20 ἡμερῶν, φορτωμένος ἕνα καινούργιο πάπλωμα μαῦρον μὲ κίτρινες κλάρες καὶ ἕνα πογαλάκι.
- »—Τώρα ἦρθα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, εἶπεν, ἔχει κρεβάτι ;

(1) Σ. Σ.—Καὶ βεβαίως, τοιοῦτων μεγάλων ἀνδρῶν οἱ ἔχθροί εἶνε πάντοτε πολλοί. Ὅρμαθὸς ὁμως ψευδῶν μόνον ὅλα ταῦτα καὶ τίποτε ἄλλο.

(2) Σ. Σ.— Ὁ Σχοινᾶς ἔχει δίκαιον διαμαρτυρούμενος διαρκῶς. Εἶχεν ὑπὲρ ἑαυτοῦ ἕνα τῶν μεγίστων προσόντων ποῦ διακρίνει τοὺς με γ α λ ο υ ς ἄ ν δ ρ α ς : τὴν ἀμφισβήτησιν τῆς καταγωγῆς των ! Μόλις ἐλέχθη ὅτι κατήγετο ἀπὸ τὸ Ἀσβεστοχώρι τῆς Θεσσαλονίκης, οἱ Ἀσβεστοχωρίται ἐξηγέρθησαν καὶ τὸν ἀπεκέρυξαν μετὰ φρίκης ἀπὸ συμπολίτην των. Μόλις πάλιν ἐλέχθη ὅτι ἦτο Βολιώτης, τὰ ἴδια οἱ Βολιώτες... Τέλειος ἄ ν τ ῖ π ο υ ς τοῦ Ὁμήρου !

»Εἰς τὸ χάσι τὸν εἰξευραν. Πρὸ τριῶν ἐτῶν ἔμεινον ἀρκετὸν καιρὸν ἐκεῖ, πληρώωνων δύο γρόσια πάντοτε γιὰ τὸ κρεβάτι χωρὶς συντόνια καὶ μαξιλαρωθήκες, με παπλώματα ὅπου γιαλιζουσι ἀπὸ τῆ βρωμα τῶσων ἀνθρώπων ποῦ ἐσκεπάσθησαν με αὐτά. Εἰς κάθε καμαράκι καὶ ἀπὸ 2—4 κρεβάτια. Πληρωμὴ γιὰ κάθε ὕπνο δύο γρόσια, καὶ αὐτὰ προπληρωτέα. Κάτω ἀπὸ τὸ χάσι ἓνα ἐστιατόριον τοῦ ἰδίου Γρηγόρη, εἰς τὸ ὁποῖον ἐτρωγον φαγητὰ με κόκκινες σάλτσες χωρικοὶ διάφοροι.

»Ἐκεῖ τακτικώτατα ἐπὶ 20 τῶρα ἡμέρας εἰς τὰς 5 1)2 ἐπήγαινε καὶ ἐκοιμάτο ὁ Σχοινᾶς. Δὲν ὠμιλοῦσε διόλου με κανένα. Τὸ πρῶτ' ὅταν ἐξυπνοῦσε κατέβαινε καὶ ἐκάθητο ὡρες μοναχός, σιωπηλὸς καὶ μελαγχολικὸς εἰς τὸ ἰσόγειον τοῦ φαγητοῦ. Ἄνθρωπον δὲν εἶδαν ποτὲ νὰ τὸν ἐπισκεφθῆ καὶ με ἄνθρωπον δὲν τὸν εἶδαν ν' ἀλλάξῃ ἓνα λόγον. Ἐβγαίνεν ἔξω, ἔλειπε λίγες ὥρες καὶ ξαναήρχετο καθήμενος καὶ σιωπῶν, σὲ μαῦρες σκέψεις βυθισμένος.

»Ἐκεῖ γεῦμα βράδου ἐτρωγε. Ἐκάπνιζε πολὺ, ἀλλὰ σπύρτα ἢ κρασί δὲν ἔπινε ποτὲ του. Ὅλον τὸ φαγητὸν του ἦτανε δύο κεσέδες γιαούρτη καθε ἡμέρα. Ἐνα τὸ μεσημέρι καὶ ἓνα τ' ἀποβραδύ. Τίποτε ἄλλο, μὰ ἐντελῶς τίποτε. Μόνον γάλα καμμιά φορά.

»Εἰς τὸν καταστηματαρχὴν παρεπονείτο πῶς ἔπασχεν ἀπὸ τὸ στομάχι του.

»Καὶ ὀλίγας ἡμέρας μάλιστα πρὸ τῆς δολοφονίας ἔμεινον ἐπ' ὀλίγον διάστημα κλινίης. Τότε τὸν ἐπεσκέφθη δύο-τρεις φορές κάποιος ζαχαροπλάστης ἐξάδελφός του.

»Τὴν ἡμέραν ποῦ ἔπεσαν τὰ Γιάννενα, τοῦ εἶπε χαρούμενος ὁ ξενοδόχος :

—»Εἶδες, Ἀλέξανδρε, τὰ πήραμε τὰ Γιάννενα!

—»Ναι τὰ πήραμε, εἶπε καὶ αὐτὸς χωρὶς νὰ προσθέσῃ ἄλλον λόγον.

»Τὴν ἡμέραν τῆς δολοφονίας, ἐσηκώθη ὁ ἴδιος πάντοτε ἀμίλητος, στυγνός, μαυροκίτρινος καὶ κακομοίρης. Ἐπὶ ἓνα γάλα καὶ ἐκάθησε ἀρκετὴν ὥραν σκεπτικὸς καὶ μελαγχολικὸς, ὡς πάντα.—Τὸ μεσημέρι ἔφαγε τὸ γιαοῦρτί του, ἔμεινε λίγη ὥρα πάλιν, χωρὶς, ὅπως συνήθιζεν, οὐδὲ λέξιν νὰ εἰπῆ.

»Βιβλία ἢ ἐφημερίδες δὲν διάβαζε ποτὲ του. Οὔτε ὁ Χαντζῆς τὸν

εἶδε νὰ σημειώσῃ ἢ νὰ γράψῃ ποτέ. — Ἄλλην λέξιν ἀπὸ τὰ παρά-
πονά του γιὰ τὸ στομαχικό του πάθημα δὲν ἄκουσαν ἐκεῖ μέσα.

» Καὶ ὅμως εἰς τὰ θυλάκιά του εὐρέθη ἡ αὐτοβιογραφία του.

» Καὶ μέσα μετὰ τὴν βιογραφίαν, ἐν εἶδει ἐπιλόγου, γράφει τὰ ἑξῆς:

« Ἦλθα νὰ σὲ φρονέσω, βασιλιᾷ, διὰ νὰ σωθοῦν οὕτω τόσα
ἐκατομμύρια θυμάτων, τὰ ὁποῖα καταδυναστεύεις, ὅπως κάθε βασι-
λεύς, ὁ ὁποῖος στηρίζεται ἐπὶ αἱμάτων καὶ οὐχὶ ἐπὶ θρόνου ἀληθοῦς ».

» Ποῦ εὐρέθη τὸ πιστόλι;

» Ἐνα σκουριασμένο παληγοπίστολο μαυροβουνιώτικο, χάρις εἰς τὰ
γηρατεῖα τοῦ ὁποίου ἐσωθή ὁ ὑπασιπιστής. Ὅταν τὸν ἠρωτήσαμεν.
μᾶς εἶπεν ὅτι « τὸ πιστόλι τὸ εἶχε πρὸ ἐτῶν ».

» Ἐν τούτοις ὅμως ὁ ξενοδόχος διαβεβαίωσεν, ὅτι περίστροφον αὐτὸς
δὲν εἶχε καὶ ἐὰν εἶχε, θὰ τὸ ἔδλεπεν. Χρήματα δὲν εἶχε νὰ τὸ ἀγο-
ράσῃ. Πῶς εὐρέθη τὸ λοιπὸν!...

» Καὶ ὄχι μόνον τὸ περίστροφον, ἀλλὰ καὶ μία τσέπη σφαῖρες!

» Ἀνωτέρω εἶπομεν ὅτι παρυσιασθεὶς αὐτὸς πρὸ 20 ἡμερῶν εἰς
τὸ χάνι, ἔφερεν ἕνα πάπλωμα καὶ ἕνα δεματάκι, τὸ ὁποῖον ἀνοιχθὲν
δὲν περιεῖχε τίποτε ἄλλο παρὰ ρούχα τοῦ δολοφόνου ἄπλυτα, ἐμετι-
κῆς ρυπαρότητος καὶ δυσσομίας.

» Πρὸ τριῶν ἐτῶν πού ἔμενον, ἄθλιος πάντοτε καὶ ἐλεεινός, εἰς τὸ
ἴδιον χάνι, ἦτο ὁ ἴδιος καὶ ἀπαράλλακτος. Σιωπηλός, γαλακτοφάγος,
σύνοφρυς καὶ σκυθρωπός. Δὲν ὠμιλοῦσε καὶ τότε εἰς κανένα.

» Καὶ ὅμως καὶ ἡ καταγωγὴ του, ἡ ἀνατροφή του δὲν ἦσαν ἄσχημες.

» Δύο ἀδελφαὶ του ὑπᾶνδρευμένοι ἐδῶ, καὶ ἡ μία μάλιστα διδα-
σκάλισσα. Ὅταν ἦτο μικρός, ἦτο εὐφρεστικτον παιδάκι καὶ εἶχε τρο-
μερὰν ἀντίληψιν. Τὰ μαθήματα τὰ ἐμάνθηνεν ὅλα σχεδὸν χωρὶς νὰ
μελετᾷ. Πάντοτε εἰς τὰς ἐξετάσεις ἀριστοῦχος. Πάντοτε πρῶτος καὶ
καλλίτερος. Καὶ τόσον μάλιστα, πού ὁ σύλλογος τῶν καθηγητῶν τὸν
ἐσύστησεν εἰς τὴν Κοινότητα, νὰ τὸν σπουδάσῃ μὲ ἰδικὰ τῆς ἐξοδα.
Ἡ κοινότης δὲν τὸν ἀπέστειλεν, διωρίσθη ὅμως ἡ ἀδελφὴ του διδασκά-
λισσα τότε εἰς τὴν Ἐάνθην, καὶ τὸν συνετήρει εἰς τὰς Ἀθήνας, ἔπου
ἐνεγράφη νὰ σπουδάσῃ τὴν ἰατρικὴν. Ἐνεγράφη ὅμως μόνον, καὶ
ἀντὶ νὰ ἀκολουθῇ μαθήματα, παρεσύρθ ηεῖς κάθε εἶδους ἀκολασίαν
καὶ διαφθοράν καὶ τέλος κατέληξεν εἰς τὰ χαρτοπαίγνια, τὰ ὁποῖα
ἦσαν ὁ ψυχικός του τάφος.

«Ἐκεῖ ἔτρωγε τὰς οἰκονομίας τῆς ἀδελφῆς του, ἐκεῖ διενουκτέρευεν, ἐκεῖ ἐξηγνέλιτο, ἐκεῖ ἐχάθη καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἐξήλθεν ἓνας ἀλήτης τοῦ χειροτέρου εἶδους, καταντήσας εἰς τὸ τέλος καὶ κροάχτης καὶ μπράβος τῶν χαρτοπαιγνίων.

»Ἀπὸ τότε ἤρχισεν ἡ διάστασις μετὰ τὴν οἰκογένειάν του. Αἱ ἀδελφαὶ του παθοῦσαι τὰ πάνδεινα ἀπὸ αὐτόν, ἠναγκάσθησαν νὰ τὸν ἀποκηρύξουν. Μετὰ τρομερὰς οἰκογενειακὰς σκηνάς, διέκοψε καὶ αὐτὸς πᾶσαν μετ' ἐκείνων σχέσιν. Ἐπτὰ ἔτη εἶχε νὰ τὸν ἰδῆ ἢ ἀδελφὴ του ἢ διδασκάλισσα. Τώρα ὅμως, ἐσχάτως, ὅταν ἦλθεν ἀπὸ τὰς Ἀθηνῶν καὶ μετέβη καὶ τὴν ἐζήτησε στὸ σπίτι της, αὐτὴ τρομάξασα, ἐσύστησεν εἰς πάροικόν της οἰκογένειαν νὰ τοῦ εἰποῦν «οὐ ἡ ἀδελφὴ του ἔφυγεν ἀπ' ἐκεῖ καὶ πειὰ δὲν θὰ γυρίσῃ».

»— Μὰ ἐγὼ δὲν τὸν γνωρίζω, εἶπεν ἡ γειτόνισσα.

»— Ἐρώτησε τὸ ὄνομά του, καὶ ἄμα σοῦ εἶπῃ πῶς λέγεται Σχοινῆς, διώξέ τον καὶ θὰ με σώσῃς.

»Ἦτο τῆς οἰκογενείας του τὸ βδέλυγμα καὶ ἡ ἀτίμωσις. Ἡ ἑτέρα ἀδελφὴ του ἡ Βάμβια δὲν τὸν ἐδέχθη, οὔτε εἰς τὴν αὐλὴν της νὰ πετήσῃ. Πρὸ καιροῦ, ὅταν ἀπέθανεν ὁ ἀνδρας της, αὐτὸς μετέβη καὶ τὴν παρεκάλεσε νὰ τοῦ δώτῃ κανένα μέρος γιὰ νὰ κοιμᾶται κάθε βράδῳ.

»Τὸν ἀπέπεμψε μετὰ τὰ πειδὸ πικρὰ καὶ τὰ πειδὸ σκληρὰ λόγια ποὺ εὐρῆκε!

»— Ἐχω ἓνα πένθος ποὺ ἔχασα τὸν ἀνδρα μου, δὲν θέλω νὰ ἔχω καὶ ἓνα ἄλλο τὰ μοῦτρα τὰ ἰδικά σου!»

Ἡ μικρὰ τοῦ ἀνεπιὰ ἓνα κοριτσάκι δεκαεξ ἑτῶν, ἐθεωροῦσε τιμῆ της καὶ τὸ ἔλεγε μετὰ ὑπερηφάνειά πως :

»— Οὔτε στὴ φυσιογνωμίᾳ δὲν τὸν ξέρω! ..

»Ἔτσι ἐξῆ ἀλητεῶν, συρόμενος εἰς ὅλα τὰ καταγώγια τῆς Θεσσαλονίκης, ζητῶν μίαν γωνίαν καὶ ἓνα ὑπὴνεμον διὰ τὸν χειμῶνα.

»Ἡ μαύρη του ψυχὴ ἢ ρέπουσα πρὸς ὅ,τι κακὸν καὶ ἀνήθικον, τὸν ἔφερεν εἰς ἀπερίγραπτον ἀθλιότητα καὶ δυστυχίαν καὶ αὐτὰ τὸν ἔρριψαν εἰς τὴν κοινὴν περιφρόνησιν καὶ τὸν διωγμόν. Κατήντησε νὰ ἐπαιτῆ καὶ τέλος ἔγεινε νευρασθενικός.

»— Εἶνε δώδεκα χρόνια ποὺ εἶμαι νευρασθενικός», μᾶς εἶπε.

»Καὶ ἡ νευρασθένεια τὸν ἔκαμε νὰ πάθῃ μανίαν καταδιώξεως.

—» Ὅλοι εἶνε ἐχθροὶ μου!... Ὅλω ἐχθροὺς ἐγνώρισα!...

» Ὅτι ἔπασχε μανίαν καταδιώξεως ἀποδεικνύεται ἀπὸ τὸ ἐξῆς :

» Ἀναφαίνεται μίαν φοράν—πρὶν ἐπαιτήσῃ ὀβολοὺς ἐπαιτοῦσε, εὐσχήμως ἄρτον, ζητῶν κάποιαν θέσιν—διδάσκαλος εἰς τὴν Αἰκατερίνην. Ἦτο καὶ ἔκει πάντοτε δύσθυμος, βαρὺς, στυγηδὸς καὶ σιωπηλὸς σὰν σύμφορά. Ἐτρωγε πάντοτε γάλα καὶ γιουρτί.

«—Λευκὴ τροφή...» ὡς ἔλεγε.

» Καὶ δὲν ἔβαζε τίποτε ἄλλο εἰς τὸ στόμα του. Ὅσάκις ἔμωε ἔμμενε ἀποδραδὺς εἰς τὸ καφενεῖον, παρακαλοῦσε πάντοτε, ὅποιονδὴποτε εὔρισκεν ἐκεῖ, νὰ τὸν συνοδεύσῃ εἰς τὸ σπίτι του, γιὰτί...

«—Θέλουν νὰ τὸν δολοφονήσουν!»

«—Μὰ ποιὸς ; τοῦ ἀπαντούσανε !

»—Ἐγὼ ἐχθροὺς ἐγώ. Δὲν ξέρετε σεῖς ἀκόμη !

» Ἐδῶ εἰς τὴν ἀστυνομίαν ποὺ κρατεῖται, τοῦ προσέφεραν φαγητὰ δὲν ἐδέχθη τίποτε νὰ ἐγγίσῃ.

«—Μόνον γιουρτί τρώω ἐγώ.»

» Καὶ ἐπειδὴ ἐκείνην τὴν ὥραν γιουρτί δὲν εὐρίσκετο, ἔμμενε νηστικός, καὶ ἔμμενε καὶ τὴν ἐπομένην, διότι, ἔνεκεν τοῦ πένθους τοῦ Βασιλικοῦ θανάτου, ἔλα τὰ καταστήματα τῆς πόλεως ἦσαν σήμερον κλεισμένα...

» Εἰς τὸ δωμάτιον ὅπου κρατεῖται, οἱ χωροφύλακες τὸν ἐρωτοῦν

«—Γιατί μωρὲ ἐσκότωσες τὸν Βασιλιᾶ ;

» Αὐτὸς δὲν ἀπαντᾷ, ἔχων πάντα χωμένον τὸ κεφάλι του μέσα στὸ ἐπανωφόρι. Οἱ χωροφύλακες τὸν ὤθοῦν μὲ τὸ πόδι τους ὀλίγον.

«—Γιατί μωρὲ ἐσκότωσες τὸν Βασιλιᾶ ;

«Τότε ξεπετάει τὸ κεφάλι του λίγο, γυρίζει τὸ ἔνα του μαῦρο μάτι καὶ ἐρωτᾷ κάπως ἀπότομα :

«—Τί θέλεις ;»

»—Νὰ μᾶς πῆς γιὰτί ἐσκότωσες τὸν Βασιλιᾶ.

»—Ὅ,τι εἶχα νὰ εἰπῶ, τὸ εἶπα εἰς τὸν εἰσαγγελέα. Τίποτε ἄλλο δὲν ἔχω νὰ προσθέσω· ὅταν γείνης εἰσαγγελεύς, νὰ ἔλθῃς νὰ σοῦ τὰ εἰπῶ καὶ σένα...

» Κατὰ τὴν σύλληψίν του διόλου σχεδὸν δὲν ἀντεστάθη.

» Τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἀπ' ἔξω ἀπὸ τὸ γωνιατὸν μπακάλικον ἦσαν δύο πολῖται καὶ ἐπίνανε μαστίχα. Τὸν εἶδαν καὶ αὐτοὶ νὰ στέκεται

ἀπό ὦραν ἀρκετὴν ἐκεῖ, ἀλλὰ δὲν ἔδωσαν διόλου σημασίαν. Μαῦρος καὶ κακομοίρης καθὼς ἦτο, ὑποπτος ἐκ πρώτης ὄψεως, στεκόμενος ἐκεῖ καὶ κἀτι κοιτάζων πρὸς τὸν δρόμον, ἀθλιος καὶ ἀηδής, δὲν ἐκίνησε κανενός, δυστυχῶς, τὸς ὑπονοίας . . .

»Ὅταν ὁ Βασιλεὺς ἐφάνη ἐπιστρέφων ἐκ τοῦ μέχρι τῆς «Πλατείας τῆς Ἐλευθερίας» περιπάτου του, δροσερός, γελαστός, εὐθυτενῆς καὶ νεανικὸς ὡς ἀλκυονὶς ἡμέρα.

»Ἐλεγε διὰ τὸ Γερμανικὸν θωρηκτόν, τὸ ὁποῖον θὰ ἐπεσκέπτετο ἐκείνην τὴν στιγμήν, καὶ διὰ κάποιον Δανὸν συγγραφέα, ὁ ὁποῖος συνέγραψε τὴν ἱστορίαν του.

»—Τὴν ἐτελειώσεν, ἔλεγεν εἰς τὸν Φραγκοῦδην, μὰ δὲν πειράζει· ἡμπορεῖ καὶ νὰ τὴν συμπληρώσῃ!

»Καὶ κατόπιν δεικνύων τὴν πόλιν, ἣ ὁποία γελοῦσε μὲ χίλια χρώμματα τριγύρω εἰς τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, προσέθηκε μὲ κάποιαν ὑπερηφάνειαν :

»—Καὶ τί λαμπρὸν κεφάλαιον ποῦ θὰ εἶνε ἡ κατάληψις τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἡ παρουσία μου ἐδῶ...

»Ἐκείνην τὴν στιγμήν τὸν εἶδεν ὁ ἓνας πολίτης.

»—Βαγγέλη, λέγει, στὸν ἄλλον σήκω νὰ χαιρετίσωμεν, ἔρχεται ὁ βασιλιάς.

»—Νὰ πῶ τῇ μαστίχᾳ μου καὶ σηκῶνομαι ἀμέσως.

Ἐκείνην τὴν στιγμήν ἔπεσεν ἡ πιστολιά. Ὁ Βαγγέλης ἐτράπη νὰ συλλάβῃ τὸν δολοφόνον, ἀλλὰ ὁ Φραγκοῦδης τὸν ἡμπόδισε.

»—Πρόσεξε τὸν βασιλέα ἐσὺ καὶ τὸν πιάνω ἐγὼ τὸν δολοφόνον.

»Ὁ βασιλεὺς ἐκλονίζετο, ἔγερνε ἐπάνω στὸ τραπέζι τοῦ παντοπωλείου. Ὁ Βαγγέλης τὸν ἄρπαξε μέσα στὴν ἀγκαλιά του.

»Τώρα φυλάγει τὸ ὑποκάμισο ποῦ ἐφοροῦσε, ἐπάνω εἰς τὸ ὁποῖον ἀκούμπισε τὸ βασιλικὸ κεφάλι.

»—Ἐδῶ ἐπάνω ξεψύχησε ὁ βασιλιάς!... Θὰ τὸ φυλάγω' ἔσο νὰ ζῶ θὰ τῶχω!...

»Ἐκείνην τὴν στιγμήν συνελαμβάνετο ὁ κακοῦργος παρακάτω. Ὁ Φραγκοῦδης τοῦ ἤρπασε τὸ ὀπλισμένον χέρι τόσο σφιχτὰ ποῦ τὸ πρέλυσε καὶ ἔπεσε κάτω τὸ ρεθόλθερ. Ὅταν τὸν ἤρπασαν οἱ χωροφύλακες, αὐτὸς ἀφέθη νὰ τὸν κάμουν ἕ,τι θέλουσιν.

»—Μὲ ἐπιάσατε, τοὺς εἶπε, καὶ ἔπειτα τί;

» Ἡ ξένη δημοσιογράφος, ἣ ὁποία μὲ ἀνωτέραν διαταγὴν τὸν ἐφωτογράφησε, μόλις εἶδε τὸ σιχαμερὸν καὶ κοκκαλιάρικον καὶ μαυροκίτρινον καὶ καταλερωμένον ἐκεῖνο ὑποκείμενον πού ἐδύθισε μίαν Ἑλλάδα εἰς τὸ πένθος καὶ ἔκοψε τὰς ἡμέρας ἐνὸς ἀγαθωτάτου βασιλέως εἰς τὴν πειρὸ ἐνδοξον καὶ εὐτυχῆ περιόδον τοῦ βίου του, ἀνελύθη εἰς δάκρυα καὶ ἔπαθε τέτοιαν ταραχὴν πού ἐχάλασε καὶ τῆς φωτογραφίης.

«—Αὐτὸ τὸ ράκος τὸ ἀνθρώπινον», εἶπεν ἀγγλιστί, «νὰ σκοτώσῃ ἓνα Βασιλιά !...»

»Κανένας δὲν τῆς ἀπεκρίθη. Μόνον ὁ κακοῦργος τῆς ἔκαμε μὲ τὸ χέρι νόημα, ἡμικλείων καὶ τὸ ἓνα μάτι.

«—Ἔλα φύγε, φύγε δὲν ἔμπορῶ νὰ στέκουμαι !...»

*
*

Ὁ λοχίας Εὐάγγελος Φαρμακίδης, ὑπάλληλος τῆς Ἐθνικῆς Ἱερ-πέζης, εἶνε εἰς ἓκ τῶν πρώτων προσδραμόντων καὶ ὑποδασταξάντων τὸν πίπτοντα Βασιλέα.

Οὗτος ἀφηγείται ὡς ἐξῆς ἐξ ἰδίας ἀντιλήψεως:

»...Ἐκ τῶν πρώτων ὑπεβάστασα τὸν Βασιλέα θνήσκοντα. Προεφύλαξα τὸν δολοφόνον ἀπὸ τῆς ἐφαρμογῆς κατ' αὐτοῦ τοῦ νόμου τοῦ Λύτης ἐκ μέρους πολιτῶν, στρατοῦ καὶ χωροφυλακῆς. Εἶνε αἱ δύο σημαντικαὶ πράξεις μου τῆς χθесινῆς ἀποφράδος.

» Ὁ δείκτης τοῦ ὥρολογίου ἔδινε νὰ σημειώσῃ τὴν ἡμ. μ. ὅτε μεταδίνων εἰς περίπκτον πρὸς τὴν Βίλλαν Ἀλλατίνη διὰ τῆς ὁδοῦ Ἐξοχῆς, τῆς θεωρουμένης ὡς ἀριστοκρατικῆς ἐδῶ, μεθ' ἐνὸς στρατιώτου μου, ἀντίκρυσα τὸν Βασιλέα μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ του Φραγκούδη πρὸ τῆς πλατείας τῶν Στρατώνων βαδίζοντας ἐπὶ τῆς ὁδοῦ ἣν εἶχον λάθει καὶ ἐγώ, πρὸς τὰ ἀνάκτορα. Ἀπενείμαμεν Αὐτῷ τὸν στρατιωτικὸν χαιρετισμόν. Προσηλωμένος ἕμως εἰς ἀντιθέτως ἐρχομένην μελανειμονοῦσαν κυρίαν ἐχαιρέτισεν αὐτὴν μὲ τὸ χαρακτηριστικὸν του μειδίαμα, μὴ δώσας προσοχὴν εἰς τὴν ἀκίνητον στάσιν μας. Ἐσχολιάσαμεν μετὰ τοῦ συνοδοῦ μου τὸ ἐπεισόδιον χαριτολογικῶς καὶ ἐξηκολουθήσαμεν τὸν δρόμον μας ἀκολουθοῦντες εἰς κανονικὴν ἀπόστασιν 5—6 βημάτων ἐκ τοῦ ἀπέναντι ἀριστεροῦ πεζοδρομίου καὶ χαμπαρώνοντες πᾶσαν εὐκαιρίαν νεανικῆς ἐκδηλώσεως τῆς Μεγαλειότητός του. Εἶποντο 5—6 στρατιῶται καὶ 10—15 πάσης

ἡλικίας καὶ τάξεως ἄνθρωποι ὡς θαυμαστικὴ ἀκολουθία, ἐνῶ δὴς Κρητῶν χωροφυλάκων ἠκολούθουν τὸν Βασιλέα ἐξ ἀποστάσεως 10 περίπου βημάτων.

»Μετὰ μικρὸν ἔκαμψε μετὰ τοῦ ὑπασπιστοῦ καὶ τῶν χωροφυλάκων εἰς πάροδον δεξιὰ ἄγουσαν πρὸς τὴν παραλίαν, ὁπόθεν διὰ παραλιακῆς διεξόδου καὶ δι' ἑτέρας περαιτέρω παρόδου ἐπανήλθεν εἰς τὸν κύριον δρόμον, ὁ ὁποῖος χωρίζεται ἀπὸ τῆς θαλάσσης διὰ παραλιακῆς σειρᾶς οἰκοδομῶν. Ἡμεῖς ἐξηκολουθήσαμεν τὴν πορείαν μας ἔχοντες ὑπ' ὄψει ἔτι μετ' ὀλίγον θὰ μᾶς ἠκολούθει ὁ Βασιλεὺς, διότι δὲν ὑπῆρχε χώρος ν' ἀκολουθήσῃ τὴν παραλίαν ἐπὶ πολὺ.

»—Μὰ δὲν φοβάται νὰ βγαίη ἔτσι ἔξω ἐδῶ;» μοῦ λέγει ὁ συνοδός μου στρατιώτης Μαστρογιαννίτης. Εἰς ἀπάντησιν τοῦ διηγῆθην ἐν ἐπεισόδιον συμβᾶν πρὸ πολλοῦ ἐνταῦθα. «Ὁ Βασιλεὺς εἶχεν ἐξέλθει μόνος ὁ ὑπασπιστῆς Σκουμπουρδῆς διέταξεν εὐζώνους νὰ τὸν ἀκολουθήσωσιν ἐξ ἀποστάσεως. Ἀντιληφθεὶς αὐτοὺς ὁ Βασιλεὺς καθ' ὁδόν, τοὺς καλεῖ καὶ μαθὼν ἔτι ἐξετέλεσαν διαταγὴν τοῦ κ. ὑπασπιστοῦ τοὺς εἰτάξε νὰ ἐπνέλθουν καὶ νὰ εἶπουν εἰς τὸν Σκουμπουρδῆν νὰ μὴ ἐπαναληφθῇ αὐτὸ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ.

»Προχωροῦντες βλέπομεν ἄμαξαν ἀγοραίαν, ἐφ' ἧς ἐπέβαινον οἱ ὑπασπισταὶ Πάλλης καὶ Σκουμπουρδῆς κατερχόμενοι ἐκ τῶν ἀνακτόρων εἰς τὴν πόλιν. Ἐπὶ τῇ συναντήσει τοῦ Βασιλέως κατήλθον, ἐχαίρετίσαν κανονικῶς καὶ ἐπιβάντες πάλιν ἀπεμακρύνθησαν. Ἐπρότεινα εἰς τὸν συνοδόν μου νὰ σταθῶμεν εἰς τὸν ὑποστράτιγον, εἰς τὴν διάβασιν τοῦ ὁποῖου ἐστάθημεν ἡμεῖς εἰς προσοχὴν καὶ ἐχαίρετίσαμεν, πῶς αὐτὸς θὰ καταβῇ καὶ θ' ἀποδώσῃ τὸν ἀνώτερον χαιρετισμόν.

»Ἀφοῦ ἐκανοποιήθημεν ἐκ τῆς ἐκδηλώσεως καὶ αὐτῆς τῆς ἱεραρχίας, ἀπεφασίσαμεν νὰ παραμείνωμεν εἰς τὴν προπορευθῆ ὁ Βασιλεὺς καὶ νὰ δυνάμεθα ἡμεῖς ν' ἀπολαμβάνωμεν τὰ περὶ αὐτόν.

»Ἡμεθα εἰς τὸ μέσον ἤδη τῆς ὁδοῦ πρὸ τοῦ ἀστυνομικοῦ τμήματος τῆς Ἁγίας Τριάδος, πέραν τοῦ ὁποῖου εὐρίσκειται οἰκίημα παρὰ Βουλγάρων φρουρούμενον, διὸ κατὰ πρότκσιν τοῦ συνοδοῦ μου ἐβαδίσσαμεν ὀλίγον ἀκόμη διὰ νὰ διέλθωμεν ἐκ τῆς Βουλγαρικῆς φρουρᾶς πρὶν χαιρετίσωμεν τὸν διερχόμενον Βασιλέα, διὰ νὰ ἴδωμεν ἂν εἰ Βούλγαροι θ' ἀποδώσωσι τὰς τιμὰς ἀθρομήτων.

»Εἶχαμεν παρέλθει τὸ οἶκημα τοῦτο καὶ ἐθαίνομεν πρὸς τὴν γωνίαν νὰ σταθῶμεν, ἐνῶ ὁ Βασιλεὺς μετὰ τοῦ ἀκολούθου του ἤρχετο ἐκ τοῦ δεξιοῦ πεζοδρομίου 20 βήματα μακρὰν μας. Αἰφνης ἀκούομεν πυροβολισμὸν πρὸς τὸ μέρος του, ἔπου ἀκριβῶς στρέψαντες ἀντιλαμβάνομεθα καὶ τὸν καπνόν. Μὲ 5—6 ἄλλατα εὐρέθημεν ἐπὶ τόπου. Προλαβὼν εἰς πολίτης ἔλαβεν εἰς χεῖράς του τὸν Βασιλέα κλονισθέντα καὶ πίπτοντα εἰς τὰ γόνατα. Τὸν βοηθῶ ἐγὼ ἐξ ἀριστερῶν καὶ ὁ στρατιώτης μου ἐκ δεξιῶν.

»Εἶχε παραλύσει. Τὸ βλέμμα του ἐκλείειν ἡρέμα καὶ τὸ πρόσωπόν του ἐπελιδνοῦτο. Ἀντελήφθη ὅτι τὸ πλήγμα ἦτο κείριον. Ἐν ἀκαρεῖ ἔσπευσαν στρατιῶται, χωροφύλακες ἐκ τοῦ ἀπέναντι τμήματος καὶ πολιταῖαι τινες, οἱ περισσότεροι εὐλαβοῦμεγοι καὶ μὴ θίγοντες αὐτόν. Ἀμέσως ἀκούονται 2 πυροβολισμοὶ παρέκει εἰς δρομίσκον, ἐξ οὗ εἶχε πυροβολῆσει ὁ δολοφόνος, καὶ εἰς τὸν ὁποῖον ἐφυγε καταδιωχθεὶς παρὰ τοῦ Φραγκοῦδῃ. Ἀφίνω τὸν βασιλέα εἰς χεῖρας τῶν ἄλλων καὶ σπεύδω εἰς τοὺς πυροβολισμοὺς νὰ δώσω χεῖρα βοηθείας πρὸς σύλληψιν τοῦ δολοφόνου ἢ ἴσως καὶ δολοφόνων. Εἰς τὴν γωνίαν εὐρίσκω στρέφοντα τὸν Φραγκοῦδῃ πρὸς τὸν βασιλέα μὲ εὐμέγεθες πιστόλι στὸ χεῖρι καὶ προσδλέποντα πρὸς τὸ μέρος τοῦ βασιλέως ν' ἀντιληφθῆ περὶ τοῦ ἀποτελέσματος, βλέπω δὲ καὶ τὸν κκοῦργον συλληφθέντα παρὰ 3 χωροφυλάκων Κρητῶν καὶ ἐνός ὑπαξιωματικοῦ Κρητὸς καὶ ἐν πλήρει ὑπομονῇ δεχόμενον τ' ἀναθέματα, τὰς ὕβρεις καὶ κτυπήματα ἀνηλεῆ Κρητικά. Ἐν πιστόλιον, ξιφολόγχιαι, ὑποκόπανοι, Κρητικὰς μπότες ὑψοῦνται, κατὰ τοῦ δολοφόνου. Ρίπτομαι ὑπὲρ τὴν κεφαλὴν του καὶ μὲ τόνον διδασκτικόν καὶ μὲ τόνον ἰκετευτικόν ἀποτρέπω τοὺς χωροφύλακας καὶ καθιστῶ ὑπευθύνους αὐτοὺς ἂν πάθῃ τι ὁ δολοφόνος. Μὲ πολὺν κόπον προφυλάσσοιτες αὐτόν ἀπὸ σοβαρὰ κτυπήματα—διότι ἀπὸ ἐξαφνικὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ προφυλαχθῆ—τὸν ὀδηγοῦμεν κατὰ διαταγὴν ἐλθόντος ἀνθυπασιιστοῦ τῆς χωροφυλακῆς εἰς ἓνα γραφεῖον, ἔπου εἰσῆλθον μετὰ τοῦ καλοῦργου ὁ ἐνωμοτάρχης καὶ 3 χωροφύλακες, ἐκ τῶν ὁποίων ὁ ἓνας ἤσχολετο μὲ ἓνα νέον ἐργατικόν καὶ οἱ ἄλλοι ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ δολοφάνου.

»Πρὸ ἡμῶν βαστάζουν ἐξηπλωμένον εἰς τὰς χεῖράς των στρατιῶται τὸν βασιλέα ἀσκεπῆ, τὸ πηλήχιον τοῦ βασιλέως στρατηγοῦ κρατεῖ ἕτερος στρατιώτης καὶ τὸν φέρουν μηχανικῶς πρὸς τὰ ἔμπρός. Ἐπα-

νέρχομαι παρ' αὐτῷ. Οὐδεμίαν κηλίδα αἵματος βλέπω ἀκόμη ἐπὶ τῆς στολῆς του. Τὸ κτύπημα ἦτο ὀπισθεν δεξιὰ καὶ ἡ αἰμορραγία θὰ ἦτο ἐσωτερικὴ.

» Τολμήσας λέγω πρὸς τὸν Φραγκοῦδην :

» — Δὲν φωνάζομε ἓνα ἅμαξι ;

» — Ναί, λέγει, φωνάξατε μίαν ἅμαξαν.

» Τρέχω καὶ καλῶ ὀλίγον περαιτέρω. Τὸν τοποθετοῦν ἐπ' αὐτῆς ἀνοίκτης καὶ ἐπιδάντος καὶ τοῦ ὑπασπιστοῦ ὀδηγοῦσιν εἰς τὸ Στρατιωτικὸν νοσοκομεῖον (κτίριον Ὀρφανοτροφείου) ἀκολουθούσης καὶ ἄλλης ἅμαξης με 2 προσδραμόντας ἀξιωματικούς. Ἀκολουθεῖ τρέχον ἐν ρεῦμα κόσμου παντοειδούς καὶ πολυφύλου.

» Ἐρχομαι πάλιν πρὸς τὸν δολοφόνον — ἔλα αὐτὰ εἰς διίστημα 10 περίπου λεπτῶν. — Παρατήρησα, τὰς γινομένας ἐντὸς ἀγρίας σκηνῆς διαμαρτύρομαι διὰ τὰς ἀπειλουμένας συνεπείας· ὁ καταφθάσας ἀνθυποπιστής με εἰσάγει ἐντὸς διὰ ν' ἀποτρέψω τὴν ἐφαρμογὴν τοῦ νόμου τοῦ Λύντς ἐκ μέρους τῶν χωροφυλάκων, αὐτὸς δ' ἔμεινεν εἰς τὴν θύραν νὰ σχηματίσῃ ζώνην φρουρᾶς. Ἐξηγῶ εἰς τὸν ὑπαξιωματικὸν τῶν Κρητῶν χωροφυλάκων ὅτι καθήκον μας εἶνε νὰ μὴ πάθῃ τίποτε κανεὶς καὶ πρὸ παντὸς ὁ δράστης διὰ νὰ ἐξακριβωθοῦν τὰ αἴτια. Τὴν φράσιν αὐτὴν ὡς ἀπίδα δὲν τὴν ἄφηνεν οὗτος κατόπιν ἀπὸ τὸ στόμα του συνιστῶν νὰ μὴ τὸν πειράξουν διὰ νὰ μάθωμεν τὰ αἴτια.

» Διάτάσσω νὰ ἐρευνηθῇ ὁ δολοφόνος καὶ νὰ προφυλαχθῇ καὶ ἀπὸ ἐνδεχομένης αὐτοκτονίας. Ἐξάγονται τότε αἱ χειροπέδες καὶ σωματικῆς ἐρεύνης γενομένης εὐρέθησαν πολλαὶ σημειώσεις τυλιγμέναι εἰς Ἑλληνικὴν ἑφημερίδα, καὶ φυσίγγιά τινα περιστρόφου εἰς χῦμα εἰς τὴν τσέπην τοῦ ἐπανωφορίου του, μεγέθους ἴσου πρὸς τὴν ἀκραίαν φάλαγγα ἀνδρικοῦ λιχανοῦ. Ὅλα αὐτὰ παρέλαθεν ὁ ἐνωμοτάρχης. Ὁ ἐργατικὸς νέος, με τὸν ὁποῖον ἐκεῖ μέσα ἠσχολεῖτο ὁ ἕτερος χωροφύλαξ, κλαίων καὶ ὀλίγον αἱματωμένος εἰς τὰ δόντια, μ' ἔδεδαίωνε με πικρὸν παράπονον ὅτι αὐτὸς γι' ἅμαξι ἔτρεξεν. Τὸν καθησύχασα συστήσας ἐν τούτοις νὰ μὴ ἀπολυθῇ. Ἐν τῷ μεταξύ εἰσδύσας εἰς κύριος ἔρχεται καὶ μαυτζώνει τὸν δολοφόνον ἐπὶ τῆς κεφαλῆς. Νομίζω ὅτι καὶ αὐτὸς θέλει νὰ βικιοπραγήσῃ, τὸν ἀρπάζω ἀπὸ τὸ χέρι διὰ νὰ τὸν ἐκβάλω, ὅτε μοὶ λέγει με τόνον βδελυγμίας «ἰδικός μας εἶν' ὁ κικρα-

τᾶς!». Αὐτὸς ἐξακολουθεῖ ἀφωνότερος ἰχθύος. Εἰς ἐρώτησίν μου διατὶ πρόεδρῃ εἰς τὸ κακούργημα, ἀπαντᾷ ἀπαθῶς:

»—Δὲν ἔχει δικαστήρια;

—Ἐχει, τοῦ λέγω.

»—Ἐκεῖ θὰ εἰπῶ, ἀπήντησε.

• Μετ' ὀλίγον ἐπανέλαβον τὴν ἐρώτησίν μου καὶ μοῦ εἶπε:

»—Στὴν Ἀστυνομία θὰ εἰπῶ.

»—Νά, ἐδῶ ἀστυνομία εἴμεθα ἡμεῖς, ἐπαναλαμβάνω.

»—᾽Οχι, ὄχι, στὴν Ἀστυνομία, στὴν Ἀστυνομία, ἀπαντᾷ ἔχων καταφατικῶς πλήρη συνειδησίν τῶν περὶ αὐτόν.

• Ἐξω ὁ λαὸς μαίνεται. Ὁ στρατὸς καὶ οἱ φρουροὶ τῆς τάξεως ἔχουν οἱ ἴδιοι ἀνάγκη φρουρᾶς νὰ τοὺς συγκρατήσῃ. Ἀξιωματικοὶ δὲν ὑπάρχουν, διότι καταφθάνοντες διευθύνονται πρὸς τὸ νοσοκομεῖον. Εἰς τὸ ἀπέναντι πεζοδρόμιον ἀκούω θρῆνον. Ἐξέρχομαι καὶ σπεύδω νὰ ἐλευθερώσω ἓνα δυστυχῆ 25ετῆ περίπου ἄνδρα κτυπούμενον τυφλῶς καὶ ἀγρίως μὲ ἀνειλικυσμένην σπάθην καὶ μὲ ὄπλα κατακέφαλα. Ὅταν ἐφθασα, ὑπήκουσεν ἀμέσως καὶ τὸν ἀφήκαν, ἀλλ' ἴσως ἐφθασα ἄργά, διότι μόλις κατέπεσεν ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του ἡ κἀννη ἑνὸς ὄπλου μετ' ἀγρίας ὀρμῆς. Ἠδυνήθη νὰ ὀρθωθῆ ὁ δυστυχῆς καὶ μὲ παράπονον πικρότατον μοῦ λέγει ἀπηλπισμένος: «για βοήθεια μωρέ, γὰ βοήθεια ἦρθα, δὲν εἶμ' ἐγώ». Τὸ κρᾶνιον του παρῆχε θέαμα πίδακος αἱματηροῦ καὶ αὐτὸς ἐτρίκλιζεν ἀπέστρεφα φρικτῶν διὰ νὰ μὴ τὸν ἐπανίδω... καὶ δὲν ἀμφιδάλλω εἶτι δὲν θὰ τὸν ἐπανίδω. Στραφεὶς ὅμως εὐρίσκομαι πρὸ ἄλλου αἰμοφύρτου. Ὁ δυστυχῆς ἦτο ἀμαξᾶς, ὡς διατείνετο, καὶ εἶχε τὴν ἀτυχίαν νὰ μὴ εἶνε εἰς τὴν ἔδραν τοῦ σπεύσας ν' ἀντιληφθῆ τί συνέβαιναν.

• Ἄλλ' οὐκ εἰς τὸν φέροντα πολιτικὴν περιβολὴν εὐκαταφρόνητον! Ἄλλομονόν του ἂν ἐβάδιζε σπεύδων, καὶ τρισχιλομόνον του ἂν ἔτυχε ν' ἀντιληφθῶσιν ἐπ' αὐτοῦ ἰχνη αἵματος τὴν στιγμὴν ἐκείνην.

• —Ἐσχότωσαν τὸν Βασιλέα, τὸν Βασιλέα!

• —Τί λὲς μωρέ; πέθανε;

• —Πέθανε!

• —Ποῖς; μωρέ; Τί λὲς; τί ἦταν; Τεῦρκος; Ἑβραῖος;

• —Βούλγαρος ὁ ἄτιμος!

• —᾽Οχι, φέσι εἶχε ὁ ἄτιμος!

»—Ὅχι, ὄχι, ἓνας κακοφορεμένος καὶ ἡλικιωμένος μὲ κασχέτο.

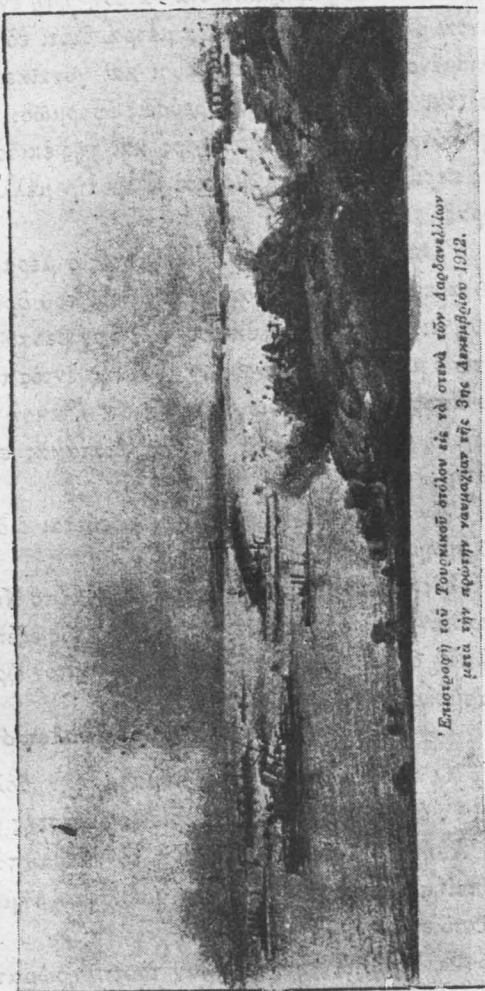
»—Τοὶ τίς φυλάμε, μωρέ, τοὶ δὲν τοὶ βάζουμαι σφαγή; Μαίνεται ὁ Κρητικὸς ὄργη λαοῦ, ὄργη Θεοῦ.

» Ὁ δυστυχῆς ἄμαξας εἶχε δεχθῆ εἰς τὸ πρόσωπον κτύπημα μὲ αἰχμηρόν, φαίνεται, ὄργανον, ἂν δὲν ἦσαν ὄνυχες, καὶ αἷμα ἤρρισε νὰ σιγοτρέχη, παρεδόθη εἰς ἓνα στρατιώτην νὰ ὀδηγηθῆ μέσα καὶ ἐν τῷ μεταξύ ἀντὶ τὸ κτύπημά του νὰ κινή τὴν συμπάθειαν τοῦ κόσμου, ἐξῆπτε τὸ πάθος καὶ ἐρρίπτετο ἕκαστος νὰ λάβῃ ἐκδίκησιν. Ἐπιβλέπω τὴν ἀσφαλῆ συνοδείαν τοῦ θύματος σώου εἰς τὸ πρόχειρον κρατητήριον.

» Καλεῖται ἄμαξα πρὸς μεταφορὰν τοῦ δράστου. Χωροφύλακες καὶ στρατιῶται περιζώνουν τὴν ἄμαξαν πρὸς προφύλαξιν τοῦ πολυτίμου καθάρματος. Ἡ

καταιγὶς μαίνεται. Κατορθοῦται ἐν τούτοις ἡ ἐπιβίβασις τοῦ κακούργου εἰς τὴν ἄμαξαν καὶ ἐδηγεῖται εἰς ἀπώτερον πρὸς τὰ ἄνω τμήμα.

» Αὐτοκίνητα, ἄμαξαι, φορτηγὰ αὐτοκίνητα φέρουν ἐπὶ τόπου τὰς ἀνωτέρας ἀρχὰς καὶ λαμβάνουν τὴν ἄγουσαν εἰς τὸ Νοσοκομεῖον. Ὁ πρίγκηψ Νικόλαος ἐπὶ κλειστοῦ, ὡς συνήθως, αὐτοκινήτου διέρχεται

Ἐπιστολή τοῦ Τουρκικοῦ σπύλον εἰς τὸ σπινθὸν τῶν Ἀρσενείων
μετὰ τὴν ἀπόγνῃν ναυμαχίαν τῆς 3ης Δεκεμβρίου 1912.

μεταβαίνων εἰς τὸ Νοσοκομεῖον ἔνθα ὁ Σεπτὸς πατὴρ του.

»Εἰς τὸ τμήμα προκειμένου νὰ ἐξαχθῆ ἔκ τῆς ἀμάξης ὁ κακοῦργος καὶ ἀναβῆ κλίμακα διὰ νὰ ὀδηγηθῆ ἐντὸς τοῦ τμήματος λαμβάνονται ἅλα τὰ προφυλακτικὰ μέτρα, διότι ἐδῶ μαίνεται ἡ λαίλαψ. Ὁπλισμένοι στρατιῶται γεμίζουσι καὶ γυναῖκες καὶ παιδιὰ ὠρύονται, καὶ πολίται παρὰ τὰς ἀπαγορεύσεις ἐφορμῶσι καὶ βαθμοφόροι ἐντείνουν τὴν δύναμιν τῆς αὐστηρότητος καὶ τῆς ἐπιβολῆς των, καὶ χωροφύλακες περιζώνουν τὸ τμήμα καὶ ὄλην τὴν μέλλουσαν διάδασιν μέχρι τῆς θύρας.

»Ὅπισθεν τοῦ ἀστῶν. Τμήματος ὁ μέραρχος Σωτῆλης ὀρθῶς ἐπὶ τοῦ αὐτοκινήτου πληροφορεῖται περὶ τοῦ δράστου καὶ συνιστᾷ νὰ μὴ πάθῃ τι, ἐρωτῶν ἂν ἐκτυπήθῃ. Τὸν βεβαιῶ ὅτι οὐδὲν ἔπαθε. Πάρα κάτω ὁ μέραρχος Μανουσogiαννάκης ἐντὸς τοῦ ἀνοικτοῦ αὐτοκινήτου του ἀπορεῖ ποῦ νὰ διευθυνθῆ, διότι ἡ ἀκούη του δὲ τὸν βοηθεῖ ν' ἀντιληφθῆ καὶ δώσῃ τὰς δεούσας διαταγὰς εἰς τὸν σωφῆρ του στρατιώτην.

»Ἐν μέσῳ πανδαιμονίου συνοδεύεται ὁ δολοφόνος ἀβλαβῆς ἐντὸς τοῦ τμήματος.

»Εἰς ἀπόστασίν τινα περαιτέρω εἶναι τὸ Νοσοκομεῖον, εἰς τὸ ὁποῖον μεταβαίνοντες μανθάνομεν ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἐξέπνευσεν εἰς τὴν κλίμακα. Δηλαδὴ διετηρήθη ἐν ἀφασίᾳ ἐπὶ τέταρτον ὥρας. Οὐδεμία λέξις. Οὔτε σπασμοί...»

Ἀυτοβιογραφία δολοφόνου.

»Ὁ τελευταῖος ὁ ὁποῖος ἔμαθε τὴν δολοφονίαν τοῦ Βασιλέως ἦτο . . . ὁ ἀναλαβὼν τὰς ἀνακρίσεις δικαστῆς Κανταρῆς. Ἦρχετο ἀπὸ τὰς Ἀθήνας ἀτμοπλοϊκῶς. Εἰς τὸ Καραμπουρνοῦ ὁ σηματογράφος εἰδοποίησε τὸ πλοῖον νὰ ὑψώσῃ μεσίστιον σημαίαν, διότι ἐδολοφονήθη ὁ Βασιλεὺς.

»Φαντάσθητε τὴν ἀγωνίαν τοῦ πληρώματος ἕως νὰ φθάσουν εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν καὶ νὰ μάθουν τὰς λεπτομερείας. Τὸ μυαλό των ἐφούντωσε εἰς χιλιάς δύο ὑποθέσεις καὶ ἡ καρδία των ἐκτύπησε ἀπὸ χιλίων δύο εἰδῶν τρόπους.

»Μόλις ἀπεδιδάσθη ὁ Κανταρῆς καὶ εὗρηκε τὸ τηλέφωνον νὰ σακίζεται ἀπὸ τὸ κτύπημα, καλοῦν αὐτὸν διὰ τὰς ἀνακρίσεις.

»Ὁ δολοφόνος εἰς τὴν αὐτοβιογραφίαν του λέγει ὅτι «φοιτητῆς

ὄν τῆς Ἱατρικῆς εἰς τὰς Ἀθήνας ἠγάσθη ἐμμανῶς ἐνὸς νέου, ὁ ὁποῖος σήμερον εἶνε εἰς κάποιαν ὑψηλὴν θέσιν.

» Ὁ νέος αὐτὸς τοῦ ἔτρωγε τὰ λεπτά. Διὰ τὴν ἐξοικονομῆν χρημάτων ἠναγκάζετο νὰ σύρεται εἰς τὰ χαρτοπαίγνια καὶ νὰ μηχανεύεται πᾶν εἶδος πρὸς πορισμόν.

» Ἐπειτα, λέγει, τοῦ τὸν ἐπῆραν ἄλλοι καὶ ἀπὸ τότε ἔχασε τὰς φρένας του.

» Κατωτέρω ψάλλει τὴν καλλονὴν τοῦ νέου, ἣ ὅποια «ἔχει τὴν ἀρρενωπότητα τῆς Ἀρτέμιδος καὶ τὸ ἀγλαὸν τοῦ Ἀπόλλωνος καὶ τὴν λάμπιν φαεινῆς ἡμέρας» (1).

» Εἰς τὸ τέλος τῆς αὐτοβιογραφίας του προσθέτει:

» — Ἐμένα πού ἔκαμα ἔλα αὐτὰ οἱ ἥρωες θὰ μὲ θεωροῦν ἥρωα, οἱ μεγάλοι μέγαλον, οἱ σοφοὶ σοφόν, οἱ γελοῖοι γελοῖον καὶ οἱ ἄθλια, ἄθλιον . . . »

» Ἐπ' αὐτοῦ εὐρέθη καὶ μία ἐπιστολὴ ἀπευθυνομένη πρὸς τὸν Βασιλέα Γεώργιον.

» Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη εἶνε γραμμὴν με χαρακτήρα, ὁ ὁποῖος δὲν ὁμοιάζει με τὸν γραφικὸν τοῦ δολοφόνου χαρακτήρα.

» Εἰς τὴν ἐπιστολὴν αὐτὴν ὑβρίζεται ὁ Βασιλεὺς, ὁ ἑλληνικὸς στρατός καὶ τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος.

» Εἰς κάποιαν παράγραφον τῆς ἐπιστολῆς λέγει: «Καὶ τί ἐνόμισες, Βασιλεῦ τῶν Ἑλλήνων, καταλαμβάνων τὴν Θεσσαλονίκην, ὅτι θὰ τὴν κρατήσῃς καὶ ὅτι ἡ Θεσσαλονίκη εἶνε καταδικασμένη νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ ἄθλιον Ἑλληνικὸν Ἔθνος...»

» Ὁ δολοφόνος ἀρνεῖται νὰ ἀναφέρῃ εἰς ποῖον ἀνήκει ἡ ἐπιστολὴ αὕτη. Ἄλλοτε λέγει ὅτι τὴν ἔγραψεν αὐτὸς καὶ ἄλλοτε ὅτι δὲν ἐνθυμεῖται.

» Εἰς ἀνακριτικὴν ἐρώτησιν ἐὰν ἀπὸ καιροῦ ἐμελέτα τὸ κατὰ τοῦ Βασιλέως ἔγκλημα ἢ τὴν στιγμὴν ἐκείνην τὸ ἐσκέφθη, ἀπάντησε:

» — Τὸν Βασιλέα τὸν ἐμισοῦσα ἀπὸ δύο ἐτῶν. Τοῦ εἶχα ὑποβάλει κάποιαν ἀναφορὰν ζητῶν βοήθημα καὶ κατὶ ἄλλο.

» — Τί ἄλλο;

(1) Σ. Σ. — Καὶ παρέτασεν εἰς τὰ κεφάλαιον ὁλόκληρον ἀισχυρῶν λεπτομερειῶν, ὕβρεων καὶ ὀργῶν ἀκατονομάστων, τὰ ὅποια εἶνε ἀδύνατον νὰ ἀναγραφῶσιν οὐδαμοῦ.

»—Νὰ ἐπέμβῃ νὰ μὲ συμβιδάσῃ μὲ τὴν . . . ἀγάπη μου. Καὶ μὲ ἐδιώξαν χυδαίως ἀπὸ τὸ παλάτι. Χθὲς καθὼς ἐστεκόμην ἐκεῖ καὶ τὸν εἶδα νὰ περνᾷ, μού ἤρθε στὸ νοῦ ἀμέσως νὰ τὸν σκοτώσω. Τὸν ἀφῆκα καὶ προσπέρασεν ὀλίγον καὶ τὸν πυροβόλησα στὸ μέρος τῆς καρδιάς· αὐτὸ εἶνε ὄλο. Τί μὲ βασανίζετε μὲ ἀνακρίσεις;...»

Καὶ ἡ αὐτοβιογραφία ἐξακολουθεῖ μὲ ἄλλας ἀσυναρτήτους ἀποκαλύψεις δῆθεν :

»... Ἡ ἀδελφή μου Νάκου δὲν ἐξώδευσε 300 λίρες, καθὼς λέγει δι' ἐμέ, ἀλλὰ μόνον 120, καὶ ταύτας μὲ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ μὲ καταστρέψῃ, ἀφήσασά με ἄνευ ὑποστηρίξεως ὅταν ἤθελον μόνον ἐξετάσεις καὶ ἔλεγον ὅτι εἶμαι διαιτῆς, ἂν καὶ εἰς τὴν Σάμνην ἔκαμα τὸν γιαιτρόν, καὶ ἔβαλα εἰς ὄλους τοὺς ἐπιστήμονας τὰ ματογιάλια...

(Ἐδῶ ὑπερασπίζεται κάποιον ἐξαδέλφον του, διὰ τὸν ὁποῖον ἔλεγον πῶς ἔφαγε τὰ χρήματα τοῦ πατρός του καὶ προσπαθεῖ μὲ ἀφορητὸν φλυαρίαν καὶ μὲ ἀριθμοὺς νὰ ἀποδείξῃ ὅτι ὁ ἐξαδέλφος του, ὄχι μόνον σπάταλος δὲν ἦτο ἀλλὰ καὶ οἰκονόμος).

»...Τελευταία μου θέλησις εἶνε νὰ δημοσιευθῇ ἡ βιογραφία μου ἢ εὐρισκομένη εἰς τὰς χεῖρας τοῦ Βασιλέως.

Ἄλέξανδρος Σχοινᾶς
Τελειόφοιτος τῆς Ἱατρικῆς

ὁ μετὰ τὸν θάνατόν του, ὑπὸ τῶν σοφῶν σοφός, ὑπὸ τῶν ἡρώων ἥρωες, ὑπὸ τῶν μεγάλων μέγας, ὑπὸ τῶν γελοίων γελοῖος καὶ ὑπὸ τῶν προστύχων καὶ ἐκφύλων πρόστυχος καὶ ἐκφυλος ὀνομασθησόμενος.»

»Κωδικελλος.—'Ο... (ἴδιος πάντοτε νέος) νὰ γνωρίζῃ ὅτι εἰς τὴν Χαλκίδα, τὴν στιγμὴν ποῦ μὲ κατήγγειλεν εἰς τὸν χωροφύλακα, θὰ ἦτο νεκρός, ἐὰν δὲν εἶχον λησμονήσῃ τὸ περίστροφόν μου εἰς τὸ Ξενοδοχεῖον καὶ δὲν εἶχον κατέλθῃ ἀργὰ εἰς τὸν σταθμόν, ἐνῶ ἐπὶ μίαν ἐβδομάδα προηγουμένως κατηρχόμην ἡμίσειαν ὥραν πρὸ καὶ εἶχον καὶ τὸ περίστροφον.

»Τὸ σατανικὸν σχέδιον τοῦ ἀδελφοῦ του ἀπέτυχεν ὡς ἐκ τῆς ἀνθρωπίνης ἀτελείας καὶ διότι οἱ ἄτιμοι εἶνε τυχεροί».

Αὐτὰ δὲ ἦσαν γραμμένα εἰς τὸ τέλος·

»Εἰς τὸ ἐξῆς ὡς δόγμα πρέπει νὰ καθιερωθῇ ὅτι οὐδεὶς ἄνθρωπος θὰ εὐρεθῇ εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ εἴπῃ τὴν λέξιν «πεινῶ» ἢ τὴν φράσιν «ἀσθενῶ καὶ δὲν ἔχω τὰ μέσα τῆς θεραπείας μου.»

«Καὶ ἤδη ἀποτεινόμενος πρὸς σέ, μεγάλε κακοῦρξε, Μεγαλειότατε, ἔστις σήμερον μεσουρανεὺς χάρις εἰς τὴν θρησκοληψίαν τοῦ Παλαιολόγου καὶ τῶν σημερινῶν θηριωδῶν συνθηκῶν καὶ σοῦ λέγω ὅτι διὰ σέ ἦλθον ἐξ Ἀθηνῶν καὶ θά ἀποθάνω εὐχαριστημένος, ἐὰν κατορθώσω νὰ σέ τιμωρήσω, ὡς αἰμοσταγὲς θηρίον, ποῦ στηρίζετε τὸν θρόνον σας ἐπὶ αἱμάτων καὶ καταστροφῶν καὶ διὰ νὰ ζήσετε ὀλίγα ἔτη καλὰ καταπολεμεῖτε τὸν σοσιαλισμὸν (καίτοι ἐν αὐτῷ θὰ ζήσετε πολὺ καλλίτερα) καὶ οὕτω καταδικάζετε εἰς τὴν δολοφονίαν καὶ τὸν θάνατον ἑκατομμύρια ἀνθρώπων καὶ γενεὰς γενεῶν, ὡς ἀφάνταστος θηριωδία.»

» Ἐδῶ τελειώνει τὸ χειρόγραφον.

» Πίσω ἀπὸ αὐτὸ εἶνε μία ἔκκλησις πρὸς τοὺς Κρήτας βουλευτάς, διὰ τῆς ὁποίας ζητεῖ χρήματα.

» Δὲν ὑπάρχουν Ἕλληνες ἢ ξένοι.

» Ὁ κόσμος ἀνήκει εἰς τὸν κόσμον.

» Ἡ Θεσσαλονίκη ἀνήκει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα !

» Ἐγὼ ἀνήκω εἰς τὸν ἑαυτὸν μου.

» Πρέπει νὰ ζῶμεν ὅλοι εὐτυχεῖς καὶ εὐχαριστημένοι.

» Ὅλοι οἱ ἐργάται τότε δὲν θὰ ἐργάζονται.

» Θὰ κάθωνται 20 ὥρας τὸ ἡμερονύκτιον.

» Καὶ ὅταν τὸν ἐρωτήσαμεν εἰς τὴν ἀστυνομίαν

» — Ἀφοῦ δὲν θὰ ἐργάζεται κανεὶς στὸν κόσμον, τότε ποῖος θὰ ἐργάζεται ;

» — Δεν ξέρω. Νὰ ἐργασθῆτε σεῖς ποῦ κάθεσθε.

— Τότε πάλιν τὸ ἴδιον εἶνε. Θὰ ὑπάρχουν ἐργάται καὶ καθήμενοι καὶ τρώγοντες ἀπὸ τὴν ἐργασίαν τῶν ἄλλων.

» — Θὰ ἐργάζονται ὅλοι δύο ὥρες εἴπα...»

Τὰ τραύματα τοῦ Βασιλέως.

Ἰδοὺ καὶ ἡ ἐπίσημος ἱατρικὴ ἔκθεσις περὶ τῶν ἐπενεγκόντων τὸν θάνατον τραυμάτων τοῦ ἀνακτος :

» Μετὰ προσοχῆς ἐξετασθέντος τοῦ πτώματος τοῦ ἀειμνήστου βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α', εὐρέθη ὅτι ἔφερε τραῦμα διαμπερὲς τοῦ θώρακος διὰ πυροβόλου ὄπλου.

» Τὸ στόμιον τῆς εἰσόδου τῆς σφαιρίας εὐρίσκειτο ὀπισθεν δεξιᾶ, κατὰ τὸ βον μεσοπλεύριον διάστημα, παρὰ τὴν κάτω γωνίαν τῆς δε-

ξιάς ὠμοπλάτης, περιφερείας ὅσον διλέπτου, μὲ χεῖλη κεκαυμένα ἐστραμμένα πρὸς τὰ ἔσω, στόμιον δ' ἐξόδου ἀκριβῶς τρεῖς δακτύλους ἄνωθεν τῆς κορυφῆς τῆς ξιφοειδοῦς ἀποφύσεως κατὰ τὸ μέσον τοῦ στέρονου, ἐπίμηκες, ὀριζόντιον, μήκους τριῶν περιπυ ἕφεκατοστομέτρων μὲ χεῖλη ἀπεσχισμένα.

» Κατὰ τὴν γενομένην πρὸς ταρλίχουσι διάνοξιν τοῦ θώρακος, εὐρέθη ὅτι ἐκτὸς τοῦ τραύματος τοῦ δεξιῦ πνεύμονος, ὄντος διαμπερῶς τετραμένου κατὰ τὴν πύλην, ὁ δεξιὸς κόλπος τῆς καρδίας ἦτο διατετορημένος εἰς ἕκτασιν δεκαλέπτου. Τὸ τε περικάρδιον καὶ τὸ κύτος τοῦ θώρακος ἦσαν πλήρη θρόμβων καὶ αἵματος.

» Κατὰ τὴν ἀφαίρεσιν τῶν ἐσωτερικῶν ἐνδυμάτων ἀνευρέθη τὸ βλήμα, ὅπερ ἦτο σφαῖρα περιστρόφου μεγάλου διαμετροῦματος ἐκ μολύβδου, ὀλίγον παραμεμορφωμένη κατὰ τὴν κορυφήν.

» Ὁ θάνατος, ὡς ἐκ τοῦ τραύματος τῆς καρδίας, ἐπῆλθεν ἀκαριαίως.

Ἐν Θεσσαλονίκῃ, τῇ 5 Μαρτίου, ὥρα 7 μ. μ. 1913.

Ὁ Διευθυντῆς

(Τ. Σ.) Ἑμμ. Εὐδρατιάδης
ἐπίταρος.

» Παρευρεθεῖς εἰς τὴν αὐτοψίαν ἐπικυρῶ τὰ ἀνωτέρω.

Ὁ Γενικὸς Ἀρχίατρος, Ἐπόπτης τῶν Νοσοκομείων

Π. Πανοῦδος.

γενικὸς ἀρχίατρος.» (1).

Ἐντύπωσις ἐν Κωνσταντινουπόλει.

Ἡ ἀπαίσια εἰδήσις τῆς ἀγρίας δολοφονίας τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἐνέσκηψεν ὡς κεραυνὸς ἐν πλήρει μεσημβρία.

(1) Σ. Σ.—Καὶ ταῦτα μὲν εἶνε τὰ σαφῆ καὶ ἐπισημὸς καθώρισμένα. Παρ' ὅλας ὅμως τὰς κατόπιν μακρὰς ἀνακρίσεις οὐδὲν τὸ σαφὲς ἠδυνήθη να ἀποσπασθῆ ἀπὸ τὰς ἀοριστολόγους ἀπαντήσεις τοῦ δολοφόνου, μέχρι τῆς ἡμέρας καθ' ἣν, ὀδηγηθεῖς μόνος, συνοδεῖα δύο Κρητῶν χωροφυλάκων εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ εἰσαγγελέως—ἀνακριτοῦ, κατώρθωσεν αἰφνιδίως νὰ πηδῆσῃ ἀπὸ τοῦ ἀνοικτοῦ παραθύρου καὶ ν' ἀποθάνῃ θρυμματισθεῖς ἐξ ὕψους 20 περιπυ μέτρων. Ἡ πεποιθήσις ὅμως τοῦ κόσμου ἐξηκολούθησε νὰ παραμένη ἢ αὐτῇ, ὅτι δηλαδὴ ὁ ἀπαίσιος Σχοινιάς ἦτο ὄργανον Βουλγαρικόν. Ἐπερὸν γινε δὲ τὴν πεποιθήσιν αὐτὴν τοῦ λαοῦ ὁ λόγος, ὅτι κατὰ τὰς διαφόρους αὐτοῦ ἀποκαλύψεις εἶχε γνωσθῆ ὅτι κάποτε εὐρίσκειτο εἰς στενάς σχέσεις μὲ τὸ Βουλγαρικὸν Κομιτάτον καὶ τὴν Ρουμανικὴν προπαγάνδαν, καὶ ὅτι συνέπεσεν εὐθύς μετὰ τὸ ἔγκλημα ἢ ἐκ Θεσσαλονίκης αἰφνιδία ἀναχώρησις τοῦ Σανδάνσκῃ. Ὁ χρόνος θὰ λύσῃ τὸ πρόβλημα.

Ἦτο δὲ τόσον τεραστία ἢ ἐξαγγελθεῖσα φήμη, ὥστε πᾶς τις εὐλόγως ἤδυνάτει νὰ πιστεῦσῃ τὴν ἀλήθειαν καὶ αὐθεντικότητα αὐτῆς.

ὑπὸ τὴν ψυχολογικὴν αὐτὴν κατάστασιν διετέλουν οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει μέχρι μεσημβρίας τῆς ἐπιούσης, ὁπότε πλέον τὸ δδυνηρότατον ἄγγελμα καθίστατο γνωστὸν καὶ ἐπισημοποιεῖτο διὰ τῆς ὑψώσεως μεσιστίων σημαιῶν ἐπὶ τῶν ἀετωμάτων τῶν πρεσβειῶν καὶ ἐπὶ τῶν ἐν τῇ πόλει ὀρμούντων ξένων πολεμικῶν.

Ὁ τραγικὸς θάνατος τῆς Σεπτῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ κορυφῆς ἐδύθισεν εἰς ἄφατον πένθος οὐ μόνον τοὺς καιρίως ἐν τῷ προσώπῳ Αὐτῆς τρωθέντες ἐλευθέρους Ἕλληνας, ἀλλὰ καὶ ἅπαντα τὸν χριστιανικὸν κόσμον, συνεχίνησε δὲ καὶ αὐτὸν τὸν Ἰσλαμισμὸν ἀκόμη. Ὁ ὀθωμανικὸς τύπος ἐπὶ τῇ στυγερᾷ δολοφονίᾳ τοῦ Βασιλέως Γεωργίου συμπαθῆ ἀφιέρωσεν ἄρθρα συνοδεύσας αὐτὰ καὶ διὰ τῆς εἰκόνας του.

Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τοῦ ἀπαισίου ἀγγέλματος, ἐξ ἔλων τῶν Τουρκικῶν ἐρμηριδίων ἢ «Τανίν» μόνη ἀνήγγειλε τὴν δολοφονίαν τοῦ Ἑλληνος Βασιλέως χαρακτηρίζουσα αὐτὴν ὡς πολιτικὸν ἔγκλημα ὑπὸ ἐχθρῶν τῆς Ἑλλάδος διαπραχθέν. Τὴν ἐπιούσαν ἔβλος ὁ Τουρκικὸς τύπος ἰσχυρίζετο ὅτι ἢ κατὰ τοῦ Σεπτοῦ Ἑλληνος Ἄνακτος κινήθησα χεῖρ ἦτο ἐχθρική.

Ἐπ' ἀφορμῇ δὲ τοῦ ἐγκλήματος τούτου, διὰ τὸ ὁποῖον ἐξέφραζε βαθυτάτην λύπην, συνίστα εἰς τὴν Κυβέρνησιν ἕπως δραττομένη τῆς εὐκαιρίας τείνῃ χεῖρα συμμαχικὴν εἰς τὴν Ἑλλάδα, βεβαία οὖσα ὅτι αὕτη δὲν θὰ ἀποκρούσῃ αὐτὴν, «καὶ ἅς παύσωμεν, ἔλεγεν, νὰ θεωρῶμεν τὴν Ἑλλάδα μικρὸν καὶ ἀνάξιον Κράτος».

Ἡ «Ἀλεμδάρ» ἐν πολυστήλῳ κυρίῳ ἄρθρῳ συνηγόρει θερμότερα ὑπὲρ τῆς συνάψεως Ἑλληνοτουρκικῆς συμμαχίας. Κακίζουσα δὲ τὴν ἄνευ λογικῆς πολιτείας, ἣν μέχρι τότε οἱ ἰθύνοντες τὸ κράτος ἐτήρησαν ἀπέναντι τῆς Ἑλλάδος, νομίζοντες ὅτι δύνανται νὰ περιφρονήσωσιν αὐτὴν, ἀπηριθμει τὰς εὐεργετικὰς συνεπειὰς, τὰς ὁποίας θὰ εἶχεν ἐὰν συνήπτετο πρὸ καιροῦ Ἑλληνοτουρκικὴ συμμαχία, συνεπέρανε δὲ ὅτι παρὰ τὴν ὑφισταμένην Βαλκανικὴν συμμαχίαν, ἢ Ἑλλάς δὲν θὰπέκρουε τεινομένην τὴν χεῖρα τῆς Τουρκίας, κατέληγε δὲ εἰς τὴν σύστασιν ἕπως «ἔστω καὶ νῦν ἐπιζητηθῆ ὑπὸ τῶν ἰθύνόντων ἐν Τουρκίᾳ ἢ σύναψις συμμαχίας μετὰ τῆς Ἑλλάδος.»

ὑπὸ τὸ πνεῦμα δὲ τοῦτο ἐξεφράζετο ἅπας ὁ Τουρκικὸς Τύπος.

Σκέψεις καὶ κρίσεις τῶν ξένων.

Ὁ γνωστότατός μας Ραστινάκ (Μορέλλο) τῆς Ρωμαϊκῆς «Τριμπούνας» ἐδημοσίευσεν ἐκτεταμένον χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐκλείψαντος βασιλέως Γεωργίου, θαῦμα λεπτότητος, ποιήσεως καὶ ἀκριβείας.

«Ὁ χλωμὸς βόρειος βασιλεὺς τῆς νέας Ἑλλάδος ἐκυλίσθη ἐπίσης εἰς τὸ αἶμα, ὅπως οἱ Ἰθαγενεῖς βασιλεῖς τῆς παλαιᾶς τραγικῆς Ἑλλάδος. Ὅποιος καὶ ἂν ἦτο ὁ «Ἀρμόδιος» τῆς Θεσσαλονίκης, εἴτε ἐθνικὸφρων τις Βουλγαρομακεδὼν ἢ κανένας ἄπατρις ἀλήτης, ἓνας μακιακὸς ἢ ἓνας φανατικὸς, ἢ παράδοσις δὲν διακόπτεται εἰς τὴν ἀτμοσφαῖραν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐγκατέλειψαν ἀκόμη τὰ Αἰσχυλιακὰ φαντάσματα. Ὁ ἀγαθὸς υἱὸς Χριστιανοῦ τοῦ Θου ἐφαίνετο πλέον ἀσφαλῆς εἰς τὴν γῆν τῶν Ἀτρειδῶν. Μετὰ πενήντα ἐτῶν ἀναμονήν, ὑπὸ τὴν ὀδηγίαν του ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς ἀνέκτησε τὰς ἀπολεσθείσας διὰ μέσου τῶν αἰῶνων θέσεις. Τὰ ὄρια τοῦ βασιλείου ἠδύρυνθησαν, ἡ δυναστεία ἐστερεώθη. Ἀπὸ Κρήτης μέχρι Σάμου, ἀπὸ Ἰωαννίνων μέχρι Θεσσαλονίκης, τὰ παλαιὰ ὄνειρα καὶ οἱ παλαιοὶ πόθοι ἐπῆραν σάρκα καὶ ὄστα. Ἀπὸ τὸ ὕψος τῆς Ἀκροπόλεως τὸ δόρυ τῆς θεᾶς ξαναχρυσόβολωντας εἰς τὸ κυανοῦν ἔκραξεν ὄλους τοὺς Ἕλληνας τοὺς ἐσπαρμένους μέσα ἀπὸ τὰς θαλασσίους κελεύθους . . .»

Καὶ κατωτέρω :

«Ὁ Γεώργιος ἦτο ἄνθρωπος ἀληθινὰ μωδέρνος, ὑπὸ τὴν καλὴν ἐννοιον τῆς λέξεως. Μωδέρνος εἰς τὰς ἰδέας, τὴν μόρφωσιν καὶ πρὸ παντός εἰς τὰς στάσεις, τὰς ὁποίας ἐλάμβανεν ἀπέναντι τῶν πραγμάτων. Καὶ μὲ τὴν ἀπροκαταληψίαν εἰς τὰς γνώμας, πού σ' ἔκαμνε ν' ἀμφιδάλλης ἂν πράγματι ἀπέδιδε μεγάλην σοφρότητα εἰς τὴν θέσιν του καὶ εἰς τὴν ὑψηλὴν λειτουργίαν, ἡ ὁποία τοῦ ἦτο ἐμπιστευμένη. Ἦτο ἓνας σκεπτικιστῆς ἀπὸ τοὺς σπανίζοντας ὄχι μόνον εἰς τὰς Αὐλὰς. Πνεῦμα ἐλεύθερον καὶ ἀνοικτὸν ἐπὶ κεφαλῆς χώρας μὲ παλαιὰς παραδόσεις, χώρας πού διὰ τοὺς πόνους τῆς καὶ τὰς ἀναμνήσεις τῆς, τὰς δυστυχίας τῆς καὶ τὰς ἐλπίδας τῆς, δὲν εὑρίσκει καιρὸν νὰ γελάσῃ ἢ νὰ χαμογελάσῃ. Προτεστάντης ἐπὶ κεφαλῆς λαοῦ ὀρθοδόξου. Μαθητῆς τοῦ Λουθήρου ἐπὶ λαοῦ προσηλυτισθέντος ἀπὸ τὸν Ἅγιον Παῦλον. Ἀλλὰ πνεῦμα ὀλιγώτερον ἐλεύθερον, ὀλιγώτερον ἀναπεπταμένον θ' ἀπέδιδε τοὺς καρπούς πού ἀπέδωκε τὸ πνεῦμα Γεωργίου τοῦ

Α΄; Εὐχομαι, ὅπως ὁ Ἑλληνικὸς λαὸς εἰς τὴν νέαν φάσιν τῆς ἱστορίας του, εἰς τὴν ὁποίαν εἰσέρχεται, ἔχη τόσον πεπειραμένον καὶ τόσον ἀσφαλῆ ὁδηγόν, διὰ νὰ τὸν ὁδηγήσῃ πρὸς τὴν ὀλοκληρωτικὴν του ἀποκατάστασιν. Εὐτυχῶς ἡ σκιά τῆς Τουρκίας δὲν βαρύνει πλέον ἐπὶ τῆς νέας Ἑλλάδος, ὡς ἐδάρυεν ἡ σκιά τῆς Ἀσίας ἐπὶ τῆς ἀρχαίας. Καθὼς ἄλλοτε οἱ βασιλεῖς τῆς Περσίας, ἔτσι καὶ τώρα οἱ Σουλτάνοι ἐξεδιώχθησαν ἀπὸ τοὺς προσφιλεῖς εἰς τὴν Ἀθηναίων τόπους. Μετὰ τὴν μικρὰν Ὀδύσσειαν, ὁ Ὀδυσσεὺς ἐπιστρέφει εἰς τὸ πατρικὸν του σπιτί . . .».

Ὁ «Ν. Ἑλ. Τύπος» ἔγραφεν ὅτι «ὁ ἀνὴρ ὁ ἀνερχόμενος ἐπὶ τοῦ Θρόνου τῆς Ἑλλάδος ἐνσπικνώνει παραδόσεις παρατηρηθείσας ἐπὶ αἰῶνας. Ἑλλην τὴν πατρίδα, τὴν ἀνατροφὴν, τὰ αἰσθήματα καὶ τὴν ζωὴν, ὁ Κωνσταντῖνος νεώτατος ἔδειξεν ὅτι αἰσθάνεται βαθύτατα τὰς μεγάλας ὑποχρεώσεις του. Πάντοτε διεκρίνετο διὰ τὴν φιλοπονίαν καὶ ἐπιμέλειάν του. Οἱ συμμαθηταὶ του ἐξείρουν τὴν εἰλικρίνειαν, εὐθύτητα καὶ ἐπιμονὴν του.

»Εἰς καθηγητῆς του διηγείτο ὅτι, ὅταν ὁ Ἑλληνικὸς στρατὸς διέβη τὸ 1886 τὰ σύνορα, ὁ Κωνσταντῖνος ἔγεινεν ἀγνώριστος, ἡ συγκίνησίς του ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔλαμπον καὶ ἦτο ἀδύνατον νὰ καθησυχάσῃ.

»Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος προσέφερε μεγάλην ὑπηρεσίαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀναθρέψας καλῶς τὸν Κωνσταντῖνον μετὰ τὸ ἀτυχὲς 1897, ὅτε ἐλαφρόνους Κυβέρνησις ἔθεσε τὸν Διάδοχον ἐπὶ κεφαλῆς στρατοῦ, ἀδυνατοῦντος ἀριθμητικῶς τε καὶ ὀργανωτικῶς νὰ ἀντιπαραταχθῇ πρὸς τὸν ἐχθρόν.

»Ἡ ἀξία τοῦ Κωνσταντῖνου ἀνεγνωρίζετο ἀφ' ὅτου ὁ Θεοτόκης διώρισεν αὐτὸν ἐπιθεωρητὴν τοῦ Στρατοῦ.

»Ὁ Διάδοχος ἀφωσιώθη ὀλοφύχως εἰς τὴν διοργάνωσιν καὶ ὑπῆρξεν αὐστηρὸς, ἀμείλικτος, ἀπαιτῶν πολλὰ παρὰ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ, ὅπερ τοὺς δυσηρέστησε.

»Μετὰ τὴν ἐπανάστασιν τοῦ 1909 τὰ πράγματα μετεβλήθησαν. Αἱ σημερινὰ λαμπρὰ νίκαί τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ συνδέονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ σημερινοῦ Βασιλέως. Αἱ συνθήκαι ὑφ' ἃς ἀνέρχεται εἰς τὸν θρόνον εἶνε εὐνοϊκώταται.

»Ἄν ὁ Γεώργιος ἐσθίριζε τὴν ἰσχὺν αὐτοῦ εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ

λαοῦ, ὁ Κωνσταντῖνος στηρίζεται καὶ ἐπὶ τῆς ἰσχύος τῶν πολεμικῶν ἐπιτυχιῶν.

»Ἡνότηθῃ ὑπὸ τῆς τύχης, ἔχων βοηθὸν τὸν Βενιζέλου, ἀναγνωρισθέντα ἀπὸ ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην ὡς ἓνα τῶν ἐξοχωτέρων ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς μας, οὐ μόνον λόγῳ τῆς δράσεώς του ἐν Ἑλλάδι, ἀλλὰ συγχρόνως καὶ λόγῳ τοῦ μέρους ὃ ἔπαιξεν εἰς τὰ παγκοσμίου ἐνδιαφέροντος τελευταῖα γεγονότα.

»Ἐπὶ τῆς Βασιλείας τοῦ Κωνσταντίνου προώρισται νὰ ἐκπληρωθοῦν αἱ πόθοι, μεθ' ὧν πρὸ ἐνὸς αἰῶνος ὁ πεπολιτισμένος κόσμος ἔχαιρέτισε τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος...»

*
*
*

Ἔνα ἔτος», ἔγραφον τὰ «Ἡμερήσια Χρονικά» τοῦ Λονδίνου, «τὸ ὅποτον ἔπρεπε νὰ ἴητο διὰ τὴν Βασιλομήτορα ἡμῶν καὶ τὸν ἀδελφόν τῆς ἔτος χαρᾶς, ἀποδαίνει ἔτος θλίψεως. Τὴν θλίψιν αὐτὴν συμμερίζονται δύο ἔθνη καὶ πλεόν τῶν δύο ἔθνῶν μὲ τὴν βαθυτέραν εἰλικρίνειαν.»

ἌΟ «Ἐωθινὸς Ταχυδρόμος» ἔγραφεν :

«Ὁ θάνατος τοῦ βασιλέως ἐπέρχεται εἰς κρίσιμον στιγμήν, διότι πρόκειται νὰ καθορισθῇ ἤδη τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος, τοῦλάχιστον ὅσον ἀφορᾷ τὰ νέα τῆς σύνορα.

«Ὁ νέος βασιλεὺς θὰ ἔχη διὰ νὰ καθοδηγητῆται τὴν βοήθειαν τοῦ σοφωτέρου τῶν μέχρι τοῦδε Ἑλλήνων πολιτικῶν, τοῦ Βενιζέλου. Ἡ κυρία μέριμνα τόσον τοῦ μακαρίτου βασιλέως, ὅσον καὶ τοῦ πρωθυπουργοῦ του ἴητο νὰ ἐμπεδώσουν τὴν ἁρμονίαν μεταξὺ τῶν τεσσάρων συμμάχων Κρατῶν κατὰ τῆς Τουρκίας. Ἡ ἔνωσις αὕτη ὑπέσθη δεινὰς ἐπιθέσεις, ἀλλὰ παραμένει σταθερά. Ἐκφράζομεν βαθεῖαν τὴν συμπάθειάν μας πρὸς τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος. Ἐλπίζομεν ὅτι τὰ προτερήματα τῆς ἀνδρείας καὶ τῆς ὑπομονῆς, τὰ ὅποια ἐπέδειξε κατὰ τὸν πόλεμον, θὰ ἐξακολουθήσουν ἐκδηλούμενα καὶ εἰς τὸ μέλλον.»

ἌΟ Βὸφ ἔγραφε μακρὸν ἄρθρον εἰς τὴν «Βερολίνιον Ἡμερησίαν».

«Ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ νέος βασιλεὺς εἶνε σύζυγος τῆς πριγκηπίσσης Σοφίας, θυγατρὸς τοῦ αὐτοκράτορος Φρειδερίκου, ἀδελφῆς τοῦ Γουλιέλμου Β'. Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897 ἐμισήθη τόσον πολὺ εἰς τὴν χώραν, ὥστε ἐθεωρεῖτο ἀδύνατος ἢ ἀνάρρησις του εἰς τὸν θρόνον. Σήμερον μετὰ τὴν ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων καὶ τῆς Θεσσαλονίκης κα-

τέστη τόσον δημοφιλής, ὥστε γίνεται ἤδη λόγος περὶ ἀνεγέρσεως ἀνδριάντων πρὸς τιμὴν του.

»Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν τούτοις ἡ προσοχή μας στρέφεται ἀκόμη ἐξ ὀλοκλήρου πρὸς τὸν βασιλέα Γεώργιον. Μετὰ εὐλικρινοῦς συμπαιθείας ἀναμιμνήσεται τις τοῦ βασιλέως τούτου, ὁ ὁποῖος ἐπέδειξεν ἐπὶ μακρὰ καὶ δυσχερῆ ἔτη πολλὴν ὑπομονητικότητα καὶ σῶφρονα ἐγκαρτέγησιν.»

*
* *

Αἱ Ἱταλικά ἐφημερίδες ἀφιέρουν ὀλοκλήρους σελίδας διὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ βασιλέως Γεωργίου.

Ἡ πρώτη εἰδησις ἐφθασεν εἰς Ρώμην τὴν 8ην ἑσπερινὴν ὥραν. Τὸ τραγικὸν ἄγγελμα μετεδόθη τάχιστα εἰς τοὺς λαϊκοὺς καὶ τοὺς πολιτικοὺς καὶ διπλωματικοὺς κύκλους προκαλέσαν βαθεῖαν ἐντύπωσιν. Πανταχόθεν ἐξεδηλοῦτο βαθεῖα θλίψις, ἀλλὰ καὶ ἀνησυχία διὰ τὰς συνεπείας, τὰς ὁποίας ἠδύνατο νὰ ἔχη ἡ δολοφονία τοῦ βασιλέως ἐπὶ τῆς Βαλκανικῆς πολιτικῆς.

Ὁ βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων ἦτο συμπαιθὴς ἐν Ρώμῃ διὰ τὴν μεγάλην του ἀπλότητα. Εἶχεν—ἔπως ὑπενθύμιζον ἤδη αἱ Ἱταλικά ἐφημερίδες—τὴν συνήθειαν νὰ σταματᾷ συχνὰ εἰς τὴν Βενετιάν, ὁπόθεν ἐπεβιάζετο ἐπὶ τῆς ὥραιας του θαλαμηγοῦ διὰ τὸν Πειραιᾶ. Κατὰ τὸν Νοέμβριον τοῦ 1906 ὁ βασιλεὺς Γεώργιος παρέμεινεν ἐπὶ πενθήμερον ἐν Ρώμῃ, ἔπου ὁ λαὸς τοῦ ἔκαμεν ἐνθουσιώδη ὑποδοχὴν. Τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον μετέβη πρὸς προϋπάντησίν του μὲ τὸν τότε Δήμαρχον Κρουσιάνι Ἀλλιμπράντι ἐπὶ κεφαλῆς, ὁ ὁποῖος ὑπέμνησεν εἰς τὸν βασιλέα «τοὺς δεσμοὺς τῆς πνευματικῆς ἀλληλεγγύης, οἱ ὁποῖοι ἀπὸ εἰκοσιπέντε αἰῶνων ὑφίστανται μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων.»

Πανταχοῦ ἤδη ἐτελεῖτο ἐν ἀκρατήτῳ συγκινήσει ἡ ὀρκωμοσία τῶν στρατευμάτων μας εἰς τὸν Νέον Βασιλέα. Ἐνταῦθα παραθέτομεν μόνον τὰ ἐν Κοζάνῃ συμβάντα, διότι ἕμοια ἦσαν ἀπανταχοῦ τοῦ Νέου καὶ τοῦ Παλαιοῦ Κράτους.

Κατόπιν διαταγῆς τῆς μεραρχίας ἅπαντες οἱ σωματάρχαι μετὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς ἀξιωματικῶν εἶχον συγκεντρωθῆ εἰς τὸν κήπον τοῦ Γυμνασίου τῆς Κοζάνης. Τὴν 11 π. μ. τῆς 8ης Μαρτίου προσέρχεται καὶ ὁ μέραρχος Γεννάδης ἀκολουθούμενος ὑπὸ τοῦ Ἐπιτελείου του.

Τὰ ξίφη των εἶνε περιβεβλημένα μετὰ σήματα τοῦ πένθους.

Ἐκεῖ ὑπὸ τὸν λάμποντα ἥλιον ὁ μέραρχος ἀνελθὼν τὰς βαθμίδας τῆς εἰσόδου τοῦ Γυμνασίου εἶπε μετὰ συγκίνησιν μεταδιδομένην καὶ πρὸς τὴν πολυπληθῆ συγκέντρωσιν·

»*Τυγχάνει γνωστός πρὸς ἅπαντας ὁ τρόπος δι' οὗ ἐτεροματίσθη ὁ βίος τοῦ καλοῦ καὶ ἀγαθοῦ Βασιλέως ἡμῶν Γεωργίου τοῦ Α΄. Νοῦς νοσηρὸς καὶ χεὶρ κακοῦρογος ἐστέρησε τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος εἰς περισιτάσεις δυσχερεῖς βασιλέως λατρευτοῦ. Ὁ Διάδοχος αὐτοῦ ἀνερχόμενος εἰς τὸν θρόνον ἐξέδοτο προκήρυξιν, καὶ τὸ γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκοίνωσεν ἡμῖν (καὶ ἀναγινώσκει τὴν γνωστὴν προκήρυξιν). Τὸ ἐν Θεσσαλονικῇ τμήμα στρατιᾶς διὰ τῆς τηλεγραφικῆς αὐτοῦ διαταγῆς ἐντέλλεται ὅπως τὸ στράτευμα δοκισθῆ πῖσιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν νέον βασιλέα. Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ἐκάλεσα ὑμᾶς ἐνταῦθα καὶ σᾶς παρακαλῶ νὰ ὁμόσητε ἐπαναλαμβάνοντες τὸν ὄρκον, ὃν ἐγὼ προῶτος ὁμνύω.*

Ἀποκαλυφθεὶς ὕψωσε τὸν δεξιάν του μετὰ τοὺς τρεῖς δακτύλους ἠνωμένους, ἕπερ μιμοῦνται καὶ οἱ ἀξιωματικοί. καὶ εἶπε μεγαλοφώνως·

«*Ὀρκίζομαι εἰς τὸ ὄνομα τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου καὶ Ἀδαιρέτου Τριάδος νὰ τηρήσω πῖσιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸν νέον Βασιλέα τῆς Ἑλλάδος.*»

Ἐπαναληφθέντος τοῦ ὅρκου ὑπὸ τῶν παρισταμένων ὁ μέραρχος προσέθεσεν·

«—*Εὐχομαι ἵνα ὁ Ὑψιστος δωρήσῃ εἰς τὸν νέον μας Βασιλέα μακροβιότητα ἐπ' ἀγαθῶ τῆς φιλότατης Πατρίδος.*

Καὶ ἔληξεν ἡ τελετὴ μετὰ τὰς ζητωκραυγὰς ὑπὲρ τοῦ Βασιλέως.

Εἰς ἄλλας ὥρας οἱ σωματάρχαι ὤρκισαν τὰ ὑπ' αὐτοὺς στρατεύματα τὴν πῖσιν πρὸς τὸν δαφνοστεφῆ Βασιλέα. Ὁ Γουδέλης, διοικητὴς μοίρας πεδινῶ πυροβολικοῦ, ὀρκίζων τοὺς ἀνδρας του ἐξεφώνησε ταῦτοχρόνως καὶ λόγον ἀντάξιον τῆς μεγάλης στιγμῆς.

Ἡ κηδεὶα τοῦ ἐστεμμένου θύματος.

Ὀλίγον μ. μ. τῆς 14 Μαρτίου 1913 κατέπλεεν εἰς τὸν Πειραιᾶ ἡ θαλαμηγὸς «Ἀμφιτρίτη», ἣ φέρουσα τὸ βασιλικὸν πτώμα. Ἀνεδιβάσθη δὲ ὁ σεπτὸς νεκρὸς εἰς Ἀθήνας ἐν θαυμαστῇ πομπῇ, τῶν πόλεων

τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν Ἀθηνῶν βεθυισμένων εἰς τὸ συγκινητικώτερον πένθος. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην καὶ καθ' ὅλας τὰς ἐπακολουθησάσας μέχρι τῆς κηδείας τοῦ νεκροῦ βασιλέως ἡμέρας, αἱ δύο πόλεις ἦσαν βυθισμέναι εἰς πένθος πρωτοφανές. Ὅλα ἦσαν μαυρα...εἰς τὸν θορυβωδέστερον καὶ φαιδρότερον τόπον τοῦ κόσμου. Αἱ λευκότεραι πόλεις τοῦ κόσμου εἶχον ἐπὶ 6—7 ἡμέρας τὴν μορφήν μαύρην, κατάμαυρην, ὡς δύο γυναῖκες τὰ πάντα ψυχικῶς ἀπολέσασαι ἐν τῷ κόσμῳ.

Τὴν 15 ὁ ἱερός νεκρός ἐξετέθη εἰς τὴν Μητρόπολιν εἰς γενικὸν προσκύνημα τοῦ συγκεκινημένου μέχρι διαρκῶν δακρῶν κόσμου.

Ὁ λαὸς εἶχε λησμονήσει μέχρι κεραίας ὅλας τὰς παλαιὰς πρὸς τὴν δυνάστεϊαν παρεξηγήσεις του, εἶχε προσνείμει ὅλας τὰς συμπαθείας πρὸς τοὺς ἰθύνοντας τὰς τύχας του καὶ ἐλάτρευεν ἤδη τὸν βασιλέα, θῦμα τῆς νέας του δόξης.

Τέλος τὴν 20 Μαρτίου ἐτελεῖτο ἐν Ἀθήναις ἡ κηδεία τοῦ μεγάλου θύματος ὑπὸ τόσῃ λαμπρότητι πομπῆς, ὅποίαν ὀλίγοι ἀνθρωποι θὰ συνέπεσε νὰ ἴδωσιν ἐν τῇ ζωῇ των, ἂν οὐχὶ οὐδείς, λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶν περιστάσεων ὑφ' ἧς ἐτελεῖτο.

Ἡ κηδεία τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α΄.

Ἐνταῦθα θὰ δώσωμεν τὴν εἰκόνα τῆς τραγικῆς αὐτῆς πομπῆς ὅπως τὴν περιέγραψαν τὰ Ἀθηναϊκὰ φύλλα. Καὶ τοῦτο διότι δὲν ὑπάρχουν φράσεις δυνάμεναι νὰ ἀποδώσουν τὴν μεγαλοπρέπειαν, τὸ συγκινητικὸν καὶ ἐπιβλητικὸν τῆς ἀπεριγράπτου ἐκείνης πομπῆς τῶν Πανελλήνων, ἧτις προέπεμψεν εἰς τὸν τάφον του ἐν Δεκελείᾳ τὸν νεκρὸν τοῦ πρώτου τῶν Ἑλλήνων. Ὑπῆρξε τόσον ἐπιβλητικὴ, τόσον πελωρία ἢ ἔκφανσις ἐκείνη τοῦ πένθους, ὥστε καὶ ποίησις καὶ ζωγραφικὴ οὐδέποτε θὰ ἔφθαναν εἰς τὸ ὕψος τῆς τραγικῆς τῆς πραγματικότητος.

Ὅπως ἔγραφε μία ἀθηναϊκὴ ἔφημερίς :

«...Τὸ ἐπιβλητικώτερον ἴσως σημεῖον τῆς πενθίμου πομπῆς ἀπέτελει ἡ παρουσία ὑπερεξήκοντα Μητροπολιτῶν καὶ ἐπισκόπων τῆς παλαιᾶς καὶ νέας Ἑλλάδος, ἡγουμένων τοῦ λειψάνου τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων.

»Πρέπει δὲ νὰ ὑπολογισθῇ εἰς τὰ ἐξαιρετικὰ τῆς βασιλείας Γεωργίου τοῦ Α΄ καὶ τὸ γεγονός τῆς κηδείας του, γενομένης ὑπὸ τὰς εὐ-

χὰς πλειάδος ἀντιπροσώπων τῆς Μ. Ἐκκλησίας.

»Οἱ καλοὶ ποιμένες, οἱ ἀπὸ αἰώνων μὲ τὰ διδάγματα τῆς Ἐκκλησίας διατηρήσαντες ἀκοίμητον τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα καὶ ἄθικτον τὴν ἐθνικὴν κληρονομίαν, διὰ πρώτην φοράν συγκεντρούμενοι ἐν τῇ πρωτεύουσῃ τῆς ἐλευθέρας Πατρίδος ὡς ἀντιπρόσωποι Ἑλληνικῶν πλέον χωρῶν, ἐκόσμησαν διὰ τῆς παρουσίας των τὴν ἐθνικὴν τελετήν.

»Καὶ τοιοῦτοτρόπως Πανελλήνιος ὑπῆρξεν ἡ προπομπή εἰς τὴν τελευταίαν αὐτοῦ κατοικίαν τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἐθνικὸς Κληρὸς, ὁ ζήσας καὶ ἀγωνισθεὶς καὶ ὑπὸ τοὺς ἀδιακόπους διωγμοὺς τοῦ τυράννου, ἐτέλει σὺν τῇ κηδεῖα τοῦ Βασιλέως, καὶ τὴν τελετήν τῆς ἐθνικῆς αὐτοῦ ἀποκαταστάσεως...»

Αἱ Ἀθήναι ἔχουν διπλασιάσει τὸν πληθυσμὸν των ὡς διὰ μαγείας.

Εἰς τὰ 6 καὶ 12 μ. μ. ἡ κυκλοφορία τῶν τράμ διακόπτεται ἤδη. Ἀμαξιαὶ μόνον ἐν ἀφθονίᾳ διασχίζουν τοὺς δρόμους, μεταφέρουσαι περιέρρους καὶ ἐπισήμους.

Εἰς τὴν πλατείαν τῆς Ὁμονοίας ἡ μεγάλη ἐξέδρα καταλαμβάνεται ἤδη ἀπὸ πλήθη θεατῶν. Κάτω, εἰς τὴν ὁδὸν Ἀγίου Κωνσταντίνου, πλήθος προχείρων ἄλλων ἐξεδρῶν ἔχει κατασκευασθῆ. Ἐπάνω ἀπὸ τὰς στέγας χαμηλῶν σπιτιῶν καὶ μέσα εἰς αὐτὰς ἔχουν στηθῆ κλιμακωτὰ ἰκρίωματα, ποὺ ἀποτελοῦν τὰς ἀκαλαισθήτους ἕστον ἕμωσ καὶ πολυζητήτους αὐτὰς ἐξέδρας. Εἰς τὰς διαφόρους παρόδους ἀμαξιαὶ ἔχουν σταθεύσει. μὲ τὸ δριπύθιον μέρος των ἐστραμμένον πρὸς τὰ κεντρικὰς ὁδοὺς. Οἱ ἐπιβάται των τὰς ἔχουν ἐνοικιάσει ὡς μέσα μεταφορᾶς καὶ ὡς θεωρεῖα. Ἀπὸ τοῦ ὕψους τῶν καθισμάτων των, εἰς τὰ ὁποῖα ἔχουν σταθῆ ὄρθιοι, θὰ παρακολουθήσουν τὴν πομπήν.

Ὡρα ἐβδόμη.—Εἰς τὰς ὠρισμένας διὰ τὴν διέλευσιν τῆς πομπῆς ὁδοὺς ἀρχίζει ἤδη νὰ περνᾷ ὁ στρατός. Εἶνε πεζικὸν κατερχόμενον πρὸς τὸν σταθμὸν τῆς Λαρίσης.

Τὰ πεζοδρόμια ἔχουν ἤδη καταληφθῆ καθ' ὅλον σχεδὸν τὸ πλάτος των. Μόλις μένει ὀλίγος χώρος κενὸς εἰς τὸ μέσον, χρησιμεύων ὡς διόδος. Ὅλη ἡ ἄλλη ἑκτασις ἔχει καταληφθῆ ἀπὸ γυναίκας καὶ ἄνδρας νέους καὶ γέροντας, ἀνθρώπους ὅλων τῶν τάξεων. Φυσιογυμναίαι γνωστῶν Ἀθηναίων ἢ πρόσωπα ἄγνωστα, ἐπαρχιωτῶν ἢ ἐργατικῶν, κρυμμένων ἄλλοτε εἰς τὰς ἀποκέντρους συνοικίας των, θεῶνται

ἀναμίξ. Δὲν προσέχουν ὅλοι τίποτε ἄλλο παρὰ μόνον πῶς νὰ εὑρουν μίαν θέσιν κατάλληλον διὰ νὰ ἰδοῦν.

Πλήθος μικροεπιχειρηματιῶν ἀντιλαμβάνεται τὸ ἐκμεταλλεύσιμον τῆς περιεργείας τοῦ κόσμου. Καὶ τὴν ἐκμεταλλεύεται. Καρέκλαι, τραπέζια, σκαμνιά, ἐπίτηδες κατασκευασθέντα, κασόνια διάφορα προσκομίζονται καὶ γίνονται ἀνάρπαστα. Ἐνοικιάζονται πρὸς 1 ἢ 2 δραχμᾶς. Ἀργότερον, ὅταν πολλοὶ φιλοπερίεργοι ἀπηλπίσθησαν καὶ ἡ ζήτησις τῶν προχείρων βάθρων ἠϋξήσεν, ἐνοικιάσθησαν καρέκλαι πρὸς 5 δραχμᾶς ἢ μία.

Ὁ στρατὸς ἐν τῷ μεταξὺ ἀρχίζει νὰ ἔρχεται ἀθρόος. Παρήλασαν ἤδη τὰ ἔμπεδα τάγματα, κατερχόμενα πρὸς τὸν σταθμὸν. Ἐξαφνα ἀκούεται μία φωνή:

— Ἡ τετάρτη Μεραρχία!

Ὁ κόσμος ἀρχίζει παταγώδη χειροκροτήματα. Εἶνε τὸν 11ον πεζικὸν σύνταγμα τῆς τετάρτης Μεραρχίας, τὸ ὁποῖον γίνεται δεκτὸν μὲ τόσον ἐνθουσιασμόν. Οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐφιπποὶ καὶ ἡ τιμημένη σημαία τοῦ διακρίνεται ὑπὲρ τὰς κεφαλὰς τοῦ πλήθους καὶ φαίνονται τὰ χαλκὴ πηλήκια τῶν ἀνδρῶν, ποὺ προχωροῦν μὲ ρυθμικώτατον βῆμα καὶ τὰ ὄπλα ἐστραμμένα πρὸς τὰ κάτω.

Κατέρχονται τὴν ὁδὸν Σταδίου καὶ καταλαμβάνουν τὸν χώρον τῆς πλατείας τῆς Ὀμονοίας, προωρισμένον διὰ τὴν διέλευσιν τῆς πομπῆς καὶ μέγα τμήμα τῆς ὁδοῦ Σταδίου.

Ὁ κόσμος ἐν τῷ μεταξὺ ἐξακολουθεῖ χειροκροτῶν ἀκαταπαύστως τὴν δοξασμένην σημαίαν καὶ τοὺς ἡρωϊκοὺς πολεμιστάς, ἐνῶ εἰς τὸ ἄκρον τῶν πεζοδρομίων σχηματίζεται ζώνη στρατιωτῶν. Εἶνε ἤδη 7 καὶ ἡμίσεια π. μ.

Μετὰ τὸ 11ον σύνταγμα ἔρχεται τὸ 8ον. Ἡ καταρρακωμένη ἀπὸ τὰς σφαίρας σημαία τοῦ προκαλεῖ νέαν φρενιτιδα ἐνθουσιασμοῦ, ἐκδηλουμένην μὲ ραγδαῖα χειροκροτήματα.

Οἱ ἄνδρες τοῦ συντάγματος καταλαμβάνουν ὅλον τὸ πλάτος τοῦ δρόμου, προχωροῦντες ἀργά, μὲ βῆμα ἔντονον καὶ μὲ ἀνδρικώτατον παράστημα.

Πρὸ τῆς Βουλῆς θεᾶται ἐφιππος ὁ ἱερεὺς τοῦ συντάγματος καὶ οἱ ἀξιωματικοί, ἐνῶ ἐφιππος ἐπίσης μὲ τὸ ἐπιτελεῖόν του ὁ μέγας Μοσχόπουλος περιτρέχει ἐπιθεωρῶν τὴν παράταξιν.

Εἰς τὴν ὁδὸν Κοραῆ δύο πυρβολοαρχαίαι τοῦ πυρβολοῦ τῆς Μεραρχίας ἔχουν ἤδη καταλάβει τὰς θέσεις των, ἐνῶ μία ἄλλη ἔχει σταθμεύσει εἰς τὴν ὁδὸν Φιλελλήνων. Εἰς τὴν πλατείαν τοῦ Συντάγματος διακρίνονται μεταξύ ἄλλων καὶ πεζοναῦται ἀποτελοῦντες μέρος τῆς πρὸ τῶν πεζοδρομίων ζώνης.

Περὶ τὴν 8ην πρωϊνὴν ἀποκλείονται αἱ πάροδοι, ποὺ φέρουσιν εἰς τὰς ὁδοὺς τῆς πομπῆς. Στρατιώται καὶ χωροφύλακες ἐμποδίζουν πλέον ἄλλο πλῆθος νὰ εἰσέλθῃ ἐντὸς τῶν ἐν λόγῳ ὁδῶν. Καὶ εἶνε ἤδη ἀρκετόν.

Ἡ κίνησις μετατοπίζεται οὕτως εἰς τὰς ὀπισθεν ὁδοὺς. Ἡ ὁδὸς Πανεπιστημίου διὰ πρώτην φοράν παρουσιάζεται τόσον πολυθρόνος. Ἄμαξαι μὲ διαφόρους ἐπισήμους, αὐτοκίνητα, ἔφιπποι, πλῆθος κόσμου διέρχεται διαρκῶς διὰ τῆς εὐρείας λεωφόρου.

Αἱ ἄμαξαι τῶν ἐπισήμων προχωροῦν πρὸς τὴν Δενδροστοιχίαν, κάμπτουν τὴν ὁδὸν Ὅθωνος καὶ κατέρχονται διὰ τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως πρὸς τὸν ναόν. Ἡ ὁδὸς Μητροπόλεως ἔχει ἀποκλεισθῆ ἐν τῷ μεταξύ διὰ τὸν πολὺν κόσμον, ὁ ὅποιος καταφεύγει εἰς τὰς πέραν αὐτῆς καὶ τῆς πλατείας τῆς Μητροπόλεως στενωποὺς διὰ νὰ κυκλοφορήσῃ. Καὶ αἱ πρὸς τὴν πλατείαν εἰσβολαὶ τῶν στενωπῶν καταλαμβάνονται πυκνότατα. Ἄνθρωποι ὄρθιοι, ἄλλοι ἀναρριχηθέντες ἐπάνω εἰς καθίσματα καὶ τραπέζια ἔχουν φράξει τελείως τὰ πρὸς τὴν πλατείαν τμήματα τῶν στενωπῶν εἰς μεγάλην ἔκτασιν.

Καὶ παρακολούθου ἐκεῖθεν τὴν προκαταρκτικὴν κίνησιν. Τοὺς εὐέλπιδας καὶ τοὺς εὐζῶνους τοῦ ἀνακτορικοῦ οὐλαμοῦ ποὺ παρατάσσονται πρὸ τοῦ ναοῦ, τὰς σημαίας τῶν συνταγμάτων ποὺ καταλαμβάνουν θέσιν εἰς τὸ κέντρον τῆς πλατείας, τοὺς προσκόπους ποὺ κατέρχονται πρὸς τὴν Μητρόπολιν, τὸ ἄγημα τῶν ναυτῶν ποὺ τοποθετεῖται εἰς τὴν ὁδὸν Βενιζέλου. Βλέπουν ἀκόμη τοὺς ἐπισήμους ποὺ ἔρχονται ἐφ' ἄμαξων καὶ εἰσέρχονται εἰς τὸν ναὸν ἀπὸ τὴν ὀρισημένην οὐράν, καὶ τὸν χεῖμαρρον τῶν χρυσῶν στολῶν τῶν κληρικῶν, ποὺ προχωροῦν ἀργά-ἀργά ἀπὸ τὸ Μητροπολιτικὸν μέγαρον καὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν ἐκκλησίαν διὰ τῆς βορείου θύρας.

Ἀπὸ τῆς 9ης ἀρχεται ἡ παρέλασις τῶν ἐπισήμων. Οἱ βουλευταὶ συγκεντρωθέντες εἰς τὴν Βουλὴν ἐκκινοῦν ἐκεῖθεν τὴν 9ην καὶ πέντε καὶ διὰ τῶν ὁδῶν Βουλῆς καὶ Ἑρμοῦ, μετὰ τοῦ Προέδρου Ζαβιτσιά-

Ὁ Ἕλληνας ναυτικός θαλπίζει τὸ ἐγερτήριο τῆς Ἐλευθερίας.
(Ἀλληγορική εἰκὼν).

νου κατευθύνονται εἰς τὴν Μητρόπολιν.

Ἐνα πλῆθος ἀμαξῶν καὶ αὐτοκινήτων φέρει ἀκολούθως τοὺς λοιποὺς ἐπισήμους εἰς τὸν ναόν. Οἱ ὑπουργοὶ ἐν σώματι ἐκκινήσαντες τὴν 9 καὶ 25' ἐκ τῆς οἰκίας τοῦ Πρωθυπουργοῦ κατευθύνονται εἰς τὸν ναόν.

Τελευταῖοι μεταβαίνουν εἰς τὸν ναόν οἱ Διάδοχοι τῆς Σερβίας καὶ τῆς Βουλγαρίας καὶ τέλος ἡ Βασ. Οἰκογένεια.

Εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Μητροπόλεως, κατελιγμένην καὶ εἰς τὰ ἄλλα σημεῖα ὑπὸ τοῦ πλῆθους ἀπὸ τῆς αὐγῆς, ἐκτὸς τῶν μαθητῶν τῆν Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων, καταλαμβάνει θέσιν ἡ 3η μουσικὴ τῆς φρουρᾶς, ὁ πολεμικὸς ἔππος τοῦ Βασιλέως μὲ τὴν πολύτιμον σαγγίν του καὶ οἱ θεράποντες αὐτοῦ.

Ἐν τῷ μεταξῷ εἶχεν ἀρχίσει ἡ προσέλευσις τῶν ἐπισήμων, οἱ ὅποιοι ἐφ' ἀμαξῶν προὐχώρουν πρὸς τὴν μίαν ἢ τὴν ἄλλην θύραν τοῦ ναοῦ, διὰ τῶν ὁποίων εἰσέρχοντο, ἀναλόγως τῆς ὡρισμένης δι' αὐτοὺς θέσεως.

Εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ ναοῦ, μὲ τὸν πένθιμον διάκοσμον, λάμπουν μερικαὶ στολαὶ ἀξιωματικῶν μὲ τὰ σημεῖα τῆς ὑπηρεσίας.

Εἶνε ἤδη 8η καὶ ἡμίσεια π. μ. Εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ, τοῦ ὁποίου τὸ κέντρον καταλαμβάνει τὸ ἱκρίωμα μὲ τὸ φέρετρον τοῦ μεγάλου νεκροῦ, ἔχουν ἤδη προσέλθει πυκνοὶ οἱ ἀξιωματικοὶ καὶ πλείστοι τῶν κεκλημένων.

Ὁ νεκρὸς εἶνε κεκαλυμμένος. Ἐπὶ τοῦ κλειστοῦ φερέτρου, κεκαλυμμένου μὲ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν Δανικὴν σημαίαν, λάμπει τὸ χρυσοῦν Στέμμα τοῦ δολοφονηθέντος ἀνάκτος, τὸ ἐκ χακί πελήχιόν του ὡς στρατηγοῦ, χιαστὶ δὲ ἔχουν τοποθετηθῆ ἡ σπάθη του καὶ ἡ θήκη τῆς.

Τέσσαρα ἀγάλματα—οἱ τέσσαρες φρουροὶ ἀξιωματικοὶ—ἀκίνητα φυλάσσου πάντοτε. Δὲν δεικνύου κανέν σημεῖον ζωῆς, παρὰ μόνον καθε 20 λεπτά ἄλλοι τέσσαρες ἔρχονται νὰ τοὺς ἀντικαταστήσου. Εἰς τοὺς τέσσαρας τακτικὸς φρουροὺς τοῦ φερέτρου προστίθενται κατόπιν ἄλλοι τέσσαρες, ὑπασπισταὶ αὐτοῦ τοῦ μακαρίτου Βασιλέως, εἰς τοὺς ὁποίους μετ' ὀλίγον παραχωροῦν τελείως τὴν φρούρησιν οἱ ἀξιωματικοί.

Ἐνας ἱερεὺς παρὰ τὸ φέρετρον ἀναγινώσκει διαρκῶς εὐχάς.

Περὶ τὸ φέρετρον ἐπὶ ἕξ μικρῶν βάρων ἔχουν τοποθετηθῆ τὰ πολυάριθμα παράσημα τοῦ Βασιλέως.

Ἐπὶ τοῦ γυναικωνίτου τοῦ ναοῦ, ἀριστερά, ἔχουν τοποθετηθῆ οἱ ἀποτελοῦντες τὸν χορόν, ἀπαρτισθέντα ἀπὸ τοὺς χορούς τῆς Μητροπόλεως, τῆς Ρωσσικῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ Ἁγίου Γεωργίου (Καρύτση).

Οἱ ξένοι ἀνταποκριταὶ ἔχουν τοποθετηθῆ ἐπίσης ἐπὶ τοῦ γυναικωνίτου, δεξιὰ, εἰς τὸ κέντρον δὲ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Δόξων καὶ Κοινοτήτων, προσερχόμενοι ἐνωρὶς.

Οἱ τοῖχοι τοῦ ναοῦ καλύπτονται ἀπὸ ἑκατοντάδας στεφάνων.

Ἔρχεται ἀκολούθως ἡ προσέλευσις τῶν λοιπῶν ἐπισήμων. Εἰσέρχονται οἱ κυβερνήται καὶ ἀξιωματικοὶ τῶν ξένων πολεμικῶν μὲ τὰς χρυσοποικιλτοὺς στολὰς τῶν καὶ τοποθετοῦνται δεξιὰ.

Ὀλίγον κατόπιν εἰσέρχονται οἱ τετιμημένοι διὰ Ταξίαρχου ἢ Μεγαλοσταύρου. Πρῶτος ὁ Μαυρομιχάλης, ὁ Ράλλης κατόπιν, ὁ Θεοτόκης, ὁ Ζαΐμης καὶ ὁ Σμολένσκης.

Προσέρχονται ἀκολούθως καὶ τοποθετοῦνται δεξιὰ, ὡς καὶ οἱ πρὸ αὐτῶν, ὁ Ἄγγλος ναύαρχος Τῶφνελ, ὁ στρατηγὸς Ἐντοῦ, ὁ στρατηγὸς Σαπουντζάκης καὶ ὁ ναύαρχος Θεοχάρης.

Σχεδὸν ταυτοχρόνως προσέρχονται ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον οἱ πρεσβεῦται τῶν ξένων Κρατῶν, τοποθετούμενοι ἀριστερὰ τοῦ ἱκρίου.

Περὶ τὴν 9ην καὶ 5' διὰ τῆς ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Μητροπόλεως ὁδοῦ προσέρχεται ὁ κληρὸς.

Τὸ μεγαλοπρεπὲς ἐπιδητικὸν θέαμα τῶν χρυσοστολίστων Μητροπολιτῶν, Ἀρχιεπισκόπων καὶ Ἐπισκόπων, ἐξήκοντα τὸν ἀριθμὸν, προκαλεῖ τὴν γενικὴν προσοχὴν καὶ τὸν θαυμασμόν. Οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ, βραδυποροῦντες καὶ ἀκολουθούμενοι ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν ἱερέων καὶ διακόνων, τοποθετοῦνται πρὸ τοῦ Ἱεροῦ, μὲ τὸν Μητροπολίτην Ἀθηνῶν εἰς τὸ μέσον.

Καὶ ἐξακολουθεῖ ἐν τῷ μεταξύ ἡ προσέλευσις ἄλλων, κατωτέρων ἐπισήμων, ἐνῶ ὁ κληρὸς ἐξακολουθεῖ ἀποσπῶν τὴν προσοχὴν τῶν ξένων.

Πρὸ τῶν ἀνωτέρων κληρικῶν ἐποποθετήθησαν ἤδη οἱ διάκονοι. Ὅπισθεν τῶν ἀρχιερέων οἱ κληρικοὶ τῶν ἄλλων θρησκευμάτων ἐν μικρᾷ στολῇ.

Μετ' ὀλίγον εἰσέρχονται ἐν σώματι οἱ βουλευταί. Οἱ ἀντιπρόσω-

ποι τοῦ ἔθνους συγκεντρωθέντες εἰς τὴν Βουλὴν εἶχον ἐκκινήσει ἐκεῖθεν τὴν 9 παρὰ 5' μετ' τὸν πρόεδρον Ζαβιτσιάνον ἐπὶ κεφαλῆς. Διὰ τῶν ὁδῶν Βουλῆς καὶ Μητροπόλεως φθάνουν εἰς τὸν ναὸν καὶ καταλαμβάνουν τὸν ὀπισθεν τοῦ προσωρισμένου διὰ τὴν Β. Οἰκογένειαν χώρον.

Προσέρχεται μετ' ὀλίγον τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον καὶ ἵσταται ἀριστερὰ τοῦ ἱκρίου. Σύγχρονος σχεδὸν εἶνε ἡ προσέλευσις τῶν ξένων ἀποστολῶν.

Τοποθετεῖται πρώτη ἡ ὑπὸ τὸν Πρίγκηπα τοῦ Τεκ' Ἀγγλικὴ ἀποστολή, μετ' αὐτὴν ἡ Γερμανικὴ μετ' οὓς δύο Πρίγκηπας, ἡ Ἰταλικὴ, ἡ Ἰσπανικὴ κλπ.

Ἀπὸ τοῦ Ἱεροῦ ἐξάγεται ἤδη τὸ λάβαρον τῆς Ἁγίας Λαύρας. Ἡ γενικὴ προσοχὴ στρέφεται πρὸς αὐτό. Τὰ παλαιὰ, ξεβαμμένα σχεδόν, χρώματά του τοῦ προσδίδουσαν μίαν λιτότητα, ἡ ὁποία προκαλεῖ βαθεῖαν ἐντύπωσιν μετ' τὴν ἀντίθεσίν της πρὸς τὴν λαμπρὰν ἱστορίαν του. Οἱ ξένοι ἰδίως τὸ παρατηροῦν μετὰ προσοχῆς.

Τὴν 9 καὶ 45' προσέρχεται ὁ Διάδοχος τῆς Σερβίας Ἀλέξανδρος, ὀλίγον δὲ κατόπιν ὁ τῆς Βουλγαρίας Βόρις. Οἱ δύο Διάδοχοι τοποθετοῦνται δεξιᾷ τοῦ ἱκρίου.

Ὀλίγα λεπτὰ μετ' ὀλίγον εἰσέρχονται ὁ πρίγκηψ Γεώργιος μετὰ τῆς πριγκηπίσσης Μαρίας, κατόπιν ὁ πρίγκηψ Νικόλαος μετὰ τῆς πριγκηπίσσης Ἐλένης. Μετὰ τινα λεπτὰ προσέρχονται ὁ πρίγκηψ Χριστόφορος μετὰ τοῦ Μ. Δουκὸς Κωνσταντινοβίτις.

Τὴν 10 ἀκριβῶς εἰσέρχεται ὁ βασιλεὺς. Εἰς τὸν βραχίονά του στηρίζεται συντετριμμένη ἡ Βασιλομήτωρ Ὀλγα. Ἀμέσως κατόπιν ὁ Διάδοχος Γεώργιος δίδων τὸν βραχίονα εἰς τὴν μητέρα του βασιλίσσαν Σοφίαν, ἡ Μ. Δούκισσα Μαρία καὶ αἱ μικραὶ πριγκηπίσσαι.

Ἐπικρατεῖ πρὸς στιγμὴν σιγὴ. Τὴν διακόπτει ὅμως ἡ φωνὴ τοῦ Μητροπολίτου εἰδούσα τὸ σημεῖον τῆς ἐνάρξεως τῆς ἀκολουθίας.

«Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν πάντοτε, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων.»

«Ἄμωμοι ἐν ὁδῷ ἀλληλοῦσα».

«Αἱ χεῖρές σου ἐποίησάν με καὶ ἔπλασάν με» κτλ.

Μετὰ τὴν τρίτην στάσιν τῆς νεκρωσίμου ἀκολουθίας ὁ Μητροπολίτης προκειμένου νὰ ἀναγνώσῃ τὴν δέησιν «Ὅτι σὺ εἶ ἡ ἀνάστασις,

ἡ ζωὴ καὶ ἡ ἀνάπαυσις» κτλ., γονυπετεῖ.

Γονατίζουσι μαζί των ὅλοι οἱ κληρικοί, τὰ μέλη τῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας, οἱ ὑπουργοί, οἱ βουλευταί.

Ἡ στιγμή εἶνε συγκινητικωτάτη. Ὀλίγοι κατορθώνουν νὰ κρατήσουν τὰ δάκρυα. Ἡ βασιλομήτωρ κλαίουσα διαρκῶς σχεδόν, θρηνεῖ ἤδη. Κλαίουσι ἐπίσης οἱ πρίγκηπες καὶ αἱ πριγκήπισσαι. Καὶ ὁ χορὸς ψάλλει ἀργά, κατανουκτικώτατα :

«Μετὰ τῶν Ἀγίων ἀνάπαυσον, Χριστέ, ὁ Θεὸς τὸν δοῦλόν σου, ἔνθα οὐκ ἔστι πόνος, οὐ λύπη, οὐ στεναγμός, ἀλλὰ ζωὴ ἀτελεύτητος.»

Ἀναγινώσκειται ἀκολουθῶς ὁ Ἀπόστολος, μεθ' ὃ τὸ Εὐαγγέλιον ὑπὸ τοῦ Μητροπολίτου ἀπὸ τῆς Ὁραίας Πύλης.

Ὁ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν ἀποτεινόμενος πρὸς τὸν βασιλέα, ἀναγινώσκει ἀπὸ πενθίμου χειρογράφου :

«Μεγαλειότατε,

» Ὁ ἀπερχόμενος εἰς τὸν τάφον βασιλεὺς ἡμῶν εἶνε ἄξιος στεφάνου μάρτυρος, καθόσον ἔπεσεν ὑπὲρ τῆς ὀρθοδόξου Πίστεως, ὑπὲρ τῆς Πατρίδος, ὑπὲρ τοῦ περιουσίου τοῦ λαοῦ, τοῦ ἐλευθέρου καὶ τοῦ δούλου.

» Ἡ ἱστορία θὰ τιμῆσῃ τὴν πενηκονταετῆ βασιλείαν του καὶ θέλει ἀναγνωρίσῃ εἰς τὸν ἀείμνηστον βασιλέα τὴν ἀγάπην, τὴν ὁποίαν ἐπέδειξε πρὸς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸν λαόν του, ὑπὲρ τοῦ ὁποίου ἀδιαλείπτως ἐφρόντιζεν ὅπως καταστήσῃ αὐτὸν πρότυπον λαοῦ καὶ τὸ βασιλεῖόν του πρότυπον Βασιλείου. Θὰ ἀναγνωρίσῃ ἀκόμη τὴν ἐνθουσιώδη συμμετοχὴν αὐτοῦ εἰς τοὺς κόπους τῶν Κυβερνήσεων πρὸς παρασκευὴν στρατοῦ καὶ στόλου. Θὰ ἀναγνωρίσῃ τὸ μέγα ὄνειρον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ἐν νῶ περὶ τῆς ἀνιδρύσεως τῆς Βυζαντινῆς Ἀυτοκρατορίας, διότι ἀκριβῶς δι' αὐτὸν τὸν λόγον ὠνόμασε τὸν Διάδοχον Κωνσταντῖνον.

» Ἡ ἐνδελεχὴς μέριμνά του καὶ ἡ διπλωματικὴ εὐστροφία του, ἡ συνδρομὴ του συνετέλεσαν εἰς τὴν προσάρτησιν τῆς Ἐπτανήσου, τῆς Θεσσαλίας καὶ μέρος τῆς Ἡπείρου. Εἰργάσθη μετὰ τῶν Κυβερνήσεών του ὑπὲρ τοῦ μεγαλείου τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖον εἶδε κατὰ τὰς τελευταίας ἡμέρας του, τὴν ἐλευθερίαν δηλονότι τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Καὶ ἔπεσεν ἐπὶ τῶν ἐπάλλξεων τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας, ἔπεσεν ὁ ὑπέρροχος Βασιλεὺς, ἔπεσεν ὁ Μέγας Πατὴρ τοῦ Ἔθνους.

» Ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία οὐδέποτε θὰ λημονήσῃ τὴν ἀγάπην του πρὸς αὐτὴν καὶ πάντοτε θὰ μνημονεύῃ Αὐτὸν ὡς Μέγαν Βασιλέα.

» Αἰωνία του ἡ μνήμη.»

Τὴν τελευταίαν φράσιν του ὁ Μητροπολίτης ἀπαγγέλλει τρίς, ὀλόκληρον δὲ τὸ ἐκκλησίασμα τὴν ἐπαναλαμβάνει.

Εἰσέρχονται τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἐντὸς τοῦ ναοῦ οἱ αὐλικοὶ θεράποντες. Ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία περατοῦται καὶ οἱ πρίγκηπες, δακρυσμένοι ὄλοι, πλησιάζουν τὸ φέρετρον. Οἱ υἱοὶ καὶ οἱ ἔγγονοι πρόκειται νὰ ἄρουν τὸ φέρετρον.

Ὁ Μητροπολίτης ἀσπάζεται τὸν νεκρὸν. Οἱ πρίγκηπες μὲ ἀληθῆ, στοργὴν ἀνεγείρουν ἀπαλὰ—ἀπαλὰ τὸ φέρετρον καὶ στρέφονται πρὸς τὴν ἐξόδον. Ἐνα ρίγος συγκινήσεως διατρέχει τοὺς παρευῶτας, ἐν ᾧ οἱ Ὑψηλοὶ υἱοὶ καὶ ἔγγονοι μεταφέρουν τὸν πατέρα καὶ πάππον των ἐκτὸς τοῦ ναοῦ.

Καθ' ἕλην τὴν διάρκειαν τῆς ἀκολουθίας καὶ ἐν γένει κατὰ τὴν τελετὴν πρωτοφανῆς τάξις ἐτηρήθη ἐντὸς τοῦ ναοῦ. Τὸ πᾶν ἦτο ρυθμισμένον, ἀκριβές, τέλειον.

Ἦτο ἀναμφισδητήτως ἡ πρώτη φορά, καθ' ἣν παρετηρήθη τόσο τακτικὴ διεξαγωγὴ ἐπισήμου ἱεροτελεστίας.

*
* *

Τὴν 10 καὶ 45' ἀκριβῶς ἐξάγεται τὸ βασιλικὸν φέρετρον ἐκ τοῦ ναοῦ καὶ τοποθετεῖται ἐπὶ τοῦ πρὸ τῆς εἰσόδου πυροβόλου. Φέρουσιν αὐτὸ οἱ πρίγκηπες πάλιν. Τὴν στιγμὴν ἐκείνην 21 κανονιοβολισμοὶ πίπτοντες ἀγγέλλουσι τὴν ἐκκίνησιν τῆς πομπῆς. Ὁ ἀπὸ τοῦ ναοῦ μέχρι τῆς ὁδοῦ Σταδίου ρυθμικῶς μέχρι τοῦδε παρατεταγμένους καὶ ἀναμένων τὸ σύνθημα ποταμὸς στρατοῦ κινεῖται πρὸς τὰ ἔμπρός. Ὁ ὑποστράτηγος Μοσχόπουλος φωνάζει καὶ οἱ σωματάρχαι ἐπαναλαμβάνουν :

«—Βῆμα κηδείας... μάρς!»

Μία ἰλη ἵππικὸν προηγεῖται τῆς ἕλης πομπῆς. Οἱ ἵππεις πάντες κρατοῦσι τὰ ξίφη γυμνά. Ἀκολουθεῖ εὐθὺς κατόπιν ἕνας λόχος μηχανικοῦ μὲ τὰ ἔπλα ὑπὸ μάλης. Κατόπιν ὀλόκληρον τὸ 11ον πεζικὸν σύνταγμα μὲ τὸν ἱερέα του ἔφιππον ἔμπρός, βαδίζον εἰς φάλαγγας λόχων.

Τὸ πλῆθος εἰς τὰ πεζοδρόμια συνωθεῖται, τὰ παράθυρα καὶ οἱ ἐξῶ-

σται τῆς ὁδοῦ Σταδίου παρουσιάζουν μοναδικὸν θέαμα. Κολλημένοι ὁ ἓνας ἐπάνω εἰς τὸν ἄλλον χιλιάδες τῶν ἀνθρώπων σχηματίζουν κάτω εἰς τὸν δρόμον ἓνα παλλόμενον μωσαϊκὸν ἀπὸ πρόσωπα καὶ χρώματα, τὸ ὅποιον εἶνε ἀδύνατον νὰ συλλάβῃ φαντασία ἀνθρώπου ποῦ δὲν τὸ εἶδεν. Ἰστανται ἔλοι ἐν σιωπῇ ἔπισθεν τῶν στοίχων τῆς στρατιωτικῆς παρατάξεως καὶ οὔτε ἓνας ψιθυρὸς ἀκούεται.

Ἡ στρατιωτικὴ πρωτοπορεία τῆς νεκρικῆς πομπῆς ἐξακολουθεῖ ἐν τσοῦτῳ κατερχομένη τὴν ὁδὸν Σταδίου. Μὲ βῆμα βαρὺ καὶ ἐπιβλητικὸν οἱ λόχοι τοῦ 11ου πεζικοῦ συντάγματος προχωροῦν πρὸς τὴν Ὀμόνοϊαν.

Ἀκολουθοῦν εὐθὺς κατόπιν 19 σαλπικταὶ μὲ τὰς σάλπιγγάς των μαυρισμένας, ὀξειδωμένας ἀπὸ τὴν βροχὴν καὶ τὰς θυέλλας τῶν Ἡπειρωτικῶν βουνῶν. Εἶνε τοῦ 8ου πεζικοῦ συντάγματος, τοῦ θρυλικοῦ, τὸ ὅποιον ἔρχεται εὐθὺς κατόπιν μὲ τὸν διοικητὴν του Καμπάνην ἐπὶ κεφαλῆς ἐφιππον καὶ περιστοιχιζόμενον ἀπὸ τοὺς ὑπασιστάς του καὶ τὸν ἱερέα τοῦ συντάγματος ἐπίσης ἐφίππου.

Εἰς τὸ κέντρον τοῦ 8ου συντάγματος φαίνεται ἡ σημαία του. Δὲν φαίνεται. Διακρίνεται μᾶλλον. Διότι εἶνε κατεσχισμένη καὶ κατατρυπημένη ἀπὸ τὰς Τουρκικὰς σφαίρας, κατερρακωμένη ἀπὸ τὰ θραύσματα τῶν δειδῶν τοῦ Μπιζανίου. Λεῖπει ὅλη σχεδὸν πλὴν τῆς χρυσοῦς κορυφῆς τῆς καὶ ἐνὸς μόνου τεμαχίου γαλανοῦ ὑφάσματος, ἐπὶ τοῦ ὁποῖου διακρίνεται κεντημένος ὁ ἀριθμὸς 1897. Καὶ ἐνῶ περᾶ εἶνε σὰν νὰ λέγῃ τὸ λερωμένο ἐκεῖνο πανάκι πρὸς τὸ πλῆθος, ποῦ ἀποκαλύπτεται καὶ τοὺς στρατιώτας ποῦ παρουσιάζουν ὄπλα στὸ πέραςμά του: «ἔζησα ἀπὸ τὸ 1897 ἕως σήμερα καὶ ἐκδικήθηκα, ἀπέπλυνα τὸν ρύπον!»

Μετὰ τὸ 8ον σύνταγμα καὶ εἰς ἀπόστασιν δέκα βημάτων ἀπὸ τῆς οὐρᾶς αὐτοῦ ἠκολούθουν δύο εὐσταλεῖς πρόσκοποι τυμπανισταὶ κα μετ' αὐτοὺς ὀλόκληρος ὁ οὐλαμὸς τῶν σκάουτς-μπόυς ὑπὸ τὸν γυμναστήν των Λευκαδίτην μὲ τοὺς κοντοὺς ὑπὸ μάλῃς καὶ τὴν σημαίαν πενθοῦσαν εἰς τὸ μέσον.

Ἦρχοντο κατόπιν εἰς ἀπόστασιν ὀκτὼ βημάτων 32 ἐν συνόλῳ τυμπανισταὶ στρατιῶται εἰς τέσσαρας στοίχους, μὲ τὰ τύμπανά των σκεπασμένα διὰ μελανοῦ ὑφάσματος. Καὶ ἀμέσως κατόπιν 64 σαλπικταὶ εἰς 8 στοίχους καὶ μὲ πένθος ἀνηρητημένον εἰς τὰς σάλπιγγας.

Μετὰ τούτους εἶπετο ἡ Μουσική τῆς φρουρᾶς καὶ εἰς ἀπόστασιν 12 βημάτων ἡ φιλαρμονική τῆς Κερκύρας μὲ τὰς ἰδιοτρόπους μαυροβουσσίνους στολᾶς τῶν μουσικῶν τῆς καὶ τὴν σημαίαν τῆς βουτηγμένην εἰς τὸ πένθος.

Κροτοῦν πρῶτοι οἱ τυμπανισταὶ τὸν ὑπόκωφον ἐκείνον καὶ ρυθμικὸν κρότον ἐπὶ τῶν τυμπάνων των, τὸν κρότον ἐκείνον, ὅστις γεμίζει θλίψιν τὴν ψυχὴν καὶ ρυθμίζει τὴν λύπην ἐπάνω εἰς ἐπίπεδον μυστήριον.

Ἐπειτα οἱ σαλπικταὶ σαλπίζουν τὸ γνωστὸν σάλπισμα καὶ μὲ τὰς 64 σάλπιγγάς των ἠνωμένας εἰς μίαν διαλαλοῦν ὅτι «ὁ Βασιλεὺς κηδεύεται.»

Κατόπιν ἡ μουσική τῆς φρουρᾶς ἀρχίζει. Ἄνακροῦει τὸ μακρὸν πένθιμον ἐμβατήριον τοῦ Μένδελσον καὶ σκορπίζει στόνους αἰχμηροῦς παντοῦ, οἱ ὅποιοι ξεσχίζουσι τὴν ψυχὴν καὶ φέρουσι ἄθελα τὰ δάκρυα εἰς τὰ μάτια.

Τέλος ἡ Φιλαρμονική τῆς Κερκύρας διαδέχεται τὴν μουσικὴν τῆς φρουρᾶς. Ἄνακροῦει πρῶτον κάποιον πένθιμον ἐμβατήριον ἰταλικὸν καὶ μετ' ὀλίγον ἀρχίζει ἓνα ἄλλο τοῦ Μπετόβεν. Βαρεῖα καὶ ἀπεριγράφτως ἐπιβλητικὴ ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν Κερκυραϊκὴν ψυχὴν ἡ δδύνη καὶ διὰ μέσου τῶν χαλκίνων ὀργάνων ρυθμιζομένη ἀπὸ τὸν θλιμμένον Γερμανὸν μουσουργὸν χύνεται πρὸς τὸν πενθοῦντα Ἀττικὸν ὀρίζοντα, θεία εἰς ἔκφρασιν, ὑπέρογος εἰς ἐμφάνισιν ἀκουστικὴν. Λυγμοὶ οὔτινες εἶχον φωνήν, σπαραγμοὶ ἐμψυχοὶ ἦσαν ἐκεῖνοι, οὔτινες ἐξήρχοντο μὲ ριγηλὴν καὶ ἀπερίγραπτον ἁρμονίαν ὁ ἓνας κοντὰ εἰς τὸν ἄλλον μέσα ἀπὸ τὰς χοάνας τῶν ὀργάνων τῆς Κερκυραϊκῆς Φιλαρμονικῆς. Ἐνας ὕμνος, ὅμοιος τοῦ ὁποίου εἰς ὕψος, εἰς ἔκφρασιν, εἰς ἐκτέλεσιν, δὲν ἠκουσθῆ ἴσως ποτὲ ἄλλοτε, ἐτονίσθη εἰς τὴν ὁδὸν Σταδίου, ὕμνος γεμᾶτος ἀπὸ ἀδρὸν πεσσιμισμὸν καὶ διηθηθισμένον ἀπὸ ἐνστικτώδη ὀπτιμιστικὴν λύπην ἐπὶ τῷ θανάτῳ ἐνὸς βασιλέως, ὕμνος διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ὁποίου διανοήσις καὶ αἰσθηματικότης εἶχον ἐξ ἴσου ἐργασθῆ καὶ εἶχον ἐξαρθῆ εἰς σημεῖον τοιοῦτον, ὥστε νὰ παραγάγουν ἓνα Μπετόβεν ἢ ἓνα Σοπέν.

Εὐθὺς μετὰ τὴν Φιλαρμονικὴν τῆς Κερκύρας ἠκολούθει ἐφιππος ὁ ὑποστράτηγος καὶ διοικητὴς τῆς ἡρωϊκῆς 4τῆς μεραρχίας Μοσχό-

πουλές με τὸ ἐπίτελετόν του. Καί ἐκλείειν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο τὸ στρατιωτικὸν μέρος τῆς πομπῆς.

Εἰς δεκαπέντε βημάτων ἀπόστασιν εἶτα ἔπονται τὰ ἑξαπτέρυγα καὶ ὁ κλήρος. Προηγούμενοι δύο ὑπηρέται τῆς Μητροπόλεως με βυσσινόχρουν στολήν, κρατοῦντες ἀνὰ ἓνα πελώριον χρυσοῦν κηροστάτην, ἐπὶ τοῦ ὁποίου καίει λευκὴ λαμπὰς με πλατεῖας πενθίμους ταινίας. Κατόπιν οἱ διάκονοι καὶ οἱ ἱερεῖς ἀνὰ δύο δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ καὶ ἔπειτα 61 Μητροπολίται, Ἀρχιεπίσκοποι καὶ Ἐπίσκοποι κατὰ τὴν αὐτὴν τάξιν. Οἱ ἱεράρχαι με τὰς χρυσοποικίλους στολάς των θαμβουσί κυριολεκτικῶς τοὺς ὀφθαλμούς. Βαδίζουν ἡρέμα ἀργοσαλεύοντες τὰς ὑψηλὰς ποιμαντορικὰς των ράβδους καὶ κύπτοντες με τὰς πολλὰς των γενειάδας κάτω ἀπὸ τὰς ἀδαμαντοκολλήτους καὶ ἐκτυφλωτικῆς λάμπφως μίτρας των.

Εὐθὺς μετὰ τοῦτους ἡ ἡμετέρα Ἱερὰ Σύνοδος με τὸν Σεβ. Μητροπολίτην Θεόκλητον εἰς τὸ μέσον κρατοῦντα πάντοτε ὑψωμένην τὴν δεξιὰν εἰς στάσιν εὐλογίας.

Ἀκολουθεῖ τὸ λάβαρον τῆς Ἀγίας Λαύρας ἀνεχόμενον εἰς μικρὸν κοντὸν ὑφ' ἑνὸς ἀρχιμανδρίτου τῆς Μονῆς. Πτωχόν, πτωχότατον εἰς τὴν ἐμφάνισίν του, μόνον σὰν παραμερισμένον μέσα εἰς τὴν ὅλην πομπήν, ἀλλὰ καὶ σὰν νὰ κρατῆ εἰς ἀπόστασιν ἀφ' ἑαυτοῦ τοὺς πάντας καὶ τὰ πάντα. Καθὼς περὶ ξεθωριασμένον καὶ βουτηγμένον μέσα εἰς τὴν ὑπέροχον ἱστορικὴν του δόξαν προκαλεῖ ρίγη συγκινήσεως ἱερᾶς καὶ ἀρρήτου, συγκινήσεως σιωπηλῆς τῶν χιλιάδων τοῦ λαοῦ ποῦ ἴσταται εἰς τὰ πεζοδρόμια ἀσκεπῆς καὶ δακρύων.

Μετὰ τὸ Λάβαρον ἀκολουθεῖ ὁ ἀνακτορικός οἶκος τοῦ ἐκλιπόντος Βασιλέως με τὸν Δ. Στεφάνου ἐπὶ κεφαλῆς.

Ἐξ ἀξιοματικοῦ κατόπιν εἰς τὴν γραμμὴν φέρουσιν ἐπὶ προσκεφαλαίων τὰ παράσημα τοῦ νεκροῦ.

Μετὰ τοῦτους ἀκολουθοῦν 12 ἀξιοματικοὶ με τὰς σημαίας ὄλων τῶν συνταγμάτων καὶ τῶν τιμητικῶν αὐτῶν συνοδειῶν.

Κατόπιν εἰς ἀπόστασιν ὁ σταυλάρχης Τσέρνοβιτς με ὀλόμαυρον λοφίον καὶ μετὰ τοῦτον ὁ ἰδιαιτέρος ἱερεὺς τοῦ Βασιλέως. Βαδίζει μόνος ὁ Δανὸς προτεστάντης κληρικὸς ἀσκεπῆς καὶ με τὰς χεῖρας ἐσταυρωμένας, κρατῶν ἓνα Εὐαγγέλιον ὑπὸ μάλῃς καὶ γεύων κάτω συνεχῶς.

Ἔρχεται τέλος τὸ φέρετρον τοῦ Νεκροῦ Βασιλέως τοποθετημένον ἐπὶ ἀστράπτοντος πυροβόλου καὶ κεκαλυμμένον μὲ τὴν κυανόλευκον. Ἡ Δανικὴ σημαία εἶνε ἐρριμμένη εἰς τοὺς πόδας. Ὀλίγον δὲ παραπάνω ἢ σπάθη τοῦ Βασιλέως μὲ τὴν θήκην χιαστί, παραπάνω ἀκόμη τὸ πηλήκιον ἐκ χακί καὶ τέλος ἐπὶ τοῦ ἐπάνω μέρους τοῦ φερέτρου τὸ στέμμα.

Τὸ πυροβόλον σύρεται ἀπὸ ἄγγμα ναυτῶν φερόντων τοὺς φαθίνους πύλους των ἀνυψωμένους. Ἐκατέρωθεν δὲ τούτων βαδίζουσι οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς τῶν Εὐελπίδων τεταγμένοι κατ' ἀντιζυγίαν μὲ τὰ κίτρινα λοφία των καὶ τὰ ἔπλα ὑπὸ μάλῃς. Παρ' αὐτοὺς ἐπίσης οἱ μαθηταὶ τῆς Σχολῆς τῶν Δοκίμων καὶ 16 εὐζωνοὶ τῆς ἀνακτορικῆς φρουρᾶς.

Εἶνε ἀπερίγραπτος ἡ συγκίνησις τοῦ πλῆθους ἐπὶ τῇ θέᾳ τοῦ βασιλικοῦ φερέτρου. Ὅλοι δακρύοντες, ἴστανται ἀσκεπεῖς, αἱ δὲ γυναῖκες τοῦ λαοῦ σταυροκοποῦνται. Ἐνας ψίθυρος ριγγῆλος διαθέει ἔλα τὰ ἔπισθεν τῆς στρατιωτικῆς παρατάξεως ἐπὶ τῶν πεζοδρομίων ἀνθρώπινα τεῖχη.

Ἀπὸ πολλοῦς ἐξώστας κυρίαὶ καὶ δεσποινίδες ραίνουν μὲ ἄνθη μαδγημένα τὸ φέρετρον καὶ κλαίουσι. Φέρουσι ἀπαύστως τὰ μανδύλια εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς.

«—Στὸ καλό, στὸ καλό.

»—Ὁ Θεὸς συγχωρέσοι τον...

»—Αἰωνία του ἢ μνήμη.

»—Αἰωνία σου ἢ μνήμη, καλὴ Βασιλιά!

»Στὸ καλό.»

Εἶνε ἔλα αὐταὶ φράσεις, ποὺ ξεφεύγουσι ἀπὸ τὰ πικραμμένα χεῖλη τῶν πιστῶν ὑπηκόων, οἱ ὅποιοι στέκουσι μὲ βουρκωμένα τὰ μάτια καὶ παρκαλοῦντο τὸ τελευταῖον πέρασμα τοῦ Βασιλέως των ἀπὸ μπροστά των, εὐχαὶ εἰλικρινεῖς ποὺ τὸν συνοδεύουσι στὸ τελευταῖόν του ταξίδι.

Ὅπισθεν τοῦ φερέτρου ἀκολουθεῖ ὁ ἵππος τοῦ Νεκροῦ, μεγαλοπρεπῆς, συγκρατούμενος ὑπὸ δύο ἀνακτορικῶν ἵπποκόμων.

Ἀμέσως κατόπιν τέλος μέσα εἰς εὐρὺ κενὸν διάστημα ἀκολουθεῖ πεζῆ καὶ μόνος ἡ Α. Μ. ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος μὲ στολὴν στρατηγοῦ, ἔχων εἰς ἀπόστασιν τριῶν βημάτων πλαγίως ἔπισθεν δεξιᾷ μὲν

τὸν Διάδοχον Γεώργιον, ἀριστερᾶ δὲ τὸν πρίγκηπα Ἀλέξανδρον μὲ στολὴν ἀνθυπολοχαγοῦ τοῦ πυροβολικοῦ.

Ἔπονται εἰς γραμμὴν οἱ πρίγκηπες Γεώργιος, Νικόλαος, Ἀνδρέας καὶ Χριστόφορος. Ὁ πρῶτος μὲ μεγάλην στολὴν ἀντιναυάρχου, οἱ λοιποὶ μὲ στολὰς ὑπασπιστῶν τοῦ Βασιλέως.

Εἰς ἀπόστασιν ἐξ βημάτων κατόπιν ἀκολουθοῦν οἱ ξένοι ἐπίσημοι. Εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν οἱ Διάδοχοι Σερβίας καὶ Βουλγαρίας, ἔχοντες δεξιᾶ κατὰ σειρὰν τὸν πρίγκηπα Ἑρρίκον τῆς Πρωσίας, τὸν πρίγκηπα τοῦ Τέκ τῆς Ἀγγλίας, τὸν πρίγκηπα Βάλδεμαρ τῆς Δανίας. Καὶ ἀριστερᾶ τὸν κόμητα τοῦ Τουρίνου, τὸν πρίγκηπα Ρολάνδον Βονοπάρτην, τὸν πρίγκηπα Ἄσακ τῆς Δανίας.

Εἰς τὴν δευτέραν γραμμὴν ἀκολουθοῦν εἰς τὸ μέσον ὁ πρίγκηψ Ἰωακείμ τῆς Γερμανίας, υἱὸς τοῦ Κάιζερ, ὁ Μ. Δουὲ Κωνσταντινοῦετις καὶ ὁ ἱνφάντης Δὸν Κάρλος τῆς Ἰσπανίας. Δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ ὁ βαρῶνος Μπούριαν, ἀρχηγὸς τῆς Αὐστρουγγρικῆς ἀποστολῆς, ὁ Ζωννὰρ τῆς Γαλλικῆς, ὁ τῆς Κουβαϊκῆς κλπ. Ἔπονται εἶτα τὰ μέλη ἑλων τῶν ξένων ἀποστολῶν, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ Σέρβος ὑπουργὸς Πολίταιεφ Λουτσάνωφ. Οἱ Διάδοχοι Σερβίας καὶ Βουλγαρίας ἔφερον ἀμφότεροι τὸν Ἑλληνικὸν Μεγαλόσταυρον.

Μετὰ τοὺς ξένους ἐπισήμους ἠκολούθουν ὁ ἀκόλουθος τοῦ πρίγκηπος Γεωργίου, Κρῆς εὐσταλέστατος, καὶ δύο ἄλλοι ἀνακτορικοὶ θεράποντες ἀκόμη. Εἶποντο δὲ εἰς ἀπόστασιν εἴκοσι βημάτων τέσσαρες ἀνακτορικοὶ ἄμαξαι κλεισταί. Τῆς πρώτης τούτων ἐπέβαιnen ἡ Βασιλομήτωρ Ὀλγα, φέρουσα τὸν Ἑλληνικὸν Μεγαλόσταυρον καὶ συνοδευομένη ἀπὸ τὴν κόρην τῆς Μ. Δούκισσαν Μαρίαν, ἣτις ἔφερε τὸν Ρωσικὸν τοιοῦτον. Τῆς δευτέρας ἀμάξης ἐπέβαιnen ἡ πριγκήπισσα Ἑλένη, φέρουσα τὸν Ἑλληνικὸν Μεγαλόσταυρον καὶ ἡ πριγκήπισσα Μαρία. Τῆς τρίτης ἡ πριγκήπισσα Ἑλένη τοῦ Νικολάου μὲ τὸν Ρωσικὸν Μεγαλόσταυρον καὶ ἡ πριγκήπισσα Ἀλίκη μὲ τὸν Ἀγγλικόν. Τῆς τετάρτης δὲ τέλος ἀνακτορικῆς ἀμάξης ἐπέβαινον αἱ κυραὶ τῶν τιμῶν.

Εἰς ἀπόστασιν 15 βημάτων ἀπὸ τῶν ἀνακτορικῶν ἀμαξῶν ἀκολουθεῖ τὸ Ὑπουργικὸν Συμβούλιον.

Ὁ Πρωθυπουργὸς ἐφόρει ἐπανωφόριον ἐπὶ τοῦ φράκου, εἶχε δὲ δεξιὰ του κατὰ σειρὰν τὸν Πρόεδρον τῆς Βουλῆς Ζαβιτσάνον, τὸν Ρα-

κτιβάν, τὸν Τσιριμῶκον καὶ τὸν Μιχαλακόπουλον. Ἀριστερά του δὲ τὸν Κορομηλαῖν μὲ τὴν χρυσοποίκιλτον διπλωματικὴν του στολὴν, τὸν Ρέπουλην, τὸν Διομήδην καὶ τὸν Στράτον.

Τρία βήματα ὀπισθεν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἠκολούθουν εἰς γραμμὴν φέροντες τοὺς Ἑλληνικοὺς Μεγαλοσταύρους, οἱ τέως Πρωθυπουργοὶ Ράλλης, Θεοτόκης, Μαυρομιχάλης καὶ Ζαΐμης.

Μετ' αὐτοὺς ὅλοι οἱ ξένοι διπλωμάται, πρεσβευταὶ καὶ πρόξενοι, κατόπιν δὲ οἱ ὑπάλληλοι τοῦ ἡμετέρου ὑπουργείου τῶν Ἐξωτερικῶν μὲ τὰς στολάς των.

Ἀμέσως μετὰ τοὺς ἀνωτέρω ἠκολούθουν οἱ Ταξιάρχαι καὶ εὐθὺς κατόπιν ἡ Βουλὴ ἐν σώματι μὲ τὸν Κομμουνδοῦρον ἐν στολῇ ὑποστρατήγου εἰς τὸ κέντρον τῆς πρώτης γραμμῆς.

Ἦρχετο ἀκολουθῶς ὁ ξένος κληρὸς, Καθολικοὶ ἐπίσκοποι, ὁ Ρώσος ἀρχιμανδρίτης, ραβδίνοι καὶ χοτζάδες.

Ἦκολούθουν οἱ ἀντιστράτηγοι καὶ οἱ ἀντιναύαρχοι. Καὶ ἀμέσως κατόπιν ὁ Ἄρειος Πάγος, τὸ Ἐλεγκτικὸν Συνέδριον, οἱ καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου καὶ ὁ Πρύτανις, φέρων τὴν ἱστορικὴν ἄλυσιν.

Μετὰ τὸ Πανεπιστήμιον ἠκολούθει ὁ Δήμαρχος καὶ τὸ Δημοτικὸν Συμβούλιον ἐν σώματι. Μετ' αὐτὸ δὲ ὅλοι οἱ πρώην ὑπουργοί.

Ἀκολουθῶς ἤρχοντο οἱ Νομικοὶ Σύμβουλοι, τὸ Δικαστικὸν σῶμα καὶ τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τοῦ Δικηγορικοῦ Συλλόγου. Εἶποντο δὲ τὰ μέλη τῶν ξένων ὀργανωτικῶν ἀποστολῶν, οἱ τμηματάρχαι, οἱ κατώτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ Τύπου.

Ἀμέσως κατόπιν ἠκολούθουν εἰς μακρὰν σειρὰν αἱ ἀντιπροσωπεύει τῶν Ἑλληνικῶν καὶ διαφόρων ἄλλων Κοινοτήτων τῶν ἀρτίως ἀπελευθερωθέντων μερῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Καὶ μετ' αὐτοὺς ἕτερον τμήμα μουσικῆς.

Τέλος τὸ θοῶν πεζικῶν σύνταγμα καὶ μετ' αὐτὸ ἡ μουσικὴ τοῦ Ναυτικοῦ, τὴν ὁποίαν ἠκολούθει ἄγημα ἐκ 500 ναυτῶν, ὅπερ καὶ ἐκλείει τὴν ἑλλην πομπήν.

Κατὰ τὴν τάξιν αὐτὴν βαδίζουσα ἀργὰ ἡ ἀτελεύτητος νεκροπομπὴ ἐφθασεν εἰς τὴν πλατεῖαν τῆς Ὀμονοίας, ἔκαμψεν ἀριστερὰ καὶ εἰσῆλθεν εἰς τὴν ὁδὸν Ἀγίου Κωνσταντίνου.

Ἐκεῖ ἐβάδισεν εὐκολώτερον καὶ ὁ παρακολουθῶν στρατὸς ἠδυνήθη νὰ ἀναπτυχθῆ εὐχερέστερον.

Ἐν τοσοῦτῳ ὁ ἴδιος συνωστισμὸς ἐπεκράτει καὶ εἰς τὰ πεζοδρομια τῆς ὁδοῦ ταύτης καὶ ἡ αὐτὴ συγκίνησις κατεῖχε τὰ πλήθη.

Μὲ τὴν ἰδίαν ἔμωσ πάντοτε τάξιν ἢ πομπὴν εἰσῆλθε μετ' ὀλίγον εἰς τὴν ὁδὸν Θ. Δηλιγιάννη, κατευθυνομένη πρὸς τὸν σιδηροδρομικὸν σταθμὸν Λαρίσης.

* *

Ἡ ὥρα εἶνε ἀκόμη μόλις ἔξ τῆς πρωίας. Εἰς τὸν ἀναπεπταμένον χώρον τοῦ σιδηροδρομικοῦ σταθμοῦ Λαρίσης εὐρίσκονται μόνον ὀλίγοι χωροφύλακες καθὼς καὶ οἱ ἐργάται τῆς διακοσμήσεως τοῦ σταθμοῦ κανονίζοντες τὰς τελευταίας λεπτομερείας του. Κανεὶς ἄλλος δὲν εὐρίσκεται εἰς τὸ ὑπαιθρον. Ἡ πρωϊνὴ ψύχρα, ἡ ὁποία καθίσταται δριμυτέρα ὡς ἐκ τοῦ ἀνοικτοῦ τοῦ περὶ τὸν σταθμὸν χώρου, ἀναγκάζει καὶ τοὺς ὀλίγους, οἱ ὅποιοι ἔσπευσαν νὰ φθάσουν ἕως ἐκεῖ διὰ νὰ εὕρουν θέσιν πρὶν συρρεῦσῃ τὸ πολὺ πλῆθος, νὰ καταφύγουν ὑπὸ τὴν στέγγιν τῶν μικρῶν καφετειῶν, ἕως ἔτου προβάλλῃ ὁ ἥλιος.

Ἐντὸς τοῦ σταθμοῦ ὑπάλληλοι σκουπίζουσι καὶ καθαρίζουσι, ἀλλὰ δὲν μυρτοστολίζουσι τοὺς στύλους τῆς σιδηροδρομικῆς ἀποβάθρας. Ἐξ ἄλλου ἔξω εἰς διάφορα σημεῖα τοῦ ἀπὸ τοῦ τέρματος τῆς ὁδοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου μέχρι τοῦ σταθμοῦ τῆς Λαρίσης διαστήματος ἀνεγείρονται προχειρῶς μὲ σανίδας καὶ στύλους ἐξέδραι. Κάθε πέντε λεπτὰ φυτρῶνει καὶ ἀπὸ μία. Ἐντὸς μιᾶς ὥρας καὶ ἔταν ἀρχίζουσι τὰ φαίνωνται προσερχόμενα ἀπὸ τὰς παρόδους κατὰ μικρὰς ομάδας αἱ προφυλακαὶ τῆς κοσμοσυγκεντρώσεως ποὺ θὰ ἐπηκολούθει, εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο δέκα τοῦλάχιστον ἐξέδραι στηριζόμενα εἰς δεκανίκα παικτικῶν στύλων οἰκοδομῶν ἔχουσι ὑψωθῆ γύρωφ.

Ὁ σταθμὸς τοῦ Λαρισσαίκοῦ ἀπὸ τῆς ἐσπέρας εἶχε διακοσμηθῆ πενθίμως μὲ ἀρκετὴν καλαισθησίαν καὶ σεμνότητά. Αἱ δύο μεσημβριναὶ θύραι τῆς εἰσόδου του εἶχον διακοσμηθῆ μὲ θυρεοὺς ἀπὸ ἰώδη ὑφάσματα, ἑλληνικὰ στέμματα καὶ μονογράμματα τοῦ νεκροῦ Βασιλέως· ἀντὶ παραπετασμάτων αἱ δύο θύραι ἐσκεπάζοντο μὲ κυανολεύκους σημαίας, πλαισιούσας τὰ πράσινα φυλλώματα πυκνῶν φοινικοειδῶν, τοποθετημένων ἐπὶ τῶν μαρμαρίνων βαθμίδων τῆς εἰσόδου. Κατ' ἡ ἀνατολικὴ θύρα, ἐκ τῆς ὁποίας θὰ εἰσεκομίζετο εἰς τὸν σταθμὸν τὸ φέρετρον τοῦ νεκροῦ Βασιλέως, εἶχε τὸν αὐτὸν λιτὸν διάκοσμον.

Γύρωφ ἡ πλατεία τοῦ σταθμοῦ διεκοσμεῖτο ἀπὸ μαύρους στύλους

μέ μαῦρα λάδαρα φέροντα χρυσοῦν τὸ μονόγραμμα τοῦ νεκροῦ βασιλέως. Οἱ μαῦροι στῦλοι συνεδέοντο μεταξύ των διὰ μυρτοστολιστῶν γυρλαντῶν. Ἐκατέρωθεν τῆς εἰσόδου τῆς πλατείας πένθιμον ἄψιδα ἀπετέλουν δύο μαῦροι ὀδελίσκοι μέ τὰ μονογράμματα τοῦ Γεωργίου ἐντὸς χρυσῶν κλάδων δάφνης· τὸ σύνολον τοῦ διακόσμου, χωρὶς νὰ εἶνε βαρῦ, ἦτο ἀρκετὰ πένθιμον. Καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν τοῦ σταθμοῦ ὁ στολισμὸς ἀπλούστατος καὶ ὠρατος. Οἱ στῦλοι, ἢ στέγη καὶ τὰ τοιχώματα τῆς ἀποθάρας εἶχον σκεπασθῆ μέ φυλλώματα μύρτων, εἰς πυκνὰ δὲ διαστήματα μέσα ἀπὸ τὰς μεγάλας γλάστρας ἐξήρχοντο τὰ τόξα τῶν φοινίκων μέ τὰ ψαλιδωτὰ φυλλώματά των.

Τὸν ὄλον στολισμὸν τοῦ σταθμοῦ συνεπλήρωσεν ἀπαστράπτουσα καθαριότης. Τὰ μαυρίσματα τῶν καπνῶν εἶχον ἐξαλειφθῆ, ὀλόκληρος δὲ ὁ σταθμὸς, ὁ ὁποῖος ἄλλοτε παρουσίαζε πένθιμον, ἀλλ' ἤκιστα εὐπρεπῆ μαυρίλαν, εἶχε καθαρισθῆ μέ θαυμαστὴν ἐπιμέλειαν.

Καὶ ἔξω τοῦ σταθμοῦ ἡ ἴδια καθαριότης παρατηρεῖτο. Ἡ πλατεία εἶχε σαρωθῆ μέχρι καὶ τῆς μικροτέρας πέτρας, ὀλόκληρον δὲ τὸ τετράγωνον τὸ περικεκλεισμένον ἐντὸς τοῦ μαύρου πλαισίου τῶν λαδάρων καὶ φρουρούμενον ἀπὸ δύναμιν χωροφυλάκων, οἱ ὁποῖοι ἀπηγόρευαν τὴν εἰσόδον εἰς τὸ πλήθος, λευκάζει ἀπὸ καθαριότητα.

Ἐν τῇ μεταξύ τὸ πλήθος ἔχει ἀρχίσει νὰ συγκεντρώνεται γύρω ἀπὸ ὄλας τὰς παρόδους, αἱ ὁποῖαι φέρουν πρὸς τὸν σταθμὸν τῆς Λαρίσης καὶ ἀπὸ τὴν ὁδὸν Δηλιγιάννη, ὄγκοι πλήθους ἐκχύνονται πρὸς τὸν πλατὺν χώρον τοῦ τμήματος ἐκείνου τῆς πρωτευούσης.

Τὰ ὑψώματα, τὰ πεζοδρόμια, οἱ ἐξῶσται, τὰ παράθυρα καὶ αἱ στέγαι ἀκόμη ἤρχισαν νὰ φορτώνωνται ἀπὸ ἄνδρας, γυναῖκας, παιδιά. Ἡ γέφυρα τοῦ Πελοποννησιακοῦ αἶρει τὸ μεγαλύτερον καὶ πυκνότερον φορτίον, ἡ δὲ στέγη καὶ ἡ σκαλωσιὲς τοῦ ἀνεγειρομένου νέου σταθμοῦ τοῦ αὐτοῦ σιδηροδρόμου ἔχουν μεταβληθῆ εἰς ἓνα κρεμαστὸν κήπον ἀπὸ τὰ πολύχρωμα φορέματα καὶ τὰ καπέλλα τῶν Ἀθηδίων, αἱ ὁποῖαι ἔχουν ἀναρριχηθῆ εἰς τὰ ἐπικίνδυνα ἐκεῖνα ὕψη, χάριν τοῦ πένθιμου, ἀλλὰ λαμπροῦ θεάματος τῆς Βασιλικῆς κηδείας. Ὀλόκληρος ἡ ὁδὸς Δηλιγιάννη ἐξ ἄλλου εἶχε κλεισθῆ ἑκατέρωθεν ἀπὸ δύο πλατυτάτας σειρὰς πλήθους, ὀπισθεν τοῦ ὁποῖου κατὰ γραμμὴν παρατεταγμένοι στοίχοι κάρρων καὶ ἄμαξῶν, ἀποτελοῦν πρόχειρα θεωρεῖα διὰ τοὺς ἐπιβάτας των. Ὁ ἱστορικὸς «Ἀπόλλων» τοῦ Μεταξου-

γείου ἐπίσης ἔχει φορτωθῆ μέχρι καὶ τῆς στέγης ἀπὸ περιέργους, αἱ ὑψούμεναι δὲ ἐδῶ κ' ἐκεῖ ἐξέδραι, χωρὶς αἱ τιμαὶ των νὰ εἶνε λαϊκάι, ἔτριζαν καὶ ἐστέναζαν ὑπὸ τὸ πλῆθος.

Ὁ ἔσμός τῶν μικρεμπόρων καὶ τῶν μικροεπιχειρηματιῶν δὲν λείπει καὶ βομβεῖ μέσα εἰς τὴν συγκέντρωσιν τοῦ πλῆθους. Ὁ ἕνας πωλεῖ καραμέλλες, ὁ ἄλλος στραγάλια, ὁ ἄλλος νερόν καὶ ὁ ἄλλος καὶ ἀπὸ τὰ τρία, ὁ δὲ σοφώτερος μίαν καὶ μόνον καρέκλαν, ἀπὸ τὴν ὁποῖαν ἕμως ζητεῖ νὰ κερδίσῃ ἕσα ὄλοι ὁμοῦ οἱ ἄλλοι. Καὶ τὰ κερδίζει. Μία καρέκλα ἐνοικιάσθη πρὸς δύο δραχμάς καὶ ἄλλη, ἡ ὁποία μάλιστα ἐκρήμνισε καὶ τὸν ἀναβάτην, πρὸς τρεῖς.

Καὶ ἐν τῷ μεταξῦ τὸ πλῆθος ὀλονὲν ἐκχύνεται ἀπὸ παντοῦ καὶ πλημμυρίζει τὸν χῶρον τοῦ σταθμοῦ.

Οἱ λοφίσκοι τῶν ἐπιχώσεων τοῦ σιδηροδρόμου ἔχουν σκεπασθῆ ἀπὸ πλῆθος, ἀπὸ τοὺς στύλους δὲ τοῦ ἠλεκτρικοῦ κρέμανται ὡς ὄριμοι καρποὶ ἀρκετοὶ γαβριάδες.

Ἐκατοντάδες στρατιωτῶν κάθε σώματος καὶ ἐκτὸς ὑπηρεσίας, φαίνεται, συρρέουν μεταξῦ τοῦ πλῆθους. Καὶ ὁμοῦ τάξις ἐπικρατεῖ πανταχοῦ. Ὁ κόσμος ἔχει τὴν σοφίαν νὰ κατανέμεται οὕτως, ὥστε πρ' ἐνὸς μὲν νὰ ἔχῃ θέσιν διὰ νὰ παρακολουθῆ τὸ θέαμα τῆς νεκρικῆς πομπῆς, ἀφ' ἐτέρου δὲ νὰ μὴ ριψοκινδυνεύσῃ.

Τὸ πλῆθος εἶχε καταλάβει ἐξ ὀλοκλήρου τὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἀγγλιγιάννη μέχρι τοῦ σταθμοῦ χῶρον, δταν δύο τάγματα τοῦ πρώτου ἐμπέδου συντάγματος ἦλθον καὶ παρετάχθησαν ἐκατέρωθεν τῆς ὁδοῦ καὶ γύρω τῆς πλατείας. Οἱ στρατιῶται, εὐθυτενεῖς καὶ ἀγαλματώδεις, εἰς ἀπλοὺς στοίχους καὶ μὲ ἐφ' ὄπλου λόγχην, ἐσχημάτισαν μεταξῦ τοῦ πλῆθους μίαν ὠραίαν παράταξιν δύο στρατιωτικῶν ζωνῶν, ἐντὸς τῶν ὁποίων περιεκλείσθη ὁ δρόμος διὰ τοῦ ὁποίου θὰ διήρχετο ἡ πένθιμος πομπή, καὶ ἡ πλατεία τοῦ σταθμοῦ. Εἰδικῶς πρὸς τὰ πέραξ τοῦ σταθμοῦ ἀστυνομικὴ δύναμις ὑπὸ τὸν Δὲ Μαντάτο ἀπηγόρευσε τὴν παρουσίαν τοῦ πλῆθους, διότι ἐκεῖ ἔλαβον τιμητικὴν θέσιν ἑκατοντάδες ἀόπλων στρατιωτῶν. Ἄλλοι μὲ στολὰς καταφαγωμένας ἀπὸ τὴν χρῆσιν, ἄλλοι μὲ φουστανέλλας ὄχι ἀμέμπτους, ἀρκετοὶ ὠχρότεροι καὶ ἀπὸ τὸ ξέθωρον χακὶ ποῦ ἐφόρουν, ἀπετέλουν μίαν περίεργον ἀλλὰ καὶ συγκινητικὴν θεωρίαν. Ἦσαν οἱ τιμημένοι τραυματῆαι τοῦ πολέμου.

Ἐκτὸς αὐτῶν ὅμως εἰς τὴν πλατείαν τοῦ σταθμοῦ παρετάχθησαν τὰ ξένα ἀγῆματα, τὰ ὁποῖα ἀνελθόντα ἐκ Πειραιῶς ἀπεβίβασε περὶ τὴν 10 πρωϊνὴν ἑκτακτος ἀμοξοστοιχία τῆς Πελοποννησιακοῦ σιδηροδρόμου.

Οἱ ξανθοὶ Γερμανοὶ πεζοναῦται μὲ τῆς πάλλευκες μπλουζῆς των προηγοῦντο καὶ ἀκολούθως ἤρχοντο κατὰ σειρὰν οἱ εὐθυτενεῖς Ἄγγλοι μὲ τὸ βαρὺ βῆμά των, οἱ Γάλλοι, οἱ Ρῶσοι καὶ οἱ Ἴταλοι μὲ ξανθὲς γκέτες.

Ἡ παράταξις των ἔξω τοῦ σταθμοῦ μὲ τὸ εὐθυτενεῖς καὶ ὠραῖον παράστημα ποῦ παρουσιάζουν καὶ τὴν πολυχρωμίαν τῶν στολῶν των εἶχε πολλὴν γραφικότητα.

Ὀλίγον μετὰ τὴν ἀφίξιν τῶν ξένων ἀγῆματων φθάνει ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ μία ἀμαξοστοιχία τοῦ Λαρισσαίκοῦ, εἰς τὸ μέσον τῆς ὁποίας διακρίνεται μὲ τὸ χρυσοῦν στέμμα εἰς τὴν κορυφὴν ἡ βασιλικὴ νεκροφόρος.

Εἶνε ἡ ἰδία, ἡ ὁποία ἔφερεν ἐκ Πειραιῶς τὴν σορὸν τοῦ νεκροῦ βασιλέως. Καθὼς παρελαύνει μέσα ἀπὸ τὴν σιδηροδρομικὴν αὐλάκα δὲν διακρίνονται παρὰ μόνον τὰ τέσσαρα χρυσαῖα στέμματα εἰς τὰς γωνίας τῆς καὶ τὸ μέγα βασιλικὸν στέμμα ποῦ στέφει τὴν κορυφὴν τοῦ θύλου τῆς. Εἰς τὴν γοργὴν παρέλασιν τοῦ νεκρικοῦ τραίνου, τὸ ὁποῖον πλὴν τῆς βασιλικῆς νεκροφόρου συνοδεύεται καὶ ἀπὸ ἄλλα τρία ὀχήματα διὰ τὴν βασιλικὴν Οἰκογένειαν, τὸ πλῆθος συγκινεῖται.

«—Εἶνε τραῖνον ποῦ θὰ πάρῃ τὸν βασιλιᾶ μας», φωνάζουν αἱ γυναικοῦλες τοῦ πλῆθους καὶ σταυροκοποῦνται.

Καὶ πράγματι καὶ διὰ τοὺς ψυχροτέρους ἡ στιγμὴ εἶνε συγκινητικὴ. Εἰς τὸν σταθμὸν ἔχει ἀράξει τὸ πένθιμον ἄρμα ποῦ περιμένει νὰ πάρῃ διὰ πικτὸς ἀπὸ τὸ μέσον μας τὸν ἀλησμόνητον βασιλέα.

Εἰς τὰς 11 καὶ 25' ἀκούονται ἀπὸ τῆς ὁδοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου καλπάζοντες καὶ πλησιάζοντες ὁλονὲν οἱ ἤχοι τῶν βημάτων τοῦ ἵππικοῦ, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τιμητικὴν προπομπὴν τῆς νεκρωσίου βασιλικῆς πομπῆς. Μετ' ὀλίγον παρελαύνουν εὐθυτενεῖς ἐπάνω εἰς τὰ ἀλογά των καὶ μὲ γυμνὰ τὰ ξίφη οἱ ἵππεις, σπεύδοντες πρὸς τὸν σταθμὸν, ὅπου θὰ ἀπέδιδον τὰς τιμὰς εἰς τὸν νεκρὸν Βασιλέα των, τὸν ὑπέροχον ἐκείνον ἵππέα, ποῦ ἐνεφανίσθη πέρυσιν εἰς τὴν στρατιωτικὴν παρέλασιν τῆς Ἐθνικῆς Ἑορτῆς. Ἀκολουθεῖ βραδυποροῦν καὶ

Ὁ ἀθάνατος εὐζώνος θαλπίζει εἰς τοὺς ὑποδοῦλους Ἕλληνας
τὸ ἐγερτήριο τῆς Ἐλευθερίας. (Ἀλληγορική εἰκὼν).

μέ τὰ ἄπλα ὑπὸ μάλης τὸ μηχανικὸν τῆς τετάρτης μεραρχίας, ἀμέσως μετὰ ταῦτα ἐπονται με τοὺς διοικητὰς των ἐπὶ κεφαλῆς τὸ 11ον καὶ τὸ 8ον σύνταγμα τῆς ἡρωϊκῆς 4ης μεραρχίας.

Εἰς τὰ τραχέα πρόσωπα τῶν χαλυδδίνων πολεμιστῶν καὶ ἐπάνω εἰς τὰ ἴχνη τῶν πολεμικῶν κακουχιῶν ἀπλώνεται μία θλιψις. Τὸ θέαμά των μετὰ τὰ ἐνδύματα κατὰ τὸ πλεῖστον ἐφθαρμένα καὶ ξέθωρα καὶ τὰ πρόσωπα ἠλιοκαμμένα προκαλεῖ ἓνα ρίγος συγκινήσεως ποῦ διατρέχει τὴν μάζαν τοῦ πλήθους.

«—Πῶς φαίνονται τὰ κακόμοιρα πῶς εἶνε βρασνισμένα!» λέγουν πολλοί.

Καὶ ὀλίγον μετὰ ταῦτα, ὅταν παρελαύνη πρὸ τοῦ ἀποκεκαλυμμένου πλήθους ἡ ἱστορικὴ σημαία τοῦ 8ου συντάγματος, ἡ ὁποία ἀπὸ τὰς σφαίρας καὶ τὸν πολεμικὸν ἄνεμον ἔχει μεταβληθῆ εἰς ὀλίγα ράκη λευκοῦ καὶ κυανοῦ; κρεμασμένα εἰς ἓνα κοντόν, ἑκατοντάδες χέρια ὑψώνονται καὶ σχεδιάζουν τὸ σημεῖον τοῦ σταυροῦ.

Ζωηροτάτην ἀκόμη ἐντύπωσιν παρήγαγον εἰς τὸ πλήθος οἱ παρελάσαντες ἐφιπποὶ καὶ εὐθυτενεῖς μετὰ τὰ ἐπιτελεῖα τῶν συνταγμάτων τῶν ἱερέων τοῦ στρατοῦ.

«—Γαριβαδῖνοι εἶνε αὐτοί;» ἀκούονται αἱ ἐρωτήσεις τῶν ἀπλοϊκῶν.

Ἐννοεῖται περὶ τίνος πρόκειται. Παρελαύνουν ζωηροὶ καὶ ὑπέροχοι εἰς παράστημα καὶ βᾶδισμα οἱ μικροὶ πρόσκοποι μετὰ τοὺς κοντοὺς ὑπὸ μάλης.

Τὴν ἡμίσειαν μεσημβρινὴν ἀκριβῶς ἐκχύνονται ἀπὸ τὸ τέρμα τῆς ὁδοῦ Ἀγίου Κωνσταντίνου βροντώδεις, ρυθμικοὶ, πένθιμοι οἱ ἤχοι τῶν τυμπάνων. Πρὸς στιγμὴν ψίθυροὶ ἀκούονται εἰς τὸ πλήθος. Ὅλοι φροντίζουν νὰ στερεωθοῦν εἰς τὴν θέσιν των διὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν θέαν. Καὶ ἀμέσως μετὰ ταῦτα σιωπὴ ἀπλώνεται παντοῦ. Μόνον τὰ βροντῶδη «μπρρρ», «μπρρρ» τῶν τυμπάνων καὶ ἔπειτα οἱ σαλπισμοὶ τῶν σαλπείγων σχίζουσι τὴν σιωπὴν καὶ δονοῦν καὶ συνταράσσουσι τὰς ψυχὰς τῶν θεατῶν. Ἡ συγκίνησις κρατεῖ κλειστὰ τὰ στόματα καὶ ἡ πομπὴ ἀργὰ-ἀργὰ προχωρεῖ.

Ὁ χρυσοῦς χεῖμαρρος τῆς θεωρίας τῶν ἱεραρχῶν, ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὸ ἄχραντον λάβαρον τοῦ Ἀγῶνος, ἔπειτα ὁ ἔσμός τοῦ χρυσοῦ καὶ τῶν πτερῶν τῶν τρικαντῶν καὶ τὰ κύματα τῶν τιμημένων κυανολεύκων ἐπλαισίωσαν καὶ ἀπεθέωναν τὴν Σεπτὴν σορόν, ἡ ὁποία

ἑστεμμένη μετὴν τιμίαν κορώναν τοῦ Ρήγα, ἐφέρετο ἡρέμα πρὸς τὸν σταθμόν.

Ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὑπέροχον ἄγαλμα ἀνδρικής θλίψεως, ἐπροχώρει ἀργά-ἀργά μετὰ βήματα μικρά, ἀλλὰ στερεὰ ὀπίσω ἀπὸ τὸ πένθιμον ἄρμα τοῦ νεκροῦ βασιλέως πατρός του.

Ἀπὸ τὸ δάθος μιᾶς ἀμάξης περνᾷ φευγαλέα ἡ σκιά τῆς χήρας βασιλίσσης. Δὲν διακρίνεται παρὰ ἓνας σορὸς μαύρων ἐνδυμάτων, μέσα ἀπὸ τὸν ὅποιον προβάλλει μόλις μία χλωμή κεφαλή, ὑποκλινομένη ἐλαφρῶς πρὸς τὸ πλῆθος πού ἀποκαλύπτεται καὶ χαιρετᾷ εὐλαδῶς.

Τὴν 1 παρὰ 10' μ. μ. ἡ σептὴ σορὸς ἵσταται πρὸ τοῦ σταθμοῦ. Ἡ σιωπὴ καὶ ἡ συγκίνησις εἶνε γενικὴ γύρω. Τὸ πυροβόλον, ἐπὶ τοῦ ὁποίου φέρεται ἡ σορὸς τοῦ νεκροῦ βασιλέως, στρέφεται πρὸς τὴν εἴσοδον. Οἱ πρίγκηπες ἀποκαλύπτονται καὶ περικυκλώνουν τὸ φέρετρον, τὸ ἐγείρουν καὶ βαδίζοντες βραδῶς τὸ ἐπιβιάζουν εἰς τὴν νεκροφόρον.

Ὁ Βασιλεὺς ὑποβαστάζει τὴν σептὴν μητέρα του καὶ ἐπιβιάζονται μετὰ τῶν ἄλλων πριγκήπων εἰς τὸ παρὰ τὴν νεκροφόρον ὄχημα. Εἰς ἄλλο ὄχημα εἰσέρχονται οἱ αὐλικοί.

Οἱ ὑπασπισταὶ τοῦ Βασιλέως ἵστανται τώρα ἀκίνητοι καὶ εἰς προσοχὴν γύρω τῆς σептῆς σοροῦ. Ἐπακολουθοῦν στιγμὰὶ μακρᾶς σιωπῆς καὶ ἔπειτα ἀκούονται οἱ ῥόχθοι τοῦ ἀπομακρυνομένου τραίνου.

Μερικοὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος δακρῦουν. Εἶνε ἡ στιγμή τοῦ παντοτεινοῦ χωρισμοῦ. Ὁ Βασιλεὺς ταξιδεύει διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς Δεκελεῖαν.

Ἀργότερον ἀπεχώρησαν ἐκ τοῦ σταθμοῦ οἱ ξένοι ἀντιπρόσωποι, οἱ ἐπίσημοι καὶ ὁ στρατός.

* *

Ἀπὸ τὸν σταθμὸν Δεκελείας τὴν σептὴν σορὸν μετέφερον εἰς τὸ Βασιλικὸν κτήμα αὐτοκίνητον νεκροφόρον, τὸ ὅποιον εἶχε διακοσμηθῆ μετὰ κυανᾶ χρώματα καὶ τὰ Βασιλικά διαδήματα. Ἡ στιγμή τῆς μεταφορᾶς διὰ μέσου τοῦ δάσους εἶχε κατὶ τὸ ἀπίρως μεγαλοπρεπὲς καὶ συγκινητικόν.

Τὸν σептὸν Νεκρὸν ἔχαιρέτισαν μετὰ τὸν ψίθυρόν των τὰ δένδρα, τὰ ὅποια ἄλλοτε τὸν ἐδρόσιζαν. Μόλις ἔφθασεν ἡ Βασιλικὴ πομπὴ εἰς τὴν εἴσοδον τοῦ Βασιλικοῦ κτήματος, ἡ σορὸς ἐτοποθετήθη ἐπὶ φορείου δρυῖνου καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μαυσωλεῖον.

Ὁ ἱερεὺς τοῦ Βασιλέως ἀνέγνωσε σύντομον εὐχὴν, κατόπιν δὲ οἱ πρίγκηπες ἀνέλαβον τὸ φορεῖον καὶ τὸ ἐτοποθέτησαν ἐντὸς τοῦ Μουσουλείου.

Ἡ Βασιλομήτωρ ἀνελύθη εἰς δάκρυα, ἐκλονίσθη καὶ ἔπεσεν εἰς τὴν ἀγκάλην τοῦ Βασιλέως, ὁ ὁποῖος δὲν ἠδύνατο νὰ παρηγορήσῃ τὴν Σεπτὴν Μητέρα του, διότι δάκρυα ἔτρεχον διαρκῶς ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν του καὶ τὸν ἔπνιγον. Οἱ Πρίγκηπες καὶ αἱ Πριγκήπισσαι σιωπηλοί, ἐσπόμενον διαρκῶς τοὺς ὀφθαλμούς των. Οἱ παριστάμενοι ἐπίσημοι ξένοι ἀνελύθησαν καὶ αὐτοὶ εἰς δάκρυα.

Πρὸς στιγμὴν ἐπεκράτησε σιγὴ ἄκρα. Πάντες ἐστράφησαν πρὸς τὴν Σεπτὴν Σορὸν τοῦ Βασιλέως καὶ πρῶτος ὁ Βασιλεὺς ἔρριψε μίαν μικρὰν ἀνθοδέσμην μενεξέδων. Τὸ αὐτὸ ἔπραξαν οἱ Πρίγκηπες, αἱ Πριγκήπισσαι καὶ οἱ ἐπίσημοι ξένοι, στολίσαντες τὸν ἀείμνηστον Βασιλέα μὲ λουλούδια, τὰ ὅποια ἐμάζευσαν ἐπίτηδες ἀπὸ τὸν βασιλικὸν του κήπον.

Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς διὰ χρυσοῦ πτύου, τὸ ὁποῖον ἐπίτηδες κατεσκευάσθη, ἔρριψε γύρω εἰς τὴν σορὸν τοῦ μάρτυρος Πατρός του ὀλίγον χῶμα, τὸν ἐμμήθησαν δὲ κατόπιν καὶ οἱ Πρίγκηπες. Ἀκριδῶς δὲ τὴν 3ην μ.μ. ὡραν ὁ ἐνταφιασμός ἐτελείωσε καὶ πάντες ἀπεσύρθησαν εἰς τὰ Ἀνάκτορα τῆς Δεκελείας, ὅπου παρετέθη πρόγευμα.

Μετὰ τὸ πρόγευμα ἐπέβησαν τῶν αὐτοκινήτων καὶ ἔφθασαν εἰς τὰ Ἀνάκτορα, ἕκαστος δὲ ἀπεσύρθη εἰς τὰ διαμερίσματά του.

Ἐπιτροπὴ τῶν Μουσουλμάνων Ἰωαννίνων διὰ τὴν κηδεῖαν τοῦ Βασιλέως καθυστερήσασα, ὑπὸ τὸν Ἀβδουλλάχ Χολιασί, ἀφίκετο εἰς τὴν πρωτεύουσάν τὴν ἐπιούσαν. Ἡ Ἐπιτροπὴ παρουσιάσθη τὴν ἐπιούσαν πρὸ τῆς Κυβερνήσεως καὶ τοῦ Βασιλέως, ὅπως διαβιβάσῃ τὰ συλλυπητήριά της.

* *
*

Ἀκριδῶς τὴν στιγμὴν κατὰ τὴν ὁποίαν ἐπερατώθη ἐν τῷ Μητροπολιτικῷ ναῷ ἡ νεκρώσιμος ἀκολουθία καὶ ἐδόθη τὸ σύνθημα τῆς ἐκφορᾶς τοῦ Μεγάλου Νεκροῦ καὶ τῆς ἐκκινήσεως ἐκ τοῦ λαοῦ, εἰδοποιήθη τηλεφωνικῶς τὸ λιμεναρχεῖον Πειραιῶς, ὅπερ διὰ σήματος κατέστησε γνωστὸν τοῦτο εἰς τὰ ξένα πολεμικὰ σκάφη.

Εὐθὺς τότε πάντα ταῦτα, καθὼς καὶ τὸ παρὰ τὴν εἴσοδον τοῦ λιμένος πυροβολεῖον, ὡς καὶ τὰ λοιπὰ παράκτια τοιαῦτα, ἔρριψαν πρὸς

ἀπόδοσιν τιμῶν ἀνά 21 κανονισμοὺς. Κατόπιν καθ' ἑλλην τὴν πορείαν τῆς νεκρικῆς πομπῆς ἕκαστον πολεμικὸν σκάφος ἔρριπτεν ἀνά μίαν βολὴν ἀνά 5 λεπτά, μέχρις οὐνεπλήρωθήσαν ὅφ' ἑκάστου ἕτεροι 101 κανονισμοί.

Τέλος δὲ τὴν 3ην μ.μ. ἀκριβῶς ὄτε τὸ σепτόν τοῦ Βασιλέως σή-
νωμα κατεδιβάξτε εἰς τὸν τάφον, τὰ τηλεβόλα τῶν πυροβολείων τοῦ Πειραιῶς καὶ τῶν ξένων πολεμικῶν σκαφῶν τὸν ἀπαχαίρετισαν διὰ τελευταίαν φορὰν διὰ 21 κανονισμῶν.

Τὴν 3ην ἐπίσης ὥραν τὰ ἠλεκτρικὰ τράμ ἐσταμάτησαν εἰς τὴν θέσιν, εἰς τὴν ὁποίαν εὐρίσκοντο ἐπὶ 5 λεπτά, ἐνῶ οἱ εὐρισκόμενοι κατ' ἐκείνην τὴν ὥραν ἐπ' αὐτῶν πολυπληθεῖς ἐπιβάται ἀποκαλυφθέν-
τες ἠγέρθησαν.

Τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ εἰς ὄλα τὰ σιδηροδρομικὰ τραίνα τοῦ Ἑλ-
ληνικοῦ Κράτους, ἐκ τῶν προτέρων εἰδοποιηθέντα περὶ τούτου.

LXV.

Συνέχεια τῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου.

(Αἱ δύο Ναυμαχίαι).

[Χαρακτηρισμὸς τοῦ Βασιλέως.—Τὰ ἑλληνικὰ δίκαια.]

Εἰς τὴν «Ἐβδομαδιαίαν Ἐπιθεώρησιν» τῶν Παρισίων, ὁ δ' Ὀρ-
μεσσόν, πρῶην πρεσβευτῆς τῆς Γαλλίας ἐν Ἀθήναις, ἐδημοσίευσεν πο-
λυσέλιδον ἄρθρον περὶ τῆς βασιλείας τοῦ ἀειμνήστου Γεωργίου τοῦ
Α', εἰς τὸ ὁποῖον ἐπωφελεῖτο τῆς περιστάσεως διὰ νὰ ὀμιλήσῃ εὐ-
μενέστατα περὶ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ δ' Ὀρμεσσόν γνωρίζει καλὰ τὸ θέμα, τὸ ὁποῖον διαχειρίζεται.
Εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀντεπροσώπευσεν ὄχι μόνον τὴν ἰσχυρὰν Δημοκρα-
τίαν, ἀλλὰ καὶ τὴν παλαιὰν παράδοσιν τοῦ φιλελληνισμοῦ τῶν δια-
νοητικῶν τέκνων τῆς Γαλλίας.

Δὲν περιωρίσθη ὅμως ὁ δ' Ὀρμεσσόν νὰ σπουδάξῃ τὴν Ἑλλάδα μό-
νον κατὰ τὸν χρόνον τῆς ἐνταῦθα ὑπηρεσίας του. Ἀπομακρυνθεὶς τῆς
Ἑλλάδος διὰ νὰ ὑπηρετήσῃ ἄλλου τὴν Γαλλίαν ἐξηκολούθησεν νὰ πα-
ρακολουθῇ μετὰ στοργῆς τὰ Ἑλληνικὰ πράγματα καὶ εἶνε καλὰ πλη-
ροφορημένος δι' ἄλλην τὴν εἰς τὸ μεταξὺ γενομένην κίνησιν καὶ τὰς
εὐνοϊκὰς ἢ δεσμενεῖς ἐθνικὰς μας περιπετείας. Καὶ μὲ πολῦτιμον ἀμε-

ροληψίαν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ πνεῦμα συμπαθὲς ὁ δ' Ὀρμεσσὸν δίδει τελείαν τὴν εἰκόνα τῆς πολιτικῆς καὶ ἐθνικῆς μας ἐξελίξεως ἀπὸ τῆς καθόδου τοῦ βασιλέως Γεωργίου εἰς τὴν Ἑλλάδα μέχρι τῆς νίκης τῶν Γιαννιτσῶν καὶ τοῦ Σαρανταπόρου.

Θαυμάσιος εἶνε ὁ χαρακτηρισμὸς τοῦ Βασιλέως Γεωργίου ἀπὸ πάσης ἀπόψεως, τόσον εἰς τὸν τρόπον τῆς ἀσκήσεως τῆς βασιλικῆς ἐξουσίας ἐν Ἑλλάδι, ὅσον καὶ εἰς τὰς διπλωματικὰς του ἐνεργείας εἰς τὸ ἐξωτερικόν, καὶ εἰς τὸν πατριαρχικὸν βίον ἐν Ἀθήναις, καὶ εἰς τὸν κοσμικὸν του βίον εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς πρωτεύουσας καὶ εἰς τὴν λουτρόπολιν τοῦ Αἰξ-Λὲ-Μπαίν.

Ἀνασκοπῶν τὸ Κρητικὸν ζήτημα ἀπὸ τῆς ἀρχῆς του ὁ δ' Ὀρμεσσὸν ἐκφράζεται εὐνοϊκώτατα περὶ τοῦ Βενιζέλου ἀπὸ τῆς πρώτης του ἐμφανίσεως εἰς τὴν πολιτικὴν σκηνὴν ἐν Κρήτῃ.

«Μετὰ τριετῆ—λέγει—ἀσκησιν τῆς ἀρμοστείας, κατόπιν διαφόρων παρεξηγήσεων, ὁ πρίγκηψ Γεώργιος τῆς Κρήτης ἐπανήλθεν εἰς τὴν Χαλέπαν μὲ τὴν ψυχὴν πλημμυρισμένην ἀπὸ ἀπογοήτευσιν, τὴν ὁποίαν συνεμερίζετο καὶ ἐμεγαλοποιεῖ ὁ πληθυσμὸς τῆς νήσου. Τὰς διαιρέσεις καὶ τοὺς σχηματισμοὺς κομμάτων δὲν κατῶρθωσε νὰ προλάβῃ οὔτε ἡ πολιτικὴ ἱκανότης τοῦ Βασιλέως Γεωργίου. Τότε ἐνεφανίσθη ἕνας πολιτικός, ὁ ὁποῖος κατενόησε καλὰ τὴν θέσιν τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος καὶ τὴν ἐνδεικνυμένην πολιτικὴν, τὴν ὁποίαν ἔπρεπε ν' ἀκολουθήσῃ ἡ νῆσος πρὸς πραγματοποιήσιν τοῦ προαιωνίου πόθου τῆς. Ὁ πολιτικὸς αὐτὸς ἦτο ὁ Βενιζέλος, εἰς τὸν ὁποῖον τόσα ὀφείλει ἡ Ἑλλάς.

»Καὶ τότε μὲν ὁ Βενιζέλος ἐπληρώθη καὶ ἐν Κρήτῃ καὶ ἐν Ἀθήναις δι' ἀδίκων κατηγοριῶν. Ἐν τούτοις τὸ προσεχὲς μέλλον τοῦ ἐπεφύλαττε τὴν λαμπροτέραν ἱκανοποίησιν. Πρέπει ἕμως ταυτοχρόνως ν' ἀποδοθῇ δικαιοσύνη εἰς τὸν λεπτὸν πολιτικόν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ βασιλεὺς Γεώργιος, ὅτι, ἂν εὐθὺς ἐξ ἀρχῆς δὲν κατενόησε τὴν σκέψιν τοῦ Κρητῆς πολιτικοῦ, ἀπερροφημένους ὡς ἦτο ἀπὸ τὰς κατηγορίας τῶν ἀντιθέτων, ἐσκέπτετο περισσότερο τὰ συμφέροντα τῆς οἰκογενίας ἀπὸ τοῦ ἔθνους του,—πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν ἦτο ἀληθές—ἔσχεν ἕμως τοῦλάχιστον τὴν ἱκανότητα, τὴν ἡμέραν καθ' ἣν τὸ ἔθνος ἐκάλεσε τὸν Βενιζέλον εἰς τὴν Ἑλλάδα, νὰ τοῦ τείνῃ τὴν χεῖρα, νὰ τοῦ ἐμπιστευθῇ τὴν ἐξουσίαν καὶ νὰ τὸν βοηθήσῃ ἔπειτα εἰς τὰς ἐνεργείας του...»

Προχωρῶν ὁ δ' Ὀρμεσσὸν ἐξετάζει τὴν ἐργασίαν τῶν πρὸ τοῦ Βενιζέλου πολιτικῶν ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1897. Τῶν πολιτικῶν τούτων τονίζει ἰδίως τὸν πατριωτισμὸν, ὁ ὁποῖος ἀποτελεῖ τὴν δύναμιν τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς. Χάρις εἰς τὰς προσπάθειάς αὐτῶν, εἰς τὴν γενναίαν προθυμίαν τοῦ λαοῦ καὶ τῶν πλουσίων εὐεργετῶν, οἱ ὁποῖοι δὲν ἔλειψαν ποτὲ ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα, χάρις εἰς τὴν ὀργάνωσιν τοῦ Ταμείου τοῦ Ἐθνικοῦ Στόλου καὶ τῆς Ἐθνικῆς Ἀμύνης. Ἡ Ἑλλὰς κατώρθωσεν ἐντὸς ὀλιγίστου χρονικοῦ διαστήματος ν' ἀνακύψῃ καί, ἐνῶ ἀκράτει ἡ ἰδέα ἔτι θὰ ἦτο ἀδύνατον νὰ μετρηθῇ μετὰ τὴν Τουρκίαν, νὰ ἐγγράψῃ ἐν τούτοις εἰς τὴν ἱστορίαν τοῦ νέου στρατοῦ τῆς τὰς χρυσῆς σελίδας τοῦ Σαρανταπόρου, τῶν Γιαννιτσῶν, τοῦ Μπιζανίου τῶν Ἰωαννίνων.

»Μολοντί ὄχι στρατιωτικὸς ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος, δικαιοματικῶς ἔμως ἔχει τὸ μέρος του εἰς τὴν στρατιωτικὴν ἀναδιοργάνωσιν τοῦ τόπου του.

»Αὐτὸς ἐδοθήθησε πᾶσαν ἐργασίαν γενομένην ὑπὲρ τοῦ στρατοῦ, αὐτὸς ἔθεσεν ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ στρατοῦ τὸν υἱόν του, καὶ ἐπὶ τέλους αὐτὸς ἔπεσεν εἰς τὴν Θεσσαλονίκην ὡς στρατιώτης ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης.

»Κατὰ τὸν χρόνον τῆς εἰρήνης οὐδεμίαν εἰρηνικὴν προσπάθειαν τοῦ λαοῦ του τὸν εὐρῆκεν ἀδιάφορον. Γεωργὸς εἰς τὴν Δεκέλειαν, ἔδειξεν ὑποδειγματικὸν τρόπον κτηματικῆς καλλιέργειας· φιλότεχνος, ἱδρύσας τὸ Βασιλικὸν Θέατρον· φιλόαρχαιος, ὑπῆρξεν ὁ κυριώτερος προστάτης τῆς ἐν Ἑλλάδι ἀρχαιολογικῆς κινήσεως.

»Αὐτὸν τὸν εἰρηνικὸν καὶ ἀγαθὸν βασιλέα, τὸν ἡγευόνα μετὰ τὰ ἀπλᾶ ἦθη, μετὰ τοὺς δημοκρατικοὺς τρόπους, τὸν λαοφιλεῖ ἀρχηγόν, ἕνα κακοῦργος ἔκαμε στόχον τοῦ ρεβόλβερ του, ἀκριβῶς τὴν στιγμήν καθ' ἣν ὁ Ἄναξ τόσας εἶχε νὰ προσφέρῃ ἀκόμη ὑπηρεσίας εἰς τὸν λαόν του. Τὸ ἔργον του ἔμωσ μένει! Ὁ Βασιλεὺς ἐπότισε τὰς κατακτηθείσας χώρας μετὰ τὸ αἷμά του καὶ τὰς ἔκαμεν ἰδικὰς του διὰ τῆς ζωῆς του!...»

Τὸ μέλλον τῆς Ἑλλάδος.

Εἰς τὴν Ἀγγλικὴν «Ἐπιθεώρησιν τοῦ δεκάτου αἰῶνος καὶ κατόπιν», ἐδημοσίευσεν ἤδη τινα ὁ Α. Ντεβάν περὶ Ἑλλάδος, ἐξ ὧν ἀποσπῶμεν τὰ κάτωθι ἄκρως ἐνδιαφέροντα:

«Εἶνε δυσχερέστατον διὰ τὸν μὴ ἐπισκεφθέντα τὰ μέρη ταῦτα νὰ σχηματίσῃ ἀμυδροτάτην ἔστω ἰδέαν τοῦ γεωλογικοῦ σχηματισμοῦ τῆς Ἡπειροῦ καὶ τῆς ἀπορρήτου φύσεως τοῦ Μπιζανίου καὶ τῶν Ἰωαννίνων.

»Βουνὰ ἀπόκρημνα, στερούμενα τακτικῶν ὁδῶν, συνεχῶς διακοπτόμενα ὑπὸ βαθυτάτων χαραδρῶν, συναποτελοῦσι θέσιν, τὴν ὁποίαν θὰ ἐξελάμβανε κανεὶς ὡς σχεδιασθεῖσαν παρ' αὐτῶν τῶν δυνάμεων τῆς Φύσεως διὰ νὰ ἀντέξῃ εἰς τὰς ἐφόδους. Διὰ νὰ τοποθετηθοῦν εἰς τὰς ἀρμοζούσας θέσεις τὰ Ἑλληνικὰ τηλεδῶλα, ἐδέησε νὰ χαραχθοῦν κοπιωδῶς δρόμοι μηχανορσειδεῖς ἐπὶ τῶν βραχωδῶν κλιτύων καὶ ἔπειτα ἐπὶ τῶν δρόμων αὐτῶν—συνήθως οὐχὶ πλατυτέρων τοῦ ἐνὸς μέτρου—τὰ τηλεδῶλα ἔπρεπε νὰ συρθοῦν δι' ἀνδρῶν λελυμένα εἰς χωριστὰ τεμάχια.

»Διὰ τὴν ἐργασίαν ταύτην ἐχρειάζοντο διαρκῶς δοκοὶ καὶ σανίδες, ἐν μέσῳ δὲ τῆς ἀδικαιεπτου βροχῆς καὶ ἐπὶ τῶν ὀλισθηρῶν δρόμων, ἐπὶ τῶν ὁποίων κάθε ὀλισθημα ἦτο κινδυνῶδες, ἡ πρόοδος τῆς ἐργασίας καθίστατο ἀναγκαστικῶς βραδυτάτη. Εἴκοσιν ἄνδρες ἔσυρον κάθε κανόνι· δύο ἄνδρες εἰς ἕκαστον τροχόν· ἄλλοι δύο εἰς τὸν ρυμὸν καὶ ἠκολούθουν τὰ πυρομαχικὰ—δύο ὀβίδες φερόμεναι παρ' ἑκάστου τῶν δεκατεσσάρων ἀνδρῶν, οἱ ὅποιοι ἤρχοντο κατόπιν.

»Ἡ καλὴ διάθεσις καὶ ἡ εὐτολμία τῶν ἐν Ἡπειρῷ Ἑλλήνων στρατιωτῶν ἀπετέλουν τὸ ἰδιαιτέρον χαρακτηριστικὸν τοῦ πνεύματος, ὑπὸ τὸ ὁποῖον διεξήχθη ὀλόκληρος ὁ Ἡπειρωτικὸς ἀγών. Ἡ ἐργασία διεξήγγετο ἐναντίον ἀπελπιστικῶν δυσχερειῶν καὶ κτενάντι διαρκοῦς πυροβολισμοῦ, βροχῆς σφαιρῶν καὶ ὀβίδων, τὰς ὁποίας ἐξέπεμπον τὰ 135 πέριξ τῶν Ἰωαννίνων τοποθετημένα τηλεδῶλα.

»Μόλις δὲ τὰ Ἑλληνικὰ τηλεδῶλα ἐτοποθετήθησαν εἰς τὰς θέσεις των, μονομαχία τοῦ πυροβολικοῦ ἤρχισε συνεχιζομένη νύκτα καὶ ἡμέραν.

»Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ἤκούετο συνεχῶς ὁ διαβολικὸς θόρυβος, ὁ βαρὺς μυκηθμὸς τῶν τηλεδῶλων καὶ ὁ ὄξυς πλαταγισμὸς τῶν πολυβόλων· οἱ πολιορκηταὶ ταχέως τὸν συνήθισαν οὕτως, ὥστε νὰ τὸν ἀκούουν ἀδιάφοροι.

»Ὅταν ἐξεπυρσοκρότει ἐν Ἑλληνικὸν τηλεδῶλον καὶ ἡ ὀβὶς ἐγκατέλειπε τὸ στόμιόν του, τολύπη λευκοῦ καπνοῦν ἐξητμίζετο εἰς τὸν ἀέρα καὶ ὁ θόρυβος ἤλαττοῦτο, ἐφ' ὅσον τὸ βλήμα ἐπέτα εἰς τὴν θα-

νάστιμον ἀποστολήν του, ἐξαφρνιζόμενον πέραν λόφου ὑψηλοῦ. Ὅταν δὲ κατέφθανε βλήμα ἐχθρικὸν εἰς τὰς Ἑλληνικὰς γραμμάς, ἔβλεπε κανεὶς μίαν λευκὴν πολύτην ἐπάνω εἰς τοὺς γειτονικοὺς λόφους, ἓνα κομφὸν μεταξένιον συννεσάκι καὶ ἔπειτα ἤκούετο ὁ κρότος τῆς ἐκρήξεως τῆς οὐδίδος ἢ τῆς βροχῆς τῶν βολιδοφόρων, αἱ ὁποῖαι ἐσήκωναν μεγάλα σύννεφα κονιορτοῦ, συχνάκις δὲ ἐκόμιζον κατόπιν των καὶ μῆνυμα θανάτου.

» Ὑπεράνω τοῦ ὄγκου τοῦ Μπιζανίου ἀπέχοντος μόλις περὶ τὰς 800 ὀργυιάς ἀπὸ τοῦ πλησιεστέρου Ἑλληνικοῦ ὀχυρώματος, ἐπέτα ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρὸν ἐν Ἑλληνικὸν στρατιωτικὸν ἀεροπλάνον. Ὁ ἀεροπόρος ἠδύνατο ἀπὸ τῆς θέσεώς του νὰ διακρίνη τὴν θέσιν τοῦ φρουρίου καὶ τ' ἀποτελέσματα τοῦ Ἑλληνικοῦ πυρός, συχνάκις δὲ διαβαίνων ὑπεράνω τοῦ Μπιζανίου, ἔρριπτεν ἐπ' αὐτοῦ βόμβας ἐπιπερούσας σημαντικὰς ζημίας. Κατὰ τινα πτήσιν μία βολὴ ἐκ τοῦ Τουρκικοῦ φρουρίου ἐτραυμάτισε τὸν ὑπολοχαγὸν Μουτούσην εἰς τὴν χεῖρα, καθ' ὃν χρόνον ἐπέτα ὑπεράνω τοῦ φρουρίου.

» Δις τὸ ἑλληνικὸν πεζικὸν ἐπετέθη ἐξ ἐφόδου κατὰ τῆς θέσεως, ἀλλ' ἠναγκάσθη νὰ ὑποχωρήσῃ κατόπιν τρομακτικῶν ἀπωλειῶν. Ἡ κοιλὰς τῆς Μανωλιάσσης, κειμένη, μετὰ τοῦ ὁμώνυμου χωρίου, πρὸς δυσμὰς τῶν Ἰωαννίνων, ὑπῆρξε τὸ θέατρον πολλῶν αἱματηροτάτων μαχῶν· τὸ χωρίον κατελαμβάνετο παρὰ τῶν Ἑλλήνων καὶ ἀνακατελαμβάνετο παρὰ τῶν Τούρκων· καὶ πάλιν κατελαμβάνετο παρὰ τῶν πρώτων μὲ σπατάλην ἀνθρωπίνου αἵματος.

» Ἐπὶ τέλους ὁ Διάδοχος, ἐγκαταλείψας τὴν Θεσσαλονίκην, κατέφθασε μετὰ τῆς 6ης Μεραρχίας διὰ ν' ἀναλάβῃ τὴν γενικὴν διοίκησιν τῶν ἐπιχειρήσεων, εὐθύς δὲ μετὰ τὴν ἀφίξίν του ἤρχισεν ἐπιθετικὰς ἐπιχειρήσεις κατὰ τοῦ δυτικοῦ μέρους τῶν Ἰωαννίνων, φρονίμως ἐξασφαλίζων γραμμὴν ὑποχωρήσεως πρὸς τὴν θάλασσαν ἐν περιπτώσει ἀνάγκης. Διὰ τοῦ τρόπου τούτου ἐπέτυχε τὴν τελικὴν μεγάλην νίκην μετὰ σχετικῶς ἀσημάντων ἀπωλειῶν, νίκην ἢ ὁποία ἐπέφερε τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως τὴν 20ὴν Φεβρουαρίου μετὰ τῶν περίεξ φρουρίων καὶ πάσης τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς μετὰ τοῦ διοικητοῦ Ἐσσάτ πασσᾶ.

» Τοιοῦτοτρόπως τὰ Ἰωάννινα, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐκυμάτισεν ἐπὶ πέντε αἰῶνας ἡ ἀπαισία καὶ τρομερὰ ἡμισέληνος, παρεδόθησαν

εἰς τοὺς Ἕλληνας κατόπιν πενταμήνου σχεδὸν πολιορκίας. Λαμβανομένου δὲ ὑπ' ὄψιν, ὅτι πολλοὶ διακεκριμένοι εἰδικοί στρατιωτικοὶ εἶχον ἐκφράσει τὴν γνώμην ὅτι τὰ Ἰωάννινα ἦσαν μία τῶν πέντε ἢ ἑξ ἄριστα ὠχυρωμένων θέσεων τοῦ κόσμου, οὐδεμίᾳ ἀμφιβολίᾳ οὐ αἰ κατὰ τὴν πολιορκίαν ταύτην ἐνέργειαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ θὰ παράσχουν μίαν ἐκ τῶν μᾶλλον ἐνδιαφερουσῶν μελετῶν διὰ τὴν σύγχρονον πολεμικὴν.

* * *

» Ἡ δρᾶσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὅστις πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου εὐρίσκετο ὑπὸ τὰς συμβουλὰς καὶ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Ναυάρχου Τῶφνελ, τοῦ Βρεττανικοῦ ναυτικοῦ, ὑπῆρξε σπουδαιοτάτη διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ Συμμαχικοῦ ἀγῶνος. Χάρις εἰς τὸν παρ' αὐτοῦ ἀποκλεισμόν τῶν Ἀσιατικῶν παραλίων, τὸ Ἑλληνικὸν ναυτικὸν δὲν ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς Τούρκους νὰ διακομίσωσι τὰς Ἀσιατικὰς αὐτῶν δυνάμεις εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, ὅπου αὗται θ' ἀπετέλουσαν σοβαρωτάτην ἀπειλήν κατὰ τοῦ δεξιοῦ τῶν Βουλγαρικῶν δυνάμεων, καὶ νὰ μεταφέρουν φορτία γαιανθράκων καὶ πυρομαχικῶν.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐπίσης κατέλαβε τὴν Μιτυλήνην, τὴν Χίον καὶ ἄλλας νήσους τοῦ Αἰγαίου, κατόπιν σοβαρῶν μαχῶν, καὶ συνήψεν ἀρκετὰς ἐπιτυχεῖς ναυμαχίας κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου.

Ἰὰ Βαλκανικὰ Κράτη—δύναται τις ἀσφαλῶς νὰ εἴπῃ—οὐδέποτε θὰ ἐρριψοκινδύνευσον τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου μετὰ τοσαύτης ἐλπίδος ἐπιτυχίας, ἂν δὲν ἦσαν ἐξησφαλισμένα ἐκ τῆς βοήθειας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

» Τοιαύτη ἐν συντόμῳ, ἢ μέχρι τῆς σήμερον δρᾶσις τῶν Ἑλλήνων, ἦτις, ἐπὶ πλεόν τῶν ἐδαφικῶν κατακτήσεων, ἀπέφερον ἐπίσης τὴν λείαν 80 περίπου χιλιάδων αἰχμαλώτων, συμπεριλαμβανομένων καὶ τῶν δύο στρατηγῶν-διοικητῶν τῶν Τουρκικῶν στρατιῶν, τριακοσίων τηλεβόλων καὶ 77 χιλιάδων τυφεκίων, πλήν μεγάλων ποσοτήτων πυρομαχικῶν, ὕλικου πολέμου καὶ διαφόρων ἐφοδίων...

» Ὅτι συνέβη μὲ τὴν ἐπιμελητείαν τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, τὸ αὐτὸ συνέβη καὶ μὲ τὴν ὕγειονομικὴν ὑπηρεσίαν. Ἡ ἐκρηξις τοῦ πολέμου ἑξ ἡμέρας πρὸ τοῦ ὠρισμένου χρόνου εὔρε τοὺς Ἕλληνας τελείως ἀπαρασκευάστους εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο. Εἶνε ἀληθὲς ὅτι ἀριθμὸς τις στρατιωτικῶν χειρουργείων κατήρτισθη καὶ συνώδευσεν τὰ στρατεύματα,

ἀλλὰ τὰ χειρουργεῖα ταῦτα ἦσαν τελείως ἀκατάλληλα, ἡ δὲ ἐξαιρετική ταχύτης τῶν πορειῶν καὶ ἡ ἔκτακτος δυσκολία, τὴν ὁποῖαν συνήντων τὰ μεταγωγικά, ἐπέτεινον τὸς βαρεῖας συνεπειάς τῆς ἐλλείψεως ἐπαρκoῦς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας καὶ ἐφοδίων. Μοναδικὴ προσπάθεια τῆς ἐκστρατείας ἐφαίνετο ὅτι ἦτο ἄμεσος ταχίστη ἐπίθεσις.

»Διὰ τοῦτο πλείσται ἀφωσιωμένα κυρία ἐγκατέλιπον τὰς εὐμαρεῖς αὐτῶν ἐστίας καὶ μετέβησαν εἰς τὴν γραμμὴν εὐθὺς μετὰ τὴν ἐκρηξιν τοῦ πολέμου. Κάθε μία εἰργάσθη μετ' ἀφοσιώσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ. Μεταξὺ αὐτῶν εὐρίσκοντο ἡ σύζυγος τοῦ Διαδόχου πριγκήπισσα Σοφία, ἡ πριγκήπισσα Ἑλένη, ἡ πριγκήπισσα Μαρία, ἡ ὁποία διωργάνωσε τὰ πλωτὰ νοσοκομεῖα, καὶ ἡ πριγκήπισσα Ἀλίκη (τὸ γένος Βάττεμπεργ), ἡ ὁποία εἰς τὴν Ἐλασσῶνα εἰργάζετο νυχθημερόν μεταξὺ τῶν λοιπῶν μελῶν τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας.

»Μία τῶν κυριῶν αὐτῶν μοῦ διηγήθη περὶ τοῦ πρώτου Ἑλληνος τραυματίου ἐν Ἐλασσῶνι. Ὁ τραυματίας εἰσῆλθε μόνος, κλονιζόμενος εἰς τὸ χειρουργεῖον, ἔχων μίαν πληγὴν εἰς τὴν σιαγόνα καὶ ἄλλην μίαν εἰς τὴν ὠμοπλάτην. Ἐφώνησε : «Ζήτω ἡ Ἑλλάς ! Ἐνικήσαμεν !» καὶ κατέπεσεν ἀμέσως λιπόθυμος.

»Τὸ νοσοκομεῖον τῆς Ἐλασσῶνος κατηρτίσθη ἐν βίᾳ καὶ ἐστεγάσθη ἐντὸς μεγάλου σχολικοῦ οἰκοδομήματος. Ἡ ἐπὶ κεφαλῆς αὐτοῦ κυρία ἐζήτησε παρὰ τοῦ Ἑλληνος στρατιωτικοῦ διοικητοῦ εἰκόσιν ἄνδρας διὰ τὴν ἀναγκαίαν μεταβολὴν τοῦ κτιρίου. Καὶ οἱ ἄνδρες αὐτοὶ εἰργάσθησαν μετὰ νομιμόφρονος προθυμίας, ὀδηγούμενοι καὶ ἐνθαρρυνόμενοι παρὰ τῆς ἐν λόγῳ κυρίας, ἡ ὁποία τοὺς προσηγόρευεν ὄλους μὲ τὴν οἰκίαν προσφώνησιν «παιδιά». Ἐνας ἐκ τῶν στρατιωτῶν αὐτῶν ἐφαίνετο ἐξαιρετικῶς χρήσιμος καὶ δραστήριος. Ὄταν ἡ ἐργασία ἐτελείωσεν, ἡ κυρία τὸν ἠρώτησε :

»—Πῶς σὲ λένε, παιδί μου ;

»Ἐκεῖνος ἀπήντησεν :

»—Εἶμαι ὁ νομάρχης τῆς Σύρου—καὶ ἀνέφερε τὸ ὄνομα μιᾶς τῶν ἀρίστων οἰκογενειῶν τῆς χώρας (Ἀγγελοπούλου καθηγητοῦ Ἐθν. Πανεπιστημίου).

»Μετὰ ταῦτα τὰ νοσοκομεῖα καὶ ἡ ὑγειονομικὴ ὑπηρεσία ὀργάνωθησαν μετὰ πάσης τῆς ἐφικτῆς τελειότητος. Τὸ κεντρικὸν νοσοκομεῖον τῶν Ἀθηνῶν, στεγασθὲν εἰς τὸ Μαράσλειον Διδασκαλεῖον,

διατελεῖ ὑπὸ τὴν ὑποπτειάν Ἀγγλίδος νοσοκόμου ἀπ' εὐθείας διορισθείσης παρὰ τῆς πριγκηπίσσης Σοφίας. Ὑφίστανται ἐπίσης τελείως κατηρτισμένα χειρουργεῖα εἰς εἰς τὴν Κέρκυραν, τὴν Πρέβεζαν, τὴν Λευκάδα. Αἱ Ἑλληνικαὶ ἀπώλειαι ἐπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους δὲν ὑπολείπονται πολὺ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν 20 χιλιάδων, ὃ δὲ ἀριθμὸς τῶν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν εἰς τὰ Ἰωάννινα ἦτο σημαντικώτατος.

» Ὑπὸ τὴν ἀδιακόπως πίπτουσαν βροχὴν οἱ τραυματῖαι ἐκομίζοντο ἀπὸ τὴν γραμμὴν τοῦ πυρὸς καὶ μετεφέροντο μετὰ προσοχῆς διὰ μέσου τῶν ὀλισθηρῶν βράχων καὶ τῶν βορβορωδῶν στενῶν πρὸς τὴν κοιλάδα κάτω. Ἐκείθεν, μετὰ ταξείδιον διαρκείας δύο ὥρῶν, ἐφθάναν εἰς τὴν πεδιάδα, ὁπότεν διὰ κάρρων, αὐτοκινήτων καὶ παντὸς μεταγωγικοῦ μέσου κατέφθανον εἰς τὰ χειρουργεῖα. Ἦτο τρομερὰ ἡ πομπή, ἡ διήκουσα διὰ μέσου τῆς πεδιάδος. Οἱ ἀτυχεῖς νέοι τὴν μίαν ἡμέραν ἦσαν πλήρεις ζωῆς καὶ χαρᾶς, εὐδιάθετοι καὶ φίλοι τοῦ ἀστείου καὶ τοῦ γέλωτος, ζητῶν κραυγάζοντες διαρκῶς, ὅταν μετεφέροντο διὰ τῶν μεταγωγικῶν εἰς Πρέβεζαν τὴν ἄλλην ἡμέραν μετεφέροντο μὲ τὰ πρόσωπα συνεσπασμένα ὑπὸ τοῦ πόνου, μὲ τὰ σώματα ἠκρωτηριασμένα, αἰμάσσοντες ἀπὸ τὰς πληγὰς τῶν. Οἱ τραυματῖαι ἐδείκνυον μεγάλην ἀντοχήν· σπανίως διέφευγεν αὐτοὺς ἐλαφρὸς στεναγμὸς ἢ ἡ παθητικὴ ἐπίκλησις: «Παναγία μου!»

» Εἰς ἓν τῶν χειρουργείων ἐνοσηλεύετο κάποιος βαρέως πάσχων, ὃ ὁποῖος, ἐρωτώμενος ποῦ εἶχε πληγῶθῃ, ἀπήντα:

» — Ἄχ! δὲν ἐτραυματίσθην. Εἶμαι μόνον ἄρρωστος! Οἱ ἄλλοι θὰ μποῦν στὰ Γιάννενα κ' ἐγὼ εἶμαι μόνον ἄρρωστος!

» Ὁ ἀτυχὴς ἀπέθανεν ἐντὸς τῆς νυκτός.

» Οἱ κατὰ μῆκος τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἀγροὶ προδίδουν πολλοὺς ταπεινοὺς τύμβους, ὅπου ὁ θάνατος ἐσκέπασε μερικοὺς τῶν μεταφερομένων διὰ τῶν κάρρων. Τὸ κάρρον ἐσταματοῦσεν, οἱ στρατιῶται ἐπήγαιναν εἰς τὸ πρῶτον λιβάδι, τὸ ὅποιον συνήντων, καὶ ἐσκαπταν ἕνα λάκκον. Ἐνας πρόχειρος σταυρὸς σημειώνει τὸ μέρος, ὅπου ἀναπαύεται ὁ συναδελφός τῶν· ἐκεῖνοι ἐπροχώρησαν πλέον, ἀφῆσαντες τὸ παιδί μόνον εἰς τὸν αἰώνιον ὕπνον του.

» Εὐρισκόμην εἰς τοὺς Ἁγίους Σαράντα, ἐπὶ τῆς Ἠπειρωτικῆς παραλίας, σαράντα πέντε χιλιόμετρα μακρὰν τῶν Ἰωαννίνων, ὅποτε διὰ πρώτην φορὰν εὐρέθην ἀντιμέτωπος πρὸς τὸ σοβαρώτατον πιθα-

νῶς πρόβλημα ὀλοκλήρου τοῦ πολέμου. Κατερχόμενοι ἐκ Δυρραχίου, τὸ ὁποῖον εὐρίσκετο ὑπὸ τὴν Σερβικὴν κατοχὴν, δι' ἑνὸς ἀτμοπλοίου τοῦ Λούδ, ἠγκυροβολήσαμεν ἐξωθι τοῦ λιμένος τῶν Ἀγίων Σαράντα. Ἀπὸ τὴν πόλιν δὲν ἔλαμπεν οὔτε ἓνα φῶς. Τὸ ἀτμόπλοιο ἐσύριξεν, ὁ προβολεὺς του ἠρεύνησε τὴν παραλίαν καὶ τὰ οἰκήματα, ἀλλ' οὐδὲν σημεῖον ζωῆς ἐνεφανίσθη. Ἐπιδάντες τῶν λέμβων τοῦ ἀτμοπλοίου, ἐκωπηλατήσαμεν πρὸς τὸν λιμένα καὶ εὔρομεν τὸν συνοικισμὸν τελείως νεκρὸν καὶ ἐρημωμένον. Οἱ Τούρκοι, ἐπερχόμενοι ἀπὸ βορρᾶ, καίοντες, λεηλατοῦντες καὶ σφάζοντες καθ' ὁδόν, ἔτρεπον πρὸ αὐτῶν εἰς φυγὴν τὸν ἐγγώριον πληθυσμὸν—καὶ οἱ Τουρκαλδανοὶ εἶνε κτηνωδέστεροι τῶν λοιπῶν Τούρκων. Τὸ μήνυμα «ὁ Τούρκος ἐπλάκωσε» ἀπετέλει φρίκην, ἡ ὁποία δὲν ἦτο παράδοσις τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ πρὸ πάντων οὐγγυρονος φρικαλεότης. Πλείστοι τῶν προσφύγων, ἐγκαταλείποντες οἰκίας, ἀγρούς καὶ ὀλίκληρον τὴν περιουσίαν τῶν ἀποκομίζοντες εἰς μικρὰ δέματα ἐπὶ τῶν ὤμων των, ἔφευγον πρὸς τὴν Κέρκυραν καὶ τὴν Κεφαλληνίαν, τῆς ὁποίας εὔρομεν τὴν ἐπιουσκν ὑπερπλήρεις ἀστέγων προσφύγων. Ἡ Κυβέρνησις παρεῖχεν εἰς αὐτοὺς τόσα, ὅσα θὰ ἤρκουν διὰ νὰ μὴ ἀποθάνουν τῆς πείνης—30 λεπτὰ τὴν ἡμέραν.

»Ἰδοὺ τεράστιον πρόβλημα, τὸ ὁποῖον πρέπει συντόμως νὰ ἐξετασθῆ καὶ νὰ λυθῆ. Εἰς τὴν Θεσσαλονικὴν συνεκεντρώθησαν 40 χιλιάδες προσφύγων καὶ ἀπόπειραι ἐγένοντο ὅπως ἐπαναφερθῶσιν εἰς τὰ χωρία των. Ἀλλ' εἰς τὴν Ἠπειρον ἡ ἐπαναφορὰ αὐτῆ μέχρι τῆς σήμερον ὑπῆρξεν ἀδύνατος, καὶ εἰς τὸ πρόβλημα τῆς μερίμνης ὑπερτῶν χιρῶν καὶ τῶν ὀρφανῶν τῶν πολεμιστῶν προστίθεται ἡ φρίκη τῆς ἐπικειμένης πείνης ὅχι μόνον μεταξὺ τῶν προσφύγων, ἀλλὰ καὶ εἰς μέγα μέρος τῆς χερσονήσου, ἰδίᾳ δὲ ἐν Ἑλλάδι, ἣτις εἶνε χώρα γεωργικὴ.

»Ὅταν ἐξερράγη ὁ πόλεμος, κατὰ τὸ παρελθὸν φθινόπωρον, δὲν εἶχε συγχομισθῆ ὀλόκληρος ἡ ἐσοδεία, καίτοι δὲ εἰργάσθησαν πολλαχοῦ νὰ ἐγκαταλέψουν τὰς ἐστίας των καὶ νὰ φύγουν. Ἡ κατάστασις εἶνε σοβαρωτάτη εἰς τὴν Βαλκανικὴν. Οἱ ἄνδρες πρέπει νὰ ἐπκνέλθουν εἰς τοὺς ἀγρούς των ταχέως, ἄλλως ὁ λοιμὸς φαίνεται ἀναπόφευκτος.

»Ἐν συμπεράσματι, κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον ἡ Ἑλλὰς ἀπε-

δείχθη ἀναμφισβητήτως ἀξία τῆς ἀρχαίας παραδόσεως. Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος ἀπέδειξε τὴν ἐνεργητικότητά καὶ τὴν εὐστάθειάν του, καὶ πάντες οἱ φίλοι τῆς Ἑλλάδος χαίρουν δια τοῦτο.

»Μόλις λήξη ὁ πόλεμος, μέγα μέλλον διανοίγεται διὰ τὸ ἔθνος. Αἱ χρηματικαὶ θυσίαι, εἰς τὰς ὁποίας ὑπεβάλλετο ἐν τῷ παρελθόντι πρὸς βοήθειαν τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἀλλαχοῦ ὁμογενῶν του, θὰ παύσουν ἀπαιτούμεναι· ὅ· ἀρχίση ἡ ἐκμετάλλεσις τῶν ἀνεκμεταλλεύτων μέχρι τοῦδε φυσικῶν πόρων τῶν νέων ἑδαφικῶν προσοκτήσεων, τὸ δὲ ἐμπόριον, τὸ παρενοχλούμενον ὑπὸ τῶν ὀπισθοδρομικῶν Τουρκικῶν περιορισμῶν, θὰ εἰσέλθῃ εἰς νέαν ἄνεσιν ζωῆς.

»Ἐὸ Λαοισαϊκὸς σιδηροδρόμος, ἡ διὰ τῆς Μακεδονίας ἐπέκτασις τοῦ ὁποίου ἐπὶ δέκα πέντε ἔτη δὲν ἐπετρέπετο παρὰ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως, εὐρίσκειται ἤδη εἰς τὰς χεῖρας εἰδικῶν μηχανικῶν. Ἡ Θεσσαλονίκη, εἰς τὰς Ἑλληνικὰς χεῖρας καὶ ὑπὸ τὴν πεφωτισμένην πολιτικὴν τοῦ κ. Βενιζέλου, θὰ ἀποβῇ —δύναμαι νὰ τὸ βεβαιώσω, ἔχων ἀδιαφιλονείκτων ἄδειαν πρὸς τοῦτο —ἐλεύθερος λιμὴν, ἐνῶ ὑπὸ τοὺς Βουλγάρους θὰ προωρίζετο νὰ μεταβληθῇ εἰς ναυτικὸν πολεμικὸν σταθμὸν διὰ τὴν Βουλγαρίαν.

»Μὲ τὸν πατροπαράδοτον θαυμασμὸν τῶν Ἑλλήνων διὰ τὰς Ἀγγλικὰς ἰδέας καὶ τὸ Ἀγγλικὸν ἐνδιαφέρον ἢ Μείζων Ἑλλάς καὶ αἱ Ἑλληνικαὶ νῆσοι βαίνουν ἀσφαλῶς εἰς τὴν ὁδὸν σταθερᾶς εὐημερίας, ἥτις θὰ ἐξασφαλίσῃ τὰ θεμέλια τῆς εἰρήνης ἐκείνης ἐν τῇ Ἑργυρῶς Ἀνατολῇ, τὴν ὁποίαν ἡ Ἀγγλία πάντοτε ἠγωνίσθη νὰ διατηρήσῃ καὶ νὰ προαγάγῃ.

»Ἐνώπιον ὄλων αὐτῶν τῶν εἰδωμένων δειγμάτων καὶ τῆς πιθανότητος ὅτι ἡ Ἑλλάς ταχέως θέλει προαχθῆ εἰς τὴν περιοπὴν ναυτικῆς Δυνάμεως τῆς Μεσογείου, ἀσφαλῶς δὲν εἶνε ριψοκίνδυνος ἡ ὑπόθεσις τῆς πραγματώσεως τῆς προφητείας τοῦ Σέλλεῦ, ἀρχομένης νέας μεγάλης περιόδου τῆς ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος.

»Ἐνῶ ἔγραφον τὰς τελευταίας ταύτας γραμμάς, κατέφθασεν εἰς τὸ Λονδίνον ἡ ἀναγγελία τῆς δολοφονίας τοῦ βασιλέως Γεωργίου ἐν Θεσσαλονίκῃ.

»Ἡ τύχη τοῦ βασιλέως ὅσονδῆποτε τραγικὴ καὶ θλιβερὰ καὶ ἂν εἶνε διὰ τὴν χώραν του καὶ δι' ὅσους τὸν ἐγνώρισαν καὶ τὸν ἠγάπησαν, περιέχει ὅμως κάποιον ἀξιοζήλευτον καὶ παρήγορον στοιχείον.

Εἰς τὸ ὄψος τῆς δημοτικότητός του, δημοτικότητος τοιαύτης, ἦν δὲν εἶχεν ἀποκτήσει καθ' ὅλην τὴν προτέραν βασιλείαν του, περὶ τὸ τέλος λαμπρῶς ἐπιτυχοῦς πολέμου συναισθανόμενος ὅτι κατὰ τὰ πεντήκοντα ἔτη τῆς βασιλείας του κατέστησε τὴν Ἑλλάδα χώραν τάξεως, ἀξίαν ἐκτίμησεως καὶ σεβασμοῦ, ἔχων υἴδν ἄρτι κερδίσαντα χρυσῆν ἐκτίμησιν πανταχοῦ διὰ τῆς ὑπερόχου αὐτοῦ δράσεως κατὰ τὸν πόλεμον αἰφνιδίως, ἀνυπόπτως, χωρὶς κἄν νὰ γνωρίζῃ πόθεν ἤρχετο τὸ θανατηφόρον πλήγμα, δύναται νὰ θεωρηθῇ ἴσως ὡς τυχὼν τῆς μεγίστης εὐτυχίας, τὴν ὅποιαν θὰ ἠδύνατο νὰ φθάσῃ εἰς βασιλεὺς.

» *Ἡ felix opportunitate mortis*—ἡ εὐτυχῆς αὐτῆ ἐπικαιρότητος ἐνὸς μοιραίου θανάτου—δύναται νὰ μᾶς παρηγορήσῃ κύπτοντας εὐλαβῶς ὑπεράνω τοῦ τάφου του.

Ἄλ. Ἐξάνδρος Ντεβᾶϊν.»

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὴν μέχρι πέρατος τοῦ πολέμου δρᾶσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ὃν ἀφήκαμεν εἰς τὰς μεταξὺ τῆς 14 καὶ 18 κατανεμημένας ἐνεργείας του. (Ὅρα σελίδα «Ἱστορίας» 1214 κ. ἔ.)

Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος.

(Κρίσεις, εἰλικρίνεια, ὑποκριαίαι).

Ἐξ ἀφορμῆς κακοβούλου ἄρθρου τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» ἡ ἐφημερὶς «Πῆλ-Μῆλ» ἐξῆρπεν ἤδη τὸ μέρος τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸν παρόντα πόλεμον.

» *Ἡ Ἑλλάς, λέγει, εἶνε κυρία σήμερον εἴπερ ποτὲ τῆς καταστάσεως καὶ κρατεῖ δεμένην τὴν Τουρκίαν, ὃ δὲ Κιαμὴλ πασσᾶς, ὀρθότατα καὶ πολιτικώτατα ἀντιληφθεὶς τὴν κατάστασιν, μάτην πρὸ τῆς ἐκρήξεως τοῦ πολέμου, καὶ ἀμέσως κατόπιν, προσεπάθησε ν' ἀποσπάσῃ τὴν Ἑλλάδα τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας. Καὶ ἐὰν τότε ὁ πολιτικώτατος Μ. Βεζύρης ἐπετύγχανε τοῦ σκοποῦ του, ἐντελῶς ἄλλοῖα θὰ ἦσαν σήμερον τ' ἀποτελέσματα τοῦ πολέμου, τόσον εἰς τὴν Θράκην ὅσον καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν.*

» *Ἡ ναυτικὴ ἰδιαίτατα θέσις τῶν Ἑλλήνων, ἐξακολουθεῖ ὁ ἀρθρογράφος, εἶνε τεραστία καὶ ἡμεῖς, ὡς τὸ μέγιστον τῶν ναυτικῶν ἔθνων, ὀφείλομεν νὰ γνωρίζωμεν τί μέγα σημαίνει ἡ θαλασσοκρατορία. Οἱ Ἕλληνες εἶνε νικηταὶ σήμερον κατὰ ξη-*

ρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν, εἶπε δὲ καὶ καλλίτεροι ἡμῶν εἰς τὴν πολεμικὴν ἐμπειρίαν, κάλλιστα δὲ γνωρίζουν ὑπὸ τὸν δεξιώτατον «ἀναγεννητὴν» αὐτῶν Βενιζέλον νὰ ρυθμίσουν τὴν πολιτικὴν των συμφώνως πρὸς τὰ συμφέροντα αὐτῶν.»

«Τὰ μέγιστα δὲ ἀγαθὰ», ἐπέλεγεν ἡ αὐτὴ ἐφημερίς, «τῆς θαλασσοκρατορίας ἀπεδείχθησαν ἀπαξ ἔτι φαινότατα κατὰ τὸν Βαλκανικὸν πόλεμον.

» *Ἄνευ τῆς κατὰ τὸν πόλεμον τοῦτον θαλασσοκρατορίας τῆς Ἑλλάδος, ὁ Βούλγαρος στρατηγὸς Σαβῶφ εἶνε βέβαιον ὅτι θὰ ἠδυνάτει νὰ εἰσχωρήσῃ εἰς τὴν Θράκην. Ἡ σιωπηρά, ἀλλ' ἐξόχως χαρακτηριστικὴ πείσις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἐπὶ τῆς Τουρκίας ἐπέδρασεν εἰς πάσας τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις τῶν συμμάχων. Ἐὰν δὲ ἡ Τουρκία ἐξησφάλιζεν, ἔστω καὶ μόνον τὴν οὐδετερότητα τῆς Ἑλλάδος, θὰ ἠδύνατο ἀναντιρρήτως νὰ ἀποτρέψῃ καθ' ὅλην αὐτῆς τὴν ἔκτασιν τὴν καταστρεπτικότητα τοῦ πολέμου.»*

Καὶ ἐπέλεγεν :

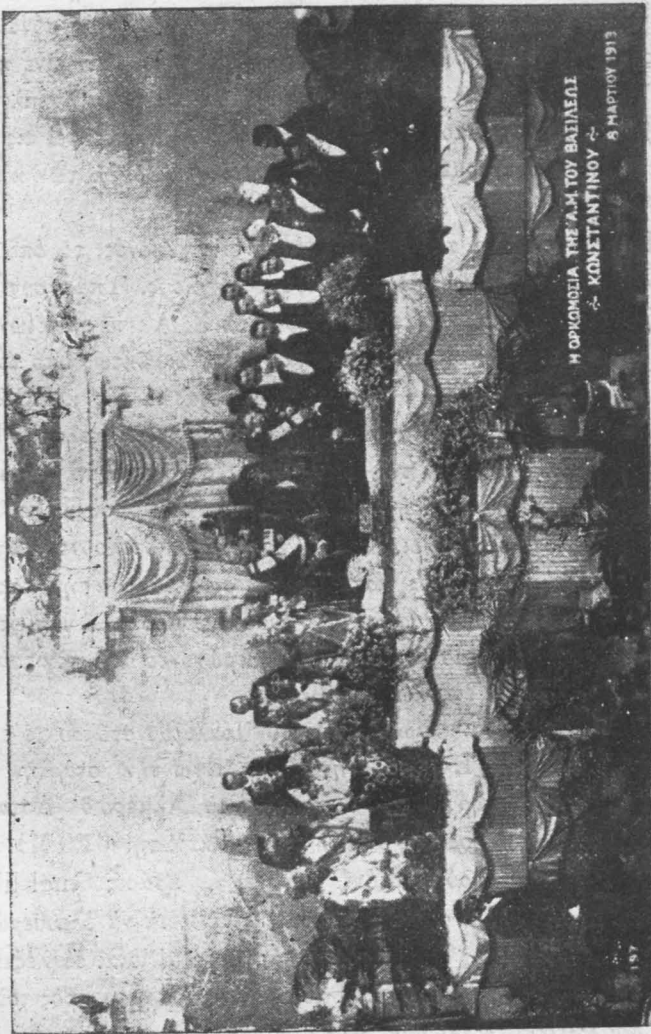
«Τὸ παράδειγμα τῆς ναυτικῆς Ἑλλάδος, ἥτις εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν ἐπέδρασεν ἐπὶ τῶν τειχῶν τοῦ πολέμου διὰ τοῦ στόλου της, ὀμιλεῖ πρὸς ἡμᾶς ρητορικώτατα» (1).

Ὁ χωροφύλαξ τῆς Τουρκίας.

Ὁ Ἄγγλος καθηγητὴς R. M. Burrows ἐδημοσίευσεν ἐπίσης εἰς ἐφημερίδα τοῦ Λίδερπουλ ὥρατον ἄρθρον διὰ τὰς Ἑλληνικὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου :

«Αἱ δυτικαὶ ἀκταὶ τῆς Σικωτίας—γράφει—δὲν ἔχουν τόσην πληθώραν νήσων, ὅσην ἔχει τὸ Αἰγαῖον πέλαγος. Μετὰ τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς παλιγγενεσίας ἀρκεταὶ ἀπὸ τὰς νήσους αὐτὰς ἠνώθησαν μετὰ τὸ νέον ἐλεύθερον Βασίλειον, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποκτήσῃ ἡ Ἑλλὰς περὶ τὰς 50 νήσους. Ἐμεναν ὅμως πρὶν ἀρχίσῃ ὁ παρῶν πόλεμος ἄλλαι 26 νήσοι—καὶ μεταξὺ αὐτῶν αἱ μεγαλειότεραι—τοῦ Αἰγαίου χωρισμέναι ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Μία ἐξ αὐτῶν ἡ Κρήτη ἦτο κατ'

(1) Σ. Σ.—Ταῦτα ἐγράφοντο ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως τοῦ Καναδᾶ δωρεᾶς εἰς τὴν Ἄγγλικὴν Κυβέρνησιν 178,000,000 φεάγων πρὸς παραγγελίαν νέων ὑπερυπέρων.

Ἡ ΟΡΓΑΝΩΣΙΑ ΤΗΣ ἌΛΙ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΥΣΙ
 ΚΟΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ
 6 ΜΑΡΤΙΟΥ 1913

οὐσίαν ἐλευθέρᾳ καὶ μία ἄλλη ἢ Κύπρος παρεχωρήθη εἰς ἡμᾶς ὑπὸ τῆς Τουρκίας κατὰ τὴν Βερολίνοιον Συνθήκην. Τέλος τρίτη ἡ Σάμος ἀπελάμβανεν εἰδικῶν προνομίων ἀπὸ τοῦ 1832. Κατὰ τὰς τελευταίας αὐτὰς ἑβδομάδας ἡ Λήμνος, ἡ Θάσος, ἡ Τένεδος καὶ ἄλλαι τινὲς νῆσοι (1) κατελήφθησαν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, εἶνε δὲ βέβαιον ὅτι

(1) Σ. Σ.—Εὐνόητον ὅτι ταῦτα ἐγράφοντο πρὸ τῆς καταλήψεως Χίου, Μυτιλήνης κ.τ.λ.

καὶ ἄλλαι ἐξ αὐτῶν ἐντὸς βραχυτάτου χρονικοῦ διαστήματος θὰ περιέλθουν εἰς τὴν Ἑλλάδα. Τὸ ὅτι ὅλαι αὐταὶ αἱ νῆσοι ὡς σύνολον μόνον εἰς τὸ Ἑλληνικὸν βασίλειον πρέπει ν' ἀνήκουν, δὲν εἶνε κἄν ζήτημα. Τοῦτο ἄλλως τε καθίσταται φανερόν ἐκ τῆς καταπληκτικῆς ὑπεροχῆς τοῦ Ἑλληνικοῦ στοιχείου, τὴν ὁποίαν παρατηρεῖ τις καὶ εἰς τὴν ὑπ' ἡμῶν κατεχομένην Κύπρον. Μόλις 5000 ἐκ τῶν κατοίκων τῶν νήσων τούτων εἶνε ξένοι.

» Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ αὐτῇ θέλω νὰ τονίσω γεγονός, τὸ ὁποῖον παρήλθεν ἀπαράτηρητον ἀπὸ ἡμᾶς τοὺς Ἄγγλους. Ἐπάρχουν μεταξὺ τῶν νήσων αὐτῶν καὶ 12 κείμεναι πρὸς τὰ Ν. Α., τῶν ὁποίων ἡ κατάληψις θὰ ἐπιτυχάνετο εὐχερέστατα καὶ ἀναίμακτως ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Οὗτος, ἐν τούτοις, κωλύεται νὰ τὰς καταλάβῃ ὄχι διὰ κανένα στρατηγικὸν λόγον, ἀλλὰ μόνον διότι διατελοῦν ἤδη ὑπὸ τὴν προσωρινὴν κατοχὴν τῆς Ἰταλίας. Ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῶν νήσων αὐτῶν ἀνέρχεται εἰς 150 χιλιάδας, ἐκ τῶν ὁποίων εἶνε ζήτημα ἂν αἱ 10 χιλιάδες εἶνε ξένοι. Αἱ 140 χιλιάδες ἀποτελοῦνται ἀπὸ Ἑλλήνων. Ὁ Ἰταλικὸς στόλος κατέλαβε τὰ δωδεκάνησα τὴν παρελθούσαν ἀνοιξίαν ἐν μέσῳ τοῦ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ τῶν νησιωτῶν. οἵτινες ἦτο εὐλόγον νὰ πιστεύουν ὅτι ἠλευθερώνοντο ἀπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν καὶ θὰ ἔμενον διαρκῶς ἐλεύθεροι.

» Αὐτοὶ οἱ ἀνώτεροι ἀξιωματικοὶ τοῦ Ἰταλικοῦ στόλου ἐνεθάρρυναν τὰς ἐλπίδας τῶν Ἑλλήνων νησιωτῶν. Ἔχω τὴν στιγμὴν αὐτὴν ἀνὰ χεῖρας τὴν προκήρυξιν τοῦ ἀντιναύαρχου Ἀλμέρο δ' Ἄστα Στέλλα πρὸς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου Σύμης κατὰ τὴν 6)19 Μαΐου ἐ. ἔ. (1912). Ἐν τῇ προκηρύξει ταύτῃ ὑπάρχει ἡ φράσις «nel liberare la vostra isola dalla dominazione turca» (διὰ νὰ ἐλευθερώσωμεν τὴν νήσόν σας ἀπὸ τῆς τουρκικῆς κυριαρχίας), αἱ ἴδιαι δὲ λέξεις ἐπαλαμβάνονται εἰς τὸ ἐγγράφον τοῦ αὐτοῦ ἀντιναύαρχου πρὸς τοὺς Ἑλλήνων προκρίτους τῆς νήσου. Εἶνε ἐπίσης ἀναμφισβήτητον, ὅτι ὁ στρατηγὸς Ἀμέλιο, εἰς προκήρυξιν του ἀναγνωσθεῖσαν ἐν Ρόδῳ ἐνώπιον χιλιάδων λαοῦ, ἐβεβαίωσεν, ὅτι οἰαδήποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ τελικὴ τύχη τῶν νήσων, πάντως ἡ Ἰταλία ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ ἤθελεν ἀνεχθῆναι νὰ ἐπανέλθῃ ὑπὸ τὴν τουρκικὴν βερβαρότητα ἐν τόσον μέγα μέρος «πολιτισμένου Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ». Δὲν ἀμφιβάλλομεν περὶ τοῦ ὅτι οἱ γενναῖοι φρονεῖς οὗτοι ἀξιωματικοὶ ἐπίστευον τότε εἰς ὅτι ἐβε-

δαίωναν, ὡς ἐπίσης δὲν ἀμφιβάλλομεν, ὅτι θὰ αἰσχύνωνται τώρα— ἀπὸ κοινοῦ μετὰ μεγαλειτέρως μερίδος τοῦ Ἰταλικοῦ Ἔθνους—διὰ τὴν σημερινὴν ἀπέναντι τῶν νησιωτῶν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεώς των.

»Περισσότερον δὲ θὰ ἠσχύνθη ὁ στρατηγὸς Ἀμέλιο, ὅταν τὴν ἐσπέραν τῆς ὑπογραφῆς τῆς Ἰταλοτουρκικῆς εἰρήνης ἐκάλεσεν ἐν Ρόδῳ τὸν δήμαρχον τῆς Καλύμνου καὶ τοῦ ἐξήτησε νὰ ὑπογράψῃ ἀντίγραφον τοῦ λόγου, ὃν πρὸ δύο μηνῶν εἶχεν ἐκφωνήσῃ, ἀπὸ τὸν ὁποῖον ὁμοῦς εἶχεν ἀφαιρῆσαι ἤδη ἐκείνας τὰς λέξεις, αἱ ὁποῖαι μὲ τὴν νέαν κατάστασιν τῶν πραγμάτων θὰ ἠδύνατο νὰ χαρακτηρισθοῦν ὡς...ἀ μ α ρ τ ω λ α ῖ.

»Ἐν πλήρει ἐπιγνώσει τοῦ ὅτι ἡ Τουρκία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ προστατεύσῃ τὰ Δωδεκάνησα ἀπὸ ἐνδεχομένης ἀποβάσεως Ἑλληνικῶν ἀγχημάτων εἰς αὐτά, ἡ Ἰταλία ἀνέλαβε νὰ τὰ προστατεύσῃ αὐτὴ ἀπέναντι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου διὰ λογαριάσμον τῆς Τουρκίας, τῆς ὁποίας κατέστη τοιοῦτοτρόπος χωροφύλαξ.

»Πρέπει νὰ τοισθῇ ἐναυθα, ὅτι καὶ ἐν τῇ περιπτώσει παρεχωρέιτο εἰς τὰ Δωδεκάνησα πολίτευμα αὐτόνομον ὡς τὸ τῆς Σάμου καὶ τῆς Κρήτης, θ' ἀπετέλει τὸ τοιοῦτον διάμεσον λύσιν, διότι εἶνε γνωστὰ αἱ περιπλοκαὶ τὰς ὁποίας προεκάλεσεν ἡ παραχώρησις τῆς αὐτονομίας εἰς τὰς δύο ταύτας νήσους. Ὅσον διὰ τὴν ἐπιστροφὴν τῶν νήσων εἰς τὴν Τουρκίαν μὲ ἐγγυήσεις, δὲν ἔπρεπε κἂν νὰ γίνεταί λόγος, ἀφοῦ αὐτοῦ τοῦ εἶδους αἱ ἐγγυήσεις ἀπεδείχθησαν τόσον ἀνίσχυροί εἰς τὴν Μακεδονίαν. Τόσον ἡ Ἰταλία, ἐπομένως, ὅσον καὶ ἡ Μεγάλη Βρετανία ὀφείλουσαν νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψει ὅτι κατὰ τὴν συζήτησιν τῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα θίγουν ἐγγύτερον τὰ «ἐγῶστικά» συμφέροντα τῆς Εὐρώπης, τὸ ζήτημα τῶν νήσων τούτων πρέπει νὰ καταλάβῃ πρωτεύουσαν θέσιν, διότι εἶνε ἐν ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα.

»Ἄν οἱ ὑπαινεγμοὶ οὗτοι ἐγίνοντο πρὸ δεκαετίας, θὰ ἠδύνατο ἴσως νὰ ἰσχυρισθῇ τις ἐκ τῶν συνήθων καλοθελητῶν ὅτι ἡ Ἑλλάς δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ κατακτήσῃ νέας χώρας. Ἀλλάζουν ὁμοῦς τὰ πράγματα ἀφ' ἧς στιγμῆς 25 χιλιάδες Τούρκοι στρατιῶται εὐρίσκονται εἰς Θεσσαλονικὴν αἰχμάλωτοι τῶν Ἑλλήνων καὶ δύναται νὰ λεχθῇ μὲ ἀντίστροφον σημασίαν ἡ λαϊκὴ ρῆσις:

*Πῆραν τὴν Πόλι, πήρανε,
Πῆραν τὴ Σαλονίκη.»*

Ἐξακολουθῶν ὁ Ἄγγλος καθηγητὴς τονίζει ὅτι «αἱ ἐπιτυχίαι τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον δὲν ὀφείλονται μόνον εἰς τὴν λαμπρὰν στρατιωτικὴν ἐκγύμνασιν, ἀλλὰ κυρίως εἰς κάποιαν βαθυτέραν καὶ εὐρυτέραν ἐθνικὴν ζωογόνησιν. Μετὰ τὸν πόλεμον τοῦ 1897, ἐκεῖνοι οἵτινες εἰργάσθησαν κυρίως διὰ τὴν ἀναζωπύρωσιν τῆς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς δράσεως ὑπῆρξαν οἱ ἡρωϊκοὶ ἀγωνισταὶ τῶν Μακεδονικῶν πεδίων.» Γίνεται ἐκτενὴς λόγος διὰ τὸν Παῦλον Μελᾶν καὶ παρατίθενται μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Ἰ. Δραγοῦμη (Ἰδα) τὸ ἐκδοθὲν ὑπὸ τὸν τίτλον «Μαρτύρων καὶ ἡρώων αἶμα».

«— Ἄν τρέξωμεν νὰ σώσωμεν τὴν Μακεδονίαν, ἐμεῖς θὰ σωθοῦμε — ἔλεγεν ὁ ἡρωϊκὸς ἀξιωματικὸς, ὁ ὁποῖος ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἔτι εἶχε καὶ τὸν ἑαυτὸν του.

» Ἀπὸ τὸ αἶμα τῶν μαρτύρων καὶ τῶν ἡρώων αὐτῶν, τοῦ Μελᾶ, τοῦ Βιρατάση καὶ ὄλων τῶν ἄλλων ἐγεννήθη καὶ ἐκραταιώθη ἡ σημερινὴ ἑλληνικὴ δόξα...»

Τὸ ἄρθρον καταλήγει ὡς ἑξῆς:

«Οἱ μάρτυρες καὶ οἱ ἥρωες ἐκέρδισαν. Αὐτὸ καὶ μόνον σημαίνει τὴν ἀναγέννησιν ἐλοκλήρου τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐμφάνισις τοῦ Βενιζέλου πρὸ δύο ἀκριδῶς ἐτῶν ὑπῆρξε τὸ σημεῖον τῆς μεταστροφῆς. Μετὰ ἐδόθη εὐκαιρία νὰ ὀμιλήσω ἀλλαχοῦ περὶ τοῦ μεγάλου καὶ εὐεργετικοῦ τούτου ἀνδρός. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Βενιζέλος δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ πράξῃ τίποτε, ἐὰν δὲν ὑπῆρχεν ἐκεῖ τὸ σπέρμα τῆς ζωῆς. Αἱ νῆσοι αἱ ὑπομένουσαι ἀκόμη τὴν τουρκικὴν δουλείαν, τῶν ὁποίων τὰ θέλητρα καὶ τὰ δεινὰ φθάνουν μέχρις ἡμῶν μέσα εἰς τὰς σελίδας τῆς «Σαμοθράκης» τοῦ Ἰ. Δραγοῦμη, πρέπει νὰ περιέλθουν, ἀσφαλῶς πλέον, εἰς τὰς χεῖρας τῆς νέας Ἑλλάδος...»

Αὐλῶν καὶ Σάσσων.

Ἀντιθέτως ὅμως πρὸς τὰ ἀνωτέρω εἰλικρινέστατα οἱ Ἴταλοι παρεμνον ἀμείλικτοι τὸ ἐξεδήλωσαν μάλιστα καθαρῶς, μόλις ἠγγέρθη τὸ ζήτημα τῆς Ἑλληνικῆς κατοχῆς τῆς Ἡπειρωτικῆς Αὐλῶνος μετὰ τῆς Σφρακτηρίας τῆς (τῆς νήσου Σάσσωνος, ὄρα χάρτην σελ. 561).

Εἶνε γνωστὸν ὅτι ἡ Ἰταλία περὶ πολλοῦ ἐπείκειτο ἀνέκαθεν τὸν λιμένα τῆς Αὐλῶνος, ὅστις ὀχυρούμενος παρ' ἄλλου κράτους θὰ ἠδύνατο ν' ἀποτελέσῃ σοβαρώτατον κίνδυνον δι' αὐτήν. Τοιαύτη δὲ ἦτο

καὶ ἡ γνώμη τοῦ ναυάρχου Μπέττολο, ὅστις ἐθεωρεῖτο ἤδη ὡς ἡ μεγαλύτερα ναυτικὴ προσωπικότης τῆς Ἰταλίας καὶ ἡ γνώμη τοῦ βαρῶνι ἐπὶ ὅλα τὰ ναυτικὰ ζητήματα. Τὰ αὐτὰ περίπου ἔγραψε καὶ ἡ «Ἐφημερίς τῆς Ἰταλίας» ὑπὸ τὸ τίτλον : «Τὰ βλέμματά μας πρὸς τὴν Αὐλῶνα.»

«Εἰς τὸ χαώδες σύνολον τῶν εἰδήσεων τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου», ἔγραφεν ἡ Ἰταλικὴ ἐφημερίς, «γίνεται κατ' αὐτὰς ὑπαινεγμὸς περὶ ἐνδεχομένου σχεδίου τῆς Ἑλλάδος νὰ προδῆ εἰς κατάληψιν τῆς Αὐλῶνος. Ἡ εἰδήσις φαίνεται τόσον ὑπερβολικὴ, ὥστε νὰ μὴ ἀξίξῃ νὰ δώσῃ τις πίστιν εἰς αὐτήν. Ἐπειδὴ ὅμως πολλὰ ἔγιναν ἔως τῶρα, τὰ ὁποῖα ἐθεωροῦντο ἀπίστευτα, καλὸν θὰ εἶνε νὰ μὴ ἐγκαταλειφθῶμεν εἰς ὑπνηλὴν αἰσιοδοξίαν· θὰ εἶνε ἐπάναγκες νὰ βροντοφωνήσῃ ἀπὸ τοῦδε ἡ Ἰταλικὴ κοινὴ γνώμη σχετικῶς μὲ τὴν Αὐλῶνα : « Ἀλλοίμονον εἰς ἐκεῖνον, ὅστις θὰ τὴν ἐγγίσῃ ! »

Φαίνεται ὅτι αἱ ὀρέξεις τῶν νικητῶν τῶν Τούρκων ηὔξηθησαν καὶ ἤδη οἱ Σέρβοι ἐπιδιώκουν νὰ λάβουν εἰς τὴν κατοχὴν των τὸ Δυρράχιον καὶ οἱ Ἕλληνες ἔχουν βλέψεις ἐπὶ τῆς Αὐλῶνος. Τί θὰ γίνουσι ὅμως ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει τὰ Ἀδριατικὰ συμφέροντα τῆς Ἰταλίας ;

« Ἡ Αὐλὼν ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ δεόν νὰ περιέλθῃ εἰς χεῖρας οἰασδῆποτε Δυνάμεως μικρᾶς εἴτε μεγάλης, διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει καταφέρεται καίριον πλῆγμα ἐναντίον τῆς ἐλευθερίας τῆς Ἀδριατικῆς. Ὡς εἶπε κατ' αὐτὰς ὁ διακεκριμένος ναύαρχος Μπέττολο καὶ ὡς σκέπτονται ὅλοι οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ ναυτικοῦ μας, ἡ θάλασσα τῆς Αὐλῶνος ἀποτελεῖ τὴν στρατιωτικὴν κλεῖδα τῆς Ἀδριατικῆς, διότι δεσπόζει τοῦ πορθμοῦ τοῦ Ὀτράντου, ὅστις δὲν εἶνε εὐρυτέρα τῶν τεσσαράκοντα μιλίων.

Ὁχυρομένη ἡ Αὐλὼν ἔχει ἅπαντα τὰ προσόντα ὅπως καταστῆ ναυτικὴ βᾶσις πρωτίστης τάξεως. Στόλος, ἐπομένως, ἔχων ὡς βᾶσιν τοῦ τὴν Αὐλῶνα, θὰ ἦτο κύριος μιᾶς τῶν θυρῶν τῆς οἰκίας μας. Δὲν εἶνε διὰ κανένα μυστικὸν ὅτι ἂν ἡ Αὐστρία κατελάμβανε τοὺς ἄλβανικοὺς λιμένας (μεταξὺ τῶν ὁποίων συγκαταλέγεται καὶ ἡ Αὐλῶν), ἡ Ἰταλία θὰ ἐκήρυττε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῆς. Τὸ αὐτὸ θὰ ἐπραττεν ἡ Αὐστρία, ἂν κατελαμβάνομεν ἡμεῖς τὴν Αὐλῶνα. Ἀρκεῖ αὐτὸ διὰ νὰ ἐννοηθῇ τὸ μέγεθος τῆς σημασίας τῆς στρατηγικῆς ταύτης θέσεως.

« Ἡ Αὐλὼν δὲν πρόκειται ἤδη νὰ καταληφθῇ ὑπὸ τῆς Αὐστρίας,

δὲν πρέπει ὅμως νὰ καταληφθῇ οὔτε ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος, οὔτε ὑπὸ ἄλλης στρατιωτικῆς Δυνάμεως μικρᾶς ἢ μεγάλης. Καὶ θὰ εἶνε εὐχῆς ἔργον νὰ δηλώσῃ τὸ τοιοῦτον ἡ Κυβέρνησίς μας σαφῶς καὶ κατηγορηματικῶς εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῶν Ἀθηνῶν.

» Ἡ Ἰταλία δὲν ἔχει, ἀτυχῶς, καθ' ἑαυτὸ ἰδικήν της βᾶσιν ναυτικῆς ἐνεργείας ἐν τῇ Ἀδριατικῇ, ἀφοῦ ἡ σχετικῶς ἐγγυτέρω εἶνε ὁ κόλπος τοῦ Τάραντος, ἐν τῇ Ἰονίῳ, ἕκαστος δὲ ἐννοεῖ εἰς ποίαν θέσιν θὰ εὑρεθῶμεν ἂν ὁ στόλος μας εἶνε ἐλεύθερος νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν ἐν οἰκδῆποτε περιπτώσει. Ἡ Αὐλὼν ἀποτελεῖ τὸ Γιβραλτάρ τῆς Ἀδριατικῆς, ἡ κατάληψις της δὲ ὑπὸ τρίτων θὰ ἰσοδυναμῆ με καταδίκην ἡμῶν εἰς πολιτικὴν καὶ στρατιωτικὴν δουλείαν καὶ με παράλυσιν τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τῆς χερσονήσου μας. Ἀκριβῶς δὲ διὰ νὰ μὴ καταληφθῇ παρ' οὐδεμιᾶς μικρᾶς ἢ μεγάλης Δυνάμεως ἡ Αὐλὼν, ἐπιδιώκομεν τὴν ἀνακήρυσιν αὐτονομίου Ἀλβανίας, εἰς τὴν ὁποίαν νὰ περιλαμβάνωνται καὶ οἱ λιμένες τοῦ Δυρραχίου καὶ τῆς Αὐλῶνος.

» Εἶνε βεβαίως προφανές — καὶ εἰς τοῦτο συμφωνοῦμεν μετὰ τῆς ἐγκριτωτάτης Παρισίνης συναδέλφου «Χρόνου» — ὅτι δὲν ἀρκεῖ τὸ νὰ ἰδρυθῇ μόνον ἡ αὐτόνομος Ἀλβανία, ἥτις πλὴν τῶν ἄλλων θὰ ὑπῆρχε φόβος νὰ πωληθῇ εἰς ἐκεῖνον, ὅστις θὰ ἐπρόσφερε τὰ περισσότερα. Ἡ Ἰταλία ὀφείλει καὶ νὰ ζητήσῃ ὅπως ἐξουδετερωθῇ ἡ Ἀλβανία νὰ τεθοῦν ὑπὸ ἐγγύησιν τῆς Εὐρώπης ἢ οὐδετερότης καὶ ἡ ἀνεξαρτησία της. Αὕτη εἶνε ἡ Ἰταλικὴ βλέψις, ἥτις δέον νὰ ὑποστηριχθῇ καὶ ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας, τοιοῦτοτρόπως δὲ δὲν θὰ πραγματοποιηθοῦν ὅσα φοβεῖται ὁ Παρισινὸς «Χρόνος».

» Ὅσον ἀφορᾷ τὸν ἀγῶνα, ὅστις θ' ἀρχίσῃ μετὰ τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας διὰ τὴν πολιτικὴν ἐπιρροὴν καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἐπικράτησιν ἐν Ἀλβανίᾳ, ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» δύναται νὰ εἶνε βέβαιος ὅτι ἡ Ἰταλία θὰ πράξῃ πᾶν ὅ,τι εἶνε δυνατόν ὅπως τὴν ὑποστηρίξῃ. Εἰσὶ καὶ ἡ Κυβέρνησις καὶ ἡ Βουλὴ θὰ κατανοήσουν τὴν ἀνάγκην νὰ γίνῃ χρῆσις ὅλων τῶν ἀναγκαιούτων μέσων πρὸς τὸν σκοπὸν τῆς ἐξασφαλίσεως καλῆς θέσεως διὰ τὴν Ἰταλικὴν τόσοσιν εἰς τὴν Ἀλβανίαν ὅσον καὶ εἰς τὴν Βαλκανικὴν ἐν γένει Χερσονήσον.

» Ἐν πάσῃ περιπτώσει δὲν μᾶς τρομάζει ὁ ἀγὼν, ἀφοῦ, ἄλλως τε, ἔχομεν ὅλα τὰ μέσα — διπλωματικά, στρατιωτικά καὶ οἰκονομικά διὰ

νά τὸν διεξαγάγωμεν. Εἴμεθα ἐπομένως σύμφωνα μετὰ τῆς Αὐστρίας εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν Ἀλβανικὴν αὐτονομίαν, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ παραμείνωμεν σταθεροί. ἀκόμη, καὶ ἀπέναντι τῆς Αὐστρίας, εἰς τὴν πρόθεσίν μας περὶ οὐδετερότητος τῆς Ἀλβανίας. Ἐν πάσῃ περιπτώσει πρέπει νὰ παρεμποδίσωμεν, πάσῃ δυνάμει, τὴν παρ' ἄλλων οἰωνδήποτε κατάληψιν τῆς στρατηγικῆς κλειδοῦς τῆς Ἀδριατικῆς. Τοῦτο θέλουν οἱ Ἴταλοι καὶ ὁ ἐγκριτώτατος Παρισινὸς «Χρόνος» θὰ πράξῃ καλῶς νὰ τὸ λάβῃ ὑπὸ σημεῖωσιν»...

Ἡ ἡμιεπίσημος, ἀφ' ἑτέρου, «Τριμποῦνα» παρεπονέτο διὰ τὴν ἐπιμονὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὸ νὰ πολιορκῇ τὴν Αὐλῶνα, ἐπιμονὴν ἣτις προῦξένοι δυσάρεστον ἐντύπωσιν ἐν Ἰταλίᾳ. Προσέθετε δὲ ὅτι ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἐπέτρεπε ποτὲ τὴν κατοχὴν τῆς Αὐλῶνος, ὡς ἐπίσης τῆς χερσονήσου τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Λιγκουέττας (Ἀκροκεραυνίου) καὶ τῆς νησίδος Σάσωνος. Τὴν ἰδίαν ἀπόφασιν εἶχε καὶ ἡ Αὐστρία, οἱ δὲ ἐν Ἀθήναις πρεσβεύται τῶν δύο Κρατῶν ἐνετέλλοντο ἤδη νὰ φέρουν τ' ἀνωτέρω εἰς γνῶσιν τῆς ἐλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἐπίσης καὶ ἡ διακρινομένη διὰ τὰ φιλελληνικὰ αἰσθήματά της ἐφημερὶς «Μεσατζέρο» ἐσχολίαζεν ἤδη δυσμενῶς τὴν ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων πολιορκίαν τῆς Αὐλῶνος. Ἐπὶ τοῦ προκειμένου μάλιστα ἀπηύθυνε καὶ ἐπερώτησιν ὁ βουλευτὴς Σαλάνδρα ἐν τῇ Ἰταλικῇ Βουλῇ τὴν 23ην Νοεμβρίου 1912.

* *

Ἀλλὰ τί ἀρά γε τὸ σοβαρὸν εἶχε συμβῆ ἐν Αὐλῶνι, ὥστε νὰ γίνεταί τόσος πάταγος ὑπὸ τῶν ἐμβρονητῶν «ἀδελφῶν» μας; Οὐδέν!

Ἦσαν μάλιστα ἐντελῶς ἀνακριθεὶ τὰ γραφέντα εἰς τὸν Ἰταλικὸν τύπον ὅτι εἰς τὴν Αὐλῶνα εἶχον λάθει χώραν μάχαι μεταξύ ἐλληνικοῦ καὶ τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ἀκριβὲς μόνον ἦτο ὅτι ὁ ἀτμομυοδρόμων «Πηγειὸς» περιπολῶν χάριν τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἠναγκάσθη νὰ κανονιοβολήσῃ ἀπαξ, ἐκλαβὼν ὡς ἐχθρικὸν σῶμα ὀμάδα ἐνόπλων.

Ὅταν ὁμως ἡ ὀμάς αὕτη ὕψωσε λευκὴν σημαίαν, καταδηλοῦσα ὅτι δὲν ἀνήκον οἱ ἐνοπλοὶ εἰς ἐχθρικὸν σῶμα, ὁ «Πηγειὸς» ἐσίγησεν. Οὐδὲν ἄλλο εἶχε συμβῆ.

Ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ἑλλάδος Κορομηλάς, ἐν συνεντεύξει πρὸς τὸν ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτὴν τοῦ «Ἑσπερινοῦ Ταχυ-

δρόμου», ἐξέφρασε τὴν λύπην του διὰ τὴν ἀδικαιολόγητον ἑξαψιν τοῦ ἰταλικοῦ τύπου τὴν προκληθεῖσαν ἐκ τῆς φήμης περὶ βομβαρδισμοῦ τῆς Αὐλῶνος ὑπὸ τοῦ ἐλληνικοῦ στόλου, ἐτόνισε δὲ ὅτι ἐπρόκειτο περὶ προληπτικῶν ἀπλῶς μέτρων ἐναντίον ἐνόπλων Ἀλβανῶν, οἵτινες ἐτήρουν ἐχθρικήν στάσιν.

Διὰ τὴν κατάληψιν τῆς Σιάσωνος εἶπεν ὅτι αὕτη ἀποτελεῖ ἀπλουστάτην ἐξάσκησιν δικαιώματος τῆς Ἑλλάδος, καθόσον ἡ νησίς αὕτη εἶνε ἐλληνική, ὡς ἐξάγεται ἐκ τῆς συνθήκης τοῦ ἔτους 1864. Ἐρωτηθεὶς ἂν ἡ κατάληψις τῆς Σιάσωνος θὰ ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν κατάληψιν καὶ τῆς Αὐλῶνος, ἀπέφυγεν ἐντέχνως νὰ ἀπαντήσῃ. Ἐν τέλει ἐδήλωσεν ὅτι διὰ τὴν Ἑλλάδα ἢ Ἀλβανία «ἀποτελεῖ εἰσέτι τουρκικὸν καὶ ἐπομένως ἐχθρικὸν ἔδαφος.»

Οἱ Ἴταλοί, ἐν τούτοις, τῇ μεγάλῃ μας ἀνοχῇ δὲν ἔπαυον παραδιάζοντες τὸν ὑφιστάμενον ἀποκλεισμόν, ὡς νὰ μὴ ἐνόουν τάχα ὅτι ἡ οὐδετερότης εἶνε ἀπὸ τὰς σημαντικωτάτας διεθνεῖς ὑποχρεώσεις.

Οὕτω τὴν 25 Νοεμβρίου κατέπλεεν εἰς Αὐλῶνα, προσερχόμενον ἐκ Βρινδησίου καὶ δευτέρον ἀτιμόπλοιον τῆς Ἑταιρείας «Πούλια». Ἐβεβαιώθη ὅτι μετέφερε ταχυδρομεῖον καὶ ἐπιβάτας. Ἐξ Αὐλῶνος ἀνεχώρησεν ἐπιστρέψαν εἰς Βρινδήσιον μὲ ἐσβεσμένους φανούς. Ἡ προσέγγισις εἰς Αὐλῶνα τοῦ πρότερον συλληφθέντος «Ἀδριατικοῦ» φαίνεται ὅτι ὠφέλιτο εἰς μὴ ἐπαρκεῖς πληροφορίας τῆς διεθύνσεως τῆς Ἑταιρείας περὶ τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἐν τοσοῦτῳ ὁ «Ἀδριατικὸς» ἐκρατεῖτο ἐν Κερκύρα κατατρεθεὶς καὶ ἐπρόκειτο νὰ δικασθῇ ὑπὸ τοῦ Πρωτοδικείου. Τὸ φορτίον του ἀποτελούμενον ἀπὸ ἄλευρα μετεφέρθη εἰς τὰς ἀποθήκας τοῦ Τελωνείου.

Μεταξὺ ὁμῶς τῶν τόσων ἀνειλικρινῶν καὶ ἐχθρικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ ἰταλικοῦ τύπου ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος, καίτοι ἐνασχούσης ἀπλούστατα τὰ ἴδια ἑαυτῆς δικαιώματα, ὑπῆρξεν εὐτυχῶς καὶ μία φωνὴ εἰλικρινείας, ἀλλὰ ἐπὶ ἐκείνας ποῦ εἶνε πάντοτε προωρισμένα νὰ ζοῦν ὅσον καὶ μία σαπουνόφουσκα.

Μόνον εἰς τὸν «Ἀγγελιαφόρον», τὴν γνωστὴν ἔγκριτον ἐφημερίδα τῆς Ρώμης, ἐδίδοντο ἐξηγήσεις καὶ ἐτονίζετο ὅτι «δὲν πρόκειται περὶ καταλήψεως ξένης κτήσεως, ἀλλὰ περὶ πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων ἀπὸ ἐδάφους Ἑλληνικοῦ—τῆς νησιδὸς Σιάσωνος—ἀνήκοντος εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τοῦ 1864». Εἰς τὰνωτέρω τοῦ «Μεσατζέρο» ἐν κυρίῳ

ἄρθρῳ προσετίθετο ἡ ἐξ ἴσου εἰλικρινῆς ἐξ Ἀθηνῶν φωνή τοῦ Ὁ. Μπιτέτι, ὅστις ἔγραφε τὰ αὐτὰ εἰς τὸν «Ἑσπερινὸν Ταχυδρόμον», ἐτι δηλαδὴ ἡ νῆσος Σάσων ἀνήκει εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐσα μίᾳ ἐκ τῶν Ἰονίων νήσων, ἀφίνων νὰ ὑπονοηθῇ εἰς τὰς γραμμὰς του ὅτι δὲν ἔπρεπε νὰ γίνῃ τόσος θόρυβος παρὰ τῶν περισσοτέρων Ἰταλικῶν ἐφημερίδων καὶ νὰ ἐξαφθῇ ἀδίκως ἡ Ἰταλικὴ κοινὴ γνώμη.

Καὶ πράγματι τὸ ζήτημα εἶχε θέσιν μόνον εἰς τὰς Ἰταλικὰς ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας βλέψεις καὶ οὐχὶ εἰς συζητήσιν σοδαράν.

Ἡ νησίς Σάσων, ὁμοίως ὀνομαζομένη καὶ εἰς τὴν ἀρχαιότητα, ὡς καὶ Ἀκρόνησος, ἄτε ἀποτελοῦσα γεωλογικὴν συνέχειαν τῶν Ἀκροκεραυνίων ὄρεων, ἔχει παραχωρηθῆ εἰς τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ τῆς Ἀγγλίας μετὰ τῶν λοιπῶν «Ἰονίων Νήσων» τὸ 1864, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἀναρρήσεως εἰς τὸν ἑλληνικὸν θρόνον τοῦ βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α'.

Ἡ ἔκτασις τῆς εἶνε ἐλαχίστη, ὀλίγον τι μικρότερα τῶν Παξῶν, ἄγονος δὲ, πετρώδης καὶ ἀκατοίκητος· ἡ θέσις τῆς μόνον, ὡς σημεῖον στρατηγικόν, εἶνε σημαντικὴ.

Ἀφοῦ ὅμως εἶνε ἑλληνικὴ ἔκτοτε καὶ ἡδυνάμεθα νὰ τὴν καταλάβωμεν καθ' οἷανδήποτε στιγμὴν, διατί ἡ τόση νευρικότης τῶν Ἰταλῶν λεπταισθητῶν καὶ ἐκ τίνος δικαίωματος;

Εἰς τοὺς σημαντικωτέρους γερμανικοὺς χάρτας ἡ Σάσων σημειοῦται ὡς ἑλληνικὴ. Τί κατελάβομεν λοιπόν; Ἐνᾶ κομματί ἀπὸ τὸ σπίτι μας, τὴν Ἑλληνικὴν Σάσωνα (τὴν Saseno Griechische). Καὶ μάλιστα δὲν τὴν κατελάβομεν, «ἀπεδιβάσθημεν» εἰς αὐτήν, ὅπως ἀπλοῦστατα θὰ ἀπεδιδαζόμεθα εἰς τοὺς Παξοὺς ἢ εἰς τοὺς Ὀθωνοὺς χωρὶς νὰ ἐπιτρέπεται ἡ παραμικρὰ διαμαρτυρία ἐκ μέρους οὐδενός, οὔτε μικροῦ οὔτε μεγάλου (!). Ἀλλ' ἡ Ἰταλία ἠθέλησε κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην νὰ ἐφαρμόσῃ τὸ λαϊκὸν Ἑλληνικὸν δόγμα τοῦ ἄρπαγος... «Καὶ τοῦτο νὰ σοῦ τὸ παίρνω, καὶ ἐκεῖνο νὰ μοῦ τὸ δίνῃς, καὶ τᾶλλο νὰ μοῦ τὸ χαρίζῃς...» Καὶ ποῦ ἂν τὸ εἴξευρεν αὐτὸ τὸ δόγμα ὁ πολὺς μαρκήσιος Σάν Τζουλιάνο! Ἀλλ' ἐσημειώσαμεν ἀνωτέρω Saseno, κατὰ τοὺς Γερμανοὺς χαρτογράφους· διὰ νὰ μὴ ἐκληφθῇ λοιπὸν ὅτι πρόκειται τυχὸν περὶ νησίδος ἄλλης, σημειοῦμεν ἐντὸς τοῦ τὸ Βυζαντιακὸν τῆς ὀνομα ἦτο Σάζαινα, ὡς σημειοὶ ὁ διάκονος Ἰωάννης ὁ Εὐγενικός (γράφων τὸ 1439: «Ἐτελειώθη δὲ τὸ παρόν, πλεόντων ἡμῶν ἀντικεῖν Δυρραχίου, κατ' αὐτὸν τὸν Ἀδριᾶν κόλπον ἐγγύς

μικρὸν κατωτέρω τῆς νήσου Σαζαίνης νῦν καλουμένης...

Πολλὸς λοιπὸν θόρυβος διὰ καυγᾶν... τοῦ μέλλοντος.

« Ἡ Φιερσόσκα. »

Εἶνε Ἰταλικὴ ἑφημερίς καὶ αὕτη τῆς Φλωρεντίας, ἀλλ' ὅμως κάπως λογικεύεται γράφουσα περὶ τῆς δύσεως τῆς Τουρκίας καὶ τῆς ἀνατολῆς τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν :

« Τρομερὰ δύσις ἢ σημερινὴ δύσις τῆς Τουρκίας.

» Αὐτοκρατορία στρατιωτικὴ, ἥτις οὐδέποτε ἔσχεν ἄλλας ἀρετὰς πλὴν ἐκείνης τῶν ὅπλων, ἀποσυντίθεται ὡς ὄζον πτώμα ἐν τῇ ἀγωνίᾳ τῆς ἤττις.

» Τὸ τουρκικὸν ξίφος, τὸ καταλαμβανόμενον ἀπὸ φανατικὴν φρενιτιδα, ὁσάκις ἐπρόκειτο νὰ σφάξῃ χριστιανούς, τὸ ξίφος τὸ τοσάκις ἐμδραπισθὲν εἰς ἀθῶον αἷμα, ἴσταται ἀνίσχυρον σήμερον πρὸ τῆς νικηφόρου χριστιανικῆς ξιφολόγχης.

» Καὶ ὡς ἂν ἡ γηραιὰ Αὐτοκρατορία, τῆς ὁποίας ἡ ἐσωτερικὴ διάλυσις ἤρχισε πολὺ πρὶν ἀπὸ τὴν ὑστάτην καταστροφὴν, δὲν ἤδύνατο ν' ἀποθάνῃ χωρὶς νὰ παρουσιάσῃ ἄμεσα φαινόμενα προχωρημένης ἀποσυνθέσεως, ἰδοὺ ὅτι τὰ στρατεύματά τῆς—πληγτόμενα ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους—δεκατιζόμενα ἀπὸ τοὺς Μαυροβουνίους—διασκορπιζόμενα ἀπὸ τοὺς Σέρβους—ἠττώμενα ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας, καταδιώκονται ἐκμηδενισμένα καὶ ἀπὸ ἄλλων μακάβριον στρατὸν μοιραίων συμμάχων ἀπὸ τὸν τύφον, τὴν πανώλην τὴν χολέραν.

Ἡ τρομακτικὴ αὕτη ἀγωνία Κράτους—ἐν μέσῳ τῆς εἰσβολῆς νικηφόρων στρατιῶν καὶ ὑπὸ τὴν μάστιγα θανατηφόρων ἐπιδημιῶν—ἡ τραγικὴ αὕτη καὶ ἡ φρικιαστικὴ ἀγωνία φαίνεται ὡς ἐν συνειδήσει ἀγνώστου τιμωροῦ Πεπρωμένου.

» Λαὸς καταλαθὼν ξένα ἐδάφη ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον χάρις εἰς τὴν δύναμιν τοῦ ἀριθμοῦ, ἐξ οὗ ἀπετελεῖτο, καὶ ὑπαισελθὼν, χωρὶς νὰ τὸ ἀξίξῃ, εἰς τὸν πολιτισμὸν μας, ζήσας ἐπὶ αἰῶνας εἰς στενήν μετ' αὐτοῦ συνάφειαν, ἀνίκανος νὰ τὸν ἐκμηδενίσῃ, ἀλλὰ καὶ ἀνίκανος ν' ἀφομοιωθῇ μετ' αὐτόν· λαὸς ζήσας ἐπὶ τετρακόσια ἔτη ἐν Εὐρώπῃ καὶ παρέχων ἐν τούτοις πάντοτε τὴν ἰδέαν ἀγρίου διατελουέντος ἐν στρατοπεδεύσει καὶ ἐχθροῦ ἐν μέσῳ ἐχθρῶν, ἀποσύρεται ἤδη πρὸς τὴν κοιτίδα τοῦ Ἀσίας, ἀπὸ τὰς στέππας τῆς ὁποίας ἐξεκίνησε

εἰς τὰ μᾶς ἔλθῃ, ἐκδιωκόμενος ἀπὸ τὴν θαυμαστὴν ἀνθησιν τῶν αἰφνιδίως ἀνδρωθειῶν παλαιῶν ἐνδόξων ἐθνικοτήτων.

»Καὶ περίξ τοῦ ἀνίσου αὐτοῦ ἀγῶνος—μεταξὺ Κράτους εὐρισκομένου ἐν ἀποσυνθέσει, ἀπομεμκρυσμένου τῆς ἐποχῆς μας, ξένου τελείως πρὸς τὸν πολιτισμὸν μας καὶ λαῶν νέων, ζωηρῶν, ὀρητικῶν, οἱ ὅποιοι ἀποτελοῦν τὴν αὔριον, ὅπως ἡ θνήσκουσα Αὐτοκρατορία ἀποτελεῖ τὴν χθές, ἀποτελοῦν τὸ μέλλον, ὅπως ἐκείνη ἀποτελεῖ τὸ παρελθόν—περίξ τοῦ ἀγῶνος τοῦ ὁποίου ἡ τύχη εἶνε ἤδη ἀποφασισμένη, διότι εἶνε προφανές ὅτι ἐφθασεν ἡ ἡμέρα, κατὰ τὴν ὁποίαν θὰ λάμψη ἡ δικαιοσύνη, ἐκτείνεται ὡς φαιά, πυκνή, ἀποπνικτικὴ ὀμίχλη ἢ τρομερὰ αὐτὴ εἰσβολὴ τῶν δεκαχιζόντων μικροβίων, τὰ ὅποια προφανῶς ἔσπευσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς περιστάσεως, ἅμα ὡς ἠννόησαν ὅτι πρόκειται περὶ ἀποσυνθέσεως.

»Ἐν τῷ μεταξὺ, πρὸ τῆς μεγαλοπρεπείας τοῦ θαύματος Αὐτοκρατορίας θνησκούσης καὶ ἔθνους γεννωμένου· πρὸ τῆς τραγικότητος τὴν ὁποίαν παρουσιάζει ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ τῆς θλιβερᾶς δύσεως καὶ τῆς χαρμωσύνου αὐγῆς· πρὸ τῶν γεγονότων, τὰ ὅποια θὰ ἀποτελέσουν μίαν ἀπὸ τὰς ἐνδοξοτέρας καὶ φωτεινότερας σελίδας τῆς ἱστορίας, εἶνε παράδοξον νὰ παρίσταται τις εἰς «βυζαντινὴν» πολεμικὴν ὡς ἐκείνη, μετὰ τὴν ὁποίαν ἀσχολοῦνται—μετὰ ἡδονὴν κατανανύονται—οἱ «καλῶς πληροφορημένοι» πολιτικοὶ καὶ δημοσιογραφικοὶ κύκλοι.

»Οἱ κύκλοι οὗτοι συζητοῦν μετὰ σοβαρότητος—ὡς ἂν ἐξηρητάτο ἀπὸ αὐτοῦς ἡ μετατροπὴ τῆς πορείας τῶν γεγονότων—τί θὰ μᾶς «συνέφερε» περισσότερον χάριν τῶν συμφερόντων μας εἰς τὴν μετὰ τούτης καταπληκτικῆς ταχύτητος συντελουμένην δημιουργίαν τῆς Βαλκανικῆς Ὀμοσπονδίας, ἣτις θ' ἀποτελέσῃ αὐτόχρημα νέον ἔθνος.

»Τὸ νὰ συζητῆ κανεὶς τί συμφέροι ἐνώπιον ἐκείνου ποῦ θὰ ὑπάρχει καὶ ἐκείνου ποῦ θὰ ὑπάρξῃ μετ' ὀλίγον, ἀποτελεῖ τὴν κενωτέραν μορφήν τῆς Βυζαντινῆς πολεμικῆς.

»Χώρα πλήρης ζωῆς καὶ λαὸς ἔχων συναίσθησιν τοῦ ἑαυτοῦ του, ὀφείλου νὰ ζητοῦν τὸ μεγαλειόν των, τὴν ἀνάπτυξίν των, τὴν πρόοδον τῶν δημιουργικῶν καὶ παραγωγικῶν των δυνάμεων, τὴν συμμόρφωσίν των μετὰ τὰς ἀξιώσεις τοῦ πολιτισμοῦ. Τὸ νὰ θέλωμεν νὰ πιέσω-

μεν τοὺς ἄλλους διὰ τὴν ἰδικὴν μᾶς πρόοδον, ἀποτελεῖ τὸ πτωχότερον τῶν ἐπιχειρημάτων τῆς ζωτικότητος.

» Ὅλη ἡ τέχνη τῆς Διπλωματίας ὑπῆρξε μέχρι τοῦδε ἔργον πίεσεως καὶ οὐδὲν περισσότερον. Τοῦναντίον ἡ προσπάθεια τῆς ἀνθρωπότητος, βαδιζούσης πρὸς τὴν πρόοδον καὶ τὸ ἀγαθόν, ὑπῆρξεν ἔργον εὐγενεῶς αἰσθηματικῆς ἐξεγέρσεως.

» Ὅπως σήμερον ὑπάρχουν ἐν Ἰταλίᾳ οἱ φοβούμενοι τὴν παρὰ τὰς ὄχθας τῆς Ἀδριατικῆς δημιουργίαν Δυνάμεως νεαρᾶς καὶ πλήρους σφρίγγους, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, ἄλλοτε, πολλοὶ Γάλλοι πατριῶται διέβλεπον κίνδυνον διὰ τὴν χώραν τῶν εἰς τὴν ἐν τῇ Μεσογείῳ δημιουργίαν μιᾶς Ἰταλίας ἰσχυρᾶς καὶ ἠνωμένης. Εἶχον βεβαίως ἀδικον, διότι τὸ δίκαιον ἔστιν νικᾶ εἶνε ἡ Δικαιοσύνη ἐν τῇ δράσει τῆς, τὸ Ἀγαθὸν ἐν ὅλῃ τῇ εὐγενείᾳ του, ἡ Ἀλήθεια ἐν πλήρει ἀποκαλύψει. Ἀπὸ τὴν Ἀλήθειαν, ἀπὸ τὴν Δικαιοσύνην, ἀπὸ τὸ Ἀγαθόν, οὐδέποτε γεννᾶται ζημία. Γεννᾶται μόνον ἡ ἀνθρωπίνῃ πρόοδος.

» Ὁ λαὸς ἄλλως τε ὁ ἀναγεννώμενος σήμερον καὶ ἔχων κοινὴν μὲ ἡμᾶς τὴν καταγωγὴν—διότι τὸν γεννᾶ καὶ αὐτὸν ἡ ἐλευθερία— θὰ εἶνε αὐριοῦ φίλος μᾶς καὶ ὄχι ἀντίπαλος, συνεργάτης καὶ ὄχι ἀνταγωνιστής.

» Οὐδὲν ἄλλως τε ἔχει νὰ φοβηθῇ ἡ Ἰταλία ἂν ἐμείνη εἰς τὰς παραδόσεις τῆς καὶ τὸν προορισμὸν τῆς.

» Ἀφήσατε τοὺς νεαροὺς λαοὺς νὰ βαδίζουσιν καὶ αὐτοὶ ὡς ἔχουν δικαίωμα πρὸς τὸ ἰδεῶδες τέρμα, ἀφοῦ ἐπλήρωσαν μὲ πόνον καὶ αἷμα τὴν κατάκτησιν τῆς χρυσοφόρου ἐλευθερίας. Ἐχετε δὲ ὑπ' ὄψιν ὅτι τὸ μέλλον τῆς Ἰταλίας δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰ γεγονότα, τὰ ὅποια συμβαίνουσιν γύρω τῆς καὶ τὰ ὅποια δὲν ὀφείλει οὐδὲ δύναται νὰ παρεμποδίση, ἀλλ' ἀπὸ τὴν πλήρη συναίσθησιν τῶν ὑποχρεώσεων, τῆς πίστεως, τοῦ μέλλοντος καὶ τῆς ἀποστολῆς τῆς...»

* *

Ἄλλ' ἡ Ἰταλία εἶχε καὶ ἕτερον λόγον ἐχθροπαθείας ἐναντίον μᾶς: διότι δὲν ἔχομεν συνυπογράψει μετὰ τῶν λοιπῶν συμμάχων τὴν ἀνακωχὴν!

Δηλαδή ἀπῆλθον οἱ ἀφελεῖς Ἰταλοὶ νὰ ἄρωμεν τὸν ἀποκλεισμὸν τῶν τουρκικῶν παραλίων ἀφίνοντες οὕτω τὴν Τουρκίαν νὰ ἐνισχυθῇ ἐλευθέρως!...

Ἄλλ' ἢ Ἱταλικὴ μυωπία δὲν ἦτο εἰς θέσιν νὰ κατανοήσῃ διὰ τὰ συμφέροντα τῆς ζωῆς εἶνε πολὺ ἀνώτερα καὶ εὐγενέστερα τῶν συμφερόντων τῆς τσέπης.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς ὑπογραφῆς τῆς ἀνακωχῆς οἱ Βούλγαροι πληρεξούσιοι ὡς ἐντολοδόχοι καὶ τῆς Σερβίας καὶ τοῦ Μαυροβουνίου υπέγραψαν πράγματι τὸ σχετικὸν πρωτόκολλον παρὰ τὰς ἐκ μέρους τῆς Ἑλλάδος διατυπωθεῖσας ἀντιρρήσεις. Ἡ παρουσιαζομένη ὁμῶς αὕτη διαφωνία τῆς Ἑλλάδος πρὸς τοὺς Συμμάχους ἀπέχει πολὺ τοῦ νὰ εἶνε ριζικὴ, ἢ μᾶλλον δὲν εἶνε καθόλου ριζικὴ. Ἡ στάσις τῆς Ἑλλάδος ἐν τῷ ζήτηματι τοῦτω ὑπεγρορεύθη κυρίως ὑπὸ τῆς σκέψεως, ὅπως μὴ διακοπῇ ἢ ἐνέργειά τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, καὶ τοῦτο διὰ δύο λόγους, πρῶτον, διότι συμφέρον τῆς Ἑλλάδος ἦτο ἰδίως ὅπως μὴ ἀρθῇ ὁ ἀποκλεισμὸς τῆς Ἠπείρου, ἐξ οὗ θὰ ἦτο δυνατὸς ὁ ἐπισιτισμὸς τῶν Ἰωαννίνων, ἅτινα ἤδη ἐπολιορκούντο στενωτάτα, καὶ δεύτερον ἵνα καταστῇ δυνατὴ ἢ ἐξακολουθήσῃ τῆς ἐνεργείας νηοψίας ἐν τῷ Αἰγαίῳ ἐπὶ τῶν διερχομένων πλοίων.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα δὲ τῆς ἄρσεως τοῦ ἀποκλεισμοῦ ἐπέμεινε ἡ Ἑλλάς, διότι δὲν πρεῖχοντο αὐτῇ ἀνάλογοι ὑποχωρήσεις ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας, ἦτις, ἐνῶ διετῆρει κανονισμένας θέσεις εἰς τὴν ἀμυντικὴν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας, ἠξίου τὴν ἐκ θαλάσσης παραχώρησιν τῶν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κεκτημένων θέσεων, ἔπερ φυσικῶς ἢ Ἑλλάς δὲν ἠδύνατο νὰ δεχθῇ.

Ἡ δὲ ἄποψις αὕτη ἀφεώρα ἰδιαζόντως καὶ τὰ κοινὰ συμφέροντα τῶν συμμάχων, διότι κοινὸν συμφέρον εἶχον οἱ Σύμμαχοι, καὶ μάλιστα οὗτοι μεγαλειότερον τῆς Ἑλλάδος, νὰ μὴ δυνηθῇ ἡ Τουρκία νὰ μεταφέρῃ στρατεύματα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς τὰ Δαρδανέλια, ἢ εἰς ἄλλο μέρος τοῦ ἐδάφους τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων διὰ τοῦ Αἰγαίου.

Οὕτω ἀπὸ κοινοῦ καὶ ἐκ συμφώνου ἐκρίθη δυνατὸν καὶ συμφέρον εἰ μὲν σύμμαχοι νὰ υπογράψουν τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀνακωχῆς, ἢ δὲ Ἑλλάς διὰ τῶν πληρεξουσίων τῆς ν' ἀπόσχῃ τῆς ὑπογραφῆς τούτου. Βεβαίως δὲ αἱ ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἀρξάμεναι διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης δὲν προϋπέθετον ἀνακωχὴν καὶ συμφώνως πρὸς τοῦτο ἡ Ἑλλάς, ἦτις δὲν υπέγραψε τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀνακωχῆς, θὰ ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, αἵτινες ἐντὸς ὀλίγου θὰ

ἤρχιζον ἐν Λονδίῳ, ὡς συνεφωνήθη μεταξὺ τῆς Τουρκίας καὶ τῶν συμμάχων. Ἐκ τούτου κατεδεικνύετο ὅτι ἡ ὑπογραφή τῆς ἀνακωχῆς δὲν παρεκώλυε καὶ τὴν συμμετοχὴν τῆς Ἑλλάδος εἰς τὰς διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης, ἐνῶ συγχρόνως θὰ ἐξηκολούθουν αἱ Ἑλληνοτουρκικαὶ ἐχθροπραξίαι καθ' ἕλα τὰ σημεῖα τῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ στόλου.

Παραμοναὶ τῆς δράσεως κατὰ θάλασσαν.

Ὁ ἐκ τῶν ἐν Λονδίῳ προυχόντων Χίων Τζωρτζῆς Μιχαηλῆνος ἐπὶ τῷ χαρμωσύνῳ ἀγγέλματι τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Χίου ἔθετεν ἤδη διὰ τοῦ ἐν Ἀθήναις ἀδελφοῦ αὐτοῦ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ ἐπὶ τῶν Ναυτικῶν ὑπουργοῦ τὸ ποσὸν τῶν 25 χιλιάδων φράγκων, ὅπως χρησιμοποιοιθῆ ὡς ἤθελεν ἐγκρίνει ὁ ὑπουργός.

Ὁ ὑπουργός εὐχαριστήσας διευτύπωσε τὴν γνώμην ὅτι τὸ ὀρθότερον ἴσως θὰ ἦτο τὸ ποσὸν αὐτὸ νὰ χρησιμεύσῃ ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει τῆς Χίου ὡς πυρὴν πρὸς κατασκευὴν ἐνὸς νέου πολεμικοῦ σκάφους, εἰς τὸ ὁποῖον νὰ δοθῆ τὸ ὄνομα τῆς μυροδόλου νήσου. Τοῦτο δὲ τώρα ἐδίδεν ἀφορμὴν ἐνάρξεως καταθέσεων παρὰ πλείστων Χίων πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον.

Κατὰ τὰς ἡμέρας ταύτας μέγας ἐγένετο λόγος περὶ τῆς ἀξίας τοῦ στόλου μας καὶ πλείστων μὲν αἱ κρίσεις ἔδει βεβαίως νὰ παρορῶνται εἴτε ἐξ ἰδιαζούσης ἀγάπης ἐκφερόμεναι, εἴτε ἐξ ἀδαημοσύνης.

Ἐσήμαινον ὁμως μεγαλειτέραν τιμὴν αἱ κρίσεις τοῦ «Ἔθνους» τοῦ Λονδίνου διὰ τὴν περαιτέρω δρᾶσιν, ἐν περιπτώσει ἐξακολούθησεως τοῦ πολέμου. Ἡ ἀγγλικὴ ἐφημερίς, ἀναγνωρίζουσα ὅτι τὸ μέρος τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου «θὰ ἦτο ὑψίστης σημασίας δι' ὅλους τοὺς συμμάχους», δὲν ἐδίσταζε νὰ θεωρήσῃ «καὶ τὴν διάβασιν τῶν στενῶν τῶν Δαρδανελλίων ἐν συνδυασμῷ ἐπιθέσεως ἀπὸ τῆς ξηρᾶς δυσχερῆ μὲν καὶ ἐπικίνδυνον, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἀδύνατον διὰ τὸν ἑλληνικὸν στόλον».

Τὴν 11ην Νοεμβρίου ὁ ἐν Τουρκίᾳ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου» ἐπεβεβαίωσεν τὴν εἶδησιν περὶ παρασκευῆς τοῦ Τουρκικοῦ στόλου πρὸς ἔξοδον ἐκ τῶν στενῶν διὰ νὰ ἀντιμετωπίσῃ τὸν Ἑλληνικὸν στόλον.

«Ὅσον ἀπίθανος», προσέθετε, «καὶ ἂν φαίνεται ἡ εἶδησις, ἐπικυ-

ροῦται ἐν τούτοις ἐκ πολλῶν ἀξιοπίστων πηγῶν. Προστίθεται μάλιστα καὶ ἡ λεπτομέρεια, ὅτι τινὰ τῶν πλοίων, τὰ ὁποῖα εἶχον περισσεύων ἐπίπλων καὶ σκευῶν διὰ τὴν εὐμάρειν τῶν ἐπιτελείων των, ἀπαλλάσσονται ἀπὸ προχθῆς τοῦ προσθέτου τούτου φορτίου, ἀποδιβάζοντα τὰ ἐπιπλα αὐτὰ εἰς τὴν ξηράν...»

Οἱ «Τάϊμς» ἀφ' ἑτέρου ἐν μακροσκελεῖ ἄρθρῳ σχολιάζοντες τὴν ἐπιτυχῆ δράσιν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς σκοπευτικῆς βολῆς τῶν Ἑλλήνων σκοπευτῶν ἀνέφερον, ὅτι ὁ ἐκεῖ μεταβὰς Ἄγγλος διοργανωτὴς τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ στόλου μὲς ἐβεβαίωσεν, ὅτι κατὰ τὰ τελευταῖα γυμνάσια τοῦ Μαΐου 1912, τὰ λαβόντα χώραν ἐν Κεραλληνίᾳ, «αἱ ἐπιτυχίαι τῆς σκοπεύσεως τῶν Ἑλλήνων πυροβολητῶν ἦσαν ἴσαι καὶ κατὰ τι μάλιστα ἀνώτεροι αὐτῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ Ἀγγλικοῦ στόλου τῆς Μάγχης».

Ἐπειδὴ δὲ κατ' αὐτὰς εἶχεν ἐκδηλωθῆ ἡ ὑπόνοια ὅτι τὸν ἀκόμη παραμένοντα ἐν Τριπολίτιδι ἐλάχιστον Ὀθωμανικὸν στρατὸν ἢ Ἰταλία προϋτίθετο νὰ μεταφέρῃ ἐκεῖθεν εἰς τὰ Τουρκικὰ παράλια δι' ἰδίων τῆς σκαφῶν, ἢ φίλη τῆς Γερμανίας εἶχεν ἀναλάβει τὴν ὑπεράσπισιν αὐτῆς:

«Ἡ Ἰταλία», ἐβροντολάλουν τὰ γερμανικὰ φύλλα, «δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἀναλάβῃ τοιαύτην ἐπιχείρησιν διαρκουῦντος τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου, ἐφ' ὅσον δὲν θὰ ἤρχετο εἰς προγενεστέραν συνεννόησιν μετὰ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἡ Ἑλλάς δὲ ἐξ ἄλλου δὲν εἶνε δυνατὸν νὰ ἐπιτρέψῃ τὴν μεταφορὰν Τουρκικοῦ στρατοῦ, παρὰ μόνον εἰς μέρη τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας, ὁπόθεν δὲν θὰ ἦτο δυνατὴ ἡ μεταφορὰ τοῦ στρατοῦ τούτου εἰς οἰονδήποτε ἐκ τῶν πεδίων τοῦ πολέμου...»

Ἀφ' ἑτέρου ὁ «Ἡμερήσιος Τηλέγραφος» ἐδημοσίευσεν ἤδη πληροφορίας ἐκ Δαρδανελλίων, κατὰ τὰς ὁποίας ἐκτὸς τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ, εἰς τὰ στενὰ τῶν Δαρδανελλίων ὀχυρωματικὰ νέα ἔργα ἐγίνοντο τελευταίως διὰ μικρὰ ταχυδόλα. Τὰ ἔργα ταῦτα εἶχον χαραχθῆ κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε νὰ εἶνε ἀφανῆ ἐκ τῆς ἐπιθέσεως, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὰ παλαιὰ πυροβολεῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν τοποθετημένα εἰς καταφανῆ ἀπὸ τῆς ἐπιθέσεως μέρη.

Ἐν τούτοις δὲν εἶχον ληφθῆ καὶ κατάλληλα προφυλακτικὰ μέτρα κατὰ τὴν κατασκήνωσιν τῶν πυροβολητῶν, αἱ σκηναὶ τῶν ὁποίων

ἐπρόδιδον τὰς τοποθεσίας τῶν νέων πυροβολείων.

Ἄλλὰ μέσα εἰς τὴν γενικὴν σχεδὸν εὐρωπαϊκὴν συναυλίαν ὑπὲρ τῆς ἀξίας τοῦ στόλου μας, μόνος ὁ ναυτικὸς κριτικὸς τῶν «Ἡμερησίων Νέων» τοῦ Λονδίνου ἔμενε δυσηρεσθημένος ἅμα καὶ θεροθυμῆ-νος. Εἶχε προσπαθῆσαι κατὰ τὰς ἡμέρας τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου νὰ παίξῃ τὸ δύσκολον πρόσωπον τοῦ μάντεως καὶ ἔφθασε νὰ εἴπῃ ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς στόλος δὲν θὰ κατώρθωνε νὰ σταματήσῃ τὸν Τουρκικὸν οὔτε βομβαρδίζοντα τὸν Πειραιᾶ καὶ τὰς Ἀθήνας!...

Αὐτὸ εἶνε «διορατικότης, προβλεπτικότης, κριτικὴ!»

«Εἴμεθα σύμφωνοι!»

Προκειμένου περὶ τοῦ τερματισμοῦ τῶν ἐχθροπραξιῶν διὰ τῆς προσωρινῆς ἀνακωχῆς, ὁ Λ. Μαρτζίνι μᾶς παρέχει τὰς ἀκολουθοῦσας ζωντανὰς ἀποκαλύψεις:

«Αἱ ἐχθροπραξίαι ἔληξαν ἤδη, ἀλλ' ἂν οἱ Τούρκοι δὲν ἔχουν πλεον νὰ φοβῶνται ἄλλον ἐχθρὸν πολὺ φοβερώτερον καὶ δυνάμενον νὰ τοὺς δεκατίσῃ χειρότερα: τὴν πείναν. Ἐσκέφθησαν νὰ συνάξουν 500.000 κανόνια καὶ νὰ ὀχυρώσουν τὴν Τσατάλτζαν, δὲν ἐσκέφθησαν ὅμως νὰ συνάξουν καὶ τὴν ἀναλογοῦσιν προμήθειαν τῶν τροφίμων. Εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν ἐπομένως ἡ κατάστασις δὲν βελτιοῦται διόλου διὰ τοὺς πολιορκουμένους Τούρκους. Τὸ τοιοῦτον, ἐννοεῖται, δὲν σημαίνει καὶ ὅτι ἡ πτώσις τῆς ὀχυρᾶς πόλεως δέον νὰ θεωρηθῇ προσεχιστάτη. Τουναντίον, δύναται νὰ θεωρηθῇ βέβαιον ὅτι θ' ἀνθέξῃ ἐπὶ ἱκανὸν εἰσέτι χρονικὸν διάστημα καὶ ἡ γενναϊότης τῶν ὑπερασπιστῶν τῆς ἀποτελεῖ ἐγγύησιν ὅτι δὲν θὰ παραδοθῇ παρὰ μόνον ἀφροῦ ἐξαντληθῇ καὶ ἡ τελευταία ἐλπίς τῶν.

»Εἰς τὴν Τσατάλτζαν ἡ ἀνακωχὴ φαίνεται ὅτι εὐνοεῖ μᾶλλον τοὺς Τούρκους: ἐν τούτοις εἰς τὴν πραγματικότητά ἡ κατάστασις τῶν εἶνε ταιαύτη, ὥστε νὰ εἶνε ζήτημα ἂν δύναται νὰ βελτιωθῇ ἀπὸ στρατιωτικῆς ἀπόψεως.

»Ὅπισθεν τῶν ὀροσειρῶν τὰς ὁποίας βλέπομεν ἐμπρὸς μας, συμβαίνουν σκληραὶ τρομακτικαί. Ἡ χολέρα καὶ ἡ πνύωλις ἔχουν δεκατίσει τὸ Τουρκικὸν στρατόπεδον, οἱ δὲ στρατιῶται λαμβάνουν μερίδα συρσίτου τοικύτην, ὡς νὰ διατελοῦν εἰς κατάστασιν πολιορκίας.

»Πλησίον τοῦ Τσεχμετζῆ αἱ Τουρκικαὶ προφυλακαὶ ἐζητοῦσιν

Θεοφύλακτος Ν. Παπακωνσταντίνου (ιερέως τοῦ στόλου).
ψωμί ἀπὸ τὰς Βουλγαρικός. Οἱ Τούρκοι στρατιῶται ἐπλησίαζον ἀ-
πλοι καὶ ἤρχιζον νὰ ἰκετεύουν.

»—Κύριε, ἀκουσέ με.

» Καὶ ὅταν ἐφθάναν εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων βημάτων:

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

» — Ἐχεις ψωμί νὰ μοῦ δώσης ; ἔλεγεν.

» Δὲν λείπουν δέ, σημειώσατε, μόνον αἱ τροφαὶ ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Λείπουν, κυρίως, οἱ στρατιῶται. Αἱ ἀπώλειαί των ἀνέρχονται μέχρι τοῦδε εἰς νεκρούς, τραυματίας καὶ αἰχμαλώτους εἰς 170 χιλιάδας ἄνδρας. Ἐὰν προστεθοῦν ἀκόμη 50 χιλιάδες ἄνδρες μένοντες ἀδρανεῖς εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν καὶ τὰ Δαρδανέλλια, δὲν μένουσιν παρὰ 70 ἕως 80 χιλιάδες διὰ νὰ ὑπερασπίσων τὴν πρωτεύουσιν. Οἱ Ἕλληνες, οἱ Σέρβοι, οἱ Μαυροβούνιοι, οἱ Βούλγαροι ἐκυρίευσαν ἐν συνόλῳ 700 Τουρκικὰ πυροβόλα. Εὐκόλως λοιπὸν ἐννοεῖ κανεὶς διαστειθεὶς τὴν σπουδὴν οἱ Τούρκοι νὰ συνάψωσιν μίαν ὥραν ἀρχήτερα τὴν εἰρήνην.

» Ἡ σύναψις τῆς ἀναχωρῆς ἐφαίνετο ἐπιχειμένη, ὅταν ἐξαφνα παρουσιάσθη κάποιον ἐμπόδιον, τὸ ὅποσον ἐπέφερε παράτασιν τῶν διαπραγματεύσεων. Ὑπῆρξε τοιαύτη ἢ ἐπικρατήσασα μυστικότης, ὥστε νὰ μὴ κατορθώσῃ κανεὶς νὰ μάθῃ τί εἶδους ἐμπόδιον ἦτο αὐτό. Φαίνεται ὅμως ὅτι αἱ τελευταῖαι δυσχέρειαι, αἵτινες παρουσιάσθησαν, δὲν προήρχοντο ἀπὸ τοὺς Τούρκους, οὔτε ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας. Ἐνθὺ οἱ τελευταῖοι οὗτοι ἐπέμενον νὰ θεωρηθῶσιν τὰ Ἰωάννινα ὡς πολιορκουμένη πόλις, οἱ Τούρκοι δὲν ἠγόρουν νὰ παραδεχθῶσιν πραγματικὴν κατάστασιν πολιορκίας.

» Ὅπως καὶ ἂν ἔχουν τὰ πράγματα, τὸ γεγονός εἶνε ὅτι οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι, εὐρεθέντες πρὸς τοιαύτης δυσχερείας, ἠναγκάσθησαν νὰ ζητήσωσιν ὁδηγίαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως των, ὡς ἐκ τῶν δυσχερειῶν δὲ τῆς μεταβιβάσεως καὶ τῆς ἀγνοίας τῶν ἄριθμῶν μέρῶν, εἰς τὸ ὅποσον εὑρίσκετο τὸ Ἑλληνικὸν ἐπιτελεῖον, παρήλθεν ἱκανὸν χρονικὸν διάστημα πρὶν ἢ ληφθῆ ὀριστικὴ ἀπάντησις.

» Τοιοῦτοτρόπως τὸ Σάββατον καὶ τὴν Κυριακὴν, αἱ δύο διπλωματικαὶ ἀμαξοστοιχίαι — ἡ τουρκικὴ καὶ ἡ συμμαχικὴ — δὲν μετέβησαν εἰς Κιχρά-Σου, τὸ σύνθηδες μέρος τῆς συγκεντρώσεως τῶν πληρεξουσίων καὶ μόνον τὴν Δευτέραν ἐπανελήφθησαν αἱ συνεδριάσεις.

Ἰδοὺ αἱ λεπτομέρειαι τῆς ἐπιβλητικῆς σκηρῆς, μετὰ τὴν ὁποίαν ἐκλείπη ὁ ὀρμητικὸς, κεραυνοβόλος καὶ αἱματηρὸς πόλεμος.

» Ἦτο γ, 7 καὶ 15'. Ἀπὸ δύο ὥρῶν παρετείνετο ἡ συζήτησις μετὰ τῶν Βουλγαρῶν καὶ Τούρκων πληρεξουσίων ἐπὶ ζητήματος, ἐπὶ τοῦ ὁποίου οἱ τελευταῖοι ἐπέμενον ἀρνούμενοι καὶ ὡς ἐκ τούτου δὲν ἐπήρχετο συνεννόησις. Ἐπρόκειτο περὶ τοῦ σπουδαιοτάτου ἐκ τῶν βουλ-

γαρικῶν ὄρων, τοῦ νὰ διέρχωνται τουτέστιν αἱ ἀμαξοστοιχίαι τῶν Βουλγάρων διὰ τῆς πολιορκουμένης Ἀδριανουπόλεως μὲ οἰονδήποτε φορτίον. Εἰς τὴν παγκόσμιον στρατιωτικὴν ἱστορίαν δὲν ὑπάρχει παρὰδειγμα τόσον παραδόξου καὶ θλιβεράς συνάμα καταστάσεως, ὅποια ἢ τῆς ὀχυρᾶς πόλεως, ἣτις, ἐνῶ δὲν δύναται νὰ ἐπισιτισθῇ, εἶνε ὑποχρεωμένη ν' ἀφίγη νὰ διέρχηται πᾶν ὅ,τι προορίζεται διὰ τὸν ἐπισιτισμὸν τοῦ ἐχθροῦ. Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ποῦ θὰ ἐγίνετο παραδεκτὸς ὁ ὄρος αὐτός, εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν θὰ ἔμεινε μόνον ἡ τιμὴ τοῦ ὅτι δὲν ἔπεσεν, οὐσιαστικῶς ὁμως θὰ ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς παραδεδομένη.

» Ἐν τούτοις ἡ τραγικὴ στιγμὴ ἐφαίνετο προσεγγίζουσα. Ἡ συζήτησις εἶχε παύσει νὰ διεξάγεται μετὰ ζωρότητος. Πολὺ συχνὰ διεκόπτετο ἀπὸ μίαν οἰονδήποτε τετριμμένην ἀνταλλαγὴν φιλοφρονήσεων, π. χ. τὴν προσφορὰν τῆν σιγαρέττων ἢ καφέ. Εἶχε νυκτώσει καὶ ἀνήφθησαν τὰ φῶτα εἰς τὸ ἐσωτερικόν.

» Ἡ συνεδρίασις διεξήγετο, ὡς συνήθως, ἐντὸς τῆς τουρκικῆς ἀμαξοστοιχίας, ἣτις τὴν 4 καὶ 30' ἐξεκίνησεν ἀπὸ τὴν γραμμὴν τῆς τουρκικῆς προφυλακῆς καὶ ἐπροχώρησε πρὸ τὸ Καρὰ Σοῦ, ὅπου ἔφθασε μετ' ὀλίγον. Ὁ κινούμενος ὄγκος τῶν βαγόνων ἦτο τὸ μόνον πρᾶγμα ποῦ ἐφαίνετο ζωντανὸν μέσα εἰς τὸ σκοτεινὸν καὶ ἄγριον, τὸ σχεδὸν ἐχθρικὸν περιβάλλον.

» Ἐκ τῆς βουλγαρικῆς ἀμαξοστοιχίας παρηκολούθουν τὴν πορείαν τῆς τουρκικῆς, ἡ ὅποια εἶχε κάτι τι μυστηριώδες ἐκείνην τὴν ὥραν καὶ εἰς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Ἦρχετο νὰ φέρῃ ἀναγγελίαν ζωῆς ἢ θανάτου δι' ὀλόκληρον πλῆθος νέων ὑπάρξεων, ἤρχετο νὰ μᾶς εἴπη ἂν ἐχρειάζοντο καὶ ἄλλαι ἐκατόμβαι διὰ νὰ ἐπισφραγίσουν τὸν θρίαμβον τῆς Βουλγαρίας. Ἡ ἀμαξοστοιχία ἔφθασε πλησίον τῆς ἡμικατεστραμμένης γεφύρας τοῦ Καρὰ-Σοῦ. Οἱ πληρεξούσιοι κατήλθον καὶ διητυθύνθησαν πρὸς τὸ ἱστορικὸν βαγόνι τῶν συνεδριάσεων, χαιρετῶντες τὴν τουρκικὴν φρουράν, ἡ ὅποια παρουσίαζεν ὄπλα.

» Τὴν 5 μ. μ. ἀκριβῶς οἱ πληρεξούσιοι ἐκλείσθησαν εἰς τὸ διαμέρισμα τῶν συνεδριάσεων. Μετὰ τινα λεπτὰ τῆς ὥρας ἐξηλθεν ὁ Ἑλληὴν πρεσβευτὴς ἐν Σόφια Παναῆς, σοβαρὸς καὶ συγκεκνημένος, καὶ ἀπεμακρύνθη χωρὶς νὰ εἴπη λέξιν, ἀκολουθούμενος ἀπὸ τὸν στρατιωτικὸν ἀκόλουθον τῆς πρεσβείας. Μετ' ὀλίγον ἐλάμβανον καὶ οἱ δύο

θέσεις εἰς τὸ βαγόνι, τὸ ὅποιον τοὺς εἶχε μεταφέρει.

»Τί εἶχε συμβῆ; Ἡ Ἑλλάς ἀπεσύρετο τῆς συνεννόησεως. Οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Βούλγαροι ἀξιωματικοί, ὅτινες συνωμύλουν χαμηλοφώνως ἀναμεταξύ των εἰς τὸ παραπλεύρως διαμέρισμα, ἐσιώπησαν, ὅταν εἶδον τὸν γηραιὸν διπλωμάτην, ὅστις ὑπῆρξεν εἰς τῶν κυριωτέρων πρωτοεργατῶν τῆς Βαλκανικῆς συμμαχίας, νὰ διέρχεται σύνοφρος κάτω ἀπὸ τὴν θυρίδα τοῦ βαγονίου των. Παρῆλθον ἀρκετὰ λεπτὰ τῆς ὥρας ἕως ἔτου ἐπαναληφθῆ ἡ συνομιλία τῶν ἀξιωματικῶν. Νέα κατάστασις ἤρχιζε, φόβοι νέου πολέμου ἐγεννῶντο.

»Ἡ νύξ ἐπροχώρει καθισταμένη ὀλονὲν περισσότερον ἀγρία. Αἱ ἀτμομηχαναὶ εἶχαν ἀνάψει τὰ μεγάλα στρογγυλὰ μάτια καὶ αἱ ἀντανάκλασις τῶν φῶτων ἐκεῖνων ἐτρεμόσβυναν ἐπάνω εἰς τὸ νερὸν τοῦ Καρὰ Σοῦ, νερὸν μαῦρον ἀπὸ τὸ αἶμα, μὲ τὸ ὅποιον ἀφθόνως εἶχεν ἀναμιχθῆ.

»Πολλὰ πτώματα ἔμεναν ἀκόμη ἄταφα. Ἄλλα μόλις ἦσαν σκεπασμένα μὲ ὀλίγον χῶμα. Εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν γύρω ἐκυριάρχει ἡ χαρακτηριστικὴ ὁσμὴ τῶν ἐν ἀποσυνθέσει σαρκῶν, ἡ ὁσμὴ τοῦ θανάτου.

»Εἶπον ἤδη, ὅτι ἡ συζήτησις ἐγένετο ἐπὶ τοῦ ζητήματος τῆς διελεύσεως τῶν βουλγαρικῶν ἀμαξοστοιχιῶν διὰ τῆς Ἀδιανουπόλεως. Κατόπιν μακρᾶς σιγῆς ὁ Ναζῆμ πασᾶς ἀνεφώνησεν ἔξαφνα:

»—Λοιπὸν ἔστω. Ἄλλ' ἀναμείνατε τοῦλάχιστον δέκα ἡμέρας. Ἄναμείνατε ν' ἀρχίσουν αἱ διαπραγματεύσεις τῆς εἰρήνης εἰς τὸ Λονδίνον διὰ νὰ ἀρχίσουν νὰ διέρχωνται καὶ αἱ ἀμαξοστοιχίαι σας.

»Ὁ Δάνεφ, ὅστις ἐκάθητο ἀπέναντι τοῦ Τούρκου ἀρχιστρατήγου, ἠγγέρθη ὀρθίως καὶ τείνων εἰς αὐτὸν τὴν χεῖρά του εἶπεν:

»—Ἐχει καλῶς. Ἐτελείωσεν, εἴμεθα σύμφωνοι.

»Ἦτο ἡ 7η καὶ 20'. Οἱ πληρεξούσιοι ἠγγέρθησαν ἅπαντες ὀρθίως, ὠθούμενοι ἀπὸ ἀκράτητον συγκίνησιν. Ὑπὸ τὸ ἀπαθὲς καὶ ἀδικέραστον ἐξωτερικόν των, οἱ διπλωμάται καὶ οἱ πολεμισταὶ ποῦ ἦσαν συγκεντρωμένοι εἰς τὸ διαμέρισμα ἐκεῖνο εἶχον δοκιμίσει τὴν πλέον διαπεραστικὴν ἀγωνίαν τῆς ἀμφιβολίας καὶ τὸ βᾶρος τῆς εὐθύνης μαζὶ μὲ τὰς ὀλίγον ἀβεβαίους ἐλπίδας.

»Μία αἰφνιδία ἀντίδρασις ἐγεννήθη εἰς τὰς ταλαιπωρημένας ψυχάς. Ὅταν ὁ τελευταῖος φραγμὸς ἔπεσεν, ἡ ἀπάθεια ὑπεχώρησεν.

ἐξηλείφθη. Οἱ τραχεῖς πολεμισταὶ καὶ οἱ σοβαροὶ διπλωμάται ἀλησμόνησαν πρὸς στιγμὴν τὸν γιγάντειον ἀγῶνα τῶν ἐθνῶν των καὶ μὲ ἀυθόρμητον, μὲ ἀκράτητον κίνημα ἐνηγκαλίσθησαν καὶ ἠσπάσθησαν ἀλλήλους.»

* *

Τουρκοὶ ἀφ' ἐτέρου ἀξιωματικὸς ἀφηγεῖτο εἰς τὴν παρισινήν «Ἐφημερίδα» πῶς ὑπεγράφη τὸ πρωτόκολλον τῆς ἀνακωχῆς.

«Εἰς τὰς 4 καὶ 15' ὁ Ναζιμ πασσάς, ὅστις ἦτο ἐπὶ ποδὸς καὶ εἰργάζετο ἀπὸ πρῶτας, μετέβη ν' ἀναπαυθῆ εἰς τὸ πρῶτον βαγόνιον τῆς ἀμαξοστοιχίας, τὸ ὁποῖον ἐχρησίμευεν ὡς αἶθουσα τῶν πληρεξουσίων, ἐκεῖ δὲ εἶχαν διεξαχθῆ ἅπασαι αἱ συνεδριάσεις. Μετέβησαν κατόπιν πλησίον του οἱ λοιποὶ Τουρκοὶ ἀξιωματικοί. Περὶ τὴν 9ην μ. μ. κατήλθεν ὁ Ναζιμ, ἀπαθῆς ὡς συνήθως, καὶ ἔστειλεν ἓνα τῶν ἀξιωματικῶν του πρὸς τοὺς δημοσιογράφους.

»—Ἐτελείωσε λοιπόν; ἠρώτησαν οὗτοι.

»Οἱ ἀξιωματικοὶ ἀπήντησαν ὡς ἑξῆς :

»—Οἱ πληρεξούσιοι συνεκεντρώθησαν εἰς τὸ διαμέρισμα τοῦ βαγονίου, εἰς τὸ ὁποῖον συνηδρίαζον συνήθως, ἀφοῦ προηγουμένως ἐδεδαιώθησαν ὅτι δὲν ἴστατο ὑπισθεν τῶν θυρῶν κρυφακούων ἀξιωματικὸς οἰοσδήποτε τοῦ ἐπιτελείου.

»Μόλις εἶχεν ἀρχίσει ἡ συνδιάσκεψις, ὅταν ἤνοιξαν αἱ θύραι τοῦ βαγονίου καὶ κατήλθον οἱ Ἕλληνες πληρεξούσιοι, οἱ ὁποῖοι καὶ ἀπεμακρύνθησαν χωρὶς νὰ εἴπουν λέξιν.

»Οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Τουρκοὶ πληρεξούσιοι ἴσταντο ὄρθιοι ἐνώπιον μικρᾶς τραπέζης, ἐπὶ τῆς ὁποίας ὑπῆρχε τὸ πρωτόκολλον εἰς διπλοῦν.

»Μετὰ τὴν ὑπογραφήν ἐκενώθησαν, κατὰ τὰ καθιερωμένα, μερικαὶ φιάλαι σαμπάνιας καὶ ἠγέρθησαν προπόσεις. Ὁ Πρόεδρος τῆς Σοβράνιε Δάνερ προέπιεν ὑπὲρ «τῶν χθρῶν ἐχθρικῶν στρατευμάτων, τῶν ὁποίων ἡ φιλία θὰ στηρικθῆ ἐν τῷ μέλλοντι ἐπὶ σταθερῶν βάσεων».

ΣΗΜ.—Ἐξοχος, μοναδικὴ ἐκφάνσις τῆς ὑποκρισίας τῶν διπλωματικῶν σκέψεων καὶ αἰσθηματολογιῶν! Πράγματι ἀποτελεῖ θαυμαστὴν ὑποκριτικὴν τέχνην τὸ νὰ κατορθῶνῃ τις νὰ «πιστεύῃ ὅσα ἀκριβῶς δὲν πιστεύει».

Οἱ Ἀμερικανοὶ μόνοι, οἱ ὅποιοι εἶνε περισσότερον ἔμποροι καὶ ἐλάχιστα διπλωμάται, πλειότερον πρακτικοὶ καὶ ἐλάχιστα θεωρητικοί, ἐξεπλήρουντο ἤδη ἐκ τοῦ ἀπιστεύτου διὰ πάντας γεγονότος τῆς αἰφνιδίας ἀναβιώσεως τῆς Ἑλληνικῆς φυλῆς, ἐν συναγεμῶ αὐτῆς, τῆς ἀπιστεύτου... ἐνότητός της κυρίως.

Ὁ Ἀμερικανικὸς τύπος εὕρισκετο εἰς ἀναστάτῳσιν ἐξ ἀφορμῆς τῆς ἐπιστροφῆς τῶν Ἑλλήνων εἰς τὴν Ἑλλάδα λόγῳ τῆς στρατιωτικῆς αὐτῶν ὑποχρεώσεως. Ὁ Ἀμερικανικὸς τύπος συνίστα εἰς τὴν Κυβέρνησιν ὅπως μελετήσῃ τὸ ζήτημα καὶ λάβῃ σύντονα μέτρα, καθ' ἔσσην διεψεύσθη ἢ πρόδλεψις ὅτι τὰ ξένα στοιχεῖα ἀφομοιοῦνται ἐν ταῖς Ἠνωμέναις Πολιτεῖαις. «Τοῦτο ἀποδεικνύεται, ἔγραφον, ἀπὸ τὴν ἀθρόαν ἀναχώρησιν τῶν Ἑλλήνων.»

Η ΚΑΤΑ ΘΑΛΑΣΣΑΝ ΔΡΑΣΙΣ

(Μέχρι τῆς πρώτης ναυμαχίας).

Τὴν 12 Νοεμβρίου ἐξωθι τῆς Σμύρνης Ἑλληνικὸν ἀντιτορπιλικὸν περιπολοῦν συνήτησε Τουρκικὸν ἰστιοφόρον μεταφέρον ἄλευρα διὰ τὴν ἐν Χίῳ Τουρκικὴν φρουράν. Τὸ ἰστιοφόρον κατόπιν τῆς νηοψίας ἠχμαλωτίσθη καὶ ὠδηγήθη εἰς Λήμνον κατασχεθέντος καὶ τοῦ φορτίου του.

Ἰδιοκτῆτης τοῦ αἰχμαλωτισθέντος ἰστιοφόρου ἦτο κάποιος περιβόητος ἀρχιμποῦκοτατζῆς Νικολουδιν ἀπαίσιος μισέλλη, ἀντιπρόσωπος δὲ ἐν Σμύρνῃ τοῦ περιφήμου Κερὶμ ἀγά.

Συγχρόνως κατόπιν διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου ἀφέθησαν ἐλεύθεροι οἱ αἰχμάλωτοι Τούρκοι Διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τῶν καταληφθεισῶν ὑπὸ τοῦ στόλου μας νήσων Μιτυλήνης καὶ Χίου, οἵτινες μεταφερθέντες εἰς Πειραιᾶ ἐκρατοῦντο προσωρινῶς εἰς τὰ διάφορα ξενοδοχεῖα.

Οἱ ἀπελευθερωθέντες ἀνεχώρησαν διὰ Σμύρνην δαπάναις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως.

Ἐν Πειραιεὶ εἶχε λήξει ἤδη ἡ ἐκφόρτωσις τοῦ ἐξ ἁλατος φορτίου τοῦ Ἀγγλικοῦ φορτηγοῦ «Νέβα», τὸ ὅποιον εἶχε συλληφθῆ πρὸ τῶν Δαρδανελλίων ὑπὸ τοῦ στόλου μας, χαρακτηρισθὲν λεία πολέμου, ὡς φέρον ἐμπόρευμα διὰ τὸν Τουρκικὸν στρατόν.

Μετὰ τὴν ἐκφόρτωσιν τὸ σκάφος ἐχρωματίσθη καὶ ὑψώθη ἐπ'

αὐτοῦ ἢ Ἑλληνική σημαία. Ἐπίσης μετηλλάγη καὶ τὸ ὄνομα τοῦ σκάφους, δοθέντος εἰς αὐτὸ τοῦ ὀνόματος «Σαμοθράκη».

Ἡ Ἑλληνική Κυβέρνησις λαβοῦσα συνάμα ὑπ' ἔψιν ὅτι ἡ ἀσφάλεια τῆς νήσου Σάμου εὐρίσκετο ἐν μεγίστῳ κινδύνῳ λόγῳ τῆς συγκεντρώσεως εἰς τὴν ἀντιπέραν Ἀσιατικὴν ἀκτὴν πλήθους ἀτάκτων σιπῶν καὶ Γουρκικοῦ στρατοῦ ἐπαπειλούντων τὴν ἀσφάλειαν τῆς νήσου, τὸ πλεῖστον τῶν ἀρρένων κατοίκων τῆς ὁποίας εὐρίσκετο ἤδη, εἰς τὰς τάξεις τοῦ μαχομένου στρατοῦ, διέταξε τὸν ναύαρχον τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου Π. Κουντουριώτην, ὅπως ἀναθέσῃ εἰς ἓν τῶν μικροτέρων πλοίων τοῦ στόλου τὴν ἐξασφάλισιν τῶν ἀκτῶν τῆς νήσου διὰ συνεχῶν περιπολιῶν.

Τὴν 30 Νοεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου ἐτηλεγράφηται τὰ ἑξῆς :

« Ἀπὸ τῆς πρωΐας τῆς χθὲς καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τῆς σήμερον ἴσταμαι συνεχῶς ἔξω Δαρδανελλίων μετὰ « Ἀβέρωφ », « Ψαρῶν », « Ὑδρας », « Σπετιῶν », « Λέοντος », « Πάνθηρος », « Ἰέρακος », « Ἀετοῦ », « Ν. Γενεᾶς », « Θυέλλης », « Ναυκρατούσης », « Σφενδόνης », « Λόγγης », « Νίκης », « Δόξης », « Ἀσπίδος », « Βέλους », τῶν τορπιλοβόλων 11, 12, 14, 15, 16 καὶ τοῦ « Δελφῖνος » φρουρῶν τὴν εἰσοδὸν τῶν στενῶν. Ὁ ἐχθρικός στόλος εἰς μάτην ἀναμενόμενος οὐδαμῶς ἐνεφανίσθη. Προφανῶς ἐξακολουθεῖ εἰσεῖτι ἐτοιμαζόμενος. »

Τὴν 1 Δεκεμβρίου ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου ἐρραδιοτηλεγράφηται τὰ ἑξῆς :

« Σήμερον πρωΐαν « Σφενδόνη » περιπολοῦσα παρατήρησε σκάφος ταχύπλουν κατερχόμενον ἐξ ἀκτῆς Κοῦμ Καλεσί, ὅπερ ἔσταμάτησεν ὑπὸ τὸ φρούριον Σεντὺλ Μπάχο.

» Ἀνεγνωρίσθη ὅτι ἦτο Τουρκικὸν ἀντιτορπιλικόν. « Σφενδόνη » πλησιάσασα αὐτὸ εἰς 3,000 μ. ἀπόστασιν ἔβαλε κατ' αὐτοῦ 4 βολὰς καὶ μίαν ἢ συμπεριπολοῦσα « Λόγγη ». Φρούρια Κοῦμ Καλὲ καὶ Σεντὺλ Μπάχο ὡς καὶ πυροβολοαρχαίαι ἐξ αὐτῶν ἔβαλον καθ' ἡμετέρων ἄνευ οὐδενὸς ἀποτελέσματος. Ἐχθρικὸν ἀντιτορπιλικὸν οὐδόλως πυροβολῆσαν ἔφυγεν ἐντὸς ἐσωτερικῶν στενῶν. »

Τὸ ἐσπέρας τῆς αὐτῆς ἡμέρας ἐλήφθη εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν τὸ κάτωθι ραδιοτηλεγράφημα τοῦ Κουντουριώτου :

« Μετὰ τὴν πρωΐην ἐξοδὸν τοῦ Τουρκικοῦ ἀντιτορπιλικοῦ τὸ κα-

ταδρομικὸν «Μετζητιέ» ἐξῆλθε περὶ τὴν μεσημβριάν ἐκ τῶν Δαρδανελλίων πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ προσβάλλῃ τὰ φυλάσσοντα τὰ στενὰ ἀντιτορπιλικὰ «Σφενδόνη» καὶ «Λόγγη», καθ' ὧν ἤνοιξε πῦρ, ἀλλ' ἐμφανισθέντων αὐθωρεὶ ἐξ ἄλλων ἡμετέρων ἀντιτορπιλικῶν τὸ «Μετζητιέ» κατέφυγεν ἀμέσως ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων. Μετ' ἀνταλλαγῆν δὲ σφοδροῦ πυρὸς πρὸς τὸν ἡμέτερον σιολίσκον, ἐτραπήν πρὸς τὸ ἐσωτερικὸν τῶν Δαρδανελλίων.

ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.»

Ἐν Μιτυλήνῃ.

Ἄμυ τῇ καταλήψει τῆς νήσου τῆς 27ης ὁ Ὄθωμανικὸς στρατὸς ἐφυγε πρὸς τὸ ἐσωτερικόν. Ἕλληνες δὲ στρατιῶται μετὰ πυροβολικοῦ καὶ ἐθελοντικὸν σῶμα ἐγχωρίων ἐξῆλθον πρὸς συνάντησιν τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

Ὁ ταγματάρχης Μανουσάκης διωρίσθη στρατιωτικὸς διοικητής, ὁ δὲ ὑποπλοίαρχος Κ. Μελάς διοικητής τῆς πόλεως Μιτυλήνης. Αἱ δημοτικαὶ καὶ θρησκευτικαὶ ἀρχαὶ διατηρήθησαν εἰς τὴν θέσιν των.

Τὸ αὐτὸ ἐσπέρας τῆς κατοχῆς ἐκηρύχθη ὁ στρατιωτικὸς νόμος, διότι ὑπὸ τινων ἐκ τοῦ ὄχλου διεπράχθησαν ἔκτροπά τινα.

Ἄλβανοὶ χωροφύλακες συνελήφθησαν ὑπὸ τοῦ λαοῦ ὡς συνένοχοι καὶ ἐδέθησαν εἰς τι δένδρον τοῦ Διοικητηρίου, ἀλλὰ ἰδὼν τοῦτο ὁ στρατιωτικὸς διοικητής Μανουσάκης, διέταξε νὰ λυθῶσι καὶ νὰ ὀδηγηθῶσιν εἰς τὰς φυλακάς, ἃς ἤνοιξε τὴν προτεραίαν ὁ λαὸς καὶ ἀπέλυσεν ὅλους τοὺς φυλακισμένους.

Τὴν πρώτην νύκτα τῆς κατοχῆς ἀνάστατος ἐγένετο ἡ πόλις συνεπεία πυροβολισμῶν, προελθόντων ἐκ παρεξηγήσεως, διαδοθέντος δὲ, συνεπλάκη ὁ τουρκικὸς στρατὸς μετὰ τοῦ ἐλληνικοῦ ἐντὸς τῆς πόλεως. Ἡ ἐλληνικὴ δὲμωσ στρατιωτικὴ ἀρχὴ καθυσύχασε τοὺς πολίτας ἐπιβαλοῦσα τὴν τάξιν.

Ὁ ὀλικὸς ἀριθμὸς τοῦ ὀθωμ. στρατοῦ, τοῦ εὑρισκομένου ἐπὶ τῆς νήσου, ἀνῆρχετο εἰς 1800, ἐξ ὧν 400 ἦσαν χριστιανοί.

Ταυτοχρόνως σχεδὸν ἀπεβιδάσθησαν ἀγγήματα ἐκ τῶν ἐλληνικῶν πλοίων καὶ εἰς Πλωμάριον καὶ εἰς ἄλλα ἐπίκαιρα σημεῖα τῆς Λέσβου.

Καὶ εἰς φόρος ἐσημειώθη κατὰ τὴν ἡμέραν τῆς καταλήψεως τῆς νήσου.

Εἰς τοῦρκος ἰχθυοπώλης ὀνόματι Κομήτης ἐφονεύθη ὑπὸ ὁμοεθνούς του ἀστυνόμου, διότι ἐξεφράσθη ὑπὲρ τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ διοικητὴς Μελλάς διέταξεν ἵνα πάντες οἱ κάτοικοι παραδώσωσιν ἐντὸς 24 ὥρων τὰ ὅπλα των, κλείωνται δὲ τὰ καταστήματα ἀπὸ τῆς 8 μ.μ.

Τὴν 19ην Νοεμβρίου μετεφέροντο εἰς Πειραιᾶ 145 αἰχμάλωτοι, ἐξ ὧν 30 στρατιῶται, 6 ἀξιωματικοί, ὁ βλαχῆς τῆς νήσου καὶ πάντες οἱ διοικητικοὶ ὑπάλληλοι τῆς Μιτυλήνης.

Εἰς τὰ βόρεια τῆς νήσου χωρὶα οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ ἐστρατολόγουν διὰ τῆς βίας πάντας τοὺς Τούρκους πολίτας τοὺς ἄγοντας ἡλικίαν 17—40 ἐτῶν. Ὁ γενικὸς ἀρχηγὸς τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ Γανῆ βέης ἔδωκεν εἰς τοὺς στρατιώτας του αὐστηρὰς διαταγὰς, καθ' ἃς θὰ ἐπυροβολεῖτο πᾶς ὅστις δὲν ἤθελεν ὑπακούει καὶ εἰς τὸ ἐλάχιστον τῶν διαταγῶν του. Οἱ ὁμογενεῖς διετέλουν ἀνάστατοι καὶ ἐναγωνίως ἀνέμενον τὴν προέλασιν τοῦ στρατοῦ μας

Ὁ ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν τοῦ Γανῆ βέη τουρκικὸς στρατὸς ὠχυρώθη εἰς τὰ πέριξ τῆς κωμοπόλεως Λεπάτημνος καὶ τῶν ὑπερθεν αὐτῆς λοφοσειρῶν.

Τὴν 11ην πρωΐνῃν τῆς 19ης Νοεμβρίου εἰς τὸ χωρίον Γέρα ἐν μεγάλῃ συρροῇ ἀνυψώθη ἐπισήμως ὑπὸ τῶν ἐθελοντικῶν ἀποσπασμάτων ἢ σημαία μας καὶ ἐψάλη ἀγισμὸς ἐν ἀκρατήτῃ ἐθνουσιασμῷ. Κατόπιν τὰ ἐθελοντικὰ ἀποσπάσματα ἀφώπλισαν πάντας τοὺς ἐν τῷ χωρίῳ εὐρισκομένους Τούρκους, ἐκ τῶν ὁποίων πλείστους ὠδήγησαν εἰς τὴν πόλιν καὶ παρέδωκαν εἰς τὰς ἀρχάς.

Καθ' ἐκάστην ἀθροοὶ προσήρχοντο εἰς τὸ Διοικητήριον καὶ ἐγεγράφοντο ὡς πολιτοφύλακες οἱ νέοι τῆς νήσου. Τὸ σῶμα τῆς πολιτοφυλακῆς διηρέθη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ χάριν τῆς ταχείας ἐκγυμνάσεως τῶν ἀνδρῶν εἰς τρεῖς λόχους· ὁ πρῶτος ὑπὸ τὸν καθηγητὴν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν Νάσον Παπακωνσταντίνου ἐφεδρον ἀνθυπολοχαγόν, οἱ δὲ ὑπὸ τοὺς Πέτρον Ραπίτην καὶ Σπύρον Καραβίαν, οἵτινες μετὰ ζήλου καὶ ἀφοσιώσεως μετὰ τῶν διόπων τοῦ Β. Ναυτικοῦ εἰργάζοντο ἤδη πρὸς ταχείαν καὶ τελικὴν ἐκγύμνασίν των.

Τὸ εἰς τὸ χωρίον Μέσα φρουροῦν τουρκικὸν ἀπόσπασμα ἐφόνευσεν ὁμογενῆ διαβάτην. Εἰς ἕμως Τούρκος ἀξιωματικὸς διερχόμενος ἐκεῖθεν καὶ μαθὼν τὸ συμβάν, ἀφοῦ ἐπέπληξε τοὺς δράστας τοῦ φό-

νου, ὑποδείξας ὅτι τοιαύτη διαγωγή δύναται νὰ προκαλέσῃ ἀντίποινα σοβαρά, ἀπέστειλε τὸ ἀπόσπασμα εἰς τὸ ἐν Κλαπάδῳ στρατόπεδόν, ἀπελευθερώσας σὺν τὴν κεντρικὴν ἐκείνην ἀρτηρίαν.

Ἐν Καλλονῇ οἱ αὐτόθι Τούρκοι χωροφύλακες ἤρχισαν πιέζοντες τοὺς κατοίκους ζητοῦντες παρ' αὐτῶν καθυστερομένους φόρους, ὑβρίζον καὶ ἔδερν καὶ ἐν γένει ἐφέροντο πολὺ χειρότερα ἢ πρὸ τῆς κατοχῆς.

Στρατὸς τουρκικὸς εἶχε καταλάβει τὰ περίξ τῆς Καλλονῆς μέρη. Πολλοὶ εἰσήρχοντο ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ διὰ τῆς βίας ἐζήτουν παρὰ τῶν κατοίκων τρόφιμα κλπ. ἢ ἐβίαζον τὰ κεκλεισμένα καταστήματα αὐτῶν καὶ διήρπαζον πᾶν ὅ,τι ἐν αὐταῖς εὕρισκετο.

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατέπλεεν εἰς τὸν λιμένα τῆς Μιτυλήνης τὸ ἰταλικὸν ἀντιτορπιλικὸν «Granatiere» ὑπὸ τὸν κυβερνήτην Lodolo.

Εἰς τὸν ἀποσταλέντα ὅμως ἀξιωματικὸν οἱ ὑπάλληλοι τοῦ ὑγειονομείου δὲν ἐπέτρεψαν τὴν ἐλευθεροκρινωνίαν.

Ὁ σκοπὸς τῆς ἐλεύσεώς των, καθ' ἃ ἐδήλωσαν εἰς τὸν ἐρωτήσαντας αὐτοὺς λιμενάρχην, ἦτο νὰ λάβωσι πληροφορίας περὶ τῆς ἀφίξεως ἢ μὴ τῶν Ἰταλῶν ὑπηκόων μετὰ τὴν λήξιν τοῦ Ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου.

Τὸ ἀντιτορπιλικὸν μετ' ὀλίγην ὥραν ἀπῆλθε διὰ τὴν Σμύρνην.

Τὸ βορειοδυτικὸν τμήμα τῆς νήσου εὕρισκετο ἤδη εἰς κατάστασιν τρομοκρατικὴν.

Οἱ Τούρκοι ἐπὶ τοσοῦτον ἀπεθρασύνθησαν, ὥστε πάνοπλοι περιφέροντο εἰς τὰ χωρία τοῦ τμήματος τούτου, λεηλατοῦντες, ἐκβιάζοντες καὶ παντοιοτρόπως καταπιέζοντες τοὺς ἀόπλους χριστιανικοὺς πληθυσμούς.

Ὁ στόχος αὐτῶν ἦτο κυρίως ἡ περιφέρεια Τελωνείων, Βατούσης καὶ Ἐρεσσοῦ.

Ὅπλοφόροι πολῖται ἐκ Βρυσαῶν ἐνωθέντες μετὰ τοιούτων ἐκ Πολυχίτου, κατέλυσαν τὰς ἀρχὰς ἐν τῇ κωμοπόλει Πολυχίτῳ, ἀφώπλισαν τοὺς αὐτόθι χωροφύλακας καὶ ὑψωσαν τὴν ἐλληνικὴν σημαίαν.

Συνέλαβον τοὺς πολιτικοὺς ὑπαλλήλους, οὓς ἐνέκλεισαν μετὰ τῶν χωροφυλάκων εἰς τὸ Διοικητήριον, καὶ ἔθεσαν φρουρὰν ὅπως προστατεύσωσιν αὐτοὺς κατὰ πάσης προσβολῆς ἐκ μέρους κακοποιῶν τινος, ἀλλ' εἶτα ἄφησαν αὐτοὺς ἐλευθέρους.

Κατέσχον δὲ 40 ἑπλα μαρτίνι, 1 χειροβομβίδα καὶ 2 χιλ. σφαίρας.

Οἱ Πλωμαρῖται εὐγνωμονοῦντες τὸν στρατὸν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσίν των, ἐπεβίβασαν ἐπὶ ἱστοφόρου 10 χιλιάδας πορτοκάλια καὶ πλείπτα ἄλλα ὀπωρικά ὡς καὶ ἕξ κιβώτια καλλυντικοῦ σάπωνος, τὰ ὅποια ἀπέστειλαν ὡς δῶρον εἰς τὸν στρατὸν μας.

Ἡ στρατιωτικὴ διοίκησις Μυτιλήνης προεκήρυξε τὴν ἐπίταξιν ἵππων καὶ ἡμιόνων.

Μόλις ἔλαβον γνῶσιν τῆς διαταγῆς ταύτης οἱ κάτοικοι Ἀγιάσσου ὠδήγησαν καὶ παρέδωσαν εἰς τὸν Ἐπίτροπον τοῦ στρατιωτικοῦ διοικητοῦ 200 ἡμιόνους.

Συγχρόνως δὲ ὁ γενικὸς διοικητὴς Μυτιλήνης Ξενοφῶν Στελλάκης ἐτηλεγράφει πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, ὅτι «πλὴν ἐνὸς νόμου ὁμογενοῦς, διαπραχθέντος παρ' ἀγνώστου Ὄθωμανοῦ, ἡ τάξις τὸσον ἐντὸς τῆς πρωτεύουσῆς τῆς νήσου, ὅσον καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν ἐπαγιώθη, ἤρχισε δὲ ἤδη καὶ ἡ λειτουργία τῆς πολιτοφυλακῆς.

»Αἱ ὑπὲρ τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κράτους εἰσφοραὶ τῶν νησιωτῶν ἀνῆλθον εἰς τὸ ποσὸν τῶν 254,700 δραχμῶν.»

Αἱ λεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως τοῦ Πλωμαρίου τῆς δευτερευούσης δηλαδὴ ἐκ τῶν πόλεων τῆς νήσου ἔχουν ὡς ἑξῆς (ὁμιλεῖ αὐτόπτης):

«Οἱ Πλωμαρῖται εὐθὺς ὡς ἐπληροφορήθησαν ὅτι κατελήφθη ἡ πόλις Μυτιλήνη, κατήγγησαν τὰς ἐπιτοπίους ἀρχὰς καὶ ἐσχημάτισαν ἐπιτοπίαν πολιτοφυλακὴν διὰ τὴν τήρησιν τῆς τάξεως, ἤρχισαν δ' ἀμέσως σημαιοστολίζοντες τὴν πόλιν καὶ προετοιμαζόμενοι διὰ τὴν μεγάλην ἡμέραν τῆς καταλήψεως.

»Ἡ ἀγωνία ὄλων τῶν πολιτῶν εἶχε φθάσει εἰς τὸ κατακόρυφον γνωσθέντος ὅτι φθάνει ἐκεῖ μετ' ὀλίγον ὁ Ἑλληνικὸς στρατός. Πράγματι περὶ τὴν μεσημβρίαν ἐθεάθη πλέουσα πρὸς τὸ Πλωμάριον ἡ «Μακεδονία». Ὁ κόσμος τότε κατελήφθη ὑπὸ φρενίτιδος. Αἱ ζητωκραυγαὶ καὶ οἱ πυροβολισμοὶ ἀπετέλουν ἓνα συνεχῆ βόμβον ἀκούμενον ἀπὸ μακρᾶς ἀποστάσεως, ἐνῶ τὸ πλοῖον, τὸ ὅποτον μετέβαινε νὰ ἐλευθερώσῃ τὴν πόλιν, ἐχαιρέτιζε τὸ Πλωμάριον μὲ 11 κανονιοβολισμούς.

»Μόλις τὸ πλοῖον ἠγγυροβόλησεν, ἀνῆλθον ἐπ' αὐτοῦ οἱ ἐπὶ τῶν καταφόρτων λέμβων ἐξεληθόντες πρὸς προὔπαντησίν του Πλωμαρῖται, ὅτινες πατοῦντες ἐπὶ τοῦ καταστρώματος ἔκαμνον τὸ σημεῖον τοῦ

Σταυροῦ καὶ ἠσπάζοντο τὰ τηλεβόλα καὶ τὴν σημαίαν, διὰ τῆς ὁποίας ἐσφόγγιζον τὰ πλημμυροῦντα τοὺς ὀφθαλμούς των δάκρυα.

»Εὐθὺς μετὰ τὴν ἀγκυροβολίαν ὁ κυβερνήτης Τσουκαλᾶς διέταξε νὰ καταδιωσθῆ ἰέμβος, τῆς ὁποίας ἐπέβησαν ὁ ὑποπλοίαρχος Φωστίνης καὶ ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Λ. Καμπάνης. Ἡ λέμβος φέρουσα λευκὴν σημαίαν ἐπὶ τῆς πρῶρας, προσήγγισεν εἰς τὴν ἀποβάθραν, ἐπὶ τῆς ὁποίας εἶχε στρωθῆ πολυτελέστατος τάπης. Ἐκεῖ ἀνέμενον πολλοὶ τινες περιτετυλιγμένοι μὲ κυκνολεύκους ταινίας, ὡσαύτως δὲ παρατεταγμένοι οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ μαθήτριαι κρατοῦντες σημαίας καὶ κἀνίστρα πλήρη ἀνθέων.

»Οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ ἀπετάθησαν εἰς τοὺς παρισταμένους, ζητήσαντες νὰ εἰδοποιηθῆ ὁ ὑποδιοικητὴς Πλωμαρίου, ὅστις προσελθὼν μετ' ὀλίγον ἐχαιρέτισε διὰ χειραψίας αὐτοῦς.

»Ὁ Φωστίνης ἐνεχείρισε πρὸς αὐτὸν φάκελλον, δι' οὗ ἐζητεῖτο ἡ παράδοσις τῆς πόλεως. Ὁ ὑποδιοικητὴς ἀπήντησεν, ὅτι ἡ πόλις ἦτο ἀπὸ διημέρου παραδεδομένη, κατὰ συνέπειαν δὲ οὐδεὶς θὰ ὑπῆρχεν, ὅστις θὰ ἀντέτεινεν εἰς τὴν κατάληψίν τῆς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ.

»Μετὰ τὴν δήλωσιν ταύτην τοῦ ὑποδιοικητοῦ ἐξεκίνησαν πάντες, ὅπως μεταδῶσιν εἰς τὸ Διοικητήριον. Καθ' ἕλον τὸ ἀπὸ τῆς ἀποβάθρας μέχρι τοῦ Διοικητηρίου διάστημα εἶχον στηθῆ ἀψίδες ἐκ κλάδων δάφνης. Οἱ Ἕλληνες ἀξιωματικοὶ καὶ οἱ στρατιῶται ἐφέροντο ἐπὶ τῶν ὤμων. Οἱ μαθηταὶ καὶ αἱ μαθήτριαι ἔψαλλον τὸν Ἑθνικὸν Ὕμνον καὶ ἀπὸ τὰς οἰκίας ἔρρανον τοὺς διερχομένους μὲ ἄνθη, μὲ μύρα, ὄρουζαν καὶ κομφέτα. Τὴν κυκνόλευκον ὕψωσεν εἰς τὸ Διοικητήριον ὁ Φωστίνης, ἐνῶ ὁ Καμπάνης ὕψωνε ταύτην εἰς τὸ Λιμεναρχεῖον ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ.

»Εὐθὺς κατόπιν προσήλθον ἐνώπιον τοῦ Φωστίνῃ οἱ Τοῦρκοι ὑπάλληλοι, οἱ ὅποιοι καὶ ἐκρατήθησαν εἰς τὸ Διοικητήριον, μεθ' ὃ ἅπαντες μετέβησαν εἰς τὸν ναὸν τοῦ Ἁγίου Νικολάου, ὅπου ἐτελέσθη δοξολογία καὶ ἐξεφωνήθησαν λόγοι ὑπὸ τοῦ Ἀρχιμανδρίτου Παπᾶ Γεωργίου καὶ τοῦ διδασκάλου Λεϊβέκη.

»Ἀπήντησεν ὁ Τσουκαλᾶς, εὐχαριστήσας τοὺς Πλωμαρίτας διὰ τὸν ἐνθουσιασμόν των, καθὼς καὶ ὁ Καρατζᾶς, συστήσας τάξιν καὶ ἡσυχίαν, τοσαύτη δὲ ἦτο ἡ καταλαβοῦσα τοὺς πολίτας συγκίνησις, ὥστε ὅλοι ἔκλαιον.

» Κατόπιν μετέδθησαν εἰς τὸ Ἀναγνωστήριον, ὅπου προσεφέρθησαν ἀναφυκτικά, αἱ δὲ μαθήτριά, ἔκαμον παρέλασιν, ἄδουσαι τὰ «Μαύρ' εἰν' ἡ νύκτα στὰ βουνά» καὶ τὸν Ἐθνικὸν Ὑμνον, ἡ δὲ μουσικὴ Πλωμαρίου ἀνέκρουε διάφορα ἔμβατήρια...»

Τὴν 28 Νοεμβρίου τμήμα τοῦ διαφυγόντος Τουρκικοῦ στρατοῦ μετὰ βασιδουζούκων εἰς τριακασίους καὶ πλέον ἀνερχόμενοι, διήρπασον τὰς κωμοπόλεις Χανδαμάδος, Συκαμιά καὶ Διαπότοπον, ἀφού προηγουμένως ἐνέσπειραν τὸν πανικὸν εἰς τοὺς κατοίκους μὲ συνεχεῖς πυροβολισμούς.

Ἐλήφθησαν ἐν τούτοις δρακόντεια μέτρα ἐξασφαλίζοντα τὴν ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως καθ' ἅπασαν τὴν ὑπαιθρον χώραν τῆς Μιτυλήνης διὰ τῆς ἐξαναγκάσεως εἰς παράδοσιν ἢ τῆς ἐξοντώσεως ὀλοκλήρου τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ καὶ τῶν ἀτάκτων στοιχείων, ἅτινα ἠμύνοντο ἀκόμη εἰς ὄχυρά τινα σημεῖα τῆς νήσου, καὶ τὰ ὅποια εἶχε πανταχόθεν ἀποκλείσει πλέον ὁ ἀποβατικὸς ἡμῶν στρατός.

Ἐν Χίῳ.

Μία Ἀθηναϊκὴ ἐφημερὶς ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν ἀγῶνων ἐν Χίῳ ἔσχε τὴν ἐξῆς ἐπιτυχεστάτην ἔμπνευσιν :

«Ἡ δρᾶσις», ἔγραψε, «τοῦ ἀποβατικοῦ ἀγῆματος καὶ ἀποσπάσματος εἰς τὴν Χίον καὶ ἡ παλληγκαρσία συμμετοχὴ τῶν χωρικῶν τῆς νήσου, ἀκόμη καὶ τῶν γυναικῶν, εἰς τὰς πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις διὰ τὴν ἐξόντωσιν τοῦ ἐχθροῦ, ἔσδυσαν ἀπὸ τὴν συλλογῆν τῶν Ἑλληνικῶν παρομιῶν μίαν πολὺ ἐν χρήσει μέχρι τοῦδε.

» Ἀπὸ τῶρα καὶ εἰς τὸ ἐξῆς τὸ «Ἴνια Χιώτης, Ἴνια Σουλιώτης» δὲν θὰ ἔχη πού νὰ βρασιθῇ. Οἱ Χιώται τὸ ἔδειξαν μὲ τὰ σωτὰ των ἔτι δὲν εἶνε μόνον γιὰ τὰ μάτιζ γείτονες τῶν Ψαριανῶν.»

Οἱ πρῶτοι τραυματῖαι τῆς Χίου ἦσαν τρεῖς : ὁ ὄλοπος Ν. Πετρῆς καὶ οἱ ἐθελονταὶ ναῦται Σ. Λύρης καὶ Γ. Σαμπάνης.

Ὁ ὄλοπος Πετρῆς ἀφηγεῖται τὰς ἐξῆς λεπτομερείας :

«—Ἡ πρώτη βολὴ πυροβόλου ἐρρίφθη εἰς τὴν νήσον ἀπὸ τῆς «Ἀρκαδῖαν» τὴν 1 καὶ 30' μ. μ. ἡμέραν Κυριακὴν τῆς 11ης Νοεμβρίου εἰς τὴν θέσιν Κοντάρει, ὅπου ἔγινε καὶ ἡ ἀπόδρασις. Οἱ Τούρκοι, μᾶς ἐπερίμεναν κρυμμένοι εἰς μικρὰν ἀπόρτισιν ἀπὸ τῆς θαλάσσης κατέχοντες ὠχυρωμένας θέσεις, ἀπὸ τὰς ὁποίας ἐλάχιστοι κατώρθω-

σαν να σωθούν, όταν τους άνεγνωρίσαμεν. Τὰ πυροβόλα τῆς «Μακεδονίας» καὶ «Ἀρκαδίας» τοὺς ἔδεκάτισαν διευκολύναντα καὶ τὴν ἀπόδασιν τοῦ στρατοῦ. Ἡ καταδίωξις ἐκείθεν τῶν Τούρκων ὑπῆρξε ταχεῖα μέχρι τοῦ χωρίου Καρυές καὶ τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Μάρκου, ὅπου διενυκτερεύσαμεν ἄγρυπνοι διὰ νὰ ἐπαναλάβωμεν τὴν ἐπίθεσιν.

» Τὴν πρωτὴν τῆς Δευτέρας ἐπανελήφθη ἡ ἐπίθεσις τοῦ ἀποβατικοῦ στρατοῦ καθ' ὄλου τοῦ ἐχθρικοῦ μετώπου· κατωρθώθη δὲ ἄνευ σχεδὸν ἀπωλειῶν νὰ ἐκτοπίσωμεν τοὺς Τούρκους μέχρι τοῦ Μετοχίου τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Μάρκου. Ὁ ἐχθρὸς προφανῶς ἀπέφυγεν ἐκεῖ νὰ δώσῃ μάχην συγκεντρούμενος εἰς τὰς ὀχυρὰς θέσεις τοῦ ὄρους Αἴπους, ὅπου εἶχε τοποθετήσῃ τὰ πυροβόλα του· καὶ ἡ πεζικὴ του δύναμις καλῶς ὀχυρωθεῖσα ἡμύνητο. Αὐτὰς τὰς θέσεις τοῦ ἐχθροῦ ὤφειλεν ὁ στρατὸς μας νὰ καταλάβῃ. Ὅλα τὰ σημεῖα ἐπρόδιδον ὅτι ἡ ἀντίστασις θὰ ἦτο μεγάλη.

» Ὁ διοικητὴς μας ἔδωκε τὸ σύνθημα τῆς ἐνάρξεως τῆς μάχης καὶ ἡ προέλασις ἤρχιεν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πυροβόλων τῶν πλοίων. Τὰ πεζικὰ τάγματα ἦσαν παρατεταγμένα εἰς τὸ ἀριστερὸν πρὸς τοὺς Μύλους, τὸ δὲ δεξιὸν κατεῖχετο ὑπὸ τοῦ ἀποβατικοῦ ἀγῆματος. Ἡ μάχη ἐξηκολούθησεν ἐπὶ τέσσαρας ὥρας συνεχῆς, ἀμφίροπος, αἱματηρὰ καὶ λυσσώδης. Μερικὰ τμήματα ἤλθον εἰς χεῖρας. Πρωτοῦ τελειώσῃ ἡ συμπλοκή, οἱ Τούρκοι ἀπεχώρησαν διὰ νὰ ὀχυρωθοῦν περαιτέρω, ἀλλὰ καὶ ἐκείθεν ἔπρεπε νὰ ἐκτοπισθοῦν.

» Προχωροῦμεν λοιπὸν μαζὶ μὲ τὸν Δεμέστιχαν καὶ τὸν Ρίτσον καὶ μετὰ πολλὰ ἐμπόδια πλησιάζομεν τὰ νέα χαρακώματα τῶν Τούρκων.

» Ὁ Δεμέστιχα; μᾶζὶ λέγει :

» — Παιδιά, μὴ φοβῆθητε καθόλου· νὰ ἐγὼ πηγαίνω πρώτος ! . . .

» Πράγματι προχωρεῖ ἔμπρὸς ἀπὸ ὄλους. Τὸν ἀκολουθεῖ καὶ ὁ Ρίττος. Οἱ ναῦται φωνάζουν διαρκῶς «Ἐμπρός». Τὴν ὥραν ἐκείνην τῆς ἐφόδου μίξ σφαῖρα βλλει τὸν ἀτυχῆ Ρίτσον, τὸν ὁποῖον μεταφέρουν ἀμέσως εἰς τὸ πρόχειρον χειρουργεῖον. Οἱ ναῦται τότε φανατίζονται καὶ ὄρμουν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Ἐκεῖ γίνεται ἄλλη πάλῃ σῶμα πρὸς σῶμα.

» Ὁ ναύτης Λύρης, τραυματισθεὶς καὶ αὐτός, ἐπῆρεν εἰς ἀνάμνησιν ἓνα πκράσημον, τὸ ὁποῖον ἔφερε μαζὶ του εἰς φονευθεὶς Τούρκος ἀξιωματικός.

»Οἱ Τούρκοι ἐκτοπισθέντες πάλιν ἀπὸ τὰς ὀχυρὰς ταύτας θέσεις, κατέφυγον πέραν τῆς ἀνατιναχθείσης μονῆς τῶν Ἀγίων Πατέρων, ὅπου ὑπῆρχον αἱ ἀποθήκαι τοῦ ἐχθροῦ. Ἐκεῖ ἔχουν κυκλωθῆ καὶ ἀσφαλῶς θὰ παραδοθοῦν, ἐκτὸς ἐν προτιμήσουσιν νὰ φονευθοῦν.

» Ἡ φρουρὰ τῆς Χίου, συγκειμένη καὶ ἀπὸ Τουρκοκρήτας, δεικνύει μεγάλην ἀντίστασιν, διεκδικοῦσα σπιθαμὴν πρὸς σπιθαμὴν τὸ ἔδαφος τῆς νήσου...»

Σχετικῶς πρὸς τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας ἔχομεν ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν τὴν κάτωθι ἀνακοίνωσιν :

« Ἡ προέλασις τοῦ ὑπὸ τὸν συνταγματάρχην Ν. Δελαγραμμάτικαν στρατοῦ ἐν Χίῳ ἐξακολουθεῖ βραδέως καὶ ἀσφαλῶς. Ὁ Τουρκικὸς στρατός, καταληφθεὶς ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατεύματος ὀχυρῶν θέσεων, ἀπεκλείσθη. Διαταγῇ τοῦ συνταγματάρχου Ν. Δελαγραμμάτικα ἡ «Μακεδονία» κατέστρεψε βομβαρδίσασα τὴν Μονὴν τῶν Ἀγίων Πατέρων, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι εἶχον μεταβάλει εἰς κεντρικὴν ἀποθήκην πυρομαχικῶν καὶ τροφίμων ἐγκαταστήσαντες οὕτω ἐν ταύτῃ καὶ βάσιν τῆς ἐνεργείας των. Ὁ βομβαρδισμὸς ἐνηργήθη ἐκ τῆς ἐγγυτέρως πρὸς τὴν μονὴν ἀποστάσεως 10,000 μέτρων καὶ μετὰ τελείας ἐπιτυχίας ὀφειλομένης εἰς τὴν τελειότητα καὶ τὸ μέγιστον βεληνεκές τοῦ πυροβολικοῦ Bethlehem, δι' οὗ εἶνε ἐξωπλισμένη ἡ «Μακεδονία»...»

Ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀγῶνος ἐν Χίῳ ἔχει ὡς ἐξῆς, κατὰ τὰς ἀσφαλεστέρας πληροφορίας.—Κατὰ τὴν εὐθὺς κατόπιν ἐπακολουθήσασαν μάχην ἔπεσαν πέντε ναῦται καὶ ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Ρίτσος, μαχόμενος εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν τοῦ πυρός καὶ ἐνθαρρύνων τὸ ἄγχημα τὸ ὅπσιον διηύθυνεν. Ὁ Ρίτσος ἔπεσεν ἡρωϊκῶς εἰς ἔφοδον κατὰ τῶν χαρακωμάτων τῶν Τούρκων, τοὺς ὁποίους ἔστρεφεν εἰς φυγὴν.

Ἡ κηδεῖα τοῦ Ρίτσου ἐγένετο μεγαλοπρεπῆς ἐν Χίῳ.

Μία ἀπὸ τῆς γλυκύτερας φυσιογνωμίας τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ὁ νεαρὸς ὑποπλοίαρχος.

«—Πέστε στὸ χῶμα! Χαμηλώστε, κύριε ὑποπλοίαρχε! Τὰ βόλια πέφτουν βροχή!» τοῦ εἶπεν ἓνας ναύτης τοῦ ἀγῆματος, βλέπων τὸν νεαρὸν ἀξιωματικόν, ὄρθιον καὶ πάντα ἐμπρός, μέσα στὴν σφαιροβροχήν.

Δὲν ἐπρόφθασε νὰ τοῦ τὸ εἶπῃ καὶ μία σφαῖρα τὸν εὗρηκε στὸ

στήθος. Δύο ναῦται, πληγωμένοι καὶ αὐτοί, τὸν ἀγκάλιασαν καί, πτώμα σχεδόν, τὸν μετέφεραν στὸ χειρουργεῖον. Σὲ δύο ὥρες ἐξεψύχησεν. Ἡ τελευταία του φράσις ἦτο αὐτή :

«—Νικοῦμε, βρὲ παιδιά ;»

«—Νικοῦμε, κύριε ὑποπλοίαρχε !» τοῦ ἀπήντησαν.

Καὶ ἔκλεισε τὰ μάτις του εὐχαριστημένος.

Κατὰ τὸν βομβαρδισμόν τῆς μονῆς τῶν Ἁγίων Πατέρων, τὴν ὁποῖαν οἱ Τούρκοι εἶχον ὀχυρώσει ἰσχυρῶς καὶ εἶχον ἐφοδιάσει μὲ πολεμεφόδια καὶ τροφίμα ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς Ἰταλικῆς ἐκδρομῆς εἰς τὰς νήσους, πρὸς ἄμυναν κατὰ τῶν Ἰταλῶν, εἰς ἓκ τῶν μοναχῶν κατώρθωσε, κατόπιν μακρῶν κόπων καὶ κινδύνων, νὰ διαφύγῃ τὴν πρόσοχὴν τῶν Τούρκων καὶ νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον, ὅπου ἀνεκρίνωσεν εἰς τὸν μοίραρχον τὸ κρησφύγετόν των.

Ἀμέσως ὁ μοίραρχος Δαμιανὸς διέταξε τὸν βομβαρδισμόν τῆς μονῆς, τὴν ὁποῖαν μετ' ὀλίγα λεπτὰ τὰ τηλεβόλα τοῦ εὐδρόμου «Μακεδονία» κατέστησαν σωρὸν ἐρειπίων. Οἱ Τούρκοι διεσκορπίσθησαν ἀφήσαντες ἐπὶ τοῦ πεδίου πλείστους νεκροὺς καὶ τραυματίας.

—Οἱ Τούρκοι ἄμα τῇ ἐνάρξει τοῦ βομβαρδισμοῦ ὑποπτευθέντες, ὅτι τὸ κρησφύγετόν των ἐπροδόθη ὑπὸ τῶν μοναχῶν, ἐξεμάνησαν καὶ προέβησαν εἰς ἀγρίαν σφαγὴν πάντων τῶν μοναχῶν... Τὸν ἠγούμενον τῆς Μονῆς τὸν ἐφόνευσαν, ἀφοῦ πρότερον τὸν ἐβασάνισαν θηριωδῶς. Ἦτο δὲ τόσοσ μεγάλη ἡ θηριωδία των, ὥστε καὶ μετὰ τὸν θάνατόν του τοῦ διήγοισεν διὰ μαχαιρῶν τὴν κοιλίαν καὶ ἐξαγαγόντες τὰ ἔντερά του τοῦ τὰ ἐκρέμασαν εἰς τὸν τράχηλον...

—Τὴν Ἡέμπτῆν εἰς λόχος, ὑπὸ τοὺς ἀξιωματικοὺς Ἰωαννίδην καὶ Τζαβέλλαν καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Δεμέστιχαν ἄγημα ἐξεκίνησαν, ὅπως ἀνέλθουν εἰς τὰς ὑπὸ τοῦ ἔχθρου κατεχομένης θέσεις, ἀνερχόμενοι ἀπότομον κλιτύν, ἧς ἡ ὑπὸ τῶν Τούρκων ἄμυνα ἦτο εὐχερεστάτη.

Ἡ ἐπιχείρησις ἐπέτυχεν, ἀνελθόντων εἰς τὴν κορυφογραμμὴν δεξιὰ μὲν τοῦ λόχου, ἀριστερὰ δὲ τοῦ ἀγέματος.

Ἀμέσως ἤρχισε ταχεῖα καὶ ἀποφασιστικὴ προέλασις, καταπτοήσασί τούς Τούρκους καὶ ἐξαναγκάσασα αὐτοὺς εἰς ἄμεσον ὑποχώρησιν.

Ἀπὸ τῆς στιγμῆς ταύτης τὸ ἄγημα ἀπεσπάσθη τῆς περικτῆς δυν-

νάμεως καὶ ἀκάθεκτον ὄρμησε πρὸς μέρος τι ὑποστηριζόμενον ὑπὸ Τουρκικοῦ ἀποσπάσματος.

Ὁ ἐχθρὸς ἐπεχείρησε ν' ἀντιστῆ, ἀλλὰ τὸ πῦρ τοῦ πεζικοῦ καὶ ἡ κυκλωτικὴ κίνησις τοῦ Δεμέστιχα παρέλυσεν τὴν ἀμυνάν του.

Ἐξ Τουρκοὶ στρατιῶται ἠχμαλωτίσθησαν, πολλοὶ ἐφρονεύθησαν καὶ ἐπληρώθησαν καὶ οἱ λοιποὶ ἐτράπησαν εἰς φυγὴν. Ἡ καταδίωξις ἐξηκολούθησε, τῶν Τούρκων τρεπομένων παντοῦ εἰς φυγὴν πρὸς τὰς κεντρικὰς τῶν θέσεις.

Ὁ Δεμέστιχας μὲ 40 μόνον ἄνδρας κατέλαβε σειρὰν λόφων, ἀποτελούντων σφῆνα, εἰσερχόμενον εἰς τὸ ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ κατεχόμενον μέρος. Εὐρύτατον ἡμικύκλιον ὁρέων περιέβαλλε τοὺς ἐν λόγῳ λόφους, δλόκληρος δὲ ἡ κορυφογραμμὴ κατείχετο ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ.

Οἱ Τουρκοὶ ἦσαν διηρημένοι εἰς ἀποσπάσματα, τῶν ὁποίων τινὰ ἐνήργουν εἰς τὰς χαράδρας καὶ ἄλλα εἰς τὰς κορυφογραμμὰς.

Οὕτως οἱ ἐπιτιθέμενοι ἐπιπτον διαρκῶς εἰς ἑνέδρας.

Τὸ ἀγῆμα καταλαβὼν ὑπὸ τὸ ἐχθρικὸν πῦρ τὸν τελευταῖον λόφον καὶ ἐξασφάλισαν οὕτω ἑλθὴν τὴν ἄλλην ἐνεργοῦσαν δύναμιν, εὐρέθῃ ἀμέσως ἀντιμέτωπον πρὸς νέον ἰσχυρὸν τουρκικὸν ἀπόσπασμα, ἐλλοχεῖον πρὸ τῶν πεζοναυτῶν.

Τὸ πῦρ τοῦ ἀγῆματος ὑπῆρξε καταστρεπτικὸν διὰ τὸ ἀπόσπασμα, ἀλλ' ὑπέστησαν καὶ οἱ πεζοναῦται τὸ ἐκ τριῶν διευθύνσεων προσερχόμενον πῦρ, βραδύτερον δὲ καὶ τὰς ἐκρηγνυομένας ὀπισθεν ὀδίδας ἐνὸς πυροβόλου.

Ἡ θέσις τοῦ ἀγῆματος, ὄρατοῦ πανταχόθεν, ἦτο ἤδη πλεονεκτικὴ. Ἐν τούτοις ὄχι μόνον ἐκράτησε τὴν θέσιν του, ἀλλ' ἐμονομάχει συνεχῶς μετὰ τοῦ τουρκικοῦ ἀποσπάσματος.

Τὸ πανταχόθεν διευθυνόμενον πρὸς τὸ ἀγῆμα ἐχθρικὸν πῦρ ἦτο ἀπιστεῦτου σφοδρότης.

Οἱ Τουρκοὶ ἐν τῷ μεταξύ, οἵτινες ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ ἀγῆματος καταλήψεως τῶν λόφων ἐκείνων ἐτίθεντο ἐν κινδύνῳ, ἐνήργησαν ἐπίθεσιν ἀπὸ δύο συγχρόνως σημείων, ἐνῶ ἀδιάλειπτον πῦρ προσέβαλλε πανταχόθεν τὰς μαχομένους πεζοναύτας.

Ὁ Δεμέστιχας διέταξεν ἐφ' ὄπλου λόγχην εἰς τοὺς ὑπ' αὐτόν, τριάκοντα περίπου τότε ἄνδρας.

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

ἢ τὸ ἀποκρίθῃς ἢ τρωπικῶς Ἱστορία τῶν Ἐλληνοτουρκικῶν πολέμων ἀπὸ τοῦ ἐτοῦ μετὰ τὴν ἐπισημοῦ περιλαμβάνουσα καὶ τὰς περιλάμπους καὶ ἐνδόξους νίκας τοῦ βασιλέως μας Κωνσταντοῦ τοῦ Β' τοῦ Βουλγαροκτόνου. — Ἐκδότης Ἀναγνωστόπουλος—Πετροῦκος, Ἀθήναι, ὁδὸς Ἀριστείδου, ἀριθ. 7.

Οἱ Τούρκοι ἐπετιθέτησαν μετ' ἀσυνήθους σφοδρότητος, οἱ πρῶτοι δὲ ἐξ αὐτῶν ἐπολέμουν ὄρθιοι πρὸ τῶν πεζοναυτῶν. Ἀλλὰ προσέκρουσαν εἰς τὴν γρανιτώδη σταθερότητα τῆς ναυτικῆς δυνάμεως. Οἱ πρῶτοι τῶν Τούρκων ἐκρημνίσθησαν ὀπισθεν τῶν βράχων.

Ἡ μάχη ἐτρέπετο μετ' ὀλίγον εἰς πάλιν διὰ τῶν λογγῶν ἐκ τοῦ συστάδην, τῶν πεζοναυτῶν μαχομένων πρὸς πολλαπλασίου ἐχθρούς.

Ἀποκρουσθέντες καὶ ριφθέντες ὀπισθεν τῶν βράχων οἱ Τούρκοι ἤρχισαν ρίπτοντες κατὰ τῶν πεζοναυτῶν πλῆθος χειροβομβίδων.

Τότε κατέστη ἀδύνατον νὰ κρατηθῇ τὸ ἄγγμα ἐπὶ τόπου καὶ ὁ Δεμέστιχας μὲ τοὺς ὑπολειφθέντας ἄνδρας ἐξήτησε νὰ κρατηθῇ ὀλίγον ἀπωτέρω.

Εὐθὺς ἀμέσως ἐπληγώθη διὰ τραύματος διαμπεροῦς εἰς τὴν ἀριστερὰν κνήμην, ὁ δοκίμος Ἰωάν. Παστρικάκης ἐφρονεῦτο μαχόμενος καὶ ἄλλοι ἐπίσης ναῦται ἐφρονεύθησαν καὶ ἐτραυματίσθησαν.

Ὁ Δεμέστιχας μολαταῦτα εἶχε τὸν ἡρωϊσμόν ὄχι μόνον ν' ἀποκρύψῃ τὸ τραῦμά του, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐξακολουθήσῃ γενναϊότατα μαχόμενος. Μερικοὶ πεζοὶ στρατιῶται ἐφθασαν τὴν στιγμήν ἐκείνην εἰς βοήθειαν τῶν πεζοναυτῶν.

Ὁ Δεμέστιχας μετὰ τῆς ἐμάδος ταύτης τῶν στρατιωτῶν καὶ τῶν ἀπομεινάντων ναυτῶν ἐνήργησαν ἀντεπίθεσιν, τὴν ὁποίαν καὶ ἠκολούθησε βοηθούμενος ὑπὸ τινος ναύτου καὶ συρόμενος ἐπὶ τῶν βράχων.

Ὅταν ἡ ἐπιμονὴ τῶν Τούρκων ἐκάμφθη τέλος καὶ τὸ ἄγγμα ἐξήσφαλίσε τὴν κατοχὴν τῆς προτέρας τοῦ θέσεως, τότε μόνον ὁ Δεμέστιχας ἐπέστρεψεν εἰς Χίον πρὸς νοσηλείαν.

Κάτι τὸ ὅλως ἐξαιρετικὸν ἐνταῦθα παρουσιάζει ὁ θάνατος τοῦ ναυτικοῦ δοκίμου εἰς τὴν Χίον: ἤρχετο ὡς μία ἐπιβεβαίωσις τοῦ πεπρωμένου. Ὁ νέος ἐκεῖνος ἦτο μαθητὴς ἀκόμη τῆς σχολῆς τῶν δοκίμων καὶ ἐπομένως τίποτε δὲν τὸν ὑπεχρέωνε νὰ λάβῃ μέρος εἰς τὴν ἐκστρατείαν. Ἐν τούτοις ὅλα τὰ μέσα τὰ μετεχειρίσθη διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν κατὰξίαν του εἰς τὰ ἀποβατικὰ ἀγῆματα καὶ τὸ κατώρθωσε διὰ νὰ πέσῃ, — ὁ νεαρώτερος ἴσως τῶν νεκρῶν μας, — ἐπὶ τῶν ἀγρίων βουνῶν τῆς Χιωτικῆς ἐποποιίας.

Ἦδη μετεφέροντο καὶ ἄλλοι 144 αἰχμάλωτοι ἐκ Χίου εἰς Πειραιᾶ, ἀλλ' αὐτοὶ δὲν ὠμοίαζον τοὺς ἄλλους συναδέλφους των. Οἱ αἰχμάλωτοι αὐτοὶ εὗρισκοντο μεταξὺ δύο στοίχων ἰσχυρᾶς φρουρᾶς

καὶ εἰς τὰς χεῖράς των ἔφερον δεσμά. Ἐπίσης αὐστηρότατα ἐφυλάσσοντο καὶ καθ' ὄλον τὸν διάπλουον.

Αἱ ἐξαιρετικαὶ αὐταὶ προφυλάξεις εἶχον ληφθῆ, διότι οἱ ἐν λόγῳ αἰχμάλωτοι ἦσαν οἱ ἐγκλειστοί, οἱ ὁποῖοι εἶχον ἐγκαθειρχθῆ ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς ἀρχὰς εἰς τὸ φρούριον τῆς Χίου, συλληφθέντες εὐθὺς ἅμα τῇ καταλήψει τῆς νήσου ὡς ἐπικίνδunami εἰς τὴν δημοσίαν ἐκεῖ τάξει, καθόσον κατὰ μικροσυμμορίας ἐλεηλάτουσιν τὰ διάφορα χωρία τῆς νήσου, ἐνσπεύροντες τὸν τρόμον καὶ τὸν πανικόν.

Τοὺς Τουρκαλθανοὺς καὶ τοὺς Τουρκοκρητάς τούτους εἶχον ἐγκατασπεύρει εἰς τὴν Χίον οἱ Τοῦρκοι ἀπὸ τὴν Ἀσίαν ὀλίγας ἡμέρας πρὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου, ἀφ' ἑνὸς μὲν διὰ νὰ ἐνισχύσουν τὴν ἐν τῇ νήσῳ Τουρκικὴν φρουράν, ἀφ' ἑτέρου δὲ διὰ νὰ ἐνσπεύρουν τὸν τρόμον εἰς τοὺς Χριστιανοὺς καὶ ἀποσοθήσουν πιθανὴν κήρυξιν τῆς νήσου μετὰ τῆς Ἑλλάδος.

Οἱ αἰχμάλωτοι οὗτοι, ἐνῶ ἦσαν κεκλεισμένοι εἰς τὸ φρούριον, ἐν ἀπόγευμα ἀντελήφθησαν ὅτι διήρχετο κάτωθι ἐφιππος ὁ ὑπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Τζαβέλλας, κατευθυνόμενος εἰς ὑπηρεσιακὴν τινα ἐργασίαν.

Τότε ἀπὸ ἐν παράθυρον τοῦ φρουρίου μερικαὶ ἀπὸ τοὺς κρατούμενους Τουρκαλθανοὺς ἐπυροβόλησαν δις κατὰ τοῦ Ἑλληνοσ ἀξιωματικοῦ. Ἐπίσης κάποιος ἄλλος ἐγκλειστος, πλέον αἰμοδόρος τῶν πρώτων, ἔρριψεν ἀπὸ τοῦ παραθύρου μίαν χειροβομβίδα !

Εὐτυχῶς ὅμως ἡ τύχη ἐφύλαξε τὸν Τζαβέλλαν οὐδὲ θιχθέντα κἄν.

Κατόπιν τοῦ ἐπεισοδίου τούτου, ὁ Διοικητῆς τῆς Χίου ἐζήτησεν ἐπιμόνως νὰ μάθῃ τοὺς δράστας τῆς κακούργου πράξεως. Ἄλλ' ἐπειδὴ οἱ Τουρκαλθανοὶ δὲν ἠγνόουν νὰ τοὺς κατονομάσουν, αἱ ἀρχαὶ τοὺς συνέλαβον ὅλους καὶ τοὺς μετέφεραν σιδηροδεσμίους εἰς τὸν Πειραιᾶ, κρατηθέντας εἰς τὸ ἐκεῖ Φρουραρχεῖον.

Τὸν πολεμοῦντα ἐν τῇ νήσῳ στρατὸν συνέντευχον ἤδη καὶ οἱ Χίοι δι' ἐθελοντικῶν σωμάτων.

Ἐν τοιοῦτο μάλιστα κατηρτίσθη εἰς Καρδάμυλον, ὑπὸ τὴν ἡγεσίαν ἐνὸς ἱατροῦ τοῦ τόπου καὶ ἐπολέμησε μὲ πολλὴν ἀνδρείαν ἀπολέσαν κατὰ τινα σύγκρουσιν καὶ τὸν ἀρχηγόν του . . .

Καὶ αἱ διαρκεῖς ἀψιμαχίαι μεταξὺ τῶν ἡμετέρων καὶ τοῦ ἡμέρξ

τῇ ἡμέρᾳ παραδιδόμενου ἢ καταστρεφομένου τουρκικοῦ στρατοῦ ἐξηκολούθουν.

Τὰ κατὰ τὸ δευτέρον τετραήμερον πολεμικὰ γεγονότα περιωρίζοντο εἰς ἀκροβολισμούς τινας εἰς διάφορὰ σημεῖα τῆς πολιορκητικῆς ζώνης καὶ εἰς βομβαρδισμόν τοῦ ἐχθροῦ ἐκ τῶν πολεμικῶν πλοίων, ἔνθα οὗτος παρουσίαζε συγκεντρωμένας μικράς τινας δυνάμεις. Οὕτως ἐν Λαγκάδα, ἔνθα ἐφάνη δύναμις τοῦ ἐχθροῦ ἐκ 50 ἀνδρῶν, ἐβομβαρδίσθη αὕτη ὑπὸ τοῦ ἀντιτορπιλικοῦ «Νέα Γενεά», ἐνισχυθέντος οὕτω τοῦ ἐβελοντικοῦ λόχου τῶν Λαγκαδουσίων, οἵτινες γενναϊότατα ἀπέκρουσαν τὴν ἐπίθεσιν αὐτοῦ εἰς τὰ μέρη των.

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐξηκολούθει ἡ πολιορκία τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ καταφυγόντος εἰς τὰς παρὰ τὸ ὄρος Αἶπος καὶ Ἀρβανίτικα ὄχυράς θέσεις Ἁγίου Μάρκον καὶ Πιτυόν.

Ὁ διοικητὴς τοῦ ἀποδατικοῦ στρατοῦ συνταγματάρχης Δελαγραμμάτικας, πληροφορηθεὶς ὅτι ἄτακτα τουρκικὰ σώματα διαρπάξουν καὶ λεηλατοῦν τὴν ὑπαιθρον χώραν. ἀπέστειλεν ἔνοπλα σώματα Κρητῶν καὶ ἐγγχωρίων πρὸς καταδίωξιν αὐτῶν.

Τὴν 25ην—26ην Νοεμβρίου, ὁ ἡμέτερος στρατὸς κατώρθωσε νὰ ἀποκόψῃ τὴν συγκοινωνίαν τοῦ ἐχθροῦ, στενῶς πολιορκηθέντος εἰς τὰς κλιτύας τοῦ ὄρους Αἶπου. Ἡ θέσις τῶν Τούρκων ἐδυσχεραίνετο καθημερινῶς, διότι ἔλειπον αἱ τροφαί, ἀποκοπέντος ὑπὸ τῶν ἡμετέρων τοῦ ἐφοδιασμοῦ των.

Ὁ ἐλληνικὸς ἀποδατικὸς στρατὸς, ἀντὶ νὰ ἐπιχειρῇ ἐπιθέσεις κατ' ὑφίσταται οὕτω ἀνωφελεῖς ἀπωλείας, ἀνέμενεν ἤδη τὴν ἀσφαλῆ παράδοσιν τοῦ ἐχθροῦ.

Τὴν 30ὴν Νοεμβρίου ὁ διευθυντὴς τοῦ στρατοῦ τῆς κατοχῆς ἀπέστειλε τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«ΧΙΟΣ, 30 Νοεμβρίου.

» Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν Ἀθήνας.

» Σήμερον ἀπὸ πρωίας ἐχθρὸς ἐπετέθη κατὰ τοῦ χωρίου Καρναῖς ἀπὸ δύο σημείων καὶ ἀπεκρούσθη. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐτραυματίσθη εἰς μόνον ἐλαφρῶς. Τὴν μεσημβρίαν ἐγένετο ἐπίθεσις κατὰ τῶν ἡμετέρων ἐν Ἁγίῳ Γεωργίῳ· ἀπεκρούσθησαν πάλιν ἐγκαταλείψαντες ἀοκετοὺς νεκρούς. Ἐν Αἰθί τὸ ἐξ 82 Κρητῶν σῶμα ἐξεδιώξ-

πὸν ἐχθρὸν καὶ κατέλαβε τὰ ἄνωθεν ὑψώματα. Κατὰ τὴν συμπλοκὴν αὐτὴν ἐφονεύθησαν περὶ τοὺς 15 Τοῦρκοι καὶ ἐπληρώθη ἀκινδύνως ὁ Κρηὶς ὄπλαρχηγὸς Κοκκάλας.

Διευθυντὴς στρατοῦ κατοχῆς
ΔΕΛΑΓΡΑΜΜΑΤΙΚΑΣ.»

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἀπεστέλλοντο πρὸς τὴν Κυβέρνησιν καὶ τὸν Πρωθυπουργὸν τὰ κάτωθι εὐχαριστήρια τηλεγραφήματα τῶν ἐν Χίῳ προκρίτων Μουσουλμάνων :

«ΧΙΟΣ, 30)13 Νοεμβρίου 1912.

»Βασιλικὴν Ἑλληνικὴν Κυβέρνησιν Ἀ θ ἡ ν α ς.

» Ἐνθουσιώδεις ἐπὶ φιλανθρωπῶ καὶ εὐγενεῖ προστατευτικῇ διαγωγῇ Σεβασμιωτάτου Μητροπολίτου Χίου καὶ εὐγενεστάτου Δημάρχου Κουβελᾶ ὑπὲρ Μωαμεθανικῆς παροικίας εὐαρέστως ἐκτελοῦμεν καθήκον καὶ δημοσίᾳ ἐκφράζοντες ὀφειλομένην αὐτοῖς εὐγνωμοσύνην.

»Μουφτῆ Ρατῆμπ Σεῖκ Ἡλίας, Ραδδῖυ Ἀδῖυ Ναῖλ,
Μετζικ Σουλεϊμάν Ἰσμαῖλ.»

« Ἐξοχώτατον Πρωθυπουργὸν Ἀ θ ἡ ν α ς.

» Μωαμεθανοὶ κάτοικοι Χίου ἐκφράζουσιν ἀφοσίωσιν Ἑλληνικῇ Κυβερνήσει καὶ εἰλικρινῆ εὐγνωμοσύνην ἐπὶ νομιμοφροσύνη καὶ ἐντίμῳ πολιτείᾳ Ἑλληνικῶν ἀρχῶν.

Μουφτῆ Ρατῆμπ Σεῖκ Ἡλίας, Ραδδῖυ Ἀδῖυ Ναῖλ,
Μετζικ Σουλεϊμάν Ἰσμαῖλ.»

Ὀλίγας ἡμέρας πρότερον, τὴν 16ην Νοεμβρίου τμημα τοῦ ἡμετέρου ἀποβατικοῦ στρατοῦ κατέλαβε τὰς νησίδας Ἀργινούσας, ἀποσταλείσης ἐκεῖ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τῆς « Ἀρκαδίας ». Αἱ Ἀργινούσαι νῆσοι ἀριθμοῦσι μόλις τρισχιλίους κατοίκους. Οἱ κάτοικοι τῶν νήσων, πάντες Ἕλληνες, κατέλυσαν τὰς Τουρκικὰς ἀρχὰς καὶ ἤχημαλῶτισαν τοὺς ὑπαλλήλους. Οἱ νησιῶται μετὰ τὴν ἐπίσημον κατάληψιν ἐνήργησαν καὶ ἐράνους ὑπὲρ τοῦ ἀγῶνος εἰσπράξαντες 4000 δρ., προσέφερον δὲ καὶ 1200 μάλλινα ἐσώρρουχα καὶ μεγάλην ποσότητα ξηρῶν καρπῶν καὶ ποτῶν διὰ τὸν ἀποβατικὸν στρατὸν τῆς Χίου.

« Τίμῃ εἰς τοὺς τετιμημένους ».

Ἐνταῦθα παρίσταται ἀνάγκη ἱστορικῆς δικαιοσύνης νὰ ἐξαρθῇ τὸ

γεγονὸς ἐξαιρετικῶν ἐπιτυχιῶν τοῦ εὐδρόμου «Μακεδονία» κατὰ τὴν κατάληψιν τῆς Χίου. Αἱ ἐπίσημοι ἀνακοινώσεις ἐβεβαίουν ὅτι τὸ πυροβολικὸν τῆς «Μακεδονίας» συστήματος Μπέτλεμ ἐθαυματούργησε καὶ εἰς εὐστοχίαν καὶ εἰς ἀποτελεσματικότητα. Δὲν θὰ ἦρκει ὁμως ἡ τελειότης τῶν πυροβόλων ἄνευ τῆς διευθύνσεως αὐτῶν, καὶ ἡ τιμὴ ταύτης ἀνήκει εἰς τὸν ὑπέρτερον ἐγκωμίων πλωτάρχην Λυκοῦργον Τσουκαλᾶν, κυβερνήτην τῆς «Μακεδονίας», ὅστις διευθύνων τὰ πυροβόλα αὐτῆς ἐβαλλεν ἐξ ἀποστάσεως χιλίων μέτρων τόσον ἐπιτυχῶς ὥστε μὲ δύο βολὰς νὰ ἀνατινάξῃ Τουρκικὴν πυριτιδαποθήκην, μὲ μίαν ἄλλην νὰ συντρίψῃ δύο πυροβόλα τουρκικὰ καὶ μὲ τρίτην νὰ ἐξοντώσῃ ὀλόκληρον οὐλαμὸν Τουρκικοῦ ἱππικοῦ.

Καὶ ταῦτα, καθ' ἣν στιγμὴν, κρίσιμον, μὴ δυνάμενος νὰ χρησιμοποίησῃ ὡς ἔδει τοὺς κιλίβαντας, ἐπλαγίασε τὸ πελώριον σκάφος ἵνα εὕρῃ τὸν εἰς ὕψος στόχον...

LXVI.

Ἡ πρώτη ναυμαχία.

Τὴν 1ην Δεκεμβρίου τοῦ 1912 ἐδημοσιεύετο εἰς τὴν τουρκικὴν ἐφημερίδα «Τανζιμάτ» τὸ ἀκόλουθον, —ἀρκετὰ δι' ἡμᾶς φαιδρὸν, — ἄρθρον ὑπὸ τοῦ «εἰδικοῦ» Ἰσμαήλ Σουπχῆ.

»Εἰς ὅλας τὰς καρδίας τῶν στρατιωτῶν ὑπάρχει ἡ ἐρώτησις:— «Σήμερον δὲν ὑπάρχει ἀνάγκη ἀμύνης τῶν δύο πτερυγῶν τοῦ στρατοῦ μας ἐν Μάκραις διὰ τοῦ στόλου. Οὐδὲν ἐμπόδιον ὑπάρχει ὅπως ὁ στόλος μας ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ κτυπηθῇ μετὰ τοῦ ἑλληνικοῦ. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ σπεύσῃ πρὸς βοήθειαν τῆς μιᾶς δρακὸς τῶν ἡρωικῶς ἀγωνιζομένων ἐν Μυτιλήνῃ καὶ Χίῳ γενναίων στρατιωτῶν μας ;» Ἡ σκέψις αὕτη ἀψησῶλεϊ τὰς διανοίας καὶ τὴν γλῶσσαν ὅλων μας ἀπ' ἀρχῆς τοῦ πολέμου ὑπὸ διαφόρους μορφὰς καὶ ἐντάσεις. Ἀλλὰ σήμερον ὀριστικώτερον καὶ ἀπαιτητικώτερον ἀπασχολεῖ τὴν διάνοιαν τῶν Ὀθωμανῶν.

»Κατὰ τὴν κήρυξιν τοῦ πολέμου ὁ ὀθωμανικὸς στόλος συνεπεῖα τοῦ ἰταλοτουρκικοῦ πολέμου εἶχεν ἀνάγκην μερικῆς ἐπισκευῆς καὶ καθαρισμοῦ. Ἀλλὰ μέχρις ὅτου καθαρισθῇ καὶ ἐπισκευασθῇ ὁ εἰσελθὼν ἐκ τῶν Δαρδανελλίων καὶ βομβαρδίσας τὴν Βάρναν στόλος μας,

καταστῆ δὲ ἔτοιμος πρὸς ἐκστρατεῖαν, ὁ πόλεμος ἐπετάθη, εἶχεν ἀρχίσει δὲ καὶ ἡ ὑποχώρησις τοῦ Λουλέ Βουργᾶς, ὃ δὲ στόλος μας ἔδει περισσότερον ἀπὸ τὸ Αἰγαῖον νὰ ἐργασθῆ ἐν Προποντιδίᾳ καὶ εἰς τὴν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας. Τὸ καθήκον τοῦτο ἐξεπλήρωσεν αἰσίως.

» Τώρα ἔμωσ ὁπότε ἡ Ἑλλάς εἴτε ἕνεκα κρυφίας συνεννοήσεως μετὰ τῶν συμμάχων τῆς, εἴτε δι' ἰδίους λόγους δὲν ἀπεδέχθη τὴν ἀνακωχὴν, ἐξακολουθεῖ δὲ καθ' ἡμῶν τὸν πόλεμον, καθ' ἡμᾶς τοὺς δημοσιογράφους οἱ ὅποιοι δὲν εἴμεθα στράτιῳται καὶ παρακολουθοῦμεν τὴν κοινὴν γνώμην, δὲν ἔμεινε κώλυμα νὰ ἐξέλθῃ ὁ στόλος μας ἀπὸ τὰ Δαρδανέλλια.

» Ἐντὸς ἐνὸς ἔτους ἐπολεμήσαμεν πρὸς τοὺς Ἴταλοὺς καὶ τὰ Βαλκωνικά Κράτη. Κατὰ τὸν πρῶτον ἐκ τῶν πολέμων αὐτῶν ἄς δεχθῶμεν ὅτι ὁ στόλος μας δὲν ἦτο δυνατὸν νὰ πράξῃ τι. Τώρα ἔμωσ εὐρισκόμεθα ἀπέναντι στόλου, ὅστις εἶνε κατώτερος τοῦ ἰδιοῦ μας. Τοῦτο ἀποδεικνύουσιν οἱ κατωτέρω ἀριθμοὶ τοῦ ἡμερολογίου Γκότα.

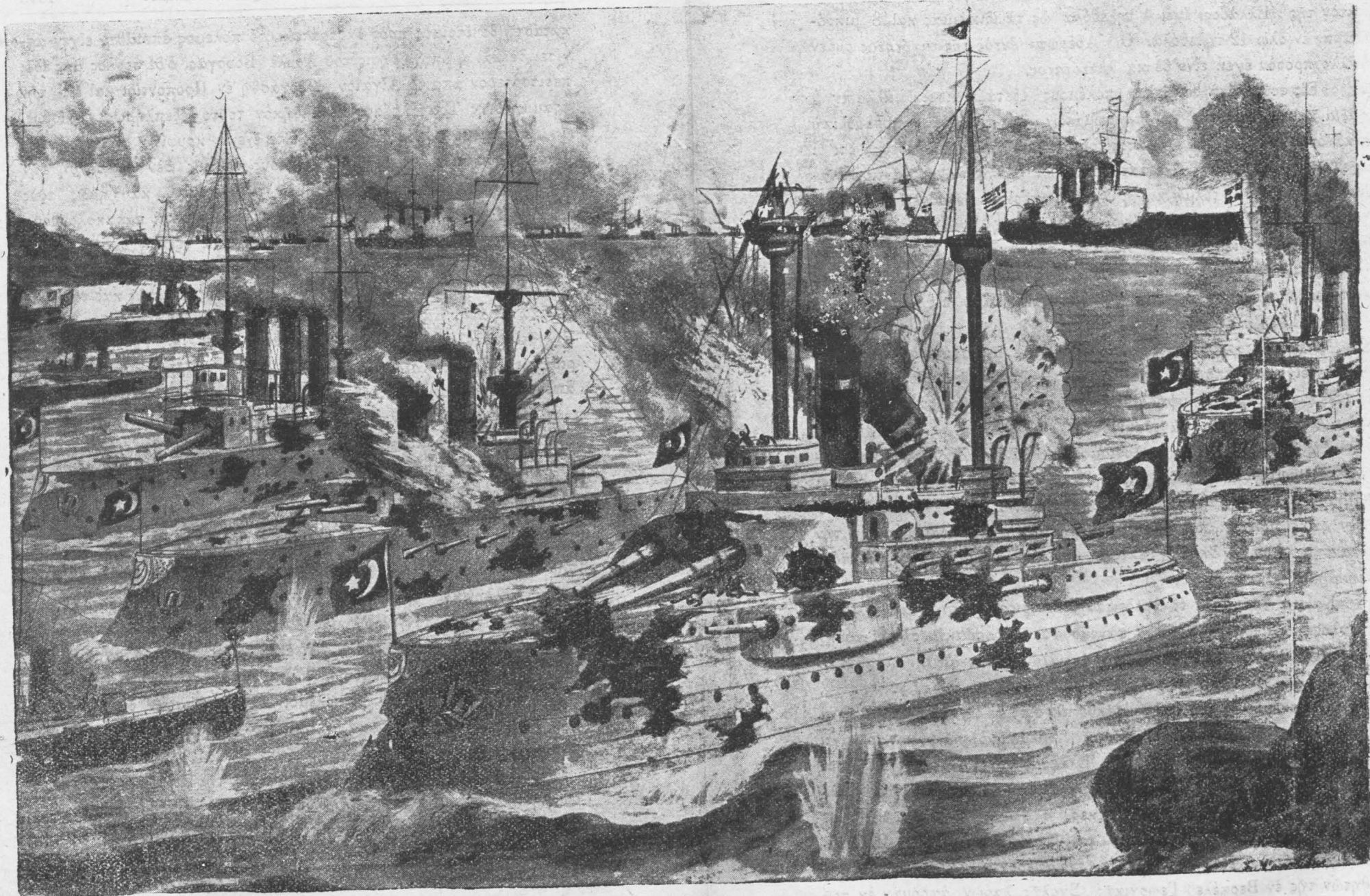
» Ὄθωμανικὸς στόλος: Τόννοι 59,320, ταχυδόλα 335, τορπιλ. σωλῆνες 72, ἀριθ. πολεμικῶν 38,

» Ἑλληνικὸς στόλος: Τόννοι 33,627, ταχυδόλα 206, τορπιλ. σωλῆνες 28, ἀριθ. πολεμικῶν 20.

» Ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἔχει τέσσαρα θωρηκτά, δύο καταδρομικά, ἑννέα ἀντιτορπιλλικά καὶ πολλὰ τορπιλλοδόλα καὶ λοιπὰ βοθητικὰ πλοῖα.

» Ὁ ἑλληνικὸς ἔμωσ στόλος ἔχει μόνον τὸν «Ἀβέρωφ», τρία θωρηκτά 4-5 χιλ. τόννων ἡλικίας 25 ἐτῶν, 8 ἀντιτορπιλλικά, 1 ὑποβρύχιον καὶ τινὰ τορπιλλοδόλα. Αἱ ἐφημερίδες εἶχον ἀναγράψει ὅτι κατὰ τὴν ἀρχὴν τοῦ πολέμου ἡ Ἑλλάς ἠγγόρασε καὶ νέα τινὰ ἀντιτορπιλλικά. Ὡς γνωστὸν, οἱ πόλεμοι κατὰ θάλασσαν διενεργοῦνται διὰ τῶν μεγάλων τηλεβόλων, ἡ δὲ ἀξία τῶν πλοίων ἐκτιμᾶται δι' αὐτῶν.

» Τὸ ζήτημα τοῦτο ἐὰν ἐξετασθῆ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης, ὁ ὀθωμανικὸς στόλος ἔχει μεγάλην ὑπεροχὴν. Ὁ «Βαρβαρόσας Χαΐρεδιν» καὶ ὁ «Τουργούτ Ρεῖς» μας ἔχουν 6 ταχυδόλα τῶν 28 ἑκατοστομ. χωρὶς νὰ ὑπολογίσωμεν τὰ τέλεια τηλεβόλα τοῦ «Μεσουδιέ» μας. Ἐνῶ ὁ ἑλληνικὸς στόλος οὔτε ἐν τηλεβόλον ἔχει ἀξιον λόγου εἰς τὰ παλαιὰ του θωρηκτά, μόνον δὲ ὁ «Ἀβέρωφ» τὸ περιάλλητον θωρη-

Μανωλεθρία των Τούρκων υπό των Έλλήνων κατά την ναυμαχίαν της 5 Ιανουαρίου 1913 μεταξύ Αήμων και Τενέδου.

κτὸν τῆς Ἑλλάδος, ἔχει 4 τηλεβόλα ὡς τὰ ἰδικά μας καὶ 8 μικρότερα, ἐν ὄλῳ 12 τηλεβόλα. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἐκτὸς τῆς ταχύτητος οὐδὲν ἄλλο προσὸν ἔχει, εἶνε δὲ καὶ λεπτότατος.

»Εἰς τοὺς κατὰ θάλασσαν πολέμους ἐξετάζεται καὶ ἄλλο τι ἢ ἀξία καὶ ἡ ἱκανότης τῶν πληρωμάτων τῶν πλοίων, ἢ πυροβολικὴ ἱκανότης καὶ ἡ ἀνδρεία. Ἐκτὸς τοῦ ὅτι δὲς ὑπάρχει ἀπόδειξις ὅτι οἱ γενναῖοι ναυτικοὶ μας εἶνε κατώτεροι τῶν Ἑλλήνων, τοῦναντίον ἀναγνωρίζεται ὅτι ἡ τόλμη καὶ ἡ ἱκανότης περὶ τὸ πυροβολεῖν τῶν ναυτικῶν μας εἶνε ἀνωτέρα ἐκείνων.

«Ὁ ἑλληνικὸς στόλος ὑπερέχει τοῦ ἡμετέρου ἀπὸ μιᾶς μόνον ἀπόψεως, ὅτι ἔχει τὸ υποβρύχιον «Δελφίν». Ἄλλ' οὐδεμία ὑπάρχει ἀπόδειξις τί ἔργον δύναται νὰ κάμῃ καὶ αὐτὸ εἰς χεῖρας Ἑλλήνων» !!!

Ἔ τῆς ἀστόργου ἀφελείας! — Καὶ εἶνε περισσότερον ἐν τούτοις ἀποδεδειγμέναν ἀπὸ τὰς σκέψεις τοῦ Τούρκου δημοσιογράφου, ὅτι ὅσον κανεὶς σηκώνει ὑψηλότερα τὸ κεφάλι του, τόσο εὐκολώτερον εἶνε νὰ σκοπτάψῃ καὶ νὰ τσακισθῇ.

Εἰς τὸ χαρτὶ εἶλο οἱ ὑπολογισμοὶ εἶνε πάντοτε θαυμάσιοι καὶ ἱκανοποιητικώτατοι διὰ τὸν ὑπολογίζοντα· ἐν τῇ πράξει ὅμως ἔχει πάντοτε ἀποδειχθῆ ὅτι ὁ ἱκανώτερος εἶνε ἐκεῖνος ποὺ δὲν φλυκρεῖ, ποὺ δὲν καυχῆσιολογεῖ, ποὺ δὲν ὑπερτιμᾷ δηλαδὴ τὰς δυνάμεις του ἢ τὴν ἱκανότητά του, — δηλαδὴ ἐκεῖνος ποὺ δὲν ἐπαγγέλλεται τὸν παλληκαράν.

Καὶ τὰ πράγματα τὸ ἀπέδειξαν διὰ μυριστὴν ἤδη φοράν. Μόνον τυφλοὶ ἢ ἡλίθιοι ἠδύναντο νὰ φαντασθῶσι διαφορετικὴν τὴν τοιαύτην σύρραξιν, ἢν οἱ Τούρκοι ἐθεώρουν ἀσφαλῶς εὐμενεστάτην δι' αὐτούς.

Ὁ Δεκέμβριος τοῦ 1912 εἰσῆλθε πλῆσιςτιος εἰς τὸν μέγαν ἀγῶνα καὶ εὐρέθη εἰς ξένος, εἰς εἰλικρινῆς Ἀμερικανὸς νὰ ρίψῃ τὸ γάντι πρὸς ὅλους τοὺς ὁμλοῦντας περὶ Ἑλλάδος χωρὶς νὰ τὴν γνῶρίζουν παρὰ ὡς ἀνάμνησιν παλαιστάτης εὐκλείας, ὃ ἐν Βερκέλευ τῆς Καλιφορνίας καθηγητῆς Ἄλβεν Πούζκερ.

Οὗτος διαμείνας ἐν Ἀθήναις καὶ γνωρίσας ἄριστα τὸν Ἑλληνικὸν χαρακτήρα, ἐξεφώνει ἤδη λίαν ἐνδιαφέροντα λόγον πρὸ τῶν μαθητῶν τῆς ἐν Βερκέλευ Γεωργικῆς Σχολῆς, λαβὼν ἀφορμὴν ἐκ τοῦ

κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν.

Τὸ ἀκροατήριον τοῦ φιλέλληκος καθηγητοῦ ἀπετελεῖτο ἀπὸ Ἑλλήνας, Γερμανούς, Γάλλους καὶ Ρώσους.

Πάντες συνέρρευσαν εἰς τὸ ὀρισθὲν μέρος νὰ ἀκούσουν τὸν Πουτς-κερ, διότι εἶνε δεινὸς ρήτωρ καὶ κάτοχος πολλῶν γλωσσῶν.

Ἀνήχθη δὲ πράγματι εἰς τὸ ὕψος τῆς φήμης, ἧς ἀπολαύει εἰς τὸν ἐπιστημονικὸν κόσμον, μὲ τὰς ἀποστροφάς του πρὸς τὸ δοξάσαν τοὺς αἰῶνας Ἑλληνικὸν πνεῦμα τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Πλάτωνος, τοῦ Σωκράτους, τοῦ Ἀριστοτέλους.

— «Πάντες», προσέθεσεν ἐν ἱερῷ ἐνθουσιασμῷ ὁ εὐφραδῆς ρήτωρ, θὰ ἐκτιμήσουν τὸν παρόντα ἀγῶνα τοῦ εὐγενεστεροῦ καὶ μεγαλειότερου ἔθνους τοῦ κόσμου. Πολλοὶ ἀπὸ σᾶς δὲν γνωρίζουν τὴν Ἑλλάδα καὶ δὲν προσωκiewόθησαν μὲ τὰ θέληγτρα τῆς ἀπαραμιλλοῦ ἐκείνης χώρας, ἐγὼ ὅμως ἔζησα ἐν Ἀθήναις ἑπτὰ μόνον μῆνας καὶ οὗτοι ἀποτελοῦν τὴν γλυκυτέραν ἀνάμνησιν τοῦ βίου μου.»

Ἡ ἐντύπωσις ἐκ τῶν λόγων τούτων τοῦ φιλέλληκος καθηγητοῦ ὑπῆρξε βαθυτάτη. Καὶ ἤρχισον ἀναλογιζόμενοι ὅτι ἴσως ἤπατῶντο μέχρι τοῦδε· τὰ δὲ ἐπακολούθησαντα (ὄπως καὶ τὰ προηγηθέντα) γεγονότα θὰ τοὺς ἐπεισαν βεβαίως ὅτι ἀληθῶς ἤπατῶντο.

3 Δεκεμβρίου 1912.

Προτάσσομεν πρῶτον ἐνταῦθα τὰς «Ἐπισήμους ἐκθέσεις» περὶ τῆς πρώτης καταναυμαχίσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν.

Τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἐλάμβανε τὴν 5 1)2 μ. μ. τῆς 3ης Δεκεμβρίου τηλεγράφημα τοῦ ὑποναύαρχου Π. Κουντουριώτου ἀναγγέλλον τὴν ἐξοδὸν ὀλοκλήρου τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἔξωθι τοῦ φρουρίου Σεντὺλ Μπάχρ.

Τὸ ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν περὶ τῆς γενομένης ναυμαχίας μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἶχεν ὡς ἑξῆς:

Ἀθῆναι, 3 Δεκεμβρίου 1912.

ΔΕΛΤΙΟΝ ΝΑΥΤΙΚΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

«Κατὰ τηλεγράφημα τοῦ ὑποναύαρχου Ἀρχηγοῦ τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου ἀποσταλὲν διὰ Τενέδου σήμερον τὴν πρωΐαν ἐγένετο

ναυμαχία μεταξὺ τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου μεταξὺ τῆς εἰσόδου τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ τῆς Ἰμβρου.

» Ἡ ναυμαχία ἤρξατο τὴν 6 καὶ 35' π. μ. καὶ διήρκεσε περὶ τὴν ὥραν, τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου παραμένουτος καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν αὐτῆς ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίαν τῶν φρουρίων. Ὁ ἐχθρικός στόλος τοῦ ὁποίου αἱ ζημίαι εἶνε ἄγνωστοι εἰσέπλευσεν ἐν ἀταξίᾳ εἰς τὸν Ἑλλησπόντον. Ὁ ἡμέτερος στόλος μεθ' ὄλων τῶν πλοίων καὶ τῶν πέντε ἀντιτορπιλικῶν ἐξηκολούθησε πλησσομένοι εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπὸ τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα δὲν ἔβαλλον μέχρι τῆς 3ης καὶ ἡμισείας ὥρας, μεθ' ὃ ἀνήχθη πρὸς τὸ πέλαγος. Κατὰ τὴν 3ην καὶ 40' τοῖα ἀντιτορπιλικά Τουρκικὰ ἀπεπειράθησαν νὰ ἐξέλθουν τοῦ Ἑλλησπόντου καὶ καιαδιωχθέντα ὑπὸ τῶν ἀντιτορπιλικῶν μας εἰσήλθον καὶ αὐθις. Αἱ ζημίαι τῶν ἡμετέρων ἀνέρχονται εἰς τοὺς ἐλαφροῦς τραυματισμένους ἀνθυποπλοίαρχον Μαιμούρη, τρεῖς ναύτας ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ ἓνα ἐπὶ τῆς «Υἶδρας.»

(Ἐκ τοῦ Ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.)»

Σχετικῶς μὲ τὴν γενομένην ναυμαχίαν ἀνεκοινώθησαν βραδύτερον καὶ αἱ ἐξῆς ἐνδικαίως λεπτομέρειαι :

«Ὁ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Κουντουριώτου Ἑλληνικός στόλος παρκαλέων ἐπληρίσασε μόλις εἶδε τὸν ἐχθρὸν εἰς ἀπόστασιν σχετικῶς μικρὰν ἀπὸ τῶν τηλεβόλων τοῦ φρουρίου. Τὸ θωρηκτὸν «Γ. Ἀβέρωφ» ἠγούμενον τῆς παρατάξεως τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου ἐπληρίσασε μέχρις ἀποστάσεως 3,000 μέτρων. Εἰς τὴν πρώτην βολὴν τοῦ ἐχθροῦ ἀνταπήντησεν ὁ ἑλληνικός στόλος διὰ πυρὸς πυκνοτάτου. Ἡ ναυμαχία ἐκράτησεν ἐπὶ μίαν ἀκριβῶς ὥραν. Περὶ τὴν 10 1)2 π. μ. ὁ τουρκικός στόλος ἀνακρούσας πρῦμναν ἐτέθη ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων καὶ κατόπιν ἐπανάπλευσεν εἰς τὰ στενά. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ ἀγνοοῦνται.

» Ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδὲν πλοῖον μεγάλον ἢ μικρὸν ἐπαθέ τι. Βραδύτερον περὶ τὴν 3 μ. μ. τρία ἐχθρικά ἀντιτορπιλικά ἐπεχείρησαν πάλιν νὰ ἐξέλθωσι τῶν στενῶν. Καταδιωχθέντα ὅμως ἀμέσως ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἐλαφρῶν πλοίων ἐτράπησαν εἰς φυγὴν, εἰσελθόντα εἰς τὰ στενά.»

* *

Τὴν δευτέραν πρωϊνὴν τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἔδωκε τὴν

κάτωθι λεπτομερῆ ἐκθεσιν τῆς ναυμαχίας.

«Κατὰ τὰς μέχρι τοῦδε βραχείας πληροφορίας τοῦ ἀρχηγοῦ τοῦ Στόλου καὶ αὐτόπτου κυβερνήτου, τὴν 9 καὶ 25' π. μ. χθὲς ἤρξατο ναυμαχία μετὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, τηρουμένου μεταξὺ Ἑλλησπόντου καὶ Ἰμβρου ὑπὸ τὴν ἄμεσον προστασίην τῶν φρουρίων.

» Ὁ ἀγὼν παρετάθη ἐπὶ ὄραν, λαμβανομένης δὲ ὑπ' ὄψιν τῆς θέσεως τῶν ἐχθρικών πλοίων ἢ γενομένη νυμυχία εἶχε μᾶλλον χαρακτηριστῆρα βομβαρδισμού τῶν φρουρίων καὶ τῶν πρὸ αὐτοῦ ἰσταμένων πλοίων ἀποτελούντων προκεχωρημένα πλοιοβόλαια.

» Ἐν ἀρχῇ τὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ ἦσαν τετραγμένα ἐν γράμμῃ, εἰς ἀπόστασιν δὲ μεγάλην, δεξιὰ τὸ καταδρομικὸν «Μετξητις» καὶ εἰς δεξιὰ ἀντιτορπιλλικά τινα.

» Κατὰ τῶν θωρηκτῶν καὶ τῶν φρουρίων ἕδωκον ὁ Ἑλληνικὸς στόλος παραμείνας εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπὸ τῶν φρουρίων.

» Σιγησάντων μετὰ μίαν ὥραν τῶν φρουρίων, τὰ πλοία ἐν ἀταξίᾳ ἐτρέπησαν πρὸς τὸ στόμιον καὶ εἰσήλθον εἰς τὸ Ἑλλησπόντον. Αἱ βλάβαι τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου εἶνε ἄγνωστοι εἰσέτι.

» Κατὰ πληροφορίας δοθείσας ὑπὸ τοῦ πληρώματος τοῦ Ρωστικοῦ ἀτμοπλοίου «Ἱερουσαλὴμ» εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Τενέδου δύο πλοία τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου ἐτέθησαν ἐκτὸς μάχης.

» Τὴν 3 καὶ 40' μ. μ. τρία Τουρκικὰ ἀντιτορπιλλικά ἀπεπειράθησαν νὰ ἐξέλθουν τῶν Δαρδανελίων, ἀλλ' ἠναγκάσθησαν ὑπὸ τοῦ πυρὸς τριῶν Ἑλληνικῶν ἀντιτορπιλλικῶν νὰ τραπῶσιν εἰς φυγὴν καὶ νὰ εἰσέλθωσιν εἰς τὰ Δαρδανέλλια.

» Ὁ Ἑλληνικὸς στόλος παρέμεινε μέχρι τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου ἐν ἀποστάσει βολῆς ἀπὸ τῶν φρουρίων, ἀλλὰ ταῦτα δὲν ἕδωκον πλεονεκτήματα αὐτοῦ. Ὁ Τουρκικὸς στόλος δὲν ἀνεφάνη.

» Αἱ ζημίαι τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἀνέρχονται εἰς ἓνα ἀξιωματικὸν καὶ 3 ναύτας ἐλαφρῶς τραυματισθέντας. Οὐδὲν τῶν ἡμετέρων πλοίων ὑπέστη ζημίαν τινά».

*
* *

Περὶ τὴν 4ην πρωινήν ὥραν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀνεκρίνου καὶ τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα τοῦ διοικητοῦ τῶν ἀντιτορπιλλικῶν Βρατσάνου, τηλεγραφοῦντος κατόπιν διαταγῆς τοῦ ὑπουργείου ἐκ Τενέδου.

«Ἐπεὶ γοῦν. Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν Ἀθήνας, ὥρα 11.55' ἑσπέρας»
 »9.26 πρωΐας ἡμέτερος Στόλος ἀποτελούμενος ἐκ τοῦ «Ἀβέρωφ», «Σπεισῶν», «Υδροσ», «Ψαρῶν» καὶ τῶν τεσσάρων ἀνιχνευτικῶν ἐπλεε πρὸς τὸ Σεντὺλ Μπαχάρ ἀριστερὰν ἀκρὰν τῶν Δαρδανελλίων. Κατόπιν διαταγῆς συνηνώθην τῷ Ἀρχηγῷ μετὰ 9 ἀντιτορπιλικῶν. Ἐχθρικά θωρηκτὰ «Βαρβαρόσσας», «Τουργούτ», «Μεσοουδιέ», «Ἀσοῦρ-Τεφῆκ» εἰς γραμμὴν παραγωγῆς ὄντα ὑπὸ τὰ φρούρια Σεντὺλ Μπαχάρ τῆς ἀριστερᾶς ἄκρας τῆς εἰσόδου τῶν Δαρδανελλίων ἤρξαντο πυρός. Ὁ ἡμέτερος Στόλος ἀπήνησεν ἀμέσως ἀπὸ 9 χιλιομέτρων φθάσας μέχρι τριῶν χιλιομέτρων. Συγχρόνως ἔβαλλον καθ' ἡμῶν τὰ φρούρια. Τὸ «Μετσηδιέ» καὶ ὁ ἐλαφρὸς ἐχθρικός στολισκος ὄντα ὑπὸ τὸ Κούμ-Καλὲ (δεξιὰν ἀκρὰν τῆς εἰσόδου τῶν Δαρδανελλίων) ἔβαλλον ἐπίσης. Τὴν 10.40 ἔπαυσε τὸ πῦρ ὑποχωρήσαντος ἀτάκτως τοῦ ἐχθροῦ.

»Κατὰ πληροφορίας ρωσικοῦ «Ἱερουσαλήμ» ἐκπλεύσαντος ἐκ Δαρδανελλίων μετὰ ναυμαχίαν αἱ ζημίαι τοῦ ἐχθροῦ ὑπῆρξαν μεγάλαι. Ὁ ἐπὶ τῶν ἀποστάσεων ἀξιωματικὸς τοῦ «Ἀβέρωφ» ἐβεβαίωσεν 6 πτώσεις βλημάτων τῶν πυροβόλων τῶν 234 χιλιοστομέτρων ἐπὶ τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος «Βαρβαρόσσα».

Α. Βρυτάνος.»

Τὴν 4ην Δεκεμβρίου ἀπεστέλλετο διὰ ραδιογραφήματος ἡ ἀκόλουθος ἐκθεσις τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτου.

«Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν

Ἀθήνας.

«Σήμερον τὴν πρωΐαν πλέοντες μεταξὺ Κεφάλου—Ἰμβρου καὶ Ἀκτῆς Χερσονήσου Καλλιπόλεως, εἶδομεν τὴν 8.20' ἔξερχόμενον τῶν στενῶν τὸν ἐχθρὸν στόλον.

»Τὴν 9ην ὥραν εἰς ἀπόστασιν 17 χιλιομέτρων ἀνεγνωρίσαμεν, ὅτι συνέκειτο ἐκ τοῦ «Τουργούτ», «Βαρβαρόσσα», «Μεσοουδιέ», «Ἀσοῦρ-Τεφῆκ», ἐνὸς καταδρομικοῦ τύπου «Χαμηδιέ» καὶ ὀμάδος 6 ἢ 8 ἀντιτορπιλικῶν.

»Ἐκ τούτων τὰ 4 θωρηκτὰ ἐστάλησαν πρὸς δεξιὰ παραπλέοντα τὴν ἀκτὴν Ἑλλης.

»Πάραυτα ἐστράφημεν ἀριστερὰ ἐπέχοντες ἐναντίον των. Ὅταν εὐρισκόμεθα εἰς ἀπόστασιν 12 χιλιομέτρων περίπου, ὁ ἐχθρὸς ἤρξατο

τοῦ πυρός. Μετ' ὀλίγον, ἦτοι τὴν 9.25', ἤρχισαμεν βάλλοντες κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

» Μετὰ 10' λεπτά ὁ « Ἀβέρωφ » ἐχείρισεν ἀνεξαρτήτως τῶν λοιπῶν θωρηκτῶν, ὅπως πλησιάσῃ καὶ θέσῃ τὸν ἐχθρὸν μεταξὺ δύο πυρῶν.

» Ὄττω χειρίζων κατέφθασεν ὀλίγον κατ' ὀλίγον τὴν ἐπὶ κεφαλῆς ἐχθρικήν ναυαρχίδα εἰς ἀπόστασιν 2,900 μέτρων, ἐν ᾧ τὰ ἄλλα 3 ἡμέτερα θωρηκτὰ χειρίζοντα ὑπὸ τὸν μοίραρχον ἐπίσης εἰς 4,100 μέτρων. Ἀλλὰ τότε ἡ ἐχθρική ναυαρχὴ κατόπιν σφοδροῦ πυρός τοῦ « Ἀβέρωφ » ἐστρεφεν 180 μοίρας δεξιὰ καὶ διηυθύνθη ἐντὸς τῶν στενῶν ἀκολουθουμένη καὶ ὑπὸ τῶν λοιπῶν ἐν ἀταξίᾳ. Τότε ὁ « Ἀβέρωφ » ἐστρεφεν, ὅπως ἐξέλθῃ τοῦ πεδίου τῆς βολῆς τῶν φρουρίων.

» Δὲν ἠδυνήθημεν νὰ διώξωμεν τὸν ἐχθρὸν ἐπὶ πλέον, καθ' ὅτι εἶχομεν εἰσελθῆ εἰς τὸ πεδίου τῆς βολῆς τῶν ἐπακτίων φρουρίων βαλλόντων καθ' ἡμῶν. Τὴν 10.30' ὁ ἐχθρὸς ἔνεκα τῆς σφοδρότητος τοῦ πυρός τοῦ « Ἀβέρωφ » καὶ τῶν θωρηκτῶν ἔπαυσε τὸ πῦρ καὶ κατέφυγεν εἰς τὰ στενὰ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων. Μετὰ τοῦτο κρατοῦντες καὶ διαδρομοῦντες ἐμείναμεν πρὸ τῶν στενῶν μέχρι τῆς 2ας μ. μ. Ὁ ἐχθρὸς ἐν τῷ μεταξὺ ἐξηφανίσθη εἰς Δαρδανέλλια. Ζημίας ἐχθροῦ δὲν γνωρίζομεν ἐπακριβῶς. Ὑποθέτομεν ὅμως ὅτι εἰς ταῦτα ὀφείλεται ἡ παῦσις τοῦ πυρός καὶ ἡ ὑποχώρησις. Τὰ ἡμέτερα πλοῖα δὲν ὑπέστησαν βλάβας ἐκτὸς τινῶν ὅλων ἀσημάντων ἐπὶ τῶν ἐπιστεγασμάτων τοῦ « Ἀβέρωφ », ἐπὶ τοῦ ὁποίου συνεκεντροῦτο ἅπαν τὸ ἐχθρικὸν πῦρ.

» Κατὰ τὴν ναυμαχίαν ἐφρονεῦθη ὁ κελευστής οἰακιστῆς τοῦ « Ἀβέρωφ » Καζινζαρῆς. Ἐτραυματίσθη ἐλαφρῶς ὁ ἀνθυποπλοίαρχος Μαμούρης, ὁ οἰακιστῆς Σιτοῦμπος, ὁ δίοπος πυροβολητῆς Προτοψάλτης, ὁ ναύτης σαλπικτῆς Μουτζούρης, ὁ ναύτης τορπιλλιτῆς Κανάκης καὶ οἱ ναῦται Γεωργουλᾶς καὶ Κριέτης, ἅπαντες τοῦ « Ἀβέρωφ ». Ἐπίσης εἰς ἔσχαρῆς τῶν « Σπετσῶν ».

» Ὁ ἐνθουσιασμὸς καὶ ἡ ἀνδρεία πάντων ἀνεξαιρέτως ἀνωτέρα περιγραφῆς. Ἐπυροβόλουν ζητωκραυγάζοντες. Ψυχραῖα καὶ ἀκρίβεια χειρισμῶν θαυμαστή.

Π. ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.»

Ἐξέχουσα ναυτικὴ προσωπικότης, ἔγραψε τὴν ἐπιούσαν ἡ « Πα-

τρεις», ἔκρινεν ὡς ἔξης τὴν νίκην τοῦ στόλου μας πρὸ τῶν Δαρδανελίων :

«Αἱ ληφθεῖσαι μέχρι τοῦδε ἐξηκριβωμένα πληροφορία δὲν ἀναφέρουσι τὰς βλάβας τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἄλλὰ καὶ μόνον τὸ γεγονός ὅτι ὁ ἐχθρὸς ἀπὸ τῆς 10 καὶ 30' τῆς πρωῒας ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν, εἰσελθὼν εἰς τὸν Ἑλλησπόντον χωρὶς νὰ ἐξέλθῃ πλέον, ἔστω καὶ ὅπως τεθῆ ὑπὸ τὴν σκέπην τῶν πυροβολείων τοῦ Σεντὺλ Μπάχρ καὶ τοῦ Κοὺμ Καλέ, μαρτυρεῖ πλὴν τῆς ἠθικῆς καὶ ὕλικῆν βεβαίως μείωσιν αὐτοῦ.

»Τὸ ἀξίωμα ὅτι ἡ νίκη ἐνὸς στόλου ὀφείλεται «to the man behind the gun» (εἰς τὸν ὀπισθεν τοῦ τηλεβόλου ἱστάμενον σκοπευτήν) ἐπεκυρώθη ἀριδῆλως καὶ ἐκ τῆς χθεσινῆς ναυμαχίας τοῦ Ἑλλησπόντου, διότι κυρίως εἰς τὴν ἐμπειρίαν τῶν πυροβολητῶν ὀφείλεται πρωτίστως ἡ νίκη καὶ εἰς τὰς ἄλλας ψυχικὰς ἀρετάς, περὶ ὧν μαρτυρεῖ ἡ ἔκθεσις τοῦ ἥρωος ναυάρχου.

»Τονίζω δὲ τὴν εὐθυβολίαν τῶν σκοπευτῶν, διότι ἡ ὑπὸ τὰ πυροβολεῖα τῶν φρουρίων προσφυγὴ τοῦ ἐχθροῦ δὲν ἐπέτρεψε τὴν πλήρη ἐκδῆλωσιν τῶν κυρίως ναυτικῶν ἀρετῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Αὐταὶ θὰ κατεφαίνοντο μόνον ἐὰν ἐν τῷ ἀνοικτῷ πελάγει συνήπτετο ἡ ναυμαχία, ὁπότε τὴν νίκην θὰ εἶδεν ἡ δεξιότης τῶν χειρισμῶν. Ὁ δεξιώτατος ἐν τούτοις χειρισμὸς τῆς ναυαρχίδος, χάρις εἰς τὸν ὁποῖον ἐχρησιμοποιήθη ἡ ὑπεροχὴ τῆς ταχύτητός της καὶ ὁ ἐχθρὸς ἐτέθη μεταξὺ δύο πυρῶν, ἀποτελεῖ ἐπαρκῆς τεκμήριον καὶ τῆς τοιαύτης ιδιότητος τοῦ ναυικοῦ μας.

»Ὁ «Ἀβέρωφ» ἤρξατο βάλλων ἐξ ἀποστάσεως 9,000 μέτρων, μικρὸν δὲ καὶ κατ' ὀλίγον ἐπλησίασε τὴν Τουρκικὴν ναυαρχίδα μέχρι ἀποστάσεως μόλις 2,900 μ. Καὶ τὰ λοιπὰ δὲ Ἑλληνικὰ θωρηκτὰ, κατὰ τὰς διαταγὰς τοῦ Ἀρχηγοῦ, ἐπλησίασαν μέχρι ἀποστάσεως 4,100 μ. ὅπως προσδώσωσιν εἰς τὰ πυροβόλα τῶν τὴν μείζονα αὐτῶν δραστηριότητα. Ἡ ἀνδρεία κατ' ἀκολουθίαν ἔδαινε ἐκ παραλλήλου πρὸς τοὺς ὑπολογισμοὺς τῆς πυροβολικῆς ἐπιστήμης.

»Μὴ σὰς παραξενεύσῃ ἡ ἔκφρασις ἐὰν εἶπω, ὅτι ἡ χθεσινὴ ναυμαχία θὰ μείνῃ μοναδικὴ εἰς τὰς σελίδας τῆς παγκοσμίου ναυτικῆς ἱστορίας.

»Οὐδὲ λέγω τοῦτο στηριζόμενος εἰς τὰς ἀγνώστους ἔτι ἀπωλείας

τοῦ ἐχθροῦ. Τὸ λέγω μόνον ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ γεγονότος ὅτι ὁ Ἑλληνικὸς Στόλος ἐπέστρεψε τὸ ἑσπέρας εἰς τὸ ὀρμητήριόν του σώος καὶ ἀδολαβῆς. Καὶ ἐξηγουμαι :

» Ἡ ναυμαχία περιωρίσθη κυρίως μεταξύ τῶν ἡμετέρων θωρηκτῶν ἀφ' ἑνός, καὶ τῶν φρουρίων καὶ τῶν τουρκικῶν θωρηκτῶν ἀφ' ἑτέρου· ἡ δύναμις δὲ εἰς πυροβόλα τῶν δύο ἀντιπάλων παρέχεται σαφῆς εἰς τὸν ἀκόλουθον πίνακα.

» Ἐκ τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου ὁ «Ἀδέρωφ» ἔχει 4 πυροβόλα μεγάλης ὀγκῆς τῶν 24 καὶ 8 μέσης τῶν 19· τὰ τρία ἄλλα μας θωρηκτὰ ἔχουν ὁμοῦ 9 πυροβόλα μεγάλης ὀγκῆς τῶν 27, καὶ 15 μέσης, τῶν 15. Δηλαδή ἡ δύναμις τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς πυροβόλα, συνεπσοῦτο εἰς 13 μεγάλου μεγέθους πυροβόλα καὶ εἰς 23 μέσου μεγέθους.

Ἐξ ἄλλου τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου καὶ τῶν φρουρίων τὰ πυροβόλα εἶνε τὰ ἑξῆς :

» Φρούριον Ἐρτογρούλ δύο τῶν εἰκοσιτεσσάρων, φρούριον Σεντύλ Μπάχρ ἐξ τῶν εἰκοσιῆξ, φρούριον Κούμ Καλέ τρία τῶν εἰκοσιοκτώ, δύο τῶν εἰκοσιῆξ, δύο τῶν εἰκοσιτεσσάρων, ἐν τῶν εἰκοσιενός καὶ δύο τῶν δεκαπέντε, καὶ φρούριον Ὀρχανιέ δύο τῶν εἰκοσιτεσσάρων. Τὰ δὲ Τουρκικὰ θωρηκτὰ «Βαρβαρόσας» καὶ «Τουργούτ Ρεῖς» δώδεκα τῶν εἰκοσιοκτώ, «Μεσουδιέ» δύο τῶν εἰκοσιτεσσάρων καὶ ἑνδεκα τῶν δεκαπέντε, «Ἀσσάρ Τεφῆκ» τρία τῶν δεκαπέντε.

» Ἦτοι φρουρίων πυροβόλα μεγάλα δέκα καὶ ὀκτώ, στόλου πυροβόλα μεγάλα δεκατέσσαρα, μέσου δὲ μεγέθους πυροβόλα δέκα καὶ πέντε.

» Ἐν ἄλλαις λέξεσιν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ὀπλισμοῦ τοῦ ἀντιπάλου εἶνε ἀναμφισβήτητος, ὑπερδιπλασία. Ἀλλὰ καὶ ἡ ὑπεροχὴ τοῦ προσωπικοῦ τοῦ ἡμετέρου στόλου κατεδείχθη ἐπίσης ἀναμφισβήτητος, δικαίωσασα τὰς προβλέψεις τῶν ναυτικῶν μας, αἱ ὁποῖαι, δυνάμεθα τώρα νὰ τὸ εἴπωμεν, ἐστηρίζοντα πάντοτε ἐπὶ τῆς ἀκολούθου μαθηματικῆς ἐξισώσεως :

» Ὑλικὸν X προσωπικὸν τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυτικοῦ ἴσον ὕλικόν X προσωπικὸν τοῦ ἀντιπάλου.

» Ἄλλ' ἐὰν ἡ ὑπεροχὴ τοῦ θωρηκτοῦ μας στόλου κατεδείχθη τόσον περιτράνως ἐπὶ τοῦ ἐχθρικοῦ θωρηκτοῦ στόλου, ἡ ὑπεροχὴ τοῦ προ-

σωπικοῦ τοῦ ἐλαφροῦ ἡμῶν στολίσκου ἐξήρθη εἰς ὕψος ἀφθαστον.

» Ὅταν κατὰ τὸν Ρωσοῦ-ἁπλωνικὸν πόλεμον τὰ Ρωσικὰ καταδρομικὰ ἐξήρχοντο τοῦ Πόρτ-Ἀρθούρ, οἱ ἡρωϊκοὶ Ἰάπωνες, οἱ περιπολοῦντες μέσα εἰς τὰ ἀντιτορπιλικὰ, ἔσπευδον καὶ ἀπεσύροντο.

» Ἡ θέα τοῦ «Μεσουδιέ» ὅμως δὲν ἐγέννησε τὰς ἰδίαις σκέψεις καὶ εἰς τὰ τρία περιπολοῦντα Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλικὰ. Ἀντιθέτως αὐτὰ καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ θωρηκτοῦ, τρέψαντα αὐτὸ εἰς φυγὴν.

» Οὕτως ἡ ναυμαχία τῆς 2 Δεκεμβρίου ἀνέτρεψε τὰ ἀξιώματα τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης καὶ ὁ παράγων Ἀνδρεία μετετρέπη εἰς παράγοντα Πυροβόλα.

» Τὸ ναυτικὸν μας ἔβαλλε ζητωκραυγάζον κατὰ τοῦ ἐχθροῦ καὶ οἱ κρότοι τῶν Ἑλληνικῶν πυροβόλων ἐπὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ Αἰγαίου ἐξήγγειρον τὰς ψυχὰς τὰς γηθοσύνας ἀκρωμέναις τῶν ἀπὸ δισχιλίων ἐτῶν συνεχῶς κρατούντων αὐτοῦ Ἑλλήνων ναυμάχων κ' ἐνέπληξαν ταύτας δικαίας ὑπερηφανείας διὰ τοὺς ἀπογόνους των.

» Τὸ ναυτικὸν ἐπλήρωσε τὰς προσδοκίας τοῦ Ἔθνους. Ἡ Ἑλλὰς οὐ μόνον ἐτήρησεν, ἀλλὰ καὶ ὑπερέβαλε τὰς πρὸς τοὺς συμμάχους ἀναληφθείσας ὑποχρεώσεις.

Ζωντανὰ λεπτομερείαι.

(Τὰς κατωτέρω λεπτομερείαις ἐπὶ τῆς πρώτης ναυμαχίας τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ στόλου ὀφείλομεν εἰς τὴν εὐμενῆ παραχώρησιν τοῦ πατριωτικωτάτου καὶ ἐνθουσιώδους Ἀρχιμανδρίτου Θεοφυλ. Ν. Παπακωνσταντίνου, ἱερέως τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου):

« Πρὸ τῆς ἡμέρας τῆς ναυμαχίας προηγήθησαν πολλὰ ἐπεισόδια πολεμικὰ. Διὰ τοῦτο ἀνάγκη ν' ἀρχίσῃ τις νὰ ὑπολογίσῃ τὰ λαβόντα χώραν πρὸ τῆς μεγάλης καὶ ἱστορικωτάτης ἡμέρας ἐκείνης, δι' ἣν δικαίως δύναται νὰ καυχηθῇ ἡ Ἑλλὰς διὰ τὸν μικρὸν μὲν κατὰ ποσὸν στόλον τῆς, μέγαν ὅμως κατὰ ποιόν.

» Ἦτο 26 Νοεμβρίου 1913, ἡμέρα Δευτέρα, ὁπότε εἰς τὰς 8 π. μ. ἐλήφθη τηλεγράφημα τῆς «Ναυκρατούσης» πρὸς τὸν «Ἀβέρωφ», δι' οὗ γνωστὸν καθίστατο, κατὰ πληροφορίας τοῦ Γαλλικοῦ ρυμουλκοῦ Lutèce, ὅτι τουρκικὸν ἀντιτορπιλικὸν καθ' ἐκάστην ἔσπεραν περιπολεῖ ἐν Δαρδανελλίοις, ὁ δὲ Τουρκικὸς στόλος ἀποδιβάξει τὰ ἐπιπλά του εἰς τὴν ξηράν, σκοπὸν ἔχων νὰ ἐξέλθῃ πρὸς ναυμαχίαν.

Νέον δὲ τηλεγράφημα τῆς «Σφενδόνης» ἐπεβεβαίωσεν τὴν περὶ Τουρκικοῦ ἀντιτορπιλικοῦ εἰδησιν.—Τὴν 27 Νοεμβρίου 1912, κατόπιν διαταγῆς τοῦ Ναυάρχου Κουντουριώτου ἔλα τὰ πλοία ἔδει νὰ ἔχωσι συμπληρωμένας τὰς προμηθείας των, τὰς δὲ ἀποθήκας πετρελαίου καὶ ἀνθράκων πλήρεις δι' ἑκανὰς ἡμέρας. Αὐτῇ δὲ τὴν ἰδίαν ἡμέραν ἐγένετο ἡ ἀνθράκωσις καὶ ἐπὶ τῶν τριῶν ἀνιχνευτικῶν «Πάνθηρος», «Ἰέρακος» καὶ «Λέοντος», ἔτι δὲ καὶ ἡ ἀναχώρησις ἐκ λιμένος Μουδρου τῶν ἀντιτορπιλικῶν «Ἀσπίδος», «Βέλους» καὶ «Θυέλλης» καὶ τοῦ καταδυομένου «Δελφίνος» ὑπὸ κυβερνήτην τὸν κ. Παπαρρηγόπουλον. Τὸ καταδυόμενον ὅμως «Δελφίν» πρὶν ἢ πλεῖσθαι μακρὰν πρὸς τὰ σιενὰ τῶν Δαρδανελλίων, ἐπανῆλθεν εἰς Μουδρον ἕνεκα τῆς τρικυμίας ἐν τῷ πελάγει.—Τὴν 28ην Νοεμβρίου 1912, 9.30' π. μ. γίνεται ἀπαρσις ἐκ Μουδρου πάντων τῶν πλοίων τοῦ ἡμετέρου στόλου, μετὰ τῆς πρὸ ὀλίγου ἀφικθείσης «Νέας Γενεᾶς» καὶ τοῦ καταδυομένου «Δελφίνος», προπορευομένων τῶν λοιπῶν. Ἡ κατεύθυνσις τοῦ στόλου ἦτο πρὸς τὴν νῆσον Τένεδον. Ἡ ταχύτης δ' αὐτοῦ ἦτο μόνον 10 μιλίων καθ' ὥραν, συμφώνως πρὸς τὴν διαταγὴν τοῦ ναυάρχου Κουντουριώτου.

» Ἐφθάσαμεν δὲ εἰς Τένεδον περὶ τὴν 4 καὶ 30' μ. μ. ἡμέραν Τετάρτην. Ἐκεῖ ἠγκυροβόλησεν ὅλος ὁ στόλος. Ἦτο δὲ ἐγγύς καὶ ἔναντι τοῦ Σεδοῦλ-Μπάχρ, καὶ ἰδίᾳ τοῦ Κοῦμ-Καλέ, φρουρίου ἐπὶ τῆς Ἀσιατικῆς παραλίας. Τὰ πολεμικὰ σκάφη ἡμῶν ἔβαινον κατὰ τὸν πλοῦν των κατὰ παραγωγὴν, ἀπέχοντα τὸ ἐν ἀπὸ τοῦ ἐτέρου περὶ τὰ τριακόσια μέτρα. ἦσαν δὲ ἐκατέρωθεν τὰ ἀνιχνευτικὰ «Λέων», «Πάνθηρ», «Ἀετός», κτλ. Προεπορευόντο δὲ ὄλων τὰ ἀντιτορπιλικὰ «Βέλος», «Ἀσπίς», «Θυέλλα» κτλ. κατὰ παραγωγὴν καὶ αὐτὰ. Τὸ θέαμα τοῦ στόλου ἦτο ἐξαισιον, τὸ θάρρος τῶν πληρωμάτων ὑπέροχον καὶ οἱ κυβερνήται τῶν σκαφῶν ὄλων ἐπὶ τῶν γεφυρῶν ὠνειροπόλουσαν ἰδίως τὴν εὐτυχῆ ἡμέραν τῆς ναυμαχίας. Σπανίως ἐξήρχετο στόλος νὰ συμπλακῆ μετ' ἐχθροῦ ὑπερτέρων μονάδων μὲ ἐφάδια ἡθικοῦ τόσοσιν μεγάλα. Ἄλλ' ὁ Θεὸς ἐξ ἀρχῆς ἐφαίνετο συμμαχῶν ἡμῖν ὑπὲρ κοινοῦ ἀγαθοῦ τῶν τυραννουμένων λαῶν.

» Ἡ Τένεδος καίται ὡς γνωστὸν πρὸ τοῦ στομίου τῶν Δαρδανελλίων καὶ δὴ ἔναντι τῆς ἀρχαίας Τρωάδος. Ἔχει μικρὰν λιμένα, οἰκοδομὰς παλαιάς, φρούριον Ἐνετικὸν καὶ κατοίκους Μωαμεθανοὺς καὶ

Ἑλληνας. Ἐπειδὴ δὲ ἡ διαμονὴ στόλου ἐν καιρῷ νυκτὸς εἶνε οὐχὶ ἀπηλλαγμένη κινδύνου διὰ τὴν ἐγγύτητα πρὸς τὰ στενά, διὰ τοῦτο ὁ Ναύαρχος προνοητικώτατα διατάσσει μετὰ ἡμίσειαν ὥραν ἀπὸ τῆς ἐκεῖ ἀφίξεως ἡμῶν ν' ἀπάρωμεν πάντες τοῦ λιμένος καὶ τὰ πλοῖα ἔλα κρατοῦντα τὴν γραμμὴν των κανονικὴν νὰ πλέωσι μὲ φανούς ἐσθεσμένους. Σχηματίζονται δὲ δύο στήλαι, μία τῶν θωρηκτῶν καὶ ἑτέρα τῶν ἀνιχνευτικῶν. Ἐπέχουσι δὲ τὰ πλοῖα πρὸς Β. Ἡ ταχύτης τῶν πλοίων εἶνε μόνον 8 μιλίων καθ' ὥραν. Καθ' ἑλλην δὲ τὴν νύκτα ἐκείνην οἱ ἠλεκτρικοὶ προβολεῖς τῶν Δαρδανελλίων οὐδόλως ἤσυχάζουσιν, ἀλλὰ διαρκῶς ρίπτουσι δέσμας φωτεινὰς πρὸς κατόπτρουσιν ἡμῶν. Φωτίζουσιν ἡμᾶς διαρκῶς, ἵνα μὴ προσκόψωμεν ἐν τῇ πορείᾳ ἡμῶν... Παραπλεύσαντες οὕτω τὴν Ἴμβρον καὶ τὴν Ἀθήμον κατόπιν, καθ' ἑλλην τὴν νύκτα μὲ πορείαν Β. 65 μίρ. πρὸς Ζ., περὶ τὴν 11 μ. μ. ἤτοι τὴν νύκτα τῆς Τετάρτης, ἐστρέψαμεν πάλιν πρὸς Β. καὶ πρὸς τὰ στενά. Τὴν δὲ πρωΐαν τῆς Πέμπτης ἡμέρας ἠγκυροβολήσαμεν πάλιν εἰς Τένεδον, πρὸ τῶν στενῶν, περὶ τὴν 9 π. μ. ὥραν τῆς 29 Νοεμβρίου 1912. Ἦτο δὲ τὸ θέαμα τῶν διερχομένων ἐμπορικῶν πλοίων ἔξοχον ὑπὸ πᾶσαν ἐποψίν· διότι ἄλλα μὲν εἰσῆρχοντο, ἄλλα δὲ ἐξήρχοντο τῶν στενῶν μὲ παντὸς εἶδους φορτίον.

»Τὴν 30 Νοεμβρίου 1912, ἐγένετο ἐπιβίβασις πυρομαχικῶν ἐκ τοῦ ἐπιτεταγμένου πλοίου «Σαφροῦς» τῆς Πανελληνίου ἐπὶ τῶν διαφόρων πλοίων τοῦ στόλου· ἐτι δὲ καὶ ἐλαίου διὰ τὰς μηχανὰς τῶν ἀνιχνευτικῶν. Τὴν αὐτὴν ἡμέραν κατὰ παράδοξον σύμπτωσιν ἀντικαθίστατο καὶ ὁ Τοῦρκος Ναύαρχος, ὡς μὴ τολμήσας νὰ ἐξέλθῃ πρὸς ναυμαχίαν μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου. Τὴν ἰδίαν ἐτι ἡμέραν μετέβαινε καὶ ὁ Πρωθυπουργὸς Βενιζέλος εἰς Λονδίνον διὰ τὸ ζήτημα τῶν διαπραγματεύσεων τῆς εἰρήνης.

»Τὴν 1 Δεκεμβρίου 1912 ἡμέραν Σαββάτου, ἔρχεται τηλεγράφημα τῆς «Λόγγης» πρὸς τὸν ναύαρχον Κουντουριώτην ὅτι Τουρκικὸν ἀντιτορπιλικὸν ἐμφανισθὲν πρὸ τοῦ Κοῦμ Καλέ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας, ἠναγκάσθη νὰ τραπῆ εἰς ἀτακτὸν φυγὴν κατόπιν τεσσάρων βολῶν ριφθειῶν κατ' αὐτοῦ παρὰ τῆς «Λόγγης».

»Τὴν 11 π. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας στέλλεται τηλεγράφημα παρὰ τοῦ ναύαρχου πρὸς τὸν Ἀρχηγὸν τῶν ἀντιτορπιλικῶν Βρατσάνον μὲ τὰς λέξεις :

«Πῶς ἐτόλμησε τὸ τουρκικὸν ἀντιτορπιλικὸν νὰ ἐξέλθῃ; Ἀπάρατε αὐθωρεῖ μεθ' ὅλου τοῦ στολίσκου καὶ διέλθεται ἐπιδεικτικῶς πρὸ τῶν Δαρδανελλίων ἐκτὸς βολῆς.

ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.»

»Τὴν 2 μ. μ. τῆς αὐτῆς ἡμέρας δίδεται διαταγὴ τοῦ ναυάρχου νὰ ἐτοιμασθῶσιν ὅλα τὰ πλοῖα δι' ἄμεσον ἄπαρσιν· καθότι τηλεγράφημα εἰς Τενέδου ἀνήγγειλεν ὅτι τὸ Τουρκικὸν καταδρομικὸν «Μετζητιέ» ἐξήλθε τῶν στενῶν μετὰ τινῶν ἀντιτορπιλικῶν, ὅτι δὲ ὁ «Δελφίν» διετάχθη νὰ καταδύσῃ πρὸς τορπίλισιν αὐτοῦ.—Μετὰ 1 1/2 ὥραν ἕτερον τηλεγράφημα εἰς Τενέδου ἀνήγγειλεν ὅτι ὁ «Δελφίν» κατέδυσσε πρὸς τορπίλισιν καὶ πλέει κατὰ τοῦ ἐχθρικοῦ σκάφους, ἕνα ἀνατινάξῃ αὐτό. Εἰς τὰς 4 1/2 μ. μ. γίνεται γενικὴ ἄπαρσις τῶν πολεμικῶν πλοίων. Πλέουσι δὲ ταῦτα εἰς δύο στήλας κανονικῶς. Τὴν πρώτην στήλην ἀποτελοῦσι τὰ θωρηκτά, τὴν δὲ δευτέραν τὰ ἀνιχνευτικά. Ἐγκαρσίως τῶν θωρηκτῶν πλέουσι τὰ ἀνιχνευτικά «Λέων», «Πάνθηρ», «Ἰέραξ», «Ἀετός.»

»Κάμπτομεν οὕτω τὴν Ν. Α. ἄκραν τοῦ Μοῦδρου καὶ ἀπέχομεν πρὸς Ν. 73ο Α. μετὰ ταχύτητα μόνον 7 μιλίων καθ' ὥραν. Τὴν 9 μ. μ. τῆς νυκτὸς εὐρισκόμεθα εἰς ἀπόστασιν 3 μιλίων μακρὰν ἀπὸ τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς, περὶ τὰ 6 δὲ μίλια περίπου πρὸς Ν. τῆς νήσου Τενέδου. Πλέομεν δὲ μετὰ πορείαν ἀντίθετον τῆς πρώτης, καὶ μετὰ στροφὴν 16 ρόμβων. Ἦδη εἶνε ἡμέρα Κυριακὴ, 2 Δεκεμβρίου 1912. Ἐπέχομεν πρὸς Β. 38ο Α. ἤτοι πρὸς τὴν βορείαν ἄκραν τῶν Δαρδανελλίων. Κατὰ τὸν πλοῦν ἡμῶν τότε συνηγήσαμεν τὰ ἀντιτορπιλικὰ «Θύελλαν», «Δόξαν» καὶ «Ἀσπίδα». Εἰς αὐτὰ ἐξέφρασεν ὁ Ναύαρχος τὴν εὐαρέσκειάν του, καὶ διὰ μέσου αὐτῶν εἰς τὸν λοιπὸν στολίσκον. Διέταξε δὲ ὅπως, ἀφ' οὐ ἐνωθῶσι πάντα μετὰ τῶν λοιπῶν, ἔλθωσι πρὸς συνάντησιν τοῦ λοιποῦ στόλου. Προχωρήσαντες δὲ μέχρι τῆς 11 π. μ. κατὰ μῆκος τῆς χερσονήσου «Ξεροῦ» (1) διὰ διαδοχικῶν στροφῶν, ἤλλαξαμεν κατεύθυνσιν πρὸς Β. 70° Ζ., σκοπὸν ἔχοντες νὰ διέλθωμεν βορείως τῆς Ἰμβρου, καὶ ἐκεῖθεν πάλιν εἰς Λήμνον.

»Τότε ἔρχεται ἕτερον τηλεγράφημα τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἀντιτορπι-

(1) Σ. Σ.—Τῆς γνωστοτέρας ὡς Θρακικῆς χερσονήσου ἢ χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ὅπου τὰ ἐπὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς ἀκτῆς πυροβολεῖα τῶν Δαρδανελλίων.

λικῶν Βρατσάνου, δι' οὗ ἐγένετο γνωστὸν ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος πρόκειται νὰ ἐξέλθῃ τῶν στενῶν. Τοῦτο ἠνάγκασε τὸν Ναύαρχον Κουντουριώτην νὰ στρέψῃ κατὰ 16 ρόμβους πρὸς τὰ στενὰ πλέων καὶ λαμβάνων ἀντίθετον διεύθυνσιν. Πλέομεν ἤδη πρὸς τὸ Ν. ἀκρωτήριον τῆς δυτικῆς πλευρᾶς τῶν στενῶν.

» Δεκεμβρίου 3, ἡμέρα Δευτέρα.—Τὴν 4 π. μ. πρωΐλιαν, εὕρισκό-μεθα βορειῶς τῆς Ἰμβρου, ἐπέχοντες πρὸς Β. 45° Α. Κάμπαντες δὲ τὸ ἀκρωτήριον τοῦτο, ἐπέχομεν πρὸς Ν. 40° Α. Ἡ ἀνατολὴ τοῦ Ἥλιου εὔρεν ἡμᾶς πρὸ τῆς δυτικῆς ἀκτῆς τῆς χερσονήσου τῆς Καλλιπόλεως, ὅποτε στρέψαντες λαμβάνομεν τὴν πορείαν Ν. 40° Ζ. Πλέομεν ἤδη κατὰ μῆκος τῆς χερσονήσου ταύτης.

» Ὁ ἥλιος ἔλουε τὸ σύμπαν, ἡδέως προσψάυων τὰ γαλανὰ ὕδατα τῶν Δαρδανελλίων· ἐφαίνετο ἡ ἡμέρα ἐκείνη ὡσεὶ ἀνήκουσα εἰς τὴν ἀνοιξιν μᾶλλον, πρᾶ εἰς τὸν χειμῶνα. Γαληνιώσα δὲ ἡ θάλασσα ὑπεδέχετο ἡμᾶς ἐπὶ τῶν ὤμων τῆς μετὰ χαρᾶς πολλῆς καὶ οἰωνῶν ἀρίστων. Ὁ Θεὸς ὥρισε τὴν ἡμέραν ἐκείνην τόσον λαμπρὰν καὶ ἡλιόλουστον πρὸς θρίζμῶν τῶν ἐλληνικῶν ἔπλων. Ἦμεθα πρὸ τοῦ ἀκρωτηρίου τῆς Ἑλλης (Ἑλῆς), πλήρεις χαρᾶς ἐπὶ τῇ προσεγγίσει ἐνδόξου ἡμέρας διὰ τὸ γένος ἡμῶν. Τὰ πληρώματα ἦσαν ἔτοιμα πρὸς δράσιν, πλήρη πεποιθήσιν ἔχοντα περὶ τῆς νίκης αὐτῶν καὶ τῆς κατατροπώσεως τοῦ ἐχθροῦ.

» Τὴν 2αν Δεκεμβρίου, ἦτοι μίαν ἡμέραν πρὸ τῆς ναυμαχίας, εἶχε γίνεῖ ὁ ἀγιασμὸς ἐπὶ τοῦ σκάφους «Σπέτσι» παρὰ τοῦ ἱερέως τοῦ στόλου ἀρχιμανδρίτου Θεοφυλάκτου Ν. Παπακωνσταντίνου. Τὸ ἔλον πλοῖον εἶχε ραντισθῆ διὰ τοῦ ἀγιασμοῦ καὶ οἱ ἄνθρωποι τοῦ πληρώματος πεποιθότες εἰς τὸν Θεὸν τῆς δικαιοσύνης ἐλάβανον τὸ ἡθικὸν καὶ πνευματικὸν τοῦτο φάρμακον μετὰ κατανύξεως ἄκρας καὶ πίστεως ἀκραδάντου περὶ τῆς θείας δυνάμεως αὐτοῦ. Ἡ θρησκεία εἰς τὰς περιστάσεις ταύτας τοῦ βίου ἀσκεῖ ὑψίστην ἐπιρροὴν ἐπὶ τῶν καρδιῶν τῶν ἀνθρώπων, ὅποταν ὁ λειτουργὸς τοῦ Ὑψίστου νοῆ καλῶς τὸ μυστήριον τοῦτο καὶ κάμνη χρῆσιν κατάλληλον αὐτοῦ δι' ἀφοσιώσεως καὶ ζήλου ἱεροῦ.

» Ἦτο ὀγδόη ὥρα τῆς πρωίας, ἡμέρα δὲ Τετάρτη, ὅποτε εἰς τὸν ὀρίζοντα, πρὸ τῶν στενῶν, ἐφαίνοντο καπνοῦ τολύπαι καὶ πλοῖα θωρηκτὰ κινούμενα πρὸ τὰ πρόσω. Ἐπληροῦτο δὲ ἔλη ἡ ἀτμόσφαιρα

ἐκ τοῦ καπνοῦ τῶν ἐξερχομένων πλωτῶν φρουρίων, καὶ ἐν μέσῳ τοῦ νέφους τῶν καπνῶν διεκρίνετο ὁ ἥλιος ἀνατέλλων ἡμέρα. Ἦρχοντο ὀλοταχῶς πρὸς συνάντησιν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου καὶ σύρραξιν μετ' αὐτοῦ. Ὡρα φοβερᾶς ἀγωνίας ἐκατέρωθεν. Μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι τὰ μὲν πληρώματα τῶν ἑλληνικῶν σκαφῶν εἶχον ὑπέροχον θάρρος, πεποίθησιν καὶ ἀφοσίωσιν εἰς τὸ καθήκον μετ' ἄκρας συναισθήσεως τοῦ σκοποῦ καὶ τῆς ἀποστολῆς των, ἐνῶ τὰ τουρκικὰ πληρώματα περιδεῖ, πεφοβισμένα ἐκ τῶν ἀλλεπαλλήλων ἤττων τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἐφαίνοντο βαδίζοντα μᾶλλον πρὸς βέβαιον θάνατον ἢ νίκην καὶ ἐπικρατίην. **Τέσσαρα** ἦσαν τὰ ἑλληνικὰ θωρηκτὰ, ἐνῶ ἑξ ἦσαν τὰ τουρκικὰ τοιαῦτα, ἐκτὸς παλαιῶν κανονιοφόρων, τορπιλικῶν κλπ.

Ἡ πολεμικὴ ἔγερσις ἐσήμανε διὰ δοθέντος σημείου ἐκ τοῦ «Ἀδέρωφ» περὶ τὴν 8 καὶ 20' π. μ. Εὐθὺς οἱ πυροβοληταὶ εἰς τὰς θέσεις των, ἕκαστος εἰς τὸν τόπον τοῦ καθήκοντος, καὶ οἱ πάντες μετὰ χαρᾶς μυστικῆς καὶ ἀγαλλιᾶσεως θείας ἔσπευδον νὰ ἐπιτελέσωσι τὸ πρὸς τὴν πατρίδα ἱερὸν καθήκον. Τὰ ἡμέτερα σκάφη παρετάχθησαν κατὰ παραγωγὴν μὲ τὸν «Ἀδέρωφ» ἐπὶ κεφαλῆς. Ἐνθεν καὶ ἔνθεν εἰς τὰ ὀπισθεν ἐτέθησαν τὰ ἀνιχνευτικά. Τὰ τουρκικὰ σκάφη βαίνουσιν ἤδη κανονικῶς ἐπὶ γραμμὴν ὡσαύτως παραγωγῆς, προπορευομένου τοῦ «Χαϊρεδίν-Βαρδάρσα».

Τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιέ» μένει ἀκίνητον πλησίον τῆς παρᾶλις τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας. Εἶχε σκοπὸν πιθανῶς νὰ ἐπιτεθῆ πλευρικῶς μὲ τινα ἀντιτορπιλικά. Ἐρρίφθησαν κατὰ πρῶτον ὄλαι αἱ εὐφλεκτοὶ ὄλαι εἰς τὴν θάλασσαν, ξύλα καὶ δοχεῖα πλήρη πετρελαίου καὶ οἰνοπνεύματος ἐξ ὄλων τῶν ἡμετέρων σκαφῶν. Περὶ τὴν 8 καὶ 15' π. μ.—20', ὅποτε ὁ ἥλιος ἐσχόρπιζε τὰς φωτεινάς αὐτοῦ ἀκτίνας εἰς τὸν ὀρίζοντα, ἡ δὲ ἡμέρα ἠλιόλουστος ἐφαίνετο πανηγυρίζουσα, ὁ ναύαρχος Κουντουριώτης ὑψοῖ τὸ σῆμα ἐπὶ τῆς Ναυαρχίδος δηλῶν τὰ ἑξῆς: «Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὰς εὐχὰς τοῦ Βασιλέως μας, ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου, μὲ τὴν πεποίθησιν εἰς τὴν νίκην, ἐπιπέσατε μεθ' ὁμοῦς ἀκαθέκτου κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ γένους». Διατάσσει δὲ ὅπως τεθῶσιν ὀπισθεν τῶν θωρηκτῶν, καὶ εἰς γραμμὴν παραγωγῆς τὰ ἀνιχνευτικά, δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ καὶ εἰς ἀπόστασιν 1000 μέτρων. Ἐν τῷ μεταξύ τὰ τουρκικὰ σκάφη προχωρῆ-

σαντα ἐπ' ἀρκετόν, διεκρίνοντο πλέον καλῶς. Πραγγοῦνται τὰ δύο γερμανικῆς κατασκευῆς «Χαίρεδιν-Βαρδαρόσα», «Τουργκουτ-Ρεΐς», εἶποντο δὲ τὰ «Μεσουδιέ», «'Ασσάρι-Τεφῆκ» καὶ τὸ «Χαμηδιέ». Μόλις ὁμως ἐξηλθόν τοῦ Σεδούλ-Μπάχρ, ἐστρεψαν ἀθρόως δεξιὰ κατὰ ρόμβους καὶ ἐπλεον πλέον κατὰ παραγωγήν. Ὁ ἡμέτερος στόλος στρέφεται τότε ἀριστερὰ διαδοχικῶς κατὰ 4 ρόμβους, καὶ κατοπιν. κατὰ 16 ρόμβους, ἐνῶ τὰ ἀνιχνευτικὰ διαλθόντα πρὸ τῆς πρύμνης τῶν θωρηκτικῶν, τάσσονται εἰς γραμμὴν παραγωγῆς, ἀριστερὰ αὐτῶν καὶ εἰς ἀπόστασιν 1000 μέτρων. Ἦτο δὲ τότε ἡ ὥρα 8 καὶ 45 π. μ. Πρατάσσονται δὲ οὕτω, «'Αβέρωφ» ἐπὶ κεφαλῆς, «Σπέτσαι» δευτέρον, «'Υδρα», «Ψαρά». Ἐν τῷ μεταξύ δὲ αὐτῶν τίθενται τὰ ἀνιχνευτικὰ «Λέων», «Πάνθηρ», «'Αετός», «'Ιέραξ». Παραλλήλως δὲ ἐναντι αὐτῶν παρατάσσονται εἰς γραμμὴν παραγωγῆς, τὰ τουρκικὰ «Χαίρεδιν-Βαρδαρόσας», «Τουργκουτ-Ρεΐς», «Μεσουδιέ», «'Ασσάρι-Τεφῆκ», «Χαμηδιέ», κωχωρισμένον δὲ αὐτῶν ἴστατο τὸ «Μετζίτιέ».

» Τὴν 8 καὶ 15'—20' π. μ. τηλεγράφημα τοῦ «'Αβέρωφ» πρὸς τὰ ἀντιτορπιλικὰ ἐρωτᾷ: Ποῦ εἴσθε; Ἀπορῶ πῶς δὲν εἶδετε τὸν ἐχθρόν, ἀλλ' ἡμεῖς πρῶτοι ἀντελήφθημεν αὐτόν. Ἔλθετε περὶ ἐμέ.»

» Τὴν δὲ 8 καὶ 20' π. μ. δευτέρον τηλεγράφημα τοῦ ναυάρχου ἔλεγε: «Πλέω μεθ' ὁμοῦς ἀκαθέκτου κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ γένους».

» Τὴν 9 καὶ 20' π. μ. ρίπτεται ἐκ μέρους τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος ἡ πρώτη βολή. Ὅλα τὰ πληρώματα τοῦ ἡμέτερου στόλου μὲ μίαν βοήν ἀναφωνοῦσι: «Ζήτω τὸ ἔθνος!». Μετὰ τὴν πρώτην δὲ βολὴν γενικεύεται τὸ πῦρ ἐκ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Ἡμεῖς οὐδόλως ἐδραδύναμεν ἢ ἀπαντήσωμεν εἰς τὴν βολὴν τοῦ ἐχθροῦ.

» Μία ὁμοβροντία τοῦ «'Αβέρωφ» ἐπιπίπτει κατὰ τῆς τουρκικῆς ναυαρχίδος «Βαρδαρόσα». Ἐναντίον δὲ αὐτῆς συγκεντροῦται τὸ πῦρ ἑλῶν τῶν ἡμετέρων πλοίων κατ' ἀρχάς. Τὸ αὐτὸ δὲ γίνεται καὶ ἐκ μέρους τῶν τουρκικῶν, τὰ ὁποῖα ἐπιτίθενται μετὰ λύσης κατὰ τοῦ ἡμέτερου «'Αβέρωφ». Ἡ ναυμαχία πλέον διὰ τῆς γενικεύσεως τοῦ πυρὸς λαμβάνει ἑλγὴν τὴν ἀγρίαν ὅσιν ὑπερόχου μεγαλοπρεπείας. Τὸ θέαμα τῶν διασταυρουμένων ὁρίδων εἶνε ἀνώτερον πάσης πιστῆς περιγραφῆς, καταπλήσσει, ἐρεθίζει μέχρι μέθης τὰ διαμαχόμενα πληρώματα. Οἱ ἡμέτεροι κατέχονται ὑπὸ θυμοῦ ἀγρίας ἐκδικήσεως. Ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται εἰς τὰς θέσεις των καθηλωμένοι ἀτενίζουσι μεθ'

Τὴν Τρίτην, 6 Ἀγούστου, Ἀσιαί. Ν. Κυριακοῦ εἰς ἐκτορογραφημένα φυλλάδια περιπέλια ἐκδίδονται

Ὁὶ Βουλγαροπόκτονοι ἀνὰ τοὺς αἰῶνας,

ἦτοι δλόκληρος ἡ τρομερὰ Ἱστορία τῶν Ἐλληνοβουλγαρικῶν πολέμων ἀπὸ τοῦ 459 μετὰ Χριστὸν μέχρι σήμερον, περιλαμβάνουσα καὶ τὰς περιλήψεις καὶ ἐνδόξους νίκας τοῦ βασιλέως μας Κωνσταντίνου τῷ Β' τοῦ Βουλγαροπόκτου. Ἐκδόται Ἀναγνωστόπουλος—Πετρίκος, Ἀθήναι, ὁδὸς Ἀριστέλους, ἀριθ. 7.

γδύτης ἄκρας τὸν τυχόν ἐκ τοῦ σιδήρου θάνατον, μᾶλλον δὲ πεποίθησιν τρέφουσι περὶ τῆς ἀγαθῆς ἐκβάσεως ὑπὲρ τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων τῆς ναυμαχίας.

Ἐξοδεύεται τις νὰ πιστεύσῃ ὅτι οἱ Ἕλληνες καθίστανται ὑπέρτεροι τῶν Ἰακῶνων ὑπὸ ἐποψίν ψυχραιμίας, θάρρους, ἀνδρείας καὶ στάσεως ἐξόχου καὶ ἀκλονήτου μέχρι τελείας ἀδιαφορίας πρὸς τὸν θάνατον. Μάχονται μετὰ μανίας ἀγρίας ἐκδικήσεως κατὰ τοῦ ἐχθροῦ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος. Θεωροῦσι τὴν ναυμαχίαν ταύτην ὡς τὸ μέσον τῆς τελικῆς ἐπικρατίσεως τῶν ἐλληνικῶν ὅπλων, τῆς κατισχύσεως τοῦ Σταυροῦ κατὰ τῆς Ἡμισελήνου καὶ τῆς κατατροπώσεως τοῦ προκιωνίου ἐχθροῦ τοῦ γένους. Πρόκειται δὲ αὕτη νὰ δείξῃ ὅτι ὡς ναυτικὴ δύναμις ἡ Τουρκία εἶνε ἀναξίς λόγου, ἀποσυντεθειμένη, παράλυτος καὶ πτώμα, ἀπέναντι ἐλληνικοῦ ναυτικοῦ, κατηρημένου, θρηραλέου, μεμορφωμένου καὶ συναίσθητιν ἄκραν ἔχοντος τῆς ὑψηλῆς ἐν τῷ κόσμῳ ἀποστολῆς του.

Ἡ ναυμαχία ἐξακολουθεῖ τὸ ἀγρίον αὐτῆς ἔργον, ἐκατέρωθεν μάχονται ἀγρίως καὶ μανιωδῶς, αἱ ὀβίδες αὐλακῶνουσι τὴν θάλασσαν, ὑψοῦνται τὰ νερὰ μέχρι γεφυρῶν καὶ ὑπεράνω, ἐν ἀφροῖς καὶ πτατάφῃ κυριολεκτικῶς, τὰ στοιχεῖα θαλάσσης, πυρὸς καὶ ἀγρίου σιδήρου μαίνονται. Ἡ ἀτμόσφαιρα πληροῦται λευκοῦ καὶ φαιοῦ καπνοῦ, μυκάττι, αἱ δὲ φλόγες τῶν ἐξερχομένων ὀβιδῶν ἐκ τῶν στομιῶν τῶν τηλεβόλων ὁμοιάζουσι πρὸς καισμένας καμίνους. Ὁ ἐνθουσιασμὸς τῶν ἡμετέρων εἶνε εἰς τὸ κατακόρυφον ζητωκραυγάζοντες διαρκῶς μάχονται μετὰ τόλμης. Τὰ τουρκικὰ σκάφη φαίνονται ὅτι βάλλουσιν ἐν νευρικῇ σπουδῇ καὶ ἀταξίᾳ μεγάλῃ, διότι αἱ πολλαὶ αὐτῶν ὀβίδες πίπτουσι μακρὰν ἡμῶν, ἕτεραι δὲ πρὸ τῶν ἡμετέρων πλοίων εἰς ἰκανὴν ἀπόστασιν. Οἱ σκοπευταὶ τῶν κατ' ἀρχὰς εὐρόντες τὸν στόχον, βάλλουσιν ὀλίγας σφαίρας πλησίον ἡμῶν καὶ μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν ἀνιχνευτικῶν, ἀλλὰ μετ' ὀλίγον φαίνονται ἀπολέσαντες τὸ ἀρχικὸν θάρρος.

Πλὴν τούτου, αἱ τουρκικαὶ ὀβίδες δὲν διαρρήγνυνται πίπτουσαι ἐν τῷ ὕδατι, τούναντίον δὲ αἱ ἡμέτεραι προκαλοῦσι πανικὸν καὶ φρίκην ἐκ τῶν καταστρεπτικῶν ἀποτελεσμάτων τῆς ἐκρήξεως.

Τὸ πῦρ τῶν ἐλληνικῶν θωρηκτῶν κανονικὸν καὶ εὐστοχον οὐδὲως βραδύνει νὰ φέρῃ τὰ ἀποτελέσματά του. Ὁ «Βαρβαρόσας» φαίνεται καπνίζων ἐξ ὀβίδος ἐλληνικῆς, πεσοῦτης ἐπ' αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο

καὶ χάνουσι τὴν σταθερότητα, χαλαροῦνται ἢ τάξις τῶν τουρκικῶν σκαφῶν, ἐτοιμάζονται δὲ εἰς πρὸς ὑποχώρησιν. Τὴν 9 καὶ 30' π. μ. καταφθάνει καὶ ἡ «Νέα Γενεά», ἣτις ἄρχεται σφοδροῦ πυρὸς κατὰ τῶν ἐχθρικῶν πλοίων. Καλύπτεται δὲ ἔλλη ὑπὸ νέφους καπνοῦ καὶ ὕδατος ἐκ τῶν ὀβιδῶν τοῦ ἐχθροῦ. Κάλυκας, κιβώτια καὶ ἄλλα διάφορα ἀντικείμενα πληροῦσι τὴν θάλασσαν ἐπιπλέοντα. Ἡ δὲ ἀτμόσφαιρα καθίσταται πνιγηροτάτη ἐκ τοῦ καπνοῦ καὶ τῶν ὀβιδῶν. Διαρκῶς δὲ μαχόμεθα μεθ' ὀρμῆς καὶ μανίας. Αἶφνης τότε περὶ τὴν 9 καὶ 45' π. μ. ὁ «Ἀβέρωφ» ὑψοῖ τὸ σῆμα: «Ὁ Ναύαρχος καθιστοῖ τὴν κίνησίν του ἀνεξάρτητον». ὀλοταχῶς δὲ πλέον ἀποχωρίζεται τοῦ λοιποῦ στόλου.

»Ἦθελεν ὁ ναύαρχος διὰ τῆς ἀνεξαρτήτου κινήσεως τοῦ «Ἀβέρωφ» νὰ κάμῃ χρῆσιν ὄλων τῶν ἀρετῶν τοῦ πλοίου του. Πρὸ παντός δὲ κεκτημένος δύναμιν ταχύτητος, ἤθελε νὰ ἐπιπέσῃ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ βάλλων δι' ὄλων τῶν πυροβόλων τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς κατὰ τῆς πρῆρας τοῦ ἐχθροῦ, οὗτινος τινὰ τῶν πυροβόλων ἠδύναντο νὰ χτυπήσωσιν ἡμᾶς. Διαρκῶς δὲ ὁ ἐχθρὸς ἐβάλλε καθ' ἡμῶν διὰ μόνον τῶν δύο ἐπὶ δίωξιν. Τὴν στιγμὴν ἔμως τοῦ ἀποχωρισμοῦ του, ἀντιληφθέντες τοῦτο οἱ Τούρκοι, ἔστρεψαν τὸ πῦρ ἀκάθεκτον καὶ ὀρμητικὸν ἐναντίον τῶν «Σπετσῶν» ὡς μοιραρχίδος τοῦ στόλου, τῆς «Υἰδρας» καὶ τῶν «Ψαρῶν» ἐναλλάξ. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἔμως κινηθεὶς ἐν τῇ στροφῇ του πρὸς τὰ πρόσω ὀλοταχῶς, δέχεται ὀμοῖροντις ἐκ τῶν θωρηκτῶν καὶ ἐκ τῶν ἐπακτίων πυροβολείων. Ὀλόκληροι αἱ ἀκταὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς Ἀσιατικῆς Τουρκίας, ἴτιοι τὸ τε Σεδοῦλ-Μπάχρ καὶ τὸ Κούμ-Καλεσι, μαίνονται κυριολεκτικῶς, βάλλουσι σφοδρότατον πῦρ καὶ συνεχῆς κατὰ τῆς Ναυαρχίδος «Ἀβέρωφ». Ὀβίδες τότε αὐλακῶνουσι τὴν θάλασσαν, διασταυροῦνται ὑπεράνω τοῦ «Ἀβέρωφ» δίκην μελισσῶν τὰ πλήθη τῶν βριπτομένων ὀβιδῶν, μικρᾶς καὶ μεγάλης ὀλκῆς.

Πλήττεται ὁ «Ἀβέρωφ» πολλὰκις ἐπὶ τῶν καπνοδόχων αὐτοῦ. ἐπὶ τῆς πρῶμνης, τῶν θωράκων καὶ τῶν πλευρῶν του. Ἄλλ' αὐτὸς μάχεται ἀνδρείως, ἐπιτίθεται μεθ' ὀρμῆς, ἀδιαφορεῖ ὁ Ναύαρχος τελείως πρὸς τὰ πλήγματα. Ὅλα εἶνε ἀβλαβῆ, καθότι τὸ σκάφος εἶνε ὄλον τεθωρακισμένον, ἰσχυρὸν καὶ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Μεγάλου Θεοῦ. Διεξάγει ἀγῶνα κατὰ τῆς κακίας, τῆς δουλείας, τῆς τυραννίας, τῆς ἐπι-

σθοδρομικότητος. Εἰς κελουσιτῆς οἰακιστῆς μόνον Κατζαντζάρης ἐκ Πόρου φονεύεται ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ», τραυματίζεται ὁ ἀξιωματικὸς Μαιμούρης ἐκ θραύσματος ὀπίδος καὶ τις ναύτης ἐλαφρῶς. Ἐπὶ τῶν «Σπετσῶν» δὲ εἰς μάγειρος τῶν ἀξιωματικῶν τραυματίζεται βαρῶς κάτωθι τοῦ μαστοῦ. Εὐτυχῶς τὸ τραῦμα εἶνε θεραπεύσιμον.

» Ὁ «Ἀβέρωφ» πλέει μὲ ταχύτητα 20 μιλίων καθ' ὥραν, ἀνοίγει σφοδρότατον πῦρ κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, καταπλήσσει αὐτὸν καὶ τὸν ἀναγκάζει νὰ χάσῃ τὴν ἰσορροπίαν του.

» Τὰ ἐχθρικά βαλλόμενα ἐκ τε τοῦ «Ἀβέρωφ», τῶν «Σπετσῶν», «Ἰδρας», «Ψαρῶν» καὶ τῶν μεταξὺ αὐτῶν ὑπαρχόντων ἀνιχνευτικῶν κλίνουσι πρὸς τὰ Δαρδανέλλια. Τότε δὲ δέχονται δι' ὀμβροντίας ἐπὶ τῶν γεφυρῶν, θωράκων καὶ τοῦ καταστρώματός των πλήγματα καίρια. Ὁ «Ἀβέρωφ» ἀποτόμως κινήθει πρὸς τὰ πρόσω, ἀφίνει μίαν τορπίλῃν ὀπισθεν καὶ διέρχεται αὐτὴ ἐγγύτατα τῶν «Σπετσῶν». Εὐτυχῶς ὁ μοίραρχος Γκίνης διακρίνει αὐτήν, στρέφει ὀλίγον καὶ ἐκφεύγει φοβερὰν στιγμὴν ἀνατινάξεως. Ὁ θεὸς ἄνωθεν βοηθεῖ ἡμᾶς οὕτω ἐν τῇ ὑψηλῇ ἔργῳ τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἀδελφῶν μας.

» Τὰ τουρκικὰ ἤδη κλινάντα χαλαροῦσι τὴν τάξιν των, παύουσι τὸ πῦρ καὶ σπεύδουσιν ὀλοταχῶς πρὸς τὴν εἰσοδὸν τῶν Δαρδανελλίων. Περὶ τὴν 11 π. μ. εἶχον ἀπομακρυνθῆ ἡμῶν, ἀφοῦ ἐπὶ τινὰς στιγμάς παρέμειναν πρὸ τοῦ στομίου τῶν Δαρδανελλίων. Ἕλπιζον πρὸς στιγμὴν ὅτι θὰ σύρωσιν ἡμᾶς ὑπὸ τὰ ἐπάκτια φρούρια πρὸς καταστροφὴν. Δεινὴ πλάνη!

» Ὁ «Ἀβέρωφ» ἐρωτᾷ διὰ σήματος πάντα τὰ λαβόντα μέρος εἰς τὴν ναυμαχίαν περὶ τυχὸν ζημιῶν καὶ ἀπωλειῶν. Ἐξ ὄλων τῶν πλοίων δίδεται ἡ ἀπάντησις : «Ὀὐδεμία ζημία.»

Τὴν 6 Δεκεμβρίου 1912 ἐπέτειον τοῦ ἀγίου Νικολάου ἐμάθομεν παρὰ γαλλικοῦ ρυμουλκοῦ «Lutèce» ἐξ ἐπιστολῆς πρὸς τὸν Βαφειάδην πλοίαρχον καὶ ὑπηρετοῦντα εἰς τὸ ἡμέτερον ναυτικὸν ὅτι τὰ τουρκικὰ σκάφη, ἰδίᾳ τὸ «Τουργκοῦτ Ρεῖς» καὶ ὁ «Χαῖρεδιν Βαρβαρόσας» ὑπέστησαν μεγάλας ζημίας. Ἡ γέφυρα τοῦ «Τουργκοῦτ» κατὰ τὴν ἐπιστολὴν ἐκείνην εἶχε καταστραφῆ, τὸ δὲ ἐχυρὸν αὐτοῦ, ἐξ ὀπίδος πιθανὸν τοῦ «Ἀβέρωφ» καταστραφέν, παρέσυρεν εἰς τὸν θάνατον τὸν κυβερνήτην αὐτοῦ καὶ τινὰς ἀξιωματικούς. Ὁ «Βαρβαρόσας» ἔσχε μέγα ρῆγμα εἰς τὴν πρύμναν αὐτοῦ περὶ τὸ ἐν μέτρον ἀνω-

τῆς ἰσάλου καί τινά ἄλλα ρήγματα. Πολλοί δὲ ναῦται καὶ πυροβολη-
ται ἐπὶ τῶν ἐχθρικών πλοίων εὖρον οἰκτρότατον θάνατον. Τὰ πτώμα-
τα αὐτῶν ἐρρίφθησαν εἰς τὴν θάλασσαν πρὸ τοῦ εἰσπλου τῶν πλοίων
εἰς τὸν ὄρμον τῶν Δαρδανελλίων (πόλεως) καὶ τοῦτο πρὸς ἀποφυγὴν
θορύβου παρὰ τῷ τουρκικῷ ὄχλῳ.

» Διὰ τὰ καθησυχάσωσι δὲ τὰ πνεύματα οἱ Τοῦρκοι ἐν Δαρδανελ-
λίαις εἰσήλθον μὲ προτεταμένα τὰ πυροβόλα, σημαιοστόλιστα τὰ πλοιά-
των καὶ προσποιοῦμενοι χαρὰν ἐπὶ τῇ νίκῃ των κατὰ τῶν ἐλληνι-
κῶν πλοίων, διέδιδον δὲ ὅτι ἠγχαλωτίσθη, ὁ «'Αβέρωφ», ὁ δὲ ναύαρ-
χος Κουντουριώτης ἐφρονεύθη. Κόψαντες δὲ πόδα ναύτου τινὸς ἐνέ-
δυσαν μεταξωτὴν κάλισαν μετὰ χροσῆς καλτσοδέτας καὶ ἐδείκνυσον
αὐτὸν εἰς τὰ μωρὰ πλήθη τῶν ὁμοφύλων των.

» Ὁ ναύαρχος Κουντουριώτης ἐξέφρασε τὴν εὐαρέσκειάν του εἰς
τὰ πληρώματα διὰ τῆς ἐξῆς :

«'Εκφράζω τὴν ἄκραν εὐαρέσκειάν μου πρὸς τὸν Μοίραρχον,
τοὺς Κυβερνήτας, ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ ναῦτας, διὰ
τὴν διαγωγὴν των κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς 3 Δεκεμβρίου παρὰ τὸ
ἀκρωτήριον τῆς Ἑλλῆς. Θεωρῶ ἑμαυτὸν εὐτυχή ὅτι ἄρχοι ἀνδρῶν,
οἵτινες μετὰ τοσαύτης ἀνταπαρνήσεως καὶ ἀνδρείας μάχονται ὑπὲρ
τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξης τῆς φιλιότητος ἡμῶν πατριδος».

» Συγχαρητήρια δὲ ἤλθον πανταχόθεν θερμὰ ἐκ τοῦ βασιλέως
Γεωργίου καὶ τῶν ὑπουργῶν».

Ἄλλαι λεπτομέρειαι νίκης.

Ὡς πρὸς τὸ ἀντίπαλον πυροβολικὸν ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν τὰ
ἐξῆς :

«'Ἡ δύναμις τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ συνίστατο ἐκ τῶν ἐξῆς
πυροβόλων :

» Ἐν τῷ φρουρίῳ Ἐρτογορὺλ εἰς δύο τηλεβόλα τῶν 24. Ἐν τῷ
φρουρίῳ Σεντύλ-Μπαχάρ εἰς ἕξ τῶν 26. Ἐν τῷ φρουρίῳ Κοῦμ Καλέ
εἰς 3 τῶν 28, εἰς δύο τῶν 26, εἰς δύο τῶν 24, εἰς ἓν τῶν 21 καὶ δύο
τῶν 15. Ἐν τῷ φρουρίῳ δὲ Ὀρχανιέ εἰς δύο τῶν 24. Ἦτοι εἰς φρου-
ριακὰ πυροβόλα 20.

» Ἐπὶ τῶν πλοίων τὸ πυροβολικὸν αὐτῶν εἶχεν οὕτω. Ἐπὶ τῆς
ναυαρχίδος «Μπαρμπαρόσα» καὶ τοῦ «Τουργκοῦτ Ρεῖς» δώδεκα τῶν
28. Ἐπὶ τοῦ «Μεσουδιέ» δύο τῶν 24 καὶ ἕνδεκα τῶν 15. Ἐπὶ τοῦ

«Ἀσάρι Τεφίκα» τρία τῶν 15. Ἦτοι ἐν συνόλῳ εἰς πυροβόλα 28.

Ἀπέναντι τούτων ὁ Ἑλληνικὸς στόλος παρέταξε τὸ ἀκόλουθον μόνον πυροβολικόν.

»Ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ» τέσσαρα πυροβόλα τῶν 24 καὶ ὀκτὼ τῶν 19.

»Ἐπὶ τῶν θωρηκτῶν «Ἰδρας», «Σπετσῶν» καὶ «Ψαρῶν» ἐννέα ἐν ἑλῳ πυροβόλα τῶν 27 καὶ δεκαπέντε τῶν 15. Ἦτοι ἐν συνόλῳ πυροβόλα μόνον 36 ἀπέναντι μικρῶν καὶ μεγάλων ἐπίσης τουρκικῶν πυροβόλων 48.

»Ἄλλ' ἡ ἀδιαφιλονείκητος ὑπεροχὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου εἰς τὴν εὐστοχίαν τῶν πυρῶν ἀνεπλήρωσε τόσον πολὺ τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ, ὥστε μετὰ μίαν ὥραν ὁ Τουρκικὸς στόλος ὑπεχώρησεν ἀτάκτως πρὸς τὰ στενά.

* *

Αὐτόπτης μάρτυς, γράφων πρὸς τοὺς γονεῖς του, περιγράφει ὡς ἐξῆς τὴν ναυμαχίαν

«Ἐξεπληρώθη τέλος πάντων τὸ ὄνειρόν μας κατὰ τὸ ἥμισυ διὰ τῆς χθεσινῆς συγκρούσεώς μας μετὰ τῆς Ἀρμάδας.

»Ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν μᾶς εἶχεν ἐκνευρίσει. Ἔστέκετο πρὸ τῶν Στενῶν καὶ πότε πότε ἐπρόβαλλε τὴν ρινὰ του ἔξω ἐν θωρηκτῶν ἢ ἐν ἀντιτορπιλικῶν. Ἡμεῖς ἐπεριμέναμε ἀπ' ἔξω ὅπως ὁ γάτος τὸ ποντίκι. Τέλος χθὲς ἔλαβε τὸ θάρρος καὶ ἐξῆλθεν εἰς ἀπόστασιν 3 χιλιομέτρων ἀπὸ τὰ φρούρια καὶ ἐστάθη ἢ θωρηκτὰ παρατάχθησαν εἰς γραμμὴν. Τὰ ἀντιτορπιλικά ἐμειναν πλησίον τῶν φρουρίων.

»Ὁ Ναύαρχός μας εἶχε λυσσάζει. Ἐκᾶμνε τὸν σταυρόν του σὰν νὰ ἔλεγε: — «Δόξα σοι ὁ Θεός, τέλος πάντων σὰς εἶδαμεν». Καὶ ἀμέσως τοὺς ἐπετέθη διὰ μόνου τοῦ «Ἀβέρωφ». Πρῶτοι ἔρριψαν οἱ Τούρκοι. Οἱ 6 πύργοι τοῦ «Ἀβέρωφ», οἱ ὅποιοι ἀπὸ μακρὰ ἤρχισαν στρεφόμενοι, ἤδη ἐξηκόντιζον τὰ πρῶτα βλήματα. Εἰς τὸ ἀκουσμα τοῦ πρώτου πυροβολισμοῦ τὸ πλήρωμα ἐξερράγη εἰς ζητωκραυγὰς, ἀντηχησάσας μέχρι τῶν λεητοστασιῶν. Τὸ πλήρωμα εὗρίσκειτο πρὸ πολλοῦ εἰς τάξιν μάχης.

»Ὁ «Ἀβέρωφ» ἔτρεμεν ὄλος ὑπὸ τὴν πίεσιν τῶν πυροβόλων του καὶ τὰς θραυομένας ἐπὶ τοῦ θώρακος του ὀδεύδας. Ὀλόκληρος ἡ Ἀρμάδα, τὰ φρούρια, πεδινὰ πυροβολαρχίαι ἐκ τῆς ξηρᾶς, ἔβαλλον ὄλα ἐναντίον μας. Τὰ ἄλλα θωρηκτὰ μας ἴσταντο μακρὰν. Ἐπὶ μίαν»

στιγμὴν μᾶς εἶχον χάσει ἐκ τῶν ὀφθαλμῶν των ἔνεκν τῶν τεραστῶν ὑψουμένων ἀφρῶν γύρω τοῦ σκάφους μας ἀπὸ τὰ ὀδίδας. Μᾶς ἔκλαιον ὡς χαμένους.

»Αἰρνης εἶδον τὸν «Ἀθέρωφ» ὑψούμενον μεγαλοπρεπῆ, διαρκῶς βάλλοντα, καὶ μὲ ταχύτητα 20 μιλίων κάμνοντα ἐλιγμούς πρὸ τοῦ ἐχθροῦ καὶ διαρκῶς πλησιάζοντα. Ὁ ἐνθουσιασμός μας ὑπῆρξεν ἀπερίγραπτος. Ἐπλησίασαν καὶ αὐτοὶ καὶ ἤρχισαν τὸ πῦρ, ἀλλὰ οὐδὲν ἔδιδον σημασίαν εἰς αὐτὰ οἱ Τούρκοι, προσπαθοῦντες παντὶ σθένει νὰ καταποντίσωσι τὸν «Μπάρμπα Γιῶργο». Ἐπίσης ἔβαλλον κατὰ τῆς ξηρᾶς καὶ τὰ 4 νέα ἀντιτορπιλικὰ.

»Μετὰ 1)4 ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως πυρκαϊᾶ ἐξερράγη ἐπὶ τινος Τουρκικοῦ, ὑπερ ἤρχισεν ὀπισθοχωροῦν πρὸς τὰ Στενά. Μετὰ 10 λεπτὰ δεύτερον ὀπισθοχώρησε, καὶ αὐτὸ ἐκ πυρκαϊᾶς. Οἱ πύργοι μας εἰς κάθε ὑποχώρησιν πλοίου ἢ καλὸν κτύπημα ἐξερρήγνυnton εἰς ζητωκραυγὰς, αἱ ὅποιαι μεταδιδόμεναι ἀπὸ πύργου εἰς πύργον, ἀπὸ διαμερίσματος εἰς διαμέρισμα, ἔκαμνον τὸ σκάφος νὰ ἀντηχῇ ἀπὸ «ζήτω». Δὲν μᾶς ἐφαίνετο ὡς ναυμαχία, ἀλλὰ ὡς μία διασκέδασις.

»Ὁ Ναύαρχος, τοῦ ὁποίου ἡ γενναϊότης ἐδείχθη ἀφάνταστος, ἴστατο ἐπὶ τῆς γεφύρας, εἰς τὸ ἐπὶ τούτῳ θωρακισμένον διαμέρισμα. Ἐξήρχετο ἐκτός. Τὸν ἐτραβοῦσαν οἱ ἀξιωματικοί, λέγοντες:—«Βαρᾶτέ τους, βαρᾶτε τοὺς κανάγηδες, ἀπὸ καὶ μερικὰ τοὺς ἀπίστους, τὰ σκυλιὰ». Ἐφαίνετο ὡς μεθυσμένος ἐκ τῆς πυριτίδος καὶ ἀπὸ τὸν ἐνθουδιασμόν τοῦ πληρώματος. Διηύθυνε τὸ πηδάλιον μόνος του, ἀποφύγων κάθε ἐπικίνδυνον κίνησιν.

»Μετὰ 3)4 ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως μία ὄβις (κατ' ἄλλους ριφθεῖσα ἀπὸ τῆς «γουρούνης», τὰ πυροβόλα τῶν «Ψαρῶν») διατρήσασα τὸν θώρακα τῆς Τουρκικῆς ναυαρχίδος, ἐπέφερε τὴν ἐκρηξιν λέβητος, ὅστις ἐπέφερε τὴν ἀνατίναξιν τῆς γεφύρας μετὰ τῶν ἐν αὐτῇ ναυάρχων κλπ., μεγάλα τεμάχια τῆς ὁποίας ἔπεσαν εἰς τὴν θάλασσαν.

»Ὁ Ναύαρχός μας ἐκραύγασεν:—Ζήτω τὸ Ἔθνος! Ζήτω τὸ Ἔθνος! ἀπαντοῦν οἱ πύργοι καὶ ζήτω τὸ Ἔθνος ἀντήχησεν εἰς ὄλον τὸ σκάφος.

»Ἀμέσως ἤρχισεν ἡ ἀτακτος φυγὴ τῆς ὑπολοίπου Ἀρμάδας.

«—Ἀπὸ κοντὰ ἐμεῖς! ἐφώναζεν ὁ ναύαρχός μας. Φεύγετε ἀπιστοὶ, σκυλιὰ αἰμοδόρα!»

» Ἐπληγισάσαμεν τὰ φρούρια περὶ τὰ 3,200 μ., δηλαδὴ εἰς ἀπόστασιν ποῦ θὰ μᾶς ἔκαμναν σκόνιν, ἐν δὲν εἶχαμε καρὰδι ὅπως ὁ «Μπάρμπα Γιῶργος». Τέλος ἐμείναμεν κύριοι τῆς θαλάσσης. Ὁ ὀπλισμὸς τοῦ σκάφους δὲν ἔπαθε τὸ παραμικρόν. Ἐθραύοντο αἱ δόιδες ἐπὶ τῶν πύργων καὶ τοῦ θώρακος, ἀκριβῶς ὅπως ἓνα αὐγὸ ἐπὶ μαρμαρίνης τραπέζης. Ὁ Ὀρλάνδος εἶπε διὰ τοῦτο ἄξιος συγχαρητηρίων. Τὰ ἀθωράκιστα μέρη, αἱ καπνοδόχοι, αἱ βάρκες κτλ. ἔπαθον ἁπλᾶς διατρήσεις. Ἐρρίψαμεν ἀρκετὰς δόιδας, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς θὰ μᾶς ἔρριψεν ὑπὲρ τὰ 800 βλήματα ἐξ ὧν τῶν σημείων. Ἡ ναυμαχία διήρκεσε 1 ὥραν καὶ 10 λ. Ἦρχισε τὸ πρῶτ' ἡμέρας κατὰ τὰς 9 καὶ 30 λ. Παρατηρήθη ὅτι ἐκ τῆς Ἀρμάδας μόνον πέντε ἢ ἕξ βλήματα μᾶς ἐπέτυχον. Τὰ ἄλλα ἦσαν ἐκ τῶν φρουρίων.

» Ἐσχομεν ἓνα ὑπαξιωματικὸν νεκρὸν καὶ πέντε ἕως ἕξ τραυματίας ἐλαφρῶς. Μετὰ τὴν εἰσοδὸν τῆς Ἀρμάδας εἰς τὰ Στενά ἐξήλθε μέγα σκάφος, λευκὸν νοσοκομεῖον Εὐρωπαϊκόν, μὲ καμμιά δεκαπενταριά δημοσιογράφους, διὰ νὰ συλλέξῃ λείψανα τῆς ναυμαχίας. Ὁ ναύαρχός μας τοῦ παρήγγειλε δι' ἐνὸς ἀντιτορπιλικοῦ. «Ἄν χρειάζεταιται τίποτε νὰ τοῦ δώσωμεν.»

*
*

Ἀξιωματικὸς τοῦ Ναυτικοῦ μετασχὼν τῆς ναυμαχίας περιγράφει ταύτην ὡς ἑξῆς ἐν τῷ ἡμερολογίῳ του :

» 3 Δεκεμβρίου. — Ἡ σημερινὴ ἡμέρα πρέπει νὰ χαραχθῇ μὲ χρυσὰ γράμματα εἰς τὰς σελίδας τῆς Ἑλληνικῆς Ἱστορίας, διότι εἶπε ἡ ἡμέρα τῆς ναυμαχίας τοῦ Ἑλλησπόντου, κατὰ τὴν ὁποίαν ὁ Τουρκικὸς στόλος κατετροπώθη καὶ πάλιν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὁ δὲ Σταυρὸς ἐθριάμβευσεν ἅπαξ ἔτι κατὰ τῆς Ἡμισελήνου.

» Εἰς τὰς 7 τὸ πρῶτ' εὐρέθημεν πρὸ τοῦ στομίου τῶν στενῶν προσπαθοῦντες νὰ διακρίνωμεν κανὲν ἐχθρικὸν πλοῖον ἐκτὸς αὐτοῦ. Ὁ καιρὸς ἦτο ὠραιότατος. Οὐρανὸς ἀνέφελος, θάλασσα γαληνιαία καὶ θερμοκρασία εὐχάριστος.

» Εἰς τὰς 8 ἀκριβῶς ἐφάνησαν πρὸ τοῦ στενοῦ 4 Τουρκικὰ ἀντιτορπιλικὰ, τὰ ὁποῖα ὁμοῦ δὲν ἐξήλθον τούτου διὰ τὸν φόβον τῶν ἰδικῶν μας, ἀλλὰ παρέμενον ὑπὸ τὰ φρούρια. Μετ' ὀλίγον ἐφάνη κατερχόμενον παρὰ τὸ στόμιον τὸ Τουρκικὸν «Μετζητιέ», τὸ ὁποῖον ἐπίσης δὲν ἐξήλθε παραμείναν καὶ τοῦτο ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν

φρουρίων καὶ κατοπεύουν τὸν στόλον μας. Ἐν τῷ μεταξὺ ὁ ναύαρχος διέταξε πάντα τὰ ἀντιτορπιλικὰ νὰ ἔλθωσι πλησίον ἡμῶν. Οὕτως ἡμεθα πάντες συγκεντρωμένοι καὶ ἐξηκολουθοῦμεν διαδρομοῦντες μὲ μικρὰν ταχύτητα πρὸ τῶν στενωῶν.

»Εἰς τὰς 9 παρὰ τέταρτον ἀκριβῶς ἐφάνησαν κατερχόμενα τοῦ στενοῦ πρὸς τὸ στόμιον τὰ τέσσαρα Τουρκικὰ θωρηκτὰ «Χαϊρεδιν Βαρβαρόσας», «Τουργούτ Ρεϊς», «Μεσσουδιέ» καὶ «Ἀσάρι Ταφίκ». Ἐπλεον ἐν κανονικωτάτῃ γραμμῇ τὸ ἐν ὀπισθεν τοῦ ἄλλου καὶ διηυθύνοντο πρὸς τὸν στόλον. Ἐξεπληροῦτο τέλος πάντων ὁ πόθος μας, τοῦ ὁποίου τὴν πραγματοποίησιν ἀνεμένομεν πρὸ δύο περίπου μηνῶν κοπιᾶζοντες καὶ θαλασσοδερόμενοι. Ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐξήρχετο τῶν στενωῶν διὰ νὰ μετρηθῇ μαζί μας.

»Ἀκάθεκτος τότε ὤρμησεν ὁ «Ἀδέρωφ» μετὰ τῶν θωρηκτῶν καὶ τῶν ἀνιχνευτικῶν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

»Οὗτος, ἀφοῦ προὐχώρησεν ἐπὶ τινα χρόνον πρὸς τὴν διεύθυνσιν ἡμῶν, ἐστράφη ἄλιγον δεξιὰ, μὴ θέλων προφανῶς νὰ ἀπομκρυνηθῇ πολὺ τῆς ξηρᾶς. Εἰς τὰς 9 καὶ 16' ἀκριβῶς, τὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ ἤρχισαν νὰ πυροβολῶσι κατὰ τῶν ἰδικῶν μας ἐξ ἀποστάσεως 6,000 μέτρων. Τὸ πῦρ αὐτῶν ἦτο πυκνότερον καὶ λίαν κανονικόν. Μετ' ὀλίγον ἤρχισαν τὸ πῦρ καὶ τὰ ἰδικὰ μας θωρηκτὰ, αἱ δὲ πυκναὶ ὁμοδρονταὶ τοῦ «Ἀδέρωφ» ἐδόνουν τὸν ἀέρα. Τὸ θέαμα ἦτο μεγαλοπρεπέστατον.

»Ὁ Ναύαρχος ἐκ τῶν προτέρων εἶχε καθορίσει τὴν θέσιν ἐκάστου, ἀλλ' ἔνεκα τῆς ἀπουσίας τοῦ «Χαμηδιέ» καὶ διαρκοῦς παραμονῆς τοῦ «Μετζηδιέ» καὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν ὑπὸ τὰ φρούρια, τὰ ἀνιχνευτικὰ ἀριστερὰ τῶν θωρηκτῶν εἰς ἀναμονὴν καὶ ἐπὶ μιᾶς γραμμῆς καλυπτομένης ὑπὸ τῶν θωρηκτῶν.

»Μόνον ὁ «Ἰέραξ», ὁ οὐραγὸς τῶν ἀνιχνευτικῶν, ἦτο ἀποκεκαλυμμένος καὶ παρασυρόμενος ὑπὸ τῆς ὁσμῆς τῆς πυρίτιδος ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἤλθεν ὀπισθεν σχεδὸν τῶν «Ψαρῶν» καὶ συνήνησε καὶ οὕτως τὰ πυρὰ του κατὰ τοῦ «Μεσσουδιέ» ἀπὸ 7,000 μέτρων καὶ τοιοῦτοτρόπως ἠνάγκαζεν αὐτὸ νὰ κατανέμῃ τὰς βολὰς του.

»Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ πῦρ τῶν θωρηκτῶν ἐξηκολούθει. Καὶ τῶν μὲν ἰδικῶν μας θωρηκτῶν καθίστατο πυκνότερον καὶ κανονικώτερον, τῶν δὲ Τούρκων ἀριώτερον καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀκανόνιστον.

»Εἰς τὰς 9 καὶ 55' ὁ «Ἀβέρωφ» αὐξήσας ταχύτητα, ἀπεσπάσθη τῆς γραμμῆς τῶν ἄλλων θωρηκτῶν καὶ ἐλθὼν εἰς τὴν ἐπέκτασιν τῆς ἐχθρικής γραμμῆς, ἤρχισε νὰ ρίπτῃ κατὰ τοῦ «Βαρβαρόσσα» βολὰς διαμήκει.

»Τὸ ἀποτέλεσμα αὐτῶν δὲν ἐδράδυνε νὰ φανῇ. Εἰς τὰ 10 καὶ 3' ὁ «Βαρβαρόσσα» ἔπαυσε νὰ πυροβολῇ καὶ ἐστράφη ἀποτόμως δεξιὰ ἐξελθὼν τῆς γραμμῆς.

»Τὰ λοιπὰ Τουρκικὰ ἐμμήθησαν τὸν χειρισμὸν του καὶ μετ' οὗ πολὺ πάντα τὰ Τουρκικὰ θωρηκτὰ ἐτράπησαν πρὸς τὸ στόμιον τῶν στενῶν εἰς ἄτακτον φυγὴν, καταδιωκόμενα ὑπὸ τῶν ἡμετέρων.

»Ὅταν πλέον πάντα τὰ ἐχθρικά πλοῖα ἐτράπησαν ἀτάκτως πρὸς τὸ στενόν, τότε τὰ μὲν τρία θωρηκτὰ στραφέντα δεξιὰ ὡς καὶ τὰ λοιπὰ ἀνιχνευτικά, τὰ κατεδίωκον μακρόθεν διὰ ταχέος πυρός, ὁ δὲ «Ἀβέρωφ» αὐξήσας ταχύτητα, ὤρμησεν ἀκάθεκτος πρὸς τὰ ἐμπρὸς καὶ ἤρχισε νὰ πυροβολῇ κατὰ τῶν πλευρῶν των διὰ τῶν 6 πρωραίων αὐτοῦ πυροβόλων. Τὸ θέαμα τῆς τελευταίας ταύτης καταδιώξεως ἦτο μεγαλοπρεπέστατον· τότε ἐφάνη πραγματικῶς ἡ δύναμις τοῦ ἰσχυροῦ μας θωρηκτοῦ. Ἦτο ὑπέροχος ὁ «Ἀβέρωφ».

»Εἰς τὰς 10 καὶ 25' ἡ ναυμαχία εἶχε τελειώσει καὶ ὁ ἐχθρὸς κατατροπωθῆ.

»Τὸ πλήρωμά μας ἔδειξε διαγωγὴν θαυμασίαν καὶ ζῆλον ἀπαράμιλλον, καὶ οἱ θερμασταὶ δέ, οἱ ὅποιοι παρέμειναν εἰς τὰς θέσεις των, ἐζητωκραύαζον, δταν ἤκουον τὸ πλοῖον νὰ περοβολῇ.

»Ὁ ἀρχηγὸς ἔδειξεν ἀνδρείαν ἀνυπέροβλητον ἐκτιθέμενος διαρκῶς ἀπ' ἀρχῆς μέχρι τέλους τοῦ ἀγῶνος, ὅπως ἐπισκοπῇ πάντα τὸν στόλον αὐτοῦ.

»Τὸ κατόρθωμα ἦτο μέγα. Οὐδέποτε στόλος εὐρέθη ὑπὸ δυσμενεστέρας συνθήκας διὰ τὴν βολὴν ὅσον ὁ ἰδικὸς μας κατὰ τὴν ἑναρξιν τῆς ναυμαχίας· διότι τὰ Τουρκικὰ πλοῖα εὐρισκόμενα πρὸς τὸ μέρος τῆς ξηρᾶς δὲν ἐφαίνοντο καθαρῶς καὶ συνεχέοντο μὲ τὰς ἀκτὰς.

»Πλὴν τούτου ὁ ἥλιος ἐπιπτε σχεδὸν κατὰ πρόσωπον τῶν πυροβολητῶν μας, ἡ δὲ πρωϊνὴ καταχνιὰ συνέτεινεν εἰς τὸ νὰ φαίνωνται ἀκόμη ἀμυδρότερον τὰ ἐχθρικά σκάφη. Οἱ Τούρκοι μᾶς ἐβλεπον καθαρῶτα, ἐπειδὴ ὁ ἥλιος ἐφώτιζε τὴν πρὸς αὐτοὺς στρεφομένην πλευράν μας, αἱ δὲ σκιαγραφίαι τῶν πλευρῶν μας διεγράφοντο λαμ-

πρὸς εἰς τὸν ὀρίζοντα προβαλλόμενα εἰς τὸν γαλαμὸν οὐρανόν. Παρ' ἑλα ταῦτα τρία τέταρτα τῆς ὥρας ἤρκεσαν εἰς τὸ νὰ τρέψουν εἰς φυγὴν στόλον ὑπὸ ὕλικήν ἐποψιν ἀνώτερον τοῦ ἰδιοῦ μας.

» Ζημίας τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου ἀντελήφθημεν :

α') ὅτι ὁ «Βαρβαρόσσας» προτοῦ στραφῆ πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ κατευθυνθῆ πρὸς τὰ στενὰ εἶχε πύσει νὰ πυροβολῆ.

β') Βλῆμα τοῦ «'Αβέρωφ» ἢ τῶν «Σπετσῶν» κατέστρεψε τὴν γέφυραν τοῦ «Τουργοῦτ Ρεῖς», τοῦ ἔκοψε τὸν πηρωατὸν ἴσθμὸν καὶ τὴν πρυμναίαν καπνοδόχον.

γ') Τὸ «Μεσσουδιέ» φεῦγον ἔκλινε πολὺ πρὸς τὰ ἀριστερά.

δ') Τὸ «'Ασάρι Τεφήκ» ἐφαίνετο ἄθικτον, ἀλλ' ὑποθέτομεν ὅτι μετὰ τὴν τελευταίαν ἐπίθεσιν τοῦ «'Αβέρωφ» θὰ ἔπαθε σημαντικὰς ζημίας.

» Ἐκ Δαρδανελλίων ἀναγγέλλεται ὅτι ὁ ναύαρχος τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ὕψωσε τὴν σημαίαν του ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ «Τουργοῦτ Ρεῖς». Τοῦτο θεωρεῖται ἀπόδειξις ὅτι ὁ «Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσας» δὲν εἶνε εἰς θέσιν νὰ ἐκπλεύσῃ.»

* *

Αἱ ἀφηγήσεις τῶν τραυματιῶν τοῦ «'Αβέρωφ» ὑπῆρξαν ζωγραφικώταται, προσθέσασαι καὶ μίαν θαυμαστὴν λεπτομέρειαν τῆς ναυμαχίας. Ὁ ναύαρχος μόλις διεδίχασε τὸ σῆμά του εἰς τὸν στόλον, περιήλθε τὸ πλοῖον καὶ ἐπεθεώρησε τὰ πληρώματα, ἐνθαρρύνων τοὺς ἄνδρας. Μετὰ ταῦτα δὲ καθ' ἑλγὴν τὴν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας ἐξήρχετο κάθε τόσο ἀπὸ τὸ κυβερνεῖον καὶ κρατῶν μικρὸν σταυρὸν ἀνὰ χεῖρας ἐφώναζε πρὸς τοὺς ἄνδρας :

«—Θάρρος, παιδιά! Μὴ φοβεῖσθε τοὺς ἀπίστους! Κτυπᾶτέ τους!»

Τὶ ἐγένετο τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐπὶ τοῦ «'Αβέρωφ» εἶνε ἀπίστευτον. Ὀλόκληρον τὸ σκάφος ἐσειέτο ἀπὸ μίαν χιλιόστομον ζητωκῆραυγὴν.

Εἰς ἓκ τῶν τραυματιῶν ναύτης τοῦ θωρηκτοῦ «Σπέτσαι» διηγείται ὅτι εἰς μίαν στιγμὴν τῆς ναυμαχίας ὁ «'Αβέρωφ» ἔγεινεν ἀφαντος. Ὅταν ἀπεχωρίσθη τῆς ἄλλης μοίρας τοῦ στόλου καὶ ἐπλησίασε τὰ τουρκικὰ θωρηκτά, ἐφαίνετο βάλλων ἐναντίον των δι' ἑλων τῶν πυροβόλων του. Τότε δμως ραγδαία βροχὴ ἐχθρικών δόξων ἀπὸ τὸν στόλον καὶ τὰ φρούρια ἐξετοξεύθη ἐναντίον του. Αἱ δόξιδες ἐφαίνοντο

ἐκρηγνόμεναι πλησίον του καὶ εἰς μίαν στιγμήν τὸ γενναῖον ἑλληνικὸν θωρηκτὸν ἔγεινεν ἄφαντον. Τὰ ὕδατα καὶ οἱ καπνοὶ ποῦ παρήγοντο ἀπὸ τὰς τουρκικὰς οὐρίδας—αἱ ὁποῖαι ὁμῶς ἐπιπτον ὄλαι εἰς τὴν θάλασσαν—ἐτόλιξαν τὸν «Ἀδέρωφ» καὶ τὸν ἔκρυψαν ἐπ' ἀρκετόν. Καὶ ὅταν μετ' ὀλίγον τὰ πληρώματα τῶν ἄλλων θωρηκτῶν εἶδον μακρὰν τὸν «Ἀδέρωφ» ἐξακολουθοῦντα μὲ ὄρμην τὴν μάχην του κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ἐξερράγησαν εἰς ἐnthουσιώδεις ἐπευφημίας.

Τὴν μεθεπομένην τῆς ναυμαχίας, ὁ Ναύαρχος ἐξέδωκε τὴν ἀκίλουθον ἡμερησίαν διαταγὴν, ἀναγκωσθεῖσαν πρὸς ὄλα τὰ πληρώματα :

«*Ἐκφράζω τὴν ἄκραν μου εὐαρέσκειαν πρὸς τὸν Μοίραρχον (Γκίνην), τοὺς κυβερνήτας, ἀξιωματικούς, ὑπαξιωματικούς καὶ ναύτας τοῦ ὑπ' ἐμὲ στόλου διὰ τὴν ἀνδρείαν, ἣν ἐπεδείξαντο κατὰ τὴν παρὰ τὸ ἀκρωτήριο Ἑλλῆς ναυμαχίαν τῆς 3ης Δεκεμβρίου.*

«*Εἶμαι ὑπερήφανος, διότι εὐρίσκομαι ἐπὶ κεφαλῆς τοιοῦτων ἀνδρῶν, ἀγωνιζομένων μετὰ τσοαύτης αὐταπαρνήσεως ὑπὲρ τῆς δόξης καὶ τοῦ μεγαλείου τῆς φιλιότητος ἡμῶν Πατρίδος.*

Ἄλλ' ἔτι ἐσοχωτέρα εἶνε μία ἐπιστολὴ τοῦ στολάρχου πρὸς τὴν κόρην του, ἀναγραφείσα εἰς τὸν «Κήρυκα τῆς Ν. Ὑόρκης», καὶ ἔχουσα ὡς ἑξῆς.

Ἀγαπητὴ μου Δεσποινούλα,

«*Θ' ἀκουσες βέβαια διὰ τὴν ναυμαχίαν. Δὲν εἶνε ἀλήθεια; Τί λέγουν εἰς τὰς Ἀθήνας; Μοῦ φαίνεται ὅτι ἔκαμα τὸ καθήκόν μου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς μάχης ἐφοροῦσα τὸν Σταυρὸν τοῦ Παναγίου Τάφου. Πρὸ τῆς ἐπιθέσεως παρήγγειλα εἰς τὸν στόλον διασημάτων τὰ ἑξῆς:*

«*Μὲ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως, τῆς Πατρίδος καὶ τοῦ Δικαίου, προχωρήσατε μὲ ἀτρόμητον ἀνδρείαν ἐναντίον τοῦ ἐχθροῦ.*

«*Ἐπαίζετο δέ, σημειώσε, εἰς τὴν ναυμαχίαν αὐτὴν ἡ τελικὴ ἔκβασις τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου. Ὁ Θεὸς μᾶς ἔδωκε τὴν νίκην.*

«*Ἦθελαν νὰ ἐγνώριζα τὰς κρίσεις καὶ ἐπικρίσεις τῶν ξένων εἰδικῶν, διότι ἡ πολεμικὴ μας ἐπιχείρησις διεξήχθη ὑπὸ ἐξαιρετικῶς δυσχερεῖς καὶ μειονεκτικὰς δι' ἡμᾶς συνθήκας.*

» Ἡ μαχητικὴ δύναμις τοῦ «Γεωργίου Ἀβέρωφ» ἐξῆλθεν ἄδικτος ἐκ τῆς δοκιμασίας. Αἱ ἐχθρικοὶ ὀβίδες ἐτρούπησαν μόνον τὰ φουγάρα μας καὶ τινὰς λέμβους.

» Αὐτὸ εἶνε ὄλον, ἀγαπητὴ μου μικρά. Λεπτομερείας θὰ σοῦ στείλω καμμίαν ἄλλην ἡμέραν.

» Μὲ πολλὰ φιλιὰ ὁ πατήρ σου
ΠΑΥΛΟΣ.»

Ἄλλὰ μήπως εἶνε ὀλιγώτερον χαρακτηριστικὴ καὶ ἡ ἀφελῆς ἐπιστολὴ ἐνὸς ναύτου πρὸς φίλον του ;

«...Χθὲς ἐγλεντήσαμε καὶ ἐχορέψαμε μὲ τοὺς ἀγαπητοὺς μας φίλους. Τὸν χορὸν τὸν τραβοῦσε ὁ «Μπαρμπα Γιῶργος», ὁ ὁποῖος τὰ ἔκαμε θάλασσα. Τὰ ἔξοδα τὰ πληρώσανε οἱ φίλοι μας, οἱ ὁποῖοι μᾶς ἀπεχαιρέτισαν κατευχαριστημένοι. Ἐμεῖς κάτι μικρὰ ἔξοδα κάμαμε, μὰ γλεντήσαμε ἐπὶ τέλους καὶ ξεσκάσαμε λίγο...

» Γιὰ τὰ βρακιά—ἐννοεῖ ἴσως τοὺς νησιώτας ναύτας—τί νὰ σᾶς γράψω ; Καὶ ἐγὼ εἶχα μιά τέτοια ἰδέα γιὰ τοὺς μπερμπάντηδες, ὅπως λέμε, ἀλλὰ δὲν ἤμπορῶ νὰ σοῦ περιγράψω πόσον ἀτρόμητοι ἐδίχθησαν. Ἐνῶ τὸ καρὰβι ἐχάνετο μέσα στὰ ἐχθρικά βλήματα, αὐτοὶ ἐζητωκραύγαζαν, σὰν νὰ ἦσαν σὲ πανηγῦρι».

Αἱ ζημίαι τοῦ ἐχθροῦ.

Κατὰ βασίμους ἀνακινώσεις αἱ ζημίαι τοῦ ἐχθροῦ εἶχον ὡς ἀκολούθως :

» Ἡ ναυαρχὴ «Χαϊρεδὶν Βαρβαρόσας» ἔφερεν ἐννέα τραύματα δι' ὀβίδων. Μία εἶχε καταστρέψει τοὺς πύργους τῆς διοικήσεως, οἱ ὅποιοι παρασυρθέντες ἐφόνευσαν τοὺς ἐν αὐτῇ.

» Δύο ὀβίδες ἐπραγεῖσαι ἢ μὲν παρὰ τὴν καπνοδόχον, ἢ δὲ παρὰ τὴν γωνίαν τοῦ καταστρώματος παρὰ τὸ θερμοστάσιον κατεκλόνισαν τὸ σκάφος καὶ φονεύσαναι πολλοὺς ναύτας πυροβολητὰς καὶ θερμοστάς κατέστρεψαν τὰ ἐμβόλα τῆς ἐτέρας τῶν μηχανῶν.

» Μία ἄλλη ὀβὴς διήνοιξε παρὰ τὸ δεξιὸν πλευρὸν τῆς πρύρας μεγάλην ὀπήν, ἐπραγεῖσα δ' ἐντὸς τοῦ σκάφους μεγίστην καταστροφὴν.

» Καὶ τέλος τρεῖς ὀβίδες μικρᾶς ὀγκῆς ἐπροξένηθον εἰς τὰ ἀθωράκιστα μέρη τοῦ σκάφους ὅπας καὶ ζημίας.

Ἄλλαι βολαὶ ἔκαμαν ἄλλας ζημίας μικροτέρας ἐπὶ τῶν καπνοδόχων καὶ ἐπὶ τῶν ἰστών.

» Ὁ «Τουργοὺτ Ρεῖς» ἐδλάθη διὰ τριῶν ὀβιδῶν. Ἡ μία μεγάλης ἑλκῆς εἰς τὴν ἀριστερὰν «μάσκαν» (παρὰ τὴν πρῶραν) χωρὶς ὄμως νὰ πάθῃ ἢ μαχητικὴ ἀξία τοῦ σκάφους. Ἐπίσης ἐδλάθη εἰς τὰς καπνοδόχους δι' ἄλλης ὀβίδος μικροῦ διαμετρήματος καὶ ἀκινδύνως εἰς τὴν πρύμνην.

» Τὸ «Μεσσοδιέ» ἐδλάθη δι' ἑπτὰ ὀβιδῶν, ἐκ τῶν ὁποίων ἡ μία τοῦ ἐφθανεν. Ἡ ὀβὶς αὕτη τῶν 270 ἐρρίφθη ἀπὸ ἐν τῶν τριῶν ἑλληρικῶν θωρηκτῶν καὶ ἐπέτυχε τὸ σκάφος εἰς τὴν ἰσάλον γραμμὴν. Ὑπῆρξε δὲ τοιοῦτον τὸ ἀνοιχθὲν ρήγμα εἰς τὸ πλευρὸν τοῦ σκάφους, ὥστε μετὰ ταῦτα ὅτε, ἐπεθεωρεῖτο εἰς τὸν Ναγαράν, ἐθεωρήθη ὡς ρήγμα προξενηθὲν ὑπὸ τορπίλλης.

» Τὸ «Ἀσάρι-Τεφῆκ» ἔσχε μικρὰς βλάβας, αἵτινες ὄμως δι' ἐσωτερικοὺς λόγους ἐγένοντο μεγάλαι.

» Οἰκτρὸν πλεόν ἦτο τὸ θέαμα τοῦ στόλου εἰς τὸν Ναγαράν. Δύο σκάφη, ὃ «Βαρβαρόσας» καὶ τὸ «Μεσσοδιέ», ἦσαν ἠγκυροβολημένα εἰς τὸ ἀμμῶδες μέρος τῆς ἀκτῆς τοῦ Ναγαρά, τοῦτο δ' ἐγένετο ἐπιτηδες διὰ νὰ μὴ βυθισθοῦν, ἐὰν ἢ συνοχὴ τῶν δύο σκαφῶν δὲν ἤθελεν ἀνθέξῃ εἰς τὴν πίεσιν τῶν ὑδάτων.

» Εἰς οὐδένα ἐπετρέπετο νὰ πλησιάσῃ, οὔτε ἀπὸ ξηρᾶς, οὔτε ἀπὸ θαλάσσης. Εἰς τὰ εἰσπλέοντα δὲ καὶ ἐκπλέοντα σκάφη δὲν ἐπατρέπετο νὰ ἀκολουθήσουν τὴν πλησίον τοῦ Ναγαρά πλοῦν, ἀλλ' ἠναγκάζοντο νὰ λοξοδρομοῦν εἰς ἀπόστασιν τοῦλάχιστον χιλίων διακοσίων μέτρων.

» Ἀπὸ τὴν ἀγκυροβολίαν των δὲ ἐφαίνετο ἡ ἀταξία. Διότι τὸ «Τουργοὺτ Ρεῖς» ἦτο ἠγκυροβολημένον εἰς ἀπόστασιν μόλις διακοσίων πενήκοντα μέτρων ἀπὸ τῆς ναυαρχίδος, οὕτως ὥστε τὴν ἐσκέπαζεν ὁσάκις δὲν ἔπνεε βορειοανατολικὸς ἄνεμος, ὁπότε ἢ βάσις τοῦ πλοίου μετεβάλλετο.

» Ἡ ναυαρχὴ εἶχε σκεπάσει τὰ πλευρὰ τῆς μὲ μουσαμάδες, οἷτινες ἐχρησίμευσεν διὰ τὴν κάλυψιν τῶν μηχανοστασίων, τῶν λέμβων, τῶν τηλεβόλων καὶ τῶν λοιπῶν εὐπαθῶν μερῶν.

» Τὸ «Μεσσοδιέ», συντετριμμένον καὶ ἐκεῖνο παρέμενον, ἐκινήτο-ποιούοντο δὲ τρία σκάφη τοῦ παμπαλαίου στόλου, τῶν ὁποίων οὔτε καὶ τὰ τηλεβόλα εἶχον ἀλλαχθῆ.

» Ἐννοεῖται ὅτι δὲν ἔλειψαν καὶ πολλὰ σημεῖα στάσεως. Εἰς δύο

ἀντιτορπιλικὰ ἦσαν Τουρκοκρήτες ἀπὸ τὸ Ρέθυμνον, εἰ ὅποιοι εἶχον κάμει κράτος ἐν κράτει. Ἐξ ἄλλου ὑπῆρχε κάποιος Τουρκοκρῆς ἀξιωματικός, Κικιμῆλ βέης ὀνόματι, ὁ ὅποιος διαρκῶς προὐκάλει ἐπεισόδια. Αὐτὸς δὲ, ἀγανακτῆσας διὰ τὴν ἤτταν τῶν μεγάλων σκαφῶν, παρέλαβε τρία ἀντιτορπιλικὰ καὶ ἐξέπλευσε.

«Διατὶ ὅμως μετὰ μίαν ὥραν καὶ ἡμίσειαν ἐπανεπλευσεν; Οἱ Τούρκοι ἔλεγον ὅτι δὲν εὗρήκαν τίποτε καὶ διὰ τὰ μὴ χαλοῦν τὰ κάρβουνα τῶν ἐπανήλθον. Ἡ ἀλήθεια ὅμως ἦτο ὅτι εὗρήκαν τρία Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλικὰ καὶ ὑπεχώρησαν ἐν σπουδῇ.»

Ἰσοῦ καὶ ἐπιστημότεραι πληροφορίαι περὶ τῶν ζημιῶν τοῦ ἐχθροῦ :

»Αἱ βλάβαι τοῦ «Βαρβαρόσσα» ὑπῆρξαν σημαντικώταται. Ἐκ τῶν 12 αὐτοῦ λεβήτων ἐβλάδθησαν εἰς 8. Ὅσες πεσοῦσα ἐντὸς διαμερίσματος κοιτωνίσκων ἔσχε καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, ἀνεφλέγη δὲ καὶ μία ἀποθήκη γαιανθράκων.

»Ἐφονεύθησαν ἐπὶ τοῦ «Βαρβαρόσσα» ὁ ὑπαρχος καὶ 8 ἄλλοι ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται, ἐτραυματίσθησαν δὲ 40 περίπου. Χαρακτηριστικὸν ἐπίσης τοῦ μεγέθους τῶν ζημιῶν τοῦ «Βαρβαρόσσα» εἶνε ὅτι ἡ σημαία τοῦ ναυάρχου μετινέχθη ἐξ αὐτοῦ εἰς τὸ «Τουργοῦτ Ρεῖς». 50 ἐργάται κατεγίνοντο ἤδη εἰς τὴν ἐπισκευὴν τοῦ «Βαρβαρόσσα»· παρέμενεν ἄγνωστον ὅμως ἂν ἡ ἐπισκευὴ θὰ ἠδύνατο νὰ συντελεσθῇ ἐντὸς τῶν Δαρδανελλίων, ἢ θὰ παρίστατο ἀνάγκη νὰ ῥυμουλκηθῇ εἰς τὸν ναύσταθμον τοῦ Κερατίου κόλπου.

»Ἐπίσης καὶ τὸ «Μεσουδιὲ» ὑπέστη βλάβας κατὰ τὴν ναυμαχίαν τῆς 3ης Δεκεμβρίου.»

Ἄλλὰ τὸ σπουδαιότερον εἶνε ὅτι ὁ ἐξεληθὼν τῶν Δαρδανελλίων στόλος ὑπέστη ἀξιολόγους ζημίας καὶ κατὰ τὴν δευτέραν μικρονυμαχίαν, δηλαδὴ τῆς 9 Δεκεμβρίου, προκυψάσας προφανῶς ἐκ τῆς συγκρούσεώς του πρὸς τὰ Ἑλληνικὰ ἀνιχνευτικά. Τὸ «Μετζίτι» ἐβλήθη εἰς τὴν πρύμνην καὶ παρ' ὀλίγον νὰ βυθισθῇ. Δύο ἀντιτορπιλικὰ ὑπέστησαν ἐπίσης σημαντικὰς βλάβας. Τέλος ἐν ἀντιτορπιλικὸν καὶ ἐν τορπιλικὸν ἐκ τῶν 10 τειούτων, ἅτινα συνώδεον τὸ «Μετζίτι», δὲν ἐπέστρεψαν εἰς τὰ Δαρδανελλία.

ΣΗΜ.—Τὸ ἀντιτορπιλικὸν εὗρέθη μετὰ καιρὸν προσηραγμένον καὶ σημαντικῶς βεβλαμμένον ἐπὶ τῶν βράχων τῆς ἐναντι Ἀσιατικῆς

ἀκτῆς τῆς Τενέδου, ὁπότεν καὶ διετάσσετο ἡ ἀνέλκυσις του.

Ἄλλ' ἐν τῷ μεταξὺ καὶ ὁ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀνταποκριτῆς τῆς «Τριμπούνας» ἐτηλεγράφει ὅτι κατώρθωσε, κατόπιν ἀναγγελίας τῆς «Ἄλεμντάρ» περὶ ἀβαριῶν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, νὰ ἀντιληφθῇ προσωπικῶς τὴν σοβαρότητα τῶν ζημιῶν, τὰς ὁποίας ὑπέστη ἡ Ἀρμάδα.

«Ὅστω ὁ «Βαρβαρόσσας» ἐβλάβη σημαντικῶς, κινδυνεύσας μάλιστα νὰ ἀνατιναχθῇ ἐξ ἐκρήξεως πυρκαϊᾶς κατὰ τὴν ὥραν τῆς ναυμαχίας.

Ἐν τῷ θωρηκτῶν «Τουργούτ-Ρεϊς» βληθὲν δι' Ἑλληνικοῦ βλήματος τῶν 250 μιλιμέτρων κατέφυγε ταχέως εἰς τὸν Μαρμαρᾶν.

Ἐφαίνεται, προσέθετεν ὁ ἐν λόγῳ ἀνταποκριτῆς, «ὅτι τὰ μικρότερα πλοία ὑπέστησαν ζημίας καὶ τοῦτο ἐκ τῆς συνεχοῦς ἀποστολῆς ὄλικου πρὸς ἐπιδιόρθωσίν των.

Οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ λέγουν ὅτι δὲν δύνανται πλέον νὰ ἐπιχειρήσουν ναυτικὸν ἀγῶνα μὲ ἐλπίδα νίκης, ἀλλὰ μόνον ὅπως διασώσωσι τὴν τιμὴν τοῦ Τουρκικοῦ Ναυτικοῦ.

Ἡ πρώτη ἀναγγεῖλασα τὴν περὶ ἀβαριῶν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου Τουρκικὴ ἐφημερὶς «Ἄλεμντάρ», ἐπαύθη.

* *

Ἄλλὰ καὶ αἱ πληροφορίες τῶν τουρκικῶν ἐφημερίδων περὶ ἀνταλλαγῆς κανονιοβολισμῶν μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ καὶ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου κατὰ τὴν δευτέραν ἐμφάνισιν τοῦ τελευταίου πρὸ τῶν στενῶν δὲν ἦσαν ἐντελῶς ἀνακριβεῖς. Μὲ μόνην τὴν διαφορὰν ὅτι αἱ ὀπίδες δὲν ἀντηλλάγησαν μεταξὺ θωρηκτῶν ἑκατέρωθεν, ἀλλὰ μεταξὺ τῶν τουρκικῶν τεθωρακισμένων καταδρομικῶν «Μετζητιέ» καὶ «Πεϊκῆ-Σερκὲτ» καὶ τεσσάρων ἑλληνικῶν ἀνιχνευτικῶν.

Ἠράγματι τὰ τέσσαρα ἀνιχνευτικὰ ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ ἀντιπλοίαρχου Παπαχρήστου, ἀντιληφθέντα τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ, ἤρχισαν νὰ βάλλουν ἀπὸ τῆς 10ης περίπου μέχρι τῆς 10 1)2 π. μ. ἐναντίον τῶν δύο καταδρομικῶν, ἀπασχολοῦντα οὕτως αὐτὰ μέχρι τῆς ἀφίξεως τῶν μεγάλων μονάδων τοῦ στόλου.

Πολλαὶ βολαὶ τῶν ἡμετέρων ἀνιχνευτικῶν ὑπῆρξαν ἐπιτυχεῖς. Μία δὲ πεσοῦσα εἰς τὴν πρῶμην τοῦ «Μετζητιέ» ἐπροξένησεν εἰς αὐτὸ σοβαρὰς ζημίας.

Τὰ τουρκικὰ εὐδρομα παρὰ τὴν ὑπεροχὴν των εἰς πυραβολικὸν καὶ θωράκισιν δὲν ἀπεμακρύνθησαν τῶν τηλεβόλων τῶν φρουρίων τοῦ Κοῦμ-Καλέ καὶ τοῦ Ὁρχανιέ. Ἀνέκρουσαν δὲ πρὺμναν καὶ ἔπανηλθον εἰς τὰ στενὰ ἅμα τῇ ἐμφανίσει μακρόθεν τοῦ «Ἀβέρωφ».

*
* *

Ἰδοῦ καὶ ἡ σχετικὴ πρὸς τὴν δευτέραν ταύτην ἀπόπειραν τῶν Τούρκων ἐπίθεσις τοῦ διοικητοῦ τῆς Τενέδου, ὡς ἀνεκοινώθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν :

«Κατὰ τηλεγράφημα τοῦ διοικητοῦ τῆς Τενέδου Σταματέλου, τὴν 11ην π. μ. σήμερον (9ην Δεκεμβρίου) τὸ τουρκικὸν θωρηκτὸν «Τουργούτ» καὶ τὸ «Μετζητιέ» μετὰ τριῶν ἀντιτορπιλικῶν ἀνεφάνησαν πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν στενῶν.

»Τὸ «Τουργούτ» καὶ τὸ «Μετζητιέ» ἐτάχθησαν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων, τὰ δὲ ἀντιτορπιλικά ἐπλευσαν ὀλοταχῶς πρὸς τὴν ἀνοχύρωτον πόλιν τῆς Τενέδου, καθ' ἣς ἔρριψαν περὶ τὰς 29 βολάς.

»Ἐπὶ τῇ ἐμφανίσει τῶν ἀντιτορπιλικῶν πρὸ τῆς Τενέδου οἱ ἐν αὐτῇ Τούρκοι ἐπεχείρησαν νὰ ὑψώσωσι τὴν τουρκικὴν σημαίαν, ἐπέδησαν δὲ τῶν λέμβων των, ὅπως ὑποδεχθῶσι τὰ πολεμικά ἐν ζητωκραυγαῖς.

»Τὸ ἐν τῇ πόλει ναυτικὸν ἄγημα ὑπὸ τὸν διοικητὴν του παραταχθὲν ἐπυροβόλησεν ἐναντίον τῶν Τούρκων στασιαστῶν. Ἐκ τῶν ἐπὶ τῶν λέμβων Τούρκων ἐφανεύθησαν τρεῖς καὶ ἐτραυματίσθησαν δώδεκα.

»Τὰ τουρκικὰ ἀντιτορπιλικά μετὰ τὰς βολάς, τὰς ὁποίας ἔρριψαν ἐναντίον τῆς πόλεως χωρὶς νὰ προξενήσουσι οὐδεμίαν ζημίαν, ἔσπευσαν ὀλοταχῶς πάλιν πρὸς τὸν Ἑλλησποντον.

»Ὁ ἐν Λήμνῳ ὀρμῶν ἡμέτερος στόλος, εἰδοποιηθεὶς ὑπὸ τῶν φυλασσόντων τὰ στενὰ ἀντιτορπιλικῶν, ἐξέπλευσεν ἀμέσως πρὸς κατὰδιωξίν των ἐπιδρομέων, ἡγουμένης τῆς ναυαρχίδος.

»Ὁ διοικητὴς τῆς Τενέδου καταπνίξας διὰ τῆς βίας πᾶσαν ἀπόπειραν στάσεως τῶν Τούρκων κατοίκων τῆς Τενέδου, ἔλαβεν ὑπὸ τοῦ ὑπουργοῦ διαταγὰς ὅπως ἐφαρμόσῃ τὸν στρατιωτικὸν νόμον μετὰ πάσης ἀυστηρότητος ἐναντίον παντὸς ὑπαιτίου.

»Ὁ ὑποναύαρχος Κουντουριώτης τηλεγραφεῖ ὅτι μόλις μαθὼν

τὴν ἔξοδον τοῦ τουρκικοῦ στόλου, ἐξέπλευσε πρὸς δίωξιν αὐτοῦ ὀλο-
ταχῶς.

» Γνωστοποιεῖ δὲ ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος ἐχρησίμευσεν ἡμῖν ὡς ὁ
ἀοιστος τῶν ἀνιχνευτῶν, διότι ἐκ τῆς σημερινῆς του ἐμφανίσεως ἀπε-
κάλυψεν ὅτι ἡ ναυαρχίς «Βαρβαρόσσα» καὶ τὰ θωρηκτὰ «Μεσουδιέ»
καὶ «Ἀσάρι Τεφῆκ» εἶνε ἀπὸ τῆς ναυμαχίας τῆς Τενέδου ἐκτὸς μά-
χης καὶ τούτου ἕνεκα δὲν μετέσχον τῆς σημερινῆς ἐπιχειρήσεως· κατὰ
πάντα κινῶνα ἦτο ἄλλως ἐνδεδειγμένον νὰ μετάσχη κατ' αὐτὴν ἡ
ναυαρχίς καὶ τὸ ταχύτερον τῶν θωρηκτῶν «Μεσουδιέ», ὅπερ εἶνε
καὶ τὸ μόνον φέρον ταχυβόλον πυροβολικόν.»

Κατόπιν ἐξηκριβούντο καὶ τὰ ἐπόμενα :

» Τὰ ἐξεληθόντα τὴν 9ην Δεκεμβρίου ἐκ τῶν Δαρδανελλίων τουρ-
κικὰ πολεμικὰ σκάφη ἦσαν τὸ καταδρομικὸν «Μετζητιέ» καὶ τὸ θω-
ρακισμένον εὐδρομον «Πεϊκὴ Σεφκέτ» μετὰ τριῶν ἀντιτορπιλικῶν.

» Ἐκ τούτου διαπιστοῦται ὅτι μεγάλαι Τουρκικαὶ μονάδες, δηλαδὴ
τὰ «Τουρκοῦτ Ρεῖς», «Χαῖρεδὶν Βαρβαρόσσα», «Μεσουδιέ» καὶ «Ἀσ-
σάρ Τεφῆκ» εἶχον ὑποστῆ κατὰ τὴν τελευταίαν ναυμαχίαν ἴσοβαρὰς
ζημίας κατασταθέντα ἀνίκανα πρὸς μάχην.»

Τὸ δὲ Γραφεῖον τοῦ Τύπου διένειμε μετὰ τὸ μεσονύκτιον τῆς
10ης Δεκεμβρίου τὴν ἑξῆς ἀνακοίνωσιν :

» Κατὰ νεωτέρας πληροφορίας, ληφθείσας χθὲς τὴν νύκτα εἰς τὸ
ὕπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν, τὰ ἐξεληθόντα ἐκ τῶν Δαρδανελλίων
Τουρκικὰ σκάφη ἦσαν : τὸ θωρηκτὸν «Μπεκὴ Σεφκέτ», τὸ καταδρο-
μικὸν «Μετζητιέ» καὶ τρία ἀντιτορπιλικὰ.

» Ἐκ τούτου συμπεραίνεται ὅτι τὰ ἕτερα μεγάλα πολεμικὰ σκάφη
τῆς Τουρκίας, ἦτοι τὰ θωρηκτὰ «Βαρβαρόσσας», «Μεσουδιέ»,
«Τουρκοῦτ Ρεῖς» καὶ «Ἀσσάρ Τεφῆκ» ἔχουσιν ὑποστῆ μεγάλας ζη-
μίας κατὰ τὴν προχθεσινὴν ναυμαχίαν, τεθέντα ἐκτὸς μάχης.

» Ἐπίσης πρέπει νὰ σημειωθῇ, σχετικῶς μὲ τὸν κανονιοβο-
λισμὸν τῆς Τενέδου ὑπὸ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, ὅτι ἡ τόσον
ἀτυχήσασα αὕτη ναυτικὴ ἐπιχείρησις ἀποτελεῖ καὶ παραβίασιν
τῶν κανόνων τοῦ Διεθνoῦς Δικαίου, καθόσον ἡ πόλις τῆς Τενέ-
δου εἶνε ἐντελῶς ἀνοχύρωτος».

Τὴν ἐπιούσαν ἀκριβῶς τῶν γεγονότων τούτων, ἦτοι τὴν 11ην Δε-
κεμβρίου, ὑπεγράφετο συμβόλαιον μεταξὺ τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνή-

σεως καὶ τῶν ἀντιπροσώπων τοῦ ναυπηγικοῦ οἴκου Βουλκᾶν διὰ τὴν ναυπήγησιν ἐνὸς ντορῆντωτ ἢ ἀκριβέστερον ὑπερ-ντορῆντωτ.

Σχετικῶς πρὸς τ' ἀνωτέρω τὸ Ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν προέβη εἰς τὴν κάτωθι ἀνακοίνωσιν :

» Ὑπὸ τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου, κατόπιν μελέτης εἰδικῶν ἐπιτροπῶν, ἀπεφασίσθη ἡ τροποποίησις τοῦ παραγγελθέντος τύπου θωρηκτοῦ, ὥστε τοῦτο νὰ καταστῇ ἰσχυρότερον ἀπὸ ἐπιθετικῆς καὶ ἀμυντικῆς ἀπόψεως καὶ μεγαλειέρας ταχύτητος.

» Τὸ τροποποιηθὲν θωρηκτὸν ἔσται σύμφωνον πρὸς τὰς νεωτέρας ναυτικὰς ἡμῶν ἀνάγκας καὶ θέλει χρησιμεύσει ὡς τύπος τῆς συγκροτήσεως τῆς ναυτικῆς ἡμῶν δυνάμεως.

» Οὕτω τὸ θωρηκτὸν, τύπου ντορῆντωτ, ἢ μᾶλλον ὑπερ-ντορῆντωτ (*Super Dreadngout*), θὰ ἔχη ἐκτόπισμα 19,500 τόννων ἀντὶ τῶν 13,000 τοῦ παραγγελθέντος ὁκτὼ πυροβόλα τῶν 356 ἀντὶ τῶν ἑξ εἰς τέσσαρας πύργους κατὰ τὸ διάμηκες, δώδεκα πυροβόλα τῶν 150 ἀντὶ ὁκτὼ καὶ δεκατρία τῶν 76 ἀντὶ ὁκτὼ.

» Ἡ θωράκισις αὐξάνεται εἰς 254 χιλιοστὰ ἀπὸ 228. Ἡ ταχύτης εἰς 23 μίλια ἀντὶ 21, 5 διὰ 40,000 ἵππων καὶ τριῶν στρεβίλων καὶ ἐλίκων. Ἐν γένει δὲ ὁ νέος τύπος εἶνε πολὺ ἰσχυρότερος ὑπὸ τε τὴν ἐπιθετικὴν καὶ ἀμυντικὴν δύναμιν τοῦ πρό τινων μηνῶν παραγγελθέντος.

» Τὰ συμβόλαια ὑπεγράφησαν χθὲς μετὰ τοῦ Μευθυντοῦ τοῦ οἴκου Βουλκᾶν».

Εἰς ἓκ τῶν σπουδαιότερων ἔρων τοῦ ὑπογραφέντος συμβολαίου ἦτο ὁ προσδιορισμὸς τοῦ χρόνου, ὅστις θ' ἀπαιτεῖτο διὰ τὴν ναυπήγησιν. Τὸ Ναυπηγεῖον ὑπεχρεώθη νὰ παραδώσῃ τὸ πλοῖον περὶ τὸ τέλος τοῦ 1914.

Ἡ δαπάνη προϋπελογίσθη ὅτι θὰ ὑπερέβαινε τὰ 45 ἑκατομμύρια δραχμῶν.

Ὁ ἀσύρματος τοῦ οὕτω τροποποιουμένου θωρηκτοῦ θὰ ἔχη δύναμιν ἐντάσεως πλεόν τῶν χιλίων χιλιομέτρων, ἀντὶ τῶν 700 τοιούτων τοῦ ἀρχικῶς παραγγελθέντος.

Οἱ ἀντιπρόσωποι τοῦ ναυπηγείου Βουλκᾶν ἀνεκοίνωσαν συγχρόνως πρὸς τὸν ὑπουργὸν τῶν Ναυτικῶν ὅτι ἦσαν διατεθειμένοι νὰ προδῶσιν εἰς πολλὰς παραχωρήσεις κατὰ τὸν χρόνον τῆς ναυπηγήσεως

τοῦ σκάφους, εἰς ἣν ἤθελε παρουσιασθῆ τεχνικὴ τις ἀνάγκη ὑπὲρ τῆς βελτιώσεως αὐτοῦ τοῦ σκάφους.

Συνέχεια καὶ τέλος τῆς δράσεως τοῦ Στόλου.

22 Δεκεμβρίου 1912.— Ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπιχειρεῖ νέαν ἀπόπειραν ἐξόδου ἐκ τῶν Δαρδανελλίων. Ἴδου δὲ ὑπὸ ποίας συνθήκας καὶ μὲ ποῖα ἀποτελέσματα.

Τὰ ἀνιχνευτικά μας μὲ τὸν «Λέοντα» ἐπὶ κεφαλῆς περιέπλεον πρὸ τῆς εἰσόδου τῶν Δαρδανελλίων, φρουροῦντα τὰ στενά. Ὀλίγον μετὰ τὴν ἴην πρωϊνὴν ἐθεάθησαν κατευθυνόμενα πρὸς τὴν ἐξοδὸν τῶν στενῶν Τουρκικὰ πολεμικά. Εἰς τὴν ἀρχὴν δὲν διεκρίνοντο πόσα καὶ ποῖα ἦσαν. Ἀμέσως ὁ «Λέων» διὰ ραδιοτηλεγραφήματός του ἀνήγγειλε τὴν ἐμφάνισιν τοῦ ἐχθροῦ πρὸς τὴν ναυαρχίδα.

Ὀλίγον δὲ κατ' ὀλίγον, ἔσον τὰ Τουρκικὰ προὔχωρον πρὸς τὴν ἐξοδὸν, τὰ ἀνιχνευτικά μας διέκριναν, ὅτι ὁ ἐκπλέον στόλος ἀπετελείτο ἐκ τεσσάρων μεγάλων μονάδων καὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν.

Αἱ μεγάλαι μονάδες ἦσαν τὸ «Τουργούτ Ρεῖς», ἐπὶ τοῦ ὁποίου ἤδη—μετὰ τὴν καταστροφὴν τοῦ «Χαϊρεδίν» «Βαρβαρόσσα», ἣτις ἀπεδεικνύετο οὕτω καὶ αὐθις—ὑψοῦτο τὸ σῆμα τοῦ ναυάρχου, τὸ «Μετζητιέ», τὸ «Χαμηδιέ» καὶ ἕν ἄλλο. Πλὴν τοῦ «Βαρβαρόσσα» καὶ ἡ ἑτέρα τῶν ὅσων μεγάλων μονάδων τοῦ Τουρκικοῦ στόλου δὲν ἐνεφανίσθη, μὴ δυναμένη προφανῶς καὶ αὐτὴ νὰ ἐκπλεύσῃ κατόπιν τῆς ναυμαχίας τῆς Ἑλλης.

Διὰ δευτέρου ραδιοτηλεγραφήματός του ὁ «Λέων» διεδίδασε τὴν 7 καὶ 40' πρὸς τὸν «Ἀβέρωφ» τὰ τῶν κινήσεων τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐχθρικῶν πολεμικῶν.

Ἡ ναυαρχὴς διέταξε τὰ ἀνιχνευτικά νὰ παρακολουθεῖν ἐξ ἀποστάσεως τὸν τουρκικὸν στόλον. Ἐν τῷ μεταξύ τὰ ἐχθρικά πλοῖα εἶχον τεθῆ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν ἐπακτίων πυροβολείων. Δύο ἐκ τῶν μεγάλων τουρκικῶν μονάδων—τὰ «Μεσουδιέ» καὶ «Χαμηδιέ»—ἐστράφησαν κατόπιν πρὸς νότον, πλέοντα πρὸς τὴν Τένεδον. Τὰ ἑλληνικά ὁμως ἀνιχνευτικά ἐπετέθησαν ἀμέσως ἐναντίον των διὰ σφοδροτάτου πυρός. Τὰ τουρκικὰ ἠναγκάσθησαν κατόπιν τούτου ν' ἀνακρούσων πρῦμναν καὶ νὰ σπεύσων νὰ τεθεῖν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πυροβολείων τῆς ἀκτῆς.

Ἀμέσως μετὰ τοῦτο ἄλλα τουρκικὰ πολεμικά, ἀντιτορπιλικὰ μόνον κατὰ πᾶσαν πιθανότητα, ἀπεπειράθησαν νὰ προχωρήσουν πρὸς τὴν Ἰμβρὸν.

Τὰ ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλικὰ ἐπετέθησαν ἀμέσως καὶ ἐναντίον τούτων, τὰ ὁποῖα ἠνάγκασθησαν ἀμέσως νὰ ἐπιστρέψουν ὑπὸ τὰ ἐπάκτια πυροβολεῖα.

Περὶ τὴν 8 π. μ. ὅτε πλέον εἶχον παύσει οἱ κανονιοβολισμοὶ τῶν ἀντιτορπιλικῶν μᾶς, κατέφθανε μὲ τὸν «Ἀβέρωφ» ἐπὶ κεφαλῆς πλέων ὀλοταχῶς ὀλόκληρος ὁ ἑλληνικὸς στόλος.

Ἡ ναυαρχίς ἐν τῷ μεταξύ ἐξηκολούθει νὰ εὐρίσκειται εἰς διαρκῆ ραδιοτηλεγραφικὴν μετὰ τῶν ἀνιχνευτικῶν συνεννόησιν, πρὸς τὰ ὁποῖα ὁ ναύαρχος εἶχε διαβιβάσει τὰς σχετικὰς μὲ τὴν προγενεστέραν δρᾶσίν των διαταγὰς. Εὐθὺς μόλις ἐπλησίασεν ὁ στόλος μας, τὰ Τουρκικὰ πολεμικά ἐσπευσαν νὰ κρυθοῦν ἐντὸς τῶν στενῶν, μὴ ἐμφανισθέντα πλέον.

Πλησιέστερον πρὸς τὴν Τενέδον ἐφθάσεν ἐκ τῶν ὡς ἄνω δύο Τουρκικῶν θωρηκτῶν, τὰ ὁποῖα ἐπλευσαν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὰ ἐκεῖ, τὸ «Μεσσουδιέ». Καὶ τοῦτο ὅμως πρὸ τῆς σφοδρᾶς ἐπιθέσεως τῶν ἀντιτορπιλικῶν μας δὲν εἶχε τολμήσει οὔτε νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὸν ὄρμον οὔτε νὰ πυροβολήσῃ κατὰ τῆς νήσου, ἀναγκασθὲν τάχιστα νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ νὰ τεθῇ ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν πυροβολείων τοῦ Κούμ-Καλέ, τῆς Ἀσιατικῆς ἀκτῆς.

Ὁ στόλος μας ἐξηκολούθησε περιπλέων ἑξωθι τῶν στενῶν, ματαίως ὅμως, διότι οὐδὲν Τουρκικὸν ἐτόλμησε πλέον νὰ ἐμφανισθῇ.

Σχετικῶς πρὸς τὰ γεγονότα ταῦτα τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν ἀνεκοίνου ἤδη τὰ ἑξῆς:

Ἐν Ἀθήναις τῇ 22 Δεκεμβρίου 1912.

» Τὴν 7ην καὶ 30' τὰ περιπολοῦντα «Λέων», «Θύελλα», «Ἀσπίς», ἀνῆγγειλαν τῷ ἀρχηγῷ τοῦ Στόλου τὴν ἐμφάνισιν δύο καταδρομικῶν ἐχθρικῶν καὶ ἕξ ἀντιτορπιλικῶν πρὸ τῶν στενῶν. Τοῦτο ἐτηλεγράφησε πρὸς τὸ ὑπουργεῖον καὶ ὁ διοικητὴς Τενέδου κ. Σταματέλος, προσθέτων ὅτι κανονιοβολισμοὶ ἠκούοντο πρὸς τὸ μέρος τῆς Ἰμβροῦ.

» Ὁ ἀρχηγὸς κατηθύνη ἀμέσως μεθ' ὄλου τοῦ στόλου πρὸς συνάντησιν τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου. Τὴν 10ην ὥραν καὶ 25' ἀποσπασθὲν ἐκ τῶν ὑπὸ τὸ φρούριον Σεντύλ Μπάχρ παραμενόντων τουρκικῶν πλοίων

τὸ «Μετζητιέ», προυχώρησε πρὸς τὸ δυτικὸν μέρος τῆς Τενέδου καὶ ἀντήλλαξεν 6 ἢ 7 βολὰς μετὰ τῶν δύο ἀντιτορπιλικῶν τῶν περιπολούντων αὐτόσε. Ἄμα ὁμως τῇ θέᾳ τῶν λοιπῶν πρὸς τὰ ἐκεῖ διευθυνομένων ἀντιτορπιλικῶν ἐτράπη αὐθις πρὸς τὰ στενά.

Ἐπὶ τὴν 11 ὥραν καὶ 35 λ. ἀπεσπάσθησαν τὰ δύο καταδρομικὰ «Μετζητιέ» καὶ «Χαμηδιέ» ἐκ τοῦ πρὸ τῶν στενῶν Τουρκικοῦ στόλου καὶ προυχώρησαν πάλιν πρὸς τὸ δυτικὸν ἄκρον, ὅπου εὐρίσκεται ὁ φανός, ἐκεῖ δὲ ἐπὶ ἡμίσειαν ὥραν ἀντήλλαξαν κανονισμοὺς μετὰ τῶν ἡμετέρων ἀντιτορπιλικῶν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω καταδρομικῶν παρηκολούθησαν μέχρι τινὸς καὶ τινὰ ἀντιτορπιλικὰ ἐχθρικά, ἅτινα παρέμειναν παρὰ τὰς Μαυριάς.

Ἡ συμπλοκὴ κατέπαυσε, τῶν Τουρκικῶν πλοίων τραπέντων ὀλοταχῶς πρὸς τὰ στενά ἅμα τῇ ἐμφανίσει εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος τοῦ λοιποῦ ἡμῶν στόλου.

(Ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.)

29 Δεκεμβρίου. (Νέα ἀπόπειρα... κωμικωτέρα τῆς προηγουμένης:— Δελτίον τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.

Ἀθῆναι 29 Δεκεμβρίου.

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου κ. Π. Κουντουριώτης ἐπεμφε τὸ ἀκόλουθον ραδιοηλεκγράφημα, ληφθὲν τὴν 6 μ. μ.

«Σήμεραν τὴν πρωΐαν τὴν 8 καὶ 20' τὰ περιπολοῦντα πλοῖα ἐηλεκγράφησαν ἐξοδὸν ἐχθρικοῦ στόλου. Αὐθῶρρι ἐκινήσαμεν πρὸς συνάντησιν αὐτοῦ. Διαδοχικῶς ἀνέφερον τὰ περιπολοῦντα πλοῖα, ὅτι τὰ ἐχθρικά περιεστρέφοντο πέριξ τῶν στενῶν μέχρι τῆς 2 καὶ 30' μ. μ., ὅποτε ἐπανέστρεψαν εἰς Δαρδανέλλια, μὴ ἐννοοῦντα νὰ ἀχθῶσιν εἰς τὸ πέλαγος, ὅπως συνάψωσι ναυμαχίαν ἀποφασιστικὴν.

(Ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν.)

Οἱ Τούρκοι, καθ' ἃ ἐγκαίρως ἤδη ἔγραψεν ἡ «Ἰκδὰμ», εἶχον ἀπόλυτον ἀνάγκην πρὸ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν ἐχθροπραξιῶν μεθ' ὅλων τῶν ἐμπολέμων νὰ νικήσῃ ἀντὶ πάσης θυσίας ὁ Τουρκικὸς στόλος.

Ἡ «Μία ἡττα τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου», συνεπείραινεν ἡ «Ἰκδὰμ», «θὰ διηκολύνη τὴν Τουρκίαν νὰ παρατάξῃ ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς μάχης

250 χιλ. νέου στρατοῦ, τὸν ὅποσον τώρα οἱ Ἑλληνες κρατοῦν κλεισμένον εἰς τὴν Ἀσίαν.»

Κατὰ τὴν ὥραν τῆς συρράξεως ταύτης διήρχετο τὰ Δαρδανέλλια τὸ αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον «Βαρῶνος Μπέκ».

Κατὰ τὰς ἀφηγήσεις τοῦ κυβερνήτου τοῦ σκάφους τούτου, ὁ «Βαρῶνος Μπέκ» ἐξέπλεε των στενῶν τὴν 7 καὶ 15' πρωϊνῆν ὥραν τῆς Παρασκευῆς (28 Δεκεμβρίου). Κατὰ τὸν ἐκπλου, ἐν Τουρκικὸν θωρηκτὸν τὸν εἶδοποίησε διὰ σήματος νὰ σταθῆ, πρῶτον καὶ νὰ πλεύσῃ ἀριστερὰ κατόπιν.

Ὁ Αὐστριακὸς πλοίαρχος ἠναγκάσθη νὰ συμμορφωθῆ πρὸς τὴν ἐπίταξιν ταύτην τοῦ Τούρκου κυβερνήτου. Μόλις ὅμως ἐπροχώρησεν ὀλίγα μίλια, διέκρινε τὸν Τουρκικὸν στόλον παρὰ τὰ ἐξωτερικὰ φρουρία τῶν Δαρδανελλίων, ἀποτελούμενον ἀπὸ τέσσαρα εὐδρομα θωρηκτά, ὁ ἀντιτορπιλικὰ καὶ ὀκτὼ ἄλλα μικρὰ σκάφη.

Τὴν ἐμφάνισιν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου ἐσημείωσαν ἀμέσως τὰ τρία ἀνιχνευτικὰ Ἑλληνικὰ ἀντιτορπιλικὰ, τὰ ὅποια περιεπόλουν ἐξω τῶν στενῶν. Ἄμα τῆ ἐμφανίσει τοῦ ἐχθροῦ, τὰ Ἑλληνικὰ σκάφη ἔκαμαν διαφόρους ἐλιγμούς, ἀπαντήσαντα δι' ὀρμητικοῦ πυρὸς εἰς τὸ πῦρ, τὸ ὅποσον ἤρχισαν πρῶτα τα Τουρκικὰ πλοῖα.

Ἐκτὸς βολῆς χωρήσαν ἤδη τὸ Αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον, ἀντελήφθη κατόπιν ὅτι ἐν τῶν Τουρκικῶν πολεμικῶν παρεκκλίναν καταλλήλως ἐπλησίασε πρὸς τὴν Ἰμβρον καὶ ἐκανονισθόλησε τὴν νῆσον δι' ἐννέα βολῶν.

Πάραυτα ὅμως τὸ Τουρκικὸν πολεμικὸν ἀνέκρουσε πρύμναν καὶ συνηνώθη μετὰ τοῦ λοιποῦ στόλου, ὁ ὅποιος συνεκεντρώθη καὶ πάλιν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων Σεντὺλ Μπάχρ.

Μετ' ὀλίγην ὥραν εἰς τὸ βάθος τοῦ ὀρίζοντος καὶ παρὰ τὴν πυκνοτάτην οὐμίχλην ἐπεφάνη πλέων ὀλοταχῶς ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐκ Λήμνου, προπορευομένου τοῦ «Ἀβέρωφ».

Ὁ πλοίαρχος τοῦ Αὐστριακοῦ ἀντελήφθη διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τοῦ ὅτι, ἐνῶ ὁ Ἑλληνικὸς στόλος προσήγγιζε πρὸς τὰ στενά, τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ ἔσπευσαν νὰ κρυβοῦν εἰς τὸ βάθος τῶν Δαρδανελλίων, ἀπολέσαντα ἐν τῇ συγχύσει, προφανῶς, καὶ τὴν γραμμὴν τῆς παρατάξεώς των.

2 Ἰανουαρίου 1913. — Ὡς ἐντελῶς παράφρον διάδημα τῶν Τούρκων ναυτικῶν γεννηθέν ἀπὸ τὴν λύσσαν ἣν ἤσθάνθησαν μὴ δυναθέντες νὰ νικήσουν τὸν Ἑλληνικὸν στόλον, ἦ καὶ νὰ τοῦ ἐπιφέρουν ἔστω σημαντικὰς βλάβας, ὡς ἐντελῶς παράφρον ἐγχείρημα δέον νὰ χαρακτηρισθῆ ὁ λάθρα ἔκπλους ἐκ τῶν Δαρδανελλίων τοῦ καταδρομικοῦ των «Χαμηδιέ», με σκοπὸν καὶ ἀποστολὴν νὰ ἐνσπείρῃ τὸν φόβον εἰς τὰ ἑλληνικὰ παράλια καὶ νὰ κατορθώσῃ ν' ἀποσπάσῃ τμημα τοῦ στόλου μας πρὸς καταδίωξίν του, ἵνα οὕτω ἐξασθενίζομένης τῆς Μοίρας τοῦ Αἰγαίου, δυναθῶσιν ἴσως νὰ ἐπιτύχωσι τι κατ' αὐτοῦ οἱ τοῦρκοι ναυτικοί.

Καὶ τὸ «Χαμηδιέ», ἀφοῦ κατόρθωσε νὰ διαφύγῃ τῶν στενῶν ἐν μέσῳ σκότους, θυέλλης καὶ παχυτάτης ὀμίχλης με τοὺς φανούς ἐσθεσμένου, ὡς πραγματικὸς φυγόδικος, πλεῦσαν δὲ ὀλοταχῶς πρὸς Ν. ἵνα μὴ τυχὸν ἀνακαλυφθῆ, κατέπλευσε τέλος εἰς τὸν λιμένα τῆς Σύρου. ἔπου ἔκαμε τὸ πρῶτόν του «ἀνδραγάθημα».

Πράγματι κατὰ τὸ ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν τοῦ ὑπουργείου τὸ «Χαμηδιέ» εἶχε κατορθώσει νὰ διαφύγῃ τῆς ζώνης τῶν ἀνιχνευτικῶν μας. Ὁ κόσμος ἐταράχθη, ὡς ἦτο ἐπόμενον. Εἰς τοὺς ναυτικούς ὁμως κύκλους δὲν παρετηρήθη συγκίνησις διὰ τὴν ἔξοδον τοῦ τουρκικοῦ πολεμικοῦ, ὡς ἐκ τῶν συνθηκῶν ὑπὸ τὰς ὁποίας συνετελέσθη.

Τὸ ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν εἶχεν ὡς ἑξῆς :

«Τὸ τουρκικὸν καταδρομικὸν «Χαμηδιέ», διαλαθὸν τὴν νύκτα τῆς χθές, λόγῳ τῆς ὀμίχλης, τὰ περιπολοῦντα ἡμέτερα ἀντιτορπιλικά, ἐξήλθε τῶν στενῶν.

»Σήμερον τὴν μεσημβρίαν ἐφανισθὲν πρὸ τῆς Σύρου ἔβαλεν ἀνεπιτυχῶς κατὰ τῆς πυριτιδαποθήκης καὶ ἐπιτυχῶς κατὰ τοῦ ἡλεκτρικοῦ ἐργοστασίου τῆς πόλεως, ἔπερ ὑπέστη βλάβας, καθιστώσας ἀδύνατον τὴν λειτουργίαν τοῦ ἡλεκτροφωτισμοῦ κατὰ τὴν ἐσπέραν ταύτην.

»Ἐν τῷ λιμένι τῆς Σύρου τὸ ἠγκυροβολημένον ὑπερωκεάνιον «Μακεδονία», ἀποτελοῦν ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου βοθηθικὸν εὐδρομον τοῦ στόλου, ἐπεσκευάζετο ἀπὸ μιᾶς ἐβδομάδος ἕνεκα βλάβης τοῦ πηδαλίου του εἰς βαθμὸν ἐπιβάλλοντα ἐπισκευὴν ἐν τῷ Νεωρείῳ Σύρου.

Τὸ «Χαμηδιέ» ἀννακλύψαν τὴν «Μακεδονία» ἔβαλε κατὰ ταύτης 15 βολάς. Ὁ κυβερνήτης τῆς «Μακεδονίας» πρὸ τοῦ κινδύνου τῆς

καταστροφής εύρεθείς, ήνοιξε τούς κρουνοὺς κατακλύσεως καὶ ἐβύθισε προσωρινῶς τὸ εὐδρομον ἐντὸς τοῦ λιμένος Σύρου. Μεθ' ὃ ἀποβάς μετὰ τοῦ πληρώματος τῆς «Μακεδονίας» κατέλαβε τὴν προκουμιάν πρὸς τήρησιν τῆς τάξεως καὶ φρούρησιν τῶν ἐκεῖ αἰχμαλώτων.

Ἐπὶ τὸ «Χαμηδιέ» ἀπῆλθεν εἶτα ἐκ Σύρου, κατευθυνθὲν πρὸς τὴν Μικρὰν Ἀσίαν.

Ἐκ τῶν βολῶν κατὰ τῆς γαιανθρακαροθήκης ἐφρονεύθησαν εἰς ἀνὴρ καὶ μία γυνὴ ἐργαζόμενοι αὐτόθι. Ὁ λοιπὸς τουρκικὸς στόλος δὲν ἐξῆλθεν.»

Ἦτο προφανές. Ἡ πράξις αὕτη τοῦ «Χαμηδιέ» ἀπετέλει ἐνεργεῖαν πειρατικὴν, εἰς τὴν ὁποίαν οὐδεμία ἔπρεπε νὰ ἀποδοθῆ σοβαρὰ σημασία.

Καὶ εἰς ἄλλους πολέμους καὶ εἰς γυμνάσια ἀκόμη ναυτικά, τοιούτου εἶδους ἐξοδοὶ ἀπετέλεσαν φαινόμενα συνηθέστατα καὶ κινήματα καθαρῶς τυχοδιωκτικά, τὰ ὁποῖα κατὰ τὴν περίστασιν ταύτην μάλιστα ἠδύνατο νὰ θεωρηθοῦν φυσικώτατα ἐκ μέρους τῶν Τούρκων μὴ δυναμένων νὰ παρουσιάσωσι τίποτε σοβαρώτερον κατὰ θάλασσαν.

Τοιαῦται ἐπιχειρήσεις ἐγένοντο ἰδίως κατὰ τὸν ἐν Ἀμερικῇ πόλεμον μεταξὺ Βορείων καὶ Νοτίων, ἀποτελοῦσαι εἶδος κλεφτοπολέμου διὰ θαλάσσης.

Ἡ ναυτικὴ αὕτη ἐπιχείρησις τῶν Τούρκων ἀπέβλεπεν εἰς πρόκλησιν ἐντυπώσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει καὶ εἰς δημιουργίαν ψευδῶν εἰδήσεων εἰς βᾶρος τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου.

Ἐξ ἐναντίας δὲ ἀντὶ νὰ ἐξασθενίσῃ τὸν ἑλληνικὸν στόλον ἢ ἀνόητος αὕτη ἐπιχείρησις, ἐξησθέτισε τὸν τουρκικὸν διὰ τοῦ ἀποχωρισμοῦ μιᾶς ἰσχυρᾶς του μονάδος.

Γὸ ὅτι δὲ μετὰ τρόμου ἐνήργησε καὶ τὴν ἐκφυγὴν τοῦ ἐκ τῶν στενωῶν καὶ τὴν ἐν Σύρῳ ἐπίθεσίν του τὸ Τουρκικὸν σκάφος, ἀποδεικνύεται καὶ ἐκ τῆς σπουδῆς μεθ' ἧς ἐφυγεν ἐκ Σύρου, παραμείναν μόνον ἡμίσειαν ὥραν, διότι ἐφρόνει ὁ πλοίαρχός του Ρεούφ βέτης ὅτι κατεδιώκετο ὑπὸ τοῦ στόλου μας.... διχασθέντος (!) πρὸς τιμὴν του καὶ ἐκ τῶν εὐθὺς κατόπιν κωμικοτραγικῶν του παρεξηγήσεων.

Πράγματι, τὸ «Χαμηδιέ» ἀπατηθὲν ἐκ τῆς ἐμφανίσεως Ἀμερικανικοῦ θωρηκτοῦ ἐρραδιοτηλεγράφησεν εἰς τὸν Ὄθωμανικὸν Στόλον ὅτι ὁ «Ἀβέρωφ» ἀπεμακρύνθη τῶν Στενωῶν. Ὡστε τὸ τόλμημα τοῦ

ἀποκόπτον ἀγκύρας καὶ ἐγκαταλείπουν ναύτας εἰς Βυρῆτον ἐπὶ τῇ ὑπονοίᾳ ὅτι ὁ «Ἀβέρωφ» τὸ καταδιώκει», πάλιν δὲν δυνάμεθα νὰ μὴ φαντασθῶμεν τὴν τραγικὴν κωμικότητα, τὴν ὁποίαν ἐγκλείει ἡ εὐθὺς τότε ἐξοδος τοῦ Τουρκικοῦ Στόλου ἐπὶ τῇ βεδαιώσει τοῦ «Χαμηδιέ» ὅτι ὁ ἐπιφόρος καὶ ἄτρωτος «Ἀβέρωφ» εὕρισκεται μακρὰν τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τοῦ Στόλου τοῦ Αἰγαίου. Συνεπῶς τὸ τόλμημα τοῦ «Χαμηδιέ» κατέληξεν εἰς πολλαπλὴν συμφορὰν τοῦ ἐχθρικοῦ Ναυτικοῦ καὶ ἐγένετο ἀφορμὴ νὰ δοξασθῇ καὶ πάλιν τὸ Ναυτικὸν τῆς πατρίδος μας, ὡς θέλομεν ἰδῆ περαιτέρω. — Ἐντούτοις τὸ ἐχθρικὸν σκάφος κατώρθωσε καὶ αὐτὸς νὰ ἐμφανισθῇ βραδύτερον εἰς τὸν ὄρμον τοῦ Ἄγ. Ἰωάννου τῆς Μεδοῦνης καὶ νὰ ἐπιφέρῃ σοβαρὰς βλάβας εἰς τινὰ Ἑλληνικὰ μεταγωγικὰ ἀποθιβάζοντα ἐκεῖ σερβικὸν στρατὸν καὶ πολεμefόδια· ἀλλὰ καὶ ἐκεῖ ἐτράπη ἐν σπουδῇ εἰς φυγὴν ἀντιπυροβοληθὲν ἀπὸ τῆς ξηρᾶς καὶ ἀφ' ἑνὸς τῶν ἐμπορικῶν μας σκαφῶν, οὗ ὁ γενναῖος πλοίαρχος ἐσπευσε νὰ ἀναδιᾶσθαι πυροβόλα ἐπὶ τοῦ καταστρώματος καὶ τοῦ στελεῖν μερικὰς ἐπιτυχεῖς ὁδοὺς....

Ἐπίσης τὸ εὐδρομον «Μακεδονία» βληθὲν ὑπὸ ὀβίδος εἰς τὴν γαιανθρακαποθήκην του διέτρεξε τὸν κίνδυνον νὰ πυρποληθῇ. Εὐτυχῶς ὁμως διὰ τῆς καταδυθίσεως αὐτῆς προελήφθη ὁ κίνδυνος τῆς πυρκαϊᾶς. Ἡ «Μακεδονία» ἐβυθίσθη μόνον κατὰ τὸ ἥμισυ αὐτῆς καὶ τὸσον ὅσον ἐχρειᾶσθη διὰ νὰ κατασταλῇ ἡ πυρκαϊά.

Τὰ πλοῖον ἀνειλικύετο ἤδη ὑποστὰν βλάβας μικρᾶς σημασίας.

Ἐκτὸς τοῦ σκάφους καὶ τὰ Ἀμερικανικὰ αὐτοῦ πυροβόλα Μπέτλεμ ἐσώθησαν καὶ οὐδόλως ἀπώλεσαν τὴν πολεμικὴν των ἀξίαν. Τὸ εὐχάριστον τοῦτο γεγονός ἀνηγγέλθη πρὸς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ ὑπὸ τοῦ ἰδίου κυβερνήτου τῆς «Μακεδονίας».

Τὸ Τουρκικὸν καταδρομικὸν ἔρριψεν εἰς Σύρον περὶ τὰς τριάκοντα ἐν δλω βολὰς ἐξ ἀποστάσεως οὐχὶ μεγαλειτέρας τῶν δύο χιλιάδων μέτρων.

Συνεπῶς ὡς μεγίστη ἀπώλεια τῶν ναυτικῶν μας ἐπιχειρήσεων παραμένει μόνος ὁ θάνατος τοῦ ἡρωϊκοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ «Ἀβέρωφ» Γκούρα Μαμουρῆ, πληγέντος κατὰ τὴν πρώτην νυμαχίαν καὶ ὑποκύψαντος κατόπιν εἰς τὸν θάνατον κατόπιν φοβερᾶς ἐναντίον αὐτοῦ πάλης.

Ἄλλην τὸσον σοβαρὰν ζημίαν δὲν μᾶς ἐπέφερον οὔτε ὁ τουρκι-

κός στόλος, οὔτε ὁ ληστοπειρατής τοῦ «Χαμηδιέ».

ΜΥΤΙΑΗΝΗ (τελική κατάληψις).—Τὴν νύκτα τῆς 8 Δεκεμβρίου τὸ ἐν Ἀθήναις Γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκοίνουε τὰ ἐπόμενα τηλεγραφήματα :

«**ΧΙΟΣ**, 8 Δεκεμβρίου, ὑπουργεῖον Ναυτικῶν, Ἀθήνας.—Διαβιβάζομεν κάτωθι τηλεγράφημα ἀρχηγοῦ εὐδρόμων, κυβερνήτου «Μακεδονίας» Τσουκαλά.»

«**ΕΚ ΠΕΤΡΑΣ** (Μιτυλήνης), ὑπουργεῖον Ναυτικῶν, Ἀθήνας.—Ταύτην τὴν στιγμήν ἔφθασεν ἀπεσταλμένος ἐκ τοῦ στρατοπέδου πολίτης ἀνιχνευτής, ἀναγγέλλας ὅτι ὁ τουρκικὸς στρατὸς (ἐκ 1700) παραδίδεται.

» Ἀπέστειλα αὐτὸν ἐκ νέου εἰς στρατόπεδον, ἵνα φέρῃ ἐπίσημον ἀνκοίνωσιν περὶ τούτων. Τηλεγραφήσω ἐπιβεβαίωσιν εἰδήσεως.

Ἄρχηγός Δαμμιανός.»

«**ΧΙΟΣ**, 8 Δεκεμβρίου, Ὑπουργεῖον Ναυτικῶν, Ἀθήνας.—Διαβιβάζομεν κάτωθι τηλεγράφημα ἀρχηγοῦ εὐδρόμων, κυβερνήτου «Μακεδονίας» Λ. Τσουκαλά.

» 1700 ἀιχμάλωτοι ἐπιβιβάζονται ἐκ Μολύδου ταύτην τὴν στιγμήν.

Ἄρχηγός Δαμμιανός.»

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὰς λεπτομερεῖας τῆς ἐπιτυχίας ταύτης.

Ἐπιβιβαζόμενος εἰς τὴν ἐν Μιτυλήνῃ ἐκδιδομένην ἡμερησίως «Σάλπιγξ», παρακολούθησας τὸν Ἑλληνικὸν στρατὸν καταδιώκοντα τὴν τουρκικὴν φρουράν, ὡς ἐξῆς ἀφηγεῖτο τὰ τῆς περαδόσεως αὐτῆς.

«Ἀπὸ τῆς 8 π. μ. ἤρχισεν ἀψιμαχία τῆς ἀριστερᾶς φάλαγγος τοῦ κ. Μανουσάκη. Κανονισβολισμοὶ ἀρκετοί. Ἐκ τῆς θαλάσσης τῆς Πέτρας ἀκούονται ἰσχυροὶ κανονισβολισμοὶ τῆς μοίρας τῶν εὐδρόμων.

» Τὸ τάγμα τοῦ Παυλοπούλου, τὸ κατακλδὸν τοὺς δύο ἀριστερὰ τοῦ Κλαπάδου λόφους, δὲν ἐνεργεῖ.

«Διότι τὴν νύκτα τῆς Πέμπτης εἰς λοχίας,] Τουρκος, εἰς δεκνεὺς καὶ εἰς ὀπλίτης συναλήφθησαν ὑπὸ τῶν προφυλακῶν ἡμᾶς μετ' ἐπιστολῆς τοῦ λοχαγοῦ Σεϊχεδδίν ζητοῦντος συνεννόησιν.

» Τοῦτο διεμνήθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν καὶ τὸν ἐπιτελάρχην, οἵτινες εἶπε μεθ' ἡμῶν. Ὄρισαν μέρος ἵνα κατέλθῃ ὁ ἀρχηγός, τὴν δημοσίαν ὁδὸν κάτωθεν Κλαπάδου.

» Περὶ τὴν 1 μ.μ. συνητήθησαν ὁ συνταγματάρχης καὶ ὁ ἐπιτε-
 λάρχης μετὰ τοῦ Γανῆ βέη καὶ Κεμάλ ἀγὰ εἰς τὸ ὀρισθὲν μέρος.

» Κατήλθον μὲ λευκάς σημαίας ἐφιπποί.

» Ἀπεμακρύνθησαν ἡμῶν καὶ ἐπὶ ἔν τέταρτον συνωμίλησαν ἰδιαι-
 τέρως. Μεθ' ὃ ἀνήλθομεν πάντες εἰς τὰς θέσεις μας.

» Τὴν 2 καὶ 25' μ. μ. διετάχθη πῦρ, τὸ ὅποιον ἤρχισεν ἰσχυρόν.
 Ἄπο ὄλον τὸ μέτωπόν μας πῦρ ρίπτεται φοβερόν. Ὁμοδροντία πυρο-
 βολικοῦ καὶ μυδραλλιοδόλων.

» Τὸ τάγμα Παυλοπούλου προχωρεῖ πρὸς τὸ σκοτεινὸν βουνόν. Αἱ
 ὀσίδες μας ἐκρήγνυνται πλέον ἐπὶ τῆς κορυφῆς τοῦ ὄρους τούτου, ἐπὶ
 τῆς βορείου κλιτύος τοῦ ὀποίου ὁ στόλος μας ἐκανονοδόλει τὸ πρωτ.
 Ὁ στρατός μας προχωρεῖ παρὰ τὴν γενναίαν ἀντίστασιν τῶν Τούρκων
 καὶ φαίνεται ὅτι ὁ ἀγὼν μας θὰ συνεχισθῆ, διότι οἱ Τούρκοι ὑποχω-
 ροῦν ἀπὸ κορυφῆς εἰς κορυφήν.

» Ὁ Κλαπάδος εἶπε εἰς χεῖράς μας ἀπὸ τῆς 3ης μ. μ. τῆς σήμε-
 ρον. Αὔριον Σάββατον θὰ ἔχωμεν καλὸν πανηγύρι.

» Ἀφαντάστου μεγαλοπρεπείας ἦτο ἡ ἐπακολουθήσασα μάχη μετὰ
 τὴν ματαίωσιν τῆς συνεννοήσεως.

» Ἡ ἡχὴ τῶν ὀρέων ἀντελάει τὸν δαιμονιώδη θόρυβον τοῦ ἑλλη-
 νικοῦ πυροβολικοῦ, τὸ ὅποιον ἐξεσφενδόνιζεν ἐναντίον τῶν Τούρκων
 λάβαν πυρὸς καὶ σιδήρου.

» Τὰ μυδραλλιοδόλα ἰδίᾳ Μαξίμ, ἅτινα διηρύθουνεν ὁ κ. Μεταξᾶς,
 ἔβαλλον τόσον εὐστόχως, ὥστε οἱ Τούρκοι εἶχον καταληφθῆ ὑπὸ τρό-
 μου. Μετὰ τὴν μάχην εὐρέθησαν πτώματα Τούρκων φέροντα περι-
 δέραϊα πληγγῶν. Ἦσαν πληγγαί, ἃς προυξένησαν τὰ θαυματοργὰ πο-
 λυδόλα.

» Ὁ κ. Μελάς, πυροβολῶν ὁ ἴδιος, συνετέλεσεν εἰς τὸ τσάκισμα
 τῶν Τούρκων. Ἐντεῦθεν ἤρχισε καὶ ἡ φοβερὰ κατάπτωσις τοῦ ἡθι-
 κοῦ τοῦ ἐχθροῦ. Ὁ ἐχθρὸς δὲν ἠδύνατο ν' ἀντιστῆ εἰς τὴν πολιορ-
 κίαν. Καὶ θὰ παρεδίδοτο τὴν ἐπομένην. Περὶ τὴν ἐσπέραν τὸ πυρο-
 βολικὸν κατέπαυσε τὸ πῦρ του ὅπως χρησιμοποίησεν δι' ἀνάπαυαν
 τὰς ὥρας τῆς νυκτός.

» Οἱ Τούρκοι, συσκεφθέντες δι' ὄλης τῆς νυκτός, ἀπεφάσισαν νὰ
 παραδοθῶν. Ἐβλεπον ὀφθαλμοφανῶς ὅτι αἱ ἑλληνικαὶ ὀσίδες θὰ τοῦς

ἑσόντριβον τελείως. Καί τὴν 3ην πρωϊνὴν ἀπέστειλαν τὰς προτάσεις τῶν εἰς τὸ ἑλληνικὸν στρατόπεδον.

» Αἱ προτάσεις ἐγένοντο ἐξ ὀνόματος τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ὄλων τῶν ἀξιωματικῶν.

» Ὁ Ἕλλην ἀρχηγὸς ἐδέχθη τὴν πρῆσβειαν καὶ ἀπεφασίσθη ὅπως γίνῃ ἡ ἐπίσημος συνάντησις τὴν 8 πρωϊνὴν τοῦ Σαββάτου.

» Τὴν ρηθείσαν ὥραν εἰς ἀρχικελευστής τοῦ πεζοναυτικοῦ ἀγγήματος, ὁ κ. Τζάννης, διετάχθη νὰ προχωρήσῃ εἰς συνάντησιν τῶν Τούρκων πληρεξουσίων.

» Συνωδεύετο ὑπὸ τεσσάρων ναυτῶν ὁ εἰς ἐκ τούτων ἐκράτει λευκὴν σημαίαν.

» Ταυτοχρόνως ἕμως καὶ ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου ἐξεκίνησαν οἱ Τούρκοι πληρεξούσιοι. Καὶ ἡ συνάντησις ἐγένετο.

» Μετ' ὀλίγον οἱ πληρεξούσιοι ἀμφοτέρων τῶν στρατῶν εὗρισκοντο εἰς τὴν θέσιν Βρύση τῆς περιοχῆς Βίγλας.

» Καὶ ἡ παράδοσις τοῦ στρατοῦ ἐγένετο.

» Τοὺς ὄρους τοῦ πρωτοκόλλου ὑπέγραψαν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ὁ μουλαζίμης Κεμάλ καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἰατρός τοῦ τάγματος.

» Ἐκ μέρους τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὑπέγραψεν ὁ ἐπιτελάρχης Βερνάρδος καὶ ὁ στρατιωτικὸς καὶ πολιτικὸς διοικητὴς τοῦ τόπου κ. Μελάς.

» Ὡς διερμηνεὺς διὰ τὴν συνεννόησιν ἐχρησίμωσεν ὁ διευθυντὴς τῆς «Σάλπιγγος» Ν. Παρίσης.

» Ἡ παράδοσις τῶν Τούρκων στρατιωτῶν ἐγένετο ἄνευ ὄρων.

» Ἐκ λεπτότητος ὁ Ἕλλην ἀρχηγὸς παρεδέχθη ὅπως οἱ Τούρκοι αἰχμάλωτοι ἀποσταλῶσιν ἀπ' εὐθείας εἰς Πειραιᾶ χωρὶς νὰ διέλθωσιν ἐκ Μιτυλήνης...

» Ἐν τῷ μεταξύ οἱ Τούρκοι ἐγκαταλείποντες τὰς πέριξ λοφοσειρὰς κατήρχοντο εἰς Κλαπάδον καὶ συνεχεντρῶνοντο ἐκεῖ.

» Τοῦτο ἐπραττον, διότι τὰ τηλεβόλα τῶν πλοίων, μὴ εἰδοποιηθέντα ἐν καιρῷ, εἶχον ἀρχίσει καὶ πάλιν τὸ θεριστικὸν πῦρ τῶν ἐναντίων τῶν Τούρκων.

» Εἰς Κλαπάδον κατελθόντες οἱ Τούρκοι εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς ζώνης τῶν Ἑλλήνων στρατιωτῶν. Καὶ ὁ ἀφοπλισμὸς ἤρξατο. Ὑπελοχίσθησαν οἱ παραδοθέντες εἰς 1800—2000.

» Εἰς τὸν ἄνωτέρω ἀριθμὸν ὅμως δὲν περιλαμβάνονται οἱ 205 Τούρκοι, οἱ ὅποιοι κατελθόντες εἰς τὴν παραλίαν τῆς Πέτρας μὲ λευκὴν σημαίαν ἐκάλεσαν τὸν κυβερνήτην τῆς « Ἀρκαδίας » ἕπως παραδοθῶν.

» Ὁ κυβερνήτης Χατζηκυριάκος τοὺς παρέλαβε διὰ λέμβων ἐντὸς τοῦ ἀτμοπλοίου του, ἐκείθεν δὲ τοὺς διεξεπεραίωσεν ἐπὶ τῆς « Μυκάλης », ἣτις καὶ τοὺς ἔφερεν ἐνταῦθα.

» Οἱ αἰχμάλωτοι ἀφοπλισθέντες ἐζήτησαν ἀμέσως τροφήν, ἣτις καὶ τοὺς προσεφέρθη. Μεταξὺ αὐτῶν εὕρισκοντο καὶ χωροφύλακες καὶ ἀπλοὶ ἀντάρται.

» Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπιβιάζονται καὶ οἱ ἄλλοι αἰχμάλωτοι ἐπὶ τοῦ ὑπερωκεανίου « Ἀθῆναι ».

» Ἀπαντες οἱ Τούρκοι τραυματίζι μετὰ τῶν Ἑλλήνων θὰ ἔλθωσιν ἐνταῦθα μέσῳ Καλλονῆς.

» Πρὸς τοῦτο ἐπετάχθησαν ἐκ Καλλονῆς καὶ τῶν πέριξ ἕλα τὰ κάρρα καὶ τὰ ἄλλα μέσα μεταφορᾶς.

» Ἐνταῦθα ἠταιμάσθησαν διὰ τὴν νοσηλείαν τῶν τραυματιῶν αἱ αἰθουσαι τοῦ Γυμνασίου.

» Εἴκοσι κλίνας προσέφερε πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ Ἡρακλῆς Κουτζούκης.»

Ἐν τούτοις, ἄλλα τινὰ λίαν χαρακτηριστικώτατα γεγονότα δὲν μᾶς ἀνηγγέλησαν ἐπισήμως οὕτω :

Οὐδὲν ἐπίσημον ἀνακοινωθὲν ἀνήγγειλε τὴν περιέργον ὄντως ναυμαχίαν τοῦ Μολύβου, οὔτε ἐπωφελήθησαν αὐτῆς οἱ Τούρκοι ὅπως ἀνακηρύξωσι νέους γαζῆδες· καὶ ὅμως ἔσχε τὰ θύματά της : πολλοὺς Τούρκους φονευμένους καὶ ἓνα Ἕλληνα πληγωμένον. Ἡ ναυμαχία τοῦ Μολύβου ἦτο ἀπὸ ἐκείνας ποὺ φέρουν εἰς τὴν ἀνάμνησιν κατὶ τι ἀπὸ τὴν ἐποποιῖαν τῶν ναυμάχων τοῦ 21.

Ἦρωσ τῆς ναυμαχίας αὐτῆς εἶνε ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνος Καπώδης, ἀληθῆς τύπος κουρσάρου εἰς γενναϊότητα.

«—Ποῦ ἐπληρώθηκες ;» τὸν ἠρώτησαν μερικοὶ τῶν ἐπισήμων, ἐπισκεφθέντες αὐτόν.

»—Στὴ ναυμαχία.

»—Σὲ ποιά ναυμαχία ;

»—Στὴ δική μου.»

Ἡ ἀπάντησις αὕτη βεβαίως ἐχρειάζετο νὰ συνοδευθῇ ἀπὸ ἐξηγή-

σεις, αἱ ὁποῖαι δὲν ἐβράδυναν νὰ δοθοῦν. Καὶ ὁ Μιτυληναῖος παραδοκῶς διεγγήθη τὰ ἐξῆς :

» Ἐβρισκόμουν εἰς τὸ πέλαγος, ἀντικρὺ τῆς ἀκτῆς τοῦ Μολύβου, ὅπου ὑπάρχει πυκνότερον τὸ τουρκικὸν στοιχεῖον. Ἐκεῖ συνηγήθημεν μὲ τὴν «Μυκάλην», ἡ ὁποία ἐπλησίασε καὶ μᾶς εἰδοποίησε νὰ μὴ πλησιάσωμεν εἰς τὴν ἀκτὴν, ἐπειδὴ εἰς τὸ μέρος ἐκεῖνο εἶχον συγκεντρωθῆ καὶ οἱ ἐκ τῆς πρωτεύουσας ἀναχωρήσαντες Τούρκοι στρατιῶται, μόλις οἱ ἰδιεῖς μᾶς εἶχον ἐνεργήσει τὴν κατάληψίν τῆς.

» Ἡ «Μυκάλη», ἡ ὁποία εἶχε ρίψει καὶ μερικὰς σφαίρας κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, μᾶς εἶπε νὰ περιμένωμεν ἕως ὅτου ἐπιστρέψῃ ἀπὸ κάποιαν ὑπηρεσίαν πού μετέβαινε νὰ ἐκτελέσῃ, ὅτε καὶ θὰ μᾶς ἔδενε διὰ νὰ μᾶς ρυμουλκήσῃ εἰς τὴν πρωτεύουσαν.

» Ὅταν ὅμως ἡ «Μυκάλη» ἐχάθη εἰς τὸν ὀρίζοντα, οἱ Τούρκοι τοῦ Μολύβου, ἀντιληφθέντες τὸ ἱστιοφόρον μᾶς, ἐμδῆκαν εἰς ἓνα ἀπὸ τὰ ἰδικὰ των καὶ ἐπλευσαν κατ' ἐπάνω μᾶς. Πρὸ τοῦ κινδύνου οἱ ἰδιεῖς μου δὲν τὰ ἔχασαν. Τὰ τέσσαρα ὅπλα, τὰ ὁποῖα εὗρισκοντο μέσα, ἐθαυματούργησαν τόσον, ὥστε ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγην ὥραν τὸ Τουρκικὸν καράβι ἀνέκρουε πρύμνῃν.

» Οἱ ἰδιεῖς μου ὅμως ἐνθουσιασμένοι μὲ τὴν νίκην των, ἠθέλησαν νὰ τὸ καταδιώξουν ὀνειρευόμενοι νὰ πιάσουν αἰχμαλώτους τοὺς ἐπιτεθέντας ἢ καὶ νὰ τοὺς βυθίσουν. Καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ὅλα τὰ πανιὰ ὑψωμένα, ἐσκαρφάλωσεν ὁ τολμηρότερος ναύτης μου εἰς τὸ κατάρτι διὰ νὰ σηκώσῃ καὶ τὸ μεγάλο πανί. Ἀλλὰ τὸ εἰς φυγὴν τραπὲν ἐχθρικὸν εὗρίσκετο ἀκόμη ἐντὸς βολῆς καὶ μπούμ ! μὴ τούφεκῃ ριφθεῖσα ἀπὸ ἐχθρικὸν χέρι εὗρηκε τὸν γενναῖόν μου Μιτυληναῖον εἰς τὴν πτέρναν, ἀπὸ τὸ τραῦμα τῆς ὁποίας ἐθεραπεύθη τώρα ἐντελῶς.»

ΧΙΟΣ, τελευταῖα γεγονότα. Ἡ παράδοσις.—Περὶ τὴν 7ην πρωτῆς τῆς 6 Δεκεμβρίου κατέπλεον εἰς τὸν ὀρμίσκον Ἰσσεμ ἢ «Μακεδονία» καὶ ἡ κανονιφόρος Δ.

» Ἡ «Μακεδονία» ἠγκυροβόλησεν εἰς ἀπόστασιν 2 μιλίων ἀπὸ τῆς προκυμίας, ἡ δὲ κανονιφόρος ὀλοταχῶς πλέουσα εἰσῆλθεν ἐντὸς τοῦ ὅρμου καὶ παρέλαβεν ἐν ἓκ τῶν ὀρμούντων ἐκεῖ ἱστιοφόρων, ἀποκόψασα δὲ τὰς ἀλύσεις τούτου ἐρυμούλκησεν αὐτὸ πλησίον τῆς «Μακεδονίας, συγχρόνως δὲ βενζινάκατος τῆς «Μακεδονίας», ἐφ' ἧς ἐπέβαιναν ἀξιωματικὸς μὲ λευκὴν σημαίαν, ἐπλησίασε πρὸς τὴν προ-

κυρκιάν και ὁ αὐτῆς ἐπιβαίνων ὑπαρχος Β. Ρεμουῦνδος ἐδήλωσε τῷ λιμενάρχῃ Τσεσμέ ὅτι διατάχθη ἢ κανονιοφόρος ὅπως ρυμουλκήσῃ πάντα τὰ ἐν τῷ λιμένι ἰστιοφόρα. Προθυμώτατα δὲ και ἄνευ τῆς ἐλαχίστης ἀντιρρήσεως ἐδέχθη τοῦτο ὁ λιμενάρχης.

Μετὰ τρεῖς ὥρας περίπου ἅπαντα τὰ ἐκεῖ ἰστιοφόρα ἀνερχόμενα εἰς 18 διαφόρου χωρητικότητος, ἐξ ὧν 2 μόνον Ὀθωμανικά, εἶχον ρυμουλκήθῃ και προσδεθῇ εἰς τὸ πλησίον τῆς «Μακεδονίας» ἀγκυροβολημένον «Πανελλήνιον», ὅπερ και ἐρρυμούλησε ταῦτα εἰς Χίον.

Συγκέντρωσις στρατοῦ οὐδεμίᾳ παρετηρήθη οὐδαμῶθεν, οὔτε πυροβολαρχία, οὔτε πυροβολισμός τις ἤκουσθη εἰς τὴν Ξηρᾶν· εἰς και μόνος τοιοῦτος ἀληθῶς ἤκουσθη, καθότι πιστός τις κύων ἰστιοφόρου ὑπεδέχθη μεθ' ὕλακῶν τοὺς ἐπιβάντας ναύτας, ἔπεσε δὲ βληθεὶς διὰ περιστρώφου.

Διατάχθη ἐκ νέου παρὰ τοῦ κυβερνήτου Τσουκαλᾶ ὁ Ρεμουῦνδος, ὅπως μεταβῇ παρὰ τῷ Καϊμακάμη και ζητήσῃ τὴν παράδοσιν τοῦ στρατοῦ, πράγματι δὲ ἀπέβη γενόμενος ὡς και πρῶτον δεκτός παρὰ τοῦ λιμενάρχου και τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς χωροφυλακῆς εἰς τὴν προκυμαίαν, οἵτινες συνώδυσαν αὐτὸν εἰς τὸ διοικητήριον.

Ὁ διοικητῆς κάτωχρος τὸν ὑπεδέχθη ἐκ νέου φιλοφρονέστατα· τότε ὁ Ρεμουῦνδος τῷ εἶπεν ὅτι, «καθ' ὅς ἔχομεν πληροφορίας, ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἀποπειρᾶται νὰ διεκπεραιωθῇ εἰς Χίον, καιτοι τὸ τοιοῦτον θεωροῦμεν ἀδύνατον, καθόσον αἱ περιπολῖαι τῶν ἡμετέρων πλοίων εἶνε τόσον σπανά, ὥστε και τὸ ἐλάχιστον θὰ ὑπέπιπτεν εἰς τὴν ἀντίληψίν μας· ἐν τούτοις, ἐπειδὴ θέλομεν ὅπως ὁ ἡμέτερος ἐν Χίῳ στρατὸς εἶνε τελείως ἐξησφαλισμένος ἐναντίον πάσης τυχόν γενησομένης ἀποπείρας, διὰ τοῦτο ζητῶ τὴν παράδοσιν τοῦ στρατοῦ σας.» Ὁ Καϊμακάμης ὀρκισθεὶς ἐπὶ τῷ λόγῳ τῆς τιμῆς του ἀπεκρίθη ὅτι «ἐν Τσεσμέ στρατὸς δὲν ὑπάρχει, καθόσον και τὸ τελευταῖον αὐτοῦ τμήμα ἀποτελούμενον ἐκ τετρακοσίων ἀνεχώρησε τὴν προηγουμένην, ὑπάρχουν δὲ μόνον ἐπίστρατοι ἡλικίας ἄνω τῶν 50 ἐτῶν, οἵτινες ἐκτελοῦν χρέη χωροφυλακῆς πρὸς ἀσφάλειαν τοῦ ἐντοπίου πληθυσμοῦ· ἐὰν δὲ ἐπιμείνετε νὰ σὰς πρκαδώσω τούτους, ὁ τόπος θέλει εὐρεθῇ ἐκτεθειμένος εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κακοποιῶν στοιχείων τῆς περιφερείας, καθόσον οἱ δέκα ὑπολείπόμενοι χωροφύλακες δὲν θὰ ἐπῆρουν.»

τὴν Τόλην, 6 Αὐγούστου, Ἀσια. Ν. Κυριακοῦ εἰς εἰκονογραφημένα φυλλάδια πεντάεπτα ἐκδίδονται

Ὁ Βουλγαροτουρκικὸς πόλεμος ἀπὸ τοῦ 459 μετὰ Χριστὸν μέχρι σήμερον,

ἢ τοι δόκιμος ἢ τρομερὰ Ἱστορία τῶν Ἑλληνοβουλγαρικῶν πολέμων ἀπὸ τοῦ 459 μετὰ Χριστὸν μέχρι σήμερον, περιλαμβάνουσα και τὰς περιλάμπρους και ἐνδόξους νίκας τῶν βασιλέως μας Κωνσταντίνου τοῦ ΙΒ' τοῦ Βουλγαροκτόνου. — Ἐκδίδεται Ἀναγνωστῶν τοῦ Παναγιώτου — Παναγιώτου, Ἀθῆναι, ὁδὸς Ἀριστοτέλους, ἀριθ. 7.

Ἐπὶ τῇ ἀπάντησει τοῦ Ρεμουῦνδου, «ἐξακολουθῶ ζητῶν τὴν παράδοσιν», ἀπήντησεν ὅτι «οὐδεμίαν δυσκολίαν εἶχε πρὸς τοῦτο, ἀλλ' ὅτι προηγουμένως ὤφειλε νὰ ζητήσῃ τὰς διαταγὰς τοῦ Βαλῆ Σμύρνης». Ἐξηκολούθησε δὲ ἐξορκίζων τὸν Ρεμουῦνδον ὅπως μὴ ἐπιμείνῃ εἰς τὴν παράδοσιν, «καθόσον ὁ Χριστιανικὸς πληθυσμὸς θέλει εὑρεθῆ εἰς τὴν διάκρισιν τῶν κακοποιῶν στοιχείων». Ὁ Ρεμουῦνδος ἀπήντησεν ὅτι «πάντα ταῦτα θέλει ἀναφέρει τῷ Κυβερνήτῃ, ὅστις, ἐὰν ἤθελεν ἐξακολουθήσει ἐπιμένων, τότε θὰ παργγεῖλωμεν αὐτῷ ὅπως τηλεγραφῆσῃ τῷ Βαλῆ Σμύρνης διὰ τὰ περαιτέρω». Ἀναχωρήσας ὁ Ρεμουῦνδος ἀπήτησε παρ' αὐτοῦ ὅπως τῷ ἐγγυηθῇ τὴν ἀσφάλειαν τοῦ Χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ, δηλώσας αὐτῷ ρητῶς ὅτι «πᾶσα τυχὸν παρεκτροπὴ αὐτῶν ἐναντίον τῶν Χριστιανῶν ταχέως ἤθελε περιέλθῃ εἰς τὰς ἀκοάς μας, καὶ ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἀπαλλασσόμεθα πάσης εὐθύνης διὰ τὰ συμβησόμενα.» Ὁ Καϊμακάμης συνοδεύσας τὸν Ρεμουῦνδον μέχρι τῆς θύρας φιλοφρονέστατα τῷ ἔδωκε πλήρη διαβεβαίωσιν ὅτι ὁ χριστιανικὸς πληθυσμὸς οὐδένα διέτρεχε κίνδυνον καὶ οὐδὲν παράπονον αὐτοῦ ἤθελε περιέλθῃ εἰς γνῶσιν του, καθόσον ἡ διοίκησις αὐτοῦ εἶνε χριστιανικωτάτη. Ἐπανελθὼν ὁ Ρεμουῦνδος ἀνεκοίνωσε τῷ κυβερνήτῃ τὰ διαμειφθέντα, ὅστις τὰ ἐνέκρινε πλήρως καὶ οὕτω τὰ πολεμικὰ πλοῖα ἐπανεπέπλευσαν εἰς τὸν λιμένα μας.»

Οἱ Καρδαμυλιῶται.

Ἀπὸ ἡμερῶν εἰς τὰ Καρδάμυλα εἶχε καταρτισθῆ ἐξ 150 ἀνδρῶν σῶμα διὰ νὰ ὑπερασπίσῃ τὰ σύνορα τοῦ χωρίου ἀπὸ ἐνδεχομένην ἐπίθεσιν τῶν Τούρκων ἀπὸ τὸ μέρος τοῦ Πιτυοῦ, ὑπὸ τὸν ἱατρὸν Ἀσπιώτην καὶ Ἡλ. Σπετσογιάννην.

Τὴν Παρασκευὴν 17 Δεκεμβρίου τὸ σῶμα κατόπιν πληροφορίας ἐκ τῶν ἐμπροσθοφυλακῶν ὅτι οἱ Τούρκοι εὕρισκοντο εἰς τὸ Κορφωτὸν ἢ Μαῦρα Κλαδιά, τοποθεσίαν κειμένην μεταξὺ Καρδαμύλων καὶ Πιτυοῦ, ἠνάγκασε τὸν Μιχ. Ζολώταν καὶ τὸν ἱατρὸν Ἀσπιώτην, ὅπως αὐτοπροσώπως ἀνιχνεύσουν, ἀφοῦ παρέλαβον ὀλίγους ἄνδρας, πρὸς παρασκευὴν προχείρων ὀχυρωματικῶν ἔργων, ἄφησαν δὲ ὀλίγον ἀπώτερον τὸ κύριον σῶμα.

Οἱ Τούρκοι ὅμως ἀντιληφθέντες, ἤρχισαν νὰ πυροβολοῦν ὁμαδόν, ἀντέστησαν δὲ οἱ ἡμέτεροι εἰδοποιηθέντος τοῦ κυρίου σώματος, ὅπερ ἐσπευσεν ἐπὶ τόπου.

Ἐκεῖ, ἀπὸ τοῦ ὑψώματος τῆς Γρηᾶς, οἱ ἡμέτεροι ἀνερχόμενοι εἰς 180 ἤνοιξαν πῦρ πρὸς τὸν ἐχθρὸν εὐρισκόμενον εἰς τὰ Μαῦρα Κλαδιά.

Ἡ μάχη διήρκεσεν ἀπὸ τὰς 11 1)2 μέχρι τῶν 5 1)2 τῶν Τούρκων ὑποχωρησάντων.

Οἱ Καρδαμύλιοι ἐπολέμησαν τόσον ὑπερανθρώπως, τόσον γενναίως, ὥστε αἱ γυναῖκες ἀκόμη εὐρέθησαν εἰς τὴν πρώτην γραμμὴν.

Σχεδὸν ἔλοι ἐμάχοντο ὄρθιοι. Ὁ ἰατρὸς Ἀσπιώτης προπορευόμενος ἐδέχθη τρεῖς σφαιράς διὰ μιᾶς. Ἡ μία διεπέρασε τὸν κοῦκόν του, ἡ ἄλλη τὴν φυσιογιγιοθήκην του καὶ ἡ τρίτη τὸν εὖρεν εἰς τὴν κνήμην.

Ἡ σφαῖρα διελθοῦσα ἀπὸ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπιφάνειαν τῆς κνήμης διετρώπησε τὸ ὄστον, τὸ ὅποιον ἐθλασε καὶ ἐξῆλθεν.

Ὁ ἰατρὸς ἔπεσεν, ἀλλ' ἀλλ' εὐθὺς καὶ πάλιν πρὸς ἐμφύχωσιν τοῦ σώματος ἐκρατήθη εἰς τὴν θέσιν του, τὴν ἐπιούσαν δὲ μετεφέρθη εἰς Χίον πρὸς νοσηλείαν.

Οἱ Τούρκοι, κατὰ πληροφορίας τοῦ ἰατροῦ Ἀσπιώτου, εἶχον βάσιν τὸ ὄρος Πιτύος.

Ἐκεῖ εἶχον τὰς τροφάς των, 1 1)2 δὲ ὄραν μακρὰν πρὸς βορρᾶν τοῦ Πιτυοῦ, εἰς τὴν Ἀμυθοῦντα, εἶχον τὰ πολεμεφόδιά των ὡς καὶ ἀρκετὰς τροφάς, τὰς ὁποίας ἔφεραν ἀπὸ τὴν Σπαρτοῦντα, Φυτὰ καὶ Καμπιά.

Οἱ αἰχμάλωτοι Τούρκοι διηγούντο, ὡς καὶ οἱ χωρικοὶ τῶν πέριξ, ὅτι εἶχον τελείως χάσει τὸ ἠθικόν των.

Τὴν 17 Δεκεμβρίου πέραν τοῦ Ἁγίου Γεωργίου εἰς τοὺς πρόποδας τοῦ προφήτου Ἠλία οἱ ἡμέτεροι, ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ ἐκ τῆς θέσεως Χορευτρία καὶ τῆς τοποθεσίας Πέθοδο, κατώρθωσαν νὰ ἐκτοπίσουν τὸν ἐχθρὸν, φονεύσαντες περὶ τοὺς 60.

Κατὰ τὴν 18ην Δεκεμβρίου ἐγένετο καὶ ἐν Ἀθήναις γνωστὸν ὅτι ἐπέκειτο ἡ παράδοσις καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς Χίου.

Πράγματι οἱ πρόξενοι εἶχον μεταβῆ προηγουμένως ἐν σώματι εἰς τὸ τουρκικὸν στρατόπεδον, καὶ καλέσαντες τὸν διοικοῦντα τὸ τουρκικὸν σῶμα ἀξιωματικόν, τοῦ συνέστησαν ὅπως παραδεθῆ, οὐσης ματαίας καὶ ἀσκόπου πάσης περαιτέρω ἀντιστάσεως καὶ αἱματοχυσίας. Ἔταξαν δὲ εἰς αὐτὸν διήμερον προθεσμίαν πρὸς παράδοσιν, δηλώσαντες ἄλλως ὅτι θὰ τεθοῦν ἐκτὸς τῆς προστασίας τῶν διεθνῶν νομίμων καὶ θὰ καταδιωχθῶσιν ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ὡς λησταί,

καὶ οἱ συλλαμβανόμενοι δὲν θὰ θεωροῦνται αἰχμάλωτοι πολέμου.

Ἡ 19ῃ Δεκεμβρίου ἦτο ἡ τελευταία ἡμέρα ἡ ταχθεῖσα διὰ τὴν παράδοσιν τῆς τουρκικῆς φρουρᾶς τῆς Χίου. Παρ' ἑλας ἔμωσ τὰς προσπάθειάς τὰς καταβληθείσας παρὰ τῶν Ὀθωμανῶν προκρίτων δὲν κατορθώθη νὰ πεισθῇ ὁ Τούρκος διοικητὴς τῆς πολιορκηθείσης φρουρᾶς νὰ παραδοθῇ εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν. Οἱ Τούρκοι ἐπροστατεύοντο ὑπὸ πυροβόλων Κρούπ, ὧν αἱ βολαὶ διαρκῶς ἤστόχουν. Μόνον αἱ ὄχυρα αὐτῶν θέσεις ἦσαν σχεδὸν ἀπόρρητοι. Ἐναντίον αὐτῶν ἀντετάσσετο τὸ ἡμέτερον ταχυβόλον πυροβολικόν, τὸ ὁποῖον καὶ ἐπέφερε σπουδαίας ζημίας εἰς τὸν ἐχθρόν, προστατεύον καὶ τὴν προέλασιν τοῦ ἡμετέρου πεζικοῦ.

Περὶ τοὺς 200 βασιδουζοῦχοι Τούρκοι ἀφ' ἑτέρου συλληφθέντες παρεπέμφθησαν εἰς τὸ ἐκεῖ ἔκτακτον στρατοδικεῖον.

Ἐλληνικὸν ἀπόσπασμα ἀνεκάλυψε πολλοὺς τῶν λιποτακτῶν Τούρκων στρατιωτῶν κεκρυμμένους, οἵτινες ἀνέμενον τὸν στρατὸν ὅπως παραδοθῶσι. Παντοῦ δὲ τὸ ἔδαφος τῆς νήσου ἠρευνᾶτο πρὸς σύλληψιν ἀτάκτων. Γενικῶς ὅμως ἐπεκράτει ἡσυχία καὶ τάξις εἰς ὀλόκληρον τὴν νῆσον. Καὶ αὐτὰ τὰ ὑπολείμματα τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ παρεδίδοντο ἡμέρα τῇ ἡμέρα.

Τέλος, τὴν 21 Δεκεμβρίου ἀνεκοινώθη ἐπισήμως ὅτι ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ τῆς Χίου παρεδόθη εἰς τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν.

Προγενεστέρως ἡ προέλασις τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ εἶχε χωρήσῃ ἐρρωμένως ἀπὸ τοῦ ὄρους Αἶπος πρὸς τὰ ἐνδότερα, τῶν Τούρκων ἀνθισταμένων, ἀλλὰ διαρκῶς ὑποχωρούντων, τάγμα δὲ ἐξ Ἁγίου Γεωργίου προέλασαν εἶχε κατορθώσει νὰ καταλάβῃ τὴν Μοῆν τῶν Ἁγ. Πατέρων.

Οἱ Τούρκοι κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, προσβαλλόμενοι, πρὸς τούτοις καὶ εἰς Καρδάμυλαν καὶ Βολυσσὸν ἠναγκάσθησαν εἰς τὴν παράδοσιν, ἀφοῦ ἀντέταξαν τελευταίαν ἀπεγνωσμένην ἀντίστασιν.

Κατὰ τὴν ἀπὸ τοῦ ὄρους Αἶπους προέλασιν, οἱ ἡμέτεροι ἔσχον δύο νεκροὺς καὶ 12 τραυματίας.

Ἡ ἀνευ ὄρων παράδοσις τῆς φρουρᾶς τῆς Χίου εἰς τὸν ἡμέτερον στρατὸν τῆς ἀποβάσεως εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«Τὴν 18ην τοῦ μηνός, ἡμέραν Τρίτην, οἱ Τούρκοι στρατιῶται, πανταχόθεν περικυκλωθέντες ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ὀπλιτῶν, προσεκλή-

θησαν ὑπὸ τοῦ ἐπιτρόπου διοικητοῦ Θεοδωράκη πρὸς παράδοσιν.

» Οἱ Τούρκοι, βλέποντες τὸ ἀδύνατον τῆς ἀντιστάσεως, ἐδέχθησαν νὰ διαπραγματευθοῦν, ἀλλ' ἀντεπρότειναν ὄρους ἰδικούς των, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ ἡ διατήρησις τοῦ ὄπλισμοῦ ὄλων ἐν γένει τῶν στρατιωτῶν, ὄλων τῶν ἀποσκευῶν τοῦ σώματος καθὼς καὶ ἡ διαπερσίωσις αὐτῶν δι' Ἑλληνικῶν πλοίων ἐπὶ τῆς ἀντιπέρας μικρασιατικῆς ἀκτῆς, ὅπου καὶ ὁ λιμὴν τοῦ Τσεσμέ.

» Οἱ τουρκικοὶ ὄροι ἀπεκρούσθησαν, ὡς ἴτο εὐνόητον, οἱ δὲ ἡμέτεροὶ ἐδήλωσαν ὅτι μόνον εἰς τοὺς ἀξιωματικούς θὰ ἐπέτρεπον νὰ διατηρήσουν τὰ ξίφη των παραδιδόμενοι καὶ οὗτοι αἰχμάλωτοι εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατὸν μετὰ τῶν Τούρκων στρατιωτῶν, ὄπλων, ἀποσκευῶν κλπ.

» Αἱ προτάσεις αὗται εἶχον ἀρχῆθεν ὑποβληθῆ ὑπὸ τῶν ἡμετέρων ἀπὸ τῆς 18 Δεκεμβρίου, ὅτε καὶ εἶχον ἀρχίσει αἱ διαπραγματεύσεις.

» Πάσης συνεννοήσεως ἀποβάσεως ἀδυνάτου, ἐγένετο καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν τῆς ἐπιούσης γενικὴ προσβολὴ κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοπέδου τόσον ὑπὸ τῆς μοίρας τῶν πολεμικῶν μας ἀπὸ θαλάσσης, ὅσον καὶ ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ ξηρᾶς.

» Οἱ Τούρκοι προσεβλήθησαν ἀπὸ τῆς ἀκτῆς Λαγκαδά, πρὸς ἀνατολὰς τῆς Χίου, καὶ ὄλων σχεδὸν τῶν μερῶν τῆς παραλίας, ὁπόθεν ἴτο δυνατὸν νὰ φθάσουν τὰ βλήματα τῶν πολεμικῶν μας. Ἐπίσης ἡ ἐπίθεσις ἀπὸ ξηρᾶς ἴτο λυσσαλέα καὶ ἔσχεν ὡς ἀποτέλεσμα τὸν δεκατισμὸν τῶν Τούρκων.

» Ἐπακολούθημα τῆς γενναίας προσβολῆς τῶν Ἑλληνικῶν δυνάμεων ὑπῆρξε τὸ εὐχάριστον γεγονός τῆς παραδόσεως τοῦ ἐχθρικοῦ στρατοῦ ἀνευ ὄρων.

» Τὰς διαπραγματεύσεις ἐνήργησεν ὁ Διοικητὴς Δελαγραμμάτικας, παρεδόθησαν δὲ οἱ Τούρκοι ὡς ἀκριδῶς ἐξήτησαν ἀπ' ἀρχῆς οἱ ἡμέτεροι.

» Μεταξὺ τῶν παραδοθέντων συγκαταλέγεται καὶ ὁ Κιρκάσιος ἀρχηγὸς τῶν Ζιχνῆ.

» Ὁ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων ἀνῆρχετο εἰς 1800, δύο πυροβόλα καὶ πολλὰ πολεμοφόδια.»

* *

Δημόσιος ὑπάλληλος ἐπανελθὼν ἐκ Χίου, παρακολούθησας δὲ τὴν

ἐξέλιξιν ἔλων τῶν τελευταίων ἐν τῇ νήσῳ γεγονότων, διεβίβασε τῷ ἀθηναϊκῷ τύπῳ τὰς ἐξῆς σημαντικὰς λεπτομερείας :

« Ἡ τελευταία ἡμέρα τῶν πολεμικῶν ἐπιχειρήσεων τῶν Καρυῶν εἶνε ἱστορικωτάτη. Οἱ Τούρκοι κατεῖχον ὀχυρωτάτην θέσιν ὑπεράνω τῶν Καρυῶν ἐπὶ πανυψήλου λόφου. Ἦτο δὲ τὸ ὀχύρωμά των τοῦτο ὄχι μόνον φυσικῶς ὀχυρωμένον, ἀλλὰ καὶ τεχνικῶς, διότι οἱ Τούρκοι ἐπὶ τῆς κορυφογραμμῆς εἶχον κατασκευάσει τυφεκῆθρας καὶ ἔβαλλον ἐκ τοῦ ἀσφαλοῦς κατὰ τῶν ἡμετέρων χωρὶς νὰ φαίνωνται καθόλου. Ἀπετέλει, οὕτως εἶπεῖν, τὸ ὀχύρωμά των εἶδος φρουρίου, ἦτο δὲ ἀδύνατον φυσικῶς νὰ καταληφθῆ, ἀφοῦ οἱ μὲν Τούρκοι ἔβαλλον ἀσφαλῶς κατὰ τῶν ἡμετέρων χωρὶς νὰ φαίνωνται, οἱ δὲ ἡμέτεροι ὑφίσταντο ζημίας χωρὶς καὶ νὰ δύνανται νὰ διακρίνουν τὸν ἐχθρόν. Εἶνε εὐτύχημα ὅτι ἡ «Μακεδονία» ἐνήργησεν ἐγκαίρως θαλασσίως. Ἐσημείωσε κατὰ τὰς πληροφορίας μου παρά πολλὰς ἐπιτυχίας, διότι αἱ βόλαι τῆς εὐρισκον τὸν ἐχθρόν ἀκριβῶς ἐκεῖ ὅπου ἦτο ὀχυρωμένος. Φαντασθῆτε ὅτι μία βολὴ τῆς «Μακεδονίας» κατώρθωσε νὰ ἀποκόψῃ δλόκληρον τμήμα τῆς κορυφογραμμῆς τοῦ ὑπὲρ τὰς Καρυὰς λόφου ἐκεῖ ὅπου οἱ Τούρκοι εἶχον κατασκευάσει τυφεκῆθρας.

» Ἐπὶ τέλους ἀφίκετο καὶ ὁ ἐκ Μυτιλήνης στρατὸς μετὰ τὴν παράδοσιν τῶν ἐκεῖ Τούρκων καὶ τὸ ὑπὸ τὸν Μανουσάκην τμήμα ἔκαμεν ἐπιτυχιστάτην κύκλωσιν, εἰς τρόπον ὥστε ὁ ἐχθρὸς ἐτέθη ἐν τῷ μέσῳ δύο πυρῶν. Τὴν νύκτα ἐκείνην οἱ ἀρχηγοὶ τῶν τουρκικῶν στρατευμάτων εἶχον ἔλθει εἰς τοὺς ἡμετέρους διὰ νὰ διαπραγματευθῶν τοὺς ὅρους τῆς παραδόσεως. Καὶ τὴν πρωΐαν τὰ τουρκικὰ στρατεύματα, στερούμενα τῶν ἀρχηγῶν των, ὑπέστησαν ἀληθῆ πανωλεθρίαν ἐκ τῆς ἐλληνικῆς ἐπιθέσεως. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῆ ὅτι ἐκ τῶν 2000 μόλις ἀπέμειναν 1200. Τοιοῦτοτρόπως διηκολύνθη τὸ ἔργον καὶ ἡ παράδοσις συνετελέσθη.

» Ἡ εἰδησις τῆς παραδόσεως ἐγένετο δεκτὴ εἰς τὴν Χίον μετὰ πρωτοφανοῦς ἐνθουσιασμοῦ. Ὁ ἐλληνικὸς πληθυσμὸς ἐπανηγύρισε τὸ γεγονός μεγαλοπρεπέστατα, ὑποδεχθεὶς μετὰ χαρᾶς μεγάλης τὰ ἐλληνικὰ στρατεύματα, τὰ εἰσελθόντα ἐν θριάμβῳ εἰς τὴν πόλιν. Ὁραιοτάται ἀψίδες εἶχον στηθῆ εἰς τὸν δρόμον, ἐξ οὗ διήλθεν ὁ στρατὸς. Ἐπ' αὐτῶν ἐπιγραφαὶ ἐχαιρέτιζαν τὴν εἰσοδὸν τοῦ «ἐλευθερωτοῦ στρατοῦ», ὁ δὲ λαὸς ἐξῆλθε σὺν γυναίξιν καὶ τέκνοις.

»Οἱ αἰχμάλωτοι ἐνεκλείσθησαν εἰς ἄχρηστον πλοῖον, εὑρισκόμενον εἰς τὸν λιμένα τῆς Χίου. Ἀξιοσημείωτον εἶνε καὶ τὸ γεγονός ὅτι παρ' ὄλην τῶν τῆν οἰκτρὰν ἦταν δὲν ἐγκατέλειψαν τὰ ἄθλια ἐκεῖνα τουρκικὰ τεχνάσματα. Ἐρευνα γενομένη ἐπ' αὐτῶν ἔφεραν εἰς φῶς 20 περίπου χειροβομβίδας, μὲ τὰς ὁποίας ἀναμφιβόλως θὰ ἐπέφεραν καταστροφὴν. Εἰς τὴν ἔρευναν ταύτην ἔδωσεν ἀφορμὴ, τυχαία ἔκρηξις μιᾶς ἐξ αὐτῶν, ἣ ὁποία ἀνετίναξεν εἰς τὸν ἀέρα τὸν κύριόν τῆς. Τὴν εἶχεν ἐτοίμην διὰ νὰ τὴν χρησιμοποιήσῃ κατὰ τὴν στιγμήν τοῦ συνωστισμοῦ τῆς πανηγυρικῆς ὑποδοχῆς τοῦ στρατοῦ μας, ἀλλὰ τοῦ ἔπεσεν ἀπὸ τὰ χέρια καί... τὸν ἐτιμώρησεν!»

Κατόπιν πάντων τούτων τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκοίνου τὴν νύκτα τῆς 21 Δεκεμβρίου τὸ ἀκόλουθον ἐκ Χίου τηλεγράφημα περὶ τῶν λεπτομερειῶν τῆς παραδόσεως τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ:

«Κατόπιν τῆς χθεσινῆς μάχης ὁ ἐχθρὸς κυκλωθεὶς καὶ συνάμα διασπαθεὶς ὑπὸ τοῦ διὰ τοῦ ὄρους Αἵτους εἰσβαλόντος ἡμετέρου στρατοῦ, ἀσφαλῶς ἔμελλε σήμερον νὰ κατασυντριβῇ, ἀλλὰ λίαν πρῶτ' ὁ ἀρχηγὸς αὐτοῦ συνταγματάρχης Ζιχνη πασοῦς κατελθὼν ἐκ Καρναῶς παρεδόθη εἰς τὴν ἐκεῖ εὑρισκομένην ἡμετέραν δύναμιν μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του καὶ τοῦ τέως Τούρκου πολιτικοῦ διοικητοῦ τῆς νήσου. Ἐπηκολούθησε κατόπιν ἡ παράδοσις τοῦ ὅλου Τουρκικοῦ στρατεύματος κατὰ τμήματα κατερχομένον καὶ συμποσομένον εἰς 1800 ἀνδρας.

»Καίτοι ἡ παράδοσις ἐγένετο ἄνευ ὄρων, παρεχωρήθησαν διὰ πρωτοκόλλου οἱ συνήθεις ὄροι ἧτοι παράδοσις τῶν ὄπλων, οἱ αἰχμάλωτοι θὰ εἶνε εἰς τὴν διάθεσιν τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, οἱ ἀξιωματικοὶ θὰ διατηρήσωσι τὰ ξίφη των καὶ θὰ διαμείνωσιν ἐλευθέρως ἐν Ἑλλάδι, καθὼς καὶ οἱ ἄλλοι αἰχμάλωτοι ἀξιωματικοί.

»Τὸ ἐγκαταλειφθὲν ὑλικὸν συνίσταται, ὡς ἐδήλωσαν οἱ Τούρκοι, ἐκ δύο πυροβόλων, τριῶν ὀπτικῶν τηλεγράφων, ὀκτὼ τηλεφωνικῶν μηχανημάτων ἀνηκόντων εἰς τὰς ὑπηρεσίας τῆς πόλεως καὶ τροφίμων καὶ πυρομαχικῶν εὑρισκομένων εἰς διάφορα σημεῖα τῶν ὄρεων, τῶν ὁποίων ἡ ποσότης θὰ ἐξακριβωθῇ κατὰ τὴν παραλαβὴν.

»Οἱ βαρέως τραυματισμένοι καὶ ἀνίκανοι διὰ στρατιωτικὴν ὑπηρεσίαν θὰ μεταφερθοῦν εἰς τὴν ἀπέραντι Ἀσιατικὴν ἀκτὴν Τσεσμέ,

αἱ δὲ οἰκογένειαι τῶν αἰχμαλώτων καὶ τῶν ὑπαλλήλων ἐλευθέραι θὰ ἀπέλθουν ἐντεῦθεν.

» Ἡ πόλις καὶ τὰ περίε χωρία πανηγυρίζουσι ἐν κωδονοκρουοῖσι καὶ ἐξάλλω ἐνθουσιασμῷ τὴν τελείαν τῆς νήσου ἀπελευθέρωσι.»

Ἐφθονα ὑπῆρξαν τὰ κατασχεθέντα ὕλικά πολέμου εἰς τὰς τουρκικὰς ἀποθήκας. Ὑπελογίσθη τὸ κατασχεθὲν ὕλικόν τῶν Τούρκων ὑπερβαίνον εἰς ἀξίαν τὸ ἑκατομμύριον φράγκα.

Ἐπίσης καὶ τροφαὶ ὑπῆρχον εἰς τὸν τόπον τοῦ κατυλισμοῦ.

Ἐὐλόκληρον τὸ ὕλικόν τοῦτο μετεφέρθη εἰς τὴν πόλιν.

Ἐὐ Ἕλλην διοικητῆς τῆς νήσου διὰ διαφόρων στρατιωτικῶν ἀποσκευασμάτων ἀνέλαβεν ἀμέσως κἀτόπιν ν' ἀποκαθάρῃ τὸ ἔδαφος τῆς νήσου ἀπὸ παντὸς κακοποιοῦ στοιχείου καὶ ἔθηκε φρουρὰν εἰς τοὺς διαφόρους συνοικισμούς.

Μετὰ τὴν ἀνωτέρω ἐπίσημον ἔκθεσιν ἐλήφθη τηλεγραφικῶς εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ναυτικῶν καὶ συμπληρωματικὴ τοιαύτη τοῦ διοικητοῦ τῆς Μοίρας τῶν εὐδρόμων πλοίαρχου Δαμιανοῦ περὶ τῆς ἐν γένει δράσεως τῶν μονάδων τῶν πλοίων κατὰ τὴν τελευταίαν μάχην εἰς Χίον.

Ἐὐ Δαμιανὸς ἐξέθετε τὴν ἀποτελεσματικὴν ἐνέργειαν τῶν εὐδρόμων δυνηθέντων διὰ τῶν βλημάτων αὐτῶν ἀπὸ Βολισσόν, Λαγκαδᾶ, Καρδαμύλην καὶ ἄλλων παραλιακῶν μερῶν νὰ προσβάλωσι ἐπιτυχῶς τὸν ἐχθρόν. Ἦτο τόσο εὐστοχος ἢ βολὴ τῶν Ἀμερικανικῶν βλημάτων Μπέτλεμ, ὥστε οἱ Τούρκοι ἠναγκάσθησαν ν' ἀποσυρθῶσι εἰς τὰ ἐνδότερα τῆς νήσου. Οὕτως οἱ Τούρκοι εὐρέθησαν μεταξὺ δύο πυρῶν, τοῦ ναυτικοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ στρατοῦ τῆς ξηρᾶς.

Ἡ κοινὴ αὕτη ἐνέργεια ἔφερε καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τῆς παραδόσεως τῆς Τουρκικῆς φρουρᾶς ἀνευ ὄρων.

Ἐὐ ἀριθμὸς τῶν αἰχμαλώτων Τούρκων στρατιωτῶν ἀνῆλθεν εἰς 1200.

Ἐὐ Δαμιανὸς ἐν τῷ ἐγγράφῳ του εἰς τὴν ἐλάττωσιν τοῦ ἀριθμοῦ εἶδει τὴν ἐξήγησιν διτι οἱ Τούρκοι στρατιῶται ἐγκαίρως ἀπέβαλον τὸν ὅπλισμόν των καὶ τὴν στολὴν διὰ ν' ἀσχληθῶσι εἰς εἰρηνικώτερα ἐπαγγέλματα. Πάντες οἱ αἰχμάλωτοι κατωρθώθη ἐντὸς τῆς ἡμέρας νὰ ἐπιδιασθῶσι ἐπὶ τοῦ ἀτμοπλοίου «Σέσωτρις», τὸ ὅποιον κατέπλεε μετὰ μίαν ἡμέραν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Πειραιῶς.

Μετὰ καὶ τὴν κατάληψιν τῆς Χίου, δλόκληρον πλέον τὸ Αἰγαῖον εὐρίσκειτο εἰς χεῖράς μας, ἐξαιρουμένων τῶν ὑπὸ τῆς Ἰταλίας κατεχομένων ἀκόμη Δωδεκανήσων (τῆς Ρόδου δηλαδὴ καὶ τῶν κύκλω ταύτης 11 μικροτέρων: Καρπάθου, Κάσου, Σύμης, Τήλου, Νισύρου, Κῶ, Καλύμνου, Λέρου, Πάτμου, Ἀστυπалаίας καὶ Χαλκίας, μετὰ τῶν μικροτέρων προσαρτημάτων αὐτῶν),—διότι καὶ αὕτη ἡ ἀπώτατα κειμένη νῆσος Καστελλόρριζον, ἡ ἀντικρῦζουσα τὰς ἀκτὰς τῆς ἀρχαίας Λυκίας, ἡ παλαιὰ δηλαδὴ ΜΕΓΙΣΤΗ, ἀπέχουσα τῆς Ρόδου ἀνατολικῶς περὶ τὰ 110 μίλια, εἶχε κηρύξει τὴν ἔνωσιν μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἐν δὲ τῶν πολεμικῶν μας σκαφῶν εἶχεν ἀποσταλῆ ἐκεῖ πρὸς ὑπεράσπισιν καὶ ἀσφάλειαν τῶν ἡρωϊκῶν νησιωτῶν.

ΣΗΜ.—Ἡδη περατουμένης τῆς γενικῆς δράσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Στόλου ὡς πρὸς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου, ἄς μάθωμεν κατ' ἐφικτὴν προσέγγισιν ποῖος ὁ πληθυσμὸς τῶν ὑπ' αὐτοῦ καταληφθεισῶν ἐλληνικωτάτων νήσων :

Α'.—Αἱ ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων καταληφθεῖσαι.

Νῆσοι καταληφθεῖσαι	Ἀποικίαι			Σύνολον
	Ἑλληνες	Τούρκοι	Ξένοι	
Θάσος	15,500	98	105	15,703
Σαμοθράκη	4,000	—	—	4,000
Ἴμβρος	8,200	—	—	8,200
Λήμνος	23,000	—	—	23,000
Τένεδος	4,500	1,350	—	5,850
Ἄγ. Εὐστράτιος . . .	600	—	—	600
Μιτυλήνη	148,800	15,000	35	163,835
Μοσχονήσια	2,400	—	—	2,400
Χίος	74,600	2,100	1,020	77,720
Ψαρὰ	600	—	—	600
Σάμος	51,000	360	400	51,760
Ἰκαρία	15,000	—	—	15,500
Καστελλόρριζον	13,000	50	—	13,050
Ἄθροισμα	361,700	18,958	1,560	382,218

Αἱ ὑπὸ τῶν Ἰταλῶν καταληφθεῖσαι.

Νῆσοι καταληφθεῖσαι	Ἀποικίαι			Σύνολον
	Ἑλληνες	Τούρκοι	Ξένοι	
Ρόδος	38,500	6,250	3,100	47,850
Πάτμος	4,000	—	—	4,000
Λέρος	7,000	—	—	7,000
Κάλυμνος	22,000	—	—	22,000
Κῶς	26,800	3,100	—	29,900
Νίσυρος	10,000	—	—	10,000
Ἀστυπάλαια	200	—	—	200
Σύμη	20,000	—	—	20,000
Τήλος	2,000	—	—	2,000
Χαλκία	4,000	—	—	4,000
Κάρπαθος	10,000	—	—	10,000
Κάσος	7,000	—	—	7,000
<i>Ἔθροισμα</i>	151,000	9,350	3,100	163,950
Γενικὸν ἄθροισμα.				
Ἑλληνικῆς κατοχῆς	361,700	18,958	1,560	382,218
Ἰταλικῆς κατοχῆς	151,500	9,350	3,100	163,950
<i>Σύνολον</i>	513,200	28,308	4,660	546,168

Ἀλλὰ καὶ πέραν τοῦ Αἰγαίου ἔχομεν νὰ σημειώσωμεν μικροτέρας τινὰς ἐνεργείας τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου· τοιαύτη ἢ καταδίωξις τοῦ φυγάδος τῶν Δαρδανελλίων «Χαμηδιέ» μέχρι τῶν ἄκτῶν τῆς Κρήτης καὶ τῆς Συρίας καὶ μέχρι τῶν Αἰγυπτιακῶν ἄκτῶν, μετὰ τὴν εἰσοδὸν τοῦ διὰ Σουεζ εἰς τὴν Ἐρυθρὰν Θάλασσαν, ἔπου καὶ ἀπεκρύβη τέλος διὰ νὰ μὴ ἐξέλθῃ πλέον μέχρι πέρατος τοῦ πολέμου· τοιαύτη ἢ προσβολὴ τῶν Ἀσιατικῶν ἄκτῶν τῆς Τουρκίας, ἔπου ὑπῆρχον ὀχυρώματα, ὑπὸ τοῦ «Κεραυνοῦ» καὶ ἢ παρ' αὐτοῦ καταδίωξις ἐντὸς τοῦ κόλπου τῆς Σμύρνης τοῦ ἐκεῖ ναυλοχοῦντος Τουρκικοῦ σκάφους, ἔπερ ὅμως δὲν κατωρθώθη νὰ συλληφθῇ ἢ νὰ βυθισθῇ χάρις εἰς τὰς τορπίλλας, ἃς δὲν ἠδύνατο νὰ διαβῇ ὁ «Κεραυνός». Τοιαύτη ἐπίσης καὶ ἢ εἰς τὰς ἄκτας τοῦ Ἴονίου καὶ τῆς Ἀδριατικῆς ἐπανεπιλημμένη ἐμφάνισις καὶ ὁ περίπλους τῶν ἐκεῖ διατεθειμένων μικροτέρων Ἑλληνικῶν σκαφῶν, ὡς ἢ τοῦ «Εὐρώτα», περὶ οὗ ἔχομεν νὰ συμπεριλάβωμεν ἐνταῦθα τὰ ἀκόλουθα :

Κατὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Δυρραχίου ὑπὸ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ

παρευρέθη εἰς τὸν λιμένα τῆς πόλεως ταύτης καὶ ὁ ἀτμομυοδρόμων «Εὐρώτας». Ὁ ὑποπλοίαρχος τοῦ ἐν λόγῳ πολεμικοῦ κ. Π. Γκιάφας ὡς ἐξῆς ἀφηγγήθη τὰ τῆς εἰσόδου τῶν Σέρβων εἰς τὸ Δυρράχιον

«—Ὁ «Εὐρώτας» — ἤρχισεν ἀφηγούμενος ὁ Γκιάφας — «εὐρέθη τυχαίως ὅλως τὴν ἐσπέραν τῆς 27 Νοεμβρίου εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δυρραχίου. Ἐσταμάτησε παρὰ τὴν εἰσοδον, διότι διέκρινεν ἐντὸς τοῦ λιμένος δύο πλοῖα, ἐν τῶν ὁποίων, τὸ Αὐστριακὸν τῆς γραμμῆς, ἔρριπτε τοὺς ἠλεκτρικοὺς προβολεῖς του εἰς διάφορα σημεῖα καὶ πρὸς τὴν θάλασσαν. Ἡμεῖς ἐμένομεν ἐκεῖ μὲ ἐσβεσμένους τοὺς φανοὺς καὶ εἰς τὴν θέσιν εἰς ἣν εὕρισκόμεθα, δὲν ἐφαινόμεθα. Οὐχ ἤττον ἐὰν τὸ Αὐστριακὸν ἢ τὸ ἄλλο ἀτμόπλοιον, τὸ ὁποῖον ἦτο Ἴταλικόν, ἐπεχείρουν νὰ ἐξέλθουν ἐκ τοῦ λιμένος, θὰ ἤρχοντο πρὸς ἡμᾶς.

«Ὡντως ὀλίγον μετὰ τὸν κατάπλου τοῦ «Εὐρώτα», τὸ Αὐστριακὸν ἐζήτησε νὰ ἐξέλθῃ ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Δυρραχίου, ὅτε ἡμεῖς ἀνάψαμεν τὰ φῶτα καὶ διὰ σημάτων διετάξαμεν τοῦτο νὰ σταματήσει. Τὸ Αὐστριακὸν ὅμως δὲν ὑπήκουσε καὶ προὐχώρησε.

»Τότε δ' ἠναγκάστημεν νὰ ρίψωμεν μίαν ἀσφαιρον βολὴν καὶ ἠναγκάσθη νὰ σταματήσει τὸ ἀτμόπλοιον. Ἐδιπλωρώσαμεν καὶ προέβημεν εἰς νηοψίαν. Ὁ κυβερνήτης τοῦ Αὐστριακοῦ διεμαρτυρήθη, διότι, ὡς ἔλεγε, τὸ Δυρράχιον δὲν περιελαχιδάνατο εἰς τὴν ζώνην τοῦ ἀποκλεισμοῦ. Ἄλλ' ὑπέκυψε καὶ μετὰ τὴν νηοψίαν ἔστερξε καὶ μᾶς ἔδωκε καὶ πληροφορίας ἐν σχέσει μὲ τὸ ἄλλο πλοῖον, ὅπερ εὕρισκετο ἐντὸς τοῦ λιμένος τοῦ Δυρραχίου. Ἦτο δὲ τοῦτο Ἴταλικόν, μᾶλλον ὑπερωκεάνιον. Ἀφήσαμεν ἀκολούθως τὸ Αὐστριακὸν καὶ διηυθύνθημεν πρὸς τὸν λιμένα τοῦ Δυρραχίου καὶ ὀλίγον μετὰ τὸν κατάπλου ἐστείλαμεν ἄγημα πρὸς τὸ Ἴταλικὸν ἀτμόπλοιον. Ὁ κυβερνήτης τοῦ Ἴταλικοῦ ἐδέχθη εὐγενέστατα τοὺς Ἑλληνας ναύτας καὶ ὁ Ἴταλὸς πρίξενος τοῦ Δυρραχίου, ὅστις ἐπέδαινε τούτου, ἐπληροφόρησεν αὐτοὺς, ὅτι τὴν πρωτὴν τῆς ἐπομένης θὰ εἰσήρχετο ὁ Σερβικὸς στρατὸς εἰς τὸ Δυρράχιον. Ὁ Ἴταλὸς πρίξενος εἶχε μετατεθῆ ἐκεῖ τὰς ἡμέρας ἐκείνας ἐξ Ἀλεξανδρείας καὶ μετέβαιναν ὅπως ἐγκατασταθῆ εἰς τὴν νέαν θέσιν του. Ὁμίλησε δὲ μετ' ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς Ἑλληνας διὰ τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὰς γενναίας εἰσφορὰς τῶν ἐν Αἰγύπτῳ Ἑλλήνων ὑπὲρ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος.

»Εἰς τὸν λιμένα τοῦ Δυρραχίου παρεμείναμεν μέχρι τῆς πρωτᾶς

τῆς ἄλλης ἡμέρας, ὅτε εἰσῆλθεν ὁ Σερβικὸς στρατός. Ὁ Μητροπολίτης τοῦ Δυρραχίου διεμήνυσε πρὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὸν κυβερνήτην τοῦ «Εὐρώτα» I. Ἀποστολιδῆν πλωτάρχην, ὅτι θὰ εἰσῆρχετο μετ' ὀλίγον ὁ Σερβικὸς στρατός καὶ παρεκάλεσεν αὐτόν, ὅπως ἐξέλθῃ εἰς τὴν πόλιν μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν τοῦ πλοίου καὶ παραστῆ κατὰ τὴν ὑποδοχὴν. Ὁ Ἀποστολιδῆς ἀπήντησεν, ὅτι πολλὴν χαρὰν ἠσθάνετο διὰ τὸ γεγονός, ἀλλ' ἠδυνάτει λόγῳ ὑπηρεσιακῆς ἀνάγκης νὰ ἐξέλθῃ καὶ παραστῆ κατὰ τὴν δεξιῶσιν. Οὐχ ἤττον ἐδήλωσεν, ὅτι θὰ ἐσημαιοστόλιζε τὸ πολεμικὸν καὶ θὰ ἐχαιρέτιζε δι' 21 κανονιοβολισμῶν περὶ τὴν 10ην π. μ. τὸν Σερβικὸν στρατόν. Ὁ Μητροπολίτης ἐξῆλθε τότε μετὰ τῶν κατοίκων πρὸς προϋπάντησιν τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ. Οἱ Τουρκαλβανοὶ κάτοικοι τοῦ Δυρραχίου ἔφερον κατ' ἀρχὰς ἀντιρρήσεις, ἀλλ' ἐν τέλει παρεσύρθησαν ὑπὸ τῶν ἄλλων κατοίκων καὶ ἔτρεξαν καὶ αὐτοὶ ἔξω τῆς πόλεως καὶ ὑπεδέχθησαν τοὺς Σέρβους.

«Ἡ εἰσὸδος τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ Δυρράχιον ἤρχισεν ἀπὸ τῆς 8 καὶ 1¼ π. μ. Εἰσῆλθον δὲ περὶ τὰς 6900—7000. Ὁ «Εὐρώτας» σημαιοστόλιστος ἐχαιρέτισε δι' 21 κανονιοβολισμῶν τὴν ὀρισθεῖσαν ὥραν τὸν Σερβικὸν στρατόν. Οἱ Σέρβοι κατήλθον εἰς τὴν παραλίαν καὶ ἐπυροβόλουν, ζητωκραυγάζοντες ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῶν συμμάχων. Τὴν στιγμήν ἐκείνην ἀνυψοῦτο ἐπὶ τοῦ «Εὐρώτα» ἡ Σερβικὴ σημαία. Ἡ σκηνὴ ἦτο ἀνωτέρα πάσης περιγραφῆς. Οἱ πυροβολισμοὶ ἐξηκολούθουν καὶ αἱ ζητωκραυγαὶ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Σέρβων ἐδόνουν τὴν ἀτμόσφαιραν. Μετ' ὀλίγον ἠὺχαρίστησεν ἡμᾶς ὁ διοικῶν τὸν Σερβικὸν στρατόν. Ἄλλ' ἔπρεπε ν' ἀποπλευσώμεν καὶ ἐφύγαμεν, εἰδοποιήσαντες κατὰ τὸν πλοῦν ἐν Αὐστριακὸν ἀτμόπλοιον περὶ τῆς καταλήψεως τοῦ Δυρραχίου ὑπὸ τῶν Σέρβων, πρᾶγμα τὸ ὅπολον δυσαρέστως ἠκούσθη ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν αὐτοῦ.»

Ἡ δευτέρα ναυμαχία τοῦ στόλου μας.

(5 Ἰανουαρίου 1913)

Ἐπίσημος ἐκθεσίς τοῦ Ἑλληνικοῦ ναυάρχου περὶ τῆς τελευταίας ἐνδόξου ναυμαχίας.

«Εἰδοποιηθέντες ὑπὸ περιπολούντων ἀντιτορπιλικῶν, ὅτι ὄλος ὁ ἐχθρικός στόλος ἐξῆλθε τῶν στενῶν τὴν 8 καὶ 30'

τῆς πρωΐας καὶ διενθύνεται πρὸς τὴν Λήμνον, ἀπήραμεν.

» Τὴν 10 καὶ 20' εἶδαμεν τὸ καταδρομικὸν «Μεϊζητιέ» διώκον τὸν «Λέοντα» καὶ τὴν «'Ασπίδα» (τὰ τηροῦντα τὴν ἐπαφὴν ἀπὸ τῆς 8ῆς ἑσπερινῆς ὥρας τῆς προτεραίας καὶ παραμένοντα διαρκῶς εἰς ἀπόστασιν βολῆς ἀπ' αὐτοῦ), ὕπερ ἅμα τῇ ἐμφανίσει ἡμῶν ὑπεχώρησε.

» Τὴν 10 καὶ 25', ἐνῶ ἐπείχομεν ἐπὶ ἀκρωτήριον Μπαμπά, Ἐδραμύτιον κόλπον, ἐφάνησαν εἰς τὸν ὁρίζοντα τρία Τουρκικὰ θωρηκτὰ ἀκολουθούμενα ὑπὸ 7 ἀντιτορπιλικῶν βραδύτερον ἀνεγνωρίσαμεν ὅτι ἦσαν τὰ «Τουργούτ», «Βαρβαρόσσας» καὶ «Μεσουδιέ».

» Ἀμα τῇ ἐμφανίσει ἡμῶν ὁ Τουρκικὸς στόλος ἔστρεψεν ἀριστερὰ λαβὼν πλεῦσιν παράλληλον σχεδὸν τῇ ἡμετέρᾳ. Τὴν 11 καὶ 32' ἐχθρὸς ἤρχισε τὸ πῦρ ἐξ ἀποστάσεως ἐννέα χιλιάδων μέτρων· ἀπηντήσαμεν μετὰ δύο λεπτά.

» Εἶχομεν διατάξῃ προηγουμένως τὰ τρία θωρηκτὰ νὰ βάλλωσι μόνον ὅποτεν ἢ ἀπὸ τοῦ ἐχθροῦ ἀποστάσις τῶν καθίστα τὴν βολῆντων τελεσφόρον. Τὴν 12 καὶ 38' ὁ ἐχθρὸς ἔστρεψεν ἀθρόως ἀριστερὰ καὶ μετ' ὀλίγον ἢ τάξις του ἤρξατο καθισταμένη ἀκανόνιστος λόγῳ τῶν βλαβῶν. Ὁ «'Αβέρωφ» τότε ἤρξατο διὰ μεγάλης ταχύτητος καταδιώκων ὀλόκληρον ἐχθρικὸν στόλον σπεύδοντα πρὸς Ἑλλήσποντον ἐν πλήρει ἀταξίᾳ.

» Ἰδιαιτέραν ἐντύπωσιν ἐπροξένησεν ἡμῖν ἢ τὴν στιγμὴν ἐκείνην ἐξαφάνισις τοῦ ἐξαιρετικῶς ἐπιδεικτικῶν μεγέθους Τουρκικοῦ ναυαρχικοῦ σήματος. Ἡ καταδίωξις καὶ τὸ πῦρ ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 2 καὶ 42', ὅποτε ὁ ἐχθρικὸς στόλος εἰσῆρχετο εἰς τὰ στενά. Ὁ «'Αβέρωφ» ἔφθασεν εἰς τὸ ὕψος Μανριῶν, ὅπου καὶ παρέμεινε μέχρις ἐξαφανίσεως τοῦ ἐχθροῦ εἰς τὰ Δαρδανέλλια.

» Ὁ ἐχθρὸς εὐθὺς ὡς ἐτέθη ὑπὸ προστασίαν φρουρίων ἐλάττωσε τὴν ταχύτητα βάλλων ἀραιότατα, ἐλπίζων νὰ προσελκύσῃ ἡμᾶς ὑπὸ τὰ φρούρια. Εἴμεθα βέβαιοι ὅτι ὁ ἐχθρὸς ὑπέστη σοβαρὰς ζημίας τόσον ἐκ τοῦ ἐλέγχου τοῦ πυρὸς ὅσον καὶ ἐκ τῆς ἀτάκτου ὑποχωρήσεώς του. Μετὰ τοιαύτην ἀποφασιστικὴν ἔξοδον ἡ σημερινὴ παρουσία «Μετζητιέ» δεικνύει ὅτι τὸ ἐκτελέσαν τὴν καταδρομὴν εἰς Σῦρον ἦτο τὸ «Χαμηδιέ» (1).

» Αἱ βλάβαι τοῦ «Ἀβέρωφ» μηδαμιναὶ εἰς τρία δωμάτια πρῶρας, μόνον ὁ δίοπος σαλπικτής Ἀγγελῆς ἐτραυματίσθη ἐλαφρῶς καὶ ἀκινδύνως. Εἰς τὰ λοιπὰ πλοῖα οὐδεμία ἀπολύτως βλάβη.

» Ἀδυνατῶ νὰ ἐκφράσω διὰ λέξεων ἀπερίγραπτον ἐνθουσιασμόν καὶ γρηναιότητα ἀπάντων.

5 Ἰανουαρίου 1913.

Ἀρχηγὸς ΚΟΥΝΤΟΥΡΙΩΤΗΣ.»

Τὰς κατωτέρω λεπτομερεῖας τῆς ναυμαχίας ταύτης ὀφείλομεν καὶ πάλιν εἰς τὸν ἱερέα τοῦ στόλου τοῦ Αἰγαίου Θεοφύλακτον Παπακωνσταντίνου.

Ἰδοὺ δὲ τί μᾶς ἀνακοινοῖ :

« Ἡ Β' ναυμαχία τῆς 5 Ἰανουαρίου 1913 πρὸ τοῦ ἄκρωτηρίου τῆς Εἰρήνης καὶ τοῦ Χάρου, ἦτοι μεταξὺ Λήμνου καὶ Μιτυλήνης.

» Ὁ ἑλληνικὸς στόλος, ἐξελλθὼν εἰς περιπολίαν ἀνά τὰ στενά, πρὸ τῆς 1 Ἰανουαρίου 1912, εἶχεν ἐπιστρέψῃ ἤδη εἰς τὸν λιμένα Μούδρου πρὸς ἀνθράκωσιν. Ἐν τῷ πελάγει μεγάλη ἐπεκράτει θαλασσοταραχὴ καὶ ὁ ἄνεμος ἔπνεε σφοδρότατος. Τὰ τορπιλλικά, ἀνιχνευτικά, ὀπλιταγωγὰ καὶ ἀντιτορπιλλικά ἐπὶ ὀλοκλήρους νύκτας καὶ ἡμέρας διαρκῶς πλέοντα περὶ τὴν Ἴμβρον, Τένεδον καὶ Λήμνον, εἶχον κυριολεκτικῶς μαρτυρήσει ἐκ τῆς κοπώσεως καὶ τῶν τριχυμιῶν. Καθ'

(1) Σ. Σ. — Ἀρχικῶς εἶχε γείνει παρανόησις ὡς πρὸς τὸ διεφυγόν ἐκ τῶν Δαρδανελλίων τουρκικὸν σκάφος καὶ εἶχε θεωρηθῆ ὅτι τοῦτο ἦτο τὸ «Μετζητιέ», ἐνῶ, ὡς προηγουμένως ἀνεγράψαμεν, ἐπρόκειτο περὶ τοῦ «Χαμηδιέ», σκάφους ἄλλως τε τοῦ αὐτοῦ τύπου.

ἐκάστην νύκτα, μετὰ τὴν πρώτην ναυμαχίαν ἰδίως, ρίπτοντες τοὺς προβολεῖς οἱ φρουροὶ τῶν ἐπακτίων φρουρίων Κοῦμ-Καλὲ καὶ Σεδοῦλ Μπάχρ, προσεπάθουν δι' ἰσχυροτάτης δέσμης ἠλεκτρικοῦ φωτὸς νὰ παρακολουθῶσι τὸν ἑλληνικὸν στόλον, τὰς κινήσεις αὐτοῦ καὶ τὴν πρόθεσιν. Ἐφοδοῦντο δὲ ἐπίθεσιν ἐκ τῶν ἡμετέρων τορπιλικῶν ἐντὸς τοῦ στομίου τῶν Δαρδανελλίων. Ὁ τουρκικὸς στόλος περίτρομος ἐν τῷ ὄρμῳ τοῦ Ναγαρά ἐξετέλει διὰ δύο ἐνίοτε καταδρομικῶν, τοῦ «Χαμηδιέ» καὶ «Μετζητιέ», ἢ ἄλλοτε τοῦ «Μεσουδιέ» καὶ τινῶν ἀντιτορπιλικῶν του, διαρκεῖς ἀναγνωρίσεις, ἡμέρας καὶ νυκτός, πρὸ τοῦ στομίου τῶν στενῶν. Ἠνάγκηζον δὲ οὕτω τὸν ἡμέτερον στόλον νὰ εὐρίσκειται διαρκῶς ἐν ἐπιφυλακῇ. Οἱ λέβητες ἀενάως ὑπὸ ἀτμὸν καὶ τὰ πληρώματα μετὰ τῶν ἀξιωματικῶν ἀγρυπνοῦντα παρηκολούθουν τὰς κινήσεις καὶ διευθύνσεις τοῦ ἐχθροῦ.

»Οὕτως ἐχόντων τῶν καθ' ἡμᾶς, ἀνέτελλεν ἡ ἡμέρα τῆς 1ης Ἰανουαρίου 1913. Ἀνεμένομεν ἐν Μούδρῳ μέχρι τῆς 10 π. μ. εἰδήσεις ἐκ τῶν στενῶν περὶ ἐξόδου τυχόν τουρκικῶν σκαφῶν. Οὐδεμία αὐτοκίνησις ἐφαίνετο, κατὰ τηλεγραφικὰς ἐκεῖθεν ἀνακοινώσεις. Μόνον τὴν ἐσπέραν τῆς 1ης τοῦ ἔτους, τὸ «Μετζητιέ» καὶ τινὰ ἀντιτορπιλικά, ἐξεληθόντα τῶν στενῶν ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν φρουρίων, ἐξετέλεσαν ἐλιγμούς τινας, στροφὰς δηλ. δεξιὰ καὶ ἀριστερὰ δίκην χορευτῶν! καὶ μετὰ τοῦτο ἐπανήλθον εἰς τὸ βάθος, μετὰ τὴν συνειδήσιν ὅτι ἀνδρείως!... ἐπετέλεσαν τὸ καθήκον αὐτῶν.

»Ἡ πρώτη λοιπὸν ἡμέρα τοῦ νέου ἔτους μετὰ τὰς 10 π. μ. ἐωρτάσθη διὰ λειτουργίας ἐπὶ τῶν δύο θωρηκτῶν «Ἀβέρωφ» καὶ «Σπετοῶν» καὶ διὰ σημαιοστολισμοῦ. Ὀλόκληρος δὲ ἡ ἡμέρα διήλθεν ἐν ἡσυχίᾳ καὶ διαρκεῖ ἐπιφυλακῇ τοῦ ἡμετέρου στόλου ὀλοκλήρου. Τὴν ἐσπέραν δὲ μόνον εἰδοποιήθημεν ὅτι φαίνονται μερικαὶ κινήσεις τοῦ ἐχθροῦ πρὸ τῶν στενῶν, ἀλλὰ καὶ αὗται κατ' οὐδὲν διέφερον τῶν συνήθων τετριπῶν (!) τῶν θαλασσιῶν (!) τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Οὐδεμία ἔνδειξις ὑπῆρχε σπουδαίας ἀνησυχίας καὶ ἐφόδου (!) τουρκικοῦ τινος σκάφους. Ὅσακις δὲ ἐξήρχετο ὁ τουρκικὸς στόλος μετὰ τὴν πρώτην ναυμαχίαν, οὐδὲν ἕτερον ἐποίει, εἰμὴ νὰ ἐκτελῇ κινήσεις τινὰς, ἐλιγμούς ἐνθεν ἀκείθεν τῶν στενῶν καὶ κάτω τῶν φρουρίων του. Νὰ ρίπτῃ βολὰς τινας κατὰ τῶν ἡμετέρων τορπιλικῶν καὶ εἶτα ἐπὶ τῆ θῆα τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τῶν λοιπῶν θωρηκτῶν νὰ σπεύδῃ ὅπως

κρυβῆ εἰς τὸ βάθος τῶν στενωῶν, ὑποτονθορίζων διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τοῦ «Μετζιγτέ» τὴν λέξιν : «Ἀδέρωφ ! Ἀδέρωφ !!»

Ἡ ἑσπέρα τῆς 1 τοῦ νέου ἔτους ἦτο κατ' ἀρχὰς ἤσυχος καὶ ἀνευ ἀνέμου σφοδροῦ. Τὰ πληρώματα μένοντα μακρὰν τῶν οἰκείων ἐώρτασαν τὴν ἡμέραν ταύτην ἐν μεγάλῃ ἤσυχίᾳ καὶ μονώσει. Ὁ ναύαρχος διὰ ἡμερησίας διαταγῆς συνέχαιρε πάντας καὶ ἐνεθάρρυνεν εἰς ἐγκαρτέρησιν, συνίστα δὲ πρυσοχὴν καὶ ἐπαγρύπνησιν καὶ ἀπηγόρευε πᾶσαν ἐξοδὸν εἰς τὴν πόλιν. Ἡ νύξ ὁμοῦς τῆς ἡμέρας ταύτης ἐφάνη ἀλλάσσοῦσα πρόγραμμα πορείας καιροῦ· διότι ἀπὸ ἐλίγῃ κατ' ἀρχὰς νέφη, ἐπυκνώθη εἶτα ἡ ἀτμόσφαιρα καὶ ἤρχισε σφοδρότατος νὰ πνέῃ ὁ ἄνεμος. Ἡ θάλασσα ἤκούετο ἔξω ἀγρίως νὰ μυκάται, ἡ τρικυμία δὲ ὁλονὸν ἔδαινε πρὸς αὔξησιν καὶ τὸ σκότος κατέστη τέλειον.

Οὐδὲ ἐπὶ τοῦ καταστρώματος τοῦ ἰδίου ἡμῶν σκάφους ἤδυνάμεθα τὸ μεσονύκτιον νὰ διακρίνωμεν ἀλλήλους. Τὰ τουρκικὰ σκάφη ὠφελγηθέντα τοῦ φοβεροῦ αὐτοῦ καιροῦ, τοῦ βαθυτάτου σκότους καὶ τῆς θαλασσοταραχῆς, ἐξῆλθον τῶν στενωῶν μετὰ τὸ μεσονύκτιον, ἔσθεσαν δὲ τοὺς φανοὺς αὐτῶν· ἐμιμήθησαν δὲ αὐτὰ καὶ οἱ φρουροὶ τῶν Δαρδανελλίων, καὶ ἐπὶ δύο ὁλοκλήρους ὥρας τὸ πᾶν διετέλει ὑπὸ βαθύτατον καὶ πυκνὸν σκότος. Οἱ προβολεῖς τοῦ ἡλεκτρικοῦ φωτὸς τῶν Δαρδανελλίων ἔπαυσαν πλέον νὰ ρίπτωσι δέσμας ἰσχυρᾶς ἐντάσεως εἰς τὸ πέλαγος· τὰ ἡμέτερα σκάφη δερόμενα ὑπὸ τῶν κυμάτων, εὐρίσκοντο εἰς τὸ ἔρεβος τῆς τελείας πλέον ἀγνοίας πάσης ἐχθρικής κινήσεως.

Ὁ Ρεοῦφ τολμηρὸς κυβερνήτης, μᾶλλον δὲ τραλλὸς ἐκ τῆς κατατροπώσεως τῶν τουρκικῶν σκαφῶν, κατὰ τὴν πρώτην ναυμαχίαν, ἐπεφάσισε νὰ ρίψῃ τὸν περὶ τῶν ἔλων κύβον, ἐναντίον ἐτι τῆς γνώμης αὐτῆς τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως. Παραλαβὼν δὲ οὗτος τὸ «Χαμηδιέ», καταδρομικὸν μὲ 22 μίλ. ταχύτητα καθ' ὥραν, ἐξέρχεται τῶν στενωῶν ἡρέμα κατ' ἀρχὰς, μὲ τρομόμον ὁμοῦς πολὺν (!), πλέει δὲ πρὸς τὸ μέρος τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας, ἐγγύτατα τῆς ἀκτῆς (βαθυτάτης ἐκεῖ οὖσης), φθάνει εἰς τὸν Ξηρὸν μὲ τὴν ψυχὴν ἐσθεσμένην καὶ τὴν καρδίαν ταχύτατα πάλλουσαν, καὶ ἐκεῖθεν σπεύδει ὀλοταχῶς εἶτα περὶ τὴν πρωΐαν, πρὸς τὰς νήσους τῶν Κυκλάδων. Τὸ σκότος, ἡ τρικυμία, ἡ ἐπὶ ὥρας ὀλοκλήρους σβέσις τῶν ἡλεκτρικῶν φῶτων καὶ

ἡ ἀπόγνωσις ἐνίων τοῦ τουρκικοῦ στόλου ἀξιωματικῶν καὶ ἰδίως τοῦ τολμηροῦ Ρεούφ, συνετέλεσαν ὅπως τὸ «Χαμηδιέ» φθάσῃ πρὸ τῆς Σύρου ἀθάατον, καὶ ἐκεῖ, ἀφοῦ ἐσταμάτησεν ἡ πάλλουσα βιαιῶς καρδιά τοῦ Κυβερνήτου βέη Ρεούφ, ν' ἀρχίσῃ τὸ «Χαμηδιέ» βομβαρδίζον τὴν σχεδὸν ἄοπλον «Μακεδονίαν».

»Εἶχον μανίαν οἱ Τούρκοι βεβαίως κατὰ τοῦ σκάφους τούτου, διότι τοὺς ἠνώχλησεν ἐν Χίῳ, καὶ τοὺς κατσειρωνεύθη πρὸ τοῦ στομίου τῶν Δαρδανελλίων διὰ τῶν περιπολιῶν του...

»...Μὲ ὅλα ὅμως τὰ κατορθώματα ταῦτα τοῦ «Χαμηδιέ» ὁ Τουρκικὸς στόλος ἐξηκολούθει νὰ παραμένῃ ἐν τῷ ὄρμῳ τῶν Δαρδανελλίων, νὰ μὴ ἐξέρχεται δὲ πρὸς δευτέραν ναυμαχίαν καὶ νὰ ἐνασμενίζωνται οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει εἰς ὕμνους καὶ διθυράμβους τοῦ γενναίου πλοιοάρχου των Ρεούφ καὶ εἰς ἐλπίδας ἐτι ἐπιτυχίας μεγάλης τοῦ στόλου των.

»Ὅλοι αἱ ἐφημερίδες τῆς Κωνσταντινουπόλεως διεσάλπιζον ὅτι ἤδη θὰ ἐξέλθῃ ὁ τουρκικὸς στόλος, θὰ συνάψῃ ναυμαχίαν ἀποφασιστικὴν, θὰ ἔχῃ μεθ' ἐχυτοῦ τορπίλλας καὶ θὰ ναυμαχήσῃ πρὸ τῆς Λήμνου. Οἱ ἡμέτεροι ἀξιωματικοὶ καὶ τὰ πληρώματα κατηγανακτιμένοι διὰ τὴν φυγὴν καὶ ἐξοδὸν τοῦ «Χαμηδιέ», ἰδίως διὰ τὴν τυχὸν παρεξήγησιν καὶ τὴν ἀδικὸν ὑπόνοιαν τοῦ λαοῦ κατὰ τοῦ μαρτυρήσαντος ἐπὶ μῆνας στόλου μας, γύχοντο πάντες νὰ ἴδωσι τὸν τουρκικὸν στόλον ἐξερχόμενον πρὸς ἀποφασιστικὴν πλέον ναυμαχίαν. Αἱ περιπολῖαι ἤδη τῶν Δαρδανελλίων ἐγίνοντο πυκνότεραι, ἡ προσοχὴ ἡμῶν μεγίστη καὶ αἱ εὐχαὶ πρὸς τὸν θεὸν διακαῶς πρὸς ἀντιμετώπισιν τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ τοῦ γένους. Ὁ ἐχθρὸς φαίνεται ὅτι ἠγνῶσι τὰς κινήσεις ἡμῶν ὅλας· ἤλπιζεν ὅτι ὁ «Ἀβέρωφ» θὰ ἔχῃ μεταβῆ πρὸς καταδίωξιν τοῦ «Χαμηδιέ». Οὕτω τὴν ἐσπέραν τῆς 4 Ἰανουαρίου 1913 διὰ ραδιοηλεγραφήματος πρὸς τὸν ναύαρχον καθίστατο γνωστὸν ὅτι ὁ τουρκικὸς στόλος κινεῖται πρὸ τοῦ στομίου τῶν στενῶν, ὅτι προσπαθεῖ οὗτος νὰ κάμῃ ἀναγνωρίσεις τῶν ἡμετέρων κινήσεων καὶ φαίνεται ἔχων θάρρος πρὸς ναυμαχίαν. Τηλεγραφήματα δὲ ἐκ τοῦ ὑπουργείου τῶν Ναυτικῶν κατέφθαναν περὶ ἐπικειμένης νέας ναυμαχίας. Πρὸ πολλῶν δὲ ἐτι ἡμερῶν τὰ νέα εὐρωπαϊκὰ φύλλα κατ' ἀνταποκρίσεις καὶ θετικὰς πληροφορίας ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ἀνέγραφον ὅτι ἤδη οἱ Τούρκοι σκέπτονται σοβαρῶς νὰ ναυμαχήσωσιν

ἐκτός τῶν Δαρδανελλίων καί ἐπ' ἀνοικτῆς θαλάσσης. Φκίνετα δὲ ἔτι αἱ περὶ τοῦ ἡμετέρου στόλου πληροφορία: αὐτῶν ἦσαν ψευδεῖς καὶ ὑπερβολικαί: καθότι τὴν πρῶταν τῆς 5 Ἰανουαρίου παραμονὴν τῶν Θεσφανείων μετὰ τὴν τέλεισιν τῆς ἀκολουθίας τοῦ μεγάλου ἀγικισμοῦ καὶ τὸν ραντισμὸν τῶν πλοίων καὶ τῶν πληρωμάτων δι' αὐτοῦ, καταφθάνει τηλεγράφημα ἐκ τοῦ ἀνιχνευτικοῦ «Λέοντος». ἔτι ἔχθρικός στόλος ἐξήλθεν ὅλος τῶν στενῶν. Ἔχει δὲ πορείαν πρὸς νότον καὶ δὴ πρὸς τὴν νῆσον Λήμνον.

» Ἡ συγκίνησις ἡμῶν εἶνε ὑπερβολικὴ, ἢ χαρὰ ὑπέρμετρος. τὰ δὲ στήθη τῶν πληρωμάτων πεπληρωμένα θάρρους καὶ αὐταπαρνήσεως. Ἰψοῦται τὸ σῆμα τῆς γενικῆς ἀπάρσεως ἐπὶ τοῦ «Ἀβέρωφ», ὅλα δὲ τὰ θωρηκτὰ ἐν Μοῦδρω ἀντιτορπιλικὰ καὶ ἀνιχνευτικὰ πληροῦσι καπνοῦ τὸν ὀρίζοντα ἐκ τῶν σπλάγγων των. Ἡ ὥρα τῆς ἐθνικῆς δράσεως ἐπέστη. Ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἐπρόκειτο νὰ δώσῃ διὰ τῆς νίκης τὴν τελευταίαν λέξιν τῆς ἐκθάσεως τοῦ Βαλκανικοῦ πολέμου, καὶ νὰ ἐνισχύσῃ τὸν ἀγῶνα τῶν Συμμάχων.

» Ἐξήλθομεν πάντες πλέοντες πρὸς βορρᾶν μὲ κατεύθυνσιν πρὸς τὴν Τένεδον. Τὰ τουρκικὰ σκάφη εἶχον φθάσῃ ἔξω τῆς νήσου Λήμνου, καὶ παρέπλεον τὸ ἀκρωτήριον Χάρο. Ἐξεπλάγημεν ἰδόντες αὐτὰ ἐγγύτατα ἡμῶν ἄλλ' ἢ χαρὰ κατέστη μεγάλη, ὅτι οὐχὶ πλέον ὑπὸ τὰ φρούρια, ἀλλ' ἐκτός αὐτῶν καὶ μακρὰν ἐπρόκειτο νὰ δοκιμάσωμεν τὴν πλάστιγγα τοῦ ἀγῶνος. Ὁ «Ἀβέρωφ» βαίνει ὀλοταχῶς πρὸς τὴν κεφαλὴν αὐτῶν, αὐτὰ δὲ στρέψαντα ἀθρόως πρῶραν πρὸς τὰ στενά σπεύδουσι πρὸς ἀπομάκρυνσιν. Ἦτο πλέον ἀργά, νὰ παίξωσι τὸ διαρκές παιγνίδιον τῆς φυγῆς. Ὁ κραταῖος «Ἀβέρωφ» καὶ τὰ πληρώματα τοῦ στόλου ὅλα, ἔξαλλα ἐκ χαρᾶς, ἐζητωκραύγαζον καὶ ἔσπευδον τάχιστα νὰ ἀποκλείσωσι τὰ ἐχθρικά σκάφη ἐκτός τῶν Δαρδανελλίων, καὶ νὰ περιορίσωσιν αὐτὰ εἰς χῶρον στενόν.

» Ἀντὶ λοιπὸν ν' ἀποκλείσωσιν οἱ ἐχθροὶ ἡμᾶς ἐντὸς τοῦ Μοῦδρου, μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀπουσίας τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ τῆς μεταθάσεως αὐτοῦ πρὸς καταδίωξιν τοῦ «Χαμηδιέ», τὸναντίον συνέβη. Αὐτοὶ δὲ καταληφθέντες ἐξ ἀπροσδοκῆτου σχεδὸν εἶχον ἀπολιθωθῆ ἐπὶ τινὰς στιγμάς. Ὁ ἐπιβαίνων τοῦ «Τουρκοῦτ» ναύαρχος τῆς Τουρκίας Χαλήλ εἶχεν ὑποσχεθῆ τρόπαια καὶ νίκας εἰς τὰ πληρώματα τοῦ στόλου του, κατὰ πληρώματα τοῦ στόλου του, κατὰ πληροφορίας ἡμῶν βραδύ-

τερον ἐλθοῦσας, θετικὰς δὲ παρὰ αὐτομολησάντων ἐλλήνων ναυτῶν εἶχε δὲ διατάξῃ τὴν ἐπὶ τῆς κεραίας τοῦ πλοίου τοῦ ὕψωσιν πελωρίου σημαίας τοῦ ναυάρχου καὶ ὑπουργοῦ.

» Μακρόθεν δὲ σειομένη αὕτη ὑπὸ τῆς πνεύσεως αὔρας, ἐφαίνετο ὡς μέγα τι παραπέτασμα.

« Μετὰ πολλὰς κινήσεις καὶ ἐλιγμούς ἐκατέρωθεν, τὰ πλοία πάντα ἔστησαν ἀντιμέτωπα ἀλλήλων. Στιγμὴ ὄντως ὑψίστου ἐνδιαφέροντος! Ὁ « Ἀδέρωφ » ὑψεῖ ἐπὶ τοῦ ἴστοῦ τοῦ τῶ σήμα τοῦ : — « Ὁμοῦσαι μεθ' ὁμοῦς ἀκαθέκτου κατὰ τῶν ἐχθρῶν τοῦ γένους. » — Γίνεται μικρὰ δέησις πρὸς τὸν Θεὸν παρὰ τῶν ἱερέων, καὶ οἱ ναῦται γοργοὶ καὶ πρόθυμοι καταλαμβάνουσιν ἕκαστος τὴν οἰκείαν θέσιν.

» Ἡ ἡμέρα καὶ πάλιν εἶνε ἡλιόλουστος. Ὁ Θεὸς τοῦ ἡμετέρου γένους φαίνεται καθαρῶς βοηθῶν ἡμᾶς ἐν τῷ ἔργῳ τῆς τῶν ἄλλων ἀπολυτρώσεως ἐκ τῆς δουλείας τοῦ νέου Φαραῶ τοῦ Ἰσλάμ.

» Αἱ ἀκτίνες τοῦ ἡλίου ἀντανακλῶνται ἐπὶ τῆς γαληνιώσεως θαλάσσης, καὶ τὸ σύμπαν ὄλον μειδιᾶ. Δὲν νομίζει τις ὅτι εἶνε ἡμέρα χεϊμῶνος ἐκείνη, ἀλλὰ μᾶλλον ἀνοιξέως. Φροντίζομεν μόνον νὰ ἔχωμεν τὸν ἥλιον ὀπισθεν πρὸς ἐπιτυχῆ σκόπευσιν.

» Ἡ ὥρα ἔφθασεν! ὁ πρῶτος κανονιοβολισμὸς ρίπτεται ἐκ τῆς Τουρκικῆς Ναυαρχίδος.

» Μιμοῦνται αὐτὸν πάντα τὰ τουρκικὰ σκάφη. Ἡμεῖς δὲ κανονισαντες τὴν ἡμετέραν ἀπόστασιν καὶ βολὴν καλῶς διὰ τοῦ διαστημομέτρου καὶ τοῦ σκοποσήμου ἐπὶ τῶν πυροδόλων, ἤρχισαμεν ἡρέμα πρῶτον, δι' ὁμοδροντιῶν δὲ κατόπιν πρὸς τελείαν καταστροφὴν τοῦ ἐχθροῦ.

» Ἡ ἀτμόσφαιρα τότε ὅλη σείεται, ὁ ὀρίζων πληροῦται φαιῶ καπνοῦ, δονεῖται δὲ ἡ περίξ ἡμῶν ἀκτίς. Ἡ θάλασσα φαίνεται ὡς μέγας λέθης κοχλάζων ἐκ τῶν πιπτουσῶν ἐντὸς ὀβίδων. Τὰ δὲ σκάφη πλέουσιν ὀλοταχῶς πρὸς προσέγγισιν ἐκατέρωθεν. Εἶνε στιγμαὶ ἀγωνίας ὑψίστης, φρικτοῦ θεάματος συνάμα. Ἐν τῷ μεταξὺ βαλλόμενα δι' ὁμοδροντιῶν τὰ ἐχθρικὰ πλοία, κλίνουσι πρὸς φυγὴν, κλονίζονται, χάνουσι τὴν θέσιν τῆς ἀρχικῆς στάσεώς των, καὶ ἀρχεται πρῶτον τὸ « Μεσουδιε » νὰ τρέπηται εἰς ἀτακτον φυγὴν πρὸς τὰ στενά.

» Φαίνεται ὅτι μεγάλη ὀβίς ἐνός τῶν θωρηκτῶν « Σπετσῶν » ἢ « Ὑδρας » ἐκτύπησε καιρῶς τὸ σκάφος τοῦτο. Ὁ « Ἀδέρωφ » πλήτ-

τει σφοδρῶς τὸ «Τουργούτ Ρεϊς» καὶ ἐνίστε τὸν «Βαρβαρόσαν». Αἱ «Σπέτσαι» ἔχουσιν ἐστραμμένα τὰ στόμια τῶν πυροβόλων αὐτῶν πρὸς τὴν Ναυαρχίδα «Τουργούτ». Πρὸς στιγμήν δὲ θεᾶται κλίνουσα αὕτη πρὸς ὑποχώρησιν· διότι ὁ ἔχων τὴν μεγάλην σημαίαν τοῦ Ναυάρχου ἰσθὸς κατέπεσεν, ἢ γέφυρα αὐτοῦ παρασύρασα τοὺς φονευθέντας ἐπ' αὐτῆς ἀξιωματικοὺς μετὰ τοῦ Κυβερνήτου ἀποσπᾶται τῆς θέσεως αὐτῆς καὶ καταπίπτει.

» Ὁ «Βαρβαρόσσας» ἀναδίδει λευκὸν καπνὸν ἐκ τῶν ἀνατιναχθέντων λεβήτων του ἐκ σφαίρας τῶν 27 ὕψεκ. Τὸ «Μετζητιέ», ἐγκαταλιμπάνον τὰ λοιπὰ θωρηκτά, βαίνει μετὰ ταχύτητος ἀστραπιαίας πρὸς τὰ στενά. Μάχονται δὲ μόνον τὰ τρία θωρηκτά «Τουργούτ», «Βαρβαρόσσας» καὶ «Ἀσάρι Τεφήκ» μὲ ἀπέλπιδα ἀγωνίαν. Τρέχουσι καὶ αὐτὰ γὰ σωθῶσιν ἐκ τοῦ εὐστοχωτάτου ἑλληνικοῦ πυρός. Εἰς μάτην ὅμως, διότι ἡ εὐρύτες τῆς θαλάσσης βοηθεῖ ἡμᾶς γὰ κατὰσσωμεν ἀμειλίχτως καὶ ἀνευ οἰκτιρμοῦ τὸν τρέμοντα ἐχθρόν. Τὸ ἐχθρικὸν πῦρ τότε καθίσταται ἀραιόν, αἱ ὀπίδες αὐτοῦ βραχείαι πᾶσαι· καὶ κεκλιμένα τὰ δύο ἐξ αὐτῶν πρὸς τὴν πλευράν, διακρίνονται παλαίοντα πρὸς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀγωνίαν. Τρέχουσι δλοταχῶς, καταδιώκομεν ἡμεῖς αὐτὰ ζητωκραυγάζοντες. Ἐπὶ δύο ὥρας πλήττομεν αὐτὰ διαρκῶς. Ἡ νίκη ἔστεψε τὰ ἡμέτερα σκάφη.»

Ἄλλαι λεπτομέρειαι.

Πανταχόθεν συγχαρητήρια ἤδη κατέφθانون καθ' ἑκατοντάδας ἐπὶ τῇ νίκῃ πρὸς τὴν Κυβέρνησιν· ἀλλ' οἱ πάντων πρωτοστατήσαντες ὑπῆρξαν καὶ πάλιν οἱ Μαυροβούνιοι. Ἴδου τὸ γεμᾶτο καρδιά καὶ εὐλικρινεῖαν συγχαρητήριον τηλεγράφημα τοῦ δημάρχου Κεττίγνης πρὸς τὸν δήμαρχον Ἀθηναίων :

«Οἱ πολῖται τῆς πρωτεύουσας τοῦ Μαυροβουνίου μετ' ἀληθοῦς χαρᾶς ἔμαθον τὴν εἶδησιν τῆς νίκης τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου κατὰ τοῦ στόλου τῆς πατροπαραδότου ἐχθροῦ τοῦ σταυροῦ καὶ ἐξέφρασαν τὴν χαρὰν τῶν ταύτην δι' ἐκδηλώσεων οὐμπαθείας ἔξωθεν τῆς ἐνταῦθα Ἑλληνικῆς προεβείας.

» Ἡ Κεττίγνη καὶ μετ' αὐτῆς δλόκληρον τὸ Μαυροβούνιον θαυμάζει τὴν ἀνδρείαν τῶν Ἑλλήνων ναυτικῶν, ἀνταξίων ἀπογόνων τῶν ἠρώων τῆς Σαλαμίνας.

» Ἡ Κεττίγνη σᾶς συγχαίρει θερμότατα, ζοηροῶς συμμετέχουσα τῆς χαρᾶς τοῦ Ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἥτις εἶνε καὶ χαρὰ ὄλων συμμάχων Βαλκανικῶν κρατῶν.

Ὁ δήμαρχος Κεττίγνης
Μιλόχεβιτς.»

Εἰς ταῦτα ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων ἀπήντα :

Δήμαρχον Κεττίγνης.

» Ἡ πόλις τῶν Ἀθηνῶν, καὶ ἅπας ὁ Ἑλληνισμὸς πέμπει ἐκ πρωτευούσης αὐτοῦ θερμὸν ἀδελφικὸν χαιρετισμὸν πρὸς τὸν ἡρωϊκώτατον λαὸν τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ἐκφράζει ἐγκαρδίους εὐχαριστίας πρὸς ὑμᾶς, τὴν πόλιν τῆς Κεττίγνης καὶ τοὺς εὐγενεῖς κατοίκους τῆς χώρας ὑμῶν διὰ τὴν χαρὰν, ἣν ἐξεδηλώσατε ἐπὶ τῇ νίκῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου, ἥτις εἶνε νίκη κοινὴ τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τῆς Ὀρθοδόξου ἡμῶν πίστεως. Ἡ συμμετοχὴ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ λαοῦ εἰς τὴν ἐκδήλωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν χαρᾶς βαθύτατα συγκινούσα σύμπαντα τὸν Ἑλληνικὸν λαὸν μαρτυρεῖ τοὺς ἰσχυροὺς δεσμοὺς τῶν συμμάχων, τὴν κοινότητα τῶν αἰσθημάτων αὐτῶν καὶ τὴν βαθεῖαν πίστιν πρὸς τὴν τελικὴν ἐκδασιν τοῦ ἱεροῦ καὶ δικαίου ἀγῶνός των.

Ὁ Δήμαρχος Ἀθηναίων.

Σ. ΜΕΡΚΟΥΡΗΣ.»

Οἱ «Τάϊμς» τοῦ Λονδίνου περιέγραψαν ὡς ἐξῆς τὴν ναυμαχίαν τῆς 5ης Ἰανουαρίου.

» Ὁ Τουρκικὸς στόλος, εὐρίσκων ὅτι μέρος τῶν πολεμικῶν τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου ἦτο ἀπησχολημένον μὲ τὴν καταδίωξιν τοῦ ἐκ τῶν στενῶν λάθρα καὶ ἐν ὄρα νυκτὸς ἐξεληθόντος Τουρκικοῦ θωρηκτοῦ «Χαμηδιέ» ἀπεφάσισε νὰ ἐκπλεύσῃ τῶν Δαρδανελλίων καὶ νὰ συνάψῃ ναυμαχίαν.

» Ὁ Τουρκικὸς στόλος, εὐρίσκων ἐλεύθερον τὸ πέλαγος, ἐπλεύσε νοτίως τῶν στενῶν περὶ τὰ τριάκοντα μίλια τῶν πολεμικῶν Ἑλληνικῶν σκαφῶν, ἅτινα περιεφέροντο πλησίον τῶν Δαρδανελλίων τραπέντων δῆθεν εἰς φυγὴν.

» Ὅταν ὁμοῦς ὁ Τουρκικὸς στόλος εὐρίσκετο μεταξὺ τῶν νήσων Ἰμβροῦ καὶ Λήμνου, ἐνεφανίσθη αἰφνιδίως ὁ καιροφυλακτῶν Ἑλ-

ληνικὸς στόλος μὲ τὸν «Ἀθέρωφ» ἐπὶ κεφαλῆς, συνδευόμενον ὑπὸ τῶν τριῶν θωρηκτικῶν «Σπέτσι», «Ἵδρα» καὶ «Ψαρά», τῶν τεσσάρων ἀνιχνευτικῶν «Λέοντος», «Πάνθηρος», «Ἰέρακος» καὶ «Ἄετος», ὅστις καὶ ἐπετέθη ὀρμητικῶς καὶ διὰ σφοδροτάτου κανονιοβολισμοῦ κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου.

«Τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ ταχθέντα εἰς ναυμαχίαν ἀπήντησαν εἰς τὸ πῦρ τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου δι' ὀμβροντικῶν. Καίτοι ἔμως ἔχοντα τὴν ἀριθμητικὴν ὑπεροχὴν, ἠναγκάσθησαν τέλος πρὸ τοῦ σφοδροῦ καὶ εὐστόχου πυρὸς τῶν Ἑλληνικῶν πολεμικῶν καὶ δὴ τῆς Ἑλληνικῆς ναυαρχίδος, νὰ τραπῶσιν εἰς ἄτακτον φυγὴν.

»Κατὰ τὴν φυγὴν ταύτην τὰ τουρκικὰ πολεμικὰ, λέγουσιν οἱ «Τάϊμς», οὐδεμίαν ἐτήρησαν τάξιν συμφώνως πρὸς τὴν πολεμικὴν τακτικὴν τῆς ὑποχωρήσεως.

»Ἡ ναυαρχὴ «Τουργούτ Ρεῖς» καὶ τὸ ἐκ τῶν ἰσχυροτέρων τουρκικῶν θωρηκτικῶν «Βαρβαρόσσας» ὑποχωροῦντα ἐκαλύπταντο ἐξ ὀλοκλήρου ἀπὸ καπνοῦς, βεβαιοῦται δὲ ὅτι ἐδλάθησαν σπουδαίως.

»Ὁ τουρκικὸς στόλος ἐπανέπλευσεν ἐντὸς τῶν στενῶν ἐν καταφανεστάτῃ συγχύσει, ὃ δὲ «Ἀθέρωφ» ἐξηκολούθησε τὴν καταδίωξίν του πάντοτε βομβαρδίζων μέχρι τῆς ἀκτίνος βολῆς τῶν τουρκικῶν πυροβολείων τῶν ἐπακτίων φρουρίων τοῦ στομίου τῶν στενῶν.

»Τὸ μεταγωγικὸν «Ρεσήτ πασσᾶς», λέγουσιν οἱ «Τάϊμς», μετέφερον εἰς Κωνσταντινούπολιν ἱκανὸν ἀριθμὸν τραυματιῶν ἀξιωματικῶν καὶ ὀπλιτῶν τοῦ τουρκικοῦ στόλου, πράγμα καταδηλοῦν τὴν εὐστοχίαν τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου, αἱ δὲ δίδες τοῦ ὁποίου ἐξαπεστέλλοντο ἐπὶ τῶν ὑπερστέγων τῶν ἐχθρικῶν πλοίων, ἐνθα ἐνεργοῦσι τὰ πληρώματα αὐτῶν.»

Κατόπιν οἱ «Τάϊμς» ἀνέφερον τὸ ὑπὸ τῆς Τουρκικῆς Κυβερνήσεως ἐκδοθὲν κωμικοτραγικὸν ἀνακοινωθὲν, δι' οὗ διευτυμπᾶνιζε τὴν... καταστροφὴν τοῦ ἑλληνικοῦ στόλου κ. τ. ὅ. καὶ προσέθετο ὅτι «ἀδίκαι τὸ κοινὸν ἢ τουρκικὴ Κυβέρνησις, διότι ἔλοι κατανοεῖν ὅτι ἡ ἄτακτος φυγὴ τοῦ στόλου εἰς τὰ στενὰ προϋποθέτει ἦταν καὶ ἦταν φοβεράν.»

Περιγραφὴ ἀξιωματικοῦ.

(Ἐπιστολὴ πρὸς τὴν μητέρα του).

Τὰ κάτωθι παραλαμβάνομεν ἐκ τῆς «Ν. Ἡμέρας», ἔπου τὸ πρῶτον ἐδημοσιεύθησαν :

Ἐπὶ τοῦ θωρηκτοῦ «Υἷδα»

«Ἀγαπημένη μου μητέρα,

» Τὴν στιγμὴν αὐτὴν ποὺ σοῦ γράφω εἶνε περίπου 10 τὸ πρωτῆ. Πρὸ εἴκοσι τεσσάρων ὥρων ἀκριβῶς τὸ τηλεβόλον ἐμαίνετο ἐξωθεν τῶν Δαρδανελλίων. Ὁ τουρκικὸς στόλος, τοῦ ὁποίου τόσον ἀδημόνως ἀναμένομεν τὴν ἐξοδον, ἀπετόλμησε νὰ ἐξέλθῃ τῆς κρύπτης του. Εἶχομεν εἰδοποιηθῆ περὶ τοῦ σκοποῦ του αὐτοῦ καὶ τῶν πρὸς τοῦτο προπαρασκευῶν των καὶ διὰ τοῦτο περιεφερόμεθα ἀνυπόμονοι ἐξωθεν τῶν Δαρδανελλίων δίκην γαλῆς παραδοκούσης ποντικῶν ἐντὸς τῆς κρύπτης του. Τὴν προηγουμένην νύκτα εἴχομεν κατακλιθῆ ἀργὰ κατόπιν πολυῶρων συζητήσεων περὶ τῆς ναυμαχίας αὐτῆς, τῆς ὁποίας ἡ πραγματοποίησις μᾶς ἐφαίνετο σχεδὸν ὄνειρον χιμαιρικὸν καὶ εἶχομεν ἀποχωρισθῆ ἀπηλπισμένοι καὶ κατηφεῖς σχεδὸν διὰ τὴν ματαιότητα τῶν ἐλπίδων μας.

» Ἦτο μόλις 8 π. μ. τῆς ἐπομένης, ὅποτε σάλπισμα ἐνθουσιῶδες ἤλεκτρίζον ἀνέπεμψε τοὺς χαρμοσύνους ἤχους του : «Πολεμικὴ ἔγερσις !» Ἀνετινάχθην καὶ ἐν ριπῇ ὀφθαλμοῦ ἤμουν κάτω τῆς κοιτίδος μου. Καθ' ὄλον τὸ σκάφος κίνησις ἀσυνήθης ἤκούετο καὶ μία φράσις ἐξήρχετο μὲ ἀνακούφισιν καὶ χαρὰν ἀπὸ ὄλων τὰ στόματα : «Ἐβγήκαν !» Ποδοβολητός, τρεχάματα, βίαια ἀνοίγματα καὶ κλεισίματα θυρῶν, ὀρμητικὰ ἀνεβοκατεβάσματα κλιμάκων.

» Ὅλοι σπεύδουν νὰ μεταβοῦν εἰς θέσιν μάχης. Ἐν ἀκαρεῖ εὐρίσκομαι καὶ ἐγὼ εἰς τὴν θέσιν μου ἐνδεδυμένος ὀπως-ὀπως. Μόλις ἐπρόφθασα νὰ πάρω καὶ τὴν φωτογραφικὴν μου μηχανήν. Εἶμαι εἰς τὴν γέφυραν· ἔχω δηλαδὴ πρώτης σειρᾶς θεωρεῖον. Δυστυχῶς δὲν ἐπρόφθασα νὰ πλυθῶ καὶ εἶμαι θαμβωμένος ἀπὸ τὴν ἀπτόμομον μεταβολὴν τοῦ φωτός. Διότι ἓνα ἥλιος λαμπρός, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τόσας ἡμέρας τώρα ἤρνεϊτο νὰ φανῆ, ἐβγήκε τέλος καὶ αὐτὸς διὰ νὰ μὴ χάσῃ φαίνεται τὸ σπάνιον θέαμα ποὺ ἐμάντευσεν ὅτι μετ' ὀλίγον θὰ ἐξετυλίσσετο. Καὶ ἔτσι κάνει μιὰ μέρα γλυκεῖα ἀπὸ ἐκεῖνες ποὺ μόνον ὁ γαλανός μας Ἀττικὸς οὐρανὸς ξέρει νὰ κάνῃ. Οὔτε ἓνα συννεφάκι εἰς τὸ στερέωμα. Ἡ φύσις ὅλη χαρμόσυνος μᾶς μειδιᾷ καὶ μᾶς λέγει : «Ἐμπρὸς μὲ θάρορος, παιδιά ! Ἡ Ἑλλάς ὅλη σὲ σᾶς ἀτενίζει σήμερον ! Φανήτε ἀντάξια τέκνα τῆς μεγάλης πατρίδος σας !»

» Μακρὰν εἰς τὸν ὀρίζοντα, προβαλλόμενοι ἀμυδρῶς ἐπὶ τῶν

ἀκτῶν, διακρίνονται εἰς ἴσας ἀπ' ἀλλήλων ἀποστάσεις μερικοὶ κἀπνοί. Ἡ μεγάλη στιγμή ἐπλησίασε. Μετὰ δέκα λεπτά θὰ εἴμεθα ἀμοιβαίως ἐντὸς βολῆς τηλεβόλου. Τότε σοῦ ἔστειλα, μητέρα, ἓνα θερμὸ φιλὶ καὶ ἐσχημάτισα ζωηρὰ τὴν εἰκόνα σου μέσα στὸ νοῦ μου γιὰ νὰ τὴν πάρω μαζί μου, ἂν δὲν σὲ ξαναἰδῶ πειά. Τὰ τέσσερα Τουρκικὰ θωρηκτὰ διακρίνονται ὁλονὲν εὐκρινέστερον. Εἶνε κατὰ σειράν τὸ «Χαϊρεδὶν Βαρθαρόσσα», τὸ «Τουργοῦτ Ρεῖς», τὸ «Ἀσσάρη Τερήκ» καὶ τὸ «Μεσοιδιέ».

» Ὁ Ναύαρχος διατάσσει τὰ τέσσερα ἀνιχνευτικά, τὰ ὁποῖα μᾶς ἀκολουθοῦν ἐκ δεξιῶν, θὰ ταχθοῦν ἀριστερά, ἀντιθέτως τῆς πλευρᾶς τοῦ ἐχθροῦ καὶ μακρὰν τοῦ πυρός, καὶ ἀποστέλλει πρὸς τὰ θωρηκτὰ διὰ τοῦ ἀσυρμάτου τὸ τελευταῖον τηλεγράφημα :

«Μὰ τὴν βοήθειαν τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν εὐλογίαν τῶν Βασιλέων μας, ἐπιτεθῆτε ἀκάθεκτοι κατὰ τοῦ προαιωνίου ἐχθροῦ μας ἐν ὀνόματι τοῦ δικαίου καὶ βέβαιοι περὶ τῆς νίκης.»

» Εἴμεθα πλέον ἐντὸς τῆς ἀκτίνας βολῆς τῶν Τούρκων. Ἀπόστασις 8,500 μέτρα φωνεῖ ὁ δισστημομέτρης ἀπὸ τὸ θωράκιον. «Γεμίσατε!» διατάσσει ὁ Κυβερνήτης... καὶ ταύτοχρόνως λάμπει ἰσχυρὰ φαίνεται ἀναδιδομένη ἀπὸ τὴν Τουρκικὴν Ναυκρχίδα... Τὸ σύνθημα τοῦ πυρός, ὁ πρῶτος σπινθὴρ μετεδόθη! Ὁ Θεὸς ἄς εἶνε μαζί μας. Μετ' ὀλίγα δευτερόλεπτα ἢ πρώτη ὁδὸς των ἐπιπτε περίπου 400 μέτρα δεξιὰ καὶ ἐμπρὸς μας. «Ζήτω ὁ Βασιλεὺς» φωνάζει ὁ ὑπάρχων καὶ ἓνα μυριόστομον ζήτω ἀπ' ἄκρου εἰς ἄκρον τοῦ πλοίου μας δονεὶ τὸν ἀέρα καταπνίγον σχεδὸν τὸν κρότον τῆς ἐκρήξεως τῆς πρώτης των ὀβίδος. Ἔτσι τὴν ὑπεδέχθημεν. Ἐν τῷ μεταξύ ἤρχισαμεν καὶ ἡμεῖς τὸ πῦρ καὶ οὕτω μετ' ὀλίγον εὐρέθηεν πρὸ θεάματος μεγαλοπρεποῦς, ἀλησημο-νῆτου, μεθυστικοῦ!

» Ἄ, μητέρα, εἶνε ἀληθῶς ὠραῖον πρᾶγμα μία ναυμαχία, εἶνε μία ἀσύλληπτος ἐν τῇ φαντασίᾳ φαντασμαγορία. τῆς ὁποίας οὐδὲ ἀμυδρὰν εἴμπορεὶ νὰ δώσῃ κανεὶς ἰδέαν. Αἱ λάμπει αἱ ὁποῖαι ἀλληλο-διαδόχως ἀνεδίδοντο ἐκ τῆς ἐχθρικῆς παρατάξεως, οἱ ἀπομέμακρο-σμένοι καὶ ὑπόκωφοι κρότοι τῶν πυροβόλων των, αἱ ἐκκωφαντικαὶ καὶ τρομώδεις ἐκπυροσκοπήσεις τῶν ἰδικῶν μας, αἱ κατάλευκοι καὶ πανύψηλοι στήλαι τὰς ὁποίας ἀνήγειρον αἱ ὀβίδες των εἰς τὴν θάλασσαν, οἱ δαιμονιώδεις συριγμοὶ τῶν ὀβίδων, αἵτινες διήρχοντο ὑπεράνω

ἡμῶν καὶ ἡ ὁσμή τῆς πυρίτιδος τῶν πυροβόλων μας, ἔλα αὐτὰ ἀπετέλουν ἓνα σύνολον, τοῦ ὁποίου τὴν ψυχολογικὴν ἐπίδρασιν εἶνε ἀδύνατον νὰ ἐκφράσῃ κανεὶς καὶ ἀδύνατον νὰ αἰσθανθῇ ἄλλοτε ποτε.

»Ὁ «Ἀβέρωφ» μετ' ὀλίγον ἀπεσπάρθη τῶν λοιπῶν θωρηκτῶν καὶ ταχύτερος ἡμῶν ὄρμησε πρὸς τὴν κεφαλὴν τοῦ ἐχθροῦ μεγαλοπρεπῆς καὶ ἐπιβλητικῆς. Τὸ πῦρ τὸ ὁποῖον δεχόμεθα εἶνε ὀδυρόν. Αἱ ὀδίδες συρίζουν συνεχῶς καὶ πίπτουν βροχηδὸν πέριξ ἡμῶν, ἀλλ' οὐδεμία ἐπὶ τοῦ σκάφους, ὡς ἐὰν ἀόρατος τις Δύναμις τὰς ἀπέτρεπεν ἐπιμελῶς. Αἴφνης αἰσθάνομαι δονισμόν ἀσυνήθη καὶ στρέφων βλέπω ὅτι ἐδέχθημεν μίαν εἰς τὴν πλευράν, ἀλλ' εὐτυχῶς ἐπὶ τοῦ θώρακος. Μετὰ παρέλευσιν μιᾶς ὥρας περίπου ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ἀόριστος τις ἀταξία παρατηρήθη εἰς τὰ ἐχθρικά πλοῖα καὶ μετὰ τινα λεπτὰ στρέφοντα ταυτοχρόνως ἐτράπησαν πρὸς τὰ στενά, ἐντὸς τῶν ὁποίων κατέφυγον μετ' ὀλίγον. Ἐνθουσιασμός ἀκράτητος μᾶς κατέχευεν ὄλους. Διάτορα «ζήτω» συνεχλόνουν τὸν ἀέρα διαδεχθέντα τοὺς βρόμους τῶν τηλεβόλων· ῥίγη χαρᾶς διέρρεον τὰς φλέδας. Εἶχομεν νικήσει. ὦ! ἐὰν εἰμποροῦσες, μαμά, νὰ δοκιμάσῃς τὴν μέθην τῆς νίκης, τὴν ἀλλοφροσύνην καὶ τὸ ἴλιγγον ποῦ προκαλεῖ ὁ θρίαμβος! Ἄς εἶνε, θὰ σοῦ τὰ πῶ μὲ τὸ καλό, ἔταν ξαναγυρίσω...»

* *

Ἦδη, προκειμένου περὶ ἀποδοχῆς ἐκ μέρους τῆς Τουρκίας τῶν συμμαχικῶν ὄρων τῆς εἰρήνης, ἡ καταναυμαχίαις τοῦ στόλου τῆς τὴν καθίστα ἐνδοτικωτέραν εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο καὶ ὁ εὐρωπαϊκὸς τύπος ἤρχισε κρίνων ἐυνοϊκωτέρας τὰς συνθήκας πρὸς τὴν τελικὴν εἰρήνευσιν. Οὕτω:

Ἡ «Βερολίνα Ἡμερησία», ἑφημερὶς φιλότουρκος, ἔγραφε τὰ ἐπόμενα :

«Τὴν ὀριστικὴν ἀπόφασιν περὶ εἰρήνης ἐπέβαλεν εἰς τὴν Πύλῃν ἡ πλήρης ἦττα τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Τὸ παρελθὸν Σάββατον ὁ τουρκικὸς στόλος διετάχθη νὰ ἐξέλθῃ τῶν στενῶν καὶ νὰ συνάψῃ ναυμαχίαν. Ἐδόθη δὲ ἡ διαταγὴ αὕτη, αἱ καὶ ἐκρίνετο ὅτι ἡ ἀξία τοῦ τουρκικοῦ στόλου εἶχεν οὐσιωδῶς μειωθῆ ἕνεκα τῆς φυγῆς καὶ τῆς ἀπουσίας τοῦ «Χαμηδιέ». Ἡ ναυμαχία κατέληξεν εἰς πλήρη ἦτταν τοῦ τουρκικοῦ στόλου. Ἄπαντα τὰ ἀπαρτίζοντα αὐτὸν πλοῖα ἐβλάβησαν καὶ ἔφυγαν μὲ πολὺν μέγαν ἀριθμὸν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν. Ἡ φυγὴ τοῦ τουρ-

κικοῦ στόλου ἦτο τόσο ταχεῖα καὶ ἄτακτος, ὥστε τὸ Ρωσικὸν ἐμπορικὸν «Ὀδησὸς» διαπλέον ἐκείνην τὴν στιγμὴν τὰ στενά, ἠναγκάσθη ἐνώπιον τοῦ φεύγοντος τουρκικοῦ στόλου νὰ ποδίσῃ ὀλοταχῶς, ὅπως ἀποφύγῃ τὸν βυθισμόν του. Τὸ Τουρκικὸν πολεμικὸν κόμμα προσεπάθησε νὰ ἐξαπατήσῃ τὸν Σουλτάνον, δημοσιεῦσαν ἀνακοινωθέντα, τὰ ὅποια διελάλουν νίκην καὶ θριάμβους.

»Ἄλλ' ὁ Μέγας Βεζύρης ἐσπευσε νὰ ἐκθέσῃ εἰς τὸν Ἄνακτα γυμνὴν τὴν σκληρὰν ἀλήθειαν, ἔλαβε δὲ πάραυτα ἐκ μέρους αὐτοῦ τὴν διαταγὴν νὰ κοινοποιήσῃ τὴν ἦτταν τοῦ Τουρκικοῦ στόλου καὶ τὰς φιλειρηνικὰς διαθέσεις τῆς Κυβερνήσεως. Οἱ Τούρκοι ἀποδίδουν τὴν ἦτταν εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ «Χαμηδιέ», τοῦ ὁποίου ὁ πλοίαρχος παρεπέμφθη εἰς τὸ Στρατοδικεῖον, διότι λέγεται ὅτι ἐξέπλευσεν αὐτοδούλως, χωρὶς οὐδεμίαν σχετικὴν διαταγὴν. Αἱ ζημίαι τοῦ Τουρκικοῦ στόλου εἶνε μέγισται. Μία Ἑλληνικὴ ὀδὸς κατέστρεψε τὴν μηχανὴν τοῦ θωρηκτοῦ «Τουργοῦ Ρεῖς» καταστήσασα τὸ σκάφος τελείως ἀχρηστον. Ἐπὶ τοῦ «Βαρβαρόσσα» ἐξερράγη τρεῖς πυρκαϊά.

»Τὸ «Ἀσσάρ Τεφῆκ» κατεστράφη σχεδὸν ἐξ ὀλοκλήρου. Ἑλληνικὴ ὀδὸς ἐφόνευσεν ἐπὶ τοῦ «Βαρβαρόσσα» ταῦτοχρόνως εἴκοσιν ἄνδρας.»

—Ὁ «Νέος Ἐλεῦθερος Τύπος» προσθέτει καὶ τὰς ἀκολούθους λεπτομερείας :

»Διπλωματικαὶ πληροφορίαι βεβαιώνουν ὅτι τρία Τουρκικὰ πολεμικὰ κατεστράφησαν ἐξ ὀλοκλήρου καὶ ὅτι τὰ λοιπὰ ἐτέθησαν πάντα ἐκτὸς μάχης. Εὐθὺς κατὰ τὴν ἀρχὴν τῆς ναυμαχίας ἡ Τουρκικὴ ναυαρχὸς ἐδέχθη καταστρεπτικὴν πλευρικὴν ὀμβρονητίαν ὀκτὼ τηλεβόλων. Ἐντεῦθεν βληθεῖσα καιρίως ὑπὸ πέντε ὀβιδίων ἐτράπη εἰς ἄτακτον φυγὴν πρὸς τὰ Δαρδανέλλια.

»Πλείστων ἄλλων Τουρκικῶν πολεμικῶν ἐβλάβησαν τὰ πηδάλια, οὕτως ὥστε διωκόμενα ὑπὸ τοῦ ἀκαταπαύστως πυροβολούντος Ἑλληνικοῦ στόλου ὑπέστησαν πολὺ βαρυτέρας ζημίας, ἢ ὅσας θὰ ὑφίσταντο φεύγονται ὑπὸ κανονικὴν πηδαλιούχησιν. Αἱ Τουρκικαὶ ἀπώπειαι ὑπολογίζονται εἰς 50 νεκροὺς καὶ 400 τραυματίας.»

Τρεῖς ἀνακοινώσεις.

Ἴδου τὴν ἄρα μία ἐπιστολὴ ναυτικοῦ πρὸς συγγενὴ του, παρέχουσα ἀρκετὰ πλήρη εἰκόνα τῆς δευτέρας ναυμαχίας :

«ΜΟΥΔΡΟΣ (Λήμνου), 6 Ἰανουαρίου.—Σοῦ γράφω μόλις ἐγύρ-
ρισα ἀπὸ τὴν ναυμαχίαν.

» Χθές—δηλαδὴ Σάββατον 5 Ἰανουαρίου—εἰς τὰς 10 π. μ. ἐξέ-
πλευσεν ἀπ' ἐδῶ ὁ στόλος, ἀποτελούμενος ἀπὸ τέσσαρα θωρηκτὰ,
τορία θηρία—εἶνε ἡ ὀνομασία, ποῦ ἔδωκαν οἱ ναυτικοὶ εἰς τὰ φέροντα
ὀνόματα θηρίων ἀνιχνευτικά—καὶ 3 παλαιὰ ἀντιτορπιλλικά. Τὰ
ἄλλα εὐρίσκοντο ἤδη πρὸ τῶν στενῶν.

Ἐνθὶ ἐθγαίναμεν ἀπὸ τὸ λιμάνι, ἡ μουσική τοῦ «Ἀβέρωφ» καὶ
τῶν «Ψαρῶν» ἐπαιάνιζε καὶ ἀκράτητος ἐνθουσιασμός καὶ χαρὰ ἐξε-
δηλοῦτο ἀπὸ ὅλους.

» Ἐπρόκειτο νὰ δώσωμεν μίαν ὀριστικὴν ναυμαχίαν, ἡ ὁποία,
ὅπως ἤξεύραμεν, θὰ ἔκρινε τὸ ζήτημα τῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πο-
λέμου ἢ τῆς ἐπικρατήσεως τῆς εἰρήνης.

» Ἀπὸ προχθὲς τὸ βράδυ εἶχαμεν εἰδοποιηθῆ ἀπὸ τὰ περιπο-
λοῦντα πρὸ τῶν στενῶν ἀντιτορπιλλικά, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στόλος εἶχε
τὴν ἀπόφασιν νὰ ναυμαχήσῃ.

» Μόλις ἐθγήχαμεν εἰς τὸ ἔξω ἀκρωτήριο τῆς Λήμνου, εἶδαμε τὸν
Τουρκικὸν στόλον νὰ ἔρχεται πρὸς τὸ νησί. Διεκρίναμεν ἀμέσως τὰ
τέσσαρα Τουρκικὰ θωρηκτὰ «Μεσσουδιέ», «Μετζιγιέ», «Τουργούτ
Ρεῖς» καὶ «Χαϊρεδδὶν Βαρβαρόσσαν».

» Ὁ Ναύαρχος ὕψωσεν ἀμέσως τὸ σῆμα:

«Ἐπενθυμιζόμεν τὸ σῆμα τῆς 3ης Δεκεμβρίου ἡ σήμερον εἶνε
ἡ σπουδαιότερα ἡμέρα διὰ τὴν ἀγαπημένην μας Ἑλλάδα. Φανήτε
λέοντες».

» Ἐπεδέχθημεν μὲ ἀφάνταστον ἐνθουσιασμόν τὴν ἀνδρικήν παρῶρ-
μησιν τοῦ Ναυάρχου μας. Ἐν τῷ μεταξὺ ἐπροχωρούσαμεν.

» Τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ πρῶτα καὶ πάλιν, ὅπως συμβαίνει πάν-
τοτε, ἤρχισαν τὸ πῦρ, μόλις εἶδαν τὸν στόλον μας. Εἰς τὰς 11.40'
π. μ. ἔρριψε τὸ «Τουργούτ Ρεῖς» τὰς δύο πρῶτας βολὰς. Ἀμέσως
ἤρχισε καὶ ὁ «Βαρβαρόσσαν», προσπαθῶν φαίνεται νὰ ἐκδικηθῆ δι-
ῶσα ἔπαθε κατὰ τὴν προηγουμένην ναυμαχίαν.

» Ὁ «Ἀβέρωφ» μόνος ἀπήντησε κατόπιν εἰς τὸ τουρκικὸν πῦρ,
κάμνων σῆμα εἰς τὰ ἄλλα θωρηκτὰ νὰ καταδιώξουν τὸν ἐχθρόν.

» Πρέπει νὰ σημειωθῆ ὅτι μετὰ τὰς πρῶτας βολὰς ὁ τουρκικὸς
στόλος ἀμέσως εἶχε τραπῆ εἰς φυγὴν πυροβολῶν.

»Τὰ τρία παλαιὰ θωρηκτὰ βάλλοντα κατὰ τοῦ ἐχθροῦ, τὸν κατεδίωξαν ἐπ' ἀρκετόν, κατόπιν δὲ ἀνέλαβε τὴν καταδίωξιν ὁ «'Αδέρωφ» κεραινοβολῶν διαρκῶς τὸν τουρκικὸν στόλον.

»Τὰ τρία θωρηκτὰ ἔπαυσαν πῦρ εἰς τὰς 2, ἀπομακρυνθέντων ἀπ' αὐτῶν πολὺ τῶν τουρκικῶν, ὁ δὲ «'Αδέρωφ» εἰς τὰς 3 μετὰ μεσημβρίαν.

»Ἡ ἀρμάδα ἐν τῷ μεταξὺ συντριβομένη μὲ τὰ πλοῖα τῆς φεύγοντα ἐν ἀταξίᾳ, κλίνοντα πρὸς τὰ πλάγια μὲ καταφανεστάτας ζημίας, ἐχάθη τέλος μέσα εἰς τὰ στενά.

»Τὴν 2αν μ. μ. πίσω ἀπὸ τὸν στόλον μας εἶχε φανῆ ἡ «'Ιωνία», τὸ πλωτὸν νοσοκομεῖον διὰ νὰ παραλάβῃ τοὺς τυχόν τραυματίας. Τὰ θωρηκτὰ, ὅταν εἶδαν ἀπὸ μακρὰν τὴν «'Ιωνίαν», ἐρραδιότηλεγράφησαν εἰς τὰ ἀνιχνευτικά: «Σκάφος ὑποπιον ἀνεφάνη ὀπισθεν. Ἐξακριβώσατε τὴν ταυτότητά του». Τὰ ἀντιτορπιλλικά ἔσπευσαν πρὸς τὴν «'Ιωνίαν» καὶ ἔπειτα ἐσήμαναν ἀπαντῶντα πρὸς τὰ θωρηκτὰ: «'Ιωνία».

»Εἰς τὰς 5 μ. μ. ὅλα τὰ πολεμικά μας ἐκένωσαν τὰ πυροβόλα των μέσα εἰς τὸ πέλαγος. Τὸ θέαμα τῶν πυρῶν τῶν πολεμικῶν καὶ τῶν προβολέων τῶν φρουρίων ἦτο ἀληθινὰ μαγικόν.

»Ἐξω τῆς Αἰήμου ἐμείναμεν ἔπειτα ὅλην τὴν νύκτα. Ὅλοι ἡμεῖς γεμάτοι χαρὰν διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην. Σήμερον τὸ πρῶτ', σημαιοστόλιστα ὅλα τὰ πολεμικά μας, καὶ ὑπὸ τοὺς ἤχους τῆς μουσικῆς τοῦ «'Αδέρωφ» καὶ τῶν «Ψαρῶν» πάλιν, ἐπέστρεψαν μέσα εἰς τὸν λιμένα.

»Ἡ «'Ιωνία» εἶχε σταματήσει καὶ ἐπέρασαν ἐμπρὸς τῆς πρῶτα τὰ θωρηκτὰ. Τὸ πλήρωμά τῆς ἐξητρωκράυαζε μὲ φρενίτιδα καὶ ἀπαντοῦσαν τὰ πληρώματα τῶν πολεμικῶν, ποὺ ἐπερνοῦσαν. Ἦτο ἕνας ἄδολος ἐνθουσιασμός, μία χαρὰ διὰ τὴν λαμπρὰν νίκην, διὰ τὴν τόσῃ ἐπιτυχίαν τοῦ δυσχεροῦς ἔργου ὅλων μας.

»Τραυματίαν εἶχεν ὅλος ὁ στόλος μας ἕνα σαλιγκτιὴν μόνον. Τρεῖς ὀπίδες, ποὺ ἔπεσαν ἐπάνω εἰς τὸν «'Αδέρωφ», δὲν τοῦ ἐπροξένησαν καμμίαν, ἔστω καὶ ἐλαχίστης σοβαρότητος ζημίαν.

Ἄλλος ναυτικὸς ἔγραφε πρὸς συγγενῆ του ἐπίσης τὴν ἀκόλουθον ἐπιστολήν.

«ΜΟΓΔΡΟΣ (Αἰήμου), 7 Ἰανουαρίου — Ὁ στόλος μας ἐναυμά-

χῆσε καὶ πάλιν. Ἐβγήκεν ἔξω ἀπὸ τὸν λιμένα τὴν 9ην π. μ. τῆς προχθῆς καὶ συνητήθη μὲ τὸν ἐχθρὸν περὶ τὰ 15 μίλια ἔξω τῆς Λήμνου. Τὸ πῦρ ἤρχισεν εἰς τὰς 12 παρὰ 20', ἔπαυσε δὲ εἰς τὰς 2 1)2).

» Ὁ ἐχθρὸς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 5 μεγάλα σκάφη καὶ μερικά μικρά.

» Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐναυμάχησαν τὰ τέσσαρα θωρηκτά.

» Εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων βολῶν κατεφάνη ἡ σύγκρουσις τοῦ ἐχθροῦ.

Τὰ Τουρκικὰ πολεμικὰ ἔχασαν τὴν τάξιν των.

» Αἱ «Σπέτσαι» καὶ τὰ «Ψαρά» ἐπέφεραν μεγίστας βλάβας εἰς τὰ Γερμανικῆς προελεύσεως Τουρκικὰ θωρηκτά «Βαρβαρόσσαν» καὶ «Τουργοὺτ Ρεῖς». Βλαβέντα τὰ δύο πολεμικὰ τῆς ἀρμάδας τὰ ἔχασαν κυριολεκτικῶς καὶ ἐπλησίασαν τόσον πολὺ μεταξύ των, ὥστε ἠπειλήθη σύγκρουσις.

» Τὰ Τουρκικὰ ἐτράπησαν τάχιστα εἰς φυγὴν. Ἀμέσως ὁ «Ἀβέρωφ» ἤρχισε τὴν καταδίωξιν μὲ ὁμοβροντίας τῶν πυροβόλων του πότε τῆς δεξιᾶς καὶ πότε τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, παρουσιάζων ἐναλλάξ πρὸς τὸν ἐχθρὸν τὴν μίαν καὶ τὴν ἄλλην.

» Ἡ ἀρμάδα καταδιωκομένη ἐπαισχύντως, διήλθε βορειανατολικῶς τῆς Ἰμβροῦ καὶ ἐχώθη εἰς τὰ στενά.

» Τὰ τρία θωρηκτά μας «Σπέτσαι», «Ψαρά» καὶ «Ἰδρα» δὲν ἠκολούθησαν τὸν «Ἀβέρωφ», καταδιώκοντα τὸν Τουρκικὸν στόλον, λόγῳ τῆς ὑπερτέρας ταχύτητος τοῦ τελευταίου.

» Τὰ ἀντιτορπιλικὰ μας κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ναυμαχίας ἐφρούρουν ἕλην τὴν ζώγην, ἐντὸς τῆς ὁποίας διεξήγετο ὁ ἀγὼν.

» Τέλος ἡ «Ἰωνία» ἐπλεε βορείως τῆς Τενέδου.

» Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ πυροβολικοῦ τοῦ «Ἀβέρωφ» Δραγάτσης ἀνακοινεῖ ὅτι τὰ Τουρκικὰ «Τουργοὺτ» καὶ «Βαρβαρόσσας» ἐκλίναν πρὸς τὴν μίαν πλευρὰν λόγῳ τῶν βλαβῶν ποῦ ὑπέστησαν.

» Ὁ ἰστός μὲ τὸ σῆμα τοῦ νέου Ναυάρχου κατεκρημνίσθη ἀπὸ μίαν οὐρίδα. Τὸ πρᾶγμα ἐγείνειν ὁρατὸν ἀπὸ ὅλα τὰ πλοιά μας.

» Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἀν τὰ τρία παλαιὰ θωρηκτά μας εἶχαν ταχύτητα ἀνάλογον πρὸς τὴν τῶν Τουρκικῶν, ὅπως εἶχαν τὰ πράγματα, δὲν θὰ ἔμενεν οὔτε μία μονὰς ἀπὸ τὴν ἀρμάδα.

» Ζημίας δὲν εἶχαμεν διόλου. Τραυματίαν ἕνα μόνον ἀπὸ θραῦσμα οὐρίδος, πληγωθέντα εἰς τὸν πόδα.»

Ἴδου καὶ τρίτη χαρακτηριστικωτέρα πασῶν ἐπιστολῆ χριστιανοῦ

ναύτου ὑπηρετοῦντος ἐν τῷ τουρκικῷ στόλῳ καὶ ἀπευθυνομένη πρὸς φίλον του :

«Κωνσταντινούπολις, 8 Ἰανουαρίου.

» Ἀγαπητέ μου φίλε,

» Ἦτο Σάββατον ὥρα 8 τῆς 5 Ἰανουαρίου, ὅπου ἐγώ, ὡς λοχίας, λαμβάνω τὴν διαταγὴν :

«—Χαζὶρ ὀλμαλῆ» (νά εἶσαι ἕτοιμος), Νικολῆ ! μοῦ λέει.

«—Χαῖρ ὀλάν !» ἀπαντῶ. Νέ βάρ, ἐφέντημ ; (Τί νέα ;)

«—Ντισσαρὶ τσικατζαῖς» (θὰ βγοῦμε ἔξω).

«—Μπακαλούμ !»

» Εἰς τὰς 8 1)2 παίρνουμε δρόμο βαρειά-βαρειά. Συναντῶμεν τρία ἀντιτοπιλλικά ἑλληνικά, τὰ ὅποια φεύγουν. Τότε ὁ «Βαρβαρόσσας» παίρνει δρόμο μαζὶ μετὸ «Τουργούτ». Ἐμεῖς βαρεια-βαρεια καθὼς ξέρεῖς. Τότε ἔλσι οἱ Τούρκοι ἔλεγαν : «Γιασασίν» καὶ ἀρχινοῦν τῆς κανονιές. Πᾶμε, πᾶμε βαρεια-βαρεια, ὅπου βλέπομεν δύο θωρηκιά καὶ μᾶς ἀρχινᾶνε μπᾶμ-μπούμ. Τότε τὸ δικό μας γυρνᾶ τὰ ἄλλα προχωροῦν γραμμὴ ἀπὸ κάτω ἀπὸ τὰ φρούρια. Οἱ Τουρκαλάδες σιγά-σιγά παίρνουν θάρρος, ὅταν ἐξαφνα βλέπομε τὸν «Ἀδέρωφ».

» —Νάτος ! φωνάζουν. Ὁ Μπεγιούκ Σεϊτάν (ὁ μεγάλος διάβολος).

» Καὶ ἀρχινᾶ σὲν ἀληθινὸς διάβολος στὸ λεπτὸ δέκα βολάς. Τότε ἡμεῖς ὅπου φύγη φύγη. Οὔτε βλέπομε, οὔτε διακρίνομε κανένα ἀπὸ τὸν καπνὸ. Ἐγὼ μόνος ἔμεινα στὸ κατάστρωμα. Μὴ θαρρεῖς ὅτι ρίξαμε καμμιά ὀβίδα... Βερσαλά (έτελείωσε) ἕνα δύο τὲ πολὺ, καὶ ἐκείνες στὴ θάλασσα.

» Ἄσιπὸν νὰ μὴ σοῦ τὰ πολυλογῶ (τοῦ ἀνεψιοῦ μου τὰ λέω καὶ σοῦ τὰ γράφει ἐδῶ πέρα) εἶχα τὸ ἀριστερὸ χέρι στὸν πύργου τοῦ πυρβολοῦ καὶ μετὸ δεξιὸ ἔκανα τὸ σταυρό μου· τότες πλέον ἔχασα τὸν νοῦ μου· ποῦ βρισκόμουν ἐκείνην τὴν ὥραν, δὲν ἤξευρα. Πέφτει μιὰ ὀβίδα, σπᾶνει τὸν πύργου, κόβει τὸ χέρι μου, τέσσαρα δάκτυλα. Μιὰ ἄλλη ἀνοίγει τὸ κατάστρωμα.

» Καὶ ὁ «Βαρβαρόσσας» κομμάτια. Κατάρτια πέφτουν, οἱ πύργοι του σπᾶνε. Μόνον στὸ «Μεσσουδιέ» οἱ φονευμένοι εἶνε 22 καὶ οἱ τραυματῆται 94, χῶρια οἱ ἀξιωματικοὶ ποῦ σήκωσαν στὰ Δαρδανέλλια.

» Ὅλοι πέρα-πέρα ἀξιωματικοὶ καὶ ναῦται εἶνε κατατρομαγμένοι ἀπὸ τὸ μεγάλο κακό.

»— Ἄμάν! Ἄμάν! λέγουν. Γιουνάν πεστί!

» Ἄλλο νὰ σοῦ λέω καὶ ἄλλο νὰ τὰ βλέπης. Κάμε μου τὴ μεγάλη χάρι νὰ μετ' γράψης τῆς ζημίας τοῦ στόλου μας. Ἄν καὶ ξέρω ὅτι δὲν ἔπαθε τίποτε. Εἶμικι σίγουρος.

» Ὅσο γιὰ τὸ «Χαμηδιέ» ἔχασε τὸ δρόμο του, τὸ πῆραν τὰ νερά. Ἔχει μέσα 28 χριστιανούς, θαρρῶ, ναῦτες καὶ δύο γνωστούς μου.

» Νὰ μὲ συγχωρέσης γιὰ τὸ γράψιμο τοῦ ἀνεπιτοῦ μου. Ζήτω ἡ ἐλληνικὸς μας στρατὸς καὶ στόλος! . . . »

Ἡ τουρκικὴ καταστροφὴ κατὰ θάλασσαν ἦτο πλήρης πλέον, πλὴν ἐκείνης τῆν ὁποίαν ἀπέδιδον μερικοὶ ἐγκεφαλικῶς ἀνάπηροι Τούρκοι εἰς τὸν ἐπιδρομέα τῶν θαλασσῶν μας «Χαμηδιέ», τοῦ ὁποίου ἐσημειώσαμεν ἤδη καὶ τὴν ἡρωϊκὴν δρασίαν (!) καὶ τὴν τελικὴν τύχην.

Ὁ πλωτάρχης Λ. Τσουκαλάς, κυβερνήτης τῆς ἡμετέρας «Μακεδονίας», ἐρωτηθεὶς περὶ τῶν συμβάντων τῆς Σύρου καὶ τῶν ἀπωτέρων σκοπῶν ἰσως, δι' οὓς τὸ «Χαμηδιέ» ἐζήτησε καὶ ἐπέτυχε νὰ ἐξέλθῃ τῶν Δαρδανελλίων ἀπαρατήρητον, εἶπε τὰ ἐξῆς διαφωτιστικώτατα.

« Ἡ κατὰ τῆς «Μακεδονίας» ἐπίθεσις τοῦ Τουρκικοῦ καταδρομικοῦ ἦτο ἀνανδρος καὶ παρὰ πᾶσαν ἐπιστήμην ἀνανδρος, διότι, ἐνῶ ἐπὶ δύο καὶ πλέον συνεχεῖς μῆνας τοὺς εἴχομεν διὰ τῆς «Μακεδονίας» κατεξευτελίση, τρέψαντες αὐτοὺς εἰς φυγὴν ἐν Μιτυλήνῃ καὶ Χίῳ καὶ κατεστήσαμεν αὐτοὺς πανικοδλήτους, τρέμοντας δὲ μόνον ἐπὶ τῇ ἀκούσματι τῆς «Μακεδονίας», ἣν ἀπεκάλουν Σεϊτὰν Μακεδονίαν, ἐνῶ εἰσῆλθομεν εἰς τὸν λιμένα τοῦ Τσεσμέ καὶ ἐνώπιον στρατοῦ καὶ πυροβολικοῦ συνελάθομεν ὅλα τὰ πλοῖα καὶ οὐ μόνον τοῦτο, ἀλλὰ καὶ ἠναγκάσαμεν τὴν λιμενικὴν ἀρχὴν δι' ἰδίων μέσων νὰ παρουσιάσῃ ταῦτα εἰς παράδοσιν, κατεξηυτελίσαμεν δὲ τὰς ἀρχάς ἐκλιπαρούσας ἡμᾶς, ἐνῶ πλειστάκις εἰς τὸ στόμιον τῶν Δαρδανελλίων καὶ κάτωθι τῶν φρουρίων ἐσταματήσαμεν ἐμπορικὰ πλοῖα ἐκτελέσαντες νηοψίαν, οἱ δὲ Τούρκοι λυσσῶντες καθ' ἡμῶν, ἔγραφον εἰς τὰς Τουρκικὰς ἐφημερίδας ὅτι τοὺς ἐπαρამπήκαμεν εἰς τὴν μύτην καὶ ἤμεθα θρασυτατοὶ, ἐν τούτοις δὲν ἀπετόλμησαν νὰ μᾶς ἐπιτεθῶσι καθ' ὃν χρόνον ἤμεθα ἠγκυροβολημένοι εἰς Χίον, Μιτυλήνῃν, Γένεδον κλπ. καὶ ἐπλέομεν ἔξω τοῦ Ἑλλησπόντου, ἐφ' ὅσον δηλαδὴ ἤδυνάμεθα νὰ τοὺς κτυ-

πίσω, διότι ἐγνώριζον τὸ τέλος τῆς ἐπιχειρήσεώς των, καὶ ὅτι, μελονότι ἦσαν θωρακισμένα καὶ ἔφερον 12 πυροβόλα ἀπέναντι ἡμῶν ἀθωρακίστων καὶ μετὰ 4 μικρῶν πυροβόλων, θὰ ἐλάμβανον τὴν δέουσαν τιμωρίαν, ἀλλ' ἐπετέθησαν ἐν Σύρῳ, καθ' ὃν χρόνον ἡμεῖς ἤγκυροβαλημένοι καὶ δεδεμένοι διὰ πρυμνησίων ἀνευ αἰμοῦ καὶ μετὰ μηχανικῆς ἐπισκευαζομένης, ἐν μέσῳ ἐμπορικῶν πλοίων, ἀνθρακούντες καὶ περιστοιχούμενοι ὑπὸ φορτηγίδων καὶ ὑδροφόρων καὶ πρὸ μιᾶς μεγαλουπόλεως, εἰς θέσιν δηλαδὴ καθ' ἣν τὰ πυροβόλα ἡμῶν δὲν ἐβαλλον καὶ δὲν ἤδυναμεθα νὰ βάλωμεν χάριν τῆς πόλεως.

Ἐπὶ ἓνα μῆνα παρεσκευάζον ἐν Σμύρνῃ δύο πολεμικὰ καὶ προηρόμισαν καὶ μεταγωγικόν, ὀπλίσαντες αὐτὸ διὰ πυροβόλων, δι' ὧν διεκρήνυτον ἔτι θὰ βουλιάξωσι τὴν «Μακεδονίαν». Ἐν τούτοις δὲν ἐτόλμησαν, καίτοι διαρκῶς διηρχόμεθα πρὸ τοῦ στομίου τῆς Σμύρνης, ἀλλ' ἐχρησιμοποίησαν πρὸς τοῦτο τὸ καταδρομικὸν «Χαμηδιέ», ὅπως ρίψωσι ὀβίδας τινὰς καθ' ἡμῶν, ἐν οἷα εἶπον καταστάσει, καὶ ἦδη κομπορημονοῦσι διὰ τὴν ἀνανδρὸν ταύτην πράξιν των.

Ἐκτός ἕως τῆς ἀνανδρίας εἰς τὴν ἐπιχείρησιν ταύτην ὑπάρχει καὶ ἕλληψις στοιχειώδους γνώσεως τῆς ναυτικῆς ἐπιστήμης, διότι ἐθύσασαν ἐν τῶν νεωτέρων καὶ καλλιτέρων πλοίων των, ἀποστερήσαντες αὐτοῦ τὸν στόλον των, καθ' ἣν μάλιστα στιγμὴν ἐναυμάχουν μετὰ τοῦ ἡμετέρου, διὰ νὰ κάψωσι μερικὰ ξύλινα δωμάτια τῆς «Μακεδονίας» καὶ πῖνα στρώματα μεταναστῶν, διότι τῆς αὐτῆς μόνον ζημίαν ἐπέφερον, ἐνῷ τὸ ἐπιτεθὲν πλοῖον ἀσφαλῶς θεωρεῖται ἀπολεσθὲν καὶ θὰ πλανᾶται τῆδε κάκεισε μέχρι οὗ καταστραφῆ ἢ ἀφελισθῆ.

Ὅσον δ' ἀφορᾷ εἰς τὸ σπουδαῖον ἔργον δι' ὃ ἐναδρύνονται, τῆς διασπάσεως δηλαδὴ τοῦ ἀποκλεισμοῦ τοῦ Ἑλλησπόντου τοῦ διενεργουμένου ὑπὸ τοῦ ἡμετέρου στόλου, δι' ὃ καὶ πολλοὶ ἀγνοοῦντες τὰ πράγματα κατηγόρησαν τοῦ ἡμετέρου στόλου, τοῦτο οὐδεμίαν ἀπολύτως ἔχει σημασίαν, διότι οὐδέποτε οὐδεὶς ἀποκλεισμός κατώρθωσε νὰ ἐμποδίσῃ τὴν εἰσοδὸν καὶ ἔξοδον ἀπὸ ἀποκεκλεισμένα μέρη μεινωμένων πλοίων ἐν νυκτὶ καὶ ὁμίχλῃ.

Ἐὰν ἀναπρέξωμεν εἰς τὴν ἱστορίαν, θὰ ἴδωμεν ὅτι ἅπαντες οἱ ἀποκλεισμοὶ παρεβιάσθησαν. Οὕτως οἱ ἀποκλεισμοὶ τοῦ Πειραιῶς καὶ τῆς Κρήτης γενόμενοι ὑπὸ μεγάλου ἀριθμοῦ εὐρωπαϊκῶν πλοίων πα-

ρεβιάσθησαν ἐπικνελημμένως· κατὰ τὸν Γαλλογερμανικὸν πόλεμον, ἐνῶ ὁ Γερμανικὸς στόλος ἦτο ἀποκεκλεισμένος ὑπὸ πληθύς Γαλλικῶν πλοίων, ἐν τούτοις διέφυγε νύκτωρ τὸ Γερμανικὸν καταδρομικὸν «Αὐγοῦστα» καὶ μεταβάν εἰς τὰς ἐκβολὰς τοῦ ποταμοῦ Γιρόνδης συνέλαβε δύο ἐμπορικὰ Γαλλικὰ πλοῖα, μέχρις οὐ συνελήφθη ὑπὸ Γαλλικοῦ καταδρομικοῦ. Κατὰ τὸν Ρωσσοῖαπωνικὸν πόλεμον, ἐνῶ ἡ Ἰαπωνία ἦτο κυρία τῆς θαλάσσης, τρία ἐλαφρὰ Ρωσικὰ καταδρομικὰ διέφυγον ἐκ τοῦ Βλαδιβοστόκ καὶ ἠνώχλουν τὰ Ἰαπωνικὰ παράλια, μέχρις οὐ ἠναγκάσθησαν νὰ ἐπιστρέψωσιν εἰς Βλαδιβοστόκ κακῶς ἔχοντα.

» Ἐν γένει δὲ εἰς ὅλους τοὺς πολέμους οἱ ἀποκλεισμοὶ παρεβιάσθησαν, διότι πολλάκις ἡ νύξ εἶνε τόσον σκοτεινὴ καὶ ἡ ὀμίχλη τόσον παχyla, ὥστε ὑπάρχει παράδειγμα ὅτι πλοῖα διήλθον 200 μέτρα μακρὰν τοῦ ἀποκλεισθέντος χωρὶς νὰ ἐννοηθῶσι καὶ ἐπομένως ἡ ἐν νυκτὶ ὀμιχλώδει διαφυγὴ τοῦ «Χαμηδιέ» δὲν δύναται νὰ καταλογισθῆ ὅτε εἰς βάρος τοῦ ἡμετέρου ναυτικοῦ, ὅτε ν' ἀνυψωθῆ εἰς σπουδαῖον ἔργον τῶν Τούρκων. Ἄλλως αἱ ἐπιχειρήσεις αὐταὶ μεμονωμέναι οὐσα οὐδὲν πρακτικὸν ἀποτέλεσμα φέρουσι καὶ κατ' οὐδὲν μεταβάλλουσι τὸ τελικὸν πέρασ τοῦ πολέμου εἰσὶ δὲ μόνον ὀχληραί, διότι οἱ λαοὶ ἀγνοοῦντες τὰ πράγματα, καταλαμβάνονται ὑπὸ φόβου καὶ τούτου ἕνεκα καλὸν ἦθελεν εἶσθαι ὅπως διαφωτισθῶσι καὶ ἐννοήσωσιν ὅτι οὐδένα διατρέχουσι κίνδυνον.

» Χθὲς καὶ σήμερον δύται, ἐργαζόμενοι περίξ τῆς «Μακεδονίας», ἀνεγκύουσι τὰ ριφθέντα εἰς τὴν θάλασσαν πυρομαχικὰ ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησίν μου.

» Τὰ ἀνεγκυόμενα πυρομαχικὰ οὐδὲν ἐπάθον, ὡς παρατηρῶ, διότι ἡ πυρτις εἶνε στεγανῶς κεκλεισμένη ἐντὸς τοῦ κάλυκος, μέχρι δὲ τῆς στιγμῆς ἀνεγκυόσθησαν κατὰ τὸ πλεῖστον, ἀμφιδάλλω δὲ ἐὰν χάσωμεν δύο τρεῖς φυσίγγας τῶν πυροβόλων...

Εἰς ἐρώτησιν ἐὰν τὰ ἐκραγέντα κατὰ τὴν ἐκρηξίν τῆς πυρκαϊᾶς ἦσαν πολλά, ὁ Τσουκαλᾶς ἀπήντησε μειδιῶν :

» — Ἐκεῖνα τὰ ὅποια ἐξερρήγνυντο, ἦσαν κιβώτια φυσιγγίων Γκρά, καὶ ἐπειδὴ ἐγένετο ἡ ἐκρηξὶς ὀλοκλήρων τῶν κιβωτίων, ὁ κρότος ἦτο ἰσχυρὸς. Ἄλλοίμονον ἐὰν ἦσαν φυσίγγια πυροβόλων, διότι ταῦτα περιέχουσιν ἐκρηκτικὴν ὕλην τροτίλην, ἔχουσαν καταστρεπτικὰ ἀποτελέσματα, δι' ὃ, καὶ ὅταν πλέον ἀπηλπίσθη ἰερὶ τῆς σβέσεως τῆς

εἰς ἐννέα σημεῖα ἐκραγείσης πυρκαϊᾶς, ἔστρεψα τὴν προσοχὴν μου ὅπως ρίψωμεν τὰ πυρομαχικὰ τῆς τροτίλης εἰς τὴν θάλασσαν, διότι ἄλλως ἐὰν ἐπήρχειτο ἔκρηξις, ἰδίως τῶν ἐν τῇ πρῶμνῃ εὐρισκομένων, θὰ εἴχομεν μεγάλας καταστροφάς, τόσῳ τῶν παρακειμένων πλοίων, ὅσον καὶ τῆς πόλεως, καὶ διὰ τοῦτο ὑπὸ τὴν προσωπικὴν μου ἐπιτήρησιν, κατώρθωσαν οἱ ναῦται ἐν τῷ μέσῳ τῶν φλογῶν, νὰ ρίψωσι τὰ πυρομαχικὰ ταῦτα εἰς τὴν θάλασσαν.»

*
* *

Ὀλίγας ἡμέρας κατόπιν ἀνεχώρει διὰ Μιτυλήνην ὁ διορισθεὶς Γενικὸς Διοικητὴς τοῦ Ἀρχιπελάγους Χ. Βοζίκης, ὅστις, συζητουμένου ἤδη ζωηρῶς ἐν Λονδίῳ τοῦ ζήτηματος τῆς τύχης τῶν νήσων, ἐδίδε πρὶν φύγῃ τὴν ἀκόλουθον συνέντευξιν εἰς τὸν ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτὴν τοῦ «Κήρυκος τῆς Ν. Ὑόρκης» :

«—Τὰς νήσους, Ἑλληνικὰς ἀπὸ Ἐθνολογικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, θεωρῶ ἀνακτηθείσας ὀριστικῶς ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος. Ἀνεκτίσαν τὴν ἐλευθερίαν των διὰ τῶν Ἑλληνικῶν ὅπλων καὶ τῶν ἀπαρμιλλῶν κατορθωμάτων τοῦ Ἑλληνικοῦ στόλου καὶ δὲν εἶνε δυνατόν νὰ τὴν ἀπωλέσωσι ἢ μόνον διὰ τῆς βίας τῶν ὅπλων. Τὴν δύναμιν νὰ τὰς καθυποτάξῃ διὰ τῶν ὅπλων δὲν τὴν ἔχει διόλου ἡ Τουρκία, κατατροπωθεῖσα ὀριστικῶς κατὰ τὴν τελευταίαν ναυμαχίαν. Δὲν δύναμαι νὰ ἐννοήσω πῶς θὰ σταθῇ δανατὸν ἡ Εὐρώπη τῶν ἐλευθεριῶν καὶ τοῦ πολιτισμοῦ νὰ ὑπαγάγῃ διὰ τῆς ὠμῆς βίας εἰς τὴν δουλείαν ἀνθρώπους διὰ τοῦ αἱματός των καὶ τοῦ αἵματος τῆς Μητρὸς Ἑλλάδος ἀποκτήσαντας δικαίωμα ἐλευθέρας πολιτικῆς ζωῆς.

«—Τὴν γνώμην σας κυροῦσι βέβαια καὶ τὰ ἀθρόα ψηφίσματα τῶν νήσων ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος.

«—Καὶ ἄλλο ἐπερίμενα νὰ παρατηρήσητε: Ὅτι ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς διοικήσεως ὑπέβαλον ψηφίσματα ἔνθερμα καὶ οἱ Τούρκοι τῶν νήσων, ὅπου τυχὸν ὀλίγοι ὑπάρχουν. Εἶνε τοῦτο εἰς περὶ πλέον λόγος νὰ καυχώμεθα διὰ τὴν Ἑλληνικὴν Διοίκησιν, γεννήσασαν ἀμέσως τὴν πεποίθησιν, ὅτι πάντες ἀνεξαρτήτως φυλῆς καὶ θρησκευματος εἶνε ἴσοι ἀπέναντι τῶν Νόμων καὶ μετὰ τῆς αὐτῆς μητρικῆς στοργῆς προστατεύονται τόσον τὰ οἰκονομικά, ὅσα καὶ τὰ θρησκευτικὰ των συμφέροντα καὶ ὅτι τὰ ἦθη καὶ ἔθιμά των εἶνε ἀπολύτως σεβαστά. Τὰς ἀρχὰς τοιαύτης Διοικήσεως καλοῦμαι νὰ συνεχίσω, ἀναλαμβάνων τὴν διακυβέρνησιν τῶν νήσων τοῦ Ἀρχιπελάγους...»

ΙΣΤΟΡΙΑ ΒΑΛΚΑΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

ΜΕΡΟΣ ΕΒΔΟΜΟΝ

ΜΕΧΡΙ ΠΕΡΑΤΟΣ ΤΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ

LXVII.

Τελική κατάκτησις τῆς Ἡπείρου

(Ἀπὸ Ἰωαννίνων εἰς Ἀργυροκάστρον, Τεπελένι κ.τ.λ.)

ΣΗΜ.—Εἰς προηγούμενον κεφάλαιον ὠμιλήσαμεν περὶ τῆς γενικῆς καὶ εἰδικῆς δράσεως τῶν Ἑλληνικῶν ἀνταρτικῶν σωμάτων ἐν Ἡπείρῳ.

Ἐν τούτοις, εἰς τὴν «ΧΡΟΝΟΓΡΑΦΙΚΗΝ» καθαρῶς ταύτην «ΙΣΤΟΡΙΑΝ», εἰς τὴν ὁποίαν, φυσικώτατα, δὲν παρεσχέθη ὁ ἐπαρκὴς ἐλικὸς χρόνος πρὸς ἐξακριβωσιν μερικῶν γεγονότων, ἀρκετοὶ βεβαίως, πολυτίμως δράσαντες εἰς τὸν ἐναντίον τῆς Τουρκικῆς τυραννίας αὐτὸν πόλεμον ἢ δὲν ἀνεφέρθησαν διόλου, ἢ ἐσημειώθησαν ἐπεισοδιακῶς, ἐλλείψει ἐγκαίρων καὶ ἀσφαλῶν περὶ αὐτῶν πληροφοριῶν.

Τὸ γεγονός εἶνε φυσικώτατον.

Ἀσν.—Ἐν τούτοις δραττόμεθα αὐθις τῆς εὐκιρίας, ἣν μᾶς παρέσχεν ἡ ποικίλη δρᾶσις τοῦ Ἑλλην. Στόλου, ἵνα ἐπανερχόμενοι πρὸς στιγμὴν εἰς τὴν Ἡπειρον, δώσωμεν εἰς μερικοὺς παρελθόντας ἀγνώστους τὴν ἀληθῆ καὶ δικαίαν θέσιν ἐν τῇ ἀφηγήσει ταύτῃ.

Εἰς ἐξ αὐτῶν εἶνε καὶ ὁ Κρῆς ὀπλαρχηγὸς Γεώργιος Μενεγάκης, τοῦ ὁποίου τὴν πράγματι ἐξαιρετικὴν δρᾶσιν μᾶς παρέχει κατωτέρω μελετητῆς γνωρίσας καλῶς καὶ τὸν ἄνδρα καὶ τὴν δρᾶσιν αὐτοῦ τὴν πραγματικῶς ἡρωϊκὴν.

Ἰδοῦ δὲ τί ἔχομεν νὰ παρανείρωμεν ἐνταῦθα αὐτούσιως :

«Τὴν 18ην Ὀκτωβρίου 1912 ὠρίσθη κατὰ τὸν Στρατολογικὸν Νόμον εἰς τὸ Στρατολογικὸν γραφεῖον Ἀθηνῶν ὁ Ἀρχηγὸς Γεώργιος Μενεγάκης μετὰ ἐξήκοντα ἀνδρῶν του, καὶ κατόπιν τούτου, λαμβάνων τὸ φύλλον πορείας παρὰ τοῦ κ. Προέδρου τῆς ἐπὶ τοῦ ἐξοπλισμοῦ ἐπιτροπῆς κ. Λιόλιου καὶ ἀφοῦ ἔλαβε διαταγὰς παρὰ τοῦ κ. Ἀρχηγοῦ τοῦ Στρατοῦ τῆς Ἠπείρου κ. Κωνστ. Σαπουντζάκη καὶ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγοῦ των Ἐθελοντικῶν σωματίων Συνταγματάρχου κ. Ἀρ. Κόρακα, ἀνεχώρησεν, καὶ βαδίζων τὴν πορείαν του ἀφίχθη εἰς Παλαιοχώρι καὶ λαμβάνει μέρος εἰς τὰς κατὰ τῶν Τούρκων μάχας εἰς τὰς θέσεις Παπαστάθη γέφυρα, Ἀγίαν Παρασκευήν, Δρίσκο, χωρίον Κοντοβράκι, τὴν 26ην καὶ 27ην Νοεμβρίου 1912 καὶ δι' ἐφόδου του φθάσας εἰς θέσιν Θημωνίστρα ἢ Καγκέλι, ἐναντι τοῦ χωρίου Κοντοβράκι Ἠπείρου, εἰς ἀπόστασιν εἴκοσιν (20) μόνον μέτρων ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν ἐχθρικῶν γραμμῶν, ἐμπήξας καὶ καρφώσας ἐκεῖ τὴν ἰδιαιτέραν Ἐθνικὴν σημαίαν αὐτοῦ τὴν φέρουσαν τὸν τίτλον «Ζήτω ὁ Ἑλληνισμός! Μενεγάκης.»

Σημειωτέον ὅτι ἡ ἀνωτέρω αὕτη θέσις Θημωνίστρα ἢ Καγκέλι μόλις ἀπέχει 2 ὥρας τῶν Ἰωαννίνων καὶ ἔστι μαχόμενος ἐπὶ τριάκοντα ἕξ (36) ὥρας νυκθημερόν. Οἱ Τούρκοι κατὰ τὰς ἄνω δύο ἡμέρας 26 καὶ 27 Νοεμβρίου λαμβάνουν ἀτακτον φυγὴν φθάσαντες εἰς τὴν λίμνην εἰς τὸ χωρίον Κατσικὰ περίξ τῶν Ἰωαννίνων ἕνεκα τοῦ πανικοῦ, ὅστις τοὺς εἶχε καταλάβει.

»Εἰς τὰς κατὰ τ' ἀνωτέρω μάχας καὶ ἐν τῇ θέσει Θημωνίστρα ἢ Καγκέλι καὶ εἰς τὰς περίξ αὐτῆς παρὰ τοῦ Ἀρχηγοῦ Γεωργίου Μενεγάκη καὶ τῶν ὑπ' αὐτὸν ἀνδρῶν ἐφρονεύθησαν ἐξήκοντα (60) Τούρκοι, καθὼς ἤδη μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων ὁμολογοῦσι, μαρτυροῦσι καὶ δύνανται νὰ πιστοποιήσουν εἰσέτι τοῦτο οἱ κάτοικοι τῶν τε Ἰωαννίνων καὶ τοῦ χωρίου Κατσικὰ χριστιανοὶ καὶ Τούρκοι.

»Ἐκ δὲ τῶν ἀνδρῶν τοῦ Ἀρχηγοῦ Γεωργίου Μενεγάκη ἐφρονεύθη καὶ ἔπεσεν ἡρωϊκῶς εἰς τὴν θέσιν Θημωνίστρα ὁ Βασίλειος Σολανάκης ἐκ παλαιῶν Ρουμάτων Κισσάμου (Κρήτης), ἐτραυματίσθησαν δὲ σοβαρῶς ὁ Γεώργιος Καραγιαννάκης ἢ Καραγιάννης ἐκ Καρπενησίου καὶ ὁ ὁποῖος κατόπιν ἀπεβίωσεν ἐκ τοῦ τραύματος, καὶ Ἰωάννης Ρίζος ἐκ τοῦ χωρίου Πρεβενίτσα τῆς Ἠπείρου ὡς καὶ τινες

ἄλλοι καθὼς καὶ ὁ Γεώργιος Μεγεγάκης ἐλαφρῶς εἰς τὴν χεῖρα.

» Κατὰ τὴν μάχην, καθ' ἣν ἐτραυματίσθη ὁ Καραγιαννάκης, εἰς ἕκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ εἰρημένου Ἀρχηγοῦ ὀνομαζόμενος Ἀνδρέας Ἰωαννίδης ὄρμησε μεθ' ὄρμης καὶ ἀρπάσας τὸν τραυματισθέντα, ἔσυρε πρὸς τὸ μέρος τῶν συντρόφων του, ἵνα μὴ τὸν ζωγρήσουν οἱ Τούρκοι, ὃ δὲ Ἀρχηγὸς ἐτυφεκοδόλει πρὸς δύο μέρη ταυτοχρόνως, ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἐφώρμων οἱ Τούρκοι κατὰ τοῦ Ἰωαννίδου, ἵνα ἐμποδίξῃ αὐτοῦς νὰ προχωρήσουν, ἀφ' ἑτέρου δὲ πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτο στυλωμένη ἡ σημαία τοῦ σώματος καὶ τὴν ὁποῖαν ἐπεχείρουν νὰ ἀρπάσουν οἱ ἐχθροὶ ἀπὸ τῶν χειρῶν τοῦ σημαιοφόρου Ἀθανασίου Σούρα. Τιοιουτρόπως δὲ διὰ τῆς ταχυβολίας καὶ εὐθυβολίας τοῦ ἥρωος τούτου ἀρχηγοῦ ἐσώθησαν καὶ ὁ Ἰωαννίδης μὲ τὸν τραυματισθέντα Καραγιάννην καὶ ὁ σημαιοφόρος μετὰ τῶν λοιπῶν φρουρῶν τῆς σημαίας.

» Κατὰ τὰς ἄνω 36 ὥρας τῶν μαχῶν ἐπεδείξαντο μεγάλην γενναϊότητα οἱ ἕκ τῶν ἀνδρῶν τοῦ ἀρχηγοῦ Μεγεγάκη Ἀνδρέας Ἰωαννίδης, Νικόλαος Γεωργίου, Νικόλαος Οἰκονόμου, Ἀθανάσιος Σούρας (σημαιοφόρος), Νικόλαος Παπουτσάκης, ἀδελφοὶ Βαρδουλάκη, ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀρχηγοῦ καὶ ὑπαρχηγός του Ἰωάννης Μηνᾶ Μεγεγάκης, Νικόλαος Καπετανάκης, Γιακουμῆς, Βενιέρης, Χρῆστος Νικολόπουλος, Φραγκουδάκης, Θωμᾶς Τορζάκης, Θεόδωρος Μενέσκος, Γεώργιος Σπανουδάκης καὶ λοιποί. Εἰς τὰς μνησθεῖσας μάχας οἱ ἐθελονταὶ καὶ ἀδελφοὶ Νικόλαος καὶ Δημήτριος Θεοφιλάτου ἐπολέμησαν γενναίως. Ἀνδρείαν δ' ἐπεδείξατο καὶ ὁ Μηνᾶς Μεγεγάκης ἐτῶν 17 μαθητῆς Γυμνασίου, ἀνεψιὸς τοῦ εἰρημένου ἀρχηγοῦ, φονεύσας εἰς Δρίσκον δύο Τούρκους.

» Μετὰ ταῦτα, ἔκτοτε, ὁ ἀρχηγὸς Γεώργιος Μεγεγάκης ἐλάμβανε μέρος εἰς τὰς μάχας τῶν Κατσανοχωρίων, Λαζέτσι, Κοτόρτσι καὶ Ἀετόρραχες.

» Καὶ μετὰ τὴν διάλυσιν τῶν ἐθελοντικῶν σωμάτων, ὃ τότε Διάδοχος καὶ ἤδη Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος διὰ διαταγῆς του πρὸς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου προσεκόλλησε τὸν ἀρχηγὸν Γεώργιον Μεγεγάκην μετὰ τινῶν ὀπαδῶν του εἰς τὴν 8ην Μεραρχίαν, εἰς τὸ ἀνεξάρτητον 3ον τάγμα τῶν εὐζῶνων. Κατόπιν τούτου, ὁ εἰρημένος Γεώργιος Μεγεγάκης ἔλαβε μέρος καὶ ἔδρασεν

εἰς τὰς πρὸ τοῦ Μπιζανίου μάχας, προηγούμενος πάντων, περιφρονῶν τοὺς κρατῆρας καὶ τὸ πανιαχόθεν ἐξερευγόμενον πῦρ καὶ τοὺς κινδύνους ὡς μυθικὸς ἥρωρ.

»Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν Ἰωαννίνων, εἰσῆλθε μετὰ τῶν πρώτων εἰς τὴν πόλιν, ἀναβὰς δὲ εἰς τὸ φρούριον, ἐστύλωσε τὴν ἄνω μνησθεῖσαν σημαίαν του καὶ ἡ ὁποία σήμερον κυματίζει ἐκεῖ ὑπερηφάνως τὴν ἐλευθερίαν τῶν πρώην ὑποδούλων ἀδελφῶν μας εἰκονίζουσα. Κατόπιν ὡς πρόσκοπος συμβαδίζων μετὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐφθασεν εἰς Ἀργυρόκαστρον καὶ λοιπὰ χωρία, ἐνσπείρων τὸν φόβον κατὰ τῶν Τουρκαλβανῶν καὶ πάντοτε θὰ παραμένῃ ἕτοιμος ὑπερασπιστὴς εἰς τὴν φωνὴν τῆς Πατρίδος κατὰ παντὸς ἐχθροῦ ταύτης...

Βον.— Τίς θὰ λησμονήσῃ ποτὲ ἐν τῷ Ἡπειρωτικῷ ἀγῶνι τὸν Ζακύνθιον ἐφοπλιστὴν Δ. Κολαῖτην ;

Οὗτος εἶχεν ἐν ιδιόκτητον μικρὸν ἀτμήρες σκάφος, φέρον τὸν τίτλον «Ζάκυνθος»,—σκάφος μὴ προφθάσαν νὰ ἐπιταχθῇ !

Ὁ ιδιοκτῆτης του τὸ ἐπέταξε μόνος του, οἰκειοθελῶς.

Εὐθὺς ἅμα ἐκηρύχθη ὁ πόλεμος, ὁ Κολαῖτης τὸ ὤπλισε μόνος του, ἰδίαις δαπάναις, ἐπεβίβασεν αὐτοῦ πυροβόλα καὶ τορπιλλας ὁμοῦ μὲ σῶμα ἰσχυρὸν ἐθελοντῶν, τοὺς ὁποίους αὐτὸς ὁ ἴδιος περισυνέλεξε, καὶ εἰς πολλὰς περιστάσεις ἐβοήθησεν ἡρωϊκώτατα τὴν ἀποβίβασιν ἀνταρτικῶν σωμάτων εἰς τὰ Ἡπειρωτικὰ παράλια.

Τόσον δὲ θάρρος εἶχεν ἐμπνευσθῆ παρὰ τοῦ ιδιοκτῆτου εἰς τὸ πλήρωμα τῆς «Ζακύνθου», ὥστε μετὰ πολλῶν ἄλλων, ἀπεπειράθη εἰς τὴν Πρέβεζαν καὶ ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ ἐκεῖσε ναυλοχοῦντος καὶ ἀποκλεισθέντος τουρκικοῦ μεγάλου τορπιλλοδόλου «Ἀτταλείας»,—τὸ ὁποῖον, ὡς γνωστὸν ἐκ τῶν προηγούμενων, καταληφθὲν βραδύτερον ὑπὸ τῆς Μοίρας τοῦ Ἰονίου, μετωνομάσθη «Νικόπολις» καὶ κατετάγη εἰς τὸν Στόλον μας, προσθέσαν μίαν ἐτι εἰς αὐτὸν ἀρκετὰ ἰσχυρὰν μονάδα.

Ἐλθωμεν ἤδη εἰς τὴν χρονολογικὴν ἀφήγησιν τῶν γεγονότων, ἀφετηρίαν ἔχοντες τὰ ἤδη καταληφθέντα Ἰωάννινα καὶ βαδίζοντες πρὸς καθορισμὸν διὰ τοῦ ξίφους τῶν νέων μας πρὸς τὴν Ἀλβανίαν συνόρων, συνόρων τὰ ὁποῖα εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν μᾶς διημφισδῆθησαν οἱ Ἰταλοαυστριακοὶ ἐξ ἰδιοτελῶν συμφερόντων, κολάζοντες

τάς τοιαύτας ἐνεργείας τῶν ὑπὸ τὸ πρόσχημα τῆς δημιουργίας Μεγάλης Ἀλβανίας, ἱκανῆς νὰ ζήσῃ καὶ νὰ προσδεύσῃ.

Ἐπὶ τῇ εὐκαιρείᾳ ταύτῃ ἡ ἀθηναϊκὴ «Ἐστία» ἔσχε τὴν εὐτυχεῖ ἔμπνευσιν νὰ ζητήσῃ ἐκ Λονδίνου συνέντευξιν μὲ τὸν περίφημον μνηστῆρα τοῦ Ἀλβανικοῦ θρόνου.

«—Πράγματι», εἶπεν ὁ Κεμάλ βέης, ἀπαντῶν εἰς προκαταρτικὰς τινὰς φράσεις τοῦ Ἑλληνος δημοσιογράφου, «ἡ κατάστασις μετεβλήθη οὐσιωδῶς ἀφ' ὅτου πρὸ ἐτῶν σὰς εἶχα ἰδῆ... Ἀλλ' ἐγὼ δὲν μετέβαλα γνώμας. Καὶ πάλιν ἐπιμένω πιστεῦον ὅτι ἐξ ἀνάγκης Ἑλληνες καὶ Ἀλβανοὶ θὰ ἡμεθεα φίλοι... Ἰπῆρξε δι' ἐμὲ λίαν ἐπώδυνον νὰ ἴδω τὴν Ἑλλάδα συμπράττουσαν μὲ τοὺς Σλαῦσους πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ θυσιάσῃ ἡ Ἀλβανία, ἀλλ' ἔλαθα ὑπ' ὅψιν ὅτι ἡ ἀνάγκη τῶν πραγμάτων ἦτο τοιαύτη διὰ τὴν Ἑλλάδα, εἶμαι δὲ πεπεισμένος ὅτι πολὺ γρήγορα θὰ ἄρθοῦν αἱ παρεξηγήσεις.

»Ἐκλειψάσης τώρα τῆς Τουρκίας ἐξ Εὐρώπης, ἐκλείπει κατ' ἀνάγκην καὶ ἡ ἰδέα τοῦ «Ἑλληνισμοῦ», δημιουργεῖται δὲ ὁ «Ἑλλαστισμὸς», πνισιφιγγόμενος πανταχόθεν ἀπὸ Σλαυικὰ Κράτη καὶ τοῦτο θὰ ἔχῃ ὡς φυσικὸν ἀποτέλεσμα τὴν σύμπτῃσιν Ἑλληνο-Ἀλβανικῆς φιλίας καὶ συμπράξεως. (Γαρταρινικώταται σχέσεις ἐνὸς ἀνευθύνου, ὁ ὁποῖος αὐδέποτε, ὡς φαίνεται, θὰ καταστῇ υπεύθυνος...). Διότι ἐγὼ δὲν πιστεύω ποσῶς εἰς ἐνώσεις καὶ φιλίας μὲ βάσιν θρησκευτικὴν, ἀλλὰ πιστεύω εἰς ἐνώσεις καὶ φιλίας ἐχούσας βάσιν τὰ κοινὰ συμφέροντα, τὴν φυλετικὴν συγγένειαν καὶ τὴν ἐκ γεωγραφικῶν, κοινωνικῶν καὶ ἄλλων λόγων ἐπερχομένην αὐτομάτως.

»Ἄν ἡ ἰδέα τῆς Ὁρθοδοξίας ἦτο στερεὰ βᾶσις πρὸς ἔνωσιν λαῶν ἀντιθέτων συμφερόντων, βλέψων καὶ ἰδεωδῶν καὶ ξένων πάσης φυλετικῆς συγγενείας, ἡ Ἑλλάς θὰ ἦτο πρὸ πολλοῦ κρατικιστάτη ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ὁμοδόξων Βαλκανικῶν Κρατῶν. Καὶ δι' αὐτὸ ἐπιμένω νὰ ἐλπίζω, παρὰ τὴν ὀδύνην καὶ ἡσθάνθησιν ἐπὶ τῷ θεάματι τῆς Ἑλλάδος συμπραττούσης μὲ τοὺς Σλαῦσους πρὸς σφαγίαισιν τῆς Ἀλβανίας. ὅτι ταχέως θὰ ἄρθοῦν αἱ παρεξηγήσεις καὶ τὰ πράγματα θ' ἀποκατασταθοῦν μεταξύ Ἑλλήνων καὶ Ἀλβανῶν.

»—Ἀλλ' οὐδέποτε οἱ Ἑλληνες ἐδείξαμεν ἐχθρότητα πρὸς τοὺς Ἀλβανούς.

»—Τὸ γνωρίζω κάλλιστα. αἱ ἀνάγκαι ὅμως αἱ συμμαχικαὶ ὑπε-

χρέωσαν τὴν Ἑλλάδα νὰ ματαβάλη ὀλίγον τι τὴν τακτικὴν τῆς καί, ἂν ἔλειπεν ἡ ἔξωθεν πίεσις ἐπὶ τῶν Συμμάχων, δὲν θὰ ὑπῆρχε σήμερον Ἄλβανία... Θὰ εἰπῆτε ὅτι εἶνε ὑποπτος ἡ ἔξωθεν φιλία καὶ ὄχι ἄνευ συμφέροντος. Ἀλλά, σὲ παρακαλῶ, ὅταν ἕνας ἔρχεται νὰ σοῦ ἀφαιρέσῃ τὴν ζωὴν καὶ ἐπεμβαίῃ τρίτος καὶ σὲ σώσῃ, συλλογίζεσθαι ἐκείνην τὴν στιγμήν τὰ ἀπώτερα ἢ τὸν εὐχαριστεῖς διὰ τὴν ἄμεσον σωτηρίαν ;

«Οἱ Ἄλβανοὶ δὲν εἶνε λαὸς ποῦ εὐκόλῃ ὑποκύπτει εἰς ξένους· ἂς ζήσωμεν ὀλίγα χρόνια ἀνεξάρτητοι, καὶ θὰ ἴδῃτε ὅτι ὁ φόβος ἔξωθεν κατακτῆσεως θὰ ἐκλείψῃ...»

—Μὰ εἶδατε ὅτι ἡ Ἰταλία εἶνε ἐτοιμὴ νὰ καταλάβῃ τὸν Αὐλῶνα ;...

«—Τὸ εἶδα, δυστυχῶς !... Τὴν κακὴν ἀρχὴν τὴν ἔκαμαν οἱ Σύμμαχοι εἰς βάρος τῆς Ἀλβανίας... Ὅπωςδὴποτε μὲ τοὺς Ἕλληνας οἱ Ἄλβανοὶ ἦσαν φίλοι πάντοτε καὶ ἐλπίζω νὰ εἶνε... Σεις οἱ Ἠπειρώται ἐν μέρει ἐδεινώσατε τὰς μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Ἀλβανίας σχέσεις.

«—Ἐλάδομεν πικρὰν πείραν, ἐξοχώτατε, τῶν Τουρκαλβανῶν.

«—Ναί, ὁμολογῶ, μερικοὶ Τουρκαλβανοὶ ἔκαμαν πολλὰ κακὰ εἰς τοὺς Ἠπειρώτας. Ἀλλὰ πιστεύσατέ με ὅτι εἰς ὅλα αὐτὰ ἔχουν τὴν αὐρὰν τοὺς οἱ Τούρκοι καὶ οἱ Νεότουρκοι, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον ἠνείχοντο, ἀλλὰ καὶ ὑπέθαλλον καὶ ὑπεκίνουν ἀνθελληνικὰς πιέσεις. Παράδειγμα ὁ Μουχαρέμ τῆς Κότσικας ποῦ εἶχε τρομοκρατήσει τὴν Πλεσίβιτσαν.

«—Καὶ διὰ τὰ νότια σύνορα, ἐξοχώτατε, πῶς θὰ τὰ καταφέρωμεν ;

«—...Βέβαια εἶνε ἀρκετοὶ Ἄλβανοὶ εἰς τὰ παράλια. Πρὸ πάντων εἰς τὸ Μαργαρίτι εἶνε ἀρκετοὶ χιλιάδες.»

«—Δηλαδή εἰς τὴν πόλιν, ἀλλὰ στὰ χωριά, στὸ σύνολον ὁ καζᾶς ἔχει πλειονοψηφίαν χριστιανικὴν, καθὼς ξεύρετε. Πάρτε ἔπειτα Παράμυθιάν, Φιλιάτες. Πρὸς βορρᾶν ἀκριδῶς τῶν Φιλικτῶν, πέραν τοῦ Καλαμά, ποῦ εἶνε καὶ τὸ χωριό μου, εἶνε συμπαγέστατοι Ἕλληνικοὶ πληθυσμοί, ἑλληνόφωνοι καθὼς κάλλιστα γνωρίζετε.

«Ὅπωςδὴποτε εἶνε μικτὸς ὁ πληθυσμὸς, ἰδίως δὲ εἰς τὰ παράλια. Ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχει ἀνάγκην παραλίων, ἐνῶ ἡ Ἀλβανία ἔχει...»

«—Καὶ τότε ἡ Χειμάρρα ;

«—Τί εἶνε ἐπὶ τέλους ἡ Χειμάρρα ; 7-8 χωριά... Τέλος πάντων 10 χιλ. λιγώτεροι στὴν Ἑλλάδα ἢ στὴν Ἀλβανίαν δὲν εἶνε σπουδαῖον

πρᾶγμα. Ἡ Ἀλβανία πρέπει νὰ εἶνε μεγάλη διὰ νὰ εἶνε βιώσιμος καὶ νὰ μείνῃ ἀνεξάρτητος ξενικῶν ἐπιδράσεων... Ἐπαναλαμβάνω καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ τὸ ἀνακοινώσετε, ὅτι ἡ γνώμη καὶ ἡ πεποίθησίς μου εἶνε, ὅτι οἱ Ἕλληνες, παρὰ τὰ γενόμενα εἰς τὸν πόλεμον, θὰ εἶνε καλοὶ φίλοι. Ἡ Ἀλβανία θὰ εἶνε ἔλωσ ἀνεξάρτητος καὶ ἄνευ οὐδενὸς δεσμοῦ μὲ τὴν Τουρκίαν, θὰ προσπαθήσῃ δὲ νὰ συνάψῃ καλὰς σχέσεις καὶ φιλίαν μὲ ἕλους τοὺς Βαλκανικοὺς, ἰδίως ὅμως μὲ τοὺς Ἕλληνας, μεθ' ὧν ἡμεῖς οἱ Ἀλβανοὶ ἔχομεν τόσους δεσμούς...»

Ὡς πρὸς τὸν Ἑσσάτ πασσάν, ὁ Ἰσμαήλ Κεμάλ βέης δὲν εἶχεν οὐδὲν νὰ εἶπῃ, εἰμὴ μόνον ὅτι καὶ αἱ ἰδιαίτεροι πληροφορίες τοῦ ἦσαν ἀσαφεῖς καὶ ἀόριστοι. Ἐπίστευεν ὅμως μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι κάποια συμφωνία ὑπῆρχε μεταξὺ τοῦ Βασιλέως Νικολάου καὶ τοῦ πρώην ὑπερασπιστοῦ τῆς Σκόδρας. «Μετέθῃ, εἶπεν, ἀπεσταλμένος τῆς Κυβερνήσεως ἐξ Αὐλώνας ἔπως συναντήσῃ τὸν Ἑσσάτ πασσάν βερεϊότερον τῶν Τυράννων, ἔπου ἦτο στρατοπεδευμένος, ἀλλ' εἰσέτι δὲν ἐλήφθη καμμία πληροφορία.»

Κατάληψις ὀλοκλήρου τῆς Ἑλληνικῆς Ἠπειροῦ.

Ἴδου μία ὠραία ἀφήγησις αὐτόπτου καθορίζουσα σαφέστατα τὰς πρώτας ἐπιχειρήσεις τῶν ἐν Ἠπειρῷ στρατευμάτων μας πέραν τῶν Ἰωαννίνων. Παρενεύρομεν δὲ ἐνταῦθα ἐπὶ λέξει τὰς πρώτας αὐτοῦ περικοπὰς.

«Πρὶν παρέλθῃ ἑβδομάς ἀπὸ τῆς εἰσόδου τοῦ Νικητοῦ εἰς τὰ Γιάννενα, κατόπιν ἐξακριβώσεως τῆς κατευθύνσεως τὴν ὁποίαν εἶχον λάβει οἱ φυγάδες τῆς φρουρᾶς τῶν Ἰωαννίνων, διετάχθη ἡ ὀγδόη μεραρχία, ὑπὸ τὸν κ. Ματθαίουπουλον, νὰ προελάσῃ πρὸς κατάληψιν τοῦ Ἀργυροκάστρου, ἐρχομένη εἰς ἐπαφὴν μετὰ τῆς τρίτης Μεραρχίας, ἡ ὁποία κατέχουσα τὴν Κόνιτσαν προήλαυε δυτικῶς.

» Ἡ Μεραρχία ἐξεκίνησεν ἐξ Ἰωαννίνων τὸ πρῶτὸν τῆς Παρασκευῆς, 1 Μαρτίου, τὴν δ' ἐπιούσαν λίαν πρῶτὸν ἐπίσης διετάχθη νὰ προελάσῃ κατὰ τὴν αὐτὴν κατεύθυνσιν ἡ δευτέρα Μεραρχία ὡς ἐφεδρεία τῆς ὀγδόης.

» Ἡ ἀπόστασις ἀπὸ Ἰωαννίνων μέχρις Ἀργυροκάστρου εἶνε 92 χιλιομέτρων καὶ ἡ δημοσία ἑδὸς τελείας κατασκευῆς, ἔπως ἔλα τὰ στρατιωτικοὺς ἐξυπηρετοῦντα σκοποὺς εἰς τὴν τέως Ὀθωμανικὴν Αὐ-

τοκρατορίαν. Ἡ αὐγὴ ἀνέστυρεν ἀπὸ τὴν λίμνην ἀτμώδεις πέπλους καὶ ἡ πεδιάς ἀπεκρῦπτετο μέσα εἰς τὴν ἐαρινὴν ὀμίχλην, ὑπὲρ τὴν ὁποίαν ἐξεῖχον ἡ χιονοσκεπὴς ράχης τοῦ Τομάρου καὶ αἱ ὑπερήφανοι κορυφαὶ τοῦ Περιστεριοῦ καὶ τῶν Τζουμέρκων, ἔταν ἡ μακρὰ φάλαγγ ἐκινήθη ἀπὸ τὸ μέγα Βισδοῦνι πρὸς Λυκόστομον. Ἄριστερὰ παρήλαυνον χθαμαλοὶ γίγλοφοι, κατάφυτοι ἐξ ἀμπελώνων. Κάπου-κάπου ἐπρόβαλλεν εἰς μικρὰν κόλπωσιν τοῦ ἐδάφους λευκὸ χωριὸν μὲ τὰ σπιτάκια του συνεσπειρωμένα γύρω ἀπὸ τὸ κωδωνοστάσιον τῆς ἐκκλησίας, ἔπειτα δὲ ἤρχισε ν' ἀπλώνεται πρὸς βορρᾶν μία βαλτώδης πεδιάς προέκτασις τῆς λίμνης τῶν Ἰωαννίνων πλαισιουμένη ἀπὸ ξηρὰ πετρώδη βουνά. Ἐδῶ ἡ δημοσία ὁδὸς κάμνει μίαν ἀπότομον στροφὴν πρὸς τὰ δεξιὰ καὶ μεταβάλλεται εἰς μῆκος ἑνὸς χιλιομέτρου εἰς ἀτελεύτητον κλισίην γέφυραν μὲ μικρὰς καμάρας, κάτω ἀπὸ μίαν τῶν ἐποίων ἐν τῇ μέσῳ καλαμιῶν καὶ κοσμάτων χιλιάδων βατράχων ρέει ποταμίσκος ἐκ νότου πρὸς βορρᾶν.

»Εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς γεφύρας εὐρίσκεται τὸ Λυκόστομον, ἐρειπωμένον—ἔπως ἔλα—χάνει, μὲ πηγᾶδι ἀκαθάρτου νεροῦ. Ὁ δρόμος στρέφεται καὶ πάλιν πρὸς τ' ἀριστερὰ καὶ ἀρχίζει τώρα ν' ἀναρριχᾶται ἐπὶ τῶν ἀκρωρειῶν τοῦ Τομάρου, καταφύτων ἀπὸ θάμνους καὶ πρίνους, μέσα εἰς τοὺς ὁποίους κρύπτονται μερικὰ ἀπὸ τὰ πρὸς δυσμὰς τελευταῖα Ζαγοροχώρια.

»Κατὰ μῆκος τοῦ δρόμου ἀρχίζομεν τώρα νὰ διακρίνωμεν τὰ ἴχνη τῆς φυγῆς τῶν ἠττημένων τῶν Ἰωαννίνων. Πτώματα ἀνθρώπων ἐξηγν-τλημένων ἀπὸ τὴν πείνην κατάκεινται δεξιᾶ καὶ ἀριστερᾶ κατὰ μικρὰ διαστήματα καὶ εἰς τὰς παραδοξότερας τῶν στάσεων. Ἄλλα πρηγῆ, ἄλλα ὑπτια, ἄλλα κεκαμμένα εἰς δύο εἰς ὑπερτάτην προσπάθειαν ἀνεγέρσεως.

»Ἄλλα μελανὰ, ἀπαισιῶς σκονισμένα καὶ γυμνά, ἄλλα ὠχροπράσινα μὲ ὑαλώδεις ὀφθαλμούς, καρφωμένους χωρὶς βλέμμα πρὸς τὸν ἀδιάφορον γελαστὸν οὐρανόν· ἄλλα συληθέντα ἤδη ἀπὸ τὰ πτερωτὰ σαρκοδόρα ποὺ ἀγάλλονται εἰς τοὺς πολέμους. Καὶ εἶνε ἀκόμη τὰ πτώματα τῶν ἀλόγων—τῶν ἀθῶων αὐτῶν θυμάτων τῆς μανίας τοῦ Ἄρεως· ἔχουν πέσει ἑκατοντάδες ἐξ αὐτῶν κατὰ τὴν Ἠπειρωτικὴν ἐκστρατεῖαν—θύματα πείνης, δίψης, ἐξαντλήσεως. Πολλὰ ἐξ αὐτῶν τῶν πτωμάτων μετεβλήθησαν ἤδη εἰς σκελετούς, ἀλλὰ καὶ πολλὰ φρικω-

δῶς ξεκοιλιασμένα μαινούν τὰς ἐαρινὰς αὔρας μὲ θινασίμους ἀναθυμιάσεις.

» Ἀριστερᾶ, ὑπὸ τὴν αἵμασιάν βράχου ὀρθοπαγοῦς κρέματα ἓνα μοναστήρι, εἰδυλλιακῆς χάριτος—αἱ Ἀρχάγγελοι. Ἀνάμεσα εἰς τοὺς εὐώδεις θάμνους ρέει μὲ κελάρυσμα μελωδικὸν ἄροσερόν ποταμάκι—χαρὰ τῶν ὀδοιπύρων καὶ εὐτυχία τοῦ στρατοῦ. Τὰ διαυγῆ του νάμματα αἰχμκλωτίζονται εἰς τὰ παγούρια τῶν ἀνδρῶν καὶ ἡ πορεία ἐξακολουθεῖ ταχεῖα καὶ ἐπίπονος. Ἡ διάπλασις τοῦ ἐδάφους μεταβάλλεται βαθμηδόν. Αἱ βραχώδεις πλαγιὲς ἐξαφανίζονται καὶ ἀρχίζουν μικραὶ διαδοχικαὶ κοιλάδες κατάφυτοι. Ἡ ἀνωφέρεια ἐξακολουθεῖ τὸ ἓνα χάνι διαδέχεται τὸ ἄλλο καὶ ἐπὶ τοῦ βουνοῦ διακρίνονται ἐνίοτε τὰ λευκὰ συμπλέγματα συνοικισμῶν. Χωρικοὶ ἀκολουθοῦν τὸν στρατόν, ἐπανερχόμενον εἰς τὰς δηωθείσας ἐστίαις των.

»—Μόνον τὸ τομάρι μᾶς ἀφῆκαν τὰ παληόσκυλα ! Εἶνε ἡ γενικὴ φράσις—παράπονον μαζῆ καὶ κατάρα—καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖον τὴν προφέρουν ἐκφράζει ἀγρίαν καὶ ἀκαταμάχητον τὴν δίψαν τῆς ἐκδικήσεως.

» Περὶ τὸ δειλινὸν ἡ φάλαγγ, διανύσασα 32 χιλιόμετρα, φθάνει εἰς τὸ χάνι Καλπάκι, ὅπου ἡ πρώτη διασταύρωσις. Ἡ δημοσία ὁδός, ἐξακολουθοῦσα πρὸς βορρᾶν, φέρει εἰς τὴν Κόνιτσον, ἐνῶ διαχωρῶμενη κατ' ὀρθὴν γωνίαν, πρὸς δυσμάς, ἄγει πρὸς τὸ Ἀργυρόκαστρον. Ἐδῶ ἡ Μεραρχία καταυλίζεται διὰ τὴν πρώτην νύκτα τῆς πορείας τῆς.»

Καὶ περαιτέρω παρὰ τοῦ αὐτοῦ καλάμου, δανειζόμεθα τὰ ἐξῆς ζωγραφικώτατα.

«... Ἐπάνω εἰς τὸν δρόμον, δεξιὰ, μέσθ εἰς συστάδα δένδρων πανυψήλων καὶ σκιερῶν, θρονιάζουν τὰ Δολιανά, τὸ ἀκρότατον τῶν Ζαγοριῶν—πατρὶς τοῦ διδασκάλου τοῦ Γένους Γενναδίου. Γυναικες μὲ κοντὰ λευκὰ φουστάνια, μάλλινα, κομφότατα, καὶ μὲ ὑψηλοὺς χιονολεύκους κρηδέμους, μὲ κατατομὰς Ἑλληνικωτάτας, κατέρχονται ἐν πομπῇ εἰς τὴν δημοσίαν ὁδὸν διὰ νὰ χαιρετίσουν τὸν ἐλευθερωτὴν στρατόν. Θὰ ἤμποροῦσε κανεὶς νὰ πιστεύσῃ ὅτι ἦσαν αἱ ἀκόλουθοι καὶ αἱ φίλαι τῆς ὠραίας κόρης τοῦ Ἀλκινόου. Οἱ ἄνδρες των, ξενιτευμένοι εἰς τὴν Ἀμερικὴν διὰ ν' ἀποφύγουν τὴν στρατολογίαν εἰς τὰς τάξεις τοῦ Ὄθωμανικοῦ στρατοῦ, δὲν εἶνε ἐδῶ διὰ νὰ χαροῦν καὶ αὐτοὶ τὸ ἅγιον Πάσχα τῆς πολυδουλιανῆς Φυλῆς. Ἄλλ' αἱ γυναῖ-

κας αὐταί, γλυκεῖται καὶ ἐλευθεροῦν τὸ φρόνημα, σεμναὶ τὴν γλῶσσαν καὶ πλούσια εἰς αἴσθημα ἑλληνικόν, χαιρετίζον τὸν στρατὸν καὶ ἐξ ἐνόματος τῶν ἀπόντων συντρόφων των.

»— Ἡ Παναγία νὰ σᾶς φυλάῃ στὸ δρόμο σας, ἀδέλφια, ποῦ μᾶς λευθερώσατε! Σῦρτε, παλληκάρια μου, νὰ φέρετε τὴ Μεγάλη τὴ Λαμπρὴ καὶ στὲς ἄλλες τὲς χώρες. Ὁ Θεός, ποῦ μᾶς ἄκουσε, νὰ σᾶς βαστάῃ δυνατούς! Ἡ Παναγία μαζί σας! Ζήτω ὁ Διάδοχος! Ζήτω ὁ στρατός μας!

» Χέρια ἀπλώνονται καὶ χαϊδεύουν τὰ κανόνια καὶ τ' ἄλογα. Μανδύλια ἀνεμίζονται ὡς περιστέρια, ἀγγελιαφόροι τοῦ μεγάλου Μηνύματος. Λάμπουν μάτια ἐκφραστικώτατα δακρυσμένα καὶ στήθη ἀμίαντα ἀναφουσκώνουν εἰς κοχλασμὸν χαρᾶς.

» Αἱ σύνδενδρα κλιτύες διαδέχονται τὴν ἀλλήλας μὲ πανοραμτικὴν ταχύτητα. Ἄγριες βιολέττες μυρώνουν τὸν ἀέρα μὲ τὴν γλυκύτητα τῆς μέθης τῶν τῆς ἐαρινῆς· μαργαρίτες καὶ ἀνεμώνες καὶ κίτρινες βιόλες λικνίζονται ἡδονικὰ εἰς τὰ φυτῆματα τῆς αὔρας· πουλιὰ πετοῦν ἀπὸ κλαδί εἰς κλαδί.

» Ἡ Μεραρχία κατέρχεται δι' ἄλλεπαλλήλων ἐλιγμῶν ἕνα κτήφορον καὶ περνᾷ τὴν λιθίνην γέφυραν τοῦ Καλαμά, ὁ ὁποῖος ροχθεὶ τὴν ὄρμητικὸς εἰς τὰ χαλίκια τῆς λευκῆς του κοίτης. Πέραν τῆς γεφύρας ἀρχίζει ἀνήφορος ἀρκετὰ ἐπαισθητός, τὸν ὁποῖον ἡ φάλαγγ ἀναρριχᾷται ὑπόπτερος καὶ χαρωπὴ.»

Καὶ ἔτι περαιτέρω :

« Περὶ τὸ δειλινὸν τῆς 3 Μαρτίου, ἡ ὀγδόη μεραρχία εἶχε φθάσει πλεόν ἐνώπιον τοῦ Ἀργυροκάστρου εἰς ὃ περίπου χιλιόμετρον ἀπόστασιν ἀπὸ τῆς πόλεως.

» Τὸ τελευταῖον χωρίον ἐξ ἑλῶν τῶν λοιπῶν Ἑλληνικωτάτων, τῶν ἐρειδομένων ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄρεινῆς πλευρᾶς τῆς κοιλάδος τοῦ Δρίνου ἦτο τὸ χωρίον Λαζαράδες, κατοικούμενον ἀποκλειστικῶς παρὰ Τουρκαλθάνων. Κτισμένον εἰς μίαν ράχιν ὑψηλοτέραν τῶν λοιπῶν καὶ τρόπον τινὰ κρυπτομένην εἰς μίαν πτυχὴν τοῦ ἐδάφους, ἀπετέλει φωλεὰν ἀρπακτικῶν ὀρνέων· οἱ Τουρκαλθανοὶ κάτοικοί του ἀπέστειλον τὰς γυναῖκάς των συχνὰ κατὰ τῶν παρακειμένων Ἑλληνικωτάτων χωρίων διὰ νὰ λεηλατήσουν καὶ διηγούντο οἱ ἀτυχεῖς χωρικοὶ ὅτι ἤρκει ἢ ἐμφάνισις μίᾶς Τουρκαλθανῆς ἐκ Λαζαράδων διὰ νὰ τρο-

μοκρατήσῃ ἓνα ὁλόκληρον Ἑλληνικώτατον χωρίον, διότι, ἂν οἱ κάτοικοι ἐδυστρόπουν ἀρνούμενοι νὰ δώσουν ὅ,τι ἐκείνη ἤθελεν ἀπαιτήσῃ, τὴν ἐπιούσῃν ἐξεστράτευσεν πάνοπλος ὁ ἄρρηγ Τουργκαλθανικός πληθυσμὸς τῶν Λαζαράδων κατὰ τοῦ ἀθαδιάσαντος χωρίου, φέρων τὴν τιμωρίαν τοῦ πυρὸς καὶ τοῦ σιδήρου. Ἐξ αὐτοῦ ἤμπορεῖ κανεῖς νὰ κρίνῃ περὶ τῆς τύχης ἑλληνικῶν πληθυσμῶν, ἂν ἤθελεν ἀφεθῆ, ὑπὸ τὴν αἰγίδα τῆς αὐτονομίας Ἀλβανίας.

»Ἐπειδὴ λοιπὸν ὑπῆρχεν ὑπόνοια ἐνόπλου ἀντιστάσεως τοῦ χωρίου, ἀπεστάλη τμήμα εὐζώνων ἀνιχνευτῶν, τὸ ὁποῖον ἀναρριχηθὲν ἐπὶ τῆς δεσποζούσης ράχως, εἰσήλασεν εἰς τοὺς Λαζαράδες ἀνετόχλητον, ἐνῶ οἱ θρασυδείλοι Τουργκαλθανοὶ κάτοικοι τοῦ ἔφυγον πρὸς τὸ Ἀργυροκάστρον προτροπάδην, φοβούμενοι δικαίαν τιμωρίαν.

»Τὴν ἐπιούσῃν ἐξεστράτευσαν αἱ γυναῖκες τῶν χριστιανικῶν χωρίων κατὰ τῶν Λαζαράδων, — πόσον γλυκὺ εἶνε ἐνίστε τὸ Μωσαϊκὸν δόγμα: «ὀφθαλμὸν ἀντὶ ὀφθαλμοῦ!» — καὶ ἐπὶ τῶν ὑποζυγίων των ἐφόρτωσαν ἐπιπλα, σιτηρὰ, πουλερικά, μαγειρικά σκευῆ καὶ παντοειδῆ ἀντικείμενα, γυμνώσαντες, δικαιοτάτα, τὰ Τουργκαλθανικά σπίτια, πλουτισθέντα ἀπὸ χριστιανικά λάφυρα.

»— Πάει ἡ λυκοφωλιά! Πάει στ' ἀνάθεμα! Δόξα νάχῃ ὁ Θεός! Ζήτω ἡ ἐλευθερία! ἐφώναζαν αἱ γυναῖκες τῶν χριστιανῶν κατερχόμεναι ἀπὸ τοὺς Λαζαράδες.

»Πέντε χιλιόμετρα πρὸ τοῦ Ἀργυροκάστρου ἡ δημοσία ὁδὸς κάμπτεται ἀποτόμως πρὸς τ' ἀριστερά. Ἐπὶ τῆς κμπῆς εὐρίσκεται γραφικώτατον χάνι, περιστοιχιζόμενον ἀπὸ λεύκας καὶ λιγυράς, ποῦ καθρεπτίζονται εἰς τὸν βυθυκῶνον Δρίνον. Μία παλαιὰ γέφυρα, μὲ τόξα μεγαλοπρεπῆ, δένει τὰς δύο ὄχθας τοῦ ποταμοῦ, ἐπὶ δὲ τῆς ὁδοῦ μὴ κρίνῃ μὲ ἀραδικὰς ἐπιγραφὰς ὁροσίξει τοὺς διαβάτας.

»Εἰς τὸ σημεῖον ἐκεῖνο ὁ μέγαρχος κ. Ματθαίουπουλος διέταξε τὸ πυροβολικὸν τῆς μεραρχίας του νὰ τοποθετηθῆ καταλλήλως καὶ νὰ βάλλῃ διὰ ταχέος πυρὸς εἰκοσάδα βολῶν ἐναντίον χθαμαλοῦ ὑψώματος, εἰς τοὺς πόδας τοῦ ὁποῖου ἠπλώνοντο πολύχρωμα χαλίγια. Τὰ πεδινά μας ἐβρυχήθησαν εἰς ἀπάντησιν ἤλθον πέντε ἢ ἕξ τουρκικαὶ βολαὶ ἐκ τῶν ὀπισθεν τοῦ ὑψώματος, μεθ' ὃ ἐπεκράτησε τελεία σιγή.

»Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ἐτράπησαν καὶ πάλιν εἰς φυγὴν, κατὰ διωκόμενα κατὰ πόδας παρὰ τμήματος εὐζωνικοῦ καὶ ἱππέων.

Ἡ μεραρχία ἐξεχύθη τότε πρὸς τὴν κάτωθι τοῦ Ἀργυροκάστρου πεδιάδα, ἀναπτυχθεῖσα κανονικῶς καὶ ἀναμένουσα. Ἡ πόλις ὄρθοστο ἀριστερά, ὀχυρὰ καὶ γραμμικωτάτη, ἐπὶ τριῶν λόφων ὑψηλῶν, ἀποσπωμένων ἀπὸ τῆς ὑψηλῆς βουνοσειρᾶς, ἣτις ἀποτελεῖ διακλάδωσιν τῶν Κεραυνίων ὄρέων, καὶ ἐπὶ τοῦ μεσαίου λόφου ἐδέσποζε τὸ φρούριον, ἀπὸ τοῦ πυργίσκου τοῦ ὁποίου ἐκυμάτιζε σημαία καταφανής—ἡ Ἀλβανική.

Διότι τὸ Ἀργυροκαστρον, κέντρον πλευσίων Ἀλβανῶν γαιοκτημόνων, ἦτο τὸ φυτώριον Αὐστριακῆς Ἀλβανικῆς προπυλῆδος καὶ οἱ ὀπαδοὶ τῆς εἶχον ὑψώσει ἀπὸ τριμήνου ἐπὶ τοῦ φρουρίου τὴν Ἀλβανικὴν σημαίαν, τὴν ὁποίαν οἱ Τούρκοι δὲν ἐτόλμων νὰ θίξουν!

Μόλις ἡ μεραρχία παρετάχθη, κατέφθασεν ἐπιτροπὴ προκρίτων Ἑλλήνων καὶ ἄλλη ἐπιτροπὴ Ἀλβανῶν ἀμφοτέραι παρουσιάσθησαν πρὸ τοῦ μεράρχου· οἱ Ἕλληνες ἐξαλλοὶ ἐκ χαρᾶς, ἐχαιρέτιζαν τὴν ἀνατολήν τῆς ἐλευθερίας τῶν οἱ Ἀλβανοὶ ἐξελιπάρουν νὰ μὴ βομβαρδισθῇ ἡ πόλις, δηλοῦντες ὅτι παραδίδονται. Ὁ μέραρχος ἀπήτησε νὰ καταβιβασθῇ ἀμέσως ἡ Ἀλβανικὴ σημαία ἀπὸ τοῦ φρουρίου—κιτρίνη, μὲ μαῦρον δικέφαλον, πολὺ ὁμοιάζοντα πρὸς τὸν Αὐστριακόν.

Οἱ Ἀλβανοὶ ἐθοροβήθησαν· κανεὶς δὲν ἐτολμοῦσε νὰ καταβιβάσῃ τὴν σημαίαν. Τότε ὁ μέραρχος διέταξεν οὐλαμὸν ἵππικοῦ νὰ εἰσέλθῃ εἰς τὴν πόλιν καὶ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ φρούριον ἀπὸ τῆς Ἀλβανικῆς ἐκείνης κωμικότητος. Μόλις οἱ Ἕλληνες ἵππεις εἰσῆλθον εἰς τὴν πόλιν, εὗρον ἐκεῖ ἓνα λοχίαν τοῦ ἵππικοῦ αἰχμάλωτον τῶν Τούρκων ἐκ Θεσσαλονίκης, ὁ ὁποῖος ἐκρατεῖτο εἰς τὸ Ἀργυροκαστρον ἐπὶ μῆνας. Αὐτὸς ὀδηγούμενος ὑπὸ δύο Ἑλληνίδων, ἀνήλθεν εἰς τὸ Καστρον καὶ μετὰ τινα λεπτὰ κατεβιβάζετο τὸ Αὐστριακῆς ἐμπνεύσεως Ἀλβανικὸν ἔμβλημα, συγχρόνως δὲ ἀπεσπᾶτο ἐκ τῆς μεραρχίας καὶ εἰσήρχετο εἰς τὴν πόλιν ἡ Ἑλληνικὴ τῆς φρουρᾶς.

Ἡ λοιπὴ μεραρχία κατηυλίσθη εἰς τὴν πεδιάδα, ἐκατέρωθεν τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ἐνῶ τὸ πρῶτον ἐξ Ἰωαννίνων Ἑλληνικὸν αὐτοκίνητον, ὀδηγούμενον παρὰ τοῦ ἐπιλοχίου κ. Νεγρεπόντη, ἀφικνεῖτο εἰς τὴν μεραρχίαν καὶ ἀνεχώρει ἀμέσως κομίζον τὸ ἄγγελμα τῆς παραδόσεως πρὸς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον.

Ἐλαμψαν χαρμόσυναι αἱ πυρᾶι αἱ Ἑλληνικαὶ παρὰ τὰς ὀχθὰς τοῦ Δρίνου κατὰ τὴν ἀνέφελον καὶ ἀστερόεσσαν πρῶτην ἐκείνην νύ-

κατα τῆς καταλήψεως. Οἱ Ἕλληνες τοῦ Ἀργυροκάστρου κατήρχοντο καθ' ὁμίλους—ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ κορίτσια—καὶ ἐχαιρέτιζαν μὲ λόγια συγκινητικὰ τοὺς ἐλευθερωτάς.

»Τὸ πρῶτ' τῆς ἐπιούσης ὁ μέραρχος μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, ἀκολουθοῦμενος ὑπὸ Ἰλῆς ἱππικοῦ, εἰσῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, γενόμενος δεκτὸς παρὰ τοῦ Μητροπολίτου Δρυϊνουπόλεως, περιβεβλημένου τὰ τελετουργικὰ ἄμφια καὶ περιστοιχιζομένου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως. Καραβάνια ἐκ τῶν χωρίων, καταφθάνοντα κάθε στιγμὴν μὲ ἐγχορικούς μουσικὰς Ἑλληνικὰς σημαίας καὶ λάβαρα, μὲ ζητωκραυγὰς καὶ δάκρυα χαρᾶς ἐγέμιζαν τὴν δημοσίαν ὁδὸν ἀπὸ κύματα μοναδικοῦ καὶ θριαμβευτικοῦ ἐnthουσιασμοῦ. Οἱ θρησκευτικοὶ ἀρχιεροὶ τῶν Μουσουλμάνων καὶ πλήθος Μωχμεθανῶν συμμετεῖχον καὶ αὐτοὶ τῆς γενικῆς χαρᾶς.

»Ἦτο ἡ ὥρα ὡσεὶ ἐνδεκάτη, ὅταν ἡ παράταξις ἤρχισε ν' ἀνέρχεται ἐπὶ τοῦ φρουρίου. Ὁ Μητροπολίτης ἐπῆρε μαζί του μίαν ἀπὸ τὰς σημαίας τῆς Μητροπόλεως μεγάλην Ἑλληνικὴν σημαίαν τοῦ ναυτικοῦ, διότι φρουρικὴ δὲν ἦτο πρόχειρος, καὶ ἠγουμένων τῶν σαλπύγων τοῦ ἱππικοῦ, ἐπομένης ἡμισείας Ἰλῆς, ἀκολουθοῦντος ἐφίππου τοῦ μεράρχου μετὰ τοῦ ἐπιτελείου καὶ πλείστων ἀξιωματικῶν τῶν διαφόρων σωμάτων, περιστοιχιζομένων παρὰ τοῦ Μητροπολίτου, τοῦ Ἑλληνικοῦ κλήρου, τοῦ Μουφτή, τῶν χοτζάδων, τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ καὶ τῶν Ἀλβανῶν παροίκων, μεθ' οὗς ἠκολούθει τὸ ἕτερον ἡμισὺ τῆς Ἰλῆς, ἡ πομπὴ ἔφθασεν εἰς τὸ φρούριον, ὅπου καὶ παρετάχθη εἰς τὸν εὐρὺν ἐσωτερικὸν περίβολον, ἐνῶ κάτω εἰς τὸν κάμπον ἡ μερραρχία ἦτο παρατεταγμένη εἰς προσοχὴν.

»Κλαίων ἐκ συγκινήσεως ὁ Μητροπολίτης ἐρράντισε τὴν κυανόλευκον δι' ἀγισμοῦ ὁ κλῆρος ἔψαλε τὰ νικητήρια. Παραδίδων τὴν σημαίαν εἰς τὸν μέραρχον ὁ Μητροπολίτης, προσηγόρευσε διὰ λόγων ὑπερόχων τὴν Ἑλλάδα, δεχομένην εἰς τὰς ἀγκάλας τῆς μετὰ προσδοκίαν πέντε αἰῶνων τὸ Ἑλληνικώτατον τοῦτο τμήμα τῆς Ἠπείρου. Ἐνας στρατιώτης προσέθεσε λόγια πυρίνου ἐnthουσιασμοῦ δάκρυα ἀγαλλιάσεως ἐθάμβωναν τὰ μάτια τῶν παρισταμένων. Ὁ μέραρχος μὲ φωνὴν σταθερὰν ἐκήρυξε τὴν ἐν ὀνόματι τοῦ Βασιλέως κατὰληψιν τοῦ Ἀργυροκάστρου καὶ παρέδωκε τὴν σημαίαν εἰς ὑπαξιωτικόν. Ὁ στρατὸς παρουσίασεν ὅπλα ἢ σάλπιγγ' ἀντήχησε χαιρετι-

ζουσα θριαμβευτικῶς τὴν κυανόλευκον, ἣ ἔποια τώρα ἀνήρχετο βραδέως καὶ μεγαλοπρεπῶς ἐπὶ τοῦ κοντοῦ τοῦ πυργίσκου, ἐνῶ ἀπὸ τὴν πεδιάδα ὑψοῦτο πρὸς τὸν οὐρανὸν μία ἀτελεύτητος ζητωκραυγὴ ἀπὸ τὰ τμήματα τῆς μεραρχίας, τῶν ὁποίων αἱ οἰαλίγγες ἔλαι μαζί ἐχαιρέτιζαν τὴν ἀνατολὴν τῆς γλυκείας κυανολεύκου εἰς τοὺς ὀρίζοντας αὐτούς, τοὺς ὁποίους ἐμόλυνεν ἕως τότε τὸ νέφος τῆς δουλείας.

»Τὰ παλαιὰ κανόνια τοῦ φρουρίου ἐχαιρέτισαν μὲ 21 βολὰς τὴν μεγάλην στιγμὴν καὶ ἡ μεγαλοπρεπὴς κοιλὰς τοῦ Δρίνου διεθέετο ἀπὸ τὸ ρίγος ἀνεκλαλήτου αἰσθήματος.

»Ἐν τάγμα πεζικοῦ, ὁρισθὲν ὡς φρουρὰ τῆς πόλεως, ἐγκαθιδρύθη εἰς τὸ μέγαρον τοῦ Διοικητηρίου, ὑψηλὸν τριώροφον οἰκοδόμημα μὲ ξυλίνην πρόσοψιν ὑποβασταζομένην ἀπὸ προστύλιον λίθινον, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνεπετάσθη ἡ κυανόλευκος. Μέσα εἰς τὴν αὐλὴν τοῦ κτιρίου, ἀηδεῖς τὴν θέαν, πυκνοί, ρακένδυτοι, συνωστίζονται οἱ αἰχμάλωτοι τῆς φρουρᾶς καὶ ἡ παραδοθεῖσα χωροφυλακὴ τῆς πόλεως...»

Καὶ ἀκόμη πέραν :

«...Τὴν δευτέραν ἡμέραν τῆς καταλήψεως τοῦ Ἀργυροκάστρου παρὰ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ, ἡ Μεραρχία ἐξεκίνησε διὰ τὸ Τεπελένι, πρὸς χάραξιν τῶν νέων συνόρων τῆς Ἑλληνικῆς Ἠπείρου. Ἡ τρίτη Μεραρχία ἐν τῷ μεταξύ ἐπροχώρει πρὸς τὴν Κλεισοῦραν, τὴν ὁποίαν καὶ κατέλαθε μετὰ πείσμονα ἀντίστασιν τῶν ἐκεῖ Τούρκων, ἣ δὲ ὀγδόη εἶχε διαταγὰς ὅπως ἔλθῃ εἰς ἐπαφὴν ἀφ' ἐνὸς μὲν μὲ τὸ ἀνεξάρτητον σῶμα τοῦ Σπυρομήλιου, κατέχοντος ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐκστρατείας τὴν Χιμάραν, ἀφ' ἑτέρου δὲ μὲ τὴν τρίτην Μεραρχίαν διὰ ν' ἀποτελεσθῇ τοιοῦτοτρόπως ἀδιάσπαστος ὁ κρῖκος τῶν φρουρῶν τῶν νέων Ἑλληνικῶν συνόρων.

»Ὁ στρατὸς ἐξεκίνησεν εὐθυμὸς καὶ τραγουδῶν, ἠκολούθησεν ἐπὶ τινα χιλιόμετρα τὴν ἐν κατασκευῇ δημοσίαν ὁδὸν Ἀργυροκάστρου-Τεπελενίου, κατόπιν δὲ κατὰδιώκων ἐπὶ στενωπῶν καὶ δυσδᾶτων ὁδῶν τὰ φεύγοντα τελευταῖα λείψανα τῆς συντριβείσης Τουρκικῆς στρατιᾶς, ἐφθασεν εἰς τὸ Τεπελένι. Ἐκεῖ συνεκροτήθη ἀψιμαχία, καθ' ἣν οἱ Τούρκοι ἀπορρίψαντες ἐντὸς βαθείας χαράδρας παρὰ τὸν Ἀῖφον ἕξ πεδινὰ τηλεβόλα, ἀποκομίζοντες δὲ μεθ' ἑαυτῶν μόνον τέσσαρα ὀρειθατικά, καὶ ταῦτα ἀνευ πυρομαχικῶν, ἐφυγον τέλος πρὸς τὸ Βεράτιον, ὅπου βεβαίως δὲν εἶχε πλέον ὄρεξιν γὰ τοὺς καταδιώξῃ

ὁ Ἑλληνικὸς στρατός. Ἐννοεῖται ὅτι καθ' ὁδὸν καὶ παρὰ τὸ Τεπελένι συνελήφθησαν καὶ ἄλλαι ἑκατοντάδες αἰχμαλώτων, κομισθεῖσαι εἰς Ἀργυρόκαστρον, ὁπόθεν ἀπεστέλλοντο καθημερινῶς ὑπὸ κουστωδίαν εὐζώνων πρὸς τὰ Ἰωάννινα.

» Αἱ τελευταῖαι αὐταὶ ἐπιτυχίαι τῆς μέχρι των προδιαγραφέντων νέων μας συνόρων προελάσεως τῶν ἰσρατευμάτων μας παρήγαγον ἔκρηξιν ἀληθοῦς ἐνθουσιασμοῦ εἰς τοὺς πέριξ τοῦ Ἀργυροκάστρου Ἑλληνικωτάτους πληθυσμούς. Μετὰ τὴν κατάληψιν τῶν νέων συνόρων καὶ τὴν σύνδεσιν τῆς μεραρχίας του μετὰ τῆς τρίτης, ὁ Μέραρχος κ. Ματθαίουποῦλος ἐπανήλθεν εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ καὶ τοῦ ἵππικοῦ του, καταλιπὼν φρουρὰς εἰς ὅλα τὰ μεθόρια σημεῖα. Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐν τάγμα τοῦ πρώτου πεζικοῦ συντάγματος τῆς δευτέρας μεραρχίας, ἣ ὁποία εἶχε σταματήσει πέριξ τοῦ Χανίου Γεωργουτσάτες, ὅπου ἤ εἰς Ἀργυρόκαστρον ἄγουσα διχάζεται πρὸς τὸ Δέλινον καὶ τοὺς Ἁγίους Σαράντα, κατέφθασεν εἰς Ἀργυρόκαστρον καὶ κατηυλίσθη εἰς τὴν κάτωθι τῆς πόλεως πεδιάδα. Μετὰ τινος ἐν τούτοις ἡμέρας τὸ τάγμα τοῦτο διετάχθη νὰ ἐπανέλθῃ εἰς Γεωργουτσάτες, ὁπόθεν ὀλόκληρος ἡ δευτέρα μεραρχία τὴν πρῶτην τῆς 9ης Μαρτίου ἐξεκίνησε διὰ τὸ Δέλινον καὶ τοὺς Ἁγίους Σαράντα πρὸς ἐπιβίβασιν.

» Καταπληκτικὴ ὑπῆρξεν ἡ μεταβολὴ τῆς πόλεως εὐθὺς ἀπὸ τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς ἑλληνικῆς κατοχῆς. Ὅλα τὰ σπιτία, Ἑλληνικὰ καὶ Ἀλβανικὰ ἀνήρτησαν εἰς τὰς φρουραιοεῖδεις τῶν προσόψεως τῆν κυανόλευκον. Ὁ φρούραρχος τῆς πόλεως ταγματάρχης Δούλης ἐκ τῆς ἐπαρχίας Χιμάρης καταγόμενος καὶ γνωρίζων προσωπικῶς τὰς ἐγχωρίους οἰκογενείας, ἐν συνεννοήσει μετὰ τοῦ Μητροπολίτου ἔλαθε πάντα τὰ προσήκοντα μέτρα διὰ νὰ δώσῃ εἰς τοὺς κατοίκους νὰ ἐννοήσουν εὐθὺς ἀμέσως τ' ἀγαθὰ τῆς ἐλευθερίας. Μεμονωμένοι μικρὰ ἀπόπειραι αἰσχροκερδεῖς μικρῶν Ἀλβανῶν καταστηματαρχῶν ἐτιμωρήθησαν παραδειγματικῶς καὶ ἡ ἀστυατρικὴ ὑπηρεσία ἤρχισεν ἐπιβλέπουσα ἐπὶ τῆς ποιότητος τῶν πωλουμένων τροφίμων.

» Τὸ Φρουραρχεῖον προέβη καὶ εἰς ἐπανόρθωσιν ἀδικιῶν γενομένων πρὸς χριστιανούς πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως, βαθυτάτην δὲ ἐνεποίησεν αἰσθησὶν καὶ γενικῶς ἐπεδοκιμάσθη τὸ μέτρον τῆς ἀφαιρέσεως ἀπὸ πλουτίου Μουσουλμανικοῦ τεκὲ πολλῶν χριστιανικῶν λα-

φύρων, τὰ ὅποια μετακομισθέντα εἰς τὸ Φρουραρχεῖον ἀπεδόθησαν εἰς τοὺς δικαιοῦχος.

»Κἄτι ἀνάλογον ἐγένετο καὶ εἰς μουσουλμανικὸν τεκὲν εὕρισκό-μενον ἐπὶ Ἰστανβουλῆς τοποθεσίας μίαν ὥραν μακρὰν τοῦ χωρίου Γεωργουτσάτες. Ὁ ἱερεὺς τοῦ χωρίου παπᾶ-Γιώτης, τύπος ἱερωμένου προμάχου τῶν ἐθνικῶν δικαίων, συνοδευόμενος παρὰ τοῦ στρατιωτικοῦ ἱερέως τοῦ τρίτου πεζικοῦ συντάγματος καὶ τινῶν χωρικῶν, ἀνεργιχθήθη εἰς τὸν ἐν λόγῳ τεκὲν, ὅστις ἄλλοτε ἦτο χριστιανικὴ ἐκκλησία. Οἱ κατέχοντες τὸν τεκὲν δερβίσαι καὶ «μπαμπάδες» αἰσθανόμενοι ὅτι ἐφθασεν ἡ ὥρα τῆς ἀποτίσεως, ἐγκατέλειψαν οἰκιοθελῶς τὸν τεκὲν, ὅπου οἱ δύο ἱερεῖς ὕψωσαν καὶ πάλιν τὸν σταυρὸν ἱερουργήσαντες, οἱ δὲ χωρικοὶ ἀντιπρόσωποι τῆς κοινότητος κατέσχον ἐν τάξει ἄλλην τὴν ἀκίνητον καὶ κινητὴν περιουσίαν τοῦ ἱδρύματος.

»Κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς καταλήψεως τοῦ Ἀργυροκάστρου συνέπεσε νὰ εἶνε πανσέληνος καὶ κατόπιν τῶν θεοπεσιῶν καὶ ἡλιολούστων ἀνοιξιᾶτικῶν ἡμερῶν ἐσελάγιζε κάθε βράδυ μελιχρὰ καὶ πλησιφαγῆς ἡ σελήνη, προσδίδουσα εἰς τὰ χιόνια τῶν πέριξ ὕψηλῶν βουνῶν μελιχρῶς ἀνταυγείας καὶ μεταβάλλουσα τὸν ἡμερον Δρίνον εἰς ταινίαν ρευστοῦ ἀργύρου.

Καὶ ἐδλεπε κανεὶς τὴν νύκτα καραβάνια χωρικῶν ταξειδεύοντα ἀπὸ χωρίου εἰς χωρίον μὲ τραγοῦδια κλέφτικα, συνοδευόμενα ἀπὸ τὸ παθητικὸν ἀκκομπανιάρισμα ἐγχωρίων ὀργάνων. Κάθε στιγμὴν οἱ χωρικοὶ αὐτοὶ—ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδάκια—διέκοπτον τὸ τραγοῦδι τῶν διὰ νὰ ζητωκραυγᾶσιν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Ἐλευθερίας. Ὅταν συνέπιπτε νὰ διέρχωνται πλησίον τῶν ἀντισκίμων τῶν στρατιωτῶν μας, συνέβαινον ὑπὸ τὸ φέγγος τῆς γλυκείας σελήνης σκηναὶ ἐξόχως συγκινητικαί. Τὰ παιδάκια, ἀποκαλυπτόμενα, ἐψαλλον τὸν Ὕμνον τῆς Ἐλευθερίας ἐνθουσιῶδη καὶ ἀκούραστα, ἐνῶ οἱ γονεῖς τῶν, χαϊδεύοντες τὰ ἔπλα τῶν φρουρῶν, ἔλεγον ἀδιακόπως:

»—Γεῖά σας, ἀδελφια! Γεῖά σας, παιδιά! Ἐδώσατε ζωὴ καὶ σ' ἐμᾶς. Ἄλλους καιροὺς, ποῦ νὰ βγαίναμεν ἀπὸ τὰ σπίτια μας γιὰ τὰ χωράφια, ὄχι νύχτα, μὰ μῆτε μέρα, καταμεσήμερο! Τώρα ἀποχτήσαμε τὴ λευτεριά μας; Δόξα νᾶχῃ ὁ Παντοδύναμος! Ζήτω ἡ Ἐλευθερία!

»Ἐπὶ τῆς δημοσίας ὁδοῦ ἐκυκλοφόρουσαν κάρρα μεταγωγικά, κλι-

νάμαξαι τραυματιοφόρων, ὑποζύγια εἰς μακρὰς σειρὰς καὶ ὁ διαβάτης ἦτο ἀσφαλέστερος ἐδῶ παρὰ εἰς τὴν ἐκ Κηφισιάς εἰς Ἀθήνας δημοσίαν ὁδόν.

»Εἰς τὸ Ἀργυρόκαστρον, μέσα εἰς τὸ Διοικητήριον, εὐρέθησαν κρατούμενοι ἀπὸ τοὺς Τούρκους καὶ οἱ δύο ἔλεεινοὶ σωφῆρ, οἱ αὐτομολήσαντες τὴν ἡγὴν Ἰανουαρίου μὲ ἓνα μεγάλο «καμιόν» πρὸς τὰ Ἰωάννινα. Ἀπὸ τὰ Γιάννενα ἀπεστάλησαν ὑπὸ συνοδείαν εἰς Ἀργυρόκαστρον, ὅπου τὸ μὲν Ἑλληνικὸν αὐτοκίνητον κατεθρυσματίσθη, ριφθὲν εἰς τὴν μεταξὺ δύο λόφων τῆς πόλεως βαθεῖαν χαράδραν, δεξιᾷ τῆς δημοσίας ὁδοῦ, ὅπου εὐρίσκεται ἕως σήμερον, οἱ δὲ δύο σωφῆρ ἐκρατήθησαν ὑπὸ ἐπιτήρησιν.

»Μίαν πρωτῶν ἐφορτώθησαν δέσμοι ἐπὶ ἀνοικτοῦ αὐτοκινήτου διὰ νὰ μεταφερθοῦν εἰς τὰ Γιάννενα, ὅπου τοὺς ἀνέμενεν ἡ δικαία ἀμείλικτος τιμωρία. Ἐνῶ τὸ φέρον αὐτοῦ αὐτοκινήτου κατήρχετο μὲ προφύλαξιν τὸν ἐπικλινῆ δρόμον, ἀνήρχετο πρὸς τὴν πόλιν ἐν σύνταγμα. Καὶ δὲν ἔμεινε στρατιώτης ὁ ὁποῖος νὰ μὴ ἐξεδήλωσε μὲ τὸν σκληρότερον καὶ ἐμφαντικώτερον τρόπον τὴν βδελυγμίαν του πρὸς τοὺς δύο ἐκείνους προδότας, τουφεκισθέντας κατόπιν.

»Καὶ τώρα, ἀπὸ τοῦ ὕψους τοῦ Κάστρου, πρὶν ἀφήσωμεν τὸ Ἀργυρόκαστρον, ρίπτομεν μίαν ματιάν εἰς τὴν θείαν κοιλάδα τοῦ Δρίνου καὶ πρὸς τὰς γλαυκὰς πρὸς βορρᾶν ὄροσειράς, ποῦ σημειώνουν τὰ σύνορα τῆς Νέας Ἑλλάδος, ὅπως τὰ διέγραψεν ἡ σπάθη τοῦ Δικαίου.

»Φρικῶδες καλδερίμι, περιελισσόμενον ἐπὶ τῶν βράχων ὑπερθεῖν τῆς συνοικίας τῆς Ἑλληνικῆς Μητροπόλεως, φέρει εἰς πόλιν ὄχυράν. Εἰσέρχεται κανεὶς εἰς εἶδος ὑπονόμου, ἀπὸ τῆς ὀροφῆς τῆς ὁποίας στάζει νερό, καὶ κάμπτων ἀποτόμως πρὸς τὰ δεξιὰ εὐρίσκεται ἐντὸς τοῦ ἐσωτερικοῦ περιδόλου τοῦ φρουρίου. Μικρὰ φρουρικὰ κανόνια τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἀλῆ-πασσᾶ, μὲ κώνους παλαιῶν σφαιρικῶν ὀβιδίων πλησίον των, ὑπενθυμίζουσι ὅτι κατ' ἐκείνην τὴν τραχὴν ἐποχὴν τὸ Ἀργυρόκαστρον ἐτρομοκρατοῦσε τὴν εἰρηνικὴν Ἑλληνικωτάτην κοιλάδα. Κτίρια μισογκρεμισμένα κατὰ μῆκος τῆς ἐσωτερικῆς ἐπιφανείας τῶν τειχῶν, καλυπτόμενα τώρα ἀπὸ τὸν κισσόν, φανερόν ἐστι ἑστρατωνίζετο ἄλλοτε ἐκεῖ μέγα ἡ δύναμις τοῦ αἰμοχαροῦς τυράννου. Δεξιᾷ, ἐπίμηχος νεώτερον ἀκαλαίσθητον κτίριον ἐχρησίμευε μέχρι τῆς ἡμέρας τῆς Ἑλληνικῆς καταλήψεως ὡς στρατιωτι-

κὸν νοσοκομεῖον. Δυσωδία καὶ φρίκη ρακῶν καὶ ἀκατονομάστων ἀντικειμένων ἐμποδίζει τὸν ἐπισκέπτην νὰ πλησιάσῃ. Ὀλίγον μακρύτερα ἄλλο ὀγκωδέστερον κτίριον ἐχρησίμευεν ὡς στρατῶν καὶ γραφεῖα τοῦ φρουρίου. Τὰ σαθρὰ δάπεδα τῶν θαλάμων σκεπάζονται ἀπὸ σχισμένα βιδιλία καὶ κατὰστικα μισθοδοσιῶν καὶ ὄρμαθούς τηλεγραφημάτων καὶ στοῖβες ἐντύπων καὶ ἐπωμίδας καὶ ξιφολόγχας καὶ ἔπλα σκωριασμένα καὶ στρώματα καὶ σπασμένα τραπέζια καὶ τιάλας καὶ δοχεῖα τενεκεδένια καὶ στρατιωτικούς κανονισμούς. Ὁ κατακτητὴς ἐκδιωχθεὶς ἀφῆκεν ὀπίσω του τὴν καταστροφὴν καὶ τὴν ἀταξίαν.

»Μέσα εἰς ἓνα θόλον σκοτεινὸν δύο τάφοι, σκεπασμένοι ἀπὸ τὰ ἐρασιμώτερα ἐαρινὰ ζουμπούλια, φυλάττουν τὴν εἰρήνην τοῦ αἰωνίου ὕπνου δύο Μουσουλμάνων «μπαμπάδων» — ἱερωμένων προφήτῶν, εἰδος ἁγίων. — Λιταὶ ἀραβικαὶ ἐπιγραφαὶ μαντεύει κανεὶς ὅτι παρηγοροῦν διὰ τὴν μταιότητα τῶν ἐγκοσμίῶν καὶ τὸ ἄτεχτον πεπρωμένον.

»Ὁ ἥλιος, θερμὸς καὶ ζωογόνος, παίζει μὲ τὸν γυμνὸν σίδηρον σειρᾶς νέων βλητοφόρων γεμάτων ἀπὸ οὐδίδας νεωτέρου συστήματος, τὰ ὁποῖα ἢ τουρκικὴ φρουρὰ ἐγκατέλιπεν ἐκεῖ ἐπάνω. Καὶ ἀπὸ τῆς σκοπιάς τοῦ πυργίσκου, ἔπου κυματίζει τώρα ὑπερήφανος ἢ γαλανόλευκος, ἀπλώνεται κάτω ἢ κοιλάς, χάρμα ὁροσιάς καὶ ἀνθήσεως, μὲ τὸν γαλανὸν Δρίνον ἐλισσόμενον νωχελῶς εἰς τὸ μέσον τῆς διὰ γηλόφων, ἔπου ἀνθεὶ ἢ ἀγραπιδιά.

»Κάτω ἀπὸ τὰ τείχη ἀπλώνεται εἰς πλουσίας κυμάνσεις σπιτιῶν ἢ πόλεις ἢ ἰδιότυπος πίσω τῆς ἀστράπτει μὲ χαλυδδίνας ἀντανακλάσεις τὸ βουνόν, τὸ ὁποῖον ἀποσπᾶται ἀπὸ τὰ ἀκρονεφῆ Κεραῦνια. Κατέναντι, εἰς τὸ ἄλλο ἄκρον τῆς κοιλάδος, ἐρυθρωπαὶ ὁροσεираὶ συνεχίζουσι ἀλλήλας εἰς εὐγραμμὸν ἐνότητα. Καὶ πρὸς βορρᾶν, ἰδοὺ τὰ νέα σύνορα τῆς Μείζονος Ἑλλάδος.

»Μία γαλανὴ πολυκόρυφος καὶ βραχῶδης σειρὰ — τὰ βουνὰ τῆς Χιμάρας τῆς ἡρωϊκῆς. Καὶ συνεχίζουσα ταύτην ἢ ἀγέρωχος κορυφὴ τοῦ ὄρους Λιουζάτι, δεξιᾶ τῆς ὁποίας τὰ βουνὰ χαμηλώνουσι πρὸς τὴν συμβολὴν τοῦ Δρίνου μὲ τὸν Ἄφον, ἔπου τὸ Τεπελένι. Καὶ δεξιώτερα αἱ γλαυκαὶ ὁροσειραὶ, αἱ δεσπόζουσαι τῆς Κλεισοῦρας καὶ τῆς Πρεμετῆς, ἐνούμεναι βορειοδυτικῶς πρὸς τὰ χιονοσκεπασμένα βουνὰ τῆς Κορυτσᾶς.

»Ὀχυρὰ καὶ «δυσέμβολα» τὰ νέα Ἠπειρωτικὰ μας σύνορα, ἡμ-

ποροῦν νὰ φυλαχθοῦν μὲ μικρὰν σχετικῶς δύναμιν στρατοῦ. Τὰ φυλάττουσιν σήμερον δύο μεραρχίαι—αἱ μεραρχίαι αἱ ὁποῖαι εἶχον τὴν τιμὴν νὰ τὰ κατακτήσουν. Τὰ φυλάττει, ὅπισθεν ἀπ' αὐτάς, ἡ ἀκλόνητος ἀπόφασις ἐνὸς Μεγάλου λαοῦ, τοῦ ὁποίου ἐπιτοπία προφυλακὴ εἶνε ὁ ἐλληγνικώτατος πληθυσμὸς τῆς ἐπαρχίας Ἀργυροκάστρου. Ἄς γαυγύζουσιν οἱ ἔμποροι τῶν λαῶν, οἱ φανταζόμενοι ὅτι ἠμποροῦν νὰ μεταπείσουν ἐκείθεν πρὸς νότον τοὺς ἀδοκίμαστους φρουροὺς τῆς τιμῆς καὶ τοῦ δικαίου τῆς ἀναπτρωθείσης Ἑλλάδος.

» Ὑπὸ τὴν ἐαρινὴν θριαμβευτικὴν δόξαν τοῦ Ἑλληνικοῦ ἡλίου, ὁ ὁποῖος καταυγάζει τὴν ἐλευθερωθεῖσαν τέλος Ἡπειρον, μία ἀναδιδεται ἀπὸ τὸ βάθος τῆς ἀρχαδικῆς κοιλάδος φωνή, ἀπαντῶσα εἰς τὸν μακρυνὸν ἀντίλαλον τοῦ φθάνει ἀπὸ τοῦ νότου ἐπὶ τῶν πτερύγων τῶν Ἑλληνικῶν αὐρῶν.

»—Εἶνε δικὰ μας· τὰ ἐχαράξαμεν μὲ τὸ αἷμά μας καὶ τὰ κρατούμεν σιδηρόφρακτοι καὶ ἀήττητοι ὑπὸ τὴν πανοπλίαν τοῦ ἀπολύτου Δικαίου. Μένομεν ἀκλόνητοι εἰς τὰς θέσεις μας, Μητέρα Ἑλλάς, φρουροὶ τῆς ἀνακτηθείσης κληρονομίας σου. Καὶ παῖς ὁ αὐθάδης, ὁ ὅποιος θὰ δυνήθῃ νὰ μᾶς ἀποδιώξῃ ;...» (N. K.)

Ἄλλαι λεπτομέρειαι.

Εἰς τὴν Ἀθηναϊκὴν «Πατρίδα» ἐδημοσιεύετο ἕβδομῃ ἢ ἕξτῃ ὥραία καὶ λεπτομερὴς ἀνακοίνωσις ἐν σχέσει πρὸς τὴν τελικὴν κατάληψιν τῶν Ἡπειρωτικῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἡ Διπλωματία μᾶς ἀφῆκε καὶ καταλάβωμεν ἄνευ παρεμβάσεως,—ἐπιφυλαχθεῖσα νὰ διαμφισβητήσῃ κατόπιν δικαιώματα κεκτημένα.

» **ΙΩΑΝΝΙΝΑ**, 10 Μαρτίου.—Ἡ κατάληψις τοῦ Τεπελενίου, τῆς πατρίδος τοῦ διαδοχικοῦ σατράπου τῆς Ἡπείρου Ἀλή πασσᾶ, ἐσήμανε τὸ τέλος τῆς Ἡπειρωτικῆς ἐκστρατείας, καταληφθέντων ἕβδομῃ ἔστων τῶν μερῶν, εἰς τὰ ὁποῖα καταπληκτικῶς πλεονάζει τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον. Οἱ Ἕλληγνες, γενναῖοι καὶ ἐν τῇ ἰσχύϊ των, δὲν ἐφήρμοσαν κατακτητικὴν πολιτικὴν, καίτοι ἠδύναντο καὶ τοῦτο νὰ πράξουν προελαύνοντες καὶ πολὺ πέραν τοῦ Ἀφίου, ἐφ' ὧν ἔλγῃς δηλαδὴ τῆς ἐκτάσεως ὅπου ἀπαντῶνται Ἑλληγνικοὶ πληθυσμοὶ καὶ ὅπου οἱ ἐντόπιοι Ἀλβανόφωνοι ἔχουν συνείδησιν Ἑλληγνικὴν. Ἴδού ἡ διαφορὰ μεταξὺ ἡμῶν καὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι διὰ μυρίων μέσων ἀγωνίζονται

νά ἰδρῦσουν δῆθεν αὐτόνομον Ἑλθανίαν διὰ νὰ ἐφαρμόσουν ἀργότερον κατακτητικὴν πολιτικὴν, καταδραχθίζοντες αὐτήν.

»Οἱ ἀπελευθερωθέντες Ἑπειρωτικοὶ πληθυσμοὶ ἐναγωνίως ἀνέμενον τὸν στρατηλάτην Κωνσταντῖνον, ὅπως ἐκφράσουν αὐτῷ τὴν διάπυρον εὐγνωμοσύνην των διὰ τὸ μέγα γεγονός.

»Ὁ τότε Διάδοχος ἀνήγγειλε διὰ τοῦ Νομάρχου Ἰωαννίνων Φορέστη ὅτι θὰ ἐπεσκέπτετο πάντα τὰ καταληφθέντα μέρη μέχρις Ἀργυροκάστρου, δυστυχῶς ὅμως μόλις ἤτοιμάζετο νὰ πραγματοποιήσῃ τὴν περιοδείαν ταύτην, ἤλθε τὸ ἀπαίσιον ἄγγελμα τῆς δολοφονίας τοῦ πολυκλαύστου ἡμῶν Βασιλέως, τὸ ὅποτον ἐματαίωσε τὴν περιοδείαν τοῦ τετιμημένου στρατηλάτου.

»Ὁ λαὸς ἐκεῖνος μετὰ συντριβῆς καρδίας ἐμάνθανε τὰ τῆς δολοφονίας τοῦ Βασιλέως του, πένθος δὲ βαρῦτατον ἐπεκάθησεν ἐκεῖ ὅπου ἡ χαρὰ ἐκ τῆς ἀπελευθερώσεως ἐκορυφώθη. Ἀνεσκίρτησαν ὅμως ἐκ νέου αἱ καρδίαι τῶν πατριωτικωτάτων Ἑπειρωτῶν, εὐθὺς ὡς ἔμαθον ὅτι εἰς τὰ χωρία των θὰ περιώδευεν ὁ πρῶν ἐπιτελάρχης καὶ νῦν ἀρχηγὸς τῆς Ἑπειρωτικῆς στρατιᾶς ὑποστράτηγος Δαγκλῆς, Σουλιώτης, τοῦ ὁποίου ἡ δρᾶσις καὶ αἱ στρατιωτικαὶ ἀρεταὶ εἶνε παγκοίνως γνωσταί.

»Ὁ Δαγκλῆς συνοδευόμενος ὑπὸ ἐπιτελῶν του, ἐπεχείρησε περιοδεῖαν μέχρις Ἀργυροκάστρου καὶ Δελδίνου. Οἱ χωρικοὶ τῶν διαφόρων Ἑπειρωτικῶν χωρίων, πληροφορηθέντες τοῦτο, κατήρχοντο εἰς τὴν δημοσίαν ὁδὸν ὅπως διαδηλώσωσι τὰ αἰσθημὰτά των ἐπὶ τῇ ἀπελευθερώσει των.

»Ὁ Δαγκλῆς μετὰ τῆς συνοδείας του ἀπήντα πανταχοῦ ἐνθουσιώδεις ἐκδηλώσεις χιλιάδων ὀλοκλήρων. Τὸ θέαμα εἰς πλείστα μέρη ἦτο γραφικωτάτον. Οἱ χωρικοὶ μὲ τὰς γραφικωτάτας ἑορτινὰς ἐνδυμασίας των ἔρρινον τὸν τετιμημένον στρατηγὸν μὲ ἄνθη, ἐνῶ ὁ λαὸς ἐζητωκραύγαζεν ἐξαλλος ἐκ χαρᾶς. Οἱ ἱερεῖς ἐνδεδυμένοι τὰ ἁμφιάτων ἀνέπεμπαν δεήσεις ὑπὲρ τῶν ἑλληνικῶν ὅπλων.

»Εἰς τὸ χωρίον Βουλιαράδες, ἐν μέσῳ χιλιάδων Ἑπειρωτῶν, ὁ διδάσκαλος Μιχ. Παπαδόπουλος προσεφώνησεν ὡς ἑξῆς τὸν ὑποστράτηγον Δαγκλῆν !

«Κύριος κραταιὸς καὶ δυνατός, Κύριος ἰσχυρὸς ἐν πολέμῳ, ἀρατε πύλας ἐπάροητε πύλαι αἰώνιοι καὶ εἰσελεύσεται ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης.

» Ἐξοχώτατε.

» Πλήρεις συγκινήσεως καὶ ἐνθουσιασμοῦ, ἔμπλεοι αἰσθημάτων τιμῆς καὶ σεβασμοῦ καταπλημμυρούντων τὰς καρδίας ἡμῶν, χύνοντες δάκρυα βαθυτάτης ἐγκωμοσύνης ὑπὸ τῆς μεγάλης ἡμῶν χαρᾶς, ἀξιούμεθα σήμερον νὰ παρουσιασθῶμεν εἰς ὑποδοχὴν τῆς ὑμετέρας ἐξοχώτητος, ἀναφωνοῦντες μετὰ τοῦ προφητάνακτος Δαυὶδ «Κύριος κραταῖος καὶ δυνατός, Κύριος ἰσχυρὸς ἐν πολέμῳ, ἄρατε πύλας, ἵνα εἰσέλθῃ νικητὴς καὶ τροπαιοῦχος ἔνδοξος στρατηλάτης». Ἡ ἡμέρα αὐτή, ἐξοχώτατε, εἶνε ἡ παιδοποιήσις καὶ λαμπροποιήσις διὰ τὴν εὐανδροσύτην Ἑλληνικὴν γωνίαν καὶ θὰ σημειωθῆ εἰς τὴν ἐνδοξοτάτην σελίδα τῆς ἱστορίας τῆς καλλιγόνου Ἡπείρου, διότι μετὰ πάροδον αἰώνων δουλείας, κατόπι τῶν τόσων σφαγῶν, ἐμπρησμοῦ καὶ ἐρημώσεως ἠδύδοκον ὁ κραταῖος καὶ δυνατός ἐν πολέμῳ Κύριος ἡμῶν νὰ θέσῃ ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ γενναίου Ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἔνδοξον καὶ κραταῖον στρατηλάτην, ὅστις διὰ τῆς ρομφαίας καὶ ἰσχύος Αὐτοῦ καὶ τῶν γενναίων λογγῶν, τὰς ὁποίας προέταξε, κατήγαγε νίκην περιφανῆ κατὰ τοῦ αἰωνίου τυράννου, ἔστησεν ἀθάνατον ἐθνικὸν τροπαιοῦ δόξης, ἐστεφάνωσε τὰ ἔνδοξα ἑλληνικὰ ὄπλα, ἀνεστήλωσε τὴν γλυκυτάτην κυανόλευκον καὶ εἰς τὴν χθὲς ὑπόδουλον αὐτὴν χώραν καὶ ἐδώρησάτο τὸ πολυτιμότεον τῆς ἐλευθερίας δῶρον εἰς τοὺς αἰωνίως στεφάνους ἀδελφούς. Καὶ ἰδοὺ σήμερον ὁ σταυρὸς, τὸ ἱερὸν σύμβολον τοῦ χριστιανισμοῦ, διαλάμπει εἰς τὴν ὑπερηφάνως κυματίζουσαν κυανόλευκον καὶ στέφανος δόξης ἀμάραντος περικοσμεῖ τὰ μέτωπα τῶν γενναίων στρατηγῶν καὶ μαχητῶν τοῦ ἱεροῦ τούτου ἀγῶνος, οἵτινες ὑπὸ ἀστράπτουσαν αἴγλην νίκης καὶ θριάμβου κατέρχονται δαφροστεφεῖς εἰς τὸ ἱερὸν τῆς πατρίδος μᾶς ἔδαφος. Ἐφ' ᾧ πᾶσα Ἑλληνικὴ καρδιά ἐν τῷ μέλλοντι θὰ στήσῃ θρόνον βαθυτάτης ἐγκωμοσύνης καὶ ἀναλλοιώτου σεβασμοῦ πρὸς τε τὴν Α. Μεγαλειότητα τὸν κραταῖον μονάρχην Κωνσταντῖνον καὶ πρὸς τὸν κατασυντριβάντα τὴν ἡμισέληνον νικηφόρον καὶ ἔνδοξον Ἑλληνικὸν στρατόν. Ἀθάνατος ἡ δόξα καὶ ἄφθιτον τὸ κλέος εἰς τοὺς ἐνδόξους ἡρώας τοῦ ἱεροῦ τούτου πολέμου, τῶν ὁποίων ὁ ἠρωϊσμός, ἡ ἀντοχὴ καὶ ἡ αὐτοθυσίαι προκαλεῖ τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου καὶ προσθέτει μίαν ἔτι σελίδα δόξης μεγάλης εἰς τὴν ἔνδοξον ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος. Αἰωνία ἡ μνήμη καὶ αἰώνιος ὁ στέφανος τῶν ἐθνομαρτύρων, τῶν ἐνδό-

ξως ὑπὲρ πίστεως καὶ πατριδος πεσόντων, οἵτινες ἔχυσαν τὸ εὐγενὲς αὐτῶν αἷμα ἀφειδῶς πρὸς ἀπολύτρωσιν βασιανζομένων ἀδελφῶν ὑπὸ τὴν πτέρναν ἀπανθρώπων τυράννων, διὸ καὶ ἡμεῖς μετὰ σύμπαντος τοῦ ἔθνους ραίνομεν τοὺς ἱεροὺς αὐτῶν τάφους διὰ θαλερῶν δακρῶν τιμῆς καὶ εὐγνωμοσύνης. Τὸ ὄνειρον τῶν προγόνων καὶ πατέρων μας, οἵτινες ἀπέθανον μὲ τὴν γλυκεῖαν ἐλπίδα ἀπελευθερώσεως, σήμερον πραγματοποιεῖται καὶ ὑπὸ τὴν κραταιὰν αἰγίδα τῆς Α. Μεγαλειότητος τοῦ περιδόξου ἡμῶν μονάρχου Κωνσταντίνου καὶ τροπαιούχου νικητοῦ κυματίζει ὑψηροφάνως ἡ κυανόλευκος καὶ εἰς τὴν ἱστορικὴν ταύτην Ἑλληνικὴν γωνίαν. Ἐφ' ἧ καὶ ἡμεῖς, ὡς ἐλεύθεροι πολῖται, ἐν τῷ καθήκοντι τῆς θερμοτάτης εὐγνωμοσύνης καὶ τοῦ ἀπείρου σεβασμοῦ ἀναφωνοῦμεν ὀλοφύχως καὶ ἀπὸ καρδίας :

» Ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ κραταιὸς ἡμῶν βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Β' μετὰ πάσης τῆς Ὑψηλῆς Βασιλικῆς Οἰκογενείας ζήτω !

» Ἡ Α. Ἐξοχότης ὁ περιουστάτος καὶ περικλητὸς Κυβερνήτης τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους Ἐλευθέριος Βενιζέλος ζήτω !

» Ὁ γενναῖος καὶ νικηφόρος Ἑλληνικὸς στρατὸς ζήτω !»

» Ὁ Δαγκλῆς τῆς χαριστήτης δι' ἄλλων τοὺς Ἠπειρώτας, συγχαρεῖς αὐτοὺς διὰ τὰ πατριωτικώτατα αἰσθημάτα των.

» Τὰ αὐτοκίνητα προχωροῦν εἰς Γεωργουτσάτες, ὅπου νέα συγκεντρώσεις χιλιάδων λαοῦ ἐκ τῶν πέριξ χωρίων μετὰ σημηκιῶν καὶ λαδάρων ἀναμένει τὸν Δαγκλῆν. Ἐκεῖ ὁ διδάσκαλος Θωμᾶς Παπαδόπουλος προσφωνεῖ ὡς ἑξῆς :

« Ἐξοχώτατε στρατηγέ,

» Εὐδοκόμεθα ὡς ἐν ὄνειρῳ. Διατελοῦμεν εἰσέτι ὑπὸ τὸ κράτος τοιαύτης συγκινήσεως καὶ ἀνεκλαλήτου χαρᾶς, ὥστε δὲν τολμῶμεν νὰ πιστεύσωμεν ὅτι ἀξιούμεθα σήμερον νὰ παραστῶμεν πρὸ τῶν ἡρώων τοῦ Μπιζανίου, πρὸ τῶν ἐλευθερωτῶν τῆς πατριδος μας. Δὲν δυνάμεθα. λέγω, ἐξοχώτατε, κατὰ τὴν πανευφρόσυτον καὶ ἱστορικὴν ταύτην ἡμέραν νὰ ἐκδηλώσωμεν ἐπαρκῶς τὴν βαθυτάτην ἡμῶν εὐγνωμοσύνην πρὸς τοὺς μετὰ τόσης αὐταπαρνήσεως καὶ ἐθελοθυσίας πολεμήσαντας πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατριδος μας. Τὰ δάκρυα καὶ μόνον τὰ ἀγνά δάκρυα εἶνε οἱ μόνοι ἀληθεῖς διερμηνεῖς τῶν αἰσθημάτων τῆς καρδίας μας. Ἐθνος τὸ ὁποῖον ἔχει τοιοῦτους ἥρωας, οἵτινες ῥίπτονται εἰς τοὺς κινδύνους καὶ θυσιάζουσι τὴν ζωὴν αὐτῶν χάριν

τοῦ μέλλοντος τῆς πατρίδος, εἶνε ἔθνος μέγα γεμᾶτον ζωῆς, ἔθνος
 ὑπερήφανον. Δόξα λοιπὸν καὶ τιμὴ εἰς τὰ νικηφόρα Ἑλληνικά δπλα!
 Δόξα καὶ τιμὴ εἰς τοὺς ἀτρομήτους ἥρωας τοὺς συνεχίζοντας τὴν ἱστο-
 ρίαν τῶν ἀθανάτων προγόνων μας! Ἄπ' ἄκρου εἰς ἄκρον ὁ Ἑλλη-
 νισμὸς ἀνήγειρεν ἤδη βωμοὺς λατρείας πρὸς τε τὸν νῦν ἀναλαβόντα
 τὸ σκῆπτρον τῆς βασιλείας κραταῖον ἡμῶν Ἄνακτα Κωνσταντῖνον
 τὸν νικητὴν, πρὸς τε τὸν συνώνυμον τῆς ἐλευθερίας Βενιζέλον καὶ
 πρὸς τοὺς μεγαλορρήσαν τὰς δαφροστεφεῖς στρατηγίας μας, τοὺς
 προκαλέσαντας τὴν ἐκπλήξιν καὶ τὸν θαυμασμόν τοῦ κόσμου. Ἰδιαιτέ-
 ρως ἡ πατρίς ἡμῶν αὐτῆ, ἡ Ἑλληνικωτάτη Ἡπειρος, ἡ περικοσμοῦσα
 τὸ περιλάμπρον στέμμα τοῦ λαοφιλήτου ἡμῶν βασιλέως, τῆς ὁποίας
 ἔχω τὴν τιμὴν σήμερον νὰ διερμηνεύω τὴν γνώμην, προσφέρει ἑμῖν,
 ἐξοχώτατε, καὶ τῷ ἀνδρείῳ στρατῷ ὅλα τὰ αἰσθητά τῆς εὐγνωμο-
 σύνης καὶ τοῦ θαυμασμοῦ. Ἡμεῖς δέ, ὅ εὐτυχεῖς πατριῶται, ἀπευ-
 θύνοντες ἤδη τὰ θεομύτατα συγχαρητήρια πρὸς τοὺς ποοθητὰς τῶν
 Ἰωαννίνων καὶ ἐλευθερωτὰς τῆς πατρίδος μας, ἀναφωνήσωμεν :

» Ἡ Α. Μεγαλειότης ὁ κραταῖος ἡμῶν βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ
 νικητὴς ζήτω!

» Ζήτω ὁ Ἐλευθέριος Βενιζέλος!

» Ὁ ἐξοχώτατος στρατηγὸς Δαγκλῆς ζήτω!

» Ζήτω ὁ γενναῖος ἡμῶν στρατὸς!»

» Εἰς τὰ πρόθυρα τοῦ Ἀργυροκάστρου ὁ Δαγκλῆς ἀπαντᾷ
 ἄλλην νέαν ἐνθουσιασθεστάτην διαδήλωσιν μυριάδων πλέον χωρικῶν
 τῶν πέριξ χωρίων.

» Εἰς τὴν ἐκδήλωσιν ταύτην ἔπρεπε νὰ εὔρεθοῦν ἐκεῖνοι, οἱ ὅποιοι
 ὀμιλοῦν περὶ τῶν Ἀλβανικῶν δῆθεν πληθυσμῶν. Ἐδῶ ὁ ἐνθουσιασμὸς
 ἔφθασεν εἰς τὸ κατακόρυφον, ὅλοι δὲ συναποκομίζομεν τὴν ἐντύπωσιν
 περὶ τῶν ἀκραίων ἑλληνικῶν αἰσθημάτων τῆς ἐπαρχίας Ἀργυρο-
 κάστρου. Εἰς ὅλην τὴν ὑπαίθρου χώραν, εἰς ὅλα ἐν γένει τὰ πέριξ τοῦ
 Ἀργυροκάστρου χωρία, οὔτε σκιά Ἀλβανοῦ ὑπάρχει. Μόνον Ἑλλη-
 νισμὸς ἐνθερμος, ἀκραιφνῆς, πατριωτικώτατος ἀπαντάται.

» Εἰς τῶν προυχόντων τοῦ χωρίου Δερβιτσιάνης προσφωνεῖ ὡς
 ἑξῆς :

« Ἐκλαμπρότατε,

» Φλογερά δάκρυα χαρᾶς καὶ συγκινήσεως καταβρέχουσι τὰς πα-

ρειάς τοῦ Ἑλληνικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἡπειρωτικῆς ταύτης κωμοπό-
λεως Δερβιτσιάνης καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν μικρῶν παιδιῶν ἐπὶ τῇ ὕψηλῃ
παρουσία τῶν ἡρώων τοῦ ἀγῶνος τῆς ἐλευθερίας καὶ τῶν κατακτη-
τῶν τοῦ ἀπορρήτου καὶ Ἐθρωπαίους καὶ ὀχυρωτάτου φρουρίου Μπι-
ζανίου, τῶν ἀπελευθερωσάντων ἡμᾶς τοὺς μέτροι τοῦδε ταλαιπώρους
ὑποδοῦλους Ἑλλήνας ἀπὸ τὸν βαρὸν ζυγὸν τῆς ἀγρίας καὶ βαρβά-
ρου Τουρκίας, ὅσους ἐπὶ τετρακόσια καὶ πλέον ἔτη ἐπικείμενος ἐπὶ
τοῦ τραχήλου ἡμῶν πολυειδῶς καὶ πολυτρόπως ἐβασάνιζεν ἡμᾶς τοὺς
δυστυχεῖς τῆς Ἡπείρου Ἑλλήνας. Σήμερον χαίρει καὶ σκιριτᾶ ἅπασα
ἡ φύσις, τὰ ὄρη φαίνονται ὡσὰν νὰ αἰωρῶνται ἐκ τῆς χαρᾶς αὐτῶν,
διότι ἤλλαξαν κύριον αἱ πεδιάδες καὶ αἱ λεωφόροι καὶ ἅπασαι αἱ ὁδοὶ
γελῶσι καὶ χairoυσι, διότι διέρχονται δι' αὐτῶν ἐλεύθεροι Ἑλλη-
κοὶ πόδες, διότι σύρονται ἐπ' αὐτῶν ἀξιόμαχα Ἑλληνικὰ ξίφη. Τὰ
πιτηνά φαιδρότερον κελαδοῦσιν ἐπὶ τῶν δένδρων, ἀποδεικνύοντα οὕτω
τὴν χαρὰν τῶν καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ λίθοι σκιριτῶσι καὶ μετακινοῦνται
τῆς θέσεως αὐτῶν ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἠλεκτρισμοῦ, ὡς ποτε ὑπὸ τῆς
λύρας τοῦ Ὁρφέως.

» Σήμερον ἤρθη ὁ μέλας καὶ ζοφώδης τουρκικὸς πέπλος ἐκ τοῦ
ὀρίζοντός μας. Σήμερον τὸν ὀρίζοντα ἡμῶν καλύπτει κναρόλευκος
Ἑλληνικὸς πέπλος. Παρῆλθεν ὁ δριμύτατος χειμῶν. Σήμερον ἤλ-
θεν ἡ ἀνοιξίς, λυῶσαν στὰ βουνὰ στὰ χιόνια, πέρασαν τὰ σκοτεινὰ τὰ
τετρακόσια χρόνια.

- » Ζήτω ὁ Κωνσταντῖνος ὁ ἐλευθερωτής!
- » Ζήτω ἅπασα ἡ Βασιλικὴ Οἰκογένεια!
- » Ζήτω ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις!
- » Ζήτω ὁ ἀξιόμαχος Ἑλληνικὸς στρατός!
- » Ζήτω ἡ μέλλουσα γενεά!»

Ἴδου τώρα καὶ τὰ ἐπίσημα κατὰ χρονολογικὴν σειρὰν:

Κατάληψις τῆς Τσαμουργιάς.

Τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκκείνου τὸ ἕξης τηλεγράφημα:

Παραμυθιά, 28 Φεβρουαρίου

Πρωθυπουργόν, Ὑπουργεῖον Στρατιωτικῶν Ἀθῆναις.

» Κατόπιν ἐγγράφου προκηρῦξεως ἐν ὀνόματι τοῦ βασιλέως, Δια-

Ἱστορία τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου

δόχου καὶ τῆς Κυβερνήσεως περὶ ὑποταγῆς καὶ ἰσονομίας πρὸς τοὺς κατοίκους Τσαμουριάς ἀνεξαρτήτως φυλῆς, θρησκείματος ἢ λαλιᾶς, εἰς παρουσιασθέντας μοι κατοίκους μπέηδες ἢ ἀγάδες, χαίρων ἀναφέρω κατάληψιν καὶ ὑποταγῆν ἀπάσης Τσαμουριάς μέχρι Καλαμᾶ καὶ ἐκεῖθεν Φιλιάτες. Διὰ τμημάτων μου κατέχω Παραμυθιάν, Καρβονάριον, Μαργαρίτιον, Πάργαν, Κορώνην, Γουμενίτσον, Καστρί, Φιλιάτες, Νεοχώρι, ἀφοπλίζων κατοίκους, μὴ δυνάμενος νὰ διαδέσω τμήματα ἀλλαγῶν πέραν Καλαμᾶ μεταβαίνω εἰς ἅπαντα τὰ καταληφθέντα μέρη. Ὁθωμανὸς βουλευτὴς Μεχσὶν Ντινο προσῆλθε μετὰ πολλῶν προκοίτων βέηδων καὶ ἀγάδων ἀπὸ Καστρί καὶ ἐδήλωσε μεθ' ὅλων τελείαν ὑποταγῆν.

A. ΗΠΙΤΗΣ.

ἀντισυνταγματάρχης.»

Κατάληψις Γουμενίτσας—Σαγιάδας.

»ΚΕΡΚΥΡΑ, 1 Μαρτίου.—Κατέφθασαν νέα ἡμέτερα στρατεύματα εἰς Φιλιάτες, κατανεμηθέντα εἰς τὰ πολυπληθῆ πέριξ χωρία. Οἱ ἡμέτεροι κατῆλθον, καταλαβόντες τὴν Γουμενίτσον καὶ τὴν Σαγιάδαν, προχωροῦντες πρὸς τὴν ἐπαρχίαν Ἀργυροκάστου. Οἱ κ. κ. Ἠπίτης καὶ Τρυπογεώργος ἐπεμφαν ἐπιστολὰς εἰς τὴν ἐν Κερκύρα Νομαρχίαν, τονίζοντες τὴν ἀνάγκη νὰ ἀρθῆ ὁ ἀποκλεισμός τῶν Ἠπειρωτικῶν παραλιῶν, ὅπως κατορθωθῆ ἡ ἄμεσος ἀποστολὴ τροφίμων χάριν τοῦ ἐπιστιτισμοῦ τοῦ πεινῶντος πληθυσμοῦ καὶ τοῦ στρατεύματος. Πρὸς τοῦτο διετάχθη ὑπὸ τοῦ ὑπουργείου ὁ τελώνης ὅπως ἐπιτρέψῃ τὴν μεταφορὰν εἰς Ἠπειρον δι' ἰσποφόρων διαφόρων τροφίμων, εὐρισκομένων ἐνταῦθα ὑπὸ διαμετακόμισιν, καὶ ὧν ἡ περαιτέρω ἀποστολὴ κατὰ προγενέστερον νόμον ὤφειλε νὰ ἐκτελεσθῆ μόνον δι' ἀτμοπλοίων.»

Ἐνθουσιασμός ἐν Ἀργυροκάστρῳ.

Περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 5ης Μαρτίου τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκοίτου τὰς κατωτέρω λεπτομερεῖας τῆς καταλήψεως τοῦ Ἀργυροκάστρου.

»ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 4 Μαρτίου.—Ἀργὰ τὴν νύκτα ἐφθασεν εἰς τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον ἡ ἐπίσημος εἰδήσις ὅτι οἱ ἡμέτεροι κατέλαβον χθὲς περὶ τὴν μεσημβρίαν τὸ Ἀργυροκάστρον. Ὁ ἐκεῖ εὐρισκόμενος Τουρ-

κικός στρατός, μετὰ μικρὰν ἀντίστασιν, ὑπεχώρησεν ἐν ἀταξίᾳ πρὸς τὸ Τεπελένι. Συμπληρωματικαὶ πληροφορίαι ληφθεῖσαι πρὸ ὀλίγου ἀναφέρουν ὅτι οἱ Ἀργυροκαστρίται ἐδεξιώθησαν τοὺς εἰσελαύνοντας ἀδελφοὺς των ἐν μέσῳ ἀκρατήτου ἐνθουσιασμοῦ. Ζητωκραυγαὶ φρενιτιώδεις ὑπὲρ τοῦ Ἔθνους, τοῦ Βασιλέως καὶ τοῦ Διαδόχου ἀντήχουν κατὰ τὴν διάδασιν τοῦ στρατοῦ μας. Ἡ πόλις ἔγινε διακεκοσμημένη μὲ πλῆθος Ἑλληνικῶν σημαίων, κωδωνοκρουσαὶ δὲ χαρμύσουνοι ἐδόνουν τὸν ἀέρα καθ' ἕλκον τὸ ἀπόγευμα καὶ πολὺ μετὰ τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου.»

Κατάληψις τῆς Κλεισούρας.

Εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐλαμβάνετο αὐθιμερὸν τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα τοῦ Διαδόχου, ἀγγέλλον τὴν κατάληψιν τῆς Κλεισούρας;

«**ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 4 Μαρτίου.**— Ἡ 3ῃ μεραρχία κατέλαβε τὴν Κλεισοῦραν.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Ἄργότερον δὲ ἐλήφθησαν καὶ ἀκόλουθοι λεπτομέρειαί εἰς τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου:

«**ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 4 Μαρτίου.**— Ἡ κατάληψις τῆς Κλεισούρας ἐγένετο χθὲς ὑπὸ τοῦ στρατοῦ μας, κατόπιν πεισματώδους μάχης. Οἱ Τούρκοι εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἐπὶ ὥρας ἀνιέστησαν ἀπεγνωσμένως. Τέλος, πρὸ τῆς ὁρμῆς τῶν ἡμετέρων, ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψωσι τὰς θέσεις των καὶ νὰ τραπῶσι πρὸς τὸ Μπεράτι. Αἱ ἀπώλειαι τοῦ ἐχθροῦ ὑπῆρξαν, καθὼς κατέστη ἀνιληπιτόν, λίαν σημαντικά. Ἐκ τῶν ἡμετέρων ἐφονεύθησαν 13, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ Βλασόπουλος, ἐτραυματίσθησαν δὲ 40, μεταξὺ τῶν ὁποίων οἱ ἀνθυπολοχαγοὶ τοῦ πεζικοῦ Ἄλ. Δαγκλῆς καὶ Ἄν. Διαλέτης.»

Ἅγιοι Σαράντα.— Δέλβινον.

«**ΚΕΡΚΥΡΑ, 4 Μαρτίου.**— Σήμερον τὴν πρωΐαν ὁ στρατὸς τοῦ Ἡπίτου, προερχόμενος ἐκ Φιλιατῶν, ἐφθασεν εἰς Ἅγίους Σαράντα. Ἄλλος στρατὸς κατέλαβε τὸ Δέλβινον. Ἐντεῦθεν στέλλονται ζωοτροφίαί εἰς Ἅγίους Σαράντα πρὸς ἐπιτισμὸν τοῦ στρατεύματος.»

Τὸ δὲ Γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκοίνου ταυτοχρόνως τὸ κατωτέρω τηλεγράφημα :

«ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 5 Μαρτίου. — Χθὲς κατελήφθησαν ὑπὸ ἀποσπάσματος Ἡπίτη Ἅγιοι Σαράντα. Τμήμα ὀδοῦς βεραρχίας κατέλαβε Δέλινον, αἰχμαλωτίσαν ἐν αὐτῷ 22 ἀξιωματικούς, 100 ἵππεις καὶ 600 ἀσθενεῖς.

ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΔΙΑΔΟΧΟΣ.»

Συμπληρωματικὰ περὶ Τσαμουργιάς.

Εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐστέλλετο ἀθημερὸν ἐκ μέρους τοῦ Ἡπίτου τὸ κάτωθι τηλεγράφημα :

«ΠΡΕΒΕΖΑ, 5 Μαρτίου. — Κατόπιν τελευταίου τηλεγραφήματός μου περὶ καταλήψεως ὑπὸ τμημάτων μου πάσης τῆς Τσαμουργιάς ἀπὸ Ἀχέροντος μέχρι Καλαμᾶ, μετὰ μεγάλης χαρᾶς ἀναγγέλλω ὅτι περιήλθον αὐτοπροσώπως μετὰ τοῦ Μητροπολίτου ἅπασαν Τσαμουριά, ὑποταγεῖσαν καθ' ὀλοκληρίαν καὶ ἐνεργουμένου μαθοδικῶς ἀφοπλισμοῦ διὰ τμημάτων μου. Προητοιμάσαμεν καθ' ὀλοκληρίαν ἔδαφος μετὰ Μητροπολίτου Παραμυθιάς Νεοφύτου, προθύμως παρασχόντος τὴν συνδρομὴν αὐτοῦ πρὸς ἐνθάρρυνσιν τοῦ ἔθωμανικοῦ πληθυσμοῦ καὶ ἐμπέδωσιν τῆς τάξεως.

ΗΠΙΤΗΣ.»

Κατάληψις Τεπελενίου.

«ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 6 Μαρτίου. — Ἐσπερινὰ ἀνεπίσημοι εἰδήσεις ἀγγέλλουν ὅτι ὁ προελαύνων Ἑλληνικὸς στρατὸς κατέλαβε τὸ Τεπελένι καὶ ὀλόκληρον τὴν δυτικὴν περιοχὴν τῆς Ἡπείρου. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς παρεδόθη, οὐδεμία δὲ πλέον ἀντίστασις ὑπάρχει καθ' ἕλην τὴν χώραν. Οἱ Ἀλβανικοὶ πληθυσμοὶ ὑπεδέχθησαν μετὰ χαρᾶς καὶ ἐνθουσιασμοῦ τὸν Ἑλληνικὸν στρατόν. Ἡ ἐκστρατεία τῆς Ἡπείρου θεωρεῖται λήξασα. Ἐκ νεωτέρων πληροφοριῶν ἐγνώσθη ὅτι ὀλόκληρον σύνταγμα ἐχθρικοῦ ἵππικοῦ κυκλωθὲν ἠχμαλωτίσθη. Εἰς χεῖρας τοῦ στρατοῦ μας περιήλθον καὶ πολλὰ πυροβόλα...»

Ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἐν Ἡπείρῳ στρατοῦ Δαγκλῆς ἀπέστειλε πρὸς τὸν Βασιλέα τὸ κάτωθι ἐν σχέσει πρὸς τὰ ἀνωτέρω τηλεγράφημα :

Πρὸς τὴν Α. Μ. τὸν Βασιλέα,

«ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 7 Μαρτίου. — Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ ἀναφέρω, ὅτι

χθές ἡ 8η Μεραρχία κατέλαβε τὸ Τεπελένι μετὰ τινὰς βολὰς τοῦ ἐχθρικοῦ πυροβολικοῦ ἐναντίον τοῦ ἡμετέρου ἱππικοῦ. Ἠλώθησαν καὶ τινὰ πυροβόλα. Οἱ κάτοικοι ὑπεδέχθησαν τοὺς ἡμετέρους μετὰ χαρακτηριστικοῦ ἐνθουσιασμοῦ. Οἱ Ὀθωμανοὶ κάτοικοι τῶν χωρίων Γαρδίζι, Ἐκκλήσάκι, Σουλιάτες προσεκάλεσαν τοὺς ἡμετέρους ἵνα καταλάβωσι ταῦτα.

ΔΑΓΚΛΗΣ.»

Μετονομασία Στρατηγείου.

«ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 9 Μαρτίου.—Κατὰ πληροφορίας τοῦ Νομάρχου Κερκύρας, γενομένου ἀφοπλισμοῦ ἐν Γουμηνίτση, εὐρέθησαν 700 ἐπλα, ὧν τὸ 1/4 περίπου εἶνε ἐπαναληπτικά, δύο ταχυβόλα, ποικίλα ναυτικά ἐξαρτήματα καὶ ὕλικά Τουρκικῶν πλοίων, τὰ ὅποια εἶχαν ἐξοχεῖσαι εἰς γειτονικὰς ἀκτὰς κατὰ τὸν Ἱταλοτουρκικὸν πόλεμον. Τὸ Γενικὸν Στρατηγεῖον τῶν Στρατῶν Μακεδονίας καὶ Ἠπείρου θὰ ὀνομάζεται τοῦ λοιποῦ *Γενικὸν Στρατηγεῖον τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως.*»

Κατάληψις τῆς Φράσαρης.

«ΙΩΑΝΝΙΝΑ, 14 Μαρτίου. (Ἐπίσημον)—Ἐπίσημοι σήμεριναὶ πληροφορίαι ἀγγέλλουν τὴν κατάληψιν τῆς Φράσαρης ὑπὸ τμήματος Ἑλληνικοῦ στρατοῦ.

«Ὁ λαὸς τῆς ἱστορικῆς κωμοπόλεως, διὰ τὴν ὁποίαν ἀπεγνωσμένοι προσπάθειαι εἶχον ἐξαντληθῆ παρὰ γνωστῶν προπαγανδικῶν ἐνεργειῶν ὅπως προσεταιρισθῆ τὴν ἰδέαν τῆς Ἀλβανικῆς αὐτονομίας, ὑπεδέχθη τὸν ἡμέτερον στρατὸν μετὰ θερμότητος ἐξαιρετικῆς, διαδηλώσας τὰ Ἑλληνικά του αἰσθήματα καὶ καταστολισθεὶς ἅπας δι' Ἑλληνικῶν σημαίων.»

* *

Κλείοντες ἤδη ἐνταῦθα τὴν γενικὴν πολεμικὴν δρᾶσιν τῶν Ἑλλήνων κατὰ ξηρὰν καὶ θάλασσαν ἐναντίον τοῦ προαιωνίου βαρβάρου ἐχθροῦ, εὐρισκόμεθα εἰς θέσιν νὰ πρᾶξωμεν πῖνακα, λεπτομερῆ σχετικῶς τῶν ἐν τῇ περιφερείᾳ Κορυτσᾶς ἐπενεχθεισῶν ζημιῶν «αἰτία πολέμου» ὑπὸ τῶν ἐγγενῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀσμάν.

Κατὰ τὰς μέχρι τῆς ἐποχῆς ταύτης συγκεντρωθείσας πληροφορίας αἱ ἐξ ὑπαιτιότητος τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ ἐπέλθοῦσαι ἐν Κορυτσᾷ ζημίαι εἶχον ὡς ἑξῆς:

— Ἐξ ἀναγκαστικῶν εἰς χρήματα ἐράνου ὑπὸ Τζαβήτ πασσαῦ φρ. 20 χιλ., ἐξ ἐπιτάξεως ἵππων καὶ ἀμαξῶν Κορυτσᾶς καὶ τῶν πέριξ χωρίων 124 χιλ., ἐξ ἐπιτάξεως ἵππων καὶ ἀμαξῶν Βιγλίτσας καὶ πέριξ 64 χιλ. ἄδες.

— Ἐκ προμηθειῶν, δηλώσεων καὶ λοιπῶν αἰτιῶν ὡς ἑξῆς :

— Κορυτσᾶ 225 χιλ. Βιγλίτσα 40 χιλ. Βερνίκι 25 χιλ. Πλιάσα 22 χιλ. Καπεσίτσα 14 χιλ. Βαγροσίτσα 11 χιλ. Ὀρμάν Τσιφλίκι 8 χιλ. Δισνίτσα 4 χιλ. Πενταβίνι 7 χιλ. Μπιντίνσκα 6 χιλ. Κάτρεμῆ 6 χιλ. Μπόρα 5 χιλ. Ζέπετσι 4 χιλ. Μαλιαδέτσι 4,500. Ρεμπέτσι 4 χιλ. Τέροδα 4,200. Πουμίρα 4 χιλ. Μπαμπάνι 3 χιλ. Σλιμνίτσα 3 χιλ. Βουλγαρίτσα 2,800. Χοτσίστα 2,500. Λαμπανίτσα 2,500. Ζι-τοσίτσα 2 χιλ. Ἐν συνόλῳ δρ. 617,500.

— Μετὰ δὲ τῶν ὑπολοίπων χωρίων τὸ ποσὸν τῶν ζημιῶν ἀνῆρχετο εἰς 652 χιλ. δραχ., διὰ πλείστον μέρος τῶν ὁποίων ἐχορηγήθησαν ἀποδείξεις ὑπὸ τοῦ Τζαβήτ πασσαῦ, χωρὶς νὰ πρόκειται καὶ νὰ πληρωθοῦν ποτέ.

— Ὑπῆρχον δ' ἀκόμη ζημίαι 109 χιλ. δρ., περὶ τῶν ὁποίων ὑπεβλήθη βραδύτερον λεπτομερὴς κατάλογος.

Σύνολον: 752,000 δραχμῶν ζημίαι.

LXVIII.

Ἐν τῷ μεταξύ.— Ἡ Διπλωματικὴ στρεψοδικία.

(Μέχρι τῆς παραδόσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως).

Δεκέμβριος 1912.— Οὗτος ὑπῆρξεν ὁ ἀγωνώτερος μῆν τῆς πολεμικῆς καὶ ἐθνικῆς ζωῆς διὰ τὴν Ἑλλάδα. Ὁ πρωθυπουργὸς Βενιζέλος ἐπὶ κεφαλῆς τῶν ἀντιπροσώπων τῆς εἰρήνης εὐρίσκετο ἤδη ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ Φεβρουαρίου ἐν Λονδίῳ χωρὶς ἔμως καὶ νὰ κατορθωθῇ ἢ προσέγγισις ἔστω εἰς ἀρχὴν ἐπιλύσεως τῶν σπουδαιωτάτων ζητημάτων, διὰ τὰ ὁποῖα εἶχον συγκεντρωθῇ ἐκεῖ οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν συμμάχων Κρατῶν καὶ τῆς Τουρκίας.

Ἐνῶ δὲ ὁ στρατὸς μας περιέζωνε τὰ Ἰωάννινα καὶ ὁ στόλος μας συνέντριβε τὸν ἀντίπαλον, ἀπὸ διπλωματικῆς ἀπόψεως δὲν ἐσημειώθη οὐδεμίαν προαγωγὴν τῶν ζητημάτων μας. Κατὰ τὸν μῆνα μάλιστα αὐτὸν ἐγεννήθη τὸ ζήτημα τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, τὰς ὁποίας τουρ-

κόφιλοι καὶ ὑπερόβουλοι Εὐρωπαϊκαὶ Δυνάμεις ἐζήτησαν νὰ ἀπομακρύνουν ἀπὸ τῆς ἐνώσεώς των μετὰ τῆς κατεχούσης αὐτὰς Ἑλλάδος τὴν ἐκ τούτου δὲ ἐπικρατοῦσαν ἄκρως δεδικοιολογημένην δυσφορίαν ἐξουδετέρου κατὰ πολὺ ἢ παρουσία τοῦ Βενιζέλου ἐν Λονδίῳ. Ἐποὺ ἐκ παραλλήλου μὲ τὰς συσκέψεις τῶν ἀντιπροσώπων τῶν Συμμάχων διεσκέπτοντο καὶ οἱ Πρεσβευταὶ τῶν Δυνάμεων πρὸς ταχύτεραν ἐξασφάλισιν τῆς εἰρήνης.

Ἄλλ' ἢ παγκόσμιος πλέον εἰρήνη ἦτο φανερόν ὅτι διέτρεχεν ἄμεσον κίνδυνον. Διότι ὄχι μόνον δὲν ἀπεδέχετο τοὺς ἔρους τῶν συμμάχων, καὶ ὡς ἐκ τούτου ἀνεβάλλοντο διαρκῶς αἱ συζητήσεις, ἀλλὰ καὶ ἡ Ἰταλία καὶ Αὐστρία μετὰ φανατισμοῦ ἐπεζήτησαν τὴν πραγματοποίησιν τῶν πλέον παραλόγων ἀξιώσεων, πρὸ τῶν ὁποίων παρίστατο κίνδυνος πανευρωπαϊκῆς ρήξεως. Ἀπὸ ἑλληνικῆς ὁμως ἀπόψεως οἱ πάντες εἶχον πεποιθήσιν εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῶν συμφερόντων μας. Τὰ δίκαια τοῦ ἑλληνισμοῦ τὰ ἀναμφισβήτητα, ἡ μετριόπαθεια τῆς Ἑλλάδος, τὸ ἀνεξάντητον αὐτῆς ψυχικὸν σθένος ἠγγυῶντο διὰ τῆς τελικῆς νίκης. Ἐν μόνον εἶνε ἀνάγκη νὰ τονισθῇ καὶ ν' ἀναγνωρισθῇ ἀπὸ τοὺς ἐνδιαφερομένους. Ἐν μόνον ἦτο ἀπὸ τοῦδε καταφανέστατον: ὅτι οἱ σύμμαχοι ἔπρεπε νὰ παραμείνωσιν ἀδιάσπαστοι, ἀποφασιστικοὶ καὶ εἰλικρινεῖς. Καὶ ἦτο καταφώρως ἀναγκαῖον τοῦτο, διότι ἡ μὲν Βουλγαρία ἠπειλεῖτο ἀπὸ τὴν Ρουμανίαν καὶ τὴν Τουρκίαν, τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἡ Σερβία ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, ἡ Ἑλλάς ἀπὸ τὴν ἀδελφὴν Ἰταλίαν καὶ ἐνῶ μεμονωμένοι οἱ σύμμαχοι πολὺ πιθανὸν νὰ κατεβάλλοντο, ἠνωμένοι καὶ ἐμμένοντες εἰς τὴν ὑψηλὴν ἰδέαν τῆς ἐνώσεως καθίσταντο πολὺ σεβαστότεροι. Ἡ παρουσία τοῦ Βενιζέλου εἰς Λονδίνον ἀπετέλει ἀφ' ἑτέρου ἐγγύησιν ὅτι θὰ ἐπεκράτουν αἱ σκέψεις αὗται, τὰ δὲ ἐπιχειρήματα, τὰ ὁποῖα εἶχεν ἤδη προβάλει ἦσαν ἀκαταγώνιστα καὶ ἔδει βεβαίως νὰ ὑπερισχύσουν ἀπὸ κάθε δικολαβισμόν καὶ στρέβλωσιν τῶν ἐνδιαφερομένων.

Ἦδη ὁμως ἤρχιζε νὰ μεταλλάσσεται βαθμιαίως ἡ διπλωματικὴ σκηνογραφία καὶ οἱ ἰσχυροὶ, οἱ ὁποῖοι τὰς πρώτας ἡμέρας τῶν μεγάλων ἐπιτυχιῶν τῶν συμμάχων ἐδήλουν σεβασμὸν πρὸς τὰ δίκαια καὶ τὰς θυσίας τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν, ἐλητμόνουσαν τῶρα, ὡς συνήθως, τοὺς λόγους τῶν καθίσταντο σὺν τῷ χρόνῳ ἀπαιτητικώτεροι εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἰδιαιτέρων συμφερόντων των.

Ἄλλὰ καὶ ἡ Τουρκία ἢ ἐν ἀποσυνθέσει πλήρῃ διατελοῦσα, γονυκλινῶς ἐπίζητήσασα ἤδη τὴν εἰρήνην καὶ ἐπιτυχούσα, ὡς προείπομεν, μονομερῆ ἀνακωχὴν ἐκ μέρους τῆς Βουλγαρίας, ἤρχισε νὰ προβάλλῃ ἀξιώσεις ἀπραγματοποιήτους στηριζομένη εἰς ἐσφαλμένους ὑπολογισμούς, τοὺς ὁποίους ἐδημιούργει ἢ νέα κατὰστασις τῶν πραγμάτων. Τὸ δόγμα «τὰ Βαλκάνια διὰ τοὺς Βαλκανικοὺς», τὸ ὅποιον εἶχεν ἀναγνωρίσει ἡ Εὐρωπαϊκὴ διπλωματία διὰ στόματος τῶν σοβαρωτέρων πολιτικῶν ἀνδρῶν τῆς, ἤρχιζε καθημερινῶς νὰ ἐξασθενῇ καὶ νὰ ὑποχωρῇ πρὸ τοῦ ἀντιρρόπου δόγματος τῶν Εὐρωπαϊκῶν συμφερόντων. Ἡ δὲ «ἀρχὴ τοῦ δικαίου τῶν ἐθνοτήτων» εὗρισκε μόνην ἐφαρμογὴν εἰς μίαν ἔκτροσιν: δηλαδὴ εἰς τὴν προβληθεῖσαν ἤδη μετὰ πάσης ἐπισημότητος Ἰδρυσιν ἐλευθέρως Ἀλβανίας, ποσοκρούουσαν σοβαρῶς εἰς τὴν προσάρτησιν ἐλληνικωτάτων τμημάτων τῆς Ἠπείρου. Τὸ πνεῦμα τῆς ἀδικίας καὶ τοῦ συμφέροντος ἤρχισε καταφώρως πλέον νὰ ἐξαπλώνῃ τοὺς πλοκάμους του ὡς συνέπεια ἀτυχῆς τῆς ἐσπευσμένης ὑπογραφῆς τῆς ἀνακωχῆς, τὴν ὅποιαν οἱ σύμμαχοί μας ἐδέχθησαν πρὸ τῆς Τσατάλτζας. Ἄλλὰ δὲν μᾶς ἐπετρέπετο γὰρ λιποφυγήσωμεν. Ἐχομεν ὑπὲρ ἡμῶν τὸ δίκαιον, εἶχομεν τῆς Ρωσίας, Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας τὴν εἰλικρινή, ὡς ἐφαίνετο, ὑποστήριξιν καὶ μεταξὺ τῶν δύο ἰσαριθμῶν μερίδων, εἰς τὰς ὁποίας ἦσαν χωρισμέναι αἱ εἰς Δυνάμεις, ἠλπίζετο ὅτι θὰ ἐβράδυνε πολὺ ἢ προσθήκη τῆς ἐβδόμης Δυνάμειος, ἢ ὅποια καὶ ἀπεκαλεῖτο ἤδη παρ' αὐτῆς τῆς Εὐρώπης Βαλκανικὴ Δύναμις. Ἀτυχῶς ὅμως ὁ σπόρος τῆς καταστροφῆς, ὡς εἶδομεν, εὐρίσκετο ἐν τῷ σώματι τῆς συμμαχικῆς συνενώσεως...

Ἰανουάριος 1913.—Κατὰ τὸν μῆνα τοῦτον, ὡς καὶ κατὰ τὸν προηγηθέντα, τὰ πολεμικὰ γεγονότα ὑπῆρξαν τοιαῦτα, ὥστε νὰ μὴ ἐνσπείρουν τὴν παραμικρὰν ἀνησυχίαν εἰς τὴν ψυχὴν μας. Ὁ πολιτικὸς ὅμως ὀρίζων ἐθολοῦτο ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον μετὰ τὰς τελευταίας δηλώσεις τοῦ ἐπιστρέψαντος ἐκ Λονδίνου Ἑλληνοσ Πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου. Οὐδεὶς ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἐγγνωσμένη εἰλικρινεία του θὰ τοῦ ἔφερεν εἰς τὸ στόμα δηλώσεις ὅτι: «Ὁδδεμία σύμβασις, οὐδεμία συνεννόησις, οὐδεμία συμφωνία δὲν ἔγινε μέχρι σήμερον μεταξὺ ἡμῶν καὶ τῶν συμμάχων μας ὡς πρὸς τὴν διανομὴν τῶν κατακτηθεισῶν χωρῶν. Ἡ διανομὴ αὐτὴ δὲν δύναται νὰ γίνῃ, εἰμὴ μετὰ τὴν σύναρξιν τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν Τουρκία». Κατὰπληξιν ἐπροξένησαν τὰ

λόγια του αὐτὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην, καθ' ἣν δὲν εἶχεν ἀκόμη κριθὴ ἐπακριβῶς ἢ ἀντίστροφος τῶν ἄλλων διπλωματικῆ τακτικῆ τοῦ Βενιζέλου· ἢ τακτικῆ τῆς ἀπολύτου εἰλικρινείας καὶ τῆς γυμνῆς ἀληθείας, ἣν προέταξε πάντοτε ὡς ὄπλον πανίσχυρον κατὰ τοῦ ἀντιπάλου του.

Εὐτυχῶς ὅμως ἡ πεποιθήσις τοῦ λαοῦ πρὸς τὸν Πρόεδρον τῆς Κυβερνήσεως παρέμενεν ἀκλόνητος καὶ οὐδεὶς ἐτόλμα νὰ φαντασθῇ ὅτι μετὰ τόσον τρομακτικὰς θυσίας καὶ μετὰ ἡρωϊσμοῦς τόσον ἀφθάστου ἐπιβολῆς θὰ ἐξήρχετο ὁ Ἑλληνισμὸς ἡτρωτηριασμένος καὶ ὅτι οἱ σύμμαχοι θὰ ἐπεξέτεινον τὰ ἑριά των πρὸς βλάβην ὑπερτάτων ἐλληνικῶν συμφερόντων.

Καὶ ὁ λαὸς ἐσκέπτετο σοφῶς οὕτω σκεπτόμενος, διότι εἶχομεν ἀνεπίλυτα πλεῖστα ζήτηματα, μὴ ἐξαχτώμενα πλέον ἀπὸ τὴν θέλησιν ἡμῶν καὶ ἀφαιρεθέντα βίαι ἀπὸ τῆς δικαιοδοσίας μας τῇ ἐπιδουλῇ τῶν ἰσχυρῶν. Τὸ ζήτημα τῶν νήσων δὲν εἶχε λυθῆ, ἅτε τῆς Ἰταλίας ὑπερβάσης εἰς βαρβαρότητα καὶ κουφότητα ἀπαντήσεων καὶ αὐτὴν τὴν Τουρκίαν· τὸ Ἀλβανικὸν ἐπίσης ζήτημα τὸ τόσον ἐπικίνδυνον διὰ τὰ ἐλληνικὰ συμφέροντα ἦτο ἐξ ἐκείνων, τὰ ὅποια θὰ ἀπησχόλουν προφανῶς ἐπὶ πολὺ τὴν ἐλληνικὴν διπλωματίαν· διὰ τοῦτο ἐθεωρεῖτο ἐπάναγκες ὅπως σύσσωμον τὸ ἔθνος ἐνισχύσῃ τὴν Κυβέρνησιν ἐν τῷ ὑπόλοιπῳ καὶ φοβερῷ τούτῳ ἀγῶνι τοῦ διπλωματικοῦ σταδίου.

Ἀπὸ τὴν ἐν τῷ μεταξύ, ὡς βλέπομεν κατωτέρω, ἐπισυμβᾶσαν Κυβερνητικὴν μεταβολὴν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τὴν ὀφειλομένην εἰς τὰ βίαια μέτρα τοῦ Ἐμβέρ Βέη, ἐματαιοῦτο πλέον ἡ ὑπογραφή τῆς εἰρήνης καὶ ἡ Εὐρώπη διὰ μιᾶς διχοκινώσεώς της ἔμεινε μὲ τὴν ἱκανοποίησιν ὅτι ἠπειλήσε τὴν Τουρκίαν ὅτι δὲν θὰ τῆς δώσῃ χρήματα νὰ ἀνασυνταχθῇ, ὅπῃ τὴν ἐκλογὴν ὅμως τοῦ νέου Οἰκουμενικοῦ Πατριάρχου Μητρόπολιτου Χαλκηδόνος Γερμανοῦ, ἡ ἐθνικὴ συνείδησις ἠσθάνθη ἀρκετὴν ἀνακούφισιν καὶ ποιάν τινα ἀκόμη εὐφρόσυνον προσδοκίαν καλλιτέρου μέλλοντος τοῦ ὑπὸ τὴν Τουρκίαν προωρισμένου νὰ παραμείνῃ Ἑλληνισμοῦ. Ὁ διαπρεπὴς κληρικὸς μολονότι γέρον καὶ πάσχων δὲν ἐδίστασε νὰ δεχθῇ τὴν τιμὴν, μὲ τὴν ὅποιαν ἡ ἐκκλησία τὸν περιέβαλε, καὶ τὴν τελευταίαν στιγμὴν ἐπέσθη ν' ἀναλάβῃ καὶ νὰ θέσῃ ὑπὸ τὴν φωτεινὴν του διάνοιαν τὴν διακυβέρνησιν τῶν ὑψίστων συμφερόντων τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους καὶ τῆς ἐκκλησίας, ὑπὸ τὰς δυσ-

χερεστάτας τῶν συνθηκῶν, ὅφ' ἄς ἐκαλεῖτο νὰ ποιμάνῃ φυλὴν ἀποδυθεῖσαν εἰς τὸν ὕψιστον τῶν ἀγώνων.

* *

Ἄλλ' ἴδωμεν, πῶς καὶ ὑπὸ τίνος συνθήκας ἐγένετο ἡ ἀνατροπὴ τῆς σχετικῆς φιλειρηνικῆς Κυβερνήσεως τοῦ Κιαμὴλ πασσᾶ.

Ἐνταῦθα ἀναγράφομεν μόνον τὰ ἐπίσημα γνωστὰ ἐπὶ τοῦ τραγικοῦ τούτου διὰ τε τὴν εἰρήνην καὶ ἰδίως διὰ τὴν Τουρκίαν πολιτικοῦ γεγονότος :

«...Ὁ Κιαμὴλ εἶχε δώσει εἰς τοὺς Ὑπουργοὺς καὶ τὴν κοινὴν γνώμην νὰ ἐννοήσουν ὅτι ἐπεβάλλετο πλέον ἡ παραχώρησις τῆς Ἀδριανουπόλεως. Πρὸς τοῦτο, δικαιολογούμενος, ἀνεκοίνου ὅτι ἡ Ρωσσία εἶχεν ἀπειλήσει ἐπέμβασιν εἰς τὴν Ἀρμενίαν καὶ ναυτικὴν ἐπίδειξιν εἰς τὸν Βόσπορον. Προσέτι ἀνεκοίνου ὅτι καὶ ἡ οἰκονομικὴ κατάστασις τῆς Τουρκίας ἦτο οἰκτρά. Δὲν ἀπέκρυψε δὲ οὔτε τὸ ταπεινωτικὸν ἐπισόδιον τῶν 250,000 Τουρκικῶν λιρῶν, τὰς ὁποίας παραχωρηθείσας ὑπὸ τῆς Ὄθωμανικῆς Τραπεζῆς ἠρνήθησαν νὰ ἐγκρίνουν ἐκ Παρισίων, μολονότι τὸ ποσὸν τοῦτο ἐπρόκειτο ἀποκλειστικῶς νὰ χρησιμεύσῃ πρὸς πληρωμὴν καθυστερουμένων μισθῶν.

»Ἐπειδὴ δὲ ἀπὸ τινος χρόνου τὸ Νεοτουρκικὸν κομητάτον εἰργάζετο πρὸς κατάκτησιν τῆς ἀρχῆς, ὁπότε τὰ πράγματα θὰ περιεπλέκοντο σοβαρῶς καὶ ἡ εἰρήνη θὰ διεκυθεύετο, ὁ Κιαμὴλ διὰ νὰ φέρῃ ἀντιπερισπασμὸν καὶ ἀποσοδήσῃ περαιτέρω κινδύνους, ἀπεφάσισεν ἤδη νὰ συγκαλέσῃ Ἐθνοσυνέλευσιν, ἵνα μὴ φέρῃ μόνος τὴν εὐθύνην τῆς συνεχίσεως τοῦ πολέμου ἢ τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης. Ἄλλ' ἀπὸ τὴν ἔθνοσυνέλευσιν ἀπεκλείσθησαν πλεῖστα πρόσωπα ἐκ τοῦ κόμματος τῶν Νεοτούρκων, καίτοι ἦσαν πρῶην ὑπουργοί, πρῶην πρόεδροι Βουλῆς καὶ ἀνώτατοι ὑπάλληλοι τοῦ Κράτους.

»Ἐκ τούτου οἱ Νεοτούρκοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀπόσχουν τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως, περιορισθέντες ἀπλῶς νὰ στείλουν εἰς αὐτὴν τὸν πρίγκηπα Σαῖδ Χαλήλ, πρῶην Γενικὸν γραμματεᾶ τοῦ κομητάτου, πρὸς τὸν σκοπὸν νὰ κρατῶνται ἐνήμεροι τῶν μελλόντων νὰ λέχθωσι.

»Συγχρόνως ὁ Ἐμβέρ βέης ἐλθὼν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τὴν Ἰσατᾶλτσαν μὲ τὸν Φετχῆ βέην καὶ τὸν Ἰσμαήλ Χακῆ, ἐπεσκέφθη τὸν Σουλτᾶνον, εἰς ὃν ἀνεκοίνωσεν, ὅτι ὁ στρατὸς δὲν ἠδύνατο νὰ ἐπαναλάβῃ τὴν ἐπίθεσιν, ἰδίως ἂν ὁ στόλος δὲν ἤρχετο ἐπί-

κουρος εἰς τὸ ἔργον του. Ἀναμφιβόλως ὅμως ἡ ψυχολογικὴ κατάστασις τοῦ στρατοῦ ἦτο εὐμενῆς πρὸς τὴν ἐπανάληψιν τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἵνα μὴ πραγματοποιηθῇ ἡ ἐπαίσχυντος διὰ τὴν Τουρκίαν παραχώρησις τῆς Ἀδριανουπόλεως.

»Εἰς τὸν Σουλτάνον, τὸν ὁποῖον ἄλλως δὲν διέκρινεν ἀρκετὴ διπλωματικὴ διορατικότης, ἔκαμε μεγάλην αἰσθησιν ἡ ἀνακοίνωσις αὐτῆ, διότι ὄχι μόνον αὐτὸς ἀτομικῶς εἶχε κηρυχθῆ πολέμιος τῆς εἰρήνης, ἀλλὰ καὶ ἐξεδήλου συνάμα τὴν πρόθεσιν νὰ παραιτηθῇ, ἀλλ' ὁ Κιαμὴλ ἐπέμεινε, ὅπως γίνῃ ὑποχώρησις εἰς τὰς συμβουλάς, ἃς αἱ Δυνάμεις ἀπηύθυναν διὰ τῆς γνωστῆς μας Νότας, καίτοι μέχρι τῆς τελευταίας στιγμῆς ἐκ μέρους τῆς Αὐστρίας τῶ ἐδίδοντο ἐμπιστευτικαὶ συμβουλαὶ πολὺ σαφεῖς ὅπως μὴ προβῇ εἰς συνομολόγησιν εἰρήνης.

»Τὴν Τετάρτην 9)22 Ἰανουαρίου ἡ εἰρήνη ἠδύνατο νὰ θεωρηθῇ ὡς συνομολογηθεῖσα. Τὴν Πέμπτην δὲ ὁ ἐπίσημος τύπος, ὅστις εἶχεν ἤδη ἐξοικειώσει τὴν κοινὴν γνώμην, ἀνήγγελλε τοῦτο ὡς «τετελεσμένον γεγονός». Τὸ πρᾶγμα ἔκαμε βαθεῖαν αἰσθησιν εἰς τὸν πολὺν κόσμον, ἀλλ' οἱ πολλοὶ τὸ ὑπεδέχθησαν μεθ' ὑποταγῆς. Οἱ Τούρκοι ἔκρυπτον εἰς τὰ βάθη τῆς ψυχῆς των τὴν μελαγχολίαν διὰ τὸ ἀτύχημα, πολλοὶ δὲ οἱ ὅποιοι εἶχον κλαύσει εἰς τὰς οἰκίας των, δὲν ἀπέφευγον ἐν τούτοις μειδιῶντες νὰ λέγουν :

»—Τί νὰ γίνῃ; ... Ἦτο πεπρωμένον !

»Ἡ ἡσυχία ὅμως ἡ κατέχουσα τὰ πνεύματα ἦτο φαινομενικὴ καὶ ἦτο λίαν πιθανὴ ἡ ἔκρηξις ὀργῆς ἐκ μέρους τῆς μειονότητος ἐκεῖνης τοῦ λαοῦ, ἡ ὁποία διεκρίνετο ἐπὶ τόλμῃ καὶ θρασύτητι, ὡς ἄλλως τε ἀποδεικνύει τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἑσπέρας τῆς Τετάρτης συνήρχοντο εἰς συμβούλιον ὁ Κιαμὴλ, ὁ ὑπουργὸς τῶν Ἐσωτερικῶν Ρεσῖδ καὶ ὁ τῶν Στρατιωτικῶν Ναζῆμ καὶ ἀπεφάσιζον νὰ λάβουν αὐστηρὰ μέτρα πρὸς διατήρησιν τῆς τάξεως. Κυρίως δὲ ἀπεφάσιζον νὰ προβῶσιν εἰς τὴν ἀθρόαν σύλληψιν τῶν ἀρχηγῶν τοῦ κομιτάτου τὴν ἑσπέραν τῆς Πέμπτης.

»Ἀλλὰ σχεδὸν κατὰ τὴν ἰδίαν ὥραν συνήρχετο καὶ τὸ Κομιτάτον εἰς μυστικὴν συνεδρίασιν καὶ ἀπεφάσιζε νὰ ἀνατρέψῃ τὴν ἐπιούσαν τὸν Κιαμὴλ καὶ διὰ νὰ προλάβῃ τὴν σύλληψιν καὶ διὰ νὰ ἐμποδίσῃ καταφατικὴν ἀπάντησιν τῆς Τουρκίας εἰς τὴν Νόταν τῶν Δυνάμεων.

» Παρὰ τὰς πολυαριθμούς συνεπῶς κατασκοπείας, τὴν πρωτὴν τῆς Πέμπτης 10)23 τὸ Κομιτάτου κατώρθωσε νὰ εἰδοποιήσῃ ἔλους τοὺς ἀφωσιωμένους εἰς αὐτὸ, ὡς καὶ μερικοὺς ὑπαλλήλους οὓς εἶχε παύσει ὁ Κιαιμήλ. Ἄλλα ἄτομα εἶχον διασπαρῆ εἰς διάφορα σημεῖα μὲ τὴν ἐντολὴν νὰ ἀποκόπτωσι τὰ τηλεγραφικὰ σύρματα.

» Οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ Κομιτάτου συνηθροίσθησαν ἀπὸ τῆς πρωτῆς εἰς τὰς λέσχας των. Ὅλοι δὲ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ Στρατιωτικοῦ Συνδέσμου ἐπηγγυποῦντο.

» Τὸ ἵππικὸν τῶν Κούρδων τὸ ἀφωσιωμένον εἰς τὸν Φετχῆ βέην ἦτο ἕτοιμον νὰ ἐξέλθῃ ἀπὸ τὸν στρατῶνα ἐν περιπτώσει ταραχῶν. Μία δεκάς αὐτοκινήτων ἐνοικιάζετο δι' ἑλλην τὴν ἡμέραν. Ὅλη δὲ ἡ ἐργασία ἢ παρασκευαστικὴ τοῦ μεγάλου κινήματος διεξήγετο μετὰ σπανίας δεξιότητος, οὐθενὸς ἀντιληφθέντος ἢ προαισθανθέντος τι.

» Εἰς τὰς 2 μ. μ. οἱ ὑπουργοὶ ἤρχισαν συσχεπτόμενοι διὰ τὴν ἀπάντησιν εἰς τὴν Νόταν τῶν Δυνάμεων.

» Ἐν τῇ μεταξὺ ἑμῶς συνέβαινε γεγονός ἐκτακτον. Ὁ Ταλαὰτ βέης μετέβαινε μόνος εἰς τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν, ὅπερ εὐρίσκειται εἰς αὐτὸ τὸ Ἀνάκτορον τῆς Πύλης, καὶ εἰσῆρχετο εἰς τὸ γραφεῖον τοῦ ὑπουργοῦ. Ἐνῶ δὲ οἱ θυρωροὶ καὶ οἱ γραμματεῖς κατάπληκτοι ὑπεκλίνοντο, εἰδοποιοῦντο τηλεφωνικῶς ὅλοι οἱ ἀρχηγοὶ τῆς Ἀστυνομίας, ὅτι ὁ Ταλαὰτ βέης ἀνέλαβε τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐσωτερικῶν!

» Εἰς τὰς 2.30 ἀπὸ τὴν λέσχην τοῦ Κομιτάτου ἐξήρχοντο διευθυνόμενα πρὸς τὴν Πύλιν περὶ τὰ πενήτηντα πρόσωπα μὲ δύο σημαίας. Μεταξὺ αὐτῶν ἦσαν ὀκτὼ νέοι ἱερωμένοι μὲ πρασίνην τιάραν, οἱ ὅποιοι ἐφαλλον στίχους τοῦ Κορανίου, ἐνῶ οἱ ἄλλοι τοὺς συνώδευαν ρυθμικῶς μὲ τὴν ἐπωδὸν «ἀμήν!»

» Ὁ ἑμίλος αὐτός, ὁ ὅποιος εὐκόλως θὰ ἠδύνατο νὰ διαλυθῇ ἀπὸ τέσσαρας-πέντε χωροφύλακας, εἰσῆλθεν ἐν τούτοις εἰς τὸ προαύλιον τῆς Πύλης χωρὶς νὰ φέρουν ἀντίστασιν οἱ φρουροί. Ἐξω δὲ τῆς Πύλης πολλοὶ πράκτορες τοῦ Κομιτάτου διένεμον προκηρύξεις ἐξερευνητικὰς διὰ τὸν λαόν, καλούμενον ν' ἀντιταχθῇ κατὰ τῆς καταστροφῆς τοῦ Ἰσλάμ.

» Ὁ Ταλαὰτ κατελθὼν τοῦ ὑπουργείου ἀνemiχθη μετὰ τοῦ πλήθους, ὅπερ καθίστατο διαρκῶς ὀγκωδέστερον καὶ τὸ προσεφώνει διὰ

λόγων ἐρεθιστικῶν. Οἱ ἄνθρωποι δὲ μὲ τὰς πρασίνας τιάρας προσέθετον λόγους πυρίνους κατὰ τῆς προδοτικῆς Κυβερνήσεως. Ἐνας χωροφύλαξ πλησιάζας ἕνα ἐξ αὐτῶν ἤθελε νὰ τὸν ἐμποδίσῃ νὰ ὀμιλῇ. Ἄλλ' ὁ ἱερεὺς ἀπεκάλυψε τὸ στήθος του κραυγάζας :

» — Φόνευσέ με. Τότε μόνον θὰ παύσω νὰ καταρῶμαι τοὺς ἐχθροὺς τῆς πατρίδος ! »

Ἐπὶ τὸ πλῆθος ἤρχισεν ἐλαττούμενον ἐπαισθητῶς, ἔταν ἀπὸ τὴν πάροδον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης ἐπεφάνη ἰσπεύων ἐν καλπασμῷ ὁ Ἐμβέρ βέης μὲ μίαν δεκάδα ἀξιωματικῶν ἐν στολῇ, καὶ μὲ ἑκατοντάδα ἀτόμων τρεχόντων καὶ οὐρλιαζόντων. Τὸ πλῆθος ἐπευφήμησε καὶ ὁ Ἐμβέρ ἐχαιρέτησε.

Ἐπὶ ὁ Ἐμβέρ ἀφιππεύσας διεσχέλισε τὴν κλίμακα ἀκολουθοῦμενος ἀπὸ τὸν Ταλαάτ, τὸν Χαδῆλ καὶ τινες ἀξιωματικούς. Τῆς αἰθούσης τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου προηγεῖτο εὐρὺς ἀντιθάλαμος. Εἰς ἕνα τοῖχον τοῦ ἀντιθαλάμου μία μικρὰ θύρα φέρει πρὸς δωμάτιον γενικῶς κατεχόμενον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου ἀπὸ ἀξιωματικούς τῆς ὑπηρεσίας τοῦ Μ. Βεζύρου καὶ τῶν Ὑπουργῶν Στρατιωτικῶν καὶ Ναυτικῶν. Ἐμπροσθεν τῆς θύρας ταύτης παρετάχθησαν οἱ ἀξιωματικοὶ οἱ συνοδεύοντες τὸν Ἐμβέρ βέην, ὅστις διέταξε τὸν θυρωρὸν νὰ ἀνοίξῃ τὴν θύραν.

» Ἡ θύρα ἠνοίχθη.

Ἐπὶ ὁ Μουσταφᾶ Νετζῆπ βέης, ἰδὼν ἐκ τῆς παρακειμένης αἰθούσης τὸν ὄμιλον τῶν εἰσερχομένων ἀξιωματικῶν, ὄρμησε καὶ ἐπυροδόλησε κατὰ τοῦ Ἐμβέρ βέην, ἀλλ' ἡ σφαῖρα ἐπληξέ τὸν Ναζῆμ, ὅστις μὲ τὸ σῶμά του ἐκάλυψε τὸν Ἐμβέρ. Οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοὶ ἔσπευσαν νὰ ἐμποδίσουν νέαν ἐπίθεσιν κατὰ τοῦ Ἐμβέρ, τοῦ Ταλαάτ καὶ τοῦ Χαδῆλ, ὁ δὲ Ναζῆπ βέης ὑπασπιστῆς τοῦ Μ. Βεζύρου ἐπυροδόλησε καὶ ἐφόνευσε τὸν φονέα τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Τουρκίας.

Ἐν τούτοις ἐνῶ τὰ πτώματα ἐμόλυναν διὰ τοῦ αἵματός των τὴν Πύλην, ἀδιαφοροῦντες διὰ τοὺς νεκροὺς, ὁ Ἐμβέρ βέης καὶ οἱ δύο σύντροφοὶ του εἰσῆλθον εἰς τὴν αἰθουσαν τοῦ Ὑπουργικοῦ Συμβουλίου.

Ἐπὶ ὁ Ἐμβέρ μὲ φωνὴν ὑψηλὴν καὶ ἐπιτακτικὴν στραφεὶς πρὸς τὸν Μ. Βεζύρην, ὅστις ἦτο ὄρθιος καὶ ὄπως οἱ συνάδελφοὶ του κατάπληκτος ἀλλ' ἤρεμος, παρὰ τὴν ἡλικίαν του, τῷ εἶπε :

»—Υψηλότατε, ἤλθομεν νὰ σᾶς ζητήσωμεν τὴν παραίτησιν, τὴν ὅποιαν ἀπὸ καιροῦ ἠθέλατε νὰ υποβάλητε.»

»Ὁ Ταλαάτ προσέθηκε :

»—Ἐἶνε ἀνάγκη ὅπως τὴν δώσητε ἀμέσως πρὸς ἀσφυγὴν ἄλλης αἵματοχυσίας.

»Ὁ Κιαμὴλ ἀπήντησε :

»—Ἔστω! Ἰποχωρῶ εἰς τὴν βίαν, ἀλλ' ἀνάγκη πρῶτον νὰ ἐξηγηθῶ...

»—Ἡ ὑψηλότης σας θὰ ἐξηγηθῆ εἰς τὸν Σουλτάνον! ἀπήντησεν ὁ Ταλαάτ.

»Ἐπηκολούθησε στιγμῆς σιγῆς, καθ' ἣν οἱ τρεῖς Νεότουρκοι εἶχον ἐξαγάγει τὰ περιστροφά των.

»Ὁ Κιαμὴλ ἐκάθησεν. Ἐστέναξεν, ἔλαθεν ἐν φύλλον χάρτου καὶ ἔγραψεν ἀπλῶς.

«*Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ υποβάλω εἰς τὴν Ὑμετέραν Μεγαλειότητα τὴν παραίτησίν μου καὶ τὴν τῆς Κυβερνήσεώς μου.*»

»Καὶ ὑπέγραψε, μεθ' ὃ παρέδωσε τὸ φύλλον τοῦ χάρτου εἰς τὸν Ἐμβέρ βέην, μὲ τὰς ἐξῆς μόνον λέξεις :

»—Καὶ τώρα τί σκοπεύετε νὰ κάμετε μετ' ἡμᾶς ;

»Ἐἰς τὴν ἐρώτησιν ταύτην οὐδεὶς ἀπήντησε. Καὶ οἱ τρεῖς δὲ συνωμόται ἐξῆλθον. Ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ καὶ οἱ κατόπιν ἐξεληθόντες ὑπουργοὶ ἠναγκάσθησαν νὰ δισκαλίσωσι τὸ πτώμα τοῦ Ναζήμ πασσαῦ, τὸ ὅποιον ἔφρασσε τὴν θύραν.

»Ἀμα τῇ ἐμφανίσει τῶν τριῶν Νεοτούρκων, τὸ πλῆθος τὸ ὅποιον συνεποσούτο εἰς 2,000, ἠγνόησεν ἀμέσως ὅτι τὸ πραξικόπημα εἶχε συντελεσθῆ καὶ ἐξερράγη εἰς παραφόρους ἐπευφημίας, κυρίως ὑπὲρ τοῦ Ἐμβέρ βέην, ὅστις ὑψώσας τὴν χεῖρα προσεφώνησε δι' ὀλίγων τὸ πλῆθος καὶ ἀνεφώνησε τέλος :

»—Στρατιῶται! Δὲν θὰ τολμήσετε νὰ πυροβολήσητε κατὰ τῶν καλῶν αὐτῶν Μουσουλμάνων!»

»Καὶ ἐπιθὰς αὐτοκινήτου ἀπῆλθε δρομαίως πρὸς τὰ Ἀνάκτορα. Τί συνῆδη μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν ὀλιγόλεπτον συνομιλίαν, μεθ' ἣν ἐπέστρεψε φέρων τὸν διορισμὸν τοῦ Σεφκὲτ πασσαῦ ὡς Μ. Βεζύρου, ἀκριβῶς δὲν εἶνε γνωστὸν, διότι ὑπάρχουν οἱ πιστεύοντες ὅτι ὁ Ἐμβέρ ἠπειλήσεν ἐνόπλιως τὸν μέγαν Χαλίφην Μωάμεθ

τὸν Ε΄, ἐνῶ ἄλλοι φρονοῦν, ὅτι ὁ Σουλτάνος διετέλει ἐν γνώσει ὅλων. Βέβαιον ὅμως εἶναι, ὅτι ὁ Σουλτάνος ἀνέμενε πράγματι τὴν ἀφίξιν τοῦ Ἐμβέρ βέη.

»Μόλις δὲ μία ὥρα εἶχε παρέλθει, ἀφ' ἧς ὁ Ἐμβέρ ἐπέβαλλεν εἰς τὸν Κιαμὴλ νὰ παραιτηθῆ μέχρι τῆς στιγμῆς, καθ' ἣν ὁ Σεφκὲτ πασσάς ἀνελάμβανε τὴν Μεγάλην Βαζυρεϊάν...»

Φεβρουάριος.—Λήγει καὶ ὁ μῆν οὗτος, ἡ εἰρήνη, ὅμως, ἀντὶ τὰ φαίνεται ἐγγύς, πολὺ μᾶλλον ἀπομακρύνεται τῆς συνομολογήσεώς της. Εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ μηνὸς ἐθεωρεῖτο ζήτημα ἡμερῶν, καὶ λήξαντος ἤδη τούτου δὲν ὑπῆρχον πλέον ἔστω καὶ ἀόριστοι περὶ αὐτῆς ἐλπιδες. Ἐφαίνετο δὲ ὅτι ἡ κατάστασις τῆς τοιαύτης ἐκπρεμότητος ἐξευερίσας καὶ τὰς Εὐρωπαϊκὰς Κυβερνήσεις καὶ διὰ τοῦτο πιθανώτατα οἱ «Τάιμς» τοῦ Λονδίνου ἐν κυρίῳ ἄρθρῳ ἀπηύθυνον ἤδη ἀπειλὰς εἰς τὰ συμμαχικὰ Κράτη περὶ ἀμέσου ἐπεμβάσεως τῆς Εὐρώπης «εἰς περίπτωσιν καθ' ἣν ἤθελον ἐγείρει ἀξιώσεις καθιστώσας προβληματικὴν τὴν ταχίστην συνομολόγησιν αὐτῆς...»

Ταῦτα πάντα δὲ καθ' ὃν χρόνον ἐξεπορθοῦντο τὰ Ἰωάννινα, ἐξευτελιζομένης τῆς ἐκεῖ λυσσαλέας καὶ ἰσχυρᾶς Τουρκικῆς ἀμύνης.

Μάιος.—Κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ μηνὸς τούτου εἶχομεν τὴν σύγκλησιν τῆς Ἑλληνικῆς Βουλῆς τρεῖς ἡμέρας μετὰ τὴν δολοφονίαν τοῦ ἀληθμονήτου βασιλέως Γεωργίου τοῦ Α' ἐν Θεσσαλονίκῃ. Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος τὴν 8ην Μαρτίου ἐδίδε τὸν βασιλικὸν ἔρκον ἐν τῇ αἰθούσῃ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κοινοβουλίου.

Μέσα ὅμως εἰς ὅλας αὐτὰς τὰς τραγικότητας αἱ ὁποῖαι συνεκλόμισαν τὸ Ἑλληνικὸν Ἔθνος κατὰ τὸν μῆνα τούτον εἶχομεν καὶ δύο ὑπέροχα σημεῖα πραγματικοῦ μεγαλείου. Πρῶτον τὸν ἡρωϊσμόν τοῦ Μαυροβουνίου, δευτέρον τὴν ἀξιοπρεπῆ στάσιν τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν ἀπέναντι τῶν Δυνάμεων. Ὁ υπερέφανος Βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ἡ Κυβέρνησις του, χωρὶς στόμφον, χωρὶς τὴν ἐλαχίστην δόσιν προκλητικότητος, ἐξέφραζον ἀπλῶς τὴν θλιψὴν των «διότι ἐβλεπον τὸν διεθνῆ στόλον εἰς τὰ Μαυροβουνιωτικὰ ὕδατα», καὶ ἐδήλουν συγχρόνως ὅτι «οἰαδήποτε πίεσις καὶ οἰαδήποτε παρουσία Στόλου δὲν θὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ μεταβάλωσι στάσιν». Καὶ μὲ μίαν τραγικὴν ἀποστροφὴν κατέληγον εἰς τὴν γνώμην ὅτι, «αἱ Δυνάμεις διὰ τῆς ἐπιδείξεως αὐτῆς παρεβίαζον εἰς βάρος τῶν Μαυροβουνίων»

τὴν ἀρχὴν τῆς οὐδετερότητος, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἐνάροξεως τοῦ πολέμου εἶχον δηλώσει εἰς θὰ εἰρήρουν». Ἀλλὰ καὶ τῶν Συμμάχων ἡ ἀπάντησις δὲν ἦτο ὀλιγώτερον θαυμαστή. Διὰ μέσου τῶν γραμμῶν τῶν ἐφαίνοντο λέγοντες πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς: «Ἐπιτρέπω τὴν φιλικὴν μεσολάβησιν, δὲν ἀνέχομαι ὅμως τὴν συμφεροντολόγον ἀνάμιξιν».

Συνεπῶς καὶ ἡ Διπλωματία ἤρχιζεν ἤδη νὰ σκέπτεται εἰς, δταν οἱ μικροὶ λαοὶ γίνωνται μεγάλοι, εἶνε καὶ ἱκανοὶ νὰ υπερασπίζωνται τὰ δίκαιά των καὶ νὰ ἀμύνωνται ὑπὲρ τῶν ἐθνικῶν των συμφερόντων καὶ τῆς τιμῆς των.

Ἄλλ' ἔλθωμεν ἤδη εἰς ἀναγκαίαις τινὰς λεπτομερείαις τῶν τελευταίων τούτων γεγονότων.

Τὰ εὐρωπαϊκὰ πολεμικὰ τὰ προδάντα εἰς τὸν ἀποκλεισμὸν καὶ τὴν ναυτικὴν ἐπίδειξιν κατὰ τοῦ μικροσκοπικοῦ Μαυροβουνίου, ἀπείρως ἡρωϊκώτερου ὅμως αὐτῶν ἐν τῷ μικρῷ του, ἀλλ' ἀνδρικῶ ἀναστήματι, ἦσαν τὰ ἑξῆς:

Τρία Αὐστρικά, τὰ θωρηκτὰ «Ραδέζσκυ», «Τρένου» καὶ «Φραγκίσκος Φερδινάνδος», εἰς τὰ ὅποια βραδύτερον προσετέθη μοῖρα ἐκ τοῦ καταδρομικοῦ «Ναύαρχος Σπάουν» καὶ τινῶν ἀντιτορπιλικῶν.

Δύο Ἰταλικά, τὸ θωρηκτὸν «Σαὶν Μπὸν» καὶ τὸ καταδρομικὸν «Φραντζέσκο Φερούτσι».

Ἐκ τῶν ἄλλων Δυνάμεων μετέσχον τῆς ἐπιδείξεως τὸ Ἀγγλικὸν θωρηκτὸν ἀ' τάξεως «Ἐδουάρδος Ἴος», τὸ Γαλλικὸν «Ἐδγάρ Κυνέ» καὶ τὸ Γερμανικὸν «Μπρεσλάου».

Ἐν τῷ μεταξὺ τούτῳ ἐπιπτεν ἡ Ἀδριανούπολις εἰς χεῖρας τῶν Βουλγαρο-Σέρβων. Προτοῦ ὅμως προβῶμεν εἰς τὰ ἐν τῷ μεταξὺ διπλωματικὰ ζητήματα, καλὸν θεωροῦμεν νὰ παρενθέσωμεν ἐνταῦθα τὰς περὶ τῆς πτώσεως ταύτης κρίσεις ἀμερολήπτων κριτῶν καὶ ἐνὸς Ἀγγλοῦ στρατιώτου, μὴ ἐνδιαφερομένου περὶ ἄλλου τινὸς πλὴν τῆς ἀληθείας καὶ ἐνὸς Βουλγάρου μεγάλου πολιτευτοῦ, τοῦ Δάνεφ, ἐνδιαφερομένου περὶ τῆς ἰδίας του τιμῆς· αὐτὰ ἀρκοῦν διὰ νὰ ἐκκαθαρίσουν τὰ ἐδάφη τῶν ψευδῶν ἀνακοινώσεων.

Ὁ διαπρεπὴς Ἀγγλὸς ἐντυπωσιογράφος, — ἀξιωματικὸς τοῦ Ἀγγλικοῦ στρατοῦ, — γράφει ὡς ἑξῆς:

«Ὁ ὀλικὸς ἀρχικὸς ἀριθμὸς τῶν Τούρκων ὑπερασπιστῶν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀνῆρχετο εἰς 58 χιλιάδας ἀνδρῶν ὄλων τῶν ὅπλων.

» Ἡ φρουρὰ αὐτὴ ἦτο διεσπαρμένη περίξ τῆς πόλεως μεταξὺ τῶν διαφόρων παλαιῶν ὀχυρωμάτων καὶ φρουριῶν, τὰ ὁποῖα διὰ προχείρων καὶ ἀμελῶν κατὰ τὸ πλεῖστον ἐπισκευῶν εἶχον μετατραπῆ εἰς πυροβολεῖα.

» Ἡ Ἀδριανούπολις ἔχει ὡς φυσικὰ ὀχυρώματα τρεῖς ποταμούς, τῶν ὁποίων ἡ συμβολὴ εὐρίσκεται πρὸς νότον τῆς πόλεως : τὸν Ἔβρον, τὸν Ἄρδαν καὶ τὸν Τσουντζαν. Τὰ φυσικὰ ταῦτα ὀχυρώματα συμπληρούμενα δι' ἐπιμελοῦς ὀχυρωματικῆς ἐργασίας, συμφώνου πρὸς τὰς ἀνάγκας τῆς σημερινῆς πολεμικῆς, θά καθίστων τὴν Ἀδριανούπολιν σχεδὸν ἀπόρθητον. Ἡ Ἀδριανούπολις ἐν τούτοις οὐδέποτε ὑπῆρξε πρώτης τάξεως φρούριον, παρ' ὅσα καὶ ἂν ἐγράφησαν. Εἶχε περίμετρον ἀμυντικῆς γραμμῆς 20—25 μιλίων, ὑποστηριζομένην ἀπὸ συνεχῆ ἄλυσιν πυροβολείων καὶ ὀχυρωμάτων καλῶς μὲν τοποθετημένων, τὰ ὁποῖα ὅμως οἱ Τούρκοι δὲν ἐφρόντισαν νὰ συνδέσουν μεταξὺ τῶν διὰ μεθοδικῶν χαρακωμάτων πεζικοῦ, λησμονήσαντες τὸ ἀκλόνητον στρατιωτικὸν δόγμα, ὅτι τὸ πεζικὸν εἶνε ὁ βασιλεὺς τοῦ πολέμου καὶ ἐμπιστευθέντες τὴν τύχην τῆς πόλεως εἰς τὴν ἰσχὺν τοῦ ἐργοστασίου Κρούπ.

» Ὁ ἰσχυρότερος τομεὺς τῆς ἀμυντικῆς γραμμῆς ἦτο ὁ βορειανατολικός. Ἐπὶ τῆς δημοσίας πρὸς τὸ Δεμηρ-κιοῖ ὁδοῦ καὶ ἐπὶ φυσικῆς ἐξάρσεως τοῦ ἐδάφους εὐρίσκονται τὰ φρούρια Καγιαλίχ καὶ Τὰς-Τάμπια πρὸς βορρᾶν, τὸ Ἀϊτάς-Μπαμπᾶ ἀκριβῶς ἐπὶ τῆς βορειανατολικῆς γωνίας καὶ κατόπιν πρὸς ἀνατολὰς τὰ φρούρια Ἁγί-Γιορλοῦ, Καστανλίχ, Κουροῦ-Τσεσμέ, Τὸπ-Γιορλοῦ, Καλβίρ, Κάσκας. Πρὸς νότον κατὰ μῆκος τῆς σιδηροδρομικῆς γραμμῆς, τὸ ἔδαφος ὑπεστηρίζετο παρὰ μόνου τοῦ πεζικοῦ. Πρὸς δυσμᾶς, ὀπόθεν ἐπολιόρχοι τὴν πόλιν οἱ Σέρβοι, εὐρίσκεται τὸ φρούριον Παπάζ-Τεπέ, ἀπέναντι τοῦ ὁποίου καὶ εἰς ἀπόστασιν τριῶν περίπου χιλιομ. ἐνδοθεν τῆς ἀμυντικῆς περιμέτρου εὐρίσκεται τὸ φρούριον Χαρδιλίχ, ὅπου διέμενον ὁ Σουκρῆ-πασσᾶς μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του. Πρὸς τὸ Παπάζ-Τεπέ ἔστρεφον κυρίως οἱ Γούρκοι τὴν προσοχὴν των, θεωροῦντες, ὅτι τὰ βόρεια καὶ τὰ ἀνατολικά ὀχυρώματα ἐνισχύοντο σημαντικῶς καὶ ἐκ τῆς τοπογραφικῆς αὐτῶν θέσεως.

»Τὰ μεταξὺ τῶν Τουρκικῶν πυροβολείων χαρακώματα τοῦ πεζικοῦ ἦσαν γελοῖα κυριολεκτικῶς· ἀβαθεῖς τάφροι, ἔπου μόνον πρηγεῖς ἠδύνατο ν' ἀμυνθοῦν οἱ στρατιῶται κατὰ τῆς βολῆς πεζικοῦ, μὴ συγκοινωνοῦσαι πρὸς τὰ ἔπισθεν αὐτῶν δι' ὑπονόμων ἢ κεκαλυμμένων τάφρων, ἀλλὰ δι' ἀπλῶν στοιχειωδεδεσμάτων ἐσκαφῶν, εἰς τὰς ὁποίας καὶ ἔρπων ὁ στρατιώτης μόλις ἠδύνατο νὰ θεωρηθῆ ἄσφαλῆς.

»Ὁ Σουκρὴ πασσάς ἐν τούτοις λόγῳ τοῦ ὑπεραρκετοῦ τοῦ ἀριθμοῦ τῆς φρουρᾶς του εἶχε κανονίσει τὴν ἐναλλαγὴν τῶν εἰς τὰ προχώματα ἀνδρῶν οὕτως, ὥστε κάθε στρατιώτης ἔμενεν εἰς τὸ πρόχωμα 24 ὥρας καὶ 48 ὥρας ὑπὸ στέγην, μέσα εἰς τοὺς στρατώνας τῆς πόλεως.

»Τὲ ἐσωτερικὸν τῶν Τουρκικῶν πυροβολείων ἦτο ἐλάχιστα σύμφωνον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῆς νεωτέρας ὀχυρωματικῆς. Ἐνας χωμάτινος τοίχος, κάθετος ἐντελῶς, ἔπισθεν τοῦ ὁποίου εὐρίσκοντο τὰ τηλεβόλα ἀκάλυπτα καθ' ὄλεκληρίαν, πλὴν ἐλαφρῶν τιμῶν ἐπικαλυμμάτων ζιγκού, τὰ ὅποια μόνον ἀπὸ τὴν βροχὴν ἦτο δυνατόν νὰ προφυλάττουσαν τοὺς πυροβολητάς...».

Κατὰ τὴν γνώμην τοῦ Ἄγγλου στρατιωτικοῦ ἀνταποκριτοῦ, εἶνε ἀπορίας ἀξίον πῶς τὰ Βουλγαρικά τηλεβόλα δὲν κατεθρομμάτισαν τὰ Τουρκικὰ ταῦτα πυροβολεῖα». Τοῦτο ὀφείλετο ἴσως ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὸ ὅτι τὰ Τουρκικὰ πυροβόλα ἦσαν μεγάλου διαμετρήματος καὶ βελγνεκοῦς, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰ προκεχωρημένα ὀχυρωματικὰ ἔργα τῶν Τούρκων—συρματοπλέγματα καὶ τὰ τοιαῦτα—ἐκράτουν τὸν πολιορκητικὸν στρατὸν εἰς σεβαστὴν ἀπὸ τῆς πόλεως ἀπόστασιν.... Ἄλλὰ κυρίως ὀφείλετο τοῦτο εἰς τὴν ἔλλειψιν ἐπαρκοῦς μορφώσεως καὶ ἀνδρείας παρὰ ταῖς πολιορκηταῖς...

Ἐνῶ τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα ἦσαν τόσο ἀτελῆ καὶ πρωτόγονα καὶ τὰ χαρακώματα τοῦ πεζικοῦ τῶν τόσο ὑποτυπῶδη, οἱ Τούρκοι εἶχον σχετικῶς πολὺ προκεχωρημένην γραμμὴν προφυλακῶν. Ἀνατολικῶς ἡ γραμμὴ αὕτη περιελάμβανε καὶ τὸν ὑψηλὸν καὶ δυσπρόσιτον λόφον τοῦ Μαλτεπέ. Παραπλευρῶς, περίπου, πρὸς τὴν γραμμὴν τῶν προφυλακῶν διήκων εἰς τὴν βορειανατολικὴν πλευρὰν τοῦ ἀμυντικοῦ μετώπου τὰ συρματοπλέγματα. Ἀπετελοῦντο ταῦτα ἐκ σύρματος ἀκανθωτοῦ δεμένου εἰς τετραπλὴν σειρὰν παραλλήλων στύλων ὕψους πέντε ποδῶν, τὸ δὲ βάθος τοῦ πλέγματος ἦτο 20' ποδῶν.

»Οἱ Τούρκοι εἶχον ἐπιστήσει τὴν προσοχὴν τῶν ἰδιαζόντων καὶ

πρὸς τὴν κατεύθυνσιν τοῦ Μαλτεπέ. ἐννοοῦντες νὰ καταστήσουν αὐτὴν τὸ κύριον σημεῖον τῆς ἀμύνης των. Ἀλλὰ καὶ ἐδῶ, ὅπως καὶ ἐπὶ τῆς ἄλλης ἐκτάσεως τοῦ ἀμυντικοῦ μετώπου, τὰ ὀχυρωματικὰ ἔργα ἦσαν ἀσήμαντα. ἀποτελούμενα ἀπὸ ἀβαθεῖς τάφρους προχειροτάτας.

» Ὁ πολιορκῶν τὴν Ἀδριανούπολιν συμμαχικὸς στρατὸς ἀπέτελλετο ἀπὸ 120 χιλιάδας Βουλγάρους καὶ 35 χιλιάδας Σέρβους. Ἡ βραδύτης τῆς ἐκπορθήσεως τοῦ φρουρίου ἐπέφερε γενικὴν ἐκρηξίν δυσφορίας ἐν Σόφια, μεγαλειτέραν δὲ ἀκόμη ἐν Βελιγραδίῳ, διότι ἡ Σερβία, ἣ ὅποια εἶχε τερματίσει τὸν ἰδικὸν τῆς πόλεμον, δυσπαρέστως ἔδλεπε παρατεινομένην τὴν παρουσίαν τοῦ στρατοῦ τῆς εἰς τὴν Θράκην. Ἐγνώριζον πάντες ὅτι ἡ Ἀδριανούπολις ἦτο καλῶς ἐφωδιασμένη διὰ ζωοτροφιῶν.

» Μίαν ἡμέραν παρουσιάσθη εἰς τὸν στρατηγὸν Ἰβανῶφ ὁ στρατηγὸς Βαζῶφ, αὐθεντικῶς μηχανικῶς εἰς τὸν Βουλγαρικὸν στρατόν, ὁ ὅποιος ἐζήτησε παρ' αὐτοῦ τὴν ἄδειαν νὰ ἐκτελέσῃ ἐπιμελῆ ἀναγνώρισιν τῶν θέσεων τοῦ ἐχθροῦ, διὰ ν' ἀνακαλύψῃ τὴν κλειδα τοῦ φρουρίου, περὶ τῆς ὑπάρξεως τῆς ὁποίας δὲν ἀμφέβαλλεν, πιστεύων εἰς τὸ δόγμα ὅτι εἰς πᾶν φρούριον ὑπάρχει ἢ κλεῖς, τὴν ὁποίαν ὁ πολιορκητὴς ὀφείλει νὰ εὔρῃ. Ὁ Ἰβανῶφ παρέσχε τὴν ζητουμένην ἄδειαν καὶ ἡ ἀναγνώρισις διήρκεσεν ἕνα ὀλόκληρον μῆνα, μετὰ τὸ τέλος τοῦ ὁποίου ὁ Βαζῶφ ὑπέβαλεν εἰς τὸν Ἰβανῶφ σχέδιον ἐπιθέσεως, τὸ ὁποῖον ὁ τελευταῖος ἐδέχθη μετὰ χαρᾶς, ἀκριβῶς διότι ἐθεώρησεν αὐτὸ τολμηρόν. Κατὰ τὸ σχέδιον τοῦτο δι' εὐφυοῦς χρησιμοποιήσεως τῆς κοίτης τοῦ παραποτάμου Πραχοντία θὰ ἴδύνατο τὸ Βουλγαρικὸν πεζικὸν νὰ καταλάβῃ ἐξ ἐφόδου τὸν λόφον Μαλτεπέ, διασπῶν ἐκεῖθεν τὴν βορειοανατολικὴν πλευρὰν τῆς ἀμύνης τοῦ ἐχθροῦ.

» Ἐλήφθη τότε ἡ ἀπόφασις τῆς ἐφόδου τρεῖς Βουλγαρικαὶ μεραρχίαι, συναποτελούμεναι ἐξ 75 χιλιάδων ἀνδρῶν, συνεκεντρώθησαν ἀνατολικῶς τοῦ Μαλτεπέ καὶ ἐδόθη διαταγὴ συγχρόνου γενικῆς ἐπιθέσεως ἐξ ἄλων τῶν σημείων τῆς πολιορκητικῆς περιμέτρου.

» Περὶ τῆς ἐπακολούθησάσης ἐπιθέσεως μόνον μία ἐκθεσις ὑπάρχει ἡ Βουλγαρικῆ. Κατὰ ταύτην περὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 10ης Μαρτίου εἶχον συμπληρωθῆ αἱ Βουλγαρικαὶ προπαρασκευαὶ καὶ ὀλίγον μετὰ τὸ μεσονύκτιον τὸ Βουλγαρικὸν πυροβολικὸν ἤρχισε σφοδρότατον πῦρ καθ' ἄλων τῶν σημείων τοῦ μετώπου τοῦ ἐχθροῦ. Οἱ Τούρκοι ἀπὴν-

τησαν ζωηρότατα ἐπίσης, τὸ δὲ πῦρ κατέπαυσε περί τὴν 7ην μ. μ. τῆς 11ης Μαρτίου, χωρὶς νὰ θεωρηθῆ παρὰ τῶν πολιορκουμένων παρὰ ὡς συνήθης μονομαχία πυροβολικοῦ, ὁμεία πρὸς τὰς καθημερινῶς σχεδὸν λαμβανούσας χώρας.

» Κατὰ τὴν διάρκειαν ὅμως τῆς νυκτὸς τὸ Βουλγαρικὸν πεζικὸν προελάσαν ἐξ ἀνατολῶν διὰ τῆς κοίτης τοῦ Πραβοντία, κατέλαβεν ἐξ ἐφόδου τὸ Μαλτεπέ περί τὴν 3 καὶ 30' τῆς πρωίας τῆς 12 Μαρτίου. Μεταξὺ τοῦ Μαλτεπέ καὶ τῶν φρουρίων Ἀϊδᾶς-Μπαμπᾶ καὶ Ἁγί-Γιорλου ὑπῆρχεν ἀπόστασις 1500 μέτρων. Κατ' αὐτῶν τῶν δύο φρουρίων ἐστράφησαν τότε αἱ προσπάθειαι τῶν Βουλγάρων· τὸ δεξιὸν διετάχθη νὰ καταλάβῃ τὸ Ἀϊδᾶς-Μπαμπᾶ, τὸ δὲ ἀριστερὸν τὸ Ἁγί-Γιорλου.

» Τὸ πρωὶ τῆς 13 Μαρτίου παχυτάτη ὁμίχλη ἐπεκάθητο ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς πεδιάδος· τῆς ὁμίχλης ταύτης ἐπωφελήθησαν οἱ πολιορκηταὶ καὶ προελάσαντες ἐπὶ τοῦ οὐδετέρου ἐδάφους εὐρέθησαν περί τὴν 5 μ. μ. εἰς ἀπόστασιν ὀλίγων ἑκατοντάδων μέτρων ἀπὸ τῶν δύο φρουρίων. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ Σουκρὴ πασσᾶς ἐφαίνετο κατασυντριβείς ἐκ τῆς ἀπωλείας τοῦ Μαλτεπέ· διέτασσε τὴν ἐν τῇ πόλει Ὀθωμανικὴν Τράπεζαν νὰ τηλεγραφῆσῃ τὸ περιεχόμενον τῶν ταμείων τῆς εἰς τὸ ἐν Κωνσταντινουπόλει κεντρικὸν κατὰσθημα καὶ διέτασεν ὡσαύτως τὴν καταστροφὴν τῶν στρατιωτικῶν ἀποθηκῶν διὰ τὴν πρωίαν τῆς ἐπαύριον.

» Ἀξιωματικοὶ τοῦ ἐπιτελείου τοῦ διηυθέτου τὰς ἰδιωτικὰς τῶν ὑποθέσεις ἐν τῇ πόλει κατεσπευσμένως καὶ ἐξεπεύουσαν τὰ κτήματά των. Γενικὴ ἐπεκράτει παραλυσία ὅλων τῶν κλάδων τῆς διοικήσεως. Τηλεφωνικῶς διετάσσετο ἡ προπαρασκευὴ πλῆθους λευκῶν σημαίων διὰ νὰ εἶνε ἔτοιμοι πρὸς ἀμεσον χρησιμοποίησιν. Καὶ ὅμως ἐν μόνον σημείον τῆς ἐξωτερικῆς περιμέτρου τοῦ ἀμυντικοῦ μετώπου εὐρίσκετο εἰς χεῖρας τοῦ ἐχθροῦ.

» Ὁ βομβαρδισμὸς τοῦ Ἁγί-Γιורλου καὶ τοῦ Ἀϊδᾶς-Μπαμπᾶ ἀπέβη τρομακτικὸς πρὸς τὴν ἐσπέραν καὶ ἦτο ὁ πρόλογος τῆς γενικῆς ἐφόδου τῆς ἐπιούσης.

» Τὴν 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον οἱ Βούλγαροι ἐφθασαν πρὸ τῶν συρματοπλεγμάτων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἔρριψαν τοὺς μανδῦας των καὶ τὰ διέβησαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον χωρὶς νὰ τὰ κόψουν. Τὰ δύο φρούρια κατελήφθησαν τὸ πρωὶ διὰ τῆς λόγχης, συγχρόνως δὲ οἱ Σέρβοι κα-

τελάμβανον διὰ τῆς λόγχης ἐπίσης τὸ Παπάζ-Τεπέ. Πρὸ τῆς 9 πρωΐνης τῆς 13 Μαρτίου ὁλόκληρον τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον τῆς περιμέτρου καὶ μέγα μέρος τοῦ δυτικοῦ εὕρισκοντο εἰς τὴν κατοχὴν τῶν Βουλγάρων καὶ τῶν Σέρβων. Πρὸ τῆς μεσημβρίας ὁ Σουκρὴ πασσᾶς παρεδίδοτο.

» Ἐντὸς τῆς πόλεως ἠχμαλωτίσθησαν περὶ τὰς 40 χιλιάδας Τούρκοι. Οἱ αἰχμάλωτοι ὠδηγήθησαν εἰς τὴν πρὸς βορρᾶν τῆς πόλεως νῆσον τοῦ ποταμοῦ Τούντζα. Ἦσαν ὅλοι πειναλέοι, ὅταν δὲ τοῖς διενεμήθη ἄρτος, πολλοὶ ἀπέθανον, διότι ἔφαγον ἀπλήστως κατόπιν φοβερᾶς ἀτονίας τοῦ ἀπὸ πολλοῦ κενοῦ στομάχου των. Οἱ ἐναπομείναντες ὠδηγήθησαν εἰς τὴν Βουλγαρίαν ὑπὸ Βουλγαρικοῦ ἀποσπάσματος ὀπλισμένου διὰ μαστιγῶν, μετὰ τὰ ὅποια οἱ Βούλγαροι παρημποδίζον τοὺς αἰχμαλώτους των ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιπέσουν κατὰ τῶν μεταγωγικῶν, τὰ ὅποια ἦσαν φορτωμένα μετὰ ζωοτροφίας...»

Ἄφ' ἐτέρου, ὁ εἰδικὸς ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάϊμς» συνεπέραινεν ὅτι «καίτοι παρὰ τῶν Βουλγάρων ἡ Ἀδριανούπολις παρεστάθη ὡς εἶδος Πόρτ-Ἀρθούρ, ἡ ἀλήθεια εἶνε ὅτι ἡ δύρωσις τῆς ἦτο ἀθλία κατὰ τὸ σχέδιον καὶ ἐντελῶς ἐστερημένη στρατιωτικοῦ πνεύματος.» Οἱ Βούλγαροι θὰ ἠδύναντο νὰ κυριεύσουν τὴν πόλιν εἰς οἵανδήποτε στιγμήν ἀπεφάσιζον σοβαρῶς τὸ τοιοῦτον, διότι ἡ Ἀδριανούπολις ἦτο σχεδὸν ἀνοχύρωτος.

» Ὡς πρὸς τὰς ἀπωλείας τῶν Συμμάχων, κατὰ τὰς Βουλγαρικὰς ἐκθέσεις, αὗται ἀνήρχοντο εἰς 7 χιλιάδας.

Καὶ ὁ στρατιωτικὸς ἀνταποκριτὴς τῶν «Τάϊμς» κατέληγεν ὡς ἑξῆς.

«Ὁ ἱστορικὸς τοῦ μέλλοντος θὰ ἐκφέρει ἀληθῆ γνώμην περὶ τῶν ἀναλογιῶν τοῦ ἀγῶνος τούτου. Ἐν τούτοις θὰ ἦτο ἴσως καλὸν νὰ ἔχη ἡ Βουλγαρία ὑπ' ὄψει ὅτι τὸ ἄλογον, τὸ ὁποῖον ἐκέρδιεν εἰς τὸν ἀγῶνα καλπᾶσαν ὑπεράνω στενῶν τάφρων καὶ χαμηλῶν προσκομμάτων, δύναται ἴσως νὰ πέσῃ εἰς τὸ πρῶτόν του πῆδημα ἐν νεῇ ἱποδρομίᾳ, ὅπου τὰ προσκόμματα θὰ ἦσαν σοβαρά.»

ΣΗΜ.— Ἴδου μία πραγματοποιηθεῖσα τόσον ταχέως προφητεία... Ἐν τῷ βουλγαρικῷ «ἄλογον» ὄχι μόνον ἔπεσεν, ἀλλὰ καὶ κατεθρομμᾶτισθη καὶ ἔμεινεν ἄπνουν ἐν τῇ ἀκαθέκτῳ φυγῇ του ἐνώπιον τῶν ἐλληνικῶν λογχῶν, ὀλίγους μῆνας μετὰ τὸν κατὰ τῶν Ὀθωμανῶν ψευδοθρίαμβόν του...

Ἴδου τώρα τί μᾶς λέγει καὶ αὐτὸς ὁ πολὺς Δάνεφ περὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος :

Κατ' ἐπικαίρους καὶ ἀσφαλεστάτας πληροφορίας ἐκ Σόφιας, ἡ «Βουλγαρία», ὄργανον τοῦ Δάνεφ, ἀπαντῶσα εἰς τὰ δριμύτατα ἄρθρα τοῦ ἀντιπολιτευομένου Τύπου κατὰ τοῦ Δάνεφ, τὸν ὁποῖον κατηγοροῦν ὅτι ἀπέτυχεν οἰκτρῶς εἰς ὅλα τὰ ἀνατεθέντα εἰς αὐτὸν διπλωματικά ζητήματα, ἔλεγε μεταξύ ἄλλων ὅτι ἡ ἀποτυχία τῆς Βουλγαρίας εἰς τὰ ζητήματα τῆς συνθηκολογίας καὶ τῆς εἰρήνης ὠφείλετο οὐχὶ εἰς τὴν κακὴν διπλωματικὴν διαχείρισιν, ἀλλὰ εἰς τὸν στρατὸν τῆς, ὅστις δὲν ἐδείχθη ἐξ ἀρχῆς ὁποῖος ἀνεμένετο. Ἡ «Βουλγαρία» ἐξέφραζε τὴν γνώμην ὅτι ἡ ἐκδασίς τῶν ἀφορώντων τὴν Βουλγαρίαν ζητημάτων θὰ ἦτο πολὺ αἰσιωτέρα, ἂν εἰς τὸ Λουλέ-Μπουργᾶς διὰ καταλλήλου ἐνεργείας τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τῆς Βουλγαρικῆς στρατιᾶς ἐπετυγχάνετο ἡ αἰχμαλωσία τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ.

«Ἐπίσης δὲν πρέπει νὰ λησμονήσωμεν, ἐπέλεγεν ἡ «Βουλγαρία», ὅτι ὁ Βουλγαρικὸς στρατὸς ἔμεινεν ὀλοκλήρους μῆνας πρὸ τῆς Τοατάλιζας ἀδυνατιῶν νὰ διασπάσῃ τὴν Τουρκικὴν γραμμὴν. Μετ' αὐτῆς αἰσιωτικῆς ἀποτυχίας δὲν ἠδυνάμεθα νὰ ζητῶμεν αἰσιωτέραν διεξαγωγὴν τῶν διπλωματικῶν ζητημάτων».

* *

Αἱ διαπραγματεύσεις, ἐν τούτοις, ἐξηκολούθησαν ἐν Λονδίῳ, οὐχὶ δὲ καὶ τόσοσ' δυσμενεῖς διὰ τοὺς Βουλγάρους—ἀρκετὰ μᾶλλον εὐμενεῖς δι' αὐτούς, ὥστε νὰ μὴ ἦτο ἀνάγκη νὰ διατυπώνῃ ἀπὸ τῆς ἐποχῆς ἤδη ταύτης τὰς ἀυξήσεις τῆς ἀπληστίας τῶν ὀντάξιως ἀντιλήπτω αὐτῶν Δάνεφ.

Ἄλλ' ἄς ἀκολουθήσωμεν τὴν ἐξέλιξιν τῶν διπλωματικῶν φάσεων τοῦ ζητήματος.

Γερμανία καὶ Ἑλλάς.

Ἡ «Βελγικὴ Ἀνεξαρτησία» ἔγραφεν ἐγκαίρως ἤδη τὸ ἀκόλουθον ἐμπνευσμένον φανερώς ἄρθρον:

«Πρὸς τῆ ἔθνικῃ ἀμύνη, τὸ σπουδαιότερον ἔρεισμα διὰ τὰς Δυναμείας εἶνε ὁ συνδυασμὸς τῶν συμμαχιῶν, τῶν συνεννοήσεων καὶ τῶν φιλιῶν. Ὅ,τι δὴποτε καὶ ἂν λέγουν, ἡ Γερμανία ἔχασε πολλὰ διὰ τῆς Τουρκικῆς ἤττης. Ἡ σύμμαχός τῆς, ἡ Αὐστροουγγαρία, δὲν ὑπέστη ὀλιγωτέρας ἀπωλείας ὡς ἐκ τῆς ἐξυψώσεως τῆς Σερβικῆς φυλῆς.

» Ἐνεκα τούτου οἱ ἐν Γερμανίᾳ ἐπεζητήσαν πάντοτε τὸν τρόπον, δι' οὗ θὰ ἠδύναντο νὰ προσπορισθοῦν ὠφελήματα ἐκ τῆς νέας φάσεως τῶν πραγμάτων. Φαίνεται ὅτι ἐλαχίστας ἐλπίδας ἔχουν νὰ ἐγκολπωθοῦν τοὺς Βουλγάρους ἢ τοὺς Σέρβους. Ὅλοι αἱ εἰς βάρους τῶν πυροβόλων Κρούπ ἐφευρεθεῖσαι ἱστορίαι δὲν ἀνέκοψαν τὴν φυγὴν τῶν Τούρκων. Τὰ στελέχη τῶν νικηφόρων στρατῶν ἐξεπαιδεύθησαν ἀπὸ Γάλλους ἀξιωματικούς· ὁμοίως τὰ Ἑλληνικὰ τιαυτά, ἢ γενναϊότης τῶν ὁποίων ἐξέπληξε τὸν κόσμον. Ἐὰν δὲν δύναται τις νὰ ὀμιλῇ περὶ Γερμανικῆς ἡττῆς, τοῦθ' ὕπερ εἶνε ὑπερβολικόν, εἴμπορει ὅμως πάντοτε νὰ κάμνη λόγον περὶ ἐξασθενήσεως τῆς ἐξωτερικῆς θέσεως τῆς Γερμανίας. Πρὸς ἀντιστάθμισιν, οἱ Γερμανοὶ ὠνειρεύθησαν πάντοτε περὶ συρράξεως μεταξὺ τῶν συμμάχων εἰς τὸ ζήτημα τῆς Θεσσαλονίκης.

» Ἀπὸ τῆς καταλήψεως τῆς πόλεως ταύτης δὲν δὲν ὑπελόγιζον εἰμὴ εἰς ἐπεισόδια, τὰ ὁποῖα ἐνδεχόμενον νὰ συνέβαινον μεταξὺ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ Βουλγαρικοῦ. Ἐκάστην πρωτῶν αἱ ἐφημερίδες τοῦ Βερολίνου μᾶς ἔλεγον ὅτι ἔπρεπε νὰ ἀναμείνωμεν μέχρι τῆς ἐσπέρας ὅπως ἴδωμεν τοὺς δύο συμμάχους νὰ συμπλακοῦν διὰ τῶν ὅπλων. Τὰ γεγονότα δὲν ἀνταπεκρίθησαν εἰς τὰς προσδοκίας ταύτας. Δὲν πειράζει ὅμως, αὐτοὶ ἐπανελάμβανον τὰ ἴδια : οἱ Βούλγαροι βαδίζουσι ἐκ νέου κατὰ τῆς Θεσσαλονίκης. Οἱ Ἕλληνες «βεβαίως δὲν θὰ τοὺς ὑπεδέχοντο ὡς συμμάχους, ἀλλ' ὡς ἐχθρούς».

Ἰσοῦ δὲ ὅτι τώρα διαδραματίζεται τὸ δράμα τοῦ Λευκοῦ Πύργου. Παράφρων βασιλοκτόνος θέτει ἐν κινδύνῳ τὴν πολιτικὴν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους.

» Ὁ νέος Βασιλεὺς εἶνε γαμβρὸς τοῦ Αὐτοκράτορος. Ἐκίμεν ἐν Γερμανίᾳ τὰς στρατιωτικὰς του σπουδὰς καὶ ἠκολούθησε τὰ μαθήματα τῆς πολεμικῆς Ἀκαδημίας τοῦ Βερολίνου. Εἶνε ἀρχηγὸς Συντάγματος τῆς φρουρᾶς καὶ ἀνήκει εἰς τὸ ἐπιτελεῖον ἐτέρου, εἰς τὸ ὁποῖον καὶ ὑπηρέτησεν ὡς ἀνθυπολοχαγός.

» Πολλὰς ἐλπίδας ἐγέννησεν ἢ εἰς τὸν Θρόνον ἀνάρρησις τοῦ νέου Βασιλέως. Θὰ ἐκπληρωθοῦν ; Ἀμφιβάλλω περὶ τούτου.

» Ὁ Βασιλεὺς Κωνσταντῖνος δὲν εἶνε πλέον νέος. Ἐχει τὴν πείραν ἀνδρὸς ὑπερδάντος τὸ τεσσαρακοστὸν τῆς ἡλικίας καὶ γνωρίσαντος τὰς πικρίας τῆς ἀντιδημοτικότητος. Ἐὰν σήμερον ἀνευφημηταὶ ὡς ὁ

ἤρως τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τῶν Ἰωαννίνων, δὲν πρέπει νὰ λησμονῆ διὰ τὴν ἀναγκάσθη νὰ ἀφήσῃ τὸν στρατὸν μετὰ τὰς ἡττάς τοῦ 1897.

» Δὲν εἶνε πιθανὸν διὰ τὴν σπεύσῃ νὰ ριφθῆ εἰς τοὺς βραχίονας τῆς Γερμανίας, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τοὺς συμμάχους, οὓς ὁ πατήρ του ἐξήτησεν ὅπως μεγεθύνῃ τὴν χώραν του. Ὅπωςδὴποτε διὰ τὸν ὄμιλον τῆς τριπλῆς συνεννοήσεως, ἰδίως διὰ τὴν Γαλλίαν, ἡ ὥρα εἶνε κρίσιμος, διότι κατ' αὐτὴν θὰ ἀποφασισθῆ ποῖος θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν φιλίαν τοῦ νέου Βασιλείου, ἢ ποῖος θὰ ὠθήσῃ τὴν βαλκανικὴν συμμαχίαν πρὸς τὸ ἀντίθετον στρατόπεδον.

» Οἱ Γερμανοὶ δὲν ἀποκρῦπτουν τὴν πρόθεσίν των νὰ πράξουν τὸ πᾶν ὅπως προσελκύσουν ὑπὲρ ἑαυτῶν τὰς συμπαθείας καὶ τοὺς συγγενικοὺς δεσμοὺς τοῦ Βασιλέως Κωνσταντίνου. Ἡ Γαλλία θὰ δυνηθῆ νὰ θέσῃ ἐπὶ τῆς πλάστιγγος τὰς ὑπερρεσίας, ἀς παρέτχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα οὐ μόνον κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη, ἀλλὰ πάντοτε».

Ἀυστροϊταλικαὶ ὑπουλόγητες.

Ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» ἐκθέτων τὰ τῆς πολιτικῆς καταστάσεως ἔγραφε τὰ ἐπόμενα:

«Ἡ Αὐστροουγγαρία ἐξασφαλίσασα τὴν συναίνεσιν τῶν Δυνάμεων — συμπεριλαμβανομένης καὶ τῆς Ρωσσίας — ὑπὲρ τῶν ἀξιώσεών της, ἐν σχέσει πρὸς τὴν δωρεάν τῆς Σκόδρας εἰς τὴν Ἀλβανίαν, δὲν ἀρκεῖται εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην. Πρὸ μικροῦ προσεκάλεσεν ἀπειλητικῶς τὸ Μαυροβούνιον, νὰ ἀναστείλῃ τὴν πολιορκίαν ὅπως ἐξέλθουν τῆς Σκόδρας οἱ πολιταὶ ἀνερχόμενοι εἰς 15—20 χιλιάδας. Δὲν ἀποκρύπτει διὰ τὴν περιπτώσει ἀρνήσεως θὰ μετέλθῃ βίαν. Ἐξαιρέσει τῆς ἀπειλῆς ταύτης, ἡ Ρωσία καὶ Ἰταλία προέδωσαν εἰς ἀνάλογον διάδημα παρὰ τῆ Κυβερνήσει τῆς Καττίγνης, ἧτις πιθανῶς θὰ ἀποφασίσῃ νὰ υποκύψῃ εἰς τὸ ἀναπόφευκτον τώρα ὅποτε γνωρίζει διὰ σιανδήποτε ἐπιτυχίαν καὶ ἂν σημειώσῃ, δὲν θὰ δυνηθῆ νὰ λάβῃ τὴν Σκόδραν.

» Ἡ Αὐστροουγγαρία ἀποδεικνύει τοιοῦτοτρόπως μίαν ἐπὶ πλέον φορὰν τὸ κύρος, τὸ ὅποιον προσδίδουν τὰ στρατιωτικὰ ἐπιχειρήματα εἰς τὰς πολιτικὰς συζητήσεις. Τὸ ζήτημα τῆς Σκόδρας παρέσχεν εἰς τὸ Μαυροβούνιον δαίγμα τῆς δυνάμεώς της καὶ ὑπέμνησεν εἰς αὐτὸ ὡς καὶ εἰς τὴν Σερβίαν διὰ πρέπει πάντοτε νὰ τὴν λογαριάζουν. Ἐπε-

κύρωσεν ἐπίσης τὴν ἐπὶ τῆς Ἀλβανίας προστασίαν τῆς καὶ τὸ ἐν τῇ Ἀδριατικῇ γόητρὸν τῆς, χωρὶς νὰ ἀντιτείνῃ ἢ Ἰταλία, τοῦναντίον μάλιστα τῆ συνεργασίᾳ τῆς.

» Ἡ ἐπιτυχία αὕτη εἶνε τοιαύτης φύσεως, ὥστε νὰ συγκινηθῇ ἢ Ἰταλικῇ δημοσίᾳ γνώμη, τοσοῦτῃ μᾶλλον καθ' ἕσπον ὁ βασιλεὺς Νικήτας εἶνε ὁ πενθερὸς τοῦ Βίκτωρος Ἐμμανουήλ, ἐπὶ πλέον δὲ διότι Ἰταλοὶ εἶνε οἱ κατασκευάζοντες τὸν Μαυροβουνιωτικὸν λιμένα τοῦ Ἀντιβάρες, ἐν τῷ ὁποίῳ ἐνδεχόμενον νὰ γίνῃ ἢ ναυτικὴ ἐπίδειξις τῶν Αὐστριακῶν. Ἐπιβεβαιούται ἅπαξ ἀκόμη ἢ πρό τινων ἐτῶν ἐκφρασθεῖσα γνώμη τοῦ ἤδη ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν δι Σάν Τζουλιάνο, καθ' ἣν ἢ Αὐστρία θὰ ἐλάμβανε πάντοτε τὴν ἐπὶ τῆς Ἰταλίας ὑπεροχὴν, καὶ ὅτι κατὰ τὴν συμφωνίαν ἢ Ἰταλία θὰ ἠπατάτο.»

Ἀφ' ἐτέρου, ἢ «Ἐφημερίς τῆς Ἰταλίας» διηρωτάτο «ἐπὶ τίνος ἄρχ βάσεως στηρίζει ἢ Αὐστρία τὰς ἀξιώσεις τῆς ὅπως προστατεύσῃ τοὺς καθολικοὺς Ἀλβανούς, σήμερον ὁπότε ἢ Τουρκικὴ κυριαρχία δὲν ὑφίσταται πλέον ἐν τῇ Βαλκανικῇ;» Τὸ μέγα ἰταλικὸν ὄργανον ἐφρῶνει ὅτι ἔπρεπε νὰ ἐξουδετερωθῇ πᾶν Αὐστριακὸν προνόμιον ἐν Ἀλβανίᾳ.

«Δὲν δυνάμεθα, ἔγραφεν, νὰ παραδεχθῶμεν αὐστριακὸν προτεκτοράτον ἐπὶ τῶν καθολικῶν ἐν Ἀλβανίᾳ. Παρὰ τίνος ἀνεγνωρίσθη τοῦτο καὶ πότε; Ἀποδεχόμενοι τοῦτο θὰ ἐλαττώσωμεν τὸ γόητράν μας καὶ θὰ ὁμολογήσωμεν ὅτι ἐν ταῖς ὑποθέσεσι τῆς Ἀλβανίας ἢ Ἰταλία εἰς οὐδὲν ὑπολογίζεται. Μεταξὺ συμμάχων πρέπει νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν τὰ ἀμοιβαία συμφέροντα καὶ ὄχι μόνον τὰ ἴδια.

» Αἱ Δυνάμεις ὑπέβαλον ἐν Κωνσταντινουπόλει τοὺς εἰς τοὺς συμμάχους ἀνακοινωθέντας ἔρους, οὓς κρίνουσιν ὡς δυναμένους νὰ χρησιμεύσωσιν ὡς βάσις τῆς μεσολαβήσεως. Οἱ ἔροι οὗτοι, οἱ ὅποιοι προσεγγίζουσι ἴσως κατὰ πολὺ πρὸς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι συνιστῶντο πρὸς ἀποδοχὴν εἰς τὴν Πύλῃν διὰ τῆς συλλογικῆς διακοινώσεως τῆς 17 Ἰανουαρίου, ἀπερρίφθησαν κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρὰ τῆς Τουρκίας, καίτοι αἱ Μ. Δυνάμεις ὑπεσχέθησαν τὴν ἐν τῷ μέλλοντι ἀρωγὴν τῶν χάριν τῆς ἀποδοχῆς. Σήμερον ἢ Τουρκία ἐπαναπαύεται εἰς τὴν Εὐρώπῃν, αἱ Δυνάμεις δὲ ἀπευθύνονται μόνον εἰς τοὺς συμμάχους ἀπειλοῦσαι αὐτοὺς ὅτι θὰ τοὺς στερήσουσιν τῆς οἰκονομικῆς ὑποστηρίξεώς των, ἐὰν δὲν συνεμερίζοντο τὴν γνώμην των. Αἱ τέσσαρες συμ-

μαχοι Κυβερνήσεις δὲν ἐγνωστοποίησαν ἀκόμη τὴν ἀπάντησίν των εἰς τὴν προφορικὴν ταύτην ἀνακοίνωσιν. Ἀλλὰ καὶ ἐν περιπτώσει ἀρνήσεως οὐδόλως θὰ εὔρεθον εἰς θέσιν διάφορον ἐκείνης, εἰς ἣν εὔρεθη ἄλλοτε ἡ Τουρκία ἐναντι τῶν Δυνάμεων, με μόνην τὴν διαφορὰν ἔτι οὗτοι ἐξακολουθοῦν νὰ εἶνε καὶ σήμερον ὡς τότε οἱ νικηταί. Τὸ τελευταῖον τοῦτο δὲν πρέπει νὰ λησμονῆται ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, οἰαδίποτε καὶ ἂν εἶνε ἡ ἐπιθυμία τῆς νὰ ἴδῃ τερματιζόμενον τὸν πόλεμον.»

Παρὰ πάντα ἐν τούτοις ταῦτα, ἡ στιγμή τῆς συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης πρὸς τὴν Τουρκίαν δὲν ἐφαίνετο πλέον ἀφισταμένη καὶ πολὺ.

Τοῦτο ἄλλως τε ἐξηγγέλλετο μετὰ πεποιθήσεως καὶ ἀπὸ τὸν Ἄσκουϊθ ἐν τῇ Βουλῇ τῶν Κοινοτήτων. Πρὸ αὐτοῦ ὁ σερ Ἐδουαρδ Γκρέυ ἐξέφραζεν ἅμα καὶ τὴν ἐλπίδα περὶ ταχείας συνομολογήσεως τῆς εἰρήνης διὰ τῆς ἀποδοχῆς παρὰ τῶν ἐμπολέμων τῆς διαιτητικῆς μεσολαθήσεως τῶν Δυνάμεων, ἐτόνιζε δὲ τὴν ὑποχρέωσιν τῆς Εὐρώπης, ὅπως βοηθήσῃ τὴν Τουρκίαν πρὸς παγίωσιν καὶ ἐνίσχυσιν τοῦ κράτους αὐτῆς εἰς τὰς ὑπολειφθησομένας ἐν Μικρᾷ Ἀσίᾳ κτήσεις τῆς. Εἰς τὴν ἀρωγὴν αὐτὴν ἐκαλοῦντο φυσικῶ τῷ λόγῳ νὰ συμμετάσχουν καὶ τὰ Βαλκανικὰ κράτη, παραιτούμενα τῆς ἀξιώσεώς των περὶ πολεμικῆς ἀποζημιώσεως. Τὸ ἰδιαιτέρως δὲ σχολιασθέν ἐκ τῶν δηλώσεων τοῦ Ἄγγλου ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ἦτο ἡ περὶ τῆς ἀποφάσεως τῶν Δυνάμεων περικοπή. «Ἐν ἡ περιπτώσει», εἶπε κατὰ λέξιν ὁ σερ Γκρέυ, «ἡ ἀπόφασις αὕτη δὲν καθίστατο σεβαστὴ ἐκ μέρους τῶν Βαλκανικῶν κρατῶν, τότε ἡ εἰρήνη θὰ ἐπιβληθῇ δι' ἠνωμένης πίεσεως τῆς Εὐρώπης». Ἀπειλαὶ λοιπὸν ἐκρύπτοντο ἐπιμελῶς κάτωθι τῆς φιλικῆς αἰγίδος τῶν Δυνάμεων καὶ δὴ ἀπειλαὶ σκοποῦσαι τὴν πρὸς τὰ ἰδιά των συμφέροντα παρέμβασιν. Μετὰ τὰς αὐστριακὰς ἤρχοντο ἐπισήμως αἱ ἀγγλικάι. Ὀλόκληρος δὲ σχεδὸν ὁ λονδίνιος τύπος ἐξῆρε τὰ δηλώσεις ταύτας ὡς μεγίστης σπουδαιότητος.

»Οἱ «Τάιμς», ἐγκωμιάζοντες τὴν διπλωματικὴν ἐπιδεξιότητα τοῦ Γκρέυ, εἰς ὃν ἀπέδιδον κατὰ μέγα μέρος τὴν μεταξὺ τῶν Δυνάμεων ἐπελθοῦσαν συνεννόησιν, ὡμολόγουν ἐν τούτοις ἔτι δὲν εἶχε παρέλθει τελείως ὁ κίνδυνος καὶ ὅτι παρίστατο ἀπόλυτος ἀνάγκη νὰ ληφθοῦν δραστηκώτατα παρὰ τῶν Δυνάμεων μέτρα ὅπως παύσῃ ἡ περὶ τὴν Σκόδραν αἱματοχυσία. Τὰ «Ἡμερήσια Νέα ὅμως ἔκρινον μετὰ περισσῆς δυσφορίας τὴν φράσιν τοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἐξωτερικῶν ὅτι ἡ

εἰρήνη θὰ ἐπεβάλλετο διὰ τῆς ἠνωμένης βίας τῶν ἰσχυρῶν.

«Ἡ εἰρήνη», ἔλεγεν ὁ ἀρθρογράφος, «ἐπιβάλλεται νὰ εἶνε τοιαύτη· νὰ μὴ ἀποστερήσῃ τοὺς συμμάχους τῶν καρπῶν τῶν ἐλευθερωτικῶν ὥστε αὐτῶν νικῶν». ἐπέκρινε δὲ τὴν ἐπιμονὴν τῶν Δυνάμεων ὅπως αὐταὶ διαθέσουσιν κατὰ τὸ δοκοῦν τὰς ἐλληνικωτάτας τοῦ Αἰγαίου νήσους, καὶ ἐπήγγετο ὅτι ἡ Ἀγγλικὴ Κυβέρνησις ἔπρεπε νὰ ἔχῃ πάντοτε ἐν νῷ ὅτι «ἡ φιλελευθέρα Ἀγγλία θὰ ἐξεγερθῆ ὡς σωμος κατὰ πάσης ἀποδείρας ἐπιστροφῆς αἰαζόγηποτε τῶν νήσων εἰς τὴν Τουρκίαν, ὡς καὶ κατὰ πάσης ἐν γένει ἡμιτελοῦς λύσεως τοῦ ζητήματος...» Ἀλλ' ἡ Ἀγγλία εἶχε πάντοτε ὑπ' ὄψει τῆς μόνον τὰ ἰδιοτελῆ ἐαυτῆς συμφέροντα. Ἰδοὺ διατί ἐν τέλει εἰς τὸ ζήτημα τοῦτο κατέληξεν εἰς ἀδιαφορίαν χαρακτηριστικωτάτην καὶ εἰς κυνικότητα δηλώσεων ἀπερίφραστον: «Καὶ αἱ σφαγαὶ καὶ τὰ λοιπὰ ἐκτροπα τοῦ πολέμου δὲν εἶνε ἄξια καμμιᾶς προσοχῆς· αἱ δὲ Δυνάμεις μόνον σκοπὸν ἔχουν τὴν προάσπισιν τῶν ἰδίων συμφερόντων καὶ τῆς μεταξὺ των εἰρήνης....»

Μετὰ τὴν περιφανεστάτην ἄλωσιν τῶν Ἰωαννίνων ὑπὸ τοῦ ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἐγένετο ἡ παράδοσις τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς τὰ βουλγαρικὰ στρατεύματα. Ἡ Ἀδριανούπολις ἔπεσεν. Αἱ μεγάλαι καὶ βαρεῖται θυσίαι τῶν συμμάχων ἐπεβραβεύοντο σὺν τῷ χρόνῳ ὑπ' αὐτῶν τῶν πραγμάτων. Καὶ ἐγενῆτο ἤδη τὸ ἐρώτημα: Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἀποφασίσῃ ἡ Εὐρώπη τὴν πραγματοποίησιν τῶν ἀπειλῶν τῆς περὶ ἐξαναγκασμοῦ τῶν συμμάχων, εἴταν οὗτοι ἐπιβάλλουν καὶ κατακτώσι τὸ δίκαιον διὰ τοῦ αἵματός των;

Ἐπέλειπετο μόνη ἡ ἄλωσις τῆς Σκόδρας διὰ νὰ ἐπιτευχθῆ καθ' ὁλοκληρίαν ὁ σκοπὸς τοῦ πολέμου τῶν συμμάχων. Ὁ βασιλεὺς Νικήτας, παρὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων, δὲν ἐφαίνετο διατεθειμένος νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, ἡ μόνη δὲ ὑποχώρησις ἦν ἕκαμνεν ἐναντι τῆς Αὐστρίας ἦτο ἡ παροχὴ τριημέρου προθεσμίας εἰς τοὺς ἀόπλους κατοίκους τῆς Σκόδρας ἵνα ἐξέλθουν ἐκτὸς τῆς ζώνης τῆς πολιορκίας. Γενικώτερον ὅθεν ἐπεκράτει ἡ γνώμη ὅτι ἐντὸς ὀλίγων ἡμερῶν θὰ ἐπιπτε καὶ τὸ τελευταῖον Τουρκικὸν φρούριον ἐν Εὐρώπῃ. Ἄλλως τε ἡ Σκόδρα, ὡς καὶ ἡ Ἀδριανούπολις, εἶχον πολὺ ἐξαντληθῆ, ἡ δὲ φρουρὰ ἐδείκνυε σημεῖα στάσεως. Τὸ τελευταῖον τοῦτο ἄλλως τε διεπιστοῦτο ἤδη καὶ ἀπὸ τὴν ὑπὸ τινος Μαλισσόρου διαπραχθεῖσαν δολοφονίαν τοῦ δικικητοῦ τῆς Σκόδρας Χασάν Ριζᾶ πασσᾶ.

Καὶ ἀνεμένετο πλέον ἢ ἀπάντησις τῶν Συμμάχων εἰς τὴν κοινὴν διακοίνωσιν τῶν Δυνάμεων πρὸς παύσιν τῶν ἐχθροπραξιῶν ὡς ἡ μόνη ἐνδεδειγμένη νὰ καθαρῶσιν τὸν διπλωματικὸν ὀρίζοντα ἀπὸ τὰ νέφη τῶν δυσσιῶνων τοῦ ἀπειλῶν.

Ἀυστρία καὶ Μαυροβούνιον.

Ὁ Παρισινὸς «Χρόνος» ἔγραφεν ἐπικαίρως ἤδη τὸ ἐξῆς ἄρθρον ἐπὶ τῆς Αὐστρομυροβουνιωτικῆς διαφοράς:

«Ἡ Αὐστρία προέβη ἤδη εἰς τὸ παραγγελθὲν διάδημα. Διευαρτηρήθη ἐν Κεττίγνῃ, στηριχθεῖσα ἐπὶ αἰτιάσεων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἤττον δικαιολογημένων, αἱ ὅποσαι ὅμως ἀποτελοῦν πράγματι ἀπλὴν πρόφασιν διὰ νὰ σταματήσῃ ἡ πολιορκία τῆς Σκόδρας.

»Φαίνεται ὅτι ὁμοίως παρατηρήσεις ἔκαμε καὶ εἰς τὸ Βελιγράδιον διὰ ζημίας αἱ ὅποσαι ἐγένοντο τυχαίως εἰς μοναστήρια καθολικῶν ἐκ τοῦ βομβαρδισμοῦ τῆς Σκόδρας. Τὸ διάδημα τῆς Αὐστρίας ὑπεστηρίχθη καὶ διὰ τῆς ἀποστολῆς σκαφῶν πολεμικῶν πρὸ τοῦ Ἀντιζάρεως, ὑπὸ τὴν πρόφασιν νὰ ἐξασφαλίσθωσιν οἱ μὴ πολεμοῦντες, δι' οὓς ἡ Αὐστρία ζητεῖ τὴν ἀδεικν ὅπως ἐξέλθουν ἐκ τῆς πολιορκουμένης πόλεως. Αἱ ἐξηγήσεις αὗται δύνανται νὰ φανοῦν τόσῃ μᾶλλον πιθαναί, ὅσῃ οὐδὲν μεταγωγικὸν συνοδεύει τὰ Αὐστριακὰ θωρηκτά. Ὁ περίπλους ἄρα τοῦ Αὐστριακοῦ στόλου φέρει τὸν χαρακτῆρα μιᾶς ναυτικῆς ἐπιδείξεως μετημπεισμένης, σκοπὸν ἐχούσης νὰ ἐπισπεύσῃ τὸ φόδητρον, τὸ ὅποιον ἀπὸ τῆς Ἀδριατικῆς προετοιμάζεται εἰς τὰ Σερβομυροβουνιωτικὰ σύνορα ὑπὸ τὴν μορφήν τῆς κινητοποιήσεως μέρους τοῦ Αὐστριακοῦ στρατοῦ.

»Ἡ Αὐστριακὴ πρωτοβουλία καθιστᾷ προβληματικὴν τὴν τόσον ἐπιπόνως ἐπιτευχθεῖσαν συνεννόησιν τῶν ἐν Λονδίῳ πρέσβων. Ἡ συνεννόησις αὕτη ἔδιδε τὴν Σκόδραν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, ἀλλὰ πρὸς μόνον τὸν σκοπὸν νὰ ἐκανοποιηθῇ ἡ Αὐστρία. Ἀλλὰ φαίνεται ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Σκόδρας θὰ δημιουργήσῃ τετελεσμένον γεγονός διὰ τὴν Εὐρώπην καὶ διὰ τοῦτο προβαίνει εἰς μεμονωμένην ἐνέργειαν, ἐκφοβίζουσα τὰ Βαλκανικὰ κράτη, ὅπως ἐνισχύσῃ τὰς ἀξιώσεις της ἐπὶ τῆς Σκόδρας, ἧτις εἶνε τὸ κέντρον τῆς προπαγάνδας της καὶ τοῦ καθολικοῦ προτεκτοράτου της εἰς τὴν βόρειον Ἀλβανίαν.

»Μολονότι μέρος τοῦ Αὐστριακοῦ Τύπου ἐπιμένει ὅτι ὑπάρχει συν-

εννόησις μεταξύ Ἰταλίας καὶ Αὐστρίας, ἡ Ἰταλία δὲν συμμετέχει μέχρι τοῦδε εἰς τὴν ναυτικὴν ἐπίδειξιν ἐπὶ τῶν Ἀλβανικῶν ἀκτῶν. Ἄλλ' ἡ Ἰταλία δὲν θὰ ἠδύνατο νὰ παραμείνῃ ἐπὶ πολὺ ἀδιάφορος εἰς τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς συμμάχου τῆς εἰς χώραν ἔνθα καὶ αὐτὴ ἔχει σκοποὺς ἀντιζήλους, ὁ στόλος τῆς δὲ εἶνε ἔτοιμος διὰ πᾶν ἐνδεχόμενον. Ἐν τοσοῦτῳ θὰ δοκιμάσῃ προφανῶς νὰ ἀντιδράσῃ εἰς ἐνέργειαν κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ἂν ἡ Αὐστριακὴ ὄρεξις ἐκδηλωθῇ σαφῶς διὰ τὴν Σκόδραν, ὅπως ἐπιχειρήσῃ νὰ λάβῃ ἀνταλλάγματα διὰ τῆς Αὐλώνας, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐκτὸς τῆς Αὐστρίας οὐδεμία Δύναμις εἶνε διατεθειμένη νὰ παράσχη ἐμπόδια.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Αὐστρίαν, προτάσσομα τὸν στόλον τῆς, θὰ ἐξέθετε τὴν Εὐρώπην εἰς νέας ἐκπλήξεις, διότι ἡ Ρωσσία δὲν θὰ ἔμμενεν ἀπαθῆς εἰς ἐπέμβασιν ἐχθρικὴν κατὰ τῶν Σλαυϊκῶν Κρατῶν τῶν Βαλκανίων. Ἄλλὰ καὶ ἂν τὸ Μαυροβούνιον ἱκανοποιήσῃ, ὅπως μερικοὶ πιστεύουν, τὰς Αὐστριακὰς ἀξιώσεις καὶ ἀρθῇ πᾶσα ἀφορμὴ πρὸς ναυτικὴν ἐπίδειξιν, ἡ στάσις ἦν ἔλαβεν ἡ Αὐστρία δὲν εἶνε ὀλιγώτερον ἀξιοθρήνητος. Διότι ἡ κυβέρνησις τῆς Βιέννης θέτει πράγματι τὰς Δυνάμεις εἰς τὸ ὀδυνηρὸν δίλημμα : ἢ νὰ ἀρνήθωσιν εἰς τὴν Αὐστρίαν ἱκανοποιήσεις, ἃς αὕτη συνέδεσε πρὸς τὴν φιλαυτίαν τῆς, ἢ νὰ κάμουν εἰς αὐτὴν παραχωρήσεις, ἃς ἀποδοκιμάζουν, διὰ μόνον τὸν λόγον ὅτι φοβοῦνται διεθνεῖς περιπλοκάς. Καὶ αἱ δύο λύσεις εἶνε ἐξ ἴσου δυσάρεστοι διὰ τὴν Εὐρωπαϊκὴν συνεννόησιν, αἱ ὑπόνοιαί δέ, τὰς ὁποίας ἡ Αὐστρία θὰ διεγείρῃ ἐκ νέου, θὰ διαταράξουν πάλιν τὰς ἐλπίδας τῆς εἰρήνης».

* *

Ἐννοεῖται ὅμως ὅτι ὅλα ταῦτα ὄχι μόνον δὲν συνέτεινον εἰς τὸν περιορισμὸν τῶν Τουρκικῶν ἀγριότητων, ἀλλὰ μᾶλλον ἐξήρπτον τὴν φυσικὴν τῶν ὄρδων των θηριωδίαν.

Τοιοῦτοτρόπως ἡ κατάστασις τῶν χριστιανῶν καθ' ὅλα τὰ μικρασιατικὰ παράλια ἀπὸ Σμύρνης μέχρις Ἀδραμυττίου, ἰδίᾳ δὲ ἐν Κυδωνίαις (Ἄϊβαλί) καὶ Δικελῇ, ἦτο δεινοτάτη.

Βιαιοπραγαίαι καὶ ἄλλα ἔκτροπα καθημερινῶς ἐπολλαπλασιάζοντο. Οἱ Τούρκοι ἠπειλοῦν σφαγὰς ὑπὸ τὸ πρόσχημα ὅτι τινὲς ἐκ τῶν ἡμετέρων εὐρίσκοντο ἐν Μυτιλήνῃ καὶ Χίῳ, ἐνῶ συνετελεῖτο ἡ κατοχὴ τῶν νήσων τούτων ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.

Εἰς τοὺς κατηγορουμένους ἀπεκλείετο πᾶν μέσον ἀμόνης καὶ τὸ Στρατοδικεῖον τοὺς κατεδίκαζεν ἀδιακρίτως καὶ ἀναπολογήτους εἰς θάνατον ἢ καταναγκαστικά ἔργα.

Ἰσχυρὰ στρατιωτικὴ ζώνη εἶχε σχηματισθῆ εἰς τὴν παραλίαν. Δὲν ἐπετρέπετο δὲ ἡ ἀποβίβασις οἰουδὴποτε ἐμπορεύματος, σπάνιοι δὲ ἦσαν καὶ οἱ ταξειδιῶται οἱ ἐπιτυγχάνοντες τὴν ἄδειαν ἂν ἀποβιβασθῶν.

Εἰς τὴν Πέργαμον εἶχεν ἐγκαταστή τὸ ἀρχηγεῖον ὀκτὼ ταγμάτων στρατοῦ, κατανεμηθέντων μεταξὺ Περγάμου, Δικελῆ, Μοσχονησίων μέχρι Γιουμέτι. Ὡπλιζον πρὸς τοῦτοις ὄλους τοὺς Τούρκους τοὺς δυναμένους νὰ φέρωσιν ἔπλα καὶ οὔτοι συμπεριεφέροντο ἤδη ἀπέναντι τῶν Χριστιανῶν μετ' ἀγαλινώτου αὐθαιρεσίας.

Καθ' ἀπάσας συνεπῶς τὰ περιφερεῖας ταύτας οἱ φόβοι σφαγῶν ὑπὸ τὰς συνθήκας αὐτὰς διαρκῶς ἐπετείνοντο.

Ἄλλὰ καὶ δικαίᾳ τάχα ἔπρεπε νὰ μᾶς κίνη ἰδιάζουσιν ἐντύπωσιν ἡ διαγωγὴ αὕτη τῶν ἐξ ἐπαγγέλματος σφαγέων; Μήπως αὐτοὶ ἄλλοτε δὲν ὑπῆρξαν οἱ ἱδρυταὶ τοῦ «Τζελλὰτ-Ὀρντοῦ»;...

Ὁ εἰς Κωνσταντινούπολιν μάλιστα ἀποσταλεὶς λόγῳ τῶν ἐκεῖ γενομένων σφαγῶν ἀναποκριτῆς τῶν «Τάιμς» μᾶς δίδει ἐπικαίρως τὴν πληροφορίαν ὅτι τὸ περίφημον τάγμα, τὸ ὁποῖον ἔφερον εἰς τὸ παθητικόν του τὴν σφαγὴν τῶν Ἀδάνων, μετεκομίσθη δὲ καὶ εἰς τὴν Καλλιπόλιν διὰ νὰ σφάξῃ καὶ ἐκεῖ, αὐτετιλοφορεῖτο αὐταρέσκως «Κασάπ-ταμπαραῦ», δηλαδὴ «Τάγμα τῶν σφαγέων!»

Ἐφοῦ καὶ οἱ ἄλλοι στρατοὶ τοῦ κόσμου ἔχουν σώματα, τὰ ὁποῖα φέρουν εἰδικὰ ὀνόματα», παρετήρει προσφυῶς Ὁ Ἕλληνας δημοσιογράφος, «ὑπάρχουν δὲ Λευκοὶ οὐσάροι, καὶ Κυανοὶ Δραγόνοι, καὶ εἰς τὴν Ἰσπανίαν ὑπῆρχε τὸ Σύνταγμα τοῦ Ἐρυθροῦ Γερανίου, καὶ εἰς τὴν Φλάνδραν ἡ ἱστορία ἀναφέρει τὸ σῶμα τῶν Δαντελλωτῶν ἱππέων, καὶ ἡμεῖς εἶχομεν Ἱερὸν Λόχον, καὶ ὑπάρχουν ἀκόμη Ἐρυθροχίτωνες, ἔπρεπε καὶ οἱ Τούρκοι νὰ ἔχουν κάποιον σῶμα φέρον καὶ ἰδιαιτέρον τιμητικὸν καὶ χαρακτηριστικὸν ὄνομα.

Ἐκαί, ἀναλόγως τῆς διανοητικότητός των, τῆς ἀναπτύξεώς των, τῆς ψυχικῆς των συνθέσεως, ὠνόμασαν τῶρα ἓν «Τάγμα τῶν χασάπηδων», ὅπως πρὸ τριῶν αἰῶνων ὑπῆρχεν ἄλλο σῶμα, τὸ ὁποῖον ὑπερηφάνως εἶχε λάβει τὸ ὄνομα «Τζελλὰτ-Ὀρντοῦ».

Ἄλλως τε μήπως ἐφέροντο ὀλιγώτερον βραδύρως καὶ οἱ εὐγενεῖς

Ἴταλοι εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν κατειλημμένας νήσους ; Διατί τάχα νὰ μεμφώμεθα μόνον τοὺς Τούρκους, οἵτινες ἐπὶ τέλους εἶνε καὶ οἱ προαιώνιοι ἐχθροὶ μας ; Ὁ «πεπολιτισμένος» κόσμος, κατ' ἀναλογία, πλειστάκις τοὺς ὑπερέδη.

Οὕτω καὶ τώρα.

Ὁ στρατηγὸς Ἀμέλιο διὰ προκηρύξεώς του τῆς 3ης Μαρτίου ἀπηγόρευσε τὴν εἰς τὰς ἀκτὰς τῆς νήσου Ρόδου ἀποβίβασιν προσώπων καὶ ἐκφόρτωσιν πραγμάτων ἀπὸ πλοῖα προσερχόμενα ἐκ τῶν λοιπῶν Δωδεκανήσων ἄνευ εἰδικῆς ἀδείας τῶν Ἰταλικῶν ἀρχῶν ἐν καιρῷ ἡμέρης πάντοτε. «Οἱ παραβάται», ἐδήλου ὁ διαβόητος Ἀμέλιο, «τῆς διαταγῆς ταύτης θὰ τιμωροῦνται μὲ ἄμεσον σύλληψιν, κατάσχεσιν τῶν πραγμάτων, πρόστιμον 1000 δραχμῶν καὶ φυλάκισιν μέχρις ἑξ μηνῶν». — Μικροπράγματα δηλαδὴ, εὐνοια μᾶλλον, διὰ τόσον τερατώδη ἐγκλήματα ! Πῶς ; — «Αἱ Ἰταλικαὶ ἀρχαί», προσετίθετο εἰς τὴν προκήρυξιν, «θὰ δύνανται νὰ ἀπελεύθουν τοὺς ἀποβιβαζομένους, χωρὶς νὰ εἶνε ὑποχρεωμένοι νὰ τοὺς καταγγείλουν προηγουμένως» (!) Ἡ προκήρυξις αὕτη τοῦ Ἀμέλιο ἦτο συντεταγμένη εἰς τρεῖς γλώσσας, ἦτο τὴν Ἑλληνικὴν, τὴν Τουρκικὴν καὶ τὴν Ἰταλικὴν.

Πλὴν τούτου, αἱ ἐν Ρόδῳ Ἰταλικαὶ ἀρχαὶ προέδαινον εἰς τὴν ἀπόλυσιν καὶ τοῦ τελευταίου ἐναπομείναντος εἰς τὸ ταχυδρομεῖον Ἑλληνοσὺν ἀπαλλήλου ἐπὶ τῷ λόγῳ... ὅτι εἶχε λάβει μέρος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διαδήλωσιν τὴν ἡμέραν καθ' ἣν ἐγνώσθη ἡ ἄλωσις τῶν Ἰωαννίνων...

Σχόλια δὲν χρειάζονται.

* *

Τὸ ζήτημα τῆς εἰρήνης ἐν τούτοις περιπλεκόμενον καὶ διὰ τῆς ἐσωτερικῆς ἀνωμάλου καταστάσεως τῆς Τουρκίας, ἦτο πάντοτε τὸ ἀκανθωδέστερον πρόβλημα δι' αὐτήν. Χαρακτηριστικὸν τῆς κρατούσης ἀνησυχίας ἦτο καὶ τι ἄρθρον τῆς «Τανίν», ἧτις ἀπηρῶθουν ἐκκλησίαν θερμὴν πρὸς τὸν στρατόν, ὅπως σκεφθῆ ὠρίμως ἂν ὑπάρχη ἐλπίς περὶ ἐπιτυχῆς ἐξακολουθήσεως τοῦ πολέμου. Τὸ συμπέρασμα ἦτο πρόδηλον : ἄλλοις νὰ κατατεθῶσι τὰ ὄπλα. Τὸ ἄρθρον τῆς ἡμιεπισήμου νεοτουρκικῆς ἐφημερίδος ἐπρόδιδεν ἕλην τὴν ἐκ τοῦ στρατοῦ ἀντίδρασιν κατὰ τῆς νέας Κυβερνήσεως, δι' ἧς μόνον πρόσωπα εἶχον ἀλλάξει, χωρὶς νὰ μεταβληθῆ καὶ ἡ ἐκ τοῦ πολέμου κατάστασις.

Κατὰ τῆς πολιτικῆς τοῦ Κομιτάτου ἀντεπεξήρχετο ἐπίσης ἐνυπογράφως καὶ ὁ πρίγκηψ Σαμπαχεδδίν. Τὸ ἄρθρον ἐδημοσιεύετο εἰς τὴν ἐφημερίδα «Βασιφὲ» — ἦτο τὸ ἕτερον ὄνομα τῆς «Ἰφχάμ, — ἐκδοθεῖσαν ἐκτάκτως ἀντὶ τοῦ τελευταίου τούτου φύλλου ἐπὶ τῇ πρόφει ὅτι ὁ φιλιππικός τοῦ πρίγκηπος θὰ εἶχεν ὡς ἄμεσον συνέπειαν τὴν παῦσιν τῆς. Ὁ πρίγκηψ καταδικάζων τὴν πολιτικὴν τοῦ Κομιτάτου, παρετήρει ὅτι «*χάριν τῆς Κρήτης ἀπωλέσθη ἡ φιλία τῆς Ἑλλάδος, τοῦτο δὲ ἐστοίχισεν ὅλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν καὶ ὅλας τὰς νήσους. Καὶ ὅμως τὸ Κομιτάτον δὲν ἐδιδάχθη ὑπὸ τῶν πραγμάτων.*» Ὁ ἄρθρογράφος ἐπέβαινε τονίζων ὅτι «*ἡ σωτηρία τοῦ Κράτους δὲν ἐγκεῖται εἰς τὴν πολιτικὴν τῆς βίας καὶ τῆς προκλήσεως καὶ ὅτι ἀνάγκη συστήματος φιλελευθέρου καὶ μεταρρυθμιστικοῦ καὶ εἰς τὸ ἐσωτερικόν. Ἄλλως ἀπειλεῖται γενικὴ καταστροφή.*»

Ἡ «Τανίν» ἀφ' ἑτέρου ἐδημοσίευσεν ἄρθρον τοῦ Μπαμπαζαδέ, τὸ ὅποιον ἐφαίνετο ὡς ἀπάντησις πρὸς τὸν πρίγκηπα Σαμπαχεδδίν, διὰ νὰ προκαταλάβῃ δὲ τὸν μουσουλμανικὸν ὄχλον, διεσάλπιζεν ἐν προσιμίῳ ὅτι *μεγάλῃ σφαγῇ (!) διεπράχθη ἐν Θεσσαλονίκῃ ἕνεκα τῆς δολοφονίας τοῦ Βασιλέως καὶ ὅτι ὁ Κωνσταντῖνος ἀνῆλθε τὸν θρόνον βάπτων τοὺς πόδας του εἰς αἷμα μουσουλμανικόν!* Ἐξάπτουσα δὲ οὕτω τὸν φανατισμὸν ὅπως προσεταιρισθῇ τοὺς πιστοὺς εἰς τὰς ἰδέας τῆς, ἐπελαμβάνετο τοῦ Κρητικοῦ ζητήματος: «*Ἄλλοτε*», ἔλεγεν, «ὁ Ἀχμέτ Ριζᾶ βέης εἶχε προβῆ εἰς διαπραγματεύσεις περὶ συμβιβασμοῦ διὰ τὸ ζήτημα τοῦτο, ἀλλ' ἐξηγέρθησαν τότε αὐτοὶ οὗτοι οἱ ὑποστηρίζοντες σήμερον τὸ ἀντίθετον. Ἐκτὸς τούτου ἡ Ἑλλὰς ἦτο ἀνοικονόμητος. Αἱ ἀξιώσεις τῆς δὲν περιορίζοντο μόνον διὰ τὴν Κρήτην. Εἰς πρώτην δ' εὐκαιρίαν καὶ ἂν ἀκόμη συνεδέετο πρὸς τὴν Τουρκίαν διὰ συμμαχίας, θὰ ἐπέδωκε τὴν πραγματοποίησιν τῶν βλέψεών τῆς. Μετὰ τὴν ἐπανάληψιν τοῦ πολέμου ἐπροτάθη εἰς τὴν Ἑλλάδα ἀνταλλαγὴ τοῦ ἀνθισταμένου εἰσέτι φρουρίου τῶν Ἰωαννίνων πρὸς ἄλλα συμφέροντα, ἀλλ' ἡ πρότασις ἀπερρίφθη. Ἐκτὸς τούτου, ἡ Ἑλλὰς οὐδέποτε ἐπέδειξε φιλίαν πρὸς τὴν Τουρκίαν. Ὑπῆρξε πάντοτε σκιά...»

Ἡ ἐκ τοῦ ἄρθρου τοῦ πρίγκηπος Σαμπαχαδδίν ἐντύπωσις παρέμενεν ἐν τούτοις ἀκεραία. Ἡ τόλμη τοῦ ἐπιφανοῦς ἀντιπολιτευομένου ἐθεωρεῖτο ὡς ἐνδείξις ἐνισχύσεως τῶν ἀντιθέτων. Ἀνεφέροντο μάλιστα

ἤδη καὶ τὰ ὄνυματα τῶν μελλόντων ὑπουργῶν, εἰς τὴν πρώτην δὲ γραμμὴν προέβαλλεν αὐτοῦ τοῦ πρίγκηπος Σαμπαχεδζίν.

*
*

Ἄλλὰ καὶ εἰς τὰ λοιπὰ σημεῖα τοῦ Βαλκαγικοῦ πεδίου ὁ ἐρεθισμὸς ἤρχισε καὶ πάλιν αὐξάνων λόγῳ τῆς ἀρπακτικῆς πολιτικῆς μερικῶν Δυνάμεων.

Οὕτω πλὴν τοῦ κρατοῦντος ἐν Κεττίγγῃ ἐρεθισμοῦ λόγῳ τῆς στάσεως τῆς Αὐστρίας ἀπέναντι τοῦ Μαυροβουνίου καὶ ἰδίᾳ τὰς σχετικῶς μετὰ τὴν Σκόδραν ἀπαγορεύσεις, μέγας ἐπίσης ἐρεθισμὸς ἐπεκράτει καὶ εἰς τὸ Βελιγράδιον, σοβαρώτερος ἴσως. Αἱ Σερβικαὶ ἐφημερίδες ἐτόνιζον τὴν ἀδίκιαν, ἣτις προσεγίνετο εἰς τὸ Μαυροβούνιον, ἀδίκιαν ὁμοίαν τῆς ὁποίας δὲν ἀνέφερον ἡ ἱστορία, διότι οὐδέποτε μέχρι τοῦδε ἐπεχειρήσεν ἐν κράτος νὰ παρεμποδίσῃ ἕτερον ἐπὶ τῶν πολεμικῶν του ἐπιχειρήσεων, καθ' ὃν τρόπον ἡ Αὐστρία προσεπάθει νὰ παρεμποδίσῃ τὸ Μαυροβούνιον χάριν τῶν ἰδιοτελῶν σκοπῶν της.

Ἐν σχέσει πρὸς τὸ ζήτημα τοῦτο μάλιστα, τὰ ἀκόλουθα διαφωτιστικώτατα καὶ ἀυσυλόως ἅμα κυνικὰ ἐγράφοντο ἤδη εἰς τὸν «Νέον Ἐλεύθερον Τύπον» :

«Ἐπὶ τέλους ἢ τόσον ψεφθεῖσα πρεσβευτικὴ συνδιάσκεψις ἔλαθεν ἐκ νέου τὸν λόγον, ἴσως δὲ ὁ λόγος οὗτος εἶνε ἀπολυτρωτικὸς. Οἱ ἐν Λονδίῳ πρεσβευταὶ ἀπεφάσισαν ὅπως διὰ κοινῆς διαδήματος τῶν Δυνάμεων δηλωθῆ ἔν Κεττίγγῃ ὅτι ἐν πάσῃ περιπτώσει ἡ Σκόδρα θὰ περιέλθῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν καὶ ἂν ἀκόμη τὰ ὅπλα ἀποφασίσουν κατὰ τῶν πολιορκουμένων.

»Ταῦτοχρόνως πληροφοροῦμεθα ὅτι οἱ περὶ τῆς εἰρήνης ὄροι, οὓς θὰ προβάλλουν αἱ Δυνάμεις εἰς τὰ Βαλκανικὰ Κράτη, θὰ περιέχουν καὶ τὸν ὅρον ὅτι ἡ περὶ Σκόδρας ἀπόφασις πρέπει νὰ ἀφεθῆ εἰς τὰς Δυνάμεις. Μόλις τώρα ἐξηγεῖται ἡ περὶ τὴν ἐπίδοσιν τῆς διακοινώσεως τῶν Δυνάμεων βραδύτης. Μόλις τώρα ἐξεδηλώθη δημοσίᾳ ἡ θέλησις τῶν Δυνάμεων ὅτι ὅλαι αἱ βιαιότητες καὶ ὠμότητες (:) τῶν Μαυροβουνίων δὲν θὰ μεταβάλουν τὴν τύχην πόλεως, ἣτις ἀνήκει καὶ θὰ ἀνήκῃ εἰς τὴν Ἀλβανίαν. Ὁλόκληρος ἡ Εὐρώπη εἶνε ὁμόφωνος εἰς

τοῦτο, ὁ δὲ Βασιλεὺς Νικήτας δύναται καὶ τώρα ὡς καὶ κατὰ τὴν προσάρτησιν τῆς Βοσνίας καὶ Ἑρζεγοβίνης νὰ ἐξηγγίση εἰς τὸν λαόν σου, ὅτι δύναται μὲν νὰ ἀντιμετρηθῇ μὲ οἰονδήποτε ἀντίπαλον, ὄχι ὅμως καὶ μὲ τοὺς στρατοὺς ὀλοκλήρου τῆς Εὐρώπης.

»Ἐν τούτοις δὲν διηυκρινίσθη ἀκόμη ἐξ ὀλοκλήρου ἡ κατάστασις, πάντοτε δὲ οἱ σύμμαχοι προτίθενται νὰ καταβάλουν διὰ γενικῆς ἐπιθέσεως τοὺς πολιορκουμένους. Ἡ ἐνέργεια ὅμως αὐτῆ ἄνευ ἀπρόοπτου τινὸς δυσκόλως θὰ ἐπετύγχανε.

»Πόσον ἡ στάσις τοῦ Μαυροβουνίου παρῴξυνε τὰ πράγματα, ἀποδεικνύουν πρὸ παντὸς αἱ στρατιωτικαὶ παρασκευαὶ τῆς Ἰταλίας, ἐξ ὧν προκύπτει ὅτι αἱ Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας οὐδεμίαν ὄρεξιν ἔχουν νὰ κάθηνται εἰς τὸ θεωρεῖον καὶ νὰ βλέπουν μὲ τὰς διόπτρας τοῦ θεάτρου τὰς διαπραττομένας βιαιοπραγίας. Ἡ ἀπόφασις τῆς πρεσβευτικῆς συνδιασκέψεως ἔδωκε νέαν φάσιν εἰς τὸ ζήτημα καὶ εἶνε πιθανώτατον ὅτι ἡ Αὐστρουγγαρία θὰ ἀνακινήσῃ νὰ προβῇ εἰς ἕτερον διάδημα, μέχρις οὗ ὁμιλήσουν αἱ Δυνάμεις. Ὁ Βασιλεὺς Νικήτας θὰ ἔχη τὴν ἱκανοποίησιν νὰ ἴδῃ πρὸ αὐτοῦ ὄλους τοὺς πρεσβευτὰς τῶν Δυνάμεων νὰ τὸν παρακαλοῦν, δὲν θὰ εἶνε δὲ πολὺ δύσκολον εἰς αὐτὸν νὰ τοὺς εἰσακούσῃ.

Καὶ πράγματι τὴν 19ην Μαρτίου τέλος, καθίστατο γνωστὸν τὸ περιεχόμενον τῆς πρὸς τὴν Πύλην διακινώσεως τῶν Μεγάλων Δυνάμεων. Οἱ διὰ τὴν εἰρήνην διατυπούμενοι ὄροι ἦσαν ὅμοιοι μὲ τοὺς προταθέντας καὶ εἰς τοὺς συμμάχους. Δηλαδή: «Ἐπὶ αἱ χῶραι αἱ ἐντεῦθεν τῆς γραμμῆς τῆς διηκούσης ἀπὸ τοῦ Αἴνου μέχρι τῆς Μηδείας παραχωροῦνται εἰς τοὺς συμμάχους, ἐξαιρέσει τῆς Ἀλβανίας, ἧς τὰ ὄρια θὰ καθορίσουν αἱ Δυνάμεις.—Ἡ Τουρκία παραιτεῖται πάσης ἐπὶ τῆς Κρήτης ἀξιώσεως.—Ἡ διακανόνισις τοῦ ζητήματος τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου ἐπαφίεται εἰς τὰς Δυνάμεις, αἵτινες καὶ θὰ προνοήσουν διὰ τὴν ἀσφάλειαν τῶν Στενῶν τῶν Δαρδανελίων.—Ἡ Τουρκία δὲν θὰ ὑποχρεωθῇ εἰς πληρωμὴν πολεμικῆς ἀποζημιώσεως πρὸς τοὺς Συμμάχους.—Τὰ τοῦ δημοσίου Ὀθωμανικοῦ Χρέους θὰ κανονισθοῦν ὑπὸ τῆς ἐν Παρισίοις Πρεσβευτικῆς Συνδιασκέψεως.» Εὐκόλως ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐν Τουρκίᾳ κοινὴ γνώμη ἐκηρύσσεται ὑπὲρ τῆς ἀμέσου παραδοχῆς τῶν ὄρων τούτων, καὶ ἡ Ὑψηλὴ Πύλη ἀπεφάσισε νὰ ἀποδεχθῇ τὰς προτάσεις τῶν Δυ-

νάμεων. Οἱ σύμμαχοι ἔμως δὲν ἐφαίνοντο διατεθειμένοι νὰ δεχθοῦν ἀνεπιφυλάκτως αὐτάς. Τὰ Βαλκανικά Κράτη ἐζήτησαν τῶρα ἔπως τροποποιηθοῦν οἱ προταθέντες ἔροι ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, ὡς ἐξῆς:— «Νὰ καθορισθῇ συνοριακὴ γραμμὴ προσεγγίζουσα περισσότερον εἰς τὰς Βουλγαρικὰς ἀξιώσεις.— Ἡ Τουρκία νὰ πληρῶσῃ εἰς τοὺς συμμάχους πολεμικὴν ἀποζημίωσιν ἀνάλογον πρὸς τὰς θυσίας εἰς ἃς ὑπεβλήθη ἕκαστον τούτων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου.— Αἱ νῆσοι τοῦ Αἰγαίου καὶ ἡ Κρήτη νὰ παραχωρηθοῦν εἰς τὴν Ἑλλάδα.— Ἐν τέλει δὲ αἱ Δυνάμεις νὰ δηλώσουν προηγουμένως τὰ ὄρια, ἅτινα ἐννοοῦν νὰ καθορίσουν διὰ τὴν αὐτόνομον Ἀλβανίαν ἕνα ὧσιν εἰς γνώσιν αὐτῶν οἱ σύμμαχοι.»

Εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον εὐρίσκοντο ἤδη, αἰ πρὸς συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης διπλωματικαὶ ἐνέργειαι. Ἐν τῷ μεταξὺ τὸ ζήτημα τῆς Σκόδρας εὐρίσκετο εἰς τὴν δεξιτέραν του φάσιν λόγῳ τῆς ἐπιμονῆς τοῦ Μαυροβουνίου νὰ μὴ ὑπακούσῃ εἰς τὰς συστάσεις τῶν Δυνάμεων. Αἱ Δυνάμεις ἦσαν ἐξωργισμένοι κατὰ τοῦ μικροῦ τὸ δέμας, ἀλλὰ μεγάλου τὸν ἡρωϊσμόν βασιλείου, αἱ δὲ «Τάιμς» συνεβούλευον νὰ τερματίσσουν κατάστασιν μειοῦσαν τὸ γόητρόν των διὰ κοινῆς καὶ ἐνεργοῦ ἐπιβολῆς τῆς θελήσεώς των. Ἡ Αὐστρία, ἄλλως τε, δὲν ἐπερίμενε συστάσεις τοιαύτας, ἀλλ' ἦτο προθυμοτάτη ὅπως ἐνεργήσῃ ἀπὸ ξηρὰς καὶ θαλάσσης δρέψῃ νέας δάφνας... ἐξευτελισμοῦ. Καὶ οὕτως ἡ ναυτικὴ ἐπίδειξις ἐπέκειτο, θὰ ἐνηργεῖτο δὲ κοινῇ ἀποφάσει καὶ κατ' ἐντολὴν πασῶν τῶν Δυνάμεων. Στόλος Εὐρωπαϊκὸς θὰ προέβανεν εἰς τὸν ἄμεσον ἀποκλεισμόν τῶν λιμένων τοῦ Ἀντιδάρεως καὶ τοῦ Δουλοσίνου.

Ἡ πρεσβευτικὴ Συνδιάσκεψις τῆς 18 Μαρτίου ἠσυχολήθη ἀποκλειστικῶς εἰς τὴν συζήτησιν τῶν ἐναντίον τοῦ Μαυροβουνίου ἐξαναγκαστικῶν μέτρων καὶ δὲν προὐχώρησεν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ καθορισμοῦ τῶν νοτίων συνόρων τῆς Ἀλβανίας. Ἦτο πλέον γεγονός ὅτι ἡ Ἰταλία ἦτο ἡ ὑποθαλοῦσα καὶ ὑποστηρίζουσα τὴν ἰδέαν νὰ προικδοτηθῇ ἡ Ἀλβανία μὲ ἐλληνοικιωτάτας χώρας, ἡ ἐλευθερία τῶν ὁποίων ἐξηγοράσθη διὰ τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ ἐλληνικοῦ στρατοῦ. Αἱ Ἰταλικαὶ ἐνέργειαι ἐκρίνοντο ἀκατανόητοι καὶ κατὰ τὸν παρισινὸν «Χρόνον» γελοῖαι, προυκάλουν δὲ γενικὴν δυσφορίαν ἐν Εὐρώπῃ.

Ἐνῶ προκειμένου περὶ τῆς βορείου Ἀλβανίας δικαιοτάτα οὐδὲ

εἰς Σλαῦος περιλαμβάνετο εἰς τὸ νέον κράτος, ἢ Ἰταλία, ὑποστηριζομένη καὶ ἀπὸ τὴν Αὐστρίαν, ἠγωνίζετο νὰ ὑποδουλώσῃ τριακοσίας χιλιάδας Ἑλλήνων εἰς τὴν νότιον Ἀλβανίαν! Πρὸ τῆς παραλογωτάτης ταύτης ἰταλικῆς ἀξιώσεως ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν ἐν τῇ ὑπομνήματί της ἐπιχειρημάτων διὰ τὴν ἑλληνικότητα τῆς καταληφθείσης χώρας προέτεινε προσθέτως νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ ἐθνικὸς χαρακτήρ καὶ τὰ αἰσθήματα τῶν διαμιφισθητομένων πληθυσμῶν διὰ δημοψηφίσματος ἀμερολήπτως διενεργουμένου τῇ ἐπιβλέψει τῶν Δυνάμεων. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο εἰς οὐδὲν ἐπρόκειτο νὰ ἰσχύσῃ πρὸ τῆς ἀμειλίχτου στάσεως τῶν Ἰταλοαυστριακῶν, τὸ μόνον δὲ ὑπερκαθίστατο καταφανὲς ἦτο ὅτι ἡ γαλλορωσικὴ διπλωματία ὑπεστήριξεν ἐκθύμως τὰ ἑλληνικὰ δίκαια καὶ ἀντέπραπτε σθεναρώτατα κατὰ τῶν Ἰταλικῶν σχεδίων.

Τέλος τὸ κείμενον τῆς ἀπαντήσεως τῆς Πύλης εἰς τὴν τελευταίαν νόταν τῶν Δυνάμεων εἶχεν ὡς ἑξῆς:

«Ὁ ὑπογεγραμμένος ὑπουργὸς ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Α. Α. Μ. τοῦ Σουλτάνου ἔλαβον γνῶσιν τῆς συλλογικῆς διακινώσεως τῶν πρεσβευτῶν τῶν Ἐξ Μεγάλων Δυνάμεων ἐπιδοθείσης μοι τὴν 17 Μαρτίου, λαμβάνω δὲ τὴν τιμὴν νὰ γνωρίσω εἰς τὰς Α. Α. Ε. Ε. ὅτι ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις ἐκτιμῶσα τὰ εὐεργετήματα τῆς εἰρήνης, δὲν ἐδίτασε νὰ δεχθῇ τὴν φιλικὴν ἐπέμβασιν τῶν Κυβερνήσεών των πρὸς κατάπανον τοῦ μεταξὺ τῆς Αὐτοκρατορίας καὶ τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν πολέμου. Ἡ Αὐτοκρατορικὴ Κυβέρνησις δέχεται τοὺς ὄρους τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν μεσολάβησιν καὶ ἀπεκδέχεται παρ' αὐτῶν τὴν ἀποκατάστασιν τῆς εἰρήνης.»

Ἐπισημειωθέντος ΣΑΓΔ ΧΑΛΙΜ»

LXIX.

Πτώσις τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὁ μὴν Μάρτιος τοῦ 1913 ὑπῆρξε σημαντικώτατος κυρίως διὰ τὰς ἐν Θράκῃ πολεμικὰς ἐπιχειρήσεις, εἰς τὰς ὁποίας κατεφάνη ὅλη ἡ δύναμις τῆς συμμαχικῆς ἐνότητος. Ἐμάχετο ἐκεῖ ἡ Βουλγαρία καὶ παρὰ τὸ πλευρόν της συνηγωνίζοντο καρτερικαὶ καὶ ἀποφασιστικαὶ αἱ συμμαχικαὶ δυνάμεις. Ἀπὸ ξηρᾶς ὁ Σερβικὸς στρατὸς προσέφερα ἄνεκτιμήτους ὑπηρεσίας εἰς τὰ ἐπιδείξαντα ἀνεπάρκειαν στρατεύματα

τῆς Βουλγαρίας καὶ ἀπὸ θαλάσσης ὁ Ἑλληνικὸς στόλος ἐδέσμευε κάθε ἐχθρικήν κίνησιν πρὸς ἐνίσχυσιν τῶν δυνάμεων τοῦ ἐπαρχῆ. Καὶ αἱ πολῦτοι αὐταὶ βοήθειαι δὲν ἀπέρρεον ἀπὸ ἀτομικοῦ συμφεροντολογικοῦ ὑπολογισμοῦ. Προήρχοντο ἐπὶ μόνῃ τῷ σκοπῷ νὰ ἐξυπηρετήσαν τὰ συμφέροντα μόνῃς τῆς Βουλγαρίας, ἢ ὁποία ἐλάμβανε τὴν Θράκην ὡς γέρας τῶν ἄκρως ἀμφισβητησίμων θυσιῶν τῆς καὶ ἐξεπλήρου προαιώνια ἀστήρικτα ὄνειρα διὰ τῆς καθόδου τῆς εἰς τὸ Αἴγαλον.

Ἀπὸ τῆς 10 ἡρῆς Μαρτίου, ἐνῶ ἐξετυλίσσοντο αἱ πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐπιχειρήσεις, αἱ μεραρχίαι τῶν ἐν Τσατάλτζα Βουλγαρικῶν ἐμπροσθοφυλακῶν ἔλαβον διαταγὴν νὰ λάβουν ἐπιθετικὴν στάσιν κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στρατοῦ. Ἡ ἐπίθεσις ἤρχισε ταυτοχρόνως ἐν Τσατάλτζα καὶ Ἀδριανουπόλει, διήρκεσε δὲ τρεῖς ἡμέρας, ἀπὸ τῆς ἐνδεκάτης μέχρι τῆς δεκάτης τρίτης Μαρτίου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν μαχῶν τούτων διεπιστώθη ἔτι οἱ Τούρκοι ἐμάχοντο κατὰ τῶν Βουλγαρικῶν ἐμπροσθοφυλακῶν διὰ πέντε μεραρχιῶν πεζικοῦ καὶ μίας ταξιαρχίας ἵππικοῦ, ὑποστηριζομένων ὑπὸ τοῦ στόλου τοῦ Μαρμαρᾶ. Αἱ Βουλγαρικαὶ ἐμπροσθοφυλακαὶ συνεχίζουσι τὴν εὐχερῆ ὀπωσδήποτε προέλασιν τῶν κατέλαβον τὴν γραμμὴν τοῦ Ἀρναούτκιοι, τὴν πόλιν Τσατάλτζαν, Γουεντσελή, τὰ πρὸς ἀνατολὰς τοῦ Ἀκαλάν ὑψώματα, Καλβάκιοι, τὸ Σιφάδκιο καὶ τὸ Ὀρμακλή.

Αἱ Τουρκικαὶ μεραρχίαι ἀπωθούμεναι ἀπεσύρθησαν πρὸς τὴν κυρίαν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ βαρέος πυροβολικοῦ τῶν φρουρίων. Οἱ Βούλγαροι δὲν ἠδυνήθησαν νὰ προχωρήσωσι περαιτέρω, τετράκις ἐπιχειρήσαντες τοῦτο καὶ τετράκις ἀποκρουσθέντες μετὰ σημαντικῶν ἀπωλειῶν, ἐνῶ χρόνῳ ὁ στρατὸς τοῦ Μπουλαῆρ, κατόπιν διπλῆς ἀμφιρόπου μάχης κατώρθου νὰ κρατήσῃ τὰς περὶ αὐτὸ θέσεις του, ἐκτοπίσας τέλος, τῇ ἐγκαίρῳ συνδρομῇ τοῦ Σερβικοῦ ἵππικοῦ, τὸν ἐχθρὸν καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς πόλεως.

Ἐπανέλθωμεν ὁμῶς εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῶν περὶ τὴν Ἀδριανουπόλιν ἐπιχειρήσεων.

Τὰ πράγματα διεξήχθησαν ὡς ἀκολούθως κατὰ τὰς βασιμωτέρας τῶν πληροφοριῶν.

Κατὰ τὰς δύο πρώτας ἡμέρας αἱ ἐνοχλήσεις ἦσαν περιέργως ὀλίγαι, ἐξαιρέσει τῶν ἡμερῶν τοῦ βομβαρδισμοῦ ἀπὸ 22 Νοεμβρίου μέ-

χρι 8 Δεκεμβρίου (ν. ε.) Κατὰ φυσικὸν λόγον αἱ ἐργασίαι εὗρίσκοντο ἐν στασιμότητι, καὶ ἡ κυκλοφορία εἰς τὰς ὁδοὺς ἦτο λίαν περιορισμένη. Τὰ καταστήματα ἤνοιγον ἐνίοτε δι' ὀλίγας ὥρας, ἀλλὰ μόλις ἐπιπτε καμμία ὁδὸς, ἀδιάφορον εἰς ποίαν ἀπόστασιν, αἱ θύραι ἐκλείοντο ταχέως καὶ κάθε ζῶσα ψυχὴ ἐξηφανίζετο. Ἡ φιλοσοφικὴ ἡρεμία τῆς Ἀνατολῆς συγκρινομένη πρὸς τὴν ἀνήσυχον ἐνεργητικότητά τῆς Δύσεως, ἴσως νὰ ἔχη ἀξίαν εἰς ὀρισμένους περιστάσεις. Ἄλλ' ὁ βομβαρδισμὸς ἐξήγειρε τοὺς ζωηροτέρους φόβους μεταξὺ τῶν ἀπολέμων πληθυσμῶν καὶ ἰδίᾳ μεταξὺ τῶν ἀνηκόντων εἰς τὴν ἀνωτέραν τάξιν. Καὶ πράγματι ὁ πανικὸς ἔφθασε ταχέως εἰς τοιοῦτον βαθμὸν μεταξὺ ξένων τινῶν κατοίκων, ὥστε οἱ πρόξενοι ἀπεφάσισαν νὰ χρησιμοποιοῦσιν τὴν σχολὴν τῶν ἀδελφῶν Ἀγράμ, ἐν ὧρατον κτίριον εἰς τὴν νέαν πόλιν, διὰ νὰ τοὺς προφυλάξουν.

Κατὰ τὰς πρώτας ἑβδομάδας ἡ φρουρὰ ἐπίστευε μετὰ πεποιθήσεως, ὅτι ὁ Τουρκικὸς στρατὸς νικᾷ ἐν τῇ ἐκστρατείᾳ, καθότι τὰ νέα, ἐξαιρέσει ἀσημάντων τινῶν ἐπεισοδίων εἰς τὰς προφυλακὰς, ἐκρύπτοντο ἐπιμελῶς. Ἐπίσημοι προκηρύξεις ἐδημοσιεύοντο ἀπὸ καιροῦ εἰς καιρόν.

Μία ἐξ αὐτῶν ἐδείκνυεν εἰς τὰς πρώτας αὐτῆς λέξεις τὴν ἐνυπάρχουσαν εἰς τοὺς Μωαμεθανοὺς ἀπαισιοδοξίαν. «*Διαφυγὴ ἀπὸ τὸν θάνατον κατὰ προσταγὴν τοῦ Θεοῦ εἶνε ἀδύνατος.*»

Τὴν 21 Νοεμβρίου Βουλγαρικὸν ἀεροπλάνον ἔρριψε προκήρυξιν Τουρκιστὶ γεγραμμένην, ἣτις ἔδιδε λεπτομερείας περὶ τῶν καταστροφῶν, αἱ ὁποῖαι ἐπῆλθον εἰς τοὺς Τούρκους. Καὶ ἡ ἐμπιστοσύνη τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ἐκλονίσθη, καίτοι ἀνεζωπυρώθη μετὰ δεκαπενθήμερον διὰ τῆς διαδόσεως καθ' ὅλην τὴν γραμμὴν τῆς εἰδήσεως ὅτι οἱ Βούλγαροι ζητοῦν ἀνακωχὴν. Ἡ περίοδος τῆς ἀνακωχῆς παρήλθεν ἐν δοκιμασίᾳ καὶ στασιμότητι. Αἱ ἐργασίαι ἐσταμάτησαν ἐντελῶς καὶ ἡ πόλις εἶχεν ὑπερπληρωθῆ φημῶν. Ὁ πληθυσμὸς συγκινοῦμενος ἀπὸ κάθε λέξιν, ἦτο ἔτοιμος νὰ δεχθῆ εὐαγγελιστὴν φήμην μέχρις ὅτου τραῖνα ἔφθανον ἐντὸς τῆς πόλεως καὶ τότε ἐγινώσκετο ἡ ἀλήθεια, ὅτι δηλαδή οἱ Τούρκοι εὗρίσκοντο εἰς κακὴν κατάστασιν. Εἶνε ἐνδιαφέρον νὰ γνωστῆ ὅτι κατὰ τὸν αὐτὸν χρόνον μεγάλη ἐνεργητικότης παρατηρεῖτο μεταξὺ τῶν Νεοτούρκων ἀξιωματικῶν. Εἰς περιέργους τινὰς, μυστικοπαθεῖς, ἐφαίνετο ὅτι πολιτικὸν κίνημα πα-

ρεσκευάζετο. Συνεπεία τούτου αἱ εἰδήσεις περὶ πτώσεως τῆς Κυβερνήσεως ἐν Κωνσταντινουπόλει οὐδεμίαν ἐκπληξιν παρήγαγον, καίτοι ὁ θάνατος τοῦ Ναζήμ πασᾶ προῦξένησεν ἀληθῆ θλίψιν εἰς τὸ στράτευμα.

Ἡ ἀπόφασις περὶ μὴ παραδόσεως τοῦ φρουρίου ἐχαιρετίσθη μετ' εὐχαριστήσεως ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν, οἱ ὅποιοι ἦσαν δυσηρηστημένοι, ἐπὶ τῇ ἰδέᾳ ὅτι θὰ παρεδίδοντο χωρὶς νὰ δώσουν ἐν ἀκόμῃ κτύπημα. Αἱ παρασκευαὶ ἐδιπλασιάσθησαν καὶ τὸ ζήτημα τῆς τροφῆς συνεζητήθη σοβαρῶς διὰ πρώτην φοράν. Ἔως τότε ἡ πώλησις τῶν τροφῶν καὶ τῶν ἄλλων χρειωδῶν ἦτο ἀπεριόριστος, ἔκτοτε ὅμως ὁ σίτος ἐτέθη ὑπὸ τὸν ἐλεγχον τῆς Κυβερνήσεως, καὶ ὠρισμένα τιμαὶ, καθὼς καὶ καθόρισαι τῶν πρὸς πώλησιν ποσῶν, ἐκωνομίζοντο καθ' ἑκάστην. Αἱ διατάξεις αὗται ἐτηρήθησαν ἐπὶ τινὰς ἡμέρας, μέχρις οὗ αἱ προμήθειαι τῶν ἐμπόρων ἠλαττώθησαν, ὁπότε καθωρίσθη ἄλλος νόμος διὰ τοὺς πλουσίους καὶ ἄλλος διὰ τοὺς πτωχοὺς. Ὅταν εἰσῆρχετο εἰς τὸ κατάστημα πτωχὸς τις, τοῦ ἐλέγετο ὅτι δὲν ὑπάρχει σίτος, ἐνῶ ὁ πλούσιος ἠδύνατο νὰ ἀγοράσῃ μυστικῶς, δίδων τὴν παραγγελίαν τοῦ ὀπισθεν τοῦ τεζακίου.

Ὅταν ἡ ἀνακωχὴ ἐξέπνευσεν, ὁ βυμβουρισμὸς ἐπανελήφθη. Πανικὸς ἐξερράγη μετὰ τῶν ξένων, κατὰ τὸ πλεῖστον Ἑβραίων. Συνεπεία τούτου οἱ πρόξενοι ἀπεφάσισαν νὰ ἀφήσουν τοὺς Αὐστριακοὺς εἰς τὴν σχολὴν τὴν ἀναφερομένην ἀνωτέρω, ἐνῶ οἱ Γάλλοι, Ἕλληνοὶ καὶ Ρῶσσοι ἐστεγάσθησαν εἰς τὰ ὑπόγεια τῆς Σχολῆς τῶν Πατέρων τῆς Ἀναστάσεως, τὰ ὅποια ἀερίζοντο καλῶς. Ταυτοχρόνως κατέστη ἀναγκαῖον, κατ' αἰτήσιν τῆς ὑγειονομικῆς ὑπηρεσίας, νὰ μεταφερθῇ ἡ θέσις τοῦ Ἀγγλικοῦ νοσοκομείου, τὸ ὅποion εἶχε μετατραπῆ εἰς στρατώνα ἐθνοφρουρῶν.

Οἱ Σύμμαχοι ἐχρησιμοποίησαν τὴν ἀνακωχὴν ἐπωφελῶς. Ἀπὸ τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐφημερίδας ἢ ἀπὸ εἰσελθόντας ἐξωθεν ἀνθρώπους, ἢ πόλις ἔμαθε τὰ εὐρωπαϊκὰ νέα περὶ τῆς ὀθωμανικῆς καταστροφῆς. Τὰ ἀεροπλάνα ἐξηκολούθουν νὰ ρίπτουν προκηρύξεις, αἱ ὅποια ἐλεγον ὅτι οἱ Βούλγαροι ἀπλῶς ἐπιθυμοῦν νὰ ἐλευθερώσουν τὸν πληθυσμὸν ἀπὸ τὴν ληστρικὴν Κυβέρνησιν τῶν Νεστούρκων, ἀνευ αἱματοχυσίας.

Κατὰ τὴν περίοδον αὐτὴν τὰ εἶδη τῆς κοινῆς ἀνάγκης ἐφθασαν

εἰς μεγάλας τιμὰς. Τὸ πετρέλαιον ἔφθασεν εἰς 2.30 σελίνια κατὰ τε-
νεκέν, τὸ ἄλας καὶ ἡ σάκχαρις εἰς 6 καὶ 8 πέννες ἢ λίτρα καὶ οἱ ξυ-
λάνθρακες ἦτο ἀδύνατον νὰ εὑρεθοῦν. Τὸ ψωμί, ἀποτελούμενον κατὰ
τὸ πλεῖστον ἀπὸ κριθῆν, ἀπὸ σίκαλιν καὶ ἀπὸ καναβοῦρι, χειρίστου
χρώματος, ἐπωλεῖτο πρὸς 7 πέννες τὸ καρβέλι. Φορβὴ δὲν ὑπῆρχε
καὶ τὰ βώδια ἰσχνάνθησαν, ὁ δὲ χιονώδης καιρὸς δὲν ἐπέτρεπεν εἰς
τὰ πρόβατα νὰ ἐπωφεληθοῦν τῆς βοσκῆς κατὰ τὰς καλὰς ἡμέρας, καὶ
οὕτω πρὸς στιγμὴν ὑπῆρχε φόβος ὅτι τὰ πάντα θὰ κατεστρέφοντο.
Εὐτυχῶς τὰ χιόνια ἔλυσαν ταχέως καὶ τὸ νωπὸν κρέας κατέστη
προσιτόν.

Ἐὐτέλειος ἀποκλεισμός τοῦ πληθυσμοῦ τῆς πόλεως ἀπὸ τὸν στρα-
τὸν εἰς τὰς προφυλακὰς ἠῤῥησε γενικῶς τὴν ἀνησυχίαν καὶ νευρικό-
τητα, ἣτις ἦτο καταφανής, ὁσάκις ἐστενοῦτο ἡ πολιορκία. Ἦτο κα-
τάδηλον ὅτι οἱ Βούλγαροι προυχώρουν ἐπὶ τῇ βάσει ὀρισμένου σχε-
δίου εἰς τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον τοῦ φρουρίου.

Ἐὐβομδαρδισμός εἰς τὴν περιφέρειαν αὐτὴν ἦτο πεισματώδης καὶ
διαρκῆς καὶ ἠδύνατό τις νὰ βλέπη τοὺς Τούρκους ἀπαντῶντας ἀπρο-
σέκτως καὶ ρίπτοντας θύελλαν ὀβιδῶν, καθότι ἐγνώριζον ὅτι τὰ τρό-
φιμα θὰ ἐτελείωναν πρὸ τῶν ὀβιδῶν, αἱ ὁποῖαι ἦτο δυνατόν νὰ χρησι-
μοποιηθοῦν ὑπὸ τοῦ ἐχθροῦ, ἂν ἀφίνοντο ἄθικτοι.

Ἡ ἐφημερίς, ἣτις ἐξεδίδετο κάποτε, περιεῖχε πράγματα γελσία,
ἰδίᾳ δὲ εἰς τὴν ἐκδοσιν, καθ' ἣν ὁ ἐκδότης ἀνῆγγαλλε μὲ μεγάλα γράμ-
ματα: «*Εἴμεθα πεπεισμένοι ὅτι θὰ νικήσωμεν*», χωρὶς νὰ διδῆ οὐδὲ
τὴν ἐλαχίστην οὐσιαστικὴν ἐξήγησιν τῆς γνώμης του ταύτης.

Τὴν 9 Φεβρουαρίου (ν. ἔ.) ὁ Σουκρῆ πασσᾶς, καίτοι δὲν ἠθέλην,
ἐξηναγκάσθη ὑπακούων εἰς τὴν κοινὴν γνώμην, νὰ διατάξῃ μίαν κα-
ταστρεπτικὴν ἐξοδον. Ὁ στρατός του αἰματηρότατα ἀπεκρούσθη καὶ
ὑπεχώρησεν ὑπὸ τὴν σκέπιν τοῦ φρουρίου. Τὴν ἐπομένῃν οἱ Βούλγα-
ροι προυχώρησαν δι' ἀντεπιθέσεως. Δὲν ὑπῆρχε πλέον ἐλπίς περὶ ἐπι-
τυχίας ἢ ἀνακουφίσεως. Ὁ πληθυσμός τῆς πόλεως παρέμενεν ἀδρα-
νῆς καὶ ἀνέμενε τὸ ἀναπόφευκτον. Ἄλλ' ἡ περίοδος τῆς ἀναμονῆς
ἐπέδρασε τρομερὰ ἐπὶ τῶν νεύρων του καὶ ἡ φυσικὴ καὶ πνευματικὴ
ἔντασις ἔγεινε καταφανῆς πανταχοῦ.

Ἐπανεπιλημμένως δὲ οἱ Τούρκοι ἐπέχειρησαν τοιαύτας ἐξόδους,
οὐχὶ δὲ πάντοτε ἀνεπιτυχῶς, κατορθώσαντες ἐνιαχοῦ ν' ἀπωθήσουν

τοὺς πολιορκητάς των πέραν τῶν προκεχωρημένων ὀχυρῶν, τὰ ὅποια εἶχον καταλάβει· ἀλλ' ἡ ἰσχυρὰ μετ' ὀλίγον ἐνίσχυσις τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τῶν ἀπτοήτων σερβικῶν μεραρχιῶν, κατέστησε τὰς τουρκικὰς ἐξόδους ὅλως προβληματικοῦ ἀποτελέσματος καὶ τέλος τοὺς ἠνάγκασε νὰ περιορισθῶσιν εἰς τὴν ἀπὸ τῆς πόλεως καὶ τῶν ἐγγυτέρων αὐτῇ ὀχυρῶν παθητικὴν ἀμυναν.

* *

Ἰσοῦ μεγάλαι λεπτομέρειαι τῆς ἀλώσεως τῶν φρουρίων τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὀφειλόμενοι εἰς ἐρεύνας διαφόρων Εὐρωπαϊκῶν ἐφημερίδων :

«Κατόπιν διαταγῆς δοθείσης τὴν 23 (ν. ἡ.) τὸ βράδυ ἀπὸ τὸ στρατηγεῖον τοῦ διοικούντος τὴν δευτέραν στρατιάν, ὅπως προσβληθῶν καὶ καταληφθῶν αἱ προχωρημέναι θέσεις τοῦ ἀνατολικοῦ τομέως, ἤρχισαν αἱ ἐπιχειρήσεις.

Ἐἰς τὰς 2 μ. μ. τῆς ἐπομένης ἤνοιξε τὸ πῦρ τῶν τοπομαχικῶν διαρκέσαν μέχρι τῆς ὀγδόης ἐσπερινῆς. Τὸ τουρκικὸν πυροβολικὸν τῶν φρουρίων ἀπήντησε. Μετὰ τὰς ὀκτὼ ὁ βομβαρδισμὸς ἠλαττώθη, ὅπως ἐπιτραπῆ εἰς τὰ στρατεύματα νὰ παρασκευασθῶν διὰ τὴν ἐπίθεσιν κατὰ τῶν προχωρημένων θέσεων τὴν νύκτα τῆς 24 πρὸς τὴν 25 (ν. ἡ.).

«Κατὰ τὰς τριτῆμισυ τὸ Βουλγαρικὸν πεζικὸν τοῦ ἀνατολικοῦ τομέως ἐπροχώρησε πρὸς τὸ Κουμαδερέ, τὸ ὅποιον διήλθεν εἰς τὰς 4 καὶ 15. Ταυτοχρόνως τὸ πεδινὸν πυροβολικὸν καὶ τὰ τοπομαχικὰ ἤνοιξαν πῦρ κατὰ τῶν Τουρκικῶν θέσεων. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν τολμηρῶς καὶ περὶ τὰ ἐξημερώματα ἐκυρίευσαν διὰ τῆς λόγχης τὰς προχωρημένας θέσεις τοῦ Κιουστεπέ, Μασλάκ, Μαλτεπέ, Σαπουτζιλάρ, Ἐσάκουμλούκ, Πουτσεγιλάς, Δεμιρκαποῦ, ἐνῶ τὸ 54 σύνταγμα ὄρμα ἐναντίον τοῦ τομέως τῶν βορείων φρουρίων.

»Οἱ Βούλγαροι ἐν τῇ μεταξὺ κατέσχον 12 κανόνια καὶ 300 ἄνδρας.

»Ταυτοχρόνως τὰ στρατεύματα τοῦ νοτίου τομέως Ποκουμαριτὸ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Τουκμπατρ καὶ Δουτζαρός.

»Τὸ εἰκοστὸν Σερβικὸν σύνταγμα καταλάμβανεν ἐν μέρει τὸν βυρειοδυτικὸν λόφον τοῦ Καδήκιοι καὶ ἡ δεξιὰ πτέρυξ τῆς Σερβικῆς με-

ραρχίας τοῦ Δουναβέως ἐμάχητο διὰ τὴν κατάληψιν τοῦ Τοπάλ-τεπέ.

»Γενικῶς τὸ πολιορκητικὸν πυροβολικὸν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἡμέρας ὑπῆρξεν ὑπέρτερον τοῦ πυροβολικοῦ τῶν φρουρίων, τὰ ὁποῖα κατέστρεφεν. Ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὰ στρατεύματα τοῦ ἀνατολικοῦ τομέως ἐπροχώρησαν ἀποφασιστικῶς καὶ ἔφθασαν κατὰ τὰς δέκα τὸ πρωτὶ εἰς ἀπόστασιν διακοσίων ἢ τριακοσίων μέτρων ἀπὸ τὰ φρούρια, ἐκεῖ δὲ διήλθον τὴν νύκτα. Χίλιοι ἄνδρες ἠχμαλιωτίστησαν, ἑξήμισυ χίλιοι ἀνδρες καὶ 21 τηλεβόλα, ἕκ τῶν ὁποίων ἑπτὰ ταχυβόλα, ἔπεσαν εἰς χεῖρας τῶν Βουλγάρων καὶ ἐστράφησαν κατὰ τοῦ ἐχθροῦ.

»Περὶ τὸ τέλος τῆς ἡμέρας ἡ ὑπεροχὴ τοῦ Βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ ἦτο καταφανής. Ἄρκεται τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι εἶχαν ἐξαναγκασθῆ, εἰς σιγὴν. Συνεπῶς ἐδόθη ἡ διαταγὴ τῆς προσβολῆς τῆς γραμμῆς τῶν φρουρίων καὶ ἤρχισε ζωνηρὰ μονομαχία πυροβολικοῦ.

»Διαρκούσης τῆς νυκτὸς τὸ πεζικὸν κατέστρεψε τὰ τεχνητὰ ἐμπόδια καὶ τὴν αὐγὴν προσέβαλε μὲ ἐφ' ἑπλου λόγχην τὴν γραμμὴν τῶν ὀκτῶ φρουρίων τοῦ Ἀϊδάς-μπαμπᾶ.

»Ἡ γενικὴ ἐφοδος ἤρχισε τὴν 25 καὶ διήρκεσε καθ' ἑλγιν τὴν νύκτα, ἀπὸ τῆς 25ης πρὸς τὴν 26 καὶ τὸ πρωτὶ τῆς 26ης.

»Τὸ πρῶτον εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν σύνταγμα πεζικοῦ εἶνε τὸ τῆς Σίπκας, ἀκολουθούμενον εὐθὺς ἀμέσως ἀπὸ τὰ συντάγματα τῆς Ἰαμπόλεως καὶ τῆς Ροδόπης. Τέλος εἰσήλθε τὸ ἵππικόν.

»Ὁ στρατὸς οὗτος εὗρε τὴν πόλιν καιομένην, διότι οἱ Τούρκοι εἶχαν βάλει φωτιὰν εἰς τὰς ὀπλαποθήκας, εἰς τὰς πυριτιδαποθήκας καὶ εἰς τὰς ἀποθήκας τῶν τροφίμων.

»Οἱ κάτοικοι περίτρομοι περιεφέροντο εἰς τοὺς δρόμους, μὴ γνωρίζοντες ποῦ νὰ καταφύγουν.

»Ὁ Σουκρὴ πασᾶς παρεδόθη εἰς τὸν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τῆς πολιορκίας Ἰβάνωφ.

»Ἐξήτησε προηγουμένως νὰ τοῦ ἀπονείμουν τὴν τιμὴν τῶν ἐπλων. Ὁ Ἰβάνωφ συγκάτενευσε. Καὶ εἰς ἔλους τοῦς Τούρκους ἀξιωματικούς ἀφέθη ἡ σπάθη, εἰς ἔνδειξιν θαυμασμοῦ διὰ τὸν ἡρωισμόν τῆς ἀντιστάσεώς των. Ὅλη ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ κατέστη αἰχμάλωτος.

»Ὁ Σουκρὴ πασᾶς ὁ ἐπὶ πέντε μῆνας τηρήσας τὴν ἄμυναν τῆς Ἀδριανουπόλεως ἐγεννήθη κατὰ τὸ ἔτος 1855. Κατὰ τὸ 1876 ἦτο ὑπολοχαγὸς τοῦ πυροβολικοῦ. Μετὰ τέσσαρα ἔτη διωρίσθη κληρονομ.

τῆς τῆς πυροβολικῆς καὶ τῆς γαλλικῆς γλώσσης εἰς τὸ στρατιωτικὸν κολλέγιον. Τὸ 1882 προήχθη εἰς λοχαγὸν καὶ ἀπεστάλη εἰς Γερμανίαν, ὅπου ἔμεινε πέντε ἔτη. Ἐπιστρέψας εἰς Τουρκίαν προήχθη εἰς ταγματάρχην καὶ καθηγητὴν τῆς Ἀκαδημίας τοῦ πυροβολικοῦ. Ὁ Σουλτάνος τὸν διώρισεν ἐπίτιμον ὑπασπιστὴν του. Κατὰ τὸ 1908 ἔγεινε γενικὸς ἐπιθεωρητὴς τοῦ πυροβολικοῦ εἰς Ἀδριανούπολιν καὶ ὀνομάσθη στρατάρχης. Ὅταν ἀνήλθον εἰς τὰ πράγματα οἱ Νεότουρκοι, ὁ Σουκρῆ ὑπεδιδάσθη εἰς μέραρχον. Κατὰ τὸ 1909 διωρίσθη ἐπιθεωρητὴς τῶν ἐφέδρων καὶ αὐτὴ ἦτο ἤδη ἡ ἐπίσημος θέσις του εἰς τὸν Τουρκικὸν στρατόν.

»Τελευταίως ὁ Σουλτάνος τὸν εἶχεν ὀνομάσει γαζὴν διὰ τὴν ἡρωϊκὴν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν ἀντέταξεν εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, καὶ ἡ ἑποία εἰς οὐδὲν ὠφέλησε.»

* * *

Τὴν 16 Μαρτίου ὁ Γκέσωφ ἐλάμβανε παρὰ τοῦ στρατηγοῦ Ἰβανῶφ τὸ πρῶτον ἀπ' εὐθείας ἐξ Ἀδριανουπόλεως τηλεγράφημα, ἀποσταλὲν τὴν 12. 25'. Τὸ τηλεγράφημα περιεῖχε τὰ ἑξῆς :

«Ἡ Ἀδριανούπολις ἔπεσεν, ἀφοῦ ὁ Βουλγαρικὸς στρατός, παρὰ τὰς μεγάλας ἀπωλείας ἕως ἐπέστη, ἐγένετο τὴν 13 Μαρτίου ὥραν 10 π. μ. κύριος ὄκων τῶν φρουρίων τοῦ ἀνατολικοῦ τομέως, εἰσελθὼν εἰς τὴν πόλιν μὲ κυματιζούσας σημαίας. Κατὰ τὸ χρονικὸν τοῦτο διάστημα ἐπὶ τῶν ἄλλων τομέων τὸ ἐπόλοιπον τοῦ Βουλγαρικοῦ καὶ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ δοῦσις εἶχεν ὄλως ἐπιδεικτικὸν χαρακτῆρα, ἦτο πολὺ μακρὰν τῆς ζώνης τῶν φρουρίων. Μετὰ τὴν πτώσιν τῶν ἀνατολικῶν φρουρίων ὁ Σουκρῆ πασοῦς ἀπηυθύνθη πρὸς ὄλον τὸ μέτωπον καὶ παρεκάλεσε νὰ παύσῃ τὸ πῦρ, καθότι ἡ πόλις θὰ παρεδίδοτο, μὴ δυναμένη ἐπὶ πλέον νὰ προβάλλῃ ἀντίστασιν. Οἱ Τοῦρκοι ἐγκατέλιπον κατοίην τὰ φρούρια τῶν λοιπῶν τομέων καὶ ἐσυνθηκολόγησαν. Εἰς τὴν ἔφοδον ἔλαβον ἀποκλειστικῶς μέρος τὰ στρατεύματα τοῦ ἀνατολικοῦ, περιλαμβάνοντα 11 συντάγματα τοῦ στρατοῦ μας μεθ' ὄλου τοῦ πυροβολικοῦ, τοῦ πεδικοῦ καὶ τοῦ βαρέος.»

Ὁ στρατηγὸς Ἰβανῶφ ἀνήγγελλε συγχρόνως ὅτι τὴν 13 Μαρτίου, ὥραν 10 καὶ 55' π. μ. ἔλαβεν ἀπὸ τὸν Σέρβον στρατηγὸν Στεπάνοβιτς ἐκ Μουσταφᾶ πασοῦ τηλεγράφημα συγχαρητήριον περιέχον τὰ ἑξῆς :

«Με ὄλην τὴν θεομιότητα τῶν ἀδελφικῶν αἰσθημάτων τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, ὡς ἐπίσης τῶν στρατευμάτων τοῦ ἀνατολικοῦ τομέως, διότι ἐθραύσατε τὸν θώρακα τοῦ Ὀθωμανικοῦ θηρίου. Δόξα εἰς τὸν στρατόν».

Ἡ σιδηροδρομικὴ γραμμὴ ἐπισκευάζετο τότε πυρετωδῶς μέχρι τῆς γεφύρας τοῦ Ἄρδα καὶ αἱ ἀμυξοστοιχίαι ἤδύναντο τοῦ λοιποῦ νὰ κυκλοφορῶσι μέχρι τοῦ 1 1)2 χιλιομέτρου ἐκ τοῦ σταθμοῦ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ἡ Ἀντιστράφως ἔμωε ἐκ Βελιγραδίου, τὴν 17ην Μαρτίου εἶχομεν τὰς ἐξῆς ἀνακοινώσεις :

«Κατὰ τὰς μάχας πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἡ 13η φάλαγξ Σερβικοῦ στρατοῦ υπέστη τὸ σφοδρότερον πῦρ. Εἶχε διαταχθῆ ὁμοῦ μετὰ τῆς δευτέρας φάλαγγος τοῦ Βουλγαρικοῦ πεζικοῦ νὰ ἐπιτεθῆ τὴν νύκτα τῆς 11 πρὸς τὴν 12ην Μαρτίου κατὰ τοῦ φρουρίου τοῦ Τεπελάρ. Οἱ Τούρκοι ἀπῆλθον διὰ τρομεροῦ πυρὸς καὶ οἱ Βούλγαροι ἠναγκάσθησαν νὰ υποχωρήσουν. Τὸ 3ον καὶ 4ον τάγμα τῆς Σερβικῆς φάλαγγος εἶχον διαταχθῆ νὰ καταλάβουν πάση θυσίᾳ θέσεις πλησίον τοῦ φρουρίου. Καὶ τὰ δύο ταῦτα τάγματα οὐ μόνον ἐκράτησαν τὰς θέσεις, ἀλλὰ δι' ἐφόδου κατέλαβον τὸ φρούριον Τεπελάρ.

«Χίλιοι Σέρβοι ἐφρονεύθησαν καὶ 3—4 χιλ. ἐτραυματίσθησαν.»

Κατὰ τὰς πρώτας δὲ βουλγαρικὰς πληροφορίας, ληφθείσας ἐκ τοῦ γενικοῦ ἀρχηγείου, αἱ ἀπώλειαι τῶν Βουλγάρων κατὰ τὰς μάχας τῆς 11, 12 καὶ 13 Μαρτίου ἐφθασαν τὰς ἑνδεκα περίπου χιλιάδας τραυματιῶν καὶ νεκρῶν. Αἱ Σερβικαὶ ἀπώλειαι ἀνῆρχοντο εἰς χιλίους διακοσίους νεκροὺς καὶ τραυματίας.

Οἱ Τούρκοι ἀιχμάλωτοι ἀνῆρχοντο εἰς ἐξήκοντα χιλιάδας (!) μὲ δεκακοσίους τριάκοντα τρεῖς ἀξιωματικούς, ἐξ ὧν οἱ δεκατρεῖς στρατηγοὶ (!) Τὰ ἀλωθέντα τρόπαια ἦσαν 650 κανόνια διαφόρων διαμετρημάτων, 58 μυδραλιοβόλα, 10 σημαῖαι, ἓν ἀεροπλάνον καὶ μέγας ἀριθμὸς ὄπλων καὶ ἐφοδίων πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ. Ἐπίσης ἀρκετὸς ἀριθμὸς μεταγωγικῶν καὶ ἄλλων μέσων συγκοινωνίας, χρησίμων εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τῆς υπερασπίσεως τῶν φρουρίων.

Αἱ υπερβολαὶ εἶνε καταφανεστάται. Ἄλλὰ καὶ δὲν ἤδύναντο νὰ μὴ ἀναγνωρίσουν τὰς Σερβικὰς ὑπηρεσίας, κατὰ τὰς πρώτας τοῦλάχιστον ἀνακοινώσεις των. Καὶ ἐκ Σύφιας ἀνεκοινοῦντο προσθέτως τὰ ἐπόμενα :

»Τὸ 13ον Σερβικὸν πεζικὸν σύνταγμα ἐπολέμησε πεισματωδῶς κατὰ τὴν τελευταίαν ἐφοδὸν κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως.

»Τὸ τρίτον καὶ τέταρτον τάγμα τοῦ συντάγματος τούτου εἶχον λάβει διαταγὰς νὰ ἐπιτεθοῦν μετὰ τοῦ 52 πεζικοῦ βουλγαρικοῦ συντάγματος, μεταξύ τῆς 11 καὶ 12 Μαρτίου ἐναντίον τοῦ φρουρίου τοῦ Τεπελάρ. Οἱ Τούρκοι ἀπήντησαν ἐκ τοῦ φρουρίου μὲ τοιοῦτον πῦρ, ὥστε τὸ Βουλγαρικὸν σύνταγμα ἠναγκάσθη νὰ ἀπισθοχωρήσῃ, ἐνῶ τὰ δύο Σερβικὰ τάγματα εἶχον λάβει διαταγὴν νὰ κρατήσουν τὰς καταληφθείσας θέσεις των ἀντὶ πάσης θυσίας. Τὰ δύο αὐτὰ τάγματα ὄχι μόνον διετήρησαν τὰς θέσεις των, ἀλλὰ καὶ κατέλαβον δι' ἐφόδου τὸ φρούριον τοῦ Τεπελάρ.

»Αἱ σερβικαὶ ἀπώλειαι εἶνε σημαντικαί.»

Μία Σερβικὴ ἐκθεσις.

Κατὰ τὴν ἐπίσημον ἐκθεσιν τοῦ στρατηγοῦ Στεπάνοβιτς, ἀρχηγοῦ τῆς 2ας Σερβικῆς στρατιᾶς εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν, ὡς ἐξῆς ἐξετίθεντο τὰ γεγονότα τ' ἀφωρῶντα τὰς τελευταίας πρὸ τῆς Ἀδριανουπόλεως μάχας καὶ τὴν μεγάλην συμβολὴν τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως :

«Μετὰ μακρὰν συζήτησιν, κατὰ τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος ὁ στρατηγὸς Στεπάνοβιτς, συνεφωνήθη ὅπως γίνῃ γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ μέτωπον, τοῦ μέρους τούτου ὄντος ὀλιγώτερον ὄχυροῦ καὶ μᾶλλον εὐαλώτου.

»Διὰ τοῦτο τὸ μέγα μέρος τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ καὶ ὀλόκληρον τὸ πολιορκητικὸν πυροβολικὸν αὐτοῦ ἐστράφησαν πρὸς ἐκεῖνο τὸ μέρος. Τέσσαρα μόνον πεδινὰ πυροβόλα ἔμειναν εἰς τὸ τμήμα τῆς Σερβικῆς Μεραρχίας τοῦ Τιμόκ. Εἰς τὴν δύναμιν ταύτην προσετέθη ὀλόκληρον τὸ ἵππικὸν μας ἀποτελούμενον ἐκ πέντε ἰλῶν, αἱ ὁποῖα, ἔδρασαν ὁμοῦ μὲ τὸ βουλγαρικὸν σύνταγμα μεταξύ τῆς εἰς Κωνσταντινούπολιν ἀγούσης ὁδοῦ καὶ τῆς ἀριστερᾶς ὄχθης τοῦ Ἐβρου νοτιοανατολικῶς τῆς Ἀδριανουπόλεως.

»Τὸ ἔργον ἔπερ ἀνέλαβον τὰ στρατεύματά μας ἐπὶ τοῦ δευτέρου τμήματος, ἐπειδὴ δὲν ἦτο καθωρισμένον, ἀλλὰ τὰ στρατεύματα ταῦτα ὤφειλον κατόπιν ἐπισήμου διαταγῆς τοῦ στρατηγοῦ Σαβῶφ νὰ ἀπασχολήσουν ὅσον τὸν δυνατὸν περισσότερον τὸν ἐχθρόν, ὅπως ἐπιτρέ-

φωσι τὴν κατὰ τοῦ ἀνισχύρου σημείου ἐπίθεσιν τῶν ἡμετέρων, δὲν ἐγένετο ἀμέσως, ἀλλὰ βαθμυδόν.

»Αἱ δύο μεραρχίαι μας ἐξετέλεσαν τὴν ἐντολὴν τῶν μὲ ἀπαράμιλλον θάρρος, ὡς καὶ ἐπισίμως πιστοποιεῖται διὰ τηλεγραφήματος τοῦ στρατηγοῦ Σαβώφ, διὰ τοῦ ὁποῦ εὐχαριστεῖ διὰ τὰ συγχαρητήρια, τὰ ὁποῖα ἀπηύθυνεν ὁ στρατηγὸς Στεπάνοβιτς.

»Τὸ τηλεγράφημα τὸ ἀπευθυνθὲν ὑπὸ τοῦ στρατηγοῦ Σαβώφ πρὸς τὸ Στεπάνοβιτς συνοψίζεται εἰς τὰ ἑξῆς :

«Τὰ ἀδελφικά σας συγχαρητήρια πρὸς τὰ στρατεύματα τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος μὴ συνεκίνησαν σφόδρα καὶ οἷς εὐχαριστῶ ἀπὸ καρδίας.»

»Τὸ γεγονός τοῦτο θὰ κάμῃ νὰ ἐννοήσουν οἱ ἐχθροὶ τῶν Σλαύων τί δύναται νὰ διαπραξῇ μία εἰλικρινῆς συμμαχία καὶ ὁμοφωνία τῶν Σλαυικῶν λαῶν.»

»Ὁ στρατηγὸς Ἰβάνωφ τὴν 13ῃν Μαρτίου ἀπέστειλε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ Βουλγαρικοῦ Ἐπιτελείου Σοκνόβα πρὸς τὸν στρατηγὸν Στεπάνοβιτς, ὅπως τὸν συγχαρῇ καὶ τὸν εὐχαριστήσῃ, ἐξ ὀνόματός του διὰ τὴν γενναίαν καὶ ἀποτελεσματικὴν δρᾶσιν τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων, τὰ ὁποῖα συνετέλεσαν καὶ διηυκόλυναν τὴν κατάληψιν τοῦ ἀνατολικοῦ φρουρίου.

»Καθ' ἣν στιγμὴν ὁλόκληρον τὸ ἀνατολικὸν μέτωπον ἐπιπτε τὴν 13ῃν Μαρτίου, τὰ στρατεύματα τῆς Μεραρχίας τοῦ Τιμόκ εἰς τὴν πρώτην πρόσκλησιν εὐρίσκοντο ὑπὸ τὸ σφοδρὸν πῦρ τῆς γραμμῆς τῶν φρουρίων, ἐνῶ συγχρόνως ἀπόσπασμα τῆς Μεραρχίας τοῦ Δουνάβεως εὐρίσκετο εἰς τὰ χρακώματα εἰς ἀπόστασιν ἑπτὰ μέτρων ἀπὸ τῶν Τουρκικῶν χρακωμάτων τοῦ φρουρίου Παπάζ-Τεπέ.

»Εἰς τὰς 8 καὶ 40' ὁ στρατηγὸς Ἰβάνωφ αὐτοπροσώπως ἀνεκώωνωσεν εἰς τὸν διοικητὴν τῆς Μεραρχίας τοῦ Τιμόκ τὴν ἄλωσιν τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος τοῦ φρουρίου.

»Πρὸ τῆς 8 ὥρας οἱ Τούρκοι ἀξιωματικοὶ προσήλθον εἰς τὰς προφυλακὰς τοῦ 20 Σερβικοῦ συντάγματος ὅπως συνεννοηθῶσι περὶ παραδόσεως αὐτῶν. Τὴν 10 ἀκριβῶς ὥραν τῆς πρωῆς τὸ ἡμέτερον 13 σύνταγμα ἠχημαλώτισε τὸ τουρκικὸν σῶμα καὶ τὰς πυροβολαρχίας Ζασού Τεπέ.

»Τὴν 10 καὶ 20' τὰ στρατεύματα προσήγγισαν τὴν γραμμὴν τῶν

φρουρίων. Τὴν 11 ὀλόκληρον τὸ 14 σύνταγμα διήλθε τὰ φρούρια Τσανταταρλάκ καὶ Καραγκιτεπέ. Τὴν 11 καὶ 15' ὁ ὑπασπιστὴς τοῦ Σουκρῆ πασσᾶ προσήλθεν εἰς τὸ 20 σύνταγμα, ὅπως συνεννοηθῆ περι παραδόσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως μετὰ τοῦ διοικητοῦ τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ.

»Τὴν μεσημβρίαν ἡ δευτέρα γραμμὴ τῶν φρουρίων κατελήφθη. Τὴν 1 καὶ 1)2 μ. μ. αἱ γέφυραι αἱ συνδέουσαι ὀλόκληρον τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τῶν φρουρίων μετὰ τῆς πόλεως εἶχον καταληφθῆ. Τὸ 20 σύνταγμα μὲς τὴν 13 Μαρτίου τὴν 1 καὶ 1)4 μ. μ. κατέλαβε τὸ φρούριον Ταρντοῦκ-Ἰλιτρίμ, ἐντὸς τοῦ ὁποίου ἦτο ὁ Σουκρῆ πασσᾶς μετὰ δύο στρατηγῶν καὶ πλῆθους ἀξιωματικῶν.

»Ὁ Σουκρῆ πασσᾶς ἀπεστάλη πρὸς τοὺς Βουλγάρους καὶ τὴν 14 τοῦ ἰδίου μηνὸς Μαρτίου προσήλθε πρὸς τὸν στρατηγὸν Ἰβάνωφ.

»Τὰ τοπομαχικὰ πυροβόλα μὲς καὶ τὰ μυδραλλιοβόλα δὲν ἦσαν ἐπὶ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος, διότι εὐρίσκοντο ἅπαντα ἐπὶ τοῦ μεσημβρινοῦ, ἐξαιρέσει ἕξ πυροβόλων κειμένων παραπλεύρως τῆς Μεραρχίας τοῦ Δουνάβεως.

»Τὸ ἱππικὸν καὶ ἔν ἀνιχνευτικὸν Βουλγαρικὸν σύνταγμα μετ' ἑνὸς συντάγματος τῆς Μεραρχίας τοῦ Τιμόκ καὶ ἑνὸς ἀποσπάσματος ἱππικοῦ τῆς Μεραρχίας Δουνάβεως ὑπὸ Βούλγαρον διοικητὴν εἰσήλθον ὁμοῦ εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν διὰ τοῦ ἀνατολικοῦ τμήματος, τὴν 13ην Μαρτίου, τὴν 10ην πρωϊνὴν ὥραν. Πρὸς τὸ μέρος ἔπου ἐπολέμησεν ἡ Μεραρχία τοῦ Τιμόκ, ἔκειντο 950 νεκροὶ καὶ 260 τραυματῆαι. Πρὸς τὸ μέρος τῆς Μεραρχίας τοῦ Δουνάβεως 34 τραυματῆαι καὶ 64 νεκροί. Οἱ ἄλλοι εἶχον μεταφερθῆ ἢ ἐνταφιασθῆ ὑπὸ τῶν Τούρκων...»

Ἰδοὺ τῶρα καὶ ἡ ἐπίσημος ἔκθεσις τοῦ Βουλγαρικοῦ ἐπιτελείου :

«Τὸ φρούριον τῆς Ἀδριανουπόλεως, κατόπιν τῶν ἐπ' ἐσχάτων συντελεσθέντων ὀχυρωματικῶν ἔργων, ἀποτελεῖ ὄχυρωμα κατὰ τὰς συγχρόνους ἀπαιτήσεις τῆς πολεμικῆς τέχνης (1). Ὁ ποταμὸς Ἑδρος (Μαρτίσα) καὶ οἱ δύο αὐτοῦ παραπόταμοι Ἄρδας καὶ Τούντζας διαιροῦσι τὸ ὄχυρωμα εἰς 4 φυσικοὺς τομεῖς, τὸν Ἀνατολικόν, Νότιον, Δυτικὸν καὶ Βόρειον.

1) Σ. Σ.—Ψευδέστατον !... Ὅρα ἐν τῷ προηγουμένῳ κεφαλαίῳ ἀμερόληπτον ἔκθεσιν Ἄγγλου ἀξιωματικοῦ.

»Εἰς τὸν Α. τομέα ὑπάρχουσι 13 ὀχυρώματα καὶ 25 συγκροτήματα πυροβολαρχίας διαρκῆ· εἰς τὸν Νότιον 4 ὀχυρώματα καὶ 2 πυροβολαρχίας συγκροτήματα· εἰς τὸ Δ. 2 ὀχυρώματα καὶ 5 συγκροτήματα, καὶ εἰς τὸν Βόρειον 7 ὀχυρώματα καὶ 36 συγκροτήματα. Καὶ οὕτω ἡ ζώνη τῶν ὀχυρῶν σημείων τοῦ φρουρίου περιλαμβάνει 26 ὀχυρώματα καὶ 74 διαρκῆ συγκροτήματα.

«Καθ' ἕλας τὰς ὑπαρχούσας ἐνδείξεις, ἡ φρουρὰ συνεποσεύτο εἰς 75,000 ἄνδρας μετὰ 200 ὀχυρωματικῶν καὶ 450 -500 πεδινῶν τηλεβόλων. Ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου π. ἔ. μέχρι τέλους τὸ φρούριον ἐπολιορκεῖτο ὑπὸ τῆς Β' στρατιάς, διατελούσης ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Ἰβάνωφ. Ὁ ἀνατολικὸς τομεὺς ἐθεωρήθη ὡς ὁ μᾶλλον εὐάλωτος, καὶ διότι ἦτο εὐπρόσιτος καὶ ὡς ἐκ τῆς ἐγγύτητος αὐτοῦ πρὸς τὴν πόλιν· διὰ τοῦτο οὗτος καὶ ἐξελέγη διὰ τὴν γενικὴν ἐπίθεσιν· μάλιστα ἡ ΒΑ. αὐτοῦ γωνία (ὀχύρωμα Ἀϊδάζ-μπαμπά μετὰ τῶν δύο παρακειμένων) ἐξελέγη ὡς τὸ σημεῖον τῆς ἀποφασιστικῆς ἐπιθέσεως.

»Πρὸς τοῦτο τὰ στρατεύματα τοῦ Α. μετώπου ἐνισχύθησαν αὐξηθέντα μέχρις 7 ταξιαρχιῶν πεζικοῦ (14 συντάγματων) μὲ 22 πεδινὰς πυροβολαρχίας (88 τηλεβόλα). Ἐκεῖ ἐγκατεστάθησαν καὶ αἱ 3 μεγάλαι πολιορκητικαὶ πυροβολαρχίαι. Τὰ 3 συγκροτήματα περιεῖχον 34, 34 καὶ 30 πυροβόλα, ἐν ὧν 98 πολιορκητικὰ πυροβόλα.

»Εἰς τὸ Ν. μέτωπον ὑπῆρχον 2 ταξιαρχίαι πεζικοῦ μὲ 12 πεδινὰς πυροβολαρχίας. Ἐκεῖ ἦσαν τοποθετημένα 28 Σερβικὰ πολιορκητικὰ πυροβόλα. Τὸ Δ. μέτωπον κατεῖχον 3 συντάγματα τῆς Σερβικῆς μεραρχίας τοῦ Δουνάδεως μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ τῆς. Τὸ ΒΑ. μέτωπον κατελάμβανεν ἡ Σερβικὴ μεραρχία τοῦ Τιμόκ, ἦτοι 4 συντάγματα πεζικοῦ μετὰ πυροβολικοῦ καὶ 6 πολιορκητικὰ πυροβόλα.

»Συνέπραττε δὲ μετὰ τῶν Σέρβων καὶ τὸ 55 Βουλγαρικὸν σύνταγμα τῆς Β' μεραρχίας μετὰ τοῦ πυροβολικοῦ. Αἱ 2 Σερβικαὶ μεραρχίαι ἦσαν ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ διοικητοῦ τῆς β' Σερβικῆς στρατιάς στρατηγοῦ Στεπάνοβιτς, ὅστις πάλιν διετέλει ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατηγοῦ Ἰβάνωφ, ἀρχηγοῦ τοῦ ἔλου στρατοῦ τῆς πολιορκίας.

»Ὅλος ὁ στρατὸς τῆς πολιορκίας ἀπετελέσθη ἐξ 120,000 Βουλγάρων καὶ 40,000 Σέρβων μετὰ 380 Βουλγαρικῶν καὶ 98 Σερβικῶν πυροβόλων.

Ἐπὶ τὴν ἑσπέραν τῆς 10 Μαρτίου τηλεγραφικῶς διετάχθη ἡ β' στρατιὰ ὅπως ὁ 2 τομεὺς ἐξ ἐφόδου καταλάβῃ τὰς ἐμπροσθίας θέσεις τοῦ ἐχθροῦ· ἔλοι δ' οἱ ἄλλοι τομεῖς νὰ ὑποστηρίξωσι τὴν ἐφοδὸν ταύτην διὰ δραστηρίας προελάσεως. Τὴν νύκτα τῆς 10 Μαρτίου ὁ στρατὸς ἔλαβε διαταγὴν νὰ καταλάβῃ τὰς προσθίας θέσεις τοῦ ἐχθροῦ καὶ ἀπωθήσῃ αὐτὸν ὀπισθεν τῆς γραμμῆς τῶν ὀχυρωμάτων. Τὴν 11 Μαρτίου ὥραν 1 μ. μ. ἐγένετο γενικὸς βομβαρδισμὸς μεθ' ἔλου τοῦ πολιορκητικοῦ καὶ πεδινοῦ πυροβολικοῦ ἔλων τῶν τομέων. Τὴν νύκτα τῆς 11 πρὸς τὴν 12 Μαρτίου, τὸ πεζικὸν ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ πυροβολικοῦ ἐπετέθη περὶ τὸν ὄρθρον νὰ καταλάβῃ τὰς ἐμπροσθίας θέσεις τοῦ ἐχθροῦ.

Ἐπὶ τὴν 11 Μαρτίου 1 ὥραν μ. μ. ἤρchiσεν ἀπανταχόθεν γενικὸς βομβαρδισμὸς διαρκείας μέχρι τῆς 8 μ. μ. Ὁ ἀντίπαλος ἀπήντησε δι' ἔλου τοῦ ὀχυρωματικοῦ τοῦ πυροβολικοῦ. Τὴν 8ην ἔπαυσεν ὁ βομβαρδισμὸς ἵνα αἱ φάλαγγες δυνηθῶσιν ἡσυχῶς νὰ προελάσωσι καὶ ὅπως ἀποπλανηθῇ ὁ ἐχθρὸς. Ὁ πυροβολισμὸς τῆς ἡμέρας ταύτης ὑπῆρξε φοβερὸς ἐπὶ 7 ὥρας. Τὴν 3 1)2 ὥραν τῆς πρωῒας τῆς 12 Μαρτίου τὸ πεζικὸν τοῦ ἀνατολικοῦ τομέως προήλασε καὶ διεήλθε τὴν χαράδραν Κούμ-Δερέ. Ὁ ἐχθρὸς ὑπεδέχθη τὰς ἐπιτιθεμένας φάλαγγας δι' ἰσχυροῦ πεζικοῦ καὶ πυροβολικοῦ πυρός. Ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ τὸ πεζικὸν θαρραλέως προήλασε καὶ περὶ τὸν ὄρθρον ἐπετέθη κατὰ τοῦ ἐχθροῦ διὰ τῆς λόγχης καὶ κατέλαβε τὰς προσθίας του θέσεις. Οἱ Τούρκοι ὀπισθοχώρησαν εἰς τὴν κυρίαν γραμμὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Τὰ ἡμέτερα στρατεύματα κατέλαβον τὰς θέσεις Κούρ-Τεπέ, Μασλάκ, Μάλ-Τεπέ, Σαπουντζηλάρ, Ἐσκῆ-Κουμλοῦ, Πατσεδζηλάρ καὶ Δεμίρ-Καποῦ συνέλαβον 300 αἰχμαλώτους καὶ 12 πυροβόλα. Ταυτοχρόνως τὰ στρατεύματά μας ἀπὸ τοῦ Ν. μετώπου ἐκυρίευσαν τὰς θέσεις Παμούκ-Σιρτῆ καὶ ἐπετέθησαν κατὰ τοῦ Τοκάτ-Βατρ καὶ Δουδζάρος. Ἡ σερβικὴ μεραρχία τοῦ Τιμόκ ἐφθασεν εἰς τὴν γραμμὴν μεταξὺ Τσιφλικ-Ἐκμεκτζῆ Κιδι καὶ τῶν ὄψωμάτων δυτικῶς τοῦ Καδίτσι, 3 χιλιόμετρα ἀπὸ τῆς γραμμῆς τῶν ὀχυρωμάτων. Τὸ ὄσον βουλγαρικὸν πεζικὸν σύνταγμα ἐφθασεν εἰς τὰς προσθίας θέσεις τοῦ Οὔτς-Τεπελάρ. Μετὰ τὴν ἀπώθησιν τοῦ ἐχθροῦ ἤρchiσεν ἀγὼν συστηματικὸς πρὸς ἐπικράτησιν τοῦ πυροβολικοῦ καὶ καταστροφὴν τῶν ὀχυρωμάτων. Καθ' ἄλλην τὴν ἡμέραν τῆς 12ης Μαρτίου διεξήχθη μονομαχία μεταξὺ τοῦ πυροβολικοῦ μεγίστης ἐν-

τάσεως. Ἐπὶ ζώνης 50 χιλιομέτρων περίξ τῆς Ἀδριανουπόλεως εἰς ἕκαστον λεπτόν ἐξεργηγνύοντο χιλιάδες βλημάτων, ἅτινα κατέστρεφον τὰ ὀχυρώματα καὶ τὰ πυροβόλα, παρέλυσαν τὸ ἡθικόν τοῦ ἐχθροῦ καὶ προεμήνυον τὸ προσεχές τέλος. Τὸ πεζικὸν προστατευόμενον ὑπὸ τοῦ πυροβολικοῦ προήλασε τὴν 10 ὥραν τῆς νυκτός καὶ ἔστη εἰς ἀπόστασιν 300 βημάτων ἀπὸ τῆς γραμμῆς τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Α. μετώπου. Ἦλθεν ἡ τελευταία ὥρα τῆς ἐφόδου.

» Ἡ ὑπεροχὴ τοῦ ἡμετέρου πυροβολικοῦ ἐγένετο πλεόν καταφανής· πολλὰ Τουρκικὰ πυροβολαρχεῖα ἔπαυσαν τὸ πῦρ. Τὸ πεζικὸν συνέλαβεν ἄλλους 1000 ἀιχμαλώτους καὶ 20 πυροβόλα, ὧν τὰ 7 πάραυτα ἐχρησιμοποίησε κατὰ τῶν Τούρκων. Τὸ πυροβολικὸν ἐξακολουθεῖ τὸ πῦρ συντρίβον τοὺς ὑπερασπιστὰς τῶν ὀχυρωμάτων· τὸ πεζικὸν κόπτει καὶ καταστρέφει τὰ συρματοπλέγματα καὶ τὰ τεχνητὰ προσκόμματα καὶ ἀνοίγει δρόμον πρὸς τὰ φρούρια. Ὁ στρατὸς φέρεται ἡρωϊκῶς καὶ ἀκαθέκτως πρὸς τὰ ὀχυρώματα. Δίδεται τὸ πρόσταγμα «τὰ ὀχυρώματα τοῦ Α. τομέως νὰ προσδληθῶσι καὶ νὰ καταληφθῶσι». Τὴν ἑσπέραν τῆς 12ης Μαρτίου ἡ κατάστασις εἶχεν ὡς ἐξῆς: Εἰς τὸ Ἀν. μέτωπον τὰ στρατεύματα εὕρισκοντο εἰς ἀπόστασιν 200—300 βημάτων πρὸ τῶν φρουρίων. Εἰς τὸν Ν. τομέα συνήφθη σφοδρὸς ἀγὼν, στήθος πρὸς στήθος περὶ καταλήψεως τοῦ Τοκατ-Δερέ· ἡ Σερβικὴ Μέραρχία τοῦ Δουνάβεως καθ' ὄλην τὴν ἡμέραν προσεπάθει νὰ καταλάβῃ τὸν Παπάζ Τεπέν· ἡ τοῦ Τιμόκ ἐμεινεν εἰς τὴν αὐτὴν θέσιν ἣν εἶχε τὴν πρῶταν.

» Τὴν 13ην Μαρτίου.—Καθ' ὄλην τὴν διελθοῦσαν νύκτα ἀγὼν ἰσχυρὸς τοῦ πυροβολικοῦ ἀμφοτέρωθεν. Τὸ ἡμέτερον πεζικὸν ὑπὸ τὸ φῶς τῆς σελήνης ἐπετέθη διὰ τῆς λόγχης καὶ βαθμιαίως ἐκυρίευσεν ὅλα τὰ ὀχυρὰ τοῦ Α. μετώπου Ἀϊδάξ-μπαμπά, καὶ Ἀϊτζήογλου· εἶτα τὰ φρούρια Κεστενλίκ, Κουροῦ τσεσμέ, Ἰλδιζ Τάπια, Τοπταήογλου, Καβκάζ Τάπια καὶ Καίκ. Τὸ Βουλγαρικὸν πυροβολικὸν ὀπισθεν ἐρχόμενον εὐθὺς ὡς ἤλθοντο τὰ ὀχυρώματα ἐγκαθίστατο ἐν αὐτοῖς καὶ σφοδρῶς ἐπυροβόλει τοὺς πρὸς τὴν πόλιν ὑποχωροῦντας Τούρκους.— Ὁρα 7 1)2 π. μ. Ὅλη ἡ γραμμὴ τῶν ὀχυρωμάτων τοῦ Α. τομέως ἐκυριεύθη ὑπὸ τοῦ στρατοῦ, ὅστις δραστηρίως κατεδίωξε τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ὑποχωροῦντα πρὸς τὸ ΒΔ. μέτωπον. Τὴν 9 π. μ. ἤρξατο ἡ ἀπὸ τῶν νῶτων προσβολή, καὶ τοῦ τομέως τούτου ὑπὸ τοῦ πυ-

ροβολικοῦ. Ὁ Σουκρὴ πασσάς βλέπων τὸ ἀδιέξοδον τῆς ἀμύνης διέταξε νὰ καύσῃ τὰς ἀποθήκας τοῦ πολεμικοῦ ὕλικου. Περί ὧραν 10 π. μ. τὰ ἡμέτερα στρατεύματα τοῦ Α. μετώπου κατέλαβον τὴν πόλιν ἐπὶ τῆς ἀριστερᾶς ὀχθῆς τοῦ Τούντζα, τὴν δὲ μεσημβρίαν ἔπαυσαν τὰ πυρὰ καθ' ἑλλην τὴν γραμμὴν. Εἰς τὸ Ν. μέτωπον ὁ ἀγὼν ἐξηκολούθησε μέχρι τῆς 11ης, εἰς δὲ τὸ Δ. μέχρι τῆς 12ης. Τὴν 1 1)2 ὧραν μ. μ. ὁ Σουκρὴ πασσάς παρεδόθη εἰς τὸν στρατηγὸν Ἰβάνωφ.

»Καὶ οὕτω ὁ ἀγὼν διήρκεσεν ἀκριβῶς 48 ὧρας· ἔθεσε δὲ ἐκτὸς μάχης 10—11000 Βουλγάρους καὶ 1500 Σέρβους στρατιώτας. Ἐν Ἀδριανουπόλει συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι 14 πασσάδες, 2000 ἀξιωματικοὶ καὶ 60000 στρατιῶται, ἐλήφθησαν 16 σημαῖαι, 600 τηλεβόλα καὶ μεγάλαι ποσότητες πολεμοφοδίων».

* *

Πλὴν τούτων ὅμως οἱ Βούλγαροι δὲν ἔπαυσαν διαμαρτυρόμενοι διὰ τὴν ἰσχυρὰν συνδρομὴν τῶν Σέρβων καὶ ἀρνούμενοι εἰς αὐτοὺς εἶτι συνεισέφερον σπουδαῖόν τι εἰς τὴν ἐπιτυχίαν ταύτην. Πλὴν δὲ τῶν ἄλλων τῶν γνωστῶν μεθόδων τῆς ρεκλάμας καὶ τῆς ἀντιρεκλάμας, προὐκάλουν κατὰ τὴν 24ην Μαρτίου καὶ ἀνακοίνωσιν σχετικὴν αὐτοῦ τοῦ Σουκρὴ πασσά, ἀγνωστον πῶς ἀποσπάσαντες τὰ λόγια ταῦτα ἀπὸ τὰ χεῖλη τοῦ ἐντίμου Τούρκου στρατηγοῦ :

«—Τὴν 13 Μαρτίου εὐρισκόμην μὲ τὸ ἐπιτελεσθὸν εἰς τὸ στρατηγεῖόν μου ἐν τῷ παλαιῷ φρουρίῳ Ἰλδιδίμ. Μὲ τὴν εἰσβολὴν τοῦ στρατοῦ τοῦ ἀνατολικοῦ μετώπου εἰς τὴν πόλιν, ἔδωσα διαταγὴν καταπαύσεως τῶν στρατιωτικῶν ἐνεργειῶν. Καὶ ἡμίσειαν ὧραν βραδύτερον παρουσιάσθη ἐνώπιόν μου ὁ διοικητὴς τοῦ συντάγματος τῆς Βουλγαρικῆς βασιλικῆς φρουρᾶς στρατηγὸς Βεσῶφ καὶ παρέμεινε παρ' ἐμοὶ περὶ τὴν ὥραν. Κατόπιν, συνοδευόμενος ὑπὸ δύο ἀξιωματικῶν τοῦ συντάγματος, μετέβην παρὰ τῷ στρατηγῷ Βεσῶφ, ὅστις εὐρίσκετο εἰς τὴν κάτω πόλιν. Παρουσιάσθη ἐνώπιόν του καὶ παρέμεινα ἐκεῖ ἡμίσειαν ὧραν. Μεθ' ὃ μετέβημεν μετὰ τοῦ κ. Βεσῶφ δι' αὐτοκινήτου μέχρι τῆς γεφύρας, ὅπου εὐρίσκετο ὁ στρατηγὸς Ἰβανῶφ, διοικητὴς τοῦ δευτέρου Βουλγαρικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος, ὅστις ἐπίσης μὲ ἐκράτησεν ἡμίσειαν ὧραν. Κατόπιν ἐπανήλθον εἰς τὸ στρατηγεῖόν μου, ὅπου ἔμαθον ὅτι Σέρβος ταγματάρχης μὲ πολλοὺς

στρατιώτας εἶχεν ἔλθει ἐκεῖ κατὰ τὴν ἀπουσίαν μου, ἀλλ' ἐγὼ δὲν τὸν εἶδον...»

Τὰ ἐν Τσατάλτζα.

Τὴν 25 Μαρτίου τὸ Γενικὸν βουλγαρικὸν στραταρχεῖον ἐλάμβανε τὰς ἐξῆς πληροφορίας ἐπὶ τῶν πολεμικῶν ἐνεργειῶν τῶν προφυλακῶν τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ ἐν Τσατάλτζα Βουλγαρικοῦ στρατοῦ :

«Τὴν 18 Μαρτίου εἰς τὰς 6 τὸ πρωτὶ ὁ τουρκικὸς στόλος κατ' ἀρχὰς ἤνοιξε βομβαρδισμόν, τὸν ὁποῖον ἐπηκολούθησαν τὰ πεδινὰ πυροβόλα τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ, ἀνοίξαντα πῦρ κατὰ τῶν θέσεων τῆς α' ταξιαρχίας τῆς 6ης μεραρχίας τοῦ βουλγαρικοῦ στρατοῦ. Περὶ τὴν ἑσπερινὴν ὥραν μία τουρκικὴ μεραρχία ἐξ 9 ταγμάτων ὑποστηριζόμενη ὑπὸ τῶν τηλεβόλων 6 πολεμικῶν πλοίων προήλασε κατὰ τῆς δεξιᾶς πλευρᾶς, τὴν ὁποίαν κατεῖχε τὸ 13 σύνταγμα, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τῆς τουρκικῆς δυνάμεως κατὰ τῆς ἀριστερᾶς πλευρᾶς, ἔπου ἦτο τὸ 15 σύνταγμα. Οἱ Τούρκοι φθάσαντες εἰς 1300 βημάτων ἀπόστασιν τῶν Βουλγάρων ἐσταμάτησαν.

» Ἐν σύνταγμα προσήγγισεν εἰς 700 περίπου βήματα τὴν ἀριστερὰν πτέρυγα, ἠναγκάσθη ἕως νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ σφοδροῦ πυρός τοῦ βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ καὶ πεζικοῦ. Μετὰ μεσημέριαν μία ταξιαρχία ἐκ δύο συντάγματων, ὧν ἤγαυοντο τρεῖς ἱλαὶ ἵππικοῦ, προήλασεν ἐκ νέου πρὸς τὴν Κουβούργαν ἠναγκάσθη ἕως καὶ πάλιν νὰ ὑποχωρήσῃ περὶ τὴν 6ην ἑσπερινὴν ὥραν. Μία σειρά μυδραλιοβόλων διεσκόρπισε τὰ τουρκικὰ στρατεύματα κατατροπώσασα ταῦτα. Περὶ λύχων ἀφᾶς οἱ Τούρκοι προήλασαν φθάσαντες εἰς 300 βημάτων ἀπόστασιν ἀπὸ τῶν χαρακωμάτων τοῦ 3ου συντάγματος, ἐκεῖ ἕως ἀπεδεκατίσθησαν ὑπὸ τοῦ βουλγαρικοῦ πυρός. ἠναγκάσθησαν δὲ νὰ ὑποχωρήσουν. Ἐν ἀπόσπασμα ἀποσταλὲν πρὸς ἀνίχνευσιν ἀκριβῶς ἀπέναντι τοῦ 13ου συντάγματος κατὰ τὴν 21ην καὶ 22αν Μαρτίου, εὔρε παρὰ τὰ βουλγαρικὰ χαρακώματα ἄνω τῶν 300 Τούρκων νεκρῶν, ἐξ ὧν εἰς ἀξιωματικός. Πληθὺς τοιούτων πτωμάτων ὑπῆρχε περαιτέρω, τὰ ὁποῖα ἕως δὲν συνελέγησαν. Κατόπιν τῆς ἀξιοθαυμάστου στάσεως καὶ ἀνδρείας τοῦ 13ου συντάγματος, ὁ στρατηγὸς Σαβῶφ ἀπηύθυνε πρὸς τὸν διοικητὴν τοῦ ἐν Τσατάλτζα στρατοῦ συγχαρητήριον τηλεγράφημα ἔχον ὡς ἐξῆς :

« Ἡ Α. Μ. ὁ Βασιλεὺς μας καὶ ὁ Ἀρχιστρατήγος οἷς διατάσσει

νά διαβιβάσῃτε πρὸς τὸ 13ον σύνταγμα τὰς εὐχαριστίας του διὰ τὴν ἀνδρείαν καὶ τὴν αὐταπάρρησιν, ἣν ἐπεδείξατο.»

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶρα τῆς παραδόσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως καὶ τῆς συγκεντρώσεως τῶν Τούρκων περὶ τὴν Τσατάλτζαν ὁ Βασιλεὺς Φερδινάνδος τὴν 25ην Μαρτίου ἐπεσκέπτετο τὴν Ραιδεστόν, γενόμενος ἐνθουσιωδῶς δεκτὸς ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ἡ ἐπίσκεψις αὕτη ὑποδηλοῦσα ἑρέξεις τῆς Βουλγαρίας ὅπως κατέληε εἰς τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ, προὐκάλει ζωηρὰς ἀνησυχίας εἰς τοὺς πολιτικούς καὶ διπλωματικούς κύκλους τῆς Βιέννης ἰδίᾳ, ὅπου ἀμέσως ἐγεννήθη ἡ ὑπόνοια διολοπλόκου ἰδιαίτερας πολιτικῆς τῆς Ρωσίας.

Τὸ ζήτημα δ' ἀφ' ἑτέρου τοῦ εἰς ποίους παρεδόθη ἡ Ἀδριανούπολις ἐξηκολούθει ζωηρῶς συζητούμενον μεταξὺ τῶν ἐνδιαφερομένων.

Ὁ Σέρβος ἐπὶ τῶν Στρατιωτικῶν ὑπουργὸς στρατηγὸς Βόλποβιτς, ἀπηντῶν ἐν τῇ Σκουφίνα τῆς 26 Μαρτίου εἰς ἐπερώτησιν τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν ἐθνικοφρόνων, ἐδήλου ὅτι ἐν συνόλῳ 47,840 Σέρβοι στρατιῶται συμμετέσχον τῆς πολιορκίας τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως ταύτης, ὅτι ὁ στρατὸς οὗτος εἶχεν ἐντολὴν παρὰ τῆς Σερβικῆς Κυβερνήσεως νὰ καταλάβῃ τὴν Ἀδριανούπολιν, ὅτι διεκρίθη κατὰ τὴν ἐπιθέσιν ἐναντίον τῶν ἀνατολικῶν καὶ βορειοδυτικῶν φρουρῶν καὶ ὅτι ὁ Σουκρῆ πασσᾶς εἶχε παραδοθῆ συμφώνως μὲ τὴν ληφθεῖσαν ἀναφορὰν εἰς τὸ 20 Σερβικὸν σύνταγμα.

Ἐν σχέσει δὲ πρὸς τὸ ζήτημα τῆς παραδόσεως τοῦ Σουκρῆ πασσᾶ ἦτο χαρακτηριστικὴ ἀποκάλυψις τοῦ «Νέου Ἐλευθέρου Τύπου». Κατὰ ταύτην ὁ Σουκρῆ πασσᾶς ἐδήλωσεν ὅτι κατὰ τὴν τελευταίαν στιγμὴν τῆς ἐφόδου κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως ἀπέστειλε τέσσαρας ἀξιωματικούς ὅπως προσφέρουν τὴν παράδοσιν τῆς πόλεως. Ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τούτων οὐδεὶς ἐπέστρεψε. Φαίνεται ὅθεν δυνατόν ὅτι εἰς ἐκ τῶν ἀξιωματικῶν τούτων μετέβη παρὰ τῷ Σέρβῳ στρατηγῷ Στεπάνοβιτς. Εἰδικῆ ὅμως ἐντολὴ πρὸς διαπραγματέυσιν μὲ τοὺς Σέρβους δὲν ἐδόθη ἐκ μέρους του.

Ἀφ' ἑτέρου ὁ Σέρβος ταγματάρχης Μιλοβὶν Καβρίλοβιτς ἀφηγηετο ὡς ἐξῆς τὸ δραματικὸν ἐπεισόδιον τῆς ἀλώσεως, ἣτις ἐπῆλθε κυρίως διὰ τῆς καταλήψεως τοῦ φρουρίου Χαδερλίχ, ὅπου εὕρισκετο ὁ Σουκρῆ.

«—Τὸ ὑπὸ τὴν διοίκησίν μου 20ὸν Σύνταγμα», λέγει ὁ Καβρίλο-

βις, «ἀφοῦ τὴν 12ην Μαρτίου ἐκυρίευσεν τὰ ἐξωτερικὰ ὄχυράματα, διήλθε τὴν νύκτα ἐν διαρκεί ἀποκρούσει τῶν ἐχθρικών ἐπιθέσεων. Τὴν μεσημβρίαν τῆς 13ης, διετάχθη ὑπὸ τοῦ Ἰβάνωφ νὰ καταλάβῃ τὸ Παπάζ-τεπέ, καὶ τὴν πρωτὴν τῆς ἐπιούσης τὸ σύνταγμα προήλασεν ἀκράτητον, ἀνατρέπον τὴν Τουρκικὴν ἀμυναν, παρὰ τὸ φονικὸν πῦρ τοῦ ἐχθροῦ. Ἡ νίκη ὑπῆρξε τελεία. Λευκὰ σημεῖα ὑψώθησαν ἐπὶ τοῦ προμαχώνος καὶ Ἐοῦρκος ἐπιστολεὺς προσήλθε νὰ ζητήσῃ ἐκ μέρους τοῦ Σουκρῆ τὸν στρατηγὸν Στεπάνοβιτς, ὅπως διαπραγματευθῇ μετ' αὐτοῦ τὴν παράδοσιν.

»Διεκόψαμεν ἀμέσως τὸ πῦρ, ἐξηκολουθήσαμεν ὅμως προελαύνοντες, ἐγὼ δὲ καὶ τὸ σύνταγμά μου διευθύνθημεν πρὸς τὸ Χαδιρλίκ.

»Ὅταν ἐφθάσαμεν ἐκεῖ, ἀντελήφθη ὅμιλον Τούρκων ἀξιωματικών, οἵτινες συνωμίλου μεταξὺ των. Τὸ τάγμα μου τοὺς περιεκύκλωσεν, εἰς ἐξ αὐτῶν μὲ ἐπλησίασεν. ἐγὼ δὲ τοῦ εἶπον γαλλιστί:

«—Ἐπὶ τέλους ἐτελείωσαν ὅλα. Τόσω τὸ καλλίτερον δι' ἡμᾶς καὶ διὰ σᾶς.

»Ἀντελήφθη τότε ἄλλον ὅμιλον ἀξιωματικῶν, ἀποτελούμενον ἀπὸ τὸν Σουκρῆ πασοῦν καὶ τὸ ἐπιτελεῖόν του.

»Οὐδέποτε ὠνειροπόλησα νὰ συλλάβω αἰχμάλωτον τὸν Σουκρῆ καὶ διὰ τοῦτο εἶπον ἀπλῶς εἰς τὸν Τούρκον λοχαγόν, ὅτις ἴστατο πλησίον μου:

«—Θὰ σᾶς εἶμαι ἀπείρως εὐγνώμων, ἂν μὲ παρουσιάσετε ἀμέσως εἰς τὴν Α. Ἐξοχότητα.

»Μετ' ὀλίγον εὐρισκόμην ἐντὸς τοῦ γραφείου τοῦ Σουκρῆ, ὅστις ἴστατο ὀρθίος περικυκλωμένος ὑπὸ τῶν ἀξιωματικῶν του.

»Τὸν ἐχαιρέτησα καὶ εἶπα:

«—Ἐξοχώτατε, ἐγὼ, Μιλοβὶν Καβοίλοβιτς, ταγματάρχης τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ, λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ σᾶς πληροφορήσω ὅτι ἀπὸ τῆς παρουσίας σιγμῆς διατελεῖτε ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν στρατιωτῶν τῆς Α. Μ. τοῦ Βασιλέως Πέτρου.»

»Ὁ Σουκρῆ ἀπήντησε μὲ φωνήν, ἣτις ἔτρεμεν ἀπὸ τὴν συγκίνησιν:

«—Ἐγνώριζα διὰ οἱ Σέρβοι εἶνε εὐγενῆς καὶ γενναῖος λαός. Ἐπέισθη τελείως περὶ τοσούτου κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον.»

»Μὲ παρουσίασεν εἰς τοὺς ἀξιωματικούς του, μετὰ τῶν ὁποίων

ἤρχισα συνομιλίαν. Τοιοῦτοτρόπως ἡ ὥρα διήρχετο εὐχαρίστως. Δὲν ἐλησμόνησα ὅμως τὸ καθήκόν μου καὶ παρεκάλεσα τὸν Σουκρῆ νὰ μοῦ ἐπιτρέψῃ νὰ ἐξέλθω διὰ νὰ κανονίσω τὴν ὑπηρεσίαν τῆς φρουρᾶς. Εἰς τὸ κατώφλιον τῆς θύρας συνήντησα Βούλγαρον ἀξιωματικόν, ὅστις μοῦ ἐξήγησε τὸν Σουκρῆ καὶ εἰς τὸν ὅποιον ἀπήντησα ὅτι δὲν θὰ παρεχώρουν τὸν Τούρκον στρατηγὸν ἄνευ ἐγγράφου διαταγῆς τοῦ ἀρχιστρατήγου. Ὁ Βούλγαρος ἀξιωματικὸς ἀπεμακρύνθη. Ἦλθεν ἀργότερον ἄλλος Βούλγαρος ἀξιωματικὸς, ἀλλ' ἐπειδὴ καὶ οὗτος δὲν παρουσίασεν ἐγγραφὸν διαταγὴν, ἠρηθήην ἐπίσης. Οὕτω ὁ Σουκρῆ διενυκτέρευσε πλησίον ἡμῶν. Τὴν ἐπομένην παρουσιάσθησαν Βούλγαροι ἀξιωματικοὶ μὲ ἐγγραφὸν διαταγὴν τοῦ Στρατηγοῦ Ἰβάνωφ. Παρεδώσαμεν τότε τὸν Σουκρῆ πασᾶν, ἀφοῦ προηγουμένως συνετάγγη πρωτόκολλον, εἰς τὸ ὅποιον ὑπέγραψαν ἅπαντες οἱ ἀξιωματικοί... Αὕτῃ εἶνε ἡ μοναδικὴ ἀλήθεια!»

«*Ἡ Ρουμανικὴ ἀνδρεία.*»

Παρεμβαίνουσα τώρα εἰς τὸ περίπυστον αὐτὸ ζήτημα καὶ ἡ Ρουμανία, διεκήρυτε τὰ ἐξῆς ἀπόδοπτα διὰ τῆς ἐφημερίδος «*Τύπος*» :

«*Ἀνέλαμψε καὶ πάλιν κατὰ τρόπον ἐξαιρετικῶς ὑπέρολαμπρον καὶ κατὰ τὸν παρόντα Βαλκανικὸν πόλεμον ἡ Ρουμανικὴ ἀνδρεία.*

»*Ὁμαίμονες, ὁμόγλωσσοι καὶ ὁμόθρησκοι πρὸς ἡμᾶς, οἱ γενναῖοι τῶν συνταγμάτων τῆς Σερβικῆς Μεραρχίας τοῦ Τιμόκ, πρῶτοι ἐξομῆσαντες εἰς τὸ πῦρ εἰς τὴν ἀποφασιστικὴν ἐπίθειον κατὰ τῆς Ἀδριανουπόλεως, πρῶτοι καὶ εἰσῆλσαν νικηταὶ ἐντὸς τοῦ φοβεροῦ Τουρκικοῦ φρουρίου.*

»*Ἐν σύνταγμα Ρουμάνων ἐκ τῆς Σερβικῆς ὀχθῆς τοῦ Δουνάβεως περιεκύκλωσε τὸ ὀθωμανικὸν Γενικὸν ἐπιτελεῖον· οἱ Ρουμᾶνοι ἥρωες τοῦ γειτονικοῦ βασιλείου ὑπῆρξαν οἱ αἰχμαλωτίσαντες τὸν Σουκρῆ πασᾶν. Ὁ ἴδιος ὁ ἥρωες οὗτος τὸ ἐπιβεβαιοῖ.*

»*Οἱ Ρουμᾶνοι τῆς Σερβίας δὲν διέφευσαν τὴν ἀδιοφιλονείκητον ἀνδρείαν τῆς ἡμετέρας φυλῆς!» (1).*

(1) Σ. Σ. Δὲν εἶχεν ὅμως καὶ ἀπόλυτον ἄδικον ἢ ἀπροόπτως πορευθῆσα Ρουμανικὴ ἐφημερίς. Πράγματι εἰς τὸ Σερβικὸν διαμέρισμα τοῦ Τιμόκ κατοικοῦσι πολλοὶ Ρουμᾶνοι, ὧν πλείστοι ἀπετέλεσαν μιγάδα φυλὴν Σερβορουμανικὴν.

Μετὰ τὴν νίκην.

Ὁ ἔκτακτος ἐν Ἀδριανουπόλει ἀπεσταλμένος τῆς Παρισίνης «Πρωΐας» περιέγραφεν ἤδη ἐν μακρᾷ ἀνταποκρίσει τοῦ λεπτομερείας τῶν γεγονότων τῶν ἐπακαλουθησάντων τὴν πτώσιν τῆς Ἀδριανουπόλεως.

»Πρέπει νὰ σημειωθῇ», ἔγραφεν ὁ Γάλλος ἀνταποκριτής, «ὅτι ὁ Σουκρῆ πασσᾶς δὲν παρεδόθη. Συνελήφθη. Τὴν στιγμὴν καθ' ἣν τὸν ἠχμαλώτιζαν, ἐζήτησε γὰ διαπραγματεῦσθαι. Τοῦ ἀπήντησαν :

«—Πολὺ ἀργά : Δὲν διεπραγματεύονται μὲ τοὺς αἰχμαλώτους...»

»Ὁ στρατηγὸς Βεσῶφ, σήμερον φρούραρχος τῆς Ἀδριανουπόλεως, ὁ ὁποῖος διηύθυνε τὴν ἐφοδὸν κατὰ τῶν ἀνατολικῶν φρουρίων, εἶχε τὴν καλωσύνην νὰ μοῦ διηγηθῇ τὸ δράμα, τὸ ὅποιον ἔλαβε χώραν κατὰ τὴν ἀφίξιν τοῦ Βασιλέως τῆς Βουλγαρίας εἰς τὴν Ἀδριανούπολιν.

«—Ὁ βασιλεὺς», μοῦ εἶπεν, «εἶχε φθάσῃ. Ἐκάθησεν εἰς αὐτὴν ἐδῶ τὴν θέσιν—καὶ ἔδειξε μίαν γωνίαν τοῦ δωματίου, ὅπου ἔχει ἐγκατασταθῆ ὁ ἴδιος. Μὲ ἠρώτησε :

»—Ποῦ εἶνε ὁ Σουκρῆ πασσᾶς ;»

»Τὸν ἐνόμιζε φυλακισμένον εἰς ἓν ἐκ τῶν φρουρίων.

»Ἀπήντησα :

»—Μεγαλειότατε, εἶνε ἐκεῖ, εἰς τὸν ἀντιθάλαμόν μου, ὀπίσω ἀπὸ αὐτὴν τὴν θύραν.

»Ὁ Βασιλεὺς εἶπεν :

«—Εἰπέτε του νὰ εἰσέλθῃ.»

»Ὅταν εὗρέθη ἀπέναντι τοῦ Βασιλέως ὁ Σουκρῆ πασσᾶς εἶπε μὲ φωνὴν σταθεράν :

»—Ἡ τύχη τὸ ἠθέλησεν. Ὁ στρατός σας ἦτο γενναῖος. Σᾶς παραδίδω τὸ ξίφος μου.

»Ὁ Βασιλεὺς ἀπήντησεν :

«—Αὐτὸ ποῦ λέτε μοῦ ἀρέσει. Ἐκάματε καλὰ τὸ καθήκόν σας. Σᾶς ἐπιστρέφω τὸ ξίφος σας.»

»Ὁ διάκοσμος τῆς συγγινητικῆς ἐκείνης σκηνῆς ἦτο ἐν μικρὸν ἀσχημον παραπέτασμα ἀπὸ βρωμερὸν χαρτί, ὅπισθεν τοῦ ὁποῖου ἐφαίνετο ἡ στρατιωτικὴ κλίνη καὶ ἡ λεκάνη τοῦ νιψίματος τοῦ στρατηγοῦ Βεσῶφ.

» Παραπλευρῶς τοῦ προσκεφαλαίου τοῦ Σουκρῆ πασσᾶ εἰς τὸ φρούριον Κεντερλὲπ-Τάμπια εὐρέθη ἐν βιβλίῳ «Αἱ ἀναμνήσεις τῆς Βασιλείας Λουίζας τοῦ Δάξ». Τρεῖς ἡμέρας πρὸ τῆς ἐφόδου εἶχε ζητήσει. «Δώσατέ μου κάτι νὰ διαβάσω», καὶ εἶχεν ἐκλέξει.

» Τὴν πρῶτην τῆς ἡμέρας τῆς πτώσεως τῆς πόλεως ἦλθαν νὰ ἐξυπνήσουν τὸν Σουκρῆ πασσᾶν διὰ νὰ τοῦ ἀναγγείλουν ὅτι τὸ φρούριον τοῦ Ἀϊδᾶς μπαμπᾶ εἶχε κυριευθῆ! Ὁ Σουκρῆ ἀνεφώνησε:

» — Εἶνε ἀδύνατον. Δώσατέ μου συγκοινωνίαν μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν.»

» Ἄλλ' οἱ περὶ αὐτόν, οἱ ὅποιοι ἐφοβοῦντο μήπως ἔλθῃ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως καμμία διαταγὴ μὴ ἐκτελέσιμος, εἶχον καταστρέψει τὸν σταθμὸν τοῦ ἀσυρμάτου τηλεγράφου.

» Ἀπήντησαν εἰς τὸν Σουκρῆ πασσᾶν:

» — Ἀδύνατον πλέον νὰ συγκοινωνήσωμεν μὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

» Ἦντο ὁ γηραιὸς στρατηγὸς ἐθώπευσε τὸ γένειόν του καὶ ἔκλαυσεν. Τὸ ἀπὸ ἐδῶ καὶ εἰς τὸ ἐξῆς ἱστορικὸν του μέρος διεφωτίζετο καθ' ἑκάστην ἀπὸ τὰς διηγήσεις διαφόρων.

» Ἐξ ἀρχῆς, ἦτο τῆς γνώμης ὅπως διαπραγματευθῆ μετὰ τῆς Βουλγαρίας τὴν παράδοσιν χωρὶς νὰ ἀναμείνῃ τὰ ἄκρα, τὰ ὅποια προέβλεπον.

» Ἐλεγε συχνὰ παρατηρῶν μετὰ θλίψεως τὴν φουράν του:

» — Αὐτοὶ οἱ ἄνθρωποι δὲν γνωρίζουν οὔτε διατὶ οὔτε διὰ ποῖον τοὺς ὑποχρεώνουν νὰ μάχωνται.»

» Ἐξῆ μὲ τὸν φόβον τῶν Νεοτούρκων, οἱ ὅποιοι καὶ αὐτοὶ ἐδυσπίστουσαν πρὸς αὐτόν καὶ τοῦ ἐστελλοῦν διὰ τοῦ ἀσυρμάτου διαταγὰς ἀπειλητικὰς...»

Ἐπ' εὐκαιρίᾳ δὲ τῶν συγχαρητηρίων τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως πρὸς τὴν Σερβικὴν ἐπὶ τῇ νίκῃ, ὁ «Νέος Ἐλεύθερος Τύπος» ἔλεγεν ὅτι «τὰ συγχαρητήρια τοῦ Βενιζέλου πρὸς τὸν Πάσιτς ἀποδεικνύουν ὅτι ὑπάρχει ἰδιαιτέρα συνεννόησις μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Σερβίας.»

Συγχρόνως, πρὸς ἔκφρασιν εὐγνωμοσύνης, ὡς φαίνεται, ὁ Σέρβος στρατηγὸς Στεπάνοβιτς παρηγγέλλετο ὑπὸ τοῦ Βουλγάρου ν' ἀπέλθῃ, τῆς παρουσίας του οὔσης περιττῆς! (Ὅποια ἀδρότης!).

Τὰ λάφυρα τῆς Ἀδριανουπόλεως ὑπελογίζοντο εἰς 150 ἑκατομμυρίων ἀξίας. Εὐθὺς δὲ κατόπιν ὁ βουλγαρικὸς στρατὸς κάμφας τὴν λίμνην τῶν Δέρκων, προήλασε πρὸς τὰ ὄχυράματα τῆς Τσατάλτζας.

Ἀλλὰ μέγας κυρίως ἦτο ὁ ἐθνουςιασμὸς, ὃν προκάλεσεν ἐν τῇ Ρωσικῇ Βουλῇ ἡ πτώσις τῆς Ἀδριανουπόλεως.

Ὁ ἐν τῇ Δούμα παριστάμενος πρόεδρος τῆς βουλγαρικῆς Σοβράνιε Δάνεφ εἶπεν εἰς τοὺς περικυκλώσαντας αὐτὸν Ρώσους βουλευτάς :

— « Ἡ ἱστορία τῆς Βουλγαρίας καὶ Ρωσίας εἶνε ἡ ἱστορία τῆς ἐξανθήσεως τῶν Σλαυτικῶν λαῶν ».

Ὁ πλησίον αὐτοῦ ἱστάμενος Βούλγαρος πρεσβευτὴς Μπόμπτσεφ ἀνεφώνησε :

— « Ἡ Ἀδριανούπολις ἔπρεπε νὰ πέσῃ. Τοῦτο ἀπήτει τὸ συμφέρον τοῦ Σλαυϊσμοῦ ! »

Τῇ προσκλήσει τοῦ προέδρου τῆς Δούμας Ροδγιάνκο ἀνέβησαν οἱ Βούλγαροι ξένοι εἰς τὸ προεδρεῖον ὅπως γράψουν εἰς τὸ τιμητικὸν βιβλίον τῆς Δούμας καταλλήλους τινὰς λέξεις ἐπὶ τῷ γεγονότι. Ὁ πρεσβευτὴς Μπόμπτσεφ ἔγραψεν : « Ἡ Ἀδριανούπολις ἔπεσε. Δὲν ἐνίκησεν ἡ Βουλγαρία καὶ οἱ σύμμαχοι, ἀλλ' ὀλόκληρος ὁ σλαυϊσμός. Ζήτω ὁ σλαυϊσμός μὲ τὴν ἀγίαν Ρωσίαν ἐπὶ κεφαλῆς ! » Ὁ Δάνεφ ἔγραψε μόνον : « Εἰς ἀνάμνησιν τῆς πτώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως ».

Ὅταν ἀνεγνώσθησαν τὰ γραφέντα, οἱ βουλευταὶ ἐξερράγησαν εἰς ζωηροτάτας ζητωκραυγὰς, ἐψαλλον δὲ ἐπανειληγμένως τὸ ρωσικὸν καὶ βουλγαρικὸν ὕμνον.

Μετὰ τὴν γενομένην δοξολογίαν ὁ βουλευτὴς Στεμπτώσκυ εἶπε τὰ ἑξῆς : « — Δὲν ἀπέβησαν εἰς μάτην αἱ θυσίαι τοῦ ρωσικοῦ λαοῦ. Ἄς στρέψωμεν τοὺς λογισμοὺς μας εἰς τὸν Τσάρον Ἀλέξανδρον τὸν Β', εἰς τοὺς συνεργάτας του καὶ εἰς τοὺς ἥρωας τοῦ πολέμου τοῦ 1878. Οἱ νεώτεροι ἀδελφοί μας μᾶς ἐνέπνευσαν θάρρος. Ὅφειλομεν ἕθεν εὐχαριστίας εἰς τὸν βουλγαρικὸν λαὸν ἐπὶ τῇ νίκῃ. »

Ὁ Δάνεφ ἀπήντησεν : « Οἱ Βούλγαροι, οἱ μαθηταὶ τῶν Ρώσων ἐστεφάνωσαν τὸ ἔργον, ἔπερ ἤρχισαν οἱ Ρῶσοι. Ἐλπίζομεν ὅτι οὗτοι θὰ μείνουν πιστοὶ εἰς τὰς παραδόσεις. Ζήτω ἡ Ρωσία ! »

Καὶ ἐκοιμήθησαν Ρῶσοι καὶ Βούλγαροι ὑπὸ τὴν νάρκην τῶν εὐκόλων αὐτῶν εἰς λόγους δαφνῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα ὅμως τῆς παραδόσεως τοῦ Σουκρῆ ἐξηκολούθουν ἐπὶ πολὺ αἱ ἀντεγκλήσεις.

Ὁ Μπαρτζίνι, γράφων εἰς τὸν «Ἐσπερινὸν Ταχυδρόμον» διὰ τὰς ἀντιφασκούσας βεβαιώσεις τῶν Σέρβων καὶ τῶν Βουλγάρων, παρετήρει ὅτι «καὶ οἱ δύο ἔχουν δίκαιον, διότι ὁ Σουκρῆ παρεδόθη μὲν εἰς τοὺς Βουλγάρους, ἀλλὰ τὰ γεγονότα ἔλαβον χώραν κατὰ τοιοῦτον τρόπον, ὥστε δικαίως νὰ σχηματίσουν καὶ οἱ Σέρβοι τὴν πεποιθήσιν ὅτι εἰς αὐτοὺς εἶχε παραδοθῆ ὁ ἥρωϊκὸς ὑπερασπιστὴς τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Σουκρῆ ἐκ τοῦ φρουρίου Μὲκ ἔπου εὕρισκετο καὶ εἶδε νὰ πίπτουν τὰ πρὸ αὐτοῦ φρούρια, ἀπέστειλε τρεῖς ἀξιωματικούς του εἰς τρεῖς διαφόρους διευθύνσεις διὰ ν' ἀναζητήσουν τὸν στρατηγὸν Ἰβάνωφ. Εἰς ἐξ αὐτῶν συνήντησεν ὄντως τὸν Ἰβάνωφ, ἕτερος δ' εὐρέθη ἐν μέσῳ Σερβικῆς ταξιαρχίας, καὶ ὅταν οἱ Σέρβοι ἤκουσαν ὅτι ὁ Σουκρῆ ἐπεθύμει νὰ παραδοθῆ, ἐνόμισαν ὅτι ἤθελε νὰ παραδοθῆ εἰς αὐτούς. Ὁ Σουκρῆ κατελήφθη ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐντὸς τοῦ φρουρίου Μὲκ, ἐζήτησε δὲ ὡς χάριν νὰ τὸν ἀφήσουν νὰ μεταβῆ εἰς τὸ Χαδιρλίκ ἔπου καὶ μετέδη ὄντως. Μετ' ὀλίγον φθάσαντες ἐκεῖ οἱ Σέρβοι καὶ εὐρόντες τὸν Τούρκον στρατηγὸν μετὰ τοῦ ἐπιτελείου του, ἐκήρυξαν αὐτὸν αἰχμάλωτόν των. Ἀπέστειλαν συνεπεῖα τούτου εἰς Βελιγράδιον τὰ πρῶτα γνωστὰ τηλεγραφήματά των, ἐνῶ παρόμοια ἀπέστελλον οἱ Βούλγαροι εἰς Σόφια...»

Ἄλλ' ὅπωςδήποτε ἡ νίκη δὲν ἦτο καὶ τόσο σοδαρά, κατόπιν πολιορκίας ἀρξαμένης ἀπὸ τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1912, ὥστε μετὰ τῆς θέρμης ν' ἀμφισβητηθῆ ἐν δὲ μόνον εἶνε τὸ ἀληθές: ὅτι ἄνευ τῆς συνδρομῆς τῶν Σέρβων, οἱ Βούλγαροι μόνον θὰ ἐξηκολούθουν ἐπὶ πολὺ ἀκόμη ἀσκόπως κατακοπτόμενοι περὶ τὸ ἡμίπτωμα τῆς Ἀδριανουπόλεως, τῆς ὁποίας τὰ ὄχυρά καὶ τὰ τείχη δὲν ἦσαν πράγματι ἄξια τῆς τιμῆς.

Ἐπὶ τοῦ θέματος τούτου τὰ «Ἡμερήσια Χρονικά» τοῦ Λονδίνου ἐδημοσίευσον ἀνταπόκρισιν τοῦ ἐν Ἀδριανουπόλει ἀνταποκριτοῦ των, ὁ ὁποῖος ἐξέθετε διὰ μακρῶν τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ τῆς ἀλωθείσης πόλεως. Κατὰ τὸν Ἄγγλον ἀνταποκριτὴν τίποτε εἰς τὴν πόλιν δὲν ἐμαρτύρει ὅτι αὐτὴ ἦτο ἡ περισιγγηθεῖσα Ἀδριανούπολις.

«Ὅθεν», ἐπέλεγεν, «ἐὰν ὑπῆρξε τραγῳδία εἰς τὴν πόλιν ταύτην, αὕτη διεδραματίσθη ἐπάνω εἰς τὰ φρούρια τὰ πρὸς τὸ βορεινάνατολι-

κὸν μέρος, ἀπὸ τοῦ ὁποῖου ἐξῆκολουθοῦν νὰ ἐξάγουν ἀκόμη ἐπὶ κάρρων τοὺς νεκροὺς, οἱ ὁποῖοι ἔπεσαν κατὰ τὴν πρώτην καὶ τελευταίαν σοβαρὰν ἐπίθεσιν.

» Ἡ Ἀδριανούπολις ὡς φρούριον παρέσχε περιέργους ἀντικατοπτρισμούς... Ἡδύνατο νὰ καταληφθῆ πρό μηνῶν, ὡς κατελήφθη προχθές. Τὰ περίφημά της φρούρια εἶνε κατὰ μέγα μέρος παρωδία τοιούτων («φάρσα»). Ἦσαν σανιδώματα χρωματισμένα, ὅπως φαίνονται σιδηρᾶ, καὶ τὰ ὁποῖα ἀνεχαίτισαν μόλον τοῦτο μεγάλας Βουλγαρικᾶς στρατιάς»...

ΣΗΜ.—Μετὰ τὴν ἀποκάλυψιν ταύτην οὐδὲν πλέον χρειάζεται σχολίον διὰ τὴν στρατηγικὴν δεινότητα τοῦ Ἰβάνωφ καὶ τὸ ποῖον τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ.

Εἰς τὴν Τσατάλτζαν.

Τὸ ἀπόγευμα τῆς 17ης Μαρτίου τρεῖς τουρκικαὶ μεραρχίαι προχώρησαν ἐκ τοῦ Μπουγιούκ Τεκμετζέ κατὰ μήκος τοῦ μετώπου Φανκτζακούς Κουμπουργκάζ ἐνκντίον τῆς δεξιᾶς πτέρυγος τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ τῆς Τσατάλτζας. Ἡ προέλασις τοῦ πυρὸς τῶν πυροβόλων ὀκτὼ πολεμικῶν εὐρισκομένων πρὸ τοῦ Κουμπουργκάζ καὶ τοῦ Ἀστέρος ταχέως ἐσταμάτησε συνεπέα τοῦ ἀποτελεσματικοῦ πυρὸς τοῦ βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ.

Τὸ Βουλγαρικὸν πεζικὸν ἔκαμε κατόπιν ἀντεπίθεσιν διὰ τῆς ξιφολόγχης ἀναγκάσαν τοὺς Τούρκους νὰ ὀπισθοχωρήσουν ἀφήνοντες ἐπὶ τοῦ πεδίου σημαντικὸν ἀριθμὸν νεκρῶν καὶ τραυματιῶν.

Περὶ τὴν πρωίαν τῆς ἐπιούσης, τουρκικὸν τάγμα ἐβάδισε πρὸς τὴν χώριον Ἀρναούτκιε, ἀλλὰ κανονισοληθὲν ὑπὸ βουλγαρικοῦ πυροβολικοῦ ἠναγκάσθη νὰ ὀπισθοχωρήσῃ. Συγχρόνως ὀκτὼ ἕτερα τάγματα μετὰ μυδραλλισβόλων ἐπροχώρησαν ἐκ τοῦ Κουμπουργκάζ πρὸς τὸν Γιαλόν, ἀλλ' ἐπιτεθέντος τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ, ἠναγκάσθησαν νὰ ἀνακόψωσι τὴν προέλασίν των, τεθέντα ὑπὸ τὴν προστασίαν τοῦ στόλου.

Ὡς πρὸς τὰ ζητήματα ταῦτα ἡ «Τριμποῦνα» ἔγραφεν ἤδη τὰ ἐξῆς :

«Ἐνῶ ἀνεμένετο ἡ κατάπυσις τῶν ἐχθροπραξιῶν, ὁ πόλεμος ἐπαυελήφθη μετὰ μεγαλειτέρας ζωηρότητος.

» Ἀπὸ τριῶν ἡμερῶν ἀκούεται εἰς Κωνσταντινούπολιν ὁ κρότος

τοῦ τηλεβόλου ἀπὸ τὸ μέρος τῶν ὀρέων τῆς Τσατάλτζας. Ἡ πόλις ξαναπέρνει—παρ' ὅλον τὸ γελαστόν τοῦ θαυμαστοῦ ἐδῶ ἔκρος—τὴν θλιβεράν τῆς καὶ πάλιν ὄψιν. Τὴν ὄψιν ποῦ εἶχε κατὰ τὰς παρελθούσας καὶ οἶσνει λησμονημένας τραγικὰς ἡμέρας.

»Τὰ ἀγοραῖα ἀμάξια ἐπιταχθέντα ὑπὸ τῆς στρατιωτικῆς διοικήσεως περνοῦν γεμάτα ἀπὸ πληγωμένους, ἐξεγείροντα κάποιαν συγκίνησιν εἰς τὰ πρόσωπα τῶν κατοίκων τῆς Σταμπού. Αἱ εἰδήσεις ἡτῶν διαδέχονται ἀλλήλας μετ' ἀγωνιώδη ταχύτητα.

»Ἐρχονται τηλεγραφήματα συνθηματικὰ ἀναφέροντα λεπτομερείας τῆς ἀλώσεως τῆς Ἀδριανουπόλεως. Κατ' ἀρχὰς ἐπιστεύθη ὅτι ὁ ἡρωϊκὸς ὑπερασπιστὴς τοῦ ἀλωθέντος φρουρίου ἠτύοκτόνησεν. Βραδύτερον ἐγνώσθη ὅτι παρεδόθη.

»Ἡ κωμόπολις τῆς Τσατάλτζας δις ἀνεκτῆθη καὶ δις ἐγκατελείφθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους.

»Τὸ τουρκικὸν ἐπιτελεῖον φοβούμενον αἰφνιδιασμὸν εἰς Δέρκους, ἀπέστειλεν ἐκεῖ ὅλα τὰ συνηθροισμένα εἰς Ἅγιον Στέφανον στρατεύματα ὑπὸ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ Ἐμβέρ βέη, ὅστις εὐρίσκετο καὶ αὐτὸς ἐπίσης εἰς τὴν γραμμὴν τῆς Τσατάλτζας.

»Αἱ φῆμαι περὶ καταλήψεως ὑπὸ τῶν Βουλγάρων μερικῶν ἄχυρωμάτων τῆς Τσατάλτζας διαψεύδονται ἐπισήμως.

»Οἱ στρατιωτικαὶ κύκλοι τῶν πρεσβειῶν φρονοῦν ὅτι ἡ ἐπίθεσις τῶν Βουλγάρων ἐναντίον τῶν Τούρκων εἰς Τσατάλτζαν ἔχει ἀπλῶς ἐπιδεικτικὸν ἐκφοβιστικὸν χαρακτήρα καὶ ὅτι οἱ Βούλγαροι δὲν σέπτονται σοβαρῶς, ὅπως ἐκδιάσουσιν τὴν ἐν λόγῳ γραμμὴν.

»Εἰς Πλαγκιάριον ἐπανήρχισεν ὁ πολεμικὸς ὄργανισμός. Εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Κελλιπόλεως αἱ συγκρούσεις εἶνε ἀρκετὰ αἱματηραὶ ἐκατέρωθεν.

Ἐσχετικῶς πρὸς τὴν νέαν συνοριακὴν γραμμὴν, ἣν ἡ Βουλγαρία ἐδέχετο ἤδη «ὡς βάζιν διαπραγματεύσεων διὰ τὴν ἐν Θράκῃ ἐραθεσίαν», δὲν ἦτο ἡ ἀρχικῶς πρὸς τοὺς Συμμάχους ὑποδειχθεῖσα γραμμὴ Αἰνου-Ἐργίνης-Μηδείας, ἀλλ' ἡ ἐν τῇ διακοινώσει πρὸς τὴν Πύλιν «ἀπ' εὐθείας γραμμὴ» ἀπὸ Μηδείας εἰς Αἶνον. Καὶ ἡ γραμμὴ αὕτη ἀφινεν εἰς τὴν Βουλγαρίαν μέγιστον τμήμα γῆς ὑπὲρ τὸ ἀρχικῶς παραχωρούμενον, ἀλλὰ κυρίως ἐξησφάλιζεν ἀπὸ στρατηγικῆς ἀπόψεως τελείως τὴν κυριότητα τῆς μεγάλης σιδηροδρομικῆς γραμμῆς Ἀδρια-

νουπόλεως-Διδυμοτείχου-Δεδεαγάτς μετὰ τῆς ἀνατολικῆς διακλαδώσεως Διδυμοτείχου-Λουλέ-Μπουργάζ-Σαράντα Ἐκκλησιῶν.

Τὴν 27ην Μαρτίου ὁ Βασιλεὺς τῆς Βουλγαρίας ἐξέδωκε διαταγὴν : 1) ἕπως κληθῶσιν ὑπὸ τὰς σημεῖας ὅλοι οἱ νέοι τῆς ἐπιτοπίου πολιτοφυλακῆς ἐν Μακεδονίᾳ ἀπὸ 20—26 ἐτῶν ἡλικίας συμπεριλαμβανομένης· 2) ἕπως σχηματισθῆ μία ταξιαρχία πεζικοῦ διαμένουσα ἐν Σέρραις, ἐπονομαζομένη «Σερραϊκὴ ταξιαρχία».

Αὕτη θὰ συνέκειτο ἐκ δύο συνταγμάτων, ἐκ τεσσάρων ταγμάτων ἐκάστου καὶ ἐκ τεσσάρων λόχων κατὰ τάγμα. Τὸ ἐν σύνταγμα θὰ διέμενεν ἐν Σέρραις, τὸ δὲ ἕτερον ἐν Καβάλλα.

Πρὸς σχηματισμὸν τῶν ὡς ἄνω δύο συνταγμάτων θὰ ἐλαμβάνοντο ὡς στελέχη 32 ἀξιωματικοὶ καὶ ἀνὰ 4000 ἄνδρες ἐκ τῆς ἐντοπίου πολιτοφυλακῆς τοῦ Μακεδονικοῦ κυβερνεῖου.

Τὴν τετάρτην πρωϊνὴν ὥραν τῆς 25ης Μαρτίου λόχος τουρκικοῦ πεζικοῦ, ἀποβιθασθεὶς νοτίως τοῦ χωρίου Ξάστερο, ὑπὸ τὴν προστασίαν ἐνὸς πολεμικοῦ, ἐπροχώρησεν ἐναντίον ἐνὸς βουλγαρικοῦ λόχου, ὁ ὁποῖος κατεῖχε προκεχωρημένην θέσιν ἐπὶ ὑψώματος βορειοανατολικῶς τοῦ χωρίου Γιαλός, ἐπὶ τῷ σκοπῷ νὰ τὸν κυκλώσῃ.

Οἱ βούλγαροι στρατιῶται ἤνοιξαν σφοδρὸν πῦρ καὶ ἐσταμάτησαν τὴν πορείαν τοῦ ἐχθροῦ. Τάγμα ἀναχωρήσεν τῶν κυρίων θέσεων ἔφθασεν ἐγκαίρως καὶ τὸ τουρκικὸν σχέδιον ἀπέτυχε.

Τὸ ἀπόγευμα δύο οὐλαμοὶ βουλγαρικοῦ πεζικοῦ ὑποστηριζόμενοι ὑπὸ πυροβολικοῦ ἐπροχώρησεν πρὸς, τὸ χωρίον Κομπουργκάζ.

Καὶ αἱ ἀμφίρροποι πάντοτε αὐταὶ μικροσυγκρούσεις, τὰς ὁποίας οἱ Βούλγαροι δὲν ἀπώκνουν νὰ διατυμπανίζουν ὡς ἀληθεῖς μάχας, ἐξηκολούθησαν ἐπὶ μακρόν.

Ὅμοιοι ὑπῆρξαν καὶ αἱ περὶ τὸ Πλαγιάριον (Μπουλιάρ) συγκρούσεις. Τέλος δὲ τὴν 30ην Μαρτίου ὁ Βασιλεὺς, συνοδευόμενος ὑπὸ τοῦ πρίγκηπος Βόριδος καὶ τοῦ διοικητοῦ τοῦ τετάρτου σώματος, ἐπεσκέφθη τὰς προκεχωρημένας θέσεις τοῦ Βουλγαρικοῦ στρατοῦ εἰς τὸ Πλαγιάριον, καὶ ἀπεθαύμασεν ἐκεῖθεν τὰς θαυμαστάς θαλάσσας, τῶν ὁποίων ὠρέγετο τὴν ἀπόκτησιν.

Ὁ Βασιλεὺς προσεφώνησε τὸν στρατὸν, ἐξάρας τὴν θαυμασίαν ἀνδρείαν του. «Εἶμαι ὑπερήφανος», εἶπε, «διὰ τὰ ἄνευ παραδείγματος κατορθώματά σας, τὰ ὁποῖα ἐξεμηδένισαν τὸν ἐχθρὸν καὶ τὸν

ὠδήγησαν εἰς τὰς ἀκτὰς τοῦ Μαρμαρᾶ. Ἐπίσης εἶμαι ὑπερήφανος διὰ τὴν γενναϊότητα καὶ τὴν αὐταπάρνησιν τοῦ στρατοῦ.

Ὁ τέως πρωθυπουργὸς τῆς Βουλγαρίας καὶ ἀρχηγὸς τῶν δημοκρατικῶν Μαλίνωφ, ἐν ταυτοχρόνῳ συνεντεύξει πρὸς τὸν «Νέον Ἑλ. Τύπον», ἐξέφραξε τὴν πεποίθησίν. ὅτι ἡ Σερβία θὰ ἐξετέλει τὰ ὑπὸ τῆς Σερβοβουλγαρικῆς συνθήκης ἐπιζόμενα.

»—Θὰ ἀπαιτήσωμεν», προσέθηκε, «τὴν γραμμὴν Μηδείας—Ραιδεστοῦ, καὶ διὰ νὰ ἐπιβάλωμεν τὴν θέλησίν μας ἐπὶ τῆς Τουρκίας, δὲν θὰ σταματήσωμεν τὸν πόλεμον, ἀλλὰ θὰ προελάσωμεν ἴσως καὶ μέχρι τῆς Κωνσταντινουπόλεως...»

Οἱ Βούλγαροι δηλαδὴ ἐξηκολούθουν διαιρητικῶς νὰ ὀνειρεύονται, ἅτε μὴ λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν τὴν παρέμβασιν καὶ τοῦ τετάρτου παρούγοντος ἐν τῇ Βαλκανικῇ συμμαχίᾳ, τῆς Ἑλλάδος.

Ταυτοχρόνως ἐν τῇ συγκεντρώσει τῶν προσδευτικῶν βουλευτῶν ὁ ἀρχηγὸς τοῦ κόμματος Λάνεφ εἰσήλθε τὰ ἀκόλουθα:

—«Ἐλπίζω ὅτι αἱ Δυνάμεις θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ δείκνυνται εὐμενεῖς πρὸς τὰ νεκρὰ καὶ πλήρη μέλλοντος κράτη, ἅτινα κληρονομοῦσιν ἐπαρχίαις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας. Ἡ Βουλγαρία, ἰδίᾳ, οὐδένα ἀντίπαλον ἀριθμεῖ μεταξὺ τῶν Δυνάμεων. Ἄπασαι εἶνε εὐνοϊκῶς πρὸς αὐτὴν διατεθειμέναι, —ἀποτέλεσμα τοῦτο τῆς εἰλικρινοῦς βουλγαρικῆς πολιτικῆς.

«Αἱ Μὲν Δυνάμεις, ἔχουσαι συμφέρον» ἀφήσουν εἰς τὴν Τουρκίαν τὴν Κων/πολιν, τὰ Δαρδανέλλια καὶ τὴν θάλασσαν τοῦ Μαρμαρᾶ μετὰ ἐπαρκοῦς μεσογείου ἐκτάσεως, φρονοῦσιν ὅτι δὲν ὀφείλομεν νὰ ἐξακολουθήσωμεν τὸν πόλεμον παρὰ τὴν θέλησιν τῆς Εὐρώπης ὁλοκλήρου.

»Διὰ τὴν βουλγαρορουμανικὴν διαφορὰν οὐδὲν εἰσέτι ἀπεφασίσθη ὑπὸ τῶν Δυνάμεων, αἵτινες ἐνεργοῦσιν ὡς μετὰζῶσται καὶ οὐχὶ ὡς δικαιτηταί.

»Σοβαροὶ φόβοι ὑφίστανται ὡς πρὸς τὰς σχέσεις μας μετὰ τῶν συμμάχων ἡμῶν Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, ἐπ' οὐδενὶ ὅμως λόγῳ, ἐν πάσῃ περιπτώσει, θὰ θεωρήσωμεν ἡμᾶς αὐτοὺς ἱκανοποιουμένους μὲ ὀλιγώτερον τοῦ ὅ,τι δικαιούμεθα νὰ λάβωμεν.

»Ὁ κίνδυνος ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐγκρατεῖται εἰς τὸν φόβον μὴ ἐκ τῶν συμμάχων τις, ληθμονῶν τὰ ἔμμεσα συμφέροντά του ὡς καὶ τὰ

γενικὰ βαλκανικὰ συμφέροντα, παρασυρθῆ μέγρι τοῦ νὰ προκαλέσῃ σύρραξιν ὀλεθρίαν ἐν τοῖς Βαλκανίοις.

»Ἐλπίζω ἐν τούτοις ἔτι αἱ ἀποφάσεις τῶν ἰθύνοντων ἐν Σερβίᾳ καὶ Ἑλλάδι θὰ ἐμπνέωνται ἐκ τοῦ πόθου ὅπως ἡ τοιαύτη σύρραξις ἀποσοδηθῆ. Ἐχομεν ἄλλως τε μετὰ τῆς Σερβίας συνάψει συνθήκην καὶ θὰ ἐπιμείνωμεν ἐπὶ τῆς στενῆς ἐφαρμογῆς ταύτης.

»Ὅσον ἀφορᾷ τὴν Ἑλλάδα, ἡ μετ' αὐτῆς συνεννόησις μας ἐπιτρέπει τὸν καθορισμὸν τῶν κατακτήσεών μας ἐπὶ τῇ βάσει τῆς ἀρχῆς τῆς ἀναλογίας, τῶν προσπαθειῶν καὶ τῆς συμμετοχῆς εἰς τὰς θυσίας. Τὰ δύο ταῦτα περιστατικὰ διευκολύνουν τὸ ἔργον τῶν ἐπιθυμούντων τὴν εἰρήνην ἐν τοῖς Βαλκανίοις. Ἐλπίζομεν, ἔθεν, ἔτι ἡ φρόνησις θέλει ἐπικρατήσῃ τοῦ σωδινισμοῦ.»

Παρὰ τὰς τόσον ἔμως εὐέλπιδας ἔσον καὶ ἐγώιστικὰς δηλώσεις τοῦ Δάνεφ, δὲν ἐβράδυναν ν' ἀρχίσουν αἱ προστριβαὶ μεταξὺ τῶν συμμάχων, τὰς ὁποίας νὰ ἐπακολουθήσουν ρήξεις τῇ προκλήσει πάντοτε τῶν Βουλγάρων. Οὕτω τὴν 3 Ἀπριλίου εἰς τὸ Ἰστιπ ἔλαβε χώραν μάχη μεταξὺ Σέρβων καὶ Βουλγάρων ἀρκετὰ αἰμακτηρὰ καὶ οἱ Βούλγαροι ἠτοιμάζοντο νὰ ἐπιτεθῶσι κατὰ τῶν Σέρβων καὶ εἰς τὰ Βελεσσά.

Τὴν 6ην Ἀπριλίου δὲ ὁ ἐν Παρισίοις πρεσβευτὴς τῆς Βαυλαρίας Στάντοιεφ ἐπεκαλέσθη τὸν Πισσὸν ὅπως μεσολαθήσῃ παρὰ τὰς Δυναμείων ἵνα ἡ Σερβία ἐκτελέσῃ τὴν συνθήκην τῆς διανομῆς. Ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει, ἐδήλου ὁ Βούλγαρος διπλωμάτης, ἡ Συμμαχία θὰ διαλυθῆ.

Ἡ Σερβία ἔμως παρεχώρει εἰς τὴν Βουλγαρίαν ἕκτασιν μόνον μέχρι Δεμίρ Κεποῦ. Κατόπιν τούτου τὸ Ἰον Βουλγαρικὸν σύνταγμα θὰ προήλαυε πρὸς τὸ Μοναστήριον, ἐνῶ τὰ Σερβικὰ στρατεύματα συνεχεντροντο ἤδη εἰς τὰ Βελεσσά. Ἐν Βελιγραδίῳ ἀκόμη κατόπιν τῶν ὑπουλοτήτων τούτων ἀπήτουν ὅπως ἐπιστραφῶσι τὰ παράσημα τοῦ Φερδινάνδου, τὰ δοθέντα εἰς τοὺς ἐν Ἀδριανουπόλει Σέρβους στρατιώτας.

Ἐπὶ ἤρχετο ἤδη σφύεστερον τὸ ζήτημα τῶν ἀντισιχωμάτων! τὰ ὁποία ἐζήτηε ἡ Ρουμανία διὰ τὴν κατὰ τοῦ πολέμου οὐδετερότητά της. Κατ' ἀπόφασιν δὲ τῆς ἐν Πετρούπολει διατκίψεως ἡ γραμμὴ τῶν νέων βουλγαρορουμανικῶν συνόρων ἀρχίζουσα ἀπὸ σημείου ἀπέχοντος τῆς περιφέρειας τῆς Σιλιστρίας τρεῖς μίλλια πρὸς δυσμὰς ἤθελε περιλάβει τὴν πόλιν ταύτην καὶ καταλήξει εἰς τὰ παλαιὰ σύνορα.

Ἡ Βουλγαρία δὲν ἐδικαιοῦτο νὰ ὀχυρώσῃ τὴν μεταξὺ Σιλιστρίας καὶ Εὐξείνου Πόντου ἔκτασιν.

Αἱ ἐν ταῖς Μακεδονικαῖς ἐπαρχίαις ρουμανικαὶ ἐκκλησίαι καὶ σχολεῖα εἰς τὰς ὑπὸ τῆς Βουλγαρίας προσαρτηθείσας χώρας ἤθελον διατελεῖ ὑπὸ τὸν ἔλεγχον καὶ τὴν οἰκονομικὴν ἀρωγὴν τῆς Ρουμανικῆς Κυβερνήσεως. Ἐγένετο δὲ ἐπίσης δεκτὴ ἡ ὑπὸ τῆς Ρουμανίας ἔδρουσις ἐπισκοπῶν εἰς τὰς χώρας ταύτας.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἕμως οἱ Τούρκοι δὲν ἔπαυον τὴν διαρκῆ των τακτικὴν, τὴν τακτικὴν τῶν σφαγῶν καὶ τῶν διαρπαγῶν· οὕτω μετὰ τὴν ἐκ τῶν χωρίων Οἰκονομίου καὶ Καλλικρατείας τῆς Θράκης ὑποχώρησιν τῶν Βουλγάρων, ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐπέπεσε μετὰ ἀρπακτικὸτητα ὀρνέων κατὰ τῶν ἑλληνικωτάτων πληθυσμῶν.

Ἐκ τῶν 150 οἰκογενειῶν μόνον 6—12 ἄνδρες διέφυγον τὴν σφαγὴν, ἐκ δὲ τῶν 100 οἰκιῶν μόνον δέκα διεσώθησαν ἀπὸ τὴν διὰ πυρὸς καταστροφὴν.

Οἱ Τούρκοι κατέσφαξαν καὶ τὰς παρθένους, ἀφοῦ τὰς ἠτίμασαν.

Εἰς δὲ τὸν ἀποσταλέντα νὰ παραλάβῃ τὰ γυναικόπαιδα καὶ διευκολύνη τὴν μέχρι Κωνσταντινουπόλεως μεταφορὰν των, καίτοι ἐφοδιασμένον δι' εἰδικῆς τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει ἀρχῶν ἀδείας, δὲν ἐπετράπη ὑπὸ τοῦ διοικητοῦ τῆς χωροφυλακῆς οὐδὲ τὴν ἐλαχίστην συνδρομὴν νὰ παράσχη εἰς τὰ γυμνητεύοντα καὶ ὑπὸ ἀφαντάστων τάλαιπωριῶν κακουχούμενα γυναικόπαιδα.

Ἡ θέσις των ἦτο ἀπελπιστικὴ, ἡ πείνα, τὸ ψῦχος καὶ τὰ τραύματα τῶν πλείστων ἐξ αὐτῶν ἠπέλουν νὰ ἐξολοθρεύσων καὶ τὰ ἐναπομείναντα θύματα τῆς τουρκικῆς θηριωδίας.

LXX.

Πτώσις τῆς Σκόδρας.—Ἐγκατάλειψις αὐτῆς.

Ἡ πολιορκία καὶ ἡ ἀδιάκοπος ἐφοδος τῶν ἀδαμάστων Μαυροβουνίων κατὰ τῆς Σκόδρας ἐξηκολούθει ἀπὸ καιροῦ αἰματηροτάτῃ καὶ διαρκῆς κλονίζουσα τὴν ἐπίμονον ἄμυναν τοῦ Ἐσσάτ πασσᾶ. Ἐν τούτοις ἡ Εὐρώπη, οὐδαμῶς λαμβάνουσα ὑπ' ὄψιν τῆς τοῦ μόχθου τούτου τῶν ἡρώων τῆς Τσέρνα Γόρας, καθόριζαν ἤδη τὰ νέα Μαυροβουνιωτικὰ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν σύνορα. Κατὰ δὲ τοῦ «Τάμις» τὰ ἔρια ταῦτα θὰ εἶχον ὡς ἐξῆς:

«Τὰ νέα σύνορα θ' ἄρχονται ἀπὸ τινος σημείου κειμένου ἐπὶ τῆς δεξιᾶς ὄχθης τοῦ ποταμοῦ Μπογιάννα, πέντε περίπου χιλιόμετρα μακρὰν τῶν πρώην Τουρκομαυροβουινωτικῶν συνόρων, ἕπως ἀκριβῶς καθωρίσθησαν ἀπὸ τὴν συμφωνίαν τοῦ Δουλιτσίνου τοῦ 1881.

» Ἀφίνοντα κατόπιν τὰ σύνορα τὴν Κορυτσάν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, θὰ συναντήσουν τὴν λίμνην τῆς Σκόδρας μεταξὺ Σκιὰ καὶ Ζογκαί. Γὰρ τελευταῖον τοῦτο χωρίον, σχεδὸν Μουσουλμανικόν, καὶ ὅλη ἡ γραμμὴ τοῦ Ταρμπός, ἔπου ὁ στρατὸς τοῦ Βασιλέως Νικολάου ἐπὶ τόσον ἔδρασε, θὰ μείνουν Ἀλβανικά.

» Ἡ τροποποίησις αὐτῆ τῶν συνόρων θὰ δώσῃ πλέον τῶν 40 τετραγωνικῶν μιλίων εἰς τὸ Μαυροβούνιον καὶ ἡ παραδεχθεῖσα γραμμὴ εἶνε μέσος ἕρος μεταξὺ τῆς προτάσεως τοῦ Ἀγίου Στεφάνου καὶ τῶν συνόρων τοῦ 1881.

» Εἰς τὸ βορειανατολικὸν τῆς λίμνης τὰ σύνορα θ' ἀκολουθήσῃσι τὴν γραμμὴν μεταξὺ τῶν Μαλισσόρων τοῦ Χότι καὶ Γκροῦδα, ὅτινες θὰ μείνουν εἰς τὸ Μαυροβούνιον, οἱ δὲ κατοικοῦντες τὸ Καστράτι, τὴν Κράτνα καὶ τὸ Κλεμέντι θὰ μείνουν εἰς τὴν Ἀλβανίαν.

» Τὰ νέα σύνορα θὰ συναντήσῃσι τὰ παλαιὰ Μαυροβουινωτικά 16 περίπου χιλιόμετρα ἀνατολικῶς τῆς Ποδγορίτσας.

» Ἐκεῖθεν θ' ἀκολουθήσῃσι τὴν γραμμὴν τῆς διανομῆς τῶν ὑδάτων τοῦ Δρίνου καὶ τῆς λίμνης τῆς Πλάβας. Θ' ἀκολουθοῦν κατόπιν τὴν γραμμὴν ἐπὶ τι μῆκος ἐπὶ τῆς γραμμῆς, τῆς προταθείσης ἐν τῇ συνθήκῃ τοῦ Βερολίνου.

» Τὰ Ἀλβανικά σύνορα ἔρχονται κατόπιν πρὸς νότον, ἀκολουθοῦντα τὴν δυτικὴν γραμμὴν τῆς πεδιάδος τῆς Διάκοβας, ἀφίνοντα τὴν πόλιν ἐκτὸς τῆς Ἀλβανίας. Συναντῶσιν ἀκολουθῶς τὸν Λευκὸν Δρίνον εἰς τὴν συμβολὴν του μετὰ τοῦ Ἐρενικ 8 χιλιόμετρα μακρὰν τῆς Διάκοβας. Τὰ σύνορα ἀκολουθοῦσιν ἔπειτα τὸν ροῦν τοῦ Λευκοῦ Δρίνου μέχρι 19 χιλιομέτρων μακρὰν τῆς Πρισρένης, ἣτις μένει εἰς τὴν Σερβίαν. Ἐπειτα βυθίζονται εἰς τὴν χώραν τοῦ Λιοῦμα καὶ τῆς περιφερείας τοῦ Κλόβα. Ὅλη ἡ χώρα Λιοῦμα μένει Ἀλβανική, ἀλλ' ἡ πεδιάς τοῦ Τίνα καὶ ἡ Δίβρη δὲν θ' ἀποτελέσουν μέρος τοῦ νέου Κράτους.

» Πρὸς νότον τῆς Δίβρης τὰ Ἀλβανικά σύνορα ἀκολουθοῦσι τὸν ροῦν τοῦ Μέλανος Δρίνου μέχρι τῆς λίμνης Ἀχρίδος.

»Πέραν τοῦ σημείου τούτου ἔ καθορισμός δὲν ἔχει γίνῃ ἀκόμη».

Παρὰ ταῦτα ἔμως ἡ ἐνεργουμένη εἰς τὰ παράλια τοῦ Μαυροβουνίου ναυτική ἐπίδειξις ἦτο ἔλως ἀπαθής.

Ἐμπροσθεν τῶν ἡνωμένων στόλων διήρχοντο ἤδη 16 Ἑλληνικά μεταγωγικά μεταφέροντα Σερβικὸν στρατὸν ὑπὸ τὴν συνοδείαν τῶν «Ψαρῶν» καὶ ἀρκετῶν ἀντιτορπιλικῶν.

Τὰ μεταγωγικά ἔφθασαν ἀνενόχλητα εἰς τὸν Ἅγιον Ἰωάννην τῆς Μεδούρης, ὅπου ἐγένετο ἡ ἀποβίβασις.

Ἐτερον Ἑλληνικὸν μεταγωγικὸν ἐνεφανίζετο εἰς τὸ Ἀντίβαρι, χωρὶς ἐπίσης νὰ παρενοχληθῇ.

Ὁ Ἄγγλος ἀντιναύαρχος, ὅστις ὡς ἀρχαιότερος τῶν λοιπῶν συναδέλφων του διόκει τὴν μοῖραν τοῦ εὐρωπαϊκοῦ ἀποκλεισμοῦ, ἀπέστειλεν ἐκ τοῦ λιμένος τοῦ Τάτταρο εἰς τὸν πρωθυπουργὸν τοῦ Μαυροβουνίου τὸ ἀκόλουθον τηλεγράφημα :

«Λαμβάνω τὴν τιμὴν νὰ πληροφορήσω τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅτι ὁ Διεθνὴς στόλος, ὁ εὐρισκόμενος κατὰ τὴν παροῦσαν ἐποχὴν εἰς τὰ Μαυροβουνιωτικά ὕδατα τοῦ Ἀντιβάρεως, κατέπλευσεν εἰς τὰ ὕδατα ταῦτα ὅπως διαμαρτυρηθῇ κατὰ τῆς ἀποποιήσεως τοῦ Μαυροβουνίου εἰς τὸ νὰ ὑποκύβῃ εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Μεγ. Δυνάμεων. Θὰ ἐπεθύμουν νὰ ἐπισύρω τὴν προσοχὴν τῆς Ὑμ. Ἐξοχότητος ἐπὶ τῆς παρουσίας τοῦ διεθνoῦς στόλου, ἥτις ἐπιβεβαίωι οὐ μόνον τὴν ἀπόλυτον συμφωνίαν τῶν Μεγ. Δυνάμεων, ἀλλ' ἐπίσης καὶ τὴν σταθερὰν ἐπιθυμίαν των, ὅπως αἱ ἀποφάσεις των γείνωσι παραδεκταὶ ἐντὸς βραχέος χρονικοῦ διαστήματος. Παρακαλῶ ὅθεν τὴν Ὑμ. Ἐξοχότητα ὅπως, εὐαρεστουμένη, μοὶ ἀνακοινώσῃ πάῃαντα ὅτι ἡ Κυβέρνησις τοῦ Μαυροβουνίου εἶνε ἐτοίμη νὰ ὁμοσφωθῇ μετὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν Μεγ. Δυνάμεων.»

Ἡ Αὐστρία ἐπρότεινεν ὅπως ζητηθῇ παρὰ τοῦ Μαυροβουνίου νὰ ἀπαντήσῃ ἐντὸς εἰκοσιτετραώρου εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς διεθνoῦς μοῖρας τῆς εὐρισκομένης εἰς Ἀντίβαρι. Τὴν τοιαύτην ὅμως πρότασιν ἀπέκρουσεν ἡ Ἄγγλία προτείνουσα ὅπως ταχθῇ τρίμερος προθεσμία εἰς τὸ Μαυροβούνιον ἵνα συμμορφωθῇ μετὰ τὰς ἀποφάσεις τῶν Δυνάμεων ἢ ὅπωςδὲποτε προβῇ εἰς θετικὴν τινα δήλωσιν. Ταυτοχρόνως δὲ τρία ἀγγλικά δρῆντων διατάσσοντο ν' ἀναχωρήσουν διὰ τὴν Μεσόγειον.

Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Μαυροβουνίου ἀπήντα ἐν τούτοις ὡς ἐξῆς εἰς τοὺς ἀντιπροσώπους τῶν Δυνάμεων :

• «— Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις ἐπιφυλάσσει τὰ συνεννοηθῆ μετὰ τῶν Συμμάχων ἐπὶ τοῦ ζητήματος τοῦ καθορισμοῦ τῶν Ἀλβανικῶν συνόρων. Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ζητουμένην ἐγκατάλειψιν τῆς Σκόδρας καὶ λοιπῶν μερῶν, ἅτινα αἱ Δυνάμεις ἐπεδίκασαν εἰς τὴν Ἀλβανίαν, τὸ Μαυροβούνιον λυπεῖται μὴ δυνάμενον τὰ συμμορφωθῆ μετὰ τὴν ἐπιθυμίαν τῶν Δυνάμεων, παρατηρεῖ δὲ ὅτι ἡ ἐμπόλεμος κατάστασις ἐξακολουθεῖ καὶ ὑπομιμνήσκει τὴν ὑπόσχεσιν τῆς Εὐρώπης περὶ τηρήσεως πλήρους οὐδετερότητος.

» Ὡς πρὸς τὴν προστασίαν τῶν Μουσουλμανικῶν, Ἀλβανικῶν καὶ Καθολικῶν πληθυσμῶν τῶν νέων Μαυροβουνιωτικῶν ἐδαφῶν παρατηρεῖ ὅτι οἱ πληθυσμοὶ οὗτοι εὐρίσκονται ὑπὸ τὴν προστασίαν τῶν νόμων τοῦ Κράτους, οἵτινες παρέχουσιν εἰς αὐτοὺς ἀπόλυτον θρησκευτικὴν καὶ πολιτικὴν ἐλευθερίαν.»

Αὐθημερὸν δὲ τὰ πρὸς νότον ὄρῳντα Μαυροβουνιωτικὰ στρατεύματα προσέβαλλον τὰς τουρκικὰς θέσεις τοῦ Ταρμπῆς. Διακόσιοι ἄνδρες, φέροντες βόμβας, ἀνερχιχθήσαν ἐπὶ τοῦ ὄρους ὑπὸ τὸ τρομερὸν ἐχθρικὸν πῦρ καὶ ἔκοψαν τὰ συρματοπλέγματα. Οἱ γενναῖοι οὗτοι ἐφρονεύθησαν ἅπαντες, ἤνοιξαν ἕμως τὴν ὁδὸν εἰς τὸ περικλινὸν τῶν Μαυροβουνίων, τὸ ὅποιον ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ ὑποχωρήσουν. Οἱ Μαυροβούνιοι νεκροὶ καὶ τραυματῆται ἀνήλθον εἰς 300.

Ἡ δὲ ἀπάντησις τοῦ Πρωθυπουργοῦ τοῦ Μαυροβουνίου εἰς τὸ τηλεγράφημα τοῦ Ἀγγλοῦ ἀντιναυάρχου εἶχεν ἐν τῷ συνόλω τῆς :

« Ἡ Κυβέρνησις τοῦ Μαυροβουνίου θλίβεται βαθύτατα, διότι βλέπει τὸν διεθνῆ στόλον συγκεντρωμένον εἰς τὰ Μαυροβουνιωτικὰ ὕδατα, πρὸς τὸν σκοπὸν ὅπως ἐξαναγκασθῆ τοῦτο καὶ συμμορφωθῆ μετὰ τὰς ἐπιθυμίας τῶν Δυνάμεων. Τὸ Μαυροβούνιον ἐξέφρασεν ἤδη τὰς βλέψεις του ἐπὶ τοῦ ἀντικειμένου τούτου καὶ ἐπαναλαμβάνει καὶ πάλιν ὅτι οἰαδήποτε πίεσις καὶ οἰαδήποτε παρουσία στόλων δὲν θὰ ἰσχύσῃ νὰ τὸ ἐξαναγκάσῃ ὅπως μεταβάλῃ στάσιν. Αἱ Δυνάμεις διὰ τῆς ἐπιδείξεως παραβιάζουν εἰς βάρος τοῦ Μαυροβουνίου τὴν ἀρχὴν τῆς οὐδετερότητος, τὴν ὁποίαν ἀπὸ τῆς ἐνάργεως τοῦ πολέμου ἐδήλωσαν ὅτι θὰ τηρήσωσιν.»

Ὁ ἡρωϊκὸς βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικόλαος ἐδέχετο ἅμα ἐν

Κετιγγή εἰς ἀκρόασιν τὸν ἔκτακτον ἀπεσταλμένον τῆς Ἀγγλικῆς ἐφημερίδος «Πὲλ Μέλ», εἰς τὸν ὅποιον ἀνεκοίνου τὰ ἑξῆς :

» — Ὁ κόσμος μὲ καταδικάζει, διότι προκλήω περιπλοκάς. Ἄλλ' ὁ κόσμος λησμονεῖ ὅτι οἱ ὑπήκοοί μου ὀφείλουσι νὰ κατακτήσουν τὴν γόνιμον κοιλάδα τῆς Βέτας, τῆς ὁποίας ἡ ἀπόκτησις εἶνε δι' ἡμᾶς ζήτημα ζωῆς καὶ θανάτου. Ὑπὸ τὰς συνθήκας οἰκονομικᾶς συνθήκας εἶνε ἐκ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἡ βιομηχανικὴ καὶ γεωργικὴ ἀνάπτυξις μιᾶς χώρας. Ἐφθασεν ἡ στιγμή, καθ' ἣν ὀφείλομεν νὰ θέσωμεν τὴν χεῖρα εἰς τὸ ἄροτρον, ἀλλὰ πρέπει νὰ ἔχωμεν γαίλας πρὸς ἄροτρίασιν.

» Ἡ Τουρκία κατέχει ἀπὸ τριῶν αἰῶνων τὰ ἐδάφη, ἅτινα καταλαμβάνομεν, ἀλλὰ τὰ ἐδάφη ταῦτα ἀνήκον ἄλλοτε εἰς τοὺς προγόνους μας καὶ ὀφείλομεν νὰ τὰ ἐπανακτήσωμεν.»

Καὶ ὁ βασιλεὺς ἐξηκολούθησε :

«— Προτιμότερον εἶνε νὰ ἀποθάνωμεν μαχόμενοι, παρὰ νὰ ἐξακολουθήσωμεν νὰ ζῶμεν ὡς σήμερον. Ἴδου τὸ κυριαρχοῦν αἴσθημα, ἔπερ ὤθησε τὸ Μαυροβούνιον νὰ ἀποδυθῆ εἰς πόλεμον τόσον ἡρωϊκὸν καὶ ἔπερ τὸ ὦθει σήμερον ἀκόμη νὰ ἀνθίσταται εἰς τὴν θέλησιν τῆς Εὐρώπης.

» Ἡμῖν μεριάκιον ἔταν ἀνῆλθον εἰς τὸν θρόνον, ἀλλ' ἔκτοτε δὲν ἐπαύσαμεν οὔτε στιγμὴν μαχόμενοι πρὸς τοὺς Τούρκους. Ἐπαναλαμβάνω ὅτι παρήλθον ἤδη τρεῖς αἰῶνες, ἀφ' οἷου οἱ Τούρκοι κατέχουσι τὰς χώρας τῶν προγόνων μας, καὶ κατὰ τοὺς τρεῖς τούτους αἰῶνας προσπαθοῦμεν διρκῶς νὰ τὰς ἀποσπάσωμεν ἀπ' αὐτῶν. Naί, καὶ ἐγὼ καὶ ὁ λαός μου σκοπεύομεν νὰ διατηρήσωμεν ὅσα κατελάδομεν ἐνόπλιως, σκοπεύομεν νὰ καταλάβωμεν καὶ νὰ διατηρήσωμεν τὴν Σκόδραν, ἣτις εἶνε ἡ κλεῖς τῶν χωρῶν τούτων. Εἶμαι γέρον συνειθισμένος νὰ πολεμῶ. Οὐδέποτε διέγνωσα εἰς τὸν λαόν μου τόσῃν πρὸς πόλεμον ἀπόφασιν ὅσην σήμερον. Ἡ Σκόδρα μᾶς ἀνῆκε προτοῦ τὴν καταλάβουν οἱ Τούρκοι. Ἡ Σκόδρα περιλαμβάνει τοὺς τάφους τῶν προγόνων μας καὶ αἶπαρ' αὐτῶν ἀνεγερθεῖσαι ἐκκλησιαί ρίπτουν ἀκόμη καὶ σήμερον τὴν σκιάν των ἐπὶ τῶν τάφων των.»

Καὶ ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος κατέληξεν :

«— Οἱ Ἀλβανοὶ οὐδέποτε ὑπῆρξαν ἡρωϊκοί, οὔτε ἀπὸ θρησκευτικῆς οὔτε ἀπὸ ἐθνικῆς ἀπόψεως. Τὸ γεγονός ὅτι ἐγκατεστάθησαν εἰς τὴν Σκόδραν δὲν μειώνει τὸ δίκαιον ἡμῶν τοῦ ν' ἀνακτήσωμεν ὅτι

ἀπωλέσαμεν. Ὁλόκληρος ὁ κόσμος μᾶς γνωρίζει ἀρεκτά, ὥστε νὰ ἡξεύρη ὅτι εἴμεθα ἀποφασισμένοι διὰ νίκην ἢ θάνατον».

Λήγοντος ἤδη τοῦ Μαρτίου αἱ ἐλπίδες, αἵτινες ἐκράτουν ἤδη εἰς τοὺς ἐν Λονδίῳ διπλωματικοὺς κύκλους ὡς πρὸς τὴν ταχέαν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας, ἐφαίνοντο σημαντικῶς ἐνισχυθεῖσαι, εἰς βαθμὴν μάλιστα ὥστε νὰ πιστεύεται ὅτι τὰ Σύμμαχα Βαλκανικὰ Κράτη θ' ἀπεδέχοντο τὴν νέαν νόταν τῶν Δυνάμεων, ἧς αἱ γενικαὶ γραμμαὶ ἦσαν αἱ γνωσταὶ ἤδη.

Εἰς τὰς σκέψεις ταύτας τῶν ἐν Λονδίῳ ἔφερον ἀόριστοι μὲν ἀκόμη, ἀλλ' ἀρεκτὰ ἐνδεικτικαὶ τῶν διαθέσεων τῶν κρατουσῶν ἐν τῇ Βαλκανικῇ πληροφορίαί, ἀλλὰ κυρίως τὸ γεγονός, ὅτι διὰ τῆς νέας νότας τῶν Δυνάμεων ὑπετίθετο ὅτι ἤρροντο πάντα γενικῶς τὰ σημεῖα τῆς μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας διαφορᾶς. Καὶ τοῦτο διότι, ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἐδήλου ὅτι παρητελο ὀλοκλήρου τοῦ πέραν τῆς γραμμῆς Μηδείας-Αἴνου ἐδάφους τῶν ἐν Εὐρώπῃ παλαιῶν κτήσεών της, ἀφιεμένη ἐπίσης εἰς τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων διὰ τὴν τύχην τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους, πᾶν ἀντικείμενον διαφορᾶς μεταξὺ αὐτῆς καὶ τῶν Συμμάχων δικαιολογοῦν τὴν ἐξακολούθησιν τῶν ἐχθροπραξιῶν καὶ τὴν μὴ συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, ἔπαυσεν ὑφιστάμενον κατὰ τὸ φαινόμενον.

Τοιοτοτρόπως δὲ ἔμενον, κατὰ τὰς ἐν Λονδίῳ κρατούσας γνώμας, ἐκκρεμῆ, παρὰ τὸ ζήτημα τῆς Σκόδρας, ἐπὶ τοῦ ὁποίου κατηγορηματικὴ καὶ ἀνέκκλητος ἐξεδόθη ἡ ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων, καὶ τὰ ζητήματα τῆς ὀροθεσίας τῆς νοτίου Ἀλβανίας καὶ τῆς τύχης τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου, ἅτινα ἔπαυσεν νὰ ἔχουν ἀπ' εὐθείας πλέον σχέσιν πρὸς τοὺς ἄλλους τῆς εἰρήνης καὶ ὡς ζητήματα ἐκκρεμῆ μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ τῆς Εὐρώπης ἀποκλειστικῶς δὲν ἠδύνατο νὰ παρεμβάλουν ἐφεξῆς δυσχερεῖας εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης μεταξὺ τῶν Συμμάχων καὶ τῆς Τουρκίας.

Ἐτονίζετο ἄλλως τε ὅτι εἰς τὰ ζητήματα ταῦτα ὑπῆρχον ἐνδείξεις περὶ ἐπικρατήσεως συνδιαλλακτικοῦ πνεύματος, ἕπερ ἐδείκνυον αἱ ἐνδιαφερόμεναι Δυνάμεις, καὶ περὶ τελικῆς αὐτῶν λύσεως καὶ τὸν εὐμενέστερον δυνατὸν διὰ τὰ συμφέροντα τῶν ἐνδιαφερομένων ἐκ τῶν Συμμάχων τρόπον.

Ἀλλ' αἱ σκέψεις αὗται τῆς Εὐρωπαικῆς διπλωματίας πολὺ ἀκόμη

ἀπειχον τῆς πραγματικότητος τῆς καταστάσεως.

Ὁ «Χρόνος» συνάμα τῶν Παρισίων ἐδημοσίευσεν ἕρδη τηλεγράφημα τοῦ Βασιλέως τοῦ Μαυροβουνίου Νικήτα διαλαμβάνον τὰ ἑξῆς :

«Μετὰ βαθείας λύπης μανθάνομεν ὅτι τὸ θωρηκτὸν «Ἐδγάρος Κυρὲ» ἀντιπροσωπεύει τὴν Γαλλίαν εἰς τὴν ναυτικὴν ἐπίδειξιν ἐναντίον τοῦ μικροῦ Μαυροβουνίου, τὴν σκοποῦσαν νὰ ἐξαναγκάσῃ αὐτὸ ὅπως ἴσῃ τὴν πολιορκίαν τῆς Σκόδρας παρὰ τὰς ἐπισήμους δηλώσεις τῆς Εὐρώπης ὅτι θὰ τηρήσῃ οὐδετερότητα.

»Παραπονούμεθα ἀπειροφρόσως, καθόσον κατὰ πικρὰν εἰρωνείαν τὸ ὄνομα τοῦ περιφανοῦς συγγραφέως, ὅστις ἐπῆρξεν ὁ εὐγλωττος διερμηνεὺς τῶν μόχθων τῶν λαῶν ὑπὲρ τῆς ἐνώσεως καὶ τῆς ἀνεξαρτησίας αὐτῶν, εὐρίσκειται συνδεδεμένον πρὸς τὴν παροῦσαν ἀποστολὴν κατὰ τοῦ μικροῦ πλὴν γενναίου ἀντιπροσώπου τῆς ἀνεξαρτησίας, ὅστις διὰ τῆς μακροαίωνος ἐλευθέρως ἀντιστάσεως αὐτοῦ προητοίμασε τὴν τελικὴν ἀντεκδίκησιν τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐν τῇ Ἀνατολῇ.

»Δύνασθε ἐν τούτοις νὰ δημοσιεύσῃτε ὅτι παρὰ τὰ ἐνεργητικὰ μέσα τὰ ληφθέντα ὑπὸ τῆς Εὐρώπης ἐναντίον του, τὸ Μαυροβούνιον δὲν θὰ καμφθῇ ἢ μόνον πρὸ τῆς βίας. Ἡ Εὐρώπη δὲν ἔχει παρὰ νὰ προσθέσῃ εἰς τὴν γενομένην παρ' αὐτῆς ἀδικίαν καὶ τὸ γελοῖον τῆς ἐπιβολῆς τῆς δυνάμεώς της».

Ταυτοχρόνως δὲ σχεδὸν τὸ ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Ρωσίας ἐδημοσίευσε μακρὰν ἀνακοίνωσιν, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἐξέθετε λεπτομερῶς τὰ τῆς ρωσικῆς πολιτικῆς ἐν τῷ Βαλκανικῷ ζητήματι. Τὸ ἀνακοινωθὲν κυρίως ἠσχολεῖτο μὲ τὴν στάσιν τῆς Ρωσίας ἀπέναντι τοῦ Μαυροβουνίου ἐν τῷ ζητήματι τῆς Σκόδρας. «Ἡ συμβουλή,» ἔλεγεν, «τῆς Ρωσίας πρὸς τὸν Βασιλέα Νικόλαον ἀπερρίφθη. Πρὸδότης σκοπὸς τῆς τριαύτης στάσεως τοῦ Μαυροβουνίου εἶνε νὰ προκαλέσῃ πόλεμον μεταξὺ τῆς Ρωσίας καὶ τῶν Μεγάλων Δυνάμεων.» Αἱ δὲ ὑπουλοὶ ἔσον καὶ ἀστείαι αὗται καταγγελίαι κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου προκαλοῦν, ὡς ἦτο φυσικόν, μεγίστην ἐντύπωσιν.

Ἡ στάσις αὕτη τῆς Ρωσίας ἀναφορικῶς μὲ τὸ ζήτημα τῆς Σκόδρας ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι ἡ Ρωσικὴ Κυβέρνησις ἐφφρόνει ὅτι τὸ Μαυροβούνιον οὐδὲν συμφέρον εἶχε νὰ καταλάβῃ τὴν Σκόδραν, τῆς ὁποίας ἡ ἐκ μέρους αὐτοῦ κατοχὴ θὰ καθίστατο τὸναντίον ἀφορμὴ ταρα-

χῶν καὶ ἀδυναμίας διὰ τὸ μικρὸν σλαυϊκὸν Κράτος, τὸ ὁποῖον ἐν τέλει θὰ ὑπεχρεῦτο νὰ καταστῇ δορυφόρος τῆς Αὐστρίας. Ἦτο δὲ εὐκολον νὰ ἐννοηθῇ ὅτι ἐπὶ τῶν σκέψεων τούτων βασιζομένη ἢ ἐπίσημος Ρωσία ἐφφώνει ὅτι ἡ Σκόδρα δὲν ἔπρεπε νὰ προσαρτηθῇ εἰς τὸ Μαυροβούνιον χάριν αὐτοῦ τοῦ συμφέροντος τῶν ὑπηκόων τοῦ βασιλέως Νικολάου. Παρ' ἕλας ἐν τούτοις τὰς τοιαύτας σκέψεις τῆς ἐπίσημου Ρωσίας, οἱ Μαυροβούνιοι δὲν ἔπαυον νὰ θεωροῦν τὴν κατοχὴν τῆς Σκόδρας ὡς ζήτημα ζωῆς διὰ τὴν χώραν των.

Ἀτυχῶς ὅμως, κατόπιν ἀπειλητικῶν πιέσεων, καὶ αὐτὴ ἡ Σερβικὴ Κυβέρνησις ἀπεφάσισεν ὅπως τὰ ἐν Σκόδρᾳ Σερβικὰ στρατεύματα μὴ συμμετάσχωσι πλέον τῆς ἐφόδου. Θὰ περιορίζοντο δὲ μόνον εἰς τὴν ἀπόκρουσιν ἐνδεχομένων τουρκικῶν καὶ ἀλβανικῶν ἐπιθέσεων.

Τὴν 30 Μαρτίου ἐγένοντο εἰς τὴν Κεττίγγην κεχωρισμένοι καὶ ἰδιαιτέραι ἕλως ἐμπιστευτικαὶ ἐπεμβάσεις παρὰ τῷ Νικολάῳ ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας καὶ τῆς Ρωσίας ὑπὲρ τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας τῆς Σκόδρας ἀντὶ ἀνταλλαγμάτων. Ὁ Νικόλαος δὲν ἀπέρριψε τὰς προτάσεις, ἀπαντήσας μόνον ὅτι εἶχεν ἀνάγκην καιροῦ ὅπως σκεφθῇ. Ἐπειδὴ δὲ ἐξ ἄλλου ὑπῆρχον καὶ λόγοι συνηγοροῦντες νὰ πιστευθῇ ὅτι ἡ Αὐστρία θὰ ἐδέχετο τὴν παραχώρησιν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούης τῷ Μαυροβουνίῳ, συνήγετο ὅτι θὰ κατωρθοῦτο ἴσως νὰ ἐξευρεθῇ ἕδαφος συνεννοήσεως.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἐν τούτοις οἱ Μαυροβούνιοι ἀπεφάσισον ὅπως ἡ γενικὴ ἐπίθεσις κατὰ τῆς Σκόδρας πραγματοποιηθῇ ἅμα ὡς μετεφέροντο καὶ ἐτοποθετοῦντο τὰ πολιορκητικὰ τηλεβόλα τῶν Σέρβων, τὰ ἀποσταλέντα διὰ τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούης, καὶ τῶν ὁποίων ἐπεβραδύνετο ἡ τοποθέτησις ἕνεκα τοῦ δυσβάτου τοῦ ἐδάφους.

Σχετικῶς δὲ πρὸς τὴν ἀποχώρησιν τῶν Σέρβων, ὡς εἶδομεν, ὁ διοικητὴς τῆς Σκόδρας Σουκρὴ πασσᾶς ἀνελάμβανε τὴν ὑποχρέωσιν προηγουμένως νὰ προβῇ εἰς ρητὴν καὶ ἔνορκον ὑπόσχεσιν ὅτι ἀπομακρυνομένων τῶν Σερβικῶν στρατευμάτων, εἰς οὐδεμίαν ἤθελε προβῇ ἐπίθεσιν ἐναντίον τῶν πρὸ τῆς πόλεως εὐρισκομένων Μαυροβουνίων.

Καὶ ὅμως τὴν 1 Ἀπριλίου οἱ Τούρκοι ἀσπειρώντο ἔξοδον ἐκ Σκόδρας πρὸς τὸ μέρος τῆς Βερδίτσας. Οἱ Μαυροβούνιοι ἐν τούτοις τοὺς ἀπέκρουσαν αὐτὴς μετ' ἀνυπερβλήτου ρώμης.

Τὴν 3 ἐπίσης Ἀπριλίου ὁ πληρεξούσιος τοῦ Μαυροβουνίου Πό-

πολιτε, ἔστις ἐν Παρισίοις διεξήγε τὰς διαπραγματεύσεις περὶ χρηματικῆς ἀποζημιώσεως διὰ τὴν ἐγκατάλειψιν τῆς Σκόδρας, διατάσσετε παρὰ τοῦ πρωθυπουργοῦ τοῦ Μαυροβούνου Μαρτινόβιτς νὰ διακόψῃ τὰς διαπραγματεύσεις.

Ὁ Μαρτινόβιτς προσέθετεν εἰς τὴν τηλεγραφικὴν πρὸς τὸν Πόποβιτς διαταγὴν του, ἔτι «θὰ ἐξηκολούθουν αἱ ἐχθροπραξίαι πρὸ τῆς Σκόδρας».

Ὡς πρὸς τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν, εἶχε δηλώσει αὕτη ἀπὸ τῶν τελευταίων ἡδὴ ἡμερῶν τοῦ Μαρτίου εἰς τὰς Δυνάμεις ὅτι «συμμορφουμένη μὲ τὰς ἐδηγίας των ἀπεφάσισε ν' ἀποσύρῃ τὰ πολιορκουόμενα τὴν Σκόδραν στρατεύματά της, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ ἐγγυηθῇ ὁ Ἑσσάτ πασσᾶς ὅτι δὲν ἤθελε προσβάλει τὰς ὑπ' αὐτῶν κατεχομένας θέσεις, ἐφ' ἔσαν θὰ ἔμενον ἔστω καὶ εἰς Σέρβος στρατιώτης εἰς τὰ προχώματα». Αἱ Μ. Δυνάμεις συνεννοήθησαν τότε δι' εἰδικοῦ ἀπεσταλμένου μετὰ τοῦ Ἑσσάτ πασσᾶ, ὅστις ἀνέλαβε τὴν ὑποχρέωσιν νὰ διακόψῃ πᾶσαν ἐναντίον τῶν Σέρβων δρᾶσιν. Ἐν τῷ μεταξύ ὁμοῦς ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος ἐξηκολούθει ἐπιμένων νὰ ἐκπορθήσῃ τὴν Σκόδραν καὶ ἐὰν κατὰ βάθος ἠσθάνετο τὸ ἀδύνατον ν' ἀντεπεξέλθῃ ἐναντίον τῶν θελήσεων τῆς ἡνωμένης Εὐρώπης, κατὰ τύπους δὲν ἐφαίνετο νὰ μετέβαλλε διόλου τὴν ἀρχικὴν του ἀπόφασιν.

Ρητῶς εἶχε δηλώσει, ἄλλως τε, ὁ γηραιὸς Μονάρχης ὅτι ἐπ' οὐδενὶ λόγῳ θὰ ἐδέχετο οἰονδήποτε χρηματικὸν ἀντάλλαγμα ἀντὶ τῆς Σκόδρας, τῆς ὁποίας ἡ προσάρτησις εἰς τὸ Μαυροβούνιον ἦτο ζήτημα ἀναπνοῆς διὰ τὸ μικρὸν Βασίλειον.

«—Ἐὰν δεχθῶμεν» —εἶπε— «χρήματα ἀντὶ τῆς Σκόδρας, ὅσαδῆποτε καὶ ἂν εἴνε τὰ χρήματα ταῦτα, ἡ τοιαύτη πράξις μας θ' ἀποτελέσῃ ὕβριν πρὸς τὴν μνήμην ἐκείνων, οἵτινες ἔπεσαν κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς πολιορκίας καὶ τῶν ὁποίων ὁ ἥρωϊσμός καὶ ἡ ζωὴ δὲν πληρῶνονται οὔτε μὲ εἰκόσιν οὔτε μὲ διακόσια ἑκατομμύρια...»

Ἰ / Ὑπὸ τὸ ἄνω πνεῦμα ὠμίλησεν ἐπανειλημμένως ὁ Βασιλεὺς Νικόλαος. Οἱ ἐν Εὐρώπῃ ὁμοῦς καὶ ἰδίᾳ οἱ ἐν Βιέννῃ διπλωματικοὶ κύκλοι ἐφρόνουσι ὅτι ἔλαι αὐταὶ αἱ ἀδιέλλακτοι δηλώσεις ἀπλῶς ἦσαν αἱ τελευταῖαι ἀναλαμπαὶ μιᾶς σφοδρᾶς καταγίδος. Οἱ ἐν Βιέννῃ μάλιστα, οἵτινες συνείθισαν νὰ βλέπουν τὰ πάντα ἀπὸ τῆς ἀπόψεως τοῦ ὀλιγοῦ μόνον κέρδους, ἐφθασαν μέχρι καὶ ὕβρεων ἀκόμη κατὰ τοῦ ἥρωϊ-

κοῦ Βασιλέως, ἰσχυρισθέντες ὅτι «προβαίνει εἰς τὰς τοιαύτας δηλώσεις, διότι εὕρισκει ἀνεπαρκῆς τὸ ποσὸν ἕπερ τοῦ προσφέρεται.»

Οἱ ἴδιοι ἐν τούτοις ἦσαν οἱ πλαγίως ζητήσαντες τὴν ἐκχώρησιν τοῦ ἱεροῦ διὰ τοὺς Μαυροβουνίου ὄρους Λόφτσεν ὡς ἀντάλλαγμα τῆς ἀλλαχοῦ ὑποστηριξέως των· καὶ αὐτοὶ οἱ ἴδιοι ἦσαν οἱ λαβόντες παρὰ τοῦ Νικολάου τὴν θαυμαστὴν ἀπάντησιν, ἔτι: «Οὔτε ἀντὶ ἰσοῦ ὄγκου ἀδάμαντος θὰ παρεχώρουν ποτὲ τὸ σέμνωμα αὐτὸ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ ἡρωϊσμοῦ, τὸν ἱερὸν αὐτὸν τύμβον τῶν προγόνων μου!»

* *

Ὁ ἐν Βελιγραδίῳ ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἑσπερινοῦ Ταχυδρόμου» τοῦ Μιλάνου ὡς ἐξῆς ἐξέθετεν ἤδη τὰ προηγηθέντα τῆς λύσεως τῆς πολιορκίας τῆς Σκόδρας ἐκ μέρους τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς Παρασκευῆς ὁ Πρωθυπουργὸς Πάσιτς ἐδέχθη τὴν ἐπίσκεψιν τῶν ἐν Βελιγραδίῳ Πρέσβεων Ρωσίας, Γαλλίας καὶ Ἀγγλίας. Οἱ δύο πρῶτοι ἐπέμειναν φιλικῶς παρὰ τῷ Πρωθυπουργῷ ἕπως διατάξῃ τὴν παῦσιν τῆς πολιορκίας τῆς Σκόδρας, ἐνῶ ὁ Πρέσβυς τῆς Ἀγγλίας κατηγορηματικῶς ἐζήτησεν ἕπως ἡ Σερβία ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς ἀποφάσεως τῶν Δυνάμεων. Προσέθηκε δὲ οὗτος ὅτι, ἂν ἡ Σερβία ἤθελεν ἐξακολουθήσει ἀνθισταμένη, ἡ Ἀγγλία θὰ ἤρε διὰ παντὸς τὴν ὑποστήριξίν της.

Ὁ Πάσιτς συνεκάλεσεν ἐσκευσμένως τὸ ὑπουργικὸν συμβούλιον, οὗτινος προήδρευεν ὁ Βασιλεὺς. Ἐπρότεινε δὲ ὁ Σέρβος Πρωθυπουργὸς ἕπως ἡ Κυβέρνησις ὑποχωρήσῃ πρὸ τῆς ὁμοφωνίας τῶν Δυνάμεων. Ὁ Βασιλεὺς διεμαρτυρήθη, ἰσχυρισθεὶς ὅτι δὲν ἔβλεπε πῶς ἦτο δυνατόν νὰ ἐγκαταλειφθῇ τὸ Μαυροβούνιον εἰς στιγμὴν τόσον κρίσιμον. Μὲ τὴν γνώμην τοῦ Βασιλέως ἐτάχθησαν καὶ οἱ ὑπουργοὶ Ἑσωτερικῶν καὶ Στρατιωτικῶν.

Ἄλλ' ὁ Πάσιτς ἐξήγησε τότε ὅτι ἡ Σερβία εἶχε κάμει τὰ ἀδύνατα ἕπως δικτηρήσῃ τὰς ὑποχρεώσεις της πρὸς τὸ Μαυροβούνιον, ὅτι ἕμως ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων ἀπετέλει περίπτωσιν ἀνωτέρας βίας, ἡ ὁποία ἀπαλλάσσει τὴν Σερβικὴν Κυβέρνησιν οἰασδήποτε ὑποχρεώσεως πρὸς τὸν σύμμαχον.

Κατόπιν τῶν ἐπιχειρημάτων τοῦ Πάσιτς, οἱ διαφωνήσαντες ὑπουργοὶ μετεπέσθησαν καὶ συνήνεσαν εἰς τὴν διαταγὴν ἕπως παύσῃ πᾶσα ἐχθροπραξία πρὸ τῆς Σκόδρας.

Τὴν 9 ἐν τούτοις Ἀπριλίου ἐπανελήφθη ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Σκόδρας. Ὁ βασιλεὺς Νικόλαος προσεκάλεσε τοὺς ξένους ἀνταποκριτὰς νὰ παραστῶσιν εἰς τὴν ἐπίθεσιν καὶ τὴν ἐπακολουθήσασαν ἄλωσιν τοῦ Ταραμπός.

Πτώσις τῆς Σκόδρας.

Ἡ ἄλωσις τοῦ Ταραμπός προεσήμανεν ἤδη τὴν πτώσιν τῆς Σκόδρας. Οἱ Μαυροβούνιοι ἦσαν ἀκράτητοι πλέον, ἀπ' ἧς οἱ ἡμίσεις τῶν μαχητῶν των εἶχον τεθῆ ἐκτὸς μάχης. Ἐμψυχωμένοι ἀπὸ τὴν ἱερὰν ὁρμὴν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγώνος των καὶ ὠπλισμένοι μὲ τὸ θάρρος τῆς μεγάλης καὶ δικαίας ἀποφάσεως, ὤρμησαν πρὸς τὴν Σκόδραν, ἀνερριχήθησαν εἰς τοὺς βράχους τῆς, ἐρρίφθησαν εἰς τὸν χεῖμαρρον τοῦ φλεγομένου σιδήρου, ποῦ ἐξεχύνετο ὀρμητικὸς ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην πόλιν καὶ ἀγωνιζόμενοι ἐπὶ μίαν δλόκληρον νύκτα τὴν κατέλαβον! Οἱ Μαυροβούνιοι ἐνίκησαν εἰς ἀγῶνα πραγματικῶς ὑπεράνθρωπον διὰ τὰς μικράς των δυνάμεις. Κάποιος Ἰταλὸς δημοσιογράφος, παρακολουθήσας ἀπὸ καιροῦ μίαν ἀπὸ τὰς ἐπιθέσεις των κατὰ τοῦ Ταραμπός, περιέκλεισεν εἰς ὀλίγας γραμμὰς τὸ ἥρωϊκὸν δράμα, ποῦ ἔπαιζεν ἡ φυλὴ αὐτή. "Ὅταν ἤκούετο βροντῶδες τὸ «ἐμπρός!» τῶν ἀξιωματικῶν, μία φωνὴ ἀντιχοῦσεν εἰς ἕλον τὸ στράτευμα :

»—Γιὰ τὸν Γοσποδάρο!» ἐφώναζαν οἱ ὑπήκοοι τοῦ Νικήτα, καὶ ὤρμοῦσαν.

»Ἡ βροχὴ τῶν ἐχθρικῶν δειδῶν ἤνοιγεν αὐλακὰς πτωμάτων εἰς τὰς τάξεις των, ἀλλ' οἱ Μαυροβούνιοι δὲν ἀνεχαιτίζοντο. Ἐπροχώρουν, ἕως ἔτου μὲ τὰ ξίφη γυμνά ἔστηναν τὴν σημαίαν τῆς νίκης εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ἐχθρικῶν βουνῶν. Ὁ θάνατος δὲν τοὺς ἐτρόμαζε, διότι ἐγνώριζαν, ὅτι μόνον ἀπὸ τὰ ἐρείπιά του ἀνατέλλει ἡ ὥραία καὶ μεγάλη ζωὴ τῶν λαῶν. Μὲ βήματα στερεὰ ἀπὸ τὸν μεγαλείτερον ἕως τὸν μικρότερον, ἀπὸ τὸν Βασιλέα τὸν μεγαλόσωμον ἕως τὸν μικροσωμότερον στρατιώτην, χειροπιασμένοι καὶ ζωηροί, ἐχόρευαν τὸν τραγικὸν καὶ θεῖον χορὸν τοῦ θανάτου. Εἰς τὸ μεταξὺ ἀπὸ ἕλα τὰ σημεῖα ἤρχοντο ἀπειλαί, ἡ κραυγὴ τοῦ ἀδίκου ἐζήτει ν' ἀνακόψῃ τὰ βήματά των καὶ οἱ θαλάσσιοι κολοσσοὶ τῶν Δυνάμεων μὲ τοὺς χαλυεδίνους λαίμους τεινομένους πρὸς τὸ μικρὸν καὶ ἥρωϊκὸν Μαυροβούνι ἠπέιλουν νὰ ἐκτοξεύσουν τὸ πῦρ ἐναντίον του, ἐὰν ἐξηκολούθει τὸν δρόμον

του. Ἐκεῖ ἔμως ἐδείχθη ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ ὀρειοῦ τῆς Τσερναγόρας:

—Θὰ καταλάβωμεν τὴν Σκόδραν, καὶ ἄς μᾶς τὴν πάρουν μετὰ ταῦτα», ἀπήντησεν ὁ Βασιλεὺς.

Ἄ Καὶ οὕτως ὁ χορὸς τοῦ Θανάτου μὲ μίαν ὑπέροχον στροφὴν τοῦ ἐτελείωσεν εἰς ἡρωϊκὴν εἴσοδον τῆς Σκόδρας. Ὁ βασιλεὺς Νικόλαος εἰς ἓνα προπερυσινὸν ἐπικὸν τραγούδι τοῦ ἐκάλει τὴν Βίλλα—Μαυροβουιωτικὴν Μοῦσαν—νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Σκόδραν, ἔπου ἀναπαύονται τὰ ὄσα τῶσων ἡρώων Μαυροβουϊων, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ καὶ πάλιν τὸν λαόν του πρὸς τὰ ἔργα τῶν προγόνων του. Τώρα ἡ Βίλλα μὲ τὰς πτέρυγας ἀνοιχτάς ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν Σκόδραν ραίνει μὲ δαφνοφύλλα τὴν Μαυροβουιωτικὴν Νίκην, ἡ ὁποία καθρεπτίζεται εἰς τὰ νερὰ τῆς λίμνης τῆς Σκόδρας...»

Μετὰ διήμερον λοιπὸν πάλιν ἐξῆλθε τῆς Σκόδρας καὶ μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Ταρραμπὸς ὑπὸ τῶν Μαυροβουϊῶν, ὁ Ἐσσὰτ πασσᾶς, ἐγγυήσει τοῦ Ρώσου πρέσβεως, παρέδωκε τὴν πόλιν. Ἡ παράδοσις ἐγένετο περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Ἀπριλίου. Τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως ὑπεγράφη τὴν πρωΐαν. Ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ ἐξῆλθεν ἔνσπλος τῆς πόλεως, μεθ' ἧς ἐγένετο ἡ Μαυροβουιωτικὴ κατάληψις. Ὁ Νικόλαος μετὰ τῶν πριγκίπων εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν περὶ τὴν μέσημβριαν. Ἐκ τοῦ βομβαρδισμοῦ ἡ πόλις εἶχεν ὑποστῆ μεγίστας ζημίας. Ἦτο σχεδὸν κατεστραμμένη.

Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι τῆς Βιέννης ἔμειναν κατάπληκτοι καὶ εὐρέθησαν ἐν ἀμηχανίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου, δισταζόντες ἀκόμη ἂν ἔπρεπε καὶ ἂν δὲν ταῖς ἐπιτρέπετο νὰ μεταχειρισθῶσι βίαν.

Οἱ δὲ Ἴταλοι ἐξήγγελλον ἀφελέστατα ὅτι ὁ Ἐσσὰτ πασσᾶς παρέδωκε τὴν Σκόδραν «ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι αὕτη θὰ παρεδίδοτο εἰς τὰς Δυνάμεις, δεδομένου ὅτι ἤδη ἐσώθη ἡ τιμὴ τοῦ Μαυροβουϊοῦ!»

Ἡ πτώσις τῆς Σκόδρας ἀπετέλει ἀναμφισθητῆτως τὸ σοβαρώτατον γεγονός ἀπὸ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ συμμαχικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, γεγονός διεθνούς σημασίας περισσότερο ἢ σχετικῆς πρὸς τὸν πόλεμον βαρύτητος. Ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἐξεχώρει πάσας τὰς πέραν τῆς γραμμῆς Αἰνίου-Μηδείας εὐρωπαϊκὰς κτήσεις τῆς εἰς τοὺς νικητὰς συμμαχοὺς, ἡ ἀντοχὴ τῆς Σκόδρας εἰς τὴν πολιορκίαν οὐδεμίαν ἀπολύτως εἶχε βεβαίως σημασίαν διὰ τὸν πόλεμον.

Ἄφ' ἧς ἕως αἱ Δυνάμεις συνεφώνησαν κατ' ἀρχὴν διὰ τὴν ἴδρυσιν αὐτονομίου Ἀλβανικοῦ Κράτους καὶ καθώρισαν ὀριστικῶς τὰ πρὸς βορρᾶν σύνορα αὐτοῦ, οὕτως ὥστε νὰ περιλαμβάνουν τὴν Σκόδραν καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Βογιάνα, ἡ τύχη τῆς πόλεως ἔλαβεν ἐξαιρετικὴν σημασίαν διεθνoῦς καθαρῶς ζητήματος.

Γνωρίζομεν δὲ διὰ ποίων καὶ πόσων μέχρι τότε ὑποχωρήσεων ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς ἢ Εὐρωπαϊκῆς ἁμοφωνίας κατώρθωσε ν' ἀποφύγη τὰς περιπλοκάς καὶ νὰ μετριάσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων αὐτοκρατοριῶν διαφορὰν τὴν ἐκ τοῦ πολέμου προκύψασαν. Ἡ παρουσία τοῦ διεθνoῦς στόλου εἰς τὰ ὕδατα τῶν Ἀλβανικῶν ἀκτῶν καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῶν παραλίων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδούνης ἀπέτέλει τὴν μεγίστην ἴσως ὑποχώρησιν, ἣν ἡ φιλοτιμία τῆς Ρωσσίας καὶ τῶν δύο φίλων αὐτῆς Δυνάμεων ἐπέτρεπεν ὡς θυσίαν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης.

Ἦδη ἕως ἡ πῶσις τῆς Σκόδρας, ἀποτελοῦσα γεγονός τετελεσμένον, ἔθετε τὴν Εὐρώπην πρὸ νέας βλῶς ἀπόψεως τοῦ ζητήματος, ἔπερ πρὸς στιγμὴν ἐθεωρήθη λυθέν. Ἀνεένεωε πάντας ἐκείνους τοὺς κινδύνους μεμονωμένης δράσεως τῆς Αὐστρίας ὑπὲρ τῶν βλέψεων τῆς, δράσεως ἧτις ἠδύνατο ν' ἀνατρέψῃ ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην. Εἶνε δὲ ζήτημα πλέον τώρα κατὰ πόσον αἱ Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, αἱ τόσα θυσιάσασαι ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἁμοφωνίας, θὰ ἠδύναντο καὶ εἰς περαιτέρω νὰ προδοῦν ὑποχωρήσεις καὶ νὰ δεχθοῦν ἀξιώσεις, ἅς ἀσφαλῶς θὰ προέβαλλεν ἡ Αὐστρία περὶ κοινῆς—ἐνόπλου πλέον—δράσεως πρὸς ἐκτοπισμὸν τῶν Μαυροβουνίων ἐκ τῆς ἀλωθείσης πόλεως.

Ἰδιαιτέρως ἡ στάσις τῆς Ρωσίας πρὸ τοῦ νέου ζητήματος ἦτο δυσχερεστάτη. Τὸ γνωστὸν ἀνακοινωθὲν τοῦ Σαζόνωφ περὶ ὑποχωρήσεως τῆς Ὀρθοδόξου Αὐτοκρατορίας εἰς τὰ συμφέροντα τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἀπέτελει τὴν μεγίστην τῶν θυσιῶν ἀπέναντι τοῦ ἀπειλητικοῦ ἐν Ρωσίᾳ ρεύματος τῆς Κοινῆς Γνώμης ὑπὲρ τοῦ Μαυροβουνίου. Ἦτο δὲ ζήτημα κατὰ πόσον τώρα ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐν Ρωσίᾳ, ἐξαπτομένη ἐκ τῆς Μαυροβουνιωτικῆς νίκης, δὲν θὰ παρέσυρε τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Τσαάρου ἔξω τῶν χαρακωμάτων τῆς μετριοπαθείας, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπὶ τοσοῦτον ἐπάλαισεν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης.

του. Ἐκεῖ ἔμως ἐδείχθη ἡ μεγάλη ψυχὴ τοῦ ὀρσεβίου τῆς Τσερναγόρας:

—Θὰ καταλάβωμεν τὴν Σκόδραν, καὶ ἄς μᾶς τὴν πάρουν μετὰ ταῦτα», ἀπήντησεν ὁ Βασιλεὺς.

»Καὶ οὕτως ὁ χορὸς τοῦ Θανάτου μὲ μίαν ὑπέροχον στροφὴν του ἐτελείωσεν εἰς ἡρωϊκὴν εἴσοδον τῆς Σκόδρας. Ὁ βασιλεὺς Νικόλαος εἰς ἓνα προπερσινὸν ἐπικὸν τραγοῦδι τοῦ ἐκάλει τὴν Βίλλαν—Μαυροβουνιωτικὴν Μοῦσαν—νὰ ἔλθῃ ἀπὸ τὴν Σκόδραν, ἔπου ἀναπαύονται τὰ ὄσα τῶσων ἡρώων Μαυροβουνίων, διὰ νὰ ὀδηγήσῃ καὶ πάλιν τὸν λαόν του πρὸς τὰ ἔργα τῶν προγόνων του. Τώρα ἡ Βίλλα μὲ τὰς πτέρυγας ἀνοικτὰς ἐπάνω ἀπὸ τὴν ἐλευθέραν Σκόδραν ραίνει μὲ δαφνόφυλλα τὴν Μαυροβουνιωτικὴν Νίκην, ἡ ὁποία καθρεπτίζεται εἰς τὰ νερὰ τῆς λίμνης τῆς Σκόδρας...»

Μετὰ διήμερον λοιπὸν πάλιν ἐξῶτι τῆς Σκόδρας καὶ μετὰ τὴν κυρίευσιν τοῦ Ταξαμπὸς ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων, ὁ Ἐσσαὶ πασσᾶς, ἐγγυήσει τοῦ Ρώσου πρέσβεως, παρέδωκε τὴν πόλιν. Ἡ παράδοσις ἐγένετο περὶ τὸ μεσονύκτιον τῆς 9 πρὸς τὴν 10 Ἀπριλίου. Τὸ πρωτόκολλον τῆς παραδόσεως ὑπεγράφη τὴν πρωτῶν. Ἡ Τουρκικὴ φρουρὰ ἐξῆλθεν ἑνοπλος τῆς πολεως, μεθ' ἧς ἐγένετο ἡ Μαυροβουνιωτικὴ κατάληψις. Ὁ Νικόλαος μετὰ τῶν πριγκίπων εἰσῆλθε θριαμβευτικῶς εἰς τὴν πόλιν περὶ τὴν μεσημβρίαν. Ἐκ τοῦ βομβαρδισμοῦ ἡ πόλις εἶχεν ὑποστῆ μεγίστας ζημίας. Ἦτο σχεδὸν κατεστραμμένη.

Οἱ πολιτικοὶ κύκλοι τῆς Βιέννης ἔμειναν κατάπληκτοι καὶ εὐρέθησαν ἐν ἀμηχανίᾳ περὶ τοῦ πρακτέου, δισταζόντες ἀκόμη ἂν ἔπρεπε καὶ ἂν δὲν τοῖς ἐπετρέπετο νὰ μεταχειρισθῶσι βίαν.

Οἱ δὲ Ἴταλοι ἐξήγγελλον ἀφελέστατα ὅτι ὁ Ἐσσαὶ πασσᾶς παρέδωκε τὴν Σκόδραν «ἐπὶ τῇ ἐλπίδι ὅτι αὕτη θὰ παρεδίδετο εἰς τὰς Δυνάμεις, δεδομένου ὅτι ἤδη ἐσώθη ἡ τιμὴ τοῦ Μαυροβουνίου!»

Ἡ πτώσις τῆς Σκόδρας ἀπετέλει ἀναμφισβητήτως τὸ σοβαρώτατον γεγονός ἀπὸ τῆς ἐπαναλήψεως τοῦ συμμαχικοῦ κατὰ τῆς Τουρκίας πολέμου, γεγονός διεθνούς σημασίας περισσότερο ἢ σχετικῆς πρὸς τὸν πόλεμον βαρύτητος. Ἐφ' ὅσον ἡ Τουρκία ἐξεχώρει πάσας τὰς πέραν τῆς γραμμῆς Αἰνου-Μηδείας εὐρωπαϊκὰς κτήσεις τις εἰς τοὺς νικητὰς συμμάχους, ἡ ἀντοχὴ τῆς Σκόδρας εἰς τὴν πολιορκίαν οὐδεμίαν ἀπολύτως εἶχε βεβαίως σημασίαν διὰ τὸν πόλεμον.

Ἄφ' ἧς ἔμως αἱ Δυνάμεις συνεφώνησαν κατ' ἀρχὴν διὰ τὴν ἴδρυσιν αὐτονόμου Ἀλβανικοῦ Κράτους καὶ καθώρισαν ὀριστικῶς τὰ πρὸς βορρᾶν σύνορα αὐτοῦ, οὕτως ὥστε νὰ περιλαμβάνουν τὴν Σκόδραν καὶ τὴν κοιλάδα τοῦ Βογιάνα, ἡ τύχη τῆς πόλεως ἔλαβεν ἐξαιρετικὴν σημασίαν διεθνoῦς καθαρῶς ζητήματος.

Γνωρίζομεν δὲ διὰ ποίων καὶ πόσων μέχρι τότε ὑποχωρήσεων ἀπέναντι τῆς πολιτικῆς ἢ Εὐρωπαϊκῆ ἁμοφωνίας κατώρθωσε ν' ἀποφύγη τὰς περιπλοκάς καὶ νὰ μετριάσῃ τὴν μεταξὺ τῶν δύο μεγάλων αὐτοκρατοριῶν διαφορὰν τὴν ἐκ τοῦ πολέμου προκύψασαν. Ἡ παρουσία τοῦ διεθνoῦς στόλου εἰς τὰ ὕδατα τῶν Ἀλβανικῶν ἀκτῶν καὶ ὁ ἀποκλεισμός τῶν παραλλίων τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεδοῦνης ἀπέτελει τὴν μεγίστην ἴσως ὑποχώρησιν, ἣν ἡ φιλοτιμία τῆς Ρωσσίας καὶ τῶν δύο φίλων αὐτῆς Δυνάμεων ἐπέτρεπεν ὡς θυσίαν πρὸς τὸ συμφέρον τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης.

Ἦδη ἔμως ἡ πτώσις τῆς Σκόδρας, ἀποτελοῦσα γεγονός τετελεσμένον, ἔθετε τὴν Εὐρώπην πρὸ νέας βλῶς ἀπόψεως τοῦ ζητήματος, ἔπερ πρὸς στιγμὴν ἐθεωρήθη λυθέν. Ἀνεέωνε πάντας ἐκεῖνους τοὺς κινδύνους μεμονωμένης δράσεως τῆς Αὐστρίας ὑπὲρ τῶν βλέψεων τῆς, δράσεως ἧτις ἠδύνατο ν' ἀνατρέψῃ ἀπὸ τῆς μιᾶς στιγμῆς εἰς τὴν ἄλλην τὴν Εὐρωπαϊκὴν εἰρήνην. Εἶνε δὲ ζήτημα πλέον τώρα κατὰ πόσον αἱ Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συνεννοήσεως, αἱ τόσα θυσιάσασαι ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς ἁμοφωνίας, θὰ ἠδύνατο καὶ εἰς περαιτέρω νὰ προδοῦν ὑποχωρήσεις καὶ νὰ δεχθοῦν ἀξιώσεις, ἅς ἀσφαλῶς θὰ προέβαλλεν ἡ Αὐστρία περὶ κοινῆς—ἐνόπλου πλέον—δράσεως πρὸς ἐκτοπισμὸν τῶν Μαυροβουνίων ἐκ τῆς ἀλωθείσης πόλεως.

Ἰδιαίτερος ἡ στάσις τῆς Ρωσσίας πρὸ τοῦ νέου ζητήματος ἦτο δυσχερεστάτη. Τὸ γνωστὸν ἀνακοινωθὲν τοῦ Σαζόνωφ περὶ ὑποχωρήσεως τῆς Ὀρθοδόξου Αὐτοκρατορίας εἰς τὰ συμφέροντα τῆς εὐρωπαϊκῆς εἰρήνης ἀπέτελει τὴν μεγίστην τῶν θυσιῶν ἀπέναντι τοῦ ἀπειλητικοῦ ἐν Ρωσίᾳ ρεύματος τῆς Κοινῆς Γνώμης ὑπὲρ τοῦ Μαυροβουνίου. Ἦτο δὲ ζήτημα κατὰ πόσον τώρα ἡ Κοινὴ Γνώμη ἐν Ρωσίᾳ, ἐξαπτομένη ἐκ τῆς Μαυροβουνιωτικῆς νίκης, δὲν θὰ παρέσυρε τὴν Κυβέρνησιν τοῦ Τσαύρου ἐξω τῶν χαρῶν τῆς μετριοπαθείας, ἀπὸ τῶν ὁποίων ἐπὶ τοσοῦτον ἐπάλαισεν ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης.

Ἦτο ἐπίσης ζήτημα ἂν ἤ ἀρκετὰ μέχρι τοῦδε δυσανασχετήσασα Κοινὴ Γνώμη τῆς Ἀγγλίας καὶ τῆς Γαλλίας διὰ τὴν ἐπὶ τοῦ μικροῦ Βασιλείου πείσιν, θὰ περιωρίζετο μόνον εἰς γογγυσμούς, προκειμένου νὰ μέτρα νὰ ληφθοῦν πρὸς ἐξουδετέρωσιν τῆς πολυνέκρου Μαυροβουνιωτικῆς ἐπιτυχίας.

Δεπτομέρειαι τῆς καταλήψεως.

Ὁ Σέρβος συνταγματάρχης Βάσιτς ἀνεκοίνωσε τὴν 13ην Ἀπριλίου τὰ ἀκόλουθα τηλεγραφήματα ἀποσταλέντα αὐτῷ ὑπὸ τοῦ Γενικοῦ Ἀρχηγείου τοῦ Σερβικοῦ στρατοῦ Σκοπίων.

«Αἰ περὶ παραδόσεως τῆς Σκόδρας διαπραγματεύσεις διήρκεσαν δύο ἡμέρας. Οἱ Τούρκοι ἐζήτησον ἵνα ἀποκομίσωσι τὸ βαρὺ πυροβολικόν των, ἀλλ' οἱ Μαυροβούνιοι ἀπέκρουσαν τὴν ἀπαίτησιν ταύτην χορηγήσαντες εἰς αὐτοὺς ὄπλα καὶ ἐλαφρὸν πυροβολικόν. Αἱ διαπραγματεύσεις ἀπέτυχον. Μεθ' ὃ οἱ Μαυροβούνιοι προσέβαλον τὴν ἐσπέραν ζωηρότατα τὰς θέσεις τῶν Τούρκων, οἵτινες ἐπανέλαβον καὶ πάλιν τὰς περὶ διαπραγματεύσεων προτάσεις. Ἡ παράδοσις τῆς πόλεως ὑπεγράφη τὴν ἕκτην ὥραν τῆς ἐσπέρας τῆς Τρίτης ὑπὸ τοῦ Ἐσσάτ πασσᾶ καὶ τοῦ ὑποστρατήγου Βουτσέτιτς. Οἱ Τούρκοι παρέδωκαν εἰς τοὺς Μαυροβούνιους 120 πυροβόλα, μεταξὺ τῶν ὁποίων 40 ταχυβόλα, 12 βλητοφόρα καὶ πολλὰ πολιορκητικά. Οἱ κάτοικοι τῆς Σκόδρας ἐπέινων. Ὁ Τουρκικὸς στρατὸς ἦν ἐξησθενημένος καὶ ἐξηντλημένος. Σήμερον οἱ Τούρκοι θὰ ἐκκενώσουν τελείως τὴν Σκόδραν, ἢς ἢ ἐκκένωσις ἤρξατο ἤδη. Ἐδόθησαν διαταγαὶ περὶ ἀνόδου καὶ εἰσόδου τοῦ Βασιλέως εἰς τὴν Σκόδραν. Πιθανῶς αὖριον νὰ ἐπιτραπῇ εἰς τοὺς δημοσιογράφους νὰ μεταβῶσιν εἰς τὴν Σκόδραν. Τὸ φρούριον τῆς Σκόδρας παρεδόθη ὑπὸ τοῦ Ἐσσάτ πασσᾶ πρὸς τὸν πρίγκηπα Διάδοχον Δανῆλον.

»Κατ' ἀρχὰς τὰ Τουρκικὰ στρατεύματα ἀπεσύρθησαν εἰς τὰς θέσεις, αἵτινες δὲν εἶχον εἰσέτι καταληφθῆ, Ταρამπὸς καὶ Μπρίτσαν. Ἐπὶ τῶν κορυφῶν τῶν θέσεων τούτων τὴν 11ην ἑσπερινὴν ὥραν ἐκυμάτιζεν ἡ σημαία τοῦ Μαυροβουνίου. Οἱ Τούρκοι ἀπεσύρθησαν ἀκολούθως ἀπὸ ἑλας τὰς θέσεις, ἡ δὲ Μαυροβουνιωτικὴ σημαία κυματίζει ὡσαύτως ἐπὶ τοῦ φρουρίου τῆς Σκόδρας. Τὴν 1ην μεσονύκτιον καταλήφθη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν Μαυροβουνίων, τοῦθ' ὅπερ ἀνηγγέλη διὰ κανονιοβολισμῶν καθ' ὅλον τὸ μέτωπον τοῦ στρατοῦ χαιρετῶντος τὸ

ἐνδοξον τοῦτο κατόρθωμα καὶ ζητωκραυγάζοντος. Πρῶτος ὄστις ἀνήγγειλε τὸ εὐχάριστον γεγονός εἰς τὸν Βασιλέα, ἦτο ὁ πρίγκηψ Διάδοχος Δανήλος.

» Ἡ εἰδησις ἐγένετο γνωστὴ εἰς τὴν Κεττίγγην εἰς τὰς 2 μετὰ τὸ μεσονύκτιον διὰ κανονιοβολισμῶν. Πλήθος λαοῦ συνηθροίσθη πρὸ τοῦ Βασιλικοῦ Ἀνακτόρου καὶ προέβη εἰς πολυπληθεστάτην διαδήλωσιν. Εἰς τ' Ἀνάκτορα εἶχον προσέλθει οἱ ἀνώτατοι ὑπάλληλοι, οἱ βουλευταὶ καὶ οἱ πρεσβευταὶ τῆς Σερβίας, Ἑλλάδος καὶ Βουλγαρίας, ἵνα συγχαρῶσιν αὐτοπροσώπως τὸν Βασιλέα. Ὁ Βασιλεὺς ἐνηγκαλίσθη αὐτοὺς ἐγκαρδίως. Τοῦτο ἠλέκτρισε τὸν λαόν, ὄστις ἐξέβαλε κραυγὰς χαρᾶς. Καθ' ἕλλην τὴν ὁδὸν τὴν ἄγουσιν μεχρι τῆς Σερβικῆς πρεσβείας χιλιάδες πλήθους ἐπήδων, ἐζητωκραυγάζον καὶ ἐχόρευον τὸν ἔθνικόν χορὸν φρενήρεις ξέ ἐνθουσιασμοῦ».

Τὸ δὲ στρατηγικὸν σχέδιον τῶν Μαυροβουνίων εἶχεν ὡς ἑξῆς :

Ἀπὸ τῆς 8 Ἀπριλίου ἡ πολιορκία εἶχε περιορισθῆ εἰς τὰ δύο ὀχυρὰ φρούρια Ταραμπὸς καὶ Μπρίτζαν, ἀφεθείσης ἐλευθέρως τῆς πόλεως τῆς Σκόδρας. Ἐν τῷ μεταξύ ὁ στρατηγὸς Μαρτινόβιτς ἤρχιζε προελαύνων μετὰ ὀκτακισχιλίων ἀνδρῶν, οἵτινες κατεῖχον ὀλόκληρον τὸ μέτωπον ἀπὸ τῶν προφυλακῶν τοῦ Μουρισιάν καὶ τοῦ Ὀμπλικ μέχρι τῆς δυτικῆς ἀκρᾶς τοῦ Ταραμπὸς, ἕτεροι δὲ ἑξακισχιλίοι ἀνδρες τῆς μεραρχίας Βούκοβιτς ἐπεχείρουν ἐπιτυχεστάτην ἀποβάσιν εἰς τὸ παρὰ τὴν θέσιν Ζογκάι μέρος τῆς λίμνης, ὅπου ἀνέμενον ὀκτακισχιλίοι εἰσέτι ἄνδρες. Ἡ πολιορκία περιορισθεῖσα εἰς τὸ Ταραμπὸς ἐξηκολούθησεν ἐκτελουμένη διὰ σειρᾶς ἀποβάσεων, αἵτινες ἅπασαι ἐλάμβανον χώραν μετὰ τσαύτης μυστικότητος, ὥστε οὔτε κἀν γὰ ὑποφιασθῶσι τι οἱ Τούρκοι πυροβοληταὶ οἱ κατέχοντες τὰς ἀπέναντι ὀχυρὰς θέσεις.

Ἡ στρατηγικὴ σύνεσις τῶν Μαυροβουνίων στρατηγῶν ἀπεδείχθη ὄντως ἀξιοθαύμαστος καὶ συνετέλεσε κατὰ πολὺ εἰς τὴν τελικὴν ἐπιτυχίαν. Ἡ κύκλωσις τοῦ Ταραμπὸς ἐξετελέσθη ἐνῶ ἀκόμη ἐξηκολούθει ὁ βομβαρδισμὸς τῆς Μπρίτσας ἐκ μέρους τῶν ἐπὶ τοῦ Ὀμπλικ πυροβολαρχιῶν τῶν Μαυροβουνίων. Καὶ ἡ Μπρίτσα, ἄλλως τε, ἦτο τελείως ἀπομεμονωμένη, καθ' ὅσον ἐξ ὄλων τῶν σημείων τὴν εἶχον περικυκλώσει τὰ ὕδατα τῶν τελευταίων πλημμυρῶν. Κατὰ συνέπειαν πᾶσα οἰαδήποτε ἐπικοινωνία τῆς ἐκεῖ τουρκικῆς φρουρᾶς μετὰ τῶν

Τούρκων τοῦ Ταρσιμπός καὶ τῆς Σκόδρας εἶχε καταστῆ ἀδύνατος. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ τελευταῖον τμήμα τοῦ σερβικοῦ στρατοῦ, ὅστις εἶχεν ἐνισχύσει τοὺς Μαυροβουνίους, τοῦτο ἔμενεν εἰς τὸ μικρὸν φρούριον Βαρδανιόλ, ἀδυνατοῦν νὰ μετατοπισθῆ λόγῳ τῆς πλημμύρας, χωρὶς ὅμως νὰ συμμετέχη καθ' οἰονδήποτε τρόπον τῶν ἐχθροπραξιῶν.

Τὴν πρῶταν τῆς 9ης αἰ τουρκικαὶ πυροβολαρχίαι τοῦ Ταρσιμπός ἤρχισαν σφοδρότατον πῦρ ἐναντίον τῶν προφυλακῶν τοῦ στρατηγεῦ Βούκοβιτς, αἰτίαις υπερβάσαι τὰ ὑψώματα τῆς θέσεως Ζογκάϊ ἐφθασαν μέχρι τῶν ἐν τῇ θέσει Κοῦλε τουρκικῶν προφυλακῶν, μετὰ τῶν ὁπίων συνεπλάκυσαν ἐκ τοῦ συστάδην. Μέγας ἀριθμὸς πτωμάτων τῶν Μαυροβουνίων ἐκάλυψε τὸ ἔδαφος, οἱ γενναῖοι ἐν τούτοις τοῦ στρατηγεῦ Βούκοβιτς δὲν ὠπισθοχώρησαν, ἀλλ' ἐξηκολούθησαν τὴν εἰς τὸ ὑψωμα ἀνάβασίν των. Μετ' ὀλίγον ὅμως ἤρχισαν αἱ σερβικαὶ πυροβολαρχίαι καθὼς ἐπίσης καὶ αἱ μαυροβουνιωτικαὶ τὴν ἐναντίον τοῦ Ταρσιμπός ἐπίθεσιν, ἐξηκολούθησε δὲ ὁ κανονισολισμὸς ἐναντίον τοῦ φρουρίου τούτου καὶ τῆς ἀκροπόλεως τῆς Σκόδρας, καθιστάμενος ὁλονὲν πυκνότερος καὶ διευθυνόμενος αὐτοπροσώπως ὑπὸ τοῦ στρατηγεῦ Μαρτινοβιτς.

Ἡ ἐχθρική ἀντεπίθεσις, ἀσθενῆς κατ' ἀρχάς, κατέστη κατόπιν ἰσχυροτέρα, καίτοι τὰ τουρκικὰ βλήματα δὲν ἐπέφερον ἀποτελέσματ' ἰσχυρὰ λόγῳ τῶν ἐξαιρετικῶς καλῶν θέσεων, τὰς ὁποίας κατεῖχον οἱ Μαυροβούνιοι. Τὸ ἀπόγευμα ἐφθασεν ἡ ἐπικωτέρα στιγμή τῆς πολιορκίας. Οἱ νεκροὶ τῶν Μαυροβουνίων ἦσαν πολυάριθμοι, ἡ χαρὰ τῶν ζώντων ὅμως δὲν ἦτο μικροτέρα διὰ τοῦτο, διότι ἔδλεπον φανερὰ ὅτι ἡ νίκη δὲν θὰ ἤρχει νὰ στέψη ὀριστικῶς τὰς προσπάθειάς των. Τὰ Τουρκικὰ πυροβολεῖα ἐσιώπων ἀλληλοδιαδόχως, τὸ ἐν κατόπιν τοῦ ἄλλου. Οἱ Σέρβοι πυροβολοῦνται τῶν ἀκροτάτων πρὸς τὸ Ταρσιμπός θέσεων ἐδειξαν ἐξαιρετικὴν γενναϊότητα καὶ ἰκανότητα. Καὶ ἐνῷ Σέρβοι καὶ Μαυροβούνιοι ἐξηκολούθουν τὸ συγκεντρωμένον πῦρ, ἐξηκολούθει συνάμα καὶ ἡ προέλασις τῶν γενναίων τοῦ στρατηγεῦ Βούκοβιτς, οἵτινες κατόπιν ἐπανελημμένων διὰ τῆς λόγχης ἐπιθέσεων καὶ ἀντεπιθέσεων καὶ ἀφοῦ ἐπάτησαν ἐπὶ πτωμάτων τῶν ἀδελφῶν των κατέλαβον τέλος τὰς ἀμέσως πρὸ τοῦ Ταρσιμπός ὄχουράς θέσεις.

Πρὸς τὸ ἑσπέρας ὁ Ἐσπὰτ πασσὰς ἀπέστειλε ζητῶν πληρεξούσιον τῶν Μαυροβουνίων διὰ νὰ συνεννοηθῆ μετ' αὐτοῦ, ἀπῆλθε δὲ ἀμέσως

πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς αὐτοπροσώπως.

Τὸ ἐπικώτερον ἐν τούτοις σημεῖον τῆς ἑλπίδος μάχης ὑπῆρξεν ἡ ἐν τῷ νυκτερινῷ σκοτεινῷ ἀνάβασις τῶν ὑπὸ τὸν στρατηγὸν Μαρτινέβιτς Μαυροβουνίων εἰς τὸ κυρίως φρούριον τοῦ Ταρσιμπόζ.

Τὴν 12 Ἀπριλίου ὁ βασιλεὺς Νικόλαος ἀπαντῶν εἰς προσφωνήσεις διαδηλωτῶν ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Σκόδρα «ἀπὸ σήμερον ἀνήκει εἰς τὸ Μαυροβούνιον. Ἐὰν ἡ Εὐρώπη θέλῃ νὰ μᾶς τὴν ἀφαρπάσῃ, ὀφείλει νὰ πράξῃ τοῦτο ἡ ἑαυτῆς.» Ὁ Βασιλεὺς προσέθηκεν: «Ἡ θυσία τῶν ἡρώων τοῦ Μαυροβουνίου ἀντημεφῆθη. Ἄς συγχρωθῶμεν ἡμᾶς αὐτοὺς διὰ τὴν ὁμόνοιαν, ἣτις ὑπάρχει μεταξὺ Σέρβων, Βουλγάρων καὶ Ἑλλήνων. Δυναμέθη νὰ ἡμεῖς ὑπερήφανοι διὰ τὸ ἐπιτελεσθῆν ἔργον».

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν τὸ Τουρκικὸν ὑπουργεῖον τῶν Στρατιωτικῶν ἐλάμβανε μὲσω Κεττίγγης τηλεγράφημα τοῦ φρουράρχου Σκόδρας Ἐσσάτ πασσα, λέγοντος ὅτι «κατόπιν ἐξαντλήσεως τῶν τροφίμων ἠναγκάσθη νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸ φρούριον καὶ νὰ παραδώσῃ αὐτὸ ὑπὸ τινος ὄρους εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ. Ὁ ἐνεργὸς στρατὸς καὶ οἱ ἑφεδρῶν παρέλαβον τὰ πεδινὰ καὶ τὰ ὄρεινὰ ταχυδύλα μεθ' ἑαυτῶν τῶν πυρομαχικῶν καὶ ἀνεχώρησαν μὲσω Ἁγίου Ἰωάννου τῆς Μεξούης καὶ Τυράννων».

Ἡ νέα φάσις τῶν πραγμάτων.

Ὁ «Νέος Ἐλευθερὸς Τύπος» ἐξωγράφει ἤδη ὡς ἀκολούθως τὴν νέαν τῶν πραγμάτων τροπὴν :

«Ὁ πόλεμος ἔληξε!

»Βουλγαρία, Σερβία καὶ Ἑλλὰς ἀπεδέχθησαν μετὰ τινῶν ἐπιφυλάξεων τοὺς ὑπὸ τῶν Δυνάμεων προταθέντας ὄρους διὰ τὴν προειρηνην καὶ τὴν ἀνακωχὴν. Ἡ Πύλη προηγουμένως ἤδη παρέσχε τὴν συγκατάθεσιν τῆς. Ἡ μεσολάβησις τῶν Δυνάμεων ὑπὸ τοιοῦτους ὄρους εἶνε ἀπλῶς μία διατύπωσις καὶ ὁ πόλεμος, ὅστις εἶχε κηρυχθῆ τὴν 5ην Ὀκτωβρίου, λήγει ἀκριβῶς μετὰ 6 μῆνας ἢ μετὰ ἑκατὸν ὀγδοήκοντα δύο ἡμέρας. Ἐκ τούτων ἔδει νὰ ἀφαιρεθῶσιν αἱ ἡμέραι τῆς πρώτης ἀνακωχῆς, μολοντί τότε δὲν εἶχε παύσει ὀλοτελῶς ὁ πόλεμος, διότι ἡ Ἑλλὰς ἐν συνεννοήσει πρὸς τοὺς συμμάχους τῆς, εἶχεν ἐξυκολουθήσει τὸν ἀγῶνα.

»Διὰ τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς ὁ πόλεμος οὗτος συνεδέετο πρὸς μεγάλους κινδύνους, διότι μέχρι τελευταίας στιγμῆς ἠπειλείτο σύγ-

κρουσις μεταξύ τῶν Μ. Δυνάμεων καὶ ὁ πανσλαβιστικὸς κίνδυνος ἀπέβη ἐπικινδυνότερος ἢ ἄλλοτε. Ἦδη ἐν ἀρχῇ τοῦ πολέμου εἶχε διαδοθῆ ἡ εἰδησις περὶ ρωσικῆς δοκιμαστικῆς κινητοποιήσεως καὶ ἀμέσως ἐπηκολούθησαν στρατιωτικὰ μέτρα ἐν Ρωσίᾳ καὶ ἐν τῇ Αὐστροουγγρικῇ Μοναρχίᾳ. Ἡ ἐντασις ἀπέβη σοβαρά, ἕως οὔτου ὁ Ἕλληνας πρωθυπουργὸς κ. Ἀσκούθ ἀνεκοίνωσε τὸν περίφημον αὐτοῦ τύπον περὶ ἀποκλεισμοῦ πάσης, ἰδιαιτέρας ἐνεργείας καὶ τὴν πρότασιν περὶ συνεργασίας τῶν Δυνάμεων. Καταπράυνσις τῆς καταστάσεως ἐπῆλθε καὶ κατόπιν δύο ἄλλων σπουδαίων γεγονότων.

» Ἡ Γερμανία, ὡς ἐδήλωσεν εἰς τὴν Βουλὴν ὁ ἀρχικαγκελλάριος Χόλτσεγκ, ἐκήρυξεν ὅτι ἐν ἀνάγκῃ θὰ συμπολεμήσῃ παρὰ τὸ πλευρὸν τῆς Μοναρχίας.

» Ἐν τούτοις τὸ Βερολίνιον ὑπουργεῖον ἐξέφραζε τὴν εὐχὴν ὅπως καὶ ἡ Τριπλῆ συμμαχία ἀποδεχθῆ τὸν τύπον τοῦ Ἕλλητος πρωθυπουργοῦ καὶ ἀκριβῶς τοῦτο τὸ σημεῖον συνεζητήθη κατὰ τὴν συνάντησιν τοῦ Διαδόχου τῆς Αὐστρίας πρὸς τὸν Αὐτοκράτορα Γουλιέλμον. Εὐθύς μετὰ τὴν ἐπιστροφὴν τοῦ Διαδόχου ἀρχιδουκὸς Φραγκίσκος Φερδινάνδου ἡ «Βορειογερμανικὴ Γενικὴ Ἐφημερίς», ἡ ὁποία κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς κρίσεως ἦτο μία τῶν σπουδαιότερων πηγῶν πληροφοριῶν, ἐδημοσίευσεν δύο σπουδαιότατας εἰδήσεις, αἵτινες πολλὴν προεκάλεσαν ἐντύπωσιν ἐν τῇ Αὐστροουγγρικῇ Μοναρχίᾳ. Τὸ Βερολίνιον φύλλον ἀνήγγελλεν ὅτι αἱ φῆμαι περὶ ἐπικειμένης ἐπιδόσεως τελεσιγράφου ἐν Βελιγραδίῳ εἶνε ἄβάσιμοι καὶ ὅτι αἱ Δυνάμεις τῆς Τριπλῆς Συμμαχίας προτίθενται νὰ ἀποδεχθῶσι τὸν ἄγγλικὸν τύπον περὶ κοινῆς συνεργασίας.

» Ὅταν ἡ ἐν Λονδίῳ Διάσκεψις τῶν πρεσβευτῶν ἔλαβε τὴν ἀξιωματικὸν ἀπόφασιν ὅτι ἡ Εὐρώπη ἀναλαμβάνει ὑπὸ τὸν ἐλεγχόν της τὴν αὐτόνομον Ἀλβανίαν καὶ ὅτι ἐπιφυλάσσεται νὰ διαχαράξῃ τὰ ὅρια της, ἀπεσοδήθη εἰς τῶν δεινότερων κινδύνων. Μετὰ τὴν διακοπὴν τῶν περὶ εἰρήνης ἐν Λονδίῳ διαπραγματεύσεων, ἐκ νέου πάλιν ἀνεφάνησαν ἐπικίνδυναι στιγμαί.

» Αἱ περὶ ἀποστρατεύσεως διαπραγματεύσεις μεταξὺ Ρωσίας καὶ Αὐστρίας καὶ εἴτα ἡ περὶ Διάκοβας καὶ Σκόδρας συνεννόησις καὶ τὰ μετὰ ταῦτα γεγονότα εἶνε γνωστά. Εὐτυχῶς παρήλθε μία τῶν βαρυτάτων κρίσεων ἐν τῇ ἱστορίᾳ τῶν εὐρωπαϊκῶν λαῶν. Ἐνισχύθη δὲ ἡ

ἐλπὶς ἔτι ἡ εἰρήνη παρὰ τὰς παντοειδῆς δυσχερείας θὰ διατηρηθῇ.»

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα τῆς προκαταρκτικῆς εἰρήνης αἱ Δυνάμεις ἀπεφάσιζον ἤδη τὰ ἑξῆς :

Εἰς τὴν πρὸς τοὺς ἐμπολέμους ἀνακοίνωσίν των αἱ Δυνάμεις θὰ ἐδήλουν ὅτι μόνον τὰ σύνορα τῆς Θράκης καὶ τὸ ζήτημα τοῦ ἀφοπλισμοῦ ἔπρεπε νὰ κανονισθῶσιν εἰς τὴν ὑπογραφησομένην προκαταρκτικὴν εἰρήνην. οὐχὶ δὲ καὶ τὸ ζήτημα τῆς ἀνταλλαγῆς αἰχμαλώτων.

Σχετικῶς δὲ μὲ τὴν ἀπειλουμένην λήψιν βιαίων μέτρων παρὰ τῆς Εὐρώπης ἐναντίον τοῦ Μαυροβουνίου, καὶ τὸ Μαυροβούνιον ἀντηπεῖλει ν' ἀρχίσῃ τὰς ἐχθροπραξίας ἐναντίον τοῦ Κάτταρο, μόλις ὁ Αὐστριακὸς στρατὸς πατήσῃ τὸ Μαυροβουνιώτικόν ἔδαφος, διότι ἡ Αὐστρία εἶχε προτείνει ὅπως ληφθῶσιν ἐξαναγκαστικὰ μέτρα ἐναντίον τοῦ Μαυροβουνίου, καίτοι ὁ Σαζόνωφ ἐδήλου εἰς τὸν ἐν Πετροπόλει πρεσβευτὴν τῆς Αὐστρίας, ὅτι αἱ σχετικαὶ μὲ τὴν Σκόδραν ἀποφάσεις τῆς ἐν Λονδίῳ Πρεσβευτικῆς Διασκεψέως θὰ ἔμενον ἀμετάβλητοι.

Ἦδη τὸ ὕστατον καταπιεστικὸν ἐναντίον τοῦ Μαυροβουνίου μέτρον, εἰς τὸ ὁποῖον ἐφαίνοντο δικταθειμέναι αἱ Δυνάμεις νὰ προβῶσιν, ἦτο ἡ ἀπόδοσις διεθνῶν ἀγγμάτων εἰς Ἀντίβαρι καὶ Δουλιτσίνον, τὰ ὁποῖα θὰ ἐκρατοῦντο ὡς ἐνέχυρον μέχρις ἀποδόσεως τῆς Σκόδρας.

Αἱ ἐλπίδες δὲ ὅτι ἡ Αὐστρία θὰ κατέληγε νὰ δεχθῇ τὴν παροχὴν ἐδαφικῶν ἀνταλλαγμάτων εἰς τὸ Μαυροβούνιον, ἐνισχύοντο ἐκ τῆς προβλέψεως ὅτι ἐν ἡ περιπτώσει θριαμβεύσουσιν οἱ ἐν Βιέννῃ ἀδιάλλακτοι, ἡ μεμονωμένη αὐστριακὴ δρᾶσις θὰ παρέσυρεν ἀσφαλῶς τὴν Ρωσίαν καὶ τὴν Σερβίαν, ἐπερχομένης οὕτω γενικῆς συρράξεως.

Τὴν 13ην ἐν τούτοις Ἀπριλίου ὁ πρίγκηψ Δανήλος εἰσῆρχετο ἐπισήμως εἰς τὴν Σκόδραν, ἐν μέσῳ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ τοῦ πληθυσμοῦ, τοῦ ὁποῖου ἡ κατάστασις ἦτο ἀξιοθρήνητος. Ὑπῆρχον 8,000 ἀσθενεῖς ἐν τῇ πόλει. Τὰ δὲ ἐν τῇ λίμνῃ ἀτμόπλοια μετέφερον διαρκῶς τροφὰς διὰ τοὺς κατοίκους.

Ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Σκόδρας ὁ Βασιλεὺς ἀπένειμε χάριν εἰς διαφόρους πολιτικούς καταδίκτους, ἐν οἷς καὶ εἰς τὸν πρῶν πρωθυπουργὸν Ράδοβιτς, ὅστις ἐκρατεῖτο εἰς τὰς φυλακὰς ἐπὶ συνωμοσίᾳ κατὰ τοῦ Βασιλέως.

Ὁ στρατηγὸς Βούκοβιτς διωρίσθη στρατιωτικὸς διοικητὴς τῆς Σκόδρας καὶ ὁ Πέτρος Πλαμενάτς, πρῶτῃν πρεσβευτῆς ἐν Κωνσταντινουπόλει, πολιτικὸς διοικητῆς.

Ἄλλὰ τὸ ζήτημα τῆς Σκόδρας ἐξηκολούθει ἀπασχολοῦν ζωηρῶς τὰς Δυνάμεις. Ἡ τελευταία σύσκεψις τῶν πρεσβευτῶν ὑπὸ τὴν προεδρίαν τοῦ Ἀσκουῖθ ἠσυχολήθη ἀποκλειστικῶς μὲ τὸ ζήτημα τοῦτο. Ἀποτέλεσμα τῆς σκέψεως ταύτης ἐπήλθεν ἡ πρόληψις πάσης ἐπισημῆς δράσεως κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου. Πᾶσα ἄμεσος ἐπέμβασις ἀπεκρούετο γενικῶς. Ἀπεφασίζετο μόνον ὑπὸ τῶν πρεσβευτῶν, ὅπως ἀνακοινωθῆ πρὸς τὸν Βασιλέα Νικόλαον ὅτι ἡ Σκόδρα θὰ παρέμενεν Ἀλβανικῆ, συνεπῶς δὲ ὅτι ἔδει νὰ ἐγκενωθῆ παρὰ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ.

Ὅπως δὴ ποτὲ ἡ πτώσις τῆς Σκόδρας οὐδόλως ἐφαίνετο μεταβαλοῦσα τὴν κατάστασιν, οὐδὲ τὰς προτέρας τῶν Δυνάμεων ἀποφάσεις ὡς πρὸς τὴν τύχην τῆς πόλεως ταύτης.

Ἐπιχαίρων ἤδη ὁ βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου Νικόλαος ἀπέστειλε πρὸς τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου Ἀθηνῶν τὸ ἐξῆς τηλεγράφημα :

«Γραφεῖον Τύπου.

Α Θ Η Ν Α Σ.

«Ἐκτιμῶν ὑπερβαλλόντως τὰς μεγίστας ὑπηρεσίας, ἃς ὁ Ἑλληνικὸς Τύπος προσήνεγκεν εἰς τὴν ἱερὰν ὑπόθεσιν τῶν Συμμάχων, τὴν σιεφθεῖσαν εἰς ὅλα τὰ σημεῖα ὑπὸ ἐπιτυχῶν περιλάμπρων καὶ ὑπὸ πολεμικῶν κατορθωμάτων, ἵτινα θὰ συγκεκίνηον ἐξ ὑπερφηφείας τοὺς πλέον ἐνδόξους προγόνους τῶν δύο λαῶν, παρακαλῶ νὰ διαβιβάσητε εἰς τὸν Ἀθηναϊκὸν Τύπον τὴν εὐγνωμοσύνην μου διὰ τὰ εἰλικρινῆ, κολακευτικὰ καὶ πλήρη ἀφοσιώσεως πρὸς τὸ Μαυροβούνιον ἄρθρα.

ΝΙΚΟΛΑΟΣ.»

Ἡ πρὸς τὸ Μαυροβούνιον «ἀνακοίνωσις» τῶν Δυνάμεων, ἧς ἐμνήσθημεν ἀνωτέρω, εἶχεν ὡς ἐξῆς :

«**Δαμβάνομεν τὴν τιμὴν ν' ἀνακοινώσωμεν εἰς τὴν Βασιλικὴν Κυβέρνησιν τοῦ Μαυροβουνίου ὅτι ἡ κατάληψις τῆς Σκόδρας δὲν τροποποιεῖ ποσῶς τὴν ἀπόφασιν τῶν Δυνάμεων ὡς πρὸς τὸν καθορισμὸν τῶν βορείων καὶ Β. Α. Ἀλβανικῶν συνόρων. Κατὰ συνέπειαν ἡ πόλις δέον νὰ ἐκκενωθῆ ὡς τάχιστα καὶ νὰ παραδοθῆ εἰς τοὺς ἀντιπροσωπεύοντας τὰς Δυνάμεις**

ναυάρχους τῶν εἰς τὰ ὕδατα τοῦ Μαυροβουνίου εὐρισκομένων στόλων αὐτῶν. Ἡ Βασιλικὴ Κυβέρνησις καλεῖται ὅπως, ὡς τάχιστα, ἀπαντήσῃ ἐπὶ τῆς ἀνακοινώσεως ταύτης.»

Ἡ Μαυροβουνιωτικὴ κυβέρνησις, ὡς ἦτο ἐπόμενον, διεμαρτυρήθη ἐντόνως κατὰ τῆς τραχείας ταύτης «ἀνακοινώσεως» τῶν Δυνάμεων. Οὐχ ἦττον ἔμως, μετὰ τινὰς ἡμέρας, ὁ πρίγκηψ Δανήλος μετὰ τῶν στρατευμάτων του ἀπήργετο τῆς Σκόδρας, κατευθυνθεὶς πρὸς βορρᾶν. Εἰς δὲ τὴν Σκόδραν ἔμειναν μόνον πέντε τάγματα Μαυροβουνιωτικοῦ πεζικοῦ.

Ἡ καταπληκτικῶς ἀπροσδόκητος καὶ μεγαλοφυῆς τροπὴ, τὴν ὁποίαν ἔδωσεν εἰς τὸ Ἑλθανικὸν ζήτημα ὁ ἥρωὸς Βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου, εἶχε πέσει ὡς βόμβα ἐν τῷ μέσῳ τῆς Εὐρώπης. Καὶ ἦτο μὲν ἀληθὲς ὅτι αἱ Δυνάμεις συμφώνησαν κατ' ἀρχὴν εἰς μέτρα καταπιεστικὰ κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου πρὸς ἐκκένωσιν τῆς Σκόδρας, ἀλλ' ἢ ἐκτέλεσις αὐτῶν θὰ παρούσιαζε βεβαίως πλείστας δυσχερείας.

Ὅτι ἡδύνατο λοιπὸν νὰ σώσῃ ἤδη τὴν κατάστασιν, ἦτο μία μετριοπαθὴς καὶ λελογισμένη ἐνέργεια τῶν Δυνάμεων, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἔδει νὰ κατανοηθῇ, ὅτι οὔτε τὸ Μαυροβούνιον οὔτε κανὲν ἄλλο ἐκ τῶν συμμάχων Κρατῶν ἡδύνατο νὰ ὑποστῇ μείωσιν τῶν καρπῶν τοῦ πολέμου, πρὸς ὄφελος ἐκείνων, οἱ ὅποιοι ὄχι μόνον οὐδὲν εἰσέφερον εἰς τὸν κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμον, ἀλλὰ, καὶ οὐδὲν ἀπολύτως εἶχον δικαίωμα ἀναμίξεως ἐκεῖ ὅπου μετὰ κόπους καὶ θυσίας αἱμάτων ἔφθασεν ἡ σπάθη τῶν νικητῶν.

Καὶ αὐτὰ μὲν ἐτόνιζεν ἡ λογικὴ τοῦ δικαίου· τὰ συμφέροντα ἔμως τῶν Αὐστριακῶν καὶ τῶν Ἰταλῶν πρὸς ἴδρυσιν αὐτονόμου Ἑλθανικοῦ κράτους ἔστρεφον αὐτὴν πρὸς ἄλλην κατεύθυνσιν. Καὶ ἐνῷ ἡ Ἰταλία συνεχέντρον ἐπιδεικτικῶς ἰσχυρὰν μοῖραν στόλου εἰς τὸ Βρινδῆσιον, ὁ σερ Ἐδουαρδ Γκρέυ ἐτόνιζεν εἰς τὸν ἐν Λονδίνῳ ἀντιπρόσωπον τοῦ Μαυροβουνίου, ὅτι ἡ ἀπόφασις τῶν Δυνάμεων πρὸς ἐκκένωσιν τῆς Σκόδρας ἦτο ἀμετάτρεπτος, εἰς δὲ τὸ Μαυροβούνιον θὰ ἐδίδοντο ἀνταλλάγματα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον οἰκονομικά.

Συνέπεια πάντων τούτων ἦτο ἡ ἀναγκαστικὴ ὑποχώρησις τοῦ ἀτυχοῦς Μαυροβουνίου.

22 Ἀπριλίου.—Ἐν Κεττίγγῃ συνεκροτεῖτο μακρὸν συμβούλιον τοῦ Στέμματος εἰς τ' ἀνάκτορα, κατὰ τὸ ὅποιον πλὴν τῶν ὑπουργῶν

παρίσταντο καὶ οἱ στρατηγοὶ τοῦ Μαυροβουνιωτικοῦ στρατοῦ.

Ἐν τῷ συμβουλίῳ τούτῳ συνεζητεῖτο λεπτομερῶς ἡ κατάστασις, ἡ δὲ πλειονοψηφία τῶν στρατηγῶν ἐκηρύσσετο ὑπὲρ τῆς ἐκκενώσεως τῆς Σκόδρας πρὸς ἀποφυγὴν ἀνίσου πάλης πρὸς τὴν Αὐστρίαν, ἐξ ἧς θὰ διεκυδεύετο πιθανῶς αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς τοῦ Μαυροβουνίου.

Μετὰ τὴν λήξιν τοῦ συμβουλίου ἡ Κυβέρνησις ὑπέβαλε παραίτησιν, γενομένην ἀποδεκτὴν.

Ἡ ἐπικράτησις τῶν συνδιαλλακτικῶν κατεδείχθη ἀναμφισβήτητος.

Μετὰ τοῦτο ὁ Βασιλεὺς τοῦ Μαυροβουνίου ἀπηύθυνε τηλεγράφημα πρὸς τὸν Σέρ Ἐδ. Γκρέυ, ὡς πρόεδρον τῆς Πρεσβευτικῆς Διοικήσεως, διὰ τοῦ ὁποίου ἐδήλωε ὅτι ἐνεπιστεῦετο τὴν τύχην τῆς Σκόδρας εἰς τὰς χεῖρας πασῶν τῶν Δυνάμεων, ἀλλ' ὅτι οὐδέποτε θὰ ὑπεχώρει εἰς μονομερῆ ἐνέργειαν τῆς Αὐστρίας καὶ Ἰταλίας.

ὑπὸ τὰς συνθήκας τούτας τὸ Μαυροβούνιον κατεδικάζετο εἰς νέον περιορισμὸν τῶν ὁρίων του, ἡ δὲ Σκόδρα εἰς προσάρτησιν αὐτῆς εἰς τὸ ἀνύπαρκτον καὶ μήποτε δυνάμενον νὰ ὑπάρξῃ Ἀυτόνομον Ἀλβανικὸν Κοίτος.

LXXI.

Δήξις τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου.

Ἐν τῇ δαιμονιώδει φορᾷ πρὸς τὴν ἀρπακτικὴν τῶν πολιτικῶν οἱ Αὐστριακοὶ καὶ οἱ Ἰταλοὶ εἶχον ἤδη παρασυρθῆ εἰς ἀληθεῖς ποταπότητας· οἱ πρῶτοι ἠπέιλον δι' εἰσβολῆς τὸ μικροσκοπικὸν ἄθυρμα δι' αὐτούς, τὸ ὁποῖον ὀνομάζεται Μαυροβούνιον ἐν τῇ Ἱστορίᾳ τοῦ Ἡρωϊσμοῦ. Οἱ δεῦτεροι εἰς τὰς ὑπ' αὐτῶν ἀδικαιολογήτως κατεχομένας ἀκόμη Νοτίας Σποράδας (Δωδεκανήσους) τοῦ Ἀσιατικοῦ Ἀρχιπελάγους ἐφέροντο μὲ βαναυσότητα βαρβάρων πρὸς τοὺς ἄμιγεις Ἑλληνικοὺς πληθυσμούς των, ἀπαγορεύσαντες χυδαῖότατα καὶ τὴν ἀποστολὴν ἀκόμη συλλυπητηρίων τηλεγραφημάτων αὐτῶν ἐπὶ τῇ δολοφονίᾳ τοῦ βασιλέως Γεωργίου, — ἀμιλλώμεναι ἐν τῷ εὐγενεῖ των ἀγῶνι ποῖα τῆς ἐτέρας νὰ ἐπιδείξῃ πλείοτερα στοιχεῖα βαρβαρισμοῦ καὶ ἰταμότητος.

* *

Εἰς ἀπάντησιν τῆς εἰδήσεως τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας» περὶ ἀποβάσεως Ἰταλικοῦ στρατοῦ εἰς τὴν Ἠπειρον, Ἑλληνικὸν ἀνα-

κοινωθὲν εἰς τὸν «Ν. Ε. Τύπον» καὶ τὴν «Ἡμερησίαν» ἐδήλου τὰ ἑξῆς :

Ἐν τῷ ἀνακοινωθέντι ἐτονίζετο ὅτι «οἱ λόγοι οἵτινες ἐπροκάλεσαν τὴν στάσιν τῶν μεγάλων Δυνάμεων κατὰ τοῦ Μαυροβουνίου δὲν ὑφίσταντο προκειμένου περὶ τῆς Ἑλλάδος, διότι τὰ μὲν βόρεια σύνορα τῆς Ἀλβανίας καθώρισεν ἤδη ἡ πρεσβευτικὴ διάσκεψις, ἐνῶ διὰ τὰ νότια οὐδεμίαν ἀπόφασιν ἔλαβεν αὕτη. Ἐξ ἄλλου ἡ Ἑλλάς συμμορφωθείσα μὲ τὰς ἐπιθυμίας τῶν Μ. Δυνάμεων περιώρισε τὰς ἀξιώσεις τῆς καταλαβούσα μόνον Ἡπειρωτικὰ ἐδάφη, ἀφήσασα δὲ οὕτω ὑπὸ ξένην κυριαρχίαν πολλὰς δεκάδας χιλιάδων Ἑλλήνων. Τοῦτο, προσετίθετο ἐν τῷ ὑπομνήματι, ἐδήλωσεν ἐγκαίρως ἡ Ἑλλάς παραιτηθείσα τῆς Αὐλώνος.»

Τὸ ἀνακοινωθὲν ἀνέφερεν ἐν τέλει ὅτι «καὶ ὁ Γκρέϋ ὡς γνωστὸν ἐδήλωσεν ὅτι ὁ καθορισμὸς τῶν νοτίων συνόρων εἶνε εὐκόλος, τούτου ἕνεκα δὲ ἡ Ἑλλάς ἀδυνατεῖ νὰ πιστεύσῃ τὴν εἰδησίην τῆς «Ἐφημερίδος τῆς Κολωνίας» περὶ λήψεως μέτρων ἐκ μέρους τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος.»

Ἄλλως τε ἡ Ἰταλία καὶ ἡ Αὐστρία εἶχον δηλώσει σαφῶς ὅτι οὐδέποτε θὰ ἐπέτρεπον τὴν προσάρτησιν τῶν Ἀγίων Σαράντα εἰς τὴν Ἑλλάδα, διότι δὲν ἠνείχοντο τρίτῃ Δύναμις νὰ ἐξαπλωθῇ εἰς τὴν Ἀδριατικὴν, ὅπως ἤξῃσι ἡ Ἑλλάς.

Ἡ Ἰταλία μάλιστα πλειοδοτοῦσα εἰς ἐπιβολὴν ἐπρότεινεν ὅπως τὰ παράλια σύνορα φθάσουν μέχρι τῆς Πάργας καὶ ἐκταθῶσι βορειανατολικῶς, ἀφίγοντα εἰς τὴν Ἑλλάδα τὰ Ἰωάννινα. Ἡ Ἑλλάς ἐξήτει ὅπως τὰ σύνορά τῆς φθάσουν μέχρι Γκραμάλας, ὑποσχομένη νὰ διατηρήσῃ τὰ παράλιά τῆς ἀνοχύρωτα ὅπως ἀφῆκε καὶ τὴν Κέρκυραν.

Ὁ δὲ ἐν Ἀθήναις ἀνταποκριτὴς τοῦ «Ἡμερησίου Τηλεγράφου», περιγράφων τὴν ἐξέγερσιν τῆς κοινῆς γνώμης, διὰ τὴν ἀνθελληνικὴν στάσιν τῆς Ἰταλικῆς Κυβερνήσεως καὶ τὰς διατυπουμένας ἀπὸ μέρους τῆς τελευταίας ταύτης ἀξιώσεις ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς Ἡπείρου, ἐτόνιζεν ὅτι ἐντελῶς διάφορος ὑπῆρξε τῆς Ἑλλάδος ἡ στάσις ἀπέναντι τῆς Ἰταλίας.

Διότι, ἔταν ἡ Ἰταλία διαρκούντος τοῦ πολέμου ἐζήτησε νὰ μάθῃ τὴν ἀξιουμένην ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος γραμμὴν ἐν Ἡπείρῳ, ὃ ἐν Ρώμῃ

Ἕλλην διπλωματικὸς ἀντιπρόσωπος ἀνεκοίνωσεν εἰλικρινῶς αὐτήν, περιλαμβάνουσα τότε καὶ τὴν Αὔλωνα. Ἐπειδὴ ὁμως ἡ Ἰταλία ἐφέρεν ἀντιρρήσεις ὡς πρὸς τὴν Αὔλωνα, κυριαρχοῦσαν ἕνεκα τῆς θέσεώς της τοῦ Ὀτράντο, ἡ Ἑλλάς δὲν ὤκνησεν ἐξ ἀβρότητας πρὸς τὴν Ἰταλίαν νὰ περιορίσῃ τὰς ἀξιώσεις της καὶ νὰ ὑποσχεθῇ εἰς τὴν Κυβέρνησιν τῆς Ρώμης ὅτι θὰ ἀποφύγῃ τὴν κατάληψιν τοῦ ἐν λόγῳ λιμένος.

Ἐτήρησε δὲ πράγματι τὴν ὑπόσχεσίν της ἐκείνην ἡ Ἑλλάς πιστῶς, μελονότι ὁ λιμὴν τῆς Αὔλωνος, τῇ ἀνοχῇ τῶν Ἰταλικῶν ἀρχῶν, ἐγρησιμοποιεῖτο ἐπὶ μῆνας ὡς λιμὴν ἀνεφοδιασμοῦ τοῦ ὑπὸ τὸν Ἔσχατ πασσᾶν στρατοῦ τῶν Ἰωαννίνων.

Τὴν δὲ 1 Ἀπριλίου ἡ Ἑλλάς ἤρε καὶ ἐπισίμως τὸν ἀποκλεισμόν τοῦ λιμένος τούτου.

Καὶ ὁμως αἱ ἀξιώσεις τῆς Ἑλλάδος τοῦ νὰ δικτηρήσῃ τὰ τέσσαρα σαντζάκια, τῶν Ἰωαννίνων, τῆς Πρεβέζης, τῆς Γουμενίτσας καὶ τοῦ Ἀργυροκάστρου, τὰ ὁποῖα κατέλαθεν ἤδη, εἶνε τελείως δικαιολογημένα ἀπὸ πάσης ἀπόψεως.

Ἐπὶ ὀλίκοῦ πληθυσμοῦ 477,000 κατοίκων, τὰ δύο τρίτα εἶνε Ἕλληνες καὶ τὸ ἐν τρίτον Μουσουλμᾶνοι. Ἀκριβῶς 314,000 ἀπέναντι 148,000. Τὰ Ἰωάννινα, ἡ Κόνιτσα, ἡ Κορυτσά καὶ τὸ Ἀργυροκάστρον εἶνε ἔδραι Μητροπολιτῶν Ἑλλήνων καὶ τὰ σαντζάκια ταῦτα περιλαμβάνουν 600 Ἑλληνικὰ σχολεῖα μὲ 23,000 μαθητάς.

Οἱ ἀριθμοὶ οὗτοι ἔχουν ἐξαχθῆ ἐκ στατιστικῆς, ἤτις οὐδόλως ὑπερβάλλει τὸ Ἑλληνικὸν στοιχεῖον, ὡς καταρτισθεῖτα τὸ 1908 τῇ φροντίδι τῆς Ὀθωμανικῆς Κυβερνήσεως, λόγῳ τῶν βουλευτικῶν ἐκλογῶν πρὸς καθορισμόν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν ἐκλογέων καὶ τοῦ τῶν βουλευτῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπρόκειτο νὰ ἐκλεγῶν.

Ἐπὶ πλέον ὁ Ἑλληνικὸς πληθυσμὸς εἰς τὰς περιφερείας ταύτας δὲν ὑπερέχει μόνον κατ' ἀριθμὸν, ἀλλὰ κυριαρχεῖ ἐπίσης καὶ διὰ τῆς δράσεως καὶ τῆς μορφώσεώς του καὶ ἐν γένει τῆς πολιτικῆς καὶ διανοητικῆς ὑπεροχῆς τοῦ ἐν τῇ χώρᾳ. Θέτει τὴν χαρακτηριστικὴν σφραγίδα εἰς τὴν περιφέρειαν ταύτην. Τὴν ἐμψυχώνει μὲ τὴν ἰδίαν ψυχήν.

Αἱ διευθύνουσαι τάξεις ἀνήκουν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν πλειονότητα. Εἰς αὐτὴν εὐρίσκει τις τοὺς ἰατροὺς καὶ καθηγητάς, καὶ δικηγόρους, καὶ μηχανικοὺς, καὶ ἐμπορευομένους, ἐν γένει πάντας τοὺς μορφωμένους ἀνθρώπους. Τὰ χωρῖα τῆς Ἠπείρου καὶ τὰ ἀσημότερα ἔχουν τὸ

Ἑλληνικὸν σχολεῖον καὶ τὴν ἐκκλησίαν των.

Ἀπὸ στρατηγικῆς ἐπίσης ἀπόψεως τὰ ὄνορα ἔδει νὰ μεταφερθῶσι μέχρι τῶν δυσπροσίτων κορυφῶν τῶν Κεραυνίων ὄρεων. Ἡ φύσις διὰ τούτων κλείει τὴν ἐπικοινωνίαν μεταξὺ τῆς κοιλάδος καὶ τοῦ κόλπου τῆς Αὐλῶνος. Ἡ πόλις αὕτη, ἀπέχουσα τοῦ Ἀργυροκάστρου περὶ τὰ 120 χιλιόμετρα, δὲν δύναται νὰ ἐπικοινωνήσῃ εἰμὴ δι' ὄρεινῶν ἀτραπῶν. Ἐξ ἀντιθέτου, πρὸς τὴν νότιον διεύθυνσιν, ἡ κοιλάς ἀπλοῦται, τὰ ὄρη κατέρχονται καὶ ἡ ἐξοδος πρὸς τὴν θάλασσαν, ἐν Ἀγίοις Σαράντα, εἶνε εὐκολος δι' ἀμαξιτῆς ὁδοῦ 55 χιλιομέτρων, διὰ Δελβίνου ἐνούσης τὸ Ἀργυροκάστρον μὲ τὸν λιμένα. Ἰπὸ τὰς συνθήκας ταύτας τὸ Ἀργυροκάστρον, ὅπως τὰ Ἰωάννινα, δὲν δύναται νὰ ἀνήκῃ εἰμὴ εἰς ἐκεῖνον. ὅστις κατέχει τοὺς Ἀγίους Σαράντα. Καὶ τῆς πολέμης ταύτης ἢ Ἑλλάς κατ' οὐδένα λόγον θὰ ἐδέχετό ποτε νὰ παραιτηθῇ.

Ἄλλ' ὁμιλήσωμεν περὶ Χιμάρας. Ἰδοὺ μία περιεκτὴ ἀνδρικοτάτης ἐπιστολῆς Χιμαριώτου ἀγωνιστοῦ δημοσιευθεῖσα διὰ τοῦ ἀθηναϊκοῦ τύπου:

«Δὲν ἤρκεσε πεντάμηνος ἀγὼν μίᾳς δρακός, ὅσοι εἴμεθα οἱ ἐδῶ κάτοικοι ἐναντίον 165 χωρίων Τουρκαλθωνῶν ἀγρίων, νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν ἐλευθερίαν μας; Ἡ εἶνε ἀνάγκη νὰ λησμονηθῇ ὅτι ἡ Χιμάρα 500 ἔτη ἔμεινε ἐλευθέρη ὑπὸ τὸν Τοῦρκον, διὰ νὰ ὑποδουλωθῇ σήμερον; Τοῦλάχιστον ἂς ἔλθουν οἱ Ἰταλοὶ Βερσαλλιέροι νὰ μᾶς ὑποτάξουν. Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ μείνουν ἀτιμασμένα τὰ Ἀκροκεραύνια; Διότι τί ἄλλο θὰ εἶνε ὅταν ὑπαχθῶσιν εἰς τὸ αἷμιον αὐτὸ βασιλεῖον ποῦ θέλουν οἱ Εὐρωπαῖοι νὰ κάμουν; Τὰ Κεραύνια καὶ Ἀκροκεραύνια εἶνε τὸ προσωρινὸν ὄριον τοῦ Ἑλληνισμοῦ δυτικῶς. Κανένα δὲν κλέπτομεν, ἀλλὰ καταλαμβάνομεν τὴν περιουσίαν μας, τὴν κληρονομίαν τῶν πατέρων μας. Δὲν κλέπτομεν ὅχι, ἀλλ' ἀφίνομεν νὰ μᾶς κλέπτουν.

«Εἴμεθα πτωχοί, ἀλλ' ἔχομεν τὴν συναίσθησιν ὅτι συμβολίζομεν τὴν ἐντέλειαν τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς. Εἴμεθα μία ἀπὸ τὰς Ἀκροπόλεις τῆς. Βεβαίως τίποτε ὕλικόν δὲν θὰ συνεισφέρωμεν εἰς τὸν κοινὸν θησαυρὸν τῆς πατρίδος. Θὰ πάρωμεν. Σᾶς δίδομεν ὅμως ὄχυράματα τὰ Κεραύνια καὶ τὰ Ἀκροκεραύνια, εἰς τὰ ὄρια τῆς νέας μας Ἑλλάδος, ἀπόρθητα!»

Τὴν 1ην ἐπίσης Ἀπριλίου συνήρχετο αὐθις ἡ Ἑλληνικὴ Βουλὴ, κυριώτερον ἔρχον τῆς ὁποίας ἦτο ὁ καθορισμὸς τῆς νέας βασιλικῆς ἐπιχορηγήσεως, τῇ εἰσηγήσει τοῦ πρωθυπουργοῦ Βενιζέλου εἰπόντος τὰ ἑξῆς:

«Κατὰ τὸ Σύνταγμα, λέγει ὁ Πρωθυπουργός, ἡ βασιλικὴ ἐπιχορηγίσις κανονίζεται διὰ νόμου. Διὰ νομοθετικῆς διατάξεως ἐκανόνισθη μόνον ἡ χορηγία τοῦ ἀειμνήστου Βασιλέως, εἶνε ἀνάγκη ἐπομένως δι' ἰδιαιτέρου νόμου νὰ κανονισθῇ ἡ ἐπιχορηγίσις τοῦ νέου Βασιλέως. Ἡ ἐπιχορηγίσις τὴν ὁποίαν ἐλάμβανεν ὁ ἀείμνηστος Βασιλεὺς κρίνεται ἤδη διὰ τὸν νέον Βασιλέα ἐντελῶς ἀνεπαρκῆς. Ἦδη θὰ

λείφουν καὶ αἱ 12 χιλ. λίραι. αἱ ὁποῖαι ἐδίδοντο ὑπὸ τῶν Προστατί-
δων Δυνάμεων. Ἀφαιρουμένης λοιπὸν τῆς προικοδοτήσεως ταύτης θὰ
ἔμενε μόνον ἡ ἐπιχορήγησις τοῦ Κράτους, ἣτις ἀνέρχεται εἰς 1120000
δραχμάς. Τὸ ποσὸν τοῦτο εἶνε ἀνάγκη νὰ αὐξηθῆ εἰς 2 ἑκατομμύ-
ρια δραχμῶν, οὐχὶ μόνον διότι αἱ ἀνάγκαι τοῦ καθημερινοῦ βίου, πα-
ρελθούσης πεντηκονταετίας ἀπὸ τῆς ἀνάδου εἰς τὸν θρόνον τοῦ Βα-
σιλέως Γεωργίου, εἶνε πολὺ μεγαλείτεροι τῶν τότε, ἀλλὰ καὶ εἰδίαι
εἰς τὸ μέλλον αἱ δαπάναι τῆς συντηρήσεως τῶν Ἀνακτόρων θὰ βα-
ρύνουν τὴν βασιλικὴν χορηγίαν. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ δ' κ. Πρω-
θυπουργὸς τονίζει ὅτι εἶνε ἀνάγκη νὰ ἀπαλλαγῇ τὸ Κράτος τῆς συν-
τηρήσεως τῶν Ἀνακτόρων, διότι τοῦτο οὐχὶ προσήκόντως ἐξεπλήρου
τὰ καθήκοντά του.»

ὑπέβαλε δὲ κατόπιν ὁ κ. Βενιζέλος καὶ νομοσχέδιον, δι' οὗ ἑκα-
τονίζετο ἑτησίαι ἐπιχορήγησις πρὸς τὴν βασιλομήτορα Ὀλγαν ἰσοδύνα-
300,000 δραχμῶν.

Ἐν Βελιγραδίῳ, ἐπικαίρως ἤδη, ἡ ἡμιεπίσημος ἐφημερίς «Σαμο-
πράβα» ἐδημοσίευσεν κύριον ἄρθρον, ἐν τῷ ὁποίῳ συνηγόρει ἐνθέρμως
ὑπὲρ τῆς παραχωρήσεως ἀπασῶν τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου πελάγους
εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἣτις τοσοῦτους κατέβαλεν ἀγῶνας διὰ τὴν ἀπαλλα-
γὴν αὐτῶν ἀπὸ τοῦ ζυγοῦ, ὁ ὁποῖος ἐπὶ τόσους αἰῶνας τὰς ἐδάρυνεν.

«Αἱ Μεγάλαι Δυνάμεις», ἔγραφε τὸ ἡμιεπίσημον σερβικὸν ὄργα-
νον, «δὲν ἔχουσι δικαίωμα ν' ἀποφασίσωσι περὶ τῆς τύχης τῶν νή-
σων, χωρὶς νὰ παραβιάσωσι καταφῶρως τὴν οὐδετερότητά των. Ἡ
Τουρκία δύναται νὰ εἶνε ἥσυχος καὶ χωρὶς τὰς νήσους, αἵτινες οὐδε-
μίαν ἀποτελοῦσι δι' αὐτὴν ἀσφάλειαν. Δὲν σκεπτόμεθα οὕτω, διότι
εἴμεθα σύμμαχοι μετὰ τῆς Ἑλλάδος, ἀλλὰ διότι φρονοῦμεν, ὅτι κατ'
αὐτὸν μόνον τὸν τρόπον δύναται νὰ διατηρηθῇ ἡ εἰρήνη ἐν ταῖς Βαλ-
κανίαις».

Τὴν 4ην ὁμοῦς Ἀπριλίου κατὶ ἤλθε νὰ θολώσῃ τὸν καινῶνικόν
ὄριζοντα μὲ σύννεφα θλίψεως καὶ πόνου.

Ὁ συμπαθὴς ἀεροπόρος Ἀργυρόπουλος ἐκτελῶν ἐναέριον πτήσιν
ἔπεσε μετὰ τοῦ ἀεροπλάνου του εἰς Λαγκαδᾶν, δεκατέσσαρα χιλιόμετρα
βόρειαν-απολιτικῶς τῆς Θεσσαλονίκης. Ἡ πτώσις ὑπῆρξε τόσον ἀπό-
τομος, ὥστε τὸ μὲν ἀεροπλάνον συνετρίβη, ὁ δὲ ἀτυχὴς ἀεροπόρος
ἐτραυματίσθη ἐπικινδύνως καὶ κατόπιν ὀλίγης ὥρας ἐξεπνευσεν.

Ἐκτὸς ὁμοῦς τοῦ θανάτου τοῦ ἀεροπόρου, ἐγνώσθη ὅτι ἡ τραγικὴ
πτώσις ἤρθη καὶ ἕτερον θῦμα, ἐπιβάτην τοῦ ἀεροπλάνου, ἕνα ἀπὸ
τὰ πλέον ἐπιλεκτὰ τέκνα τῆς Ἑλλάδος, τὸν Κωνστ. Μάναν, τὸν το-
σάκις προτάξαντα τὰ στήθη του ὑπὲρ πατρίδος, τὸν Γιγαντομάχον τῆς
Μανωλιάσσας, ὅστις εἶχεν ἀκολουθήσει τὸν ἀεροπόρον κατὰ τὸ ἐναέ-
ριόν του ταξίδιον.

Τὴν 6 Ἀπριλίου ὁ Γκέσωφ ἀπήντησεν εἰς τὴν Σοβράνις εἰς ἐπε-
ρώτησιν περὶ τοῦ ἀποδεκτοῦ τῶν διὰ τὴν εἰρήνην προτάσεων τῶν Δυ-
νάμεων καὶ περὶ τῆς στάσεως τῶν ἐν Μακεδονίᾳ Σερβικῶν ἀρχῶν
ἐναντι τοῦ Βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ.

Ὡς πρὸς τὴν πρώτην ἐδήλωσεν ὅτι ἡ Κυβέρνησις θὰ ἐδέχετο τὰς προτάσεις ὑπὸ ἐπιφύλαξιν, ἀλλ' ἡ ἐπιφύλαξις αὕτη δὲν ἦτο χαρακτηρηστικὸν τοιοῦτου, ὥστε νὰ φέρῃ προσκόμματα εἰς τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης.

Ἀπαντῶν εἰς τὴν δευτέραν ἐπερώτησιν, ἐδήλωσεν ὅτι ἐλήφθησαν παρὰ τῆς Κυβερνήσεως παράπονα Βουλγάρων πολιτῶν, οἵτινες παρημποδίσθησαν νὰ ἐπισκεφθοῦν τμήματά τινα κατεχόμενα παρὰ τῶν Σέρβων, ὡς καὶ παράπονα ἐκ μέρους τῶν συντάξεων Βουλγαρικῶν τινῶν ἐφημερίδων, τῶν ὁποίων τὰ φύλλα δὲν ἐγένοντο δεκτὰ εἰς τὰ παρὰ τῶν Σέρβων κατακτηθέντα μέρη. ἐλήφθησαν ὡσαύτως καὶ παράπονα ἐκ μέρους τοῦ Βουλγαρικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ἐγρὶ Παλάγκας καὶ τοῦ γειτονικοῦ διαμερίσματος.

«Εἴμεθα πεπεισμένοι - ἐπεῖπεν ὁ Γκέσωφ - ὅτι ἡ σύμμαχος Σερβικὴ Κυβέρνησις θὰ θελήσῃ νὰ λάβῃ γνώσιν τῶν γεγονότων τούτων. Ἀνεκοινώσαμεν ταῦτα πρὸς αὐτὴν καὶ ἐλάδομεν τὴν ὑπόσχεσιν ὅτι θὰ ἐνεργηθοῦν ἀνακρίσεις.

Ἀντιθέτως ἡμῶς, οἱ Σέρβοι δι' ἐπισήμου «ἀνεκοινωθέντος» ἀπάντων ὡς ἐξῆς εἰς τὰς βουλγαρικὰς ταύτας αἰτιάσεις :

«Ἀπορρίπτομεν ἐντόνωσ τὴν ἐκ Βουλγαρικῆς πηγῆς προερχομένην διὰδοσιν περὶ δόθεν καταπίεσεων κατὰ τῶν Βουλγάρων ὑπηκόων τοῦ διαμερίσματος τῆς Ἐγρὶ-Παλάγκας καὶ τοῦ Κουμανόβου ἐκ μέρους τῶν ἡμετέρων ἀρχῶν. Ἀποκρούομεν ἀπαξ διὰ παντός τὰς ψευδολόγους ταύτας διαδόσεις. τὰς ἐστερημένας ἀπολύτως πάσης ὑποστάσεως.

» Διαψεύδομεν κατηγορηματικώτατα τὸ ἐν ἄρθρῳ τῆς «Μίρ» ἀναγραφέν ὅτι ἡ βραδύτης τῆς ἀπαντήσεως εἰς τὴν νόταν τῶν Δυνάμεων ὀφείλεται εἰς τὴν ἀπουσίαν τοῦ κ. Πάσιτς.

» Βεβαιοῦμεν ὅτι οὐδεμία ἐπιβράδυνσις ὡς πρὸς τὴν ἀπάντησιν πρὸς τὴν νόταν τῶν Μεγάλων Δυνάμεων δὲν δύναται νὰ ἐπιρριφθῆ κατὰ τῆς Σερβίας, τῆς ὁποίας ἡ Κυβέρνησις ἐπέδωκε πάντοτε ἐν καιρῷ τῷ δέοντι τὰς ἀπαντήσεις τῆς.»

Τὴν 9ην Ἀπριλίου ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνησις ἀνεκοίνωσε πρὸς τὰς Δυνάμεις ὅτι ἦτο ἐτοίμη νὰ ἀποδεχθῆ τὴν ἐξουδετέρωσιν ὀλοκλήρου τοῦ παραλιακοῦ ἐδάφους τοῦ κατεχομένου παρ' αὐτῆς ἀπὸ τῆς Κερκύρας μέχρι τοῦ Γραμμαλαῖ, ὁπόθεν διέρχεται ἡ πρὸς τὴν Ἀλβανίαν συνοριακὴ γραμμὴ. Ἡ Ἑλλὰς ἐδέχετο ἐπίσης ὅπως τὸ δημοψήφισμα τὸ παρ' αὐτῆς προταθῆν διὰ τοὺς πληθυσμοὺς τοῦ ἐδάφους τοῦ κατεχομένου ὑπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ στρατοῦ διεξαχθῆ ὑπὸ τὸν ἑλεγχον πληρεξουσίων οὓς θὰ ὄριζον αἱ Δυνάμεις.

Ἐπενθύμιζεν ἡ Ἑλλὰς ὅτι ἡ συνθήκη περὶ παραρρωρήσεως τῶν Ἴονίων νήσων ὑπὸ τῆς Μ. Βρετανίας ὄριζεν ὅτι ἡ Κέρκυρα θὰ παραμείνῃ οὐδετέρα καὶ ὅτι τῇ αἰτήσῃ τῆς Αὐστρίας καταδαρίσθησαν τὰ φρούρια τῆς νησίδος τοῦ Βίδο ἀπέναντι τῆς Κερκύρας. Κατὰ συνέπειαν ἡ Κέρκυρα δὲν δύναται ποτὲ νὰ χρησιμεύσῃ ὡς ναυτικὴ βάση, ὅπως φοβεῖται ἡ Ἰταλία. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ἐν Κερκύρᾳ οὐδὲν

νέον φρούριον ὑπάρχει.

Ἐτονίζετο δὲ ὅτι ἡ Γαλλία δὲν θεωρεῖ τὰς νήσους τῶν στενῶν τῆς Μάγχης ὡς ἀπειλὴν, καίτοι εἶνε ὠχυρωμέναι· καὶ ὅτι ἡ Ἰταλία ἀπὸ πενήτηντα ἐτῶν οὐδέποτε ἐθεώρησεν ὡς ἀπειλὴν τὴν κατοχὴν τῆς Κερκύρας ὑπὸ τῆς Ἑλλάδος.

Ἡ Ἑλλάς ἐξέφραζε τὴν ἐλπίδα ὅτι αἱ Δυνάμεις καὶ οἱ Σύμμαχοι θὰ ἐξήταζον ἐκ νέου τὸ ζήτημα τῶν νατιῶν συνόρων τῆς Ἀλβανίας, ὡς καὶ τὸ τῶν νήσων τοῦ Αἰγαίου.

Τέλος, τὴν 15ην Μαΐου οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν Βαλκανικῶν Κρατῶν διετάχθησαν νὰ υπογράψουν τὴν εἰρήνην, μὲ τὴν ἐπιφύλαξιν τῶν δικαιωμάτων, τὰ ὁποῖα ἐξήτησαν οἱ Σύμμαχοι καὶ τὰ ὁποῖα ἀνεγνώρισαν αἱ Δυνάμεις.

Ἡ 17η Μαΐου 1913.

Τὸ Γραφεῖον τοῦ Τύπου ἀνεκοίνωσε τὰ ἑξῆς:

«Τὴν 12 καὶ 30' ἡμέροισιν ὑπεγράφη ἐν Λονδίῳ ἡ προκαταρκτικὴ μετὰ τῆς Τουρκίας εἰρήνην.

»Ἐν Ἀθήναις, τῇ 17ῃ Μαΐου 1913.

(Ἐκ τοῦ Γραφείου τοῦ Τύπου)

Τοιοιουτρόπως λοιπόν, κατόπιν τῶσων καὶ τῶσων περιπετειῶν καὶ μετὰ 7 μῆνας καὶ 12 ἡμέρας ἀκριβῶς ἀπὸ τῆς κηρύξεως τοῦ πολέμου οἱ πληρεξούσιοι τῶν συμμάχων Βαλκανικῶν Κρατῶν καὶ τῆς Τουρκίας ὑπέγραψαν ἐν τῷ ἐν Λονδίῳ ἀνακτόρῳ τοῦ Ἀγ. Ἰακώβου τὸ πρωτόκολλον τῆς προκαταρκτικῆς εἰρήνης, ἐπαναφέροντες οὕτω τὴν ἡσυχίαν καὶ τὴν γαλήνην εἰς τὰς χώρας, ἐφ' ὧν ἄγχιος ἐθάσιλευσεν ὁ Θεὸς τοῦ Πολέμου. Ἐκλείετο οὕτω διὰ τοῦς Βαλκανικοῦς λαοὺς, καὶ τὸν Ἑλληνισμὸν ἰδιαιτέρως, μία ἐνδοξος τῆς ἱστορίας των περιόδος.

Αἱ Μ. Δυνάμεις ἐπέβαλον τὴν θέλησίν των. Παρεσχέθη δὲ εἰς τὴν Ἑλλάδα τὸ δικαίωμα νὰ συζητήσῃ μετὰ τῶν Δυνάμεων περὶ τοῦ ζητήματος τῶν νήσων καὶ τῶν Ἡπειροαλβανικῶν συνόρων, ὅταν ἐπιστῇ ἢ πρὸς τοῦτο στιγμή. Ἡ ἀπόφασις τῆς Ἑλλάδος νὰ υπογράψῃ τὴν προκαταρκτικὴν ἀνεκοινώθη εἰς τὸ Ἀγγλικὸν ὑπουργεῖον τῶν Ἐξωτερικῶν, κατόπιν συσκέψεως τῶν Ἑλλήνων καὶ Τούρκων πληρεξουσίων, κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ὁποίας ὁ Νιζαμὴ πασσάς ἐδήλωσεν ὅτι αἱ μετὰ τὴν Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας συμβάσεις θὰ ἐπανήρχοντο ἐν ἰσχύϊ ἅμα τῇ υπογραφῇ τῆς εἰρήνης.

Δεπτομέρειαι.

Οἱ πληρεξούσιοι ὑπέγραψαν τὴν συνθήκην τῆς εἰρήνης τὴν 1 μ. μ. Οἱ Τούρκοι πληρεξούσιοι ἀφίχθησαν πρῶτοι εἰς τὰ Ἀνάκτορα τοῦ Ἁγίου Ἰακώβου. Ὁ σὲρ Ἐδουαρδὸ Γκρέυ προσηγόρευσε τοὺς πληρεξουσίους ἐκφράσας τὴν μεγίστην εὐχαρίστησιν τοῦ Βασιλέως καὶ τῆς Ἀγγλικῆς Κυβερνήσεως διὰ τὴν συνομολόγησιν τῆς εἰρήνης, πεποισθῶς ὅτι οἱ πληρεξούσιοι συμμερίζονται τὸ γενικὸν αἰσθημα ἀνακουφίσεως, ὅπερ αἰσθάνεται ὅλος ὁ κόσμος.

«Πολλά ζητήματα. εἶπεν, ἀπομένουν εἰσέτι πρὸς διακανόνισιν. Ἡ εἰρήνευσις ἐν τούτοις διευκολύνει ἅπαντα αὐξάνουσα ἀπέναντι ἡμῶν τὴν εὐμένειαν τῶν Μ. Δυνάμεων. Ἐπιτρέφατέ μοι σχόντι συχιάς φιλικᾶς συνομιλίας μεθ' ὑμῶν καὶ συμπαθοῦντι πρὸς τὰς ὑμετέρας ἀγωνιώδεις δυσχερεῖας νὰ ἐλπίσω ὅτι μόνιμος εἰρήνην θὰ ἐπανορθώσῃ τὰς πολεμικὰς ζημίας καὶ θὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν εὐεξίαν καὶ τὴν εὐδαιμονίαν τῶν λαῶν οὓς ἀντιπροσωπεύετε.»

Αἱ ὑπὸ τῆς υπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου λεπτομέρειαι παρουσίαζον καὶ τι γεγονός ἐσοβαρώτατον διὰ τὰ ἑλληνικὰ συμφέροντα καὶ τὴν θέσιν ἰδίως τῶν Ἑλλήνων ἐν Τουρκία.

Ποῦ πρὸ τῆς υπογραφῆς τοῦ πρωτοκόλλου καὶ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν διαφόρων πληρεξουσίων συνεννοήσεις οἱ Τούρκοι ἀντιπρόσωποι εἶχον ὑποσχεθῆ εἰς τοὺς Ἑλληνας τοιοῦτους ὅτι μεταξὺ τῶν ἔρων τῆς εἰρήνης πρωτίστως θὰ συμπεριελαμβάνετο καὶ ὁ τῆς ἐπαναφορᾶς τῶν προνομίων διὰ τοὺς ἐν Τουρκία βιοῦντας Ἑλληνας. Ἄλλ' αἴφνης καὶ τὴν τελευταίαν ὄλως στιγμὴν οἱ Τούρκοι πληρεξούσιοι κατὰ τὴν συνήθη τῶν μέθοδον, οὐ μόνον δὲν ἐτήρησαν τὴν ὑπόσχεσιν ταύτην, ἀλλὰ καὶ ἐπροφασίσθησαν ἑλλειψιν ὀδηγιῶν, κατορθώσαντες οὕτω νὰ υπογραφή τὸ πρωτόκολλον ἄνευ τῆς προσθήκης τοῦ ἔρου τούτου.

Τὸ γεγονός ἦτο σοβαρώτατον. Μετὰ τὸν νικηφόρον πόλεμον ἡ Ἑλλὰς εἶχε πλήρες δικαίωμα νὰ ἴδῃ τοὺς ὑπηκόους τῆς τιθεμένουσ ἐν Τουρκία ἐν ἴσῃ μοίρᾳ μὲ τοὺς ὑπηκόους τῶν ἄλλων εὐρωπαϊκῶν Κρατῶν. Τὰ προνόμια ὧν οἱ ξένοι ὑπήκοοι ἀπολαμβάνουσιν ἐν Τουρκία, ἔχουν σιωπηρῶς καταργηθῆ σχεδὸν διὰ τοὺς Ἑλληνας ἀπὸ τοῦ πολέμου τοῦ 1897. Ἡ Τουρκία χρωμένη τοῦ δικαιώματος τοῦ νικητοῦ ἤρνεϊτο νὰ τὰ ἀναγνωρίσῃ, πλειστάκις δὲ τὰ κατεστρατήγησεν ἀδικηφοροῦσα διὰ τὰς ἐκάστοτε διαμαρτυρίας τῶν Ἑλλήνων προξένων.

Σήμερον ὅμως ὅτε τὰ πράγματα ἤλλαξαν καὶ δὲν ἐδικαιολογεῖται οἱ Ἑλληνας ὑπήκοοι νὰ φαίνωνται κατώτεροι τῶν ἄλλων, οἱ Ἑλληνας πληρεξούσιοι ἐφρόντισαν νὰ διατυπώσωσι τὰς ἐπιφυλάξεις τῶν ἐπὶ τοῦ ζητήματος τούτου κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς υπογραφῆς.

Οὕτω διὰ τὴν Ἑλλάδα ἡ εἰρήνην ὑπεγράφετο ἡμιτελής καὶ ὑπὸ ἐπιφυλάξεις σοβαρωτάτης σημασίας.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Ὁ κατὰ τῆς Τουρκίας πόλεμος τοιοῦτοτρόπως ἐτερματίζετο, ἔστω καὶ ἀπομεινάντων κενῶν τιῶν πρὸς συζήτησιν, ἢ ἀνάμνησις, ὅμως τοῦ θηριωδῶς δολοφονηθέντος βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου τοῦ Α' δὲν ἐτερματίζετο ἀκόμη, καθ' ὅσον κατὰ τὰς τελευταίας ταύτας ἡμέρας ἐγένετο γνωστὴ ἡ «Διαθήκη» του.

Εἰς τὸ ἰδιαιτερόν του ταμεῖον εὐρέθησαν μόνον 400 χιλιάδες δραχμῶν. Ἐκτὸς δὲ αὐτῶν ὑπῆρχεν εἰς τὴν Δανίαν χρηματικὴ του περιουσία ἐκ 2 1)2 περίπου ἑκατομμυρίων καὶ κτηματικὴ ὑπολογιζομένη εἰς 3 περίπου ἑκατομμύρια.

Πλὴν αὐτῶν, ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος εἶχε καὶ τὰ γνωστὰ κτήματά του ἐν Ἑλλάδι, δηλαδὴ τὴν Δεκέλειαν, διὰ τὴν συντήρησιν τῆς ὁποίας ὡς προτύπου γεωργικῆς ἐπαύλεως ἐδαπάνη κατ' ἔτος ὑπὲρ τὰς 100 χιλιάδας δραχμῶν, τὴν ἐν Κερκύρα ἐπαυλιν Μόν-Ρεπό, τὴν παρὰ τὸν Εὐβοϊκὸν νησίδα τῶν Πεταλιῶν, τὴν ἐν Πειραιεὶ ἀκτὴν Σάβερλου, ὅπου τὸ Βασιλικὸν περίπτερον, οἰκόπεδα δωρηθέντα ὑπὸ τῶν οἰκείων δῆμων ἐν Πάτρας, Λαρίσῃ καὶ Τριπόλει πρὸς ἀνάγερσιν Ἀνακτόρου καὶ τὸ Βασιλικὸν Θέατρον.

Ὁ Βασιλεὺς Γεώργιος ὄριζεν ἐν τῇ διαθήκῃ του, ὅπως ἡ Δεκέλεια διατηρηθῇ ὡς κτῆμα τοῦ ἐκάστοτε Βασιλέως, κατέλιπε δὲ τὸ κτῆμα τῶν Πεταλιῶν εἰς τὸν πρίγκηπα Γεώργιον.

Περὶ τῆς Βασιλείσσης Ὀλγας ἐξέφραξε τὴν πεποιθήσιν ὅτι θά μνησθῆται τὸ Ἔθνος, ἐν τοῖς ἄλλοις δὲ προϋνέει τὸ πλεῖστον ὑπὲρ τῶν πριγκηπῶν Ἀνδρέου καὶ Χριστοφόρου.

Ἀλλὰ τὸ σημαντικώτατον μέρος τῆς Διαθήκης ταύτης ἦτο τὸ πολιτικὸν αὐτῆς μέρος, περιέχον σοφὰς συμβουλὰς καὶ ὑποθήκας πρὸς τὸν ἐνδοξὸν υἱὸν καὶ διάδοχόν του Κωνσταντῖνον.

Τὸ πολιτικὸν μέρος τῆς διαθήκης τοῦ Βασιλέως τῶν Ἑλλήνων Γεωργίου εἶχεν ἐπὶ λέξει ὡς ἑξῆς:

«.....Τώρα μοῦ φαίνεται ὅτι εἶπα κάθε τι πὸν ἤθελα νὰ εἰπῶ, καὶ ὅτι ἔλαβα ὄσας ἀποφάσεις ἐπεθύμουν ἐν σχέσει μὲ τὴν περιουσίαν μου. Μοῦ ὑπολείπεται μόνον νὰ παρακαλέσω, νὰ ἐκτεύσω τὰ ἀγαπημένα μου παιδιὰ νὰ εἶναι πάντοτε ἠνωμένα ἐν παντί, ν' ἀγαπῶνται μεταξὺ των, νὰ εἶνε στήριγμα καὶ ν' ἀγαπῶσι τὴν λατρευτὴν καὶ εὐλογημένην των μητέρα.

«Εἰς τὸν προσφιλῆ μου Ντίνον λέγω. ΑΓΑΠΑ ΤΗΝ ΑΓΑΠΗΓΗΝ ΜΙΚΡΑΝ ΠΑΤΡΙΔΑ ΣΟΥ ἐξ ὅλης καρδίας, ὑπηρέτησέ την καὶ τὸν ἀγαπητόν σου λαὸν μὲ ἀγάπην εὐλικρινῆ καὶ

ἀσάλευτον, τὸ αὐτὸ δὲ ἅς κάμουν καὶ ὅλοι οἱ ἀγαπητοί σου ἀδελφοί.

«Ἐχε θάρρος, ἀλλ' ἔχε καὶ ὑπομονήν· μὴ σπεύδεις ποτὲ ὑπὲρ τὸ μέτρον.» Ἀφῆσε καλλίτερα νὰ περάσῃ ἡ νύκτα πρὶν πάρεθρῃ τὴν ἀπόφασίν σου, μὴν δογίξειςαι καὶ ΜΗΝ ΑΦΗΣῃΣ ΤΟΝ ΗΛΙΟΝ ΝΑ ΔΥΣῃ ΕΠΙ ΤΗΣ ΟΡΓῆΣ ΣΟΥ.

«Ἔσο ἡρεμος τὴν σκέψιν καὶ τὸν νοῦν· καὶ μὴ λησμονεῖς ποτὲ διὸ βασιλεύεις λαοῦ μεσημβρινοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ ὀργὴ καὶ τὸ εὐέξαπτον στιγμιαίως ἀναφλέγονται, καὶ εἰς μίαν τοιαύτην στιγμήν ἤμπορεῖ νὰ εἴπῃ καὶ νὰ πράξῃ πολλά, τὰ ὅποια μετὰ μίαν στιγμήν ἴσως τὰ λησμονεῖ πάλιν. Διὰ τοῦτο μὴ θυμώνεις ποτέ, καὶ μὴ λησμονεῖς, διὸ συχνὰ εἶνε προτιμότερον νὰ ὑποφέρῃ ὁ Βασιλεὺς ὁ ἴδιος, ἔστω καὶ ἡθικῶς παρὰ νὰ ὑποφέρῃ ὁ λαὸς καὶ ὁ τόπος.

«Ἐπίσης τὰ συμφέροντα τοῦ Λαοῦ καὶ τοῦ Τόπου πρέπει νὰ προηγῶνται παντὸς ἄλλου συμφέροντος. Ἐνθυμοῦ τοῦτο πάντοτε, ἀγαπητέ μου Νίϊνο, καὶ ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἀπεράντῳ Του χάριτι καὶ ἀγαθότητι θὰ σὲ εὐλογήσῃ καὶ θὰ σὲ βοηθήσῃ εἰς τὸ βαρὺ σου ἔργον καὶ τὸ πλήρες εὐθυνῶν ἀξίωμά σου.

«Ἀγάπα καὶ προστάτευσε τὴν εὐλογημένην σου μητέρα, νὰ ἦσαι δι' αὐτὴν πάντοτε τρυφερὸς καὶ ἀφωσιωμένος υἱός.

«Δώσε εἰς τὰ παιδιὰ σου καλήν, ὑγιὰ καὶ Ἑλληνικὴν ἀνατροφὴν. ΟΦΕΙΛΟΥΝ ΝΑ ΕΙΝΕ ΕΛΛΗΝΕΣ ΚΑΙ ΤΙΠΟΤΕ ἌΛΛΟ.

«Ἀγάπα τ' ἀδέλφια σου, νὰ εἶσαι πάντοτε δι' αὐτὰ καλὸς ἀδελφός.

«Ἐάν ποτε ἡδίκησα κανένα ἀπὸ σᾶς, τ' ἀγαπημένα μου παιδιὰ, συγχωρήσατέ με.

«Τὴν προσφιλῆ μου Ὀλιαν ἀγαπῶ μέχρι τελευταίας μου πνοῆς.

«Καὶ τώρα σᾶς εὐλογῶ ὅλους. Ὁ Θεὸς νὰ σᾶς εὐλογήῃ καὶ νὰ σᾶς φυλάττῃ μαζὺ μὲ τὴν ἀγαπητὴν μου Ἑλλάδα.

«Μὴ μὲ λησμονήσετε. Ἀμήν.»

Γ. Γ.—Αἱ συμβουλαὶ τοῦ μεγάλου θύματος ἤρχοντο εὐτυχῶς λίαν ἐπιεικῶς, διότι ὁ ἀγὼν δὲν εἶχε περατωθῆ μὲ τὴν ὑπογραφὴν τῆς μετὰ τῶν Τούρκων εἰρήνης.

Μεταξὺ τῶν συμμάχων μας ὑπῆρχε καὶ εἷς, ὅστις δὲν εἶχε κατορθώσει νὰ ἀποβάλῃ τὸν παλαιὸν ἄγριον,—τὸν Οἰνον ἀπὸ τοῦ ὁποῖου κατήγετο:— Ὁ Βούλγαρος.

Καὶ πρὸ δὲ τῆς ὑπογραφῆς καὶ εὐθὺς μετ' αὐτὴν τοσοῦτον ἐφέρθη τραχύς, σκαιός, ἀπληστος, ἀκόλαστος· δὲ καὶ θηριώδης πολλάκις πρὸς τοὺς λυτρῶσαντας αὐτὸν ἀπὸ ἀσφαλοῦς ἡττης ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, ὥστε δὲν παρήλθε πολὺ καὶ νέα ἐπηκολούθει τρομερὰ σύρραξις Ἑλλήνων, Σέρβων καὶ Μαυροβουνίων ἀφ' ἑνός, Βουλγάρων δὲ ἀφ' ἑτέρου, σύρραξις ἣτις ἐξηυτέλισε καὶ κατασυνέτριψε τὴν φαινομενικὴν ἰσχὺν τοῦ γυναικοκτόνου βαρβάρου καὶ τὰς περιπετείας τῆς ὁποίας θὰ παρακολουθήσωμεν εἰς τὴν ἤδη προετοιμαζομένην παρ' ἡμῶν «Ἱστορίαν τοῦ Ἑλληνοβουλγαρικοῦ πολέμου», τοῦ «συμμαχικοῦ» μᾶλλον.

ΤΕΛΟΣ

Τὰ θαυμάσια ταῦτα μετάλλια, τὰ ὁποῖα ἐπρομηθεύθη καὶ τὸ Ἐθνικὸν Νομισματικὸν Μουσεῖόν μας, παρηγγέλθησαν ὑπὸ τῶν φιλοπροόδων Κρητῶν κ.κ. Γεωργίου Εὐσι. Κελαϊδῆ,

καὶ Ἰωάννου Νικ. Πουλιτσάκη (ἑδὸς Βουλῆς) ἐπὶ τῇ αἰσίᾳ λήξει τοῦ Βαλκανοτουρκικοῦ πολέμου, ἐξετελέσθησαν δὲ καλλιτεχνικώτατα ἐν Γερμανίᾳ.

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΚΑΤΑΣΤΗΜΑΤΟΣ ΜΑΣ

*Έργα ἐλλεικτά ἱστορικά, μυθιστορήματα, κλπ. Ἑλληνικῶν ὑποθέσεων κατὰ τὸ πλείστον, ἀποστέλλομεν εἰς πάντα ἐμβάζοντα προηγουμένως τὸ ἀντίτιμον τοῦ ζητουμένου βιβλίου.

ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ὑπό Φ. Πουκεβίλ. Φρ. 6.—
ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΛΛΗΝΟΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ ὑπό Α. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 3.—
ΙΣΤΟΡΙΑ ΤΟΥ ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΥ ΑΓΩΓΟΥ ὑπό Στ. Ράπτη. Φρ. 6.—
ΙΣΤ. ΙΤΑΛΟ-ΤΟΥΡΚΙΚΟΥ ΠΟΛΕΜΟΥ Φρ. 4.—
ΝΕΑ ΕΛΛΑΣ ἡτοι διόκληρος ἡ ἱστορία τῆς στρατιωτικῆς ἐπανάστασεως τῆς 15 Ἀυγούστου 1909. Φρ. 3.—
ΤΟ 62, ἡτοι ἡ Ἐθνοσυλέτησις τοῦ 1862, τελευταίαι ἡμέραι τοῦ Ὀθωνος. Φρ. 2.—
ΤΕΛΕΥΤΑΙΑ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΙΣ ΤΗΣ ΚΡΗΤΗΣ ἡ ἡρωικὰ κατορθώμ. Κρητῶν. Φρ. 2.00
ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΊΗΣΟΥ ὑπό Χρ. Τραπεζούντιου εἰσαγγελεῖος Πρωτοδικῶν. Φρ. 3.—
ΑΑ'ΚΗ ΑΣΤΡΟΝΟΜΙΑ ὑπό τοῦ διασημοῦ ἀστρονόμου Φλαμμαιῶν. Φρ. 2.50
ΤΟ ΛΑΒΑΡΟΝ ΤΟΥ 21 ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 8.—
ΗΡΩΪΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ὑπό Στεφ. Ξένου. Φρ. 5.—
ΑΘΛΟΙ τοῦ Βικτωρος Οὐγγῶ, διόκληροι καὶ μετ' 100 περίπου εἰκόνας. Φρ. 7.—
ΟΣΙΑ ΜΑΡΙΑ Η ΑΙΓΥΠΤΙΑ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΚΑΣΣΙΑΝΗ ὑπό Α. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΜΑΡΙΑ Η ΜΑΓΔΑΛΗΝΗ ὑπό Σπ. Νικολοπούλου. Φρ. 6.—
ΜΑΡΙΑ ΔΟΣΑΠΑΤΡΗ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 4.—
ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ ΤΟΥ ΒΥΖΑΝΤΙΟΥ, ἡ Ἐβδοξια καὶ Χρυσόστομος. Φρ. 2.50
ΒΑΣΙΛΕΥΣ Ο ΒΟΥΛΓΑΡΟΚΤΟΝΟΣ, ὑπό Ἀρ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 4.—
ΧΡΟΣ ΤΟΥ ΖΑΛΟΓΓΥ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 5.00
ΡΗΓΑΣ ΦΕΡΑΙΟΣ ὑπό Α. Κυριακοῦ. Φρ. 3.—
ΛΑΜΠΡΟΣ ΚΑΤΣΩΝΗΣ καὶ οἱ Ἕλληνες κουργασοὶ τῆς Μεσογείου Α. Κυρ. Φρ. 5.—
ΤΡΕΙΣ ΣΩΜΑΤΟΦΥΛΑΚΕΣ, τοῦ Ἀλεξάνδρου Δουμά. Φρ. 4.50
ΜΕΤΑ ΕΙΚΟΣΙΝ ΕΤΗ (συνέχεια *Τριῶν Σωματοφυλάκων*) Φρ. 4.50
Ο ΥΠΟΚΟΜΗΣ ΤΗΣ ΒΡΑΖΕΛΟΝΗΣ (συνέχεια τῶν *Μετὰ εἰκοσιν ἐτη*) Φρ. 5.—
ΑΒΔΟΥΑ - ΧΑΜΙΤ, ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ, ἡ ἀπόκρυφα τοῦ Γιλδίζ. Φρ. 5.—
ΒΑΣΙΛΕΥΣ ΤΩΝ ΑΗΣΤΩΝ ΝΤΕΛΗΣ ἔξοχον ἔργον. Φρ. 7.—
ΚΙΤΣΟΣ ΚΑΙ ΛΑΦΑΖΑΝΗΣ, ἱστορία τῶν λη-

στῶν ἐν Ἑλλάδι, ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΑΗΣΤΑΙ ΤΟΥ ΔΗΛΕΣΙ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 6.—
ΚΑΤΑΡΑ ΤΗΣ ΜΑΝΑΣ μεγαλ. ἔργον. Φρ. 6.—
Ο ΓΥΟΣ ΤΗΣ ΝΕΡΑΪΔΑΣ. Φρ. 5.—
ΜΑΡΙΑ Η ΠΕΝΤΑΓΙΩΤΙΣΣΑ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 7.—
ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΗΣ ΒΕΝΕΤΙΑΣ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 5.—
ΕΡΩΜΕΝΗ ΤΟΥ ΒΑΣΙΛΕΩΣ ὑπό Σπ. Νικολοπούλου. Φρ. 2.—
ΘΟΔΩΡΑΚΗΣ ΓΡΙΒΑΣ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 3.50
ΑΠΟΚΡΥΦΑ ΤΟΥ ΠΟΔΟΓΡΟΥ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Φρ. 3.50
ΣΤΥΛΟΓΟΣ ΤΩΝ ΑΓΑΜΩΝ ὑπό Μικε Σαντίδου. Φρ. 5.—
ΠΕΡΙΠΕΤΕΙΩΔΕΙΣ ΕΡΩΤΕΣ τοῦ περιφημοῦ φιλοσόφου Ἰακ. Καζανόβα. Φρ. 2.50
ΝΑΝΑ τοῦ Ζολά. Φρ. 3.—
ΔΕΚΑΗΜΕΡΟΝ ΒΟΚΚΑΚΙΟΥ, διόκληρον μετ' 100 διηγήματα. Φρ. 3.—
ΛΥΚΟΡΑΙΝΗΣ Σαβιέ Μοντεπέν. Φρ. 6.—
ΚΩΜΗΣ ΜΟΝΤΕΚΡΗΣΤΟΣ ὑπό Ἀλεξάνδρου Δουμά. Φρ. 5.—
ΜΟΔΙΣΤΡΟΥΛΕΣ ὑπό Πῶλ δὲ Κόκ. Φρ. 1.20
ΔΟΛΟΦΟΝΙΑ ΤΟΥ ΦΕΡΡΕΡΟ ὑπό Ἀριστ. Ν. Κυριακοῦ. Λεπ. 80
ΜΕΓΑΛΗ ΜΑΓΕΡΙΚΗ, ΖΑΧΑΡΟΠΛΑΣΤΙΚΗ καὶ **ΠΟΤΟΠΟΙΪΑ** δι' οἰκογενείας, μαγείρους, ζαχαροπλάστας καὶ ποτοποιούς, μετ' 2,000 συνταγῶν. Φρ. 4.—
ΜΕΓΑΣ ΚΑΙ ΑΙΩΘΗΣ ΟΝΕΙΡΟΚΡΙΤΗΣ ΠΑΖΙΝΗ εἰκονογραφημένος, πληρέστατος, σελ. 800 περίπου. Φρ. 4.—
ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΟΣ ΟΔΗΓΟΣ περιέχων τὴν **ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΗΝ ΝΟΜΟΘΕΣΙΑΝ**, τὸ **ΤΕΛΩΝΕΙΑΚΟΝ ΔΑΣΜΟΛΟΓΙΟΝ** καὶ τὸ **ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΔΑΣΜΟΛΟΓΙΟΝ**, ἐκστasia Γ. Οικονόμου. Φρ. 3.—
ΣΥΛΛΟΓΗ ΝΟΜΩΝ περὶ δημοσίου λογιστικοῦ καὶ **ΣΤΟΙΧΕΙΑ** τελωνειακῆς Νομοθεσίας, ὑπό Γ. Μ. Οικονόμου. Φρ. 1.—
ΣΥΛΛΟΓΗ ΜΕΓΑΛΗ δῶν τῶν νόμων τῶν δύο ἀνορθωτικῶν Συνόδων.
ΛΕΥΚΩΜΑ ΕΛΛΗΝΩΝ ΒΟΥΛΕΥΤΩΝ ὑπό Ν. Μπενάκη. Φρ. 1.—
ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΟΝ ΛΕΥΚΩΜΑ ὑπό Σταμ. Ράπτη. Λεπ. 50

Εἰς τὸ ἡμέτερον Κατάστημα πωλεῖται ἐπίσης πλουσία σειρά καλλιτεχνικῶν πολυχρόμων εἰκόνων τῶν ἑξῆς:

<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>Μέγας Ἀλέξανδρος. . . . .</td><td style="text-align: right;">Λεπ. 20</td></tr> <tr><td>Ρήγας Φεραίος . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Πατριάρχης Γρηγόριος Ε' . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Πατριάρχης Ἰωακείμ, ὁ νῦν Ἀλέξ. Ὑψηλάντης. . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς Παλαιῶν Πατρῶν . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Μπουμπουλίνα . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Δόσδος Βῶρων . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Ἀνακρητῆς Ἑλληνικοῦ Συντάγματος 3 Σεπτεμβρίου. . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Ὁθων-Ἀμαλία, βασιλεῖς Ἑλλάδος . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Γεώργιος καὶ Ὀλγα, βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> </table>	Μέγας Ἀλέξανδρος.	Λεπ. 20	Ρήγας Φεραίος	> 30	Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'	> 30	Πατριάρχης Ἰωακείμ, ὁ νῦν Ἀλέξ. Ὑψηλάντης.	> 30	Ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς Παλαιῶν Πατρῶν	> 30	Μπουμπουλίνα	> 30	Δόσδος Βῶρων	> 30	Ἀνακρητῆς Ἑλληνικοῦ Συντάγματος 3 Σεπτεμβρίου.	> 30	Ὁθων-Ἀμαλία, βασιλεῖς Ἑλλάδος	> 30	Γεώργιος καὶ Ὀλγα, βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος	> 30	<table border="0" style="width: 100%;"> <tr><td>Διάδοχος Κωνσταντῖνος καὶ Σοφία . . . . .</td><td style="text-align: right;">Λεπ. 20</td></tr> <tr><td>Σύσκεψις Ἑλλήνων ἀπλαρχηγῶν . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Πεσόντες ἐν Μανδρακῆ 25 ὀπλαρχ. . . . .</td><td style="text-align: right;">> 40</td></tr> <tr><td>Πούλακας (μετ' ἀλλῶν μελάνην) . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 15</td></tr> <tr><td>Πούλακας (μετ' χρώματα). . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Βέργας . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Βάρδας . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Ρέμπελος . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Μητρούσης . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Ζορμπᾶς . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 15</td></tr> <tr><td>Ἀνακρητῆς τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Νεότουρκοι . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 30</td></tr> <tr><td>Νέος Σουλτάνος . . . . .</td><td style="text-align: right;">> 15</td></tr> </table>	Διάδοχος Κωνσταντῖνος καὶ Σοφία	Λεπ. 20	Σύσκεψις Ἑλλήνων ἀπλαρχηγῶν	> 30	Πεσόντες ἐν Μανδρακῆ 25 ὀπλαρχ.	> 40	Πούλακας (μετ' ἀλλῶν μελάνην)	> 15	Πούλακας (μετ' χρώματα).	> 30	Βέργας	> 30	Βάρδας	> 30	Ρέμπελος	> 30	Μητρούσης	> 30	Ζορμπᾶς	> 15	Ἀνακρητῆς τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ	> 30	Νεότουρκοι	> 30	Νέος Σουλτάνος	> 15
Μέγας Ἀλέξανδρος.	Λεπ. 20																																														
Ρήγας Φεραίος	> 30																																														
Πατριάρχης Γρηγόριος Ε'	> 30																																														
Πατριάρχης Ἰωακείμ, ὁ νῦν Ἀλέξ. Ὑψηλάντης.	> 30																																														
Ἀρχιεπίσκοπος Γερμανὸς Παλαιῶν Πατρῶν	> 30																																														
Μπουμπουλίνα	> 30																																														
Δόσδος Βῶρων	> 30																																														
Ἀνακρητῆς Ἑλληνικοῦ Συντάγματος 3 Σεπτεμβρίου.	> 30																																														
Ὁθων-Ἀμαλία, βασιλεῖς Ἑλλάδος	> 30																																														
Γεώργιος καὶ Ὀλγα, βασιλεῖς τῆς Ἑλλάδος	> 30																																														
Διάδοχος Κωνσταντῖνος καὶ Σοφία	Λεπ. 20																																														
Σύσκεψις Ἑλλήνων ἀπλαρχηγῶν	> 30																																														
Πεσόντες ἐν Μανδρακῆ 25 ὀπλαρχ.	> 40																																														
Πούλακας (μετ' ἀλλῶν μελάνην)	> 15																																														
Πούλακας (μετ' χρώματα).	> 30																																														
Βέργας	> 30																																														
Βάρδας	> 30																																														
Ρέμπελος	> 30																																														
Μητρούσης	> 30																																														
Ζορμπᾶς	> 15																																														
Ἀνακρητῆς τοῦ Συντάγματος ἐν Τουρκίᾳ	> 30																																														
Νεότουρκοι	> 30																																														
Νέος Σουλτάνος	> 15																																														

*Ὁ παρῶν κατάλογος ἀκυρώνει πάντα προηγουμένον.
 *Ἐν Ἀθήναις, Ἰανουάριος 1912.